

XCH'UL K'OP DIOS

— SVENTA —

ACH' BALUMIL

Li Vivlia li'e ja' yu'un

XCH'UL K'OP DIOS

———— SVENTA ————
ACH' BALUMIL

Te laj yich' lok'esel ta
Traducción del Nuevo Mundo
ta inglés 2013

«XI CHAL LI AJVALIL JEOVA [יהוה, *YHWH*] TI JA'
MUK'UL JPASMANTALE: «[...] TA JPAS ACH' VINAJEL
XCHI'UK ACH' BALUMIL; MU'YUK XA CHICH' TAEI TA NA'EL
LI K'USITIK K'OTEMIK TA PASEL TA VO'NEE XCHI'UK
MU'YUK TE CHKOM-O TA O'ONTONAL»».

(Isaias 65:13, 17; k'elo xtok 2 Pedro 3:13).

© 2019

WATCH TOWER BIBLE
AND TRACT SOCIETY
OF PENNSYLVANIA

200 Watchtower Drive
Patterson, NY 12563-9205
U.S.A.

LI BUCH'UTIK TSPASIKE

WATCHTOWER BIBLE AND
TRACT SOCIETY OF NEW
YORK, INC.

Wallkill, New York, U.S.A.

Yich'oj jelubtasel mas ta 280
jeltos k'opetik, sliklej o jvok'
no'ox. Mi chak'an chak'el
skotol k'opetike, k'elo ta
www.jw.org.

Ti k'u yepal yich'oj pasel
imprimir li *Xch'ul K'op Dios*
sventa Ach' Balumil ta
skotole ja':

247,913,053

2024

Li spukel vun li'e ja' jtos
abtelal sventa chanubtasel
ta Vivlia ta spejel balumil ti
tspasik li stestigotak Jeovae.
Ma'uk sventa chich' chonel.

Xch'ul K'op Dios sventa Ach'
Balumil

New World Translation of the
Holy Scriptures

Tzotzil (nwt-TZO)

Made in U.S.A.

900 Red Mills Road
Wallkill, NY 12589-5200
U.S.A.

Bu lik talel li lok'oletike:

Pajina 1920:
Ak'ol: ta slekil yo'onton
Shrine of the Book,
Israel Museum, Jerusalem

Olon: ta slekil
yo'onton Ben-Zvi Institute;
jlok'tavanej: Ardon Bar-Hama

Pajina 1922:
© The Trustees of the
Chester Beatty Library,
Dublin

Pajina 1924:
Shrine of the Book,
Photo © The Israel Museum,
Jerusalem

Pajina 1926:
© The British Library Board
(G.12161)

Pajina 1930:
Ts'etk'ob: te lok'em ta libro
A Pre-Massoretic Biblical
Papyrus, ja' yu'un Stanley A.
Cook, M. A. (1903)

Pajina 1931:
Te lok'em ta *The*
Codex Alexandrinus in
Reduced Photographic
Facsimile, 1909

nwt-TZO
241104

Slikeb lo'il ta sventa li Sk'op Diose

Li ta Vivliae oy lekil a'yejetik yu'un Dios ti jtunel ku'untik li avie. Chak' ta ilel k'uxi xu' lek xbat li jkuxlejaltike xchi'uk k'uxi xu' lek xilutik li Diose. Jech xtok, tstak' li sjak'obiltak li'e:

1. ¿Buch'u ja' li Diose?	12. ¿K'usi jmalaojtik chk'ot ta stojolal li buch'utik chamemike?
2. ¿K'uxi xu' xavojtikin li Diose?	13. ¿K'usi chal Vivlia ta sventa li abtelale?
3. ¿Buch'u la sts'iba li Vivliae?	14. ¿K'uxi xu' lek xatunes li atak'ine?
4. ¿Mi ko'ol k'usi chal Vivlia xchi'uk li siensiae?	15. ¿K'uxi xu' xamuyubaj?
5. ¿K'usi chalbe sk'oplal sliklej li Vivliae?	16. ¿K'uxi xu' xkuch avu'un li vul o'ontone?
6. ¿K'usi laj yal Vivlia ta sventa li Mesiase?	17. ¿K'uxi tskolta avuts' avalal li Vivliae?
7. ¿K'usi laj yal Vivlia ta sventa li jk'ak'aliltike?	18. ¿K'uxi xu' xanopaj ta stojolal li Diose?
8. ¿Mi ja' van ta smul Dios li vokoliletik ta jnuptantike?	19. ¿K'usi chalbe sk'oplal li jujun livroetik ta Vivliae?
9. ¿K'u yu'un chkil jvokoltik?	20. ¿K'uxi xu' xatabe lek sbalil k'alal chak'el li Vivliae?
10. ¿K'usi chal Vivlia ti chk'ot ta pasel ta mas jelavele?	
11. ¿K'usi chk'ot ta pasel k'alal oy buch'u chchame?	

K'UXI TA SA'EL LI TEKSTOETIK TA VIVLIAE

Li Vivliae yich'oj 66 bik'tal livroetik. Pasbil ta cha'vok': li jvok'e ja' li Ts'ibetik ta Ebreo xchi'uk Arameo k'ope («Poko' Testamento»), li jvok' xtoke ja' li Ts'ibetik ta Griego K'ope («Ach' Testamento»). Li jujun livroetik ta Vivliae ch'akbil ta kapitulo xchi'uk ta versikulo. K'alal chich' sa'el jun tekstoe, ja' ba'yel chtal li sbi livroe, li ba'yel numero ta xokone ja' li kapituloe, li yan numero chtale ja' li versikuloe. Jech k'uucha'al li'e, Jenesis 1:1 ja' sk'oplal slivroal Jenesis, kapitulo 1, versikulo 1.

¿Buch'u ja' li Diose?

«Ak'o sna'ik krixchanoetik ti ja' Jeova li abie, ti vo'ot no'ox atuk ti Buch'u toj toyol oyot ta spejel balumile».

Salmo 83:18 (Pajina 895)

«Na'ik ti ja' Dios li Jeovae. Ja' la spasutik xchi'uk ja' yu'unutik».

Salmo 100:3 (Pajina 909)

«Vo'on Jeovaun, taje ja' jbi; mu'yuk chkak' ta yan li jmur'ulale, mu'yuk chkak' ti ja' xich' k'upil k'optael li lok'oletike».

Isaias 42:8 (Pajina 1097)

«Skotol li buch'u tska'n vokol ta sbi Jeovae ja' chkol».

Romanos 10:13 (Pajina 1687)

«Ta meel, oy buch'u sva'anoj li jujupej nae, pe ja' spasoj Dios skotol li k'usitik oye».

Ebreos 3:4 (Pajina 1786)

«Toyo muyel asatik li ta vinajele xchi'uk k'elavilik.
¿Buch'u spasoj li k'usitik te oye? Ja' li buch'u tsbeiltas
k'ucha'al soltaroetik li k'usitik tee xchi'uk ti xchapoj
lek k'u yepal oye; ta sk'opon ta sbi skotolik. Ta skoj
ti toj ech' no'ox yipe xchi'uk ti toj labal sba li sju'ele,
mi jp'ejuk ta xch'ay batel».

Isaias 40:26 (Pajina 1094)

¿K'uxi xu' xavojtikin li Diose?

«Teuk no'ox me ta ave li slivroal Mantale, aptao xchi'uk nopbo sk'oplal ta k'ak'al ak'obal sventa xavak' ta akuxlejal skotol li k'usi te ts'ibabile; yu'un jech lek chbat li k'usitik chapase xchi'uk oy lek ap'ijil ti k'usiuk no'ox chapase».

Josue 1:8 (Pajina 351)

«Jech-o tsots laj yaptaik li livro ti ja' Smantal li melel Diose, lek jamal xchi'uk lek ts'akal la sjambeik smelolal. Ja' jech la skoltaik li krixchanoetik sventa xa'ibeik smelolal li k'usi yakal chaptaike».

Neemias 8:8 (Pajina 732)

«Xmuyubaj no'ox li vinik ti mu'yuk chch'un ti k'u yelan chtojobtasvan li buch'u toj chopole [...]. Yu'un ja' no'ox toj k'upil sba cha'i li smantal Jeovae xchi'uk k'un yech'omal ye tsk'el ta k'ak'al ak'obal li smantale. [...] Lek chk'ot ta pasel yu'un skotol li k'usi tspase».

Salmo 1:1-3 (Pajina 819)

«Anilaj batel ta xokon kareta li Felipee xchi'uk laj ya'i ti tsots chaptabe li svun j-alk'op Isaiase, jech oxal xi laj yalbee: ¿Mi xava'ibe smelolal ta melel li k'usi yakal chak'ele?. Xi laj yale: ¿K'uxi xa no'ox chka'ibe smelolal ta melel mi mu'yuk buch'u xchanubtasune?».

Echos 8:30, 31 (Pajina 1637)

«Li stalelaltak mu xvinaje jamal xvinaj k'alal laj yich' pasel tal li balumile, yu'un te xvinaj ta skoj li k'usitik pasbile, ja' xkaltik, li sju'el ti te oy-o sbatel osile xchi'uk ti ja' Dios ta melele, ja' yu'un mu stak' xalik ti ch'abale».

Romanos 1:20 (Pajina 1675)

«Nopbo sk'oplal li k'usitik taje; ak'o me lek ta avo'onton sventa lek jamal xil skotol krixchanoetik ti lek chbat avu'une».

1 Timoteo 4:15 (Pajina 1771)

«Sk'an me oyuk ta ko'onton jbatik ta jujuntal yo' jtijbe jba ko'ontontik sventa jk'an jbatik xchi'uk jpastik li k'usitik toj leke, jech xtok, mu me xkiktatik ti ta jtsob [jbatike]».

Ebreos 10:24, 25 (Pajina 1794)

«Mi oy junuk avu'unik ti sk'an to sp'ijile, ak'o sk'anilanbe Dios, yu'un ts'kupin yak'el xchi'uk mu'yuk bu ch-ilin, va'un ch-ak'bat li buch'u ts'k'ane».

Santiago 1:5 (Pajina 1801)

¿Buch'u la sts'iba li Vivliae?

«Li Moises une la sts'iba skotol li k'usitik laj yal Jeovae».

Eksodo 24:4 (Pajina 152)

«Li Daniele vaychinaj, oy k'usi laj yil ta snopben k'alal ja'ot te puch'ul ta steme. Va'un, la sts'iba li k'usi la xvaychine; lek xcholet la sts'iba skotol li k'usi laj yile».

Daniel 7:1 (Pajina 1348)

«La ach'amik k'alal la jcholbotkutik li sk'op Diose, pe mu jechuk la ach'amik k'ucha'al sk'op krixchanoetik, yu'un jech la ach'amik ti k'u ono'ox yelan ta melele, ti ja' sk'op Diose».

1 Tesalonisenses 2:13 (Pajina 1761)

«Laj yak' ta na'el Dios skotol li Ts'ibetike xchi'uk toj jtunel sventa chanubtasel».

2 Timoteo 3:16 (Pajina 1777)

«Mu ta yo'ontonuk krixchanoetik ti jech laj yich'alel li albil k'opetike, mo'oj, yu'un likem talel ta stojolal Dios li k'usi laj yal li viniketik k'alal tijbat yo'ontonik yu'un li ch'ul espritue».

2 Pedro 1:21 (Pajina 1814)

¿Mi ko'ol k'usi chal Vivlia xchi'uk li siensiae?

«Ja' chlich'an batel li vinajel ti bu xokole, mu'yuk k'usi la st'uyan-o li balumile».

Job 26:7 (Pajina 788)

«Skotol li uk'umetike chbein batel ta nab; ak'o mi jech, mu'yuk chnoj li nabe».

Eklesiastes 1:7 (Pajina 1007)

«Oy buch'u ti te nakal
ta yak'ol li balumil
ti volvole».

Isaias 40:22 (Pajina 1093)

¿K'usi chalbe sk'oplal sliklej li Vivliae?

«Kontra chavil abaik ku'un xchi'uk li antse, jech xtok, kontra chil sbaik li anitilulal xchi'uk li snitilulal antse. Li stuke ta xvoch'bot li ajole, yan li vo'ote chayayijesbe xchak yakan».

Jenesis 3:15 (Pajina 47)

«Ta skoj ti la achikinta li k'usi laj kalbote, tstaik bendision ta stojolal anitilulal skotol li yan lumetik ta balumile».

Jenesis 22:18 (Pajina 69)

«Ak'o taluk li Ajyalilal avu'une. Ak'o k'otuk ta pasel avu'un li k'usi tsk'an avo'onton ta sba balumil jech k'ucha'al ta vinajele».

Mateo 6:10 (Pajina 1455)

«Li Dios ti chak' jun o'ontonale po'ot xa xak' ti ak'o xapech'ik ta tek'el li Satanase».

Romanos 16:20 (Pajina 1695)

«Mi ak'bat xa ox ta yok sk'ob skotol li k'usitike, li Nich'onil eke chak' sba ta ventainel ta stojolal li buch'u ak'bat ta yok sk'ob skotol li k'usitike sventa stuk xa no'ox chk'ot ta Ajyalil ta skotol k'usitik li Diose».

1 Korintios 15:28 (Pajina 1715)

«Ja' laj yich' albel Abraan xchi'uk snitululal [...] ti ja' li Kristoe. Jech xtok, mi ja' yu'unoxuk li Kristoe, ja' snitululaloxuk ta melel li Abraane».

Galatas 3:16, 29 (Pajina 1736, 1737)

«Li ajvalilal ta balumile ja' xa yu'un li Kajvaltik xchi'uk li Skristoe, va'un li stuke ch-ajvalilaj-o sbatel osil k'ucha'al ajvalil».

Apokalipsis 11:15 (Pajina 1840)

«Laj yich' jipel yalel ta olon li muk'ta dragone, li vo'neal kiletel chone, ti Diablo xchi'uk Satanas ak'bil sbie, ti ja' yakal tslo'la skotol li jnaklejetik ta spejel balumile; jipat yalel ta balumil, ko'ol jipatik yalel xchi'uk li yaj-anjeltake».

Apokalipsis 12:9 (Pajina 1840)

«La stsak li dragone, li vo'neal kiletel chone, ti ja' Diablo xchi'uk Satanase, la xchuk jmil jabil».

Apokalipsis 20:2 (Pajina 1849)

¿K'usi laj yal Vivlia ta sventa li Mesiase?

ALBIL K'OP

«Li vo'ote, Belen Efrata, [...] te chlok' tal ta atojolal li buch'u tspas mantal ku'un ta Israele».

Mikeas 5:2 (Pajina 1403)

«Tspukbe sbaik li jk'u' jpok'e xchi'uk chak'ik ta suerte li jk'u' jpok'e».

Salmo 22:18 (Pajina 836)

SK'OTEB TA PASEL

«K'alal vok' xa ox ta Belen ta Judea li Jesus ta sk'ak'alil ajvalil Erodese, talik ta Jerusalem jk'elk'analetik ti likemik tal ta Slok'eb K'ak'ale».

Mateo 2:1 (Pajina 1449)

«K'alal laj xa ox sbajik ta jtet te' Jesus li solta-roetike, la stambeik li sk'u' tslap ta sbae, va'un la spasik ta chanlik [...]. Pe li k'u'il tslap ta yute mu'yuk sts'isbenal, yu'un jalbil sliklej. Ja' yu'un, xi lik yalbe sbaike: «Mu jatik, ja' lek kak'tik suerte sventa jk'eltik buch'u chich'»».

Juan 19:23, 24 (Pajina 1617)

ALBIL K'OP

«Yakal chchabibe skotol li sbakile; mi junuk sbakil laj yich' k'asbel».

Salmo 34:20 (Pajina 846)

SK'OTEB TA PASEL

«K'alal k'otik ti bu oy li Jesuse, laj yilik ti chamem xae, ja' yu'un mu'yuk xa la sk'asbeik li yakantake».

Juan 19:33 (Pajina 1618)

«Oy k'usi laj yich' pajbel ta skoj li jmultike».

Isaias 53:5 (Pajina 1117)

«Li jun soltaroe la sjombe xokon ta jun lansa, va'un ta anil no'ox lok' tal ch'ich' xchi'uk vo'».

Juan 19:34 (Pajina 1618)

«La stojikun, laj yak'beikun 30 ta sep plata».

Sakarias 11:12, 13
(Pajina 1436)

«Va'un, jun li ta 12 ta vo' jtakboletike, ja' li Judas Iskariote chalbeike, bat sk'el li bankilal paleetike xchi'uk xi k'ot yale:
<¿K'usi chavak'beikun mi laj kak' ta ak'obike?>. Laj yalbeik ti chak'beik 30 ta sep plata».

Mateo 26:14, 15; 27:5
(Pajina 1491, 1494)

¿K'usi laj yal Vivlia ta sventa li jk'ak'aliltike?

«Chlik skontrain sbaik jujun muk'ta jteklum, chlik skontrain sbaik ajvaliletik [...]. Skotol li k'usitik taje ja' to no'ox slikeb vokolil».

Mateo 24:7, 8 (Pajina 1486)

«Ta x-ayan ep jlo'lavanej j-alk'opetik, ep buch'utik tslo'laik xchi'uk ta skoj ti ch-epaj li choplejale, mas xa ep li krixchanoetik ti mu'yuk chk'anvanike».

Mateo 24:11, 12 (Pajina 1486)

«K'alal chava'iik ti oy pask'op li'e xchi'uk ti oy pask'op ta nome, mu me xaxi'ik; persa chk'ot ta pasel skotol li k'usitik taje, pe ma'uk to me li slajebe».

Markos 13:7 (Pajina 1522)

«Ta x-ech' tsatsal nikeletik, chlik vi'nal xchi'uk tsatsal chamel ta buyuk no'ox; jech xtok, chich' ilel k'usitik toj xibal sba xchi'uk chvinaj muk'tik senyailtak ta vinajel».

Lukas 21:11 (Pajina 1574)

«Chtal tsots vokolil li ta slajebal xa k'ak'ale, toj ech' no'ox xibal sba. Yu'un tsk'an sba stuk li krix-chanoetike, batem ta yo'ontonik tak'in, stuk no'ox lek cha'i sbaik, jp'el xalik, chchopol k'optavanik, mu xch'unbe smantal stot sme'ik, mu k'usi sna' stojk ta vokol, mu'yuk stuk'il yo'ontonik, mu'yuk xa k'anbail k'ucha'al stalel ono'ox jeche, mi jutebuk oy ta yo'ontonik tspas ta jmoj sk'opik, chchopol lo'iltavanik, mu sna' spajes sbaik, simaronik, mu'yuk sk'anojik li k'usi leke, j-ak'vanejetik ta k'abal, pimik ta mantal, xtoyet xa tajek cha'i sbaik, ja' sk'anojik li k'usi k'upil sba cha'i stukike, ja' mu'yuk sk'anojik li DiOSE, yich'ojik ta muk' Dios yilel, pe mu'yuk jech yakal tspasik».

2 Timoteo 3:1-5 (Pajina 1777)

¿Mi ja' van ta smul Dios li vokoliletik ta jnuptantike?

«¿Mi ja'uk ono'ox bu tsnop tspas k'usi chopol li melev
Diose, mi ja'uk ono'ox bu tspas k'usi mu'yuk lek
li Buch'u skotol xu' yu'une!».

Job 34:10 (Pajina 798)

«Mu me buch'u xi chal k'alal tsnuptan prevae: «Chak'un
ta preva li DiOSE». Yu'un mu'yuk buch'u xu' xak' ta preva
ta k'usitik chopol li DiOSE, ja' jech li Dios eke mu'yuk
buch'u chak' ta preva».

Santiago 1:13 (Pajina 1801)

«Ak'beik me sbain skotol li k'usi chavul-o avo'ontonike,
yu'un oyoxuk ta yo'onton».

1 Pedro 5:7 (Pajina 1812)

«Li k'usi yalov Jeova chk'ot ta pasele mu yu'unuk chjalij
jech k'ucha'al tsnopik junantike, yu'un sts'ikojboxuk to,
mu sk'an ti oy buch'u xbat ta lajelal junuke; mo'oj, li k'usi
tsk'ane ja' ti xasutes avo'onton akotolike».

2 Pedro 3:9 (Pajina 1816)

¿K'u yu'un chkil jvokoltik?

«Mu skotoluk velta tspas kanal anilajel li buch'u tsots x-anilaje, mu skotoluk velta tspas kanal pask'op li buch'utik lek tsots xu' yu'unike, mi ja'uk oy sve'el skotol ora li buch'utik p'ijike, mi ja'uk oy sk'ulejalik skotol ora li buch'utik oy sp'ijilike xchi'uk mi ja'uk skotol ora lek k'usi chk'ot ta pasel yu'unik li buch'utik oy yojtkinobil yu'unike; yu'un tsnuptan skotolik li yorail k'usitik chk'ot ta pasel ti mu'yuk malabile».

Eklesiastes 9:11 (Pajina 1016)

«Jech k'ucha'al ta jun no'ox vinik och talel li mulil ta balumile, jech ta skoj mulil och talel ek li lajelale, ja' yu'un chcham skotol krixchanoetik ta skoj ti jpsmulil k'ot skotolike...».

Romanos 5:12 (Pajina 1680)

«Ja' sventa tsllinbe yabteltak Diablo ti laj yich' ak'el ta ilel li Xnich'on Diose».

1 Juan 3:8 (Pajina 1820)

«Skotol li krixchanoetike oyik ta sju'el li Satanase».

1 Juan 5:19 (Pajina 1823)

¿K'usi chal Vivlia ti chk'ot ta pasel ta mas jelavele?

«Chu'uninik balumil li buch'utik tuk'ike xchi'uk te chkuxiik-o sbatel osil».

Salmo 37:29 (Pajina 851)

«Li balumile te oy-o sbatel osil».

Eklesiastes 1:4 (Pajina 1007)

«Li Diose ta slajesbe sk'oplal ta sbatel osil li lajelale xchi'uk ta skus lok'el skotol ya'lel satil li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

Isaias 25:8 (Pajina 1069)

«Li va' k'ak'ale, chjam satik li ma'satetike xchi'uk chjam xchikinik li pak'chikinetike. Li va' k'ak'ale, ta xp'itomajik k'ucha'al te'tikalchij li koxoetike xchi'uk ch-avanik ta muyubajel li uma'etike. Ta xlik lok'uk tal vo' li ta takixokol balumile xchi'uk ch-ayan uk'umetik li ta stenlejaltik ti takin tajeke».

Isaias 35:5, 6 (Pajina 1085, 1086)

«Tskusbat skotol ya'lel satik yu'un li Diose, mu'yuk xa lajelal, mu'yuk xa at-o'onton, mu'yuk xa ok'el ta skoj vokolil xchi'uk mi ja'uk xa k'usi k'ux chka'itik. Jelav xa sk'oplal skotol li k'usitik oy to'oxe».

Apokalipsis 21:4 (Pajina 1851)

«Ta xlik sva'an sbaik sventa te
chnakiik, ta sts'un s-uvaik sventa
tslobeik sat. Mu'yuk bu tsva'nik
naetik ti yan-o xa buch'u te
chnakie mi ja'uk tsts'unolajik
ti yan-o xa buch'u tslajesbe sate.
Yu'un ti k'u sjalil kuxul li jtek' te'e,
ja' jech sjalil chkuxi li jteklumale
xchi'uk ta sk'upinik lek yabtel
sk'obik li buch'utik jt'ujoje».

Isaias 65:21, 22 (Pajina 1135)

¿K'usi chk'ot ta pasel k'alal oy buch'u chchame?

«Chlok' li yip xkuxlejale, tsut ta pukuktik li stuke; li va' k'ak'ale, chlaj sk'oplal li k'usitik tsnope».

Salmo 146:4 (Pajina 952)

«Li buch'utik kuxulik toe sna'ojik ti ta xchamike, pe li buch'utik chamemike mu xa k'usi sna'ik jset'uk [...]. K'usiuk ti xu' spas li ak'obe ak'bo yipal spasel, yu'un ch'abal xa cha-abtej, ch'abal k'usi chanop chapas, ch'abal xa k'usi chavojtikin xchi'uk ch'abal xa k'usi chava'ibe smelolal li ta Mukinal ti bu chabate».

Eclesiastes 9:5, 10 (Pajina 1015, 1016)

«[Li Jesuse] xi to laj yale: «Vay xa li kamigotik Lasaroe, pe chbat jtij likel». Li Jesuse ja' yakal chalbe sk'oplal ti chameme. Pe li stukike la snopik ti ja' yakal chalbe sk'oplal ti vaval no'oxe. Va'un, xi jamal albatik yu'un li Jesuse: «Cham xa li Lasaroe»».

Juan 11:11, 13, 14 (Pajina 1604)

¿K'usi jmalaojtik chk'ot ta stojolal li buch'utik chamemike?

«Mu me ch'ayaluk to avo'ontonik xk'ot yu'un taje, yu'un chk'ot yorail ti skotol li buch'utik oy ta smukinalike cha'ibeik yech'omal ye, va'un chlok'ik tal».

Juan 5:28, 29 (Pajina 1592)

«Chcha'kuxiik li buch'utik tuk'ike xchi'uk li buch'utik mu'yuk tuk'ike».

Echos 24:15 (Pajina 1665)

«Laj kil li buch'utik chamemik ti tsots sk'oplalik xchi'uk li buch'utik mu'yuk tsots sk'oplalik ti te va'ajtik ta yeloval li chotlebal sventa ajvalile xchi'uk lik jamuk balbalvunetik. Pe jam yan balbalvun; ja' li sbalbalvunal kuxlejale. Li buch'utik chamemike laj yich'ik chapanel jech k'ucha'al li k'usi te ts'ibabil ta balbalvunetike, ja' ti k'u yelan la spasike. Va'un, li nabe la skolta lok'el li buch'utik te chamemike, jech ek li lajelal xchi'uk li Mukinale la skoltaik lok'el li buch'utik te chamemike, va'un ta jujuntal laj yich'ik chapanel jech k'ucha'al la spasike».

Apokalipsis 20:12, 13 (Pajina 1850)

¿K'usi chal Vivlia ta sventa li abtelale?

«¿Mi oy aviloj junuk vinik ti lek xtojob ta yabtele? Chbat abtejuk ta stojolal ajvaliletik; ma'uk ch-abtej ta stojolal li krixchanoetik no'oxe».

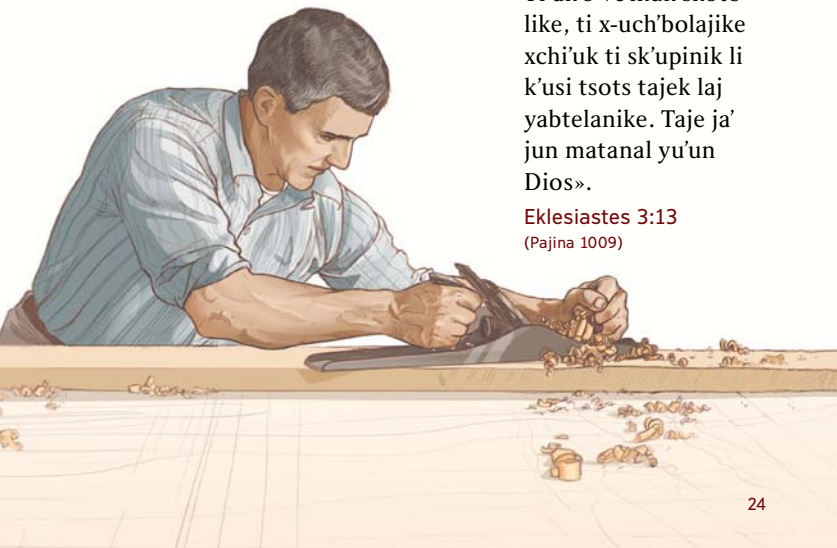
Proverbios 22:29 (Pajina 991)

«Mu xa me x-elk'aj li buch'u ch-elk'aje; li k'usi mas leke ak'o tsots abtejuk, ak'o spas lekil abtelal ta sk'ob sventa oyuk k'usi xak'be jutebuk li buch'u oy k'usi chtun yu'une».

Efesios 4:28 (Pajina 1746)

«Ti ak'o ve'ikuk skoto-like, ti x-uch'bolajike xchi'uk ti sk'upinik li k'usi tsots tajej laj yabtelanike. Taje ja' jun matanal yu'un Dios».

Eklesiastes 3:13
(Pajina 1009)

¿K'uxi xu' lek xatunes li atak'ine?

«Li buch'u tsk'upin tajek chch'ay yo'ontone tspas ta povre; li buch'u sk'anoj tajek li vinoe xchi'uk li aseitee mu'yuk tspas ta jk'ulej».

Proverbios 21:17 (Pajina 989)

«Li buch'u oy k'usi chch'amune ja' chmosoinat yu'un li buch'u ch-ak'bat ta ch'ome».

Proverbios 22:7 (Pajina 990)

«Mi oy junuk avu'unik ti tsk'an tsva'an junuk tayal k'elob osile, ¿mi mu ba'yeluk chchotan sba sventa tsk'el k'u yepal chlaj yu'un sventa stsuts yu'un li k'usi tspase? Yu'un mi mo'oje, xu' me xak'be snakleb, pe mu'yuk bu tstsuts yu'un, va'un yik'aluk me xlik labanatuk yu'un li buch'utik chilike, xi chalike: «Oy k'usi lik sva'an li vinik le'e, pe mu'yuk bu stsuts yu'un»».

Lukas 14:28-30 (Pajina 1563)

«K'alal noj xa ox lek xch'utike, xi laj yalbe li yajchank'optake: «Tsobbeik li skomenal sventa mu k'usi xich' ixtolanele»».

Juan 6:12 (Pajina 1593)

¿K'uxi xu' xamuyubaj?

«Ja' mas lek mi oy k'anbail ak'o mi jun no'ox sets' itaj oye, ja' mu'yuk lek mi oy p'ajbail ak'o mi oy jkot tot vakax ti jup'esbile».

Proverbios 15:17 (Pajina 979)

«Vo'on Jeovaun, vo'on Adiosun, vo'on ta jchanubtasot sventa xatabe sbalil atuk, vo'on ta jbeiltasot batel ti bu beal sk'an xatam batele».

Isaias 48:17 (Pajina 1109)

«Xmuyubajik no'ox li buch'utik chak'ik venta ti chtun yu'unik li beiltasel chak' Diose, yu'un ja' chu'uninik li Ajvalilal ta vinajele».

Mateo 5:3 (Pajina 1453)

«Sk'an me xak'an achi'il jech k'ucha'al ak'anoj aba atuke».

Mateo 22:39 (Pajina 1484)

«Li k'usitik chak'an ak'o spasboxuk li krixchanoetike jechuk me xapasbeik ek».

Lukas 6:31 (Pajina 1544)

«¿Ja' mas xmuyubajik li buch'utik cha'iik li sk'op Diose xchi'uk ti tspasik li k'usi chale!».

Lukas 11:28 (Pajina 1556)

«K'alal ep k'usitik oy yu'un li jun krixchanoé,
ma'uk tsta-o xkuxlejal li k'usitik oy yu'une».

Lukas 12:15 (Pajina 1558)

«Ja' yu'un, mi oy no'ox jve'eltik xchi'uk jk'u'
jpok'tike, junuk no'ox ko'ontontik yu'un».

1 Timoteo 6:8 (Pajina 1773)

«Ja' mas xmuyubaj
li buch'u chak'e,
ja' mu sta li
buch'u chich'e».

Echos 20:35
(Pajina 1659)

¿K'uxi xu' xkuch avu'un li vul o'ontone?

«Ak'bo sbain Jeova li avikatse, va'un ja' chikot. Mi ja'uk no'ox chak' yaluk ta lum li buch'u tuk'e».

Salmo 55:22 (Pajina 867)

«Li k'usitik snopoj tspas li buch'utik baxbolike jp'el sk'oplal lek chk'ot ta pasel, pe ja'uk li buch'utik anil no'ox k'usitik tsnop tspasike jp'el sk'oplal ch-ik'atik batel ta povreal».

Proverbios 21:5 (Pajina 988)

«Mu xaxi', yu'un li' jchi'inojote. Mu xavul avo'onton, yu'un vo'on Adiosun. Vo'on ta jtsatsubtasot, jech, vo'on ta jkoltaot, ta melel, ta xkikot lek ta jbats'ik'ob ti tuk' k'usi tspase».

Isaias 41:10 (Pajina 1095)

«¿Buch'u junukal avu'unik ti xu' snatubtas jlikeluk xkuxlejal ta skoj ti chavul avo'ontonike?».

Mateo 6:27 (Pajina 1456)

«Jech oxal, mu me xavul avo'ontonik ta sventa li yok'omale, yu'un oy k'usi chak' vul o'onton xtok li ta yok'omale. Yu'un xu' no'ox ti k'u yepal vokolil yich'oj tal jujun k'ak'ale».

Mateo 6:34 (Pajina 1457)

«Sventa xana'ik st'ujel li k'usi mas tsots sk'oplale».

Filipenses 1:10 (Pajina 1749)

«Mu me k'usi xavul-o avo'ontonik jset'uk, ja' lek albeik Dios ta orasion li k'usi chavul-o avo'ontonike, ta sjunul avo'ontonik xak'anik vokol xchi'uk tojik ta vokol k'alal chapasik orasione; va'un li jun o'ontonal yu'un Dios ti toj ech' xa no'ox lek ti ja' mu sta li snopben krixchanoetike chchabi avo'ontonik xchi'uk anopbenik ta stojolal li Kristo Jesuse».

Filipenses 4:6, 7 (Pajina 1753)

¿K'uxi tskolta avuts' avalal li Vivliae?

MALALILETIK/TOTILETIK

«Ja'uk me jech ak'o sk'an yajnilik li malaliletik jech k'ucha'al sk'anoj sbek'tal stukike. Sk'anoj sba stuk li buch'u sk'anoj yajnile, yu'un mu'yuk buch'u sp'ajoj li sbek'tal stuke, ti k'usie, tsmak'lin xchi'uk chk'uxubin [...]. Ta jujuntaloxuk sk'an me xak'an avajnilik jech k'ucha'al ak'anoj aba atukike».

Efesios 5:28, 29, 33 (Pajina 1747)

«Totiletik, mu me xasabeik sk'ak'al yo'onton li anich'nabike, tuk'ibtasik me sventa xachabiik xchi'uk albeik mantal jech k'ucha'al tsk'an Jeovae».

Efesios 6:4 (Pajina 1747)

AJNILALETIK

«Ak'o me yich' lek ta muk' smalal li ajnilale».

Efesios 5:33 (Pajina 1747)

«Ajnilaletik, ich'o me ta muk' amalalik, yu'un k'upil sba chil li Kajvaltike».

Kolosenses 3:18 (Pajina 1758)

ALAB NICH'NABILETIK

«Alab nich'nabiletik, ch'unbo me smantal atot ame'ik jech k'ucha'al lek chil li Kajvaltike, yu'un tuk' ta sat li Diose. <Ich'o ta muk' atot ame'>, taje ja' li ba'yel mantal ti jmoj te tsakal sk'oplal xchi'uk li k'usi xi albile: <Sventa lekuk xabat xchi'uk jal xakuxi li' ta sba balumile>».

Efesios 6:1-3 (Pajina 1747)

«Alab nich'nabiletik, ch'unbo me smantal atot ame'ik ta k'usiuk no'ox, yu'un k'upil sba ta stojolal li Kajvaltike».

Kolosenses 3:20 (Pajina 1758)

¿K'uxi xu' xanopaj ta stojolal li Diose?

«Vo'ot ti chachikinta orasione, buch'uuk no'ox
krixchanoal chtal ta atojolal».

Salmo 65:2 (Pajina 874)

«Ta sjunul avo'onton pato avo'onton ta stojolal Jeova
xchi'uk mu xapat-o avo'onton ti oy k'usi xava'ibe
smelolale. Tsako ta venta ta skotol li k'usitik chapase,
va'un ja' tstuk'ibtas batel li abe bu chabate».

Proverbios 3:5, 6 (Pajina 961)

«Ja' sk'oplal kuxlejal sbatel osil li'e: ti ta xojtikinikote,
li jun no'ox melez Diosote xchi'uk ti chojtikinik ek
li buch'u la atak tale, li Jesukristoe».

Juan 17:3 (Pajina 1613)

«Mu'yuk ono'ox bu nom oy ta jtojolaltik ta jujuntal
[li Diose]».

Echos 17:27 (Pajina 1653)

«Li'e ja' li k'usi yakal ta jk'an-o ta j-orasione: ti epajuk
batel mas li k'anelal avu'unike, li yojtikinel leke xchi'uk
ti xatjobikuk lek ta ya'ibel smelolale».

Filipenses 1:9 (Pajina 1749)

«Mi oy junuk avu'unik ti sk'an to sp'ijile, ak'o sk'anilanbe Dios, yu'un tsk'upin yak'el xchi'uk mu'yuk bu ch-ilin, va'un ch-ak'bat li buch'u tsk'ane».

Santiago 1:5 (Pajina 1801)

«Nopajanik ta stojolal Dios, jech chnopaj tal ta atojolalik ek. Poko ak'obik jpsasmuliletik xchi'uk sakubtaso avo'ontonik vo'oxuk ti mu xnop lek avu'unik li k'usi chapasike».

Santiago 4:8 (Pajina 1804)

«Li'e ja' smelolal ti jk'anojtik li Diose: ti jch'unbetik li smantaltake; mu toj tsotsuk ta ch'unbel li smantaltake».

1 Juan 5:3 (Pajina 1822)

¿K'usi chalbe sk'oplal li jujun livroetik ta Vivliae?

TS'IBETIK TA EBREO K'OP («POKO' TESTAMENTO»)

PENTATEUKO (5 LIVRO):

Jenesis, Eksodo, Levitiko, Numeros, Deuteronomio

Ja' chalbe sk'oplal k'alal laj yich' pasel li k'usitik oye
k'alal to ayan li vo'neal Israele

LIVROETIK TI CHAL LO'ILETIKE (12 LIVRO):

Josue, Jueses, Rut

Ja' chalbe sk'oplal k'alal ochik ta Albil Balumil li j-israeletike
xchi'uk yan k'usitik k'ot ta pasel ta jelavel

1 Samuel, 2 Samuel, 1 Reyes, 2 Reyes, 1 Kronikas, 2 Kronikas

Ja' chalbe sk'oplal jteklum Israel k'alal to ti laj yich' jinesel
li jteklum Jerusalene

Esdras, Neemias, Ester

Ja' chalbe sk'oplal k'alal lok'ik xa ox ta Babilonia li judaetike

LIVROETIK TI CHAL NICHIMAL LO'ILETIKE (5 LIVRO):

Job, Salmos, Proverbios, Eklesiastes,

El Kantar de los Kantares

Ja' chalbe sk'oplal p'ijil lo'iletik xchi'uk k'ejojetik

LIVROETIK TI CHAL ALBIL K'OPETIKE (17 LIVRO):

Isaias, Jeremias, Lamentaciones, Esekiel, Daniel, Oseas,

Joel, Amos, Abdias, Jonas, Mikeas, Naum, Abakuk,

Sofonias, Ajeo, Sakarias, Malakias

Ja' chalbe sk'oplal albil k'opetik o k'usitik k'ot ta pasel
li ta steklumal Diose

TS'IBETIK TA GRIEGO K'OP («ACH' TESTAMENTO»)

CHANIB EVANJELIO (4 LIVRO):

Mateo, Markos, Lukas, Juan

Ja' chalbe sk'oplal Jesus xchi'uk ti k'u yelan la xchol mantale

ECHOS (1 LIVRO):

Ja' chalbe sk'oplal ti k'u yelan lik li stsobobbail yajts'aklontak Kristoe xchi'uk li abtelal ta misioneroale

KARTAETIK (21 LIVRO):

Romanos, 1 Korintios, 2 Korintios, Galatas, Efesios, Filipenses, Kolosenses, 1 Tesalonisenses, 2 Tesalonisenses

Ja' kartaetik ti takbatik batel li stsobobbail yajts'aklontak Kristoe

1 Timoteo, 2 Timoteo, Tito, Filemon

Ja' kartaetik laj yich' takel batel sventa jun no'ox yajts'aklom Kristo

Ebreos, Santiago, 1 Pedro, 2 Pedro,

1 Juan, 2 Juan, 3 Juan, Judas

Ja' kartaetik sventa yajts'aklontak Kristo

APOKALIPSIS (1 LIVRO):

Ja' li k'usitik ak'bat yil jtakbol Juane

¿K'uxi xu' xatabe lek sbalil k'alal chak'el li Vivliae?

K'ALAL YAKAL CHAK'EL AVIVLIAE, XI XAJAK'BE ABAE:

¿K'usi chchanubtasun ta sventa Jeova Dios li'e?

Li k'usi yakal ta jk'ele, ¿k'uxi te tsakal sk'oplal li k'usi chal sliklej li Vivliae?

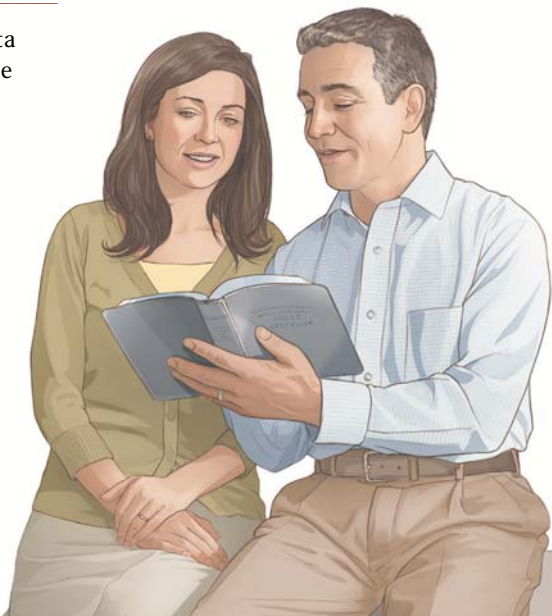
¿K'uxi xu' xkak' ta jkuxlejal?

¿K'uxi xu' jtunes sventa jkolta li yantike?

«Li ak'ope ja' k'otem ta kantil yu'un li kakane xchi'uk ja' sakjaman batel yu'un li jbee».

Salmo 119:105

(Pajina 934)

SLIKEB LO'IL

Li Ch'ul Vivlia oy ta jk'obtike ja' li k'usi tstunes Dios sventa xchi'inutik ta lo'ile. Sventa xkojtikintik li buch'u laj yak' ta ts'ibaele, sk'an jchantik li Vivliae (Juan 17:3; 2 Timoteo 3:16). Li ta Vivliae, te chalbutik li k'usi oy ta yo'onton tspas Dios ta stojolal li krixchanoetik xchi'uk li balumile (Jenesis 3:15; Apokalipsis 21:3, 4).

Mu'yuk yan libro ta balumil ti sjelobje xkuxlejal epal krixchanoetik jech k'ucha'al li Vivliae. Yu'un tstij ko'ontontik ta xchanbel stalelal li Jeovae, jech k'ucha'al li k'anelale xchi'uk li xk'uxul o'ontonale. Jech xtok, li Vivliae tspat ko'ontontik, yu'un tskoltautik sventa xkuch ku'untik li jvokoltike manchuk mi toj tsots bak'intik. Jech-o jamal chal xtok ti kontra chil Dios li k'usitik chopol chich' pasel ta sba balumile (Salmo 119:105; Ebreos 4:12; 1 Juan 2:15-17).

Li Vivliae laj yich' ts'ibael ta ebreo, ta arameo xchi'uk ta griego k'op. Pe avie, yich'oj xa jelubtasel mas ta oxmil bats'ik'opetik, sliklej o jvok' no'ox. Ja' no'ox stuk ti mas ep yich'oj jelubtasele xchi'uk mas pukbil ta spejel balumil. Mu xko'olaj ta yan livroetik. Li albil k'op ta Vivliae xi chale: «Li lekil a'yejetik ta sventa li Ajvalilale [ja' xkaltik, li a'yej mas tsots sk'oplal chal ta Vivliae] ta xich' cholel ta spejel balumil sventa xa'i skotol li jteklumetike, va'un ta xtal li slajebe» (Mateo 24:14).

Ta skoj ti toj ech' no'ox tsots sk'oplal li lekil a'yejetik chal ta Vivliae, oy ta ko'ontonkutik ti tuk'uk xich' jelubtasele, pe oy ta ko'ontonkutik xtok ti jamaluk xchi'uk ti k'unuk ta k'elele. Li ta Apendise A1, A2 xchi'uk A3, te chal junantik li k'usitik laj yich' tsakel ta venta k'alal laj yich' jelubtasele xchi'uk te chal jutuk xtok li k'usitik yich'oj talem li Vivlia li'e.

Li buch'utik sk'anojik li Jeova Diose xchi'uk ti chich'ik ta muk'e oy ta yo'ontonik ti oyuk jlikuk Vivlia ti tuk'uk jelubtasbil xchi'uk ti k'unuk ta a'ibel smelolale (1 Timoteo 2:4). Ja' yu'un, la jlok'eskutik ta tsotsil li Vivlia li'e, yu'un oy ono'ox ta ko'ontonkutik ti xich'uk jelubtasel ta epal k'opetik li *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil* sbie. Vo'ot ti chak'upin sk'elel li Vivliae xchi'uk ti oy ta avo'onton chasa' li Diose oy ta ko'ontonkutik xchi'uk ta jpaskutik orasion sventa xatabe sbalil li *Xch'ul K'op Dios li'e*, va'un chata ta meles li Diose (Echos 17:27).

Komite sventa Sjelubtasel Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil

SBI LIVROETIK XCHI'UK TI K'U YELAN CHOLBILE

TS'IBETIK TA EBREO XCHI'UK ARAMEO K'OP

LIVRO	ABREVIATURA	PAJINA	LIVRO	ABREVIATURA	PAJINA
Jenesis	Je	41	Eclesiastes	Ekl	1006
Eksodo	Eks	115	El Kantar de los Kantares	Kan	1019
Levitiko	Le	181	Isaias	Is	1029
Numeros	Nu	228	Jeremias	Jer	1138
Deuteronomio	Dt	294	Lamentaciones	Lam	1241
Josue	Jos	349	Esekiel	Ese	1251
Jueses	Jue	386	Daniel	Da	1334
Rut	Rut	422	Oseas	Os	1359
1 Samuel	1Sa	427	Joel	Joe	1374
2 Samuel	2Sa	475	Amos	Am	1380
1 Reyes	1Re	516	Abdias	Abd	1392
2 Reyes	2Re	563	Jonas	Jon	1394
1 Kronikas	1Kr	609	Mikeas	Mik	1398
2 Kronikas	2Kr	653	Naum	Na	1407
Esdras	Esd	705	Abakuk	Aba	1412
Neemias	Ne	721	Sofonias	Sof	1417
Ester	Est	743	Ajeo	Aj	1422
Job	Job	755	Sakarias	Sak	1425
Salmos	Sl	810	Malakias	Mal	1440
Proverbios	Pr	955			

TS'IBETIK TA GRIEGO K'OP

LIVRO	ABREVIATURA	PAJINA	LIVRO	ABREVIATURA	PAJINA
Mateo	Mt	1446	1 Timoteo	1Ti	1767
Markos	Mr	1497	2 Timoteo	2Ti	1774
Lukas	Lu	1529	Tito	Tit	1779
Juan	Jn	1583	Filemon	Flm	1782
Echos	Ech	1621	Ebreos	Ebr	1783
Romanos	Ro	1673	Santiago	Snt	1800
1 Korintios	1Ko	1695	1 Pedro	1Pe	1806
2 Korintios	2Ko	1718	2 Pedro	2Pe	1813
Galatas	Gal	1732	1 Juan	1Jn	1817
Efesios	Ef	1741	2 Juan	2Jn	1823
Filipenses	Flp	1749	3 Juan	3Jn	1824
Kolosenses	Kol	1754	Judas	Jud	1825
1 Tesalonisenses	1Te	1760	Apokalipsis	Ap	1827
2 Tesalonisenses	2Te	1765			

Ya'yejal jujun libro ta Vivlia	1854	Apendise A	1911
Sa'obil jujup'el k'op ta Vivlia	1856	Apendise B	1957
Glosario sventa li jujup'el k'op ta Vivliae	1886		

JENESIS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Laj yich' pasel vinajel xchi'uk balumil (1, 2)
Vakib k'ak'al chapaj-o li balumile (3-31)
Sba k'ak'al: sak osil xchi'uk ik' osil (3-5)
Xchibal k'ak'al: vinajel ti bu xokol kome (6-8)
Yoxibal k'ak'al: takin balumil, ts'i'leletik xchi'uk yaxal (9-13)
Xchanibal k'ak'al: k'usitik chak' xojobal ta vinajel (14-19)
Svo'obal k'ak'al: choyetik xchi'uk mutetik (20-23)
Svakibal k'ak'al: chonbolometik ta balumil xchi'uk krixchanoetik (24-31)
- 2 Chkux ta svukubal k'ak'al li Diose (1-3)
Li Jeova Diose ja' Jpasvanej yu'un vinajel xchi'uk balumil (4)
Te oy ta nichimaltik Eden li vinik xchi'uk antse (5-25)
Ta lum laj yich' pasel li vinike (7)
Mu stak' lobel sat li te' sventa yojtkinobile (15-17)
Laj yich' pasel li antse (18-25)
- 3 K'uxi k'otik ta jmulavil li krixchanoetike (1-13)
Li ba'yel jutbil k'ope (4, 5)
Chchapan jtoybaetik li Jeovae (14-24)
Laj yich' alel ti chtal snitilulal li antse (15)
Nutsatik lok'el ta Eden (23, 24)
- 4 Kain xchi'uk Abel (1-16)
Snitilulal Kain (17-24)
Set xchi'uk xnich'on ti Enos sbie (25, 26)
- 5 Lik ta Adan k'alal ta Noe (1-32)
Vok' skeremtak xchi'uk stsebetak li Adane (4)
Li Enoke xanav xchi'uk Dios (21-24)
- 6 La sa' yajnilik ta balumil li xnich'nabtak Diose (1-3)
Vok' jnefilimetik (4)
Laj yat tajek yo'onton Jeova ta skoj li xchoplejal krixchanoetike (5-8)
Albat ak'o spas arka li Noee (9-16)
Li Diose laj yal ti chtal nojelal ta vo'e (17-22)
- 7 Ch-ochik ta arka (1-10)
Nojelal ta vo' ta sp'ejel balumil (11-24)
- 8 Lik yaluk li vo'e (1-14)
La stak batel jkot paloma (8-12)
Lok'ik ta arka (15-19)
Li k'usi yaloj Dios ta sventa li balumile (20-22)
- 9 Li k'usi laj yich'ik albel li krixchanoetike (1-7)
Mantal sventa ch'ich' (4-6)
Vaknak'obal ti ja' senyail tratoe (8-17)
Albil k'opetik ta sventa li snitilulal Noee (18-29)
- 10 Sbi lumetik (1-32)
Snitilulal Jafet (2-5)
Snitilulal Kam (6-20)
Skontrainoj Jeova li Nemrode (8-12)
Snitilulal Sem (21-31)
- 11 Tayal k'elob osil ta Babel (1-4)
Li Jeovae la skapbe sk'opik (5-9)
Lik ta Sem k'alal ta Abran (10-32)
Yuts' yalal Tare (27)
Lok' batel ta Ur li Abrane (31)
- 12 Chikta komel Aran li Abrane, chbat ta Kanaan (1-9)
Li k'usi jamal albat yu'un Dios li Abrane (7)
Batik ta Ejipto li Abran xchi'uk Saraie (10-20)
- 13 Tsut batel ta Kanaan li Abrane (1-4)
Chch'ak sbaik li Lot xchi'uk Abrane (5-13)
Li Diose la xcha'albe Abran li k'usi yaloj tspase (14-18)
- 14 La spoj sutel Lot li Abrane (1-16)
Li Melkisedeke laj yak'be bendision li Abrane (17-24)
- 15 La spas juntrato xchi'uk Abran li Diose (1-21)
Laj yich' albel sk'oplal ti chanib sien jabil chich'ik ilbajinele (13)
La xcha'albe Abran li k'usi yaloj tspase Diose (18-21)
- 16 Sk'oplal Agar xchi'uk Ismael (1-16)
- 17 Li Abraane ch'ot ta totil yu'un epal lumetik (1-8)
Ja' xa Abraan tsiin li Abrane (5)
Trato sventa sirkunsision (9-14)

- Ja' xa Sara tsiin li Sarae (15-17)
Laj yich' albel sk'oplal ti chvok'
li Isaake (18-27)
- 18 Vula'anat yu'un oxvo' anjeletik
li Abraane (1-8)
Albat ti chvok' jun skerem li Sarae;
tse'in (9-15)
Li Abraane la sk'an vokol ta stojolal
Sodoma (16-33)
- 19 Vula'anat yu'un anjeletik li Lote (1-11)
Albat ak'o xjatav batel xchi'uk yuts'
yalal li Lote (12-22)
Laj yich' lajesel li Sodoma xchi'uk
Gomorae (23-29)
K'ataj ta tanal ats'am li yajnil
Lote (26)
Li Lot xchi'uk tsebetake (30-38)
Ti bu lik talel li jmoabetik xchi'uk
li j-ammonetike (37, 38)
- 20 Laj yich' koltael lok'el ta stojolal
Abimelek li Sarae (1-18)
- 21 Vok' li Isaake (1-7)
Labanat yu'un Ismael li Isaake (8, 9)
Laj yich'ik takel lok'el li Agar xchi'uk
Ismaele (10-21)
La spasik trato li Abraan xchi'uk
Abimeleke (22-34)
- 22 Albat Abraan ti ak'o yak' ta chik'bil
matanal li Isaake (1-19)
Chlik talel bendision ta snitilulal
Abraan (15-18)
Yuts' yalal Rebeka (20-24)
- 23 Cham li Sarae; smukinal (1-20)
- 24 Laj yich' sabel yajnil li Isaake (1-58)
Bat sta Isaak li Rebekae (59-67)
- 25 Cha'nupun li Abraane (1-6)
Cham li Abraane (7-11)
Xnich'nabtak Ismael (12-18)
Vok' Jakob xchi'uk Esau (19-26)
Li Esau la xchon li sderecho ti ja' sba
nich'onile (27-34)
- 26 Li k'usi la snuptan Isaak xchi'uk Rebeka
ta Guerare (1-11)
Li Diose laj yalbe Isaak ek li k'usi
yaloj tspase (3-5)
Lik k'op ta sventa li posoetike (12-25)
La spasik trato li Isaak xchi'uk
Abimeleke (26-33)
Li cha'vo' yajnil Esau ti ja' j-et
tsebetike (34, 35)
- 27 Ak'bat bendision yu'un Isaak
li Jakobe (1-29)
Tsk'an bendision li Esau, pe mu'yuk la
sutes yo'onton (30-40)
SK'ak'al yo'onton Esau ta stojolal
Jakob (41-46)
- 28 Li Isaake la stak batel ta Padan-Aram
li Jakobe (1-9)
Xvayich Jakob ta Betel (10-22)
Albat Jakob ek li k'usi laj yal tspas
Diose (13-15)
- 29 Chojtikin Raket li Jakobe (1-14)
Li Jakobe sk'anoj tajek li Rakele (15-20)
Li Jakobe laj yik' Lea xchi'uk
Raket (21-29)
Li chanvo' xnich'nab Jakob xchi'uk
Leae: Ruben, Simeon, Levi xchi'uk
Juda (30-35)
- 30 Li Bilae vok' yu'un Dan xchi'uk
Neftali (1-8)
Li Silpae vok' yu'un Gad xchi'uk
Aser (9-13)
Li Leae vok' yu'un Isakar xchi'uk
Sabulon (14-21)
Li Rakele vok' yu'un Jose (22-24)
Epaj xchijtak li Jakobe (25-43)
- 31 Ta mukul bat ta Kanaan li Jakobe (1-18)
Li Labane la sta ta be li Jakobe (19-35)
La spasik trato li Jakob xchi'uk
Labane (36-55)
- 32 Li anjeletike la sta sbaik xchi'uk
li Jakobe (1, 2)
Chchapan sba Jakob sventa chbat sta
li Esau (3-23)
Tstsak sba ta k'op xchi'uk jun anjel
li Jakobe (24-32)
Israel xa tsiin li Jakobe (28)
- 33 La sta sbaik li Jakob xchi'uk Esau (1-16)
Bat ta Sikem li Jakobe (17-20)
- 34 Laj yich' tsatsal tsakel li Dinae (1-12)
Manya k'u yelan lo'lavanik li
xnich'nabtak Jakobe (13-31)
- 35 La xch'aybe sk'oplal sdiostak
jyanlumetik li Jakobe (1-4)
Sut batel ta Betel li Jakobe (5-15)
Vok' Benjamin; cham Raket (16-20)
Li 12 ta vo' xnich'nab Israele (21-26)
Cham li Isaake (27-29)
- 36 Snitilulal Esau (1-30)
Ajvaliletik xchi'uk bankilaletik ta
Edom (31-43)

- 37 Li xvayichtak Josee (1-11)
Jose xchi'uk xchi'iltak ta vok'el ti lek
x-it'ixajike (12-24)
Laj yich' chonel batel ta mosoil
li Josee (25-36)
- 38 Juda xchi'uk Tamar (1-30)
- 39 Te oy ta sna Potifar li Josee (1-6)
Mu'yuk la xch'unbe yajnil Potifar
li Josee (7-20)
Tik'il ta chukel li Josee (21-23)
- 40 Li Josee chalbe smelolal xvayich
jchukeletik (1-19)
«¿Mi mu ja'uk chalbe smelolal
vaychiletik li Diose?» (8)
Muk'ta ve'el ta skumpleanyo
li faraone (20-23)
- 41 Laj yalbe smelolal xvayich faraon
li Josee (1-36)
Laj yich' toybel sk'oplal yu'un faraon
li Josee (37-46 sbavok'al)
Ak'bat sbain ve'il li Josee (46 xcha'vok'al
k'alal ta 57)
- 42 Batik ta Ejipto li xchi'iltak ta vok'el
Josee (1-4)
La sta sbaik xchi'uk xchi'iltak ta vok'el
li Josee xchi'uk laj yak' ta preva (5-25)
Li xchi'iltak ta vok'el Josee sutik batel
ti bu oy li Jakobe (26-38)
- 43 Te xa xchi'ukik Benjamin li ta xchibal
velta chbatik ta Ejipto (1-14)
La sta sbaik yan velta xchi'uk xchi'iltak
ta vok'el li Josee (15-23)
- Chve' xchi'uk xchi'iltak ta vok'el
li Josee (24-34)
- 44 Te tik'il ta xkoxtal Benjamin li skopa
Jose pasbil ta platae (1-17)
Li Judae tsoj ya'i li Benjamine (18-34)
- 45 Laj yak' sba ta ojtikinel li Josee (1-15)
Bat yik'ik talel Jakob li xchi'iltak ta
vok'el Josee (16-28)
- 46 Li Jakobe bat ta naklej ta Ejipto xchi'uk
yuts' yalal (1-7)
Li buch'utik batik ta Ejipto (8-27)
Te la sta sbaik ta Gosen li Jose xchi'uk
Jakobe (28-34)
- 47 Chojtikin faraon li Jakobe (1-12)
Lek xtojob ta yabtel li Josee (13-26)
Te naki ta Gosen li Israele (27-31)
- 48 Li Jakobe chak'be bendision li cha'vo'
xnich'on Josee (1-12)
Mas to ep tsta bendision
li Efraime (13-22)
- 49 K'usitik laj yal Jakob ti chk'ot ta pasel
k'alal chcham xa oxe (1-28)
Li Siloe ja' snitilulal Juda (10)
K'u yelan tsk'an mukel li Jakobe (29-32)
Cham li Jakobe (33)
- 50 Li Josee te la smuk ta Kanaan
li Jakobe (1-14)
Jamal laj yal ti chak' perton
li Josee (15-21)
K'alal junchib xa no'ox k'ak'al kuxul
li Josee (22-26)
Laj yal mantal Jose ta sventa
li sbakiltake (25)

1 Li ta slikebale, li Diose la
spas vinajel* xchi'uk balu-
mil.^a

2 Mu'yuk to'ox smelolal xvinaj
li balumile xchi'uk mu'yuk to'ox
k'usi oy, * naka ik' osil oy li ta ba
vo'e,^{#b} jech xtok, li sju'el^c Diose^d
xtal xbat ta jujujot li ta ba vo'e.^d

3 Xi laj yal li Diose: «Oyuk sak

1:1 *Li'e ja' sk'oplal li vinajel ti te tsak-
kal sk'oplal k'analetik, planetaetik, ga-
laksiaetik xchi'uk yantik. 1:2 *O «xo-
kol to'ox». #O «vo' ti tsots yoke». ^ΔO
«xch'ul espritu Diose».

KAP. 1

- a SI 102:25
Is 42:5
Is 45:18
Ro 1:20
Ebr 1:10
Ap 4:11
Ap 10:6
b Pr 8:27, 28
c SI 33:6
Is 40:26
d SI 104:5, 6

Kolumna 2

- a Is 45:7
2Ko 4:6
b Je 8:22

osil». Va'un, jech ayan sak osil.^a

4 K'alal spasoj xa ox jech, li
Diose lek laj yil li sak osile. Jech
la xch'ak Dios li sak osil xchi'-
uk li ik' osile. **5** Li Diose K'ak'al-
tik laj yak'be sbi li sak osile, ja'
Ak'obaltik^b laj yak'be sbi li ik' osi-
le. Jech ayan mal k'ak'al xchi'uk
ayan sob,* taje ja' li sba k'ak'ale.

1:5 *Ta skoj taje, li j-ebreoretik ta vo'nee
ja'o chlik xchapik jujun k'ak'al k'alal
chch'ay xa ox batel li k'ak'ale, ja'o te
chpaj k'alal chch'ay xa ox batel k'ak'al ta
yok'omale.

6 Xi laj yal li Diose: «Ak'o xch'ak sba li vo'e,^a te ak'o komuk jvok' ta ak'ol xchi'uk te ak'o komuk ta olon li jvok'e sventa xokoluk^b xkom li ta o'lole». 7 Li Diose ja' jech la spas ta cha'vok' li vo'e: li jvok'e kom ta ak'ol, li jvok'e kom ta olon. Ja' xokol kom yu'un li ta o'lole.^c Ja' jech k'ot ta pasel taje. 8 Li Diose Vinajel laj yak'be sbi li bu xokol kome. Jech ayan mal k'ak'al xchi'uk ayan sob, taje ja' li xchibal k'ak'ale.

9 Va'un, xi laj yal li Diose: «Li vo' oy ta yolon vinajele ak'o stsob sba ta jun no'ox yavil sventa xlik vinajuk li bu takine».^d Ja' jech k'ot ta pasel taje. 10 Li Diose Balumil laj yak'be sbi li bu takine,^e ja' Nab laj yak'be sbi^f li bu la stsob sba li vo'e. Ti va' yelan taje lek laj yil^g li Diose. 11 Xi laj yal li Diose: «Ak'o ch'iuuk yaxal* li ta balumile, ts'i'leletik ti chak' sbek'e xchi'uk jeltos te'etik ti chak' sat xchi'uk sbek'e». Ja' jech k'ot ta pasel taje. 12 Ch'i tale jeltos yaxatlik li ta balumile, jeltos ts'i'leletik ti chak' sbek'e^h xchi'uk jeltos te'etik ti chak' sat xchi'uk sbek'e. Ti va' yelan taje lek laj yil li Diose. 13 Jech ayan mal k'ak'al xchi'uk ayan sob, taje ja' li yoxibal k'ak'ale.

14 Xi laj yal li Diose: «Ak'o oyuk k'usitik chak' xojobal* li ta vinajele sventa ch'akal chkom li k'ak'altike xchi'uk li ak'obaltik/ ti ja' chtun ta senyail k'alal chjel batel li k'ak'aletike, li jujun k'ak'ale xchi'uk li jujun jabile.^k 15 Li k'usitik chak' xojobal ti te oy ta vinajele ja' sventa chak' xojobal li ta balumile». Ja' jech k'ot ta pasel taje. 16 Li Diose la spas* li

1:11 *O «ts'i'lel». 1:14 *O «slusal». 1:16 *Li jp'el k'op ta ebreo ti chich' jelubtasel «la spas» xie mu xko'olaj k'alal «la spas» xi li ta versikulo 1, 21, 27 xchi'uk 2:3. K'alal «la spas» xi li ta versikulo li'e, ja' sk'an xal ti ja' xa no'ox chich' sabel lek yavil li chib k'usi muk'tik chak' xojobale o ti xlik abtejuke.

KAP. 1

a 2Pe 3:5

b Je 1:20

c Je 7:11
Pr 8:27, 28d Job 38:8, 11
Sl 104:6-9
Sl 136:6

e Sl 95:5

f Pr 8:29

g Dt 32:4

h Sl 104:14

i Dt 4:19

j Sl 104:19

k Je 8:22

Kolumna 2

a Sl 136:7, 8

b Sl 8:3
Jer 31:35

c Sl 74:16

d Je 2:19

e Ne 9:6
Sl 104:25

f Je 2:19

chib k'usi muk'tik ti chak' xojobale, li mas muk'e ja' sventa mas chak' xojobal ta k'ak'altik,^a yan li bik'ite ja' sventa chak' jutuk xojobal ta ak'obaltik. Jech xtok, la spas li k'analetike.^b 17 Ja' te laj yak' Dios li ta vinajele sventa xak' xojobalik li ta balumile 18 xchi'uk sventa xak' xojobal ta k'ak'altik xchi'uk ta ak'obaltik, jech xtok, ja' sventa ch'akal chkom li sak osil xchi'uk li ik' osile.^c Ti va' yelan taje lek laj yil li Diose. 19 Jech ayan mal k'ak'al xchi'uk ayan sob, taje ja' li xchanimal k'ak'ale.

20 Xi laj yal li Diose: «Ak'o ayanuk xchanultak li vo'e, ak'o vilikuk ta vinajel^d li k'usitik sna' xvilike». 21 Jech oxal, li Diose la spas li muk'tik xchanultak nabe xchi'uk skotol li jeltos xchanultak nab ti chnuxinjike xchi'uk ti tsnojesik li nabe xchi'uk skotol li jeltos chonetik ti oy xik'ik ti sna' xvilike. Ti va' yelan taje lek laj yil li Diose. 22 Xi laj yal k'alal laj yak'anbe bendisione: «Epajanik, polanik, nojesik li nabetike.^e Jech xtok, ak'o epajukuk li k'usitik kuxajtik ta balumil ti chvilike». 23 Jech ayan mal k'ak'al xchi'uk ayan sob, taje ja' li svo'obal k'ak'ale.

24 Xi laj yal li Diose: «Ak'o ayanuk ta balumil li jeltos k'usitik kuxajtike:* ts'unbal chonbolometik, chonetik ti xkilet chanavik ta balumile^f xchi'uk jeltos te'tikal chonbolometik». ^f Ja' jech k'ot ta pasel taje. 25 Li Diose lik spas li jeltos te'tikal chonbolometik ta balumile, li jeltos ts'unbal chonbolometike xchi'uk li jeltos chonbolometik ti xkilet chanavike. Ti va' yelan taje lek laj yil li Diose.

1:24 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. ^fLi ta ebreo k'op «xkilet chanavik» xie te tsakal sk'oplal li ch'oetike, li kiletel chonetike xchi'uk yan bik'tal chonetik ti chanavik ta balumile.

26 Xi laj yal li Diose: «Jpas-tik^a krixchano jech k'ucha'al vo'o-tike,^b jlok'oltikuk xbat ku'untik,^c Ak'o spasiq ta mantal li cho-yetik ta nabe, li k'usitik kuxaj-tik ti chvilik ta vinajele xchi'uk li ts'unbal chonbolometike. Jech xtok, ak'o sventainik spejel li balumile xchi'uk skotol li chonbolometik ti xkilet chanavik ta balumile».^d **27** Li Diose la spas li krixchano jech k'ucha'al stuke, ja' slok'ol la spas stuke; vinik xchi'uk ants la spas.^e **28** Va'un, ak'-batik bendision yu'un Dios, xi albatike: «Epajanik, p'olanik, no-jesik li balumile,^f ventainik,^g pasik ta mantal^h li choyetik ta nabe, li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele xchi'uk skotol li k'usitik kuxajtik ta balumile».

29 Xi laj yal li Diose: «Kak'oj-boxuk skotol li ts'i'leletik ti chak' sbek' ti chchi' ta spejel balumile xchi'uk skotol li te'etik ti chak' sat xchi'uk sbek'e. Ak'o tunuk avu'unik sventa ave'elik.ⁱ **30** Yan li ts'i'leletik xchi'uk yaxaltike ja' kak'oj sventa sve'elik^j li te'tikal chonbolometik ta balumile, sventa skotol li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele xchi'uk sventa skotol li yan k'usitik kuxajtik* ta balumile». Ja' jech k'ot ta pasel taje.

31 K'alal spasoq xa ox jech li Diose, lek tajek laj yil.^k Jech ayan mal k'ak'al xchi'uk ayan sob, taje ja' li svakibal k'ak'ale.

2 Ja' jech tsuts li vinajele xchi'uk li balumile^l xchi'uk skotol li k'usitik te oye.* **2** Li ta svukubal k'ak'ale, tsuts xa ox yabtel li Diose. Jech oxal, lik xkux ta svukubal k'ak'al k'alal laj xa ox spas skotol li yabtel yakal spasele.^m **3** Li Diose laj yak'be bendision li svukubal k'ak'ale xchi'uk la xch'ultajes, yu'un li va' k'ak'ale te la xkux talel yo'onton Dios

1:30 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. **2:1**

^lLiteral «xchi'uk skotol li yajsoltarotake».

KAP. 1

a Pr 8:30

Jn 1:3

Kol 1:16

b Je 5:1

Snt 3:9

c 1Ko 11:7

d Je 9:2

e Sl 139:14

Mt 19:4

Mr 10:6

1Ko 11:7,9

f Je 9:1

g Je 2:15

h Sl 8:4,6

i Je 9:3

Sl 104:14

Ech 14:17

j Sl 147:9

Mt 6:26

k Dt 32:4

Sl 104:24

1Ti 4:4

KAP. 2

l Ne 9:6

Sl 146:6

m Eks 31:17

Ebr 4:4

Kolumna 2

a Is 45:18

b Je 3:19

Sl 103:14

Ekl 3:20

c Je 7:22

Is 42:5

Ech 17:25

d 1Ko 15:45,47

e Je 2:15

Je 3:23

f Je 1:26

g Je 3:22,24

Ap 2:7

h Je 2:17

ta pasel skotol li k'usitike, skotol li k'usitik oy ta yo'onton tspace.

4 Li'e ja' slo'ilal ti k'u yelan laj yich' pasel li vinajel xchi'uk li balumile. Ja' li sk'ak'alil* k'alal la spas vinajel xchi'uk balumil^a li Jeova[#] Diose.

5 Ta skoj ti mu'yuk to'ox yak'oj tal vo' ta balumil li Jeova Diose xchi'uk ti mu'yuk to'ox krixchano ti xu' chabtelan li balumile, mu'yuk to'ox te'etik ta balumil xchi'uk mu'yuk to'ox vok'em* mi jtosuk ts'i'lel. **6** Pe oy lumaltok ti chlik ta balumil ti ja' chat'es* sjunul li osiltike.

7 Li Jeova Diose lik spas ta lum li vinike.^b La xvuch'tabe* ta sni',^c va'un jech lik kuxiuk yu'un li vinike.^d **8** Jech xtok, li Jeova Diose laj yak' nichimaltik li ta Edene,^e li ta slok'eb k'ak'ale. Li Diose te laj yak' ta nichimaltik li vinik la spase.^f **9** Li Jeova Diose laj yak' chi'uk tal skotol te'etik ti k'upil sba ta k'elel xchi'uk ti toj lek ta lobel sate. Jech xtok, li ta o'lol nichimaltike laj yak' chi'uk li te' sventa kuxlejale,^g te laj yak' chi'uk xtok li te' sventa chich' ojtikinel li k'usi lek xchi'uk li k'usi chopole.^h

10 Oy to'ox jun uk'um ti te chlik talel ta Eden ti ja' chat'es* li nichimaltike. Chlik xch'ak sba ta chanib uk'um k'alal chlok' li ta Edene. **11** Li ba'yel uk'ume Pison sbi, ti sjoyobtaoj sjunlejal li yosilal Avilae, ja' ti bu oy oroe. **12** Li oro li ta lum taje lek tajek, jech xtok, oy xuch'al te' ti mu tajek yik'e xchi'uk oy onise ton. **13** Li xchibal uk'ume Guion sbi, ti sjoyobtaoj sjunlejal yosilal Kuse. **14** Li yoxibal

2:4 *K'alal «sk'ak'alil» xie, ja' sk'oplal li vakib k'ak'al li laj yich' pasel li k'usitike. [#]Sba velta chvinaj li sbi Diose, יהוה (YHWH), ti stuk no'ox jech ti mu xko'olaj ta yan diosetike. K'elo Apendise A4. **2:5** *O «ch'iem; t'omem». **2:6**, **10** *O «tsmalta». **2:7** *O «xjuch'tabe».

uk'ume Tigris^a sbi, ja' li te ch-ech' batel ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Asiriae.^b Li xchanibal uk'ume Eufrates^c sbi.

15 Li Jeova Diose te laj yak' ta nichimaltik Eden li vinike sventa chabtelan xchi'uk chchabi li balumile.^d 16 Li Jeova Diose xi laj yalbe mantal xtok li vinike: «Xu' xalobe sat skotol li te'etik chch'i ta nichimaltike, ja' ti k'u yepal sk'an avo'ontone.^e 17 Pe ja' mu stak' xalobe sat li te' ti chak' ta ojtikinel k'usi lek xchi'uk k'usi chopole, yu'un li ta sk'a-k'alil mi la alo'e jp'el sk'oplal chacham».^f

18 Ta ts'akale, xi laj yal li Jeova Diose: «Mu lekuk ti stuk-o li vinike. Ja' lek ta jpasbe jun yaj-koltaobba, ja' chk'ot ta xchi'il».^g 19 Li Jeova Diose spasoja xa ox skotol li te'tikal chonbolometik ta balumile xchi'uk skotol li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele, ta lum la spas skotol. Va'un, laj yik'anbe tal li vinike sventa sk'el k'usi sbi chak'be jujukot. Ja' jech sbi^h kom ta jujukot ti k'u yelan ak'bat sbiik yu'un li vinike. 20 Jech oxal, li vinike lik yak'be sbi skotol li ts'unbal chonbolometike, li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele xchi'uk skotol li te'tikal chonbolometike. Pe li vinike ja' ch'abal xchi'il sventa xkoltaat. 21 Jech oxal, li Jeova Diose laj yak' ochuk tajek svayel li vinike, k'alal ja'o yakal chvaye, la slok'esbe jun xch'ilte'. Ta ts'akale, la snup'be komel li sbek'tale. 22 Li xch'ilte' vinik la slok'es Jeova Diose la spas ta jun ants, va'un laj yik'be tal li vinike.ⁱ

23 Jech oxal, xi laj yal li vinike:

«Li'e ta meel ja' jbakil,
ja' jbek'tal.
Ants tsbiin,
yu'un ta stojolal vinik lok'
tal».^j

2:14 *Literal «Idekel».

KAP. 2

- a Da 10:4
b Je 10:8, 11
c Je 15:18
Dt 11:24
d Je 1:28
Je 2:8
Sl 115:16
e Je 2:8, 9
Je 3:2
f Je 3:19
Sl 146:4
Ekl 9:5, 10
Ese 18:4
Ro 5:12
1Ko 15:22

- g 1Ko 11:8, 9
1Ti 2:13
h Je 1:26
i Mr 10:9
1Ti 2:13
j 1Ko 11:8

Kolumna 2

- a Mal 2:16
Mt 19:5
Mr 10:7, 8
Ro 7:2
1Ko 6:16
Ef 5:31
Ebr 13:4
b Je 3:7

KAP. 3

- c 2Ko 11:3
Ap 12:9
Ap 20:2
d Je 2:17
e Je 2:16
f Je 2:8, 9
g Jn 8:44
1Jn 3:8
h Je 3:22
i 2Ko 11:3
1Ti 2:14
Snt 1:14, 15
j Ro 5:12
k Je 3:21

24 Jech oxal, ta xikta komel stot xchi'uk sme' li vinike, ja' xa chchi'in-o ta naklej li yajnille,^{*} va'un tpsas ta jun sbek'talik li cha'vo'ike.^a 25 Li vinik xchi'uk yajnile t'analik^b to'ox xcha'vo'alik; pe mu'yuk chk'exavik.

3 Li kiletel chone^c stuk no'ox toj manya^{*} ta skotol li te'tikal chonbolometik la spas Jeova Diose. Jech oxal, xi la sjak'be li antse: «¿Mi meel ti laj yalboxuk Dios ti mu xu' xalobeik sat skotol li te'etik li' ta nichimaltike?».^d 2 Li antse xi la stak'be li kiletel chone: «Xu' jlobekutik sat li te'etik li' ta nichimaltike.^e 3 Pe xi laj yalbunkutik Dios ta sventa li sat te' ti te oy ta o'lol nichimaltike:^f «Mu stak' xalobeik sat mi ja'uk stak' xapikik. Mi jech la apasike, chachamik».^g 4 K'alal jech laj yal li antse, xi laj yal li kiletel chone: «Ta meel, mu'yuk chachamik.^g 5 Yu'un li Diose sna'oj ti ja'o chjam asatik ta sk'ak'alil mi la alo'ike; chana'ik li k'usi leke xchi'uk li k'usi chopole,^h chak'otik jech k'ucha'al li Diose».

6 Li antse laj yil ti toj k'upil sba ta k'e'el li te'e xchi'uk ti toj lek ta lobel li sate, jech, toj k'upil sba ta k'e'el li te'e. Va'un la stulbe li sate, jech la slo'.ⁱ Ta ts'akale, k'alal te xa ox oy xchi'uk li smalale, laj yak'be li sat te'e, jech lik slo' li vinike.^j 7 Va'un jam sat xcha'vo'alik, jech laj yak'ik vental ti t'analike. Ja' yu'un, lik sts'isik yanal igo te', va'un la xchuk ta xchukbenalik.^{*k}

8 K'alal ja'o te yakal chanav ta nichimaltik li Jeova Dios k'alal chch'ay xa ox batel k'ak'ale, li ants xchi'uk li vinike laj ya'ibeik yech'omal ye. Pe sventa mu x-ilatik yu'un li Jeova Diose, la snak^{*l} sbaik ta yolon te'tik li

2:24 *Li jp'el k'op ta ebreoe ja' sk'oplal ti «tsots chnap'i» ti xko'olaj ta jtosuk chabe. 3:1 *O «p'ij ta lo'lavanej». 3:7 *O «xch'utik». 3:8 *O «smuk».

ta nichimaltike. **9** Li Jeova Diose ep ta velta laj yapta li vinike, xi laj yalbee: «¿Bu oyot?». **10** Xi tak'av ta ts'akal li vinike: «Laj ka'i yech'omal ave li ta nichimaltike, pe lixi' ta skoj ti t'analune, jech oxal la jnak'* jba». **11** Xi laj yal li Diose: «¿Buch'u laj yalbot ti t'analote?» ¿Mi la alo' li sat te' ti laj kalbot mantal mu xu' xalo'e?»,^b **12** Xi la stak' li vinike: «Ja' laj yak'bun li ants laj avak'bun ta jchi'ile, ja' yu'un la jlo' li sat te'e». **13** Li Jeova Diose xi laj yalbe li antse: «¿K'u yu'un ti jech la apase?». Xi la stak' li antse: «Ja' la slo'laun li kiletel chone, ja' yu'un la jlo'». ^c

14 Li Jeova Diose xi laj yalbe li kiletel chone:^d «Ta skoj ti jech la apase, toj ech' xa no'ox chopol chkom ak'oplal ta skotol li ts'unbal chonbolometike xchi'uk ta skotol li te'tikal chonbolometik ta balumile. Xakilet ta lumtik chaxanav xchi'uk pukuk* chalo' ti k'u sjalil kuxulote. **15** Kontra chavil abaik*^e ku'un xchi'uk li antse,^f jech xtok, kontra chil sbaik li anitlulal^g xchi'uk li snitlulal antse.^h Li stuke[#] ta vvoch'bot[^] li ajole,ⁱ yan li vo'ote chayayijesbe xchak yakan».^j

16 Xi laj yalbe li antse: «Chkak' ti ch-ayan mas xk'uxul ti k'u sjalil chachi'in avole xchi'uk chava'ibe xk'uxul k'alal chvok' li avalabe. Jech xtok, ch-ayan tajak ta avo'onton ti te achi'uk-o li amalale, li stuke ja' t'apasot ta mantal».

17 Xi laj yalbe li Adane:* «Ta skoj ti la ach'unbe smantal avaj-nile xchi'uk ti la alo' li sat te' laj kalbot mantal^k ti «mu stak' xalo'e», toj ech' no'ox chopol sk'o-plal chkom avu'un li balumile.^l Ti k'u sjalil kuxulote, tsots cha-

3:10 *O «jmur». 3:14 *O «lum». 3:15 *O «Chopol chavil abaik». ^mLi'e ja' sk'oplal li snitlulal antse. ⁿO «st'usbot». 3:17 *Ja' sk'an xal «vinik» o «krixchano».

KAP. 3

a Je 2:25

b Je 2:17

c 2Ko 11:3
1Ti 2:14

d Je 3:1

e Ap 12:7,17
Ap 12:9

f Ap 12:1

g Jn 8:44
1Jn 3:10h Je 22:18
Je 49:10
Gal 3:16, 29

i Ap 20:2, 10

j Mt 27:50
Ech 3:15

k Je 2:17

l Je 5:29

Kolumna 2

a Ro 8:20

b Je 2:7

c SI 104:29
Ekl 3:20
Ekl 12:7

d Ech 17:26

e Je 3:7

f Je 3:5

g Je 2:9

h Je 2:8

i Je 3:19

j SI 80:1
Is 37:16
Ese 10:4

KAP. 4

k Je 1:28

l 1Jn 3:10-12
Jud 11

m Mt 23:35

vil avokol^a ta skoj ti vokol chchi' ta balumil li k'usitik chalajese. **18** Ch-ayan ch'ixetik xchi'uk to-malch'ixetik* li ta avosile xchi'uk ja' chalo' li k'usitik chchi' ta osil-tike. **19** Ep chachik'inaj sventa chata li ave'ele,* ja' to mi lasut ta lume, yu'un te lalik talel.^b Yu'un ta lum pasbilot, ja' yu'un ta lum chasut batel».^c

20 Ta ts'akale, Eva* laj yak'be sbi yajnil li Adane, yu'un ja' me'il ch'kot yu'unik skotol^d li buch'utik chkuxiike. **21** Li Jeova Diose la spas natil k'u'il pok'iletik ta snukulil chonbolometik sventa xak'be slap^e li Adan xchi'uk yajnil. **22** Li Jeova Diose xi laj yale: «Li vinike ko'ol xa k'ucha'al vo'otik, yu'un sna' xa li k'usi lek xchi'uk li k'usi chopole.^f Pe sventa mu xbat yak' sk'ob xchi'uk mu stul li sat te' sventa kuxle-jale^g xchi'uk mu slo' sventa xku-xi sbatel osile,...». **23** Va'un li Jeova Diose la snuts lok'el li ta nichimaltik Edene^h sventa xbat yabtelan li lum ti ja' laj yich'o pasele.ⁱ **24** K'alal laj xa ox snuts lok'el li vinike, laj yak' keruvine-tik^j ta slok'eb k'ak'al li ta nichimaltik Edene. Jech xtok, laj yak' jun espada ti xpulpun sk'ak'al ti te xjoyoyet* sventa mu x-ochik ta sbelel li jpets te' sventa kuxlejale.

4 Li Adan une la xchi'in ta vav-el li yajnil, li Evae, va'un la xchi'in yol^k li Evae. Xi laj yal k'alal vok' yu'un li Kaine:^l «Koliyal li Jeovae vok' jun jkerem». **2** Ta ts'akale vok' yan skerem, ja' li Abele,^m li yits'in Kaine.

Li Abele k'ot ta jchabichij, yan li Kaine ja' laj yabtelan balumil. **3** Te k'uk sjaliluke, li Kaine laj yich'be talel jlomuk sat li k'usitik tsts'une sventa chak'be ta smoton li Jeovae. **4** Pe li Abele laj

3:18 *O «ch'ix nichimetik; sakil ch'ixetik». 3:19 *Literal «Chchik'inaj asat sventa xata li apanex». 3:20 *Ja' sk'an xal «kuxul krixchano». 3:24 *O «sete-tet».

yich'be talel jlomuk li sba yol xchijtake^a xchi'uk mu'yuk la slok'esbe li xepu'ale. Li Jeovae lek laj yil li Abele xchi'uk li matanal laj yak'e;^b 5 ja' mu'yuk lek laj yil li Kaine xchi'uk li matanal yich'o'j tale. Jech oxal, li Kaine kap tajak sjol xchi'uk chibaj yo'onton.* 6 Xi albat yu'un Jeova li Kaine: «¿K'u yu'un ti kapem tajak ajole xchi'uk ti chibajemote? 7 ¿Mi mu van lekuk cha-ilat yan velta mi ja' chlik apas li k'usi leke? Pe mi ma'uk chapas li k'usi leke, te xa smalaojot ta ti' na li mulile xchi'uk oy tajak ta yo'onton tsk'an tsatsalot, pe ¿mi tsatsal van avu'un li vo'ot une?».

8 Ta ts'akale, li Kaine xi laj yalbe li yits'ine: «Abel, batik ta osilitik». K'alal ja'ot te oyik ta osilitike, lik tsak ta majel li Abele, jech la smil.^c 9 Ta ts'akale, xi jak'bat yu'un Jeova li Kaine: «¿Bu oy li avits'in Abele?». Xi tak'av li Kaine: «Mu jna', ¿mi yu'un vo'on ta jchabi li kits'ine cha'a?». 10 Xi laj yal li Diose: «¿K'u yu'un ti jech la apase? ¡A'io ava'! Li xch'ich'el avits'ine te x-avet ta lumtik^d tsk'anbun vokol. 11 Li avi une chopol ak'oplal chakom. Jech xtok, chavich'nuttsel lok'el li ta balumil ti bu jamal xa ye chuch'be li xch'ich'el avits'in la amalbee.^e 12 K'alal oy k'usi chats'une, mu'yuk tsatin. Jech xtok, jkotkovil chabat xchi'uk jatvil krixchano cha-ech' li ta balumile». 13 Ta skoj taje, li Kaine xi laj yalbe li Jeovae: «Toj tsots chka'i li stojol jmulle, mu xkuch ku'un. 14 Li avie, chanutsun lok'el li ta lum li'e xchi'uk mu'yuk xa chkil asat; jkotkovil xchi'uk jatvil krixchano chik'ot, jech xtok, buch'uuk no'ox ti ta jnup ta bee jp'el sk'oplal tsmilun». 15 Ja' yu'un, xi albat yu'un li Jeovae: «Jech oxal un,

KAP. 4

a Eks 13:12

b Ebr 11:4

c Mt 23:35
1Jn 3:10-12
Jud 11

d Ebr 12:24

e Je 9:5

Kolumna 2

a Je 2:8

b Je 5:4

c Je 4:15

mi oy buch'u la smil li Kaine, vukub to velta chich' kastigo».

Ja' yu'un, sventa mu xmilat Kain mi oy buch'u la snup ta bee, li Jeovae laj yak'be jun senyail. 16 Li Kaine une lok' batel ta stojol li Jeovae, te bat nakluk ta slumal Nod, ta stuk'il slok'eb k'a-k'al ti bu xkom li Edene.^a

17 Te k'uk sjalile, li Kaine la xchi'in ta vayel li yajnille,^b li yajnille la xchi'in yol, va'un vok' li Enoke. Li Kaine lik sva'an jun jteklum, Enok laj yak'be sbi jech k'ucha'al li sbi xnich'one. 18 Ta jelavele vok' skerem li Enoke, Irad sbi. Li Irade vok' skerem, Meujael sbi. Li Meujaele vok' skerem, Metusael sbi. Li Metusaele vok' skerem, Lamek sbi.

19 Li Lameke la sa' cha'vo' yajnil. Li ba'yele Ada sbi, li xcha'vo'ale Sila sbi. 20 Li Adae vok' yol, Jabal sbi. Li Jabale ja' li buch'u ba'yel lik nakiuk ta karpnaetik xchi'uk ti oy xvaxaktak xchi'uk xchijtake. 21 Li yits'ine Jubal sbi. Li Jubale ja' li buch'u la slikes yu'unik li buch'utik sna' stijik arpa xchi'uk amae.* 22 Jech xtok, li Silae vok' yol, Tubal-Kain sbi. Li Tubal-Kaine ja' li buch'u la spas ep ta tos abtejebaletik ta kovre xchi'uk ta tak'ine. Li xvix* Tubal-Kaine, Naama sbi. 23 Va'un, li Lameke xi laj yalbe li yajniltake, li Ada xchi'uk Silae:

«Yajniltak Lamek, chikintao ava'iik;
chikintaik lek li k'usi chkale:
la jmil jun vinik ti la syayijesune,
ta melel, la jmil jun kerem ta skoj ti la smajune.

24 Mi vukub to velta chich' kastigo li buch'u tsmil Kaine,^c ja' 77 ta velta chich' kastigo li buch'u tsmil Lameke».

4:21 *O «amaye; flautae». 4:22 *Mu stak' na'el lek mi ja' vixil o mi ixelal li Naamae.

4:5 *Literal «nijp'uj yalel sat». 4:7 *O «¿Mi mu van tauk xavich' toybel ak'oplal yan velta mi ja' chlik apas li k'usi leke?».

25 Li Adane la xchi'in ta vayel yan velta li yajnile, va'un li yajnile vok' jun yol, Set*^a laj yak'be sbi, yu'un xi laj yale: «Li Diose laj yak'bun yan jkerem, ja' xk'exol li Abel ti milat^b yu'un li Kaine». **26** Li Sete vok' jun skerem ek, Enos^c laj yak'be sbi. Li va' k'ak'ale, te lik stabeik ta albel sbi Jeova li krixchanoetike.

5 Li'e ja' li slivroal slo'il xkuxlejal Adane. Li ta sk'ak'alil k'alal la spas Adan li Diose, la spas k'ucha'al slok'ol^d stuk. **2** Vinik xchi'uk ants la spas.^e Li sk'ak'alil ti k'alal laj yich'ik pasel^f yu'un li Diose, ak'batik bendision xchi'uk Krixchano biiltasatik.

3 K'alal 130 xa ox sjabilal li Adane, vok' jun skerem ti xko'olaj k'ucha'al stuke, ja' slok'ol bat, Set^g laj yak'be sbi. **4** K'alal vok'em xa ox li Sete, li Adane kuxi to vaxakib sien jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **5** Ti k'u sjalil kuxi li Adane ja' 930 jabil, va'un cham.^h

6 K'alal 105 xa ox sjabilal li Sete, vok' skerem, Enosⁱ sbi. **7** K'alal vok'em xa ox li Enose, li Sete kuxi to 807 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **8** Ti k'u sjalil kuxi li Sete ja' 912 jabil, va'un cham.

9 K'alal 90 xa ox sjabilal li Enose, vok' skerem, Kenan sbi. **10** K'alal vok'em xa ox li Kenane, li Enose kuxi to 815 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **11** Ti k'u sjalil kuxi li Enose ja' 905 jabil, va'un cham.

12 K'alal 70 xa ox sjabilal li Kenane, vok' skerem, Maalalel/ sbi. **13** K'alal vok'em xa ox li Maalalele, li Kenane kuxi to 840 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **14** Ti k'u sjalil kuxi li Kenane ja' 910 jabil, va'un cham.

15 K'alal 65 xa ox sjabilal li Maalalele, vok' skerem, Jared^k

4:25 *Ja' sk'an xal <biiltasbil> o <chich'ak'el>.

KAP. 4

a Je 5:3
1Kr 1:1

b Je 4:8
Mt 23:35
Ebr 11:4

c Je 5:6
Lu 3:23, 38

KAP. 5

d Je 1:26
Snt 3:9

e Je 1:27
Mr 10:6

f Je 2:23
Is 45:12
Mt 19:4

g Je 4:25

h Je 2:17
Je 3:19
Ro 6:23
1Ko 15:22

i Je 4:26
Lu 3:23, 38

j Lu 3:23, 37

k Lu 3:23, 37

Kolumna 2

a Jud 14

b Lu 3:23, 37

c Je 6:9
Dt 8:6
Dt 13:4
3Jn 4
Jud 14, 15

d Jn 3:13
Ebr 11:5

e Lu 3:23, 36

f Je 7:1
Ese 14:14
Mt 24:37
Ebr 11:7
1Pe 3:20
2Pe 2:5

g Je 3:17

sbi. **16** K'alal vok'em xa ox li Jarede, li Maalalele kuxi to 830 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **17** Ti k'u sjalil kuxi li Maalalele ja' 895 jabil, va'un cham.

18 K'alal 162 xa ox sjabilal li Jarede, vok' skerem, Enok^a sbi. **19** K'alal vok'em xa ox li Enoke, li Jarede kuxi to vaxakib sien jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **20** Ti k'u sjalil kuxi li Jarede ja' 962 jabil, va'un cham.

21 K'alal 65 xa ox sjabilal li Enoke, vok' skerem, Matusalen^b sbi. **22** K'alal vok'em xa ox li Matusalene, li Enoke oxib to sien jabil xanav xchi'uk li meel Diose.* Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **23** Ti k'u sjalil kuxi li Enoke ja' 365 jabil. **24** Li Enoke xanav-o xchi'uk li meel Diose.^c Pe mu'yuk xa xkuxi mas, yu'un ik'at batel yu'un li Diose.^d

25 K'alal 187 xa ox sjabilal li Matusalene, vok' skerem, Lamek^e sbi. **26** K'alal vok'em xa ox li Lameke, li Matusalene kuxi to 782 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **27** Ti k'u sjalil kuxi li Matusalene ja' 969 jabil, va'un cham.

28 K'alal 182 xa ox sjabilal li Lameke, vok' jun skerem. **29** Li Lameke Noe*^f laj yak'be sbi li skereme, yu'un xi laj yale: «Li'e ja' tspatbutik ko'ontontik*^g ta skoj li kabtelitike xchi'uk ta skoj ti tsots volok chkiltik k'alal chij-abteje, yu'un xchopok k'optaoj balumil^g li Jeovae». **30** K'alal vok'em xa ox li Noe, li Lameke kuxi to 595 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak. **31** Ti k'u sjalil kuxi li Lameke ja' 777 jabil, va'un cham.

32 K'alal vo'ob sien xa ox sjabilal li Noe, vok' oxvo'

5:22 *Literal «li Diose». K'elo Glosario, meel Dios. 5:29 *Xu' van ja' sk'an xal <xkuxobil o'ontonal> o <spatobil o'ontonal>. ^gO «chak'butik siketel ko'ontontik».

skeremtak, ja' li Sem,^a Kam^b xchi'uk li Jafete.^c

6 K'alal epaj tajek li krixchanoetik ta sba balumile xchi'uk k'alal vok' tsebetik yu'unike, 2 li xnich'nabtak meel Diose^d lik yak'ik venta ti k'upil sba li tsebetike. Ja' yu'un, laj yik'ik skotol li buch'utik la st'ujike. **3** Xi laj yal li Jeovae: «Mu sts'ik ku'un sbatel osil li krixchanoetike,^e yu'un ch'ich' bek'et no'ox li stuki-ke.* Ja' yu'un, ja' no'ox chkuxiik 120 jabil».^f

4 Li jnefilimetike* li to'ox kuxulik ta balumil li va' k'ak'ale xchi'uk li ta mas ts'akale. Li va' k'ak'ale, li xnich'nabtak meel Diose jech-o la xchi'inik ta vayel li tsebetike, jech vok' yalabik li tsebetike. Taje ja' li buch'utik tsots tajek yipik ta vo'nee, li vinketik ti lek ojtikinbilike.

5 Va'un, li Jeovae laj yak' venta ti epajem li xchoplejal krixchanoetik li ta balumile xchi'uk ti skotol ora chopol li k'usi oy ta yo'ontonik^g xchi'uk ta snopbenike. **6** Li Jeovae chopol laj ya'i sba* ti la spas krixchanoetik li ta balumile xchi'uk laj yat tajek yo'onton.^h **7** Xi laj yal li Jeovae: «Ta jtup'be sk'oplal ta balumil li krixchanoetik la jpase, k'alal ta ts'unbal chonbolometik, k'alal ta chonbolometik ti xkilet chanavike xchi'uk li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele, yu'un chopol chka'i jba ti la jpasike». **8** Pe li Noee lek ilat yu'un li Jeovae.

9 Li'e ja' slo'il xkuxlejal li Noee.

Tuk'il vinik ech'.ⁱ Ta skotol li buch'utik mjoj kuxiik xchi'uke,

6:2 *Li ta ebreo k'ope ja' sk'oplal anjeletik ti ja' xnich'nabtak li Diose. **6:3** *O «ti ja' no'ox tspasik li k'usitik ts'kan sbek'talike». **6:4** *Ja' van sk'an xal di buch'utik chbalch'unvanike. K'elo Glosario, *nefilim*. **6:6** *O «laj yat yo'onton». *O «k'ux laj ya'i ta yo'onton».

KAP. 5

a Je 10:21
Je 11:10
Lu 3:23, 36

b Je 6:10
Je 10:6

c Je 10:2

KAP. 6

d Job 1:6
Job 38:7
2Pe 2:4
Jud 6

e Je 7:4
1Pe 3:20

f 2Pe 3:9

g Je 8:21
Jer 17:9
Mt 15:19

h Sl 78:40, 41

i Je 7:1
Ese 14:14
Ebr 11:7

Kolumna 2

a 2Pe 2:5

b Je 5:32

c Ap 11:18

d Mt 24:37-39
2Pe 2:5

e Je 7:4

f Ebr 11:7

g Je 14:10
Eks 2:3

h Je 7:16

i Je 1:7
Je 7:6, 11

j Je 7:21
Sl 104:29
Mt 24:39
2Pe 2:5

k Je 7:13

l Je 8:17

ja' ch'abal spaltail* li Noee. Xanav xchi'uk meel Dios li Noee.^a **10** Ta mas ts'akale, vok' oxvo' skeremtak li Noee, ja'ik li Sem, Kam xchi'uk Jafete.^b **11** Li meel Diose laj yil ti sokem li balumile xchi'uk ti noj ta choplejale. **12** Ta meel, li Diose laj yil ti sokem li balumile,^c yu'un skotol krixchano ja' tspasik li k'usitik toj chopole.^d

13 Ta ts'akal une, xi albat yu'un Dios li Noee: «Jnopoja x ti ta jlajesbe sk'oplal skotol li krixchanoetike, yu'un noj ta xchoplejalik li balumile, ja' yu'un ta jlajes li krixchanoetike xchi'uk ta jsokes li balumile.^e **14** Paso junuk arka,* paso ta te' ti oy xuch'ale.^f Pasbo jayk'oluk yut xchi'uk ak'bo lek chapopote^g ta spat xchi'uk ta yut. **15** Xi yelan sk'an xapase: li arkae oxib sien xuk'ubil* snatil, 50 xuk'ubil sjamlej, ja' 30 xuk'ubil li stayleje. **16** Pasbo junuk sventanail sventa x-och xojabal k'ak'al* li ta yute, jun xuk'ubil sjamlej ti te chlik ta sjole. Ta xokon xapasbe sti'.^h Li arkae ta oxkoj xapas, kjoj ta olon, kjoj ta o'lol xchi'uk kjoj ta ak'ol.

17 »Yan li vo'one ta jtak talal nojelal ta vo' i ta sba balumil sventa jlajes skotol li k'usitik kuxajtik ta yolon vinajel ti yich'ojik li yip kuxlejale.* Chcham skotol/ li k'usitik oy ta balumile. **18** Ta jpastik jun trato, persa sk'an xa-och ta arka xchi'uk anj'nab, avajnil xchi'uk li yajnil akeremtak.^k **19** Jech xtok, cha'cha'kot xatik' ta arka li jujutos k'usitik kuxajtike' sventa mjoj

6:9 *O «mu'yuk smul». **6:14** *Literal «jun kaxa», jun muk'ta kaxa. **6:15** *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. **6:16** *Yo' bu chal «sventanail sventa x-och xojabal k'ak'al» xie, li ta ebreo k'ope ja' tsoar. Li jpel kop taje oy buch'utik tsnopik ti ja' la sk'oplal li jun xuk'ubil stayleje li snijnijul sjol jpel' nae, ti ma'uk la sk'oplal ti yol-baj jch'olile ti pasbil sventanaile. **6:17** *O «ch'ulelele».

kuxul xakomik, jkot stot xchi'uk jkot sme^a xatik' ochel; **20** li jeltos k'usitik kuxajtik ti chvilike, li jeltos ts'unbal chonbolometike xchi'uk li jeltos chonbolometik ti xkilet chanavik ta balumile ta cha'cha'kot xatik' ochel sventa kuxul xkomik.^b **21** Tso-bo ochel skotol li k'usitik stak' lajesele sventa ja' xalajesik^c xchi'uk ja' tslajesik ek li chonbolometike».

22 Li Noee ja' jech la spas skotol li k'usitik albat yu'un Diose. Jech tajak la spas k'ucha'al albate.^d

7 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Noee: «Ochan ta arka xchi'uk skotol li buch'utik te oyik ta anae, yu'un kak'oj venta ti vo'ot no'ox tuk' avak'oj abae, ti mu xako'olaj xchi'uk li j'kol kuxlejal li'e.^e **2** Sk'an xatik' ochel skotol li chonbolometik ti mu'yuk ibal sbaike,^f vukot^g xatik' jujutos,^f jkot stot xchi'uk jkot sme'; ja' cha'kot no'ox xatik' ochel skotol li chonbolometik ti ibal sbaike, jkot stot xchi'uk jkot sme'; **3** jech xapas xtok ta stoljal li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele, vukot^g ta jujutos, jkot stot xchi'uk jkot sme' sventa mu xch'ay sts'unbalik li ta sba balumile.^g **4** Yu'un li' xa no'ox ta svukubal k'ak'ale chkak' taluk vo'^h ta balumil 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal,ⁱ va'un ta jlajesbe sk'oplal skotol li k'usitik kuxajtik ta sba balumil ti jpasojane».^j **5** Jech la spas Noe skotol li k'usi albat yu'un Jeovae.

6 K'alal ja'o tal nojelal ta vo' li ta balumile,^k li Noee vakib sien xa ox sjabilal. **7** Ja' yu'un, k'alal mu'yuk to chtal li nojelal ta vo'e, ochik ta arka^l li Noe xchi'uk xnich'nabtake, li yajnille xchi'uk

7:2 *K'elo Glosario, *ibal sba*. ^aO ja' van sk'oplal «vukub par li jujutos lekil chonbolometike». **7:3** *O ja' van sk'oplal «vukub par li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele».

KAP. 6

a Je 7:2

b Je 7:14, 15

c Je 1:29, 30

d Eks 40:16

Ebr 11:7

KAP. 7

e Je 6:9

Ebr 10:38

Ebr 11:7

1Pe 3:12

2Pe 2:5, 9

f Je 8:20

g Je 7:23

Je 8:19

h Je 2:5

i Je 7:11, 12

j Je 6:7, 17

k Je 8:13

l Lu 17:27

Ebr 11:7

Kolumna 2

a Je 6:19, 20

b Je 1:7

Je 8:2

c Je 9:18

1Kr 1:4

d Je 6:18

1Pe 3:20

2Pe 2:5

li yajnil skeremtake. **8** Skotol li chonbolometik ti mu'yuk ibal sbaike, skotol li chonbolometik ti ibal sbaike, skotol li k'usitik kuxajtik ti chvilike xchi'uk skotol li k'usitik chbak'anuk ta balumile^a **9** ta cha'cha'kot ochik ta arka ti bu oy li Noee jech k'ucha'al albat ono'ox yu'un Dios li Noee, jkot stot xchi'uk jkot sme'. **10** Vukub k'ak'al ta ts'akal une, tal nojelal ta vo' li ta balumile.

11 Li ta 17 yu'un li xchibal ue, k'alal vakib xa ox sien jabil yich'oj li Noee, lik t'omuk li sat vo'etik^a ta vinajele xchi'uk lik jamuk li sti'tak vinajele.^b **12** 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal xlo-met no'ox laj yak' vo' li ta balumile. **13** Li ta sk'ak'alil taje, ja'o och ta arka xchi'uk xnich'nab li Noee, ja'ik li Sem, Kam xchi'uk Jafete,^c jech xtok, och li yajnille xchi'uk li yajnil oxvo' skeremtake.^d **14** Ochik ta arka xchi'uk skotol li jeltos te'tikal chonbolometike, skotol li jeltos ts'unbal chonbolometike, skotol li jeltos chonbolometik ti xkilet chanavike xchi'uk skotol li jeltos k'usitik kuxajtik ti chvilike, skotol mute-tik xchi'uk skotol li k'usitik kuxajtik ti oy xik'ike. **15** Jech ta cha'cha'kot ochik batel ti bu oy li Noee, skotol li jeltos chonbolometik ti yich'ojik li yip kuxlejale.* **16** Ja' yu'un, ochik batel skotol li jeltos chonbolometik jech k'ucha'al laj yal li Diose, jkot stot xchi'uk jkot sme'. Ta ts'akal une, li Jeovae la smakbe sti' li arkae.

17 40 k'ak'al laj yak' vo' li ta balumile, jech kajtsaj muyel li vo'e, va'un lik toyuk muyel ta balumil li arkae, jech te xka-jet batel ta ba vo'. **18** Ta skoj ti kajtsaj muyel li vo'e, lik mut'ijuk* skotol li k'usitik ta balumile, pe li arkae te xkajet batel ta ba vo'. **19** Jech mut'ij* ta

7:11 *O «nio'etik». **7:15** *O «ch'ulelale». **7:18** *O «mukuk; nojuk; but'ijuk». **7:19** *O «muk; noj; but'ij».

vo^a spejel li balumile, k'alal to ta tayal vitsetik ti oy ta spejel balumile. **20** K'alal laj xa ox smut'ian* komel li vitsetike, kajtsaj to muyel 15 xuk'ubil[#] li vo'e.

21 Ja' yu'un, chamik^b skotol li k'usitik kuxajtik ta balumile, li k'usitik kuxajtik ti chvilike, li ts'unbal chonbolometike, li te'tikal chonbolometike, li bik'tal chonetik ta balumile xchi'uk skotol li krixchanoetike.^c **22** Cham skotol li k'usitik kuxajtik ta takin balumil ti yich'ojik li yip kuxlejale.^{#d} **23** Li Diose jech la slajesbe sk'oplal skotol li k'usitik kuxajtik ta balumile, k'alal ta krixchanoetik xchi'uk ta chonbolometik, chonbolometik ti xkilet chanavike xchi'uk li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele. Skotol laj yich' tup'bel sk'oplalik ta balumil,^e ja' xa no'ox kuxul komf' li Noe xchi'uk yuts' yalal xchi'uk li k'usitik kuxajtik ti te oyik ta yut arkae. **24** 150 k'ak'al^g mukul kom yu'un balumil li vo'e.

8 Li Diose mu'yuk xch'ajoy ta sjol* li Noe xchi'uk skotol li te'tikal chonbolometike xchi'uk li ts'unbal chonbolometik ti te oyik ta yut arkae.^h Jech oxal, laj yak' talel ik' ta balumil li Diose, va'un lik uluk li vo'e. **2** Li sat vo'etik* ta vinajele xchi'uk li sti'tak vinajele lik makuk, va'un paj li vo' chyal tal ta vinajele.ⁱ **3** Ta k'un'kun lik uluk li vo' ta balumile. K'alal ech'em xa ox 150 k'ak'ale, yalem xa ox li vo'e. **4** Li ta 17 yu'un li svukubal ue, li arkae te kajal k'ot ta vits te ta Ararat. **5** Va'un, k'alal lok' li baluneb ue, k'un'kun lik uluk li vo'e. Li ta sba k'ak'al yu'un li slajunebal ue, lik vinajuk li jol vitsetike.^j

6 K'alal ech' xa ox 40 k'ak'ale, li Noee la sjambe li sventanail^k

7:20 *O «smuk; snojes; sbut'». [#]Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. 7:22 *O «ch'ulelale». 8:1 *Literal «la svules ta sjol». 8:2 *O «nio'etik».

KAP. 7

a 2Pe 3:5, 6

b Je 6:7, 17

c Lu 17:27

d Je 2:7
Je 7:15
Ekl 3:19
Is 42:5e Je 6:7
2Pe 3:5, 6f Mt 24:37-39
1Pe 3:20
2Pe 2:5, 9

g Je 8:3

KAP. 8

h Je 6:19, 20
Ebr 11:7

i Je 7:11, 12

j Je 7:20

k Je 6:16

Kolumna 2

a Je 7:19

b Je 7:20
Je 8:3

c Je 7:6, 11

d Je 7:7
1Pe 3:20
2Pe 2:5e Je 6:19, 20
Je 7:14, 15

f Je 1:22

g Je 6:10

h Je 7:13, 14

arka la spase. **7** La stak batel jkot joj mut, te xvilet-o xchi'uk tsutilan talel li ta arkae, ja' to ti k'uxi takij li balumile.

8 Ta mas ts'akale, la stak batel jkot paloma sventa sna' mi yalem xa li vo' ta balumile. **9** Li palomae mu'yuk la sta bu xu' xlu-chi, ja' yu'un sut talel ta arka ta skoj ti noj to ta vo' spejel li balumile.^a Jech oxal, li Noee la slok'es sk'ob sventa stsak ochel ta arka li palomae. **10** Laj to smala vukub k'ak'al, laje la xcha'tak batel li palomae. **11** K'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, li palomae sut talel ta arka, va'un li Noee ilaj yil ti te skats'oj talel ta ye jun yanal oliva ti naka to la sk'ok tale! Ja' jech laj yak' venta Noe ti yalem xa li vo' ta balumile.^b **12** Laj to smala vukub k'ak'al xtok. Laje, la stak batel li palomae, pe mu'yuk xa sut talel.

13 Li ta sba k'ak'al yu'un li sba ue, k'alal 601 xa ox sjabilal^c li Noee, takin xa ox li balumile; li Noe une la slok'esbe juteb sjol* li arkae, jech laj yil batel ti yakal xa chtakij li lumtike. **14** K'alal 27 xa ox k'ak'al yochel li xchibal ue, lek takin kom li balumile.

15 Xi albat yu'un Dios li Noee: **16** «Lok'an ta arka xchi'uk avajnil xchi'uk anich'nab xchi'uk li yajnil anich'nabtake.^d **17** Lok'esoso skotol li jeltos k'usitik kuxajtike,^e li k'usitik kuxajtik ti chvilike, li chonbolometike xchi'uk skotol li chonbolometik ti xkilet chanavik ta balumile. Taje ja' sventa x-epajik li ta balumile, ti x-ayan ep yolike xchi'uk ti xp'olik li ta balumile».^f

18 Jech oxal, lok' li Noe xchi'uk xnich'nabtake,^g li yajnil xchi'uk li yajnil skeremtak. **19** Ta jujuchop lok'ik^h ta arka skotol li k'usitik kuxajtike, skotol li chonbolometik ti xkilet chanavike, skotol li k'usitik ku-

8:13 *Literal «la slok'esbe smak».

xajtik ti chvilike xchi'uk skotol li k'usitik kuxajtik ta balumile. **20** Li Noe la spasbe jun skajleb smoton^a li Jeovae, va'un la xchik^b be ta smoton^b jlomuk ta skotol li chonbolometik ti mu'yuk ibal sbaike* xchi'uk jlomuk ta skotol li k'usitik kuxajtik ti chvilik ti mu'yuk ibal sbaike.^c **21** Lek xmuet yik* laj ya' li Jeovae. Ja' yu'un, xi laj yal ta yo'ontol li Jeovae: «Mu'yuk xa ta jchopol k'opta li balumil^d ta skoj li krixchanoetike, yu'un ta sbik'talik ono'ox chopol li k'usi oy ta yo'ontonike;^e xchi'uk mu'yuk xa chkak^b be slajeb li k'usitik kuxajtik jech k'ucha'al la jpase.^f **22** Li avi k'alal to ta jelavele, chch'i li k'usi chich' ts'unel ta balumile xchi'uk chich' tsobbel sat, jech xtok, oy yorail sik xchi'uk oy yorail k'ixin, oy verano* xchi'uk invierno,^g oy k'ak'altik xchi'uk ak'obaltik».^g

9 Li Diose laj yak^b be bendision li Noe xchi'uk xnich'nabtake, xi laj yalanbee: «Epajanik, p'olanik xchi'uk nojesik li balumile.^h **2** Chlik xi'uk avu'unik skotol li k'usitik kuxajtik ta balumile, skotol li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele, skotol li k'usitik kuxajtik ta lumtike xchi'uk skotol li choyetik ta nabe. Avie, vo'oxuk chkom ta avok ta ak'obik.*ⁱ **3** Xu' xamil ati'ik k'usiuik no'ox chonbolomal.^j Chkak'boxuk skotol^k jech k'ucha'al laj kak' alajesik li itajetike. **4** Ja' no'ox mu stak' xati'ik' li bek'et ti oy to xch'ichele,^m yu'un li xch'ichele ja' xkuxlejal. **5** Jech xtok, ta xkak^b be stoj smul mi oy la smiloxuk* jkotuk chonbolom o junuk krixchanoe. Mi ja' jkot

8:20 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **8:21** *O «Jun yo'ontol yu'un». Literal «Tslamajes o'ontonal». **8:22** *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. [#]Ja' xkaltik, yorail siktik. **9:2** *O «vo'oxuk chapasik ta mantal». **9:5** *O «la smal ach'ich'elik ti ja' sk'an xal akuxlejalik».

KAP. 8

- a Je 12:7
b Dt 27:6
c Je 7:2
Le 20:25
d Je 3:17
Je 5:29
e Je 6:5
Ekl 7:20
Mt 15:19
f Je 6:7,17
Je 9:11
Is 54:9
g Je 1:14
Sl 74:17
Ekl 1:4

KAP. 9

- h Je 1:28
i Je 1:26
Snt 3:7
j ITI 4:3
k Je 1:29
l Le 3:17
Le 7:26
Le 17:10, 13
Dt 12:16, 23
Ech 15:20, 29
Ech 21:25

m Le 17:11, 14

Kolumna 2

- a Je 4:8, 10
Eks 21:12
b Eks 20:13
Nu 35:30
Mt 26:52
c Je 1:27
d Je 1:28
Je 10:32
e Je 9:15
Is 54:9
f Je 8:17
g Je 8:21
h Je 8:21

chonbolome, persa sk'an xcham. Mi ja' jun krixchanoe, persa sk'an xcham, yu'un ja' xchi'il ta krixchanoal.^a **6** Buch'uuk no'ox ti tsmalbe xch'ich'el junuk vini-ke ta sk'ob jun vinik chich' malbel xch'ich'el ek,^b yu'un li Diose ja' slok'ol la spas li vinike.^c **7** Li vo'oxuk una p'olanik, ayauk ep avalab anich'nabik xchi'uk epajanik^d li ta balumile».

8 Va'un, xi albat yu'un Dios li Noe xchi'uk xnich'nabtake: **9** «Ta jpas trato xchi'uk vo'oxuk^e xchi'uk li anitilulalik chtal ta ts'akale **10** xchi'uk skotol li k'usitik kuxajtik te ach'ukike, li mutetike, li chonbolometike, skotol li k'usitik kuxajtik ta balumil ti te ach'ukik ti lok'ik ta arkae, jech, skotol li k'usitik kuxajtik ta balumile.^f **11** Ta mel, ta jpas trato xchi'uk vo'oxuk: mu'yuk xa chlay ta nojelal ta vo' skotol li k'usitik kuxajtike. Jech xtok, mu'yuk xa chlay ta nojelal ta vo' li balumile».^g

12 Xi to laj yal li Diose: «Li'e ja' senyail li trato ta jpas xchi'uk vo'oxuke xchi'uk skotol li k'usitik kuxajtik ti te ach'ukike, taje ja' sventa skotol li jayk'ol kuxlejal chtale. **13** Ta xkak' vinajuk li vaknak'obal* ku'un li ta toke, ja' chtun ta senyail li jtrato xchi'uk li balumile. **14** Mi laj kak' tal tok li ta balumile, te chvinaj tal ta mel li vaknak'obal* ta toke. **15** Jech ta xvul ta jol ta mel li trato la jpas xchi'uk vo'oxuke xchi'uk skotol li jeltos k'usitik kuxajtike; jech xtok, mu'yuk xa chtal nojelal ta vo' sventa xich' lajesel skotol li k'usitik kuxajtike.^h **16** Te chvinaj ta tok li vaknak'obale,* va'un k'alal chkile chvul ta jol li trato sventa sbatel osil la jpas xchi'uk skotol li jeltos k'usitik kuxajtik ta balumile».

17 Li Diose xi to la xcha'albe li Noe: «Li'e ja' senyail li trato ta

9:13, 14 *O «vaknebal; arkoiris». **9:16** *O «vaknebale; arkoirise».

jpas xchi'uk skotol li k'usitik ku-xajtik ta balumile».^a

18 Li xnich'nabtak Noe ti lo-k'ik ta arkae ja'ik li Sem, Kam xchi'uk Jafete.^b Ta ts'akale, li Kame vok' jun skerem, Kanaan^c sbi. **19** Taje ja'ik li oxvo' xnich'nabtak Noe ti ja' te lik talest's'unbal skotol li jnaklejetik ta balumile xchi'uk la spuk sbaik batel.^d

20 Li Noe une lik ts'unolak-juk, lik sts'un uva. **21** K'alal laj yuch' vino li Noee, yakub, va'un la st'anan sba li ta yut skarpanae. **22** K'alal laj yil ti t'anal stot li Kam ti ja' li stot Kanaane, bat yal-be li cha'vo' xchi'iltak ta vok'el ti te oyik ta panae.* **23** Ja' yu'un, li Sem xchi'uk Jafete la stsakik jlik k'u'il pok'il xchi'uk la skajan ta snekebik, va'un ta valopat ochik batel. Jech la xpix li stotike, pe mu'yuk laj yilik ti t'analae, yu'un jot-o sk'elojik ech'el k'alal la xpixike.

24 K'alal xkuxoj xa ox Noe ta skoj li svinoe xchi'uk laj ya'i ti oy k'usi pasbat yu'un li s-its'inal nich'one, **25** xi laj yale:

«Chopol chkom sk'oplal li Kanaane.»^e

Chich' mosoinel yu'un li xchi'iltak ta vok'ele,^f ja' mas bik'it sk'oplal chk'ot ta skotol li mosoiletike».

26 Xi to laj yale:

«Muyubtabiluk li Jeovae, li Sdios Seme, k'otuk ta smoso Sem li Kanaane.»^g

27 Ak'o ak'batuk ep yosil yu'un Dios li Jafete xchi'uk te nakiuk ta skarpana li Seme. K'otuk ta smoso Jafet xtok li Kanaane».

28 K'alal ech'em xa ox li Nojelal ta vo'e, kuxi to 350 jabil^h li Noee. **29** Ti k'u sjalil kuxi li Noee ja' 950 jabil, va'un cham.

9:22 *O «pat nae».

KAP. 9

a Je 9:12, 13

b Je 5:32

Je 7:7

Je 10:1

c Je 10:6

d Je 10:32

e Dt 7:1

f Jos 17:13

g Jue 1:28

h Je 7:6

Kolumna 2

KAP. 10

a Lu 3:23, 36

b Je 9:18, 19

c Ese 38:6

d Ese 38:2

e Is 66:19

Ese 27:13

f Sl 120:5

Ese 32:26

g 1Kr 1:5-7

h Jer 51:27

i Ese 27:14

Ese 38:6

j Ese 27:7

k Jon 1:3

l Is 23:1

m Je 50:11

n Jer 46:9

Na 3:9

o Nu 34:2

1Kr 1:8-10

p Sl 72:10

q Ese 27:22

r Je 11:9

s Esd 4:9

t Da 1:2

u Mik 5:6

v Jon 3:3

Mt 12:41

w Jer 46:9

x 1Kr 1:11, 12

y Ese 29:14

10 Li'e ja' slo'il xkuxlejal li xnich'nabtak Noee: ja'ik li Sem,^a Kam xchi'uk Jafete.

K'alal ech'em xa ox li Nojelal ta vo'e, vok' xnich'nabik.^b **2** Li xnich'nabtak Jafete ja'ik Gomer,^c Magog,^d Madai, Javan, Tubal,^e Mesek^f xchi'uk Tiras.^g

3 Li xnich'nabtak Gomere ja'ik Askenas,^h Rifat xchi'uk Togarma.ⁱ

4 Li xnich'nabtak Javane ja'ik Elisa,^j Tarsis,^k Kitim^l xchi'uk Dodanim.

5 Li snitlulalike te bat nakiikuk ta lumetik ti joyol ta nabe, te la spuk sbaik batel ta yosilik, ta ju-juchop sk'opik, yuts' yalalik xchi'uk slumalik.

6 Li xnich'nabtak Kame ja'ik Kus, Misraim,^m Putⁿ xchi'uk Kanaane.^o

7 Li xnich'nabtak Kuse ja'ik Seba,^p Avila, Sabta, Raama^q xchi'uk Sabteka.

Li xnich'nab Raamae ja' Seba xchi'uk Dedan.

8 Li Kuse vok' skerem, Nemrod sbi. Ja' li buch'u ba'yel ti tsots xu' yu'un ta balumile.

9 K'ot ta jun tsatsal jnutsal ti skontrainoj Jeovae. Ja' yu'un, xi chal jun lo'ile: «Jech k'ucha'al li Nemrod ti ja' jun tsatsal jnutsal ti skontrainoj Jeovae».

10 Ti bu ba'yel ajvalilaje ja' ta Babel,^r Ereke,^s Akad xchi'uk ta Kalne, ta yosilal Sinar.^t

11 K'ot k'alal to ta Asiria^u xchi'uk la sva'an li Ninivee,^v li Reobot-Iree, li Kalae **12** xchi'uk li Resen ti te xkom ta o'lol yu'unik li Ninive xchi'uk Kalae: taje ja' li muk'ta jteklume.*

13 Li Misraime ja' k'ot ta totil yu'un li jludetike,^w li j-anamimetike, li jleabetike, li jnaftuimetike,^x **14** li jpatrosetike,^y li jkasluimetike xchi'uk li jkafto-

10:12 *Yik'aluk ja' sk'oplal Ninive, Reobot-Ire, Kala xchi'uk Resen li muk'ta jteklume.

retike.^a (Li jfilisteaeetike^b te lik tal sts'unbalik li ta jkasluumetike).

15 Li Kanaane vok' cha'vo' skerem, li sba xnich'one ja' Sidon,^c li june ja' Et.^d **16** Jech xtok, ja' k'ot ta totil yu'unik li jebusetike,^e li j-amarreoeetike,^f li jguirgaseoeetike, **17** li j-eveoeetike,^g li j-arketike, li jsi-netike, **18** li j-arvadetike,^h li jsemaretike xchi'uk li j-amateetike.ⁱ Ta mas ts'akale, lik spuk sbaik batel li jkanaanetike. **19** Ti bu to k'alal k'ot yosilik li jkanaanetike ja' te chlik ta Sidon k'alal to ta Guerar' ti nopol xil Gasae,^k k'ot k'alal to ta Sodoma, Gomorra,^l Adma xchi'uk Seboyim^m ti nopol xil Lasae. **20** Taje ja' li xnich'nabtak Kame, ta jujuchop yuts' yalalik, sk'opik, yosilik xchi'uk slumalik.

21 Li Seme, li yits'in Jafete,* vok' xnich'nabtak xchi'uk ja' k'ot ta totil yu'unik li xnich'nabtak Ebere.ⁿ **22** Li xnich'nabtak Seme ja'ik Elam,^o Asur,^p Arpaksad,^q Lud xchi'uk Aram.^r

23 Li xnich'nabtak Arame ja' Us, Ul, Gueter xchi'uk Mas.

24 Li Arpaksade vok' skerem, Sela^s sbi, li Selae vok' skerem, Eber sbi.

25 Vok' cha'vo' xnich'on li Ebere. Peleg*^t sbi li june, yu'un ja'o kuxi k'alal la xch'ak sba li krixchanoetike.^u Li jun xchi'il ta vok'ele Joktan^v sbi.

26 Li Joktane vok' xnich'nabtak, ja' Almodad, Selef, Asarmavet, Jera,^v **27** Adoram, Usal, Dikla, **28** Obal, Abimael, Seba, **29** Ofir,^w Avila xchi'uk Jobab; taje ja' xnich'nabtak skotol li Joktane.

30 Ti bu nakalike te chlik ta Mesa k'alal to ta Sefar li ta vitsikalit ta Slok'eb K'ak'ale.

10:21 *O ja' van sk'oplal «li sbankil Jafete». **10:25** *Ja' sk'an xal «ch'akbail». *O «li jnaklejetike».

KAP. 10

a Dt 2:23

b Jos 13:2, 3
Jer 47:4c Jos 13:6
Mr 7:24d Je 25:10
Je 27:46
1Kr 1:13-16

e Jue 1:21

f Je 15:16
Dt 3:8

g Jos 11:3

h Eze 27:11

i 1Re 8:65

j Je 20:1

k Jos 15:20, 47
Ech 8:26l Je 13:10
Je 19:24
Jud 7

m Dt 29:23

n Je 11:17

o Esd 4:9
Ech 2:8, 9

p Eze 27:23

q Je 11:10

r 1Kr 1:17

s Je 11:12
Lu 3:23, 35

t Je 11:16

u 1Kr 1:19

v 1Kr 1:20-23

w 1Re 9:28
1Re 10:11

Kolumna 2

a Je 10:5

b Je 9:7
Je 9:19
Ech 17:26

KAP. 11

c Je 10:9, 10
Da 1:2

d Je 9:1

e Je 11:1

f Je 1:26

g Dt 32:8

h Jer 50:1

i Je 6:10
Lu 3:23, 36

31 Taje ja' li xnich'nabtak Seme, ta jujuchop yuts' yalalik, sk'opik, yosilik xchi'uk slumalik.^a

32 Skotol taje ja' li yuts' yalal xnich'nabtak Noe ta jujuchop snitilulalik xchi'uk slumalik. K'alal ech' xa ox li Nojelal ta vo'e, li jtekumetik ti te likik tael li ta uts' alalil taje la spuk sbaik batel ta balumil.^b

11 Ta spejel li balumile jun no'ox li sk'opike xchi'uk ko'ol li k'opetik tstunesike. **2** K'alal lik batikuk ta slok'eb k'ak'al li krixchanoetike, te la staik stenlejaltik ta yosilal Sinar,^c va'un te lik nakiikuk. **3** Xi lik yalbe sbaik ta jujuntale: «jBatik! Jpastik ladriyoe xchi'uk jchik'tik ta k'ok». Ja' yu'un, la stunesik ta xk'exol ton li ladriyoe xchi'uk la stunesik chapopote k'ucha'al meskla. **4** Xi laj yalike: «jBatik un! Jva'antik junuk lum ku'untik xchi'uk junuk tayal k'elob osil ti chk'ot k'alal to ta vinajele, ak'o kich'tik lek ojtikinel sventa mu jpuj jbatik batel ta spejel balumil».^d

5 Li Jeovae yal tael sventa tal sk'el li lume xchi'uk li tayal k'elob osil la sva'anik li xnich'nabtak krixchanoetike. **6** Va'un, xi laj yal li Jeovae: «jK'elavil!, jchop no'ox jtekum xchi'uk jtos no'ox li sk'opike,^e ja' ta skoj ti jech chlik spasike. Mu k'usi tspajesatik li k'usi snopoj tspasike. **7** jBatik! Yalkutik^f batel te xchi'uk bat jkapbetik li sk'opike sventa mu xa'ibe sbaik». **8** Ja' yu'un, li Jeovae la spuk batel ta spejel balumil^g li krixchanoetike, jech ta k'un'kun laj yiktaik sva'anel li lume. **9** Ta skoj taje Babel^h la sbiin, yu'un ja' te la skapbe sk'op skotol jnaklejetik ta spejel balumil li Jeovae xchi'uk ja' te lik spuk sbaik batel yu'un Jeova ta spejel balumil li krixchanoetike.

10 Li'e ja' slo'il xkuxlejal li Seme.ⁱ

11:9 *Ja' sk'an xal «kapel».

K'alal sien xa ox sjabilal li Seme, vok' skerem, Arpaksad^a sbi. Taje chib to'ox jabil yech'el li Nojelal ta vo'e. **11** K'alal vok'em xa ox li Arpaksade, li Seme kuxi to vo'ob sien jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak.^b

12 K'alal 35 xa ox sjabilal li Arpaksade, vok' skerem, Sela^c sbi. **13** K'alal vok'em xa ox li Selae, li Arpaksade kuxi to 403 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak.

14 K'alal 30 xa ox sjabilal li Selae, vok' skerem, Eber^d sbi. **15** K'alal vok'em xa ox li Ebere, li Selae kuxi to 403 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak.

16 K'alal 34 xa ox sjabilal li Ebere, vok' skerem, Peleg^e sbi. **17** K'alal vok'em xa ox li Pelegue, li Ebere kuxi to 430 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak.

18 K'alal 30 xa ox sjabilal li Pelegue, vok' skerem, Reu^f sbi. **19** K'alal vok'em xa ox li Reue, li Pelegue kuxi to 209 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak.

20 K'alal 32 xa ox sjabilal li Reue, vok' skerem, Serug sbi. **21** K'alal vok'em xa ox li Serugue, li Reue kuxi to 207 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak.

22 K'alal 30 xa ox sjabilal li Serugue, vok' skerem, Nakor sbi. **23** K'alal vok'em xa ox li Nakore, li Serugue kuxi to chib sien jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak.

24 K'alal 29 xa ox sjabilal li Nakore, vok' skerem, Tare^g sbi. **25** K'alal vok'em xa ox li Taree, li Nakore kuxi to 119 jabil. Vok' yan skeremtak xchi'uk stsebetak.

26 K'alal 70 xa ox sjabilal li Taree, vok' skeremtak, ja' Abran,^h Nakorⁱ xchi'uk Aran.

27 Li'e ja' slo'il xkuxlejal li Taree.

Li Taree vok' skeremtak, ja' Abran, Nakor xchi'uk Aran. Li Arane vok' skerem, Lot^j sbi.

KAP. 11

- a Je 10:22
1Kr 1:17
b Je 10:21
c Je 10:24
1Kr 1:18
Lu 3:23, 35
d Je 10:21
1Kr 1:18
e Je 10:25
1Kr 1:19
f Lu 3:23, 35
g Je 11:32
Lu 3:23, 34
h Je 12:7
Je 15:1, 6
Je 17:5
Snt 2:23
i Jos 24:2
j Je 12:4
Je 19:1
2Pe 2:7

Kolumna 2

- a Je 15:7
Ne 9:7
b Ech 7:4
c Je 12:11
Je 17:15
Je 20:12, 13
1Pe 3:6
d Je 22:20
Je 24:15
e Je 16:1, 2
Ro 4:19
Ebr 11:11
f Je 11:27, 28
g Je 10:19
h Je 12:4
Je 27:42, 43
Ech 7:2, 4

KAP. 12

- i Jos 24:3
Ech 7:3, 4
j Je 13:14, 16
Je 15:1, 5
Je 17:5
Je 22:17, 18
Dt 26:5
k Je 27:29, 30
l Ech 3:25
Gal 3:8
m Ebr 11:8
n Je 11:29
o Je 11:31
p Je 13:5, 6
q Je 26:3
r Ech 7:15, 16
s Je 35:4
Dt 11:29, 30

28 Li Arane cham k'alal kuxul to'ox li stote, li Taree. Te cham ti bu vok'e, li ta Ur^r ti ja' yosil jkal-deaetike.^b **29** Li Abran xchi'uk Nakore la sa' yajnilik. Li yajnil Abrane Sarai^c sbi, li yajnil Nakore Milka^d sbi. Li Milka xchi'uk Iskae ja' stotik li Arane. **30** Li Sarae mu sna' x-alaj,^e mu'yuk junuk yalab.

31 Li Taree laj yik' talel li Abran ti ja' xnich'one xchi'uk li Lot ti ja' smome,^f ti ja' skerem Arane xchi'uk li yajnil Abran ti Sarai sbi ti ja' yalibe, lok'ik batel ta Ur ti ja' yosil jkaldeaetike sventa xbatik ta yosilal Kanaan.^g Ta ts'akale, k'otik ta Aran,^h va'un te nakiik. **32** Ti k'u sjalil kuxi li Taree ja' 205 jabil. Va'un, li Taree te cham ta Aran.

12 Xi albat yu'un Jeova li Abrane: «Iktao komel li alumale, li avuts' avalale xchi'uk li snitilulal atote, batan li ta jun lum bu chkak' avile.ⁱ **2** Chkak' epajan jech k'ucha'al jun muk'ta lum xchi'uk chkak'bot bendision. Muk' sk'oplal chbat ku'un li abie xchi'uk te tstaik bendision ta atojolal^j li yantike. **3** Chkak'be bendision li buch'u chak'bot bendisione xchi'uk ta jchopol k'opta li buch'u chchopol k'optaote.^k Jech xtok, ta meel vo'ot ta atojolal tstaik bendision^l skotol li uts' alaliletik ta balumile.»

4 Li Abran une lok' batel jech k'ucha'al albat yu'un li Jeovae xchi'uk chi'inat batel yu'un li Lote. **75** xa ox sjabilal Abran k'alal laj yikta komel li Arane.^m **5** Li Abrane laj yik' batel li yajnil ti Saraiⁿ sbie xchi'uk li Lot ti ja' xjunich'one.^o Laj yich' batel skotol li k'usitik stsojojike^p xchi'uk skotol li sviniktak la sta ta Arane, jech batik ta yosilal Kanaan.^q K'alal k'otik xa ox li ta yosilal Kanaane, **6** te xanavik-o batel, k'otik k'alal ta yosilal Sikem^r ti bu nopol oy li muk'tik t'eetik ta Moree.^s Li va' k'ak'ale, li jkanaanetike te oyik li ta balu-

mil taje. **7** Li Jeovae laj yak' sba ta ilel ta stojolal li Abrane, xi laj yalbee: «Ja' chkak'be anitilulal^a li balumil li'e». ^b Ja' yu'un, li Abrane te la spas jun skajleb matanal ti bu laj yak' sba ta ilel Jeova ta stojolale. **8** Te k'uk sjaliluk une bat nakluk ta vitstikaltik ti te xkom ta slok'eb k'ak'al yu'un Betele,^c te la spas li skarpanae. Li bu taje ja' ta smaleb k'ak'al xkom li Betele xchi'uk ja' ta slok'eb k'ak'al xkom li Aie.^d Te la spasbe jun skajleb smoton^e li Jeovae xchi'uk te lik yich'be ta muk' li sbi Jeovae.^f **9** Ta ts'akale, la stots skarpanatak li Abrane, va'un la stam batel sbe sventa xbat ta Negueb,^g xtal xbat ta jujujot xchi'uk li skarpanatake.

10 Jun k'ak'al une, lik vi'nal li ta lume. Li Abrane yal batel ta Ejipto sventa te xnaki k'uk sjalil,^h yu'un tsots tajak li vi'nal te ta lume.ⁱ **11** K'alal jutuk xa ox sk'an x-och batel ta Ejipto, xi laj yalbe li Saraie: «iKaltik ava'il, jna'oj ti toj k'upil aba tajeke.^j **12** Ja' yu'un, k'alal mi laj yiloxuk li j-ejiptoetike, xi chalik ta melele: «Le'e ja' yajnil». Va'un tsmilikun, pe kuxul chakom yu'unik li vo'ote. **13** Avokoluk, alo ti kixelote sventa mi x'osi chopol spasbeikun xchi'uk mu smilikon ta akój».^k

14 K'alal mu'yuk to'ox jal sk'otelik ta Ejipto li Abrane, li j-ejiptoetike laj yak'ik venta ti k'upil sba tajak li antse. **15** Laj yilik ek li bankilaetik yu'un faraone, lek lik yalbeik sk'oplal ta stojolal faraon. Va'un, laj yich' ik'el batel ta sna faraon li antse. **16** Ta skoj li Saraie, lek tajak laj yich' ich'el ta muk' yu'un faraon li Abrane. Jech la sta xchijtak, xvaxaktak, stot svurotak, sme' svurotak, vinik antsetik ti k'otik ta smosotake xchi'uk skameyotak.^l **17** Ta skoj li Saraie, li yajnil Abrane,^m li Jeovae laj yak'be tsatsal chameletik li faraon xchi'

KAP. 12

a Je 3:15
Je 21:12
Je 28:13, 14
Ro 9:7
Gal 3:16

b Je 13:14, 15
Je 15:1, 7
Je 17:1, 8
Dt 34:4

c Je 28:16-19
Je 31:13

d Je 13:1, 3
Jos 7:2

e Je 8:20
Je 35:2, 3

f Je 26:25

g Je 20:1
Je 24:62

h Si 105:13

i Je 26:1, 2

j Je 26:7

k Je 20:11, 12

l Je 20:14
Je 24:34, 35

m Je 11:29
Je 17:15
Je 23:2, 19

Kolumna 2

a Je 20:11, 12

b Si 105:14

KAP. 13

c Je 12:9
Je 20:1

d Je 24:34, 35

e Je 12:8, 9
Jos 7:2

f Je 10:19

g Je 11:27

uk li buch'utik te oy ta snae. **18** Jech oxal, li Abrane takat ta ik'el yu'un li faraone, xi jak'bate: «iK'u yu'un ti jech la apasbune? iK'u yu'un mu jamaluk laj avalbun ti ja' avajnil? **19** iK'u yu'un laj aval ti ja' avixlele?»^a Yu'un jutuk xa mu laj kajnilin. Li' oy li avajnil. jlk'o batel, batan!». **20** Jech oxal, li faraone laj yalbe mantal sviniktak ta stojolal li Abrane. Jech la stakik lok'el ta Ejipto xchi'uk li yajnilie xchi'uk skotol li k'usitik oy yu'une.^b

13 Li Abran une lok' batel li ta Ejipto, bat ta Negueb,^c lok' batel xchi'uk li yajnilie xchi'uk skotol li k'usitik oy yu'une, te xchi'uk batel li Lot eke. **2** Jk'ulej tajak li Abrane, yu'un oy ep xchonbolomtak, splata xchi'uk s-oro.^d **3** K'alal lok' batel ta Negueb, ep butik ech' ta naklej ja' to ti k'alal k'ot ta Betele. Te k'ot ti bu to'ox spasoj li skarpana ti ta o'lol xkom yu'unik li Betel xchi'uk Aie,^e **4** ja' ti bu to'ox la spas jun skajleb matanale. Te la stabe ta alel sbi Jeova li Abrane.

5 Li Lot ti te xchi'uk batel li Abrane oy xchijtak ek, oy xvaxaktak xchi'uk skarpanatak. **6** Li osil ti bu oyike mu xa x-ochik-o skotolik. Mu xa stak' ti ko'ol xnakiik ta skoj ti ep xa taje li k'usitik oy yu'unike. **7** Ti va' yelan une, li jchabiej vakaxetik xchi'uk jchabiej chijetik yu'un Abrane lik-o k'op yu'unik xchi'uk li jchabiej vakaxetik xchi'uk jchabiej chijetik yu'un Lote. (Li va' k'ak'ale, te to'ox nakalik li jkanaanetik xchi'uk jperisitaetik li ta lum taje).^f **8** Ja' yu'un, li Abrane xi laj yalbe li Lote:^g «Avokoluk, mu lekuk ti oy k'op ku'untike xchi'uk ti oy k'op yu'unik li kajtuneltike, yu'un kuts' kalal jbatik. **9** iMi mu oyuk ta avok ta ak'ob skotol li lume? Avokoluk, ch'ako aba ta jtojolal. Mi chabat ta ts'et-k'obe», ta melel vo'on chibat ta

bats'ik'ob, yan mi chabat ba bats'ik'obe, ta meel vo'on chibat ta ts'etk'ob». **10** Ja' yu'un, li Lote la stoy batel sat ta yosilal Jordan^a K'alal to ta Soar.^b Laj yil ti lek yox jech k'ucha'al li nichimaltik yu'un Jeovae^c (taje ja'o k'alal ma'yuk to'ox slajeso^j Sodoma xchi'uk Gomorra li Jeovae), xko'olaj k'ucha'al li yosilal Ejiptoe. **11** Li Lote ja' la st'uj sju-nul li yosilal Jordane, va'un te laj yich' batel ta slok'eb k'ak'al li skarpanatake. Ja' jech la xch'ak sbaik. **12** Li Abrane te naki ta yosilal Kanaan, yan li Lote te nopol bat nakluk li ta jteklumetik ta yosilal Jordane.^d Ta ts'akale, te la spas skarpana ta sts'el Sodoma. **13** Li viniketik ta Sodomae toj chopolik xchi'uk toj ech' xa no'ox sa' smulik ta stojolal Jeova.^e

14 K'alal xch'akoj xa ox sba li Lote, xi albat yu'un Jeova li Abrane: «Avokoluk, toyo li asate, k'elo batel ta norte, ta sur, ta slok'eb k'ak'al xchi'uk ta smaleb k'ak'al, **15** yu'un chkak' avu'unin sbatel osil xchi'uk anitilulal skotol li osil yakal chak'ele.^f **16** Li anitilulale chkak' epajuk jech k'ucha'al li pukuk* ta balumile. Ti oyuk buch'u xljaj xchap li pukuk ta balumile, xljaj ta chapel jechuk ek li anitilulale.^g **17** Batan, bat xano li balumile, xano k'u sjamlej xchi'uk k'u snatil, yu'un vo'ot chkak'bot». **18** Ja' yu'un, li Abrane jech-o naki ta karpanaetik. Ta ts'akale, te naki ta sts'el li muk'ta te'etik ta Mamre^h ti te xkom ta Ebrone.ⁱ Te la spasbe jxon skajleb smoton li Jeovae.^j

14 Va'un, li va' k'ak'ale, li ajvalil Amrafel ta Sinare,^k li ajvalil Ariok ta Elasare, li ajvalil Kedorlaomer^l ta Elame^m xchi'uk li ajvalil Tidal ta Goyime **2** bat stsakik ta k'op li ajvalil Bera ta Sodomae,ⁿ li ajvalil Birsata Gomorrae,^o li ajvalil Sinab

KAP. 13

a Je 19:28

b Je 19:20-22

c Je 2:8, 9

d Je 19:28, 29

e Je 18:20

Je 19:5

2Pe 2:6-8

Jud 7

f Je 12:7

Je 15:18

Je 24:7

Eks 33:1

g Je 12:2

Je 15:1, 5

Eks 1:7

Ebr 11:12

h Je 18:1

Je 23:19

Je 25:9, 10

Je 35:27

i Je 23:2

j Je 12:7

KAP. 14

k Je 10:9, 10

l Je 14:17

m Je 10:22

n Je 10:19

Je 13:12

o Je 13:10, 12

Kolumna 2

a Dt 29:23

b Je 14:10

c Nu 34:2, 12

d Dt 2:10, 11

e Je 36:8

f Dt 2:12

g Nu 20:1

h Je 36:12

1Sa 15:2

i Je 10:15, 16

j 2Kr 20:2

k Je 14:1, 2

ta Admae, li ajvalil Semeber ta Seboyime^a xchi'uk li ajvalil ta Belae, ja' xkaltik, ta Soar. **3** Skotolik taje la stsob yajsolta-roik li ta stenlejaltik Sidime,^b ja' xkaltik, ta nab Muerto.^{c*}

4 Tunik to'ox ta stojolal Kedorlaomer 12 jabil, pe k'alal 13 xa ox jabil chtunike, la stoy sbaik ta stojolal. **5** Ja' yu'un, li ta 14 jabile, li Kedorlaomer xchi'uk li yantik ajvalil te xchi'uke te tal stsalik ta Asterot-Karnaim li jrefaetike, te la stsalik ta Kam li jsusimetike, te la stsalik ta Save-Kiryataim li j-emimetike,^d **6** te la stsalik ta vitstikaltik yu'un Seir^e li j-oreoetike^f k'alal to ta El-Paran ta sts'el li takixokol balumile. **7** Laj une sutik xchi'uk batik ta En-Mispat, ja' xkaltik, ta Kades,^g jech laj yu'uninik skotol li yosil j-amaleketike^h xchi'uk la stsalik li j-amorreotetikⁱ ti te nakalik ta Asason-Tamare.^j

8 K'alal jech taje, li ajvalil ta Sodomae lok' batel xchi'uk yaj-soltarotak, lok' batel xchi'uk yaj-soltarotak li ajvalil ta Gomorra eke, li ajvalil ta Admae, li ajvalil ta Seboyime, li ajvalil ta Belae, ja' xkaltik, ta Soar. Te bat xchol sbaik sventa spasiq k'op ta stenlejaltik Sidim, **9** yo' stsakik ta k'op li ajvalil Kedorlaomer ta Elame, li ajvalil Tidal ta Goyime, li ajvalil Amrafel ta Sinare xchi'uk li ajvalil Ariok ta Elasare.^k Li chanib ajvaliletik taje la spasiq k'op xchi'uk li vo'ob ajvaliletike. **10** Li ta stenlejaltik Sidime oy ep posoetik ti oy xchapopoteale, te p'ajik* yalel k'alal jatavik batel li ajvaliletik ta Sodoma xchi'uk ta Gomorrae, li yantike jatavik batel ta vitstikaltik. **11** Li buch'utik tsalvanike laj yich'ik batel skotol li k'usitik x-ayan ta Sodoma xchi'uk ta Gomorrae xchi'uk skotol li ve'lile, va'un la stam

14:3 *Literal «nab Salado». **14:10** *O «ts'ujjik».

batel sbeik.^a **12** La stsakik batel xtok li xjunich'on Abrane, ja' li Lot ti te nakal ta Sodomae,^b laj yich'beik batel li k'usitik x-ayan yu'une.

13 K'alal ech' xa ox taje, kol komel jun vinik, va'un bat yalbe li Abran ti ja' li j-ebro vinike. Li Abrane ja'o te nakal* ta st'sel li muk'ta te'etik yu'un j-amorreo vinik ti Mamre^c sbie, ti ja' xchi'iltak ta vok'el li Eskol xchi'uk li Ane-re.^d Li viniketik taje jmoj tskol-taik li Abrane. **14** Jech laj ya'i Abran ti tsakbil xa batel li yuts' yalale.^e Ta anil la stsob li svi-niktak ti lek xtojobike, 318 jajuneltak ti te vok'emik ta snae, jech lok'ik batel; bat snutsik, k'o-tik k'alal to ta lum Dan.^f **15** Li ta ak'obaltike, la xch'ak sbaik ta jujtsop xchi'uk li jajuneltake, va'un la stsakik ta k'op xchi'uk la stsalik. Snutsojik batel k'alal to ta Oba ti te xkom ta snorteal Damaskoe. **16** La spoj sutel skotol li k'usitik x-ayane. Laj yik' sutel xtok li Lot ti ja' xjunich'one xchi'uk li k'usitik x-ayan yu'une, li antsetike xchi'uk li yan krixchanoetike.

17 K'alal laj xa ox stsal komel Kedorlaomer li Abrane xchi'uk li ajvaliletik te xchi'uke, sut talel, va'un bat nupatak ta be yu'un li ajvalil ta Sodomae, te ta stenjealtik Save, ja' xkaltik, li stenjealtik yu'un Ajvalile.^g **18** Li ajvalil Melkisedek^h ta Salemeⁱ la slok'es pan xchi'uk vino, ja' li buch'u chtun to'ox ta paleal ta stolol li Dios ti toj toyol oye.^j

19 Laj yak'be bendision, xi laj yale:

«Li Dios ti toj toyol oy ti ja' Jpasvanej yu'un li vinajel xchi'uk balumile ak'o yak'be bendision li Abrane;

20 ak'o yich' k'upil k'optael li Dios ti toj toyol oye,

14:13 *O «te yak'oj skarpana». **14:14** *O «xchi'il ta vok'ele».

KAP. 14

a Je 14:16

b Je 19:1

c Je 13:18

d Je 14:24

e Je 11:27

f Jue 18:29

g 2Sa 18:18

h Sl 110:4
Ebr 6:20

i Ebr 7:1, 2

j Sl 83:18
Ebr 5:5, 10

Kolumna 2

a Ebr 7:4

b Je 14:13

KAP. 15

c Sl 27:1
Is 41:10
Ro 8:31
Ebr 13:6

d Dt 33:29
Pr 30:5

e Je 17:5, 6

f Je 24:2, 3

g Je 12:7
Ech 7:5

h Je 17:15, 16
Je 21:12

yu'un laj yak' ta avok ta ak'ob li buch'utik chilbajinote!».

Li Abrane laj yak'be Melkisedek jun ta lajlajuneb ta skotol^a li k'usitik la spoj sutele.

21 Te une, xi albat yu'un ajvalil ta Sodoma li Abrane: «Sutesbun talel li krixchanoetike, ja' ich'o batel li k'usitike». **22** Pe xi laj yalbe ajvalil ta Sodoma li Abrane: «Ta jtoy jk'ob sventa jamal chkal ta stojolal Jeova Dios ti toj toyol oye, ja' li Jpasvanej yu'un vinajel balumile, **23** ti mu'yuk ta jtsak li k'usitik ja' avu'une, mi jlikuk no mi ja'uk jlikuk yak'il xonobil sventa mu xiuk xavale: «Vo'on la jpas ta jk'u-lej li Abrane». **24** Mu'yuk k'usi ta jtsak, ja' no'ox li k'usi la slajesik li viniketike. Pe li viniketik ti ay xchi'inikune ti ja'ik Aner, Eskol xchi'uk li Mamree^b ak'o stsak stuk li sparteike».

15 Ta ts'akal une, li Jeovae oy k'usi laj yak'be yil li Abrane, xi laj yalbee: «Mu xaxi',^c Abran. Vo'on ta jchabiot.^d Toj muk' li amoton chatae.^e **2** Xi la stak' li Abrane: «Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, zk'uxi xa no'ox chavak'bun jmoton ti ch'abal-o junuk jnich'one, ti ja' no'ox oy jun buch'u xu' xich' komel li k'usitik oy ku'un ti likem ta Damaskoe, ti ja' li Eliesere?».^f **3** Xi to la stak' li Abrane: «Mu'yuk-o avak'ojbun jnitilulal^g xchi'uk k'ajomal no'ox jun kajtunel* ti ja' chrextoin komel^h li k'usitik oy ku'une». **4** Pe xi albat yu'un Jeova li Abrane: «Li vinik taje ma'uk chrextoin* komel li k'usitik oy avu'une, ja' chrextoin komel li akerem atu-ke».^h

5 Ta ts'akale ik'at lok'el ta pana,ⁱ xi albate: «Avokoluk,

15:1 *Literal «Vo'on chik'ot jech k'ucha'al eskudo ta atojolal». **15:3** *Literal «jnich'on». **5** O «chich' komel». **15:4** *O «ma'uk chich'». **15:5** *O «pat na».

toyo muyel asat ta vinajel, chapo kik mi xchap avu'un li k'analetike». Va'un xi albate: «Ja' jech yepal chbat li anitilulale».^a **6** Li Abrane laj yak' xch'unel yo'onton ta stojolal Jeova.^b Ta skoj taje, li Diöse tuk' laj yalbe sk'oplal^c li Abrane. **7** Xi to albat xtoker: «Vo'on Jeovaun, vo'on la jlok'esot ta Ur li ta yosil jkaldeaeetike sventa xkak'bot li balumil li'e».^d **8** Xi la stak' li Abrane: «Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, ¿k'uxi ta jna' ti vo'on chku'unin komele?». **9** Xi tak'bate: «Tsakbun tal jkotuk me' vakax ti oxib to sjabilale, jkot me'tentsun ti oxib to sjabilale, jkot tot chij ti oxib to sjabilale, jkot tortola* xchi'uk jkot ch'iom paloma». **10** La stsak skotol li chonbolometike xchi'uk la sbojan ta o'lol. Sk'elohan sbaik la xcholan, pe ja' mu'yuk la sboj li mutetike. **11** Li muk'ta mutetike xviletik talel ta sba li chonbolometik ti chamemik xa oxe, pe li Abrane la sibtasian batel.

12 Li Abrane och tajak svayel k'alal jutuk xa ox sk'an xmak batel li k'ak'ale, va'un ik'ub talel ta j-ech'el li osil ta stojole xchi'uk xibal sba tajak xvinaj. **13** Xi albat li Abrane: «Sk'an xana' ta melel ti anitilulale jyanlumetik no'ox te chk'otik ta jun lum ti ma'uk yu'unike, te ch-ochik ta mosoil xchi'uk te ch-ilbajinatik chanib sien jabil».^e **14** Pe chak'be kastigo li lum ti ja' chmosoinvanike,^f ta ts'akal une ep xa k'usitik chichik lok'el^g li anitilulale. **15** Li vo'ot une jun avo'onton xchi'uk mol xa chacham.^h Te chavich' mukel xchi'uk li amoltotake. **16** Ta skoj ti mu to chk'ot bu k'alal spajeb smul li j-amorreoeetike,ⁱ li' tsutik talel/ li xchank'olal anitilulale».

17 K'alal mak xa ox batel li k'ak'ale xchi'uk k'alal ik' xa ox tajak li osile, te vinaj jun orno ti

15:9 *O «puruvok».

KAP. 15

a Je 22:17
Dt 1:10
Ro 4:18
Ebr 11:12

b Ebr 11:8

c Ro 4:13, 22
Gal 3:6
Snt 2:23

d Je 11:31
Ne 9:7

e Je 21:9
Eks 1:13, 14
Eks 3:7
Ech 7:6, 7

f Eks 7:4
Nu 33:4

g Eks 3:22
Si 105:37

h Je 25:8

i 1Re 21:26
2Re 21:11

j Jos 14:1
Ech 7:7

Kolumna 2

a Je 17:19
Je 22:17

b Eks 3:8

c 1Re 4:21

d 1Sa 15:6

e Jos 1:4

f Eks 3:17

g Jos 17:15

h Dt 7:1

KAP. 16

i Je 15:2, 3

j Gal 4:25

k Je 30:1, 3

xtomet xch'ailale.* Jech xtoker, ta o'lol ti bu laj yich' cholel li sbek'tal chonbolometike te ech' jtel te' ti tsanal sk'ak'ale. **18** Li va' k'ak'ale, la spas jun trato^a xchi'uk Abran li Jeovae, xi laj yalbee: «Ja' chkak'be anitilulal li balumil li'e,^b ti te chlik talel ta yuk'umal Ejipto k'alal to li ta muk'ta uk'ume, ja' li uk'um Eufratese:^c **19** ja' li yosil jkenitaeetik,^d jkenisetik, jkadmonetik, **20** j-etetik,^e jperisitaetik,^f jrefaetik,^g **21** j-amorreoeetik, jkanaa-netik, jguirgaseoeetik xchi'uk li jebusetike».^h

16 Ch'abal to'ox junuk yol' li Saraie, li yajnil Abrane. Pe oy jun skiara li Sarai ti ja' j-ejiptoal antse, Agar' sbi. **2** Ja' yu'un, li Saraie xi laj yalbe li Abrane: «¿Chikintabun, avokoluk! Li Jeovae mu xak' jchi'in kol. Avokoluk, chi'ino ta vayel li jkiarae, xu' van ja' jech ta jta kalab ta stojolal».^k Li Abrane la xchikinta li k'usi laj yal Saraie. **3** K'alal lajuneb xa ox jabil te nakal ta yosilal Kanaan li Abrane, li Saraie laj yik' tal li skiara ti ja' li j-ejiptoal antse, va'un laj yak'be yajnilin li Abrane. **4** Li Abran une la xchi'in ta vayel li Agare, jech la xchi'in yol. K'alal laj yak' venta Agar ti xchi'uk xa yole, lik sp'aj li sme' ajvale.

5 Ta skoj taje, li Saraie xi laj yalbe li Abrane: «Vo'ot ta amul ti toj ep jvokole. Vo'on laj kak' ta ak'ob* li jkiarae, pe lik sp'ajun k'alal laj yak' venta ti xchi'uk xa yole. Ak'o xchapanutik Jeova». **6** Ja' yu'un, li Abrane xi laj yalbe li Saraie: «¿K'elavil!, vo'ot chapas ta mantal li akiarae, pasbo ti k'u yelan lek chavile». Va'un, li Saraie lik yak'be svokol, ja' to ti k'uxi jattav lok'el yu'un ta stojolale.

7 Ta ts'akal, li Agare te taat yu'un yaj-anjel Jeova ta sat vo'* ta takixokol balumil, ja' li sat vo'

15:17 *O «xch'ayilale». 16:5 *Literal «ta sti' avo'onton». 16:7 *O «nio».

ta sbelel Sure.^a **8** Xi albat yu'un li anjele: «Agar, vo'ot ti skiarao't Saraie, žbu lalik talel xchi'uk bu chabat?». Xi la stak' li Agare: «Yakal chijatav ta stojolal li jme' ajval Saraie». **9** Xi albat yu'un li yaj-anjel Jeovae: «Sutan batel ta stojolal li ame' ajvale xchi'uk bik'tajeso aba ta stojolal». **10** Va'un, xi to laj yal li yaj-anjel Jeovae: «Chkak' epajuk tajek li anitilulale, ch-epajuk tajek ti mu xa buch'u xchap yu'une». **11** Xi to laj yal li yaj-anjel Jeovae: «K'elavil, achi'uk avol, chvok' jun akerem, Ismael* me sbi xavak'-be, yu'un laj xa ya'i Jeova ti tsots avokole. **12** Li akere me xko'olaj yelan k'ucha'al jkot te'tikal vuro* chbat. Tskontrain skotol xchi'uk chkontrainat yu'un skotol ek. Te nopol chnaki ti bu oy li xchi'iltak ta vokele».[#]

13 Va'un, li Agare la stabe ta alel sbi Jeova k'alal yakal chk'oponate, xi laj yalbee: «Vo'ot li Diosot ti xavil skotole». ^c Tajek jech laj yalbe ta skoj ti xi laj yalbe sba stuke: «ŽMi li' laj kil ta melel li buch'u chilune?». **14** Ja' yu'un, Beer-Laai-Roi* laj yich' ak'bel sbi li posoe. (Taje te xkom ta o'lol yu'unik li Kades xchi'uk Berede). **15** Li Agare vok' li yol ti ja' xnich'on li Abrane. Li Abrane Ismael laj yak'be sbi li olol vok' yu'un Agare.^d **16** Li Abrane 86 xa ox sjabilal k'alal vok' li xnich'one, li yol Agar ti Ismael sbie.

17 K'alal 99 xa ox sjabilal li Abrane, li Jeovae laj yak' sba ta ilel ta stojolal xchi'uk xi laj yalbee: «Vo'on Diosun ti Buch'u skotol xu' yu'une. Xanavan

16:11 *Ja' sk'an xal <xa'i li Diose>. **16:12** *O «jkot onagro», li'e ja' sk'oplal jkot te'tikal vuro ak'o mi oy buch'u tsnopik ti ja' sk'oplal jkot sebrae. Ti jech chich' albel sk'oplale ja' ta skoj ti tspas sba ta mantal stuke. [#]O ja' van sk'oplal «Mu lekuk xil sbaik xchi'uk skotol li xchi'iltak ta vok'ele». **16:14** *Ja' sk'an xal <sposo li buch'u kuxul ti chilune>.

KAP. 16

a Je 25:17, 18
Eks 15:22b Je 17:20
Je 25:13-16
1Kr 1:29-31

c Pr 15:3

d Je 21:9
Gal 4:22, 24

Kolumna 2

KAP. 17

a Je 15:18
Sl 105:8-11b Je 22:17
Dt 1:10
Ebr 11:11, 12

c Sl 105:9-11

d Je 13:16
Ro 4:17

e Je 35:10, 11

f Lu 1:72, 73

g Eks 6:4
Ebr 11:8, 9

h Dt 14:2

i Je 21:4
Ro 2:29j Ech 7:8
Ro 4:11

ta jtojolal xchi'uk ak'o ta ilel ti ch'abal apaltaile.* **2** Chk'ot ta pasel ku'un li trato la jpas xchi'uk vo'ote,^a toj ech' xa no'ox cha-epaj ku'un ta jyalel».^b

3 Va'un, li Abrane la skejan spatant sba. Li Diose te la xchi'in ta lo'il, xi laj yalbee: **4** «jK'elavil! Ja' xchi'uk vo'ot li trato la jpase,^c ta melel vo'ot chak'ot ta totil yu'un li epal lumetike.^d **5** Ma'uk xa Abran* abi; ja' xa Abraan* chabiin, yu'un vo'ot chak'ot ku'un ta totil yu'un li epal lumetike. **6** Toj ech' xa no'ox ch-epaj ku'un ta jyalel li anich'nabtake, jech xtok, te chlik ta atojolal epal lumetik xchi'uk ajviletik.^e

7 »Li jtrato la jpas xchi'uk vo'ot' xchi'uk li anitilulale te chkom-o ku'un. Ja' jun trato ta sbatel osil xchi'uk li jayk'ol kuxlejal ta xtal avu'unik ta ts'a-kale sventa vo'on Adiosun chik'ot xchi'uk ja' Sdiosikun chik'ot yu'unik li anitilulal chtale. **8** Li balumil bu ech' naklan k'ucha'al jyanlume^g vo'ot chkak'bot xchi'uk li anitilulale, ja' li sjunul yosilal Kanaane, chavu'ununik sbatel osil xchi'uk vo'on chik'ot ta Sdiosik».^h

9 Xi to albat yu'un Dios li Abraane: «Yan li vo'ote tsako me ta venta li jtratoe, sk'an xatsakik ta venta xchi'uk li anitilulale, li jayk'ol kuxlejal chtale. **10** Li'e ja' li jtrato ta jpas ta atojolal xchi'uk ta stojolal li anitilulal ti sk'an xatsakik ta ventae: sk'an xich' sirkunsision*ⁱ skotol li viniketike. **11** Sk'an xich'ik sirkunsision li ta sjol sk'unillike, ja' senyail ti ochemetik ta tratoe.^j **12** Sk'an xich'ik sirkunsision skotol li anitilulal chtal ta jelavelle, skotol li keremetik ti naka to

17:1 *O «ti ch'abal amule». **17:5** *Ja' sk'an xal <totil ti toyole> o <toybil sk'oplal>. [#]Ja' sk'an xal <totil yu'un epal krixchanoetik>. **17:10** *K'elo Glosario, sirkunsision.

vaxakib k'ak'al svok'elike,^a li buch'utik te vok' ta anae xchi'uk li buch'utik ti ma'uk anitlilulal ti laj yich' manbel li jyanlumetike. **13** Sk'an xich'ik sirkunsision skotol li keremetik ti te vok' ta anae xchi'uk skotol li keremetik ti la aman ta atak'ine.^b Li jtrato ti te oy senyail ta abek'talike te oy-o sbatel osil. **14** Mi oy junuk kerem ti mu xich' sirkunsision ta sjol sk'unile, li krixchano taje ta persa sk'an xich' milel li ta steklumale. Mu'yuk laj yich' ta muk' li jtratoe».

15 Xi albat yu'un Dios li Abraane: «Li avajnil Saraie^c ma'uk xa Sarai xavalbe, yu'un Sara^d xa tsiin. **16** Chkak'be bendision xchi'uk chil jun yol^d ti ja' anich'one. Chkak'be bendision xchi'uk chk'ot ta me'il yu'un epal lumetik xchi'uk ajvaliletik». **17** Ta skoj taje, li Abraane la skejan spatant sba xchi'uk lik tse'inuk, xi laj yal ta yo'ontone:^e «¿Ma' ti chvok' to jun xnich'on li vinik ti yich'oj xa sien jabile xchi'uk ti xu' to x-alaj li Sara ti 90 xa sjabilale?».^f

18 Li Abraane xi laj yalbe li melel Diose: «Ti ja'uk la xavak'be bendision li Ismaele!».^g

19 Xi laj yal li Diose: «Ta melel, li avajnil Sarae chvok' yu'un jun anich'on, Isaak^h me xavak'be sbi. Ta jpas jun trato xchi'uk li Isaake, li trato taje te oy-o sbatel osil ta stojal li snitlilulal chtal yu'un ta ts'akale.ⁱ **20** Pe laj ka'i li k'usi laj aval ta stojal li Ismaele. Ta melel, chkak'be bendision, chkak' ayanuk xnich'nabtak xchi'uk chkak' epajuk ta jyalel. Ta stojal li Ismaele te chlok' 12 bankilaletik xchi'uk jun muk'ta lum chbat ku'un' ta melel. **21** Pe li jtratoe ja' ta jpas xchi'uk li Isaake,^k ti chvok' yu'un Sara ta yan jabil' jech ora k'ucha'al avie».

17:15 * Ja' van sk'an xal 'jsa'k'op'. # Ja' sk'an xal 'yuts' yalal ajvalil. 17:19 * Ja' sk'an xal tse'imol.

KAP. 17

a Lu 2:21

b Eks 12:44

c Je 11:29

d Je 18:10

e Je 18:12

f Ro 4:19
Ebr 11:11

g Je 16:11

h Mt 1:2

i Je 26:24

j Je 16:10
Je 21:13, 18
Je 25:13-16
1Kr 1:29-31k Je 26:3
Ebr 11:8, 9l Je 18:10, 14
Je 21:1

Kolumna 2

a Je 17:13

b Ech 7:8
Ro 4:11

c Je 16:16

KAP. 18

d Je 16:7
Jue 13:21e Je 13:18
Je 14:13

f Je 19:1

g Je 19:2
Je 24:32

22 K'alal laj xa ox yo'onton ta lo'il li Diose, laj yikta komel li Abraane. **23** Li va' k'ak'al taje, li Abraane lik yak'be sirkunsision sjol sk'unil li Ismael ti ja' xnich'one. Jech la spasbe xtok skotol li viniketik ti te vok'ik ta snae, skotol li buch'utik smanojan ta tak'ine, skotol li viniketik te oy ta sna li Abraane, jech la spas k'ucha'al laj yal mantal li Diose.^a **24** Li Abraane yich'oj xa ox 99 jabil k'alal laj yich' sirkunsision^b ta sjol sk'unile. **25** Yan li Ismaele 13 to'ox sjabilal k'alal laj yich' sirkunsision^c ta sjol sk'unile. **26** Li Abraan xchi'uk Ismael ti ja' xnich'one jech laj yich'ik sirkunsision li va' k'ak'ale. **27** Jech xtok, laj yich'ik sirkunsision ek skotol li viniketik te ta snae, skotol li buch'utik te vok'emike xchi'uk skotol li buch'utik laj yich' manbel li jyanlumetike.

18 Ta ts'akale, li Jeovae^d laj yak' sba ta ilel ta stojalal Abraan. Te chotol taat ta yochebal skarpana li ta muk'ta te'etik ta Mamre^e k'alal ja'o k'ux taje k'ak'ale. **2** Te k'uk snamal ti bu oye te va'al laj yil oxvo' viniketik.^f K'alal laj yile, lok' batel li ta yochebal skarpana sventa chbat sta ta anil li oxvo' vinketike, va'un la snijan sba. **3** Xi laj yale: «Jeova, mi lek chavilune, avokoluk mu j-ech'eluk be xa-ech' ta stojalal li avajtunele. **4** Ak'o yich' ich'el tal jutebuk vo' sventa xich' pokel li avakanike;^g mi laje, kuxik jlilkeluk li ta yolon te'e. **5** Ta skoj ti li' talemoxuk ta stojalal li avajtunelike, chbat kich'boxuk tal jxutuk* pan sventa xave'ik.^h Te une, xu' xatam batel abeik yan velta». Xi la stak'ike: «Lek oy cha'a, paso li k'usi laj avale».

6 Va'un li Abraane anil xa bat li ta karpana ti bu oy li Sarae, xi laj yalbee: «¡Sujo aba ta ora!

18:5 *O «jxet'uk; jvok'uk». #Literal «stsatsub avo'ontonik».

Tsako oxibuk sea* arina ti lek nine, vots'o sventa xapas ta pan». **7** Li Abraane lok' batel ta anil ti bu oy li xvakaxtake, la st'uj jkot ch'iom tot vakax ti leke xchi'uk ti k'un ta tibel sbek'tale. Laje laj yich'be batel yajtunel. Li yajtunel une ta anil la smeltsan. **8** La stsak tal mantekiya, leche xchi'uk li ch'iom tot vakax ti meltsanbil xae, te la xlechanbe ta yelovalik. Te va'al kom ta sts'el li oxvo' viniketik k'alal ja'o yakal chve'ik li ta yolon te'e.^a

9 Xi albat yu'un li viniketike: «¿Bu oy li avajnil Sarae?»^b Xi la stake: «Li' ta yut karpanae». **10** Xi to laj yal li june: «Ta mel, chtal jk'elot ta yan jabil jech ora k'ucha'al avie. Va'un, li avajnil Sarae chvok' jun skerem». ^c Li Sarae te yakal chchikinta ta yochibal karpana ti te oy ta spat li vinike. **11** Li Abraan xchi'uk Sarae oy xa sjabilalik xchi'uk mol me'elik xa.^d Li Sarae jelavem xa ox sjabilalik ti xu' xil yalabe.^e **12** Ja' yu'un, lik tse'inuk ta yo'onton li Sarae, xi laj yale: «Ta skoj ti me'elun xae xchi'uk ti mol xa li jmalale, ¿mi ta to van jk'upin ta mel el taje?»^f **13** Xi albat yu'un Jeova li Abraane: «¿K'u yu'un tse'in li Sarae xchi'uk k'u yu'un ti xi laj yale: ¿Mi ta mel el xu' to xi-alaj ti me'elun xae?»^g **14** ¿Mi oy k'usi ti mu spas yu'un li Jeovae?^g Chtal jk'elot ta yan jabil jech ora k'ucha'al avie, li Sara une vok'em xa ox jun skerem». **15** Ta skoj ti xi' li Sarae, ta ox smuk ya'i, ja' yu'un xi laj yale: «¿Mu'yuk xitse'in!». Pe xi laj yal li Diose: «¿Lajl, latse'in».

16 K'alal likik li viniketik sventa stam batel sbeike, te ch'ibilik batel yu'un li Abraane. Li viniketik une sk'elojik yal el li Sodomae.^h **17** Xi laj yal li Jeovae: «¿Mi ta jmuk ta stojalal Abraan li k'usi jnopo'j ta jpa-

18:6 *Li jun seae ja' 7.33 litro. K'elo Apendise B14. **18:11** *O «Li Sarae mu'yuk xa chil li xchamel jujun ue».

KAP. 18

a Ebr 13:2

b Je 17:15

c Je 17:21
Je 21:2
Ro 9:9

d Je 17:17

e Ro 4:19

f Ebr 11:11
1Pe 3:6g Is 40:29
Mt 19:26
Lu 1:36, 37

h Je 13:12

Kolumna 2

a Sl 25:14
Am 3:7b Je 12:1-3
Gal 3:14

c Dt 4:9

d 2Pe 2:7, 8

e Je 13:13
Jud 7f Je 11:5
Eks 3:7, 8
Sl 14:2g Je 31:11
Je 32:30

h Nu 16:22

i Sl 37:10, 11
Pr 29:16
Mal 3:18
Mt 13:49

j Dt 32:4

k Job 34:12
Is 33:22

se?»^a **18** Yu'un muk'ta lum chbat xchi'uk lek tsots chbat ta mel el li Abraane. Jech xtok, ta stojalal te tstaik bendision skotol li lumetik^b ta balumile. **19** Yu'un xkoj-tikin xa sventa xalbe mantal li xnich'nabtak xchi'uk li yuts' yalal chtal ta ts'akale. Li mantal chal-bee ja' ti ak'o xch'unbeik smantal li Jeovae, ja' ti ak'o spasik li k'usi tuk'e xchi'uk li k'usi leke,^c yu'un jech chak' k'otuk ta pasel Jeova li k'usi laj yalbe Abraane».

20 Xi laj yal li Jeovae: «Toj tsots li k'usi chich' alet ta stojalal li Sodomae xchi'uk Gomorrae.^d Jech xtok, toj tsots li smulike.^e **21** Chiyal batel sventa chbat jk'el mi jech tspace'ik jech k'ucha'al k'otem ta jchikine. Ja' to te ta jna' mi mu jechuke».^f

22 Li viniketik une lok'ik batel, batik ta Sodomae, pe li Jeovae^g te kom xchi'uk li Abraane. **23** Nopaj batel li Abraane xchi'uk xi laj yale: «¿Mi ta mel el ko'ol chalajesbe sk'oplal li buch'u tuk' xchi'uk li buch'u toj chopole?»^h **24** Njoptik no'ox ti oy 50 ta vo' tuk'il krixchanoetik li ta jteklume, ¿mi chala-jesbe sk'oplal un xchi'uk mi mu'yuk chavak' ta perton li jteklum ta skoj ti te oy li 50 ta vo' tuk'il krixchanoetike? **25** ¿Mu sta-o ti jech chapase, ti ko'ol chalajesbe sk'oplal li buch'u tuk' xchi'uk li buch'u toj chopole, ti ko'ol k'usi chk'ot ta stojalal li buch'u tuk' xchi'uk li buch'u toj chopole? Mu sta-o ti jech xapase.ⁱ ¿Mi mu van ja'uk tspace'ik k'usi tuk' li Jchapanvanej ta spejel balumile?»^k **26** Xi laj yal li Jeovae: «Mi la jta 50 ta vo' tuk'il krixchanoetik li ta jteklum Sodomae, chkak' ta perton sjunul li jteklum sventa slekilalik li buch'u-tik tuk'ike». **27** Xi tak'av yan velta li Abraane: «Avokoluk, k'e-lavil Jeova ti yakal ta jk'opopot ak'o mi lum ach'elun no'oxe.*

18:27 *Literal «pukukun no'ox xchi'uk tanun no'oxe».

28 Jnoptik no'ox ti sk'an to vo'ob li ta 50 tuk'il krixchanoetike. Ta skoj ti sk'an to vo'obe, ¿mi ta van xalajes sjunul li jteklume?». Xi la stak'e: «Mu'yuk ta jlajes mi la jta 45 ta vo'e».^a

29 Pe k'opoj yan velta li Abraane, xi laj yalbee: «Jnoptik no'ox ti k'ajomal oy 40 ta vo' te une». Xi la stak'e: «Mu jechuk ta jpas sventa slekilalik li 40 ta vo'e». **30** Pe xi to laj yale: «Avokoluk Jeova, mu me xlik sk'a-k'al avo'onton,^b ak'o to k'opojkun. Jnoptik no'ox ti k'ajomal oy 30 ta vo' tee». Xi la stak' li Diose: «Mu jechuk ta jpas mi te la jta 30 ta vo'e». **31** Xi to laj yal xtoker: «Avokoluk, k'elavil li yakal ta jk'oponote, Jeova: jnoptik no'ox ti k'ajomal oy 20 ta vo' tee». Xi la stak' li Diose: «Mu'yuk ta jlajes sventa slekilalik li 20 ta vo'e». **32** Xi laj yal ta slajeb xae: «Avokoluk Jeova, mu me xlik sk'ak'al avo'onton, slajebuk xa velta ta jk'oponot. Jnoptik no'ox ti k'ajomal oy lajunvo' tee». Xi la stak' li Diose: «Mu'yuk ta jlajes sventa slekilalik li lajunvo'e». **33** K'alal laj xa ox yo'onton ta lo'il xchi'uk li Abraane, bat li Jeovae.^c Li Abraan eke sut batel ti bu to'ox oye.

19 Li cha'vo' anjeletike te K'otik ta Sodoma k'alal cha'yem xa ox batel k'ak'ale. Li Lote te chotol ta yochebal li sti' jteklum Sodoma. K'alal laj yil li Lote, bat snupan tal ta be xchi'uk la skejan spatan sba ta luntik.^d **2** Xi laj yale: «Avokoluk, ech'anik ta sna li avajtunelike. Te ech'uk avu'unik ak'obal xchi'uk ak'o yich' pokel li avakani-ke. Va'un, sob xalikik ok'om sventa xatam batel abeik yan velta». Xi laj yalike: «Mo'oj, li' chivaykutik ta kayee».* **3** Pe li Lote mu xljaj yo'onton ta yik'el batel, ja' yu'un te batik li ta snae. La

19:2 *O «ch'ivite; ti bu oy ep krixchanoetike».

KAP. 18

a Nu 14:18
SI 86:15

b Eks 34:6

c Je 18:2, 22

KAP. 19

d Je 18:2, 22

Kolumna 2

a Jud 7

b Jue 19:23, 24

spasbe lek sve'elik xchi'uk spanik ti mu'yuk slevaduraile.* Va'un te ve'ik.

4 K'alal po'ot xa xbat vayikuke, li krixchanoetik ta jteklum ti ja' li jnakejetik ta Sodoma te tal sjoyobtaik skotolik li nae. Te stsopetik k'otel k'alal ta k'ox keremetik xchi'uk k'alal ta moletik. **5** Xi chalbeik-o li Lote: «¿Bu oy li viniketik achi'uk ochel tal li avi ak'obale? Ik'bunkutik lok'el sventa jchi'inkutik ta vayel».^a

6 Li Lote lok' sk'el li krixchanoetik te oy ta sti' snae, pe la smak komel k'alal lok'e. **7** Xi laj yale: «Avokoluk, mu xapasik li k'usi toj chopole kermanotak. **8** Avokoluk, oy cha'vo' jtseb ti mu'yuk xchi'inojik-o ta vayel junuk vinike. Avokoluk, ja' ta jlo-kesboxuk tal sventa ja' xapasbeik ti k'usi xal avo'ontonike. Ja' mu k'usi xapasbeik li viniketik li'e, yu'un ja' kajvula'altak xchi'uk oy ta jba ta jchabiik».^b **9** Xi laj yalike: «¿K'ejo aba!». Xi to laj yalik xtoker: «¿Li mu jyanlum li'e stuktuk li' tal nakluke, pe k'elavilik, ta xa la xchapanutik xtok! Li avie, xak'el avil, mas to chopol k'usi ta jpasbotkutik ti ja' mu sta li k'usi ox ta jpasbekutik li viniketike». Lik snet'ik batel li Lote, yu'un tsk'an tslomesik li ti' nae. **10** Ja' yu'un, li viniketike la slok'es sk'obik ta ti' na, la snitik ochel ta yut na li Lote, va'un la smakik li ti' nae. **11** Pe oy k'usi tsots la spasbeik li viniketike te oyik ta yochebal nae, yu'un ma'sat kom ta bik'it ta muk'. Jech oxal, lubtsajik ta sa'el bu xkom li ti' nae.

12 Va'un, li viniketike xi laj yalbeik li Lote: «¿Mi oy yan avuts' avalal li'e? Ik'o lok'el li avuts' avalal li' nakalik ta jteklume, li ani'obtake, li akermatake, li atsebetake, lok'eso batel li ta jteklume. **13** Ta skoj ti toj tsots xa ta sat Jeova li k'usi

19:3 *K'elo Glosario, levadura.

chich' ael ta stojolalike,^a ta jlajeskutik li jteklum li'e, ja' yu'un la stakunkutik tal Jeova sventa ta jlajeskutik». **14** Jech oxal, li Lote bat sk'opon li buch'utik chk'ot ta sni'obtak ti chnupunik xchi'uk li stsebetake. Xi laj yalanbee: «¡Sujo abaik! ¡Lok'anik batel li'e, yu'un li Jeovae ta slajes li jteklume!». Pe li sni'obtake ixtol lo'il no'ox laj ya'iiik.^b

15 K'alal po'ot xa xlok' tal li k'ak'ale, li anjeletike ta sujik li Lote, xi laj yalbeike: «Sventa mu teuk kapal xalaj ta skoj smul li jteklume,^c ¡sujo aba, ik'o lok'el li avajnil xchi'uk li cha'vo' atsebetak te achi'uke!». **16** K'alal mu no'ox suj sba li Lote, li viniketike la snitbeik sk'ob ta skoj ti oy tajej xk'uxul yo'onton Jeova ta stojolal li Lote^d xchi'uk la snitbeik li sk'ob yajnil xchi'uk li sk'ob cha'vo' stsebetake, la slok'esik xchi'uk laj yik'ik batel k'alal to ta spat li jteklume.^e **17** K'alal naka to'ox lok'esatik li ta spat jteklume, xi albat li Lote: «¡Jatavan batel sventa mu xacham! ¡Mu me xak'el sutel avalopat^f xchi'uk mu me xapaj ta xanbal li ta yosilal jteklume!^g ¡Jatavan batel ta vitsitkaltik sventa mu te kapaluk xalaj ek!».

18 Li Lote xi la stak'be li viniketike: «¡Mu teuk xatakun batel, Jeova, avokoluk! **19** Chikintabun avokoluk, lek chavil li avajtunele xchi'uk oy tajej slelik avo'onton* ta stojolal, jech oxal ti kuxulun-o^h avu'une.^h Xana'e, mu xu' xijatav batel li ta vitstikaltik, yu'un chixi' mi te staun li vokolile xchi'uk ti te xichame.ⁱ **20** Avokoluk, ja' mas nopol li lum le'e, xu' te xijatav batel, yu'un bik'it lum no'ox. Avokoluk, ¿mi xu' te xijatav batel? Bik'it lum no'ox. Mu'yuk chicham mi te libate». **21** Xi albate: «Lek

19:19 *O «tuk'il k'anelal avu'un». ^a Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 19

a Je 13:13
Je 18:20

b Lu 17:28

c Lu 17:29-31

d Eks 33:19

e 2Pe 2:7-9

f Lu 9:62

g Je 13:10

h Sl 143:11

i Sl 6:4

Kolumna 2

a Sl 34:15

b Je 19:30
Sl 68:20

c 2Pe 3:9

d Je 14:2

e Dt 29:23
Lu 17:29
2Pe 2:6

f Je 13:10

g Lu 17:32
Ebr 10:38

h Je 18:2, 22

i Jud 7

j 2Pe 2:7, 8

k Je 19:17

l Je 19:20, 22

oy, ta jk'uxubinot yan velta,^a mu'yuk ta jlajes li lum laj avale.^b **22** ¡Sujo aba un! ¡Jatavan batel, yu'un mu k'usi stak' ipas ja' to mi lak'ote!^c Jech oxal, li lum taje Soar^{*d} laj yak'be sbi.

23 Lok'em xa ox k'ak'al k'alal k'ot ta Soar li Lote. **24** Li Jeovae laj yak' taluk asufre* xchi'uk k'ok' ta stojolal li Sodoma xchi'uk Gomorrae, te lik tallel ta stojolal Jeova, ta vinajel.^e **25** Jech oxal, la slajes li jteklumetik taje, sjunul li yosilal te xkome. Laj skotol li krixchanoetik ta jteklumetike xchi'uk li ts'i-leletik ta balumile.^f **26** Pe li yajnil Lot ti te tijal batel ta spate lik sk'el sutel svalopat, va'un k'ataj ta tanal ats'am.^g

27 Li Abraan une sob xa tajej lik ta yok'omal, te bat ti bu ono'ox la xchi'in ta lo'il li Jeovae.^h **28** K'alal la sk'el yalel li Sodoma xchi'uk Gomorrae xchi'uk skotol li yosilal te xkome, oy k'usi xibal sba laj yil. ¡Laj yil ti xto-met muyel ik'al ch'ail* li ta balumile, xko'olaj k'ucha'al xch'aial li orno sventa xchik'obil k'usitike!ⁱ **29** Pe li Diose mu'yuk xch'ay ta sjol li Abraan k'alal la slajes li jteklumetik ta yosilal Jordane, yu'un la slok'es batel ta spat jteklumetik li Lote. Ja' li jteklumetik ti la slajes Dios ti bu to'ox nakal li Lote.^j

30 Ta ts'akal une, li Lot xchi'uk li cha'vo' stsebetake laj yik'taik komel li Soare, muyik batel sventa chbat nakiikuk ta vitstikaltik,^k yu'un chi' ti te xkom nakluk ta Soare.^l Ja' yu'un, te lik nakluk ta jun ch'en xchi'uk li cha'vo' stsebetake. **31** Xi laj yalbe smuk li vixil tsebe: «Mol xa li jtotike xchi'uk mu'yuk junuk vinik li' ta lum ti xu' xijnupun xchi'uk jech k'ucha'al nopem xa' tspa-sik li krixchanoetike. **32** Batik,

19:22 *Ja' sk'an xal «bik'it». **19:24** *K'alal «asufre» xie, ja' chalbe sk'oplal jtoston ti sna' xk'ak'e. **19:28** *O «ch'ayil».

bat kak'betik yuch' vino li jtotike. Jchi'intik ta vayel sventa jech xkom snitilulal ku'untik».

33 Li ta ak'obal taje, ep ta vel-ta laj yak'beik yuch' vino li stotike; va'un li vixile och batel ti bu oy li stote, la xchi'in ta vayel. Pe li Lote mu'yuk laj ya'i k'alal ay chi'inatuk ta vayel yu'un li stsebe mi ja'uk k'alal lik batele. **34** Li ta yok'omale, li vixile xi laj yal-be li mukile: «Li samele la jchi'in ta vayel li jtotike. Kak'betik yuch' vino li avi ak'obal xtoke sventa xu' xa-och batel ti bu oye, va'un chi'ino ta vayel yo' xkom snitilulal ku'untik li jtotike». **35** Li ta ak'obal taj xtoke, ep ta vel-ta laj yak'beik yuch' vino li stotike; va'un li mukile och batel ti bu oy li stote, la xchi'in ta vayel. Pe li Lote mu'yuk laj ya'i k'alal ay chi'inatuk ta vayel yu'un li stsebe mi ja'uk k'alal lik batele. **36** Jech la xchi'inbeik komel xnich'on stotik li cha'vo' tsebetike. **37** Li vixile vok' jun skerem, Moab^a laj yak'be sbi. Ja' stotik li jmoabetik avie.^b **38** Li mukil eke vok' jun skerem, Ben-Ammi laj yak'be sbi. Ja' stotik li j-ammonetik^c avie.

20 Li Abraane laj yikta komel ti bu to'ox oye,^d te bat ta yosilal Negueb, te lik nakluk ta jun lum ti te xkom ta o'lol yu'un-nik li Kades^e xchi'uk Sure.^f K'alal ja'o te nakal* ta Guerare,^g **2** li Abraane xi laj yalilan-o ta stojolal Sara ti ja' yajnil: «Ja' kixlel»,^h Ja' yu'un, li Abimelek ti ja' ajvalil ta Guerare la stak ta ik'el li Sarae.ⁱ **3** Ta ts'akale, tal k'oponatuk yu'un Dios ta xvayich ta ak'obaltik li Abimeleke, xi al-bate: «Ta me xavich' milel mi laj avik' li antse,^j yu'un malijem xa, oy xa smalal»,^k **4** Pe li Abimeleke mu'yuk to'ox nopajem ta stojolal li antse.* Ja' yu'un, xi laj yale: «Jeova, ζmi ta van xamil ta me-

20:1 *O «naki k'ucha'al jyanlum». **20:4** *Ja' xkaltik, mu'yuk to xchi'inoj ta vayel.

KAP. 19

a Dt 2:9

b 1Kr 18:2

c Dt 2:19
Jue 11:4
Ne 13:1
Sof 2:9

KAP. 20

d Je 13:18

e Nu 13:26

f Je 25:17, 18

g Je 10:19
Je 26:6h Je 12:11-13
Je 20:11, 12

i Je 12:15

j Je 12:17
Sl 105:14

k Dt 22:22

Kolumna 2

a Sl 105:14, 15

b Job 42:8

c Je 12:18, 19
Je 26:9, 10d Je 12:11, 12
Je 26:7

e Je 11:29

f Je 12:1

g Je 12:13

lel li jun jteklum ti mu'yuk smule? **5** ζMi mu lajuk yalbun ti «ja' yixlele» cha'a? Jech li ants eke, ζmi mu lajuk yal ti «ja' sbankile?»* Ma'uk ta xchopolil ko'onton ti jech la jpase xchi'uk mu jna' mi chopol li k'usi la jpase». **6** Xi albat yu'un meel Dios li ta xva-yiche: «Jna'oj ti ma'uk ta xchopolil avo'onton ti jech la apase, ja' yu'un la jpaitsanot sventa mu xasa' amul ta jtojalal. Jech mu'yuk xkak' achi'in ta vayel li antse. **7** Avie, ak'bo sutel yajnil li vinike, yu'un ja' j-alk'op.^a Li vinike ja' tsk'an vokol ta atojolal^b sventa jech kuxul chakom. Pe mi mu xasutesbe une, ta meel chacham xchi'uk chcham skotolik ek li buch'utik te achi'uke».

8 Sob xa tajek lik ta yok'omal li Abimeleke, la stak ta ik'el skotol li yajtuneltake xchi'uk la xchapbe yaiik skotol li k'usitik k'ot ta pasele, va'un xi'ik ta jyalel. **9** Li Abimeleke la stak ta ik'el li Abraane, xi laj yalbe: «ζK'u yu'un ti jech la apasbunkutike? ζK'usi jmul la jpas ta atojolal ti chavak'bun jkuchin tsatsal mulil xchi'uk ti tsta ta makiel avu'un ti bu to k'alal ta jpas mantale? Mu'yuk lek li k'usi la apasbune». **10** Xi albat yu'un Abimelek li Abraane: «ζK'usi oy ox ta avo'onton ti jech la apase?»^c **11** Xi laj yal li Abraane: «Yu'un xi laj kalbe jbae: «Ya' pe mu'yuk chi'taik* Dios li'e xchi'uk xu' tsmilikun ta skoj li kajnil»,^d **12** Jech xtok, ja' ono'ox kixlel ta meel, yu'un ko'ol li jtotkutike, pe ja' jellel li jme'kutike, va'un k'ot ta kajnil.^e **13** Ja' yu'un, k'alal laj yalbun Dios ti ak'o xkikta komel li sna jtote,^f xi laj kalbe li Sarae: «Xu' xi xavak'bun ta ilel li tuk'il k'anelale: ti buyuk no'ox chijbate, xi xaval ta jtojalale: «Ja' jban-kil»»^g.

20:4 *O «ti tuk'e». **20:5** *O «xi'mele». **20:11** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **20:13** *O «jxi'mel».

14 Li Abimeleke la stsak talel xchijtak, xvakaxtak, smosotak xchi'uk skiaratak sventa xak'be li Abraane, jech xtok, la sutesbe li yajnile, li Sarae. **15** Xi to laj yal li Abimeleke: «Oy ta avok ta ak'ob li kosile. Naklan ti bu xal avo'ontone». **16** Xi albat li Sarae: «Li' chkak'be jmil ta sep plata li abankile.*^a Ja' senyail sventa xilik li buch'utik te achi'uk xchi'uk skotol li yan krixcha-noetik ti mu'yuk k'usi chopol la apase, jech xtok, sventa mu'yuk chopol ak'oplal chakom». **17** Li Abraane lik sk'anbe vokol li mel DiOSE, va'un li DiOSE la xpoxta li Abimeleke, li yajnile xchi'uk li skiaratake. Jech lik yil yalab xnich'nabik, **18** yu'un li Jeovae mu to'ox xak' alajuk skotol li antsetik ti te oy ta sna li Abimeleke.* taje ja' ta skoj li Sara ti ja' yajnil Abraane.^b

21 Jech k'ucha'al yaloj xa ono'oxe, li Jeovae vul ta sjol li Sarae. Va'un, jech la spas Jeova ta stojolal Sara li k'usi yaloj ono'ox tspace^c ta stojolale. **2** Li Sarae la xchi'in yol,^d jech vok' yu'un jun xnich'on li Abraane, jech ora vok' k'ucha'al albil ono'ox yu'un li DiOSE.^e Taje mol xa ox li Abraane. **3** Li Abraane Isaak' laj yak'be sbi li skerem ti ja' to vok' yu'un li Sarae. **4** K'alal naka to'ox vaxakib k'ak'al svok'el li Isaake, li Abraane laj yak'be yich' sirkunsision.* Jech la spas k'ucha'al albat ono'ox yu'un li DiOSE.^g **5** Li Abraane yich'oj xa ox sien jabil k'alal vok' li skerem ti Isaak sbie. **6** Xi laj yal li Sarae: «Laj yak'tse'inkun li DiOSE; ko'ol chitse'inkutik xchi'uk* skotol li buch'utik cha'lik taje». **7** Xi to laj yale: «¿Mi yu'un la oy buch'u laj yalbe

20:16 *O «axi'mele». **20:18** *O «la smakbe ta jyalel li yalajeb jujun antsetik ti te oy ta sna Abimeleke». **21:4** *K'elo Glosario, sirkunsision. **21:6** *O ja' van sk'oplal «tstse'linik ta stojolal».

KAP. 20

a Je 20:2, 12

b Je 12:17

KAP. 21

c Je 18:10

d Ebr 11:11

e Je 17:21
Je 18:10, 14
Ro 9:9f Je 17:19
Jos 24:3
Ro 9:7g Je 17:12
Le 12:3
Ech 7:8

Kolumna 2

a Je 16:4, 15

b Je 15:13
Gal 4:22, 29c Je 15:2, 4
Gal 4:30

d Je 17:18

e Je 17:19
Ro 9:7
Ebr 11:18

f Gal 4:22

g Je 16:9, 10
Je 17:20
Je 25:12, 16

h Je 25:5, 6

i Je 22:19

j Je 16:11

k Je 16:7, 8

Abraan ti ta to jchu'untas kala-be, vo'on li Saraune? Pe vok' xa ku'un jun skerem ta smalubel».

8 K'alal ch'i xa ox li olole, la spojbeik xchu', va'un la spas muk'ta k'in Abraan li ta sk'a-k'alil la spojbeik xchu' li Isaake. **9** Li Sarae laj yil ti jech-o chlabanvan li xnich'on Abraan ti ja' li yol Agar^a li j-ejiptaal antse. Ti buch'u tslabane ja' li Isaake.^b **10** Li Sarae xi laj yalbe li Abraane: «¿Nutso lok'el xchi'uk yol li mu kiaraille, yu'un li skerem mu kiaraille mu ko'oluk chich' xrextok* xchi'uk li jkerem Isaake!».^c **11** Toj chopol laj ya'i Abraan^d li k'usi laj yal Sara ta stojolal li skereme. **12** Te une, xi albat yu'un Dios li Abraane: «Mu chopoluk xava'i li k'usi chalboto Sara ta sventa li akereem xchi'uk li akiarae. Ch'unbo li k'usi chalbote,* yu'un li anitilulal albil sk'oplale te chlik talel ta stojolal li Isaake.^e **13** Ta skoj ti ja' anich'on li yol kiaraille,^f ta xk'ot ta jun lum li snitilulal eke».^g

14 Li Abraane sob xa tajak lik ta yok'omal, la stsak span xchi'uk jun yav ya'al ti pasbil ta nukule, laj yak'be batel li Agare. La skajanbe ta snekeb, jech la stak batel xchi'uk li skereme.^h Va'un, bat k'ucha'al jkotkovil ta takixokol balumil ta Beer-Seba.ⁱ **15** Ta tsakale, laj li ya'al ti yich'oj batel ta yavil ti pasbil ta nukule, laj une la xuj batel li skerem ta jpets yolon li ts'i'leletik te oye. **16** Xanav-o batel, stuk bat chotluk, jech to snamal bat jech k'ucha'al bu to chk'ot li flechae, yu'un xi laj yale: «Mu jk'an ti li' jk'el'oj chcham li kole». Nom bat chotluk, va'un tsots lik avanuk xchi'uk lik ok'uk li Agare.

17 Li DiOSE laj ya'ibe yech'omal ye li kereme.^j Li yaj-anjel DiOSE ta vinajel to la sk'opon tal li Agare, xi laj yalbee:^k «¿K'usi

21:10 *O «spukulalik; sparteik». **21:12** *Literal «A'ibo li yech'omal yee».

chapas le'e, Agar? Mu xaxi', yu'un li Diose laj ya'ibe yech'omal ye li avol ti bu sukule. **18** Likan, toyo likel li akere me xchi'uk nit-bo likel sk'ob, yu'un chhak' k'o-tuk ta jun muk'ta lum». **19** Li Diose la sjambe sat, jech laj yil jun poso ti oy ya'ele, bat snojes tal li yavil ya'al ti pasbil ta nukule sventa xak'be yuch' li skere-me. **20** Te chi'inbil yu'un Dios^b ti k'uxi ch'i talel li kereme. Te naki ta takixokol balumil xchi'uk la xchan s'tilese flecha. **21** Te naki ta takixokol balumil ta Paran^c li kereme. Li me'il une la sabe jun yajnil ti te likem talel ta yosilal Ejiptoe.

22 Ti va' ora taje, li Abimelek xchi'uk li Fikole ti ja' li bankilal soltaro yu'une xi laj yal-beik li Abraane: «Te xchi'ukot Dios ta skotol li k'usitik chapase.^d **23** Ak'o ave ta sat Dios ti mu'yuk chalo'laune, ti mu'yuk chalo'la li jnich'nabtake xchi'uk li jnitilulale. Jech xtok, ak'o ave ti tuk'o chavak' ta ilel k'anelal ta jtojolal jech k'ucha'al j'k'anojote^e xchi'uk ti jech chapas ta stojolal li balumil ti bu nakalote». **24** Xi laj yal li Abraane: «Chkak' ke ti jech ta jpase».

25 Pe li Abraane laj yalbe ya'i Abimelek ta sventa li poso ti laj to'ox stsatsal pojik ta persa li smosotak Abimeleke.^f **26** Xi laj yal li Abimeleke: «Mu jna' bu-ch'u jech la spas taje, yu'un mu'yuk xavalbun xchi'uk mu'yuk to'ox ka'ioj, ja' to laj ka'i li avie». **27** Li Abraane la stsak talel chijetik, vakaxetik, va'un laj yak'be li Abimeleke, jech ochik tatrato xcha'vo'alik. **28** K'alal la xch'ak lok'el Abraan vukot ch'iom me' chij ta xchijtake, **29** xi albat yu'un li Abimeleke: «¿K'u yu'un la ach'ak lok'el li vukot ch'iom me' chijetike?». **30** Xi la stak' li Abraane: «Sventa xich' na'el ti vo'on la jok' li poso li'e, sk'an xach'am li vukot ch'iom me' chijetike». **31** Ja' yu'un, li lum

KAP. 21

a 1Kr 1:29-31

b Je 16:16

c Nu 10:12

d Je 20:17, 18
Je 26:26, 28

e Je 20:14, 15

f Je 26:15, 20

Kolumna 2

a Je 26:32, 33

b Je 26:26, 28

c Je 10:13, 14
Je 26:1d Je 12:8, 9
Je 26:25e Sl 90:2
Is 40:28
1Ti 1:17

f Ebr 11:8, 9

KAP. 22

g Ebr 11:17

h Jn 3:16

i Je 17:19
Jos 24:3
Ro 9:7

j 2Kr 3:1

taje Beer-Seba^{*a} laj yak'be sbi, yu'un ko'ol te laj yak' yeik. **32** Te la spasik jun trato^b li ta Beer-Sebae, ta ts'akal une, li Abimeleke ko'ol bat xchi'uk Fikol ti ja' bankilal soltaro yu'une, sutik batel ta yosilal li jfilisteatike.^c **33** Ta ts'akale, li Abraane te la sts'un jpets tamarisko te' li ta Beer-Sebae, te lik stabe ta albel sbi li Jeovae,^d li Dios ti te oy-o sbatel osile.^e **34** Li Abraane jal tajak^{*} te kom[#] ta yosilal jfilisteatetik.^f

22 Ta ts'akale, li meel Diose la sk'el mi chch'un mantal li Abraane,^g xi laj yalbee: «¡Abraan!». Xi la stak'e: «¡Li' oyune!». **2** Xi to laj yal li Diose: «Avokoluk, ik'o batel li anich'one, ja' li stuk no'ox anich'on ti ak'anoj tajeke,^h ja' li Isaake,ⁱ ik'o batel ta yosilal Moria.^j Te xavak' ta chik'bil matanal li ta vits ti vo'on chhak'bot avile».

3 Sob xa tajak lik ta yok'omal li Abraane, la xchapan svuro xchi'uk laj yik' batel cha'vo' yaj-tuneltak, jech xtok, laj yik' batel li skereme, li Isaake. La xt'ox^{*} batel si' sventa li chik'bil matanale, va'un bat ti bu albat yu'un li meel Diose. **4** Li ta yoxibal k'a-k'ale la stoy sat li Abraane, laj yil ta nom ti bu chbate. **5** Xi laj yalbe yajtuneltak li Abraane: «Li' komanik xchi'uk li vuroe, yan li vo'on xchi'uk jkereme ta to xibatkutik le'e, chbat kich'kutik ta muk' Dios, te chisutkutik talel».

6 Li Abraane la stsak li si' ti chtun sventa chik'bil matanale, la skajanbe batel ta snekeb li skereme, li Isaake. Li stuke laj yich' batel k'ok' xchi'uk kuchilu, jech bat xcha'vo'alik. **7** Li Isaake xi laj yalbe li stote, li Abraane: «¡Kuni tot!». Xi la stak' li totile: «¿K'usi chaval, kuni kerem?».

21:31 * Ja' van sk'an xal «poso ti bu laj yak' yeike» o «poso yu'un vukot». **21:34** * Literal «ep k'ak'al». # O «naki k'ucha'al jyanlum». **22:3** * O «sjav; svok'».

Xi to laj yal li Isaake: «Li' xa oy li k'ok'e xchi'uk li si'e, pe ꞑbu oy li chij sventa chik'bil matanal une?». **8** Va'un, xi la stak' li Abraane: «Kuni kerem, li Diose ja' chak' tael li chij sventa chik'bil matanale». ^a Jech xanaxavik-o batel xcha'vo'alik.

9 Laje, k'otik ti bu albat yu'un li melél Diose. Te la spas jun skajleb matanal li Abraane xchi'uk te la slats li si'e. La xchuk-be yakan xchi'uk sk'ob li skere-me, li Isaake. Va'un, la xpuch'an li ta skajleb matanale, te la skajan ta sba li si'e. ^b **10** Li Abraane la stsak li kuchilue xchi'uk jutuk xa mu la smil li xnich'one. ^c **11** Pe k'oponat tal ta vinajel yu'un yaj-anjel Jeova, xi laj yale: «ꞑAbraan, Abraan!». Xi la stak'e: «ꞑLi' oyune!». **12** Xi laj yale: «Mu k'usi chopol xapasbe li akereme, mu k'usi xapasbe, yu'un li avie laj xa jna' ta melél ti axi'taoj* li Diose, yu'un mu'yuk la ajalانبun li anich'one, ^d ja' li stuk no'ox anich'one». **13** K'alal jech k'ot ta pasel taje, la stoy sat li Abraane, laj yil batel te ts'otol xulub jkot tot chij ta ch'ix-tik. Li Abraane bat stsak tael li tot chije, ja' laj yak' ta chik'bil matanal, ma'uk laj yak' li xnich'one. **14** Jeova-Yire* laj yak'be sbi Abraan li vits taje. Ja' yu'un, xi chich'-o ael li avie: «Li ta svits Jeovae chak' li k'usitik chtune». ^e

15 K'alal k'oponat tal yu'un yaj-anjel Jeova ta vinajel ta xchibal velta li Abraane, **16** xi albate: «Xi chal li Jeovae: «Ta jtojolal jtuk chkak' ke, ^f ta skoj ti jech la apase ti mu'yuk la ajalانبun li anich'one, ja' li stuk no'ox anich'one, ^g **17** ta melél chkak'-bot bendision xchi'uk ta melél chkepajes li anitilulale, jech yepal chbat k'ucha'al li k'anale-

22:12 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
22:14 *Ja' st'ain xal ja' chak' li Jeovae
o ꞑa' tsbain stuk li Jeovae».

KAP. 22

a Jn 1:29
1Pe 1:18, 19

b Jn 10:17, 18

c Ebr 11:17

d Ebr 11:17-19
Snt 2:21

e Je 22:2
2Kr 3:1

f Ebr 6:13, 14

g Jn 3:16
Ro 8:32
Ebr 11:17

Kolumna 2

a Je 13:14, 16
Je 15:1, 5
Ech 3:25

b Sl 2:8
Da 2:44

c Gal 3:8

d Je 3:15
Ro 9:7
Gal 3:16

e Je 21:31

f Je 11:26, 29

g Je 25:20

h Je 24:15
Ro 9:10

KAP. 23

i Je 17:17

j Jos 14:15

k Je 35:27
Nu 13:22

l Je 12:5

m Je 10:15

n Je 17:1, 8
Ebr 11:9, 13

o Je 21:22

tik ta vinajele xchi'uk jech yepal chbat k'ucha'al li ji* ti oy ta ti' nabe; ^a li anitilulale chu'uninik li lumetik ti bu nakal li yajkontraik-be. ^b **18** Ta skoj ti la achikinta li k'usi laj kalbote, tstaik bendision ^c ta stojolal anitilulal ^d skotol li yan lumetik ta balumile».

19 K'alal ech' xa ox skotol taje, sut batel bu oy yajtuneltak li Abraane. Va'ik xchi'uk ko'ol xa sutik batel li ta Beer-Sebae. ^e Li Abraane te kom nakiuk-o ta Beer-Seba.

20 Ta ts'akale, xi k'ot a'eyj ta stojolal li Abraane: «Kaltik ava'i, li Milka eke ayan xa yalab ti ja' xnich'nab li achi'il ta vok'el Nakore: ^f **21** li sba skereme ja' Us, ta ts'akale tal Bus, laje tal Kemuel ti ja' stot li Arame, **22** tal Kesed, Aso, Pildas, Jidlaf xchi'uk Betuel». ^g **23** Li Betuele vok' stseb, Rebeka ^h sbi. Li Milkae vaxakvo' laj yil yol, ja' xnich'nab-tak Nakor ti ja' xchi'il ta vok'el li Abraane. **24** Jech xtok, li Nakore oy xnich'nab ta sts'akal ajnil ti Reuma sbie, xi sbiike: Teba, Gaam, Taas xchi'uk Maaka.

23 Kuxi 127 jabil li Sarae, ja' jech yepal ti k'u sjalil kuxie. ⁱ **2** Li Sarae te cham ta Kiryat-Arba, ^j ja' xkaltik, ta Ebron ^k ta yosilal Kanaan. ^l Och ta at-o'onton li Abraane xchi'uk laj yok'ita li Sarae. **3** Li Abraane laj yikta komel li sbek'tal anima yajnil, xi bat yalbe li xnich'nab-tak Ete: ^m **4** «Jyanlumun no'ox ti li' nakalun ta atojolalike. ⁿ Ak'beikun jsepuk osil ti xu' xtun ku'un k'ucha'al mukinal li' ta atojolalike sventa xbat jmul li kanimae». **5** Xi la stak'beik Abraan li xnich'nab-tak Ete: **6** «Chikintao ava'i, kajval. Vo'ot bankilalot ti t'ujbilot yu'un Dios* ta jtojolalkutike. ^o Xu' xamuk avanima ti bu mas lek mukinal oy ku'un-kutike. Mu'yuk buch'u junukal

22:17 *O «yi'». 23:6 *O ja' van sk'oplal «mero bankilal».

ku'unikutik ti mu xak'bot smukinal sventa xamuk li avanimae».

7 Va'i li Abraane xchi'uk la snijan sba ta stojolal li krixchanoetik ta jteklume, li xnich'nabtak Ete,^a 8 xi laj yale: «Mi lek chava'iik ti te ta jmur li kaminae, chikintabeikun xchi'uk k'oponbeikun li Efron ti ja' xnich'on Soare 9 sventa xchonbun li ch'en ta Makpela ti te oy ta sti'il yosile. Ak'o xchonbun ta asatik ti k'u yepal plata^b tak'in tsk'an sventa oyuk ku'un junuk mukinale.»^c

10 Li Efrone te chotol ti bu oyik li xnich'nabtak Ete. Li Efron ti ja' j-ete la stak'be li Abraane, te ya'iojik li xnich'nabtak Ete xchi'uk skotol li buch'utik ochik ta sti' jteklume,^d va'un xi laj yale: 11 «jMo'oj, kajval! Chikintabun ava'i. Chkak'bot xchi'uk yosilal li ch'en te oye. Li' chkak'bot ta sat li xnich'nabtak jteklumale. Te xamuk li avanimae». 12 Li Abraane la snijan sba ta stojolal li krixchanoetik ta jteklume, 13 te ta sat krixchanoetik la xchi'in ta lo'il li Efrone, xi laj yalbee: «jChikintabun, avokoluk! Ta melez, lek ts'akal chkak'bot li plata ti ja' stojol li avosile. Ich'bo li stojole sventa te ta jmur li kaminae».

14 Xi tak'bat yu'un Efron li Abraane: 15 «Chikintabun ava'i, kajval. Li osil li'e chani sien ta sep* plata li stojole, pe taje ma'uk jtsaktik ta venta. Bat muko li avanimae». 16 Li Abraane laj ya'ibe li k'usi laj yal li Efrone, ja' yu'un lik sp'isbe Efron ti k'u yepal plata laj yal ta sat li xnich'nabtak Ete, ja' li chani sien ta sep* platae, ja' la stak'ik ta venta ti k'u yalal tsp'isik li jp'olmajeletike.^e 17 Ja' yu'un, li yosil Efron te oy ta Makpela ti te oy ta yeloval Mamre, ti te xkom li ch'ene xchi'uk skotol li tetetik te oy ta osile, kom xa trato

23:15, 16 *Literal «siklo». Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 23

a 1Kr 1:13

b Je 23:15

c Je 25:9,10
Je 49:29-33
Je 50:13,14

d Rut 4:1

e Ech 7:15, 16

Kolumna 2

a Je 25:9,10
Je 49:29-33
Je 50:13,14

KAP. 24

b Je 13:2

c Je 15:2, 3

d Je 28:1
Dt 7:1, 3
2Ko 6:14

e Je 22:20-23

f Je 11:27, 28
Je 15:7

g Ebr 11:15

h Je 12:1
Ebr 11:8

i Mik 7:20
Lu 1:72, 73
Ebr 6:13, 14

j Ebr 11:18

k Je 13:14, 15
Je 26:3, 4
Dt 34:4
Ech 7:4, 5

l Ebr 1:7, 14

m Je 12:5

n Je 24:2, 3

k'ucha'al 18 manbil osil yu'un Abraan ti jech k'ot ta pasel ta sat li xnich'nabtak Ete, ta sat skotol li buch'utik ochik ta sti' jteklume. 19 Ta ts'akale, li Abraane la smuk li yajnil ti ja' li Sarae. Te la smuk li ta ch'en ta yosilal Makpela ti te xkom ta yeloval Mamree, ja' xkaltik, ta Ebron ta yosilal Kanaan. 20 Li xnich'nabtak Ete jech laj yak'beik Abraan li ch'en xchi'uk li yosilal sventa mukinale,^a jech kom ta yu'un li Abraane.

24 Mol xa ox li Abraane, ep xa tajek sjabilal. Ak'bat ep bendision yu'un Jeova ta skotol li k'usitik la spase.^b 2 Li Abraane xi laj yalbe li yajtunel ti ja' li mas mol te ta snae xchi'uk ti ja' sventainoj skotol li k'usitik oy yu'une:^c «Avokoluk, ak'o ak'ob li ta yolon ko'e. 3 Ta jk'an ti xavak' ave ta stojolal li Jeova ti ja' li Dios ta vinajel xchi'uk li Dios ta balumile, ti mu'yuk li' chasabe yajnil jnich'on li ta stsebetak jkanaenetik li' ta lum bu nakalune.^d 4 Ja' lek batan ta jlumal yo' bu oy li kuts' kalale,^e te xasabun tale laj yajnil li jnich'on Isaake».

5 Pe li yajtunele xi laj yale: «Pe jmi mu sk'an xchi'inun tale li tseb une? jMi ja' lek ti chkik' batel li anich'on ta alumul ti bu lalik talele?»^f 6 Li Abraane xi laj yalbee: «Mu me xavik' batel te li jkereme.^g 7 Li Jeova Dios ta vinajel ti ja' la slok'esun tale li ta sna jtote xchi'uk li ta slumal kuts' kalaltake^h ti la sk'oponun xchi'uk ti xi laj yak'bun yee: 'Ja' chkak'be anitulal/ li balumul li'e,^k ja' tstak tale laj-anjel sventa ja' jbabe chbat avu'un/ sventa te xasabe tal yajnil li jkereme.^m 8 Mi mu sk'an xchi'inot tale li tsebe, ma'uk chkom ta aba li k'usi laj avak' ave spasele. Ja' no'oxe mu me teuk xavik' batel li jkereme». 9 Ta ts'akale, li yajtunele laj yak' sk'ob ta yolon yo' Abraan ti ja' li yajvale xchi'uk laj yak' ye ti jech tspace k'ucha'al albate.ⁿ

10 Li yajtunel une laj yik'be batel lajunktot skameyo li yajvale, la stam batel sbe. Laj yich' batel li k'usitik lelik x-ayan yu'un yajvale. Bat ta Mesopotamia ta jteklum Nakor. **11** Li ta spat jteklume oy jun poso, va'un te laj yak' xkux li skameyotake. Ch'ayem xa ox batel k'ak'al, ja' xa yorail chbat slup ya'alik li antsetike. **12** Xi laj yale: «Jeova ti ja' Sdiosot li kajval Abraane, avokoluk, ak'o leku xbat li k'usi ta jpas li avi k'ak'ale xchi'uk ak'o ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li kajval Abraane. **13** Li va'alun ta sts'el posoe xchi'uk yalaxa chtal slup ya'al li tsebetik ta jteklume. **14** Xiuk xk'ot ta pasel mi xi laj kalbe junuk tsebe: «Avokoluk, yaleso ak'ib sventa xkuch' ava'al, mi xi laj yale: «Uch'an xchi'uk chkak'be yuch' li akameyotak eke», ja'uk ti buch'u chat'uj sventa li avajtunel Isaake; ja' jech chavak' jna' ti tuk'-o ak'anoj li kajvale».

15 K'alal sk'an to'ox xljaj k'opojuke, te lok' tal li Rebekae, skajanoj tal sk'ib ta snekeb. Li Rebekae ja' stseb li Betuel^a ti ja' skerem li Milkae.^b Li Milkae ja' yajnil Nakor^c ti ja' li xchi'il ta vok'el Abraane. **16** Li tsebe toj alak' sba xchi'uk tojol tseb, mu'yuk xchi'inoj ta vayel junuk vinnik. Li tsebe te yal batel ti bu oy li posoe, la snojes li sk'ibe, va'un sut muyel. **17** Li yajtunel Abraane ta anil bat snup ta be li tsebe xchi'uk xi laj yalbee: «Avokoluk, ak'bun kuch' jutebuk ava'al li ta ak'ibe». **18** Li tsebe xi laj yale: «Uch'an, kajval». Ta anil la syales li sk'ibe, va'un laj yak'be yuch' li vo'e. **19** K'alal laj xa ox yuch' li vo'e, xi laj yal li tsebe: «Ta xkak'be yuch' li akameyotak eke ja' to mi ech' yo'ontonike». **20** Ta anil la sk'eb ta jomte' li ya'lel sk'ibe xchi'uk ep ta velta ti anil xa ay slup talel vo' li ta posoe, jech la spasilan-o sventa xak'be yuch' vo' skotol li skame-

KAP. 24

a Je 22:23

b Je 11:29

c Je 11:26

Kolumna 2

a Je 22:23

b Je 11:29

c Je 25:20

Je 29:10

yotake. **21** Li vinike jal tajek te ch'an xi sk'elaj li tsebe, yu'un labal sba tajek chil li k'usitik chk'ot ta pasele, tsjak'be sba mi koltaat yu'un Jeova o mi mu'yuk ta sventa li k'usi bat spas tee.

22 K'alal ech' xa ox yo'ontonik ta yuch'el vo' li kameyoetike, li vinike la slok'es jun s-areteal ni'il pasbil ta oro ti jutuk mu vakib gramo* yalale, va'un laj yak'be li tsebe. Jech xtok, laj yak'be chib pulsera pasbil ta oro ti 114 gramo[#] yalale. **23** Xi laj yalbee: «Albun ka'i, avokoluk, ¿buch'u atos? ¿Mi oy bu xu' xikomkutik ta sna atos sventa te x-ech' ku'unikutik ak'obal?». **24** Xi laj yal li tsebe: «Ja' jtot li Betuel^a ti ja' skerem li Milkae, li yajnil Nakore». **25** Xi to laj yale: «Oy jobelkutik xchi'uk ep ts'i'lel sventa li akameyotake xchi'uk oy bu xu' x-ech' avu'unik ak'obal». **26** Li vinike la snijan sba xchi'uk la skejan spatan sba ta stojolal Jeova, **27** xi laj yale: «Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeova ti ja' Sdios li kajval Abraane, yu'un jech-o ch-ak'bat ta ilel li tuk'il k'anelale xchi'uk tuk'-o chak' sba ta stojolal li kajvale. Li Jeovae ja' la sbeiltasun talel li ta sna xchi'iltak ta vok'el kajvale».

28 Li tsebe anil xa bat sventa xbat yalbe sme' xchi'uk yantik skotol li k'usi k'ot ta pasele. **29** Li Rebekae oy jun sbankil* ti Laban^c sbie. Li Labane bat ta anil yo' bu oy li vinik te ta sts'el posoe. **30** K'alal laj yilbe s-areteal sni' xchi'uk li spulserail sk'ob yixlel ti ja' li Rebekae xchi'uk k'alal laj ya'i ti xi laj yale: «Taje jech laj yalbun li vinike», ta ora no'ox bat sta li vinik ti te to va'al xchi'uk skameyotak ta sts'el li posoe. **31** Ta anil no'ox xi k'ot yalbee: «Batik, vo'ot ti yak'ojbot bendision li Jeovae. ¿K'u yu'un ti li'

24:22 *Literal «jun beka». K'elo Apendise B14. [#]Literal «lajuneb siklo». K'elo Apendise B14. **24:29** *O «xi'mel».

no'ox va'al chakome? Jchapanoj xa li jnae xchi'uk ti bu xu' xkom li akameyotake». **32** K'alal jech albate, och batel ta na li vini-ke. La syalesbe* smontura li skameyotake. Laj yak'be jobel xchi'uk ts'i'lel li kameyoetike xchi'uk laj yich' talel vo' sventa spok yakan li vini-ke xchi'uk li buch'utik te xchi'uk batele. **33** Pe k'alal laj xa ox yak'beik sve'el li vini-ke, xi laj yale: «Mu'yuk chive' ja' to mi laj kalboxuk li k'usi tal jpa-se». Ja' yu'un, xi laj yal li Labane: «¡Alo ka'itik cha'a!».

34 Xi laj yale: «Ja' yajtune-lun li Abraane.^a **35** Ep tajek ak'bil bendision yu'un Jeova li kajvale xchi'uk ak'bil ep sk'ule-jal: oy xchijtak, xvakaxtak, splata, s-oro, smosotak, skiaratak, skameyotak xchi'uk svurotak.^b **36** Jech xtok, k'alal me'el xa ox li Sara ti ja' yajnil li kajvale, vok' jun skerem^c ti ja' xnich'on li kajvale. Li nich'onil taje ja' ch-ak'-bat skotol li k'usitik oy yu'une.^d **37** Li kajvale laj yalbun ti ak'o xkak' kee, xi laj yalbune: «Mu me li'uk xasabe yajnil nich'on li ta stsebetak jkanaanetik li' ta lum bu nakalune.^e **38** Ja' lek batan ta sna jtot yo' bu oy li kuts' kalale,^f te xasabun talel yajnil li jnich'one.^g **39** Pe xi la jtak'be li kajvale: «Pe ¿mi mu sk'an xchi'-inun talel li tseb une?»^h **40** Xi laj yalbune: «Li Jeova ti tune-mun talel ta stojolale,ⁱ ja' tstakbot batel yaj-anjel' xchi'uk ja' tskoltaot sventa lekuk xbat avu'un ti bu chabate. Va'un, te xasabe talel yajnil nich'on li ta kuts' kalale, ja' li ta sna jtote.^k **41** Mi mu sk'an xak'boxuk talel li tseb k'alal chbat ak'el li kuts' kalale, mu'yuk chkom ta aba li k'usi laj avak' ave spasele. Mi jech k'ot ta pasele, mu'yuk xa chkom ta aba.»^l

42 »Xi laj kal k'alal lik'ot ta poso li naxe: «Jeova ti ja' Sdiosot

24:32 *Xu' van ja' sk'oplal li Labane.

KAP. 24

a Je 15:2, 3

b Je 12:15, 16

Je 13:2

Je 24:1

c Je 21:1, 2

Ro 4:19

Ebr 11:11

d Je 25:5

e Je 24:2, 3

Je 28:1

f Je 22:20-23

g Je 24:4

h Je 24:5

i Je 48:15

j Ebr 1:7, 14

k Je 11:25

l Je 24:9

Kolumna 2

a Je 24:16

b Je 24:14

c Je 24:15, 17

d Je 24:18

e Je 24:22, 23

f Je 24:27

g Je 24:8

li kajval Abraane, mi lek chbat li k'usi ta jpas li avi k'ak'ale, xiuk xk'ot ta pasele: **43** K'alal ja'o li va'alun ta sts'el posoe, xi chkalbe junuk tseb^a k'alal chtal slup ya'ale: «Avokoluk, ak'bun kuch' jutebuk ya'lel li ak'ibe», **44** mi xi laj yal li tsebe: «Uch'an xchi'uk ta jlup lok'el yan sventa xuch' li akameyotak eke», Jeova, ja'uk me li tseb at'ujoj sventa li xnich'on kajvale».^b

45 »K'alal sk'an to'ox xljaj k'o-pojkun ta ko'ontone, ja'o te lok'tal li Rebekae, skajanoj tal sk'ib ta snekeb. Te k'ot k'alal to ta poso xchi'uk te lik slup li ya'ale. Va'un, xi laj kalbee: «Ak'bun kuch' jutebuk ava'al avokoluk».^c

46 Ta anil la syales li sk'ib kajal ta snekebe, va'un xi laj yale: «Uch'an^d xchi'uk chkak'be yuch' li akameyotak eke». Jech laj kuch' li vo'e xchi'uk laj yak'be yuch' li jkameyotak eke. **47** Ta ts'akale xi la jak'bee: «¿Buch'u atos?». Xi la stak'bune: «Ja' jtot li Betuele, ja' skerem li Milka, li yajnil Nakore». Ja' yu'un, la jtik'be sareteal sni' xchi'uk spulserail sk'ob.^e

48 La njinan jba xchi'uk la jkejan jpatan jba ta stojolal Jeova. La jk'upil k'opta Jeova ti ja' Sdios li kajval Abraane.^f Yu'un ja' la sbeiltasan sventa xkik'be batel junuk tseb li xchi'il ta vok'el kajval sventa xk'ot ta yajnil li skereme. **49** Ja' yu'un, albeikun mi chavak'beik ta ilel tuk'il k'anelal xchi'uk mi tuk' chavak' abaik ta stojolal li kajvale; pe mi mu'yuke, albeikun ta jamal sventa jna' k'usi ta jpas».^g

50 Xi tak'avik li Laban xchi'uk Betuele: «Li'e likem talel ta stojolal Jeova. Li vo'onkutike mu stak' xkalbotkutik mi tana o mi mo'oj.* **51** Li' oy ta atojolal li Rebekae. Ik'o batel, ak'o

24:49 *Literal «chijoyp'ij batel ta bats'ik'ob o ta ts'etk'ob». 24:50 *O «Li vo'onkutike mu stak' xkalbotkutik li k'usi lek xchi'uk li k'usi chopole».

k'otuk ta yajnil xnich'on avajjal jech k'ucha'al laj yal li Jeovae». **52** K'alal laj ya'i yajtunel Abraan li k'usi laj yalike, ta anil la skejan spatan sba ta lumtik ta stojal li Jeovae **53** xchi'uk lik slok'es k'usitik pasbil ta plata, ta oro xchi'uk k'u'il pok'iletik sventa xak'be li Rebekae. Jech xtok, laj yak'be lekil matanaletik li sbankil* xchi'uk li sme' Rebekae. **54** Laj une, ve'ik xchi'uk uch'bolajik li vinik xchi'uk li buch'utik te xchi'ukan batele xchi'uk te ech' yu'unik ak'obal.

Xi laj yal k'alal lik ta yok'omal li vinike: «Li avi une takun batel yo' bu oy li kajvale». **55** Xi tak'avik li sbankil* xchi'uk sme' li tsebe: «Ak'o to li' komuk jchi'in-kutik lajunebuk k'ak'al li tsebe. Mi laje, xu' xa xbat». **56** Pe xi la stak' li vinike: «Mu xapajesikun, yu'un laj xa skoltaun Jeova sventa lek xbat li k'usi tal jpase. Chisut xa batel yo' bu oy li kajvale». **57** Xi tak'avike: «Kik'tik tal li tsebe, ka'itik k'usi chal stuk». **58** Laj yik'ik talel li Rebekae xchi'uk xi la sjak'beike: «¿Mi chachi'in batel li vinike?». Xi la stak'e: «Ta sjunul ko'onton chibat».

59 Ja' yu'un, laj yak'ik batuk li xchi'ilik ta vok'ele ti ja' li Rebekae^a xchi'uk li ants* ti ja' la sts'ites li tsebe.^b Bat ek li yajtunel Abraane xchi'uk li buch'utik te xchi'ukane. **60** Laj yak'beik bendision li Rebekae, xi laj yalbeike: «Kuni chi'ilikutik ta vok'el, ta smiyonaluk no'ox xbat li avalabe xchi'uk kuchuk yu'unik ta yu'unibel slumalik li yajkontraike».^c **61** Jech tots batel li Rebekae xchi'uk skiaratake, muyik ta skameyoik xchi'uk la sts'akliik batel li vinike. Jech laj yik' batel Rebeka li yajtunel Abraane.

62 Li Isaake ja'o te xtal ta sbel-lel Beer-Laai-Roi,^d yu'un te nakal

24:53, 55 *O «xi'mel». 24:59 *Ja' xkal-tik, li buch'u ts'itesvan ti ja' xa skiaarae.

KAP. 24

a Je 28:5

b Je 35:8

c Je 22:15, 17

d Je 16:14

Je 25:11

Kolumna 2

a Je 12:9

Je 20:1

Nu 13:22

Jue 1:9

b Si 77:12

Si 143:5

c Ebr 11:9

d Je 26:8

e Je 23:2, 19

KAP. 25

f Je 37:28

Eks 2:15

Nu 31:2

Jue 6:2

g 1Kr 1:32, 33

h Je 24:36

i Je 21:14

ta yosilal Negueb.^a **63** Li Isaake te yakal ta xanbal ta osiltik, yu'un oy k'usitik te tsnopbe sk'oplal^b k'alal ch-ik'ub xa ox. K'alal la stoy sate, ilaj yil ti te xtal jakot kameyoe! **64** K'alal la stoy sat li Rebekae, la sta ta kelel li Isaake, va'un yal ta anil li ta skameyoe. **65** Xi bat sjak'be li yajtunel Abraane: «¿Buch'u li vinik le' xtal ta osiltik ti chtal snutputik ta bee?». Xi la stak'e: «Ja' li kajvale». Jech oxal, la tsak spok' sventa xpix li sate. **66** Li yajtunel Abraane laj yalbe Isaak skotol li k'usitik la spase. **67** Li Isaake te laj yik' batel ta skarpana sme', ja' li Sarae.^c Ja' jech k'ot ta yajnil li Rebekae. Li Isaake la sk'an tajek^d li Rebekae xchi'uk ja' koltaat sventa mu xa xat yo'onton ta skoj ti chamem li sme'e.^e

25 Li Abraane la sa' yan yajnil, Ketura sbi. **2** Ta ts'akale, vok' yalab ti ja' xnich'nab li Abraane, ja'ik Simran, Joksan, Medan, Madian,^f Isbak xchi'uk Sua.^g

3 Li Joksane vok' cha'vo' skerem, ja'ik Seba xchi'uk Dedan.

Li xnich'nabtak Dedane ja'ik li j-asuretike, li jletusetike xchi'uk li jleumetike.

4 Li xnich'nabtak Madiane ja'ik Efa, Efer, Anok, Abida xchi'uk Eldaa.

Skotol taje ja' yalabtak li Keturae.

5 Ta ts'akale, li Abraane laj yak'be Isaak skotol li k'usitik oy yu'une,^h **6** pe li xnich'nabtak ta sts'akal ajniltake laj yak'anbe smoton. K'alal kuxul to'ox li Abraane, la stakanan batel ta yosilal Slok'eb K'ak'al sventa nom oyikuk ti bu oy li Isaake,ⁱ li xnich'one. **7** Ti k'u' sjalil kuxi li Abraane ja' 175 jabil. **8** Li Abraane slajeb xa velta laj yich'ik', va'un cham. Mol xa ox, ep xa ox sjabilal xchi'uk lek la sk'upin

li xkuxlejale. Laj yich' ik'el batel ti bu oy li smoltotake.* **9** Li Isaak xchi'uk Ismael ti ja' xnich'nabtake, te la smuk stotik ta ch'en Makpela ti te oy ta yeloval Mamree.^a Ja' li ta yosil Efron, xnich'on Soar ti ja' j-et vinnike, **10** ja' li osil ti la smanbe xnich'nabtak Et li Abraane. Ja' te laj yich' mukel Abraan ta sts'el ti bu mukul li yajnile, li Sarae.^b **11** K'alal chamem xa ox li Abraane, li Isaake ach'bat-o bendision yu'un li Diose.^c Li Isaake te nopol nakal ta Beer-Laai-Roi.^d

12 Li'e ja' slo'il xkuxlejal Ismael,^e li xnich'on Abraane. Ja' li yoi Agar,^f li j-ejiptoal ants ti ja' li skiara Sarae.

13 Li xnich'nabtak Ismaele, ja' xkaltik, li snitilulale xi sbiike: Nebayot^g sbi li sba xnich'one, ta ts'akale tal Kedar,^h Dumbeel, Mibsam,ⁱ **14** Misma, Duma, Masa, **15** Adad, Tema, Jetur, Nafis xchi'uk Kedema. **16** Li'e ja' li xnich'nabtak Ismaele xchi'uk ja' li 12 bankilaetik ta jujutsopike./ Ti bu nakalike xchi'uk ti bu tspace skarpanaika* jech la sbiin yu'unik xtok ti k'u yelan sbiik ta jujuntale. **17** Ti k'u sjalil kuxi li Ismaele ja' 137 jabil. Slajeb xa vel-ta laj yich' ik', va'un cham. Laj yich' ik'el batel ti bu oy li smoltotake.* **18** Te lik nakiikuk ta Avila^k ti nopol xil li Sure,^l ti nopol xkom ta Ejipto, k'alal to ta Asiria. Te nopol bat nakiikuk ti bu oy skotol li xchi'iltak ta vok'ele.*^m

19 Li'e ja' slo'il xkuxlejal li Isaak eke, li xnich'on Abraane.ⁿ

Li Abraane vok' jun skerem, Isaak sbi. **20** Li Isaake 40 jabil yich'oj k'alal laj yik' li Rebekae, li stseb Betuele,^o li j-aram vinik likem ta Padan-Arame xchi'

25:8, 17 *Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'u chchame. **25:16** *O «skarpanaik ti joybil ta mureo». **25:18** *O ja' van sk'oplal «Mu lekuk xil sbaik xchi'uk skotol li xchi'iltak ta vok'ele».

KAP. 25

a Je 23:8, 9
Je 49:29, 30

b Je 23:2, 19

c Je 17:19
Je 26:12-14

d Je 16:14

e Je 16:10, 11

f Gal 4:24

g Je 36:2, 3
Is 60:7h Si 120:5
Jer 49:28
Ese 27:21

i 1Kr 1:29-31

j Je 17:20

k 1Sa 15:7

l Je 16:7, 8

m Je 16:11, 12

n Je 22:2
Mt 1:1, 2

o Je 22:23

Kolumna 2

a Ro 9:10

b Si 139:15

c Je 36:31
Nu 20:14d Je 27:29, 30
Dt 2:4e 2Sa 8:14
Mal 1:2, 3
Ro 9:10-13

f Je 27:11

g Je 27:32
Je 36:9
Mal 1:3

h Os 12:3

i Je 27:36

j Je 27:3, 5

k Ebr 11:9

l Je 27:6, 7, 46

uk ti ja' xchi'il ta vok'el li Labane, li j-aram vinike. **21** Li Isaake la sk'anbe-o vokol Jeova ta sventa li yajnile, yu'un mu sna' x-alaj li Rebekae. Li Jeova une la stak'be li sk'ope, va'un li Rebekae la xchi'in yol. **22** Li yalabtak ta xch'ute lik snet'ulan sbaik,^a ja' yu'un xi laj yale: «Mi jech taje, çk'usi sbalil ti kuxulune?». Ja' yu'un, la sjak'be li Jeovae. **23** Xi albat yu'un li Jeovae: «Chib muk'tik lum te oy ta yut ach'ut^b xchi'uk chib lum chlik xch'ak sba li ta yut ach'ute.^c Li jun muk'ta lume ja' mas tsots ta xbat, ja' mu sta li june.^d Li bankilae ja' chtun ta stojolal li its'inale».^e

24 K'alal k'ot sk'ak'alil ta xvok' li yole, çk'elavil un!, vach li yole. **25** Vok' li ba'yele, tsoj ta sjunlejal, xko'olaj k'ucha'al jlik k'u'il pok'il ti natik stsotsile.*^f Jech oxal, Esau^g laj yak'beik sbi. **26** K'alal vok' xa ox li ba'yele, vok' li its'inale, stsakojbe lo-k'el xchak yakan li Esau.^h Jech oxal, Jakobⁱ laj yak'beik sbi. Li Isaake 60 xa ox sjabilal k'alal alaj li Rebekae.

27 Ch'iik li keremetike, li Esau k'ot ta jnutsol ti lek xtojobe,^j ja' jun vinik ti jxanvil ta osiltik tspace, yan li Jakobe ja' jun vinik ti mu'yuk smule, ti nakal ta karpanaetike.^k **28** Li Isaake sk'anoj tajej li Esau, yu'un ja' chmilbat tael chonbolom sti', yan li Rebekae ja' sk'anoj tajej li Jakobe.^l **29** Jun vel-ta k'alal yakal tspace sve'el li Jakobe, toj lubem xa sut tael ta osiltik li Esau. **30** Ja' yu'un, li Esau xi laj yalbe li Jakobe: «çSujo aba, ak'ibun tael jutebuk^m ti tsajal ve'lil yakal chapa-se,ⁿ avokoluk, yu'un chicham xa

25:25 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. ^aJa' sk'an xal «pim stsotsil». **25:26** *Ja' sk'an xal «li buch'u tsatsak chak anakile» o «çxolib». **25:30** *O «ak'ibun joxuk». ^bLiteral «li tsoje, ja' li tsoj tee».

ta vi'nal!». * Ja' yu'un, Edom^a la sbiin. **31** Xi laj yal Jakob k'alal jech albate: «Ba'el chonbun li aderecho ti sba nich'onilote!». ^b **32** Xi to laj yal li Esau: «ǰK'usi xtun-o ku'un li jderecho ti sba nich'onilun ti ta xa xichame?». **33** Xi to laj yal li Jakobe: «ǰAK'o ave ba'el!». Jech oxal, laj yak' ye xchi'uk la xchonbe Jakob li sderecho ti ja' sba nich'onile. ^c **34** Jech oxal, li Jakobe laj yak'be pan xchi'uk meltsanbil lenteja li Esau. Jech ve' xchi'uk uch'bolaj. K'alal laj yo'ontone, lok' batel. Ja' jech la sp'aj Esau ti ja' sba nich'onile.

26 Va'un, ech' yan vi'nal li ta lume, ma'uk no'ox li ba'el vi'nal ech' ta sk'ak'alil Abraane. ^d Ja' yu'un, li Isaake bat ta Guerar ti bu oy li Abimeleke, li ajvalil yu'un jfilisteatike. **2** Li Jeovae laj yak' sba ta ilel ta stojolal li Isaake, xi laj yalbee: «Mu xayal batel li ta Ejiptoe, ja' lek koman li ta lum bu chak' avile. **3** Te xanaki k'ucha'al jyanlum li ta lum taje, ^e vo'on ta jchi'inot-o xchi'uk chkak'bot bendision, yu'un vo'ot chkak'bot xchi'uk anitilulal skotol li lumetik tee, ^f chk'ot ta pasel ku'un ti xi laj kak' ke ta stojolal li Abraan ti ja' atote: ^g **4** Chkepajes li anitilulale, jech yepal chbat k'ucha'al li k'anaetik ta vinajele; ^h ta meel chkak'be anitilulal skotol li lumetik ta balumile; ⁱ **5** yu'un li Abraane la xchikinta li k'usi laj kale, la spasilan li k'usitik la jk'anbee, li k'usitik laj kalbe ako spase xchi'uk la xch'un li jmantaltake». ^k **6** Ja' yu'un, li Isaake te kom nakluk-o ta Guerar. ^l

7 K'alal jech-o tsjak'ilanik li viniketik ta jteklum ta sventa yajnil li Isaake, xi chale: «Ja' jchi'il ta vok'el», ^m yu'un chi' ti jamal

25:30 *O «toj lubemun». ⁿ Ja' sk'an xal <soj>.

KAP. 25

a Je 36:1

b Dt 21:16, 17

c Ebr 12:16

KAP. 26

d Je 12:10

e Je 20:1
Ebr 11:8, 9f Je 12:7
Je 15:18g Je 22:16-18
Sl 105:9-11
Ebr 6:13, 14h Je 15:1, 5
Ebr 11:12

i Dt 34:4

j Je 12:1-3
Ech 3:25
Gal 3:8k Je 17:10, 23
Je 22:3, 12
Ebr 11:8
Snt 2:21

l Je 26:17

m Je 12:11-13

Kolumna 2

a Je 24:16

b Je 24:67

c Je 20:11

d Je 12:18

e Je 20:9

f Je 24:34, 35

g Je 12:16

h Je 21:27, 30

i Je 10:19
Je 20:1

chal ti ja' yajnil. Yu'un xi tsnopilane: «Li viniketik li' ta lume xu' smilikun ta skoj li Rebekae», taje ja' ta skoj ti toj k'upil sba xvinaj li spat xokone. ^a **8** K'alal ech' xa ox jayibuk k'ak'ale, li Abimelek ti ja' ajvalil yu'un jfilisteatike te tskel osil ta ventana. Ja' to laj yile, li Isaake yakal tsmej* li Rebekae, li yajnil. ^b **9** Li Abimeleke ta anil no'ox la stak ta ik'el li Isaake, xi laj yalbee: «ǰJamal xvinaj ti ja' avajnil! Pe ǰk'u yu'un laj aval ti ja' achi'il ta vok'el?». Xi la stak' Isaak k'alal jech albate: «Ti jech laj kale, yu'un chixi' mi la smilikun ta skoj li kajnil». ^c **10** Xi to laj yal li Abimeleke: «ǰK'u yu'un ti jech la apasbunkutike? ^d ǰYu'un xu' buch'uuk no'ox la xchi'in ta vayel avajnil ti jechuke xchi'uk la jta jmulkutik avu'un ti jechuke!». ^e **11** Va'un, xi laj yalbe mantal sjunul jteklum li Abimeleke: «ǰMi oy buch'u laj yuts'inta li vinik li'e xchi'uk li yajnil, jpel sk'opal chich' milell!».

12 Li Isaake te lik ts'unolajuk li ta lume, li va' jabile sien ta velta x-ech' to yepal la stsobbe sat ti k'u yepal la sts'un ta skoj ti ch-ak'bat bendision yu'un li Jeovae. ^f **13** Li Isaake pas ta jk'ulej vinik, ep k'usitik ayan batel yu'un ja' to ti pas ta muk'ta jk'uleje. **14** Ayan xchijtak, xva-kaxtak xchi'uk ep yajtuneltak. ^g Ta skoj taje, lik pich'uk yo'ontonik li jfilisteatike.

15 Va'un, li jfilisteatike laj yich'ik talel lum sventa snojesik skotol li poso sjok'oj yajtuneltak stot li Isaake, ti ja'o la sjok'ik k'alal kuxul to'ox li Abraane. ^h

16 Xi albat yu'un Abimelek li Isaake: «Lok'an batel ta naklej li'e, yu'un mas xa la-epajik li vo'oxuke». **17** Jech oxal, li Isaake lok' batel te, te la spas skarpnana ta stenlejaltik* Guerar, ⁱ te lik

26:8 *O «yakal chak'be ta ilel ti sk'anoej». **26:17** *O «beo'tik ta stenlejaltik».

nakiuk. **18** Li posoetik laj yich' jok'el k'alal ja'o kuxul li Abraane, ti laj xa ox snojesik ta lum li jfilisteaeetik k'alal chamem xa ox li Abraane,^a lik xcha'jok' li Isaake, li xnich'on Abraane. Jech laj yak'be sbi jech k'ucha'al yak'ojbe ono'ox li stote.^b

19 K'alal yakal tsjok'ik lum li yajtuneltak Isaak ta stenlejaltike,* te la staik sat vo'^w ti stak' uch'ele. **20** Li jchabichijetik ta Guerare lik sa'ik k'op xchi'uk li jchabichijetik yu'un Isaake, xi chalike: «jKu'unikutik li vo'e!». Ja' yu'un li Isaake, Esek* laj yak'be sbi, yu'un te tsakat ta k'op. **21** Lik sjok'ik yan poso, pe lik sa'ik-o k'op xtok. Ja' yu'un, Sitna* laj yak'be sbi. **22** Ta mas ts'akale, jot xa-o bu bat nakluk xchi'uk la sjok' yan poso, pe mu'yuk xa xlik k'op yu'unik. Jech oxal, Reobot* laj yak'be sbi, yu'un xi laj yale: «Ja' ta skoj ti jamal kosilitik laj yak'butik li Jeovae xchi'uk ti lij-epajutik xa li' ta osile».^c

23 Lok' batel ti bu oye, muy batel ta Beer-Seba.^d **24** Li ta ak'obal taje, li Jeovae laj yak' sba ta ilel ta stojolal xchi'uk xi laj yalbee: «Ja' Sdiosun li atos Abraane.^e Mu xaxi',^f yu'un ta skoj li kajtunel Abraane,^g te jchi'inojot-o, vo'on chkak'bot bendision xchi'uk chkak' epajuk li anitilulale». **25** Jech oxal, li Isaake te la spas jun skajleb matanal xchi'uk te la stabe ta albel sbi li Jeovae.^h Te la spas skarpana' xchi'uk te la sjok'ik jun poso li yajtuneltake.

26 Ta ts'akale, li Abimeleke lik talel ta Guerar, yu'un tal sk'el li Isaake. Laj yik' talel Ausat ti ja' yajtojobtasvaneje xchi'uk Fikol ti ja' bankilal soltaro yu'une.ⁱ **27** Xi albatik yu'un li Isaake: «zK'u yu'un tal to ak'e-

26:19 *O «beo'tik ta stenlejaltike». #O «nio'». **26:20** *Ja' sk'an xal «sa'k'op». **26:21** *Ja' sk'an xal «stik'el mulil». **26:22** *Ja' sk'an xal «jamal osilitik».

KAP. 26

a Je 21:25

b Je 21:31

c Je 17:5, 6
Je 28:1, 3

d Je 21:31

e Je 17:1
Je 28:13

f Je 15:1

g Je 17:19
Si 105:9-11

h Je 12:8, 9

i Ebr 11:9

j Je 21:32

Kolumna 2

a Je 21:22

b Je 21:27

c Je 21:22-24

d Je 26:18

e Jue 20:1

f Je 36:2, 3

g Je 27:46
Je 28:8

KAP. 27

h Je 25:28

i Je 25:27

likun ti la apajikun xchi'uk ti la anutsikun lok'el ta alumalike?». **28** Xi laj yalike: «Lek kak'ojkutik venta ti te xchi'inojot-o li Jeovae.^a Ja' yu'un, laj kalkutik ti ta jk'anbotkutik vokol ti ak'o kak' ketik sventa mu xlik k'op ku'untike xchi'uk ti jpastik junuk trato^b **29** sventa mu k'usi chopol xapasbunkutik jech k'ucha'al mu k'usi chopol jpasojbotkutike, yu'un ana'oj ti mu'yuk la jsa'kutik k'op k'alal la jtatokkutik lok'ele. Li avie, toj ep yak'ojbot bendision li Jeovae». **30** Ja' yu'un, li Isaake la spasbe ep sve'elik, jech oxal ve'ik xchi'uk uch'bola-jik. **31** Sob likik li ta yok'omale xchi'uk laj yak' yeik ta jujuntal.^c Ta ts'akal li Isaake laj yalbe ti xu' xa stam batel sbeike, jech jun yo'onton batik.

32 Li va' k'ak'ale, li Isaake tal albatuk yu'un yajtuneltak ta sventa li poso la sjok'ike.^d Xi albate: «jLaj xa jtatokkutik vo!». **33** Siba laj yak'be sbi. Ja' yu'un, Beer-Seba^e sbi k'alal to tana li jteklum taje.

34 Li Esaue la sa' yajnil k'alal 40 xa ox sjabilale, Judit sbi, ja' li stseb Beerie, li j-et vinike. Jech xtok, laj yik' Basemat, ja' li stseb Elone, li j-et vinike.^f **35** Li cha'vo' tsebetik taje laj yak'beik tajak svokol* li Isaak xchi'uk Rebekae.^g

27 Tana un, k'alal mol xa ox li Isaake xchi'uk k'alal mi jutebuk xa ox xil osile, la stak ta ik'el Esau^h ti ja' sbankilal nich'one, xi laj yalbee: «jKuni kerem!». Xi la stak'e: «jLi' oyune!». **2** Va'un, xi laj yalbee: «Limalub xa xchi'uk mu jna' k'usi ora chicham. **3** Ja' yu'un, avokoluk, tsako no'ox batel li k'usitik chatunese, li yavil aflechae xchi'uk li a-arkoe. Batan ta osilitik, bat milo tal k'usi jti'.ⁱ **4** Mi lasut tale, paso tal li ve'lil ti mu tajak chka'ie, va'un ich'bun talel sven-

26:35 *O «yatel yo'onton».

ta jlajes. Yo' to kuxulune, chkak'bot bendision».

5 Pe k'alal yakal chchi'in ta lo'il Esau li Isaak ti ja' xni-ch'one, te yakal chchikinta li Rebekae. Li Esaue lok' batel ta nutsol ta osiltik sventa xich' talem li k'usi tstaе.^a **6** Li Rebekae xi laj yalbe li Jakobe, ja' li skereme:^b «Naka to laj ka'i ti xi albat yu'un atot li abankil Esaue: **7** «Bat milo tal k'usi jti', va'un pasbun ta jun muil ve'lil, ich'bun talem jlajes sventa jech chkak'bot bendision ta stojolal Jeova yo' to kuxulune». ^c **8** Li avi une, kuni kerem, chikintabun lek xchi'uk paso li k'usi ta xkalbote.^d **9** Batan, avokoluk, yo' bu lamal li chijetike, ik'bun talem cha'kotuk ch'iom tentsun ti bu mas lekike. Ta jpas ta muil ve'lil jech k'ucha'al tsk'upin tajek li atote. **10** Va'un, chavich'be batel atot sventa slajes xchi'uk xak'bot bendision yo' to mu xchame».

11 Li Jakobe xi laj yalbe li Rebeka ti ja' li sme'e: «Pe li jbankil Esaue pim stsotsil sbek'tal,^e yan li vo'one mu jechukun. **12** ¿K'usi ta jpas mi la xjaxilanun li jtot une?^f Mi jechе, chak' venta ti naka no'ox ta jlo'lae. Ma'uk xa bendision ta jta un bi, ja' no'ox chopol k'optael ta jta». **13** Ta skoj taje xi laj yal li sme'e: «Kuni kerem, mi laj avich' chopol k'optaele, ak'o taluk ta jtojolal. Ja' no'ox paso li k'usi ta xkalbote, batan, ik'bun talem li ch'iom tentsunetike». ^g **14** Jech lok' batel, bat stsak, va'un laj yik'be tal li sme'e. Li sme' une la spas ta jun muil ve'lil, jech la spas k'ucha'al tsk'upin li stote, li Isaake. **15** Ta tsakale, li Rebekae la stsakbe li bu mas lelik sk'u' spok'tak sbankil kerem ti ja' li Esaue, ti te snak'oj ta snae, ja' laj yak'be slap li s-its'inal kerem ti ja' li Jakobe.^h **16** Jech xtok, li sk'ob xchi'uk li snuk' ti bu ch'abal stsotsile la xpixbe ta snukulil li ch'iom

KAP. 27

a Je 27:30

b Je 25:28

c Je 27:30, 31

d Je 27:13, 43

e Je 25:25
Je 27:23

f Je 27:21

g Je 27:8, 43

h Je 25:23, 26

Kolumna 2

a Je 25:25
Je 27:11

b Je 27:9

c Je 25:31-33
Ro 9:10-12

d Je 27:4

e Je 27:11, 12

f Je 27:16

g Ebr 11:20

h Je 48:10

i Je 25:27
Je 27:15

tentsunetike.^a **17** Ta tsakale, li Rebekae laj yak'be Jakob li muil ve'lil xchi'uk li pan la spase.^b

18 Och batel ti bu oy li stote, xi laj yalbee: «¿Kuni tot!»^c. Xi la stak' li totilе: «¿Li' oyune! ¿Buch'uo't, mi Jakob o mi Esau?»^d. **19** Xi laj yalbe stot li Jakobe: «Vo'on Esau, li sba anich'onune.^e Jech la jpas k'ucha'al laj avalbune. Chotlan, avokoluk, lajeso li k'usi ay jta ta tsakele, va'un ak'bun li bendisione». ^f **20** Li Isaake xi laj yalbe li skereme: «¿K'uxi ti anil la ata tale, kuni kerem?»^g. Xi la stak'e: «Yu'un ja' la stakbun talem li Jeova Dios avu'une». **21** Li Isaake xi laj yalbe li Jakobe: «Avokoluk, kuni kerem, nopajan talem. Ta jk'an ta jaxilanot sventa jna' mi vo'ot ta melel li jkerem Esaue o mi ma'uk». ^h **22** Li Jakobe nopaj batel ta stojolal li stote, li Isaake. Xi laj yal k'alal laj xa ox xjaxe: «Li yech'omal avee ja' ya'eluk li yech'omal ye Jakobe, pe li ak'obe ja' ya'eluk li sk'ob Esaue». ⁱ **23** Mu'yuk la sna' buch'u, yu'un pim tajek stsotsil sk'ob k'ucha'al li Esaue, li sbankile. Jech oxal, laj yak'be bendision.^g

24 Xi to la sjak'be yan veltae: «¿Mi ta melel vo'ot li jnich'on Esaue?»^h. Xi la stak'e: «Ja'». **25** Va'un, xi laj yale: «Kuni kerem, nopajesbun talem jutebuk sventa jlajes li k'usi la ata ta tsakele, va'un chhak'bot bendision». Jech la snopajesbe, va'un ve', laj yich'be talem vino, va'un laj yuch'. **26** Xi albat yu'un stot li Jakobe: «Avokoluk nopajan talem, la' ts'uts'un,^{*} kuni kerem». ⁱ **27** Jech nopaj batel xchi'uk la sts'uts'.^{*} Li Isaake laj ya'ibe yik' li sk'u' spok'tak skereme.^j Ta tsakale laj yak'be bendision, xi laj yale:

«Li smuil yik' jnich'one ko'ol k'ucha'al li smuil yik' osiltik ti ak'bil bendision yu'un li Jeovae.

27:26 * «buts'un; ts'uts'unun». **27:27** * «sbuts'; sts'uts'un».

28 Ak'o yak'bot melez Dios li job osil ta vinajele^a xchi'uk li balumil ti lek yoxe^b xchi'uk ak'o yak'bot ep ve'ilil* xchi'uk ach' vino.^c **29** Ak'o tunuk ta atojolal li jteklumetike, li muk'ta lumetike ak'o snijan sbaik ta atojolal. Ja'uk amosotak xk'ot li achi'iltak ta vok'ele, ak'o snijan sbaik ta atojolal li yalabtak ame'e.^d Chopol k'optabiluk xk'ot skotol li buch'u chchopol k'optaote. Skotol li buch'u tseklil k'optaote ak'o sta lekil k'optael ek».^e

30 K'alal naka to'ox ak'bat bendision yu'un Isaak li Jakobe xchi'uk k'alal naka to'ox lok' batel ta stojolal li stote, ja'o sut talem ta nutsol li sbankile,^f li Esaue. **31** Lek xa mu la spas sve'el ek li Esaue. Laj yich'be batel li stote, xi laj yalbe: «Likam me tot, lajeso li k'usi la jpase sventa xu' xavak'bun li bendisione». **32** Ta skoj taje xi laj yal li stote, li Isaake: «¿Buch'uo?»^g. Xi la stak'e: «Vo'on li Esaue, ja' li sba anich'onune».^g **33** Tsots xa no'ox lik t'el't'unuk* sbek'tal li Isaake, xi laj yale: «¿Buch'u cha'a ti ay ta nutsol ti laj yich'bun talem li k'usi la sta sventa jlajese? K'alal sk'an to'ox xavule, la jlajes xchi'uk laj xa kak'be li bendisione. ¡Ta mel, taje ja' li buch'u tsta bendisione!».

34 K'alal laj ya'i li k'usi laj yal stote, li Esaue tsots xa no'ox lik ok'uk ta yatel yo'onton, xi laj yalbe li stote: «¡Ak'bun bendision ek, ak'bun bendision, kuni tot!».^h **35** Pe xi laj yale: «Ta smanyail sjol avits'in tal sventa ja' xich' li bendision ti ja' to'ox avu'une». **36** Xi laj yal li Esaue: «Ja' yu'un ti Jakob* sbie, yu'un xchibal xa velta kom ta jk'exol.ⁱ ¡Laj xa yich'bun li jderecho ti sba nich'onilune,^j li avi xtok une laj xa yich'bun li bendision ti ja' to'ox

27:28 *O «trigo o sevada». 27:33 *O «nikuk; bak'uk». 27:36 *Ja' sk'an xal di buch'u tstsak chak akanile» o «k'exolil».

KAP. 27
a Dt 11:11
b Nu 13:26, 27
c Je 27:37
Dt 7:13
d Je 25:23
e Je 12:1, 3
Je 28:1, 3
Je 31:42
Ese 25:12, 13
f Je 27:3
g Je 25:25, 31
Ebr 12:16
h Ebr 12:16, 17
i Je 25:26
Je 32:28
Os 12:3
j Je 25:32-34

Kolumna 2

a Je 27:28
b Je 25:23
Je 27:29
Ro 9:10, 12
c Dt 33:28
d Ebr 12:16, 17
e Jos 24:4
Ebr 11:20
f Je 32:6
Nu 20:18
g Je 25:23
2Sa 8:14
Mal 1:2, 3
h 2Re 8:20
2Kr 28:17
i Am 1:11
j Je 35:28, 29
k Je 28:5

ku'une!».^a Xi to laj yale: «¿Mi mu'yuk xa yan bendision ti xu' xavak'bune?»^a. **37** Li Isaake xi la stak'be li Esaue: «Pe laj xa kal ti ja' chk'ot ta avajvale^b xchi'uk laj kal ti ja' chk'ot ta yajtuneltak skotol li xchi'iltak ta vok'ele. Laj kal ti chich' ak'bel sve'el xchi'uk ach' vinoe.^c ¿K'usi xa no'ox yan xu' jpas ta atojolal, kuni kerem?».

38 Xi laj yalbe stot li Esaue: «¿Mi k'ajomal no'ox jun bendision oy avu'un, kuni tot? ¡Ak'bun bendision ek. Ak'bun li vo'on eke, kuni tot!»^d. K'alal jech laj yale, tsots ok' li Esaue xchi'uk lik maluk ya'lel sat.^d **39** Xi la stak' li stote, ja' li Isaake:

«K'elavil, li bu chanakie nom to yiloj li balumil ti lek yoxe, jech xtok, nom to oy li job osil ta vinajele.^e **40** Te xkuchet-o a-espada ti k'u sjalil kuxulote^f xchi'uk vo'ot chatun ta stojolal li avits'ine.^g Pe k'alal mu xa sts'ik avu'un chava'ie, ta melez ja'o xu' chakolta aba lok'el ta sk'ob».^h

41 Pe li Esaue lik sk'ak'al yo'onton ta stojolal Jakob ta skoj ti ja' ak'bat bendision yu'un stote.ⁱ Xi chalilan ta yo'onton li Esaue: «Jutuk xa sk'an xk'ot yo-rail xcham li jtote,^j k'alal mi chameem xa oxo, ta jmil li kits'in Jakobe». **42** K'alal k'ot ta xchikin Rebeka li k'usi oy ta yo'onton tspas li sbankilal kerem ti ja' li Esaue, ta ora la stak ta ik'el li s-its'inal kerem ti ja' li Jakobe, va'un xi laj yalbe: «¡K'elavil! Li abankil Esaue tsk'an tspark'bot sutel li k'usi la apasbee, jech oxal tsk'an tsmilot.* **43** Tana une, kuni kerem, paso li k'usi ta xkalbote. Likan, jatavan batel ta Aran,^k te xabat ti bu oy li jbankil* Labane. **44** Te kom naklan xchi'uk k'uk sjalil ja' to mi ech' li skapemal sjol abankile. **45** Ja' to mi ech' sk'ak'al yo'onton li abankile xchi'uk mi ch'ay xa'i

27:42 *O «spatoj yo'onton yu'un tsk'an tsmilot». 27:43 *O «¡xi'mel!».

li k'usi la apasbee. Ja' to jech ta jtkot ta ik'el ti bu oyote. ¿K'uxi xa no'ox ti ta jun no'ox k'ak'al ta xch'ay xcha'vo'al li jkereme?».

46 Li Rebekae xi laj yalbe-o li Isaake: «Chak'bun ib o'onton ta jkuxlejal* li stsebetak Ete.^a Mi la sa' yajnil ta stojolal stsebetak Et li Jakob eke, jech k'ucha'al li tsebetik li' ta jteklume, ¿k'usi xa no'ox stu li jkuxlejale?».^b

28 Jech oxal, li Isaake laj yik' talel li Jakobe, laj yak'be bendision xchi'uk xi laj yalbe mantale: «SK'an mu xavik' li tsebetik ta Kanaane.^c **2** Batan ta Padan-Aram ta sna li amuk'tot* Betuele. Te xasa' junuk avajnil li ta stsebetak ajuntot Labane.^d **3** Li Dios ti Buch'u skotol xu' yu'une chak'bot bendision xchi'uk chak' epajuk anich'nab xchi'uk chak' polan. Va'un, ta melel chak'ot ta epal jteklumetik.^e **4** Ja' chak'bot li bendision laj yak'be Abraane,^f vo'ot chak'bot xchi'uk li anitilulale sventa xavu'unin li osil bu nakalot k'ucha'al jyanlum ti ja' ak'bat yu'un Dios li Abraane».^g

5 Ja' yu'un, li Isaake laj yak' batuk li Jakobe, jech bat ta Padan-Aram li Jakobe. Te bat ta stojolal Laban, li xnich'on Betuel ti ja' li j-aram vinike,^h li sbankil* Rebekae,ⁱ li sme'ik Jakob xchi'uk Esaue.

6 Li Esaue laj yil k'alal laj yak'be bendision Jakob li Isaake xchi'uk ti laj yak' batuk ta Padan-Aram sventa te xbat sa' talel li yajnil. Laj yil xtok ti xi laj yalbe Jakob k'alal laj yak'be bendisione: «Mu xavik' li tsebetik ta Kanaane».^j **7** Jech xtok, laj yil ti la xch'unbe smantal stot sme' li Jakobe xchi'uk ti bat ta Padan-Arame.^k **8** Jech laj yak' venta Esau ti chopol chil stot li tsebetik ta Kanaane,^l

27:46 *O «Mu xa ts'ikbaj ta jkuxlejal chka'i». **28:2, 13** *O «amoltot». **28:5** *O «xi'mel».

KAP. 27

a Je 26:34, 35
Je 28:8

b Je 24:2, 3

KAP. 28

c Je 24:34, 37
Eks 34:15, 16
1Re 11:1-3
2Ko 6:14

d Je 29:16

e Je 17:5
Je 46:15, 19
1Kr 2:1, 2

f Je 12:2, 3

g Je 12:7
Je 15:13
Je 17:1, 8
Ebr 11:9

h Je 25:20

i Je 24:29

j Je 28:1
2Ko 6:14

k Je 27:43

l Je 27:46

Kolumna 2

a Je 36:2, 3

b Je 11:31
Je 27:43

c Je 28:18, 19

d Jn 1:51
Ebr 1:7, 14

e Je 26:24, 25

f Je 12:7
Je 28:4
SI 105:9-11

g Je 13:14, 16
1Re 4:20

h Je 18:18
Je 22:15, 18

i Je 35:6

j Je 31:3
Nu 23:19
Jos 23:14
Ebr 6:18

k SI 47:2

l Je 35:1

9 ja' yu'un li Esaue bat sa' yan yajnil, parte-o li yan yajniltake.^a Te bat sa' ta stojolal Ismael, ja' li xnich'on Abraane. Laj yik' Maalal, ja' li stseb Ismael xchi'uk ti ja' yixlel Nebayote.

10 Lok' batel ta Beer-Seba li Jakobe, te bat ta stuk'il Aran.^b

11 Te k'uk sjaliluke, te k'ot ta jun osil. Ta skoj ti ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, la xchapan sba sventa te x-ech' yu'un ak'obal. La stam jpej ton li ta osil taje, laj yak' ta xon sjol xchi'uk te la xpuch'an sba.^c **12** Va'un vaychinaj, ja' to laj yile te oy jun eskalera ti te va'al ta balumil ti chk'ot k'alal te ta vinajel li sjole; te xyal xmuy li yaj-anjeltak Diose.^d **13** Li Jeovae te oy ta yak'ol li eskalerae, xi laj yale:

«Vo'on Jeovau, ja' li Sdios amuk'tot* Abraane xchi'uk li Sdios Isaake.^e Li osil bu puch'ulote ta xkak'bot xchi'uk ta xkak'be li anitilulale.^f **14** Li anitilulale ta melel ch-epaj jech k'ucha'al li pukuk* ta balumile.^g Chpuk batel anich'nabtak ta smaleb k'ak'al, ta slok'eb k'ak'al, ta norte xchi'uk ta sur. Ta melel vo'ot ta atojolal xchi'uk ta stojolal anitilulal chich'ik bendision skotol li uts'alal ta balumile.^h **15** Vo'on ta jchi'inot xchi'uk ta jchabiot ti buyuk no'ox chabate xchi'uk chkik'ot sutel li ta lum li'e.ⁱ Mu'yuk chikiktaot ja' to mi k'ot ta pasel ku'un li k'usi laj kalbot ta jpase».^j

16 Va'un, julav li Jakobe, xi laj yale: «Ta melel, ti bu oyun avie li' oy li Jeovae, mu'yuk to'ox jna'oj». **17** Och tajej xi'el ta yo'onton xchi'uk xi to laj yale: «[Toj labal xa no'ox sba li osil li'e! Li'e ja' sna li Diose* xchi'uk ja' sti' li vinajele».^l **18** Sob xa tajej lik ta yok'omal li Jakobe xchi'uk la stsak li ton ti tun ta xon sjole, va'un la sva'an sventa xk'ot ta

28:14 *O «lum».

senyail xchi'uk la sk'ebbe aseite.^a
19 Jech oxal, Betel* laj yak'be
 sbi li osil taje, pe Lus to'ox sbi li
 jteklume.^b

20 Xi laj yak' ye li Jakobe:
 «Mi li' xchi'inojun-o li Diose,
 mi chhabiuon-o ti bu chibate, mi
 chak'bun pan jlajes xchi'uk jk'u'
 jpok' sventa jlape **21** xchi'uk mi
 jun ko'onton chisut yu'un ti bu oy
 li jtote, ja' jech chak'bun ta ilel ta
 melel ti ja' Jdios li Jeovae. **22** Li
 ton la jva'an sventa senyaille ja'
 chk'ot ta sna Dios.^c Ta skotol li
 k'usitik chak'bun Diose, ta xkak'-
 be jun ta lajlajuneb».

29 Ta ts'akale, la stam batel
 sbe li Jakobe, va'un te k'ot
 ta yosil li krixchanoetik ta Slo-
 k'eb K'ak'ale. **2** Laj yil jun poso
 li ta yaxaltike xchi'uk te xpuch'a-
 noj sbaik oxsop chijetik ta sts'el,
 yu'un nopem xa'ik te chak'beik
 yuch' vo' chijetik li ta posoe. Ta
 sti' li posoe oy jpe'j muk'ta ton.
3 K'alal chich' xa tsobel skotol li
 jaysop chijetike, li jchabichijeti-
 ke ta tselelinik* lok'el li ton ta ti'
 posoe, va'un chak'beik yuch' vo'
 li chijetike. Ta ts'akale, chcha'a-
 k'ik komel ta yav li ton ta ti' po-
 soe.

4 Jech oxal, li Jakobe xi laj
 yalanbe li jchabichijetike: «¿Bu
 likemoxuk tal, kuni ermanotak?»
 Xi la stak'ike: «Ta Aran».^d
5 Xi laj yalanbe xtoke: «¿Mi xa-
 vojtkinik li smom Nakor^e ti La-
 ban' sbie?» Xi la stak'ike: «Xkoj-
 tikinkutik». **6** Xi laj yalanbee:
 «¿Mi lek oy?». Xi la stak'ike: «Lek
 oy. ¡Le' xa xtal Rakel^g ti ja' li
 stsebe, te yik'oj talel xchijetak!».
7 Xi laj yal li Jakobe: «Naka to
 o'lol k'ak'al oyutik. Ma'uk to yo-
 rail ta xich' tsobel li chijetike.
 Ak'beik yuch' vo', va'un bat to
 ak'ik ve'uk yan velta». **8** Xi la
 stak'ike: «Mu stak' xkak'bekutik
 yuch' vo' ja' to mi li' xa ox tsobel

28:19 *Ja' sk'an xal «sna Dios». **29:3**
 *O «xbalch'unik; tselubtasik».

KAP. 28

a Je 31:13

b Je 35:6
Jos 16:1, 2

c Je 35:1

KAP. 29

d Je 27:42, 43
Ech 7:2e Je 24:24
Je 31:53

f Je 24:29

g Je 46:19
Rut 4:11

Kolumna 2

a Je 24:29

b Je 28:5

c Je 30:27, 28
Je 31:7

d Rut 4:11

e Je 31:41

skotol li jaysop chijetike xchi'uk
 mi laj yich' tselelinel* lok'el li ton
 ta ti' posoe. Ja' to jech xu' xkak'-
 bekutik yuch' vo' li chijetike».

9 K'alal te to chlo'ilaj xchi'-
 uk li jchabichijetike, li Rakele te
 k'ot xchi'uk xchijtak stot; yu'un
 ja' jchabichij li tsebe. **10** K'alal
 laj yil Rakel li Jakob ti ja' stseb
 li sjuntot Labane xchi'uk ti te yi-
 k'ojbe k'otel li xchijtak Labane,
 ta anil nopaj batel xchi'uk la
 tselelin* lok'el li ton ta ti' posoe.
 Va'un, laj yak'be yuch' vo' li xchij-
 tak Laban ti ja' li sjuntote. **11** Li
 Jakobe la sts'uts* li Rakele xchi'-
 uk tsots lik ok'uk. **12** Va'un, li
 Jakobe lik yalbe Rakel ti ja' yuts'
 yalal sbaik* xchi'uk li stote. Laj
 yal xtok ti ja' sme' li Rebekae. Li
 tsebe lok' batel ta anil, bat yalbe
 stot.

13 K'alal naka no'ox laj ya'
 Laban^a ta sventa Jakob ti ja' yol
 li yixlele, bat sk'el ta anil. La
 smey, la sts'uts* xchi'uk laj yik'
 ochel ta yut sna. Li Jakobe lik
 yalbe Laban skotol li k'usitik k'ot
 ta pasele. **14** Xi albat yu'un li
 Labane: «Ta melel, jun ti jch'i-
 ch'eltike». *Jech oxal, te kom jun
 xchi'uk.

15 Li Labane xi laj yalbe li
 Jakobe: «¿Mi ta moton cha-abtej
 ku'un ta skoj ti kuts' kalal jbatike?
 *^b Albus, ¿k'usi ta xkak'bot ta
 atojol?».^c **16** Li Labane oy cha-
 vo' stsebetak. Li vixile Lea sbi, li
 mukile Rakel^d sbi. **17** Pe li Leae
 ma'uk toj alak' sba sbek' sat xvina-
 naj, yan li Rakele ja' jun tseb
 ti lek tajak xvinaje xchi'uk ti
 k'upil sbae. **18** Li Jakobe sk'a-
 noj xa ox tajak li Rakele, ja'
 yu'un xi laj yale: «Oy ta ko'onton
 chi-abtej vukub jabil ta sventa li
 amukil tseb Rakele».^e **19** Xi laj

29:8 *O «balch'unel; tselubtasel».
29:10 *O «xbalch'un; tselubtas».
29:11, 13 *O «sbuts'; sts'uts'un». **29:12**
 *O «xchi'il sbaik ta vok'el». **29:14**
 *Literal «jbakilot xchi'uk jbek'talot».
29:15 *O «jchi'il jbatik ta vok'el».

yal li Labane: «Ja' lek vo'ot chkak'bot, ja' altik mi yan-o vinių laj kak'bee. Li' to xachi'inun ta nakleje». **20** Li Jakobe abtej vukub jabil ta sventa li Rakele,^a pe junchib no'ox k'ak'al laj ya'i ta skoj ti sk'anoj tajeke.

21 Ta ts'akal une, xi laj yalbe Laban li Jakobe: «Ts'aki xa me ti jayib k'ak'al chi-abteje, ja' yu'un ak'bun xa li kajnile. Ak'o xa jchi'in ta vavayel». **22** Ta skoj taje, li Labane la stsob skotol li jnaklejetik ta lume xchi'uk laj yak' jun muk'ta ve'el. **23** Pe k'alal ch'a-yem xa ox batel k'ak'ale, ja' laj yik'be tadel li Leae, ja' laj yak'be sventa xchi'in ta vavayel. **24** Jech xtok, li Labane oy jun skiara ti Silpa sbie, laj yak'be ta skiara^b li stsebe, li Leae. **25** Li ta sob yok'omal une, jli Jakobe laj yak'venta ti ja' li Leae! Jech oxal, xi laj yalbe li Labane: «¿K'u yu'un ti jech la apasbune? ¿Mi mu ja'uk li-abteje ta sventa li Rakele cha'a? ¿K'u yu'un la alo'laun?».^c **26** Xi la stak' li Labane: «Mu jechuk nopem xka'ikutik ti ja' ba'yel chkak'kutik li mukile, ti ja' ts'akal to li sba tsebile. **27** Te chi'ino sjunul xemana li tseb li'e. Ta ts'akale, chavich' ak'bel xtok li jun tseb li'e, ja' no'oxe sk'an xa-abtej vukub jabil xtok».^d **28** Jech la spas li Jakobe, te la xchi'in komel sjunul xemana li tseb taje. Ta ts'akale, li Labane laj yak'be yajnilin li Rakel xtoke. **29** Jech xtok, li Labane oy yan skiara, Bila^e sbi, laj yak'be ta skiara^f li stsebe, li Rakele.

30 Li Jakobe la xchi'in ta vavayel li Rakel eke, ja' mas la sk'an li Rakele, ja' xkom to li Leae. Abteje to vukub jabil^g ta stojolal li Labane. **31** K'alal laj yil Jeova ti mu'yuk k'anbil^{*} li Leae, laj yak' ak'o xchi'in yol,^h pe li Rakele mu sna' x-alaj.ⁱ **32** Jech oxal, la xchi'in yol li Leae. Vok' li yole,

29:31 *Literal «ti p'ajbil». [#]Literal «la sjambe yalajeb».

KAP. 29

a Je 30:26
Os 12:12

b Je 16:1,2
Je 30:9
Je 46:18

c Je 31:7,42

d Je 31:41

e Je 35:22

f Je 30:1,3

g Os 12:12

h Je 46:15
Rut 4:11

i Je 30:22

Kolumna 2

a Je 35:22
Je 37:22
Je 49:3,4
Eks 6:14
1Kr 5:1

b Je 30:20
1Sa 1:5,6
Lu 1:24,25

c Je 34:25
Je 49:5
1Kr 4:24

d Je 34:25
Je 49:5
Eks 6:16
Nu 3:12
1Kr 6:1

e Je 35:23
Je 37:26
Je 44:18
Je 49:8
1Kr 2:3
Ap 5:5

KAP. 30

f Je 29:29

g Je 35:22

h Je 35:25
Je 46:23
Je 49:16

Ruben^a laj yak'be sbi, yu'un xi laj yale: «Ja' ta skoj ti laj yil Jeova ti chkil jvokole.^b Li avie une, chlik xa sk'anun li jmalale». **33** La xchi'in yol yan velta. Vok' li yole xchi'uk xi laj yale: «Ja' ta skoj ti laj xa ya'ibun Jeova ti xivokolet ta skoj ti mu'yuk-o k'anbilune, ja' yu'un laj yak'ibun xtok li kol li'e». Jech oxal, Simeon^c laj yak'be sbi. **34** La xchi'in yol yan velta. Vok' li yole, va'un xi laj yale: «Li avi une mas xa chtal ta jtojolal li jmalale, yu'un yoxvo'al xa xnich'on laj kak'be». Jech oxal, Levi^d laj yak'be sbi. **35** La xchi'in yol xtok. Vok' li yole xchi'uk xi laj yale: «Li avie, ta jk'upil k'opta li Jeovae». Jech oxal, Juda^e laj yak'be sbi. Jech te paj ta alajel.

30 K'alal laj yil Rakel ti mu'yuk xchi'inojbe-o junuk xnich'on li Jakobe, lik it'ixajuk yo'onton ta stojolal li xvixe xchi'uk xi laj yalbe li Jakobe: «Ak'bun kalabtak, mi mo'oje, chamkun». **2** K'alal jech albate, kap tajak sjol li Jakobe, xi laj yale: «¿Mi vo'on Diosun ti mu xkak' xavil avalabtake?».^{*} **3** Xi laj yal li Rakele: «Li' oy li jkiara Bilae.^f Ja' chi'ino ta vavayel sventa x-alaj ta jk'exol^{*} xchi'uk ja' to jech ta jta kalabtak ta stojolal». **4** Ja' jech laj yak'be ta yajnli li skiara ti ja' li Bilae. Li Jakob une la xchi'in ta vavayel.^g **5** La xchi'in yol li Bilae, ta ts'akale vok' jun yol ti ja' xnich'on li Jakobe. **6** Xi laj yal li Rakele: «Tun k'ucha'al jchapanvanej ku'un li Diose xchi'uk laj ya'ibun li jk'ope, va'un laj yak'ibun jun jkerem». Jech oxal, Dan^h laj

29:32 *Ja' sk'an xal «jkelavil, jun kerem!». **29:33** *Ja' sk'an xal «xchikintaeb». **29:34** *Ja' sk'an xal «nap'al» o «jmoj». **29:35** *Ja' sk'an xal «k'upil k'optael» o «k'usi chich' k'upil k'optael». **30:2** *O «la jmak avalajebe». **30:3** *Literal «sventa te xvok' yol ta sba sjol kakan». **30:6** *Ja' sk'an xal «jchapanvanej».

yak'be sbi. **7** La xchi'in yol ta xchibal velta li Bilae, li skiara Rakele. Ta ts'akale, vok' li xcha'vo'al yole ti ja' xnich'on li Jakobe. **8** Xi laj yal li Rakele: «Tsots la jtsal jbakutik xchi'uk li jvixe. jVo'on kuch ku'un!». Jech oxal, Neftali^a laj yak'be sbi.

9 K'alal laj yil Lea ti paj ta alajele, laj yik' tal li skiara ti ja' li Silpae, va'un laj yak'be ta yajnil li Jakobe.^b **10** Li skiara Lea une ti ja' li Silpae vok' jun yol ti ja' xnich'on li Jakobe. **11** Xi laj yal li Leae: «jLek tajak bat ku'un!». Jech oxal, Gad^c laj yak'be sbi. **12** Ta ts'akale, li Silpa ti ja' skiara Leae vok' li xcha'vo'al yol ti ja' xnich'on Jakobe. **13** Jech oxal, xi laj yal li Leae: «jXimuyubaj tajak chka'i! Li tsebetike chalik ta melet ti ximuyubaje». ^d Jech oxal, Aser^e laj yak'be sbi.

14 Tana un, li Rubene^f te chana nav k'alal ja'o yorail chich' tsoel trigoe, la sta mandragora^g li ta osiltike, va'un laj yich'be batel li sme'e, ja' li Leae. Jech oxal, li Rakele xi laj yalbe li Leae: «Avokoluk, ak'bun junchibuk li smandragora akere me». **15** Xi la stak' li Leae: «jMi mu baluk no'ox xava'i ti la apojbun jmalale?^g jMi chapojbun xtok li smandragoratak^g jkereme?». Ja' yu'un, xi laj yal li Rakele: «Lek oy cha'a. Mi laj avak'bun li smandragoratak akere me, ja' chchi'inot ta vayel avi ak'obal li Jakobe».

16 K'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, ti ja'o sut tal ta osilik li Jakobe, bat nupatak ta be yu'un li Leae, xi albate: «Vo'on chachi'inun ta vayel tana, yu'un laj xa jelot ta smandragoratak^g jkerem». Ja' yu'un, la xchi'in ta vayel li va' ak'obal taje. **17** Li Diose laj ya'ibe sk'op li Leae xchi'uk la stak'be. Jech oxal, la

30:8 *Ja' sk'an xal <li tsalbail la jpase>. **30:11** *Ja' sk'an xal <lek tajak bat ku'un>. **30:13** *Ja' sk'an xal <xmuyubaj> o <mu-yubajel>. **30:14-16** *Ja' jtos ts'i'lel ti chak' sjol ti xko'olajtik k'ucha'al isak'e.

KAP. 30

a Je 35:25
Je 46:24
Je 49:21
Dt 33:23

b Je 35:26

c Je 49:19
Nu 32:33

d Lu 1:46, 48

e Je 35:26
Je 46:17
Je 49:20
Dt 33:24

f Je 29:32

g Je 29:30

Kolumna 2

a Je 35:23
Je 46:13
Je 49:14
Dt 33:18

b Rut 4:11

c Je 29:32

d Je 35:23
Je 46:15
Sl 127:3

e Je 46:14
Je 49:13
Dt 33:18

f Je 34:1

g Je 29:31

h Lu 1:24, 25

i Je 35:24
Je 45:4
Dt 33:13
Ech 7:9

j Je 28:15
Je 31:13

k Je 31:41
Os 12:12

l Je 31:7

m Je 31:38

xchi'in yol li Leae, ta ts'akale vok' li svo'obal yol ti ja' xni-ch'on li Jakobe. **18** Xi laj yal li Leae: «Li Diose laj yak'bun jtojol, yu'un laj kak'be jkiara li jmalale». Jech oxal, Isakar^a laj yak'be sbi. **19** La xchi'in yol yan velta li Leae. Ta ts'akale, vok' li svakvo'al yol ti ja' xnich'on li Jakobe.^b **20** Ja' yu'un, xi laj yale: «Laj yak'bun lek jmoton li Diose. Ja' to me chk'uxubinun li jmalal une,^c yu'un svakvo'al xa xnich'on laj kilbe». ^d Jech oxal, Sabulon^e laj yak'be sbi. **21** Ta ts'akale laj yil jun stseb, Dina^f laj yak'be sbi.

22 Li Dios une ja' to vul ta sjol li Rakele xchi'uk laj ya'ibe li s-orasione, jech laj yak' ti ak'o xchi'in yol eke.^g **23** Li Rakele la xchi'in yol, vok' jun skerem. Xi laj yale: «jLaj xa slok'esbun jvokol li Diose!». ^h **24** Joseⁱ laj yak'be sbi, yu'un xi laj yale: «Laj yak'bun yan jkerem li Jeovae».

25 K'alal vok' xa ox yu'un Jose li Rakele, xi bat yalbe ta anil Laban li Jakobe: «Ak'o xa xibat ta jna xchi'uk ta jlumal.^j **26** Ak'bun batel li kajniltake xchi'uk li jnich'nabtake, yu'un li-abtej ta atojolal ta sventaik. Ana'oj ti k'u yelan li-abtej ta atojolale,^k ja' yu'un ak'o xa batkun». **27** Xi albat yu'un li Labane: «Avokoluk mu xabat, li' ch'i'inun-o komele, yu'un kilojbe xa ep senyailtak ti chak'bun bendision Jeova ta skoj ti li' oyote». **28** Xi to albate: «Albun k'u yepal chak'an atojol, ta xkak'bot». ^l **29** Jech oxal, li Jakobe xi laj yale: «Ana'oj k'u yelan li-abtej talel ta atojolal xchi'uk ti k'u yelan epajem talel li achijtak ta jchabie;^m **30** k'alal mu'yuk to'ox ta-

30:18 *Ja' sk'an xal <ja' tojoli>. **30:20** *Ja' sk'an xal <k'uxubinel>. **30:22** *Literal <va'un li Diose laj ya'ibe xchi'uk la sjambe yalajeb>. **30:24** *Taje ja' skomkom bi Josifias ti ja' sk'an xal <ak'o to yak' yan li Jeovae> o <ak'o yepajes>.

lemune, k'ajomal to'ox jaykot oy avu'un, pe epaj xa xchi'uk p'olem xa li achijtake. Jech xtok, laj yak'bot bendision Jeova k'alal livule. Ja' yu'un, z'bak'in to chlik abtejkun jtuk ta sventa li kuts' kalale?».^a

31 Ja' yu'un, xi laj yale: «z'K'usi xu' xkak'bot?». Xi la stak' li Jakobe: «jMu'yuk k'usi chavak'bun jutebuk! Ja' no'ox li'e, ta jk'el xchi'uk ta jchabi yan velta li achijtake.^b **32** Chij-ech' avi ti bu oy achijtake, ta skotol li achijtake ch'ako lok'el ti butik oy spintoale, ti p'utumtik spintoale xchi'uk ti ik'soman skolorale. Xach'ak lok'el xtok li tentsunetik ti p'utumtik spintoale xchi'uk li butik oy spintoale, ja' ak'bun skotol taje. Jech xtok un, li chijetik xchi'uk tentsunetik ti ch-ayan ta ts'akal jech k'ucha'al taje ja' k'otuk ta jtojol.^c **33** K'alal chtal ak'el ta ts'akal sventa chkich' avu'un li jtojole, ja' ak'o k'opojuk ti k'u yelan tuk' tunemune. Mi oy jkotuk tentsun ti mu'yuk spintoale, ti mu p'utumtikuk spintoale xchi'uk mi oy jkotuk tot chij ti mu ik'somanuk skolorale, ja' svinaheb un bi ti kelk'anojbot batele».

34 Xi la stak' Laban k'alal jech albate: «jLek chka'i! Jechuk xk'ot ta pasel li k'usi chavale».^d **35** Li va' k'ak'al une, la xch'ak lok'el li tot tentsunetik ti oy srayaile xchi'uk ti butik p'utumtik spintoale, jech xtok, la xch'ak li me' tentsunetik ti oy spintoale xchi'uk li butik p'utumtik spintoale. La xch'ak lok'el ta xchijtak skotol ti butik oy jutuk sakile xchi'uk ti butik ik'somanike, va'un laj yak'be xchabi li xnich'nabtake. **36** K'alal jech xa ox la spas li Labane, la xch'ak sba lok'el ta stojolal li Jakobe, ja' oxib k'ak'al ta xanel ti k'u snamal xil sbaike. Li Jakob une te kom xchabibe li skomenal* xchijtak Labane.

30:36 *O «skomelal».

KAP. 30
a Je 32:9,10

b Os 12:12

c Je 31:7

d Je 31:8

Kolumna 2
a Je 31:9

b Je 32:5
Je 36:6,7

KAP. 31
c Je 30:33

37 Li Jakobe la stsakbe sk'obtak estorake te', sk'obtak almen dro te' xchi'uk sk'obtak *armon* te'* ti ja' to tuch'bilike. La xcho'anbe jujuset*[#] spat li k'ob te'etike, jech ep butik sak xa xvinaj xchi'uk oy butik mu'yuk la sjos. **38** Ta ts'akal une, li Jakobe te laj yak' ta yeloval chijetik li vach'etike, te laj yak' li ta yuch'ob ya'alike, li ta jomte' ti bu chtal yuch'ik vo'e. Te laj yak' ta yeloval sventa tsk'an chkuhomajik k'alal chtal yuch'ik vo'e.

39 K'alal te xa oyik ta yeloval vach'etik li chijetike, chlik kuchomajikuk, va'un li chijetike oy srayail chvok'ik, oy spintoalik xchi'uk p'utumtik spintoal. **40** Li Jakobe la xch'ak lok'el li bik'tal tot chijetike, li chijetik ti oy srayaile xchi'uk ti butik ik'somanike, va'un te laj yak' ta yeloval li xchijtak Labane. Ta ts'akal une, la xch'ak li chijetik ti ja' yu'une, mu'yuk la skap xchi'uk li xchijtak Labane. **41** K'alal chkuhomaj li chijetik ti lek jup'emike, li Jakobe te chak' ta yeloval chijetik li vach'etik yo' bu chuch'ik vo'e sventa te xkuhomajik ta sts'el li vach'etike. **42** Pe k'alal bakik li chijetike, mu'yuk te chak' li vach'etike. Jech oxal, li bu bakike ja' yu'un chk'ot li Labane, yan li bu jup'emike ja' yu'un chk'ot li Jakobe.^a

43 Ja' jech pas ta muk'ta jk'ulej li vinike, la sta ep ta tsop xchijtak, ep skiaratak, smosotak, skameyotak xchi'uk svurotak.^b

31 K'alal ech' k'uk sjalile, li Jakobe laj ya'i ti xi chalik li xnich'nabtak Labane: «Li Jakobe laj xa yich'be skotol ti k'usitik x-ayan yu'un li jtotike. Ta skoj li k'usitik oy yu'un jtotike, jech la stsob sba li k'usitik oy yu'une».^c **2** K'alal ts'kelbe sat Laban li Jakobe, laj yak' venta ti

30:37 *Ja' jpets te' ti muk'tik sk'obtake xchi'uk ti stak' chobel spate. [#]O «jujutib».

jelal xa tajek stalelal ta stojo-
lale, ti mu xa jechuk k'ucha'al
ta slikebale.^a **3** Ja' yu'un, xi al-
bat yu'un Jeova li Jakobe: «Sut-
tan batel ta slumal amoltotak, ta
slumal li avuts' avalale,^b vo'on ta
jchi'inot-o». **4** Ja' yu'un, li Jako-
be la stak ta ik'el li Rakel xchi'uk
Leae sventa te xbatik ta yaxaltik
ti bu oy li xchijtake, **5** xi laj ya-
lanbee:

«Laj xa kil ti jelal tajek stale-
lale ta jtojolar li atotike,^c pe
li' xchi'inonun-o li Sdios jto-
te,^d **6** Ana'ojik lek ti tsots li-ab-
tej ta stojolar atotik ti bu k'a-
lal xu' ku'une.^e **7** Pe ja' no'ox
la slo'laun li atotike, yu'un laju-
neb to velta la sjelbun li jtolele,
pe li DiOSE mu'yuk laj yak' ti oy
k'usi chopol spاسبune. **8** K'alal
xi chalbune: «Li butik pintotike
ja' chavich' ta atojol», va'un naka
pintotik xa chvok' skotol li chije-
tike; pe mi xi chalbune: «Li but-
tik oy srayaile ja' chavich' ta at-
ojol», va'un naka xa oy srayailtak
chvok' skotol li chijetike.^f **9** Ja'
yu'un, li DiOSE jech-o la spojbe
xchonbolomtak li atotike xchi'uk
vo'on laj yak'bun. **10** Jun vel-
ta k'alal ja'o yorail chkuhomaj-
jik li chijetike, la jtoy muyel jsat
xchi'uk laj kil ta jvayich ti naka
oy srayailtak, pintotik xchi'uk
p'utumtik spintoalik li tot chije-
tik chkuhomajjik xchi'uk li me'
chijetike.^g **11** Va'un, xi laj yal-
bun ta jvayich li yaj-anjel mee-
lel DiOSE: «Jakob!», xi la jtak'bee:
«Li' oyune». **12** Xi to laj yalbune:
«Toyo muyel asat avokoluk, K'ela-
vil ti naka oy srayailtak, pintotik
xchi'uk p'utumtik spintoalik skot-
ol ti tot chijetik ti chkuhomaj-
jik xchi'uk li me' chijetike, yu'un ki-
loj skotol li k'usi yakal tspasbot
Labane.^h **13** Vo'on li melel Dio-
sun ti laj kak' jba ta ilel te ta Be-
telⁱ ti bu la ak'ebbe aseite li tone
xchi'uk ti bu laj avak' ave ta jtojo-
lale.^j Li avi une likan, lok'an batel
li' ta osile, sutan batel li ta alu-
mal bu lavok'e».^k

KAP. 31

a Je 30:27

b Je 28:15

Je 32:9

Je 35:27

c Je 30:27

d Je 48:15

e Je 30:29, 30

f Je 30:32

g Je 30:39

h Je 29:25

Je 31:39

i Je 12:8, 9

Je 35:15

j Je 28:18, 22

k Je 35:14

Je 37:1

Kolumna 2

a Je 31:41

Os 12:12

b Je 31:1

c Je 31:3

d Je 33:13

e Je 30:42, 43

f Je 35:27

g Je 35:2

Jos 24:2

h Je 31:14

i Je 15:18

j Nu 32:1

k Je 20:3

l Je 25:20

Os 12:12

m Si 105:15

14 Ja' yu'un, xi tak'av li Ra-
kel xchi'uk Leae: «¿Mi yu'un oy
to k'usitik oy yu'un ta sna jtot-
kutik ti chak' ta jrextokutike?*

15 ¿Mi mu jyanlum xa chilunku-
tik ta skoj ti laj xa xchonunkuti-
ke xchi'uk ti laj xa slajes li jto-
jolkutike?» **16** Skotol li sk'ulejal
jtotkutik ti pojbat yu'un DiOSE ja'
ku'unikutik xchi'uk li kalabkuti-
ke.^b Ja' yu'un, paso skotol li k'usi
yalojbot DiOSE».^c

17 Va'un, lik li Jakobe, la
skajan muyel ta kameyo li xnich-
nabtake xchi'uk li yajniltake,^d
18 jech xtok laj yik' batel skotol
li xchonbolomtake xchi'uk skot-
ol li k'usitik x-ayan yu'une,^e ja'
li chonbolometik ti la tsob sba
yu'un ta Padan-Aram sventa xbat
ta yosilal Kanaan yo' bu oy li sto-
te,^f li Isaake.

19 Li Labane ja'o batem ta
slok'bel stsotsil xchijtak, va'un
li Rakele laj yelk'an li slok'ol-
tak terafim*^g ti ja' yu'un stote.^h

20 Jech xtok, mas to p'ij bat li
Jakobe, ja' mu sta li Laban ti ja'
li j-aram vinike, yu'un mu'yuk laj
yalbe ti chjatave. **21** Jech jatav
batel, ech' xtuch'ik Uk'um*ⁱ xchi'-
uk skotol li k'usitik oy yu'une.
Va'un, la stam batel sbe sventa
xbat ta vitstikaltik yu'un Galaad.^j
22 K'alal ech' xa ox oxib k'ak'a-
le, laj yich' albel Laban ti jatav xa
batel li Jakobe. **23** Jech oxal,
laj yik' batel yuts' yalaltak, bat
snuts ta be, va'un ta svukubal
to k'ak'al te la sta ta vitstikaltik
yu'un Galaad. **24** Li ta ak'obale
xi albat yu'un Dios ta xvayich^k
li Labane, li j-aram vinike:^l «Ak'o
mi lek o mi chopol^m li k'usi chbat
avalbe li Jakobe, p'ijan me».

25 Li Laban une nopaj ba-
tel ta stojolar li Jakobe, yu'un
te spasoj skarpana ta vits li
Jakobe, yan li Labane te spasoj
skarpanaik ta vitstikaltik yu'un

31:14 *O «jpkulalkutike; jpartekutike».

31:19 *O «diosetik ta yut na; santoe-
tik».

31:21 *Ja' xkaltik, li Eufratase.

Galaad xchi'uk li yuts' yalalta-ke. **26** Va'un, xi albat yu'un Laban li Jakobe: «¿K'u yu'un ti jech la apase? ¿K'u yu'un ti manya k'u yelan la alo'laune xchi'uk ti xko'olaj k'ucha'al chukbilik tal ta skoj pask'op avu'un li jtsebetake? **27** ¿K'u yu'un ti ta mukul lajav-tav lok'ele, ti la alo'laun xchi'uk ti mu'yuk laj avalbune? Ti lajuk avalbune, ta muyubajel, ta k'ejoj, ta pandereta* xchi'uk ta arpa lalok' tal ku'un ti jechuke. **28** Pe mu'yuk xa laj avak' jts'uts* lok'el li jmamobtake# xchi'uk li jtsebetake. Toj bol li k'usi la apase. **29** Oy jderecho ti jpasboxuk k'usi tsk'an ko'ontone, pe xi laj yalbun ta ak'obaltik li Sdios atote: «Ak'o mi lek o mi chopol^a li k'usi chbat avalbe li Jakobe, p'ijan me». **30** Ta skoj ti oy ono'ox ta avo'onton chasut batel ta sna atote, lalok' talel, pe ¿k'u yu'un ti laj avelk'anbun talel li jdiostake?».^b

31 Xi la stak'be Laban li Jakobe: «Yu'un lixi' xchi'uk la jnop mi chatsatsalpojibun komel li atsebetake. **32** Ak'o chamuk mi oy buch'u yich'oj li adiostake. Ta sat kuts' kalaltik xu' xak'el li k'usitik oy ku'une, va'un ich'o batel li k'usitik ja' avu'une». Pe mu sna' Jakob ti ja' yelk'anoj tal li Rakele. **33** Li Labane och ta skarpana li Jakobe, ta skarpana li Lea xchi'uk ta skarpana li cha'vo' kiaraille,^c pe mu'yuk la sta. Laje, lok' li ta skarpana Lea, te bat ochuk li ta skarpana Rakele. **34** Li Rakele te yich'oj li slok'oltak terafime xchi'uk te la stik' ta yolon smonturaiil skameyo ti ja' chchotlebin li antsetike, va'un te choti ta sba. Li Labane ech' tajej yo'onton ta sa'el ta sjunul yut li karpanae, pe mu'yuk la sta. **35** Xi laj yalbe stot li Rakele: «Mu me xa-ilin, kuni ajval, yu'un

31:27 *O «chijchij tak'in». 31:28 *O «jbut's; jts'uts'un». #Literal «jnich'-nabtake».

KAP. 31
a Je 31:24

b Je 31:19
Je 35:2

c Je 46:18, 25

Kolumna 2

a Le 15:19

b Je 31:19

c Je 30:27

d 1Sa 17:34

e Je 47:9

f Je 31:7

g Je 28:13
Je 31:29

h Je 31:53

i Je 31:24

mu xu' xilik ti bu chotolune, yu'un yakal chkil li k'usi stalel chil antsetike». ^a Laj to xchajilan lek ta sa'el, pe mu'yuk la sta li slok'oltak terafime.^b

36 Kap tajej sjol li Jakobe xchi'uk tsotsik xa la stak'be li Labane, xi laj yalbee: «¿K'usi chopol la jpasbot xchi'uk k'usi jmul avu'un ti ta sk'ak'al avo'onton tal anutsune? **37** Avi ti laj xa achaj ta k'elel skotol li k'usitik oy ku'une, ¿k'usi te la ata ti ja' avu'une? Li' xavak' ta yeloval sat li kuts' kalaltike, ja' ak'o yalik buch'u meles xk'opoj ku'untik. **38** Li 20 jabil la jchi'inote mu'yuk-o yal yol jkotuk achij o atentsun^c xchi'uk mu'yuk-o la jti' jkotuk stot achij. **39** Mi junuk velta laj kik'bot batel jkotuk ti laj yich' milel ta jti'vanej chonbolome.^d Vo'on no'ox laj kil jvokol k'alal chchamike. Mi laj yich' elk'anel jkotuk ta k'ak'altik o ta ak'obaltike, chak'anbun xk'exol. **40** Toj ven k'ux k'ak'al laj ka'i li ta k'ak'altike, laj kil jvokol ta sik li ta ak'obaltike xchi'uk la jts'ik jvayel.^e **41** Oy xa ta 20 jabil ti te oyun ta ana. 14 jabil litun ta sventa li cha'vo' atsebetake, vakib jabil litun ta sventa li achijtake xchi'uk lajuneb to velta la ajelbun li jtojole.^f **42** Ti mu'yukuk xchi'inojun li Sdios jtote,^g li Sdios Abraane ti ja' li buch'u chi'ta^h Isaake, xokol jk'ob lilok' tal avu'un ti jechuke. Yiloy Dios li jvokole xchi'uk ti tsots li-tabeje, ja' yu'un la sp'ijubtasot li samele».ⁱ

43 Va'un, xi tak'bat yu'un Laban li Jakobe: «Ja' jtsebetak li tsebetik li'e, ja' jkeremtak li kere-metike, ja' jchijtak li chijetike, ja' ku'un skotol li k'usitik ak'elolje xchi'uk ja' yu'unik ek li jtsebetake. ¿K'uxi xa no'ox ta jkontrain li jtsebetake xchi'uk li yalabik ti vok' yu'unike? **44** Ja' yu'un, la' li'e, jpastik jun trato ta

31:42 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

jcha'vo'altik no'ox xchi'uk ja' komuk ta testigo ku'untik». **45** Ja' yu'un, li Jakobe la stsak jp'ej ton,^a la sva'an sventa xk'ot ta senyail. **46** Xi laj yalbe yuts' yalal li Jakobe: «ǀTsobik tal tone-tik!». Va'un, la stsobik talel tone-tik, te la stsopanik. Laje, te ve'ik ta sba li tone-tike. **47** Li Labane Jegar-Saaduta* laj yak'be sbi, yan li Jakobe Galeed[#] laj yak'be sbi.

48 Xi laj yal li Labane: «Li jtsop ton li'e ja' chk'ot ta testigo ku'untik jcha'vo'altik li avie». Jech oxal, Galeed^b laj yak'be sbi **49** xchi'uk Tayal Kelob Osil, yu'un xi laj yale: «Ja' ak'o sk'elutik tal ta toyol Jeova k'alal mu'yuk chkilbe jba jsatike. **50** Mi lik avilbajin li jtsebetake xchi'uk mi laj to asa' yan avajnitake ak'o mi mu'yuk yiloy junuk krixchano, vuleso me ta ajol ti ja' testigo ku'untik li Diose». **51** Li Labane xi to laj yalbe li Jakobe: «Li' oy li jtsop tone xchi'uk li jp'ej ton la jva'an sventa xk'ot ta senyail ku'untike. **52** Li jtsop ton li'e ja' testigo,^c jech xtok li jp'ej ton li' va'ale ja' chk'opoj ku'untik ti mu'yuk chijelav batel ti bu oy li jtsop ton sventa mu'yuk k'usi chopol ta jpasbote. Li vo'ot ek une mu'yuk chajelav tal yo' bu oy li jtsop ton sventa mu'yuk k'usi chopol xtal apasbune. **53** Ja' ak'o xchapanutik li Sdios Abraane,^d li Sdios Nakore xchi'uk ti ja' Sdios li stotike». Va'un, li Jakobe laj yak' ye ta stojolal li Dios ti yich'oj ta muk^e li stote, li Isaake.

54 Ta ts'akale, laj yak' milbil matanal ta vits li Jakobe xchi'uk laj yik' ta sve'el pan li yuts' yalale. Ja' yu'un, te ve'ik xchi'uk te ech' yu'unik ak'obal li ta vitse. **55** Yan li Labane sob xa tajek lik

31:47 *Li'e ja' jp'el k'op ta arameo ti ja' sk'an xal <jtsop ton ti ja' jk'opojele>. #Li'e ja' jp'el k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal <jtsop ton ti ja' jk'opojele>.

KAP. 31

a Je 28:18

b Je 31:22, 23

c Je 31:44, 45

d Je 17:1, 7

e Je 31:42

Kolumna 2

a Je 31:28

b Je 24:59, 60

c Je 27:43

Je 28:2

KAP. 32

d Je 27:39

Je 36:8

Dt 2:5

Jos 24:4

e Je 25:30

f Je 31:41

g Je 30:43

Je 33:11

h Je 33:1, 2

i Je 27:41

Je 32:11

j Je 31:3, 13

li ta yok'omale, la sts'uts* li sma-mobtake^{#a} xchi'uk la sts'uts' li stsebetake, laje laj yak'anbe bendision.^b Jech sut batel ta sna li Labane.^c

32 La stam batel sbe li Jakobe, laje te la sta sbaik ta be xchi'uk li yaj-anjeltak Diose. **2** Li Jakobe xi laj yal k'alal laj yile: «ǀLi' oy li yajsoltarotak Diose!». Jech oxal, Maanaim* laj yak'be sbi li bu taje.

3 Li Jakobe la stak jela-vel yaj-almantaltak ta stojolal li Esaue, li xchi'il ta vok'ele, ti te oy ta Seir^d ta yosilal Edome.^e **4** Xi laj yalanbe batel mantale: «Xi xk'ot avalbeik li kajvale, li Esaue: «Xi chal li avajtunel Jakobe: «Jal la jchi'in ta naklej* li Labane.^f **5** Oy xa stot jvakax-tak, jvurotak, jchijtak, kajtunel-tak xchi'uk jkiaratak.^g Jech ta jtakbot tal mantal, kajval, sventa lekuk avo'onton ta jtojolal»».

6 K'alal sutik talel ta stojolal Jakob li yaj-almantaltake, xi k'ot yalike: «La jtakutik li achi'il ta vok'el Esaue. Chtal snumot ta be ek, te xchi'uk talel chanib sien sviniktak».^h **7** Xi' tajek li Jakobe xchi'uk lik svul yo'onton.ⁱ Ja' yu'un, la xch'ak ta cha'vok' li krixchanoetik te xchi'ukane. La spas ta cha'vok' xtok li chijetike, li vakaxetike xchi'uk li kameyoe-tike. **8** Xi laj yale: «Mi la stsak ta k'op Esau li jvok'e, ja' xu' xjativ batel li jvok'e».

9 Ta ts'akale, xi la spas orasion li Jakobe: «Vo'ot Sdiosot li jmuk'tot* Abraane xchi'uk Sdiosot li jtot Isaake. Jeova, vo'ot ti xi chavalbune: «Sutan batel ta alumal xchi'uk ta slumal li avuts' avalale, vo'on ta jk'uxubinot^j ti xachie, **10** mu jta-o skotol li tuk'il k'anenal xchi'uk ti tuk' chavak'

31:55 *O «sbuts'; sts'uts'un». #Lital «xnich'nabtake». **32:2** *Ja' sk'an xal <cha'tsop soltarotetik>. **32:4** *O «te li naki k'ucha'al jyanlum xchi'uk». **32:9** *O «jmoltot».

aba ta jtojolal li avajtunelune,^a yu'un k'alal ech' jtuch' li Jordane, k'ajomal no'ox njamte' ki-ch'oj jelavel, yan li avie cha'tsop xa li k'usitik oy ku'une.^b **11** Ta jk'anbot vokol^c ti mu xavak'un ta sk'ob li jchi'il ta vok'el Esaue, yu'un chixi' yu'un ti chtale xchi'uk ti tsakun ta k'ope^d xchi'uk ti tsak ta k'op ek li me'iletik xchi'uk yalabike. **12** Yu'un xi avaloj li vo'ote: <Vo'on ta jk'uxubinot ta meel xchi'uk chkak' epajuk anitilal jech k'ucha'al li ji** oy ta nabe, ti toj ep xa no'ox ta jyalel ti mu xljaj ta chapele>.^e

13 Te ech' yu'un ak'obal li Jakobe. Ta tsakale, la tsak jlomuk li k'usitik x-ayan yu'un sven-ta sk'elanbe li Esaue, li xchi'il ta vok'ele:^f **14** chib sien ta kot me' tentsunetik, 20 ta kot tot tentsunetik, chib sien ta kot me' chijetik, 20 ta kot tot chijetik, **15** 30 ta kot me' kameyoetik ti chchu'un to yolike, 40 ta kot me' vakaxetik, lajunktot tot vakaxetik, 20 ta kot me' vuroetik xchi'uk lajunktot tot vuroetik^g ti staoj xa xchi'ielike.

16 Ta jujutsop laj yak'be batel li yajtuneltake xchi'uk xi laj yalanbee: «Jelavanik batel xchi'uk iktaik k'uk snamal li jtsop te xbat ta apatike». **17** Xi laj yalbe mantal li buch'u jbabe chbate: «Mi la snupot ta be Esau ti ja' jchi'il ta vok'ele xchi'uk mi xi tsjak'bote: <¿Buch'u avajal, bu chabat xchi'uk buch'u yu'un li jtsop chonbolometik li' avik'oj tale?>, **18** xi xatak'bee: <Ja' yu'un, li avajtunel Jakobe, ja' jun matanal takbil tale sventa li kajjal Esaue^h xchi'uk te xa xtal ta jpatkutik li Jakob eke>. **19** Xi laj yalbe mantal ek li xcha'vo'ale, li yoxvo'ale xchi'uk skotol li buch'utik te tijjlik batel ta spat li jujutsop chonbolometike: «Ja' me jech xavalbeik Esau jech k'ucha'al laj kalboxuk k'alal

KAP. 32

a Je 28:15
SI 100:5b Je 28:10
Je 30:43
Je 32:7

c SI 34:4

d Je 27:41

e Je 28:14
Je 46:2, 3
Eks 1:7
Eks 32:13
Ech 7:17

f Je 33:10

g Je 30:43

h Je 33:8

Kolumna 2

a Je 43:11
1Sa 25:18b Je 29:30
Rut 4:11

c Je 30:3, 9

d Dt 3:16
Jos 12:2
Jue 11:13

e Os 12:3

f Je 32:31, 32

g Os 12:4

h Je 35:10

i Os 12:3

j Jue 13:17, 18

k 1Re 12:25

l Je 16:7, 13
Jue 6:22
Jn 1:18

mi la anupik ta bee. **20** Xi xavalbeik xtoke: <Te xtal ta jpatkutik li avajtunel Jakobe>. Yu'un xi chalilanbe sbae: «Mi la jlajesbe yo'onon ta matanaletik ti ta jtkabe jelavele,^a xu' van lek xa chch'amun mi laj kile». **21** Jech oxal, li yajtuneltake jelavik batel xchi'uk li matanaletike, yan li stuke te to kom vayuk yo' bu spa-soj skarpana li va' ak'obale.

22 Ta mas tsakal li va' ak'obale, lik li Jakobe xchi'uk laj yik' batel li cha'vo' yajnille,^b li cha'vo' skiarac xchi'uk li 11 ta vo' xnich'nabtak ti jch'ielik toe. Va'un, ech'ik ti bu stak' tuch'el li uk'um ta Jaboke.^d **23** Jech oxal, laj yak' jelavuk ta jot beo' xchi'uk la sjelubtas batel xtok skotol li k'usitik oy yu'une.

24 Stuk te kom li Jakobe. Va'un, te tsakat ta k'op yu'un jun vinik ja' to ti k'uxi sakub tal osile.^e **25** K'alal laj yil li vinik ti mu'yuk stsal yu'une, la spikbe sts'akalul sbalik yo' li Jakobe; va'un pitk'uj li sbalik yo' Jakob k'alal ja'o tstsalsbaik.^f **26** Te une, xi albat li Jakobe: «Koltaun xa batel, yu'un tsakub xa tal osil». Xi tak'bate: «Mu'yuk ta jkoltaot batel ja' to mi laj avak'bun bendisione»,^g **27** Xi la sjak' li vinike: «¿K'usi abi?». Xi la stak'e: «Jakob». **28** Va'un xi laj yale: «Ma'uk xa Jakob abi, Israel**^h xa chabiin, yu'un la atsal aba xchi'uk Dios' xchi'uk krixchanoetik, ja' to ti k'uxi kuch avu'une». **29** Xi la sjak' li Jakob eke: «Albun k'usi abi avokoluk». Pe xi la stak'e: «¿K'u yu'un chajak'bun li jbie?». ⁱ Va'un, te laj yak'be bendision. **30** Jech oxal, li Jakobe Peniel** laj yak'be sbi li bu taje, yu'un xi laj yale: «La jk'elbe jba jsatkutik xchi'uk li Diose, pe kuxul likom». ^l

32:23 *O «beo'tik ta stenlejaltik». **32:28** *Ja' sk'an xal <ttsak ta k'op Dios> o <ttsakvan ta k'op Dios>. **32:30** *Ja' sk'an xal <sat Dios>.

31 K'alal naka no'ox ech' ta Penuel* li Jakobe, ja'o xa lok' tal k'ak'al, pe xkoxkun xa bat ta skoj li yo'e.^a 32 Ja' yu'un, li xnich'nabtak Israele mu stibeik k'alal to avi li xch'uxuvil yo'* chonbolometike. Yu'un li vinike la stijbe sts'akalul sbakil yo' Jakob ta sts'el xch'uxuvil.

33 Tana un la stoy sat li Jakobe, laj yil ti te xtal xchi'uk chanib sien sviniktak li Esaue,^b va'un la xch'akanan li xnich'nabtake, laj yak'anbe xchi'in li Lea, li Rakele xchi'uk li cha'vo'skiarae.^c 2 Ja' ba'yel laj yak' li skiaratak xchi'uk yalabtake,^d laje tal li Lea xchi'uk yalabtake,^e laj une tal li Rakel' xchi'uk Josee. 3 Ja' jelav batel li stuke. Vukub to velta la skejan spatan sba ta balumil ja' to ti k'uxi nopaj batel ta stojolal li xchi'il ta vok'ele.

4 Li Esaue anil xa bat sноп ta be li Jakobe, la smey, la sts'uts',* va'un te lik smil sbaik ta ok'el. 5 K'alal la stoy sate, laj yil li antsetik xchi'uk li k'oxetike, jech oxal xi laj yale: «¿Buch'utik ti li' achi'uk tale?». Xi la stak'e: «Ja' xnich'nabtak ak'bat yu'un Dios li avajtunele».^g 6 K'alal jech k'ot ta pasele, tal yak' sbaik ta ojtikinel li kiarailetik xchi'uk yalabike xchi'uk la snijan sbaik. 7 Laj yak' sba ta ojtikinel li Lea xchi'uk yalabtak eke xchi'uk la snijan sbaik. Ta ts'akale, laj yak' sba ta ojtikinel li Rakel xchi'uk Josee xchi'uk la snijan sbaik.^h

8 Xi laj yal li Esaue: «¿K'u yu'un la atak taeli li krixchanoe-tik xchi'uk li chonbolometik ti la jnupan ta bee?».ⁱ Xi la stak'e: «Ja' sventa lek xilun li kajvale».^j 9 Xi la stak' li Esaue: «Ep taje k'usitik oy ku'un, kuni chi'il ta vok'el,^k ja' yu'un ich'o komel li k'usitik avu'une». 10 Pe xi laj yal li Jakobe: «Mu xapas jech

KAP. 32

a Je 32:25

KAP. 33

b Je 32:6

c Je 32:22

d Je 30:7,12

e Je 30:19

f Je 30:22-24

g Je 32:22

SI 127:3

h Je 33:2

i Je 32:16

j Je 32:4, 5

k Je 36:6, 7

Kolumna 2

a Je 32:11, 20

b Je 32:13-15

c Je 30:43

d Je 31:17

e Je 32:3

f Jos 13:24, 27

1Re 7:46

g Je 25:20

Je 28:6

h Jos 24:1

i Je 10:19

Je 12:6

j Jos 24:32

Ech 7:15, 16

k Je 35:1, 7

avokoluk. Mi lek chavilune, tsako li amoton laj kich'bot tale, yu'un ja' sventa xkil asat ti laj kich'bot tale. Xko'olaj laj kilbe sat Dios ya'el ti laj kil asate, yu'un ta yutsil avo'onton la ach'amun.^a 11 Avokoluk, tsako li amoton ti laj avich' ich'bel tale, yu'un ja' jech ta jk'an ta xkak'bot bendision.^b Lek chilun li Diose xchi'uk oy ku'un skotol li k'usitik chtun ku'une».^c Jech-o laj yalilanbe, ja' yu'un la stsak li matanale.

12 Xi laj yal ta ts'akal li Esaue: «Lek oy cha'a, batik, vo'on chijelav batel». 13 Pe xi laj yal li Jakobe: «Chavak' venta kajval ti toj k'oxik to li ololetike^d xchi'uk chavak' venta ti oy ta jba xchabiel li chijetike xchi'uk li vakaxetik ti chchu'un to yolike. Mi toj nat laj kak' xanavikuk ti k'u snamal xu' yu'unik ta jun no'ox k'a-k'ale, ta xchamik. 14 Ja' lek jelavan batel, kajval, yan li vo'on avajtunelune te k'un taje k' chital ja' ti k'u stsatsal chanavik li jchij-tak, jvakaxtak xchi'uk li ololetike, te chk'ot jtaot ta Seir,^e kajval». 15 Xi laj yal li Esaue: «Avokoluk, chkiktatob jlomuk li jviniktake». Pe xi tak'bate: «Mu persauk, kajval, ja' no'ox ta jk'an ti lekuk xavilune». 16 Ja' yu'un, li Esaue sut batel ta Seir li va' k'ak'ale.

17 Li Jakob une bat ta Sukot,^f te la sva'an sna xchi'uk te la spasbe yaxibalna li xchonbolometake. Jech oxal, Sukot* laj yak'be sbi.

18 K'alal lok' taeli ta Padan-Aram^g li Jakobe, lek k'ot k'alal to ta jteklum Sikem,^h ta yosilal Kanaan.ⁱ Te la spas skarpanatak ta sts'el li jteklume. 19 Te la sman jsep yosil ti bu la spas skarpanae, ja' la smanbe li xnich'nabtak Amore, li stot Sikeme. Sien ta sep tak'in la stoj.^j 20 Te la spas jun skajleb matanale, xi laj yak'be sbie: Dios, li Dios yu'un Israele.^k

32:31 *O «Peniel». 32:32 *Literal «yaki'l xch'uxuvil yo'». 33:4 *O «sbuts'; sts'uts'un».

33:17 *Ja' sk'an xal «axibalna».

34 Li Dinae, li stseb Jakob ti ja' yol Leae,^a nopem xa'i chbat sk'el li tsebetik te ta lum^b sventa xch'ay yo'ontone. **2** Li Sikem ti ja' jun bankilal te ta lume, li xnich'on Amor, li j-vevo vinike,^c laj yil li Dinae, va'un laj yik' batel xchi'uk la xchi'in ta vav-el, te la stsatsal tsak. **3** Li Sikeme k'ot tajek ta yo'onton li Dinae, li stseb Jakobe, la sk'an xchi'uk jun xa yutsil la xchi'in ta lo'il.* **4** Li Sikeme xi laj yalbe li Amore,^d li stote: «Bat jak'bun li tsebe sventa xk'ot ta kajnil».

5 Li Jakobe laj ya'i ti laj yich' sokesel* yu'un Sikem li Dinae, li tsebe, taje ja'o batemik ta osilitik xchi'uk xchijtak li xnich'nabtake. Jech oxal, mu'yuk to k'usi laj yal li Jakobe ja' to k'alal sutik tale. **6** Ta mas ts'akale, bat sk'opon Jakob li Amore, li stot Sikeme. **7** Pe li xnich'nabtak Jakobe sutik tal ta anil ti bu oyik ta yaxaltik k'alal laj ya'ik li k'usi k'ot ta pasele. Chopol laj ya'ik xchi'uk kap tajek sjolik ta skoj ti k'exlal sba k'usi la spasbe li Israele, ti la xchi'inbe ta vav-el stseb Jakob li Sikeme.^e Yu'un mu lekuk ti k'usi la spase.^f

8 Xi laj yal li Amore: «Sk'a-noj tajek atseb li jkerem Sikeme. Avokolikuk, ak'beik sventa xk'ot ta yajnil. **9** Kuts' k'alalin jbatik.* Ak'o kik'kutik li tsebetik avu'unike xchi'uk xu' xavik'ik li tsebetik ku'unkutik eke.^g **10** Xu' xachi'nunkutik ta naklej xchi'uk oy osil mi chak'anike. Naklanik te xchi'uk te xap'olmajik, jech xtok, te epajuk k'usitik avu'unik». **11** Li Sikeme xi laj yalbe li stot xchi'uk li xchi'iltak ta vok'el Dinae: «Lekuk xavilikun un, chkak'boxuk skotol li k'usi chak'anbeikune. **12** Xu' toyol tajek xak'anbeikun stojol xchi'uk xu' xak'anbeikun matanal.^h Chkak' ti k'usiuk no'ox

KAP. 34

a Je 30:19, 21
Je 46:15b Je 26:34, 35
Je 27:46c Dt 7:1
1Kr 1:13-15

d Je 33:18, 19

e 2Sa 13:22

f Ebr 13:4

g Je 24:2, 3

h Je 24:53
Os 3:2

Kolumna 2

a Je 17:9, 12

b Je 17:10

c Je 33:18, 19

d Je 34:2

e Je 34:15

f Sak 8:16

g Je 34:8, 9

chak'anbeikune, ja' no'ox ak'beikun kik' li tsebe».

13 Va'un, li xnich'nabtak Jakobe toj manyaik ti k'u yelan la stak'beik li Sikem xchi'uk Amore, yu'un sokesbatik* yu'un Sikem li xchi'ilik ta vok'el ti ja' li Dinae. **14** Xi laj yalike: «Mu lekuk ti jech ta jpaskutik ti chkak'bekutik yik' jtsebakutik jun vinik ti mu'yuk yich'oj sirkunsisione,^a yu'un k'exlal chikomkutik mi jeche. **15** Ja' to chkak'kutik mi xi chapasike: ti jechuk xak'otik k'ucha'al vo'onkutike, ti xich'ik sirkunsision skotol li vini-ketik^b ta bik'it ta muk'e. **16** Ja' to jech chkak'botkutik li tsebetik ku'unkutike xchi'uk chki'kutik li tsebetik avu'unike. Jmoj chijna-kiutik xchi'uk jun no'ox jlumaltik chijk'ot. **17** Pe mi mu xachikin-taik li k'usi chkalikutike xchi'uk mi mu xavich'ik sirkunsisione, chki'kutik sutel li kixlelkutike, va'un chibatkutik».

18 Li Amor^c xchi'uk Sikem ti ja' skereme,^d lek laj ya'ik li k'usi albatike. **19** Li kereme mu jaluk k'ot ta pasel yu'un li k'usi k'anbate,^e yu'un ts'kupin tajek li stseb Jakobe. Li kereme mas ich'bil ta muk' li ta sna stote.

20 Ja' yu'un, li Amor xchi'uk Sikeme te batik ta yochebal li jteklume, la xchi'inik ta lo'il li viniketik ta steklumalike,^f xi laj yalike: **21** «Li viniketik le'e ts'an jun yo'ontonik chchi'inutik ta naklej. Ak'o nakiuk xchi'uk ak'o p'olmajikuk li' ta lume, yu'un lek jamal li osil sventa li' x-ochik tale ta nakleje. Xu' xki'betik li tsebetik yu'unike xchi'uk xu' xik'ik li tsebetik ku'untike.^g **22** Pe sventa li' xtalik ta naklej li viniketike xchi'uk sventa jun jlumaltik xij'ot xchi'uki-ke, sk'an xi jpastike: kich'tik sirkunsision jkotolik li vinikutik

34:13 *O «uts'intabatik». **34:14** *Literal «ti oy snukuil sjol sk'unile». K'elo Glosario, sirkunsision.

34:3 *Literal «la sk'oponbe yo'onton li tsebe». **34:5** *O «uts'intael». **34:9**

*Literal «Jpastik trato sventa nupunel».

ta bik'it ta muk' jech k'ucha'al stukike.^a **23** Mi jech ta jpastike, çmi mu ku'untikuk chk'ot li k'usitik x-ayan yu'unike, li sk'ulejalik xchi'uk skotol li xchonbolomike? Ja' yu'un, kak'betik permiso sventa li' xnakiik xchi'uk vo'otike». **24** Skotol li buch'utik chlo-k'ik talei li ta yochebal jteklume la xch'unik li k'usi laj yalik Amor xchi'uk Sikeme, jech oxal laj yich'ik sirkunsision skotol li vini-ketik ta bik'it ta muk'e. Skotol li buch'utik te chlok'ik talei li ta yochebal jteklume laj yich'ik sirkunsision.

25 Pe li ta yoxibal k'ak'ale, k'alal cha'ibeik to yipal xk'u-xul sirkunsione, li cha'vo' xnich'on Jakob ti ja'ik li Simeon xchi'uk Levie ti ja' xchi'iltak ta vok'el li Dinae,^b la stsak s-espadaik ta jujuntal. K'alal ochik batel ta jteklume, mu'yuk buch'u laj yak' venta li k'usi oy ta yo'ontonik spasele, jech la smilik skotol li viniketike.^c **26** La smilik ta espada li Amor xchi'uk li skerem ti ja' li Sikeme. Va'un, laj yik'ik lok'el ta sna Sikem li Dinae, tee batik. **27** Te k'otik ek li yan xnich'nabtak Jakobe, laj yilik ti chamemik xa li viniketike, va'un laj yich'ik batel li k'usitik x-ayan ta jteklume, ti jech la spasike, ja' ta skoj ti sokesbatik* li xchi'ilik ta vok'ele.^d **28** Laj yik'beik batel li xchijike, li xvakaxike, li svuroike xchi'uk k'usium no'ox ti te oy yu'unik li ta jteklum xchi'uk ta osilitike. **29** Jech xtok, laj yich'beik batel skotol li k'usitik x-ayan yu'unike, laj yik'ik batel skotol li ololetike xchi'uk li ajnialeitike, la slok'esbeik batel skotol li k'usitik oy ta snaik.

30 Ta skoj taje, xi albatik yu'un Jakob li Simeon xchi'uk Levie:^e «Laj xa atik'ikun ta tsatsal vokolil, yu'un laj avak'ik spajikun li jnaklejetik li' ta lume: li jkanaanetike xchi'uk li jperisitae-

34:27 *O «uts'intabatik».

KAP. 34

a Je 17:11

b Je 46:15

c Je 49:5-7

d Je 34:2

e Je 49:5

Kolumna 2

KAP. 35

a Je 28:19

Je 31:13

b Je 27:42-44

c Je 31:19

Dt 5:7

Jos 23:7

1Ko 10:14

d Je 28:13, 15

Je 31:42

e Je 28:19

f Je 28:20-22

g Je 24:59

tike. Mas juteb jviniktak li vo'one xchi'uk jp'el sk'oplal chtal skontrainikun, jech tsmilikun xchi'uk li kuts' kalale». **31** Pe xi tak'avike: «çMi yu'un ja' lek ti oy buch'u tskuy ta jchonbail ants li jchi'il-kutik ta vok'ele?».

35 Ta ts'akale, xi albat yu'un Dios li Jakobe: «Likun, mu-yan batel li ta Betele,^a te xana-ki xchi'uk te xapasbe jun skajleb smoton li melel Diose, ti te laj yak' sba ta ilel ta atojolal k'alal ja'o lajavat ta stojolal li achi'il ta vok'el Esaue».^b

2 Va'un, li Jakobe xi laj yal-be li yuts' yalal xchi'uk skotol li buch'utik te xchi'uke: «Lok'esik li sdiostak jyanlumetik avich'o-jik tale,^c sakubtas abaik xchi'uk jelik li ak'u' apok'ike. **3** Totskutik xchi'uk muykutik batel ta Betel. Te ta jpasbe jun skajleb smoton li melel Dios ti ja' la stak'bun k'alal ja'o oy jvokole xchi'uk ti te xchi'inojun-o ti buyuk* no'ox chibate».^d **4** Jech oxal, laj yak'beik Jakob skotol li sdiostak jyanlumetik ti te yich'oijke xchi'uk li s-areteal xchikinike. Li Jakobe te la smuk* ta yolon jpets muk'ta te' ti te nopol xkom ta Sikeme.

5 K'alal ja'o yakal chanavik batele, li Diose laj yak' xi'uk li jteklumetik ti te no'ox nopol oyike. Jech oxal, mu'yuk xa bat snutsik li xnich'nabtak Jakobe. **6** Ta ts'akal une, li Jakob xchi'uk li buch'utik te xchi'inojan batele k'otik ta Lus,^e ja' xkaltik, ta Betel ti te oy ta yosilal Kanaane. **7** Te la spas jun skajleb matanal; El-Betel* laj yak'be sbi ti bu la spase, yu'un te laj yak' sba ta ilel ta stojolal li melel Dios k'alal ja'o chjavat ta skoj li xchi'il ta vok'ele.^f **8** Ta ts'akale, cham li Debora,^g li ants ti buch'u la sts'ites li Rebekae, ta sts'el Betel laj yich' mukel, te ta yolon jpets tu-

35:3 *O «bu beal». 35:4 *O «la snak'».

35:7 * Ja' sk'an xal «Dios ta Betel».

lan. Jech oxal, Alon-Bakut* laj yak'be sbi.

9 Li Diose laj yak' sba ta ilet yan velta ta stojolal Jakob k'alal lok' talel ta Padan-Arame xchi'uk laj yak'be bendisyon. **10** Xi albat yu'un li Diose: «Jakob abi.^a Pe ma'uk xa Jakob chabiin, ja' xa Israel chabiin». Ja' yu'un, Israel xa la sbiiltas-o.^b **11** Xi to albat yu'un li Diose: «Vo'on li Dios ti Buch'u skotol xu' yu'une.^c Epan-jan xchi'uk polan. Te chlik talel ta atojolal muk'tik lumetik,^d ta melel epal muk'tik lumetik. Jech xtok, te chlik talel ajvaliletik ta atojolal.^e **12** Vo'ot chkak'bot li osil ti laj kak'be Abraan xchi'uk Isaake, ta ts'akale ja' chkak'be li anitilulale».^f **13** Va'un, li Diose te laj yikta komel ti bu la xchi'in ta lo'ile.

14 Li Jakobe oy k'usi te la sva'an ti bu k'oponat yu'un Diose, la sva'an jpej ton, va'un la smalbe vino ti k'ot k'ucha'al matanale xchi'uk la smalbe aseite.^g **15** Li Jakobe Betel^h la sbiiltas-o ti bu k'oponat yu'un Diose.

16 Laj yiktaik komel li Betele. K'alal te to k'uk snamal xilik li Efrate, lik xk'uxul yol li Rakele, pe laj yil tajek svokol xchi'uk. **17** K'alal ja'o chak' persa sventa xvok' li yole, xi albat yu'un li parterae:* «Mu xaxi', yu'un chvok' avu'un xtok li olole».ⁱ **18** K'alal ja'o chch'ay xa batel li xkuxlejal (yu'un ta xa xcham), Ben-Oni* laj yak'be sbi li yole, yan li stote Benjamin^j laj yak'be sbi. **19** Cham li Rakele xchi'uk te laj yich' mukel ta sbelel Efrat, ja' xkaltik, ta Belen.^k **20** Li Jakobe la sva'an jpej ton li ta sba smukinal Rakele; ja' li stanal smukinal Rakel k'alal to avie.

35:8 *Ja' sk'an xal <tulan sventa ok'el>. **35:17** *O «jnet'ome; jtam-olole». **35:18** *Ja' sk'an xal <nich'onil sventa yatel ko'onton>. #Ja' sk'an xal <nich'onil ti te oy ta bats'ik'obile>.

KAP. 35

a Je 25:26
Je 27:36

b Je 32:28

c Je 17:1
Eks 6:3
Ap 15:3

d Je 48:3, 4

e Je 17:5, 6
Jn 12:13

f Je 15:18
Dt 34:4

g Je 28:18

h Je 28:19

i Je 30:22-24

j Je 46:21
Je 49:27
Dt 33:12

k Je 48:7
Mik 5:2
Mt 2:6

Kolumna 2

a Je 49:3, 4
1Kr 5:1

b Je 49:3

c Je 31:17, 18

d Je 15:13
Ebr 11:9

e Je 25:20, 26

f Je 49:30, 31

KAP. 36

g Je 25:30
Ese 25:12, 13
Ro 9:13

h Je 36:10

i Je 26:34

j Je 36:18

k Je 36:17

l Je 25:13
Je 28:9

21 Ta ts'akal une, li Israele lok' batel xchi'uk te la spas skarpana te k'uk snamal ta sjelavel li tayal k'elob osil ta Edere. **22** Jun velta k'alal ja'o te nakal Israel li ta osil taje, li Rubene bat xchi'in ta vayel Bila, li sts'akal ajnil stote. Li Israele laj ya'i li k'usi k'ot ta pasele.^a

12 ta vo' xnich'nabtak li Jakobe. **23** Li'e ja' li yalabtak Leae: li sba xnich'on Jakobe Ruben^b sbi, ta ts'akale tal Simeon, Levi, Juda, Isakar xchi'uk Sabulon. **24** Li yalabtak Rakele ja' Jose xchi'uk Benjamin. **25** Li yalabtak Bila, li skiara Rakele ja' Dan xchi'uk Neftali. **26** Li yalabtak Silpa, li skiara Leae ja' Gad xchi'uk Aser. Taje ja' li xnich'nabtak Jakob ti te vok'ik ta Padan-Arame.

27 Te k'uk sjalile, li Jakobe te k'ot ta Mamre ta Kiryat-Arba, ja' xkaltik, ta Ebron ti bu oy li Isaake, li stote.^c Te k'ot ti bu nakiik k'ucha'al jyanlum^d li Abraan xchi'uk Isaake. **28** Li Isaake kuxi 180 jabil.^e **29** Li Isaake slajeb xa velta laj yich' ik', va'un cham, laj yich' ik'el batel ti bu oy li smoltotake.* Jal kuxi xchi'uk lek la sk'upin li xkuxlejal. Li Esau xchi'uk Jakob ti ja' xnich'nabtak la smuk li stotike.^f

36 Li'e ja' slo'il xkuxlejal Esau, ja' xkaltik, li Edome.^g

2 Li Esaue la sa' yajnil li ta tsebetik ta Kanaan. Li june Ada^h sbi, stseb Elon, li j-et vini-ke,ⁱ Li yane Oolibama^j sbi ti ja' stseb Ana* xchi'uk ti ja' smom Sibeone, li j-eveo vini-ke. **3** Li jun xtoke Basemat^k sbi, stseb Ismael ti ja' li yixlel Nebayote.^l

4 Li Adae vok' yol ti ja' xnich'on li Esaue, Elifas sbi. Li Basemate Reuel sbi li yol vok'e.

35:29 *Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'u chchame. **36:2** *Li'e ja' sbi jun vinik.

5 Li Oolibamae vok' yalab-tak, ja'ik Jeus, Jalam xchi'uk Kore.^a

Taje ja' xnich'nabtak Esau ti te vok'ik ta yosilal Kanaane. 6 Ta ts'akale, li Esaue laj yik' batel ta yan lum li yajniltake, li skerem-take, li stsebetake, skotol li yuts' yalale. Jech xtok, laj yik' batel skotol li xchonbolomtake xchi'uk skotol li sk'ulejal ti te la stsob^b ta yosilal Kanaane. Ti bu bate te k'uk snamal xil li Jakobe, li xchi'il ta vok'ele.^c 7 Toj ep tajej li k'usitik x-ayan yu'unike, jech oxal mu stak' jmoj te xnakiik. Jech xtok, ti bu oyike* mu xa x-ochik-o ta skoj li xchonbolomike. 8 Ja' yu'un, li Esaue te lik nakiuk ta vitstikaltik yu'un Seir.^d Li Esaue ja' li Edome.^e

9 Li'e ja' slo'il xkuxlejal Esau, li totil yu'un j-edometik te ta vits-tikaltik yu'un Seire.^f

10 Li xnich'nab Esaue ja' Elifas xchi'uk Reuel. Li Elifase ja' yol li Adae, li yajnil Esaue. Li Reuele ja' yol li Basemate, li yajnil Esaue.^g

11 Li xnich'nabtak Elifase ja'ik Teman,^h Omar, Sefo, Gatam xchi'uk Kenas.ⁱ 12 Li Timnae k'ot ta sts'akal ajnil Elifas ti ja' xnich'on Esaue. Ta mas ts'akal li Timnae vok' jun yol ti ja' xnich'on li Elifase, Amalek/ sibi. Taje ja' yalabtak Ada, li yajnil Esaue.

13 Li xnich'nabtak Reuele ja'ik Naat, Sera, Sama xchi'uk Misa. Taje ja' yalabtak Basemat,^k li yajnil Esaue.

14 Li Oolibama, li yajnil Esaue, vok' yalabtak ti ja' xnich'nabtak Esaue, ja'ik Jeus, Jalam xchi'uk Kore. Li Oolibamae ja' stseb Ana xchi'uk ja' smom Sibeon.

15 Li'e ja' li bankilaetik* ta xnich'nabtak Esaue.^l Li ta xnich'

36:7 *O «ti bu nakalik k'ucha'al jyanlumetike». 36:15 *Li «bankilaetik» chal li'e ja' sk'opial li buch'u tspas mantal ta jchop nitilulale.

KAP. 36

a 1Kr 1:35

b Je 33:9

c Je 27:39
Je 32:3

d Je 14:6
Dt 2:5

e Je 25:30

f Dt 2:12

g 1Kr 1:35

h Je 36:34

i Je 36:40, 42
1Kr 1:36

j Eks 17:8
Nu 13:29
Nu 24:20
Dt 25:19
1Sa 15:8
1Sa 30:1

k Je 26:34

l Eks 15:15

Kolumna 2

a 1Kr 1:53, 54

b 1Kr 1:36

c Nu 20:23
1Re 9:26

d Je 25:30
Je 32:3

e Je 14:6
Dt 2:12, 22

f 1Kr 1:40

g 1Kr 1:38

h 1Kr 1:39

i Je 36:2

j 1Kr 1:41

nabtak Elifas ti ja' sba xnich'on Esaue ja'ik bankilal Teman, bankilal Omar, bankilal Sefo, bankilal Kenas,^a 16 bankilal Kore, bankilal Gatam xchi'uk bankilal Amalek. Taje ja'ik li bankilaetik ta yosilal Edom ti ja' xnich'nab-tak Elifase.^b Taje ja' yalabtak li Adae.

17 Li xnich'nabtak Reuel ti ja' skerem Esaue ja'ik bankilal Naat, bankilal Sera, bankilal Sama xchi'uk bankilal Misa. Taje ja'ik li bankilaetik ta yosilal Edom^c ti ja' xnich'nabtak Reuele. Taje ja' yalabtak Basemat, li yajnil Esaue.

18 Ta slajebal xa une, li yalab-tak Oolibama ti ja' yajnil Esaue ja'ik bankilal Jeus, bankilal Jalam xchi'uk bankilal Kore. Taje ja'ik li bankilaetik ti ja' yalab-tak Oolibamae, li yajnil Esaue. Li Oolibamae ja' li stseb Ana.

19 Taje ja' li xnich'nabtak Esaue xchi'uk li bankilaetik yu'une. Li Esaue ja' li Edome.^d

20 Li'e ja' xnich'nabtak Seir li j-oreo vinike ti te nakalik ta lume:^e Lotan, Sobal, Sibeon, Ana,^f 21 Dison, Eser xchi'uk Disan.^g Taje ja' li bankilaetik yu'un li j-oreo vinike, ja' li xnich'nabtak Seir te ta yosilal Edome.

22 Li xnich'nab Lotane ja'ik Ori xchi'uk Emam. Li Lotane ja' xchi'il ta vok'el li Timnae.^h

23 Li'e ja' xnich'nabtak li Sobale: Alvan, Manaat, Ebal, Sefo xchi'uk Onam.

24 Li'e ja' xnich'nab li Sibeone:ⁱ Aya xchi'uk Ana. Li Ana ja' li vinik ti la sta sat vo* ta takixokol balumil k'alal ja'o yalak chhabibe li svurotak Sibeon ti ja' stote. Li vo' la stae k'ixin chlok' talel.

25 Li Anaey jun xnich'on, Dison sibi, xchi'uk jun stseb, Oolibama sibi.

26 Li'e ja' xnich'nabtak li Dison: Emdan, Esban, Itran xchi'uk Keran.^j

36:24 *O «nio».

27 Li'e ja' xnich'nabtak li Esere: Bilan, Saavan xchi'uk Akan.

28 Li'e ja' xnich'nab li Disane: Us xchi'uk Aran.^a

29 Li bankilaetik yu'un j-oreoetike ja'ik li'e: bankilal Lotan, bankilal Sobal, bankilal Sibeon, bankilal Ana, 30 bankilal Dison, bankilal Eser xchi'uk bankilal Disan.^b Taje ja'ik li bankilaetik yu'un j-oreoetik li ta yosilal Seire.

31 Tana un, li'e ja' sk'oplal li ajvalietik ti la spasik mantal ta yosilal Edom^c k'alal mu'yuk to'ox bu ech'em junuk ajvalil ta stojoal li j-israeletike.^{*d} 32 Li Bela ti ja' xnich'on Beore la spas mantal ta Edom. Dinaba sbi li steklumale. 33 K'alal cham li Belae, ja' och ta ajvalil li Jobab ti ja' xnich'on Sera ti likem ta Bosrae. 34 K'alal cham li Jobabe, ja' och ta ajvalil li Usam ti likem ta yosilal jtemanetike. 35 K'alal cham li Usame, ja' och ta ajvalil li Adad ti ja' xnich'on Bedade. Li Adade ja' la stsal li jmadianetik^e ta yosilal Moabe. Avit sbi li steklumale. 36 K'alal cham li Adade, ja' och ta ajvalil li Samla ti likem ta Masrekae. 37 K'alal cham li Samlae, ja' och ta ajvalil li Xaul ti likem ta Reobot ta sts'el uk'ume. 38 K'alal cham li Xaule, ja' och ta ajvalil li Baal-Anan ti ja' xnich'on Akbore. 39 K'alal cham li Baal-Anan ti ja' xnich'on Akbore, ja' och ta ajvalil li Adare xchi'uk Pau sbi li steklumale. Li yajnil Adare Meetabel sbi, ja' li stseb Matrede. Li Matrede ja' li stseb Mesaabe.

40 Li'e ja' sbi li bankilaetik yu'un Esau ti k'u yelan vok'bilik ta jujuchop yuts' yalalike, ti bu nakalike xchi'uk ta jujuchop li sbiike: bankilal Timna, bankilal Alva, bankilal Jetet,^f 41 bankilal Oolibama, bankilal Ela, bankilal Pinon, 42 bankilal Kenas,

36:31 *Literal «li xnich'nabtak Israele».

KAP. 36

a 1Kr 1:42

b 1Kr 1:38

c Nu 20:14

d Dt 17:14, 15
1Sa 10:19
1Kr 1:43-50

e Je 25:1, 2
Eks 2:15
Nu 31:2

f 1Kr 1:51-54

Kolumna 2

a Dt 2:5

b Je 25:30
Je 36:8

KAP. 37

c Je 23:3, 4
Je 28:1, 4
Ebr 11:8, 9

d Je 30:25
Je 46:19

e Je 47:3

f Je 35:25

g Je 35:26

h 1Kr 2:1, 2

i Je 37:19

j Je 42:6, 9

k Je 45:8
Je 49:26

l Je 44:14
Je 45:9

bankilal Teman, bankilal Mibsar, 43 bankilal Magdiel xchi'uk bankilal Iram. Taje ja' li bankilaetik ta Edom ti k'u yelan vok'bilik ta jujuchop yosilik ti bu nakalike.^a Taje ja' Esau, li totil yu'un j-edometike.^b

37 Li Jakobe te to naki ta yosilal Kanaan ti bu naki k'u'cha'al jyanlum^c li stote.

2 Li'e ja' slo'il xkuxlejal Jakob.

K'alal yich'oj 17 jabil li Josee,^d li jch'iel kerem taje te chchabi chijetik^e xchi'uk yalabtak Bila^f xchi'uk li yalabtak Silpae,^g li yaj-niltak stote. Va'un, li Josee bat yalbe stot li k'usi chopol tpsaiki li xchi'iltak ta vok'ele. 3 Li Israele ja' mas sk'anoj li Josee, ja' mu sta li yantik xnich'nabe,^h yu'un ja' li skerem ta smalubele. Jech oxal, laj yak' ta pasbel jlik snatil k'u' ti stuk no'ox jech.^{*} 4 K'alal laj yak'ik venta skotol li xchi'iltak ta vok'el ti ja' no'ox stuk mas k'anbil yu'un li stotike ti ja' mu jechuk li stukike, lik spajik tajek xchi'uk ma'uk xa ta slekil yo'onton tsk'oponik.

5 Vaychinaj ta mas ts'akal li Josee xchi'uk laj yalbe li xchi'iltak ta vok'ele,ⁱ ja' yu'un mas to la spajik-o. 6 Xi laj yalbe li xchi'iltak ta vok'ele: «Avokolikuk, chikintaik li k'usi la jvaychine. 7 K'alal yakal ta jchuk jtrigotik ta o'lol ts'unobaltike, va'i li jchuk jtrigoe xchi'uk te va'al kom, va'un li jujuchuk atrigoike la sjoyibtaik li jchuk jtrigoe xchi'uk la snijan sbaik ta stojoal».^j 8 Xi albat yu'un li xchi'iltak ta vok'ele: «¿Mi yu'un chak'ot ta ajvalil ku'unkutik xchi'uk chapasunkutik ta mantal?».^k Ta skoj li xvayiche xchi'uk li k'usi laj yale, laj to stabeik yan srasonal sventa spajik.

9 Vaychinaj to yan velta xtok xchi'uk xi laj yalbe li xchi'iltak ta vok'ele: «Livaychinaj yan velta. Li avi une, la snijan sbaik ta tjtojolal'

37:3 *O «jlik snatil k'u' ti alak' sbae».

li k'ak'ale, li lunae* xchi'uk 11 ta pe'j k'analetik». **10** Ta ts'akale, laj yalbe stot xchi'uk li xchi'iltak ta vok'e'le, pe utat yu'un li stote, xi albate: «¿K'usi xa no'ox sk'an xal ti avayiche? ¿Mi yu'un van chtal jkejan jpatan jbakutik ta lum ta atojolal xchi'uk ame' xchi'uk li achi'iltak ta vok'e'le?». **11** Li xchi'iltak ta vok'e'le lik it'i-xajjuk ta stojolal,^a yan li stote mu'yuk xch'ay xa'i li k'usi laj yale.

12 Ta ts'akal li xchi'iltak ta vok'e'le bat xchabi'beik xchijtak stotik ta sts'el Sikem.^b **13** Li Israele xi laj yalbe ta ts'akal li Josee: «¿Mi mu teuk yakal chchabi'chij ta sts'el Sikem li achi'iltak ta vok'e'le? Ta jtakot batel ti bu oyike». Xi laj yale: «¿Lek oy!». **14** Xi albate: «Batan avokoluk, bat k'elo mi lek oyik li achi'iltak ta vok'e'le. K'elo k'u yelan li chijetike, te xtal avalbun». Ja' yu'un, la stak batel k'alal te oyik ta stenlejaltik Ebrone^c sventa xbat ta Sikem. **15** Ta mas ts'akale te taat yu'un jun vinik k'alal te chanav batel ta osiltik li Josee. Xi jak'bat yu'un li vinike: «¿K'usi chasa'»? **16** Xi la stak'bee: «Yakal ta jsa' jchi'iltak ta vok'e'le, albnun avokoluk, ¿mi oy bu aviloj yakal chchabi'chijetik?». **17** Xi to laj yal li vinike: «Lok'ik xa batel ma' li'e, yu'un xi laj yalik laj ka'ie: «Batik ta Dotan». Ja' yu'un, li Josee bat sa' li xchi'iltak ta vok'e'le, te la staan ta Dotan.

18 Li xchi'iltak ta vok'e'le laj yilik ta nom ti te xtale, va'un k'alal mu to chk'ot ti bu oyike, la xchab'beik sk'oplal sventa tsmilik. **19** Xi laj yalbe sba'ike: «¿K'e-lavilik!, le' xa xtal li mu jvaychinajele.^d **20** Bat jmiltik xchi'uk jiptik ochel ta junuk poso, chkaltik ti laj ta ti'el ta jkot simaron jti'vanej chonbolome. Te chkiltik k'usi chk'ot ta pasel xchi'uk li xvayichtake». **21** K'alal laj ya'i li Rubene,^e la sk'el k'uxi xu' skolta

KAP. 37

a Ech 7:9

b Je 33:18

c Je 23:19
Je 35:27

d Je 37:5

e Je 49:3

Kolumna 2

a Je 9:5
Eks 20:13b Je 4:8,10
Je 42:22

c Je 42:21

d Je 37:3

e Je 25:12

f Je 43:11

g Je 4:8,10

h Ech 7:9

i Je 25:1,2

j Je 40:15
Je 45:4
Si 105:17

ta stojolal li xchi'iltak ta vok'e'le. Jech oxal, xi laj yale: «Mu me jmiltik»,^a **22** Xi to albatik yu'un li Rubene: «Mu xamalik ch'ich'.^b Ja' lek jipik ochel ta poso li ta takixokol balumile, pe mu xayayijesik»,^c Yu'un li k'usi oy ta yo'ontone ja' ti skolta lok'el ta stojolal li xchi'iltak ta vok'e'le sventa xik'be batel li stote.

23 K'alal naka no'ox k'ot Jose ti bu oy li xchi'iltak ta vok'e'le, la snitbeik lok'el li snatil k'u' Josee, ja' li snatil k'u' tslap ti stuk no'ox jeche.^d **24** La stsakik xchi'uk la sjipik ochel ta poso. Pe li va' k'alale takin li posoe; mu'yuk ya'lel.

25 Ts'akal te chotiik ta ve'el. K'alal la stoy satike, te xcholetik talej j-ismaeletik^e ti likemik tal ta Galaad sventa xbatik ta Ejiptoe. Oy skameyoik ti xkuchoj talej ladano,^f balsamo xchi'uk pat te' ti oy xuch'ale.^f **26** Va'un, xi laj yalbe xchi'iltak ta vok'el li Judae: «¿K'usi ta jpastik kanal mi la jmiltik li jchi'iltik ta vok'e'le xchi'uk mi ta jmukbetik sk'oplal li xch'ichele?»^g **27** La'ik, ja' lek jchonbetik batel^h li j-ismaeletike sventa mu xkak' jk'obtik ta stojolal, yu'un ja' ono'ox jchi'iltik ta vok'el xchi'uk ja' jbek'taltik». Li xchi'iltak ta vok'e'le la xch'unbeik li k'usi laj yale. **28** K'alal ja'o xa te x-ech'ik li jmadianetik/ ti ja' jp'olmajeletike, la slok'esik ta poso li Josee, la xchonbeik batel j-ismaeletik, 20 ta sep plata la sk'anbeik stojolal. Li j-ismaeletike laj yik'ik batel ta Ejipto li Josee.

29 K'alal sut sk'el poso ta ts'akal li Rubene xchi'uk k'alal laj yil ti mu'yuk xa te li Josee, la sli' ta jatel li sk'u' spok'e. **30** Xi tsots laj yal k'alal k'ot ti bu oy li xchi'iltak ta vok'e'le: «¿Mu'yuk xa te li k'oxe! Li vo'on une..., ¿k'usi ta jpas?».

37:22 *O «mu xavak' ak'obik ta stojolal». **37:25** *O «xuch' ti xmuet yik'e».

31 Ja' yu'un, la stakbeik li snatil k'u' Josee. La smilik jkot tot tentsun, va'un te la sts'ajbeik ta xch'ich'el li snatil k'u'e.

32 Va'un, la stakbeik batel stotik li snatil k'u' ti stuk no'ox jeche, xi laj yalbeike: «La jtakutik li'e, avokoluk, k'elo lek mi ja' snatil k'u' li akere me o mi ma'uk». **33** Li Jakobe la sk'el lek xchi'uk xi tsots laj yale: «jJa' li snatil k'u' jkere me! jLaj ta ti'el ta jkot simaron jti'vanej chonbolom! jLaj yich' li-linel ta ti'el li Joseel!». **34** Ta skoj taje, la sli' ta jatel sk'u' spok' li Jakobe xchi'uk la xchuk ch'ixal k'u'il* ta xchukbenal,^a ep k'ak'al laj yok'ita li xnich'one. **35** Laj yak'ik persa ta spatbel yo'onton stotik li skeremtak xchi'uk stsebetake, pe li totile mu patbeluk yo'onton cha'i, k'ajomal xi challilane: «jJech-o chkat ko'onton ta skoj jkerem ja' to ti k'uxi xichame!». ^b Jech-o laj yok'ita li xnich'one.

36 Li jmadianetike la xchonik batel ta Ejipto li Josee, ja' la xchonbeik li Potifare ti ja' jun bankilal yaj-abtel li faraone^c xchi'uk ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike.^d

38 Li va' k'ak'al li Judae, laj yikta komel li xchi'iltak ta vok'ele. Te la spas skarpana ta sts'el ti bu nakal jun j-adulam vinik ti Ira sbie. **2** Li Judae te la stabe ta ilel stseb jun jkanaan vinik,^e Sua sbi li vinike. Laj yik' batel xchi'uk lik xchi'in ta vayel, **3** va'un la xchi'in yol yu'un. Ta ts'akale vok' li yole, Er' laj yak'be sbi. **4** La xchi'in yol yu'un yan velta, vok' li yole, Onan laj yak'be sbi. **5** Vok' to yan yol xtok, Sela laj yak'be sbi. K'alal vok' li yole, ja'o te oy ta Aksib^g li Judae.

6 Ta ts'akal li Judae la sabe yajnil li Ere, li sba xnich'one. Tammar^h sbi li tsebe. **7** Pe mu'yuk lek ch-ilat yu'un Jeova li Ere, li

37:34 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. #O «xch'ut».

KAP. 37

a Je 37:3

b Je 42:38

Je 44:29

SI 89:48

Ekl 9:10

Os 13:14

Ech 2:27

Ap 20:13

c Je 39:1

d Je 40:2, 3

KAP. 38

e Je 24:2, 3

Je 28:1

f Nu 26:19

g Jos 19:29, 31

h Mt 1:3

Kolumna 2

a Dt 25:5, 6

Mt 22:24

b Rut 4:6

c Dt 25:7, 9

d 1Kr 2:3

e Nu 26:19

f Je 38:2

g Jos 15:10, 12

Jue 14:1

h Je 38:1

i Dt 25:5

sba xnich'on Judae. Jech oxal, li Jeovae laj yak' chamuk. **8** Ta skoj taje, li Judae xi laj yalbe li Onane: «Chi'inbo ta vayel li yajnil abankile, ik'bo li yajnille xchi'uk paso li k'usi abainoj ti vo'ot mu'ilote,* likesbo sts'unbal li abankile». **9** Li Onane sna'oj ti mu ja'uk yu'un ch'kot li xnich'nabtake,^b jech oxal k'alal lik xchi'inbe ta vayel yajnil li sban-kile, la smal ta balum li ya'el sk'unil sventa mu xkom sts'unbal yu'un li sbankile.^c **10** Toj chopol laj yil Jeova li k'usi la spase, jech oxal laj yak' chamuk ek.^d **11** Li Judae xi laj yalbe li yalibe, li Tamare: «Ta skoj ti cham amalale, bat naklan ta sna atos, jmalatik xch'i li jkerem Sela». Yu'un xi tsnopilane: «Yik'aluk xcham jech k'ucha'al li sbankiltake». ^e Ja' yu'un, bat li Tamare, te kom ta sna stot.

12 Te k'uk sjalile, cham li yajnil Judae ti ja' stseb li Suae.^f K'alal ech' xa ox ti k'u' sjalil laj yok'ita li anima yajnille, bat ta Timna^g ti bu oy li sviniktak ti tslok'beik stsotsil xchijtake, la xchi'in batel Ira, li j-adulam vinike.^h **13** Xi laj yich' albel li Tamare: «Li amol-alibe* te yakal chmuy batel ta Timna sventa chbat slok'be stsotsil xchijtake». **14** Ta skoj taj une, la slok' li sk'u' spok' ti ja' senyail ti chamem smalale, la stsak jlik pok' sventa xpix li sate xchi'uk la xpix sba ta jlik mochibal, va'un te la xchotan sba ta yochebal Enaim ti te xkom ta sbelel Timnae. Ti jech la spase yu'un laj yak' venta ti ch'iem xa li Sela, pe mu'yuk ak'bat sventa xik' sbaik.ⁱ

15 K'alal ilvan li Judae, ta anil la skuy ta jchonbail ants ta skoj ti xpixoj sate. **16** Ja' yu'un, la sk'ej sba batel ta ti' be ti bu oy li antse, xi laj yalbee: «Avokoluk, zmi xu' jchi'in jbatik ta vayel?».

38:8 *O «its'inalote». **38:13** *O «avalib-molex».

Jech laj yal ta skoĵ ti mu sna' mi ja' li yalibe.^a Pe xi tak'av li antse: «ĴK'usi chavak'bun mi la jchi'in jbatik ta vayeŀe?». **17** Xi laj yal li Judae: «Ta jtabot tal jkotuk ch'iom tentsun». Pe xi laj yal li antse: «ĴMi oy k'usi chavak'bun komel ta prental* un?». **18** Xi to laj yal li Judae: «ĴK'usi prental* chak'an chkiktabot komel?». Xi la stak' li antse: «Iktabun komel li a-aniyo ti oy seyoale^b xchi'uk li yak'il a-aniyoe, iktabun komel xtok li anamte' te atsakoje». Laj yak'be li k'usitik k'anbate, jech te la xchi'in ta vayel, va'un la xchi'in yol yu'un. **19** Ta ts'akale, lik li antse xchi'uk bat. Laje, la slok' li xmochibe, ja' la slap yan velta li sk'u' spok' ti ja' senyail chamem smalale.

20 Li Judae la stak batel li ch'iom tentsune. Ja' laj yich' batel li buch'u la xchi'in batele, li j-adulam vinike,^c sventa xbat sk'an sutel li k'usi la stsak komel ta prental* li antse, pe mu'yuk la sta. **21** Li vinike xi k'ot sjak'be li jnakejetik tee: «ĴBu oy li jchonbail ants ta templo ti te to'ox oy ta Enaim ta xokon bee?». Xi la stak'beike: «Mu bak'inuk xkilkutik jchonbail ants ta templo li'e». **22** Va'un, li vinike sut batel yo' bu oy li Judae xchi'uk xi k'ot yalbee: «Mu'yuk la jta, k'ajomal no'ox xi laj yalbeikun li jnakejetik tee: «Mu bak'inuk xkilkutik jchonbail ants ta templo li'e». **23** Xi laj yal li Judae: «Te ak'o yich' komel li k'usitike sventa mu chopoluk xkom jk'oplaltik. Yu'un li vo'one laj ono'ox jtak batel li ch'iom tentsune, ja' xa stuk ti mu'yuk te la atae».

24 Oxib u ta ts'akale, xi laj yich' albel li Judae: «Jchonbail ants xa me li avalib Tamare xchi'uk xchi'inoj xa yol ta skoĵ ti jech tspase». Xi laj yal li Judae: «Jochik lok'el, ak'o yich' chik'el». **25** K'alal ja'o yakal chjochik lo-

38:17, 18, 20 *O «prentail; xk'exol».

KAP. 38

a Je 38:11

b Je 41:42
1Re 21:8

c Je 38:1

d Le 21:9

Kolumna 2

a Je 38:16, 18

b Je 38:11
Dt 25:5

c Je 46:12
Rut 4:12
1Kr 2:4
Lu 3:23, 33

d Mt 1:3

KAP. 39

e Sl 105:17
Ech 7:9

f Je 37:36

g Je 17:20
Je 37:25

h Ro 8:31
Ebr 13:6

k'ele, xi la stakbe batel mantal li smol-alibe:* «Li kol jchi'inoje ja' stot li buch'u ja' yu'un li k'usitik li'e». Xi to laj yale: «K'elo lek avokoluk buch'u ja' yu'un li aniyo ti oy seyoale, li yak'il aniyoe xchi'uk li namte'ile».^a **26** La sk'el lek li Judae xchi'uk xi laj yale: «Ja' mas tuk' li stuke, ja' mu sta li vo'one, yu'un mu'yuk xkak'be li jkerem Selae».^b K'alal jech k'ot ta pasel taje, mu'yuk xa la xchi'in ta vayel yan velta li antse.

27 K'alal k'ot sk'ak'alil chvok' li yole, vach li yol ta xch'ute. **28** K'alal ta xa xvok' li yole, la slok'es tal sk'ob li june, li parterae* ta anil la stsak jlik tsa-jal no, va'un la xchukbe ta sk'ob. Xi laj yale: «Li'e ja' ba'yel lok'». **29** Pe k'alal naka no'ox la xcha'tik' ochel sk'ob li june, lok' tal li xchi'il ta vok'ele, xi tsots laj yal li parterae:* «ĴK'uxi xa no'ox vu' avu'un ti la ajam tal abeel». Jech oxal, Peres^c la sbiin. **30** Ta ts'akal une, lok' tal li xchi'il ta vok'el ti la xchukbeik tsa-jal no ta sk'obe. Li olole Sera^d la sbiin.

39 Li Josee laj yich' ik'el yal-le ta Ejipto,^e te une oy jun j-ejpto vinik ti Potifar^f sbie, ja' jun bankilal yaj-abtel faraon xchi'uk ja' bankilal yu'un jchabivanejetik, la sman li Josee. Ja' la smanbe li j-ismaeletik^g ti laj yik'ik batele. **2** Pe te chi'inbil yu'un Jeova li Josee,^h ja' yu'un lek chbat ta pasel yu'un skotol li k'usitik tspase xchi'uk ja' ak'-bat sbain li k'usitik oy ta sna yaj-vale, li j-ejpto vinike. **3** Li yaj-vale laj yak' venta ti te chi'inbil yu'un Jeova li Josee xchi'uk ti ja' ta stojolal Jeova ti lek chbat ta pasel yu'un skotol li Josee.

4 Jujun k'ak'al lek ilat yu'un yajval li Josee, va'un ja' xa no'ox

38:25 *O «yalib-mole». 38:28, 29 *O «Ĵnet'ome; jtam-olole». 38:29 *Ja' sk'an xal Ĵjam. Xu' van ja' jam li sbe olole.

lik tunuk ta stojolal li yajvale. Ja' yu'un, li yajvale laj yak'be sventain li snae xchi'uk ja' laj yak'be sbain skotol li k'usitik x-ayan yu'une. **5** Ta skoj li Josee, li Jeovae laj yak'be-o bendision sna li j-egipto vinike. Ja'o lik k'otuk ta pasel k'alal laj yak'be sventain Jose li snae xchi'uk skotol li k'usitik x-ayan yu'une. Li Jeovae laj yak'be bendision skotol li k'usitik oy ta snae xchi'uk li ta yosile.^a **6** K'un'kun lik yiktabe komel ta sk'ob Jose skotol li k'usitik oy yu'un li vinike. Mu k'usi tsvul-o yo'onton, ja' no'ox tsnop k'usi tslajes. Li Josee pas ta tsatsal vinik xchi'uk toj k'upil sba xvinaj.

7 Ta ts'akal une, li yajnil yajvale lik yak' sat ta stojolal li Josee xchi'uk xi laj yalbee: «Jchi'in jbatik ta vayel». **8** Pe li stuke mu'yuk la xch'un xchi'uk xi laj yalbe li yajnil yajvale: «Jme' ajval, li kajvale mu'yuk k'usi tsvul-o yo'onton ta skoj ti yak'ojbun j bain li snae xchi'uk yak'oj komel ta jk'ob skotol li k'usi oy yu'une. **9** Mu'yuk buch'u yan jech tsots yabtel k'ucha'al vo'on li' ta nae xchi'uk yak'oj komel ta jk'ob skotol. Ja' xa no'ox mu'yuk jventainojot li vo'ote, yu'un yajnilot. Ja' yu'un, z'k'uxi xa no'ox ti ta jpas li tsatsal mulile xchi'uk ti jsa' jmul ta melet ta stojolal li Diose?».^b

10 Jujun k'ak'al te xvulvun li antse, pe mu'yuk la xch'un Jose ti xchi'in sbaik ta vayeale o ti te xkom xchi'ine. **11** Pe jun k'ak'al k'alal och batel ta na sventa spas li yabtele, ja'o mu'yuk te oy mi junuk j-abtel li ta nae. **12** Va'un, li antse la snitbe sk'u' spok', xi laj yalbee: «Jchi'in jbatik ta vayel!». Pe li Josee te laj yiktabe komel ta sk'ob li sk'u' spok'e xchi'uk jatav batel ta pana.* **13** K'alal laj yak' venta ti jatav batel ta pana* xchi'uk ti laj yak' venta ti

39:12, 13, 15, 18 *O «pat na».

KAP. 39
a Je 30:27

b Je 2:24
Je 20:3, 6
Sl 51:Tit, 4
Mr 10:7, 8
Ebr 13:4

Kolumna 2
a Sl 105:17, 18

b Je 40:2, 3
Sl 105:19
Ech 7:9

c Je 39:6

d Je 49:22, 25
Ech 7:9, 10

te stsakojbe komel li sk'u' spok'e, **14** tsots laj yapta li viniketike te ta snae, xi laj yale: «K'elavilik! Li jmalale laj yik'butik tal jun j-ebreo kerem ti ja' no'ox tal yak'utik ta tse'intaele.* Yu'un li kereme tal ox xchi'inun ta vayel, pe li vo'one tsots lik avankun. **15** K'alal naka no'ox laj ya'i ti tsots xa ke chi-avane, laj yik-ta komel ta jxokon li sk'u' spok'e xchi'uk jatav batel ta pana».* **16** Li antse te laj yikta-o ta xokon li sk'u' spok' Josee ja' to ti k'uxi vul ta na li Potifar ti ja' yajval li Josee.

17 Va'un, jech laj yalbe li smalal eke, xi laj yale: «Li j-ebreo kerem laj avik'bunkutik tale tal ta jtojolal sventa xak'un ta tse'intael.* **18** K'alal naka no'ox laj ya'i ti tsots xa lik avankune, laj yikta komel ta jxokon li sk'u' spok'e xchi'uk jatav batel ta pana».* **19** Li yajval Josee sole tsnak sk'ak'al yo'onton ta anil k'alal naka no'ox laj ya'i ti xi albat yu'un li yajnil: «Ja' jech la spasbun li amosoe». **20** Ja' yu'un, la tsak li Josee xchi'uk la stik' ta chukel, te laj yak' ti bu oy li jchuketik yu'un ajvalile. Te kom-o ta chukel li Josee.^a

21 Pe te chi'inbil-o yu'un Jeova li Josee, ak'bat-o ta ilel tuk'il k'anelal xchi'uk koltaat sventa lek x-ilat yu'un li bankilal j-abtel ta chukinabe.^b **22** Jech oxal, li bankilal j-abtel ta chukinabe la sva'an Jose sventa sbain skotol li jchuketike, ja' laj yak'be ta sba sk'eel ti xich' pasel li k'usitik oy ta sbaik spasel te ta chukinabe.^c **23** Li bankilal j-abtel ta chukinabe mu'yuk xa tsk'el jutebuk li k'usi sbainoj Josee, yu'un te chi'inbil yu'un Jeova li Josee. Jech xtok, ja' ta stojolal Jeova ti lek chbat ta pasel yu'un skotol ti k'usiuik no'ox tspas li Josee.^d

39:14 *O «k'exlale». 39:17 *O «k'exlal».

40 Ta ts'akale, li bankilal jp'is-uch'bol^a yu'un ajvalil ta Ejiptoe xchi'uk li bankilal jpaspan yu'une la spas smulik ta stojalal li yajvalike, ja' li ajvalil ta Ejiptoe. **2** Jech oxal, li faraone kap sjol ta stojalal li cha'vo' yaj-abteltake, li bankilal jp'is-uch'bole xchi'uk li bankilal jpaspane.^b **3** Va'un, laj yak' ta tik'el ta chukel xcha'vo'al te ta sna li bankilal yu'un jchabivanejetike,^c ja' ti bu tik'il ta chukel li Josee.^d **4** Li bankilal yu'un jchabivanejetike ja' laj yak'-be xchi'in Jose sventa xchabian,^e va'un te komik k'uk sjalil* li ta chukinabe.

5 Li jp'is-uch'bol yu'un ajvalil ta Ejipto xchi'uk li jpaspan yu'une vaychinajik ta jun no'ox ya-k'obalil k'alal te tik'ilik ta chukele. Oy smelolal li xvayichik ta jujuntale. **6** K'alal och batel Jose li ta yok'omale, laj yil ti nijajtik ta at-o'ontone. **7** Ja' yu'un, xi la sjak'anbee: «¿K'u yu'un ti chavat avo'ontonike? Xvinaj ta asatik». **8** Xi la stak'ike: «Yu'un livaychinajkutik, pe mu'yuk buch'u xalbunkutik k'usi smelolal». Xi laj yal li Josee: «¿Mi mu ja'uk chalbe smelolal vaychiletik li Diose?»^f Albeikun avokolikuk».

9 Li bankilal jp'is-uch'bole xi lik xchapbe Jose li k'usi la xvayichine: «Li ta jvayiche, te laj kil jpets ste'el uva ta keloval. **10** Li ste'el uvae oy oxjek sk'ob, lik yak'xnich k'alal lok' sk'elom li sk'obtake, va'un ta'aj li sat uva ta jujuchoje. **11** Li vo'on une te jtsakojbe li skopa faraone, la jtsak li uvae xchi'uk te la jpits'be ta skopa li faraone. Ta ts'akale, bat kak'be ta sk'ob faraon li kopae». **12** Xi laj yal li Josee: «Li oxjek sk'obe ja' smelolal oxib k'ak'al. **13** Mi la sta oxib k'ak'ale, tslok'esot ta chukel* li faraone, va'un chak'bot yan velta li avabtele.^g

40:4 *O «jayibuk k'ak'al». 40:13 *Literal «tstoybot ajol».

KAP. 40

a Je 40:11

b Je 40:20-22

c Je 37:36

d Je 39:20
Sl 105:17,18

e Je 39:22

f Je 41:15,16
Da 2:28,45

g Je 41:12,13

Kolumna 2

a Je 40:20,21

b Je 37:28

c Je 39:7,8

d Je 40:20,22

e Mr 6:21

f Je 40:8

g Je 40:14

KAP. 41

h Da 2:1

Chavak'be ta sk'ob faraon li skopa jech ono'ox k'ucha'al chapas k'alal chap'isbe yuch'bole.^a **14** Pe vulesun me ta ajol un mi lek xa xbat akulejale. Avokoluk, ak'bun ta ilel ti tuk' ak'anojune xchi'uk albulun jk'oplal ta stojalal faraon sventa xu' xkich' lok'esel li'e. **15** Ta melel, laj yelk'anikun talel* li ta yosilal j-breoetike^b xchi'uk mu'yuk k'usi jpasoj ti li' tik'ilun ta chukele».^c

16 K'alal laj yak' venta li bankilal jpaspan ti lek smelolal li vaychil laj yal Josee, xi laj yale: «Livaychinaj ek, laj kil kajal ta jol oxib moch sakil pan. **17** Li ta yoxkojal moche oy ep ta tos k'usitik lelik ta'ajesbil sventa li faraone xchi'uk laj kil ti oy mutetik ti yakal tsajesbeik sbel li moch kajal ta jole». **18** Xi la stak' li Josee: «Li oxib moche ja' smelolal oxib k'ak'al. **19** Mi la sta oxib k'ak'ale, chtuch'bot ajol li faraone xchi'uk tsjok'anot ta jtel te'. Chlaj ta ti'el ta mutetik li abek'tale».^d

20 K'alal lok' oxib k'ak'al une, ja'o skumpleanyo^e li faraone, jech oxal la spas jun muk'ta ve'el sventa skotol li jajtuneltake. Te la slok'es talel* ta stojalal jajtuneltak li bankilal jp'is-uch'bole xchi'uk li bankilal jpaspane. **21** Laj yak'be yabtel yan velta li bankilal jp'is-uch'bole, va'un jech la sp'isbe-o yuch'bol li faraone. **22** Yan li bankilal jpaspane jok'anat yu'un li faraon jech ono'ox k'ucha'al albatik smelolal yu'un Jose li xvayichike.^f **23** Pe li bankilal jp'is-uch'bole mu'yuk vul ta sjol li Josee; ch'ay-o xa'i.^g

41 K'alal ech' xa ox lek chib jabile, vaychinaj^h li faraone. Te la va'al ta sts'el uk'um Nilo. **2** Ti bu va'al une, lok' talel vukot me' vakax li ta uk'ume, lek spat xokonik xvinaj xchi'uk

40:15 *O «la spasikun talel sekues-trar». ^aLiteral «posoe; ch'ene».

40:20 *Literal «la stoybe sjol».

jup'emik, te yakal tslo'ik yaxal* li ta Niloe.^a **3** Oy yan vukot me' vakax ti lok'ik talel ta spat li jup'em me' vakaxetik ta Niloe, ch'abal lek xvinaj spat xokonik xchi'uk toj bakik, te la skotan sbaik ta sts'el li jup'em me' vakaxetik ta sti'il Niloe. **4** Va'un, li bakil me' vakaxetik xchi'uk ti ch'abal lek xvinaj li spat xokonike lik sbik'ik li vukot jup'em me' vakaxetik xchi'uk ti lek xvinaj spat xokonike. Jech julav li faraone.

5 Cha'vay li faraone xchi'uk vaychinaj yan velta xtok. Li avi une, oy vukchoj sat trigo* ti yakal chch'i muyel ta jun no'ox ste'ele, noj lek sat xchi'uk lek k'upil sba.^b **6** Te no'ox ch'i talel xtok vukchoj sat trigo ti jich'ilik xchi'uk ti takinik ta skoj li ik' chlik talel ta slok'eb k'ak'ale. **7** Li sat trigo ti jich'ilike lik sbik'ik li vukchoj sat trigo ti noj lek sat xchi'uk ti lek k'upilik sbae. Jech julav li faraone, va'un laj yak' venta ti ja' no'ox chvaychinaje.

8 Lo'ilaj tajek yo'onton li ta sobe. Jech oxal, la stak ta ik'el skotol li paleetik ti xchanojik majiae xchi'uk skotol li buch'utik p'ijik te ta Ejiptoe. Li faraone la xchapbe li xvayiche, pe mu'yuk buch'u la snabe smelolal sventa xalbe li faraone.

9 K'alal jech k'ot ta pasele, li bankilal jp'is-uch'bole la xchi'in ta lo'il li faraone, xi laj yalbee: «Jamal chkal jmul li avie. **10** Faraon, k'alal ja'o kapemot ta jtojolalkutik li avaj-tunelunkutike, laj aval mantal ti xkich' tik'el ta chukel xchi'uk li bankilal jpaspan^c li ta chukinab ta sna li bankilal yu'un jchabivanejetike. **11** Ta ts'akale, ta jun no'ox yak'obalil livaychinaj-kutik. Oy lek smelolal ta jujun li k'usi la jvaychinkutike.^d **12** Te oy jun j-ebreo kerem, ja' yajtunel li bankilal yu'un jchabivanejetike.^e K'alal la jchapbekutik

41:2, 18 *O «ts'i'lele». 41:5 *O «seva-da».

KAP. 41

a Je 41:18-21

b Je 41:22-24

c Je 40:2, 3

d Je 40:5

e Je 39:1

Kolumna 2

a Je 40:8

b Je 40:21, 22

c Sl 105:20

d Je 40:15

e Da 5:12
Ech 7:9, 10

f Je 40:8
Da 2:23, 28

g Je 41:2-4

ya'ie,^a lik yalbunkutik ta jujuntal k'usi smelolal li jvayichkutike. **13** Bats'i jech tajek k'ot ta pasel k'ucha'al laj yalbunkutik smelolale. Li vo'one laj avak'bun yan velta li kabtele, yan li jun vinike la ajok'an».^b

14 Li faraone la stak ta ik'el li Josee,^c ja' yu'un anil xa bat slok'esik tal ta chukinab.^{*d} La xjux stsotsil sjol[#] li Josee xchi'uk la sjel sk'u' spok', va'un och batel bu oy li faraone. **15** Li faraone xi laj yalbe li Josee: «Oy k'usi la jvaychin, ja' no'oxe mu'yuk buch'u xu' yu'un xalibun smelolal, pe ka'ioj ak'oplal ti xu' xavalbe smelolal k'alal mi oy buch'u la xchapbot junuk vaychile».^e **16** Xi tak'bat yu'un Jose li faraone: «iMa'uk vo'on ti chkich' tsakel ta ventae! Ja' Dios ti buch'u chalbe sk'oplal slekital li faraone».^f

17 Xi albat yu'un faraon li Josee: «Li ta jvayiche laj kil ti te va'alun ta sti'il uk'um Niloe. **18** Ti bu oyun une, lok' talel vukot me' vakax li ta Niloe, lek spat xokonik xvinaj xchi'uk jup'emik, te lik slo'ik yaxal* li ta Niloe.^g **19** Oy yan vukot me' vakax ti lok'ik tal ta spat li jup'em me' vakaxetike, abol sbaik, mi jutebuk lek xvinaj spat xokonik xchi'uk bakik. Mu'yuk-o bu jech kiloj me' vakaxetik ta skotol yosilal Ejipto ti toj ven chokol ta k'elbel spat xokonike. **20** Li bakil me' vakaxetik xchi'uk ti ch'abal lek xvinaj li spat xokonike lik sbik'ik li ba'yel vukot jup'em me' vakaxetike. **21** Pe k'alal laj xa ox sbik'ike, mu ch'unbajuk yilel ti jech la spasike, yu'un toj ven chopol-o ta k'elbel spat xokonik, jech yelanik k'ucha'al ono'ox ta slikebe. Jech liljulav-o.

22 »Ta ts'akal une, laj kil ta jvayich ti oy vukchoj sat trigo ti

41:14 *Literal «poso; ch'en». [#]Li ta ebreo k'ope xu' van ja' chalbe sk'oplal ti chjux li stsotsil sjole xchi'uk li yisim ta xokon sate.

yakal chch'i muyel ta jun no'ox ste'ele, noj lek sat xchi'uk lek k'u-pilik sba.^a **23** Te no'ox ch'i tale-let xtok vukchoj sat trigo ti takijemik, jich'ilik xchi'uk takinik ta skoj li ik' chlik talel ta slok'eb k'a-k'ale. **24** Li sat trigo ti jich'ilike lik sbik'ik li vukchoj sat trigo ti lek k'upilik sbae. Ja' yu'un laj kalbe li paleetik ti xchanojch' majae,^b pe mu'yuk buch'u xu' yu'un laj yalbun smelolal».^c

25 Va'un, li Josee xi laj yalbe li faraone: «Jtos no'ox li chib avayiche xchi'uk jun no'ox smelol. Faraon, li melez DiOSE chabot li k'usi tsnop tspase.^d **26** Li vukot lekil me' vakaxetike ja' sk'an xal vukub jabil. Jech xtok, li lekil vukchoj sat trigoe ja' sk'an xal vukub jabil. Jtos no'ox li chib avayiche xchi'uk jun no'ox smelol. **27** Li vukot bakil me' vakax xchi'uk ti chopolik ti ta ts'akal to lok'ik tale ja' sk'an xal vukub jabil. Jech xtok, li vukchoj sat trigo ti ch'abal lek sat xchi'uk ti takinik ta skoj li ik' chlik talel ta slok'eb k'a-k'ale ja' sk'an xal ti chtal vukub jabil vi'nale. **28** Ja' jech ch'ot ta pasele k'ucha'al chkalbote. Faraon, li melez DiOSE chak'bot avil li k'usi tspase.

29 »Ta skotol li yosilal Ejiptoe chtal vukub jabil ti chlok' lek ve'lile. **30** Pe mi ech' li vukub jabile, ta melez chtal vukub jabil vi'nal. K'alal jech ch'ot ta pasele, mu'yuk xa buch'u chvul ta sjol ti ayan to'ox ep ve'lil ta yosilal Ejiptoe, li vi'nale ta sokes komel li osile.^e **31** Ti lek to'ox tajek laj yak' ve'lil ta lume, mu'yuk xa buch'u chvul ta sjol ta skoj li vi'nal chtal ta ts'akale, yu'un toj tsots xa no'ox tajek. **32** Ti chib to velta la-ak'bat avayichine, faraon, ja' ti lek chapanbil yu'un melez Dios li k'usi tspase, po'ot xa jech tspace li melez DiOSE.

33 »Ja' yu'un, faraon, sa'o junuk p'ijil vinik xchi'uk ti lek sna' k'usi tspace, ja' va'ano ta sjunul li yosilal Ejiptoe. **34** Paso

KAP. 41
a Je 41:5-7

b Je 41:8
Da 2:2

c Da 2:27
Da 4:7

d Da 2:28
Am 3:7

e Ech 7:11

Kolumna 2
a Je 41:26, 47

b Je 41:48, 49
Ech 7:12

c Je 45:9, 11
Je 47:13, 19

d Je 39:6
SI 105:21
Ech 7:9, 10

e Da 5:7

me ta ora jech un, faraon, va'ano j-abteletik ta sjunul li lume. Ti k'u yepal chlok' ve'lil ta Ejiptoe nak'o jujun ta vo'ob. Jech xapas li vukub jabil chak' ep ve'lile.^a **35** Ti k'u sjalil lek jabiletik chtale, ak'o stsobik skotol li ve'lil* chlok'e. Faraon, ak'o yich' k'ejel[#] li ta snak'obil ave'el ta jujun jteklume, ak'o yich' tsobel xchi'uk ak'o yich' chabiel.^b **36** Li ve'lile chtun sventa oyuk k'usi slajesik li chonbolometik xchi'uk krixchanoetik k'alal mi tal li vukub jabil vi'nal ta yosilal Ejiptoe sventa mu xchamik ta skoj li vi'nale».^c

37 Toj lek laj ya'i faraon xchi'uk skotol yajtuneltak li k'usi albate. **38** Jech oxal, xi laj yalbe yajtuneltak li faraone: «¿Mi oy to bu ta jtatik yan vinik jech k'ucha'al li vinik li'e ti yich'o'jbe s-espirtu DiOSE?»^d **39** Ja' yu'un, xi albat yu'un faraon li Josee: «Ta skoj ti laj yak' ana' Dios skotol taje, mu'yuk buch'u yan jech ti lek sna' k'usi tspace k'ucha'al vo'ote xchi'uk ti lek p'ije. **40** Vo'ot atuk chabain li jnae xchi'uk jp'el sk'oplal chch'unboxuk amantal sjunul li jteklumale.^d Ja' no'oxe vo'on mas muk' jk'oplal ta skoj ti ajvalilune». **41** Xi to albat yu'un faraon li Josee: «Ta melez, yakal ta jva'anot sventa chabain sjunlejal li yosilal Ejiptoe».^e **42** Va'un, li faraone la slok'es li s-aniyo ti oy seyoale, laj yak'be ta sk'ob li Josee xchi'uk laj yak'be slap jlik k'u'il pok'il ti pasbil ta lekil linoe, jech xtok, la xojbe ta snuk' jlik nats'il ti pasbil ta oroe. **43** Laj yak' kajiuk batel li ta xchibal skareta ajvalile, jech xtok, xi tsots ch-avanik ta stojojal li Josee: «¡Avrekj!». * Ja' jech la sva'an ta sjunlejal li yosilal Ejiptoe.

41:35 *O «trigo o sevada». #O «na-k'el». **41:43** *Ya'eluke, ja' jp'el k'op ti chich' tunesel k'alal oy buch'u sk'an xich' ich'el ta muk' xchi'uk ti lekuk sk'oplale.

44 Xi to albat yu'un faraon li Josee: «Manchuk mi faraonun, pe mi mu'yuk chavak' avee, mi junuk krixchano oy k'usi xu' spas* ta sjunul yosilal Ejipto». **45** Ta ts'akale, li faraone Safenat-Panea laj yak'be sbi li Josee. Jech xtok, laj yak'be ta yajnil li stseb Potiferae, Asenat^b sbi li tsebe. Li Potiferae chtun ta paleal ta On.* Li Jose une lik sbain^f li yosilal Ejipto.^c **46** Yich'oj xa ox 30 jabil^d Jose k'alal k'ot ta stojolal* li faraone, li ajvalil ta Ejipto.

Li Josee lok' batel ta stojolal faraon sventa xbat xan sjunlejal li yosilal Ejipto. **47** Lek tajek k'usitik ch'i ta balumil li vukub jabil ti ja' sk'oplal lek chlok' ve'lile. **48** Li ta vukub jabile, jech-o la stsob Jose skotol li ve'lil ta yosilal Ejipto, te la sk'ej* li ta jteklumetike. Ti k'u yepal ta stsob ta yosilal jujun jteklume te no'ox la snak' komel. **49** Toj ep xa no'ox tajek ti k'u yepal ta stsob ve'lil li Josee, xko'olaj k'ucha'al li ji*^e oy ta ti' nabe. Laj yikaik spisel ta skoj ti mu xa xlanj ta p'isele.

50 Li Josee vok' cha'vo' xni-ch'on^e k'alal sk'an to'ox xk'ot li ba'yel jabil vi'nale, ja' yalab li Asenate, li stseb Potiferae ti chtun ta paleal ta One.* **51** Manases*^f laj yak'be sbi li sba xnich'on Josee, yu'un xi laj yale: «Li Diose laj xa yak' jch'ay ta ko'onton li jvokoltake xchi'uk li sna jtote». **52** Li xcha'vo'ale Efrain*^g laj yak'be sbi, yu'un xi laj yale: «Li-epaj xa yu'un Dios li ta lum ti bu laj kil jvokole».^h

53 Tsuts li vukub jabil ti lek laj yak' ve'lil' li ta yosilal Ejipto, **54** va'un lik li vukub jabil vi'nal

41:44 *Literal «tstoy sk'ob o yakan». **41:45, 50** *Ja' xkaltik, li Eliopolise. **41:45** ^fO «lik xan». **41:46** *O «lik tunuk ta stojolal». **41:48** *O «snak'». **41:49** *O «yi'». **41:51** *Ja' sk'an xal sjun ti buch'u chak' ch'ayuk ta o'ontonal li k'usitike». **41:52** *Ja' sk'an xal «chib to velta ch-epaj».

KAP. 41

a Je 44:18
Je 45:8
Ech 7:9,10

b Je 46:20

c Sl 105:21

d Nu 4:3
2Sa 5:4
Lu 3:23

e Je 48:5

f Je 50:23
Nu 1:34, 35

g Je 48:17
Nu 1:32, 33
Dt 33:17
Jos 14:4

h Sl 105:17,18
Ech 7:9,10

i Je 41:26

Kolumna 2

a Je 41:30
Ech 7:11

b Je 45:9,11
Je 47:17

c Je 47:13

d Sl 105:21

e Je 43:1

f Je 41:48,49
Je 47:16

g Je 47:4

KAP. 42

h Je 41:48,49

i Ech 7:12

j 1Kr 2:1,2

k Je 35:18,19
Je 42:38
Je 44:20

l Je 43:14

m Je 41:57
Ech 7:11

n Je 41:44
Je 45:8
Sl 105:21
Ech 7:9,10

o Je 47:14

p Je 37:7,9

jech ono'ox k'ucha'al laj yal li Josee.^a Li vi'nale k'ot ta skotol li lumetike, pe ja' oy ve'lil*^b ta sjunul yosilal li Ejipto. **55** K'un'kun' lik yil svokolik ta vi'nal sjunul li yosilal Ejipto, va'un li krixchanoetike lik sk'anbeik vokol faraon ti ak'o ak'batuk sve'elike.^c Jech oxal, li faraone xi laj yal-be skotol li j-epiotoetike: «Batanik ta stojolal Jose, pasik li k'usi chalboxuke».^d **56** Oy-o vi'nal ta sjunlejal li balumile.^e Ja' yu'un, li Josee lik sjam skotol li sna-k'obil ve'lil te oy ta stojolalike, la xchonbe li j-epiotoetike,^f yu'un toj tsots tajek li vi'nal ta yosilal Ejipto. **57** Jech xtok, ta skoj ti toj tsots tajek li vi'nal ta balumile,^g skotol xa no'ox jnaklejetik ta sjunlejal balumil talik ta Ejipto sventa tsmambeik Jose li sve'elike.

42 K'alal laj ya'i Jakob ti oy ve'lil* ta Ejipto,^h xi laj yal-be li xnich'nabtake: «¿K'u yu'un ti li' no'ox xak'el'elbe aba asatike?» **2** Xi to laj yale: «Laj ka'i ti oy ve'lil ta Ejipto. Yalanik batel sventa te xamanik talel jve'eltik yo' kuxulutik-o xchi'uk ti mu xijchame».ⁱ **3** Ja' yu'un, li lajun-vo' xchi'iltak ta vok'el Josee/ bat smanik tal ve'lil ta Ejipto. **4** Pe li Benjamin^k ti ja' xchi'il ta vok'el Josee mu'yuk takat batel yu'un Jakob xchi'uk li xchi'iltak ta vok'ele, yu'un xi laj yale: «Yik'aluk xu' k'usi snuptan ti xu' xcham-oe».^j

5 Jech oxal, li xnich'nab Israele batik ta manolajel, te xchi'ukik batel li yan jmanolajeletike, yu'un k'ot k'alal ta ta yosilal Kanaan li vi'nale.^m **6** Li Josee ja' yich'oj yabtel li ta slumal Ejiptoⁿ xchi'uk ja' chchonbe batel ve'lil skotol li krixchanoetik ta balumile.^o Va'un, te k'otik li xchi'iltak ta vok'el Josee xchi'uk la snijan sbaik ta stojolal.^p **7** Li Josee ta

41:54 *Literal «pan». **42:1** *O «trigo o sevada».

anil laj yojtkin ti ja' li xchi'iltak ta vok'el k'alal laj yile, pe mu'yuk laj yak' sba ta ojtikinel.^a Ja' yu'un, xi tsots la sk'oponave: «¿Bu likemoxuk talel?». Xi tak'avike: «Ta yosilal Kanaan, yu'un tal jmankutik ve'lil».^b

8 Ja' jech laj yojtkin xchi'iltak ta vok'el li Josee, pe li stukike mu'yuk laj yojtkinik. **9** Li Josee anil vul ta sjol li k'usitik la xvaychin ta stojolal li xchi'iltak ta vok'ele,^c xi laj yalanbee: «¿Jpa'ivanejoxuk!* ja' tal ak'elik ti butik k'un ta tsalel li jlumalkutike!». **10** Xi tak'avike: «Mu jechuk, kajval, li avajtunelunkutike ja' no'ox tal jman jve'elkutik. **11** Jun no'ox jtotkutik jkotolkutik. Tuk' li k'usitik ta jpaskutike. Li avajtunelunkutike ma'uk jpa'ivanejunktuk».* **12** Pe xi laj yale: «¿Altik chavalik! ¿Yu'un ja' tal ak'elik ti butik k'un ta tsalel li jlumalkutike!». **13** Xi laj yalike: «Li avajtunelunkutike 12 ta vo'unkutik ti jchi'il jbakutik ta vok'ele.^d Jun no'ox jtotkutik^e ti te nakal ta yosilal Kanaane, li mas its'inal ku'unkutike te xchi'uk komel li jtotkutike,^f pe li june mu'yuk xa te jchi'ukutik».^g

14 Pe xi la stak' li Josee: «Jech k'ucha'al laj xa kalboxuke: ¿Jpa'ivanejoxuk!».* **15** Chkak'oxuk ta preva. Jamal chkal ta skoj kuxul faraon ti mu'yuk chalok'ik batel ja' to mi tal li avits'inike.^h **16** Sutuk batel avu'unik junuk sventa chbat yik' talel li avits'inike, li yantike li' to chakomik ta chukele. Mi jech chapasike, chvinaj ti melel li k'usi chavalike, yan mi mu jechuke, jamal chkal ta skoj kuxul faraon ti jpa'ivanejoxuke».* **17** K'alal jech xa ox laj yale, oxib k'ak'al te la xchuk komel skotolik.

18 Xi albatik yu'un Jose li ta yoxibal k'ak'ale: «Sventa mu xa

KAP. 42

a Je 42:23

b Je 37:1
Ech 7:11, 12

c Je 37:7-9

d 1Kr 2:1, 2

e Eks 1:1-4

f Je 35:18, 19
Je 42:38
Je 43:7g Je 37:27, 35
Je 44:20h Je 42:34
Je 43:29

Kolumna 2

a Je 45:21, 23

b Je 37:18, 28
Je 50:17
Ech 7:9

c Je 37:21

d Je 9:5

e Je 43:30

f Je 42:19

g Je 43:23

chamike, pasik li'e, yu'un jxi'taoj* Dios li vo'one. **19** Mi tuk' li k'usi chapasike, komuk junuk avu'unik li ta chukinab ti bu to'ox tik'iloxuke, li yantike xu' xabantik xchi'uk xu' xavich'ik batel ve'lil ta skoj li vi'nal oy ta anaike.^a **20** Ik'beikun talel li avits'inike sventa xu' jpat ko'onton ti melel li k'usi chavalike, va'un mu'yuk chachamik un bi». Jech la spasik.

21 Xi lik yalbe sbaik ta jujuntale: «Jpel sk'oplal yakal chkich'tik kastigo ta skoj li jchi'iltik ta vok'ele,^b yu'un laj kiltik ti chil tajej svokol k'alal la sk'anbutik vokol ti oyuk xk'uxul ko'ontontik ta stojolale, pe mu'yuk la jchikintabetik. Jech oxal, k'ot ta jtojolaltik li vokoilil li'e». **22** Xi albatik yu'un li Rubene: «¿Mi mu xiuk laj kalboxuke: «Mu xasa' amulik ta stojolal li k'oxe», pe ti mu'yuk xach'unbeikune?^c Yakal chich' k'anel vokol avi ta sventa li xchich'ele».^d **23** Pe mu sna'ik ti x-a'ibatik yu'un Jose ta skoj ti te oy jun jelubtasej k'ope. **24** Ja' yu'un, la xch'ak sba batel li Josee xchi'uk lik ok'uk.^e K'alal sut sk'oponan yan veltae, te ta satik laj yik' batel li Simeone^f xchi'uk la xchuk.^g **25** Laje, li Josee laj yal mantal ti ak'o snojesbeik ta ve'lil li xkoxtalike* xchi'uk ti ak'o stik'beik sutel ta xkoxtalik li stak'ik ta jujuntale, jech xtok, laj yal mantal ti ak'o yak'beik batel sve'elik sventa bee. Ja' jech la spasik ta stojolalik.

26 La skajanik batel ta svuroik li sve'elike, va'un lok'ik batel te. **27** K'alal k'otik ti bu chkux yo'ontonike, oy jun yu'unik li ta sjam xkoxtal sventa xak'be sve'el li svuroe, ja' to laj yile te oy ta sti' xkoxtal li stak'ine. **28** Ja' yu'un, xi laj yalbe li xchi'iltak ta vok'ele: «¿La sutesbeikun tal li jtak'ine, li' tik'il ta jkoxtale!». Xi'ik ta-

42:18 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
42:25 *O xyav k'usitik yu'unike».

42:9, 14 *O «¿Jpamuk'tavanejoxuk!».

42:11 *O «¿Jpamuk'tavanejunktuk!».

42:16 *O «¿Jpamuk'tavanejoxuke».

jek, xt'eleletik xa likel,* xi laj yalbe sbaik ta jujuntale: «¿K'u van yu'un ti jech la spasbutik li Diose?».

29 K'alal k'otik ta yosilal Kanaan ti bu oy li stotik ti ja' li Jakobe, la xchapbeik skotol li k'usitik k'ot ta stojolalike, xi laj yalbeike: **30** «Li vinik ti ja' tspas mantal li ta lume tsotsik xa la sk'oponunkutik^a xchi'uk la spak'taunkutik ta jpa'iej* lum. **31** Pe xi laj kalbekutike: «Tuk' li k'usitik ta jpaskutike, ma'uk jpa'ivanejunkutik.^b **32** 12 ta vo'un-kutik^c ti jchi'il jbakutik ta vokel' ti jun no'ox jtotkutike. Li jun jchi'ilkutik ta vok'ele mu'yuk xa te jchi'ukutik,^d li mas its'inal ku'un-kutike te xchi'uk komel li jtotkutik ta yosilal Kanaan.^e **33** Pe xi laj yalbunkutik li vinik ti ja' tspas mantal li ta lume: «Xi ta jna' ti tuk' li k'usi chapasike: komuk jchi'in avu'unik junuk achi'ilik ta vokel'.^f Ich'ik batel ve'ilil ta skoj li vi'nal ta anaik, va'un xu' xabatik.^g **34** Laje, ik'beikun tale li avits'inike sventa jna' ti ma'uk jpa'ivanejoxuke,* ti tuk' li k'usi chapasike. Mi laj avik'ik tale, chkak'boxuk sutel li achi'ilik ta vok'ele xchi'uk xu' xap'olmajik li' ta lume».

35 K'alal ja'o chokobtas li xkoxtalike, laj yak'ik venta ti te tik'il tal li jujuchup stak'inik ta jujun xkoxtalike. K'alal laj yilik xchi'uk laj yil stotik ti te oy li jujuchup stak'inike, xi'el to k'otik. **36** Xi tsots laj yal li stotik Jakobe: «¡Mu'yuk xa junuk jnich'on chkom avu'unik!^h ¡Mu'yuk xa li' jchi'uktik li Josee!ⁱ ¡Mu'yuk xa li' jchi'uktik li Simeone!^j ¡Li avi stoke chavik'beikun batel li Benjamine! ¡Vo'on oy ta jtojolal skotol li vokolile!». **37** Xi laj yalbe

42:28 *O «lik nikikuk; lik bak'ikuk». **42:30** *O «jpamuk'taej». **42:31** *O «ma'uk jpamuk'tavanejunkutik». **42:34** *O «ma'uk jpamuk'tavanejoxuke».

KAP. 42

a Je 42:7,9

b Je 42:11

c Je 42:13

d Je 37:28, 35

e Je 35:18, 19
Je 42:4

f Je 42:19

g Je 42:2

h Je 43:14

i Je 37:28, 35

j Je 42:24

Kolumna 2

a Je 37:22
Je 46:9b Je 43:8, 9
Je 44:32c Je 37:31-34
Je 44:20d Sl 89:48
Ekl 9:10
Os 13:14
Ech 2:27
Ap 20:13e Je 37:34, 35
Je 44:29

KAP. 43

f Je 41:30
Ech 7:11

g Je 42:1, 2

h Je 42:15

i Je 42:15

j Je 32:28

k Je 42:13

l Je 42:16

m Je 37:26
Je 42:38

n Je 42:1, 2

o Ech 7:14

p Je 44:32

stot li Rubene: «Xu' xamil li cha'vo' jnich'on mi mu'yuk laj kik'bot sutel tale.^a Ak'o batuk, vo'on ta jchabi xchi'uk vo'on chki'bot sutel tal». **38** Pe xi laj yale: «Mu'yuk chchi'inoxuk yale li jnich'one, yu'un chamem xa li sban-kile xchi'uk stuktuk xa.^c Mi oy k'usi la snuptan ta be ti xu' xcham-oe, vo'oxuk ta akojik ta melet ti jech-o chkat ko'onton chbat ta Mukinal^{*d} li sakil jole». ^e

43 Li vi'nale mas to tsatsaj li ta lume.^f **2** K'alal laj xa ox slajesik li ve'ilil ti ay yich'ik talele ta Ejiptoe,^g xi albatik yu'un li stotike: «Sutanik batel, bat manik talele jutuk jve'eltik». **3** Xi tak'bat yu'un li Judae: «Xi jamal laj yalbunkutik li vinike: «Mu me xtal ak'elik jsat mi mu'yuk avik'ojik tal li avits'inike». ^h **4** Mi chatkat batel li kits'inkutike, chibat-kutik, ta jmankutik talele li ve'lile. **5** Pe mi mu'yuk chatak batele, mu'yuk chiyalkutik batel, yu'un xi laj yalbunkutik li vinike: «Mu me xtal ak'elik jsat mi mu'yuk avik'ojik tal li avits'inike». ⁱ **6** Xi la sjak' li Israele: «¿K'u yu'un laj avak'beikun jvokol ti laj to aval-beik li vinik ti oy to yan achi'ilik ta vok'ele?». **7** Xi la stak'ike: «Pe ja' la sjak' stuk jk'oplalkutik li vinike xchi'uk la sjak'be sk'oplal li kuts' kalalkutike, xi laj yale: «¿Mi kuxul to li atotike? ¿Mi oy to yan achi'ilik ta vok'el?», va'un laj kalbekutik.^k ¿K'uxi xa no'ox ta jna'kutik ti xi chalbunkutike: «Bat ik'ik talele li avits'inike?».^l

8 Li Judae xi xvulvun ta stojolal li Israele, li stote: «Ak'o jchi'in batel li kereme,^m koltaunkutik batel sventa xijxuxi xchi'uk mu xijchamutikⁿ xchi'uk mu xcham li jnich'nabkutike.^o **9** Vo'on ta jva'an jba ta sk'elet li mu k'usi snuptane.^p Vo'on xavak'bun ta jba. Mi mu'yuk laj kik'bot sutel tale,

42:38 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal.

jech-o me la jsa' jmul ta atojal sbatel osil un bi. **10** Ti manchukuk li' no'ox xich'ayetkutike, chib xa velta li-aykutik ti jechuke».

11 Xi albatik yu'un li Israele, li stotike: «Mi yu'un persa jech sk'an pasele cha'a, xi xapasike: tik'ik batel ta akoxtalik* li k'usitik mas lekik li ta jlumaltike. Ich-beik batel sventa smoton li vinike.^a Ich'ik batel jutuk balsamo,^b jutuk pom, ladano,^c pat te' ti oy xuch'ale,^c pistache xchi'uk almendra. **12** J-o'lol to jech yepal xavich' batel atak'inik; jech xtok ich'ik sutel li tak'in ti te tik'il tal ta sti' akoxtalike,^d yu'un yik'aluk ch'ay yo'ontonik. **13** Ik'ik batel li avits'inike, sunanik batel yo' bu oy li vinike. **14** Li Dios ti Buch'u skotol xu' yu'une ak'o skoltaoxuk sventa xk'uxubaj yo'onton ta atojalalik li vinike, yo' skoltaboxuk tal li jun achi'ilik ta vok'ele xchi'uk li Benjamine. Pe li vo'on une, jte xa xnel mi ch'abal jnich'on likome!».^e

15 Jech oxal, li viniketike la stsakik li matanaletike xchi'uk j-o'lol to jech yepal laj yich'ik batel li stak'inike, jech xtok, laj yik'ik batel li Benjamine. Va'un, lik stam batel sbeik, yalik batel ta Ejipto, te k'otik ta stojolal Jose yan velta.^f **16** K'alal laj yil Jose ti te xa xchi'ukik k'otel li Benjamine, xi laj yalbe ta anil li vinik ti ja' sventainojbe li snae: «Ik'o batel ta na li viniketike, milo chonbolometik xchi'uk paso ve'ilil, yu'un ta jchi'inik ta ve'el ta o'lol k'ak'al tana». **17** Ta ora no'ox jech la spas k'ucha'al albat yu'un Jose li vinike,^g laj yik'an batel ta sna li Josee. **18** Pe xi'ik tajek k'alal ik'atik batel ta sna Jose li viniketike, xi lik yalbe sbaik: «jTi li' chkich'tik ik'el tale, ja' ta skoj ti laj kich'tik sutesbel ta jkoxtalik li jtak'intik jun veltae. Avi une, chkich'tik kon-

43:11 *O «yav k'usitik avu'unik». #O «xuch' ti xmuet yik'e».

KAP. 43

a Je 32:20

b Jer 8:22

Ese 27:17

c Je 37:25

d Je 42:25, 35

e Je 42:36

f Je 37:7, 9

g Je 41:39, 40

Kolumna 2

a Je 42:25, 35

b Je 42:3

c Je 42:27

d Je 43:12

e Je 42:23, 24

f Je 43:11

g Je 43:16

h Je 37:7, 9

Je 42:6

i Je 43:7

j Je 37:7, 9

k Je 35:24

l Je 42:13

tranel, chijkom ta smosoik xchi'uk chik'ik komel li jvurotike!».^a

19 Jech oxal, nopajik batel ta stojolal li vinik ti ja' sventainojbe sna li Josee, te no'ox ta yochebal na la sk'o'ponik. **20** Xi laj yalike: «jAK'unikutik ta perton, kajval! Ay jmankutik ve'ilil li ta sba veltae,^b **21** pe k'alal lik'otkutik ti bu ta jkux ko'ontonkutike xchi'uk k'alal lik jam li jkoxtalkutike, jja' to laj kilkutikel, te oy ta sti' jkoxtalkutik li jtak'inkutike, lek ts'akal la jtakutik li jtak'inkutike.^c Jech oxal, ta jk'an ta jsutes ta jk'ob jtukutik. **22** Kich'o'jukutik tal mas tak'in sventa jman'kutik ve'ilil. Mu jna'kutik buch'u la stik' ta jkoxtalkutik li jtak'inkutike».^d **23** Xi tak'batike: «Mu k'u xal avo'ontonik, mu xaxi'ik. Li Adiosik xchi'uk ti ja' Sdios atotike ja' la stik'boxuk tak'in* li ta akoxtalike. Jna'oj ti la atojike». Ta ts'akale, koltabatik lok'el li Si-meone.^e

24 Va'un, li vinike laj yik'an o'chel ta sna Jose li viniketike. Laj yak'be vo' sventa spok yakanik xchi'uk laj yak'be sve'el li svuroike. **25** Li stukike lik xchapanik li matanaletik' sventa xak'beik k'alal mi vul ta o'lol k'a-k'al li Josee, yu'un laj ya'ik ti te jmoj chve'ike.^g **26** K'alal och ta sna li Josee, laj yich'beik o'chel ta yut sna li smotone xchi'uk la skejan spatan sbaik ta lumtik ta stojolal li Josee.^h **27** Ta ts'akale, xi jak'batik ta sventa ti k'u yelan oyike: «jK'u yelan li atotik ti mol xa ti laj avalbeik sk'oplale? jMi kuxul to?».ⁱ **28** Xi tak'avike: «Lek oy li jtotkutik ti ja' avajtunele, kuxul to». Va'un, la sni-jan sbaik xchi'uk la skejan spatan sbaik.^j

29 Xi laj yal k'alal la stoy sat xchi'uk laj yil li Benjamin ti ja' yits'ine, li yol sme'e:^k «jMi ja' li avits'inik ti laj avalbeikun sk'oplale?».^l Xi to laj yale: «Ak'o yak'bot

43:23 *Literal «k'ulejal».

bendision li Diose, kuni nich'on». **30** Anil xa lok' batel li Josee, yu'un xtuch'et xa yo'onton laj ya'i ta skoj li yits'ine xchi'uk bat sa' bu xu' x-ok'. Och batel ta jun kuarto ti bu stuk oye, va'un te lik ok'uk.^a **31** Ta ts'akale, la spok li sate xchi'uk lok' talel k'alal ech' xa ox yo'onton ta ok'ele, xi laj yale: «Lechanik tal li ve'lile». **32** Parte lechanbat sve'el li stuke xchi'uk parte lechanbat sve'elik li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk parte ve'ik li j-ejiptoetik ti te xchi'uke. Ti jech la spasike, ja' ta skoj ti chopol tajek chilik ti jmoj chve'ik xchi'uk j-ebroetiek li j-ejiptoetike.^b

33 Te chotanatik ta yeloval li Josee, ja' ta ba'yel ak'at li sba nich'onil ta skoj li sderechoe,^c laje xcholet tal li its'inaletike. Te sk'elk'elbe sba satik, yu'un labal sba cha'ik. **34** Li Josee tstakilan batel ve'lil li ta xmexaike, pe ja' vo'ob to velta yepal laj yak'be sve'el li Benjamin, ja' mu sta li yantike.^d Jech oxal, lek tajak ve'ik xchi'uk uch'bolajik xchi'uk li Josee.

44 Ta ts'akale, li Josee xi laj yalbe mantal li vinik ti sventainojbe snae: «Nojesbo ta ve'lil xkoxtalik li viniketike, ja' ti bu k'alal xu' yu'unik xkuchel batele, te xatik'be xtok li stak'ini-k ta jujuntal ta sti' xkoxtalike.^e **2** Pe te xatik'be batel jkopa ta sti' xkoxtal li mas k'oxe, ja' li jkopa pasbil ta platae. Te jmoj xatik'be batel xchi'uk li stojol sve'ele». Jech la spas k'ucha'al albat yu'un Jose li vinike.

3 K'alal naka to chlok' tal k'a-k'ale, takatik sutel xchi'uk svuroik li viniketike. **4** K'alal mu to toj nomuk slok'elik batel li ta jteklume, xi albat yu'un Jose li vinik ti sventainojbe snae: «¡Likan! ¡Bat nutso ta be li viniketike! Xi xavalanbe k'alal mi la atae: ¿K'u yu'un chopol la apakik sutel li k'usi lek lapasbatike? **5** ¿Mi mu

KAP. 43

a Je 42:23, 24

b Je 46:33, 34

Eks 8:26

c Je 49:3

Dt 21:17

d Je 45:22

KAP. 44

e Je 42:25

Kolumna 2

a Je 43:12

b Je 44:2

c Je 43:8

Je 44:32

d Je 37:7, 9

e Je 44:5

f Je 37:18, 28

Je 42:21, 22

ja'uk skopa ti bu ch-uch'bolaj li kajvale xchi'uk ti ja' tstunes sven-ta chalbe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akale? Toj ech' xa no'ox chopol li k'usi la apasike».

6 Li k'usi albate jech laj yalbe k'alal la sta li viniketike. **7** Pe xi la stak'ike: «¿K'u yu'un ti jech chaval taje, kajval? Mu sta-o ti jech ta jpaskutik ti ja' avajtunelunkutike. **8** ¡Le' to ta yosilal Kanaan laj kich'kutik sutel tal li tak'in chkil une, ja' li tak'in la jtakutik ta sti' jkoxtalkutike! Ja' yu'un, ¿k'uxi xa no'ox ti chkel-k'ankutik plata o mi oro li ta sna avajvale? **9** Mi oy buch'u yich'oj junukal ku'unutik ti ja' amosounkutike, ak'o chamuk. Kajval, li vo'onkutik xtoke xu' chik'otkutik ta amoso». **10** Xi la stak'e: «Jechuk xk'ot ta pasel k'ucha'al chavalike: ti buch'u yich'oje ja'uk xk'ot ta jmoso, li yantike mu'yuk amul xhakomik». **11** Ja' yu'un, anil xa la sylesik ta lumtik li xkoxtalike xchi'uk la stitunbeik li sti'e. **12** Lik xchaj ta sa'el, te lik sabe ta xkoxtal li mas bankilale, xcholet la sa' batel k'alal to ta xkoxtal li mas k'oxe. Va'un, te la stabe ta xkoxtal Benjamin li kopae.^b

13 Lik sli' ta jatel li sk'u' spok'ike xchi'uk ta jujuntal la xcha'kajan ta sba svuroik li yikatsike. Va'un, sutik batel li ta jteklume. **14** K'alal ochik batel ta sna Jose li Juda^c xchi'uk li xchi'iltak ta vok'ele, te oy-o li Josee. K'alal te k'otik ta stojolale, la skejan sbaik ta lumtik.^d **15** Xi laj yal li Josee: «¿K'u yu'un ti jech la apasike? ¿Mi mu xana'ik ti x-al yu'un k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal^e jun vinik jech k'ucha'al vo'one?». **16** Xi laj yal li Judae: «¿K'usi xa xu' xkalkutik ta atojolal un, kajval? ¿K'uxi xa xu' chkak'kutik ta ilel ti tuk' li k'usi ta jpaskutike? Li melet Diose laj xa svinajesbe smul li amosotake.^f ¡Li avi une, kajval, chi-ochkutik ta amoso xchi'uk li buch'u laj yich'

tabel li kopae!». **17** Pe xi albatike: «iMu sta-o ti jech ta jpase! Ja' no'ox chkom ta jmoso^a li buch'u laj yich' tabel li kopae. Li vo'oxuke junuk avo'ontonik xasutik batel ti bu oy li atotike».

18 Li Judae nopaj batel ta stojolal xchi'uk xi laj yalbee: «Kuni ajval, ta jk'anbot vokol ti ak'o xachikintabun jaype-luk li jk'ope. Ta skoj ti jech ajuel chkil k'ucha'al li faraone,^b mu xa-ilin ta jtjolal ti vo'on amosoune. **19** Li avajtunelunkutike xi la ajak'bunkutike, kajval: «Mi kuxul to atotik xchi'uk mi oy to yan ach'ililik ta vok'el?». **20** Xi la jtak'botkutike, kajval: «Kuxul to, mol xa xchi'uk oy jun skerem ta smalubel, ja' li mas k'oxe.^c Li sbankil ti jmoj sme'ike cham,^d jech oxal stuk xa kom.^e K'anbil tajek yu'un li stote». **21** Xi laj avalbunkutik ta ts'akal li amosounkutike: «Ik'beikun talel sventa xu' jk'el». **22** Pe xi laj kalbotkutike, kajval: «Mu stak' xikta komel stot li kereme, yu'un mi laj yikta komele, ta melel xu' me xcham li stote». **23** Va'un, xi laj avalbunkutik li amosounkutike: «Mi mu'yuk laj avik'ik tal li avits'inike, mu me stak' xak'elik yan velta li jsate». ^h

24 »Ja' yu'un, limuykutik batel ti bu oy li amoso ti ja' li jtotkutike, va'un laj kalbekutik li k'usitik laj avalbunkutike, kajval. **25** Xi laj yalbunkutik ta ts'akal li jtotkutike: «Sutanik batel, bat manik talel jutuk jve'eltik». **26** Pe xi laj kalbekutike: «Mu xu' xiyalkutik batel; ja' to chibat-kutik mi la xchi'inunkutik batel li kits'inkutike. Yu'un mi mu'yuk laj kik'kutik batel li kits'inkutike, mu xu' xbat jk'elbekutik sat li vinike». **27** Va'un, xi laj yal-bunkutik li amosoe, ja' li jtotkutike: «Ana'ojik lek ti ja' no'ox cha'vo' jnich'on laj yak'bun li kaj-nile». **28** Pe li june laj yiktaun, va'un xi laj kale: «iTa melel, laj yich' lilinel ta ti'el ta chonbo-

KAP. 44

a Je 44:9

b Je 41:44
Je 45:8c Je 42:13
Je 43:7

d Je 37:31-34

e Je 35:18, 19

f Je 42:15
Je 43:29

g Je 42:38

h Je 42:20

i Je 43:2

j Je 43:5

k Je 29:18
Je 30:22-24
Je 35:18, 19
Je 46:19

Kolumna 2

a Je 37:33

b Sl 16:10
Ekl 9:10
Os 13:14
Ech 2:27
Ap 20:13c Je 37:34, 35
Je 42:38
Sl 88:3

d Je 43:9

KAP. 45

e Je 43:30

f Ech 7:13

lom!»^a mu'yuk xa xkil-o. **29** Mi laj avik'ik batel ti bu mu xa xkile xchi'uk mi oy k'usi la snuptan ta be ti xu' xcham-oe, vo'oxuk ta akojik ta melel ti ta yatel ko'onton chbat ta Mukinal^b li sakil jole». ^c

30 »Mi mu'yuk kik'ojkutik sutel li kerem ta stojolal amoso ti ja' li jtote, ta skoj ti sk'anoj tajej li skerem jech k'ucha'al sk'anoj sba stuke. **31** ta me xcham mi laj yak' no'ox venta ti mu'yuk te kik'ojkutik sutel li kereme. Ja' me ta jkojkutik ta melel ti jech-chat yo'onton chbat ta Mukinal* ku'unkutik sakil sjol li jtotkutike. **32** Li amosoune la jva'an jba sventa jk'el ti mu k'usi snuptan li kereme, yu'un xi laj kalbee: «Mi mu'yuk laj kik'bot sutel tale, jech-o me la jsa' jmul ta atojo-lal sbatal osil un bi». ^d **33** Tana un, avokoluk, vo'on ti amosoune, ak'o komkun ta xk'exol li kereme, vo'on komkun ta amoso, ja' ak'o batuk xchi'uk xchi'iltak ta vok'el li kereme. **34** iK'uxi xa no'ox xu' chisut batel ta stojolal jtot mi mu'yuk kik'oj sutel li kereme? iMu sts'ik ku'un mi laj kil k'u yelan chil svokol li jtot ta skoj taje!».

45 Ta skoj taje, li Josee mu xa sts'ik yu'un laj ya'i ti mu x-ok' ta yeloval li yajtunelta-ke,^e ja' yu'un xi avane: «iLok'anik batel akotolik!». K'alal mu'yuk xa buch'u te kome, laj yak' sba ta ojtikinel Jose ta stojolal li xchi'iltak ta vok'ele. ^f

2 Tsots tajek lik ok'uk, laj to ya'iik li j-ejiptoetike xchi'uk li buch'utik te oyik ta sna faraone. **3** Ta ts'akale, xi laj yalbe xchi'iltak ta vok'el li Josee: «Vo'on Joseun. iMi kuxul to li jtote?». Ta skoj ti ch'ayal to tajek k'ot yo'ontonik li xchi'iltak ta vok'ele, mu'yuk k'usi la stak'ik jutebuk.

44:29, 31 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal.

4 Ja' yu'un, li Josee xi laj yal-be li xchi'iltak ta vok'ele: «Nopajanik tal ta jtojolal, avokolikuk». Ja' yu'un, nopajik batel.

Xi albatike: «Vo'on Joseun, ja' li achi'ilikun ta vok'el ti la achonik ta sk'ob j-egiptoetike.»^a 5 Pe mu xavak'be aba avokolik xchi'uk mu xavak'be aba amulinik ti li' la achonikun tale; yu'un ja' Dios la stakun jelavel avu'unik sventa mu'yuk buch'u xcham.^b 6 Yu'un ja' to xchibal jabil vi'nal li' ta osile^c xchi'uk chtal to vo'ob jabil ti mu'yuk chich' lokel balumil o ti chich' tsobbel sat k'usi chlok'e. 7 Pe ta sju'el Dios la stakun jelavel avu'unik sventa mu xlaj li avuts' avalalik^d li' ta balumile xchi'uk sventa kuxul xakomik. 8 Ja' yu'un, ma'uk vo'oxuk ti la atakikun tale, ja' la stakun tale mel Dios sventa sva'anun ta bankilal jtojobtasvanej* yu'un li faraone, jech xtok, ja' sventa xik'ot ta yajval li snae xchi'uk xik'ot ta jpasmantal ta skotol li yosilal Egiptoe.^e

9 »Sutanik batel ta anil bu oy li jtote, xi xavalbeike: «Xi laj yal li akere Josee: «Li Diase la sva'anun ta bankilal ta sjunul Egipto.^f Yalan talel ti bu oyune, mu me xajalij.^g 10 La' naklan ta yosilal Gosen^h sventa nopol xa oyot ta jtojolal, vo'ot, anich'nabtak, amamobtak, achijtak, avakaxtak xchi'uk skotol li k'usitik oy avu'one. 11 Vo'on chkak'bot ave'el te, yu'un oy to vo'ob jabil vi'nal.ⁱ Yu'un mi mo'oje, ta povreal chkom li anae xchi'uk li vo'ote, jech xtok, chcham skotol li k'usitik oy avu'one». 12 Vo'ot xchi'uk li kits'in Benjamine chavak'ik venta ta asat atukik ti vo'on ta mel ti buch'u yakal tsk'oponoxuke.^j 13 Albeik jtot skotol li jmk'ulal jtaoj ta Egiptoe xchi'uk skotol li k'usitik laj avilik li'e. Sujo abaik, bat ik'ik yalel tal li jtote.»

45:8 *Literal «k'ucha'al totil».

KAP. 45

a Je 37:28
Ech 7:9

b Je 47:23, 25
Je 50:20
Sl 105:17

c Je 41:30
Je 47:18

d Je 46:26

e Sl 105:21
Ech 7:9, 10

f Je 45:26

g Ech 7:14

h Je 46:33, 34
Je 47:1
Eks 8:22
Eks 9:26

i Je 47:12

j Je 42:23

Kolumna 2

a Je 46:29

b Je 47:6

c Je 41:39, 40

d Je 45:27
Je 46:5

e Je 47:9

f Je 46:6

g Je 43:34

14 Va'un, la smey* li yits'in Benjamine xchi'uk t'om yok'el. Li Benjamin eke ok' k'alal smeyojbe snuk' li sbankile.^a 15 Li Josee la sts'uts'* skotol li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk ok' k'alal la smeyane. Ta tsakale, li xchi'iltak ta vok'ele lo'ilajik xchi'uk li Josee.

16 Xi k'ot a'eyj ta sna li faraone: «jTalemik xchi'iltak ta vok'el li Josee!». Lek laj ya'ik faraon xchi'uk li yajtuneltake. 17 Xi albat yu'un faraon li Josee: «Xi xavalbe li achi'iltak ta vok'ele: «Xi xapasike: kajanbeik yikats li achonbolomike, va'un batanik li ta yosilal Kanaane. 18 Bat ik'ik talel li atotike xchi'uk li buch'utik te oy ta anaike, li' xatalik ta jtojolale. Chkak'boxuk li k'usitik lelik ta yosilal Egiptoe xchi'uk ja' chalajesik* li k'usitik mas lelik chlok' ta balumile». 19 Li vo'ot une Jose chavich' albel mantal ti xi xavale: «Xi xapasike: ik'ik batel karetaetik^d li ta Egipto sventa li avalab anich'nabike xchi'uk sventa li avajnilike. Te xakajanik talel ta junuk kareta li atotike, va'un la'ik li'e.^e 20 Skotol li k'usitik lelik chlok' ta yosilal Egiptoe ja' avu'unik,^f jech oxal mu xavul avo'ontonik yu'un li k'usitik oy avu'unike».

21 Ja' jech la spasik li xnich'nabtak Israele, jech xtok, li Josee laj yak'anbe batel karetaetik jech k'ucha'al laj yal mantal li faraone xchi'uk laj yak'anbe batel k'usitik chtun yu'unik sventa be. 22 Laj yak'anbe jujuchoj sk'u' spok'ik, pe li Benjamine laj yak'be oxib sien ta sep plata xchi'uk vo'choj sk'u' spok'.^g 23 Li stote la stakbe batel lajunktot tot vuro ti xkuchoj batel k'usitik lelik chlok' ta Egiptoe. Jech xtok, ta stakbe batel lajunktot me' vuro ti xkuchoj batel pan, yan v'eliletik xchi'uk sve'el stot ti chtun

45:14 *Literal «la skajan sba ta snuk'».

45:15 *O «sbuts'; sts'uts'un». 45:18

*O «chakuxiik-o».

yu'un sventa bee. **24** La stak batel li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk xi laj yalanbe k'alal chbatik xa oxe: «Mu me xavut abaik ta be». ^a

25 Va'un, lok'ik li ta Ejiptoe, muyik batel xchi'uk K'otik li ta yosilal Kanaan ti bu oy li stotik Jakobe. **26** Xi k'ot yalbeike: «iKuxul to li Josee xchi'uk ja' jpasmantal ta skotol li yosilal Ejiptoe!». ^b Mu xa sna' k'usi chal, yu'un mu xch'un cha'i li k'usi ch-albate. ^c **27** K'alal jech jal yalilanbeik-o li k'usitik laj yal Josee xchi'uk k'alal laj yil li karetaetik stakoj batel Jose sventa x-ik'at batele, cha'kuxi to laj ya'i li stotik Jakobe. **28** Xi tsots laj yal li Israele: «iTa jch'un ti melele! iK'uxul to li jnich'on Josee! iChbat jk'el yo' to mu xichame!». ^d

46 Jech oxal, li Israele laj yich' batel skotol li k'usitik oy yu'une, * va'un lok' batel. K'alal k'ot ta Beer-Sebae, ^e te laj yak'be milbil matanal li Dios yu'un stote, li Isaake. ^f **2** Li Diose la sk'opon ta ak'obaltik ta jun vaychil li Israele, xi laj yale: «iJakob, Jakob!», xi tak'ave: «iLi' oyune!». **3** Xi laj yale: «Vo'on li meyel Diosune, ja' li Sdios atote. ^g Mu xaxi' ti chayal batel ta Ejiptoe, yu'un te chkak' k'otan ta jun muk'ta lum. ^h **4** Vo'on ta jchi'inot yale li ta Ejiptoe xchi'uk vo'on ta jlok'esot sutel tal xtok. ⁱ Li Josee chak' sk'ob li ta asate. ^j»

5 Ta ts'akal une, laj yikta komel Beer-Seba li Jakobe. Va'un, li xnich'nabtak Israele la xkuchik batel ta kareta li stotik, li Jakobe. Ja' li karetaetik stakoj batel faraone. La xkuchik batel xtok li yalab xnich'nabike xchi'uk li yajnilike. **6** Laj yik'ik batel skotol li xchonbolomike xchi'uk skotol li k'usitik la ta stsob sba yu'unik ta yosilal Kanaane. Ja' jech och

46:1 * O «laj yik' batel skotol li buch'utik ja' yu'une». **46:4** * Ja' xkaltik, tsmakbe sat k'alal mi cham li Jakobe.

KAP. 45

a Je 42:21, 22

b Si 105:21

c Je 42:38
Je 44:27, 28

d Je 46:30

KAP. 46

e Je 21:31

f Je 31:42
Eks 3:6

g Je 28:13

h Je 12:1, 2
Eks 1:7
Dt 26:5i Je 15:16
Je 28:15
Je 47:29, 30
Je 50:13

j Je 50:1

j Je 50:1

j Je 50:1

Kolumna 2

a Eks 1:1-4

b Je 35:23
1Kr 5:1

c Nu 26:5, 6

d Je 29:33

e Nu 26:12, 13
1Kr 4:24

f Je 29:34

g 1Kr 6:16

h Je 29:35
Ap 5:5

i Je 38:2-5

j Lu 3:23, 33

k Je 38:30

l Je 38:7, 9, 10

m Nu 26:21
1Kr 2:5n Nu 26:23, 24
1Kr 7:1

o Je 30:20

p Nu 26:26

q Je 30:21

r Je 30:11

s Nu 26:15-17

t Je 30:13

u Nu 26:44, 45

v Je 29:24

w Je 30:24

x Je 35:18

ta Ejipto Jakob xchi'uk skotol li yuts' yalale. **7** Laj yik' batel ta Ejipto li skeremtake, li stsebetake xchi'uk li smamobtake, skotol li yuts' yalale.

8 Xi sbiik li xnich'nabtak Israel ti ochik ta Ejiptoe, ^a ja' li Jakob xchi'uk xnich'nabtake. Li sba xnich'on Jakobe Ruben ^b sbi.

9 Li xnich'nabtak Rubene ja'ik Anok, Palu, Esron xchi'uk Karmi. ^c

10 Li xnich'nabtak Simeone ^d ja'ik Jemuel, Jamin, Oad, Jakin, Soar xchi'uk Xaul ^e ti ja' yol jun jkanaan antse.

11 Li xnich'nabtak Levie ^f ja'ik Guerson, Koat xchi'uk Merari. ^g

12 Li xnich'nabtak Judae ^h ja'ik Er, Onan, Sela, ⁱ Peres/ xchi'uk Sera. ^k Pe li Er xchi'uk Onane te chamik ta yosilal Kanaan. ^l

Li xnich'nab Perese ja' Esron xchi'uk Amul. ^m

13 Li xnich'nabtak Isakare ja'ik Tola, Puva, Yob xchi'uk Simron. ⁿ

14 Li xnich'nabtak Sabulone ^o ja'ik Sered, Elon xchi'uk Jaleel. ^p

15 Taje ja' li yalabtak Lea ti te vok'ik ta Padan-Aram ti ja' xnich'nabtak Jakobe, te xtok li stsebe, li Dinae. ^q Ta skotol li skeremtak xchi'uk stsebetake ja'ik 33 ta vo'.

16 Li xnich'nabtak Gade ^r ja'ik Sifion, Agui, Suni, Esbon, Eri, Arodi xchi'uk Areli. ^s

17 Li xnich'nabtak Asere ^t ja'ik Imna, Isva, Isvi xchi'uk Berias. Li stsebalike ja' Sera.

Li xnich'nab Beriase ja'ik Eber xchi'uk Malkiel. ^u

18 Taje ja' yalabtak Silpa ^v ti ja' to'ox skiaara Laban ti ja' laj yak'be li stsebe, li Leae. Ja' xnich'nabtak Jakob ti vok' yu'un li Silpae, ta skotolike ja' 16 ta vo'.

19 Li yalab yajnil Jakob ti ja' li Raकेle ja' Jose ^w xchi'uk Benjamin. ^x

20 Li xnich'nab Jose ti vok' ta yosilal Ejiptoe ja' Manases^a xchi'uk Efrain.^b Ja' yalab Ase-nat,^c li stseb Potiferae. Li Potiferae chtun ta paleal ta On.*

21 Li xnich'nabtak Benjamine^d ja'ik Bela, Beker, Asbel, Guera,^e Naaman, Ei, Ros, Mupim, Upim^f xchi'uk Ard.^g

22 Taje ja'ik li yalabtak Rakel ti ja' xnich'nabtak Jakobe. Ta skotolike ja' 14 ta vo'.

23 Li xnich'on* Dane^h ja' Usim.ⁱ

24 Li xnich'nabtak Neftalie/ ja'ik Jaseel, Guni, Jeser xchi'uk Sillem.^k

25 Taje ja' yalabtak Bila ti ja' to'ox skiara Laban ti ja' laj yak'be li stsebe, li Rakele. Ja' xnich'nabtak Jakob ti vok' yu'un li Bilae, vukvo' ta skotolik.

26 Skotol li snitilulal Jakob ti ochik ta Ejiptoe ja'ik 66 ta vo'.^l Parte li yajnil skeremtak Jakobe.

27 Cha'vo' no'ox xnich'nab Jose ti te vok' ta Ejiptoe. Skotol li krixchanoetik ti ja' snitilulal Jakob ti batik ta Ejiptoe ja'ik 70 ta vo'.^m

28 Li Jakobe la stak jelavel Judaⁿ sventa xbat yalbe Jose ti te xa chbat ta Gosene. K'alal ochik ta yosilal Gosene,^o **29** li Josee laj yal mantal ti ak'o chapanbatuk li skaretae. Muy batel, bat snup ta be ta Gosen li Israele, li stote. K'alal la snup sbaike, ta anil la smey* xchi'uk te ok' k'uk sjalil.^p **30** Xi albat yu'un Israel li Josee: «Li avi une xu' xa xicham xilaj, laj xa kil asat xchi'uk laj xa jna' ti kuxulot toe».

31 Li Jose une xi laj yalbe li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk li buch'utik te oy ta sna stote: «Ak'o muykun batel sventa chbat jk'opon li faraone,^p xi chkalbee: «Vulik xa me li jchi'iltak ta vo-

46:20 *Ja' xkaltik, li Eliopolise. **46:23** *Literal «xnich'nabtak». **46:29** *Literal «la skajan sba ta snuk'». #O «ep ta velta ok' k'alal smeyojbe snuk'e».

KAP. 46

a Je 41:51
b Je 41:52
c Je 41:50
d 1Kr 7:6
e 1Kr 8:1, 3
f 1Kr 7:12
g Nu 26:38-40
h Je 30:6
i Nu 26:42
j Je 30:8
k Nu 26:48, 49
l Je 35:10, 11
m Eks 1:5
Dt 10:22
Ech 7:14
n Je 43:8
Je 44:18
o Je 45:10
Je 47:1
p Je 41:39, 40

Kolumna 2

a Je 45:19
Ech 7:13
b Je 31:17, 18
Je 47:3
c Je 31:38
d Je 46:6
e Je 30:35, 36
f Je 45:17, 18
Je 47:27
g Je 43:32

KAP. 47

h Je 46:31
i Je 45:10
Eks 8:22
j Ech 7:13
k Je 12:16
Je 26:12, 14
Je 31:17, 18
Je 46:33, 34
l Je 15:13
Dt 26:5
Sl 105:23
Ech 7:6
m Ech 7:11
n Je 45:10
o Je 45:17, 18

le'le xchi'uk li buch'utik te oy ta sna jtote, ti te to'ox oyik ta yosilal Kanaane.^a **32** Ja' jchabichijetik^b li viniketike xchi'uk ja' jts'unchonbolometik.^c Yik'ojik tal li xchijike, li xvakaxike xchi'uk skotol li k'usitik oy yu'unike.^d **33** Mi la stakoxuk ta ik'el faraon xchi'uk mi la sjak'boxuk k'usi cha-abtejik-oe, **34** xi xavalike: «Li avajtunelunkutike ta jke-remalkutik ono'ox lik jts'unikutik chonbolometik k'alal to li avie jech k'ucha'al li jmltotkutike».^e Jech xavalik sventa xu' te xanakiik ta yosilal Gosen,^f yu'un li j-epjiptoeतिकe chopol tajeck chilik li jchabichijetike».^g

47 Va'un, li Josee xi bat yalbe li faraone:^h «Vulik xa me li jtote xchi'uk li jchi'iltak ta vok'el ti likik talek ta yosilal Kanaane, tal xchi'uk xchijik, xvakaxik xchi'uk skotol li k'usitik oy yu'unike, te xa oyik ta yosilal Gosen».ⁱ **2** Laj yik' batel vo'ob xchi'iltak ta vok'el, laj yak'anbe yojtkin li faraone.^j

3 Xi albatik yu'un faraon li xchi'iltak ta vok'el Josee: «¿K'usi cha-abtejik-o?». Xi la stak'beik li faraone: «Li avajtunelunkutike jchabichijunkutik jech k'ucha'al li jmltotkutike».^k **4** Xi laj yalbeik li faraone: «Tal naklikunkutik k'ucha'al jyanlum li' ta osile,^l yu'un mu'yuk yaxaltik sventa li jchijkutike, yu'un tsots tajeck li vi'nal ta yosilal Kanaane.^m Ja' yu'un, avokoluk, ak'o te xinakikutik ta yosilal Gosenⁿ li avajtunelunkutike». **5** Ja' yu'un, xi albat yu'un faraon li Josee: «Li' xa talik ta atojal li atos xchi'uk li achi'iltak ta vok'ele. **6** Vo'ot oy ta avok ta ak'ob li yosilal Ejiptoe. Te xbat avak' nakluk atos xchi'uk achi'iltak ta vok'el li ta osil ti bu mas leke.^o Te ak'o nakiikuk li ta yosilal Gosene. Jech xtok, mi oy junuk vinik ti lek xtojobe, ak'o xchabibun li jchonbolomtate».

7 Li Jose une laj yik' batel stot ti ja' li Jakob sventa xak'be

yojtkin li faraone. Li Jakobe laj yak'be bendision li faraone. **8** Xi jak'bat yu'un faraon li Jakobe: «¿Jayib ajabilal?». **9** Xi la stak'be li faraone: «Kich'oj xa 130 jabil, buyuk no'ox xital xibat* ti k'u xa sjalil kuxulune. Mu to jaluk kuxulun xchi'uk oy no'ox jvokol,^a ja' mas jal kuxiik li jmolto-tak ti xtal xbatik no'ox^b eke». **10** Laj une, li Jakobe laj yak'be komel bendision li faraone, va'un lok' batel.

11 Ja' yu'un, li Josee laj yak'be yosilik li ta yosilal Ejiptoe, te laj yak' nakiuk stot xchi'uk li xchi'iltak ta vok'el ta yosilal Rameses^c ti bu mas lek li ta osile. Jech la spas k'ucha'al albat yu'un li faraone. **12** Li Josee laj yak'be-o sve'el* li stote, li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta sna stote. Jech-o laj yak'be sve'elik ja' ti k'u yepal xnich'nabike.

13 Ta skoj ti tsots tajek li vi'nale, mu'yuk ve'lil* li ta sjunul lume. Jech oxal, lubtsajik ta skoj vi'nal^d li krixchanoetik ta Ejipto xchi'uk ta Kanaane. **14** Li Josee tstsob skotol li tak'in oy ta yosilal Ejipto xchi'uk ta yosilal Kanaan ti ja' stojol li ve'lil te chk'ot smanike.^e Li Josee jech-o la stsob tak'in ta sna li faraone. **15** Ta ts'akal une, laj stak'inik li ta yosilal Ejipto xchi'uk ta yosilal Kanaane, ja' yu'un li j-ejiptoetik talik ta stojolal li Josee, xi laj yalbeike: «¡Ak'bun jve'elkuxik! ¿K'u yu'un ti te no'ox ak'e-loj chichamkutik ta skoj ti laj xa li jtak'inkutike?». **16** Xi albatik yu'un li Josee: «Ik'beikun talel achonbolomik mi laj xa atak'inike, va'un jeltik ta ve'lil li achonbolomike». **17** Ja' yu'un, laj yik'beik talel Jose li xchonbolomike. Li Jose une la sjelbe ta

47:9 *O «jxanvilun no'ox; linaki k'ucha'al jyanlum». ^aO «jxanvilik no'ox; nakiik k'ucha'al jyanlum». **47:12** *Literal «span». **47:13** *Literal «pan».

KAP. 47
a Job 14:1, 2

b Je 25:7
Je 35:28

c Je 45:10
Eks 1:8, 11
Eks 12:37
Nu 33:3

d Je 41:30, 31

e Je 41:56
Je 44:25

Kolumna 2
a Je 41:48, 49

b Je 41:45

c Je 41:34

ve'lil li ska'ike, li xchijike, li xvakaxike xchi'uk li svuroike. Li va' jabile, jech-o la sjelbe ta ve'lil skotol li xchonbolomike.

18 K'alal ech' xa ox li va' jabile, talik ta yan jabil yan velta, xi k'ot yalike: «Kajval, jamal chkalbotkutik ti laj xa kak'botkutik li jtak'inkutik xchi'uk li jts'unbal chonbolomkutike. Mu'yuk xa k'usi x-ayan ku'unikutik sventa xkak'botkutik kajval, ja' xa no'ox li vo'onkutik xchi'uk kosilkutike. **19** ¿K'u yu'un ti te no'ox ak'e-loj chichamkutik xchi'uk ti jechete tsok li kosilkutike? Manunkutik xchi'uk kosilkutik sventa xavak'bun jve'elkutik, va'un chik'otkutik ta smoso faraon xchi'uk ja' chich' li kosilkutike. Ak'bunkutik sbek' ts'unobiletik sventa xikuxikutik xchi'uk mu xichamkutik, jech xtok, sventa mu jech'e'uk no'ox te sepel xkom li kosilkutike». **20** Li Josee la sman skotol li yosil j-ejiptoetik sventa xich' li faraone, yu'un ta jujuntal la xchon yosilik li j-ejiptoetik ta skoj ti tsots tajek li vi'nale; jech laj yich' faraon li osile.

21 Ja' yu'un, li Josee laj yalbe mantal li j-ejiptoetik te nakalik ta yosilal Ejipto ti ak'o baticuk ta naklej li ta jteklumetike, jech la spas ta sjunul li yosilal Ejiptoe.^a **22** Ja' xa no'ox mu'yuk la smanbe yosilik li paleetike,^b yu'un ja' ch-ak'batik yu'un faraon li k'usi tsajesike xchi'uk ja' kuxulik-o li k'usi ch-ak'batik yu'un faraone. Jech oxal, mu'yuk la xchon li yosilike. **23** Xi laj yalbe jteklum li Josee: «Laj xa jmanoxuk xchi'uk avosilik li avie, ja' yu'un ja' xa yu'unoxuk xchi'uk avosilik li faraone. Tsakik batel sbek' ts'unobiletik sventa xats'unik li ta osile. **24** Mi lok' sate, jujun ta vo'ob xavak'beik li faraone,^c yan li vo'oxuke chanib xavich'ik sventa xats'unik li ta osile, sventa ave'elik xchi'uk li buch'utik te oy ta anaike xchi'uk li avalab anich'nabike». **25** Ja' yu'un,

xi laj yalike: «Kuxulunkutik to avu'un.^a Mi lek chavilunkutike, kajval, chi-ochkutik ta smoso li faraone».^b **26** Va'un, li Josee laj yak' jun mantal ta Ejipto ti oy-o sbalil k'alal to tanae: ti jujun ta vo'ob chich' li faraone. Ja' xa no'ox mu'yuk xk'ot ta yu'un faraon li yosil paleetike.^c

27 Li Israele te kom nakiuk ta yosilal Gosen,^d li ta yosilal Ejiptoe, te la spas lek snaik xchi'uk te ayan ep xnich'nabik, jech epajik ta jyalel.^e **28** Te naki 17 jabil ta yosilal Ejipto li Jakobe. Ti k'u sjalil xkuxlejal li Jakobe ja' 147 jabil.^f

29 K'alal jutuk xa ox sk'an xcham li Israele,^g la stak ta ik'el li xnich'one, li Josee, xi laj yal-bee: «Mi lek chavilune cha'a, ak'o ak'ob avokoluk li ta yolon ko'e, ak'bun kil ti tuk' ak'anojune xchi'uk ti tuk' chavak' aba ta jtojolare. Avokoluk, mu li'uk xamukun ta Ejiptoe.^h **30** Lok'esun me batel ta Ejipto mi lichame,* te xbat amukun ti bu laj yich'ik mukel li jmoltotake».ⁱ Ja' yu'un, xi laj yal li Josee: «Jech ta jpas k'ucha'al chavale».^j **31** Xi albate: «Ak'o ave». Ja' yu'un, laj yak' ye.^k Laj une, la snijan sba ta sjol stem* li Israele.^k

48 K'alal ech' xa ox taje, xi albat li Josee: «K'elavil, chlubtsaj xa me li atote». Jech oxal, li Josee laj yik' batel li cha'vo' xnich'one, ja' li Manases xchi'uk Efraine.^l **2** Va'un, xi albat li Jakobe: «Tal me sk'elot li anich'on Josee». Ja' yu'un, laj to yak' persa xchoti ta stem* li Israele. **3** Xi albat yu'un Jakob li Josee:

«Li Dios ti Buch'u skotol x'u' yu'une laj yak' sba ta ilel ta jtojolal te la Lus, ta yosilal Kanaan xchi'uk laj yak'bun bendision.^m **4** Xi laj yalbune: «Yakal cha-epaj ku'un xchi'uk chkak' to

47:30 *O «mi bat vaykun xchi'uk li jmoltotake». 47:31; 48:2 *O «svayeb».

KAP. 47

a Je 45:5

Ech 7:11

b Je 47:19

c Je 47:22

d Je 47:4

e Eks 1:7

Dt 10:22

Sl 105:24

Ech 7:17

f Je 47:9

g Je 49:33

h Je 46:4

Je 50:13

Ech 7:15, 16

i Je 25:9, 10

Je 49:29, 30

j Je 50:5

k Ebr 11:21

KAP. 48

l Je 41:50

Jos 14:4

m Je 28:13, 19

Os 12:4

Kolumna 2

a Je 35:10, 11

b Je 28:13, 14

c Jos 14:4

1Kr 5:1

d Je 35:23

e Jos 13:29

Jos 16:5

f Je 35:19

g Mik 5:2

h 1Sa 17:12

Mt 2:6

i Je 41:50

j Ebr 11:21

k Je 37:34, 35

Je 42:36

Je 46:30

l Je 41:52

m Je 41:51

p'olan, jech xtok, chapas ku'un ta epal jteklumetik^a xchi'uk chkak'-be anitulal ta ts'akal li balumil lie, ja' chich'ik-o sbatal osil».^b

5 Ja' ku'un li cha'vo' anich'on^c li' vok'ik ta yosilal Ejipto k'alal mu to'ox chital ta atojolal li' ta Ejiptoe. Ja' ku'un chk'ot li Efrain xchi'uk Manases jech k'ucha'al ja' ku'un li Ruben xchi'uk Simeone.^d

6 Pe ja' xa avu'un chk'ot li yan anich'nabtak chvok' ta ts'akale. Li ta xrexto* osil chich' sban-kiltakike chich'ik ak'bel jutebuk ek.^e **7** Yan li vo'one, k'alal lilok' tal ta Padane, te cham ta jxokon li Rakele,^f ta yosilal Kanaan k'alal nome to'ox tajek sk'an xik'ot ta Efrate.^g Te la jmuk ta sbele Efrat, ja' xkaltik, ta Belen».^h

8 La stabe ta ilel xnich'nab Jose li Israele, xi la sjak'e: «zBuch'utik le' une?». **9** Xi la stak'be stot li Josee: «Ja' li jnich'nab ti li' laj yak'bun Diose».ⁱ Xi albate: «Ik'o tal ta jtojolal xcha'vo'al avokoluk sventa xkak'be bendision».^j **10** Li Israele yakal xa chmak sat ta skoj smalubel, jech oxal mu xa xil lek osil. Ja' yu'un, li Josee la snopajesbe batel li xnich'nabe. Li stot Jose une la sts'uts* xchi'uk la smeyanan. **11** Xi albat yu'un Israel li Josee: «La jnop ti mu'yuk xa ta xkil asate,^k pe li Diose laj to yak' kil xtok li anich'nabe». **12** Va'un, li Josee la snamajes lok'el li xnich'nab ti te oyik ta sjol yakan li Israele, li Jose une la skejan spatan sba ta lumtik.

13 Ta ts'akale, la snopajesbe batel li cha'vo' xnich'nabe, ta sbats'ik'ob laj yak' li Efraine^l sventa xak'be ta sts'etk'ob* li Israele. Ja' ta sts'etk'ob laj yak' li Manases^m sventa xak'be ta sbats'ik'ob li Israele. **14** Pe li Israele la stoy li sbats'ik'obe, la skajan ta sjol Efrain ak'o mi ja' its'inal. Ja' te la skajan sts'etk'ob* li ta sjol

48:6 *O «spukulal; sparte». 48:10 *O «sbuts'; sts'uts'un». 48:13, 14 *O «surto'ob».

Manasese. Yolbaj jech laj yak' li sk'obe ak'o mi sna'oj ti ja' sba nich'onil li Manasese.^a **15** Va'un, xi lik yak'be bendision li Josee:^b

«Li melel Dios ti ja' laj yich'ik ta muk'* li jtot Abraan xchi'uk Isaake,^c

li melel Dios ti xchabiojun k'ucha'al jchabichij ta sjunul jkuxlejal k'alal to avie,^d

16 li anjel ti la spojun talel ta skotol li jvokole^e ak'o yak'be bendision li keremete.^f

Li keremetik taje ta stojolalikuk xich'alel jbi xchi'uk sbitot ti ja' li Abraan xchi'uk Isaake, ak'o epajikuk ta jyalet li ta balumile»,^g

17 Li Josee chopol laj yil ti te skajanoj sbats'ik'ob stot ta sjol li Efraine, jech oxal ta stsakbe oxlok'el ya'i li sk'ob ti te skajanoj ta sjol Efrain sventa te skajanbe ta sjol li Manasese. **18** Xi laj yalbe stot li Josee: «Kuni tot, mu jechuk ma' le'e, yu'un ja' sba nich'onil li'e.^h Ja' kajano sbats'ik'ob ta sjol». **19** Pe li stote jech-o mu'yuk sk'an sjel li sk'obe, xi laj yale: «Jna'oj, kuni kerem, jna'oj. Tspas ta jteklum li stuk eke, muk' sk'oplal chbat ek. Pe ja' mas to muk' chbat sk'oplal li yits'ine,ⁱ ep tajak chbat snitilulal ti xko'olaj xa k'ucha'al muk'tik lume». **20** Xi laj yak'anbe-o bendision li va' k'ale:^k

«Ak'o staokuk ta alel j-israeletik k'alal xi chak'ik bendisione:

«Jechuk spasboxuk Dios jech k'ucha'al la spasbe li Efrain xchi'uk Manasese».

Jech-o ja' ba'el laj yalbe sk'oplal li Efraine, ja' ts'akal to li Manasese.

21 Va'un, xi albat yu'un Israel li Josee: «K'elavil, chicham xa me un,^l pe te chchi'inoxuk-o

48:15 *Literal «xanavik ta yeloval».

KAP. 48

a Je 41:51
Je 46:20

b 1Kr 5:2

c Je 17:1
Je 24:40

d Je 28:13
SI 23:1

e Je 28:15
Je 31:11
SI 34:7

f Je 32:26

g Eks 1:7
Nu 26:34, 37

h Je 41:51

i Nu 2:18-21

j Nu 1:32, 33

k Ebr 11:21

l Je 50:24

Kolumna 2

a Je 15:14
Je 26:3
Dt 31:8

KAP. 49

b Dt 33:6

c Je 29:32
Eks 6:14
1Kr 5:1

d Je 35:22

e Je 29:33, 34
Je 35:23

f Je 34:25

g Je 34:7

h Je 34:25

i Jos 19:1
Jos 21:41

j Je 29:35
Dt 33:7

k Je 43:8, 9
Je 46:28
1Kr 5:2

l Jue 1:2

li Diose xchi'uk chik'oxuk sutel li ta yosil amoltotakike.^a **22** Li vo'one ta melel chhak'bot jsepuk mas avosil* ti ja' mu sta jech chkak'be li achi'iltak ta vokele, ja' li osil la jpasbe ta kanal j-amorreotetik k'alal la jtsakik ta k'op ta j-espada xchi'uk ta j-arkoe».

49 Li Jakobe la stak ta ik'el li xnich'nabtake, xi laj yalanbee: «Tsobo abaik talel sventa xkalboxuk li k'usi chk'ot ta atojolalik ta mas ts'akale. **2** Xnich'nabtak Jakob, tsobo abaik tal xchi'uk chikintaik, chikintabeik li Israel ti ja' atotike.

3 »Vo'ote, Ruben,^b sba jnich'onot,^c kipalot xchi'uk sba jts'unbalot. Mas ich'bilot ta muk' xchi'uk mas oy avipal. **4** Pe ma'uk mas muk' ak'oplal chak'ot li vo'ote. Yu'un mu'yuk la apajtsan aba jech k'ucha'al li yok nojelal ta vo'e, laj avik'ubtasbe* li stem[#] atote.^d iTa melel, jech la spas!

5 »Li Simeon xchi'uk Levie sbankil yits'in sbaik.^e Li yabtejobik sventa chmilvanik-oe ja' chtun yu'unik sventa spasik-o k'op.^f **6** Mu'yuk-o ta jchi'inik. Mu'yuk jmoj chich'alel jk'oplal xchi'uk li stsobobbailike, yu'un ta sk'ak'al yo'onton la smilik viniketig xchi'uk ta jech no'ox la syayijesbeik spat yo' li tot vakaxetike. **7** Chopol k'optabiluk li sk'ak'al yo'ontonike, yu'un toj chopolik, jech xtok, chopol k'optabiluk li skapemal sjolike, yu'un toj tsots.^h AK'ik jpuk batel li ta yosilal Jakobe xchi'uk ak'ik jpuk batel li ta yosilal Israele.ⁱ

8 »Li vo'ot une, Juda,^j ta sk'upil k'optaot li achi'iltak ta vokele.^k Ch-och ta ak'ob li avajkontratake,^l tsnijan sbaik ta atojolal

48:22 *O «jtuch'uk yalyal osil». Literal «jsil osil». **49:4** *O «la asokesbe sk'oplal». #O «svayeb». **49:8** *Literal «Te chavak' ak'ob ta snuk' li avajkontratake».

li xnich'nabtak atote.^a **9** Xko'olaj k'ucha'al nene' leon li Judae.^b Kuni kerem, chati' li ave'ele, va'un chamuy batel mi laj avo'on-tone. Tsluban sba* xchi'uk te xach'al k'ucha'al jkot leon. Ta skoj ti xko'olaj k'ucha'al jkot leone, ¿mi oy van buch'u xu' k'usi spas sventa stots yu'un? **10** Mu'yuk chnamaj ta stojalal Juda li xvaxton ajvalile,^c jech xtok, mu'yuk chnamaj li xvaxton sventa tspas mantal ti te oy ta yakane, ja' to mi vul li Silo*^d ti chch'unbat smantul yu'un li jteklumetike.^e **11** Ta xchuk ta jpets te'el uva li svuroe, jech xtok, li yol sme' svuroe ta xchuk ta jpets te'el uva ti lek k'upil sbae. Ta xchuk' sk'u' spok' ta vino xchi'uk ta ya'lel uva. **12** Ik't'uban stsajal sbek' sat ta skoj li vinoe xchi'uk sak stanal ye ta skoj li lechee.

13 »Li Sabulone^f te chnaki ta ti' nab, ja' li ti' nab ti bu mats'ajtik s-anklailtak li varkoetike,^g te to chpaj sts'ak k'alal to ta stuk'il Sidon.^h

14 »Li Isakare'ⁱ xko'olaj k'ucha'al jkot vuro ti lek tsots sbakiltake, te mochol xchi'uk chib yikats. **15** Chak' venta ti lek no'ox li kuxob o'ontonale xchi'uk ti k'upil sba li balumile. Tsnijan snekeb sventa chkuch yikats xchi'uk chch'un ti ch-ak'bat spas tsatsal abtele.

16 »Li Dan^j ti ja' jun snitulal Israele ta xchapan li steklumale.^k

17 Ja'uk jkot kiletel chon ta ti' be li Dane, jkot kiletel chon oy xulub ti te chak' sba ta bee. Ja' tsstibe xchak yakantak ka' ti ja' chlom-o batel yu'un ta valopat li yajvale.^l **18** Ta jmala ti chtal koltavanane, Kajval Jeova.

19 »Li Gade^m chtal tsakatuk ta k'op yu'un j-elek'etik, pe li stuke chbat stsak ta k'op k'alal chbatik xa ox li j-elek'etike.ⁿ

49:9 *O «Chpuch'an sba». **49:10** *Ja' sk'an xal «li buch'u ja' yu'unex».

KAP. 49

a Nu 10:14
2Sa 5:3

b Ap 5:5

c Nu 24:17
2Sa 2:4
2Sa 7:16, 17

d Is 9:6
Ese 21:27
Lu 1:32
Ebr 7:14

e Sl 2:8
Is 11:10
Mt 2:6

f Dt 33:18, 19

g Mt 4:13

h Jos 19:10

i Dt 33:18
1Kr 7:5

j Dt 33:22

k Jue 13:2, 24
Jue 15:20

l Jue 14:19
Jue 15:15

m Dt 33:20

n Jos 13:8

Kolumna 2

a Dt 33:24

b 1Re 4:7, 16

c Dt 33:23

d Mt 4:13, 15

e Dt 33:13-17

f Je 37:5, 8
Je 40:15

g Je 50:20

h Jos 1:1, 6
Jue 11:32

i Dt 33:13

j Jos 17:14

k Dt 33:16

l Dt 33:12

m Jue 20:15, 16
1Sa 9:16

n Est 2:5
Est 8:7

20 »Ch-epaj* li sve'el^a Asere,^a chak' lekil ve'lil jech k'ucha'al sve'el jun ajvalil.^b

21 »Li Neftalie^c xko'olaj k'ucha'al jkot jich'il me' te'tikalchij. Lek p'ij ti k'u yelan chk'opoje.^d

22 »Li Josee^e ja' sk'elom jpets te' ti lek chak' sate, jpets te' ti lek chak' sat ti te oy ta sts'el jun sat vo'e.* Tslaman sba k'alal to ta sba muro li sk'obtate. **23** Li jt'ilesej flechaetike laj yak'beik-o svokol, la st'ilesbeik batel sflechaik xchi'uk oy-o sk'ak'al yo'on-tonik ta stojalal.^f **24** Ak'o mi jech, te sye'oj kom li s-arkoe,^g li sk'obe tsots-o kom xchi'uk xjoyij no'ox.^h Taje ja' jech la spas li buch'u xu' yu'un ta stojalal Jakobe, li jchabichije, li ton ta Israele. **25** Te chlik tale^{hi} ta stojalal li Sdios atote, ja' tskoltaot. Li stuke te xchi'uk li Buch'u skotol xu' yu'une, ja' ta xak'bot bendision, yu'un ja' chak'bot li vo' ti chlik taleⁱ ta vinajele xchi'uk ti chlok' ta olone. Chak'boxuk ep bendision, yu'un chak' ayunuk ep avalab anich'nabik xchi'uk chak' p'oluk li achonbolomike. **26** Mas lekik li bendision chak' atote, ja' xkom to li bendision li ta vitsetik ti te oy-o sbatel osile, li k'usitik k'upilik sba li ta bik'tal vitsetik ti te oy-oe.^j Li Jose te ch'akal ta stojalal li xchi'iltak ta vok'ele mu xpaj-o* li bendision^k chich'e.

27 »Li Benjamine^l jech-o chli-linvan ta ti'el jech k'ucha'al jkot lobo.*^m Li ta sobe ta sti' li sve'ele, k'alal ch'ayem xa ox batel k'a-k'ale, ta xch'ak li k'usi la sta tal ta tsakele».ⁿ

28 Taje ja' sk'oplal li 12 snitulal Israele, ja' jech laj yalanbe k'alal laj yak'be bendision li xnich'nabtake. Ja' jech laj yak'anbe

49:20 *Literal «Chjup'». ^aLiteral «span». **49:22** *O «nio'e». **49:25** *Ja' xkaltik, li Josee. **49:26** *Literal «te chkom-o ta sjol». **49:27** *Li loboe xko'olajtik k'ucha'al ok'il.

bendision ti k'u yelan staik-o ta jujuntale.^a

29 Xi laj yalanbe mantal ta ts'akale: «Po'ot xa chicham.^b Te xamukikun xchi'uk jmlototak li ta ch'en ti te oy ta yosil li j-et vnik ti Efron sbie.^c **30** Ja' li ch'en ta Makpela ti la sman Abraan sventa mukinale. Ja' li ch'en ti te xkom ta yeloval Mamre, ta yosilal Kanaane. Ja' li osil la smanbe Efron ti ja' li j-ete. **31** Te la smukik Abraan xchi'uk li yajnil ti ja' li Sarae.^d Te la smukik ek li Isaak^e xchi'uk li yajnil ti ja' li Rebekae. Te la jmkuk ek li Leae. **32** Li osil xchi'uk xchenale ja' laj yich'ik manbel li xnich'nabtak Ete».^f

33 Ja' jech laj yo'onton ta yalbel mantal xnich'nabtak li Jakobe. Va'un, la smuts muyel ta sba stem* li yakane. Cham, va'un laj yich'ik el batel ti bu oy li smolto-take.^g

50 Li Josee la smey ta anil li stote,^h laj yok'ita xchi'uk la sts'uts*.ⁱ **2** Laje, li Josee laj yalbe mantal li yajtuneltak ti ja' doktoretike ti ak'o xpoxtabeik sbek'tal' li stote. Ja' yu'un, li doktoretike la xpoxtabeik sbek'tal' li Israele, **3** la sts'akubtasik li 40 k'ak'ale, yu'un ja' jech sjalil ti chich'ik poxtaele. Jech xtok, li j-ejiptoetike 70 k'ak'al laj yok'itak.

4 K'alal ech' xa ox ti k'u sjalil chat yo'ontonik ta stojolare, li Josee xi bat yalbe li j-abteletik ta sna Faraone: «Mi lek chavilikune, xi xavalbeik li faraone: **5** «Li jtote laj yalbun ti ak'o xkak' kee,^j xi laj yalbune: «jK'elavil! Chicham xa me un.^k Te me xbat amukun li ta jmkunal' la jok' ta yosilal Kanaane»,^m Avokoluk, ak'o muykun batel sventa chbat jmkuk li jtote, chisut talel mi laje»». **6** Xi tak'av li faraone:

49:33 *O «svayeb». [#]Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'u chchame. **50:1** *O «sbuts'; sts'uts'un».

KAP. 49

a Ebr 11:21

b Je 35:29
Je 49:33

c Je 23:17, 18

d Je 23:2, 19
Je 25:9, 10

e Je 35:29

f Je 23:17, 18

g Ech 7:15

KAP. 50

h Je 46:4

i Je 50:26

j Je 47:29-31

k Je 48:21

l Je 46:4
Je 47:29m Je 23:17, 18
Je 49:29, 30

Kolumna 2

a Je 47:31

b Sl 105:21, 22

c Je 46:27

d Je 41:43
Je 46:29

e Je 47:29

f Je 23:17, 18
Je 25:9, 10
Je 35:27
Je 49:29, 30

«Muyan batel, bat muko atot jech k'ucha'al laj avak' ave ta stojolare».^a

7 Ja' yu'un, muy batel Jose sventa chbat smuk komel li stote, bat skotolik ek li yajtuneltak faraone, li yaj-abteletak ta spasob mantal ti mas bankilale-tike*^b xchi'uk skotol li bankilale-tik ta yosilal Ejipto. **8** Jech xtok, muy batel skotol li buch'utik te oyik ta sna Josee, li ta sna xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk li buch'utik te oyik ta sna stote.^c Ja' xa no'ox te laj yiktaik ta yosilal Gosen li yuni k'oxike, li xchijike xchi'uk li xvakaxike. **9** Bat karetetik^d xchi'uk viniketik ti kajataetik batel ta ka'e, soles ep tajek batik. **10** Te k'otik ta yik'aobil trigo ta Atad, ta yosilal Jordan, te tsots lik avetikuk ta okel. Li Josee vukub k'ak'al jech-o laj yat yo'onton ta skoj li stote. **11** Li jnakejetik tee, ja' xkaltik, li jkanaanetike, laj yilik ti te chok'ita yanimaik ta Atad, li ta yik'aobil trigoe, xi tsots laj yalike: «jSolel toj tsots chat yo'onton li j-ejip-toetik ta skoj yanimaik!». Ja' yu'un, Abel-Misraim* laj yak'beik sbi li osil ti te oy ta yosilal Jordane.

12 Jech tajek la spasik k'ucha'al albat yu'un stotik li xnich'nabtak Jakobe.^e **13** Li xnich'nabtake laj yik'ik batel ta yosilal Kanaan xchi'uk te la smukik li ta ch'en ta yosilal Makpelae, li osil ti te xkom ta yeloval Mamre ti ja' la sman Abraan sventa mukinale,^f ja' li ch'en ti la smanbe li Efrone, li j-et vnik. **14** K'alal laj xa ox smuk komel stot li Josee, sut batel ta Ejipto xchi'uk li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk skotol li buch'utik ay chi'inatuk ta smukel li stote.

15 Xi laj yalik li xchi'iltak ta vok'el Jose k'alal chame xa ox

50:7 *O «li moletik ta snae». **50:11** *Ja' sk'an xal «chok'ita yanimaik li j-ejip-toetike».

li stotike: «Yik'al oy sk'ak'al yo'on-ton ta jtojolaltik li Josee xchi'uk chak' jtojtik skotol li k'usitik chopol la jpasbetike».^a **16** Ja' yu'un, xi la stakbeik batel mantal li Josee: «Xi laj yal-bunkutik atos k'alal kuxul to'oxe: **17** «Xi xavalbeik li Josee: «Ta jk'anbot vokol ti xavak' ta perton li k'usitik chopol la spasbot li achi'iltak ta vokele xchi'uk li smulik la sa'ik ta atojolal ti laj avil-o tajek avokol yu'une». Ja' yu'un, avokoluk, pasbo perton li spaltilak* li yajtuneltak Sdios atote». Li Josee ok' k'alal jech albate. **18** Te talik ek li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk la skejan sbaik ta stojolal, xi laj yalbeike: «jLi' oyunkutike, yu'un amosounkutik!».^b **19** Xi albatik yu'un li Josee: «Mu xaxi'ik. jMi yu'un Diosun chavilik ti vo'on ta jchapanoxuke? **20** Manchuk mi chak'anik ox chavak'beikun jvokol,^c pe oy ta yo'onton Dios ti lekuk xbate xchi'uk ti kuxul xkom epal krixchanoetik jech k'ucha'al yal-kal tspas avie.^d **21** Ja' yu'un, mu xaxi'ik. Chkak'boxuk-o ave'elik

50:17 *O «xchopoliltak».

KAP. 50

a Je 37:18, 28
Je 42:21
Si 105:17

b Je 37:9, 9

c Je 37:18

d Je 45:5
Si 105:17

Kolumna 2

a Je 47:12

b 1Kr 7:20

c Jos 17:1
1Kr 7:14

d Eks 4:31

e Je 12:7
Je 17:8
Je 26:3
Je 28:13

f Eks 13:19
Jos 24:32
Ebr 11:22

g Je 50:2

xchi'uk chkak'be-o sve'elik li k'o-xetik avu'unike».^a Jech patbat-o yo'ontoni xchi'uk tsatsubik-o ti k'u yelan k'oponatiike.

22 Li Josee te naki-o ta Ejipto xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta sna stote. Li Josee kuxi 110 jabil. **23** Li Josee laj to yilbe smamobtak li Efraine^b xchi'uk laj to yilbe li xnich'nabtak Makire,^c li skerem Manasese. Te vok'ik ta sjol yakan li Josee.* **24** Xi laj yalbe ta ts'akal xchi'iltak ta vok'el li Josee: «Chicham xa me un, pe li Diose chtal skoltaoxuk ta melel^d xchi'uk jp'el sk'oplal chik'oxuk lok'el li' ta osile sventa chak'boxuk li osil ti laj yak' ye chak'be li Abraan, Isaak xchi'uk li Jakobe».^e **25** Ja' yu'un, li Josee laj yalbe xchi'iltak ta vok'el ti xak' yeike, xi laj yalanbee: «Li Diose chtal skoltaoxuk ta melel. Ich'beikun me batel li jbakiltake».^f **26** Yich'oj xa ox 110 jabil k'alal cham li Josee, la xpoxtabeik li sbek'tale,^g va'un la stik'ik ochel ta jun kajon te ta Ejipto.

50:23 *Ja' xkaltik, ilatik k'ucha'al nich'nabiletik xchi'uk lek laj yich'ik k'uxubinel.

EKSODO

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Ch-epaj j-israeletik li ta Ejipto (1-7)
Ak'bat svokolik yu'un faraon
li j-israeletike (8-14)
Mu'yuk xmilvanik li parteraetik
ti xi'taojik Diose (15-22)
- 2 Vok' li Moises (1-4)
Li Moises ts'itesat yu'un stseb
faraon (5-10)
Li Moises jatav batel ta Madian,
nupun xchi'uk Sipora (11-22)
Laj ya'i Dios ti x-avljajetik ta skoj
svokolik li j-israeletike (23-25)

- 3 Moises xchi'uk li jpets ch'ix ti xtilton
sk'ak'ale (1-12)
Li Jeovae chalbe smelolal
li sbie (13-15)
Li Jeovae chalbe mantal
li Moises (16-22)
- 4 Oxib senyail sk'an spas
li Moises (1-9)
Mu xtojob cha'i sba li Moises (10-17)
Tsut batel ta Ejipto li Moises (18-26)
Tsta sbaik yan velta li Moises xchi'uk
Aarone (27-31)

- 5 Te oyik ta stojolal faraon li Moises
xchi'uk Aarone (1-5)
Tsatsub svokolik (6-18)
Li j-israeletike chak'beik ta smul
li Moises xchi'uk Aarone (19-23)
- 6 La yich' ael yan velta li kolebale (1-13)
Mu'yuk to'ox yak'oj lek ta ojtikinel
li sbi Jeovae (2, 3)
Snitilulal Moises xchi'uk Aaron (14-27)
Sk'an xbat sk'el yan velta faraon
li Moises (28-30)
- 7 Tsatsubtasbat yo'onton yu'un Jeova
li Moises (1-7)
K'ataj ta jun muk'ta kiletel chon
li snamte' Aarone (8-13)
Sba vokoilil: k'ataj ta ch'ich' li vo'e (14-25)
- 8 Xchibal vokoilil: ranaetik (1-15)
Yoxibal vokoilil: usetik (16-19)
Xchanibal vokoilil: jti'vanej
vovetik (20-32)
Mu'yuk xk'ot vokoilil ta Gosen (22, 23)
- 9 Svo'obal vokoilil: cham
chonbolometik (1-7)
Svakibal vokoilil: tsakatik ta
k'a'emal chin krixchanoetik xchi'uk
chonbolometik (8-12)
Svukubal vokoilil: bot (13-35)
Li faraone chilbe sju'el Dios (16)
Chich' pukel batel li sbi Jeovae (16)
- 10 Xvaxakibal vokoilil: k'ulubetik (1-20)
Sbalunebal vokoilil: ik' osil (21-29)
- 11 Chich' ael ti chtal li slajunebal
vokoilile (1-10)
Tsk'anik matanal li j-israeletike (2)
- 12 Slikeb K'in Koltael (1-28)
Chich' bonel ta ch'ich' li smarkoaltak
ti' nae (7)
Slajunebal vokoilil: laj yich'ik milel sba
nich'oniletik (29-32)
Chlik lok'ikuk batel (33-42)
Ts'aki li 430 jabile (40, 41)
Mantaletik sventa K'in Koltael (43-51)
- 13 Ja' yu'un Jeova li sba keremetik xchi'uk
li sba yol chonbolometike (1, 2)
Sk'in al Pan ti Mu'yuk Slevaduraile (3-10)
Ja' yu'un Dios li sba keremetik xchi'uk
li sba yol chonbolometike (11-16)
Beiltasatik batel ta Tsajal nab
li j-israeletike (17-20)
Jvol tok xchi'uk jvol k'ok' (21, 22)
- 14 K'ot ta nab li Israele (1-4)
Bat snuts Israel li faraone (5-14)
Ech' xtuch' Tsajal nab li Israele (15-25)
Te jik'avik ta nab
li j-ejiptoetike (26-28)
Laj yak' xch'unel yo'onton ta stojolal
Jeova li Israele (29-31)
- 15 Li Moises xchi'uk Israele K'ejinik ta skoj
ti kuch yu'unike (1-19)
Li Miriame k'ejin sventa stak'
sutel (20, 21)
Pas ta lekil vo' li ch'ail vo'e (22-27)
- 16 Chbik'tal k'opoj ta skoj sve'el
li jteklume (1-3)
Li Jeovae cha'i ti chbik'tal
k'opojike (4-12)
AK'batik kodornis xchi'uk mana (13-21)
Mu'yuk mana ta savado (22-30)
Chich' k'ejel mana sventa sna'obil
yu'unik (31-36)
- 17 Tsa'ik k'op ta skoj ti mu'yuk vo'
ta Orebe (1-4)
Lok' vo' ta ton (5-7)
Tsakvanik ta k'op li j-amaleketike,
pe mu'yuk kuch yu'unik (8-16)
- 18 K'otik Jetro xchi'uk Sipora (1-12)
Chal mantal Jetro ti sk'an va'anel
jchapanvanejetike (13-27)
- 19 Ta vits Sinai (1-25)
Li Israele ch'ot ta paleetik ti chtunik
k'ucha'al ajvalile (5, 6)
Chch'ultajes sba li jteklume sventa
xbat staik li Diose (14, 15)
- 20 Lajuneb Mantal (1-17)
Xi' j-israeletik ta skoj li k'usi k'otanuk
ta pasele (18-21)
Mantaletik sventa yich'el muk'
Dios (22-26)
- 21 K'usitik chapانبil sventa Israel (1-36)
Mantaletik sventa j-ebroetik
ti mosoinbilike (2-11)
Mantaletik sventa buch'u tsmaj
xchi'il ta krixchanoal (12-27)
Sventa chonbolometik (28-36)
- 22 K'usitik chapانبil sventa Israel (1-31)
K'alal oy buch'u ch-elk'aje (1-4)
K'alal chljaj li k'usitik ts'unbile (5, 6)
K'alal chich' ak'bel xk'exol k'usitik
xchi'uk k'alal oy buch'u chal
ti ja' yu'une (7-15)

- K'alal oy buch'u lek xa tslo'la
tsebe (16, 17)
Sventa yich'el ta muk' Dios xchi'uk
xk'uxubinel li yantike (18-31)
- 23 K'usitik chapanbil sventa Israel (1-19)
Buch'u meleb xk'opoj xchi'uk buch'u
mu'yuk smul (1-9)
Sventa jujun savado xchi'uk
k'inetik (10-19)
Chbeiltasatik yu'un anjel
li Israele (20-26)
Och ta sk'obik osil xchi'uk sts'ak
yosilik (27-33)
- 24 Laj yak' yeik ti chch'unik li tratoe (1-11)
Te oy ta vits Sinai li Moise (12-18)
- 25 K'usitik chich' tsobel sventa
li axibalnae (1-9)
Li Kaxae (10-22)
Li mexae (23-30)
Li kandeleroe (31-40)
- 26 Li axibalnae (1-37)
Li lajunlik pok'e (1-14)
Ste'eltak xchi'uk pechajtik tak'in
ti jomajtik sate (15-30)
Li kortinaetike (31-37)
- 27 Skajleb chik'bil matanal (1-8)
Yamak'il (9-19)
Aseite sventa kanelero (20, 21)
- 28 Sk'u' spok' paleetik (1-5)
Mokank'u'il (6-14)
Smak sti' o'ontonal (15-30)
Urim xchi'uk Tumim (30)
Natil k'u'il ti mu'yuk sk'obe (31-35)
Pix jolil xchi'uk jpech lamina
ta oro (36-39)
Yan k'u'iletik sventa paleetik (40-43)
- 29 Sva'anel paleetik (1-37)
Li milbil matanal jujun k'ak'ale (38-46)
- 30 Skajleb matanal sventa xchik'obil
pom (1-10)
Senso xchi'uk tak'in ti ja' spojobil
xkuxlejilike (11-16)
Perol ta kovre ti bu tspok yok
sk'obike (17-21)
Kapbil aseite ti chtun k'alal oy buch'u
chich' t'ujele (22-33)
Ti k'u yelan chich' pasel li ch'ul
pome (34-38)
- 31 Jpas p'ijil abtelaetik ti nojik ta
s-espiritu Diose (1-11)
- Li savadoe ja' jun senyail yu'un Dios
xchi'uk j-israeetik (12-17)
Cha'pech ton (18)
- 32 Chich'ik ta muk' slok'ol ch'iom tot
vakax (1-35)
Yan-o k'ejimol laj ya'i
li Moise (17, 18)
La xvoch' pechpech tonetik
li Moise (19)
Tuk' yo'ontonik ta stojolal Jeova
li jlevietike (26-29)
- 33 Laj yal Dios ti ch-ak'bat stoj
smulike (1-6)
Te laj yak' ta spat skarpanaik li karpana
sventa tsobobbaile (7-11)
Li Moise la sk'anbe Jeova ti ak'o
ak'batuk yil li yutsilale (12-23)
- 34 Chich' anel yan ach' tonetik (1-4)
Chilbe yutsilal Jeova li Moise (5-9)
Laj yich' cha'ale li tratoe (10-28)
Xvik'lajet tajek sat li Moise (29-35)
- 35 Mantaletik sventa savado (1-3)
Mantaletik sventa axibalna (4-29)
Nojesatik ta espiritu li Besalel xchi'uk
Ooliabe (30-35)
- 36 Ep spas sovra li matanal
chak'ike (1-7)
Chich' va'anel li axibalnae (8-38)
- 37 Chich' pasel li Kaxae (1-9)
Li mexae (10-16)
Li kandeleroe (17-24)
Li skajleb matanal sventa xchik'obil
pome (25-29)
- 38 Skajleb chik'bil matanal (1-7)
Perol ta kovre (8)
Amak' (9-20)
Laj yich' chapel li k'usitik chtun sventa
li axibalnae (21-31)
- 39 Laj yich' pasbel sk'u' paleetik (1)
Mokank'u'il (2-7)
Smak sti' o'ontonal (8-21)
Natil k'u'il ti mu'yuk sk'obe (22-26)
Yan k'usitik tslap paleetik (27-29)
Lamina ta oro (30, 31)
La sk'el abtelaetik sventa axibalna
li Moise (32-43)
- 40 Chich' va'anel li axibalnae (1-33)
Noj ta smuk'ulal Jeova
li axibalnae (34-38)

1 Li'e ja' sbiik li xnich'nabtak Israel ti ochik batel ta Ejipto xchi'uk li Jakobe, jujun vini xchi'uk yuts' yalalik:^a **2** Ruben, Simeon, Levi xchi'uk Juda;^b **3** Isakar, Sabulon xchi'uk Benjamin; **4** Dan xchi'uk Neftali; Gad xchi'uk Aser.^c **5** Skotol li buch'utik te likik tal ta stojolal Jakobe* ja' 70 ta vo'. Pe li Josee te xa ono'ox oy ta Ejipto.^d **6** Li Jose xchi'uk skotol xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk skotol li jk'ol kuxlejal taje k'un'kun chamik batel.^e **7** Ayan ep xnich'nabik li j-israeletike,* p'olik tajek. Lik epajikuk ta jyalel xchi'uk mas to la stsak yipik ta skoj ti epajike. Jech oxal, noj yu'unik li lume.^f

8 Ta ts'akale, och jun ach' ajvalil li ta Ejipto, jun ajvalil ti mu xojtikin li Josee. **9** Xi laj yalbe li steklumale: «K'elavilik!, li steklumal Israele mas xa epajik xchi'uk mas xa la stsak yipik, ja' lijkom xa li vo'otike.^g **10** Man'yauk ti k'u yelan ta jpastik ta stojolalike, yu'un mi mo'oje, jech-och-epajik batel. Ja' xa chbat xchi'inik kajkontratik mi lik pas-k'ope, va'un ko'ol xa tstsakutik ta k'op, mi laje, chlok'ik batel li ta jlumaltike».

11 Jech oxal, sventa xak'beik svokol ta tsatsal abtele,^h la sva'anik bankilaletik* sventa li tsatsal abtelale. Ak'bat sva'anik jteklumetik ti Pitom xchi'uk Raamses' sbie. Ja' li jteklumetik ti bu tsk'e-jik^h ve'lil xchi'uk yan k'usitik ti ja' yu'un faraone. **12** K'alal mas ch-ilbajinatike, mas to ch-epajik batel xchi'uk mas to tspuk sbaik batel. Ja' yu'un, li j-epjiptoetike ch-ipajik xa ta xi'el laj ya'ilik ta skoj li j-israeletike.ⁱ **13** Jech oxal, li j-epjiptoetike abol sbaik tajek yu'unik ta tsatsal mosoinel^k

1:5 *Literal «te lok'ik ta yo' Jakobe». 1:7 *Literal «xnich'nabtak Israel». 1:11 *O «la sva'anik kapatasetik». *O «tsnak'ik».

KAP. 1

a Je 46:8

b 1Kr 2:3, 4

c Je 46:17

d Je 46:26
Dt 10:22
Ech 7:14

e Je 50:26

f Je 46:3
Dt 26:5
Ech 7:17-19

g Sl 105:24, 25

h Je 15:13
Eks 3:7
Nu 20:15
Dt 26:6

i Je 47:11

j Eks 1:7
Sl 105:24, 25k Eks 2:23
Ech 7:6

Kolumna 2

a Le 26:13

b Ese 16:4

c Je 9:5, 6

d Ech 7:18, 19

li j-israeletike. **14** Li j-israeletike laj yil tajek svokolik ta skoj li tsatsal abtel ak'batike. Lik svots'ik ach'el xchi'uk lik spasik la-driyo xchi'uk ak'bat spasik k'usiuks tsatsal abtel ta osilitik. Ta melel, mosoinatik ta jyalel,^a lubtsanatik ta spasel k'usiuk tsatsal abtel.

15 Ta ts'akal li ajvalil ta Ejipto, la xchi'in ta lo'il li parteraetik* ti ja' j-ebroal antsetike, Sifra xchi'uk Pua sbiik, **16** xi laj yalanbee: «K'alal chakoltaik sventa chvok' yol li j-ebroal antsetike^b xchi'uk k'alal te xa chotol chavilik li ta chotlebal sventa alajele, persa me chamilik mi kereme, pe mi tsebe, kuxul xaviktaik». **17** Ta skoj ti xi'taojik* melel Dios li parteraetike,^c mu'yuk la xch'unbeik li k'usi albatik yu'un li ajvalil ta Ejipto. Kuxul laj yiktaik li nene' keremetike.^c **18** Ja' yu'un, ta mas ts'akale takatik ta ik'el yu'un li ajvalil ta Ejipto, xi albatike: «Zk'u yu'un ti kuxul chaviktaik li nene' keremetike?». **19** Xi la stak'beik faraon li parteraetike:^d «Li j-ebroal antsetike mu xko'olaj k'ucha'al li j-epjiptoal antsetike, yu'un mas tsoitsik, ja' yu'un vok'em xa ox yolik k'alal mu to ch-och batel partera ti bu chkuxike».

20 Lek chabiatik yu'un Dios li parteraetike,^e jech xtok, epajik-och ta jyalel li jteklume xchi'uk mas to la stsak yipik. **21** Ta skoj ti xi'taojik Dios li parteraetike,^f ak'bat yuts' yalalik ta ts'akal. **22** Va'un, li faraone xi laj yalbe mantal skotol li steklumale: «Sk'an xbat ajipik ta uk'um Nilo skotol li nene' keremetik ti ja' to vok'ik ti ja' yol xnich'onik li j-ebroetike, pe ja' kuxul xaviktaik skotol li tsebetike».^d

1:15 *O «jnet'ometik; jtam-ololetik». 1:17 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 1:17, 19-21 *O «jnet'ometike; jtam-ololetike».

2 K'alal ja'o jech ch'ot ta pasel taje, oy jun vinik ta snitulul Levi ti laj yik'be jun stseb li Levie.^a **2** La xchi'in yol li antse, va'un vok' jun skerem. K'alal laj yil ti k'upil sba li skereme, oxibu la snak'.^{*b} **3** K'ot sk'ak'alil ti mu xa xnak'* yu'une,^c ja' yu'un la stsak jun moch[#] ti pasbil ta papiroe[^] xchi'uk la xpix ta chapopote, te la stik' li skereme, va'un te laj yak' ta ajtikaltik ta nopol sti' uk'um Nilo. **4** Pe li xvix^d olole te va'al kom k'uk snamal sventa ts'k'el k'usi ch'ot ta stojolal li smuke.

5 K'alal yal atinuk ta Nilo li stseb faraone, te chanavik batel ta sti'il Nilo li skiaratake. Va'un la sta ta ilel li moch ti te oy ta ajtikaltike, la stak batel ta anil skiara sventa x-ich'bat talel.^e **6** La sjam li moche, va'un laj yil li olole, yakal ch-ok' la sta li uni olole. K'uxubaj ta yo'onton, pe xi laj yale: «Li'e ja' yol xnich'on j-ebreoetik». **7** Li xvix olole xi laj yalbe li stseb faraone: «¿Mi chak'an chbat kik'bot tal junuk j-ebreoal ants sventa xak'be xchu' li olole?». **8** Xi laj yal li stseb faraone: «¿Batan cha'a!». Va'un, ta anil xa bat li tsebe, bat yik'be talel li sme' olole.^f **9** Li stseb faraone xi laj yalbe li antse: «Ik'o batel li olol li'e, ak'bo xchu', va'un ta jtojot». Li antse laj yik' batel xchi'uk laj yak'be xchu' li olole. **10** K'alal ch'i li olole, li antse bat yak'be li stseb faraone, k'ot ta skerem.^g Li stseb faraone Moises* laj yak'be sbi xchi'uk xi laj yale: «Yu'un ta vo' la jlok'es tal».^h

11 Va'un, k'alal vinik xa ox li Moise, *lok' sk'el li xchi'iltak ta j-ebreoale, bat sk'el k'u yelan ti

2:2, 12 *O «smuk». 2:3 *O «xmuk». #O «arka; kaja». ^K'elo Glosario, papiro. 2:10 *Ja' sk'an xal «lok'esbil», ja' xkaltik, laj yich' lok'esel ta vo'. 2:11 *O «k'alal yantik stsatsub batel li Moise».

KAP. 2

a Eks 6:20
Nu 26:59b Ech 7:20
Ebr 11:23

c Ech 7:18, 19

d Eks 15:20
1Kr 6:3
Mik 6:4

e Ech 7:21

f Eks 6:20

g Ebr 11:24, 25

h Ech 7:21

Kolumna 2

a Eks 1:11
Eks 3:7
Ech 7:23

b Ech 7:24

c Ech 7:26

d Ech 7:27, 28

e Je 25:1, 2
Eks 3:1
Eks 4:19

f Eks 18:12

g Eks 4:18
Eks 18:1
Nu 10:29

h Ech 7:22

tsots tajak svokol ch-ak'batike.^a Te une, laj yil ti yakal chich' majel yu'un jun j-ejiptoal krixchano li jun xchi'il ta j-ebreoale. **12** Ja' yu'un, la sk'el ta jujujot spat xokon, k'alal laj yil ti mu'yuk buch'u te oye, la smil li j-ejiptoal vinike xchi'uk la snak'* ta ji'tik.^{ab}

13 Ta yok'omale lok' batel xtok, te la sta ta ilel ti yakal tsatsak sbaik ta k'op cha'vo' j-ebreoetike. Ja' yu'un, xi laj yalbe li buch'u oy smule: «¿K'u yu'un ti chamaj li achi'ile?». **14** Xi la stak' li vinike: «¿Buch'u la sva'anot ta bankilal xchi'uk ta jchapanvanej ku'unkutik? ¿Mi anopoj chamilun k'ucha'al la amil li j-ejiptoal vinike?». **14** Ja' yu'un xi' li Moise, xi laj yale: «¿Ta melel, vinaj xa sk'oplal li k'usi k'ot ta pasele!».

15 K'ot ta xchikin faraon li k'usi k'ot ta pasele, jech oxal tsmil ox ya'i li Moise. Pe jatav lok'el ta stojolal faraon li Moise, te bat nakluk ta yosilal Madian,^e va'un te choti ta sts'el jun poso. **16** Li pale ta Madiane^f oy vukvo' stsebetak, tal slok'es ya'alik sventa snojesik li jomte' yo' xuch' vo' li xchijtak stotike. **17** Pe jech ono'ox k'ucha'al ch'ot ta pasele, talik li jchabichijetike, va'un la snutsik lok'el li tsebetike. K'alal jech k'ot ta pasele, tal li Moise xchi'uk la skolta* li tsebetike, laj yak'be yuch' vo' li xchijike. **18** K'alal k'otik ta sna stotik ti Reuel^g sbie, labal sba laj ya'i, xi jak'batike: «¿K'u yu'un toj sob lavulik li avie?». **19** Xi la stak'ike: «Yu'un oy jun j-ejiptoal vinik^h la spojunkutik ta stojolal li jchabichijetike. Ma'uk no'ox, yu'un la slok'esbunkutik vo' xchi'uk laj yak'be yuch' li chijetike. **20** Xi laj yalbe li stsebetake: «¿Pe bu oy li vinik une? ¿K'u yu'un te laj aviktaik? Bat

2:12 #O «yi'tik». 2:17 *O «la spakbe sk'oplal». 2:18 *Ja' xkaltik, li Jetroe.

ik'ik tael sventa xchi'inutik ta ve'el». **21** Laj une, li Moiseše lek laj ya'i ti te chkom xchi'in ta naklej li vinike. Va'un li vinike laj yak'be yik' jun stseb ti Sipora^a sbie. **22** Ta ts'akale, vok' jun yol li Siporae. Li Moiseše Guer-som^{*b} laj yak'be sbi, yu'un xi laj yale: «Li' vul naklikun k'ucha'al jyanlum ta jun lum ti ma'uk jlu-male».^c

23 K'alal jal xa ox tajek ech'e,^{*} cham li ajvalil ta Ejiptoe,^d pe li j-israeletike jech-o tajek chil svokolik ta skoj ti mosoinbilibi-ke. Jech xtok, x-avlajetik ta sk'a-nel koltael, k'ot k'alal to ta stojal meel Dios ti tsk'anik koltael ta skoj ti mosoinbilibi.^e **24** Laj une, la sta yorail ti laj ya'i Dios ti x-avlajetik ta skoj svokolike,^f vul ta sjol Dios li trato la spas xchi'uk Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe.^g **25** Li Diose la sk'el li j-israeletike; va'un li Diose jech lik yak' ta yo'onton.

3 Li Moiseše lik xchabibe xchij li Jetro^h ti ja' smoln'e^{*} xchi'uk ti ja' pale ta Madiane. Oy jun k'ak'al k'alal ja'o yakal chik' batel li chijetik ta takixokol balumil ti te xkom ta smaleb k'ak'ale, te to k'ot li ta vits yu'un meel Diose, ja' xkaltik, ta Oreb.ⁱ **2** Li yaj-an-jel Jeovae te laj yak' sba ta ilel ta stojal Moises ta jpets ch'ix/^j ti xtiltun* sk'ak'ale. K'alal te sk'e-loj batele, laj yil ti xtiltun sk'a-k'al li ch'ixe, pe ja' no'oxe mu'yuk ch'ak'ak' li ch'ixe. **3** Xi laj yal li Moiseše: «Chbat jk'el kik k'usi yakal ch'ot ta pasel, yu'un mu'yuk bu xkil-o jech ti mu'yuk bu ch'ak'ak' li ch'ixe». **4** K'alal laj yil Jeova ti bat sk'el li Moiseše, xi k'opoj tal ta ch'ix li Diose: «¡Moises!, ¡Moises!». Xi tak'ave: «Li' oyune». **5** Xi albate: «Mu xa masuk xanopaj tael. Lok'o li axono-

2:22 *Ja' sk'an xal «jun jyanlum ti te nakale». 2:23 *Literal «ep xa ox k'a-k'al ech'e». 3:1 *O «smoni'e; smuni'e». 3:2 *O «xloklun; xpulpun».

KAP. 2

- a Eks 18:2-4
Nu 12:1
b 1Kr 23:15
c Ech 7:29
d Eks 7:7
Ech 7:30
e Eks 3:7
1Re 8:51
f Ech 7:34
g Je 15:13, 14
Eks 6:5
Nu 20:15, 16

KAP. 3

- h Eks 2:16
Eks 18:1
i Eks 24:12, 13
1Re 19:8, 9
j Ech 7:30-34

Kolumna 2

- a Je 17:1, 7
b Je 26:24
c Je 28:13
Je 32:9
Mt 22:32
Ech 7:32
d Eks 1:11
Is 63:9
Ech 7:34
e Eks 12:51
f Nu 13:26, 27
Dt 27:3
g Je 10:15-17
Eks 33:1, 2
Dt 7:1
Jos 3:10
Ne 9:7, 8
h Eks 1:11
i Sl 105:26, 38
Ech 7:34
j Dt 31:23
Jos 1:5
Is 41:10
Ro 8:31
Flp 4:13
k Eks 19:2
Dt 4:11, 12
l Eks 15:3
Sl 96:8
Sl 135:13
Os 12:5
Jn 12:6
Jn 10:13
Ro 10:12
m Job 23:13
Is 14:27
Jn 12:28

be, yu'un ch'ul balumil ti bu va'alote».

6 Xi to albate: «Vo'on Sdiosun li atote, li Sdios Abraane,^a li Sdios Isaake^b xchi'uk li Sdios Jakobe».^c La smak sat li Moiseše, yu'un chi' mi sta ta ilel li meel Diose. **7** Xi albat yu'un li Jeova xtoko: «Ta bats'i meel, kiloj ti chlaj ta ilbajinel li jteklumal te oy ta Ejiptoe, laj xa ka'i ti x-avlajetik tsk'anik koltael ta skoj li buch'utik tsujatik ta abtele; kiloj ti bu to k'alal k'ux cha'iike.^d **8** Chiyal batel sventa jkolta lok'el ta sk'ob li j-epjiptoe, e chki-k'ik muyel ta jun lekil balumil ti lek jamale, jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome,^f ja' li yosil jkanaanetik, j-etetik, j-amorreotetik, jperisitaetik, j-eveotetik xchi'uk li yosil jebusetike.^g **9** Yu'un k'ot ta jtojolal ti x-avlajetik tsk'anik koltael li jteklumal Israele xchi'uk kiloj ti k'u yelan tsots ch-ilbajinatik^h yu'un li j-epjiptoe-tike. **10** Ja' yu'un, la', ta jtakot batel ta stojal faraon sventa xalok'es ta Ejipto' li jteklumale, li j-israeletike».

11 Pe li Moiseše xi laj yalbe li meel Diose: «¿Buch'uun ya'el ti chbat jk'el li faraone xchi'uk ti ta jlok'es tal ta Ejipto li j-israeletike?». **12** Xi albate: «Vo'on ta jchi'inot.^j Li senyail ch'ot ti vo'on ta jtakot batele ja' li'e: mi lok' xa ox avu'un ta Ejipto li jteklumale, chatunik ta stojolal* meel Dios li ta vits li'e».^k

13 Pe li Moiseše xi laj yalbe li meel Diose: «Kaltik no'ox ti chibat ti bu oy li j-israeletike xchi'uk ti xi ch'ot kalbeike: «La stakun tael ta atojolalik li Sdios amolto-takike», va'un k'usi chkalbeik mi xi la sjak'beikune: «¿K'usi sbi?»».^l

14 Jech oxal, xi albat yu'un Dios li Moiseše: «Vo'on ta jpas jba ti k'u yelan ta jk'an* ta jpas jbae».^m

3:12 *O «chavich'ik ta muk'». 3:14 *O «jt'uj». *O «Vo'on chkak' ta ilel li k'usi oy ta ko'onton chkak' ta ilele». K'elo Apendise A4.

Xi to albate: «Xi sk'an xavalbe li xnich'nabtak Israele: «Li Vo'on ta jpas jbae ja' la stakun talel ta atojolalik».^a **15** Va'un, xi albat yu'un Dios yan velta li Moisesese:

«Xi sk'an xavalbe li j-israeletike: «Li Sdios amoltotakik ti ja' li Jeovae, ja' li Sdios Abraane,^b li Sdios Isaake^c xchi'uk li Sdios Jakobe,^d la stakun talel ta atojolalik». Taje ja' jech jbi sbatel osil^e xchi'uk ja' jech tsna'ikun li jujuk'ol kuxlejal chtale. **16** Ja' yu'un, batan, bat tsobo li moletik ta Israele, xi xk'ot avalbee: «Li Jeova ti ja' Sdios amoltotakike laj yak' sba ta ilel ta jtojolal, ja' li Sdios Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe, xi laj yale: «Laj xa kak'oxuk ta ko'onton' xchi'uk laj xa kak' venta li k'usi chapasbatik ta Ejiptoe. **17** Ja' yu'un, chkalboxuk ti ta jlok'esoxuk ta sk'ob li j-ejiptoetik ti chak' avokolike^g sventa chkik'oxuk batel ta yosil jkanaanetik, j-etik, j-amorreoretik,^h jperisitaetik, j-eveoetik xchi'uk jebusetik.ⁱ Chkik'oxuk batel ta jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome».^j

18 »Chchikintaik li k'usi chavale,^k va'un ko'ol xa chabatik xchi'uk li moletik ta Israel ta stojolal li ajvalil ta Ejiptoe, xi chavalbeike: «La xchi'inunkutik ta lo'il li Jeova ti ja' Sdios j-ebreoeitike.^l Jech oxal, avokoluk, koltaunkutik batel ta takixokol balumil, oxib k'ak'al chinamajkutik batel sventa xbat kak'bekutik milbil matanal li Jeova Dios k'unukitike».^m **19** Pe jna'oj lek ti mu'yuk tskoltaoxuk batel li ajvalil ta Ejiptoe, ja' to mi laj yich' sujel yu'un jun tsatsal k'obile.ⁿ **20** Ja' yu'un, ta jye' jk'ob sventa jya'yijes li Ejipto ta skoj li k'usitik labalik sba ta jpas ta stojolale, ja' to jech tstakoxuk lok'el mi jech la jpasbee.^o **21** Ta jkoltaik sventa leku x-ilatik yu'un j-ejiptoetik li jteklume, ja' yu'un mu

KAP. 3

a Eks 6:3, 7

Ro 9:17

b Je 17:1, 7

c Je 26:24

d Je 28:13

Mt 22:32

e Sl 135:13

f Je 50:24

Eks 13:19

g Je 15:13, 14

Le 26:13

h Je 15:16

i Eks 23:23

j Nu 13:27

Dt 8:7-9

k Eks 4:31

l Je 14:13

m Eks 5:3

Eks 10:25, 26

n Eks 5:2

Eks 14:8

Ro 9:17

o Eks 7:3

Eks 12:33

Dt 6:22

Kolumna 2

a Eks 11:2

Eks 12:35, 36

b Je 15:13, 14

Eks 12:36

KAP. 4

c Eks 2:13, 14

d Eks 7:9

e Eks 3:16

Eks 4:31

f Lu 20:37

g Nu 12:10

h Ech 7:36

xokoluk chbat ak'obik k'alal chalak'ik batele.^a **22** Li jujun antsetike ak'o sk'anbeik k'usitik pasbil ta plata xchi'uk ta oro li slak'naik xchi'uk li antsetik ti te nakal ta snaike. Ak'o sk'anbeik k'u'il pok'iletik xtok sventa xak'beik slap li skerem stsebike; jech chich'ik batel li k'usitik ja' yu'un li j-ejiptoetik».^b

4 Pe xi la stak' li Moisesese: «Jnoptik no'ox ti mu xch'unbeikune xchi'uk ti mu xchikinta-beikun li k'usi chkalbeike,^c yu'un xu' xi chalbe: «Mu'yuk laj yak' sba ta ilel ta atojolal li Jeovae».^d **2** Xi la sjak' li Jeovae: «¿K'usi li te atsakoje?». Xi la stak'e: «Jnamte'». **3** Xi albate: «Jipo ta lumtik». Jech oxal, la sjip ta lumtik, jech k'ataj ta jkot kiletel chon,^d va'un namaj ta anil li Moisesese. **4** Li Jeovae xi laj yalbe li Moisesese: «Tsakbo ta sne li chone». Jech oxal, la stsakbe sne, va'un chak'ataj ta snamte' k'alal la stsake. **5** Xi laj yal li Diose: «Le'e ja' sventa xch'unik ti laj yak' sba ta ilel ta atojolal^e li Jeovae, li Sdios amoltotike, ja' li Sdios Abraane, li Sdios Isaake xchi'uk li Sdios Jakobe».^f

6 Xi laj yal yan velta li Jeovae: «Avokoluk, tik'o ochel ta yut ak'u' apok' li ak'obe». Jech la stik' ta yut sk'u' spok' li sk'obe. K'alal la slok'ese, jtsakbil xa ta lepra* li sk'obe, xko'olaj k'ucha'al taiv!^g **7** Xi laj yal li Diose: «Tik'o sutel ta yut ak'u' apok' li ak'obe». Jech oxal, la stik' ochel ta yut sk'u' spok' li sk'obe. Pe k'alal la slok'es yan velta li sk'obe, jlek xa kom yan velta jech k'ucha'al sjunlej li sbek'tale!^h **8** Xi laj yale: «Mi mu sk'an xch'unboxuk o mi mu sk'an xchikintaboxuk li ta ba'yel senyaille, ta melel ja' ta xch'unboxuk li ta yan senyaille.^h **9** Pe mi mu xch'unboxuk li ta xchibal senyaille xchi'uk mi mu sk'an stsakik ta muk' li k'usi

4:6 *K'elo Glosario, lepra.

chavale, chbat alup talel vo' ta uk'um Nilo, va'un chamal ta takin balumil; li vo' chalup tal ta Nilo ti chamal ta takin balumile ta me xk'ataj ta ch'ich'.^a

10 Li Moisesse xi laj yalbe li Jeovae: «Pasun ta perton, Jeova, pe mu'yuk ono'ox lek xp'ejlajet chik'opoj ta vo'ne mi ja'uk ono'ox ti k'alal lik ak'oponun tal ti vo'on avajtunelune. Yu'un xmaklajet no'ox chik'opoj* xchi'uk mu xjoyij lek li kok'e». **11** Xi laj yal li Jeovae: «¿Buch'u laj yak'be ye li krixchanoe, o buch'u oy sju'el sventa spas ta uma', sventa spas ta pak'chikin,* sventa lek xil osil o sventa spas ta ma'sate? ¿Mi mu vo'onukun li Jeovae? **12** Ja' yu'un, batan, te ta jchi'inot k'alal chak'opoj* xchi'uk chkak' avil li k'usi sk'an xavale». **13** Pe xi laj yale: «Pasun ta perton, Jeova, avokoluk, tako batel ti buch'uuk xal avo'ontone». **14** Va'un tsan tajek sk'a-k'al yo'onton Jeova ta stojolal li Moisesse, xi laj yale: «¿Mi mu teuk oy li abankil Aaron^d ti ja' jlevi vinike? Jna'oj ti lek xtojob ta k'opojele. Te xa bu xlok' talel sventa xtal snuopot ta be. Xmuyubaj xa no'ox mi laj yilote. **15** Sk'an xachi'in ta lo'il xchi'uk sk'an xavalbe skotol li k'usitik laj kalbote,^f li vo'one te ta jchi'inouxok o k'alal chak'opojike^g xchi'uk vo'on chkak' avilik ti k'usi sk'an xapasike. **16** Ja' chchi'in ta lo'il li jteklume, ja' avajk'opojel chk'ot, li vo'ot une chatun k'ucha'al Dios ta stojolal.^h **17** Chatsak batel li namte'il li'e xchi'uk ja' chtun avu'un sventa chavak' ta ilel li senyailtake». ⁱ

18 Ja' yu'un, li Moisesse sut batel ti bu oy li Jetro ti ja' smoln'e,^j xi laj yalbee: «Avokoluk,

4:10 *Literal «ol no'ox ke». **4:11** *O «kok; xmak xchikin». **4:12** *Literal «te ta jchi'in ave». **4:16** *O «ja' yajk'opojelot Dios chak'ot ta stojolal». **4:18** *O «smoni'e; smuni'e».

KAP. 4

a Eks 4:30

b Eks 6:12
Nu 12:3
Jer 1:6
Ech 7:22c Is 50:4
Mr 13:11

d Nu 26:59

e Eks 4:27

f Eks 4:28

g Jer 1:9

h Eks 7:1, 2

i Eks 8:5
Eks 17:5, 6
Nu 20:11j Eks 2:18, 21
Eks 18:1
Nu 10:29

Kolumna 2

a Eks 2:15

b Eks 7:9

c Eks 7:3
Eks 8:15
Eks 9:12
Eks 11:10
Ro 9:17, 18

d Eks 7:22

e Dt 7:6
Dt 14:2
Os 11:1
Ro 9:4

f Eks 12:29

g Nu 22:22
1Kr 21:16

h Je 17:14

i Eks 2:16, 21

j Eks 4:14

chbat jk'el ka'i li jchi'iltak ta vo-k'el ti te oyik ta Ejiptoe, yu'un ta jk'an ta jk'el mi kuxulik to». Li Jetroe xi la stak'be li Moisesse: «Junuk avo'onton xabat». **19** Ta ts'akal une, li te ta Madiane, xi albat yu'un Jeova li Moisesse: «Batan, sutan batel ta Ejipto, yu'un chamik xa skotol li viniketik ti tsa'oxuk to'ox sventa tsmiloxuke». ^a

20 Jech oxal, li Moisesse la smuyes ta jkot vuro li yajni-le xchi'uk li xnich'nabtake, va'un sut batel ta Ejipto. Jech xtok, li Moisesse la stsakbe li snamte' mel-le Diiose. **21** Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moisesse: «Mi la-k'ot xa ox li ta Ejiptoe, paso me skotol li sk'elobil ju'elal ta stojolal li faraone, yu'un kak'ajbot xaaju'el sventa xapas.^b Li vo'on une chkak' tsatsubuk li yo'ontone,^c va'un mu'yuk tstak lok'el li jteklume.^d **22** Xi xk'ot avalbe li faraone: «Xi chal li Jeovae: «Ja' jnich'on li Israele, ja' li sba jnich'one.^e **23** Ja' yu'un xi chkalbote: takbun batel sventa xtun ta jtojolal li jnich'one. Pe mi mu xak'an xatakun lok'ele, ta me jmilbot li anich'one, ja' li sba anich'one»». ^f

24 Tana un, li Jeovae te la sta sba xchi'uk li ta bee,^g ja' ti bu ch-ech' yu'unik ak'obale, yu'un tsk'el k'uxi xu' tsmil.^h **25** Li Siporaⁱ une la stsak pedernal ton* sventa xak'be sirkunsision* sjol sk'unil li yole, va'un li snukulil sk'unile te laj yak'be ta yakan, xi laj yale: «Yu'un jlekomot ta skoj li ch'ich' li'e». **26** Jech oxal, li Diiose laj yak' batuk. Ta skoj li sirkunsisione xi laj yal Sipora li va' orae: «Jun lekomil ta skoj li ch'ich' li'e».

27 Li Jeova une xi laj yalbe li Aarone: «Lok'an batel sventa te xata aba xchi'uk Moises/ li ta takixokol balumile». Jech oxal

4:25 *O «kuchilu pasbil ta pedernal ton». ^a K'elo Glosario, sirkunsision.

lok' batel, va'un te la sta sbaik li ta vits yu'un mel el Diose,^a te k'ot sts'uts.* **28** Li Moise se xchapbe Aaron skotol li k'usitik albat yu'un Jeovae, ti ja' takat batele^b xchi'uk laj yalbe skotol li senyailtak ti ak'bat spas yu'un Diose.^c **29** Ta ts'akal li Moises xchi'uk Aarone bat stsobik skotol li moletik ta Israele.^d **30** Li Aarone la xchapbe skotol li k'usitik albat yu'un Jeova li Moise se xchi'uk la spas ta yeloval jteklum li senyailtake.^e **31** Ja' jech la xch'unik^f li jteklume. Ja' yu'un, li j-israeletike la snijan sbaik xchi'uk la skejan spatan sbaik k'alal laj ya'ik ti chkoltaatik^g yu'un Jeova xchi'uk ti laj xa yak' venta li svokolik snuptanojike.^h

5 Ta ts'akal li Moises xchi'uk Aarone ochik batel ti bu oy li faraone, xi k'ot yalbeike: «Xi yalaj Jeova li Sdios Israele: «Tako lok'el li jteklumal sventa spasik k'in ta jtojalil li ta takixokol balumile»». **2** Pe xi laj yal li faraone: «JBuch'u xa no'ox ti Jeova' ti sk'an jch'unbe smantale xchi'uk ti jkolta batel li Israele?/ Mi juteb xkojtkin li Jeovae, jech xtok, mu'yuk ta jkolta batel li Israele».^k **3** Xi laj yalike: «La xchi'inunkutik ta lo'il li Sdios j-ebreotike. Avokoluk, koltaunkutik batel ta takixokol balumil, oxib k'ak'al snamal chibatkutik sventa xbat kak'bekutik milbil matanal li Jeova Dios ku'unkutike;/ mi mu jechuk ta jpaskutike, tsyayije-snunukutik ta chamel o ta espada». **4** Pe xi albatik yu'un li ajvalil ta Ejiptoe: «Moises xchi'uk Aaron, c'k'u yu'un chak'anik ti ak'o xkechan yabtelik li jteklume? iSut abtejanik!»,^m **5** Xi to laj yal li faraone: «K'elavilik, ep xa tajek li krixchanoetik li' ta lume, pe li vo'oxuke chak'anik ti xkuxik li ta yabtelike».

6 Li va' k'ak'ale, li faraone xi laj yalbe mantal li buch'utik

4:27 *O «sbuts'; sts'uts'un».

KAP. 4

a Eks 3:1
Eks 20:18
Eks 24:16

b Eks 4:15

c Eks 4:8

d Eks 3:16
Eks 24:1

e Eks 4:3, 6, 9

f Eks 3:18

g Je 50:25

h Eks 1:14
Eks 3:7
Dt 26:6

KAP. 5

i Eks 7:5
Eks 9:15, 16

j 2Re 18:28, 35

k Eks 3:19

l Eks 3:18

m Eks 1:11

Kolumna 2

a Eks 1:14

b Eks 1:11

c Eks 2:11

chch'akik abtelal xchi'uk li bankilaletike.* **7** «Mu xa xavak'beik jobel li jteklum sventa spasik li ladriyoe.^a Ak'o bat sa' stukik li jobel ti chtun yu'unike. **8** Pe jechuk-o me yepal xavak'beik spas ti k'u ono'ox yepal tspasik li ladriyoe. Mu xajutukajesbeik, yu'un xch'ajetik ta abtel. Jech oxal xi chalike: «iTa jk'an chibatkutik, ta jk'an chbat kak'bekutik milbil matanal li Jdioskutike!». **9** Tsatsubstasbeik to mas yabtelik xchi'uk oyuk no'ox yabtelik avu'unik sventa mu xchikin-taik li jech'e' lo'iletike».

10 Ja' yu'un, li buch'utik chch'akik abtelal^b xchi'uk li bankilaletike* lok'ik batel xchi'uk xi laj yalbeik li jteklume: «Xi yalaj li faraone: «Mu'yuk xa chkak'boxuk jobel. **11** Bat sa'o tal atukik ti bu xataik li jobele, pe ma'uk yu'un te xa chjutukaj-o ti k'u yepal chapas li avabtelike»». **12** Va'un, li jteklume la spuk sbaik batel ta sa'el jobel ta sjunul li yosilal Ejiptoe. **13** Li buch'utik chch'akik abtelale xi tsujvanike: «Jujun kak'al sk'an stsuts li avabtelik ta jujuntale, jech yepal xapasik jech k'uch'al k'alal cha-ak'batik to'ox li jobele». **14** Jech xtok, li buch'utik chch'akik abtelale la smajik^c li bankilaletik* ti sva'anojik ta sventainel li j-israeletike. Xi la sjak'ike: «cK'u yu'un ti mu'yuk sts'aki avu'unik ti k'u yepal nopem xava'iik spasel li ladriyoe? Jech k'ot ta pasel li voljee xchi'uk jech k'ot ta pasel li avi xtoke».

15 Li bankilaletik* yu'un j-israeletike bat sk'anik parte ta stojalal faraon, xi laj yalike: «cK'u yu'un ti jech chapasbe li avajtuneltake? **16** Li avajtunelunkutike mu'yuk xa chkich'kutik ak'bel jobel, pe xi chkich'kutik sujel xtoke: «iPasik me ladriyo!».

5:6, 10 *O «kapatasetike». 5:14, 15 *O «kapatasetik».

Lek chkich'kutik majel ti vo'on avajtunelunkutike, pe ja' oy spal-tail* li ateklumale». **17** Pe xi tak'batike: «iCh'ajoxuk ta abtel, ch'ajoxuk ta abtel!^a Ja' yu'un xi chavalike: iTa jk'an chibatkutik, ta jk'an chbat kak'bekutik mil-bil matanal li Jeovae!^b **18** Ja' lek batanik, jsut abtejanik! Mu'yuk xa chavich'ik ak'bel jobel, pe jech-o me yepal xapasik li ladri-oye».

19 Va'un, li bankilaletik* yu'un j-israeletike laj yak'ik ven-ta ti tsots tajek svokolik ta skoj ti xi laj yich' alele: «Mu xajutu-kajesbeik mi jutebuk ti k'u yepal sk'an spasik ladriyo jujun k'ak'a-le». **20** K'alal lok'ik talel ta stojolal li faraone, te la staik li Moises xchi'uk Aaron ti te va'al chmalaatike. **21** Xi laj yalbeike: «Te ak'o sk'el xchi'uk ak'o xcha-panoxuk Jeova, yu'un vo'oxuk ta akojik ti p'ajbilutik* yu'un fa-raon xchi'uk li jajtuneltake, jech xtok, vo'oxuk laj avak'beik espa-da ta sk'obik sventa tsmilituk». **22** Va'un, li Moises bat sk'opon li Jeovae, xi laj yale: «Jeova, zk'u yu'un chavak'be svokol li jteklum li'e? zk'usi stu ti la atakun tale cha'a? **23** Yu'un ti k'uxi lik k'o-pojkun ta abi^d ta stojolal li fara-one, mas to lik yak'be svokol li jteklume,^e pe mu'yuk akoltaoj-o ateklumal ta meli li vo'ote».^f

6 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Chavil tana li k'usi ta jpasbe faraone.^g Tsujat yu'un jun tsatsal k'obil sventa stakoxuk lok'el xchi'uk tsujat yu'un jun tsatsal k'obil sventa snutsoxuk lok'el li ta yosile».^h

2 Va'un, xi albat yu'un Dios li Moises: «Vo'on Jeovaun. **3** Laj kak'ilan jba ta ilel ta stojolal Abraan, Isaak xchi'uk Jakob ti vo'on li Diosun ti Buch'u sko-

5:16 *O «xchopolil». 5:19 *O «kapatsetik». 5:21 *O «vo'oxuk ta akojik ti toj chopol cha'i kik'kutik li faraon xchi'uk jajtuneltake».

KAP. 5

a Eks 5:7, 8

b Eks 5:3

c Eks 6:9

d Eks 5:1

e Eks 5:6, 9

f Eks 3:8

KAP. 6

g Eks 14:13

h Eks 9:3

Eks 11:1
Eks 12:29, 31

Kolumna 2

a Je 17:1
Je 35:10, 11b Je 12:8
Je 28:16
Jer 32:20c Sl 83:18
Lu 11:2
Jn 12:28
Ech 15:14
Ap 15:3d Je 15:18
Je 28:4e Je 17:1, 7
Eks 2:24

f Dt 4:20

g Dt 26:8
1Kr 17:21
Ech 13:17h Eks 29:45
Dt 7:6
2Sa 7:24
Sl 33:12i Je 15:18
Je 26:3
Je 35:12
Eks 32:13j Eks 20:2
Is 42:8

k Eks 5:21

l Eks 5:21
Eks 6:9m Eks 4:10
Ech 7:22

tol xu' yu'une.^a Pe mu'yuk xkak' jba ta ojtikinel^b ti Jeova jbie.^c **4** Jech xtok, la jpas jun trato xchi'ukik ti chkak'beik li yosilal Kanaane, ja' li balumil ti te ech' nakiikuk k'ucha'al jyanlume-tike.^d **5** Laj xa ka'i ti x-avljatetik li jteklum Israele, ja' li buch'u-tik mosoinbilik yu'un li j-ejiptoetike, jech xtok, xvul ta jol li jtra-toe.^e

6 »Ja' yu'un, xi xavalbe li j-israeletike: «Vo'on Jeovaun. Vo'on ta jkoltaoxuk li ta tsatsal ikatsil yu'un j-ejiptoetike xchi'uk ta jpojoxuk lok'el ti jech smosino-joxuke.^f Jech xtok, ta jtunes ju'el sventa jkoltaoxuk xchi'uk chkak'be kastigo li j-ejiptoetike.^g **7** Vo'on chkik'oxuk sventa xak'o-tik ta jteklumal xchi'uk vo'on chik'ot ta Adiosik.^h Ta bats'i mel-el chana'ik ti vo'on Jeovaune, li Adiosik ti tskoltaoxuk li ta tsatsal ikatsil yu'un j-ejiptoetike. **8** Chkik'oxuk batel li ta balumil ti laj kak' ke* chkak'be li Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe; vo'ot chkak'boxuk sventa xavu'uninik.ⁱ Vo'on Jeovaun».^j

9 Ta ts'akale, jech k'ot yalbe j-israeletik li Moises. Pe li j-israeletike mu'yuk la xchikintabeik li Moises ta skoj ti chibajem yo'ontonik xchi'uk ti tsots mosoinbik.^k

10 Va'un, chi'inat ta lo'il yu'un Jeova li Moises, xi albate: **11** «Ochan batel, albo ya'i faraon li ajvaili ta Ejipto ti ak'o stak lok'el ta yosil li j-israeletike». **12** Pe li Moises xi la stak'be li Jeovae: «iKajvall, mu'yuk xchikintabun li j-israeletike.^l Ja' yu'un, zk'uxi xa no'ox chchikintabun faraon ti xmakla-jet no'ox chik'opoje?».^m **13** Li Jeovae laj yalbe yan velta Moises xchi'uk Aaron li mantaletik sk'an xalbeik li j-israeletike xchi'uk li

6:8 *Literal «la jtoy jk'ob». 6:12 *Literal «mu'yuk yich'oj sirkunsision li yanal kee».

mantaletik sk'an xalbeik li faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoe sventa xlo-k'ik batel ta yosilal Ejipto li j-israeletike.

14 Li'e ja' li joliletik ta jujuchop yuts' yalal j-israeletike: li xnich'nabtak Ruben ti ja' li sba xnich'on Israele^a ja'ik Anok, Palu, Esron xchi'uk Karmi.^b Taje ja' li yuts' yalal Rubene.

15 Li xnich'nabtak Simeone ja'ik Jemuel, Jamin, Oad, Jakin, Soar xchi'uk Xaul ti ja' yol jun kanaan antse.^c Taje ja' li yuts' yalal Simeone.

16 Li'e ja' sbiik li xnich'nabtak Levi^d ta jujuchop yuts' yalalike: Guerson, Koat xchi'uk Merari.^e Ti k'u sjalil kuxi li Levie ja' 137 jabil.

17 Li xnich'nab Guerson ta jujuchop yuts' yalalike^f ja' Libni xchi'uk Sime.

18 Li xnich'nabtak Koate ja'ik Amram, Isar, Ebron xchi'uk Usiel.^g Ti k'u sjalil kuxi li Koate ja' 133 jabil.

19 Li xnich'nab Merarie ja' Mali xchi'uk Musi.

Taje ja' li yuts' yalal jlevietik ta jujuchop yuts' yalalike.^h

20 Li Amrame laj yik' Jokebedⁱ ti ja' yixlel stote. Li Jokebede vok' yalab ti ja' xnich'nab li Amrame, ja' Aaron xchi'uk Moises.^j Ti k'u sjalil kuxi li Amrame ja' 137 jabil.

21 Li xnich'nabtak Isare ja'ik Kore,^k Nefeg xchi'uk Sikri.

22 Li xnich'nabtak Usiele ja'ik Misael, Elsafan^l xchi'uk Sitri.

23 Li Aarone laj yik' Eliseba ti ja' stseb Aminadabe. Li Elisebae ja' xchi'il ta vok'el li Nasone.^m Li Elisebae vok' yalab ti ja' xnich'nab li Aarone, ja'ik Nadab, Abiu, Eleasar xchi'uk Itamar.ⁿ

24 Li xnich'nabtak Koree ja'ik Asir, Elkana xchi'uk Abiasaf.^o Taje ja' li yuts' yalal jko-reetike.^p

25 Li Eleasar^q ti ja' xnich'on Aarone laj yik'be jun stseb Pu-

KAP. 6

a Je 49:3

b Je 46:9

c 1Kr 4:24

d Je 29:34

e Je 46:11

Nu 26:57

f Nu 3:18

g Nu 3:19

h Nu 3:20

i Eks 2:1

Nu 26:59

j 1Kr 23:13

k Nu 16:1, 32

Nu 26:10

l Le 10:4

Nu 3:30

m Rut 4:19-21

Mt 1:4

n Nu 3:2

o Nu 26:10, 11

p Nu 26:58

1Kr 9:19

q Nu 3:32

Kolumna 2

a Nu 25:7

Nu 31:6

Jos 22:31

Jue 20:28

b Eks 6:19

c Eks 7:2, 4

Eks 12:41

Ech 7:35

d Si 77:20

e Eks 4:10

Eks 6:12

KAP. 7

f Eks 4:14-16

Eks 4:30

g Eks 4:21

Eks 7:13, 22

Eks 8:15, 19

Eks 9:12, 35

Eks 10:20, 27

Eks 11:10

Eks 14:8

Ro 9:17, 18

h Eks 3:19, 20

Si 105:26, 27

Ech 7:36

i Eks 12:12, 51

tiel. Li tsebe vok' yol ti ja' xni-ch'on li Eleasare, Fineas^a sbi.

Taje ja' li joliletik ta jujuchop uts' alaliletik^b ti te likik talel ta xnich'nabtak Levie.

26 Taje ja' ti bu likik tal li Aaron xchi'uk Moises ti xi albatik yu'un Jeovae: «Lok'esik ta yosilal Ejipto li jteklum Israele, ak'o lok'ikuk batel ta jujutsop».^{*c}

27 Taje ja'ik Moises xchi'uk Aaron^d ti la sk'oponik faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoe sventa slok'esik ta Ejipto li jteklum Israele.

28 K'alal ja'o ch'inat ta lo'il yu'un Jeova li Moises ta yosilal Ejiptoe, **29** xi albat yu'un Jeova li Moises: «Vo'on Jeovaun. Bat albo faraon skotol li k'usi chkalbote, ja' li ajvalil ta Ejiptoe».

30 Pe li Moises xi la stak'be li Jeovae: «jKajval!, xmaklajet no'ox chik'opoj.* Ja' yu'un, zk'uxi xa no'ox chchikintabun li faraone?».^e

7 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moises: «K'elavil, ko'ol xa k'ucha'al Dios k'otemot ku'un* ta stojolal li faraone, jech xtok, ja' ch'kot ta avaj-alk'op li abankil Aarone.^f **2** Sk'an xavalbe skotol li k'usi chkalbote, li abankil Aarone ja' xa chalbe li faraone, va'un li faraone tstak lok'el li j-israeletik ta yosile. **3** Li vo'on une ch'kak' tsatsubuk yo'onton li faraone,^g jech xtok, mas to ch-epaj li senyailtak ku'une xchi'uk li sk'elobiltak ju'elal ta jpas ta yosilal Ejiptoe.^h **4** Pe mu'yuk chchikintaboxuk li faraone, ja' yu'un ch'kak' jk'ob ta stojolal li Ejiptoe, va'un ta jlok'es li muk'ta jteklum ku'une.* li j-israeletike; tsots ch'kak'be kastigo li j-ejiptoetikeⁱ sventa jlok'es ta yosilal Ejipto li jteklumale. **5** Mi la jye' jk'ob sventa jkontrain li

6:26 *O «jech k'ucha'al jujutsop solta-roetik». **6:30** *Literal «mu'yuk yich'oj sirkunsision li yanal kee». **7:1** *Literal «lapas ta Dios ku'un». **7:4** *Literal «kajsoltarotake».

Ejiptoe xchi'uk mi la jkolta lok'el li j-israeletik ta stojolalike, li j-ejiptoeetike jp'el sk'oplal tsna'ik ti vo'on Jeovaune.^a **6** Li Moises xchi'uk Aarone la spasik li k'usi albatik yu'un Jeovae, jech tajek la spasik k'ucha'al albatike. **7** K'alal ja'o bat sk'oponik li faraone,^b li Moisesese yich'oj xa ox 80 jabil, li Aarone yich'oj xa ox 83 jabil.

8 Xi to albatik yu'un Jeova li Moises xchi'uk Aarone: **9** «Mi xi laj yalboxuk li faraone: «Pasik junuk sk'elobil ju'elal», va'un xi xavalbe li Aarone: «Tsako li anamte'e, jipo ta lumtik ta yeloval faraon». Jech chk'ataj ta jkot muk'ta kiletel chon». **10** Li Moises xchi'uk Aarone batik yo' bu oy li faraone xchi'uk jech tajek k'ot spasik jech k'ucha'al albatik yu'un li Jeovae. Li Aarone la sjip ta lumtik ta yeloval faraon xchi'uk ta yeloval yajtuneltak li snamte'e, jech k'ataj ta jkot muk'ta kiletel chon. **11** Va'un, li faraone la stak ta ik'el li buch'utik p'ijike xchi'uk li j-ak'chameletike. Li paleetik ti xchanojik majja te ta Ejiptoe^d jech la spasik xchi'uk li smajjaik* eke.^e **12** Ta jujuntal la sjipik ta lumtik li snamte'ike, jech k'ataj ta muk'ta kiletel chonetik ek; pe li snamte' Aarone la sbik'anbe li snamte'ike. **13** Ak'o mi jech, tsatsub yo'onton li faraone,^f ja' yu'un mu'yuk la xchikintabe li Moises xchi'uk Aaron jech ono'ox k'ucha'al yalaj li Jeovae.

14 Ja' yu'un xi albat yu'un Jeova li Moisesese: «Tsots yo'onton li faraone.^g Mu sk'an stak lok'el li jteklume. **15** Sob xbat ak'el li faraon ok'ome, yu'un te chbat yo' bu oy li vo'e. Te xbat va'lan yo' te xata aba xchi'uk li ta sti'il uk'um Niloe, tsako batel li namte'il ti k'ataj ta kiletel chone.^h **16** Xi xavalbee: «La stakun tael ta atojolal' li Jeova

7:11 *O «majja ti lek xchanojik».

KAP. 7

a Eks 7:17
Eks 8:9,10
Eks 8:22
Eks 9:29
Eks 14:4

b Dt 34:7
Ech 7:22, 23

c Eks 4:2, 3

d Je 41:8
2Ti 3:8

e Eks 7:20, 22
Eks 8:7, 18
Eks 9:11

f Eks 7:3

g Eks 10:1

h Eks 4:2, 3

i Eks 3:18

Kolumna 2

a Eks 7:5
Eks 8:9,10
Eks 8:22
Eks 9:29
Eks 14:4

b Eks 9:22
Eks 10:12
Eks 14:21

c Eks 8:5

d Si 78:44

e Si 105:29

f Eks 7:18, 24

g Eks 7:11, 12
Eks 8:7, 18
Eks 9:11
2Ti 3:8

h Eks 3:19

ti ja' Sdios j-ebreoeetike, xi challe: «Koltabun lok'el li jteklumal sventa te xtunik ta jtojolal ta takixokol balumul», pe mu'yuk ach'unoj-o. **17** Xi chal li Jeovae: «Li'e ja' jech chana' ti vo'on Jeovaune.^a Li jnamte' jtsakoj ta jk'obe ja' ta jmaj-o li uk'um Niloe, va'un chk'ataj ta ch'ich'. **18** Chcham li choyetik ta Niloe xchi'uk chlik tuibuk li Niloe, ja' yu'un li j-ejiptoeetike mu stak' uch'el cha'ik li vo' ta Niloe»».

19 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moisesese: «Xi xavalbe li Aarone: «Tsako li anamte'e xchi'uk toyo ak'ob ta sba li vo' oy ta Ejiptoe,^b ta sba li uk'ume, ta sba ti butik chbeine,^{*} li ta ts'ants'an vo'e^c xchi'uk ta skotol ti butik sk'ejoj[#] ya'alike sventa xk'ataj ta ch'ich'. Ch-ayan ch'ich' ta sjunul yosilal Ejipto k'alal to ta yavil ya'alik ti pasbil ta te' xchi'uk ta tone». **20** Li Moises xchi'uk Aarone ta ora no'ox la spasik jech k'ucha'al albatik yu'un Jeovae. La stoy li snamte'e, ta sat faraon xchi'uk yajtuneltak la smaj li vo' ta uk'um Niloe, jech k'ataj ta ch'ich' skotol li uk'ume.^d **21** Cham li choyetik ta uk'ume^e xchi'uk lik tuibuk li uk'ume. Li j-ejiptoeetike mu stak' xuch'ik li vo' ta Nilo^f ta skoj ti k'ataj ta ch'ich' li vo' ta sjunul li yosilal Ejiptoe.

22 Pe li paleetik ti xchanojik majja te ta Ejiptoe jech la spasik ek.^g Jech oxal, jech-o tsots yo'onton li faraone, ja' yu'un mu'yuk la xchikintabe li Moises xchi'uk Aaron jech ono'ox k'ucha'al yalaj li Jeovae.^h **23** Sut batel ta sna li faraone, pe mu'yuk laj yak' ta yo'onton xtok li k'usi k'ot ta pasele. **24** Sventa xuch'ik vo' li j-ejiptoeetike, lik sjok' ya'alik ta sjoylejaj li Niloe, yu'un mu stak' xuch'ik li vo' ta Niloe. **25** Ech' lek vukub k'ak'al ti

7:19* Ja' xkaltik, ti butik chbein yok li Niloe. #O «snak'oj».

la sk'atajes ta ch'ich' li vo' ta Nilo li Jeovae.

8 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Batan yo' bu oy li faraone, xi xavalbee: «Xi chal li Jeovae: «Koltabun lok'el jteklumal sventa xtunik ta jtojolal.^a **2** Mi jech-o mu xak'an xatak batele, ta xkak'bot avokol, ta jnojes ta ranaetik sjunul li alumale.^b **3** Li ta uk'um Niloe te chlok' tal epal ranaetik. Chmuyik tal, va'un ch-ochik ta ana, ta akuarto xchi'uk chmuy ta atem.* Ch-ochik ta sna avajtuneltak xchi'uk ta sna li ateklumale. Ch-ochik ta a-orno xchi'uk ta svots'obil k'usitik avu'unik.^c **4** Chtalik ta atojolal li ranaetike, chtalik ta lamal ateklumal xchi'uk ta stojolal li avajtuneltake»».

5 Ta ts'akale, xi albat yu'un Jeova li Moises: «Xi xavalbe li Aarone: «Tsako li anamte'e, toyo ta sba li uk'umetike, ti butik chbein yok li Niloe xchi'uk li ta ts'ants'an vo'etike. Ak'o muyuk tal avu'un li ranaetik ta sjunul li yosilal Ejiptoe»». **6** Li Aarone la stoy sk'ob ta sba skotol li vo' ta Ejiptoe, va'un lik muyuk tal li ranaetike, solem lamal k'ot ta sjunul yosilal Ejipto. **7** Pe li paleetik ti xchanojik majiae jech la spasik ek. Muy tal yu'unik ranaetik ek li ta yosilal Ejiptoe.^d **8** Li faraone la stak ta ik'el li Moises xchi'uk Aarone, xi laj yale: «K'anbeik vokol Jeova sventa xlok' batel ta jtojolal li ranaetike xchi'uk ta stojolal li jteklumale,^e yu'un ta jk'an ta jtak batel li ateklumalik sventa xak'beik milbil matanal li Jeovae». **9** Li Moises xi laj yalbe li faraone: «Albun ka'itik k'usi ora chak'an ta jk'opon Dios sventa xich' lok'esel ta atojolal li ranaetike, ta stojolal li avajtuneltake, li ateklumale xchi'uk li ta anatake. Ja' xa no'ox te chkom li ta uk'um Niloe». **10** Xi laj yale: «Ok'om». Xi laj yal

8:3 *O «avayeb».

KAP. 8

a Eks 3:12

b SI 78:45

c SI 105:30

d Eks 7:11, 12
Eks 7:20, 22
Eks 8:17, 18
Eks 9:11
2TI 3:8

e Eks 10:16-19

Kolumna 2

a Eks 9:14
Eks 15:11
SI 83:18
SI 86:8
Is 46:9
Jer 10:6, 7
Ro 9:17

b Eks 8:3

c Eks 8:30, 31
Eks 9:33

d Eks 4:21
Eks 7:3

e SI 105:31

f Eks 7:11, 12
Eks 7:20, 22
Eks 8:7
Eks 9:11

g Eks 31:18
Lu 11:20

li Moises: «Sventa xana' ti mu'yuk yan k'ucha'al li Jdioskutik Jeovae,^a jechuk k'otuk ta pasel k'ucha'al chavale. **11** Chlok' batel ta atojolal li ranaetike, chlok' batel li ta anatake, ta stojolal li avajtuneltake xchi'uk ta stojolal li ateklumale. Ja' xa no'ox te chkom li ta Niloe».^b

12 Jech oxal, li Moises xchi'uk Aarone lok'ik batel ti bu oy li faraone, va'un li Moises lik sk'anbe vokol Jeova ti ak'o slok'es li ranaetik ti laj yak' tal-el ta stojolal li faraone.^c **13** Li Jeovae jech la spas k'ucha'al la sk'an li Moises, ja' yu'un lik chamuk li ranaetik ti te oy ta yut snaik, ta yamak'ik* xchi'uk li ta osiltike. **14** Lik stsobik li ranaetike, solem ep xa no'ox butik la sbusanik, va'un lik tuibuk li balumile. **15** K'alal laj yak' venta faraon ti paj li vokolile, la stsa-tsbtas yo'onton^d xchi'uk mu'yuk la xchikintabe li Moises xchi'uk Aarone jech ono'ox k'ucha'al yalaj li Jeovae.

16 Xi albat yu'un Jeova li Moises: «Xi xavalbe li Aarone: «Toyo li anamte'e, majo li spukukal* balumile sventa xk'ataj ta usetik ta sjunul yosilal Ejipto»». **17** Taje jech la spasik. Li Aarone la stoy li snamte' stsakoj, va'un la smaj li spukukal* balumile. Jech k'ot ta stojolal krixchanoetik xchi'uk ta stojolal chonbolometik li usetike. Skotol li spukukal balumile k'ataj ta us ta sjunul li yosilal Ejiptoe.^e **18** Li paleetik ti xchanojik majiae laj yak'ik persa spasel jech ek^f sventa slok'esik tal usetik, pe mu'yuk pas yu'unik. Li usetike k'ot ta stojolal krixchanoetik xchi'uk ta stojolal chonbolometik. **19** Ja' yu'un, li paleetik ti xchanojik majiae xi laj yalbeik li faraone: «¡Ja' ta sjuel Dios!». ^{*g} Pe

8:13 *O «sti' snaik». K'elo Glosario, amak'. **8:16, 17** *O «slumal». **8:19** *Literal «¡Ja' sni' sk'ob Dios!».

jech-o tsots yo'onton li faraone xchi'uk mu'yuk la xchikintaanbe jech ono'ox k'ucha'al yaloj li Jeovae.

20 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Sob tajek xalik li ok'ome, bat va'an aba ta stojolal li faraone, yu'un te chbat yo' bu oy li vo'e. Xi xavalbee: <Xi yaloj li Jeovae: «Koltabun lok'el jteklumal sventa xtunik ta jtojolal.

21 Pe mi mu'yuk chatak lok'el li jteklumale, ta jtak tael jti'vanej vovetik* ta atojolal, ta stojolal avajtuneltak, ta ateklumal xchi'uk li ta anatake. Chnoj ta jti'vanej vovetik li naetik ta Ejiptoe xchi'uk pixil chkom ta jti'vanej vovetik li balumil bu va'alike.[#]

22 Li va' k'ak'ale, ta jvok' komel li yosilal Gosen ti ja' te nakal li jteklumale. Tee mu'yuk chk'ot jti'vanej vovetik*^a sventa xana' ti li' oyun ta lum^b vo'on ti Jeovaune. **23** Chkak' ta ilel ti jelel li jteklumal xchi'uk ateklumale. Ok'om chvinaj li senyail taje»».

24 Jech k'ot ta pasel yu'un li Jeovae, xvolet tal jti'vanej vovetik* li ta sna faraone, ta sna yajtuneltak xchi'uk ta sjunul ti yosilal Ejiptoe.^c Li balumile solesok ta skoj li jti'vanej vovetike.^d

25 Ja' yu'un, li faraone la stak ta ik'el li Moises xchi'uk Aarone, xi laj yale: «Batanik, ak'beik milbil matanal Adiosik li' ta lume».

26 Pe xi la stak' li Moises: «Mu lekuk ti jech ta jpaskutike, yu'un li k'usi chkak'bekutik ta milbil matanal li Jdioskutik Jeovae toj chopol chil li j-ejiptoeetike.^e Ti xkak'kutik jun milbil matanal ti toj chopol chil ta sat li j-ejiptoeetike, ¿mi mu van tauk xkich'kutik t'ajbel ton? **27** Ja' yu'un, chibatkutik ta takixokol balumil, oxib k'ak'al chinamajkutik batel sventa te xbat kak'bekutik milbil matanal li Jeova Dios ku'unikutik jech k'ucha'al yalojbunkutike».^f

8:21, 22, 24 *O «xkochetike». **8:21** [#]Ja' xkaltik, li j-ejiptoeetike.

KAP. 8

a Eks 9:4, 26
Eks 10:23
Eks 12:13

b 1Sa 17:46
1Re 20:28
2Re 19:17, 19

c Eks 8:3

d Sl 78:45
Sl 105:31

e Je 46:33, 34
Eks 10:25, 26

f Eks 3:18

Kolumna 2

a Eks 8:8
Eks 9:28

b Eks 8:15

c Eks 9:33

KAP. 9

d Eks 5:1
Eks 8:1

e Eks 7:4

f Eks 9:15

g Eks 8:22
Eks 10:23
Eks 11:7
Eks 12:13

28 Xi laj yal li faraone: «Vo'on ta jtakoxuk batel ta takixokol balumil sventa xavak'beik milbil matanal li Jeova Dios avu'unike. Ja' no'oxe mu toj nomuk xabatik. K'anik vokol ta jtojolal».^a

29 Xi la stak' li Moises: «Chilok' batel ta atojolal, ta jk'oponbot Jeova. Faraon, ok'om chlok' batel ta atojolal li jti'vanej vovetike,^{*} chlok' batel ta stojolal avajtuneltak xchi'uk ta stojolal li ateklumale. Pe mu me xalabanunkutik[#] un faraon ti mu'yuk xa chatak batel yan velta li jteklum sventa xak'beik milbil matanal li Jeovae».^b

30 Jech lok' batel Moises ta stojolal faraon sventa sk'anbe vokol li Jeovae.^c **31** Li Jeovae jech la spas k'ucha'al k'anbat yu'un li Moises. Jech lok' batel ta stojolal faraon li jti'vanej vovetike^{*} xchi'uk lok' batel ta stojolal yajtuneltak xchi'uk ta stojolal li steklumale. Mi jkotuk xa kom.

32 Pe tsatsub yan velta yo'onton li faraone, ja' yu'un mu'yuk la stak batel li jteklume.

9 Jech oxal, li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Ochan batel ti bu oy li faraone, xi xavalbee: <Xi chal Jeova ti ja' Sdios j-ebreoetike: «Koltabun lok'el li jteklumal sventa xtunik ta jtojolale».^d **2** Pe mi mu xak'an xatakubun lok'el xchi'uk mi ja' no'ox chapajtsane, **3** li sk'ob Jeovae^e ta me xtal ta stojolal li achonbolomtak ti te oy ta osilitike, chtal ta stojolal kaetik, vuroetik, kameyoetik, vakaxetik xchi'uk chijetik. Tsots xa no'ox tajek li vokolil chtale.^f **4** Li Jeovae mu jechuk chak' k'otuk ta pasel ta melal ta stojolal xchonbolomtak Israel jech k'ucha'al li chonbolometik ta Ejiptoe. Mu'yuk chcham jkotuk li xchonbolom j-israeletike»».^g **5** Jech xtok, li Jeovae lek laj yak'be yorail ti k'usi ora

8:29, 31 *O «xkochetike». **8:29** [#]O «Pe mu me achil'unkutik ta tajimol xavil».

chk'ot ta pasele, xi laj yale: «Ok'om jech chak' k'otuk ta pasel Jeova li' ta lume».

6 Ta yok'omal no'ox jech la spas li Jeovae, lik chamuk skotol li jaytos chonbolometik ta Ejiptoe,^a yan li xchonbolomtak Israele mu'yuk xcham jkotuk. **7** K'alal la sjak'be sk'oplal faraon taje, albat ti mu'yuk xcham jkotuk li xchonbolomtak Israele. Pe jech-o tsots yo'onton li faraone, ja' yu'un mu'yuk la stak lok'el li jteklume.^b

8 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises xchi'uk Aarone: «Jopik ta xchibal ak'obik sibakil orno, va'un li Moises tsvij muyel ta yeloval li faraone. **9** Ta xk'ataj ta ninil pukuk* li ta sjunul yosilal Ejiptoe, va'un chk'ataj ta k'a'emal chin ti oy spojovil ti chk'ot ta stojolal krixchanoetik xchi'uk chonbolometik ta sjunul li yosilal Ejiptoe».

10 Jech oxal, la sjopik sibalik orno xchi'uk bat sva'an sbaik ta stojolal li faraone, li Moises une la svij muyel, va'un k'ataj ta chinetik ti oy spojovil ti lik ch'uk ta sbek'tal krixchanoetik xchi'uk ta sbek'tal li chonbolometike. **11** Li paleetik ti xchanojik majiae mu'yuk vu' yu'un xbatik ta stojolal Moises ta skoj li k'a'emal chine, yu'un li paleetik ti xchanojik majiae xchi'uk skotol li j-ejiptoeetike tsakbilik ta k'a'emal chin.^c **12** Pe li Jeovae laj yak' tsatsubuk yo'onton li faraone, ja' yu'un mu'yuk la xchikintabe li Moises xchi'uk Aaron jech no'ox k'ucha'al albat yu'un Jeova li Moise.^d

13 Li Jeova une xi laj yalbe li Moises: «Sob tajek xalik li ok'ome, te xa va'an aba ta stojolal faraon, xi xavalbee: «Xi yalaj li Jeova ti ja' Sdios j-ebreoteike: «Koltabun lok'el jteklumal sven-ta xtunik ta jtojolal. **14** Sventa xana' ti mu'yuk buch'u yan ta

KAP. 9

a SI 78:48

b Eks 4:21

c Eks 7:11, 12
Eks 7:20, 22
Eks 8:7, 18
2Ti 3:8d Eks 4:21
Eks 8:31, 32
Eks 14:17

Kolumna 2

a Eks 8:9, 10
2Sa 7:22
SI 83:18b Eks 14:17
Jos 2:9, 10
1Kr 16:24
Pr 16:4
Is 63:12
Ro 9:17c SI 78:47
SI 105:32

d Eks 10:4, 5

balumil k'ucha'al vo'one, chkak'bot talem skotol li vokoliletike, chkak' talem ta stojolal avajtuneltak xchi'uk ta stojolal ateklumal.^a **15** Ti jechuke, laj xa jye' jk'ob sventa jyayijesot xchi'uk ateklumal ta jun tsatsal vokolil, jech xtok, laj xa avich' lajesel* li' ta balumil ti jechuke. **16** Pe laj to kak' kuxian sventa xkak' avil ju'el xchi'uk sventa xich' pukel ta spejel balumil li jbie.^b **17** ¿Mi yu'un yokel-o chatoy aba ta stojolal li jteklumal ti mu xak'an xatak batele? **18** Ok'om jechtik ora k'ucha'al li'e chkak' taluk tsatsal bot ta atojolalik ti mu'yuk bu jech k'otem-o ta pasel ta Ejiptoe. **19** Ja' yu'un, alo mantal ti ak'o xbat yich' tik'el skotol li achonbolomtake xchi'uk skotol li k'usi ja' avu'un ti te oy ta osiltike. Skotol krixchano xchi'uk chonbolometik ti te chkom ta osiltik ti mu'yuk chich' tik'el ta yut nae, ta xchamik mi vul ta stojolalik li bote»».

20 Li yajtuneltak faraone xi'ik-o li k'usi laj yal Jeovae, ja' yu'un la stik'ik ta anil ta yut sna li yajtunelike xchi'uk li xchonbolomike, **21** pe li buch'u mu'yuk la stsak ta muk' li k'usi laj yal Jeovae te laj yikta komel ta osiltik li yajtuneltak xchi'uk xchonbolomtake.

22 Tana un li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Toyo ak'ob ta vinajel sventa xtal ta sjunul yosilal Ejipto li bote.^c Chvul ta stojolal krixchanoetik, chonbolometik xchi'uk ta stojolal skotol ts'i'leletik ti oy ta sjunul yosilal Ejiptoe».^d **23** Ja' yu'un, li Moises la stoy muyel snamte' ta vinajel, li Jeova une la stak talem chauk xchi'uk bot, jech xtok, yal talem k'ok* li ta balumile. Jech te xvajet-o bot yu'un Jeova li ta yosilal Ejiptoe. **24** Xvajet-o li bote

9:15 *O «tup'bel ak'oplal». **9:23** *Xu' van ja' sk'oplal ti soles xjaplajet tajek li saksevale o li saktsele.

xchi'uk xjaplajet* no'ox k'ok' k'alal yakal li bote. Tsots xa no'ox tajek, mu'yuk-o bu jech k'otem ta pasel ta Ejipto ti k'uxi pas ta muk'ta lume.^a **25** Li bote la syayijes skotol li k'usitik oy ta osilitik ta sjunul li yosilal Ejipto, k'alal ta krixchanoetik xchi'uk ta chonbolometik la syayijes, jech xtok, la sliilin komel skotol li ts'i'leletike xchi'uk la sk'asan komel skotol li te'etik ta osilitike.^b **26** Ja' xa no'ox mu'yuk laj yak' bot li ta yosilal Gosen ti bu oy li j-israeletike.^c

27 Li faraone la stak ta ikel li Moises xchi'uk Aarone, xi laj yalanbee: «Li avie, la jsa' jmul. Tuk' k'usi tpsas li Jeovae, ja' oy jmulkutik xchi'uk li jteklumale. **28** K'anbeik vokol Jeova sventa xpaj li chauke xchi'uk li bot la stak tale. Va'un, ta jtakoxuk lok'el, mu'yuk xa li' chakomike». **29** Xi la stak' li Moise: «Ja' no'ox mi lilok' batel li' ta jteklume, ta jye' xchibal j'ok'ot ta stojolal Jeova. Ja' yu'un, sventa xana' ti ja' yu'un Jeova li balumile,^d chpaj li chauk xchi'uk sbotale. **30** Ak'o mi jech ch'ok'ot ta pasel, jna'oj lek ti mu'yuk ono'ox chlik axi'taik* Jeova Dios xchi'uk li avajtuneltake».

31 Lilijem kom li lino nichim xchi'uk sevadae, yu'un li sevadae lek xa ox yij sat sventa xich' tsobel xchi'uk li lino nichime cht'omanuk xa ox xnichtak. **32** Pe li trigoetike* mu'yuk xlilij, yu'un ts'akal to chlok'. **33** Li Moises une lok' batel li ta jteklum ti bu oy faraone, la stoy xchibal sk'ob ta stojolal li Jeovae, va'un jech paj li chauk xchi'uk sbotale, jech xtok, paj li vo'e.^e **34** K'alal laj yak' venta faraon ti paj li vo'e, li bote xchi'

9:24 *O «sts'aylajet». 9:30 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 9:32 *Li ts'ibetik ta ebreo k'ope chalbe sk'oplal cha'tos trigo ti te chch'i ta vo'neal Ejipto, li jtose lekik tajek, yan li jtose jutuktik no'ox.

KAP. 9

a Eks 9:18

b Sl 105:33

c Eks 8:22

Eks 9:3, 4

Eks 10:23

Eks 11:7

Eks 12:13

d Eks 7:5, 17

Eks 8:9, 10

Eks 8:22

Eks 14:4

Dt 10:14

Sl 24:1

e Eks 10:17-19

Kolumna 2

a Eks 4:21

Eks 8:13, 15

b Eks 7:4

KAP. 10

c Eks 4:21

Eks 9:34

d Eks 9:15, 16

Sl 78:12

Ro 9:17

e Eks 13:3, 8

Dt 4:9

Dt 6:20-22

Sl 44:1

f Eks 9:17

g Eks 9:31, 32

h Eks 9:24

uk li chauke, la sa' smul yan velta xchi'uk la stsatsubtas yo'onton;^a jech la spas li yajtuneltak eke. **35** Jech-o tsots yo'onton la spas li faraone, ja' yu'un mu'yuk la stak lok'el li j-israeletik jech ono'ox k'ucha'al laj yal ta stojolal Moises li Jeovae.^b

10 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moise: «Ochan batel ti bu oy li faraone, yu'un li vo'one laj kak' tsatsubuk yo'onton xchi'uk laj kak' tsatsubuk yo'onton yajtuneltak^c sventa xu' xkak' ta ilel ta stojolal li senyailtak ku'une.^d **2** Jech xtok, ja' sventa xavalbe anich'nabtak xchi'uk amamobtak ti tsots tajek laj kak'be svokol li Ejipto xchi'uk li senyailtak laj kak' ta ilel ta stojolalike;^e li vo'oxuke ja' jech chana'ik ta melal ti vo'on Jeovaune».

3 Ja' yu'un, li Moises xchi'uk Aarone ochik batel ti bu oy li faraone, xi laj yalbeike: «Xi chal Jeova ti ja' Sdios j-ebreotike: «¿K'usi to ora chlik abik'tajes aba ta jtjolal?»^f Koltabun lok'el li jteklumal sventa xtunik ta jtjolale. **4** Mi jech-o mu xak'an xakolta lok'el li jteklumale, li ok'ome ta jtak talel k'ulubetik ti bu k'alal smakoj alumale. **5** Pixil chkom ta k'ulubetik li balumile, jech mu xa xvinaj chkom li balumile. Chlik slajesik skotol li k'usitik laj yiktaboxuk komel li bote xchi'uk tsalajesik skotol li te'etik ti yakal chch'i' tal ta osilitike.^g **6** Chnoj ta k'ulubetik li anatake, skotol li sna avajtuneltake xchi'uk li naetik ta sjunul Ejipto. Li k'usi ch'ok'ot ta pasele mu'yuk bu jech yiloy-o atotik xchi'uk amuk'totik».^h K'alal jech laj yale, joy-p'ij, va'un lok' batel ti bu oy li faraone.

7 Xi albat yu'un yajtuneltak li faraone: «¿Bak'in to chikta sba ta sibtaselutik* li mu vinik le'e? Tako xa lok'el li jteklume, ak'o

10:6 *O «amoltotik». 10:7 *Literal «ti ja' jlik ch'ojon ta jtjolalitik».

xa bat tunikuk ta stojolal li Jeova ti ja' Sdiosike. ζMi yu'un mu to xavak' venta ti solet lajem xa tajek li Ejiptoe?». **8** Ja' yu'un, laj yich'ik takel ta ik'el yan velta ta stojolal faraon li Moises xchi'uk Aarone, xi albatike: «Batani, bat tunanik ta stojolal li Jeova Dios avu'unike. ζPe buch'utik ti chbatik une?». **9** Xi laj yal li Moises: «Chibatkutik xchi'uk li jchex kerem tsebkutike, li buch'utik oy xa sjabilalike, li jkeremkutike, li jtsebkutike, li jchijkutike xchi'uk li jvaxakutike,^a yu'un ta jpaskutik jun k'in ta stojolal li Jeovae». **10** Xi albatik yu'un li faraone: «ζMi oy junuk k'ak'al la jtakoxuk lok'el akotolik xchi'uk li avalab anich'nabike, yu'un me te xchi'inojoxuk Jeova un bil^c Lek xvinaj ti chopol li k'usi oy ta avo'ontonik spasele. **11** ζPe mi jutebuk jech ta jpas! Ja' no'ox xu' xabatik vo'oxuk li vinikoxuke, bat tunanik ta stojolal li Jeovae, yu'un ja' li k'usi la ak'anike». Va'un, nutsatik lok'el ta stojolal li faraone.

12 Xi albat yu'un Jeova li Moises: «Toyo ak'ob ta stojolal yosilal Ejipto sventa xtal li k'ulubetike, sventa xtal ta yosilal Ejipto xchi'uk sventa slajesik skotol li ts'i'leletik ta osiltike, skotol li k'usitik laj to yikta komel li bote». **13** Li Moises ta anil no'ox la stoy snamte' ta stojolal li yosilal Ejiptoe, li Jeova une laj yak' taluk ik' ti lik talel ta slok'eb k'ak'ale, solet xjumumet sjunul k'ak'al xchi'uk sjunul ak'obal li ta lume. Ta sob yok'omale, xkuchoj talel k'ulubetik li ik' ti lik talel ta slok'eb k'ak'ale. **14** Jech tal li k'ulubetike, te lamal k'ot ta sjunul li yosilal Ejiptoe.^d Solel toj ech' xa no'ox tsots laj yak' vokolil,^e yu'un mu'yuk-o bu jech yepal k'otem k'ulubetik k'ucha'al taje xchi'uk mu'yuk jech ch'ot ta pasel yan velta xtok. **15** Pixil kom ta k'ulubetik sjunul li lume, ja' yu'un ik' tajek kom yu'un li lume;

KAP. 10

a Eks 10:25, 26

b Eks 3:18
Eks 5:1

c Eks 12:31, 32

d Sl 78:46

e Eks 10:5
Sl 105:34, 35

Kolumna 2

a Eks 8:30, 31

b Eks 7:3
Eks 11:10
Ro 9:17, 18

c Sl 105:28

d Eks 8:21, 22
Eks 9:3, 6
Eks 9:26
Eks 11:7
Eks 12:13e Eks 8:28
Eks 9:28f Eks 3:18
Eks 5:3

la slajesik skotol li ts'i'leletik ta osiltike xchi'uk skotol li sat te'etik ti kol komel ta bote; mu'yuk xa k'usi yox kom li ta te'tikaltike xchi'uk li ta ts'i'leletik ta sjunul yosilal Ejiptoe.

16 Li faraone la stak ta ik'el ta anil li Moises xchi'uk Aarone, xi laj yale: «La jsa' jmul ta stojolal li Jeova Dios avu'unike xchi'uk ta atojolalik. **17** Ja' yu'un, slajeb xa velta ak'ikun ta perton li avie, avokolikuk, k'anbeik vokol li Jeova Dios avu'unik sventa slok'es batel ta jtojolal li vokolil ti chmilvane». **18** Lok' batel* ti bu oy li faraone, la sk'anbe vokol li Jeovae.^a **19** Va'un, li Jeovae la sjelbe sbe li ik'e, laj yak' sutuk ta tsatsal ik' ti chlik xa tal ta smaleb k'ak'ale, jech la xkuch batel li k'ulubetike, te to k'ot yu'un ta Tsajal nab. Mi jkotuk xa k'ulub kom ta sjunul li yosilal Ejiptoe. **20** Pe li Jeovae laj yak' tsatsubuk yo'onton li faraone,^b ja' yu'un mu'yuk la stak lok'el li j-israele-tike.

21 Xi albat yu'un Jeova li Moises: «Toyo muyel ak'ob ta vinajel sventa x-ik'ub osil li ta yosilal Ejiptoe, ik' tajek chkom ti xvinaj xa ta pikel yilele». **22** Ta ora no'ox la stoy muyel sk'ob ta vinajel li Moises, va'un oxib k'ak'al ik' tajek kom sjunul li yosilal Ejiptoe.^c **23** Oxib k'ak'al mu'yuk xil sbaik xchi'uk mu'yuk bu xbatik, pe ti bu nakal skotol li j-israele-tike oy sakilal osil.^d **24** Li faraone la stak ta ik'el li Moises, xi laj yal-bee: «Batani, bat tunanik ta stojolal Jeova.^e Xu' xavik'ik batel xtok li avalab anich'nabike. Ja' no'oxe chkom li achijik xchi'uk avaxaxike». **25** Pe xi laj yal li Moises: «Vo'ot chavak'bunkutik batel chonbolometik sventa xkak'bekutik ta milbil matanal xchi'uk ta chik'bil matanal li Jeova Dios ku'unikutike.^f

10:18 * Ya'eluke, ja' sk'oplal li Moises.

26 Chkik'kutik batel li jchonbolomkutike, mi jkotuk* ta xkom. Yu'un ja' ta jtuneskutik jlomuk sventa xkich'kutik ta muk' li Jeova Dios ku'unikutike, mu jna'kutik k'usi chkak'kutik sventa xkich'kutik ta muk' Jeova ja' to mi te lik'otkutike». **27** Pe li Jeovae laj yak' tsatsubuk yo'onton li faraone, ja' yu'un mu'yuk la stakan lok'el.^a **28** Xi laj yal li faraone: «¡Lok'an batel! K'elo me aba, mu xa xtal ak'el jsat yan velta, yu'un ta me xacham mi tal to ak'el jsate». **29** Xi laj yal li Moises: «Mu'yuk xa chtal jk'elbot asat jech k'ucha'al chavale».

11 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Ta to xkak' taluk jtos vokolil ta stojolal faraon xchi'uk ta stojolal li Ejiptoe. Mi k'ot ta pasele, ja' to tstakoxuk lok'el.^b Ta melez, tsnutsoxuk lok'el mi k'ot yoraile.^c **2** Avi une, albo skotol li viniketik xchi'uk antsetik ta jteklum ti ak'o sk'anbe slak'naik k'usitik pasbil ta plata xchi'uk ta oro». **3** Li Jeovae la skolta jteklum sventa leuk x-ilatik yu'un li j-ejiptoetike. Jech xtok, li Moises lek tajak ilbil yu'un yajtuneltak faraon xchi'uk li krixchanoetik ta jteklum Ejiptoe.

4 Va'un, xi laj yal li Moises: «Xi chal li Jeovae: «Li ta o'loltik ak'obale chi-ech' ta o'lol Ejipto,^e **5** va'un chcham skotol li sba nich'oniletik ta yosilal Ejiptoe,^f ta xcham k'alal ta sba xnich'on faraon ti te chotol ta chotlebal sventa ajvalile k'alal ta sba yol li kiara li te chjuch'unaj ta molinoe,^g jech xtok, chcham skotol li sba yol chonbolometike.^h **6** Ta sjunul li yosilal Ejiptoe chlik tsots avanel ti mu'yuk bu jech xich'o a'iele xchi'uk ti mu'yuk bu jech chich' a'iel yan velta xtoko.^h

10:26 *Literal «mi junuk svoy». **11:5** *Ja' jun k'ox molino ti ta k'abal chich' tunesele. K'elo Glosario, *stanal molino*.

KAP. 10

a Eks 4:21
Eks 14:4

KAP. 11

b Dt 4:34
c Eks 12:31, 32
d Eks 3:21, 22
Eks 12:35, 36
Sl 105:37

e Eks 12:29

f Eks 4:22, 23
Sl 78:51
Sl 105:36
Sl 136:10
Ebr 11:28

g Eks 12:12

h Eks 12:30

Kolumna 2

a Eks 8:22
Eks 9:3, 4
Eks 10:23
Eks 12:13

b Eks 12:33

c Eks 3:19
Eks 7:4
Ro 9:17, 18

d Eks 7:3

e Sl 135:9

f Eks 4:21
Eks 9:15, 16
Eks 10:20

KAP. 12

g Eks 13:4
Eks 23:15
Nu 28:16
Dt 16:1

h Jn 1:29
1Ko 5:7
Ap 5:6

i Le 22:18-20
Dt 17:1
1Pe 1:19

7 Pe mi jkotuk ts'i' xvojevun ta stojolal li j-israeletike, mi ja'uk ta stojolal li viniketike mi ja'uk ta stojolal li xchonbolomike. Ti jech ch'ot ta pasele, ja' sventa xana'ik ti jelel k'usi xu' spas ta stojolal j-ejiptoetik li Jeovae xchi'uk ti jelel k'usi xu' spas ta stojolal li j-israeletike.^a **8** Va'un, chtalik ta jtojolal skotol li avajtuneltake xchi'uk chtal skejan spatan sbaik ta jtojolal, xi chalike: «Batan xchi'uk sjunul li jteklum ti tsatsakliote». ^b Ta ts'akal une chilok' batel». Va'un, li Moises tsanal tajak sk'ak'al yo'onton lok' batel ti bu oy li faraone.

9 Pe li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Li faraone mu'yuk chchikintaboxuk^c sventa x-epaj li sk'elobiltak ju'elal ku'un ta yosilal Ejiptoe». ^d **10** Skotol li sk'elobiltak ju'elal taje la spask ta yeloval faraon^e li Moises xchi'uk Aarone. Pe li Jeovae laj yak' tsatsubuk yo'onton li faraone, ja' yu'un mu'yuk la stak lok'el j-israeletik li ta yosile.^f

12 Va'un, xi albatik yu'un Jeova li Moises xchi'uk Aaron li ta yosilal Ejiptoe: **2** «Li u li'e ja' slikeb li jujun u avu'nik. Ja' ch'ot ta ba'yel u avu'nik li ta jujun jabile.^g **3** Chi'nik ta lo'il skotol li j-israeletike, xi xavalbeike: «Li ta slajunebal li u li'e, ta jujuntal sk'an stsakik jkotuk chij^h sventa li yuts' yalalike,ⁱ jkot chij ta jujupej na sk'an stsakik. **4** Mi jutebik li uts' alalil sventa st'itik li chije, sk'an stsob sbaik xchi'uk li slak'naik ti mas nopol xilike sventa skomon lajesik ta snaik ja' ti jayvo'ike. K'alal chak'elik ti jayvo' chatsob abaik, tsakik ta venta lek k'u yepal chat'ik ta jujuntal. **5** Xu' xat'ujik jkot ch'iom tot chij o jkot ch'iom tot tentsun, ja' no'oxe sk'an mu'yukuk ipⁱ xchi'uk sk'an junuk jabil yi-

12:3 *Literal «li sna stotike». **12:5** *O «mu'yukuk xchopolil».

ch'oj. **6** Te to xachabiik ja' to mi k'ot li 14 yu'un li u li'e,^a sjunul li tsobobbail yu'un Israele sk'an smilik k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.*^b **7** Sk'an stsakbeik jutuk li xch'ich'e, va'un ak'o sbonbeik ta xcha'jotal li smarkoal ti' na ta xokontake xchi'uk li smarkoal ti' na ta sjol ti bu tsti'ik li chije.^c

8 »Li sbek'tale sk'an sti'ik no'ox li va' ak'obale.^d Sk'an svoik ta k'ok' xchi'uk sk'an sti'ik xchi'uk pan ti mu'yuk slevaduraile*^e xchi'uk ch'ail itajetik.^f **9** Mi jutebuk me xati'ik mi tse toe o mi lakanbile, sk'an xavoik lek ta k'ok', vobeik li sjole, li yo'take xchi'uk k'alal to ta sbel xch'ut. **10** Mu me k'usi xak'e-jik* ta sventa yok'omal, pe mi oy to kom avu'unik ta yok'omale, sk'an xachik'ik.^g **11** Xi sk'an xave'ike: tsiniluk me lek achukik,* alapojuk me axonobik xchi'uk atsakojuk me anamte'ik; jech xtok, sk'an sujom xave'ik. Ja' K'in Koltael sventa Jeova. **12** Yu'un chi-ech' ta yosilal Ejipto li va' ak'obale xchi'uk ta jyajijes skotol li sba nich'onil ta yosilal Ejiptoe, ta jyajijes k'alal ta krixchanoetik xchi'uk ta chonbolometik,^h jech xtok, ta jchapan skotol li diosetik ta Ejiptoe.ⁱ Vo'on Jeovaun. **13** Li ch'ich' ta ti' na ti bu oyo-xuke chtun sventa senyail avu'unik. Mi laj kil li ch'ich'e, tuk' chijelav batel, ja' yu'un mu'yuk chtal ta atojolalik li vokolil sventa xavich'ik lajesel mi tal jyajijes li yosilal Ejiptoe.^j

14 »Li va' k'ak'ale, chtun sventa sna'obil avu'unik, sk'an xapasik jun k'in ta stojolal Jeova, sk'an jech spasik ek li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale. Ja' jun mantal sbatel osil ti sk'an xapasik li k'ine. **15** Vu-

12:6 *Literal «k'alal tsta sba li chib mal k'ak'ale». **12:8** *K'elo Glosario, *levadura*. **12:10** *O «xanak'ik». **12:11** *Literal «tsiniluk me lek achukbenalik».

KAP. 12

a Nu 28:16

b Eks 12:18
Le 23:5
Dt 16:6c 1Ko 5:7
Ebr 11:28

d Dt 16:6, 7

e Eks 13:3
Eks 34:25
Dt 16:3
1Ko 5:8

f Nu 9:11

g Le 7:15
Le 22:29, 30
Dt 16:4h Eks 11:4, 5
Eks 12:29

i Nu 33:4

j Eks 8:22
Eks 9:4, 26
Eks 10:23
Eks 11:7

Kolumna 2

a Eks 23:15
Le 23:6

b Le 23:8

c Le 23:6
Lu 22:1
1Ko 5:8

d Le 23:5, 6

e Dt 16:3
1Ko 5:7

f Nu 9:14

g Eks 3:16
Nu 11:16

kub k'ak'al sk'an xave'ik pan ti mu'yuk slevaduraile.^a Li ta sba k'ak'ale, sk'an xalok'es ta anaik li vots'bil arina ti yich'oj slevaduraile. Yu'un li buch'u tsalajes k'usi yich'oj slevadurail li ta sba k'ak'al k'alal to ta svukubal k'ak'ale sk'an xich' milel.* **16** Chapasik jun ch'ul tsobajel li ta sba k'ak'ale xchi'uk chapasik yan ch'ul tsobajel li ta svukubal k'ak'ale. Mu stak' xa-abtejik mi jutebuk li va' k'ak'aletike.^b Ja' no'ox sk'an xapas ave'elik ti k'u yepal chalajesik ta jujuntale.

17 »Sk'an xapasik li Sk'in Pan ti Mu'yuk Slevaduraille,^c yu'un li va' k'ak'ale ta jlok'es ta yosilal Ejipto li ateklimal ti epik tajeke.* Li va' k'ak'ale, persa me sk'an xachabiik xchi'uk ak'o xchabiik ek li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale. Ja' jun mantal chkom ta atojolalik sbatel osil. **18** K'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'al li ta 14 yu'un sba ue, sk'an xalajesik pan ti mu'yuk slevaduraile, jech-o xapasik k'alal to ta 21 yu'un li u li'e k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^d **19** Vukub k'ak'al sk'an mu xavak'beik slevadurail li avots'bil arinaik ta anaike, yu'un mi oy buch'u tsalajes li k'usi yich'oj slevaduraile, sk'an xich' milel*^e manchuk mi jyanlum o mi te vok'em ta Israel.^f **20** Mu me xalajesik jutebuk li k'usitik oy slevaduraille. Li ta anaike ja' no'ox xu' xalajesik pan ti mu'yuk slevaduraille».

21 Li Moisee ta anil la stak ta ik'el li moletik ta Israele,^g xi laj yalanbee: «Bataniik, bat t'u-jik ch'iom chonbolometik* sventa jujuchop avuts' avalalik, milik sventa xavak'ik ta matanal li ta K'in Koltaele. **22** Ts'ajik

12:15, 19 *Literal «chich' tuch'el lok'el li ta Israele». **12:17** *Literal «avajsoltrorake». **12:21** *Ja' xkaltik, ch'iom chijetik o ch'iom tentsunetik.

jchukuk isopo* li ta ch'ich' te ak'-bil ta jun muk'ta boche. Li isopo ti bonbil ta ch'iche ja' majik-o li smarkoal ti' na ta sjole xchi'uk li smarkoal ti' na ta xokontake. Mi junuk me buch'u xlok' avu'-unik li ta anaike, ja' to xu' xalok'ik ta yok'omal. **23** K'alal mi ech' yak'be svokol j-ejiptoetik li Jeovae xchi'uk mi laj yil li ch'ich' ta smarkoal ti' na ta sjole xchi'uk li ta smarkoal ti' na ta xokontake, tuk' chjelav ta sti' anaik li Jeovae, mu'yuk ta xak' ochuk ta anaik^a li vokolil sventa lajelale.*

24 »Sk'an jech xapasik xchi'uk avalab anich'nabik li k'in taje,^b yu'un ja' jun mantal ta sbatel osil. **25** K'alal mi la-ochik li ta balumil ti yaloj ono'ox Jeova chak'boxuke, jech-o me xapasik li k'in taje.^c **26** Mi oy jun k'ak'al ti xi tsjak'boxuk li avalab anich'nabike: «ZK'usi smelolal ti jech chapasike?»,^d **27** xi sk'an xatak'beike: «Ja' jun milbil matanal sventa li K'in Koltael yu'un Jeovae, yu'un k'alal ay yak'be svokol li j-ejiptoetike, mu'yuk laj yak' vokolil ti bu oy snaik li j-israeletike, laj yak'be perton li kuts' kalalkutike».

Va'un, li j-israeletike la snijan sbaik xchi'uk la skejan spatan sbaik. **28** Jech lok'ik batel li j-israeletike, jech bat spasik jech k'ucha'al albatik mantal yu'un Jeova li Moises xchi'uk Aarone.^e Jech tajek la spasik k'ucha'al albatike.

29 Li ta o'lol ak'obal une, li Jeovae la smil skotol li sba nich'oniletik ta yosilal Ejiptoe,^f la smil k'alal ta sba xnich'on faraoon ti te chotol ta chotlebal sventa ajvalile k'alal ta sba xnich'on li jchukel ti te tik'il ta chukinabe* xchi'uk skotol li sba yol chonbolometike.^g **30** Li faraoon xchi'uk yajtuneltake likik li va' ak'obale, likik skotol li yan j-ejiptoetik

KAP. 12

a Ebr 11:28

b Dt 16:3

c Jos 5:10

d Eks 13:3, 8
Dt 6:6, 7

e Ebr 11:28

f Nu 33:4
Sl 78:51
Sl 105:36g Je 15:14
Eks 11:4, 5
Nu 3:13
Sl 135:8

Kolumna 2

a Eks 11:6

b Eks 10:28, 29

c Eks 3:19, 20
Eks 6:1
Eks 10:8-11
Sl 105:38

d Eks 10:26

e Eks 12:11

f Eks 10:7

g Je 15:14
Eks 3:21
Eks 11:2
Sl 105:37

h Eks 3:22

i Je 47:11
Eks 1:11

j Nu 33:5

k Je 12:1, 2
Je 15:1, 5
Je 46:2, 3
Eks 1:7
Nu 2:32

l Nu 11:4

m Eks 12:31

eke. Ta skoj ti oy yanimaik ta jujupej snaik li j-ejiptoetike, te lik tsots avanel yu'unik.^a **31** Li ta ak'obale, takatik ta ik'el ta anil yu'un faraoon li Moises xchi'uk Aarone,^b xi albatike: «Likanik, lo-k'anik batel li ta jteklumale, ak'o lok'ikuk batel ek li yan j-israeletike. Batanik, bat tunanik ta stojoal Jeova jech k'ucha'al laj avalike.^c **32** Ik'ik batel xtok li achijik xchi'uk avakaxike. Batanik jech k'ucha'al laj avalike.^d Jech xtok, ak'beikun bendision».

33 Li j-ejiptoetike lik sujik li jteklum ti ak'o lok'ikuk batel ta anil li ta lume.^e Yu'un xi chalike: «Mi mu'yuk chbatike, ta me xijcham jkotoltik un bi!».^f **34** Li jteklume la xkuchik batel li svots'bil arinaik ti mu'yuk slevaduraile. La stik'ik ta svots'obil xchi'uk la svol ta sk'u' spok'ik ti la skajan batel ta snekebike. **35** Li j-israeletike jech la spasik k'ucha'al albatik yu'un li Moises, ja' yu'un la sk'anbeik j-ejiptoetik k'usitik pasbil ta plata xchi'uk ta oro, jech xtok, la sk'anbeik k'u'il pok'iletik.^g **36** Li Jeovae la skolta jteklum sventa lekuk x-ilatik yu'un li j-ejiptoetike, jech oxal li j-ejiptoetike laj yak'ik skotol li k'usitik k'anbatike, jech pojbatik batel li k'usitik oy yu'unike.^h

37 Li j-israeletike te van 600 mil ti ta yakan likik batel ta Ramesesⁱ k'alal to ta Sukote,^j parte xtok li ololetike.^k **38** Jech xtok, te tijil batik epal krixchanoetik^m xchi'uk laj yik'ik batel li xchijik xchi'uk xvakaxike, ep ta jyalel li chonbolometike. **39** Lik pasilik ta pan li svots'bil arinaik ti laj yich'ik lok'el ta Ejipto ti ch'abal slevaduraile, la sta'ajesik. Ti jech ch'abal slevadurail li s-arinaike, ja' ta skoj ti anil no'ox nutsatik lok'el ta Ejiptoe, mu'yuk xa xak' yorail xchapan batel k'usi slajesik.^m

12:22 *K'elo Glosario, isopo. 12:23 *Literal «jinesele». 12:29 *Literal «nail poso».

12:38 *Ja' xkaltik, epal krixchanoetik ti ma'uk j-israeletike, te kapal sk'opial li j-ejiptoetik eke.

40 Ti k'u sjalil te nakiik ta Ejipto^a li j-israeletike ja' 430 jabil.^b **41** Li va' k'ak'al k'alal ts'aki li 430 jabile, li jteklum Jeova ti epik tajeke ja'o lok'ik* li ta yosilal Ejipto. **42** Ja' jun ak'obal ti sk'an xchabiike, yu'un ja'o lo-kesatik yu'un Jeova li ta yosilal Ejipto. Li ak'obal taje sk'an xchabiik li jteklum Israel ta stojolal li Jeovae xchi'uk jech sk'an xchabiik ek li jayk'ol kuxlejaj chtal yu'unik ta ts'akale.^c

43 Jech oxal, xi albatik yu'un Jeova li Moises xchi'uk Aarone: «Li'e ja' smantalil li K'in Koltaele: mi junuk jyanlum stak' slajes li ve'il sventa K'in Koltaele.^d **44** Pe mi oy buch'u smanoj ta tak'in junuk smosoe, sk'an xavak'be sirkunsision,^{*e} va'un ja' no'ox jech xu' slajes. **45** Li buch'u te talem ta naklej ta alumalike xchi'uk li jsa'abtele mu stak' slajesik. **46** Te no'ox ta yut ana xalajesik, mu stak' xavich'ik lok'el jutebuk ta pana* li bek'ete xchi'uk mu stak' xak'asbeik junuk sbakil.^f **47** Jech sk'an spas sjunul li tsoobbail yu'un Israele. **48** Mi te xchi'ukoxuk ta naklej junuk jyanlum ti tsk'an tpsas ya'i ek li K'in Koltael yu'un Jeovae, sk'an xich' sirkunsision skotol li viniketik te oy ta snae. Va'un ja' to jech xu' xchi'inoxuk ta spasel xchi'uk ko'ol xa k'ucha'al te vok'em ta Israel chk'ot. Pe mu xu' slajes li buch'u mu'yuk yich'oj sirkunsisione.^g **49** Jun no'ox mantal oy ta sventa li buch'u te vok'em ta Israele xchi'uk li jyanlum ti te xchi'ukoxuk ta nakleje».^h

50 Skotol li j-israeletike la spasik jech k'ucha'al albatik mantal yu'un Jeova li Moises xchi'uk Aarone. Jech tajeke la spasik k'ucha'al albatike. **51** Li va' k'ak'ale, la slok'es ta yo-

12:41 *Literal «yajsoltarotak». **12:44** *K'elo Glosario, sirkunsision. **12:46** *O «pat na».

KAP. 12

a Je 46:2, 3
Je 47:27
Ech 13:17

b Gal 3:17

c Dt 16:1

d Le 22:10

e Je 17:12, 23

f Nu 9:12
SI 34:19, 20
Jn 19:33, 36

g Nu 9:14

h Le 24:22
Nu 15:16

Kolumna 2

KAP. 13

a Nu 3:13
Nu 18:15
Dt 15:19
Lu 2:22, 23

b Eks 12:42
Dt 16:3

c Dt 4:34
Ne 9:10

d Dt 16:1

e Eks 3:8
Eks 34:11

f Je 15:18
Eks 6:5, 8

g Eks 3:17
Dt 8:7-9

h Eks 12:15
Eks 34:18

i Eks 23:15

j Dt 16:3

k Eks 12:26, 27

l Eks 12:14
Dt 11:18

m Eks 12:24, 25

silal Ejipto skotol j-israeletik* li Jeovae.

13 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moises: **2** «Ch'ultajes-bun* skotol li sba xnich'nab j-israeletik ti keremetike.[#] Ja' ku'un li sba kerem chvok'e o li sba yol chonbolom ti stot chvok'e».^a

3 Va'un, li Moises xi laj yalbe li jteklume: «Vulesik me ta ajolik li avi k'ak'ale, yu'un ja'o lalok'ik ta Ejipto^b ti bu to'ox ti-k'iloxuk ta mosoile. Yu'un ta sju'el sk'ob Jeova la slok'esoxuk tal te.^c Jech oxal, mu stak' xalajesik li k'usitik yich'oj slevaduraille.* **4** Li avi ti ja' yuilal abibe^{*d} ja'o chalok'ik batel. **5** Mi laj xa ox yak'bot Jeova li yosil jkanaanetik, j-etetik, j-amorreoetik, j-veoetik xchi'uk li jebusetik^e ti laj on'ox yalbe amoltotak ti cha-ak'bate' ti ja' jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome,^g sk'an me xapas jujun jabil li k'in li'e. **6** Vukub k'ak'al sk'an xave' pan ti mu'yuk slevaduraille,^h yu'un li ta svukubal k'ak'ale chapas jun k'in ta stojolal Jeova. **7** Vukub k'ak'al sk'an xave' pan ti mu'yuk slevaduraille,ⁱ xchi'uk sk'an mu'yukuk me k'usi avu'un ti yich'oj slevaduraille,^j jech xtok, ta sjunul li avosilae* sk'an mu'yukuk me avu'un vots'bil arina ti yich'oj slevaduraille. **8** Xi sk'an xavalbe anich'on li va' k'ak'ale: «Ja' ta skoj li k'usi la spas Jeova ta jtojolal k'alal lilo'k ta Ejipto».^k **9** Li k'in li'e ja' chtun sventa xvul ta ajol li k'usi k'ot ta pasele, yu'un xko'olaj ti te ts'ibabil ta ak'ob xchi'uk ta atiba^{*l} sventa teuk-o ta ave li smantaltak Jeovae, yu'un ta sju'el sk'ob Jeova la slok'esot li ta Ejipto. **10** Li mantal li'e sk'an xatsak ta venta jujun jabil^m

12:51 *Literal «soltaroeetik». **13:2** *O «Ch'akbun». [#]Literal «skotol sba olol ti tsjam alajebale». **13:3** *K'elo Glosario, levadura. **13:4** *K'elo Apendise B15. **13:7** *Literal «ats'aktake». **13:9** *Literal «kakal ta o'lol xcha'pejal sbek' asat».

sventa xapas li k'in jech ora k'ucha'al li'e.

11 »Mi laj xa ox yak'bot Jeova li yosil jkanaanetik ti laj yak' ye chak'bte xchi'uk ti laj yak' ye chak'be li amoltotake.^a **12** sk'an xavak'be Jeova skotol li sba keremetike.* jech xtok, sk'an xavak'be skotol li sba yol ti stot chvok' yu'un li chonbolometik chavu'unine. Yu'un ja' yu'un Jeova ti bu naka stote.^b **13** K'alal chvok' sba yol avuroe, sk'an xavak' jkotuk chij ta xk'exol, yan mi mu xavak'be xk'exole, sk'an xak'asbe snuk' li avuroe. Jech xtok, sk'an xavak'be xk'exol skotol li sba nich'nabiletik avu'unik ti ja' keremetike.^c

14 »Mi oy xi la sjak'bot ta mas ts'akal li anich'one: «Z'k'usi sk'an xal lee?». Xi sk'an xatak'bee: «Yu'un ta sju'el sk'ob Jeova la slok'esunkutik ta Ejipto ti bu oyunkutik to'ox ta mosoile.^d **15** Yu'un k'alal la stoy sba li faraon ti mu'yuk la stakunkutik lokele,^e li Jeovae la smil skotol li sba keremetik ta yosilal Ejiptoe, la smil k'alal ta sba xnich'on krixchanoetik xchi'uk skotol li sba yol chonbolometik.^f Ja' yu'un, skotol li sba yol chonbolometik* ti stot vok'eme chkak'bekutik ta milbil matanal li Jeovae xchi'uk chkak'bekutik xk'exol skotol li sba jnich'onkutik ti ja' keremetike». **16** Taje ja' chtun ta senyail ti xko'olaj te ts'ibabil ta ak'ob xchi'uk chtun k'ucha'al xpix atiba.^g yu'un ta sju'el sk'ob Jeova la slok'esutik ta Ejipto».

17 Li Diose mu teuk la sbeil-tas batel ta yosilal jfilisteaetik li jteklum k'alal takatik xa ox loke'el yu'un li faraone manchuk mi ja' mas nopol. Yu'un xi laj yal li Diose: «Mi la stsak sbaik ta k'op xchi'uk yantike, xu' sjel snopbe-

13:12 *Literal «skotol li buch'u tsjam alajebale». **13:15** *Literal «skotol li k'usi tsjam alajebale». **13:16** *Literal «kakal ta o'lol xcha'pejal sbek' asat».

KAP. 13

a Je 15:18

b Eks 22:29
Eks 34:19, 20
Le 27:26
Nu 3:13
Lu 2:22, 23

c Nu 18:15

d Dt 7:7, 8

e Eks 5:2

f Eks 12:29
Si 78:51

g Dt 11:18

Kolumna 2

a Eks 14:2, 3
Nu 33:5b Je 50:24, 25
Jos 24:32
Ebr 11:22

c Eks 14:19

d Nu 9:15
Si 78:14e Si 105:39
1Ko 10:1

KAP. 14

f Eks 13:17, 18

g Eks 7:13
Ro 9:17, 18h Eks 9:15, 16
Eks 15:11
Eks 18:10, 11
Jos 2:9, 10i Eks 7:5
Eks 8:22

nik, va'un tsutik batel ta Ejipto». **18** Jech oxal, li Diose laj yak' xanavuk jteklum ta sjoylejaj li takixokol balumil ti te oy ta Tsajal nabe.^a K'alal lok'ik ta Ejiptoe, lek xcholet batik k'ucha'al soltaro li j-israeletike. **19** Li Moisee laj yich'be batel xtok li sba-kil Josee, yu'un li Josee xi laj yal k'alal laj yak' ye yu'un li xnich'nab Israele: «Li Diose mu teuk no'ox chiktaoxuk, yu'un chtal skoltaoxuk ta mel, jech xtok, ich'beikun me batel li jbakiltake». **20** Likik batel ta Sukot, te k'ot spas skarpanaik ta Esam ti te oy ta sti'il takixokol balumile.

21 Li Jeovae ja' jbate batel yu'unik; li ta k'ak'altike chbeil-tasatik batel ta jvol tok,^{*c} yan li ta ak'obaltike chbeil-tasatik batel ta jvol k'ok'[#] sventa x-ak'batik xojobal, ti jech taje ja' sventa xanavik ta k'ak'altik xchi'uk ta ak'obaltik.^d **22** Li toke mu'yuk chnamaj ta stojolalik li ta k'ak'altike, jech xtok, li ta ak'obaltike mu'yuk chnamaj ta stojolalik li k'oke.^e

14 Li Jeova une xi laj yalbe li Moisee: **2** «Albo j-israeletik ti ak'o sutik batele, ta ak'o spas skarpanaik ta yeloval Piairot ti te xkom ta o'lol yu'unik li Migdol xchi'uk li nabe ti sk'e-loj batel Baal-Sefone.^f Sk'an sk'e-loj batel nab ti bu t'apas skarpanaika. **3** Va'un, xi chal faraon ta stojolal li j-israeletike: «Mu sna' bu chbatik, joybilib yu'un li takixokol balumile». **4** Chkak' tsatsubuk yo'onton li faraone,^g jech oxal anil chbat snuts li j-israeletike, li vo'on une ta jmu'k'ibtas jk'oplal ta stojolal faraon xchi'uk ta stojolal skotol li yajsoltarotake.^h Jech ta sna' j-ejiptoetik ti vo'on Jeovauone.ⁱ Taje ja' jech la spa-sik.

5 Ta ts'akal li ajvalil ta Ejiptoe albat ti jatavik xa batel li jteklu-

13:21 *Literal «jtel tok». [#]Literal «jtel k'ok'».

me. Li faraone ta anil jel yo'onton xchi'uk yajtuneltak ta stojolal li jteklume.^a Xi laj yalike: «¿K'u xa no'ox cha'al ti jech la jpastike xchi'uk ti la jkoltatik lo-k'el li Israel ti ja' to'ox jmosotike?». **6** Jech oxal, la xchapan skaretatak sventa pask'op xchi'uk laj yik' batel li yajsoltarotake.^b **7** Laj yik' batel vakib sien skaretatak ti toj lekike xchi'uk laj yik' batel skotol li yan karetaetik ta Ejiptoe, te kajajtik batel soltarotetik ta jujukot. **8** Li Jeovae ja' jech laj yak' tsatsubuk yo'onton li faraone, li ajvalil ta Ejiptoe, ja' yu'un anil xa bat snuts li j-israeletike. Ti va' orae ja'o jun yo'onton* chlok'ik batel li j-israeletike.^c **9** Li j-ejiptoeitike bat snutsik li j-israeletike.^d Skotol li karetaetik yu'un faraone, li yajsoltarotak kajajtik batel ta ka'e xchi'uk li yan soltarotetike yantik xnopajik batel k'alal ja'o te viololik ta sts'el nabe, ta sts'el Piairot ti sk'elojik batel Baal-Sefone.

10 K'alal nopol xa oy li faraone, li j-israeletike la stoy satik, va'un laj yilik ti te xa nutsbilit tal yu'un li j-ejiptoeitike. Xi'ik ta jyalel li j-israeletike, ja' yu'un lik sk'anbeik koltael li Jeovae.^e **11** Xi laj yalbeik li Moise: «¿Mi yu'un mu'yuk mukinal yael ta Ejipto ti li' tal avak' chamkunkutik ta takixokol balumile? ¿K'u xa no'ox cha'al ti la alok'esunkutik tal ta Ejiptoe? **12** ¿Mi mu xiuk ono'ox laj kalbotkutik ta Ejiptoe cha'a: «Iktaunkutik xa, ak'o xitunkutik ta stojolal li j-ejiptoeitike? Yu'un ja' mas lek ti chitunkutik ta stojolal li j-ejiptoeitike, ja' altik ti li' chichamkutik ta takixokol balumile». **13** Li Moise xi laj yalbe li jteklume: «Mu xaxi'ik.^b Tsotsuk avo'ontonik, k'elik k'uxi tspojojuk Jeova li avie.ⁱ Li j-ejiptoeitik li' ak'elojik ta orae, mi jute-

14:8 *Literal «stoyojo sk'obik».

KAP. 14

a Eks 12:33

b Eks 14:23

c Nu 33:3

d Eks 15:9

e Jos 24:6, 7
Ne 9:9

f Eks 16:3
Eks 17:3
Nu 14:2-4
Sl 106:7

g Eks 5:21
Eks 6:6, 9

h Nu 14:9
Dt 20:3
2Kr 20:15, 17
Sl 27:1
Sl 46:1
Is 41:10

i 2Kr 20:17

Kolumna 2

a Eks 14:30
Eks 15:5
Sl 136:15

b Dt 1:30
Dt 20:4
2Kr 20:29

c Eks 9:15, 16

d Eks 14:4
Ro 9:17, 18

e Je 48:16
Eks 32:34
Nu 20:16
Jud 9

f Eks 13:21

g Jos 24:6, 7

h Sl 105:39

i Eks 14:16
Ech 7:36

j Jos 2:9, 10
Sl 66:6
Sl 106:9
Sl 114:3

k Ne 9:10, 11
Sl 78:13
Sl 136:13
Is 63:12

l 1Ko 10:1
Ebr 11:29

buk xa chavilbeik sat ta ts'akal.^a **14** Yu'un ja' tspas k'op stuk Jeova sventa tspak ak'oplalik,^b li vo'oxuke te no'ox ts'ijiloxuk».

15 Xi albat yu'un Jeova li Moise: «¿K'u yu'un ti te to xavokolet ta jtojole? Albo ti ak'o xanavikuk batel li j-israeletike. **16** Li vo'ot une, tsako li anamte'e xchi'uk toyo ak'ob ta sba li nabe, ch'ako ta o'lol sventa x-ech'ik ta takin balumil ta o'lol nab li j-israeletike. **17** Li vo'one chkak' tsatsubuk yo'onton li j-ejiptoeitike sventa tijil xbatik ta spat li j-israeletike; va'un ta jmuk'ib-tas jk'oplal ta stojolal li faraone, ta stojolal skotol li yajsoltarotake, ta stojolal li skaretatak sventa pask'ope xchi'uk ta stojolal li yajsoltarotak ti kajajtik batel ta ka'e.^c **18** Mi laj xa ox jmuk'ib-tas jk'oplal ta stojolal faraon, ta stojolal li skaretatak sventa pask'ope xchi'uk ta stojolal li yajsoltarotak ti kajajtik batel ta ka'e,^d jech ta sna'ik ta meel j-ejiptoeitik ti vo'on Jeovaune».

19 Li yaj-anjel meel Dios^e ti ja' jgabe batel yu'un Israele te laj yak' sba ta spatik, jech xtok, li jvol tok* ti te oy ta yelovalike k'ej batel sventa xbat ta spatik, jech te kom ta spatik.^f **20** Jech oxal, li jvol toke* te laj yak' sba ta o'lol ti bu tsobol li j-ejiptoeitike xchi'uk ti bu oy li Israele.^g Li ta jote ja' jun ik'al tok, yan li ta jote sakjaman yu'un li ak'obaltike.^h Ti va' yelane sjunul ak'obal mu'yuk nopajik batel li j-ejiptoeitik ta stojolal li j-israeletike.

21 Li Moises une la stoy sk'ob ta sba li nabe;ⁱ va'un li Jeovae laj yak' taluk tsatsal ik' ta slok'eb k'ak'al sjunul ak'obal sventa xch'ak li nabe, jech takij li lum ta yut nabe^j xchi'uk la xch'ak sba ta cha'jot li nabe.^k **22** Ja' yu'un, ta takin balumil ech' xtuch'ik o'lol nab li j-israeletike,^l yu'un li

14:19 *Literal «jtel tok». 14:20 *Literal «jtel toke».

vo'e xko'olaj k'ucha'al jun muro kom ta sts'etk'obik* xchi'uk ta sbats'ik'obik.^a **23** Li j-ejiptoetike lik snutsik batel, ochik batel ta nab li ska'tak faraone, li skaretatak sventa pask'ope xchi'uk li yajsoltarotak kajajtik ta ka'e, bat snutsik ta o'lol nab.^b **24** Li ta sob ik'lumane,* li Jeovae te k'elvan tal li ta jvol k'ok*^c xchi'uk ta jvol toke,^{ac} la sk'el tal li j-ejiptoetike, va'un lik ochikuk ta xi'el yu'un li j-ejiptoetike. **25** Li Diose lik slok'esbe syantailtak li skaretaike, jech oxal vokol xa chanav li skaretaike. Xi chaililanik li j-ejiptoetike: «Jatavkutik lok'el ta stojal li j-israeletike, yu'un li Jeovae yakal tstsak ta k'op j-ejiptoetik sventa skolta li j-israeletike».^d

26 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Toyo ak'ob ta sba li nabe sventa mukul xkomik ta vo' li j-ejiptoetike, li skaretaike sventa pask'ope xchi'uk li yajsoltaroik kajajtik ta ka'e». **27** Ta anil la stoy sk'ob ta sba nab li Moises, ja' yu'un k'alal po'ot xa tsakube, sut ta yav li nabe. K'alal chjatavik xa ox lok'el ya'i li j-ejiptoetike, li Jeovae la sjip ochel ta o'lol nab.^e **28** K'alal yakal tsut li vo'e, la smut'i* komel li skaretatak faraon sventa pask'ope, li yajsoltarotak kajajtik ta ka'e xchi'uk skotol li yajsoltarotak ti te to'ox tijilik ochel ta spat li j-israeletike.^f Mi junuk xa kuxul kom yu'un.^g

29 Pe ja'uk li j-israeletike xanavik ta takin balumil li ta o'lol yut nabe,^h yu'un li vo'e pas ta jun muro ta sts'etk'obik* xchi'uk ta sbats'ik'obik.ⁱ **30** Ja' jech pojatik yu'un Jeova li j-israeletik ta yok sk'ob j-ejiptoetik^j li va' k'ak'ale. Li j-israeletike laj yilik ti te

14:22, 29 *O «surtok'obik». **14:24** *Ja' xkaltik, tetik van ta chib ora ta sob k'alal ta vakib ora ta sob. ^aLiteraike «jtel k'ok'». ^bLiteraike «jtel toke». **14:28** *O «smuk; snojes; but'i».

KAP. 14

- a Eks 15:8
b Eks 14:17
c Eks 13:21
d Eks 14:4
e Eks 15:1, 4
f Eks 15:5, 10
Dt 11:3, 4
Jos 24:6, 7
Ne 9:10, 11
Sl 78:53
Ebr 11:29
g Eks 14:13
Sl 106:11
Sl 136:15
h Sl 77:19
i Eks 15:8
j Dt 4:20
Sl 106:8-11

Kolumna 2

- a Eks 4:31
Eks 19:9
Sl 106:12

KAP. 15

- b Jue 5:1
2Sa 22:1
Ap 15:3
c Eks 9:16
Eks 18:10, 11
Sl 106:11, 12
d Eks 15:21
Sl 136:15
e Is 12:2
f 2Sa 22:47
Is 25:1
g Eks 3:15
h Sl 83:18
Sl 148:13
i Sl 24:8
j Eks 6:3
Is 42:8
k Eks 14:27
l Eks 14:6, 7
m Ne 9:10, 11
n Sl 60:5
Sl 89:13
o Is 37:23

skajlajet ta ti' nab li j-ejiptoetik ti chamemik xae. **31** Jech xtok, li j-israeletike laj yilik k'u yelan la stunes stsatsal ju'el* Jeova ta skontrainel li j-ejiptoetike. Li jteklume lik xi'taik* li Jeovae xchi'uk lik yak' xch'unel yo'ontonik ta stojal li Jeova xchi'uk ta stojal li yajtunel ti ja' li Moises.^a

15 Li va' k'ak'ale, xi la sk'ejintaik Jeova li Moises xchi'uk Israele:^b

«Ta jk'ejinta Jeova, yu'un la stoybe sba sk'oplal ti ja' Muk'ul Jpasmantale.^c

La sjip ochel ta nab li ka' xchi'uk li buch'utik kajajtik ta ka'e.^d

2 Ja' kupal xchi'uk ja' ju'el li Jeovae,* yu'un ja' k'otem ta jkoltavanej ku'un.^e

Ja' Jdios, ta jmuyubta;^f ja' Sdios jtot,^g ta jtoybe sk'oplal.^h

3 Ja' jun tsatsal jpask'op li Jeovae.ⁱ Ja' Jeova sbi.^j

4 La sten ochel ta nab li skaretatak xchi'uk yajsoltarotak faraone,^k

la smuk ta Tsajal nab li mas lekil jpask'opetik yu'une.^l

5 Mukatik ta syuk'lajetel vo'; mut'ijik* yalel k'alal to ta yutil nab k'ucha'al ton.^m

6 Kajval Jeova, toj ep sju'el li abats'ik'obe;ⁿ

Kajval Jeova, xu' slilin jun jkontrainvanej li abats'ik'obe.

7 Ta atsatsal ju'el xu' xajip yalel li buch'u chlik skontrainote;^o

chatak tal sk'ak'al avo'onton, chchik' k'ucha'al jobel.

8 Ta yik'al no'ox ani' ep la stsob sba vo'; mu xa xbak' kom, ja' la smak-be yok li vo'e;

14:31 *Literaike «sk'ob». ^aK'elo Glosario, xi'tael Dios. **15:2** *Literaike «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **15:5** *O «mukik; nojik; but'ijik».

li vo' ti xyuk'lajet tajeke te yijub ta o'lol* yut nab.

- 9 Xi laj yal li jkontrainvaneje: q[Chbat jnutsik! iTa jtaik ta be!
iTa jch'ak li k'usitik ta jpoje ja' to mi ech' ko'ontone!
iTa jnit lok'el j-espada! iTa xich'ik tsalet ta jk'ob!».^a

- 10 La avuch'ta* ta yik'al ave, mut'ijik[#] ta nab;^b
mut'ijik yalel ta muk'ul nab jech k'ucha'al plomo.

- 11 Kajval Jeova, ζmi oy yan dio-setik k'ucha'al vo'ote?^c
ζBuch'u yan ti jech chak' ta ilel ti ch'ul xa no'ox tajek sk'oplal k'ucha'al vo'ote?^d

Ja' no'ox ti buch'u sk'an xi'tael* xchi'uk ti sk'an muyubtael ta k'ejojetike, ja' ti buch'u labalik sba k'usitik tspase.^e

- 12 La aye' abats'ik'ob, va'un bi-k'atik yu'un li balumile.^f
- 13 Ta skoj li tuk'il k'anelal avu' une, la abeiltas li jtekum ti la apoj lok'ele;^g
ti bu nakalot ti ch'ule ja' te chabeiltas batel ta atsatsal.

- 14 Persa chk'ot ta xchikin li jteklumetike;^h ta xi'ik;
chnikik ta vul o'ontone* li jnaclejetik ta Filistae.

- 15 Li va' k'ak'ale, chnikik tajek ta xi'el li bankilaletik* ta Edome;
xt'elajetik[#] ta xi'el li ajvaliletik ti tsots sju'elik^Δ ta Moabe.ⁱ

Chchibajik skotol ti jnaclejetik ta Kanaane.^j

15:8 *Literal «yo'onton». 15:10 *O «ajuch'ta». #O «mukik; nojik; but'ijik». 15:11 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 15:14 *Literal «xk'uxul alajel». 15:15 *Li «bankilaletik» chal li'e ja' sk'oplal li buch'u tspas mantal ta jchop nitilulale. #O «chnikik; chbak'ik». ΔO «ajvaliletik ti oy ta yok sk'ob skotol».

KAP. 15

a Eks 14:5, 9

b Eks 14:21, 28

c Dt 3:24
2Sa 7:22

d Is 6:3

e Eks 11:9

f Sl 78:53
Ebr 11:29

g Sl 106:10

h Nu 14:13, 14

i Nu 22:1, 3

j Jos 2:9-11
Jos 5:1

Kolumna 2

a Dt 11:25

b Nu 20:14, 17
Nu 21:21, 22

c 2Sa 7:23
Is 43:1

d Sl 80:8

e Sl 10:16

f Eks 14:23

g Eks 14:28

h Eks 14:22

i Eks 9:16
Eks 18:11

j Eks 14:27, 28
Sl 106:11, 12

k Nu 33:8

- 16 Chtal muk'ta xi'el ta stojolalik.^a

Ta skoj li sju'el ak'obe, mu xa xbak'ik k'ucha'al ton

ja' to mi jelav li ateklumale, Kajval Jeova,

ja' to mi jelav^b li jtekum ti vo'ot laj avak' ayanuke.^c

- 17 Vo'ot atuk chavik'an tal xchi'uk te chavak' li ta vits avu' une.^d

Kajval Jeova, ja' li vits ti bu achapanoj sventa bu channakie.

Kajval Jeova, ja' li ch'ulna ti ja' sva'anoj xchibal ak'obe.

- 18 Ja' ch-ajvalilaj sbatel osil^e li Jeovae.

- 19 K'alal ochik ta nab li ska'tak faraone, li skaretatak sventa pask'ope xchi'uk li yajsoltarotak kajajtik ta ka'e,^f

li Jeovae laj yak' sutuk tal ta sbaik li vo' ta nabe,^g

pe li j-israeletike ta takin balumil xanavik li ta o'lol nabe». ^h

- 20 Va'un, li me' j-alk'op Miriam ti ja' xvix Aarone la tsak jun pandereta,* skotol li yan antsetike la tsak spanderetaik xchi'uk lik ak'otajikuk ek. 21 Li Miriame k'ejin sventa xi tstak'be li viniketike:

«K'ejintaik li Jeovae, yu'un la stoybe sba sk'oplal ti ja' Muk'ul Jpasmantale.ⁱ

La sjip ochel ta nab li ka' xchi'uk li buch'utik kajajtik ta ka'e». ^j

- 22 Ta ts'akal li Moisee la snamajes lok'el li Israel ta Tsajal nabe, batik ta takixokol balumil ta Sur, oxib k'ak'al xanavik li ta takixokol balumile, pe mu'yuk bu la staik vo'. 23 K'otik ta Mara,*^k pe ta skoj ti ch'a li vo' ta Mara, mu'yuk laj yuch'ik. Ja'

15:20 *O «chijchij tak'in». 15:23 *Ja' sk'an xal <ch'a>.

yu'un, li Moiseše Mara laj yak'be sbi. **24** Li jteklume xi lik bik'tal k'opojikuke:^a «ǰK'usi xa no'ox van chkuch'tik?». **25** Li Moiseše la sk'anbe koltael li Jeovae,^b va'un li Jeovae laj yik' batel ta jpets te'. K'alal la sjip ochel ta vo' li te'e, stak' xa uchel* kom li vo'e.

Ta skoj li k'usi k'ot ta pasele, li Diose laj yak'be yil jteklum li k'usi chk'anbatik yu'une. Li Diose ja' te laj yak' ta preva xtok mi ta xch'unik mantal o mi mo'oj.^c **26** Xi laj yale: «Mi ta jpel chach'un li k'usi chlok' ta ke ti vo'on Jeova Adiosune, mi chapas li k'usi tuk' chil jsate, mi chats'et chikinta xchi'uk chach'un li jmantaltake,^d mu'yuk chkak' taluk mi jtosuk chamel ta atojolal jech k'ucha'al li chameletik laj kak' talel ta stojolal li j-egiptoe.^e yu'un yakal ta jpxotaot, vo'on Jeovaun».^f

27 Ta ts'akale, te k'otik ta Elim ti bu oy 12 sat vo'e* xchi'uk ti bu oy 70 ta pets ste'el xane. Jech oxal, te la spas skarpanaik li ta sts'el vo'e.

16 Ta ts'akal k'alal lok'ik ta Elim sjunul li tsobobbail yu'un j-israeletike, te k'otik ta takixokol balumil ta Sin^g ti te xkom ta o'lol yu'unik li Elim xchi'uk Sinaie, taje ja'o k'ot ta pasel k'alal lok'em xa ox jun u slok'elik ta yosilal Egiptoe, ja' xkaltik, li ta 15 yu'un li xchibal ue.

2 Va'un, lik bik'tal k'opojikuk ta stojolal Moises xchi'uk Aaron ta takixokol balumil sjunul li tsobobbail yu'un j-israeletike.^h

3 Xi xvulajetik-o li j-israeletike: «Ja' lek ti teuk lichamkutik ta sk'ob Jeova li ta yosilal Egiptoe, yu'un li tee ta sts'el no'ox sp'inal bek'et chichotikutik' xchi'uk ta jve'kutik pan ja' to ti k'uxi chnoj lek jch'utkutike. Pe li vo'oxuke la alok'esunkutik tal li' ta takixokol

15:25 *Literal «chi'». 15:27 *O «nio'e».

KAP. 15

a Eks 16:2, 3
Eks 17:3
1Ko 10:6, 10

b Eks 17:4

c Eks 16:4
Dt 8:2

d Dt 28:1

e Dt 7:12, 15

f Eks 23:25
Si 103:3

KAP. 16

g Nu 33:10, 11

h Eks 15:24
1Ko 10:6, 10

i Nu 11:4
Nu 14:2, 3

Kolumna 2

a Eks 17:3
Nu 16:13

b Si 78:24, 25
Si 105:40
Jn 6:31, 32
Jn 6:58
1Ko 10:1, 3

c Mt 6:11

d Dt 8:2

e Eks 35:2

f Eks 16:22

g Eks 6:7
Nu 16:28, 29

h Nu 21:7
1Sa 8:7

i Eks 16:2
Nu 11:1

j Eks 13:21
Nu 16:19
Mt 17:5

k Nu 14:27

balumil sventa xchamik ta vi'nal sjunul li tsobobbail li'e!».^a

4 Li Jeovae xi laj yalbe li Moiseše: «ǰK'elavil!, chkak' yaluk tal ve'ilil ta vinajel jech k'ucha'al vo' sventa xalajesik,^b ta jujuntal sk'an xlok' atsobik ti k'u yepal chalajesik jujun k'ak'ale.^c Yu'un chkak'oxuk ta preva sventa jkel mi chach'unik li jmantale o mi mu'yuk.^d **5** Pe li ta svakibal k'ak'ale,^e j-o'lol to jech yepal xatsobik ti k'u ono'ox yepal chatsobik jujun k'ak'ale^f xchi'uk sk'an me xameltsanik».

6 Li Moises xchi'uk Aarone xi laj yalbeik skotol li j-israeletike: «K'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, chana'ik ti ja' Jeova la slok'esoxuk li ta yosilal Egiptoe.^g

7 Chavilbeik smuk'ulal Jeova li sob ok'ome, yu'un laj xa ya'i Jeova ti chabik'tal k'opojik ta stojolale. ǰMi yu'un tsots jk'oplal-kutik chavilik ti chabik'tal k'opojik ta jtojalalkutike?».^h **8** Xi to laj yal li Moises: «Sventa chavak'ik venta ti laj xa ya'i Jeova ti chabik'tal k'opojik ta stojolale, li Jeovae chak'boxuk bek'et k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale xchi'uk chak'boxuk pan ta sob ja' to ti k'uxi chnoj ach'utike. Pe ǰk'u yu'un ti chabik'tal k'opojik ta jtojalalkutike? Yu'un ma'uk chabik'tal k'opojik ta jtojalalkutik, ja' ta stojolal li Jeovae».^h

9 Xi albat yu'un Moises li Aarone: «Xi xavalbe sjunul li tsobobbail yu'un j-israeletike: «Nopajanik talel ta stojolal li Jeovae, yu'un laj xa ya'i ti chabik'tal k'opojike»».ⁱ **10** K'alal naka no'ox laj yo'ontan ta sk'oponel sjunul tsobobbail yu'un j-israeletik li Aarone, joyp'ijik li j-israeletike xchi'uk la sk'elik batel li takixokol balumile, va'un te vinaj ta tok li smuk'ulal Jeovae.^j

11 Li Jeovae xi laj yalbe yan velta li Moiseše: **12** «Ka'ioj ti chbik'tal k'opojik li j-israeletike,^k ja' yu'un xi xavalanbee: «Chati'ik bek'et k'alal ch'ayem xa ox batel

kak'ale* xchi'uk chanojes ach'utik ta pan^a li sob ok'ome. Chana'ik ta meli ti vo'on Jeova Adiosikune».^b

13 K'alal ch'ayem xa ox batel kak'al li va' ora taje tal kodornisetik,* noj ta kodornis ti bu spasojarpanaika,^c jech xtok, li ta sob yok'omale noj ta job osil skotol li spat xokon bu spasojarpanaika. **14** K'alal ch'ay batel li job osile, oy k'usi te kom ti nin tajak xchi'uk ti uni pechajtike, te lamal ta sba takixokol balumil,^d nin tajak jech k'ucha'al li taiv ta lumtike. **15** K'alal laj yilik li j-israeletike, xi laj yalbe sbaik ta jujuntal ta skoj ti mu sna'ik k'usi ja'e: «¿K'usi le'e?». Ja' yu'un, xi laj yal li Moise: «Ja' li ve'lil ti laj yak'boxuk Jeova sventa xalajesike.^e **16** Xi chalboxuk mantal li Jeovae: «Tsobik ta jujuntal ti k'u yepal xla'j avu'unike. Sk'an xatsobik jun omer^{ff} ta jujuntal, ja' xa tsakik ta venta ti jayvo' oy ta yut akarpanaika ta jujuntale».**17** Jech la spasi'k li j-israeletike; la stsobik. Li yantike ep la stsobik, li jlome jutuk no'ox. **18** K'alal la sp'isik ta omere, mu'yuk bu spasovrail yu'un li buch'u ep la stsobek xchi'uk mu'yuk bu sk'an to yu'un li buch'u jutuk la stsobek.^g Ta jujuntal ta stsobik ti k'u yepal xla'j yu'unike.

19 Xi albatik yu'un li Moise: «Mu me buch'u skomtsan avu'unik jutebuk sventa sob yok'omal».^h **20** Pe mu'yuk la xchikintabeik li Moise, k'alal oy buch'u laj yikta sventa sob yok'omale, ayan xuvital xchi'uk tuib li skomenale,* ja' yu'un li Moise se kap sjol ta stojolalik. **21** Junun sob chlok' stsobik ti k'u yepal xla'j yu'unike. Ch-ul batel k'alal chk'ixnaj tal kak'ale.

16:12 *Literal «k'alal tsta sba li chib mal kak'ale». **16:13** *O «voychijetik; jaxpek'etik». **16:16** *Te van 2.2 litro. K'elo Apendise B14. **16:20** *O «skomelale».

KAP. 16

a Si 105:40

b Eks 4:5
Eks 6:7c Nu 11:31, 34
Si 78:27-29d Nu 11:7
Dt 8:3
Ne 9:15e Nu 21:5
Dt 8:14, 16
Jos 5:11, 12
Jn 6:31, 32
Jn 6:58
1Ko 10:1, 3

f Eks 16:36

g 2Ko 8:15

h Mt 6:11, 34

Kolumna 2

a Eks 16:5

b Eks 20:8
Eks 31:15
Eks 35:2
Le 23:3

c Nu 11:7, 8

d Eks 20:9, 10
Eks 31:13
Dt 5:15e Nu 14:11
Si 78:10
Si 106:13

f Eks 31:13

g Le 23:3
Dt 5:13, 14h Eks 16:15
Nu 11:7

22 Li ta svakibal kak'ale j-o'lol to jech yepal la stsob sve'elik,^a chib omer ta jujun krixchano. Ja' yu'un, skotol li bankilaetik ta tsobobaile tal yalbeik li Moise. **23** Xi albatik yu'un li Moise: «Ja' jech yaloj Jeova, li ok'ome oy lek kux o'onton,* ja' jun ch'ul savado sventa Jeova.^b Ta'ajesik ti k'usi chtun avu'unike xchi'uk lakanik ti k'usi chtun avu'unike;^c xu' xa'ek'ej^d li skomenal^e avu'unike sventa ja' xatunesik ta yok'omal». **24** Jech k'ucha'al albatik yu'un li Moise, la sk'ejik* sventa sob yok'omal. Mu'yuk tuib xchi'uk mu'yuk ayan xuvital. **25** Xi laj yal li Moise: «Lajesik li avie, yu'un ja' jun savado sventa Jeova. Li avie, mu'yuk chataik ta osilitik. **26** Vakib kak'al sk'an xatsobik, yu'un mu'yuk me li ta svukubal kak'ale, li ta savadoe».^d **27** Ak'o mi jech, oy buch'utik ta jteklum ti lok' stsobik li ta svukubal kak'ale, pe mu'yuk la staik jutebuk.

28 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moise: «¿K'usi to ora chlik ach'unik li jmantaltake?«**29** Teuk me ta ajolik ti yak'jboxuk Jeova li savadoe.^f Jech oxal, li ta svakibal kak'ale chak'boxuk ave'elik sventa chib kak'al. Akotolik te no'ox xakomik ti bu oyo-xuke, mu me bu xabatik li ta svukubal kak'ale». **30** Ja' yu'un, li jteklume la xchabi savado* li ta svukubal kak'ale.^g

31 Li j-israeletike «mana»* laj yak'beik sbi li ve'lil taje. Sak xchi'uk xko'olaj k'ucha'al sbek' kulantal xchi'uk jech smuil k'ucha'al jayal pak'anib arina ti yich'o'j pome.^h **32** Xi laj yal li Moise: «Xi yaloj mantal li Jeovae: «P'iso junuk omer sventa teuk-o

16:23 *O «xchabi'el savado». #O «xanak'ik». ^O «skomelal». **16:24** *O «snak'ik». **16:30** *O «la xkuxik». **16:31** *Xu' van te likem ta jp'el k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal «¿k'usi le'e?».

k'ejbil* ti jayk'ol kuxlejal ch-ech' avu'unike^a yo' xilik li ve'lil laj kak' alajesik ta takixokol balumil k'alal la jlok'esoxuk ta Ejip-toe». **33** Jech oxal, li Moisease xi laj yalbe li Aarone: «Tsako junuk jarra xchi'uk te xatik' junuk omer mana. Te xavak' ta yeloval Jeova sventa teuk-o k'ejbil* ti jayk'ol kuxlejal ch-ech' avu'unike». **34** Li Aarone jech la spas jech k'ucha'al albat yu'un Jeova li Moisease, te laj yak' ta sts'el jun kaxa: ti tsots sk'oplale* sventa xich' k'ejel.[#] **35** 40 jabil la slajesik mana li j-israeletike^d ja' to ti k'uxi k'otik ta jun osil ti bu oy jnakejetike.^e Jech la slajesik-o mana ja' to ti k'uxi k'otik ta sts'ak li yosilal Kanaane.^f **36** Li jun omere xi yepale: ja' jvok' ta lajunvok' li jun efae.*

17 Sjunul li tsobobbail yu'un j-israeletike lok'ik batel li ta takixokol balumil ta Sine.^g Te la xkuxilanik batel ti butik albatik yu'un Jeovae,^h ja' to ti k'uxi te k'ot spas skarpanaik ta Refidime.ⁱ Pe li tee ch'abal vo' sventa xuch' li jteklume.

2 Jech oxal, li jteklume lik stsakik ta k'op li Moisease,ⁱ xi laj yalbeike: «Ak'bunkutik vo' kuch'-kutik». Pe xi laj yal li Moisease: «¿K'u yu'un ti chatsakikun ta k'ope? ¿K'u yu'un ti jech-o chavak'ik ta preva li Jeovae?».^k **3** Chchamik tajek ta takiti'il li jteklum tee, ja' yu'un xi bik'tal k'opojik-o ta stojolal li Moisease: «¿K'u yu'un ti la alok'esunkutik ta Ejipto sventa xtal amilunkutik ta takiti'il xchi'uk kalab jnich'nabkutik xchi'uk li jchonbolomkutike?».^l **4** Li Moisease xi laj yalbe li Jeovae: «¿K'usi ta jpas xchi'uk li jteklum li'e? ;Yu'un jutuk xa sk'an smilikon ta ton!».

16:32, 33 *O «nak'bil». **16:34** *O «sna'obil». Ya'eluke, ja' jun kaxa ti te ts'ek'ik li k'usitik tsts'ibaik ti jtnel tajek yu'unike. *O «nak'el». **16:36** *Li jun efae ja' 22 litro. K'elo Apendise B14.

KAP. 16

a Sl 105:5, 40

b Ebr 9:4

c Eks 27:21

d Dt 8:2

Ne 9:21

Sl 78:24

e Jos 5:11, 12

f Nu 33:48

Dt 34:1

KAP. 17

g Nu 33:12

h Nu 33:2

i Nu 33:14

j Eks 5:19, 21

Nu 14:2, 3

Nu 20:3

k Nu 14:22

Sl 78:18, 22

Sl 106:14

l Eks 16:2, 3

Kolumna 2

a Eks 7:20

b Nu 20:8

Dt 8:14, 15

Ne 9:15

Sl 78:15

Sl 105:41

1Ko 10:1, 4

c Dt 9:22

d Sl 81:7

e Dt 6:16

Sl 95:8, 9

Ebr 3:8, 9

f Je 36:12

g Dt 25:17

1Sa 15:2

h Nu 11:28

i Jos 11:15

j Eks 24:13, 14

k Jos 11:12

5 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moisease: «Jelavan batel ta jbage yu'un li jteklume, ik'o batel jayvo'uk moletik ta Israel xchi'uk ich'o batel li anamte' ti ja' la amaj-o li uk'um Niloe.^a Tsako batel, batan me un. **6** Yan li vo'one te chiva'i ta sba ton ta Oreb. Sk'an xamaj li tone, va'un te ta xlok' tal vo' sventa xuch' li jteklume». ^b Li Moisease ja' jech la spas ta sat li moletik ta Israele. **7** Ti bu taje, Masa^{*c} xchi'uk Meriba^{#d} laj yak'be sbi ta skoj ti la sa'ik k'op li j-israeletike xchi'uk ta skoj ti laj yak'ik ta preva li Jeovae,^e yu'un xi chalike: «¿Mi li' xchi'ukutik li Jeovae o mi mu'yuk?».

8 Va'un, li j-amaleketike^f tal spasik k'op xchi'uk j-israeletik ta Refidim.^g **9** Ta skoj taje, li Moisease xi laj yalbe li Josuee:^h «T'u-jo viniketik, va'un bat tsako ta k'op li j-amaleketike. Li ok'ome te ta jva'an jba ta jol bik'it vits xchi'uk chkich'be batel li snamte' melel Diose». **10** Jech la spas Josue k'ucha'al albat yu'un li Moisease,ⁱ bat stsak ta k'op li j-amaleketike. Li Moises, Aaron xchi'uk Ure/ muyik batel li ta jol bik'it vitse.

11 K'alal stoyoj sk'ob li Moisease, chkich yu'unik li j-israeletike, pe k'alal tsyales sk'obe, ja' chkich yu'unik li j-amaleketike. **12** K'alal lub sk'ob li Moisease, la stsakik talej p'pej ton sventa te xchoti yu'unik. Va'un, li Aaron xchi'uk Ure te laj yak' sbaik ta ju-jujot xokon sventa xikbeik li sk'obe yo' jech stoyojuk-o sk'ob ja' to ti k'uxi xmak batel li k'ak'ale. **13** Li Josuee la stsals ta espada li j-amaleketik xchi'uk li yan buch'u te xchi'ukik li j-amaleketike.^k

14 Li Jeovae xi laj yalbe li Moisease: «Ts'ibao ta livro sventa svulesobil ta ajolik xchi'uk xi

17:7 *Ja' sk'an xal «preva» o «chich' ak'el ta preva». [#]Ja' sk'an xal «sa'k'op».

xavalbe yan velta li Josuee: «Ta jtup'be sk'oplal ta yolon vina-jel li j-amaleketike,^a jech mu'yuk xa buch'u chvul ta sjol»». **15** Li Moises une la spas jun skaj-leb matanal, Jeova-Nisi* laj yak'-be sbi, **16** xi laj yale: «Ta skoj ti tskontrainik li ajvalilal* yu'un Jeovae,^{#b} tsakbilik-o ta k'op chkomik yu'un Jeova li Amalek xchi'uk li jayk'ol kuxlejal chvok' yu'unik ta ts'akale».^c

18 Va'un, li Jetro ti ja' pale ta Madian ti ja' smolni* li Moises^d laj ya'i skotol li k'usitik la spas Dios ta stojolal Moises xchi'uk ta stojolal li steklumal ti ja' li Israele. Laj ya'i ti k'uxi lok'esatik yu'un Jeova ta Ejipto li Israele.^e **2** Li Jetro ti ja' smolni* li Moises laj to'ox xchabi li Sipora ti ja' yajnil Moises k'alal ay ak'batuk komel **3** xchi'uk li cha'vo' yalabe.^f Li june Guersom* sbi,^g yu'un xi laj yal li Moises: «Li' vul naklikun k'ucha'al jyanlum ta jun lum ti ma'uk jlumale». **4** Li june Elieser* sbi, yu'un xi laj yale: «Ja' jkoltavanej ku'un li Sdios jtote, yu'un ja' la spojun sventa mu smilun ta s-espada li faraone».^h

5 Li Jetro une ti ja' smolni* Moises te xchi'uk talei li xnich'nab Moises xchi'uk li yajnil. Talik ta vits yu'un melei Dios' sventa xtal sk'elik Moises ti te spaso' skarpana ta takixokol balumile. **6** Li Jetroe xi laj yalbe batel a'yej li Moises: «Vo'on Jetro, ti amolni'une,^{#j} tal jk'elot, lital xchi'uk avajnil xchi'uk li cha'vo' yalabe». **7** Ta anil lok' snup ta be smolni* li Moises, la sni-

17:15 *Ja' sk'an xal «li Jeovae ja' jun poste sventa senyail ku'un». **17:16** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. #Literal «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **18:1, 2, 5, 7, 8, 12, 14, 15** *O «smoni»; smuni». **18:3** *Ja' sk'an xal «jun jyanlum ti te nakale». **18:4** *Ja' sk'an xal «ja' jkoltavanej li Djiose». **18:6** *O «amoni'une; amuni'une».

KAP. 17

a Nu 24:20
Dt 25:19
1Kr 4:42, 43

b Ap 19:1

c 1Sa 15:20
Est 9:24

KAP. 18

d Eks 2:16, 21
Eks 3:1

e Jos 2:9, 10
Jos 9:3, 9

f Ech 7:29

g Eks 2:22

h Eks 2:15

i Eks 19:2
1Re 19:8, 9

j Eks 4:18
Nu 10:29

Kolumna 2

a Eks 7:3
Eks 14:27, 28
Dt 4:34

b Eks 15:22
Eks 16:3

c Eks 15:11
Si 95:3
Si 97:9

jan sba xchi'uk la sts'uts',* va'un ta jujuntal la sjak'be sbaik k'u yellan oyik, laje ochik batel ta yut karpana.

8 Li Moises la xchapbe smolni* skotol li k'usitik la spasbe faraon xchi'uk Ejipto li Jeovae, ti jech la spasbe k'alal la skolta li Israele.^a Jech xtok, la xchapbe skotol li vokoliletik la snupik ta bee^b xchi'uk ti k'uxi koltaatik yu'un Jeovae. **9** Li Jetroe xmu-yubaj xa ta skoj li k'usitik lek la spas Jeova ta stojolal Israel k'alal la spoj lok'el ta Ejipto.^e **10** Xi laj yal li Jetroe: «K'upil k'optabiluk li Jeovae, ja' li buch'u la spojoxuk ta stojolal faraon xchi'uk ti la spoj lok'el jteklum ta yok sk'ob li Ejipto.^e **11** Ta skoj ti k'usi la spasbe li buch'utik tstoy sbaik ta skontrainbel li steklumale, laj xa jna' ti mas muk' sk'oplal li Jeovae, ja' mu sta skotol li yan diosetike».^c **12** Li Jetro ti ja' smolni* Moises laj yich'be talei chik'bil matanal xchi'uk milbil matanal li Diose, va'un li Aaron xchi'uk skotol li moletik ta Israele tal xchi'inik ta ve'el li smolni' Moises ta yeloval li melel Diose.

13 Li ta yok'omale, te choti jech ono'ox k'ucha'al nopem xa' sventa xtun k'ucha'al jchapanvanej yu'un li jteklume, sob xa te va'alik ta stojolal Moises li jteklume, te oyik-o k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **14** K'alal laj yak' venta smolni* Moises li k'usi tpsa ta stojolal jteklum li Moises, xi laj yalbee: «¿K'u yu'un ti jech chapas ta stojolal li jteklume? ¿K'u yu'un ti atuk no'ox li' chotolot xchi'uk ti li' va'alik ta atojolal skotol li krixchanoetik ta sob ja' to ti k'uxi chch'ay batel k'ak'ale?». **15** Xi la stak'be smolni* li Moises: «Yu'un jech-o chtalik ta jtojolal sventa tsja-k'ik k'usi oy ta yo'onton li Diose.

18:7 *O «sbuts»; sts'uts'un». **18:9** *Li-teral «ta sk'ob Ejipto».

16 K'alal oy k'usi sk'an chapanele, chtalik ta jtojolal sventa jchapanik ta jujuntal xchi'uk chkak'be snaik k'usi tsnop li meel Diose xchi'uk li smantaltak Diose».^a

17 Xi albat yu'un smolni* li Moise: «Mu lekuk ti jech chapse. **18** Chalub ti jech chapse xchi'uk chlub li jteklum ti li' achi'uke, yu'un li k'usi chapse ja' jun alal ikatsil xchi'uk mu xkuch avu'un atuk. **19** Chikintabun ava'i li tojbtasel chkalbot avie, va'un te chchi'inot li Diose.^b Vo'ot tunan k'ucha'al jajkopojel meel Dios ta stojolal li jteklume,^c vo'ot chavich' batel ta stojolal meel Dios li k'usi sk'an chapanele.^d **20** Sk'an xap'ijubtas ta sventa skotol li mantaletike^e xchi'uk sk'an xavak'be yil ti bu beal sk'an stamik batele xchi'uk li k'usi abtelal sk'an spaside. **21** Pe sk'an xat'uj viniket li ta jteklum ti lek xtojobike,^f ti lek xi'taojik* Diose, ti xu' spat yo'ontonik jteklum ta stojolalike^g xchi'uk ti mu'yukuk ta yo'onton chlo'lananik ta skoj ti tsk'an tspasik kanale, va'un ja' va'ano ta bankilaletik sventa sbainik jmil ta vo', ta bankilaletik sventa sbainik sien ta vo', ta bankilaletik sventa sbainik 50 ta vo' xchi'uk ta bankilaletik sventa sbainik lajunvo'.^h **22** Ja' ak'o xchapanik ta skotol ora li krixchanoetike, ja' xa no'ox chich'boxuk talei li k'usi toj vokol ta chapanele,ⁱ pe mi oy k'usi ti mu vokoluke, te k'o xchapan stukik. Mi laj avak'be xkuch yantik li avikatse, mas me k'un chava'i ek.^j **23** Mi jech chapse xchi'uk mi jech chal Dios chapse, xkuch me avu'un li ikatsile xchi'uk jun xa yo'onton tsutik batel ta snaik».

24 Li Moise la xch'un ta anil li k'usi albat yu'un smolni'e,* ja'

18:17 *O «smoni'; smuni'». **18:21** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **18:24, 27** *O «smoni'e; smuni'e».

KAP. 18

a Dt 4:5
Dt 5:1

b Jos 1:5, 17

c Eks 20:19

d Nu 27:1-5

e Dt 7:11

f Nu 11:16, 17
Dt 1:13
Ech 6:3

g Eks 23:8
1Ti 3:2, 3
Tit 1:7
1Pe 5:2

h Dt 1:15
Ech 14:23

i Le 24:10, 11
Nu 15:32, 33
Dt 1:17

j Nu 11:17

Kolumna 2

a Ech 15:2

b Nu 10:29

KAP. 19

c Eks 17:1

d Eks 3:1, 12

e Ech 7:38

f Dt 4:34

g Dt 32:11, 12
Is 63:9

h 1Re 8:53
Sl 135:4

i Dt 10:14

j Le 11:44
Dt 7:6
1Pe 2:9
Ap 5:9, 10

yu'un la spas skotol li k'usi albate. **25** Li Moise la st'uj vini-ketik ti lek xtojobik li ta Israele, va'un la sva'an ta bankilaletik li ta jteklume, ta bankilaletik sventa sbain jmil ta vo', bankilaletik sventa sbain sien ta vo', bankilaletik sventa sbain 50 ta vo' xchi'uk bankilaletik sventa sbain lajunvo'. **26** Ja' xa la xchapanik k'alal oy k'usi sk'an chapanele. Li k'usi toj vokol ta chapanele ja' chtal yalbeik li Moise,^a pe li bu mu toj vokoluke, te chchapan stukik. **27** Ta ts'akal li Moise la xch'ak sba xchi'uk li smolni'e.^{ab} Li smolni'e sut batel ta slumal.

19 K'alal yoxibal xa ox u slok'elik ta yosilal Ejipto li j-israeletike, talik ta takixokol balumil ta Sinai. **2** K'alal lok'ik tal li ta Refidime,^c ta jun no'ox sk'ak'alil k'otik li ta takixokol balumil ta Sinaie xchi'uk te la spas skarpanaik li ta takixokol balumile. Li Israele te la spas skarpana li ta yeloval vitse.^d

3 Muy batel ta stojolal meel Dios li Moise, te k'oponat tal yu'un Jeova li ta vitse,^e xi albate: «Xi sk'an xavalbe li snitilulal Jakobe xchi'uk xi sk'an xavalbe li j-israeletike: **4** «Aviloj atukik k'usi la jpasbe j-ejiptoetik^f sventa jkajanoxok tal ta jxik' jech k'ucha'al chkuch yalab li jkot aguila.^g **5** Mi jpel chach'unik li k'usitik chkalboxuke xchi'uk mi chk'ot ta pasel avu'unik li jtratoe, chak'otik ta jteklumal ti stuk xa no'ox jech* ta skotol li yan jteklumetike,^h yu'un ja' ku'un spejel li balumile.ⁱ **6** Chak'otik ta paleetik ti chatunik k'ucha'al ajvalletike xchi'uk chak'otik ta ch'ul lum». ^j Taje ja' jech sk'an xavalbe li j-israeletike».

7 Ja' yu'un, li Moise yal talei xchi'uk bat stsob li moletik ta jteklume, la xchapbe ya'ik sko-

19:5 *O «ti ep sbalil».

tol li smantaltak laj yal Jeovae.^a **8** K'alal laj xa ox ya'iike, xi jmoj tak'av sjunul li jteklume: «Ta jpas ta sjunul ko'ontonkutik skotol li k'usi yaloj Jeovae».^b Li Moisease ta anil bat yalbe Jeova li k'usi la stak' li jteklume. **9** Li Jeovae xi laj yalbe li Moisease: «jK'elavill, sventa xa'ibun jteklum k'alal ta jchi'not ta lo'ile xchi'uk sventa jechuk-o xak' xch'unel yo'ontonik ta atojolal eke, chital ta jun ik'al tok ta atojolal». Li Moisease laj yalbe Jeova li k'usi laj yal jteklume.

10 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moisease: «Batan yo' bu oy li jteklume, ch'ultajeso li avie xchi'uk li ok'ome, jech xtok, ak'o xchuk' sk'u' spok'ik. **11** Sk'an me chapalikuk li ta yoxibal k'ak'ale, yu'un li ta yoxibal k'ak'ale ta sat sjunul jteklum chyal talel Jeova li ta vits Sinaie. **12** Sk'an xavalbe jteklum ti bu k'alal xu' xpajik li ta sjoyeal vitse. Xi xavalanbee: «K'elo me abaik ti mu xamuyik batel li ta vitse, mi ja'uk xanopajik li ta yoke. Manchuk mi ta yok no'ox vits oy buch'u te chk'ot, ta me xcham ta mel. **13** Mu me xapikik mi oy buch'u jech la spase, ja' lek milik ta ton o ts'apeik flecha, persa ta xcham manchuk mi chonbolom o mi krixchano».^c Pe mi laj ya'iik chich' jupanel li xulub tot chije,^d xu' xmuyik li ta vitse».

14 Va'un, li Moisease yal batel ti bu oy li jteklume, lik xch'ultajes li jteklume. Li stukik une lik xchuk' li sk'u' spok'ike.^e **15** Xi laj yalbe li krixchanoetike: «Chapano abaik li ta yoxibal k'ak'ale. Mu me xachi'in ta vayel avajnilik».*

16 Li ta yoxibal k'ak'al ta sobe, xk'avlajet no'ox chaux xchi'uk xjapajet* no'ox sakseval,^f jech xtok, tal ik'al tok' li

19:15 *Literal «Mu me xanopajik ta ants». 19:16 *O «sts'aylajet». #O «saktseal».

KAP. 19

a Eks 24:3

b Eks 24:7
Jos 24:24

c Ebr 12:20

d Eks 20:18

e Eks 19:10

f Dt 4:11
1Re 8:12
Sl 97:2

Kolumna 2

a Ebr 12:18-21

b Eks 24:17
Dt 4:11,12
2Kr 7:1-3

c Sl 68:8

d Eks 24:12

e Le 10:1,2
1Kr 13:10

f Eks 19:12

g Nu 16:19,35

ta sba vitse xchi'uk laj yich' a'iel tsatsal yech'omal kachu. Xt'elajetik* likel ta xi'el skotol li krixchanoetike.^a **17** Li Moisease laj yalbe jteklum ti ak'o xlok'ik ti bu spajoj skarpanaik sventa xbat snupik li meel Diose. Te k'ot sva'an sbaik li ta yok vitse. **18** Ta skoj ti te yal tal ta k'ok' li Jeovae,^b ta buyuk xa no'ox lok' xch'aialal* li vits Sinaie; li xch'aialale muy batel jech k'ucha'al xch'aialal orno sventa xchik'obil k'usitik. Solel tsots xa no'ox chnik ta j-ech'el spejel li vitse.^c **19** K'alal yantik stsatsaj li yech'omal kachue, k'opoj li Moisease, va'un tak'bat yu'un li yech'omal ye meel Diose.

20 Li Jeovae yal talel ta sjol li vits Sinaie. Va'un, li Moisease takat ta ik'el yu'un Jeova li ta jol vitse, jech muy batel li Moisease.^d **21** Xi albat yu'un Jeova li Moisease: «Yalan batel, bat p'ijubtasoj jteklum ti mu me xak'ik persa sjam tal sbeik sventa xtal sk'elik li Jeovae, yu'un xu' ep buch'utik xchamik. **22** Jech xtok, sventa mu xmilatik yu'un Jeovae^e li paleetik ti nopolitik no'ox chnopajik ta stojolal li Jeovae, ak'o xch'ultajes sbaik». **23** Li Moisease xi la stak'be li Jeovae: «Mu xa ono'ox stak' xmuyik tal jteklum li ta vits Sinaie, yu'un xi xa ono'ox la ap'ijubtasunkutike: «Sk'an xavalbe jteklum ti bu k'alal xu' xpajik li ta sjoyeal vitse xchi'uk ch'uluk xavil li vitse»».^f **24** Pe xi tak'bat yu'un li Jeovae: «Yalan batel, jmoj xa xamuy talel xchi'uk li Aarone. Pe mu me xavak' muyuk tal li paleetike xchi'uk mu me sjam tal sbeik ta persa li jteklum sventa xtal sk'elik li Jeovae, yu'un mi mo'oje ta xmilatik».^g **25** Jech oxal, li Moisease yal talel xchi'uk lik yalbe jteklum li k'usi albate.

19:16 *O «Ninik; Bak'ik». 19:18 *O «xch'ayilal».

20 Xi xcholet k'opoj li Diose:^a
2 «Vo'on Jeova Diosun avu'un ti la jlok'esot ta yosilal Ejipto ti bu to'ox tik'ilot ta mo-soile.^b **3** Mu me xavich' ta muk' yan diosetik, sk'an ja' no'ox vo'on xavich'un ta muk'.^c

4 »Mu me oyuk k'usi xapas-be slok'ol mi ja'uk k'usi ti xko'o-laj k'ucha'al li k'usitik oy ta vinajele, li k'usitik oy ta balumile o li k'usitik oy ta vo'e.^d

5 Mu me xanijan aba ta stojolalik xchi'uk mu me buch'u stijbot avo'onton ti chatun ta stojolalike,^e yu'un li Jeova Diosun avu'une, ja' Diosun ti jtuk no'ox ta jk'an ich'el ta muk'e.^f Chkak'be kastigo alab nich'nabiletik ta skoj smul li totiletike. Li buch'utik tsp'ajune chkak'be kastigo k'alal to ta yoxk'olal xchi'uk ta xchan-k'olal kuxlejal. **6** Pe chkak'be ta ilel tuk'il k'anelal ta smilal no'ox jk'ol kuxlejal li buch'u sk'anoj-kune xchi'uk ti chch'unik jmantaltake.^g

7 »Sk'an mu ixtoluk no'ox avu'un li sbi Jeova Dios avu'une,^h yu'un li Jeovae mu'yuk chkol yu'un ta kastigo li buch'u ixtol no'ox yu'un li sbie.ⁱ

8 »Vuleso me ta ajol li sk'ak'alil savadoe sventa ch'uluk avu'un.^j **9** Vakib no'ox k'ak'al sk'an xapas skotol li avabtele,^k **10** li ta svukubal k'ak'ale ja' jun savado sventa li Jeova Dios avu'une. Mu me xapas jtosuk avabtel, mi ja'uk spas yabtel akerem, atseb, amoso, akiara, ats'unbal chonbolom mi ja'uk li jyanlum ti te achi'uk ta nakleje.^l **11** Yu'un ta vakib k'ak'al la spas Jeova li vinajel xchi'uk balumile, li nab xchi'uk skotol li k'usitik te oye, va'un lik xkux li ta svukubal k'ak'ale,^m jech oxal li Jeovae laj yak'be bendision li sk'ak'alil savadoe xchi'uk la xch'ultajes.

12 »Ich'o ta muk' atos ame'ⁿ sventa jal xakuxi li ta balumil ti chak'bot li Jeova Dios avu'une.^o

KAP. 20

a Dt 5:22
 Ech 7:38
 b Dt 5:6
 Os 13:4
 c Dt 5:7-10
 d Le 26:1
 Dt 4:15, 16
 Is 40:25
 Ech 17:29
 e Eks 23:24
 1Ko 10:20
 1Jn 5:21
 f Eks 34:14
 Mt 4:10
 Lu 10:27
 g Ekl 12:13
 h Le 19:12
 i Le 24:15, 16
 Dt 5:11
 j Eks 16:23
 Eks 31:13, 14
 Dt 5:12-14
 k Eks 23:12
 l Eks 16:29
 Eks 34:21
 m Je 2:2
 n Eks 21:15
 Le 19:3
 Pr 1:8
 o Dt 5:16
 Mt 15:4
 Ef 6:2, 3

Kolumna 2

a Je 9:6
 Dt 5:17
 Snt 2:11
 1Jn 3:15
 Ap 21:8
 b Je 39:7-9
 Dt 5:18
 Pr 6:32
 Mt 5:27, 28
 Ro 13:9
 1Ko 6:18
 Ebr 13:4
 c Le 19:11
 Dt 5:19
 Mr 10:19
 1Ko 6:9, 10
 Ef 4:28
 d Le 19:16
 Dt 5:20
 Dt 19:16-19
 e Mt 5:28
 f Dt 5:21
 Ro 7:7
 g Eks 19:16
 Ebr 12:18, 19
 h Ech 7:38
 Gal 3:19
 i Dt 8:2
 j Jos 24:14
 Job 28:28
 Pr 1:7
 k Dt 5:5
 Sl 97:2
 l Dt 4:36
 Ne 9:13
 m Ech 17:29
 n Dt 12:5, 6
 2Kr 6:6

13 »Mu xamilvan.^a

14 »Mu xalo'la anup achi'il.^b

15 »Mu xa-elk'aj.^c

16 »Mu me xajut k'op* k'alal chava'an aba ta testigo ta stojolal li achi'ile.^d

17 »Mu me xapich' o'ontabe li sna achi'ile, mu me xapich' o'ontabe li yajnil achi'ile,^e li smosoe, li skiaree, li xvakaxe, li svuroe o yan k'usitik ti oy yu'un li achi'ile».^f

18 Va'un, sjunul li jteklume te va'al cha'ik xchi'uk tsk'elik li chauke, li saksevale,^g li tsatsal yech'omal kachue xchi'uk li vits ti chlok' xch'ailale;^h xt'elajetik^a likel ta xi'el k'alal laj yilik taje xchi'uk te k'uk snamal va'al komik.^g **19** Ja' yu'un, xi laj yalbeik li Moises: «Vo'ot xachi'inunkutik ta lo'il, ta jchikintabotkutik, pe mu xavak' xchi'inunkutik ta lo'il li Diose, yu'un xi'el xichamkunik».^h **20** Li Moises xi laj yalbe li jteklume: «Mu xaxi'ik, yu'un tal yak'oxuk ta preva li melel Diose/ⁱ sventa jechuk-o xaxi'taik* yo' mu xasa' amulik ta stojolal».^j **21** Ja' yu'un, te k'uk snamal va'al kom li jteklume, yan li Moises nopaj batel ta stojolal li ik'al tok ti bu oy li melel Diose.^k

22 Xi albat yu'un Jeova li Moises une: «Xi xavalbe li j-israele-tike: «Laj avil ta asat atukik ti ta vinajel to la jchi'inoxuk ta lo'ile.» **23** Mu me xapasik diosetik ti pasbil ta plata ti jmoj xa chavich'ikun ta muk' xchi'ue, jech xtok, mu me xapasik diosetik ti pasbil ta oroe.^m **24** Pasbun ta lum junuk skajleb matanal, va'un te chavak' li chik'bil matanale, li milbil matanal sventa jun o'ontonale, li achijtak xchi'uk avakaxtake. Ta buyuk no'ox ti bu ta jk'an tsules ta sjolik li jbieⁿ te chtal jk'elot xchi'uk chkak'bot

20:16 *O «Mu me xanop k'op; Mu me xa-epal k'opoj». **20:18** *O «saktsele». #O «xch'ayilale». #O «nikik; bak'ik». **20:20** *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

bendision. **25** Mi chapasbun ta ton junuk skajleb matanale, mu me setbiluk ta abtejebal li ton chatunese.*^a Yu'un ta me xasokesbe sk'oplal mi chatunes asinsel sventa xavok' li tone. **26** Mu me xapasbe skojolkojol sventa chamuy li ta skajleb matanale yo' mu xvinaj li abek'tale*.

21 »Li'e ja' li k'usitik chapabil ku'un ti sk'an xavalbe li jteklume:^b

2 »Mi chaman ta amoso junuk j-ebreo vinike,^c vakib jabil chtun ta amoso. Li ta svukubal jabile sk'an xakolta batel, ja' no'oxe mu'yuk k'usi tstojbot komel.^d **3** Mi stuk k'ote, stuk chlok' batel. Yan mi oy yajnil k'ote, li yajnil eke chlok' batel xchi'uk li smalale. **4** Mi ak'bat yajnil yu'un li yajvale xchi'uk mi ayan skeremtak xchi'uk stsebetak li antse, stuk no'ox chlok' batel li mosoile,^e yu'un li ajnilal xchi'uk yalabtake te chkomik ta stojljal li yajvale. **5** Pe mi mu xljaj yo'onton xchi'uk ti xichal li mosoile: «Jk'anoj tajek li kajvale, li kajnile xchi'uk li jnich'nabtake; mu jk'an xilok' batel»,^f **6** ak'o ik'atuk tal yu'un yajval ta stojljal li melel Diose xchi'uk te ak'o xik'an ta ti' na o ta smarkoal ti' na ta xokon sventa sjombe xchikin ta jun jich'il tak'in ti oy sni'e, va'un ja' xa smoso chkom-o ti k'u sjalil kuxule.

7 »Mi oy junuk vinik ti chchon batel ta mosoil junuk stsebe, mu jechuk chkol lok'el ta mosoil jech k'ucha'al chkol lok'el ta mosoil li jun vinike. **8** Mi mu'yuk lek ch-ilat yu'un yajval li tsebe xchi'uk mi mu'yuk chk'ot ta sts'akal ajnile xchi'uk mi chchonat batel ta yane, mu'yuk xa sderecho sventa xchonbe batel junuk jyanlum, yu'un laj xa slo'la. **9** Mi la st'uj sventa li xnich'one, sk'an me oyuk sderecho yu'un k'ucha-

20:25 *O «mu me anbiluk ton xatunes». **20:26** *Literal «ti t'analote».

KAP. 20

a Dt 27:5
Jos 8:30, 31

KAP. 21

b Eks 24:3
Dt 4:14

c Le 25:39, 40

d Dt 15:12

e Dt 15:12

f Dt 15:16, 17

Kolumna 2

a 1Ko 7:3

b Je 9:6
Nu 35:30
Mt 5:21c Nu 35:11
Nu 35:22-25
Dt 4:42
Dt 19:3-5
Jos 20:7-9

d Nu 15:30

e Dt 19:11, 12
1Re 1:50
1Re 2:29
1Jn 3:15

f Eks 20:12

g Dt 24:7

h Je 40:15

i Je 37:28

j Le 20:9
Pr 20:20
Pr 30:11, 17
Mt 15:4

al sbats'i tseb. **10** Mi laj to sa' yan yajnile, sk'an me mu sjutukajesbe sve'el yuch'bol xchi'uk sk'u' spok' li sba yajnile, jech xtok, sk'an mu sjutukajes ti chchi'in ta vaye.^a **11** Yan mi mu sk'an xak'be li oxtos taje, xu' kolem chkom sventa chlok' batel li antse, mu'yuk chak' jutebuk ta k'in.

12 »Mi oy buch'u la syayijes jun vinik ti chcham-o yu'une, sk'an xich' milel.^b **13** Pe mi mu yolbajuk la spase xchi'uk mi laj yak' permiso melel Dios ti jech chk'ot ta pasele, chkalbot bu xu' xjatav batel.^c **14** Mi oy jun vinik tsots tajek ch-ilin ta stojljal li xchi'il ta krixchanoale xchi'uk ti yolbaj xa tsmile,^d sk'an xich' milel li vinike ak'o mi te to chbat alok'esik li ta skajleb matanal ku'une.^e **15** Sk'an me xich' milel li buch'u tsyayijes stot o sme'e.^f

16 »Sk'an xich' milel^g mi oy buch'u chelk'an* junuk vinik^h xchi'uk chchon batele o mi te to laj yich' tabel li buch'u yelk'anoje.ⁱ

17 »Sk'an xich' milel mi oy buch'u chchopol k'opta stot o sme'e.^j

18 »Xi sk'an pasel k'alal ja'o yakal tsatsak sbaik ta k'op viniketike, mi oy jun buch'u chak' ton o majele,^{*} pe ti mu'yuk xcham yu'un li xchi'ile ti ja' no'ox puch'ul kom yu'un ta steme:[#] **19** mi xu' xlix xchi'uk mi xu' xlok' xanavuk xchi'uk snamte'e, mu persauk xich' kastigo li buch'u yayijesvane, ja' no'ox sk'an stoj ti k'u sjalil mu'yuk ch-abtej li buch'u laj yich' yayijesele, ja' to mi poxtaj leke.

20 »Mi oy junuk vinik tsyayijes ta te' junuk smoso o junuk

21:10 *Literal «yak'bel yajnil li k'usi oy ta sbae». **21:16** *O «tspas sekues-trar». **21:18** *O ja' van sk'oplal «chmajvan ta junuk abtejebale». #O «svayebes».

skiara xchi'uk mi te cham ta sk'o-be, sk'an me xich' pakbel sk'oplal li krixchano ti chame.^a **21** Pe mi kuxul to kom junuk o chibuk k'ak'ale, mu'yuk chich' pakbel sk'oplal, yu'un ta stak'in ono'ox yajval manbil.

22 »Mi oy la stsak sbaik ta majel viniketik xchi'uk mi la staik ta net'el jun ants ti xchi'uk yole xchi'uk mi vok' li yol ti mu'yuk to staoj yuale,^b pe mi mu'yuk buch'u chame,^c li buch'u net'vane ak'o me stoj ti k'u yepal tsk'anbe stojol li smalal antse; ak'o stoj ta stojolal jchapanvanejetik.^c **23** Pe mi oy buch'u junukal chame,^d sk'an me xich' milal ek li buch'u^e milvane.^d **24** Mi oy buch'u la st'us bek' satile, chich' t'usbel sbek' sat ek, mi la sk'as tanal eile, chich' k'asbel stanal ye ek, mi la sk'as k'o-bile, chich' k'asbel sk'ob ek, mi la sk'as akanile, chich' k'asbel yakan ek,^e **25** mi chik'vane, chich' chik'el ek, mi yayijesvane, chich' yayijesek ek xchi'uk mi majvane, chich' majel ek.

26 »Mi oy jun vinik ti tsyayibesbe sbek' sat junuk smoso o sbek' sat skiara ti jech-o sokem kom li sbek' sate, sk'an skolta batel li smosoe sventa ja' xk'ot ta xk'exol sbek' sat.^f **27** Mi la skolesbe stanal ye junuk smoso o stanal ye skiarae, sk'an skolta batel li smosoe sventa ja' xk'ot ta xk'exol stanal ye.

28 »Mi oy jkot tot vakax ti la xluch junuk vinik o antse xchi'uk ti cham-o yu'une, li tot vakaxe sk'an me xich' milal ta ton,^g ja' no'oxe mu xu' xatibeik li sbek'tale. Mu'yuk me chich' kastigo li yajval tot vakaxe. **29** Pe mi jech xa ono'ox nopem xa'i chluchvan li tot vakaxe xchi'uk mi laj xa

21:22 *Literal «lok' li yalabtake». #O «pe mi mu'yuk toj ech' xa no'ox yayije». 21:23 *Ja' xkaltik, li me'ile o li olole. #Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 21

a Je 9:5, 6
Le 24:17b Si 139:16
Jer 1:5c Eks 18:25, 26
Dt 16:18
Dt 17:8d Je 9:6
Le 24:17
Nu 35:31
Ap 21:8e Le 24:20
Mt 5:38f Ef 6:9
Kol 4:1g Je 9:5
Nu 35:33

Kolumna 2

a Eks 22:6
Eks 22:14
Dt 22:8

KAP. 22

b 2Sa 12:6
Lu 19:8

c Eks 20:15

ono'ox yich' albel li yajvale, pe mu'yuk la xchabi li xvakaxe, li tot vakaxe sk'an me xich' milal ta ton mi la smil junuk vinik o antse xchi'uk sk'an me xich' milal li yajval eke. **30** Mi ak'bat spoj sbae, sk'an me xak' skotol ti k'usi chk'anbate sventa spoj li xkuxlejale, ja' stojol chk'ot li xkuxlejale. **31** Mi ja' la xluch jun kerem o jun tsebe, li yajval tot vakaxe sk'an jech xich' pasbel jech k'ucha'al chal li k'usi chapanbile. **32** Mi ja' la xluch junuk mosoil o junuk kiarail li tot vakaxe, sk'an xich' ak'bel 30 siklo* stojol li yajval mosoile, jech xtok, sk'an me xich' milal ta ton li tot vakaxe.

33 »Mi oy junuk vinik ti la sjam o la sjom ch'en ti mu'yuk la smak komele, mi te p'aj* yalal jkotuk tot vakax o jkotuk vuroe, **34** sk'an me stoj li vinike.*^a Sk'an stojbe li yajval chonbolome, va'un ja' chich' komel li chamem tot vakax o li chamem vuroe. **35** Mi la syayijes jkotuk tot vakax li stot xvakax jun vinike xchi'uk mi cham-oe, sk'an xchonnik li kuxul tot vakaxe xchi'uk sk'an xch'akbe sbaik li stojole, jech xtok, sk'an xch'akbe sbaik li chamem tot vakaxe. **36** Mi nabil ti nopem ono'ox xa'i chluchvan li tot vakaxe, pe ti mu'yuk laj yich' chabiel yu'un li yajvale, sk'an me xak'be xk'exol li tot vakaxe xchi'uk ja' chich' komel li chamem tot vakaxe.

22 »Mi oy jun vinik laj yelk'an jkotuk tot vakax o jkotuk chije, mi la smil o mi la xchone, vo'kot chak'be xk'exol li tot vakaxe xchi'uk chankot chak'be xk'exol li chije.^b

2 »(Mi laj yich' tael jun j-elek^c ti ja'o yakal ch-elk'aj ta jpej nae, mi te laj yich' yayijesek xchi'uk mi chame, li buch'u milvane

21:32 *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. 21:33 *O «ts'uj». 21:34 *Literal «yajval ch'ene».

mu'yuk chkom ta sba li xch'ich'el j-elek'e. **3** Pe mi ja'o k'ot ta pasel k'alal lok'em xa ox tael k'ak'ale, chkom ta sba li xch'ich'el j-elek'e).

»Sk'an xak'be xk'exol. Mi mu'yuk k'usi x-ayan yu'une, ak'o yich' chonel batel ta skoj li k'usi laj yelk'ane. **4** Mi kuxul to tabat li yelek'e, mi ja' jkotuk tot vakax o jkotuk vuro o mi ja' jkotuk chiye, j-o'lol to jech yepal sk'an xk'exta li k'usi yelk'anoje.

5 »Mi oy buch'u bat yak'be slo'yaxal* ta osiltik li xchonbolome o ti bu ts'unbil uvae, pe mi te laj yak' ve'uk li ta yosil yan krixchano, sk'an ja' xak'be ta xk'exol li k'usi mas lekik chlok' ta yosile o li bu mas lekik chlok' li s-uvae.

6 »Mi oy buch'u la stsan k'ok'e xchi'uk mi kol batel yu'un ta ch'ixtikaltike, mi la xchik' li chukbil sat ts'unobil chlok'e o ti bu tek'ajtik toe o mi k'ak' batel jsepuk osile, li buch'u la stsanbe sk'ak'ale sk'an xak'be xk'exol li k'usitik k'ak'e.

7 »Mi oy jun vinik laj yak'be sk'ej* stak'in junuk xchi'il o mi laj yak'be sk'ej yan k'usitik oy yu'une, pe ti laj yich' elk'anel ta sna li buch'u la sk'eje, mi laj yich' tael li j-elek'e, j-o'lol to jech yepal chak'be xk'exol li k'usitik laj yelk'ane.^a **8** Mi mu'yuk laj yich' tael li j-elek'e, ak'o yich' ik'el tael ta stojolal meel Dios^b li jajval nae sventa xich' na'el mi ja' laj yak' sk'ob ta stojolal li k'usitik ja' yu'un xchi'ile. **9** Mi oy buch'u te yich'oj o yik'oj li k'usitik ma'uk yu'une, jech k'ucha'al jkot tot vakax, jkot vuro, jkot chij, jlik k'u'il pok'il o k'usiuk no'ox ti ch'ayem ti xi chal li june: «Le'e ja' ku'un!», xcha'vo'alik sk'an xak'ik ta ojtikinel ta stojolal meel Dios li k'op taje.^c Mi laj yak' ta na'el Dios ti buch'u ta smule, j-o'lol to jech yepal sk'an xak'be xk'exol li xchi'ile.^d

22:5 *O «ts'i'ilel». 22:7 *O «snak».

KAP. 22

a Eks 22:4

b Dt 16:18

Dt 19:17

c Dt 16:18

Dt 25:1

d Eks 22:4

Kolumna 2

a Le 6:2-5

b Dt 22:28, 29

c Le 19:26

Le 20:6

Dt 18:10-12

1Sa 28:3

Gal 5:20

Ap 22:15

d Le 18:23

Le 20:15

Dt 27:21

e Nu 25:3

1Re 18:40

1Ko 10:20

10 »Mi oy jun vinik la sk'u-banbe jkotuk svuro junuk xchi'il, jkotuk stot xvakax o jkotuk xchij o yan sts'unbal chonbolome, pe mi cham o mi mu xa xtun kom yakane o mi oy buch'u laj yik' batel ti mu'yuk buch'u laj yile, **11** te oyuk xcha'vo'alik ta stojolal Jeova sventa jamal xal li buch'u la xchabi ti mu'yuk laj yak' sk'ob ta stojolal li k'usi ja' yu'un xchi'ile; sk'an xch'un li jajval chonbolom eke. Li jun une mu'yuk chak'be xk'exol.^a **12** Pe mi laj yich' elk'anel li chonbolome, sk'an xich' ak'bel xk'exol li jajvale. **13** Yan mi laj yich' lilinel ta ti'el ta jkotuk jti'vanej chonbolome, sk'an xich'be tael xkechel sventa xvinaj ti jech k'ot ta pasele. Mu'yuk chak'be xk'exol mi laj yich' lilinel ta ti'el ta jkotuk jti'vanej chonbolome.

14 »Mi oy buch'u la sk'anbe ta ch'om jkotuk xchonbolom junuk xchi'il, pe ti mu xa xtun kom yakane o ti cham yu'un k'alal mu'yuk te xchi'uk li jajvale, sk'an xak'be xk'exol li buch'u la sk'an ta ch'ome. **15** Pe mu'yuk chak'be xk'exol mi te xchi'uk li jajvale. Mi yu'un lok'bil li chonbolome, ja' xa xk'exol chkom ti k'u yepal la stojbe li slok'e.

16 »Mi oy jun vinik ti lek xa la slo'la batel junuk tojol tseb ti mu'yuk to makbil ta vinike xchi'uk ti la xchi'in ta vayeke, sk'an stoj ti k'u yepal tstojik li tojol tsebetike, ak'o yik' li tsebe.^b **17** Pe mi mu jutebuk sk'an xak' stseb li totile, sk'an ono'ox stoj ti k'u yepal tstojik li tojol tsebetike.

18 »Mu me xavak' kuxiuk junuk me' j-ak'chamel.^c

19 »Persa me sk'an xich' milel li buch'u chchi'in ta vayel jkotuk chonbolome.^d

20 »Sk'an me xich' lajesbel sk'oplal li buch'u ma'uk no'ox chak'be smoton li Jeovae ti chak'be smoton yan diosetik xtoke.^e

21 »Mu me xavilbajin xchi'uk mu me xavak'be svokol junuk jyanlum ti te achi'uk ta nakleje,^a yu'un jyanlum la-ech'ik ek li ta yosilal Ejiptoe.^b

22 »Mu me xavak'beik svokol junuk ants ti chamem smalale o junuk olol ti chamem stote.^c

23 Mi oy laj avak'be svokole, ta me xka'ibe sk'opojel mi la sk'an-bun vokole;^d **24** ta me stsan sk'ak'al ko'onton, va'un ta jmiloxuk ta espada, stuk chkom li avajnilike xchi'uk mu'yuk stot chkom li anich'nabike.

25 »Mi oy laj avak'be xchi'amun atak'in li buch'u povre* ti te achi'uk ta naklej ta jteklumale, mu me jechuk xapas jech k'u-cha'al jun krixchano ti chak' ta ch'om stak'in sventa spas kanal tak'ine. Mu me xak'anbeik sjol li atak'inike.^e

26 »Mi laj avich'be komel ta prental* jlikuk sk'u' spok'e,^f sk'an me xasutesbe k'alal chch'ay xa batel li k'ak'ale. **27** Yu'un k'ajomal jlik sk'u' spok' sventa smak li sbek'tale;*^g zk'usi chvay-o un?^g Ta me xka'ibe sk'opojel ta meler mi la sk'anbun vokole, yu'un oy xk'u-xul ko'onton.^h

28 »Mu me xachopol k'opta li Diose,ⁱ jech xtok, mu me xachopol k'opta junuk bankilal* li ta alumale.^j

29 »Mu me xana'etuk xavak' ta matanal k'alal ep chak' sat li k'usitik chats'une xchi'uk mu me xana'etuk xavak' ta matanal k'alal ep tajek chlok' ya'el a-uva li ta spits'obile.** Sk'an xavak'bun li sba xnich'nab anich'nabtake.^k **30** Xi sk'an xapas xchi'uk li stot avakax xchi'uk li achije;^m vukub k'ak'al te komuk xchi'uk sme'. Li ta vxaxakibal k'ak'al une sk'an xavak'bun.ⁿ

22:25 *O «oy svokol». 22:26 *O «prentail; xk'exol». 22:27 *Literaal «snukulile». #O «slelik ko'onton». 22:28 *O «jpasmental». 22:29 *Ja' xkaltik, prensa ti bu tslok'esik aseite xchi'uk ti bu tspsits'ik uvae.

KAP. 22

- a Le 25:35
b Le 19:33, 34
Dt 10:19
c Dt 27:19
Snt 1:27
d Sl 10:18
Snt 5:4
e Le 25:35, 36
Dt 23:19
Lu 6:34, 35
f Dt 24:6
g Dt 24:13
h Dt 10:18
Sl 34:6
i Le 24:11, 14
j Ekl 10:20
Ech 23:5
Jud 8
k Pr 3:9
2Ko 9:7
l Eks 13:2
m Dt 15:19
n Le 22:27

Kolumna 2

- a Le 19:2
Nu 15:40
1Pe 1:15
b Le 22:3, 8

KAP. 23

- c Le 19:16
Pr 6:16, 19
d Dt 19:18, 19
Pr 19:5
e Le 19:15
f Pr 25:21
1Te 5:15
g Dt 22:4
Lu 6:27
Ro 12:21
h Dt 16:19
2Kr 19:7
i Pr 17:15
Ro 1:18
Ro 2:6
j Ekl 7:7

31 »Sk'an me xavak'ik ta ilel ti ch'uloxuk ta jtojolale^a xchi'uk mu me xati'ik li skomenal* chonbolom chataik ta osilitik ti yich'oj lilinel ta ti'el ta jkotuk jti'vanej chonbolome.^b Sk'an xajipbeik batel ts'i'.

23 »Mu me xapuk batel junuk a'yej ti mu meleluke.^c Mu me xak'ot ta jun chopol testigo ti ja' xa chakolta li buch'u chopole.^d **2** Mu me xats'akli batel epal krixchanoetik sventa xapas li k'usi chopole, jech xtok, k'alal chak'opoje, mu me xasokesbe sk'oplal li k'usi meel sventa no'ox chats'akli batel li epal krixchanoetike.* **3** Mu me t'ujbiluk jayval avu'un k'alal oy sk'op li jun povre.^e

4 »Mi la atabe stot xvakax junuk avajkontra o jkotuk svuro ti ch'ayeme, sk'an me xasutesbe.^f

5 Mi laj avak' venta ti te net'el kom ta yikats jkotuk svuro li buch'u sp'ajojote, mu me teuk no'ox xak'el o ti te no'ox xavikta komele. Sk'an xakolta ta syalesbel yikats li svuroe.^g

6 »K'alal chich' chapanel junuk povre ti te oy ta atojolalike, mu xasokes ti k'u yelan chich' chapanele.^h

7 »Mu me xatik' aba k'alal oy buch'u jeche' chich' sabel smule; mu me xamil li buch'u mu'yuk smule xchi'uk li buch'u tuk'e, yu'un li vo'one mu'yuk tuk' khalbe sk'oplal li buch'u chopole.*ⁱ

8 »Mu me xachon aba ta tak'in,* yu'un li chonbail ta tak'ine tpsap yu'un ta ma'sat li buch'u lek xil osile xchi'uk xu' sokesbe sk'opojel li tuk'il viniketike.^j

9 »Mu me xavak'be svokol li jun jyanlum ti te achi'uk ta nakleje. Li vo'oxuke lek xana'ik k'u

22:31 *O «skomelal». 23:2 *O «li a'yej ti pukem sk'oplale». 23:7 *O «mu'yuk ta jkolta batel li buch'u chopole». 23:8 *O «Mu me xatsak mich'ob k'abal».

yelan cha'i sba li jun jyanlume,*
yu'un la-ech'ik ta jyanlum li ta
yosilal Ejipto eke.^a

10 »Vakib jabil sk'an xavabte-
lan li avosile xchi'uk xatsobbe
sat li k'usitik chats'une.^b **11** Li
ta svukubal jabil une mu me k'usi
xats'un li ta avosile, sk'an xa-
vak'be xkux; ak'o te sa' sve'elik li
buch'utik povreike, li sovraitak
chkom yu'unike ja' xa tsalajesik li
te'tikal chonbolometik ta osilite-
ke. Ja' jech sk'an xapas li bu cha-
ts'un a-uva xchi'uk a-olivae.

12 »Vakib no'ox k'ak'al xu'
xa-abtej, li ta svukubal k'ak'a-
le mu xa xa-abtej sventa xkux li
stot avakaxe, li avuroe xchi'uk
sventa xkux li yol akiarae xchi-
uk li jyanlum ti te achi'uk ta na-
kleje.^c

13 »Sk'an me xak'elik lek ti
xapasik li k'usi laj kalboxuke^d
xchi'uk sk'an me mu xatabeik ta
albel sbi yan diosetik; sk'an me
mu xlok' ta ave taje.^e

14 »Oxib velta ta jabil sk'an
xapas k'in ta jtojolal.^f **15** Sk'an
xapas li Sk'inal Pan ti Mu-
yuk Slevaduraile.^g Jech k'ucha'-
al laj kalbot mantale, k'alal ja'o
yorail li ta yuilal abibe,^h vukub
k'ak'al chalajes pan ti mu'yuk yich-
oj slevaduraile, yu'un ja' jech
ora lalok' talei li ta Ejipto. Mu
me buch'u xokoluk sk'ob xtal ta
jtojolal.ⁱ **16** Jech xtok, sk'an xa-
pasbe li Sk'inal Sba Sat K'usi-
tik Chlok'* avu'un ti lek xa yijik
ti laj avabtelane, ja' li sat k'usitik
la ats'un ta avosile.^j Jech xtok, li
ta stutsebal jabile sk'an xapas-
be li Sk'inal Stsobbel Sat K'usitik
Ts'unbil^k avu'one, ja'o k'alal cha-
tsobbe sat li avabtele.^k **17** Oxib
velta ta jabil sk'an xtalik ta sto-

23:9 *O «xavojtkinbeik xkuxlejal li
jyanlume». **23:15** *K'elo Glosario, *le-
vadural*. **23:16** *K'elo Apendise B15. **23:16**
*Ojtikinbil xtok k'ucha'al Sk'inal Xema-
naetik o Pentekostes. ^aOjtikinbil xtok
k'ucha'al Sk'inal Axibalnaetik (Karpa-
naetik).

KAP. 23

a Le 19:34

b Le 25:3, 4

c Eks 20:9, 10
Dt 5:14

d Dt 4:9

e Dt 12:3
Jos 23:6, 7

f Dt 16:16

g Le 23:6
Lu 22:7

h Eks 12:18

i Dt 16:17

j Nu 28:26
Dt 16:9, 10
Ech 2:1k Dt 16:13
Ne 8:14
Jn 7:2

Kolumna 2

a Dt 12:5, 6

b Nu 18:8, 12
1Ko 15:20c Dt 14:21
Pr 12:10

d Eks 14:19

e Nu 20:16

f Nu 14:35
Jos 24:19g Eks 34:11
Jos 5:13, 14
Jos 24:8h Eks 20:5
Le 18:3
Dt 12:30
2Kr 33:2i Eks 20:3
Nu 33:52j Dt 6:13
Dt 10:12
Jos 22:5
Mt 4:10

k Dt 7:13

l Dt 7:15

jolal Kajvaltik Jeova skotol li vi-
niketik avu'one.^a

18 »Mu me xakap ta k'usi yich-
oj slevadurail li ch'ich' cha-
vak'bun ta jmotone. Jech xtok,
mu me xakejik* k'alal to ta sob
yok'omal li xepu'al k'usitik chava-
k'ik ta matanal li ta k'inetik cha-
pasik ta jtojolale.

19 »Sk'an xavich' talei ta sna
Jeova Dios avu'un li sba sat k'u-
sitik ats'unoj ti lek xa yijik xchi-
uk ti bu mas leki chlok' ta avo-
sile.^b

»Mu me xalakan ta ya'lel xchu'
sme' li ch'iom tentsune.^c

20 »Ta jtak jelavel ta atojolal
jun anjel sventa xchabiot ta be^d
xchi'uk sventa xik'ot ochel ti bu
chapanbil ku'one.^e **21** Ts'et chi-
kintabo me xchi'uk ch'unbo me li
k'usi chale. Mu xatoy aba ta sto-
jolal, yu'un mu'yuk me chak' ta
perton amulik,^f yu'un te oy jbi
ta stojolal. **22** Mi jp'el chach'un-
be li k'usi chale xchi'uk mi cha-
pas skotol li k'usitik chkalbote,
ta jkontrain li buch'utik tskon-
trainote xchi'uk tsots chkak' jba
ta stojolal li buch'u tsots chak'
sba ta atojolale. **23** Ja' jbabe
chbat avu'un li kaj-anjele, ja' chi-
k'ot batel ti bu oy li j-amorreoe-
tike, li j-etetike, li jperisitaetike, li
jkanaanetike, li j-veoeetike xchi-
uk li jebusetike, va'un ta jmil li
krixchanoetik taje.^g **24** Mu me
xanijan aba ta stojolal li sdiosike
xchi'uk mu me buch'u stijbot
avo'onton sventa xatun ta stojo-
lal li sdiosike, jech xtok, mu me
xachanbe li k'usitik tspace.^h Ja'
lek lilino li jech' diosetik yu'uni-
ke xchi'uk lomeso li ch'ul va'anbil
tonetik yu'unike.ⁱ **25** Li vo'oxu-
ke sk'an me xatunik ta stojo-
lal li Jeova Dios avu'unike,^j va'un
chak'be bendision li ave'el xchi-
uk avuch'omike.^k Ta jlajesbe sk'o-
plal li chamel oy ta atojolale.^l

26 Li ants ta alumale mu'yuk
chyal yol mi ja'uk ti mu xa sna'

23:18 *O «xanak'ik».

x-alaje,^a li vo'ote jal tajek chkak' kuxian.

27 »K'alal mu to chak'ot ti bu oy li krixchanoetike, ta xnikik ta xi'el ta skoj ti cha'iik jk'opla-le.^b Skotol li buch'utik tstsakot ta k'ope chvovij sjol ku'un, va'un k'alal chjativak batel ku'un skotol li avajkontratake, tsalbil xa chbatik.^{*c} **28** K'alal mu to xak'ote, li j-eveoetike, li jkanaa-netike xchi'uk li j-etetike chkak' chibajikuk* ta atojolal,^d va'un ta jnuts lok'el ta atojolal li avajkontratake.^e **29** Mu ta junuk no'ox jabil ta jnutsan lok'el sventa mu jeche'uk no'ox xokol xkom li balumile xchi'uk sventa mu x-epaj ta atojolal li jti'vanej chonbolometike, yu'un xi'el xilbajin li ateklumale.^f **30** K'un'kun ta jlok'es-san batel ta atojolal ja' to mi la-epaje xchi'uk mi laj avu'unin xa ox lek li osile.^g

31 »Li ts'ak avu'une te chlik talel ta Tsajal nab k'alal to ta uk'um yu'un jfilisteatetik, te chlik talel ta takixokol balumil k'alal to ta Uk'um,^{*h} yu'un chkak' ta ak'obik li jnaklejetik te ta lume, va'un te chanuts lok'el.ⁱ **32** Mu xapas trato xchi'ukik mi ja'uk xapas trato xchi'uk li diosetik yu'unike.^j **33** Sventa mu xasa' amul yu'unik ta jtojolale, mu me xavak' nakiikuk li ta alumale. Jp'el sk'oplal chk'ot k'ucha'al ch'ojon ta atojolal mi latun ta stojolal li diosetik yu'unike».^k

24 Xi laj yalbe li Moises: «Muyan talel ta stojolal Jeova, ik'o talel Aaron, Nadab, Abiu' xchi'uk 70 ta vo' moletik ta Israel. Te k'uk snamal xanijan abaik. **2** Stuk no'ox ak'o nopak tal ta stojolal Jeova li Moises, mu me xnopajik tal li yantike, jech xtok, mu me xmuyik talel xchi'uk Moises li jteklume».^m

23:27 *O «tsvalopatinokuk komel ku'un li avajkontratake». **23:28** *O ja' van sk'oplal «xi'el; muk'ta xi'el». **23:31** *Ja' xkaltik, li Eufrafese.

KAP. 23

a Dt 7:14

Dt 28:4

b Dt 2:25

Jos 2:9

c Dt 7:23, 24

d Dt 7:20

Jos 2:11

e Jos 24:11

f Dt 7:22

g Dt 9:4

h Je 15:18

Dt 1:7

Jos 1:4

1Re 4:21

i Jue 1:4

Jue 11:21

j Eks 34:12

Nu 25:1, 2

Dt 7:2

2Ko 6:14

k Jos 23:12, 13

Jue 1:28

Sl 106:36

KAP. 24

l Le 10:1

m Eks 20:21

Nu 12:8

Kolumna 2

a Eks 21:1

Dt 4:1

b Dt 5:27

Jos 24:22

c Eks 34:27

Dt 31:9

d Le 3:1

Le 7:11

e Dt 31:11

Ech 13:15

f Eks 19:8

g Ebr 12:24

h Ebr 9:18-20

i Jn 1:18

j Ese 1:26

Ap 4:3

k Eks 24:1

3 Li Moises une tal yalbe jteklum skotol li k'usitik laj yal Jeovae xchi'uk skotol li k'usitik chapanbil yu'une.^a Xi jmoj ta-k'av sjunul li jteklume: «Ta sjunul ko'ontonkutik chkabtelankutik skotol li k'usi yaloj Jeovae».^b

4 Li Moises une la sts'iba skotol li k'usitik laj yal Jeovae.^c Sob xa tajek lik ta yok'omal xchi'uk te la sva'an jun skajleb matanal li ta yok vitse xchi'uk la slats 12 ta p'ej ton ti ja' sventa li 12 ta chop snitilulal Israele. **5** Laje, la stak batel j-israelal keremetik sventa xbat yak'ik chik'bil matanaletik, jech xtok, la smilik tot vakaxetik yo' xak'-beik ta milbil matanal sventa jun o'ontonal^d li Jeovae. **6** Li Moises la stsak j-o'lol li ch'ich'e, te laj yak' ta muk'ta bochetik, yan li j-o'lole te la svij ta sba skajleb matanal. **7** Va'un, la stsak li slivroal tratoe xchi'uk tsots laj yap-tabe li jteklume.^e Xi la stak'ike: «Ta jpaskutik ta sjunul ko'ontonkutik skotol li k'usi yaloj Jeovae xchi'uk ta jch'unkutik mantal».^f

8 Jech oxal, li Moises la stsak li ch'ich'e, va'un la svijbe ta sba li jteklume,^g xi laj yale: «Li ch'ich' li'e ja' sventa li trato tspan Jeova xchi'uk vo'oxuk ta sventa li k'usi laj xa kalboxuke».^h

9 Muyik batel li Moises, Aaron, Nadab, Abiu xchi'uk li 70 ta vo' moletik ta Israele, **10** la staik ta ilel li Dios yu'un Israele.ⁱ Li bu stek'anoj yakane xko'olaj k'ucha'al piso pasbil ta safiron ton, yox tajek jech k'ucha'al li vinajele.^j **11** Li Diose mu'yuk la syayijes li viniketik ti ich'bilik ta muk' ta Israele,^k te laj yak' sba ta ilel melel Dios ta stojolalik k'alal ja'o chve'ik xchi'uk ch-uch'bolajjike.

12 Xi albat yu'un Jeova li Moises: «Muyan tal ta jtojolal li ta jol vitse, teuk xakom. Ta xkak'-bot li pechpech tonetik ti te jts'ibaoj li mantaletik ku'une xchi'uk

li k'usitik kaloj sventa achabntaselik». ^a **13** Li Moise se lik xchi'uk li Josue ti ja' yajtunele, ^b pe ja' no'ox muy batel ta vite yu'un meel Dios li Moise se. ^c **14** Xi xa ono'ox yalojbe li moletike: «Li' xa malavanike ja' to mi lisutkutik talel ta atojolalike. ^d Mi oy k'usi sk'an chapanel avu'unike, ^e ja' bat k'elik li Aaron xchi'uk Ure, ^f yu'un ja' li' chkom ta atojolalike». **15** Li Moise se ja'o muy batel k'alal volol ta tok li vitse. ^g

16 Li smuk'ulal Jeovae ^h te kom ta sba li vits Sinaie ⁱ xchi'uk vakib k'ak'al te volol kom ta tok li Vitse. Li ta svukubal k'ak'ale, te k'oponat tal yu'un Dios li Moise se li ta o'lol toke. **17** Li j-israeletteke laj yilik li smuk'ulal Jeova ti te oy ta jol vitse, xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti chchik'vane. **18** Li Moise se och batel li ta toke, jech muy batel li ta vitse. ^j **40** k'ak'al xchi'uk **40** ak'obal ^k te kom ta vits li Moise se.

25 Li Jeova une xi laj yalbe li Moise se: **2** «Albo jteklum Israel ti oyuk k'usi stsobbeikun tale; skotol li buch'u jech oy ta yo'onton chak'e. Sk'an xatso-bik li k'usi chak'beikune. ^l **3** Li'e ja' me li k'usi chich'ik tal ti sk'an xatso-bike: oro, ^m plata, ⁿ kovre, ^o **4** asul no, tsots ti bonbil ta kuxul moradoe, ^{*} kuxul tsajal pok', lekil lino, stsotsil tentsun, **5** snukulil tot chijetik ti bonbil ta tsoje, snukulil fokaeetik, akasia te', ^p **6** s-aseiteal kantiletik, ^q balsamo sventa li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujeler xchi'uk sventa li pom ti oy sperfumeale, ^s **7** onise tonetik xchi'uk yan tonetik ti te chich' ak'el ta mokank'u'ile' xchi'uk ti te chich' ak'el ta smak sti' o'ontonale. ^u **8** Ak'o spasbeikun jun yavil kich'obil ta muk' ti ch'ule, va'un te

25:4 *O «stsotsil chij o stsotsil yan chonbolom ti bonbil ta kuxul morado tsoje».

KAP. 24

- a Dt 5:22
b Nu 11:28
c Eks 24:2
d Eks 32:1
e Eks 18:25, 26
f Eks 17:10
g Eks 19:9
h Eks 16:10
Le 9:23
Nu 16:42
i Eks 19:11
j Eks 19:20
k Eks 34:28
Dt 9:9

KAP. 25

- l Eks 35:4-9
1Kr 29:9
2Ko 9:7
m Eks 38:24
n Eks 38:25
o Eks 38:3
Eks 38:29
p Eks 36:20
q Eks 27:20
r Eks 30:23-25
s Eks 30:34, 35
t Eks 28:6
u Eks 28:15

Kolumna 2

- a Eks 29:45
1Re 6:13
Ebr 9:11
b 1Kr 28:12
Ech 7:44
Ebr 8:5
Ebr 9:9
c Eks 37:1-5
d Ebr 9:4
e Eks 30:1, 3
f Eks 30:1, 5
1Kr 15:15
g 1Re 8:8
h Eks 31:18
Eks 40:20
1Re 8:9
Ebr 9:4
i Eks 37:6-9
j 1Sa 4:4
Ebr 9:5
k 1Re 8:7
1Kr 28:18
l Eks 40:20
Ebr 9:4, 5

ta jchi'linik ta naklej. ^{*a} **9** Sk'an xapasik li axibalnae xchi'uk skotol li k'usitik te chtune, ja' jech sk'an xapasik jech k'ucha'al li sk'elobil* chkak' avile. ^b

10 »Sk'an spasik jun kaxa ta akasia te', chib xuk'ubil* xchi'uk j-o'lol li snatile, jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol li sjamleje xchi'uk jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol li stayleje. ^c **11** Sk'an xapix lek ta bats'i oro ^d li yut xchi'uk spate. Jech xtok, ta oro xapasbe yuni nichimal ta sjoyobal li sti' kaxae. ^e **12** Paso chanib xotbil oro, chik'bil ta k'ok' xapas, va'un te xanapanbe ta yak'ol ti bu tsakajtik li chanib yakane, chib xotbil oro ta jot xokon xchi'uk chib xotbil oro li ta jot xokone. **13** Ta akasia te' xapasbe li ste'eltake xchi'uk pixo ta oro. ^f **14** Sventa stak' kuchel batel li Kaxae, li ste'eltake te xaxoj ochel li ta xotbil oro ti te nap'ajtik ta xokon Kaxae. **15** Li ste'eltake te xojluk-o komuk li ta xotbil oro ti te nap'ajtik ta xokon Kaxae; mu me xich' lok'esel. ^g **16** Li ta Kaxa une te xatik' ochel li pechpech tonetik chkak'bot ti chtun k'ucha'al testigo ta atojolalike. ^h

17 »Pasbo junuk smak ta bats'i oro, chib xuk'ubil xchi'uk j-o'lol snatil xchi'uk jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol sjamleje. ⁱ **18** Paso chib keruvinetik ta oro, tenbil ta martiyo xapas xchi'uk te xavak' jujun ta jujujot sjol li smak kaxae. ^j **19** Li keruvinetike te xavak' jujun ta jujujot, jujun keruvinetik ta jujujot sjol li smak kaxae. **20** Li chib keruvinetik taje lich'il muyel chkom li xik'i-ke sventa xak'beik yaxinal* ta xik'ik li smak kaxae. ^k Snupoj sbaik chkom xchibalik xchi'uk nijajtik yalel satik ta smak li kaxae. **21** Laje, mako li Kaxae, ^l pe te

25:8 *O «te chi-oyi li ta axibalnae». **25:9** *O «splanalo». **25:10** *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatile. K'elo Apendice B14. **25:20** *O «skeoval».

xatik' ochel li pechpech tonetik ti chtun k'ucha'al testigo ta atojolalike. **22** Ja' te chkak' jba ta ilel ta atojolal xchi'uk te ta jk'oponot tal ta sba li smak kaxae.^a Te chik'opoj tal ta o'lol ti bu oy li chib keruvinetik ta sba xkaxail Mantal* sventa xkalbot tal li mantaletik ti sk'an xavalbe li j-is-raeletike.

23 »Jech xtok, ta akasia te' sk'an xapas jun mexa,^b chib xuk'ubil li snatile, jun xuk'ubil li sjamleje xchi'uk jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol li stayleje.^c

24 Chapix ta bats'i oro xchi'uk chapasbe yuni nichimal ta sjoyobal li mexae. **25** Chapak'be jun tavra ta sjoyobal ti chanib k'ob* sjamleje xchi'uk chapasbe jun spolpol ti'il ta oro ta sjoyobal li tavlae. **26** Paso chanib xotbil oro, va'un te xanap'anbe li ta chanjot xchikin ti bu tsakajtik li yakantake. **27** Li xotbil oroetike te xanap'an ta sts'el li tavlae yo' te xich' xojel li ste'eltak sventa xich' kuchel batel li mexae. **28** Pasbo ste'eltak ta akasia te' xchi'uk pixo ta oro, va'un ja' chtun sventa xakuch batel li mexae.

29 »Jech xtok, sk'an xapasbe splatoaltak, skopailtak, sjarrailtak xchi'uk smuk'ta bochaltak sventa xamalik li matanal vinoe. Ta bats'i oro sk'an xapas.^d **30** Sk'an te xavak'ilan-o ta sba mexa li pan ti chkich' ak'bel k'ucha'al matanale.^e

31 »Sk'an xapas jun kandelero^f ta bats'i oro, tenbil ta martiyo xapas li kandeleroe. Pasbo snakleb yakan, yakan, sk'ob'tak, snakleb xnich, s-umul nichimal xchi'uk stukem nichimal. Jmoj snitoy sba ta skotol xapas.^g **32** Vakib sk'ob xavak'be li kandeleroe, oxib ta jujujot. **33** Li ta jot oxib sk'obe, sk'an xapasbe

25:22 *O «kaxa ti chtun ta testigo». **25:25** *Te van 7.4 sentimetro sjamleje. K'elo Apendise B14.

KAP. 25

a Eks 30:6
Le 16:2
Nu 7:89
Jue 20:27
Si 80:1

b Eks 40:22
Le 24:6
Nu 3:30, 31
Ebr 9:2

c Eks 37:10-15

d Eks 37:16
Nu 4:7
1Re 7:48, 50

e Le 24:5, 6
1Sa 21:6
1Kr 9:32
2Kr 13:11
Mt 12:4

f Eks 40:24
1Re 7:48, 49
Ebr 9:2

g Eks 37:17-24

Kolumna 2

a Nu 8:4

b Eks 30:8
Le 24:2, 3
Nu 8:2
2Kr 13:11

c Nu 4:9

d Eks 39:42
Nu 8:4
Ech 7:44
Ebr 8:5

KAP. 26

e Ebr 8:5
Ebr 9:9, 11

f Eks 36:8-13

oxib snakleb xnich ti xko'olaj ta xnich almendrae, pasbo s-umul nichimal xchi'uk stukem nichimal, ak'o sjelilan sbaik ta jujun. Jech xapas xtok li ta jot oxib sk'obe, sk'an xapasbe oxib snakleb xnich ti xko'olaj ta xnich almendrae, pasbo s-umul nichimal xchi'uk stukem nichimal, ak'o sjelilan sbaik ta jujun. Ja' jech sk'an xapasbe li svakibal sk'ob kandelero ti te chlok' ta yakane. **34** Li ta yakane sk'an xapasbe chanib snakleb xnich ti xko'olaj ta xnich almendrae, pasbo s-umul nichimal xchi'uk stukem nichimal, ak'o sjelilan sbaik ta jujun. **35** Li jun umul* nichime te chapas ta yolon ti bu chlok' li ba'yel chib sk'ob ta yakane. Li yan umul nichime te chapas ta yolon li yan chib sk'obe. Jech xapas yan umul nichim li ta yolon yan chib sk'obe. Taje ja' li svakibal sk'ob kandeleroe. **36** Li s-umul niche, li sk'obtake xchi'uk sjunul li kandeleroe jmoj snitoy sba ta skotol xapas. Sk'an xapas ta bats'i oro xchi'uk tenbil ta martiyo xapas.^a **37** Pasbo vukub skantilal. K'alal mi laj yich' tsanel li kantiletike, chak' batel xojobal ta yeloval.^b **38** Li xtuch'obil xmechaile xchi'uk li yav ak'ale ta bats'i oro sk'an xapas.^c **39** Ta jun talento* bats'i oro sk'an xich' pasel li kandelero xchi'uk skotol li k'usitik chtun yu'üne. **40** K'elo me lek ti jechuk xapas jech k'ucha'al li sk'elobil* la-ak'bat avil ta vitse.^d

26 »Li axibalnae xi sk'an xapas: e tuneso lajunlik pok' ti pasbil ta lekil lino ti ts'otbile, asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe xchi'uk kuxul tsajal pok'. Sk'an xaluchbe^f slok'ol'

25:35 *O «volvol». **25:39** *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **25:40** *O «splanoal». **26:1** *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. *O «xats'isbe».

keruvinetik.^a **2** Li jujulik pok'e 28 xuk'ubil* snatil xchi'uk chanib xuk'ubil sjamlej. Sk'an ko'ol smuk'ul skotol li pok'etike.^b **3** Tsa-ko li jujulik pok'e, va'un nupo ta ts'isel vo'lik sventa snitujuk sba xkom, jech xapas xtok xchi'uk li yan vo'lik pok' sventa snitujuk sba xkom eke. **4** Li ta jot sti'il slajebal pok'e ak'bo xchikintak ta asul no, jech xapasbe xtok li jot sti'il ti bu tsnup' sba xchi'uk li jchope. **5** Pasbo 50 xchikin li ba'yel pok'e xchi'uk pasbo 50 xchikin li yan pok' sventa snup' sba xchi'uk li ba'yel pok'e. **6** Paso 50 lukajtik tak'in ta oro, ak'o snup' sba xcha'likal pok' li ta lukajtik tak'ine, ja' jech tspas ta jlik pok' sventa li axibalnae.^c

7 »Paso yan pok' xtok, ta stostsil tentsun^d xapas sventa smak li axibalnae, 11 ta lik xapas.^e **8** Li jujulik pok'e 30 xuk'ubil snatil xchi'uk chanib xuk'ubil sjamlej. Sk'an ko'ol smuk'ul li 11 ta lik pok'e. **9** Ta jlik no'ox xapas li vo'lik pok'e xchi'uk ta jlik no'ox xapas li yan vaklik pok'e, li sva-klikal pok'e sk'an xapux ta yeloval li karpanae. **10** Pasbo 50 xchikin ta sti'il li ba'yel jlik pok'e xchi'uk pasbo 50 xchikin ta sti'il li yan pok'e sventa snup' sba xchi'uk li ba'yel pok'e. **11** Paso 50 lukajtik tak'in ta kovre, te xaxoj ochel li ta xchikin pok'e yo' snup' sba li karpanae, ja' jech chk'ot ta smak li axibalnae. **12** Te jok'oluk komuk ti k'u snatil jelavem chkom li pok'e. Li j-o'lol sovraile pok'e te jok'oluk komuk ta spat li axibalnae. **13** Ti k'u snatil sovraile chkom li pok'etike te kililuk komuk ta yok li axibalnae, jun xuk'ubil snatil ta jujujot sventa smak.

14 »Pasbo yan smak xtok li karpanae, chapano snukulil tot

26:2 *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentime-
ter snatil. K'elo Apendise B14.

KAP. 26

a Je 3:24
SI 99:1

b Nu 4:25

c Eks 39:33, 34

d Eks 35:26

e Eks 36:14-18

Kolumna 2

a Eks 36:19

b Nu 4:29, 31

c Eks 36:20-23

d Nu 3:36

e Eks 36:24-26

f Eks 36:27-30

g Eks 36:31-33

chijetik ti bonbil ta tsoje, jech xtok, lamanbo snukulil fokaetik li ta sbae.^a

15 »Tuneso akasia te' yo' xapasbe ste'eltak^b li axibalnae, va'ajtik xapas.^c **16** Sk'an lajuneb xuk'ubil snatil li jujun ste'eltake xchi'uk jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol li sjamleje. **17** Li jujun ste'eltake pasbo chib yakan. Jech xapasbe skotol li ste'eltak axibalnae. **18** Pasbo 20 ste'eltak ta jot li axibalnae, ja' li ta stut'kil sure.

19 »Paso 40 ta pech plata ti jomajtik sate^d sventa te chavak' ta yolon li 20 ste'eltake. Li cha'pech plata ti jomol sate ja' sventa li chib yakan jujun ste'eltake. Ja' jech xavak' batel cha'cha'pech plata sventa li chib yakan jujun ste'eltake.^e **20** Sventa li ta jot xokon axibalnae, ja' li ta snortea-
le, pasbo 20 ste'eltak. **21** Paso 40 ta pech plata ti jomajtik sate, li cha'pech plata ti jomol sate ja' sventa li chib yakan jujun ste'eltake. Ja' jech xavak' batel cha'cha'pech plata sventa li chib yakan jujun ste'eltake. **22** Sventa li spat axibalnae, li ta smaleb k'ak'ale, pasbo vakib ste'eltak.^f **23** Paso chib ste'eltak sventa xk'ot ta s-eskinail jujujot xokon ta spat li axibalnae. **24** Li chib ste'eltak taje sk'an ta lumtik xlik ava'an muyel, te chk'ot snup sba ta ak'ol ti bu oy li ba'yel xotbil oroe. Ja' chk'ot ta s-eskinail jujujot xokon ta spat li axibalnae. **25** Pasbo vaxakib ste'eltak xchi'uk 16 xpechpech platail ti jomajtik sate, li cha'pech plata ti jomol sate ja' sventa li chib yakan jujun ste'eltake. Ja' jech xavak' batel cha'cha'pech plata sventa li chib yakan jujun ste'eltake.

26 »Tuneso akasia te' sventa xapas vo'ob k'atlom te' sventa xich' tsakanel li ste'eltak jot xokon axibalnae,^g **27** paso vo'ob k'atlom te' xtok sventa xich' tsakanel li ste'eltak ta jot xokon axibalnae xchi'uk paso yan vo'ob

k'atlom te' sventa xich' tsakanel li ste'eltak ta spat axibalna ti sk'e-
loj batel smaleb k'ak'ale. **28** Li
sk'atlom te'al ti chich' ak'el ta
o'lol ste'eltake sk'an jtel no'ox ti
chlik ta jot sti'il k'alal ta jot
sti'ile.

29 »Pixo ta oro li ste'elta-
ke^a xchi'uk paso xotbil oro ti ja'
chtun ta stsakleb li sk'atlom te'
altake xchi'uk sk'an xapix ta oro
li k'atlom te'etike. **30** Jech me
sk'an xapas li axibalna jech k'u-
cha'al li splanoal la-ak'bat avil ta
vitse.^b

31 »Paso jlik kortina,^c tune-
so asul no, tsots* ti bonbil
ta kuxul moradoe, kuxul tsajal
pok' xchi'uk ts'otbil lekil lino.
Sk'an xaluchbe[#] slok'ol keruvi-
netik. **32** Te xajok'an ta chanib
oyetik ti pasbil ta akasia te' ti
pixbilib ta oroe. Li stsaklebtake
sk'an pasbiluk ta oro. Li yoyalta-
ke te xachotan ta chanpech pla-
ta ti jomajtik sate. **33** Te xajo-
k'an ta lukajtik tak'in li kortinae,
va'un li xkaxail Mantale*^d te xa-
tik' ochel ta yut ti bu jok'ol li
kortinae. Li kortinae ja' sventa
ch'akal xkom avu'unik li bu Ch'u-
le^e xchi'uk li Bats'i Lekil Ch'ul
Kuartoe.^f **34** Sk'an me xanujan-
be smak li xkaxail Mantal* te ta
Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe.

35 »Li mexae te xavak' ta
spat ti bu jok'ol li kortinae, sk'e-
loj chkom li kandelero^g ti te oy
ta sural ta yut li axibalnae; li
mexae te xavak' li ta snorteale.
36 Pasbo skortinail li yochebal
karpanae, tuneso asul no, tsots*
ti bonbil ta kuxul moradoe, ku-
xul tsajal pok' xchi'uk ts'otbil le-
kil lino, va'un jmoj xajal ta skot-
tol.^h **37** Paso vo'ob oy ta akasia
te' sventa li kortinae xchi'uk pixo
ta oro. Li stsaklebtake sk'an pas-

26:31, 36 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil
yan chonbolometik. **26:31** *O «xats'is-
be». **26:33** *O «kaxa ti chtun ta testi-
goe». **26:34** *O «kaxa ti chtun ta tes-
tigo».

KAP. 26

a Eks 12:35, 36
Eks 36:34

b Eks 19:3
Eks 25:9
Ech 7:44
Ebr 8:5

c Eks 36:35, 36
Lu 23:45
Ebr 6:19
Ebr 9:3
Ebr 10:19, 20

d 1Re 8:6

e Eks 40:22, 26

f Eks 40:21
Le 16:2
1Re 8:6
Ebr 9:2-4
Ebr 9:12, 24

g Le 24:2, 3
1Re 7:48, 49

h Eks 36:37, 38

Kolumna 2

KAP. 27

a Eks 40:29
2Kr 4:1
Ebr 13:10

b Eks 38:1-7

c Le 4:25

d 1Re 8:64

e 1Re 7:45

f Nu 4:14, 15

g Eks 25:40
1Kr 28:12
Ech 7:44
Ebr 8:5

h Eks 40:8
1Re 6:36

i Eks 38:9-15

biluk ta oro xchi'uk sk'an xa-
pasbe vo'pech kovre ti jomajtik
sat ti chtun ta xchotleb li yoyal-
take.

27 »Ta akasia te' xapas li skaj-
leb matanale,^a vo'ob xuk'u-
bil* snatil, vo'ob xuk'ubil sjamlej,
kuadrado xapas li skajleb mata-
nale; ja' oxib xuk'ubil li stayleje.^b
2 Pasbo xulub^c ta jujujot xchi-
kin; tsakaluk ta skajleb matanal
li xulubtake xchi'uk pixo ta ko-
vre li skajleb matanale.^d **3** Paso
kuvetaetik sventa xalok'esbe li
stanile,* jech xtok, pasbo palae-
tik, muk'ta bochetik, natil chav-
chav tak'inetik xchi'uk yavtak
ak'al. Ta kovre xapas skotol li
k'usitik te chtune.^e **4** Pasbo jun
xchajchaj tak'inal li skajleb ma-
tanale, ta kovre xapas. Va'un na-
p'anbo jujun xotbil kovre ta ju-
ujot xchikin li chajchaj tak'ine.
5 Te xavak' ta yolon sti'il skajleb
matanal. Li chajchaj tak'ine tik'o
ochel k'alal to ta o'lol yut li skaj-
leb matanale. **6** Pasbo ste'eltak
li skajleb matanale, ta akasia te'
xapas xchi'uk pixo ta kovre.
7 Sventa stak' kuchel batele, li
ste'eltake te xaxoj ochel li ta xot-
bil kovre ti te nap'ajtik ta jujujot
xchikin li skajleb matanale, jech
komuk ta xcha'jotal.^f **8** Li skaj-
leb matanale sk'an xapas jech
k'ucha'al jun kaxa ti pojol yut ti
pasbil ta tavlae. Jechuk xich' pa-
sel jech k'ucha'al laj yak'bot avil
Dios li ta vitse.^g

9 »Pasbo yamak'il*^h li axi-
balnae. Li ta jot xokon ta stu-
k'il sure sk'an xajok'anbe skorti-
nailtak li yamak'ile. Sk'an xapas
ta ts'otbil lekil lino, sien xuk'u-
bil snatil ta skotol li korti-
naetik sventa li jot yamak'il taje.ⁱ
10 Ak'bo 20 yoyal xchi'uk 20 ta

27:1 *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sen-
timetro snatil. K'elo Apendise B14.
27:3 *O «stanil ti oy xepu'ale», ja' xkal-
tik, tan ti t'uxul ta xepu'al chik'bil ma-
tanale. **27:9** *O «sti'». K'elo Glosario,
amak'.

pech kovre ti jomajtik sate. Li stsaklebtak yoyale xchi'uk li k'usitik chich' ts'akel-oe* sk'an xich' pasel ta plata. **11** Li skortinailtak chich' jok'anel li ta jot xokon ta stuk'il nortee sk'an sien xuk'ubil snatil ta skotol, 20 yoyal xchi'uk 20 ta pech kovre ti jomajtik sate. Sk'an xich' pasel ta plata li stsaklebtake xchi'uk li k'usitik chich' ts'akel-o* li oyeti-ke. **12** Sk'an xajok'anbe skortinailtak li ta jot yamak'il* ta stuk'il smaleb k'ak'ale, sk'an 50 xuk'ubil snatil ta skotol sventa li sjamlej yamak'ile. Ak'bo lajuneb yoyal xchi'uk lajunpech kovre ti jomajtik sate. **13** Li sjamlej yamak'il* li ta jot xokon ta stuk'il slok'eb k'ak'ale ja' 50 xuk'ubil. **14** Li ta xokon yochebal ta bats'ik'obe sk'an xajok'anbe skortinailtak ti 15 xuk'ubil snatil ta skotole, ak'bo oxib yoyal xchi'uk oxpech kovre ti jomajtik sate.^a **15** Li ta xokon yochebal ta ts'etk'obe* sk'an xajok'anbe skortinailtak ti 15 xuk'ubil snatil ta skotole, ak'bo oxib yoyal xchi'uk oxpech kovre ti jomajtik sate.

16 »Pasbo skortinail ti 20 xuk'ubil snatil sventa li yochebal yamak'ile.* Tuneso asul no, tsots^a ti bonbil ta kuxul morad-oe, kuxul tsajal pok' xchi'uk ts'otbil lekil lino, va'un jmoj xajal ta skotol.^b Ak'bo chanib yoyal xchi'uk chanpech kovre ti jomajtik sate.^c **17** Skotol li yoyaltak ta sjoylejal li yamak'ile* pasbo ta plata li k'usitik chich' ts'akel-oe xchi'uk ta plata xapas li stsaklebtake. Pe sk'an xapas ta kovre li k'usi pechajtik ti jomajtik sate.^d **18** Li smak ta sjoyobal li amake* sk'an sien xuk'ubil snatil,^e 50 xuk'ubil sjamlej xchi'uk vo'ob xu-

27:10, 11 *O «k'usitik xotajtik; lukajtik» ti ja' sventa xich' ts'akel-oe. 27:12, 13, 16-19 *O «sti' axibalnae». 27:15 *O «surtok'obe». 27:16 #Taje ja' tsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik.

KAP. 27

a Eks 39:33, 40

b Eks 35:25

c Eks 38:18, 19

d Eks 38:17

e Eks 27:9

Kolumna 2

a Eks 38:20
Nu 3:36, 37b Eks 39:33, 37
Le 24:1-3c Eks 26:33
Eks 40:3
Ebr 9:2, 3

d Eks 30:8

e Nu 18:23

KAP. 28

f Le 8:2
Ebr 5:1

g Ebr 5:4

h Le 10:1
Nu 26:61i Eks 38:21
Le 10:16
1Kr 24:2j Eks 6:23
1Kr 6:3k Eks 29:5
Le 8:7l Eks 31:6
Eks 36:1m Eks 39:8, 15
Le 8:8

n Eks 39:2

o Eks 39:22

k'ubil staylej, paso ta ts'otbil lekil lino xchi'uk paso pechajtik kovre ti jomajtik sate. **19** Jech k'ucha'al ta kovre sk'an xich' pasel skotol li estakaetik sventa karpanae xchi'uk skotol li estakaetik sventa amake,* ta kovre sk'an xich' pasel ek skotol li k'usitik chich' tunesel li ta axibalnae xchi'uk li yan k'usitik chich' tunesel k'alal ch-abtejik li ta axibalnae.^a

20 »Albo mantal j-israeletik ti ak'o yich'ik talel sbats'i aseiteal olivae, taje ja' chtun sventa tsanaluk-o li kantiletike^b yo sakjamanuk no'ox xvinaj. **21** Li Aaron xchi'uk xnich'nabtake ja' yabtel ts'elik ti tsanaluk-o li kantiletik ti te oy ta karpana sventa tsobobbaile, ja' li ta spat ti bu jok'ol li kortina ti nopol xil xkaxail Mantale.^c Sk'an tsanaluk-o yu'unik ta stojolal Jeova k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'al^d k'alal to ta sob yok'omal. Ja' jun mantal ti jech sk'an spas skotol li jayk'ol kuxlejal chtal yu'unik li j-israeletike.^e

28 »Ik'o lok'el tal ta stojolal j-israeletik li abankil Aaron xchi'uk li xnich'nabtake sventa xtun ku'un ta paleal^f li Aarone,^g jech xtok, chtun ku'un ta paleal li Nadab xchi'uk Abiue,^h li Eleasar xchi'uk Itamarⁱ ti ja'ik xnich'nabtake Aarone.^j **2** Sk'an xapasbe ch'ul k'u'il pok'iletik li abankil Aarone sventa xich'-o albel smuk'ulal xchi'uk sventa k'upiluk sba xvinaj.^k **3** Sk'an xachi'in ta lo'il li buch'utik lek xtojobike,^{*} ja' li buch'utik kak'obe ep sp'ijilike.^l Ja' tspasbeik li sk'u' spok'tak Aaron sventa xich' ch'ultajesel yo' xtun ku'un ta paleale.

4 »Li'e ja' li k'u'il pok'iletik sk'an spasike: jun smak sti' o'ontonal,^m jlik mokank'u'il,ⁿ jlik natil k'u'il ti mu'yuk sk'obe,^o jlik k'u'il ti oy skuadroaltake, jlik

28:3 *Literal «p'ij yo'ontonike».

sts'otobil jolil^a xchi'uk jlik chukil;^b li ch'ul k'u'il pok'iletik taje sk'an spasik sventa slap li abankil Aaron xchi'uk xnich'nabtake yo' xtunik ku'un ta paleal. **5** Li buch'utik lek xtojobike ja' ak'o stunesik oro, asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, kuxul tsajal pok' xchi'uk lekil lino.

6 »Li mokank'u'ile ak'o spasik ta oro, ta asul no, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, ta kuxul tsajal pok' xchi'uk ta ts'otbil lekil lino xchi'uk luchbiluk^c me.^c **7** Sk'an spasbeik chib spak' snekebal ti te tsnap'anik li ta jujutot sti'il snekebale. **8** Li jalbil chukil^d ti te nap'al ta mokank'u'il sventa ta yaviluk lek xkome sk'an pasbiluk ta oro ek, ta asul no, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, ta kuxul tsajal pok' xchi'uk ta ts'otbil lekil lino.

9 »Tsako cha'pej onise ton,^e te xats'ibabe sbiik li xnich'nabtak Israele,^f **10** vakib biil xats'iba li ta jujup'ej tone, xcholet xats'iba ja' ti k'u yelan vok'ike. **11** Li buch'u ja' yabtel sna' sts'ibaj ta tone-tike ak'o sts'ibabe sbi xnich'nabtak Israel li ta cha'pej tone, ak'o spak' jech k'ucha'al li seyoe.^g Mi laje, ak'o yak'be snakleb ta oro li cha'pej tone. **12** Li cha'pej tone te xanap'an li ta spak' snekebal li mokank'u'ile yo' xtun ta sna'obil yu'unik xnich'nabtak Israel li tonetike.^h Li Aarone sk'an teuk x-ich'et-o yu'un ta snekeb ta stoljal Jeova li sbiik sventa sna'obile. **13** Pasbo me snaklebtak ton ta oro. **14** Jech xtok, paso cha'lik jich'il kadena ta bats'i oro ti xko'olaj ta balbil ch'ojone.ⁱ Li kadena ti xko'olaj ta balbil ch'ojone te xaxoj li ta snaklebtak tone.^j

15 »Sa'o buch'u sna' xlucho-

28:5, 6, 8, 15 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. **28:6** #O «ts'isbiluk». **28:8** #O «xchuk ch'utitil».

KAP. 28

a Eks 39:27, 28
Eks 39:30, 31
Le 8:9

b Eks 39:27, 29
Le 8:7

c Eks 39:2-5

d Eks 29:5

e Eks 35:5, 9
Eks 35:27

f Eks 1:1-4

g Eks 39:6, 14

h Eks 39:7

i Eks 39:15

j Eks 39:18

Kolumna 2

a Eks 28:30
Le 8:8
Nu 27:21

b Eks 39:8-14

c Eks 39:15-18

d Eks 39:19-21

may^g sventa spas li smak sti' o'ontonal sventa chapanele.^a Li smak sti' o'ontonale ak'o yich' pasel ta oro, ta asul no, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, ta kuxul tsajal pok' xchi'uk ta ts'otbil lekil lino^b jech k'ucha'al li mokank'u'ile. **16** Sk'an me kuadrado xkom k'alal chich' puxele, jch'ix* sjamlej xchi'uk jch'ix snatil. **17** Nap'anbo tonetik li ta snaklebe, chanchol xavak'. Li sbacholale ja' rubi, topasio xchi'uk esmeralda ton. **18** Li xcha'cholale ja' turkesa, safiro xchi'uk jaspes ton. **19** Li yoxcholale ja' *leschem*,* agata xchi'uk amatista ton. **20** Li xchancholale ja' krisolito, onise xchi'uk jade ton. Te xavak' li ta snaklebtak ti pasbil ta oroe. **21** Li jujup'ej tone ja' sventa sbiik li 12 ta vo' xnich'nabtak Israele. Li sbiike teuk ts'ibabil jech k'ucha'al seyo, li jujun biil te ts'ibabile ja' sk'an xal li 12 ta chop snitilulal Israele.

22 »Sk'an xapas jich'il kadenaetik ta bats'i oro ti xko'olaj ta balbil ch'ojon sventa sjoylejaj li smak sti' o'ontonale.^c **23** Paso chib xotajtik oro sventa li smak sti' o'ontonale, ja' te xanap'an ta jujujot xchikin ta ak'ol li ta smak sti' o'ontonale. **24** Li cha'lik jich'il kadena pasbil ta oroe te xaxoj li ta chib xotajtik oro ta jujujot xchikin li smak sti' o'ontonale. **25** Li sba xcha'likal jich'il kadena te xaxoj li ta chib snaklebtake sventa snit sba xchi'uk li spak' snekebal mokank'u'ile, taje ja' sventa xkom ta yeloval mokank'u'il li smak sti' o'ontonale. **26** Paso chib xotbil oro, te xanap'an ta olon ta yut jujujot xchikin li smak sti' o'ontonale, sk'eloy chkom li mokank'u'ile.^d

28:15 #O «sts'isomaj». **28:16** *Ja' xkaltik, ti k'u sjamlej xak' li jk'obtike, te van 22.2 sentimetro sjamlej. K'elo Apendise B14. **28:19** *Ja' jp'ej k'upil sba ton ti mu'yuk nabil lek k'u yelane, ja' van sk'oplal ambar (pauch), jasinto, opalo o turmalina ton.

27 Paso chib xotajtik oro xtok ti bu tsnup sba li mokank'u'il xchi'uk li xchuk ti jalbile, ja' xkaltik, ta yeloval li mokank'u'ile, ta yolon li spak' snekebale, te chkom ta yak'ol li xchuk* ti jalbile.^a **28** Tuneso asul ch'ojon sventa te xaxoj li ta xotajtik oro ta jujujot xchikin smak sti' o'ontonale xchi'uk te xaxoj li ta xotajtik oro ti te oy li ta mokank'u'ile, taje ja' sventa te chkom ta yak'ol jalbil chukil* li smak sti' o'ontonale xchi'uk ta sba li mokank'u'ile.

29 »Li ta smak sti' o'ontonal sventa chapanel ti te nap'al ta sti' yo'onton li Aarone ja' te chich'be batel li sbi xnich'nabtak Israele. Jech sk'an xich' batel k'alal ja'o ch-och li bu Ch'ul sventa svulesobil ta jolil ta stojolal Jeovae. **30** Li Urim xchi'uk Tumime*^b te xavak' ta smak sti' o'ontonal sventa chapanel sventa te nap'al batel ta sti' yo'onton Aaron k'alal ch-och batel ta stojolal Jeovae. Li k'usitik tstunes Aaron sventa xchapan li j-isiraeletike te me oyuk-o ta sti' yo'onton k'alal te oy ta yeloval li Jeovae.

31 »Ta asul no xapas li jlik natil k'u'il^c ti mu'yuk sk'obe ti te chkom ta yut li mokank'u'ile. **32** Sk'an xajombe sjol ta o'lol. Ta sjoylejal li sti'il bu chajome sk'an me jalbiluk yu'un li jalk'u'ile. Sventa mu xjate, jechuk xkom jech k'ucha'al li sti'il smak bek'talile.* **33** Sk'an xapas k'usitik ti xko'olaj ta granadaetik* li ta sjoylejal xpuxbenale, tuneso asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe xchi'uk kuxul tsajal pok', jech xtok, paso kampanaetik ta oro ti tsjelulan sba xchi'

28:27, 28 *O «xchuk ch'util». **28:30** *K'elo Glosario, *Urim xchi'uk Tumim*. **28:32** *Ja' jtos makobbail tstunesik k'alal chbatik ta pask'ope. **28:33, 34** *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae. **28:33** *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik.

KAP. 28

a Eks 28:8
Le 8:7b Le 8:8
Nu 27:21
Dt 33:8
1Sa 28:6
Esd 2:62, 63c Eks 39:22-26
Le 8:7

Kolumna 2

a Le 16:2
Nu 18:7b Eks 39:30, 31
Le 8:9
1Kr 16:29
Sl 93:5
1Pe 1:16

c Eks 29:6

d Le 22:9
Nu 18:1e Eks 28:4
Eks 39:27-29

f Le 8:13

g Eks 28:2

h Eks 29:4, 7
Eks 30:30
Ech 10:38
2Ko 1:21i Eks 29:8, 9
Le 8:33
Nu 3:2, 3

j Le 6:10

uk li granadaetike. **34** Ta sjoylejal xpuxbenal li natil k'u'il ti mu'yuk sk'obe ak'o sjelulan sba jujupej li kampana ta oroe xchi'uk li granadae,* jpej kampana ta oro xchi'uk jpej granada. **35** Ja' sk'an slap Aaron k'alal tspas yabtele. Sventa mu xchame,^a sk'an sts'inlajet yu'un li kampanaetik k'alal ch-och xchi'uk k'alal chlok' ta stojolal Jeova ti butik ch'ule.

36 »Sk'an xapas jpechuk lamina ta bats'i oro ti solel sts'aya-yete xchi'uk te xats'iba jech k'ucha'al k'alal oy k'usi chich' ak'bel seyoale: «Te likem ta stojolal Jeova li k'usi ch'ule».^b **37** Li jpech laminae tsakano ta jlik asul ch'ojon li ta sts'otobil jolile;^c te komuk li ta yeloval sts'otobil jolile. **38** Sk'an te nap'aluk-o ta stiba Aaron, yu'un li Aarone ja' oy ta sba k'alal oy buch'u tspas smul ta stojolal li k'usitik ch'ule,^d ja' li k'usitik chch'ultajesik li j-isiraeletik k'alal chak'ik ta ch'ul matanale. Sk'an te nap'aluk-o xkom ta stiba sventa lek x-ilatik yu'un li Jeovae.

39 »Jalo ta lekil lino li k'u'il ti oy skuadroaltake, paso ta lekil lino li sts'otobil jolile xchi'uk jalo li jlik chukile.^e

40 »Jech xtok, sventa li xnich'nabtak Aarone' paso k'u'il pok'iletik, chukiletik xchi'uk xpix sjolik yo' xich'o albel smuk'ulalik xchi'uk sventa k'upilik sba xvinajik.^g **41** Ja' sk'an xavak'be slap li abankil Aaron xchi'uk li xnich'nabtak te xchi'uke, sk'an xamalbe aseite ta sjolik,^h va'ano ta paleetik*ⁱ xchi'uk ch'ultajesko skotolik, yu'un jech ch'utunik ku'un ta paleal. **42** Jech xtok, sventa smak li sbek'talik ti t'anale,^j pasbo xk'ox vexik ta lino, li snatle te chlik ta xchukbenalik* k'alal to ta yo'ik. **43** Sventa mu sta smulik li Aaron xchi'uk li xnich'nabtak

28:41 *Literal «nojesbo sk'obik».
28:42 *O «xch'utik».

ti xu' xchamik-oe, ak'o slapik k'alal ch-ochik ta karpana sventa tsobobbaile o k'alal chnopajik li ta skajleb matanal sventa chtunik ti bu ch'ule. Ja' jun mantal sbatel osil sventa li Aaron xchi'uk li snitlulal ta ts'akale.

29 »Xi sk'an xapas sventa xch'ultajes yo' xtunik ku'un ta paleale: tsako jkotuk ch'iom tot vakax xchi'uk cha'kot tot chij ti mu'yuk xchopolile,^a **2** jech xtok, tsako pan ti mu'yuk slevadurail,^{*} set-set panetik ti mu'yuk slevadurail ti yich'oj aseitee xchi'uk jayal gayetaetik ti mu'yuk slevadurail ti bonbil ta aseitee.^b Paso ta s-arinail trigo ti lek nine. **3** Tik'o ta moch xchi'uk ich'o tal ta jtojolal^c xchi'uk li tot vakax xchi'uk li cha'kot tot chije.

4 »Li Aaron xchi'uk xnich'nabtake ik'o tal ta yochebal karpana sventa tsobobbaile^d xchi'uk albo ti ak'o atinikuke.^e **5** Ich'o tal li k'u'il pok'iletike^f sventa xavak'be slap li Aarone. Ak'o slap li jlik k'u'il ti oy skuadroaltake, li natil k'u'il ti mu'yuk sk'ob ti te chkom ta yut li mokank'u'ile, li mokank'u'ile, li smak sti' o'ontonale xchi'uk tsinbo lek ta xchukbenal* li jalbil chukil^g ti nap'al ta mokank'u'ile. **6** Ak'bo ta sjol li sts'otobil sjole. Jech xtok, te xavak'be ta sba sts'otobil sjol^h li ch'ul lamina pasbil ta oroe;^{*} **7** tsako li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele,ⁱ va'un malbo ta sjol/ sventa x-och ta paleal.

8 »Nopajesbo talel li xnich'nabtake sventa xavak'be slap li k'u'il pok'iletike,^k **9** chukbo ta xch'utik li chukiletike, jech xapasbe li Aaron xchi'uk xnich'nabtake xchi'uk ak'bo li xpix sjolike. Li abtelal ta paleale ja' jun man-

29:2 *K'elo Glosario, *levadura*. **29:5** *O «xch'utik». *O «xchuk ch'util». **29:6** *O «xch'ul senyail ti ak'bil xa ta stojolal Dios li Aarone».

KAP. 29

a Le 8:2
Dt 17:1

b Le 6:20

c Le 8:26

d Eks 26:36
Eks 40:28
Le 8:2, 3

e Le 8:6
Ebr 10:22

f Eks 28:4
Le 8:7
Le 16:4

g Eks 28:8

h Eks 28:36
Eks 39:30
Le 8:9

i Eks 30:23-25

j Le 8:12
Sl 133:2
Is 61:1
Ech 10:38

k Eks 28:40
Le 8:13

Kolumna 2

a Eks 28:1-3
Eks 28:40, 43
Eks 40:15

b Eks 28:41

c Le 8:14-17

d Le 4:3

e Eks 27:2

f Le 4:7

g Le 3:17

h Le 4:8-10

i Le 1:4
Le 8:18-21

j Ebr 9:22

k Le 1:13

l Je 8:21

tal chkom-o sbatel osil ta stojolal li Aaron xchi'uk xnich'nabtake.^a Ja' jech sk'an xapas sventa xava'an yo' xtunik ta paleal li Aaron xchi'uk xnich'nabtake.^{ab}

10 »Mi laje, ik'o tal ta karpana sventa tsobobbaile li tot vakaxe, va'un li Aaron xchi'uk xnich'nabtake ak'o yak' sk'obik ta sjol li tot vakaxe.^c **11** Li tot vakaxe te xamil ta stojolal Jeova, ja' li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile.^d **12** Ts'ajo sni' ak'ob ta xch'ichel tot vakax sventa xabonbe li xulubtak skajleb matanale.^e Li yan skomenal* ch'iche te xamal li ta snakleb skajleb matanale.^f **13** Tsakbo lok'el skotol li xepu'al^g sbikile, li xepu'al sekube, li chib srinyone xchi'uk li xepu'al srinyontake, va'un chik'o ta skajleb matanal sventa xtomet muyel xch'ailal.^h **14** Pe li sbek'tal tot vakaxe, li snukulil xchi'uk li yik'obale* sk'an xbat achik' le' to ta spat ti bu spasojar skarpanaike. Ja' jun matanal sventa mulil.

15 »Tsako tal jkotuk li tot chije, va'un te ak'o yak' sk'obik ta sjol tot chij li Aaron xchi'uk xnich'nabtake.ⁱ **16** Milo li chije, tsakbo li xch'ichele, te xavijbe ta sjoyobal li skajleb matanale.^j **17** Bik'tal bojlanbo li sbek'tale, sapbo li sbikile^k xchi'uk li yo'take. Mi laje, li jujutuch' sbek'tale ko'ol xachol xchi'uk li sjole. **18** Chik'o skotol, xtometuk muyel xch'ailal* li ta sba skajleb matanale. Ja' jun chik'bil matanal sventa Jeova yo' lek xmuet li yik'e.^l Ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeovae.

19 »Mi laje, tsako tal li yan tot chije, va'un te ak'o yak' sk'obik ta sjol chij li Aaron xchi'uk xnich'

29:9 *Literal «xanojesbe sk'ob li Aaron xchi'uk li sk'ob xnich'nabtake». **29:12** *O «skomelal». **29:13, 18** *O «xch'ayilal». **29:14** *O «stso'e». **29:18** *O «ti chak' jun o'ontonale». Literal «slamajes o'ontonale».

nabtake.^a **20** Milo li chije, tsakbo jutebuk li xch'ich'ele, va'un bonbo li ta svelvelul sbats'ichikin li Aarone xchi'uk te xabonbe li ta svelvelul sbats'ichikin li xnich'nabtake. Jech xtok, te xabonbe ta sme' sbats'ik'obik xchi'uk ta sme' sbats'i-okik. Va'un, vijo ta sjoylejal xokon skajleb matanal li ch'ich'e. **21** Mi laje, tsako jutebuk li ch'ich' te oy ta sba skajleb matanale xchi'uk tsako jutebuk li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele,^b va'un vijbo li Aarone xchi'uk sk'u' spok'take, jech xtok, vijbo li xnich'nabtak xchi'uk li sk'u' spok' xnich'nabtak. Taje ja' sventa ch'ul xkom xchi'uk li sk'u' spok'take xchi'uk ja' sventa ch'ul xkom li xnich'nabtak xchi'uk sk'u' spok'ik eke.^c

22 »Tsakbo skotol li xepu'al^d tot chije, li sne ti bu mas jup'eme, li xepu'al sbikile, li xepu'al sekube, li chib srinyone, li xepu'al srinyontake xchi'uk li sbats'i-o'e, yu'un ja' jkot tot chij ti chich' ak'el sventa chich' va'anel paleetike.^e **23** Tsako jp'ej pan xtok xchi'uk jpech pan ti yich'oj aseitee xchi'uk jpechuk jayal gayeta ti te tik'ajtik ta xmochal li pan ti mu'yuk slevaduraile, ja' li moch te oy ta yeloval Jeovae. **24** Ak'bo skotol ta sk'ob Aaron xchi'uk ta sk'ob li xnich'nabtak, va'un ye'ilano ta jujujot sventa xk'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeova. **25** Tsakbo lok'el li ta sk'obike, va'un chik'o li ta skajleb matanale yo' lek xmuet yik* ta stojolal Jeova. Te xachik' ta sba li chik'bil matanale. Ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeovae.

26 »Tsakbo li sti' yo'onton tot chij ti chich' ak'el sventa chich' va'anel paleetik' ti chich' ak'el ta sbi Aarone. Ye'ilano ta jujujot sventa xk'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeova, va'un ja' avu'

29:25 *O «jun yo'onton yu'un». Literal «slamajes o'ontonal».

KAP. 29

a Le 8:22-24

b Eks 30:23-25

c Le 8:30

d Le 3:9, 10

e Le 8:22
Le 8:25-28

f Le 8:29
SI 99:6

Kolumna 2

a Eks 29:22

b Le 7:34
Le 10:14

c Le 7:11, 14

d Eks 28:4

e Nu 20:26

f Le 8:35

g Le 8:31

h 1Ko 9:13

i Le 22:10
Nu 3:10

j Le 8:32

un chk'ot. **27** Ch'ultajeso li sti' yo'onton tot chij ti laj yich' ak'el ta yebil matanale xchi'uk li yo' ti laj yich' ak'el ta yebil matanale ti k'ot ta ch'ul matanale ti te laj yich' tsakel lok'el li ta tot chij sventa chich' va'anel paleetike,^a ja' li chij laj yich' ak'el ta sventa Aaron xchi'uk xnich'nabtak. **28** Ja' chich'ik li Aaron xchi'uk xnich'nabtak, ja' jun mantal sbatel osil ti jech sk'an spasiq li j-israeletike, yu'un ja' jun ch'ul matanal ti sk'an xak' li j-israeletike.^b Taje ja' li ch'ul matanal chak'beik Jeova li j-israeletik ti chch'akik lok'el li ta milbil matanal sventa jun o'ontonal chak'ike.^c

29 »Li ch'ul k'u'il pok'iletik^d ti ja' yu'un Aarone ja' tstunesik li xnich'nabtak^e chtal ta tsakal ti ja' chk'ot ta xk'exol k'alal mi laj yich'ik t'ujel xchi'uk mi laj yich'ik va'anel ta paleale. **30** Li pale ti ja' xnich'nabtak ti ja' chkom ta xk'exol xchi'uk ti ch-och ta karpana sventa tsobobail sventa tspan yabtel ti bu ch'ule vukub me k'ak'al ta slap li k'u'il pok'ile.^f

31 »Chatsak tal li tot chij ti chich' ak'el sventa chich' va'anel paleetike, va'un te xalakanbe sbek'tal ti bu ch'ule.^g **32** Li Aaron xchi'uk xnich'nabtak te ak'o stibeik li sbek'tal tot chij^h ta yochebal karpana sventa tsobobabile xchi'uk te ak'o sve'ik li pan tik'il ta moche. **33** Sk'an slajesik li k'usitik tun sventa stael perton k'alal laj yich'ik va'anel ta paleale* xchi'uk ti ch'ul komike. Pe mu me xu' slajes li buch'u mu'yuk ak'bil permisoe,ⁱ yu'un ch'ul li k'usitik taje.^j **34** Mi oy to kom sovral ta yok'omal li sbek'tal tot chij ti chich' ak'el sventa chich' va'anel paleetike xchi'uk li pane, sk'an me xachik' ta k'ok'.^k Mu me xich' lajesel, yu'un ch'ul li k'usitik taje.

29:33 *Literal «nojesbel sk'obike».

^kLiteral «yan krixchano», ja' xkaltik, jun krixchano ti ma'uk yuts' yalal Aarone.

35 »Jech k'ucha'al laj kalbot mantale, ja' jech sk'an xapasbe li Aaron xchi'uk xnich'nabtake. Vukub k'ak'al chich' avu'un yo' xich'ik va'anel ta paleal.^a **36** Jkot tot vakax sk'an xavak' jujun k'ak'al sventa xk'ot ta matanal sventa stael perton. Jech xtok, sventa ch'ul xkom li skajleb matanale, sk'an xavak' matanal sventa stael perton, va'un malbo aseite ta sba sventa ch'ul xkom li skajleb matanale.^b **37** Vukub k'ak'al sk'an xavak' li matanal sventa xleklub li skajleb matanale, sk'an xach'ultajes sventa toj ech' xa no'ox ch'ul xk'ot li skajleb matanale.^c Skotol li buch'u tspik li skajleb matanale sk'an me ch'uluk.

38 »Li k'usitik sk'an xavak' ta skajleb matanal jujun k'ak'ale ja' lie: cha'kot tot chij ti jun ta jabil yich'oje. Jech-o xapasilan.^d **39** Ja' ta sob xavak' li ba'yel ch'iom tot chije, li jkot xtok une ja' to xavak' k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^e **40** Li ba'yel ch'iom tot chije jmoj xavak' xchi'uk jvok' ta lajunvok' jun efa* arina ti lek nin ti kabil ta jutuk mu jun litro^f puk'bil aseitee, jech xtok, jmoj xavak' xchi'uk jutuk mu jun litro matanal vino. **41** Li xcha'kotal ch'iom tot chije chavak' k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale,^g jmoj xavak' xtok xchi'uk li sat ts'unobile xchi'uk li matanal vinoe. Jech xapas k'ucha'al la apas ta sobe. Ja' jun matanal chavak' ti lek xmuet yike.^h Ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeovae. **42** Skotol li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale sk'an me no-

29:35 *Literal «xanojesbe sk'obik». **29:39, 41** *Literal «k'alal tsta sba li chib mal k'ak'ale». **29:40** *Li jun efae ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. ^aLiteral «jun kuarto in». Li jun ine ja' 3.67 litro. K'elo Apendise B14. **29:41** *O «chak' jun o'ontonale». Literal «tslamajes o'ontonale».

KAP. 29

a Le 8:4, 33

b Eks 30:26, 28
Le 8:11
Nu 7:1

c Eks 40:10

d 2Kr 2:4
Ebr 7:27
Ebr 10:11

e Nu 28:4-6

Kolumna 2

a Eks 25:22
Le 1:1
Nu 17:4b Eks 40:34
Nu 12:5
1Re 8:11

c Le 22:9

d Eks 25:8
Le 26:12
Sak 2:11
2Ko 6:16

e Eks 20:2

KAP. 30

f Eks 40:5

g Eks 37:25-28

h Eks 27:1, 2
Le 4:7i Eks 26:33
Ebr 9:3

j Eks 25:22

k 1Kr 23:13

l Nu 16:39, 40
1Sa 2:27, 28
Lu 1:9

m Eks 30:34, 35

polik no'ox xak'ik li chik'bil matanale, te chak'ik ta stojolal Jeova li ta yochebal karpana sventa tsobobbail ti bu chkak' jba ta ilel ta atojolalik sventa jchi'inot ta lo'il.^a

43 »Te chkak' jba ta ilel ta stojolal li j-israetike. Jech xtok, ti bu chkak' jba ta ilele ch'ultajesbil chkom ta skoj li jmu-k'ulale.^b **44** Ta jch'ultajes li karpana sventa tsobobbaile xchi'uk li skajleb matanale, ta jch'ultajes li Aaron xchi'uk xnich'nabtak^c sventa xtunik ku'un ta paleale. **45** Te ta jchi'inik ta naklej* li jteklum Israele xchi'uk vo'on chik'ot ta Sdiosik.^d **46** Jp'el sk'oplal tsa'nik ti vo'on Jeova Diosun yu'unike ti la jlo-k'esik ta yosilal Ejipto sventa te jchi'inik ta nakleje.^e Vo'on Jeova Diosun yu'unike.

30 »Paso jun skajleb matanal ti bu xu' xachik' pome,^f ta akasia te' xapas.^g **2** Kuadrado xapas, jun xuk'ubil* snatil, jun xuk'ubil sjamlej xchi'uk chib xuk'ubil li stayleje. Li xulubtake jmoj snitoy sba xapas xchi'uk li skajleb matanale.^h **3** Sk'an xapik ta bats'i oro li sbae, li xokontake xchi'uk li xulubtake; sk'an xapasbe xnichimal ta sjoyobal, ta oro xapas. **4** Li ta jujujot xokon skajleb matanale pasbo chib xotbil oro ta yolon li xnichimale, li xotbil oroe ja' sventa te xich' xojel ochel li ste'eltak yo' xich' kuchel batele. **5** Ta akasia te' xapasbe li ste'eltake xchi'uk pixo ta oro. **6** Te xavak' ta yeloval kortina ti bu nopol oy li xkaxail Mantale,ⁱ te xavak' ta stuk'il li xkaxail Mantal xchi'uk smake, ja' ti bu chkak' jba ta ilel ta atojolale.^j

7 »Li Aarone^k te' ak'o xchik' pom ti oy sperfumeale^m sventa

29:45 *O «te chi-oyi li ta axibalnae». **30:2** *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetrotro snatil. K'elo Apendise B14. **30:6** *O «kaxa ti chtun ta testigoe».

xtometuk muyel xch'ailal* yu'un ta skajleb matanal k'alal ja'o chchapan jujun sob li kantiletike.^a **8** Li Aarone ja'o chchik' pom k'alal tstsan kantiletik mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.* Ja' jun matanal pom ti nopajtik no'ox chich' ak'el ta stojolal Jeova ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale. **9** Mu me teuk xavak'ik yan pom mi mu'yuk ak'bil permiso chich' ak'ele,^b mi ja'uk xu' te xavak'ik chik'bil matanal, mi ja'uk matanal sat ts'unobiletik, jech xtok, mu me teuk xamalik matanal vino. **10** Li Aarone jun velta ta jabil^c sk'an stunes jutebuk li xch'ich'el milbil matanal sventa mulile^d sventa te xak' ta xulubtak skajleb matanal sventa xchik'obil pom yo' sakuk xkome. Taje jkoj ta jabil jech tspas ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale. Toj ech' xa no'ox ch'ul ta sventa Jeova».

11 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **12** «Jujun velta k'alal chapas senso xchi'uk chachap li xnich'nabtak Israele,^e ta jujuntal sk'an spoj xkuxlejalik ta stojolal Jeova k'alal ja'o chich' pasel li sensoe. Ti jech tspasike ja' sventa mu xtal svokolik k'alal mi laj yich' tsakbel sbiike. **13** Li'e ja' li k'usitik sk'an xak'ik li buch'utik chich' tsakbel sbiike: j-o'lol siklo* plata, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^f Li 20 guerae^g ja' jun siklo. Li j-o'lol sikloe ja' li k'u yepal chich' ak'bel Jeovae.^g **14** Sk'an me jech yepal xak'ik li matanal yu'un Jeova skotol li buch'utik chich' tsakbel sbiik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'o'jike.^h **15** Ma'uk ti ja' xa x-ech' ta j-o'lol siklo* sk'an xak' li buch'u jk'uleje o ti ja' xa mu sta j-o'lol

30:7, 20 *O «xch'ayilal». **30:8** *Literal «k'alal tsta sba li chib mal k'ak'ale». **30:13, 15** *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. **30:13** *Li jun guerae ja' 0.57 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 30

a Eks 27:20

b Le 10:1
2Kr 26:18
Ese 8:11, 12

c Le 23:27
Ebr 9:7

d Le 16:5, 6
Le 16:18, 19

e Eks 38:25
Nu 1:2
2Sa 24:10, 15

f Le 27:25

g 2Kr 24:9
Mt 17:24

h Eks 38:26
Nu 1:3
Nu 26:1, 2

Kolumna 2

a Eks 38:8
Le 8:11
1Re 7:38

b Eks 40:7

c Eks 40:30, 31
Ebr 10:22

d 2Kr 4:6

e Nu 3:47

f Eks 37:29

siklo sk'an xak' li buch'u povree. J-o'lol siklo plata sk'an xak'beik Jeova sventa spoj li xkuxlejalike. **16** Li plata tak'in chak' j-israeletik sventa li stael pertone sk'an xatsob yo' xich' tunesel li ta abtelaetik chich' pasel ta karpana sventa tsobobbaile, ti jech chich' pasele ja' chtun sventa svulesobil ta sjol Jeova yo' stabeik sbalil li j-israeletike».

17 Xi to albat yu'un Jeova li Moises: **18** «Paso junuk peroli ta kovre xchi'uk pasbo snakleb,^a te xavak' ta o'lol yu'unik li skajleb matanal xchi'uk li karpana sventa tsobobbaile. Nojeso ta vo'.^b **19** Ja' te ak'o spok yakanik xchi'uk sk'obik^c li Aaron xchi'uk xnich'nabtake. **20** Sventa mu xchamik k'alal ch-ochik li ta karpana sventa tsobobbaile o k'alal chnopajik batel sventa tspas yabtelik li ta skajleb matanale xchi'uk k'alal chak'ik chik'bil matanal ti xtomet muyel xch'ailal* ta stojolal li Jeovae, sk'an spok sbaik ta vo'. **21** Sk'an spok yakanik xchi'uk sk'obik sventa mu xchamik. Ja' jun mantal sbatel osil chkom ta stojolal Aaron xchi'uk snitilulal ti jayk'ol kuxlejal chtal yu'unik ta ts'akale».^d

22 Xi to albat yu'un Jeova li Moises: **23** «Ta ts'akale, tsako li parfumeetik ti mas lelike: vo'ob sien siklo yijubem mirra, 250 siklo kanela ti mu tajek yik'e, 250 siklo kalama ts'i'lel ti mu tajek yik'e **24** xchi'uk vo'ob sien siklo kasia te', ja' jech xap'is ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^e Jech xtok, tsako jutuk mu chanibuk litro* s-aseiteal oliva. **25** Skotol taje paso ta ch'ul aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele; lekuk me kapbil xkom.*^f K'otuk avu'un ta

30:24 *Literal «jun in». Li jun ine ja' 3.67 litro. K'elo Apendise B14. **30:25** *O «jechuk me kapbil xkom jech k'ucha'al tspas li buch'u ja' yabtel-oe».

ch'ul aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele.

26 »Ak'bo ch'ul aseite ta sba li karpana sventa tsobobbaile^a xchi'uk li xkaxail Mantal* ti te oy ta yute, **27** jech xtok, vijbo aseite li mexa xchi'uk skotol k'usitik te chtune, li kandelero xchi'uk skotol k'usitik te chtune, li skajleb matanal sventa xchik'obil pome, **28** li skajleb chik'bil matanal xchi'uk skotol k'usitik te chtune xchi'uk li perol xchi'uk snaklebe. **29** Sk'an xach'ultajes skotol sventa toj ech' xa no'ox ch'ul xkom.^b Skotol li buch'u tspik li k'usitik taje sk'an me ch'ulikuk.^c **30** Tuneso li aseite sventa xat'uj li Aaron^d xchi'uk li xnich'nabtake^e xchi'uk ch'ultajes sventa xtunik ku'un ta paleal.^f

31 »Chi'ino ta lo'il li j-israele-tike, xi xavalbe ya'iike: «Ch'uluk-o me xkom ta jtojalol li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele, jech-o komuk ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale.^g **32** Mu me xavak'beik ta sbek'tal junuk krixchano xchi'uk mu me xameltsanik yan aseite jech k'ucha'al li'e, yu'un ja' ch'ul aseite. Ch'uluk-o sk'oplal xkom avu'unik. **33** Mi oy buch'u tspan jtosuk aseite ti oy sperfumeal jech k'ucha'al li'e xchi'uk ti chak'be ta sbek'tal junuk krixchano ti mu'yuk ak'bil permiso chich'e,^{*} sk'an xich' milel li ta steklumale»^h,

34 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moise: «Ko'ol yepal xatsak li perfumeetik li'e:ⁱ jts'ujuk muil xuch', unya te' ti mu yik'e, galbano ti oy sperfumeale xchi'uk bats'i sakil pom.* **35** Paso ta pom;^j lek me xakap* skotol

30:26; 31:7 *O «kaxa ti chtun ta tsetigo». **30:33** *Literal «yan krixchano», ja' xkaltik, jun krixchano ti ma'uk yuts' yalal Aarone. **30:34** *K'elo Glosario, sakil pom. **30:35** *O «jechuk me kapbil xkom avu'un jech k'ucha'al tspan li buch'u ja' yabtel-oe».

KAP. 30

a Eks 40:9
Nu 7:1

b Le 8:10

c Eks 29:37

d Le 8:12

e Nu 3:2, 3

f Eks 40:15

g Eks 37:29
1Re 1:39
Sl 89:20

h Eks 30:37, 38

i Eks 25:3, 6

j Eks 37:29
Sl 141:2
Ap 5:8

Kolumna 2

a Le 2:13

b Eks 30:31, 32

KAP. 31

c Eks 37:1

d Eks 35:30-34
1Kr 2:20

e Eks 28:9-11

f 2Kr 2:13, 14

g Eks 38:23

h Eks 36:1

i Eks 36:8

j Eks 37:1

k Eks 37:6

l Eks 37:10

m Eks 37:17, 24

li muil ts'ileletike xchi'uk ak'bo lek ats'am,^a taje ja' sventa lekuk sak xchi'uk ch'uluk xkom li pome. **36** Lek xanoy jlomuk ja' to mi nin xa kome xchi'uk te xavak' jlomuk li ta yeloval xkaxail Mantal ti te oy ta karpana sventa tsobobbaile, ja' ti bu chkak' jba ta ilel ta atojalale. Sk'an me toj ech' xa no'ox ch'ul xavilik. **37** Ti va' yelan skap li k'usitik taje mu me xapas ta apom atukik.^b Teuk me ta ajolik ti ch'ul chil li Jeovae. **38** Mi oy buch'u la spas jtosuk ti xko'olaj k'ucha'al li pom taje ti tsk'an tsk'upinbe li smuil yik'e, sk'an me xich' milel li ta steklumale».

31 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moise: **2** «K'elavil, laj xa jt'uj* Besalel^c ti ja' xnich'on Uri xchi'uk ti ja' smom Ur ti te likem talel li ta jchop snitilulal Judae.^d **3** Ta jnojes ta s-espíritu Dios, chkak'be sp'ijil, chlik ya'ibe smelolal ku'un xchi'uk chojtikin lek k'uxi ta pasel k'usiuk no'ox p'ijil abtelal, **4** sventa xlok'taj yu'un k'usitik ti k'upilik sba tajek xvinaje, sventa xabtelan oro, plata, kovre, **5** sventa set xchi'uk xak'be snakleb tonetik^e xchi'uk sventa spas yu'un k'usiuk no'ox ta te'etik.^f **6** Sventa oyuk buch'u xu' xkoltaate, laj xa jt'uj Ooliab^g ti ja' xnich'on Aisamak ti te likem talel li ta jchop snitilulal Dane. Jech xtok, sventa spas yu'unik skotol li k'usitik laj xa kalbot xapase,^h yakal chkak'be sp'ijil yo'ontonik skotol li buch'utik lek xtojobike.* **7** Ja' tspanik li karpana sventa tsobobbaile,ⁱ li xkaxail Mantal^{aj} xchi'uk li smak^k te oy ta sbae, skotol li k'usitik chtun ta karpanae, **8** li mexa' xchi'uk k'usitik te chtune, li kandelero pasbil ta bats'i oro xchi'uk skotol li k'usitik te chtune,^m li skajleb matanal sventa xchi-

31:2 *Literal «la jtak ta ik'el ta sbi».

31:6 *Literal «p'ij yo'ontonike».

k'obil pome,^a **9** li skajleb chik'-bil matanal^b xchi'uk skotol li k'u-sitit te chtune, li perol xchi'uk snaklebe,^c **10** li lekil jalbil k'u'il pok'iletike, li ch'ul k'u'il pok'iletik sventa li pale Aarone, li k'u'il pok'iletik sventa xnich'nab yo' xtunik ta paleale,^d **11** li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'u-jele xchi'uk li pom ti oy sperfumeal ti te chich' tunesel ti bu ch'ule.^e Ja' tspasik skotol ti k'u yelan laj xa kalbot mantale».

12 Xi to albat yu'un Jeova li Moises: **13** «Chi'ino ta lo'il li j-israeleteke, xi xavalanbee: «Ja' tsots sk'oplal sk'an xachabiik li savado ku'une,^f yu'un ja' senyail chkom ku'un xchi'uk vo'oxuk ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'-unik ta ts'akale sventa xana'ik ti vo'on Jeova ti yakal ta jch'ultajeso-xuke. **14** Sk'an me xachabiik li savadoe, yu'un toj ch'ul ta atojalalik.^g Buch'uuk no'ox ti tsokesbe sk'oplale sk'an xich' milel. Mi oy buch'u ch-abtej li va' k'ak'ale, sk'an xich' milel li ta steklumale.^h **15** Vakib k'ak'al xu' xa-abtejik, pe li ta svukubal k'ak'ale ja' jun savado sventa xakux lek avo'on-tonik.ⁱ Ch'ul ta stojolal li Jeovae. Sk'an xich' milel li buch'u ch-abtej ta savadoe. **16** Sk'an xchabiik savado li j-israeleteke; li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale sk'an xchabiik li savadoe. Ja' jun trato sbatel osil. **17** Ja' senyail sbatel osil chkom ku'un xchi'uk li jteklum Israele,^j yu'un ta vakib no'ox k'ak'al la spas vina-jel xchi'uk balumil li Jeovae. Li ta svukubal k'ak'ale laj yikta yabtel xchi'uk la xkux».^k

18 K'alal naka no'ox laj yo'onton ta xchi'inel ta lo'il Moises li ta vits Sinaie, laj yak'be li cha'pech tone,^{*} ja' li cha'pech ton ti ta sni' sk'ob stuk Dios la sts'ibae.^m

31:18 *O «cha'pech ton ti chtun k'ucha'-al testigoe».

KAP. 31

a Eks 37:25

b Eks 38:1
Eks 40:6c Eks 30:18
Eks 38:8d Eks 28:2, 15
Eks 39:1, 27
Le 8:7e Eks 30:25, 35
Eks 37:29f Eks 20:8
Le 19:30
Kol 2:16, 17

g Dt 5:12

h Eks 35:2
Nu 15:32, 35i Eks 16:23
Eks 20:10

j Eks 31:13

k Je 2:2

l Eks 24:12
Eks 32:15
Dt 4:13
Dt 9:15m Mt 12:28
Lu 11:20
2Ko 3:3

Kolumna 2

KAP. 32

a Eks 24:18
Dt 9:9

b Ech 7:40

c Eks 12:35, 36

d Dt 9:16
Is 46:6
Ech 7:41e Eks 20:4
Ne 9:18
Sl 106:19, 20

f 1Ko 10:7

g Dt 4:15-18

h Eks 18:20
Eks 20:3i Eks 34:9
Dt 9:6
Ech 7:51

32 Li jteklume laj yak' venta ti jalij xa tajek ta vits li Moises.^a Ja' yu'un, la stsob sbaik ta stojolal li Aarone, xi laj yalbeike: «Likan, pasbunkutik jun jdioskutik sventa ja'uk jbate xbat ku'-unkutik.^b Yu'un mu jna'tik k'usi k'ot ta pasel ta stojolal li Moises ti la slok'esutik talel ta yosilal Ejiptoe». **2** Jech oxal, li Aarone xi laj yalanbee: «Tsobik xchi'uk ich'beikun talel li sareteal xchikin avajnilik ti pasbil ta oroe,^c li sareteal xchikin akere-mik xchi'uk li sareteal xchikin atsebike». **3** Li jteklume lik slok'es li sareteal xchikin pasbil ta oroe, va'un laj yich'beik batel li Aarone. **4** La stsak li oro ti laj yak' jteklume, la stunes jun sin-sel, va'un laj yunijes sventa spas ta slok'ol jkot ch'iom tot vakax.^d Xi lik yalike: «Israel, ja' me Adios li' une, ja' ti la slok'esot talel ta yosilal Ejiptoe».^e

5 K'alal jech laj yil li Aarone, lik spas jun skajleb matanal ta yeloval li lok'ole. Xi tsots laj yal li Aarone: «Ta jpastik jun k'in ta stojolal Jeova li ok'ome». **6** Sob likik li ta yok'omale, lik yak'ik chik'bil matanal xchi'uk milbil matanal sventa jun o'ontonal. Laje, chotiik ta ve'el, ta uch'-bolajel, jech lik xch'ay yo'ontonik.^f

7 Xi albat yu'un Jeova li Moises: «Batan, yalan batel, yu'un sok xa li ateklumal la alokes tal ta yosilal Ejiptoe.^g **8** Anil laj yiktaik li be ti bu laj kalbeik ti ak'o te xbatike.^h La spasik slok'ol jkot ch'iom tot vakax ta unijes-bil tak'in, te yakal tsnijan sbaik ta stojolal, chak'beik milbil matanal xchi'uk xi chalike: «Israel, ja' me Adios li' une, ja' ti la slok'esot talel ta yosilal Ejiptoe»». **9** Xi to albat yu'un Jeova li Moises: «Kiljoj xa ti tsots yo'onton* li jteklum li'e.ⁱ **10** Ja' yu'un, li avie ak'bun jlajesbeik sk'oplal ta

32:9 *Literal «te'tsinan snuk».

sk'ak'al ko'onton xchi'uk vo'ot xa chkak' k'otan ta jun muk'ta lum». ^a

11 Li Moiseose xi la sk'unib-tasbe yo'onton li Jeova Dios yu'une: ^b «Kajval Jeova, žk'u yu'un ti chlik sk'ak'al avo'onton ta stojolal li ateklumal ti vo'ot la alok'es tal ta ajuel xchi'uk ta stsatsal ak'ob li ta yosilal Ejiptoe? ^c **12** žK'u yu'un ti xi chal avu'un li j-ejiptoe-tike: «Yu'un chopol k'usi snopoj k'alal ay spoj lok'ele. Tsk'an tsmil li ta vitstikaltike xchi'uk tsk'an stup'be sk'oplal li' ta sba balumile?». ^d Lajuk li sk'ak'al avo'ontone, cha'nopbo sk'oplal* ti anopoj chavak' tael vokolil ta stojolal li ateklumale. **13** Vuleso ta ajol li avajtunel Abraan, Isaak xchi'uk Israele, ja' li buch'utik xi laj avak'be ave ta melele: «Chkepajes li anitilulale, jech yepal chbat k'ucha'al li k'anaetik ta vinajele^e xchi'uk chkak'be anitilulal skotol li lumetik ti kaloj chkak'beik sventa xu'uninik-o sbatel osile». ^f

14 Ja' yu'un, li Jeovae la xcha'nopbe sk'oplal* li vokolil yaloj chak' tael ta stojolal li steklumale. ^g

15 Sut tael ta vits li Moiseose, te stsakoj yale^h li cha'pech tone. ⁱ Li cha'pech tone ts'ibabil ta xcha'jotal; ts'ibabil ta yeloval xchi'uk ta spat. **16** Ja' yabtel Dios li cha'pech tone xchi'uk ja' sts'ib Dios li k'usi te ts'ibabil ta cha'pech tone. ^j **17** K'alal laj ya'i Josue ti x-avetik no'ox li jteklum, xi laj yalbe li Moiseose: «Tsots tajek ch-avanik chka'i ta skoj pask'op yo' bu oy li karpnaetike». **18** Pe xi laj yal li Moiseose:

«Ma'uk ch-avanik-o ta skoj ti kuch yu'unik pask'ope

32:12 *O «chopoluk xava'i aba». **32:14** *O «chopol laj ya'i sba ta skoj». **32:15** *O «cha'pech ton ti chtun k'ucha'al testigoe».

KAP. 32

a Nu 14:12
Dt 9:14

b Sl 106:23

c Dt 9:18, 19

d Dt 9:28

e Je 22:15-17
Je 35:10, 11
Ebr 6:13, 14

f Je 13:14, 15
Je 26:3, 4

g Sl 106:45

h Dt 9:15

i Eks 40:20
Dt 5:22

j Eks 31:18
Dt 9:10

Kolumna 2

a Ne 9:18
Sl 106:19, 20
Ech 7:41

b Dt 9:16, 17

c Dt 7:25

d Dt 9:21

e Eks 15:24
Eks 16:2
Eks 17:2
Dt 9:7
Dt 31:27

f Eks 32:1
Ech 7:40

g Jos 24:15
2Re 10:15

xchi'uk ma'uk ch-avanik-o ta skoj ti laj yich'ik tsalele;

yan-o ya'eluk ti k'u yelan x-avetik ta k'ejimole».

19 K'alal nopaj batel Moises yo' bu oy li karpnaetik xchi'uk k'alal laj yil li jkot ch'iom tot vakax^a xchi'uk ti ch-ak'otajike, tsan tajek sk'ak'al yo'onton. Ja' yu'un, la sjip yael li pechpech tonetike xchi'uk te la xvoch' li ta yok vitse. ^b **20** La stsak li jkot ch'iom tot vakax spasojike, la xchik' ta k'ok', tee la xvoch' ta jyael ja' to ti k'uxi tan xa kom yu'une. ^c La svij batel ta ba vo' xchi'uk ja' laj yak'be yuch' li j-israeletike. ^d **21** Xi albat yu'un Moises li Aarone: «žK'usi la spasbot li jteklum ti jech tsots smul la sta avu'une?». **22** Xi la stak' li Aarone: «Mu xlik sk'ak'al avo'onton, kajval. Ana'oj ono'ox lek ti ja' batem ta yo'ontonik spasel k'usi chopol li jteklume. ^e **23** Ja' yu'un, xi laj yalbeikune: «Pasbunkutik jun jdioskutik sventa ja'uk jbage xbat ku'unkutik. Yu'un mu jna'tik k'usi k'ot ta pasel ta stojolal li Moises ti la slok'esutik tael ta yosilal Ejiptoe». ^f **24** Jech oxal, xi laj kalbeike: «Buch'uuk no'ox ti oy s-oroe lok'esik, va'un ich'beikun talel». La jip ochel ta k'ok', va'un lok' tael li ch'iom tot vakax li'e».

25 Li Moiseose laj yak' venta ti mu xa stak'ik pajtsanel li jteklume, yu'un kolemik no'ox yu'un li Aarone, ja' yu'un k'exlal k'otik ta sat li yajkontraike. **26** Li Moiseose te va'i li ta yochebal karpnaetike, xi laj yale: «jAK'o taluk ta jtojolal^g li buch'u ko'ol yo'onton xchi'uk li Jeovae!». Jech te la stsob sbaik ta stojolal Moises skotol li jlevietike. **27** Xi laj yalanbee: «Xi yaloj Jeova ti ja' Dios yu'un li Israele: «Chukino a-espadaik ta jujuntal xchi'uk xanik ta sjunul li karpnaetike, te

xa-ech'ik li ta jujun sti'e, va'un milik komel li achi'ilik ta vok'ele, li alak'naike xchi'uk li buch'u lek xak'opon aba achi'ukike». ^a **28** Li jlevietike la xch'unik li k'usi laj yal Moise. Jech oxal, li va' k'ak'ale oxmil viniketik chamik. **29** Xi laj yal li Moise: «Vok'o abaik* sventa Jeova li avie, yu'un ta jujuntal la akontrainik li anich'onike xchi'uk li achi'ilik ta vok'ele; ^b chak'boxuk bendision li avie». ^c

30 Li ta yok'omale, xi albatik yu'un Moises li jteklume: «Tsots amul la apasik, jech oxal li avie chimuy batel ta stojolal Jeova sventa jk'el mi oy k'usi xu' jpas yo' jk'an parte ta atojolalik ta skoj li amulike». ^d **31** Sut batel ta stojolal Jeova li Moise, xi laj yalbe: «iToj tsots xa no'ox smul la spas li jteklume! jLa spas jun sdiosik ta oro! ^e **32** Mi jech oy ta avo'ontone, ak'o ta perton li smulike, ^f yan mi mo'oje, avokoluk tup'o li jbi te ats'ibaoj ta alivroe». ^g **33** Pe li Jeovae xi laj yalbe li Moise: «Ja' no'ox ta jtup'be sbi ta jlivro li buch'u la sa' smul ta jtojolale. **34** Batan ta ora, ik'o batel li jteklum ti bu laj kalbote. Ja' jbate chbat avu'un li kaj-anjele; ^h mi la sta sk'ak'alil ta jchapanike, ja' to te chkak'beik kastigo ta skoj li smulike». **35** Li Jeovae lik yak'be svokol jteklum ta skoj ti la spasik li ch'iom tot vakax ti ja' la spas li Aarone.

33 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moise: «Lok'an batel li'e, ik'o batel li jteklum ti la alokes ta yosilal Ejiptoe. Te xabat li ta osil ti xi laj kak' ke ta stojolal li Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe: «Ja' chak'be anitulal». **2** Ta jtak talej jun anjel sventa ja' jbate xbat avu'unik, ⁱ va'un ta jnuts lok'el li jkanaanetike, li j-amorroetike, li j-etetike, li jpe-

32:29 *Literal «Nojeso ak'obik».

KAP. 32

a Nu 25:5

b Nu 25:11
Dt 13:6-9

c Dt 33:8, 9

d Nu 16:47
Nu 21:7
Dt 9:18

e Eks 20:23

f Nu 14:19

g Flp 4:3
Ap 3:5

h Eks 23:20
Eks 33:2

KAP. 33

i Je 12:7
Je 26:3

j Eks 23:20
Eks 32:34

Kolumna 2

a Dt 7:1, 22
Jos 24:11

b Eks 3:8
Dt 8:7-9

c Eks 32:9
Dt 9:6
Ech 7:51

d Eks 32:10
Nu 16:21

e Eks 34:9
Dt 9:6
Ech 7:51

f Nu 16:45

g Eks 18:25, 26
Nu 27:1-5

h Eks 13:21
Sl 99:7

i Nu 11:16, 17
Nu 12:5

risitaetike, li j-eveoetike xchi'uk li jebusetike. ^a **3** Muyan batel ta jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome. ^b Yan li vo'one mu'yuk ta jchi'inoxuk batel, yu'un ja'oxuk jun jteklum ti tsots avo'ontonike* ^c xchi'uk yik'al te no'ox jmiloxuk ta be». ^d

4 K'alal laj ya'i jteklum ti va' yelan tsots k'oponatik, laj yat tajak yo'ontonik xchi'uk mu'yuk xa buch'u la stunes anio, arete o yan k'usitik. **5** Li Jeovae xi laj yalbe li Moise: «Xi xavalbe li j-israeletike: «Ja'oxuk jun jteklum ti tsots avo'ontonike. ^e Ta anil no'ox xu' xibat ta atojolalik ti jechuke xchi'uk ta jmiloxuk. ^f Pe yo' to ta jnop k'usi ta jpasboxuke, mu to xavak' avaniyoik, avareteik o yan k'usitik». **6** Ja' yu'un, li j-israeletike mu'yuk xa la stunesik* anio, arete o yan k'usitik ti k'alal lok'ik ta vits Orebe.

7 Va'un, li Moise la slokes batel li skarpanae, te k'uk snamal bat yak' ti bu oy skarpana li j-israeletike. Karpana sventa tsobobbail laj yak'be sbi. Mi oy buch'u oy k'usi tsk'an tsjak'be li Jeovae, ^g persa chbat li ta karpana sventa tsobobbaile ti te k'uk snamal yiloj ti bu spasoj skarpana. **8** K'alal naka no'ox chlok' batel sventa chbat ta karpana li Moise, chlik sjunul li jteklume xchi'uk te tsva'an sbaik ta yochebal skarpana, te sk'elojik-o batel Moises ja' to ti k'uxi ch-och ta karpanae. **9** K'alal naka no'ox ch-och ta karpana li Moise, chyal talel li jvol toke* ^h xchi'uk te chkom ta yochebal karpana k'alal te chchi'in sbaik ta lo'il xchi'uk Dios li Moise. ⁱ **10** K'alal chil sjunul jteklum ti te vol ta yochebal karpana li jvol toke, ^{*} chlik skotolik xchi'uk te tsnijan sbaik ta

33:3, 5 *Literal «te'tsinan anuk'ike».

33:6 *Literal «la slok'esik». 33:9, 10 *Literal «jtel toke».

yochebal skarpanaik. **11** K'alal chchi'inat ta lo'il yu'un Jeova li Moisesse, sk'elobje sba satik^a jech k'ucha'al k'alal chchi'in sbaik ta lo'il cha'vo' viniketike. K'alal tsut batel Moises yo' bu spaso j skarpanaik li j-israeletike, li yajtunel^b ti ja' Josue^c ti ja' xnich'on li Nune te chkom li ta karpana sventa tsobobbaile.

12 Li Moisesse xi laj yalbe li Jeovae: «Xi chavalbune: «K'o batel li jteklume», pe mu'yuk avalojbun buch'u chatak batel jchi'in. Jech xtok, xi avaloje: «Xakojtikin lek ta abi* xchi'uk lek chakilot».

13 Mi lek chavilune cha'a, avokoluk, ak'bun kil li beetik avu'une^d sventa xkojtkinot xchi'uk sventa jechuk-o lek xavilune. Tsako ta venta xtok ti ja' ateklumal li lum li'e». **14** Jech oxal, xi tak'bate: «Vo'on jtuk* chbat jchi'inot^f xchi'uk chkak' akux avo'onton». **15** Xi laj yal li Moisesse: «Mi mu'yuk chachi'inunkutik batele, mu xalok'esunkutik batel li'e. **16** ζK'uxi tsna'ik yantik ti lek chavilune xchi'uk ti lek chavil li ateklumale? ζMi mu ja'uk te tsna'ik k'alal chbat achi'inunkutike^h sventa jelel xik'otkutik xchi'uk li ateklumal ta stojolal li yan jteklumetik ta spejel balumile?».

17 Li Jeovae xi laj yalbe li Moisesse: «Ta jpas xtok li k'usi chak'ambune, yu'un lek chkilot xchi'uk xakojtikin lek ta abi». **18** Xi laj yal li Moisesse: «Avokoluk, ak'bun kil li amuk'ulale». **19** Pe xi tak'bate: «Te chijelav ti bu oyote, chavak' venta ti lek ko'ontone. Jamal chkal ti Jeova jbieⁱ xchi'uk chkak'be ta ilel slekil ko'onton xchi'uk ta jk'uxubin li buch'u ta jk'an ta jk'uxubine». **20** Xi to albate: «Mu stak' xakel li jsate, yu'un mi junuk krixchano chkuxi mi laj yal li jsate».

33:12 *O «Laj xa jt'ujot». **33:14** *Literal «Li jsate».

KAP. 33

- a Eks 33:22, 23
Nu 12:8
Dt 34:10
Jn 1:18
Jn 6:46
Ech 7:38
b Eks 17:9
Eks 24:13
c Nu 11:28
Dt 1:38
Jos 1:1
d SI 25:4
SI 27:11
SI 86:11
SI 119:33
Is 30:21
e Dt 9:26
f Eks 13:21
Eks 40:34
Jos 1:5, 17
Is 63:9
g Jos 21:44
Jos 23:1
h Nu 14:13, 14
i Dt 4:34
2Sa 7:23
SI 147:20
j Eks 3:13
Eks 6:3
Eks 34:6
k Ro 9:15

Kolumna 2

- a Jn 1:18

KAP. 34

- b Dt 10:1
c Dt 9:10
d Eks 32:19
Dt 9:17
e Eks 19:20
Eks 24:12
f Eks 19:12, 13
g Ech 7:38
h Eks 6:3
Eks 33:19
i Lu 6:36
j Eks 22:27
2Kr 30:9
Ne 9:17
SI 86:15
Joe 2:13
k Nu 14:18
2Pe 3:9
l Jer 31:3
Lam 3:22
Mik 7:18
m SI 31:5
Ro 2:2
n Da 9:4
o SI 103:12
Is 55:7
Ef 4:32
1Jn 1:9
p Dt 32:35
Jos 24:19
Ro 2:5
2Pe 2:4
Jud 14, 15

21 Xi to albat yu'un li Jeovae: «Xokol li' ta jts'ele. Te xavak' aba li ta sba tone. **22** K'alal mi lijelav xchi'uk j muk'ulale, ta jtik'ot ochel ta japton xchi'uk ta jmakot ta jk'ob ja' to mi lijelav batele. **23** Laje, ta jlok'es li jk'obe sventa xavil li jpate, yu'un mu stak' k'elel li jsate».

34 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moisesse: «Meltsano cha'pechuk ton jech k'ucha'al li ta ba'yele,^b te ta jts'iba li k'usitik te to'ox ts'ibabil li ta ba'yel cha'pech ton^c ti la avoch'e.^d **2** Chapano aba sventa ok'om, yu'un li sob ok'ome chamuy tale li ta vits Sinaie xchi'uk te chk'ot avak' aba ta jtjolal li ta jol vitse.^e **3** Pe mu me buch'u xchi'in muyel xchi'uk sk'an me mu'yukuk buch'u te oy ta sjoyelejal li vitse. Jech xtok, mu me stak' te xve' chijetik xchi'uk vakaxetik li ta yeloval vitse».

4 Li Moisesse la smeltsan cha'pech ton jech k'ucha'al li ta ba'yele. Sob xa tajej lik ta yok'omal sventa xmuy batel ta vits Sinai jech k'ucha'al albat mantal yu'un li Jeovae, te yich'oj batel ta sk'ob li cha'pech tone. **5** Li Jeovae te k'ot ta tok k'alal yal tale,^g te k'ot yo' bu oy li Moisesse, va'un li Jeovae lik yalbe sk'oplal li sbie.^h **6** Li Jeovae te lik ech'uk ta yeloval li Moisesse xchi'uk xi chale: «Jeova, Jeova, ja' jun Dios ti oy xk'uxul yo'ontone,ⁱ oy slekil yo'onton,^j mu ta aniluk chlik sk'ak'al yo'onton,^k ep tuk'il k'anelal* yu'un' xchi'uk melel sna' xk'opoj.^m **7** Ta smilal no'ox buch'u chak'be ta ilel tuk'il k'anelal,ⁿ chak' ta perton li buch'u oy k'usi chopol tspase, li buch'u mu xch'un mantale^o xchi'uk li buch'u tsa' smule, pe ma'uk ti te no'ox sk'elobje li mu'yuk chak'be kastigo li buch'u oy smule.^p Jech xtok, chak'be kastigo nich'onil ta skoj

34:6 *O «slekil yutsil o'ontonal». *O «tuk' yo'onton».

smul li totille, chak'be kastigo li momile, chak'be kastigo k'alal to ta yoxk'olal xchi'uk xchank'olal kuxlejal».^a

8 Li Moiseuse ta anil la snijan sba ta lumtik xchi'uk la skejan spatant sba. **9** Va'un xi laj yale: «Li avi une, mi lek chavilune, Kajval Jeova, bat chi'inunkutik,^b avokoluk, Jeova, ak'o mi ja'un-kutik jun jteklum ti tsots ko'on-tonkutike.»^c Ak'o ta perton xtok li k'usi chopol ta jpaskutike,^d li jmulkutike xchi'uk ja'uk xa no'ox avu'un xikomkutik». **10** Xi tak'bate: «K'elavil ti yakal ta jpas jun tratote: yan to sba yutsil k'usitik ta jpas ta stojolal sjunul li ateklumale, mu'yuk bu jech-o jpasoj ta spejel balumil o ta stojolal skotol li yantik lume.»^e Chilbeik yabtel Jeova skotol li jteklum te achi'uk ta nakleje, yu'un labalik sba tajek li k'usitik yakal ta jpas ta atojolalike.^f

11 »Lek me xats'et chikinta li k'usi yakal chkalbot avie.^g Ta jnuts lok'el ta atojolal li j-amorreotike, li jkanaanetike, li j-etetike, li jperisitaetike, li j-eveotike xchi'uk li jebusetike.^h **12** Pe p'ijan me ti mu xapastrato xchi'uk li jnaklejetik li ta lum bu chabate,ⁱ yu'un mi mo'oje chk'ot k'ucha'al ch'ojon ta atojolal.^j **13** Sk'an me xajinesbe li skajleb matanaetik yu'unike, sk'an xalilin li va'anbil ch'ul ton yu'unike xchi'uk sk'an xak'as li ch'ul posteetik* yu'unike.^k **14** Mu me xanijan aba ta stojolal yan dios,^l yu'un li Jeovae ojtikinbil ti stuk no'ox tsk'an ich'el ta muk'e.* Ta meel, ja' jun Dios ti stuk no'ox tsk'an ich'el ta muk'e.^m **15** P'ijan me ti mu xapastrato xchi'uk li jnaklejetik ta osile, yu'un k'alal chmulivajik xchi'uk li sdiosike xchi'uk k'alal chak'

34:9 *Literal «te'tsinan jnuk'kutike». **34:13** *K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **34:14** *O «ti mu sts'ik yu'un ti oy yan xk'exole».

KAP. 34

- a Eks 20:5
Dt 30:19
1Sa 15:2
- b Eks 33:14
- c Eks 32:9
Eks 33:3
- d Nu 14:19
- e 2Sa 7:23
Sl 147:19, 20
- f Eks 33:16
Dt 10:21
- g Eks 19:5, 6
Dt 12:28
- h Eks 3:8
Eks 33:2
Dt 7:1
- i Dt 7:2
- j Eks 23:32, 33
- k Eks 23:24
Dt 12:3
- l Eks 20:3
1Ko 10:14
1Jn 5:21
- m Jos 24:19

Kolumna 2

- a 1Ko 10:20
- b Nu 25:2
2Ko 6:14
- c Esd 9:2
- d Dt 7:4
Dt 31:16
Jue 2:17
Jue 8:33
1Re 11:2
Ne 13:26
Sl 106:28
- e Eks 32:8
Le 19:4
- f Le 23:6
- g Eks 23:15
- h Eks 13:2
Lu 2:23
- i Eks 22:30
- j Eks 13:15
Nu 18:15, 16
- k Dt 5:12
- l Eks 23:16
Le 23:34

beik milbil matanal li sdiosike,^a oy buch'u tstakot ta ik'el, va'un chlik alajes li k'usi laj yak'beik ta milbil matanale.^b **16** Yu'un mi jech, chlik avak'be yik'akeremtak li stsebike,^c li tsebetik taje chmulivajik xchi'uk li sdiosike, va'un chlik mulivajikuk xchi'uk sdios tsebetik li akereemtak.^d

17 »Mu xapas adiostak ta uni-jesbil tak'in.^e

18 »Sk'an xapas li Sk'in al Pan ti Mu'yuk Slevaduraile.^f Jech k'ucha'al laj kalbot mantale, k'alal ja'o yorail li ta yuilal abibe,^g vukub k'ak'al chalajes pan ti mu'yuk yich'oj slevaduraile, yu'un ja'o ta yuilal abib k'alal lalok' tal-el li ta Ejiptoe.

19 »Ja' ku'un skotol li sba kerem chvok'e^h xchi'uk ja' ku'un skotol li sba yol achonbolomtake ak'o mi ja' sba yol vakax o chij ti stot chvok'e.ⁱ **20** K'alal chvok' sba yol avuroe, sk'an xavak' jkoku' chij ta xk'exol, yan mi mu xavak'be xk'exole, sk'an xak'asbe snuk' li avuroe. Jech xtok, sk'an xavak'be xk'exol skotol li sba nich'nabiletik avu'unik ti ja' keremetike.^j Mu me buch'u xokoluk sk'ob xtal ta jtojolal.

21 »Vakib no'ox k'ak'al xu' xa-abtej, li ta svukubal k'ak'ale sk'an xakux.^k Manchuk mi ja'o yorail chalok avosil o ja'o yorail chatsobbe sat li k'usi ats'unoje, sk'an me xakux.

22 »Sk'an xapasbe li Sk'in al Xemanaetik k'alal chavich' tal li sba sat atrigo ti lek xa yijike, jech xtok, li ta ststsebal jabile sk'an xapasbe li Sk'in al Stsobbel Sat K'usitik Ts'unbil* avu'une.^l

23 »Oxib velta ta jabil sk'an

34:18 *K'elo Glosario, *levadura*. #K'elo Apendise B15. **34:19** *Literal «skotol li k'usi tsjam alajebale». **34:21** *O «sk'an xachabi savado». **34:22** *Ojtikinbil xtok k'ucha'al Sk'in al Xibalnaetik (Karpanaetik).

xtalik ta stojolal Kajvaltik Jeova skotol li viniketik avu'une, ta stojolal li Dios yu'un Israele.^a **24** Ta jnuts lok'el ta atojolal li muk'tik lumetike^b xchi'uk ta xkepajes li avosile. Jech xtok, k'alal ja'o chamuy batel oxib velta ta jabil sventa chbat ak'elbe sat li Jeovae Dios avu'une, mu'yuk buch'u chpich' yo'onton yu'un li avosile.

25 »Mu me xakap ta K'usi yich'oj slevadurak li ch'ich' chak'bun ta jmotone.^c Jech xtok, mu me xak'ejik* k'alal to ta sob yok'omal li milbil matanal sventa li K'in Koltale.^d

26 »Sk'an xavich' talel ta sna Jeova Dios avu'un li sba sat K'usitik ats'unoj ti lek xa yijik xchi'uk ti bu mas lelik chlok' ta avosile.^e

»Mu me xalakan ta ya'lel xchu' sme' li ch'iom tentsune».^f

27 Xi albat yu'un Jeova li Moises: «Sk'an xats'iba li jaypel k'op taje,^g yu'un ta sventa li jaypel k'op taje, yakal ta jpas jun trato xchi'uk vo'ot xchi'uk li Israele».^h **28** Li Moises 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal te kom xchi'uk li Jeovae. Mu'yuk K'usi la slajes jutebuk mi ja'uk laj yuch' jts'ujuk vo'.ⁱ Te la sts'iba* ta cha'pech ton li jaypel k'op sventa tratoe, ja' li Lajuneb Mantale.^{ji}

29 Li Moises yal talel li ta vits Sinaie, te stsakoj talel li cha'pech tone.^k K'alal yal talel li ta vitse, li Moises mu sna' ti xvik'lajet* tajek sat ta skoj ti la xchi'in sbaik ta lo'il xchi'uk li Diose. **30** K'alal la staik ta ilel Moises li Aaron xchi'uk skotol li j-israeletike, laj yak'ik venta ti xvik'lajet* tajek li sate, jech oxal mu'yuk xnopajik batel ta stojolal, yu'un xi'ik.^l

31 Pe takatik ta ik'el yu'un li

34:25 *O «xanak'ik». **34:28** *Taje ja' sk'oplal li Diose. ^aLiteral «li Lajunp'el K'ope». Ojtinbil k'ucha'al *Decálogo* xtok. **34:29, 30, 35** *O «xojobinaj».

KAP. 34

a Dt 16:16

b Eks 34:11

c Eks 23:18

d Eks 12:10
Nu 9:12

e Nu 18:8, 12
Dt 26:2
Pr 3:9

f Eks 23:19
Dt 14:21

g Eks 24:4
Dt 31:9, 11

h Eks 24:8
Dt 4:13

i Dt 9:18

j Eks 31:18
Dt 10:2

k Eks 32:15

l 2Ko 3:7

Kolumna 2

a Eks 24:3
Dt 1:3

b 2Ko 3:13

c 2Ko 3:16

d Dt 27:10

e 2Ko 3:7, 13

KAP. 35

f Eks 34:32

g Eks 20:9, 10
Le 23:3

h Eks 31:14, 15
Nu 15:32, 35

i Eks 25:2-7
Eks 35:29

j 2Ko 8:12
2Ko 9:7

k Eks 26:7
Eks 36:8

Moises, jech oxal li Aaron xchi'uk li bankilaetik ta tsobajele nopajik batel ta stojolal, jech te ch'i'inatik ta lo'il yu'un li Moises. **32** Laje, skotol li j-israeletike nopajik batel ta stojolal li Moises. Jech te ak'batik yu'un Moises li mantaletik ti te ak'bat yu'un Jeova li ta vits Sinaie.^a **33** K'alal chljaj yo'onton ta xchi'inel ta lo'il j-israeletik li Moises, chpix ta jlik pok' li sate.^b **34** Pe k'alal ch-och batel ta stojolal Jeova sventa chchi'in ta lo'ile, tslok'es li smak sate, ja' to chpix mi lok' tale.^c Va'un, mi lok' tale, chtal yak'be sna' j-israeletik li mantaletik ak'bate.^d **35** Li j-israeletike laj yak'ik venta ti xvik'lajet* tajek li sat Moises, ja' yu'un li Moises chpix yan velta li sate ja' to tslok'es k'alal ch-och xchi'in ta lo'il li Diose.^e

35 Ta ts'akal li Moises la stsob sjunul li tsobobba-il yu'un j-israeletike, xi laj yalanbee: «Li'e ja' li k'usitik laj yal mantal Jeova ti sk'an ch'unele:^f **2** vakib k'ak'al xu' xa-abtejik, pe li ta svukubal k'ak'ale sk'an ch'uluk xk'ot avu'unik, ja' jun savado ti ch'ul sventa Jeovae.^g Sk'an xich' milel li buch'u ch-abtej ta savadoe.^h **3** Ti bu nakaloxuke mu me xatsan ak'ok'ik li ta sk'a-k'alil savadoe».

4 Li Moises xi laj yalbe sjunul li tsobobbail yu'un j-israeletike: «Li'e ja' li k'usi yaloi mantal Jeovae: **5** Oyuk k'usoi xatsobeik talel li Jeovae.ⁱ Skotol li buch'u oy ta yo'ontone/ ak'o yich'be tal Jeova li k'usi tsk'an chak'bee: oro, plata, kovre, **6** asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, kuxul tsajal pok', lekil lino, stsotsil tentsun,^k **7** snukulil tot chijetik ti bonbil ta toje, snukulil fokaetik, akasia te, **8** s-aseiteal kantiletik, balsamo sventa li aseite ti chtun k'alal oy buch'u

35:6 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik.

chich' t'ujele xchi'uk sventa li pom ti oy sperfumeale,^a **9** onise tonetik xchi'uk yan tonetik ti te chich' ak'el ta mokank'u'ile^b xchi'uk ti te chich' ak'el ta smak sti' o'ontonale.^c

10 »Ak'o talikuk skotol li buch'utik lek xtojob*^d avu'unike sventa spask skotol li k'usi yaloj mantal Jeova ak'o xich' pasele, **11** ja' xkaltik, li axibalna xchi'uk sts'akbenaltak xchi'uk li smake, li slukajtik tak'inale, li ste'eltake, li sk'atlom te'altake, li yoyaltake, li xpechajtik tak'inal ti jomajtik sate; **12** li Kaxa^e xchi'uk ste'eltake,^f li smake^g xchi'uk li kortina^h sventa smake; **13** li mexaⁱ xchi'uk ste'eltake, li k'usitik te chtune xchi'uk li pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanale;^j **14** li kandelero^k sventa xak' xojobale xchi'uk li k'usitik chtun yu'une, li kantiletik xchi'uk s-aseiteale;^l **15** li skajleb matanal sventa xchik'obil pom^m xchi'uk ste'eltake; li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele xchi'uk li pom ti oy sperfumeale;ⁿ li kortina sventa yochebal axibalnae; **16** li skajleb chik'bil matanale,^o li xchajchaj tak'inal ta kovree, li ste'eltak xchi'uk skotol li k'usitik te chtune; li perol xchi'uk snaklebe;^p **17** li kortina te chich' jok'anel ta yamak'ile,^{*q} li yoyaltak xchi'uk li pechajtik tak'in ti jomajtik sate; li kortina sventa yochebal amak'e; **18** li estakaetik sventa karpanae, li estakaetik sventa amak'e* xchi'uk li xch'ojonaltake;^r **19** li lekil jalbil k'u'il pok'iletik^s sventa spas yabtelik li bu ch'ule, li ch'ul k'u'il pok'iletik sventa li pale Aarone^t xchi'uk li k'u'il pok'iletik sventa xnich'nab yo' xtunik ta paleale».

20 Jech oxal, sjunul li tsobobal yo'un j-israeetike lok'ik batel yo' bu oy li Moisesse. **21** Va'un skotol li buch'u jech oy ta yo'on-

35:10 *Literal «p'ij yo'ontonik». **35:17, 18** *O «sti'e». K'elo Glosario, amak'.

KAP. 35

a Eks 25:3, 6

b Eks 28:9
Eks 39:14

c Eks 28:15

d Eks 31:6
Eks 36:1

e Eks 25:10

f Eks 25:13

g Eks 25:17

h Eks 26:31

i Eks 25:23

j Eks 25:30
Le 24:5, 6

k Eks 25:31

l Eks 27:20

m Eks 30:1
Eks 37:25
Eks 40:5

n Eks 30:34, 35

o Eks 27:1

p Eks 30:18
Eks 38:8

q Eks 27:9

r Eks 27:19

s Eks 31:6, 10
Eks 39:33, 41

t Eks 39:1

Kolumna 2

a Eks 25:2
Eks 36:2
2Ko 8:12
2Ko 9:7

b Eks 38:24

c Eks 28:3
Eks 31:6
Eks 36:8d Eks 28:15, 28
Eks 39:15, 21

e Eks 30:23-25

f Eks 30:34, 35

tonike xchi'uk ti tijbat yo'ontonik ta yak'ele^a laj yich'beik tale Jeova skotol yo' xich' tunesel li ta karpana sventa tsobobbaile, sventa xich' pasel li ch'ul k'u'il pok'iletike xchi'uk skotol li k'usitik te chtune. **22** Talik k'alal ta vunik ta ants ti jech oy ta yo'onton chak'ike, laj yich'ik talel prendoretik,* areteetik, aniyoetik xchi'uk yan k'usitik k'upilik sba xchi'uk yan k'usitik ta oro. Laj yak'beik ta smoton^f Jeova skotol li k'usitik oy yu'unik ta oroe.^b

23 Skotol li buch'utik oy yu'un asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul morado, kuxul tsajal pok', lekil lino, stsotsil tentsun, snukulil toh chijetik ti bonbil ta tsoje xchi'uk snukulil fokaetike laj yich'ik talel. **24** Skotol li buch'utik oy ta yo'onton chich'ik talel plata xchi'uk kovree laj yich'beik talel Jeova, jech xtok, skotol li buch'utik oy yu'unik akasia te'e laj yich'ik talel sventa chtun ta buyuk no'ox li ta abtelae.

25 Skotol li antsetik ti lek xtojobike^c la snauik asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, kuxul tsajal pok' xchi'uk lekil lino, va'un laj yich'ik talel li k'usi la snau ta sk'obike. **26** Li antsetik ti lek xtojobik ti jech oy ta yo'ontonike la snauik li stotsil tentsune.

27 Li bankilaetik eke laj yich'ik talel onise tonetik xchi'uk yan tonetik ti te chich' ak'el ta mokank'u'ile xchi'uk ti te chich' ak'el ta smak sti' o'ontonale,^d **28** laj yich'ik talel balsamo xchi'uk aseite sventa li kantiletike, sventa xich' pasel li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele^e xchi'uk sventa li pom ti oy sperfumeale.^f **29** Skotol li vini-ketik xchi'uk antsetik ti jech oy ta yo'onton chak'ike oy k'usi laj

35:22 *O «baj jolil». #O «Laj yak'beik ta yebil matanal». **35:23, 25** *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik.

yich'ik talel sventa li abtelal albat yu'un Jeova li Moises ti sk'an pasele; li j-israeetike lok' ta yo'ontonik sventa xich'beik talel ta smoton li Jeovae.^a

30 Li Moisesse xi laj yalbe li j-israeetike: «K'elavilik, li Jeovae laj xa st'uj Besalel ti ja' xnich'on Uri xchi'uk ti ja' smom Ur ti te likem talel li ta jchop snitulul Judae.^b **31** La snojes ta s-espiritu Dios, laj xa yak'be sp'ijil, laj xa ya'ibe smelolal yu'un xchi'uk laj xa yak'be yojtkin lek k'uxi ta pasel k'usiuk no'ox p'ijil abtelal, **32** sventa xlok'taj yu'un k'usitik k'upilik sba tajak xvinaj, sventa xabtelan oro, plata, kovre, **33** sventa set xchi'uk xak'be snakleb tonetik xchi'uk sventa spas ta te' k'usitik k'upilik sba tajak xvinaj. **34** Jech xtok, li Diose yak'ojbe ta yo'onton Besalel ti xu' xchanubtasvan xchi'uk li Ooliab^c ti ja' xnich'on Aisamak ti te likem talel li ta jchop snitulul Dane. **35** Laj xa stojobtasvan lek^d sventa spas yu'unik k'usiuk p'ijil abtelal, sventa xtojobik ta luchom,^e ta jolob^a ti tsunesik asul no, tsots^g ti bonbil ta kuxul moradoe, kuxul tsajal pok', lekil lino xchi'uk yan k'usitik ti jalbile. Li viniketk taje ja' tspasik k'usiuk no'ox abtelal xchi'uk ja' chchapanik li slok'oltak k'usitik ti k'upilik sbae.

36 »Li Besalele ko'ol ch-abtej xchi'uk Ooliab xchi'uk skotol li viniketk ti lek xtojobik* ti ak'bat sp'ijilik yu'un Jeovae xchi'uk ti laj xa ya'ibeik smelolal sventa spas yu'unik skotol li ch'ul abtelal jech k'ucha'al yaloj mantal Jeovae.^e

2 Takatik ta ik'el yu'un Moises li Besalel, Ooliab xchi'uk skotol li viniketk ti lek xtojobik ti ak'

35:35 *Literal «yak'be sp'ijil yo'ontonik». ^aO «ts'isom». ^ΔO «jalob». **35:35; 36:8** ^gTaje ja' tsotsil chij o stotsil yan chonbolometik. **36:1** *Literal «skotol viniketk ti p'ij yo'ontonik».

KAP. 35

a Eks 36:5
2Ko 9:7

b Eks 31:2-6

c Eks 36:1

d Eks 31:3

KAP. 36

e Eks 25:9
Eks 31:6

Kolumna 2

a Eks 28:3
Eks 35:10

b Eks 35:21, 26

c Eks 35:5-9
Pr 3:9
2Ko 9:7

d Eks 31:6

e Eks 25:9
Eks 39:32
Ebr 9:9

f Eks 26:1-6

bil sp'ijilik yu'un li Jeovae,^a skotol li buch'utik tijbat yo'ontonik ti tsk'an chkoltavanik ta abtelale.^b **3** Va'un, ak'batik yu'un Moises skotol li matanal laj yich'ik tal li j-israeetik^c sventa li ch'ul abtelale. Pe jech-o jujun sob chich'ik tal matanaletik ti chlok' ta yo'ontonik yakele.

4 K'alal likem xa ox li ch'ul abtelale, ta jujuntal lik talikuk skotol li viniketk ti lek xtojobike, **5** xi laj yalbeik li Moisesse: «Li krixchanoetike toj ep xa laj yich'ik talel li k'usitik chتون sventa li abtelal ti jech yaloj mantal Jeova xich' pasele». **6** Jech oxal, li Moisesse laj yal mantal ti ak'o xi xalik ta sjunul ti bu spasoj skarpanaika: «Vinik antsetik, mu xa xavich'ik tal li k'usitik leki ta sventa li ch'ul matanale». Ja' yu'un, mu'yuk xa k'usi mas laj yich'ik talel. **7** Li k'usitik leki laj yak'ike lek xa xlok'-o sventa xich' pasel li abtelale, ep xa spas sovra.

8 Ja' yu'un, skotol li j-abteletik ti lek xtojobike^d la spasik li axibalnae,^e la stunesik lajunlik pok' ti pasbil ta lekil lino ti ts'otbile, asul no, tsots^g ti bonbil ta kuxul moradoe xchi'uk kuxul tsajal pok'. Li Besalele te la xluxbe* slok'ol keruvinetik.^f **9** Li jujulik pok'e 28 xuk'ubil* snatil xchi'uk chanib xuk'ubil sjamlej. Ko'ol smuk'ul skotol li pok'etike. **10** Va'un, la pas ta jlik no'ox li vo'lik pok'e xchi'uk ta jlik no'ox la pas xtok li yan vo'lik pok'e. **11** Li ta jot sti'il slajebal pok'e laj yak'be xchikintak ta asul no. Jech la pasbe xtok li jot sti'il ti bu tsnup' sba xchi'uk li jchope. **12** La pasbe 50 xchikin li ba'yel pok'e xchi'uk la pasbe 50 xchikin li yan pok' sventa snup' sba xchi'uk li ba'yel pok'e. **13** Ta slajeb une la pas 50 lu-

36:8 *O «sts'isbe». **36:9** *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14.

kajtik tak'in ta oro yo' sноп' sba li xcha'likal pok' xchi'uk li lukajtik tak'ine, ja' jech pas ta jlik pok' sventa li axibalnae.

14 La spas pok' ta stsotsil tentsun sventa smak li axibalnae, 11 ta lik la spas.^a **15** Li jujulik pok'e 30 xuk'ubil snatil xchi'uk chanib xuk'ubil sjamleje. Ko'ol smuk'ul li 11 ta lik pok'e. **16** Va'un, ta jlik no'ox la spas li vo'lik pok'e xchi'uk ta jlik no'ox la spas li yan vaklik pok'e. **17** Tee la spasbe 50 xchikin ta sti'il li ba'yel jlik pok'e xchi'uk la spasbe 50 xchikin ta sti'il li yan pok'e sventa sноп' sba xchi'uk li ba'yel jlik pok'e. **18** Jech xtok, la spas 50 lukajtik tak'in ta kovre sventa sноп' sba li pok'e, ja' jech pas ta jpej axibalna.

19 La xchapan snukulil tot chijetik ti bonbil ta tsoje sventa spasbe smak li karpanae, jech xtok, la slamambe snukulil fokaeitik li ta sbae.^b

20 La stunes akasia te'^c yo' spasbe ste'eltak li axibalnae, va'ajtik la spas.^d **21** lajuneb xuk'ubil snatil li jujun ste'eltake xchi'uk jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol li sjamleje. **22** Li jujun ste'eltake oy chib yakan. Jech la spas skotol li ste'eltak axibalnae. **23** La spasbe 20 ste'eltak ta jot li axibalnae, ja' li ta stuk'il sure. **24** La spas 40 ta pech plata ti jomajtik sate sventa te xak' ta yolon li 20 ste'eltake. Li cha'pech plata ti jomol sate ja' sventa li chib yakan jujun ste'eltake. Ja' jech laj yak' batel cha'cha'pech plata sventa li chib yakan jujun ste'eltake.^e **25** Sventa li jot xokon axibalnae, ja' li ta snorteale, la spasbe 20 ste'eltak, **26** 40 ta pech plata ti jomajtik sate, li cha'pech plata ti jomol sate ja' sventa li chib yakan jujun ste'eltake. Jech laj yak' batel cha'cha'pech plata sventa li chib yakan jujun ste'eltake.

27 Sventa li spat axibalnae, li ta smaleb k'ak'ale, la spas-

KAP. 36

a Eks 26:7-11

b Eks 26:14

c Eks 25:10, 23
Eks 27:1
Eks 30:5
Eks 36:36

d Eks 26:15-18

e Eks 26:19-21

Kolumna 2

a Eks 26:22-25

b Eks 26:26-28

c Eks 26:29

d Eks 40:21
Ebr 10:19, 20

e Eks 26:31, 32

f Je 3:24

g Eks 26:36, 37

be vakib ste'eltak.^a **28** La spasbe chib ste'eltak sventa xk'ot ta s-eskinail jujujot xokon ta spat li axibalnae. **29** Li chib ste'eltak taje ta lumtik lik sva'an muyel, te k'ot sноп' sba ta ak'ol ti bu oy li ba'yel xotbil oroe. Jech pas yu'un li s-eskinail ta jujujot xokon ta spat li axibalnae. **30** Ja' jech k'ot ta vaxakib ste'eltak xchi'uk 16 xpechpech platail ti jomajtik sate, li cha'pech plata ti jomol sate ja' sventa li chib yakan jujun ste'eltake.

31 Ta ts'akale, la stunes akasia te' sventa spas ta vo'ob k'atlom te' sventa xich' tsakanel li ste'eltak jot xokon axibalnae.^b

32 La spas vo'ob k'atlom te' xtok sventa xich' tsakanel li ste'eltak ta jot xokon axibalnae xchi'uk la spas yan vo'ob k'atlom te' sventa xich' tsakanel li ste'eltak ta spat axibalna ti sk'eloy batel smaleb k'ak'ale. **33** La spasbe li sk'atlom te'al ti chich' ak'el ta o'lol ste'eltak sventa jtel no'ox ti chlik ta jot sti'il k'alal te ta jot sti'ile. **34** La xpix ta oro li ste'eltake xchi'uk la spas xotbil oro ti ja' chtun ta tsakleb li sk'atlom te'altake xchi'uk la xpix ta oro li k'atlom te'etike.^c

35 Va'un, la spas jlik kortina,^d la stunes asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, kuxul tsajal pok' xchi'uk ts'otbil lekil lino. Te la xluchbe^e slok'ol keruvine tik.^f **36** La spasbe chanib yoyaltak ta akasia te' xchi'uk la xpix ta oro. La spasbe tsaklebtak ta oro xchi'uk laj yunijes chanpech plata ti jomajtik sat sventa li yoyaltake. **37** Ta ts'akale, la spasbe skortinail li yochebal karpanae, la stunes asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, kuxul tsajal pok' xchi'uk ts'otbil lekil lino, la sjal skotol.^g **38** Jech xtok, la spasbe li vo'ob yoyaltak

36:35, 37 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. **36:35** #O «sts'is-be».

xchi'uk stsaklebtake. La xpix ta oro li jol oyetike xchi'uk li k'usitik chich' ts'akel-oe,* pe ja' ta kovre la spas li k'usi pechajtik ti jomajtik sate.

37 Va'un, li Besalele^a ta akasia te' la spas li Kaxae.^b Chib xuk'ubil* xchi'uk j-o'lol li snatile, jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol li sjamleje xchi'uk jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol li stayleje.^c **2** La xpix lek ta bats'i oro li yut xchi'uk spate xchi'uk ta oro la spasbe yuni nichimal ta sjoyobal li sti'e.^d **3** La spasbe chanib xotbil oro, chik'bil ta k'ok' la spas, va'un te la snap'an ta yak'ol ti bu tsakajtik li chanib yakane, chib xotbil oro laj yak' ta jot xokon xchi'uk chib xotbil oro laj yak' li ta jot xokone. **4** La spasbe ste'eltak ta akasia te' xchi'uk la xpix ta oro.^e **5** Sventa stak' kuchel batel li Kaxae, li ste'eltake te la xoj ochel li ta xotbil oro ti te najtik ta xokon Kaxae.^f

6 La spasbe smak ta bats'i oro.^g Chib xuk'ubil xchi'uk j-o'lol snatil xchi'uk jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol sjamlej.^h **7** La spas chib keruvinetik ta oro,ⁱ tenbil ta martiyo la spas xchi'uk te laj yak' jun ta jujujot sjol li smak kaxae.^j **8** Li jun keruvine te oy ta jot sjol li smak kaxae, li yan keruvine te oy li ta jot sjol smak kaxae. La spas keruvinetik li ta jujujot sjol li smak kaxae. **9** Li chib keruvinetik taje lich'il muyel chkom li xik'ike sventa xak'beik yaxinal* ta xik'ik li smak kaxae.^k Snu-poj sbaik chkom xchibalik xchi'uk nijajtik yalel satik ta smak li kaxae.^l

10 Jech xtok, ta akasia te' la spas li mexae,^m chib xuk'ubil li snatile, jun xuk'ubil li sjamleje xchi'uk jun xuk'ubil xchi'uk

36:38 *O «k'usitik xotajtik; lukajtik» ti ja' sventa xich' ts'akel-oe. **37:1** *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. **37:9** *O «skeoval».

KAP. 37

a Eks 31:2-5
Eks 38:22b Eks 40:3
Nu 10:33

c Eks 25:10-15

d Ebr 9:4

e 2Kr 5:9

f Jos 3:8

g Le 16:2,14

h Eks 25:17-20

i Je 3:24

j Eks 40:20

k Ebr 9:5

l 1Sa 4:4
Sl 80:1

m Eks 40:4

Kolumna 2

a Eks 25:23-28

b Eks 25:29

c Eks 40:24
Le 24:4
2Kr 13:11

d Eks 25:31-39

j-o'lol li stayleje.^a **11** La xpix ta bats'i oro xchi'uk ta oro la spasbe yuni nichimal ta sjoyobal li mexae. **12** La spak'be jun tavla ta sjoyobal ti chanib k'ob* sjamleje xchi'uk la spasbe jun spolpol ti'il ta oro ta sjoyobal li tavlai. **13** La spasbe chanib xotbil oro, chik'bil ta k'ok' la spas, va'un te la snap'anbe ta jujujot xchikin ta yak'ol ti bu tsakajtik li chanib yakane. **14** Li xotbil oro te nopol xil li tavla ta sjoyobale, li xotbil oro ja' sventa te xich' xojel li ste'eltak sventa stak' kuchel batele. **15** Ta akasia te' la spasbe li ste'eltake xchi'uk la xpix ta oro, li ste'eltake ja' sventa xkuchik batel li mexae. **16** Jech xtok, ta bats'i oro la spas li k'usitik te chich' ak'el ta sba mexae, li splatoaltake, li skopailtake, li smuk'ta bochaltake xchi'uk li sjarrailtak sventa smalik li matanal vineo.^b

17 Ta bats'i oro la spas li kandeleroe,^c tenbil ta martiyo la spas li kandeleroe. La spasbe snakleb yakan, yakan, snakleb xnich, s-umul nichimal xchi'uk stukem nichimal. Jmoy snitoj sba ta skotol la spas.^d **18** Vakit sk'ob laj yak'be li kandeleroe, oxib ta jujujot. **19** Li ta jot oxib sk'obe, la spasbe oxib snakleb xnich ti xko'olaj ta xnich almendrae, la spasbe s-umul nichimal xchi'uk stukem nichimal, tsjelilan sbaik ta jujun. Jech la spasbe li sva-kibal sk'ob kandelero ti te chlok' ta yakane. **20** Li ta yakane la spasbe chanib snakleb xnich ti xko'olaj ta xnich almendrae, la spasbe s-umul nichimal xchi'uk stukem nichimal, tsjelilan sbaik

37:12 *Te van 7.4 sentimetro sjamlej. K'elo Apendise B14.

ta jujun. **21** Li jun umul* nichime te la spas ta yolon ti bu chlok' li ba'yel chib sk'ob ta yakane. Li yan umul nichime te la spas ta yolon li yan chib sk'obe. La spas yan umul nichim li ta yolon yan chib sk'obe. Taje ja' li svakibal sk'ob kandeleroe. **22** Li s-umul niche, li sk'obtate xchi'uk sjunul li kandeleroe jmoj snitoj sba ta skotol laj yich' pasel. Ta bats'i oro laj yich' pasel xchi'uk tenbil ta martiyo laj yich' pasel. **23** Ta bats'i oro la spasbe li vukub skantilale,^a li xtuch'obil xmechaile xchi'uk li yav yak'alile. **24** Ta jun talento* bats'i oro la spas li kandeleroe xchi'uk skotol li k'usitik chtun yu'une.

25 La spas li skajleb matanal ti bu chchik'ik pome,^b ta akasia te' la spas. Kuadrado la spas, jun xuk'ubil snatil, jun xuk'ubil sjamlej xchi'uk chib xuk'ubil li stayleje. Li xulubtake jmoj snitoj sba la spas xchi'uk li skajleb matanale.^c **26** La xpix lek ta bats'i oro li sbae, li xokontake xchi'uk li xulubtake, jech xtok, ta oro la spasbe li xnichimal ta sjoyobale. **27** Li ta jujujot xokon skajleb matanale la spasbe chib xotbil oro ta yolon li xnichimale, li xotbil oroe ja' sventa te xich' xojel ochel li ste'eltake sventa xich' kuchel batele. **28** Laje, ta akasia te' la spasbe li ste'eltake xchi'uk la xpix ta oro. **29** Jech xtok, la spas li ch'ul aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele^d xchi'uk li bats'i pom ti oy sperfumeale,^e lek kapbil la spas.*

38 Li Besalele ta akasia te' la spas li skajleb chik'bil matanale, vo'ob xuk'ubil* snatil, vo'ob xuk'ubil sjamlej, kuadrado

37:21 *O «volvol». **37:24** *Li jun talento ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **37:29** *O «jech kapbil kom jech k'ucha'al tspas li buch'u ja' yabtel-oe». **38:1** *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14.

KAP. 37

a Nu 8:2

b Eks 30:7

Eks 40:5

Sl 141:2

Ap 8:3

c Eks 30:1-5

d Eks 30:25, 33

Eks 40:9

e Eks 30:34, 35

Sl 141:2

Kolumna 2

KAP. 38

a Eks 27:1-8

Eks 40:10

b 2Kr 1:5

c Eks 30:18

Le 8:11

1Re 7:23

d Eks 40:8

e Eks 27:9-15

la spas li skajleb matanale; ja' oxib xuk'ubil li stayleje.^a **2** La spasbe li xulub ta jujujot xchikine; tsakal ta skajleb matanale li xulubtake xchi'uk la xpix ta kovre.^b **3** Ta ts'akale, la spas skotol li k'usitik te chtun li ta skajleb matanale, li slok'esobtil stanile, li palaetike, li muk'ta bochetike, li natil chavchav tak'inetike xchi'uk li yavtak ak'ale. Ta kovre la spas skotol li k'usitik te chtune. **4** Laje, ta kovre la spasbe li xchajchaj tak'inal skajleb matanale. Te laj yak' ta yolon sti'il li skajleb matanale, la stik' ochel k'alal to ta o'lol yut. **5** Laj yunijesbe chanib xotbil kovre li ta jujujot xchikin ti nopol xil li xchajchaj tak'inal ta kovree. Li chanib xotbil kovree ja' sventa te xich' xojel li ste'eltake. **6** Ta ts'akale ta akasia te' la spasbe li ste'eltake xchi'uk la xpix ta kovre. **7** Sventa stak' kuchel batele, te la xoj li ste'eltak li ta xotbil kovre ti te oy ta jujujot xokon skajleb matanale. Li skajleb matanale jech la spas k'ucha'al jun kaxa ti pojol yut ti pasbil ta tavlae.

8 Ta kovre la spas li perol xchi'uk snaklebe;^c ja' la stunes li snen* antsetik ti lek chapal ch-abtejik li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile.

9 La spasbe li yamak'ile.*^d Li ta jot xokon ta stuk'il sure la sjo-k'anbe skortinailtak li yamak'ile. Ta ts'otbil lekil lino la spas, sien xuk'ubil snatil ta skotol.^e **10** Oy 20 yoyal xchi'uk 20 ta pech kovre ti jomajtik sate. Li stsaklebtak yoyal xchi'uk li k'usitik chich' ts'akel-oe* ja' ta plata. **11** Li skortinailtak chich' jok'anel li ta jot xokon ta stuk'il nortee ja' sien xuk'ubil snatil

38:8 *Ja' xkaltik, nenetik pasbil ta tak'in ti lek ch'ulbile. **38:9** *O «sti' axialbae». K'elo Glosario, amak'. **38:10** *O «k'usitik xotajtik; lukajtik» ti ja' sventa xich' ts'akel-oe.

ta skotol. Oy 20 yoyal ta kovre xchi'uk 20 ta pech kovre ti jomajtik sate. Li stsaklebtak yoyal xchi'uk li k'usitik chich' ts'akel-oe* ja' ta plata. **12** Laj yich' jok'anbel skortinailtak li ta jot yamak'il[#] ta stuk'il smaleb k'a-k'ale, ja' 50 xuk'ubil snatil ta skotol. Oy lajuneb yoyal xchi'uk lajunpech kovre ti jomajtik sate. Li stsaklebtak yoyal xchi'uk li k'usitik chich' ts'akel-oe* ja' ta plata. **13** Li sjamlej li ta jot xokon ta stuk'il slok'eb k'a-k'ale ja' 50 xuk'ubil. **14** Li ta xokon yochebal ta bats'ik'obe laj yich' jok'anbel skortinailtak ti 15 xuk'ubil snatil ta skotole, oy oxib yoyal xchi'uk oxpech kovre ti jomajtik sate. **15** Li ta xokon yochebal yamak'il[#] ta ts'etk'obe* laj yich' jok'anbel skortinailtak ti 15 xuk'ubil snatil ta skotole, oy oxib yoyal xchi'uk oxpech kovre ti jomajtik sate. **16** Skotol li kortinaetik laj yich' jok'anel ta sjoylej li yamak'ile[#] ta ts'otbil lekil lino laj yich' pasel. **17** Li k'usi pechajtik ti jomajtik sat sventa li yoyaltake ta kovre laj yich' pasel. Li stsaklebtak yoyal xchi'uk li k'usitik chich' ts'akel-oe* ja' ta plata, laj yich' pixel ta plata li jol oyetike xchi'uk laj yich' pasbel ta plata li k'usitik chich' ts'akel-o skotol li yoyaltak amak'e.^a

18 Li skortinael yochebal yamak'ile[#] jalbil ta asul no, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, ta kuxul tsajal pok' xchi'uk ta ts'otbil lekil lino. 20 xuk'ubil snatil xchi'uk vo'ob xuk'ubil staylej, ko'ol staylej k'ucha'al li kortinaetik ti laj yich' jok'anel ta yamak'ile.^b **19** Li chanib yoyaltake xchi'uk li chanpech k'usitik ti jomajtik sate ta kovre laj

38:11, 12, 17, 19 *O «k'usitik xotajtik; lukajtik» ti ja' sventa xich' ts'akel-oe. **38:12, 15** #O «sti' axibalna». **38:15** *O «surtok'obe». **38:16-18, 20** #O «sti' axibalnae». **38:18, 23** *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik.

KAP. 38

a Eks 27:17

b Eks 27:16

Kolumna 2

a Eks 27:19

b Eks 25:16

Eks 31:18

Nu 17:7

c Nu 3:6

Nu 4:46, 47

d Eks 6:23

Nu 4:28

1Kr 6:3

e Eks 31:2-5

Eks 35:30

Eks 36:1

Eks 37:1

2Kr 1:5

f Eks 31:6

Eks 35:34

Eks 36:2

g Eks 35:22

h Eks 30:15

i Eks 12:37

Nu 1:45, 46

yich' pasel. Ja' ta plata li stsa-klebtake xchi'uk li k'usitik chich' ts'akel-oe.* Li jol oyetike laj yich' pixel ta plata. **20** Skotol li s-estakailtak axibalnae xchi'uk li estakaetik ta sjoylej li yamak'ile[#] ta kovre laj yich' pasel.^a

21 Li yan k'usi laj yich' pasel ti jech laj yal mantal Moisee ja' ti ak'o xchapik li k'usitik chtun ta karpanae, ja' li ch'ul karpana ti te oy li xkaxail tratoe.^b Ja' oy ta sbaik li jlevietik^c ti ja' beiltasatik yu'un li Itamare,^d li xnich'on pale Aarone. **22** Li Besale^e ti ja' xnich'on Uri xchi'uk ti ja' smom Ur ti te likem talei li ta jchop snitilulal Judae la spas skotol li k'usi albat mantal yu'un Jeova li Moisee. **23** Te xchi'uk Ooliab^f ti ja' xnich'on Aisamak ti te likem talei li ta jchop snitilulal Dan ti lek spas yu'un p'ijil abteleitike xchi'uk sna' xluhomaj,^g jech xtok, sna' sjalel asul no, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, kuxul tsajal pok' xchi'uk lekil lino.

24 Skotol li oro laj yich' tu-nesel li ta abtelal ti bu ch'ule, li oro ti laj yak'ik ta yebil matanale,^g ja' 29 talento* xchi'uk 730 siklo,^h ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule. **25** Skotol li plata laj yak'ik li viniketik ti laj yich' tsakbel sbiike ja' sien talento xchi'uk 1,775 siklo, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule. **26** Li j-o'lol siklo laj yak'ik jujune ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule. Ja' jech yepal laj yak'ik li jujun vinik ti 20 o mas ta 20 sjabilalike,^h 603,550 ta skotolik.ⁱ

27 Li k'usitik pechajtik ti jomajtik sat ti laj yich' unijesel sventa li bu ch'ule xchi'uk li k'usitik pechajtik ti jomajtik sat ti ja' sventa li kortinae, ja' sien talento ta skotol. Li sien ta pech k'u-

38:23 #O «sts'isomaj». **38:24** *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. #Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

sitik jomajtik sate ja' sien talento, ja' xkaltik, jun talento sventa li jujupech k'usitik jomajtik sate.^a **28** Li 1,775 siklo platae ja' la spas-o li stsaklebtak yoyale xchi'uk la xpix ta plata li jol oyeteke, va'un la sts'akanan.

29 Li kovre laj yak'ik ta matanale* ja' 70 talento xchi'uk 2,400 siklo. **30** Ja' la spas-o li k'usitik pechajtik ti jomajtik sat ti ja' sventa li yochebal karpana sventa tsoobbaile, ja' la spas-o li skajleb matanal ta kovre xchi'uk li xchajchaj tak'inal ta kovree xchi'uk ja' la spas-o skotol li k'usitik te chtun ta skajleb matanale, **31** jech xtok, ja' la spas-o li k'usitik pechajtik ti jomajtik sat ti ja' sventa li sjoylejaj yamak'ile,* li k'usitik pechajtik ti jomajtik sat ti ja' sventa li yochebal yamak'ile xchi'uk ja' la spas-o skotol li s-estakailtak axibalnae^b xchi'uk li estakaetik ta sjoylejaj li yamak'ile.

39 La spasik k'u'il pok'iletik ti lek jalbil sventa li abtelal ti bu ch'ule, la spasik ta asul no, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe^c xchi'uk ta kuxul tsajal pok'. La spasik li ch'ul k'u'il pok'iletik sventa li Aaron^d jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise.

2 Ta oro la spas li mokank'u'ile,^e ta asul no, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, ta kuxul tsajal pok' xchi'uk ta ts'otbil lekil lino. **3** La stenik ta martiyo laminaetik ta oro ja' to ti k'uxi joy xa tajak kome, laje la sil sventa skap ta jalel xchi'uk li asul noe, li tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, li kuxul tsajal pok'e xchi'uk li lekil linoe, laje laj yich' luchel.^f **4** La spasbeik chib spak' snekebal, te la snap'anik li ta jujuot sti'il snekebal li mokank'u'ile.

38:29 *O «yebil matanale». **38:31** *O «sti' axibalnae». **39:1-3, 5, 8** *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. **39:3** *O «ts'isel».

KAP. 38

a Eks 26:19-21
Eks 26:25, 32

b Eks 27:19

KAP. 39

c Eks 35:23

d Eks 28:4, 5
Eks 29:5
Eks 35:10, 19

e Eks 28:6-8
Le 8:7

Kolumna 2

a Eks 29:5

b Eks 28:9, 10

c Eks 28:12

d Le 8:8

e Eks 28:15-21

f Eks 28:22-25

ile. **5** Li jalbil chukil[#] ti te nap'al ta mokank'u'il sventa ta yaviluk lek xkome^a la spasik ta oro, ta asul no, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, ta kuxul tsajal pok' xchi'uk ta ts'otbil lekil lino jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise.

6 Laje, te laj yak'ik li onise tonetik li ta snakleb ta oroe. Te la sts'ibabeik sbi li xnich'nabtak Israele, ja' jech la spasik k'ucha'al seyo.^b **7** Te la snap'an li ta spak' snekebal mokank'u'ile yo' xtun ta sna'obil yu'unik xnich'nabtak Israel li tonetik^c jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise. **8** Laje, jech la xluch[#] li smak sti' o'ontonal^d jech k'ucha'al li buch'u sna' xluchomaje, jech la spas jech k'ucha'al li mokank'u'ile, ta oro, ta asul no, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, ta kuxul tsajal pok' xchi'uk ta ts'otbil lekil lino.^e **9** Kuadrado chkom k'alal chich' puxele. Li smak sti' o'ontonal la spasike jch'ix* sjamlej xchi'uk jch'ix snatil k'alal chich' puxele. **10** Te la snap'anik tonetik, chanchol laj yak'ik. Li sbacholale ja' rubi, topasio xchi'uk esmeralda ton. **11** Li xcha'cholale ja' turkesa, safiro xchi'uk jaspe ton. **12** Li yoxcholale ja' leschem,* agata xchi'uk amatista ton. **13** Li xchancholale ja' krisolito, onise xchi'uk jade ton. Te laj yak'ik li ta snaklebtak ti pasbil ta oroe. **14** Li jujup'ej tone ja' sventa sbiik li 12 ta vo' xnich'nabtak Israele. Li sbiike te ts'ibabil jech k'ucha'al seyo, li jujun biil te ts'ibabile ja' sk'an xal li 12 ta chop snitilulal Israele.

15 La spasik jich'il kadenaetik ta bats'i oro ti xko'olaj ta balbil ch'ojon^f sventa sjoylejaj li

39:5 *O «xchuk ch'util». **39:8** *O «sts'is». **39:9** *Te van 22.2 sentimetro sjamlej. K'elo Apendise B14. **39:12** *Ja' jp'ej k'upil sba ton ti mu'yuk nabil lek k'u yelane, ja' van sk'oplal ambar (pauçh), jasinto, opalo o turmalina ton.

smak sti' o'ontonale. **16** La spasik chib snakleb ta oro xchi'uk chib xotajtik oro ti te la snap'anik ta jujujot xchikin ta ak'ol li ta smak sti' o'ontonale. **17** Li cha'lik jich'il kadena pasbil ta oroe te la xojik li ta chib xotajtik oro ta jujujot xchikin li smak sti' o'ontonale. **18** Li sba xcha'llikal jich'il kadenae te la xojik li ta chib snaklebtake sventa snit sba xchi'uk li spak' snekebal mokank'u'ile, taje ja' sventa xkom ta yeloval mokank'u'il li smak sti' o'ontonale. **19** Laje, la spasik chib xotbil oro, te la snap'anik ta olon ta yut jujujot xchikin li smak sti' o'ontonale, sk'eloj kom li mokank'u'ile.^a **20** La spasik yan chib xotajtik oro xtok, te laj yak'ik ti bu tsnup sba li mokank'u'il xchi'uk li xchuk^b ti jalbile, ja' xkaltik, ta yeloval li mokank'u'ile, ta yolon li spak' snekebale, te kom ta yak'ol li xchuk ti jalbile. **21** La stunesik asul ch'ojon sventa te xojik li ta xotajtik oro ta jujujot xchikin smak sti' o'ontonale xchi'uk te la xojik li ta xotajtik oro ti te oy li ta mokank'u'ile, taje ja' sventa te xkom ta yak'ol jalbil chukil^c li smak sti' o'ontonale xchi'uk ta sba li mokank'u'il jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

22 Ta asul no^b la sjal sli- klej li natil k'u'il ti mu'yuk sk'ob ti te chkom ta yut li mokank'u'ile. **23** Jombil sjol ta o'ol li natil k'u'il ti mu'yuk sk'obe, jombil jech k'ucha'al li smak bek'tailie.* Sventa mu xjate, laj yich' jalbel li sti'il ta sjoyobale. **24** La spasbeik k'usitik ti xko'olaj ta granadaetik* li ta sjoylejaj xpuxbenal li natil k'u'il ti mu'yuk sk'obe, la stunesik asul no, tsots^f ti bon-

39:20 *O «xchuk ch'utile». **39:21** *O «xchuk ch'utile». **39:23** *Ja' jtos makobail stunesik k'alal chbatik ta pas'ope. **39:24-26** *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae. **39:24, 29** ^fTaje ja' stsotsil chij o stotsil yan chonbolometik.

KAP. 39

a Eks 28:26-28

b Eks 28:31-35

Kolumna 2

a Eks 28:39, 40

b Eks 28:4

c Eks 29:8, 9

d Eks 28:42

e Eks 28:36, 37
Le 8:9f Eks 25:40
Ebr 8:5

bil ta kuxul moradoe xchi'uk kuxul tsajal pok', laj yich' balel ta skotol. **25** La spasik kampanaetik ta bats'i oro, te laj yak'ik li ta xpuxbenal natil k'u'il ti mu'yuk sk'obe, tsjelulan sba xchi'uk li granadaetike.* **26** Ta sjoylejaj xpuxbenal li natil k'u'il ti mu'yuk sk'ob ti stunesik k'alal tspace yabtelike te jok'ajtik jujup'ej kampana ta oro ti tsjelulan sba xchi'uk li granadae,* jpej kampana ta oro xchi'uk jpej granada jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

27 Laje, la spasik li k'u'il pok'iletik sventa Aaron xchi'uk xnich'nabe,^a ta lekil lino la spasik xchi'uk jalbil k'ucha'al tsjal li jalk'u'ile. **28** La spasik xtok li sts'otobil jolil^b ta lekil linoe, li xpix jolil^c ta lekil lino ti stunesik li xnich'nabtak Aarone, li xk'ox vexik^d ta ts'otbil lekil linoe, **29** jech xtok, li chukile ta lekil ts'otbil lino la spasik, ta asul no, ta tsots^f ti bonbil ta kuxul moradoe xchi'uk ta kuxul tsajal pok', jmoj jalbil ta skotol jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

30 Laje, la spasik jpech ch'ul lamina ta bats'i oro ti solel sts'ayayete* xchi'uk te la sts'ibaik jech k'ucha'al k'alal oy k'usi chich' ak'bel seyoal ti xi chale: «Te likem ta stojolal Jeova li k'usi ch'ule».^e **31** Va'un, la xojbeik jlik ch'ojon ti pasbil ta asul noe sventa te xkom ta yeloval li sts'otobil jolil jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

32 Ja' jech ts'aki yu'unik spasel skotol li k'usitik chtun ta axibalnae, ja' xkaltik, li karpana sventa tsobobbaile. Li j-israetike la spasik skotol jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.^f Jech tajej la spasik k'ucha'al albatike.

39:30 *O «jun xch'ul senyail ti ak'bil xa ta stojolal Dios li Aarone».

33 Va'un, laj yich'beik talel Moises li axibalna^a xchi'uk sts'ak-benaltak^b xchi'uk skotol li k'usit chtun yu'une: li k'usitik lukajti-ke,^c li ste'eltake,^d li sk'atlom te'al-take,^e li yoyaltake xchi'uk li k'usi pechajtik ti jomajtik sate;^f **34** li snukulil tot chijetik ti bonbil ta tsobj^g sventa smake, li snukulil fokaetik sventa smake, li kortina sventa smake;^h **35** li xkaxail Mantale,ⁱ li ste'eltake^j xchi'uk li smake;^j **36** li mexae, skotol li k'usitik te chtune^k xchi'uk li pan chich' ak'el k'ucha'al matanal ta stojolal Diose; **37** li kandle-ro pasbil ta bats'i oroe, li skantilaltak^l ti cholol pasbile, skotol li k'usitik te chtune^m xchi'uk li aseite sventa li kantiletike;ⁿ **38** li skajleb matanal^o ta oroe, li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele,^p li pom ti oy spurfumeale,^q li skortinail^r yochebal karpanae; **39** li skajleb matanal ta kovre^s xchi'uk li xchaj-chaj tak'inal ta kovree, li ste'eltake,^t skotol li k'usitik te chtune,^u li perol xchi'uk snakebe;^v **40** li skortinailtak chich' jok'anel ta yamak'ile,^w li yoyaltake, li k'usi pechajtik ti jomajtik sate,^w li skortinail^x yochebal amake, li xch'ojonaltake, li s-estakailtake,^y skotol li k'usitik chtun sventa li abtelal ta axibalnae, ja' xkaltik, li karpana sventa tsobobbaile; **41** li lekil jalbil k'u'il pok'iletik sventa li abtelal ti bu ch'ule, li ch'ul k'u'il pok'iletik sventa li pale Aarone^z xchi'uk li k'u'il pok'iletik sventa xnich'nab yo' xtunik ta paleale.

42 Li j-israeletike jech tajek la spasi skotol li abtelal jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises.^a **43** K'alal la sk'el Moises skotol li abtelal la spasi, laj yak' venta ti ja' jech meltsaj yu'unik skotol jech k'ucha'al yaloj

39:35; 40:3, 5 *O «kaxa ti chtun ta testi-goe». **39:40; 40:8** *O «sti' axibalnae». K'elo Glosario, amak'.

KAP. 39

- a Eks 36:8
- b Eks 36:14
- c Eks 36:18
- d Eks 36:20
- e Eks 36:31
- f Eks 36:24
- g Eks 36:19
- h Eks 36:35
- i Eks 37:1, 4
- j Eks 37:6
- k Eks 37:10, 16
- l Eks 37:17, 23
- m Eks 25:38
- n Eks 35:27, 28
- o Eks 37:25
- p Eks 37:29
- q Eks 30:34, 35
- r Eks 36:37
- s Eks 38:1, 4
- t Eks 38:6
- u Eks 38:30
- v Eks 30:18
- Eks 38:8
- w Eks 38:9-11
- x Eks 38:18
- y Eks 38:20
- z Eks 28:3
- a Eks 35:10
- Eks 36:1

Kolumna 2

KAP. 40

- a Nu 7:1
- b Eks 25:21
- c Nu 4:5
- Ebr 9:3
- d Eks 26:35
- e Eks 25:31
- Ebr 9:2
- f Eks 25:37
- g Eks 30:1
- h Eks 26:36
- i Eks 38:1
- j Eks 30:18
- k Eks 27:9
- l Eks 27:16
- Eks 38:18
- m Eks 30:23-25
- n Le 8:10
- Nu 7:1
- o Eks 29:36, 37
- Le 8:11
- p Le 8:6
- q Eks 29:5
- Le 8:7
- r Le 8:12
- Si 133:2

mantal li Jeovae, va'un ak'batik bendision yu'un li Moises.

40 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **2** «Li ta sba k'a-k'al yu'un li sba ue, sk'an xava'an li axibalnae, ja' xkaltik, li karpana sventa tsobobbaile.^a **3** Te xatik' ochel li xkaxail Mantale;^b sventa mu xvinaj ochel li Kaxae, jok'ano li kortinae.^c **4** Tik'o ochel li mexae^d xchi'uk sk'an xavak' ta yavil li k'usitik te chkom ta sbae. Jech xtok, tik'o ochel li kandleeroe^e xchi'uk tsano li kantiletike.^f **5** Li skajleb matanal pasbil ta oro sventa xchik'obil pome^g te xavak' ta ye-loval li xkaxail Mantale.* Laje, jok'ano ta yavil li kortina ti ja' sventa yochebal axibalnae.^h

6 »Li skajleb chik'bil matanaleⁱ te xavak' ta stuk'il yochebal li axibalnae, ja' xkaltik, li karpana sventa tsobobbaile. **7** Li perole te xavak' ta o'lol yu'unik li skajleb matanal xchi'uk li karpana sventa tsobobbaile. Nojeso ta vo'.^j **8** Va'un chapano li yamak'ile^k xchi'uk jok'ano ta yavil li kortina ti ja' sventa yochebal amake. **9** Ta ts'akale, tsako li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele,^m va'un vijbo li axibalnae xchi'uk skotol li k'usitik te oy ta yute,ⁿ mjoj xach'ultajes xchi'uk skotol li k'usitik te chtun sventa ch'uluk xkome. **10** Sventa toj ech' xa no'ox ch'ul xkom li skajleb matanale, vijbo aseite li skajleb chik'bil matanale xchi'uk skotol li k'usitik te chtune, ch'ultajeso li skajleb matanale.^o **11** Jech xtok, vijbo aseite li perol xchi'uk snakebe, va'un ch'ultajeso.

12 »Nopajeso tal ta yochebal karpana sventa tsobobbaile li Aaron xchi'uk xnich'nabtape, poko ta vo'.^p **13** Ak'bo slape Aaron li ch'ul k'u'il pok'iletike,^q malbo aseite^r xchi'uk ch'ultajeso sventa

40:12 *Xu' van ja' sk'oplat ti ch-albatik yu'un Moises ti ak'o atinikuke.

xtun ku'un ta paleal. **14** Ta ts'akale, nopajeso tale li xnich'nabtake xchi'uk ak'bo slapik li k'u'il pok'iletike.^a **15** Sventa xtunik ku'un ta paleale, sk'an xamalbe aseite jech k'ucha'al la amalbe aseite li stotike.^b Ti va' yelan chich'ik malbel aseitee ja' sk'an xal ti ja' chich'ik-o li abtelal ta paleal ti jayk'ol kuxlejaj chtal yu'unik ta ts'akale».^c

16 Li Moisesese ja' jech la spas skotol li k'usitik albat yu'un Jeovae.^d Jech tajek la spas k'ucha'al albate.

17 Li ta sba k'ak'al yu'un li sba ue, k'alal ja'o xchibal jabile, laj yich' va'nel li axibalnae.^e **18** K'alal la sva'an axibalna li Moisesese, laj yak' ta olon li k'usitik pechajtik ti jomajtik sate,^f la sva'anbe li ste'eltake,^g la xojbe li sk'atlom te'altake^h xchi'uk la sva'anbe li yoyaltake. **19** La slamanbe jlik smak li axibalnae,ⁱ jech xtok, la slamanbe yan smak li ta sba' jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

20 Ta ts'akale la stsak li cha'pech tone,^k va'un la stik' ochel ta yut li Kaxae.^l La xojbe li ste'eltake^m xchi'uk laj yak'be smakⁿ li Kaxae.^o **21** La stik' ochel ta yut axibalna li Kaxae. Sventa mu xvinaj ochel ti bu oy li xkaxail Mantale,^{*p} la sjok'an li kortina^q jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

22 Va'un la stik' ochel ta karpana sventa tsobobbail li mexae.^r Te laj yak' ta snorteal li axibalnae, ta spat ti bu jok'ol li kortinae. **23** Ta sba li mexae te la slats li panetike,^s te laj yak' ta yeloval Jeova jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

24 La stik' ochel ta yut karpana sventa tsobobbail li kandeleroe.^t Te laj yak' ta stuk'il li mexae, ta sural li axibalnae.

40:21 *O «kaxa ti chtun ta testigoe».

KAP. 40

a Le 8:13

b Le 8:30

c Ebr 7:11

d Eks 39:43
Dt 4:2

e Nu 7:1
Nu 9:15

f Eks 36:24

g Eks 26:15

h Eks 36:31

i Eks 26:7

j Eks 26:14

k Eks 31:18

l Eks 25:22
Eks 37:1

m Eks 37:4
1Re 8:8

n Eks 37:6

o Le 16:2

p Ebr 9:3

q Eks 36:35
Ebr 10:19, 20

r Eks 37:10
Ebr 9:2

s Eks 25:30
Mt 12:4

t Eks 37:17

Kolumna 2

a Eks 25:37
Eks 37:23

b Eks 30:1
Eks 37:25

c Eks 30:7

d Eks 30:34, 35

e Eks 26:36
Eks 36:37

f Eks 38:1

g Eks 29:38

h Eks 30:18

i Eks 30:18, 19

j Eks 27:9
Eks 38:9

k Eks 38:18

l Nu 9:15
Ap 15:8

25 La stsan li kantiletik^a ta yeloval Jeova jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

26 Va'un la stik' ochel ta yut karpana sventa tsobobbail li skajleb matanal pasbil ta oroe,^b te laj yak' ta stuk'il ti bu oy li kortinae, **27** taje ja' sventa xto-metuk muyel xch'aialal^{*c} yu'un li pom ti oy sperfumeal^d jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

28 Laje, la sjok'an ta yavil li kortina^e ti ja' sventa yochebal axibalnae.

29 Li ta yochebal axibalnae, ja' xkaltik, li karpana sventa tsobobbaile, te laj yak' li skajleb chik'bil matanale.^f Taje ja' sventa te chak' chik'bil matanal^g xchi'uk li matanal sat ts'unobiletik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

30 Li perole te laj yak' ta o'lol yu'unik li skajleb matanal xchi'uk li karpana sventa tsobobbaile, la snojes ta vo' sventa xu' te spok yakanik xchi'uk sk'obik li paleetike.^h **31** Te la spok yakanik xchi'uk sk'obik li Moises, li Aaron xchi'uk xnich'nabtake.

32 Jujun velta k'alal ch-ochik ta karpana sventa tsobobbaile o k'alal chnopajik batel li ta skajleb matanale, tsok yakanik xchi'uk sk'obik' jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

33 Ta slajeb xa une la xchapanbe li yamak'il^{*j} ta sjoylejaj li axibalnae xchi'uk li skajleb matanale. La sjok'an ta yavil xtok li kortina ti ja' sventa yochebal amak'e.^k

Ja' jech tsuts yu'un spasel abtel li Moisesese. **34** Va'un, lik volatuk ta tok li karpana sventa tsobobbaile xchi'uk noj ta smuk'ulal Jeova li axibalnae.^l **35** Ta skoj ti jech-o volot la tok li karpana sventa tsobobbaile,

40:27 *O «xch'ayilal». **40:33** *O «sti».

mu'yuk x-och li Moisesse. Jech-onoj ta smuk'ulal Jeova li axibalnae.^a

36 K'alal chtoy ta sba axibalna li toke, ja'o tstots skarpanaik li j-israeletike, jech-o tspasilanik ti butik chbatike.^b **37** Pe k'alal mu'yuk chtoy li toke, mu'yuk tstots skarpanaik li j-israele-

KAP. 40

a 2Kr 5:14

b Nu 10:11

Ne 9:19

Kolumna 2

a Nu 9:17, 22

b Eks 13:21

Nu 9:16

Si 78:14

tike, ja' to tstots skarpanaik mi toy li toke.^a **38** Yu'un li ta k'a-k'altike te oy li tok yu'un Jeovae, yan li ta ak'obaltike te sk'elojik jvol k'ok* ta sba axibalna li j-israeletike, jech k'ot ta pasel ti butik chbatike.^b

40:38 *Literal «jtet k'ok».

LEVITIKO

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 Chik'bil matanal (1-17)</p> <p>2 Matanal sat ts'unobiletik (1-16)</p> <p>3 Milbil matanal sventa jun o'ontonal (1-17)
Mu xu' sti'ik xepu' xchi'uk
ch'ich' (17)</p> <p>4 Matanal sventa mulil (1-35)</p> <p>5 Jeltos muliletik xchi'uk li matanaletik
sk'an ak'ele (1-6)
Yalbel smul yantik (1)
Yan matanal xu' xak' li povree (7-13)
Matanal sventa sk'anel perton ta
skoj muliletik ti mu yolbajuk chich'
pasele (14-19)</p> <p>6 Chich' to albel sk'oplal li matanal sventa
sk'anel pertone (1-7)
Smantalil matanaletik (8-30)
Chik'bil matanal (8-13)
Matanal sat ts'unobiletik (14-23)
Matanal sventa mulil (24-30)</p> <p>7 Mantaletik sventa li matanaletike (1-21)
Matanal sventa sk'anel perton (1-10)
Matanal sventa jun o'ontonal (11-21)
Mu stak' lajesel xepu' xchi'uk
ch'ich' (22-27)
Li k'usitik ja' chich' paleetike (28-36)
Laj yich' albel sk'oplal skotol li
matanaletike (37, 38)</p> <p>8 Chich' va'anel ta paleal li Aaron
xchi'uk xnich'nabtake (1-36)</p> <p>9 Li Aarone chak' matanaletik (1-24)</p> <p>10 Milatik yu'un Jeova ta k'ok' li Nadab
xchi'uk Abiue (1-7)</p> | <p>Li paleetike albatik mantal k'usitik
stak' slajesik xchi'uk k'usitik
chuch'ik (8-20)</p> <p>11 Chonbolometik ti ibalik sba xchi'uk
ti butik stak' ti'ele (1-47)</p> <p>12 Tslekubtas sba k'alal vok'em xa ox yol
li antse (1-8)</p> <p>13 Mantaletik sventa lepra (1-46)
Lepra ta k'u'il pok'il (47-59)</p> <p>14 Sakubtasel li buch'utik ipik ta
leprae (1-32)
Sakubtasel na ti xkuchoj
chamele (33-57)</p> <p>15 K'usitik chlok' ta sk'unil vinik antsetik
ti ibalik sbae (1-33)</p> <p>16 Sk'ak'alil Stael Perton (1-34)</p> <p>17 Li axibalnae, ti bu chich' ak'el milbil
matanaletike (1-9)
Mu stak' sti'ik ch'ich' (10-14)
Mantaletik sventa chamele
chonbolometik (15, 16)</p> <p>18 Chopol chi'inejbail ta vayel (1-30)
Mu stak' xchanbeik stalelal
li jkanaanetike (3)
Xchi'inel ta vayel uts' alalil (6-18)
K'alal chil xchamel li antse (19)
Xchi'inel ta vayel xchi'il ta
vinikal (22)
Xchi'inel ta vayel
chonbolometik (23)
«Lekuk saxoxuk o chetaoxuk lok'el
li balumile» (24-30)</p> |
|---|--|

<p>19 Mantaletik sventa li k'usitik ch'ule (1-37)
 Ti k'u yelan lek ta tsobbel sat li k'usi ts'unbile (9, 10)
 Chich' tsakel ta venta li pak'chikin xchi'uk ma'sate (14)
 Yalel k'usi mu meleluk ta stojolal yantik (16)
 Mu stak' snak' sk'ak'al yo'ontonik (18)
 Mu stak' pasel majia xchi'uk espiritismo (26, 31)
 Mu k'usi stak' ts'ibael ta jnukulitik (28)
 Stsakel ta venta li buch'u oy xa sjabilalike (32)
 Ti k'u yelan sk'an xich' tsakel ta venta li jyanlumetike (33, 34)</p> <p>20 Yich'el ta muk' Molek; espiritismo (1-6)
 Sk'an ch'ulikuk xchi'uk xich'ik ta muk' stot sme'ik (7-9)
 Chich'ik milel li buch'utik chchi'in ta vayel yuts' yalalike (10-21)
 Sk'an ch'ulikuk sventa xkuxiik ta balumil (22-26)
 Sk'an xich'ik milel li buch'utik tspasik espiritismoe (27)</p> <p>21 Sk'an ch'uluk xchi'uk mu sokes sbaik li paleetike (1-9)
 Sk'an mu sokes sba li mero bankilal palee (10-15)
 Sk'an mu'yukuk xchopolil sbek'talik li paleetike (16-24)</p> <p>22 Sk'an sakikuk li paleetike xchi'uk tslajesik li ch'ul matanaletike (1-16)
 Ja' no'ox chich' ch'amel li matanal ti mu'yuk xchopolile (17-33)</p> <p>23 Ch'ul tsobajeletik xchi'uk k'inetik (1-44)</p> | <p>Savado (3)
 K'in Koltael (4, 5)
 Sk'inal Pan ti Mu'yuk Slevaduraille (6-8)
 Matanal sba sat ts'unobiletik (9-14)
 Sk'inal Xemanaetik (15-21)
 Ti k'u yelan sk'an stsobik li k'usi chlok' ta yosilik (22)
 Sk'inal Sjupanel Ok'es (23-25)
 Sk'ak'alil Stael Perton (26-32)
 Sk'inal Axibalnaetik (33-43)</p> <p>24 S-aseiteal kantiletik ti te oy ta axibalnae (1-4)
 Panetik ti chich' ak'el ta matanale (5-9)
 Chich' milel ta ton li buch'u chchopol k'optabe sbi Diose (10-23)</p> <p>25 Savado ta jabiletik (1-7)
 Sjabilal Kolebal (8-22)
 Chich' sutesel li k'usitike (23-34)
 Chich'ik k'uxubinel li povreetike (35-38)
 Mantaletik sventa mosoiletik (39-55)</p> <p>26 Mu xu' xich'ik ta muk' li lok'oletike (1, 2)
 Tstaiik bendision li buch'utik chch'unik mantale (3-13)
 Tstaiik kastigo li buch'utik mu xch'unik mantale (14-46)</p> <p>27 Xcha'manel li k'usitik laj yak' yeik yak'ele (1-27)
 Krixchanoetik (1-8)
 Chonbolometik (9-13)
 Naetik (14, 15)
 Osiletik (16-25)
 Sba yol chonbolometik (26, 27)
 K'usitik chich' ak'bel Jeova ti mu xa stak' k'anel sutele (28, 29)
 Xcha'manel li jvok' ta lajunvok'e (30-34)</p> |
|---|--|

1 Li Jeovae la stak ta ik'el li Moiseae, te la sk'opon tal ta karpava sventa tsobobbail,^a xi laj yalbee: **2** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike,* xi xavalbe ya'iike: «Mi oy buch'u junukal avu'unik ti chavak'beik ta matanal jkotuk ats'unbal chonbolomik li Jeovae, sk'an ja' xavak'beik jkotuk vakax o jkotuk chij.^b

1:2 *Literal «li xnich'nabtak Israele».

KAP. 1
 a Eks 40:34
 b Le 22:18-20

Kolumna 2
 a Dt 15:19, 21
 Mal 1:14

b 2Ko 9:7

3 »Mi ja' jkot vakax ti chak' ta chik'bil matanale, sk'an ja'uk jkot tot vakax ti mu'yuk ipe.^{*a} Sk'an xlok' ta yo'onton stuk^b ti chich'be batel Jeova li ta yochebal karpava sventa tsobobbaille. **4** Ak'o yak' sk'ob ta sjol li chik'bil matanale, va'un ta xch'ambat yu'un Dios li smotone xchi'uk ta xch'aybat li smule.

1:3 *O «mu'yuk xchopolile».

5 »Te ak'o yich' milel ta yeloval Jeova li ch'iom tot vakaxe, li xnich'nabtak Aaron ti ja' paleetike^a ta xich'beik batel Dios li xch'ichele, laje te tsvij-beik ta xokontak li skajleb matanal^b ti te oy ta yochebal karpansa sventa tsobobbaile. 6 Sk'an slok'esbeik snukulil xchi'uk sk'an sbik'tal bojilanik^c li chik'bil matanale. 7 Li xnich'nabtak Aaron ti ja' paleetike sk'an stsan-beik sk'ak'al li skajleb matanale,^d va'un ak'o yak'beik si'il li k'ok'e. 8 Li ta skajleb matanal ti oy si'il xchi'uk oy sk'ak'ale ja' te ak'o slatsik ta sba li k'usitik bik'tal bojilambile,^e jmoj ak'o yak'ik xchi'uk sjol xchi'uk li xepu'ale,^f ja' tslatsik li xnich'nabtak Aaron ti ja' paleetike. 9 Chich' sapel ta vo' li sbikiltak xchi'uk yo'take, li palee une ak'o xchik' skotol ta sba skajleb matanal yo' xtometuk muyel xch'aialal* yu'un. Ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' ti lek xmuet yik'^g cha'i li Jeovae.^f

10 »Mi ja' jkot chij ti chak' ta chik'bil matanale,^g sk'an ja'uk jkot stot ti mu'yuk ipe,^h ja'uk jkot ch'iom tot chij o jkot ch'iom tot tentsun. 11 Te ak'o yich' milel ta yeloval Jeova ta xokon skajleb matanal li ta stuk'il nortee. Li xnich'nabtak Aaron ti ja' paleetike te ak'o svijbeik xch'ich'el li ta jujujot xokon skajleb matanale.ⁱ 12 Sk'an sbik'tal bojilan, mi laje, li palee te ak'o slats li ta skajleb matanal ti oy si'il xchi'uk oy sk'ak'ale, jmoj ak'o yak'be li sjol xchi'uk xepu'ale.* 13 Tsapbe ta vo' li sbikiltak xchi'uk yo'take, li palee chak'be skotol li Diose, mi laje, te chchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aialal* yu'un. Ja' jun chik'bil matanal, jun mata-

1:8 *O «li xepu'al sryonyone». 1:9, 13, 15, 17; 2:2 *O «xch'aialal». 1:9, 13, 17; 2:2 *O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal». 1:10 *O «mu'yuk xchopolile». 1:12 *O «xepu'al sryonyone».

KAP. 1

a Ebr 10:11

b Ebr 9:13, 14

c Le 7:8

d Le 6:12

e 1Re 18:23

f Je 8:20, 21
Nu 15:2, 3

g Je 4:4

h Le 12:6
Le 22:18-20i Eks 29:16-18
Le 8:18-21
Le 9:12-14

Kolumna 2

a Le 5:7
Le 12:8
Lu 2:24b Eks 27:3
Le 4:11, 12
Le 6:10

KAP. 2

c Le 9:17
Nu 15:2-4d Eks 29:1-3
Le 6:14, 15
Nu 7:13

e Nu 5:25, 26

nal ti chich' chik'el ta k'ok' ti lek xmuet yik'^g cha'i li Jeovae.

14 »Pe mi ja' jkot mut chak' ta chik'bil matanal sventa Jeovae, sk'an ja'uk xak' jkot tortola* o jkot ch'iom paloma.^a 15 Li palee te chik' batel ta skajleb matanal, mi laje, chtuch'be ta sni' yich'ak li sjole xchi'uk te chchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aialal* yu'un, pe li xch'ichele sk'an te xich' malle ta xokon li skajleb matanale. 16 Sk'an slok'esbe li xvuche* xchi'uk li sk'uk'umale, ak'o sjip batel ta yavil tan^b ta xokon skajleb matanal,^b ja' li ta stuk'il slok'eb k'ak'ale. 17 Ak'o sjavbe ta o'lol spat ti bu tsakajtik li xik'take, pe mu me xtuch'o ta j-ech'el. Li ta skajleb matanal ti oy si'il xchi'uk oy sk'ak'ale, li palee te ak'o xchik' sventa xtometuk muyel xch'aialal* yu'un. Ja' jun chik'bil matanal, jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' ti lek xmuet yik'^g cha'i li Jeovae.

2 »Mi oy buch'u junukal ti ja' chak'be ta chik'bil matanal sat ts'unobiletik li Jeovae,^c ja'uk ak'o yak' ta matanal li arina ti lek nine. Sk'an xak'be aseite xchi'uk sakil pom* ta sba.^d 2 Ak'o yich'be talel xnich'nabtak Aaron ti ja' paleetike, li palee une tsatsak jopuk li arina ti lek nine, li aseitee xchi'uk skotol li sakil pome, laje chchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aialal* yu'un,^e taje ja' jvok' matanal ti chtun sventa xich' vulesel ta jolile.^a Ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' ti lek xmuet yik'^g cha'i Jeovae. 3 Li skome-nal* matanal sat ts'unobil une ja' yu'un ch'kot li Aaron xchi'uk

1:14 *O «puruvok». 1:16 *O «yav sve'ele». *O «stanil ti oy xepu'ale», ja' xkaltik, tan ti t'uxul ta xepu'al chik'bil matanale. 2:1 *K'elo Glosario, sakil pom. 2:2 ^aK'elo Glosario, matanal sventa svulesobil ta jolil. 2:3 *O «skomelal».

xnich'nabtake,^a ja' jun matanal ti toj ech' xa no'ox ch'ul^b sventa Jeova ti chik'bil ta k'ok'e.

4 »Mi ja' chavak' ta matanal li k'usi ta'ajesbil ta ornoe, sk'an pasbiluk ta arina ti lek nine, set-set panetik ti mu'yuk slevadurail* ti yich'oj aseitee o jayal gayetaetik ti mu'yuk slevadurail ti bonbil ta aseitee.^c

5 »Mi ja' chavak' ta matanal li sat ts'unobiletik ti te pasbil ta lechlech tak'ine,^d sk'an pasbiluk ta arina ti lek nine, ti mu'yuk slevadurail ti yich'oj aseitee.

6 Sk'an xaxutilan* xchi'uk sk'an xamalbe aseite ta sba.^e Ja' matanal sat ts'unobiletik.

7 »Mi ja' chavak' ta matanal li sat ts'unobiletik ti te pasbil ta xaltene, sk'an pasbiluk ta arina ti lek nin ti yich'oj aseitee.

8 Ich'bo tael Jeova li matanal sat ts'unobiletik ti laj yich' pasele, va'un chich' ak'bel li pale ti ja' chich' batel li ta skajleb matanale.

9 Li pale une tstsak jlomuk li matanal sat ts'unobiletik ti ja' sventa sna'obile,^f laje chchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un. Ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' ti lek xmuet yik'^g cha'i Jeovae.^g

10 Li skomenal* matanal sat ts'unobile ja' yu'un chk'ot li Aaron xchi'uk xnich'nabtake, ja' jun matanal ti toj ech' xa no'ox ch'ul sventa Jeova ti chik'bil ta k'ok'e.^h

11 »Sk'an mu'yukuk slevadurail li matanal sat ts'unobil chavak'beik li Jeovae,ⁱ yu'un mu stak' xachik'ik sventa xtometuk muyel xch'aiall* li levadura o pom^g ti chk'ot ta chik'bil matanal sventa li Jeovae.

2:4 *K'elo Glosario, levadura. 2:6 *O «xaxet'ulan; xavok'an». 2:9, 11, 16 *O «xch'ayilal». 2:9 *O «jun yo'onton yu'un». Literal «tislamajes o'ontonal». 2:10 *O «skomelal». 2:11 *L'e ma'uk sk'oplal li pom chak' xchanul pome, ja' jtos pom ti te chlok' ta sat te'etike.

KAP. 2

a Le 7:9, 10

b Le 10:12
Nu 18:9

c Le 8:26, 28
Nu 6:13, 19

d Le 6:20, 21

e Nu 28:9

f Le 2:2
Le 5:11, 12

g Eks 29:38-41
Nu 28:4-6

h Nu 18:9

i Le 6:14, 17

Kolumna 2

a Eks 23:19
Nu 15:20
2Kr 31:5
Pr 3:9

b Eze 43:23, 24

c Eks 23:16
Eks 34:22
Nu 28:26

d Le 5:11, 12
Le 6:14, 15

KAP. 3

e Le 22:21
Nu 6:13, 14

f Le 7:29-31

g Eks 29:13
Le 7:23-25
1Re 8:64

12 »Xu' xavak'beik ta smoton Jeova k'ucha'al sba sat ts'unobil,^a pe mu stak' xavich'ik tal ta skajleb matanal sventa lek xa xmuet yik'e.*

13 »Sk'an oyuk lek yats'amil skotol li matanal sat ts'unobiletik chavak'e; jech xtok persa me xavak'be yats'amil li matanal sat ts'unobiletik ti ja' tsvulesbot ta ajol li strato Diose. Skotol li matanal chavak'e sk'an oyuk yats'amil.^b

14 »K'alal ja' chavak'be Jeova ta matanal sat ts'unobiletik li sba sat k'usitik ats'unoj ti lek xa yijike, ja' xavak' li ach' sat ts'unobil* ti bakubtasbil ta k'ok'e, ach' sat ts'unobiletik ti jutuk no'ox juch'bile. Ja' chk'ot ta matanal li sba sat k'usitik chlok' avu'un ti lek xa yijike.^c

15 Sk'an xavak'be aseite xchi'uk sakil pom ta sba. Ja' matanal sat ts'unobiletik. **16** Li palee chchik' yo' xtometuk muyel xch'aiall* sventa xk'ot ta jvok' matanal ti chtun sventa xich' vulesel ta jolile,^d ja' xkaltik, ja' chchik' jlomuk li sat ts'unobiletik ti jutuk no'ox juch'bile, li aseitee xchi'uk skotol li sakil pom ti chk'ot ta chik'bil matanal sventa li Jeovae.

3 »Mi ja' jun milbil matanal sventa jun o'ontonal^e li k'usi chak'e, mi ja' jkot tot vakax o me' vakaxe, sk'an me mu'yukuk ip* ti chich' tael ta stojolal li Jeovae. **2** Ak'o yak' sk'ob ta sjol li k'usi chak' ta matanale, mi laje, ak'o yich' milal ta yochebal karpana sventa tsobobbail; li xnich'nabtak Aaron ti ja' paleetike ak'o svijbeik xch'ich'el ta xokontak li skajleb matanale. **3** Li milbil matanal sventa jun o'ontonale chak'be jlomuk Jeova ta matanal ti chich' chik'el ta k'ok'e:^f li xepu'al^g xch'ute, skotol li xe-

2:12 *O «chak' jun o'ontonale». Literal «tislamajes o'ontonale». 2:14 *O «yaxal sat ts'unobil». 3:1 *O «mu'yukuk xchopolil».

pu'al sbikile, **4** li cha'pej srinyon xchi'uk xepu'al ti te nopol oy ta slomoe. Jech xtok, k'alal tslok'esbe li cha'pej srinyone,^a jmoj ak'o slok'esbe xchi'uk li xepu'al sekube. **5** Li xnich'nabtak Aaron ti ja' paleetike ak'o xchik'ik ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'unik, te ak'o yak'ik ta sba li chik'bil matanal ti te oy ta sba li si' ti tsanal sk'ak'ale;^b ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' ti lek xmuet yik[#] cha'i Jeovae.^c

6 »Mi ja' jkot chij chak'be Jeova ta milbil matanal sventa jun o'ontonale, ja' ak'o yak'be jkotuk stot o jkotuk sme' ti mu'yuk ipe.^{*d} **7** Mi ja' jkot ch'iom tot chij chak' ta matanale, te ak'o yak' ta yeloval Jeova. **8** Ak'o yak' sk'ob ta sjol li matanal chak'e, mi laje, ak'o yich' milel ta yochebal karpana sventa tsobobbaile. Li xnich'nabtak Aaron ak'o svijbeik xch'ich'el ta xokontak li skajleb matanale. **9** Li xepu'al milbil matanal sventa jun o'ontonale ak'o yak'be Jeova ta matanal ti chich' chik'el ta k'ok'e.^e Ak'o slok'esbe sjunul li sne ti lek ju'peme xchi'uk ak'o slok'esbe li xepu'al xch'ute, skotol li xepu'al sbikile, **10** ak'o slok'esbe li cha'pej srinyon xchi'uk xepu'al ti te nopol oy ta slomoe. Jech xtok, k'alal tslok'esbe li cha'pej srinyone,^f jmoj ak'o slok'esbe xchi'uk li xepu'al sekube. **11** Li palee ak'o xchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* ti ja' chk'ot ta ve'lile,[#] ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeovae.^g

12 »Mi ja' jkot tentsun chak' ta matanale, te ak'o yak' ta yeloval Jeova. **13** Ak'o yak' sk'ob ta sjol li matanale, mi laje, ak'o yich'

3:5, 11, 16 *O «xch'ayilal». **3:5** #O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal». **3:6** *O «mu'yuk xchopolile». **3:11, 16** #Literal «panes», ja' xkalitik, li k'usi chk'ot ta sparte Dios li ta milbil matanal sventa jun o'ontonale.

KAP. 3

- a Le 7:1-4
b Le 6:12
c Le 4:29, 31
d Nu 6:13, 14
e Eks 29:22
Le 9:18-20
2Kr 7:7
f Le 4:8, 9
Le 9:10
g Le 4:31

Kolumna 2

- a Le 4:24, 26
b Le 7:23
1Sa 2:15-17
c Je 9:4
Le 17:10, 13
Dt 12:23
Ech 15:20, 29

KAP. 4

- d Le 5:17
Nu 15:27, 28
e Le 8:12
Le 21:10
f Nu 12:1, 11
g Ebr 5:1-3
Ebr 7:27
h Le 6:25
i Eks 29:10, 11
j Eks 30:30
k Le 8:15, 16
l Le 16:14, 19

milel ta yochebal karpana sventa tsobobbaile; va'un li xnich'nabtak Aaron ak'o svijbeik xch'ich'el ta xokontak li skajleb matanale. **14** Li xepu'al xch'ute, skotol li xepu'al sbikile,^a ja' ak'o yak'be Jeova ta matanal ti chich' chik'el ta k'ok'e **15** xchi'uk li cha'pej srinyon xchi'uk xepu'al ti te nopol oy ta slomoe. Jech xtok, k'alal tslok'esbe li cha'pej srinyone, jmoj ak'o slok'esbe xchi'uk li xepu'al sekube. **16** Li palee ak'o xchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* ti ja' chk'ot ta ve'lile,[#] ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' ti lek xmuet yik'e.^Δ Ja' yu'un Jeova skotol li xepu'e.^b

17 »Ja' jun mantal sbatel osil avu'unik xchi'uk li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unike, buyuk no'ox ti chanakiike mu me xat'ik li xepu'e xchi'uk li ch'ich'e».^c

4 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisesse: **2** «Xi xavalbe li j-israeletike: «Xi sk'an pasel mi oy buch'u la sta smul ta skoj ti mu yaleluk la spas^d jtosuk li k'usitik yalaj Jeova ti mu stak' pasele:

3 »Mi ja' la sa' smul li pale ti t'ujbile^e xchi'uk mi ja' tsta'o smul^f yu'un li jteklume, sk'an xik'be talel Jeova jkot ch'iom tot vakax ti mu'yuk ip* yo' xak' ta matanal sventa li smule.^g

4 Ak'o yik' talel ta yeloval Jeova li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile,^h va'un chak' sk'ob ta sjol li tot vakaxe. Mi laje, ak'o smil ta yeloval Jeova.ⁱ **5** Li pale ti t'ujbile^j tstsakbe jutuk li xch'ich'el tot vakaxe, chich' ochel li ta yut karpana sventa tsobobbaile. **6** Li palee tsts'aj sni' sk'ob li ta xch'ich'el^k tot vakaxe, vukub velta' tsvij batel jutebuk ta stojal Jeova li ta yeloval skortinail ti bu ch'ule. **7** Jech xtok, li palee ak'o sbonbe jutebuk xch'ich'el

3:16 ΔO «ti chak' jun o'ontonale». Literal «ti tslamajes o'ontonale». **4:3** *O «mu'yuk xchopolil».

li ta xulubtak skajleb matanal sventa xchik'obil pom ti oy sperfumeale^a ti te oy ta yeloval Jeova li ta karpana sventa tsobobbaile. Skotol li skomenal* xch'ichel tot vakaxe te ak'o smal li ta snakleb xchik'obil matanal^b ti te oy li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile.

8 »Ak'o slok'esbe skotol li xepu'al tot vakax ti chtun ta matanal sventa mulile, jech xtok, tslok'esbe li xepu'al xch'ute xchi'uk skotol li xepu'al sbikile, **9** li cha'pej srinyon xchi'uk xepu'al ti te nopol oy ta slomoe. Jech xtok, k'alal tslok'esbe li cha'pej srinyone,^c jmoj ak'o slok'esbe xchi'uk li xepu'al sekube. **10** Li k'usi tslok'esbee ja' ko'ol li k'usi la slok'esbe li tot vakax chich' ak'el li ta milbil matanal sventa jun o'ontonale.^d Li palee ak'o xchik' ta skajleb chik'bil matanal sventa xtometuk muyel xch'aialal* yu'un.

11 »Pe li snukulil tot vakaxe, li sjol xchi'uk skotol li sbek'tale, li yo'take, li sbikiltake xchi'uk li yik'obale*^e **12** —skotol li skomenal* tot vakaxe— ak'o yich' batel ta spat li karpanaetike. Te ak'o yich' batel ti bu lek sake, ti bu yavil tane.^f Te chchik' ta sba li si' ti oy sk'ak'ale.^f Te ak'o yich' chikel ti bu chich' jipel tane.

13 »Mi ja' la sa' smul sjunul li tsobobbail yu'un Israel ta skoj ti oy k'usi mu yaleluk la spasike,^g pe ti mu to'ox sna'ik mi oy k'usi chopol la spasiq ti yalaj Jeova ak'o mu spasike^h **14** xchi'uk mi ta ts'akal to la sna'ik ta sventa li mulile, li tsobobbaile ak'o yik' talej jkotch'iom tot vakax yo' xk'ot ta matanal sventa mulil. Ak'o yik' talej ta yeloval li karpana sventa tsobobbaile. **15** Li moletik ta tsobobbail yu'un Israeale chak' sk'obik ta sjol li tot

4:7, 12, 18 *O «skomelal». 4:10, 19 *O «xch'ayilal». 4:11 *O «stso'e». 4:12 *O «staniil ti oy xepu'ale», ja' xkaltik, tan ti t'uxul ta xepu'al chik'bil matanale.

KAP. 4

a Eks 30:10

b Le 5:9

c Le 9:8, 10

d Le 3:3, 4

e Eks 29:14

f Le 8:14, 17
Ebr 13:11

g Jos 7:11

h Nu 15:22-24

Kolumna 2

a Eks 26:31
Eks 40:21
Ebr 10:19, 20

b Eks 30:1, 6

c Eks 27:1
Eks 40:6

d Le 3:16

e Eks 32:30
Le 16:17
Nu 15:25
Ef 1:7
Ebr 2:17

f Le 4:11, 12

g Le 16:15
1Jn 2:1, 2

h Eks 18:21

i Le 1:10, 11
Le 6:25
Le 7:2

vakaxe, te ta yeloval Jeova. Te ak'o yich' milel ta yeloval Jeova.

16 »Li pale ti t'ujbile tsakbe jutuk li xch'ichel tot vakaxe, chich' ochel li ta yut karpana sventa tsobobbaile. **17** Li palee tsst'aj sni' sk'ob li ta xch'ichel tot vakaxe, vukub velta tsvij batel jutebuk ta stojal Jeova li ta yeloval kortinae.^a **18** Jech xtok, ak'o sbonbe jutebuk xch'ichel li ta xulubtak skajleb matanal^b ti te oy ta yeloval Jeovae, ja' li skajleb matanal ti te oy ta karpana sventa tsobobbaile. Skotol li skomenal* xch'ichel tot vakaxe te ak'o smal li ta snakleb xchik'obil matanal ti te oy li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile.^c

19 Tslok'esbe skotol li xepu'ale xchi'uk chchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aialal* yu'un.^d **20** Jech k'ucha'al la spasbe li yan tot vakax ti laj yich' ak'el ta matanal sventa li mulile, ja' jech sk'an spasbe li tot vakax li'e. Taje ja' jech tspas li palee sventa sta perton li jteklume,^e va'un chich'ik ak'el ta perton. **21** Li tot vakaxe te ak'o yich' ik'el batel ta spat li karpanaetike. Te ak'o yich' chikel jech k'ucha'al li ba'yel tot vakaxe.^f Ja' jun matanal sventa mulil ta stojal li tsobobbaile.^g

22 »Mi oy la sta smul jun bankilal ta jteklum^h ta skoj ti mu yaleluk la spas jtosuk li k'usitik yalaj Jeova Dios ti mu stak' pasele, ti oy xa smul kome, **23** o mi laj yak' venta ti la sa' smul ta skoj ti mu'yuk la xch'un jtosuk mantale, sk'an xik' talej jkot ch'iom tot tentsun ti mu'yuk ip* sventa xak' ta matanale. **24** Ak'o yak' sk'ob ta sjol li ch'iom tot tentsune, mi laje, ak'o smil ta yeloval Jeova' ja' ti bu ono'ox chich' milel li chik'bil matanale. Ja' jun matanal sventa mulil. **25** Li palee tsstak jutuk ta sni' sk'ob li xch'ichel matanal sventa mulile, ta sbonbe li xu-

4:23 *O «mu'yuk xchopolil».

lubtak^a skajleb chik'bil matanale. Skotol li skomenal* xch'ich'el tot vakaxe te ak'o smal li ta snakleb xchik'obil matanale.^b **26** Skotol li xepu'ale te chchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aial* yu'un, jech chchik' k'ucha'al li xepu'al milbil matanal sventa jun o'ontonale;^c taje ja' jech sk'an spas li palee sventa sta perton li bankilale, va'un chich' ak'el ta perton.

27 »Mi oy buch'u junukal ta jteklum la sta smul ta skoj ti mu yaleluk la spas jtosuk li k'usitik yaloj mantal Jeova ti mu stak' pasele^d **28** o mi laj yak' venta ti spasoj jtosuk smule, sk'an xik' talel jkot ch'iom me' tentsun ti mu'yuk ip* sventa xak' ta matanal ta skoj li smule. **29** Ak'o yak' sk'ob ta sjol li matanal sventa mulile, mi laje, te ak'o smil ti bu ono'ox chich' milil li chik'bil matanale.^e **30** Li palee tstsak jutuk ta sni' sk'ob li xch'ich'ele, ta sbonbe li xulubtak skajleb chik'bil matanale. Skotol li skomenal* xch'ich'el ch'iom me' tentsune te ak'o smal li ta snakleb skajleb matanale.^f **31** Tslök'esbe skotol xepu'al^g jech k'ucha'al chich' lok'esbel xepu'al li milbil matanal sventa jun o'ontonale.^h Li palee ta xchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aial* yu'un ti lek xmuet yik'^h cha'i Jeovae. Ja' jech sk'an spas li palee sventa sta perton li jpsasmulile, va'un chich' ak'el ta perton.

32 »Pe mi ja' chak' ta matanal jkotuk ch'iom chij sventa li smule, ja' ak'o yik' talel jkotuk ch'iom me' chij ti mu'yuk ipe.* **33** Ak'o yak' sk'ob ta sjol li matanal sventa mulile, mi laje, te ak'o smil ti bu ono'ox chich' milil li chik'bil matanaleⁱ yo' xk'ot ta matanal sventa mulil. **34** Li

4:25, 30, 34 *O «skomelal». 4:26, 31, 35 *O «xch'ayilal». 4:28 *O «mu'yuk xchopolil». 4:31 *O «jun yo'onton yu'un». Literal «tclamajes o'ontonal». 4:32 *O «mu'yuk xchopolile».

KAP. 4

a Le 9:8, 9
Le 16:18
Ebr 9:22

b Le 8:15

c Le 3:3-5

d Nu 15:27-29

e Le 1:10, 11
Le 6:25

f Le 4:25
Le 8:15
Le 9:8, 9
Ebr 9:22

g Le 3:16

h Le 3:3, 4

i Le 1:10, 11

Kolumna 2

a Le 4:25
Le 16:18

b Eks 29:13, 14
Le 3:3, 4
Le 6:12
Le 9:8, 10

c Nu 15:28
1Jn 1:7
1Jn 2:1, 2

KAP. 5

d Pr 29:24

e Le 11:21-24
Le 17:15
Dt 14:8

f Le 12:2
Le 13:3
Le 15:3
Nu 19:11

g Mt 5:33

h Nu 5:7
SI 32:5
Pr 28:13
1Jn 1:9

palee tstsakbe jutuk ta sni' sk'ob li xch'ich'el matanal sventa mulile, ta sbonbe li xulubtak skajleb chik'bil matanale.^a Skotol li skomenal* xch'ich'ele te ak'o smal li ta snakleb skajleb matanale. **35** Tslök'esbe skotol xepu'al jech k'ucha'al chich' lok'esbel xepu'al li ch'iom tot chij ti chich' ak'el ta milbil matanal sventa jun o'ontonale. Li palee ta xchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aial* yu'un, te chak' ta sba li matanaletik sventa Jeova ti chik'bil ta k'ok'e.^b Ja' jech sk'an spas li palee sventa sta perton li jpsasmulile, va'un chich' ak'el ta perton.^c

5 »Mi oy buch'u k'ot ta testigo ta skoj ti laj yil o laj ya'i ti oy buch'u la spas smule,^d pe mi mu sk'an xal k'alal chtakat ta ik'el sventa chbat yalbe li smule, laj xa sta smul ek. Sk'an me stoj li smule.

2 »Mi oy jun krixchano la sta ta tijel k'usiuq no'ox ti ibal sbae,* mi ja' sbek'tal chamem te'tikal chonbolom ti ibal sbae o jkotuk ts'unbal chonbolom ti ibal sbae o jkotuk bik'it chon ti ibal sbae,^e ibal me sba chkom ek xchi'uk oy smul chkom ak'o mi mu xak' venta. **3** O mi oy buch'u mu'yuk xak' venta ti la sta ta tijel junuk krixchano o yan k'usi ti ibal sba^f ta sat li Diose xchi'uk mi laj ya'i ta ts'akal ti la stije, oy me smul chk'ot.

4 »O mi oy junuk krixchano ti anil no'ox laj yak' ye ti oy k'usi tspace —ak'o mi lek o mi chopol, buyuk no'ox ta xchibal—, pe ti mu'yuk laj ya'i sba k'alal jech laj yale, oy me smul chk'ot^g mi laj yak' venta ta ts'akal ti ta anil no'ox laj yak' yee.

5 »Mi la sta smul ta skoj ti la spas jtosuk li k'usitik taje, sk'an xal ta jamal^h ti k'uxi la sta smule.

5:2 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 5:4 *Ya-eluke, ja' chalbe sk'oplal ti mu spas li k'usi laj yak' ye spasele.

6 Jech xtok, sk'an xik'be talel Jeova jkotuk matanal sventa sk'an perton ta skoj li smul la spase,^a sk'an xik' talel jkotuk me' chij, xu' ja' jkotuk ch'iom me' chij o jkotuk ch'iom me' tentsun, ja' jun matanal sventa mulil. Va'un, li palee chak' ta matanal sventa sta perton li jpsasmulile.

7 »Yan mi mu xlok'-o stojol yu'un sventa jkotuk chije, ak'o yik'be talel Jeova cha'kotuk tortola* o cha'kotuk ch'iom paloma^b yo' xk'ot ta matanal sventa sk'an perton ta skoj li smul la spase, li jkote ja' ch'k'ot ta matanal sventa mulil, li yane ja' sventa chik'bil matanal.^c 8 Ak'o yik'be talel li palee. Li palee ja' ba'yel chak' li jkot ti chtun ta matanal sventa mulile, ak'o xtuch'be ta sni' yich'ak li sjole, te ak'o xtuch'be ta snuk', pe mu me xtuch'o ta j-ech'el. 9 Li xch'ich'el matanal sventa mulile ak'o svijbe jutebuk ta xokon li skajleb matanale, pe li skomenal* xch'ichele te ak'o yich' malel li ta snakleb skajleb matanale.^d Ja' jun matanal sventa mulil. 10 Li jkote jech ak'o spasbe k'ucha'al li chik'bil matanal ti k'u on'ox yelan chich' pasele;^e ja' jech sk'an spas li palee sventa sta perton li jpsasmulile, va'un chich' ak'el ta perton.^f

11 »Mi mu xlok'-o stojol yu'un sventa cha'kot tortola* o cha'kot ch'iom paloma yo' xak' ta matanal sventa mulil ta skoj li smul spasoje, ak'o yich' talel jvok' ta lajunvok' li jun efa^g arina ti lek nine. Mu me xak'be aseite ta sba mi ja'uk sakil pom,^h yu'un ja' jun matanal sventa mulil. 12 Ak'o yich'be talel li palee, li palee ak'o stsakbe jopuk sventa xk'ot ta jvok' matanal ti chtun sventa xich' vulesel ta jo-

5:7, 11 *O «puruovok». 5:9, 13 *O «skomelal». 5:11 [#]Li jvok' ta lajunvok' jun efae ja' 2.2 litro. K'elo Apendise B14. ^hK'elo Glosario, sakil pom.

KAP. 5

a Le 7:1
Le 14:2, 12
Le 19:20, 21
Nu 6:12

b Lu 2:24

c Le 12:7, 8
Le 14:21, 22
Le 15:13-15

d Le 1:4, 5
Le 7:2
Ebr 9:22

e Le 1:15-17

f Le 6:7

g Eks 16:36

Kolumna 2

a Le 4:26

b Le 2:10
Le 7:1, 6

c Le 6:14-16
1Ko 9:13

d Le 10:17, 18

e Le 6:6

f Eks 30:13
Le 27:25

g Le 6:4, 5
Le 22:14
Nu 5:6, 7

h Eks 32:30

i Le 6:7
Le 19:22

j Le 5:2

k Le 6:6

lile.* Va'un, ak'o xchik' ta sba li matanal chik'bil ta k'ok' ti ja' sventa Jeova li ta skajleb matanale yo' xtometuk muyel xch'ai-lal[#] yu'un. Ja' jun matanal sventa mulil. 13 Ja' jech sk'an spas li palee sventa sta perton li buch'u la spas smule, k'usiuk no'ox mulil, jech ta sta perton.^a Li skomenal* matanale ja' chich' li palee^b jech k'ucha'al chich'be skomenal li matanal sat ts'unobiletike».^c

14 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisee: 15 «Mi oy buch'u mu yolbajuk mu'yuk la stsak ta venta li mantal ta sventa li k'usitik ch'ul ti ja' yu'un Jeovae,^d ak'o yik'be talel Jeova jkot tot chij ti mu'yuk ipe* yo' xk'ot ta matanal sventa sk'an perton ta skoj li smule;^e ti k'u yepal sbalil ta siklo[#] platae ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^f 16 Ak'o stoj li smul la sta ta stojolal li bu ch'ule xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojole.^g Ak'o yak'be li palee, va'un li palee ja' tstunes li tot chij ti laj yich' ak'el ta matanal sventa sta perton li jpsasmulile,^h va'un chich' ak'el ta perton.ⁱ

17 »Mi oy buch'u la sta smul ta skoj ti la spas jtosuk li k'usitik yaloj mantal Jeova ti mu stak' pasele ak'o mi mu xak' venta ti la sta smule, oy me smul ch'k'ot xchi'uk sk'an me stoj li smule.^j 18 Ak'o yik'be talel palee jkotuk tot chij ti mu'yuk ipe* ja' ti k'u yepal albil stojole yo' xk'ot ta matanal sventa sk'anel perton.^k Li palee chak' ta matanal sventa sta perton li buch'u mu'yuk xak' venta ti la spas smule, va'un chich' ak'el ta perton. 19 Ja' jun matanal sventa sk'anel perton. Ta melel, la sta smul ta stojolal Jeova».

5:12 *K'elo Glosario, matanal sventa svulesobil ta jolil. [#]O «xch'ayilal». 5:15, 18 *O «mu'yuk xchopolile». 5:15 [#]Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

6 Xi to albat yu'un Jeova li Moises: **2** «Mi oy buch'u la sa' smul xchi'uk mu'yuk xa tuk' chak' sba ta stojal Jeova^a ta skoj ti mu xa jamaluk chal ta sventa li k'usi ak'bat sbain yu'un xchi'il ta krixchanoale^b o ta sventa mi oy k'usi ak'bat sk'eje,^{*} o mi elk'aje, o mi ta smanyail oy k'usi laj yelk'anbe li xchi'il ta krixchanoale, **3** mi oy k'usi ch'ayem la sta, pe ti mu xal ta jamal ti la stae xchi'uk ti jeché' tsva'an sba ta yael ti mu'yuk la spas jtosuk li mulil li'e,^c xi sk'an spase: **4** mi la spas jtosuk li k'usitik taje xchi'uk mi oy smul kome, sk'an sutes li k'usi laj yelk'ane, li k'usi la stsatsal k'ane, li k'usi laj yelk'an ta smanyaile, li k'usi ak'bat sbaine, li k'usi ch'ayem la stae **5** o k'usiuk no'ox ti la sva'an sba ta yael ti ma'uk la spase, jech xtok, sk'an ts'akal xak'be xk'exol^d xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojele. Ja'o chak'be yajval ti k'usi k'a-k'alil vinaj li smule. **6** Ak'o yik'be talep pale jkotuk tot chij ti mu'yuk ip* yo' xak'be Jeova sventa sk'an perton ta skoj li smule, ja' ti k'u yepal sbalil albile. Chtun ta matanal sventa sk'anel perton.^e **7** Li palee chak' ta matanal sventa x-ak'at ta perton yu'un Jeova li jpsmulile, va'un chich' ak'el ta perton k'usiuk no'ox ti smul spasoje».^f

8 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moises: **9** «Xi xavalbe mantal li Aaron xchi'uk xnich'nabtake: «Li'e ja' smantalil li chik'bil matanale:^g li chik'bil matanale sk'an te oyuk-o ta k'ok' sjunul ak'obal k'alal to ta sob li ta skajleb matanale, sk'an tsanaluk-o sk'a-k'al li skajleb matanale. **10** Li palee tslap li k'u'il pok'il sventa pale ti pasbil ta linoe^h xchi'uk tslap li xk'ox vex pasbil ta linoe.ⁱ Va'un, tslok'esbe stanil^j li

6:2 *O «snak'e». **6:6** *O «mu'yuk xchopolil». **6:10** *O «stanil ti oy xepu'al», ja' xkaltik, tan ti t'uxul ta xepu'al chik'bil matanale.

KAP. 6

a Nu 5:6

b Eks 22:7
Le 19:11c Eks 22:10, 11
Le 19:12
Ef 4:25
Kol 3:9d Le 5:15, 16
Nu 5:6, 7e Le 5:15
Le 7:1
Is 53:10

f Le 5:18

g Eks 29:38-42
Nu 28:3
Ebr 10:11h Eks 28:39
Le 16:32
Ese 44:17i Eks 28:42
Eks 39:27, 28j Eks 27:3
Le 1:16

Kolumna 2

a Le 16:23
Ese 44:19

b Le 4:3, 12

c Le 1:7
Ne 13:30, 31

d Le 3:5, 16

e Le 2:1
Nu 15:3, 4f Le 2:2, 9
Le 5:11, 12g Le 2:3
Le 5:13
Ese 44:29
1Ko 9:13

h Le 10:12

i Le 2:11

j Nu 18:9

k Le 2:3, 10

chik'bil matanal ti k'ak' ta sba li skajleb matanale, te chak' ta xokon skajleb matanal. **11** Mi laje, tslok' li sk'u' spok'take,^a tslap yan k'u'il pok'iletik sventa xich' batel ta spat karpanaetik^b li tane, te chich' batel ti bu lek sake. **12** Sk'an tsanaluk-o li k'ok' ta skajleb matanale. Mu me xtup'. Li palee jujun sob sk'an xak'be si'il^c xchi'uk te ak'o slats li chik'bil matanal ta sbae, jech xtok, ak'o xchik'be li xepu'al matanal sventa jun o'ontonale yo' xtometuk muyel xch'aiall* yu'un.^d **13** Tسانالuk-o me li k'ok' ta skajleb matanale, mu me xtup'.

14 »Li'e ja' li smantalil matanal sat ts'unobiletike:^e vo'oxuk li xnich'nabtak Aarone sk'an xavich'ik ochel ta yeloval Jeova ta stuk'il li skajleb matanale. **15** Jun xnich'on Aaron ak'o stsak jopuk li arina ti lek nin ti laj yich' ak'el ta matanal sat ts'unobiletike, jech xtok, ta stsakbe jutebuk li s-aseiteale xchi'uk skotol li sakil pom^f oy ta sba li matanal sat ts'unobiletike. Te chchik' ta sba skajleb matanal yo' xtometuk muyel xch'aiall* yu'un ti lek xmuet yik'^g sventa xk'ot ta jvok' matanal ti chtun sventa svulesobil ta sjol^h li Jeovae.^f **16** Li skomenale* ja' ts'lajesik^g li Aaron xchi'uk xnich'nabtake. Ak'o spasisik ta pan ti mu'yuk slevadurail^h ti bu ch'ule, te ak'o slajesik ta yamak'ilⁱ li karpana sventa tsobobaile.^h **17** Mu me jmojuk xich' ta'ajesel xchi'uk li k'usi yich'oj slevaduraile,ⁱ yu'un kak'ojbeik li jmoton ti chik'bil ta k'ok'e.^j Toj ech' xa no'ox ch'ul k'otem^k jech k'ucha'al li matanal sventa mulil xchi'uk li matanal sventa sk'anel pertone. **18** Li matanaletik

6:12, 15 *O «xch'ayilal». **6:15** #K'elo Glosario, sakil pom. ^aO «ti chak' jun o'ontonal». Literal «ti ts'lajesik o'ontonal». ^bK'elo Glosario, matanal sventa svulesobil ta jolil. **6:16** *O «skomelale». #K'elo Glosario, levadura. ^cO «sti'il». K'elo Glosario, amak'.

sventa Jeova ti chik'bil ta k'ok'e^a xu' slajesik skotol li viniketik ti ja' xnich'nabtak Aarone,^b ja' spar-teik k'otem sventa sbatel osil ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale. Ch'ul chkom skotol li bu-ch'u tspik li matanaletike».

19 Li Jeovae xi laj yalbe yan velta li Moiseuse: **20** «Li matanal chak'beik Jeova li Aaron xchi'uk xnich'nabtak k'alal chich' t'u-jel li Aarone,^c ja' li'e: chak'ik jvok' ta lajunvok' jun efa^{*d} arina ti lek nine, j-o'lol chak'ik ta sob xchi'uk j-o'lol chak'ik k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. Jech chak'ik k'u-cha'al ono'ox li matanal sat ts'unobiletike.^e **21** Kapo lek ta aseite, ta ts'akale te xavak' ta'ajuk ta lechlech tak'in.^f Xutilano* jech k'ucha'al k'alal chich' ta'ajesel ta orno li matanal sat ts'unobiletike. Lek kapbil ta aseite xavich' tal. Ich'o tal sventa xk'ot ta matanal ti lek xmuet yik[#] cha'i li Jeovae. **22** Ja' jech t'apas li pale ti t'ujbil ta xk'exol Aaron ti ja' junuk xnich'nabe.^g Ja' jun mantal sbatel osil: chich' chik'el skotol sventa xk'ot ta matanal ti xtomet muyel xch'aial* ta stojolal Jeovae. **23** Li matanal sat ts'unobiletik chak' li jun palee chich' chik'el skotol. Mu me stak' lajesel».

24 Li Jeovae xi to laj yalbe yan velta li Moiseuse: **25** «Xi xavalbe li Aaron xchi'uk xnich'nabtake: «Li'e ja' smantalil li matanal sventa mulile:^h ta yeloval Jeova ak'o yich' milel li matanal sventa mulile, ja' ti bu ono'ox chich' milel li chik'bil matanale.ⁱ Toj ech' xa no'ox ch'ul. **26** Li pale ti ja' chak' li matanal sventa mulile ja' ak'o slajes.^j Te ak'o slajes ti bu ch'ule, te ta yamak'il* karpana sventa tsobobbail.^k

6:20 *Li jvok' ta lajunvok' jun efae ja' 2.2 litro. K'elo Apendise B14. **6:21** *O «Xe-t'ulano; Vok'ano». #O «jun yo'onton yo'un». Literal «tslamajes o'ontonal». **6:22; 7:5** *O «xch'ayial». **6:26** *O «sti'il».

KAP. 6

- a Le 24:8, 9
- b Nu 18:10
- c Eks 30:30
Ebr 5:1
- d Eks 16:36
- e Eks 29:1, 2
Eks 29:40, 41
Le 2:1
Le 9:17
Nu 28:4, 5
- f Le 2:5
Le 7:9
1Kr 23:29
- g Dt 10:6
- h Le 4:3
- i Le 1:3, 11
- j Le 10:17
Nu 18:9
Ese 44:29
- k Eks 27:9
Le 6:14, 16
Ese 42:13

Kolumna 2

- a Le 6:14, 18
Le 21:21, 22
Nu 18:10
- b Le 6:25
- c Le 4:5
Le 10:18
Le 16:27
Ebr 13:11

KAP. 7

- d Le 5:6
Le 6:6
Le 14:2, 12
Le 19:20, 21
Nu 6:12
- e Ebr 9:22
- f Le 3:1, 2
Le 5:9
- g Eks 29:13, 14
Le 3:9, 17
Le 4:8, 9
Le 8:18, 20
- h Le 3:3, 4
- i Le 3:14-16
- j Le 5:13
Le 6:14, 16
Nu 18:9
- k Le 2:3
- l Le 6:25, 26
Le 14:13
- m Eks 29:14
Le 1:6

27 »Skotol li k'usitik tsta ta tijbel sbek'tale ch'ul chkom. Jech xtok, mi oy buch'u laj yatin sk'u' spok' li xch'ichele, te xachuk' ti bu ch'ul li k'usi laj yatin ch'iche'. **28** Mi ta lumal p'in laj yich' ta'ajesele, ak'o yich' vok'el. Yan mi ta kovre p'in laj yich' ta'ajesele, sk'an lek xich' luxel xchi'uk sk'an pokel lek ta vo'.

29 »Skotol li viniketik ti ja' paleetike ta slajesik.^a Toj ech' xa no'ox ch'ul.^b **30** Pe mi laj yich' tik'el ochel jutebuk li xch'ich'el matanal sventa mulil li ta karpana sventa tsobobbail ti ja' li matanal ti laj yich'-o tael perton ti bu ch'ule,^c mu me xu' xich' ti'el. Sk'an chik'el ta k'ok'.

7 »Li'e ja' smantalil li matanal sventa sk'anel pertone:^d toj ech' xa no'ox ch'ul. **2** Li matanal sventa sk'anel pertone te chich' milel ti bu chich' milel li chik'bil matanaletike. Li xch'ichele^e te chich' vijel li ta xokontak skajleb matanale.^f **3** Ak'o yich'be talel Dios skotol li xepu'ale^g xchi'uk li sne ti lek jup'eme, li xepu'al sbikile, **4** li cha'pej srinyon xchi'uk xepu'al ti te nopol oy ta slomoe. Jech xtok, k'alal t'lokesbe li cha'pej srinyone,^h jmoj t'lokesbe xchi'uk li xepu'al seku-be. **5** Li palee chchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aial* yo'un yo' xk'ot ta matanal ti chik'bil ta k'ok' sventa li Jeovae.ⁱ Ja' jun matanal sventa sk'anel perton. **6** Skotol li viniketik ti ja' paleetike ta slajesik.^j Te ta slajesik ti bu ch'ule. Toj ech' xa no'ox ch'ul.^k **7** Ko'ol smantalil li matanal sventa mulil xchi'uk li matanal sventa sk'anel pertone; li matanale ja' yo'un chk'ot li pale ti ja' ta stunes sventa sta perton li j'pasmulile.^l

8 »K'alal chak' chik'bil matanal li pale ta sventa li jun krixchanoe, ja' yo'un chk'ot li snukulil^m chik'bil matanal ti laj yich' ich'bel talel li palee.

9 »Skotol li matanal sat ts'unobiletik ti chta'aj ta orno o ti laj yich' meltsanel ta xalten o ta lechlech tak'ine^a ja' yu'un chk'ot li pale ti laj yich'be talel Diose. Ja' yu'un chk'ot.^b **10** Pe skotol li matanal sat ts'unobiletik ti kappil ba aseite^c o ti takine^d ja' yu'un chk'ot li xnich'nabtak Aarone; ko'ol yepal chich'ik jujun.

11 »Li'e ja' smantalil li milbil matanal sventa jun o'ontonal^e ti chich' ak'bel li Jeovae: **12** mi ja' sventa stojel ta vokol^f li milbil matanal chak'e, jmoj ak'o yak' xchi'uk set-set panetik ti mu'yuk slevadurail^g ti yich'oj aseitee, jayal gayetaetik ti mu'yuk slevadurail ti bonbil ta aseitee xchi'uk set-set panetik ti pasbil ta arina ti lek nin xchi'uk ti lek kappil ba aseitee. **13** Jech xtok, ak'o yak' set-set panetik ti oy slevadurail, jmoj ak'o yak' xchi'uk li milbil matanal sventa stojel ta vokol ti ja' li milbil matanal sventa jun o'ontonale. **14** Chich'be talel Dios jun ta jujutos li matanal chak'e, ja' jun ch'ul matanal sventa Jeova. Ja' yu'un chk'ot li pale ti tsvijbe li xch'ich'el milbil matanaletik sventa jun o'ontonale.^g **15** Li sbek'tal milbil matanal sventa stojel ta vokol ti ja' li milbil matanal sventa jun o'ontonale ak'o yich' lajesel ti k'usi k'ak'alil laj yak'e, mu me sk'ej^h jutebuk k'alal to ta yok'omal.^h

16 »Mi ja' sventa oy k'usi chak' ye' spasel ti chak' li milbil matanale o mi lok' no'ox ta yo'onton stuke,ⁱ ta xich' ti'el ti k'usi k'ak'alil laj yak' li milbil matanale. Jech xtok, xu' to xich' ti'el ta yok'omal mi komenaje.* **17** Yan mi oy to k'usi komenaj* ta yoxibal k'ak'al li k'usi laj yich' ak'el ta milbil matanale, sk'an xich' chik'el ta k'ok'.^k **18** Mi yu'un oy to

7:12 *K'elo Glosario, *levadura*. 7:15 *O «snak». 7:16 *O «komelaje». 7:17, 18 *O «komelaj».

KAP. 7

a Le 6:20, 21
1Kr 23:29

b Le 2:3-7
Nu 18:9
1Ko 9:13

c Le 14:21

d Le 5:11
Nu 5:15

e Le 3:1
Le 7:20
Le 22:21
1Ko 10:16

f Le 22:29
2Kr 29:31

g Le 6:25, 26
Le 10:14
Nu 18:8

h Le 22:29, 30

i Le 22:21

j Le 22:23
Dt 12:5, 6

k Le 19:5, 6

Kolumna 2

a Le 19:7, 8

b Nu 19:20

c Le 12:2, 4

d Le 11:21-24
Dt 14:7

e Le 11:10
Dt 14:10

f Le 3:16, 17
Le 4:8-10
1Sa 2:16, 17

g Eks 22:31
Le 17:15

h Je 9:4
Le 3:17
Le 17:10
Dt 12:16
1Sa 14:33
Ech 15:20, 29

i Le 17:14

k'usi komenaj* ta yoxibal k'ak'al li k'usi laj yich' ak'el ta milbil matanal sventa jun o'ontonal xchi'uk mi laj yich' ti'ele, mu'yuk xa me lek ch-ilat li buch'u laj yak'e. Mu'yuk tstabe sbalil li matanal laj yak'e; k'ajomal xa no'ox chopol chk'ot li skomenal matanale; jech xtok chich' kastigo^a li buch'u tsti'e. **19** Mi laj yatin k'usi ibal sba* li skomenal^g matanale, mu stak' ti'el. Sk'an chik'el ta k'ok'. Li sbek'tal ti ch'abal xchopolile ja' no'ox xu' sti' li buch'u ch'abal xchopolile.

20 »Mi oy junuk krixchano ti ibal sba ti tsti' li bek'et ti ja' sventa Jeova ti laj yich' ak'el ta milbil matanal sventa jun o'ontonale, sk'an xich' milel li ta steklumale.^b **21** Mi oy buch'u la sta ta tijel k'usiuk no'ox ti ibal sbae, mi ja' jun krixchano^c o jkotuk chonbolom^d ti ibal sbae o k'usiuk no'ox ti ibal sba ti chak' ib o'ontone^e xchi'uk ti tstibe xtok li sbek'tal milbil matanal sventa jun o'ontonal ti ja' sventa Jeovae, sk'an xich' milel li ta steklumale».

22 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisee: **23** «Xi xavalbe li j-israeletike: «Mu me xatibeik li xepu'al^f tot vakaxe, li xepu'al ch'iom tot chije mi ja'uk li xepu'al tentsune. **24** Li xepu'al chonbolom ti chamem laj yich' taele o li xepu'al jkotuk chonbolom ti laj yich' milel ta yan chonbolome xu' xatunesik ta yan k'usitik, pe mu xu' xati'ik.^g **25** Buch'uuk no'ox ti tstibe xepu'al jkotuk chonbolom ti chak' ta matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeovae sk'an xich' milel li ta steklumale.

26 »Mu me xati'ik jutebuk ch'ich'^h ti butik chanakiike ak'o mi ja' xch'ich'el mutetik o yan chonbolometik. **27** Sk'an xich' milelⁱ ta steklumal buch'uuk no'ox ti tsti' jutebuk ch'ich'e».

7:19 *K'elo Glosario, *ibal sba*. #O «skomelal».

28 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moise: 29 «Xi xavalbe li j-israeetike: «Mi oy buch'u chich'be talel Jeova milbil matanal sventa jun o'ontonale, sk'an xak'be jlomuk Jeova li milbil matanale.^a

30 Chich' talel ta sk'ob stuk li xepu'al^b xchi'uk li sti' yo'ontone, ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeovae, va'un tsye'ilan ta jujujot sventa xk'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeova.^c 31 Li palee chchik'be xepu'al ta skajleb matanal yo' xtometuk muyel xch'ailal* yu'un,^d yan li sti' yo'ontone ja' yu'un chk'ot li Aaron xchi'uk xnich'nabtake.^e

32 »Li sbats'i-o' milbil matanal sventa jun o'ontonal' chavak'ike ja' chk'ot ta yu'un pale k'ucha'al ch'ul matanal. 33 Li xnich'on Aaron ti ja' chak'be Dios li xch'ich'el xchi'uk xepu'al milbil matanal sventa jun o'ontonale ja' chich'be li sbats'i-o'e.^g 34 Yu'un vo'on chchik'be li sti' yo'ontone yebil matanale xchi'uk li yo' ch'ul matanal ti laj yak'ik ta matanal j-israeetik sventa jun o'ontonale, va'un ja' chkak'be li pale Aaron xchi'uk xnich'nabtake, ja' jun mantal sbatal osil sventa li j-israeetike.^h

35 »Taje ja' li k'usi chich' ch'akel komel li ta matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa Jeova ti ja' chk'ot ta yu'un li paleetike, li Aaron xchi'uk xnich'nabtake, ja' jech mantal kom ti k'usi k'ak'alil nopajesatik sventa xtunxi ta paleal ta stojolal Jeovae.ⁱ 36 Ti k'usi k'ak'alil laj yich'ik t'ujele/ ja'o laj yal mantal Jeova ti ja' ak'o yich'ik ak'bel paleetik li k'usitik chich' ch'akel komel li ta matanal chak' j-israeetike. Ja' jun mantal sbatal osil avu'unik xchi'uk li jaykol kuxlejale chtal yu'unik ta ts'akale».

37 Taje ja' smantalil li chik'bil matanale,^k li matanal sat ts'unoiletike,^l li matanal sventa muli-

KAP. 7

- a Le 3:1
- b Le 3:3
- c Eks 29:24
Le 8:25-27
Le 9:21
- d Le 3:3-5
- e Le 8:29
- f Eks 29:27, 28
Le 10:14
Nu 6:20
- g Dt 18:3
- h Le 10:14
- i Eks 28:1
Eks 29:4, 7
Eks 40:13
- j Eks 40:15
Le 8:12
- k Le 6:9
- l Le 2:1
Le 6:14

Kolumna 2

- a Le 6:25
- b Le 5:6
Le 7:1
- c Eks 29:1
Le 6:20
- d Le 3:1
- e Eks 34:27
- f Le 1:2

KAP. 8

- g Eks 28:1
- h Eks 28:4
Eks 39:33, 41
- i Eks 30:23-25
Eks 40:15
- j Eks 29:1, 2
- k Eks 29:4
Eks 40:12
- l Eks 28:39
- m Eks 39:27, 29
- n Eks 39:22
- o Eks 28:6
Eks 39:2
- p Eks 28:8
Eks 29:5
Eks 39:20
- q Eks 28:15
Eks 39:9
- r Eks 28:30
- s Eks 29:6
Eks 39:27, 28

le,^a li matanal sventa sk'anel pertone,^b li milbil matanal sventa sva'anel paleetike^c xchi'uk li milbil matanal sventa jun o'ontonal'^d 38 jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises ta vits Sinai^e k'alal laj yalbe mantal j-israeetik ti ak'o yich'beik talel smoton Jeova k'alal te to'ox oyik ta takixokol balumil ta Sinaie.^f

8 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moise: 2 «Ik'o talel li Aaron xchi'uk xnich'nabtake^g xchi'uk ich'o talel li k'u'il pok'ietike,^h li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele,ⁱ li tot vakax chich' ak'el ta matanal sventa mulile, li cha'kot tot chije, li moch ti bu tik'il panetik ti mu'yuk slevaduraile^j. 3 xchi'uk tako ta ik'el sjunul li jteklum ta yochebal karpana sventa tsobobbaile».

4 Li Moise jech la spas k'ucha'al albat mantal yu'un li Jeovae, va'un te tal skotolik ta yochebal karpana sventa tsobobbaile. 5 Li Moise xi laj yalbe li tsobobbaile: «Jech laj yal mantal Jeova ti sk'an jpastike». 6 Ja' yu'un, li Moise nopajik tal yu'un li Aaron xchi'uk xnich'nabtake xchi'uk la spokan ta vo'.^k 7 Laj yak'be slap li jlik k'u'il pok'il' ti oy skuadroaltake xchi'uk la sk'ambe ta xch'ut li xchuke,^m laje laj yak'be slap li jlik natil k'u'il pok'il ti mu'yuk sk'obeⁿ xchi'uk laj yak'be slap li mokank'u'ile,^o va'un la stsinbe lek li jalbil chukil^p ti te napal ta mokank'u'ile, lek la stsinbe. 8 Laje, te la snap'an ta sba mokank'u'il li smak sti' o'ontonale^q xchi'uk te laj yak' li Urim xchi'uk Tumime.^r 9 Va'un, la sts'otbe ta sjol li sts'otobil sjole,^s laje te laj yak'be ta yeloval sts'otobil sjol li jpech ch'ul lamina ta oro ti solet sts'a-

8:2 *K'elo Glosario, *levadura*. 8:6 *Xu' van ja' sk'oplal ti ch-albatik yu'un Moises ti ak'o atinikuke. 8:7 *O «xchuk ch'util».

yayete*^a jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moiseše.

10 Li Moiseše la stsak li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele, laj yak'be li karpanae xchi'uk skotol li k'usitik te oye,^b jech la spas sventa xch'ultajes. **11** Laje, la stsak jutebuk li aseitee, la svijbe vukub velta li skajleb matanal xchi'uk skotol li k'usitik te chtune xchi'uk li perol xchi'uk snakebe, ja' sventa xch'ultajes ti jech la spase. **12** Ta slajebal xae, la svijbe ta sjol Aaron jutebuk li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele, jech la st'uj sventa xch'ultajes.^c

13 Li Moiseše nopaj tal yu'un li xnich'nabtak Aarone, laj yak'be slap li sk'u spok'ike xchi'uk la sk'ambe ta xch'utik li xchukike, la sts'otbe ta sjolik li xpix sjolike^d jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moiseše.

14 Laje, laj yik' talel li tot vakax ti chich' ak'el ta matanal sventa mulile, va'un li Aaron xchi'uk xnich'nabtake laj yak' sk'obik ta sjol li tot vakax ti chich' ak'el ta matanal sventa mulile.^e **15** Li Moiseše la smil li tot vakaxe xchi'uk la stsak jutuk ta sni' sk'ob li xch'ich'ele,^f la sbonbe li xulubtak skajleb matanal ti te oy ta jujujot xchikine. Jech la sakubtas ta mulil li skajleb matanale, pe li skomenal* xch'ich'ele te la smal batel li ta snakeb skajleb matanale sventa xch'ultajes yo' te xich' ak'el milbil matanale. **16** Laje, li Moiseše la stsakbe skotol li xepu'al sbikile, li xepu'al sekube, li cha'pej srinyon xchi'uk xepu'altake, la xchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un.^g **17** Li skomenal* tot vakaxe, ja' xkaltik, li snukulile, li

8:9 *O «xch'ul senyail ti ak'bil xa ta stojal Dios li Aarone». **8:15, 17, 24** *O «skomelal». **8:16, 20, 21** *O «xch'ayiall».

KAP. 8

a Eks 28:36
Eks 39:30

b Eks 30:26-28

c Eks 29:4, 7
Eks 30:30
Eks 40:13
Le 21:10
Sl 133:2

d Eks 28:40
Eks 29:8, 9

e Eks 29:10-14
Le 4:3, 4
Le 16:6

f Ebr 9:21, 22

g Le 4:8, 9

Kolumna 2

a Le 4:11, 12
Le 16:27

b Eks 29:15-18
Le 1:4

c Le 8:33

d Eks 29:19, 20

e Eks 24:6

sbek'tale xchi'uk li yik'obale* laj yak' ta chik'el ta spat ti bu spasoj skarpanaik* jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moiseše.

18 Li Moiseše la snopajes talel xtok li tot chij ti chtun ta chik'bil matanale, va'un li Aaron xchi'uk xnich'nabtake laj yak' sk'obik ta sjol li tot chije.^b **19** Li Moiseše la smil li tot chije xchi'uk la svijbe ta xokontak skajleb matanal li xch'ich'ele. **20** Li Moiseše la sbik'tal bojilan li tot chije, laje la xchik'be li sjole, li sbek'tal ti bik'itik la sbojilane xchi'uk li xepu'ale* sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un. **21** La sapbe ta vo' li sbikiltak xchi'uk yo'take, li Moises une la xchik' li tot chij ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un. Ja' jun chik'bil matanal ti lek xmuet yik'e.[#] Ja' jun matanal sventa Jeova ti chik'bil ta k'ok' jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moiseše.

22 Laje, laj yik' talel li xcha'kotal tot chije, ja' li chij ti chtun sventa chich' va'anel paleetike,^c va'un li Aaron xchi'uk xnich'nabtake laj yak' sk'obik ta sjol li tot chije.^d **23** Li Moiseše la smil li tot chije xchi'uk la stsakbe juteb li xch'ich'ele, la sbonbe ta svelvelut sbats'ichikin li Aarone xchi'uk ta sme' sbats'ik'ob xchi'uk ta sme' sbats'i-ok. **24** Ta ts'akal li Moiseše la snopajes talel li xnich'nabtak Aarone xchi'uk la sbonbe ta svelvelut sbats'ichikin li ch'ich'e xchi'uk la sbonbe ta sme' sbats'ik'obik xchi'uk ta sme' sbats'i-okik; pe li skomenal* ch'ich'e te la svij batel li ta xokontak skajleb matanale.^e

25 Laje, la stsakbe li xepu'ale, li sne ti lek jup'eme, skotol li xepu'al sbikile, li xepu'al sekube,

8:17 *O «stso'e». **8:20** *O «li xepu'al srinyone». **8:21** *O «ti chak' jun o'ontonale». Literal «ti tslamajes o'ontonale».

li cha'pej srinyon xchi'uk xepu'ale xchi'uk li sbats'i-o'e.^a **26** La stsak lok'el jun set-set pan ti mu'yuk slevadurail li ta xmochal pan ti mu'yuk slevadurail ti te oy ta yeloval Jeovae,^b jun set-set pan ti yich'oj aseitee^c xchi'uk la stsak jpech jayal gayeta. Te laj yak' ta sba li jujutuch' xepu'e xchi'uk ta sba li sbats'i-o' tot chije. **27** Laje, laj yak'be skotol ta sk'ob li Aarone xchi'uk ta sk'ob li xnich'nabtake, te lik sye'ilan ta jujujot sventa xk'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeova. **28** Li Moiseese la stsakbe sutel li ta sk'obike, te laj yak' ta sba li chik'bil matanale, la xchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk mu-yel xch'aiall* yu'un. Ja' jun milbil matanal ti lek xmuet yik'^f ti ja' sventa sva'anel paleetike. Ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa Jeovae.

29 Li Moiseese la stsakbe li sti' yo'ontone, te lik sye'ilan ta jujujot sventa xk'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeova.^d Li sti' yo'onton tot chij ti chtun sventa chich' va'anel paleetike ja' k'ot ta yu'un li Moises jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moiseese.^e

30 Li Moiseese la stsak juteb aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele' xchi'uk la stsak juteb li ch'ich' ti te oy ta sba skajleb matanale, la svijbe ta sba li Aaron xchi'uk sk'u' spok'take xchi'uk la svijbe li xnich'nabtake^g xchi'uk li sk'u' spok'ike. Ja' jech la xch'ultajes li Aaron xchi'uk sk'u' spok'take, jech la xch'ultajes ek li xnich'nabtake xchi'uk sk'u' spok'ike.^h

31 Va'un, li Moiseese xi laj yalbe li Aaron xchi'uk xnich'nabtake: «Te xalakanik' ta yochebal karpana sventa tsobobbail li sbek'tale, te xati'ik li bek'e-te xchi'uk li pan ti te tik'il ta

8:28 *O «xch'ayiall». ^fO «ti chak' jun o'ontonal». Literal «ti tslamajes o'ontonal».

KAP. 8

a Eks 29:22-25

b Le 2:4

c Eks 29:1, 2

d Le 7:29, 30

e Eks 29:26, 27
Le 7:34, 35

f Eks 30:30

g Nu 3:2, 3

h Eks 29:21

i Le 6:28

Kolumna 2

a Eks 29:31, 32
1Ko 9:13

b Eks 29:34

c Eks 29:30, 35
Nu 3:2, 3d Eks 29:36
Le 17:11

e Eks 29:37

f Nu 1:53

KAP. 9

g Le 8:35

h Le 4:3

i Le 3:1

j Le 2:4
Le 6:14

xmochal pan sventa sva'anel paleetike, jech k'ucha'al xi laj kich' albel mantale: «Ak'o sti'ik^a li Aaron xchi'uk xnich'nabtake». **32** Li skomenal* bek'et xchi'uk pane sk'an me xachik'ik ta k'ok'.^b **33** Vukub k'ak'al mu me xanama-jik li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile, ja' to mi ts'aki ti k'u sjalil chavich'ik-o va'anel ta paleale, yu'un chjalij vukub k'ak'al ti chavich'ik va'anel ta paleale.^{*c} **34** Jech laj yal mantal Jeova li k'usitik laj xa jpastik avi sventa xataik pertone.^d **35** Te chakomik ta k'ak'al ak'obal li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile, jech xapasik vukub k'ak'al.^e Sventa mu xachamike, pasik li k'usi yak'oj abanik Jeovae,^f yu'un ja' jech laj kich' albel mantal».

36 Li Aaron xchi'uk xnich'nabtake jech tajek la spasik skotol jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moiseese.

9 Li ta vxaxakibal k'ak'ale,^g li Moiseese la stak ta ik'el li Aaron xchi'uk xnich'nabtake xchi'uk li moletik ta Israele. **2** Xi laj yalbe li Aarone: «Tsako jkot ch'iom tot vakax ti chtun avu'un ta matanal sventa mulile^h xchi'uk jkot tot chij ti chtun ta chik'bil matanale, mu'yukuk ipik* li chonbolometik taje, va'un ik'o tal ta yeloval Jeova. **3** Pe xi xavalbe li j-israeletike: «Tsakik jkot tot tentsun ti chtun ta matanal sventa mulile xchi'uk jkot ch'iom tot vakax xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil svok'elike xchi'uk ti mu'yuk ipike* sventa xtun ta chik'bil matanal 4 xchi'uk ik'ik tal jkot tot vakax xchi'uk jkot tot chij ti chtun ta matanaetik sventa jun o'ontonal' yo' xamilik ta yeloval Jeovae, jech xtok, ich'ik talel matanal sat ts'unobiletik/

8:32 *O «skomelal». **8:33** *Literal «nojesbel ak'obike». **9:2** *O «mu'yukuk xchopolilik». **9:3** *O «mu'yuk xchopolilik».

ti kapbil ta aseitee, yu'un chak' sba ta ilel Jeova ta atojolalik li avie».^a

5 Ja' yu'un, laj yich'ik talel ta yeloval karpana sventa tsojobbail li k'usi laj yal Moisee. Va'un, nopaj talel sjunul li tsojobbail xchi'uk te va'al komik ta yeloval Jeova. **6** Xi laj yal li Moisee: «Sventa xak' ta ilel smuk'ulal Jeova ta atojolalike,^b jech yaloj mantal Jeova ti ak'o xapasike». **7** Xi albat yu'un Moises li Aarone: «Sventa xata perton^c xchi'uk li avuts' avalale, nopajan batel ta skajleb matanal xchi'uk te xavak' li matanal sventa mulil avu'une xchi'uk li chik'bil matanal avu'une,^d jech xtok, te xavak' li matanal chich' talel jteklume^e sventa staik perton^f jech k'ucha'al laj yalbot mantal li Jeovae».

8 Anil no'ox nopaj batel ta skajleb matanal li Aarone xchi'uk ta smil li ch'iom tot vakax ti chak' ta matanal sventa smule.^g **9** Li xnich'nabtak Aarone ja' laj yich'beik batel li ch'ich'e,^h va'un la sts'aj sni' sk'ob li ta ch'ich'e, laje la sbonbe li xulubtak skajleb matanale, pe skotol li skomenal* ch'ich'e te la smal li ta snakleb skajleb matanale.ⁱ **10** Sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un li xepu'ale, li srinyontake xchi'uk li xepu'al sekub ti chtun ta matanal sventa mulile, la xchik' ta sba skajleb matanal jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisee.^j **11** Li sbek'tal xchi'uk snukulile te la xchik' ta k'ok' ta spat ti bu spasoj skarpanaika.^k

12 Va'un, la smil li chik'bil matanale, laje li xnich'nabtak Aarone laj yich'beik batel li xch'ich'e, te la svij ta xokontak li skajleb matanale.^l **13** Laj yich'beik tal xtok li sjole xchi'uk li sbek'tal ti bik'itik bojilambil ti chtun ta chik'bil matanale, jech

9:9 *O «skomelal». 9:10, 13, 14, 17, 20 *O «xch'ayilal».

KAP. 9

a Eks 29:43

b Eks 16:10

Eks 24:16

Eks 40:34

c Le 4:3

d Ebr 7:27

e Ebr 5:1-3

f Le 16:33

g Le 4:3, 4

h Ebr 9:22

i Le 4:7

Le 8:14, 15

j Le 4:8-10

k Le 4:11, 12

Ebr 13:11

l Le 1:5

Kolumna 2

a Le 1:3

Le 6:9

b Le 2:1, 11, 13

c Eks 29:39

d Le 3:1, 2

e Le 3:3, 4

f Le 3:9, 10

g Le 7:29-31

h Eks 29:27, 28

i Nu 6:23-27

Dt 10:8

Dt 21:5

1Kr 23:13

la xchik' ta sba skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un. **14** Jech xtok, la sapbe li sbikiltak xchi'uk yo'take, laje la xchik' ta sba skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un ta sba li chik'bil matanale.

15 Ta ts'akale, laj yak' li matanal ti yich'oj tal li jteklume, la stsak li tot tentsun ti chtun ta matanal sventa smul jteklume, laje la smil, jech laj yak' ta matanal sventa mulil jech k'ucha'al laj yak' li ba'yele. **16** Laj yak' li chik'bil matanale, jech la spasbe ti k'u ono'ox yelan chich' pasele.^a

17 Laje, laj yak' li matanal sat ts'unobiletike,^b la stsak jop xchi'uk la xchik' ta sba skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un, pe parte li chik'bil matanal laj yich' ak'el ta sobe.^c

18 Ta ts'akale, la smil li tot vakax xchi'uk li tot chij ti chtun ta matanal sventa jun o'ontonal ti ja' sventa li jteklume. Li xnich'nabtak Aarone une laj yich'beik batel li xch'ich'e, jech la svij ta xokontak li skajleb matanale.^d

19 Yan li jujutuch' xepu'al tot vakaxe,^e li sjup'emal sne tot chije, li xepu'al sbikilike, li srinyonike, li xepu'al sekubike,^f **20** skotol li jujutuch' xepu'altak taje, te laj yak'ik ta sba sti' yo'onton li chonbolometike. Laje, la xchik' ta sba skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'un^g li jujutuch' xepu'altake. **21** Yan li sti' yo'onton xchi'uk sbats'i-o' ti k'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeovae la sye'ilan ta jujujot li Aarone jech k'ucha'al yaloj mantal li Moisee.^h

22 Va'un, li Aarone la stoy xchibal sk'ob ta stojolal li jteklume xchi'uk laj yak'be bendision.ⁱ K'alal laj yo'onton Aarone ta yak'el li matanal sventa mulile, li chik'bil matanale xchi'uk li matanale-tik sventa jun o'ontonale, yal li ta skajleb matanale. **23** Ta ts'akal li Moises xchi'uk Aarone ochik

talel li ta karpana sventa tsoobbaile, laje lok'ik batel sventa xak'beik bendision li jteklume.^a

Te laj yak' ta ilel ta stojolal jteklum smuk'ulal li Jeovae,^b 24 lok' talel k'ok' ta stojolal Jeova,^c va'un li k'ok'e lik slajes li chik'bil matanale xchi'uk li jujutuch' xepu'altak ta sba li skajleb matanale. Li jteklume lik avanikuk k'alal jech laj yilik taje xchi'uk la snijan yalel satik ta lumtik.^d

10 Ta ts'akal li xnich'nab Aaron ti ja'ik li Nadab xchi'uk Abiue^e la tsak yav yak'alik, laj yak'beik sk'ak'al xchi'uk laj yak'ik pom' ta sba. La spas sbaik ta mantal stukik, yu'un te lik xchi'k'ik pom ta yeloval Jeova ti mu'yuk ak'bilik permiso^g spasel jech. **2** Lik talel k'ok' ta stojolal Jeova k'alal jech la spasike, jech te k'ak'ik^h xchi'uk chamik ta yeloval Jeova.ⁱ **3** Li Moisee xi laj yalbe li Aarone: «Xi chal li Jeovae: «Li buch'utik nopol oy ta jtojalale^k sk'an teuk ta sjolik ti ch'ulune, jech xtok, chkich' muk'ibtasbel jk'oplal ta yeloval sju-nul li jteklume». Mu'yuk xa k'usi laj yal li Aarone.

4 Li Misael xchi'uk Elsafan ti ja' xnich'nab li sjuntot Aaron ti Usiel^k sbie takatik ta ik'el yu'un li Moisee, xi abatike: «La'ik li'e, lok'esik batel li avuts'avalalik ti chamik ta yeloval ti bu ch'ule, te to xbat avak'ik ta spat ti bu oy li karpanaetike». **5** Nopajik talel, va'un la slok'esik batel li vinike-tik ti slapojik li sk'u' spok'ik sventa paleale, te to laj yik'ik batel ta spat li karpanaetik jech k'ucha'al laj yal li Moisee.

6 Li Moisee xi laj yalbe li Aaron xchi'uk li Eleasar xchi'uk Itamar, li yan xnich'nab Aarone: «Mu me xavak' xchi' xchi'uk xch'etp'uj ajolik mi ja'uk xali' ta jatel ak'u' apok'ik' sventa mu xachamik xchi'uk sventa mu x-ilin Dios ta stojolal sju-nul li tsoobbaile. Li yantik achi'ilik ta Israele ja' ta xok'itaik li buch'utik mi-

KAP. 9

a 2Sa 6:18

2Kr 6:3

b Le 9:6

c Jue 6:21

1Kr 21:26

d 1Re 18:38, 39

2Kr 7:1, 3

KAP. 10

e Eks 6:23

1Kr 24:2

f Eks 30:34, 35

Le 16:12

g Eks 30:9

Le 10:9

Le 16:1, 2

h Nu 16:35

i Nu 26:61

j Eks 19:22

k Eks 6:18

l Le 21:10

Kolumna 2

a Eks 28:41

Le 8:12

Le 21:11, 12

b Ese 44:21

c Ese 44:23

d Dt 33:10

2Kr 17:8, 9

Ne 8:7, 8

Mal 2:7

e Le 6:14, 16

f Le 21:22

g Le 6:26

Nu 18:10

h Eks 29:26-28

Le 7:31, 34

Le 9:21

i Le 22:13

Nu 18:11

latik yu'un Jeova ta k'ok'e. **7** Ta skoj ti avich'ojik^a xa li aseite ti ja' yu'un Jeova ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele, sk'an me mu xalok'ik batel li ta yochebal karpana sventa tsoobbaile, yu'un mi mo'oje chachamik». Ja' yu'un, jech la spasik k'ucha'al laj yal li Moisee.

8 Xi albat yu'un Jeova li Aarone: **9** «Sventa mu xachamike, mu me xavuch'ik vino o yan jtosukal pox k'alal cha-ochik ta karpana sventa tsoobbaile^b mi ja'uk xu' xuch'ik li anich'nab te achi'uke. Ja' jun mantal sbatel osil avu'unik xchi'uk li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta tsakale. **10** Taje ja' sventa xich' na'el li k'usi ak'bil ta stojolal Diose xchi'uk li k'usi ma'uke xchi'uk ja' sventa xich' na'el li k'usi ibal sbae^c xchi'uk li k'usi sake.^c **11** Jech xtok, ja' sventa xich'ik chanubtasel ta smantaltak Jeova li j-israeletik ti laj yal ta stojolal li Moisee». ^d

12 Li Moisee la sk'opon li Aaron xchi'uk li Eleasar xchi'uk Itamar, li yan xnich'nab Aarone, xi laj yalanbee: «Tsakik li skomenal^e matanal sat ts'unobiletik ti mu'yuk la achik'beik ta smoton li Jeovae, pasik ta pan ti mu'yuk yich'oj slevaduraile^f xchi'uk lajesik ta sts'el skajleb matanal,^g yu'un toj ech' xa no'ox ch'ul'. **13** Persa te xalajesik ti bu ch'ule,^g yu'un ja' aparte k'otem li ta matanaletik chik'bil ta k'ok' sventa Jeovae xchi'uk ja' sparteik k'otem ek li anich'nabtake, jech laj kich' albel mantal. **14** Li sti' yo'onton yebil matanale xchi'uk li yo' ti laj yich' ak'el ta yebil matanal ti k'ot ta ch'ul matanale,^h te xati'ik ti bu sake, te chati' xchi'uk li anich'nabtake xchi'uk li atsebetake.ⁱ Yu'un li k'usitik taje ja' aparte k'otem li ta matanaletik sven-

10:10 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **10:12** *O «skomelal». *K'elo Glosario, *levadura*.

ta jun o'ontonal chak' li j-israe-
letike xchi'uk ja' sparteik k'otem
ek li anich'nabtake. **15** Ich'beik
tal li yo' ti k'ot ta ch'ul matana-
nale xchi'uk li sti' yo'onton yebil
matanale, jmoj xavich'ik tal xchi'-
uk li xepu'altak ti laj yich' chi-
k'el ta k'ok' sventa matanale yo'
xich' ye'ilanel ta jujujot ta yelo-
val Jeova sventa xk'ot ta yebil
matanal; ja' aparte chk'ot xchi'uk
anich'nabtak^a sbatel osil jech k'u-
cha'al yaloj mantal li Jeovae».

16 Li Moisesse la sa' tajek li
tot tentsun ti laj yich' ak'el ta
matanal sventa mulile,^b laj yak'
venta ti laj yich' chik'el ta
k'ok'e. Ta skoj taje ilin ta sto-
jolal li Eleasar xchi'uk Itamar, li
yan xnich'nab Aarone, xi laj yale:
17 «ǀK'u yu'un mu'yuk la ati'ik ti
bu ch'ul^c li matanal sventa muli-
le, ti toj ech' xa no'ox ch'ul xchi'-
uk ti vo'oxuk laj yak'boxuk sventa
xch'aybat smulik yu'un Jeova li
jtekume? **18** Pe mu'yuk laj yich'
ich'bel ochel xch'ich'el chkil ti bu
ch'ul^d une. Te la ati'ik jechuk ti
bu ch'ule, yu'un jech laj kich' al-
bel mantal». **19** Li Aarone xi la
stak'be li Moisesse: «Li naxe laj yi-
ch'ik tal li matanal sventa smuli-
ke xchi'uk laj yak'ik ta yeloval
Jeova^e li chik'bil matanale, pe
jech k'ot ta jtojolal li avie. Ti lajuk
jti' li matanal sventa mulile, ǀmi
lek van laj yil Jeova ti jechuke?».
20 Jun xa yo'onton kom Moises
k'alal jech albate.

11 Li Jeova une xi laj yalbe
li Moisesse xchi'uk Aarone:
2 «Xi xavalbeik li j-israeletike:
ǀLi'e ja' li k'usitik kuxajtik ta ba-
lumil* ti xu' xati'ike:^f **3** xu' xati'-
ik skotol li chonbolometik ti
lek cha'xol* svoyike xchi'uk ti
chcha'xax sve'elike.

4 »Li chonbolometik ti mu
stak' xati'ik ti chcha'xax sve'elik
o' cha'xol* svoyike ja' li kame-
yoe, chcha'xax sve'el, pe mu'yuk

11:2 *O «chonbolometik ti ta lumtik
chch'i». **11:3-7** *O «cha'jet».

KAP. 10

a 1Ko 9:13

b Le 9:3,15

c Le 6:25, 26
Ese 44:29

d Le 6:29, 30

e Le 9:8, 12

KAP. 11

f Dt 14:4-6
Ese 4:14

Kolumna 2

a Dt 14:7, 8

b Pr 30:26

c Is 65:4
Is 66:3,17

d Ech 10:14

e Dt 14:9,10

f Dt 14:3

g Job 39:27, 30

h Dt 14:12-19

cha'xol svoy. Ibaluk sba* xavilik.^a
5 Te xtok li damane,^b chcha'-
xax sve'el, pe mu'yuk cha'xol*
svoy. Ibaluk sba xavilik. **6** Jech
xtok, te oy li t'ule, chcha'xax sve-
el, pe mu'yuk cha'xol* svoy. Iba-
luk sba xavilik. **7** Jech li chi-
tom eke,^c lek cha'xol* li svoye,
pe mu'yuk chcha'xax sve'el. Iba-
luk sba xavilik. **8** Mu xatibeik
jutebuk sbek'tal li chonbolometik
taje xchi'uk mu xapikik li sbek'tal
ti chamem xae. Ibaluk sba xavi-
lik.^d

9 »Li'e ja' li k'usitik xu' xati'ik
ti kuxajtik ta vo'e: k'usiuk no'ox
ti oy xik' xchi'uk ti oy smik'ale,^e
mi te kuxul ta nab o ta uk'um.
Taje ja' no'ox xu' xati'ik.^e **10** Pe
k'usiuk no'ox ti mu'yuk xik' o mu'-
yuk smik'al* ti kuxajtik ta nab o
ta uk'ume, mi ja' li bik'tal cha-
nul vo'e o k'usiuk no'ox ti kuxaj-
tik ta vo'e, sk'an ibal sba xavi-
lik. **11** Ta melel, sk'an ibal sba
xavilik. Mu xatibeik jutebuk li
sbek'tale^f xchi'uk ibaluk me sba
xavilik li sbek'tal ti chamem xae.
12 Sk'an ibal sba xavilik skotol li
k'usi kuxajtik ta vo' ti mu'yuk xik'
xchi'uk ti mu'yuk smik'ale.*

13 »Li'e ja' li k'usitik kuxajtik
ti chvilik ta vinajet ti sk'an iba-
luk sba xavilike; mu stak' xati'ik,
yu'un ibalik sba: ja' li aguila,^g
li jtsakchoy aguila, li ik'al xu-
leme,^h **14** li tsajal milano mute
xchi'uk skotol li jeltos ik'al mila-
no mute, **15** skotol li jeltos joj
mute, **16** li avestruse, li kux-
kuxe,* li gaviota mute, skotol li
jeltos xike, **17** li ch'in kux-
kuxe,* li xpech'al nabe, li kuxkux
ti natik xchikine, **18** li sisne
mute, li pelikano mute, li xule-
me, **19** li sigüenya mute, skotol
li jeltos garsae, li abubiya mute

11:4 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **11:5** ^aLi
damane xko'olajtik k'ucha'al t'ul ti ta
ch'entikaltik nakale. **11:9, 12** *O «xva-
ruxale; smerioale; solile». **11:10** *O
«xvaruxal; smerioal; solil». **11:16, 17**
*O «xkuje».

xchi'uk li sots'e. **20** Skotol li bik'tal chonetik ti oy xik'ik, pe ti chanavike sk'an ibal sba xavilik.

21 »Li ta bik'tal chonetik ti oy xik'ik, pe ti chanavike ja' no'ox xu' xati'ik li bu natik yakan ti xp'itla-jet chanavik ta balumile. **22** Li k'usitik xu' xati'ike ja' li'e: li jeltos k'lubetik ti buyuk xbatike, li yan k'lubetik ti stak' ono'ox ti'e-le,^a li chiletike xchi'uk li p'ilixetike.* **23** Skotol li yan bik'tal chonetik ti oy xik'ik, pe ti chanavike sk'an ibaluk sba xavilik. **24** Ibal sba chakomik yu'un li k'usitik taje. Buch'uuk no'ox ti tsta ta tijbel li sbek'tal ti chamem xae ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'a-k'ale.^b **25** Li buch'u chich'be batel sbek'tal ti chamem xae sk'an xchuk' li sk'u' spok'e;^c ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.

26 »K'usiuk no'ox chonbolomal ti cha'xol* svoye, pe ti mu'yuk ch'akal lek li svoye xchi'uk ti mu sna' xcha'xax sve'ele sk'an ibaluk sba xavilik. Buch'uuk no'ox ti tsta ta tijbel li sbek'tale ibal sba chkom.^d **27** Ta skotol li k'usitik kuxajtik ti oy chanib yakane, ja' ibaluk sba xavilik li k'usitik kuxajtik ti ch'abal svoyike. Buch'uuk no'ox ti tsta ta tijbel li sbek'tal ti chamem xae ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'a-k'ale. **28** Li buch'u chich'be batel sbek'tal ti chamem xae sk'an xchuk' li sk'u' spok'e;^e ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^f Ibaluk sba xavilik.

29 »Li'e ja' li bik'tal chonetik ti kuxajtik ta balumil ti ibaluk sba xavilike: li jeltos ch'oetike,^g skotol li jeltos okotse, **30** li jekoe,* li muk'ta okotse, li salamandra chon ti chch'i ta vo'e, li

11:22 *O «saltamontetike; chiletike». 11:26 *O «cha'jet». 11:29 *Li ta ebreo k'ope ja' sk'oplal cha'tos ch'o. 11:30 *Xko'olaj k'ucha'al atos.

KAP. 11

a Mt 3:4
Mr 1:6

b Le 14:46, 47
Le 15:8
Le 17:15
Le 22:4-6

c Le 14:2, 8
Le 15:2, 5
Nu 19:10

d Dt 14:7, 8

e Le 17:15, 16

f Le 5:2

g Is 66:17

Kolumna 2

a Dt 14:19

b Le 11:24
Le 22:4, 5

c Le 15:12

d Le 11:23, 24
Nu 19:11, 16

okots ti chch'i ta ji'tike* xchi'uk li kamaleone. **31** Ibaluk me sba xavilik^a li bik'tal chonetik taje. Buch'uuk no'ox ti tsta ta tijbel li sbek'tal ti chamem xae ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^b

32 »Mi oy cham jkotuk li chonetik taje xchi'uk mi te kajal k'ot ta sba k'usiuk no'ox ti pasbil ta te'e, ta jlikuk k'u'il pok'il, ta jlikuk nukul o ta jtuch'uk ch'ixal k'u'ile,* ibal me sba chkom. Skotol ti k'usi chich' tunesele sk'an xich' ts'ajel ta vo' xchi'uk ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, ja' to jech xu' sak ta xkom. **33** Yan mi te p'aj* ta yut lumal p'ine, ak'o yich' vok'el xchi'uk ibal sba chkom^c li k'usitik te tik'il ta yute.

34 Skotol li k'usitik stak' lajesel ti tskap sba xchi'uk li ya'lel lumal p'in taje ibal me sba chkom ek. Jech xtok, k'usiuk no'ox ti stak' uch'el ti te ts'anal ta p'ine ibal sba chkom. **35** Ibal me sba chkom ti bu kajal chk'ot li sbek'tal ti chamem xae ak'o mi orno o mi yav k'ok' ti bik'it no'oxe, sk'an me xich' lilinel. Ibalik sba xchi'uk jech-o ibal sba sk'an xavilik. **36** Ja' no'ox mu'yuk ibal sba chkom li sat vo'e* xchi'uk li poso ti bu ts'ts'an sba vo'e, pe buch'uuk no'ox ti tsta ta tijbel li sbek'tal ti chamem xae ibal sba chkom. **37** Mi te kajal chk'ot li sbek'talik ta sbek' sat ts'unobil ti chich' xa ts'unele, mu'yuk me tsok. **38** Pe mi laj xa ox yich' ak'bel ya'lel li sbek' ts'unobile xchi'uk mi te k'ot jtuch'uk li sbek'tal ta sbae, ibal me sba chkom ta atojolalik li sbek' ts'unobile.

39 »Mi cham jkotuk chonbolom ti nopem xava'iik sti'ele, ibal sba chkom li buch'u tspike, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^d **40** Bu-

11:30 *O «yi'tike». 11:32 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. 11:33 *O «ts'uj». 11:36 *O «nio'e».

ch'uuk no'ox ti tstibe li sbek'tale sk'an xchuk' li sk'u' spok'e, ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^a Jech xtok, mi oy buch'u laj yich'-be batel li sbek'tale, sk'an xchuk' li sk'u' spok'e, ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **41** Ibal sba^b skotol li bik'tal chonetik ta balumile, mu stak' ti'el. **42** Mu me xati'ik jkotuk chon ti xkilet chana- nav ta lumtike, mi jkotuk k'usi kuxul ti chanib yakane mi ja'uk bik'tal chonetik ta balumil ti ep yokike, yu'un ibalik sba.^c **43** Mu me xasokes abaik ta skoj jkotuk bik'tal chon, jech xtok, mu me xavik'ubtas abaik ti jech ibal xa aba chakomik yu'une.^d **44** Ta skoj ti vo'on Jeova Diosun avu'uni- ke,^e sk'an xach'ultajes abaik sventa ch'ul xak'otik,^f yu'un ch'u- lun li vo'on^g eke. Jech oxal, sk'an xak'el abaik sventa mu ibaluk sba xak'otik ta skoj jkotuk bik'- tal chon ti kuxajtik ta balumile. **45** Vo'on Jeovaun, vo'on la jlok'esoxuk tael ta yosilal Ejipto sventa xik'ot ta Adiosik,^h sk'an me ch'ulukoxuk,ⁱ yu'un ch'ulun li vo'one.^j

46 »Taje ja' smantalil li chon- bolometike, li k'usitik kuxajtik ti chvilik ta vinajele, skotol li k'us- itik kuxajtik ta vo'e xchi'uk skotol li bik'tal chonetik ti tsojesik li balumile. **47** Ja' sventa xich' na'el ti butik ibal sbae xchi'uk ti butik mu'yuk ibal sbae, ti bu- tik stak' ti'el li k'usitik kuxajtike xchi'uk ti butik mu stak' ti'ele».^k

12 Xi to albat yu'un Jeova li j-israeletike: «Mi la xchi'in yol ju- nuk antse xchi'uk mi kerem vok' li yole, vukub k'ak'al ibal sba* chkom, ja' jech chopol chkom jech k'ucha'al k'alal chil xchame- le.^l **3** Mi lok' xa ox vaxakib k'a- k'ale, ta xich' sirkunsision*^m li

12:2 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **12:3** *K'elo Glosario, *sirkunsision*.

KAP. 11

a Le 17:15
Le 22:3, 8
Dt 14:21
Ese 4:14
Ese 44:31

b Le 11:21

c Dt 14:3

d Le 20:25

e Eks 20:2

f Eks 19:6
Le 19:2
Dt 14:2
1Te 4:7

g 1Pe 1:15, 16
Ap 4:8

h Eks 6:7
Eks 29:46
Os 11:1

i Eks 22:31
Nu 15:40
Dt 7:6

j Le 20:7, 26
Jos 24:19
1Sa 2:2

k Le 20:25
Ese 44:23

KAP. 12

l Le 15:19

m Je 17:12
Je 21:4
Lu 1:59
Lu 2:21, 22
Jn 7:22

Kolumna 2

a Le 1:10

b Le 1:14
Le 5:7
Le 14:21, 22
Lu 2:24

KAP. 13

c Nu 12:10, 12
2Kr 26:19
Mt 8:3

sjol sk'unil yole. **4** Li antse jech to chchabi sba 33 k'ak'al sventa sakubtas sba ta skoj ti mal xchi'- ch'ele. Jech xtok, mu me stak' spik li k'usitik ch'ule mi ja'uk xu' x-och li bu ch'ule, ja' to mi ts'a- ki yu'un ti jayib k'ak'al tslekubtas sbae.

5 »Mi tseb vok' li yole, 14 k'a- k'al ibal sba chkom, ja' jech chkom jech k'ucha'al k'alal chil xchamele. Li antse jech to chcha- bi sba 66 k'ak'al sventa sakub- tas sba ta skoj ti mal xch'ich'ele.

6 Mi ts'aki yu'un ti jayib k'ak'al tslekubtas sba ta skoj ti vok' ske- rem o stsebe, ak'o yik' tael jko- tuk ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oje sventa xk'ot ta chik'- bil matanal^a xchi'uk ak'o yik' ta- lel jkotuk ch'iom paloma o jko- tuk tortola* sventa xich' ak'el ta matanal sventa mulil. Ak'o yik'- be tael pale ta yochebal karpana sventa tsobobbail. **7** Li palee ak'o yak' ta yeloval Jeova sven- ta sta perton li antse, va'un lek xa chkom ak'o mi mal xch'ich'el li antse. Taje ja' smantalil ti k'alal chvok' skerem o stseb jun antse. **8** Yan mi mu xlok'-o stojol yu'un sventa jkotuk chije, ak'o yik' ta- lel cha'kotuk tortola* o cha'ko- tuk ch'iom paloma.^b Li jkote ja' ch'ot ta chik'bil matanal, li jkote ja' ch'ot ta matanal sventa mulil. Li palee chak' ta matanal sventa sta perton li antse, va'un lek xa chkom».

13 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moises xchi'uk Aarone: **2** «Mi oy junuk krixchano ti tsi- tub snukulil sbek'tal, takijem syayijemal o ti oy xchinal ti xu' van ja' lepra*^c ta snukuliile, ak'o

12:6, 8 *O «puruvok». **13:2** *Li jp'el k'op ta ebreo ti chich' jelubtasel k'ucha'- al «leprae» ep tajak k'usi sk'an xal xchi'- uk te smakojbe sk'oplal ep ta tos chamel ti lek xch'amaj o tsp'asuj ta yan bek'ta- lile. Jech xtok, xu' van ja' sk'oplal cha- meletik ti chich' tael ta k'u'il pok'iletik xchi'uk ta naetike. K'elo Glosario, *lepra*.

yich' ik'el batel ta stojolal pale Aaron o ta stojolal junuk xni-ch'on ti ja' pale eke.^a **3** Va'un, li palee tsk'elbe lek li syayijemal snukulile. Mi sakubema xa stotsil ti bu yayijeme xchi'uk mi xvinaj ti ch'emp'ujem xa ochel li ta snukulile, ja' xa lepra. Tsk'el lek li palee, va'un chak' ta na'el ti ibal sbae.* **4** Pe mi sak li xchinal snukulile xchi'uk mi xvinaj ti mu'yuk ch'emp'ujem ochel li ta snukulile xchi'uk mi mu'yuk to sak li stotsile, li palee chch'ak lok'el vukub k'ak'al^b ta stojolal li yantike. **5** Li palee tsk'el lek ta svukubal k'ak'al, mi laj yak' venta ti staoj-o yav yileluk li syayijemale xchi'uk ti mu'yuk to epajem batel ta snukulile, li palee chch'ak lok'el yan vukub k'ak'al ta stojolal li yantike.

6 »Li palee tsk'el lek yan velta li ta svukubal k'ak'ale. Mi laj yak' venta ti chch'ay xa batele xchi'uk ti mu'yuk bu epajem batel ta snukulile, chak' ta na'el ti mu'yuk ibal sbae;^c ja' no'ox takijem yayijemal. Va'un, sk'an xchuk' sk'u' spok' li vinike xchi'uk mu'yuk ibal sba chkom. **7** Pe mi epaj to batel ta snukulil li takijem yayijemal* k'alal k'elat xa ox yu'un pale xchi'uk ti albat xa ox ti lek kome, sk'an xbat yak' sba ta ilel yan velta^d ta stojolal li palee. **8** Tsk'el lek li palee, mi laj yak' venta ti epaj xa batel ta snukulil li takijem yayijemale, chak' ta na'el ti ibal sbae, ja' xa lepra.^d

9 »Mi tsakat ta lepra li jun krixchanoe, sk'an ik'el batel ta stojolal pale, **10** va'un tsk'el lek li palee.^e Mi sak li sitemal snukulile, mi sak li stotsile xchi'uk mi lek kuxul xvinaj li syayijemal^f sitemale, **11** ja' xa tsatsal lepra ta snukulil. Li palee chak' ta na'el ti ibal sbae. Mu xa persauk xich' ch'akel lok'el ta stojolal yantik,^g yu'un ibal xa sba. **12** Pe mi lok'

13:3 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **13:7** *O «chamele». ^aO «ta xchibal velta».

KAP. 13

- a Dt 24:8
Ese 44:23
Mal 2:7
Lu 17:14
 - b Le 13:50
Le 14:38
Nu 12:15
 - c Mt 8:4
Mr 1:44
Lu 5:14
Lu 17:14
 - d Le 13:15, 25,
30, 42
Nu 12:10, 12
 - e Le 13:3
 - f Le 13:24, 25
 - g Le 13:4
- Kolumna 2
- a Dt 24:8
 - b Le 13:8
 - c Lu 5:14
Lu 17:14
 - d Ese 44:23
 - e Le 13:4, 50
Le 14:38
Nu 12:15
 - f Mt 8:4
Mr 1:44
Lu 5:14
Lu 17:14

ta sjunul sbek'tal krixchano li leprae, mi pixil kom ta lepra yakan k'alal to ta sjole, ja' ti bu to k'alal sta ta k'elel li palee, **13** mi laj xa ox sk'el lek li palee xchi'uk mi laj yil ti noj xa ta sjunul sbek'tal li leprae, chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sbae,* yu'un sak takijem xa kom li leprae, va'un mu'yuk ibal sba chkom. **14** Pe mi lek kuxul xvinaj syayijemal li ta sbek'tale, ibal sba chkom. **15** Mi laj yil pale ti lek kuxul xvinaj li syayijemale, chak' ta na'el ti ibal sbae.^a Ibal sba li syayijemale. Ja' lepra.^b **16** Pe mi cha'sakub li bu lek kuxul syayijemal xvinaje, chbat sk'el li palee. **17** Tsk'el lek li palee,^c mi cha'sakubem li syayijemale, chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sba li krixchano ti oy xchamele. Mu'yuk ibal sba chkom.

18 »Mi oy buch'u chi' k'a'emal chin ta snukulile xchi'uk mi kole, **19** pe mi k'un to situb ti bu to'ox lok' li k'a'emal chine xchi'uk mi sak ta k'elele o mi pas ta chin ti saklep'anik xchi'uk mi tsojtsojtik sbae, sk'an xbat yak' sba ta ilel ta stojolal li palee. **20** Tsk'el lek li palee.^d Mi laj yak' venta ti ch'emp'ujem xa ochel li ta snukulile xchi'uk ti sak xa li stotsile, li palee sk'an xak' ta na'el ti ibal sbae. Ja' lepra ti k'usi lok' li ta sk'a'emal chine. **21** Pe mi la sk'el lek li palee, mi laj yak' venta ti mu'yuk sakubem li stotsile, ti mu'yuk ch'emp'ujem ochel li ta snukulile xchi'uk ti yantik xa xch'ay batel yilele, li palee chch'ak lok'el vukub k'ak'al^e ta stojolal li yantike. **22** Mi lek xvinaj ti yantik xa x-epaj batel ta snukulile, li palee chak' ta na'el ti ibal sbae. Ja' xa lepra. **23** Pe mi mu'yuk x-epaj batel li xchinal, ja' no'ox sitemal li sk'a'emal chine, li palee chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sbae.^f

13:13 *O «mu xa xch'amaj o ti mu xa sp'asuj ta yan li xchamele».

24 »Mi oy buch'u la xchik' sba, pe ti chinajtik xvinaj li yav sk'ak'emale xchi'uk ti saklep'anik xchi'uk ti tsojtsojtik sbae o mi saklo'an xvinaje, **25** tsk'el lek li palee. Mi sakubem xa tsotsil li xchinal ti bu k'ak'eme xchi'uk mi xvinaj ti ch'emp'ujem xa ochel li ta snukulile, ja' xa lepra ti te lok' ta sk'ak'emale, va'un li palee chak' ta na'el ti ibal sbae. Ja' xa lepra. **26** Pe mi la sk'el lek li palee, mi laj yak' venta ti mu'yuk sakubem li tsotsil ta xchinale, mi mu'yuk ch'emp'ujem ochel li ta snukulile xchi'uk mi chch'ay xa batele, li palee chch'ak lok'el vukub k'ak'al^a ta stojolal li yantike. **27** Li palee tsk'el lek li ta svukubal k'ak'ale, mi laj yil ti yantik xa x-epaj batel ta snukulile, chak' ta na'el ti ibal sbae. Ja' xa lepra. **28** Pe mi mu'yuk x-epaj batel ta snukulil li xchinale xchi'uk ti chch'ay xa batele, ja' no'ox sitemal li sk'ak'emale, li palee chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sbae, yu'un ja' no'ox sitemal sk'a-k'emal.

29 »K'alal jun vinik o jun ants chlik jtosuk xchamel ta sjol o ta skolome, **30** li palee tsk'el lek li chamele.^b Mi xvinaj ti ch'emp'ujem xa ochel li ta snukulile, mi k'anubem xchi'uk jich'ilik xa li tsotsile, li palee chak' ta na'el ti ibal sbae, ja' xchamel snukulil sjol o xchamel skolom. Ja' lepra ta sjol o ta skolom. **31** Mi laj yak' venta pale ti mu'yuk ch'emp'ujem ochel ta snukulile xchi'uk mi mu'yuk ik' li tsotsile, li palee chch'ak lok'el vukub k'ak'al^c ta stojolal yantik li buch'u ipe. **32** Li palee tsk'el lek ta svukubal k'ak'al li chamele, mi mu'yuk to epajem batele, mi mu'yuk to k'anubem jp'ejuk li tsotsile xchi'uk xvinaj ti mu'yuk to ch'emp'ujem ochel ta snukulil li xchamele, **33** sk'an slok' tsotsil sjol o tsotsil skolom li buch'u ipe, pe ja' mu'yuk tslok'be tsotsil ti bu ipe. Li pale une chch'ak lok'el vu-

KAP. 13

a Le 13:4, 50

Le 14:38

Nu 12:15

b Dt 24:8

Mal 2:7

c Le 13:4, 50

Le 14:38

Nu 12:15

Kolumna 2

a Mt 8:4

Mr 1:44

Lu 5:14

Lu 17:14

b Le 13:2

kub k'ak'al ta stojolal yantik li buch'u ipe.

34 »Li palee tsk'el lek yan vel-ta ta svukubal k'ak'al li bu ipe, mi mu'yuk to pukem batel ta sbek'tal li xchamel snukulil sjol o li xchamel skolome xchi'uk mi xvinaj ti mu'yuk to ch'emp'ujem ochel ta snukulil li xchamele, li palee chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sbae. Li buch'u ipe sk'an xchuk' li sk'u' spok'e, va'un mu'yuk xa ibal sba chkom. **35** Yan mi lek xvinaj ti pukem xa batel ta sbek'tal ak'o mi albat xa ox yu'un pale ti mu'yuk xa ox ibal sbae, **36** chk'elat lek yu'un li pale xtoke, mi laj yil ti pukem xa batel li xchamele, mu xa persauk tsk'el-be mi k'on li tsotsile; ibal xa sba li krixchano taje. **37** Pe mi laj yich' ilel ti mu'yuk pukem batel li xchamel k'alal laj yich' k'elel leke xchi'uk ti ik' xa ch'i talel li tsotsile, kol xa li jchamele. Mu'yuk xa ibal sba, li palee chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sbae.^a

38 »Mi oy jun vinik o jun ants ti chch'i chin ta snukulile* xchi'uk mi sakik li xchinale, **39** tsk'el lek li palee.^b Mi sakvayanik li chin ta snukulile, ja' jtos chin ti mu'yuk k'usi chopol tspas ti te ch'i ta snukulile. Mu'yuk ibal sba li krixchano taje.

40 »Mi oy jun vinik ti chtul tsotsil sjol xchi'uk mi t'axjol chkome, mu'yuk ibal sba. **41** Mi ja' no'ox chtul tsotsil li stibae xchi'uk mi t'axal kom li stibae, mu'yuk ibal sba. **42** Pe mi chlik yayijuk li snukulil sjol o li snukulil stiba ti bu t'axal kome ti saklep'anik xchi'uk ti tsojtsojtik sbae, ja' lepra yakal chch'i ta snukulil sjol o ta snukulil stiba ti bu t'axal kome. **43** Tsk'el lek li palee. Mi laj yak' venta ti saklep'anik xchi'uk ti tsojtsojtik sba li sitemal snukulil sjol o li snukulil stibae xchi'uk mi lepra xa yilel li ta snukulile, **44** tsakbil ta lepra

13:38 *Literal «snukulil sbek'tale».

un bi. Ibal me sba, li palee chak' ta na'el ti ibal sba chkom ta skoj li chamel ta sjole. **45** Li buch'u tsakbil ta leprae sk'an sli' ta jatel li sk'u' spok'e, sk'an xak' chi'uk xchi'uk xchi'et'p'uj li sjole xchi'uk sk'an xpix li yisime. Va'un, xi sk'an x-avane: «Ibal jba, ibal jba!». **46** Jech-o ibal sba chkom ti k'u sjalil ip ta leprae. Ta skoj ti ibal sbae, sk'an stuk ak'o bat nakiuk ta spat ti bu oy li karpanae-tike.^a

47 »Mi ch'amaj ta jlikuk k'u'il pok'il li leprae; mi ch'amaj ta jlikuk k'u'il pok'il pasbil ta tsots[#] o ta linee, **48** mi ja' te k'ot ta snaul li k'u'il pok'il pasbil ta lino o ta tsots[#] o mi te k'ot ta jlikuk nukul o ta k'usiuk no'ox pasbil ta nukule **49** xchi'uk mi k'onk'ontik sba xyaxal o tsojtsoj-tik sba xvinaj li chamel k'ot ta k'u'il pok'il, ta jlikuk nukul, ta snaul jolobil* o ta k'usiuk no'ox ti pasbil ta nukule, ja' xa lepra xchi'uk sk'an xich' ak'bel yil li palee. **50** Li palee tskel lek li chamele, va'un chch'ak lok'el vukub k'ak'al^b li k'usi xkuchoj chamele. **51** Mi la sk'el lek ta svukubal k'ak'al li chamele xchi'uk mi laj yil ti pukem xa batel ta k'u'il pok'ile, ta snaul jolobil* o ta jlikuk nukule (mu ventauk k'usi chich'-o tunesel li nukule), ja' chopol lepra xchi'uk ibal sba.^c **52** Ta skoj ti ja' chopol leprae, sk'an xchik' ta k'ok' li k'u'il pok'ile, li snaul jolobil* ti pasbil ta tsots[#] o ta lino o k'usiuk no'ox pasbil ta nukul ti xkuchoj leprae. Sk'an chikel ta k'ok'.

53 »Mi la sk'el lek li palee xchi'uk mi laj yak' venta ti mu'yuk pukem batel li chamel ta k'u'il pok'ile o ta k'usiuk no'ox ti pasbil ta nukule, **54** li palee chal mantal ti ak'o yich' chuk'el li k'u'il pok'il ti xkuchoj chame-

13:47, 48, 52, 59 [#]Taje ja' tsotsil chij o tsotsil yan chonbolometik. 13:49, 51, 52, 58, 59 *O «jalobil».

KAP. 13
a Nu 5:2
Nu 12:14
2Re 7:3
2Kr 26:20, 21

b Le 13:4
Le 14:38
Nu 12:15

c Le 14:44, 45

Kolumna 2

a Le 13:52

KAP. 14

b Le 13:2
Mt 8:4
Mr 1:44
Lu 5:14
Lu 17:14

c Le 14:49-53
Nu 19:6, 9
SI 51:7

le, va'un chch'ak to lok'el yan vukub k'ak'al. **55** Mi laj xa ox yich' chuk'el lek li k'u'il pok'il ti xkuchoj chamele, sk'an sk'el lek li palee. Mi te-o xvinaj li chamele ak'o mi mu'yuk to pukem batel, ibal sba. Sk'an xachik' ta k'ok', yu'un sok xa ta skoj li chamele ak'o mi ja' no'ox ta spat o ta yut.

56 »Mi la sk'el lek li palee xchi'uk mi laj yak' venta ti chch'ay xa batel ti k'alal laj xa ox yich' chuk'el leke, chtuch' lok'el ti bu oy xchamel li pok'e, li nukule o li snaul jolobile.* **57** Yan mi oy to bu jotukal vinaj li chamel ta pok'e o ta k'usiuk no'ox ti pasbil ta nukule, yakal to ta polel un bi. Mi jeche, sk'an xachik' ta k'ok'^a k'usiuk no'ox ti xkuchoj li chamele. **58** Pe mi ch'ay xa batel li chamel ta k'u'il pok'il, ta snaul jolobil* o ta k'usiuk no'ox ti pasbil ta nukul k'alal la achuk'e, sk'an xich' chuk'el yan velta sventa mu xa ibaluk sba xkom.

59 »Taje ja' smantalil li lepra chamel ta jlik k'u'il pok'il ti pasbil ta tsots[#] o ta linee o mi te lok' ta snaul jolobil* o ta k'usiuk no'ox ti pasbil ta nukul sventa xich' na'el mi ibal sba o mi mu'yuk ibal sba».

14 Xi to albat yu'un Jeova li Moises: **2** «Li'e ja' li mantal k'alal chich' k'elel yu'un pale^b mi sak xa li buch'u tsakbil ta leprae.* **3** li palee chlok' batel ti bu spasoj skarpanaie sventa chbat sk'el lek. Mi kolek xa li buch'u tsakbil ta leprae, **4** li palee chalbe mantal ti ak'o yik' talelel cha'kotuk mut ti mu'yuk ibal sbae,* ak'o yich' talelel sedro te', kuxul tsajal pok' xchi'uk isopo,[#] taje ja' sventa sakubtas sba.^c **5** Li palee chal mantal ti ak'o yich' milel li ba'yel mute, te ak'o smilik ta jun lumal p'in ti oy ya'el ti lupbil tal ta sat vo'e.*

13:56 *O «jalobile». 14:2 *K'elo Glosario, lepra. 14:4 *K'elo Glosario, ibal sba. *K'elo Glosario, isopo. 14:5 *O «nio'e».

6 Ak'o stsak li yan kuxul mute, ak'o yich' talel xchi'uk li sedro te'e, li kuxul tsajal pok'e xchi'uk li isopoe. Ak'o sts'aj skotol ta xch'ich'el li mut ti laj yich' milel ta lumal p'in ti oy ya'el ti lupbil tal ta sat vo'e.* 7 Vukub velta tsvijbe ta sba li buch'u tslekubtas sba ta skoj leprae, va'un chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sbae, mi laje, tskolta batel ta osiltik^a li kuxul mute.

8 »Li buch'u tslekubtas sbae sk'an xchuk' li sk'u' spok'e, sk'an slok' skotol li stsotsil sbek'tale xchi'uk li stsotsil sjole xchi'uk sk'an spok sba ta vo', va'un jech mu'yuk xa ibal sba chkom. Ta ts'akale, xu' xa x-och batel ti bu spaso^j skarpana^{ik}, ja' no'oxe mu to xu' x-och vukub k'ak'al li ta skarpanae. 9 Li ta svukubal k'ak'ale, sk'an slok' li stsotsil sjole, li yisim ta skolome xchi'uk li smotsobe. Mi laj xa ox slok' skotol li stsotsile, ak'o xchuk' li sk'u' spok'e xchi'uk ak'o spok sba ta vo', va'un jech mu'yuk xa ibal sba chkom.

10 »Li ta xvaxakibal k'ak'ale, ak'o stsak talel cha'kotuk ch'iom tot chij ti mu'yuk ipe* xchi'uk jkot me' chij^b ti jun to jabil yich'oj xchi'uk ti mu'yuk ipe, jech xtok, ak'o yich' talel oxvok' ta lajunvok' jun efa[#] arina ti lek nin ti kapbil ta aseite ti chk'ot ta matanal sat ts'unobiletike^c xchi'uk ak'o yich' talel jun log^a aseite.^d 11 Li pale ti chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sba li buch'u yakal tslekubtas sbae ak'o yik' talel ta yeloval Jeova xchi'uk li matanaletike. Te ak'o yak' ta yochebal karpana sventa tsobobail. 12 Li palee tstsak li ba'el ch'iom tot chije yo' xak' ta matanal sventa sk'anel perton,^e te

14:6 *O «nio'e». 14:10 *O «mu'yuk xchopolile». #Li oxvok' ta lajunvok' jun efae ja' 6.6 litro. K'elo Apendise B14. ^aLi jun log aseitee ja' 0.31 litro. K'elo Apendise B14.

KAP. 14

a Le 16:22

b Le 4:32

c Le 2:1

d Mr 1:44

e Le 6:6

Kolumna 2

a Le 14:21, 24

b Le 1:10, 11
Le 4:3, 4c Le 2:3
Le 7:7
1Ko 9:13
1Ko 10:18

d Le 6:25

e Le 14:10

f Le 6:7
1Jn 1:7
1Jn 2:1, 2

g Le 5:6

h Le 2:1
Le 14:10
Nu 15:4

i Mt 8:4

j Le 14:9
Mr 1:44
Lu 5:14
Lu 17:14

jmoj chak' xchi'uk li jun log aseitee. Tsyeyilan ta jujujot sventa xk'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeova.^a 13 Li ch'iom tot chije te tsmil ti bu ono'ox chich' milel^b li matanal sventa mulile xchi'uk li chik'bil matanale, ja' xkaltik, li bu ch'ule. Jech ta spas, yu'un li matanal sventa sk'anel pertone ja' yu'un li pale^c jech k'ucha'al ja' yu'un li matanal sventa mulile. Toj ech' xa no'ox ch'ul.^d

14 »Li palee tstsakbe jutebuk xch'ich'el li matanal sventa sk'anel pertone, tsbonbe ta svelvelul sbats'ichikin li buch'u yakal tslekubtas sbae, tsbonbe ta sme' sbats'ik'ob xchi'uk ta sme' sbats'i-ok. 15 Jech xtok, li palee tstsak jutuk li jun log aseitee^e xchi'uk tsmal ta yut sts'etk'ob.* 16 Li pale une tsts'aj sni' sbats'ik'ob li ta aseite ti xch'amoj ta sts'etk'obe,* va'un vukub velta tsvij batel ta sni' sk'ob jutebuk ta yeloval Jeova. 17 Li skomenal* aseite ta yut sk'ob li palee ak'o sbonbe ta svelvelul sbats'ichikin li buch'u yakal tslekubtas sbae, ta sme' sbats'ik'ob xchi'uk ta sme' sbats'i-ok. Ja' te ak'o sbonbe ti bu xa ono'ox bonbil ta xch'ich'el matanal sventa sk'anel pertone. 18 Li aseite ti kom to ta yut sk'ob li palee ta sbonbe ta sjol li buch'u yakal tslekubtas sbae. Ja' jech sk'an spas li palee sventa x-ak'bat perton yu'un Jeova^f li buch'u yakal tslekubtas sbae.

19 »Li palee tsmil li matanal sventa mulile^g yo' sta perton li buch'u yakal tslekubtas sbae, mi laje, tsmil li chik'bil matanale. 20 Li palee te chak' ta skajleb matanal li chik'bil matanale xchi'uk li matanal sat ts'unobiletike,^h va'un tsta pertonⁱ li buch'u yakal tslekubtas sbae xchi'uk mu'yuk xa ibal sba chkom.^j

14:15 *O «surtok'ob». 14:16 *O «surtok'obe». 14:17 *O «skomelal».

21 »Pe mi povree xchi'uk mi mu xlok'-o stojol yu'une, sk'an xik' talel jkotuk ch'iom tot chij ti chk'ot ta matanal sventa sk'anel pertone. Chk'ot ta yebil matanal sventa sta perton li buch'u yakal tslekubtas sbae. Jech xtok, ak'o yich' talel jvok' ta lajunvok' li jun efa* arina ti lek nin ti kapbil ta aseite sventa xk'ot ta matanal sat ts'unobil, ak'o yich' talel xtok jun log aseite **22** xchi'uk cha'kot tortola* o cha'kot ch'iom paloma, ja' ti k'u yepal xlok'-o yu'une. Li jkote ja' chk'ot ta matanal sventa mulil, li jkote ja' chk'ot ta chik'bil matanal.^a **23** Li ta xvaxakibal k'ak'ale,^b chich'be talel pale sventa xich' k'elel mi sak xa chkom. Te ak'o yich'be talel ta yochebal karpana sventa tsobobail ta yeloval Jeova.^c

24 »Li palee tstsak li ch'iom tot chij ti chich' ak'el ta matanal sventa sk'anel pertone^d xchi'uk li jun log aseitee. Tsyeyilan ta juujot sventa xk'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeova.^e **25** Li palee tsmil li ch'iom tot chij ti chich' ak'el ta matanal sventa sk'anel pertone, va'un tstsakbe jutebuk xch'ich'el li matanal sventa sk'anel pertone, tsbonbe ta svelvelul sbats'ichikin li buch'u yakal tslekubtas sbae, tsbonbe ta sme' sbats'ik'ob xchi'uk ta sme' sbats'i-ok.^f **26** Li palee tsmal ta yut sts'etk'ob*^g jutebuk li aseitee, **27** va'un li aseite ti xch'amoj ta sts'etk'obe* vukub velta tsvij batel jutebuk ta sni' sbats'ik'ob ta yeloval Jeova. **28** Li aseite ta yut sk'ob li palee ak'o sbonbe jutebuk ta svelvelul sbats'ichikin li buch'u yakal tslekubtas sbae, ak'o sbonbe ta sme' sbats'ik'ob xchi'uk ta sme' sbats'i-ok. Ja' te ak'o sbonbe ti bu xa ono'ox la sbonbe

14:21 *Li jvok' ta lajunvok' jun efae ja' 2.2 litro. K'elo Apendise B14. **14:22** *O «puruvok». **14:26** *O «surtok'ob». **14:27** *O «surtok'obe».

KAP. 14

a Le 1:14
Le 5:7
Le 12:8

b Le 15:13, 14

c Le 14:10, 11

d Le 6:6

e Le 14:12

f Le 14:14

g Le 14:15-18

Kolumna 2

a Le 12:8
Le 14:22

b Le 5:7

c Le 14:20

d Nu 35:10

e Je 17:8

f Dt 7:12, 15

g Le 13:4, 50
Nu 12:15

ta xch'ich'el matanal sventa sk'anel pertone. **29** Li aseite ti kom to ta yut sk'ob li palee ta sbonbe ta sjol li buch'u yakal tslekubtas sbae sventa x-ak'at ta perton yu'un Jeova li buch'u yakal tslekubtas sbae.

30 »Ak'o yak' jkotuk li tortolae* o jkotuk li ch'iom palomae, ja' ti k'u yepal xlok'-o yu'une,^a **31** ja' ti bu jtosukal oy yu'une, li jkote ja' chk'ot ta matanal sventa mulil, li jkote ja' sventa chik'bil matanal^b ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li matanal sat ts'unobiletike; li palee chak' ta matanal sventa sta perton li buch'u yakal tslekubtas sba ta yeloval Jeovae.^c

32 »Taje ja' li mantal sventa li buch'u tsakbil ta lepra ti mu xlok'-o yu'un ti k'u yepal chk'abat k'alal chak' sba ta lekubtasele».

33 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moises xchi'uk Aarone: **34** «Mi la-ochik li ta yosilal Kanaan' ti ja' chkak' avu'uninike* xchi'uk mi laj kak' permiso ti te chk'ot lepra^f ta jp'ejuk nae, **35** li jajval nae xi ak'o bat yalbe li palee: «Oy k'usi xvinaj li ta spak'bal jnae,* xko'olaj lepra yilel». **36** K'alal mu to ch-och batel li pale yo' tsk'el lek li chamele, ak'o yal mantal ti ak'o xokobtasik li nae sventa mu xal ti ibal sba skotol li k'usitik te oy ta nae; mi laj xa ox xokobtasik li nae, ch-och batel sventa chbat sk'el li nae. **37** Tsk'el lek ti bu k'ot li chamele, mi laj yil ti k'onk'ontik xyaxal o tsojtsojtik sba li ta pak'bal nae* xchi'uk mi ch'emp'ujem xa ochele, **38** li palee chlok' li ta yochebal nae xchi'uk tsbaj vukub k'ak'al^g li nae.

39 »Li palee tsut ta svukubal k'ak'al yo' sk'el lek li nae. Mi laj yil ti pukem xa ta spak'bal na* li

14:30 *O «puruvok». **14:35** *O «spak' jnae; sk'al jnae; xch'ut jnae». **14:37** *O «pak' nae; k'al nae; ch'ut nae». **14:39** *O «spak' na; sk'al na; xch'ut na».

chamele, **40** li palee chal mantal ti ak'o yich' pitsel lok'el li tonetik ti xkuchoj li chamele xchi'uk ak'o bat yich' jipel ta spat li lume, ja' ti bu ibal sbae. **41** Mi laje, ak'o yal mantal ti ak'o xjuxik lek li spak'bal yut nae.* Li spak' yut xchi'uk li smesklail ti laj yich' lok'esele ak'o yich' jipel ta spat li lume, ja' ti bu ibal sbae. **42** Va'un, ak'o stik'beik xk'exol li tonetik la slok'esike xchi'uk yan xa-o ak'o yak'beik li smesklaile, mi laje, ak'o yal mantal ti ak'o spasik ta parejo li spak'bal nae.*

43 »Pe mi sut to tal li chamel ta na ti k'alal laj xa ox yich' pitsel lok'el li tonetike, ti k'alal laj xa ox xjuxik lek li spak'bale* xchi'uk ti laj xa ox yich' pasel ta parejoe, **44** ch-och sk'el lek li palee. Mi laj yil ti pukem xa li ta nae, ja' chopol lepra.^a Va'un, ibal xa sba li nae. **45** Chal mantal ti ak'o yich' jinesel li nae —li stantake, li ste'eltake, li spak'bale* xchi'uk li smesklaile—, ak'o yich' ich'el batel ta spat li lume, ja' ti bu ibal sbae.^b **46** Mi oy buch'u ch-och li ta na k'alal ja'o bajbile,^c ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^d **47** Jech xtok, mi oy buch'u te chvay li ta nae sk'an me xchuk' li sk'u' spok'e xchi'uk sk'an xchuk' sk'u' spok' li buch'u te chve'e.

48 »Pe mi tal sk'el li palee xchi'uk mi laj yil ti mu'yuk pukem batel ta na li chamel k'alal pasbil xa ox ta parejo li spak'bale,* li palee chak' ta na'el ti mu'yuk xa ibal sba li nae, yu'un ch'ay xa batel li chamele. **49** Sventa xich' lekubtasel ta skoj ti ibal to'ox sba* li nae, li jajval nae ak'o yik' talel cha'kot mut, sedro te', kuxul tsajal pok' xchi'uk isopo.^e **50** Li ba'yel mute ak'o te smil ta jun lumal p'in ti oy ya'lel ti lupbil

14:41 *O «pak' na ta yute; k'al na ta yute; ch'ut na ta yute». **14:42, 43, 45, 48** *O «spak' nae; sk'al nae; xch'ut nae». **14:49, 52** *Literal «mulil».

KAP. 14

a Le 13:51

b Le 14:41

c Le 14:38

d Le 11:23-25

Le 15:8

Le 17:15

Le 22:4-6

e Le 14:3, 4

Nu 19:6, 7

Kolumna 2

a Le 14:6, 7

b Le 13:30

c Le 13:47

d Le 14:34

e Le 13:2

f Le 10:10

Ese 44:23

g Dt 24:8

KAP. 15

h Le 22:4

Nu 5:2

i Le 11:24, 25

Le 14:46, 47

Le 17:15

Le 22:6

tal ta sat vo'e.[#] **51** Ak'o stsak li sedro te'e, li isopoe, li kuxul tsajal pok'e xchi'uk li kuxul mute. Ak'o stsaj skotol ta xch'ich'el li mut ti laj yich' miliel ta lumal p'in ti oy ya'lel ti lupbil tal ta sat vo'e[#] xchi'uk vukub velta^a tsvijbe batel li nae. **52** Sventa xich' lekubtasel ta skoj ti ibal to'ox sba* li nae, ja' tstunes li xch'ich'el mute, li vo' lupbil tal ta sat vo'e,[#] li kuxul mute, li sedro te'e, li isopoe xchi'uk li kuxul tsajal pok'e. **53** Mi laje, tskolta batel ta spat lum ta osiltik li kuxul mute sventa sta perton li nae, va'un mu'yuk xa ibal sba chkom.

54 »Taje ja' li mantal k'alal oy buch'u tstsakat ta jtosuk leprae, chamel ta snukulil sjol o chamel ta skolom,^b **55** lepra ta jlik k'u'il pok'il^c o ta jpejuk na,^d **56** k'alal oy buch'u tsitub snukulil sbek'tale, takijem syayijemal o ti oy xchinale,^e **57** sventa xich' na'el mi oy k'usi ibal sba o mi mu'yuk.^f Taje ja' li mantal sventa leprae.^g

15 Xi to albatik yu'un Jeova li Moises xchi'uk Aarone: **2** «Xi xavalbeik li j-israletike: <Mi oy junuk vinik ti oy k'usi chlok' ta sk'unile,* ibal sba[#] chkom^h ta skoj li k'usi chlok' yu'une. **3** Ibal sba chkom ak'o mi chlok' li ta sk'unile o mi te makal chkom.

4 »Ibal me sba chkom li tem* ti ja' te chvay li buch'u oy k'usi chlok' yu'une xchi'uk ibal sba chkom xtok k'usiuk no'ox ti chchotlebine. **5** Mi oy buch'u tspikbe li steme,* sk'an me xchuk' li sk'u' spok'e, sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.ⁱ **6** Buch'uuk no'ox ti te chchoti ti te xa ech' chotluk li buch'u oy k'usi chlok' yu'une sk'an me xchuk' li sk'u' spok'e, sk'an

14:50-52 #O «nio'e». **15:2** *Literal «sbek'tale». #K'elo Glosario, *ibal sba*. **15:4** *O «vayebal». **15:5** *O «svayeb».

spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **7** Mi oy buch'u la stabe ta pikbel sbek'tal li buch'u oy k'usi chlok' yu'une, sk'an me xchuk' li sk'u' spok'e, sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **8** Li buch'u oy k'usi chlok' yu'une, mi la sta ta tubtael li buch'u leke, sk'an me xchuk' sk'u' spok' li buch'u laj yich' tubtaele, sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **9** Ibal me sba chkom yu'un montura mi te choti li buch'u oy k'usi chlok' yu'une. **10** Buch'uuk no'ox ti la sta ta pikel ti bu choti li buch'u oy k'usi chlok' yu'une ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. Jech xtok, buch'uuk no'ox ti chich' batel li k'usitik la xchotlebline sk'an me xchuk' li sk'u' spok'e, sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **11** Mi mu'yuk spokoj sk'ob li buch'u oy k'usi chlok' yu'une^a xchi'uk mi oy buch'u la sta ta pikele, sk'an me xchuk' sk'u' spok' li buch'u laj yich' pikele, sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **12** Mi la spik junuk lumal p'in li buch'u oy k'usi chlok' yu'une, ak'o yich' vok'el; yan mi ta te' pasbil li p'ine, ak'o yich' pokel ta vo'.^b

13 »Mi paj li k'usi chlok' yu'une xchi'uk mi mu'yuk xa ibal sbae, ak'o ech'uk vukub k'ak'al yo' slekubtas sbae. Mi laje, ak'o xchuk' li sk'u' spok'e xchi'uk ak'o spok sba ta vo' ti lupbil tal ta sat vo'e,* va'un lek xa chkom.^c **14** Li ta xvaxakibal k'ak'ale, ak'o stsak talele cha'kotuk tortola^o o cha'kotuk ch'iom paloma,^d ak'o yich' talele ta yeloval Jeova li ta yochebal karpana sventa tsobobaile, ak'o yak'be li palee. **15** Li

15:13 *O «nio'e». 15:14 *O «puruvok».

KAP. 15

a Le 15:2

b Le 11:32, 33

c Le 14:8

d Le 1:14

Kolumna 2

a Le 22:4

Dt 23:10, 11

b Eks 19:15

1Sa 21:5

c Le 12:2, 5

d Le 20:18

e Le 15:4-6

f Le 15:10

palee chak' ta matanal, li jkote ja' chk'ot ta matanal sventa mulil, li jkote ja' chk'ot ta chik'bil matanal. Ja' jech sk'an spas li palee sventa x-ak'at ta perton yu'un Jeova li buch'u oy k'usi chlok' yu'une.

16 »Mi lok' ya'lel sk'unil li jun vinike, sk'an spok ta vo' sjunul li sbek'tale xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^a **17** Sk'an xchuk' ta vo' k'usiuk k'u'il pok'il o jliuk nukul ti yatinoj li ya'lel sk'unil vinike xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.

18 »Mi lok' ya'lel sk'unil jun vinik k'alal ja'o chchi'in ta vayeel junuk antse, sk'an spok sba ta vo' xcha'vo'alik xchi'uk ibal sba chkomik ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^b

19 »Mi chil xchamel li jun antse, vukub k'ak'al^c ibal sba chkom. Buch'uuk no'ox ti tspik li antse ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^d **20** K'usiuk no'ox ti tsta-sin li buch'u chil xchamele ibal sba chkom. Jech xtok, ibal sba chkom^e skotol li k'usi chchotlebline. **21** Buch'uuk no'ox ti tspikbe stem* li buch'u chil xchamele sk'an me xchuk' li sk'u' spok'e, sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **22** Buch'uuk no'ox ti tsta ta pikel ti bu choti li antse sk'an me xchuk' li sk'u' spok'e, sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **23** Mi oy buch'u la spik li tem* o k'usiuk no'ox ti bu choti li antse, ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^f **24** Mi oy jun vinik chchi'in ta vayeel li ants ti chil xchamele xchi'uk mi laj yatinele xchamel li ants k'alal ja'o chchi'in ta vayeel, vukub k'ak'al ibal sba chkom li vini-

15:21 *O «svayeb». 15:23 *O «vayebal».

ke.^a Va'un, ibal sba chkom ti buyuk no'ox chvay li vinike.

25 »Mi ep xa ox k'ak'al^b chlok' xch'ich'el jun ants k'alal ma'uk to yorail chil xchamele^c o mi ja' chjalij ep k'ak'al li yorail chil xchamele, ibal sba chkom ti k'u sjalil chlok' xch'ich'ele jech k'u cha'al ibal sba chkom k'alal chil xchamele. **26** Li tem* ti bu chvay ti k'u sjalil chlok' xch'ich'ele jech ibal sba chkom jech k'u cha'al k'alal ja'o chil xchamele,^d jech xtok, k'usiuuk no'ox ti chchotlebin li antse jech ibal sba chkom jech k'u cha'al k'alal ja'o chil xchamele. **27** Buch'uuk no'ox ti tspik li k'usitik li xchotlebin li antse ibal sba chkom, ja' yu'un sk'an me xchuk' li sk'u spok'e, sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^e

28 »Mi paj xa ox li xch'ich'ele, ak'o ech'uk vukub k'ak'al, va'un lek xa chkom.^f **29** Li ta vxaxakibal k'ak'ale ak'o stsak talek cha'kotuk tortola* o cha'kotuk ch'iom paloma,^g ak'o yich'be talek pale ta yochebal karpana sventa tsobob-bail.^h **30** Li palee chak' ta matanal sventa mulil li jkote, li yane chak' ta chik'bil matanal. Ja' jech sk'an spas li palee sventa x-ak'at ta perton yu'un Jeova li ants ti chlok' xch'ich'elⁱ ti ibal sbae.

31 »Ti jech taje ja' sventa ch'akal oyikuk li j-israeletik ta stojolal li k'usitik ibal sbae sventa mu xchamik ta skoj ti tsoek-sik li axibalna ku'un ti te oy ta stojolalik' k'alal ja'o ibal sbaik.

32 »Taje ja' li mantal k'alal oy k'usi chlok' ta sk'unil li vinike, k'alal ibal sba chkom ta skoj ti chlok' ya'lel sk'unile,^k **33** k'alal chil xchamel li antse,^l k'alal oy k'usi chlok' ta sbek'tal^m li jun vinik o jun antse xchi'uk k'alal oy jun vinik chchi'in ta vayel jun ants ti ibal sbae».

15:26 *O «vayebal». 15:29 *O «puru-vok».

KAP. 15

a Le 18:19

Le 20:18

b Mt 9:20

Lu 8:43

c Le 15:19

d Le 15:21

e Le 15:22

f Le 15:13

g Le 1:14

h Le 15:14, 15

i Le 12:7

j Le 19:30

Nu 5:3

Nu 19:20

k Le 15:16

l Le 15:19

m Le 15:2, 25

Kolumna 2

KAP. 16

a Le 10:1, 2

b Nu 4:19, 20

c Le 23:27

d Eks 40:21

Ebr 6:19

Ebr 9:3, 7

e Eks 40:34

f Eks 25:22

g Le 4:3

h Le 1:3

i Eks 28:39

j Eks 28:42

k Eks 39:27, 29

l Eks 28:4

m Eks 28:2

n Eks 30:20

Ebr 10:22

o Ebr 7:27

p Ebr 5:1-3

q Pr 16:33

16 Li Jeovae la xchi'in ta lo'il Moises k'alal chamem xa ox li cha'vo' nrich'nab Aaron ta skoj ti nopajik batel ta stojolal Jeovae.^a **2** Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Sventa mu xcham^b li abankil Aarone, albo ti mu xu' x-och ta k'usiuuk no'ox ora li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kwarto^c ta yutil kortinae,^d li ta yeloval smak Kaxae, yu'un te chkak' jba ta ilel ta jvol tok*^e ta sba' smak li Kaxae.

3 »K'alal ch-och ta Bats'i Lekil Ch'ul Kwarto li Aarone, sk'an xik' talel jkotuk ch'iom tot vakax yo' xk'ot ta matanal sventa mulil^f xchi'uk jkotuk tot chij sventa chik'bil matanal.^g **4** Sk'an slap li ch'ul k'u'il' ta lino ti oy skua-droaltaxe xchi'uk li xk'ox vex' ta lino sventa smak li sbek'tale.* Jech xtok, ak'o sk'am ta xch'ut li chukil^k ta lineo xchi'uk ak'o yak' ta sjol li sts'ot jolil' ta lineo. Ja' ch'ul k'u'il pok'iletik,^m Pe ba'yuk ak'o spok sba ta vo',ⁿ va'un ak'o slap.

5 »Ak'o stsak cha'kotuk ch'iom tot tentsun ti ja' chak'ik li tsobobbail yu'un j-israeletik^o yo' xk'ot ta matanal sventa mulile xchi'uk ak'o stsak jkotuk tot chij sventa xk'ot ta chik'bil matanal.

6 »Va'un, li Aarone chik' talel li tot vakax yo' xak' ta matanal sventa smule, sventa sta perton^p stuk xchi'uk sventa sta perton li yuts' yalale.

7 »Ak'o yik' talel li cha'kot tentsune, te ak'o yak' ta yeloval Jeova ta yochebal karpana sventa tsobobbail. **8** Li Aarone ak'o yak' suerte ta stojolal li cha'kot tentsune yo' xich' na'el bu jkotukal chich' li Jeovae xchi'uk bu jkotukal chich' li Asasele.* **9** Li Aarone chak' ta matanal li tentsun ti ja' k'ot ta yu'un^q li Jeovae, ja' chak' ta matanal sventa mulil.

16:2 *Literal «jtel tok». 16:4 *O «sbek'tal ti t'anale». 16:8 *Ja' van sk'an xal «tentsun ti tsakch'ay batele».

10 Yan li tentsun ti ja' k'ot ta yu'un li Asasele kuxul sk'an ik'el tael ta yeloval Jeova sventa xich' tael perton, va'un chich' takbel batel Asasel ta takixokol balumil.^a

11 »Li Aarone chik' tael ta skajleb matanal li tot vakax sventa smule, sventa sta perton stuk xchi'uk sventa sta perton li yuts' yalale. Mi laje, tsmil li tot vakaxe yo' xk'ot ta matanal sventa li smul stuke.^b

12 »Va'un, ak'o stsak li xchik'obil pom^c ti oy yak'alil ti te oy ta skajleb matanal^d ta yeloval Jeovae xchi'uk ak'o stsak cha'jopuk ninal pom^e ti oy spurfumeale, ak'o yich' tael li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe.^f **13** Jech xtok, sventa mu xchame ak'o te xchik' li pom ta yeloval Jeovae,^g li xch'aillal* pome ta xpix sjunul li smak Kaxae.^h

14 »Ta stsakbe jutebuk xch'ichel' li tot vakaxe xchi'uk ta svij batel ta sni' sk'ob ta yeloval Kaxa li ta jot xokon ta stuk'il slok'eb k'ak'ale xchi'uk vukub velta ta svij ta sni' sk'ob jutebuk ch'ich' ta yelovalⁱ li Kaxae.

15 »Ta tsakale, ta smil li tentsun ti chtun ta matanal sventa mulile ti ja' sventa smul li jteklume.^k Va'un, chich'be ochel xch'ichel' li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe,^l jech tstunesbe k'ucha'al la stunesbe xch'ichel'^m li tot vakaxe; ak'o svij batel li ta yeloval Kaxae.

16 »Ak'o sakubtas li Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto ta skoj li k'usitik ibalik sba* tspas li j-israeletike, ta skoj ti mu xch'unik mantale xchi'uk ta skoj li smulike,ⁿ jech ak'o spas xtok ta stojolal li karpana sventa tsobobbail ti te oy ta stojolal li tsokesik ta skoj li k'usitik ibal sba tspasike.

17 »K'alal ja'o ch-och batel ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto li pale sventa smal li ch'ich' yo' sta per-

16:13 *O «xch'ayilal». **16:16** *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 16

- a Le 14:7, 53
Le 16:21, 22
Is 53:4
Ro 15:3
b Le 16:6
c Ebr 9:4
d Eks 40:29
Le 6:13
Nu 16:46
e Eks 30:34-36
Ap 5:8
Ap 8:3-5
f Le 16:2
Ebr 6:19
Ebr 10:19, 20
g Eks 25:22
2Re 19:15
h Eks 25:18, 21
Eks 34:29
1Kr 28:11
i Ebr 9:22
j Ro 3:25
Ebr 9:12
Ebr 9:24, 25
Ebr 10:4, 12
k Le 16:5
Ebr 2:17
Ebr 5:1-3
Ebr 9:26
1Jn 2:1, 2
l Ebr 6:19
Ebr 9:3, 7
Ebr 10:19, 20
m Le 17:11
n Ekl 7:20

Kolumna 2

- a Le 16:6
b Mr 10:45
Ebr 2:9
Ebr 7:27
Ebr 9:7, 12
Ap 1:5
c Eks 38:1
d Ebr 9:23
e Le 16:16
f Le 16:8, 10
g Is 53:5, 6
2Ko 5:21
h Sl 103:12
Ebr 13:12
i Is 53:12
Ef 1:7
Ebr 9:28
1Pe 2:24
1Jn 3:5
j Le 16:10
k Eks 30:20
l Eks 28:4
Le 8:7
m Le 16:3
n Le 16:5

tone, mu'yukuk me buch'u xbat li ta karpana sventa tsobobbaille, ja' to mi lok' tael li palee. Te tsmal li ch'ich' sventa sta perton stuke, sventa sta perton li yuts' yalale^a xchi'uk li tsobobbail yu'un Israele.^b

18 »Va'un, chbat li ta skajleb matanal^c ti te oy ta yeloval Jeova sventa xich' lekubtasel li skajleb matanale, mi laje, tstsakbe jutebuk xch'ichel' li tot vakaxe xchi'uk li xch'ichel' tentsune sventa tsobonbe li xulubtak skajleb matanale. **19** Jech xtok, vukub velta tsvijbe ta sni' sk'ob jutebuk ch'ich' li skajleb matanale sventa slekubtas xchi'uk xch'ultajes ta skoj li k'usitik ibal sba tspas j-israeletike.

20 »Mi laj xa ox sakubtas^d li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe, li karpana sventa tsobobbaille xchi'uk li skajleb matanale,^e chik' tael xtok li kuxul tentsune.^f **21** Li Aarone chak' xchibal sk'ob ta sjol li kuxul tentsune, va'un chal ta jamal skotol li k'usi chopol tspas j-israeletike, ti mu xch'unik mantale xchi'uk skotol li smulike, te chak'be ta sjol li tentsune.^g Mi laje, tstak batel ta takixokol balumil ti ja' chik' batel jun vinik ti ja' ono'ox oy ta sbae.* **22** Li tentsune ja' chkuch batel ta takixokol balumil^h skotol li smulⁱ j-israeletike, li pale une tstak batel ta takixokol balumilⁱ li tentsune.

23 »Ta tsakal li Aarone ta xjelav li ta karpana sventa tsobobbaille xchi'uk tslok' li sk'u' spok' ti pasbil ta lino ti ja' la slap k'alal ja'o och li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe, va'un te chikta komel. **24** Ak'o spok sba* ta vo'^k ti bu ch'ule xchi'uk ak'o slap li sk'u' spok'take;^l mi laje, chlok' batel sventa xak' li chik'bil matanal^m yu'une xchi'uk li chik'bil matanalⁿ yich'ojik tal jteklume,

16:21 *O «jun vinik ti te va'al ti lek chapele». **16:24** *Literal «sbek'tal».

va'un tsta perton stuk xchi'uk tsta perton li jteklume.^a **25** Li ta skajleb matanale te chchik'be xepu'al li matanal sventa mulile yo' xtomet muyel xch'ailal* yu'un.

26 »Li buch'u oy ta sba ay skoltabe komel Asasel^b li tot tentsune sk'an xchuk' li sk'u' spok'take, sk'an spok sba ta vo', mi laje, xu' x-och ti bu spaso^j skarpanaⁱke.

27 »Li tot vakax xchi'uk li tentsun ti laj yich' ak'el ta matanal sventa mulile xchi'uk ti laj yich' tik'bel ochel xch'ich'el li ta Bats'i Lekil Ch'ul Cuarto ti tun sventa xich' tael pertone ta xich'ik'ik'el batel ta spat li karpanaetike, va'un ta xich' chik'el ta k'ok'c li snukuliile, li sbek'tale xchi'uk li yik'obale.* **28** Li buch'u ta xchik'e sk'an xchuk' li sk'u' spok'take, ak'o spok sba ta vo', mi laje, xu' x-och ti bu spaso^j skarpanaⁱke.

29 »Ja' jun mantal sbatel osil chkom ta atojolalik: li ta slajunebal k'ak'al yochel li svukubal ue, sk'an xats'ik avokolik,* mu me xapasik jtosuk abtelal^d manchuk mi te vok'emoxuk ta Israel o jun jyanlum ti te xchi'ukoxuk ta nakleje. **30** Li k'ak'al li'e chataik perton^e sventa lekuk ak'oplal cha-albatik. Jech pokbil chakomik ta yeloval Jeova^f ta skoj li amulike. **31** Ja' jun savado sventa xakux lek avo'ontonik xchi'uk sk'an xats'ik avokolik.^g Ja' jun mantal sbatel osil.

32 »Li pale ti chich' t'ujel^h xchi'uk ti chich' yabtel* ta palealⁱ ti ja' chkom ta xk'exol li stote/ ja' chak' matanal sventa xich' tael perton xchi'uk ja' tslap li k'u'il pok'iletik ti pasbil ta li-

16:25; 17:6 *O «xch'ayilal». **16:27** *O «stso'e». **16:29** *K'alal «sk'an xats'ik avokolik» xie, chak' ta a'iel ti ep ta tos k'usitik chak' svokolik ta spasel ti te tsakal sk'oplal li ayunoe. **16:32** *Literal «chich' nojesbel sk'ob».

KAP. 16

a Ef 1:7

b Le 16:8, 21

c Le 4:11, 12
Ebr 13:11, 12d Le 23:27, 28
Nu 29:7e Jn 3:16
Ro 8:32
Tit 2:13, 14
1Jn 1:7
1Jn 3:16f Jer 33:8
Ebr 9:13, 14
Ebr 10:2

g Le 23:32

h Eks 29:4, 7
Le 8:12

i Le 8:33

j Nu 20:26

Kolumna 2

a Eks 28:39
Eks 39:27, 28b Eks 28:2
Eks 29:29
Le 16:4

c Le 16:16

d Le 16:20

e Le 16:18

f Le 16:24
1Jn 2:1, 2g Le 23:31
Nu 29:7h Eks 30:10
Ebr 9:7

KAP. 17

i Le 3:1, 2
Le 7:11j Le 3:3-5
Le 7:29-31noe,^a ja' li ch'ul k'u'il pok'iletike.^b

33 Ja' chak' matanal sventa li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe,^c li karpana sventa tsobobbaile^d xchi'uk li skajleb matanale;^e jech xtok, ja' chak' matanal sventa li paleetike xchi'uk sventa sjunul li tsobobball yu'un jteklume.^f **34** Li'e ja' jun mantal ti chtun avu'unik^g sbatel osil sventa sta perton li j-israeletik ta skoj skotol li smulike, jun velta ta jabil^h jech chich' paselⁱ.

Ja' jech la spas Aaron jech k'u'cha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisee.

17 Xi albat yu'un Jeova li Moisee: **2** «Chi'ino ta lo'il li Aaron xchi'uk xnich'nabta-ke xchi'uk skotol li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: «Xi chalboxuk mantal li Jeovae:

3 »«Mi oy buch'u junuk avu'unik ta Israel ta smil jkotuk tot vakax o jkotuk ch'iom tot chij o jkotuk tentsun ti bu apaso^j akarpanaⁱke o mi te tsmil ta spat ti bu apaso^j akarpanaⁱke, **4** mi mu teuk laj yik' tale^l ta yochelal karpana sventa tsobobbaile yo' xak'be ta smoton Jeova li ta yeloval axibalna yu'un Jeovae, ja' chkom ta sba li ch'ich'e. Laj xa smal ch'ich', ja' yu'un sk'an xich' mil^l li ta steklumale. **5** Taje ja' sventa mu xa teuk smil ta osilitik xchonbolomik li j-israeletike, ja' lek ak'o yik'ik tale^l ta stojolal Jeova ta yochelal karpana sventa tsobobball, ak'o yik'beik tal li palee. Ak'o smilik sventa xk'ot ta milbil matanal sventa jun o'ontonal ta stojolal Jeova.ⁱ **6** Li palee tsvijbe xch'ich'el li ta skajleb smoton Jeova ti te oy ta yochelal karpana sventa tsobobbaile. Jech xtok, chchik'be li xepu'al ta skajleb matanal yu'un xtometuk muyel xch'ailal* yu'un ti lek xmuet yik'«^h cha' Jeovae.^j **7** Mu xa me xak'beik milbil matanal

17:6 #O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal».

li pukujetik^a ti xko'olajik ta tensun ti yakal chmulivaj xchi'uki-ke.^b Taje ja' jun mantal chkom ta atojalalik sbatel osil sventa li jaykol kuxlejal chtal avu'unike».

8 »Xi xavalbe ya'iike: «Mi oy junuk j-israel o junuk jyanlum ti te xchi'ukoxuk ta naklej ti chak' chik'bil matanal o milbil matanale, **9** pe mi mu'yuk chich' talel ta yochebal karpansa sventa tsobobbail yo' xak'be li Jeovae, sk'an xich' milel li ta steklumale.^c

10 »Mi oy ta sti' ch'ich'^d junuk j-israel o junuk jyanlum ti te xchi'ukoxuk ta nakleje, ta melet ta jkontrain ti buch'u tsti' ch'iche' xchi'uk persa ta jmil li ta steklumale. **11** Yu'un li xkuxlejal li k'usi kuxajtike te oy ta xch'i-chel^e xchi'uk vo'on kak'oj ta skajleb matanal^f sventa xataik perton, yu'un li ch'iche' ja' chataik-o perton^g ta skoj ti ja' te oy li kuxlejale. **12** Ja' yu'un, xi kalojbe li j-israelitike: «Mu me buch'u sti' ch'ich'^h avu'unik' xchi'uk mu me sti'ik ek li jyanlumetik ti te xchi'ukoxuk ta nakleje».

13 »Mi oy junuk j-israel o junuk jyanlum ti te xchi'ukoxuk ta naklej ti la sta ta nutsel jkotuk te'tikal chonbolom o jkotuk mut ti stak' ti'ele, sk'an me slok'esbe li xch'iche'le/ xchi'uk sk'an smukbe ta lum. **14** Yu'un li xkuxlejal li k'usi kuxajtike ja' li xch'iche'le, te oy ta ch'ich' li kuxlejale. Jech oxal, xi ono'ox kalojbeik li j-israelitike: «Mu xatibeik xch'ich'el jtosuk chonbolom, yu'un li xkuxlejal k'usiuk chonbolome ja' li xch'iche'le. Persa sk'an xich' milel li buch'u tsti'e».^k **15** Mi oy buch'u junukal avu'unik ti te vok'em ta Israel o junuk jyanlum ti la sta jkotuk chamem chonbolom xchi'uk ti la sti'e o mi la sti' jkotuk chonbolom ti yich'oj lilinel ta ti'el ta jkotuk jti'vanej chonbolome,^l sk'an me xchuk' li sk'u' spok'e,

KAP. 17

- a Dt 32:17
Jos 24:14
b Eks 34:15
Dt 31:16
c Le 1:3
Dt 12:5, 6
Dt 12:13, 14
d Je 9:4
Le 3:17
Le 7:26
Le 19:26
1Sa 14:33
Ech 15:20, 29
e Le 17:14
Dt 12:23
f Le 8:15
Le 16:18
g Mt 26:28
Ro 3:25
Ro 5:9
Ef 1:7
Ebr 9:22
Ebr 13:12
1Pe 1:2
1Jn 1:7
Ap 1:5

h Dt 12:23

i Eks 12:49

j Dt 12:16
Dt 15:23

k Le 17:10, 11

l Eks 22:31
Dt 14:21

Kolumna 2

a Le 11:40

b Nu 19:20

KAP. 18

- c Je 17:7
Eks 6:7
d Eks 23:24
Le 20:23
e Le 20:22
Dt 4:1
f Lu 10:27, 28
Ro 10:5
Gal 3:12
g Le 20:17
h Je 35:22
Je 49:4
Le 20:11
Dt 27:20
2Sa 16:21
1Ko 5:1
i Le 20:17
Dt 27:22
2Sa 13:10-12

sk'an spok sba ta vo' xchi'uk ibal sba* chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale,^a va'un lek xa chkom. **16** Pe mi mu'yuk la xchuk' li sk'u' spok'e xchi'uk mi mu'yuk la spok sba* ta vo'e, sk'an me stoj li smule».^b

18 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisesese: **2** «Ch'i'no ta lo'il li j-israelitike, xi xavalbee: «Vo'on li Jeova Dios avu'unike.^c **3** Mu jechuk xapas atalelalik k'ucha'al tspacek li buch'utik te nakalik ta yosilal Ejipto ti bu to'ox lanakiike. Jech xtok, mu me xapasik li k'usitik tspacek li buch'utik te nakalik ta yosilal Kanaane, ti bu chik'oxuk batele^d xchi'uk mu me xlik apasik li k'usitik nopem xa'ik spasele. **4** Sk'an xach'unik li k'usitik chapanbil ku'une xchi'uk li mantaletik ku'une, sk'an xavak' ta akuxlejalik.^e Vo'on li Jeova Dios avu'unike. **5** Sk'an xach'unik li mantaletik ku'une xchi'uk li k'usitik chapanbil ku'une; li buch'u chch'un li k'usi ch'al mantale ja' chkuxi-o.^f Vo'on Jeovaun.

6 »Mu me buch'u xnopaj ta stojolal junuk yuts' yalal avu'unik sventa xchi'in ta vayel.^g Vo'on Jeovaun. **7** Mu xu' xachi'in ta vayel atos xchi'uk mu xu' xachi'in ta vayel ame'. Ta skoj ti ja' ame'e, mu xu' xachi'in ta vayel.

8 »Mu xu' xachi'inbe ta vayel yajnil atos,^h yu'un chavak' ta k'exlal li atote.

9 »Mu xu' xachi'in ta vayel avix o avixlel, mi ja' stseb atos o mi ja' stseb ame' xchi'uk ak'o mi jun anail lavok'ik o mi ta yan na vok'.ⁱ

10 »Mu xu' xachi'inbe ta vayel stseb akorem o stseb atseb, yu'un chavak' aba ta k'exlal.

11 »Mu xu' xachi'inbe ta vayel stseb yajnil atos, li stseb atote, yu'un ja' achi'il ta vok'el.

17:15 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 17:16 *Literal «sbek'tal».

12 »Mu xu' xachi'inbe ta vavayel xvix o yixlel atot, yu'un ja' to mero yuts' yalal atot.^a

13 »Mu xu' xachi'inbe ta vavayel xvix o smuk ame', yu'un ja' to mero yuts' yalal ame'.

14 »Mu xu' xachi'inbe ta vavayel yajnil li xchi'il ta vok'el atote sventa mu xavak' ta k'exlal li xchi'il ta vok'el atote, yu'un ja' ajunme'.^b

15 »Mu xu' xachi'in ta vavayel avalib.^c Ta skoj ti ja' yajnil akere-me, mu xu' xachi'in ta vavayel.

16 »Mu xu' xachi'inbe ta vavayel yajnil abankil o avits'in,^d yu'un chavak' ta k'exlal li abankil o avits'ine.

17 »Mu xu' xachi'in ta vavayel li jun ants xchi'uk stsebe.^e Mu xu' xachi'inbe ta vavayel stseb li skerem ants taje mi ja'uk xachi'inbe ta vavayel stseb li stsebe. Ta skoj ti ja' to mero yuts' yalale; toj chopol ma' taje.^f

18 »Mu me xavik'be smuk o xvix li ants avik'oje, yu'un tskontrain sbaik,^f mu xu' xachi'in ta vavayel ti k'alal kuxul to li ants avik'oje.

19 »Mu me xanopaj ta stojolal junuk ants ti ja'o chil xchamel ti chak'an chachi'in ta vavayele.^g

20 »Mu xu' xachi'inbe ta vavayel yajnil junuk achi'il ta krixchanoal* ti ibal xa sba^h chakome.

21 »Mu me xanop jutebuk ti xu' xich' ak'bel ta smoton Molek' junuk anitilulale. Mu me xasokesbe sk'oplal sbi Adios ta skoj taje.ⁱ Vo'on Jeovaun.

22 »Mu xu' xachi'in ta vavayel achi'il ta vinikal jech k'ucha'al chachi'in ta vavayel junuk antse.^k Toj ibal sba ma' taje.

23 »Mu xu' xchi'in ta vavayel jknotuk chonbolom li jun vinik ti

18:17 *O «ja' talelal ti k'exlal sbae; xtil-tun tajej ta yo'onton tsk'an chchi'invan ta vavayel». 18:20 *O «alak'na; buch'u lek xak'opon». *K'elo Glosario, ibal sba.

KAP. 18

- a Le 20:19
b Le 20:20
c Le 20:12
d Le 20:21
Dt 25:5
Mr 6:17,18
e Le 20:14
Dt 27:23
f Je 30:15
g Le 15:19, 24
Le 20:18
h Eks 20:14
Le 20:10
Dt 22:22
Pr 6:29
Mt 5:27, 28
1Ko 6:9,10
Ebr 13:4
i Le 20:2
Dt 18:10
1Re 11:7
2Re 23:10
j Le 20:3
k Je 19:5
Le 20:13
Jue 19:22
Ro 1:26, 27
1Ko 6:9,10
Jud 7

Kolumna 2

- a Eks 22:19
Le 20:15,16
b Le 20:23
Dt 18:12
c Je 15:16
d Le 20:22
Dt 4:1, 40
e Eks 12:49
f Dt 20:17,18
2Re 16:2, 3
2Re 21:1, 2
g Le 18:3
Le 20:23
Dt 18:9

KAP. 19

- h Le 11:44
Is 6:3
1Pe 1:15,16
Ap 4:8
i Eks 20:12
Ef 6:2
Ebr 12:9
j Eks 20:8,11
Eks 31:13
Lu 6:5

jech ibal xa sba chkom ta skoje; mi ja'uk jun ants xu' xak' sba ta ch'inel ta vavayel ta jknotuk chonbolom.^a Mu staleluk jech chich' pasel ma' taje.

24 »Mu me xapasik jtosuk li k'usitik taje ti jech ibal xa aba chakomike, yu'un jech spasojik li jyanlumetik ti ta jnutsik lok'el ta atojolalik ta skoj ti ibal xa sba-ke.^b 25 Ja' ta skoj ti ibal xa sba li balumile, ja' yu'un chkak'be

kastigo li balumil ta skoj li smulike, li balumile ta xeta lok'el li jnakejetike.^c 26 Pe li vo'oxuke sk'an xach'unik li mantaletik xchi'uk li k'usitik chapanbil ku'une,^d mu xapasik jtosuk li k'usitik ibal sba taje ak'o mi te vok'emoxuk ta Israel o mi ja' jun jyanlum ti te xchi'ukoxuk ta nakleje.^e 27 Yu'un skotol li k'usitik ibal sba taje jech la spas li krixchanoetik ti li' nakiik ta balumil k'alal mu'yukoxuk to'oxe,^f jech oxal ibal sba li balumil avie.

28 Ta skoj ti mu'yuk to asokesojik li balumile, mu'yuk chetaoxuk jech k'ucha'al la xeta lok'el jyanlumetik k'alal mu'yukoxuk to'oxe.

29 Mi oy buch'u tspas li k'usitik ibal sba taje, sk'an xichi' mil-le ta steklumalik li buch'u jech tspase. 30 Vo'oxuke persa sk'an xach'unik li mantal jech k'ucha'al kalojboxuke ti mu xapasik jtosuk li k'usitik ibal sba ti nopem xa'ik spasel krixchanoetik ti k'alal mu'yukoxuk to'oxe^g sventa mu jechuk ibaluk sba xakomik ta skoj. Vo'on li Jeova Dios avu'unike».

19 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moiesese: 2 «Chi'ino ta lo'il sjunul li tsobobbaal yu'un j-israeletike xchi'uk xi xavalbee: «Sk'an me ch'ulukoxuk, yu'un ch'unul^h li Jeova Dios avu'unike.

3 »Ta jujunoxuk sk'an xatsakik ta muk* atot ame'ik' xchi'uk sk'an xachabiik li savado' ku'une. Vo'on Jeova Dios avu'unik.

19:3 *Literal «xaxi'taik».

4 Mu xabatik ta stojolal li jeché diosetike^a mi ja'uk xapas adiosik ta unijesbil tak'in.^b Vo'on Jeova Dios avu'unik.

5 »Ta yan xtoke, mi chavak'-beik Jeova^c milbil matanal sventa jun o'ontonale, ja'uk me jech xavak'ik sventa lek xiloxuke.^d

6 Ja'o xati'ik ti k'usi k'ak'alil chavak'ik li milbil matanale xchi'uk xu' xati'ik ta yok'omal, pe sk'an me xachik'ik ta k'ok'^e mi kome-naj* to ta yoxibal k'ak'ale. **7** Pe mi laj to yich' ti'el li ta yoxibal k'ak'ale, ibal me sba* chk'ot xchi'uk mu'yuk xa chich' ch'amel li matanale. **8** Li buch'u tsti'e sk'an me stoj li smule, yu'un laj xa sokes li k'usi ch'ul ti ja' yu'un Jeovae, li buch'u jech tspace sk'an xich' milel li ta steklumale.

9 »K'alal mi la sta yorail chatsobbe sat li k'usitik chlok' ta avosilike, mu me xatsobik skotol li ta sti'iltak avosilike xchi'uk mu me xbat ak'uxk'ulta* li k'usi kom k'alal la atsobe.^f **10** Jech xtok, mu me xbat ak'uxk'ulta li a-uva mi laj xa ox atsobe xchi'uk mi ja'uk xatsob li butik ch'paje.* Sk'an xaviktabe komel li povreetike*^g xchi'uk li jyanlum ti te achi'uk ta nakleje. Vo'on Jeova Dios avu'unik.

11 »Mu me xa-ek'ajik,^h mu me xalo'lavanik' xchi'uk mu me k'usi xavelk'anbe abaik ta amanyailik. **12** Mu me xataik ta ael jbi' k'alal chajutik k'ope,* yu'un chasokesbeik sbi li Adiosike. Vo'on Jeovaun. **13** Mu me ta amanyailuk k'usi xavelk'anbe li achi'il ta krixchanoale^k xchi'uk mu me xa-ek'aj.ⁱ Mu me teuk avich'ojbe sjunul ak'obal stojol li avaj-abtel ti ta yok'omal^m to chavak'bee.

19:6 *O «komelaj». **19:7** *K'elo Glosario, ibal sba. **19:9** *K'elo Glosario, k'ux-k'ultael. **19:10** *O «tsts'uje». *O «li buch'u oy svokolike». **19:12** *O «chano-pik k'ope; cha-epal k'opojike».

KAP. 19

- a Le 26:1
Sl 96:5
Aba 2:18
1Ko 10:14
b Eks 20:4, 23
Dt 27:15
c Le 3:1
d Le 7:11, 12
e Le 7:17, 18
f Le 23:22
Dt 24:19
g Dt 15:7
h Eks 20:15
Ef 4:28
i Le 6:2
Pr 12:22
Ef 4:25
j Eks 20:7
Mt 5:33, 37
Snt 5:12
k Pr 22:16
Mr 10:19
l Pr 22:22
m Dt 24:15
Jer 22:13
Snt 5:4

Kolumna 2

- a Dt 27:18
b Le 25:17
Ne 5:15
Pr 1:7
Pr 8:13
1Pe 2:17
c Eks 23:3
Dt 1:16, 17
Dt 16:19
2Kr 19:6
Ro 2:11
Snt 2:9
d Sl 15:1, 3
e Eks 20:16
1Re 21:13
f Pr 10:18
1Jn 2:9
1Jn 3:15
g Sl 141:5
Pr 9:8
Mt 18:15
h Pr 20:22
Ro 12:19
i Mt 5:43, 44
Mt 22:39
Ro 13:9
Gal 5:14
Snt 2:8
j Dt 22:9
k Dt 22:11

14 »Mu me xachopol k'opta li pak'chikine,* mu me xamakbe[#] yakan li ma'sate^a xchi'uk xi'tao^Δ me li Adiose.^b Vo'on Jeovaun.

15 »Tuk'^c me xachapanvanik. Mu me xk'uxubaj ta avo'onton li povre ta skoj no'ox ti povree o ti ja' xa lek chavil ti buch'u jk'ule-je.^c Tuk'uk me xachapan li achi'il ta krixchanoale.

16 »Mu me xapuk batel ta ateklumal^d li k'usi mu meleluk ta stojolal li achi'ile. Mu me xavak'-be ta vokol xkuxlejal* achi'il^e ta skoj ti chapukbe sk'oplal li k'usi mu meleluke.[#] Vo'on Jeovaun.

17 »Mu me xap'aj ta avo'onton^f li avermanoe. Persa sk'an xap'ijubtas achi'il^g sventa mu xakuchinbe li smule.

18 »Mu me xapak ak'oplal^h ta stojolal li xnich'nabtak ateklumale xchi'uk mu me xanak' sk'ak'al avo'onton ta stojolalik, sk'an me xak'an achi'il jech k'u-chal' ak'anoj aba atuke.ⁱ Vo'on Jeovaun.

19 »Ch'unik me li mantaletik ku'une. Mu me xavak' xkuchomajik cha'kot ats'unbal chonbolom ti jela' sts'unbalike. Jech xtok, mu me xapak ta ts'unel ta avosil ch'atos sbek' ts'unobil' xchi'uk mu me xalap jlikuk k'u'il pok'il ti kappil ta jalel^k ta ch'atos snaule.

20 »Mi oy jun vinik ti chchi'in ta vayel jun kiarail ti makbil xa sventa xnupun xchi'uk jun vini-ke, mi mu'yuk to tojbil xchi'uk mi mu'yuk to koltabil lok'ele, sk'an me xich'ik ak'bel kastigo. Pe mu me stak' xich'ik milel xcha'-vo'alik, yu'un mu'yuk to koltabil lok'el li kiaraile. **21** Li vinike sk'an me xik' talel jkotuk tot chij yo' xak' ta matanal sventa sk'anel

19:14 *O «koke; buch'u makal xchikine». #O «xat'abesbe». ΔK'elo Glosario, xi'tael Dios. **19:16** *Literal «xch'ich'el». #O ja' van sk'oplal «Mu me teuk no'ox ak'elaj mi oy k'usi xibal sba chk'ot ta xkuxlejal li achi'ile».

perton,^a ak'o yik'be talel Jeova ta yochebal karpana sventa tsobobail. **22** Li palee ja' chak' ta matanal ta yeloval Jeova li tot chije sventa sta perton li vinike, jech chich' pasbel perton li smule.

23 »Mi la-ochik li ta balumil ti chkak'boxuke xchi'uk mi la ats'unik k'usiuq te'al ti chak' sate, sk'an me ibal sba xavilik xchi'uk mu stak' xalobeik li sate. Oxib jabil mu stak' xapikik. Mu xu' xalobeik sat. **24** Li ta xchanibal jabile ch'ul xa skotol li sate, va'un ta muyubajel chavak'beik li Jeovae.^b **25** Li ta svo'obal jabile, xu' xa xalobeik li sate, va'un ta me x-epaj k'alal chatsobbeik sate. Vo'on Jeova Dios avu'unik.

26 »Mu me k'usi xati'ik ti oy xch'ichele.^c

»Mu xachanbeik smelol li k'usi chk'ot ta pasel ta jelavele mi ja'uk xapasik li majiae.^d

27 »Mu me toj komkomuk xaset li ajolik ta xokontake mi ja'uk xajux li avisimik ta xokon asatike.^e

28 »Mu me xaboj abek'talik ta skoj ti cham junuk krixchano,^f jech xtok mu me k'usi xats'iba ta anukulilik. Vo'on Jeovaun.

29 »Mu me xapas ta jchonbail ants^g li atsebe, yu'un chasokesbe sk'oplal sventa mu sok li balumil ta skoj li jchonbail antsetike xchi'uk ti xnoj ta talelal ti k'exlal sbae.^h

30 »Chabiik me li savado' ku'une xchi'uk ak'ik ta ilel ti chavich'ik ta muk'* li ch'ulna ku'une. Vo'on Jeovaun.

31 »Mu me xbat asa'ik koltael ta stojolal jun j-espirtista/ xchi'uk mi ja'uk xbat ajak'ik ta stojolal li buch'utik chalik li k'usitik chk'ot ta pasel ta jelavele,^k yu'un ibal sba chak'otik yu'un. Vo'on Jeova Dios avu'unik.

19:28 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **19:30** *O «va'ano abaik ta skoj ti labal sba chavilik».

KAP. 19

a Le 6:6, 7

b Dt 26:1, 2
Pr 3:9c Le 3:17
Le 17:13
Dt 12:23
Ech 15:20, 29d Eks 8:7
Dt 18:10-12
Gal 5:19, 20
Ap 21:8

e Le 21:1, 5

f Dt 14:1

g Dt 23:17

h Ebr 13:4
1Pe 4:3i Eks 20:10
Eks 31:13j Le 20:6
Dt 18:10-12
1Kr 10:13
Is 8:19k Le 20:27
Ech 16:16

Kolumna 2

a Pr 16:31
Pr 20:29b Job 32:6
Pr 23:22
1Ti 5:1c Job 28:28
Pr 1:7
Pr 8:13
1Pe 2:17

d Eks 23:9

e Eks 12:49

f Eks 22:21

g Dt 25:13, 15
Pr 20:10

h Pr 11:1

i Le 18:5
Dt 4:6

KAP. 20

j Le 18:21
Dt 18:10

k Ese 5:11

l Dt 13:6-9

m Eks 20:5

32 »Ich'o me ta muk' li buch'utik sak xa sjolike,^a tsako me ta muk' li buch'utik oy xa sjabilalike^b xchi'uk xi'tao me li Adiose.^c Vo'on Jeovaun.

33 »Mu me xavilbajinik^d li jyanlum mi te nakal ta avosilike.

34 Li jyanlum ti te xchi'ukoxuk^e ta nakleje sk'an me ja'uk Israel xavilik ek; sk'an me xak'an jech k'ucha'al ak'anoj aba atuke, yu'un jyanlum la-ech'ik ek li ta yosilal Ejiptoe.^f Vo'on Jeova Dios avu'unik.

35 »Mu me xalo'lavanik k'alal oy k'usi chap'isik ti k'u smuk'ul^g o ti k'u yalale. **36** Ts'akaluk me lek li akiloiike, ts'akaluk me li sp'isol avu'unike, sk'an me ts'akaluk avu'unik li jun efae* xchi'uk li jun ine.^h Vo'on Jeova Dios avu'unik ti la jlok'esoxuk tal li ta yosilal Ejiptoe. **37** Sk'an me xach'unik skotol li mantaletik ku'une xchi'uk skotol li k'usitik chapanbil ku'une, sk'an me xapasik.ⁱ Vo'on Jeovaun».

20 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisee: 2 «Xi xavalbe li j-israeleteke: «Buch'uuk no'ox ta Israel o jyanlum ti te nakal ta Israel ti chak'be Molek junuk snitulale persa sk'an xich' milel.^j Li jnakejetike ak'o yak'beik ton ja' to mi chame. **3** Vo'on jtuk ta jkontrain li buch'u jech la spase xchi'uk ta jmil li ta steklumale, yu'un laj yak'be Molek li snitulale xchi'uk laj xa sokesbe sk'oplal ti bu ch'ul^k ku'une xchi'uk laj xa sokesbe sk'oplal li jch'ul bie. **4** Mi te no'ox sk'elojik li jnakejetik ta balumil ti laj yak'be Molek li snitulale xchi'uk mi mu'yuk la smilike,^l **5** vo'on jtuk ta jkontrain xchi'uk yuts' yalal^m li buch'u jech la spase. Ta jmil li ta steklumale xchi'uk ta jmil skotol li buch'u tsko'oltas sjolik sventa chmulivajik xchi'uk li Moleke.

19:36 *K'elo Apendise B14.

6 »Li buch'u chbat sa' j-espiritistaetik^a o chbat sa' li buch'utik chalik li k'usitik chk'ot ta pasel ta jelavel^b ti jech mu'yuk xa tuk' chak' sba ta jtojolare ta jkontrain ta melei li buch'u jech tspace xchi'uk ta jmil li ta steklume.^c

7 »Sk'an xach'ultajes abaik sventa ch'ul xak'otik,^d yu'un vo'on Jeova Diosun avu'unik.

8 Jech xtok, sk'an xach'unik li mantaletik ku'une xchi'uk xavak' ta akuxlejalik.^e Vo'on Jeovaun ti yalak ta jch'ultajesoxuke.^f

9 »Mi oy jun vinik chchopol k'opta stot o sme'e, persa ak'o yich' milel.^g Ta skoj ti la xchopol k'opta stot o sme'e, ja' chkom ta sba stuk li xch'ich'ele.

10 »Mi oy jun vinik la slo'la-be sноп xchi'il yan vinike, persa sk'an xich' milel xcha'vo'alik.^h

11 Li vinik ti chchi'inbe ta vayel yajnil stote chak' ta k'exlal' li stote. Persa sk'an xich' milel xcha'vo'alik. Ja' chkom ta sba stuk li xch'ich'elike. **12** Mi oy jun vinik chchi'in ta vayel yalibe, persa sk'an xich' milel xcha'vo'alik. Mu staleluk li k'usi la spasike. Ja' chkom ta sba stuk li xch'ich'elike.ⁱ

13 »Mi oy jun vinik chchi'in ta vayel xchi'il ta vinikal jech k'ucha'al chchi'in ta vayel junuk antse, toj ibal sba* li k'usi tspace.^k Persa sk'an xich' milel xcha'vo'alik. Ja' chkom ta sba stuk li xch'ich'elike.

14 »Mi oy jun vinik chik' jun ants xchi'uk ti chik'be li sme' xtoke, toj chopol ma' taje.^l Sk'an me xachik'ik^m li vinik xchi'uk li antsetike sventa mu xchan yantik li k'usi toj chopol taje.

20:10 *Literal «li vinik ti la slo'la nup ch'i'ilile xchi'uk li ants ti la slo'la nup ch'i'ilile». **20:13** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **20:14** *O «ja' talelal ti k'exlal sbae; xtil-tun taje ta yo'onton tsk'an chchi'invan ta vayel».

KAP. 20

a Le 19:31
Dt 18:10-12
Gal 5:19, 20
Ap 21:8

b Le 20:27
Ech 16:16

c 1Kr 10:13

d Le 11:44
1Pe 1:15, 16

e Le 18:4
Ekl 12:13

f Eks 31:13
Le 21:8

g 1Te 5:23
2Te 2:13

g Eks 21:17
Dt 27:16
Pr 20:20
Mt 15:4

h Dt 5:18
Dt 22:22
Ro 7:3
1Ko 6:9, 10

i Le 18:8
Dt 27:20

j Le 18:15, 29

k Je 19:5
Le 18:22
Jue 19:22
Ro 1:26, 27
1Ko 6:9, 10
Jud 7

l Le 18:17
Dt 27:23

m Le 21:9

Kolumna 2

a Eks 22:19
Dt 27:21

b Le 18:23

c Le 18:9
Dt 27:22

d Le 18:19

e Le 18:12, 13

f Le 18:14

g Le 18:16
Dt 25:5

h Eks 21:1
Dt 5:1

i Ekl 12:13

j Le 18:26, 28

k Le 18:3, 24
Dt 12:30

l Le 18:27
Dt 9:5

15 »Mi oy jun vinik chchi'in ta vayel jkotuk chonbolome, persa sk'an xich' milel li vinike xchi'uk sk'an xamilik li chonbolome.^a

16 Mi oy jun ants ti chak' sba ta ch'i'nel ta vayel ta jkotuk chonbolome,^b sk'an me xamil li antse xchi'uk li chonbolome. Persa sk'an xchamik. Ja' chkom ta sba stuk li xch'ich'elike.

17 »Mi oy jun vinik chchi'in ta vayel xvix o yixlel, mi ja' stseb stot o stseb sme' ti laj yil sbaik ti t'analike, toj k'exlal sba ma' taje.^c Sk'an xich'ik milel ta yeloval sat li jteklume. Laj xa yak' ta k'exlal xvix o yixlel li vinike. Sk'an me stoj li smule.

18 »Mi oy jun vinik chchi'in ta vayel jun ants k'alal ja'o chil xchamele, xcha'vo'alik chak'ik ta ilel ti mu'yuk stsakojik ta venta li xch'ich'ele.^d Sk'an xich' milel xcha'vo'alik li ta steklumalike.

19 »Mu me xachi'inbe ta vayel xvix o smuk ame' o xvix o yixlel atot, yu'un ja' to mero yuts' yalal atot o ame' ti chavak' ta k'exlale.^e Sk'an me stoj li smulike. **20** Mi oy jun vinik chchi'inbe ta vayel yajnil sjuntote, chak' ta k'exlal' li sjuntote. Sk'an me stoj li smulike. Mu'yuk yalab xnich'nab xcham xlajik. **21** Mi oy jun vinik chik'be yajnil yits'in o sbankile, toj ech' no'ox chopol ma' taje.^g Chak' ta k'exlal li yits'in o sbankile. Mu'yuk yalab xnich'nab chkomik.

22 »Sk'an me xach'unik skotol li mantaletik xchi'uk skotol li k'usitik chapanbil ku'une^h xchi'uk ak'o ta akuxlejalik' sventa mu xetaoxuk lok'el' li balumil ti bu chkik'oxuk batel ta nakleje. **23** Mu me xapasik li k'usi nopem xa'ik spasel li jyanlume-tik ti ta jnuts lok'el ta atojolalike;^k ta skoj ti ja' la spasik skotol li k'usitik taje, toj ech' no'ox chopol chkil.^l **24** Ja' yu'un, xi laj kalboxuke: «Ja' chavu'uninbeik li yosilike, vo'on chkak'boxuk sven-

ta xavu'uninik li balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome.^a Vo'on Jeova Diosun avu'unik ti la jch'akoxuk lok'el ta stojolal li jteklumetike». **25** Sk'an xatojobik st'ujel li chonbolometik ti mu'yuk ibalik sbae xchi'uk ti bu ibalik sbae; mu me ibal aba xakomik ta skoj jkotuk chonbolom o jkotuk mut o k'usiuk no'ox ti xkilet ta lumtik chanav ti la jch'ak lok'el ta atojolalik sventa ibaluk sba xavilike.^d **26** Sk'an me ch'ulukoxuk ta jtojalal, yu'un ch'ul Jeovaun^e xchi'uk vo'on yakal ta jch'akoxuk lok'el ta stojolal jteklumetik sventa xak'otik ta ku'un.^f

27 »Mi oy jun vinik o ants ti tspas espiritismoe o ti chalbe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta jelavele, persa ak'o yich'ik milel.^g Li jteklume ak'o yak'beik ton ja' to mi chamike. Ja' chkom ta sba stukik li xch'ich'elike».

21 Li Jeovae xi laj yalbe li paleetik ti ja' xnich'nabtak Aarone, xi xavalbee: «Mu me buch'u sokes sba ta stojolal junuk anima* li ta steklumale.^h **2** Pe mi ja' to mero yuts' yalale, xu' sokes sba, mi sme', mi stot, mi skerem, mi stseb, mi sbankil o yits'in. **3** Jech xtok, xu' sokes sba ta skoj xvix o yixlel ti tojol tseb toe ti ja' to mero yuts' yalal ti mu'yuk to nupuneme. **4** Pe mi nupunem xa xchi'uk jun vinik ta jteklum li jun antse, mu xu' spikbe li sbek'tal ti chamem xae sventa mu sokes sba. **5** Mu me jxux li sjolikeⁱ mi ja'uk slok' li sti'il yisimik ta xokon satike xchi'uk mu stak' sboj sbek'talik.^j **6** Sk'an ch'ulikuk ta stojolal li Sdiosike^k xchi'uk sk'an mu sokesbeik sk'oplal li sbi Sdiosike,^l yu'un ja' chak'beik matanal Jeova ti chik'bil ta

21:1, 11 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosar, nefex.

KAP. 20

- a Eks 3:17
Eks 6:8
Dt 8:7-9
Ese 20:6
b Eks 19:5
Eks 33:16
1Re 8:53
1Pe 2:9
c Le 11:46, 47
Dt 14:4-20
d Le 11:43
e Le 19:2
SI 99:5
1Pe 1:15, 16
Ap 4:8
f Dt 7:6
g Eks 22:18
Le 19:31
Le 20:6
Dt 18:10-12
Ap 21:8

KAP. 21

- h Nu 19:14
i Dt 14:1
j Le 19:27, 28
k Eks 29:44
l Le 18:21
Le 19:12
Le 22:32

Kolumna 2

- a Is 52:11
1Pe 1:15, 16
b Le 19:29
c Dt 24:1
Ese 44:22
d Eks 28:41
e Eks 28:36
Le 11:45
Le 20:7, 8
f Le 20:14
g Le 8:12
h Eks 28:2
Eks 29:29
Le 16:32
i Je 37:34
Le 10:6
j Nu 6:7
Nu 19:11, 14
k Le 10:7
l Le 8:12
m Ese 44:22
n Esd 9:2

k'ok'e, li span* Sdiosike. Sk'an ch'ulikuk.^a **7** Mu stak' xik'ik junuk jchonbail ants,^b mi ja'uk junuk ants ti ma'uk xa tojol tseb, mi junuk sutemal ants,^c yu'un li palee ch'ul ta stojolal li Sdiose. **8** Sk'an xach'ultajes,^d yu'un ja' chak' pan ta stojolal li Adiose. Sk'an ch'uluk ta atojolal, yu'un li vo'one ch'ulun,^e vo'on Jeova ti yakal ta jch'ultajesike.

9 »Mi oy stseb junuk pale ti tsokes sk'oplal ta skoj ti chchon sbae, yakal me tsokesbe sk'oplal li stote. Persa sk'an xich' chik'el ta k'ok'.^f

10 »Li buch'u chtun ta mero bankilal pale yu'unik ti ja' laj yich' malbel^g li aseite k'alal laj yich' t'ujel ta paleale xchi'uk ti ja' la slap li k'u'il pok'il sventa paleal^h k'alal laj yich' va'anele* mu me stak' ti ak'o svotsib li sjole mi ja'uk stak' sli' ta jatel li sk'u' spoke'.ⁱ **11** Mu me stak' xnopaj ta stojolal junuk krixchano* ti chamem^j xae; mu me stak' sokes sba mi ja'uk ta stojolal stot o sme'. **12** Mu me stak' xlok' li ta ch'ulnae mi ja'uk stak' sokesbe sk'oplal li xch'ulna Sdiose,^k yu'un yich'oj senyail ti yak'oj xa sba ta stojolal Diose, ja' li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujel ti ja' yu'un li Sdiose.^l Vo'on Jeovaun.

13 »Sk'an me tojol tsebuk^m sa' li yajnile. **14** Mu stak' xik' junuk ants ti chamem smalale, mi junuk sutemal ants, mi ja'uk junuk ants ti ma'uk xa tojol tsebe xchi'uk mi ja'uk junuk jchonbail ants, ja' sk'an xik' junuk tojol tseb ta steklumal. **15** Mu me sokesbe sk'oplal snitilulal li ta steklumale,ⁿ yu'un vo'on Jeovaun ti yakal ta jch'ultajese».

16 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisee: **17** «Xi xavalbe li

21:6 *O «sve'el», ja' sk'oplal li milbil matanaletike. **21:10** *Literal «nojesbel sk'obe».

Aarone: «Mi oy jun vinik ta anitilulal ti oy xchopolil ta sbek'tale, mu stak' xnopaj batel sventa chbat yak'be pan li Sdiose. **18** Mu xu' xnopaj batel li vinik ti oy xchopolil ta sbek'tale: jun vinik ti ma'sate, ti koxoe, ti ch'abal lek sni'e, ti nat junuk sk'ob o junuk yakane, **19** ti k'asem junuk yakan o junuk sk'obe, **20** ti vujvuj spate o ti pek'ex vinik no'oxe,* ti oy xchamel sate o ti oy xchinalo o ti oy k'usi ch'iem ta snukulile o ti ch'abal lek ston sk'unile.^a **21** Mi oy jun vinik ta snitilulal li pale Aaron ti oy xchopolile, mu me xu' xnopaj batel sventa xak'be Jeova li matanal chik'bil ta k'ok'e. Ta skoj ti oy xchopolile, mu xu' xnopaj batel sventa chak'be pan li Sdiose. **22** Xu' svebe li span Sdiose, ja' xkaltik, li k'usitik toj ech' xa no'ox ch'ule^b xchi'uk li k'usitik ch'ule.^c **23** Pe mu xu' xnopaj batel li ta kortinae^d xchi'uk mu xu' xnopaj batel li ta skajleb matanale,^e yu'un oy xchopolil; jech xtok mu xu' sokesbe sk'oplal li jch'ulnae,^f yu'un vo'on Jeovaun ti yakal ta jch'ultajesike».^g

24 Jech oxal, li Moisee la xchi'in ta lo'il li Aaron xchi'uk xnich'nabtake xchi'uk skotol li j-israeletike.

22 Xi to albat yu'un Jeova li Moisee: **2** «Albo Aaron xchi'uk xnich'nabtak ti sk'an sk'elik lek k'u yelan tstunestik* li ch'ul matanaletik ti chak' j-israeletike. Jech xtok, mu me sokesik-o jch'ul bi^h ta skoj li k'usitik yakal chak'beikune.ⁱ Vo'on Jeovaun. **3** Xi xavalbe ya'iike: «Buch'uuk no'ox ta anitilulal ti chtal avu'unik ta ts'akale, mi ja'o ibal sba* ti k'alal chnopaj tallel ta stojolal li ch'ul matanaletik ti ja' sventa chak'beik Jeova li

21:20 *O ja' van sk'oplal «ti bak xvina-je». **22:2** *Literal «sk'an xch'ak sbaik lok'el ta stojolal». **22:3** *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 21

a Dt 23:1

b Le 2:10
Le 6:14, 16
Le 24:8, 9
Nu 18:9c Le 22:10
Nu 18:19

d Eks 30:6

e Eks 38:1

f Eks 25:8

g Eks 28:41

KAP. 22

h Le 21:6

i Eks 28:38
Nu 18:32

Kolumna 2

a Le 7:20

b Le 13:2

c Le 15:2

d Le 14:2
Le 15:13e Le 21:1
Nu 19:11, 22

f Le 15:16

g Le 11:24, 43

h Le 15:7, 19

i Nu 19:6, 7

j Nu 18:11

k Eks 22:31
Le 17:15
Dt 14:21

l Eks 29:33

m Nu 18:11

j-israeletike, ta xich' milel.^a Vo'on Jeovaun. **4** Mi oy junuk snitilulal Aaron ti ip ta lepra^{*b} o ti oy k'usi chlok' ta sk'unile,^c mu xu' slajes li ch'ul matanaletike ja' to mi lek xa kome.^d Jech xtok, mu me stak' slajes li buch'u la spik jun krixchano ti ibal sba ta skoj junuk animae^{*e} xchi'uk mu stak' slajes ek li buch'u chlok' ya'lele sk'unile^f **5** mi ja'uk li buch'u tspik jkotuk bik'it chon^g ti ibal sbae o mi tspik junuk vinik ti ibal sbae.^h **6** Li buch'u tspik li k'usitik taje ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale xchi'uk mu xu' slajes jutebuk li k'usitik ch'ule ja' to mi la spok sba ta vo'e.ⁱ **7** Sak xa chkom mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, va'un xu' xa slajes li ch'ul matanaletike, yu'un ja' ono'ox sve'el.^j **8** Mu me xu' sti' mi la sta jkotuk chamem chonbolom xchi'uk mi la sta jkotuk chonbolom ti yich'oj lilinel ta ti'el ta jkotuk jti'vanej chonbolome, yu'un ibal sba chkom mi la sti'e.^k Vo'on Jeovaun.

9 »Sk'an spasik li k'usi kak'ojbe sbainike sventa mu sta smulik ta skoj ti mu'yuk tspasik li k'usi kak'ojbe sbainike. Ta skoj ti xu' sokesbeik sk'oplal li ch'ul matanaletike, xu' xchamik ta skoj ti mu'yuk tspasik li k'usi kak'ojbe sbainike. Vo'on Jeovaun ti yakal ta jch'ultajesike.

10 »Mu me xu' slajes ch'ul matanaletik^l li buch'u mu'yuk ak'bil permiseo.* Jech xtok, mi oy junuk jyanlum ti te xch'amunojbe sna junuk palee o mi oy junuk yaj-abtel palee, mu xu' slajes li ch'ul matanaletike. **11** Pe mi oy smanoj junuk smoso ta stak'in stuk li palee, xu' slajes. Li mo-soiletik ti te xa vok'em ta snae xu' slajesik ek li sve'el^m palee.

22:4 *K'elo Glosario, *lepra*. ^aLi ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, *nefex*. **22:10** *Literal «yan krixchanoe», ja' xkaltik, jun krixchano ti ma'uk yuts' yalal Aarone.

12 Mi ma'uk jun pale nupun xchi'uk li stseb palee, li tsebe mu me stak' slajes li ch'ul matanale-tike. **13** Yan mi cham smalal li stseb palee o mi sutesat yu'un smalale xchi'uk mi ch'abal yalab kom xchi'uk mi sut nakluk ta sna stot k'ucha'al ta stsebal to'oxe, xu' slajes li k'usi tslajes stote,^a pe mu xu' slajes li buch'u mu'yuk ak'bil permisoe.*

14 »Mi oy jun vinik ti mu yaleluk la slajes li ch'ul matanale-tik ti mu stak' slajese, ak'o yak'be xk'exol xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojole xchi'uk ak'o yak'be pale^b li ch'ul matanale. **15** Ja' yu'un, sk'an mu sokese-beik sk'oplal li ch'ul matanale-tik ti chak'beik Jeova^c li j-israeletike, **16** taje ja' sventa mu xich'ik kastigo li j-israeletik ta skoj ti la slajesik li k'usitik ch'ule; yu'un vo'on Jeovaun ti yakal ta jch'ul-tajesike».

17 Xi to albat yu'un Jeova li Moisesse: **18** «Chi'ino ta lo'il li Aaron xchi'uk nxich'nabtake xchi'uk skotol li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: «Mi oy junuk j-israel o junuk jyanlum ti te nakal ta Israel ti chak'be chik'bil matanal^d Jeova sventa tspas li k'usi yaloje o ti chlok' ta yo'on-ton chak'be matanale.^e **19** sk'an ja' xak' jkotuk tot vakax^f ti mu'yuk ipe,^g jkotuk ch'iom tot chij o jkotuk tentsun sventa lek x-ilate. **20** Mu me xavak'ik ta matanal mi oy xchopolile,^g yu'un mu'yuk lek chiloxxuk mi jech chavak'ike.

21 »Mi chak'be matanal Jeova sventa jun o'ontonal^h ti ja' sventa tspas li k'usi yalaj li jun vinike o chak'be matanal ti chlok' ta yo'onton stuke, sk'an me xak' jkotuk vakax ti mu'yuk ipe* o jkotuk chij sventa lek x-ilate. Sk'an me ch'abaluk jute-

22:13 *Literal «yan krixchanoe», ja' xkaltik, jun krixchano ti ma'uk yuts' yalal Aarone. **22:19, 21** *O «mu'yuk xchopolile».

KAP. 22

a Le 10:14
Nu 18:19

b Le 5:15, 16

c Nu 18:32

d Nu 15:14, 16

e Le 7:16
Nu 15:3
Dt 12:5, 6f Le 1:3
Le 22:22g Dt 15:19, 21
Dt 17:1
Mal 1:8
Ebr 9:14
1Pe 1:19

h Le 3:1

Kolumna 2

a Eks 22:30

b Eks 23:19
Dt 22:6

c Le 7:12

d Le 7:15

e Le 19:37
Nu 15:40
Dt 4:40f Le 18:21
Le 19:12

g Le 10:3

buk xchopolil li matanal chak'e. **22** Mu me xavak'ik ta matanal mi ma'sate, mi k'aseme, mi yayijeme, mi oy xch'okale, mi oy takijem syayijemale o mi oy k'usi ch'iem ta snukulile; mu me xavak'beik Jeova mi oy xchopolile mi ja'uk xavak'beik Jeova li ta skajleb matanale. **23** Mi chlok' ta avo'onton yak'ele, xu' xavak' jkotuk tot vakax o jkotuk chij manchuk mi nat o mi komkom junuk sk'ob o junuk yakan; pe mu'yuk me chich' ch'amel mi ja' chavak' ta matanal sventa chapas li k'usi avaloje. **24** Mu me xavak'beik Jeova jkotuk chonbolom ti ch'abal lek ston sk'unile o ti t'useme o ti lok'bile, mu me xavak'beik jech ta matanal li ta alu-malike. **25** Jech xtok, li jyanlumetike mi ja'uk xu' xak'ik ta matanal ti chk'ot ta span Adiosike, yu'un sokem xchi'uk oy xchopolil. Mu'yuk chich' ch'amel sventa lekuk xa-ilatik».

26 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisesse: **27** «Mi vok' jkotuk nene' tot vakax o jkotuk nene' tot chij o jkotuk nene' tentsune, sk'an te xchi'in vukub k'ak'al^a li sme'e, pe li ta vxaxakibal k'ak'ale xu' xa me xich' ch'amel mi chich' ak'el ta matanale. Ja' jun matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa Jeovae. **28** Mi la amilik jkotuk vakax o jkotuk chije, mu me junuk sk'ak'alil^b xamilik xchi'uk li yole.

29 »Mi laj avak'beik Jeova milbil matanal^c sventa stojel ta vokole, sk'an me ja'uk sventa lek xa-ilatik. **30** Sk'an xalajesik ti k'usi k'ak'alil chavak'ike. Mu me xak'ejik* jutebuk k'alal to ta yo-k'omal.^d Vo'on Jeovaun.

31 »Sk'an me xach'unik li jmantaltake xchi'uk sk'an xavak' ta akuxlejalik.^e Vo'on Jeovaun. **32** Mu me xasokesik li jch'ul bie,^f sk'an me xvinaj ti ch'ulun ta stojolal li j-israeletike.^g Vo'on

22:30 *O «xanak'ik».

Jeovaun ti yakal ta jch'ultajeso-xuke,^a **33** ti la jlok'esoxuk tal ta yosilal Ejipto sventa xkak' avilik ti vo'on Adiosikune.^b Vo'on Jeovaun».

23 Li Jeovae xi to laj yal-be li Moisesse: **2** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbee: «Li k'inetik^c chapasilanik sventa Jeovae ja'^d ch'ul tsobajeletik. Li'e ja' li k'inetik ku'un ti chapasilanike:

3 »Vakib k'ak'al xu' cha-abtejik, pe li ta svukubal k'ak'ale ja' jun savado sventa xaxuk lek avo'ontonik,^e ja' jun ch'ul tsobajel. Mu me stak' xapasik mi jtosuk abtelal. Ja' jun savado sventa Jeova ti buyuk no'ox chaniike.^f

4 »Li'e ja' li k'inetik chich' pasilanel sventa Jeovae, ja' li ch'ul tsobajeletik ti sk'an xapasik jech k'ucha'al ak'bil yoraile: **5** li ta 14 yu'un li sba ue,^g chich' pasel li K'in Koltael^h sventa Jeova k'alal ja'o ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.*

6 »Li ta 15 yu'un li u li'e, ja' Sk'in al Pan ti Mu'yuk Slevaduraille* ti chich' pasel sventa Jeovae.ⁱ Vukub k'ak'al sk'an xave'ik pan ti mu'yuk slevaduraille.^j **7** Li ta sba k'ak'ale chapasik jun ch'ul tsobajel.^k Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal. **8** Pe ba'yel sk'an xavak'beik Jeova jun matanal ti chik'bil ta k'ok'e, vukub k'ak'al jech sk'an xapasik. Li ta svukubal k'ak'ale oy ch'ul tsobajel. Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal».

9 Xi to albat yu'un Jeova li Moisesse: **10** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: «Mi la-ochik li ta balumil ti vo'on chhak'boxuke xchi'uk mi laj xa ox atsobik li k'usi ats'unojike, sk'an xavich'ik talej jjomuk li sba sat asevadaike,^l ja' xavich'beik talej li palee.^m **11** Li palee tsye'i-

23:5 *Literal «k'alal tsta sba li chib mal k'ak'ale». **23:6** *K'elo Glosario, *levadura*.

KAP. 22

a Eks 19:5
Le 20:8
Le 21:8

b Eks 6:7
Le 11:45

KAP. 23

c Eks 23:14
Le 23:37

d Nu 10:10

e Eks 16:30
Eks 20:10
Ech 15:21

f Ne 13:22

g Nu 9:2, 3
Nu 28:16

h Eks 12:3, 6
Dt 16:1
1Ko 5:7

i Nu 28:17
1Ko 5:8

j Eks 12:15
Eks 13:6
Eks 34:18

k Eks 12:16

l 1Ko 15:20, 23

m Nu 18:8, 12
Pr 3:9
Ese 44:30

Kolumna 2

a Eks 34:22
Dt 16:9, 10

b Ech 2:1

c Nu 28:26-31
Dt 16:16

d Le 7:11, 13

e Eks 23:16
Eks 34:22

lan ta jujujot ta yeloval Jeova li jjom sevadae sventa lek xiloxuk. Li palee ja'o tsye'ilan li ta yok'omal savadoe. **12** Ti k'usi k'ak'alil chavich'ik talej li jjom sevada sventa chich' ye'ilanele sk'an xavak'ik jkotuk ch'iom tot chij ti mu'yuk ipe* xchi'uk ti jun to jabil yich'oje, sk'an xavak'beik Jeova ta chik'bil matanal. **13** Li matanal sat ts'unobil chavak'ike ja' cha'vok' ta lajunvok' jun efa* arina ti lek nin ti kabil ta aseitee, ja' smoton Jeova ti chik'bil ta k'ok' ti lek xmuet yik'e.* Ja' jutuk mu jun litro^a sk'an xavich'ik talej li matanal vinoe. **14** Mu to xu' xave'ik jtosuk pan, bakubtasbil sat ts'unobil xchi'uk ach' sat ts'unobiletik, ja' to xu' xave'ik mi laj xa ox avak'beik li smoton Adiosik li va' k'ak'ale. Ja' jun mantal sbatel osil avu'unik xchi'uk li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akal ti buyuk no'ox chaniike.

15 »Li ta yok'omal savado k'alal chavich'ik talej li jjom sevada sventa yebil matanale,^a te chlik achapik batel vukub savado. Lek ts'akal vukub xemana xachapik. **16** Sk'an xachapik batel 50 k'a-k'al^b ti te chk'ot ts'akiuk ta yok'omal li svukubal savadoe, va'un ja'o te chavak'beik ta smoton Jeova^c li ach' sat ts'unobiletike. **17** Sk'an xavich'ik talej chib pan ti te chapas ta anaik ti chk'ot ta yebil matanale. Pasbiluk ta cha'vok' ta lajunvok' jun efa* arina ti lek nine. Sk'an xich' ta'ajesel xchi'uk levadura^d yo' xk'ot ta sba sat ts'unobiletik sventa Jeova.^e **18** Li panetik taje sk'an jmojuk xavak'ik xchi'uk vukot ch'iom tot chij ti mu'yuk ipe* xchi'uk ti jun

23:12, 18 *O «mu'yuk xchopolile». **23:13, 17** *Li cha'vok' ta lajunvok' jun efae ja' 4.4 litro. K'elo Apendise B14. **23:13** *O «ti chak' jun o'ontonale». Literal «ti tslamajes o'ontonale». ^aLiteral «jun kuarto in». Li jun ine ja' 3.67 litro. K'elo Apendise B14.

to jabil yich'ojike. Sk'an xavak' jkot ch'iom tot vakax xtok xchi'uk cha'kot tot chij.^a Chtun sventa xich' chik'bel ta smoton Jeova ti jmoj ono'ox chich' ak'el xchi'uk li matanal sat ts'unobiletik xchi'uk li matanal vineo. Chk'ot ta matanal ti chik'bil ta k'ok' ti lek xmuet yik'* cha'i Jeovae. **19** Sk'an xavak'ik jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil^b xchi'uk cha'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik yo' xk'ot ta matanal sventa jun o'ontonale.^c **20** Li palee tsye'ılan ta jujot ta stojolal li Jeovae, jmoj tsye'ılan xchi'uk li panetik ti ja' pasbil-o ta sba sat ts'unobiletike xchi'uk tsye'ılan xtok li cha'kot ch'iom tot chije. Ch'ul chk'ot ta stojolal Jeova li k'usi chk'ot ta sparte palee.^d **21** Li jun k'a-k'al taje sk'an xavalike^e ti chapasik jun ch'ul tsojajele. Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal. Ja' jun mantal sbatel osil avu'unik xchi'uk li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akal ti buyuk no'ox chanaikiie.

22 »K'alal mi la sta yorail chatsobbe sat^f li k'usitik chlok' ta avosile, mu me xatsob skotol li ta sti'iltak avosile xchi'uk mi ja'uk xatsob li butik chp'aj* komele. Sk'an xaviktabe komel li povreetike^g xchi'uk li jyanlum^h ti te achi'uk ta nakleje. Vo'on Jeova Diosun avu'unik».

23 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moise: **24** «Xi xavalbe li j-is-raeletike: «Li ta sba k'ak'al yu'un li svukubal ue, sk'an me xakux lek avo'ontonik, li va' k'ak'ale ja'o chlik k'alal chich' jupanel jmojuk li ok'ese,ⁱ ja' sventa xana'ik ti ja' jun ch'ul tsojajele. **25** Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal. Sk'an xavak'beik Jeova li matanal chik'bil ta k'ok'e».

23:18 *O «jun yo'onton yu'un». Lital «tclamajes o'ontonal». **23:22** *O «tsts'uj». *O «li buch'u oy svokolike».

KAP. 23

a Nu 28:26, 27

b Le 4:23

c Le 3:1

d Le 7:34
Le 10:14
Nu 18:9
Dt 18:4
1Ko 9:13

e Nu 10:10

f Le 19:9
Dt 24:19
Rut 2:2, 3

g Is 58:7

h Le 19:33

i Nu 10:10
Nu 29:1

Kolumna 2

a Eks 30:10
Le 25:9b Le 16:29, 30
Nu 29:7c Le 16:34
Ebr 9:12, 24-26
Ebr 10:10
1Jn 2:1, 2d Nu 9:13
Nu 15:30e Le 16:29-31
Le 23:27
Nu 29:7f Eks 23:16
Nu 29:12
Dt 16:13
Esd 3:4
Ne 8:14-18
Jn 7:2

g Ne 8:18

26 Xi to albat yu'un Jeova yan velta li Moise: **27** «Pe li ta slajunebal k'ak'al yochel li svukubal u taje, ja' Sk'ak'alil Stael Perton.^a Sk'an xapasik jun ch'ul tsojajel xchi'uk sk'an xats'ik avokolik.^b Jech xtok, sk'an xavak'beik smoton Jeova ti chik'bil ta k'ok'e. **28** Li va' k'ak'al taje mu me xapasik jtosuk abtelal, yu'un ja' sk'ak'alil chataik perton^c ta yeloval li Jeova Dios avu'unike. **29** Buch'uuk no'ox ti mu sts'ik svokol* li va' k'ak'ale sk'an xich' milel li ta steklumale.^d **30** Buch'uuk no'ox ti tspace jtosuk abtelal li va' k'ak'ale ta jlajesbe sk'oplal li ta steklumale. **31** Mu me xapasik jtosuk abtelal. Ja' jun mantal sbatel osil avu'unik xchi'uk li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akal ti buyuk no'ox chanaikiie. **32** Ja' jun savado sventa xakux lek avo'ontonik xchi'uk sk'an xats'ik avokolik^e k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'al li ta sbalunexal k'ak'al yochel li ue. Sk'an xachabiik li savado avu'unike ti chlik k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'al ja' to mi ch'ay batel k'ak'al ta yok'omale».

33 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moise: **34** «Xi xavalbe li j-is-raeletike: «Li ta 15 yu'un li svukubal u taje, chlik apasik li Sk'inal Axibalnaetike,^{*} vukub k'ak'al jech sk'an xapasik ta sventa Jeova.^f **35** Chapasik jun ch'ul tsojajel li ta sba k'ak'ale xchi'uk mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal. **36** Vukub k'ak'al sk'an xavak'beik smoton Jeova ti chik'bil ta k'ok'e. Li ta xvaxakibal k'ak'ale, sk'an xapasik jun ch'ul tsojajel^g xchi'uk sk'an xavak'beik smoton Jeova ti chik'bil ta k'ok'e.

23:27 *K'alal «sk'an xats'ik avokolik» xie, chak' ta a'iel ti ep ta tos k'usitik chak' svokolik ta spasel ti te tsakal sk'oplal li ayunoe. **23:29** *O ja' van sk'oplal «ti mu spase ayuno». **23:34** *O «Nak'ob-bailetik ti te no'ox k'uk sjlal chtune».

Tsots sk'oplal li tsobajel taje. Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal.

37 »Li'e ja' li k'inetik^a chich' pasilanel sventa Jeova ti ja' ch'ul tsobajel^b ch'ot avu'unik sventa xavak'beik smoton Jeova ti chik'bil ta k'oke: li chik'bil matanale,^c li matanal sat ts'unobiletike^d xchi'uk li matanal vinoe^e jech xavak'ik k'ucha'al chich' k'anel jujun k'ak'ale. **38** Parte me li k'usi chavak'beik ono'ox Jeova li ta jujun savado yu'une^f xchi'uk parte me li matanaletik chavak'ike,^g li matanal k'alal chavak'aveike^h xchi'uk li matanal chlok' ta avo'ontoniⁱ ti sk'an xavak'beik li Jeovae. **39** Pe li ta 15 yu'un li svukubal ue, k'alal atsojojik xa ox li k'usitik chlok' ta avosilike, sk'an xapasik li k'in sventa Jeovae, vukub k'ak'al' chjalj. Li ta sba k'ak'ale sk'an xakux lek avo'ontoni^k, jech xtok, sk'an xakux lek avo'ontoni^l li ta vxaxakibal k'ak'ale.^k **40** Li ta sba k'ak'ale, sk'an xavich'ik tale^m sat lekil te'etik, sk'obtak xan' ti jun yutsilike, sk'ob te'etik ti pimik yanale xchi'uk alamo te' ti te chch'i ta stenlejaltike,ⁿ va'un vukub k'ak'al^m xkuxet avo'ontoni^o ta stojolal Jeova Dios avu'unik. **41** Vukub k'ak'al ta jabil^o sk'an xapasik k'in ta sventa Jeova. Ja' jun mantal sbatel osil avu'unik xchi'uk li jayk'ol kuxlej^pal chtal avu'unik ta ts'akale, ta svukubal u jech sk'an xapasik. **42** Vukub k'ak'al^p sk'an xanakiik ta axibalnaetik. Ta axibalnaetik sk'an xnakiik skotol li mero j-israeletike. **43** Taje ja' sventa sna'ik^q li jayk'ol kuxlej^pal chtal avu'unik ta ts'akal ti laj kak' nakiikuk ta axibalnaetik li j-israeletik k'alal la jlok'esik ta yosilal Ejiptoe.^r Vo'on Jeova Diosun avu'unik».

44 Ja' yu'un, li Moisesse laj yalbe j-israeletik li k'inetik chich' pasilanel sventa Jeovae.

23:40 *O «beo'tik ta stenlejaltike».

KAP. 23

- a Eks 23:14
Dt 16:16
b Nu 28:26
Nu 29:7
c Le 1:3
d Le 2:1, 11
e Nu 15:5
Nu 28:6, 7
f Eks 16:23
Eks 20:8
Eks 31:13
g Eks 28:38
Nu 18:29
h Dt 12:11
i Nu 29:39
Dt 12:6
1Kr 29:9
2Kr 35:8
Esd 2:68
j Dt 16:13
k Nu 29:12
l Ne 8:15
Ap 7:9
m Dt 16:15
n Ne 8:10
o Nu 29:12
p Dt 31:10, 11
q Dt 31:13
Si 78:6
r Eks 12:37, 38
Nu 24:5

Kolumna 2

KAP. 24

- a Eks 27:20, 21
Nu 8:2
b Eks 25:31
Eks 39:33, 37
Ebr 9:2
c Eks 40:22, 23
1Sa 21:4
Mr 2:25, 26
d Eks 25:23, 24
1Re 7:48
e Le 2:2
Le 6:15
f Nu 4:7
1Kr 9:32
2Kr 2:4
g Le 21:22
Le 22:10
1Sa 21:4, 6
Mt 12:3, 4
Lu 6:3, 4
h Le 6:14, 16
i Eks 12:38
Nu 11:4

24 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisesse: **2** «Albo mantal j-israeletik ti ak'o yich'boxuk tal sbats'i aseital oliva sventa li kantiletike yo' jech tsanaluk-o li kantiletike.» **3** Li Aarone sk'an tsanaluk-o yu'un li kantiletik ti te oy ta spat kortina ti bu nopol xil li xkaxail Mantal ti te oy li ta karpana sventa tso-bobbaile. Sk'an tsanaluk-o yu'un ta yeloval Jeova k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'al k'alal to ta sob yok'omal. Ja' jun mantal sbatel osil avu'unik xchi'uk skotol li jayk'ol kuxlej^pal chtal avu'unik ta ts'akale. **4** Sk'an jechuk-o xchol ta yeloval Jeova li skantilaltak kandelero^b ti pasbil ta bats'i oroe.

5 »Tsako arina ti lek nin sventa xapas ta 12 set-set panetike. Li jujun pane sk'an yich'ojuk cha'vok' ta lajunvok' jun efa* arina. **6** Ta cha'chol sk'an xalats muyel li pane, vakib ta jujuchol xavak'^c ta yeloval Jeova^d li ta sba mexa pasbil ta bats'i oroe.

7 Ak'bo bats'i sakil pom* ta sba li jujuchol pane, va'un ja' ch'kot ta smoton Jeova ti chik'bil ta k'ok' sventa xich' vulesel ta jolile.^{oe}

8 Jujun savado sk'an xchol ta yeloval Jeova.^f Ja' jun trato sventa sbatel osil xchi'uk li j-israeletike. **9** Ja' chich'ik li Aaron xchi'uk xnich'nabtake^g xchi'uk sk'an te sve'ik ti bu ch'ule,^h yu'un li matanal chik'bil ta k'ok' sventa Jeovae toj ech' xa no'ox ch'ul k'otem ta stojolal li palee. Ja' jun mantal sbatel osil».

10 Li ta Israele oy jun j-israelal ants ti oy yol ti ja' j-ejiptoal vinikⁱ li stot yole, va'un li nich'onile lik tsak sbaik ta k'op xchi'uk jun j-israelal vinik ti bu spaso^j skarpanaie. **11** Li yol j-israelal an-

24:5 *Li cha'vok' ta lajunvok' jun efae ja' 4.4 litro. K'elo Apendise B14. **24:7** *K'elo Glosario, sakil pom. *K'elo Glosario, matanal sventa svulesobil ta jolil.

tse lik slaban li Biile,* va'un lik xchopol k'opta,^a ja' yu'un laj yik'ik batel ta stojolal Moises.^b Selomit sbi li me'ile, ja' stseb Dibri ti likem talel ta snitilul Dane. **12** La xchukik ja' to ti k'uxi k'ot ta nopel yu'un Jeova ti k'usi chich' pasbele.^c

13 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moise: **14** «Jocho lok'el ti bu apasoj akarpanaik li buch'u chopol k'optavane. Skotol li buch'utik laj ya'iike ak'o yak' sk'obik ta sjol, mi laje, sjunul li tsobobail yu'un j-israeletike ak'o smilik^d ta ton. **15** Xi sk'an xavalbe li j-israeletike: «Sk'an me stoj smul li buch'u chchopol k'opta Sdiose. **16** Li buch'u chchopol k'optabe sbi Jeovae persa sk'an xich' mil-el.^e Li tsobobail yu'un j-israeletike persa sk'an smilik ta ton. Mu ventauk mi jyanlum ti te xchi'ukoxuk ta nakleje o mi ja' mero j-israel, persa sk'an xich' mil-el mi la xchopol k'opta li Biile.

17 »Mi oy junuk krixchano la sayijes junuk xchi'il ta krixchanoal* ti cham-o yu'une, persa sk'an xich' mil-el ek.^f **18** Pe mi oy buch'u la sayijes jkotuk ts'unbal chonbolom ti cham-o yu'une, sk'an xak'be xk'exol. Ti k'usi chonbolomal la smile sk'an xak'be xk'exol. **19** Mi oy junuk vinik la sayijes junuk xchi'il ta krixchanoale, sk'an me jech xich' pasbel ek.^g **20** Mi oy buch'u la sk'asbe sbakil junuk xchi'ile, sk'an xich' k'asbel sbakil ek. Mi la st'us bek' satile, chich' t'usbel sbek' sat ek, mi la sk'as tanal eile, chich' k'asbel stanal ye ek. Ti k'u yelan yayijesvane jech sk'an xich' yayijes ek.^h **21** Li buch'u tsayijes jkotuk ts'unbal chonbolom ti chcham-o yu'une sk'an xak'be xk'exol.ⁱ Pe mi ja' tsayijes junuk xchi'il ta krixchanoal ti

24:11 *Ja' sk'oplal sbi Jeova jech k'u-cha'al chal li ta versikulo 15 xchi'uk 16. **24:17** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 24

a Eks 20:7
Eks 22:28
Le 19:12

b Eks 18:22

c Eks 18:15, 16
Nu 15:32, 34

d Nu 15:32, 35
Dt 17:7

e Dt 5:11

f Je 9:6
Eks 21:12
Nu 35:31
Dt 19:11-13

g Eks 21:23, 24

h Dt 19:21
Mt 5:38

i Eks 22:1

Kolumna 2

a Je 9:6
Eks 21:12

b Eks 12:49
Le 17:10
Le 19:34
Nu 9:14
Nu 15:16

c Nu 15:33, 36
Dt 17:7

KAP. 25

d Je 15:16

e Le 26:34
2Kr 36:20, 21

f Eks 23:10, 11

chcham-o yu'une, sk'an xich' mil-el.^a

22 »Jun no'ox k'usi chapanbil ku'un ta sventa li buch'u te vok'emoxuk ta Israele xchi'uk li jyanlum^b ti te xchi'ukoxuk ta nakleje, yu'un vo'on Jeova Diosun avu'unik».

23 Li Moise la xchi'in ta lo'il li j-israeletike, va'un li j-israeletike la xjochik lok'el ti bu spasoj skarpanaik li buch'u chopol k'optavane xchi'uk la smilik^c ta ton. Li j-israeletike la spasik jech k'u-cha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise.

25 Li Jeovae xi to laj yalbe Moises li ta vits Sinaie: **2** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: «K'alal mi la-ochik xa ox li ta balumil ti vo'on chkak'boxuke,^d li balumile sk'an xkux jun savado sventa Jeova.^e **3** Vakib jabil sk'an xats'unolaj li ta avosile xchi'uk vakib jabil sk'an xasetbe stakinal sk'obtak li a-uvae xchi'uk xu' xatsob li k'usitik chlok' ta avosile.^f

4 Pe li ta svukubal jabile ja' jun savado ti sk'an xkux lek li avosile, ja' jun savado sventa Jeova. Mu xu' xats'unolaj li ta avosile xchi'uk mu xu' xasetbe stakinal sk'obtak li a-uvae. **5** K'alal mi atsoboj xa ox li k'usitik chlok' ta avosile, mu me xatsobbe sat li k'usi chch'i tal stuke xchi'uk mu me xatsobbe sat li a-uva ti mu'yuk la asetbe stakinal sk'obtake. Ja' jun jabil ti sk'an xkux lek li avosile. **6** Pe xu' xalajesik li k'usi chch'i tal stuk li ta balumil ti k'u sjalil chjalij li savadoe; xu' xalajes li vo'ote, li amosotake xchi'uk li akiaratake, jech xtok, xu' slajes li jsa'abteletik xchi'uk li jch'om-osiletik ti ja' jyanlumeetik ti te ach'uk ta nakleje, **7** xu' slajesik ek li ts'unbal chonbolometike xchi'uk li te'tikal chonbolometik ta avosile. Xu' xich' lajesel skotol li k'usitik chch'i ta osile.

8 »Chachap batel vukub vel- ta li vukub jabile, ja' savado ta jabiletik, ta skotol li vukub savado ta jabiletik taje ja' 49 jabil. **9** Li ta slajunebal k'ak'al yochel li svukubal ue, li ta Sk'ak'alil Stael Pertone,^a sk'an tsots xajupanik li kachue, sk'an me xich' a'iel ta sjunul avosilalik k'alal chajupanike. **10** Sk'an xach'ultajesik li jabil 50 xchi'uk sk'an xavalik ti oy kolebal ta sjunul balumile.^b Ja' Sjabibal Kolebal avu'unik, ja' yorail chasut ta avosilik xchi'uk sk'an xasut ta stojolal avuts' avalalik.^c **11** Li ta sjabilal 50 ja' Sjabibal Kolebal chk'ot avu'unik. Mu xu' xats'unolajik xchi'uk mu xu' xatsobbeik sat li k'usi chch'i tal stuke xchi'uk mu xu' xatsobbeik sat li a-uvaik ti mu'yuk ta asetbeik stakinal sk'obtate.^d **12** Yu'un ja' Sjabibal Kolebal. Sk'an ch'uluk xavilik. Ja' no'ox xu' xalajesik li k'usitik chch'i stuk^e ta osile.

13 »Li ta Sjabibal Kolebale ta jujantal sk'an xasut ak'elik li k'usitik ja' avu'unike.^f **14** Mi oy k'usi chachonbeik junuk ach'i-lik ta krixchanoale o mi oy k'usi chamanbeike, mu me xalo'la abaik.^g **15** K'alal oy k'usi chamanbe li ach'i'el ta krixchanoale, ja' xatsak ta venta ti jayib xa jabil ech'em talel li ta Sjabibal Kolebale, jech xtok, k'alal chchonbote ja' ak'o stsak ta venta ti jayib to jabil xu' chich' tsobbel sat li k'usitik chich' ts'unele.^h **16** Mi ep to jabil sk'ane, xu' smuyesbe stojol li k'usi chchone, pe mi junchib xa no'ox jabil sk'ane, sk'an syalesbe stojol li k'usi chchone, yu'un ja' ta xchonbot ti jayib to velta chak' sat li k'usitik chich' ts'unele. **17** Mu me buch'u slo'la xchi'il ta krixchanoal' avu'unik. Ja' lek xi'tao* li Adiose,ⁱ yu'un vo'on Jeova Diosun avu'unik.^k **18** Mi chavak' ta akuxlejalik li mantaletik ku'une xchi'uk mi chach'unik li k'usitik chapanbil ku'une, jun

25:17 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

- KAP. 25
- a Le 16:30
Le 23:27, 28
- b Is 61:1, 2
Lu 4:18, 19
Ro 8:20, 21
- c Le 27:24
Nu 36:4
Dt 15:1
- d Le 25:5
- e Eks 23:11
Le 25:6
- f Le 25:29, 30
Le 27:24
- g 1Sa 12:3
Pr 14:31
- h Le 27:18
- i Le 19:13
Pr 22:22
- j Le 25:43
Pr 1:7
Pr 8:13
- k Is 33:22

Kolumna 2

- a Dt 12:10
Sl 4:8
Pr 1:33
- b Sl 67:6
- c Le 26:3-5
- d Le 25:4, 5
Mt 6:25
- e Je 26:12
Dt 28:8
Mal 3:10
- f 1Re 21:3
- g Sl 24:1
- h 1Kr 29:15
- i Rut 2:20
Rut 4:4-6
- j Le 25:50
- k Le 27:24

no'ox avo'onton chanakiik li ta balumile.^a **19** Chak' sat^b li k'usi chats'unik ta balumile xchi'uk xu' xalo'ik ti k'u yepal sk'an avo'ontone. Jech xtok, jun no'ox avo'ontone te chanakiik.^c

20 »Pe mi xi chlik avalike: «¿K'usi xa no'ox ta jlajestik li ta svukubal jabil mi mu xu' xijts'unolaj xchi'uk mi mu xu' jtsobbetik sat^d li k'usitik une?». **21** Li ta svakibal jabile ta xkak'bo-xuk tal bendison, va'un li balumile lek ta xak' li k'usi chats'unik ti xalok'ik-o sventa oxib jabile.^e **22** Ja' to ta xvaxakibal jabil chats'unolajik, jech oxal ja' chalajesik-o k'alal to ta sbalunebal jabil li vo'ne sat ts'unobil avu'unike. Jech-o chalajesik li vo'ne sat ts'unobile, ja' to mi la atsobbeik sat li k'usitik la ats'unike.

23 »Mu stak' chonel sbatel osil li balumile,^f yu'un ja' ku'un^g li balumile. Yu'un li vo'oxuke jyanlumoxuk no'ox chkiloxuk ti te naloxoke xchi'uk jch'om-osiloxuk no'ox chkiloxuk.^h **24** Ta skotol li osil chavu'uninike oyuk me sderecho avu'unik yantik sventa xcha'manik li osile.

25 »Mi pas ta povre li ach'i-lik ta krixchanoal xchi'uk mi chchon jlomuk yosile, li buch'u ja' to mero yuts' yalale ja' ak'o taluk sventa sman sutel li osil la xchone.ⁱ **26** Mi mu'yuk buch'u xcha'manbat sutele, pe mi pas xa ox ta jk'ulej xchi'uk ti xcha'man xa yu'un sutel stuke, **27** sk'an xchapbe stojol ti jayib xa jabil ech'em talel ti k'uxi la xchone, va'un ja' xa no'ox ak'o sutesbe ti k'u yepal sk'an li buch'u la sman osile. Ta ts'akale xu' sut batel li ta yosile.^j

28 »Pe mi mu xlok'-o stojol yu'un sventa xcha'manbe sutele, li k'usi la xchone te chich'-o komel li buch'u la smane ja' to mi k'ot li Sjabibal Kolebale;^k ja' to chich' sutesbel mi k'ot li Sjabibal

Kolebale, va'un xu' xa xich' sutel li yosile.^a

29 »Mi oy buch'u la xchon sna ta junuk lum ti joybil ta muroe, jun jabil oy sderecho sven-ta xcha'man sutel, te chlik xchap ti k'usi ora la xchone. Lek ts'akal jun jabil oy sderecho sventa xcha'man sutel.^b **30** Pe mi mu'yuk la xcha'man sutel mi lok' xa ox lek jun jabile, ja' xa me chich'-o komel li buch'u la sman li na ta jun lum ti joybil ta muroe, te chkom-o ti jayk'ol kuxlejal chtal yu'un ta ts'akale. Mu'yuk me chich' sutesel li ta Sjabilal Kolebale. **31** Pe li naetik ta jun lum ti mu'yuk joybil ta muroe ko'ol sba xchi'uk li osil ta junuk lume. Oy-o sderecho sventa xu' xich' cha'manel sutel xchi'uk sk'an sutesel li ta Sjabilal Kolebale.

32 »Pe li sna jlevietik ta yut steklumalike^c oy-o sderechoik sbatel osil sventa xcha'manik sutel snaik li jlevietike. **33** Mi mu'yuk laj yich' cha'manel li sna jlevietike, chich' sutesel ta Sjabilal Kolebal^d li snaik ti laj yich' chonel ti te oy ta yutil jteklume. Yu'un li sna jlevietik te oy ta yut steklumalike ja' yu'unik k'o-tem ti bu nakalik li j-israeletike.^e **34** Jech xtok, li yosilik^f te oy ta sjoylejal jteklume mu stak' chonel, yu'un ja' yu'unik-o sbatel osil li jlevietike.

35 »Mi pas ta povre li avermano ti te no'ox nopol oy ta atojolale xchi'uk ti mu xa xma-k'lij sba yu'un stuke, sk'an xavak'be sve'el^g jech k'ucha'al junuk jyanlum ti te xchi'ukot ta nakleje^h o junuk jch'om-osil yo' jech kuxuluk-o avu'un. **36** Mi oy la xch'amunbot atak'ine, mu me xak'anbe sjol mi ja'uk sventa xapas-o kanal.ⁱ Sk'an xaxi'ta li Dios avu'une,^j va'un mi jech la apase, kuxul-o avu'un li avermanoe. **37** Mi chavak'be xch'amun atak'ine, mu me xak'anbe sjol,^k jech xtok, k'alal chavak'-

KAP. 25

a Le 25:10, 13

b Le 25:25-27

c Nu 35:2, 8

d Le 25:28

e Nu 18:20
Nu 35:2, 4
Dt 18:1f Nu 35:7
Jos 14:4g Dt 15:7
Sl 41:1
Sl 112:5
Pr 3:27
Pr 19:17
Mr 14:7
Ech 11:29
1Ti 6:18
1Jn 3:17h Eks 22:21
Eks 23:9
Le 19:34
Dt 10:18i Eks 22:25
Dt 23:19
Sl 15:5
Pr 28:8

j Pr 8:13

k Dt 23:20
Lu 6:34, 35

Kolumna 2

a Eks 20:2
1Re 8:51

b Eks 6:7

c Eks 21:2
Dt 15:12

d 1Re 9:22

e Le 25:53

f Eks 21:3
Le 25:10g Eks 1:13, 14
Eks 19:5
Le 25:55h Eks 3:7
Ef 6:9
Kol 4:1i Le 25:17
Ekl 12:13j Eks 12:38
Jos 9:21

k Le 25:39, 43

be sve'ele, ma'uk me sventa chapas-o kanal. **38** Vo'on Jeova Diosun avu'unik ti la jlok'esoxuk ta yosilal Ejipto^a sventa xkak'bo-xuk li yosilal Kanaane yo' xkak' avilik ti vo'on Adiosikune.^b

39 »Mi pas ta povre li avermano ti te no'ox nopol oy ta atojolale xchi'uk ti persa chchon sba ta atojolale,^c mu me xasuj ta abtel jech k'ucha'al jun mosoil.^d **40** K'otuk jech k'ucha'al junuk jsa'abtel^e avu'un o junuk jch'om-osil. Te abtejuk-o avu'un ja' to mi k'ot li Sjabilal Kolebale.

41 Va'un, chiktaot komel xchi'uk li xnich'nabtake,^{*} tsut batel ta stojolal li jchop nitilulal bu likem tale. Sk'an sut batel ta yosil li smoltotake.^f **42** Yu'un ja' jmosotak ti la jlok'esik ta yosilal Ejipto^g, ja' yu'un mu stak' xchon sbaik jech k'ucha'al chchon sba junuk mosoile. **43** Mu me toj tsotsuk xapas aba^h ta stojolal, sk'an xaxi'ta li Dios avu'une.ⁱ **44** Sk'an ja' xasa' ta amoso xchi'uk ta akiara li krixchanoetik ta yan lumetik ta sjoylejal ti bu nakalote, ja' xu' xaman ta amosoik xchi'uk ta akiaraik. **45** Jech xtok, xu' ja' xaman ta amosoik li xnich'nabtak jch'om-osiletik ti te nakal ta atojolalike,^j xu' ja' xamanbeik li yuts' yalalik ti te chvok' ta alumalike, va'un ja' xa chk'ot ta avu'unik. **46** Xu' xaviktabeik komel ta xrexto^{*} li avalab anich'nabik xtoko, ja' xrexto chkom avu'unik sbatel osil. Xu' x-abtej ta atojolalik li achi'ilik ta Israele, ja' no'ox mu me toj tso-tsuk xapas aba^k ta stojolik.

47 »Mi pas ta jk'ulej junuk jyanlum ti te achi'ukik ta nakleje o junuk jch'om-osile, pe mi ja' pas ta povre li avermano ti te nopol nakale xchi'uk mi chbat xchon sba ta stojolal li jyanlum ti te achi'ukik ta nakleje o ta stojolal li jch'om-osil ti te nakal ta

25:41 *Literal «skeremtake». **25:46** *O «spukulal; sparte».

atojolalike o ti ja' chbat xchon sba ta stojolal junuk yuts' yalal li jyanlum ti te ach'i'ukik ta nakleje, **48** oy-o me sderecho sven-ta xich' cha'manel k'alal xchonoj xa ox sbae. Xu' xcha'manat^a yu'un junuk xchi'il ta vok'el. **49** O xu' ja' xcha'manat yu'un sjuntot o xnich'on sjuntot o buch'uuk no'ox ti ja' to mero yuts' yalale, xu' xcha'manat.

»Pe mi pas xa ox ta jk'uleje, xu' xcha'man sba stuk.^b **50** Sk'an ko'ol xchap xchi'uk li buch'u manat ti k'u xa sjalil ech'em talei ti k'uxi la xchon sba ta stojolale ja' to mi la sta sk'ak'alil li Sjabibal Kolebale.^c Ti k'u yepal stojol la xchon sbae ja' chich' tsakel ta venta ti jayib xa jabil ech'em tale.^d Va'un, li stojol ti k'u xa sjalil ech'em tale ja' chich' tsakel ta venta ti k'u yepal stojol li jun jsa'abtele.^e **51** Mi ep to jabil sk'an li Sjabibal Kolebale, ja' jech yepal ak'o stoj sventa xcha'man sba ti jayib to jabil sk'an li Sjabibal Kolebale. **52** Pe mi junchib xa no'ox jabil sk'an xk'ot li Sjabibal Kolebale, ak'o xchap ti k'u yepal sk'an xak'e, ja' xa no'ox ak'o stoj sventa xcha'man sba ti jayib jabil sk'an li Sjabibal Kolebale. **53** Ak'o abtejuk jech k'u'cha'al junuk jsa'abtel ti jayib jabil te chtune; sk'an me xak'el lek ti mu tsotsuk spas sba^f ta stojolal li jsa'abtel yu'une. **54** Pe mi mu xu' yu'un xcha'man sba stuk jech k'u'cha'al chich' ael li'e, ja' to kolek chkom li ta Sjabibal Kolebale,^g kolek chkom xchi'uk li xnich'nabtake.*

55 »Yu'un ja' jmosotak li j-is-raeletike. Ja' jmosotak ti la jlo-k'esik ta yosilal Ejiptoe.^h Vo'on Jeova Diosun avu'unik.

26 »Mu me xapas yan adiosik' ti mu k'usi xtun-oe, mu me k'usi xapasbeik slok'ol/ mi ja'uk xapasik junuk ch'ul va'anbil ton xchi'uk mu me k'usi xapasbeik

KAP. 25

a Le 25:25

b Le 25:26, 27

c Le 25:10

d Le 25:15, 16

e Dt 15:18

f Le 25:40, 43
Kol 4:1

g Eks 21:3

h Eks 20:2
Le 25:42

KAP. 26

i Eks 20:4
Le 19:4
Ech 17:29
1Ko 8:4

j Dt 5:8

Kolumna 2

a Nu 33:52

b Da 3:18
1Ko 10:14c Dt 11:13-15
Ekl 12:13d Dt 28:12
Is 30:23
Ese 34:26
Joe 2:23e Sl 67:6
Sl 85:12

f Le 25:18

g 1Kr 22:9
Sl 29:11
Aj 2:9

h Mik 4:4

i Dt 28:7
Jos 23:10
Jue 7:15, 16
Jue 15:15, 16
1Kr 11:20

j Dt 28:4

k Eks 6:4

l Eks 25:8
Ese 37:26
Ap 21:3

slok'ol ta ton^a te ta alumalik ti ja' chlik anijan abaik ta stojolale,^b yu'un vo'on Jeova Diosun avu'unik. **2** Sk'an xachabiik li savado ku'une xchi'uk ak'ik ta ilel ti chavich'ik ta muk* ti bu ch'ul ku'une. Vo'on Jeovaun.

3 »Mi jech-o chavak' ta avo'ontonik li k'usi kaloje, mi chach'unik li mantaletik ku'une xchi'uk mi chavak' ta akuxlejali-ke,^c **4** chkak' taluk lek vo' k'alal ja'o yoraile,^d li balumile lek chak' li k'usitik te chich' ts'unele^e xchi'uk chak' sat li te'etik ta osilti-ke. **5** Li yorail chamaj atrigoike tsta sba xchi'uk k'alal chatsobbeik sat a-uvaike; jech xtok k'alal chatsobbeik sat a-uvaike, tsta sba xchi'uk ti k'usi ora chats'unolajike. Chalajes apanik ja' ti k'u yepal sk'an avo'ontonike xchi'uk jun no'ox avo'onton chana-kiik li ta avosilike.^f **6** Jun no'ox avo'ontonik ku'un li ta lume,^g jun avo'onton chavayik, yu'un mu'yuk buch'u tsibtasoxuk.^h Ta jtup'be sk'oplal ta alumalik li simaron jti'vanej chonbolometi-ke xchi'uk mu'yuk chtal avich'ik milel ta espada li ta alumalike. **7** Vo'oxuk chanutsik batel li avajkontraike xchi'uk chamilik komel ta espada. **8** Li vo'oboxuk no'oxe chanutsik batel sien ta vo', mi sienoxuk no'ox ta vo'e chanutsik batel lajunmil ta vo', chamilik komel ta espadaⁱ li avajkontraike.

9 »Lek chkiloxuk,* ch-epaj ku'un li avalab anich'nabike xchi'uk cha-epajik ku'un,^j jech xtok, staoj-o yav li trato jpasoj xchi'uk vo'oxuke.^k **10** Li k'usitik yakal to chalajesik ti lok' ech' jabile persa chalok'esik sventa xatik'ik ochel li k'usitik ja' to ach' chlok' avu'unike. **11** Jech xtok, te chkak' ta atojolalik^l li axibalna ku'une xchi'

26:2 *O «va'ano abaik ta skoj ti labal sba chavilik». Literal «chaxi'taik».

26:9 *Literal «Tsut jk'eloxuk».

uk mu'yuk chkiaktoaxuk. **12** Te ta jchi'inoxuk ta xanbal xchi'uk vo'on chik'ot ta Adiosik,^a yan li vo'oxuke chak'otik ta jteklumal.^b **13** Vo'on Jeova Diosun avu'unik ti la jlok'esoxuk tal ta yosilal Ejipto sventa xakolik ta mosoil yu'unike. Jech xtok, vo'on la jk'as li k'atlom te' akuchojike sventa lek tuk' xateltun chaxanavik.

14 »Pe mi mu xak'an xachikintabeikune, mi mu xak'an xach'unik skotol li mantaletik^c taje, **15** mi chap'ajik li k'usitik kaloje,^d mi solel chopol chavilik li k'usitik chapanbil ku'une, mi mu'yuk xa chavak' ta akuxlejalik skotol li jmantaltake xchi'uk mi mu'yuk xa chatsakik ta venta li jtratoe,^e **16** li vo'one xi chkak'boxuk kastigoe: chavul taje avo'ontonik, chkak' ipajanik ta tuberkulosis,^{*} chkak' stsaxoxuk tsatsal k'ok', va'un mu xa lekuk chavilik osil xchi'uk chak'unibik batel. Jech' xa no'ox chavak' avokolik k'alal oy k'usi chats'unike, yu'un ja' tsalajesik^f li avajkontraike. **17** Ta jkontrainoxuk xchi'uk chkak' stsaxoxuk li avajkontraike;^g li buch'utik tsp'ajoxuke chpech'ılanoxuk ta tek'el,^h ta jech no'ox chajatavik batel ak'o mi mu'yuk buch'u tsnutsoxuk.ⁱ

18 »Pe mi mu'yuk tstij avo'ontonik sventa xachikintabeikun li k'usitik chanuptanik taje, vukub to velta mas chkak'boxuk kastigo ta skoj li amulike. **19** Ta jlilin li abol toyobbailike, jech xtok, ta xk'ot ku'un k'ucha'al tsatsal ta k'in li vinajel^j avu'unike xchi'uk ta xk'ot ku'un k'ucha'al kovre li avosilik. **20** Ta jech no'ox chalajes avipik ta abtel, yu'un mu'yuk chak' li k'usi chats'un ta avosilik,^k jech xtok, mu'yuk chak' sat li te'etik ta osiltike.

21 »Pe mi ja' no'ox jech-o chakontrainikune xchi'uk mi jech-o mu xak'an xachikintabeikune, vukub to velta mas chkak' avo-

KAP. 26

- a Dt 23:14
b Eks 6:7
2Ko 6:16
c Dt 28:15
d 2Re 17:15
e Eks 24:7
Dt 31:16
Ebr 8:9
f Dt 28:22, 33
Jue 6:3
g Dt 28:15, 25
Jue 2:14
1Sa 4:10
h Sl 106:41
Lam 1:5
i Le 26:36
j Dt 11:17
1Re 17:1
k Jer 12:13
Aj 1:6, 10

Kolumna 2

- a Dt 32:24
Jer 15:3
b Ese 5:17
c Jue 5:6
Is 33:8
Sak 7:14
d Is 1:16
Jer 2:30
Jer 5:3
e Eks 24:7
f Dt 28:21
Jer 24:10
Am 4:10
g Jue 2:14
1Sa 4:10
h Ese 5:16
i Ese 4:16
j Is 9:20
Mik 6:14
Aj 1:6
k Jer 21:5
l Dt 28:53
2Re 6:29
Jer 19:9
Lam 4:10
Ese 5:10
m 2Kr 34:3
Is 27:9
n 1Re 13:2
2Re 23:8, 20
Ese 6:5
o Sl 78:58, 59
p 2Re 25:9, 10
2Kr 36:17
Ne 2:3
Is 1:7
Jer 4:7

kolik ja' ti k'u yelan amulike. **22** Ta jtak tal ta atojolalik^o li jti'vanej chonbolometik ta osiltike, va'un tsmilik li avalab anich'nabike^b xchi'uk tsmilik li ats'unbal chonbolomike, jech chajutukajik xchi'uk iktabil chkom li abeike.^c

23 »Pe mi jech-o mu xach'amik li tuk'ibtasel^d chkak'boxuke xchi'uk mi jech-o jp'el avo'onton chakontrainikune, **24** ta me jkontrainoxuk ek xchi'uk vo'on jtuk ta jyajijesoxuk vukub to velta ta skoj li amulike. **25** Chkak' xtal stsaxoxuk ta espada avajkontraik ta skoj ti mu'yuk chatsakik ta venta li jtratoe.^e K'alal chatsob abaik ta util atekulumalike, ta jtak tal chamel ta atojolalik^f xchi'uk chavich'ik ak'el ta yok sk'ob jun avajkontraik.^g **26** K'alal mi la jlilin li yavil^h apanike,^h lajunvo' antsetik jmoj tspacek li apanik ta jun no'ox ornoe, mi laje, p'isbilⁱ no'ox chach'akbe abaik li apanike, mu'yuk chnoj-o ach'utik^j k'alal chalajesike.

27 »Pe mi jech-o mu xachikintabeikune xchi'uk mi jech-o jp'el avo'onton chakontrainikune, **28** mas to tsots ta jkontrainoxuk^k xchi'uk vo'on jtuk chkak'boxuk kastigo vukub velta ta skoj li amulike. **29** Ja' yu'un, ja' chlik atibeik sbek'tal li akereimike xchi'uk chlik atibeik sbek'tal li atsebike.^l **30** Ta jlilin li ch'ul taya^m l'opojebaletik^m avu'unike xchi'uk ta jlilin li skajleb pom avu'unike, jech xtok, k'alal animaoxuk xa oxo, te ta jbusan abek'talik ta sba asantoikⁿ ti mu'yuk kuxulik xchi'uk ti ibalik sbae,[#] va'un x-ibet ko'onton^o ta jch'ak jba lok'el ta atojolalik. **31** Ta jlilin^p li atekulumalike

26:26 *Literal «ste'el». Ja' van sk'oplal li te'etik ti tstunesik sventa tsk'ej spanike. **#** O «ave'elike». **26:30** *K'elo Glosario, *taya l'opojebal*. [#] Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso'» sk'an xale, ja'o chich' alal k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal sba*.

xchi'uk ti butik ch'ul avu'unike xchi'uk mu'yuk xa chkutsi ti lek xmuet yik* li milbil matanal avu'unike. **32** Ta jlilin^a li alumalike, jech xtok, li avajkontraik ti te no'ox nakalike labal cha'iik k'alal chilik ti jech chk'ot ta pasele.^b **33** Ta jpkoxuk batel ta yan lumetik^c xchi'uk chkak' snutsoxuk xchi'uk s-espadaik li avajkontraike;^d xokol chkom^e li avosilike xchi'uk jinesbil chkom li alumalike.

34 »Li va' k'ak'ale, chkux* li osil ti k'u sjalil xokol chkome, ja'o chkux k'alal te oyoxuk ta yosil li avajkontraike. Li va' k'ak'ale, chkux^f li osile, yu'un mu'yuk xkux avu'unik. **35** Chkux ti k'u sjalil xokol chkome, yu'un mu'yuk xavak'beik xkux li jujun savado avu'unik k'alal te to'ox nalaloxuke.

36 »Li buch'utik kuxul to chkom^g te ta yosil yajkontraike ta jtik'beik ep xi'el ta yo'ontonik. Jech xtok, ta xjatavik batel ta skoj no'ox ti k'u yelan chbak' jlik yanal te' ti kuchbil tal ta ik'e, chjatavik batel jech k'ucha'al k'alal oy buch'u nutsbil ta espadae xchi'uk chyalik ta lum ak'o mi mu'yuk nutsbilik.^h

37 Ak'o mi mu'yuk nutsbilik, te xa no'ox tsmakbe sba* yakanik ta jujuntal jech k'ucha'al li buch'utik chjatavik ta skoj espadae. Mu stsal avu'unik li avajkontraike.ⁱ

38 Te chachamik ti butik lumal/oyoxuke xchi'uk te cha-ulik li ta yosil avajkontraike. **39** Li buch'utik te to chakomike ja' sven-ta te chak'a'ik ta yosil li avajkontraik^k ta skoj li amulike. Ta melel, te chk'a'ik ta skoj smulik li stotike.^l **40** Ja' to te chal ta jamal li smulike.^m Jech xtok, jamal chalik li smul stotike xchi'uk ti mu'yuk tuk' laj yak' sbaik li stotike,

26:31 *O «ti chak' jun o'ontonal». Litalar «ti tslamajes o'ontonal». 26:34 *O «chchabi sabado». 26:37 *O «tst'abesbe sba».

KAP. 26

- a Jer 9:11
- b Dt 28:37
- Dt 29:22-24
- Jer 18:16
- Lam 2:15
- Ese 5:15
- c Sl 44:11
- d Jer 9:16
- Ese 12:14
- e Sak 7:14
- f 2Kr 36:20, 21
- g Is 24:6
- h Le 26:17
- Is 30:17
- i Jos 7:12
- Jue 2:14
- Jer 37:10
- j Dt 4:27
- Dt 28:48
- Jer 42:17
- k Dt 28:65
- l Eks 20:5
- Nu 14:18
- m 1Re 8:33
- Ne 9:2
- Ese 6:9
- Da 9:5

Kolumna 2

- a Ese 36:31
- b Le 26:24
- c 1Re 8:47
- 2Kr 36:20
- d Dt 30:6
- Jer 4:4
- Ech 7:51
- e Je 28:13
- f Je 26:3
- g Je 12:7
- Dt 4:31
- Sl 106:45
- h Le 26:34
- 2Kr 36:20, 21
- i 2Re 17:15
- j Dt 4:31
- 2Re 13:23
- Ne 9:31
- k Dt 4:13
- Jer 14:21
- l Eks 24:3, 8
- Dt 9:9
- m Ese 20:9
- n Le 27:34
- Dt 6:1

KAP. 27

- o Dt 23:21
- Jue 11:30, 31
- 1Sa 1:11

ja' to te chalik ta jamal ti mu'yuk tuk' laj yak' sbaik k'alal la skontrainikune.^a **41** Ja' yu'un, persa la jkontraik^b k'alal la jtakik batel ta yosilal yajkontraike.^c

»Xu' van ja' to te k'exlal cha'i sba li yo'ontonik^d ti mu'yuk yich'oj sirkunsisione* xchi'uk ja' to te lek ts'akal tsto^e li smulike.

42 Va'un, te chvul ta jol li trato la jpas xchi'uk Jakobe,^e li trato la jpas xchi'uk Isaake^f xchi'uk chvul ta jol li trato la jpas xchi'uk Abraane,^g va'un chvul ta jol li osil ti kaloj chkak'boxuke. **43** Ti k'u sjalil la stenik komel li osile, la xkux^h li osile xchi'uk mu'yuk xa yajval kom. Li stukike yakal xa ox tsto^j smulik ta skoj ti la sp'ajik li k'usitik chapanbil ku'une xchi'uk ta skoj ti toj ech' no'ox chopol laj yilik li mantaletik ku'une.ⁱ

44 Ak'o mi jech, mu'yuk chkitaik ta j-ech'el ti k'alal te oyik ta slumal li yajkontraike mi ja'uk ta jkomtsanik-o/ ta j-ech'el ti te xa ta jlajesike, yu'un mi jech ta jpase, mu'yuk chk'ot ta pasel ku'un li trato^k la jpas xchi'ukike, yu'un vo'on Jeova Diosun yu'unik. **45** Sventa slekialike, chvul ta jol li trato la jpas xchi'uk li smoltotik^l k'alal te sk'eloy jyanlumetik^m ti la jlok'esik ta yosilal Ejipto sventa xkak' ta ilel ti vo'on Sdiosikune. Vo'on Jeovaun».

46 Taje ja' li k'usitik chapanbile xchi'uk li smantaltak Jeova laj yak'be j-israeletik ta vits Sinai ta stojal li Moises.ⁿ

27 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moises: **2** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: «Mi oy junuk vinik laj to yak' ye^o xtok ti chak'be Jeova ti k'u yepal stojol chich' alel li jun krixchanoe, **3** xi me yepal stojol li jun vinik ti 20 k'alal ta 60 sjabilale: 50 siklo* plata ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.

26:41 *O «ti tsto^e sbae». K'elo Glosario, sirkunsisione. 27:3 *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

4 Pe mi ja' jun antse, ja' 30 siklo li stojole. 5 Yan mi yich'oj vo'ob jabil k'alal to ta 20 jabile, 20 siklo stojol li kereme, ja' lajuneb siklo stojol li tsebe. 6 Mi yich'oj jun u k'alal to ta vo'ob sjabilale, vo'ob siklo plata stojol li kereme, ja' oxib siklo plata stojol li tsebe.

7 »Mi yich'oj 60 jabil o mi mase, 15 siklo stojol li vini-ke, ja' lajuneb siklo stojol li antse. 8 Pe mi toj ech' no'ox povre ti mu xtoj yu'un ti k'u yepal albil stojol^a li jun krixchano, li krixchano ti laj yich' ael ti chich' ak'ele te tsva'an sba ta yeloval pale, va'un li palee chal k'u yepal stojol. Li palee ja' tstsak ta venta ti k'u yepal xtoj yu'un li buch'u chak' yee.^b

9 »Pe mi chak' ye ti chak'be Jeova jkotuk chonbolom ti mu'yuk ibal sbae,* ch'ul xa me chkom-o ti k'usi chich' ak'el ta stojolal Jeovae. 10 Mu me stak' xk'exta mi ja'uk sjel ta jkotuk chopol chonbolom li bu leke xchi'uk mu stak' sjel ta jkotuk lekil chonbolom li bu chopole. Pe mi la sjel ta yan chonbolome, ch'ul ch'ot xcha'kotal, ch'ul ch'ot li ba'el chonbolome xchi'uk li xk'exole. 11 Mi ja' jkotuk ibal sba chonbolom^c ti mu stak' ak'bel ta smoton Jeovae, ak'o bat skotan ta yeloval pale li chonbolome. 12 Li palee chal k'u yepal stojol ak'o mi lek o mi chopol li chonbolome. Ti k'u yepal chal-be stojol li palee ja' jech ak'o komuk-o. 13 Pe mi oy jun k'a-k'al chcha'man ya'i sutele, sk'an xak' ti k'u yepal stojol^d albile xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojole.

14 »Mi oy jun vinik chak' sna sventa ch'ul xk'ot ta stojolal Jeovae, li palee ja' chal ti k'u yepal stojole ak'o mi lek o mi chopol li nae. Ja' jech yepal stojol^e chkom ti k'u yepal chal li palee. 15 Pe mi tsk'an chcha'man ya'i

27:9 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 27

a Le 5:7, 11
Le 12:8
Le 14:21

b Lu 21:2-4
2Ko 8:12

c Le 20:25
Dt 14:7, 8

d Le 27:19

e Le 27:11, 12

Kolumna 2

a Le 25:10

b Le 25:15, 16

c Nu 18:8, 14

d Le 25:25

e Le 27:11, 12
Le 27:18

f Le 25:10, 28

sutel li sna laj yak'e, sk'an xak' ti k'u yepal stojol albile xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojole, va'un ja' yu'un ch'ot yan velta.

16 »Mi oy jun vinik chak'-be Jeova jtuch'uk yosile, li stojol chich' alele ja' chich' tsakel ta venta ti k'u yepal sat ts'unobil x-och-o ta ts'unele: li jp'is jomer* sevadae ja' 50 siklo plata stojol. 17 Mi ja'o chak' yosil li ta Sjabilal Kolebale,^a ja' jech ak'o komuk-o ti k'u yepal stojol laj yich' alele. 18 Pe mi ja'o laj yak' yosil k'alal ech'em xa ox li Sjabilal Kolebale, li palee ja' ak'o tstsak ta venta ti jayib to jabil sk'an li yan Sjabilal Kolebal k'alal chchapbe stojole, va'un ak'o syalesbe ti k'u yepal stojol albile.^b 19 Pe mi tsk'an chcha'man ya'i sutel yosil li buch'u laj yak'e, sk'an xak' ti k'u yepal stojol albile xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojole, va'un ja' yu'un ch'ot yan velta. 20 Pe mi mu'yuk la xcha'man sutel li yosile, mi laj yich' chonel batel ta yan vini-ke, mu xa me xu' xich' chcha'manel sutel li osile. 21 Mi koleman kom ta Sjabilal Kolebal li osile, ch'ul xa me chkom ta stojolal Jeova, laj xa yich'-o ak'el ta stojolal li osile. Ja' xa yu'un-o chkom li paleetike.^c

22 »Mi oy jun vinik chak'-be Jeova jsepuk smanbil osil ti ma'uk xrexta* ak'bil komele,^d 23 li palee chchapbe k'u yepal stojol, ja' tstsak ta venta ti jayib to jabil sk'an li Sjabilal Kolebale, ti k'usi k'ak'alil taje ja'o chich' albel ti k'u yepal stojole.^e Ch'ul ta stojolal Jeova li osile. 24 Mi k'ot li Sjabilal Kolebale, li osile ja' chich' sutel li buch'u la smanbee, li jajval ono'ox osile.^f

25 »K'alal oy k'usi chich' chhapel stojole, ja' chich' tsakel

27:16 *Li jun jomere ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. 27:22 *O «spukulal; sparte».

ta venta ti k'u yepal yalal jun siklo ti bu ch'ule. Li yalal jun sikloe sk'an me ja'uk 20 guera.*

26 »Pe mu xa me stak' xavak'ik li sba yol achonbolomike, yu'un li sba yol chonbolometike ja' xa ono'ox yu'un Jeova^a K'alal chvok'ike. Ja' xa yu'un Jeova^b ak'o mi ja' jkotuk tot vakax o jkotuk chij. **27** Mi ja' jkotuk ibal sba chonbolome xchi'uk mi chcha'man sutele, ak'o stoj ti k'u yepal laj yich' alele xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojole.^c Pe mi mu'yuk la xcha'man sutel li jajval ibal sba chonbolome, li palee ak'o xchon batel, jech yepal stojol chchon batel ti k'u yepal laj yich' alele.

28 »Pe li k'usi laj xa yich'o ak'el ta stojolal Jeova ti mu xa stak' sk'an sutel* li buch'u laj yak'e mu stak' chonel mi ja'uk stak' cha'manel sutel. Ak'o mi ja' junuk krixchano, mi ja' jkotuk chonbolom o mi osil, yu'un toj ch'ul xa k'otem ta stojole.

27:25 *Li jun guerae ja' 0.57 gramo yalal. K'elo Apendise B14. **27:28** *O «laj yak'-o sventa lajelal».

KAP. 27

a Eks 13:2
Nu 18:17b Eks 22:30
Dt 15:19

c Le 27:11-13

Kolumna 2

a Nu 18:8, 14

b Nu 21:2

c Jos 6:17
1Sa 15:3, 18d Je 14:20
Je 28:22
Nu 18:21, 26
Dt 14:22
2Kr 31:5
Ne 13:12
Mal 3:10
Lu 11:42
Ebr 7:5

e Le 27:9, 10

f Eks 3:1
Nu 1:1

lal Jeova^a li k'usi laj yich'-o ak'ele. **29** Jech xtok, mu me stak' cha'manel^b sutel li jun krixchano ti laj xa yich'-o ak'el ti ch'akbil sventa chich' lajesele. Persa sk'an xich' milel.^c

30 »Li jvok' ta lajunvok'^{*d} li k'usitik chch'i ta osiltik o li sat te'etike ja' yu'un li Jeovae. Ch'ul ta stojolal Jeova. **31** Mi oy buch'u tsk'an chcha'man sutel jutebuk li jvok' ta lajunvok' chak'e, ak'o stoj ti k'u yepal laj yich' alele xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojole. **32** Li jkot ta lajunktot ta skotol li vakaxetik xchi'uk li chijetike, skotol li k'usi ch-ech' ta yolon xvach' li jchabi-chije, ja' ch'ul chk'ot ta stojolal Jeova li ta slajunkotale. **33** Mu persauk sk'el mi lek o mi chopol mi ja'uk stak' xk'exta ta yan. Pe mi oy junuk velta tsk'an chk'exta ta yane, ch'ul chk'ot xcha'kot, ch'ul chk'ot^e li ba'yel chonbolome xchi'uk li xk'exole. Mu xa stak' cha'manel».

34 Taje ja' li mantaletik ak'bat yu'un Jeova li Moises ta vits Sinai^f sventa li j-israeletike.

27:30 *O «Skotol li diesmo».

NUMEROS

K'USITIK YICH'OJ

- Laj yich' tsakbel sbiik sventa xbatik ta soltaroal (1-46)
Li jlevietike mu xu' xbatik ta soltaroal (47-51)
Ta jujuvok' chak' skarpanaik (52-54)
- Ch'akbilik ta ox-oxvok' nitilulal li j-israeletike (1-34)
Ta slok'eb k'ak'al kom li jvok' sventainoj Judae (3-9)
Ta sur kom li jvok' sventainoj Rubene (10-16)

- Ta o'lol komik li jlevietike (17)
Ta smaleb k'ak'al kom li jvok' sventainoj Efraine (18-24)
Ta norte kom li jvok' sventainoj Dane (25-31)
Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbi skotol li viniketike (32-34)
- Xnich'nabtak Aaron (1-4)
Laj yich'ik t'ujel sventa jun abtelal li jlevietike (5-39)
Stojol sba nich'oniletik xchi'uk sba yol chonbolometik (40-51)

- 4 Yabtel jkoatetik (1-20)
Yabtel jguersonetik (21-28)
Yabtel jmerarietik (29-33)
Ti jayvo' lok'ik ta sensoe (34-49)
- 5 Chich'ik ch'akel lok'el li buch'utik ibal sbaike (1-4)
Jamal chal smulik; stojol mulil (5-10)
Vo' ti tsvinajes mi oy buch'u tsmukul sati smalale (11-31)
- 6 Chak' yeik sventa xkomik ta jnasareo (1-21)
Chak' bendision li jun palee (22-27)
- 7 Matanaletik sventa xich' ak'el ta stojolal Dios li axibalnae (1-89)
- 8 Ttsan vukub kantiletik li Aarone (1-4)
Chich'ik sakubtasel li jlevietike, chlik tunikuk (5-22)
Jayib sjabilal chk'anbatik yo' xtunik ta axibalna li jlevietike (23-26)
- 9 Xu' to spasiq li K'in Koltaele (1-14)
Te chak' sba tok xchi'uk k'ok' li ta sba axibalnae (15-23)
- 10 Ok'esetik pasbil ta plata (1-10)
Laj yiktaik komel Sinai (11-13)
K'u yelan lok'ik batel (14-28)
K'anbat Obab ti ak'o sbeiltas batel li Israele (29-34)
S-orasion Moises k'alal tsots batel skarpanaie (35, 36)
- 11 Chlok' tal k'ok' ta stojolal Dios mi chbik'tal k'opojike (1-3)
Li jteklume ok'ik ta sk'anel bek'et (4-9)
Mu xu' yu'un cha'i stuk li Moiseso (10-15)
Li Jeovae laj yak'be espiritu li 70 ta vo' moletike (16-25)
Eldad xchi'uk Medad; tsvul yo'onton ta stojolal Moises li Josuee (26-30)
Tal kodornisetik; li jteklume laj yich'ik kastigo ta skoj xpich'etel yo'ontonik (31-35)
- 12 Li Miriam xchi'uk Aarone tskontrainik li Moiseso (1-3)
«Li Moiseso bats'i stuk xa no'ox toj manxo» (3)
Li Jeovae tspakbe sk'oplal li Moiseso (4-8)
Li Miriam laj yich' kastigo, tsakat ta lepra (9-16)
- 13 Takatik batel ta Kanaan 12 ta vo' jpa'ivanejetik (1-24)
- Chopol k'usi k'ot yalik li lajunvo' jpa'ivanejetike (25-33)
- 14 Tsk'an tsutik batel ta Ejipto li jteklume (1-10)
Lek k'usi k'ot yalik li Josue xchi'uk Kalebe (6-9)
Lik sk'ak'al yo'onton Jeova; tsk'an vokol Moises (11-19)
Kastigo: 40 jabil te chkomik ta takixokol balumul (20-38)
Tsalatik yu'un j-amaleketik li j-israeletike (39-45)
- 15 Smantalil matanaletik (1-21)
Jun no'ox mantal sventa li buch'u te vok'em ta Israele xchi'uk li jyanlume (15, 16)
Matanaletik sventa mulil ti mu yaleluk chich' pasele (22-29)
Chich' kastigo li buch'u yalel tspas smule (30, 31)
Chich' miliel li buch'u mu xchabi savadoe (32-36)
SK'an oyuk stsitsimal ta sti'il li yok sk'u' spok'ike (37-41)
- 16 La stoy sbaik li Kore, Datan xchi'uk Abirame (1-19)
Laj yich'ik chapanel li jtoybaetike (20-50)
- 17 Li snamte' Aaron ti laj yak' xniche ja' jun senyail (1-13)
- 18 Li k'usi oy ta sba paleetik xchi'uk jlevietike (1-7)
Spukulal paleetik (8-19)
«Trato sbatel osil» (19)
Chich'ik matanaletik li jlevietike, pe sk'an xak'ik jun ta lajlajuneb (20-32)
- 19 Tsajal me' vakax xchi'uk li vo' sventa tslekuhtas-o sbaike (1-22)
- 20 Te cham ta Kades li Miriam (1)
La smaj tayal ton li Moiseso xchi'uk la sta smul (2-13)
Li Edome mu xak' jelavuk ta yosil li Israele (14-21)
Cham li Aarone (22-29)
- 21 Laj yich' tsalel li ajvalil ta Arade (1-3)
Kiletel chon ta kovre (4-9)
Li Israele te ch-ech' ta sti'il Moab (10-20)
Laj yich' tsalel li j-amorroeo ajvalil ti Seon sbie (21-30)
Laj yich' tsalel li j-amorroeo ajvalil ti Og sbie (31-35)

<p>22 Li Balake la stak ta ik'el li Balaame (1-21)
K'opoj li sme' svuro Balaame (22-41)</p> <p>23 Li ba'yel p'ijil lo'il chal Balaame (1-12)
Li xchibal p'ijil lo'il chal Balaame (13-30)</p> <p>24 Li yoxibal p'ijil lo'il chal Balaame (1-11)
Li xchanibal p'ijil lo'il chal Balaame (12-25)</p> <p>25 Li Israele mulivaj xchi'uk li antsetik ta Moabe (1-5)
Mu teuk smeyoj kom sk'ob li Finease (6-18)</p> <p>26 Xchibal velta senso li ta Israele (1-65)</p> <p>27 Stsebetak Selofead (1-11)
Li Josuee och ta xk'exol Moises (12-23)</p> <p>28 Smantalil jeltos matanaletik (1-31)
Matanal chich' ak'el jujun k'ak'al (1-8)
Matanal chich' ak'el ta savado (9, 10)
Matanal chich' ak'el jujun u (11-15)
Matanal chich' ak'el ta K'in Koltael (16-25)
Matanal chich' ak'el ta sk'inal sba sat k'usitik (26-31)</p> <p>29 Ti k'utik yelan chich' ak'el li jujutos matanaletike (1-40)</p> | <p>Sk'ak'alil sjupanel ok'es (1-6)
Sk'ak'alil Stael Perton (7-11)
Sk'inal Axibalnaetik (12-38)</p> <p>30 K'alal chak' ye li viniketike (1, 2)
K'alal chak' ye li antsetik xchi'uk tsebetike (3-16)</p> <p>31 Ay spakbeik li Madiane (1-12)
La smilik Balaam (8)
Mantal sventa k'usitik tspojik tal ta pask'op (13-54)</p> <p>32 Te komik ta naklej ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jordan (1-42)</p> <p>33 Butik ech'ik ta xanbal ta takixokol balumil li Israele (1-49)
Mantaletik sventa xu'uninik li yosilal Kanaane (50-56)</p> <p>34 Ti bu k'alal xpaj sts'ak li Kanaane (1-15)
Laj yich'ik t'ujel viniketik sventa xch'akik li osile (16-29)</p> <p>35 Jteklumetik sventa jlevietik (1-8)
Jteklumetik sventa nak'obbail (9-34)</p> <p>36 Mantaletik k'alal chnupunik li tsebetik ti yich'oj xrextioike (1-13)</p> |
|---|---|

1 Va'un, li Jeovae la xchi'in ta lo'il yan velta Moises li ta takixokol balumil ta Sinaie,^a te la sk'opon li ta karpana sventa tsoobbaille,^b taje ja'o li sba k'ak'al ta xchibal u k'alal stsakoj xa ox xchibal jabil slok'elik ta yosilal Ejipto^c li j-israeletike. Xi laj yale: **2** «Chapik^d ta jujuntal* sjunul li tsoobbail yu'un Israele,^e ta jujuchop yuts' yalalik, ta jujuchop snitilulal smoltotik, ja' chapbeik sbi skotol li viniketike. **3** Li vo'ot xchi'uk Aarone tsakbeik sbi ta jujutsop* skotol li buch'utik 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik^e ti xu' xtunik ta soltarool li ta Israele.

1:2 *O «jujun jolil yu'unik». ^a Literal «li xnich'nabtak Israele». 1:3 *Literal «ta jujutsop soltaroo».

KAP. 1

- a Eks 19:1
Ech 7:38
- b Eks 25:22
- c Eks 40:17
- d Eks 30:12
- e Eks 30:14

Kolumna 2

- a Eks 18:25
Nu 1:16
Jos 22:13, 14
Jos 23:2
1Kr 27:1
- b Nu 2:10
- c Nu 7:11, 36
d Rut 4:20
Lu 3:23, 32
- e Nu 10:15
- f Nu 7:11, 24
- g Je 48:20
- h Nu 2:22
- i Nu 7:11, 66
- j Nu 7:11, 72

4 »Ik'ik batel jujun vinik ta jujuchop snitilulalik; li buch'u chavik'ik batele ja'uk me jolil li ta jchop snitilulale.^a **5** Xi sbiik li viniketik ti buch'u chbat xchi'inoxuke: ta snitilulal Ruben, Elisur^b xnich'on Sedeur; **6** ta snitilulal Simeon, Selumiel^c xnich'on Surisadai; **7** ta snitilulal Juda, Nason^d xnich'on Aminadab; **8** ta snitilulal Isakar, Netanel^e xnich'on Suar; **9** ta snitilulal Sabulon, Eliab^f xnich'on Elon; **10** ta xnich'nabtak Jose: ta snitilulal Efrain,^g Elisama xnich'on Amiad; ta snitilulal Manases, Gamaliel xnich'on Pedasur; **11** ta snitilulal Benjamin, Abidan^h xnich'on Guideoni; **12** ta snitilulal Dan, Aieserⁱ xnich'on Amisadai; **13** ta snitilulal Aser, Paguiel^j xnich'on Okran;

14 ta snitilulal Gad, Eliasaf^a xnich'on Deuel; **15** ta snitilulal Neftali, Aira^b xnich'on Enan. **16** Taje ja' li buch'utik chich'ik t'ujel lok'el li ta tsobobbaile. Li viniketik taje ja' bankilaletik^c li ta jujuchop snitilulal smoltotike, ja' joliletik li ta jujumil j-israele-tike».^d

17 Li Moises xchi'uk Aarone laj yik'ik batel li viniketik ti laj yich'ik takel ta ik'el ta sbiike. **18** Li ta sba k'ak'al yu'un li xchibal ue, la stobik sjunul li tsobobbaile sventa xich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik li buch'utik 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojike.^e **19** Jech la spasiik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise. Te la stsakbe sbiik li ta takixokol bamilul ta Sinaie.^f

20 Li xnich'nabtak Rubene, ja' xkaltik, li snitilulal sba xnich'on Israele,^g laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal skotol li viniketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroaile. **21** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Rubene ja' 46,500.

22 Li snitilulal Simeone^h laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal skotol li viniketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroaile. **23** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Simeone ja' 59,300.

24 Li snitilulal Gade' laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li viniketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta sol-

KAP. 1

a Nu 2:14
Nu 7:11, 42
Nu 10:20b Nu 2:29
Nu 10:27c Eks 18:21
Nu 7:2

d Dt 1:15

e Eks 30:14

f Nu 26:1, 2

g Je 29:32
Nu 2:10, 11h Je 29:33
Je 46:10
Nu 2:12, 13i Je 30:10, 11
Je 46:16
Nu 2:14, 15

Kolumna 2

a Je 29:35
Je 46:12
Nu 2:3, 4
1Kr 5:2
Mt 1:2
Ebr 7:14b Je 30:17, 18
Je 46:13
Nu 2:5, 6c Je 30:20
Nu 2:7, 8d Je 41:51, 52
Je 46:20
Je 48:17-19
Nu 2:18, 19

e Nu 2:20, 21

taroaile. **25** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Gade ja' 45,650.

26 Li snitilulal Judae^a laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li viniketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroaile. **27** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Judae ja' 74,600.

28 Li snitilulal Isakare^b laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li viniketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroaile. **29** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Isakare ja' 54,400.

30 Li snitilulal Sabulone^c laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li viniketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroaile. **31** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Sabulone ja' 57,400.

32 Li snitilulal Jose ti te lik tal ta stojolal Efraine^d laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li viniketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroaile. **33** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Efraine ja' 40,500.

34 Li snitilulal Manasese^e laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li viniketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroaile. **35** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Manasese ja' 32,200.

36 Li snitilulal Benjamine^a laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li vini- ketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroale. **37** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Benjamine ja' 35,400.

38 Li snitilulal Dane^b laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li vini- ketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroale. **39** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik li ta snitilulal Dane ja' 62,700.

40 Li snitilulal Asere^c laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li vini- ketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroale. **41** Ti k'u yepal lok' ta tsak- bel sbiik li ta snitilulal Asere ja' 41,500.

42 Li snitilulal Neftalie^d laj yich' tsakbel sbiik ta jujuntal, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. Laj yich' tsakbel sbiik skotol li vini- ketik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroale. **43** Ti k'u yepal lok' ta tsak- bel sbiik li ta snitilulal Neftalie ja' 53,400.

44 Taje ja' li buch'utik tsakbat sbiik yu'un Moises xchi'uk Aaron xchi'uk li 12 ta vo' bankilaletik ta Israel ti ja'ik bankilaletik ta juju- chop snitilulalike. **45** Laj yich' tsakbel sbiik skotol li j-israeletik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti xu' xtunik ta soltaroal li ta Is- raele. Ta jujuchop yuts' yalalik laj yich' tsakbel sbiik. **46** Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbi ta skotoli- ke ja' 603,550.^e

47 Pe li jlevietike^f mu'yuk xich' tsakbel sbiik li ta jujuchop

KAP. 1

a Je 43:29
Je 46:21
Nu 2:22, 23

b Je 30:4-6
Je 46:23
Nu 2:25, 26
Nu 10:25

c Je 35:26
Nu 2:27, 28

d Je 30:7, 8
Je 46:24
Nu 2:29, 30
Nu 26:48

e Je 13:16
Je 22:17
Je 46:3
Eks 38:26
Nu 2:32

f Je 29:34
Je 46:11
Nu 3:12

Kolumna 2

a Nu 2:33
Nu 26:63, 64

b Nu 26:62, 63

c Eks 31:18

d Eks 38:21
Nu 3:6, 8
Nu 4:15
Nu 4:24-26
Nu 4:31-33

e Nu 3:30, 31
Nu 4:12

f Nu 2:17
Nu 3:23, 29
Nu 3:35, 38

g Nu 10:17, 21

h Nu 3:10
Nu 18:22

i Nu 2:2, 34

j Nu 8:19
Nu 18:5

k Nu 8:24
Nu 18:2, 3
1Kr 23:32

KAP. 2

l Nu 1:52

snitilulal stotike.^a **48** Xi albat yu'un Jeova li Moises: **49** «Ja' no'ox mu xatsakbe sbiik li sniti- lulal Levie, mu me xachap xchi'- uk li yan j-israeletike.^b **50** Sk'an xavak'be sbain jlevietik li ch'ul karpana ti te oy li xkaxail tra- toe^c xchi'uk skotol li k'usitik te chtune. Ja' chich'ik batel li axibalnae xchi'uk skotol li k'usi- tik te chtune.^d Te chtunik li ta axibalnae^e xchi'uk te tspas skarpanaik ta sjoylejal.^f **51** K'alal sk'an ich'el batel li axibalnae, ja' ta stukiik li jlevietike;^g k'alal chich' tsakele, ja' chcha'ts'akik li jlevietike; li buch'u mu'yuk ak'bil permiso^h chnopaj batel li ta axi- balnae sk'an xich' milel.^h

52 »Te sk'an spas skarpanaik ta jujuntal li j-israeletik ti bu albilike. Ta jujuntal te sk'an xa- k'ik ti k'u yelan ch'akbilike, ta ox-oxvok' snitilulalikⁱ ta juju- tsop.* **53** Li jlevietike sk'an te spas skarpanaik ta sjoylejal li ch'ul karpana ti bu oy li xkaxail tratote, taje ja' sventa mu xi-ilin ta stojolal li tsobobbail yu'un j-is- raeletike.^j Li jlevietike ja' chkom ta sbaik xchabiel* li ch'ul karpa- na ti bu oy li xkaxail tratote».^k

54 Li jtekulum Israele la spasik skotol jech k'ucha'al albat man- tal yu'un Jeova li Moises. Jech tajej la spasik k'ucha'al albatike.

2 Li Jeovae la xchi'in ta lo'il li Moises xchi'uk Aarone, xi laj yale: **2** «Li j-israeletike sk'an te spas skarpanaik ti bu yavil albilik li ox-oxvok' nitilulale,^l li jujun vinike sk'an te spas skarpanaik ta sts'el yo' bu oy li senyail juju- chop yuts' yalalike. Sk'an te spas skarpanaik ta sjoylejal li karpana sventa tsobobbaile xchi'uk sk'an sk'elojikuk batel.

3 »Li buch'utik te tspas skar- panaik ta stuk'il slok'eb k'ak'ale

1:51 *Literal «yan krixchano», ja' xkal- tik, jun krixchano ti ma'uk jlevie. 1:52

*Literal «ta jujutsop soltaro». 1:53 *O «sk'elel; ti te chtunik».

ja' li oxchop nitilulal ti jmoj oyik* ti ja' sventainoj li Judae; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Judae ja' li Nason^a xnich'on Aminada-be. **4** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 74,600.^b **5** Li ta sts'ele te tspas skarpanaik li snitilulal Isakare; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Isakare ja' li Netanel^c xnich'on Suare. **6** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 54,400.^d **7** Laje, te tspas tal skarpanaik li snitilulal Sabulone; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Sabulone ja' li Eliab^e xnich'on Elone. **8** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 57,400.^f

9 »Ta skotol ti k'u yepal laj yich' tsakbel sbiik li soltarotetik ti ja' sventainoj li Judae ja' 186,400. Ja' li buch'utik ba'yel sk'an stots skarpanaik.^g

10 »Li buch'utik te tspas skarpanaik ta stuk'il sure ja' li oxchop nitilulal ti jmoj oyik* ti ja' sventainoj li Rubene;^h li bankilal yu'unik xnich'nabtak Rubene ja' li Elisurⁱ xnich'on Sedeure. **11** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 46,500.^j **12** Li ta sts'ele te tspas skarpanaik li snitilulal Simeone; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Simeone ja' li Selumiel^k xnich'on Surisadaie. **13** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 59,300.^l **14** Laje, te chtal li snitilulal Gade; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Gade ja' li Eliasaf^m xnich'on Reuele. **15** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 45,650.ⁿ

16 »Ta skotol ti k'u yepal laj yich' tsakbel sbiik li soltarotetik ti ja' sventainoj li Rubene ja' 151,450. Ja' ta xcha'vok'al sk'an stots skarpanaik.^o

17 »K'alal chich' ich'el batel li karpana sventa tsobobbaile,^p ja' ta o'lol sk'an xbat avu'unik li jlevietike.

2:3, 10, 18, 25 *Literal «ta jujutsop soltaro».

KAP. 2

a Nu 7:12
Nu 10:14
Rut 4:20
Mt 1:4

b Nu 1:27

c Nu 7:11, 18
Nu 10:15

d Nu 1:29

e Nu 7:11, 24
Nu 10:16

f Nu 1:31

g Nu 10:14

h Nu 1:20

i Nu 7:11, 30
Nu 10:18

j Nu 1:21

k Nu 7:11, 36
Nu 10:19

l Nu 1:23

m Nu 7:11, 42
Nu 10:20

n Nu 1:25

o Nu 10:18

p Nu 1:51

Kolumna 2

a 1Ko 14:33, 40

b Nu 7:11, 48
Nu 10:22

c Nu 1:33

d Je 48:20

e Nu 7:11, 54
Nu 10:23

f Nu 1:35

g Nu 7:11, 60
Nu 10:24

h Nu 1:37

i Nu 10:22

j Nu 7:11, 66
Nu 10:25

k Nu 1:39

l Nu 7:11, 72
Nu 10:26

m Nu 1:41

n Nu 7:11, 78
Nu 10:27

o Nu 1:43

»Jech xcholet sk'an xanavik batel jech k'ucha'al xcholoj li skarpanaik,^a ja' ti bu yavil ak'-bil jujunik li ta ox-oxvok' nitilulale.

18 »Li buch'utik te tspas skarpanaik ta stuk'il smaleb k'ak'ale ja' li oxchop nitilulal ti jmoj oyik* ti ja' sventainoj li Efraine; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Efraine ja' li Elisama^b xnich'on Amiude. **19** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 40,500.^c **20** Li ta sts'ele te tspas skarpanaik li snitilulal Manasese;^d li bankilal yu'unik xnich'nabtak Manasese ja' li Gamaliel^e xnich'on Pedasure. **21** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 32,200.^f **22** Laje, te tspas tal skarpanaik li snitilulal Benjamine; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Benjamine ja' li Abidan^g xnich'on Guideonie. **23** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 35,400.^h

24 »Ta skotol ti k'u yepal laj yich' tsakbel sbiik li soltarotetik ti ja' sventainoj li Efraine ja' 108,100. Ja' ta yoxvok'al sk'an stots skarpanaik.ⁱ

25 »Li buch'utik te tspas skarpanaik ta stuk'il nortee ja' li oxchop nitilulal ti jmoj oyik* ti ja' sventainoj li Dane; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Dane ja' li Aieser^j xnich'on Amisadaie. **26** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 62,700.^k **27** Li ta sts'ele te tspas skarpanaik li snitilulal Asere; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Asere ja' li Paguiel^l xnich'on Okrane. **28** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 41,500.^m **29** Laje, te tspas tal skarpanaik li snitilulal Neftalie; li bankilal yu'unik xnich'nabtak Neftalie ja' li Airaⁿ xnich'on Enane. **30** Ti k'u yepal yajsoltarotak lok' ta tsakbel sbiike ja' 53,400.^o

31 »Ta skotol ti k'u yepal laj yich' tsakbel sbiik li soltarotetik ti ja' sventainoj li Dane ja' 157,600.

Li jvok' taje ja' xa ta slajebal sk'an stots skarpanaik».^a

32 Taje ja' li j-israeletik ti laj yich' tsakbel sbiik ta jujuchop yuts' yalalike; ti k'u yepal solta-roetik lok' ta tsakbel sbi skoto-like ja' 603,550.^b **33** Pe li jlevietike mu'yuk laj yich' tsakbel sbiik^c xchi'uk li yan j-israeletik^d jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesse. **34** Li j-israeletike la spasik skotol jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesse. Jech la spas skarpanaik ti k'u yelan ch'akbilik ta ox-oxvok' nitilulale^e xchi'uk ja' jech la stots skarpanaik xtok,^f ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik.

3 Li'e ja' snitilulal yuts' yalal-tak* Aaron xchi'uk Moises ti k'alal k'oponat yu'un Jeova ta vits Sinai^g li Moisesse. **2** Xi sbiik li xnich'nabtak Aarone: li sba xnich'one ja' Nadab, laje Abiu,^h Eleasarⁱ xchi'uk Itamar.^j **3** Taje ja' sbiik li xnich'nabtak Aaron ti laj yich'ik 'tujel yo' xich'ik va'nel* sventa xtunik ta paleale.^k **4** Pe li Nadab xchi'uk Abiue chamik ta yeloval Jeova,^l yu'un la xchik'ik pom ta yeloval Jeova ta takixokol balumil ta Sinai ti mu'yuk ak'bilik permiso jech tspasike. Mu'yuk xil xnich'nabik. Yan li Eleasar^m xchi'uk Itamareⁿ jech jmoj-o tunik ta paleal xchi'uk li stotik Aarone.

5 Xi albat yu'un Jeova li Moisesse: **6** «Ak'o nopajujuk tal avu'un li snitilulal Levie,^o ak'o te va'iikuk avu'un ta yeloval pale Aaron xchi'uk ak'o te tunikuk^p ta stojolal. **7** Ak'o spasik li k'usi sbainojik ta stojolal Aaron li ta yeloval karpana sventa tsobobbaile xchi'uk li k'usi sbainojik ta stojolal sjunul tsobobbaile, taje ja' ak'alal tpsas li yabtelik ta axibalnae. **8** Ja' sk'an sbainik li k'usitik te chtun^q ta karpana

3:1 *Literal «jayk'ol kuxlejal». **3:3** *Literal «nojesbel sk'obik».

KAP. 2

- a Nu 10:25
- b Je 15:5
Eks 38:26
Nu 1:46
Nu 14:29
Nu 26:51, 64
- c Nu 1:47
Nu 26:62, 63
- d Nu 3:15
- e Nu 2:2
- f Nu 10:28

KAP. 3

- g Eks 19:2
- h Le 10:1
1Kr 24:2
- i Eks 6:25
Dt 10:6
- j Eks 6:23
Eks 38:21
1Kr 6:3
- k Eks 28:1
Le 8:2, 3
- l Le 10:1, 2
- m Nu 3:32
Nu 20:26
- n Nu 4:28
Nu 7:8
- o Nu 8:6
Nu 18:2
- p Nu 1:50
Nu 8:11
- q Nu 4:12

Kolumna 2

- a Nu 1:51
- b Nu 8:15, 16
Nu 18:6
- c Eks 40:15
Nu 18:7
- d Nu 16:39, 40
1Sa 6:19
2Kr 26:16, 18
- e Nu 3:41, 45
- f Eks 13:2
Eks 34:19
Nu 18:15
Lu 2:23
- g Eks 13:15
- h Le 27:26
- i Eks 19:1
- j Nu 3:39
- k Eks 6:16
Nu 26:57
1Kr 23:6
- l Eks 6:17

sventa tsobobbaile xchi'uk sk'an spasik li k'usi sbainojik ta stojolal j-israeletik k'alal tsk'elik li abtelaetik ta axibalnae.^a **9** Sk'an xavak' ta stojolal Aaron xchi'uk xnich'nabtak li jlevietike. Yu'un ch'akbilik lok'el ta stojolal j-israeletik^b sventa xich'ik ak'el ta stojolal Aaron. **10** Sk'an xabiiltas ta paleal li Aaron xchi'uk xnich'nabtak. Sk'an xk'ot ta pasel yu'unik li k'usi sbainojik spasele.^c Buch'uuk no'ox ti chnopaj batel ti bu ch'ul mi mu'yuk ak'bil permiso* sk'an xich' milel».^d

11 Xi to albat yu'un Jeova li Moisesse: **12** «iK'elavil!, li vo'one ch'kik' lok'el ta stojolal j-israeletik li jlevietike, ja' ch'k'ot ta xk'exol skotol li sba yol xnich'on* j-israeletike,^e va'un ja' ku'un ch'k'ot li jlevietike. **13** Yu'un ja' ku'un skotol li sba ololetike.^f Ti k'usi k'ak'alil la jmil li sba nich'oniletik ta yosilal Ejiptoe,^g la jch'ultajes sventa xk'otik ta ku'un li sba yol xnich'on Israele, ja' li sba yol xnich'on krixchanoetik xchi'uk li sba yol chonbolometike.^h Ja' ku'un ch'k'otik, vo'on Jeovaun».

14 Ta ts'akale, xi to albat yu'un Jeova li Moises ta takixokol balumil ta Sinaie:ⁱ **15** «Tsakbo sbi xnich'nabtak jlevietik ta jujuchop yuts' yalal smoltotik xchi'uk ta jujuchop yuts' yalalik. Sk'an xatsakbe sbi skotol li keremetik ti jun u o ti mas xa ta jun u yich'oijke».^j **16** Jech oxal, li Moisesse la stsakbe sbiik jech k'ucha'al albat mantal yu'un li Jeovae, jech taje la spas jech k'ucha'al albat mantale. **17** Xi sbiik li xnich'nabtak Levie: Guerson, Koat xchi'uk Merari.^k

18 Xi sbiik li xnich'nabtak Guerson ti ja' te lik talel li yuts' yalalike: Libni xchi'uk Simeil.^l

3:10 *Literal «yan krixchano», ja' xkal-tik, jun krixchano ti ma'uk yuts' yalal Aarone. **3:12** *Literal «jujun sba olol ti tsjam alajebales».

19 Li xnich'nabtak Koat ti ja' te lik tael li yuts' yalalike ja' Amram, Isar, Ebron xchi'uk Usiel.^a

20 Li xnich'nabtak Merari ti ja' te lik tael li yuts' yalalike ja' Mali^b xchi'uk Musi.^c

Taje ja' yuts' yalaltak jlevietik ti te lik tael ta snitilulal smoltotike.

21 Li yuts' yalal jlibnietik^d xchi'uk li yuts' yalal jsimeietike te lik tael ta stojolal Guerson. Taje ja' li yuts' yalaltak jguersonetike. **22** Skotol li keremetik ti jun u o ti mas xa ta jun u yich'ojik ti laj yich' tsakbel sbiike ja' 7,500.^e **23** Li yuts' yalaltak jguersonetike te spasoj skarpanaik ta spat axibalna^f ta stuk'il smaleb k'ak'al. **24** Li bankilal ta jujuchop yuts' yalal jguersonetike ja' Eliasaf xnich'on Lael. **25** Li k'usi sbainojik li xnich'nabtak Guerson^g li ta karpna sven-ta tsobobbaile, ja' ti chchabiik li axibalna^h xchi'uk li spok'altak' ta yut xchi'uk ta spate, li skortinail/ sti' yochebal karpna sven-ta tsobobbaile, **26** li kortina^k sventa yochebal amak'e,^{*} li kortina te jok'anbil ta yamak'il ti sjoyobtaoj li axibalnae xchi'uk li skajleb matanale, jech xtok, ja' oy ta sbaik sk'e'lel li xch'ojonal-tak xchi'uk skotol li abtelaletik te chich' pasele.

27 Li yuts' yalal j-amrametik, li yuts' yalal j-isaretik, li yuts' yalal j-ebro-netik xchi'uk li yuts' yalal j-usieletike te lik tael ta stojolal Koat. Taje ja' li yuts' yalaltak jkoatetike.^l **28** Skotol li keremetik ti jun u o ti mas xa ta jun u yich'oijke ja' 8,600; ja' oy ta sbaik xchabiel ti bu ch'ule.^m **29** Li yuts' yalaltak xnich'nab Koate te la spas skarpanaik ta xokon axibalna ta stuk'il sur.ⁿ **30** Li bankilal ta jujuchop yuts' yalal jkoatetike ja' Elisafan xnich'on Usiel.^o **31** Ja' sbaino-

3:26, 37 *O «sti' axibalnae». K'elo Glosario, amak'.

KAP. 3

a Eks 6:18

b 1Kr 6:29

c Eks 6:19

d 1Kr 6:20

e Nu 4:38-40

f Nu 1:53

g Nu 4:24-26

h Eks 26:7

i Eks 26:14

j Eks 26:36

k Eks 27:9
Eks 27:16

l Nu 3:19

m Nu 4:34-36

n Nu 1:53

o Eks 6:22
1Kr 6:18

Kolumna 2

a Eks 25:10

b Eks 25:23

c Eks 25:31

d Eks 27:1, 2
Eks 30:1-3

e Eks 38:3

f Eks 26:31

g Nu 4:15

h Nu 4:16
Nu 20:28i Nu 3:20
Nu 26:58

j Nu 4:42-44

k Nu 1:53

l Eks 36:20

m Eks 36:31

n Eks 26:32, 37
Eks 36:37, 38

o Eks 27:19

p Nu 4:31, 32

q Eks 27:10, 11

r Nu 3:10

jik xchabiel li kaxae,^a li mexae,^b li kandeleroe,^c li skajlebtak matanale,^d li k'usitik chich' tunese^e sventa li jeltos abtelaletik ti bu ch'ule, li kortinae^f xchi'uk skotol li abtelaletik te chich' pasele.^g

32 Li bankilal yu'un jlevietike ja' Eleasar^h ti ja' xnich'on li pale Aarone. Li Eleasare ja' oy ta sba li buch'utik oy yabtelik ti bu ch'ule.

33 Li yuts' yalal jmalietik xchi'uk li yuts' yalal jmusietike te lik tael ta stojolal Merari. Taje ja' li yuts' yalaltak Merarie.ⁱ **34** Skotol li keremetik ti jun u o ti mas xa ta jun u yich'ojik ti laj yich' tsakbel sbiike ja' 6,200.^j **35** Li bankilal ta jujuchop yuts' yalal Merarie ja' Surriel xnich'on Abiail. Te spasoj skarpanaik ta xokon axibalna ta stuk'il norte.^k **36** Li xnich'nabtak Merarie ja' sbainojik xchabiel li ste'eltak axibalnae,^l li sk'atlom te'altake,^m li yoyaltake,ⁿ li k'usi pechajtik ti jomajtik sate, skotol li k'usitik te chtune^o xchi'uk skotol li abtelaletik te chich' pasele,^p **37** jech xtok, ja' sbainojik li yoyaltak ta sjoyealal yamak'ile^q xchi'uk li k'usi pechajtik ti jomajtik sate,^q li estakaetik sven-ta karpnae xchi'uk li xch'ojonal-tak karpnae.

38 Li buch'utik te spasoj skarpanaik li ta yeloval axibalna ta stuk'il slok'eb k'ak'ale ja' Moises, Aaron xchi'uk xnich'nabtak. Ja' oy ta sbaik xchabiel ti bu ch'ule, ja' k'otik ta xk'exol li j-israeletik ta skoj ti ja' ono'ox oy ta sbaik xchabiel li j-israeletike. Buch'uuk no'ox ti chnopaj batel ti mu'yuk ak'bil permisoe^{*} sk'an xich' milel.^r

39 Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiik ta jujuchop yuts' yalalik li kerem jlevietik ti jun u o ti mas xa ta jun u yich'ojik ti tsakbat

3:38 *Literal «yan krixchano», ja' xkal-tik, jun krixchano ti ma'uk jlevie.

sbiik yu'un Moises xchi'uk Aaron ti jech albatik mantal yu'un Jeovae ja' 22 mil.

40 Xi albat yu'un Jeova li Moise: «Tsakbo sbi li sba yol xnich'on j-israeletik ti ja' keremetik ti jun u o ti mas xa ta jun u yich'oijke.^a Chapo jayvo'ik xchi'uk tsakbo ta lista li sbiike. **41** Sk'an xavik'bun tal li jlevietike, yu'un ja' chk'ot ta xk'exol li sba yol xnich'on j-israeletike,^b jech xtok, sk'an xavik'beikon tal li sts'unbal xchonbolom jlevietike, yu'un ja' chk'ot ta xk'exol li sba yol xchonbolom j-israeletike.^c Vo'on Jeovaun». **42** Va'un, li Moise la stsake sbi skotol li sba yol xnich'on j-israeletik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeovae. **43** Skotol li keremetik ti ja' sba nich'oniletik ti jun u o ti mas xa ta jun u yich'ojik ti laj yich' tsakbel sbiike ja' 22,273.

44 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moise: **45** «Ja' ik'o tal li jlevietik ta xk'exol skotol li sba yol xnich'on j-israeletike, jech xtok, ja' ik'o tal li sts'unbal xchonbolom jlevietik ta xk'exol li xchonbolom j-israeletike. Va'un, ja' ku'un chk'ot li jlevietike. Vo'on Jeovaun. **46** Li j-israeletik ti ja' sba nich'oniletike 273 ta vo' mas to epik, ja' xkom to li jlevietike.^d Ja' yu'un, ti k'u yepal stojol sventa xich'ik manel^e ti k'u yepal jelavem li j-israeletike, **47** sk'an xatsak vo'ob siklo^f ta jujunik,^f ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule. Li yalal jun sikloe ja' 20 guera.^g **48** Li tak'ine ja' sk'an xavak'be li Aaron xchi'uk xnich'nabtake, ti ja' stojol ti laj yich'ik manel ti jayvo' jelavik li j-israeletike». **49** Jech oxal, li Moise la stsak li tak'in ti ja' stojol ti k'u yepal jelavemik ta stojolal jle-

3:47 *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. ^aLi jun guerae ja' 0.57 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 3

a Nu 3:15

b Nu 3:12

c Eks 13:2
Nu 18:15

d Nu 3:39, 43

e Nu 18:15

f Nu 18:15, 16

g Le 27:25

Kolumna 2

KAP. 4

a Nu 3:19, 27

b 1Kr 23:3
Lu 3:23

c Nu 8:25, 26

d Nu 4:30
1Kr 6:48

e Nu 3:30, 31
Nu 4:15

f Eks 26:31
Eks 40:3
Le 16:2

g Eks 25:10

h Eks 25:13

i Eks 25:23, 24

j Eks 25:29

k Le 24:5, 6

l Eks 25:28

vietik li j-israeletike. **50** Ti k'u yepal stojol li sba xnich'nab j-israeletik ti la stsake ja' 1,365 siklo, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule. **51** Li Moise ja' bat yak'be Aaron xchi'uk xnich'nabtake ti k'u yepal stojol laj yich'ik-o manel jech k'ucha'al laj yal* Jeovae. Jech la spas jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise.

4 Li Jeovae la xchi'in ta lo'il li Moises xchi'uk Aarone, xi laj yale: **2** «Sk'an xich' pasel jun senso sventa li xnich'nabtake Koat^a ti likemik tal ta stojolal Levie, ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitlulal smoltotik. **3** Sk'an tsakbel sbi li buch'utik yich'ojik 30^b k'alal ta 50 jabil^c ti te oyik li ta jvok' ti te ch-abtejik ta karpana sventa tso-bobaile.^d

4 »Li'e ja' li k'usitik tspasik xnich'nabtake Koat ta karpana sventa tso-bobaile.^e Toj ech' xa no'ox ch'ul ma' li'e: **5** K'alal tsto-tsik xa batel xchi'uk skarpanaik li j-israeletike, li Aaron xchi'uk xnich'nabtake ja'o ch-och syalesik li kortina^f ti te jok'ol ta sts'el kaxae, va'un ja' chpixik-o li xkaxail^g Mantale.* **6** Ak'o xpixik ta snukulil fokaetik xchi'uk ak'o slambeik tal ta sba asul pok', mi laje ak'o xojbeik ta yavil li ste'eltak^h sventa xkuchik batele.

7 »Ta sventa li mexa ti bu k'alal li pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanaleⁱ ak'o slambeik asul pok' ek, te ak'o skajanik li platoetik, li kopaetik, li muk'ta bochetik xchi'uk li sjarrailtak matanal vinoe;^j li pan ti nopajtik no'ox chich' ak'el ta matanale^k te ak'o komuk-o ta sba. **8** Ak'o sk'ibeik tal ta sba kuxul tsajal pok' xchi'uk ak'o xpixik ta snukulil fokaetik, mi laje ak'o xojbeik ta yavil li ste'eltak^l sventa xkuchik batele. **9** Ak'o yich'ik tal asul pok',

3:51 *Literal «ye». 4:5 *O «kaxa ti chtun ta testigoe».

ak'o xpixik li kandelero^a ti chak' xojobale, jmoj ak'o xpixik xchi'uk li skantilaltake,^b li xtuch'o-bil xmechailtake,^c li yavtak ak'a-le xchi'uk skotol li yavil aseite sventa kantiletike. **10** Ta xpixik ta snukulil fokaetik jech k'ucha'al chpixik skotol li k'usitik chtun tee, mi laje ak'o yak'beik ste'el sventa xkuchik batel. **11** Ta ts'akale, tsk'ibeik asul pok' ta sba li skajleb matanal pasbil ta oroe,^d chpixik ta snukulil fokaetik, mi laje ak'o xojbeik ta yavil li ste'eltak^e sventa xkuchik batele. **12** Va'un, ta xich'ik tal skotol li k'usitik nopajtik no'ox tstunesik^f li ta yabtelik ti bu ch'ule, te chak'ik ta asul pok' xchi'uk ak'o xpixik ta snukulil fokaetik. Mi laje ak'o yak'beik ste'el sventa xkuchik batel.

13 »Ak'o slok'esbeik stanil* li skajleb matanale^g xchi'uk ak'o sk'ibeik ta sba jlik pok' ti pasbil ta tsots^h ti bonbil ta kuxul moradoe. **14** Te ak'o yak'ik ta sba li k'usitik tstunesik k'alal tpsas yabtelik ta skajleb matanale: li yavtak ak'ale, li natil chavchav tak'inetike, li palaetike, li muk'ta bochetike, skotol li k'usitik te chtun ta skajleb matanale,^h ak'o sk'ibeik snukulil fokaetik xchi'uk ak'o xojbeik ta yavil li ste'eltak' sventa xkuchik batel li skajleb matanale.

15 »K'alal tstotsik xa batel xchi'uk skarpanaik li j-israeleteke, li Aaron xchi'uk xnich'nabtak sk'an xpixik skotol li k'usitik te oy ti bu ch'ule/ xchi'uk li k'usitik te chtun ti bu ch'ule. Mi laj xa ox xpixike, ja' to xu' x-ochik batel li xnich'nabtak Koat sventa xkuchik batel li k'usi oy ta sbaik^k pe mu me stak' spikik li k'usitik oy ti bu ch'ule, yu'un chchamik mi jech la spasike. / Taje ja' li k'usi

4:13 *O «stanil ti oy xepu'al», ja' xkal-tik, tan ti t'uxul ta xepu'al chik'bil matanale. ^aTaje ja' stotsil hij o stotsil yan chonbolometik.

KAP. 4

- a Eks 25:31
b Eks 25:37
c Eks 25:38
d Eks 30:1
Eks 37:25, 26
e Eks 30:5
f Nu 3:30, 31
g Le 6:12
h Eks 27:3
i Eks 27:6
j Nu 4:5
k Nu 7:6-9
1Kr 15:2
l 2Sa 6:6, 7

Kolumna 2

- a Nu 3:32
b Eks 27:20
c Eks 30:34, 35
d Eks 30:23-25
e Nu 3:27
f Nu 4:4
g Eks 19:21
1Sa 6:19
h Nu 3:21
i Nu 3:25, 26
j Eks 26:1
k Eks 26:7, 14
l Eks 26:36
m Eks 27:9

oy ta sbaik* li xnich'nabtak Koat te ta karpana sventa tsobobbaile.

16 »Li Eleasar^a ti ja' xnich'on li pale Aarone ja' oy ta sba li s-aseiteal kantiletike,^b li pom ti oy spurfumeale,^c li matanal sat ts'unobiletik ti chich'ono'ox ak'e-le xchi'uk li aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele.^d Ja' oy ta sba spejel li axibalnae xchi'uk skotol li k'usitik te oye, ti bu ch'ule xchi'uk skotol li k'usitik te chtune».

17 Li Jeovae xi laj yalbe yan velta li Moises xchi'uk Aarone: **18** «Mu me xch'ay avu'unik ta stojolal jlevietik li sts'unbal snitilulal yuts' yalal jkoatetike.^e **19** Ti k'usi xu' xapasik sventa mu xchamik ta skoj ti chnopajik batel ta stojolal li k'usitik toj ech' xa no'ox ch'ule,^f ja' ta x-ochik batel te li Aaron xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk ja' chch'akbe yabtelik ta jujuntal xchi'uk ja' chalik ti k'usitik ta xkuchik batele. **20** Mu stak' x-ochik batel xchi'uk mu stak' sk'elik jlikeluk li k'usitik ch'ule, yu'un chchamik mi jech tpsasike».^g

21 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moises: **22** «Sk'an xich' pasesel jun senso ta stojolal xnich'nabtak Guerson^h ta jujuchop yuts' yalalik xchi'uk ta jujuchop snitilulal smoltotik. **23** Sk'an xatsakbe sbi li buch'utik yich'o-jik 30 k'alal ta 50 jabil ti te oyik li ta jvok' ti te chtunik ta karpana sventa tsobobbaile. **24** Li'e ja' li k'usi oy ta sba yuts' yalal-tak jguersonetik ti sk'an xchabiik xchi'uk ti sk'an xkuchik batele: **25** Chich'ik batel li spok'altak axibalnae,ⁱ li spok'altak karpana sventa tsobobbaile, li pok' ti pasbil ta snukulil fokaetike,^k li pok' ta yolone, li skortinail yochebal karpana sventa tsobobbaile, **26** li kortina sventa yochebal amak'e,^m li kortina te jok'anbil

4:15 *Literal «yikatsik». **4:26** *O «sti' axibalnae». K'elo Glosario, amak'.

ta yamak'il^a ti sjoyobtaoj li axibalnae xchi'uk li skajleb matanale, li xch'ojonaltak karpanae, skotol li k'usitik te chtune xchi'uk skotol li k'usitik te chtun yu'unik sventa li abtelal tspace. Taje ja' li k'usi oy ta sbaik spasele. **27** Skotol li k'usitik tspace xchi'uk li k'usitik chkuchik batel li jguersonetike^b ja' oy ta sbaik sk'elet li Aaron xchi'uk xnich'nabtak; ja' oy ta sbaik yalal skotol li k'usitik chkuchik batele. **28** Li'e ja' li k'usitik tspace li yuts' yalal jguersonetik li ta karpana sventa tsobobbaile,^c li k'usitik oy ta sbaik spasele ja' chbeiltasatik yu'un Itamar^d ti ja' xnich'on li pale Aarone.

29 »Tsakbo sbi xnich'nabtak Merari^e ta juchop yuts' yalalik xchi'uk ta juchop snitilulal smoltotik. **30** Sk'an xatsakbe sbi li buch'utik yich'oijk 30 k'alal ta 50 jabile, tsakbo sbi skotolik li buch'utik te oyik ta jvok' abtelal li ta karpana sventa tsobobbaile. **31** Li'e ja' li k'usitik oy ta sbaik xkuchel batel^f ti chtun ta yabtelik li ta karpana sventa tsobobbaile: ste'eltak axibalna,^g sk'atlom te'altak,^h yoyal-tak,ⁱ k'usitik pechajtik ti jomajtik sate,^j **32** yoyal-tak^k amak^{*m} ta sjoyobal, k'usitik pechajtik ti jomajtik sate,^l s-estakail karpana,^m xch'ojonaltak karpana xchi'uk yan k'usitik chtun xchi'uk skotol li abteleatik te chich' pasele. Vo'oxuk chavalbeik ta jujuntal ti k'usi oy ta sbaik xkuchel batele. **33** Ja' jech yabtel tstaik li yuts' yalal xnich'nabtak Merariⁿ li ta karpana sventa tsobobbaile, ja' chventainatik yu'un Itamar ti ja' xnich'on li pale Aarone».^o

34 Li Moises, Aaron xchi'uk li bankilaetik^p ta tsobobbaile jech lik stsakbeik sbi li xnich'nabtak jkoatetik^q ta juchop yuts' yalalik xchi'uk ta juchop snitilulal smoltotik, **35** tsakbat sbiik skotol

KAP. 4

a Eks 27:16
b Nu 3:21, 23
c Nu 3:25, 26
d Eks 6:23
Nu 4:33
Nu 7:8

e Eks 6:19
Nu 3:33

f Nu 3:36, 37

g Eks 26:15

h Eks 26:26

i Eks 26:37
Eks 36:38

j Eks 26:19
Eks 38:27

k Eks 27:10

l Eks 27:11

m Eks 27:19

n Nu 3:33

o Nu 4:28

p Nu 1:16

q Nu 3:19, 27

Kolumna 2

a Nu 4:47
Nu 8:25, 26

b Nu 3:27, 28

c Nu 3:15

d Nu 3:21

e Nu 3:21, 22

f Nu 4:22, 23

g Nu 8:25, 26

h Nu 3:33, 34

i Nu 4:29

tol li buch'utik yich'oijk 30 k'alal ta 50 jabil ti te oyik li ta jvok' ti te ch-abtejik ta karpana sventa tsobobbaile.^a **36** Ti k'u yepal ta skotolik laj yich' tsakbel sbiik ta juchop yuts' yalalike ja' 2,750.^b **37** Ja' jech yepal ti laj yich' tsakbel sbiik li ta yuts' yalal jkoatetike, skotol li buch'utik ti te chtunik li ta karpana sventa tsobobbaile. Li Moises xchi'uk Aarone la stsakbeik sbi jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise.^c

38 Li xnich'nabtak Guersone^d laj yich' tsakbel sbiik ta juchop yuts' yalalik xchi'uk ta juchop snitilulal smoltotik, **39** tsakbat sbiik skotol li buch'utik yich'oijk 30 k'alal ta 50 jabil ti te oyik li ta jvok' ti te ch-abtejik ta karpana sventa tsobobbaile. **40** Ti k'u yepal ta skotolik laj yich' tsakbel sbiik ta juchop yuts' yalalik xchi'uk ta juchop snitilulal smoltotike ja' 2,630.^e **41** Ja' jech laj yich' tsakbel sbiik li yuts' yalal xnich'nabtak Guersone, skotol li buch'utik te chtunik li ta karpana sventa tsobobbaile. Li Moises xchi'uk Aarone la stsakbeik sbi jech k'ucha'al laj yal mantal li Jeovae.^f

42 Li xnich'nabtak Merarie laj yich' tsakbel sbiik ta juchop yuts' yalalik xchi'uk ta juchop snitilulal smoltotik, **43** tsakbat sbiik skotol li buch'utik yich'oijk 30 k'alal ta 50 jabil ti te oyik li ta jvok' ti te ch-abtejik ta karpana sventa tsobobbaile.^g **44** Ti k'u yepal ta skotolik laj yich' tsakbel sbiik ta juchop yuts' yalalike ja' 3,200.^h **45** Ja' jech laj yich' tsakbel sbiik li yuts' yalal xnich'nabtak Merari ti tsakbat sbiik yu'un li Moises xchi'uk Aaron jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise.ⁱ

46 Li Moises, Aaron xchi'uk li bankilaetik ta Israele jech la stsakbeik sbi jlevietik ta juchop yuts' yalalik xchi'uk ta juchop snitilulal smoltotik. **47** Li

buch'utik laj yich' tsakbel sbiike ja' li buch'utik yich'ojik 30 k'alal ta 50 jabile, skotolik ak'bat yabtelik xchi'uk albatik k'usitik xu' xkuchik batel sventa li abtelal ta karpana sventa tsobobbaille.^a **48** Ti k'u yepal ta skotolik laj yich' tsakbel sbiike ja' 8,580.^b **49** Tsakbat sbiik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese. Ta jujuntal laj yich' yabtelik xchi'uk ti k'usitik chkuchik batele; jech laj yich' tsakbel sbiik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

5 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisesese: **2** «Albo mantal j-israeletik ti ak'o stakik lok'el ti bu spajos skarpanaik skotol li buch'utik ipik ta leprae,^{*c} skotol li buch'utik oy k'usi chlok' ta sbek'talike^d xchi'uk skotol li buch'utik ibal sbaik^e ta skoj ti la spikik junuk animae.^{ae} **3** Sk'an xatakik lok'el manchuk mi vinik o mi ants. Takik lok'el ti bu apajos akarpanaik sventa mu sokesebeik^f skarpana li buch'utik jchi'ukuk ta nakleje».^{*g} **4** Ja' yu'un, jech la spasiq li j-israeletike, la stakik lok'el ti bu spajos skarpanaik. Li j-israeletike jech la spasiq jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisesese.

5 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisesese: **6** «Xi xavalbe li j-israeletike: «Mi oy la spas smul jun vinik o jun antse xchi'uk mi mu'yuk tuk' chak' sba ta stojolal li Jeovae, laj xa me spas smul.^h **7** Sk'an jamal xal^{*i} li smul la spase^e xchi'uk lek ts'akal ak'o yak'be stojol' li smule xchi'uk ak'o to yak' jun ta vo'ob ti k'u yepal stojole; ja' ak'o yak'be li buch'u chojole k'usi la spasbee. **8** Pe mi mu'yuk junuk ti ja' to mero yuts' yalal li buch'u cham sven-

5:2 *K'elo Glosario, *lepra*. *K'elo Glosario, *ibal sba*. ^aLi ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, *nefex*. 5:3 *O «naklej ta axibalnae». 5:7 *Literal «xalik». *Literal «spasike».

KAP. 4

a Nu 4:15
Nu 4:24-26
Nu 4:31-33

b Nu 3:39

KAP. 5

c Le 13:45, 46

d Le 15:2

e Le 22:4
Nu 19:11

f Nu 19:22

g Eks 25:8
Le 26:11

h Le 5:1, 17

i Le 5:5
Jos 7:19
Snt 5:16

j Le 6:4, 5

Kolumna 2

a Le 5:16
Le 6:6, 7
Le 7:7

b Le 6:14, 17
Le 7:1, 6
Le 10:12, 13

c Eks 29:27, 28
Nu 18:8
Dt 18:3
Ese 44:29
1Ko 9:13

d Le 18:20
Dt 5:18

e Jer 17:10
Ebr 13:4

ta xich'be li stojole, ja' sk'an ak'bel Jeova, va'un ja' yu'un chkom li palee, chich' komel xtok li tot chij ti chich' ak'el sventa sta per-ton li buch'u oy smule.^a

9 »Skotol li k'usitik ch'ul chak'beik^b pale li j-israeletike ja' yu'un ch'ot li palee.^c **10** Li k'usitik ch'ul oy yu'un jujun krixchanoe ja' yu'un chkom li palee. K'usiuk no'ox chak'beik pale li jujun krixchanoe ja' yu'un chkom-o li palee».

11 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisesese: **12** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: «Xi sk'an spas jun vinik mi sok ta be li yajnile, mi mukul satiate **13** xchi'uk mi ch'inat ta vaye' yu'un yan vinik li antse,^d ti mu'yuk sna'oj li smalale xchi'uk ti mu'yuk vinajeme. Ak'o mi laj xa sokes sba, mu'yuk buch'u ilvan xchi'uk mu'yuk buch'u xu' xal mi jech o mu jechuk ti k'usi la spase. **14** Pe mi tsatsak ta it'ixal yajnil xchi'uk mi tsnop ti mukul satiat ta skoj ti laj xa sokes sba li yajnile o ti jech no'ox chlik tsak ta it'ixal xchi'uk tsnop ti mukul satiat manchuk mi mu'yuk sokesoq sba li yajnile, **15** li vini-ke sk'an xik' batel ta stojolal pale li yajnile, jech xtok, ak'o yich' batel matanal ta skoj li yajnile. Ak'o yich' batel jvok' ta lajunvok' jun efa* s-arinail sevada. Sk'an mu smalbe aseite mi ja'uk xak'be sakil pom^e ta sba, yu'un ja' matanal sat ts'unobil sventa it'ixal, ja' jun matanal sat ts'unobil ti tsvules ta jolil li mulil laj yich' pasele.

16 »Li palee tsnopajes batel xchi'uk te tsva'an ta yelovael Jeova.^e **17** Li palee chch'am ch'ul vo' ta jun lumal p'in xchi'uk tsatsakbe jutebuk spukukal* balumil ti bu oy li axibalnae, va'un te chak' li ta vo'e. **18** Li palee te tsva'an ta yelovael Jeova li antse

5:15 *Li jvok' ta lajunvok' jun efae ja' 2.2 litro. K'elo Apendise B14. *K'elo Glosario, *sakil pom*. 5:17 *O «slumal».

xchi'uk tstitunbe li sjole, jech xtok, chak'be ta sk'ob li matanal sat ts'unobil ti tsvules ta jolil li mulile, ja' xkaltik, li matanal sat ts'unobil sventa it'ixale.^a Li palee sk'an te stsakoj ta sk'ob li ch'ail vo' ti chak' taluk vokolile.^b

19 »Li palee chalbe li ants ti ak'o yak' yee, xi chalbee: «Mi mu'yuk la xchi'inot ta vayel yan vinik k'alal yik'ojot li amalale^c xchi'uk mi mu'yuk lasok ta be xchi'uk mi mu'yuk asokesoj abae, mu'yuk k'usi chopol tspacebot li ch'ail vo' ti chak' taluk vokolile. **20** Pe mi lasok ta be ta skoj ti la asokes aba k'alal yik'ojot li amalale xchi'uk mi la achi'in ta vayel yan vinik^d ti ma'uk amalale...».

21 Li palee chalbe li ants ti ak'o yak' ye ti ja' chtal-o svokol mi spasoj smule. Xi chalbe li antse: «Li Jeovae ak'o sva'anot ta sk'elobil ta stojolal jteklum k'alal chalik ti chtal vokole o k'alal oy k'usi chak' yeik spasele. Mi ta melel jech la apase, li Jeovae mu xak' alajan xchi'uk tsitub ach'ut yu'un. **22** Li vo' ti chak' taluk vokolile ch-och batel ta abikil sventa situb yu'un ach'ut xchi'uk mu'yuk xa cha-alaj yu'un». Mi jech xa ox albat yu'un li palee, xi sk'an xal li antse: «¡Jechuk! ¡Jechuk!».^a

23 »Li palee sk'an sts'iba ta libro li chopol k'optaeletik taje, mi laje, sk'an spok li ta ch'ail vo'e. **24** Chak'be yuch' ants li ch'ail vo' ti chak' taluk vokolile, li vo' ti chak' taluk vokolile ta xuch', va'un chil-o svokol xchi'uk. **25** Li palee tstsakbe sutel ta sk'ob ants li matanal sat ts'unobiletik sventa it'ixale^e xchi'uk tsye'llan ta jujujot ta yeloval Jeova li matanal sat ts'unobiletike, mi laje chich' batel ta skajleb matanal. **26** Li palee tstsak jopuk li matanal sat ts'unobiletike sventa xk'ot ta svulesobil ta jo-

5:22 *O «¡Ja' jech k'otuk ta pasel! ¡Ja' jech k'otuk ta pasel!».

KAP. 5
a Nu 5:15, 25

b Nu 5:22, 24

c Ro 7:2

d Le 18:20
IKo 6:9, 10

e Nu 5:15

Kolumna 2
a Le 2:9

b Nu 5:14, 15

KAP. 6
c Jue 13:5

d Le 10:9
Am 2:11, 12
Lu 1:15

lil,* ta xchik' ta skajleb matanal sventa xtometuk muyel xch'ailal[#] yu'un,^a ta ts'akale chak'be yuch' vo' li antse. **27** Mi sokesoj sba xchi'uk mi smukul satioj li smalale, chlik ch'aubuk ta xch'ut mi ak'bat yuch' li vo' ti chak' taluk vokolile, va'un chlik situbuk li xch'ute xchi'uk mu'yuk xa chil yalab, ja' xa no'ox chich' chopol k'optael yu'un steklumal li antse. **28** Pe mi mu'yuk sokesoj sba xchi'uk mi lek oy li antse, mu'yuk me chich' li kastigo taje, xu' xchi'in yol xchi'uk chil snitilulal.

29 »Taje ja' li smantalil it'ixale,^b ja' k'alal tsok ta be li antse xchi'uk ti tsokes sba k'alal ik'bil yu'un li smalale **30** o ja'o k'alal chlik stsak ta it'ixal yajnil jun vinik ti tsnop ti mukul satiat xa yu'une; sk'an sva'an ta yeloval Jeova li yajnilae, va'un li palee jech ak'o spas k'ucha'al chal skotol li mantal taje. **31** Mu'yuk smul chkom li vinike, pe li yajnilae sk'an stoj li smule».

6 Li Jeovae la xchi'in ta lo'il yan velta li Moisesse, xi laj yalbee: **2** «Xi xavalbe ya'ik li j-israeletike: «Mi laj yak' ye ti chkuxi k'ucha'al jnasareo*^c ta stojolal Jeova li jun vinik o jun antse, **3** mu stak' xuch' vino mi ja'uk k'usiuk yan poxal. Mu stak' xuch' pajal vino mi ja'uk yan k'usitik poj ti pasbil ta yan poxe.^d Jech xtok, mu me stak' xuch' jutebuk k'usi pasbil ta ya'el uva mi ja'uk stak' slajes li uvae ak'o mi ja' to laj yich' tuel o mi takijem xa. **4** Ti jayib k'ak'al chtun ta jnasareoe mu stak' slajes mi jutebuk li k'usitik chlok' ta ste'el uvae, mu stak' slajes li uva ti unin*^e toe mi ja'uk li spat uvae.

5 »Ti jayib k'ak'al yak'oj ye chtun ta jnasareoe mu me stak'

5:26 *K'elo Glosario, *matanal sventa svulesobil ta jolil*. #O «xch'ayilal».

6:2 *Li ta ebreo k'ope ja' *nasir*, ja' sk'an xal «ak'bil» o «vok'bil». K'elo Glosario, *jnasareo*. 6:4 *O «unen».

slok' stsotsil sjol.^a Ti jayib k'ak'al yak'oj sba ta stojolal Jeovae te ak'o ch'uk-o yu'un li stsotsil sjole sventa ch'uluk-o xkom. **6** Mu me stak' xnopaj batel* ta stojolal junuk anima[#] ti k'u sjalil yak'oj sba ta stojolal Jeovae. **7** Mu xu' sokes sba^b ak'o mi ja' cham li stote, li sme'e, li yixlel o xvixe, li sbankil o yits'ine, yu'un te oy ta sjol li senyail ti ja' jnasareo ta stojolal li Sdiose.

8 »Ti jayib k'ak'al chtun ta jnasareo ch'ul-o chkom ta stojolal Jeova. **9** Pe mi oy buch'u te anil cham ta sts'el^c ti ja' sok-o li stsotsil sjol ti ja' senyail ti yak'oj sba ta stojolal Diose, ja'o sk'an xjux^d ti k'usi k'ak'alil tse-klubtas sbae. Jech sk'an spas li ta svukubal k'ak'ale. **10** Li ta xvaxakibal k'ak'ale, sk'an xik'be batel pale cha'kotuk tortola* o cha'kotuk ch'iom paloma, te ak'o yich'be batel li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile. **11** Li palee sk'an smeltsan jkotuk yo' xk'ot ta matanal sventa mulil, li jkote sk'an smeltsan sventa chik'bil matanal sventa sta perton li buch'u la sta smul^e ta skoj li animae.[#] Li va' k'ak'ale, sk'an xch'ultajes sba* li jnasareoe. **12** Sk'an xak' sba yan velta ta stojolal Jeova sventa xlik ta ach' ti k'u sjalil chtun ta jnasareoe, va'un sk'an xik' talel jkotuk ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta matanal sventa sk'anel pertone. Ta skoj ti sok ta be yu'un ti tun ta jnasareoe, mu'yuk chich' tsakel ta venta ti k'u sjalil tun ta ba'yele.

13 »Li'e ja' smantalil li buch'u chtun ta jnasareoe: mi ts'aki ti k'u sjalil chtun ta jnasareoe,^f chich' ik'el batel ta yo-

6:6 *O «Mu me stak' xnopaj batel jse-t'uk». **6:6, 11** [#]Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **6:10** *O «puruvok». **6:11** *Literal «sjol». Ya'eluke, ja' sk'opial ti chch'i yan velta li stsotsil sjole.

KAP. 6

a Jue 13:5
Jue 16:17
1Sa 1:11

b Le 21:1,11

c Nu 19:14

d Nu 6:13, 18

e Le 5:8, 10

f Nu 30:2
Ekl 5:4

Kolumna 2

a Le 1:10

b Le 4:32

c Le 3:1

d Le 2:1
Le 6:14

e Nu 15:8, 10

f Le 2:9

g Nu 6:5

h Le 8:31

i Eks 29:23, 24

chebal karpana sventa tsobob-bail. **14** Te ak'o yak'be smoton Jeova: ak'o yak' ta chik'bil matanal jkotuk ch'iom tot chij ti mu'yuk ip* xchi'uk ti jun to jabil yich'oje,^a ak'o yak' ta matanal sventa mulil jkotuk ch'iom me' chij ti jun to jabil yich'oj ti mu'yuk ipe,^b ak'o yak' ta matanal sventa jun o'ontonal jkotuk tot chij ti mu'yuk ipe,^c **15** ak'o yak' jun moch set-set panetik ti pasbil ta arina ti lek nin ti mu'yuk slevadurail* ti kapbil ta aseitee, jayal gayetaetik ti mu'yuk slevadurail ti bonbil ta aseitee xchi'uk ak'o yak' li matanal sat ts'uno-biletik^d xchi'uk li matanal vino^e ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li matanaletik taje. **16** Li palee chak' ta yeloval Jeova li matanaletike xchi'uk chak' li matanal sventa mulile xchi'uk li chik'bil matana-le. **17** Jech xtok, chak'be Jeova ta milbil matanal sventa jun o'ontonal li tot chije, jmoj chak' xchi'uk li jun moch set-set panetik ti mu'yuk slevaduraile, va'un jmoj chak' xchi'uk li matanal sat ts'uno-biletik^f xchi'uk li matanal vinoe.

18 »Li jnasareoe te ak'o xjux ta yochebal karpana sventa tsobobbail li stsotsil sjol ti mu'yuk juxbil-oe,^g mi laje, ak'o stsob li stsotsil sjol ti ch'i k'alal tun talel ta jnasareoe, va'un te tstik' ochel ta k'ok' ta yolon li milbil matanal sventa jun o'ontonale. **19** Li palee ak'o sstake jun snekeb li tot chij ti tok'on xae,^h jpech set-set pan ti mu'yuk slevadurail ti te oy ta moche xchi'uk jpech jayal gayeta ti mu'yuk slevaduraile, va'un ak'o yak'be ta sk'ob li jnasareo k'alal xjuxoj xa ox lok'el li stsotsil sjol ti ja' senyail ti chtun ta jnasareoe. **20** Li palee tsye'ilan ta jujujot sventa xk'ot ta yebil matanal ta stojolal Jeova.ⁱ Ch'ul chk'ot ta stojolal

6:14 *O «mu'yuk xchopoil». **6:15** *K'elo Glosario, levadura.

li palee, jech k'ucha'al li sti' yo'onton ti laj yich' ak'el ta yebil matanale xchi'uk li yo' ti laj yich' ak'el ta matanale.^a Ta ts'akal une xu' xa xuch' vino li jnasareoe.

21 »Li'e ja' smantalil k'alal oy k'usi chak' ye tspas li jnasareoe:^b mi laj yak' ye oy k'usi tspas xchi'uk mi xlok' to yu'un sventa chak'be smoton Jeova ti mu xa jechuk chich' k'abel li jnasareoe, persa sk'an xk'ot ta pasel yu'un ta skoj ti stsakoj ta muk' li k'usi chal mantal ta sventa li jun jnasareoe».

22 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Moisee: **23** «Xi xavalbe li Aaron xchi'uk xnich'nabtak: «Xi sk'an xavalik k'alal chavak'beik bendision^c li jtekum Israele:

24 «Ak'o yak'bot bendision^d xchi'uk ak'o xchabiot li Jeovae.

25 Ak'o xojobajuk sat Jeova ta atojolal^e xchi'uk lekuk xilot.

26 Ak'o stoy sat ta atojolal li Jeovae xchi'uk junuk avo'onton yu'un».^f

27 Sventa xkak'be bendision^g li jtekum Israele,^h sk'an staik ta ael jbi li Aaron xchi'uk xnich'nabtak».

7 Ti k'usi k'ak'alil tsuts yu'un Moises li axibalnaeⁱ la svijbe aseite xchi'uk la xch'ultajes, jech xtok, la svijbe aseite^j xchi'uk la xch'ultajes li k'usitik te oy ta yute,^k li skajleb matanale xchi'uk skotol li k'usitik te chtune. K'alal laj xa ox svijbe aseite xchi'uk la xch'ultajese,^l **2** laj yak'ik matanal li bankilaetik ta Israel^m ti ja' joliletik ta jujuchop snitilulalike. Li bankilaetik ta jujuchop nitilulal ti ja'ik li buch'utik la stsakik biile, **3** laj yich'ik talel matanal ta yeloval Jeova. Li k'usi laj yich'ik tale ja' vakot kareta xchi'uk **12** ta kot j-abtel tot vakax, jkot kareta ta cha'cha'vo' bankilal laj yak'ik xchi'uk jkot tot va-

KAP. 6

a Le 7:34

b Jue 13:5

c Le 9:22
Dt 10:8

d Rut 2:4
Sl 134:3

e Sl 31:16
Sl 67:1

f Sl 29:11
Lu 2:14

g Sl 5:12
Sl 67:7

h Dt 28:10
Is 43:7,10

KAP. 7

i Eks 40:17

j Eks 30:26

k Le 8:10

l Eks 40:10

m Eks 18:21
Nu 1:4, 16

Kolumna 2

a Nu 3:25, 26
Nu 4:24-26

b Nu 3:36, 37
Nu 4:31-33

c Nu 3:30, 31
Nu 4:15

d 2Sa 6:13
1Kr 15:15

e 1Re 8:63
2Kr 7:5

f Nu 1:4, 7
Nu 2:3
Rut 4:20
Mt 1:4

kax* laj yak'ik jujun; te laj yak'ik ta yeloval axibalna. **4** Xi albat yu'un Jeova li Moisee: **5** «Tsa-ko li k'usi laj yich'ik tale, yu'un ja' chich' tunesel k'alal ch-abtejjik li ta karpana sventa tsobobbaile, sk'an xavak'be jlevietik ti k'u yepal chtun yu'unik ti bu ch-abtejjike».

6 Ja' yu'un, li Moisee la stsak komel li karetaetik xchi'uk li vakaxetike, va'un laj yak'be li jlevietike. **7** Ja' cha'kot kareta xchi'uk chankot j-abtel tot vakax laj yak'be li xnich'nabtak Guersone, ja' ti k'u yepal chtun yu'unik ti bu ch-abtejjike;^a **8** ja' chankot kareta xchi'uk vakaxot j-abtel tot vakax laj yak'be li xnich'nabtak Merarie, ja' ti k'u yepal chtun yu'unik ti bu ch-abtejjike. Ja' ventainbilib yu'un Itamar ti ja' xnich'on li pale Aarone.^b **9** Pe ja' mu'yuk k'usi laj yak'be li xnich'nabtak Koate, yu'un ja' sbainojik li k'usitik chtun ti bu ch'ule,^c ja' ch'uch ta snekebik li k'usitik ch'ule.^d

10 Ti k'usi k'ak'alil laj yak'ik ta stojolal Dios^e li skajleb matanale, ja'o laj yak' smotonik li bankilaetike, ja'o k'alal laj yich' vijbel aseitee. K'alal laj xa ox yak'ik ta yeloval skajleb matanal li k'usitik yich'ojik batel li bankilaleetike, **11** xi albat yu'un Jeova li Moisee: «Jun bankilal ch-ech' li ta jun k'ak'ale, yan xa-o bankilal ch-ech' li ta yan k'ak'ale, ch-ech' yak'ik li matanal ti ja' chtun sventa xich' ak'el ta stojolal Dios li skajleb matanale».

12 Li buch'u laj yak' matanal ta sba k'ak'ale ja' Nason^f xnich'on Aminadab ti likem ta snitilulal Judae. **13** Li matanal laj yak'e ja' jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo* yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun

7:3 *O «j-abtel vakax». **7:13** *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

siklo ti bu ch'ule.^a Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^b **14** jun kopa^a pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **15** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^c **16** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^d **17** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^e laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Nason xnich'on Aminadabe.^f

18 Li buch'u laj yak' matanal ta xchibal k'ak'ale ja' Netanel^g xnich'on Suar ti ja' bankilal yu'unik ta snitilulal Isakare. **19** Li matanal laj yak'e ja' jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^h Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;ⁱ **20** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **21** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^j **22** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^k **23** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^e laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Netanel xnich'on Suare.

24 Li ta yoxibal k'ak'ale, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Sabulon ti ja' Eliab^m xnich'on Elone, **25** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u

KAP. 7

a Le 27:25

b Le 2:1

c Le 1:3

d Le 4:22, 23

e Le 3:1

f Eks 6:23
Lu 3:23, 33g Nu 1:4, 8
Nu 2:5
Nu 10:15

h Le 27:25

i Le 2:1

j Le 1:3

k Le 4:22, 23

l Le 3:1

m Nu 2:7
Nu 10:16

Kolumna 2

a Le 27:25

b Le 2:1

c Le 1:3

d Le 4:22, 23

e Le 3:1

f Nu 1:4, 9

g Nu 2:10
Nu 10:18

h Le 27:25

i Le 2:1

j Le 1:3

k Le 4:22, 23

l Le 3:1

m Nu 1:4, 5

n Nu 2:12

o Le 27:25

yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^a Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^b **26** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **27** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^c **28** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^d **29** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^e laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Eliab' xnich'on Elone.

30 Li ta xchanibal k'ak'ale, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Ruben ti ja' Elisur^g xnich'on Sedeure, **31** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^h Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;ⁱ **32** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **33** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^j **34** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^k **35** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^e laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Elisur^m xnich'on Sedeure.

36 Li ta svo'obal k'ak'ale, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Simeon ti ja' Selumielⁿ xnich'on Surisadaie, **37** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^o Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite

yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^a **38** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **39** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^b **40** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^c **41** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^d laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Selumiel^e xnich'on Surisadaie.

42 Li ta svakibal k'ak'ale, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Gad ti ja' Eliasaf^f xnich'on Deuele, **43** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^g Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^h **44** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **45** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;ⁱ **46** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^j **47** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^k laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Eliasaf^l xnich'on Deuele.

48 Li ta svukubal k'ak'ale, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Efrain ti ja' Elisama^m xnich'on Amiude, **49** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.ⁿ Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^o **50** jun kopa pasbil

KAP. 7

- a Le 2:1
- b Le 1:3
- c Le 4:22, 23
- d Le 3:1
- e Nu 1:4, 6
- f Nu 2:14
Nu 10:20
- g Le 27:25
- h Le 2:1
- i Le 1:3
- j Le 4:22, 23
- k Le 3:1
- l Nu 1:4, 14
- m Nu 2:18
Nu 10:22
- n Le 27:25
- o Le 2:1

Kolumna 2

- a Le 1:3
- b Le 4:22, 23
- c Le 3:1
- d Nu 1:4, 10
- e Nu 2:20
Nu 10:23
- f Le 27:25
- g Le 2:1
- h Le 1:3
- i Le 4:22, 23
- j Le 3:1
- k Nu 1:4, 10
- l Nu 1:16
- m Nu 2:22
Nu 10:24
- n Le 27:25
- o Le 2:1

ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **51** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^a **52** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^b **53** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^c laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Elisama^d xnich'on Amiude.

54 Li ta xvaxakibal k'ak'ale, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Manases ti ja' Gamaliel^e xnich'on Pedasure, **55** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^f Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^g **56** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **57** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^h **58** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;ⁱ **59** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^j laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Gamaliel^k xnich'on Pedasure.

60 Li ta sbalunebal k'ak'ale, li bankilal^l yu'unik xnich'nabtak Benjamin ti ja' Abidan^m xnich'on Guideonie, **61** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.ⁿ Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^o **62** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **63** jkot ch'iom tot

vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^a **64** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^b **65** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^c laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Abidan^d xni-ch'on Guideonie.

66 Li ta slajunebal k'ak'ale, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Dan ti ja' Aieser^e xnich'on Amisadaie, **67** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^f Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^g **68** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **69** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^h **70** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;ⁱ **71** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^j laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Aieser^k xni-ch'on Amisadaie.

72 Li ta sk'ak'alil 11, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Aser ti ja' Paguiel^l xnich'on Okrane, **73** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^m Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;ⁿ **74** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **75** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yi-

KAP. 7

a Le 1:3

b Le 4:22, 23

c Le 3:1

d Nu 1:4, 11

e Nu 2:25

Nu 10:25

f Le 27:25

g Le 2:1

h Le 1:3

i Le 4:22, 23

j Le 3:1

k Nu 1:4, 12

l Nu 2:27

Nu 10:26

m Le 27:25

n Le 2:1

Kolumna 2

a Le 1:3

b Le 4:22, 23

c Le 3:1

d Nu 1:4, 13

e Nu 2:29

Nu 10:27

f Le 27:25

g Le 2:1

h Le 1:3

i Le 4:22, 23

j Le 3:1

k Nu 1:4, 15

l Nu 7:10

Esd 2:68

m Nu 7:13-17

n Le 27:25

ch'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^a **76** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;^b **77** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^c laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Paguiel^d xni-ch'on Okrane.

78 Li ta sk'ak'alil 12, li bankilal yu'unik xnich'nabtak Neftali ti ja' Aira^e xnich'on Enane, **79** laj yak' ta matanal jun plato pasbil ta plata ti 130 siklo yalale xchi'uk jun muk'ta boch pasbil ta plata ti 70 siklo yalale, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule.^f Xchibal noj ta arina ti lek nin ti kapbil ta aseite yo' xk'ot ta matanal sat ts'unobiletike;^g **80** jun kopa pasbil ta oro ti lajuneb siklo yalal ti noj ta pome; **81** jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk jkot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj yo' xk'ot ta chik'bil matanale;^h **82** jkot ch'iom tentsun yo' xk'ot ta matanal sventa mulil;ⁱ **83** sventa li milbil matanal sventa jun o'ontonale^j laj yak' cha'kot vakax, vo'kot tot chij, vo'kot tot tentsun xchi'uk vo'kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanal laj yak' Aira^k xni-ch'on Enane.

84 Taje ja' li matanaletik laj yak'ik li bankilaletik ta Israel sventa xich' ak'el ta stojolal Dios li skajleb matanale,^l k'alal ja'o laj yich' vijbel aseite: 12 plato pasbil ta plata, 12 muk'ta boch pasbil ta plata, 12 kopa pasbil ta oro;^m **85** 130 siklo yalal li jujun plato pasbil ta platae xchi'uk 70 siklo yalal li jujun muk'ta boch pasbil ta platae, ja' yu'un 2,400 siklo plata yalal ta skotol, ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule;ⁿ **86** li 12 kopa pasbil ta oro ti noj ta pome lajuneb siklo yalal jujun; ja' ti k'u yepal yalal jujun siklo ti bu ch'ule. Ja' yu'un, 120 siklo yalal ta skotol li oroe. **87** Ta skotol li vakax laj

yich' ak'el sventa chik'bil matanale ja' 12 ta kot, 12 ta kot tot chij, 12 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike xchi'uk li matanal sat ts'unobiletik ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li matanaletike, jech xtok, laj yak'ik 12 ta kot ch'iom tentsun ta skotol yo' xk'ot ta matanal sventa mulil; **88** ti k'u yepal laj yich' ak'el ta skotol li matanal sventa jun o'ontonale ja' 24 ta kot tot vakax, 60 ta kot tot chij, 60 ta kot tentsun xchi'uk 60 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Taje ja' li matanaletik laj yak'ik sventa xich' ak'el ta stojolal Dios li skajleb matanale, a ja'ol k'alal laj yich' vijbel aseitee.^b

89 K'alal ch-och batel jujun velta ta karpana sventa tsobobail li Moises sventa xchi'in ta lo'il li DiOSE, c te cha'ibe yech'omal ye ta yak'ol smak^d li xkaxail Mantale,* ti te chlik talel ta o'lol ti bu oy li chib keruvine,^e te chchi'inat ta lo'il yu'un li DiOSE.

8 Li Jeovae la sk'opon li Moises, xi laj yalbe: **2** «Ch'ino ta lo'il li Aarone, xi xavalbee: k'alal chatsan li kantiletike, li vukub skantilaltak kandeleroe' sk'an me xak' batel xojobal ta yeloval». **3** Xi la spas li Aarone: la stsanbe skantilaltak li kandeleroe⁹ sventa xak' batel xojobal ta yeloval, jech la spas k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises. **4** Xi yelan laj yich' pasel li kandeleroe: pasbil ta oro xchi'uk tenbil ta martiyo^h ti chlik ta yakan k'alal to ta stukem nichimale. Li kandeleroe jech laj yich' pasel ti k'u yelan ak'bat yil' yu'un Jeova li Moises.

5 Li Jeovae xi laj yalbe yan velta li Moises: **6** «Ik'o lok'el ta stojolal j-israeletik li jlevietike xchi'uk sakubtaso. / **7** Xi sk'an xasakubtase: vijbo ta sbaik li vo' ti tslok'es mulile, ak'o xjux ta navaja skotol li stsotsil sbek'talike xchi'uk ak'o xchuk' li sk'u' spo-

KAP. 7

- a Nu 7:10
- b Nu 7:1
- c Eks 33:9
Nu 11:17
Nu 12:8
- d Eks 25:22
Eks 37:6
- e Eks 25:18
1Sa 4:4
Sl 80:1

KAP. 8

- f Eks 25:37
Eks 40:24, 25
Le 24:2
- g Ebr 9:2
- h Eks 37:17
- i Eks 25:9, 40
1Kr 28:12, 19
- j Eks 29:4
Is 52:11

Kolumna 2

- a Eks 30:18, 19
Le 16:28
Nu 19:7
- b Le 1:3
- c Le 2:1
- d Le 4:3
- e Le 8:2, 3
- f Nu 3:9, 41
- g Le 7:30
Nu 8:21
- h Nu 1:50
Nu 3:6
2Kr 31:2
- i Eks 29:10
- j Le 1:4
- k Nu 3:45
Nu 16:9
- l Nu 3:12
- m Eks 13:2, 12
Le 27:26
- n Eks 12:29
Eks 13:15

k'ike, va'un ak'o sakubtas sbaik.^a **8** Ak'o yik'ik tal jkot ch'iom tot vakax^b xchi'uk li arina ti lek nin ti kappil ta aseite ti chk'ot ta matanal sat ts'unobiletike,^c va'un jmoj ak'o yak'ik, li vo'ote ik'o tal yan jkot ch'iom tot vakax yo' xk'ot ta matanal sventa mulil.^d **9** Ik'o batel ta yeloval karpana sventa tsobobail li jlevietike xchi'uk tsobo talel sju-nul ti tsobobail yu'un j-israeletike.^e **10** K'alal chavak' ta yeloval Jeova li jlevietike, li j-israeletike sk'an xak' sk'obik ta sjol li jlevietike,^f **11** Li Aarone chak' ta yeloval Jeova li jlevietike, chak' ta yebil matanal^g ti ja' xk'exol chk'ot li j-israeletike. Jech chlik tunikuk ta stojolal li Jeovae.^h

12 »Li jlevietik une chak' sk'obik li ta sjol vakaxetike.ⁱ Laje, chak'ik ta matanal sventa mulil li jkote, li yane chak'beik ta chik'bil matanal li Jeovae, chtun sventa staik perton/ li jlevietike. **13** Te xava'an ta stojolal Aaron xchi'uk xnich'nabtak li jlevietike. Ak'o ta stojolal Jeova k'ucha'al yebil matanal. **14** Ch'ako ta stojolal j-israeletik li jlevietike, yu'un ja' ku'un chk'ot li jlevietike.^k **15** Ta tsakal li jlevietike xu' xa x-och tunikuk li ta karpana sventa tsobobbaile. Ja' jech sk'an xasakubtas xchi'uk ja' jech xavak' k'ucha'al yebil matanal. **16** Yu'un ch'akbilok lok'el ta stojolal j-israeletik ti chk'otik ta jmotone. Ja' ku'un chk'otik, ja' xk'exol chk'ot skotol li sba xnich'nabtak* j-israeletike.^l **17** Yu'un ja' ku'un skotol li sba xnich'nabtak j-israeletike ak'o mi krixchano o mi chonbolom.^m La jch'ultajesik sventa xk'otik ta ku'un k'alal la jmil skotol li sba nich'oniletik ta yosilal Ejiptoe.ⁿ **18** Ku'un chk'ot li jlevietike, ja' xk'exol skotol li sba xnich'nabtak j-israeletike. **19** Li jlevietik ti te

8:16 *O «skotol sba olol ti tsjam alajebale».

chlok'ik ta stojolal j-israeletike chkak'be ta smoton Aaron xchi'uk xnich'nabtak sventa te x-abtejik ta xk'exol j-israeletik li ta karpana sventa tsobobbaile,^a sventa skoltaik li paleetike yo' staik per-ton li j-israeletike^b xchi'uk sven-ta mu snuptan svokol jteklum Isra-el ta skoj ti chnopajik batel ti bu ch'ule».

20 Li Moises, li Aaron xchi'uk sjunul li tsobobbaile yu'un j-israe-letike jech la spasbeik li jlevietike. Li j-israeletike jech la spas-beik jlevietik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises. **21** Ja' jech la slekubtas sba li jlevietike xchi'uk la xchuk' li sk'u' spok'ike.^c Laje, li Aarone laj yak' ta stojolal Jeova li jlevietike yo' xk'otik k'ucha'al yebil matanal.^d Li Aarone laj yak' matanal sven-ta staik perton yo' xich'ik sakub-tasel.^e **22** Ta ts'akal li jlevietike ochik batel ta karpana sventa tsobobbaile sventa te spas yabte-lik ta yeloval Aaron xchi'uk xnich'nabtak. Jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moise-se, ja' jech la spasbeik li jlevietike.

23 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **24** «Li'e ja' sventa li jlevietike: k'alal mi lok' xa ta 25 jabil li jun vinike xu' xa x-och xchi'in ta abtel li buch'utik te chtunik ta karpana sven-ta tsobobbaile. **25** Pe mi lok' xa ox ta 50 jabile, chikta komel li xchi'iltak ta abtele, mu'yuk xa te chtun. **26** Xu' skolta li yerma-notak ti sbainojik li k'usitik sk'an pasel ta karpana sventa tsobob-baile, ja' no'oxe mu teuk spas li yabtele. Ja' me jech sk'an xapas ta stojolal li jlevietike xchi'uk jech sk'an xavalbe ti k'usitik sk'an spasike».^f

9 Li ta sba u^g k'alal stsakoj xa ox xchibal jabil slok'elik ta yosilal Ejipto li j-israeletike, li Jeovae la xchi'in ta lo'il Moises li ta takixokol balumil ta Sinaie, xi laj yalbee: **2** «Sk'an me xcha-

KAP. 8

a Nu 3:9
Nu 18:6
1Kr 23:32
Ese 44:11

b Nu 1:53
Nu 18:5
1Sa 6:19

c Nu 8:7

d Nu 8:11

e Nu 8:12

f Nu 1:53
Nu 3:32
Nu 18:4

KAP. 9

g Eks 40:2
Nu 1:1

Kolumna 2

a Eks 12:27

b Eks 12:3, 6
Le 23:5
Dt 16:1
1Ko 5:7

c Eks 12:8

d Nu 5:2
Nu 19:14, 16

e Eks 18:15
Nu 15:33
Nu 27:1, 2

f Le 7:21
Dt 16:2

g Eks 25:22
Le 16:2
Sl 99:6

h Nu 5:2

i 2Kr 30:2, 15

panik milbil matanal sventa K'in Koltael^a li j-israeletike, ja'o ak'o spasik jech k'ucha'al ak'bil yoraile.^b **3** Sk'an xchapanik ta 14 li u li'e ja'o k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale,^{*} ja'o ak'o spasik jech k'ucha'al ak'bil yoraile. Jech sk'an spasik jech k'ucha'al chal skotol li mantaletike xchi'uk ti k'u ono'ox yelan chich' pasele».^c

4 Ja' yu'un, li Moises laj yalbe j-israeletik ti ak'o xchapanik li milbil matanal sventa K'in Kol-taele. **5** Va'un, la xchapanik li milbil matanal sventa K'in Kol-taele, ja'o la spasik ta 14 yu'un li ba'yel u k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale,^{*} te la spasik ta takixokol balumil ta Sinai. Li j-israeletike jech tajek la spasik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises.

6 Oy jayvo' viniketik ti ibal sba^{*} komik ta skoj ti la spikik jun animae,^d ja' yu'un li va' k'a-k'ale mu stak' xchapanik li milbil matanal sventa K'in Koltaele. Jech oxal, batik ta stojolal Moises xchi'uk Aaron li va' k'ak'ale,^e **7** xi k'ot yalbeike: «Ibal jbakutik, yu'un la jpikutik jun anima. ¿K'u yu'un mu xu' xkak'bekutik smoton Jeova xchi'uk j-israe-letik jech k'ucha'al ak'bil yoraile?».^f **8** Xi albatik yu'un li Moises: «Malaik to li'e, chka'i k'usi mantal chalbun Jeova ti sk'an xapasike».^g

9 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **10** «Xi xavalbe li j-israe-letike: «Ak'o mi oy buch'u la sokes sba junuk avu'unik o buch'uuk no'ox ti chtal avu'unik ta ts'akal ta skoj ti la spik anima^h o ti nom bu lok' batele, sk'an me xchapan li milbil matanal sventa K'in Koltael yu'un Jeovae. **11** Sk'an ja'o xchapanik li ta 14 yu'un li xchibal ueⁱ ja'o k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^{*} Jmoj ak'o

9:3, 5, 11 *Literal «k'alal tsta sba li chib mal k'ak'ale». **9:6** *K'elo Glosario, *ibal* sba.

slajesik xchi'uk pan ti mu'yuk slevaduraile* xchi'uk ch'ail itajetik.^a **12** Mu me k'usi xkomenaj* yu'unik ta yok'omal^b xchi'uk mu me stak' sk'asbeik junuk sbalik.^c Ja' jech ak'o xchapanik jech k'ucha'al chal skotol li mantal ta sventa K'in Koltaele. **13** Pe mi oy jun vinik mu'yuk chchapan li milbil matanal sventa K'in Koltael ak'o mi mu'yuk ibal sba o mu'yuk bu nom bateme, sk'an xich' milel ta steklumal,^d yu'un mu'yuk laj yak'be smoton Jeova jech k'ucha'al ak'bil yoraile. Sk'an stoj smul li vinik taje.

14 »Mi oy jun jyanlum te achi'ukik ta nakleje, sk'an me xchapan ek li milbil matanal sventa K'in Koltael yu'un Jeovae.^e Jech sk'an spasik jech k'ucha'al chal li smantalil K'in Koltaele xchi'uk ti k'u ono'ox yelan chich' pasele.^f Jun no'ox smantalil avu'unik xchi'uk li jyanlumetik te xchi'ukoxuk ta nakleje xchi'uk li buch'utik te vok'em ta avosilike».^g

15 Ti k'usi k'ak'alil laj yich' va'anel li axibalnae,^h volat ta tok li axibalnae, ja' xkaltik, li ch'ul karpana ti bu oy li xkaxail tratoe, yan k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, li k'usi xko'olaj ta k'oke te kom-o ta sba li axibalnae, te kom-o k'alal to ta sob yok'omal.ⁱ **16** Xi chk'otilan ta pasele: li ta k'ak'altike chvolat ta tok li axibalnae, li ta ak'obaltike chvolat yu'un li k'usi xko'olaj ta k'oke.^j **17** Jujun velta k'alal tstots lok'el ta sba karpana li toke, ta anil chlok'ik batel li j-israeletike,^k ti bu chpaj li toke, ja' te tspas skarpanaik li j-israeletike.^l **18** Ta smantal Jeova chlok'ik batel li j-israeletike xchi'uk ta smantal Jeova te tspas skarpanaik.^m K'alal mu'yuk tstots batel li tok ti svoloj li axibalnae, mu'yuk tstotsik batel ek. **19** K'alal

9:11 *K'elo Glosario, *levadura*. 9:12 *O «xkomelaj».

- KAP. 9
- a Eks 12:8
- b Eks 12:10
- c Eks 12:46
Si 34:20
Jn 19:36
- d Eks 12:15
- e Eks 12:19, 48
- f Eks 12:8
- g Le 24:22
Dt 31:12
- h Eks 40:2, 17
- i Eks 40:
34, 38
- j Eks 13:22
Ne 9:19
- k Nu 10:11, 34
- l Eks 40:36, 37
- m Eks 17:1
Nu 10:11-13
- Kolumna 2
- a Eks 40:37
- b Eks 40:36
Si 78:14
- KAP. 10
- c Le 23:24
- d Nu 1:18
Dt 29:10, 11
- e Eks 18:21
Nu 1:16
Nu 7:2
Dt 1:15
Dt 5:23
- f Nu 2:3
- g Nu 2:10

jaj te chkom ta sba axibalna li toke, chch'unbeik smantal Jeova li j-israeletike, ja' yu'un mu'yuk chlok'ik batel.^a **20** Bak'intike jayib no'ox k'ak'al te chkom ta sba axibalna li toke. Ta smantal Jeova te chkom ta skarpanaik xchi'uk ta smantal Jeova tstotsik batel. **21** Pe bak'intik xtoke te chak' sba k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale xchi'uk ta sob no'ox yok'omal chtots batel, va'un k'alal chtots li tok ta sobe chtotsik batel ek. Mi ta k'ak'altik o mi ta ak'obaltik chtots batel li toke, chtotsik batel ek.^b **22** Ak'o mi chib no'ox k'ak'al, mi jun u o mi mas, mi mu'yuk tstots batel li tok ta sba axibalnae, te no'ox oyik-o li j-israeletike, mu'yuk tstotsik batel. Pe k'alal chlik toyuk li toke, tstotsik batel ek. **23** Ta smantal Jeova tspas skarpanaik xchi'uk ta smantal Jeova tstotsik batel. Tspasik li k'usi sbainojik ta stojalal Jeova ta skoj ti jech albat mantal yu'un Jeova li Moiseese.

10 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moiseese: **2** «Paso chib ok'es^c ta plata; tenbil ta martiyo xapas, ja' xatunes sventa xatak ta ik'el li tsobobbaile xchi'uk sventa stotsik batel li skarpanaie. **3** K'alal jmoj chich' jupanel xchibale, ja' sventa xich' ik'el talel ta atojalal sjunul li tsobobbaile te ta yochebal karpana sventa tsobobbaile.^d **4** Mi jun no'ox laj yich' jupanele, ja' no'ox chtalik ta atojalal li bankilaletike,^e li joliletik ta jujumil j-israeletike.

5 »Li buch'utik te spasoj skarpanaik ta stuk'il slok'eb k'ak'ale^f ja'o chlikik batel k'alal mi laj yaiik ti xyal xmuy ti k'u yelan yech'omal chich' jupanel li ok'ese. **6** K'alal xchibal xa ox velta xyal xmuy ti k'u yelan yech'omal chich' jupanel li ok'ese, ja' tstotsik batel li buch'utik te spasoj skarpanaik ta stuk'il sure.^g Jech sk'an xich' jupanel li ok'es jujun velta k'alal chlok'ik batel jujuchope.

7 »K'alal ja' chatakik ta ik'el li tsobobbaile, sk'an xajupanik li ok'esetike,^a ja' no'oxe ma'uk me ti xyal xmyu li yech'omal avu'unike. 8 Ja' tsjupanik^b li xnich'nabtak Aaron ti ja' paleetike. Ja' jun mantal sbatel osil ti jech-o tpsasik ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale.

9 »Mi bat atsakik ta k'op avajkontraik te ta alumalik ta skoj ti chilbajinoxuke, sk'an xajupanik li ok'esetike,^c li yech'omale ja' senyail ti chabatik ta pask'ope, va'un tsvulesoxuk ta sjol li Jeova Dios avu'unike xchi'uk tspojojuk lok'el ta sk'ob li avajkontraik.

10 »Jech xtok, k'alal xkuxet no'ox avo'ontonike^d —k'alal chapasik k'inetik^e xchi'uk li ta slikeb jujun u avu'unike— sk'an xajupan avok'esik ta sba li chik'bil matanal^f chavak'ike xchi'uk ta sba li milbil matanal sventa jun o'ontonale.^g Ja' chtun sventa svulesoxuk ta sjol li Dios avu'unike. Vo'on Jeova Diosun avu'unik». ^h

11 Li ta xchibal jabile, li ta 20 yu'un li xchibal ue,ⁱ tots batel li tok ti te oy ta sba chul karpana^j ti bu oy li xkaxail tratloe. 12 Jech oxal, li j-israeletike lok'ik batel li ta takixokol balumil ta Sinaie, jech lok'ik batel ti k'u yelan albil chlok'ik batel jujuchope.^k Li toke te k'ot yak' sba ta takixokol balumil ta Paran.^l 13 Taje ja' to sba velta totsik batel, la xch'unik li mantal ti jech albat yu'un Jeova li Moise.^m

14 Li oxchop nitilulal ti jmoj oyik* ti ja' sventainoj li Judae ja' ba'yel lok'ik batel. Li Nasonⁿ xnich'on Aminadabe ja' sbainoj li soltaroeetik ta snitilulale. 15 Li soltaroeetik ta jchop snitilulal xnich'nabtak Isakare ja' sbainoj Netanel^o xnich'on Suar. 16 Li soltaroeetik ta jchop snitilulal xnich'nabtak Sabulone ja' sbainoj Eliab^p xnich'on Elon.

10:14, 18, 22, 25, 28 *Literal «ta jujutsop soltaro».

KAP. 10

- a Nu 10:3
b Nu 31:6
1Kr 15:24
1Kr 16:6
2Kr 29:26
Ne 12:35, 41
c 2Kr 13:12
d 1Kr 15:28
2Kr 5:12
2Kr 7:6
Esd 3:10
e Le 23:24
Nu 29:1
f Nu 28:11
g Le 3:1
h Eks 6:7
Le 11:45
i Nu 1:1
j Nu 9:17
Sl 78:14
k Eks 40:36
Nu 2:9, 16, 17, 24, 31
l Nu 12:16
Nu 13:26
Dt 1:1, 2
m Nu 2:34
Nu 9:23
n Nu 1:4, 7
Nu 2:3
o Nu 1:4, 8
Nu 2:5
p Nu 2:7

Kolumna 2

- a Nu 3:25, 26
b Nu 3:36, 37
c Nu 1:51
d Nu 1:4, 5
Nu 2:10
e Nu 1:5, 6
Nu 2:12
f Nu 1:4, 14
Nu 2:14
g Nu 3:30, 31
Nu 4:15
Nu 7:9
h Nu 1:4, 10
Nu 2:18, 24
i Nu 1:4, 10
Nu 2:20
j Nu 1:4, 11
Nu 2:22
k Nu 1:4, 12
Nu 2:25, 31
l Nu 1:4, 13
Nu 2:27
m Nu 1:4, 15
Nu 2:29
n Nu 2:34
o Eks 2:16, 18
Eks 3:1
Eks 18:1, 5

17 Li xnich'nabtak Guerson^a xchi'uk xnich'nabtak Merari^b ti ja' sbainoj xkuchel batel li axibalnae ja'o lok'ik batel k'alal laj xa ox yich' tukiel li axibalnae.^c

18 Li oxchop nitilulal ti jmoj oyik* ti ja' sventainoj li Rubene lok'ik batel. Li Elisur^d xnich'on Sedeure ja' sbainoj li soltaroeetik ta snitilulale. 19 Li soltaroeetik ta jchop snitilulal xnich'nabtak Simeone ja' sbainoj Selumiel^e xnich'on Surisadae. 20 Li soltaroeetik ta jchop snitilulal xnich'nabtak Gade ja' sbainoj Eliasaf^f xnich'on Deuel.

21 Ta ts'akale lok'ik batel li jkoeetike, ja' xkuchojik batel li k'usitik chtun ti bu ch'ule.^g Yu'un k'alal mi k'otike, sk'an xa ox lek ts'akbil chk'ot staik yan velta li axibalnae.

22 Li oxchop nitilulal ti jmoj oyik* ti ja' sventainoj li Efraine lok'ik batel. Li Elisama^h xnich'on Amiude ja' sbainoj li soltaroeetik ta snitilulale. 23 Li soltaroeetik ta jchop snitilulal xnich'nabtak Manasese ja' sbainoj Gamalielⁱ xnich'on Pedasur. 24 Li soltaroeetik ta jchop snitilulal xnich'nabtak Benjamin ja' sbainoj Abidan^j xnich'on Guideoni.

25 Li oxchop nitilulal ti jmoj oyik* ti ja' sventainoj li Dane ja' slajeb xa lok'ik batel ta skotol li jaychop nitilulale. Li Aieser^k xnich'on Amisadaie ja' sbainoj li soltaroeetik ta snitilulale. 26 Li soltaroeetik ta jchop snitilulal xnich'nabtak Asere ja' sbainoj Paguiel^l xnich'on Okran. 27 Li soltaroeetik ta jchop snitilulal xnich'nabtak Neftalie ja' sbainoj Aira^m xnich'on Enan. 28 Taje ja' ti k'u yelan chlok'ik batel ta jujuchop* li j-israeletik k'alal tsta yorail chlok'ik batele.ⁿ

29 Li Moisee xi laj yalbe li Obab ti ja' xnich'on Reuel^o ti likem ta Madiane, li smolni^p

10:29 *Ja' xkaltik, li Jetroe. [#]O «smo-ni'; smuni'».

Moisese: «Chijbat xa li ta osil ti xi ono'ox laj yalbe sk'oplal li Jeovae: «Vo'oxuk chkak'boxuk»,^a Ja' yu'un, chi'inunkutik batel,^b lek k'usi ta jpasbotkutik, yu'un yalaj ta jamal Jeova ti chak'be Israel li k'usitik lekike».^c **30** Xi la stak'e: «Mu'yuk chibat. Ja' lek chisut batel ta jlumal ti bu oy li kuts' kalaltake». **31** Xi la stak' li Moise-se: «Mu xaviktaunkutik avokoluk, yu'un vo'ot lek xavojtikin ti bu xu' jpas jkarpantatik li ta takixokol balumile, vo'ot xu' xabeiltasunkutik batel.* **32** Mi chbat achi'inunkutike,^d lek k'usi ta jpasbotkutik jech k'ucha'al lek k'usitik tspasbunkutik li Jeovae».

33 Va'un, laj yiktaik li vits yu'un Jeovae.^e Oxib k'ak'al xanaxiv batel, ja' jpbate batel yu'unik li xkaxail' strato Jeovae. Oxib k'ak'al jelavem batel sventa sa'ik bu xu' xkux yo'ontonik.^g **34** K'alal chlok'ik batel xchi'uk skarpanaik li ta k'ak'altike, te oy ta sbaik li tok yu'un Jeovae.^h

35 Xi chal Moises K'alal jujuokj chich'ik batel li Kaxae: «Totsan tal, Kajval Jeova,ⁱ ak'o spuk sbaik batel li avajkontratake. Ak'o jatavikuk batel avu'un li buch'utik tsp'ajoxuke». **36** K'alal tsyalesik ta lumtik li Kaxae, xi chale: «Sutan tal, Kajval Jeova, la' ta stojolal li j-israeletik ti ta smilal no'ox oyik ti mu xlanj ta chapele».^j

11 Li jteklume lik bik'tal k'o-pojikuk tajek ta stojolal li Jeovae. K'alal k'ot ta xchikin li Jeovae, solel tsan tajek sk'a-k'al yo'onton, va'un yal tal k'ok' ta stojolal li k'ot ta stojolal Jeovae xchi'uk la xchik' jay-vo'uk kriexchanoetik li ta spat karpanaetike. **2** K'alal lik sk'a-nik vokol ta stojolal Moises li jteklume, li Moise-se la sk'anbe vokol li Jeovae,^k va'un tup' li k'ok'e. **3** Jech oxal, Tabera* laj yak'beik

10:31 *O «xak'ot ta jsatkutik». **11:3** *Ja' sk'an xal «sk'ak'emal», ja' xkaltik, lik k'ok' o til.

KAP. 10

- a Je 12:7
Je 13:14, 15
Je 15:18
- b Jue 1:16
Jue 4:11
1Sa 15:6
- c Eks 3:8
Eks 6:7
- d Jue 1:16
Jue 4:11
- e Eks 3:1
Eks 19:3
Eks 24:16
Dt 5:2
- f Eks 25:10, 17
- g Dt 1:32, 33
Jos 3:3, 4
- h Eks 13:21
Ne 9:12
Sl 78:14
- i Sl 132:8
- j Dt 1:10

KAP. 11

- k Eks 32:11
Dt 9:19
Sl 106:23
Snt 5:16

Kolumna 2

- a Dt 9:22
- b Eks 12:37, 38
Le 24:10
- c 1Ko 10:6, 10
- d Sl 78:18, 22
Sl 106:14
- e Eks 16:3
- f Eks 16:35
Nu 21:5
- g Eks 16:14
Ne 9:20
Jn 6:31
- h Eks 16:31
- i Eks 16:16, 23
- j Sl 78:24
- k Nu 11:1
- l Eks 17:4
Dt 1:12

sbi ti bu k'ot ta pasel taje, yu'un te k'ot k'ok' ta stojolalik ti lik tallel ta stojolal Jeovae.^a

4 Li jyanlumetik^b ti te xchi'ukik li j-israeletike oy k'usi lik xpich' o'ontaik tajek^c xchi'uk lik ok'ikuk yan velta li j-israeletik eke, xi laj yalike: «¿Buch'u xa no'ox chak' jti'tik bek'et taj une?^d **5** ¿Xvul ta joltik ti jun to no'ox smuil la jti'tik choy ta yosilal Ejiptoe, ta moton la jti'tik. La jla-jestik pepino, sandia, yaxal tuix, tuix xchi'uk axux!^e **6** Pe li avie yantik xijj'unib, yu'un puro mana li' jk'elojtike,^f mu'yuk k'usi yan».

7 Li manae^g xko'olaj ta bek' kulantu^h xchi'uk ta xuch'al te' ti mu tajek yik'e. **8** Li jteklume tspuk sbaik batel ta stsobel, va'un tsnoyik ta molino* o mo'o-je ta xvoch'ik ta boch ti pasbil ta tone. Mi laje, ta slakanik ta p'inetik o mo'oje ta spasik ta panetik. Jech smuil chlok' k'ucha'al pan' ti yich'oj aseitee. **9** K'alal chyal tal job osil ta ak'obaltik ti bu spajoj skarpanaik, te xlamamet chyal tal li mana eke.^j

10 Li Moise-se laj ya'i ti ch-ok'ik li jteklume, ta jujuochop uts' alalil, ta jujuntal te ch-ok' ta sti' skarpanaik. Lik tajek sk'ak'al yo'onton li Jeovae^k xchi'uk chopol tajek laj ya'i sba li Moises eke. **11** Li Moise-se xi laj yalbe li Jeovae: «¿K'u yu'un ti chavak'bun jvokol ti vo'on avajtunelune? ¿K'u yu'un ti mu'yuk lek chavilune, ti vo'on chavak'bun jventain sjunul li jteklum li'e? **12** ¿Mi yu'un vo'on sme'ikun sjunul li jteklum li'e? ¿Mi yu'un vo'on vok' ku'un skotol ti xi chavalbune: «Peto batel ta sti' avo'onton jech k'ucha'al tspas jun mosoi* ti tspet batel ta sti'

11:4 *Ya'eluke, ja' chalbe sk'oplal li buch'utik ma'uk j-israeletik ti te xchi'ukike. **11:8** *Ja' jun k'ox molino ti ta k'abal chich' tunesele. K'elo Glosario, stanal molino. **11:12** *O «vinik ti enfermeroe».

yo'onton jun jchu'nom olob, sven-
ta chki'k' batel ta jun balumil ti
laj avak' ave chavak'be ti smolto-
tike? **13** ¿Bu xa no'ox ta jta ta-
lel bek'et yo' xkak'bek' sti' sjunul
li jteklum li'e? Yu'un xi xvulajetik
ta jtojolal k'alal ch-ok'ike: «JAK'-
bunkutik bek'et sventa jti'kutik
un!». **14** Mu xa no'ox sts'ik'be
ku'un jtuk li jteklum li'e; toj ech'
xa no'ox tsots chka'i. **15** Mi
jech-o chapasbune, ja' lek milun
xa ta ora avokoluk. ^c Pe mi lek
chavilune, mu xa xavak' xkil mas
jvokol».

16 Li Jeovae xi la stak'be li
Moisese: «Tsobbun tal 70 ta vo'
moletik ta Israel ti ana'oj lek* ti
ja' moletik xchi'uk ti ja' j-abte-
letik ta lume. ^d Ik'o batel ta kar-
pana sventa tsobobail xchi'uk
te xava'an ta ats'el. **17** Te chi-
yal tale! ^e xchi'uk te ta jchi'inot
ta lo'il, ^f va'un ta jlok'esbot jute-
buk li espiiritu ^g avich'oje xchi'uk
ja' chkak'bek' sventa skoltaoxuk
ta sventainel li jteklume yo' mu
atukuk xaventain. ^h **18** Xi sk'an
xavalbe li jteklume: «Ch'ultaje-
so abaik sventa ok'om, ⁱ yu'un
ta meel chati'ik bek'et, yu'un
laj ya'i Jeova/ ti xi chavalik k'alal
xa-ok'oletike: «¿Buch'u xa no'ox
chak' jti'tik bek'et taj une? Mas
to'ox lek jkuxlejaltik li ta Ejipt-
toe». ^k Li Jeovae ta meel chak'-
boxuk bek'et, va'un chati'ik. **19**
Ma'uk no'ox jun k'ak'al chati'-
ik, ma'uk no'ox chib k'ak'al, mi
ja'uk vo'ob k'ak'al, mi ja'uk laju-
neb k'ak'al xchi'uk mi ja'uk 20 k'a-
k'al. **20** Lek jun u chati'ik ja' to
ti k'uxi chlok' ta ani'ike xchi'uk
ja' to mi laj yak'boxuk ib o'on-
tone, ^m yu'un la ap'ajik li Jeova
ti te xchi'ukoxuke xchi'uk ta
skoj ti xi xa-ok'oletik ta stojola-
le: «¿K'u yu'un lijlok' tal li ta Ejipt-
toe?»». ⁿ

21 Xi laj yal li Moisese: «Ti
k'u yepal viniketik li' jchi'u-
ke ja' 600 mil ta vo' ti ja' sol-

KAP. 11

a Je 13:14, 15
Je 26:3

b Eks 18:17, 18
Dt 1:9

c 1Re 19:2, 4
Job 6:8, 9

d Dt 16:18

e Eks 19:11
Eks 25:22
Eks 34:5
Nu 12:5

f Nu 11:25
Nu 12:8

g 1Sa 10:6
2Re 2:15
Ne 9:20
Ech 2:17

h Eks 18:21, 22

i Eks 19:10

j Eks 16:7

k Nu 11:4, 5

l Eks 16:8

m Sl 78:29

n Nu 21:5

Kolumna 2

a Eks 12:37
Eks 38:26
Nu 1:45, 46

b Je 18:14
Is 59:1
Mr 10:27
Lu 1:37

c Nu 11:16

d Eks 33:9
Nu 12:5
Dt 31:15

e Sl 99:7

f Nu 11:17
2Re 2:9, 15

g 1Sa 10:6
1Sa 19:20

h Eks 17:9
Eks 24:13
Eks 33:11
Nu 27:18-20
Dt 31:3

i Mr 9:38

taoetike, ^a ipe xi avaloj li vo'o-
te: «Chkak'bek' bek'et xchi'uk ep
xa no'ox tsti'ik sjunul u! **22** ¿Mi
xlok'ik-o van ti xich' milbel sti'ik
skotol li chijetik xchi'uk vakaxe-
tike? ¿Mi xlok'ik-o van ti xich'ik
tsakbel sti'ik skotol li choyetik ta
nabe?».

23 Xi albat yu'un Jeova li Moi-
sese: «¿Mi yu'un mu spas yu'un
xana' li Jeovae? ^b Te xak'el avil
mi chk'ot ta pasel o mi mu'yuk li
k'usi chkale».

24 Lok' batel li Moisese, bat
yalbe jteklum li k'usi albat yu'un
Jeovae. La stsob 70 ta vo' vinike-
tik ti ja' moletik ta jteklume, te
la sva'an ta sjoylejaj li karpanae. ^c
25 Va'un, li Jeovae te yal tal ta
tok, ^d te la xchi'in ta lo'il li Moi-
sese ^e xchi'uk la slok'esbe juteb
li espiiritu yich'oje, ^f ja' laj yak'be
ta jujuntal li 70 ta vo' moletike.
K'alal naka no'ox k'ot ta stojola-
lik li espiiritue, jech xa stalelal lik
spasik k'ucha'al li j-alk'opetike, ^g
pe mu'yuk xa jech la spasik yan
velta.

26 Oy cha'vo' viniketik ti te
oyik ti bu spasoj skarpanaika.
Ja' sbiik Eldad xchi'uk Medad.
Te k'ot ta stojolalik li espi-
ritue, yu'un tsakbil sbiik ta lis-
ta ek, ja' no'ox ti mu'yuk batik
li ta karpana sventa tsobobbaile.
Jech oxal, jech lik spas stalelalik
k'ucha'al j-alk'opetik ti bu spasoj
skarpanaika. **27** Va'un, te tal ta
anil jun kerem, xi laj yalbe li
Moisese: «¿Li Eldad xchi'uk Me-
dade jech xa stalelalik k'ucha'-
al j-alk'opetik ti bu oy li kar-
panaetike!». **28** Li Josue ^h ti ja'
xnich'on li Nune xchi'uk ti ta ske-
remal on'ox lik tunuk ta sto-
jolal li Moisese xi laj yale:
«¿Kajval Moises, pajeso li vini-
ketik taje!». ⁱ **29** Pe xi la stak'
li Moisese: «¿Mi chavul avo'on-
ton ti k'usi chk'ot ta jtojolal ta
skoj taje? Mu xavul avo'onton, ¿li
vo'one oy ta ko'onton ti xk'otik

ta j-alk'opetik sjunul li steklumal Jeovae xchi'uk ti x-ak'batik s-espiritul Jeovae!». **30** Ta ts'akal li Moiseuse sut batel ti bu spasoj skarpanaika, te xchi'uk batel li moletik ta Israele.

31 Lok' talel ik' ta stojolal Jeova, xkuchoj talel kodornisetik* ti te lok' tal ta nabe, te lamal vul ta sjoylejaj ti bu spasoj skarpanaika.^a Ti k'u sjamlej la smak ta sjoylejaj ti bu spasoj skarpanaika k'alal yal li kodornisetika, ja' jun k'ak'al ta xanel li ta jote xchi'uk jun k'ak'al ta xanel li ta jot xtoke xchi'uk ja' chib xuk'u-bil[#] li spimil yale. **32** Sjunul k'a-k'al, sjunul ak'obal xchi'uk sjunul k'ak'al ta yok'omal julavemik-o li jteklume, yu'un naka tsak kodornisetik* tpsasik. Mu'yuk buch'u ti mu'yuk sts'aki yu'un li lajuneb jomere,[#] te la slamanik ta sjoylejaj ti bu spasoj skarpanaika sven-ta tsti' stukike. **33** K'alal naka to la stik' ta yeik li bek'ete, k'alal sk'an to'ox xaxika, tsan sk'a-k'al yo'onton Jeova ta stojolal li jteklume. Lik syayijes jteklum li Jeovae, toj ech' xa no'ox ep buch'utik chamik.^b

34 Li bu k'ot ta pasel tajek Kibrot-Ataava*^c laj yak'beik sbi, yu'un te la smukik li buch'utik pich' tajek yo'ontonik ta sventa li k'usi tsk'an stukike.^d **35** Li jteklume lok'ik batel li ta Kibrot-Ataavae, te batik ta Aserot. Te komik ta Aserot.^e

12 Li Miriam xchi'uk Aarone chopol lik k'opojukuk ta stojolal Moises ta skoj ti yik'oj jun ants ti likem ta Kuse.^f **2** Xi laj yalike: «¿Mi ja' no'ox ta stojolal Moises chchi'invan ta lo'il li Jeovae?» ¿Mi mu tauk xchi'invan ta lo'il ta jtojolaltik ek'». Te xchi-

11:31, 32 *O «voychijetik; jaxpek'etik». 11:31 [#]Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. 11:32 [#]Li jun jomere ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. 11:34 *Ja' sk'an xal <smukinal li k'usi chak' tajek pich' o'ontonale>

KAP. 11

a Eks 16:13
Sl 78:26, 27

b Sl 78:30, 31
1Ko 10:10

c Nu 33:16
Dt 9:22

d 1Ko 10:6

e Nu 33:17

KAP. 12

f Eks 2:16, 21

g Eks 4:14-16
Eks 4:30
Eks 15:20
Eks 28:30
Mik 6:4

Kolumna 2

a Nu 11:1

b Mt 11:29

c Eks 34:5
Nu 11:25

d Je 15:1
Je 46:2
Eks 24:9-11

e Je 31:10, 11

f Ebr 3:2, 5

g Eks 33:11
Dt 34:10

h Dt 24:9

i 2Kr 26:19

kintaoj li Jeovae.^a **3** Li Moiseuse bats'i stuk xa no'ox toj manxo ta skotol li viniketik*^b ta sba balumile.

4 Li Jeovae ta anil no'ox xi laj yalbe li Moises, Aaron xchi'uk Miriame: «Batan avoxvo'alik li ta karpana sventa tsobobbaile». Ja' yu'un, bat yoxvo'alik. **5** Li Jeovae te yal tal li ta jvol toke,^{*c} te laj yak' sba ta yochebal karpana, va'un la stak ta ik'el li Aaron xchi'uk Miriame. Jech nopaj batel xcha'vo'alik. **6** Xi albatake: «Avokoluk, a'io avai'ik lek li k'usi chkale. Mi oy junuk yaj-al-k'op Jeova te ta atojolalika, ja'o chkak' jba ta ojtikinel ta stojolal k'alal oy k'usi chkak'be yile^d xchi'uk ta xvayich ta jchi'in ta lo'il.^e **7** ¡Pe mu jechuk ta jpas xchi'uk li kajtunel Moiseuse! Yu'un li stuke kak'ojbe sbain skotol li jnae.^{*f} **8** Jk'el'ojbe jba jsatkutik k'alal ta jchi'in jbakutik ta lo'ile,^g jamal k'usi chkalbe jbakutik, ma'uk ti mu stak' a'ibel smelolale; jech xtok chilbe spat xokon li Jeovae. ¿K'u yu'un ti mu'yuk xaxi'ik k'alal oy k'usitik chopol laj avalik ta stojolal li kajtunel Moiseuse?».

9 Tsan tajek sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolalik, ja' yu'un ik-taatik komel. **10** Li toke tots batel li ta karpanae, k'alal tots xa ox batele, tsakbil xa ta lepra* li Miriame, saklo'an tajek jech k'ucha'al taiv.^h Li Aarone joyij sk'el li Miriame, laj yil ti tsakbil xa ta lepra.ⁱ **11** Li Aarone xi laj yalbe ta anil li Moiseuse: «¡Ta jk'anbot vokol, kajval! ¡Avokoluk, mu teuk xanak' ta avo'onton li jmul-kutike! ¡Toj bol xa no'ox li k'usi la jpaskutike! **12** ¡Avokoluk, mu jechuk xavikta komel k'ucha'al jun olol ti chamem chvok'e, ti

12:3 *O «toj bik'it yak'oj sba, ja' mu jechuk li yan viniketike». 12:5 *Literal «jtel toke». 12:7 *Literal «tuk' yo'onton chak' ta ilel ta skotol li jnae». 12:10 *K'elo Glosario, lepra.

chk'a' xa batel sbek'tal k'alal chvok'e!». **13** Li Moiseae xi lik sk'anbe vokol li Jeovae: «¡Dios Kajval, poxtao avokoluk! ¡Avokoluk!».^a

14 Li Jeovae xi laj yalbe li Moiseae: «¿Mi mu vukubuk k'a-k'al chopol k'optabil chkom ti tauk xtubtabat sat yu'un li stote? Ak'o yich' ch'akel lok'el vukubuk k'ak'al ta stojolal li yantike,^b ja' to xu' x-och talei mi ts'akie». **15** Ja' yu'un, vukub k'ak'al laj yich' ch'akel lok'el ta stojolal yantik li Miriame,^c li jteklume mu'yuk la stots skarpanaik ja' to ti k'uxi laj yich' ik'el sutel li Miriame. **16** Ta ts'akal li jteklume lok'ik batel li ta Aserote,^d te lik spas skarpanaik ta takixokol balumil ta Paran.^e

13 Li Jeovae la xchi'in ta lo'il li Moiseae, xi laj yalbee: **2** «Tako batel viniketetik sventa xbat spa'iik* li yosilal Kanaan ti chkak'be li j-israeetike. Tako batel jun vinik ta jujuchop snitilulalik, jun bankilal' ta jujuchop yu'unik».^g

3 Va'un, li Moiseae la stakan batel, yu'un jech albat mantal yu'un Jeova, te likik batel ta takixokol balumil ta Paran.^h Skotol li viniketike ja' joliletik yu'unik li j-israeetike. **4** Xi sbiik li viniketike: li ta snitilulal Rubene ja' Samua xnich'on Sakur; **5** li ta snitilulal Simeone ja' Safat xnich'on Ori; **6** li ta snitilulal Judae ja' Kaleb' xnich'on Jefune; **7** li ta snitilulal Isakare ja' Igal xnich'on Jose; **8** li ta snitilulal Efraine ja' Osea' xnich'on li Nune; **9** li ta snitilulal Benjamine ja' Palti xnich'on Rafu; **10** li ta snitilulal Sabulone ja' Gadiel xnich'on Sodi; **11** li ta snitilulal Josee,^k ti ja' snitilulal Manasee,^l ja' Gad-di xnich'on Susi; **12** li ta snitilulal Dane ja' Amiel xnich'on Gue-mali; **13** li ta snitilulal Asere ja' Setur xnich'on Miguel; **14** li ta

13:2 *O «xbat sk'elik».

KAP. 12

a Eks 32:11
Snt 5:16

b Le 13:45, 46
Nu 5:2

c Dt 24:9

d Nu 11:35
Nu 33:18

e Nu 10:12

KAP. 13

f Eks 18:25
Dt 1:15

g Dt 1:22, 23

h Nu 12:16
Dt 1:19

i Nu 13:30
Nu 14:30, 38
Nu 34:18, 19
1Kr 4:15

j Nu 11:28
Nu 13:16
Nu 14:30
Nu 34:17

k Je 48:5

l Je 48:17, 19

Kolumna 2

a Eks 17:9

b Dt 1:7

c Eks 3:8
Dt 8:7

d Ne 9:25
Ese 20:6

e Dt 31:6
Jos 1:6, 9

f Nu 13:23

g Nu 34:2, 3
Jos 15:1

h 2Sa 10:6, 8

i Nu 34:8

j Je 13:18
Jos 15:13
Jos 21:11, 12

k Jue 1:10

l Dt 9:1, 2
Jos 11:21

m Nu 32:9

n Dt 1:25
Dt 8:7-9

snitilulal Neftalie ja' Nabi xnich'on Vofsi; **15** li ta snitilulal Gade ja' Gueuel xnich'on Maki. **16** Taje ja' sbiik li viniketetik ti takatik batel yu'un Moiseae ta spa'iel* li balumile. Li Moiseae la sjelbe sbi li Osea ti ja' xnich'on li Nune, Josue^a laj yak'be sbi.

17 K'alal takatik batel yu'un Moises ta spa'iel* li yosilal Kanaane, xi albatike: «Muyanik batel ta Negueb, mi laje, te xamuyik batel li ta vitstikaltike.^b **18** Sk'an xak'elik k'u yelan li balumile^c xchi'uk sk'an xak'elik mi lek tsotsik o mi mu'yuk li buch'utik te nakalike, mi jutebik o mi epik. **19** K'elik mi lek o mi mu'yuk lek li balumile, K'elik mi oy smuroal o mi mu'yuk smuroal li lum ti bu nakalike. **20** K'elik mi lek yox* li balumile o mi mu'yuk k'usi xak',^d mi oy te'etik o mi mu'yuk. Sk'an tsotsuk avo'ontonik^e sventa xavich'ik tal jutebuk sat li k'usitik chch'i te ta lume». Taje ja'o yorail k'alal chlok' li ba'yel sat uvaetik ti yijik xae.^f

21 Muyik batel li viniketike, lik spa'iik* li balumile. Te likik ta takixokol balumil ta Sin,^g k'otik k'alal to ta Reob,^h laje k'otik k'alal to ta sts'el Lebo-Amat.^h **22** K'alal muyik batel ta Neguebe, k'otik ta Ebron' ti bu nakalilik li Aiman, Sesai xchi'uk Talmak' ti ja'ik j-anaketike.ⁱ Li Ebrone svukubal xa ox jabil smeltsajel k'alal laj yich' pasel li Soan te ta Ejiptoe. **23** K'alal k'otik ta stenlejaltik* Eskole,^m te la xtuch'ik jchoj uva, cha'vo' to viniketetik la xkuchik batel ta jtel te' xchi'uk la xtuch'ik batel granadaetikⁿ xchi'uk igoetik.ⁿ

13:16, 17 *O «spamuk'tael». 13:16 #O «Jeosua». Taje ja' sk'an xal qja' jkoltavanej li Jeovae. 13:20 *Literal «jup'em». #Literal «bak». 13:21 *O «spamuk'taik». #O «yochebal Amat». 13:23 *O «beo'tik ta stenlejaltik». #Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

24 Stenlejaltik* Eskol^a laj yak'-beik sbi, yu'un ja' te la xtuchik' batel jchoj uva li j-israeletike.

25 40 k'ak'al^b jalijik spa'iel* li balumile, va'un sutik batel.

26 Sutik batel ta stojolal Moises, Aaron xchi'uk sjunul li tsobobba-il yu'un j-israeletik ti te oyik ta takixokol balumil ta Parane, ti te xkom ta Kadese.^c K'ot yalbeik skotol tsobobbail li k'usi laj yilike xchi'uk laj yak'ik ta ille li sat te' xkuchojik talei ti te la xtuchik' li ta balumil ay spa'iike.* **27** Xi la xchapbeik li Moises: «Ay jk'el-kutik li balumil bu la atakun-kutik batele, ta melel oy lek leche^d xchi'uk pom te, lie' ja' sat li k'usitik te chch'ie.^e **28** Ja' no'oxe li krixchanoetik te nakalike toj ven tsotsik, muk'tik tajek li lumetike xchi'uk joyajtik ta muro. Te laj kilkutik xtok li j-anaketike.^f

29 Li j-amaleketike^g te nakalik ta yosilal Negueb.^h Li j-etetike, li jebusetikeⁱ xchi'uk li j-amorreotike^j te nakalik li ta vitstikaltike. Li jkanaanetike^k te nakalik ta xokon nab' xchi'uk ta xokon Jordan».

30 Li Kalebe tsk'an tspajtsan jteklum k'alal ja'o te va'alik ta stojolal li Moises, xi laj yale: «Muy-kutik no'ox batel ta ora, xpoj-be ku'untik ta melel li yosilike, ta melel stsal ku'untik».^m **31** Pe xi laj yalik li yan viniketik ti ko'ol ayik xchi'uke: «Mu xu' xbat jtsaktik ta k'op li krixchanoetike, yu'un ja' mas xu' yu'unik».ⁿ **32** Jech-o chopol k'usi laj yal-beik^o j-israeletik ta sventa li balumil ay spa'iike,* xi laj yalike: «Li balumil butik ech' jpa'ikutike tsbik' batel li buch'utik te nakalike, jech xtok, toj ech' xa no'ox muk'tik skotol li krixchanoetik te laj kilkutike.^p **33** Ta melel, te laj kilkutik li jnefilimetike, li xnich'nabtak Anak^q ti te likemik

13:24 *O «beo'tik ta stenlejaltik». ^a Ja' sk'an xal j'choj uva». **13:25** *O «spamuk'tael». **13:26, 32** *O «spamuk'tai-ke».

KAP. 13

- a Dt 1:24
- b Nu 14:33, 34
- c Dt 1:19
- d Eks 3:8
Le 20:24
- e Dt 1:25
- f Nu 13:22, 33
Dt 1:27, 28
- g Je 36:12
Eks 17:8
1Sa 15:3
- h Nu 13:17
- i Jue 1:21
2Sa 5:6, 7
- j Je 10:15, 16
- k Eks 23:23
Dt 7:1
Dt 20:17
- l Je 10:19
- m Jos 14:7, 8
- n Nu 32:9
- o Nu 14:36
- p Am 2:9
- q Dt 1:28
Dt 9:1, 2

Kolumna 2

KAP. 14

- a Dt 1:32, 33
- b Dt 1:27
Sl 106:25
- c Sl 78:40
- d Nu 14:31
Dt 1:39
- e Nu 11:5
- f Ne 9:17
- g Nu 13:8, 16
- h Nu 13:6, 16
Nu 14:30
- i Nu 13:26, 27
Dt 1:25
Dt 8:7, 8
- j Eks 3:8
- k Dt 7:17, 18
Dt 20:3
- l Eks 33:16
Dt 20:1
- m Eks 17:4

talet ta snitilulal jnefilimetike. K'alal lik'otkutik ta stojolalike xi-ko'olajkutik ta uni p'ilixetik,* ja' jech laj ka'i jbakutik xchi'uk ja' jech laj yilunkutik ek».

14 Tsots lik avanikuk sjunul li tsobobbaile, li ak'obal taje, tsots x-avetik likel xchi'uk sjunul ak'obal ok'ik.^a **2** Skotol li j-israeletike lik bik'tal k'opojikuk ta stojolal Moises xchi'uk Aaron.^b Sjunul li tsobobbaile xi lik chopol k'opojikuk ta stojolalike: «Ja' lek jechuk ti teuk no'ox lijcham ta yosilal Ejiptoe o ti li'uk xijcham ta takixokol balumile! **3** Jk'u yu'un chik'utik batel Jeova li ta balumil taje ti ja' no'ox te chbat lajkutik ta espadae?^c Te tspojik li kajniltik xchi'uk jnich'nabtik.^d JMi mu ja'uk lek ti xij-sut ta Ejiptoe?».^e **4** Xi to chali-lambe sbaik xtoke: «Jva'antik yan jnitvanej sventa xij-sut batel ta Ejipto!».^f

5 Ja' yu'un, li Moises xchi'uk Aarone la snijan spatan sbaik ta lumtik ta sat j-israeletik k'alal ja'o te tsobolike. **6** Li Josue^g ti ja' xnich'on li Nune xchi'uk li Kaleb^h ti ja' xnich'on li Jefune ti ay spa'iik* li balumil eke, lik sjat sk'u' spok'ik **7** xchi'uk xi laj yal-beik sjunul li tsobobbail yu'un j-israeletike: «Toj ech' xa no'ox lek tajek li balumil ay jpa'ikutike.*ⁱ **8** Mi xmuyubaj yo'onton ku'untik li Jeovae, te chik'utik batel li ta balumil taje, ja' chak'-butik li balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome.^j **9** Ja' no'ox mu xatoy abaik ta stojolal li Jeovae xchi'uk mu xaxi'ik yu'un li krixchanoetik te ta lume,^k yu'un stsal no'ox ku'untik.* Mu'yuk xa spoj-babbailik xchi'uk li' xchi'ukutik li Jeovae.^l Mu xaxi'ik yu'un».

10 Sjunul li tsobobbaile la skomon nopik ti chak'beik tone.^m

13:33 *O «saltamontetik; chile-tik». **14:6** *O «spamuk'taik». **14:7** *O «jпамuk'takutike». **14:9** *Literal «pan no'ox k'otem».

Pe li smuk'ulal Jeovae te vinaj ta sba li karpana sventa tsobobbaille, laj yilic sjunul li jteklum Israele.^a

11 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «ĴK'u to sjalil jech tspace li jteklum ti mu'yuk chich'ikun ta muk'e^b xchi'uk bak'in to chak' xch'unel yo'ontonik ta jtojolal ak'o mi laj xa yilic li senyailtak la jpas ta stojolalike?^c **12** Ta jyayijesik ta chamel xchi'uk ta jlajesbeik sk'oplal, vo'ot chkak' k'otan ta jun muk'ta lum, mas muk' chatbat xchi'uk mas tsots chatbat ti ja' mu sta li stukike».^d

13 Pe li Moises xi la stak'be li Jeovae: «Li vo'ote taaju'el la alok'es tal ta Ejipto li jteklum li'e, ja' yu'un mi laj ya'i j-ejiptoetik li k'usi chapase,^e **14** chlik slo'iltabeik li jnakejetik li' ta osile. Li jnakejetik li'e ya'iojik ak'oplal ek Jeova ti te achi'uk li ateklumale^f xchi'uk ti laj avak' aba ta ilel ta stojolalike.^g Vo'ot Jeovaot xchi'uk te oy ta stojolalik li tok avu'une, vo'ot jbateot batel yu'unik ta jvol tok* li ta k'ak'altike xchi'uk vo'ot jbateot batel yu'unik ta jvol k'ok'[#] li ta ak'obaltike.^h **15** Mi ta jun no'ox velta chamil sjunul li jteklum li'e, xi chlik yalil li lumetik ti ya'iojik ak'oplale: **16** «Li Jeovae mu'yuk xu' yu'un xik' ocheh li ta balumil ti yak'oj ye chak'be li jteklum li'e, ja' yu'un te la smil li ta takixokol balumile.»ⁱ **17** Jech oxal, avokoluk, Jeova, ak'o ta ilel ti tsotsaju'e le jech k'ucha'al xi ono'ox avaloj ta jamale: **18** «Li Jeovae mu ta aniluk sna' x-ilin, ep tuk'il k'anelal^{#j} yu'un xchi'uk chak' ta perton li buch'u oy k'usi chopol tspace xchi'uk li buch'u mu xch'un mantale, pe ma'uk ti te no'ox sk'elaj ti mu'yuk chak'be kastigo li buch'u oy smule. Jech xtok, chak'be kastigo nich'onil ta skoj smul

14:14 *Literal «jtel tok». #Literal «jtel k'ok'». **14:18** *O «slekil yutsil o'ontonal».

KAP. 14

- a Eks 16:10
b Eks 16:28
Nu 14:22, 23
c Dt 9:23
Ebr 3:19
d Eks 32:10
e Eks 32:12
Ese 20:9
f Eks 15:13, 14
Jos 2:10
Jos 5:1
g Dt 4:12
Dt 5:4
h Eks 13:21
Sl 78:14
i Dt 9:28
j Sl 103:8
Mik 7:18

Kolumna 2

- a Eks 34:6, 7
b Eks 34:9
Sl 78:38
c Snt 5:16
d Sl 72:19
Aba 2:14
e Ne 9:17
f Eks 17:2
Sl 95:9
Sl 106:14
Ebr 3:16
g Sl 81:11
h Nu 26:63, 64
Nu 32:11
Dt 1:35
Sl 95:11
Sl 106:26
Ebr 3:18
Ebr 4:3
i Nu 13:30
Nu 26:65
j Jos 14:9, 14
k Nu 13:29
l Dt 1:40
m Eks 16:28
Nu 14:11
n 1Ko 10:6, 10
o Nu 14:2
Nu 26:64
Nu 32:11
Dt 1:35
p Sl 106:26
1Ko 10:5
Ebr 3:17

li totile, chak'be kastigo k'alal ta ta yoxk'olal xchi'uk xchank'olal kuxlejal».^a **19** Avokoluk, ta skoj ti lek tuk' xana' xak'anvane, ak'o ta perton li k'usi chopol tspace li jteklum li'e, jech k'ucha'al ti laj ono'ox avak' talel ta perton ti k'alal la alok'es tal ta Ejiptoe».^b

20 Xi laj yal li Jeovae: «Chkak'be perton jech k'ucha'al chavale.^c **21** Pe ma'uk no'ox, yu'un ta xnoj ta yutsilal Jeova^d spejel li balumile, jamal chkal ta skoj ti kuxulune. **22** Ak'o mi jech, li viniketik ti laj yilic li jmu'kulale xchi'uk ti laj yilic li senyailtak^e la jpas ta Ejipto xchi'uk ta takixokol balumile xchi'uk ti lajuneb xa velta laj yak'ikun ta preva^f xchi'uk ti mu'yuk chchikintatik li k'usi chkal,^g li viniketik taje mi junuk **23** velta chilik li balumil ti kalaj ta jamal chkak'be li smoltotakike. Mi junuk mu'yuk buch'u chil yu'unik li buch'utik mu'yuk laj yich'ikun ta muk'e.^h **24** Pe ta skoj ti jellel k'usi tspace li kajtunel Kalebeⁱ xchi'uk ti ta sjunul yo'onton la sts'akliun batele, ta meel ja' chikik' ocheh li ta balumil ti bu aye xchi'uk ja' chkak'be yu'unilik li snitilulale.^j **25** Ta skoj ti te nakalik ta stenlejaltik li j-amaletetik xchi'uk li jkanaanetike,^k sk'an xajoy batel abeik li ok'ome, te xabatik ta takixokol balumil ta sbeleh li Tsajal nabe».^l

26 Va'un, xi albatik yu'un Jeova li Moises xchi'uk Aarone: **27** «ĴBak'in to chikta sbaik ti chbik'tal k'opojik ta jtojolal li chopol tsobobbail li'e?^m Yu'un ka'ioj li k'usi chopol chalik ta jtojolal k'alal chbik'tal k'opojik li j-israeletike.ⁿ **28** Xi xavalbe ya'iike: «ĴJamal chkal ta skoj ti kuxulune —xi yalaj li Jeovae—, jech ta jpasboxuk li k'usi chavalik ti k'otem ta jchikine!^o **29** Li' telajtik chkom ta takixokol balumil li abek'talike,^p ta meel ti k'u

avepalik ti 20 o ti mas ta 20 jabil avich'ojik ti laj avich' tsakbel abiike, akotolik ti labik'tal k'opojik ta jtojolale^a te telajtik chkom abek'talik. **30** Ti k'u avepalik taje mi junuk ch-och avu'unik li ta balumil ti laj kak' ke* te chanaikiie,^b ja' no'ox ch-och li Kaleb xnich'on Jefune xchi'uk li Josue xnich'on li Nune.^c

31 »»»Ja' chkak' ochikuk li avalab anich'nabik ti laj avalik ti chich'ik pojel batele.^d Ja' chojtikinik li balumil ti la ap'ajike.^e **32** Pe li vo'oxuke li' no'ox ta takixokol balumil telajtik chkom li abek'talike. **33** Li avalab anich'nabike chk'otik ta jchabichij 40 jabil li ta takixokol balumile,^f ja' ta stojik ti k'usitik mu'yuk tuk' chapasike, ja' to chljaj svokolik mi lacham akotolik li ta takixokol balumile.^g **34** Ja' chich' tsakel ta venta ti jayib k'ak'al ay apa'iik* li balumile, 40 k'ak'al,^h li jun k'ak'ale ja' jun jabil chk'ot, li jun k'ak'ale ja' jun jabil chk'ot, 40 jabil chatoj amulik,ⁱ ja' to te chavak'ik venta ti ch'abal lek ti chachtraininikune.^j

35 »»»Ja' jech kaloj ti vo'on Jeovane. Xi ta jpasbe sjunul li chopol tsobobbail ti jmoj tskontrainikune: li' chljaj sk'oplalik ta takixokol balumile, li' chchamike.^j **36** Li viniketik ti takatik batel yu'un Moises ta spa'iel* li balumile xchi'uk ti ja' ta smulik ti lik bik'tal k'opojikuk yu'unik sjunul li tsobobbail ta stojolale, ti ja' ta skoj ti mu'yuk k'usi lek vul yalik k'alal ay spa'iik li balumile,^k **37** jech, li viniketik ti mu'yuk k'usi lek vul yalik ta sventa li balumile, chich'ik yayijesel xchi'uk te chchamik ta yeloval Jeova.^l **38** Pe li Josue ti ja' xnich'on li Nune xchi'uk li Kaleb ti ja' xnich'on li Jefune ti ay spa'iik* li ba-

14:30 *Literal «la jtoy jk'ob». 14:34 *O «apamuk'taik». *O «avajkontrainikun chavilike». 14:36 *O «spamuk'tael». 14:38 *O «spamuk'taik».

- KAP. 14
- a Nu 1:45, 46
- Jud 5
- b Eks 6:8
- c Nu 26:65
- Nu 32:11, 12
- Dt 1:34-38
- d Nu 14:3
- Dt 1:39
- e Sl 106:24
- f Nu 32:13
- Jos 14:10
- g Dt 1:3
- Dt 2:14
- h Nu 13:25
- i Sl 95:10
- Ech 7:36
- Ech 13:18
- j Nu 14:29
- Ebr 3:17
- k Nu 13:32
- l 1Ko 10:6, 10
- Jud 5

Kolumna 2

- a Nu 14:30
- Nu 26:65
- Nu 32:11, 12
- Dt 1:35, 36
- Jos 14:6

- b Dt 1:41
- c Le 26:14, 17
- Dt 1:42
- d Nu 13:29
- e 2Kr 15:2
- f Dt 1:43
- g Nu 10:33
- h Nu 21:1, 3
- Dt 1:44

- KAP. 15
- i Le 15:18
- j Le 1:9
- k Le 1:2, 3
- l Le 7:16
- Le 22:18, 19
- Le 22:21

lumil eke, ta melez kuxul chkomik»»».^a

39 K'alal jech albatik yu'un Moises skotol li j-israeleteike, so-lel laj yat tajej yo'onton li jteklume. **40** Jech xtok, sob xa tajej likik ta yok'omal xchi'uk laj yak'ik persa chmuyik batel k'alal to ta jol vits, xi chalike: «Chapalutik xa sventa xijmuy batel ti bu ono'ox yalojbe sk'oplal li Jeovae, yu'un laj xa jsa' jmultik».^b **41** Pe xi laj yal li Moise: «¿K'u yu'un mu xavich'ik ta muk' li k'usi yaloj Jeovae? Mu'yuk me lek chbat avu'unik li k'usi chapasike. **42** Mu xamuyik, yu'un mu'yuk te xchi'inoxuk li Jeovae; jech xtok chavich'ik tsalet yu'un li avajkontraike.^c **43** Yu'un te smalaojoxuk sventa stsakoxuk ta k'op li j-amaleketik xchi'uk li jkanaanetike,^d te chalajik ta espada. Ta skoj ti mu'yuk xa la atsakliik li Jeovae, mu'yuk xa chchi'inoxuk li Jeova eke».^e

44 Ak'o mi jech albatik, sujom xa muyik batel li ta jol vitse,^f pe li kxaxail strato Jeovae xchi'uk li Moise te no'ox komik ti bu oy li karpanaetike.^g **45** Li j-amaleketik xchi'uk li jkanaanetik ti te nakajtik li ta vits taje, yalik talele xchi'uk te la stsalik li j-israeleteike, snutsojik talele k'alal to ta Orma.^h

15 Li Jeovae la xchi'in ta lo'il yan velta li Moise, xi laj yalbee: **2** «Chi'ino ta lo'il li j-israeleteike, xi xavalbe ya'iike: «Mi la-ochik xa ox li ta balumil ti bu chkak' naklanike' **3** xchi'uk mi chachik'beik ta k'ok' yo' xk'ot ta smoton Jeova jkotuk vakax o jkotuk chij sventa lek xmuet yik* cha'i Jeovaeⁱ —mi ja' jun chik'bil matanal^k o milbil matanal k'alal oy k'usi chavak' aveik ta spasel ti stuk no'ox jeche o ja' jun matanal ti chlok' ta avo'ontonike^l o yan matanal k'alal cha-

15:3 *O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal».

pasik li k'inetike—^a **4** li buch'u chak' li matanale sk'an xich'-be talel Jeova matanal sat ts'unobiletik xtok, ja'uk arina ti lek nine,^b jvok' ta lajunvok' jun efa* ti kapbil ta jutuk mu junuk litro* aseitee. **5** Jech xtok, sk'an xavak' jutuk mu jun litro* matanal vino, jmoj xavak' xchi'uk li chik'bil matanale^c o k'alal chich' mil-el li jujukot ch'iom chije. **6** Mi ja' laj avak' jkot tot chije, sk'an xavak' matanal sat ts'unobiletik, ja'uk cha'vok' ta lajunvok' jun efa arina ti lek nin ti kapbil ta mas ta jun litro* aseitee. **7** Sk'an xavak' xtok mas ta jun litro* matanal vino sventa lek xmuet yik[#] cha'i li Jeovae.

8 »Pe mi ja' chavak' ta chik'bil matanal^d jkotuk tot vakax o ja' chamil k'alal oy k'usi chavak' ave ta spasel ti stuk no'ox jech^e o ja' chavak' ta matanal sventa jun o'ontonal ta stojolal Jeovae,^f **9** sk'an xavak' matanal sat ts'unobiletik xtok,^g ja' xavak' oxvok' ta lajunvok' jun efa arina ti lek nin ti kapbil ta jutuk mu chibuk litro* aseitee, jmoj xavak' xchi'uk li tot vakaxe. **10** Jech xtok, sk'an xavak' jutuk mu chibuk litro* matanal vino,^h ja' ch'ot ta chik'bil matanal ti lek xmuet yik[#] cha'i Jeovae. **11** Taje ja' jech sk'an pasel k'alal chich' ak'el li jujukot tot vakaxe, li jujukot tot chije, li jujukot ch'iom tot chije o li jujukot tentsune. **12** K'uk no'ox yepal chavak'ik li chonbolometike ja' jech xapasik ta jujukot, ja' ti k'u yepal chavak'ike. **13** Akotolik ti te vok'emoxuk ta Israele ja' jech sk'an xapasik k'alal chavak'ik chik'bil matanal

15:4 *Li jvok' ta lajunvok' jun efae ja' 2.2 litro. K'elo Apendise B14. **15:4, 5** *Literal «jun kuarto in». Li jun ine ja' 3.67 litro. K'elo Apendise B14. **15:6, 7** *Literal «jvok' ta oxvok' jun in». **15:7, 10, 13, 14** *O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal». **15:9, 10** *Literal «j-o'lol in».

KAP. 15

a Le 23:4
Nu 28:16
Nu 29:1
Dt 16:13, 16

b Eks 29:40
Le 2:1, 11

c Nu 28:6, 7
Nu 28:11, 14

d Le 1:3

e Le 7:16

f Le 3:1, 3
Le 7:11

g Le 6:14
Nu 28:11, 12
Nu 29:6

h Nu 28:11, 14

Kolumna 2

a Eks 12:49
Le 24:22
Nu 9:14

b Le 19:34

c Jos 5:11, 12

d Eks 23:19
Le 2:14
Nu 18:8, 12
Dt 26:1, 2
Pr 3:9

sventa lek xmuet yik[#] cha'i li Jeovae.

14 »Mi oy junuk jyanlum ti te xchi'ukoxuk ta nakleje o mi oy buch'u ti jal xa taje te xchi'ukoxuk ti tsk'an chak' chik'bil matanal sventa lek xmuet yik[#] cha'i Jeovae, sk'an jech spas k'ucha'al chapasik eke.^a **15** Li vo'oxuk li ta tsobobbaile xchi'uk li jyanlum te xchi'ukoxuk ta nakleje jun no'ox mantal avu'unik. Taje ja' jun mantal chkom avu'unik sbatlel osil sventa skotol li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale. Sk'an me ko'oloxuk ta ye-loval Jeova xchi'uk li jyanlumetik ti te ach'ukik ta nakleje.^b **16** Vo'oxuk xchi'uk li jyanlum te xchi'ukoxuk ta nakleje jun no'ox mantal xchi'uk jun no'ox k'usi chapanbil ti sk'an xatsakik ta ventae».

17 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moises: **18** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: «Mi la-ochik li ta balumil bu chik'oxuk batele **19** xchi'uk mi la alajesik li ve'ilil* te ta osile,^c sk'an xak'elanbeik li Jeova eke. **20** Sk'an xak'elanbeik li a-arinaik ti bu ja' to sba velta chajuch'ike,^d jutuk no'ox xajuch'ik ti ch'ot ta set-set panetike. Ja' jech xavak'ik jech k'ucha'al chavak'ik li k'usi chavik'aik. **21** Sk'an xak'elanbeik Jeova jlo-muk li a-arinaik ti bu ja' to sba velta chajuch'ik ti jutuk no'ox juch'bile, jech sk'an xapasik ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale.

22 »Pe mi oy buch'u mu yaleluk k'usi la spas o mi oy buch'u mu'yuk la xch'un skotol li mantaletik ti jech albil yu'un Jeova li Moises, **23** skotol li mantaletik laj yalboxuk Jeova ta stojolal Moises, ja' li mantal laj yal ta sba velta Jeovae xchi'uk ti jech-o k'alal to ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale, **24** mi mu

15:19 *Literal «pan».

yaleluk li k'usi laj yich' pasele xchi'uk mi mu sna' li tsobobbaile, sjunul li tsobobbaile sk'an me xak'ik jkot ch'iom tot vakax sven-ta chik'bil matanal ti lek xmuet yik* cha'i li Jeovae, jmoj ak'o ya-k'ik xchi'uk matanal sat ts'unobiletik xchi'uk matanal vino jech k'ucha'al nopem xa'iike,^a jech xtok, ak'o yak'ik jkotuk ch'iom tentsun sventa mulil.^b **25** Li palee ak'o yak' ta matanal sventa sta perton sjunul li tsobobbaile yu'un j-israeletike, va'un chich' pasbel perton li smulike,^c yu'un mu yaleluk la spasik xchi'uk laj xa yich'ik tal matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa Jeovae xchi'uk laj xa yich'beik talel Jeova li matanal sventa mulil ta skoj li k'usi mu yaleluk la spasi-ke. **26** Chich'ik ak'el ta perton sjunul li tsobobbaile yu'un j-israeletike xchi'uk li jyanlum te nakal xchi'uk li j-israeletike, yu'un mu yaleluk k'usi la spasik sjunul li jeklume.

27 »Mi oy buch'u la sta smul ti mu yaleluk la spase, ak'o yak' ta matanal sventa mulil^d jkot me' tentsun ti jun to jabil yich'o-je. **28** Li palee ja' chak' ta ma-tanal sventa sta perton li buch'u mu yaleluk la sta smul ta ye-loval Jeovae, chch'aybat li smu-le, va'un chich' ak'el ta perton.^e **29** Li buch'u te vok'em ta Is-rael xchi'uk li jyanlum ti te na-kal ta Israele jun no'ox smantallil oy avu'unik k'alal oy k'usi ch'ot ta pasel avu'unik ti mu yaleluk chapasike.^f

30 »Pe mi oy buch'u ti yalel xa tspas smule^g ak'o mi te vok'em ta Israel o mi ja' junuk jyanlum ti te nakale, yakal xa me chcho-pol k'opoj ta stojolal li Jeovae, persa sk'an xich' milel li ta ste-klumale. **31** Ta skoj ti la sp'aj li k'usi laj yal Jeovae xchi'uk ti mu'yuk la xch'unbe smantale, per-

15:24 *O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal».

KAP. 15

a Nu 15:8-10

b Nu 28:15

c Le 4:20
Ebr 2:17
1Jn 2:1, 2

d Le 4:27, 28

e Le 4:32, 35

f Eks 12:49
Le 24:22
Nu 9:14
Nu 15:15

g Eks 21:14
Dt 17:12
Ebr 10:26, 27

Kolumna 2

a Ebr 10:28

b Ese 18:20

c Eks 20:9, 10
Eks 35:2
Dt 5:13, 14

d Le 24:11, 12

e Eks 31:14

f Le 24:14

g Dt 22:12
Mt 23:5

h Dt 11:18

i Eks 34:15

j Le 11:44
Ro 12:1
1Pe 1:15

k Je 17:8
Eks 29:45
Le 25:38

l Eks 3:15
Eks 6:2, 3

sa sk'an xich' milel.^a Ja' chkom ta sba stuk li smule».^b

32 K'alal ja'o te oyik ta takixo-kol balumil li j-israeletike, te la staik jun vinik ti yakal tstsob si' ta sk'ak'alil savadoe.^c **33** Li buch'u yakal tstsob si' la staike laj yik'ik batel ta stojolal Moises, Aaron xchi'uk ta stojolal sjunul li tsobobbaile. **34** Te to la xchu-kik,^d yu'un mu'yuk lek jamal chal ta mantal ti k'usi sk'an xich' pas-bele.

35 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Persa sk'an xich' milel li vinike.^e Sjunul li tsobobbaile sk'an smilik ta ton li vinike, te ak'o smilik ta spat ti bu spaso-j skarpanaika».^f **36** Ja' yu'un, sjunul li tsobobbaile la xjochik lok'el ta spat ti bu spaso-j skarpanaika, te laj yak'beik ton ja' to ti k'uxi cham yu'unike, jech la spasik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises.

37 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **38** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: «Sk'an xavak'beik stsitsimal* sti'il li yok ak'u' apok'ike, jech xapasik ti jayk'ol kuxlejal chtal avu-unik ta ts'akale. Jech xtok, luchbeik^g jich'il asul ch'ojon li ta yak'ol stsitsimal yok ak'u' apok'ike.^g **39** Sk'an oyuk stsitsimal* li sti'il yok ak'u'ike, k'alal chavak'ik ventae ja' chvul-o ta ajolik skotol li smantaltak Jeovae xchi'uk ti sk'an xach'unike.^h Mu xapasik li k'usi chal avo'ontonike o li k'usi chil asatike ti ja' yakal tsbeilta-soxuk sventa mu xa tuk'uk xavak' abaiak ta jtjolale.ⁱ **40** Taje ja' tskoltaoxuk sventa xvul ta ajolik xchi'uk xach'unik skotol li jmantaltake, va'un ch'ul chak'otik ta stojolal li Adiosike.^j **41** Vo'on Jeova Diosun avu'unik ti la jlo-k'esoxuk ta yosilal Ejipto sventa xik'ot ta Adiosike.^k Vo'on Jeova Diosun avu'unik».^l

15:38, 39 *O «sne». 15:38 #O «ts'is-beik».

16 Li Koree^a jmoj bat xchi'uk Datán, Abiram xchi'uk On. (Li Koree ja' snitilulal Levi.^b Li Levie oy jun xnich'on, Koat^c sbi, li Koate oy jun xnich'on, Isar^d sbi, li Isare oy jun xnich'on, Kore sbi. Li Datán, Abiram xchi'uk One ja'ik snitilulal Ruben.^e Li Datán xchi'uk Abirame ja'ik xnich'nab Eliab,^f li One ja' xnich'on Peles). **2** La stsob sbaik batel sventa skontrainik li Moiseše, jmoj bat xchi'ukik 250 ta vo' bankilaleetik li ta tsobobba-il yu'un j-israeletek ti lek tsakbilibik ta muk'e, ja'ik li buch'utik t'ujbilibik yu'un li tsobobbaile. **3** Te tsobol k'otik ta stojolal^g li Moiseše xchi'uk Aarone, xi laj yalbeike: «Ja'alo xa xka'iotkutik acha'vo'alik! Ch'ul sjunul li tsobobbaile,^h ch'ul skotolik xchi'uk ti oy ta stojolalik li Jeovae.ⁱ ĆMi yu'un xa no'ox ti chak'an chatoy abaik ta stojolal li stsobobbaile Jeovae?».

4 K'alal jech laj ya'i li Moiseše, la skejan sba ta anil xchi'uk la snijan sat ta lumtik. **5** Xi laj yalbe li Kore xchi'uk xchi'iltake: «Li sob ok'ome chak' ta ojtikineli Jeova ti buch'u ja' yu'one,^j ti buch'u ch'ule xchi'uk ti buch'u xu' xnopaj batel ta stojolal li buch'u ts'uje.^k **6** Kore, xi xapas xchi'uk skotol li achi'iltake:^m tsako yav avak'alik,ⁿ **7** ak'beik sk'ak'al xchi'uk ak'beik pom ok'om ta yeloval Jeova. Ja' ch'ul chkom li buch'u cht'ujat yu'un Jeovae.^o Ja-ech'ik xa ta mas ti k'u yelan chapasike, xnich'nabtak Levi!».^p

8 Li Moiseše xi laj yalbe li Koree: «Chikintaik avokoluk xnich'nabtak Levi. **9** ĆMi mu tsotsuk sk'oplal chava'ik ti la st'ujoxuk lok'el li Sdios Israel li ta tsobobbaile yu'un Israele^q xchi'uk ti chak' nopajanik ta stojolal sventa xapasik abtelal li ta axibalna yu'un Jeovae xchi'uk ti ta chatunik yu'un li tsobobbaile?»

KAP. 16

a Jud 11

b Eks 6:16

c Eks 6:18

d Eks 6:21

e Je 46:8

f Nu 26:7-9

g Nu 12:1, 2
Nu 14:2
Sl 106:16

h Eks 19:6

i Eks 29:45

j 2Ti 2:19

k Eks 28:43
Le 21:6l Eks 28:1
Nu 17:5
Sl 105:26

m Nu 16:2

n Le 10:1

o Nu 3:10

p Nu 16:1

q Nu 3:9, 41

r Nu 1:53
Nu 3:6
Nu 4:4
Dt 10:8

Kolumna 2

a Flp 2:3

b Eks 16:8
Sl 106:16

c Nu 16:1

d Eks 16:3
Nu 14:28, 29e Eks 3:8
Le 20:24f 1Sa 12:1, 3
Ech 20:33
2Ko 7:2

10 ĆMi mu tsotsuk sk'oplal chava'ik ti vo'oxuk no'ox xchi'uk avermanotakik ti ja'oxuk xnich'nabtak Levi ti la st'ujoxuk sventa xanopajik ta stojolale? ĆMi yu'un chak'an cha-och ava'ik ta paleal xtok?^a **11** Ti jech chapas xchi'uk li achi'iltake ja' yakal chakontrainik li Jeovae. ĆBuch'u avalojik li Aaron ti chakontrainik k'alal chabik'tal k'opojik ta stojolale?».^b

12 Ta ts'akal li Moiseše la stak ta ik'el li Datán xchi'uk Abirame,^c li xnich'nabtak Eliabe. Pe xi laj yalike: «ĆMu'yuk chibatkutik! **13** ĆMi mu baluk no'ox xava'i ti la alok'esunkutik tal ta jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pom ti te chbat avak' xichamkutik ta takixokol balumile?^d ĆMi yu'un chak'an ti ja' xa no'ox atuk availi chak'ot ku'unkutik xtoke?»

14 Ti k'usi no'oxe ja' ti mu'yuk avik'ojunkutik batel ta jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome^e xchi'uk mu'yuk avak'oj jrexto^{*} osilkutik mi ja'uk jts'unobal uvakutik. ĆMi yu'un chak'an chat'usbe xchi'uk chak'an chapitsbe lok'el sbek' sat li viniketi-ke? ĆMu'yuk chibatkutik!».

15 Lik tajek sk'ak'al yo'onton li Moiseše xchi'uk xi laj yalbe li Jeovae: «Mu xatsakbe li matanal sat ts'unobiletik chak'ike. Mu'yuk jpojjobe mi jkotuk svuroik xchi'uk mi junuk buch'u oy k'usi chopol jpasojbeik.»^f

16 Li Moiseše une xi laj yalbe li Koree: «Ok'om xatalik ta stojolal Jeova, chatal vo'ot xchi'uk achi'iltak xchi'uk chtal li Aaron eke. **17** Ta jujuntal ak'o stsak tal yav yak'alik xchi'uk ak'o yak'beik pom ta sba, va'un ta jujuntal chak'ik ta yeloval Jeova li yav yak'alike, 250 yav ak'al. Li vo'ot xchi'uk Aarone jujun yav avak'alik chavich'ik tal ek.»

16:13 *O «ĆMi yu'un chak'an ti jp'el xa xaval ta jtjolalikutik xtoke?». **16:14** *O «Ćjukulal; jparte».

18 Jech oxal, ta jujuntal laj yich' tal yav yak'alik, laj yak'beik sk'a-k'al xchi'uk pom, te k'ot sva'an sbaik ta yochebal li karpana sventa tsobobbaile, jmoj te va'iik xchi'uk Moises xchi'uk Aaron. **19** K'alal te xa ox tsobol yu'un xchi'iltak^a Kore li ta yochebal karpana sventa tsobobbaile ti ja'ik li buch'utik tskontrainik li Moises xchi'uk Aarone, te vinaj smuk'alal Jeova ta stojolal sjunul li tsobobbaile.^b

20 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises xchi'uk Aarone: **21** «Ch'ako abaik lok'el ta stojolal li jvok' krixchanoetik li'e, yu'un ta ora no'ox ta jtpub'e sk'oplalik».^c **22** Va'un, la snijan skljan sbaik ta lumtik, xi laj yalike: «Kajval Dios, vo'ot ti chavak'be xkuxlejaj skotol li krixchanoetike,^d ħmi cha-ilin ta stojolal sjunul tsobobbaile ta skoj no'ox smul li jun vinike?».^e

23 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **24** «Chi'ino ta lo'il li tsobobbaile, xi xavalbe ya'iike: ħCh'ako abaik lok'el li ta skarpanaik Kore, Datan xchi'uk Abirame!».^f

25 Li Moises lik batel, bat ti bu oy li Datan xchi'uk Abirame, te chi'inat batel yu'un li moletik^g ta Israele. **26** Xi laj yalbe li tsobobbaile: «Ch'ako abaik lok'el avokolikuk ti bu spasoj skarpanaik li chopol viniketik li'e, jech xtok, mu xapikbeik li k'usitik ja' yu'unike sventa mu xavich'ik mil-el ta skoj skotol li smulike». **27** Ta anil no'ox la xch'ak sbaik lok'el ti bu spasoj skarpanaik li Kore, Datan xchi'uk Abirame, ta buyuk no'ox la xch'ak sbaik batel. Li Datan xchi'uk Abirame lok' tal ta yut skarpanaik, te va'al kom xchi'uk jajnilik xchi'uk stseb skeremik xchi'uk li k'oxetik yu'unik li ta sti' skarpanaika.

28 Va'un, xi laj yal li Moises: «Ja' jech chavak'ik venta ti ja' la stakun tal Jeova sventa jpas

- KAP. 16
- a Nu 16:2
- b Nu 12:5
Nu 14:10
- c Nu 3:10, 38
Nu 16:45
- d Job 12:10
Ekl 3:19
Ekl 12:7
- e Je 18:23
- f Nu 16:1, 2
- g Nu 11:16
- Kolumna 2
- a Dt 18:21, 22
- b Nu 26:10
Dt 11:6
Sl 106:17
- c Eks 6:24
Nu 26:11
1Kr 6:31, 37
- d Jud 11
- e Le 10:1, 2
Nu 11:1
- f Nu 16:17
Nu 26:10
Sl 106:18
- g Nu 16:6, 7

li k'usitik li'e, ti ma'uk ta ko'on-ton jtuke.* **29** Mi jech chchamik li krixchanoetik li'e jech k'ucha'al ono'ox chcham li krixchanoetike, mi jech tstaik kastigo k'ucha'al tsta skotol krixchanoetik ta spejel balumile, ja' me senyail ti ma'uk la stakun tal li Jeova un bi.^a **30** Pe mi oy k'usi toj yan to sba tspas li Jeova ta stojolalike, mi chjav* li balumile xchi'uk mi te chbik'atik yalel xchi'uk skotol li k'usitik oy yu'unike, mi kuxul chyalik ta Mukinale,^h jech chana'ik ta melet ti la stoy sbaik ta stojolal Jeova li viniketik li'e».

31 K'alal naka no'ox jech laj yal taje, jav li balumil ti bu va'alike.^b **32** Jav* li balumile, bik'atik yalel xchi'uk snaik xchi'uk skotol li krixchanoetik ti oyik ta sparte li Koree^c xchi'uk skotol li k'usitik x-ayan yu'unike. **33** Kuxul yal skotolik ta Mukinal^h xchi'uk skotol li krixchanoetik ti yak'oj sbaik ta stojolalike. Mukatik yu'un li balumile, va'un jech te chamik ti bu oy li tsobobbaile.^d **34** X-avetik xa li buch'utik bik'atik yalel yu'un balumile, ja' yu'un li j-israeletik ti te jyoilik ta sts'ele jatavik batel k'alal laj ya'iik ti ch-avanike, yu'un xi chhalike: «ħXi'el sba ti sbik'utik yalel li balumil eke!».^e **35** Lok' tal-el k'ok' ta stojolal Jeova,^e va'un te la xchik' li 250 ta vo' viniketik ti te yakal chchik'ik pome.^f

36 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **37** «Albo Eleasar ti ja' xnich'on li pale Aaron ti ak'o slok'es ta k'ok' li yavtak ak'ale,^g yu'un ch'ultajesbilik. Albo xtok ti ak'o nom stani batel li k'oke. **38** Li yavtak yak'alik li viniketik ti chamik ta skoj smulike,

16:28 *O «ma'uk ta jnop jtuke». **16:30** *Literal «chjach' ye». **16:30, 33** *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. **16:32** *Literal «La xjach' ye».

sk'an xich' pasel ta jayal pech-pech tak'inetik ti chtun sventa xich'-o pixel li skajleb matanale,^a yu'un ch'ultajesbil xa kom skotol k'alal la sye'ik ta stojolal Jeovae. Chtun ta senyail yu'unik li j-israeleteke».^b **39** Li pale Eleasare la tsob li yavtak ak'al pasbil ta kovre ti laj yich'ik tal li buch'u laj yich'ik chik'ele, laj yunijes sventa xpix-o li skajleb matanale, **40** jech la spas jech k'ucha'al albat yu'un Jeova li Moise. Li k'usi k'ot ta pasele ja' sventa xvulesbat ta sjol j-israeletek ti mi mu'yuk ak'bil permiso li jun krixchanoe,* mu xu' xnopaj batel ta xchik'el pom ta yeloval Jeova mi ma'uk snitilulal Aarone^c xchi'uk ja' sventa xvulesbat ta sjolik ti mu jechuk spasik k'ucha'al li Kore xchi'uk xchi'iltake.^d

41 Ta yok'omal no'ox lik bik'tal k'opojikuk ta stojolal Moises xchi'uk Aaron^e sjunul li tsobobbaile yu'un j-israeleteke, xi laj yalike: «Vo'oxuk la amilik achavo'alik li steklumal Jeovae». **42** K'alal te xa ox stsoboj sbaik ta skontrainel Moises xchi'uk Aaron li tsobobbaile, joyij sk'elik batel li karpana sventa tsobobbaile, ja' to laj yilike pixat ta tok xchi'uk te lik vinajuk li smuk'ulal Jeovae.^f

43 Li Moises xchi'uk Aarone batik li ta karpana sventa tsobobbaile,^g **44** xi albat yu'un Jeova li Moise: **45** «Namajanik ta stojolal li tsobobbaile sventa ta ora no'ox ta jtup'be sk'oplalalik».^h K'alal jech laj ya'iike la snijan skejan sbaik ta lumtik.ⁱ **46** Li Moise xi laj yalbe li Aarone: «Tsako batel li yav ak'ale xchi'uk ja' xatik'be li yak'alil skajleb matanale/ xchi'uk ak'bo pom ta sba. Batan ta anil ti bu oy li tsobobbaile sventa staik perton,^k yu'un ilinem xa li Jeovae. ¡Lix xa li vokolile!». **47** Li Aarone la

16:40 *Literal «mi junuk yan krixchanoe».

KAP. 16

a Eks 38:1

b Nu 16:5
Nu 17:10

c Nu 3:10
Nu 18:7
2Kr 26:16-18

d Sl 106:17
Jud 11

e Nu 14:2

f Eks 16:7
Nu 14:10
Nu 16:19

g Nu 20:2, 6

h Eks 23:20, 21
1Ko 10:6, 10

i Nu 16:21, 22

j Le 6:12

k Eks 34:9
Nu 8:19

Kolumna 2

KAP. 17

a Nu 1:4, 16

b Eks 34:29

c Eks 25:22
Eks 30:36
Le 16:2

d Nu 16:5

e Nu 11:1
Nu 14:27
Nu 16:11
1Ko 10:6, 10

f Nu 14:2
Nu 16:13, 41

stsak ta anil li yav ak'al jech k'ucha'al albat yu'un Moise, anil xa bat ti bu oy li tsobobbaile, yu'un likem xa vokolil ta stojolal li jteklume. Jech oxal, laj yak' pom ta sba li yav ak'ale sventa sta perton li jteklume. **48** Te va'al-o ta o'lol ti bu oy li buch'utik chamemik xchi'uk li buch'utik kuxulik toe, jech ta k'un-k'un paj batel li vokolile. **49** Xi yepal chamik ta skoj li vokolile: 14,700, parte ti k'u yepal chamik ta skoj Korea. **50** K'alal sut batel ta stojolal Moises li Aarone ti te oy ta yochebal karpana sventa tsobobbaile, pajem xa ox li vokolile.

17 Li Moise xi laj yalbe li Moise: **2** «Chi'ino ta lo'il li j-israeleteke, k'anbo jujun snamte'ik ta jujuchop yuts' yalalilik, ja' xak'anbe li jujun bankilaletik ta jujuchop yuts' yalalike,^a 12 namte'il ta skotol. Te xats'ibabe sbiik ta jujun snamte'ik. **3** Te xats'ibabe sbi Aaron li ta namte' Levie, yu'un jun no'ox namte'il oy ta sventa li jujun joliletik ta jujuchop yuts' yalalike. **4** Te xbat avak' ta karpana sventa tsobobbaile ta yeloval li xkaxail Mantale^b ja' ti bu ono'ox chak' jba ta ilel ta atojalalike.^c **5** Li buch'u ta jt'uje^d chak' s-umul nich li snamte'e, jech ta xkak'be slajeb ti chbik'tal k'opojik ta jtjolal li j-israeleteke^e xchi'uk ti chbik'tal k'opojik ta atojalalilik eke».^f

6 Ja' yu'un, li Moise la xchi'in ta lo'il li j-israeleteke, skotol li bankilaletike laj yak' snamte'ik —jujun bankilal ta jujuchop yuts' yalalilik laj yak' snamte'ik, 12 namte'il laj yak'ik— laj yak' snamte' li Aaron eke. **7** Li Moise te laj yak' ta yeloval Jeova li namte'ileteke, te laj yak' ta ch'ul karpana ti bu oy li xkaxail tratoe.

8 K'alal och batel Moises ta yok'omal li ta ch'ul karpana ti bu oy li xkaxail tratoe, li snamte'

Aaron sventa li sna Levie yako'j xa sk'elom, oy xa s-umul nich xchi'uk oy xa tukem xnich xchi'uk yakal chak' sat almen-dra ti yijik xae. **9** Li Moise-se ta sat j-israeletik la slok'es tale li namte'iletik ti te oy ta yeloval Jeovae. Te sk'elojik xchi'uk ta ju-ntal la stsak snamte' li vinike-tike.

10 Li Jeovae xi laj yalbe li Moise-se: «Te ak'o yan velta li snamte' Aaron^a ta yeloval li xka-xail Mantale, te ak'o yich' k'ejel* sventa xtun ta senyail^b yu'unik li xnich'nabtak toybaile^c sventa mu xa xbi'kal k'opojik ta jtojalal xchi'uk sventa mu xchamik».

11 Li Moise-se ta anil no'ox la spas jech k'ucha'al albat mantal yu'un li Jeovae. Jech tajek la spas k'ucha'al albate.

12 Li j-israeletike xi laj yal-beik li Moise-se: «Ja' to chi-chamkutik un, chilajkutik ta melel, jichamkutik jkotalkutik!» **13** jBuch'uuk no'ox ti chno-paj batel ta sts'el li axibalna yu'un Jeovae ta xcham!^d jMi jech van jichcham jkotaltik ta skoj taje?». ^e

18 Li Jeovae xi laj yalbe li Aarone: «Vo'ot xchi'uk li anich'nabtake xchi'uk li jujuchop avuts' avalal chtale, ja' chkom ta abaik mi oy k'usi chopol chich' pasbel li bu ch'ule,^f vo'ot chkom ta aba xchi'uk anich'nabtak mi oy k'usi chopol k'ot ta pasel ta sven-ta li abtelal ta paleale.^g **2** Ik'o tal li avermanotak ti ja'ik sniti-lulal Levie, ja' li snitilulal atote sventa xtal tunikuk ta atojolal^h xchi'uk ta stojolal anich'nab li ta yeloval ch'ul karpana ti bu oy li xkaxail tratoe.ⁱ **3** Ak'o spasik li k'usi sbainojik ta atojolale xchi'uk li k'usi sbainojik ta sven-ta sjunul li karpanae.^j Pe mu stak' xnopajik ta stojolal li k'u-sitik te chtun ti bu ch'ule xchi'uk li ta skajleb matanale sventa

KAP. 17

- a Ebr 9:4
- b Nu 16:38
- c Dt 9:7
Dt 31:27
- d Nu 1:51
Nu 18:4, 7
- e Nu 16:49

KAP. 18

- f Eks 25:8
Le 21:10-12
- g Eks 28:38
Le 22:9
Nu 18:23
- h Nu 3:6
Nu 8:22
Nu 16:9
- i Nu 1:53
- j Nu 3:25, 26
Nu 3:30, 31
Nu 3:36, 37

Kolumna 2

- a Nu 4:15, 20
Nu 16:39, 40
- b Nu 1:51
Nu 3:10
- c Le 24:2, 3
Nu 3:32
- d Eks 30:7
- e Nu 16:46
- f Nu 3:9, 12
Nu 8:15, 16
- g Nu 8:19
- h Le 16:2, 12
Ebr 9:3, 7
- i 1Sa 2:28
Ebr 5:4
- j Nu 3:10
Nu 16:39, 40
- k Eks 23:19
Le 27:28, 30
Nu 18:11, 26
- l Le 7:34
Nu 5:9
- m Le 2:3
- n Le 5:11, 12
Le 6:25, 26
- o Le 7:1, 7
- p Eks 29:32
Le 6:14, 16
Le 10:12, 13

mu xchamik xchi'uk sventa mu xchamik ek.^a **4** Chtalik ta atojolal yo' spasik li k'usi sbainojik li ta karpana sventa tsobob-baile xchi'uk skotal li abtelal ta karpanae, jech xtok, mu me xu' xnopaj ta atojolalik li buch'u mu'yuk ak'bil permisoe.^{*b} **5** Persa sk'an spasik li k'usi sbainojik ti bu ch'ule^c xchi'uk li ta skajleb matanale^d sventa mu xtal mas sk'ak'al o'ontonal^e li ta steklumal Israele. **6** Jch'akoj lok'el ta stojolal j-israeletik li avermanotake, li jlevietike, ja' amotonik k'otem.^f Ak'bilik ta stojolal Jeova sven-ta sbainik li abtelal chich' pasel ta karpana sventa tsobobbaile.^g **7** Ta skoj ti vo'oxuk paleoxuk xchi'uk li anich'nabe, vo'oxuk oy ta abaik li k'usitik chich' pasel li ta skajleb matanale xchi'uk li k'usitik oy ta yut kortinae,^h vo'oxuk sk'an xapasik li abtelale.ⁱ Ja' amoton kak'ojboxuk ti chatunik ta paleale, jech xtok, buch'uuk no'ox ti chnopaj batel ti bu ch'ul mi mu'yuk ak'bil permisoe* per-sa me chich' milel.^j

8 Li Jeovae laj to xchi'in ta lo'il li Aarone, xi laj yalbee: «Vo'ot chkak' abain li matanaletik chak'beikune.^k Kak'ojbot xchi'uk anich'nab jvok'uk li ch'ul matanaletik chak' j-israeletike, ja' aparteik chkom sbatel osil.^l **9** Li'e ja' li k'usitik chavich' li ta matanaletik ti toj ech' xa no'ox ch'ul ti chich' chik'el ta k'oke: chavich' skotal li matanal chak'ike, te kapal sk'oplal li matanal sat ts'unobiletike,^m li matanaletik sventa mulileⁿ xchi'uk li matanaletik sventa sk'a-nel perton^o ti chich'beikun tale. Taje ja' ch'ul matanaletik xchi'uk ja' avu'un xchi'uk li anich'nab-take. **10** Sk'an te xalajesik ti bu toj ech' xa no'ox ch'ule.^p Xu' sla-jes skotal li viniketike. Toj ch'ul

18:4, 7 *Literal «yan krixchano», ja' xkaltik, jun krixchano ti ma'uk yuts' ya-lal Aarone.

chkom ta atojolal.^a **11** Ja' avu'un chk'ot xtok li'e: li matanaletik chak' j-israeletik^b ti jmoj chak'ik xchi'uk li yebil matanale.^c Vo'ot kak'ojbot xchi'uk akerehtak xchi'uk atsebetak, ja' apar-teik chkom sbatel osil.^d Skotol li buch'utik mu'yuk ibal sba* ti te oyik ta anae xu' slajesik.^e

12 »Skotol ti bu mas le kik aseite xchi'uk skotol ti bu mas le kik vino xchi'uk li sat ts'unobile, li sba sat k'usitik chlok'^f ti chich'beik tal Jeovae vo'ot chkak'bot.^g

13 Ja' avu'un chk'ot li sba sat k'usitik chlok' ta balumil ti yijik xa ti chich'beik tal Jeovae.^h Skotol li buch'utik mu'yuk ibal sba ti te oyik ta anae xu' slajesik.

14 »Ja' avu'un chk'ot skotol li k'usi laj xa yak'ik-o* li j-israeletike.ⁱ

15 »Skotol li k'usi ba'yel chvok' yu'un li k'usi kuxajtik*^j ti chak'beik Jeovae ak'o mi ja' krixchano o mi chonbolome ja' avu'un chk'ot. Ja' no'oxe sk'an xavak'be xk'exol li sba yol xnich'on krixchanoetike^k xchi'uk li sba yol chonbolometik ti ibal sbaike.^l **16** Ti k'u yepal stojol chavak' ti ja' chk'ot ta xk'exol k'alal yich'oj xa ox jun u o mase, ja' ti k'u yepal sbalil li vo'ob siklo* platae,^m ja' ti k'u yepal yalal jun siklo ti bu ch'ule. Li jun sikloe ja' 20 guera.ⁿ **17** Ja' no'ox mu'yuk chavak'be xk'exol li sba yol vakax ti stot vok'e o li ch'iom tot chij ti ba'yel vok'e o li sba yol tentsune,^o yu'un ch'ul xa k'o-temik. Li xch'ichele sk'an xavij ta sba li skajleb matanale.^p Li xepu'ale sk'an xtometuk muyel xch'ai-

18:11 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **18:14**

*Ja' xkaltik, skotol li k'usi ch'ultajesbil sventa Dios k'alal laj yich' ak'el ta stojol Diose, mu xa stak' jelel o mu xa stak' ak'bel xk'exol. **18:15** *Literal «skotol bek'et». **18:16** *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. ^fLi jun guerae ja' 0.57 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 18

a Le 6:18
Le 7:1, 6
Le 14:13
Le 21:22

b Nu 15:20
Ese 44:30

c Eks 29:27
Le 7:34

d Le 10:14
Dt 18:3

e Le 22:4-6

f Pr 3:9

g Le 2:14
Dt 18:4

h Eks 23:19

i Le 27:21, 28

j Eks 13:2
Le 27:26
Nu 3:13

k Eks 13:13

l Eks 34:20
Le 27:27

m Le 27:6

n Eks 22:30
Dt 15:19

o Le 17:11

Kolumna 2

a Le 3:16

b Eks 29:26
Le 7:31, 34

c Eks 23:19
Nu 15:18, 19
Nu 18:11, 26
Nu 31:28, 29

d 2Kr 31:4

e Nu 26:62, 63
Dt 10:9
Dt 14:27
Jos 14:3

f Dt 18:1, 2
Jos 18:7
Ese 44:28

g Le 27:30
Ne 10:37
Ne 12:44
Ebr 7:5

h Nu 3:6, 7
Nu 18:1

i Jos 13:33

j Dt 10:9

lal* avu'un ti ja' chk'ot ta matanale ti chik'bil ta k'ok' ti lek xmuet yik'^r cha'i Jeovae.^s **18** Ja' avu'un chk'ot li sbek'tale. Ja' avu'un chk'ot jech k'ucha'al ja' avu'un li sti' yo'onton yebil matanale xchi'uk li sbats'i-o'e.^b **19** Skotol li ch'ul matanaletik ti chak'beik Jeova li j-israeletike vo'ot laj kak'bot,^c laj kak'be li akerehtake xchi'uk li atsebetak ti te achi'ukane, ja' apar-teik chkom sbatel osil.^d Ja' juntrato sbatel osil ta yeloval Jeova ti jech chkom ta atojolal xchi'uk li anitilulale».

20 Li Jeovae xi laj yalbe li Aarone: «Mu'yuk arexto* chkom li ta yosil j-israeletike xchi'uk mu'yuk chavich' jutebuk osil ti bu oyike.^e Vo'on avosilun chik'ot, vo'on arextun chik'ot ta stojolal li j-israeletike.^f

21 »Na'o me ti ja' kak'ojbe xnich'nabtak Levi jun ta lajlajuneb^g li k'usitik chak' Israele, ja' xrextok* k'otem ta skoj li yabtel tspace te ta karpana sventa tsoobbaile. **22** Mu xa stak' xnopajik batel ta karpana sventa tsoobbail li jteklun Israele, yu'un tsta smulik xchi'uk chchamik mi nopajik batele. **23** Ja' no'ox xu' xtunik ta karpana sventa tsoobbail li jlevietike xchi'uk ja' chkom ta sbaik mi la sta smul li j-israeletik ta skoj ti bu ch'ule.^h Ja' jun mantal sbatel osil avu'unik xchi'uk li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akal ti mu xu' xich' jsepuk yosilik ti bu oy li j-israeletike.ⁱ **24** Yu'un ja' kak'ojbeik jlevietik li jun ta lajlajuneb li k'usi chich'ik tal sventa chak'beik Jeova li jteklun Israele. Ja' yu'un xi kalojbeike: «Mu xu' xich' yosilik ti bu oy li j-israeletike»^j.

25 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **26** «Xi xavalbe

18:17 *O «xch'ayilal». ^oO «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal». **18:20** *O «apukal; aparte». **18:21** *O «spukalalik; sparteik».

li jlevietike: «Li j-israeletike chich'ik tal jun ta lajlajuneb li k'usitik oy yu'unike, ja' chkak'boxuk ta arextoik,*^a va'un te xalok'esik jun ta lajlajuneb sventa xavak'beik li Jeovae.^b **27** Li matanal chavak'ike xko'olaj xa ja' chavak'ik li sat ts'unobil ti ik'abil xae^c o jech k'ucha'al li vino o aseite ti te chich' lok'esel ta spits'obile. **28** Ja' jech chavak'beik ta smoton Jeova li jun ta lajlajuneb k'usitik chich'boxuk tal li j-israeletike, ja' te chatsakik lok'el li matanal chavak'beik Jeova ti ja' chch'am li pale Aaron. **29** Ja' ak'beik ta smoton Jeova^d k'usiuk no'ox ti bu mas lelik li ta ch'ul matanaetik laj yich'ik tale.

30 »Xi sk'an xavalbee: «Mi laj xa ox avak'ik ti bu mas lelik laj yich'ik tale, vo'oxuk ti jlevioxuke, ja' chavich'ik komel li skomenale,* ja' xa sat ts'unobil avu'unik ti ik'abil xae o vino o aseite ti te chich' lok'esel ta spits'obile. **31** Vo'ot xchi'uk li buch'utik te oy ta anae, buyuk no'ox xu' xalajesik ti bu sk'an avo'ontonike, yu'un ja' stojol li avabtel chapasik te ta karpna sventa tsobobail.^e **32** Mu xata amulik, ja' no'ox venta mi laj avak'ik ti bu mas lekike. Jech xtok, mu me xasokesbeik sk'opla li k'usitik ch'ul chak'ik j-israeletike, yu'un chachamik mi jech chapasike».^f

19 Li Jeovae xi laj yalbe yan velta li Moises xchi'uk Aarone: **2** «Xi chal mantal li Jeova ti sk'an pasele: «Albo j-israeletik ti ak'o yik'boxuk tael jkot tsajal me' vakaxe, ti mu'yuk ipe,* ti mu jutebuk xchopolile^g xchi'uk ti mu'yuk-o kajانبil k'atlom te' ta sbae. **3** Ak'bo li pale Eleasare, va'un ja' chik' batel ta spat li karpnaetike, te sk'elaj chich' milel. **4** Li pale Eleasare tsatsakbe jutebuk ta sni' sk'ob li xch'ich'e-

18:26 *O «apukulalik; apartaik». 18:30 *O «skomelale». 19:2 *O «mu'yuk xchopolile».

KAP. 18

a Nu 18:21
Dt 12:19

b Ne 10:38

c Nu 15:20

d Nu 18:8, 12

e 1Ko 9:13

f Le 22:2, 15

KAP. 19

g Le 22:20
Mal 1:14

Kolumna 2

a Ebr 9:13, 14

b Le 4:11, 12

c Si 51:7

d Ebr 9:13, 14

e Nu 19:13, 21

f Eks 12:49
Le 24:22
Nu 15:15

g Le 21:1, 11
Nu 5:2
Nu 6:9
Nu 9:6
Nu 31:19

le, va'un vukub velta tsvij batel jlomuk ta stuk'il yochebal karpna sventa tsobobail.^a **5** Te ta sat Eleasar ak'o yich' chik'el li me' vakaxe. Li snukulile, li sbek'tale xchi'uk li xch'ich'ele jmoj ak'o yich' chik'el xchi'uk li yik'obale.*^b **6** Li palee tsatsak sedro te', isopo*^c xchi'uk kuxul tsajal pok', te tsjip ochel li ta k'ok' ti bu yakal chk'ak' li me' vakaxe. **7** Li palee sk'an xchuk' li sk'u' spok'e xchi'uk sk'an spok sba* ta vo', ta ts'akale xu' x-och batel ti bu spasoj skarpanaie, ja' no'oxe ibal to sba^d chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.

8 »Li buch'u la xchik' li me' vakaxe sk'an xchuk' ta vo' li sk'u' spok'e xchi'uk sk'an spok sba* ta vo', jech ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.

9 »Jun vinik ti mu'yuk ibal sbae ja' tsatsobbe li stanil me' vakaxe,^d te chbat yak' ta spat ti bu spasoj skarpanaie, ti bu lek sake, ak'o sk'ejik* li tsobobail yu'un j-israeletik sventa skapik ta vo' ti tstunesik k'alal tslekubtas sbaie.^e Ja' jun matanal sventa mulil. **10** Li buch'u tsatsobbe stanil li me' vakaxe sk'an xchuk' li sk'u' spok'e, ibal sba chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.

»Taje ja' mantal sbatel osil chkom sventa li j-israeletik xchi'uk li jyanlumetik ti jmoj te nakalik xchi'ukike.^f **11** Buch'uuk no'ox ti tsta ta tijel junuk animae* vukub k'ak'al ibal sba chkom.^g **12** Sk'an sakubtas sba ta vo' li ta yoxibal k'ak'ale sventa sak xa xkom li ta svukubal k'ak'ale. Pe mi mu'yuk la sakubtas sba li ta yoxibal k'ak'ale, mu'yuk sak chkom li ta svukubal k'ak'ale. **13** Buch'uuk no'ox ti tstabe

19:5 *O «stso'e». 19:6 *K'elo Glosario, isopo. 19:7, 8 *Literal «sbek'tal». 19:7 *K'elo Glosario, ibal sba. 19:9 *O «snak'ik». 19:11 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

ta tijbel sbek'tal jun animae,* mi mu'yuk la sakubtas sbae, laj xa sokes li axibalna yu'un Jeovae,^a persa sk'an xich' milel ta Israel ti buch'u jech la spase.^b Yu'un ibal-o sba ta skoj ti mu'yuk vijbil ta sba li vo' sventa tslekubtas-o sbaike.^c Jech-o ibal sba chkom.

14 »Li'e ja' smantalil k'alal oy buch'u te chcham ta yut karpanae: li buch'u ch-och te ta karpanae xchi'uk li buch'u te xa ono'ox oye, ibal me sba chkom vukub k'ak'al. **15** Skotol li yav k'usitik ti jamal sti' ti mu'yuk laj yich' chukbel smake ibal sba chkom ek.^d **16** Vukub k'a-k'al^e ibal sba chkom buch'uuk no'ox ti tsta ta tijbel sbek'tal junuk krixchano ta osilitik ti laj yich' milel ta espadae o mi la sta ta tijel junuk anima o sbakil junuk krixchano o mi la sta ta tijel ti bu mukul animae. **17** Sk'an xich' ich'bel tal jutebuk tan li buch'u ibal sbae, ja' li stanil matalan sventa mulil ti laj yich' chik'ele, mi laje, ak'o yich' malbel vo' ta sba li tan ti te ch'ambil ta jun boche, li vo'e sk'an lupbil tael ta sat vo'.* **18** Va'un, jun vinik ti mu'yuk ibal sbae^f tstsak isopo^g xchi'uk tsts'aj li ta vo'e, ta ts'akale ta svij ta sba li karpanae. Ta svijbe ta sba skotol li yav k'usitik xchi'uk li buch'utik te oyike, jech xtok, ta svijbe li buch'u la sta ta tijel bake o li buch'u la sta ta tijel sbek'tal jun krixchano ti laj yich' milele o li buch'u la spik animae o ti la sta ta tijel ti bu mukul animae. **19** Li vinik ti mu'yuk ibal sbae tsvijbe ta sba li buch'u ibal sbae, jech tspas ta yoxibal k'ak'al xchi'uk ta svukubal k'ak'al, jech tsakubtas ta skoj smul li ta svukubal k'ak'ale;^h ta ts'akale sk'an xchuk' sk'u' spok' li buch'u ibal sbae xchi'uk sk'an spok sba ta vo', va'un lek xa

19:13 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex.
19:17 *O «nio».

KAP. 19

a Le 15:31

b Le 22:3
Ebr 10:28

c Nu 19:9

d Le 11:31, 32

e Nu 19:11
Nu 31:19

f Nu 19:9

g Sl 51:7

h Le 14:9
Nu 19:12
Nu 31:19

Kolumna 2

a Nu 19:13

b Nu 19:18
Ebr 9:9, 10
Ebr 9:13, 14

c Le 15:4, 5

KAP. 20

d Nu 13:26
Nu 20:22
Nu 33:36
Dt 2:14e Eks 15:20
Nu 26:59
Mik 6:4

f Eks 17:1

g Eks 17:2

h Eks 14:11
Eks 17:3
Nu 16:13, 14
Nu 21:5

i Dt 8:14, 15

j Dt 8:7, 8

chkom k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.

20 »Pe li buch'u ibal sba xchi'uk ti mu'yuk laj yak' sba ta sakubtasele, persa ta xich' milel li ta tsobobbaile,^a yu'un la sokesbe sk'oplal li bu ch'ul ti ja' yu'un li Jeovae. Ja' yu'un, ibal-o sba chkom ta skoj ti mu'yuk laj yich' vijbel li vo' sventa tslekubtas-o sbaike.

21 »Ja' jech mantal chkom sbatel osil: li buch'u ta svij li vo' sventa tslekubtas-o sbaik sk'an xchuk' sk'u' spok',^b jech xtok, li buch'u tspik li vo' sventa tslekubtas-o sbaik ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **22** Ibal sba chkom k'usiuk no'ox ti tsta ta tijel li buch'u ibal sbae, va'un mi oy buch'u la spik li k'usitik taje, ibal sba chkom, jech-o chkom ja' to mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale».^c

20 Li ta sba ue te k'otik ta takixokol balumil ta Sin sjunul li tsobobbaile yu'un Israele. Te lik nakiikuk ta Kades^d li jteklume, ja' te cham li Miriame^e xchi'uk te laj yich' mukel.

2 Pe ch'abal vo' sventa xuch'ik li tsobobbaile,^f jech oxal la stsob sbaik batel ta skontrainel li Moises xchi'uk Aarone.

3 Li jteklume la stsakik ta k'op li Moises,^g xi chalike: «Lijchamuk ono'ox k'alal chamik ta yeloval Jeova li jchi'iltaktik ta vok'ele!

4 ζK'u yu'un laj avik'ik tal li tsobobbaile yu'un Jeova li ta takixokol balumil li'e, ti li' no'ox chichamkutik xchi'uk li jchonbolomkutike?^h **5** ζK'u yu'un xa no'ox la alok'esunkutik tal ta Ejipto sventa xavik'unkutik tal li ta chopol osil li'e?ⁱ Ma'uk yosilal sventa oyuk k'usi xich' ts'unnel, mu xch'i igo, mu xch'i uva, mu xch'i granada* mi ja'uk oy vo' sventa xkuch'kutik».^j **6** Li

20:5 *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

Moises xchi'uk Aarone lok'ik talel ti bu oy li tsobobbaile, te batik ta yochebal karpana sventa tsobobbail. La snijan yalel satik ta lumtik, va'un te vinaj smuk'ulal Jeova ta stojolalik.^a

7 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: 8 «Tsako li anamte'e xchi'uk tako ta ik'el li tsobobbaile, jech xapas xchi'uk li abankil Aarone. Ta sat jteklum xak'oponik li muk'ta tayal tone yo' xlok' talel ya'lel, te chalok'es talel vo' ta muk'ta tayal ton sventa xavak'be yuch' li tsobobbaile xchi'uk li xchonbolomike».^b

9 Ja' yu'un, li Moises ta yeloval Jeova la stsak li snamte'e,^c jech la spas k'ucha'al albat mantale. 10 Li Moises xchi'uk Aarone la stakik ta ik'el li tsobobbail ta yeloval li muk'ta tayal tone, xi laj yalbeike: «jChikintao ava'iik, jtoybaetik! ¿Mi yu'un li' ta jlokeskutik vo' avuch'ik li ta muk'ta tayal tone?».^d 11 Va'un, li Moises la stoy muyel sk'ob, chib to velta la smaj ta snamte' li muk'ta tayal tone. Lik lok'uk talel ep vo', ja' yu'un te laj yuch'ik vo' li tsobobbail xchi'uk xchonbolomike.^e

12 Ta ts'akal li Jeovae xi laj yalbe li Moises xchi'uk Aarone: «Ta skoj ti mu'yuk laj avak'ik ta ilel xch'unel avo'ontonik ta jtojolale xchi'uk ti mu'yuk laj avak'ik ta ilel ti ch'ulun ta sat li jteklum Israele, li vo'oxuke mu'yuk chavik'ik ochel li ta balumil ti bu kaloj chkak'be li tsobobbaile».^f 13 Li'e ja' li vo' ta Meriba^g ti bu la stsakik ta k'op Jeova li j-israeletike, ja' yu'un te laj yak' sba ta ilel ti ja' Ch'ul Dios ta stojolalike.

14 Li Moises la stak batel j-almantaetik ti te likik batel ta Kades sventa xi xbat yalbeik li ajvalil ta Edome:^h «Xi chalbot li achi'il ta vok'el Israele:ⁱ «Lek ana'oj ti jnuptanojktuk ep ta tos vo-

20:13 * Ja' sk'an xal (sa'k'op).

KAP. 20

a Eks 16:10
Nu 14:10

b Eks 17:5, 6
Sl 78:15
Sl 105:41
Sl 114:8
Is 48:21

c Eks 7:12, 19
Nu 17:10

d Sl 106:32, 33

e 1Ko 10:1, 4

f Nu 27:12-14
Dt 1:37
Dt 3:26
Dt 32:51, 52
Dt 34:4
Jos 1:2

g Sl 106:32, 33

h Jue 11:17

i Je 36:8
Dt 2:4
Dt 23:7

Kolumna 2

a Je 15:13
Eks 12:40

b Je 46:6

c Eks 1:11, 14

d Eks 2:23
Eks 3:7

e Eks 14:19
Eks 23:20
Eks 33:2

f Nu 21:21, 22
Dt 2:26, 27

g Dt 2:5, 6

h Dt 2:26, 28

i Jue 11:17

j Dt 2:8
Jue 11:18

k Nu 21:4
Nu 33:37

l Nu 33:38
Dt 32:50

koliletike. 15 Te batik ta Ejipto li jmoltotkutike, ep jabil^a te lina-kikutik ta Ejipto.^b Pe laj yilbajinunkutik xchi'uk jmoltotkutik li j-ejiptoetike.^c 16 Lik jk'anbekutik vokol Jeova,^d va'un la xchikintabunkutik xchi'uk la stak tal jun anjel^e sventa slokesunkutik li ta Ejipto. Avi ene li' oyunkutik ta Kades, jun jteklum ti sts'akinok avosile. 17 Avokoluk ak'o jelavkunkutik ta avosil. Mu'yuk chi-ech'kutik ti bu oy k'usi ats'unoj mi ja'uk ti bu ats'unoj a-uvae xchi'uk mu'yuk chkuch'bekutik ya'lel junuk li posoe. Te chi-ech'kutik li ta Sbe Ajvalile, mu'yuk chik'ejpujktuk^{*} ta bats'ik'ob mi ja'uk ta tsetk'ob,^g tul' ch-ech'jtuch'kutik li avosile».^f

18 Pe xi albat yu'un li Edome: «Mu xu' xajelav li ta kosilikutike, mi la-ech'e, chtal jnupot ta be xchi'uk j-espada». 19 Xi laj yalik li j-israeletike: «Te chimuykutik li ta muk'ta bee, mi laj kuch'kutik xchi'uk jchonbolomkutik li ava'ale, ta jtojbotkutik.^g Mu'yuk k'usi yan ta jk'anbotkutik, ja' no'ox ti xijelav ta kakan-kutik li ta avosile».^h 20 Pe xi laj yale: «Mu stak' xa-ech'ik».ⁱ Li Edome lok' stsak ta k'op li Israele, lok' batel xchi'uk epal krixchanoetik xchi'uk jtsop soltaroetik ti tsots xu' yu'unike. 21 Li Edome mu'yuk laj yak' jelavuk Israel li ta yosile. Jech oxal, la xch'ak sba batel ta stojolal Edom li Israele.^j

22 Li jteklum Israele, sjunul li tsobobbaile, lok' batel ta Kades, te k'ot ta vits Or.^k 23 Li Jeovae xi laj yalbe Moises xchi'uk Aaron li ta vits Or ti sts'akinok li yosilal Edome: 24 «Chich' ik'el batel bu oy smoltotak^l li Aarone. Mu'yuk ch-och li ta osil ti ka-

20:15 * Literal «k'ak'aletik». 20:17 * O «chik'ejevkutik; chits'ep'ujktuk». ^gO «surto'ob». 20:24 * Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'uchhame.

loj chkak'be li j-israeletike, yu'un achav'o'alik la atoy abaik k'alal laj kal mantal sventa li vo' ta Meribae.^a **25** Ik'o muyel ta vits Or li Aarone xchi'uk li Eleasar ti ja' xnich'one. **26** Lok'bo li sk'u' spok' Aarone,^b ja' xalapbe li Eleasar^c ti ja' xnich'one. Va'un, te chcham li Aarone.*

27 Jech tajek la spas Moises k'ucha'al albat mantal yu'un Jeovae, te sk'eloy skotol tsobob-bail k'alal muyik batel ta vits Ore. **28** Li Moise se la slok'be li sk'u' spok' Aarone, ja' la slapbe li Eleasar ti ja' xnich'on Aarone. Laje, te cham ta jol vits li Aarone.^d Li Moises xchi'uk Eleasare yalik tal li ta vitse. **29** K'alal laj yak' venta sjunul tsobob-bail ti cham xa li Aarone, skotol li Israele 30 k'ak'al laj yok'itaik li Aarone.^e

21 Li ajvalil ta Arad^f ti likem ta Kanaan ti te nakal ta Neguebe laj ya'i ti te xtalik ta sbelel Atarim li Israele, ja' yu'un bat stsak ta k'op xchi'uk la xchuk batel jayvo'uk. **2** Ja' yu'un, li Israele xi laj yak' ye ta stojolal li Jeovae: «Mi chavak' ta jk'ob li jteklum li'e, li vo'one ta jla-jesbe sk'oplal ta j-ech'el li lumetik yu'one». **3** Li Jeovae laj ya'ibe sk'op li Israele, ja' yu'un laj yak'be ta sk'ob li jkanaanetike. Li j-israeletike la slajesbeik sk'oplal ta j-ech'el li krixchanoetik xchi'uk li jteklumetik yu'unike. Jech oxal, Orma^g laj yak'beik sbi ti bu k'ot ta pasel taje.

4 K'alal yakalik batel ta xanbal ti te likik batel ta vits Or^h ti te ech'ik batel ta sbelel Tsajal nab yo' te x-ech'ik ta sti'iltak li yosilal Edome,ⁱ lik lubtsajikuk ta xanbal li jteklume. **5** Li jteklume jech-o la stsakik ta k'op li Dios xchi'uk Moise se,^j xi laj yalike: «ǀK'u yu'un ti la alok'esunku-

20:26 *Literal «Chich' ik'el batel, va'un te chcham». **21:3** *Ja' sk'an xal <chich' lajesbel-o sk'oplal>.

KAP. 20

a Nu 20:12
Dt 32:51, 52

b Eks 28:2
Eks 29:29

c Eks 6:23
Nu 4:16

d Nu 33:39
Dt 10:6
Dt 32:50

e Dt 34:8

KAP. 21

f Nu 33:40
Jos 12:7, 14

g Nu 14:45

h Nu 33:41

i Nu 20:21
Dt 2:8
Jue 11:18

j Eks 14:11
Eks 15:24
Nu 16:13

Kolumna 2

a Nu 20:5

b Eks 16:15
Nu 11:6
SI 78:24, 25

c 1Ko 10:6, 9

d SI 78:34

e Eks 32:11

f 2Re 18:1, 4

g Jn 3:14, 15

h Jn 6:40

i Nu 33:43

j Nu 33:44

k Dt 2:13

l Nu 22:36
Jue 11:18

ti ta Ejipto sventa li' xichamkuk ti takixokol balumile? Mu'yuk jve'elkukit, mu'yuk vo' xkuch'ukit^a xchi'uk chak'bunkutik xa ib o'onton* li mu pan li'e». **6** Ja' yu'un, li Jeovae la stak talel ta jteklum kiletel chonetik ti oy svenenoale, jech lajik ta ti'el ta chon li krixchanoetike. Ep j-israeletik chamik ta skoj.^c

7 Va'un, talik ta stojolal Moises li jteklume, xi laj yalike: «Laj xa jta jmulkutik ta skoj li k'usi laj kalkutike, yu'un laj xa jkontrainkutik li Jeovae xchi'uk laj xa jkontrainotkutik ek.^d K'anbo vokol Jeova sventa slok'es ta jtojolkutik li kiletel chonetike». Li Moise se la sk'an vokol ta stojolal li jteklume.^e **8** Li Jeovae xi laj yalbe li Moise se: «Pasbo slok'ol jkot kiletel chon ti oy svenenoale, te xajok'an ta jtel te'. Va'un, k'alal oy buch'u chti'at ta chone, ak'o sk'el batel li slok'ol kiletel chone sventa mu xcham». **9** Li Moise se ta anil no'ox la spas jkot kiletel chon ta kovre,^f te la sjok'an li ta jtel te'.^g K'alal chljaj ta ti'el ta kiletel chon junuk vinike, mu'yuk chcham^h mi la sk'el batel li kiletel chon ta kovree.

10 K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, li j-israeletike lok'ik batel xchi'uk te k'ot spas skarpanaik ta Obot.ⁱ **11** Laje, lok'ik batel li ta Obote, te k'ot spas skarpanaik ta takixokol balumil ta Iye-Abarim^j ti te oy ta yeloval Moab ta stuk'il slok'eb k'ak'ale. **12** Laje, lok'ik batel li ta Iye-Abarime, te k'ot spas skarpanaik ta stenlejaltik* Sered.^k **13** Laje, lok'ik batel xtok, te k'ot spas skarpanaik ta yosilal Arnon.^l Li Arnone te xkom ta takixokol balumil, ja' li takixokol balumil ti te to chlik talel ta sts'ak yosil j-amorreoetik k'alal to ta sts'ak yosil li jmoabetik. Li Arnone te xkom ta o'lol yu'unik li Moab xchi'uk

21:5 *O «chtavan xa xka'ikutik». **21:12** *O «beo'tik ta stenlejaltik».

j-amorreotike. **14** Ja' yu'un, li livro sventa Pask'opetik yu'un Jeovae chalbe sk'oplal «Vaeb ti te xkom ta Sufae, li stenlejaltik* Arnone **15** xchi'uk li sti'il-tak stenlejaltik* ti te to chpaj ta jteklum Ar ti chk'ot k'alal to ta sts'ak Moabe».

16 Laje, batik ta Beer. Taje ja' li poso ti bu xi albat yu'un Jeova li Moisesese: «Tsobo li jteklume, yu'un chkak'beik yuch' vo'».

17 Li j-israeletike xi k'ejinik li va' k'ak'ale:

«¡Lok'uk tal ava'lel poso!
¡K'ejintaik!

18 Li poso ti la sjok'ik li jnitvanejetike, ti la sjok'ik li bankilaletik ta jteklume, ta jun no'ox vxaxton komandante xchi'uk li vxaxtonik ta jujuntale».

Va'un, lok'ik batel li ta takixokol balumile, te batik ta Matana, **19** lok'ik batel li ta Matanae, te batik ta Naaliele; laje lok'ik batel li ta Naaliele, te batik ta Bamot.^a **20** Laje, lok'ik batel li ta Bamote, batik ta stenlejaltik ti te xkom ta yosilal Moabe,^b te k'otik ta toyolaltik Pisga^c ti sk'eloy lalel Jessimone.^{*d}

21 Li Israele la stak batel j-al-mantaletik ta stojolal Seon ti ja' ajvalil yu'un j-amorreotike, xi laj yalbe batele:^e **22** «Ak'o jelavkunkutik ta avosil. Mu'yuk chik'ejj'ujkutik* ti bu oy k'usi ats'unoj mi ja'uk ti bu ats'unoj a-uvae. Mu'yuk chkuch'bekutik ya'lel junuk poso. Te chi-ech'kutik li ta Sbe Ajvalile, ja' no'ox ch-ech' jtuch'kutik li avosile».^f **23** Pe li Seone mu'yuk xak'ech'uk ta yosil li Israele. Ti k'usi la spase, la stsob skotol steklumal li Seone sventa xbat stsak ta k'op li Israel ta takixokol balumi-

21:14, 15 *O «beo'tik ta stenlejaltik». **21:20** *O ja' van sk'oplal «takixokol balumil». **21:22** *O «chik'ejevkutik; chits'ep'ujkutik».

KAP. 21
a Jos 13:15, 17
b Nu 33:49
c Dt 3:27
Dt 34:1
d Nu 23:28
e Dt 2:26-28
f Nu 20:14, 17

Kolumna 2

a Dt 2:30-35
Dt 29:7
Jue 11:19, 20
b Sl 135:10, 11
c Nu 32:33
Ne 9:22
d Nu 21:13
Dt 3:16
e Jue 11:21, 22

f Nu 32:1
1Kr 6:77, 81

g Jos 12:1, 2

h Je 10:15, 16
Je 15:16
Eks 3:8
Dt 7:1

i Jue 11:23, 24
1Re 11:7
2Re 23:13

j Jos 13:15, 17

k Jos 13:8, 9

le, bat ta Jaas, va'un te lik stsak ta k'op li Israele.^a **24** Pe li Israele la stsal ta espada^b li Seone xchi'uk laj yich'be li yosil^c ti te chlik ta Arnon^d k'alal to ta Jabok^e ti nopol xkom ti bu oy li j-ammonetike, yu'un li Jasere^f ja' sts'akinoj sba xchi'uk li yosil j-ammonetike.^g

25 Ja' yu'un, li Israele laj yich' skotol li jteklumetik taje, te lik nakiiuk li ta slumal j-amorreotike,^h li ta Esbone xchi'uk ta skotol li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike.* **26** Yu'un li jteklum Esbone ja' to'ox slumal li Seon ti ja' ajvalil yu'unik li j-amorreotike. Li Seone laj to'ox stsak ta k'op li ajvalil ta Moabe xchi'uk laj to'ox yich'be skotol li yosil k'alal to ta Arnone. **27** Ja' te lok' talel li p'ijil lo'il sventa chlabanvanike:

«La'ik ta Esbon.

Ak'o yich' va'anel li jteklum Seone xchi'uk lek nakaluk xkom.

28 Yu'un te lok' talel k'ok' li ta Esbone, lok' talel leb k'ok' li ta steklumal Seone.

La xchik' li Ar ti te oy ta Moabe, la xchik' li bankilaletik ti te oyik ta taya k'opojobaletik* ta Arnone.

29 ¡Toj abol aba un Moab!
¡Chavich' lajesel un jteklum Kemos!

Yu'un jatvil chbat yu'un li skeremtake, chukbil chbatik yu'un ta ajvalil Seon li stsebetake, ja' li ajvalil yu'un j-amorreotike.

30 Jt'ilesbetik batel flecha; li Esbone chich' lajesel k'alal to ta Dibon;^j jinestik k'alal to ta Nofa; tiluk* batel k'ok' k'alal to ta Medeba».^k

31 Jech oxal, li Israele te lik

21:25 *O «ta sjoyelejale». **21:28** *K'elo Glosario, taya k'opojobal. **21:30** *O «tsanuk».

nakiuk li ta yosilal j-amorreoe-tike. **32** Li Moise se la stak batel jayvo'uk viniketik sventa xbat spa'iik* li Jasere.^a Laj yu'uninik li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike[#] xchi'uk la snutsik lok'el li j-amorreoeetik ti te to'ox nakalike. **33** Ta ts'akale sutik talel, te muyik batel ti bu Sbelel Basan sbie. Li Og^b ti ja' ajvalil ta Basane lok' batel xchi'uk skotol li steklumale, te batik ta Edrei^c sventa te xbat stsak sbaik ta k'op xchi'uk li Israele. **34** Li Jeovae xi laj yalbe li Moise se: «Mu xaxi' yu'un,^d yu'un chkak' ta ak'ob, chkak'bot ta ak'ob skotol li steklumale xchi'uk li yosile.^e Jech chlik apasbe k'ucha'al la apasbe li Seone, ja' li ajvalil yu'un j-amorreoeetik ti te to'ox nakal ta Esbone.^f **35** Ja' yu'un, li Israele la smil li ajvalile, la smilbeik li xnich'nabtake xchi'uk skotol li steklumale. Mi junuk xa kuxul kom li ta jteklume,^g va'un laj yich'beik li yosile.^h

22 Li j-israeletike lok'ik batel, te bat spas skarpanaik ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab, ta xokon Jordan ta yeloval Jeriko.ⁱ **2** Li Balak^j xnich'on Sipore laj yak' venta skotol li k'usi la spasbe j-amorreoeetik li Israele. **3** Li jmoabetike la xi'taik li jteklume, yu'un epik ta jyalel; ti mel el xkaltike, ipajik ta xi'el ta skoj li j-israeletike.^k **4** Ja' yu'un, li jmoabetike xi laj yalbeik li moletik ta Madiiane.^l «Li epal krixchanoetik le'e xkechet no'ox tslajesik talel li buch'utik jh' nakalik ta jpat jxokontik jech k'ucha'al jkot tot vakax ti xkechet no'ox batel ta lajesel yu'un li yaxale».*

Li Balak xnich'on Sipore te ch-ajvalilaj ta Moab li va' k'ak'ale. **5** Li Balake la stak batel j-al-mantaetik ta stojolal li Balaam ti te vok'em ta Petor^m ti nopol xil li

21:32 *O «spamuk'taik». #O «ta sjoy-lejale». 22:4 *O «ts'ilele».

KAP. 21

- a Nu 32:1
b Dt 3:11
Dt 4:47
Jos 13:8, 12
c Dt 3:1
Dt 3:8, 10
d Dt 20:3
e Eks 23:27
Dt 7:24
f Dt 3:2
Si 135:10, 11
g Dt 3:3
h Jos 12:4-6

KAP. 22

- i Nu 33:48
j Jos 24:9
Jue 11:25
k Eks 15:15
Dt 2:25
l Nu 31:7, 8
Jos 13:15, 21
m Dt 23:3, 4
Jos 13:22
2Pe 2:15

Kolumna 2

- a Je 13:14, 16
b Nu 23:7
Jos 24:9
Ne 13:1, 2
c 2Pe 2:15
Jud 11
d Nu 22:20
e Nu 22:5, 6
Nu 23:7, 11
Nu 24:10
f Je 12:1-3
Je 22:15, 17
Dt 33:29

Uk'ume,* ja' li xnich'on Beore. La stak ta ik'el xchi'uk xi laj yalbee: «jK'elavil! Oy jun jteklum ti lok'ik tal ta Ejiptoe, pe noj xa yu'unik spejel li balumile,^{#a} li' xa nopol nakalik ta jtojolale. **6** Ja' yu'un, la' chopol k'optabun avokoluk li jteklum li'e,^b yu'un ja' mas ech'em xu' yu'unik. Yik'al van ja' to jech xu' stsal ku'un xchi'uk jnutsik lok'el li ta lume, yu'un jna'oj lek ti tsta bendision li buch'u chavak'be bendisione xchi'uk chopol k'optabil khom li buch'u chachopol k'optae».

7 Ja' yu'un, batik li moletik ta Moabe xchi'uk li moletik ta Madiiane, yich'ojbeik batel li stojol t'unole.* Bat sk'elik li Balaame^c xchi'uk laj yalbeik li k'usi laj yal batel Balake. **8** Xi tak'batike: «Li' xakomik avi ak'obale, chkalboxuk ava'iik ti k'usiuk no'ox chalbun li Jeovae». Jech oxal, te komik xchi'uk Balaam li moletik ta Moabe.

9 Ja' yu'un, xi tal albatuk yu'un Dios li Balaame:^d «jBuch'u li viniketik ti te achi'uke?» **10** Li Balaame xi la stak'be li mel el Diose: «Li Balak ti ja' xnich'on Sipor ti ja' ajvalil ta Moabe xi la stakbun talel mantale: **11** jK'elavil! Li jteklum ti lok'ik tal ta Ejiptoe yantik xa xnoj yu'unik spejel li balumile.[#] Ja' yu'un, la' chopol k'optabun,^e yik'al van ja' to jech xu' stsal ku'un xchi'uk jnutsik lok'el». **12** Pe li Diose xi laj yalbe li Balaame: «Mu xu' xachi'inan batel. Mu xu' xachopol k'opta li jteklume, yu'un kak'ojbeik bendision».^f

13 Sob xa lik ta yok'omal li Balaame xchi'uk xi laj yalbe li moletik stakoj batel Balake: «Sutanik batel ta alumalik, yu'un mu xak' jchi'inoxuk batel li Jeovae».

22:5 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li Eufратese. 22:5, 11 *O «sjunul li osile». 22:7 *Ja' li buch'u ts'kan tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike.

14 Ja' yu'un, li moletik ta Moabe sutik batel ti bu oy li Bala-ke xchi'uk xi k'ot yalbeike: «Mu sk'an xchi'inunkutik tael li Balaame».

15 Pe li Balake la stak batel yan moletik, mas xa epik xchi'uk mas ich'bilik ta muk' ti ja' mu sta li buch'utik la stak batel ta ba'ye-le. 16 Batik ta stojolal li Balaame xchi'uk xi k'ot yalbeike: «Xi stakoj tal mantal li Balak xni-ch'on Sipore: «La' k'elun avokoluk, mu xavak' k'usi smakot, 17 yu'un chkich'ot lek ta muk' xchi'uk ta jpas ti k'usiuk no'ox chak'anbune. Ja' yu'un la' avokoluk. La' chopol k'optabun li jteklum li'e»». 18 Pe li Balaame xi la stak'be li yajtuneltak Balake: «Manchuk mi xak'bun sna li Balak ti noj ta plata xchi'uk ta oroe, mu k'usi stak' jpas, yu'un ja' no'ox ta jpas li k'usi chalbun li Jeova Dios ku'une ak'o mi tsots sk'oplal o mi mu'yuk.^a 19 Avokolikuk, li' xakomik li avi ak'oval eke sventa xu' jna' k'usi to yan ta xalbun li Jeovae».^b

20 Va'un, xi tal albatuk yu'un Dios ta ak'obaltik li Balaame: «Mi tal yik'oxuk li viniketike, chi'inano batel. Pe ja' no'ox me xu' xaval li k'usitik chkalbote».^c 21 Ja' yu'un, sob xa lik ta yok'omal li Balaame xchi'uk la xchapan li sme' svuroe, la xchi'in batel li moletik ta Moabe.^d

22 Pe tsan tajek sk'ak'al yo'on-ton Dios ta skoj ti bate. Li yaj-anjel Jeovae te laj yak' sba ta be sventa mu xjelav li Balaame. Li Balaame te kajal batel ta sme' svuro, te xchi'uk batel cha'vo' yajtuneltak. 23 Li me' vuroe laj yil ti te va'al ta be li yaj-anjel Jeovae, te stsakoj yespada, ja' yu'un li me' vuroe k'ejp'uj* ta be, och batel ta osiltik. Pe li Balaame lik smaj li sme' svuroe sventa sut tal ta be. 24 Li yaj-anjel Jeovae te la sva'an sba ta jun bi-

22:23 *O «k'ejev; ts'ep'uj».

KAP. 22
a Nu 24:13

b Nu 22:8

c Nu 22:35
Nu 23:11, 12

d 2Pe 2:15
Jud 11

Kolumna 2
a 2Pe 2:15, 16

b Nu 22:32

c 2Re 6:17

d Nu 22:12
2Pe 2:15, 16

e Nu 22:23
Nu 22:25
Nu 22:27

k'it be xtok ti bu ts'unbil uva ta jujujot xokone, latsbil ton ta jujujot xokon li bee. 25 Li me' vuroe laj yil ti te va'al li yaj-anjel Jeovae, ja' yu'un la xchi'ik sba jlevel, jech lik slats'be yakan ta muro li Balaame. Li Balaame la smaj yan velta.

26 Li yaj-anjel Jeovae jelav batel xtok, te xa laj yak' sba ti bu mu'yuk buch'u stak' xjelav batel ta bats'ik'ob mi ja'uk ta ts'et-k'obe.* 27 Li me' vuroe laj yil ti te va'al li yaj-anjel Jeovae, ja' yu'un la xpuch'an sba. Ilin tajek li Balaame, jech oxal la smaj ta snamte' yan velta li sme' svuroe. 28 Li Jeovae laj yak' k'opojuk* li me' vuroe.^a Xi albat yu'un me' vuro li Balaame: «¿K'usi xa no'ox la jpasbot ti oxib xa velta la amajune?».^b 29 Li Balaame xi la stak'be li me' vuroe: «Yu'un laj xa akuyun ta bol vinik. ¡Li'uk jtsakoj j-espadae ta jmilot ti jechuke!». 30 Li me' vuroe xi laj yalbe li Balaame: «Avuroun on'ox ti k'u xa sjalil kuxulote, vo'on jtuk chakajlebinun. ¿Mi yu'un oy xa on'ox jech jpasobot?».^c Xi la stak'e: «¡Mu'yuk!». 31 Li Jeovae la sjambe sat li Balaame,^c va'un laj yil ti te va'al ta be li yaj-anjel Jeovae, te stsakoj s-espada. Ta anil no'ox la snijan sba xchi'uk la skejan spatan sba.

32 Xi albat yu'un li yaj-anjel Jeovae: «¿K'u yu'un ti yoxibal xa velta la amaj li sme' avuroe? Yu'un vo'on lok' jmakot ta be, yu'un mu'yuk lek chkil li abe atamoje.^d 33 K'alal laj yilun li me' vuroe, la sjoy sbe, jech la spas yoxibal velta.^e ¡Nopo no'ox ava'i ti mu'yukuk xnamaj ta jtojolale! Laj xa jmilot ti jechuke xchi'uk ja' kuxul kom ku'un jechuk li me' vuroe». 34 Li Balaame xi laj yalbe li yaj-anjel Jeovae: «Laj xa jta jmul, yu'un mu jna' mi te

22:26 *O «surtok'obe». 22:28 *Literal «la sjambe ye».

va'alot chamakun ta be. Mi chopol chavile, chisut batel». **35** Li yaj-anjel Jeovae xi laj yalbe li Balaame: «Chi'ino batel li viniketike, pe ja' no'ox me xu' xaval li k'usitik chkalbote». Jech oxal, li Balaame la xchi'in batel li moletik stakoj batel Balake.

36 K'alal laj ya'i Balak ti tal li Balaame, bat ta anil ta jteklum Moab sventa sноп ta be, ta sti'il Arnon ti sts'akinoj sba xchi'uk li yosilal Moabe. **37** Li Balake xi laj yalbe li Balaame: «¿Mi mu lajuk jtakot ta ik'el? ¿K'u yu'un ti mu'yuk xatal ta orae? ¿Mi yu'un la anop ti mu xu' ku'un xkich'ot lek ta muk'e?»^a **38** Li Balaame xi la stak'be li Balake: «Li' xa oyun chkil une. Pe mu jna' mi oy k'usi stak' xkalbot, yu'un ja' no'ox xu' xkal li k'usitik chak'bun ta ke li Diose».^b

39 Ja' yu'un, li Balaame la xchi'in batel li Balake, te k'otik ta Kiryat-Usot. **40** Li Balake la smil vakaxetik xchi'uk chijetik. La stakbe batel jlomuk li Balaam xchi'uk li moletik ti te oy xchi'uke. **41** Li Balake laj yik' batel Balaam li ta sob yok'omale, te laj yik' batel ta Bamot-Baal. Li ta Bamot-Baale lek xil batel sjunul li jteklum Israele.^c

23 Li Balaame xi laj yalbe li Balake: «Va'ano vukub skajleb matanal li ta jsep osil li'e^d xchi'uk chapanbun vukot tot vakax xchi'uk vukot tot chij». **2** Li Balake ta anil no'ox jech la spas k'ucha'al albat yu'un li Balaame. Laj yak'ik ta matanal jkot tot vakax xchi'uk jkot tot chij li ta jujun skajleb matanale.^e **3** Li Balaame xi laj yalbe li Balake: «Li' xakom ta sts'el li chik'bil matanal avu'une, li vo'one chibat. Yik'aluk xchi'inun ta lo'il li Jeovae. Chtal kalbot ti k'usiuuk no'ox chalbune». Jech oxal, bat ta bik'it vits.

4 Li Diose la xchi'in ta lo'il li Balaame,^f va'un li Balaame xi laj yalbe li Diose: «Laj xa jchol ta va'anel vukub skajleb matanal

KAP. 22

a Nu 22:16, 17
Nu 24:10, 11b Nu 23:26
Nu 24:13

c Nu 23:13, 14

KAP. 23

d Nu 22:41

e Nu 23:13, 14
Nu 23:28-30

f Nu 22:20

Kolumna 2

a Nu 22:35

b Nu 23:18
Nu 24:3c Je 10:22
Nu 22:5
Dt 23:3, 4

d Nu 22:6

e Nu 22:12

f 1Re 8:53

g Eks 33:16

h Je 13:14, 16
Je 22:17
Eks 1:7

xchi'uk laj xa kak' jkot tot vakax xchi'uk jkot tot chij li ta jujun skajleb matanale». **5** Li Jeovae laj yak'be ta ye Balaam ti k'usi chbat yale,^a xi laj yalbee: «Sutan batel yo' bu oy li Balake xchi'uk jech xavalbe li k'usi laj kalbote». **6** Sut talei li Balaame, laj yil ti te va'al li Balak ta sts'el li chik'bil matanal yu'une xchi'uk te va'al skotol li moletik ta Moab eke. **7** Xi lik yal li jun p'ijil lo'il li'e:^b

«Li ajvalil Balak ta Moabe le' to ta Aram^c ay yik'un tale, te to ta vitstikaitik ta slok'eb k'ak'al.

Xi laj yalbune: «Abolajan, la' chopol k'optabun li Jakobe. La' tik'bo smul li Israele».^d

8 ¿K'uxi xa no'ox ta jchopol k'opta li buch'utik mu'yuk chopol k'optabilik yu'un Diose?

¿K'uxi xa no'ox ta jtik'be smulik li buch'utik mu'yuk tik'bil smulik yu'un li Jeovae?»^e

9 Li' to ta sba tontik jk'elojik batele, li' to ta bik'tal vitsetik jk'elojik batele.

Ja' jun jteklum ti stuk te nakalike:^f mu'yuk te sk'oplal cha'i sbaik li ta yan lumetike.^g

10 ¿Buch'u xu' xchap yu'un skotol li sviniktak Jakob ti toj epik tajek k'ucha'al li pukuk* ta balumile?»^h

¿Mi oy van buch'u xchap yu'un li Israele ak'o mi ja' no'ox jvok' li ta chanvok'e? Jechuk xicham k'ucha'al chchamik li buch'utik tuk'ike, jechuk xljaj jk'oplal k'ucha'al chljaj sk'oplalike».

11 Va'un, li Balake xi laj yalbe li Balaame: «¿K'u yu'un jech la apasbun le'e? Ti laj kik'ot talei ja' sventa xachopol k'optabun li kajkontratake, pe mu'yuk jech la

23:10 * O «lum».

apas, ja' no'ox laj avak'be bendision». ^a **12** Xi la stak'e: «¿Mi mu j'uk chkal li k'usi chak'bun ta ke Jeovae?» ^b

13 Li Balake xi laj yalbe li Balaame: «Avokoluk, batik ta yan osil ti bu xu' xak'el yalel li jteklume. Jvok' no'ox chavil batel, mu'yuk chavil skotol. Ja' te chachopol k'optabun batel». ^c **14** Ja' yu'un, laj yik' batel ta yosilal Sofim, ta toyolaltik Pisga. ^d Te la sva'an vukub skajleb matanal xchi'uk laj yak' ta matanal jkot tot vakax xchi'uk jkot tot chij li ta jujun skajleb matanale. ^e

15 Li Balaame xi laj yalbe li Balake: «Li' xakom ta sts'el li chik'bil matanal avu'une, li vo'one le' to chbat jchi'in ta lo'il li Diose». **16** Li Jeovae la xchi'in ta lo'il li Balaame xchi'uk laj yak'be ta ye ti k'usi chbat yale, ^f xi laj yalbee: «Sutan batel yo' bu oy li Balake xchi'uk jech xavalbe li k'usi laj kalbote». **17** Ja' yu'un, sut talel li Balaame, laj yil ti te va'al chmalavan Balak ta sts'el li chik'bil matanal yu'une xchi'uk laj yil ti te va'al xchi'uk li moletik ta Moabe. Ja' yu'un, xi la sjak' li Balake: «¿K'usi laj yal ava'i li Jeovae?». **18** Xi lik yal li jun p'ijil lo'il li'e: ^g

«Likan Balak, chikintao ava'i. Chikintabun ava'i xnich'on Sipur.

19 Li Diose mu xko'olaj k'ucha'al krixchano ti tsjut k'ope, ^h mu xko'olaj k'ucha'al xnich'on krixchano ti tsjel li k'usi tsnope. ⁱ

¿Mi mu'yuk van tspas li k'usi chale?

¿Mi mu'yuk van chk'ot ta pasel yu'un li k'usi chlok' ta yee? ^j

20 ¡K'elavil! Laj kich' ik'el tal sventa xkak' bendision; yak'ojbe xa bendision, ^k mu

23:19 *O «tsnop k'ope; ch-epal k'opojbe». ^aO «chopol cha'i sbae».

KAP. 23

a Nu 24:10
Jos 24:10
Ne 13:1, 2

b Nu 22:38
Nu 24:13

c Nu 22:11

d Dt 34:1

e Nu 22:41
Nu 23:1
Nu 23:28, 29

f Nu 22:35
Nu 23:5

g Nu 23:7
Nu 24:3

h Sl 89:35
Tit 1:2

i 1Sa 15:29

j Is 14:24
Is 46:10
Mik 7:20

k Je 12:1, 2
Je 22:15, 17
Nu 22:12

Kolumna 2

a Nu 22:18

b Eks 13:21
Eks 23:20
Eks 29:45
Is 8:10

c Eks 20:2

d Nu 24:8

e Je 12:1, 3

f Nu 22:7

g Nu 24:9

h Nu 22:38
Nu 23:12

xa k'usi stak' jpas sventa xch'ay ta be. ^a

21 Mu ts'ikbaj cha'i ti xich' pasel majia sventa xich' kontrainel li Jakobe xchi'uk mu xak' permiso ti xil jtosuk tsatsal vokoil li Israele.

Te chi'inbilik yu'un li Jeova Dios yu'unike, ^b chich' albel sk'oplal ti ja' ajvalil yu'unike.

22 Yakal chich'ik lok'esel tal ta Ejipto yu'un li Diose. ^c Xko'olaj chilik k'ucha'al xulub jkot tot te'tikal vakax. ^d

23 Mu'yuk buch'u xu' chal jtosuk chopol abil k'op sventa xich' kontrainel li Jakobe, ^e jech xtok, mu'yuk jtosuk t'unol* sventa xich' kontrainel li Israele. ^f

Li avie, xi chich' ael ta stojalal li Jakob xchi'uk Israele:

«¡K'elavil li k'usi spasoj Diose!».

24 Li jun jteklum li'e chlik k'ucha'al jkot leon, stuk no'ox chlik k'ucha'al jkot leon. ^g

Mu'yuk chpuch'an sba ja' to mi la sti' li sve'ele xchi'uk ja' to mi laj xa ox yuch'be xch'ich'el li chonbolometik la sta ta tsa-kele».

25 Li Balak une xi laj yalbe li Balaame: «Mi mu'yuk xu' avu'un xachopol k'optabune, mu xu' xavak'be bendision ti jechuk xtoke». **26** Xi tak'bat yu'un li Balaame: «¿Mi mu lajuk ono'ox kalbot ti ja' ta jpas skotol li k'usi chal Jeovae?» ^h

27 Li Balake xi laj yalbe li Balaame: «Batik avokoluk, chkik'ot batel le' ta jot xtoke. Xu' van ja'

23:23 * Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltal ta stojalal pukujetike.

to lek chil melez Dios ti te chopol k'optabun li jteklume». ^a **28** Ja' yu'un, li Balake laj yik' batel li Balaam ta toyolaltik Peor ti sk'eloz batel Jesimone. ^{*b} **29** Li Balaame xi laj yalbe li Balake: «Va'ano vukub skajleb matanal li ta jsep osil li'e xchi'uk chapanbun vukot tot vakax xchi'uk vukot tot chij». ^c **30** Li Balake jech la spas k'ucha'al albat yu'un li Balaame. Laj yak' ta matanal jkot tot vakax xchi'uk jkot tot chij li ta jujun skajleb matanale.

24 Li Balaame laj yak' venta ti lek cha'i* Jeova ti chak'be bendision li Israele, k'alal laj yak' venta jech mu'yuk xa bat sa' yan k'usi xu' chopol xich' pasbel li Israele. ^d Li k'usi la spase ja' ti la sjoyp'in batel sat ta takixokol balumile. **2** K'alal la stoy sat li Balaame xchi'uk laj yil ti ta jujuchop snitilulalik spaso skarpanaik li j-israeletike, ^e te k'ot ta stojolal li s-espíritu Diose. ^f **3** Ja' yu'un, xi lik yal li jun p'ijil lo'il li'e: ^g

«Xi sk'opojel li Balaam
xnich'on Beore,

xi sk'opojel li jun vinik ti laj
yich' jambel sate,

4 xi sk'opojel li buch'u cha'ibe
sk'op Diose,

ti laj yil li Buch'u skotol xu'
yu'une,

ti la snijan sba k'alal jambil
xa ox sate: ^h

5 jToj k'upil xa no'ox sba tajak
li karpanaetik avu'une,
Jakob,

toj k'upil xa no'ox sba tajak
li axibalnaetik avu'une,
Israel! ⁱ

6 Epik xa tajak k'ucha'al
stenlejaltik, ^{*j}
k'ucha'al nichimaltik
ta ti' uk'um,

23:28 *O ja' van sk'oplal «takixokol balumil». **24:1** *Literal «lek chil ta sat». **24:6** *O «beo'tik ta stenlejaltik».

KAP. 23

a Nu 23:13

b Nu 21:20

c Nu 22:41
Nu 23:1, 14

KAP. 24

d Nu 23:3, 15
Nu 23:23e Nu 2:2
Nu 23:9

f 1Sa 19:20

g Nu 23:7, 18

h Nu 24:16

i Nu 1:52
Nu 2:2

j Nu 22:11

Kolumna 2

a Dt 8:7

b Je 49:10
Sl 2:6
Jn 1:49

c Nu 24:20

d 1Kr 14:2
Da 2:44
Ap 11:15e Eks 23:27
Dt 9:5f Je 12:1-3
Je 27:29g Nu 22:10, 11
Nu 23:11
Ne 13:1, 2

h Nu 22:16, 17

k'ucha'al aloe* ti ja' sts'unoj
Jeovae,
k'ucha'al sedro te'etik ta
ti' vo'.

7 Li chib yavil vo' pasbil ta nukule, xchororet no'ox ya'lel chlok',

li snitilulale te chich' ts'unel
yo' bu oy epal vo'e. ^a

Li ajvalil yu'une ^b mas ta muk'
chbat sk'oplal, ja' xkom to li
Agague, ^c

chich' toybel sk'oplal li ventainel yu'une. ^d

8 Yakal chich'ik lok'esel yu'un
Dios li ta Ejiptoe;

xko'olaj yu'unik k'ucha'al li
xulub tot te'tikal vakaxe.

Ta xak'be slajeb li jteklumetike,
li yajkontratake ^e

xchi'uk ta snulbe li sbakilike,
ta slilin ta sflechatak.

9 Laj xa skujan sba, laj xa xpuch'an sba k'ucha'al chpu-
chan sba li jkot leone,

¿buch'u xu' yu'un tstij sventa
xkoti ta skoj ti xko'olaj k'u-
cha'al leone?

Li buch'utik chak'bot bendision
ak'o staik bendision ek,

li buch'utik chchopol k'optao-
te ak'o yich'ik chopol k'optael ek. ^f

10 Li Balake lik tajak sk'ak'al
yo'onton ta stojolal li Balaame.
Ta skapemal sjol la xt'ax sk'ob
xchi'uk xi laj yalbe li Balaame:
«Ti laj k'ik'ot tale ja' sventa
xchopol k'optabun li kajkontrata-
ke, ^g pe mu'yuk jech la apas, ja'
no'ox laj avak'be bendision
yoxibal velta. **11** Batan ta ana ta
ora. Ta ox xkich'ot lek ta muk', ^h
pe li Jeovae mu'yuk xak' jech k'o-
tuk ta pasel».

12 Li Balaame xi la stak'be
li Balake: «¿Mi mu xiuk laj
kalbe li j-almantaetik avu'une:

24:6 *Ja' sbi jtek' te' ti lek xmuete. K'alal ja'o ts'ibaj li Vivliae, tstunesik k'ucha'al perfume.

13 «Manchuk mi xak'bun sna li Balak ti noj ta plata xchi'uk ta oroe, mu stak' jpas li k'usi tsk'an ko'ontone, yu'un ja' no'ox ta jpas li k'usi chalbun li Jeovae ak'o mi lek o mi mu'yuk lek. Ja' no'ox chkal li k'usi chalbun Jeova ak'o kale?»^a **14** Chibat xa ta jlumal. La', chkalbot ava'i li k'usi tspace ta ts'akal* ateklumal li jteklum li'e». **15** Ja' yu'un, xi lik yal li jun p'ijil lo'il li'e:^b

«Xi sk'opojel li Balaam
xnich'on Beore,
xi sk'opojel li jun vinik ti
laj yich' jambel sate,^c

16 xi sk'opojel li buch'u cha'ibe sk'op Diose,
li buch'u xojtkin li Buch'u toj toyol oye,
ti laj yil li Buch'u skotol xu' yu'un
k'alal ja'o la snijan sba ti jambil xa ox sate:

17 Ta xkil, pe mu ta orauk;
ta xkil, ja' no'ox mu ta aniluk.
Ta stojolal li Jakobe chlok' talel jpej' k'anal,^d
ta stojolal li Israele^e chlik talel jun vaxton.^f

Ja' ta sjavbe stiba li Moabe^g
xchi'uk sbakil sjol li xnich'-
nabtak pask'ope.

18 Chich' u'uninel li Edome,^h
ta meel ch-och ta sk'ob
yajkontratak' li Seire,ⁱ
yan li Israele chvinaj batel ti tsots yo'ontone.

19 Oy buch'u chlik talel ta stojolal Jakob ti chchapavane^k
xchi'uk chak'be slajeb
li buch'utik kuxul chkom ta jteklume».

20 K'alal laj yil batel li Ama-
leke, li Balaame xi to laj yal li p'i-
jil lo'ile:

«Li Amaleke ja' li ba'yel
jteklume,^l

24:14 *O «slajebal k'ak'al». **24:17** *O «xokon stiba li Moabe».

KAP. 24

a Nu 22:18, 38

b Nu 23:7

c Nu 24:3, 4

d Ap 22:16

e 2Sa 7:16, 17
Is 9:7

f SI 110:2
Ebr 1:8

g 2Sa 8:2
1Kr 18:2
SI 108:9

h Je 27:37
2Sa 8:14
Am 9:11, 12

i 1Kr 4:42, 43
Ese 25:14

j Je 36:8
Jos 24:4

k Je 49:10
SI 2:9
SI 72:11
Ap 6:2
Ap 19:15

l Eks 17:8, 14

Kolumna 2

a Dt 25:19
1Sa 15:3
1Kr 4:43

b Je 15:18, 19
Jue 1:16

c Je 10:2, 4
Ese 27:6

d Na 3:18

e Nu 31:7, 8

KAP. 25

f Jos 2:1
Mik 6:5

g Nu 31:16
1Ko 10:8
Ap 2:14

h Eks 34:15
1Ko 10:20

i Eks 20:5

j Dt 4:3
Jos 22:17
SI 106:28, 29
Os 9:10

k Eks 18:21

pe chich' lajesbel sk'oplal ta ts'akal».^a

21 K'alal laj yil batel jkenitae-
tik^b li Balaame, xi to laj yal li p'i-
jil lo'ile:

«Mu'yuk k'usi xibal sba
ti bu nakalote, yu'un
te avak'oj atas ta muk'ta
tayal ton.

22 Pe oy buch'u chchik' li
jkayinetike.*

¿K'u to sjalil sk'an sventa
xchukot batel li Asiriae?».

23 Xi to laj yal li p'ijil lo'ile:
«¡Toj abol sbaik! ¿Buch'u xa
no'ox kuxul chkom k'alal
jech tspace li Diose?

24 Chlik tal varkoetik ta ti' nab
Kitim,^c

chak'beik svokol li Asiriae,^d
chak'beik svokol li Ebere.
Pe chich' lajesel ta meel li
stuk eke».

25 Lik li Balaame,^e sut batel
ta slumal. Jech la spas li Balak
eke, la stam batel sbe.

25 K'alal ja'o te nakalik ta Si-
tim^f li Israele, lik mulivaji-
kuk xchi'uk antsetik ta Moab li
jteklume.^g **2** Li antsetike ay yik-
k'ik li jteklume sventa xbat chi'i-
natikuk k'alal chak'beik milbil
matanal li sdiosike,^h va'un li jte-
klume te lik ve'ikuk xchi'uk lik
snijan sbaik sventa xich'ik ta
muk' li diosetik yu'unike.ⁱ **3** Li
Israele la skap sba* xchi'ukik ta
yich'el ta muk' li Baal ta Peore,^j
jech lik sk'ak'al yo'onton Jeova ta
stojolal li Israele. **4** Li Jeovae
xi laj yalbe li Moiseese: «Ik'o ba-
tel skotol li jnitvanejetik* ta jte-
klume xchi'uk te xajok'an ta ye-
loval Jeova ta k'ak'altik[#] sventa
xtup' sk'ak'al yo'onton Jeova ta
stojolal li Israele». **5** Li Moiseese
xi laj yalbe li jchapavanejetik ta
Israele:^k «Ta jujuntal sk'an xami-

24:22 *Literal «Kayine». **25:3** *O «la
snap'an sba». **25:4** *Literal «jloiletik».
[#]Literal «ta sat k'ak'al».

lik li viniketik avu'unik ti ay skap sbaik* ta yich'el ta muk' li Baal ta Peore».^a

6 K'alal ja'o jech yakal chk'ot ta pasele, te tal jun j-israelat vinik ti te yik'oj k'otel jun jmadian tseb ti bu oy yermanotake.^b Ta sat Moises yik'oj k'otel xchi'uk ta sat sjunul li tsobobail yu'un j-israeletike, ja'o k'alal te x-ok'oletik ta yochebal karpana sventa tsobobbaile. **7** Li Fineas^c ti ja' xnich'on Eleasar ti ja' xnich'on li pale Aarone laj yil, va'un lok' batel ta anil ti bu tsobolike xchi'uk la stsak batel slansa. **8** Te nap'al och batel ta skarpana li j-israelat vinike, va'un la spajbe li lansae, ta sk'unilik la spajbe xcha'vo'alik. Ja' yu'un, paj li vokolil ta stojolal j-israeletike.^d **9** Ti jayvo' chamik li ta vokolil takbatik tale ja' 24 mil.^e

10 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **11** «Li Fineas^f ti ja' xnich'on Eleasar ti ja' xnich'on li pale Aarone, laj xa yak' nama-puk li sk'ak'al ko'onton ta stojolal li jteklum Israele, yu'un mu'yuk sts'ik yu'un ti ch-och jk'exol yu'unike.^g Ja' yu'un, mu'yuk la jlajesbeik sk'oplal li j-israeletike ak'o mi oy tajak ta ko'onton ti jtuk no'ox xich'ikun ta muk'e.^h **12** Ja' yu'un, albo ti ta jpas juntrato sventa jun o'ontonal xchi'uke. **13** Ja' jun trato sbatel osil chkom ta stojolal xchi'uk ta stojolal snitilulal ti ja' chtunik ta paleale,ⁱ yu'un mu'yuk lek laj yil ti sabeik xk'exol li Sdiose/^j xchi'uk ja' koltavan sventa sta perton li jteklum Israele».

14 Li j-israelat vinik ti jmoj laj yich' milel xchi'uk li jmadian tsebe ja' sbi Simri, xnich'on Salu ti ja' jun bankilal li ta jchop yuts' yalal jsimeonetike. **15** Li jmadian tseb ti laj yich' milele ja' sbi Kosbi, ja' stseb li Sure;^k li Sure ja' jun jnitvanej yu'unik li ta juchop yuts' yalal Madiane.^l

KAP. 25

a Eks 22:20
Eks 32:25, 27
Dt 13:6-9

b Nu 25:14, 15

c Eks 6:25
Jos 22:30

d Sl 106:30

e Nu 25:4
Dt 4:3
1Ko 10:8

f Nu 25:7

g Sl 106:30, 31

h Eks 20:5
Eks 34:14
Dt 4:24

i 1Kr 6:4
Esd 7:1, 5
Esd 8:1, 2

j 1Re 19:10

k Nu 31:7, 8
Jos 13:21

l 1Kr 1:32, 33

Kolumna 2

a Nu 31:1, 2

b Nu 25:3
Nu 31:16

c Nu 25:8, 15

d Nu 25:9

KAP. 26

e Nu 25:7, 8

f Eks 30:12
Eks 38:26
Nu 1:2

g Nu 20:26

h Nu 22:1
Nu 33:48

i Jos 6:1

j Nu 1:3

k Je 29:32

l Je 46:8, 9
Eks 6:14

m Nu 1:21

n Nu 16:12

16 Li Jeovae xi laj yalbe ta ts'akal li Moises: **17** «Ak'beik svokol li jmadianetike xchi'uk lajesbeik sk'oplal,^a **18** yu'un laj yak'boxuk avokolik k'alal ta smanyail sjol la slo'laoxuk yo' xata amulik ta skoj li dios Peore.^b Laj avich'ik lo'lael xtok ta skoj Kosbi ti ja' stseb jun jnitvanej ta Madiane, ti cham^c k'alal ja'o laj avich'ik takbel tal avokolik ta skoj li dios Peore».^d

26 K'alal ech' xa ox li vokolile,^e li Jeovae xi laj yalbe li Moises xchi'uk Eleasar ti ja' xnich'on li pale Aarone: **2** «Pasik jun senso ta sjunul li tsobobail yu'un j-israeletike, tsakbeik sbi li buch'utik 20 o mas ta 20 sjabilalike, ta juchop yuts' yalalik xatsakbeik sbi skotol li buch'utik xu' xtunik ta soltaroal li ta Israele».^f **3** Ja' yu'un, li Moises xchi'uk li pale Eleasare^g bat xchi'unik ta lo'il ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab^h li jteklume, te ta xokon Jordan ta yeloval Jeriko,ⁱ xi laj yalbeike: **4** «Pasik jun senso, ja' xatsakbeik sbi li buch'utik 20 o mas ta 20 sjabilalike, jech xapasik k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises».^j

Li'e ja'ik li xnich'nabtak Israel ti lok'ik ta yosilal Ejipto: **5** Ruben^k ti ja' sba xnich'on Israele. Li xnich'nabtak Rubene^l ja'ik li'e: Anok ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-anoketike; Palu ti ja' te lik talel li yuts' yalal jpaluetike; **6** Esron ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-esronetike; Karmi ti ja' te lik talel li yuts' yalal jkarmietike. **7** Taje ja'ik li yuts' yalal jrubenetike. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 43,730.^m

8 Li xnich'on Palue ja' Eliab. **9** Li xnich'nabtak Eliabe ja'ik Nemuel, Datan xchi'uk Abiram. Li Datan xchi'uk Abirame ja'ik li buch'utik t'ujbilik yu'un tsobobbaile, ja'ik li buch'utik la skontrainik li Moisesⁿ xchi'uk Aarone, ti ko'ol batik xchi'uk li xchi'iltak

Kore^a k'alal la skontrainik li Jeovae.^b

10 Jav* li balumile xchi'uk bi-k'atik yalel. Yan li Koree jmoj chamik ta k'ok' xchi'uk li 250 ta vo' viniketik ti ja' xchi'il-take.^c Ja' k'otik ta jp'ijubtasobil-tik.^d **11** Pe ja' mu'yuk chamik li xnich'nabtak Koree.^e

12 Li'e ja' xnich'nabtak Si-meon^f ta jujuchop yuts' yalalik: Nemeul ti ja' te lik talel li yuts' yalal jnemeuletike; Jamin ti ja' te lik talel li yuts' yalal jaminetike; Jakin ti ja' te lik talel li yuts' yalal jakinetike; **13** Sera ti ja' te lik talel li yuts' yalal jseraetike; Xaul ti ja' te lik talel li yuts' yalal jxau-letike. **14** Taje ja'ik li yuts' yalal jsimeonetike. Ta skotole ja'ik 22,200.^g

15 Li'e ja' xnich'nabtak Gad^h ta jujuchop yuts' yalalik: Sefon ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsefo-netike; Agui ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-aguietike; Suni ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsunietike; **16** Osni ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-osnietike; Eri ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-erietike; **17** Arod ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-arodetike; Areli ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-arelietike. **18** Taje ja'ik li yuts' yalal xnich'nabtak Gade. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 40,500.ⁱ

19 Li xnich'nab Judae^j ja'ik Er xchi'uk Onan.^k Pe li Er xchi'uk Onane te chamik ta yosilal Kanaan.^l **20** Li'e ja' xnich'nabtak Juda ta jujuchop yuts' yalalik: Sela^m ti ja' te lik talel li yuts' yalal jselaetike; Peresⁿ ti ja' te lik talel li yuts' yalal jperesetike; Sera^o ti ja' te lik talel li yuts' yalal jseraetike. **21** Li xnich'nab Perese ja'ik li'e: Eson^p ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-esronetike; Amul^q ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-amuletike. **22** Taje ja' li yuts' yalal-tak Judae. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 76,500.^r

- KAP. 26
- a Nu 16:1
- b Nu 16:5, 19
- Dt 11:6
- Sl 106:17
- c Nu 16:32, 35
- Sl 106:18
- d Nu 16:38
- 1Ko 10:10, 11
- e Eks 6:24
- Nu 26:58
- Sl 42:Tit
- f Je 35:23
- Je 46:10
- Eks 6:15
- 1Kr 4:24
- g Nu 1:23
- h Je 35:26
- Je 46:16
- i Nu 1:25
- j Je 29:35
- Je 46:12
- k Je 38:2-4
- l Je 38:7-10
- m Je 38:2, 5
- Je 38:26
- 1Kr 4:21
- n Je 38:29
- Rut 4:18
- Mt 1:3
- o Je 38:30
- 1Kr 2:4
- p Rut 4:19
- q 1Kr 2:5
- r Nu 1:27

Kolumna 2

- a Je 30:18
- Je 35:23
- Je 46:13
- 1Kr 7:1
- b 1Kr 7:2
- c Nu 1:29
- d Je 30:20
- Je 46:14
- e Nu 1:31
- f Je 30:24
- Je 35:24
- Je 46:20
- g Je 41:52
- h Je 41:51
- i Je 50:23
- Dt 3:15
- 1Kr 7:14
- j Jos 17:1
- k Nu 27:7
- 1Kr 7:15
- l Nu 36:11
- m Nu 1:35
- n Je 41:52
- o 1Kr 7:20

23 Li'e ja' xnich'nabtak Isa-kar^a ta jujuchop yuts' yalalik: Tola^b ti ja' te lik talel li yuts' yalal jtolaetike; Puva ti ja' te lik talel li yuts' yalal jpunitaetike; **24** Ja-sub ti ja' te lik talel li yuts' yalal jasubetike; Simron ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsimronetike. **25** Taje ja' li yuts' yalaltak Isakare. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 64,300.^c

26 Li'e ja' xnich'nabtak Sabu-lon^d ta jujuchop yuts' yalalik: Se-red ti ja' te lik talel li yuts' yalal jseredetike; Elon ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-elonetike; Jaleel ti ja' te lik talel li yuts' yalal jaleeletike. **27** Taje ja' li yuts' yalaltak jsabulonetike. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 60,500.^e

28 Li'e ja' xnich'nab Jose^f ta jujuchop yuts' yalalik: Manases xchi'uk Efrain.^g **29** Li'e ja' xnich'nab Manases:^h Makirⁱ ti ja' te lik talel li yuts' yalal jmakire-tike. Li Makire vok' jun skerem, Galaad^j sbi. Li yuts' yalal jgalaad-etike te lik talel ta Galaad. **30** Li'e ja' xnich'nabtak Galaad: Yeser ti ja' te lik talel li yuts' yalal jyeseretike; Elek ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-eleketike; **31** As-ri-el ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-asrieletike; Sikem ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsikemetike; **32** Semida ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsemidaetike; Efer ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-eferetike. **33** Li Selofead xnich'on Efer mu'yuk skerem, ja' no'ox oy stsebetak.^k Xi sbi li stsebetak Selofeade:^l Mala, Noa, Ogla, Milka xchi'uk Tirsa. **34** Taje ja' li yuts' yalaltak Manases. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 52,700.^m

35 Li'e ja' xnich'nabtak Efra-inⁿ ta jujuchop yuts' yalalik: Su-tela^o ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsutelaetike; Beker ti ja' te lik talel li yuts' yalal jbekeretike; Taan ti ja' te lik talel li yuts' yalal jtaan-etike. **36** Li'e ja' li xnich'on Su-telae: Eran ti ja' te lik talel li yuts'

26:10 *Literal «La xjach' ye».

yalal j-erantike. **37** Taje ja' li yuts' yalal xnich'nabtak Efraine. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 32,500.^a Taje ja' li xnich'nabtak Jose ta jujuchop yuts' yalalike.

38 Li'e ja' xnich'nabtak Benjamin^b ta jujuchop yuts' yalalike: Bela^c ti ja' te lik talel li yuts' yalal jbetaetike; Asbel ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-asbeletike; Airam ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-airametike; **39** Sefufam ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsefufametike; Ufam ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-ufametike. **40** Li xnich'nab Belae ja' Ard xchi'uk Naaman.^d Li yuts' yalal j-ardetike te lik talel ta Ard. Li yuts' yalal jnaamanetike te lik talel ta Naaman. **41** Taje ja' li xnich'nabtak Benjamin ta jujuchop yuts' yalalike. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 45,600.^e

42 Li'e ja' xnich'nabtak Dan^f ta jujuchop yuts' yalalike: Suam ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsuametike. Taje ja' li yuts' yalal Dan ta jujuchop yuts' yalalike. **43** Skotol li yuts' yalal jsuametik ti laj yich' tsakbel sbiike ja' 64,400.^g

44 Li'e ja' xnich'nabtak Aser^h ta jujuchop yuts' yalalike: Imna ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-imnaetike; Isvi ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-isvietike; Berias ti ja' te lik talel li yuts' yalal jberiasetike. **45** Li'e ja' xnich'nab Berias: Eber ti ja' te lik talel li yuts' yalal j-eberetike; Malkiel ti ja' te lik talel li yuts' yalal jmalkieletike. **46** Li stseb Asere Sera sbi. **47** Taje ja' li yuts' yalal xnich'nabtak Asere. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 53,400.ⁱ

48 Li'e ja' xnich'nabtak Neftali^j ta jujuchop yuts' yalalike: Jaseel ti ja' te lik talel li yuts' yalal jaseeletike; Guni ti ja' te lik talel li yuts' yalal jgunietike; **49** Jesser ti ja' te lik talel li yuts' yalal jeseretike; Silem ti ja' te lik talel li yuts' yalal jsilemetike. **50** Taje ja'ik li yuts' yalal Nefta-

KAP. 26

a Nu 1:33
Jos 17:17b Je 35:24
Je 46:21
1Kr 8:1

c 1Kr 7:6

d 1Kr 8:3, 4

e Nu 1:37

f Je 30:6

g Nu 1:39

h Je 30:13
Je 35:26
Je 46:17
1Kr 7:30

i Nu 1:41

j Je 30:8
Je 35:25
Je 46:24
1Kr 7:13

Kolumna 2

a Nu 1:43

b Eks 38:26
Nu 1:46, 49
Nu 14:29c Jos 11:23
Jos 14:1

d Nu 33:54

e Nu 34:13
Jos 14:2
Jos 17:4
Jos 18:6
Pr 16:33f Je 46:11
Eks 6:16

g Nu 3:19

h Eks 6:17
Nu 3:18

i Nu 3:27

j Eks 6:19
Nu 3:33k Nu 3:20
1Kr 23:23

l Eks 6:24

m Eks 6:18
Nu 3:19n Eks 2:1
Eks 6:20o Eks 15:20
Mik 6:4p Eks 6:23
Eks 24:9

li ta jujuchop yuts' yalalike. Ti k'u yepal lok' ta tsakbel sbiike ja' 45,400.^a

51 Ta skotol ti k'u yepal laj yich' tsakbel sbiik li j-israeletike ja' 601,730.^b

52 Ta ts'akale xi albat yu'un Jeova li Moisesse: **53** «Ak'o yich'ik ch'akbel ti osil ti ja' ch'k'ot ta xrextioike,* jech ak'o yich'ik ch'akbel ti k'u yelan tsakbil sbiik ta listae.^c **54** Li jujuchop ti mas epike mas ep xavak'be xrextioik,* li jujuchop ti mas jutebike mas jutuk xavak'be xrextioik.^d Ti k'u yepal tsakbil sbiik ta jujuchope, ja' jech sk'an xavak'be li xrextioike. **55** Pe li osile chich' ch'akel ta suerte.^e Li jujuchop yuts' alalile ak'o yich'ik ak'bel ta xrextioik* li osil ti bu tsta li jujuchop snitlulalike. **56** Ta suerte chich' li yosilike, parejo chich'ik ch'akbel ta jujuntal ti bu mas epik li jujuchope xchi'uk parejo chich'ik ch'akbel ta jujuntal li jujuchop ti bu mas jutebike».

57 Li'e ja' li buch'utik laj yich' tsakbel sbiik li ta yuts' yalal jlevietike:^f Guerson ti ja' te lik talel li yuts' yalal jguersonetike; Koat^g ti ja' te lik talel li yuts' yalal jkoatetike; Merari ti ja' te lik talel li yuts' yalal jmerarietike. **58** Li'e ja' li yuts' yalal jlevietike: yuts' yalal jlibnietik,^h yuts' yalal j-bronetik,ⁱ yuts' yalal jmalietik,^j yuts' yalal jmusietik^k xchi'uk yuts' yalal jkoreetik.^l

Li Koate vok' jun skerem, Amram^m sbi. **59** Li yajnil Amrame Jokebed sbi, ja' stseb Levi ti te vok' ta Ejipto ti ja' yol li yajnil Levie. Li xnich'nabtak Amram ti ja' yalab Jokebedⁿ ja' Aaron, Moises xchi'uk Miriam ti ja' xchi'ilik ta vok'ele.^o **60** Li Aarone vok' xnich'nabtak, ja'ik Nadab, Abiu, Eleasar xchi'uk Itamar.^p **61** Pe

26:53 *O «spukulalike; sparteike». [#]O «parejo ak'o yich'ik ch'akbel ti jayvo' tsakal sbiik ta listae». **26:54, 55** *O «spukulalike; sparteik».

li Nadab xchi'uk Abiue chamik, yu'un la xchik'ik pom ta yeloval Jeova ti mu'yuk ak'bilik permiso paspel jeche.^a

62 Ti k'u yepal laj yich' tsakbel sbiike ja' 23 mil, ja' laj yich' tsakbel sbiik li keremetik ti jun u o ti mas xa ta jun u yich'ojike.^b Yu'un mu'yuk jmoj laj yich' tsakbel sbiik xchi'uk j-israeletik^c ta skoj ti mu'yuk chich' ak'bel xrextioke.^{*d}

63 Taje ja'ik li buch'utik tsakbat sbiik yu'un Moises xchi'uk li pale Eleasare. Te la stsakbeik sbi j-israeletik ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab ta xokon Jordan ta yeloval Jeriko.

64 Pe mu'yuk buch'u junukal laj yich' tsakbel sbi li buch'utik laj to'ox yich' tsakbel sbiik yu'un Moises xchi'uk pale Aaron ti k'alal laj yich' pasel senso ta stojalal j-israeletik li ta takixokol balumil ta Sinaie.^e **65** Yu'un xi ono'ox albat sk'oplaluk yu'un li Jeovae: «Persa te chchamik ta takixokol balumil».^f Ja' yu'un, mu'yuk xa buch'u kuxul yu'unik, ja' xa no'ox li Kaleb xnich'on Jefune xchi'uk Josue ti ja' xnich'on li Nune.^g

27 Nopajik batel li stsebetak Selofeade.^h Li Selofeade ja' xnich'on li Efere, xnich'on Galaad, xnich'on Makir, xnich'on Manases. Te likemik ta yuts' yalaltak Manases ti ja' xnich'on Josee. Li sbi stsebetake ja' Mala, Noa, Oglá, Milka xchi'uk Tirsá. **2** Li stsebetake bat sk'elik li Moises, li pale Eleasar, li bankilaleetikⁱ xchi'uk li tsobobbail te ta yochebal karpana sventa tsobobaile, xi laj yalike: **3** «Te cham ta takixokol balumil li jtotkutike, pe mu'yuk skap sba xchi'uk li xchi'iltak Kore/ ti la skontrainik Jeovae. Cham ta smul stak, ja' no'ox mu'yuk xkom skeremtak. **4** ¿K'u yu'un chch'ay sk'oplal sbi jtotkutik li ta yuts' yalal ta skoj ti mu'yuk skeremtak? Ak'bun jrex-

KAP. 26

a Le 10:1, 2

Nu 3:2, 4

1Kr 24:2

b Nu 3:39

c Nu 1:49

d Nu 18:24

Dt 10:9

Dt 14:27

Jos 14:3

e Nu 1:2

Dt 2:14

1Ko 10:5

f Ebr 3:17

g Nu 14:29, 30

Jos 14:14

Jos 19:49

KAP. 27

h Nu 26:33

i Eks 18:25, 26

j Nu 14:35

Nu 16:1, 2

Nu 16:19, 35

Kolumna 2

a Eks 18:15, 16

Eks 33:11

Le 24:11, 12

b Nu 36:2

Jos 17:3, 4

c Nu 33:47

Dt 32:48, 49

d Je 13:14, 15

Dt 3:27

Dt 32:52

Dt 34:1

e Nu 31:2

Dt 34:7

f Nu 20:24, 28

Nu 33:38

Dt 10:6

Dt 32:50

g Nu 20:10, 12

Dt 1:37

h Sl 106:32, 33

i Dt 1:2

j Jos 15:1

totkutik* ek ti bu chich' xrextioik li xchi'iltak ta vok'el jtotkutike».

5 Li Moises bat yalbe Jeova li svokol tsebetike.^a

6 Va'un, xi tak'bat yu'un Jeova li Moises: **7** «Oy sraso-nik li stsebetak Selofeade, ja' yu'un persa sk'an xavak'be xrextioik* ti bu chich' xrextioik li xchi'iltak ta vok'el stotike. Ja' chrextioinik komel li k'usi sk'oplal chich' ox li stotike.^b **8** Xi xavalbe li j-israeletike: «Mi cham jun vinik ti ch'abal kom skereme, li xrextioe* ja' ak'beik yich' komel li stsebe. **9** Mi mu'yuk kom stsebe, li xrextioe* ja' ak'o yich' komel li xchi'iltak ta vok'ele. **10** Mi mu'yuk xchi'iltak ta vok'ele, li xrextioe* ja' ak'o yich' komel li xchi'iltak ta vok'el stote. **11** Pe mi mu'yuk xchi'iltak ta vok'el li stote, li xrextioe* ja' ak'o yich' komel yan ti ja' to mero yuts' yalal sbaiké. Ja' chich' komel li rextiole. Li'e ja' jun mantal ti jech chapanbil chkom sventa j-israeletik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises».

12 Xi albat yu'un Jeova li Moises: «Muyan batel li ta vits Abarime,^c k'elo batel li balumil chkak'be j-israeletike.^d **13** K'alal mi laj avil une, chavich' ik'el batel ti bu oy amoltotak*^e jech k'ucha'al laj yich' ik'el batel li abankil Aarone.^f **14** Yu'un k'alal te la stsakikun ta k'op li tsobobbail ta takixokol balumil ta Sine, li vo'oxuke la atoy abaik ta jtojolal k'alal laj kal mantal ti chkich' ch'ultajesel k'alal la jlokes vo'e.^g Ja' li vo' ta Meriba^h ta Kadesⁱ ti te oy ta takixokol balumil ta Sine».^j

15 Li Moises xi laj yalbe li Jeovae: **16** «Li Jeova ti ja' Dios

27:4 *O «jpkulalkutik; jpartekutik». **27:7** *O «spukulalik; spartee-ik». **27:8-11** *O «spukulale; spartee». **27:13** *Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'u chchame.

ti chak'be xkuxlejal skotol li krixchanoetike,* ak'o sva'an jun vinik li ta tsobobbaile **17** ti xlok' x-och ta stojolalike, ti ak'o sbeil-tas k'alal chlok'ike xchi'uk ti sbeil-tas ochel xtoke. Va'un, li tsobobball yu'un Jeovae mu jechuk chk'ot k'ucha'al chijetik ti ch'abal buch'u chchabiatike». **18** Li Jeovae xi laj yalbe li Moisesese: «Ik'o tal li Josue ti ja' xni-ch'on li Nune ti ja' jun vinik ti lek xtojobe* xchi'uk ak'o ak'ob ta stojolal.» **19** Te xava'an ta yeloval pale Eleasar xchi'uk ta yeloval sjunul li tsobobbaile, sk'an te sk'elojik k'alal chavak'be yich'yabtele.^b **20** Sk'an xavak'be jlo-muk li avabtele*^c sventa xch'unbat smantal yu'un sjunul li tsobobball yu'un j-israeletike.^d **21** Te chva'i ta yeloval li pale Eleasare. Li Eleasare ta stunes Urim^e sventa chapanel yo' sjak'be Jeova ta sventa li Josuee. Ja' chal mantal k'alal chlok'ik batele xchi'uk ja' chal mantal k'alal ch-ochik tale, xlok' x-och xchi'uk li j-israeletike, sjunul li tsobobbaile.»

22 Li Moisesese jech la spas k'ucha'al albat mantal yu'un li Jeovae. Laj yik' batel li Josuee, te bat sva'an ta yeloval pale Eleasar xchi'uk ta yeloval sjunul li tsobobbaile. **23** Laj yak' sk'ob ta stojolal xchi'uk laj yak'be yich'yabtel' jech k'ucha'al laj yal Jeova ta stojolal li Moisesese.^g

28 Li Jeovae xi laj yalbe ta ts'ak'al li Moisesese: **2** «Xi xavalbe mantal li j-israeletike: «Sk'an me mu xch'ay xava'ik ti xavak'beikun li jmotone, li jpiane. Li chik'bil matanaletik ti lek xmuet yik'* chavak'beikune ja'o me xavak'ik jech k'ucha'al ak'bil yoraile.»^h

27:16 *Literal «xch'ulel skotol li be-kete». **27:18** *Literal «jun vinik ti oy xch'ulele». **27:20** *O «ti tsakbilot ta muk'e». **28:2** *O «ti chak' jun o'ontonal». **28:2** *O «ti tsamajes o'ontonal».

KAP. 27

a Dt 34:9
Ech 6:5, 6

b Dt 31:7

c Dt 1:38
Dt 31:3
Dt 34:10

d Jos 1:17

e Eks 28:30
1Sa 23:9
1Sa 28:6
Ne 7:65

f Nu 27:18

g Dt 3:28
Dt 31:14, 23

KAP. 28

h 2Kr 8:13
Ne 10:32, 33

Kolumna 2

a Eks 29:38
Le 6:9
Ese 46:15

b Eks 29:39

c Eks 29:40
Nu 15:4d Eks 29:38, 42
2Kr 2:4
Esd 3:3

e Eks 29:39, 40

f Eks 29:41

g Eks 16:29
Eks 20:10
Ese 20:12

h Nu 28:3, 7

3 »Xi xavalbe ya'iike: «Li'e ja' li chik'bil matanal chavak'beik Jeovae: cha'kot ch'iom tot chij ti mu'yuk ip* xchi'uk ti jun to jabil yich'ojike, cha'kot chavak'ik jujun k'ak'al ta chik'bil matanal. Jech-o sk'an xapasik.» **4** Li jkot ch'iom tot chije ta sob xavak', li jkote ja' to xavak' k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale,^a **5** jmoj xavak' xchi'uk jvok' ta lajunvok' jun efa* arina ti lek nin ti kapbil ta jutuk mu jun litro[#] puk'bil aseite ti ja' chk'ot ta matanal sat ts'unobiletike.^c **6** Ja' jun chik'bil matanal ti jech-o chich' ak'ele,^d jech laj yich' chapel ta vits Sinai ti ja' chk'ot ta chik'bil matanal ti lek xmuet yik'[#] cha'i Jeovae, **7** ti jmoj chich' ak'el xchi'uk matanal vinoe. Jutuk mu jun litro[#] vino chich' ak'el sventa li jujukot ch'iom tot chije.^e Li poxe te xamal ti bu ch'ule, ja' chk'ot ta matanal vino sventa Jeova. **8** Li xcha'kotal ch'iom tot chije, chavak' k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.* Jech xavak' jech k'ucha'al li ta sobe, ak'o li matanal sat ts'unobile xchi'uk li matanal vinoe. Ja' chk'ot ta matanal ti chik'bil ta k'ok' ti lek xmuet yik'[#] cha'i Jeovae.^f

9 »Pe li ta sk'ak'alil savadoe,^g li matanal chavak'ike ja' cha'kot ch'iom tot chij ti mu'yuk ip* xchi'uk ti jun to jabil yich'ojike xchi'uk cha'vok' ta lajunvok' jun efa arina ti lek nin ti kapbil ta aseite, ja' chk'ot ta matanal sat ts'unobil ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li matanal vinoe. **10** Taje ja' li chik'bil matanal chich' ak'el ta savadoe, ti jmoj chich' ak'el li chik'bil matanal xchi'uk li matanal vino ti jech ono'ox chich' ak'ele.^h

28:3, 9 *O «mu'yuk xchopolil». **28:4, 8** *Literal «k'alal tsta sba li chib mal k'ak'ale». **28:5** *Li jvok' ta lajunvok' jun efae ja' 2.2 litro. K'elo Apendise B14. **28:5, 7** #Literal «jun kuarto in». Li jun ine ja' 3.67 litro. K'elo Apendise B14. **28:6, 8** #O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal».

11 »K'alal chlik jujun ue, sk'an xavak'beik ta chik'bil matanal Jeova cha'kot ch'iom tot vakax, jkot tot chij, vukot ch'iom tot chij ti mu'yuk ip* xchi'uk ti jun to jabil yich'ojike,^a **12** oxvok' ta lajunvok' jun efa arina ti lek nin ti kapbil ta aseite ti chk'ot ta matanal sat ts'unobiletik ti jmoj chich' ak'el^b xchi'uk li jujukot tot vakaxe, cha'vok' ta lajunvok' jun efa arina ti lek nin ti kapbil ta aseite ti chk'ot ta matanal sat ts'unobiletik ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li tot chije^c **13** xchi'uk jvok' ta lajunvok' jun efa arina ti lek nin ti kapbil ta aseite ti chk'ot ta matanal sat ts'unobiletik ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li jujukot ch'iom tot chije, ja' chk'ot ta chik'bil matanal ti lek xmuet yike,^d jun chik'bil matanal sventa Jeova. **14** Li matanal vino ti jmoj chavak'ik xchi'uk li jujukot tot vakaxe ja' jutuk mu chibuk litro.^e Sventa ta li tot chije mas ta jun litro^f vino' xchi'uk sventa li jujukot ch'iom tot chije ja' jutuk mu jun litro.^g Taje ja' li chik'bil matanal chich' ak'el jujun u ta sjunul jabile. **15** Jech xtok, sk'an xich' ak'bel Jeova jkotuk ch'iom tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, parte-o li chik'bil matanal ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li matanal vino ti jech ono'ox chich' ak'ele.

16 »Li ta 14 yu'un li sba ue, chich' pasel li K'in Koltael sventa Jeovae.^h **17** Li ta 15 yu'un li u taje, chich' pasel jun k'in. Vukub k'ak'al chich' ve'el pan ti mu'yuk slevaduraile.ⁱ **18** Chapasik jun ch'ul tsobajel li ta sba k'ak'ale. Mu stak' xapasik jtosuk tsatsal abtelal. **19** Chachik'beik ta

28:11 *O «mu'yuk xchopolil». **28:13** *O «ti chak' jun o'ontonale». Literal «ti tslamajes o'ontonale». **28:14** *Literal «j-o'lol in». ^aLiteral «jvok' ta oxvok' jun in». ^bLiteral «jun kuarta in». **28:17** *K'elo Glosario, *levadura*.

KAP. 28
 a Nu 10:10
 1Kr 23:31
 2Kr 2:4
 Ne 10:32, 33
 b Le 2:11
 c Le 1:10
 d Le 1:10, 13
 e Nu 15:8, 10
 f Nu 15:6, 7
 g Nu 15:5
 h Eks 12:14
 Le 23:5
 Dt 16:1
 Ese 45:21
 1Ko 5:7
 i Eks 12:15
 Le 23:6
 1Ko 5:8
Kolumna 2
 a Le 22:20, 22
 Dt 15:21
 b Le 2:1
 c Eks 13:6
 d Eks 12:16
 Le 23:8
 Dt 16:8
 e Eks 23:16
 f Le 23:15, 16
 g Eks 34:22
 Dt 16:10
 Ech 2:1
 h Le 23:16, 21
 i Le 23:16, 18

smoton Jeova cha'kot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk vukot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojike. Sk'an mu'yukuk ip* li chonbolometik chavak'ike.^a **20** Li chonbolometik taje sk'an jmojuk xavak'ik xchi'uk li matanal sat ts'unobiletike. Li matanal sat ts'unobiletik taje sk'an ja'uk arina ti lek nin ti kapbil ta aseitee,^b ja' oxvok' ta lajunvok' sventa li jujukot tot vakaxe xchi'uk ja' cha'vok' ta lajunvok' ta sventa li jujukot tot chije. **21** Ta sventa jujukot li vukot ch'iom tot chije sk'an xavak' jvok' ta lajunvok', **22** jech xtok, sk'an xavak'ik jkot tot tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulil yo' xataik perton ta skoj li amulike. **23** Li matanaletik taje parte-o xchi'uk li chik'bil matanal chavak'ik ta jujun sob ti chtun ta chik'bil matanal ti jech ono'ox chavak'ike. **24** Taje jech sk'an xavak'ik jujun k'ak'al sventa xk'ot ta ve'lil,^{*} vukub k'ak'al jech xapasik. Ja'uk xk'ot ta jun matanal chik'bil ta k'ok' ti lek xmuet yik[#] cha' li Jeovae. Jmoj chich' ak'el li chik'bil matanal xchi'uk li matanal vino ti jech ono'ox chich' ak'ele. **25** Li ta svukubal k'ak'ale, sk'an xapasik jun ch'ul tsobajel.^c Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal.^d

26 »K'alal ja'o yorail chlok' li sba sat ts'unobiletik ti lek xa yijike,^e ti ja'o chavak'beik ta smoton Jeova li ach' sat ts'unobiletike,^f sk'an xapasik jun ch'ul tsobajel k'alal chapasbeik sk'inal li k'usitik chlok'e.^g Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal.^h **27** Sk'an xavak'ik ta matanal cha'kot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk vukot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'oj ti mu'yuk ipike.ⁱ Ja' chk'ot ta chik'bil

28:19 *O «mu'yukuk xchopolil». **28:24** *Literal «pan». ^aO «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonale». **28:27** *O «mu'yuk xchopolilike».

matanal ti lek xmuet yik*^a cha'i Jeovae. **28** Jech xtok, li matanal sat ts'unobiletik ti jmoj chavak'ike ja'uk arina ti lek nin ti kapbil ta aseitee, oxvok' ta lajunvok' sventa li jujukot tot vakaxe, cha'vok' ta lajunvok' sventa li tot chije. **29** Ta sventa jujukot li vukot ch'iom tot chije sk'an xavak' jvok' ta lajunvok', **30** jech xtok, sk'an xavak'ik jkot ch'iom tentsun yo' xataik perton ta skoj li amulike.^a **31** Sk'an xavak'ik li matanaletik taje, parte-o me li chik'bil matanal ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li matanal sat ts'unobiletik ti jech ono'ox chavak'ike. Sk'an mu'yukuk ipik* ti ko'ol chich' ak'el^b xchi'uk li matanal vinoe.

29 »Li ta sba k'ak'al yu'un li svukubal ue, sk'an xapasik jun ch'ul tsoabajel. Mu stak' xapasik jtosuk tsatsal abtelal.^c Ja' jun k'ak'al ti sk'an xajupanik ok'ese.^d **2** Sk'an xavak'ik ta chik'bil matanal jkot ch'iom tot vakax ti lek xmuet yik*^a cha'i Jeovae, jech xtok, sk'an xavak'ik jkot tot chij xchi'uk vukot ch'iom tot chij ti mu'yuk ip[#] xchi'uk ti jun to jabil yich'ojike. **3** Li matanal sat ts'unobiletik ti ja' li arina ti lek nin ti kapbil ta aseitee sk'an xavak'ik oxvok' ta lajunvok' jun efa sventa li tot vakaxe xchi'uk cha'vok' ta lajunvok' sventa li tot chije. **4** Ta sventa jujukot li vukot ch'iom tot chije sk'an xavak' jvok' ta lajunvok'. **5** Jech xtok, sk'an xavak'ik jkot ch'iom tot tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulil yo' xataik perton ta skoj li amulike. **6** Pe parte-o me li chik'bil matanal ti chich' ak'el jujun u ti jmoj chich' ak'el xchi'uk li matanal sat ts'unobiletike,^e li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'el ti jmoj chich' ak'el xchi'

28:27; 29:2 *O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonal». **28:31** *O «mu'yukuk xchopolilik». **29:2, 8** *O «mu'yuk xchopolil».

KAP. 28

a Le 23:16, 19

b Le 1:3

KAP. 29

c Le 23:24, 25

d Nu 10:2

Si 81:3

e Nu 28:11-13

Kolumna 2

a Nu 28:3, 5

b Nu 28:6, 7

c Le 16:29

d Le 23:27-31

e Le 1:3

Le 22:22

Dt 15:21

Dt 17:1

f Le 16:3

g Eks 23:16

Le 23:34-36

Dt 16:13-15

Ne 8:14-18

h Esd 3:4

i Le 22:22

Dt 17:1

uk li matanal sat ts'unobiletik^a xchi'uk li matanal vinoe.^b Jech chich' pasel ti k'u ono'ox yelan chich' pasele. Ja' jun chik'bil matanal ti lek xmuet yik*^a ti chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeovae.

7 »Li ta slajunebal k'ak'al yochel li svukubal ue sk'an xapasik jun ch'ul tsoabajel^c xchi'uk sk'an xats'ik avokolik.* Mu me xapasik jtosuk abtelal.^d **8** Yo' xk'ot ta smoton Jeova ti lek xmuet yik* ti chich' chik'el ta k'ok'e, sk'an xavak'ik jkot ch'iom tot vakax, jkot tot chij xchi'uk vukot ch'iom tot chij ti mu'yuk ip[#] xchi'uk ti jun to jabil yich'ojike.^e **9** Li matanal sat ts'unobiletik ti ja' li arina ti lek nin ti kapbil ta aseitee sk'an xavak'ik oxvok' ta lajunvok' sventa li tot vakaxe xchi'uk cha'vok' ta lajunvok' sventa li tot chije. **10** Ta sventa li jujukot li vukot ch'iom tot chije sk'an xavak' jvok' ta lajunvok'. **11** Sk'an xavak'ik xtok jkotuk ch'iom tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li matanal sventa xich' tael pertone^f xchi'uk li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'el ti jmoj chbat xchi'uk li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.

12 »Li ta 15 yu'un li svukubal ue sk'an xapasik jun ch'ul tsoabajel. Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal xchi'uk vukub k'ak'al sk'an xapasik k'in sventa Jeova.^g **13** Sk'an xavak'ik ta chik'bil matanal 13 ta kot ch'iom tot vakax,^h cha'kot tot chij xchi'uk 14 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik xchi'uk ti mu'yuk ipike.^{#i} Ja' chk'ot ta matanal chik'bil ta

29:6 *O «ti chak' jun o'ontonale». Literal «ti tsalamajes o'ontonale». **29:7** *K'alal «sk'an xats'ik avokolik» xie, chak' ta a'iel ti ep ta tos k'usitik chak' svokolik ta spasel ti te tsakal sk'oplal li ayunoe. **29:8** *O «ti chak' jun o'ontonal». Literal «ti tsalamajes o'ontonal». **29:13** *O «mu'yuk xchopolilike».

k'ok' ti lek xmuet yik** cha'i Jeovae. **14** Li matanal sat ts'unobiletik ti ja' li arina ti lek nin ti kapbil ta aseitee sk'an xavak'ik oxvok' ta lajunvok' sventa li jujukot 13 ta kot tot vakaxe xchi'uk cha'vok' ta lajunvok' sventa li jujukot cha'kot tot chije. **15** Jech xtok, sk'an xavak' jvok' ta lajunvok' sventa li jujukot 14 ta kot ch'iom tot chije. **16** Sk'an xavak'ik xtok jkotuk ch'iom tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'ele, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.^a

17 »Li ta xchibal k'ak'ale, sk'an xavak'ik 12 ta kot ch'iom tot vakax, cha'kot tot chij xchi'uk 14 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik xchi'uk ti mu'yuk ipike.^{*b} **18** Li matanal sat ts'unobiletik xchi'uk li matanal vinoe jmoj xavak'ik xchi'uk li tot vakaxetike, li tot chijetike xchi'uk li ch'iom tot chijetike, ja' jech yepal xavak'ik ti k'u yepal li chonbolometike, jech xapasik ti k'u ono'ox yelan chich' pasele. **19** Sk'an xavak'ik xtok jkotuk ch'iom tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'ele, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.^c

20 »Li ta yoxibal k'ak'ale, sk'an xavak'ik 11 ta kot tot vakax, cha'kot tot chij xchi'uk 14 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik xchi'uk ti mu'yuk ipike.^{*d} **21** Li matanal sat ts'unobiletik xchi'uk li matanal vinoe jmoj xavak'ik xchi'uk li tot vakaxetike, li tot chijetike xchi'uk li ch'iom tot chijetike, ja' jech yepal xavak'ik ti k'u yepal li chonbolometike, jech xapasik ti k'u ono'ox yelan chich' pasele. **22** Sk'an xavak'ik xtok jko-

KAP. 29
a Nu 28:3-8

b Le 22:22
Dt 17:1

c Nu 28:3-8

d Le 22:22
Dt 17:1

Kolumna 2
a Nu 28:3-8

b Le 22:22
Dt 17:1

c Nu 28:3-8

d Dt 15:21
Dt 17:1

e Nu 28:3-8

f Le 22:22
Dt 17:1

tuk tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'ele, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.^a

23 »Li ta xchanibal k'ak'ale, sk'an xavak'ik lajunvokot tot vakax, cha'kot tot chij xchi'uk 14 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik xchi'uk ti mu'yuk ipike.^{*b} **24** Li matanal sat ts'unobiletik xchi'uk li matanal vinoe jmoj xavak'ik xchi'uk li tot vakaxetike, li tot chijetike xchi'uk li ch'iom tot chijetike, ja' jech yepal xavak'ik ti k'u yepal li chonbolometike, jech xapasik ti k'u ono'ox yelan chich' pasele. **25** Sk'an xavak'ik xtok jkotuk ch'iom tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'ele, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.^c

26 »Li ta svo'obal k'ak'ale, sk'an xavak'ik balunkot tot vakax, cha'kot tot chij xchi'uk 14 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik xchi'uk ti mu'yuk ipike.^{*d} **27** Li matanal sat ts'unobiletik xchi'uk li matanal vinoe jmoj xavak'ik xchi'uk li tot vakaxetike, li tot chijetike xchi'uk li ch'iom tot chijetike, ja' jech yepal xavak'ik ti k'u yepal li chonbolometike, jech xapasik ti k'u ono'ox yelan chich' pasele. **28** Sk'an xavak'ik xtok jkotuk tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'ele, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.^e

29 »Li ta svakibal k'ak'ale, sk'an xavak'ik vaxakot tot vakax, cha'kot tot chij xchi'uk 14 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik xchi'uk ti mu'yuk ipike.^{*f}

30 Li matanal sat ts'unobiletik xchi'uk li matanal vinoe jmoj xavak'ik xchi'uk li tot vakaxetike, li tot chijetike xchi'uk li ch'iom tot

29:13 *O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontona». 29:17, 20, 23, 26, 29 *O «mu'yuk xchopolilike».

chijetike, ja' jech yepal xavak'ik ti k'u yepal li chonbolometike, jech xapasik ti k'u ono'ox yelan chich' pasele. **31** Sk'an xavak'ik xtok jkotuk tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'eale, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.^a

32 »Li ta svukubal k'ak'ale, sk'an xavak'ik vukot tot vakax, cha'kot tot chij xchi'uk 14 ta kot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik xchi'uk ti mu'yuk ipike.^{*b}

33 Li matanal sat ts'unobiletik xchi'uk li matanal vinoe jmoj xavak'ik xchi'uk li tot vakaxetike, li tot chijetike xchi'uk li ch'iom tot chijetike, ja' jech yepal xavak'ik ti k'u yepal li chonbolometike, jech xapasik ti k'u ono'ox yelan chich' pasele. **34** Sk'an xavak'ik xtok jkotuk tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' ak'eale, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.^c

35 »Li ta xvaxakibal k'ak'ale, sk'an xapasik jun tsobajel ti tsots sk'oplale. Mu me xapasik jtosuk tsatsal abtelal.^d **36** Sk'an xavak'ik ta chik'bil matanal jkot tot vakax, jkot tot chij xchi'uk vukot ch'iom tot chij ti jun to jabil yich'ojik xchi'uk ti mu'yuk ipike.^{*e} Ja' chk'ot ta matanal chik'bil ta kok' ti lek xmuet yik'[#] cha'i Jeovae. **37** Li matanal sat ts'unobiletik xchi'uk li matanal vinoe jmoj xavak'ik xchi'uk li tot vakaxe, li tot chije xchi'uk li ch'iom tot chijetike, ja' jech yepal xavak'ik ti k'u yepal li chonbolometike, jech xapasik ti k'u ono'ox yelan chich' pasele. **38** Sk'an xavak'ik xtok jkotuk tentsun ti chk'ot ta matanal sventa mulile, pe parte-o li chik'bil matanal ti

29:32, 36 *O «mu'yuk xchopolilike». **29:36** #O «jun yo'onton yu'un». Literal «tslamajes o'ontonale».

KAP. 29

a Nu 28:3-8

b Le 22:22
Dt 17:1

c Nu 28:3-8

d Le 23:36, 39

e Le 22:22
Dt 17:1

Kolumna 2

a Nu 28:3-8

b Le 23:2
Dt 16:16

c Dt 12:5, 6

d Le 1:3
Le 7:16
Le 22:21

e Le 2:1

f Nu 15:5

g Le 3:1

KAP. 30

h Eks 18:25

i Je 28:20-22
Jue 11:30, 31

j Sl 132:1-5

k Dt 23:21
Sl 116:14
Sl 119:106
Ekl 5:4
Mt 5:33l Sl 50:14
Sl 66:13

m Eks 20:12

jech ono'ox chich' ak'eale, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vinoe.^a

39 »Taje ja' li matanaletik chavak'beik Jeova li ta k'inetik chapasilanike,^b pe parte-o li matanal k'alal chavak' aveike,^c li chik'bil matanal ti chlok' ta avo'ontonike,^d li matanal sat ts'unobiletike,^e li matanal vinoe^f xchi'uk li milbil matanal chavak'ik sventa jun o'ontonale.^g **40** Li Moisesse laj yalbe j-israetetik skotol li k'usi albat yu'un Jeovae.

30 Li Moisesse la xchi'in ta lo'll li joliletik^h ta jujuchop snitilulal Israele, xi laj yale: «Xi laj yal mantal li Jeovae: **2** Mi chak' ye' ta stojolal Jeova li jun vinike o mi jamal chal' ti oy k'usi mu'yuk tspas ti jech chak' yee, sk'an me xk'ot ta pasel yu'un.^k Ak'o spas skotol li k'usi jamal chale.^l

3 »Mi oy jun ants chak' ye ta stojolal Jeova o mi chak' ye ti oy k'usi mu'yuk tspas k'alal stesbal toe xchi'uk mi te to xchi'uk ta naklej stote, **4** mi laj ya'i stot ti oy k'usi laj yak' ye tspace o ti laj yak' ye ti oy k'usi mu'yuk tspace, pe mi mu k'usi xal li stote, ak'o spas skotol li k'usi laj yak' yee xchi'uk ak'o k'otuk ta pasel yu'un li k'usi laj yak' ye ti mu'yuk tspace. **5** Yan mi mu sk'an totil li k'usi laj yak' ye tspace li stsebe o ti mu sk'an ti oy k'usi laj yak' ye mu'yuk tspace, te jechuk. Ta skoj ti ja' mu sk'an li totille, ch-ak'at ta perton yu'un Jeova li tsebe.^m

6 »Pe mi nupun k'alal ja'o yak'oj yee o ti anil k'usi laj yak' ye tspace, **7** mi mu'yuk k'usi chopol cha'i smalal k'alal mi laj ya'ie, ak'o spas li k'usi laj yak' yee o ak'o k'otuk ta pasel yu'un li k'usi laj yak' ye ti mu'yuk tspace. **8** Pe mi ta sk'ak'alil no'ox laj yal smalal ti mu sk'ane, li smalale xu' xch'aybe sk'oplal li k'usi laj yak' yee o li k'usi anil laj yak' ye tspace

li yajnlile.^a Li antse ch-ak'bat perton yu'un li Jeovae.

9 »Mi ja' jun ants ti chammem smalale o jun sutemal ants laj yak' yee, persa sk'an spas skotol.

10 »Pe mi ja'o laj yak' ye ti oy k'usi tspase o mi ja'o laj yak' ye ti oy k'usi mu'yuk tspace k'alal te xa ox oy ta sna smalale, **11** mi laj ya'i smalal, pe mi mu k'usi xal xchi'uk mu'yuk chopol laj ya'ie, sk'an spas skotol li k'usi laj yak' ye li antse xchi'uk ak'o k'otuk ta pasel yu'un li k'usi laj yak' ye ti mu'yuk tspace. **12** Pe mi ta sk'ak'alil no'ox la xch'aybe sk'oplal ti k'usi yak'oj ye li yajnlile o li k'usi jamal laj yal ti oy k'usi mu'yuk tspace li yajnil ti jech laj yak' yee, mu xa persauk spas k'usi laj yal li antse.^b Yu'un laj xa xch'aybe sk'oplal li smalale, va'un ch-ak'at ta perton yu'un li Jeovae. **13** Mi oy k'usi laj yak' ye tspace li ajnlile o mi laj yak' ye ti oy k'usi chikta spasel ti jamal laj yal jech ta spase, ja' no'ox xu' xch'aybe sk'oplal li smalale o ja' no'ox xu' xal ti ak'o spase. **14** Pe mi mu'yuk chopol laj ya'i smalal k'alal oy k'usi chak' ye li antse, ja' sk'an xal ti ak'bat xa permiso ti ak'o spas skotol li k'usi yak'oj yee o ak'o k'otuk ta pasel yu'un li k'usi laj yak' ye ti mu'yuk tspace. Mi mu'yuk k'usi albat yu'un smalal k'alal laj ya'i chak' yee, ak'o spas li k'usi laj yale. **15** Pe mi ja' to tsk'an chch'aybe sk'oplal ta ts'akal k'alal ech' xa ox jayibuk k'ak'al ti laj ya'ie, ja' xa chkom ta sba vinik li smul antse.^c

16 »Taje ja' mantaletik ak'bat yu'un Jeova li Moises sventa li malalil xchi'uk yajnlile, li totil xchi'uk stseb ti te to xchi'uk ta nakleje».

31 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **2** «Bat pako ak'oplalik,^d tsakik ta k'op li jmadianetike^e ta skoj li k'usi laj yich' pasbel j-israeletike. Mi laje, cha-

KAP. 30

a Ro 7:2
1Ko 11:3
Ef 5:22

b 1Ko 11:3
1Pe 3:1

c Dt 23:21

KAP. 31

d Sl 94:1
Is 1:24
Na 1:2

e Nu 22:7
Nu 25:1-3
Nu 25:17, 18
1Ko 10:8
Ap 2:14

Kolumna 2

a Nu 27:12, 13
Dt 32:48-50

b Nu 26:51

c Nu 25:7, 8

d Nu 10:2, 9

e Nu 22:12
2Pe 2:15
Ap 2:14

vich' ik'el batel ti bu oy amolto-take».^a

3 Li Moises xi laj yalbe li jteklume: «Chapano abaik jayvo'uk sventa xbat atsakik ta k'op^a li jmadianetike xchi'uk sventa xbat apakbeik sk'oplal Jeova li ta Madiane. **4** Ta skotol snitilulal Israele, jmil chlok' ta jujuchop nitilulal sventa xbatik ta pask'op». **5** Li ta sjaymilal j-israeletike^b ja' jmil lok'ik ta jujuchop nitilulal, 12 mil ti la xchapan sbaik sventa pask'ope.*

6 Li Moises la stak batel jmil ta jujuchop nitilulal yo' xbatik ta pask'op, ko'ol batik xchi'uk Fineas^c ti ja' sventainoj li pask'ope, ja' li xnich'on pale Eleasare. Li Finease ja' te yich'ojan li k'usitik ch'ulik xchi'uk li ok'esetik sventa pask'ope.^d **7** Bat stsakik ta k'op Madian jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises, la smilik komel skotol li viniketike. **8** Pe ma'uk no'ox la smilik taje, la smilik xtok li ajvaliletik ta Madiane, ja' li Evi, Rekem, Sur, Ur xchi'uk Reba, ja' li vo'ob ajvaliletik ta Madiane. La smilik komel ta espada xtok li Balaam^e ti ja' xnich'on Beore. **9** Pe li j-israeletike la xchukik batel li antsetike xchi'uk li keremetik te oyik ta Madiane. Laj yik'ik batel xtok li sts'unbal chonbolomike xchi'uk skotol li k'usitik x-ayan yu'unike. **10** La stsanbeik komel sk'a-k'al skotol li jteklumetik ti bu to'ox nakalike xchi'uk li skarpanaika.* **11** La spojik batel skotol li k'usitik x-ayan yu'un li krixchanoetike xchi'uk la xchukik batel xtok li krixchanoetik xchi'uk li chonbolometike. **12** Li buch'utik la xchukik batele xchi'uk li k'usitik la spojike laj yich'ik ba-

31:2 *Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'u chchame. **31:3** *O «xabatik ta soltaroal ta skontrainel». **31:5** *O «xabatik ta soltaroale». **31:10** *O «skarpanaik ti joybil ta mureo».

tel ta stojolal Moises, ta stojolal pale Eleasar xchi'uk ta stojolal li tsobobbail yu'un j-israeleteke. Te laj yich'ik batel ti bu spasoj skarpanaik ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moabe,^a ta xokon Jordan ta yeloval Jeriko.

13 Va'un, li Moises, li pale Eleasar xchi'uk li bankilaletik ta tsobobbaile lok' sнопик ta be ta spat ti bu spasoj skarpanaik.

14 Pe li Moises ilin ta stojolal li viniketik ti ja' va'anbilik ta sk'elet li soltaroeitike, li bankilaletik ti sbainojik jmil ta vo' soltaroeitike xchi'uk li bankilaletik ti sbainojik sien ta vo' soltaroeitik ti sutik tal ta pask'ope.

15 Xi albatik yu'un li Moises: «¿K'u yu'un ti kuxul laj aviktaik li antsetike? **16** Yu'un li antsetik le'e ja' la xch'unbeik smantal Balaam k'alal la slo'laik j-israeletek k'alal mu'yuk tuk' laj yak' sbaik^b ta stojolal Jeova ta skoj li Peore,^c ja' yu'un la stak talel vokolil Jeova ta stojolal li tsobobbaile.^d **17** Jech oxal, milik skotol li keremetike xchi'uk milik li antsetik ti xchi'inojik xa ta vayel junuk vinike. **18** Pe xu' kuxul xaviktaik skotol li tsebetik ti mu'yuk to xchi'inojik ta vayel junuk vinike.^e **19** Sk'an te xakomik vukub k'ak'al ta spat ti bu oy li karpanaetike. Li buch'u milvan avu'unike xchi'uk li buch'u la sta ta tijel junuk sbek'tal animae^{ff} sk'an xavak' abaik ta lekubtasel^g li ta yoxibal k'ak'al xchi'uk li ta svukubal k'ak'ale, jech sk'an xapasik xchi'uk jech sk'an spasiq ek li buch'utik la achukik tale. **20** Sk'an xasakubtasik xtok li k'u'il pok'iletike, li k'usitik pasbil ta nukule, skotol li k'usitik pasbil ta stsotsil tentsune xchi'uk skotol li k'usitik pasbil ta te'e».

21 Li pale Eleasare xi laj yalbe li soltaroeitik ti ayik ta pask'ope

31:19 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 31

a Nu 22:1

b Nu 25:1, 2
Ap 2:14

c Nu 25:17, 18
Dt 4:3
Jos 22:17

d Nu 25:9
1Ko 10:8

e Nu 31:35

f Nu 5:2
Nu 19:11, 16

g Nu 19:20

Kolumna 2

a Nu 19:9

b Nu 19:19, 20

c Jos 22:7, 8
1Sa 30:24

d Nu 18:20, 29

e Dt 12:19

f Nu 3:6, 7
Nu 18:2, 3
1Kr 23:32

pe: «Li'e ja' smantal Jeova ti sk'an pasel ti jech albat yu'un li Moises: **22** «Li oroe, li platae, li kovree, li tak'ine, li estanyo tak'ine xchi'uk li plomoe **23** —skotol li k'usi xkuch yu'un k'ok'e— sk'an xachik'ik ta k'ok' sventa xich' sakubtasel. Jech xtok, sk'an sakubtasel li ta vo' sventa ta jlekubtas-o jbatike.^a Yan li k'usitik mu xkuch yu'un k'ok'e ak'o yich' sakubtasel ta vo'. **24** Li ta svukubal k'ak'ale, sk'an xachuk' ak'u apok'ik sventa lek xakomik, va'un xu' xa-ochik talel ti bu oy li karpanaetike».^b

25 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moises: **26** «Chapo skotol li k'usitik la spojik tale, chapo jayvo' krixchanoetik chukbilik tal xchi'uk jaykot chonbolometik; ko'ol xachap achi'uk li pale Eleasare xchi'uk li joliletik ta jujuchop yuts' yalalik te ta tsobobbaile. **27** Ch'ako ta cha'vok' li k'usitik la spojik tale, li jvok'e ja' ak'o xch'akbe sbaik li buch'utik ayik ta pask'ope, li jvok' xtoke ja' ak'o yich' li tsobobbaile.^c **28** Li patan chich' ak'bel Jeovae, te ak'o yich' lok'esel li ta jvok' ti ja' chich'ik li buch'utik ayik ta pask'ope, jun ta vo'ob sien ak'o mi ja' krixchano, mi vakax, mi vuro o mi chij. **29** Li j-o'lol laj yich'ike ja' te xatsakbe lok'el sventa xavak'be ta smoton Jeova,^d ja' xavak'be li pale Eleasare. **30** Li j-o'lol laj yich' ak'bel j-israeleteke, te ak'o yich' lok'esel jun ta 50 ak'o mi ja' krixchano, mi vakax, mi vuro, mi chij o k'usiuk no'ox yan ts'unbal chonbolomal, ak'bo jlevietik^e ti ja' oy ta sbaik xachabiel li k'usitik chuntun ta axibalna yu'un Jeovae».^f

31 Li Moises xchi'uk pale Eleasare jech tajek la spasiq jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises. **32** Li skomenal* k'usitik laj yich'ik tal k'alal sutik tal ta pask'ope ja' 675 mil

31:32 *O «skomelal».

ta kot chijetik, **33** 72 mil ta kot vakaxetik **34** xchi'uk 61 mil ta kot vuroetik. **35** Li tsebetik ti mu'yuk to xchi'inojik ta vayel junuk vinike^a ja' 32 mil. **36** Li j-o'lol laj yich'ik li buch'utik ayik ta pask'ope ja' 337,500 ta kot chijetik. **37** Li patan sk'an xak'-beik Jeovae ja' 675 ta kot chijetik. **38** Ja' 36 mil ta kot laj yich'ik li vakaxetike, li patan sk'an xak'beik Jeovae ja' 72 ta kot. **39** Ja' 30,500 ta kot laj yich'ik li vuroetike, li patan sk'an xak'beik Jeovae ja' 61 ta kot. **40** Ja' 16 mil ta vo' li krixchanoetike, li patan sk'an xak'beik Jeovae ja' 32 ta vo'. **41** Li Moises laj yak'be ta smoton Jeova li patane, ja' laj yak'be li pale Eleasar^b jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeovae.

42 Li j-o'lol laj yich' ak'bel j-israeletik ti ch'akbatik yu'un Moises, ti ja' li k'usitik li staik talel li buch'utik ayik ta pask'ope **43** ja' 337,500 ta kot chijetik, **44** 36 mil ta kot vakaxetik, **45** 30,500 ta kot vuroetik **46** xchi'uk ja' 16 mil ta vo' li krixchanoetike. **47** Li j-o'lol laj yich' ak'bel j-israeletike, te la stsak lok'el Moises jun ta 50 ak'o mi ja' krixchano o mi chonbolom, laj yak'be li jlevietik^c ti ja' oy ta sbaik xchabi'el li k'usitik chtun ta axibalna yu'un Jeova^d jech k'ucha'al albat yu'un Jeova li Moises.

48 Li bankilaletik yu'un soltaroetike, ja' xkaltik, li bankilaletik ti sbainojik jmil ta vo' soltaroetike^e xchi'uk li bankilaletik ti sbainojik sien ta vo' soltaroetike nopajik batel ta stojolal li Moises, **49** xi laj yalbeike: «Li avajtunelunkutike laj xa jchapkutik li viniketik ti ja' jbainojikutik sk'elel ti ayik ta pask'ope, lek ts'akal lisutkutik tal jkotalkutik.^f **50** Ja' yu'un, ak'o permiso ti xkak'bekutik ta smoton Jeova li k'usitik la jtakutik talel ti pasbil ta oroe, li skadenail snuk' akanile, li pulse-

KAP. 31
a Nu 31:18

b Nu 18:8, 19

c Dt 12:19

d Nu 3:6, 7
Nu 18:2, 3
1Kr 23:32

e Nu 31:4

f Eks 23:27
Le 26:7, 8

Kolumna 2

KAP. 32
a Nu 26:7

b Nu 26:18

c Nu 21:32

d Nu 21:26

e Nu 33:47

f Nu 32:37, 38

g Nu 21:23, 24
Dt 2:24

h Dt 2:35

raetike, li anyo ti oy seyoale, li areteetike xchi'uk li yan k'usitik k'upilik sbae sventa xak'unikutik ta perton li Jeovae».

51 Ja' yu'un, li Moises xchi'uk pale Eleasare laj yich'ik komel li oroe, ja' skotol li k'usitik k'upilik sbae. **52** Ta skotol li k'usi laj yak'beik ta smoton Jeovae ja' 16,750 siklo,* ti ja' laj yich'ik tal li bankilaletik ti sbainojik jmil ta vo' soltaroetike xchi'uk li bankilaletik ti sbainojik sien ta vo' soltaroetike. **53** Li buch'utik ayik ta pask'ope oy k'usi laj yich'ik komel. **54** Li Moises xchi'uk pale Eleasare la xch'amik komel li oro ti laj yich'ik talel li bankilaletik ti sbainojik jmil ta vo'e xchi'uk li bankilaletik ti sbainojik sien ta vo'e, te laj yich'ik ochel ta karpana sventa tsoobbail sventan chtun ta sna'obil yu'un li jteklum Israel ti laj yak'ik ta stojolal Jeovae.

32 Li xnich'nabtak Ruben^a xchi'uk li xnich'nabtak Gade^b ep tajak xchonbolomik. Va'un, laj yak'ik venta ti lek xanav-o xchi'uk lek xve'o xchonbolomik li ta yosilal Jaser^c xchi'uk li ta yosilal Galaade. **2** Ja' yu'un, li xnich'nabtak Gad xchi'uk li xnich'nabtak Rubene nopajik batel ta stojolal Moises, ta stojolal pale Eleasar xchi'uk ta stojolal li bankilaletik ta tsoobbaile, xi laj yalike: **3** «Li yosilal Atarot, Dibon, Jaser, Nimra, Esbon,^d Eleale, Sebam, Nebo^e xchi'uk li Beone^f **4** toj lek xanav-o xchi'uk lek xve'o chonbolometik, ja' li osil ti la skoltauik Jeova ta yu'uninel vo'otik li j-israelutike.^g Li vo'on avajtunelunkutike ep tajak jchonbolomkutik». **5** Xi to laj yalike: «Mi lek chavilunkutike, ja' ak'o kich'kutik li osil li'e vo'on li avajtunelunkutike, mu xatakunkutik jelavel le' ta jot Jordane».

31:52 * Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

6 Li Moiseše xi la stak'be li xnich'nabtak Gad xchi'uk li xnich'nabtak Rubene: «¿Mi yu'un stuk chbatik ta pas'op li achi'ilik ta vok'el ti vo'oxuk li' nakal chakomike? 7 ¿Ku yu'un chachibajesbeik yo'onton li jteklum Israel ti mu xa sk'an xbatik li ta osil ti jpel sk'oplal chak'boxuk Jeovae? 8 Ja' jech la spasik li amoltotakik k'alal likik batel ku'un ta Kades-Barnea sventa xbat sk'elik k'u yelan li osile.^a 9 K'alal mujik batel ta stenlejaltik* Eskole^b xchi'uk k'alal laj yilik li osile, lik xchibajesbeik yo'onton li jteklum Israele sventa mu xa sk'an xbatik li ta osil yaloj ch-ak'batik yu'un Jeovae.^c 10 Tsan tajek sk'ak'al yo'onton Jeova li va' k'ak'ale, ja' yu'un xi laj yal ta jamale:^d 11 «Li krixchanoetik ti 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojik ti lok'ik talel ta Ejiptoe, mu'yuk ch-ochik li ta osil^e ti laj kak' ke chkak'be li Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe,^f yu'un ma'uk ta sjunul yo'ontonik la sts'akliikun. 12 Ja' no'ox ch-och li Kaleb^g ti ja' xnich'on Jefune, li jkenis vinike, xchi'uk li Josue^h xnich'on li Nune, yu'un li stukike ta sjunul yo'ontonik la sts'akliikun li Jeovae.ⁱ 13 Jech oxal, tsan tajek sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolal li Israele, va'un 40 jabil xtal xbatik yu'un ta takixokol balumil,^j ja' to ti k'uxi cham skotol li jk'ol kuxlejal ti ja' la spasik li k'usitik chopal ta sat Jeovae.^k 14 Li vo'oxuk avie, jpsmulil viniketik, ja' xa jech chapasik k'ucha'al li amoltotakike ti tsatsan mas sk'ak'al yo'onton Jeova avu'unik ta stojolal li Israele. 15 Mi mu'yuk xa chats'akliike, te chcha'iktaoxuk ta takixokol balumil, jech chljaj sk'oplal avu'unik sjunul li jteklum li'e».

16 Nopajik batel ta stojolal yan velta xtok, xi laj yalike:

32:9 *O «beo'tik ta stenlejaltik».

KAP. 32

a Nu 13:31
Jos 14:7, 8

b Nu 13:23
Dt 1:24

c Nu 13:32
Dt 1:26-28

d Sl 95:11
Ese 20:15
Ebr 3:18

e Nu 14:29, 30
Dt 2:14

f Je 13:14, 15
Je 26:3
Je 28:13

g Nu 13:30

h Jos 19:49

i Nu 14:24
Dt 1:34-38
Jos 14:8

j Nu 14:33
Dt 29:5
Jos 5:6
Sl 95:10
Ech 13:18

k Nu 26:63, 64
Dt 2:14
1Ko 10:5
Ebr 3:17

Kolumna 2

a Dt 3:18
Jos 4:12

b Jos 22:1, 4

c Nu 32:33
Jos 12:1
Jos 13:8

d Jos 4:13

e Sl 78:55

f Jos 11:23
Jos 18:1
Sl 44:2

g Jos 22:4, 9

h Dt 3:19, 20
Jos 1:14, 15
Jos 13:8

i Nu 32:16
Nu 32:34-38

«Ak'o jpaskutik koraletik* sventa jchonbolomkutik li' toe xchi'uk ak'o jva'ankutik jteklumetik sventa li kalab jnich'nabkutike. 17 Pe li vo'onkuteik chapalunkutik sventa chibatkutik ta pas'k'op,^a jbabe chibatkutik yu'un li j-israeletike ja' to mi la staik lek ti bu albil chnakiike. Li kalab jnich'nabkutike li' chkomik ta jteklumetik ti oy smuroale sventa mu k'usi spasbatik yu'un li jnaklejetik ta lume. 18 Ja' to chisutkutik talel ta jnakutik mi laj xa ox yich' xrexta* osilik skotol li j-israeletike.^b 19 Mu'yuk chkich' jrextokutik* ti bu chich' xrextok li jchi'iltakutik le' to ta jot Jordane, yu'un li' no'ox la jta jrextokutik li' ta jot xokon Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'ale».^c

20 Xi tak'batik yu'un li Moiseše: «Xi xapasike: tsako batel avabtejebik sventa xapasik k'op jech k'ucha'al laj yal li Jeovae.^d 21 Ta jujntal xatsak batel avabtejebik xchi'uk jelavanik batel ta jot Jordan sventa xapasik k'op ta sbi Jeova, li stuk une tsnuts lok'el ta stojolal li yajkontratake.^e 22 Pasik k'op ja' to mi laj avu'uninik li osil ti ja' tskoltaoxuk ta stael li Jeovae.^f Mi jech chapasik taje, ja' to xu' xasutik talel^g xchi'uk mu'yuk xa amulik chkom ta stojolal Jeova xchi'uk ta stojolal li Israele. Va'un, ja' avu'unik chkom li osil ti ja' chak'boxuk li Jeovae.^h 23 Yan mi mu jechuk chapasike, chata amulik ta stojolal Jeova xchi'uk chatoj ta meli li amulike. 24 Xu' xava'anik jteklumetik sventa avalab anich'nabik xchi'uk skoral* achijik,ⁱ ja' no'oxe sk'an xapasik li k'usi laj avak' aveik spasele».

25 Li xnich'nabtak Gad xchi'uk li xnich'nabtak Rubene xi laj

32:16 *Ja' sk'oplal mok ti pasbil ta tonetike. 32:18 *O «spukulal; sparte». 32:19 *O «jpukulalkutik; jpartekutik». 32:24 *O «smokal».

yalbeik li Moise: «Li avajtunelunkutike jech ta jpaskutik k'ucha'al chavalbunkutike, kajval. **26** Ja' te chkomik ta yosilal Galaad^a li kalab jnich'nabkutike, li kajnikutike xchi'uk skotol li jts'unbal chonbolomkutike. **27** Li vo'onkutik ti ja' avajtunelunkutike chijelavkutik batel ti jayvo' chapalunkutik sventa xibatkutik ta pask'op jech k'ucha'al tsk'an Jeova^b xchi'uk jech k'ucha'al chavalbunkutike, kajval».

28 Ja' yu'un, li Moise laj yalbe mantal li pale Eleasar xchi'uk li Josue ti ja' xnich'on li Nune xchi'uk li joliletik ta juchop yuts' yalalik ta snitilulal Israel ta sventa li xnich'nabtak Gad xchi'uk ta sventa li xnich'nabtak Rubene. **29** Xi albatik yu'un li Moise: «Mi la xchi'inoxuk jelavel ta jot Jordan li xnich'nabtak Gad xchi'uk li xnich'nabtak Ruben ti ja'ik li viniketik ti lek chapalik sventa xbatik ta pask'op jech k'ucha'al laj yal Jeovae, mi laj xa ox avu'uninik li osile, ja' me sk'an xavak'beik yich' li yosilal Galaade.^c **30** Pe mi mu sk'an stsak batel yabtejebik sventa pask'op xchi'uk mi mu sk'an xchi'inoxuk jelavele, te me chchi'inoxuk ta naklej li ta yosilal Kanaane».

31 Xi la stak'ik li xnich'nabtak Gad xchi'uk li xnich'nabtak Rubene: «Li k'usi laj yalbunkutik Jeova vo'onkutik li avajtunelunkutike ta jpaskutik. **32** Ta jtsak batel li kabtejebkutike xchi'uk chijelavkutik batel ta yosilal Kanaan jech k'ucha'al tsk'an Jeovae.^d Pe li jrexto* chkich'kutike ja' li' ta jot xokon Jordan». **33** Ja' yu'un, li xnich'nabtak Gad xchi'uk xnich'nabtak Ruben^e xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manases^f ti ja' xnich'on li Josee ak'batik yu'un Moise li osil ti bu k'alal sventainoj li Seon^g ti ja' aj-

KAP. 32

- a Jos 1:12-14
- b Jos 4:12
- c Jos 13:15, 24
- d Jos 4:13
- e Dt 3:12
- f Jos 22:7
- g Nu 21:23, 24
Dt 2:31

Kolumna 2

- a Dt 3:4
- b Nu 33:45
Jos 13:15, 17
- c Nu 32:3, 4
- d Dt 2:36
Jos 12:1, 2
- e Nu 21:32
- f Jue 8:11
- g Nu 32:3, 4
- h Jos 13:27, 28
- i Nu 21:26
- j Nu 32:3, 4
- k Jos 13:15, 19
- l Nu 32:3, 4
- m Jos 13:15, 17
- n Nu 26:29
- o Dt 3:13
Jos 13:31
Jos 17:1
- p Dt 3:14
Jos 13:29, 30

KAP. 33

- q Eks 12:51
- r Eks 13:18
- s Jos 24:5
1Sa 12:8
- t Nu 9:17
- u Eks 12:2
Eks 13:4
- v Je 47:11
Eks 12:37
- w Eks 12:3, 6
Dt 16:1

valil yu'un j-amorreotike xchi'uk ti bu k'alal sventainoj li Og^a ti ja' ajvalil ta Basane, ja' xkaltik, li yosilal jteklumetik yu'unike xchi'uk skotol li jteklumetik ta sjoylejale.

34 Li xnich'nabtak Gade la sva'anik^{*} Dibon,^b Atarot,^c Aroer,^d **35** Atrot-Sofan, Jaser,^e Jogbea,^f **36** Bet-Nimra^g xchi'uk Bet-Aran^h ti ja' jteklumetik ti lek joyajtik ta muroe. Jech xtok, la sva'anik koraletik^{*} sventa chijetik. **37** Li xnich'nabtak Rubene la sva'anik Esbon,ⁱ Eleale,^j Kiryataim,^k **38** Nebo^l xchi'uk Baal-Meon^m —sjelobjeik li sbie— xchi'uk Sibma; la sjelbeik sbi li jteklumetik la xcha'va'anike.

39 Li xnich'nabtak Makirⁿ ti ja' xnich'on Manasese bat skontrainik li Galaade, och ta sk'obik xchi'uk la snutsik lok'el li j-amorreotik te nakalike.

40 Ja' yu'un, li Moise laj yak'be jmakiretik li Galaade, li snitilulal Manasese. Va'un, te lik nakiuk.^o **41** Li Jair ti ja' xnich'on Manasese bat skontrain, va'un och ta sk'ob li bik'tal jteklumetik ta Galaade, Avot-Jair^{*} laj yak'anbe sbi.^p **42** Li Nobae bat skontrain, va'un och ta sk'ob li Kenat xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike.^{*} Noba laj yak'be sbi jech k'ucha'al sbi stuke.

33 Li'e ja' li butik ech'ik ta xanvil li jteklum Israel k'alal ta jujutsop^{*} lok'ik tal li ta yosilal Ejiptoe^q ti ja' beiltsabilik^r yu'un li Moises xchi'uk Aarone.^s **2** Jech k'ucha'al laj yal mantal li Jeovae, li Moise la stsakbe sbi ti butik ech'ik ta xanbale. Li'e ja' ti butik ech'ike:^t **3** Li ta 15 yu'un li ba'yel ue^v lok'ik batel ta Rameses.^v Ja'o lok'ik ta sk'ak'alil k'alal ech'em xa ox li K'in Koltalee.^w

32:34 *O «la xcha'va'anik». **32:36** *Ja' sk'oplal mok ti pasbil ta tonetike. **32:41** *Ja' sk'an xal «bik'tal jteklumetik yu'un Jair». **32:42** *O «ta sjoylejale». **33:1** *Lital «ta jujutsop soltaro».

32:32 *O «jpkulal; jparte».

Li j-israeletike jun yo'onton* lok'ik batel ta sat skotol li j-egiptoetike. **4** Li j-egiptoetike ja'o yakkal tsmukik li sba yul xnich'onuk ti milbatik yu'un Jeovae,^a yu'un li Jeovae la xchapan xchi'uk laj yak'be kastigo li sdiosike.^b

5 Lok'ik batel ta Rameses li j-israeletike, te k'ot spas skarpanaik ta Sukot.^c **6** Lok'ik batel li ta Sukote, te k'ot spas skarpanaik ta Esam^d ti sts'akinoj takixokol balumile. **7** Lok'ik batel li ta Esame, bat sjoyik tal ta Piairot ti sk'eloy batel Baal-Sefone,^e te k'ot spas skarpanaik ta yeloval Migdol.^f **8** Lok'ik batel li ta Piairote, ech' xtuch'ik nab^g sven-ta xbatik ta takixokol balumil.^h Oxib k'ak'al ta xanel ti bu batik ta takixokol balumil ta Esame,ⁱ te k'ot spas skarpanaik ta Mara.^j

9 Lok'ik batel li ta Mara, te kotik ta Elim. Li ta Elime oy 12 sat vo'* xchi'uk oy 70 ta pets ste'el xan, jech oxal te la spas skarpanaik.^k **10** Lok'ik batel li ta Elime, te k'ot spas skarpanaik ta xokon Tsajal nab. **11** Lok'ik batel li ta Tsajal nabe, te k'ot spas skarpanaik ta takixokol balumil ta Sin.^l **12** Lok'ik batel li ta takixokol balumil ta Sine, te k'ot spas skarpanaik ta Dofka. **13** Lok'ik batel li ta Dofkae, te k'ot spas skarpanaik ta Alus. **14** Lok'ik batel li ta Aluse, te k'ot spas skarpanaik ta Refidim^m ti bu mu'yuk la sta vo' yuch' li jteklume. **15** Lok'ik batel li ta Refidime, te k'ot spas skarpanaik ta takixokol balumil ta Sinai.ⁿ

16 Lok'ik batel li ta takixokol balumil ta Sinaie, te k'ot spas skarpanaik ta Kibrot-Ataava.^o **17** Lok'ik batel li ta Kibrot-Ataavae, te k'ot spas skarpanaik ta Aserot.^p **18** Lok'ik batel li ta Aserote, te k'ot spas skarpanaik ta Ritma. **19** Lok'ik batel li ta Ritmae, te k'ot

33:3 *Literal «stoyoj sk'obik». **33:9** *O «nio».

KAP. 33

a Eks 12:29
SI 78:51b Eks 12:12
Eks 18:11

c Eks 12:37

d Eks 13:20

e Eks 14:9

f Eks 14:2

g Eks 14:22

h Eks 15:22

i Eks 13:20

j Eks 15:23

k Eks 15:27

l Eks 16:1

m Eks 17:1, 8

n Eks 18:5
Eks 19:1, 2
Nu 1:1
Nu 3:4
Nu 9:1o Nu 11:34
Dt 9:22p Nu 11:35
Nu 12:16

Kolumna 2

a Nu 9:17

b Dt 10:6

c Dt 10:7

d Dt 2:8
1Re 9:26e Nu 20:1
Nu 27:14
Dt 32:51
Jos 15:1

f Nu 20:22

g Dt 10:6

h Nu 21:1

spas skarpanaik ta Rimon-Peres. **20** Lok'ik batel li ta Rimon-Perese, te k'ot spas skarpanaik ta Libna. **21** Lok'ik batel li ta Libnae, te k'ot spas skarpanaik ta Risa. **22** Lok'ik batel li ta Risae, te k'ot spas skarpanaik ta Keelata. **23** Lok'ik batel li ta Keelatae, te k'ot spas skarpanaik ta vits Sefer.

24 Lok'ik batel li ta vits Sefer, te k'ot spas skarpanaik ta Arada. **25** Lok'ik batel li ta Aradae, te k'ot spas skarpanaik ta Makelot. **26** Lok'ik batel^a li ta Makelote, te k'ot spas skarpanaik ta Taat. **27** Lok'ik batel li ta Taate, te k'ot spas skarpanaik ta Tare. **28** Lok'ik batel li ta Taree, te k'ot spas skarpanaik ta Mitka. **29** Lok'ik batel li ta Mitkae, te k'ot spas skarpanaik ta Asmona. **30** Lok'ik batel li ta Asmonae, te k'ot spas skarpanaik ta Moserot. **31** Lok'ik batel li ta Moserote, te k'ot spas skarpanaik ta Bene-Jaakan.^b **32** Lok'ik batel li ta Bene-Jaakane, te k'ot spas skarpanaik ta Or-Aguidgad. **33** Lok'ik batel li ta Or-Aguidgade, te k'ot spas skarpanaik ta Jotbata.^c **34** Lok'ik batel li ta Jotbatae, te k'ot spas skarpanaik ta Abrona. **35** Lok'ik batel li ta Abronae, te k'ot spas skarpanaik ta Esion-Gueber.^d **36** Lok'ik batel li ta Esion-Guebere, te k'ot spas skarpanaik ta takixokol balumil ta Sin,^e ja' xkaltik, Kades.

37 Lok'ik batel li ta Kadese, te k'ot spas skarpanaik ta vits Or^f ti sts'akinoj sba xchi'uk li yosilal Edome. **38** Li pale Aarone te muy batel ta vits Or jech k'ucha'al laj yal mantal li Jeovae, va'un te cham. Taje ja'o k'ot ta pasesl k'alal 40 xa ox jabil slok'elik ta yosilal Egipto li j-israeletike, ta sba k'ak'al yu'un li svo'obal ue.^g

39 K'alal cham ta vits Or li Aarone, yich'oj xa ox 123 jabil.

40 Li ajvailil ta Arad^h ti ja' jkanaan vinik ti te nakal ta Negueb

ta yosilal Kanaane, laj ya'i ti te xa xtalik li j-israeletike.

41 Li j-israeletike lok'ik batel li ta vits Ore,^a te k'ot spas skarpanaik ta Salmona. **42** Lok'ik batel li ta Salmonae, te k'ot spas skarpanaik ta Punon. **43** Lok'ik batel li ta Punone, te k'ot spas skarpanaik ta Obot.^b **44** Lok'ik batel li ta Obote, te k'ot spas skarpanaik ta Iye-Abarim ti sts'akinnoj Moabe.^c **45** Lok'ik batel li ta Iyime, te k'ot spas skarpanaik ta Dibon-Gad.^d **46** Lok'ik batel li ta Dibon-Gade, te k'ot spas skarpanaik ta Almon-Diblataim. **47** Lok'ik batel li ta Almon-Diblataim, te k'ot spas skarpanaik ta vits yu'un Abarim^e ta yeloval Nebo.^f **48** Laje, lok'ik batel li ta vits Abarime, te k'ot spas skarpanaik ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab, ta xokon Jordan ta yeloval Jeriko.^g **49** Te to kom nakiiuk ta xokon Jordan ti chlik ta Bet-Jesimot k'alal to ta Abel-Sitim,^h ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab.

50 Li Jeovae te la xchi'in ta lo'il Moises ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab, ta xokon Jordan ta yeloval Jeriko. Xi laj yalbee: **51** «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbe ya'iike: <Tuch'ik jelavel Jordan sventa xabatik li ta yosilal Kanaane.> **52** Sk'an xanutsik lok'el li jnaklejetik te chataike xchi'uk sk'an xajinesik skotol li lok'oletik ta ton/xchi'uk skotol li lok'oletik ti apajochi ta unijesbil tak'ine.^k Jech xtok, sk'an xajinesik skotol li ch'ul tayaal k'opojebaletik* yu'unike.^l **53** Chavich'beik li yosilike xchi'uk te chanakiik, yu'un ja' chkak' avu'uninik ta melel li osile.^m **54** Ch'akbo aba avosilik ta jujuchop avuts' avalalik ja' ti bu chk'ot li suertee.ⁿ Li jujuchop ti mas epike mas ep xavak'beik xrexta,* li jujuchop ti mas jutebi-

33:52 *K'elo Glosario, tayaal k'opojebal.
33:54 *O «spukulal; sparte».

KAP. 33

- a Nu 21:4
- b Nu 21:10
- c Je 19:36, 37
Nu 21:11, 13
- d Nu 32:34
- e Nu 27:12
Dt 32:48, 49
- f Dt 34:1
- g Nu 22:1
- h Nu 25:1
Jos 2:1
- i Jos 3:17
- j Je 26:1
- k Le 19:4
Dt 27:15
- l Eks 23:24
Eks 34:13, 17
Dt 7:5
Dt 12:3
- m Dt 32:8
- n Pr 16:33

Kolumna 2

- a Nu 26:53, 54
- b Jos 15:1
Jos 16:1
Jos 18:11
- c Jue 1:21
Si 106:34
- d Eks 23:31-33
Dt 7:3, 4
Jos 23:12, 13
Jue 2:2, 3
- e Le 18:28
Jos 23:15

KAP. 34

- f Je 15:18
Je 17:8
- g Je 10:19
Dt 4:38
Jos 1:4
Jos 14:1
Jer 3:19
Ech 17:26
- h Jos 15:1, 2
- i Jue 1:36
- j Nu 13:26
Nu 32:8
- k Jos 15:1, 3
- l Eks 23:31
Jos 15:1, 4
- m Jos 1:4
Jos 15:12
- n Nu 13:21
2Re 14:25

ke mas jutuk xavak'beik xrexta.^a Ja' te chich' xrextok ti bu chk'ot li suertee. Li jujuchop uts' alalike ja' chk'ot ta xrextok li osil ti bu tsta li jujuchop snitlulalike.^b

55 «Pe mi mu xanutsik lok'el li jnaklejetik ta osile, li bu ch'utik te nakal chkom avu'unike^c chlik syayijes sbek' asatik xchi'uk xko'olajik k'ucha'al ch'ix ti tsyayijes axokonike. Chilbajinoxuk ti buyuk no'ox chanakiike.^d **56** Vo'oxuk ta jpasboxuk li k'usi jnopoj ta jpasbeike».^e

34 Li Jeovae xi laj yalbe yan velta li Moises: **2** «Xi xavalbe mantal li j-israeletike: <Mi la-ochik li ta yosilal Kanaane,^f ja' chk'ot ta arextok,^g ja' li yosilal Kanaan ti bu to k'alal sts'akinojane.^g

3 »Ti bu to k'alal chk'ot li ts'ak ta sure ja' li'e: chlik ta takixokol balumil ta Sin ja' ti k'u snatil li yosilal Edome. Ti bu chpaj li sts'akil ta sur li ta jot slok'eb k'ak'ale te chlik ta nab Muerto.^h

4 Ti bu k'alal chpaje chk'ejp'uj* batel ta sur ta muyebaltik ta Akrabimⁱ k'alal to ta Sin, laje te to chpaj ta sur ta Kades-Barnea.^j Chjelav batel ta Asar-Adard^k xchi'uk tstsak to batel Asmon. **5** Li ts'ake te chk'ejp'uj* batel ta Asmon ta beo'tik ta stenlejaltik^l Ejipto, te to chpaj ta Muk'ta nab.^l

6 »Ti bu chpaj li avosilik ta smaleb k'ak'ale ja' ta Muk'ta nab^a xchi'uk ta sti'iltak. Taje ja' ti bu chpaj ta smaleb k'ak'ale.^m

7 »Ti bu chpaj ta snorteale ja' li'e: te chlik avak'beik sts'akil ta Muk'ta nab k'alal to ta vits Or. **8** Laje, te chlik avak'beik sts'akil ti chlik ta vits Or ti chjelav batel ta Lebo-Amatⁿ xchi'uk ti tstsak

34:2 *O «apukulalik; aparteik». **34:3** *Literal «nab Salado». **34:4, 5** *O «chk'ejev; tsts'ep'uj». **34:5** *K'elo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik. **34:5, 6** ^aJa' xkaltik, li nab Mediterraneoe. **34:8** *O «yochebal Amat».

to batel Sedade.^a **9** Li ats'akike chk'ot k'alal ta Sifron, te chpaj k'alal to ta Asar-Enan.^b Ja' te spajeb ats'akik li ta nortee.

10 »Li ats'akik chavak'ik ta slok'eb k'ak'ale te chlik ta Asar-Enan k'alal to ta Sefam.

11 Li ats'akike chjelav to batel ta Sefam k'alal to ta Ribla ta slok'eb k'ak'al ta Ain, chyal to batel, te chjelav ta o'lol yalebaltik ta stuk'il slok'eb k'ak'al yu'un li nab Kinerete.^{*c} **12** Li ats'akike chk'ot k'alal to ta Jordan, te chpaj ta nab Muerto.^{*d} Taje ja' chk'ot ta avosilik^e xchi'uk ja' jech ti butik chpaj li ats'akike».

13 Ja' yu'un, li Moisee xi laj yalbe mantal li j-israeletike: «Li'e ja' li osil ti sk'an xach'akbe abaik ja' ti bu chk'ot li suerte^f jech k'ucha'al yaloj Jeova ti ja' chak'be li baluneb xchi'uk j-o'lol nitilulale. **14** Yu'un laj xa yich' xrextok^{*} li snitilulal jrubenetik ta jujuchop yuts' yalalike, li snitilulal jgadetik ta jujuchop yuts' yalalike xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese.^g **15** Laj xa yich' xrextok^{*} ta slok'eb k'ak'al li chib xchi'uk j-o'lol nitilulale, te laj yich'ik ta jot xokon Jordan ta yeloval Jeriko, ta stuk'il slok'eb k'ak'al.»^h

16 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisee: **17** «Li buch'utik chch'akik li osil sventa xavu'uninike ja' li pale Eleasarⁱ xchi'uk Josueⁱ ti ja' xnich'on li Nune. **18** Sk'an xat'ujik jun bankilal ta jujuchop anitilulalik sventa xch'akik li osil chavich'ike.^k **19** Xi sbiik li buch'utik chich'ik t'ujele: Kalebⁱ xnich'on Jefune ta snitilulal Juda;^m **20** Semuel xnich'on Amiud ta snitilulal xnich'nabtak Simeon;ⁿ **21** Elidad xnich'on Kison ta snitilulal Benjamin;^o **22** Buki xnich'on

34:11 *Ja' xkaltik, muk'ta ts'ants'an vo' ta Jenesaret o nab ta Galilea. **34:12** *Literal «nab Salado». **34:14, 15** *O «spukulalik; sparteik».

KAP. 34

- a Ese 47:15
b Ese 47:17
c Dt 3:16, 17
Jos 11:1, 2
Lu 5:1
Jn 6:1
d Jos 15:1, 2
e Dt 8:7-9
f Nu 26:55
Nu 33:54
Jos 14:2
Jos 18:6
Pr 16:33
g Nu 32:33
Dt 3:12, 13
Jos 13:8
h Nu 32:5, 32
i Nu 3:32
Nu 20:26
Jos 14:1
j Nu 14:38
Dt 27:18
Jos 19:51
k Nu 1:4, 16
l Nu 14:30
Nu 26:65
m Jos 15:1
n Jos 19:1
o Jos 18:11

Kolumna 2

- a Jos 19:40
b Jos 17:1
c Je 46:20
Je 48:5
Jos 16:1
d Jos 16:5
e Jos 19:10
f Jos 19:17
g Jos 19:24
h Jos 19:32
i Nu 34:18
Dt 32:8
Jos 19:51
Ech 17:26

KAP. 35

- j Nu 22:1
Nu 36:13
k Je 49:7
Dt 18:1
Jos 14:4
l Le 25:32-34
Jos 21:3
2Kr 11:14

Jogli, jun bankilal ta snitilulal xnich'nabtak Dan;^a **23** Aniel xnich'on Efod, jun bankilal ta snitilulal xnich'nabtak Manases^b xnich'on Jose.^c **24** Kemuel xnich'on Siftan, jun bankilal ta snitilulal xnich'nabtak Efrain;^d **25** Elisafan xnich'on Parnak, jun bankilal ta snitilulal xnich'nabtak Sabulon;^e **26** Paltiel xnich'on Asan, jun bankilal ta snitilulal xnich'nabtak Isakar;^f **27** Aiud xnich'on Selomi, jun bankilal ta snitilulal xnich'nabtak Aser;^g **28** Pedael xnich'on Amiud, jun bankilal ta snitilulal xnich'nabtak Neftali.»^h **29** Taje ja'ik li buch'utik albatik mantal yu'un Jeova ti ak'o xch'akbeik j-israeletik li yosilal Kanaane.ⁱ

35 Li Jeovae la xchi'in ta lo'il Moises ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab, ta xokon Jordan/ ta yeloval Jeriko, xi laj yalbee: **2** «Albo mantal j-israeletik ti ak'o xch'akik jutebuk li yosilik chich'ike, va'un ak'o yak'beik jlevietik sventa oyuk bu xu' xnakiik.^k Jech xtok, sk'an xak'beik li yaxaltik ta sjoylejal li jujun jteklume.^l **3** Ja' te chna-kiik li ta jteklume. Li yaxaltike ja' sventa li sts'unbal chonbolomike, li k'usitik tstunesik sventa xchonbolomike xchi'uk ja' sventa skotol li yantik xchonbolomike. **4** Li yaxaltik ta sjoylejal li jteklum chavak'beik li jlevietike ja' jmil xuk'ubil^{*} snatil ti te chlik ta smuroal li jteklume. **5** Li ta jot xokon ta slok'eb k'ak'al ta spat li jteklume sk'an xap'isik cha'mil xuk'ubil, li ta jot ta stuk'il sure cha'mil xuk'ubil, li ta jot ta stuk'il smaleb k'ak'ale cha'mil xuk'ubil, li ta jot ta stuk'il nortee cha'mil xuk'ubil. Ja' ta o'lol chkom li jteklume. Taje ja' jech smuk'ul li yaxaltik ta sjoylejal li jujun jteklume.

35:4 *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentime-tro snatil. K'elo Apendise B14.

6 »Sk'an xavak'beik jlevietik vakib jteklum sventa nak'obbail^a ti bu xu' xjativ batel li jmilvaneje.^b Sk'an xavak'beik xtok 42 jteklumetik. 7 Ta skotole 48 jteklumetik sk'an xavak'beik li jlevietike, sk'an xavak'beik xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale.^c 8 Li osil chavak'beike ja' te chich' ch'akel lok'el li ta xrexto* j-israeletike.^d Mas ep chak'ik li juju-chop nitilulal ti mas epike, ja' juteb chak'ik li juju-chop nitilulal ti mas jutebika.^e Jujuchop nitilulal sk'an xch'akbeik jlevietik ja' ti k'u yepal yosil chich'ike».

9 Li Jeovae xi to laj yalbe li Moisee: 10 «Chi'ino ta lo'il li j-israeletike, xi xavalbe ya'ike: «Tuch'ik jelavel Jordan sventa xabatik li ta yosilal Kanaane.^f 11 T'ujik jteklumetik ti bu lek chavilik sventa xk'ot ta nak'obbail ti ja' te xu' xjativ batel li buch'u mu yolbajuk chmilvane.^g 12 Li ta jteklumetik taje ja' te chanak'* abaik ta stojalal yuts' yalal li buch'u cham ti ja' xa chmilvane^h sventa mu xich' milil li jmilvaneje, yu'un ba'yel sk'an xich' chapanel ta tsobobba-il.ⁱ 13 Li vakib jteklumetik chavak'ike ja' chtun sventa te xanak'* abaik. 14 Oxib jteklum chavak'ik li ta jot stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jordane/ xchi'uk oxib jteklum chavak'ik li ta yosilal Kanaane^k sventa te xanak'* abaik. 15 Li ta vakib jteklumetik taje ja' te tsanak'* sbaik li j-israeletike, li jyanlum te ach'ukik ta nakleje/ xchi'uk li buch'u te talem ta nakleje. Ja' sventa te xjativ batel li buch'u mu yolbajuk milvane.^m

16 »Pe mi la syayijes ta junuk abtejebal ti pasbil ta tak'ine xchi'uk mi cham-o yu'une, ja' xa jun jmilvanej. Persa sk'an xich'

35:8 *O «spukulal; sparte». 35:12 *O «chamuk». 35:12, 24, 25 *O «li buch'u tspakbe sk'oplal ch'ich'e». 35:13, 14 *O «xamuk». 35:15 *O «tsmuk».

KAP. 35

a Jos 20:2, 3, 7, 8
Jos 21:13, 21, 27, 32, 36, 38

b Dt 4:42

c Jos 21:3

d Je 49:7

e Nu 26:54
Nu 33:54

f Eks 3:8
Eks 23:23
Nu 34:2

g Eks 21:12, 13
Dt 4:42
Dt 19:4, 5

h Nu 35:19
Dt 19:6

i Dt 19:11, 12
Jos 20:5, 9

j Dt 4:41-43

k Dt 19:8, 9
Jos 20:7

l Eks 12:49
Le 19:34
Nu 15:16

m Jos 20:2, 3

Kolumna 2

a Je 9:5
Eks 21:12
Le 24:17
Dt 19:11, 12

b Eks 21:14
Dt 19:11, 12

c Eks 21:12, 13
Dt 19:4, 5
Jos 20:2, 3

d Nu 35:12
Jos 20:4, 5

e Eks 29:4, 7

milel li jmilvaneje.^a 17 Mi la syayijes ta jpejuk ton ti xu' xmilvane xchi'uk ti chcham-o yu'une, ja' xa jun jmilvanej. Persa sk'an xich' milil li jmilvaneje. 18 Mi la syayijes ta junuk abtejebal ti pasbil ta te' ti xu' xmilvane xchi'uk ti chcham-o yu'une, ja' xa jun jmilvanej. Persa sk'an xich' milil li jmilvaneje.

19 »Li yuts' yalal li buch'u chame* ja' tsmil li jmilvaneje. Ja' tsmil mi la sноп ta bee. 20 Mi ja' cham-o yu'un k'alal la xuj batel ta skoj ti yu'un xti'et ono'ox sjol ta stojalale o ta skoj xchopolil yo'onton* ti oy k'usi la sjipte batele^b 21 o ta skoj xti'et sjol la smaj ti cham-o yu'une, li buch'u yayijesvane persa sk'an xich' milel. Ja' xa jun jmilvanej. Li yuts' yalal li buch'u chame* ja' tsmil li jmilvanej mi la sноп ta bee.

22 »Pe mi ja' ta skoj ti ta anil no'ox oy k'usi k'ot ta pasel o mi ma'uk ta skoj ti xti'et sjol ti la sta ta xujele o mi ma'uk ta xchopolil yo'onton* ti oy k'usi la sjipte batele^c 23 o mi mu'yuk la sta ta ilel k'alal p'aj* yalel yu'un ton ta sba li krixchano, pe ma'uk yajkontra mi ja'uk oy ta yo'onton k'usi chopol tspace xchi'uk ti cham yu'une, 24 li tsobobbaile sk'an xchapan li buch'u yayijesvane xchi'uk li yuts' yalal buch'u cham ti ja' xa chmilvane,^d ja' chich' tsakel ta venta li mantaletik laj yich' alele.^d 25 Li tsobobbaile sk'an spoj lok'el ta sk'ob yuts' yalal li buch'u cham ti ja' xa chmilvane^e xchi'uk ak'o stak sutel li ta jteklum sventa nak'obbail ti bu to'ox jatav batele. Te ak'o nakluk-o ja' to mi cham li mero bankilal pale ti laj yich' t'ujel ta ch'ul aseitee.^e

26 »Yan mi lok' batel ta jte-

35:19, 21 *O «Li buch'u tspakbe sk'oplal ch'ich'e». 35:20 *Literal «ti te xa ono'ox spa'ioje». 35:22 *Literal «ti mu'yuk ono'ox spa'ioj». 35:23 *O «ts'uj».

klum sventa nak'obbail ti bu jativ batele **27** xchi'uk mi laj yich' tael yu'un li yuts' yalal buch'u cham* ta spat xokon jteklum sventa nak'obbaile xchi'uk mi te milate, li yuts' yalal buch'u cham ti ja' xa chmilvane mu'yuk chkom ta sba li xch'ichele, **28** yu'un li jmilvaneje sk'an te xnaki-o ta jteklum sventa nak'obbail ja' to mi cham li mero bankilal palee. Mi cham xa ox li mero bankilal palee, ja' to xu' sut batel ta yosil li jmilvaneje.^a **29** Taje ja' jech mantal chkom ta atojolalik ti jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale xchi'uk ti buyuk no'ox chanakiike.

30 »Mi oy buch'u la smil junuk krixchanoe, ak'o yich' milel^b mi oy jayvo'uk testigoe,^c li smule ja' ti milvane. Pe mu'yuk buch'u xu' xich' milel mi k'ajomal no'ox oy jun testigoe. **31** Mu xatsakbeik stojol xkuxlejal jun jmilvanej ti sta-o xchame, persa ak'o yich' milel.^d **32** Jech xtok, mu xatsakbeik stojol jun jmilvanej ti jatavem batel li ta jteklum sventa nak'obbail ti jech xa tsut nakluk avu'unik ta slumal k'alal mu'yuk to'ox chamem li mero bankilal palee.

33 »Ta skoj ti tsokes balumil li ch'ich'e, mu xasokesik li balumil bu nakaloxuke,^e yu'un mu xu' sta perton li balumil ta skoj ti te laj yich' malel ch'ich'e, ja' no'ox mi laj yich' malbel xch'ich'el li buch'u milvane.^f **34** Mu xasokes li balumil bu nakaloxuke, yu'un ja' te nakalun vo'on ti Jeovaune. Te nakalun ta o'lol yu'unik li jteklum Israele».^g

36 Li joliletik ta jujuchop yuts' yalal xnich'nabtak Galaade, li xnich'on Makir,^h xnich'on Manases li ta yuts' yalal xnich'nabtak Josee nopajik batel ta stojolal Moises xchi'uk ta stojolal li bankilaletik yu'un j-israe-

35:27 *O «li buch'u tspakbe sk'oplal ch'ich'».

KAP. 35

a Jos 20:6

b Je 9:6
Eks 20:13

c Dt 17:6
Dt 19:15
Ebr 10:28

d Je 9:5
Eks 21:14
Dt 19:13

e Je 4:8, 10
Sl 106:38
Lu 11:50

f Je 9:6

g Eks 25:8
Le 26:12

KAP. 36

h Nu 26:29

Kolumna 2

a Nu 26:55
Nu 33:54

b Nu 27:1-7

c Le 25:10

d 1Kr 23:22

e Nu 36:6

letike. **2** Xi laj yalike: «Kajval, laj yalbot mantal Jeova ti ak'o xach'ak ta suerte^a li osil chich'ik li j-israeletike. Kajval, laj yalbot mantal Jeova ti ja' xavak'-be stsebetak li xrext^a osil Selo-fead ti ja' jchi'ilkutik ta vok'ele.^b **3** Mi nupunik xchi'uk j-israeletik ti yan-o snitilulalike, ma'uk xa te sk'oplal chkom ta xrext^a jmol-totkutik li xrext^a osil tsebetike, ja' xa yu'un chk'ot li nitilulal ti bu likem smalalike, va'un ma'uk xa te sk'oplal chkom ta xrext^a jmol-totkutik li osile. **4** K'alal mi k'ot yorail li Sjabilal Kolebal^c ta jteklum Israele, li xrext^a antsetike ja' xa te chkom-o sk'oplal ta snitilulal smalalik, va'un li xrext^a toike mu'yuk xa te chkom sk'oplal ta xrext^a snitilulal jmoltotkutike».

5 Li Moisee xi laj yalbe mantal li j-israeletike, yu'un jech albat mantal yu'un li Jeovae: «Oy srasonik li snitilulal xnich'nabtak Josee. **6** Li Jeovae xi chal mantal ta sventa li stsebetak Selo-feade: «Xu' xnupunik xchi'uk ti buch'uuk no'ox ts'akanike. Pe ja' no'ox xu' xnupun xchi'uk li yuts' yalal snitilulal stotike. **7** Li xrext^a j-israeletike sk'an mu xjelav ta yan nitilulal, sk'an xchabiik lek sventa te komuk-o ta stojolal snitilulal smoltotik li xrext^a toike. **8** Skotol li tsebetik ti yich'oj xrext^a toik* te ta snitilulal Israele sk'an ja' xnupunik xchi'uk junuk vinik li ta snitilulal stotike^d sventa te no'ox chkom-o ta stojolalik li xrext^a smoltotike. **9** Li xrext^a toik* sk'an mu xjelav ta yan nitilulal, sk'an xchabiik lek sventa te komuk-o xrext^a toik ta jujuchop snitilulal li Israele».

10 Li stsebetak Selo-feade jech la spacik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisee.^e

36:2-4, 7 *O «spukulal; sparte». 36:8 *O «spukulalik; sparteik». 36:9 *O «spukulalike; sparteike».

11 Ja' yu'un, li stsebetak Selo-fead^a ti ja' li Mala, Tirsa, Oglá, Milka xchi'uk Noae ja' nupun xchi'ukik li xnich'nabtak xchi'il ta vok'el stotike. 12 Ja' yu'un, sventa te xkom-o ta yuts' yalal stotik li xrextioke,* ja' laj yik'ik li

36:12 *O «spukulalike; sparteike».

KAP. 36
a Nu 27:1

Kolumna 2
a Nu 26:3
Nu 33:50
Nu 35:1

viniketik ta yuts' yalal Manasese, li xnich'on Josee.

13 Taje ja' li mantaletik xchi'uk li k'usitik chapanbil yu'un Jeova sventa j-israeletik ti ja' laj yak'be Moises te ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab, ta xokon Jordan li ta yeloval Jerikoe.^a

DEUTERONOMIO

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 Chlok'ik batel ta vits Oreb (1-8)
Chich' t'ujel bankilaletik xchi'uk jchapanvanejetik (9-18)
Mu'yuk la xch'unik mantal k'alal te oyik ta Kades-Barneae (19-46)
Li Israele mu sk'an x-och li ta osile (26-33)
Mu'yuk xkuch yu'unik pask'op li ta Kanaane (41-46)</p> <p>2 38 jabil xanavik ta takixokol balumil (1-23)
Tsal yu'unik li ajvalil Seon ta Esbone (24-37)</p> <p>3 Tsal yu'unik li ajvalil Og ta Basane (1-7)
La xch'akik li osil ta jot xokon Jordane (8-20)
Albat ti mu xi' li Josuee (21, 22)
Mu'yuk ch-och ta albil balumil li Moises (23-29)</p> <p>4 Albatik ti ak'o xch'unik mantale (1-14)
Mu me xch'ay xa'iik li k'usitik spasoj DiOSE (9)
Li Jeovae tsk'an ti stuk no'ox xich' ich'el ta muk'e (15-31)
Mu'yuk yan Dios, ja' no'ox Jeova (32-40)
Jtekumetik sventa nak'obbail ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jordan (41-43)
Lik ak'batikuk Mantal (44-49)</p> <p>5 Li trato la spas Jeova ta Orebe (1-5)
Chich' cha'albel sk'oplal li Lajuneb Mantale (6-22)
Xi'ik ta vits Sinai li jteklume (23-33)</p> | <p>6 K'ano ta sjunul avo'onton li Jeovae (1-9)
«A'io ava'i, Israel» (4)
Sk'an xchanubtas yalab xnich'nabik li totil me'iletike (6, 7)
Mu me xch'ay ta ajolik li Jeovae (10-15)
Mu me xavak'ik ta preva li Jeovae (16-19)
Sk'an xa'i avu'unik li anich'nabik chtal ta ts'akale (20-25)</p> <p>7 Vukub muk'tik lum ti chich'ik lajesele (1-6)
Ti k'u yu'un laj yich' t'ujel li Israele (7-11)
Lek k'usi chk'ot ta pasel ta jelavel mi chich' ch'unel mantale (12-26)</p> <p>8 Chich' ael yan velta ti chak' bendision li Jeovae (1-9)
«Ma'uk no'ox ta pan kuxul li krixchanoe» (3)
Mu me xch'ay ta ajolik li Jeovae (10-20)</p> <p>9 Ti k'u yu'un ak'bat yosil li Israele (1-6)
Chanib to velta la sabe sk'ak'al yo'onton Jeova li Israele (7-29)
Ch'iom tot vakax pasbil ta oro (7-14)
Tsk'an vokol li Moises (15-21, 25-29)
Laj to sabeik oxib velta sk'ak'al yo'onton li Jeovae (22)</p> <p>10 Laj yich' pasel yan velta li cha'pech tone (1-11)
K'usi tsk'an Jeova (12-22)
Sk'an xi'taik xchi'uk sk'anik li Jeovae (12)</p> <p>11 Yilojbeik smuk'ulal li Jeovae (1-7)
Albil Balumil (8-12)</p> |
|--|--|

- Sbaliitak k'alal chich' ch'unel mantale (13-17)
 Sk'an ts'ibael ta o'ontonal li sk'op DiOSE (18-25)
 «Li bendisione o li chopol k'optaele» (26-32)
- 12 Te chich' ich'el ta muk' Dios ti bu ts'uje (1-14)
 Stak' ti'el bek'et, pe mu stak' ti'el ch'ich' (15-28)
 Mu me syakoxuk li spets' yan diosetike (29-32)
- 13 K'usi chich' pasbel li buch'utik chvalopatinvanike (1-18)
- 14 K'usitik mu stak' spasiq k'alal oy buch'u chchame (1, 2)
 Ve'ilil ti stak' xchi'uk ti mu stak' lajesele (3-21)
 Jun ta lajlajuneb sventa Jeova (22-29)
- 15 Chch'aybat yilik li ta svukubal jabile (1-6)
 Chich'ik koltael li povreetike (7-11)
 Chich'ik koltael batel ta svukubal jabil li mosoiletike (12-18)
 Chich' jombel xchikin li mosoiletike (16, 17)
 Chich' ch'ultajesel li sba yol chonbolometike (19-23)
- 16 K'in Koltael; Sk'inal Pan ti Mu'yuk Slevaduraille (1-8)
 Sk'inal Xemanaetik (9-12)
 Sk'inal Axibalnaetik (13-17)
 Laj yich' va'anel jchapanvanejetik (18-20)
 K'usitik pasbil ti mu stak' muyubtaele (21, 22)
- 17 Mu'yukuk xchopolil li milbil matanale (1)
 K'usi sk'an pasel k'alal oy buch'u ch'ejp'uj ta bee (2-7)
 K'usitik toj vokol ta chapanel (8-13)
 K'usi sk'an spas li buch'u ch-och ta ajvalile (14-20)
 Li ajvalile sk'an sts'ibabe skopiail li Mantale (18)
- 18 Li k'usi chich' paleetik xchi'uk jlevietike (1-8)
 Mu stak' pasel espiritismo (9-14)
 Jun j-alk'op jech k'ucha'al Moises (15-19)
 K'uxi ta na'el mi ja' jeche' j-alk'op (20-22)
- 19 Mulil ta skoj ch'ich'; jteklumetik sventa nak'obbail (1-13)
 Mu stak' snet'ik ts'ak (14)
 Li buch'u tsva'an sba ta testigoe (15-21)
 Persa sk'an cha'vo' o oxvo' testigo (15)
- 20 Smantalil pask'op (1-20)
 Buch'utik mu'yuk chbat ta pask'op (5-9)
- 21 K'alal mu stak' na'el buch'u milvane (1-9)
 Chnupunik xchi'uk antsetik ti chukbilik tale (10-14)
 Sderecho sba nich'onil (15-17)
 Nich'onil ti pim ta mantale (18-21)
 Chich' jok'anel ta te' li vinik ti chopol k'optabile (22, 23)
- 22 K'usi sk'an pasel k'alal oy buch'u chch'ay xchonbolome (1-4)
 Mu stak' slapbe sba sk'u' spok'ik li vinik xchi'uk antse (5)
 Sk'an k'uxubinel li chonbolometike (6, 7)
 Smak ta sjoyobal li jol nae (8)
 Mu stak' kapel ta ts'unel cha'tos sbek' ts'unobil (9-11)
 Sputsilal k'u'il pok'il (12)
 Smantalil k'alal oy buch'u tsatsal tsakvane (13-30)
- 23 Li buch'utik mu stak' x-och ta stsobbobail DiOSE (1-8)
 Sk'an ch'uluk ti bu yak'oj skarpanaie (9-14)
 Jatvil mosoil (15, 16)
 Mu stak' spas sbaik ta jchonbail ants o ta jchonbail vinik (17, 18)
 Sk'anbel sjol k'usi chak'ik ta ch'om; yak'el eil (19-23)
 Li k'usi no'ox stak' slajesik li j-ech'elbeetike (24, 25)
- 24 Nupunel xchi'uk sutesejbail (1-5)
 Chich' tsakel ta venta li kuxlejale (6-9)
 Chich' koltael li povreetike (10-18)
 Smantalil k'alal chich' tsobbel skomenale (19-22)
- 25 Chapbil no'ox li vach' chich' ak'ele (1-3)
 Mu stak' ak'bel svosal tot vakax k'alal chpech' ta tek'el trigoe (4)
 Chik'be yajnil li anima xchi'il ta vok'ele (5-10)
 Li k'usi mu stak' tsakel k'alal tsatsak sbaik ta majele (11, 12)
 Sk'an lek ts'akal li sp'isoltake (13-16)

- Sk'an xich' lajesbel sk'oplal
li j-amaleketike (17-19)
- 26 Chich' ak'el ta matanal li sba
sat k'usitik chlok'e (1-11)
Xcha'kojal diemso (12-15)
Li Israele ja' steklumal Jeova
ti stuk no'ox jeché (16-19)
- 27 Sk'an xich' ts'ibael ta tonetik
li Mantale (1-10)
Ta vits Ebal xchi'uk ta vits
Guerisim (11-14)
Chopol k'optaetetik (15-26)
- 28 Tstaik bendision mi chch'unik
mantale (1-14)
Tstaik chopol k'optael mi mu
xch'unik mantale (15-68)
- 29 Trato xchi'uk Israel ta Moab (1-13)
Xibal sba mi mu xch'unik
mantale (14-29)
Li k'usitik nak'al sk'oplale xchi'uk
li k'usitik ak'bil ta na'ele (29)
- 30 Tsutik tal ta stojolal Jeova (1-10)
Mu toj tsotsuk ta ch'unel li
smantaltak Jeovae (11-14)
Tst'ujik kuxlejal o lajelal (15-20)
- 31 Jutuk xa sk'an xcham li Moisesé (1-8)
Chaptabeik Mantal li
krixchanoetike (9-13)
Laj yich' yabtel li Josuee (14, 15)
Laj ono'ox yich' alet ti tstoy
sba li Israele (16-30)
Chich' ak'bel xchan jun k'ejoj
li Israele (19, 22, 30)
- 32 Sk'ejoj Moises (1-47)
Ja' Tsatsal Ton li Jeovae (4)
Li Israele ch'ay ta sjolik li Tsatsal
Ton yu'unike (18)
«Vo'on oy ta jba ta jpak» (35)
«Muyubajanik muk'tik lumetik
xchi'uk li buch'utik te
nakaloxuke» (43)
Te chcham ta vits Nebo
li Moisesé (48-52)
- 33 Chak'be bendision nitilulaetetik
li Moisesé (1-29)
Li sk'ob Jeovae te oy-o
sbatel osil (27)
- 34 Li Jeovae laj yak'be yil Moises
li osile (1-4)
Cham li Moisesé (5-12)

1 Li'e ja' li k'usitik albatik yu'un
Moises skotol li Israel ta yo-
silal Jordan te ta takixokol balu-
mil ta stenlejaltik ta yeloval Suf,
ti te xkom ta o'lol yu'unik li Pa-
ran, Tofel, Laban, Aserot xchi'-
uk Disaabe. **2** 11 k'ak'al ta xanel
ti chlik ta Oreb k'alal to ta
Kades-Barnea^a ti te ch-ech' batel
ta sbelel vits Seire. **3** Li ta sja-
bilal 40,^b li ta sba k'ak'al yu'un li
11 ue, li Moisesé laj yalbe j-israe-
letik* skotol li mantal albat yu'un
Jeovae. **4** Taje ja'o k'alal stsa-
loj xa ox li Seon^c ti te nakal ta
Esbone ti ja' ajvalil yu'un li j-am-
orreotike xchi'uk li Og^d ti ja' ajva-
lil ta Basan ti te nakal ta As-
tarot ta yosilal Edreie.^e **5** Li ta
yosilal Jordan ti te xkom ta yo-
silal Moabe, li Moisesé la xchap-

1:3 *Literal «xnich'nabtak Israel».

KAP. 1

- a Dt 9:23
b Nu 32:13
Nu 33:38
c Nu 21:23, 24
Jos 12:1, 2
d Nu 21:33-35
e Jos 13:8, 12

Kolumna 2

- a Dt 4:8
Dt 17:18
Ne 8:7
b Eks 19:1
Nu 10:11, 12
c Je 15:16
d Jos 12:2, 3
e Jos 9:1, 2
f Jos 13:1, 5
1Re 9:19
g Je 15:18
h Je 26:3
i Je 28:13
j Je 12:7
Je 13:14, 15
Je 17:1, 7

be lek smelolal li Mantale,^a xi laj
yale:

6 «Xi laj yalbutik ta Oreb li
Jdiostik Jeovae: «Jal xa tajek li'
lakomik ta vitstikaltike.^b **7** To-
tsanik, batanik ta vitstikaltik
yu'un j-amorreotik,^c li ta slak'-
naik ta Arabae,^d li ta vitsti-
kaltike, li ta Sefelae, li ta Ne-
guebe xchi'uk li ta ti' nabe,^e
ja' li ta yosil jkanaanetike, bata-
nik ta Libano^f k'alal to ta muk'-
ta uk'um, ja' li uk'um Eufra-
te-se.^g **8** Yu'un jchapanojboxuk xa
avosilik. Batanik, u'uninik li osil
ti yaloj Jeova chak'be li amol-
totik Abraan, Isaak^h xchi'uk Ja-
kobe,ⁱ ti laj yal chak'be xchi'uk li
snitilulalik/^j chtal yu'unik ta ts'a-
kale».

1:7 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li vitstikaltik ta
Libanoe.

9 »Xi laj kalboxuk li va' k'ak'ale: «Mu xu' ku'un chkik'oxuk batel jtuk.» 10 La-epajik xa yu'un li Jeova Dios avu'unike, epoxuk xa tajej jech k'ucha'al li k'anale-tik ta vinajele.^b 11 Ak'o to ye-pajesoxuk li Jeova ti ja' Sdios amoltotakike, ak'o yepajesoxuk^c jmil ta velta ti k'u avepalike xchi'uk ak'o yak'boxuk bendision jech k'ucha'al yaloje.^d 12 ¿K'uxi xa no'ox chkuch ku'un jtuk ti xako'olajik ta alal ikatsile xchi'uk ti jsa'k'opoxuke?^e 13 T'ujik vini-ketik ta anitilulalik ti lek p'ijik, ti lek sna'ik rason xchi'uk ti oy xa k'usitik yiloy ta xkuxlejalike sven-ta jva'an ta joliletik ta atojolalik.^f 14 Xi la atak'beikune: «Toj lek li k'usi chavak' jpaskutike». 15 Ja' yu'un, laj kik' tal li joliletik ta ju-ju-chop anitilulalike, ja' li vinike-tik ti lek p'ijik xchi'uk ti oy xa k'usitik yiloy ta xkuxlejalike, va'un la jva'an ta joliletik ta atojolalik. La jva'an ta bankilaletik sventa sbainik jmil ta vo', ta bankilale-tik sventa sbainik sien ta vo', ta bankilaletik sventa sbainik 50 ta vo' xchi'uk ta bankilaletik sventa sbainik lajunvo' xchi'uk la jva'an j-abteletik ta stojolal juju-chop nitilulal avu'unik.^g

16 »Xi laj kalbe mantal li jcha-panvanejetik avu'unik li va' k'ak'ale: «K'alal chtal yak' sba ta cha-panel junuk avermanoike, tuk' me xachapanik^h li vinik xchi'uk li yermanoe o mi ja' li jyanlum' ti te nakal xchi'uke. 17 Mu me t'uj-biluk yajval avu'unik k'alal oy bu-ch'u chachapanike.ⁱ Sk'an parejo xava'ibeik sk'op li buch'u mu tsotsuk sk'oplale xchi'uk li buch'u tsots sk'oplale.^k Mu xa xi'ik yu'un junuk vinik,^j yu'un ja' chchapan-van li Diose;^m li k'usi toj vokol ta chapanel chava'iike tal albeikun, vo'on chka'ibe sk'op.»ⁿ 18 Li va' k'ak'ale, laj kalboxuk skotol li k'usi sk'an xapasike.

19 »Laje, lijlok' batel li ta Ore-be, te lijbat ta sbelej vitstikaltik yu'un j-amorroetiko^o ta muk'ta

KAP. 1

a Eks 18:17, 18

b Je 15:1, 5
Eks 32:13
Nu 26:51
Dt 10:22

c 1Re 3:8

d Je 12:1-3
Je 22:15, 17
Je 26:3, 4
Eks 23:25e Eks 18:17, 18
Nu 11:11
Nu 20:3

f Eks 18:21

g Eks 18:25

h Eks 23:8
Dt 16:18
Jn 7:24i Eks 22:21
Le 19:34
Le 24:22j Le 19:15
Ro 2:11

k Eks 23:3

l Pr 29:25

m 2Kr 19:6

n Eks 18:25, 26

o Nu 13:29

Kolumna 2

a Nu 10:12
Dt 8:14, 15
Jer 2:6

b Nu 13:26

c Eks 23:27
Dt 1:8

d Nu 13:1, 2

e Nu 13:3

f Nu 13:17

g Nu 13:23-27

h Nu 14:1-4

i Nu 32:9
Jos 14:7, 8

j Nu 13:28, 33

k Nu 13:22
Jos 11:21

takixokol balumil ti toj xibal sba^a laj avilike. Te lij-ech' ti bu laj yal mantal li Jeova Dios ku'untike, laje te lijlok' ta Kades-Barnea.^b 20 Xi laj kalboxuke: «Li' xa oyo-xuk ta vitstikaltik yu'un j-amorroetik ti yaloj chak'butik li Jeova Dios ku'untike. 21 Jech ta mele, li Jeova Dios avu'une laj xa yak'bot li osile. Batan, bat u'unino li balumil jech k'ucha'al laj yalbot^c Jeovae, li Sdios amoltotake. Mu xaxi', mu xnik avo'on-ton».

22 »Pe akotolik la achi'inikun ta lo'il, xi laj avalbeikune: «Ak'o jtakkutik batel viniketik sventa xbat spa'ik* li osile sventa xal-butik ti bu beal sk'an xijbate xchi'uk ti k'u yelan li jteklumetik ti bu chijbate».^d 23 Lek laj ka'i li k'usi laj avalike, ja' yu'un la jt'uj 12 ta vo' viniketik, jun ta juju-chop nitilulal.^e 24 Bat li vinike-tike, te ech'ik ta vitstikaltik,^f laje k'otik ta stenlejaltik^g Eskol, jech te la spa'ik* li osile. 25 Laj yich'beik talej juteb sat li k'usitik xch'i te ta lume. Xi vul yal-butike: «Toj ech' xa no'ox lek li osil chak'butik li Jeova Dios ku'untike».^g 26 Pe li vo'oxuke mu'yuk xak'an xabatik, k'ajomal la ap'ajik li k'usi laj yal Jeova Dios avu'unike.^h 27 Lalikik ta bik'tal vulajetel ta akarpanaik xchi'uk xi laj avalike: «Ti la slok'e-sutik ta yosilal Ejipto li Jeovae, yu'un sp'ajojutik sventa xak'utik ta yok sk'ob li j-amorroetiko y'o slajesbutik jk'oplaltike. 28 ¿Bu xa no'ox ti chijyik'utik batele? La xchibajes ko'ontontikⁱ li kermanotaktik k'alal xi laj yalike: «Mas toj ven xu' yu'unik xchi'uk jun to snatikil, toj muk'tik tajej li lume-tike xchi'uk chk'ot k'alal to ta vinajel li smuroaltake^j xchi'uk te laj kilkutik xtok li j-anaketike».^k

1:22, 24 *O «spamuk'taik». 1:24 #O «beo'tik ta stenlejaltik». 1:28 *Ja' xkaltik, ti toj toyajtik tajej li smuroal-take.

29 »Ja' yu'un, xi laj kalboxuke: «Mu me xnix avo'ontonik, mu me xaxi'ik yu'un.^a **30** Ja' jbate chbat li Jeova Dios avu'unike xchi'uk ja' tspas k'op sventa tspark ak'oplalix^b jech k'ucha'al la spas ta Ejipto ti laj avil ta asat atukike.^c **31** Jech xtok, laj avil ta asat atuk ti laj yik'ot batel ta sk'ob stuk li Jeova Dios avu'un li ta takixokol balumil jech k'ucha'al tspark li jun vinix xchi'uk xni-ch'one. Jech la spas ja' to ti k'uxi lavul life'. **32** Ak'o mi jech, mu'yuk xavak' xch'unel avo'ontonik ta stojolal li Jeova Dios avu'unik^d **33** ti ja' jbate batel avu'unik sventa spa'i* li osil bu xu' xapas akarpanaika. Ta jvol k'ok[#] laj yak' sba ta ilel li ta ak'obaltike xchi'uk ta jvol tok[^] laj yak' sba ta ilel li ta k'ak'altike sventa xak' avilik bu beal sk'an xatamik batel.^e

34 »Li Jeovae laj ya'i skotol li k'usi laj avalik li va' k'ak'ale, ja' yu'un ilin ta atojolalik xchi'uk xi jamal laj yale:^f **35** «Li vini-ketik ta jk'ol chopol kuxlejal li'e mi junuk ch-ochik li ta lekil osil ti laj kalbe amoltotik chkak'beike,^g **36** ja' no'ox ch-och li Kaleb xnich'on Jefunee. Ja' tsk'upin li osile, ja' chkak'be li osil xchi'uk xnich'nabtak ti bu ya xane, yu'un ta sjunul yo'onton^h la sts'akli li Jeovae. **37** (Vo'ot ta akojik ti ilin ta jtojolal li Jeovae, xi laj yalbune: «Mu'yuk cha-och li ta osil eke.ⁱ **38** Ja' ch-och li Josue xnich'on li Nun ti ja' avajtunele.^j Tsatsubtasbo yo'onton,^k yu'un ja' chik' ochel li Israel sventa xrextoinik[^] li balumile»).^l **39** Jech xtok, ak'o mi laj avalik ti chich'ik pojel batel^m li avalab anich'nabik ti mu to sna'ik li k'usi lek xchi'uk li k'usi chopole,

1:33 *O «spamuk'ta». [#]Literal «jtél k'ok'». [^]Literal «jtél tok'». 1:36 *Literal «lek noj; lek ts'akal». 1:38 *Literal «va'al ta atojolale». [#]O ja' van sk'oplal «Dios la stsatsubtas». [^]O «xich'ik komel».

KAP. 1

- a Nu 14:9
b Eks 14:14
Jos 10:42
c Nu 14:22
d Si 78:22
SI 106:24
Ebr 3:16, 19
Jud 5
e Eks 13:21
Eks 40:36
Nu 10:33, 34
SI 78:14
f Nu 14:28, 35
Nu 32:10-12
Dt 2:14
SI 95:11
Ebr 3:11
g Nu 14:29, 35
1Ko 10:1, 5
Ebr 3:17
h Nu 14:24
Jos 14:9
i Nu 20:12
Nu 27:13, 14
Dt 3:26
SI 106:32
j Eks 33:11
Nu 11:28
k Nu 27:18
Dt 31:7
Jos 1:6, 9
l Nu 14:38
m Nu 14:3

Kolumna 2

- a Nu 14:30, 31
b Nu 14:25
c Nu 14:39-45
d Le 26:14, 17

KAP. 2

- e Nu 14:25
f Nu 20:14
Dt 23:7
g Je 27:39, 40
Je 36:8, 9
h Eks 15:15
Eks 23:27

ja' ch-ochik, ja' chkak'be yu'unik li osile.^a **40** Li vo'oxuke sutanik batel, batanik ta takixokol balumil, ja' xatamik batel li shelel Tsajal nabe).^b

41 »Xi laj avalbeikune: «Laj xa jta jmulkutik ta stojolal Jeova. jChimuykutik batel, chbat jsparkutik k'op jech k'ucha'al laj yalbutik mantal li Jeova Dios ku'untike!». Ja' yu'un, ta jujuntal la atsak avabtejebik sventa pask'op xchi'uk la anopik ti k'un no'ox chava'iik ti chamuyik batel ta vitse.^c **42** Li Jeovae xi laj yalbune: «Xi xavalbe ya'iike: «Mu xamuyik batel ta pask'op, yu'un mu'yuk ta jchi'inoxuk.^d Mi labatike, tstsalsoxuk li avajkontraika». **43** La jchi'inoxuk ta lo'il, pe mu'yuk xachikintabeikun. K'ajomal la ap'ajik li k'usi laj yal Jeovae xchi'uk sujom xa lamuyik batel li ta vitse. **44** Li j-amorreotetik te nakalik ta vitse lok' snupoxuk ta be, va'un la snutsoxuk jech k'ucha'al tsnutsvan chanul pom ti te lik snutsoxuk ta Seir k'alal to ta Ormae. **45** Jech oxal, lasutik talel xchi'uk xa-ok'oletik xa ta stojolal Jeova, pe mu'yuk xa la xchikintaboxuk li Jeovae xchi'uk mu'yuk xa laj yak'oxuk ta yo'onton. **46** Ja' yu'un, li va' k'ak'ale, jech sjalil lakomik ta naklej li ta Kadese.

2 »Laje, lijsut tal xchi'uk lijbat ta takixokol balumil, ja' la jtamtik batel li shelel Tsajal nab jech k'ucha'al laj yalbun^e Jeovae. Ep k'ak'al lijxanav ta sjoylejal li vits Seire. **2** Ta ts'akale, xi laj yalbun li Jeovae: **3** «Toj jal xa laxanavik ta sjoylejal li vitse, batanik xa ta norte. **4** Xi xavalbe mantal li jteklume: «Cha-ech'ik ta sts'ak yosilik li ach'iilik ta vok'ele, ja' li snitlulal Esau^f ti te nakalik ta Seire.^g Chi' avu'unik,^h ja' yu'un sk'an me xavich' lek ap'ijilik. **5** Mu me xatsakik ta k'op,^{*} yu'un mu'yuk chkak'

2:5 *O «Mu me xasabeik sjol».

boxuk jutebuk li yosilike mi ja'uk chkak'boxuk ti k'u smuk'ul yav avakanike, yu'un ja' kak'ojbe ta xrexto*^a Esau li vits Seire. **6** Sk'an xatojbeik li ve'lil chalaesike xchi'uk sk'an xatojbeik li vo' chavuch'ike,^b **7** yu'un yak'ojbot bendision li Jeova Dios avu'un ta skotol li k'usi chapase. Sna'oj lek ti butik la-ech' li ta muk'ta takixokol balumile. Te xchi'inojot li Jeova Dios avu'un li 40 jabil laxanave, mu'yuk k'usi la spas palta avu'un».^c **8** Jech oxal, te lij-ech' ta sts'el ti bu oyik li jchi'iltaktik ta vok'ele, ja' li snitilulal Esau^d ti te nakalik ta Seire. Mu'yuk lij-ech' li ta sbelel Araba ti te xlik ta Elat xchi'uk ta Esion-Guebere.^e

»Lijsut no'ox ta anil xchi'uk ja' la jtamtik batel li sbelel takixokol balumil ta Moabe.^f **9** Xi laj yalbun li Jeovae: «Mu me xakontraunik xchi'uk mu me xapasik k'op xchi'uk li Moabe, yu'un mu'yuk chkak'boxuk avu'uninik jutebuk li yosilike, yu'un ja' kak'ojbe xrextoinik* snitilulal Lot^g li yosilal Are. **10** (Te to'ox nakal li j-emimetike,^h ja' to'ox jun muk'ta jteklum, toj epik xchi'uk toj natik li krixchanoetik jech k'ucha'al li j-anaketike. **11** Li jrefaetik' eke ojtikinbilik k'ucha'al j-anaketik, pe j-emimetik ch-albatik yu'un li jmoabetike. **12** Ta vo'nee te to'ox nakalik ta Seir li j-oreoetike,^k pe pojbat yosilik yu'un li snitilulal Esau, milatik xchi'uk ja' xa te nakiik' li snitilulal Esau. Jech la spasik jech k'ucha'al tspace j-israeletik k'alal chu'uninik li osil ti albilik ta melel yu'un Jeovae). **13** Avie batanik, tuch'ik jelavel li stenlejaltik* Serede». Jech oxal, ech' jtuch'tik li stenlejaltik* Serede.^m **14** Ti k'u sjalil laj yich' ku'untike ja' 38 jabil te li ljlik ta Kades-Barnea k'alal

2:5 *O «spukulal; sparte». 2:9, 19 *O «ta spukulalik; sparteinik». 2:13, 14 *O «beot'ik ta stenlejaltik».

KAP. 2

- a Dt 32:8
Jos 24:4
Ech 17:26
b Nu 20:18, 19
c Dt 29:5
Ne 9:21
Sl 23:1
Sl 34:9, 10
d Nu 20:20, 21
e 2Kr 8:17
f Nu 21:13
Jue 11:17, 18
2Kr 20:10
g Je 19:36, 37
h Je 14:5
i Dt 3:11
1Kr 20:6
j Nu 13:22, 33
k Je 14:6
Je 36:20
l Je 27:39, 40
m Nu 21:12

Kolumna 2

- a Nu 14:33
Nu 32:11
Dt 1:35
Sl 95:11
Ebr 3:18
Jud 5
b 1Ko 10:1, 5
c Nu 26:63, 64
d Je 19:36, 38
Dt 2:9
Jue 11:15
2Kr 20:10
Ech 17:26
e Je 15:18-20
Dt 3:11
f Nu 13:33
Dt 9:1, 2
g Je 36:8
h Je 14:6
Dt 2:12
i Je 10:19
j Je 10:13, 14
k Nu 21:13
l Nu 21:23

to ta stenlejaltik* Serede, ja' to ti k'uxi chamik skotol li buch'utik tspace k'op li ta jk'ol kuxlejal. Chamik jech k'ucha'al on'ox albatik ta jamal^a yu'un li Jeovae. **15** Li sk'ob Jeovae skontrainoj li jk'ol kuxlejal taje sventa tspacebe sk'oplal ja' to ti k'uxi cham skotolike.^b

16 »K'alal naka no'ox chamik skotol li viniketik te ta jteklum ti tspace k'ope,^c **17** la xchi'inun ta lo'il yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **18** «Chajelav batel osil li ta yosilal Moabe, ja' xkaltik, li Are. **19** Mi lanopaj batel ta stojolal li j-ammonetike, mu me xatsak ta k'op mi ja'uk xasabe sjol, yu'un mu'yuk chkak'bot avu'unin jutebuk li yosil j-ammonetike, yu'un ja' kak'ojbe xrextoinik* li snitilulal Lote.^d **20** Li osil taje nabil ti ja' to'ox yu'unik li jrefaetike.^e (Te to'ox nakalik li jrefaetike, jsumsumimetik ch-albatik yu'un li j-ammonetike. **21** Ja' to'ox jun muk'ta jteklum, toj epik xchi'uk toj natik li krixchanoetik jech k'ucha'al li j-anaketike;^f pe laj yich'ik lajesel yu'un Jeova ta sat li j-ammonetike, natsatik lok'el yu'un li j-ammonetike, va'un ja' xa te lik nakiikuk. **22** Ja' jech la spas ta stojolal li snitilulal Esau ti te xa nakalik ta Seire.^g Taje ja'o k'alal laj xa ox slajesbe sk'oplal j-oreoetik^h ta sat li j-ammonetike sventa xu'uninbeik li yosilike, va'un te xa nakalik k'alal ta avie. **23** Li j-avimetike nom to'ox taje bu nakiik, te to bat nakiikuk ta sts'el Gasa,ⁱ ja' to ti k'uxi milatik yu'un li jkaforetetik' ti te likemik ta Kaftore,* va'un ja' xa te nakiik li jkaforetike).

24 »Likanik, ech' tuch'ik li stenlejaltik Arnone.*^k Laj avak'vanta ti laj xa kak' ta ak'ob li ajvalil Seon^l ta Esbon ti ja' j-amorreoo vinike. Lik xa u'uninbo li

2:23 *Ja' xkaltik, li Kretae. 2:24 *O «beot'ik ta stenlejaltik Arnone».

yosile xchi'uk bat tsako ta k'op. **25** Li avi k'ak'ale, chlik kak' xi'ikuk tajek avu'un mi laj ya'ik ak'oplal skotol li krixchanoetik oy ta sjunul yolon vinajele. Chlik svul tajek yo'ontonik xchi'uk chlik t'elikuk* avu'un». ^a

26 »La jtak batel j-almantaletik ti te to likik batel ta takixokol balumil ta Kedemot^b sventa xbat sk'elik li ajvalil Seon ta Esbone, xi laj kal batel mantal ta slekil ko'ontone:^c **27** «Ak'o jelavkun ta avosil. Tuk' chijelav ta be, mu'yuk chikejpuj* ta bats'ik'ob mi ja'uk ta ts'etk'ob.^d **28** Ja' no'ox ta jlajes li ve'lil xchi'uk ja' no'ox chkuch' li vo' ti k'u yepal chachonbune. Ja' no'ox ak'o jelavkun ta kakan li ta avosile **29** —taje ja' li k'usi la spasik ta jtojal li snitilulal Esau ti te nakalik ta Seire xchi'uk li jmoabetik ti te nakalik ta Are— ja' to mi lijejav ta jot Jordan ti bu oy li balumil yaloj chak'bunkutik li Jeova Dios ku'unkutike». **30** Pe li ajvalil Seon ta Esbone mu'yuk xak' jelavkutik, yu'un li Jeova Dios avu'une yijub yo'onton yu'un^e xchi'uk tsatsub yo'onton yu'un. Ti jech la spase ja' sventa xak'bot ta ak'ob jech k'ucha'al yakal chk'ot ta pasel avie.^f

31 »Xi laj yalbun li Jeovae: «K'elavil ti laj xa kak'bot ta ak'ob li Seon xchi'uk yosile. Lik u'uninbo li yosile». ^g **32** K'alal lok' ox stsakutik ta k'op Seon xchi'uk li steklumal te ta Jaase,^h **33** laj yak' ta jk'obtik ti Jeova Dios ku'untike, jech te la jtsaltik xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk skotol li steklumale. **34** Li va' k'ak'ale, och ta jk'obtik skotol li jteklumetik yu'unike xchi'uk la jlajesbetik sk'oplal skotol, la jlajesbetik sk'oplal li viniketike, li antsetike xchi'uk li ololetike. Mi junuk kuxul kom.ⁱ **35** Ja' no'ox laj kik'tik lok'el li chonbolometik xchi'uk li

2:25 *O «k'ux cha'ik k'ucha'al xk'u-xul alajel». 2:27 *O «chik'ejev; chits'e-puj». ^aO «surtok'ob».

KAP. 2

a Eks 15:14
Eks 23:27
Dt 11:25
Jos 2:9, 10

b Jos 13:15, 18
Jos 21:8, 37

c Dt 20:10

d Nu 21:21, 22

e Ro 9:18

f Nu 21:25

g Nu 32:33
Si 135:10-12

h Nu 21:23, 24
Jue 11:20

i Dt 20:16, 17

Kolumna 2

a Dt 3:12
Dt 4:47, 48
Jos 13:8, 9

b Si 44:3

c Dt 3:16
Jue 11:15

d Nu 21:23, 24

KAP. 3

e Nu 21:33-35

f Nu 32:33
Dt 29:7, 8
Jos 13:29, 30

g Le 27:29

h Le 18:25

k'usitik la jpojtk li ta jteklumetik ti och ta jk'obtike. **36** Chlik ta Aroer^a ti te xkom ta sti'il stenlejaltik Arnon* (te tsakal sk'oplal li jteklum ta stenlejaltike) k'alal to ta Galaad. Mi junuk jteklum kol ku'untik. Laj yak'butik ta jk'obtik^b skotol li Jeova Dios ku'untike. **37** Ak'o mi jech, mu'yuk lanopaj batel ta yosil li j-ammonetik^c ti ja' skotol li sti'il stenlejaltik* Jaboke^d xchi'uk li jteklumetik ta vitstikaltike mi ja'uk ta yan osil ti laj yal Jeova Dios ku'untik ti mu stak' xijnopaj batele.

3 »Laje, lijsut tal xchi'uk lijbat ti bu Sbelel Basan sbie. Va'un, li ajvalil Og ta Basane lok' snumutik ta be xchi'uk skotol steklumal sventa tstsakutik ta k'op te ta Edrei.^e **2** Li Jeovae xi laj yalbune: «Mu xaxi'ta, yu'un chkak' ta ak'ob, chkak'bot ta ak'ob skotol li steklumale xchi'uk li yosile. Jech chapasbe jech k'ucha'al la apasbe li Seone, ja' li ajvalil yu'un j-amorreoetik ti te to'ox nakal ta Esbone». **3** Ja' yu'un, li Jeova Dios ku'untike laj yak' ta jk'obtik li ajvalil Og ta Basane xchi'uk skotol li steklumale. La jmiltik li ajvalile, mi junuk buch'u kuxul kom li ta jteklume.

4 Laj ku'uninbetik skotol li jteklumetik yu'unike. Mi junuk jteklum kol ku'untik. Laj ku'unintik li 60 jteklumetike, skotol li yosilal Argob ti ja' sventainoj li Og ta Basane.^f **5** Skotol li jteklumetik taje lek joyajtik ta tayal muro, ep ta ch'oj sti' xchi'uk ep stak'inaltak. Jech xtok, laj ku'unintik epal bik'tal lumetik. **6** Pe la jlajesbetik-o sk'oplal^g jech k'ucha'al la jpasbetik li ajvalil Seon ta Esbone. La jlajesbetik-o sk'oplal li jteklumetik yu'unike, k'alal ta viniketike, antsetik xchi'uk ololetik.^h **7** Laj kik'tik lok'el li chonbolometike xchi'uk li k'usitik la jpojtk ta jteklumetike.

2:36 *O «beo'tik ta stenlejaltik Arnon».

2:37 *O «beo'tik ta stenlejaltik».

8 »Li va' k'ak'ale, laj kich'-betik yosil li cha'vo' ajvalil ti ja' j-amorreotik^a ti te oyik ta yosilal Jordane, ti chlik ta stenlejaltik Arnon* k'alal to ta vits Ermone^b 9 (li vits taje Sirion yak'ojbeik sbi li jsidonetike, yan li j-amorreotike Senir yak'ojbeik sbi), 10 skotol li jteklumetik ta stenlejaltike, ta sjunul li Galaade xchi'uk sjunul Basan k'alal to ta Saleka xchi'uk ta Edrei,^c ja' li jteklumetik ti ja' sventainoj li Og ta Basane. 11 Yu'un li ajvalil Og ta Basane k'ajomal xa ox stuk kuxul li ta sts'unbal jrefaetike. Li skajonale ta tak'in* laj yich' pasesel xchi'uk te to oy ta Raba ti bu oy li j-ammonetike. Li skajonale baluneb xuk'ubil^d snatil xchi'uk chanib xuk'ubil sjamlej, ja' ti k'u ono'ox snatil li jun xuk'ubile. 12 Li va' k'ak'ale, laj ku'unintik li osil li'e: chlik ta Aroer^d ti te oy ta sts'el li stenlejaltik Arnone* xchi'uk li j-o'lol vitsstikalitik yu'un Galaade. Ja' laj kak'be jrubenetik xchi'uk jgadgetik^e li jteklumetik yu'unike. 13 Pe li skomenal* yosilal Galaad xchi'uk sjunul li yosilal Basan ti ja' sventainoj Ogue laj kak'be li j-o'lol snitulal Manasese.^f Sjunul li yosilal Argob ti ja' yu'un Basane nabil ti ja' to'ox yosil li jrefaetike.

14 »Li Jair^g ti ja' xnich'on Manasese laj yu'unin sjunul li yosilal Argob^h k'alal to ta sts'ak yosilik li jguesuretik xchi'uk jmaakatetike.ⁱ Ta skoj li sbie, Avot-Jair^g laj yak'be sbi sjunlej li yosilal Basane, jech-o k'alal to avie. 15 Li Makire^k ja' laj kak'be li yosilal Galaade. 16 Li jrubenetik xchi'uk jgadgetikeⁱ ja' laj kak'beik li osil chlik ta Ga-

3:8 *O «beo'tik ta stenlejaltik Arnon». 3:11 *O ja' van sk'oplal «ik'al basalto ton». ^aLi jun xuk'ubile ja' 44,5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. 3:12, 16 *O «beo'tik ta stenlejaltik Arnone». 3:13 *O «skomelal». 3:14 *Ja' sk'an xal «karpanaetik ta jteklum yu'un Jair».

KAP. 3

- a Nu 32:33
b Jos 12:1, 2
c Nu 21:33
d Nu 32:34
e Nu 32:33
f Nu 32:39
Jos 13:29-31
1Kr 5:23
g 1Kr 2:22
h Dt 3:4
i Jos 13:13
j Nu 32:40, 41
k Nu 32:39
Jos 17:1
l Nu 32:33
Jos 22:9

Kolumna 2

- a Nu 34:11, 12
b Nu 32:20-22
c Jos 1:14, 15
Jos 22:4, 8
d Nu 11:28
Nu 14:30
Nu 27:18
e Jos 10:25
f Eks 14:14
Eks 15:3
Dt 1:30
Dt 20:4
Jos 10:42
g Eks 15:16
Dt 11:2
h Eks 15:11
2Sa 7:22
1Re 8:23
Sl 86:8
Jer 10:6, 7

laad k'alal to ta stenlejaltik Arnone,* ja' k'ot ta ts'ak yu'unik li o'lol stenlejaltike. Jech xtok, k'ot k'alal to ta Jabok, ja' li sts'ak yosil j-ammonetik ta stenlejaltike, 17 k'ot k'alal to ta Araba, ta Jordan xchi'uk li ta ts'ak ti chlik ta Kineret k'alal to ta nab Arabae, ja' li nab Muerto* ti te chpaj ta yok vits Pisga ta stuk'il slok'eb k'ak'ale.^a

18 »Xi laj kalbeik mantale: «Li Jeova Dios avu'unike laj xa yak' avu'uninik li osil li'e. Skotol li viniketik ti tsots yo'ontonike ta stsak batel yabtejebik, ja' jbbabe chbatik, ja' patil to li achililtakik ta vok'ele, li j-israeletike.^b 19 Li jteklumetik laj kak'boxuke ja' no'ox te chnakiik komel li avajnilik, li anich'nabik xchi'uk li achonbolomike (lek jna'oj ti ep achonbolomike). 20 Ja' to chasutik talel mi ak'bat xa ox xkux yo'ontonik yu'un Jeova li achililtakik ta vok'ele jech k'ucha'al la spas ta atojalalike. Ja' to chasutik talel mi laj xa ox yu'uninik li osil ch-ak'batik yu'un li Jeova Dios yu'unik ta jot uk'um Jordane. Chasutik talel ti bu la ata arextoik* ku'une».^c

21 »Xi laj kalbe mantal Josue li va' k'ak'ale:^d «Laj avil ta asat ti k'usi la spasbe cha'vo' ajvaliletik li Jeova Dios avu'unike. Li Jeovae jech tspasbe skotol li ajvaliletik ti butik chajelave.^e 22 Mu xaxi'ik yu'un, yu'un ja' tspak ak'oplalik stuk^f li Jeova Dios avu'unike».

23 »Li va' k'ak'ale, la jk'anbe vokol li Jeovae, xi laj kalbee: 24 «Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, lik xa avak' ta ilel amuk'ulal ta stojolal li avajtunele xchi'uk ti oy sju'el li ak'obe,^g yu'un ŷmi oy xa no'ox van yan dios ta vinajel o ta balumil ti jech chak' ta ilel sju'el stsatsal jech k'ucha'al chavak' ta ilel vo'ote?»^h

3:17 *Literal «nab Salado». 3:20 *O «apukulalik; aparteik».

25 Avokoluk, ak'o jelavkun, ak'o bat jk'el li lekil balumil ta jot xokon Jordane, ja' li lekil vitstikalitik xchi'uk li Libanoe.^a **26** Pe xkapat-o tajek sjol Jeova ta jtojolal ta akojik,^b ja' yu'un mu'yuk la xchikintabun. K'ajomal no'ox xi laj yalibun li Jeovae: «Anchan xa! Mu xa jk'an xavalibun sk'oplal taje. **27** Muyan batel li ta jol vits Pisgae,^c k'elo no'ox batel li osil ta smaleb k'ak'ale, ta norte, ta sur xchi'uk ta slok'eb k'ak'al, yu'un mu'yuk chatuch' jelavel li Jordane.^d **28** Va'ano li Josuee,^e patbo yo'onton xchi'uk tsatsubtasbo yo'onton, yu'un ja' chtuch' jelavel,^f ja' jbatel chatub yu'un li jteklume, ja' chak'be xrextoinik* li osil chbat ak'ele». **29** Taje te k'ot ta pasel skotol k'alal te to'ox nakalutik ta stenlejaltik ta yeloval Bet-Peore.^g

4 »Israel, chikintao ava'i li mantaletik xchi'uk li k'usitik chapanbil ti yakal chkak' ava'iik avi k'uxi ta ch'unele sventa jech chakuxiik^h xchi'uk xu' cha-ochik li ta balumil ti chak' avu'uninik li Jeova ti ja' Sdios amoltotakike. **2** Mu me xavak'beik xchi'il li mantal yakal chkalboxuke xchi'uk mu me xach'ayik mi jutebuk,ⁱ ja' ch'unik li smantaltak Jeova Dios avu'unik ti yakal chkalboxuke.

3 »Laj avil ta asat atukik li k'usi la spasbe Baal ta Peor li Jeovae; li Jeova Dios avu'unike la slajesbe sk'oplal skotol li buch'utik te xtijet* ta spat li Baal ta Peore.^j **4** Yan li vo'oxuke kuxuloxuk to ti k'u avepalik te xanap'etik ta stojolal li Jeova Dios avu'unike. **5** Jech xtok, laj kak' ana'ik li mantaletik xchi'uk li k'usitik chapanbil^k jech k'ucha'al laj yalibun li Jeova Dios ku'une sventa xach'unik xtok k'alal mi laj avu'uninik li osile. **6** Sk'an me xach'unik lek,^l mi jech cha-

3:28 *O «ta spukulalik; sparteinik». 4:3 *O «xnap'et».

KAP. 3

- a Eks 3:8
Dt 1:7
Dt 11:11, 12
b Nu 20:12
Nu 27:13, 14
Dt 4:21
Sl 106:32
c Nu 27:12
d Dt 34:1, 4
e Nu 27:18-20
Dt 1:38
Dt 31:7
f Jos 1:1, 2
g Dt 4:45, 46
Dt 34:5, 6

KAP. 4

- h Le 18:5
i Dt 12:32
Pr 30:5, 6
Ap 22:18, 19
j Nu 25:5, 9
Sl 106:28
Os 9:10
1Ko 10:7, 8
k Le 26:46
Nu 30:16
Nu 36:13
Dt 6:1
l 1Re 2:3

Kolumna 2

- a Sl 111:10
b Sl 119:98, 100
c 1Re 4:34
1Re 10:4-7
Da 1:19, 20
d Eks 25:8
Le 26:12
Dt 5:26
2Sa 7:23
e Sl 147:19, 20
f Je 18:19
Dt 6:6, 7
g Eks 19:9
h Eks 20:20
Dt 5:29
i Pr 22:6
Ef 6:4
j Eks 19:18
Ebr 12:18, 19
k Dt 9:10
l Is 40:18
Jn 1:18
Jn 4:24
m Eks 20:22
n Eks 19:5
Dt 5:2
Dt 9:9
Ebr 9:19, 20
o Eks 20:1
Eks 34:28
Dt 10:4

pasike, chavak'beik yil jteklumetik ti p'ijoxuke^a xchi'uk ti xava'i-beik smelolale.^b K'alal mi laj ya'ibeik sk'oplal skotol li mantaletik oy avu'unike, xi chlik yalike: «Li muk'ta lum li'e toj p'ijik ta mel-lel xchi'uk lek xa'ibeik smelolale». **7** Yu'un cmi oy junuk muk'ta lum ti nopol oy ta stojolalik li sdiosik k'alal tstaik ta na'ele? cMi mu ja'uk no'ox nopol oy ta jtojolalitik li Jeova Dios ku'untik k'alal ta jtatik ta na'ele?^d **8** cMi oy xa no'ox jech junuk muk'ta lum ti oy mantaletik yu'unik xchi'uk k'usitik tuk' chapanbil jech k'ucha'al skotol li Mantal yakal chkalboxuk avie?^e

9 »Ich'o me ap'ijil xchi'uk k'elo me aba sventa mu xch'ay xava'i li k'usi laj avil ta asate xchi'uk sventa mu xch'ay ta avo'onton ti k'u sjalil kuxulote. Jech xtok, sk'an xavak'be yojtkin li anich'nabtake xchi'uk li amamobtake.^f **10** Xi laj yalibun Jeova Dios avu'un k'alal te va'alot ta yeloval Jeova ta Orebe: «Tsobbun talele li jteklum sventa xa'iik li k'usi chkale,^g sventa jech xu' xchanik k'u yelan chi'taikun^h ti k'u sjalil kuxulik ta balumile xchi'uk sventa xchanubtas li yalab xnich'nabike». ⁱ

11 »Ja' yu'un, lanopajik talele xchi'uk te va'al lakomik ta yok vits, li vitse xtiltun* sk'ak'al ti chk'ot k'alal to ta vinajele,[#] ik'ub tajek osil, tal tok xchi'uk pimub tajek li toke.^j **12** Lik sk'oponoxuk tal ta k'ok'^k li Jeovae. Laj ava'ibeik yech'omal li jupup'el k'ope, pe mu'yuk k'usi la ataik ta k'elel,^l ja' no'ox laj ava'iik li yech'omal eile.^m **13** Xchi'uk laj jalboxuk li strato ti sk'an xatsakik ta ventae,ⁿ li Lajuneb Mantale.^{*o} Laje, la sts'iba ta cha'pech

4:10 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 4:11 *O «xlolkun; xpulpun». #Literal «k'alal to ta yo'onton vinajele». 4:13 *Literal «li Lajun'el K'ope». Ojtkinbil k'ucha'al Decálogo xtok.

ton.^a **14** Li va' k'ak'ale, laj yal-
bun Jeova ti ak'o xkalboxuk li
mantaletik xchi'uk li k'usitik cha-
panbil yu'une, ti sk'an xach'unik
ti bu chbat naklanik li ta osil ti
ja' chavu'uninike.

15 »Ja' yu'un, k'elo me abaik
—ta skoj ti mu'yuk k'usi laj avi-
lik k'alal la sk'oponoxuk ta k'ok' li
Jeova ta Orebe— **16** sventa mu
chopoluk k'usi xapasik ta skoj ti
oy k'usi chava'anbeik slok'ole, mi
slok'ol vinik o ants,^b **17** mi slok-
ol jkotuk chonbolom ta balu-
mil, mi slok'ol jkotuk mut ti chvil
ta vinajele,^c **18** mi slok'ol ti k'u-
siuk no'ox xkilet chanav ta lum-
tike o slok'ol jkotuk choy ti oy ta
vo' ta yolon balumile.^d **19** K'alal
chatoy muyel asat ta vinajele, mi
la ata ta k'e'el li k'ak'ale, li lunae*
xchi'uk li k'analetike —skotol li
soltaroetik ta vinajele—, mu me
slo'labot avo'onton, mu me xani-
jan aba ta stojolal xchi'uk mu me
xavich' ta muk'.^e Taje ja' yak'ojbe
skotol jteklumetik ta yolon vina-
jel li Jeova Dios avu'une. **20** Pe
li vo'oxuke laj yik'oxuk li Jeovae
xchi'uk la slok'esoxuk li ta orno
ti bu chich' unijesel tak'ine, ja' li
ta Ejipto, sventa xak'otik ta jte-
klum ti ja' yu'un* stuk^f jech k'u-
cha'al k'otemoxuk li avie.

21 »Vo'oxuk ta akojik ti ilin
tajek ta jtjolal^g li Jeovae xchi-
uk laj yalban ta jamal ti mu-
yuk ta jtuch' jelavel li Jordane
xchi'uk laj yalban ti mu'yuk chi-
bat li ta lekil osil ti bu chak'bot
ta arexto* li Jeova Dios avu'une.^h
22 Vo'one li' no'ox chicham ta
osile; mu'yuk ta jtuch' jelavel
li Jordane,ⁱ pe li vo'oxuke cha-
tuch'ik jelavel xchi'uk chavu'u-
ninik li lekil balumile. **23** K'elo
me abaik ti mu xch'ay xava'iik li
trato la spas xchi'uk vo'oxuk li
Jeova Dios avu'unike,^j jech xtok,
mu me k'usi xapasbeik slok'ol,

4:19 *O «li ue». 4:20 *O «xrexto; spu-
kular; sparte». 4:21 *O «apukular;
aparte».

KAP. 4

- a Eks 24:12
Eks 31:18
Eks 32:19
Eks 34:1
b Eks 20:4
Dt 27:15
Is 40:18
Ech 17:29
1Ko 10:14
c Dt 5:8
Ro 1:22, 23
d 1Sa 5:4
e Dt 17:2, 3
2Re 17:16
Ese 8:16
f Eks 19:5
g Sl 106:32
h Nu 20:12
Dt 31:1, 2
i Dt 3:27
j Eks 24:3

Kolumna 2

- a Eks 20:4
b Eks 24:17
Dt 9:3
Ebr 12:29
c Eks 20:5
Eks 34:14
Nu 25:11
Lu 10:27
d Jue 18:30
2Re 21:1, 7
e 2Re 17:16, 17
f Le 18:24, 28
Le 26:27, 32
g Dt 28:64
Ne 1:8
h Dt 28:62
i Dt 28:15, 36
Jer 16:13
Ese 20:39
j 2Kr 15:4, 15
k Dt 30:1-3
Dt 30:8-10
1Re 8:48, 49
Jer 29:13
Joe 2:12
l 2Kr 33:13
Ne 1:9
m Eks 34:6
Dt 30:3
2Kr 30:9
Ne 9:31
Is 54:7
Is 55:7
n Le 26:42

k'usiuk no'ox slok'ol ti mu xak'
apasik li Jeova Dios avu'unike.^a
24 Yu'un li Jeova Dios avu'une
ja' jun k'ok' ti chchik'vane,^b ja' jun
Dios ti stuk no'ox tsk'an ich'el ta
muk'e.^c

25 »Mi ayan avalab anich'na-
bik xchi'uk mi ayan amamobta-
kik xchi'uk mi jal xa tajek lach'i
lak'opojik ta balumile, pe ti cho-
pol k'usi chlik apasik xchi'uk ti
k'usiuk no'ox slok'ol chlik apa-
sik^d xchi'uk ti chlik apasik li k'usi
chopol ta sat li Jeova Dios avu-
unik ti ja' chopol-o cha'i sba avu-
unike,^e **26** jp'el sk'oplal xchi'uk
anil no'ox chlaj ak'oplalik li ta ba-
lumil ta jot Jordan ti chavu'uni-
nike, ta melal ta jva'an ta testi-
go avi li vinajel xchi'uk balumil ti
jech chk'ot ta atojolalike. Mu'yuk
chajalijik te, jp'el sk'oplal chavi-
ch'ik lajesel.^f **27** Tspukoxuk ba-
tel ta yantik lum^g li Jeovae, jay-
vo' xa no'ox kuxul chakomik^h li
ta lumetik ti bu la spukoxuk ba-
tel li Jeovae. **28** Te chlik tuna-
nik yu'un diosetik ti pasbilik ta
te' xchi'uk ta ton ti ta sk'ob no'ox
krixchano pasbile,ⁱ ja' li diosetik
ti mu k'usi xilike, ti mu xaiik k'o-
ponele, ti mu sna' xve'ike xchi'uk
ti mu k'usi xa'ibeik yike'.

29 »Mi te chlik asa' li Jeova
Dios avu'une, ta melal chata^j mi
ta sjunul avo'onton xchi'uk mi ta
sjunul akuxlejal^k chlik ajak' ta
stojolale. **30** K'alal chavil avo-
kole xchi'uk k'alal jech chk'ot
ta atojolal ta ts'akal taje, chasut
ta stojolal li Jeova Dios avu'une
xchi'uk chlik achikintabe li k'usi
chale.^l **31** Yu'un li Jeova Dios
avu'une ja' jun Dios ti sna' xk'u-
xubinvane.^m Mu'yuk tstenot kom-
mel, mu'yuk chak' chaman xchi-
uk mu'yuk chch'ay ta sjol li trato
laj yalbe ta jamal li amoltotake.ⁿ

32 »Jak'bo sk'oplal li k'usitik
k'otem ta pasel ta vo'ne k'alal
ch'abalot to'oxe, ti k'uxi lik spas
vinik ta balumil li Diose; sabo
sk'oplal k'alal to ta jujujot sti'il

vinajel. ¿Mi oy van k'usi muk' jech k'otem ta pasel junuk velta o mi oy van a'ibil sk'oplal junuk velta jech k'ucha'al taje?^a **33** ¿Mi oy junuk jteklum ti ya'iojbe yech'omal ye Dios ti te chk'o-poj talel ta k'ok' jech k'ucha'al ava'ioje xchi'uk ti xu' to xkuxie?^b **34** ¿Mi oy xa ono'ox jech spasoj Dios ti chik' lok'el jun jteklum ta stojolal yan jteklum ti bu laj yak' ta ilel ti chchapanvane, ti laj yak' ta ilel li senyaile, li sk'elobil ju'elale,^c ti tspas k'ope,^d ti oy stasatsal sk'obe,^e ti oy sju'ele, ti chak' xi'el k'usi tspas^f jech k'ucha'al laj avil ta asatik la spas ta atojolalik li Jeova Dios avu'unik ta Ejipto?^g **35** Li vo'oxuke laj xa avich'ik ak'bel ta ilel li k'usitik taje yo' xana'ik ti ja' meel Dios^g li Jeovae xchi'uk ti mu'yuk buch'u yan jech k'ucha'al li stuke.^h **36** Ta vina-jel to laj yak' ava'ibe yech'omal ye sventa stuk'ibtasot. Li ta balumile laj yak' avil li muk'ta k'ok' yu'one, va'un te ta k'ok' laj ava'ibe li yech'omal yee.ⁱ

37 »Ta skoj ti sk'anoj amolotak xchi'uk ti la st'u'jbe li snitlulalik tal yu'unik ta tsakale,^j te sk'elojot stuk k'alal ta stasatsal sju'el la slok'esot ta Ejipto.^k **38** La snuts lok'el ta atojolal jteklumetik ti mas muk'tik xchi'uk ti mas tsotsike sventa xak'bot avu'unin li yosilik ti ja' chk'ot ta arexto* jech k'ucha'al k'otem ta pasel avie.^k **39** Ja' yu'un li avi k'ak'ale, teuk me ta ajol xchi'uk ak'o ta avo'onton ti ja' meel Dios ta vinajel xchi'uk ta balumil li Jeovae.^l Mu'yuk yan.^m **40** Sk'an me xach'unbe li smantaltak ti yakal chkalbot avi sventa lek chbat akuxlejal xchi'uk xkuxlejal anich'nabtak ti chtal avu'un ta tsakale xchi'uk sventa jal xaku-xi li ta balumil chak'bot li Jeova Dios avu'one».ⁿ

41 Li va' k'ak'ale, li Moisesse la xch'ak komel oxib jteklum li ta

4:38 *O «apukulal; aparte».

KAP. 4

- a Sl 44:1
b Dt 5:26
c Eks 7:3
d Eks 15:3
e Eks 13:3
f Dt 26:8
Sl 78:43-51
g Eks 6:7
h Eks 15:11
Dt 32:39
1Sa 2:2
Is 45:18
Mr 12:32
i Eks 19:18
Eks 20:22
j Dt 10:15
Sl 105:6
k Eks 23:28
Dt 7:1
Dt 9:1
Jos 3:10
l 2Kr 20:6
m Is 44:6
n Je 48:3, 4

Kolumna 2

- a Nu 35:14
b Nu 35:22-24
c Nu 35:11, 25
Dt 19:4, 5
d Jos 21:8, 36
e Jos 21:8, 38
f Jos 21:27
g Jos 20:8, 9
h Dt 17:18
Dt 27:2, 3
Gal 3:24
i Le 26:46
Dt 4:1
j Dt 1:5
Dt 3:29
k Nu 21:26
l Nu 21:23, 24
m Nu 21:33
Dt 3:4
n Dt 2:36
Dt 3:12
o Dt 3:8, 9
p Dt 3:16, 17
Dt 34:1

KAP. 5

- q Eks 19:5
Ebr 9:19, 20

jot xokon Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'ale.^a **42** Mi oy buch'u mu yobajuk la smil xchi'il ti mu'yuk ono'ox xti'et sjol ta stojolale,^b sk'an te xjativ batel ta junuk li jteklumetik taje sventa mu xich' milel.^c **43** Li ba'yel jteklume ja' Beser^d ti te xkom ta takixokol balumil ta stenlejaltik ti ja' sventa li jrubenetike, li june ja' Ramot^e ti te xkom ta Galaad ti ja' sventa li jgadetike, li yane ja' Golan^f ti te xkom ta Basan ti ja' sventa li jmanasesetike.^g

44 Taje ja' li Mantal^h ak'batik yu'un Moises li jteklum Israele. **45** Taje ja' li sna'obile, li mantaletike xchi'uk li k'usitik chapanbil ti ak'batik yu'un Moises k'alal lok'ik ta Ejipto li j-israeletike,ⁱ **46** li ta yosilal Jordan ta stenlejaltik ta yeloval Bet-Peor^j ta slumal Seon ti ja' ajvalil yu'unik li j-amorreotetik ti te to'ox nakal ta Esbone.^k Taje ja' li ajvalil ti tsalae yu'un Moises xchi'uk j-israeletik k'alal lok'ik ta Ejipto.^l **47** Laj yich'beik li yosile xchi'uk li yosil ajvalil Og^m ta Basane, ja' li cha'vo' ajvalil yu'un j-amorreotetik ti te to'ox oyik ta yosilal Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'ale. **48** Chlik ta Aroerⁿ ti te xkom ta sti'il stenlejaltik Arnon* k'alal to ta vits Siyon, ja' xkaltik, li Ermone.^o **49** Laj yu'uninik xtok sjunul li Araba ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta yosilal Jordane xchi'uk li nab Araba* ti te chpaj ta yok vits Pisgae.^p

5 Li Moiseuse la stsob skotol li Israele, xi laj yalbee: «Chikintao ava'i, Israel, li mantaletik xchi'uk li k'usitik chapanbil yakal chkalboxuk avie. Sk'an xachanik xchi'uk xak'elik lek ti xavak' ta akuxlejalike. **2** Li Jeova Dios ku'untike la spas jun trato xchi'uk vo'otik li ta Orebe.^q **3** Ma'uk xchi'uk jmoltotaktik ti la spas

4:48 *O «beo'tik ta stenlejaltik Arnon».

4:49 *Ja' xkaltik, nab Salado o nab Muerto.

trato li Jeovae, ja' la spas xchi'uk vo'otik ti k'u yepal kuxulutik to avie. **4** Ak'elobje aba asatik xchi'uk Jeova k'alal te la xchi'inoxuk ta lo'il ta vits k'alal k'opoj ta k'ok'e.^a **5** Li va' k'ak'ale, ta o'lol va'alun likom yu'un Jeova xchi'uk vo'oxuk sventa jelubtasboxuk li sk'op Jeovae,^b yu'un mu'yuk xamuyik batel ta vits ta skoj ti laxi'ik yu'un li k'ok'e.^c Xi laj yale:

6 »Vo'on Jeova Diosun avu'un ti la jlok'esot ta yosilal Ejipto ti bu to'ox tik'ilot ta mosoile.^d **7** Mu me xavich' ta muk' yan diosetik, sk'an ja' no'ox vo'on xavich'un ta muk'.^e

8 »Mu me oyuk k'usi xapasbe slok'ol' mi ja'uk k'usi ti xko'olaj k'ucha'al li k'usitik oy ta vinateje, li k'usitik oy ta balumile o li k'usitik oy ta vo'e.^f **9** Mu me xanijan aba ta stojolalik xchi'uk mu me buch'u stijbot avo'onton ti chatun ta stojolalike,^g yu'un li Jeova Diosun avu'une ja' Diosun ti jtuk no'ox ta jk'an ich'el ta muk'e.^h Chkak'be kastigo alab nich'nabiletik ta skoj smul li totiletike. Li buch'utik tspajune chkak'be kastigo k'alal to ta xoxk'olal xchi'uk ta xchank'olal kuxlejal.ⁱ **10** Pe chkak'be ta ilel tuk'il k'anelal* ta smilal no'ox ta k'ol kuxlejal li buch'u sk'anojikune xchi'uk ti chch'unik jmantaltake.

11 »Sk'an mu ixtoluk no'ox avu'un li sbi Jeova Dios avu'une,^j yu'un li Jeovae mu'yuk chkol yu'un ta kastigo li buch'u ixtol no'ox yu'un li sbie.^k

12 »Chabio me li sk'ak'alil savadoe sventa ch'uluk avu'un jech k'ucha'al laj yalbot mantal li Jeova Dios avu'une.^l **13** Vakib no'ox ak'ak'al sk'an xapas skotol li avabete,^m **14** li ta svukubal k'ak'ale, ja' jun savado sventa li Jeova Dios avu'une.ⁿ Mu me xapas jtosuk avabtel^o mi

KAP. 5

- a Eks 19:9, 18
Ech 7:38
b Eks 20:19
Gal 3:19
c Eks 19:16
d Eks 13:3
Eks 20:2
e Eks 20:3-6
2Re 17:35
f Le 26:1
Dt 4:15, 16
Dt 4:23
Dt 27:15
Ech 17:29
g Eks 23:24
1Ko 10:14
h Eks 34:14
Dt 4:24
Is 42:8
Mt 4:10
i Eks 34:6, 7
j Eks 22:28
Le 19:12
k Eks 20:7
Le 24:16
l Eks 16:23
Eks 20:8-10
Eks 31:13
m Eks 34:21
n Eks 16:29
o Ne 13:15

Kolumna 2

- a Eks 23:12
b Dt 10:17
Ef 6:9
c Eks 6:6
Dt 4:34
d Eks 21:15
Le 19:3
Dt 27:16
Pr 1:8
Mr 7:10
e Eks 20:12
Ef 6:2, 3
f Je 9:6
Eks 20:13
Nu 35:20, 21
Mt 5:21
Ro 13:9
g Eks 20:14
1Ko 6:18
Ebr 13:4
h Eks 20:15
Le 19:11
Pr 30:8, 9
1Ko 6:10
Ef 4:28
i Eks 20:16
Eks 23:1
Le 19:16
Dt 19:16-19
Pr 6:16, 19
Pr 19:5
j Mt 5:28
k Eks 20:17
Lu 12:15
Ro 7:7
l Eks 19:9, 18
m Eks 24:12
Eks 31:18
Dt 4:12, 13
n Eks 20:18
Ebr 12:18, 19
o Eks 24:17

ja'uk spas yabtel akerem, atseb, amoso, akiara, stot avakax, avuro mi jkotuk ats'unbal chonbolom xchi'uk mi ja'uk li jyanjun ti te nakal ta ateklumale,^a taje ja' sventa xkux amoso xchi'uk akiara jech k'ucha'al chakux eke.^b **15** Vuleso me ta ajol ti la-ech' ta mosoil li ta yosilal Ejipto, pe ta yipal sk'ob xchi'uk ta sju'el la slok'esot tal^c li Jeova Dios avu'une. Ja' yu'un, li Jeova Dios avu'une laj yalbot ti ak'o xachabi li sk'ak'alil savadoe.

16 »Ich'o ta muk' atos amee^d jech k'ucha'al laj yalbot mantal li Jeova Dios avu'une sventa jal xakuxi xchi'uk sventa junuk avo'onton xa-ech' li ta balumil chak'bot li Jeova Dios avu'une.^e

17 »Mu xamilvan.^f

18 »Mu xalo'la anup achi'il.^g

19 »Mu xa-elk'aj.^h

20 »Mu xajut k'op* k'alal chava'an aba ta testigo ta stojolal li achi'ile.ⁱ

21 »Mu xapich' o'ontabe li yajnil achi'ile.^j Jech xtok, mu me xapich' o'ontabe li sna achi'ile, li yosile, li smosoe, li skiarae, li xvakaxe, li svuroe o yan k'usitik ti oy yu'un li achi'ile.^k

22 »Li Jeovae jech laj yalbe mantaletik* ta vits sjunul li tsobobbaail avu'unike, ti tsots k'opoj tal ta k'ok', ta tok xchi'uk ta pimil toke,^l mu'yuk xa k'usi yan laj yal. Ta ts'akale, la st'siba ta chapech ton, laje laj yak'bun.^m

23 »K'alal naka no'ox laj avai-beik yech'omal ye ta pimil toke, k'alal ja'o xpulpun sk'ak'al li jol vitse,ⁿ nopajik tal ta jtojolal skotol li joliletik ta jujuochop nitilulale xchi'uk li moletik avu'unike.

24 Xi laj avalbeikune: «Laj xa yak'butik ta ilel smuk'ulal xchi'uk yosilal li Jeova Dios ku'untike xchi'uk laj xa ka'ibetik yech'omal ye li ta k'ok'e.^o Laj xa

5:20 *O «Mu xanop k'op; Mu xa-epal k'opoj». 5:22 *Literal «jajy'el k'op».

5:10 *O «slekil yutsil o'ontonal».

kiltik ti xu' kuxul xkom^a li bu-
ch'u chchi'inat ta lo'il yu'un Dio-
se. **25** Pe ζ'k'u yu'un ti li' no'ox
xj'elaj jbatik chijchame? Yu'un xu'
xijlaj yu'un li muk'ta k'ok' li'e. Mi
jech-o chka'ibetik yech'omal ye
li Jeova Dios ku'untike, chijcha-
mutik ta melel. **26** Yu'un ζ'bu-
ch'u xa no'ox ta skotol krixcha-
noetik ti mu'yuk xcham k'alal laj
ya'ibe yech'omal ye kuxul Dios ta
k'ok' jech k'ucha'al vo'otike?
27 Vo'ot nopajan batel sventa
xava'i k'usi chal li Jeova Dios ku-
untike. Vo'ot chavalbunkutik skot-
ol li k'usi chal Jeova Dios
ku'untike, li vo'onkutike ta jchi-
kintakutik xchi'uk ta jpaskutik.^b

28 »Laj ya'i Jeova li k'usi
laj avalbeikune, ja' yu'un xi
laj yalbun li Jeovae: «Laj ka'i k'u-
sitik laj yalbot li jteklume, lek
skotol li k'usi chalike.^c **29** jTi
jechuk-o yo'ontonik chi'taikun^{*d}
xchi'uk ti xch'unik li jmantalta-
ke;^e toj lek chbat xkuxlejal-
lik sbatel osil xchi'uk yalab
xnich'nabik un bi!^f **30** Batan, xi
xavalbe ya'iike: «Sutanik batel ta
akarpanaik». **31** Pe vo'ote li' xa-
kome, chkalbot skotol li manta-
letike xchi'uk li k'usitik cha-
panbile sventa xachanubtasan
xchi'uk sventa xak' ta xkuxlejalik
li ta osil ta xkak'be yu'uninike».
32 Sk'an me xavak' lek ta avo'on-
tonik spasel jech k'ucha'al yaloj-
boxuk li Jeova Dios avu'unike.^g
Mu me xak'ejp'ujik^{*} ta batsik'ob
mi ja'uk ta ts'etk'ob.^h **33** Sk'an
me te xaxanavik-o li ta be yak'oj-
boxuk ta ilel li Jeova Dios avu'u-
nikeⁱ sventa jal xakuxiik xchi'uk
sventa junuk avo'onton xa-ech'ik
li ta balumil chavu'uninike.^j

6 »Li'e ja' li mantaletik xchi'uk
li k'usitik chapanbil ti yaloj
Jeova Dios avu'unik ti sk'an xa-
chanik sventa xach'unik k'alal mi
och avu'uninik li osile, **2** sven-

5:29; 6:2 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
5:32 *O «xak'ejevik; xats'ep'ujik». *O
«surtok'ob».

KAP. 5

- a Dt 4:33, 36
b Eks 20:19
Ebr 12:18, 19
c Dt 18:16, 17
d Dt 10:12
Job 28:28
Pr 1:7
Mt 10:28
1Pe 2:17
e Pr 4:4
Pr 7:2
Ekl 12:13
Is 48:18
1Jn 5:3
f Sl 19:8, 11
Snt 1:25
g Dt 6:3, 25
Dt 8:1
h Dt 12:32
Jos 1:7, 8
i Dt 10:12
j Dt 4:40
Dt 12:28
Ro 10:5

Kolumna 2

KAP. 6

- a Je 18:19
Dt 4:9
b Pr 3:1, 2
c Dt 5:7
Is 42:8
Sak 14:9
Mr 12:29, 32
1Ko 8:6
d Dt 10:12
Dt 11:13
Dt 30:6
Mt 22:37
e Mr 12:30, 33
Lu 10:27
f Je 18:19
Dt 4:9
Pr 22:6
Ef 6:4
g Dt 11:19
h Dt 11:18
i Je 15:18
j Jos 24:13
Sl 105:44
k Dt 8:10
l Jue 3:7

ta xaxi'ta^{*} li Jeova Dios avu'une
xchi'uk sventa xavak' ta avo'on-
ton skotol li tojbtaseletik xchi-
uk li smantaltak ti k'u sjalil ku-
xulot ti yakal chkalbote —vo'ot,
anich'nab xchi'uk amamobtak—^a
sventa jal xakuxi li ta balu-
mile.^b **3** Israel, sk'an xachikinta
xtok xchi'uk k'elo lek ti xavak' ta
akuxlejale sventa junuk avo'on-
ton xa-ech' xchi'uk xa-epajik ta-
jek li ta balumil ti bu oy lek leche
xchi'uk pome jech k'ucha'al yaloj-
bot ta jamal li Jeova ti ja' Sdios
amoltotake.

4 »A'io ava'i, Israel, li Jeova
Dios ku'untike ja' no'ox stuk
Jeova.^c **5** Sk'an xak'an ta sjunul
avo'onton li Jeova Dios avu'une,
ta sjunul akuxlejal^{*d} xchi'uk ta
sjunul avipal.^{ee} **6** Sk'an me te
oyuk ta avo'onton li k'usi yakal
chkalbot avie, **7** sk'an xavak'-
be xchan^{*} li anich'nabe,^f lo'ilta-
bo k'alal chachoti ta anae, k'alal
chaxanav ta bee, k'alal chavaye
xchi'uk k'alal chalike.^g **8** Chu-
ko ta ak'ob sventa sna'obil avu-
un, k'otuk k'ucha'al xpix atiba.^{hh}
9 Ts'ibao ta smarkoal sti' ana ta
xokontak xchi'uk ts'ibao ta sti'
ateklumal.

10 »Mi laj xa ox yak' ochan
Jeova Dios avu'un li ta osil ti ya-
loj chak'botⁱ ti jech jamal laj yal-
be li amoltotak ti ja' li Abraan,
Isaak xchi'uk Jakobe —ja' li muk'-
tik jteklumetik xchi'uk ti lekik ti
mu vo'otuk la ava'ane,^j **11** nae-
tik ti noj ta k'usitik lekik ti mu
vo'otuk la asa' ta abtele, posoe-
tik ti mu vo'otuk la ajok'e, ts'unbil
uva xchi'uk ts'unbil oliva ti mu
vo'otuk la ats'une— xchi'uk mi laj
xa ox ve'an, mi noj xa ox lek
ach'ute.^k **12** K'elo me aba ti mu
xch'ay ta ajol li Jeova' ti ja' la slo-

6:5 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo
Glosario, nefex. *O «yipal akuxlejal;
skotol k'usitik oy avu'un». **6:7** *O «xa-
valilanbe; xats'ibabe ta yo'onton». **6:8**
*Literal «kalukal ta o'lol xcha'pejal
sbe'k' asat».

k'esot talem ta yosalal Ejipto ti bu to'ox mosoinbilote. **13** Ja' no'ox sk'an xaxi'ta li Jeova Dios avu'one,^a ja' no'ox sk'an xatun ta stojolal^b xchi'uk ja' no'ox ta sbi xavak' ave.^c **14** Mu me xats'akliik yan diosetik mi ja'uk sdios li jteklumetik ti li' joyol ta apat axonikonike,^d **15** yu'un li Jeova Dios avu'un ti te oy ta atojolale ja' jun Dios ti stuk no'ox tsk'an ich'el ta muk'e.^e Mi chats'akli yan diosetike, tstsan sk'ak'al yo'onton ta atojolal li Jeova Dios avu'one^f xchi'uk chch'aybot ak'oplal ta sba balumil.^g

16 »Mu stak' xavak'ik ta preva li Jeova Dios avu'unik^h jech k'ucha'al laj avak'ik ta preva li ta Masae.ⁱ **17** Sk'an ta sjunul avo'onton xavak' ta akuxlejalik li smantaltak Jeova Dios avu'unike xchi'uk li sna'obil yu'un ti jech laj yalboxuk ti sk'an xapasike. **18** Sk'an xapas li k'usi tuk' xchi'uk li k'usi lek ta sat Jeovae sventa xu' junuk no'ox avo'onton xchi'uk xavu'unin li lekil osil ti jech laj yak' ye Jeova ta stojolal amoltotake.^j **19** Chanuts lok'el avajkontratak jech k'ucha'al yaloj ta jamal li Jeovae.^k

20 »K'alal xi tsjak'bot ta mas jelavel li anich'one: «K'usi smelolal li sna'obile, li mantaletik xchi'uk li k'usitik chapanbil ti yalojboxuk li Jeova Dios ku'untike?», **21** xi xavalbe li anich'one: «Li'kotkutik to'ox ta smoso faraon li ta Ejipto, pe li Jeovae la slok'esunkutik ta Ejipto ta yipal sk'ob. **22** Te jk'eloj ta jsatkutik laj yak' ta ilel senyailtak xchi'uk sk'elobiltak ju'elal ta Ejipto' li Jeovae, muk'tik tajak xchi'uk tsots laj yak' vokolil, ja' k'ot ta stojolal faraon xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta snea.^m **23** Laj yik'unkutik lok'el sventa xik'unkutik tal li' ta balumil ti jech laj yak' ye ta stojolal li jmoltoikutike.ⁿ **24** Va'un, li Jeovae laj yalbuchutik ti sk'an jch'unkutik li mantaletike xchi'uk

KAP. 6

- a Dt 10:12
b Lu 4:8
c Jer 12:16
d Eks 34:14
e Eks 20:5
Dt 4:24
f Eks 32:9, 10
Nu 25:3
Dt 11:16, 17
Jue 2:14
g 2Re 17:18
h Mt 4:7
Lu 4:12
1Ko 10:9
i Eks 17:2, 7
Sl 95:8, 9
Ebr 3:8, 9
j Je 15:18
k Eks 23:30
l Eks 7:3
m Dt 4:34
n Eks 13:5
Dt 1:8

Kolumna 2

- a Sl 111:10
Pr 14:27
b Le 18:5
Dt 4:1
Gal 3:12
c Ekl 12:13
Ro 10:5

KAP. 7

- d Dt 31:3
e Eks 33:2
Jos 3:10
f Je 15:16
g Je 10:15-17
h Dt 20:1
i Nu 33:52
j Le 27:29
Jos 6:17
Jos 10:28
k Eks 23:32
Eks 34:15
Dt 20:16, 17
l Jos 23:12, 13
1Re 11:1, 2
Esd 9:2
m Eks 34:16
1Re 11:4
n Dt 6:14, 15
o Eks 23:24
Eks 34:13
p Dt 16:21, 22
q Dt 7:25
Dt 12:2, 3
r Eks 19:5, 6
Dt 14:2
Am 3:2

sk'an xji'takutik li Jeova Dios ku'untike sventa lek xibatkutik sbatel osil^a xchi'uk sventa jechuk kuxulutik-o^b jech k'ucha'al kuxulutik avie. **25** Tuk' k'usi chk'ot ta jtojolaltik mi ta xkak' lek ta jkuxlejaltik skotol li mantale^c yaloj Jeova Dios ku'untik ti sk'an jch'untike».

7 »Mi laj xa ox stik'ot ochel Jeova Dios avu'un li ta osil ti po'ot xa x-och avu'unine,^d tsolek'es batel ta atojolal xtok li muk'tik lumetik ti mas ojtikinbilike,^e ja' li j-etetike, li jguirgaseoetike, li j-amorreoetike,^f li jkanaanetike, li jperisitaetike, li j-eveoetike xchi'uk li jebusetike.^g Vukub muk'tik lumetik ti mas ojtikinbilike xchi'uk ti mas tsots xu' yu'unik ti ja' mu sta li vo'ote.^h **2** Chak'bot ta ak'ob li Jeova Dios avu'one, va'un chalajesbe sk'oplal.ⁱ Ta persa sk'an xalajesbe sts'unbal.^j Mu me xapas junuk trato xchi'ukik mi ja'uk xk'uxubaj ta avo'onton jutebuk.^k **3** Mu xavuts' avalalin ala xchi'ukik.* Mu xavak'be yik' atsebetak li skeremike xchi'uk mu xavak'be yik' akeremtak li stsebike.^l **4** Yu'un li tsebetik taje chch'ak batel akeremtak sventa xtunik ta stojolal yan diosetik^m ti ja' xa chiktailkun li vo'one. Mi jech la apasike, tstsan-o sk'ak'al yo'onton ta atojolalik li Jeovae xchi'uk ta anil no'ox tsalajesoxuk.ⁿ

5 »Ja' lek xi xapasbeike: jinesbeik li skajle matanaletik yu'unike, liinbeik li va'anbil ch'ul ton yu'unike,^o k'asbeik li ch'ul posteetik^p yu'unike xchi'uk chik'ik li lok'oletik spasojike.^q **6** Yu'un k'otemat ta xch'ul teklumal li Jeova Dios avu'one, la st'u-jot Jeova Dios avu'un sventa xak'ot ta steklumal ti stuk xa no'ox jech* ta skotol li yan jteklumetik ta sba balumile.^r

7:3 *Literal «Mu xapasik trato sventa nupunel». **7:5** *K'elo Glosario, ch'ul poste. **7:6** *O «ti ep sbailil».

7 »Ma'uk ta skoj ti yu'un mas epoxuk ti lek laj yiloxuk xchi'uk ti la st'ujoxuk li Jeovae,^a yu'un mas juteboxuk ta skotol li yan lumetike.^b 8 Ta skoj ti sk'anojoxuk li Jeovae xchi'uk ti te-o ta sjol li k'usi laj yak' ye ta stojo-lal li amoltotakike,^c la slok'esoxuk ta yipal sk'ob li Jeovae xchi'uk la smanoxuk lok'el li ta snail mosoile,^d ja' xkaltik, li ta sk'ob aj-valil faraon ta Ejiptoe. 9 Ana'oj lek ti ja' meel Dios li Jeova Dios avu'une, ti ja' Dios ti tuk' chak' sbae, ti chk'ot ta pasel yu'un li strato xchi'uk ti chak'be ta ilel tuk'il k'anelal ta smilal no'ox ta k'ol kuxlejal li buch'u sk'anojik xchi'uk ti chch'unbeik smantal-take.^e 10 Pe li buch'utik chp'a-jate chak'be stoj smul, tsajesbe sk'oplalik.^f Mu teuk no'ox sme-yoj sk'ob chkom ta stojal li buch'u chp'ajate, chak'be stoj smul ta satik. 11 Ja' yu'un, k'elo me lek ti k'otuk ta ch'unel avu'un li mantaletik xchi'uk li k'usitik chapanbil ti yakal chkalbot avie.

12 »Mi jech-o chachikinta li k'usitik chapanbile, mi jech-o chavak' ta akuxlejal xchi'uk mi jech-o chach'une, li Jeova Dios avu'une mu xch'ay-o ta yo'onton li stratoe xchi'uk li tuk'il k'anelal ti laj yalbe ta jamal chak'be ta ilel li amoltotake. 13 Ta sk'a-not, ta xak'bot bendision xchi'uk chak' epajan. Ta meel, li bendision chak'bote ja' ti chak' epajuk li avalab anich'nabtake^g xchi'uk ti chak' ep sat li k'usitik chats'une, li atrigoe, li ach' vinoe, li aseitee,^h li ch'iom tot vakaxetike xchi'uk li ch'iom chijetike. Taje jech chk'ot ta pasel li ta balumil ti laj yalbe ta jamal amoltotak ti chak'bote.ⁱ 14 Ta skotol li jteklumetike, vo'ot ti mas to ep bendision chavich'e;^j mu'yuk chavil mi junuk vinik xchi'uk mi junuk

7:13 *Literal «chak'be bendision li sat avalajebe».

KAP. 7

- a Dt 10:15
b Dt 10:22
c Je 22:16, 17
d Eks 6:6
Eks 13:3, 14
e Eks 34:6, 7
f Pr 2:22
2Pe 3:7
g Le 26:9
h Le 26:4
i Je 13:14, 15
j Dt 33:29
Sl 147:20

Kolumna 2

- a Eks 23:26
Dt 28:11
Sl 127:3
b Dt 28:15, 27
c Dt 7:1, 2
Dt 20:16
Jos 10:28
d Je 15:16
Le 18:25
Dt 9:5
e Eks 20:3
f Eks 23:33
Dt 12:30
Jue 2:2, 3
Sl 106:36
g Nu 13:31
h Dt 1:29
Dt 31:6
Sl 27:1
Is 41:10
i Eks 14:13
j Ne 9:10, 11
Jer 32:20
k Dt 4:34
l Eks 23:28
Jos 3:10
m Eks 23:29
Dt 2:25
Jos 2:9
Jos 24:12
n Nu 14:9
o Dt 10:17
1Sa 4:7, 8
p Eks 23:30

ants ti mu sna' x-alaj xnich'na-je xchi'uk mi jkotuk chonbolom ti mu sna' x-alaje.^a 15 Li Jeovae tslok'es ta atojalal skotol li cham-le xchi'uk mu'yuk chak' taluk ta atojalal jtosuk tsatsal chamel jech k'ucha'al laj avil k'ot ta pasel ta Ejiptoe.^b Ja' no'ox chak' taluk ta stojal li buch'utik tsp'a-jote. 16 Sk'an xalajesbe sk'oplal skotol li jteklumetik chak'bot ta ak'ob li Jeova Dios avu'une.^c Mu me aboluk sba xavil^d xchi'uk mu me xatun ta stojal li sdiosike,^e yu'un chk'ot k'ucha'al ch'ojon ta atojalal.^f

17 »Mi xi chlik lo'ilajuk avo'ontone: «Mas toj epik li jujun jteklum le'e, ¿k'uxi xa no'ox x'ku'un ta jnutsik lok'el?»,^g 18 mu me xaxi' yu'un.^h Vuleso ta ajol k'usi la spasbe faraon xchi'uk sjunul Ejipto li Jeova Dios avu'une.ⁱ 19 Vuleso ta ajol ti yan to sba k'utik yelan chapanvan* ti laj avil ta asate, li senyailtake, li sk'elobiltak ju'elale,^j li tsatsal sk'obe xchi'uk ti ta sju'el la slok'esot li Jeova Dios avu'une.^k Li Jeova Dios avu'une ja' jech tspasbe xtok skotol li jteklumetik ti chaxi' yu'une.^l 20 Li Jeova Dios avu'une tstak tal muk'ta at-o'onton* ta stojalalik ja' to ti k'uxi chlah sk'oplalik li buch'utik kuxul to komik^m ti tsnak'ⁿ to'ox sbaik ta atojolale. 21 Mu me xnik avo'onton yu'unik, yu'un te xchi'ukot li Jeova Dios avu'un^o ti ja' jun Dios ti xu' yu'une xchi'uk ti toj labal xa no'ox sba tajek li k'usitik tspase.^o

22 »Li Jeova Dios avu'une ta k'un'kun tslok'es batel ta atojalal li jteklumetike.^p Mu'yuk chak'bot permiso ti ta anil chalajesbe sk'oplale sventa mu x-epaj ta atojalal li jti'vanej chonbolometike. 23 Li Jeova Dios avu'une chak'bot ta ak'ob xchi'uk tsajesbe

7:16 *Literal «xil asat». 7:19 *O «ak'-van ta preva». 7:20 *O ja' van sk'oplal «xi'el; muk'ta xi'el». #O «tsmuk».

sk'oplal ja' to mi ch'ay sts'unbal yu'une.^a **24** Chak'bot ta ak'ob li ajvaliletik yu'unike,^b xchi'uk chatap'be sk'oplal sbiik li ta yolon vijnaje.^c Mu'yuk buch'u chtal stsakot ta k'op^d ja' to mi la atup'be sk'oplalike.^e **25** Sk'an xachik'be li slok'ol sdiosik spasoijke.^f Mu me xpich' avo'onton yu'un li plata xchi'uk li oro ti yich'ojan li slok'ol sdiosike,^g mu me xatsak sventa mu xap'aj* yu'un ta pets', yu'un toj chopol chil li Jeova Dios avu'une.^h **26** Mu xavich' ochel ta yut ana li k'usi toj ibal sba* ti ja' xa chavich'-o lajesel eke. Sk'an xak'bot tajek ibo'onton, sk'an ibal sba tajek xavil ta skoj ti chich' lajesbel sk'oplale.

8 »Sk'an xach'unik lek li jujun mantaletik yakal chkalboxuk avie sventa xakuxiik-o,ⁱ xa-epajik xchi'uk xavu'uninik li osil ti laj yak' ye Jeova chak'be li amoltotakike.^j **2** Vuleso ta ajol ti 40 jabil laj yak' axan li natil be ta takixokol balumil^k li Jeova Dios avu'une sventa bik'it xavak' aba xchi'uk sventa xak'ot ta preva' yo' xvinaj li k'usi oy ta avo'ontone,^m mi chavak' ta akuxlejal li smantaltake o mi mu'yuk. **3** Ja' yu'un, la sbik'tajes ak'oplal xchi'uk laj yak' avil vi'nal,ⁿ pe la smak'lintasot ta mana^o ti mu to'ox xavojtkin xchi'uk ti mu to'ox xojtkin li amoltotake. Taje ja' sventa chak' ana' ti ma'uk no'ox ta pan kuxul li krixchanoe, ja' kuxul-o skotol li k'usitik chlok' ta ye Jeovae.^p **4** Mu'yuk xljaj li ak'u' apok' alapoje xchi'uk mu'yuk situb avakan ti 40 jabil xatal xabate.^q **5** Ana'oj lek ta avo'onton ti jech-o la stuk'ibtasot' li Jeova Dios avu'un jech k'ucha'al tstuk'ibtas nxich'on li jun vinike.

6 »Ja' yu'un, sk'an xavak' ta akuxlejal li smantaltak Jeova Dios avu'une, xanavan li ta be

7:25 *O «mu xats'uj». 7:26 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 7

- a Dt 9:3
b Jos 10:24
Jos 12:1
c Eks 17:14
Sl 9:5
d Dt 11:25
Jos 1:5
Ro 8:31
e Jos 11:14
f Dt 12:3
1Kr 14:12
g Is 30:22
h Dt 27:15

KAP. 8

- i Pr 3:1, 2
j Je 15:18
k Dt 2:7
l Eks 16:4
Eks 20:20
m Dt 13:3
Pr 17:3
n Eks 16:3
o Eks 16:31
Sl 78:24
p Mt 4:4
q Dt 29:5
Ne 9:21
r Pr 3:12
1Ko 11:32
Ebr 12:5-7
Ap 3:19

Kolumna 2

- a Eks 3:8
Le 26:4
Dt 11:11, 12
b Nu 13:23
c Ese 20:6
d Dt 6:10-12
e Os 13:6
f Dt 9:4
Dt 32:15
g Sl 106:21
h Dt 1:19
Jer 2:6
i Nu 20:11
j Eks 16:35
k Dt 8:2
l Ebr 12:11

yu'une xchi'uk jechuk-o xaxi'ta.* **7** Yu'un li Jeova Dios avu'une chik'ot batel ta jun lekil balumil,^a jun balumil ti bu oy uk'ume,* ti bu oy no'ie xchi'uk ti bu oy sat vo'[#] ti chbein ta stenlejaltik xchi'uk ta vitstikaltike, **8** jun balumil ti bu chch'i trigo, sevada, uva, igo, granada^{#b} xchi'uk ti bu chlok' s-aseiteal oliva xchi'uk pome.^c **9** Ja' jun balumil ti bu mu vokoluk ta tael ve'lile xchi'uk mu k'usi palta avu'un te. Te no'ox chataik tsatsal tak'inetik ta tonetik xchi'uk te no'ox chalok'e-sik kovre ta vitsetik.

10 »Mi lave' xa ox, mi noj xa ox lek ach'ute, sk'an xak'up'il k'opta li Jeova Dios avu'un ta skoj ti laj yak'bot li lekil osile.^d **11** K'elo me aba ti mu xch'ay ta ajol li Jeova Dios avu'un ta skoj ti mu'yuk chach'unbe li smantaltake, li k'usitik chapanbil yu'une xchi'uk li k'usitik yaloj ti yakal chkalbot avie. **12** Mi lave' xa ox, mi noj xa ox lek ach'ut, mi nakalot xa ox ta lekil naetik ti vo'ot la ava'ane,^e **13** mi epaj xa ox avakax, achij, aplata, a-oro xchi'uk mi ep xa ox tajek k'usitik oy avu'une, **14** mu me xatoy aba^f ti ja' xa chch'ay-o ta ajol li Jeova Dios avu'un ti ja' la slok'esot talel ta yosilal Ejipto ti bu to'ox tik'ilot ta mosoile,^g **15** ti laj yak' xanavan ta muk'ta takixokol balumil ti chak' xi'ele,^h ti oy kiletel chonetik ti oy svenenoale, tsetetik* xchi'uk t'ajemik balumil ti mu'yuk ya'lele. Te laj yak' lok'uk vo' ta tsatsal ton.ⁱ **16** Jech xtok, li ta takixokol balumile te la smak'lintasot ta mana^j ti mu to'ox xojtkin li amoltotake sventa sbik'tajes ak'oplal^k xchi'uk xak'ot ta preva yo' xatabe sbalil ta jelavel.^l **17** Mi xi chlik lo'ilajuk

8:6 *K'elo Glosario, *xi'tael Dios*. 8:7 *O «beo'tik ta stenlejaltike». #O «yut'li nab». 8:8 *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mansanae. 8:15 *O «eskorpionetik».

avo'ontone: <Ta kupal jtuk xchi'uk ta stsatsal jk'ob ti jtaoj ep jk'ulejale>.^a **18** teuk ta ajol ti ja' chak'bot atsatsal li Jeova Dios avu'un yo' xata ak'ulejale^b sven-ta xk'ot ta pasel yu'un li tra-to laj yalbe ta jamal amoltotak jech k'ucha'al yakal chk'ot ta pasel avie.^c

19 »Mi oy jun k'ak'al chch'ay ta ajol li Jeova Dios avu'une ti ja' xa chats'akli li yan diosetike, ti chlik tunan ta stojolalike xchi'uk ti chlik anijan aba ta stojolalike, jamal chkal ti jp'el sk'oplal chavich'ik lajesese.^d **20** Ta skoj ti mu'yuk chach'unbeik li k'usi chal Jeova Dios avu'unike,^e jech chavich'ik lajesel jech k'ucha'al chavilik ti yakal chich'ik lajesel yu'un Jeova li jteklumetike.

9 »Chikintao ava'i, Israel: chajelav xa batel avi li ta jot Jordan' sventa papojbe yosil li jteklumetik ti mas muk'tik xchi'uk ti mas xu' yu'unike,^g ja' li muk'ta jteklumetik xchi'uk ti k'otem k'alal to ta vinajel li smuroal-take.^h **2** Li krixchanoetik tee xu' yu'unik xchi'uk jun to snatikil, ja' li xnich'nabtak j-anaketikⁱ ti xi ava'iojbe sk'oplalike: <¿Buch'u xa no'ox xu' yu'un stsak ta k'op li xnich'nabtak Anake?>. **3** Ja' yu'un li avie, teuk me ta ajol ti ja' jbabe chbat li Jeova Dios avu'une.^j Li Diose ja' jun k'ok' ti chchik'vane^k xchi'uk ti tsaljesbe sk'oplalike. Ta asat chchapan sventa xanats lok'el ta anil xchi'uk xalajesbe sk'oplalike jech k'ucha'al yalobjot ta melel li Jeovae.^l

4 »Mu xiuk xaval ta avo'on-ton k'alal snutojan xa ox lok'el ta atojolal li Jeova Dios avu'une: <Ja' ta skoj ti toj tuk' k'usitik ta jpas ti laj yak' ku'unin Jeova Dios li osil li'e>.^m Mo'oj, ti tsnats lok'el ta atojolal li Jeovae ja' ta skoj ti toj chopol li jteklumeti-

9:1 *Ja' xkaltik, ti toj tojajtik tajek li smuroal-take.

KAP. 8

- a Os 12:8
b Sl 127:1
Os 2:8
c Dt 7:12
d Dt 4:25, 26
Dt 30:17, 18
Jos 23:12, 13
e Da 9:11, 12

KAP. 9

- f Jos 4:19
g Dt 7:1
h Nu 13:28
i Nu 13:33
j Dt 1:30
Dt 20:4
Dt 31:3
k Dt 4:24
Ebr 12:29
l Eks 23:31
Dt 7:23, 24
m Dt 7:7, 8
Ese 36:22

Kolumna 2

- a Je 15:16
Dt 12:31
Dt 18:9, 12
b Le 18:25
c Je 13:14, 15
Je 17:1, 8
d Je 26:3
e Je 28:13
f Eks 34:9
Sl 78:8
g Dt 9:22
Sl 78:40
Ebr 3:16
h Eks 17:2
Nu 11:4
Nu 16:1, 2
Nu 25:2, 3
Dt 31:27
i Eks 32:4, 10
j Eks 24:12
Eks 31:18
Eks 32:16
k Eks 24:7
l Eks 24:18
m Eks 19:19
Dt 4:10-13
n Eks 32:7
o Eks 32:4

ke.^a **5** Ma'uk ta skoj ti toj tuk' k'usitik chapase mi ja'uk ta skoj ti tuk' avo'onton ti chavu'unin-be li yosilike. Mo'oj, ti tsnats lok'el ta atojolal li Jeovae,^b ja' ta skoj ti toj chopol li jteklumetike xchi'uk sventa xk'ot ta pasel yu'un li k'usi laj yalbe ta jamal amoltotak li Jeovae, ja' li Abraan,^c Isaak^d xchi'uk Jakobe.^e **6** Jech oxal, teuk me ta ajol ti ma'uk ta skoj ti yu'un tuk' k'usitik chapas ti chak' avu'unin Jeova Dios avu'un li lekil osil li'e, yu'un ja'ot jun jteklum ti tsots avo'ontone.^f

7 »Vuleso ta ajol, mu me xch'ay xava'i ti k'u yelan la asabe sk'ak'al yo'onton Jeova Dios avu'un li ta takixokol balumile.^g Ti k'uxi lalok'ik ta yosilal Ejipto k'alal to avi ti li' xa oyoxuk ta osile, jech-o la atoy abaik talel ta stojolal li Jeovae.^h **8** La asabeik sk'ak'al yo'onton Jeova xtok li ta Orebe, ja' yu'un li Jeovae ilin tajek, chapal xa ox sventa slajes ak'oplalike.ⁱ **9** K'alal limuy batel ta vits sventa xbat kich' talel li pechpech tonetike,^j ja' li cha'pech ton sventa trato ti la spas Jeova xchi'uk vo'oxuke,^k te likom 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal li ta vitse.^l Mu'yuk k'usi la jlajes xchi'uk mu'yuk k'usi laj kuch'. **10** Li Jeovae laj yak'bun li cha'pech ton ti ta sni' sk'ob stuk Dios la sts'ibae, te ts'ibabil skotol li k'usi laj yalboxuk Jeova k'alal k'opoj ta k'ok' li ta vits k'alal ja'o te tsoboloxuke.^m **11** K'alal ech' xa ox li 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obale, laj yak'bun Jeova li cha'pech tone, ja' li pechpech tonetik sventa tratose. **12** Xi laj yalban li Jeovae: <Batan, yalan batel ta anil, yu'un sok xa li ateklumal ti la alokes talel ta yosilal Ejiptoe.ⁿ Anil laj yiktaik li be ti bu laj kalbeik ti ak'o te xbatike. La spasik jun lok'ol ta unijesbil tak'in>.^o **13** Xi to laj yalban li Jeovae:

9:6 *Literal «te'tsinan anuk'e».

«Kiløj xa ti tsots yo'onton* li jteklum li'e.^a **14** Ja' yu'un, ak'o jla-jesbeik sk'oplal sventa jtup'be sbbik li ta yolon vinajele, vo'ot xa chkak' k'otan ta jun lum ti mas tsots xu' yu'un xchi'uk ti mas epi-ke».^b

15 »Va'un, lisut yalel tal li ta vits k'alal ja'o xtiltun* sk'ak'ale,^c te jtsakoj yalel tal ta xchibal jk'ob^d li cha'pech ton sventa tratoe. **16** jLaj kil ti asa'oj xa amulik ta stojolal li Jeova Dios avu'unike! La apasik slok'ol jkot ch'iom tot vakax ta unijesbil tak'in. Anil laj aviktaik li be ti bu laj yalboxuk Jeova ti ak'o te xabatike.^e **17** La jtsak li cha'pech tone, ta xchibal jk'ob la jip yalel xchi'uk te la jvoch' ta asatik.^f **18** La jkejan jpatan jba ta stojolal Jeova jech k'ucha'al la jpas ta slikebale, 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal jech la jpas. Mu'yuk k'usi la jlajes xchi'uk mu'yuk k'usi laj kuch',^g yu'un la asa' amulik ta stojolal Jeova k'alal la apasik li k'usi chopol chil ti ja' kap-o sjol avu'unike. **19** Nik tajek ko'ontan ta xi'el ta skoj ti lik tajek sk'ak'al yo'onton Jeova ta atojolalike^h ti chapal xa ox sventa slajesboxuk ak'oplalike. Pe li Jeovae laj to xchikintabun yan velta xtok.ⁱ

20 »Ilin tajek ta stojolal Aaron li Jeova xtoko xchi'uk chapal xa ox sventa tsajesbe sk'oplal,^j pe la jk'an vokol ta stojolal Aaron xtok li va' k'ak'ale. **21** La jtsak li k'usi toj chopol la apasik ti ja' li ch'iom tot vakaxe.^k La jchik' ta k'ok', la jlilin xchi'uk la jnoy ta jyalel ja' to ti k'uxi tan xa kom ku'ne. La jvij batel li ta vo' ti te chlik talel ta vitse.^l

22 »Jech xtok, la asabeik sk'ak'al yo'onton Jeova ta Tabera,^m ta Masaⁿ xchi'uk ta Kibrot-Ataava.^o **23** K'alal la stakoxuk batel Jeova ti te lalilik batel ta Kades-Barneae,^p ti k'alal

9:13 *Literal «te'tsinan snuk». 9:15 *O «xloklun; xpulpun».

KAP. 9

- a Eks 32:9
b Eks 32:10
c Eks 19:18
d Eks 32:15
e Eks 20:3, 4
f Eks 32:19
g Eks 34:28
h Eks 32:10
i Eks 32:11, 14
SI 106:23
j Eks 32:2, 21
k Eks 32:4
l Eks 32:20
m Nu 11:3
n Eks 17:7
o Nu 11:4, 34
p Nu 13:26

Kolumna 2

- a Nu 14:3, 4
b Dt 1:32
SI 106:24, 25
Ebr 3:19
c Eks 34:28
d Eks 19:5
SI 135:4
e Eks 32:11
f Eks 3:6
Eks 6:8
Dt 9:5
g Eks 32:31, 32
h Eks 32:12
Nu 14:15, 16
i 1Re 8:51
Ne 1:10
j Eks 6:6
Dt 4:20, 34

KAP. 10

- k Eks 34:1
l Eks 34:4
m Eks 32:15

xi laj yalboxuke: «Muyanik batel, bat u'uninik li osil ti ta jp'el sk'oplal chkak'boxukel», li vo'oxuke la atoy abaik ta stojolal li Jeova Dios avu'unik^a xtoko, mu'yuk xavak' xch'unel avo'ontonik^b ta stojolal xchi'uk mu'yuk xach'unbeik smantal. **24** Bats'i jtoybaoxuk ono'ox ta stojolal Jeova ti k'uxi laj kojtkinoxuke.

25 »Ja' yu'un, 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal^c la jkejan jpatan jba ta stojolal Jeova, jech la jpas, yu'un laj yal Jeova ti ta xa ox slajes ak'oplalike. **26** Xi lik jk'anbe vokol li Jeovae: «Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, mu xalajesbe sk'oplal li ateklumale, yu'un ja' avu'un* atuk^d li jteklum ti la apoj lok'el ta amu-k'ulale xchi'uk ti ta yipal ak'ob la alok'es ta Ejiptoe.^e **27** Vuleso ta ajol li avajtunel Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe.^f Mu xavak' ta avo'onton li sbolil, li xchopolil xchi'uk li smul jteklum li'e.^g **28** Yu'un mi mo'oje, xi chlik lo'ilajuk li jnaklejetik ti bu la alok'esunkutik tale: «Li Jeovae mu'yuk xu' yu'un xik' ochel li ta balumil ti bu yak'oj ye chak'bee. Ta skoj ti sp'ajoje, la slok'es batel sventa no'ox chbat smil ta takixokol balumil».^h **29** Yu'un ja' avu'un*ⁱ atuk li jteklum ti ta ajuel xchi'uk ta yipal ak'ob la alok'es tale».^j

10 »Xi laj yalbun Jeova li va' k'ak'ale: «Meltsano cha'pechuk ton jech k'ucha'al li ta ba'yele,^k muyan tal ta jtjoolal li ta jol vitse. Jech xtok, paso jun kaxa ta te'. **2** Te ta jts'iba li k'u-sitik te to'ox ts'ibabil li ta ba'yel cha'pech ton ti la avoch'e xchi'uk sk'an te xavak' li ta kaxae». **3** Jech oxal, la jpas jun kaxa ta akasia te' xchi'uk la jmeltsan cha'pech ton jech k'ucha'al li ta ba'yele, laj kich' muyel k'alal libat ta jol vitse.^l **4** Li Jeova une te la sts'iba ta cha'pech ton li jayp'el k'op laj to'ox sts'iba ta ba'yele,^m ja'

9:26, 29 *O «arexto; apukulal; aparte».

li Lajuneb Mantal^{a*} ti laj yalboxuk k'alal k'opoj ta k'ok^b li ta vits k'alal ja'o te tsoboloxuke,^c va'un laj yak'bun li Jeovae. **5** Laje, li-sut yalel tal li ta vitse^d xchi'uk te laj kak' ta kaxa li pechpech tone-tik la jmeltsan jech k'ucha'al laj yalibun mantal li Jeovae. Te oy-o ta yavil k'alal to avie.

6 »Li j-israeletike lok'ik batel li ta Beerot Bene-Jaakane, te batik ta Mosera. Te cham xchi'uk te laj yich' mukel li Aarone.^e Ja' xa lik tunuk ta paleal li Eleasar ti ja' xnich'one, ja' kom ta xk'e-xol.^f **7** Laje, lok'ik batel, te batik ta Gudgoda, lok'ik batel li ta Gudgoda, te batik ta Jotbata^g ti ja' jun balumil ti bu oy ep uk'ume.*

8 »Li va' k'ak'ale, li Jeovae ja'o la xch'ak li snitlulal Levi^h sventa ta ja' xich'ik batel li xkaxail strato Jeovae,ⁱ sventa te xva'lik ta yeloval Jeova yo' xtunik ta stojolal xchi'uk sventa xak'beik bendision li jteklum ta sbi^j jech k'ucha'al tspace k'alal to avie. **9** Ja' yu'un, li Levie mu'yuk-o xrexto^{*} li ta yosil yermanotake. Jech ono'ox k'ucha'al albat yu'un li Jeova Dios avu'une, ja' xrextok k'otem li Jeovae.^k **10** Jech k'ucha'al la jpas ta sba veltae, te likom 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal^l li ta jol vitse. Li va' k'ak'al xtoke, la xchikintabun li Jeovae. Mu'yuk sk'an slajesot li Jeovae.^m **11** Xi laj yalibun li Jeovae: «Chapano aba, beiltsao batel li jteklume sventa x-och yu'uninik li osil ti laj kak' ke ta stojolal smoltotakik ti chkak'boxuke.»ⁿ

12 »Israel, ζk'usi ti tsk'anbot avi ak'o xapas li Jeova Dios avu'une?^o Ja' no'ox li'e: ti xaxi'ta* li Jeova Dios avu'une,^p ti xaxanav ta skotol li sbetake,^q ti ak'o xa-

10:4 *Literal «li Lajunp'el K'op». Oj-tikinbil k'ucha'al Decálogo xtok. **10:7** *O «beo'tik ta stenlejaltike». **10:9** *O «spukulal; sparte». **10:12** *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 10

- a Eks 20:1
Eks 34:28
Dt 4:13
b Dt 4:36
Dt 5:4
c Eks 19:17
Dt 5:22
d Eks 34:29
e Nu 20:23, 24
Nu 33:31, 38
f Nu 20:28
g Nu 33:33
h Nu 1:50
Nu 3:6
Nu 8:14
i Nu 3:30, 31
j Nu 6:23-27
Dt 21:5
2Kr 30:27
k Nu 18:20, 24
Dt 18:1
l Eks 24:18
Eks 34:28
m Eks 32:14
n Je 15:18
o Mik 6:8
p Dt 5:29
q Dt 5:33
Jos 22:5

Kolumna 2

- a Dt 6:5
Lu 10:27
b Dt 6:24
c 1Kr 29:11
Sl 24:1
Sl 115:16
d Dt 4:37
e Dt 30:6
f Eks 34:9
Dt 9:6
Dt 31:27
g Eks 18:11
2Kr 2:5
Sl 97:9
h Ech 10:34
Ro 2:11
i Sl 68:5
Snt 1:27
j Le 19:10
Dt 24:14
Sl 146:9
k Eks 22:21
Le 19:34
l Lu 4:8
m Eks 15:2
Ap 19:6
n 2Sa 7:23
o Je 46:27
Eks 1:5
Ech 7:14

k'ane, ti ta sjunul avo'onton xchi'uk ta sjunul akuxlejal xatun ta stojolal li Jeova Dios avu'une,^a **13** ti xavak' ta akuxlejal li smantaltake xchi'uk li k'usitik yaloj Jeova ti chkalbot avi sventa alekilale.^b **14** Yu'un li Jeova Dios avu'une ja' yu'un li vinajelletike, li vinajelletik ti mas to toyol oyike, ja' yu'un xtok li balumile xchi'uk li k'usitik te oye.^c **15** Pe li Jeovae ja' no'ox nopaj ta stojolal li amoltotakike xchi'uk laj yak'be ta ilel ti sk'anojane. Ta ts'akale, vo'oxuk la st'ujoxuk lok'el li ta yan lumetik ti vo'oxuk snitlulaloxuk^d amoltotakik jech k'ucha'al chavilik li' ta orae. **16** Avie, sk'an xasakubtas* avo'ontonik^e xchi'uk mu xa xatoy abaik.^f **17** Yu'un li Jeova Dios avu'unike ja' no'ox stuk muk'ul Dios ti mu jechuk li yan diosetike,^g ja' Bankilal Jpasmantal yu'unik li jpasantaletike, ja' muk'ul Dios, oy sju'el xchi'uk toj labal xa no'ox sba tajej li k'usitik tspace, mu xt'ujvan^h xchi'uk mu sna' xchon sba ta tak'in.* **18** Chak' ta ilel tuk'ilal ta stojolal li olol ti chamem stote, ta stojolal li ants ti chamem smalaleⁱ xchi'uk sk'anoj li jyanlum ti te achi'ukik ta nakleje,^j yu'un chak'be sve'el xchi'uk sk'u' spok'. **19** Sk'an xak'anik ek li jyanlum ti te achi'ukik ta nakleje, yu'un jyanlum la-ech'ik ek li ta yosilal Ejiptoe.^k

20 »Ja' no'ox sk'an xaxi'ta li Jeova Dios avu'une, ja' no'ox sk'an xatun ta stojolal,^l ja' no'ox sk'an xanap'an aba ta stojolal xchi'uk ja' no'ox ta sbi xavak' ave. **21** Ja' no'ox sk'an xak'upil k'opta.^m Yu'un ja' Dios avu'un ti ja' la spas skotol li k'usitik muk'tik xchi'uk ti labalik sba laj avil ta asate.ⁿ **22** K'alal yalik tal ta Ejipto li amoltotake,^o k'ajo-

10:16 *Literal «xich' sirkunsision sventa xatuch'beik lok'el snukulil». *Literal «mu xa xapasik ta te'tsinan li anak'ike». **10:17** *O «mu stsak mich'ob k'abal».

mal no'ox 70 ta vo'ik, yan li avie la-epaj xa yu'un li Jeova Dios avu'une, jech xa avepal k'ucha'al li k'analetik ta vinajele.^a

11 »Sk'an xak'an li Jeova Dios avu'une,^b jechuk-o xapas li k'usi yak'oj abain spasele, li k'usitik yaloje, li k'usitik chapanbil yu'une xchi'uk ch'unbo li sman-taltake. **2** Li avie, vo'oxuk yakal ta jk'oponoxuk, ma'uk li anich'nabik ti mu'yuk to yojtikinojik xchi'uk ti mu'yuk to yilojik k'u yelan chtuk'ibtasvan li Jeova Dios avu'unike,^c ti mu'yuk to yilojik li smuk'ulale,^d li yipal sk'obe^e xchi'uk li sju'ele. **3** Mu'yuk laj yilik li senyailtak la spas xchi'uk li k'usitik labalik sba la spasbe li aj-valil faraon ta Ejipto xchi'uk ta stojolal li slumale.^f **4** Mu'yuk laj yilik li k'usi la spasbe li soltaroe-tik ta Ejipto, li ska'tak faraone xchi'uk li skaretatak sventa pas-k'ope, ti te mut'ijik* ta vo' li ta Tsajal nab k'alal ja'o la snutso-xuke xchi'uk ti jp'el-o sk'oplal lajesatik yu'un li Jeovae.^g **5** Mu'yuk xilik li k'usi lek la spas ta atojolalik li ta takixokol balumil k'alal to ti k'uxi lavulik li'e. **6** Jech xtok, mu'yuk xilik k'usi la spasbe li Datan xchi'uk Abiram ti ja'ik xnich'nab Eliab xnich'on Rubene, ti k'alal jav li balumile, bik'atik yalel xchi'uk snaik xchi'uk skarpanaik xchi'uk skotol li k'usitik kuxajtik ti ts'akliatike, jech k'ot ta pasel ta sat skotol li Israe-le.^h **7** Lek laj avil ta asat atukik li k'usitik muk'tik ti labalik sba la spas Jeovae.

8 »Sk'an xavak' ta akuxlejalik skotol li mantaletik ti yakal chkalboxuk avie sventa xu' xatsatsubik xchi'uk xbat avu'uninik li balumile, **9** sventa jal xaku-xiik' li ta balumil ti laj yal ta jamal Jeova chak'be li amoltotakik xchi'uk li snitilulalike,ⁱ ti ja' jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome.^k

11:4 *O «mukijik; nojik; but'ijik».

KAP. 10

a Je 15:1, 5

KAP. 11

b Dt 6:5

Dt 10:12

Mr 12:30

c Dt 8:5

Ebr 12:6

d Dt 5:24

Dt 9:26

e Eks 13:3

f Dt 4:34

g Eks 14:23, 28

Ebr 11:29

h Nu 16:1, 32

i Dt 4:40

Pr 3:1, 2

j Je 13:14, 15

Je 26:3

Je 28:13

k Eks 3:8

Ese 20:6

Kolumna 2

a Dt 1:7

b Dt 8:7

c Dt 4:29

Dt 6:5

Dt 10:12

Mt 22:37

d Le 26:4

Dt 8:7-9

Dt 28:12

Jer 14:22

e Dt 8:10

f Dt 8:19

Dt 29:18

Ebr 3:12

g Dt 28:15, 23

1Re 8:35, 36

2Kr 7:13, 14

h Dt 8:19

10 »Li balumil ti bu chabat sventa xavu'unine mu xko'olaj k'ucha'al li yosilal Ejipto ti bu lalok'ik tale, yu'un li ta Ejipto chats'un li sbek' ats'unobe, chavat'es* ta avakan* jech k'ucha'al chavat'es ts'unobaltike. **11** Yan li balumil ti po'ot xa x-och avu'uninike, oy lek vitstikaltik xchi'uk stenlejaltik.^a Chuch' yalel li vo' chyal ta vinajele;^b **12** ja' jun balumil ti xchabioj stuk li Jeova Dios avu'une. Sjunul jabil te yak'oj-o sat li Jeova Dios avu'une.

13 »Mi ta sjunul avo'onton chach'unik li mantaletik yakal chkalboxuk avie, mi chak'anik li Jeova Dios avu'unike xchi'uk mi ta sjunul avo'onton xchi'uk ta sjunul akuxlejal chatunik ta stojolale,^c **14** ta yorail no'ox chkak' taluk vo' xtok li ta avosilike. Vo' ta yorail ononyo* xchi'uk vo' ta yorail primavera,^d chatsobbe sat li k'usitik chats'une, li avinoe xchi'uk li a-aseitee.^d **15** Jech xtok, chkak' ch'iuok yaxal* sventa slajes achonbolomtak li ta avosiltake, lek chave' xchi'uk lek chnoj ach'ut.^e **16** K'elo abaik sventa mu xlay ta lo'lael li avo'ontonike. Mu xak'ep'ujik* batel sventa mu xavich'ik ta muk' yan diosetik xchi'uk ti xakejan abaik ta stojolalike.^f **17** Mi lak'ep'ujik* batele, ta me stsan ta atojolalik li sk'ak'al yo'onton Jeovae, ta smak vinajel sventa mu xak' vo',^g mu'yuk chak' sat li k'usitik chats'unik ta osile, li vo'oxuk une anil chachamik li ta lekil balumil chak'boxuk li Jeovae.^h

11:10 *O «chamalta». #Ja' xkaltik, ti chich' at'esele ja' koliyal ti oy k'usi ta jxuj ta kakantik jech k'ucha'al li k'usi stak' balalinel ti tslok'es vo'e o k'alal ta jpol batel ta kakantik ti bu xu' x-ech' li vo'e. **11:14** *Ja' xkaltik, yorail vo'tik. #Ja' xkaltik, yorail uninaltik. **11:15** *O «ts'i'lel». **11:16** *O «xak'ejevik; xats'e'pujik». **11:17** *O «lak'ejevik; lats'e'pujik».

18 »Sk'an xats'iba ta avo'on-tonik xchi'uk ta anopbenik li k'u-sitik chkale, chuko ta ak'obik sventa xk'ot ta sna'obil avu'un-ik. K'otuk avu'unik k'ucha'al xpix atibaik.*^a **19** Sk'an xavak'beik xchan li anich'nabike, lo'iltabo k'alal chachoti ta anaik, k'alal chaxanavik ta bee, k'alal chavayike xchi'uk k'alal chalikike.^b **20** Ts'ibao ta smarkoal sti' ana ta xokontak xchi'uk ts'ibao ta sti' ateklimal **21** sventa jal xakuxi' xchi'uk anich'nabak li ta balumil ti laj yal ta jamal Jeova chak'be li amoltotakike.^d Jech sjalil chakuxi ti k'u sjalil oy ta sba balumil ti vinajele.

22 »Mi jp'el chach'unik li mantal yakal chkak'boxuke xchi'uk mi chavak' ta akuxlejalike, ja' xkaltik, ti chak'anik li Jeova Dios avu'unike,^e ti chaxanavik ta skotol li beetik yu'une xchi'uk ti chana'pan abaik ta stojolare,^f **23** li Jeovae tsnuts lok'el ta atojalalik skotol li jteklumetik li^e xchi'uk chapojbeik k'usitik oy yu'unik li jteklumetik ti mas muk'tik xchi'uk ti mas epike.^h **24** Buyuk no'ox ti chatek'an avakanike ja' avu'unik xk'ot li osile.ⁱ Chlik ta takixokol balumil k'alal to ta Libano. Chlik ta Uk'um, ja' li uk'um Eufatase, k'alal to ta nab ta stuk'il smaleb k'ak'al,* ja' to te chpaj li ats'akike.^j **25** Mu'yuk buch'u chtal stsakoxuk ta k'op.^k Jech k'ucha'al ono'ox yalojboxuk li Jeova Dios avu'unike, ja' chak' ak'o xi'uk ta atojalalik li krixchanoetik ti bu chaxanavike.^l

26 »A'io ava'ik, oy cha'tos k'usi chak' at'ujik: ja' li bendisione o li chopol k'optaele.^m **27** Li bendisione chataik mi chach'unik li smantaltak Jeova Dios avu'unik ti yakal chkalboxuk avie,ⁿ **28** li chopol k'optaele chataik mi mu'yuk chach'unik

11:18 *Literal «Kakaluk ta o'lol xcha'p'e-jal sbek' asatik». **11:24** *Ja' xkaltik, li Muk'ta nabe, li nab Mediterranee.

KAP. 11

a Pr 7:1-3

b Dt 6:6-9
Pr 22:6
Ef 6:4c Dt 4:40
Pr 4:10

d Je 13:14, 15

e Dt 6:5
Lu 10:27f Dt 10:20
Dt 13:4
Jos 22:5g Eks 23:28
Jos 3:10h Dt 7:1
Dt 9:1, 5

i Jos 14:9

j Je 15:18
Eks 23:31k Dt 7:24
Jos 1:5l Eks 23:27
Jos 2:9, 10
Jos 5:1

m Dt 30:15

n Dt 28:1, 2
Sl 19:8, 11

Kolumna 2

a Le 26:15, 16
Is 1:20b Dt 27:12, 13
Jos 8:33, 34

c Je 12:6

d Jos 1:11

e Dt 5:32
Dt 12:32

KAP. 12

f Eks 34:13

g Eks 23:24

h Dt 7:25

i Eks 23:13
Jos 23:7j Le 18:3
Dt 12:31

li smantaltak Jeova Dios avu'unike^a xchi'uk mi chak'ejpujik* li ta be ti yakal chkalboxuk ti sk'an xatamik batele xchi'uk mi chats'akliik yan diosetik ti mu xavoj-tikinike.

29 »Mi laj xa ox yak' ochan Jeova Dios avu'un li ta osil ti chavu'unine, sk'an te xavak'be bendision ta vits Guerisim li jteklume, li chopol k'optaele sk'an te xaval li ta vits Ebale.^b **30** ¿Mi mu teuk oy li vitsetik li ta jot xokon Jordan ta stuk'il smaleb k'ak'al li ta yosil jkanaanetik ti te nakalik ta Araba ta yeloval Guilgal ta sts'el li muk'tik teetik ta Moree?^c **31** Yu'un chajelavik batel li ta jot Jordan sventa x-och avu'uninik li osil chak'boxuk li Jeova Dios avu'unike.^d K'alal mi och ta ak'obike xchi'uk mi te xa ox nakaloxuke, **32** sk'an xak'elik lek ti xavak' ta akuxlejalik skotol li mantaletik xchi'uk li k'usitik chapanbil ti yakal chak' ana'ik avie.^e

12 »Li'e ja' li mantaletik xchi'uk k'usitik chapanbil ti sk'an xak'elik lek ti xavak' ta akuxlejalik ti jayib k'ak'al kuxuloxuk li ta balumil ti chak' avu'uninik li Jeova ti ja' Sdios amoltotakike. **2** Sk'an xajinesik skotol li butik chich'ik ta muk' sdiosik li lumetik ti chapojbeik li k'usitik oy yu'unike,^f mi ta muk'ta vitsetik, mi ta bik'tal vitsetik o ta yolon teetik ti lek pimik yanale. **3** Sk'an me xajinesbeik li skajleb matanaletik yu'unike, sk'an xaliliniq li va'anbil ch'ul ton yu'unike,^g sk'an xachik'ik ta k'ok' li ch'ul posteetik* yu'unike xchi'uk sk'an xak'asik li slok'ol sdios spajojike,^h jech ch'aybeik-o sk'oplal sbiik ti bu to'ox oyike.ⁱ

4 »Mu jechuk sk'an xavich'ik ta muk' li Jeova Dios avu'unik k'ucha'al taje.^j **5** Ja' lek te xbat asa'ik ti bu tst'uj sventa xich' mu-

11:28 *O «chak'ejjevik; chats'ep'ujik». **12:3** *K'elo Glosario, ch'ul poste.

yubtabel sbi li Jeova Dios avu' -
une^a xchi'uk te xbat asa'ik ti bu
tsk'an chnaki ta stojolal li aniti-
lulalike. **6** Te to sk'an xavich'ik
batel li chik'bil matanal chava-
k'ike,^b li milbil matanaletike,
li adiesmoike,^{*c} li k'usitik cha-
vich'ik tale,^d li matanaletik k'al-
lal chavak' aveike, li chik'bil ma-
tanal chlok' ta avo'ontonike^e
xchi'uk k'alal chavak'ik li sba
yol avakaxik o achijike.^f **7** Te
sk'an xave' xchi'uk avuts' avala-
lik ta yeloval Jeova Dios avu'-
unik^g xchi'uk sk'an xamuyubajik
ta skotol li k'usitik chapasike,^h
yu'un laj yak'bot bendision li
Jeova Dios avu'one.

8 »Mu jechuk xapasik k'ucha'-
al ta jpastik avi ti kolemutik ta
spasel ti k'usi lek chil jsati-
ke,^{*} **9** yu'un mu'yuk to ochemo-
xuk ti bu xu' chakux avo'ontoni-
keⁱ xchi'uk ti bu chak' arextoik^{*}
li Jeova Dios avu'unike. **10** K'al-
lal mi la atuch'ik jelavel li Jor-
dane^j xchi'uk mi te xa ox nakalo-
xuk li ta balumil ti chak'boxuk li
Jeova Dios avu'unike, chak' aku-
xik, yu'un mu'yuk chtal stsalo-
xuk li avajkontraik oy ta ajoye-
jalike xchi'uk jun no'ox avo'onton
chanakiik.^k **11** Ti bu tst'uj sven-
ta xich' muyubtabel sbi li Jeova
Dios avu'unike^l te chavich'ik batel
skotol li k'usitik yakal chkal-
boxuk avie, li chik'bil matanal
chavak'ike, li milbil matanaleti-
ke, li adiesmoike,^m li k'usitik cha-
vich'ik tale xchi'uk li matanaletik
k'alal chavak' aveike ta stojolal
li Jeovae. **12** Chamuyubajik li
ta yeloval Jeova Dios avu'unike,ⁿ
chmuyubaj li akereMike, li atse-
bike, li amosoike, li akiaraike
xchi'uk li jlevi krixchano ti te na-
kal ta ateklumale, yu'un li jlevie
mu'yuk k'usi chich' xchi'uk mu'-
yuk xrextu^{*} jech k'ucha'al vo'o-

12:6 *O «jun ta lajlajunebe». **12:8** *O
«k'usi lek kalojtike». **12:9** *O «apuku-
lalik; aparteik». **12:12** *O «spukulal;
sparte».

KAP. 12

- a 2Kr 7:12
b Le 1:3
c Dt 14:22
d Nu 18:19
Dt 12:11
e 1Kr 29:9
Esd 2:68
f Dt 12:17
Dt 15:19
g Dt 15:19, 20
h Le 23:40
Dt 12:12, 18
Dt 14:23, 26
SI 32:11
SI 100:2
Flp 4:4
i 1Re 8:56
1Kr 23:25
j Jos 3:17
k Dt 33:28
1Re 4:25
l Dt 16:2
Dt 26:2
m Dt 14:22, 23
n Dt 14:26
1Re 8:66
Ne 8:10

Kolumna 2

- a Nu 18:20, 24
Dt 10:9
Dt 14:28, 29
Jos 13:14
b Le 17:3, 4
1Re 12:28
c 2Kr 7:12
d Dt 12:21
e Je 9:4
Le 7:26
Le 17:10
Ech 15:20, 29
f Le 17:13
Dt 15:23
g Dt 14:22, 23
h Dt 12:11
Dt 14:26
i Nu 18:21
Dt 14:27
2Kr 31:4
Ne 10:38, 39
Mal 3:8
j 1Re 4:21
k Je 15:18
Eks 34:24
Dt 11:24
l Le 11:2-4
m Dt 14:23
2Kr 7:12

xuke.^a **13** K'elo me aba sventa
mu buyuk no'ox xavich' batel li
chik'bil matanal avu'one.^b **14** Li
chik'bil matanal avu'one ja' no'ox
sk'an te xavich' batel ti bu st'u-
joj Jeova li ta yosil anitilulalike
xchi'uk te sk'an xapas skotol li
k'usi yakal chkalbote.^c

15 »Xu' xamil jkotuk chonbo-
lom ati' ti k'usi ora xal avo'on-
tone,^d ja' ti k'u yepal bendision
yak'ojbot li Jeova Dios avu'un
ta jujun ateklumale. Xu' sti' ek
li buch'utik ibal sbaike^{*} xchi'-
uk li buch'utik lekike. Xu' xati'
jech k'ucha'al chati' jkotuk gasela
o jkotuk te'tikalchije. **16** Pe mu
me xatibeke li xch'ich'ele,^e sk'an
xamal batel ta balumil jech k'u-
cha'al chamal vo'e.^f **17** Mu stak'
xalajes ta yut ateklumal li jun ta
lajlajuneb k'usitik chlok' ta avo-
sile, li ach' vinoe, li aseitee, li
sba yol avakax xchi'uk achije^g
xchi'uk mu stak' xalajes li ma-
tanaletik k'alal chavak' aveike, li
chik'bil matanaletik chavak'e
xchi'uk li k'usitik chavich' tale.
18 Sk'an te xalajes ta yeloval
Jeova Dios avu'un ti bu st'ujoj li
Jeova Dios avu'one,^h te xalajes
xchi'uk li akereMike, li atsebe, li
amosoe, li akiarae xchi'uk li jle-
vi krixchano ti te nakal ta ate-
klumale, jech chamuyubaj ta ye-
loval Jeova Dios avu'un ta skotol
li k'usitik chapase. **19** Ich'o me
ap'ijil sventa mu xch'ay ta ajol li
jlevi vinviki' ti k'u sjalil kuxulot ta
avosile.

20 »Mi laj xa ox yepajes avo-
sil li Jeova Dios avu'unⁱ jech k'u-
cha'al yalojbot ta jamale' xchi'uk
ti xi chavale: «Ta jk'an ta jti' be-
k'et» ta skoj ti chak'an chati' be-
k'ete, xu' xati' ti k'usi ora tsk'an
avo'ontone.^j **21** Mi toj nom to ti
bu tst'uj sventa xich' muyubta-
bel sbi li Jeova Dios avu'un^m
jech k'ucha'al laj kalbot mantale,
xu' xamil jkotuk avakax o jkotuk
achij ti yak'ojbot Jeovae. Sk'an te

12:15 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

xati' ta yut ateklumal ti k'usi ora xal avo'ontone. **22** Xu' xati' jech k'ucha'al chati' jkotuk gasela o jkotuk te'tikalchije,^a xu' sti'ik ek li buch'utik ibal sbaike xchi'uk li buch'utik lekike. **23** Ja' no'ox jpel sk'oplal jech chkom-o ti mu xu' xati' li ch'ich'e,^b yu'un ja' kuxlejaj li ch'ich'e,^c jech oxal mu stak' xati' li kuxlejaj* xchi'uk sbek'tale. **24** Mu me xati' li ch'ich'e, sk'an xamal batel ta balumil jech k'ucha'al chamal vo'e.^d **25** Mu stak' xati' sventa lek xabat xchi'uk sventa lek xbat li avalab anich'nab chtal avu'un ta ts'akale, yu'un yakal chapas li k'usi tuk' chil ta sat Jeovae. **26** Ja' no'ox sk'an xavich' batel li k'usitik ch'ul ti ja' avu'une xchi'uk li matanaetik k'alal chavak' avee, ich'o batel k'alal chabat ti bu st'ujaj li Jeovae. **27** Te chavak' li chik'bil matanal avu'une, li sbek'tale xchi'uk li xch'ich'e-le,^e te chavak' ta skajleb smoton Jeova Dios avu'un. Jech xtok, li xch'ich'el milbil matanal chavak'e sk'an te xich' malel ta snakleb skajleb smoton^f li Jeova Dios avu'une, yan li sbek'tale xu' xatibe.

28 »Sk'an xak'el lek ti xach'un skotol li k'usitik yakal chkalbote sventa jechuk-o lek xbat akuxlejaj xchi'uk lek xbat xkuxlejaj li anich'nabtak chtal avu'un ta ts'akale, yu'un yakal chapas li k'usi lek xchi'uk li k'usi tuk' ta sat li Jeova Dios avu'une.

29 »Mi laj xa ox slajes Jeova Dios avu'un li lumetik sventa chapojbe li k'usitik oy yu'une^g xchi'uk mi te xa ox nakalot ta yosile, **30** p'ijan me yo' mu yakbiluk xakom ta pets' k'alal yich'ojik xa ox lajesel ta asat li lumetike. Mu xiuk xajak' ta sventa li sdiosike: «K'u to'ox yelan nopem xa'i chtunik ta stojolal sdiosik li jteklumetike? Yu'un jech ta jk'an ta jpas ek».^h **31** Mu je-

KAP. 12

a Dt 14:4, 5

b Le 3:17
Dt 12:16c Je 9:4
Le 17:11, 14d Le 17:13
Dt 15:23

e Le 17:11

f Le 4:29, 30

g Eks 23:23
Sl 44:2
Sl 78:55h Dt 7:16
Sl 106:36
Ese 20:28

Kolumna 2

a Le 18:3, 21
Le 20:2
Dt 18:10-12
Jer 32:35

b Jos 22:5

c Dt 4:2
Jos 1:7

KAP. 13

d Is 8:19
Jer 27:9

e Dt 8:2

f Dt 6:5
Dt 10:12
Mt 22:37

g Dt 10:20

h Dt 18:20

i Dt 17:2, 3, 7
1Ko 5:13

chuk xapasbe li Jeova Dios avu'une, yu'un sp'ajaj tajek Jeova skotol li k'usitik tpsasik sventa li sdiosike, yu'un chchik'ik ta k'ok' xtok li skerem stebik sventa li sdiosike.^a **32** Skotol li k'usi yakal chkalboxuk avie ja' li k'usi sk'an xak'elik lek sventa xavak' ta akuxlejajlike.^b Mu me xavak'beik xchi'il xchi'uk mu me xach'ayik jutebuk.^c

13 »Mi chlok' ta atojolal jun j-alk'op o mi oy buch'u laj yil ta xvayik ti oy k'usi chk'ot ta pasel ta jelavele xchi'uk ti chak' ta ilel senyail xchi'uk k'usi labal sbae **2** xchi'uk ti chk'ot ta pasel ta melel li senyaille xchi'uk li k'usi labal sbae xchi'uk ti xi chal xtok: «Jts'aklitik batel yan diosetik —ja' li diosetik ti mu to xavojtikine—, bat tunkutik ta stojolal, **3** mu me xachikintabe k'usi chal li j-alk'op taje o li buch'u chvaychinaje,^d yu'un li Jeova Dios avu'unike yakal chak'oxuk ta preva^e sventa xvinaj mi ak'anojik ta sjunul avo'ontunik xchi'uk ta sjunul akuxlejajlik li Jeova Dios avu'unike.^f **4** Ja' ts'akliik batel li Jeova Dios avu'unike, ja' no'ox stuk xaxi'taik,* ch'unbeik li smantaltake, chikintaik li k'usi chale; ja' no'ox xatunik ta stojolal xchi'uk ja' no'ox sk'an xanap'an abaik ta stojolal.^g **5** Pe sk'an xich' miliel li j-alk'op taje o li buch'u chvaychinaje,^h yu'un la stij avo'ontunik ti xatoy abaik ta stojolal li Jeova Dios avu'unike —li buch'u la slokesoxuk ta yosilal Ejipto xchi'uk ti la spojoxuk lok'el ti bu to'ox tik'iloxuk ta mosoile— sventa tsnamajesot li ta be yak'oj avil Jeova Dios avu'un ti te sk'an xaxanave. Sk'an xalok'es ta atojolal li k'usi chopole.ⁱ

6 »Mi oy junuk achi'il ta vok'el ti ja' skerem ame', o mi oy junuk akerem, o atseb, o avajnil ti ak'uxubinoje o li buch'u lek xavil aba achi'uk ti xi mukul tso'laote:

12:23 *Taje ja' sk'an xal li ch'ich'e.

13:4 *Kelo Glosario, xi'tael Dios.

«Batik, bat tunkutik yu'un yan diosetik»,^a ja' li diosetik ti mu xavojtikin xchi'uk ti mu'yuk laj yojtikin li amoltotake, **7** li sdios jteklumetik ti te oy ta apat axokone ak'o mi nopol o mi nom oy ta atojolal, buyuk no'ox ta juujot xchikin li lume, **8** mu me xach'unbe li k'usi chale, mu xachikintabe,^b mu xk'uxubaj ta avo'onton, mu aboluk sba xavil xchi'uk mi ja'uk xapoj. **9** Ti k'usi sk'an xapase, ja' ti persa sk'an xamile.^c Vo'ot ba'yel sk'an xavak' ak'ob ta stojolal sventa xich' milel, ja' ts'akal to chak' sk'ob li jteklume.^d **10** Sk'an xavak'be ton ja' to mi chame,^e yu'un ts'kan ox tsnamajesot ta stojolal Jeova Dios avu'un ti ja' la slok'esot ta yosilal Ejipto ti bu to'ox ti k'ilot ta mosoile. **11** K'alal jech chapasike, chk'ot ta xchikin skotol li Israele xchi'uk ta xi'ik. Va'un, mu'yuk xa buch'u jech tspan ta atojolalik li k'usi chopol taje.^f

12 «Mi oy xi laj ava'i chalik ta junuk li jteklum ti chak' avu'unin li Jeova Dios avu'une: **13** «Oy jayvo' viniketik ti mu k'usi xtunik-oe lok' ta atojolalik sventa slo'la li jteklume, xi chalike: «Batik, bat tunkutik yu'un yan diosetik», ja' li diosetik ti mu xavojtikinike. **14** Sk'an xak'elbe lek sk'oplal, sabo* lek sk'oplal xchi'uk jak'bo lek sk'oplal,^g mi vinaj ti meler ti jech k'otem ta pasel ta atojolalik li k'usi toj ibal sba[#] taje, **15** persa sk'an xamil ta espada li jnaklejetik ta jteklume.^h Lajesbo sk'oplal ta j-ech'el' ta espada xchi'uk skotol li k'usitik te oye xchi'uk k'alal to ta xchonbolomik. **16** Sk'an xatsob batel ta ch'ivit* skotol li k'usitik x-ayan tee, chik'o ta k'ok' li jteklume. Li k'usitik oy yu'unike ja' chtun k'ucha'al matanal ta stojolal Jeova

13:14 *O «chajbo». **13:14; 14:3** #K'elo Glosario, *ibal sba*. **13:16** *O «ta kaye; ti bu oy ep krixchanoetik».

KAP. 13

a 1Re 11:4
2Pe 2:1

b Gal 1:8

c Eks 22:20
Eks 32:27
Nu 25:5

d Dt 17:2, 3, 7

e Le 20:2, 27

f Dt 17:13
1Ti 5:20

g Dt 19:15
1Ti 5:19

h Dt 17:4, 5
2Kr 28:6

i Eks 22:20

Kolumna 2

a Jos 6:18

b Je 22:15, 17
Je 26:3, 4

c Dt 6:18

KAP. 14

d Le 19:28

e Le 21:1, 5

f Le 19:2
Le 20:26
Dt 28:9
1Pe 1:15

g Eks 19:5, 6
Dt 7:6

h Le 11:43
Le 20:25
Ech 10:14

i Le 11:2, 3

j Le 11:4-8

Dios avu'un. Jinesbil-o chkom sbatel osil. Mu'yuk xa chich'o va'anel yan velta. **17** Mu me xatsak jutebuk li k'usi jpe'el sk'oplal chich' lajesele^{*a} sventa xljaj sk'ak'al yo'onton li Jeovae xchi'uk sventa xk'uxubinot xchi'uk sventa xa-epaj yu'un jech k'ucha'al yak'oj ye ta stojolal amoltotake.^b **18** Sk'an xach'unbe* xchi'uk xavak' ta akuxlejal skotol li smantaltak Jeova Dios avu'un ti yakal chkalbot avie, ja' xapas li k'usi tuk' ta sat li Jeova Dios avu'une.^c

14 »Vo'oxuke ja' xnich'naboxuk li Jeova Dios avu'unike. Mu xayayijes abaik^d mi ja'uk xajux amotsobik ta skoj junuk anima.^e **2** Yu'un k'otemot ta xch'ul tekklumal' li Jeova Dios avu'une, ja' st'ujojot li Jeova sventa xak'ot ta steklumal ti stuk xa no'ox jech* ta skotol li yan jteklumetik ta sba balumile.^g

3 »Mu xalajes jutebuk li k'usi toj ibal sbae.^h **4** Li'e ja' li chonbolometik ti xu' xati'ike: li vaka-xe, li chije, li tentsune, **5** li jeltos te'tikalchijetike, li gaselae, li te'tikal tentsune, li antilope chije, li kolemal chije xchi'uk li simaron chije. **6** Xu' xati'ik k'usiuk chonbolomal ti lek ch'akal li cha'xol* svoyik xchi'uk ti chcha'xax sve'elike. **7** Pe li chonbolometik ti chcha'xax sve'elik o ti cha'xol* svoyik ti mu stak' xati'ike ja'ik li'e: kameyo, t'ul xchi'uk daman,[#] yu'un chcha'xax sve'elik, pe mu'yuk cha'xol svoyik. Ibaluk sba xavilik.^j **8** Mu stak' xati'ik xtok li chitome, yu'un cha'xol* svoy, pe mu'yuk chcha'xax sve'el. Ibaluk sba xavilik. Mu stak' xati-beik li sbek'tale xchi'uk mu stak' xapikik mi chamem xae.

13:17 *O «k'usi ch'ul k'otem ti mu stak' xatsake». **13:18** *O «xava'ibe yech'omal ye». **14:2** *O «ti ep sbalil». **14:6-8** *O «cha'jet». **14:7** #Li damane xko'olajtik k'ucha'al t'ul ti ta chentikaltik nakale.

9 »Li'e ja' li k'usitik kuxajtik ta vo' ti stak' xati'ike: k'usiuk no'ox ti oy xik' xchi'uk smik'ale* xu' xati'ik.^a 10 Pe mu xu' xati'ik k'usiuk no'ox ti ch'abal xik' xchi'uk ti ch'abal smik'ale.* Ibaluk sba xavilik.

11 »Xu' xati'ik skotol li lekil mutetike. 12 Pe oy jlom ti mu stak' xati'ike, ja'ik li'e: li aguila, li jtsakchoy aguila, li ik'al xuleme,^b 13 li tsajal milano mute, li ik'al milano mute, skotol li jeltos milano mute, 14 skotol li jeltos joj mute, 15 li avestruse, li kuxkuxe,* li gaviota mute, skotol li jeltos xike, 16 li ch'in kuxkuxe,* li kuxkux ti natik xchikine, li sisne mute, 17 li pelikano mute, li xuleme, li xpech'al nabe, 18 li sigünya mute, skotol li jeltos ichine, li abuyia mute xchi'uk li sots'e. 19 Ibaluk sba xavilik xtok skotol li bik'tal chonetik ti oy xik'ike. Mu stak' xati'ik. 20 Skotol li k'usitik kuxajtik ti chvilik ti lekike xu' xati'ik.

21 »Mu stak' xati'ik jkotuk chonbolom ti chamem xa la ataike.^c Xu' xavak'beik junuk jyanlum ti te nakal ta ateklumale, ja' xu' sti'. Mi mo'oje, xu' xachonbeik li jyanlume. Yu'un li vo'ote ja'ot jun jteklum ti ch'ul k'otemet ta stojolal li Jeova Dios avu'ne.

»Mu me xalakan ta ya'lel xchu' sme' li ch'iom tentsune.^d

22 »Ta skotol li k'usitik chlok' ta avosil ti la ats'une, persa sk'an xavak' jun ta lajlajuneb* jujun jabile.^e 23 Li jun ta lajlajuneb k'usitik chlok' ta avosile, li ach' vinoe, li aseitee xchi'uk li sba yol avakax xchi'uk achije te chalajes ta yeloval Jeova Dios avu'un ti bu tst'uj sventa xich' muyubtabel li sbie,^f taje ja' sventa jech-o xachan xi'tael* li Jeova Dios avu'ne.^g

14:9, 10 *O «xvaruxale; smerioale; solile». 14:15, 16 *O «xkuje». 14:22 *O «diesmo». 14:23 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 14

a Le 11:9, 10

b Le 11:13-20

c Eks 22:31
Le 17:15d Eks 23:19
Eks 34:26e Dt 12:11
Dt 26:12f Dt 12:5, 17
Dt 15:19, 20

g Sl 111:10

Kolumna 2

a Dt 12:5, 6

b Dt 12:7
Dt 26:11
Sl 100:2c Nu 18:21
2Kr 31:4
1Ko 9:13d Nu 18:20
Dt 10:9

e Dt 26:12

f Eks 22:21
Dt 10:18
Snt 1:27g Dt 15:10
Sl 41:4
Pr 11:24
Pr 19:17
Mal 3:10
Lu 6:35

KAP. 15

h Le 25:2

i Dt 31:10

j Eks 12:43
Dt 14:21
Dt 23:20

24 »Pe mi toj nom ta xanel chava'i xchi'uk mu xu' avu'un xavich' batel ti bu tst'uj sventa xich' muyubtabel sbi li Jeova Dios avu'un^a ta skoj ti toj nom xavile (yu'un chak'bot bendision li Jeova Dios avu'ne), 25 xu' xajoyp'in ta tak'in, va'un tak'in xa chavich' batel ti bu tst'uj li Jeova Dios avu'ne. 26 Te une, xu' xaman-o li k'usi tsk'an avo'ontone, vakax, chij, tentsun, vino, o yan poxetik ti chyakubtasvane xchi'uk k'usiuk no'ox ti xal avo'ontone. Te xalajes ta yeloval Jeova Dios avu'un, jech chamuyubaj xchi'uk li buch'utik te oy ta anae.^b 27 Mu me xch'ay ta ajol li jlevi krixchano ti te nakal ta ateklumale,^c yu'un mu'yuk k'usi chich' xchi'uk mu'yuk xrextoto* jech k'u'cha'al vo'ote.^d

28 »Ta ox-ox jabil sk'an lek ts'akal xavak' li jun ta lajlajuneb k'usitik chlok' avu'un li ta yoxibal jabile, ich'o batel ta yutil ateklumale.^e 29 Li jlevietik ti mu'yuk k'usi chich'ike xchi'uk ti mu'yuk xrextotoke,* li jyanlum ti te nakal ta ateklumale, li olol ti chamem stote xchi'uk li ants ti chamem smalal ti te nakal ta ateklumale ja' chtal slajesik ja' to mi noj lek xch'utike.^f Mi jech chapase, chak'bot bendision Jeova Dios avu'un ta skotol li k'usitik chapase.^g

15 »Li ta vukvuk jabile ja' sjabilal avu'unik li kolebale.^h 2 Xi yelan sk'an xapasike: skotol li buch'u oy k'usi yak'ojbe xch'amun xchi'ile mu'yuk xa tsk'anbe sutel li k'usi laj yak'be xch'amune. Mu xu' sk'anbe sutel yil li yermanoe mi ja'uk li xchi'il ta krixchanoale, yu'un chich' pasel jun kolebal sventa Jeova.ⁱ 3 Xu' ja' persa xak'anbe yil li jyanlumetike,^j pe mu xa xak'anbe sutel avermano k'usiuk no'ox ti laj avak'be xch'amune. 4 Ak'o mi

14:27 *O «spukulal; sparte». 14:29 *O «spukulalike; sparteike».

jech, mu'yuk ono'ox buch'u tspace ta povre ti bu nakalote, yu'un li Jeovae ta jp'el sk'oplal chak'bot bendision^a li ta osil bu chak' avu'unin li Jeova Dios avu'une, 5 pe ja' no'ox me jech chk'ot ta pasel mi ta jp'el sk'oplal chach'un li k'usi chlok' ta ye Jeova Dios avu'une, mi chavak' lek ta akuxlejal skotol li mantaletik yakal chkalbot avie.^b 6 Yu'un li Jeova Dios avu'une ta ono'ox xak'bot bendision jech k'ucha'al yalobjot ta jamale xchi'uk vo'ot oy k'usi chavak'be xch'amun* li jyanlumetike, pe li vo'ote mu persauk oy k'usi chak'anbe ta ch'om;^c jech xtok, chapas ta mantal epal lumetik, pe li vo'ote mu'yuk tspace-xuk ta mantal.^d

7 »Mi oy pas ta povre junuk avermano li ta osil bu chak' naklan li Jeova Dios avu'une, mu me xatsatsubtas avo'onton, ta slekiluk me avo'onton xavak'be k'usitik oy avu'un li avermano ti abol sbae.^e 8 Oyuk slekil avo'onton ta stojolal^f xchi'uk persa sk'an xavak'be xch'amun* li k'usi chtun yu'une o li k'usi palta yu'une. 9 K'elo me aba ti mu xiuk chopol xanop ta avo'ontone: «Chnopaj xa talel li svukubal jabile, li sjabilal kolebale»,^g va'un mu'yuk xa slekil avo'onton ta stojolal li avermano ti povree xchi'uk ti mu'yuk xa k'usi chavak'be jutebuke. Mi la sk'an parte ta stojolal li Jeovae, ja' amul chk'ot.^h 10 Ta slekiluk avo'onton xavak'be,ⁱ mu me ta sujeluk xavak'be, yu'un ja' ta skoj slekil avo'onton chak'bot bendision li Jeova Dios avu'un ta skotol li k'usi chapase xchi'uk ta skotol k'usiuk no'ox ti chavabtelane.^j 11 Yu'un oy ono'ox buch'u povre li ta balumile.^k Ja' yu'un, xi yakal chkalbot mantale: «Oyuk slekil avo'on-

15:6 *O «chavak'be xch'amun ti oy k'usi chak'anbe ta prental». 15:8 *O «xavak'be xch'amun ti oy k'usi chak'anbe ta prental».

KAP. 15

a Dt 28:8

b Jos 1:7,8
Is 1:19

c Dt 28:12

d Dt 28:13
1Re 4:24, 25e Pr 21:13
Snt 2:15, 16
1Jn 3:17f Le 25:35
Pr 19:17
Mt 5:42
Lu 6:34, 35
Gal 2:10

g Dt 15:1

h Eks 22:22, 23
Dt 24:14, 15
Pr 21:13i Ech 20:35
2Ko 9:7
1Ti 6:18
Ebr 13:16j Dt 24:19
Sl 41:1

k Mt 26:11

Kolumna 2

a Pr 3:27
Mt 5:42
Lu 12:33b Eks 21:2
Le 25:39

c Eks 21:5, 6

d Eks 13:2
Eks 22:30
Nu 3:13
Nu 18:15, 17e Dt 12:5, 6
Dt 14:23
Dt 16:11

ton ta stojolal avermano ti chil svokol xchi'uk ti ta povreal oy li ta alumale». ^a

12 »Mi oy junuk avermano ti ja' j-ebreo vinik o j-ebreo ants ti amanoje xchi'uk mi vakib xa jabil tun ta atojolale, sk'an xakolta batel li ta svukubal jabile.^b 13 Pe mu me xokoluk sk'ob xbat avu'un mi la akolta batele. 14 Ta slekiluk avo'onton xavak'be batel jaykotuk achij, jlomuk a-aseite, avino o yan k'usitik ti lok' ta avosile. Sk'an xavak'be jech k'ucha'al yak'objot bendision li Jeova Dios avu'une. 15 Vuleso me ta ajol ti la-ech' ta mosoil li ta yosilal Ejiptoe xchi'uk ti la spojot lok'el li Jeova Dios avu'une. Ja' yu'un, jech yakal chkalbot mantal avi ti ak'o jech xapase.

16 »Pe mi xi chalbot li amosoe: «[Mu jk'an xkiktaot!], ta skoj ti sk'anojot xchi'uk sk'anoj li buch'utik te oy ta anae xchi'uk ta skoj ti xkuxet no'ox yo'ontone ech' ti k'u sjalil la xchi'inote,^c 17 sk'an xaxik'an ta ti' na sventa xajombe xchikin ta jich'il tak'in ti oy sni'e, va'un ja' xa amoso chkom-o ti k'u sjalil kuxule. Jech sk'an xapasbe xtok li akiarae. 18 Mu chopoluk xava'i ti chayiktaot mi la akolta batele, yu'un li vakib jabil abtej avu'une j-o'lol to x-ech' yepal sbalil ti k'u yepal ch-abtej li jun jsa'abtele, jech xtok, laj yak'be bendision skotol k'usitik la apas li Jeova Dios avu'une.

19 »Sk'an xach'ultajes sventa Jeova Dios avu'un skotol li sba yol avakax xchi'uk achije.^d Mu me xavak' abtejuk li sba yol avakaxe* xchi'uk mu me xalok'be stsotsil li sba yol achije. 20 Sk'an xati' jujun jabil xchi'uk li buch'utik te oy ta ana ta yeloval li Jeova Dios avu'une, te xati'ik ti bu st'ujoj Jeovae.^e 21 Pe mi oy xchopolile —mi koxo, mi ma'sat o k'usiuk no'ox

15:19 *Literal «stot avakaxe».

yan xchopolil ti xvinaj leke-, mu xamilbe ta smoton li Jeova Dios avu'une.^a **22** Sk'an te xati' ta yut ateklumal xchi'uk xu' sti'ik ek li buch'utik ibal sbaikex' xchi'uk li buch'utik lekike, jech xati' k'ucha'al chati' jkotuk gase-la o jkotuk te'tikalchije.^b **23** Pe mu me xatibe li xch'ich'ele,^c sk'an xamal batel ta balumil jech k'ucha'al chamal vo'e.^d

16 »Vuleso me ta ajol li yuilal abibe^e xchi'uk sk'an xapas li K'in Koltael sventa li Jeova Dios avu'une,^e yu'un ta yuilal abib la slok'esot tal ta Ejipto li Jeova Dios avu'une, ta ak'obal-tik la slok'esot tal.^f **2** Sk'an xamil li matanal chich' ak'el ta K'in Koltael sventa li Jeova Dios avu'une,^g ja' li chije xchi'uk li vakaxe,^h te xavak' ti bu tst'uj sventa xich' muyubtabel sbi li Jeovae.ⁱ **3** Mu me xakap ta levadura* li k'usiuk no'ox chalajes k'alal chati' li bek'ete;^j vukub k'ak'al sk'an xave' pan ti mu'yuk slevaduraille, ja' li pan sventa vokolile, yu'un sujom lalok' tal li ta yosilal Ejipto.^k Ti k'u sjalil kuxulote jechuk xapas sventa xavules ta ajol ti k'usi ora lalok' tal ta yosilal Ejipto.^l **4** Vukub k'ak'al sk'an mu'yukuk avots'bil arina ti yich'oj slevadurail ta sjunul li avosilale,^m jech xtok, li milbil matanal sventa K'in Koltael ti chavak' ta mal k'ak'al li ta sba k'ak'ale mu me xak'ejbe* jutebuk sbek'tal k'alal to ta sob yok'omal.ⁿ **5** Li matanal sventa K'in Koltaele mu buyuk no'ox xamil li ta lumetik chak'bot li Jeova Dios avu'une. **6** Sk'an te xich' milel ti bu tst'uj sventa xich' muyubtabel sbi li Jeova Dios avu'une. Ta mal k'ak'al sk'an xamil li matanal sventa K'in Koltaele, ja'o k'alal naka no'ox chch'ay batel k'ak'ale,^o yu'un ja'o chk'ot yorail ti k'usi ora

15:22 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **16:1** *K'elo Apendise B15. **16:3** *K'elo Glosario, *levadura*. **16:4** *O «xanak'be».

KAP. 15

- a Le 22:20
Dt 17:1
Mal 1:8
Ebr 9:14
b Dt 12:15
Dt 14:4, 5
c Je 9:4
Le 7:26
Ech 15:20, 29
d Le 17:10, 13
Dt 12:16

KAP. 16

- e Eks 12:14
Le 23:5
Nu 9:2
Nu 28:16
1Ko 5:7
f Eks 34:18
g Mt 26:17
h Eks 12:5, 6
2Kr 35:7
i 1Re 8:29
j Eks 13:3
Le 23:6
Nu 28:17
1Ko 5:8
k Eks 12:33
l Eks 12:14
Eks 13:8, 9
m Eks 12:15
Eks 13:7
n Eks 12:10
Eks 34:25
o Eks 12:3, 6
Nu 9:2, 3
Mt 26:19, 20

Kolumna 2

- a Eks 12:8
2Kr 35:13
b Jn 2:13
Jn 11:55
c Eks 12:16
Le 23:8
d Eks 23:16
Eks 34:22
Le 23:15
e Nu 28:26
f Dt 16:17
1Ko 16:2
2Ko 8:12
g Dt 12:5-7
h Eks 3:7
Dt 5:15
i Eks 23:16
Le 23:34
Nu 29:12
Dt 31:10, 11
Jn 7:2
j Dt 12:12
Ne 8:10, 17
Ekl 5:18

lalok' tal ta Ejipto.^e **7** Sk'an xalakan xchi'uk sk'an xalajes^a ti bu tst'uj sventa xich' muyubtabel sbi li Jeova Dios avu'une.^b Li ta yok'omale xu' xasut batel ta akarpana. **8** Vakib k'ak'al sk'an xalajes pan ti mu'yuk slevaduraille, li ta svukubal k'ak'ale chich' pasel jun tsobajel tsots sk'opial sventa li Jeova Dios avu'une. Mu me xapas jtosuk abtelal.^c

9 »Sk'an xachap vukub xemana. Ja'o te chlik achap talel vukub xemana k'alal ja'o chlik atuch' ta jos* li sevada ats'unoje.^d **10** Va'un, sk'an xapas li Sk'in al Xemanaetik sventa li Jeova Dios avu'une,^e chavich' talel li matanal chlok' ta avo'ontone, ja' ti k'u yepal chak'bot bendision li Jeova Dios avu'une.^f **11** Kuxetuk avo'onton ta yeloval li Jeova Dios avu'une, kuxetuk yo'onton li akere, li atsebe, li amosoe, li akiarae, li jlevi krixchano ti te nakal ta ateklumale, li jyanlum ti te nakal ta ateklumale, li olol ti chamem stote xchi'uk li ants ti chamem smalal ti te nakal ta ateklumale, sk'an te xamuyubaj ti bu tst'uj sventa xich' muyubtabel sbi li Jeova Dios avu'une.^g **12** Vuleso me ta ajol ti la-echi' ta mosoil ta Ejipto.^h xchi'uk k'elo me lek xchi'uk ak'o ta akuxlejal li mantaletik li'e.

13 »Vukub k'ak'al sk'an xapas li Sk'in al Axibalnaetik*ⁱ k'alal mi la sta yorail chatsob li k'usitik chlok' ta yik'aobil atrigoe xchi'uk mi la atsob li aseite xchi'uk vino ti te chlok' ta spits'obile. **14** Kuxetuk no'ox avo'onton k'alal chapas li k'ine,^j kuxetuk yo'onton li akere, li atsebe, li amosoe, li akiarae, li jlevietike, li jyanlum ti te nakal ta ateklumale, li olol ti chamem stote xchi'uk li ants ti chamem smalal ti te nakal ta ateklumale. **15** Vukub

16:9 *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa xtuch'obil li k'usitik ts'unbile o sventa chich' tsobbel-o sat. **16:13** *O «Nak'obbaletik ti te no'ox k'uk sjalil chtun».

kak'al chapas k'in^a ta stojolal Jeova Dios avu'un ti bu st'ujol li Jeovae, yu'un chak'be bendision Jeova Dios avu'un skotol li k'usitik chlok' avu'une xchi'uk skotol li k'usi chapase,^b mu'yuk k'usi yan chauptan, k'ajomal no'ox xkuxet avo'onton.^c

16 »Skotol li viniketik avu'une oxib velta ta jabil sk'an xbatik ta yeloval Jeova Dios avu'un ti bu ts'uje: ta Sk'inal Pan ti Mu'yuk Slevaduraille,^d ta Sk'inal Xemanaetik^e xchi'uk li ta Sk'inal Axibalnaetike.^{*f} Mu me buch'u xokoluk sk'ob xbat ta yeloval li Jeovae. **17** Li matanal chavak'beik ta jujuntal li Jeovae, jak' me jech yepal ti k'u yepal ak'biloxuk bendisione.^g

18 »Sk'an xava'an jchapanvanenetik^h xchi'uk j-abteletik ta jujun nitilulal ta skotol li lumetik ti ja' chak'bot li Jeova Dios avu'une. Tuk' sk'an xchapanik li jteklume. **19** Mu me xasokbe sk'oplal li k'usi tuk'e,ⁱ mu me t'ujbiluk no'ox jajval avu'un/ xchi'uk mu me xachon aba ta tak'in,^{*j} yu'un li chonbail ta tak'ine t'pas yu'un ta ma'sat li buch'u p'ije^k xchi'uk xu' tskesbe sk'opojel li buch'u tuk'e. **20** Li tuk'ilale, ja' xats'akli li tuk'ilale/ sventa jechuk-o xakuxi xchi'uk sventa xavu'unin li osil chak'bot Jeova Dios avu'une.

21 »Ti bu chapasbe li skajleb smoton Jeova Dios avu'une mu teuk xats'un k'usiuk no'ox te'al ti chk'ot ta ch'ul poste^{*m} avu'une.^m

22 »Mu xapas va'anbil ch'ul ton xtok,ⁿ yu'un sp'ajoj tajek li Jeova Dios avu'une.

17 »Mu me xavak'be ta milbil matanal Jeova Dios avu'un li tot vakax o chij ti oy xchopolil o ti mu'yuk leke, yu'un toj chopol chil li Jeova Dios avu'une.^o

16:16 *O «Nak'obbailetik ti te no'ox k'uk sjalil chtunex». **16:19** *O «mu me xatsak mich'ob k'abal». **16:21** *K'elo Glosario, ch'ul poste.

KAP. 16

a Le 23:36, 40

Ne 8:18

b Dt 7:13

Dt 28:8

Dt 30:16

c Flp 4:4

1Te 5:16

d Eks 23:14, 15

e Dt 16:10

f Dt 16:13

g 2Ko 8:12

h Eks 18:25, 26

Dt 1:16

2Kr 19:4, 5

i Eks 23:2

Le 19:15

j Dt 1:17

k Eks 23:8

1Sa 12:3

Ekl 7:7

l Mik 6:8

m Eks 34:13

n Eks 23:24

Le 26:1

Dt 12:3

KAP. 17

o Le 22:20

Dt 15:21

Mal 1:8

Kolumna 2

a Dt 4:23

Dt 13:6-9

b Dt 4:19

c Dt 13:12-15

d Jn 7:51

e Dt 13:6, 10

f Mt 18:16

Jn 8:17

1Ti 5:19

Ebr 10:28

g Nu 35:30

Dt 19:15

h Dt 13:5

1Ko 5:13

i Nu 35:11

j Dt 12:5

1Re 3:16, 28

Sl 122:2, 5

k 1Sa 7:15, 16

l Dt 19:17

Dt 21:5

DEUTERONOMIO 16:16-17:11

2 »Nopo no'ox ava'i ti oy junuk vinik o junuk ants ta junuk lum ti bu chak'bot li Jeova Dios avu'un ti yakal t'pas li k'usi chopol ta sat li Jeova Dios avu'une, ti mu'yuk xa t'psakbe ta venta li stratoe,^a **3** ti chbat yich' ta muk' yan diosetike, ti ja' xa chlik snijan sba ta stojolalike o ti ja' xa tsnijan sba ta stojolal li luna,^{*b} li k'ak'ale o li soltarotetik ta vinajel^b ti mu jechuk kaloj mantale,^c **4** mi laj yalboxuk o mi laj ava'ibe sk'oplale, sk'an me xasabe^{*d} lek sk'oplal. Mi melet ti jech yakal chk'ot ta pasel^d ta Israel li k'usi toj ibal sba^e taje, **5** sk'an me xajoch lok'el ta spat ateklumal li vinik o li ants ti la spas li k'usi toj chopole, ak'o yich' ak'bel ton ja' to mi cham li vinik o li antse.^e **6** Li buch'u sta-o xchame ak'o yich' milel mi oy chavo' o mi oy oxvo' testigoe.^f Pe mu xu' xich' milel mi k'ajomal no'ox oy jun testigoe.^g **7** Li testigoetike ja' ba'yel chak' sk'obik sventa smilik li buch'u sta-o xchame, ja' ts'akal to chak' sk'ob li jteklume. Sk'an xalok'es ta atojolal li k'usi chopole.^h

8 »Mi oy k'usi k'ot ta pasel ta junuk alumal ti vokol ta chapanel chava'ie, mi ja' sk'oplal smalel ch'ich',ⁱ junuk demanda, mi oy buch'u yayijesvan o mi ja' sk'oplal yan pask'ope, sk'an xabat ti bu st'ujol li Jeova Dios avu'une.^j **9** Batan ta stojolal paleetik ti ja' jlevietike xchi'uk ta stojolal jchapanvanej^k ti tsakoj yabtel li va' orae, ja' xbat ajak'be ya'ik, va'un chalboxuk li k'usi k'ot ta nopel yu'unike.^l **10** Sk'an me jechuk xapas k'ucha'al k'ot ta nopel yu'unik ti te laj yalboxuk ti bu st'ujol li Jeovae. K'elo me lek ti jechuk tajek xapas k'ucha'al la xchanubtasoxuke. **11** Sk'an me jechuk xapas k'ucha'al chal li mantal laj yak'ik avile xchi'uk ti k'u

17:3 *O «li ue». **17:4** *O «xachajbe». ^{*}K'elo Glosario, ibal sba.

yelan k'ot ta nopel yu'unike.^a Mu me xak'ejp'uj* ta be ti mu xa xapas li k'usi k'ot ta nopel yu'unike, mi ja'uk ta bats'ik'ob mi ja'uk ta tsetk'ob.^{#b} **12** Li vinik ti ta skoj stoyobbail mu'yuk xchikintabe li pale ti yakal tspace yabtel ta stojolal li Jeova Dios avu'une o ti mu'yuk xchikintabe li jchapanvaneje sk'an xich' milel.^c Sk'an xalok'es ta stojolal Israel li k'usi chople.^d **13** Jech chk'ot ta xchikin sjunul li jteklume, va'un ta xi'ik, jech mu'yuk xa buch'u jech tsoy sba.^e

14 »Mi la-och xa ox li ta osil ti bu chak'bot li Jeova Dios avu'une, mi laj xa ox avu'unin xchi'uk mi te xa ox nakalote xchi'uk mi xi chlik avale: «Ak'bun jva'an ajvalil jech k'ucha'al oy ajvaliletik yu'unik li lumetik oy ta jpat jxokone,^f **15** mi jech taje, persa sk'an xava'an jun ajvalil ti ja' tst'uj li Jeova Dios avu'une.^g Ja' xava'an ta ajvalil junuk avermano. Mu stak' xava'an ta ajvalil ta atojolal junuk jyanlum ti ma'uk avermano. **16** Ja' no'oxe mu me stsob ep ska'^h mi ja'uk stijbe yo'onton jteklum sventa xbat sabatuk tal ep ska' li ta Ejiptoe,ⁱ yu'un xi ono'ox laj yalboxuk li Jeovae: «Mu xa me xasutik talem li ta be li'e». **17** Jech xtok, mu xu' sa' ep yajnil sventa mu xak'ejp'uj* ta be li yo'ontone;^j mi ja'uk xu' stsob ep splata xchi'uk s-oro.^k **18** Mi choti xa ox ta spاسوب mantale, persa sk'an sts'iba jlik slivro* ti ja' skopiaiil li Mantale, te chich' lok'esel li ta mantaletik sk'ejojik[#] li paleetik ti ja' jlevietike.^l

19 »Sk'an teuk-o sk'ejoj* sventa sk'el jujun k'ak'al ti k'u sjalil kuxule^m sventa xchan xi'tael[#] li Jeova Dios yu'une, ti xch'un li chanubtaseletike xchi'uk ti spاس

17:11 *O «xak'ejev; xats'ep'uj». 17:11, 20 *O «surtok'ob». 17:17 *O «xk'ejev; sts'ep'uj». 17:18 *O «sbalbalvun». #O «snak'ojik». 17:19 *O «snak'oj». #K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 17

a Mal 2:7

b Dt 5:32
Dt 12:32c Pr 11:2
Ebr 10:28d Dt 13:5
1Ko 5:13e Dt 13:11
Dt 19:20f 1Sa 8:5, 20
1Sa 10:19g 1Sa 9:17
1Sa 10:24
1Sa 16:12, 13h Dt 20:1
2Sa 8:4
Sl 20:7
Pr 21:31

i Is 31:1

j 1Re 11:1-3
Ne 13:26k Job 31:24, 28
1Ti 6:9l Dt 31:9, 26
2Re 22:8

m 2Kr 34:18

Kolumna 2

a Sl 1:2
Sl 119:97

KAP. 18

b Nu 18:20, 24
Dt 10:9Jos 13:14, 33
1Ko 9:13c Eks 23:19
Nu 18:8, 12
2Kr 31:4
Ne 12:44d Eks 28:1
Nu 3:10
Dt 10:8

e Nu 35:2

f Dt 12:5, 6
Dt 16:2
Sl 26:8

g 2Kr 31:2

h Le 7:10

skotol k'usi chal li Mantal li'e.^a

20 Mi jech tspace, mu'yuk tsoy sba ta stojolal li yermanotake xchi'uk mu'yuk chkejp'uj* ta be ti mu xa spاس li mantale mi ja'uk ta bats'ik'ob o ta tsetk'ob,[#] taje ja' sventa jal x-ajvalilaj xchi'uk jal x-ajvalilaj li xnich'nabtak ta stojolal Israele.

18 »Li paleetik ti ja' jlevietike, skotol li snitilulal Levie, mu'yuk k'usi chich'ik xchi'uk mu'yuk xrextok* ta stojolal li Israele. Ja' tslajesik li matanal ti chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeovae, li matanale ja' xrextok chik'ot.^b **2** Jech oxal, mu'yuk chich' xrextok* ta stojolal li xchi'ilik ta vok'ele. Jech k'ucha'al yaloj ono'oxe ja' xrextok li Jeovae.

3 »Li'e ja' li sderecho paleetik ti sk'an x-ak'batik yu'un li jteklume: buch'uuk no'ox ti chak' milbil matanale, mi tot vakax o mi chije, sk'an xak'be pale li snekebe, li sbakil yee xchi'uk li sbel xch'ute. **4** Sk'an xavak'be li sba sat k'usitik chlok' avu'une, li ach' vinoe, li aseitee xchi'uk li sba stsotsil achij chalok'e.^c **5** Yu'un li Jeova Dios avu'une ja' la st'uj lok'el xchi'uk xnich'nabtak ta skotol anitilulal sventa ja'uk x-abtejik sbatel osil ta sbi li Jeovae.^d

6 »Pe mi oy jun jlevi chlok' banel ta junuk lum avu'un li ta Israel^e ti tsk'an chbat nakluk ti bu tst'uj* Jeovae,^f **7** xu' ono'ox te chbat tunuk ta sbi li Jeova Dios yu'une jech k'ucha'al li yan xchi'iltak ta vok'ele, ti ja' li jlevietik ti te chtunik ta yeloval Jeovae.^g **8** Ko'ol yepal chich' sve'el jech k'ucha'al yantike,^h parte-o me ti k'u yepal tsta mi la xchon li xrextok* ak'bil yu'un snitilulale.

17:20 *O «chk'ejev; tsts'ep'uj». 18:1, 2 *O «spukulalik; sparteik». 18:6 *Ja' xkaltik, ti bu tst'uj Jeova sventa yich'obil ta muk'e. 18:8 *O «spukulal; sparte».

9 »Mi la-och xa ox li ta osil ti chak'bot Jeova Dios avu'one, mu me xlik achanbe li k'usi ibal sba* tspasik li lumetike.^a **10** Mu me buch'u xchik' skerem o stseb avu'unik^b mi ja'uk buch'u xchan t'unol,^{*c} spasel majia,^d j-ak'chamel^e mi ja'uk buch'u chalbe sk'oplal k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal,^f **11** mi ja'uk buch'u xchan tuch' ora, buch'u chbat sk'opon j-espirtista^g o jt'unol^{*h} mi ja'uk buch'u oy k'usi tsjak'be li animae-tike.ⁱ **12** Li buch'utik jech tspasike toj chopol chil li Jeovae, ta skoj li k'usitik ibal sba chich' pasel taje, li Jeova Dios avu'one tsnuts lok'el ta asat. **13** Mu'yuk me apaltail* ta stojolal li Jeova Dios avu'one.^j

14 »Yu'un li lumetik ti chapojbe li k'usitik oy yu'unike nopoltik no'ox cha'ibeik sk'op li buch'utik tspasik majiae^k xchi'uk li buch'utik tspasik t'unole,^{*l} pe li Jeova Dios avu'one mi jutebuk xak' apas li k'usitik taje. **15** Li Jeova Dios avu'unike tsva'anbot jun j-alk'op ti te chlok' ta stojolal avermanotakik ti xko'olaj k'u-cha'al vo'one. Sk'an me xachikin-tabeik.^m **16** Li'e ja' jech chk'ot ta pasel li k'usi la ak'anbe li Jeova Dios avu'un ta Orebe, li ta sk'ak'alil tso'bajele,ⁿ ja'o k'alal xi laj avale: «Sventa mu xi-chame,^o ak'o xa mu xka'ibe yech'omal ye li Jeova Dios ku'une xchi'uk ak'o xa mu xkil li muk'ta k'ok'e». **17** Va'un, xi laj yalbun li Jeovae: «Lek li k'usi chali-ke. **18** Ta jva'anbeik jun j-alk'op ti te chlok' ta stojolal yermanoik ti xko'olaj k'ucha'al vo'ote^p xchi'uk ja' chak'be ta ye li k'usi chkale.^q Ja' xa ch-albatik skotol li k'usi chkalbee.^r **19** Jech xtok, ta jchapan li buch'u mu xchikin-

18:9 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **18:10, 11, 14** *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal li tsa' koltael ta stojolal pukujetike. **18:13** *O «achopolil».

KAP. 18

- a Le 18:26
Dt 12:30
b Dt 12:31
2Re 16:1, 3
2Kr 28:1, 3
SI 106:35-37
Jer 32:35
c 2Re 17:17
Ech 16:16
d Le 19:26
Ech 19:19
e Ese 21:21
f Eks 22:18
g Le 20:27
1Kr 10:13
h Le 19:31
i 1Sa 28:7-11
Is 8:19
Gal 5:19, 20
j Mt 5:48
2Pe 3:14
k Le 19:26
2Re 21:1, 2, 6
l Jos 13:22
m Je 49:10
Nu 24:17
Lu 7:16
Jn 1:45
Jn 6:14
Ech 3:22
Ech 7:37
n Eks 19:17
o Eks 20:19
p Eks 34:28
Nu 12:3
Mt 4:1, 2
Mt 11:29
Jn 5:46
q Jn 17:8
r Jn 12:49
Ebr 1:2

Kolumna 2

- a Ech 3:23
b Dt 13:1-5
Jer 28:11-17

KAP. 19

- c Dt 7:1
Dt 9:1
d Nu 35:14
Jos 20:7, 9
e Nu 35:15
Dt 4:42
f Nu 35:25
g Nu 35:12, 19

tabun jk'op ti yakal chal ta jbi li j-alk'ope.^a

20 »Mi oy junuk j-alk'op ti xtoyet xa k'usi chlik yal ta jbi ti mu'yuk laj kalbe ak'o yale o ti chlik k'opojuk ta sbi yan dio-setike, persa sk'an xcham li j-alk'op taje.^b **21** Pe xu' van xi chlik aval ta avo'ontone: «¿K'uxi ta jna'tik ti ma'uk laj yal li Jeovae?». **22** K'alal chk'opoj ta sbi Jeova li j-alk'ope xchi'uk ti mu xk'ot ta pasel li k'usi chale, jech chich' na'el ti ma'uk laj yal li Jeovae. Ta skoj no'ox stoyobbail ti jech laj yal li j-alk'ope. Mu xaxi' yu'un.

19 »Mi laj xa ox slajes lumetik li Jeova Dios avu'un xchi'uk mi laj xa ox yak'bot Jeova Dios avu'un li yosilike, mi laj xa ox apojbe li k'usitik oy yu'unike, mi te xa ox oyot ta slumalik xchi'uk ta snaike,^c **2** ch'ako komel oxib jteklum li ta osil ti chak' avu'unin li Jeova Dios avu'one.^d **3** Ta oxvok' xapas li osil chak' avu'unin li Jeova Dios avu'one, meltsanbo sbelel sventa te xjatav batel ta junuk jteklum li buch'u milvane.

4 »Li'e ja' li k'usi chich' pasel mi te jatav batel li jmilvanej sventa mu xich' milele: k'alal mu yolbajuk la smil xchi'il xchi'uk ti mu'yuk ono'ox xti'et sjol ta stojolale,^e **5** ti ja'o k'ot ta pasel k'alal chbat xchi'in ta stsobel si' ta te'tike, mi bots' lok'el ta ste'el li ye-k'el k'alal ja'o tstoy sk'ob sventa chtuch' li tee xchi'uk ti ja' la sta ta makiel li xchi'il ti cham-o yu'une, li jmilvaneje sk'an te xjatav batel ta junuk li jteklum taje sventa mu xich' milel.^f **6** Yu'un mi mu xjatav batel, xu' ta sk'ak'al yo'onton tsnutsvan batel yuts' yalal li buch'u cham ti ja' xa chmilvane,^{*g} va'un xu' smil mi la sta ta bee, yu'un toj nom te xkom li jteklume. Pe mu sta-o xcham ta skoj ti mu'yuk ono'ox xti'et sjol ta

19:6 *O «li buch'u tsparkbe sk'oplal ch'ich'e».

stojolal li xchi'ile.^a **7** Ja' yu'un, xi ta xkalbot mantale: «Ch'ako komel oxib jteklum».

8 »Mi laj xa ox yepajesbot avosil li Jeova Dios avu'un jech k'ucha'al laj yak' ye ta stojolal li amoltotake^b xchi'uk mi laj xa ox yak'bot skotol li osil ti laj yalbe ta jamal chak'be li amoltotake^c **9** —ja' no'ox venta mi chach'un skotol li mantal yakal chkalbot avie, ti xak'an li Jeova Dios avu'une xchi'uk ti jech-o xaxanav li ta sbee—,^d sk'an me xach'ak komel oxib jteklum xtok, ja' parte li yan oxib jteklum oy avu'une.^e **10** Mi jech la apase, li ta balumil ti chak'bot ta arexto^f li Jeova Dios avu'une, mu'yuk te chich' malbel xch'ich'el junuk krixchano ti ch'abal smule^f xchi'uk mu'yuk chata amul ta skoj ch'ich'.^g

11 »Pe mi oy jun vinik ti sp'ajoj li jun xchi'ile,^h ti smalaoj xa ono'ox sventa tsak ta k'op xchi'uk ti la syayijes ti cham-o yu'une, va'un mi te jatav batel ta junuk li jteklum taje, **12** li moletik ti bu to'ox nakale sk'an xbat yik'ik tal sventa xak'beik ta yok sk'ob yuts'yalal li buch'u chame,* jech ak'o yich' milel.ⁱ **13** Mu me aboluk sba xavil.* Sk'an xalok'es ta stojolal Israel li mulil k'ot ta pasel ta skoj ti laj yich' malbel xch'ich'el li buch'u ch'abal smuleⁱ sventa lek chbat akuxlejal.

14 »Mi k'ot xa ox ta arexto* li balumil ti ja' chak' avu'unin li Jeova Dios avu'une, mu me xanet'be batel sts'ak yosil junuk achi'il,^k jechuk-o xkom ti k'u yelan laj yiktaik li amoltotake.

15 »Mu xu' xich' tsakel ta venta mi jun no'ox buch'u tsva'an sba ta testigo* ti chal oy spaltail^o o ti spasoj jtosuk smul li jun xchi'ile.ⁱ

19:10, 14 * «apukulal; aparte». **19:12** * «li buch'u tsparkbe sk'oplal ch'ich'e». **19:13, 21** * Literal «xil asat». **19:15** * Literal «chlik skontrain». # «xchopoll».

KAP. 19

a Jos 20:4, 5

b Je 15:18
Eks 23:31
Dt 11:24

c Je 28:14

d Dt 11:22, 23

e Jos 20:7, 8

f Pr 6:16, 17

g Dt 21:6-9

h 1Jn 3:15

i Je 9:6
Eks 21:12
Nu 35:16
Dt 27:24j Le 24:17, 21
Nu 35:33
2Sa 21:1

k Dt 27:17

l Nu 35:30
Dt 17:6

Kolumna 2

a Mt 18:16
Jn 8:17
2Ko 13:1
1Ti 5:19b Eks 23:1
1Re 21:13
Mr 14:56

c Dt 17:8, 9

d Dt 13:14
Dt 17:4
2Kr 19:6

e Pr 19:5

f Dt 21:20, 21
Dt 24:7
1Ko 5:13g Dt 13:11
Dt 17:13
1Ti 5:20

h Dt 19:13

i Eks 21:23-25
Le 24:20
Mt 5:38

KAP. 20

j Dt 3:22
Dt 31:6
Si 20:7
Pr 21:31

k Nu 31:6

Ja' to lek chapanbil chk'ot skotol k'usiuk no'ox mi laj yal cha'vo' o oxvo' testigoe.^a **16** Mi oy buch'u ta xchopolil yo'onton tsva'an sba ta testigo ta skontrain junuk vinik ti tsjutbe* jtosuk smule,^b **17** xcha'vo'alik li buch'u oy sk'opike ak'o sva'an sbaik ta stojolal Jeova, ta stojolal paleetik xchi'uk ta stojolal jchapanvanejetik ti stsakoj yabtelik li va' orae.^c **18** Li jchapanvanejetike ak'o sabeik* lek sk'oplal,^d mi vinaj ti jech'e' no'ox k'usi laj li buch'u la sva'an sba ta testigoe, ti jech'e' no'ox la sjutbe^e smul li yermanoe, **19** sk'an jech xapasbeik li k'usi tsparkbe ox ya'i li yermanoe.^e Sk'an xalok'es ta atojolal li k'usi chopole.^f **20** Li buch'utik kuxulik toe chk'ot ta xchikinik, va'un ta xi'ik. Jech mu'yuk xa buch'u jech tsparkbe ta atojolalik li k'usi chopol taje.^g **21** Mu me aboluk sba xavil:^h mi oy buch'u milvane, sk'an me xich' milel ek, mi la st'us bek' satile, chich' t'usbel sbek' sat ek, mi la sk'as tanel eile, chich' k'asbel stanal ye ek, mi la sk'as k'obile, chich' k'asbel sk'ob ek, mi la sk'as akanile, chich' k'asbel yakan ek.ⁱ

20 »K'alal chbat atsak ta k'op avajkontratake, mi laj avil ti ja' mas ep ska'ik, skaretaik xchi'uk mas ep li soltaroetik yu'unike, mu xaxi' yu'un, yu'un te xchi'ukot li Jeova Dios avu'un ti ja' la slok'esot ta yosilal Ejiptoe.^j **2** K'alal jutuk xa sk'an xalikik ta pask'ope, sk'an xnopaj batel li palee sventa xchi'in ta lo'il li jteklume.^k **3** Xi sk'an xalanbee: «Chikintao ava'i, Israel: jutuk xa sk'an xatsakik ta k'op li avajkontraike, ja' yu'un mu me xatsik'es av'ontonik, mu xaxi'ik xchi'uk mu xnik av'ontonik yu'un, **4** yu'un te xchi'ukoxuk ta xanbal li Jeova Dios avu'unike, ja' tstsak ta k'op avajkon-

19:16 * «tsnopbe». **19:18** * «xchajbeik». # «snopbe».

traik sventa spak ak'oplalik xchi'uk sventa skoltaoxuk». ^a

5 »Li j-abteletik eke xi sk'an xalbeik li jteklume: «¿Mi oy buch'u ja' to sva'anoj jpejuk sna ti mu'yuk to snakebinoje? Ak'o sutuk batel li ta snae. Yu'un mi mo'oje, xu' xcham li ta pask'ope, va'un yan xa-o buch'u chtal sk'upinbe li yach' nae. **6** ¿Mi oy buch'u sts'unoj s-uva ti mu'yuk to stulojbe sate? Ak'o sutuk batel ta sna. Yu'un mi mo'oje, xu' xcham li ta pask'ope, va'un yan xa-o buch'u chtal stulbe sat li s-uvae. **7** ¿Mi oy buch'u smakoj junuk tseb ti mu'yuk to yik'oje? Ak'o sutuk batel ta sna. Yu'un mi mo'oje, xu' xcham li ta pask'ope, va'un yan xa-o buch'u chik' li tsebe». ^b **8** Li j-abteletike xi sk'an sjak'beik xtok li jteklume: «¿Buch'u chi' xchi'uk chnik yo'onton ta xi'el? ^c Ak'o sutuk batel ta sna sventa mu xchibajesbe yo'onton li yermanotak eke. ^d **9** Mi laj xa ox xchi'inik ta lo'il jteklum li j-abteletike, ak'o sva'anik bankilal soltarotetik sventa sbeiltasik li jteklume.

10 »K'alal mi lanopaj batel ta junuk jteklum sventa xatsak ta k'ope, ba'yel albo mi tsk'an ch-ochik ta akuerdo sventa mu xlik k'op. ^e **11** Mi lek la stak'bote xchi'uk mi laj yak' ochan ta steklumale, ch-och ta ak'ob sventa spasik tsatsal abtel skotol li buch'utik te nakalike xchi'uk chtunik ta atojolal. ^f **12** Pe mi mu sk'an x-ochik ta akuerdo sventa mu xlik k'ope, ti ja' no'ox tsk'an tstsakot ta k'ope, sk'an xajoyobta li jteklume, **13** va'un chak'bot ta ak'ob li Jeova Dios avu'one, sk'an xamil ta espada skotol li viniketik tee. **14** Pe li antsetike, li ololetike, li chonbolometike xchi'uk skotol li k'usitik oy ta jteklume, skotol li k'usitik x-ayan

20:8 *O «mu sk'unijesbe yo'onton yermanotak jech k'ucha'al li yo'onton stuxek».

KAP. 20

a Eks 14:14
Jos 23:10

b Dt 24:5

c Jue 7:3

d Nu 13:33
Nu 14:1-3
Nu 32:9
Dt 1:28

e Jos 11:19

f Le 25:44, 46
Jos 9:22, 27

Kolumna 2

a 2Kr 14:13

b Jos 22:8

c Jos 6:17
Jos 10:28
Jos 11:11

d Dt 7:1

e Eks 34:15
Dt 7:4
Jos 23:12, 13
Is 2:6
1Ko 5:6
1Ko 15:33

f Ne 9:25

KAP. 21

g Dt 16:18

yu'unike, xu' xavich' komel. ^a xu' xatun xalajes li k'usitik la apojbe avajkontratak ti laj yak' ta ak'ob li Jeova Dios avu'one. ^b

15 »Taje ja' jech sk'an xapasbe skotol li jteklumetik ti nom xavil ti ma'uk te oyik li ta yosilal lumetik bu chanakiike. **16** Pe li ta jteklumetik te oy li ta lumetik ti chak'bot ta arexto* li Jeova Dios avu'one mu me kuxuluk xavikta junuk krixchano. ^c **17** Li k'usi sk'an xapase ja' ti xalajesbe sk'oplal ta j-ech'ele, ja' xkalitik, li j-etetike, li j-amorreotetike, li jkanaanetike, li jperisitaetike, li j-eveotetike xchi'uk li jebusetike ^d jech k'ucha'al laj yalbot mantal li Jeova Dios avu'one. **18** Taje ja' sventa mu xchanubtasoxuk ta spasel li k'usitik ibal sba* tpsasik sventa sdiosike ti ja' xa te chata-o amulik ta stojolal li Jeova Dios avu'unike. ^e

19 »Mi la ajoyobta junuk jteklum sventa x-och ta ak'obe xchi'uk mi ep xa ox k'ak'al laj yich' avu'un stsakel ta k'ope, mu me xats'et ta ek'el li te'etik te ch'iemike. Xu' xalobe sat, pe mu xu' xats'et. ^f Yu'un ¿mi persa sk'an xajoyobta jpets te' jech k'ucha'al chajoyobta jun vinike? **20** Ja' no'ox xu' xats'et li te'etik ti ana'oj lek ti mu stak' lobel sate. Xu' xats'et sventa xajoyobta-o li jteklum ti yakal tstsakot ta k'ope, te xajoyobta-o ja' to mi och ta ak'obe.

21 »Mi laj yich' tael junuk anima ti mu stak' na'el buch'u la smil li ta avosil ti chak' avu'unin li Jeova Dios avu'one, **2** li moletik xchi'uk jchapanvanejetik avu'one ^g sk'an xbat sp'isik k'u snamal yiloy anima li lumetik ta sjoylejale. **3** Li moletik ti te nakalik li ta jteklum ti mas nopol yiloy li animae sk'an stsakik jkotuk ch'iom me' vakax ti mu'yuk to tunesbil ta abtele, ti mu'yuk to

20:16 *O «apukulal; aparte». ^h O «k'usiuk no'ox ti chich' ik'e». **20:18** *K'elo Glosario, ibal sba.

xkuchoj jkojuk k'atlom te'e, **4** li moletik te ta lume ak'o yik'ik batel ta olon li ch'iom me' vakaxe, te ak'o yik'ik batel ta stenlejaltik* ti bu oy lek vo'e ja' ti bu ch'abal to lokbil li osile o ti ch'abal to k'usi ts'unbile. Te ak'o sk'asbeik snuk' ta stenlejaltik li ch'iom me' vakaxe.^a

5 »Ta xnopajik li paleetike, li jlevietike, yu'un ja' t'ujbilik yu'un Jeova Dios avu'un sventa xtunik ta stojolal,^b sventa xak'ik bendision ta sbi Jeova.^c Ja' chalik k'uxi ta chapanel jtosuk k'op k'alal oy buch'u chyayijesvane.^d **6** Va'un, skotol li moletik ta jtekulum ti bu nopol ta staik li animae sk'an spok sk'obik^e ta sba li ch'iom me' vakax ti laj yich' k'asbel snuk' ta stenlejaltike. **7** Xi sk'an xalike: «Ma'uk la smal jk'obkutik li ch'ich' li'e mi ja'uk laj kil ta jsatkutik k'alal laj yich' malele. **8** Kajval Jeova, mu teuk xanak' ta avo'onton sventa xakontrain li ateklumal Israel ti la apoj lok'ele^f mi ja'uk xavak'be sbain ateklumal Israel ti laj yich' malbel xch'ich'el li buch'u ch'abal smule.^g Va'un, mu'yuk te chkom ta sbaik li ch'ich'e. **9** Mi ja' chapas li k'usituk' ta sat Jeovae, ja' jech chalo'kes ta atojolal li mulil ta skoj ti laj yich' malbel xch'ich'el li buch'u ch'abal smule.

10 »Mi bat atsak ta k'op avajkontratak xchi'uk mi laj yak' ta ak'ob li Jeova Dios avu'un ti chukbilik chbat avu'one,^h **11** pe mi te laj avil jun k'upil sba ants ti k'ot ta avo'onton ti chak'an chk'ot ta avajnil, **12** xu' xavik' ochel ta yut ana. Ja' no'oxe sk'an xjux lok'el stsotsil sjol xchi'uk sk'an smeltsan lek sni' yich'ak. **13** Ak'o slok' li sk'u' spok' slapoj k'alal laj yich' chukel tale xchi'uk ak'o te nakiuk li ta anae. Jun u chok'ita li stot sme'e,ⁱ mi laje, xu' xa xachi'in ta vayel. Chak'ot ta smalal xchi'uk chk'ot ta avajnil.

21:4 *O «beo'tik ta stenlejaltik».

KAP. 21

a Nu 35:33

b Eks 28:1

c Nu 6:23-27
1Kr 23:13

d Dt 17:8,9

e Sl 26:6
Mt 27:24

f 2Sa 7:23

g Is 26:21
Jer 26:15

h Nu 31:9
Dt 20:13,14

i Nu 20:29
Dt 34:8

Kolumna 2

a Dt 24:1

b Je 29:30,33

c Je 25:31
2Kr 21:3

d Eks 20:12
Dt 27:16
Pr 1:8
Ef 6:1

e Dt 8:5
Pr 13:24
Pr 19:18
Pr 23:13
Ebr 12:9

f Pr 28:7

g Ro 13:13
1Ko 6:10
Ef 5:18

h Dt 13:10,11

14 Mi mu'yuk lek laj avile, ak'o batuk ti bu tsk'an yo'ontone.^a Mu stak' xachon batel ta tak'in xchi'uk mu stak' xavutilan ta skoj ti laj avak' ta k'exlale.

15 »Mi oy jun vinik ti oy cha'vo' yajnil, pe ti jun no'ox mas sk'anoje,^{*} mi ayan yol yu'un xcha'vo'ale xchi'uk ti ja' ba'yel vok' yol li buch'u jutuk no'ox k'anbile,^b **16** mu me stak' xal ti ja' sba xnich'on li yol yajnil ti mas sk'anoj mi la sta yorail chch'akanbe xrextoitke* ti ja' mu'yuk xa tstsak ta venta k'ucha'al sba xnich'on li yol yajnil ti jutuk no'ox sk'anoje. **17** Teuk ta sjol ti ja' sba xnich'on li yol ti buch'u jutuk no'ox sk'anoje, ja' yu'un ta skotol li k'usitik oy yu'one, j-o'lol to x-ech' yepal sk'an xak'be ti ja' mu sta li jun xnich'one, yu'un ja' sba sts'unbal. Ja' oy sderecho ti xich' tsakel ta venta ti ja' sba nich'onile.^c

18 »Mi oy jun vinik ti oy jun xnich'on ti toj pim ta mantal xchi'uk toj toyba ti mu xch'unbe smantal li stote mi ja'uk xch'unbe smantal li sme'e,^d mi laj xa yak'ik persa sventa tstuk'ibtasike, pe ti mu jutebuk sk'an xchikintae,^e **19** li totil me'ile sk'an xik'ik lok'el sventa xbat yak'beik ta sk'ob moletik li ta yochebal steklumalike. **20** Xi chk'ot yalbeik li moletik ta steklumalike: «Li kol jnich'onkutik li'e toj pim ta mantal xchi'uk toj toyba, mi jutebuk sk'an xchikintabun-kutik. Mu no'ox x-ech' yo'onton ta ve'el^f xchi'uk toj ech'em xyakub»,^g **21** Skotol li krixchanoetik ta steklumalike sk'an xak'beik ton ja' to mi chame. Ja' jech chalo'kes ta atojolal li k'usi chopole, va'un chk'ot ta xchikin skotol li Israele xchi'uk ta xi'ik.^h

22 »Mi oy la spas smul jun vinik ti sta-o xchame, mi laj xa

21:15 *Literal «cha'vo' yajnil, june k'anbil, june p'ajbil». 21:16 *O «spukulalike; spareitke».

ox yich' milel^a xchi'uk mi laj xa ox yich' jok'anel ta te'e,^b **23** mu me teuk jok'ol xkom ta te' sjunul ak'obal li sbek'tale.^c Li k'usi sk'an xapase sk'an xamuk ta sk'ak'alil no'ox, yu'un li buch'u laj yich' jok'anele chopol k'optabil xa yu'un Dios.^d Mu stak' xasokesbe sk'oplal li balumil ti chak' arextoin* li Jeova Dios avu'une.^e

22 »Mi oy laj avil ti ch'ayem stot xvakax o xchij li avermanoe, mu me xapas aba ti mu'yuk laj avil yilele.^f Persa sk'an xavik'be batel li avermanoe. **2** Pe mi mu'yuk te nopol nakal li avermanoe o mi mu xavojtikin li avermanoe, ik'o batel ta ana li chonbolome, te komuk ta ana ja' to mi k'ot sa' li avermanoe. Va'un, sk'an xasutesbe.^g **3** Ja' me jech sk'an xapas mi oy la atabe jkotuk svuro, jlikuk sk'u spok' o k'usiuk no'ox ti ch'ay yu'un li avermanoe. Mu me teuk no'ox ak'eloy.

4 »Mi laj avil balch'uj ta be svuro o stot xvakax li avermanoe, mu me xapas aba ti mu'yuk laj avil yilele. Persa sk'an xakolta ta stoyel.^h

5 »Li antse mu me stak' slapbe sk'u spok' li vinike, jech li vinik eke mu me stak' slapbe sk'u spok' li antse. Yu'un toj chopol chil Jeova Dios avu'un li buch'u jech tspase.

6 »Mi oy la ata junuk tas mut ta be ti oy snene' mutal o stone, mi ta te' la ata o mi ta lumtik xchi'uk mi te sluts'oj yol o ston li me' mute, mu stak' xatsak batel xchi'uk yol li me' mute.ⁱ **7** Koltoa batel li me' mute, ja' xu' xatsak batel li nene' mutetike. Lek chbat akuxlejal xchi'uk jal chaxuxi mi jech chapase.

8 »Mi chava'an jp'ejuk anae, pasbo smak ta sjyobal li sjol anae/ sventa ma'uk ta smul chkom avuts' avalal mi mal

21:23 *O «ta apukulal; apartein».

KAP. 21

a Nu 25:5

b Jos 10:26
Ech 10:39

c Jos 8:29
Jn 19:31

d Gal 3:13

e Nu 35:34

KAP. 22

f Eks 23:4

g Mt 7:12

h Eks 23:5
Le 19:18
Lu 10:27
Gal 6:10

i Le 22:28
Sl 145:9
Pr 12:10
Mt 10:29

j 2Sa 11:2
Ech 10:9

Kolumna 2

a Le 19:19

b Pr 12:10

c Le 19:19

d Nu 15:38
Mt 23:2, 5

e Eks 18:21
Dt 1:13
Dt 16:18

f Dt 25:2
Pr 10:13
Pr 19:29

g Mal 2:16

ch'ich' ta skoj ti oy buch'u p'aj* yalele.

9 »Mu me xakap ta ts'unel cha'tos sbek' ts'unobil ti bu ats'unoj a-uvae.^a Mi jech la apase, skotol li sat chak' li k'usi la ats'une persa chich' ich'el batel ti bu ch'ule xchi'uk chich' ich'el batel li sat a-uva eke.

10 »Mu me jmujuk xavak' slokik lum li jkot vakax xchi'uk li jkot vuroe.^b

11 »Mu me xalap jlikuk k'u'il mi kapbil yich'oj pasel ta stsotsil chij xchi'uk ta lineo.^c

12 »Sk'an xapasbe sputsilal* ta xchanjotal xchikin li k'u'il pok'il chatunese.^d

13 »Mi oy jun vinik la sa' jajnil ti lik sp'aj k'alal laj xa ox xchi'in ta vaye, **14** va'un ti tstik'be smul ti mu'yuk lek stalelale xchi'uk ti mu'yuk lek sk'oplal chbat yu'un ta skoj ti xi chale: «Laj kik' li ants li'e, pe k'alal la jchi'in ta vaye, mu'yuk laj kilbe spreavail ti tojol tseb toe». **15** Li stot sme'tsebe sk'an xich'beik batel moletik ta yochebal jtekum li spreavail ti tojol tseb to'ox li stsebike. **16** Li stot tsebe xi sk'an xalbe li moletike: «Laj kak'be yik' jtseb li vinik li'e, pe li stuke laj xa sp'aj li jtsebe. **17** Tstik'be smul ti mu'yuk lek stalelale, xi chale: «Mu'yuk laj kilbe spreavail ti tojol tseb to li atsebe». Pe k'elavilik, li' oy li spreavail ti tojol tseb to'ox k'alal laj kak'e. Te une, ts'kiik ta yeloval moletik ta yochebal jtekum li spreavail. **18** Laje, li moletike^e chik'ik batel li vinike xchi'uk chak'beik kastigo.^f **19** Sk'an xak' sien siklo* plata multa, ja' chich' ak'bel li stot tsebe, yu'un li vinike jech' la sjutbe^g smul jun tojol tseb ta Israel^g xchi'uk ja' chkom-o ta jajnil. Mu stak' sutes ti k'u sjalil kuxul li vinike.

22:8 *O «ts'uj». 22:12 *O «xnich». 22:19 *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. *O «snopbe».

20 »Pe mi melet li smule xchi'uk mi mu'yuk spreval ti ja' to'ox tojol tsebe, **21** sk'an xjochik batel ta sti' sna stot li tsebe, va'un li viniketik ta steklumale ak'o yak-beik ton ja' to mi chame, yu'un toj k'exlal sba ta stojolal Israel ti mulivaj*^a ta sna stote.^b Ja' jech chalok'es ta atojolal li k'usi chopole.^c

22 »Mi oy jun vinik chchi'in ta vayel jun ants ti oy xa smalale, persa sk'an xcham xcha'vo'alik, sk'an xcham li vinik ti la xchi'in ta vayel li antse xchi'uk sk'an xcham li ants eke.^d Ja' jech chalok'es ta stojolal Israel li k'usi chopole.

23 »Mi oy jun tojol tseb ti makbil xa yu'un jun kerem ti taat yu'un jun vinik li ta jteklume xchi'uk mi chi'inat ta vaye, **24** xcha'vo'alik sk'an xajochik batel ta yochebal jteklum sventa xich'ik ak'bel ton ja' to mi chamike, li tsebe chcham ta skoj ti mu'yuk x-avan li ta jteklume, li vinike chcham ta skoj ti laj yak-be ta k'exlal li yajnil xchi'ile.^e Ja' jech chalok'es ta atojolal li k'usi chopole.

25 »Pe mi te la sta ta osiltik li tseb ti makbil xa xchi'uk ti la suj sventa xchi'in ta vaye, ja' no'ox ak'o yich' milel li vinik ti chi'invan ta vaye. **26** Pe mu k'usi xapasbe li tsebe. Li tsebe mu'yuk smul ti sta-o xchame. Taje ja' jech chich' pasel jech k'ucha'al chich' pasel li vinik ti tsatsak ta majel xchi'il ta krixchanoal* ti chcham-o yu'une.^f **27** Yu'un li vinike ta osiltik la sta li tseb ti makbil xae. Ak'o mi avan li tsebe, pe mu'yuk buch'u te oy sventa xkoltaat.

28 »Mi oy jun vinik ti te la sta ta osiltik jun tojol tseb ti mu'yuk ta makbile, ti la stsatsal tsak sventa xchi'in ta vayel xchi'uk mi

22:21 *O »pas ta jchonbail ants*.

22:26 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 22

a Ebr 13:4

b Le 21:9

c Le 11:45
1Ko 5:13d Je 20:3
Eks 20:14
Le 20:10
1Ko 6:9,10
1Ko 6:18e Le 20:10
Dt 5:18
1Te 4:3,6
Ebr 13:4f Je 4:8
Nu 35:20,21
Snt 2:11

Kolumna 2

a Je 34:2,5

b Je 34:11,12
Eks 22:16c Le 18:8
Le 20:11
Dt 27:20
1Ko 5:1

KAP. 23

d Le 21:18,20
Is 56:4,5e Eks 20:14
Le 20:10

f Ne 13:1,2

g Jue 11:18

h Nu 22:6
Jos 24:9

i Nu 22:35

j Nu 23:11,25
Nu 24:10

k Dt 7:7,8

l 2Sa 8:2
2Sa 12:31m Je 25:25,26
Je 36:1
Nu 20:14n Je 46:6
Le 19:34
Sl 105:23

ilatike,^a **29** li vinik ti la xchi'in ta vayel li tsebe sk'an xak'be 50 siklo plata li stot tsebe.^b Li vinike ja' xa chik'-o li tsebe. Ta skoj ti laj yak' ta k'exlale, mu xa stak' sutes ti k'u sjalil kuxul li vinike.

30 »Sventa mu xak' ta k'exlal stot li jun vinike, mu me stak' xik'be li yajnil stote.^c

23 »Li vinik ti ch'abal ston sk'unil ta skoj ti t'useme o ti tuch'bil sk'unile mu stak' x-och li ta stsobobbail Jeovae.^d

2 »Mu me stak' x-och ta stsobobbail Jeova li buch'u ma'uk mero alab nich'nabile.^e K'alal to ta slajunk'olal kuxlejal yu'unik mi junuk snitilulalik xu' x-och li ta stsobobbail Jeovae.

3 »Li j-ammonetik xchi'uk jmoabetike mi junuk stak' x-ochik li ta stsobobbail Jeovae.^f K'alal to ta slajunk'olal kuxlejal yu'unik mi junuk snitilulalik xu' x-ochik jutebuk li ta stsobobbail Jeovae. **4** Yu'un k'alal ja'o lalo-k'ik talel ta yosilal Ejipto, mu'yuk tal snupoxuk ta be sventa xak'boxuk vo' avuch'ik xchi'uk ave'elik.^g Li k'usi no'ox la spaside la stojik Balaam li xnich'on Beor ti te vok'em ta Petor ta yosilal Mesopotamia sventa xchopol k'optaxuke.^h **5** Pe li Jeova Dios avu'une mu'yuk la xchikintabe li Balaame.ⁱ Li k'usi no'ox la spas li Jeova Dios avu'un ta atojolale la sk'atajes ta bendision li chopol k'optae,^j yu'un sk'anojot li Jeova Dios avu'une.^k **6** Ti k'u sjalil kuxulote mu me xakoltaik jutebuk sventa lek xbat li xkuxlejalike o sventa x-ayan ep k'usitik yu'unik.^l

7 »Mu stak' xap'aj junuk j-edom krixchano, yu'un ja' achi'il ta vok'el.^m

»Mu stak' xap'aj junuk j-ejip-toal krixchano, yu'un te lanaki ta yosil k'ucha'al jyanlum.ⁿ **8** Li xnich'nabike mu stak' x-ochik li ta stsobobbail Jeovae, ja' to xu' x-och li yoxk'olal yalab xnich'na-

bik chtal yu'unik ta ts'akal li xnich'nabike.

9 »K'alal chbat ajoyibta li avajkontrae, k'elo me aba ti mu apas jutebuk li k'usi chopole.^a **10** Mi ibal sba* kom jun vinik ta skoj ti lok' ya'lel sk'unil ta ak'obaltike,^b sk'an xlok' batel ti bu apasoj akarpanaie xchi'uk mu me stak' sut talel. **11** K'alal chmal xa batel k'ak'ale, ak'o spok sba ta vo', va'un xu' xa sut tal ti bu apasoj akarpanaik k'alal mi ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^c **12** Sk'an xat'uj jsepuk osil ta spat ti bu apasoj akarpanaie, ja' ti bu lek nak'al* sventa te xabatike. **13** Sk'an te oyuk avu'un junuk estaka ti bu ak'ejoj* avabtejtate. Yu'un k'alal mi labat ta ch'ayobbaile,^d ja' chajok'-o junuk ch'en, va'un chamuk komel li avik'obale.^e **14** Yu'un li Jeova Dios avu'une te chanav ti bu apasoj akarpana^d sventa xchabiot xchi'uk sventa xak' ta avok ta ak'ob li avajkontratake. Sk'an ch'uluk xvinaj ti bu apasoj akarpanae^e sventa mu'yukuk k'usi chopol te sta ta ilel ti ja' xa mu sk'an xchi'inot-oe.

15 »Mi te k'ot ta atojolal jun mosoil ti jatav lok'el ta stojolal yajvale, mu me xbat avak' komel ta stojolal li yajvale. **16** Xu' te xchi'inot ta naklej ta junuk jteklum avu'un ti bu tsk'an chnakie, ja' ti bu lek chile. Mu stak' xavilbajin.^f

17 »Mi junuk tseb ta Israel xu' spas sba ta jchonbail ants ta templo,^g jech xtok, mi junuk vinik ta Israel xu' spas sba ta jchonbail vinik ta templo.^h **18** Li stojol jchonbail ants xchi'uk li stojol* jchonbail vinike^d mu stak' xavich' ochel ta sna Jeova

23:9 *O «tsokesvane». **23:10** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **23:12** *O «mukul». Ja' xkaltik, jun letrina. **23:13** *O «ana-k'oj». ^aLiteral «la axok'an abae». ^eO «atso'e». **23:18** *O «li k'u yepal tspas kanal». ^fLiteral «jikot ts'le».

KAP. 23

a 1Sa 21:5

2Sa 11:11

b Le 15:16

c Le 15:31

d Le 26:12

e 1Pe 1:16

f Eks 22:21

g Le 19:29

Le 21:9

h 1Re 14:24

2Re 23:7

Kolumna 2

a Eks 22:25

Le 25:36, 37

Ne 5:10

Si 15:5

b Dt 15:6

c Pr 28:8

d Dt 15:4

Dt 15:7, 10

Pr 19:17

Lu 6:34, 35

e Jue 11:30, 31

1Sa 1:11

f Jon 2:9

g Ekl 5:4, 6

h Ekl 5:5

i Nu 30:2

Si 15:4

Pr 20:25

j Jue 11:35

1Sa 14:24

Mt 5:33

k Mt 6:11

Ro 13:10

l Mt 12:1

Lu 6:1

KAP. 24

m Mt 5:31, 32

Mr 10:4, 11

n Mal 2:16

Mt 1:19

Mt 19:3-8

Dios avu'un sventa xk'ot ta pasel avu'un li k'usi avak'oj ave spasele, yu'un toj chopol chil Jeova Dios avu'un li stojolike.

19 »Li k'usi chch'amunbot avermanoe mu me xak'anbe sjol ak'o mi tak'in,^a ve'ilil o k'usiuk no'ox ti ta xk'exbot ti stak' k'anbel sjole. **20** Xu' xak'anbe sjol li k'usi chch'amunbot jun jyanlume,^b pe mu xu' xak'anbe sjol li k'usi chch'amunbot avermanoe,^c mi jech chapase, chak'bot bendision Jeova Dios avu'un ta skotol li abtelal chapas li ta osil chavu'unine.^d

21 »Paso no'ox me ta anil mi oy laj avak' ave ta stojolal Jeovae,^e yu'un li Jeova Dios avu'une persa ono'ox ta sk'anbot li k'usi laj avak' ave chapase.^f Ja' me amul xk'ot mi mu jechuk la apase.^g **22** Mi mu'yuk k'usi chavak' ave spasele, mu'yuk chata amul.^h **23** Sk'an me xk'ot ta pasel avu'un li k'usi avaloj chapase,ⁱ jech xtok, sk'an me xk'ot ta pasel avu'un li k'usi chlok' ta ave chavak'be ta smoton li Jeova Dios avu'un ti ta yutsil avo'onton chavak'e.^j

24 »Mi la-och batel ti bu sts'unoj s-uva li achi'ile, xu' xalo' ja' to ti k'uxi x-ech' avo'ontone, pe mu me stak' xat'ol sventa xanojes batel amoch.^k

25 »Mi chabat ti bu tek'ajtik strigo li achi'ile, xu' xabul ta ak'ob ti bu yijik xae, pe mu me stak' xatuch' ta jos* li strigo achi'ile.^l

24 »Mi oy junuk vinik laj yik' jun ants pe ti mu'yuk lek laj yilbe stalelal ta skoj ti mu'yuk jun yo'onton yu'un smalal li antse, ak'o spase jlik svunal ti bu chal ti tsutes-o sbaike,^m ak'o yak'be batel xchi'uk ak'o stak lok'el li ta snae.ⁿ **2** Mi lok' xa batel ta sna vinik li antse, xu' xbat

23:25 *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa xtuch'obil li k'usitik ts'unbile o sventa chich' tsobblelo-sat.

xchi'uk xu' x-ik'at yu'un yan vinik.^a **3** Mi p'ajat yu'un li xcha'vo'al vinike, mi ak'bat li svunal ti bu chal ti tsutes-o sbaike, va'un mi takat lok'el li ta snae o mi cham li xcha'vo'al vinik ti nupun xchi'uke, **4** li sba smalal ti sutestate mu xa me stak' xik' yan velta ta skoj ti laj xa sokes sba li antse, yu'un toj chopol chil li Jeovae. Li ta osil chak' arextoin* li Jeova Dios avu'une mu stak' xatik' ochel li mulil taje.

5 »Mi oy jun vinik ti ach' to snupunele, mu me stak' xbat ta pask'op xchi'uk mu me stak' xich' ak'bel yan abtelaletik. Jun jabil te ak'o komuk ta sna ti mu'yuk k'usi tsbain jutebuke sventa xkuxet no'ox yo'onton yu'un li yaj-nile.^b

6 »Mi oy buch'u oy k'usi ch'amunbate, mu me stak' sk'anbe ta prental* li molino[#] ti ja' chjuch'un-oe mi ja'uk li stanal ta sbae,^c yu'un mi jech tspace, xko'olaj k'ucha'al ja' tsk'anbe ta prental li k'usi kuxul-oe.

7 »Mi oy buch'u chelk'an* junuk xchi'il ta israelale, mi laj yilbajin xchi'uk mi la xchon batele,^d persa sk'an xich' milel li j-elk'anvaneje.^e Sk'an xalok'es ta atojolal li k'usi chopole.^f

8 »K'alal oy bu chch'i talelepraie,^{*} k'elo me lek ti jechuk xapas k'ucha'al chalboxuk li paleetik ti ja' jlevietike.^g K'elo me lek ti jech tajek xapas jech k'ucha'al kalobjeik mantale. **9** Vuleso me ta ajol ti k'alal lalok'ik talele ta Ejiptoe, li Jeova Dios avu'une oy

24:4 *O «ta apukulal; apartein». **24:6, 17** *O «prentail; xk'exol». **24:6** [#]Ja' jun k'ox molino ti ta k'abal chich' tunesele. K'elo Glosario, *stanal molino*. **24:7** *O «tspas sekuestrar». **24:8** *Li jp'el k'op ta ebreo ti chich' jelubtasel k'ucha'al «lepraie» ep tajek k'usi sk'an xal xchi'uk te smakojbe sk'oplal ep ta tos chamel ti lek xch'amaj o tsp'asuj ta yan bek'talile. Jech xtok, xu' van ja' sk'oplal chameletik ti chich' tael ta k'u'il pok'iletik xchi'uk ta naetike. K'elo Glosario, *lepra*.

KAP. 24

a Le 21:7

b Dt 20:7

Pr 5:18

Ekl 9:9

c Eks 22:26, 27

d Je 37:28

Je 40:15

e Eks 21:16

f Dt 19:18, 19

Dt 21:20, 21

g Le 13:2, 15

Mr 1:44

Lu 17:14

Kolumna 2

a Nu 12:10, 15

b Dt 15:7, 8

Pr 3:27

c Job 24:9, 10

d Eks 22:26, 27

e Le 25:39, 43

Pr 14:31

f Le 19:13

Jer 22:13

Mt 20:8

g Pr 22:22, 23

Snt 5:4

h 2Kr 25:3, 4

i Ese 18:20

j Eks 22:21, 22

k Eks 22:26, 27

l Dt 5:15

k'usi la spasbe Miriam ti k'alal te xatalik ta bee.^a

10 »K'usiuk no'ox ti chavak'be xch'amun junuk achi'ile^b mu me xa-och batel ta sna sventa chbat atsakbe talele li k'usi yalaj chak' ta prentale.* **11** Te no'ox va'al xakom ta pana,[#] li buch'u oy k'usi laj avak'be xch'amune ja' ak'o bat yich'bot talele li k'usi yalaj chak'bot ta prentale.* **12** Mi chtun yu'un li achi'ile, mu me teuk xavich' vayel li k'usi laj yak'bot ta prentale.*^c **13** Li k'usi laj yak'bot ta prentale* persa sk'an xasutesbe k'alal naka no'ox chch'ay batel k'ak'ale, yu'un ja' tsk'u'in vaye,^d va'un chak'bot bendision. Mi jech chapase, tuk' chil li Jeova Dios avu'une.

14 »Mu me k'usi xavelk'anbe ta amanyail li jsa'abtel ti mu'yuk k'usi x-ayan yu'une o ti povree ak'o mi ja' junuk avermano o mi ja' junuk jyanlum ti te oy ta alumale, ti te nakal ta ateklumale.^e **15** Ta sk'ak'alil no'ox me xatoj li avaj-abtel k'alal sk'an to xch'ay batel k'ak'ale,^f yu'un chtun yu'un xchi'uk ja' kuxul-o li stojo-le. Mi mu'yuk xatoje, tsk'an parte ta stojolal Jeova, va'un oy amul chkom.^g

16 »Li totiletike mu xu' xchamik ta skoj smul xnich'nabik, jech ek li nich'nabiletike mu xu' chchamik ta skoj smul stotik.^h Ta skoj smul stukik ta xchamik.ⁱ

17 »Mu me xasokesbe sk'oplal k'alal chich' chapanel li jun jyanlume o li jun olol ti chmem stote.^j Jech xtok, mu me xavich'be komel ta prental* sk'u' spok' li ants ti chmem smalal mi oy k'usi laj avak' ta ch'ome.^k **18** Vuleso me ta ajol ti la-ech' ta mosoil li ta yosilal Ejiptoe xchi'uk ti la spojot lok'el li Jeova Dios avu'une.^l Ja' yu'un, jech yakal chkalbot mantal ti ak'o jech xapase.

24:10-13 *O «prentaile; xk'exole». **24:11** [#]O «pat na».

19 »Mi la sta yorail chatsobbe sat li k'usi la ats'un ta avosile, mu me sut atam mi ch'ay ta ajol jchukuke. Te xavikta komel sventa li jyanlum ti te ach'i'uk ta nakleje, sventa li ololetik ti chamem stotike xchi'uk li antsetik ti chamem smalalike^a sventa xak'bot bendision Jeova Dios avu'un ta skotol li k'usitik chapase.^b

20 »K'alal chalilin ta te' li ste'el a-olivae, mu me xacha'lilinbe li sk'obtaka. Ti k'u yepal mu'yuk xp'aj* ta lilinele ja' xa ak'o stsob li jyanlum ti te ach'i'uk ta nakleje, li ololetik ti chamem stotike xchi'uk li antsetik ti chamem smalalike.^c

21 »K'alal chatsobbe sat a-uvae, mu me sut atsob ti butik kome. Te ak'o komuk sventa stsob li jyanlum ti te ach'i'uk ta nakleje, li ololetik ti chamem stotike xchi'uk li antsetik ti chamem smalalike. **22** Vuleso me ta ajol ti la-ech' ta mosoil li ta yosilal Ejiptoe. Ja' yu'un, jech yakal chkalbot mantal ti ak'o jech xapase.

25 »Mi oy lik sk'opik cha'vo' viniketike, xu' xbat yak' sbaik ta chapanel ta stojolal li jchapanvanejetike,^d va'un li jchapanvanejetike chalik ti buch'u tuk'e ch'abal smul xchi'uk chalik ti buch'u chopole oy smul.^e **2** Mi sta-o xich' majel li buch'u chopole,^f li jchapanvaneje ak'o yal mantal ti ak'o spatan sbae xchi'uk teuk sk'eloy ti k'alal chich' majele. Ja' jech yepal ak'o yich' jisbel vach' ti k'u stsatsal li smule. **3** Xu' xak'be 40 ta moj vach',^g pe sk'an jech no'ox yepal xak'be. Yu'un mi chak'be to mas vach' ti mu xa jechuk albile, ta k'exal xa chkom li avermanoe.

4 »Mu xavak'be svosal li tot vakax k'alal yakal chpech'ilan ta tek'el li trigoe.^h

5 »Mi oy jayvo' viniketik ti sbankil yits'in sbaik ti jmoj na-

24:20 *O «sts'uj».

KAP. 24

a Le 19:9
Le 23:22
Rut 2:16
Sl 41:1

b Dt 15:7,10
Pr 11:24
Pr 19:17
Lu 6:38
2Ko 9:6
1Jn 3:17

c Le 19:10
Dt 26:13

KAP. 25

d Dt 16:18
Dt 17:8,9
Dt 19:16,17

e Eks 23:6
2Kr 19:6
Pr 17:15
Pr 31:9

f Pr 10:13
Pr 20:30
Pr 26:3
Lu 12:48
Ebr 2:2

g 2Ko 11:24

h Pr 12:10
1Ko 9:9
1Ti 5:18

Kolumna 2

a Je 38:7,8
Rut 4:5
Mr 12:19

b Je 38:9
Rut 4:10,17

c Nu 27:1,4

d Rut 4:7

e Pr 11:1
Pr 20:10
Mik 6:11

f Le 19:36

g Dt 4:40

DEUTERONOMIO 24:19-25:15

kalike, pe ti cham junuk yu'unik ti mu'yuk xkom junuk skereme, mu stak' xmalij ta yan li antse. Li xchi'il ta vok'el buch'u chame ja' chbat yik'be li yajnil.^a **6** Li sba skerem chvok'e ja' chich'be sbi li anima xchi'il ta vok'ele^b sventa mu xtip' sbi li ta Israele.^c

7 »Mi mu sk'an xik'be yajnil li anima xchi'il ta vok'ele, sk'an xbat ta stojolal moletik ta yochebal jteklum li ants ti cham smalale, xi ak'o yalbe li moletike: «Li xchi'il ta vok'el jmalale mu sk'an ti kuxuluk-o ta Israel sbi li xchi'il ta vok'ele. Mu sk'an xik'un ak'o mi ja' oy ta sba». **8** Li moletike sk'an stakik ta ik'el sventa xchi'inik ta lo'il. Pe mi mu sk'an jutebuk xchi'uk ti xi chale: «Mu jk'an xkik'», **9** li ants une chnopaj batel ta stojolal li xchi'il ta vok'el smalal k'alal ja'o te sk'eloy li moletike, ak'o slok'be xonob,^d ak'o stubtabe sat xchi'uk xi sk'an xale: «Ja' jech chich' pasbel li vinik ti mu sk'an xiktabe sts'unbal li xchi'il ta vok'ele». **10** Mi jech xa ox k'ot ta pasele, li ta Israele xi chich' ojtikinbel yuts' yalal* li vinike: «Yuts' yalal ti buch'u laj yich' lok'bel xonobe».

11 »Mi oy tstsak sbaik ta majel cha'vo' viniketike, mi tal pojatuk yu'un yajnil li buch'u chljaj ta majele xchi'uk mi la xmich'be sk'unil li yan vinike, **12** sk'an xatuch'be lok'el sk'ob li antse. Mu me aboluk sba xavil.*

13 »Sk'an me mu cha'pejuk ton te tik'il ta avolsa ti chtun avu'un ta kiloe,^e ti jpej k'ox xchi'uk ti jpej muk'e. **14** Li ta anae mu me cha'tosuk avu'un li k'usi chap'is-oe,^f ti jun k'ox xchi'uk ti jun muk'e. **15** Sk'an me tsakaluk lek li akiloe, ti mu me x-elk'aje xchi'uk sk'an me tsakaluk li sp'isol avu'une, ti mu me x-elk'aje sventa jal xakuxi li ta balumil ti chak'bot li Jeova Dios avu'une.^g

25:10 *O «sna». Literal «sbi». 25:12 *Literal «xil asat».

16 Yu'un li buch'u jech tšpas taje mu'yuk tuk', toj chopol chil li Jeova Dios avu'üne.^a

17 »Teuk me ta ajol li k'usi la spasboxuk ta be li Amalek k'alal lalok'ik tal ta Ejiptoe,^b **18** ti tal snotpot ta be sventa stsak ta k'op li buch'utik nom tijil xtalik ta apate, ti ja'o k'alal lubemot xchi'uk k'alal mu xa ox xu' avu'üne. Mu'yuk la xi'ta* li Diose. **19** Mi yak' xa ox akux avo'onton li Jeova Dios avu'un ti mu'yuk ta tštsakot ta k'op junuk avajkontra li ta balumil ti bu chak' arextoin*^c li Jeova Dios avu'üne, sk'an me xatup'be sk'oplat ta j-ech'el li Amalek ta yolon vinajele.^d Mu me xch'ay xava'i taje.

26 »K'alal cha-ochik xa batel li ta balumil ti bu yaloj Jeova Dios avu'un ti chak'bot ta arextoe,* mi laj xa ox avich'e xchi'uk mi te xa ox nakalote, **2** sk'an xatsob tal jvok'uk li sba sat k'usitik chlok' ta osile, ja' li k'usitik chatsob li ta avosil chak'bot Jeova Dios avu'üne. Ch'amo ta junuk moch, va'un ich'o batel ti bu tšt'uj sventa xich' muyub-tabel sbi li Jeova Dios avu'üne.^e **3** Sk'an xbat ak'el li pale ti stsa-koj yabtel li va' orae, xi xk'ot avalbee: «Tal kalbe Jeova Dios avu'un ti li' xa oyun li ta balumil ti jech laj yak' ye Jeova ta stojal jmoltotaktik ti chak'butik li osile».^f

4 »Li palee tštsakbot ta ak'ob li moch avich'oj batele, va'un te chak' ta yeloval li skajleb smoton Jeova Dios avu'üne. **5** Va'un, xi jamal xaval ta yeloval li Jeova Dios avu'üne: «Li jtote ja' jun j-aram vinik^g ti xtal xbat no'oxe,* yal batel ta Ejipto^h xchi'uk te naki k'u'cha'al jyanlum, jayvo'ik to'ox li buch'utik te oy ta snae.ⁱ Pe k'alal te k'ote, pas ta muk'

25:18 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **25:19** *O «ta apukulal; apartein». **26:1** *O «apukulale; apartee». **26:5** *O ja' van sk'oplat «ti po'ot xa xchame».

KAP. 25

a Le 19:35

b Eks 17:8
Nu 24:20

c Jos 22:4

d Eks 17:14
1Sa 14:47, 48
1Sa 15:1-3
1Kr 4:42, 43

KAP. 26

e Eks 23:19
Le 23:10
Nu 18:8, 12
2Kr 6:6
2Kr 31:5
Pr 3:9

f Je 17:1, 8
Je 26:3

g Je 28:5
Os 12:12

h Je 46:3
Ech 7:15

i Je 46:27

Kolumna 2

a Eks 1:7
Dt 10:22
Sl 105:24

b Eks 1:11

c Eks 3:9
Eks 4:31
Ech 7:34

d Eks 6:6

e Eks 7:3
Dt 4:33, 34

f Eks 3:8
Dt 8:7, 8
Ese 20:6

g Dt 26:2

h Dt 12:7
Dt 16:14

i Dt 12:5, 6
Dt 14:22

j Dt 14:28, 29
Pr 14:21
1Jn 3:17

k Snt 1:27

ta jteklum, tsatsub xchi'uk epajik ta jyalel.^a **6** Laj yilbajinunkutik li j-epsiptoeitike, tsots laj yuts'intaunkutik xchi'uk tsots la smosoinunkutik.^b **7** Ja' yu'un, lik jk'ankutik vokol ta stojolal Jeova, ti ja' Sdios li jmoltotakutike. Li Jeovae laj ja'y li k'usi laj kalkutike, laj yil ti tsots jvokol-kutike, ti ch'abal lek k'usi chk'ot ta jtojolalkutike xchi'uk ti abol jbakutik ta uts'intaele.^c **8** Jech oxal, li Jeovae ta yipal sk'ob xchi'uk ta sju'el la slok'esunkutik li ta Ejiptoe,^d chak' xi'el li k'usitik la spase, la spas senyailtak xchi'uk sk'elobiltak ju'elal.^e **9** Ta ts'a-kale, li' laj yik'unkutik tale, laj yak'bunkutik li balumil li'e, jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome.^f **10** Li' kich'oj talel li sba sat jts'unob lok' ta kosil ti ja' yak'ojbun li Jeovae».^g

»Te xavak' ta yeloval li Jeova Dios avu'üne xchi'uk te xanijan aba ta stojolal li Jeova Dios avu'üne. **11** Jech xkuxet no'ox avo'onton ta skoj li k'usitik le-kik laj yak'bot li Jeova Dios avu'üne xchi'uk ti laj yak'be li buch'utik te oy ta anae. Kuxetuk no'ox avo'onton xchi'uk li jlevietike xchi'uk li jyanlumetik ti te xchi'ukoxuk ta nakleje.^h

12 »Li ta yoxibal jabile, mi laj xa ox atsob li jun ta lajlajuneb' chlok' ta skotol li k'usitik chats'üne, ja' xkaltik, li ta sjabial-laj chich' ak'el li jun ta lajlajunebe, li k'usi la atsobe sk'an xavak'be jlevietik, jyanlumetik, ololetik ti chamem stotike xchi'uk li antsetik ti chamem smalalalik ti te nakalik ta yutil atekulumale, ja' tsalajesik ja' to ti k'uxi xnoj lek xch'utike.ⁱ **13** Xi sk'an xaval ta yeloval li Jeova Dios avu'üne: «Laj xa jlok'es ta jna li k'usitik ch'ule, laj xa kak'be li jlevietike, li jyanlumetike, li ololetik ti chamem stotike xchi'uk li antsetik ti chamem smalalike,^k jech la jpas k'u'cha'al laj avalbun mantale. Jtsakoj ta venta xchi'

uk jtuk'ulanoj lek li amantaltake. **14** K'alal oy buch'u cham ku'une, mu'yuk la jve' jutebuk li k'usi ch'ule. K'alal ibal jbae,* mu'yuk la jtsak jutebuk mi ja'uk laj kak' jutebuk ta sventa li buch'utik chamemike. La jch'unbe smantal li Jeova Dios ku'une xchi'uk la jpas skotol li k'usitik laj aval ak'o jpase. **15** Ja' yu'un, ak'o tal asat vo'ot ti te nakalot ta ch'ul vina-jele, ak'bo bendision li ateklumal Israele xchi'uk ak'bo bendision li balumil laj avak'bunkutike,^a li balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome,^b jech xapas k'ucha'al laj avak' ave ta stojolal li jmoltotakutike».^c

16 »Li avi k'ak'ale, chalbot mantal Jeova Dios avu'un ti ak'o xavak' ta akuxlejal li mantaletik li'e xchi'uk li k'usitik chapanbil yu'une. Sk'an xavak' ta akuxlejal, sk'an xach'un ta sjunul avo'on-ton^d xchi'uk ta sjunul akuxlejal. **17** Li avie, laj xa yal stuk Jeova ti ja' ch'kot ta Dios avu'un mi jech-o chaxanav li ta sbe-take, mi chach'unbe li smantaltake,^e li k'usitik chapanbil yu'une^f xchi'uk mi chava'ibe li k'usitik chale. **18** Li avi xtoko, li Jeovae laj xa ya'ibot ti chak'ot ta steklumal ti stuk xa no'ox jech^g jech ono'ox k'ucha'al yalobjbot ta jama-le xchi'uk laj xa ya'ibot ti chach'unbe skotol li smantaltake. **19** Li stuk une mas tsots ak'o-plal chatat yu'un ti ja' mu sta li yan lumetik spasoje.^h Mi chavak' ta ilel ti ch'ul jteklumot ta stojolal li Jeova Dios avu'une,ⁱ k'upil k'optabilot chak'ot yu'un, tsvina-jes batel ak'oplal xchi'uk ich'bil ta muk' chak'ot yu'un jech ono'ox k'ucha'al jamal yalobjbote».

27 Li Moises xchi'uk li mole-tik ta Israele xi laj yal-beik mantal li jteklume: «Ch'u-nik me skotol li mantaletik yakal chkalboxuk avie. **2** Jech xtok,

26:14 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **26:18** *O «ti ep sbalile».

KAP. 26

a Eks 23:25

b Dt 8:7, 8

c Je 15:18

Je 26:3

d Dt 6:6

Dt 11:1

Sl 119:34

1Jn 5:3

e Le 26:46

Ekl 12:13

f Le 19:37

g Dt 14:2

Dt 29:10-13

h Dt 4:8

i Dt 7:6

Dt 28:1, 9

Kolumna 2

KAP. 27

a Jos 8:30-32

b Nu 13:26, 27

c Dt 11:29

d Eks 20:25

e Le 3:1

f Le 7:15

g Dt 12:7

h Eks 24:12

i Eks 19:5

Dt 26:18

j 1Re 2:3

Mt 19:17

1Jn 5:3

k Dt 11:29

l Jos 8:33

ti k'usi k'ak'alil chajelavik li ta jot Jordan sventa xabatik li ta osil ti chak'boxuk li Jeova Dios avu'u-nike, latso muk'tik tonetik xchi'uk bono ta tan.^a **3** Mi lajelav xa oxo, ja' te xats'iba skotol li Man-taletik li'e sventa x-och avu'unin li osil ti chak'bot li Jeova Dios avu'une, jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pom jech k'ucha'al yalobjbot ta jamal li Jeova ti ja' Sdios amoltotake.^b **4** Mi ech' xa ox atuch'ik li Jordane, te xalatsik ta vits Ebal^c li tonetike xchi'uk bonik ta tan jech k'ucha'al yakal chkalboxuk avie. **5** Jech xtok, te xava'anbe jun skajleb smoton li Jeova Dios avu'une, ta tonetik chich' va'anel li skajleb matana-le. Mu me stak' xavok' ta tak'in li tonetike.^d **6** Spejekil me li tonetik chatunes sventa xava'anbe li skajleb smoton Jeova Dios avu'une xchi'uk ja' te xachik'be smoton li Jeova Dios avu'une. **7** Sk'an xavak' milbil matanal sventa jun o'ontonal^e xchi'uk te no'ox xati',^f va'un xkuxet no'ox avo'onton ta yeloval li Jeova Dios avu'une.^g **8** Li ta tonetike lekuk xpejlajet ta k'elet ti k'u yelan chats'iba skotol li k'usitik chal li Mantal li'e».^h

9 Va'un, li Moises xchi'uk li paleetik ti ja' jlevietike la xchi'-inik ta lo'il li Israele, xi laj yal-beike: «Israel, anchan, chikintao ava'i. Li avi k'ak'ale lak'ot xa ta steklumal li Jeova Dios avu'une.ⁱ **10** Sk'an xachikintabe li k'usi chal Jeova Dios avu'une xchi'uk sk'an xavak' ta akuxlejal li smantaltak ti yakal chkalbot avie».^j

11 Li va' k'ak'ale, xi laj yal-be mantal jteklum li Moises: **12** «Mi laj xa ox atuch'ik li Jordane, li nitilulaletik ti te sk'an sva'an sbaik ta vits Guerisim^k sventa xak'beik bendision li jteklume ja'ik Simeon, Levi, Juda, Isakar, Jose xchi'uk Benjamin. **13** Li nitilulaletik te tsva'an sbaik ta vits Ebal^l sventa xchopol k'optavanike ja'ik Ruben, Gad,

Aser, Sabulon, Dan xchi'uk Nef-tali. **14** Li jlevietike xi tsots yech'omal yeik tstak'beik sjunul li jteklume Israele:^a

15 »Chopol k'optabil chkom li buch'u oy k'usi tspasbe slok'ole^b o ti tspas junuk lok'ol ta unisjebil tak'in^c ti toj chopol chil Jeovae,^d ti yabtel no'ox yok sk'ob li buch'u lek spas yu'un p'ijil abtelele^e xchi'uk ti te nak'al^f yu'une». (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).^g

16 »Chopol k'optabil chkom li buch'u tsp'aj stot o sme'e^h.ⁱ (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

17 »Chopol k'optabil chkom li buch'u tsnat'be sts'ak yosil xchi'ile^j.^k (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

18 »Chopol k'optabil chkom li buch'u chak' xanavuk ech'el ta yan-o be li jun ma'sate^l.^m (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

19 »Chopol k'optabil chkom li buch'u tsokes ti k'u yelan chich' chapanel junuk jyanlum,ⁿ junuk olol ti chamem stote o junuk ants ti chamem smalale^o.^p (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

20 »Chopol k'optabil chkom li buch'u chchi'inbe ta vayel jajnil stote, yu'un chak' ta k'exlal li stote^q.^r (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

21 »Chopol k'optabil chkom li buch'u chchi'in ta vayel k'usiuik no'ox chonbolomale^s.^t (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

22 »Chopol k'optabil chkom li buch'u chchi'in ta vayel xvix o yixlel ti ja' stseb stot o stseb sme'e^u.^v (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

23 »Chopol k'optabil chkom li buch'u chchi'in ta vayel sme'e-

27:15 *O «li buch'u sna' yabtelanel te' xchi'uk tak'ine». #O «mukul». ^ΔO «ja' jech K'otuk ta pasel!».

KAP. 27

a Dt 33:10

b Eks 20:4
Dt 4:15, 16
Is 44:9c Eks 34:17
Le 19:4d Dt 7:25
Dt 29:17e Eks 20:12
Dt 21:18-21
Pr 20:20
Pr 30:17
Mt 15:4f Dt 19:14
Pr 23:10

g Le 19:14

h Dt 16:20
Pr 17:23
Mik 3:11i Eks 22:21, 22
Dt 10:17, 18
Mal 3:5
Snt 1:27j Le 18:8
1Ko 5:1k Eks 22:19
Le 18:23
Le 20:15l Le 18:9
Le 20:17

Kolumna 2

a Le 18:17
Le 20:14b Eks 20:13
Eks 21:12
Nu 35:31

c Mt 27:3, 4

d Dt 28:15
Gal 3:10

KAP. 28

e Dt 26:18, 19

f Le 26:3, 4
Pr 10:22
Is 1:19

g Dt 11:14

h Le 26:9
Sl 127:3
Sl 128:3

i Dt 7:13

j Dt 26:2
k Eks 23:25l Dt 32:30
Jos 10:11m Dt 7:23
2Kr 14:13

ni'e^a.^b (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

24 »Chopol k'optabil chkom li buch'u smalaj' xa ono'ox xchi'ile sventa tsmile^c.^d (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

25 »Chopol k'optabil chkom li buch'u chchon sba ta tak'in^e sventa tsmil^f li buch'u^g mu'yuk smule^h.ⁱ (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

26 »Chopol k'optabil chkom li buch'u mu xch'un li k'usitik chal li Mantal li'e^j.^k (Xi sk'an stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!»).

28 »Mi chachikinta lek li k'usi chal Jeova Dios avu'une xchi'uk mi chak'el lek sventa xavak' ta akuxlejal skotol li sman-taltak yakal chkalbot avie, li Jeova Dios avu'une mas tsots ak'oplal chabat yu'un ti ja' mu sta li yan lumetik ta balumile.^e **2** Mi jech-o chachikintabe li Jeova Dios avu'une, chtal ta atojolal skotol li bendision li'e,^f chtal snopot ta be:

3 »Chata bendision li ta jteklume xchi'uk chata bendision li ta osiltike.^g

4 »Tsta bendision li anich'nabtake,^h li sat k'usitik chats-vene xchi'uk li sts'unbal achon-bolomtate. Tsta bendision li ach'iom vakaxtake xchi'uk li ach'iom chijtake.ⁱ

5 »Tsta bendision li amoch'e/ xchi'uk li svots'obil k'usitik avu'une.^k

6 »Chata bendision ta skotol li k'usi chapase.

7 »Li Jeovae chak' atsal li avajkontratak chtal stsakot ta k'ope.^l Jun no'ox be bu ch-ochik talel k'alal chtal stsakot ta k'ope, pe ta vukub xa be chjativik batel avu'un.^m **8** Li Jeovae chal man-

27:25 *O «ttsak mich'ob k'abal». #O «tslomes». ^ΔLi ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. 28:4 *Literal «sat avalajebe».

tal ti chich' bendision li yavil k'usitik avu'une^a xchi'uk tsta bendision skotol li k'usitik chapase. Ta meel, chak'bot bendision li ta osil chak'bot Jeova Dios avu'une. **9** Li Jeovae tst'ujot sventa xak'ot ta ch'ul jteklum ti ja' yu'un stuk^b jech ono'ox k'ucha'al yaloj ta jamale.^c Ti jech tspase, ja' ta skoj ti jech-o chach'unbe li smantaltak Jeova Dios avu'une xchi'uk ti chaxanav li ta sbetake. **10** Cha'ik skotol jteklumetik ti ta sbi Jeova ojtikinbilote,^d va'un chi'taoux skotolik.^e

11 »Li Jeovae chak' epajuk anich'nabtak, chak' epajuk achonbolomtak xchi'uk lek tsatin yu'un li k'usitik chats'un li ta balumil^f ti laj yak' ye Jeova ta stojolal amoltotak ti chak'bote.^g **12** Tsjam yavil sk'ulejal li Jeovae, ja' xkaltik, li vinajele, sventa xak' talel vo' ta yorail li ta avosile^h xchi'uk sventa xak'be bendision skotol li k'usitik chapase. Chavak'be ta ch'om yantik jteklumetik li k'usitik oy avu'une, yan li vo'ote mu'yuk k'usi chak'an ta ch'om.ⁱ **13** Mas tsots ak'oplal chabat yu'un li Jeovae/xchi'uk mu'yuk chak' spasot ta mantal li yantike; mi chach'un li smantaltak Jeova Dios avu'un ti yakal chkalbot avi sventa xavak' ta akuxlejal xchi'uk sventa xach'une, mas muk' ak'oplal chabat. **14** Mu me xak'ejp'uj* ta bats'ik'ob mi ja'uk ta ts'etk'ob^h ti chavikta aba ta spasel skotol li k'usi yakal chkalboxuk avie, ti ja' xa chlik ats'akli batel li yan diosetik ti chlik tunan ta stojolale.ⁱ

15 »Pe mi mu'yuk chachikin-tabe li k'usi chal Jeova Dios avu'une, mi mu'yuk chak'el lek ti xavak' ta akuxlejal skotol li to-jobtaseletik xchi'uk li smantaltak yakal chkalbot avie, chtal ta atojolal skotol li chopol k'optaetetik li'e xchi'uk chtal snupot ta be.^m

28:14 *O «xak'ejev; xats'ep'uj». #O «surtok'ob».

KAP. 28

a Le 26:10
Pr 3:9, 10
Mal 3:10

b Dt 7:6

c Eks 19:6

d Is 43:10
Da 9:19
Ech 15:17

e Nu 22:3
Dt 11:25
Jos 5:1

f Dt 30:9
SI 65:9

g Je 15:18

h Le 26:4
Dt 11:14

i Dt 15:6

j 1Re 4:21

k Dt 5:32
Jos 1:7
Is 30:21

l Le 19:4

m Le 26:16, 17
Da 9:11

Kolumna 2

a 1Re 17:1

b Dt 26:2

c Le 26:26

d Lam 2:11, 19
Lam 4:10

e Le 26:20, 22

f Jos 23:16

g Le 26:25
Jer 24:10

h Le 26:16

i Le 26:33

j Am 4:9

k Le 26:19
Dt 11:17
1Re 17:1

l Le 26:14, 17
1Sa 4:10

m Jer 29:18
Lu 21:24

n Jer 7:33

16 »Chopol k'optabil chakom li ta jteklume xchi'uk chopol k'optabil chakom li ta osiltike.^a

17 »Chopol k'optabil chkom li amoch^b xchi'uk li svots'obil k'usitik avu'une.^c

18 »Chopol k'optabil chkom li anich'nabtake,^{*d} li sat k'usitik chats'une, li ach'iom vakaxtake xchi'uk li ach'iom chijtake.^e

19 »Chopol k'optabil chkom skotol li k'usi chapase.

20 »Li Jeovae chak' taluk ta atojolal li chopol k'optaele, ja' chak' k'otuk ta pasel ti mu xa xana' k'usi chapase xchi'uk chak'bot kastigo ta skotol li k'usitik chapase ja' to mi laj avich' lajesele xchi'uk ti anil chachame. Jech tspas ta skoj li k'usitik chopol la apase xchi'uk ti laj avikta komele.^f **21** Li Jeovae nap'al chkom yu'un ta abek'tal li chamele ja' to mi la stup' ak'oplal li ta balumil chak' avu'unine.^g **22** Li Jeovae chak' tsakot tuberculosis,^{*h} tsatsal k'ok',^h situbel, chamel ti ch'kak'ub abek'tal yu'une, chak' taluk espada ta atojolal,ⁱ chak' taluk ik' ti chchik'vane xchi'uk chtakij li k'usitik ats'unoje.^j Skotol taje te snutsojot-o ja' to mi la-laje. **23** Tspas ta kovre li vina-jel te oy ta ajole xchi'uk tspas ta tak'in li balumil te oy ta avolone.^k

24 Li vo' chyal tal ta vinajele, li Jeovae ts'atajes ta pukuk* k'alal chyal tal ta atojolale ja' to mi laj avich' lajesele. **25** Li Jeovae te no'ox sk'eloj k'alal tsatsal li avajkontratake.^l Jun no'ox abe bu cha-och batel k'alal chbat atsak ta k'ope, pe ta vukuk xa be chajatav lok'el yu'un. Jech xtok, ch'ik-o avu'un skotol ajvaliletetik ta balumil ta skoj li k'usitik chopol chanuptane.^m **26** Li abek'talike ja' sve'el ch'ot skotol li mutetik ta vinajele xchi'uk skotol li chonbolometik ta osiltike. Mu'yuk buch'u tsibtasan lok'el.ⁿ

28:18 *Literal «sat avalajebe». **28:22** *O «sak-obal». **28:24** *O «lum».

27 »Li Jeovae chak' stsakot k'a'emal chin jech k'ucha'al li chin ojtikinbil ta Ejiptoe, tstsakot emorroide* chamel xchi'uk yan chameletik ta anakulil ti mu'yuk xa xpoxile. **28** Li Jeovae chachuvajib yu'un, chapas ta ma'sat^a xchi'uk mu xa xana' k'usi chapas yu'un.* **29** Ak'o mi o'lol k'ak'al, ta maxmaxtabil* chaxanav jech k'ucha'al chana' jun ma'sate^b xchi'uk mu'yuk lek chbat avu'un li k'usiuk no'ox chapase. Ta smanyail sjolik tso'laoxuk xchi'uk nopolitik no'ox chalaj ta j-elek' ti mu'yuk buch'u tskoltaote.^c **30** Chamak junuk tseb, pe yan-o vinik tstsatsal tsak sventa xchi'in ta vavel. Chava'an ana, pe mu'yuk chana-klebin.^d Chats'un a-uva, pe mu'yuk chatulbe sat.^e **31** Te ak'eloy tsmilik li sot avakaxe, pe mu'yuk chati'. Te ak'eloy chelk'anik batel li avuroe xchi'uk mu'yuk xa tsut-o tal. Li avajkontratake chik'an batel li achijtake, pe mu'yuk buch'u tskoltaot. **32** Te ak'eloy k'alal chich' ik'el batel ta yan jteklum li ak'eremtak xchi'uk atsebatake.^f Chak'an tsutik tale, pe mu'yuk yipal chava'i li ak'obe. **33** Li sat k'usitik chats'un xchi'uk skotol li k'usitik chch'i ta avosile ja' chtal slajes yan jteklumetik ti mu xavojtikine.^g Ta smanyail sjolik tso'laoxuk xchi'uk chak' avokolik. **34** Chachuvajib yu'un li k'usi chil asate.

35 »Li Jeovae chak' stsakot k'a'emal chin ta sjol avakan xchi'uk ta avo' ti toj k'uxik xchi'uk ti mu'yuk xpoxile, chak' stsakot ta sjunul abek'tal ti chlik ta avakan k'alal ta ajole. **36** Tsnutsot lok'el li Jeovae xchi'uk tsnuts lok'el li ajvalil at'ujoje, chik'ot batel ta yan lum ti mu xavojtikine xchi'uk ti mu'yuk laj yojtikinik li

28:27 * Ja' jtos chin ti chch'i ta sbe kik'o-baltike. **28:28** * O «ch-alub avo'onton yu'un». **28:29** * O «maxmaxpikbil; jax-jaxpikbil».

KAP. 28

a Eks 4:11

b Is 59:10

c Jue 3:14
Jue 6:1-5
Ne 9:27d Is 5:9
Lam 5:2e Am 5:11
Mik 6:15

f 2Kr 29:9

g Ne 9:37
Is 1:7

Kolumna 2

a 2Re 17:6
2Re 25:7
2Kr 33:11
2Kr 36:5, 6

b Jer 16:13

c 1Re 9:8
2Kr 7:20
Jer 24:9
Jer 25:9d Is 5:10
Aj 1:6

e Sof 1:13

f 2Re 24:14
Jer 52:15, 30

g Pr 22:7

h Esd 9:7

i Dt 28:15
Dt 29:27j 2Re 17:20
Jer 24:10

k Dt 11:26-28

l 1Ko 10:11

amoltotake.^a Te chlik tunan ta stojolal yan diosetik ti pasbil ta te' xchi'uk ta tone.^b **37** Ch'i'ik-o avu'un yantik ta skoj li k'usitik chopol chanuptane xchi'uk chavich' labanel, jech xtok, chchopol lo'ilajik ta atojolal li jteklumetik ti bu chak' batan li Jeovae.^c

38 »Chavich' batel ep ats'unob li ta avosile, pe jutuk no'ox chatsobbe sat,^d yu'un chljaj ta k'lub. **39** Chats'un a-uva xchi'uk chachabi lek, pe mu'yuk chavuch' vino mi ja'uk chatsobbe jutebuk sat,^e yu'un chljaj ta chon.

40 Oy ep ste'el oliva ta sjunul li avosile, pe mu'yuk chajaxe aba li s-aseiteale, yu'un chlijib stuk li sate. **41** Chvok' ak'eremtak xchi'uk atsebatak, pe mu'yuk te chchi'inoxuk-o, yu'un chukbil ch-ik'atik batel.^f **42** Li te'etik avu'une xchi'uk li k'usitik chch'i ta avosile chljaj ta vole ta bik'tal chonetik.* **43** Li jyanlum ti te nakal ta atojolale jujun k'ak'al chtoy batel sk'opial, yan li vo'ote jujun k'ak'al chch'ay batel ak'opial. **44** Oy k'usi chak'bot ta ch'om, pe li vo'ote mu'yuk k'usi x-ayan avu'un sventa xavak'be ta ch'om.^g Mas tsots sk'opial chbat, yan li vo'ote mu'yuk tsots ak'opial chabat.^h

45 »Skotol li chopol k'optael taje' chk'ot ta atojolal, chlik snutsot xchi'uk chtal snumot ta be ja' to mi laj avich' lajesele,ⁱ yu'un mu'yuk la achikintabe li k'usi laj yalbot li Jeova Dios avu'une, mu'yuk la ach'unbe li tojbtaseletik xchi'uk li sman-taltak laj yalbote.^k **46** Taje jech chkom ta atojolal xchi'uk ta stojolal anitilulal, ja' chtun ta senyail sbatel osil xchi'uk nabil-o chkom li k'usi chk'ot ta pasel ti labal sbae,^l **47** yu'un k'alal so-lel ep k'usi x-ayan avu'une, ma'uk ta muyubajel xchi'uk ma'uk ta sjunul avo'onton latun ta stojo-

28:42 * O «bik'tal chonetik ti sts'o'et chbak' xik'ike».

lal li Jeova Dios avu'une.^a **48** Li Jeovae ja' tstack tael ta atojolal li avajkontratake xchi'uk chlik tunan ta stojolalik^b k'alal ja'o chan-vi'naje,^c k'alal ja'o takin avo'ontone, k'alal ja'o ch'abal lek ak'u' apok'e xchi'uk k'alal ja'o ch'abal k'usi x-ayan avu'un jutebuke. Ja' chak' ta anuk' li k'atlom ta-k'in ja' to ti k'uxi slajesbot ak'oplale.

49 »Li Jeovae tstack tael jun jteklum ti nom to chlik tael^d yo' tstackot ta k'ope, ta jot to sti' balumil chlik tael; xvilet xa tal k'ucha'al jkot aguila,^e mu xava'ibe sk'op li jteklume.^f **50** Li jteklume toj xibal sba ta k'elel, mu'yuk xk'uxul yo'onton ta stojolal li moletike mi ja'uk lek chil li kerem tsebetike.^g **51** Ja' tsti'ik li yol achonbolomtake xchi'uk ja' tsajesik li k'usitik chlok' ta avosile ja' to mi laj avich' lajesele. Mu'yuk k'usi chiktabot jutebuk li ta avosile, mi ja'uk ach' vino, aseite, mi ja'uk vakax o ch'iom chij ja' to mi laj avich' lajesele.^h **52** Chtal sjoyobtaoxuk, te bajal chakom yu'unik li ta jteklumetik ta skotol li avosile ja' to mi lom yalel li tayal tsatsal muroetik ti ja' apatoj-o avo'ontone. Ta melel, te bajal chakom yu'unik ta ateklumal ta sjunul avosil ti laj yak'bot li Jeova Dios avu'une.ⁱ **53** K'alal jech chk'ot ta pasele, te xa no'ox chlik ati' li anich'nabe,^j chlik atibe sbek'tal akerektak xchi'uk atsebetak ti ja' yak'obot li Jeova Dios avu'une, jech chapas ta skoj ti tsots tajek avokol xchi'uk ta skoj ti sjoyobtaojot li avajkontrae.

54 »Li vinik ti ch'abal k'usi palta yu'un xchi'uk ti k'uxubinbil ti te ach'uk ta nakleje mu'yuk chak' ta ilel xk'uxul yo'onton ta stojolal li xchi'il ta vok'elele, ta stojolal li yajnil ti lek stasakoj ta ventae o li skeremtak ti kuxulik toe, **55** jech xtok, mu'

KAP. 28

a Dt 12:7

Ne 9:35

b 2Kr 12:8, 9

Jer 5:19

c Jer 44:27

d Jer 6:22

Aba 1:6

e Jer 4:13

Os 8:1

f Jer 5:15

g 2Kr 36:17

Is 47:6

Lu 19:44

h Le 26:26

Jer 15:13

i 2Re 17:5

2Re 25:1

Lu 19:43

j 2Re 6:28

Lam 4:10

Ese 5:10

Kolumna 2

a Jer 52:6

b Lam 4:5

c Eks 24:7

Dt 31:26

d Dt 10:17

Si 99:3

e Eks 3:15

Eks 6:3

Eks 20:2

Si 83:18

Si 113:3

Is 42:8

f Le 26:21

Da 9:12

g Dt 4:27

h Dt 10:22

yuk tsk'elan jutebuk k'alal tstibe li sbek'tal skeremtak, yu'un mu'yuk xa k'usi x-ayan yu'un ta skoj ti tsots tajek svokol li ateklumale xchi'uk ta skoj ti joyobtabil yu'un li avajkontratake.^a **56** Li ants ti ch'abal k'usi palta yu'un^b xchi'uk ti k'uxubinbil ti te ach'uk ta nakleje, ti mu ja'uk sk'an xanav ta t'an-ok^c li ta lumtike mu'yuk chak' ta ilel xk'uxul yo'onton ta stojolal li smalal ti lek stasakoj ta ventae o ta stojolal li skerem o stsebe **57** mi ja'uk chak' ta ilel xk'uxul yo'onton ta stojolal li k'usi chlok' ta sjap yo' k'alal mi vok' xa ox li yole xchi'uk li yalabtak laj yile, yu'un ta mukul tsti' skotol ta skoj ti toj tsots tajek svokol li ateklumale xchi'uk ta skoj ti joyobtabil yu'un li avajkontratake.

58 »Mi mu'yuk chak'el lek ti xavak' ta akuxlejal li k'usitik chal li Mantal ts'ibabil ta livro li'e^c xchi'uk mi mu'yuk chaxi'ta li biil ti jun yutsile xchi'uk ti toj labal sbae,^d ti ja' li sbi Jeova^e Dios avu'une, **59** tsots me avokol chak'bot li Jeovae xchi'uk chak'be svokol li anich'nabtak, li vokolile toj tsots xchi'uk chjalij,^f jech xtok, chak' taluk tsatsal chameletik ti chjalije. **60** Ja' chak' taluk ta atojolal li chameletik ta Ejipto ti chaxi' to'ox yu'one, ja' chlik napi'uk ta abek'tal. **61** Pe ma'uk no'ox, yu'un li Jeovae chak' taluk ta atojolal skotol chameletik o vokoliletik ti mu'yuk li' ts'ibabil ta slivroal li Mantale ja' to mi laj avich' lajesele. **62** Ta skoj ti mu'yuk xachikintabe li k'usi chal Jeova Dios avu'une, mi jayvo' xa no'ox chakomik^g ak'o mi epoxuk to'ox tajek jech k'ucha'al li k'analetik ta vinnajele.^h

63 »Ti k'u to'ox yelan la sk'upin Jeova k'alal epaj yu'un li k'usitik avu'unik xchi'uk k'alal

28:56 *O «ta vix-akan; k'alal ch'abal xonob».

la-epajik yu'une, ja' jech tsk'upin xtok sventa tsaljesoxuk xchi'uk tsmiloxuk li Jeovae, chich' tup'el ak'oplaluk li ta balumil chak' avu'uninike.

64 »Tspukot batel ta yantik balumil li Jeovae, ta jujujot to sti'il balumil tspukot batel,^a ja' te chlik tunan ta stojolal li diosetik ti pasbil ta te' xchi'uk ta tone, ja' li diosetik ti mu xavojtkin xchi'uk ti mu'yuk laj yojtikinik li amoltotake.^b **65** Mu'yuk bu jun avo'onton xchi'uk li jyanlumetike^c xchi'uk mu'yuk bu xu' xatek'an jutebuk li avakane. Ti k'usi no'ox chak' k'otuk ta pasel ta atojolal li Jeovae ja' ti chavul no'ox avo'ontone,^d ti mu xa xavil lek osile xchi'uk ti mu xa no'ox xana' k'usi chapas chava'ie.^e **66** Ta xi'el no'ox oy li akuxlejale, chaxi' no'ox mi oy k'usi chanuptan ta ak'obaltik xchi'uk ta k'ak'al-tik; mu'yuk bu jun avo'onton chava'i ti kuxulote. **67** Xi chaval jujun sobe: «K'o'ontonuk xa xmal k'ak'al!». Xi chaval ta jujun mal k'ak'al xtoke: «K'o'ontonuk xa sakub osil!». Jech chaval ta skoj ti chava'i xi'el ta avo'ontone xchi'uk ta skoj li k'usi chata ta k'elele. **68** Li Jeovae chak' sutan batel ta Ejipto, ta varko chabat yu'un, ja' te cha-ech' batel li ta be ti xi laj kalbote: «Mu'yuk xa chavil-o». Te chachon abaik ta mosoil xchi'uk ta kiarail ta stojolal li avajkontratake, pe mu'yuk buch'u tsk'an tsmanoxuk».

29 Li'e ja' li k'usi chal litrato ti albat yu'un Jeova li Moises ti ak'o spas xchi'uk li jteklum Israel te ta Moabe, pe parte-o li trato la spas xchi'ukuk ta Orebe.^f

2 Va'un, li Moises la stsob skotol li Israele xchi'uk xi laj yalbee: «Laj avil ta asatik skotol li k'usi pasbat yu'un Jeova li faraon ta yosalil Ejiptoel, k'usi pasbat skotol li yajtuneltake xchi'uk sjunul li yosile,^g **3** ti laj avil ta asatik laj yak'be tsatsal

KAP. 28

- a Le 26:33
Ne 1:8
Lu 21:24
b Dt 4:27, 28
c Am 9:4
d Ese 12:19
e Le 26:16, 36

KAP. 29

- f Eks 24:8
g Eks 19:4
Jos 24:5

Kolumna 2

- a Dt 4:34
Ne 9:10
b Ro 11:8
c Dt 1:3
Dt 8:2
d Dt 8:4
Ne 9:21
Mt 6:31
e Nu 21:26
f Nu 21:33
g Sl 135:10, 11
h Nu 32:33
Dt 3:12, 13
i Dt 4:6
Dt 8:18
Jos 1:7, 8
1Re 2:3
Sl 103:17, 18
Lu 11:28
j Ne 8:2
k Eks 12:38
l Dt 1:3
Dt 29:1
m Eks 19:5
Dt 7:6
Dt 28:9
n Eks 6:7
Eks 29:45
o Je 17:1, 7
Je 22:16, 17
p Je 26:3
q Je 28:13

kastigoe,^{*} ti laj yak' ta ilel muk'tik senyaille xchi'uk li sk'elobiltak ju'elale.^a **4** Pe li avie, li Jeovae mu'yuk-o yak'ojboxuk ta avo'ontonik sventa xava'ibeik smelolal, mu to xavilik osil yu'un xchi'uk mu to xava'iik k'oponel yu'un.^b **5** «Li 40 jabil la jbeiltasoxuk ta takixokol balumile: mu'yuk xla'j li ak'u apok'ike xchi'uk mu'yuk xla'j li axonob alapojike.^d **6** Mu'yuk xave'ik pan xchi'uk mu'yuk xavuch'ik vino o k'usiuk no'ox pan poxetik ti chyakubtasvane sventa xana'ik ti vo'on Jeova Diosun avu'unike». **7** K'alal li' lavulik ta ts'akale, tal stsakutik ta k'op li ajvalil Seon ta Esbone^e xchi'uk li ajvalil Og ta Basane,^f pe tsal ku'untik.^g **8** Va'un, laj kich'betik li yosilike, ja' laj kak'betik ta xrex-toik^h li jrubenetike, li jgadetike xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manesese.^h **9** Ja' yu'un, pasik me k'usitik chal litrato taje xchi'uk sk'an xach'unik sventa lek xbat skotol li k'usi chapasike.ⁱ

10 »Li avie, li' va'aloxuk akotolik ta yeloval Jeova Dios avu'unike, li' oy li joliletik ta jujuchop anitilulalike, li moletik avu'unike xchi'uk li j-abteletik avu'unike, skotol li viniketik ta Israele. **11** Li' va'alik ek li anich'nabike, li avajnilike^j xchi'uk li jyanlumetik^k ti te nakal ti bu apasoj akarpanaie, li' oyik ek li buch'utik tstsobbot tal asi'e xchi'uk li buch'utik tslupbot tal ava'ale. **12** Ti li' va'alote, ja' sventa xa-och ta strato li Jeova Dios avu'une, taje jamal laj yich' alel, ja' litrato tspas xchi'uk vo'ot li Jeova Dios avu'une,^l **13** sventa xak'ot ta steklumal li avie^m xchi'uk sventa xk'ot ta Adios ekⁿ jech k'ucha'al jamal yalobjbote xchi'uk ti jech laj yak' ye ta stojolal li amoltotak ti ja' li Abraan,^o Isaak^p xchi'uk Jakobe.^q

14 »Ma'uk no'ox xchi'uk vo'oxuk ta jpas litrato li'e ti jamal

29:3 *O «prevaetike». **29:8** *O «spukulalik; sparteik».

chich' alele, **15** yu'un te sk'opla-lik ek li buch'utik li' jchi'uktik avi ta yeloval li Jeova Dios ku'untike xchi'uk li buch'utik mu'yuk li' jchi'uktik avie. **16** (Yu'un ana-^o-jik lek k'u yelan jkuxlejaltik k'alal te to'ox nakalutik ta yosilal Ejipto-toe xchi'uk ti k'u yelan lij-ech' tale ta muk'tik lumetik k'alal lijlok' tale.^a **17** La atabeik ta k'elel li k'usitik chopol oy yu'unike xchi'uk li santoik ti ibalik xa no'ox sba^{nb} ti pasbilik ta te', ta ton, ta plata xchi'uk ta oroe). **18** K'elo me abaik ti mu me oyuk junuk vinik o junuk ants, junuk uts' alalil o jchopuk nitilulal avu'unik ti chk'ejp'uj* yo'onton ta sts'akliel li Jeova Dios avu'un ti ja' chbat yich' ta muk' li sdios yan lumetike.^c Jech xtok, k'elo me abaik ti mu me oyuk junuk krixchano ta atojolalik ti xko'olaj ta yibel te' ti oy svenenoal li sat chak'e o ti xko'olaj ta ch'ail tsi'ilele.^d

19 »Mi oy buch'u ya'oj xa ox ti va' yelan jamal laj yich' alele, va'un ti ts'akal to xi chlik yal ta yo'onton sventa tstoy sbae: «Jun ko'onton ak'o mi ja' ta jpas li k'usi tsk'an ko'ontone», ti chil-o svokol stuk xchi'uk li yantik ta skoj ti jech chale, **20** mu'yuk ch-ak'bat-o perton yu'un li Jeovae.^e Li k'usi chk'ot ta pasele ja' ti tstsan sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolal li vinik taje. Skotol li chopol k'optaetetik li' ts'ibabil ta livroe ja' chk'ot ta stojolal.^f Li Jeovae tstup'be sk'oplal sbi li ta yolon vinajele. **21** Li Jeova une chch'ak lok'el ta stojolal yantik nitilulal ta Israel sventa sta svokol ta skoj li chopol k'optaetetik te ts'ibabil ta slivroal li Mantale.

22 »Li jayk'ol kuxlejal chtal avu'unik ta ts'akale xchi'uk li jyanlumetik ti nom to bu like-

29:17 *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal sba*. **29:18** *O «chk'ejev; tsts'ep'uj».

KAP. 29

a Dt 2:4

b Nu 25:1, 2

c Dt 11:16
Ebr 3:12

d Ebr 12:15

e Jos 24:19

f Dt 27:26
Dt 28:15

Kolumna 2

a Je 19:24
Jud 7b Je 10:19
Je 14:2c 1Re 9:8, 9
2Kr 7:21, 22
Jer 22:8, 9

d 1Re 19:10

e Jer 31:32

f Jue 2:12

g Le 26:16
Dt 27:26h Dt 28:45, 63
1Re 14:15
2Re 17:18
Lu 21:24i Esd 9:7
Da 9:7

j Ro 11:33

k Sl 7:5
Ekl 12:13

KAP. 30

l Dt 11:26-28
Dt 28:2, 15m 1Re 8:47
Ne 1:9
Ese 18:28
Joe 2:13

mik tale chak'ik venta li vokolil oy ta avosilike xchi'uk li chameletik stakoj tal Jeovae, **23** ti naka asufre tstat tal, naka ats'am xchi'uk ti chk'ak' avosilike, ja' yu'un mu'yuk xa chats'unolajik xchi'uk mu'yuk xa k'usi chch'i' tale mi ja'uk chvok' tsi'ileltik, jech chk'ot ta pasel jech k'ucha'al laj yich' lajesel li Sodoma xchi'uk Gomorrae,^a li Adma xchi'uk Seboyim^b ti lajik ta sk'a-k'al yo'onton xchi'uk ta skapemal sjol li Jeovae, **24** va'un xi chlik yalik xchi'uk skotol li yan lumetike: «¿K'uxi xa no'ox ti jech la spasbe Jeova li osil li'e? ¿K'u yu'un ti tsan tajak sk'ak'al yo'ontone?». **25** Xi chlik yalike: «Ja' ta skoj ti laj yiktabeik li strato Jeova^d ti ja' Sdios smoltotakike. Ja' li trato la spas xchi'uk k'alal la slok'esan ta yosilal Ejipto.^e **26** Ja' bat tunikuk xchi'uk ja' bat snijan sbaik ta stojolal li dioestetik ti mu xojtikinike, ja' li dioestetik ti albatik ti mu stak' xich'ik ta muk'e.^f **27** Va'un, tsan sk'a-k'al yo'onton Jeova ta stojolal li balumil, ja' laj yak' k'otuk ta stojolal skotol li chopol k'optaetetik ti li' ts'ibabil ta livroe.^g **28** Ja' yu'un, li Jeovae ta sk'ak'al yo'onton xchi'uk ta skapemal sjol la snutsan lok'el li ta yosilike^h xchi'uk chopol tajak laj yil li k'usitik la spasike, jech oxal laj yik'an banel ta yan balumil, ja' ti bu oyik avie.ⁱ

29 »Li k'usitik nak'al* sk'opla-le ja' yu'un li Jeova Dios ku'untike,^j pe li k'usitik ak'bil xa ta na-ele ja' ku'untik sbatel osil xchi'uk jnitilulaltik sventa xkak' ta jkuxlejaltik skotol li k'usitik chal Mantale.^k

30 »Mi tal ta atojolal skotol li k'usitik laj xa yich' alele, ja' li bendision xchi'uk li chopol k'optael ti laj xa kak' at'uje/ xchi'uk mi te chvul ta ajol^m li

29:29 *O «mukul». **30:1** *Literal «xchi'uk mi chlik sutuk ta avo'onton».

ta yantik lum ti bu tspukot batel li Jeova Dios avu'üne,^a **2** va'un mi jech chasut talel ta stojolal li Jeova Dios avu'üne^b xchi'uk mi ta sjunul avo'onton xchi'uk ta sjunul akuxlejal^c chachikinta xchi'uk anich'nabtak skotol li k'usitik chkalbot avie, **3** li Jeova Dios avu'un une chik' sutel talel li buch'utik batem ta chukel avu'üne^d xchi'uk chk'uxubinot.^e Jech xtok, chcha'tsobot likel tal li Jeova Dios avu'un ta skotol li lumetik ti bu la spukot batele,^f **4** Manchuk mi ta jujujot to sti'il vinajel pukbil batel li ateklu-male, te to chbat tsobot talel li Jeova Dios avu'üne, chik'ot sutel yan velta.^g **5** Li Jeova Dios avu'üne chak' avu'unin li osil ti laj to'ox yu'unin li amoltotake, te chak' epajuk k'usitik avu'un xchi'uk mas to ep chak' epajan ti ja' mu sta jech yepal bat li amoltotake.^h **6** Li Jeova Dios avu'üne tsakubtas* avo'onton xchi'uk tsakubtasbe yo'onton antilulal/ sventa xak'an ta sjunul avo'onton xchi'uk ta sjunul akuxlejal li Jeova Dios avu'üne, mi jech chabase, jech chakuxi.ⁱ **7** Va'un, li Jeova Dios avu'üne chak' k'otuk ta stojolal avajkontratak li chopol k'optaetike, yu'un la spajoxuk xchi'uk la snutsoxuk.^k

8 »Va'un, chasut talel xchi'uk chachikintabe li k'usi chal Jeovae xchi'uk chlik ach'unbe skotol li smantaltak ti yakal chkalbot avie. **9** Li Jeova Dios avu'üne chak' epajuk tajek li k'usitik chapase,^l chak' epajuk li anich'nabtake, li achonbolomtake xchi'uk li k'usitik chlok' ta avosile, yu'un li Jeovae tsak'upin yan velta ti chak' epajuk li k'usitik avu'üne jech k'ucha'al la sk'upin yak'bel amoltotake.^m **10** Ja' jech chachikintabe li k'usi chal Jeova Dios avu'üne xchi'uk chach'unbe li smantaltak ti li' ts'ibabil ta slivroal Mantale, jech

KAP. 30

a 2Re 17:6

2Kf 36:20

b Is 55:7

1Jn 1:9

c Dt 4:29

d Jer 29:14

e Lam 3:22

f Esd 1:2, 3

Sl 147:2

Jer 32:37

Ese 34:13

g Dt 28:64

Sof 3:20

h Ne 1:9

i Jer 32:37, 39

j Dt 6:5

k Je 12:2, 3

Jer 25:12

Lam 3:64

Ro 12:19

l Is 65:21, 22

Mal 3:10

m Jer 32:37, 41

Kolumna 2

a Ne 1:9

Ech 3:19

b Is 45:19

c Ro 10:6

d Ro 10:8

e Mt 7:21

Snt 1:25

f Dt 11:26

g Dt 6:5

h Le 18:5

i Le 25:18

Dt 30:5

j Dt 29:18

Ebr 3:12

k Dt 4:19

l Dt 8:19

Jos 23:15

1Sa 12:25

m Dt 11:26

Dt 27:26

Dt 28:2, 15

n Dt 32:47

o Jos 24:15

p Dt 10:12

xtok, ta sjunul avo'onton xchi'uk ta sjunul akuxlejal chasut talel ta stojolal li Jeova Dios avu'üne.^a

11 »Li mantal yakal chkalbot avie mu toj tsotsuk ta ch'unel, mu toj nomuk oy ta atojolal.^b **12** Ma'uk ta vinajel to oy ti xi chlik avale: «¿Buch'u chmuy batel ta vinajel ku'untik sventa chbat yich'butik tal yo' jchikintatik xchi'uk jch'untike?». **13** Ma'uk ta jot to nab oy ti xi chlik avale: «¿Buch'u chtuch' jelavel ku'untik nab sventa chbat yich'butik tal yo' jchikintatik xchi'uk jch'untike?». **14** Yu'un nopol oy ta atojolal li mantale, te no'ox oy ta ave xchi'uk ta avo'onton^d sventa xavak' ta akuxlejal.^e

15 »A'io ava'i, oy cha'tos k'usi chkak' at'uj: li kuxlejal xchi'uk li k'usi leke o li lajelal xchi'uk li k'usi chopole.^f **16** Mi chachikintabe li smantaltak Jeova Dios avu'un ti yakal chkalbot avie, ti chak'an li Jeova Dios avu'üne,^g ti chaxanav ta sbetake xchi'uk ti chach'unbe li smantaltake xchi'uk li k'usitik chapanbil yu'üne, jech chakuxi un bi^h xchi'uk cha-epaj. Li Jeova Dios avu'üne chak'bot bendision li ta osil chav'u'üne.ⁱ

17 »Pe mi chlik xch'ak sba li avo'ontonike,^j mi mu xachikintaik xchi'uk mi lalajik ta lo'laele, ti ja' xa chlik anijan abaik ta stojolal li yan diosetik xchi'uk ti chlik tunanik ta stojolale,^k **18** chkalboxuk ava'iik ti jpel sk'oplal chavich'ik lajesele.^l Mu'yuk jal chakuxiik li ta osil ti chbat avu'uninik li ta jot Jordane. **19** Ta jva'an ta testigo ta atojolalik avi li vinajel xchi'uk li balumil ti yakal chkak' at'ujik li kuxlejal o lajelale; li bendision o li chopol k'optaele.^m Sk'an xat'ujik li kuxlejale sventa xakuxiikⁿ xchi'uk li antilulalike.^o **20** Ja' yu'un, k'anik li Jeova Dios avu'ünike,^p chikintabeik li k'usi chale xchi'uk nap'ano abaik ta stojo-

lal,^a yu'un ja' akuxlejalik xchi'uk jal chakuxiik yu'un li ta osil ti jech laj yak' ye Jeova ta stojolal li amoltotakibe, ja' li Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe».^b

31 Li Moisee lok' batel, bat xchi'in ta lo'il skotol li Israele, **2** xi laj yalbe ya'iike: «Li avie, kich'oj xa 120 jabil.^c Mu xa xu' jbeiltasoxuk batel,* yu'un xi laj yalbun li Jeovae: «Mu'yuk chatch' jelavel li Jordane».^d **3** Ja' jbbabe chbat avu'unik li Jeova Dios avu'unike, ja' tsaljesbe sk'oplal ta atojolalik li muk'tik lumetik li'e xchi'uk vo'oxuk chavich'beik li yosilike.^e Jech k'ucha'al yaloj ono'ox li Jeovae, ja' tsbeiltasoxuk Josue^f sventa xatuch'ik jelavel li Jordane. **4** Li Jeovae jech tspace k'ucha'al la space li Seon^g xchi'uk Og^h ti ja' ajvaliletik yu'un li j-amorreotike xchi'uk jech k'ucha'al la space li yosilik k'alal la slajesbe sk'oplal li jteklumetik taje.ⁱ **5** Mi laj yak' ta avok ta ak'obik Jeova li avajkontraike, jech me xapasbeik k'ucha'al chal skotol li mantaletik laj kalboxuke.^j **6** Tsotsuk avo'ontonik^k xchi'uk mu me xachibajik. Mu xaxi'ik xchi'uk mu xnik avo'ontonik yu'un,^l yu'un te xchi'ukoxuk ta xanbal li Jeova Dios avu'unike. Mu'yuk chiktaoxuk xchi'uk mu'yuk tstenoxuk komel».^m

7 Li Moises une la stak ta ik'el li Josuee xchi'uk xi laj yalbe k'alal te sk'elaj skotol li Israele: «Tsotsuk avo'onton xchi'uk mu xachibaj,ⁿ yu'un vo'ot chavik' batel ta osil li jteklume, ja' li osil ti laj yak' ye Jeova chak'be li smoltotakike. Vo'ot chavak'be ta xrextok.^o **8** Ja' jbbabe chbat avu'un li Jeovae xchi'uk te chchi'inot-^p Mu'yuk chiktaot xchi'uk mu'yuk tstenot komel. Mu xaxi' xchi'uk mu xnik avo'onton».^q

31:2 *Litera «xi-och xilok'». **31:7** *O «spukulalik; sparteik».

KAP. 30

a Dt 4:4
b Je 12:7
Je 15:18

KAP. 31

c Eks 7:7
Dt 34:7
Ech 7:23
d Nu 20:12
Dt 3:27
e Dt 9:3
f Nu 27:18
Dt 3:28
Jos 1:2
g Nu 21:23, 24
h Nu 21:33, 35
i Eks 23:23
j Nu 33:52
Dt 7:2, 24
Dt 20:16
k Jos 1:6
Sl 27:14
Sl 118:6
l Nu 14:9
Dt 7:18
m Dt 4:31
Jos 1:5
Ebr 13:5
n Jos 10:25
o Dt 1:38
p Eks 33:14
q Jos 1:9

Kolumna 2

a Eks 34:27
b Dt 15:1
c Le 23:34
d Dt 16:16
e Ne 8:7
f Dt 4:10
Ebr 10:25
g Dt 6:6, 7
Ef 6:4
h Dt 30:16
i Nu 27:13
j Dt 3:28
k Eks 33:9
Eks 40:38
l Jue 2:17
Sl 106:37-39
m 1Re 11:33
n Jue 2:12, 20

9 Li Moisee la sts'iba li Mantal taje,^a laje laj yak'be skotol li moletik ta Israele xchi'uk li paleetik ti ja' jlevietik ti ja' chkhukik batel li xkaxail strato Jeovae. **10** Xi laj yalanbe mantal li Moisee: «Li ta vukvuk jabil k'alal ja'o yorail li sjabilal kolebale,^b k'alal ja'o Sk'in al Axibalnaetike,^c **11** K'alal ja'o chtal skotol Israel ta yeloval li Jeova Dios avu'un^d ti bu st'ujoje, sk'an te xavapta li Mantal li'e sventa xa'i skotol li Israele.^e **12** Tsobo li jteklume,^f li viniketike, li antsetike, li ololetike xchi'uk li jyanlumetik ti te nakal ta ateklumale sventa xchikintaik, sventa xa'ibeik smelolal xchi'uk xi'taik* li Jeova Dios avu'unike xchi'uk ak'o sk'elik lek sventa xak' ta xkuxlejalik skotol li k'usitik chal li Mantal li'e. **13** Va'un, li xnich'nabik ti mu to xojtikinik li Mantale chlik xchikintaik^g xchi'uk chlik xchanik xi'tael li Jeova Dios avu'unike, jech tspacek ti k'u sjalil chkhukik li ta osil ti chbat avu'unik ta jot Jordane».^h

14 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moisee: «Jutuk xa sk'an xacham,ⁱ tako ta ik'el li Josuee xchi'uk te xabatik ta karpana sventa tsobobail sventa xkak'be yabtel».^j Ja' yu'un, batik li Moises xchi'uk Josuee, te la sva'an sbaik li ta karpana sventa tsobobbaile. **15** Te laj yak' sba ta ilel ta karpana li Jeovae, te laj yak' sba ta ilel li ta jvol toke,^k li jvol toke te laj yak' sba ta yochebal karpana.^k

16 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Moisee: «Po'ot xa tajek sk'an xacham,* va'un li jteklume chlik yich'ik ta muk' li sdios jyanlumetik ti te nakalik ta sjoylejal ti bu chbat nakiikuke.^l Chlik yiktai-kun^m xchi'uk mu'yuk chich'ik ta muk' li jtrato la jpas xchi'ukike.ⁿ

31:10 *O «Nak'obbailetik ti te no'ox k'uk sjalil chtone». **31:12** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **31:15** *Litera «jtel toke». **31:16** *O «xbat achi'in amoltotak».

17 Tsitsan sk'ak'al ko'onton ta stojolalik li va' k'ak'ale,^a ta xkik-taik^b xchi'uk mu'yuk chkak' ta ilel jsat ta stojolalik^c ja' to mi laj sk'oplalike. Xi chlik yalik k'alal mi laj xa ox snuptan ep svokolik^d xchi'uk k'alal oyik ta vul o'ontone: «¿Mi mu van ja'uk ta skoj ti mu'yuk li' oy ta jtojalatik li Dios ku'untik ti jech chkil jvokoltike?»^e 18 Pe li va' k'ak'ale, mu'yuk chkak' ta ilel jsat ta skoj li k'usitik chopol tpsasik k'alal chbat sts'akliik yan diosetike.^f

19 »Ts'ibaik li k'ejoj li'e^g xchi'uk ak'beik xchan li j-israeleteke.^h Ak'o skomes ta sjolik* sventa xvul ta sjolik k'usi chk'ot ta pasel k'alal mu'yuk chch'unbeik smantal li Diose.ⁱ 20 K'alal mi laj xa ox kik'ik ochel li ta balumil ti laj kak' ke ta stojolal li smoltotakike,^j jun balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome,^k mi ve'ik xa ox ti lek noj kom xch'utik xchi'uk mi oy xa ox ep k'usitik yu'unike,^{*j} ja' chlik sts'akliik li yan diosetike, ja' chtunik ta stojolal xchi'uk mu'yuk xa chich'ikun ta muk' xchi'uk mu'yuk xa tsatsakik ta muk' li jtratoe.^m 21 Mi la snuptan svokolik xchi'uk mi oyik ta vul o'ontone,ⁿ li k'ejoje ja' chtun sventa xvul ta sjolik k'usi chk'ot ta pasel k'alal mu'yuk chch'unbeik smantal li Diose (yu'un sk'an mu xch'ay ta sjolik k'ejoj li snitilulalike), yu'un li vo'one xkojti-kin xa ono'ox k'usi yakal chch'i ta yo'ontoni^o k'alal mu to ch-ochik ku'un li ta balumil ti kak'oj ke chkak'beike».

22 Ja' yu'un, li va' k'ak'ale, li Moises la sts'iba li k'ejoje xchi'uk laj yak'be xchan li j-israeleteke.

23 Va'un, laj yak'be* yabtel li Josue^p xnich'on li Nune, xi laj yalbee: «Tsotsuk me avo'onton xchi'uk mu xachibaj,^q yu'un vo'o

KAP. 31

a Dt 29:20

b 1Kr 28:9
2Kr 15:2
2Kr 24:20c Dt 32:20
Sl 104:29
Ese 39:23

d Ne 9:27

e Jue 6:13

f Is 59:2

g Dt 31:30
Dt 32:44h Dt 4:9
Dt 11:19

i Dt 31:21

j Je 15:18

k Eks 3:8
Nu 13:26, 27

l Ne 9:25

m Eks 24:7
Dt 8:12-14
Dt 29:1
Ne 9:26

n Dt 28:59

o Eks 16:4

p Nu 27:18
Dt 31:14

q Jos 1:6, 9

Kolumna 2

a Dt 1:38
Dt 3:28

b Eks 34:27

c Dt 17:18
2Kr 34:14

d 1Re 8:9

e Dt 9:24
Ne 9:26f Eks 32:9
Sl 78:8

g Dt 30:19

h Jue 2:19

i Dt 28:15

j Dt 32:44

chavik' batel j-israeletek li ta osil ti kak'oj ke chkak'beike,^a te ta jchi'inot-o».

24 K'alal naka no'ox tsuts yu'un sts'ibael ta jlik libro skotol li k'usitik chal li Mantale,^b 25 li Moises xi laj yalbe mantal li jlevietik ti ja' yabtel chkuchik batel li xkaxail strato Jeovae: 26 «Ich'ik batel li slivroal Mantale,^c te xavak'ik ta xokon li xkaxail^d strato Jeova Dios avu'unike, ja' chk'ot ta testigo ti chal ti oy amulike. 27 Yu'un jna'oj lek ti chatoy abaik^e xchi'uk ti mu xach'unik mantale.^{*f} Mi bats'i jtoybaoxuk xa ono'ox ta stojolal Jeova ti li' to kuxulune, jmas to chatoy abaik mi chame-mun xa oxe! 28 Ik'beikun talel skotol li moletik ta jujuchop antitulalike xchi'uk li j-abteletek avu'unike, yu'un chkalbe ya'ik ta xchikinik. Ta jva'an ta testigo ta stojolalik li vinajel xchi'uk balumil sventa x-albat ti oy smulike.^g 29 Yu'un jna'oj lek ti toj chopol k'usitik chlik apasik^h mi licham xa oxe xchi'uk chak'ejj'ujik* lo-k'el li ta be ti laj kak' avojtkinike. Va'un, chavil avokolik ta jelavel' ta skoj ti ja' chlik apasik li k'usi chopol chil Jeovae xchi'uk chasokbeik yo'onton ta skoj li k'usi chapasike».

30 Te ya'ioj sjunul tsobobball yu'un Israel k'alal la xchol ta alel Moises skotol li k'usitik chal li k'ejoj li'e:^j

32 «Chikintao ava'i, vinajel, vo'on chik'opoj, a'io ava'i balumil li k'usi chlok' ta kee.

2 Li chanubtasel ku'une chyal talel k'ucha'al vo' ta vinajel; li k'usi chlok' ta kee jech chp'aj* k'ucha'al ts'ujul, jech k'ucha'al k'inobal ti chk'ot ta yaxaltike

31:17 *Literal «ti te'tsinan anak'ike».
31:29 *O «chak'jevnik; chats'ep'ujik».
32:2 *O «tsts'uj».

31:19 *Literal «Ak'beik ta ye». 31:20 *Literal «mi jup'ik xa oxe». 31:23 *Ya-eluke, ja' sk'oplal Dios.

xchi'uk jech k'ucha'al k'alal
chak' tsots vo' ta ts'i'leltike.

3 Yu'un vo'on chkak' ta ojtikin-
bel sbi li Jeovae.^a

¡Albeik sk'oplal yutsilal
li Dios ku'untike!^b

4 Li Muk'ta Tone tuk'
li yabeltake,^c

yu'un tuk' skotol li k'usitik
tspase.^d

Ja' jun Dios ti tuk' yo'ontone,^e
mu spas li k'usi mu'yuk
tuk'e;^f

melel k'usi chal xchi'uk tuk'
yo'onton.^g

5 Ja' stukik li buch'utik toj
chopol k'usi tspace.^h

Ma'uk xnich'nabtak Dios;
li xchopolilike ja' yu'un
stukik.ⁱ

¡Ja' jk'ol kuxlejaj ti toj cho-
pol xchi'uk ti mu'yuk
stuk'ilike!^j

6 Bol jteklum ti mu'yuk ap'ijile,^k
¿mi sta-o ti jech chapasbe
li Jeovae?^l

¿Mi mu ja'uk Atot ti lavok'
talel yu'une?^m

¿Mi mu ja'uk la spasot
xchi'uk ti lak'ot yu'un
ta muk'ta lume?ⁿ

7 Vuleso ta ajol li k'usi k'ot
ta pasel ta vo'nee;

tsako ta venta ti jayk'ol
kuxlejaj laj ech'anuke.

Jak'bo atos, ja' xu' chalbot
smelolal;^o

jak'bo li moletik avu'une, ja'
chcholboxuk smelolal.

8 K'alal laj yak'be xrexto*
muk'ta lumetik li Dios
ti toj toyol oye,^p

k'alal ta jujuntal butik
bat yu'un li xnich'nabtak
Adane,^q

lek laj yak'be sts'ak li jujun
jteklume,^r

ja' la stsak ta venta ti k'u ye-
pal xnich'nab li Israele.^s

32:8, 9 * O «spukulal; sparte». **32:8** * O
ja' van sk'oplal «krixchanoetike».

KAP. 32

a Jn 17:26

b 1Kr 29:11
Sl 145:3

c 2Sa 22:31
Sl 18:2
Sl 19:7
Snt 1:17

d Sl 33:5

e Dt 7:9
1Pe 4:19

f Dt 25:16

g Je 18:25

h Dt 31:27
Jue 2:19
Sl 14:1

i Is 1:4

j Sl 78:8
Lu 9:41

k Jer 4:22

l Is 1:2

m Eks 4:22
Dt 32:18
Is 63:16

n Eks 13:14
Sl 44:1

o Je 10:5
Sl 115:16

p Je 11:9

q Dt 2:5, 19
Ech 17:26

r Je 15:18
Eks 23:31

Kolumna 2

a Eks 19:5
Dt 7:6

b Sl 78:71

c Dt 8:14, 15

d Jer 2:6

e Ne 9:19, 20

f Sak 2:8

g Eks 19:4

h Dt 1:31

i Is 43:12

j Dt 33:29

k Dt 8:7, 8

l Sl 147:14

9 Li xrexto* Jeovae ja'
li steklumale;^a
ja' li Jakobe.^b

10 Te la sta ta takixokol
balumil,^c

ta xokol balumil ti bu x-avla-
jet chonbolometike.^d

La sjoy sventa xchabi,
la stuk'ulan^e

xchi'uk jech la xchabi
k'ucha'al yuninal* sat.^f

11 Jech la spas k'ucha'al aguila
ti te xjoyet chvil ta stase,

te xvilet ta sba yalab,
chlich'an xik' sventa

xkuch batel,
tskajan batel ta snatil

k'uk'umal,^g

12 ja' no'ox stuk Jeova la
sbeiltas;^{*h}

mu'yuk koltaat yu'un mi ju-
nuk sdios jyanlumetik.ⁱ

13 Te laj yak' xanavuk ta
toyol osilitik,^j

ja' yu'un la slajes li k'usi
chch'i ta yaxaltike.^k

Laj yak'be slajes pom ti te la
slok'es ta muk'ta tayal tone

xchi'uk laj yak'be slajes
aseite ti la slok'es ta

tsatsal tone,

14 laj yak'be slajes mantekiya ti
pasbil ta ya'lel xchu' vakaxe

xchi'uk laj yak'be yuch'
ya'lel xchu' chijetik,

laj yak'be sti' chijetik
ti bu ven lekike,^{*}

tot chijetik ta Basan xchi'uk
tot tentsunetik,

jmoj laj yak'be slajes xchi'uk
trigo ti bu ven lekike;^l

laj avuch' vino ti pasbil
ta ya'lel uvae.

15 K'alal lek xa ox jup'em
li Jesurune,* likvan ta
tek'el ta skoj stoyobbail.

32:10 * O «yunenal». **32:12** * Ja' xkal-
tik, li Jakobe. **32:14** * Literal «jup'em-
ike». **32:15** * Ja' sk'an xal «jun ti buch'u
tuk' yo'ontone». Jech chich' albel sk'o-
plal Israel ti chak' ta a'iel ti tsots sk'o-
plale.

- Lajup' xa, lach'i xa xchi'uk
xatoyet xa chava'i aba.^a
Ja' yu'un, laj yikta li Dios
ti ja' pasate^b
xchi'uk la sten komel
li Muk'ta Ton ti ja'
jpojvanej yu'une.
- 16** La sabeik sk'ak'al yo'onton ta
skoj sdios jyanlumetik;^c
chopol laj ya'i sba yu'unik ta
skoj li k'usitik chopol tspa-
sike.^d
- 17** Ja' laj yak'beik milbil
matanal li pukujetike,
ma'uk li Diose,^e
ja' li diosetik ti mu to'ox
xojtikinike,
ach' diosetik ti ja' to laj
lok'anuk tale,
diosetik ti mu'yuk laj yojtiki-
nik li smoltotakike.
- 18** Ch'ay ta avo'onton li Muk'ta
Ton' ti ja' la xchi'inot ta
xch'ute,
mu'yuk xvul ta ajol li Dios ti
ja' la svok'esot tale.^g
- 19** K'alal laj yak' venta li Jeovae,
la sp'aj^h
ta skoj ti chopol k'usi tspasik
li yalab xnich'nabike.
- 20** Ja' yu'un, xi laj yale: «Ta
jnak'* jsat ta stojolalik;ⁱ
te chkil k'usi chk'ot ta pasel
ta stojolalik.
Ja' jk'ol kuxlejal ti chopol ta-
jek stalelalike,^j
alab nich'nabiletik ti mu'yuk
stuk'il yo'ontonike.^k
- 21** La sabeikun sk'ak'al ko'on-
ton* ta skoj ti laj yich'ik ta
muk' li k'usi ma'uk me-
lel diose;^l
chopol laj ka'i jba yu'unik ta
skoj li santoik ti mu'yuk
sbalile.^m
Ja' yu'un, ta xkak' it'ixajikuk
yo'ontonik ta skoj jun jte-
klum ti mu'yuk sbalile;ⁿ
chopol cha'i sbaik ku'un ta
skoj jun bol jteklum.^o
- 32:20** *O «jmur». **32:21** *O «lt'ixaj
ko'onton yu'unik».

KAP. 32

a Dt 31:20
Ne 9:25

b Is 1:4
Os 13:6

c Jue 2:12
1Re 14:22
1Ko 10:21, 22

d 2Re 23:13
Ese 8:17

e Le 17:7
Si 106:37
1Ko 10:20

f Si 106:21
Is 17:10
Jer 2:32

g Dt 4:34

h Jue 2:14
Si 78:59

i Dt 31:17

j Dt 32:5
Is 65:2
Mt 17:17

k Is 1:2

l Si 96:5
1Ko 10:21, 22

m 1Sa 12:10, 21

n Os 2:23
Ro 9:25
Ro 11:11
1Pe 2:10

o Ro 10:19

Kolumna 2

a Lam 4:11

b Am 9:2

c Dt 28:53

d Dt 28:21, 22

e Le 26:22

f Lam 1:20

g Ese 7:15

h 2Kr 36:17
Lam 2:21

i 1Sa 12:22
Ese 20:14

j Eks 32:12
Nu 14:15, 16

k Si 115:2

- 22** Yu'un li sk'ak'al ko'ontone
ttsan yu'un k'ok',^a
xtiltun* sk'ak'al k'alal
to ta yutil Mukinal,^b
ta xchik' li balumile xchi'uk
li k'usitik te chch'ie,
chtil^c yu'un k'alal to ta yok
vitsetik.
- 23** Chkepajesbe li svokolike;
ta jt'ilesbeik batel skotol
li jflechatake.
- 24** Lubem tajak chkomik
ta skoj vi'nal,^c
lajem tajak chkomik ta skoj ti
ttsakatik ta tsatsal k'ok'e
xchi'uk chopol k'u yelan
chich'ik lajesel.^d
Ta jtak talel chonbolometik
ta stojolalik ti cht'atike^e
xchi'uk svenenoal kiletel
chonetik ti ta pukuk*
chanavike.
- 25** Li ta panae* te chljajik ta
espada;^f
li ta yut nae oy xi'el cha'ig
li kereme xchi'uk li tojol
tsebe,
li k'ox olole xchi'uk li buch'u
sakchijan xa sjole.^h
- 26** Xiuk laj kale: «Ta jpukik
batel;
mu'yuk xa buch'u tsta ta
nabel sk'oplalik»,
27 pe mu'yuk jech laj kal ta
skoj ti chixi' yu'un li
kajkontratake,ⁱ
yu'un xu' yan-o k'usi tsnopik
li jkontrainvanejetike.^j
Xu' xi chalike: «Kuch ku'untik
ta ju'el jtuktik;^k
ma'uk ta sju'el Jeova jech
k'ot ta pasel».
- 28** Yu'un ja'ik jun jteklum ti ch'a-
yem sнопobil yu'unike*
- 32:22** *O «xlolun; xpulpun». #O
«Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta ko-
mon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosa-
rio, mukinal. △O «ttsan». **32:24** *O
«lum». **32:25** *O «pat nae». **32:28**
*O ja' van sk'oplal «ti mu xchikintaik to-
jebtasele».

- xchi'uk mu xa'ibeik jutebuk smelolal.^a
- 29 jTi p'ijikuk to jutuke!^b Tsnop-beik to sk'oplal ti jechuke.^c Tsvules to ta sjolik jechuk li k'usi k'ot ta stojolalike.^d
- 30 ζK'uxi xa no'ox tsnuts batel yu'un jmil ta vo' li jun no'ox krixchanoe^e
xchi'uk k'uxi xa no'ox chjativ batel yu'un lajunmil ta vo' mi k'ajomal no'ox cha'vo'ike?
- Mu xu', ja' to mi chonbat ta sk'obik yu'un li Muk'ta Ton yu'unike^f
xchi'uk ja' to mi ak'bat ta sk'obik yu'un li Jeovae.
- 31 Yu'un li muk'ta ton yu'unike mu xko'olaj k'ucha'al li Muk'ta Ton ku'untike,^g taje jech sna'ojik ek li kajkontratike.^h
- 32 Li s-uvaikete te likem talel ta Sodoma,
te likem talel ta yosilal Gomorra.ⁱ
Oy svenenoal li sat s-uvaikete, toj ch'aik li jujuchoj sate.^j
- 33 Li svinoike ja' svenenoal kiletel chon,
ja' svenenoal kovra chonetik ti chmilvane.
- 34 Skotol li k'usitik spasojike te k'ejel* ku'un xchi'uk kak'ojbe lek seyoal.^k
- 35 Vo'on oy ta jba ta jpak xchi'uk vo'on chkak'be stojol,^l
ja' stojol chk'ot ku'un ti k'alal tstsul yakanike,^m
yu'un nopol xa sk'ak'alil ti tsta svokolike,
anil no'ox chvul ta stojolalik li k'usi smalaojike».
- 36 Ja' chchapan steklumal li Jeovae,ⁿ
chk'uxubaj ta yo'onton* yajtuneltak^o

32:34 *O «nak'al». 32:36 *O «chopol cha'i sba ta stojolal».

KAP. 32

- a Mt 13:15
b Sl 81:13
c Os 14:9
d Jer 2:19
e 2Kr 24:24
f Jue 2:14
1Sa 12:9
g 1Sa 2:2
h Eks 14:25
1Sa 4:8
Esd 1:2, 3
i Jud 7
j Is 5:4
Jer 2:21
k Ro 2:5
l Na 1:2
Ro 12:19
Ebr 10:30
m Sl 73:12, 18
n Ebr 10:30
o Jue 2:18
Sl 90:13
Sl 106:45
Sl 135:14

Kolumna 2

- a Jue 10:14
b Os 2:8
1Ko 10:20, 21
c Is 41:4
Is 48:12
d Dt 4:35
e 1Sa 2:6
Sl 68:20
f 2Kr 21:16, 18
g Nu 12:13
Jer 17:14
h Is 43:13
i 1Ti 1:17
Ap 10:5, 6
j Na 1:3

k Is 1:24
Is 59:18

- mi laj yil ti ch'abal xa yipal yu'unike
xchi'uk mi ja' xa no'ox kome-mik li buch'u mu sna' spak sk'oplalik xchi'uk ti k'uni-bemik xae.
- 37 Va'un, xi ta xale: ζBu oy li diosetik avu'unik une,^a
li muk'ta ton ti bu asa'oj ana-k'obbailike,
- 38 ti ta to'ox slajesik li sjup'emal milbil matanal chavak'ike,^{*}
ti ta to'ox xuch'ik li matanal vino chavak'ike?^b
Ak'o likikuk tal, ak'o skoltaoxuk.
Ja' ak'o k'otuk ta anak'obbailik.
- 39 Avi une ak'ik venta, li vo'one, vo'on Diosun,^c
mu'yuk yan dios, jtuk no'ox.^d
Vo'on chimilvan xchi'uk vo'on chkak' kuxlejal yan velta.^e
Vo'on chiyayjesvan,^f vo'on chipoxtavon xtok,^g
mi oy buch'u och ta jk'obe, mu'yuk xa buch'u xu' xpajat.^h
- 40 Yu'un ta jttoy muyel jk'ob ta vinajel,
va'un xi chkale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulun sbatel osile»,ⁱ
- 41 mi la juxbe ye li j-espada ti sts'ayayet no'oxe xchi'uk mi la jchapan jk'ob sventa xichapanvane,^j
ta jpakbe sutel li kajkontra-take,^k
chkak'beik stoj li buch'utik tsp'ajikune.
- 42 Chkak' yakubikuk ta ch'ich' li jflechatake xchi'uk chkak'be sti' bek'et li j-espadae,
ja' xch'ich'elik li buch'utik chamemike xchi'uk li buch'utik tik'ajtik ta chukele,

32:38 *O «li ven lekil milbil matanal chavak'ike».

jech xtok, ta stibeik sjol li jnitvanejetik yu'un jkon-trainvanejetike».

43 Muyubajanik, muk'tik lumetik, xchi'uk li buch'utik te nakaloxuke.^a

yu'un ja' tspakbe sk'oplal li xch'ich'el yajtuneltake,^b tspakbe sutel li yajkontra-take^c

xchi'uk tsakubtasbe li yosilal steklumale».

44 Va'un, tal li Moiseese xchi'uk la xchol ta ael skotol li k'usi ch'al li k'ejoje, te ya'ioj sjunul li jteklume,^d te xchi'uk Osea^{*e} ti ja' xnich'on li Nune. **45** K'alal laj xa ox yo'onton yalbel skotol Isra-rael li k'usi ts'ibabile, **46** xi laj yal li Moiseese: «Ak'o ta avo'on-tonik skotol li p'ijubtasel ti yal-kal chkalboxuk avi^f sventa xavalbeik anich'nabik ti ak'o sk'elik lek sventa xak' ta xkuxlejalik skotol k'usitik ch'al li Mantal li'e.^g

47 Yu'un ma'uk me ti mu'yuk stu li k'usi chkale, ja' sventa xaku-xiik.^h Ta skoj li k'usitik chkale, xu' jal tajek xakuxiik li ta balumil chbat avu'uninik mi la atu-ch'ik jelavel li Jordane».

48 Li Jeovae xi laj yalbe Moises li va' k'ak'ale: **49** «Muyan batel li ta vitstikaltik Abarime,ⁱ batan ta vits Nebo^j ti te xkom ta yosilal Moab ta yeloval Jerikoe. K'elo batel li yosilal Kanaan ti chkak'be yu'unin li j-israeletike.^k **50** Te chacham ta vits ti bu chamuy batele, va'un chavich' ik'el batel ti bu oy li amoltotake,^{*} jech chacham k'ucha'al li abankil Aaron ta vits Ore^l xchi'uk ti laj yich' ik'el batel ti bu oy li smolto-take, **51** yu'un acha'vo'alik mu'yuk tuk' laj avak' abaik ta jtjolal k'alal te oyoxuk xchi'uk j-israe-

32:44 *Ja' sbats'i bi li Josuee. Li skomkom bie ja' Osea. Li snatil bie ja' Osaya ti ja' sk'an xal <pojbil yu'un Jeova> o <pojvan xa li Jeovae>. **32:50** *Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'uk chchame.

KAP. 32

a Je 12:2, 3
1Re 8:43
Ro 3:29
Ro 15:10
b 2Re 9:7
Ap 6:10
c Mik 5:15
d Ap 15:3
e Nu 11:28
Dt 31:22, 23
f Dt 11:18
g Dt 6:6, 7
h Le 18:5
Dt 30:19
Ro 10:5
i Nu 27:12
j Dt 34:1
k Je 10:19
Je 15:18
Jos 1:3
l Nu 20:28
Nu 33:38

Kolumna 2

a Nu 20:12, 13
b Le 22:32
Is 8:13
c Nu 27:13, 14
Dt 3:27
Dt 34:4, 5

KAP. 33

d Je 49:28
e Eks 19:18
f Aba 3:3
g Da 7:10
Jud 14
h Sl 68:17
i Dt 7:8
Os 11:1
j Eks 19:6
k Eks 19:23
l Eks 20:19
m Eks 24:8
n Dt 4:8
Ech 7:53
o Is 44:2
p Eks 18:25
Eks 19:7
q Nu 1:44, 46
r Je 49:3
s Nu 26:7
Jos 13:15
t Je 49:8
1Kr 5:2
u Sl 78:68

letik ta sts'el vo' ta Meriba^a ta Kadeti te oy ta takixokol balumil ta Sine, mu'yuk la ach'ultajesi-kun ta yeloval li jteklum Israele.^b

52 Ta nom no'ox chak'el batel li osile, mu'yuk chajelav batel li ta osil chkak'be jteklum Israele».^c

33 Va'un, k'alal jutuk xa ox sk'an xcham li Moiseese, li yajtunel meel Diose, lik yak'be bendision li j-israeletike.^d **2** Xi laj yale:

«Li Jeovae ta Sinai ta lik tale,^e

ta Seir to xojobaj tal ta stojalalik.

Ta vitstikaltik to Paran^f lik xojobajuk yutsilal, te xchi'uk li sjaylajunebal xa no'ox ta mil anjeletike,^g te oy ta sbats'ik'ob li yajsolta-rotake.^h

3 Yich'oj ta k'ux li steklumale;ⁱ te oy ta ak'ob skotol li ch'ul jteklum li'e.^j

Te chotajtik ta avakan skotolik;^k lik xchikintaik li k'usitik chavale.^l

4 (Li Moiseese laj yak'butik jun Mantal,^m ja' chu'unin li stsobobbail Jakobe).ⁿ

5 Ja' och ta ajvalil ta Jesurun^{*o} k'alal ja'o la stsob sbaik li joliletik ta jteklume^p xchi'uk skotol li nitilulal ta Israele.^q

6 Ak'o kuxiuk li Rubene xchi'uk mu me xcham' xchi'uk mu me xjutukaj li viniketik yu'une».^s

7 Xi laj yak'be bendision li Judae:^t

«Kajval Jeova, chikintao li k'usi ch'al Judae^u xchi'uk ik'o sutel tal ta steklumal.

33:5 *Ja' sk'an xal <jun ti buch'uk yu'ontone>. Jech chich' albel sk'oplal Isra-rael ti chak' ta a'iel ti tsots sk'oplale.

Li sk'obe tspakbe sk'oplal*
li k'usi ja' yu'une,
koltao lok'el ta stojolal
li yajkontratake».^a

8 Xi laj yalbe sk'oplal li Le-
vie:^b

«Li Atumim* xchi'uk li A-uri-
me^c ja' yu'un li buch'u tuk'
chak' sba ta atojojale,^d
ja' li buch'u laj avak' ta preva
ta Masae.^e

Te lik atsak aba ta k'op
xchi'uk ta sts'el li vo'
ta Meribae,^f

9 taje ja' li vinik ti xi laj yal ta
stojolal stot sme'e: «Mu'yuk
laj kich'ik ta muk'».

Ja' li vinik ti jamal laj yal ti
ma'uk xchi'iltak ta vok'ele
xchi'uk ti mu'yuk la stsak ta
muk' li xnich'nabtake.^g

Yu'un la xch'unik li amantale
xchi'uk la stsakik ta muk'
li atratloe.^h

10 Ak'o yak'beik xchan Jakob li
k'usitik chapanbil avu'une,ⁱ
ak'o yak'beik xchan Israel
li Amantale.^j

Ak'o xchik'ik pom ti lek
xmuet yik' chava'ie*^k
xchi'uk lek ts'akal ak'o yak'ik
matanal li ta skajleb
amotone.^l

11 Ak'bo bendision, Kajval
Jeova, ta skoj ti yak'oj yipe,
ak'bo yil ti lek chavilbe li yab-
tel sk'obe.

K'asbo yo'ik* li buch'utik
chtal skontrainike
sventa mu xa xlikik tael li
buch'utik chp'ajvanike».

12 Xi laj yalbe sk'oplal li Ben-
jamine:^m

«Junuk yo'onton te ak'o
nakiuk xchi'uk li buch'u
k'anbil yu'un Jeovae;

33:7 *O «La spas k'op sventa spoj».
33:8 *K'alal «Atumim» xchi'uk «lik atsak
aba ta k'op xchi'uk» xi li ta versikulo
li'e, ja' sk'oplal Dios. **33:10** *Literal «ta
an'e». **33:11** *O «xchukbenalik».

KAP. 33

a Jue 1:2
2Sa 7:8, 9

b Je 49:5
Nu 3:12

c Eks 28:30
Le 8:6, 8

d Eks 32:26

e Eks 17:7

f Nu 20:13

g Eks 32:27
Le 10:6, 7

h Mal 2:4, 5

i Dt 17:9

j 2Kr 17:8, 9
Mal 2:7

k Eks 30:7
Nu 16:40

l Le 1:9

m Je 49:27

Kolumna 2

a Je 49:22

b Jos 16:1

c Je 49:25

d Le 26:5
Sl 65:9

e Jos 17:17, 18

f Dt 8:7, 8

g Eks 3:4
Ech 7:30

h Je 37:7
Je 49:26
1Kr 5:1, 2

i Je 48:19, 20

j Je 49:13

chchabiat yu'un sjunul
k'ak'al,
ja' yu'un te chnaki li ta
snekebe».

13 Xi laj yalbe sk'oplal li Jo-
see:^a

«Ak'o ak'batuk bendision
yu'un Jeova li yosile,^b
ak'o taluk ta yosil li k'usitik
mas lelik ta vinajele,
li ts'ujule xchi'uk li sat
vo'etik* chlok' ta yut
balumile,^c

14 ja' ak'o lok'uk ta yosil li
k'usitik mas lelik chch'i
tal yu'un li k'ak'ale
xchi'uk jujunuk u jun to
yutsilik ak'o yak' sat
li te'tike,^d

15 ak'o ch'iuk li k'usitik mas
lelik x-ayan ta vo'neal
vitsetike*^e

xchi'uk ak'o ch'iuk li k'usitik
mas lelik x-ayan li ta bik'-
tal vitsetik ti te oy-oe,

16 li k'usitik jun yutsilik
ta balumile xchi'uk li
k'usitik lelik chlok'e,^f

lekuk x-ilat yu'un li buch'u te
laj yak' sba ta ilel ta ch'ixe.^g
Te ak'o k'otuk ta sjol Jose,
ak'o k'otuk ta sba sjol li bu-
ch'u mas lek ilbil ta stojolal
xchi'iltak ta vok'ele.^h

17 Jun to yutsil jech k'ucha'al
tot vakax ti ja' ba'yel vok'e,
li xulube xko'olaj k'ucha'al
xulub jkot tot te'tikal
vakax.

Ja' ta xluch-o batel li jteklu-
metike,

jmoj tsobol chluch batel k'a-
lal to ta spajeb balumil.
Ja' sk'oplal li slajunmilal xa
no'ox ti likemik ta Efraine,ⁱ
ja' sk'oplal li smilal xa no'ox ti
likemik ta Manase».

18 Xi laj yalbe sk'oplal li Sa-
bulone:^j

33:13 *O «nio'etik». **33:15** *O ja' van
sk'oplal «vitstikaltik ta slok'eb k'ak'al».

«Kuxetuk no'ox avo'onton
k'alal chalok'e, Sabulon;
vo'ote, Isakar, kuxetuk
no'ox avo'onton ta
akarpana.^a

19 Tstakik ta ik'el jteklumetik
sventa xbatik li ta vitse.
Ta stuk'il yo'ontonik te cha-
k'ik milbil matanal.

Tslok'esik epal k'ulejal li ta
nabetike
xchi'uk te tslok'esik ta yavil
k'ulejal ti nak'al* ta ji'ti-
ke».^a

20 Xi laj yalbe sk'oplal li
Gade:^b

«Tsta bendision li buch'u
tsmuk'ibtasbe yosil Gade.^c
Te puch'ul k'ucha'al jkot leon
ti chapal xa sventa chtuch'
lok'el k'obil xchi'uk jolile.

21 Ja' ta st'uj sventa chich' stuk
li ba'yel jsep osile,^d

yu'un ja' te iktabil sparte
li j-ak'mantale.^e
Ta stsob sbaik li joliletik
ta jteklume.

Ta melez, ja' chk'ot ta pasel
yu'un li k'usitik tuk' chil
li Jeovae
xchi'uk li k'usitik chapanbil
yu'un sventa li Israele».

22 Xi laj yalbe sk'oplal li
Dane:^f

«Ja' jkot nene' leon li Dane.^g
Te to chp'it lok'el tal ta
Basan».^h

23 Xi laj yalbe sk'oplal li Nef-
talie:ⁱ

«Li Neftalie jun-o yo'onton ti
lek ch-ilate
xchi'uk ep staojbe sbendision
Jeova.

U'unino li osil ta smaleb k'a-
k'al xchi'uk ta sure».

24 Xi laj yalbe sk'oplal li
Asere:^j

«Li bendision staoj Asere ja'
li nch'nabtake.

33:19 *O «mukul». #O «yi'tike».

KAP. 33

a Je 49:14

b Je 49:19

c Jos 13:24-28

d Nu 32:1-5

e Jos 22:1, 4

f Je 49:16

g Jue 13:2, 24

Jue 15:8, 20
Jue 16:30

h Jos 19:47

i Je 49:21

j Je 49:20

Kolumna 2

a Dt 8:7, 9

b Eks 15:11

c Is 44:2

d Sl 68:32-34

e Sl 46:11
Sl 91:2

f Is 40:11

g Dt 9:3

h Dt 31:3, 4

i Dt 8:7, 8

j Dt 11:11

k Sl 33:12
Sl 144:15
Sl 146:5

l Dt 4:7
2Sa 7:23
Sl 147:20

m Sl 27:1
Is 12:2

n Sl 115:9

o Sl 66:3

Lekuk ilbil yu'un li xchi'iltak
ta vok'ele
xchi'uk ak'o sts'aj* ta aseite
li yakane.

25 Ta tak'in xchi'uk ta kovre
li smakobil sti' anae,^a
mu'yuk k'usi chaxi'ta ti ja-
yib k'ak'al kuxulote.*

26 Mu'yuk buch'u yan xko'olaj-o
k'ucha'al li melel Dios^b
yu'un Jesurune,^c
ti te chanav ta vinajel
sventa tskoltaote
xchi'uk ti kajal chtal xchi'uk
yutsilal ta ba toke.^d

27 Vo'ne xa ono'ox ti ja' jun
nak'obbail li Diose,^e
li sk'ob ti te oy-o sbatel osile
ta skoltaot.^f

Tsnuts lok'el ta atojolal
li avajkontratake,^g
va'un xi chale: «Lajesbo
sk'oplalik!».^h

28 Li Israele mu'yuk k'usi
chi'ta ti bu chnokie,
li snitilulal Jakobe
parte-o chkom,
te chkom ta jun balumil
ti lek chak' li k'usi chich'
ts'unele xchi'uk ti oy
ach' vinoe,ⁱ
ti bu chyal talel ts'ujul ta
vinajele.^j

29 ¡Xamuyubaj no'ox, Israel!^k
¿Buch'u xa no'ox jech
xako'olaj-o'^l

ti ja'ot jun jteklum ti koltabi-
lot yu'un li Jeovae,^m
ti ja' eskudo* avu'un sventa
chchabioteⁿ

xchi'uk ti ja' k'otem ta
espada avu'un ti jun
yutsile?

Chnikik ta xi'el avu'un
li avajkontratake,^o
va'un vo'ot chapech'be
ta tek'el spatik».[#]

33:24 *O «spok». **33:25** *O «jechuk
sjalil avip ti k'u sjalil kuxulote». **33:29**
*O «makobbail». #O ja' van sk'oplal «ti
butik toyole».

34 Va'un, li Moises te bat li ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moabe, te bat ta vits Nebo^a ta toyolaltik Pisga^b ta yeloval Jeriko.^c Li Jeovae laj yak'be yil skotol li osil ti chlik ta Galaad k'alal to ta Dane^d **2** xchi'uk skotol li yosil Neftalie, li yosil Efraine, li yosil Manase, skotol li yosil Juda k'alal to ta nab ta smaleb k'ak'ale,^{*e} **3** li yosilal Neguebe,^f li yosilal Jordane,^g li stenlejaltik Jerikoe, li jteklum bu ts'unajtik xane xchi'uk k'alal to ta yosilal Soar.^h

4 Li Jeovae xi laj yalbe li Moises: «Le'e ja' li osil ti laj kak' ke ta stojolal Abraan, Isaak xchi'uk Jakob k'alal xi laj kalbeike: «Ja' chkak'be anitilulal». I Ta xkak' avil li osile, pe mu'yuk chajelav batel».^j

5 Ta ts'akale, li Moises ti ja' yajtunel li Jeovae te cham ta yosilal Moab jech k'ucha'al yaloj ono'ox li Jeovae.^k **6** Te la smuk ta stenlejaltik ta yosilal Moab ta yeloval Bet-Peor. Pe mu'yuk bu-

34:2 *Ja' xkaltik, li Muk'ta nabe, li nab Mediterraneoe.

KAP. 34

a Dt 32:49
b Dt 3:27
c Nu 36:13
d Jue 18:29
e Eks 23:31
Nu 34:2, 6
Dt 11:24
f Jos 15:1
g Je 13:10
h Je 19:22, 23
i Je 12:7
Je 26:3
Je 28:13
j Nu 20:12
k Dt 32:50
Jos 1:2

Kolumna 2

a Jud 9
b Dt 31:1, 2
Ech 7:23
Ech 7:30, 36
c Nu 20:29
d Dt 31:14
1Ti 4:14
e Nu 27:18, 21
Jos 1:16
f Dt 18:15
Ech 3:22
Ech 7:37
g Eks 33:11
Nu 12:8
h Dt 4:34
i Dt 26:8
Lu 24:19

ch'u sna' bu xkom smukinal k'alal to avie.^a **7** Li Moises yich'oj xa ox 120 jabil k'alal chame.^b Lek to xil osil xchi'uk lek to tsatsal vinik. **8** Li jteklum Israele 30 k'ak'al laj yok'itaik Moises li ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moabe.^c Va'un, tsuts ti k'u sjalil sk'an xok'itaik xchi'uk ti k'u sjalil sk'an xat yo'ontonik ta stojolal li Moises.

9 Li Josue xnich'on li Nune oy lek sp'ijil, yu'un li Moises laj yak' sk'ob ta stojolal;^d li j-israele-tike lik xchikintabeik li k'usi chale, jech la spasik jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moises.^e **10** Pe mu'yuk-o ayanem yan j-alk'op ta Israel jech k'ucha'al li Moises^f ti lek tajek ojtikinat yu'un^{*g} li Jeovae. **11** La spas skotol li senyailtak, li sk'elobiltak ju'elal ti albat yu'un Jeova ak'o bat spas ta yosilal Ejiptoe, ta stojolal faraon, ta stojolal yajtuneltak xchi'uk ta sjunul li yosile.^h **12** Li Moises laj yak' ta ilel tsatsal ju'elal ti labal sba laj yil skotol li Israele.ⁱ

34:10 *Literal «laj yilbe sba satik».

JOSUE

K'USITIK YICH'OJ

- Li Jeovae tsatsubtasbe yo'onton li Josuee (1-9)
Sk'an aptael xchi'uk nobpel sk'oplal li Mantale (8)
Chchapan sbaik sventa xtuch'ik jelavel li Jordane (10-18)
- Li Josuee tstak batel cha'vo' jpa'ivanej ta Jeriko (1-3)
Li Raabe tsnak' jpa'ivanejetik (4-7)
Laj yak' yeik ta stojolal Raab (8-21 sbavok'al)
Tun ta senyail jlik tsajal ch'ojon (18)

- Sutik batel ta stojolal Josue li jpa'ivanejetike (21 xcha'vok'al k'alal ta 24)
- Li Israele la xtuch' li Jordane (1-17)
- Li tonetike chtun sventa svulesobil ta sjolik (1-24)
- Sirkunsision ta Guilgal (1-9)
La spasik K'in Koltael; mu'yuk xa bu yal tal mana (10-12)
«Li bankilal yu'un yajsoltarotak Jeovae» (13-15)

- 6 Chjin yalel li smuroal Jerikoe (1-21)
Laj yich' koltael li Raab xchi'uk yuts'
yalale (22-27)
- 7 Li Israele te lajik ta tsalel ta Ai (1-5)
S-orasion Josue (6-9)
Ta skoj mulil laj yich' tsalel
li Israele (10-15)
Vinaj smul li Akane; laj yich' ak'bel
ton (16-26)
- 8 Li Josuee la snak' soltaroetik sventa
stsakik ta k'op li Aie (1-13)
Och lek ta sk'ob j-israeletik li Aie (14-29)
Laj yich' aptael ta vits Ebal
li Mantale (30-35)
- 9 Toj p'ij k'u yelan la sa' skolelik
li jgabaonetike (1-15)
Vinaj ta ts'akal ti lo'lavan
li jgabaonetike (16-21)
K'otik ta jtsob si' xchi'uk ta jlup
vo' li jgabaonetike (22-27)
- 10 Li Israele tskolta li Gabaone (1-7)
Li Jeovae tspas k'op sventa skolta
li Israele (8-15)
Lajik ta muk'tik bot li buch'utik
yakal chjatavike (11)
Paj ta xanbal li k'ak'ale (12-14)
Cham li vo'ob ajvalil ti
kontrainvanike (16-28)
Och ta sk'obik li jteklumetik
ta sure (29-43)
- 11 Och ta sk'obik li jteklumetik
ta nortee (1-15)
Ti k'utik yelan la stsal jteklumetik
li Josuee (16-23)
- 12 Ajvaliletik ti te laj yich'ik tsalel ta stuk'il
slok'eb k'ak'al ta Jordane (1-6)
Ajvaliletik ti te laj yich'ik tsalel ta stuk'il
smaleb k'ak'al ta Jordane (7-24)
- 13 Lumetik ti sk'an to xich' tsalele (1-7)
Laj yich' ch'akel li osil ta jot Jordan
ta stuk'il slok'eb k'ak'ale (8-14)
Xrexto Ruben (15-23)
Xrexto Gad (24-28)
Xrexto Manases ta stuk'il slok'eb
k'ak'al (29-32)
Li jlevietike ja' k'otem ta xreitoik
li Jeovae (33)
- 14 La xch'akbe sbaik li osil ta smaleb
k'ak'al ta Jordane (1-5)
La xrextoin Ebron li Kalebe (6-15)
- 15 Xrexto Juda (1-12)
Li stseb Kalebe ak'bat yosil yu'un
li stote (13-19)
Jteklumetik yu'un Juda (20-63)
- 16 Xrexto snitilul Jose (1-4)
Xrexto Efrain (5-10)
- 17 Xrexto Manases ta smaleb k'ak'al (1-13)
Laj yich' yan yosilik li snitilul
Josee (14-18)
- 18 Te laj yich' ch'akel ta Silo li yantik
osile (1-10)
Xrexto Benjamin (11-28)
- 19 Xrexto Simeon (1-9)
Xrexto Sabulon (10-16)
Xrexto Isakar (17-23)
Xrexto Aser (24-31)
Xrexto Neftali (32-39)
Xrexto Dan (40-48)
Xrexto Josue (49-51)
- 20 «Jteklumetik sventa nak'obbail» (1-9)
- 21 Jteklumetik sventa jlevietik (1-42)
Sventa snitilul Aaron (9-19)
Sventa yan jkoatetik (20-26)
Sventa jgueronetik (27-33)
Sventa jmerarietik (34-40)
Chk'ot ta pasel skotol li k'usi yaløj
Jeovae (43-45)
- 22 Tsut ta snaik ta slok'eb k'ak'al li chib
nitilulal xchi'uk j-o'lole (1-8)
«La sva'anik jun skajleb matanal
ta sts'el Jordan» (9-12)
Laj yalik k'usi smelolal li skajleb
matanale (13-29)
Chapaj li sk'opike (30-34)
- 23 Tsk'opon komel bankilaletik
li Josuee (1-16)
Mu'yuk ch'ay ta be jp'eluk li k'usi
laj yal Jeovae (14)
- 24 Li Josuee la xcha'al li k'usitik la snuptan
Israele (1-13)
Laj yich'ik albel mantal ti ak'o tunikuk
ta stojolal li Jeovae (14-24)
«Li vo'on xchi'uk kuts' kalale ja'
chitunkutik ta stojolal li Jeovae» (15)
Li Josuee la spas trato xchi'uk
li Israele (25-28)
Cham li Josuee; laj yich' mukel (29-31)
Te laj yich' mukel ta Sikem li sbakil
Josee (32)
Cham li Eleasare; laj yich' mukel (33)

1 K'alal chamem xa ox li Moises ti ja' yajtunel Jeovae, li Josue^a ti ja' xnich'on li Nun xchi'uk ti ja' yajtunel^b Moises, xi albat yu'un li Jeovae: **2** «Li kajtunel Moises chamem xa.^c Ja' yu'un, totsan sventa xatuch'ik jelavel xchi'uk jteklum li Jordane, bantan li ta osil ti bu chkak'beik li jteklum Israele.^d **3** Chkak'boxuk skotol li osil ti bu chatek'an avakanaj, jech ta jpas jech k'ucha'al laj kalbe ta jamal li Moises.^e **4** Li avosilike chlik ta takixokol balumil k'alal to ta Libano xchi'uk k'alal to ta muk'ta uk'um, ja' li Euftratese —ja' skotol li yosil j-etetike—^f li ta stuk'il smaleb k'ak'ale te chpaj k'alal ta Muk'ta nab.^g **5** Mu'yuk buch'u tstsaltot ti k'u sjalil kuxulote.^h Te ta jchi'not' jech k'ucha'al la jchi'in li Moises. Mu'yuk chkiiktaot xchi'uk mu'yuk ta jtenot komel.ⁱ **6** Tso-tsuk me avo'onton xchi'uk mu me xachibaj,^k yu'un vo'ot chavik' batel li jteklum li ta osil ti laj kak'ke ta stojolal smoltotakik chkak'beike.^l

7 »Tsotsuk me avo'onton xchi'uk mu xachibaj xchi'uk k'elo me lek ti xavak' ta akuxlejal skotol li Mantal laj yalbot komel li kajtunel Moises. Mu xak'ejp'uj* ta bats'ik'ob mi ja'uk ta tsetk'ob^m sventa oyuk lek ap'ijil ti buyuk no'ox chabate.ⁿ **8** Teuk no'ox me ta ave^o li slivroal Mantale, aptao xchi'uk nopbo sk'oplal ta k'ak'al ak'obal sventa xavak' ta akuxlejal skotol li k'usi te ts'ibabile;^p yu'un jech lek chbat li k'usitik chapase xchi'uk oy lek ap'ijil ti k'usiu'ok no'ox chapase.^q **9** ¿Mi mu lajuk kalbot mantal ti sk'an tsotsuk avo'onton xchi'uk ti mu xachibaje? Mu me xnix avo'onton xchi'uk mu me xaxi', yu'un li Jeova Dios avu'une te

1:1 *O «Jeosua». Ja' sk'an xal 'ja' jkol-tavane li Jeovae. **1:4** *Ja' xkaltik, li nab Meditteraneoe. **1:7** *O «xak'ejev; xats'ep'uj». ^aO «surtok'ob».

KAP. 1

a Dt 31:14

b Eks 24:13
Nu 11:28

c Dt 34:5

d Dt 3:28

e Dt 11:24

f Nu 13:29

g Je 15:18
Eks 23:31
Nu 34:2, 3
Dt 1:7
Jos 15:1, 4

h Dt 7:24

Dt 11:25

i Eks 3:12

Jos 3:7

j Dt 31:6

k Dt 31:23

l Je 12:7

Je 15:18

Je 26:3

m Dt 5:32

n Dt 29:9

1Re 2:3

o Dt 6:6

Dt 30:14

p Dt 17:18, 19

Sl 1:1, 2

1Ti 4:15

Snt 1:25

q 1Kr 22:13

Kolumna 2

a Eks 23:27

Dt 31:7, 8

b Dt 9:1

Jos 3:2, 3

c Nu 32:20-22

Jos 22:1-4

d Dt 3:19, 20

Dt 29:8

Jos 13:8

e Nu 1:3

Nu 26:2

f Dt 3:18

g Nu 32:33

Jos 22:4, 9

h Nu 32:17, 25

i Nu 27:18, 20

Dt 34:9

j Dt 17:12

chchi'inot ti buyuk no'ox chabate».^a

10 Va'un, li Josuee xi laj yalbe mantal li j-abteletik ta jteklume: **11** «Batanik ti bu spasoj skarpana-ike, xi xavalbeik mantal li jteklume: «Chapano ave'elik, yu'un li ta yoxibal k'ak'ale chatuch'ik jelavel li Jordane, cha-ochik batel li ta jteklume xchi'uk chavu'uninik li osil ti chak'boxuk^b li Jeova Dios avu'unike».

12 Li Josuee xi laj yalbe li jrubenetik, jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese: **13** «Vuleso ta ajolik ti xi laj yalboxuk mantal^c li Moises ti ja' yajtunel Jeovae: «Li Jeova Dios avu'unike laj yak'boxuk li osil li'e sventa jun avo'onton te xanakiik. **14** Li avajnilike, li anich'nabike xchi'uk li achonbolomike li' chkomik ta osil ti laj yak'boxuk Moises li' ta jot* Jordane,^d pe skotol li soltarotetik ti lek xu' yu'unike^e lek xcholet chbatik, ja' jbate chbatik, ja' patil to li avermanotakike.^f Sk'an xakoltaik **15** ja' to mi laj yak'be xkux yo'onton Jeova li achi'ilik ta vok'el jech k'ucha'al la spas ta atojolalike. Li stukik eke ta xu'uninik li osil ti chak'batik yu'un li Jeova Dios yu'unike. Va'un, xu' xa xasutik talel li ta osil ti laj avich'ik ak'bele sventa te xanakiik xchi'uk xavu'uninik, ja' li osil ti laj yak'boxuk Moises ti ja' yajtunel Jeova li ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jordane».^g

16 Xi la stak'beik li Josuee: «Ta jpaskutik skotol li k'usi chavalbunkutike, chibatkutik ti buyuk no'ox chatakunkutik batele.^h **17** Ja' jech ta jchikintabotkutik jech k'ucha'al la jchikintabekutik li Moises. Ja' no'ox ak'o xchi'inot li Jeova Dios avu'un jech k'ucha'al la xchi'in li Moises.ⁱ **18** Buch'uuk no'ox ti mu stsak ta venta li k'usi chavale xchi'uk ti mu xch'un li amantale ak'o chamuk.^j

1:14 * Ja' xkaltik, ta xokon slok'eb k'ak'al.

Ja' no'ox tsotsuk me avo'onton xchi'uk mu me xachibaj». ^a

2 Va'un, li Josue ti ja' xnich'on li Nune ta nak'al* la stak batel cha'vo' jpa'ivanejetik* ti te likik batel ta Sitime. ^b Xi laj yalanbee: «Bat k'elik li balumile, pe ja' mas xak'elik k'u yelan li Jerikoe». Batik li cha'vo' viniketike, te k'otik ta sna jun jchonbail ants ti Raab^c sbie. Te komik. **2** Xi k'ot a'eyj ta stojolal li ajvalil ta Jerikoe: «jKajval-il, ochik tal nax ta ak'obaltik j-israelal viniketik, tal spa'ik* li jlumaltike». **3** Ja' yu'un, li ajvalil ta Jerikoe xi la stakbe batel mantal li Raabe: «Lok'eso tal li viniketik ti li' oyik ta anae, yu'un tal spa'ik* sjunul li jlumaltike».

4 Li antse bat snak* li cha'vo' viniketike. Laje, xi la stak' li antse: «Jech ta melel, li' ayik li viniketike, pe mu jna' bu likemik tal. **5** Lok'ik batel k'alal ch-ik'ub xa osile, ja'o k'alal jutuk xa sk'an xich' bajel sti' li jteklume. Mu jna' bu batik, pe xu' van xataik to ta be mi anil labatike». **6** (Pe li antse yik'ojan xa ox muyel ta sjol sna, la snak* ta lino ti te k'iil yu'un ta sjol snae). **7** Ja' yu'un, li viniketike anil xa batik ta stuk'il Jordan, te ta uk'umaltik. ^d K'alal lok'ik batel li viniketik ti bat nutsvanikuke, laj yich' makel li jteklume.

8 Li antse muy batel ta sjol sna k'alal mu'yuk to'ox vayemik li cha'vo' viniketike. **9** Xi laj yalbe ya'ike: «Jna'oj lek ti chak'boxuk Jeova li osil li'e xchi'uk xi'emunkutik xa tajak avu'unik. ^f Skotol li jnakejetike mu'yuk xa stsatsal yo'ontonik ta akojik. ^g **10** yu'un ka'iojikutik ti k'alal lalok'ik ta Ejiptoetakin kom yu'un Tsajal nab li Jeovae. ^h Ka'iojikutik xtok li k'usi la apasbeik li cha'vo' ajvalil yu'un j-amorreoeitike,

2:1 *O «mukul». #O «jpamuk'tavanejetik». 2:2, 3 *O «spamuk'taik». 2:4, 6 *O «smuk».

KAP. 1

a Dt 31:7
Jos 1:6,9

KAP. 2

b Nu 25:1
Nu 33:49

c Jos 6:17
Mt 1:5
Ebr 11:31
Snt 2:25

d Jue 3:28
Jue 12:5

e Eks 3:8

f Eks 23:27
Dt 2:25
Dt 11:25

g Eks 15:15
Jos 5:1

h Eks 14:21
Eks 15:13, 14

Kolumna 2

a Nu 21:21-24

b Nu 21:33, 34
Dt 3:3
Jos 9:9, 10

c Dt 4:39
2Kr 20:6
Da 4:35

d Jos 6:23

e Ebr 11:31

f Nu 30:2

ja' li Seon^a xchi'uk Og^b ti te la amilik ta jot* Jordane. **11** K'alal k'ot ta jchikinkutike, toj xi'el lik'otkutik,* mu'yuk xa buch'u ti tsots ko'ontonkutik ta akojike, yu'un li Jeova Dios avu'unike ja' Dios ta vinajel xchi'uk ta balumil. ^c **12** Tana un, avokolikuk, jamal xavalik ta stojolal Jeova ti jech k'ucha'al laj kak' ta ilel tuk'il k'anelal ta atojolalike, ja' jech xavak'ik ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li yuts' yalal jtote eke xchi'uk ak'beikun junuk senyail ti lek avo'ontonike.* **13** Sk'an xapasik ta perton li jtote, li jme'e, li jchi'iltak ta vok'ele xchi'uk skotol li buch'utik te nakal ta snaik; koltaunkutik sventa mu xichamkutik». ^d

14 Xi laj yal li viniketike: «jJa' chkak'kutik ta prental* li jkuxlejalikutik! ^e Mi mu'yuk buch'u chavalbeik ti k'usi jnopoju ta jpas-kutike, chkak'kutik ta ilel tuk'il k'anelal ta atojolalik xchi'uk tuk' chkak' jbakutik ta atojolalik k'alal mi laj yak'bunkutik Jeova li balumil li'e». **15** Ta ts'akale, la sjok'an yalel ta ch'ojon ta ventana li viniketike, yu'un li snae te tsakal xchi'uk li smuroal jteklume. Jech, te spasoju sna ta smuroal li jteklume. ^e **16** Xi laj yalanbe batele: «Batantik li ta vitstikaltike, te xanak*^f abaik oxib k'a-k'al sventa mu staouxuk li buch'utik tsa'oxuke. Mi sutik xa ox talel li buch'utik tsa'oxuke, xu' xasutik batel ti bu lalilik tale».

17 Xi laj yalik li viniketike: «Li k'usi laj aval ti ak'o xkak' kekutike, ^f ja' no'ox me jech ta jpaskutik **18** mi la jkilkutik ti te chukul ta aventana li tsajal ch'ojon ti ja' chiyalkutik-o avu'un k'alal mi

2:10 *Ja' xkaltik, ta xokon slok'eb k'a-k'al. 2:11 *Literal «k'unib ko'ontonkutik». 2:12 *O «junuk senyail ti jpat ko'onton yu'une». 2:14 *O «prentail; xk'exol». #Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. 2:16 *O «xamuk».

li-ochkutik tal li ta jteklume. Ik'o talel ta ana li atote, li ame'e, li achi'iltak ta vok'ele xchi'uk li yuts' yalal atote.^a **19** Mi oy buch'u lok' ta sti' ana ti lek xa chak' sba ta ilele, chkom ta sba stuk li xch'ich'ele, ma'uk ta jmulkutik. Pe mi oy buch'u junukal laj yil svokol k'alal te tik'il ta anae, ja' chkom ta jbakutik li xch'ich'ele. **20** Pe mi laj aval ti k'usi jnopo^j ta jpaskutike,^b mu'yuk jmul chikomkutik ta sventa li k'usi laj aval ti ak'o xkak' kekutike». **21** Xi la stak' li antse: «Jechuk xk'ot ta pasel k'ucha'al chavalike».

La stakan batel, jech la stam batel sbeik. Va'un, li antse la xchuk ta sventana li tsajal ch'o-jone. **22** Batik li ta vitstikaltike, oxib k'ak'al te komik ja' to ti k'alal sutik talel li buch'utik yakal tsa'vanike. Xjoyet tajek sa'elik ta bebetik, pe mu'yuk la staik. **23** Li cha'vo' viniketike yalik talel li ta vitstikaltike, la xtuch'ik jelavel li uk'ume, va'un batik ta stajal Josue ti ja' xnich'on li Nune. La xchapbeik skotol li k'usitik la snuptanike. **24** Xi laj yalbeik li Josue: «Laj yak'butik xa Jeova sjunul li lume.^c Skotol li jnaktejetike mu'yuk xa satsasal yo'ontonik ta kjojtik».^d

3 Li Josuee sob xa tajek lik ta yok'omal xchi'uk lok'ik batel ta Sitim^e xchi'uk skotol li j-israeletike,^{* te k'otik ta Jordan. Te ech' yu'unik ak'obal k'alal mu to chjelavik batel ta jot Jordane.}

2 Li ta yoxibal k'ak'ale, li j-abteletike^f ech' xanik ti bu spaso^j skarpanaik li jteklume, **3** xi laj yalbeik mantal li jteklume: «Mi laj avilik ti xkuchojik xa batel xkaxail strato Jeova Dios avu'unik li paleetik ti ja' jlevi-etike,^g sk'an no'ox me xatotsik sventa xats'akliik batel. **4** Pe mu me toj nopoluk tijil xabatik, sk'an

KAP. 2

a Jos 6:23

b Jos 2:14

c Eks 23:31

Jos 6:2

Jos 21:44

d Eks 15:14-16

Jos 2:9-11

Jos 5:1

KAP. 3

e Nu 25:1

Jos 2:1

f Dt 1:15

Jos 1:10, 11

g Nu 4:15

1Kr 15:2

Kolumna 2

a Eks 19:10

Le 20:7

b Eks 34:10

c Eks 25:10

Nu 4:15

d Jos 4:14

e Jos 1:5, 17

f Eks 3:12

Eks 14:31

g Jos 3:17

h Dt 7:21

i Eks 3:8

Dt 7:1

Si 44:2

j Jos 4:2, 3

cha'mil xuk'ubil* snatil xavilik li kaxae; mu xanopajik batel mas, yu'un ja' no'ox sventa xana'ik bu chatam batel abeik ta skoj ti ja' to sba velta te cha-ech'ike».

5 Li Josuee xi laj yalbe li jteklume: «Ch'ultajeso abaik,^a yu'un li ok'ome oy k'usitik toj ech' no'ox labal sba tspas ta atojolalik^b li Jeovae».

6 Li Josuee xi laj yalbe li paleetike: «Kuchik batel li xkaxail^c tratoe, vo'oxuk jgabe chabatik yu'un li jteklume». Ja' yu'un, la xkuchik batel li xkaxail tratoe xchi'uk ja' jgabe batik.

7 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Josuee: «Li avi k'ak'ale, chlik jtoybot ak'oplat ta sat skotol li Israele^d sventa sna'ik ti ta jchi'inot-o^e jech k'ucha'al la jchi'in li Moisee.^f **8** Xi xavalbe mantal li paleetik ti xkuchojik batel li xkaxail tratoe: «Mi la-k'otik ta sti'il li uk'um Jordane,^g ochanik li ta Uk'ume, pe te va'al xakomik».

9 Li Josuee xi laj yalbe li j-israeletike: «Nopajanik tal, a'io ava'ik k'usi chal li Jeova Dios avu'unike». **10** Xi laj yal li Josuee: «Ja' jech chana'ik ti kuxul li Dios ti li' xchi'ukoxuke,^h jp'el sk'oplal tsnuts lok'el ta atojolalik li jkanaetike, li j-etetike, li j-eveoetike, li jperisitaetike, li jgurgaseoetike, li j-amorreoetike xchi'uk li jebusetike.ⁱ **11** Li xkaxail strato Yajval spejel balumile ja' jgabe chbat avu'unik xchi'uk ch-och batel li ta Jordane. **12** Ja' yu'un, t'ujik 12 ta vo' viniketik li ta snitlulal Israele, jun vinik ta jujuchoj nitlulal.^j **13** Chpaj yok li uk'um ti chlik tal ta ak'ol k'alal naka no'ox tstek'an* yakanik ta yut uk'um Jordan li paleetik ti xkuchojbeik batel li Xkaxa Jeovae, ja' xkaltik, li Yajval spejel balumile. Li vo'e te ts'anal chkom jech

3:4 *Te van 890 metro snamal. K'elo Apendise B14. **3:13** *Literal «chkux».

3:1 *Literal «li xnich'nabtak Israele».

k'ucha'al k'alal makbil yok li uk'ume».^a

14 K'alal mu to chtuch'ik jelavel Jordan li jteklume, lok'ik batel ti bu spaso^j skarpanaike. Ja' jbbabe batik ta stojolar jteklum li paleetik ti xkuchojik batel li xkaxail^b tratoe. **15** Li buch'utik xkuchojik batel li Kaxae k'otik ta Jordan, k'alal naka no'ox la ste k'an yakanik ta yut vo' li paleetik ti xkuchojik batel li Kaxae (li va' k'ak'al ti ja'o yorail tstsobbeik sat li k'usitik chich' t'sunele, nojem tajek yok li Uk'um ti chmal to lok'el ta jujujot sti'ile),^c **16** paj yok li uk'um ti chlik tal ta ak'ole, te ts'anal kom jech k'ucha'al k'alal makbil yok li uk'ume. Nom to tajek ti bu la sts'an sbae, te to ta Adan ta sts'el jteklum Saretan. Yan li yok uk'um ta olone te bein-o batel ta nab Araba, li nab Muertoe.* Ja' jech paj yok li uk'ume, va'un la xtuch'ik jelavel ta yeloval Jeriko li jteklume. **17** Li paleetik ti xkuchojik batel li xkaxail strato Jeovae te va'al-o komik ta yut uk'um Jordan ti takin xa oxo^d ja' to ti k'alal jelav batel skotolik ta jot Jordan li jteklume.

4 Li Jeovae xi laj yalbe Josue k'alal naka no'ox la xtuch'ik jelavel Jordan sjunul li jteklume: **2** «T'ujo 12 ta vo' viniketiki li ta jteklume, jun vinik ta jujuchop nitilulal.^e **3** Xi xavalanbe mantale: «Tsobik 12 ta pe'j ton li ta o'lol Jordane, te xalok'esik ti bu stek'anoj yakanik li paleetike,^f ich'ik lok'el ta jot uk'um, te xavak'ik ti bu ch-ech' avu'unik ak'obale».^g

4 Ja' yu'un, li Josuee la stakan ta ik'el li 12 ta vo' viniketiki ti te la st'uj lok'el ta stojolar j-israeletike, jun vinik ta jujuchop nitilulal. **5** Va'un, xi laj yalanbee: «Ochanik batel ta Jordan ta yeloval li Xkaxa Jeova Dios avu'unike, ta jujuntal sk'an xakajan ta

KAP. 3

a Sl 114:1, 3

b Eks 25:10
Jos 3:6
Ech 7:44, 45

c Jos 4:18
1Kr 12:15

d Jos 4:3
Sl 66:6

KAP. 4

e Jos 3:12, 13

f Jos 3:17

g Jos 4:19, 20

Kolumna 2

a Eks 13:14
Dt 6:20, 21
Sl 78:3, 4

b Jos 3:13, 16

c Dt 4:9

d Jos 3:17

e Jos 3:8, 17

f Jos 1:12, 14

g Nu 32:20-22
Nu 32:25-29

lel ta anebebik jpe'j ton, jujupe'j xatsakik tael sventa li jujuchop snitilulal j-israeletike. **6** Li tonetik taje ja' ts'vules ta ajolik li k'usi la spas Dios ta atojolalike. Mi xi tsjak'boxuk ta mas ts'akal li anich'nabike:* «¿K'u yu'un li' avak'oj li tonetik li'e?»^a **7** Xi sk'an xavalbeike: «Yu'un li uk'um Jordane paj yok ta yeloval li xkaxail^b strato Jeovae. K'alal jelav li ta uk'um Jordane, paj yok li uk'ume. Li tonetik li'e chtun sventa sna'obil yu'unik sbatel osil li jteklum Israele».^c

8 Li j-israeletike jech tajek la spasuk k'ucha'al albatik mantal yu'un li Josuee. La stamik 12 ta pe'j ton li ta yutil uk'um Jordan jech k'ucha'al albat yu'un Jeova li Josuee. Jujupe'j la stasakik lok'el sventa li jujuchop snitilulal j-israeletike. Laj yich'ik batel ti bu ch-ech' yu'unik ak'obale, te la stsopanik.

9 Li Josue eke te la slats 12 ta pe'j ton ta o'lol yutil li uk'um Jordane, te la slats ti bu la ste k'an yakanik^d li paleetik ti xkuchojik li xkaxail tratoe. Li tonetike te oy-o k'alal to avie.

10 Li paleetik ti xkuchojik li Kaxae te va'al-o komik li ta uk'um Jordane ja' to ti k'alal pas yu'un jteklum skotol li k'usi albat yu'un Jeova li Josuee. Jech la spasuk k'ucha'al ono'ox albat yu'un Moises li Josuee. Ti k'u sjalil taje, li jteklume la suj sbaik sventa xtuch'ik jelavel li uk'ume. **11** K'alal naka no'ox jelav sjunul li jteklume, te sk'elojik ti k'alal jelav li Xkaxa Jeovae xchi'uk li paleetike.^e **12** Li jrubenetik, li jgadgetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese lek xcholet jelavik k'ucha'al soltaroetik,^f ja' jbbabe jelavik ta stojolar j-israeletik jech k'ucha'al albilik ono'ox yu'un li Moises.^g **13** Te van 40 mil soltaroeetik ti stsakoj batel yabtejebik sventa pask'ope, ech'ik ta yeloval

3:16 *Literal «li nab Saladoe».

4:6 *Literal «akeremike».

Jeova, batik ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Jeriko.

14 Li va' k'ak'ale, li Jeovae la stoybe sk'oplal Josue ta sat skotol li j-israeletike.^a Li j-israeletike lek laj yich'ik ta muk* Josue ti k'u sjalil kuxul jech k'ucha'al lek laj yich'ik ta muk' li Moisesese.^b

15 Li Jeovae xi laj yalbe li Josuee: **16** «Albo mantal li paleetik ti xkuchojik xkaxail^c Mantal* ti ak'o lok'ikuk li ta uk'um Jordane». **17** Ja' yu'un, li Josuee xi laj yalbe mantal li paleetike: «Lok'anik xa tal li ta Jordane». **18** K'alal lok'ik ta Jordan li paleetik ti xkuchojik li xkaxail^d strato Jeovae xchi'uk k'alal naka no'ox la stek'an yakanik li ta takin balumile, ta ora no'ox lik beinuk yan velta li vo'e xchi'uk lik maluk lok'el ta jujujot sti'il* k'ucha'al ono'xe.

19 Ta slajunebal k'ak'al yu'un li sba ue lok'ik ta Jordan li jteklume xchi'uk te la spas skarpanaik ta Guilgal^f ta sts'ak Jeriko ta stuk'il slok'eb k'ak'al.

20 Li Josuee te la slats ta Guilgal^g li 12 ta jp'ej ton la slokesik ta Jordane. **21** Li Josuee xi laj yalbe li j-israeletike: «Mi xi tsjak'boxuk ta mas ts'akal li anich'nabike: «¿K'usi smelolal li tonetik li'e?»,^h **22** xi xachapbeik li anich'nabike: «K'alal ech' xtuch'ik Jordan li Israele takin ti bu ech'ike,ⁱ **23** yu'un li Jeova Dios avu'unike laj yak' takijuk li uk'um ta jtojolalkutike, jech-o takin kom ja' to ti k'alal lijelavkutike. Li Jeova Dios avu'unike jech la spas k'alal laj yak' takijuk ta jtojolalkutik li Tsajal nab sventa xijelavkutike./ **24** Jech la spas sventa xil skotol jteklumetik ta spejel balumil ti oy sju'el li sk'ob Jeovae^k xchi'uk ja' sventa xaxi'taik-o* li Jeova Dios avu'unik eke».

4:14 *Literal «laxi'taik». **4:16** *O «li kaxa ti chtun ta testigo». **4:24** *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 4

a Jos 3:7

b Eks 14:31

c Eks 25:22

d Nu 4:15

e Jos 3:13, 15

f Jos 4:3
Jos 5:8, 9
Jos 10:6

g Jos 4:8

h Sl 44:1

i Jos 3:17
Sl 66:6j Eks 14:21
Is 63:12
Ebr 11:29k Eks 9:16
Eks 15:6
Dt 28:10
1Sa 17:46
2Re 19:19
Sl 106:8

Kolumna 2

KAP. 5

a Je 10:15, 16

b Nu 13:29

c Eks 15:15
Jos 2:24

d Jos 2:9-11

e Je 17:9-11

f Jos 5:8, 9

g Nu 14:29
Nu 26:65
Dt 2:14h Nu 14:33
Dt 1:3

i Nu 14:22, 23

j Dt 1:35

5 K'alal la stakijes uk'um Jordan li Jeova sventa xtuch'ik jelavel li j-israeletike, k'ot ta xchikinik skotol li ajvaliletik yu'un j-amorreotik^a ti te nakalik ta stuk'il smaleb k'ak'al* yu'un Jordane xchi'uk skotol li ajvaliletik yu'un jkanaanetik^b ti te nakalik ta xokon nabe. K'alal naka no'ox k'ot ta xchikinike, nik yo'ontonik^{bc} xchi'uk mu'yuk xa buch'u tsots yo'onton yu'unik ta skoj li j-israeletike.^d

2 Li Jeovae xi laj yalbe Josue li va' k'ak'ale: «Meltsano kuchiluetik ta pedernal ton sventa xavak'be yich' sirkunsision^e li viniketik ta Israele. Xchibal xa velta ti jech chich' pasel li sirkunsisione». **3** Ja' yu'un, li Josuee la smeltsan kuchiluetik ta pedernal ton xchi'uk te laj yak'be yich' sirkunsision ta Gubeat-Aaralot^f li viniketik ta Israele. **4** Ti k'u yu'un laj yak'be yich' sirkunsision Josue li viniketike, ja' ta skoj ti chamemik xa ox skotol li viniketik ochemik ta soltaralot* ti lok'ik talel ta Ejiptoe. Ja'o chamik k'alal nom xa ox yiktaojik li Ejiptoe,^g ja'o k'alal te xa ox oyik ta takixokol balumile. **5** Skotol li krixchanoetik ti lok'ik ta Ejiptoe yich'ojik sirkunsision, pe skotol li buch'utik te xa vok'ik ta takixokol balumil k'alal lok'emik xa ox ta Ejiptoe mu'yuk yich'ojik sirkunsision. **6** Li j-israeletike 40 jabil^h xanavik ta takixokol balumil ja' to ti k'uxi cham sju-nul li jteklume, ja' xkaltik, li viniketik ochemik ta soltaralot ti lok'ik ta Ejiptoe, ja'ik li buch'utik mu'yuk la xch'unbeik smantal li Jeovae.ⁱ Li Jeovae laj yak' ye ti mu'yuk bu chak'be yilik li balumile,^j jun balumil ti bu oy lek leche

5:1 *Literal «stuk'il xokon nab». #Literal «k'unib yo'ontonik». **5:2** *K'elo Glosario, sirkunsision. **5:3** *Ja' sk'an xal «svitsal snukulil sjol k'unil». **5:4** *O «li viniketik ti oy to sjabalalik sventa soltaralot».

xchi'uk pome,^a ja' li balumil ti laj yak' ye Jeova chak'be steklumale.^b **7** Jech oxal, li Diose ja' xa laj yikta ta xk'exal moltotiletik li nich'nabiletike.^c Taje ja' li buch'utik ak'bat yich'ik sirkunsision yu'un li Josuee, yu'un mu'yuk laj yich'ik sirkunsision k'alal ja'o chanavik ta takixokol balumile.

8 K'alal laj xa ox yak'beik yich' sirkunsision sjunul li jteklume, te komik ti bu spasoj skarpanaika ja' to ti k'alal tsatsubike.

9 Li Jeovae xi laj yalbe li Josuee: «Li avie, laj xa jlok'es* ta atojolalik ti chk'exlaltasoxuk li j-epiptoetike». Jech oxal, Guilgal^d la sbiin li osil taje, jech-
osbi k'alal ta avie.

10 Li j-israeletike te to komik ta Guilgal. Li ta mal k'ak'al ta 14 yu'un li ue la spasik li K'in Koltaele,^e te la spasik ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Jeriko. **11** Va'un, li ta yok'omal k'alal ech' xa ox li K'in Koltaele, lik slajesik li k'usitik chlok' ta osile, la sve'ik pan ti mu'yuk slevaduraisil^{af} xchi'uk la slajesik bakub-tasbil sat ts'unobiletik. **12** Li ta yok'omal taje, k'alal la slajesik li k'usi chlok' ta osile, mu'yuk xa ox chyal tal mana. Mu'yuk xa ta staik mana li j-israeletike,^g ja' xa lik slajesik li k'usitik chlok' ta yosilal Kanaan li va' jabile.^h

13 K'alal ja'o te nopol oy ta Jeriko li Josuee, la stoy batel sat, laj yil ti te va'al jun vinik' ti stsakoj s-espadae.^j Nopaj batel li Josuee, xi la sjak'be li vinike: «¿Mi jchi'ilotkutik o mi kaj-kontraotkutik?». **14** Xi la stak' li vinike: «Li vo'one takbilun tallel k'ucha'al bankilal yu'un jajsoltarotak Jeova»,^k Li Josuee la snijan sba xchi'uk la skejan spantan sba ta lumtik. Xi laj yal-

5:9 *Li ta ebreo k'op «laj xa jlok'es» xie (literal «laj xa jbalalin») te nitil sk'oplal xchi'uk li biil Guilgale. ^a Ja' sk'an xal «balalin». **5:11** *K'elo Glosario, *levadura*.

KAP. 5

a Eks 3:8
Nu 13:26, 27
Ese 20:6

b Je 13:14, 15
Eks 33:1

c Nu 14:31

d Jos 4:19
Jos 5:3

e Eks 12:24, 25
Nu 9:5

f Eks 12:18

g Eks 16:35

h Dt 6:10-12
Dt 8:10

i Je 18:2
Jue 13:6
Ech 1:10

j Eks 23:23
Nu 22:23
1Kr 21:16

k Eks 23:20
1Re 22:19
Da 10:13

Kolumna 2

a Eks 3:4, 5

KAP. 6

b Jos 2:9

c Nu 14:9
Dt 7:24
Ne 9:24

d Jue 7:22

e Ebr 11:30

f Nu 4:15

g Nu 10:14,
18, 22
Jos 1:12, 14

be li vinike: «Kajval, ¿k'usi mantal tal avalbe li avajtunele?».

15 Li bankilal yu'un jajsoltarotak Jeovae xi laj yalbe li Josuee: «Lok'o li axonobe, yu'un ch'ul balumil ti bu va'alote». Jech la slok' xonob ta anil li Josuee.^a

6 Li Jerikoe lek bajal sti' ta skoj li j-israeletike; mu'yuk buch'u xu' xlok' mi ja'uk buch'u xu' x-och.^b

2 Xi albat yu'un Jeova li Josuee: «Ta melel, kak'ojbot xa ta ak'ob li Jerikoe, li ajvalil yu'une xchi'uk li jajsoltarotak ti lek xu' yu'unike.^c **3** Skotol li viniketik ochemik ta soltaroyal avu'unike sk'an xchan yakanik* ta sjoylejaj li jteklume, jun velta ak'o sjoyib-taik. Vakib k'ak'al jech sk'an xapasik. **4** Vukvo' paleetik ak'o yich'ik jelavel jujun xulub tot chij ti ja' jbate chbatik ti ja' ta patil tijil chbat li Kaxae. Pe li ta svukubal k'ak'ale sk'an xachan avakanik* vukub velta ta sjoylejaj li jteklume, jech xtok, li paleetike sk'an sjupan xkachuik.^d **5** Mi laj yich' jupanel li xulub tot chije —ja' no'ox mi laj ya'ik chbak* li kachue—, sk'an tsots x-avanik sventa pask'op skotol li soltaroetike. Va'un, ta jech no'ox chlom yalel li muroetike.^e Ti bu va'alik li soltaroetik une te ak'o tuk' muyikuk batel».

6 Ja' yu'un, li Josuee xnich'on li Nune la stak ta ik'el li paleetike, xi laj yalbe ya'iike: «Ich'ik batel li xkaxail tratoo, jech xtok, vukvo' paleetik sk'an xich'ik batel jujun xulub tot chij ti ja' jbate chbatik ti ja' ta patil tijil chbat li Xkaxa Jeovae».^f **7** Va'un, xi laj yalbe li soltaroetike: «Likanik, bat chano avakanik* ta sjoylejaj li jteklume, jech xtok, li soltaroetik ti stsakoj yabtejebike^g ja' jbate ak'o batikuk, ja' ta patil tijil chbat li Xkaxa Jeovae». **8** Jech

6:3 *O «sjoyibtaik». **6:4** *O «xajoyibtaik». **6:5** *O «jal chbak». **6:7** *O «jyoyibtaik».

k'ucha'al albatik yu'un Josue li soltaroetike, li vukvo' paleetik ti yich'ojik jelavel jujun xulub tot chij ta yelova li Jeovae ja' jba-be batik xchi'uk la sjupan li xkachuike, ja' ta patil tijil bat li xkaxa'il strato Jeovae. **9** Li soltaroetik ti stsakoj yabtejebike ja' jba-be jelavik batel, ja' ta patil tijil batik li paleetik ti tsjupanik kachue. Li jtsop soltaroetike te tijil chbatik ta spat Kaxa k'alal ja'o tsjupan xkachuik li paleetike.

10 Li Josuee xi xa ono'ox yalobe mantal li jteklume: «Mu me xa-avanik, mi ja'uk xak'opojik. Mu me k'usi xlok' ta aveik jpeluk ja' to mi xi laj kalboxuke: «jAvananik!», va'un ja'o cha-avanik». **11** Laj yal mantal ti ak'o sjoyib-taik ta Xkaxa Jeova li jteklum Jerikoe, jun no'ox velta la sjoyib-ta yu'unik, laje sutik batel ti bu spaso'j skarpana'ike, te ech' yu'un-ik ak'obal.

12 Li ta yok'omale sob xa tajak lik li Josuee xchi'uk laj yich'-beik batel Xkaxa^a Jeova li paleetike. **13** Li vukvo' paleetik ti yich'ojik jujun xulub tot chije ja' jba-be batik, ja' tijil bat ta patil li Xkaxa Jeovae, mu xpajik ta sjupanel li xkachuike. Li paleetike te tijilik batel ta spat li soltaroetik ti stsakoj yabtejebike, yan li jtsop soltaroetike te tijilik batel ta spat li Xkaxa Jeovae. Li paleetike mu xpaj ta sjupanel li xkachuike. **14** Li ta xchibal k'ak'ale jun no'ox velta la xchan yakanik* ta sjoylejal li jteklume, laje sutik batel ti bu spaso'j skarpana'ike. Vakib k'ak'al jech la spasik.^b

15 Sob xa tajak likik li ta svukubal k'ak'ale, ja'o k'alal naka no'ox sakub tal osile. Vukub velta la xchan yakanik* ta sjoylejal jteklum li va' k'ak'ale, ko'ol la spasik svukubal velta. Ja' no'ox li va' k'ak'ale vukub to velta^c la xchan yakanik ta sjoylejal li jteklume. **16** Li paleetike la sjupan xka-

6:14, 15 *O «sjoyibtaik».

KAP. 6

a 1Kr 15:2

b Jos 6:3

c Jos 6:4

Kolumna 2

a Jos 6:5, 10

b Le 27:29

Dt 7:2

Dt 20:16

c Jos 2:1

Mt 1:5

Ebr 11:31

d Je 12:3

Jos 2:4, 6

Snt 2:25

e Dt 7:26

f Dt 13:17

Jos 7:11, 21

g Jos 7:25

h Nu 31:22, 23

i Jos 6:24

1Re 7:51

1Kr 18:11

j Jos 6:4, 16

k Jos 6:5

Ebr 11:30

l Dt 7:2

Dt 20:16

m Jos 2:14

Ebr 11:31

chuik k'alal vukub xa ox velta la sjoyibtaik li jteklume, va'un li Josuee xi laj yalbe li soltaroetike: «jAvananik,^a yu'un li Jeovae laj xa yak' ta ak'obik li jteklume! **17** Sk'an xich' lajesbel sk'oplal ta j-ech'el^b li jteklume xchi'uk skotol li k'usitik te oye; yu'un skotol li k'usitik te oye, ja' yu'un li Jeovae. Ja' no'ox kuxul xaviktaik li jchonbail ants Raabe^c xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta snae, yu'un la snak*^d li cha'vo' j-almantal la jtaktik batele.^d **18** Sventa mu xpich' avo'ontonik yu'un li k'usitik jp'el sk'oplal chich' lajesele^e xchi'uk sventa mu xatsakike,^f mu xanopajik batel ta stojolal. Yu'un mi jech chapasike, chavak'beik svokol li jchi'iltaktik ta Israele, va'un jp'el sk'oplal chich'ik lajesel avu'unik.^g **19** Pe skotol li plata, li oro xchi'uk li k'usitik pasbil ta kovre xchi'uk ta tak'ine ch'ul k'otemik ta stojolal Jeova.^h Sk'an avaxich'ik batel ta yavil sk'ulejal Jeova».ⁱ

20 K'alal laj yich' jupanel li kachue,^j avanik li soltaroetike. K'alal naka no'ox laj ya'ik laj yich' jupanel kachu li soltaroetike xchi'uk k'alal tsots avanik sventa pask'ope, jin li muroe.^k Laje, li soltaroetike muyik batel li ta jteklume, ti bu stuk'il oyike ta jujuntal te tuk' muyik batel, jech laj yu'uninik li jteklume. **21** La slajesbeik sk'oplal ta espada skotol li buch'utik te oy ta jteklume, viniketik, antsetik, ke-rem tsebetik xchi'uk li buch'utik oy xa sjabilalike, laj k'alal ta tot vakax, chij xchi'uk vuro.^l

22 Li Josuee xi laj yalbe li cha'vo' viniketik ti ay spa'iiik* jteklume: «Ochanik batel ta sna li jchonbail antse, bat ik'ik talel xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta sna jech k'ucha'al laj avak' aveik ta stojolale».^m

23 Ja' yu'un, li viniketik ti ay
6:17 *O «smuk». 6:22 *O «spamuk'-taik».

spa'ik* li jteklume laj yik'ik talel li Raabe, laj yik'beik talel li stote, li sme'e, li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta snae; laj yik'ik lok'el skotol li yuts' yalale,^a te to laj yik'ik batel ta spat ti bu spaso^j skarpana li Israele, lek k'otik.

24 La xchik'ik li jteklume xchi'uk skotol li k'usitik te oye. Pe li plata, li oro xchi'uk li k'usitik pasbil ta kovre xchi'uk ta tak'ine laj yich'ik batel ta yavil sk'ulejal Jeova.^b **25** Li Josuee ja' no'ox kuxul laj yikta^c li Raab xchi'uk stot xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta sna stote. Li Raabe te kom-o ta naklej ta Israel k'alal te avie,^d yu'un la snak* li cha'vo' j-almantal ti takatik batel ta Jeriko yu'un li Josuee.^e

26 Li va' k'ak'ale, xi jamal laj yak' ye li Josuee:* «Chopol k'op-tabiluk ta stojolal Jeova buch'uuk no'ox ti tsnop tsva'-an yan velta li jteklum Jerikoe. Mi lik yak'be snakleb li jteklume, chcham li sba xnich'one, mi laj yak'be smak sti' li jteklume,^f chcham li slajeb xnich'one».

27 Te chi'inbil-o yu'un Jeova li Josuee^g xchi'uk puk batel sk'oplal ta spejel balumil.^h

7 Pe li j-israeetike mu'yuk tuk' xak' sbaik, yu'un mu'yuk la xch'unik mantal ta sventa li k'usitik albil sk'oplal ti sk'an xich' lajesel ta j-ech'ele, yu'un li Akan' xnich'on Karmi ti ja' smom Sabdi li ta yuts' yalal Sera ta snitilulal Judae oy k'usi la stsak ti albil sk'oplal chich' lajesel ta j-ech'ele.ⁱ Ta skoj taje, tsan sk'ak'al yo'on-ton Jeova ta stojolal li j-israeetike.^k

2 Li Josuee la stak batel vini-ketik ta Ai,^l te likik batel ta Jeriko. Li Aie nopol xil Bet-Aven xchi'uk te xkom ta stuk'il slo-keb k'ak'al ta Betel.^m Xi laj ya-

6:23 *O «spamuk'taik». **6:25** *O «smuk». **6:26** *O ja' van sk'oplal «li Josuee laj yal ti ak'o xi xak' ye li jteklume».

KAP. 6

a Jos 2:12, 13
Jos 2:17-19

b Jos 6:19

c Jos 2:14
Jos 6:17, 22

d Mt 1:5

e Ebr 6:10
Snt 2:25

f 1Re 16:34

g Dt 31:6
Jos 1:5

h Jos 9:1, 2
Jos 9:9, 10

KAP. 7

i Jos 22:20
1Kr 2:7

j Dt 7:26

k Jos 6:17, 18

l Je 12:8

m Je 28:19

Kolumna 2

a Le 26:14, 17
Dt 28:15, 25
Dt 32:30

b Dt 32:26, 27
Si 106:8
Si 143:11
Ese 20:9

lanbe batele: «Batanik, muyanik batel sventa xbat apa'ik* li osile». Jech oxal, li vinketik mu-yik batel sventa xbat spa'ik li Aie. **3** K'alal sutik talele, xi k'ot yalbeik li Josuee: «Mu persauk xmuy batel sjunul li jteklume. Lek no'ox ta cha'mil o oxmil vinketik sventa jtsaltik li Aie. Mu xalubtsan sjunul li jteklume, mu persauk xmuy batel skotolik, yu'un jutebik no'ox».

4 Ja' yu'un, te van oxmil vinketik muyik batel, pe nutsatik tal yu'un li vinketik ta Aie.^a **5** Li vinketik ta Aie la smilik 36 vinketik xchi'uk te no'ox ta sti' jteklum lik snutsik lok'el k'alal to ta Sebarim,* te la smilik komel ta yalebaltik. Ti k'u to'ox yelan spatoy yo'on-ton li jteklume k'unib batel, ul batel jech k'ucha'al vo'.

6 Ta skoj taje, la sli' ta jatel sk'u' spok' li Josuee xchi'uk la skejan spatana sba ta lum ta ye-loval Xkaxa Jeova. Jech xtok, te patal-o k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, te xchi'uk li moletik ta Israele. Jech-o te tsvij pukuk* ta sjolik. **7** Xi laj yal li Josuee: «Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, çk'u yu'un ti jech no'ox laj avak' jtuch'kutik li Jordan sventa tal avak'unkutik ta yok sk'ob li j-amorreoetik yo' slajes jk'oplalkutike? iTi teuk likomkutik ta jot* Jordane, jun no'ox ko'on-tonkutik ti jechuke! **8** Pasan ta perton, Jeova, çk'usi xa xu' xkal ti vi yelan jata-vik ta stojolal yajkontratak li Israele? **9** Mi laj ya'ik jk'oplalkutik li jkanaanetike xchi'uk skotol li jnakejetik ta yantik lume, chtal sjoyobtaunkutik sventa stup'be sk'oplal jbikutik li ta sba balumile. Pe çk'usi chapas ta sventa li amuk'ul bi une?».^b

10 Li Jeovae xi laj yalbe li Josuee: «!Likan!, çk'u yu'un ti te

7:2 *O «apamuk'taik». **7:5** *Ja' sk'an xal çjots'ob tontik. **7:6** *O «lum». **7:7** *Ja' xkaltik, ta xokon slok'eb k'ak'al.

patalot ta lume? **11** Laj xa spas smul li Israele. Mu'yuk stsakik ta venta li jtrato^a ti laj kal mantal ak'o xch'unike. Yu'un la stsakik li k'usi albil sk'oplal chich' lajesel ta j-ech'ele,^b laj yelk'anik^c xchi'uk te la snak'ik* ti bu yak'oj li k'usitik oy yu'unike.^d **12** Ja' yu'un, li j-israeletike mu'yuk tutsal yu'un li yajkontraike. Chjativik ta skoj li yajkontraike, yu'un xko'olajik xa k'ucha'al li k'usi albil sk'oplal chich' lajesel ta j-ech'ele. Mi mu'yuk chalajesbeik sk'oplal ta atojolalik li k'usi albil sk'oplal chich' lajesel ta j-ech'ele,^e mu'yuk ta jchi'inoxuk yan velta. **13** ꞑLikan, ch'ultajeso li jtekulume!^f Xi xavalbe ya'iike: «Ch'ultajeso abaik sventa ok'om, yu'un xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Israel, te no'ox oy ta atojolalik li k'usi albil sk'oplal chich' lajesel ta j-ech'ele. Mi mu'yuk chalok'es ta atojolalik li k'usi albil sk'oplal chich' lajesel ta j-ech'ele, mu'yuk tutsal avu'unik li avajkontraike. **14** Sob xatalik li ok'ome, te xava'an abaik ta jujuchop anitilulalik, li nitilulal tst'uj Jeovae^g ja' chnopaj talel. Li nitilulal chich' t'ujele ta jujuchop uts' alalil chak' sbaik, li uts' alalil tst'uj Jeovae ja' chnopaj talel. Li uts' alalil chich' t'ujele ta jujun sna smlototik chak' sbaik, li sna smlototik tst'uj Jeovae ja' chnopaj talel, ta jujun vinik chnopaj talel. **15** Li buch'u chtabat li k'usi albil sk'oplal chich' lajesel ta j-ech'ele chich' chikel ta k'ok'^h xchi'uk skotol li k'usitik te oy ta snae, yu'un mu'yuk la stsak ta venta li stratoⁱ Jeovae xchi'uk toj k'exlal sba xvinaj ta Israel li k'usi la spa-se»».

16 Li Josuee sob xa lik ta yok'omal, ta jujuchop snitilulalik laj yik'an talel li Israele, va'un ja' laj yich' t'ujel li snitilulal Judae. **17** Laj yak' nopajuk talel li jujuchop yuts' yalal Judae, va'un laj

KAP. 7

a Eks 24:7

b Jos 6:17

c Eks 20:15

d Jos 7:21

e Dt 7:26

Jos 6:18

Is 59:2

f Eks 19:10

g Pr 16:33

h Jos 1:18

Jos 7:25

i Eks 24:7

Kolumna 2

a Je 38:30

Nu 26:20

1Kr 2:4, 6

b Pr 16:33

Ech 5:3

c Je 10:10

d Jos 22:20

e Jos 6:19

f Jos 15:7, 12

Is 65:10

Os 2:15

yich' t'ujel li yuts' yalal jsraetike.^a Laje, laj yak' nopajuk talel li yuts' yalal jsraetike, ta jujun vinik nopajuk talel, va'un ja' laj yich' t'ujel li Sabdie. **18** Ta ts'akal une nopaj talel li yuts' yalal Sabdie, ta jujun vinik nopaj tal. Va'un, ja' laj yich' t'ujel^b li Akan xnich'on Karmi ti ja' smom Sabdi li ta yuts' yalal Sera ta snitilulal Judae. **19** Li Josuee xi laj yalbe li Akane: «Kuni nich'on, avokoluk, ich'o ta muk' li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele, jamal xavalbe li amule. Avokoluk, alibun li k'usi la apase. Mu xamukbun».

20 Li Akane xi la stak'be li Josuee: «Vo'on ti oy jmul ta stojolal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele. Xi k'ot ta pasel ku'une: **21** ta skotol li k'usi laj yich' pojele te laj kil jlik k'u'il pok'il ti toyol stojol li k'upil sba ti likem ta Sinares^c xchi'uk chib sien siklo* plata xchi'uk jtel oro ti 50 siklo yalale, k'upij ko'onton yu'un, jech oxal la jtsak. Te mukul ku'un ta lum ta yut jkarpana, ja' ta olon oy li ta k'ine».

22 Li Josuee ta ora no'ox la stak batel j-almantaletik ti anil xa batik li ta skarpana Akane. Te nak'al* la staik ta yut skarpana li k'u'il pok'ile, ja' ta olon oy li tak'ine. **23** Li j-almantaletike la slok'esik li k'usitik te mukul ta yut karpanae, laj yich'ik talel ta stojolal Josue xchi'uk ta stojolal skotol li j-israeletike. Te laj yak'ik ta yeloval Jeova. **24** Li Josue xchi'uk skotol j-israeletike laj yik'ik batel li Akane,^d li xnich'on Serae. Laj yich'ik batel xtok li platae, li k'u'il pok'il ti toyol stojole xchi'uk li jtel oroe,^e laj yik'beik batel li skeremtake, li stsebetake, li stot xvaxaxtake, li svurotake, li xchijtake, li skarpanae xchi'uk skotol li k'usi oy yu'une. Laj yik'ik muyel ta stenlejaltik Akor.^f **25** Li Josuee

7:21 *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Junidise B14. 7:22 *O «mukul».

xi laj yalbee: «¿K'u yu'un ti laj avak'bun jvokolkutike?» Li avie, chak'bot avokol li Jeovae». Skotol li j-israeletike jech lik yak'beik ton.^b Ta ts'akale la xchik'ik ta k'ok'.^c Ja' jech la smilik ta ton skotolik. **26** K'alal chamem xa oxe, la slatsbeik epal ton ta sba ti te oy-o k'alal to avie. Ja' jech yoch sk'ak'al yo'onton li Jeovae.^d Ja' yu'un, li osil taje stenlejaltik Akor* sbi k'alal to avie.

8 Li Jeovae xi laj yalbe li Josuee: «Mu xaxi' xchi'uk mu xnik avo'onton.^e Ik'o muyel skotol li soltaroetike, bat tsakik ta k'op li Aie. Yu'un kak'objot xa ta ak'ob li ajvalil ta Aie, li steklumale, li jnakejetik yu'une xchi'uk li yosile.^f **2** Li Ai xchi'uk li ajvalil yu'une jech xapasbe jech k'ucha'al la apasbe li Jeriko xchi'uk li ajvalil yu'une,^g pe xu' xavich'beik li k'usitik oy yu'unike xchi'uk li xchonbolomike. Jech xtok, albo soltaroetik ti ak'o bat snak'* sbaik ta spat li jteklume».

3 Ja' yu'un, li Josue xchi'uk skotol li soltaroetike muy stsakik ta k'op li Aie. Li Josuee la st'uj 30 mil soltaroetik ti lek xu' yu'unik pask'ope, va'un ta ak'obaltik la stak batel. **4** Xi laj yalanbe mantale: «Li vo'oxuke te chanak'* abaik ta spat li jteklume. Mu toj nomuk xavak' abaik li ta jteklume xchi'uk lekuk me xachapan aba akotolik. **5** Li vo'on xchi'uk skotol li soltaroetik te jchi'uke chinopajkutik batel li ta jteklume. Mi lok' stsakunkutik ta k'op jech k'ucha'al la spasik ta sba veltae,^h chijatavkutik talel. **6** Mi la snutsunkutike, jech chnamaj ku'unikutik li ta steklumalike, va'un xi chalike: «Chjativik xa batel jech k'ucha'al ta sba veltae».ⁱ Va'un, jech chijatavkutik talel. **7** Li vo'oxuk une sk'an xalok'ik talel ti bu anak'oj* abaik

7:26 *Ja' sk'an xal «vokolil». 8:2 *O «smuk». 8:4 *O «chamuk». 8:7 *O «amukoj».

KAP. 7

a Jos 6:18
1Kr 2:7

b Le 24:14
Jos 1:18

c Jos 7:15

d Dt 13:17

KAP. 8

e Dt 7:18
Dt 31:8
Jos 1:9
Is 12:2
Ro 8:31

f Sl 44:3

g Jos 6:2, 21

h Jos 7:5

i Jos 8:16

Kolumna 2

a Jos 8:19, 28

b Jos 8:1, 3

c Jos 8:2

d Je 28:19

e Jos 8:5

f Jos 8:4

g Jos 8:6

sventa xa-ochik li ta jteklume; li Jeova Dios avu'unike chak'boxuk ta ak'obik. **8** Mi och xa ox ta ak'obik li jteklume, ta ora no'ox xatsanbeik sk'ak'al.^a Jech xapasik jech k'ucha'al yaloj li Jeovae. Ja' jech chkalboxuk mantal».

9 Li Josuee une la stakan batel, te batik ti bu albil tsnak'* sbaik, va'un te la snak' sbaik ta smaleb k'ak'al ta Ai ti te xkom ta o'lol yu'unik li Betel xchi'uk Aie. Yan li Josuee te ech' yu'un ak'o-bal xchi'uk li jteklume.

10 Laje, li Josuee sob xa tajek lik ta yok'omal xchi'uk la stsob li soltaroetike. Li Josue xchi'uk li moletik ta Israele ja' la sbeiltasik batel ta Ai li soltaroetike.

11 Skotol li soltaroetik^b te xchi'uke muyik batel, k'otik k'alal to ta yeloval jteklum. Te komik ta snortael Ai. Ja' kakal ta o'lol kom yu'unik li stenlejaltike. **12** Li Josuee st'ujoj xa ono'ox vo'mil vlniketik xchi'uk te snak'oj* sbaik^c yu'un ta smaleb k'ak'al ta Ai. Li smaleb k'ak'al ta Aie te xkom ta o'lol yu'unik li Betel^d xchi'uk Aie. **13** Ja' yu'un, li soltaroetik ti mas epike te la spas skarpanaik ta snortael li jteklume.^e Li soltaroetik ti snak'oj* sbaik te komik ta stuk'il smaleb k'ak'al yu'un li jteklume.^f Li Josuee och batel ta ak'obaltik, o'lol stenlejaltik la sta batel.

14 K'alal naka no'ox laj yil li ajvalil ta Ai ti te xa xtal li j-israeletike, sob xalok' batel xchi'uk li vlniketik ta jteklum sventa xbat stsakik ta k'op li Israele, te bat stsakik ta k'op ta stuk'il stenlejaltik ta takixokol balumil. Pe mu sna' mi oy buch'utik te nak'al* ta spat li jteklume. **15** K'alal lik tsakvanikuk ta k'op li vlniketik ta Aie, li Josue xchi'uk skotol li Israele jatavik batel ta takixokol balumil.^g **16** Li krixchanoetik ta jteklume laj yich'ik

8:9 *O «tsmuk». 8:12, 13 *O «smukoj». 8:14 *O «mukul».

tsobel skotolik sventa xbat snutsik li j-israeletike; k'alal snutsojik batel li Josuee, namajik batel li ta steklumalike. **17** Mi junuk vinik kom li ta Ai xchi'uk ta Betele, skotolik bat snutsik li Israele. Jamal kom yu'unik li sti' jteklume, jech la snutsik batel li Israele.

18 Li Jeovae xi laj yalbe li Josuee: «Ye'o batel ta stuk'il Ai li javalina* te atsakoje,^a yu'un chkak' ta ak'ob li jteklume».^b Li Josuee la sye' batel ta stuk'il jteklum li sjavalina stsakoje. **19** K'alal naka no'ox la sye' li sk'obe, lok'ik talel ta anil li buch'utik te snak'oj* sbaike, ta ora ochik batel ta jteklum, jech och ta sk'obik. Ta anil no'ox la stsanskeik sk'ak'al li jteklume.^c

20 K'alal la sk'el sutel spatik li viniketik ta Aie, laj yilik ti xto-met muyel xch'aial[#] k'alal to ta vinajel li jteklume, jech oxal mu xa sna' bu jotukal chbatik ta skoj ti mu'yuk xa yipike. Va'un, li krixchanoetik ti yakal chjativik batel ta takixokol balumile te no'ox joyijik sventa stsakik ta k'op li buch'utik tsnutsvanike. **21** K'alal laj yak' venta Josuee xchi'uk skotol Israel ti och xa ta sk'obik jteklum li buch'utik snak'oj* to'ox sbaike xchi'uk ti laj yilik ti xto-met muyel xch'aial[#] li jteklume, joyijik, va'un lik stsakik ta k'op li viniketik ta Aie. **22** Li buch'utik ochik ta jteklume lok' nupvanikuk ek, ja' xa te komik ta o'lol li viniketik ta Aie, yu'un te xa oyik ta jujujot li j-israeletike. Mu'yuk xa buch'u kuxul laj yiktaik mi ja'uk buch'u jatav batel yu'unik.^d **23** Pe ja' kuxul la stsakik li ajvalil ta Aie,^e va'un laj yik'ik batel ta stojolal li Josuee.

24 K'alal laj xa ox smilik ta takixokol balumil skotol li jnaklejetik ta Aie ti ja' te la smilik ti

8:18, 26 *Li javalinae xko'olaj k'ucha'al li lansae, ja' no'oxe mas komkom. **8:19, 21** *O «smukoj». **8:20, 21** *O «xch'ayial».

KAP. 8

a Eks 17:11
Jos 8:26

b Dt 7:24

c Jos 8:8, 28

d Le 27:29
Dt 7:2

e Jos 8:29
Jos 12:7, 9

Kolumna 2

a Eks 17:11
Jos 8:18

b Le 27:29

c Jos 8:2

d Jos 8:8

e Dt 21:22, 23

f Dt 11:29
Dt 27:4, 5

g Dt 31:9
Jos 1:8

h Eks 20:25

i Dt 27:6, 7

j Dt 27:2, 3

k Eks 24:4
Eks 34:27

bu to'ox nutsatik batele xchi'uk k'alal laj xa ox smilik skotol ta espadae, sut batel ta Ai skotol li Israele, bat smilik ta espada li buch'utik te to komemike. **25** Ti k'u yepal chamik li va' k'ak'al ti kapal ta vinik ta antse ja' 12 mil ta vo', chamik skotol li jnaklejetik ta Aie. **26** Li Josuee mu'yuk la syales li sk'ob ti ja' stsakoj-o li javalinae*^a ja' to ti k'alal la slajesbe sk'oplal ta j-ech'el skotol li jnaklejetik ta Aie.^b **27** Li j-israeletike laj yik'ik batel li chonbolometike xchi'uk la spojik batel li k'usitik oy ta jteklume jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Josuee.^c

28 Va'un, li Josuee la xchik' li Aie, jech xa no'ox jinesbil kom^d yu'un k'alal to avie. **29** Jech xtok, la sjok'an ta jtel te* li ajvalil ta Aie, te jok'ol-o k'alal chch'ay xa ox batel k'ak'ale. Pe k'alal mu to chch'ay batel k'ak'ale, li Josuee laj yal mantal ti ak'o syalesbeik li sbek'tale.^e Te bat sjipik ta yochebal sti' jteklum xchi'uk la slatsbeik epal ton ta sba ti te oy-o k'alal to avie.

30 Li va' k'ak'ale, li Josuee la spasbe skajleb smoton li Jeova Dios yu'un Israele, te la spas ta vits Ebal,^f **31** jech la spas jech k'ucha'al laj yalbe mantal j-israeletik li Moises ti ja' yajtunel Jeovae xchi'uk jech k'ucha'al xi ts'ibabil li ta Smantal^g Moisesse: «Jun skajleb matanal ti pasbil ta spejekil tonetik ti mu'yuk yich'oj vok'el ta abtejebal pasbil ta tak'ine».^h Ja' te laj yak'beik chik'bil matanal li Jeovae xchi'uk ja' te laj yak'ik li milbil matanal sventa jun o'ontonale.ⁱ

32 Te la sts'iba ta tonetik li skopiail Mantal^j ti te sk'e-loj j-israeletik k'alal la sts'iba li Moisesse.^k **33** Skotol li Israele, li moletik yu'unike, li j-abteletike xchi'uk li jchapanvanejetik

8:29 *O «jpets te».

yu'unike te va'alik ta jujujot xokon li Kaxa ta stuk'il li paleetik ti ja' jlevietik ti xkuchojik li xkaxail strato Jeovae. Te oyik li jyanlunmetike xchi'uk li buch'utik te vo-k'emik ta Israele.^a Sventa xak-beik bendision li jteklum Israele, li j-o'lole te la sva'an sbaik ta stuk'il vits Guerisim, li j-o'lol xtoke te la sva'an sbaik ta stuk'il vits Ebal^b (jech ono'ox k'ucha'al yaloj mantal li Moises ti ja' yajtunel Jeovae).^c **34** Laj une, li Josuee tsots laj yapta skotol li k'usitik chal Mantal^d ti te tsakal sk'oplal li bendision^e xchi'uk li chopol k'optae,^f jech laj yapta jech k'ucha'al ts'ibabil li ta slivroal Mantale. **35** Skotol li mantal yaloj Moisee ta jujup'el tsots laj yapta skotol li Josuee, laj yaptabe sjunul li tsoobbail yu'un Israele,^g laj ya'iiik k'alal ta antsetik, ololetik xchi'uk li jyanlunmetik^h ti te xchi'ukik ta nakleje.^{*i}

9 Skotol li ajvaliletik ti te oyik ta jot Jordane^j laj ya'iiik li k'usi k'ot ta pasele, ja' li buch'utik te oyik ta vitstikaltike, li ta Sefelae, li ta sjunul sti'il Muk'-ta nabe^{*k} xchi'uk li ta yeloval Libanoe. Taje ja' li ajvaliletik yu'un j-etetike, li j-amorreoetike, li jkanaenetike, li jperisitaetike, li j-eveoetike xchi'uk li jebusetike.^l **2** Skotol li ajvaliletik taje la spas ta jmoj sjolik sventa xbat stsakik ta k'op li Josuee xchi'uk Israele.^m

3 Li jnaklejetik ta Gabaoneⁿ laj ya'iiik ek li k'usi la spasbe Jeriko^o xchi'uk Ai^p li Josuee. **4** Toj p'ij k'usi la spasik; li stik'ik batel k'usitik x-ayan yu'unik ta mol koxtaletik, la skajan batel ta svuroik, laj yich' batel yav svinoik^{*q} ti molik xa tajeke; ti jatemik xa xchi'uk ti ts'isibilik xae. **5** Lajemik tajeke li xonob slapojik batele xchi'uk ts'isibilik xa yu'unik. Li

8:35 *Literal «chanavike». **9:1** *Ja' xkaltik, li nab Mediterraneo. **9:4, 13** *Yav vino pasbil ta snukulil chonbolometik.

KAP. 8

- a Le 24:22
- Nu 15:16
- b Dt 27:12, 13
- c Dt 11:29
- d Dt 31:9
- Ne 8:3
- e Dt 28:2
- f Dt 27:15
- Dt 28:15
- g Dt 4:2
- Dt 12:32
- h Le 24:22
- Nu 15:16
- i Dt 29:10, 11
- Dt 31:12
- Ne 8:2

KAP. 9

- j Jos 12:7, 8
- k Nu 34:2, 6
- l Je 15:18-21
- Eks 3:17
- Eks 23:23
- Dt 7:1
- m Jos 24:11
- n Jos 10:2
- Jos 11:19
- o Jos 6:20
- p Jos 8:24

Kolumna 2

- a Jos 5:10
- Jos 10:43
- b Je 10:15, 17
- Je 34:2
- Eks 3:8
- c Eks 34:12
- Dt 7:2
- Dt 20:16-18
- d Dt 20:10, 15
- e Eks 9:16
- Eks 15:13, 14
- Jos 2:9, 10
- f Nu 21:21-24
- Dt 2:32-34
- g Nu 21:33-35
- Dt 3:3
- h Dt 20:10, 11
- i Jos 9:6
- j Jos 9:5
- k Jos 9:4

sk'u spok' slapojik xtoke lajemik xa tajeke. Takin xa skotol li pan yich'ojik batele xchi'uk soles voch'emik xa. **6** Bat sk'elik Josue ta Guilgal ti bu spasoj skarpanaike.^a Xi k'ot yalbeik li Josuee xchi'uk li viniketik ta Israele: «Toj nom to bu likemunkutik tale. Ja' yu'un, jpastik jun trato». **7** Pe li viniketik ta Israele xi la stak'beik li j-eveoetike:^b «Xu' van te no'ox bu nopol nakaloxuk. jK'uxi xa no'ox ti ta jpastik jun tratoe?». **8** Xi la stak'beik li Josuee: «Avaj-tunelunkutik».*

Xi la sjak' li Josuee: «jBuch'uoxuk cha'a, bu likemoxuk tale?». **9** Xi la stak'ike: «Li avaj-tunelunkutike nom to tajeke bu likemunkutik tale^d ta skoj li sbi Jeova Dios avu'une, yu'un ka'iojikutik ti pukem tajeke sk'oplale xchi'uk ka'iojikutik skotol li k'usitik la spas ta Ejiptoe.^e **10** Pe ja' mas ka'iojikutik sk'oplal li k'usi la spasbe li cha'vo' ajvaliletik yu'un j-amorreoetik ti te to'ox nakalik ta jot* Jordane, ja' li ajvalil Seon^f ta Esbone xchi'uk li ajvalil Og^g ta Basan ti te to'ox oy ta Astarote. **11** Ja' yu'un, xi laj yalbunkutik li moletik xchi'uk li jnaklejetik ta jlumalkutike: «Bataniik, ich'ik batel k'usitik oy ku'untik sventa xatunesik ta be. Bataniik ti bu oyike, xi k'ot avalbeik ya'iiike: «Chi-ochkutik ta amosoik,^h ja' yu'un jpastik jun trato».ⁱ **12** K'alal lilok'kutik tale la jnakutik sventa xitalkutik li'e, lek to'ox k'ixin li jpankutik laj kich'kutik tale. Pe k'elavilik, takinik xa xchi'uk voch'emik xa.^j **13** Li yav jvinokutik^k li'e ach'ik to'ox k'alal la jnojeskutik tale, pe li avie jatemik xa.^k Li jk'u' jpok' jlapojikutik xchi'uk li jxonobkutike lajemik xa tajeke ta skoj ti li-xanavkutik tale, yu'un toj nom to bu lilikutik tal».

14 K'alal jech laj ya'iiike, li viniketik ta Israele la stsak-

9:8 *O «Amosokutik». **9:10** *Ja' xkaltik, ta xokon slok'eb k'ak'al.

beik* jlomuk li k'usitik yich'ojik tale, pe mu'yuk k'usi la sjak'-beik li Jeovae.^a **15** Li Josuee jun yo'onton kom xchi'ukik,^b jech xtok, la spas jun tratu sventa kuxul xiktaan, jech laj yak' yeik ek^c li bankilaletik te ta tsobobbaile.

16 K'alal ech' xa ox oxib k'alal ti la spasi tratue, k'ot ta xchikinik ti te no'ox nopol nakalike. **17** Li j-israeletike totsik batel, va'un k'alal ech' xa ox oxib k'ak'ale, k'otik ta steklumal li viniketike. Li jteklumetik taje ja' Gabaon,^d Kefira, Beerot xchi'uk Kiryat-Jearim.^e **18** Pe li j-israeletike mu'yuk la tsakik ta k'op, yu'un jech laj yak' yeik ta stojalal Jeova^f Dios yu'un Israel li bankilaletik ta tsobobbaile. Ja' yu'un, sjunul li tsobobbaile lik bik'tal k'opojikuk ta stojalal li bankilaletike. **19** Ta skoj taje, li bankilaletike xi laj yalbeik sjunul li tsobobbaile: «Ta skoj ti jech laj kak' kekutik ta stojalal li Jeova Dios yu'un Israele, mu k'usi xu' jpasbetik. **20** Xi jpastike: kuxul xkikantik sventa mu chopoluk xkom jk'oplalitik ta skoj ti laj kak' kekutik yu'unike».^g **21** Xi to laj yalilik li bankilaletike: «Te ak'o kuxiikuk, ja' no'oxe ja' tstsobbe tal si' xchi'uk ja' tslopbe tal ya'al sjunul li jteklume». Ja' jech laj yak' yeik li bankilaletike.

22 Va'un, li Josuee la stakan ta ik'el xchi'uk xi laj yalbe ya'ike: «Z'k'u yu'un ti la alo'launkutike? Xi laj avalike: «Nom to like-munkutik tale», pe li no'ox nopol nakaloxuke.^h **23** Chopol k'optabil chakomik-oⁱ xchi'uk mosoil chakomik-o. Ja' avabtelik-o ti chatsobik tal si' xchi'uk chalupik tal vo' ti chtun ta sna li Jdiouse». **24** Xi la stak'beik li Josuee: «Li Jeova Dios avu'ene laj yalbe jaytunel ti ja' li Moises ti chak'boxuk skotol li osil li'e xchi'uk ti sk'an xalajesbeik sk'oplal ta j-ech'el li buch'utik li' nakalike.^j Li avajtu-

9:14 *O «la sk'elbeik».

KAP. 9

a Nu 27:18, 21
1Sa 30:7, 8

b Jos 11:19

c 2Sa 21:2

d Jos 10:2

e Jos 18:11, 14
1Sa 7:1
1Kr 13:5

f Nu 30:2
Dt 6:13

g 2Sa 21:1
Si 15:4
Ekl 5:4, 6

h Jos 9:6, 16

i Je 9:25, 26

j Dt 7:1
Dt 20:16

Kolumna 2

a Ebr 11:31

b Dt 2:25
Dt 11:25
Jos 5:1

c Jos 9:21

d 1Kr 9:2
Esd 7:24
Esd 8:17
Ne 3:26
Ne 7:60

e 1Re 8:29
2Kr 6:6

KAP. 10

f Jos 8:24, 29

g Jos 6:2, 21

h Jos 9:9, 15
Jos 11:19

i Dt 2:25
Dt 11:25
Jos 2:10, 11
Jos 5:1

j Jos 8:25

k Je 23:2
Nu 13:22

l Jos 12:7,
10-12

m Jos 9:9, 15
Jos 11:19

n Je 15:16

nelunkutike k'ot ta jchikinkutik taje, ja' yu'un jech la jpaskutik^a ta skoj ti lixi'kutik avu'unik^b ti xu' xamilunkutike. **25** Li avie, li' oyunkutik ta ak'obe. Pasbunkutik li k'usi lek chavile xchi'uk li k'usi tuk' chavile». **26** Taje jech la spas li Josuee. La skolta lok'el ta yok sk'ob li j-israeletike, jech mu'yuk xa xmilatik. **27** Pe li va' k'ak'ale, li Josuee laj yak' ti ja'uk stsobik si' xchi'uk slupik vo' sventa sjunul li tsobobbaile^c xchi'uk sventa li skajleb smoton Jeovae. Jech-o tpsasik k'alal to avi^d ti bu ts'tuj^e stuk Dios chak' li skajleb smotone.

10 Li ajvalil Adoni-Sedek ta Jerusalene laj ya'i ti och xa ta sk'ob Josue li Ai xchi'uk ti la slajesbe sk'oplal ta j-ech'ele. K'ot ta xchikin ti jech la spasbe li jteklum Ai xchi'uk li ajvalil yu'un^f jech k'ucha'al la spasbe li Jeriko xchi'uk li ajvalil yu'une.^g Ma'uk no'ox taje, yu'un laj ya'i ti la spas ta ko'ol yo'ontonik^h xchi'uk li jnaklejetik ta Gabaone xchi'uk ti te xa xchi'inojik ta nakleje. K'alal naka no'ox laj ya'i taje, **2** lik svul tajej yo'ontoniⁱ ta skoj ti ja' jun muk'ta jteklum li Gabaone ti xko'olaj k'ucha'al jun muk'ta jteklum ti oy ajvalil yu'une. Mas to muk' ti ja' mu sta li Aie,^j jech xtok, chanemik ta pas-k'op skotol li viniketik yu'une. **3** Ja' yu'un, li Adoni-Sedek ti ja' ajvalil ta Jerusalene xi la stakbe batel a'eyj li Oam ti ja' ajvalil ta Ebrone,^k li Piram ti ja' ajvalil ta Jarmute, li Jafia ti ja' ajvalil ta Lakise xchi'uk li Debir ti ja' ajvalil ta Eglone.^l **4** «Muyanik tal sventa xakoltaikun, bat jtsaktik ta k'op li Gabaone, yu'un laj xa spas ta jmoj yo'ontonik xchi'uk Josue xchi'uk li j-israeletike».^m **5** Ja' yu'un, li vo'ob ajvalil yu'un j-amorreotike,ⁿ ja' xkaltik, li ajvalil ta Jerusalene, li ajvalil ta Ebron, li ajvalil ta Jarmut, li ajvalil ta Lakis xchi'uk li ajvalil ta Eglone la stob sba skotolik

xchi'uk yajsoltaroik, va'un batik xchi'uk te k'ot sjoyibtaik li Gabaon sventa stsakik ta k'ope.

6 Li viniketik ta Gabaone, xi laj yalbeik batel mantal li Josue ti te oy ti bu yak'oj skarpanaik ta Guilgale:^a «Mu me xavikta li amosotake,^b iLa' ta anil! iLa' koltaunkutik! Yu'un skotol li ajvaliletik yu'un j-amorreoeetik ta vitstikalitike tal xa stsakunkutik ta k'op».

7 Ja' yu'un, li Josuee lok' batel ta Guilgal, moy batel xchi'uk skotol li yajsoltarotake xchi'uk li solta-roetik ti lek xu' yu'unik pask'ope.^c

8 Li Jeovae xi laj yalbe li Josuee: «Mu xaxi' yu'un,^d yu'un ka-k'objbot xa ta ak'ob skotolik.^e Mi junuk buch'u xu' yu'un tstsalo».^f

9 Lok' batel ta Guilgal li Josuee, xanav batel sjunul ak'obal, va'un ch'ayal yo'ontonik k'ot sta.

10 Li Jeovae la xch'aybe yo'onton skotolik, ja' yu'un mu xa sna' k'usi tspacek.^g Va'un, li Israele ep la smilik komel li ta Gabaone, snutsojik to muyl ta sbelel Bet-Oron, jech la smilik batel ja' to ti k'alal k'otik ta Aseka xchi'uk ta Makedae. **11** K'alal yakal chjativik ta stojolal li Israele, k'alal makik xa yalel ta Bet-Orone, li Jeovae laj yak' talel muk'tik bot ta vinajel ti xko'olaj ta tone, te to k'ot k'alal ta Aseka, ep chamik. Mas ep chamik li ta muk'tik bote, ja' mu sta ti k'u yepal milatik ta espada yu'un li j-israele-tike.

12 Li va' k'ak'ale, k'alal ak'bat xa ox ta sk'obik yu'un Jeova j-amorreoeetik li j-israeletike, li Josuee xi laj yalbe Jeova ti ye-loval li Israele:

«iK'ak'al, pajan^h ta stuk'il Gabaon,ⁱ
jechot ek luna,* pajan ta stu-
k'il stenlejaltik Ayalon!».

13 Paj li k'ak'ale xchi'uk paj li lunae* ja' to ti k'uxi la spak sk'o-

10:12 *O «jechot ek u». 10:13 *O «li ue».

KAP. 10

a Jos 5:10

b Jos 9:25, 27

c Jos 8:3

d Dt 3:2
Dt 20:1

e Dt 7:24
Jos 11:6

f Jos 1:3-5

g Sl 44:3

h 2Re 20:10
Sl 135:6
Is 38:8

i Is 28:21

Kolumna 2

a 2Sa 1:17, 18

b Dt 9:18, 19
1Re 17:22
Snt 5:16

c Dt 1:30
Jos 23:3

d Jos 5:10
Jos 9:6

e Jos 10:10

f Jos 10:28

g Dt 28:7

h Jos 10:3-5
Jos 12:7,
10:12

plalik ta stojolal yajkontratak li jteklume. iMi mu teuk ts'ibabil ta slivroal Jasar?^a Li k'ak'ale te no'ox kom ta o'lol vinajel, mu'yuk mak batel jutuk mu junuk k'ak'al.

14 Taje mi ja'uk jech oy bu k'o-tem ta pasel ta vo'ne, mi ja'uk ta to xk'ot ta pasel yan velta ti la xch'unbe k'usi chal jun vinik^b li Jeovae, yu'un ja' stuk Jeova ti yakal tspacek k'op sventa skolta li Israele.^c

15 K'alal jech xa ox k'ot ta pasele, li Josuee jmoj sutik batel ta Guilgal xchi'uk li Israele, sutik batel ti bu yak'oj skarpanaik.^d

16 Pe li vo'ob ajvalile jatavik batel, te bat snak'* sbaik ta yut ch'en ta Makeda.^e **17** Xi k'ot ta xchikin li Josuee: «Li vo'ob ajvalile te snak'oj* sbaik ta yut ch'en ta Makeda».^f **18** Xi laj yal li Josuee: «Ak'beik muk'tik ton ta sti' li ch'ene xchi'uk ak'o xchabiik jayvo'uk viniketik. **19** Pe li vo'oxuke mu teuk no'ox xapajik, nutschik batel li avajkontraike, milik komel.^g Mu xavak' ochikuk ta steklumalik, yu'un laj xa yak'boxuk ta ak'obik li Jeova Dios avu'un-ike».

20 Li Josue xchi'uk j-israeletike toj ep la smilik komel li yajkontraike, jayvo' xa no'ox buch'u jatav batel yu'unik ta skoj ti ochik batel ta jteklumetik ti joyajtik ta muroe. **21** K'alal jech xa ox k'ot ta pasele, li jteklume sutik batel ta stojolal Josue ta Makeda ti bu spasoj skarpanaik, lek k'otik. Mi junuk buch'u oy k'usi chopol laj yalbe li j-israeletike. **22** Laj une, xi laj yal li Josuee: «Jambeik sti' li ch'ene, lok'esbeikun talel li vo'ob ajvalile».

23 Ja' yu'un, la slok'esik talel li vo'ob ajvalil te tik'ajtik ta ch'ene, ja' li ajvalil ta Jerusale, li ajvalil ta Ebrone, li ajvalil ta Jarmute, li ajvalil ta Lakise xchi'uk li ajvalil ta Eglone.^h **24** K'alal laj yik'beik talel Josue

10:16 *O «smuk». 10:17 *O «smukoj».

li ajvaliletike, li Josuee la stak ta ik'el skotol li viniketik ta Israele xchi'uk xi laj yalbe li komandanteetik yu'un soltaroetik ti ay chi'inatuk ta pask'ope: «Nopajanik talel. Pech'beik ta tek'el spat snuk' li ajvaliletik li'e». Ja' yu'un, nopajik talel xchi'uk la xpech'beik ta tek'el spat snuk' li ajvaliletike.^a **25** Va'un, li Josuee xi laj yalbe ya'iike: «Mu xaxi'ik xchi'uk mu xnuk avo'ontonik.^b Tsotsuk avo'ontonik xchi'uk mu me xachibajik, yu'un li k'usi yakal chapasik avie ja' jech tspace Jeova skotol li avajkontraik ti butik chatsakik batel ta k'ope».^c

26 Li Josuee la syayijes li ajvaliletike xchi'uk la smilanan, va'un jujutel ste'el* la sjok'an jujun, te jok'ol-o kom yu'un k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale. **27** K'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, li Josuee laj yal mantal ti ak'o syalesbeik li sbek'talike^d xchi'uk ti ak'o sjipik ochel li ta ch'en ti bu to'ox la snak'* sbaie. Laje, laj yak'beik muk'tik tonetik ta sti' li ch'ene, te oy-o k'alal to avie.

28 Li va' k'ak'ale, li Josuee och ta sk'ob li Makedae^e xchi'uk la slajesbe sk'oplal ta espada. La slajesbe sk'oplal ta j-ech'el li ajvalil yu'une xchi'uk skotol li buch'utik* te oyike, mi junuk kuxul laj yikta.^f Ja' jech la spasse li ajvalil ta Makeda^g jech k'ucha'al la spasse li ajvalil ta Jerikoe.

29 Li Josuee lok' batel ta Makeda xchi'uk skotol li Israele, bat ta Libna^h sventa xbat tsak ta k'op. **30** Li Jeovae laj yak'be ta sk'ob Israel xtok li Libna xchi'uk li ajvalil yu'une.ⁱ Va'un, la slajesbeik sk'oplal ta j-ech'el ta espada li Libna xchi'uk skotol li buch'utik te oyike, mi junuk kuxul laj yiktaik. Ja' jech la spasse li aj-

10:26 *O «ta jupjets te'». **10:27** *O «smuk». **10:28** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 10

a Eks 23:27

b Dt 31:6
Jos 1:9c Dt 3:21
Dt 7:18,19d Dt 21:22, 23
Jos 8:29e Jos 10:10
Jos 15:20, 41

f Dt 20:16

g Jos 12:7, 16

h Jos 15:20, 42
Jos 21:13

i Jos 12:7, 15

Kolumna 2

a Jos 6:2, 21

b Jos 10:3, 4
Jos 12:7, 11
Jos 15:20, 39

c Dt 20:16

d Jos 12:7, 12
Jos 16:10
Jos 21:20, 21
1Re 9:16e Jos 10:3, 4
Jos 12:7, 12
Jos 15:20, 39f Dt 20:16
Jos 10:32g Je 13:18
Je 23:19
Nu 13:22
Jos 10:3, 4
Jos 15:13
Jos 21:13h Jos 12:7, 13
Jos 15:15

i Dt 7:2

j Jos 11:14

valil jech k'ucha'al la spasseik li ajvalil ta Jerikoe.^a

31 Laje, li Josuee lok' batel ta Libna xchi'uk skotol li Israele, te la spas skarpanaik ta Lakis^b sventa tsakik ta k'op. **32** Li Jeovae laj yak'be ta sk'ob Israel li Lakise, ta xchibal no'ox k'ak'al och ta sk'obik. La slajesbeik sk'oplal ta espada li Lakis xchi'uk skotol li buch'utik te oyike^c jech k'ucha'al la spasseik li Libnae.

33 Li ajvalil Oram ta Guesere^d muy batel sventa xbat skolta li Lakise, pe li Josuee la smil xchi'uk la slajesbe sk'oplal xchi'uk li steklumale, mi junuk kuxul laj yikta.

34 Laje, li Josuee lok' batel ta Lakis xchi'uk skotol li Israele, te la spas skarpanaik ta Eglon^e sventa tsakik ta k'op. **35** Ta jun no'ox sk'ak'alil och ta sk'obik xchi'uk la slajesbeik sk'oplal ta espada. Ta jun no'ox sk'ak'alil la slajesbeik sk'oplal ta j-ech'el skotol li buch'utik te oyike jech k'ucha'al la spasseik li Lakise.^f

36 Laje, li Josuee lok' batel ta Eglon xchi'uk skotol li Israele, bat ta Ebron^g sventa xbat tsak ta k'op. **37** Och ta sk'obik xchi'uk la slajesbeik sk'oplal ta espada xchi'uk li ajvalil yu'une, li jteklumetike xchi'uk skotol li buch'utik te oyike, mi junuk kuxul laj yiktaik. La slajesbeik sk'oplal ta j-ech'el jech k'ucha'al la spasseik li Eglon xchi'uk skotol li buch'utik te oyike.

38 Ta slajeb xae, li Josuee xchi'uk skotol li Israele batik ta Debir^h sventa xbat tsakik ta k'op. **39** Och ta sk'ob li Debire, li ajvalil yu'une xchi'uk li jteklumetik yu'une, la slajesbeik sk'oplal ta espada. La slajesbeik sk'oplal ta j-ech'el li buch'utik te oyike,ⁱ mi junuk kuxul laj yiktaik.^j Li k'usi la spasse Ebron, Libna xchi'uk li ajvalil yu'une ja' jech la spasse ek li Debir xchi'uk li ajvalil yu'une.

40 Li Josuee och ta sk'ob skotol li osil ta vitstikaltike, li Ne-guebe, li Sefelae^a xchi'uk li stse-lejtike, och ta sk'ob skotol li ajvaliletik yu'unike, mi junuk kuxul laj yikta; la slajesbe sk'oplal ta j-ech'el skotol li k'usi chich'ik'e^b jech k'ucha'al yaloj mantal li Jeova Dios yu'un Israele.^c

41 Och ta sk'ob Josue li osil chlik ta Kades-Barnea^d k'alal to ta Gasae^e xchi'uk skotol li yosilal Gosen^f k'alal to ta Gabaone.^g **42** Li Josuee ja' to laj yo'onton k'alal och ta sk'ob skotol li ajvaliletik taje xchi'uk li yosilike, yu'un li Jeova Dios yu'un Israele ja' yalal tspas k'op stuk sventa skolta li Israele.^h **43** Va'un, li Josue xchi'uk skotol li Israele sutik tallel ta Guilgal ti bu spasoj skarpanaike.ⁱ

11 Li ajvalil Jabin ta Asore laj ya'i skotol li k'usitik k'ot ta pasele, va'un ta anil no'ox la stakbe batel mantal li ajvalil Jobab ta Madone,^j li ajvalil ta Simrone, li ajvalil ta Aksafe,^k **2** li ajvaliletik te oyik ta vitstikaltik ta nortee, li buch'utik te oyik ta stenjealtik* ta sural Kinerete, li ta Sefelae, li ta stselejaj Dor' ta stuk'il smaleb k'ak'ale, **3** li jkanaa-netik^m ta slok'eb k'ak'al xchi'uk ta smaleb k'ak'ale, li j-amorroeti-ke,ⁿ li j-etetike, li jperisitaetike, li jebusetik ta vitstikaltike xchi'uk li j-eveoetik^o ta yok vits Ermon^p ti te xkom ta yosilal Mispae. **4** Bat skotolik xchi'uk yajsolta-roik, soles epik xa no'ox ta jyalel jech k'ucha'al li ji'* oy ta ti' nabe. Soles ep tajak laj yik' batel ska'ik xchi'uk skaretaik sventa pas-k'op. **5** Skotol li ajvaliletik taje la stsob sbaik xchi'uk jmoj te bat spas skarpanaik ta sts'el uk'um ta Merom sventa stsakik ta k'op li Israele.

6 Xi albat yu'un Jeova li Josuee: «Mu xaxi' yu'un,^q ok'om jech ora k'ucha'al li'e chkak'bo-

KAP. 10

- a Jos 9:1, 2
Jue 1:9
- b Le 27:29
Dt 20:16
Jos 11:14
- c Dt 7:2
Dt 9:5
- d Nu 34:2, 4
Dt 9:23
- e Dt 2:23
- f Jos 15:20, 51
- g Jos 11:16, 19
- h Eks 14:14
Dt 1:30
- i Jos 4:19

KAP. 11

- j Jos 12:7, 19
- k Jos 12:7, 20
- l Jos 17:11
Jue 1:27
- m Nu 13:29
- n Je 15:16
- o Dt 7:1
Dt 20:17
- p Dt 4:48
- q Jos 10:8

Kolumna 2

- a Dt 17:16
Pr 21:31
- b Jos 21:44
- c Je 10:19
Jos 19:28, 31
- d Jos 13:1, 6
- e Dt 20:16
- f Jos 11:6
- g Jos 12:7, 19
- h Le 27:29
- i Dt 20:16
Jos 11:14
- j Dt 9:5
- k Dt 7:2, 16
- l Jos 8:2, 27
- m Dt 7:2
- n Dt 20:16
- o Dt 3:28
Dt 7:1
Dt 31:7

xuk ta ak'obik skotolik sventa xamilik. Chayayijesbeik spat yo' li ska'ike^a xchi'uk chachik'beik ta k'ok' li skaretaike». **7** Li Josue xchi'uk skotol li soltaroetike bat stsakik ta k'op li yajkontraik ti te oyik ta sts'el uk'um ta Merome, ch'ayal yo'onton k'ot staik.

8 Li Jeovae laj yak'be ta sk'ob Israele,^b ja' yu'un li Israele la smil li yajkontraike xchi'uk snutsojik to batel k'alal to ta Muk'ta Sidon,^c Misrefot-Maim^d xchi'uk k'alal to ta stenjealtik Mispae ta stuk'il slok'eb k'ak'al. La smilik skotol, mi junuk kuxul laj yiktaik.^e **9** Li Josuee jech la spas k'ucha'al albat yu'un li Jeovae; la syayijesbe spat yo' skotol li ska'tak yajkontraike xchi'uk la xchik'be ta k'ok' li skaretaike.^f

10 Jech xtok, li Josuee sut tal xchi'uk och ta sk'ob li jteklum Asore xchi'uk la smil ta espada li ajvalile,^g yu'un li Asore ja' to'ox muk'ta jteklum yu'unik skotol li ajvaliletik taje. **11** La smilik komel ta espada skotol li buch'utik te oye xchi'uk la slajesbeik sk'oplal ta j-ech'el.^h Cham skotol li k'usitik chich'ik'e.ⁱ Va'un, li Josuee la xchik' ta k'ok' li Asore.

12 Och ta sk'ob Josue skotol li jteklumetik yu'un li ajvaliletike xchi'uk la smil ta espada skotol li ajvaliletike.^j La slajesbe sk'oplal ta j-ech'el^k jech k'ucha'al yaloj mantal Moises ti ja' yajtunel Jeovae. **13** Pe li Israele mu'yuk la xchik'ik junuk jteklum ti te oy ta sts'el yosilike, ja' no'ox la xchik'ik li Asore; li Josuee ja' no'ox la xchik' li Asore. **14** Skotol li k'usitik x-ayan te ta jteklume xchi'uk li xchonbolomike ja' laj yich'ik li j-israeletike.^l Pe ta jujuntal la smilic ta espada skotol li krixchanoetike,^m la smilik skotol li k'usitik chich'ik'e.ⁿ **15** Ti k'u yelan albat yu'un Jeova li Moisee, li yajtunel Diose, li Josuee eke ja' jech la spas jech k'ucha'al albat yu'un li Moisee.^o Li Josuee mu'yuk laj yikta sba spasel

skotol jech k'ucha'al albil mantal yu'un Jeova li Moisesese.^a

16 Li Josuee laj yu'unin skotol li osil li'e: li vitstikaltike, sjunul li yosilal Neguebe,^b li yosilal Gosene, li Sefelae,^c li Arabae,^d li vitstikaltik yu'un Israele xchi'uk li stselejaltik yu'une, **17** chlik ta vits Alak ti chmuy batel k'alal to ta Seire xchi'uk chk'ot k'alal to ta Baal-Gad^e ta stenlejaltik Libano ti te xkom ta yok vits Ermone.^f Ta tsak skotol li ajvaliletike xchi'uk la smil skotol. **18** Li Josuee ep k'ak'al laj yich' yu'un sventa stsal skotol li ajvaliletik taje. **19** Mi junuk jteklum la spas ta jun yo'ontonik xchi'uk li Israele, ja' no'ox li j-eveoe-tik ti te nakajtik ta Gabaone.^g Pe li yantik jteklume la tsakik ta k'op, la stsalik skotol.^h **20** Ti jech jp'el tajak xalik' tstsakik ta k'op li j-israeletike, yalel jech la spas Jeova sventa slajesbe-o sk'oplal ta j-ech'el li yajkontra-tak Israele, mu'yuk xich'ik x'uxubinel.^j Sk'an xich'ik lajesbel sk'oplalik jech k'ucha'al albil yu'un Jeova li Moisesese.^k

21 Li va' k'ak'ale, li Josuee la stup'be sk'oplal li j-anaketik' ta vitstikaltike, li ta Ebrone, li ta Debire, li ta Anabe xchi'uk ta skotol li vitstikaltik yu'un Juda xchi'uk ta skotol li vitstikaltik yu'un Israele. Li Josuee la slajesbe-o sk'oplal ta j-ech'el xchi'uk skotol li steklumalike.^m **22** Mu xa junuk j-anak kom li ta yosil j-israeletike, ja' xa no'ox te komikⁿ ta jteklum Gasa,^o ta Gat^p xchi'uk ta Asdod.^q **23** Li Josuee och ta sk'ob skotol li osil jech on'ox k'ucha'al albat ta jamal yu'un Jeova li Moisesese.^r Laje, li Josuee laj yak'be ta xrexto* j-israeletik ti k'u yepal albil on'ox sk'an xich'ike sventa xch'akbe sbaik ta jujuchop snitilulalik.^s Va'un, mu'yuk xa ech' pask'op li ta yosilike.^t

11:23; 12:6 *O «spukulal; sparte».

KAP. 11

- a Dt 4:2, 5
b Nu 13:17
Dt 1:7
c Jos 10:40, 41
d Jos 12:7, 8
e Jos 13:1, 5
f Dt 4:48
Jos 13:8, 11
g Jos 9:7, 15
h Dt 20:17
i Dt 2:30
j Eks 34:12
Dt 7:2
k Dt 20:16
l Nu 13:22
Dt 1:28
Jos 15:13, 14
m Le 27:29
Jos 11:12
Jos 24:11
n Eks 23:28-30
o Jue 1:18
p 1Sa 17:4
q 2Kr 26:1, 6
r Eks 23:27
Dt 11:23
s Nu 26:53, 54
Jos 14:1
t Jos 14:15
Jos 21:44
Jos 23:1

Kolumna 2

KAP. 12

- a Dt 2:24
b Dt 3:8
c Dt 4:47-49
d Nu 21:23, 24
e Dt 3:12
f Nu 21:13
g Jn 6:1
h Dt 3:27
i Nu 21:33-35
j Dt 3:11
k Dt 29:7
l Jos 13:13
m Nu 21:26
n Nu 21:23, 24
Nu 21:33-35
o Nu 32:33
Dt 3:12, 13

12 Li'e ja' li ajvaliletik lajik ta tsalel xchi'uk ti ich'bat yosilik yu'un li j-israeletike, ja' li osil ta jot Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'al ti chlik ta stenlejaltik Arnon*^a k'alal to ta vits Ermone^b xchi'uk sjunul li Araba ta slok'eb k'ak'ale:^c **2** June ja' li Seon^d ti ja' ajvalil yu'un j-amorreotike, li ajvalil Seone te to'ox nakal ta Esbon, ja' to'ox sventainoj sjunul li osil chlik ta Aroer^e ti sts'akinoj sba xchi'uk li stenlejaltik Arnone,^f te chlik ta o'lol stenlejaltik xchi'uk smakoj to j-o'lol li yosilal Galaad ti chk'ot k'alal to ta stenlejaltik^g Jabok ti sts'akinoj li yosil j-ammonetike. **3** Jech xtok, ja' to'ox sventainoj li Araba k'alal to ta nab Kineret*^g ta stuk'il slok'eb k'ak'ale, chk'ot k'alal to ta nab Araba, ja' xkaltik, ta nab Muerto,^h k'alal to ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta stuk'il Bet-Jesimot xchi'uk chk'ot k'alal to ta stuk'il sur ta yolon stselejaltik Pisga.^h

4 Yan xtoke ja' li osil ti k'u yepal smakoj li ajvalil Ogⁱ ta Basane. Li Ogue te to'ox nakal ta Astarot xchi'uk ta Edrei, ti ja' xa jun ta slajeb li snitilulal jrefaetik/ ti kuxulik toe. **5** Ja' sventainoj li yosilal vits Ermon ta Salekae xchi'uk sjunul li yosilal Basanⁱ ti te to chk'ot ta sts'ak jguesuretik xchi'uk ta sts'ak jmaakatetike,^j smakoj to j-o'lol li yosilal Galaad ti chk'ot k'alal to ta sts'ak li osil ti ja' sventainoj li ajvalil Seon ta Esbone.^m

6 Li Moises ti ja' yajtunel Jeova xchi'uk li j-israeletike la stsalikⁿ li cha'vo' ajvalil taje, va'un li Moises ti ja' yajtunel Jeovae laj yak'be ta xrexto* Ruben li yosilike, ja' laj yich' ta xrextoik ek li Gad xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese.^o

12:1, 2 *O «beo'tik ta stenlejaltik Arnon». **12:2** *O «beo'tik ta stenlejaltik». **12:3** *Ja' xkaltik, muk'ta ts'ants'an vo' ta Jenesarot o nab ta Galilea. [#]Literal «nab Salado».

7 Li'e ja' li ajvaliletik yu'un jteklumetik ti tsalatik yu'un li Josue xchi'uk li j-israeletike, ti te tsalatik li ta jot Jordan ta stuk'il smaleb k'ak'ale, ti te lik ta yosilal Baal-Gad^a ta stenlejaltik Libano^b k'alal to ta vits Alak^c ti chmuy batel ta Seire.^d Laje, li Josuee laj yak'be ta xrexto* snitilulal Israel li yosilike, ja' ti k'u yepal sk'an xich'ik^e ta jujuchop snitilulalike. 8 Te ta stsalik li ta vitstikaltike, li ta Sefelae, li ta Arabae, li ta stselejtike, li ta takixokol balumile xchi'uk li ta Neguebe,^f taje ja' li yosil j-etetik, j-amorreotetik,^g jkanaanetik, jperisitaetik, j-eveotetik xchi'uk li jebusetike.^h Li ajvaliletik taje ja'ik li'e:

- 9 Ajvalil ta Jeriko;ⁱ ajvalil ta Ai^j ti te xkom ta xokon Betele;
- 10 ajvalil ta Jerusalem; ajvalil ta Ebron;^k
- 11 ajvalil ta Jarmut; ajvalil ta Lakis;
- 12 ajvalil ta Eglon; ajvalil ta Gueser;^l
- 13 ajvalil ta Debir;^m ajvalil ta Gueder;
- 14 ajvalil ta Orma; ajvalil ta Arad;
- 15 ajvalil ta Libna;ⁿ ajvalil ta Adulam;
- 16 ajvalil ta Makeda;^o ajvalil ta Betel;^p
- 17 ajvalil ta Tapua; ajvalil ta Efer;
- 18 ajvalil ta Afek; ajvalil ta Lasaron;
- 19 ajvalil ta Madon; ajvalil ta Asor;^q
- 20 ajvalil ta Simron-Meron; ajvalil ta Aksaf;
- 21 ajvalil ta Taanak; ajvalil ta Meguido;
- 22 ajvalil ta Kedes; ajvalil ta Jokneam^r ta Karmelo;
- 23 ajvalil ta Dor ta stselejal Dor;^s ajvalil ta Goyim ta Guilgal;

12:7; 13:6 *O «spukulal; sparte».

KAP. 12

- a Jos 13:1, 5
- b Jos 1:4
- c Jos 11:16, 17
- d Dt 2:12
- e Jos 11:23
- f Jos 10:40
- g Jos 11:16
- h Je 15:16
- i Eks 3:8
- j Eks 23:23
- k Dt 7:1
- l Jos 6:2
- m Jos 8:29
- n Jos 10:23, 26
- o Jos 10:33
- p Jos 10:38
- q Jos 10:29
- r Jos 10:28
- s Jos 11:1, 2

Kolumna 2

KAP. 13

- a Jos 23:1
- b Jos 24:29
- c Eks 23:29, 30
- d 1Sa 27:8
- e Je 10:19
- f Jos 3:1, 3
- g 1Sa 6:4
- h Jos 15:20, 46
- i Jos 14:19
- j 2Sa 21:19
- k 1Sa 5:10
- l Dt 2:23
- m Jos 1:31
- n 1Re 5:18
- o Nu 34:2, 8
- p Dt 3:25
- q Jos 11:8
- r Jos 3:1-3
- s Eks 23:30
- t Nu 34:17
- u Jos 14:1
- v Nu 33:54

24 ajvalil ta Tirsar; ta skotole ja' 31 ta vo' ajvaliletik.

13 Li Josuee mol xa xchi'uk ep xa tajek sjabilal,^a ja' yu'un xi albat yu'un li Jeovae: «Molot xa xchi'uk ep xa tajek ajabilal; pe ep to tajek osil sk'an x-och ta ak'obik.* 2 Li osil ti sk'an to x-och ta ak'obike ja' li'e;^b skotol li yosil jfilisteaitike xchi'uk skotol li yosil jguesure-tike^c 3 (te chlik ta sk'ob uk'um Nilo* ti te xkom ta slok'eb k'ak'al ta^d Ejipto k'alal to ta sts'ak Ekron ta norte, skotol taje nabil ti ja' to'ox yosil li jkanaanetike),^d Jech xtok, sk'an to x-och ta ak'obik li yosil vo'ob bankilaletik yu'un jfilisteaitike,^e ja' xkaltik, li jgasaetik, j-asdodetik,^f j-askelonetik,^g jgagetik^h xchi'uk li j-ekronetike;ⁱ li yosil j-avimetik^j 4 ta sure; skotol li yosil jkanaanetike; li yosilal Meara ti ja' yu'un jsidonetik^k ti chk'ot k'alal to ta Afek xchi'uk k'alal to ta sts'ak yosil li j-amorreotetike; 5 li yosil jguebaletik^l xchi'uk skotol li Libano ta stuk'il slok'eb k'ak'al ti chlik ta Baal-Gad ta yok vits Ermon k'alal to ta Lebo-amate;^m 6 skotol li jnakeletik ta vitstikaltik ti chlik ta Libanoⁿ k'alal to ta Misrefot-Maime^o xchi'uk skotol li jsidonetike.^p Vo'on ta jnatsik lok'el ta yeloval li j-israeletike.^q Ja' no'oxe sk'an xach'akbe ta xrexto* j-israeletik li osil jech k'ucha'al laj kalbot mantale.^r 7 Sk'an xach'akbe ta xrextoik* li balunchop nitilulal xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese».^s

8 Li j-o'lol snitilulal Manases, li jrubenetik xchi'uk li jgadetike ja' laj yich' ta xrextoik* li osil ti te ak'batik yu'un Moises li ta jot Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'ale, yu'un ak'batik xa on'ox yu'un li Moises ti

13:1 *O «sk'an xatsalik». 13:3 *O «te chlik ta Siar». ^aLiteral «yeloval». 13:5 *O «yochebal Amate». 13:7, 8 *O «spukulalik; sparteik».

ja' yajtunel Jeovae:^a **9** ja' li osil ti chlik ta Aroer^b ti sts'akinoj li stenlejaltik Arnone,^{*c} li jteklum te oy ta j-o'lol stenlejaltike xchi'uk skotol li stenlejaltik Medeba k'alal to ta Dibone; **10** skotol li jteklumetik ti ja' sventainoj li Seon ti ja' ajvalil yu'un li j-amorreotetik ti te to'ox la spas mantal ta Esbone k'alal to ta sts'ak yosil j-ammonetik;^d **11** li yosilal Galaad xchi'uk li yosil jguesuretik xchi'uk jmaakatetike,^e sjunul li vits Ermone xchi'uk sjunul li yosilal Basan^f k'alal to ta Salekae;^g **12** skotol li osil ti sventainoj li Og ta Basan ti te ajvalilaj ta Astarot xchi'uk ta Edreie. (Li Ogue ja' jun ta slajeb li snitilulal jrefaetik ti kuxulik toe).^h Li Moisee la stsal xchi'uk la snutsan lok'el.ⁱ **13** Pe li j-israeletike mu'yuk la snutsik lok'el^j li jguesuretik mi ja'uk li jmaakatetike, yu'un li Guesur xchi'uk li Maakate te xchi'ukik-o ta naklej k'alal to avi li Israele.

14 Ja' xa no'ox mu'yuk laj yak'be xrexto^{*k} li snitilulal Levie. Jech K'ucha'al albatik ono'ox ta jamale,^l li xrextoike^m ja' li matanal chich' chik'el ta k'ok' sventa li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele.

15 Li Moisee laj yak'be xrexto^{*} osil li snitilulal jrubenetik ta jujuchop yuts' yalalike. **16** Li yosilike te chlik ta Aroer ti sts'akinoj li stenlejaltik Arnone^{*} xchi'uk li jteklum te oy ta j-o'lol stenlejaltike xchi'uk skotol li stenlejaltik ta sts'el Medebae; **17** Esbon xchi'uk skotol li jteklumetikⁿ ta stenlejaltike, Dibon, Bamot-Baal, Bet-Baal-Meon,^o **18** Jaas,^p Kedemot,^q Mefaat,^r **19** Kiryataim, Sibma^s xchi'uk Seret-Saar ta vits ta stenlejaltik, **20** Bet-Peor, stselejaltik Pisga,^t Bet-Jesimot,^u **21** skotol li jteklumetik ta sten-

13:9, 16 *O «beo'tik ta stenlejaltik Arnone». **13:14, 15, 24, 29** *O «spukulal; sparte».

KAP. 13

- a Nu 32:33
Jos 22:4
b Dt 3:12
c Nu 21:13
d Nu 21:23, 24
e Dt 3:14
f Jos 17:1
g 1Kr 5:11
h Dt 3:11
i Nu 21:23, 24
Nu 21:33-35
j Nu 33:55
Jos 23:12, 13
k Nu 18:20
Dt 10:9
Dt 12:12
l Nu 18:24
m Le 7:33-35
Dt 18:1
n Nu 21:25, 26
o Nu 32:37, 38
p Nu 21:23
q Dt 2:26
r Jos 21:8, 37
s Nu 32:37, 38
t Dt 3:16, 17
u Nu 33:48, 49

Kolumna 2

- a Nu 21:25
b Dt 2:30
c Nu 31:7, 8
d Nu 22:5
2Pe 2:15
e Nu 22:7
f Nu 32:34, 35
g Jos 12:2
Jue 11:13
h 2Sa 11:1
i Nu 21:26
j Je 32:2
Jos 21:8, 38
k Nu 32:34, 36
l Je 33:17
m Nu 21:26
n Nu 34:2, 11
Dt 3:16, 17
Jn 6:1

lejaltike xchi'uk skotol li osil ti ja' to'ox sventainoj li Seon ti ja' ajvalil yu'un li j-amorreotetik ti te to'ox la spas mantal ta Esbone.^a Li Moisee la stsal li ajvalile^b xchi'uk li bankilaetik yu'un jmadianetike, ja' li Evi, Rekem, Sur, Ur xchi'uk Reba,^c taje ja' li ajvaliletik ti chch'unbeik smantal Seon ti te nakalik ta lume. **22** Jun ti buch'u laj yich' milel ta espada yu'un li j-israeletike ja' li Balaam^d ti sna' t'unol^{*e} xchi'uk ti ja' xnich'on Beore, jmoj laj yich' milel xchi'uk li yantike. **23** Li sts'ak yosil jrubenetike ja' li Jordane; li osil taje ja' laj yich' ta xrextoik^{*} li jujuchop yuts' yalal jrubenetike, ak'batik li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

24 Li Moises xtoke laj yak'be xrexto^{*} li snitilulal Gade, ja' li jgadetik ta jujuchop yuts' yalalike. **25** Li yosilike te smakoj Jaser,^f skotol li jteklumetik ta Galaade xchi'uk li j-o'lol yosilal j-ammonetik^g k'alal to ta Aroer ta yeloval Rabae;^h **26** chlik ta Esbonⁱ k'alal to ta Ramat-Mispe xchi'uk li Betonime, xchi'uk te chlik ta Maanaim^j k'alal to ta sts'ak Debir; **27** laj yich'ik xtok li stenlejaltik ti bu oy Bet-Aram, Bet-Nimra,^k Sukot^l xchi'uk Sefon, ti ja' to'ox la sventain xtok li ajvalil Seon ta Esbone.^m Li jteklumetik taje te oy ta jot Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'al ti chk'ot k'alal to ta nab Kinerete.^{*n} **28** Taje ja' li osil ti laj yich' ta xrextoik^{*} li jujuchop yuts' yalal jgadetike, ak'batik li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

29 Li Moises xtoke laj yak'be xrexto^{*} li j-o'lol snitilulal

13:22 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike. **13:23, 28** *O «spukulalik; sparteik». **13:27** *Ja' xkaltik, muk'ta ts'ants'an vo' ta Jenesaret o nab ta Galilea.

Manasese, ja' li j-o'lol snitilulal Manases ta jujuchop yuts' yalalike.^a **30** Li yosilike te chlik ta Maanaim^b ti smakoj sjunul li Basane, skotol li osil ti sventainoj li ajvalil Og ta Basane xchi'uk skotol li bik'tal jteklumetik yu'un Jair^c ta Basane, ja' **60** jteklumetik. **31** Laj yich'ik xtok li j-o'lol Galaade, li Astarote xchi'uk li Edreie,^d ja' li jteklumetik sventainoj li ajvalil Og ta Basane, ja' laj yich'ik ak'bel li xnich'nabtak Makir^e ti ja' xnich'on Manasese, ja' li j-o'lol xnich'nabtak Makir ta jujuchop yuts' yalalike.

32 Taje ja' li xrexto* ak'batik yu'un Moises ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Moab ti nom to yiloy li Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jerikoe.^f

33 Pe li snitilulal jlevietike mu'yuk ak'bat xrextoik*^g yu'un li Moisese. Jech k'ucha'al albatik ono'ox ta jamale, ja' xrextoik li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele.^h

14 Li'e ja' sk'oplal li yosilal Kanaan ti laj yich' ta xrextoik* li j-israeletike, ja' ak'batik yu'un li pale Eleasare, li Josue xnich'on li Nune xchi'uk li joliletik ta jujuchop yuts' yalalike ta snitilulal Israele.ⁱ **2** Ta suerte/ laj yich' ch'akbel xrextoik* li balunchop nitilulal xchi'uk li j-o'lol nitilulale,^k jech la spasik k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisese. **3** Li cha'chop nitilulal xchi'uk li j-o'lol nitilulale te ak'bat xrextoik* ta jot^l Jordan yu'un li Moisese. Pe li jlevietike mu'yuk ak'bat xrexto osilik.^m **4** Li snitilulal Josee ta cha'chop nitilulal laj yich'ik tsakel ta venta,ⁿ ja' li Manases xchi'uk Efraine;^o pe li jlevietike mu'yuk ak'bat xrexto* osilik, ja' no'ox laj yich'ik ak'bel jteklumetik^p ti bu xu' xnakiike xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejal sventa li xchonbolomi-

13:32; 14:4 *O «spukulal; sparte». 13:33; 14:1-3 *O «spukulalik; sparteik». 14:3* Ja' xkaltik, ta xokon slok'eb k'ak'al.

KAP. 13

- a Dt 3:13
- b 1Kr 6:77, 80
- c Nu 32:40, 41
Dt 3:14
- d Nu 21:33
- e Nu 32:39
- f Nu 32:33
- g Dt 10:9
Jos 18:7
- h Nu 18:24
Nu 26:62, 63
Dt 18:1

KAP. 14

- i Nu 34:17
Jos 19:51
- j Nu 26:55
Nu 33:54
Pr 16:33
Ech 13:19
- k Nu 34:13
- l Nu 32:29
- m Dt 10:9
Jos 13:14
- n Je 48:5
1Kr 5:2
- o Je 48:19, 20
- p Nu 35:7
Jos 21:1, 2

Kolumna 2

- a Nu 35:2, 5
- b Jos 4:19
Jos 10:43
- c Nu 32:11, 12
- d Dt 1:35, 36
- e Nu 13:26
- f Nu 12:7, 8
- g Nu 13:2, 6
- h Nu 13:30
Nu 14:6, 7
- i Nu 14:24
Nu 32:11, 12
- j Dt 1:36
- k Jos 21:45
- l Nu 14:29, 30
- m Nu 14:33
- n Nu 13:33
- o Nu 13:22, 28
- p Nu 14:8
Ro 8:31

ke xchi'uk sventa li yan k'usitik oy yu'unike.^a **5** Ja' yu'un, li j-israeletike la xch'akbe sbaik li osil jech k'ucha'al albat mantal yu'un Jeova li Moisese.

6 Li viniketik ta Judae te bat sk'elik ta Guilgal^b li Josuee, va'un li Kaleb^c ti ja' xnich'on Jefune, li jkenis vinike, xi laj yalbe li Josuee: «Ana'oj lek k'usi albat^d yu'un Jeova ta sventa jcha'vo'-altik ta Kades-Barnea^e li Moisesse, li yajtunel meel Diose.^f **7** **40** to'ox jabil kich'oj k'alal te to'ox oyun ta Kades-Barnea k'alal la stakun batel Moises ti ja' yajtunel Jeova sventa xbat jpa'i* li osile,^g k'alal lisut tale jamal laj kal^h skotol.^h **8** Manchuk mi la xchibajesbeik yo'onton jteklum li kermanotak ti jmoj limuykutik batele, li vo'one ta sjunul ko'ontonⁱ la jts'akli-o li Jeova Dios ku'une. **9** Li Moisesse xi laj yak' ye li va' k'ak'ale: «Li balumil butik ay axane ja' ch'kot ta arexto* xchi'uk anich'nabtak sbatel osil, yu'un ta sjunul avo'onton^j ats'aklioj tal li Jeova Dios ku'une». **10** Jech ono'ox k'ucha'al laj yak' ye li Jeovae,^k kuxulun ta yu'un li avie,^l **45** xa jabil jelav ti k'uxi jamal albat yu'un Jeova li Moises k'alal te to'ox oy ta takixokol balumil^m li Israele. Kuxulun to li avie, kich'oj xa **85** jabil. **11** Li avie, jech to tsotsun jech k'ucha'al k'alal la stakun batel li Moisesse. Oy to yipal ku'un, lek to xu' ku'un pask'op xchi'uk sventa jpas yan k'usitik. **12** Ja' yu'un, ak'bun li vitstikaltik ti jech laj yal ta jamal Jeova li va' k'ak'ale. Manchuk mi laj ava'i atuk ti te oy snitilulal Anakⁿ li va' k'ak'ale xchi'uk manchuk mi joyajtik ta muro li muk'tik lumetik yu'unike,^o jpatoj ko'onton ti te chchi'inun^p li Jeova sventa jnutsik lo-

14:7 *O «jпамuk'ta». *O «li k'usi k'ot kale ja' jech oy ta ko'onton». 14:8 *Litaler «lek noj; lek ts'akal». 14:9 *O «apukulal; aparte».

k'el jech k'ucha'al yaloj ta jamal li Jeovae».^a

13 Va'un, li Josuee laj yak'be bendision li Kaleb ti ja' xni-ch'on Jefunee xchi'uk laj yak'be ta xrexto* li yosilal Ebrone.^b

14 Ja' yu'un, li Kaleb ti ja' xni-ch'on Jefune, li jkenis vini-ke, ja' xrexto-o* kom k'alal to avi li yosilal Ebrone, yu'un ta sjunul yo'onton^c la sts'akli-o li Jeova Dios yu'un Israele. **15** Kiryat-Arba^d to'ox sbi li Ebrone. (Li Arbae ja' to'ox jun vni-nik ti tsots tajek sk'oplal yu'un li j-anaketike). Va'un, mu'yuk xa ech' pask'op li ta osile.^e

15 Li yosil snitilulal Juda ta jujuchop yuts' yalalik ti laj yich'ik ch'akbel ta suertee^f chk'ot k'alal to ta sts'ak Edom,^g ta takixokol balumil ta Sin, te to chpaj ta Negueb ta sur. **2** Li spajeb ta sure chlik ta sti'il nab Muerto,^{*h} ja' xkaltik, ta sti'il nab ti sk'elaj batel sure. **3** Li ta sure chk'ot k'alal to ta muyebaltik ta Akra-bim,ⁱ te ch-ech' ta Sin. Laje, chlik batel ta sur ti chmuy batel ta Kades-Barneae,^j ta Ebron, chk'ot k'alal to ta Addar, va'un chjoyij batel ta Karka. **4** Ch-ech' ta As-mon,^k chk'ot k'alal to ta beo'tik ta stenlejaltik* Ejipto^l ti te to chk'ot ta tsutsel li ta Muk'ta nabe.[#] Ja' jech sts'ak li ta sure.

5 Li sts'ak ta slok'eb k'ak'ale ja' li nab Muerto,^{*m} chk'ot k'alal to ta sti'il Jordan.^m Li sts'ak ta norte ti ta sti'il xa ta-jeke te chpaj li ta sti'il nabe, ja' li ta sti'il Jordane. **6** Li sts'ake chmuy batel ta Bet-Oglaⁿ xchi'uk te ch-ech' ta snorteal Bet-Araba,^o li spajebe chmuy batel li ta ton ti bu yak'oj Boan^p xni-ch'on li Rubene. **7** Chlik ta stenlejaltik Akor^q ti chmuy batel ta De-

14:13; 15:13 *O «spukulal; sparte». 14:14 *O «spukulal-o; sparte-o». 15:2, 5 *Literal «nab Salado». 15:4 *K'elo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik. 15:4, 12 *Ja' xkaltik, li nab Mediteraneoe.

KAP. 14

- a Jos 15:14
 June 1:20
 b Jos 10:36, 37
 Jos 15:13
 Jos 21:11, 12
 1Kr 6:55, 56
 c Nu 14:24
 Dt 1:35, 36
 Jos 14:8
 d Je 23:2
 e Le 26:6
 Jos 11:23

KAP. 15

- f Nu 26:55
 g Je 36:19
 h Nu 34:2, 3
 i June 1:36
 j Nu 34:4
 k Nu 34:2, 5
 l 1Re 8:65
 m Nu 34:12
 n Jos 18:19, 20
 o Jos 18:21, 22
 p Jos 18:17, 20
 q Jos 7:26

Kolumna 2

- a Jos 5:8, 9
 b Jos 18:17, 20
 c 1Re 1:9
 d Jos 18:16, 20
 2Re 23:10
 Jer 7:31
 e June 1:21
 f Jos 18:28
 June 19:10
 g Jos 18:15, 20
 h Jos 9:16, 17
 2Sa 6:2
 1Kr 13:6
 i Jos 21:8, 16
 j Jos 19:43, 48
 June 14:1, 2
 2Kr 28:18
 k 1Sa 5:10
 1Sa 7:14
 2Re 1:2
 l Nu 34:2, 6
 Dt 11:24
 m Nu 13:30
 Dt 1:36
 n Je 23:2
 Je 35:27
 Jos 20:7
 Jos 21:11, 12
 o Nu 13:33
 Jos 11:21
 p Nu 13:22
 June 1:10, 20
 q Jos 10:38, 39

bire, va'un chjoyij batel ta norte ta Guilgal.^a Li Guilgale te xkom ta stuk'il muyebaltik ta Adumim ti te xkom ta sur ta stenlejaltike. Te to ch-ech' batel ta sat vo'* ta En-Semes,^b te to chpaj ta En-Roguel.^c **8** Li sts'ake chmuy batel k'alal to ta stenlejaltik Inon,^d ch-ech' ta stselej yu'un li jebuse-tik^e ta sure, ja' xkaltik, li ta Jerusalene.^f Ta ts'akale, chmuy to batel ta jol vits ti bu sk'elaj batel li stenlejaltik Inon ta smaleb k'ak'ale, ti te xkom ta sti'il to li stenlejaltik Refaim ta nortee. **9** Li sts'ake te chlik ta jol vits, chyal batel k'alal to ta nio' Neftoa,^g te to smakoj batel li jteklumetik ta vits Efrone; chk'ot k'alal to ta Baala, ja' xkaltik, Kiryat-Jearim.^h **10** Li sts'ake te chlik joyijuk batel ta Baala ta stuk'il smaleb k'ak'al ta vits Seir, te ch-ech' batel ta stselejal vits Jearim ta norte, ja' xkaltik, Kesalon. Laje, chyal batel ta Bet-Semesⁱ xchi'uk te ch-ech' ta Timna.^j **11** Chbat ta stselejtik Ekron^k ta norte, chk'ot k'alal to ta Sikeron xchi'uk te ch-ech' batel ta vits Baala, smakoj to batel Jabneel, te to chpaj ta nab.

12 Li sts'ak ta smaleb k'ak'ale te xkom ta Muk'ta nab[#] xchi'uk li ta ti'ti nabe. Li'e ja' sts'ak yosilik li snitilulal Juda ta jujuchop yuts' yalalike.

13 Li Josuee te laj yak'be xrexto* li Kaleb^m xni-ch'on Jefune ti bu laj yich' yosilik li snitilulal Juda jech k'ucha'al albat yu'un li Jeovae, ja' laj yak'be li Kiryat-Arbae, ja' xkaltik, li Ebrone.ⁿ (Li Arbae ja' li stot Anake). **14** Ja' yu'un, li Kalebe la snuts lok'el li oxvo' xni-ch'nab-tak Anake:^o Sesai, Aiman xchi'uk Talmi.^p Ja' li snitilulal Anake. **15** Te muy stsak ta k'op li jnaklejetik ta Debire.^q (Kiryat-Sefer to'ox sbi li Debire). **16** Xi laj yal li Kalebe: «Li buch'u chbat stsals

15:7 *O «nio'».

li Kiryat-Sefere xchi'uk mi och ta sk'obe, ta xkak'be yik' li jtseb Aksae». **17** Ja' och ta sk'ob jteklum li Otniel^a ti ja' xnich'on Kenase,^b li yits'in Kalebe. Ja' yu'un, li Kalebe ja' laj yak'be yik' li stsebe, li Aksae.^c **18** K'alal yorail xa ox chbat ta snae, laj yalilanbe smalal ti ak'o sk'anbe jsepuk yosil li stote. Li Aksae yal li ta svuroe,^{*} va'un xi la sjak' li Kalebe: «Z'K'usi chak'an?».^d **19** Xi laj yale: «Avokoluk, ak'bun abendision. Avak'ojbun xa li jsep osil ta sure,^{*} pe ak'bun xtok li Gulot-Maime».^e Jech oxal, li Kalebe laj yak'be li Gulot ta ak'ol xchi'uk li Gulot ta olone.

20 Taje ja' li xrexto^{*} snitilulal Juda ta jujuchop yuts' yalalike.

21 Li jteklumetik ta sur ti laj yich' snitilulal Juda ti bu sts'akil li Edome^e ja'ik li'e: Kabseel, Eder, Jagur, **22** Kina, Dimona, Adada, **23** Kedes, Asor, Itnan, **24** Sif, Telem, Bealot, **25** Asor-Adata xchi'uk Keriyot-Esron, ja' xkaltik, Asor, **26** Amam, Sema, Molada,^f **27** Asar-Gada, Esmom, Bet-Pelet,^g **28** Asar-Sual, Beer-Seba,^h Bisiotiyas, **29** Baala, Iyim, Esem, **30** Eltolad, Kesil, Orma,ⁱ **31** Siklag,^j Madmana, Sansana, **32** Lebaot, Silim, Ain xchi'uk Rimon.^k **29** jteklumetik ta skotol xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

33 Li ta Sefelae^l te xkom Estaol, Sora,^m Asna, **34** Sanoa, En-Ganim, Tapua, Enam, **35** Jarmut, Adulam,ⁿ Soko, Aseka,^o **36** Saaraim,^p Aditaim xchi'uk Guedera xchi'uk Guederotaim.^{*} **14** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

37 Senan, Adasa, Migdal-Gad,

15:18 *O ja' van sk'oplal «la xt'ax sk'ob k'alal te skajlebinoj li svuroe». **15:19** *O «Neguebe». #Ja' sk'an xal «yavitak vo'». **15:20** *O «spukulal; sparte». **15:36** *O ja' van sk'oplal «Guedera xchi'uk skoral chijetik».

KAP. 15

a Jue 3:9-11
b 1Kr 4:13
c 1Kr 2:49
d Jue 1:14, 15
e Nu 34:2, 3
Dt 2:5
f Jos 19:1, 2
g Ne 11:25, 26
h Je 21:31
Jos 19:1-3
i Nu 14:44, 45
Jos 19:1, 4
Jue 1:17
j Jos 19:1, 5
1Sa 27:5, 6
1Kr 12:1
k Jos 19:1, 7
Ne 11:25, 29
l Jue 1:9
m Jos 19:40, 41
Jue 16:31
n 1Sa 22:1
o 1Sa 17:1
p 1Sa 17:52

Kolumna 2

a 2Re 18:14
b Jos 10:28
c Jos 10:29
2Re 8:22
d Jos 19:1, 7
e 1Sa 5:1
f Je 10:19
g Nu 34:2, 5
h Jos 21:8, 14
i 1Kr 6:57
j Jos 11:16
k 2Sa 15:12
l Jos 14:15
m 1Sa 23:25
1Sa 25:2, 3
n 1Sa 23:14
o Je 38:12
p Jos 9:16, 17
Jos 18:11, 14
1Sa 7:1

38 Dilean, Mispe, Jokteel, **39** Lakis,^a Boskat, Eglon, **40** Kabon, Lamam, Kitlis, **41** Guederot, Bet-Dagon, Naama xchi'uk Makeda.^b **16** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

42 Libna,^c Eter, Asan,^d **43** Ifta, Asna, Nesib, **44** Keila, Aksib xchi'uk Maresa. Baluneb jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

45 Ekron xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike^{*} xchi'uk li parajeetik yu'une; **46** chlik ta Ekron ta stuk'il smaleb k'alal, skotol li lumetik ta Asdod xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

47 Asdod^e xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike^{*} xchi'uk li parajeetik yu'une; Gasa^f xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike xchi'uk li parajeetik yu'une k'alal to ta beotik ta stenlejaltik Ejipto, ta Muk'ta nab^g xchi'uk li ta sti'il nabe.^g

48 Li ta vitstikaltike te xkom Samir, Jatir,^h Soko, **49** Dana, Kiryat-Sana, ja' xkaltik, Debir, **50** Anab, Estemo,ⁱ Anim, **51** Gosen,^j Olon xchi'uk Guilo.^k **11** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

52 Arab, Duma, Esan, **53** Janim, Bet-Tapua, Afeka, **54** Umta, Kiryat-Arba, ja' xkaltik, Ebron' xchi'uk Sior. Baluneb jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

55 Maon,^m Karmelo, Sif,ⁿ Juta, **56** Jesreel, Jokdeam, Sanoa, **57** Kayin, Guibea xchi'uk Timna.^o Lajuneb jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

58 Alul, Bet-Sur, Guedor, **59** Maarat, Bet-Anot xchi'uk Eltekon. Vakib jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

60 Kiryat-Baal, ja' xkaltik, Kiryat-Jearim^p xchi'uk Raba.

15:45, 47 *O «ta sjoylejale». **15:47** #Ja' xkaltik, li nab Mediteraneeo.

Chib jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

61 Li ta takixokol balumile te xkom Bet-Araba,^a Midin, Sekaka, **62** Nibsan, Jteklum Ats'am xchi'uk En-Guedi.^b Vakib jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

63 Li viniketetik ta Judae mu'yuk xu' yu'unik snutsel lok'el^c li jebusetik ti te nakalik ta Jerusale, ^d ja' yu'un li jebusetike^e te to kom nakiiuk xchi'uk li krixchanoetik ta Juda te ta Jerusale n'k'al to avie.

16 Li yosilik ti laj yich'ik ak'bel ta suerte^f li snitilul Josee^g te chlik ta Jordan ta sts'el Jeriko k'alal to ta nio' ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jeriko, te ch-ech' batel ta takixokol balumil ti chlik batel ta Jeriko k'alal to ta vststikaltik ta Betele.^h **2** Te chlik batel ta Betel ti te xkom ta Luse, chk'ot k'alal to ta Atarot ta sts'ak j-arkitaetik, **3** laje chyal batel ta sts'ak yosil jafletetik ta stuk'il smaleb k'ak'al k'alal to ta sts'ak'el Bet-Oronⁱ ta olon xchi'uk Gueser,^j te to chpaj ta nab.

4 Ja' yu'un, laj yich' yosilik^k li snitilul Josee,^l ja' xkaltik, li snitilul Manases xchi'uk li snitilul Efraine. **5** Ti bu to k'alal chpaj sts'ak yosil li snitilul Efrain ta jujuchop yuts' yalalike ja' lie: li ta slok'eb k'ak'ale te chlik ta Atarot-Addar^m k'alal to ta Bet-Oron ta ak'ol,ⁿ **6** te to chk'ot ta nab. Te xkom ta norte li Mikmetate,^o li sts'akile chbat sjoy talel ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Taanat-Silo, te ch-ech' batel ta stuk'il slok'eb k'ak'al ti te to chk'ot ta Janoae. **7** Li sts'ak chlik ta Janoae chyal batel k'alal to ta Atarot xchi'uk ta Naara, ch-ech' batel ta Jeriko^p xchi'uk chk'ot k'alal to ta Jordan. **8** Li sts'ake ch-ech' to batel ta Tapua^q ti chk'ot k'alal to ta beo'tik ta stenlejaltik Kana ta sma-

KAP. 15

- a Jos 18:21, 22
b 1Sa 23:29
c Nu 33:55
d Jue 1:8, 21
e Jue 19:11
f 2Sa 5:6
g 1Kr 11:4
e Je 10:15, 16

KAP. 16

- f Nu 26:55
g Nu 33:54
h Pr 16:33
g Je 49:22
d Dt 33:13
h Jos 18:11, 13
i Jos 18:11, 13
j 1Kr 7:24
j 1Kr 7:20, 28
k Dt 33:13-15
l Jos 17:17, 18
l Je 48:5
m Jos 18:11, 13
n 2Kr 8:1, 5
o Jos 17:7
p Jos 6:20, 26
q Jos 17:8

Kolumna 2

- a Nu 34:2, 6
b Jos 17:9
c Jue 1:29
d Nu 33:52, 55
e Jos 17:13

KAP. 17

- f Nu 26:55
g Nu 33:54
h Pr 16:33
g Je 41:51
i Je 46:20
j Je 48:17, 18
h Dt 21:17
i Je 50:23
j Nu 26:29
k 1Kr 7:14
j Dt 3:13
k Jos 13:31
k Jue 6:11
l Nu 26:29-32
m Nu 26:33
n Nu 27:1, 2
o Nu 34:17
p Jos 14:1
o Nu 27:7, 11
p Nu 36:6, 12

leb k'ak'ale, te to chk'ot pajuk ta nab.^a Taje ja' li xrexto^{*} snitilul Efrain ta jujuchop yuts' yalalike; **9** jech xtok, li snitilul Efraine laj yich'ik jteklumetik ti te xkom ti bu laj yich' xrexto^{*} li Manasese,^b ja' li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

10 Pe mu'yuk la snutsik lok'el li jkanaanetik ti te nakalik ta Guesere.^c Li jkanaanetike te to xchi'ukik-o ta naklej Efrain k'alal to avie,^d ja' ch-ak'bat spasiq li tsatsal abtelale.^e

17 Li suerte^f ja' k'ot ta stojal snitilul Manases,^g li Manases ja' sba xnich'on li Josee.^h Ta skoj ti chanem ta pas-k'op li Makirⁱ ti ja' sba xnich'on Manasese xchi'uk ti ja' stot li Galaade, laj yich' ak'bel li Galaad xchi'uk Basane.^j **2** Li suerte k'ot ta stojal li yan snitilul Manases ta jujuchop yuts' yalalike, ja' la sta li xnich'nab-tak Abi-Eser,^k xnich'nab-tak Elek, xnich'nab-tak Arsel, xnich'nab-tak Sikem, xnich'nab-tak Efer xchi'uk li xnich'nab-tak Semidae. Taje ja'ik snitilul Manases, li xnich'on Josee, li viniketetik ta jujuchop yuts' yalalike.^l **3** Li Selofeade^m mu'yuk skerem, ja' no'ox oy stsebetak. Li Selofeade ja' xnich'on Efer, xnich'on Galaad, xnich'on Makir xnich'on Manases. Li sbi stsebetake ja' Mala, Noa, Oglia, Milka xchi'uk Tirsia. **4** Li tsebetike nopajik batel ta stojal li pale Eleasare,ⁿ ta stojal Josue xnich'on li Nune xchi'uk ta stojal li bankilaetike, xi laj yalike: «Li Moises albat mantal yu'un Jeova ti ak'o yak'bun jrextokutik^{*} ti bu chich' ak'bel xrexto li kuts' kalalkutike». ^o Ja' yu'un, ak'bat xrextoik ti bu laj yich' ak'bel xrexto li xchi'iltak ta vok'el stotik^p jech k'ucha'al yaloj mantal li Jeovae.

16:8, 9 *O «spukulal; sparte». **17:4** *O «jpukekutik; jpartekutik».

5 Li Manasese ak'bat to lajunsep yosil xtok, ma'uk no'ox li osil ta Galaad xchi'uk Baskan ti te xkom ta jot* Jordane,^a 6 yu'un li stsebetak xchi'uk li skerem-tak Manasese jmoj laj yich' xrextok.* Li yan snitilulal Manasese ja' laj yich'ik li yosilal Galaade.

7 Li sts'ak Manasese chlik ta Aser k'alal to ta Mikmetat^b ti te xkom ta yeloval Sikeme,^c ch-ech' to batel ta sur* yo' bu xkom yosil li jnakejetik ta En-Tapuae. 8 Li yosilal Tapuae^d ja' laj yich' li Manasese, pe li jteklum Tapua ti bu sts'akinoj Manasese ja' yu'unik li snitilulal Efraine. 9 Li sts'ake chyal batel ta beo'tik ta stenlejaltik Kana ta sural li beo'tik ta stenlejaltike. Li jteklumetik ti bu laj yich' li Manasese^e oy te jteklumetik ti ja' yu'un Efraine. Li sts'ak Manasese te xkom ta snortea li beo'tik ta stenlejaltike, te to chk'ot pajuk ta nab.^f 10 Li ta sure ja' yu'un Efrain, li ta nortee ja' yu'un Manasese, te chpaj yosilik ta nab.^g Li sts'ak osil ta nortee chk'ot* k'alal to ta Aser, li ta slok'eb k'ak'ale chk'ot k'alal to ta Isakar.

11 Li Manasese te ak'bat yosil ti bu laj yich' yosil li Isakar xchi'uk Asere, ja' ak'bat li Bet-Sean xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike,* li Ibleam^h xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, li jnakejetik ta Dor' xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, li jnakejetik ta En-Dorⁱ xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, li jnakejetik ta Taanak^k xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike xchi'uk li jnakejetik ta Meguido xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, oy oxsep osil ti vitstikaltike.

17:5 * Ja' xkaltik, ta xokon slok'eb k'ak'al. 17:6 * O «spukulalik; sparteik». 17:7 * Literal «bats'ik'ob». 17:10 * Ja' xkaltik, li krixchanoetik ta snitilulal Manasese o li yosilal Manasese. 17:11, 16 * O «ta sjoyeleja».

KAP. 17

- a Jos 13:29
- b Jos 16:5, 6
- c Jos 20:7
Jos 24:1
1Kr 6:66, 67
- d Jos 16:8
- e Jos 16:9
- f Jos 16:8
- g Nu 34:2, 6
- h 2Re 9:27
- i Jos 12:7, 23
- j 1Sa 28:7
- k Jos 12:7, 21

Kolumna 2

- a Jue 1:27
- b Jos 16:10
Jue 1:30
2Kr 8:8
- c Eks 23:33
Nu 33:55
Dt 20:16, 17
Jos 23:12, 13
Jue 1:28
- d Nu 33:54
- e Je 48:19
Nu 26:34, 37
- f Eks 33:2
- g Je 15:18-20
- h Jos 24:33
- i Dt 20:1
Jue 1:19
- j Jos 17:11
- k Jos 19:17, 18
Jue 6:33
- l Jos 17:14
- m Nu 33:53
Jos 20:7
Jue 4:5
- n Dt 20:1
Dt 31:6
Jos 13:6
Pr 21:31

KAP. 18

- o Jos 19:51
Jos 22:9
Jue 21:19
- p 1Sa 1:3
1Sa 4:3
Sl 78:60
Jer 7:12
Ech 7:44, 45

12 Pe li snitilulal Manasese mu'yuk xu' yu'unik yu'uninel li jteklumetik taje, yu'un li jkanaanetike la spak'alin sbaik sventa te xkom nakiikuk li ta osile.^a

13 K'alal lik stsak yipik li j-israeletike, lik yak'beik spas tsatsal abtelal^b li jkanaanetike, pe mu'yuk la snutsik lok'el skotolik.^c

14 Li snitilulal Josee xi tal yalbeik li Josuee: «iK'u yu'un ti jsep no'ox osil laj avak' jrextokutik* ta suertee?^d Epunkutik li ta jlumalkutike, yu'un lek yak'ojbunkutik bendision Jeova k'alal to avie».^e 15 Xi la stak' li Josuee: «Mi yu'un toj epoxuke cha'a, mu-yunik batel li ta te'tikaltike, te xbat naklanik li ta yosil jperisitaetik^f xchi'uk jrefaetike,^g yu'un noj xa avu'unik li vitstikaltik Efraine»,^h 16 Li snitilulal Josee xi laj yalike: «Mu xi-ochkutik-o li ta vitstikaltike, jech xtok, li jkanaanetik te nakalik ta vitstikaltike oy skaretaik sventa pask'op' ti stsakanobeik espada li ta syantaitake,ⁱ jechik ek li buch'utik te nakalik ta Bet-Sean' xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike* xchi'uk li buch'utik te nakalik ta stenlejaltik Jesreele».^k

17 Ja' yu'un, li Josuee xi laj yalbe li xnich'nabtak Josee, ja' xkaltik, li Efrain xchi'uk Manasese: «Epoxuk li ta ateklumalik xchi'uk lek xu' avu'unik. Mu jsepuk no'ox osil chavich'ik,^l 18 ja' chavich'ik xtok li vitstikaltike.^m Manchuk mi te'tikaltik, xu' xajamik batel, va'un ja' te chpaj sts'akil li avosilike. Ak'o mi xu' yu'unik li jkanaanetike xchi'uk mi oy skaretaik sventa pask'op' ti stsakanobeik espada li ta syantaitake,ⁿ tsnuts avu'unik lok'el».^o

18 Sjunul li tsobobbail yu'un j-israeletike te la stsob sbaik ta Silo^p xchi'uk te la spaski li karpana sventa tsobobbaille,^p yu'un ochem xa ox ta sk'obik

17:14 * O «jpukulalkutik; jpartekutik». 17:16, 18 * Literal «skaretaik pasbil ta tak'ine».

li balumile.^a **2** Pe oy to vukchop nitilulal ta Israel ti mu'yuk to ch'akbil ta suerte li xrextioike.* **3** Ja' yu'un, li Josuee xi laj yalbe li j-israeletike: «¿K'u to sjalil ti mu'yuk ch-och avu'uninik li balumil ti laj xa yak'boxuk li Jeova, li Sdios amoltotakike?»^b **4** T'ujik oxvo' viniketik ta juchop anitilulalik sventa jtakik batel yo' xbat xanik xchi'uk spasbeik tal jun smapail li osil ti bu chich' ta xrextioike* li juchop nitilulale. Mi laje, tsutik talel ta jtojalal. **5** Sk'an xach'akbe abaik ta vuksep li osile.^c Li Judae te chkom ta yosil li ta sure,^d li xnich'nabtak Josee te chkomik ta yosilik li ta nortee.^e **6** Li vo'oxuke pasbeik jun smapail li osile, ta vuksep xach'akik, mi laje li' xavich'beikun tale, va'un li' chkak' suerte' ta atojalalik ta yeloval li Jeova Dios ku'untike. **7** Pe li jlevietike mu'yuk k'usi chich'ik,^g yu'un ja' xrextioike* ti chunik ta paleal ta sventa li Jeovae;^h yan li Gad, Ruben xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese' laj xa yich' xrextioike li ta jot Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'ale, ja' ak'batik yu'un Moises, li yajtunel Jeovae». **8** La xchapan sbaik li viniketik ti chbatike. Xi albatik batel yu'un Josue li buch'utik chbat spasbeik smapail li osile: «Batanik, bat xanik li balumile xchi'uk pasbeik talel smapail, mi laje sutanik talel ta jtojalal, va'un li' ta Silo' chkak' suerte ta atojalalik ta yeloval li Jeovae». **9** Li viniketike batik k'alal jech albatike, bat xanik li balumile xchi'uk la spasbeik smapail li osile, ta vuksep la spisik. Jech xtok, la stsakbeik sbi li jujun jteklum ta jujusep osile, te la sts'ibaik ta jlik livro. Ta ts'akale, sutik talel ti bu spaso' skarpanaik ta Siloe, te k'otik ti bu oy li Josuee. **10** Li Josue une lik yak' suerte ta Silo

18:2 *O «spukulalike; sparteike». 18:4, 7 *O «spukulalik; sparteik».

KAP. 18

- a Nu 14:8
Dt 7:22
Dt 33:29
b Nu 33:53, 55
c Nu 34:13
Jos 19:51
d Jos 15:1
e Jos 16:1, 4
f Nu 26:55
Nu 33:54
Jos 14:2
Pr 16:33
Ech 13:19
g Nu 18:20
Jos 13:33
h Dt 10:9
Dt 18:1
i Dt 3:12, 13
j Jos 19:51
Jue 21:19

Kolumna 2

- a Pr 16:33
b Nu 33:54
Ech 13:19
c Jos 15:1
d Jos 16:1
e Jos 2:1
Jos 16:1
f Jos 7:2
g Je 28:18, 19
h Jos 16:5
i Jos 10:11
Jos 21:20, 22
j Jos 15:9
k Jos 15:9, 12
l Jos 15:8, 12
Jer 7:31
Jer 19:2
Mt 5:22
m Dt 2:11
n Jos 15:63
o Jos 15:7, 12
1Re 1:9
p Jos 15:7, 12
q Dt 19:14
r Jos 15:6, 12
s Jos 15:6, 12

ta stojalalik ta yeloval li Jeovae.^a Li Josuee te la xch'akbe j-israeletik li osile, jech yepal laj yak'be ti k'u on'o'x yepal tstaik ta juchchope.^b

11 Li suertee k'ot ta stojalalik li juchop yuts' yalal snitilulal Benjamine, li osil la staik ta suertee te oy ta o'lol yu'unik li steklumal Juda^c xchi'uk li steklumal Josee.^d **12** Li sts'ak ta nortee te chlik ta Jordan,^e chmuy batel k'alal to ta stesejal Jeriko ta norte, chmuy to batel xtok ta vitstikaltik ta stuk'il smaleb k'ak'al, chk'ot k'alal to ta takixokol balumil ta Bet-Aven.^f **13** Li sts'ake te chlik ta Bet-Aven xtok, chk'ot k'alal to ta Lus, ta stesejal Lus ta sur, ja' xkaltik, ta Betel;^g laje chyal batel ta Atarot-Adar,^h te ch-ech' ta sba li vits ti te xkom ta sural Bet-Oronⁱ ta olone. **14** Laje, te chlik ta smaleb k'ak'al, te to tsjoy batel ta sur ti te chlik li ta vits ti sk'e-loj batel Bet-Oron ta sure; te to chpaj ta Kiryat-Baal, ja' xkaltik, Kiryat-Jearimⁱ ti ja' jun jteklum yu'un li Judae. Taje ja' li sts'akik ta stuk'il smaleb k'ak'ale.

15 Li sts'akik ta sure chlik ta sti'il Kiryat-Jearim, chk'ot k'alal to ta smaleb k'ak'al. Te chk'ot lok'uk ta nio' ta Neftoa.^k **16** Laje, te chyal batel li ta yok vits ti sk'e-loj batel li stenlejaltik Inonⁱ ti te oy ta norte ta stenlejaltik Refaim,^m te chyal batel ta stenlejaltik Inon, ta stesej yu'un li jebusetikⁿ ta sure xchi'uk chyal batel ta En-Roguel.^o **17** Li sts'ake te chbat ta norte xchi'uk te ch-ech' batel ta En-Semes, va'un te chk'ot ta lok'el ta Gueliot ti te xkom ta yeloval li muyebaltik ta Adumime,^p laje chyal batel li ta ton^q ti bu yak'oj Boan^r xnich'on Rubene. **18** Te to ch-ech' batel ta stesej ta norte ta yeloval Araba, va'un chyal batel ta Araba. **19** Li sts'ake te to ch-ech' batel ta stesej ta snorteal Bet-Ogla,^s te to chpaj ta sti'il li snorteal nab

Muertoe,*^a ta sti'il to tajek Jordan ta sur. Taje ja' li sts'ak yosilik ta stuk'il sure. **20** Li Jordane ja' k'otem ta sts'ak yosilik li ta slok'eb k'ak'ale. Taje ja' sts'ak yosilik ti laj yich' ta xrextoik* li snitilulal Benjamin ta jujuchop yuts' yalalike.

21 Li jteklumetik ti laj yich'ik ak'bel li snitilulal Benjamin ta jujuchop yuts' yalalike ja' li'e: Jeriko, Bet-Ogla, Emek-Kesis, **22** Bet-Araba,^b Semaram, Betel,^c **23** Avim, Para, Ofra, **24** Kefar-Amoni, Ofni xchi'uk Gueba.^d **12** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

25 Gabaon,^e Rama, Beerot, **26** Mispe, Kefira, Mosa, **27** Rekem, Irpeel, Tarala, **28** Sela,^f A-Elef, Jebusi, ja' xkaltik, Jerusalem,^g Guibeah^h xchi'uk Kiryat. **14** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

Taje ja' xrexto* osilik li snitilulal Benjamin ta jujuchop yuts' yalalike.

19 Va'un, li xchibal suertee' ja' k'ot ta stojolal li snitilulal Simeon/ ta jujuchop yuts' yalalike. Li xrexto* laj yich'ike te xkom ti bu yich'oj xrexto osilik li snitilulal Judae.^k **2** Li xrextoike* ja' Beer-Seba' xchi'uk Seba, Molada,^m **3** Asar-Sual,ⁿ Bala, Esem,^o **4** Etlolad,^p Betul, Orma, **5** Siklag,^q Bet-Markabot, Asar-Susa, **6** Bet-Lebaot' xchi'uk Saruen. **13** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale; **7** Ain, Rimon, Eter xchi'uk Asan.^s Chanib jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale; **8** ja' k'ot ta xrextoik* xtok skotol li bik'tal lumetik oy ta sjoylejale li jteklumetik taje k'alal to ta Baalat-Beer, ta Rama ti te xkom ta sure. Taje ja' xrextoik li snitilulal Simeon ta jujuchop yuts' yalalike. **9** Li xrexto*

18:19 *Literal «nab Saladoe». **18:20; 19:8, 16, 23** *O «spukulalik; sparteike». **18:28; 19:1, 9, 10** *O «spukulalik; sparteike». **19:2** *O «spukulalike; sparteike».

KAP. 18

- a Nu 34:12
- b Jos 15:6, 12
- c Je 12:8
- 1Re 12:28, 29
- d Jos 21:8, 17
- e Jos 9:16, 17
- 1Re 3:4
- f 2Sa 21:14
- g Jos 15:8, 12
- 1Kr 11:4
- 2Kr 3:1
- h 1Sa 10:26

KAP. 19

- i Jos 18:6
- j Je 46:10
- k Je 49:5, 7
- l Je 21:31
- Je 26:32, 33
- Jos 15:21, 28
- m Jos 15:21, 26
- 1Kr 4:28-31
- n Jos 15:21, 28
- o Jos 15:20, 29
- p Jos 15:21, 30
- q Jos 15:21, 31
- 1Sa 27:6
- r Jos 15:21, 32
- s Jos 15:20, 42
- 1Kr 4:24, 32
- 1Kr 6:59, 64

Kolumna 2

- a Jue 1:3
- b Jos 18:6
- c Je 49:13
- d Jos 21:27, 28
- e 2Re 14:25
- f Jos 12:7, 20
- g Jue 12:8
- h Nu 26:27
- i Nu 33:54
- j Je 49:14
- k Jos 17:16
- Jue 6:33
- 1Re 21:1
- l 1Sa 28:4
- 1Re 1:3
- 2Re 4:8
- m Jos 21:8, 29
- n Jue 4:6
- o Nu 26:25
- p Nu 26:55
- Jos 18:6
- q Je 49:20

osilik snitilulal Simeone te xkom ti bu laj yich' xrextoik li snitilulal Judae, yu'un toj muk' staoj yosilik li snitilulal Judae. Ja' yu'un, li snitilulal Simeone te laj yich' xrextoik ti bu yich'oj xrexto osilik li snitilulal Judae.^a

10 Li yoxibal suertee^b ja' k'ot ta stojolal li snitilulal Sabulon^c ta jujuchop yuts' yalalike. Li sts'ak xrexto* osilike chk'ot k'alal to ta Sarid. **11** Chmuy batel ta stuk'il smaleb k'ak'al ta Mareal, chk'ot ta Dabeset, laje chbat to ta stenlejaltik* ta yeloval Jokneam. **12** Li sts'ak ta Saride chbat ta stuk'il slok'eb k'ak'al, chk'ot k'alal to ta sts'ak Kislot-Tabor xchi'uk ta Daberat,^d laje chmuy batel ta Jafia. **13** Te une, chbat k'alal ta slok'eb k'ak'al ta Gat-Efer,^e ta Et-Kasin xchi'uk ta Rimon, chk'ot k'alal to ta Nea. **14** Li sts'akike chbat tsjoy talel ta norte ti chk'ot ta Anatone, te to chpaj ta stenlejaltik Ifta-El, **15** ta Katat, ta Naalal, ta Simron,^f ta Idala xchi'uk ta Belen.^g **12** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale. **16** Taje ja' xrextoik* li snitilulal Sabulon ta jujuchop yuts' yalalike.^h Ja' li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

17 Li xchanibal suertee' ja' k'ot ta stojolal li snitilulal Isakar/ ta jujuchop yuts' yalalike. **18** Li sts'akike chk'ot k'alal to ta Jesreel,^k Kesulot, Sunem,^l **19** Afaraim, Xion, Anaarat, **20** Rabit, Kision, Ebes, **21** Remet, En-Ganim,^m En-Ada xchi'uk Bet-Pases. **22** Li sts'akike chk'ot k'alal to ta Tabor,ⁿ ta Saasuma xchi'uk ta Bet-Semes, te to chpaj ta Jordan. **16** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale. **23** Taje ja' xrextoik* li snitilulal Isakar ta jujuchop yuts' yalalike.^o Ja' li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

24 Li svo'obal suertee^p ja' k'ot ta stojolal li snitilulal Aser^q ta

19:11 *O «beo'tik ta stenlejaltik».

jujuhop yuts' yalalike. **25** Li sts'akike chk'ot k'alal to ta Elkat,^a Ali, Beten, Aksaf, **26** Alamelek, Amad xchi'uk Misal. Chk'ot k'alal to ta smaleb k'ak'al ta Karmelo^b xchi'uk ta Sior-Libnat, **27** chbat sjoy talel ta slok'eb k'ak'al ta Bet-Dagon, va'un chk'ot ta Sabulon xchi'uk ta stenlejaltik Ifta-El ta norte, chk'ot ta Bet-Emek xchi'uk ta Neiel xchi'uk ch-ech' to batel ta Kabul li ta ts'etk'obe,^{*} **28** ta Ebron, ta Reob, ta Amon xchi'uk ta Kana, chk'ot k'alal to ta Muk'-ta Sidon.^c **29** Li sts'akike chbat sjoy talel ta Rama, va'un chk'ot ta jteklum Tiro^d ti lek joyal ta muroe. Laje, tsjoy batel ta Osa, te to chpaj ta nab ta yosilal Ak-sib, **30** ta Uma, ta Afek^e xchi'uk ta Reob.^f **22** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale. **31** Taje ja' xrextok* li snitilulal Aser ta jujuhop yuts' yalalike.^g Ja' li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

32 Li svakibal suertee^h ja' k'ot ta stojolal li snitilulal Neftali ta jujuhop yuts' yalalike. **33** Li sts'akike te chlik ta Elef yo' bu oy li muk'ta te' ta Saananim,ⁱ ch-ech' ta Adami-Nekeb, ta Jabneel, chk'ot k'alal to ta Lakum; laje te to chpaj ta Jordan. **34** Li sts'akike chbat sjoy talel ta smaleb k'ak'al ta Asnot-Tabor, te une chbat ta Ukok xchi'uk chk'ot k'alal to ta Sabulon ta sur, k'alal to ta Aser ta stuk'il smaleb k'ak'al xchi'uk ta Juda ta Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'al. **35** Li jteklumetik ti lek joyajtik ta muroe ja' Sidim, Ser, Ammat,^j Rakat, Kineret, **36** Adama, Rama, Asor,^k **37** Kedes,^l Edrei, En-Asor, **38** Yiron, Migdal-El, Orem, Bet-Anat xchi'uk Bet-Semes.^m **19** jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale. **39** Taje ja'

19:27 *O «surtok'obe». 19:31, 39, 48 *O «spukulalik; sparteik».

KAP. 19

a Jos 21:8, 31

b 1Re 18:19

c Je 10:15
Jue 1:31d 2Sa 5:11
1Re 5:1

e Jue 1:31

f Jos 21:8, 31

g Nu 26:47

h Nu 26:55
Jos 18:6

i Jue 4:11

j Jos 21:32

k Jos 11:10
Jue 4:2
1Sa 12:9

l Jos 20:7

m Jue 1:33

Kolumna 2

a Nu 26:50

b Jos 18:6

c Je 49:17

d Jos 15:20, 33
Jue 13:2

e Jue 1:35

f Jos 10:12
Jos 21:8, 24

g Jue 14:1

h Jos 15:20, 45

i Jos 21:8, 23

j Jos 21:8, 24

k Jon 1:3
Ech 9:36l Nu 26:54
Nu 33:54

m Jue 18:7

n Jue 18:29

o Jos 24:29, 30

p Nu 34:17
Jos 14:1q Jue 21:19
Jer 7:12

r Jos 18:1, 8

KAP. 20

s Eks 21:12, 13
Nu 35:14, 15
Dt 4:41

xrextok* li snitilulal Neftali ta jujuhop yuts' yalalike.^a Ja' li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

40 Li svukubal suertee^b ja' k'ot ta stojolal li snitilulal Dan^c ta jujuhop yuts' yalalike. **41** Li sts'ak xrextok* osilike ja' Sora,^d Estaol, Ir-Semes, **42** Saalabin,^e Ayalon,^f Ifta, **43** Elon, Timna,^g Ekron,^h **44** Elteke, Guibeton,ⁱ Baalat, **45** Jeud, Bene-Berak, Gat-Rimon,^j **46** Me-Jarkon xchi'uk Rakon. Li sts'ak yosilike te ch-ech' ta yeloval Jope.^k **47** Pe toj bik'ti' li yosil Dane, ja' yu'un bat tsakik ta k'op li Leseme,^m och ta sk'obik xchi'uk la slajesbeik sk'oplal ta espada. Jech laj yu'uninik xchi'uk te lik nakii-kuk. Li Leseme, Dan laj yak'beik sbi, yu'un Dan to'ox sbi li smoltotike.ⁿ **48** Taje ja' xrextok* li snitilulal Dan ta jujuhop yuts' yalalike. Ja' li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ta sjoylejale.

49 Ja' jech laj yu'unik ta xch'akel li osil sventa xk'ot ta xrextok*. Va'un, li j-israeletike te laj yak'beik xrextok Josue xnich'on li Nun ti bu la sta xrextok*. **50** Ta skoj ti jech laj yal mantal Jeovae, ja' laj yak'beik li Timnat-Serae,^o yu'un ja' la sk'an li Josue. Li Timnat-Serae te oy ta vitstikaltik yu'un Efrain, te la sva'an li jteklume xchi'uk te kom nakiuk.

51 Taje ja' li xrextok* osilik ti ch'akbatik yu'un li pale Eleasar, li Josue xnich'on li Nune xchi'uk li joliletik ta jujuhop uts' alaliletik ta snitilulal Israele, te ch'akbatik^p ta suerte ta yeloval Jeova ta Silo^q ta yochebal karpana sventa tsobobbail.^r Ja' jech laj yo'ontonik ta xch'akel li osile.

20 Li Josuee 2 «Xi xavalbe ya'ilik li j-israeletike: «T'ujik li jteklumetik sventa nak'obbail^s ti jech laj

19:41, 51 *O «spukulal; sparte». 19:49 *O «spukulalike; sparteike».

kalbe Moises ti ak'o yalboxuke, **3** sventa te xjatav batel li buch'u mu yolbajuk chmilvane. Ja' sventa te xbat anak* abaik sventa mu smiloxuk yuts' yalal li buch'u cham ti ja' xa chmilvane.^a

4 Li buch'u mu yolbajuk milvane sk'an te xjatav batel ta junuk li jteklum taje,^b te chva'i ta yochebal li jteklume^c xchi'uk chalbe moletik ta jteklum li k'usi k'ot ta pasele. Va'un, li moletike chak'ik ochuk li ta jteklume xchi'uk chak'beik bu xu' xnaki, jech te chchi'linik ta naklej. **5** Mi te tijil k'ot yuts' yalal li buch'u cham ti ja' xa chmilvane,^d mu me xavak'beik ta sk'ob, yu'un mu yolbajuk la smil li xchi'ile xchi'uk mu'yuk ono'ox xti'et sjol ta stojolal.^d

6 Te chkom nakiuk li ta jteklume ja' to ti k'uxi xich' chapanel ta tsobobbaile,^e va'un te chnaki-o ja' to mi cham li mero bankilal pale^f ti stsakoj yabtel li va' orae. Li jmilvaneje ja' to xu' sut batel li ta jteklum ti bu jatav lok'ele, xu' x-och li ta steklumale xchi'uk li ta snae».^g

7 Ja' yu'un, la xch'ultajesik* li Kedes^h ti te xkom ta Galilea ta vitstikaltik yu'un Nefalite, li Sikemⁱ ti te xkom ta vitstikaltik yu'un Efraine xchi'uk li Kiryat-Arbae,^j ja' xkaltik, li Ebron ti te xkom ta vitstikaltik yu'un Judae. **8** Li ta yosilal Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jerikoe, la st'ujik Beser^k ta takixokol balumil ti te xkom ta stenlejaltik yosil snitilulal Rubene. La st'ujik xtok Ramot^l ta Galaad ta yosil snitilulal Gad xchi'uk Golan^m ta Basan ta yosil snitilulal Manases.ⁿ

9 Taje ja' li jteklumetik chkom sventa skotol li j-israeletik xchi'uk li jyanlumetik ti te xchi'ukik ta nakleje. Li ta jteklumetik taje ja' te chjatav batel li bu-

- KAP. 20
- a Je 9:6
- Eks 21:23
- Nu 35:26, 27
- b Dt 19:3
- c Pr 31:23
- d Nu 35:22-24
- Dt 19:4-6
- e Nu 35:12, 24
- f Nu 35:25
- g Nu 35:28
- h Jos 21:32
- i Je 33:18
- Jos 21:20, 21
- j Jos 14:15
- Jos 21:13
- k Jos 21:8, 36
- 1Kr 6:77, 78
- l Jos 21:8, 38
- 1Kr 6:77, 80
- m Jos 21:27
- 1Kr 6:71
- n Dt 4:41-43

Kolumna 2

- a Nu 35:11, 15
- b Nu 35:12, 24
- Dt 21:5

- KAP. 21
- c Nu 34:17
- d Jos 18:1
- e Le 25:33, 34
- Nu 35:2-4
- Jos 14:4
- f Nu 35:8
- g Je 49:5, 7
- h Je 46:11
- Nu 3:27-31
- i 1Kr 6:54, 55
- j Jos 19:1
- k 1Kr 6:60, 64
- l 1Kr 6:66
- m 1Kr 6:61, 70
- n Eks 6:17
- Nu 3:21, 22
- o Nu 32:33
- 1Kr 6:62
- p Eks 6:19
- q 1Kr 6:63

ch'u mu yolbajuk la smil xchi'ile^a sventa mu xmilat yu'un yuts' yalal li buch'u cham* ti k'alal mu'yuk to chapanbil ta tsobobbaile.^b

21 Li joliletik ta jujuchop yuts' yalal jlevietike bat sk'oponik li pale Eleasare,^c li Josue xnich'on li Nune xchi'uk li joliletik ta jujuchop yuts' yalal snitilulal Israele. **2** Te bat xchi'linik ta lo'il ta Silo^d ta yosilal Kanaan, xi laj yalbeike: «Li Jeovae laj yalbe Moises ti ak'o yak'bunkutik jteklumetik sventa xu' te xinakikutike xchi'uk li yaxaltik ta sjoglejal sventa li jchonbolomkutte».^e **3** Ta smantal Jeova, li j-israeletike laj yak'beik jlevietik jteklumetik^f xchi'uk li yaxaltik ta sjoglejale, te laj yak'beik ti bu yich'oj xrextioike.^g

4 Li suertee k'ot ta stojolal li yuts' yalal jkoatetike.^h Li jlevietik ti ja' snitilulal li pale Aarone ch'akbatik ta suerte 13 jteklumetik ti ja' yu'un li snitilulal Judae,ⁱ li snitilulal Simeone^j xchi'uk li snitilulal Benjamine.^k

5 Li yan jkoatetike laj yich'ik ch'akbel ta suerte lajuneb jteklumetik ti ja' yu'unik li yuts' yalal snitilulal Efraine,^l li snitilulal Dane xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manases.^m

6 Li jguersonetikeⁿ laj yich'ik ch'akbel ta suerte 13 jteklumetik ti ja' yu'unik li yuts' yalal snitilulal Isakar, li snitilulal Aser, li snitilulal Neftali xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manases ta Basane.^o

7 Li jujuchop yuts' yalal jmerarietike^p laj yich'ik ak'bel 12 jteklumetik ti ja' yu'unik li snitilulal Ruben, li snitilulal Gad xchi'uk li snitilulal Sabulone.^q

8 Li jlevietike ja' jech ak'batik yu'un j-israeletik ta suerte li jteklumetik xchi'uk li yaxaltik ta sjoglejale, jech la spasik k'ucha'al

20:3 *O «amuk». 20:3, 5 #O «li buch'u tspakbe sk'opnal ch'ich'e». 20:7 *O «xch'akik komel».

20:9 *O «li buch'u tspakbe sk'opnal ch'ich'». 21:3 *O «spukulalike; sparteike».

albat mantal yu'un Jeova li Moise.^a

9 Ja' jech laj yak'ik li jteklumetik ti li' chich' albel bated sbi ti ja' yu'unik li snitilulal Juda xchi'uk li snitilulal Simeone.^b **10** Ja' laj yich'ik ak'bel li xnich'nab-tak Aaron ti ja' yuts' yalal jkoatetik ti likemik ta snitilulal jlevietike, yu'un ja' ba'yel k'ot ta stojolalik li suertee. **11** Laj yak'beik li Kiryat-Arbae,^c ja' xkal-tik, li Ebron^d ta vitstikaltik yu'un Judae xchi'uk laj yak'beik li yaxaltik ta sjoylejale. (Li Arbae ja' li stot Anake). **12** Pe li yosilal jteklum xchi'uk li bik'tal lumentik yu'une ja' laj yak'beik ta xrexto*^e li Kaleb xnich'on Jefunee.

13 Li xnich'nabtak pale Aarone ja' ak'batik li jteklum ti bu chbat snak* sba li jmilvaneje,^f ja' xkal-tik, li jteklum Ebron^g xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Jech xtok, ak'batik Libna^h xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **14** Jatirⁱ xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Estemoa^j xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **15** Olon^k xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Debir^l xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **16** Ain^m xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Jutaⁿ xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Bet-Semes xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Baluneb jteklumetik ti ja' yu'unik li cha'chop nitilulale.

17 Ta snitilulal Benjamin: Gabao^o xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Gueba xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale,^p **18** Anatot^q xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Almon xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chanib jteklumetik.

19 Skotol li jteklumetik laj yich'ik ak'bel li snitilulal Aaron ti ja'ik paleetike, ja' **13** jteklumetik xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale.^r

20 Li yan yuts' yalal jkoatetik ti ja' jlevietike ak'batik li jteklumetik ti la staik ta suerte

21:12 *O «spukulal; sparte». 21:13 *O «smuk».

KAP. 21

- a Nu 35:2, 5
b 1Kr 6:64, 65
c Je 23:2
Je 35:27
Jos 15:13, 14
Jos 20:7
Jue 1:10
d 2Sa 2:1
2Sa 15:10
1Kr 6:54-56
e Jue 1:20
f Nu 35:6, 15
g Jos 15:20, 54
h Jos 15:20, 42
i Jos 15:20, 48
j Jos 15:20, 50
k Jos 15:20, 51
l Jos 15:20, 49
1Kr 6:57, 58
m Jos 19:1, 7
n Jos 15:20, 55
o Jos 9:3
Jos 18:21, 25
p 1Kr 6:57, 60
q Jer 1:1
r Le 25:33, 34
Nu 35:4

Kolumna 2

- a Nu 35:11, 15
b Jos 20:7
1Re 12:1
c Jos 16:10
d Jos 16:1, 3
Jos 18:11, 13
e Jos 10:12
Jue 1:35
2Kr 28:18
f Jos 17:11
g Jos 21:6
h 1Kr 6:71
i 1Kr 6:72, 73
j Jos 19:12, 16
k 1Kr 6:74, 75
l Jos 19:25, 31
m Jos 19:28, 31
Jue 1:31

ti ja' yu'unik li snitilulal Efraine. **21** Ak'batik li jteklumetik ti bu tsnak* sba li jmilvaneje,^a ja' xkal-tik, li jteklumetik Sikem^b xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejal ti te xkom ta vitstikaltik yu'un Efraine, ak'batik xtok li Gueser^c xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **22** Kib-saim xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Bet-Oron^d xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chanib jteklumetik.

23 Ta snitilulal Dan: Elteke xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Guibeton xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **24** Ayalon^e xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Gat-Rimon xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chanib jteklumetik.

25 Ta j-o'lol snitilulal Manases: Taanak^f xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Gat-Rimon xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chib jteklumetik.

26 Skotol li jteklumetik laj yich'ik ak'bel li yan yuts' yalal jkoatetike, ja' lajuneb jteklumetik xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale.

27 Li jguersonetik^g ti te likemik tal ta jujuchop yuts' yalal jlevietike ak'batik li jteklumetik ti bu tsnak* sba li jmilvaneje, ja' xkal-tik, li jteklumetik Golan^h ta Basan xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Beestera xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chib jteklumetik ti ja' yu'unik li j-o'lol snitilulal Manasese.

28 Ta snitilulal Isakar:ⁱ Kision xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Daberat^j xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **29** Jarmut xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk En-Ganim xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chanib jteklumetik.

30 Ta snitilulal Aser:^k Misal xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Abdon xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **31** Elkat^l xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Reob^m xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chanib jteklumetik.

21:21, 27 *O «tsmuk».

32 Ta snitilulal Neftali: li jteklum ti bu chbat snak* sba^a li jmilvaneje, ja' xkaltik, li jteklum Kedes^b ta Galilea xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Amot-Dor xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Kartan xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Oxib jteklumetik.

33 Skotol li jteklumetik laj yich'ik ak'bel li jujuchop yuts' yalal jguersonetike, ja' 13 jteklumetik xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale.

34 Li yuts' yalal jmerarietike^c ti ja' li yan snitilulal jlevietike laj yich'ik li jteklumetik ti ja' yu'unik snitilulal Sabulone:^d Jokneam^e xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Karta xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **35** Dimna xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Naalal' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chanib jteklumetik.

36 Ta snitilulal Ruben: Besser^g xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Jaas xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale,^h **37** Kedemot xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Mefaat xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chanib jteklumetik.

38 Ta snitilulal Gad:ⁱ li jteklum ti bu chbat snak* sba li jmilvaneje, ja' xkaltik, li jteklum Ramot ta Galaad' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Maanaim^k xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **39** Esbon' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Jaser^m xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Chanib jteklumetik ta skotol.

40 Skotol li jteklumetik laj yich'ik ak'bel li jujuchop yuts' yalal jmerarietike, li yan yuts' yalal jlevietike, ja' 12 jteklumetik.

41 Skotol li jteklumetik ti laj yich'ik li jlevietik ti ja' yu'un li j-israetike, ja' 48 jteklumetik xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale.ⁿ

42 Oy yaxaltik ta sjoylejal li jujun jteklume. Ja' jech oy yaxaltik ta sjoylejal skotol li jteklumetik taje.

KAP. 21

- a Nu 35:14, 15
- b Jos 20:7
- c Jos 21:7
- d 1Kr 6:77
- e Jos 19:10, 11
- f Jue 1:30
- g Dt 4:41-43
- Jos 20:8
- h 1Kr 6:78, 79
- i 1Kr 6:80, 81
- j Jos 20:8, 9
- 1Re 22:3
- k Je 32:2
- 2Sa 2:8
- l Nu 21:26
- Nu 32:37
- m Nu 32:1
- n Nu 35:5, 7

Kolumna 2

- a Je 13:14, 15
- Je 15:18
- Je 26:3
- Je 28:4
- b Eks 23:30
- c Eks 33:14
- Dt 12:10
- Jos 1:13
- Jos 11:23
- Jos 22:4
- d Dt 28:7
- e Dt 7:24
- Dt 31:3
- f Jos 23:14
- 1Re 8:56
- Ebr 6:18

KAP. 22

- g Nu 32:20-22
- Dt 3:18
- h Jos 1:16
- i Jos 11:18
- j Nu 32:25-27
- k Jos 21:44
- l Nu 32:33
- m Dt 6:6
- Dt 12:32
- 2Re 21:8
- n Dt 6:5
- Dt 11:1
- Mt 22:37
- o Dt 10:12
- p Dt 13:4
- 1Jn 5:3
- q Dt 4:4
- Dt 10:20
- Jos 23:8
- r Dt 4:29
- Dt 11:13
- Mr 12:30, 33
- s Dt 6:13
- Jos 24:15
- Lu 4:8

43 Li Jeovae ja' jech laj yak'-be Israel skotol li osil ti jech ono'ox yalojbe ta jamal chak'be li smoltotakike.^a Va'un, jech och ta sk'obik li osile xchi'uk te lik nakiuk.^b

44 Jech xtok, li Jeovae laj yak'be xkux yo'ontonik ta mel-lel jech ono'ox k'ucha'al albatik ta jamal li smoltotakike.^c Mi junuk yajkontraik tsalatik yu'un.^d Li Jeovae laj yak'be ta sk'ob j-israetike skotol li yajkontraike.^e

45 Mi jp'eluk ch'ay ta be skotol li k'usitik lekiak laj yal ta jamal Jeova ti chk'ot ta pasel ta stoljal li j-israetike. K'ot ta pasel skotol.^f

22 Va'un, li Josuee la stak ta ik'el li jrubenetike, li jgad-etike xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese, **2** xi laj yalanbee: «La apasik skotol li k'usi yalojboxuk Moises^g ti ja' yajtunel Jeovae xchi'uk la ach'unik skotol li k'usi laj kalboxuke.^h **3** Mu'yuk xaviktaik komel stuk li avermanotakik ti k'u xa sjalil ech' tal-el k'alal to avie;ⁱ jech xtok, laj avak' ta akuxlejalik li smantal Jeova Dios avu'unike.^j **4** Avie, li Jeova Dios avu'unike laj xa yak'-be xkux yo'onton avermanotakik jech k'ucha'al albatik ta jamale.^k Ja' yu'un, xu' xa xasutik batel ta akarpanaik li ta jot* Jordan ti bu laj yak' avosilik^l li Moises ti ja' yajtunel Jeovae. **5** Ja' no'ox p'i-janik me ti xavak' ta akuxlejalik li mantaletike xchi'uk li Mantal laj yak'boxuk^m Moises ti ja' yajtunel Jeovae, ti xak'anik li Jeova Dios avu'unike,ⁿ ti xaxanavik ta skotol li beetik yu'une,^o ti xach'unbeik li smantaltake,^p ti xanap'an abaik ta stoljale^q xchi'uk ti ta sjunuluk avo'ontonik xchi'uk ta sjunuluk akuxlejalik^r xatunik ta stoljale».^s

6 Li Josuee laj yak'anbe ben-dision xchi'uk la stakan batel, jech te sutik batel ta skarpanaik.

22:4 *Ja' xkaltik, ta xokon slok'eb k'a-k'al.

7 Li j-o'lol snitilulal Manase se te xa ono'ox ak'bil xrextok* yu'un Moises ta Basan,^a li yan j-o'lol snitilulale te ak'bat xrextok yu'un Josue ta jot Jordan^b ta stuk'il smaleb k'ak'al te yo' bu oy li yermanotakike. Jech xtok, k'alal takatik batel yu'un Josue ta skarpanaika, ak'batik batel bendision 8 xchi'uk xi albatik batele: «Sutanik batel ta akarpanaik, oy ak'ulejal chabatik. Ich'ik batel epal chonbolometik, epal plata, oro, kovre, tak'in xchi'uk epal k'u'il pok'iletik.^c Tsakik batel ti k'u ono'ox yepal chavich'ik ta skotol li k'usitik la jpojbetik^d kajkontratike, ko'ol xach'akbe abaik xchi'uk avermanotakik».

9 Laje, li jrubenetik, li jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese laj yiktaik komel li Silo ta yosilal Kanaan ti bu oyik li yan j-israeletike, sutik batel ta yosilal Galaad,^e ja' li yosilik ti bu ak'batik yu'un Moises ti jech albat mantal yu'un Jeovae.^f 10 K'alal k'otik ta sts'el Jordan ta yosilal Kanaan li jrubenetik, li jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese, te la sva'anik jun skajleb matanal ta sts'el Jordan, yan to sba smuk'ul. 11 Ta mas ts'akale, xi k'ot ta xchikinik li yan j-israeletike:^g «Li jrubenetik, li jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese la sva'anik jun skajleb matanal li ta sts'akil yosilal Kanaane, te ta sts'el Jordan ti ja' to yu'un li j-israeletike». 12 K'alal jech k'ot ta xchikin li j-israeletike, sjunul li tsobobbaile la stsob sbaik ta Silo^h sventa xbat tsakik ta k'op.

13 Va'un, li j-israeletike la stakik batel li pale Fineasⁱ ti ja' xnich'on Eleasar sventa xbat sk'el li jrubenetik, li jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manases ti te oyik ta yosilal Galaade, 14 te xchi'uk batel lajunvo' viniketik. Li jujun vinike te lok'emik ta ju-

KAP. 22

a Jos 13:29, 30

b Jos 17:5

c Dt 28:8

d Nu 31:27

e Nu 32:1

f Nu 32:33

g Dt 13:12-15

h Jos 18:1

Jos 19:51

i Eks 6:25
Nu 25:11
Jue 20:28

Kolumna 2

a Nu 1:16
Dt 1:13

b Jos 22:11, 12

c Dt 12:13, 14

d Nu 25:3, 9
Dt 4:3e Jos 7:1
1Kr 21:14f Nu 34:2
Jos 1:11

g Jos 18:1

h Dt 12:13, 14

i Jos 7:11, 15

j Jos 7:1

k Jos 7:5
Jos 7:24, 25

l Jos 22:13, 14

m Dt 10:17

ju chop snitilulal Israel. Ja' joliletik ta jujuchop uts' alalil li ta smilal no'ox j-israeletike.^a 15 K'alal k'otik yo' bu oy li jrubenetik, li jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manases ta yosilal Galaade, xi k'ot yalike:

16 «Xi chal sjunul li tsobob-bail yu'un Jeovae: «¿K'uxi xa no'ox ti jech chapasik ti mu'yuk xa tuk'^b chavak' abaik ta stojolal li Dios yu'un Israele? Laj xa avalopatinik komel Jeova xchi'uk laj xa atoy abaik ta stojolal Jeova ta skoj ti la apasik jun skajleb matanale.^c 17 ¿Mi avalojik ti mu'yuk tsots la jta jmultik li ta Peore? Mu'yuk to lekubemutik ta skoj k'alal to avie ak'o mi ak'bat xa stoj yu'un Jeova sjunul li tsobob-baile.^d 18 ¿Li avi xtoke chak'an chaviktaik sts'akliel li Jeovae! Mi chatoy abaik ta stojolal Jeova li avie, li ok'ome ta x-ilin ta stojolal sjunul li tsobobbail yu'un Israele.^e 19 Mi jech chapasik ta skoj ti yu'un ibal sba* li avosil avich'o-jike, jelavanik tal li ta osil ti ja' yu'un Jeova' ti bu oy li axibal-na yu'un Jeovae,^g li' xtal ach'i-nunkutik ta nakleje. Ja' no'oxe mu xatoy abaik ta stojolal Jeova xchi'uk mu xavak' jkuchinkutik atoyobbailik ta skoj ti chapasik jun skajleb matanale, yu'un oy xa jun skajleb smoton li Jeova Dios ku'untike.^h 20 ¿Mi mu ilinuk ta stojolal sjunul li tsobobbail yu'un Israel/ k'alal mu'yuk tuk' k'usi la spas li Akan/ xnich'on Sera ta skoj li k'usitik albil chich' lajesbel sk'oplale? Jech xtok, mu stukuk no'ox cham ta skoj li smule».^k

21 Li jrubenetik, li jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese xi la stak'beik li joliletik ta smilal no'ox j-israeletike:^l 22 «¿Li Jeovae ja' no'ox stuk muk'ul Dios ti mu jechuk li yan diosetike!^m ¿Li Jeovae ja' no'ox stuk muk'ul Dios ti mu jechuk li yan

diosetike! Sna'oj lek xchi'uk ta to sna' ek li Israele. Jeova, mi la jtoy jbakutik xchi'uk mi mu'yuk tuk' kak'oj jbakutik ta atojolale, mu me kuxuluk xaviktaunkutik li avie. **23** Mi chkikta jbakutik ta sts'akliel Jeova xchi'uk mi ja' ta skoj ti chkak'kutik chik'bil matanal, matanal sat ts'unobiletik xchi'uk matanal sventa jun o'ontonal ti la jpaskutik li skajleb matanale, ja' chak'bunkutik kastingo li Jeovae.^a **24** Pe mu jechuk, yu'un yan-o ti k'usi ta jvul-o ko'ontonkutik ti jech la jpaskutike. La jnopkutik ti xi chlik yalbe jnich'nabkutik ta ts'akal li anich'nabike: «¿K'u yu'un li' chtal atik' abaik ta stojolal li Jeova Dios yu'un Israele? **25** Vo'oxuk li jrubenoxuk xchi'uk li jgadoxuke ja' jts'aktik k'otem yu'un Jeova li Jordane. Jech' chtal atik' abaik ta stojolal li Jeovae». Ja' jech tsmakik ta be jnich'nabkutik li anich'nabik sventa mu xich'ik ta muk'* li Jeovae.

26 »Ja' yu'un, laj kalkutik ti ja' lek ta jva'ankutik jun skajleb matanale, pe ma'uk sventa chik'bil matanal mi ja'uk sventa milbil matanal, **27** yu'un ja' no'ox chk'ot ta testigo ku'untik^b xchi'uk chk'ot ta testigo yu'un li jnitilulaltik* chtal ta ts'akal ti li' chtal jpasbekutik yabtel Jeova xchi'uk ti chkich'kutik tal chik'bil matanal, milbil matanal xchi'uk li milbil matanal sventa jun o'ontonale.^c Ti jech ta jpaskutike ja' sventa mu xiuk xalbe jnich'nabkutik ta ts'akal li anich'nabike: «Jech' chtal atik' abaik ta stojolal li Jeovae». **28** Jech oxal, xi laj kalkutike: «Ti jech xalbutik xchi'uk ti jech xalbeik li jnitilulaltik* ta ts'akale, xi ta jtak'betike: «K'elavilik li slok'ol skajleb matanal yu'un Jeova ti la spas li jmoltohtutike, ma'uk sven-

22:25 *Literal «mu xaxi'taik». 22:27 *Literal «jujuk'ol kuxlejaj». 22:28 *Literal «jujuk'ol kuxlejaj ku'untik».

KAP. 22
a Dt 12:11, 13

b Je 31:48
Jos 24:27

c Dt 12:5, 6

Kolumna 2
a Dt 12:14

b Dt 6:14

c Jos 22:13, 14

KAP. 23
d Eks 33:14
Le 26:6
Jos 21:44

ta chik'bil matanal mi ja'uk sventa milbil matanal, ja' no'ox k'otem ta testigo ku'untik». **29** Mu xk'ot-o ti jpaskutik jun skajleb matanal sventa chik'bil matanal, sventa matanal sat ts'unobiletik xchi'uk sventa milbil matanale, yu'un oy xa jun skajleb smoton li Jeova Dios ku'untik ti te oy ta yeloval li axibalna yu'une,^a jmu sta-o ti jtoy jbakutik ta stojolal li Jeovae xchi'uk ti xkiktakutik sts'akliel avi li Jeovae!».^b

30 Li pale Fineas xchi'uk li bankilaetik ta tsobobball ti ja' joliletik ta smilal no'ox j-israeletik ti te xchi'ukane jun yo'onton komik^c k'alal laj ya'ilik li k'usi laj yalik li snitilulal Ruben, Gad xchi'uk li Manasese. **31** Li pale Fineas ti ja' xnich'on Eleasare xi laj yalbe li snitilulal Ruben, Gad xchi'uk li Manasese: «Li avie, laj xa jna'kutik ti li' xchi'inojutik li Jeovae, yu'un mu'yuk la apasik li k'usi mu'yuk tuk' ta stojolal Jeovae. Li avi une mu'yuk chak'butik kastingo li Jeovae».

32 Va'un, li pale Fineas ti ja' xnich'on Eleasare xchi'uk li bankilaetike te laj yiktaik komel ta yosilal Galaad li jrubenetik xchi'uk li jgadetike, sutik batel ta Kanaan, k'ot yalbeik li yan j-israeletik ti k'usi k'ot ta pasele. **33** Li j-israeletike jun yo'onton komik ta sventa li k'usi albatike. Va'un, lik sk'upil k'optaik li Diose xchi'uk mu'yuk xa laj yalik mi chbat stsakik ta k'op li jrubenetik xchi'uk li jgadetik sventa sokesbeik li yosilik ti bu nakalike.

34 Jech oxal, li jrubenetik xchi'uk li jgadetike laj yak'beik sbi li skajleb matanale, yu'un xi laj yalike: «Li skajleb matanal li'e ja' testigo ku'untik ti ja' meel Dios li Jeovae».

23 K'alal jelav xa ox ep k'ak'al ti ak'bat xkux yo'ontonik^d yu'un Jeova li Israele, ti mu'yuk xa xtal tsakatikuk ta k'op yu'un li yajkontratakik te ta spat xoko-

nike, k'alal oy xa ox sjabilal xchi'uk mol xa ox li Josuee,^a **2** li Josuee la stsob skotol li Israele,^b li moletik yu'unike, li joliletike, li jchapanvanejetike xchi'uk li j-abteletik yu'unike,^c xi laj yalanbee: «Oy xa jabilal xchi'uk molun xa. **3** Aviloj atukik skotol li k'usi la spasbe Jeova Dios avu'unik skotol li muk'tik lumetik sventa alekialike, yu'un li Jeova Dios avu'unike ja' la spas k'op stuk sventa tspark ak'oplalik.^d **4** La jnuts lokel^e li krixchanoetik ti te nakalik ta stuk'il smaleb k'ak'al ta Jordan k'alal to ta Muk'ta nabe* xchi'uk laj avich'ik ch'akbel' ta suerte^g li osil taje. Oy to jnaclejetik li ta jteklumetik tee, pe ja' xa avu'unik li yosilike. **5** Li Jeova Dios avu'unike ja' li buch'u la snet'an lokel xchi'uk la snutsan lokel ta atojolalike,^h va'un laj avich'beik li yosilik jech k'ucha'al yalojboxuk ono'ox ta jamal li Jeova Dios avu'unike.ⁱ

6 »Sk'an tsotsuk avo'ontonik sventa xavak' ta akuxlejalik xchi'uk sventa xach'unik skotol li k'usi ts'ibabil ta slivroal Sman-tal/ Moisee: ti mu'yuk chak'ejp'ujik* batel ta bats'ik'ob mi ja'uk ta ts'etk'obe,^h **7** ti mu'yuk chakap abaik xchi'uk li jyanlumetik' ti li' to oy ta atojolalike. Mu me jutebuk xavalbeik sbi li sdiosike^m mi ja'uk xavak' aveik ta stojolalik. Mu me xatunik ta stojolal li sdiosike mi ja'uk xanijan abaik ta stojolalik.ⁿ **8** Li k'usi sk'an xapasike ja' ti xanap'an abaik ta stojolal li Jeova Dios avu'unik^o jech k'ucha'al apasojik ono'ox tale. **9** Li Jeovae tsnuts lokel ta atojolalik muk'tik lumetik ti xu' yu'unike,^p yu'un mi junuk ono'ox vinik stsalojoxuk k'alal to avie.^q **10** Li jun no'ox vinik avu'unike tsnuts batel jmil ta vo',^r yu'un li Jeova Dios avu'unike ja' yakal

23:4 *Ja' xkaltik, li nab Mediterraneoe.

23:6 *O «chak'ejevik; chats'ep'ujik». #O «surtok'obe».

KAP. 23

- a Jos 13:1
b Dt 31:28
c Dt 16:18
d Dt 20:4
Jos 10:11-14
Jos 10:40, 42
e Dt 7:1
f Jos 13:2-6
g Jos 18:10
h Eks 23:30
Eks 33:2
Dt 11:23
i Nu 33:53
j Eks 24:7
Dt 17:18
Dt 31:26
k Dt 5:32
Dt 12:32
Jos 1:7, 8
l Eks 23:33
Dt 7:2
m Eks 23:13
n Eks 20:5
o Dt 10:20
Jos 22:5
p Dt 11:23
q Jos 1:3-5
r Le 26:8
Jue 3:31
2Sa 23:8

Kolumna 2

- a Eks 23:27
Dt 3:22
b Dt 28:7
c Dt 4:9
Jos 22:5
d Dt 6:5
e Eks 23:29
Jos 13:2-6
f Eks 34:16
Dt 7:3
Jue 3:6
1Re 11:4
Esd 9:2
g Jue 2:3, 21
h Nu 33:55
i Jos 21:45
1Re 8:56
j Le 26:3-12
Dt 28:1
k Le 26:14-17
Dt 28:15, 63
l 2Re 24:20
m Jos 23:12, 13

tspark k'op stuk sventa tspark ak'oplalik^a jech ono'ox k'ucha'al yaloj ta jamale.^b **11** K'elik me lek ti jechuk-o^c xak'anik li Jeova Dios avu'unike.^d

12 »Pe mi chavalopatinik komel ti ja' xa chlik anap'an abaik ta stojolal li krixchanoetik ti li' to oy^e ta atojolalike, ti chlik avuts' avalalin aba xchi'ukike,^f ti chbat ach'i'nik xchi'uk ti chtal xchi'inoxuke, **13** na'ik me ti Jeova Dios avu'unike mu'yuk xa tsnuts lokel ta atojolalik li muk'tik lumetike.^g K'ajomal chk'otik jech k'ucha'al pets', k'ucha'al ch'ojon ti chyakvane xchi'uk k'ucha'al nukul ti sjsluj ta axokonike.^h Chk'ot k'ucha'al ch'ix ta sbek' asatik ja' to ti k'uxi xch'ay ak'oplalik li ta lekil balumil ti laj yak'boxuk li Jeova Dios avu'unike.

14 »Avi une, po'ot xa xicham.* Ana'ojik lek ta sjunul avo'ontonik xchi'uk ta sjunul akuxlejalik ti mu jp'eluk ch'ay ta be skotol li k'usitik lekil laj yalboxuk li Jeova Dios avu'unike. K'ot ta pasel skotol ta atojolalik. Mi jp'eluk ch'ay ta be.ⁱ

15 Pe jech k'ucha'al laj yak' k'otuk ta pasel ta atojolalik Jeova Dios avu'unik skotol li k'usitik lekil laj yalboxuke,^j ja' jech chak' k'otuk ta pasel Jeova ta atojolalik xtok skotol li k'usitik chopol ti yaloj xa ono'oxe xchi'uk tsajes ak'oplalik li ta lekil balumil ti yak'ojboxuk li Jeova Dios avu'unike.^k **16** Mi chasokesbeik sk'oplal li strato Jeova Dios avu'unik ti laj yak'boxuk sventa xatsakik ta muk'e, mi chabatik xchi'uk mi chlik tunanik ta stojolal yan diosetik xchi'uk mi chlik anijan abaik ta stojolale, tsntsan sk'ak'al yo'onton ta atojolalik li Jeovae/^l xchi'uk ta anil no'ox ch'aj ak'oplalik li ta balumil yak'ojboxuke».^m

23:12 *Literal «apasik trato sventa nupunele». 23:14 *Literal «Ta xa jtambe batel sbelel skotol balumil».

24 Li Josuee te la stsob ta Sike-
kem li jujuchop snitilulal
Israele, la stak ta ik'el li moletik
ta Israele, li joliletik yu'unike, li
jchapanvanejetike xchi'uk li ban-
kilaletik yu'unike,^a te k'otik ta ye-
loval li meel Diose. **2** Li Josuee
xi laj yalbe li jteklume: «Xi yaloy
li Jeova Dios yu'un Israele: <Vo'ne
xa ti te nakiik^b ta jot UK'um* li
amoltotakik^c ti te sk'oplal ek li
Tare ti ja' li stot Abraan xchi'uk
Nakore, nopem xa'ik chtunik ta
stojalal li yan diosetike.^d

3 »Ta mas ts'akale, laj kik' tal
li amoltotik Abraan* ti te to'ox oy
ta jot Uk'ume* xchi'uk laj kak'-
be xan skotol li yosilal Kanaane.
Jech xtok, ep bat ku'un li sni-
tilulale,^f yu'un laj kak'be li Isaa-
ke;^g **4** li Isaake laj kak'be li Jak-
sob xchi'uk Esaue.^h Ta mas
ts'akale laj kak'be yu'unin Esau li
vits Seire;ⁱ laje li Jakob xchi'uk
xnich'nabtake yalik batel ta Ejipto.^j
5 Ta ts'akale, la jtak batel
Moises xchi'uk Aaron.^k Laj kak'-
be svokol Ejipto ta skoj li k'usi la
jpasbee,^l laj une la jlok'esoxuk ta-
lel. **6** K'alal la jlok'esik ta Ejipto
li amoltotakike^m xchi'uk k'alal te
xa ox oyoxuk ta ti' nabe, nutsa-
tik talel yu'un li j-ejiptoetike, tal
xchi'uk skaretaik sventa pask'op
xchi'uk tal soltaroetik ti kajaj-
tik ta ka'e, te to k'otik ta Tsa-
jal nab.ⁿ **7** Va'un, li amoltotaki-
ke lik sk'anbeikun vokol, vo'on li
Jeovaaue,^o ja' yu'un laj kak' ik'al
osil ta o'lol avu'unik xchi'uk li
j-ejiptoetike, ta ts'akale tal ta
sbaik li nabe,^p va'un te chamik.
Laj avil ta asat atulik li k'usi la
jpas ta Ejiptoe.^q Laje, ep jabil* te
lanakiik ta takixokol balumil.^r

8 »Ta mas ts'akale laj kik'o-
xuk tal li ta yosil j-amorreoetik ti
te to'ox nakalik ta jot* Jordane,
lik stsakoxuk ta k'op,^s pe laj kak'-
boxuk ta ak'obik sventa xavich'-

24:2, 3, 14, 15 *Ja' xkaltik, li Eufra-
tese. 24:7 *Literal «k'ak'aletik». 24:8
*Ja' xkaltik, ta xokon slok'eb k'ak'al.

- KAP. 24
- a Eks 18:25
- Jos 23:2
- b Je 11:28, 31
- c Je 11:26, 27
- d Jos 24:15
- e Je 12:1
- Ne 9:7
- Ech 7:2
- f Je 15:1, 5
- g Je 21:3
- h Je 25:26
- i Je 36:8
- Dt 2:5
- j Je 46:2, 3
- k Eks 3:10
- l Eks 11:1
- m Eks 12:37
- n Eks 14:9
- o Eks 14:10
- p Eks 14:20, 27
- Sl 106:11
- q Eks 3:20
- Dt 4:34
- r Nu 14:34
- s Nu 21:23

- Kolumna 2
- a Ne 9:22
- b Nu 22:2, 5
- Dt 23:3, 4
- c Nu 22:12
- d Nu 23:11, 25
- Nu 24:10
- e Nu 31:7, 49
- f Jos 3:17
- g Jos 5:10
- h Jos 11:16
- Jos 21:44
- Ebr 11:30
- i Eks 23:28
- Jos 2:9, 10
- j Sl 44:3
- k Jos 11:14
- l Dt 6:10, 11
- Dt 8:7, 8
- m Je 17:1
- Dt 10:12
- Dt 18:13
- 1Sa 12:24
- n Le 17:7
- Ese 23:8
- o Dt 30:19, 20
- 1Re 18:21
- p Jos 24:2

beik li yosilike, la jlajesbeik sk'o-
plal ta atojolalik.^a **9** Ta ts'akal
li Balak ti ja' xnich'on Sipore,
li ajvalil ta Moabe, lik stsak ta
k'op li Israele. Ja' yu'un, la stak
ta ik'el li Balaam ti ja' xnich'on
Beore sventa xchopol k'optao-
xuk.^b **10** Pe mu'yuk jchikintabe
li Balaame,^c ja' no'ox ep ta velta
laj yak'boxuk bendision,^d va'un la
jpojoxuk lok'el ta sk'ob.^e

11 »Laje, la atuch'ik jelavel
Jordan^f sventa xak'otik ta Je-
riko.^g Va'un, li jnitvanejetik*
ta Jerikoe, li jnitvanejetik yu'un
j-amorreoetik, jperisitaetik, jka-
naanetik, j-etetik, jguirgaseoetik,
j-eveoetik xchi'uk jebusetike lik
stsakoxuk ta k'op, pe laj kak'-
boxuk ta ak'obik.^h **12** Ja' yu'un,
chibaj yo'ontonik* ku'un, jech
oxal jatavik lok'el ta atojolalik, ja'
li cha'vo' ajvalil yu'un j-amor-
reoetike.ⁱ Ti jech k'ot ta pase-
le ma'uk ta skoj a-espadaik o ta
skoj a-arkoik.^j **13** Jech laj kak'-
boxuk avosilik ti mu vo'oxuk laj
avak' avokolike xchi'uk laj kak'-
boxuk ateklumalik ti bu xu' xana-
kiik ti mu vo'oxuk la ava'anike.^k
Xalajesik no'ox uva xchi'uk oliva
ti mu vo'oxuk la ats'unike.^l

14 »Ja' yu'un, xi'taik* li Jeov-
vae xchi'uk tuk'uk avo'onton^a xa-
tunik ta stojalal xchi'uk tuk'uk
xavak' abaik^b ta stojalal.^c Ji-
pik lok'el li diosetik ti laj yi-
ch'ik ta muk' li amoltotakik li ta
jot UK'um* xchi'uk li ta Ejiptoe,ⁿ
ja' tunanik ta stojalal li Jeovae.
15 Yan mi chopol chava'ik ti
chatunik ta stojalal Jeovae, t'ujik
buch'u chak'an chatunik ta stojo-
lal.^o T'ujik mi ja' chatunik ta sto-
josal li diosetik ti laj yich'ik ta
muk' li amoltotakik li ta jot UK'u-
me*^p o mi ja' li sdios j-amorreoe-
tik ti ja' to'ox yu'unik li osil bu

24:11 *O ja' van sk'oplal «yajvaltak
osil». 24:12 *O ja' van sk'oplal «xi'ik;
laj ya'ik muk'ta xi'el». 24:14 *K'elo
Glosario, xi'tael Dios. ^aO «mu'yukuk
apaltailik». ^bO «meleluk xatunik».

nakaloxuke.^a Pe li vo'on xchi'uk kuts' kalale ja' chitunkutik ta stojal li Jeovae».

16 Pe xi tak'av li jteklume: «Mu sta-o chka'ikutik ti chkikta-kutik li Jeova ti ja' chbat tunkunkutik ta stojal li yan diosetike. **17** Yu'un ja' la slok'esutik xchi'uk jmolototaktik ta yosilal Ejipto^b li Jeova Dios ku'untike, ja' ti bu to'ox tik'ilutik ta mosoile.^c Jech xtok, te jk'elotik ti ja' la spas li muk'tik senyaile^d xchi'uk ja' la sbeiltsatutik tal ti bu lijxanav tale xchi'uk li ta jteklumetik ti butik lij-ech' tale.^e **18** Li Jeovae la snuts lok'el skotol li jteklumetike, te tsakal ku'oplal li j-amorreotik ti li' to'ox nakalik ti bu oyutike. Ja' yu'un, ja' chitunkutik ta stojalal ek li Jeovae, yu'un ja' Jdioskutik».

19 Va'un, li Josuee xi laj yalbe li jteklume: «Mu xu' xatunik ta stojal li Jeovae, yu'un ja' jun ch'ul Dios;^f ja' jun Dios ti stuk no'ox tsk'an ich'el ta muk'e.^g Mu'yuk chak' ta perton li atoyobbai-like xchi'uk li amulike.^h **20** Mi chaviktaik li Jeovae xchi'uk mi ja' chatunik ta stojal li sdios jyanlumetike, tskontrainoxuk ek xchi'uk tsajesboxuk ak'oplalalik ak'o mi lek k'usitik spaso^j ta atojalalik».ⁱ

21 Pe li jteklume xi la stak'-beik li Josuee: «iMu jechuk ta jpaskutik, ja' chitunkutik ta stojal li Jeovae!».^j **22** Xi tak'-batik yu'un li Josuee: «Vo'oxuk testigooxuk atukik ti chlok' ta avo'ontonik ti chak'an chatunik ta stojal li Jeovae».^k Xi tak'av li jteklume: «Lek, testigounkutik».

23 «Mi jeche, jipik lok'el li sdios jyanlumetik te avich'oijke, ta sjunul avo'onton xasutik tal ta stojal li Jeova Dios yu'un Israele». **24** Li jteklume xi laj yalbeik li Josuee: «iJa' chitunkutik ta stojal li Jeova Dios ku'untike xchi'uk ta jch'unbekutik li k'usi chale!».

KAP. 24

a Eks 23:32

Dt 7:25

Jue 6:10

Jue 10:6

b Eks 19:4

Dt 32:12

c Dt 6:12

d Eks 14:31

Dt 4:34

Dt 29:2

e Eks 23:23

f Le 19:2

SI 99:5

Is 6:3

1Pe 1:15

g Eks 20:5

Eks 34:14

Nu 25:11

Mt 4:10

h Eks 23:20, 21

Nu 14:35

i Dt 28:15, 20

Jos 23:16

2Kr 15:2

Is 63:10

Jer 17:13

j Eks 19:8

k Dt 26:17

Jos 24:15

Kolumna 2

a Dt 31:26

b Je 31:45

c Je 31:48

d Jue 2:6

e Jue 2:8, 9

f Jos 19:49, 50

g Dt 31:12, 13

Jue 2:7

h Je 50:25

Eks 13:19

Ebr 11:22

i Ech 7:15, 16

j Je 33:18, 19

k Jos 20:7

l Nu 3:4

Nu 20:26

m Eks 6:25

Jue 20:28

25 Ja' yu'un, li Josuee la spas jun trato xchi'uk li jteklum te ta Sikem li va' k'ak'ale, laj yak'-be mantaletik xchi'uk oy k'usi la xchapan ta stojalalik. **26** Li Josuee te la sts'iba komel ta sli-vroal Smantal Dios.^a Jech xtok, la stsak jpej muk'ta ton^b xchi'uk te la sva'an ta yolon li muk'ta te' ti te xkom ta sts'el ti bu ch'ul yu'un Jeovae.

27 Li Josuee xi laj yalbe sjunul li jteklume: «A'io avai'ik, li ton li'e ja' testigo ku'untik,^c yu'un laj xa ya'i skotol li k'usi laj yalbutik Jeovae. Jech xtok, ja' testigo avu'unik ti mu'yuk chamuk ta avo'ontonik li Dios avu'unike».

28 Laje, li Josuee la stak batel li jteklume, te batik ti bu staoj xrextok* ta jujuntale.^d

29 K'alal k'ot xa ox ta pases skotol taje, cham li Josuee ti ja' yajtunel Jeovae, li xnich'on li Nune. Yich'oj xa ox 110 jabil k'alal chame.^e **30** Te la smukik ti bu la sta xrextok* osile, ta Timnat-Sera^f ti te xkom ta vitstikaltik yu'un Efrain ta snortel li vits Gaase. **31** Li Israele jech-otun ta stojal Jeova ti k'u sjalil kuxi li Josuee xchi'uk ti k'u sjalil kuxiik li moletik ti mas to jal kuxiik ti ja' mu sta li Josuee, ti ja' laj yilik li k'usitik la spas Jeova ta stojal li Israele.^g

32 Li sbakil Jose^h ti yich'ojik lok'el ta Ejipto li j-israeletike te bat smukik ta Sikem, ja' li ta osil la sman Jakob ti ja' la smanbe li xnich'nabtak Amore,ⁱ li stot Sike-me. Sien ta sep tak'in/ la stoj li osile xchi'uk ja' xa k'ot ta xrextok* li xnich'nabtak Josee.^k

33 Cham ek li Eleasar ti ja' xnich'on Aarone.^l Te la smukik ta bik'it vits yu'un Fineas,^m li xnich'on Eleasare. Li stselej taje ja' yosil li Fineas ti te xkom ta vitstikaltik yu'un Efraine.

24:28 *O «spukulalik; sparteik».

24:30, 32 *O «spukulal; sparte».

JUESES

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Li Juda xchi'uk Simeone laj yu'uninik osil (1-20)
Li jebusetike te kom nakiikuk ta Jerusalem (21)
Li Josee och ta sk'ob li Betele (22-26)
Mu'yuk laj yich'ik nutsel lok'el skotol li jkanaanetike (27-36)
- 2 P'ijubtasvan li yaj-anjel Jeovae (1-5)
Cham Josue (6-10)
Laj yich' va'anel jchapanvanejetik sventa skolta li Israele (11-23)
- 3 Ch-ak'at ta preva yu'un Jeova li Israele (1-6)
Ja' ba'yel jchapanvanej li Otniele (7-11)
Li jchapanvanej Eude la smil li ajvalil Eglon ti jup'em tajeke (12-30)
Jchapanvanej Samgar (31)
- 4 Li ajvalil Jabin ta Kanaane laj yak'be svokol li Israele (1-3)
Me' j-alk'op Debora; jchapanvanej Barak (4-16)
Li Jaele la smil Sisara, li bankilal soltaroe (17-24)
- 5 Li Debora xchi'uk Barake k'ejinik ta skoj ti kuch yu'unike (1-31)
Li k'analetike la stsakik ta k'op li Sisarae (20)
Noj li uk'um ta Sisone (21)
Xko'olajjik k'ucha'al k'ak'al li buch'utik sk'anojik Jeovae (31)
- 6 Chak'be svokol Israel li Madiane (1-10)
Albat yu'un jun anjel ti chich' koltael li jchapanvanej Jedeone (11-24)
La sjinesbe skajleb smoton Baal li Jedeone (25-32)
Ventainat yu'un s-espíritu Dios li Jedeone (33-35)
Li senyail ta tsotse (36-40)
- 7 Jedeon xchi'uk li oxib sien sviniktake (1-8)
Li yajsoltarotak Jedeone la stsalik li Madiane (9-25)
«J-S-espada Jeova xchi'uk Jedeon!» (20)
La smil sba stukik li jmadianetike (21, 22)
- 8 Li j-efrainetike ilinik ta stojalal li Jedeone (1-3)
Laj yich'ik nutsel xchi'uk milel li ajvaliletik ta Madiane (4-21)
Mu sk'an xkom ta ajvalil li Jedeone (22-27)
K'usitik la spas ta xkuxlejal li Jedeone (28-35)
- 9 Li Abimeleke och ta ajvalil ta Sikem (1-6)
Laj yal lok'olk'op li Jotane (7-21)
Toj chopol k'u yelan ajvalilaj li Abimeleke (22-33)
Li Abimeleke la stsak ta k'op li Sikeme (34-49)
Jun ants la xvoch'be sjol li Abimeleke, va'un te cham (50-57)
- 10 Jchapanvanej Tola xchi'uk Jair (1-5)
La stoy sba li Israele, pe la sutes yo'onton (6-16)
Li j-ammonetike xi' yu'unik li Israele (17, 18)
- 11 La snutsik lok'el li Jeftee, laje k'ot ta jnitvanej yu'unik (1-11)
Li Jeftee la xchi'in ta lo'il li j-ammonetike (12-28)
Laj yak' ye li Jeftee xchi'uk stsebe (29-40)
Mu'yuk nupun-o li tsebe (38-40)
- 12 Laj yich'ik tsakel ta k'op li j-efrainetike (1-7)
Albatik ti ak'o yalik *xibolet* (6)
Jchapanvanej lbsan, Elon xchi'uk Abdon (8-15)
- 13 Vula'anatik yu'un jun anjel li Manoa xchi'uk yajnile (1-23)
Vok' Sanson (24, 25)
- 14 Li jchapanvanej Sansone chik' ya'i jun jfilistea ants (1-4)
Ta skoj ti ak'bat stsatsal yu'un li s-espíritu Jeovae, la smil jkot leon (5-9)
Laj yal jun tajimol lo'il Sanson k'alal nupune (10-19)
Bat ta yan vinik li yajnil Sansone (20)
- 15 Li Sansone la spakbe sutel li jfilisteaetike (1-20)

- 16 Te oy ta Gasa li Sansone (1-3)
Sanson xchi'uk Dalila (4-22)
La spak sk'oplal li Sansone xchi'uk
te xa cham-o (23-31)
- 17 Li santotak Mikease xchi'uk
li yajpalee (1-13)
- 18 Li jdanetike ay spa'ik osil (1-31)
Laj yich'ik batel li santoetik xchi'uk
li yajpale Mikease (14-20)
Laj yich' tsalel li Laise xchi'uk Dan
xa laj yak'beik sbi (27-29)

- Laj yich'ik ta muk' lok'oletik
li ta Dane (30, 31)
- 19 Li jbenjaminetike la stsatsal tsakik
jun ants ta Guibea (1-30)
- 20 Laj yich'ik tsakel ta k'op
li jbenjaminetike (1-48)
- 21 Mu'yuk xch'ay sts'unbal yu'unik
li snitulal Benjamine (1-25)

1 K'alal chamem xa ox li Jeova sueue,^a xi lik sjak'beik Jeova li j-israeletike:^{*b} «¿Buch'u ba'yel chmuy batel ku'unkutik sventa xbat stsak ta k'op li jkanaanetike?». **2** Xi la stak' li Jeovae: «Ja' ba'yel chmuy batel li Judae.^c Yu'un ja' chkak'be^e ta sk'ob li osile». **3** Li Judae xi laj yalbe li Simeon ti ja' xchi'il ta vok'ele: «Chi'inun muyel sventa xbat jtsaktik ta k'op li jkanaanetik ti bu ak'bilun kosile.^d Xu' xbat jchi'inot ek li ta avosil ak'bilote». Jech oxal, li Simeone la xchi'in muyel.

4 K'alal muy batel li Judae, ak'bat ta sk'obik^e yu'un Jeova li jkanaanetik xchi'uk li jperisitaetike, ja' yu'un lajunmil viniketik la smilik li ta Beseke. **5** Li ta Beseke te la staik li Adoni-Beseke, te la stsakik ta k'op. Laje la stsalik li jkanaanetik^f xchi'uk li jperisitaetike.^g **6** K'alal jativ batel li Adoni-Beseke, la snutsik batel. K'alal la staik ta tsakele, la xtuch'beik li sme' sk'obtate xchi'uk li sme' yakan-take. **7** Xi laj yal li Adoni-Beseke: «Oy 70 ajvaliletik ti laj yich'ik tuch'bel sme' sk'obik xchi'uk sme' yakanike xchi'uk ja' tstsob slajesik li k'usi chp'aj* ta yolon jmexae. Jech xa yakal chak' jtoj

1:1 *Literal «li xnich'nabtak Israele».
1:2 *O «kak'ojbe xa». 1:7 *O «tsts'uj».

KAP. 1

- a Jos 24:29
b Nu 27:18, 21
 Jue 20:18
c Je 49:8
 Dt 33:7
 1Kr 5:2
d Jos 15:1
 Jos 19:1, 9
e Dt 9:3
f Je 10:6
 Dt 20:17
g Je 15:18-21
 Eks 3:8
 Jue 3:5
 1Re 9:20, 21

Kolumna 2

- a Jos 15:8, 12
b Jos 15:63
 Jue 1:21
c Jos 11:16
 Jos 15:20, 33
d Jos 11:21
 Jos 15:13, 14
e Jos 10:38
f Jos 15:15
g Nu 13:3, 6
 Nu 14:24
 Dt 1:35, 36
 Jos 14:13
h Jos 15:16-19
i Jue 3:9
j 1Kr 4:13

Dios ti jech la jpase». Ta tsakale, laj yik'ik batel ta Jerusalen,^a va'un te cham.

8 Li viniketik ta Judae la stsakik ta k'op xtok li Jerusalene^b xchi'uk och ta sk'obik; va'un la slajesbeik sk'oplal ta espada li jteklume xchi'uk la xchik'ik. **9** Ta ts'akale, li viniketik ta Judae yal stsakik ta k'op li jkanaanetik ti te nakalik ta vitstikal-tike, ti te nakalik ta Negueb xchi'uk ta Sefelae.^c **10** Li Judae la stsak ta k'op li jkanaanetik ti te nakalik ta Ebrone (Kiryat-Arba to'ox sbi li Ebrone), va'un la smilik li Sesai, li Aiman xchi'uk li Talmaie.^d

11 Laje, lok'ik batel ti bu oyike, bat stsakik ta k'op li jnaklejetik ta Debire.^e (Kiryat-Sefer^f to'ox sbi li Debire). **12** Xi laj yal li Kalebe:^g «Li buch'u xchat stsal li Kiryat-Sefere xchi'uk mi och ta sk'obe, ta xkak'be yik' li jtseb Aksae». ^h**13** Ja' och ta sk'ob jteklum li Otnielⁱ ti ja' xnich'on Kenase,^j li yits'in Kalebe. Ja' yu'un, li Kalebe ja' laj yak'be yik' li stsebe, li Aksae. **14** K'alal yorail xa ox chbat ta snae, laj yalilanbe smalal ti ak'o sk'anbe jsepuk yosil li stote. Li Aksae yal li ta svuroe,^{*} va'un xi la sjak' li Kalebe:

1:14 *O ja' van sk'oplal «la xt'ax sk'ob k'alal te skajlebinoj li svuroe».

«¿K'usi chak'an?». **15** Xi tak'bate: «Avokoluk, ak'bun abendison. Avak'objun xa li jsep osil ta sure,* pe ak'bun xtok li Gulot-Maime». # Jech oxal, li Kalebe laj yak'be li Gulot ta ak'ole xchi'uk li Gulot ta olone.

16 Li snitilulal jkenita^a vinik ti ja' li smolni^{*b} Moiseze, lok'ik batel li ta jteklum ti bu ts'unajtik xane,^c te batik ta takixokol balumil yu'un Juda ta sural Arad,^d te xchi'ukik batel li svi-niktak Judae. Va'un te la xchi'unik ta naklej li jteklume.^e **17** Pe li Judae bat xchi'uk li xchi'il ta vok'el ti ja' li Simeone, bat stsakik ta k'op li jkanaanetik te nakalik ta Sefate xchi'uk la slajesbeik sk'oplal ta j-ech'el.^f Jech oxal, Orma^{*g} laj yak'beik sbi li jteklume. **18** Laje, li Judae och ta sk'ob li Gasa^h xchi'uk yosilale, li Askelonⁱ xchi'uk yosilale xchi'uk li Ekron^j xchi'uk yosilale. **19** Li Jeovae te xchi'uk li Judae, jech oxal och ta sk'obik li vitstikaltike, ja' no'oxe mu'yuk xu' yu'unik snutsel lok'el li jnakejetik ta stenlejaltike, yu'un oy skaretaik sventa pask'op ti stakanobjeik espada li ta syantailtake.^{*k} **20** Ja' laj yak'beik Kaleb li Ebrone jech ono'ox k'ucha'al yaloj ta jamal li Moiseze.^l Li Kalebe la snuts lok'el li oxvo' xnich'nabtak Anake.^m

21 Pe li jbenjaminetike mu'yuk la snutsik lok'el li jebusetik te nakalik ta Jerusalene, jech oxal li jebusetike te kom nakiikuk xchi'uk li jbenjaminetik ta Jerusalen k'alal to avie.ⁿ

22 Yan li snitilulal Josee^o muy stsakik ta k'op li Betele, te chi'inbilik yu'un li Jeovae.^p **23** Li snitilulal Josee ay spa'ii^{*k} li Betele (Lus to'ox sbi li jteklu-

1:15 *O «Neguebe». # Ja' sk'an xal «yaviltak vo'». 1:16 *O «smoni'; smuni'». 1:17 *Ja' sk'an xal «chich'lajesbel-o sk'oplal». 1:19 *Literal «skaretaik pasbil ta tak'ine». 1:23 *O «spamuk'taik».

KAP. 1

- a Nu 24:21
- Jue 4:11
- b Eks 3:1
- Eks 4:18
- Eks 18:1
- Nu 10:29
- c Dt 34:3
- Jue 3:13
- d Nu 21:1
- e Nu 10:29-32
- f Le 27:29
- Dt 20:16
- g Jos 19:1, 4
- h Je 10:19
- Jos 11:22
- i Jue 14:19
- j Jos 13:1-3
- Jos 15:20, 45
- k Dt 20:1
- Jos 17:16
- l Nu 14:24
- Jos 14:9
- m Nu 13:22
- n Jos 15:63
- 2Sa 5:6
- o Jos 14:4
- p Je 49:22, 24
- Jos 16:1
- Sl 44:3

Kolumna 2

- a Je 35:6
- b Jos 6:25
- 1Sa 15:6
- c Jos 21:8, 25
- Jue 5:19
- d Jos 17:11, 12
- e Je 9:25
- 1Re 9:20, 21
- f Nu 33:55
- Dt 7:2
- Dt 20:16
- Jos 17:13
- g Jos 16:10
- 1Re 9:16
- h Jos 19:15, 16
- i Dt 20:17
- Jue 2:2
- j Jos 11:8
- Jos 19:28, 31
- k Jos 19:29, 31
- l Jos 19:30, 31

me),^a **24** li jpa'ivanejetike* te la snupik ta be jun vinik ti te lok'talel ta jteklume. Xi laj yalbeike: «Avokoluk, albunkutik k'uxi xu' xi-ochkutik li ta jteklume, mi laj avalbunkutike, chkak'botkutik ta ilel slekil ko'ontonkutik». # **25** Li vinike laj yal ti k'uxi xu' x-ochike, va'un la slajesbeik sk'oplal ta espada li jteklume, pe kuxul laj yiktaik li vinik xchi'uk skotol li yuts' yalale.^b **26** Li vinike te bat ta yosil j-etetik xchi'uk te la sva'an jun jteklum. Lus laj yak'be sbi xchi'uk jech-o sbi k'alal to avie.

27 Li Manasese mu'yuk x-och ta sk'ob li Bet-Sean xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopaj-tike, li Taanak^c xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike,* li jnakejetik ta Dor xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, li Ibleam xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike xchi'uk mi ja'uk och ta sk'ob li jnakejetik ta Meguido xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike.^d Li jkanaanetike la spak'alin sbaik sventa te xkom nakiikuk li ta osile. **28** K'alal lik stsak yip li Israele, lik yak'be spas tsatsal abtelal^e li jkanaanetike, pe mu'yuk la snuts lok'el skotolik.^f

29 Li Efrain eke mu'yuk la snuts lok'el li jkanaanetik te nakalik ta Guesere. Li jkanaanetike te to nakal komik ti bu oy li j-efrainetik ta Guesere.^g

30 Li Sabulone mu'yuk la snuts lok'el li jnakejetik ta Kitrone mi ja'uk li jnakejetik ta Naalole.^h Li jkanaanetike te to nakal komik ti bu oy li jsabulone-tike xchi'uk persa la spasik tsatsal abtelal.ⁱ

31 Li Asere mu'yuk la snuts lok'el li jnakejetik ta Akkoe mi ja'uk li jnakejetik ta Sidon,^j ta Alab, ta Aksib,^k ta Elba, ta Afik^l xchi'uk mi ja'uk li jnakejetik ta

1:24 *O «jпамuk'tavanejetike». # Literal «chkak'botkutik ta ilel tuk'il k'anelal». 1:27 *O «ta sjoylejale».

Reobe.^a **32** Jech oxal, li j-ase-retike te nakal-o komik ti bu oy li jkanaanetik te ta osile, yu'un mu'yana la snutsik lok'el.

33 Li Neftalie mu'yuk la snuts lok'el li jnaklejetik ta Bet-Semes mi ja'uk li ta Bet-Anate,^b te nakal-o komik ti bu oy li jkanaanetik ti te nakalik ta osile.^c Li jnaklejetik ta Bet-Semes xchi'uk ta Bet-Anate la spasik tsatsal abtel sventa li jneftalietike.

34 Li j-amorreotike te kom yu'unik ta vitstikaltik li jdanetike, yu'un mu'yuk xa xyal batel yu'unik li ta stenlejaltike.^d

35 Jech oxal, li j-amorreotike la spak'alin sbaik sventa te xkom nakiikuk li ta vits Erese, li ta jteklum Ayalone^e xchi'uk li ta Saalbime.^f Pe k'alal la stsak yipik li snitlulal Josee, ak'bat spasik tsatsal abtel. **36** Li yosil j-amorreotike te chlik ta muyebalik Akrabim,^g ta Sela ti chmuy batel ta vitstikaltike.

2 Li yaj-anjel Jeovae^h muy batel ta Bokim, te lik batel ta Guilgal,ⁱ xi laj yale: «Vo'on la jlokesoxuk tal ta Ejipto sventa xki-k'oxuk tal li ta balumil ti jech laj kak' ke ta stojolal li amoltotakike.^j Jech xtok, xi laj kale: «Mu'yuk chkak' lajuk-o sk'oplal li jtrato la jpas xchi'uk vo'oxuke.^k **2** Ja' no'ox mu xapasik trato xchi'uk li jnaklejetik li ta osile,^l sk'an xajinesbeik li skajlebtak matanal yu'unike»,^m Pe mu'yuk la ach'unik li k'usi laj kalboxuke.ⁿ «K'u yu'un ti jech la apasike? **3** Ja' yu'un, xi laj kal eke: «Mu'yuk ta jnutsik lok'el ta atojolalik,^o ja' ch'kotik k'ucha'al pets' ta atojolalik,^p li sdiosik xtoko ja' tslo'laoxuk xchi'uk tsnamajesoxuk ta jtojolal»».^q

4 K'alal jech xa ox albatik yu'un yaj-anjel Jeova stotol li j-israeletike, lik smil sbaik ta ok'el. **5** Jech oxal, Bokim* laj yak'beik sbi ti bu k'ot ta pasal

2:5 * Ja' sk'an xal «buch'utik ch-ok'ik».

KAP. 1

- a Jos 21:8, 31
b Jos 19:38, 39
c Dt 7:2
d Jos 19:47
Jue 18:1
e Jos 10:12
f Jos 19:42, 48
g Nu 34:2, 4
Jos 15:3, 12

KAP. 2

- h Eks 23:20, 23
Jos 5:13, 14
i Jos 5:8, 9
j Je 12:7
Je 26:3
k Je 17:1, 7
Le 26:42
l Eks 23:32
Dt 7:2
2Ko 6:14
m Eks 34:13
Nu 33:52
n Jue 1:28
o Jue 2:20-23
p Nu 33:55
Jos 23:12, 13
q Eks 23:33
Dt 7:16
1Re 11:2

Kolumna 2

- a Jos 24:28
b Jos 23:3
Jos 24:31
c Jos 24:29
d Jos 19:49, 50
e Jos 24:30
f Jue 3:7
Jue 10:6
1Re 18:17, 18
g Dt 31:16
h Dt 6:14
i Eks 20:5
j Jue 3:7
Jue 10:6
1Re 11:5
k Jue 3:8
2Re 17:20
Si 106:40, 41

taje xchi'uk te laj yak'beik milbil matanaletik li Jeovae.

6 Li Josuee la stak batel li j-israeletike, jech oxal ta jujuntatik ti bu ak'bil xrextok* sventa x-och ta sk'obik li yosilike.^a **7** Li jteklume jech-o tunik ta stojolal Jeova ti k'u sjalil kuxi li Josuee xchi'uk ti k'u sjalil kuxiik li moletik ti mas to jal kuxiik ti ja' mu sta li Josuee, ti laj yilik li k'usitik la spas Jeova ta stojolal li Israele.^b **8** Va'un, cham li Josue ti ja' xnich'on li Nune, li yajtunel Jeovae, yich'oj xa ox 110 jabil k'alal chame.^c **9** Te la smukik ti bu la sta xrextok* osile, ta Timnat-Eres^d ti te xkom ta vitstikaltik yu'un Efrain ta snortéal li vits Gaase.^e **10** Li jk'ol kuxlejal taje laj yich' ik'el batel ti bu oy li smoltotakike.* Ta ts'akale, ayan talej yan jk'ol kuxlejal ti mu xoxtikinik li Jeovae xchi'uk ti mu sna'ik k'usi la spas ta stojolal li Israele.

11 Jech oxal, li j-israeletike lik spasik li k'usi chopol chil ta sat Jeovae xchi'uk lik tunikuk ta stojolal* li slok'oltak Baale.^f **12** Li j-israeletike ja' jech laj yiktaik komel li Jeova ti ja' Sdios smoltotakike, ti ja' lok'esatik tal ta yosilal Ejiptoe.^g Ja' la sts'akliik batel li yan diosetike, ja' li sdios jteklumetik ti te joyal ta spat xokonike,^h lik snijan sbaik ta stojolalik, jech chopol laj ya'i sba yu'unik li Jeovae.ⁱ **13** Laj yiktaik komel li Jeovae, ja' lik tunikuk ta stojolal li Baale xchi'uk lik tunikuk ta stojolal li slok'oltak Astorete.^j **14** Ta skoj taje, tsan sk'ak'al yo'onton ta stojolal Israel li Jeovae, jech oxal laj yak' ta sk'ob j-elek'etik ti mu xa xu' spoj sbaik ta stojolalike.^k La xchon batel ta sk'ob li yajkontraik ti te

2:6 *O «spukulalik; sparteik». 2:9 *O «spukulal; sparte». 2:10 *Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'u chchame. 2:11 *O «lik yich'ik ta muk».

oy ta spat xokonike^a xchi'uk mu'yuk xa stsal yu'unik li yajkontraike.^b **15** Kontrainbilik yu'un Jeova ti buyuk no'ox batike, ak'bat svokolik^c jech k'ucha'al yaloy ono'ox li Jeova jech k'ucha'al albilik ono'ox ta jamal^d yu'un li Jeovae. Tsots tajek la svul yo'on-tonik.^e **16** Li Jeovae la sva'an jchapanvanejetik sventa skoltaik lok'el j-israeletik ta sk'ob li j-eketike.^f

17 Pe mi ja'uk la xchikintabeik li jchapanvanejetike, k'ajomal no'ox chmulivajik xchi'uk li yan diosetike xchi'uk tsnijan sbaik ta stojolal. Ta anil k'ejp'ujik* li ta be ti bu ech'ik li smoltotakike, yu'un li smoltotakike la xch'unbeik li smantaltak Jeovae.^g Mu xa jechuk la spasiq k'ucha'al li smoltotakike. **18** K'alal tsva'an jchapanvanejetik^h li Jeovae, li Jeovae te chchi'in li jchapanvaneje, ja' yu'un tskolta lok'el j-israeletik ta sk'ob li yajkontratakik ti k'u sjalil kuxul li jchapanvaneje. Yu'un li Jeovae chk'uxubaj ta yo'on-tonⁱ j-israeletik ta skoj li buch'utik ch-ak'bat svokolike^j xchi'uk ta skoj li buch'utik ch-ilbajinatike.

19 Pe k'alal chcham li jchapanvaneje, mas to chopol k'usi chlik spasiq ti ja' mu jechuk la spasiq li smoltotakike, yu'un chbat sts'akliik li yan diosetike, chlik tunukuk ta stojolalik xchi'uk tsnijan sbaik ta stojolalik.^k Mu'yuk laj yiktaik li k'usitik tspace sike xchi'uk li xchopol talelalike. **20** Ja' yu'un, tsan sk'ak'al yo'on-ton Jeova ta stojolal li Israele,^l xi laj yale: «Li jteklum li'e mu'yuk la stsak ta venta li jtrato^m laj kal ak'o xch'unik li smoltotakike xchi'uk mu'yuk la xch'unik li jmantale,ⁿ ja' yu'un **21** mu'yuk ta jnuts lok'el ta stojolalik mi junuk jteklum ti mu'yuk la snuts

2:17 *O «k'ejevik; ts'ep'ujik». 2:18 *O «chopol cha'i sba ta stojolal».

KAP. 2

- a Jue 4:2
- b Le 26:17, 37
Dt 28:15, 25
- c Dt 28:15
- d Dt 4:25, 26
- e Jue 10:9
- f Jue 3:9
1Sa 12:11
Ne 9:27
Sl 106:43
- g Jue 2:7
- h Jue 3:9
- i Dt 32:36
Sl 106:45
- j Jue 4:3
- k Jue 4:1
Jue 8:33
- l Dt 7:4
Jue 10:7
Sl 106:40
- m Eks 24:3, 8
Eks 34:27
Dt 29:1
Jos 23:16
- n Le 26:14, 17

Kolumna 2

- a Jos 13:1, 2
- b Nu 33:55
Dt 8:2
Jos 23:12, 13
Jue 3:4

KAP. 3

- c Dt 8:2
Jue 2:10
- d Jue 1:18, 19
- e Jos 13:1, 4
Jue 1:31
- f Jos 9:1, 2
- g Jos 13:1, 6
- h Nu 34:2, 8
Jos 13:1, 5
- i Eks 23:33
Jue 2:21, 22
- j Jue 1:29
Sl 106:34
- k Eks 34:15, 16
Nu 25:1, 2
Dt 7:3, 4
1Re 11:1, 4
- l Dt 31:16
Jue 2:11
Jue 10:6

- m Eks 34:13
Dt 12:3
Dt 16:21

lok'el li Josue k'alal kuxul to'oxe.^a **22** Taje ja' sventa xkak' ta preva Israel mi chch'unbe smantaltak Jeova^b jech k'ucha'al la spas li smoltotakike». **23** Jech oxal, li Jeovae laj yak' permiso ti ak'o te komikuk li jteklumetik taje. Mu'yuk la snutsan lok'el ta anil xchi'uk mu'yuk laj yak'be ta sk'ob Josue k'alal kuxul to'oxe.

3 Oy to junantik lumetik ti te to kom yu'un Jeova sventa xak'ik ta preva skotol li j-israeletik ti mu'yuk xilik mi junuk li pask'op ta Kanaane.^c **2** (Taje ja' sventa xilik pask'op li jayk'ol kuxlejal chtal ta ts'akal yu'un li j-israeletike, ja' li buch'utik mu'yuk to yilojik jech k'otem ta pasele). **3** Li'e ja' li lumetik komemike: li vo'ob ajvaliletik yu'un jfilišteatike,^d skotol li jkanaanetike, li jsidonetike^e xchi'uk li j-eveoetik^f ti te nakalik ta vits Libano^g ti chlik ta vits Baal-Ermon k'alal to ta Lebo-Amate.^h **4** Taje ja' sventa xich' ak'el ta preva Israel mi chch'unbeik li smantaltak Jeovae. Ja' li mantaletik albatik yu'un Moises li smoltotakike.ⁱ **5** Ja' yu'un, li j-israeletike te nakal komik ti bu oy li jkanaanetik,^j j-etetik, j-amorreoetik, jperisitaetik, j-eveoetik xchi'uk li jebusetike. **6** Li j-israeletike chik'beik li stsebetak jyanlumetike, jech xtok, li stsebeik chak'beik yik' li skeremik jyanlumetike, jech te lik tunukuk ta stojolal li sdiosie.^k

7 Ja' yu'un, li j-israeletike lik spasiq li k'usi chopol chil ta sat Jeovae, la xch'ay ta sjolik li Jeova Dios yu'unike. Ja' lik tunukuk ta stojolal li slok'oltak Baale^l xchi'uk lik tunukuk ta stojolal li ch'ul posteetike.^m **8** Ta skoj taje, tsan sk'ak'al yo'on-ton Jeova ta stojolal li Israele. Li Israele laj yich' chonel batel ta stojolal Kusan-Risataim ti ja' ajvalil

3:3 *O «yochebal Amate». 3:7 *K'elo Glosario, ch'ul poste.

ta Mesopotamiae.* Li j-israeletike vaxakib jabil tunik ta stojolal li Kusan-Risataime. **9** K'alal la sk'anbeik koltael li Jeovae,^a li Jeovae la sva'an jun jkoltavanej sventa spoj li j-israeletike,^b ja' li Otniel^c xnich'on Kenas ti ja' yi-ts'in li Kalebe. **10** Lik ventainatuk yu'un s-espirtu Jeova,^d ja' yu'un k'ot ta jchapanvanej ta Israel. K'alal bat ta pask'ope, li Jeovae laj yak'be ta sk'ob Otniel li Kusan-Risataim ti ja' ajvalil ta Mesopotamiae,* jech oxal la stsal li Kusan-Risataime. **11** K'alal jech xa ox k'ot ta pasele, 40 jabil mu'yuk xa ech' pask'op li ta osile. Va'un, cham li Otniel xnich'on Kenase.

12 Li j-israeletik xtoke lik spasik li k'usi chopol chil ta sat Jeovae,^e ja' yu'un li Jeovae laj yak' tsalatitik yu'un li ajvalil Eglon ta Moabe,^f yu'un ja' la spasik li k'usi chopol chil ta sat Jeovae. **13** Jech xtok, la stijbe yo'onton j-ammonetik^g xchi'uk j-amaleketik^h sventa xbat skontrainik li Israele. Ja' yu'un, bat stsakik ta k'op li Israele xchi'uk och ta sk'obik li jteklum ti bu ts'unajtik xane.ⁱ **14** Li j-israeletike 18 jabil tunik ta stojolal^j li Eglon ti ja' ajvalil ta Moabe. **15** Va'un, li j-israeletike la sk'anbeik koltael Jeova,^k ja' yu'un li Jeovae la sva'anbe jun jkoltavanej yu'unik,^l ja' li Eud^m xnich'on Guerae. Li Eude ja' jun jbenjamin vinikⁿ ti ta ts'etk'ob* k'usitik tspace.^o Ta mas tsakale, li j-israeletike la stakbeik batel patan li ajvalil Eglon ta Moabe, ja' laj yich' batel yu'unik li Eude. **16** Li Eude la spas jun s-espada ti cha'ot yee, jun xuk'ubil* snatil. Te xchukoj batel ta sbats'i-o' ta yut sk'u'. **17** Laje, li patane

3:8 *Literal «Aram-Naaraimae». 3:10 *Literal «Aram». 3:15, 21 *O «surto-k'ob». 3:16 *Xu' van ja' sk'oplal komkom xuk'ubil ti te van 38 sentimetro snatile. K'elo Apendise B14.

KAP. 3

a Dt 4:30
Jue 10:10, 15

b Jue 2:16, 18
Jue 3:15

c 1Kr 4:13

d Nu 11:16, 17
Jue 6:34
Jue 11:29
Jue 14:5, 6
Jue 15:14
1Sa 11:6
1Sa 16:13
2Kr 15:1

e Jue 2:19

f Je 19:36, 37

g Je 19:36, 38
Jue 11:4, 5

h Eks 17:8
Jue 6:3

i Dt 34:3

j Dt 28:48

k Sl 78:34

l Jue 3:9

m Jue 4:1

n Je 49:27

o Jue 20:15, 16

Kolumna 2

a Jos 4:19
Jos 5:8, 9

b Jue 3:19

c Jue 6:34
1Sa 13:3

d Jue 7:24

ja' laj yak'be Eglon, li ajvalil ta Moabe. Li Eglone toj ven jup'em.

18 K'alal laj xa ox yak' patan li Eude, ko'ol sutik batel xchi'uk li buch'utik yich'o'jik tale patane. **19** Pe k'alal k'otik ta Guilgal^a ti bu oy lok'oletike,* sut batel li stuke xchi'uk xi k'ot yale: «Ajvalil, kich'ojbot tal mantal ti vo'ot no'ox avu'une». Xi laj yal li ajvalile: «¡Lok'anik to batel!». Jech lok'ik batel skotol li jajtunelta-ke. **20** Va'un, li Eude nopaj batel k'alal ja'o stuk xa te chotol ta skuarto ti siket no'ox ta sjol snae. Xi laj yal li Eude: «Kich'ojbot tal mantal ti ja' stakoj tale Diose». Li ajvalile lik ti bu chotole. **21** Va'un, li Eude la slok'es ta sts'etk'ob* li s-espada xchukoj batel ta sbats'i-o'e, la spajbe ochel ta xch'ut li Eglone. **22** Och ta xch'ut li espadae, och k'alal to ta stsakobil. Ta skoj ti jup'em li Eglone, mut'ij* ochel sju-nok li espadae, mu'yuk xa la slok'esbe li espada ta xch'ute. Jech tanij lok'el li yik'obale.^b **23** Li Eude lok' batel li ta kuarto oy ta jol nae xchi'uk la stik'be komel yave li ti' nae. **24** K'alal batem xa oxe, sutik talej li jajtuneltak ajvalile, laj yilik ti tik'bil syaveal li kuarto ta jol nae. Jech oxal, xi laj yalike: «Yu'un nan te batem ta ch'ayobbail li ta yutil to kuarto ti bu siket no'oxe». **25** Te va'ajtik komik, va'un la svul yo'ontonik. K'alal laj yilik ti mu sjam-o li sti' skuarto ta jol nae, la stakik yave sventa sjamik, jja' to laj yilik ti te xa telel ta lumtik li ajvalil yu'unike!

26 Li Eude ja'o jatav batel k'alal te to xnopet k'usi tspace, te ech' batel ti bu oy li lok'oletike.*^b Mu'yuk k'usi la snuptan, lek k'ot ta Seira. **27** K'alal te k'ote, la sjupan kachu^c li ta vitstikaltik yu'un Efraine,^d va'un yalikal ta vitstikaltik li j-israeletike,

3:19, 26 *O ja' van sk'oplal «jots'ob ton-tike». 3:22 *O «mukij». ^aO «stso'e».

ja' beiltasbilik tal yu'un li Eude. **28** Xi albatike: «Batik me, yu'un li Jeovae laj xa yak' ta ak'obik li avajkontratakike, ja' li jmoabetike». Ja' yu'un, batik xchi'uk och ta sk'obik li uk'umaltik ta Jordane sventa mu xjelavik te li jmoabetike. **29** Li va' k'ak'ale, la smilil lajunmil jmoabetik,^a naka viniketik ti tsots xu' yu'unik xchi'uk ti lek tsots yo'ontonike; mi junuk jatav.^b **30** Li va' k'ak'ale, ja' jech och ta sk'ob Israel li Moabe; 80 jabil mu'yuk xa ech' pask'op li ta osile.^c

31 Ta ts'akale, li Samgar^d ti ja' xnich'on Anate la skolta li Israel eke, yu'un la smil vakib sien jfisteaetik^e ta jtel vach* ti ja' stijobil vakaxe.^f

4 K'alal chamem xa ox li Eude, li j-israeletike lik spasik yan velta li k'usi chopol chil ta sat Jeovae.^g **2** Ja' yu'un, li Jeovae la xchon batel ta sk'ob ajvalil Jabin ta Kanaan^h li j-israeletike. Li Jabine te la spas mantal ta Asor, li bankil saltaro yu'une ja' Sisara ti te nakal ta Arosetⁱ ti ja' yosil li jyanlumetike.* **3** Li j-israeletike la sk'anbeik koltael li Jeovae,^j yu'un li Jabine oy baluneb sien skareta sventa pask'op ti tsakanojbe espada ta syantailtake.*^k **20** jabil tsots laj yak'be svokol li j-israeletike.^l

4 Li me' j-alk'op^m Debora ti ja' yajnil li Lapidote ja' chchapan Israel li va' k'ak'ale. **5** Te nopem xa'i chchoti ta yolon jpets xan, ti Xan Debora sbi yu'unike, te xkom ta o'lol yu'unik li Ramaⁿ xchi'uk Betele,^o ta vitstikaltik yu'un Efrain; li j-israeletike te chmuyik batel k'alal tsk'anik chapanel ta stjojale. **6** K'alal ja'ot te oy ta Kedese-Neftali^p li Barak^q xnich'on Abinoame, li Deborae la stak ta ik'el, xi laj yalbee: «Xi yalaj mantal li Jeova Dios yu'un Is-

3:31 *K'elo Glosario, vach'. 4:2 *O «Aroset-A-Goyime». 4:3, 13 *Literal «skaretaik pasbil ta tak'in».

KAP. 3

- a Dt 28:7
- b Le 26:7,8
- c Jue 3:11
- d Jue 5:6
- e Jos 13:1, 2
- f Jue 15:3, 15
1Sa 17:47, 50

KAP. 4

- g Jue 2:19
- h Jue 2:14
Jue 3:8
Jue 10:7
- i Jue 4:16
- j Jue 2:18
Jue 3:9
Sl 107:19
- k Jos 17:16
Jue 1:19
- l Dt 28:48
- m Eks 15:20
2Re 22:14
Lu 2:36
Ech 21:8, 9
- n Jos 18:21, 25
- o Je 28:17, 19
- p Jos 21:32
- q Ebr 11:32

Kolumna 2

- a 1Re 18:40
Sl 83:9
- b Dt 20:1
- c Jue 4:21, 22
Jue 5:24, 26
- d Jos 20:7, 9
Jos 21:32
- e Jue 5:18
- f Nu 24:21
Jue 1:16
1Sa 15:6
- g Nu 10:29
- h Jue 4:6
- i Jue 5:20, 21
- j Eks 14:24
Jos 10:10

raele: «Batan ta vits Tabor, ik'o batel lajunmil viniketik ti likemik ta sts'unbal Neftali xchi'uk Sabulone. **7** Te chik'bot talei li Sisara ti ja' bankil saltaro yu'un Jabine. Te chk'ot xchi'uk skaretatak sventa pask'op xchi'uk yaj-soltarotak li ta beo'tik* Sisone.^a Te chkak'bot ta ak'ob».^b

8 Xi la stak' li Barake: «Chibat mi chbat achi'inune, yan mi mu'yuk chabate, mu'yuk chibat un bi». **9** Xi tak'bate: «Tana, chbat jchi'inot. Pe ja' no'oxe mu vo'otuk chavich' ich'el ta muk', yu'un li Jeovae chak'be ta sk'ob jun ants li Sisarae».^c Tots batel li Deborae, la xchi'in batel ta Kedese^d li Barake. **10** Li Barake te la stsob ta Kedese li Sabulon xchi'uk Neftalie,^e va'un laj yik' batel lajunmil viniketik. Li Deborae la xchi'in muyel li Barak eke.

11 Li Eber ti ja' jkenita vinike xch'akoj sba ta stjojale li yan jkenitaetike,^f ti ja' snitilulal li Obabe, li smolni* Moisesese.^g Te yak'oj skarpana yu' bu oy li muk'ta te' ta Saananim ti te xkom ta Kedese.

12 Laj yalbeik Sisara ti muy batel ta vits Tabor^h li Barak xnich'on Abinoame. **13** Li Sisarae ta anil no'ox la stsob skotol li skaretatak sventa pask'ope —baluneb sien karetaetik sventa pask'op ti tsakajtik espada ta syantailtake—* xchi'uk la stsob skotol li yajsoltarotak ti te xchi'ukane, te likik batel ta Aroset ta yosil jyanlumetik sventa xbatik ta beo'tik* Sison.ⁱ **14** Va'un, li Deborae xi laj yalbe li Barake: «Batan, yu'un li avie chak'bot ta ak'ob Jeova li Sisarae. ¿Mi mu ja'uk jbate chbat avu'un li Jeovae?». Li Barake yal talei li ta vits Tabore, te xchi'uk talei li lajunmil viniketike. **15** Li Jeovae laj yak' tsalatikuk/ yu'un Barak li Sisara xchi'uk skotol li skareta sventa pask'ope xchi'uk

4:7, 13 *O «beo'tik ta stenlejaltik». 4:11 *O «smoni'; smuni'».

skotol li yajsoltarotake. Laje, yal ta skareta li Sisarae, ta yakan xa jatav batel. **16** Li Barake snutoj batel li karetaetik sventa pask'ope xchi'uk li soltarotetike, la snuts batel k'alal to ta Arosot ta yosil jyanlumetik. Ja' jech lajik ta espada skotol li yajsoltarotak Sisarae; mu xa junuk kuxul kom.^a

17 Pe li Sisarae ta yakan jatav batel, te k'ot ta skarpana Jael,^b li yajnil Eber^c ti ja' jkenita vini-ke, yu'un li Jabin^d ti ja' ajvalil ta Asore lek xil sba* xchi'uk li Eber ti ja' jkenita vinike. **18** Li Jaele bat snup ta be li Sisarae, xi laj yalbee: «Kajval, ochan tal li'e, mu xaxi'». Ja' yu'un, te och batel ta skarpana Jael li Sisarae xchi'uk lambat jlik pok' ta sba. **19** Xi laj yal li Sisarae: «Avokoluk, ak'bun kuch' j-umuk ava'al, yu'un takin tajek ko'onton». Ja' yu'un, li Jaele la sjam li yavil leche ti pasbil ta nukule, va'un laj yak'be yuch' li lechee.^e Laje, la xcha'pix komel li ta pok'e. **20** Xi albat yu'un li Sisarae: «Te xava'i ta yochebal li karpanae, mi oy buch'u xi tal yalbote: «¿Mi oy tal jun vinik li'e?»), xi xavalbee: «¡Mu'yuk!».

21 Pe li Jael ti ja' yajnil Eberre la stsak jun s-estakail karpana xchi'uk jun martiyo. K'alal ochem tajek svayel ta skoj ti lubem li Sisarae, k'un'kun' no-paj batel li Jaele, va'un la spajbe ochel ta xokon stiba li estakae, tsots la spajbe ochel ti jelav to ta balumile, jech te cham-o.^f

22 Te k'ot li Barak ti snutoj batel li Sisarae, li Jaele bat snup ta be, xi laj yalbee: «La', chkak'-bot avil li vinik yakal chasa'e». Ko'ol ochik batel, va'un laj yil ti chamem xa li Sisarae, te mats'al ta xokon stiba li s-estakail karpanae.

23 Li va' k'ak'ale, li Diose jech laj yak'be ta sk'ob j-israeletik li Jabin ti ja' ajvalil ta Kanaane.^g

4:17 *Literal «mu'yuk k'op yu'unik».

KAP. 4

a Le 26:7

b Jue 5:24

c Jue 4:11

d Jue 4:1, 2

e Jue 5:25

f Jue 4:9
Jue 5:26, 27

g Ebr 11:32, 33

Kolumna 2

a Je 9:25

b Dt 7:24

KAP. 5

c Jue 4:4

d Eks 15:1
SI 18:Tite Jue 4:6
Ebr 11:32

f Jue 4:10

g 2Sa 22:50
SI 7:17

h Eks 20:2

i Dt 33:2

j Dt 4:11

k Eks 20:2

l Eks 19:18
Ne 9:13

m Jue 3:31

n Jue 4:17

o Jue 4:4

p Jue 4:5

q Dt 32:16, 17
Jue 2:12

r Jue 4:1-3

24 Li j-israeletike k'un'kun' tsa-tsajik batel sventa skontrainik li Jabin ti ja' ajvalil ta Kanaane^a ja' to ti k'uxi la smilike.^b

5 Li va' k'ak'ale, li Debora^c xi lik k'ejinuk^d xchi'uk Barak^e li xnich'on Abinoame:

2 «Ta skoj ti mu'yuk yombil stsotsil sjolik* ta Israele, ta skoj ti lok' ta yo'onton stuk li jteklume,^f

¡k'upil k'optaik li Jeovae!

3 ¡Chikintao ava'iik, ajvaliletik! ¡Ts'et chikintao ava'iik, bankilal j-abteletik! Ta jk'ejinta li Jeovae. Ta jk'ejinta*^g li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele.^h

4 Jeova, k'alal lalok' tal ta Seire,ⁱ

k'alal lalok' tal ta yosilal lalok',

lik nikuk li balumile, ep mal tal vo' ta vinajel, ep lok' tal vo' li ta toke.

5 Li vitsetike lik unijuk* ta yeloval sat Jeova,^j ta yeloval sat Jeova ti ja' Dios yu'un Israele,^k lik unijuk ek li Sinaie.^l

6 Li ta sk'ak'alil Samgar^m ti ja' xnich'on Anate, li ta sk'ak'alil Jaele,ⁿ naka takin li beetike; li jxanviletike te ch-ech'ik li ta k'ox beetike.

7 Li buch'utik te nakalik ta bik'-tal jteklumetik yu'un Israele laj sk'oplalik:

lajem xa ox sk'oplalik ja' to ti k'uxi litotse, vo'on li Deboraune,^o

ja' to ti k'uxi lilik k'ucha'al sme'ik li Israele.^p

8 La sa' yan sdiosik;^q va'un lik pask'op li ta yochebal jteklume.^r

5:2 *O «mu'yuk yombil stsotsil sjol li soltarotetik». 5:3 *O «Ta jtij jtosuk vob sventa». 5:5 *O ja' van sk'oplal «lik nikuk».

Ak'o mi oy 40 mil soltaroetik li ta Israele, mu jtatik ta ilel mi oy junuk s-eskudoik* o junuk slansaik.

9 Ko'ol ko'onton xchi'uk li komandanteetik ta Israele,^a ti lok' ta yo'onton stukik chbat xchi'inik li jteklume.^b jK'upil k'optaik li Jeovae!

10 Vo'oxuk ti kajal chaxanavik li ta vuroetik ti xko'olaj skoloral k'ucha'al leone, vo'oxuk ti ja' chataslebinik li lekil tasiletike xchi'uk vo'oxuk ti chaxanavik ta bebetike: jNopbeik sk'oplal ava'ik!

11 Li yech'omal ye jlok'esej vo'e-tike laj yich' a'iel ti butik tslok'esik vo'e; te tslo'iltaik li k'usitik tuk' spasoje Jeovae, ja' li k'usi tuk' spasojik li buch'utik te nakalik ta bik'tal jteklumetik yu'un Israele. Va'un, li steklumal Jeovae yalik batel li ta yochebal jteklume.

12 jDebora,^c julavan, julavan! jJulavan, julavan, k'ejinan!^d jBarak, likan!^e jXnich'on Abinoam, ik'o batel li jchukeletik avu'une!

13 Laje, li buch'utik kuxul komike yalik batel yo' bu oy li bankilaletike; li steklumal Jeovae yalik tal yo' bu oyun sventa skontrainik li buch'utik tsots xu' yu'unike.

14 Te likemik ta Efrain li buch'utik te oyik ta stenlejaltike; Benjamin, tsa'oxuk ta ateklumal. Te yalik tal ta Makir^f li komandanteetike,

5:8 *O «smakobbaalik».

KAP. 5
 a Jue 4:6
 b Jue 4:10
 c Jue 4:4
 d Jue 5:1
 e Jue 4:6
 f Nu 32:39

Kolumna 2
 a Jue 4:6
 Ebr 11:32
 b Jue 4:14
 c Nu 32:1
 d Jos 22:9
 e Jos 19:46, 48
 f Jos 19:24, 29
 g Jue 4:6, 10
 h Jue 4:14
 i Jue 4:13
 j Jue 1:27
 k Jue 4:16

yan li buch'utik likemik ta Sabulone yich'ojbeik batel snamte' li buch'u tstsob krixchanoetike.*

15 Li jnitvanjetik yu'un Isakare te oyik xchi'uk Debora, jech k'ucha'al te xchi'uk Debora li Isakare, li Barak^a eke te xchi'uk li Deborae. Ta yakan laj yich' takel batel ta stenlejaltik.^b Li ta snitilulal Rubene la xchajik lek ta k'elel li o'ontonale.

16 jK'u yu'un ti te no'ox chotolot xchi'uk li chib avikatse, ti te no'ox ava'ioj tsjupan s-amaik* sventa li xchijike?^c Li ta snitilulal Rubene la xchajik lek ta k'elel li o'ontonale.

17 Li Galaade te kom ta sjelavel to Jordan;^d jk'u yu'un te kom ti bu oy varkoetik li Dane?^e Li Asere jech no'ox te smeyoj sk'ob kom ta ti' nab, te no'ox kom ta skotleb varkoetik.^{*f}

18 Li Sabulone ja' jun jteklum ti laj yak' ta vokol xkuxlejale, ti xu' ox te xich' milele; li Neftali eke^g laj yak' ta vokol xkuxlejal li ta toyolaltike.^h

19 Tal ajvaliletik, la spasik k'op; li ajvaliletik ta Kanaane la spasik k'opⁱ ta Taanak te ta stsel vo' ta Meguido.^j Mu'yuk laj yich'ik batel li k'usitik la staik ta pojele, mi ja'uk plata.^k

20 Li k'analetike te to ta vinajel la spasik tal k'op; te to ta yavilik la stsakik ta k'op li Sisarae.

5:14 *O ja' van sk'oplal «tstunesik li k'usitik chtun yu'un li jts'ibajome». **5:16** *O «s-amayik; sflautaik». **5:17** *O «ti bu tsyalesbeik yikats varkoetike».

- 21** Li uk'um* ta Sisone la sbek' batel li jkontrain-vanejetike,^a ja' li vo'neal uk'ume,[#] li uk'um* ta Sisone. La jpech'ılan ta tek'el li buch'u xu' yu'une.
- 22** Xk'ojlajet no'ox tal li svoj ka'etike, solet tsots ch-anilaj tale li ka'etike.^b
- 23** Xi laj yal li yaj-anjel Jeovae: «Chopol k'optaik li Merose, chopol k'optaik li jnakejete-tike, yu'un mu'yuk tal skoltaik li Jeovae, mu'yuk tal skoltaik li svinik-tak Jeova ti xu' yu'unike».
- 24** Lek staoj bendision ta skotol antsetik li Jaele,^c li yajnıl Eber^d ti ja' jkenita vinike; lek staoj bendision ta skotol li antsetik te nakalik ta karpnaetike.
- 25** Vo' la sk'an yuch' li Sisarae, pe leche laj yak'be. Ta jun muk'ta boch laj yak'be yuch' tatubtasbil leche.^e
- 26** La sta ta tsakel jun s-estakail karpna, ta sbats'ik'ob la sta ta tsakel jun spajobil te'. La spajbe ochel li Sisarae, la xvoch'be* li sjole, la svok'be li sjole, la spajbe ochel ta xokon siba.^f
- 27** Xpumlij yalel ta sts'el yakan Jael; lom yalel, te xa telel-kom; xpumlij yalel ta sts'el yakan; lom yalel; ti bu lom yalele te xa chamem-o kom.
- 28** Oy jun ants ti la xnach'an sat ta ventanae, li sme' Sisarae te la xnach'an sat ta srejal ventana:

5:21 *O «beo'tik». #O «beo'tike». 5:26 *O «st'usbe».

KAP. 5

a Jue 4:7,13
SI 83:9

b SI 20:7
Pr 21:31

c Jue 4:17

d Jue 4:11

e Jue 4:19

f Jue 4:21, 22

Kolumna 2

a Jue 4:15, 16

b SI 83:9

c Jue 3:10, 11
Jue 3:30

KAP. 6

d Jue 2:19

e Dt 28:15, 48
Jue 2:14
Ne 9:28

f Nu 33:55

g 1Sa 13:5, 6

h Jue 3:13

i Jue 8:10

j Dt 28:15, 33
Dt 28:31, 48

«¿K'u yu'un ti mu to xtal-o li skareta sventa pask'ope?

¿K'u yu'un ti mu to xka'itik xk'ojk'un tal li svoj ska' xchi'uk li skareta?».^a

- 29** Xi tak'bat yu'un li p'ijil tsebetik ti tsots yich'oj yabtelike; jech, xi chalilan li stuk eke:

30 «Te xa bu chch'akbe sbaik jna' li k'usi la spojike, jun tseb o cha'vo' tsebetik sventa li jujun soltaroe, la spojik lok'el bonbil pok'e-tik sventa li Sisarae, la spojik lok'el bonbil pok'etik, jlik k'u'il pok'il ti luchbile,^{*} bonbil pok'etik, cha'lik k'u'il pok'il ti luchbil sventa sjok'an ta snuk'ik li buch'utik la spojik lok'ele».

- 31** Kajval Jeova, lajuk sk'oplal skotol li avajkontratake,^b pe ak'o xojobajuk avu'un jech k'ucha'al k'ak'al li buch'utik sk'anojte».

Va'un, 40 jabil mu'yuk xa ech' pask'op li ta osile.^c

6 Pe li j-israeletike la spasik yan velta xtok li k'usi chopol chil ta sat Jeovae,^d ja' yu'un li Jeovae laj yak' ta sk'ob Madian vukub jabil li Israele.^e **2** Li Madiiane lik yak'be tsots svokol li Israele.^f Ta skoj taje, li j-israeletike jatavik batel, bat snak'* sbaik[#] ta vitstikaltik, ta ch'entikaltik xchi'uk ti bu mu xtaatik ta sa'ele.^g

3 K'alal oy k'usi tsts'unike, chtal tsakatikuk ta k'op yu'un li Madian, Amalek^h xchi'uk li krixchanoetik ta Slok'eb K'ak'ale.ⁱ **4** Te tspas skarpanaik sventa skontrainik li Israele xchi'uk tsoke-sik skotol li k'usitik ts'unbil ta osile, tsokesik skotol k'alal to ta Gasa. Mu'yuk k'usi chiktabeik jutebuk slajes li Israele, ch'abal chkom xchijik, stot xvakaxik mi ja'uk svuroik.^j **5** Te chik'ik

5:30 *O «ts'isbile». 6:2 *O «smuk». #O ja' van sk'oplal «batik ti bu tsnak'ik k'usitik ta yut balum».

muyel xchonbolomik xchi'uk te chk'ot spas skarpanaik, ep tajek li skarpanaik ti xko'olaj k'ucha'al k'ulubetike.^a Epik tajek xchi'uk ep tajek skameyoik ti mu xa no'ox stak'ik chapele.^b Te chk'ot sokesik skotol li k'usitik oy ta osile. **6** Li Israele solet povre kom ta jyale ta skoj li Madiane, ja' yu'un la sk'anbeik koltael li Jeovae.^c

7 K'alal la sk'anbeik koltael Jeova li j-israeletik ta skoj li Madiane,^d **8** li Jeovae la stak tal jun j-alk'op ta stojolalik, xi albatike: «Xi yaloj li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Vo'on la jlokesoxuk li ta Ejiptoe, ja' jech la jlokesoxuk ti bu to'ox tik'loxuk ta mosoile.^e **9** La jpojoxuk lok'el ta sk'ob li Ejiptoe xchi'uk ta stojolal li buch'utik chak' avokolike. Te ak'elojik k'alal la jnustik lok'ele xchi'uk laj kak'boxuk li yosilike.^f **10** Xi laj kalboxuke: «Vo'on Jeova Diosun avu'unik.^g Mu xaxi'taik li sdios j-amorreotik ti ta nakaloxuk ta yosilike».^h Pe mu'yuk xach'unbeikun ti jech laj kalboxuke».ⁱ

11 Ta ts'akale, tal li yaj-anjel Jeovae,^j te K'ot chotluk ta yolon li jpets muk'ta te' ta Ofra ti ja' yu'un li Joas ti ja' j-abi-eser vini-ke.^k Li xnich'on Joas ti ja' li Jedeone' te yakal chik'a strigo ta yavil spits'obil uva sventa mu xtaat ta sa'el yu'un li Madiane. **12** Li yaj-anjel Jeovae te laj yak' sba ta ilel ta stojolal, xi laj yale: «Li' xchi'inojot li Jeovae,^m vo'ot ti xu' avu'un pask'ope». **13** Xi la stak' li Jedeone: «Pasun ta perton, kajval. Ti li'uk xchi'inojunktik li Jeovae, mu'yuk xtal ta jtojolalkutik jechuk li vokolil oy avie.ⁿ ζBu kom li k'usitik labal sba spasoj ti xi laj yalbunkutik li jtakutike:° ζMi mu ja'uk la slok'esutik ta Ejipto li Jeovae?»^p Pe laj xa yiktaunkutik li Jeovae^q xchi'

6:10 *Literal «mu'yuk xachikintaik li k'usi laj kale».

KAP. 6

a Jue 8:10

b Jue 7:12

c Dt 4:30

d Jue 2:18
Si 107:19e Eks 20:2
Le 26:13
Jue 2:1f Jos 10:42
Ne 9:24

g Dt 6:4

h Jos 24:15

i Dt 28:15
Jue 2:2
Jer 3:13

j Jue 2:1

k Jos 17:2
Jue 6:24
Jue 8:32l Je 49:22, 24
Ebr 11:32

m Jue 2:18

n Jue 6:2

o Dt 4:9
Si 44:1

p Eks 13:14

q Dt 31:17
2Kr 15:2

Kolumna 2

a Jue 8:22
Ebr 11:32b Dt 20:3, 4
Jue 2:18c Je 18:3, 5
Jue 13:15d Je 18:6, 7
Je 19:1, 3e Le 9:24
Jue 13:19, 20
1Re 18:38
1Kr 21:26
2Kr 7:1f Jue 13:8, 9
Ebr 13:2

uk laj xa yak'unikutik ta sk'ob li Madiane». **14** Li Jeovae la sk'el li Jedeone xchi'uk xi laj yalbee: «Xu' avu'un, batan, yu'un chakol- ta lok'el ta sk'ob Madian li Israele.^a ζMi mu vo'onuk ta jtakot batel?» **15** Xi la stak' li Jedeone: «Pasun ta perton, Jeova. ζK'uxi xa no'ox ti chbat jkolta li Israele? Yu'un li kuts' kalale ja' li mas bik'it sk'oplal ta Manasese, jech xtok, li ta sna jtote vo'on ti bats'i mu k'usi xitjob spasele». **16** Pe xi albat yu'un li Jeovae: «Vo'on ta jchi'inot,^b ja' yu'un chatsal li Madiane, jech chatsal jech k'ucha'al chatsal li jun no'ox vini-ke».

17 Xi laj yal li Jedeone: «Mi lek chavilune cha'a, ak'bun kil junuk senyail sventa jna' ti vo'ot yakal chachi'inun ta lo'ile. **18** Avokoluk, mu to xabat, li' to xamalae, yu'un chbat kich' tal amoton»,^c Xi la stak'e: «Li' ta jma-laote». **19** Li Jedeone bat smelstan jkot ch'iom tentsun xchi'uk la stsak jun efa^d arina sventa spas pan ti mu'yuk slevaduraille.^e La stik' ta moch li bek'ete xchi'uk laj yich' batel ta p'in li kaltoe. Laje, la slok'es xchi'uk te laj yak' ta yolon li jpets muk'ta te'e.

20 Xi albat yu'un li yaj-anjel melet Diose: «Tsako li bek'ete xchi'uk li pan ti mu'yuk slevaduraille, bat kajano le' ta sba muk'ta tone xchi'uk malbo li skal-toale». Jech la spas li Jedeone. **21** Li yaj-anjel Jeovae la sye' li snamte' te stsakoje xchi'uk la stij ta sni' snamte' li bek'et xchi'uk li pan ti mu'yuk slevaduraille. Tsan sk'ak'al li muk'ta tone, va'un la xchik' li bek'et xchi'uk li pan ti mu'yuk slevaduraille.^e Li yaj-anjel Jeova une te sakch'ay batel ta sat li Jedeone. **22** Li Jedeone ja' to te laj yak' venta ti ja' yaj-anjel Jeovae.^f

6:19 *Te van 22 litro. K'elo Apendise B14. ^aK'elo Glosario, levadura.

Xi laj yal ta anil li Jedeone: «iKajval Jeova ti vo'ot Mu-k'ul Jpasmantalote, laj xa kil ta jsat jtuk li yaj-anjel Jeovae!». ^a

23 Xi albat yu'un li Jeovae: «Jununuk avo'onton. Mu xaxi';^b mu'yuk chacham». **24** Li Jedeone te la sva'anbe jun skajleb smoton li Jeovae. Jech oxal, Jeova-Salom*^c sbi k'alal to avi li skajleb matanale. Te oy-o ta Ofra ti ja' steklumalik li j-abi-eseretike.

25 Li va' ak'obale, xi albat yu'un li Jeovae: «Tsako batel li jkot ch'iom tot vakax ti ja' yu'un atote, ja' li ch'iom tot vakax* ti vukub jabil yich'oje. Jinesbo li skajleb smoton Baal ti ja' yu'un atote xchi'uk tuch'o li ch'ul poste[#] ti te oy ta sts'ele.^d **26** Paso ta latsbil ton li skajleb matanal sventa li Jeova Dios avu'une, te xapas ta sba ti bu lek tsotse. Mi la apase, ik'o talem li xcha'kotal ch'iom tot vakaxe sventa xavak' ta chik'bil matanal ta sba li xch'uch'ulil ch'ul poste[#] chatche'». **27** Li Jedeone laj yik' batel lajunvo' yajtuneltak xchi'uk jech la spas k'ucha'al albat yu'un Jeovae. Pe li Jedeone chi' tajek ta skoj li buch'utik te oy ta sna stote xchi'uk ta skoj li viniketetik ta steklumale, jech oxal ma'uk ta k'ak'altik la spas, ta ak'obaltik la spas.

28 K'alal likik ta yok'omal li viniketetik te ta jteklume, laj yilik ti jinesbil xa li skajleb smoton Baale xchi'uk ti tuch'bil xa li ch'ul poste[#] ti te oy ta sts'ele. Laj yilik xtok ti ak'bil xa ta matanal li xcha'kotal ch'iom tot vakax ta sba li skajleb matanal laj yich' va'anele. **29** Xi lik sjak'be sbaike: «iBuch'u xa no'ox jech la spas le'e?». K'alal laj xa ox sabeik* sk'oplale, xi laj yalike: «Ja' la

6:24 *Ja' sk'an xal <li Jeovae ja' jun o'ontonal>. **6:25** *Literal «xcha'kotal ch'iom tot vakax». **6:25, 26, 28, 30** *K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **6:29** *O «xchajbeik».

KAP. 6

a Je 16:7,13
Je 32:24, 30
Jue 13:21, 22
Lu 1:11, 12

b Da 10:19

c Je 22:14
Eks 17:15

d Eks 23:24
Dt 12:3

Kolumna 2

a Jue 6:11

b Dt 13:5
Dt 17:2-5

c 1Re 18:26, 27
Si 115:5
Jer 10:5

d Nu 25:17, 18
Jue 6:2

e Eks 17:16
Nu 24:20
Dt 25:19

f Jue 6:3
Jue 7:12

g Jue 3:9, 10
Jue 11:29
Jue 13:24, 25
Jue 14:6
Jue 15:14
Sak 4:6

h Jue 3:26, 27

i Jos 17:2

j Jue 6:14

spas li Jedeon xnich'on Joase». **30** Li viniketetik ta jteklume xi laj yalbeik li Joase: «Jocho lok'el li anich'one, yu'un persa sk'an xcham, yu'un la sjinesbe skajleb smoton li Baale xchi'uk la xtuch' li ch'ul poste[#] ti te oy ta sts'ele». **31** Li Joase[#] xi la stak'be li buch'utik k'ot tsakvanikuk ta k'ope: «iMi yu'un persa chapak-beik sk'oplal li Baale? iMi yu'un sk'an xakoltaik? Li buch'u tspak-be sk'oplale persa chcham li avi sobe.[#] Mi yu'un dios li stuke, ak'o spak sk'oplal stuk,^c yu'un jinesbat li skajleb smotone». **32** Li Joase Jerubaal* laj yak'be sbi li Jedeon li va' k'ak'ale, yu'un xi laj yale: «Ak'o spak sk'oplal stuk li Baale, yu'un jinesbat li skajleb smotone».

33 Li jteklum Madian,^d Amalek^e xchi'uk li jnaklejetetik ta Slok'eb K'ak'ale la stsob yajsolta-roik;^f la xtuch'ik jelavel uk'um sventa xbatik ta stenlejaltik Jesreel xchi'uk te la spas skarpanaik. **34** Li Jedeone lik ventainatuk* yu'un li s-espíritu Jeovae,^g va'un lik sjupan li kachue,^h jech te la stsob sbaik talem li j-abi-eseretik' sventa skoltaik li Jedeone. **35** La stak batel j-almantaletetik sventa stak ta ik'el skotol li Manasese, jech la stsob sbaik talem sventa skoltaik. Jech xtok, la stak batel j-almantaletetik sventa stak ta ik'el li Aser, Sabulon xchi'uk li Neftalie, jech oxal muyik batel ek.

36 Li Jedeone xi laj yalbe li melel Diose: «Mi ta melel chatunesun sventa xakolta li Israel jech k'ucha'al avaloje.ⁱ **37** li' ta jk'i tsots* ta yik'aoobil trigoe. Mi ja' no'ox cht'uxij ta job osil li tsotse pe mi takin tsakub li lumtik ta sjoylejale, jech ta jna' ti vo'on chatunesun sventa

6:32 *Ja' sk'an xal <oyuk smantalil ti k'u yelan tspak sk'oplal li Baale>. **6:34** *Literal «lik pixatuk». **6:37** *Taje ja' stso-tsail chij o tsotsail yan chonbolometik.

chakolta li Israel jech k'ucha'al avaloje». **38** Va'un, jech k'ot ta pasel. K'alal sob xa lik ta yok'omale, la spits' li tsotse,* ep tajak yuch'oj vo' ti xu' xnoj yu'un jun muk'ta boche. **39** Pe li Jedeone xi to laj yalbe li melez Diose: «Mu me xlik sk'ak'al avo'onton ta jtojolal, jtos xa no'ox k'usi ta jk'anbot. Avokoluk, jun xa no'ox spre-vail ta jk'an ta sventa li tsotse.* Avokoluk, takinuk xkom li tsotse, pe ja' t'uxuluk xkom ta job osil li lumtike». **40** Jech la spas Dios li va' ak'obale; ja' takin kom li tsotse.* pe ja' t'uxul kom ta job osil li lumtike.

7 Li Jerubaale, ja' xkaltik, li Jedeone^a sob tajak likik xchi'uk skotol li krixchanoetik te xchi'uke. Te la spas skarpanaik ta sts'el li sat vo'* ta Arode, yan li skarpana Madiane te yak'oj ta snortel ti bu oy li Jedeone ti te oy ta stuk'il li bik'it vits ta More ta stenlejaltike. **2** Li Jeovae xi laj yalbe li Jedeone: «Toj ep li buch'utik te ach'uk sventa xkak'be ta sk'obik li Madiane.^b Yu'un mi jeche, xu' xi chlik stoy sba ta jtojolal li Israele: «Ta jk'ob no'ox jtuk la jpoj jba lok'el.^c **3** Ja' yu'un, avokoluk, xi xavalbe li soltaroetike: «Buch'uuk no'ox ti xt'elajet* ta xi'ele ak'o sutuk batel ta sna».^d Va'un, ak'atik ta preva yu'un li Jedeone. **22** mil soltaroetik sutik batel ta snaik, ja' lajunmil ti komike.

4 Pe li Jeovae xi laj yalbe li Jedeone: «Toj ep to li aviniktake, ik'o yalel skotolik ta uk'um sventa te xkak'ik ta preva. Mi xi chkalbote: «Li'e xu' xbat xchi'inot, pe mi xi chbat xchi'inot, pe mi xi laj kalbote: «Li'e mu'yuk chbat xchi'inot» mi xichie, mu'yuk me chbat». **5** Jech oxal, li Jedeone laj yik'an batel ta uk'um.

6:38-40 *Taje ja' stsotsil chij o stots-sil yan chonbolometik. **7:1** *O «nio». **7:3** *O «chnik; chbak'».

KAP. 7

a Jue 6:11, 32

b 1Sa 14:6
2Kr 14:11

c 1Sa 17:47

d Dt 20:8

Kolumna 2

a Jue 7:2

b Jue 6:33

c Jue 3:9, 10
Jue 4:14

d Jue 6:33

e Jue 6:3, 5

Laje, xi albat yu'un Jeova li Jedeone: «Ch'ako komel li buch'utik tsjopik vo' ta sk'obik sventa lek'bil no'ox chuch'ik jech k'ucha'al li ts'ietike xchi'uk parte xavak' li buch'utik persa tskejan sbaik ta yuch'el vo'e». **6** Ti k'u yepal ta lek'bil no'ox laj yuch'ik vo' ta sk'obike ja' oxib sien. Li yantike persa la skejan sbaik ta yuch'el vo'.

7 Li Jeovae xi laj yalbe li Jedeone: «Li oxib sien viniketik ti laj yuch'ik vo' ta sk'obike ja' ta jtunes sventa jpojoxuk xchi'uk chkak' ta ak'ob li Madiane.^a Pe li yantike ak'o sutukuk batel ta snaik». **8** K'alal laj xa ox yich-beik komel sve'elik xchi'uk xkachuik li yantike, li Jedeone la stak sutel ta snaik li yan viniketik ta Israele, ja' xa no'ox kom xchi'uk li oxib sien viniketike. Li Madiane te spasoj skarpana ta stenlejaltik ta yolon ti bu oy li Jedeone.^b

9 Xi albat yu'un Jeova li va' ak'obale: «Chapano aba, bat tsako ta k'op ti bu spasoj skarpana-ike, yu'un kak'ojbot xa ta ak'ob.^c **10** Pe mi chaxi' tsakel ta k'ope, jmoj xayal batel xchi'uk li avajtunel Pura ti bu spasoj skarpana-ike. **11** Te xachikinta li k'usi tso'iltaike, va'un te tstsatsub avo'onton* sventa xbat atsak ta k'op ti bu spasoj skarpana-ike». Laje, jmoj yal batel xchi'uk li Pura ti ja' yajtunele, te to k'otik ta sts'el ti bu spasoj skarpanaik li soltaroetike.

12 Li Madian, li Amalek xchi'uk skotol li krixchanoetik ta Slok'eb K'ak'ale^d xko'olaj ta epal k'u-lubetik ti te lamalik ta sjunul stenlejaltike xchi'uk mu xa no'ox stak chapel li skameyoike,^e solet epik xa no'ox ta jyalel jech k'ucha'al li ji** oy ta ti nabe. **13** Te k'ot li Jedeone, va'un ja'o te yakal chchapbe vxayich jun xchi'il

7:11 *Literal «tstsatsub xchibal ak'ob».

7:12 *O «yi!».

li jun vinike, xi laj yale: «Xi laj kil ta jvayiche: laj kil jp'ej pan pasbil ta sevada ti setetet tal ti bu spasoj skarpana li Madiane. Te k'ot ta jp'ej karpana, tsots la sta ta tijel ti lom-o yu'une.^a Ta melel, jin yu'un sjunul li karpanae, toj lomel no'ox k'ot yu'un». **14** Xi tak'bat yu'un li xchi'ile: «Taje ja' sk'oplal li s-espada Jedeone,^b li xnich'on Joas ti likem ta Israele. Li Diose laj xa yak'be ta sk'ob Jedeon li Madiane xchi'uk skotol li jajsoltarotake». ^c

15 K'alal naka no'ox laj ya'i Jedeon li vaychile xchi'uk ti k'usi smelolale,^d la snijan sba sventa xich' ta muk' Dios. Laje, sut batel ti bu spasoj skarpana li Israele, xi k'ot yale: «Chapano abaik, yu'un li Jeovae laj xa yak'boxuk ta ak'obik li Madiane». **16** Li Jedeone la xch'ak ta oxvok' li oxib sien viniketike xchi'uk laj yak'an-be xkachuik^e xchi'uk smuk'ta k'i-bik ti te tik'il jtel te' ti tsanal sk'ak'ale. **17** Te une, xi laj yalanbee: «K'elik li k'usi ta jpase sventa jech xapasik ek. Mi lik'ot ta sts'el ti bu spasoj skarpana, jech xapasik k'ucha'al ta jpase. **18** Mi la jupan jkachukutik xchi'uk li buch'utik li' jmoj oyunkutike, ja'o xajupan akachuik ek ta sjoyobal ti bu spasoj skarpana, jech xchi'uk xi tsots cha-avanike: «Yu'un Jeova xchi'uk Jedeon!».

19 Li Jedeon xchi'uk li sien viniketike te xchi'ukane nopajik batel ti bu spasoj skarpana, ja'o k'otik k'alal naka to'ox lik li xcha'kojal chabivaneje.^f La sjupan li xkachuik^e xchi'uk la svok'ik li smuk'ta k'ibik stsakojik batele.^g **20** Yoxvok'alik la sjupan xkachuik xchi'uk la slilin li smuk'ta k'ibike. Te stsakoj kom ta sts'et-kobik^h li ste'ik ti tsanal sk'ak'ale, ja' ta sbats'ik'ob stsakojik li xkachuik sventa sjupanike. Xi tsots

7:19 *Chlik van ta lajuneb ora ak'obal k'alal ta chib ora sob. 7:20 *O «surto-k'obik».

KAP. 7

a Jue 6:16

b Jue 6:14

c Jue 7:7

d Jue 7:11

e Jue 7:8

f Jue 7:8

g Jue 7:16

Kolumna 2

a Eks 14:25

2Re 7:6, 7

b 2Kr 20:23

c 1Re 19:16

d Jue 6:35

e Sl 83:11

ls 10:26

f Jue 8:4

KAP. 8

g Jue 7:2

h Jue 12:1

2Kr 25:10

i Jue 7:24

avanike: «ǰS-espada Jeova xchi'uk Jedeon!». **21** Ti k'u sjalil taje te no'ox va'al komik li sviniktak Jedeon ta sjoyobal li karpanaetike, jech lik jatavikuk batel skotol li soltaroetike, x-avlajet batel skotolik.^a **22** Li oxib sien viniketike jech-o la sjupan xkachuik, va'un li Jeovae laj yak' ti te no'ox tsatsak sbaik ta k'op stukik ti bu spasoj skarpana.^b Li soltaroetike jatavik batel ta Bet-Sita ta sbelel Serera, te to k'otik ta sti'il Abel-Meola^c ta xokon Tabat.

23 Takatik ta ik'el li viniketike ta Israel ti te likemik talel ta Neftali, ta Aser xchi'uk ta sjunul Manases,^d va'un batel snutsik li Madiane. **24** Li Jedeone la stak batel j-almantaetik li ta vitstikal-tik yu'un Efraine, xi laj yale: «Yal tsakik ta k'op li Madiane xchi'uk va'anik viniketik sventa mu'xjelavik batel li ta uk'um Bet-Barae xchi'uk li ta Jordane». Jech oxal, li viniketik ta Efraine te la tsob sba skotolik sventa mu'yuk buch'u xjelav batel li ta uk'um Bet-Barae xchi'uk li ta Jordane. **25** Jech xtok, la staik ta tsakel li cha'vo' bankilaetik ta Madiane, ja' li Oreb xchi'uk Seebe. Li Orebe te la smilik ta jp'ej muk'ta ton ti muk'ta ton yu'un Oreb^e laj yak'beik sbi ta tsakale. Li Seebe te la smilik ta spits'obil uva ti spits'obil uva yu'un Seeb laj yak'beik sbi ta tsakale. Snutsojik-o batel li Madiane,^f laje laj yich'beik talel Jedeon li sjol Oreb xchi'uk Seeb te ta yosilal Jordane.

8 Li viniketike ta Efraine xi laj yalbeike: «ǰK'u yu'un ti jech la apasbunkutike? ǰK'u yu'un ti mu'yuk xatakunkutik ta ik'el k'alal ay atsak ta k'op li Madiane?».^g Tsots la stsakik ta k'op.^h **2** Xi la stak' li Jedeone: «ǰMi mu xavilik ti mas to xjelav li k'usi la apasik ti ja' mu sta li vo'one? ǰMi mu van ja'uk mas to lek li k'usi ay xk'ux-k'ultaⁱ Efrain' ti ja' mu sta k'alal

8:2 *K'elo Glosario, k'uxk'ultael.

ay stsobbe tal sat uva li Abi-Esere?^a **3** Li Diose laj yak'boxuk ta ak'obik li bankilaletik ta Madiane, ja' li Oreb xchi'uk Seebe.^b ĸMi mu xavilik ti mas to xjelav li k'usi la apasik ti ja' mu sta li vo'one?^c. K'alal jech laj yale, lamaj li sk'ak'al yo'ontonike.

4 K'ot ta Jordan li Jedeone xchi'uk la xtuch' jelavel. Lubemik xa xchi'uk li oxib sien vinitetik te xchi'uke, ak'o mi jech, snutsojik-o batel li yajkontrata-kike. **5** Li Jedeone xi laj yalbe li jnaklejetik ta Sukote: «Avokolikuk, ak'beik sve'el li vinitetik li' jchi'uk tale, yu'un lubemik xa. Li vo'one yakal ta jnuts li ajvaliletik ta Madiane, ja' li Seba xchi'uk Salmunae». **6** Pe xi laj yalik li bankilaletik ta Sukote: «ĸMi yu'un och xa ta ak'ob li Seba xchi'uk Salmuna ti chak'an xa chkak'bekutik sve'el li avaj-soltarotake?».

7 Xi laj yal li Jedeone: «Ta skoj ti jech laj avalike, chtal jjayijesoxuk ta ch'ix ti chch'i ta takixokol balumil^c mi laj xa ox yak' ta jk'ob Seba xchi'uk Salmuna li Jeovae». **8** Laje muy batel ta Penuel, te k'ot sk'an ve'lil xtok sventa li sviniktake, pe li jnaklejetik ta Penuele jech la stak'ik k'ucha'al la stak'ik li jnaklejetik ta Sukote.

9 Jech oxal, xi laj yalbe li jnaklejetik ta Penuele: «K'alal mi jun xa ko'onton lisut tale, ta jines li tayał k'elob osil li'e».^d

10 Li Seba xchi'uk Salmunae te oyik ta Karkor xchi'uk yajsoltarotakik, te van 15 mil vinitetik ti mu'yuk xich'ik milele. Ja' xa no'ox jech yepal komik li solta-roetik likemik ta Slok'eb K'ak'ale,^e yu'un chamik 120 mil solta-roetik ti xchukinoj s-espadaike.

11 Li Jedeone te muy-o batel li ta be ti bu nopem xa'i ch-ech'ik li buch'utik nakalik ta karpanaetike, ti te xkom ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Noba xchi'uk ta Jog-beae,^f va'un och stsak ta k'op li yajkontratak ti ch'ayem yo'onto-

KAP. 8

a Jue 6:11, 34

b Jue 7:24, 25

c Jue 8:16

d Jue 8:17

e Jue 7:12

f Nu 32:34, 35

Kolumna 2

a Jue 8:5, 6

b Jue 8:7

c Jue 8:8, 9

d Si 83:11

nike. **12** K'alal jatavik xa ox batel li Seba xchi'uk Salmunae, li Jedeone snutsojan batel, va'un la sta ta tsakel li cha'vo' ajvaliletik yu'un jmadianetike, ja' li Seba xchi'uk Salmunae. Xi'ik tajek yu'un skotol li buch'utik te spasoj skarpanaika.

13 Li Jedeone xnich'on Joase sut tal li ta pask'ope, te ech' tal ta be ti chmuy batel ta Erese. **14** Li ta bee te la sta jun kerem ti likem ta Sukote, la xchuk batel xchi'uk oy k'usi la sjak'be. Ja' yu'un, li kereme la sts'i-babe sbi li bankilaletik xchi'uk li moletik ta Sukote, 77 ta vo' vinitetik. **15** Laje, bat sa' li vinitetik ta Sukote, va'un xi laj yalanbee: «Li' me oy li Seba xchi'uk Salmuna ti xi to'ox la ana'leikun ta skojike: «ĸMi yu'un och xa ta ak'ob li Seba xchi'uk Salmuna ti chak'an xa chkak'bekutik sve'el avaj-soltarotak ti lubemik xa tajeke?»».^a

16 Li Jedeone la stsak batel li moletik ta Sukote, va'un la sjsanbe ch'ix sventa xich' sp'ijilik.^b Li ch'ixe te chch'i ta takixokol balumil. **17** Jech xtok, la sjnes li tayał k'elob osil ta Penuele^c xchi'uk la smil li jnaklejetik ta jteklume.

18 Xi la sjak'be li Seba xchi'uk Salmunae: «ĸK'u yelan li vinitetik la amilik ta Tabore?».

Xi tak'avike: «Jechik k'ucha'al vo'ote, xko'olajik ta xnich'on ajvalil».

19 Xi la stak'e: «Li buch'utik la amilike ja' jchi'iltak ta vok'el, ja' yalabtak li jme'e. Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti mu'yukuk la amilik li jchi'iltak ta vok'ele, mu'yuk ta jmiloxuk ti jechuk eke».

20 Xi laj yalbe li sba xnich'on ti Jeter sbie: «Likan, milo xcha'vo'alik». Ta skoj ti chi'e, mu'yuk slok'es li s-espadae, yu'un toj kerem to. **21** Xi laj yal li Seba xchi'uk Salmunae: «Mi tsatsal vinik xava'i abae, vo'ot milunkutik».

Jech oxal, li Jedeone la smil li Seba xchi'uk Salmunae.^d Jech xtok, laj yich'be komel li xnichimal

snuk' skameyoik ti xko'olaj yelanil k'alal unin* to li lunaē.^h

22 Ta ts'akale, li viniketik ta Israele xi laj yalbeik li Jedeone: «Ta skoj ti vo'ot la akoltaunkutik lok'el ta sk'ob li Madiane,^a ochan ta ajvalil ku'unkutik xchi'uk ochuk ta ajvalil li anich'on xchi'uk li amom eke». **23** Pe xi la stak' li Jedeone: «Mu'yuk chi-och ta ajvalil avu'unik xchi'uk mu'yuk ch-och ta ajvalil avu'unik li jkereme. Ja' Ajvalil chkom avu'unik li Jeovae». **24** Xi to laj yal li Jedeone: «Oy k'usi ta jk'an-boxuk: ta jujuntaloxuk ak'beikun jun s-areteal ni'il ti te la ataik tal li ta k'usitik la apojike. (Yu'un li j-ismaletik^c ti laj yich'ik tsalele oy s-areteal sni'ik). **25** Xi la stak'ike: «Mu xavul avo'onton, ta xkak'kutik». Va'un, la xlich'anik jlik pok' xchi'uk jujun vinik te laj yak'ik jun s-areteal ni'il ti te la staik tal li ta k'usitik la spojike. **26** Ti k'u yalal li s-areteal ni'il pasbil ta oro la sk'ane ja' 1,700 siko.^a Parte li k'usitik alak'ik sba ti xko'olaj yelanil k'alal unin* to li lunaē,^h li areteetike, li k'u'il pok'iletik pasbil ta tsots^a ti bonbil ta kuxul morado ti ja' tslapik li ajvaliletik ta Madiane xchi'uk li snats' kameyoetike.^d

27 Li Jedeone la spas ta jlik mokank'u'il^e xchi'uk te laj yak' ta steklumal ti ja' li Ofrae.^f Va'un, skotol li Israele lik yich'ik ta muk' li mokank'u'ile,^g jech k'ot ta pets' ta stojolal li Jedeon xchi'uk li buch'utik te oyik ta snae.^h

28 Li Madianeⁱ ja' jech tsalatik yu'un li j-israeletike, jech xtok, mu'yuk xa tsakvan ta k'op* yan velta li Madiane. Li ta sk'ak'alil Jedeone 40 jabil mu'yuk xa ech' pask'op li ta osile.^j

8:21, 26 *O «unen». **8:21, 26** #O «li ue». **8:26** ^aLi jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. ^bTaje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. **8:28** *Literal «mu'yuk xa stoy sjolik».

KAP. 8

a Jue 6:14

b Eks 15:18
1Sa 10:19
Is 33:22
Is 43:15c Je 16:11
Je 25:13
Je 28:9
Je 37:28

d Jue 8:21

e Eks 28:6
Jue 17:5

f Jue 6:11

g Jue 2:17

h Sl 106:36

i Jue 6:1

j Jue 3:11
Jue 5:31

Kolumna 2

a Jue 6:32
1Sa 12:11b Jue 9:1, 2
2Sa 11:21

c Jue 6:11, 24

d Jue 2:17, 19
Jue 10:6

e Jue 9:4

f Jue 3:7

g Sl 106:43

h Jue 9:16-18

KAP. 9

i Jue 8:30, 31

j Jue 8:30

29 Li Jerubaal^a xnich'on Joase sut batel ta sna xchi'uk te xa kom-o.

30 Ep la sa' yajnil li Jedeone, ja' yu'un oy 70 ta vo' xnich'nab.*

31 Li sts'akal ajnil ta Sikeme vok' jun skerem, li Jedeone Abimelek^b laj yak'be sbi. **32** Li Jedeon xnich'on Joase mol xa cham xchi'uk te laj yich' mukel li ta smukinal stot ti ja' li Joase, ti te oy ta Ofra ta yosil li j-abi-eseretik.^c

33 K'alal ach' to'ox slajel li Jedeone, li j-israeletike lik yich'ik ta muk' xtok li slok'oltak Baale.^d Li Baal-Berite ja' k'ot ta sdiosik.^e **34** Li j-israeletike mu'yuk xa la svules ta sjolik li Jeova ti ja' Sdiosike,^f ti ja' pojatik lok'el ta sk'ob skotol li yajkontratakik te oy ta spat xokonike.^g **35** Jech xtok, mu'yuk xa laj yak'ik ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li yuts' yalal Jerubaale, ja' xkaltik, li Jedeone, ak'o mi ep k'usitik lek la spas ta stojolal li Israele.^h

9 Ta ts'akale, li Abimelekⁱ xnich'on Jerubaale bat ta Sikem, xi bat yalbe li xchi'iltak ta vok'el sme'e xchi'uk skotol li yuts' yalal smuk'tote.* **2** «Avokolikuk, xi xbat ajak'beik li jnitvanejetik* ta Sikeme: «K'usi ti mas lek chava'iike: ¿mi ja' lek chava'iik ti ja' ch-ajvalilaj avu'unik li 70 ta vo' xnich'nabtak Jerubaale/ o mi ja' lek ti jun no'ox vinik ch-ajvalilaj avu'unike? Vuleso me ta ajolik ti jun jch'ich'eltike».^h

3 Ja' yu'un, li xchi'iltak ta vok'el sme'e laj yich'beik batel li ya'yej sventa xbat yalbeik skotol li jnitvanejetik ta Sikeme. Va'un, li jnitvanejetike k'ot ta yo'ontonik li k'usi albatike, jech la sts'akliik li Abimeleke, yu'un xi laj yalike: «Ja' kuts' kalaltik». **4** Va'un, ay slok'esik tal 70 ta sep plata li

8:30 *Literal «70 ta vo' xnich'nab ti te lok'ik ta yo'e». **9:1** *O «smoltote». **9:2** *O ja' van sk'oplal «yajvaltak osil». ^aLiteral «j'bakiltik xchi'uk j'bek'taltike».

ta sna* Baal-Berite,^a laj yak'-beik li Abimeleke. Li Abimeleke la stoj-o viniketik ti jech'e' no'ox te ch-ech' yu'unik k'ak'ale xchi'uk ti mu sna' x-ich'vanik ta muk'e yo' xbat chi'inatuk. **5** Laje, bat ta sna stot te ta Ofra,^b yu'un bat smil li xchi'iltak ta vok'e^c, ja' li xnich'nabtak Jerubaal ti 70 ta vo'e, te la smil ta sba jpe'j ton. Ja' xa no'ox kuxul kom li Jotan ti ja' xk'ox kerem Jerubaale, yu'un la snak'* sba.

6 Skotol li jnitvanejetik ta Sikem xchi'uk skotol li buch'utik te ta Bet-Miloe la stsob sbaik sventa sva'anik ta ajvalil li Abimeleke,^d te la stsob sbaik ta sts'el li muk'ta te'e, ta sts'el jun oy ti te va'anbil ta Sikeme.

7 K'alal k'ot ta xchikin Jotan taje, lok' batel ta anil xchi'uk te k'ot sva'an sba ta jol vits Guerisim.^e Xi tsots laj yale: «Jnitvanejetik ta Sikem, chikintao ava'iik li k'usi chkale, va'un jech chchikin-taboxuk li Dios eke!

8 »Jun vetae, li te'etike bat sa'ik buch'u xu' x-och ta ajvalil yu'unik. Xi laj yalbeik li ste'el olivae: «Ochan ta ajvalil ku'unikutik».^f **9** Xi tak'av li ste'el olivae: «ZMi yu'un chkikta yak'el li aseite* ti ja' chtun sventa sk'upil k'optael li Diose xchi'uk sventa sk'upil k'optael li viniketike, ti ja' xa chbat jpas ta mantal li yan te'etike?»). **10** Ja' yu'un, li te'etike xi bat yalbeik li ste'el igoe: «Vo'ot ochan ta ajvalil ku'unikutik». **11** Xi tak'av li ste'el igoe: «ZMi yu'un mu'yuk xa chkak' jsat ti lek chi'ik, ti ja' xa chbat jpas ta mantal li yan te'etike?»). **12** Laje, xi bat yalbeik li ste'el uvae: «Vo'ot ochan ta ajvalil ku'unikutik». **13** Xi tak'av li ste'el uvae: «ZMi yu'un chkikta yak'el ach' vino ti ja' chmuyubaj-o yo'anton li Diose xchi'uk li krixchanoetike, ti ja' xa chbat jpas ta mantal li te'eti-

9:4 *O «stemplo». 9:5 *O «smuk». 9:9 *O «ti lek chisatin».

KAP. 9

a Jue 8:33
Jue 9:46

b Jue 6:11
Jue 8:27

c 2Re 11:1
2Kr 21:4

d Dt 17:14
1Sa 8:7

e Dt 11:29
Jos 8:33
Jn 4:20

f Jue 8:22

Kolumna 2

a Jue 9:6

b Jue 9:6

c Jue 8:28

d Jue 7:9

e Jue 9:5

f Jue 8:30, 31

g Jue 9:6, 49

h Jue 9:39, 53

i Jue 9:5

ke?». **14** Ta ts'akal xae, skotol li yan te'etike xi laj yalbeik li ch'i-xe: «Vo'ot ochan ta ajvalil ku'unikutik».^a **15** Xi la stak' li ch'ixe: «Mi ta melch chava'anikun ta ajvalil avu'unike, la'ik, la' axinajanik* ta jtojolal. Pe mi mu xak'anike, lok'uk tal k'ok' li ta ch'ixe sventa xchik' li sedro te'etik ta Libanoe».

16 »Ta melch, zmi yu'un ja' lek o mi ja' tuk' avalojik ti la ava'anik ta ajvalil li Abimeleke?^b Jech xtok, zmi jech chavak'ik ta ilel slekil avo'ontonik ta stojolal Jerubaal xchi'uk li buch'utik te oy ta snae xchi'uk mi jech chavich'ik lek ta muk' avalojik? **17** Yu'un k'alal la spas k'op sventa spojoux ta sk'ob Madian^c li jtote,^d laj yak' ta vokol xkuxlejal. **18** Pe li vo'oxuk avie yakal chakontrainik li buch'utik te oy ta sna jtote xchi'uk laj xa amilik ta sba jpe'j ton li 70 ta vo' xnich'nabtak jtote.^e Laje, ta skoj no'ox ti ja' avuts' avalalik li Abimelek ti ja' skerem jtot ti vok' yu'un li skiarae,^f ja' xa kom ta ajvalil avu'unik li ta Sikeme. **19** Mi ta melch lek o tuk' avalojik li k'usi chapsik avi ta stojolal li Jerubaal xchi'uk li buch'utik te oy ta snae, kuxetuk avo'ontonik yu'un li Abimeleke xchi'uk kuxetuk yo'anton avu'unik ek. **20** Pe mi mu jechuke, ak'o lok'uk tal k'ok' ta stojolal li Abimeleke sventa xchik' skotol li jnitvanejetik ta Sikem xchi'uk li jnitvanejetik ta Bet-Miloe,^g jech xtok, ak'o lok'uk tal k'ok' ta stojolal li jnitvanejetik ta Sikem xchi'uk li jnitvanejetik ta Bet-Miloe sventa xchik' li Abimeleke».^h

21 Li Jotan' une jatav batel ta Beer, te kom ta naklej ta skoj ti ch'i' ta stojolal li Abimelek ti ja' xchi'il ta vok'e^e.

22 Li Abimeleke oxib jabil te ajvalilaj* ta Israel. **23** Va'un, li

9:15 *O «keovajanik». 9:22 *O «la sp'is sba ta ajvalil».

Diose laj yak' ti skontrain sbaik* li Abimelek xchi'uk li jnitvanejetik ta Sikeme. Ja' yu'un, li jnitvanejetike lik skontrainik li Abimeleke. **24** Taje ja' sventa xich' pakbel sk'oplalik li 70 ta vo' xnich'nabtak Jerubaal ti mu'yuk xk'uxul o'ontonal laj yich'ik milele xchi'uk sventa xkom ta sba Abimelek li xch'ich'el xchi'iltak ta vok'el ti la smilane^a xchi'uk sventa xkom ta sbaik li jnitvanejetik ta Sikem ta skoj ti koltavanik ta smilel li xchi'iltak ta vok'el Abimeleke. **25** Li jnitvanejetik ta Sikeme te laj yak'ik viniketik ta jol vitsetik sventa spa'ik,* ta xelkanbeik k'usitik yich'ojik li buch'utik te ch-ech'ike. Ta ts'akale, k'ot ta xchikin li Abimeleke.

26 Li Gaal xnich'on Ebed xchi'uk li xchi'iltak ta vok'ele te ochik ta Sikem,^b va'un li jnitvanejetike la spat yo'ontonik ta stoljal. **27** Laje, bat stsob s-uvaik ta yosilik, la spits'ik ta tek'el xchi'uk la spasik jun k'in. Ta ts'akale, ochik batel ta sna sdiosik,^c te ve'ik, te uch'bolajik xchi'uk la xchopol k'optaik li Abimeleke. **28** Li Gaal xnich'on Ebede xi laj yale: «¿Buch'u yalaj li Abimeleke xchi'uk buch'u yalaj li Sikem ti chijtun ta stojolale? ¿Mi mu ja'uk xnich'on Jerubaal^d cha'a xchi'uk mi mu ja'uk yajkoltaobba li Sebule cha'a? ¿K'u yu'un ti vo'otik chijtun ta stojolale? ¿Ja' lek tunanik ta stojolal li xnich'nab Amore, li stot Sikeme! **29** Ti vo'onukun ta jpas ta mantal li jteklume, ta jnuts lok'el ta yabtel li Abimeleke». Li Gaale xi laj yalbe li Abimeleke: «Tsobo li avajsoltarotake sventa jtsak jbatik ta k'op».

30 Li k'usi laj yal Gaal ti ja' xnich'on Ebede, k'ot ta xchikin li Sebulo ti ja' jpasmantal ta jteklume, va'un tsan sk'ak'al yo'on-

9:23 *Literal «la stak talel jun chopol espiritu ta stojolal». **9:25** *O «spamak'taik».

KAP. 9

a Je 9:6
Jue 9:5

b Jos 21:20, 21
Jos 24:1

c Jue 8:33

d Jue 6:32

Kolumna 2
a Jue 9:28, 29

ton. **31** Jech oxal, ta mukul* la stak batel j-almantaletik ta stojolal li Abimeleke, xi laj yalbe batele: «¿K'elavil!, li Gaal xnich'on Ebed xchi'uk li xchi'iltak ta vok'ele li' oyik ta Sikeme, yakal tstijbeik yo'onton jteklum sventa stsakoxuk ta k'op. **32** Ja' yu'un, mayan tal ta ak'obaltik xchi'uk li aviniktake, te xanak** aba ta osiltik sventa te xamala ta be. **33** Sob tajej xalik, ja' no'ox mi lok' talel k'ak'ale, va'un tsako ta k'op li jteklume; mi lok' stsakot ta k'op li Gaal xchi'uk sviniktake, tsako ta k'op ti bu k'alal xu' avu'ne».*

34 Ja' yu'un, li Abimelek xchi'uk skotol li krixchanoetik te xchi'uke lok'ik batel ta ak'obaltik, te k'ot snak** sbaik sventa stsakik ta k'op li Sikeme, ta chanvok' la xch'ak sbaik. **35** K'alal lok' batel li Gaal xnich'on Ebede xchi'uk k'alal te va'al kom ta yochebal li jteklume, li Abimelek xchi'uk skotol li krixchanoetik te xchi'uke lok'ik talel ti bu snak'oj* sbaik. **36** K'alal la sta ta ilel krixchanoetik li Gaale, xi laj yalbe li Sebule: «¿K'elavil!, le' xyalik tal krixchanoetik ta vitsetike». Pe xi laj yal li Sebule: «Viniketik xa chavil li snak'obal vitsetike».

37 Xi laj yal ta ts'akal li Gaale: «¿K'elavil!, le' xyalik tal krixchanoetik ta o'lol stselejaltike, jech xtok, oy jtsop krixchanoetik te stsobetik tal ta sbelel li muk'ta te' ta Meonenime». **38** Xi la stak' li Sebule: «¿Mi ch'ay xa xava'i ti xi xatoyet laj avale: ¿Buch'u yalaj li Abimelek sventa xijitun ta stojolale?»^a ¿Mi mu ja'uk li buch'utik la ap'aje? Lok' tsakano kik ta k'op un».

39 Ja' yu'un, li Gaale la stsob batel li jnitvanejetik ta Sikeme sventa stsak ta k'op li Abimeleke.

9:31 *O «ta smanyail sjol». **9:32** *O «xamuk». **9:33** *O «pasbo skotol ti bu k'alal xu' yu'un ak'obe». **9:34** *O «smuk». **9:35** *O «smukoj».

40 Li Abimeleke la snuts batel li Gaal ta skoj ti jatav batele, jech xtok, ep chamik k'alal to ta yochebal li jteklume.

41 Li Abimeleke te kom naku-k-o ta Aruma. Li Sebule^a la snuts lok'el ta Sikem li Gaal xchi'uk xchi'iltak ta vok'ele.

42 Ta yok'omale, li krixchanoetike lok'ik batel ta spat jteklum, pe laj ya'i li Abimeleke.

43 La stsob skotol li sviniktake xchi'uk la xch'ak ta oxvok', te kom paivanikuk* ta spat li jteklume. K'alal laj yil ti yakal xa chlok'ik tallel ta jteklum li krixchanoetike, bat tsakan ta k'op, va'un la smilan.

44 Li Abimelek xchi'uk li buch'utik te xchi'uke te bat sva'an sbaik ta anil ta yochebal li jteklume sventa stsakik ta k'op, yan li cha'vok'e ja' bat stsakik ta k'op skotol li buch'utik lok'ik ta spat jteklume, jech la smilik. **45** Sjunul k'ak'al la stsak ta k'op jteklum li Abimeleke ja' to ti k'uxi och ta sk'obe. La smil li krixchanoetike, laje la sjines li jteklume^b xchi'uk la slilinbe komel ats'am li osile.

46 Skotol li jnitvanejetik ta tayal k'elob osil ta Sikeme k'ot ta xchikinik, ja' yu'un anil xa batik ta skuartoal* sna[#] li El-Berite.^c

47 K'alal naka no'ox k'ot ta xchikin Abimelek ti laj xa stsob sbaik skotol li jnitvanejetik ti te oyik ta tayal k'elob osil ta Sikeme, **48** muy batel ta vits Salmon xchi'uk li sviniktak te xchi'uke. Li Abimeleke la stsak jun yek'el, la sts'etbe sk'ob jpets te', va'un la skajan ta snekeb xchi'uk xi laj yalbe li buch'utik te xchi'uke: «Li k'usi ta jpas chavilike, jjech xapasik ek, sujo abaik!».

49 Jech la sts'etik k'ob te'etik li viniketike xchi'uk la sts'akliik batel li Abimeleke. Li sk'ob te'etike te laj yak'ik ta sjoyobal li kuar-toe, va'un la stsanbeik sk'ak'al.

9:43 *O «pamuk'tavanikuk». 9:46 *O «ti bu lek tsots ta». #O «stemplo».

KAP. 9

a Jue 9:30

b 1Re 12:25

c Jue 8:33
Jue 9:4, 27

Kolumna 2

a 2Sa 11:21

b Je 9:6
Jue 9:5, 24

c Jue 9:7, 20

d Jue 6:32

KAP. 10

e Jue 2:16

Ja' jech cham skotol li krixchanoetik ta tayal k'elob osil ta Sikeme, te van jmil ta vo' viniketik xchi'uk antsetik.

50 Li Abimeleke bat ta Tebes; la sjoyibta sventa stsak ta k'op, va'un och ta sk'ob li Tebes.

51 Li ta jteklume oy jun tayal k'elob osil ti lek tsots pasbile, ja' te bat snak** sbaik skotol li viniketike, li antsetike xchi'uk skotol li jnitvanejetik te ta jteklume. Te la sbaj sbaik ta yut li tayal k'elob osile, laje muyik to batel ta sjol.

52 Li Abimeleke te to k'ot ta tayal k'elob osil xchi'uk lik sk'el k'uxi tsjines. Laje, nopaj batel ta sti' li tayal k'elob osile sventa xchik' ta k'ok'.

53 Oy jun ants ti la sijpbe yalel tal ta sjol Abimelek jpej stanal molino, toj vochel k'ot li sbakil sjole.^a **54** Ja' yu'un, xi laj yalbe ta anil li jaytunel ti ja' jkuch-abtejebal yu'une: «Lok'eso a-espada, milun ta anil yo' mu xiuk xalik ta jtjolale: «Laj ta milel ta jun ants»». Va'un, li jaytunele la spajbe espada, jech te cham.

55 Li viniketik ta Israele laj yilik ti cham xa li Abimeleke, ja' yu'un sutik batel ta sna skotolik. **56** Li Diose ja' jech laj yak'be stoj Abimelek ta skoj li k'usi chopol la spasbe stote, yu'un la smilbe li 70 ta vo' xnich'nabtake.^b

57 Jech xtok, li Diose laj yak'be kastigo li viniketik ta Sikem ta skoj li k'usi chopol la spasike. Ja' jech k'ot ta stojolalik li chopol k'optael laj yal Jotane,^c li xnich'on Jerubaale.^d

10 K'alal chamem xa ox li Abimeleke, ja' xa lik skolta Israel^e li Tola xnich'on Pua xchi'uk ti ja' smom li Dodoe. Li Tolae ja' jun vinik likem ta snitilulal Isakar xchi'uk te kom nakluk ta Samir ta vitstikaltik yu'un Efrain. **2** 23 jabil chapanvan ta Israel. Ta ts'akale cham, te laj yich' mukel ta Samir.

9:51 *O «smuk».

3 K'alal chamem xa ox li Tolae, ja' xa lik skolta Israel li Jair ti ja' jgalaad vinike, 22 jabil chapanvan ta Israel. 4 Li Jaire oy 30 ta vo' xnich'nab ti oy jujukot svuroike xchi'uk oy jun jteklum yu'unik ti Avot-Jair^a sbi yu'unik k'alal to avie, te xkom ta yosilal Galaad. 5 Ta ts'akale cham li Jaire, te laj yich' mukel ta Kamon.

6 Li j-israeletike lik spasic yan velta li k'usi chopol chil ta sat Jeovae,^b va'un lik tunikuk ta stojolal li slok'oltak Baale,^c li slok'oltak Astorete, li diosetik ta Arame,^{*} li diosetik ta Sidone, li diosetik ta Moabe,^d li sdiostak j-ammonetike^e xchi'uk li sdiostak jfilisteetike.^f Laj yiktaik komel li Jeovae xchi'uk mu'yuk xa tunik ta stojolal. 7 Li Jeovae tsan tajek sk'ak'al yo'onton ta stojolal li Israele, ja' yu'un la xchon batel ta sk'ob jfilisteetik xchi'uk j-ammonetik.^g 8 Jech oxal, li va' jabile tsots tajek laj yak'beik svokol xchi'uk tsots tajek laj yilbajinik li j-israeletike, 18 jabil laj yak'beik svokol skotol li j-israeletik te ta jot Jordan ti ja' to'ox yosil j-amorreotik te ta Galaade. 9 Li j-ammonetik eke nopem xa'ik chtuch'ik jelavel Jordan sventa stsakik ta k'op li snitilulal Juda, Benjamin xchi'uk li Efraine, ta skoj taje, laj yat tajek yo'onton li Israele. 10 Li j-israeletike xi lik sk'anbeik koltael li Jeovae:^h «La ja'n jmulkutik ta atojolal, yu'un laj xa kiktatokutik ti vo'ot Jdiosotkutike xchi'uk ja' litunkutik ta stojolal li slok'oltak Baale».ⁱ

11 Pe li Jeovae xi laj yalbe li j-israeletike: «¿Mi mu vo'onuk la jkoltaoxuk lok'el ta stojolal Ejipto,^j ta stojolal j-amorreotik,^k j-ammonetik, jfilisteetik,^l 12 jsidonetik, j-amaleketik xchi'uk ta stojolal jmadianetik k'alal laj yak' avokolike? K'a-

KAP. 10

- a Dt 3:14
b Jue 2:19
Jue 4:1
Jue 6:1
Ne 9:28
c Jue 3:7
Sl 106:36-38
d Nu 25:1, 2
e 1Re 11:5
2Re 23:13
f Jue 16:23
1Sa 5:4
2Re 1:2
g Dt 28:15, 48
Dt 31:17
Jue 2:14
Jue 4:2
h Dt 4:30
i Jue 2:13
Jue 3:7
1Sa 12:9, 10
j Eks 14:30
k Nu 21:23-25
l Jue 3:31

Kolumna 2

- a Jue 2:12
b 2Kr 15:2
Mik 3:4
c 1Re 18:27
d Jer 2:28
e Dt 7:26
f 2Kr 7:14
2Kr 33:13, 15
Sl 106:44
Is 63:9
g Je 19:36, 38
Jue 3:13
h Jue 11:1

KAP. 11

- i Jue 12:7
1Sa 12:11
Ebr 11:32
j Jue 10:17

lal xa-avetik ta jtojolal ta sk'anel koltaele, vo'on la jpojoxuk lok'el ta sk'obik. 13 Pe laj aviktaikun xchi'uk ja' lik tunanik ta stojolal li yan diosetike,^a ja' yu'un mu'yuk xa ta jkoltaoxuk yan velta.^b 14 Bat k'anbeik koltael li diosetik la at'ujike.^c Ja' ak'o skoltaoxuk k'alal oy avokolike.^d 15 Pe li j-israeletike xi laj yalbeik li Jeovae: «Laj xa jsa' jmulkutik. Xu' xapasbunkutik li k'usi lek chavil ta asate, pe ja' no'ox pojunkutik li avie, avokoluk». 16 Li j-israeletike la slok'esik li sdiostak jyanlumetik te yich'o'jike xchi'uk ja' lik tunanik ta stojolal li Jeovae.^e Jech oxal, toj abol xa sba ilatik yu'un Dios ta skoj ti ep chil svokolike.^f

17 Ta ts'akale, li j-ammonetike^g la stob sbaik sventa xbatik ta pask'op, va'un te la spas skarpanaik ta Galaad. Jech oxal, li j-israeletike la stob sbaik xchi'uk te la spas skarpanaik ta Mispa. 18 Li krixchanoetik xchi'uk li bankilaleetik ta Galaade xi lik yalbe sbaik: «¿Buch'u van tsbeiltasutik sventa xbat jtsaktik ta k'op li j-ammonetike?^h Li buch'u chbeiltasvane ja' k'otuk ta jpsamantal yu'un skotol li jnakletetik ta Galaade».

11 Va'un, li Jeftee' ti ja' jgalaad vinike ja' jun soltaro ti lek xu' yu'une, li sme'e ja' jun jchonbail ants xchi'uk Galaad sbi li stote. 2 Pe li yajnil Galaade laj yil yalabtak ek. K'alal ch'i' xa ox li xnich'nabtak Galaade, la snutsik lok'el li Jeftee, xi laj yalbeike: «Mu'yuk chavich' arexto^{*} li ta sna jtotike, yu'un yan-o ame». 3 Ja' yu'un, li Jeftee jatav batel ta skoj li xchi'iltak ta vok'ele, te bat nakluk ta yosilal Tob. Chi'inat batel yu'un viniketik ti jech'e no'ox te ch-ech' yu'unik k'ak'ale, jech la sts'akliik batel li Jeftee.

4 Ta ts'akale, li j-ammonetike bat stsakik ta k'op li Israele.^j

5 K'alal tsakat ta k'op yu'un j-ammonetik li Israele, li moletik ta Galaade bat yik'ik tal ta anil li Jefte ti te oy ta yosilal Tobe. **6** Xi k'ot yalbeike: «Batik, tunan ta komandante ku'unkutik sventa xu' jtsaktik ta k'op li j-ammonetike». **7** Pe li Jeftee xi la stak'be li moletik ta Galaade: «¿Mi mu vo'oxuk ti la ap'ajikum xchi'uk ti la anutsikun lok'el ta sna jto-te?ª ¿K'u yu'un ti ja' to chtal asa'ikun avi ti oy avokolike?». **8** Li moletik ta Galaade xi laj yalbeik li Jeftee: «Jech ava'uk, pe li avie tal jsa'otkutik. Mi chbat ach'i-nunkutik xchi'uk mi chbat atsak ta k'op li j-ammonetike, chak'ot ta jnitvanej ku'unkutik ti k'u yepal nakalunkutik ta Galaade».ª **9** Li Jeftee xi la stak'be li moletik ta Galaade: «Mi chbat jchi'inoxuk ta ytsakel ta k'op li j-ammonetike xchi'uk mi tskoltaun Jeova ta stsalele, jchik'ot ta jnitvanej avu'unik ta melel un bi!». **10** Li moletik ta Galaade xi laj yalbeik li Jeftee: «Ja' komuk ta testigo ku'untik li Jeova mi mu'yuk xk'ot ta pasel ku'unkutik li k'usi laj avale». **11** Li Jeftee la xchi'in batel li moletik ta Galaade, va'un k'ot ta jnitvanej xchi'uk ta komandante yu'unik li ta jteklume. Li Jeftee te la xcha'al ta Mispac ta yeloval Jeova skotol li k'usitik laj xa ono'ox yale.

12 Li Jeftee la stak batel j-almantaletik ta stojolal li ajvalil yu'un j-ammonetike,ª xi laj yalbe batele: «¿K'usi jpasojbot ti tal atsak ta k'op li jlumale?». **13** Li ajvalil yu'un j-ammonetike xi laj yalbe li j-almantaletik yu'un Jeftee: «Ja' ta skoj ti laj yich' kosilkutik li Israel k'alal lok'ik tal ta Ejiptoe,ª ti te chlik ta Arnon' k'alal to ta Jabok xchi'uk ti chk'ot k'alal to ta Jordane.ª Ja' yu'un, sutesbunkutik ta lekilal». **14** Pe li Jeftee la stak batel yan velta j-almantaletik ta stojolal li ajvalil yu'un j-ammonetike. **15** Xi laj yalbe batele:

KAP. 11
a Jue 11:2
b Jue 10:18
c Jue 10:17
Jue 11:34
d Je 19:36, 38
e Nu 21:23, 24
f Nu 21:26
g Dt 3:16, 17

Kolumna 2
a Je 19:36, 37
Dt 2:9
b Dt 2:19, 37
c Nu 14:25
d Nu 20:1
e Je 36:1
Nu 20:14
Dt 2:4
f Je 19:36, 37
g Nu 20:22
h Nu 21:4
i Nu 21:11
j Nu 21:13
k Nu 21:21-26
Dt 2:26, 27
l Dt 2:32, 33
m Jos 13:15, 21
n Dt 2:36
o Ne 9:22

«Xi chal li Jeftee: «Li Israele mu'yuk laj yich'be yosil li jmoa-betikeª mi ja'uk li yosil j-ammonetike,ª **16** yu'un k'alal lok'ik tal ta Ejipto li Israele, te xanavik ta takixokol balumil, te k'otik ta Tsajal nab,ª laje k'otik ta Kades.ª **17** Li Israele la stak batel j-almantaletik ta stojolal li ajvalil ta Edome,ª xi laj yalbe batele: «Avokoluk, ak'o jelavkunkutik ta avosil». Pe li ajvalile mu'yuk la xchikinta. Li Israele ja' jech laj yalbe batel a'eyj li ajvalil ta Moabª eke, pe mu'yuk la sk'an la xchikinta. Ja' yu'un, li Israele te to kom nakluk ta Kades.ª **18** K'alal xanavik ta takixokol balumile, mu'yuk x-ech'ik jutebuk li ta yosilal Edomª xchi'uk li ta yosilal Moabe. Te ech'ik ta stuk'il slok'eb k'a-k'al ta Moabª xchi'uk te la spas skarpanaik ta yosilal Arnon. Ta skoj ti ja' sts'akinoj Moabª li Arnone, mu'yuk x-ech'ik li ta yosilal Moabe.

19 »Ta ts'akal xae, li Israele la stak batel j-almantaletik ta stojolal Seon ti ja' ajvalil yu'un j-amorroetik ti te ch-ajvalilaj ta Esbone, xi laj yalbe batele: «Avokoluk, ak'o jelavkunkutik ta avosil sventa xibat ta kosilkutik».ª **20** Pe li Seone la snop ti ma'uk no'ox tsk'an ch-ech'ik ta yosile, jech oxal la stsob sjunul li steklumale xchi'uk te bat spas skarpanaik ta Jaas sventa stsakik ta k'op li Israele.ª **21** Ja' yu'un, li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele laj yak'be ta sk'ob Israel li Seon xchi'uk steklumale, jech la stalik xchi'uk laj yich'beik skotol li yosil j-amorroetike, ja' xkaltik, li jnaclejetik ta osil taje.ª **22** Jech laj yu'uninik li yosil j-amorroetik ti chlik ta Arnon k'alal to ta Jaboke xchi'uk ti bu chlik ta takixokol balumil k'alal to ta Jordane.ª

23 »Li Jeova Dios yu'un Israele ja' la snuts lok'el li j-amorroetik ta yeloval li jteklum Israele,ª va'un ¿mi vo'ot xa chtal

anuntsunkutik lok'el? **24** ¿Mi mu ja'uk xa avu'un li k'usi chak'bot li adios Kemose?^a Yu'un ja' chkich'bekutik yosil ek li buch'utik nuts-bilik xa lok'el yu'un li Jeova Dios ku'unkutike.^b **25** ¿Mi yu'un vo'ot mas xa xu' avu'un ti ja' mu sta li Balak^c xnich'on Sipor ti ja' ajvalil ta Moabe? ¿Mi oy la sa' ta k'op junuk velta li Israele o mi la stsak ta k'op? **26** K'alal ja'o te naki oxib sien jabil ta Esbon li Israel xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike*^d xchi'uk k'alal ja'o te naki ta Aroer xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike xchi'uk k'alal ja'o te naki ta skotol li jteklumetik ti te oy ta sti'il li Arnone, ¿k'u yu'un ti mu'yuk la ak'an sutel avosil ti va' sjalile?^e **27** Mu'yuk jmul ta atojal, ja' yu'un chopol ti chtal atsakun ta k'ope. Li Jchapanvanej Jeovae^f ja' ak'o xchapan li jteklum Israele xchi'uk li jteklum Ammone».

28 Pe li ajvalil yu'un j-ammonetike mu'yuk la stsak ta venta li k'usi laj yal batel Jeftee.

29 Li Jeftee lik ventainatuk yu'un li s-espíritu Jeovae,^g va'un te ech' batel ta Galaad xchi'uk ta Manases sventa xbat ta Mispe ta Galaad,^h laje lok' batel li ta Mispe ta Galaade sventa xbat stsak ta k'op li j-ammonetike.

30 Li Jeftee xi laj yak' ye' ta stojolal li Jeovae: «Mi chakoltaun ta stsalel li j-ammonetike, **31** Jeova, ja' avu'un chk'ot' li buch'u chlok' tal ta sti' jna sventa xtal snupun ta be k'alal mi jun xa ko'onton lisut tal ta stsalel li j-ammonetike, ja' chhak'bot k'u-cha'al chik'bil matanal».^k

32 Li Jeftee bat stsak ta k'op li j-ammonetike, va'un koltaat yu'un Jeova sventa x-och ta sk'ob. **33** Ep la smil ti lik ta Aroer k'alal to ta sbelel Minite, la sosal 20 jteklumetik ti k'ot k'alal to ta Abel-Keramime. Ja' jech

KAP. 11

a 1Re 11:7

b Eks 23:28

Eks 34:11

Nu 33:53

Dt 9:5

Dt 18:12

c Nu 22:2, 3

Jos 24:9

d Nu 21:25

e Nu 21:26

f Is 33:22

g Jue 3:9, 10

Sak 4:6

h Jue 10:17

i Dt 23:21

j 1Sa 1:11

k 1Sa 1:24

Kolumna 2

a Jue 10:17

Jue 11:11

b Nu 30:2

Si 15:4

Ekl 5:4

c Jue 11:30, 31

d 1Sa 1:22, 24

KAP. 12

e Jue 8:1

och ta sk'ob Israel li j-ammonetike.

34 Va'un, li Jeftee sut batel ta sna te ta Mispa,^a jja'o te lok' nupatuk ta be yu'un stseb, yakkal tstij spandereta* xchi'uk yakkal ch-ak'otaj tal! K'ajomal jun li stsebe, mu'yuk skerem mi ja'uk yan stseb. **35** K'alal laj yil li stsebe, la sli' ta jatel li sk'u' spok'e, xi laj yale: «¡Ay, kuni tseb! Mu x-ech' li jvokol avu'une, yu'un vo'ot ti nom ta jtakot batele, yu'un laj xa kak' ke ta stojolal Jeova xchi'uk mu xa k'usi xu' jpas».^b

36 Li stsebe xi laj yale: «Kuni tot, mi avak'oj xa ave ta stojolal li Jeovae, k'otuk ta pasel avu'un ta jtojolal,^c yu'un li Jeovae laj xa skoltaot sventa xavak'be stoj li avajkontratake, ja' li j-ammonetike». **37** Xi to laj yalbe li stote: «Li k'usi no'ox ta jk'anbote ja' li'e: ak'o xilok' batel jtuk chibuk u, chibat ta vitstikantik xchi'uk ak'o kok'ita xchi'uk jchi'iltak ta tsebal li jtojol tsebale».^h

38 Ja' yu'un, xi laj yalbee: «¡Lek, batan!». Ja' yu'un, la stak batel chib u, jech bat ta vitstik xchi'uk li xchi'iltake sventa xok'ita li stojol tsebale. **39** K'alal ts'aki yu'un li chib ue, sut batel ti bu oy li stote, va'un li totile laj yak' k'otuk ta pasel ta stojolal stseb li k'usi yak'oj yee.^d Li tsebe mu'yuk-o la xchi'in ta vayel junuk vinik. Jech nop xa'ilik spasel ta Israel li'e: **40** li tsebetik ta Israele chanib k'ak'al ta jabil chbat spatbeik yo'onton li stseb Jeftee, li jgalaad vinike.

12 Li viniketik ta Efraine laj yich'ik tsebel, va'un batik ta Safon,^e xi bat yalbeik li Jeftee: «¿K'u yu'un ti mu'yuk xatakunkutik ta ik'el k'alal ay atsak ta k'op li j-ammonetike?» Ja' yu'un,

11:34 *O «xchijchij tak'in». **11:37** *O «ak'o kok'ita jba xchi'uk li kamigatake, yu'un mu'yuk xa chimalij-o». **12:1** *O ja' van sk'oplal «batik ta norte».

ta jchik'kutik li anae xchi'uk te kapal chak'ak' ek». **2** Pe xi laj yal li Jeftee: «Li vo'on xchi'uk jteklumale la jtsak jbakutik ta k'op xchi'uk li j-ammonetike. La jk'an koltael, pe mu'yuk xakoltaikun. **3** K'alal laj kil ti mu'yuk chakoltaikune, ay jtsak ta k'op li j-ammonetike,^a laj kak' ta vokol li jkuxlejale, pe li Jeovae laj yak'bun ta jk'ob. Ja' yu'un, ζ'k'u yu'un ti tal atsakikun ta k'ope?».

4 Va'un, li Jeftee la stsob skotol li viniketik ta Galaade^b sven-ta xbat stsakik ta k'op li Efraine; li viniketik ta Galaade la staslik li Efraine, ti ja'ik li buch'utik xi to'ox chalike: «Li' no'ox jatavemoxuk lok'el ta Efraine, vo'oxuk li jgalaadoxuk ti li' nakaloxuk ta Efrain xchi'uk ta Manasese». **5** Li Galaade ja' ba'yel och ta sk'obik li uk'umaltik ta Jordane.^c Ja' yu'un, k'alal tsk'an chjelavik sventa xjativik batel li viniketik ta Efraine, xi chalike: «Ak'o jtuch'kutik jelavel», pe ta jujuntal xi chjak'batik yu'un li viniketik ta Galaade: «ζ'Mi ta Efrain likemot tal?». K'alal «jmo'oj!» xii-ke, **6** xi ch-albatike: «Avokoluk, xibolet chian ka'itik», pe «sibolet» xi chalik, yu'un mu xlok' lek yu'unik. Ja' yu'un, tstsakatik xchi'uk te no'ox chmilatik ta sts'el li uk'umaltik ta Jordane. Jech oxal, li va' k'ak'ale 42 mil j-efrainetik laj-ja ta milel.

7 Li Jefte ti ja' jgalaad vinike vakib jabil chapvan ta Israel, laje cham xchi'uk te laj yich' mukel ta steklumal ta Galaad.

8 K'alal chamem xa ox li Jeftee, li Ibsan ti likem ta Belene ja' och ta jchapanvanej li ta Israele.^d **9** Oy 30 ta vo' skeremtak xchi'uk 30 ta vo' stsebetak. Li stsebetake la stak batel sventa xnpunik xchi'uk viniketik ti ma'uk te likemik ta yuts' yalale, jech xtok, laj yik' tal 30 ta vo' tsebetik sventa xnpunik xchi'uk li skeremtak. Vukub jabil chapvan ta Is-

KAP. 12
a Jue 11:29
b Dt 3:12, 13
c Jue 3:28
Jue 7:24
d Jue 2:16

Kolumna 2
a Je 36:12
Eks 17:16
Nu 13:29
1Sa 15:2

KAP. 13
b Jue 2:11, 19
Jue 10:6

c Jos 13:1-3
Jue 10:7

d Jos 15:20, 33
Jos 19:41, 48

e Je 49:16

f Jue 16:31

g Je 30:22, 23

h Je 18:10
1Sa 1:20
Lu 1:11, 13

i Nu 6:2, 3
Lu 1:15

j Je 11:26, 27

k Nu 6:2, 5

l Jue 2:16
Jue 13:1
Ne 9:27

rael. **10** Laje, cham li Ibsane, te laj yich' mukel ta Belen.

11 K'alal chamem xa ox li Ibsane, ja' xa lik xchapan Israel li Elon ti ja' jsabulon vinike; lajuneb jabil chapvan ta Israel.

12 Laje, cham li Elon ti ja' jsabulon vinike xchi'uk te laj yich' mukel ta Ayalon ta yosilal Sabulon.

13 K'alal chamem xa ox li Elone, ja' xa lik xchapan Israel li Abdon xnich'on Ilei, li jpiraton vinike. **14** Oy 40 ta vo' skeremtak xchi'uk 30 ta vo' smamobtak ti oy jujukot svuroik sventa skajlebinike. Vaxakib jabil chapvan ta Israel. **15** Ta ts'akale, cham li Abdon xnich'on Ilei ti ja' jpiraton vinike. Te laj yich' mukel ta Piraton ta yosilal Efrain li ta vits ti ja' yu'un li j-amalek vinike.^a

13 Li j-israeletike lik spasik yan velta li k'usi chopol chil ta sat Jeovae,^b ja' yu'un li Jeovae laj yak' ochikuk ta sk'ob jfjilisteatik^c 40 jabil.

2 Li va' orae, li ta Sorae^d oy jun vinik ti te likem ta yuts' yalal jdanetike,^e Manoa sbi.^f Li yajni-le mu sna' x-alaj, ja' yu'un ch'abal yalab.^g **3** Ta ts'akale, li yaj-anjel Jeovae laj yak' sba ta ilel ta stojolal li antse, xi laj yal-bee: «Mu xana' xa-alaj, ja' yu'un ch'abal avalab. Pe chachi'in avol, chvok' jun akerem.^h **4** Ja' no'oxe mu me xavuch' vino o k'usiuk no'ox poxal' xchi'uk mu me xalajes li k'usitik ibal sbae.^{ij} **5** Yu'un chachi'in avol, va'un chvok' jun akerem. Mu me xalok'-beik stsotsil sjol,^k yu'un li olole jnasareo* chk'ot ta stojolal Dios mi voke.^{ij} Ja' chbeiltasvan sventa spoj lok'el ta sk'ob jfjilisteatik li Israele.»^l

6 Li antse xi bat yalbe li smalale: «Ay sk'oponun jun yajtunel melel Dios, jech yelanil k'ucha'al yaj-anjel li melel DiOSE, labal

13:4 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 13:5 *K'elo Glosario, *jnasareo*. ^{ij}Literal «k'alal to ta yut alajebal».

sba. Mu'yuk la jak'be bu likem tal mi ja'uk laj yalbun k'usi sbi ek.^a **7** Xi laj yalbune: «Chachi'in avol, va'un chvok' jun akarem. Mu me xavuch' vino o k'usiuk no'ox poxal xchi'uk mu me xalajes li k'usitik ibal sbae, yu'un li olole jnarsareo chk'ot ta stojolal Dios mi voke* ja' to ti k'uxi xchame?».

8 Li Manoae xi la sk'anbe vokol li Jeovae: «Pasun ta perton, Jeova. Avokoluk, ak'o taluk yan velta li avajtunel ti naka to la atak tale sventa xchanubtasunkutik k'usi sk'an jpaskutik k'alal mi vok' li olole». **9** Li melel Diose la xchikintabe li Manoae, ja' yu'un li yaj-anjel melel Diose laj yak' sba ta ilel yan velta ta stojolal li ants k'alal ja'o te chotol ta osiltike; li smalal ti ja' li Manoae ja'o mu'yuk te xchi'uk. **10** Va'un, li antse xi bat yalbe ta anil li smalale: «Li vinik ti ay xchi'inun ta lo'il jun veltae, laj yak' sba ta ilel ta jtojolal xtok?».

11 Li Manoae tots batel, bat xchi'uk li yajnile. Bat sk'el li vini-ke, va'un xi laj yalbee: «¿Mi vo'ot ti la ach'i'in ta lo'il li kajnile?». Xi tak'bate: «Vo'on». **12** Xi laj yal li Manoae: «¿Jechuk xk'ot ta pasel k'ucha'al chavale! ¿K'u yelan xkuxlejal chbat li olole xchi'uk k'usi abtelal tspace?».^c **13** Li yaj-anjel Jeovae xi laj yalbe li Manoae: «Li avajjnile sk'an me mu slajes jutebuk li k'usitik laj xa kalbee.»^d **14** Sk'an me mu slajes jutebuk li k'usi chlok' ta ste'el uvae, mu me xuch' vino o yan poxetik^e xchi'uk mu me slajes jutebuk li k'usitik ibal sbae.^f Sk'an spas skotol li k'usitik laj xa kalbee».

15 Li Manoae xi laj yalbe li yaj-anjel Jeovae: «Avokoluk, mu to xabat, yu'un chbat jmilikutik jkotuk ch'iom tentsun sventa jmeltsankutik ati?».^g **16** Xi la stak' li yaj-anjel Jeovae: «Mi likome, mu'yuk ta jlajes li k'usi

KAP. 13

a Jue 13:17, 18

b Jue 13:3

c Jue 13:8

d Jue 13:4

e Nu 6:2, 3

f Le 11:26, 27

g Je 18:5, 7
Jue 6:18, 19
Ebr 13:2

Kolumna 2

a Jue 32:29
Jue 13:6

b Jue 6:22, 23

c Eks 33:20
Jn 1:18

d Jue 13:16

e Ebr 11:32

f Jue 3:9, 10
Jue 6:34
Jue 11:29
1Sa 11:6

g Jue 18:11, 12

h Jos 15:20, 33

chameltsane, pe mi jech oy ta avo'ontone xu' xachik'be ta smoton li Jeovae». Li Manoae mu sna' ti ja' yaj-anjel Jeova li buch'u yakal chchi'in ta lo'ile. **17** Va'un, li Manoae xi la sjak'-be li yaj-anjel Jeovae: «¿K'usi abi^a yo' xkic'hotkutik ta muk' mi k'ot ta pasel li k'usi laj avale?».^b **18** Li yaj-anjel Jeovae xi la stak'e: «¿K'u yu'un ti chajak' k'usi jbie? Li jbie toj k'upil sba».

19 Li Manoae la stsak li ch'iom tentsune xchi'uk li matanal sat ts'unobile, va'un te la xchik' ta sba ton sventa smoton li Jeovae. Jech xtok, oy k'usi toj labal sba la spas k'alal ja'o te sk'eloy li Manoa xchi'uk yajnile. **20** K'alal muy batel ta vinajel li yaj-anjel Jeovae, te la stik' sba li ta sleb k'ok' ti te chlok' ta skajleb matanale, te sk'eloy li Manoa xchi'uk yajnile. K'alal jech k'ot ta pasele, la skejan spatan sbaik ta anil ta lumtik. **21** Li yaj-anjel Jeovae mu'yuk xa laj yak' sba ta ilel ta stojolal li Manoa xchi'uk yajnile. Li Manoae ja' to te laj yak' venta ti ja' yaj-anjel Jeova^b li buch'u la xchi'in ta lo'ile. **22** Li Manoae xi laj yalbe li yajnile: «Ja' to me lijcham un, yu'un laj xa kilbetik sat li Diose.»^c **23** Pe xi laj yal li yajnile: «Ti tsk'anuk tsmilutik li Jeovae, mu'yuk la xchambutik jechuk li chik'bil matanal^d laj kak'betike xchi'uk li matanal sat ts'unobiletike, jech xtok, mu'yuk laj yak' kiltik jechuk skotol li k'usitik laj yak' kiltike xchi'uk mu'yuk laj yalbutik jechuk li k'usitik laj xa yale».

24 K'alal k'ot sk'ak'aliile, vok' skerem li yajnil Manoae, Sanson^e laj yak'be sbi; k'alal yakal chchi' li k'ox kereme, ak'bat-o bendision yu'un li Jeovae. **25** Ta ts'akale, lik ventainatuk yu'un s-espiritu Jeova^f k'alal ja'o te oy ta Maane-Dane.^g Li Maane-Dane te xkom ta o'lol yu'unik li Sora xchi'uk Estaole.^h

14 Li Sansone yal batel ta Timna, te laj yil jun jfilisteatea ants* li ta Timnae. **2** Va'un, muy batel ti bu oy li stot sme'e, xi laj yalanbee: «K'ot ta ko'onton jun jfilisteatea ants li ta Timnae, ja' yu'un ta jk'an xbat ajak'beikun sventa xk'ot ta kajnil». **3** Pe xi albat yu'un li stot sme'e: «¿Mi yu'un mu'yuk yan ants chavil li ta kuts' kalaltike o li ta sjunul jlumaltike?»^a ¿Mi yu'un te to chbat asa' ta stojolal jfilisteaaetik ti mu'yuk yich'ojik sirkunsisione?».* Xi la stak'be li stote: «Ja' ta jk'an chbat ajak'bun, yu'un ja' k'ot ta ko'onton».[#] **4** Li stot sme'e mu xak'ik venta ti ja' beiltasbil yu'un li Jeovae, yu'un li Diose yakal tsabe yorail sventa skontrain li jfilisteaaetik ta skoj ti ja' yakal tsapasik ta mantal li j-israele-tike.^b

5 Va'un, li Sansone yal batel ta Timna xchi'uk li stot sme'e. K'alal te k'ot ti bu ts'unajtik uva ta Timnae, te x-avet tal jkot leon* ti tsk'an chti'ate. **6** Pe ak'bat stsatsal yu'un li s-espíritu Jeovae,^c ja' yu'un bik'itik la sliin li leone jech k'ucha'al li buch'u ta sk'ob no'ox tsliin li uni ch'iom tentsune. Pe mu'yuk laj yalbe stot sme' li k'usi la spase. **7** Li Sansone yal batel sventa xbat sk'opon li antse, yu'un jech-o lek chil.^d

8 K'alal ech' k'uk sjalile, sut batel yan velta sventa xu' xik' batel ta sna li antse,^e k'alal yakal chanav batele, k'ejp'uj* batel sventa chbat sk'el li sbek'tal leone, ja' ta laj yile te xa volol chanul pom li ta sbek'tal leone xchi'uk yak'oj xa spomal. **9** Li Sansone la sjots' ta sk'ob li pome xchi'uk la slajes batel ta be. Va'un, la xcha'tam batel li be ti bu yakal chanavik li stot

14:1 *Literal «jun ants ti ja' stseb jfilisteaaetike». **14:3** *K'elo Glosario, sirkunsisione. #Literal «lek chil jsat». **14:5** *O «ch'iom leon ti xtinlajet sjol». **14:8** *O «k'ejev; ts'ep'uj».

KAP. 14
a Dt 7:3

b Jue 13:1

c Jue 13:24, 25

d Jue 14:2

e Je 24:67
Mt 1:24

Kolumna 2

a Jue 14:8, 9

b Jue 16:5

c Jue 16:15

sme'e, laj yak'be slajesik ek. Pe mu'yuk laj yalbe ti te la sjots' lo-k'el ta sbek'tal li leone.

10 Li Sansone jmoj yal batel xchi'uk stot ti bu oy li antse xchi'uk te la spas k'in, yu'un ja' jech nopem xa'ik li keremetik tee. **11** K'alal laj yilike, laj yik'beik talel 30 ta vo' keremetik sventa xchi'inat. **12** Xi albatik yu'un li Sansone: «Avokolikuk, ta jk'an chavalbeik smelolal jun tajimol lo'il. Mi la anabeik smelolal xchi'uk mi xtak' avu'unik li ta vukub k'ak'al ti ja' jech sjalil chjalij li k'ine, chkak'boxuk 30 ta lik k'u'il pok'il ti pasbil ta lineo xchi'uk chkak'boxuk yan 30 ta chop k'u'il pok'il. **13** Pe mi mu xtak' avu'unike, va'un vo'oxuk chavak'beikun 30 ta lik k'u'il pok'il ti pasbil ta lineo xchi'uk yan 30 ta chop k'u'il pok'il». Va'un, xi laj yalike: «Albunkutik li tajimol lo'ile; ta jk'an chka'ikutik». **14** Xi laj yale:

«Te lok' talel ve'lil li ta k'usi sna' xti'vane
xchi'uk oy k'usi chi' te lok'
talel ta stojolal li k'usi
tsots yipe».^a

Oxib k'ak'al mu'yuk tak' yu'unik li jun tajimol lo'ile. **15** Li ta xchanibal k'ak'ale, xi laj yalbeik li yajnli Sansone: «Lo'lao li amalale^b sventa xalbunkutik k'usi smelolal li jun tajimol lo'ile. Yu'un mi mo'oje, ta jchik'otkutik ta k'ok' xchi'uk li buch'utik te oy ta sna atote. ¿Mi yu'un ja' no'ox sventa xapojbunkutik k'usi oy ku'untik ti laj avik'unkutik tale?».^c **16** Ja' yu'un, li yajnli Sansone xi x-ok'olet tal ta stojolale: «Ap'ajojun, mu'yuk ak'anojun.^c Yu'un laj avalbe jun tajimol lo'il li jteklumale, pe mu'yuk avalojun k'usi smelolal». Xi tak'bate: «jMu'yuk kalojbe li jtot jme' eke!, ¿mi yu'un vo'ot xa chkalbot avaloje?».^d **17** Pe li antse te x-ok'olet-o ta stojolal smalal ja' to ti k'uxi ts'aki li svukubal k'ak'ale. Ja' yu'un, li ta svukubal

k'ak'ale, li Sansone laj yalbe ta skoj ti te xvulvun tajek li yajni-le. Va'un, li antse laj yalbe stelkumal k'usi smelolal li jun tajimol lo'ile.^a **18** Ja' yu'un, li ta svukubal k'ak'ale, k'alal jutuk xa ox sk'an xmak batel k'ak'ale,* xi laj yalik li viniketik te ta jteklume:

«¿K'usi ti xjelav to xchi'il k'ucha'al pome xchi'uk k'usi ti xjelav to yip k'ucha'al jkot leone?».^b

Xi tak'batike:

«Ti manchukuk ja' laj avak' slok avosilik li kuni ch'iom me' vakaxe,^c mu'yuk x-al avu'unik jechuk k'usi smelolal li jun tajimol lo'ile».

19 Va'un, ak'bat stsatsal yu'un li s-espíritu Jeovae^d xchi'uk yal batel ta Askelon,^e te la smil 30 ta vo' viniketik, laj yich'be batel li sk'u'ike sventa xak'be li buch'utik laj yalik k'usi smelolal li jun tajimol lo'ile.^f Kapem tajek sjol k'alal sut batel ta sna stote.

20 Li yajnil Sansone^g ja' laj yak'beik yik' jun kerem ti laj to'ox xchi'in li Sansone.^h

15 K'alal ech' xa ox k'uk sjalile, k'alal ja'o yorail xtuch'el trigoe, li Sansone bat sk'el li yajni-le, yik'oj batel jkot ch'iom tentsun xchi'uk xi k'ot yale: «Ta jk'an ch-och jk'el li kajnil te ta kuartoe».* Pe li stot antse mu'yuk xak' ochuk. **2** Xi laj yal li stot antse: «La jnop ti ap'ajoj xa li jtsebe,ⁱ ja' yu'un laj kak'be yik' li kerem ti la xchi'inot k'alal lanupune.^j ¿Mi mu masuk to k'upil sba li mukile? Avokoluk, ja' k'otuk ta avajnil». **3** Xi laj yal li Sansone: «Li avi une mu me xtal yak'ik jmulin mi oy k'usi chopol laj jpasbeik li jfilisteaetike».

14:18 *O ja' van sk'oplal «k'alal mu to ch-och batel ta yutil skuartoe». **15:1** *O «ta yutil to kuartoe».

KAP. 14

a Jue 16:16, 18

b Jue 14:14

c Jue 14:15

d Jue 13:24, 25

Jue 14:6

Jue 15:14

e Jos 13:2, 3

Jue 1:18

f Jue 14:12

g Jue 14:2

h Jue 14:11

Jue 15:1, 2

KAP. 15

i Jue 14:17

j Jue 14:11, 20

Kolumna 2

a Jue 14:11, 20

b Jue 14:15

c Jue 14:4

d 2Sa 23:11, 12

e Jue 13:1

4 Ja' yu'un, li Sansone ay stsak talel oxib sien ta kot vetetik xchi'uk la syom tal te'. Laje, ta cha'cha'kot la xchukbe sne li vetetike xchi'uk te jmoj la stsak ta chukel jujusil te'. **5** La stsanbe sk'ak'al li te'e, va'un la snuts batel li vetetik yo' bu ts'unajttik strigoik li jfilisteaetike. Jech k'ak' batel yu'un skotol ti bu yomajttik xae xchi'uk ti bu tek'ajttik toe, jech xtok, la xchik' ti bu ts'unbil uva xchi'uk olivae.

6 Xi lik sjak'ik li jfilisteaetike: «¿Buch'u xa no'ox ti jech la spas le'e?». Xi tak'avike: «Ja' li Sansone, li sni' jtimmna vinike, yu'un laj yak'be ta yan li yajni-le, ja' laj yak'be yik' li kerem ti chi'inat k'alal nupune».^a Va'un, li jfilisteaetike muyik batel sventa xbat xchik'k ta k'ok' li ants xchi'uk stote.^b **7** Xi albatik yu'un li Sansone: «Ta skoj ti jech la apasike, mu teuk no'ox jk'el'oj jba chikom ek, ja' to mi la jpakboxuk sutele».^c **8** Li Sansone xkechet lik smil li jfilisteaetike, ep tajek la smil, laje te yal snak'* sba ta jun ch'en[#] ta tayal ton ti Etam sbi yu'unike.

9 Ta ts'akale, muyik batel li jfilisteaetike xchi'uk te la spas skarpanaik ta Juda, la spuk sbaik ta sjunul yosalal Lei.^d **10** Li viniketik ta Judae xi laj yalike: «¿K'u yu'un ti tal atsa-kunkutik ta k'ope?», xi tak'batike: «Ja' tal jchukutik li Sansone, jech ta jpasbekutik jech k'ucha'al la spاسبukutike». **11** Ja' yu'un, oxmil viniketik ta Juda yalik batel li ta ch'en[#] ti Etam sbi yu'unike, xi k'ot yalbeik li Sansone: «¿Mi mu to xana' ti ja' yakal tpsasukutik ta mantal li jfilisteaetike? ¿K'u yu'un ti jech la apasbukutike?». Xi tak'batike: «Ja' no'ox jech la jpasbeik li k'usi la spاسبekune». **12** Xi laj yalbeike: «Tal jtsakotkutik sventa xkak'otkutik batel ta sk'ob li

15:8 *O «smuk». **15:8, 11** #O «jap-ch'en».

jfilisteetike». Pe xi laj yal li Sansone: «Ak'o aveik ti mu'yuk chayayijesikune». **13** Xi laj yal-beike: «Mo'oj, ja' no'ox ta jchukotkutik sventa xkak'otkutik ta sk'o-bik, mu'yuk ta jmilotkutik».

Ja' yu'un, la xchukik ta cha'lik ch'o'jon ti ach'ik toe, jech la slo-k'esik batel li ta ch'ene. **14** K'alal k'ot ta Leie, li jfilisteetike tsots lik avanikuk ta muyubajel k'alal laj yilik ti te xa stsakojik li Sansone. Pe ak'bat yip yu'un li s-espíritu Jeovae,^a ja' yu'un li ch'o'jon ti pech'bil-oe lilij yalel k'ucha'al jlik no ti pasbil ta lino k'alal chich' chik'ele, jech xtok, li kadena ti chukul-o sk'obe lilij yalel.^b **15** Te la stabe sbakil ye vuro ti lek to yoxe, la stsak xchi'uk ja' la smil-o jmil ta vo' viniketik.^c **16** Xi laj yal li Sansone:

«¡Ta sbakil no'ox ye jkot vuro..., jtsop li'e, cha'tsop li'e!

Ta sbakil no'ox ye jkot vuro la jmil jmil ta vo' viniketik».^d

17 K'alal jech laj yale, la sjip batel li sbakil ye vuroe, va'un Ramat-Lei*^e laj yak'be sbi ti bu k'ot ta pasel taje. **18** Laje, laj ya'i takiti'il, ja' yu'un xi laj yalbe li Jeovae: «Vo'ot laj avak' ti jech kuch yu'un li avajtunele. Pe li avie, ¿mi te no'ox ak'eloy chilaj ta takiti'il xchi'uk ti chi-och ta sk'ob li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsione?».* **19** Ja' yu'un, li Diose la xch'oj jun ch'en ti te oy ta Leie, va'un te lok' talel vo'.^f K'alal laj yuch'e la stsak yipal yan velta xchi'uk la xcha'kux tal. Jech oxal, En-Akore* laj yak'be sbi li osil taje, te oy-o k'alal to avi ti te xkom ta Leie.

20 Li Sansone 20 jabil chapvan ta Israel k'alal ja'o tspasik mantal li jfilisteetike.^g

15:17 *Ja' sk'an xal <yavil sbakil ye vuro ta stselejaltik>. **15:18** *K'elo Glosario, sirkunsion. **15:19** *Ja' sk'an xal <snio' li buch'u la sk'ane>.

KAP. 15

a Jue 13:24, 25
Jue 14:5, 6

b Jue 16:9, 12

c Jue 3:31

d Jue 16:30

e Jue 15:9

f Eks 17:6

g Je 49:16
Jue 2:16
Jue 13:1, 5
Jue 16:31
Ebr 11:32

Kolumna 2

KAP. 16

a Jue 16:18

b Jue 14:15

16 Jun velta li Sansone bat ta Gasa, te laj yil jun jchon-bail ants, va'un te bat ti bu oy li antse. **2** Xi laj yich'ik albel li jgasaetike: «Li' me talem li Sansone». Ja' yu'un, bat sjoyibtaik xchi'uk sjunul ak'obal te la spa'iik* ta yochebal jteklum. Te sna-k'oj# sbaik sjunul ak'obal, yu'un xi chalbe sbaike: «Ta jmlitk mi sakube».

3 Pe li Sansone te la sta o'lol ak'obal yu'un. Laje lik li ta o'lol ak'obale, la stsakbe li sti' jteklum xchi'uk li yoyaltake, jmoj la spits lok'el xchi'uk li sk'atlom te'ale. La skajan batel ta snekeb, xkuchoj batel k'alal to ta jol vits ti te oy ta yeloval Ebrone.

4 Ta ts'akal jutuke, lek laj yil jun tseb te ta stenlejaltik* So-rek, Dalila sbi.^a **5** Li bankilale-tik yu'un jfilisteetike xi laj yal-beik li tsebe: «Lo'lao,^b jots'ol jak'bo k'usi ti ch-ak'bat-o stsatsa-le xchi'uk k'uxi xu' stsal ku'un-kutik sventa jchukutik yo' x-och ta jk'obkutik. Mi jech la apase, chkak'botkutik 1,100 ta sep plata ta jujuntalunkutik».

6 Li Dalilae xi laj yalbe ta ts'akal li Sansone: «Avokoluk, album bu chlik talel ti lek tsots xu' avu'une xchi'uk k'usi stak' xavich'o chukel yo' xa-och ta k'abale». **7** Xi laj yal li Sansone: «Mi chchukikun ta vuklik yak'il* arko ti mu'yuk to takijeme, k'un xa chikom, jech xa chikom k'ucha'al li yan krixchanoetike». **8** Ja' yu'un, li bankilaleetik yu'un jfilisteetike la stakbeik muyel vuklik yak'il arko ti mu'yuk to takijeme, va'un li Dalilae ja' la xchuk-o li Sansone. **9** Pe oy jayvo'uk jfilisteetike te la snak't* sbaik ta yutil to jun kuarto, va'un xi tsots laj yal li Dalilae: «¡Sansone, tal xa me stsakoxuk li jfilisteetike».

16:2 *O «spamuk'taik». #O «smukoj». **16:4** *O «beo'tik ta stenlejaltik». **16:5** *O «Ak'bo xch'un». **16:7** *O «ch'uxuv sventa». **16:9** *O «smuk».

kel!». K'alal naka no'ox jech laj ya'ie, la xtuch' li yak'iltak arkoe, k'un ta tuch'el laj ya' jech k'ucha'al chtuch' jlik no ti pasbil ta lino k'alal chich' chik'ele.^a Mu'yuk laj yich' na'el bu chlik talel ti lek xu' yu'üne.

10 Ja' yu'un, li Dalilae xi laj yalbe li Sansone: «Laj xa alo-laun* xchi'uk laj xa ajutbun k'op.[#] Pe avokoluk, albutun un, k'usi stak' xavich'-o chukel».

11 Xi tak'bate: «Mi la xchukikun ta jaylikuk ach' ch'ojon ti mu'yuk to tunesbil ta jtosuk abtelale, k'un xa chikom, jech xa chikom k'ucha'al li yan krixchanoetike».

12 Va'un, li Dalilae la stsak jaylik ach' ch'ojon sventa xchuk li Sansone, laje xi tsots laj yale: «jSanson, tal xa me stsakoxuk li jfalisteaeetike!». (Ti k'u sjalil taje te snak'oj-o* sbaik ta yutil to kuarto li jfalisteaeetike). K'alal jech laj ya'ie, li Sansone la xtuch' k'ucha'al jlik no li ch'ojone.^b

13 K'alal jech laj yil li Dalilae, xi laj yalbe li Sansone: «Laj xa alo-laun xtok xchi'uk laj xa ajutbun k'op.^{#c} Pe albutun un, k'usi stak' xavich'-o chukel». Xi tak'bate: «Ja' mi la akap ta jalel xchi'uk snaul jolobil* li vukpech' stotsil jole». **14** Va'un, la xchuk ta jun oy xchi'uk xi tsots laj yalbee: «jSanson, tal xa me stsakoxuk li jfalisteaeetike!». Julav li Sansone, toj pitsel yu'un li yoyal jolobile* xchi'uk toj lok'el k'ot li snaule.

15 Xi albat yu'un li Dalilae: «jK'uxi xa no'ox ti chavalbun ti ak'anojun^d ti mu xapat avo'on-ton ta jtojolal chkile? Oxib xa velta la alo-laun xchi'uk mu'yuk avalojbun-o bu chlik talel ti lek tsots xu' avu'üne». **16** Ta skoj ti te xvulvun tajek jujun k'ak'al li tsebe, li Sansone tavan tajek xa'i

16:10 *O «Achi'ilun no'ox ta tajimol laj avil». **16:10, 13** #O «anopbun k'op». **16:12** *O «smukoj-o». **16:13** *O «jalobil». **16:14** *O «jalobile».

KAP. 16

a Jue 15:14

b Jue 16:9

c Jue 16:7,11

d Jue 14:16

e Jue 16:7
Jue 16:11
Jue 16:13

Kolumna 2

a Jue 14:17

b Nu 6:5
Jue 13:5,7

c Jue 16:5

d Jue 16:9
Jue 16:12
Jue 16:14

e Jue 13:5

f 1Sa 5:4

ti tsk'an xa chchame.^a **17** Ja' yu'un, xi laj yalbe ta jamale: «Mu'yuk lok'bil-o li stsotsil jole, yu'un ti k'uxi livok'e* jnasareoun-o[#] ta stojolal Dios.^b Mi la slok'beikune, chlok' li kipale xchi'uk k'un xa chikom, jech xa chikom k'ucha'al li yan krixchanoetike».

18 K'alal laj yak' venta Dalila ti albat xa ta jamale, ta anil la stak ta ik'el li bankilaleetik yu'un jfalisteaeetike,^c xi laj yalanbee: «Muyanik xa talel, yu'un laj xa yalbut ta jamal». Ja' yu'un, li bankilaleetik yu'un jfalisteaeetike muyik batel ti bu oy li tsebe, yich'ojbeik batel li tak'ine. **19** Li Dalilae te la svayubtas ta sjol yakan; laje la stak ta ik'el jun vinik sventa slok'be li vukpech' stotsil sjole. Li Dalilae k'unib yu'un, va'un yantik xa xlok' yipal li Sansone. **20** Va'un, xi tsots laj yale: «jSanson, tal xa me stsakoxuk li jfalisteaeetike!». Julav li Sansone xchi'uk xi laj yale: «Jech ta jkolta jba jech k'ucha'al ono'ox ta jpase». ^d Pe mu sna' ti iktabil xa yu'un li Jeovae. **21** Jech oxal, li jfalisteaeetike la stsakik xchi'uk la spitsbeik lok'el xcha'pejal li sbek'sate. Laje, laj yik'ik batel ta Gasa xchi'uk la xchukik ta cha'lik kadena ti pasbil ta kovree. Li ta chukinabe te lik abtejuk ta xju-ch'el sat ts'unobiletik. **22** K'alal ech' xa ox k'uk sjalil ti laj yich' lok'bel li stsotsil sjole, lik ch'iuk yan velta.^e

23 Li bankilaleetik yu'un jfalisteaeetike la tsob sbaik yo' xchik'ik epal milbil matanal sventa li sdiosik Dagone^f xchi'uk sventa spasiq k'in, yu'un xi chalike: «jLi jdiositike laj xa yak' ta jk'obtik li kajkontratike, li Sansone!». **24** K'alal laj yilik li jteklume, xi lik sk'upil k'optaik li sdiosike: «Li jdiositike laj xa yak' ta jk'obtik li kajkontratike, ja' li buch'u ep laj

16:17 *Literal «k'alal tik'ilun to'ox ta yalajeb jme'e». [#]K'elo Glosario, jnasareo.

yak'be svokol jlumaltik^a xchi'uk ti ep la smilutike».^b

25 Ta skoj ti xkuxet tajek yo'ontonike, xi laj yalike: «Bat ik'ik tal li Sansone sventa jch'ay-o ko'ontontik». Jech oxal, bat slok'esik tal ta chukel li Sansone sventa xch'ay-o yo'ontontik; te la sva'anik ti bu yoyaltak nae. **26** Li Sansone xi laj yalbe li k'ox kerem ti ja' nitvanem batele: «Ak'bun jpik li mero yoyaltak nae sventa te jkikan jba». **27** (Li na bu oyike noj ta vinik antsetik, te oyik skotol li bankilaetik yu'un jfilisteetik. Jech xtok, li ta xcha'kojal nae te van oxmil vinik antsetik ti te chch'ay-o yo'ontontik ta skoj li k'usitik tspas Sansone).

28 Va'un, li Sansone^c xi la sk'anbe vokol li Jeovae: «Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, mu xach'ayun-o ta avo'onton, avokoluk. Kajval Dios, avokoluk, slajeb xa velta ta jk'anbot ti ak'o xatsatsubtasune.^d Koltaan sventa xkak'be stojik jfilisteetik yo' jpakbe sk'oplal jp'ejuk li sbek' jsat la spitsbeikune».^e

29 Li Sansone laj yik lek li xchibal mero yoyaltak na ta o'ole, li june laj yik ta sbats'ik'ob, li june laj yik ta sts'etk'ob.*

30 Xi tsots avan li Sansone: «JAK'o chamkun xchi'uk li jfilisteetik!» Laje, la xuj ti bu k'alal xu' yu'une, va'un li nae lom talel ta sba li bankilaetik xchi'uk ta sba skotol li krixchanoetik te oyike.^f Ja' yu'un, mas to ep la smil k'alal jmoj xa te cham xchi'uk li jfilisteetik, ja' mu sta ti k'u yepal la smil ti k'alal kuxul to'oxe.^g

31 Ta ts'akale, tal tambatuk sbek'tal yu'un li xchi'iltak ta vokele xchi'uk skotol li yuts' yalal stote. Laj yik'ik muyel xchi'uk te la smukit ta smukinal stot ti ja' li Manoae,^h li mukinale te xkom ta o'lol yu'unik li Sora' xchi'uk

16:29 *O «surtok'ob».

- KAP. 16
- a Jue 15:4, 5
- b Jue 15:7, 8
Jue 15:15, 16
- c Ebr 11:32
- d Jue 14:5, 6
Jue 14:19
Jue 15:14
- e Jue 16:21
- f Jue 16:27
- g Jue 14:19
Jue 15:7, 8
Jue 15:15, 16
- h Jue 13:8
- i Jue 13:2

Kolumna 2

- a Jue 2:16
Jue 15:20

KAP. 17

- b Jos 17:14, 15
- c Eks 20:4
Le 26:1
Dt 27:15
- d Eks 28:6
Jue 8:27
- e Je 31:19
- f Nu 3:10
Dt 12:11, 13
2Kr 13:8, 9
- g 1Sa 8:4, 5
- h Jue 21:25
- i Mik 5:2
- j Nu 3:45
Jos 14:3
Jos 18:7
- k Jue 17:1, 5

Estaole. Li Sansone 20 jabil chapvan ta Israel.^a

17 Li ta vitstikaltik yu'un Efraine^b oy jun vinik ti Mikeas sbie. **2** Xi laj yalbe li sme'e: «Li 1,100 ta sep plata ch'ay avu'un ti laj ka'i la chopol k'opoj-oe..., li' kich'oje. Vo'on la jtsak». Xi laj yal li sme'e: «Ak'o ak'batuk bendision yu'un Jeova li jkereme». **3** Li kereme la sutesbe sme' li 1,100 ta sep platae, pe li me'ile xi laj yale: «Chkak'be^c Jeova li platae, ta jk'an chapas-o ta jun lok'ol xchi'uk ta jun lok'ol ti pasbil ta unijesbil tak'ine,^c ja' yu'un ja' avu'un chk'ot li platae».

4 Ta ts'akale, la sutesbe sme' li platae, va'un li me'ile la stsak chib sien ta sep plata sventa xak'be li buch'u chabtelan platae. Li buch'u chabtelan platae la spas ta jun lok'ol xchi'uk ta jun lok'ol ti unijesbil ta tak'ine; te laj yich' ak'el ta sna li Mikease. **5** Li Mikease oy sna sdiostak, jech xtok, la spas jlik mokank'u'il,^d la spasbe slok'oltak terafim^e xchi'uk la sva'an^f jun skerem sventa xtun yu'un ta paleal.^f **6** Li va' kak'ale, mu'yuk to'ox ajvalil ta Israel,^g ja' yu'un ta jujuntal tspasik li k'usi lek chillike.^h

7 Li ta Belen' ta Judae oy jun jlevi vinik' ti likem ta yuts' yalal Judae. Te naki k'uk sjalil. **8** Li vinike lok' batel li ta jteklum Belen ta Juda sventa xbat sa' bu xu' xnaki. Laje, te k'ot ta sna Mikeas^k li ta vitstikaltik yu'un Efraine. **9** Xi jak'bat yu'un li Mikease: «JBU likemot tal?». Xi la stak'e: «Jlevi vinikum, likemun ta Belen ta Juda, yu'un yakal ta jsa' bu xu' xinaki». **10** Xi albat yu'un li Mikease: «Koman li'e sventa xak'ot kuk'un ta totil^{*} xchi'uk ta

17:3 *Literal «Ta jch'ultajesbe». 17:5 *O «diosetik ta yut na; santoetik». [#]Literal «snojesbe sk'ob». 17:6 *O «li k'usi lek yalojike». 17:10 *O «jtojobtasvanej».

pale. Chkak'bot lajunsep plata ta jabil, chkak'bot jchop ak'u' apok' xchi'uk ave'l». Ja' yu'un, la xch'un li jlevi vinike. **11** Te kom xchi'uk li Mikease, li Mikease la sp'is ta xnich'on. **12** Jech xtok, li Mikease laj yak'be yabtel* sventa xk'ot ta yajpale,^a jech te kom nakluk li ta sna Mikease. **13** Va'un, xi laj yal li Mikease: «Li avie, lek xa yo'onton ta jtojal li Jeovae, yu'un k'ot xa ta kajpale li jlevi vinike».

18 Li va' k'ak'ale, mu'yuk to'ox ajvalil ta Israel.^b Jech xtok, li snitilulal jdanetike^c yakalik sa'el bu xu' xnakiik, yu'un mu'yuk to'ox yich'oj xrextok* ti bu la sta xrextok osil li snitilulal Israele.^d

2 Li jdanetike la stakik batel vo'ob viniketik li ta yuts' yalalike sventa xbat spa'iik* xchi'uk sventa xbat xanik li osile, lek xtojobik xchi'uk te likemik ta Sora xchi'uk ta Estaol.^e Xi laj yalbeik batele: «Bat xanik li osile». Te k'otik ta sna Mikeas' ta vitstikaltik yu'un Efrain xchi'uk te ech' yu'unik ak'obal. **3** K'alal te xa ox nopol xbatik ta sna li Mikease, laj ya'iik ti ja' yech'omal ye* li vinik ti ja' jlevie, ja' yu'un bat sk'e-lik xchi'uk xi la sjak'beike: «¿Buch'u laj yik'ot tal? ¿K'usi chapas li'e? ¿K'usi chasa' li'e?». **4** Xi albatike: «Li Mikease la spas trato xchi'uk vo'on sventa xitun ta yajpale».^g **5** Xi laj yalbeike: «Avokoluk cha'a, jak'bo Dios mi lek chk'ot ta pasel li k'usi jnopoju-tike». **6** Xi albatik yu'un li palee: «Junuk avo'onton batanik, te chchi'inoxuk Jeova ti bu chabatique».

7 Jech oxal, la stam batel sbeik li vo'ob viniketike xchi'uk te k'otik ta Lais.^h Laj yak'ik venta ti jun no'ox yo'onton te nakalik li krixchanoetik jech k'ucha'al

17:12 *Literal «snojesbe sk'ob». 18:1 *O «spukulalik; sparteik». 18:2, 14 *O «spamuk'taik». 18:3 *O «sk'opojel».

KAP. 17

a Nu 3:10
Jue 17:5

KAP. 18

b Jue 8:23
1Sa 8:4, 5

c Jos 19:40

d Jos 19:47, 48
Jue 1:34

e Jos 19:41, 48

f Jue 17:1, 5

g Jue 17:9, 10

h Jos 19:47, 48
Jue 18:29

Kolumna 2

a Jue 18:27

b Jos 15:20, 33
Jue 18:2

c Jue 18:7, 27

d Eks 3:8
Dt 8:7-9

e Jue 18:2

f 1Sa 7:1

g Jue 13:24, 25

h Jue 17:1, 5

i Jue 18:2
Jue 18:29

j Dt 27:15
Jue 17:4, 5

k Jue 17:7, 12
Jue 18:30

l Jue 18:11

li jsidonetike. Jun no'ox yo'ontonik, mu'yuk k'usi smalaojik chk'ot ta pasel,^a jech xtok, mi junuk chopol ajvalil tsokesbatik li yosilike. Nom to xilik li jsidonetike xchi'uk mu'yuk buch'u spasoj trato xchi'ukik.

8 K'alal sutik batel ti bu oyik li xchi'iltakik ta Sora xchi'uk ta Estaole,^b xi jak'batike: «¿K'u yelan laj avilik un?». **9** Xi tak'avike: «Muy jtsaktik ta k'op, yu'un toj lek laj kilkutik li osile. ¿K'u yu'un ti te no'ox xanopetike? Sujo abaik, bat u'uninbeik li yosilike. **10** Mi lak'otike, te chavilik ti mu'yuk k'usi smalaojik chk'ot ta pasele^c xchi'uk lek jamal li yosilike. Yak'ojboxuk xa ta ak'obik Dios li osil ti lek k'usitik te x-ayane».^d

11 Va'un, vakib sien viniketik ti ja' yuts' yalal jdanetike lok'ik batel li ta Sora xchi'uk ta Estaole,^e lek chapal xchi'uk yabtejbek sventa pask'op. **12** Muyik batel xchi'uk te k'ot spas skarpanaik ta Kiryat-Jearim^f ta Juda. Ja' yu'un, li osil ti te xkom ta stuk'il smaleb k'ak'al ta Kiryat-Jearime, Maane-Dan^g laj yak'beik sbi, jech-o sbi k'alal to avie. **13** Laje, lok'ik batel sventa xbatik ta vitstikaltik yu'un Efrain, te k'otik ta sna Mikeas.^h

14 Va'un, li vo'ob viniketik ti ay spa'iik* li yosilal Laise,ⁱ xi laj yalbeik li xchi'iltakike: «¿Mi ana-ojik ti oy jlik mokank'u'il li ta jpej na le'e, ti te oy slok'oltak terafim,^j pasbil lok'ol xchi'uk jun lok'ol ti pasbil ta unijesbil tak'ine? Nopo ava'iik k'usi chapasik». **15** Ja' yu'un, te batik xchi'uk te ochik batel ta sna li vinik ti ja' jlevi^k ti te oy ta sna Mikease, la sjak'beik mi lek oy. **16** Va'un, li vakib sien viniketik ta Dan' ti lek chapalik xchi'uk yabtejbek sventa pask'ope, te

18:12 *Ja' sk'an xal «skarpanatak Dan».

18:14 *O «diosetik ta yut na; santoe-tik».

va'al k'otik ta yochebal li jteklume. **17** Li vo'ob viniketik ay spa'ik* osile^a och slok'esik li lo-k'oletike, li mokank'u'ile,^b li slok'oltak terafime^c xchi'uk li lo-k'ol pasbil ta unijesbil tak'ine.^d (Li palee^e te jmoj va'al kom ta yochebal jteklum xchi'uk li vakib sien viniketik ti lek chapal xchi'uk yabtejobik sventa pask'ope). **18** Ochik batel ta sna li Mikease, laj yich'ik lok'el li lok'oletike, li mokank'u'ile, li slok'oltak terafime^f xchi'uk li lok'ol pasbil ta unijesbil tak'ine. Pe xi albatik yu'un li palee: «¿K'usi chapasik le'e?». **19** Xi laj yalike: «Ts'ijlan, mako ave, chi'inunkutik batel sventa xak'ot ta totil* xchi'uk ta pale ku'unikutik. ¿Mi ja' lek ti..., xak'ot ta pale sventa jun no'ox vinike^o o mi ja' lek ti xak'ot ta pale sventa jchopuk uts' alalil o jchopuk nilulal ta Israele?»^g **20** Lek laj ya'i li palee, ja' yu'un laj yich' batel li mokank'u'ile, li slok'oltak terafime^h xchi'uk li yan lok'oletike.^h bat xchi'uk li krixchanoe-tike.

21 La stam sutel sbeik, ja' jba-be bat yu'unik li ololetike, li chonbolometike xchi'uk li k'usitik toyolik stojole. **22** K'alal namajik xa ox batel k'uk snamal li ta sna Mikease, li viniketik ti te nopol nakalik ta sna Mikease la stsob sbaik batel sventa xbat snutsik li jdanetike. **23** K'alal xvochetik* xa batel ta spat li jdanetike, joyij li jdanetike, va'un xi laj yalbeik li Mikease: «¿K'usi tal apasik? ¿K'u yu'un ti atso-boj abaik tale?». **24** Xi la stak'e: «Laj avich'ik tal li jdiosetak ti vo'on la jpase, laj avik'ik tal xtok li palee. Mu'yuk xa k'usi kom ku'un. ¿K'u yu'un ta to xajak'ik ti k'usi tal jpaskutike?». **25** Xi tak'av li jdanetike: «Mu xaval jech,

18:17 *O «spamuk'taik». 18:17, 18, 20 #O «diosetik ta yut nae; santoeitike». 18:19 *O «jtojobtasvanej». 18:23 *O «x-avlajetik».

KAP. 18

a Jue 18:2

b Eks 28:6
Jue 8:27

c Je 31:19

d Le 19:4
Dt 27:15
Jue 17:3-5

e Jue 17:12

f Jue 17:12

g Jue 18:30

h Jue 17:4, 5

Kolumna 2

a Jos 19:47, 48
Jue 18:29

b Jue 18:7, 10

c Nu 13:17, 21

d Jos 19:47, 48
Jue 20:1
1Re 4:25
1Re 12:28, 29

e Je 30:6
Je 32:28

f Jue 18:7

g Jue 17:1, 4
Jue 18:18

h Jue 17:12

i Eks 2:21, 22

j Eks 40:2
Jos 18:1
1Sa 1:3

KAP. 19

k 1Sa 8:4, 5

l Jos 17:14, 15

m Je 35:19
Mik 5:2

naka me smajoxuk li viniketik ta skoj ti ilinemike, xu' me xavich'-o milel xchi'uk xu' xich'ik-o mil-le li buch'utik te oyik ta anae». **26** Li jdanetike la stam batel sbeik; li Mikeas eke sut batel ta sna, yu'un laj yak' venta ti mas tsots xu' yu'un li jdanetike.

27 Laj yich'beik batel li k'usitik spasoj Mikease xchi'uk laj yik'beik batel li yajpalee. Batik ta Lais,^a ja' jun jteklum ti jun no'ox yo'ontonik xchi'uk ti mu'yuk k'usi smalaojik chk'ot ta pasele.^b La smilik ta espada li jnaclejetike xchi'uk la xchik'ik ta k'ok' li jteklume. **28** Mu'yuk buch'u tal pojatikuk li jnaclejetik ta jteklume, yu'un nom to xilik li Sidone xchi'uk mu'yuk buch'u spasoj trato xchi'ukik, jech xtok, li jteklume te oy ta stenlejaltik ta yosilal Bet-Reob.^c Laje, li jdanetike la xcha'va'anik li jteklume xchi'uk te kom nakii-kuk. **29** Dan^d laj yak'beik sbi li jteklume, yu'un jech sbi li stotik ti ja' xnich'on li Israele.^e Pe Lais to'ox sbi li jteklume.^f **30** Ta ts'akal li jdanetike la sva'anik li lo-k'ole,^g jech xtok, li Jonatan^h xnich'on Guersom,ⁱ li xnich'on Moisee, ja' lik tunuk ta paleal xchi'uk li xnich'nabtake, jech-o tunik ta paleal sventa li snitilulal jdanetike ja' to ti k'uxi chukbil batik li jnaclejetik ta jteklume. **31** Jech la sva'anik li lok'ol ti la spas Mikease, te kom-o yu'unik ti k'u sjalil te oy ta Silo li sna meel Diose.^j

19 Li va' k'ak'al k'alal ch'abal to'ox ajvalil ta Israele,^k oy jun jlevi vinik ti te nakal ta sti'il xa vitstikaltik yu'un Efraine' la sa' jun sts'akal ajnil ti te likem ta Belen^m ta Judae. **2** Pe mukul satiat yu'un li sts'akal ajnile, va'un li antse iktavan, bat ta sna stot te ta Belen ta Juda. Chanib u te kom. **3** Li vinike bat slajesbe yo'onton; yik'oj batel jun yajtunel xchi'uk cha'kot svu-

ro. Li antse laj yik' ochel ta sna stot, va'un li totile xkuxet to k'ot yo'onton k'alal laj yil ti te k'ot li vinike. **4** Li smolni* vinike ti ja' stot li tsebe, laj yalbe ti ak'o te komuk oxibuk k'ak'ale; jech te ve'ik xchi'uk uch'bolajjik, va'un te ech' yu'un ak'obal li vinike.

5 Li ta xchanibal k'ak'ale, sob xa likik sventa xbatik, pe li stot tsebe xi laj yalbe li sni'e: «Ve'an batel jutuk sventa oyuk avipal,* mi laj avo'ontone xu' xabatik». **6** Jech oxal, chotiik, jmoj ve'ik xchi'uk uch'bolajjik; ta ts'a-kale, li stot tsebe xi laj yalbe li vinike: «Avokoluk, vayan to li'e, junuk avo'onton xakux». **7** K'alal tots xa ox batel sventa xbat li vinike, li smolni'e* te xvulvun ti te to ak'o komuke, ja' yu'un te to ech' yu'un ak'obal.

8 Li ta svo'obal k'ak'ale, sob xa lik sventa xbat, pe li stot tsebe xi laj yalbe li sni'e: «Avokoluk, ve'an batel jutuk sventa oyuk avipal».* Jech te jmoj ve'ik, te jalijik ja' to ti k'uxi mal k'ak'al yu'unike. **9** K'alal tots xa ox batel li vinik sventa xbat xchi'uk li sts'akal ajnile xchi'uk li yajtunele, xi albat yu'un li smolni* ti ja' li stot tsebe: «jK'elavill!, po'ot xa x-ik'ub. Avokoluk, li' to kom vayane, mal xa me k'ak'al. Vayan to li'e, junuk avo'onton xakux. Ok'ome xu' xa sob xalikik sventa xabat ta ana».* **10** Pe li vinike mu'yuk xa sk'an te kom vayuk, ja' yu'un tots batel, bat k'alal to ta Jebus, ja' xkaltik, ta Jerusalem.^a Te yik'oj batel li cha'kot svuro xchi'uk yikatsa, li sts'akal ajnile xchi'uk li yajtunele.

11 K'alal nopol xa ox te xbatik ta Jebuse, chmal xa ox batel k'ak'al, ja' yu'un xi albat yu'un li yajtunele: «jMi li' chijkom ta steklumal jebusetik sventa x-ech' ku'untik ak'obale?».^a **12** Xi tak-

19:4, 9 *O «smoni'; smuni'». 19:5, 8 *O «xak'be yip avo'onton». 19:7 *O «smoni'e; smuni'e». 19:9 #Literal «akarpana».

KAP. 19

a Jos 15:8, 63
Jos 18:28
Jue 1:8

Kolumna 2

a Jos 18:28

b Jos 18:21, 25

c Je 19:2

d Jue 19:1

e Jos 18:21, 28

f Jue 19:1, 2

g Je 24:32

h Je 18:5
Je 19:3

bat yu'un li yajvale: «Mu stak' xijkom li ta yanlum li'e, yu'un ma'uk j-israeletik. Ja' lek batik k'alal to ta Guibea».^a **13** Xi laj yalbe li yajtunele: «Ja' lek jsuj jbatik sventa jk'eltik bu xu' x-ech' ku'untik ak'obal; mi ta Guibea o ta Rama».^b **14** Jech oxal, la stam batel sbeik, chch'ay xa ox batel k'ak'al k'alal nopol xa ox xbatik ta Guibea ti te xkom ta yosilal Benjamine.

15 Te ech'ik ta Guibea sventa te x-ech' yu'unik ak'obal. K'alal te xa ox chotolik ta skayael* jteklume, mu'yuk buch'u x-ik'atik batel sventa x-ech' yu'unik ak'obal ta jpejuk na.^c **16** K'alal ochem xa ox ak'obale, ja'o sut tael ta yabtel ta osiltik jun vinik ti oy xa sjabilale. Li vinike te likem ta vitstikaltik yu'un Efrain,^d pe te batem ta naklej k'uk sjalil ta Guibea, li jnakejetik te ta jteklume ja' jbenjaminetik.^e **17** K'alal la stoy sate, laj yil te chotol ta skayael* jteklum li j-ech'elbe vinike, xi la sjak'bee: «jBu likemot tal xchi'uk bu chabat?».^f **18** Xi la stak'e: «Te lilikutik tal ta Belen ta Juda, chibatkutik ta sti'il xa vitstikaltik yu'un Efrain, yu'un ja' te likemun. Li-ay ta Belen ta Juda^g xchi'uk chibat ta sna Jeova,* pe mu'yuk buch'u xik'un ochel ta sna. **19** Jkuchoj-kutik tael ep jobel xchi'uk ts'i'lel sventa sve'el li jvurokutike.^g Jkuchoj-kutik tael pan^h xchi'uk vino sventa jlajes xchi'uk li antse xchi'uk li kajtunelkutike. Mu'yuk k'usi yan sk'an ku'unkutik». **20** Pe li vinik ti oy xa sjabilale xi laj yale: «jJunuk avo'onton! Vo'on ta jbain li k'usi chtun avu'unike. Pe mu li'uk x-ech' avu'un ak'obal ta skayael* jteklume». **21** Jech oxal, li vinik ti oy xa sjabilale laj yik' ochel ta sna xchi'uk laj yak'be sve'el* li cha'kot vuroe.

19:15, 17, 20 *O «ta xch'ivital; ti bu oy ep krixchanoetik ta». 19:18 *O ja' van sk'oplal «te chtun ta sna Jeova». 19:21 *O «kapbil ts'i'lel».

Laje, la spok yakanik, ve'ik xchi'uk uch'bolajik.

22 K'alal te xa ox k'uk sjalil jun yo'onton te oyike, te k'ot jayvo' viniketik ti mu k'usi xtunik-o ti te likemik ta jteklume. La sjoyobtaik li nae xchi'uk xpojlajetik k'otel ta ti' na, xi chailanbeik li yajval nae: «Lok'eso tal li vinik te oy ta yut anae sventa jchi'inkutik ta vayel». **23** Ta skoj taje, lok' tal li yajval nae, xi laj yale: «Mu jechuk xapasik, kermanotak, mu xapasik li k'usi toj chopole. Avokoliluk, mu xapasik li k'usi toj k'exlal sbae, yu'un ja' kajvula'al li vinike. **24** Oy jun jtseb ti tojol tseb toe xchi'uk li' oy li sts'akal ajnil vinike. Ja' ta jlok'esboxuk tal sventa ja' xapasbeik ti k'usi xal avo'ontonik mi jeche. ^{a,b} Pe li vinik li'e mu xapasbeik li k'usi toj k'exlal sbae».

25 Pe mu xa'iik albel li viniketike, ja' yu'un li jlevi vinike la skok'esbe batel li sts'akal ajnile. ^c Jech lik stsatsal tsakik xchi'uk sjunul ak'obal laj yilbajinik ja' to ti k'uxi sakub ta yok'omale. Laje, la stakik batel k'alal sakub xa oxe. **26** Li antse tal li ta sob yok'omale, te lom ta stuk'il sti' sna li vinik ti bu oy li smalale, te telel kom ja' to ti k'uxi sakub lek osile. **27** Li smalale tots li ta sobe xchi'uk la sjam li ti' na sventa stam batel sbe yan veltae, te telel la sta ta yochebal ti' na li sts'akal ajnile, te kajajtik sk'ob ta yok smarkoal ti' na. **28** Xi laj yalbee: «Likan; batik». Pe mu'yuk tak'av. Li vinike la skajan ta svuro sventa xbat ta sna.

29 K'alal k'ot ta snae, la stsak jun kuchilu, va'un lik sbojilan ta jujun sts'akalul yok sk'ob li sts'akal ajnile. 12 ta p'os la spas, laje la stak batel jujup'os ta jujun yosilal Israel. **30** Li buch'utik laj yilike xi laj yalike: «Ti k'uxi lok'ik tal ta yosilal Ejipto li Israe-

19:24 ^aO «ja' xavilbajinik xchi'uk xapasbeik li k'usi lek chavilike».

KAP. 19

a Je 19:4, 5
Le 20:13
Ro 1:27
1Ko 6:9, 10
Jud 7

b Je 19:6-8

c Jue 19:2

Kolumna 2

a Jue 20:7

KAP. 20

b Jos 19:47, 48
Jue 18:29

c Jos 22:9

d 1Sa 7:5
1Sa 10:17
2Re 25:23

e Jue 20:17
2Sa 24:9

f Jue 19:22

g Jue 19:1, 2

h Jue 19:12, 14

i Jue 19:25, 26

j Jue 19:29

k Jue 19:30

l Jue 20:18
Pr 16:33

le, mu'yuk bu jech xkiltik-o xk'ot ta pasel ta sjunul yosilal li Israele. Nopbeik sk'oplal* xchi'uk lo'il-taik^a yo' jna'tik k'usi xu' jpastik».

20 Skotol li j-israeletik te oyik ta Dan^b k'alal to ta Beer-Sebae xchi'uk li buch'utik te oyik ta yosilal Galaade^c lok'ik talel, jmoj la xchap sk'opik sventa te stsob sba skotolik ta yeloval Jeova ta Mispa.^d **2** Li bankilaletik ta jteklume xchi'uk skotol li snitilulal Israele tal stsob sbaik ti bu tsobol li stekdumal Diose. Li viniketik ti lek chapal xchi'uk s-espadaike ja'ik 400 mil.^e

3 Li jbenjaminetike laj ya'iik ti te xa oyik ta Mispa li Israele.

Xi la sjak'ik li viniketik ta Israele: «Albunkutik, zk'uxi ti jech k'ot ta pasel li k'usi toj chopol li'e?».^f **4** Xi la stak' li jlevi vinik^g ti ja' smalal li ants ti laj yich' milele: «Te li-ech' ta Guibea^h ta yosilal Benjamin sventa te x-ech' ku'un ak'obal xchi'uk li jts'akal ajnile. **5** Li jnaklejetik* ta Guibea lik sa'ikun ta k'op, la sjoyibtaik li na ta ak'obaltike. Tsk'an ox tsmilikun, pe ja' lik stsatsal tsakik li jts'akal ajnile, jech cham-o yu'unik.ⁱ **6** Ja' yu'un, bik'itik la jbojbe sbek'tal li jts'akal ajnile, laje la jtak batel jujup'os ta sjunul li yosilal Israele,^j yu'un toj k'exlal xchi'uk toj ibal sba* li k'usi la spasik ta Israele. **7** Ja' yu'un, akotolik ti li' likemoxuk ta Israele, nopbeik sk'oplal xchi'uk alik k'usi chich' pasel».^k

8 Sjunul li jteklume jmoj likik xchi'uk xi laj yalike: «Mu'yuk buch'u tsut batel ta skarpana o ta sna ku'untik. **9** Li'e ja' li k'usi ta jpasbetik li Guibae: chak'atik suerte sventa jk'eltik buch'u jchopukal chbat stsak ta k'op ku'untik.^l **10** Li ta jujuchop snitilulal Israele jt'ujtik lajunvo' viniketik li ta sien ta vo'e, sien ta

19:30 ^aO «Ak'o ta avo'ontonik». **20:5** ^aO ja' van sk'oplal «yajvaltak osil». **20:6** ^aK'elo Glosario, *ibal sba*.

vo' li ta jmlile xchi'uk jmil ta vo' li ta lajunmile sventa ja' stsobbeik sve'el li soltaroetike, yu'un sk'an xbatik ta Guibea ta Benjamin yo' xkak'betik stoj li k'usi toj chopol la spasik ta Israele». **11** Ja' jech la stsob sba skotolik li viniketik ta Israel sventa skontrainik li jteklume, jmoj la skolta sbaik.

12 Va'un, li jaychop snitilulal Israele la stakik batel jayvo' viniketik ta stojolal li snitilulal Benjamin sventa xi xalbeike: «¿K'u xa no'ox cha'al ti toj chopol k'usi la apasik ti bu nakaloxuke? **13** Ak'bun ta jk'obkutik li viniketik ti mu k'usi xtunik-o ti te oyik ta Guibea^a sventa jmlikutik yo' jech jch'aybekutik sk'oplal li k'usi toj chopol ta Israele».^b Pe li jbenjaminetike mu'yuk la sk'an la xchikintaik li k'usi lajal li yermanotakike, ti ja' li j-israeletike.

14 Va'un, li jbenjaminetik ta jujun jteklume te la stsob sbaik ta Guibea sventa xbat tsakik ta k'op li viniketik ta Israele. **15** Li va' k'ak'ale, ta skotol li jteklumetik yu'un jbenjaminetike la stsobik 26 mil soltaroetik ti lek chapal xchi'uk s-espadaike, parte li vukub sien viniketik ta Guibea ti lek xtojobike. **16** Ta skotol li soltaroetik taje oy vukub sien viniketik ti lek xtojobik ti ta ts'etk'ob* k'usitik tspace. Li viniketik taje lek xtojobik ta sjipel ton ta jimich', yu'un mu stsel'puj yu'unik ak'o mi jpej stsotsil jolil.

17 Li yantik nitilulal ta Israele la stsobik 400 mil viniketik ti lek chapal xchi'uk s-espadaike,^c lek xchanojik pask'op skotolik. **18** Li j-israeletike muyik batel ta Betel sventa xi sjak'beik li Diose:^d «¿Buch'u jchopukal ku'unikutik ti ja' jbabe chbat tsak ta k'op li jbenjaminetike?». Xi la stak' li Jeovae: «Ja' jbabe chbat li Judae».

20:16 *O «surtok'ob».

KAP. 20

a Jue 19:22, 25

b Dt 13:5
Dt 17:7
Dt 22:22
1Ko 5:6, 13

c Jue 20:2

d Eks 28:30
Nu 27:21
Jue 20:27

Kolumna 2

a Jue 20:28

b Jue 20:21

c Jue 20:23

d 2Kr 20:3
Esd 8:21

e Le 1:3

f Le 3:1

g Nu 27:21
Jue 20:18

h Eks 6:25
Nu 25:7

19 Li j-israeletike sob totsik li ta yok'omale xchi'uk te la spas skarpanaik ta stsel' Guibea sventa tsakik ta k'op.

20 Li viniketik ta Israele lik tsakik ta k'op li jbenjaminetike, te nopol ta Guibea lik xchol sbaik sventa spasik k'op. **21** Pe li jbenjaminetike lok'ik tal li ta Guibea, la smilik 22 mil viniketik ta Israel li va' k'ak'ale. **22** Ak'o mi lajik ta milel, mu'yuk xchibajik li viniketik ta Israele, ja' yu'un bat tsakik ta k'op yan velta, te bat xchol sbaik ti bu ono'ox la xchol sbaik ta sba veltae. **23** Va'un, li j-israeletike muyik batel, te laj yok'ita sbaik ta yeloval Jeova ja' to ti k'uxi ch'ay batel k'ak'ale. Laje, xi la sjak'beik li Jeovae: «¿Mi chbat jtsakutik ta k'op yan velta li keramanotakutike, ti ja' li jbenjaminetike?». ^a Xi tak'batik yu'un li Jeovae: «Lek, muy tsakik ta k'op».

24 Jech oxal, li j-israeletike nopajik batel ta stojolal jbenjaminetik li ta xchibal k'ak'ale. **25** Pe li jbenjaminetike lok'ik tal ta Guibea li ta xchibal k'ak'ale yo' xtal tsakik ta k'op ta be li Israele, va'un laj to smilik 18 mil j-israeletik^b ti lek chapal xchi'uk s-espadaike. **26** Ta skoj taje, skotol li viniketik ta Israele muyik batel ta Betel. Laj yok'ita sbaik xchi'uk te la xchotan sbaik ta yeloval Jeova,^c la spasik ayuno^d ja' to ti k'uxi ch'ay batel k'ak'ale, jech xtok, laj yak'beik Jeova chik'bil matanal^e xchi'uk milbil matanal sventa jun o'on-tonal.^f **27** Ta ts'akal li viniketik ta Israele la sjak'beik Jeova^g k'usi xu' spasiq, yu'un li va' k'ak'ale ja'o te oy li xkaxail strato mel-lel Diose. **28** Jech xtok, li Finas^h xnich'on Eleasar xchi'uk ti ja' smom Aarone ja'o te chtun* ti bu oy xkaxail trato li va' k'ak'ale. Li j-israeletike xi la sjak'ike: «¿Mi

20:26 *K'elo Glosario, ayuno. 20:28 *Literal «te va'al».

chbat jtsakutik ta k'op yan velta li viniketik ta Benjamin ti ja' ker-manotakutike o mi mo'oj xa?».^a Xi la stak' li Jeovae: «Muyanik batel, yu'un ok'om chkak'boxuk ta ak'obik». **29** Ja' yu'un, li Israele la stak batel viniketik sventa snak* sbaik^b ta sjoyobal li Guibeae.

30 Li j-israeletike bat stsakik ta k'op li jbenjaminetik ta yoxibal k'ak'ale, la xchol sbaik sventa stsakik ta k'op li Guibeae jech k'u'cha'al tspasik ono'oxe.^c **31** K'alal lok' tsakvanikuk ta k'op li jbenjaminetike, namajik batel li ta steklumalike.^d La stsakik ta k'op j-israeletik jech ono'ox k'u'cha'al la spasike, jech te la smilik jayvo' viniketik li ta bee, li jun bee chmuy batel ta Betel, li june ja' sbelel Guibeae, te van 30 viniketik la smilik batel li ta osiltike.^e **32** Ja' yu'un, li jbenjaminetike xi laj yalike: «Chlajik xa ta tsalel jech k'u'cha'al la jtsaltik ono'oxe».^f Pe li j-israeletike xi laj yalike: «Jatavkutik batel, ak'o snutsutik batel li ta muk'ta beetike sventa jech chnamajik ku'untik li ta steklumalike». **33** Li j-israeletike totsik batel ti bu to'ox oyike sventa xbat xchol sbaik ta Baal-Tamar, yan li j-israeletik ti snak'oj* sbaik ta sts'el Guibeae lok'ik talel ta anil. **34** Lajunmil viniketik ti lek xtojobik ta skotol li Israele lik stsakik ta k'op li Guibeae, tsots lik spasik k'op. Pe li jbenjaminetike mu sna'ik ti po'ot xa xich'ik lajesele.

35 Li Jeovae la stsal li jbenjaminetike^g sventa xak'be ta sk'ob li Israele, ja' yu'un li va' k'ak'ale la smilik 25,100 ta vo' jbenjaminetik ti lek chapal xchi'uk s-espadaike.^h

36 Li jbenjaminetike la snopik ti chlajik ta tsalel li viniketik ta Israel k'alal jatavik batele,ⁱ

20:29, 38 *O «smuk». 20:33, 36, 37 *O «smukoj».

KAP. 20

a Jue 20:23

b Jos 8:3, 4

c Jue 20:20, 22

d Jue 20:36

e Jue 20:39

f Jue 20:21, 25

g Jue 20:28, 48

h Jue 20:14, 15
Jue 20:46

i Jue 20:31

Kolumna 2

a Jue 20:29

b Jue 20:31

c Jue 20:21, 25

d Jue 20:15

e Jue 21:13

pe ti jatavike yu'un spattoj yo'on-tonik ta stojolal li jvok' te sna-k'oj* sbaik ti ja' chbat stsakik ta k'op li Guibeae.^a **37** Li buch'utik snak'oj* sbaike lok'ik talel ta anil sventa x-ochik li ta Guibeae. La xanik sjunul li jteklume, va'un la smilik ta espada skotol li jnaklejetike.

38 Li viniketik ta Israele xchapoj xa ono'ox sk'opik xchi'uk li buch'utik chbat snak'* sbaike, ti tometuk muyel ch'ail[#] yu'unik li ta jteklum ti ja' senyail ti ochik xa li ta jteklume.

39 K'alal jatavik batel yileluk li j-israeletik ta pask'ope, li viniketik ta Benjamine lik stsakik ta k'op li Israele, va'un te van 30 ta vo' viniketik la smilik.^b Xi laj yalike: «Chlajik xa ta tsalel ku'untik jech k'u'cha'al la jtsaltik ono'oxe».^c **40** Pe li ch'ail[#] ti ja' senyail yu'unike xtomet muyel li ta jteklume. K'alal joyij sk'elik li viniketik ta Benjamine, laj yilik ti xtiltun* sk'ak'al li jteklum ti chk'ot k'alal to vinajele.

41 Li viniketik ta Israele joyijik, va'un li viniketik ta Benjamine laj yipal yo'on-tonik, yu'un laj yilik ti po'ot xa xich'ik lajesele. **42** Ja' yu'un, jatavik batel ta takixokol balumil, pe nutsbilik batel; li viniketik ta jteklumetike lok'ik tal ek sventa jmoj smilik. **43** La setuik li jbenjaminetike, mu'yuk xikta sbaik ta snutsel batel. Te no'ox la smilnik komel ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Guibeae. **44** Chamik 18 mil viniketik ta Benjamin ti lek xu' yu'unik pask'ope.^d

45 Li viniketik ta Benjamin ti kuxul to komike la sjoy sbeik sventa xjatavik batel ta takixokol balumil, te batik ta muk'ta tayal ton ta Rimon.^e Li j-israeletike la smilik* vo'mil viniketik li ta bebetike. Jech xtok, snutsojik-o

20:38, 40 #O «ch'ayil». 20:40 *O «xloklu; xpulpun». 20:45 *Literal «bat to xk'uxk'ultaik».

batel k'alal to Guidom, ja' yu'un laj to smilik cha'mil viniketetik xtok. **46** Ti k'u yepal chamik li jbenjaminetik li va' k'ak'ale ja' 25 mil viniketetik ti lek chapal xchi'uk s-espadaike,^a lek xu' yu'unik pask'op skotolik. **47** Vakib sien viniketetik jatavik batel ta takixokol balumil li ta muk'ta taya ton ta Rimone, chanib u te komik.

48 Li viniketetik ta Israele sutik talel ta stsakel ta k'op li jbenjaminetike, ja' bat smilik ta espada skotol li buch'utik te to oyik ta jteklume, la smilik k'alal ta viniketetik xchi'uk ta chonbolometik, jech xtok, la stsanbeik sk'ak'al skotol li jteklumetik ti butik ech'ike.

21 Li viniketetik ta Israele xi laj yak' yeik k'alal te oyik ta Mispae:^b «Mu'yuk me chkak'betik yik' jtsebetaktik li viniketetik ta Benjamine».^c **2** Va'un, li jteklume batik ta Betel,^d te la xchotan sbaik ta yeloval mel el Dios sventa sk'anbeik vokol, te x-avetik ta ok'el ja' to ti k'uxi ch'ay batel k'ak'ale. **3** Xi chalilanike: «Kajjal Jeova ti vo'ot Diosot yu'un Israele, ζk'u yu'un ti jech k'ot ta pasel ta Israele? ζK'u yu'un ti chch'ay sts'unbal jchop nitilulal ta Israele?» **4** Ta yok'omale sob xa lik li jteklume, te la spasik jun skajleb matanal sventa xak'ik chik'bil matanal xchi'uk matanal sventa jun o'ontonal.^e

5 Xi la sjak' li jteklum Israele: «Ta skotol li snitilulal Israele, ζbuch'u jchopukal ti mu'yuk xmuy batel li ta tsobajel ta yeloval Jeovae?» Ti jech laj yalike, yu'un tsots laj yak' yeik ti persa chich' milel li buch'u mu'yuk xmuy batel ta Mispa ta stojolal li Jeovae. **6** Va'un, li jteklum Israele k'uxubaj ta yo'onton li k'usi k'ot ta pasel ta stojolal li Benjamin ti ja' xchi'ilik ta vok'ele. Xi laj yalike: «Li avie, ch'ay xa sts'unbal jchop nitilulal ta Israel. **7** ζK'usi xu' jpastik sventa xkak'

KAP. 20
a Jue 20:15, 35

KAP. 21
b Jue 20:1

c Jue 21:18

d Jue 20:18, 26

e Le 3:1

Kolumna 2

a Le 5:4
Le 19:12
Mt 5:33

b Jue 21:1, 18

c Jue 20:1

d Jue 21:5

e Jos 18:1

f Jue 20:46, 47

g Jue 21:8, 12

h Jue 21:6

betik yajnilik li buch'utik kuxulik toe? Yu'un kak'oj ketik ta stojolal Jeova^a ti mu'yuk chkak'betik yik' jtsebetaktike».^b

8 Xi la sjak'ike: «ζBuch'u jchopukal nitilulal ta Israel ti mu'yuk xmuy batel ta Mispa ta stojolal li Jeovae?»^c Laj yak'ik venta ti mu junuk buch'u ay ta tsobajel yu'unik li buch'utik te nakalik ta Jabes-Galaade. **9** K'alal la xchapik ti jayvo' oyike, laj yak'ik venta ti mu junuk te oy li buch'utik te nakalik ta Jabes-Galaade. **10** Ja' yu'un, li tsobobba il yu'un Israele la stak batel 12 mil viniketetik ti mas xu' yu'unik pask'ope. Xi laj yalbeik batele: «Bat milik ta espada li jnaklejetik ta Jabes-Galaade, milik k'alal ta antsetik xchi'uk ta ololetik.»^d

11 Xi sk'an xapasike: sk'an xalajesbeik sk'oplal ta j-ech'el skotol li viniketetik xchi'uk skotol li antsetik ti xchi'inojik xa ta vayel viniketike». **12** Ta skotol li jnaklejetik ta Jabes-Galaade te la staik chanib sien tojol tsebetik ti mu'yuk to xchi'inojik ta vayel junuk vinike. Laj yik'ik talel ti bu spasoj skarpanaik ta Silo^e ti te oy ta yosilal Kanaane.

13 Sjunul li tsobobbaile la stakbeik batel a'yej li jbenjaminetik ti te oyik ta muk'ta taya ton ta Rimone,^f laj yalbeik batel ti mu'yuk xa tsatsakik ta k'ope.

14 Li va' k'ak'ale, sutik talel li jbenjaminetike. Ak'bat yik'ik li tsebetik ti kuxul laj yik'ik li j-israeletik te ta Jabes-Galaade,^g pe mu'yuk xlok'ik-o. **15** Li jteklume k'ux laj ya' li k'usi k'ot ta stojolal Benjamine,^h yu'un li Jeovae tsk'an xa chch'aybe sk'oplal li jchop nitilulal ta Israele. **16** Xi laj yalik li moletik ta tsobobbaile: «ζK'usi ta jpastik sventa jtabetik yajnilik li buch'utik mu'yuk la sta yajnilike? Yu'un laj yich'ik milel li antsetik ta Benjamine». **17** Xi la stak'ike: «Sventa mu xch'ay sts'unbal li jchop nitilulal

ta Israele, sk'an xich' komel xrextok* li jayvo' kuxul komik ta Benjamine. **18** Pe li vo'otike mu stak' xkak'betik yik' jtsebetatik, yu'un xi laj yak' yeik li jteklum Israele: «Chopol k'optabiluk xkom li buch'u chak'be yik' stseb li Benjamine».^a

19 Xi laj yalike: «jK'elavilik! Jujun jabil tpsasik k'in sventa Jeova li ta Siloe,^b ti te xkom ta snorteal Betel xchi'uk ti te xkom ta stuk'il slok'eb k'ak'al li ta be chlik talel ta Betel ti chbat ta Sikeme xchi'uk ti te xkom ta stuk'il sural Lebonae». **20** Ja' yu'un, xi laj yalbeik mantal li viniketik ta Benjamine: «Batani, te xanak** abaik ti bu ts'unajtik uvae. **21** Mi laj avilik chlok'ik talel li tsebetik ta Silo sventa xtal set sbaik ta ak'ote, sk'an xalok'ik talel ti bu anak'oj* abaik sventa xavik'ik batel jujunuk li tsebetik ta Siloe, va'un sutanik batel li ta yosilal Benjamine. **22** Mi tal sk'anik parte li stotik xchi'uk

21:17 *O «spukulalik; sparteik». **21:20** *O «xamuk». **21:21** *O «amukoj».

KAP. 21

a Le 19:12
Jue 21:1

b Jos 18:1

Kolumna 2

a Jue 21:12, 14

b Jue 21:1, 18

c Jue 20:48

d Jue 17:6
1Sa 8:4, 5

li xchi'iltakik ta vok'el li tsebetike, xi chkalbekutike: «Avokolikuk, ak'o ta ilel slekil avo'ontonik ta jtojolalkutik, yu'un mu'yuk la jtabekutik yajnil skotolik k'alal li-aykutik ta pask'ope,^a jech xtok, la ata amulik jechuk ti vo'oxuk laj avak'beik yik' li atsebetakike».^b

23 Jech la spasik li viniketik ta Benjamine, laj yik'ik batel jujun li tsebetik ti te yakal ch-ak'otajike sventa xk'ot ta yajnilik. Laje, sutik batel ti bu yich'oj xrextok* xchi'uk la xcha'va'anik li jteklumetik^c sventa te xnakiike.

24 Li j-israeletike la spuk sbaik batel li va' k'ak'ale, ta jujuchop snitululalik xchi'uk ta jujuchop yuts' yalalik, jech lok'ik batel sventa xbatik ti bu staoj xrextok*.

25 Li va' k'ak'ale, mu'yuk to'ox ajvalil ta Israel,^d ja' yu'un ta jujuntal tpsasik li k'usi lek chili-ke.*

21:23, 24 *O «spukulalike; sparteike». **21:25** *O «li k'usi lek yalojike».

RUT

K'USITIK YICH'OJ

- Bat nakluk ta Moab xchi'uk yuts' yalal li Elimeleke (1, 2)
Cham smalal li Noemi, Orpa xchi'uk Rute (3-6)
Li Rute tuk' laj yak' sba ta stojolal Noemi xchi'uk ta stojolal li Sdios Noemie (7-17)
Li Noemie tsut batel ta Belen xchi'uk Rut (18-22)
- Bat k'uxk'ulajuk ta yosil Boas li Rute (1-3)
Laj yojtikin sbaik li Rut xchi'uk Boase (4-16)

- Li Rute laj yalbe Noemi ti laj yak' ta ilel slekil yo'onton li Boase (17-23)
- Li Noemie chalbe mantal li Rute (1-4)
Te oyik ta yik'aobil ts'unobil li Rut xchi'uk Boase (5-15)
Li Rute sut batel yo' bu oy li Noemie (16-18)
 - Oy k'usi la xcha'man li Boase (1-12)
Ayan skeremik li Boas xchi'uk Rute, Obed sbi (13-17)
Snitululal David (18-22)

1 K'alal ja'o chventainvanik li jchapanvanejetike,^a tal tsa-tsal vi'nal li ta jteklume. Oy jun vinik ti likem ta Belen^b te ta Judae bat nakluk ta yosilal Moab,^c laj yik' batel yajnil xchi'uk li cha'vo' xnich'nabe. **2** Li vinike Elimelek* sibi, li yajnil Noemi[#] sibi, li cha'vo' skeremtake Malon[^] xchi'uk Kilion[®] sbiik. Likemik tal ta Efrata, ja' xkaltik, ta Belen ti te xkom ta Judae. Va'un, K'otik ta yosilal Moab xchi'uk te nakiik.

3 K'alal jelav k'uk sjalile, cham li Elimelek ti ja' smalal li Noemie, va'un stuk xa kom xchi'uk li cha'vo' skeremtake. **4** Ta tsakale, nupun xchi'uk jmoab tsebetik li skeremtake, Orpa sibi li jun tsebe, li june Rut sibi.^d Va'un, te van lajunebuk jabil nakiik te. **5** Ta tsakale, cham li cha'vo' skeremtake ti Malon xchi'uk Kilion sbiike, ch'abal xa yalab kom xchi'uk ch'abal xa smalal kom li Noemie. **6** Ja' yu'un, lo-k'ik batel ta yosilal Moab xchi'uk li yalibtake, yu'un laj ya'i ta Moab ti lik yak'be bendision yan velta steklumal li Jeovae, laj yak'be k'usi slajesik.*

7 Lok' batel xchi'uk xcha'vo'al yalibtak ti bu to'ox nakalike. K'alal yakalik ta xanbal sventat tsutik batel ta yosilal Judae, **8** xi laj yalbe yalibtak li Noemie: «Bataniik, sutanik batel ta sna li ame'ike. Ak'o yak' ta ilel ta atojolalik tuk'il k'anelal^e li Jeovae, jech k'ucha'al laj avak'beik ta ilel li amalalik ti chamemik xae xchi'uk jech k'ucha'al ta apasik ta jtojolal eke. **9** Ak'o yak' amalalik ta jujuntal li Jeova sventa junuk avo'onton xanakiike».^f Laje, la sts'uts*^g li yalibtake, va'un lik

1:2 *Ja' sk'an xal <ja' ajvalil li Jdiiose>. [#]Ja' sk'an xal <lek yo'onton>. [^]Ya'eluke, ja' jp'el ebreo k'op ti ja' sk'an xal <chk'u-nib; ch-ipaj>. [®]Ja' sk'an xal <buch'u chbalch'uj; buch'u chcham xa>. 1:6 *Lilateral <spanik>. 1:9, 14 *O <la sbuts'; la sts'uts'un>.

KAP. 1

a Jue 2:16

b Mik 5:2

c Je 19:36, 37

Dt 2:9

Jue 3:30

d Mt 1:5

e Eks 34:6

Rut 2:20

f Rut 3:1

Kolumna 2

a Dt 25:5, 6

b Rut 1:20

c Rut 2:11, 12

d Rut 1:1, 2

smil sbaik ta ok'el. **10** Xi to laj yalbeik li sme'alibike:* «Mo'oj, yu'un chbat jchi'inotkutik ek li ta alumale». **11** Pe xi laj yal li Noemie: «Sutanik batel, tsebetik. ¿K'u yu'un ti chbat achi'inikune? ¿Mi yu'un xu' to xkil kalab sventa xamalalinik?» **12** Sutanik batel, tsebetik. Batanik, yu'un toj me'elun xa sventa ximalij. Xkaltik no'ox ti oy xa jmalal chivay tanae xchi'uk ti x-ayan kalabe, **13** ¿mi yu'un chamalaik to xchi'ik? ¿Mi yu'un mu'yuk to chanupunik sventa chamalaik? Mu xapasik jech, tsebetik, yu'un skontrainojun li Jeovae,^b ja' yu'un k'alal chkil ti k'u yelan avoljijk-o avokolik eke, chkat-o tajek ko'onton».

14 Lik smil sbaik ta ok'el yan velta, laj une la sts'uts* sme'alib[#] li Orpae, va'un bat. Pe te kom xchi'uk sme'alib li Rute. **15** Ja' yu'un, xi laj yal li Noemie: «¡K'e-lavil! Sut xa batel ta slumal xchi'uk ta stojolal sdiostak li jun kalibe. Chi'ino sutel».

16 Pe xi laj yal li Rute: «Mu xasujun sventa xkiktaot komel, mu xapajtsanun sventa mu xbat jchi'inot, yu'un ja' te chibat ti bu chabate, te ch-ech' ku'un ak'o-bal ti bu ch-ech' avu'un ak'o-bale, chk'ot ta jlumal li alumale xchi'uk chk'ot ta Jdios li Adiose.^c **17** Te ak'o chamkun ti bu chachame, te ak'o xkich' mukel xtok. Ak'o yak'bun tsatsal kastigo Jeova mi ma'uk ta skoj lajelal ti ta jch'ak jbatike».

18 K'alal laj yak' venta Noemi ti jp'el yo'onton chbat chi'inatuk yu'un li Rute, mu'yuk xa k'usi laj yalbe. **19** Va'un, jmoj batik ja' to ti k'otik ta Belene.^d Sjunul jteklum labal sba laj yilik k'alal k'otik ta Belene xchi'uk xi laj yalal li antsetike: «¿Mi ja' Noemi le'e?». **20** Xi laj yalbe li antsetike: «Mu xa xavalbeikun Noemi.

1:10 *O «smel-alibike». 1:14 #O «smel-alib».

Ja' lek albeikun Mara,* yu'un yak'ojbun tajek jvokol li Buch'u skotol xu' yu'une.^{#a} **21** Oy to'ox ku'un skotol k'alal libate, pe xokol xa jk'ob lisut tal yu'un li Jeovae. Mu xa jta-o ti Noemi chavalbeikune, yu'un skontrainojun li Jeovae xchi'uk yak'oj jvokol li Buch'u skotol xu' yu'une».^b

22 Ja' jech lok' tal ta yosilal Moab^c li Noemi xchi'uk li yalib ti likem ta Moab ti Rut sbie. Ja'o k'otik ta Belen k'alal chlik xa ox stobel sevadae.^d

2 Li Noemie oy jun yuts' yalal smalal ti jk'ulej tajeke, Boas sbi,^e ja' yuts' yalal li Elimeleke.

2 Li Rut ti likem tal ta Moabe xi laj yalbe li Noemie: «Avokuluk, ak'o bat jk'uxk'ulta^{#f} li k'usitik chikta ta yosilik ti buch'u xik'uxubaj ta yo'ontone». Te une, xi albat yu'un li Noemie: «Batan, tseb». **3** Laje, bat, te lik xk'uxk'ulta li k'usitik chiktaik ta osilitik li j-abteletike. Ak'o mi mu sna', pe ja' te k'ot li ta yosil Boas^g ti ja' yuts' yalal li Elimeleke.^h **4** Ja'o xa k'ot Boas ti lik tal ta Belene, va'un xi laj yalbe li yaj-abteltake: «Teuk xchi'inojoxuk li Jeovae». Xi la stak' li yaj-abteltake: «Ak'o yak'bot bendision li Jeovae».

5 Laj une, li Boase xi la sjak'be li kerem ti sbainoj sk'elet j-abteletike: «¿Buch'u yuts' yalal li tseb le'e?». **6** Xi la stak' li kereme: «Likem tal ta Moab, ja' xchi'inoj sutel tal Noemi k'alal lok' tal ta yosilal Moabe.^j **7** Yu'un xi laj yalbune: «Avokuluk, ak'bun jk'uxk'ulta^k xchi'uk ak'bun jtsob li k'usitik^{*} chikta komel li j-abteletike». Mu'yuk bu xkuxoj-o jlikeluk ti k'uxi vul ta sobe, yu'un ja' to choti-o sventa xkux jlikeluk ta axinal».[#]

1:20 *Ja' sk'an xal <ch'a>. #O <ch'au-bem tajek yu'un jkuxlejal li Buch'u skotol xu' yu'une>. 2:2 *K'elo Glosario, k'uxk'ultael. 2:7, 15 *O ja' van sk'oplal <li jujuchuk>. 2:7 #O <keoval>.

KAP. 1

a Rut 1:13

b Rut 1:3, 5

c Nu 21:13
Rut 1:1

d Rut 2:23

KAP. 2

e Rut 2:20
Rut 4:21, 22
Mt 1:5
Lu 3:23, 32f Le 23:22
Dt 24:19

g Rut 2:20

h Rut 1:2

i Rut 1:3, 4

j Rut 1:16, 22

k Le 23:22
Dt 24:19

Kolumna 2

a Rut 2:22

b Eks 23:9
Le 19:34

c Rut 1:14, 16

d Rut 4:11, 17
Mt 1:5, 16e Si 17:8
Si 36:7
Si 57:1
Si 63:7f Le 19:9
Rut 2:2

g Rut 2:9

8 Li Boase xi laj yalbe li Rute: «A'io ava'i, tseb, mu xbat k'uxk'ulajan ta yan osil; mu me bu xabat, li' no'ox xachi'in li kaj-abteltake.^a **9** Teuk no'ox asat ti bu yabtelanojik xa li kaj-abteltake xchi'uk bat chi'ino li antsetike. Laj xa kalbeik ti mu xilbajinoxuk^{*} li keremetike. Mi chtakij avo'onton chava'ie, bat sa'o vo' li ta yavil vo'e xchi'uk uch'an li bu slupojik lok'el tal li keremetike».

10 Va'un, la skejan sba li Rute xchi'uk la spatun sba ta lumtik, xi laj yalbee: «¿K'u yu'un ti chak'uxubinun xchi'uk ti chatsakun ta venta ti ma'uk li' jlumale?».^b **11** Xi la stak' li Boase: «Laj yalbeikun skotol li k'usitik la apas ta stojolal ame'alib^{*} k'alal chameem xa ox amalale, ti laj avikta atos ame'e xchi'uk ti laj avikta li alumul bu lavok' sventa latal ta jun lum ti mu to'ox xavojtikine.^c

12 Ak'o yak'bot bendision Jeova ta sventa li k'usi apasoje^d xchi'uk ak'o yak'bot ep amoton li Jeovae, li Dios yu'un Israele, ti tal asa' anak'obbail ta stojolal^{*} li Jchabivaneje.^e **13** Xi laj yal li Rute: «Jechuk-o xavich'un ta k'ux, kajval, yu'un la atsatsubtasun xchi'uk la spatun ko'onton^{*} li ak'opojele ak'o mi ma'uk avaj-abtelun».

14 K'alal ja'o xa yorail chve'ike, li Boase xi laj yalbe li Rute: «La' li'e, ve'an jutebuk pan xchi'uk ts'ajo ta pajal vino li apane». Jech oxal, te choti ta xokon j-abteletik li Rute. Va'un, li Boase laj yak'be juteb ch'ilbil sevada, laje ve', noj lek xch'ut kom xchi'uk sovrain to yu'un. **15** K'alal bat k'uxk'ulajuk^f yan veltae, xi laj yalbe keremetik li Boase: «Ak'ik xk'uxk'ulta ti bu^{*} aviktaojik xa komele xchi'uk mu xavilbajnik.^g **16** Sk'an xabots'ik komel

2:9 *Literal «mu spikoxuk». 2:11 *O «amel-alib». 2:12 *Literal «ta yolon xik'». 2:13 *O «k'ot ta ko'onton».

jlomuk li ta jujuchuke xchi'uk iktaik komel sventa ja' xk'uxk'ulta, jech xtok, mu me k'usi xavalbeik sventa xapajtsanik».

17 Te bat k'ak'al yu'un ta osilitik ta k'uxk'ulajel.^a K'alal laj xa ox smaj ti k'u yepal la sta ta tsobele, te van jun efa* la stsob sba yu'un li sevadae. **18** Laj une, laj yich' batel xchi'uk sut batel li ta jteklume, laj yak'be yil sme'alib* ti k'usi la sta ta tsobele. Jech xtok, la slok'es li sovraail sve-^lle^b ti mu'yuk laj yu'un k'alal noj xa oxe, va'un laj yak'be li sme'alibe.

19 Xi albat yu'un li sme'alibe:* «¿Bu la-ay ta k'uxk'ulajel li avie? ¿Bu ay abtejan? Ak'o ak'batuk bendision ti buch'u laj yich'ot ta k'uxe».^c Ja' yu'un, laj yalbe sme'alib buch'u ta yosil ti ay abtejuke; xi laj yalbee: «Boas sbi li yajval osil ti bu ay abtejkun naxe».

20 Xi laj yalbe yalib li Noemie: «Ak'o ak'batuk bendision yu'un Jeova ti buch'u jech-o chak' ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li buch'utik kuxajtik toe xchi'uk li buch'utik chamemik xae».^d Xi to laj yal li Noemie: «Kuts' kalaltik li vinike.^e Ja' jun jcha'manvanej ku'untik».^f **21** Va'un, xi laj yal li Rut ti likem ta Moabe: «Xi laj yalbun xtoke: «Ja' lek te nopol xa-abtej xchi'uk kaj-abteltak ja' to mi laj stsobel li k'usi jts'unoj»».^g **22** Xi albat yu'un Noemi li Rute: «Tseb, ja' mas lek ti ja' xachi'in li yaj-abteltak Boas sventa mu xalaj ta ilbajinel li ta yan osile».

23 Jech oxal, te abtej-o xchi'uk li yaj-abteltak Boase, te k'uxk'ulaj-o ja' to ti k'alal tsutsobel li sevada^h xchi'uk li trigoe. Jech xtok, te la xchi'in-o ta naklej li sme'alibe.ⁱ

2:17 *Te van 22 litro. K'elo Apendise B14. 2:18; 3:1 *O «smel-alib». 2:19, 23; 3:6 *O «smel-alibe». 2:20 *O «Ja' jun kuts' kalaltik ti oy sderecho xcha'manvane (xpojvane)».

KAP. 2

a Rut 2:7

b Rut 2:14

c Sl 41:1

d Eks 34:6
Rut 1:8
Sl 36:7

e Rut 2:1

f Le 25:25
Dt 25:5, 6
Rut 3:9, 12

g Rut 2:8

h Rut 1:22

i Rut 1:16

Kolumna 2

KAP. 3

a Rut 1:9

b Rut 2:1, 20

c Le 25:25
Dt 25:5, 6
Rut 2:20

d Rut 1:14, 16

e Rut 3:9

3 Xi albat yu'un sme'alib* li Rute: «Tseb, ta jk'an ta jsabot lek anail^a sventa junuk avo'onton. **2** Li Boase ja' kuts' kalaltik.^b Ja' yaj-abteltak li tsebetik la achi'in ta abtele. Ta xik'a sevada ta ik' osil tana li ta yik'aobile. **3** Ja' yu'un, atinan xchi'uk jaxbo aba muil aseite; lapo li ak'u' apok*^c ti bu mas leke xchi'uk yalan batel li ta yik'aobil sts'unobe. Mu to xavak' aba ta ilel ta stojolal li vinike, ja' to xavak' aba ta ilel mi laj yo'onton ta ve'el xchi'uk ta uch'bolajele. **4** K'elo lek ti bu chbat xpuch'an sba vayuke; va'un bat k'elo xchi'uk jobbo yakan xchi'uk te xapuch'an aba ek. Te chalbot k'usi sk'an xapas».

5 Xi la stak' li Rute: «Ta jpas skotol li k'usi laj avalbune». **6** Ja' yu'un, yal batel li ta yik'aobil ts'unobile xchi'uk la spas skotol li k'usi albat yu'un sme'alibe.* **7** Va'un, ve' xchi'uk uch'bolaj li Boase xchi'uk jun yo'onton laj ya'i sba. Laj une, bat xpuch'an sba ti bu busul li sevadae. Ta ts'akale, k'un'kun och batel li Rute xchi'uk la sjolbe li yakane, va'un te la xmochan sba. **8** Lik nikuk ta sik ta o'lol ak'obal li vinike xchi'uk choti, va'un te mochol laj yil jun ants ta yakan. **9** Xi laj yal li Boase: «¿Buch'uoť?». Xi la stak'e: «Vo'on Rutun, li avajtunelune. Lamo tal ta jba li k'usi ak'u'inoje,* yu'un vo'ot xu' xacha'manvan».^c **10** Va'un, xi laj yal li Boase: «Tseb, ak'o yak'bot bendision Jeova. Laj avak' ta ilel ti k'anvanemot ta skoj li k'usi apasoj tale, pe li k'usi chapas avie mas to chvinaj ti k'anvanemote,^d yu'un ma'uk bat asa' li buch'u kereem toe, mi povre o mi jk'ulej. **11** Tseb, mu xaxi', ta jpas skotol li k'usi chavale.^e Yu'un skotol krixchanoetik ta jteklum sna'ojik

3:1 ^aLiteral «xkuxobil avo'onton». 3:3 *O «lapo li ak'u' ta sba». 3:9 *O «Chabio li avajtunele».

ti toj lek atalelale. **12** Melel ti vo'on ono'ox jcha'manvanejune,^a pe oy to jun jcha'manvanej ti mas to nopol xavil aba achi'uke.^b **13** Li' to ech'uk avu'un ak'obal li avie, va'un mi tsk'an chcha'manot sob ok'ome, jtoj lek un bi! Ak'o xcha'manot.^c Yan mi mu sk'ane, vo'on ta jcha'manot un bi, jamal chkal ta sbi kuxul Dios Jeova ti jech ta jpase. Li' to vayane, ja' to xabat sob ok'om».

14 Ja' yu'un, te ech' yu'un ak'obal ta yakan Boas, va'un ja'o lik k'alal sk'an to'ox sakub sven-ta mu'yukuk buch'u x-ilate. Xi laj yal li Boase: «Mu'yukuk me buch'u sna' ti ay jun ants li'e». **15** Xi to laj yal xtoke: «Ak'bun tal li k'usi amochinoj tale xchi'uk lich'o». Ja' yu'un, la xlich', va'un ak'bat tal vakk'is* sevada xchi'uk kajbat batel. Ta ts'akale, bat ta jteklum li Boase.

16 Li Rute sut batel ti bu oy li sme'alibe,* te une xi jak'bate: «Tseb, ĉk'usi k'ot ta pasel ta atojal un?»[#] Va'un, lik yalbe sme'alib skotol li k'usi la spas Boas ta stojolale. **17** Xi to laj yal li Rute: «Laj yak'bun tal li vakk'is sevada li'e xchi'uk xi laj yalbune: «Mu xokoluk ak'ob xasut batel ta stojolal li ame'alibe».* **18** Xi laj yal li Noemie: «Tseb, malao li'e, ja' to mi k'ot ta achikin k'uxi chk'ot ta chapanele, yu'un li vinike mu teuk no'ox smeyoj sk'ob chkom, ja' to mi chapaj yu'un tanae».

4 Va'un, muy batel ta yochebal jteklum^d li Boase xchi'uk te choti. Ja'o xa te ech' li jcha'manvanej ti laj yalbe sk'oplal Boase.^e Te une, xi laj yal li Boase: «La' li'e, amigo,* chotlan». Va'un, bat

3:15 *Mi vakk'is sevada ak'bate, te van 20 kilouk yalal. Taje ja' van jech yepal xlik batel yu'un ta sjol li Rute. 3:16 *O «smel-alibe». #Literal «ĉbuch'uoť?». 3:17 *O «amel-alibe». 4:1 *Li buch'u la sts'iba li slivroal Rute yojbaj mu'yuk laj yal k'usi sbi li krixchanoe.

KAP. 3

a Le 25:25
Rut 2:20

b Rut 4:1

c Rut 4:5

KAP. 4

d Dt 25:7
Pr 31:23

e Rut 3:12

Kolumna 2

a Dt 16:18

b Le 25:25
Dt 25:5, 6
Rut 2:20
Rut 3:9, 12

c Rut 1:1, 6

d Rut 1:2

e Je 23:18
Jer 32:9, 10

f Rut 3:13

g Je 38:7, 8
Dt 25:5, 6

h Dt 25:7, 9

i Je 23:18
Rut 4:4
Jer 32:12

chotiuk. **2** Ta ts'akale, laj yik' tal lajunvo' moletik^a ta jteklum li Boase, xi laj yalbe: «Chotlanik li'e». Ja' yu'un, laj chot xiik.

3 Va'un, xi laj yalbe jcha'manvanej li Boase:^b «Li Noemi ti sut tal ta yosilal Moabe^c sk'an xchon li osil ti ja' to'ox yu'un li kuts' kalaltik Elimeleke.^d **4** Jech oxal, k'ot ta nopol ku'un ti sk'an xkak' ana'e xchi'uk ti xkalbot ti xaman yo' to li' sk'elaj li jnaklejetik xchi'uk li moletik ta jteklumale.^e Moano* mi chak'ane. Pe albn ka'i mi mu xak'an xaman sventa jna'e, yu'un vo'ot ba'vel oy aderecho sventa xaman, va'un vo'on xa oy ta jba smanel mi mu xak'ane». Xi tak'ave: «Lek oy, ta jman».^f

5 Va'un, xi laj yal li Boase: «Mi la amanbe li yosil Noemie, sk'an me xamanbe ek li Rut ti likem ta Moabe, ti ja' yajnil li anima Malone, sventa mu xbat ta yan li xrexto* osil animae xchi'uk mu'yuk chtup' sk'oplal li sbie».^g

6 Ja' yu'un, xi laj yal li jcha'manvaneje: «Mu xu' jman, yu'un xu' sok sk'oplal ku'un li jrexto* osile. Mano vo'ot. Ta xkak' ke ti vo'ot xakom ta jk'exole,[#] yu'un mu xu' ku'un jman».

7 Li ta vo'nee, xi to'ox yelan nopem xa'iik spasel ta Israel ta sventa li derecho ta cha'manvaneje xchi'uk ti oyuk sbalil skotol k'alal chjel yajval li k'usitike: sk'an slok' jun xonob^h li jun vinike xchi'uk sk'an xak'be li xchi'ile, yu'un jech chak'ik ta ilel ti lek cha'iik li trato tpsasik ta Israele. **8** Ja' yu'un, k'alal «mano» x-utat yu'un jcha'manvanej li Boase, la slok' jun xonob li vinike. **9** Va'un, li Boase xi laj yalbe li moletik xchi'uk skotol li buch'utik te oyike: «Testigooxukⁱ me avi ti yakal ta jmanbe Noemi skotol li k'usitik ja'

4:4 *Literal «Cha'mano». 4:5 *O «spukulal; sparte». 4:6 *O «ĉpukulal; jparte». #Literal «Chkak'bot li jderecho sventa cha'manvaneje».

to'ox yu'un Elimelek xchi'uk skotol li k'usitik ja' to'ox yu'un Kilion xchi'uk Malone. **10** Jech xtok, ta xkik' li Rut likem ta Moab ti ja' to'ox yajnil li anima Malone, sventa teuk-o ta stojolal yuts' yalal li xrexta* osil animae,^a sventa mu xch'ay sk'oplal ta stojolal yuts' yalal li sbi anima vinike xchi'uk sventa mu xch'ay sk'oplal ta stojolal li krixchanoetik ta slumale. Vo'oxuk testigooxuk li avi k'ak'ale».^b

11 Ja' yu'un, xi laj yal skotol li krixchanoetik ti te oyik ta sti' jteklume xchi'uk li moletike: «iTestigo chikomkutik! Ak'o yak'be bendision Jeova li avajnil ch-och batel ta anae, jech k'ucha'al laj yak'be bendision li Rakel xchi'uk Leae, ti te lik tal ta stojolalik li jteklum Israele.^c Lekuk xbat ak'ulejal li ta Efratae^d xchi'uk ak'o vinajuk lek sk'oplal abi li ta Belene.^e **12** Jechuk avuts' avalal jech k'ucha'al yuts' yalal Peres^f ti ja' skeremik li Tamar xchi'uk Judae, ak'o yak'bot anitilulal Jeova ta stojolal li tsebal ants chavik'e».^g

13 Jech oxal, laj yik' Rut li Boase. La xchi'in ta vayel, va'un

4:10 *O «spukulal; sparte».

KAP. 4

a Je 38:7,8

Dt 25:5,6

b Rut 4:4

c Je 28:3

Je 35:23-26

Je 46:15,18

Je 46:22,25

d Je 35:19

e Rut 1:1

Mik 5:2

f Je 38:29

Nu 26:20

Mt 1:3

g Sl 127:3

Kolumna 2

a Rut 1:14,16

b Mt 1:5

Lu 3:23,32

c 1Sa 17:12

Is 11:1

Ro 15:12

d Rut 4:12

Mt 1:2-6

e Je 46:12

Nu 26:21

1Kr 2:5

f 1Kr 2:9-15

g Eks 6:23

h Rut 4:17

1Sa 16:1

i 2Sa 7:8

1Kr 2:13,15

li Jeovae laj yak' ti xchi'in yol li Rute. Ta ts'akale, vok' jun skerem.

14 Laj une, xi albat yu'un antsetik li Noemie: «Ich'biluk ta muk' Jeova ti la stak talej jun jcha'manvaneje. iAk'o yich' albel sk'oplal ta Israel sbi li olole! **15** Li olole* ja' tsatsatsubtasot yan velta xchi'uk ja' chak'bot k'usi chtun avu'un mi lame'lube, yu'un ja' la svok'es li avalib ti sk'anojote^a xchi'uk ti mas to x-ech' slekil chava'ie, ja' xkom to jechuk ti oyuk vukvo'avalabe». **16** La spet olol li Noemie, va'un ja' la sts'ites.

17 Li antsetik te nopol nakalike la sabeik sbi li olole. Xi laj yalike: «Vok' xa jun skerem li Noemie», va'un Obed^b laj yak'beik sbi. Ta ts'akale, ayan jun xnich'on ti Jese sbie, li xnich'on Jesee^c ja' David sbi.

18 Li' une ja' snitilulal Peres:^d li xnich'on Perese ja' Esron;^e **19** li xnich'on Esrone ja' Ram; li xnich'on Rame ja' Aminadab;^f **20** li xnich'on Aminadab^g ja' Nason; li xnich'on Nasone ja' Salmon; **21** li xnich'on Salmone ja' Boas; li xnich'on Boase ja' Obed; **22** li xnich'on Obede ja' Jese;^h va'un li xnich'on Jesee ja' David.ⁱ

4:15 *Ja' xkaltik, li smom Noemie.

BA'YEL LIVRO YU'UN

SAMUEL

K'USITIK YICH' OJ

- 1 Elkana xchi'uk li cha'vo' yajnil (1-8)
Li Anae mu'yuk yalab; la sk'anbe Jeova jun yuni kerem (9-18)
Vok' li Samuele xchi'uk laj yich' ak'bel Jeova (19-28)
- 2 S-orasion Ana (1-11)
La sa' smul li cha'vo' xnich'nab Elie (12-26)

- Li Jeovae laj yak'be stoj smul li yuts' yalal Elie (27-36)
- 3 Laj yich' t'ujel ta j-alk'op li Samuele (1-21)
- 4 Li jfilisteaeatike la spojik li Kaxae (1-11)
Cham Eli xchi'uk li cha'vo' xnich'nabe (12-22)

- 5 Te oy ta yosil jfilisteetik li Kaxae (1-12)
Laj yich' labanel li Dagone (1-5)
Ak'bat tsots svokol
li jfilisteetike (6-12)
- 6 Li jfilisteetike la sutesik li Kaxae (1-21)
- 7 Te oy ta Kiryat-Jearim li Kaxae (1)
Xi laj yal li Samuele: «Ja' no'ox xatunik
ta stojolal Jeova» (2-6)
Kuch yu'unik pask'op ta Mispa
li Israele (7-14)
Li Samuele la xchapan li Israele (15-17)
- 8 Li Israele la sk'anik jun ajvalil (1-9)
Li Samuele laj yalbe mantal
li jteklume (10-18)
Albatik yu'un Jeova ti ch-ak'batik
jun ajvalile (19-22)
- 9 Li Samuele te xchi'uk li Saule (1-27)
- 10 Laj yich' t'ujel ta ajvalil li Saule (1-16)
Ojtikinat yu'un jteklum li Saule (17-27)
- 11 Li Saule la stsal li j-ammonetike (1-11)
Laj yich' alet lek ti ja' xa ajvalil
li Saule (12-15)
- 12 Slajeb xa velta ch'i'invan ta lo'il
li Samuele (1-25)
Mu stak' sts'akliik li k'usi ch'abal
sbalile (21)
«Li Jeovae mu'yuk ta xikta komel
steklumal» (22)
- 13 Tst'uj yajsoltarotak li Saule (1-4)
La stoy sba li Saule (5-9)
Li Samuele mu'yuk xa lek laj yil
li Saule (10-14)
Ch'abal yabtejebik li Israele (15-23)
- 14 Tsalvan ta Mikmax li Jonatane (1-14)
Tsalatik yu'un Dios li yajkontratak
Israele (15-23)
Mu'yuk la snop lek li k'usi laj yal
Saule (24-46)
La sti'ik bek'et xchi'uk xch'ich'el (32-34)
Ti butik la spas k'op li Saule;
yuts' yalal (47-52)
- 15 Li Saule mu'yuk la xch'un mantal;
mu'yuk la smil li Agague (1-9)
Li Samuele tsots laj yalbe mantal
li Saule (10-23)
«Mas lek chil mi ta jch'unbetik
smantale, ja' mu sta li milbil
matanale» (22)
Li Saule la yich' p'ajel ta ajvalil (24-29)
- Li Samuele la smil li Agague (30-35)
- 16 Li Samuele la st'uj David sventa
x-och ta ajvalil (1-13)
«Li Jeovae ja' tsk'elbe li k'usi oy
ta yo'ontone» (7)
Laj yich' lok'esbel Saul li s-espíritu
Diose (14-17)
Li Davide ja' k'ot ta jtij-arpa yu'un
li Saule (18-23)
- 17 Li Davide la stsal li Goliath (1-58)
Li Goliath tslaban li Israele (8-10)
Li Davide laj yal ti chbat sstak
ta k'ope (32-37)
Ta sbi Jeova tstsakvan ta k'op
li Davide (45-47)
- 18 Lek laj yamigoin sbaik li David xchi'uk
Jonatane (1-4)
Li Saule it'ixaj ta skoj ti lek xu' yu'un
pask'op li Davide (5-9)
Li Saule tsk'an ox tsmil li Davide (10-19)
Li Davide laj yik'be stseb li Saule,
li Mikale (20-30)
- 19 Li Saule jech-o la sp'aj li Davide (1-13)
Li Davide chjativ ta stojolal
li Saule (14-24)
- 20 Li Jonatane tuk' yo'ontan ta stojolal
David (1-42)
- 21 Li Davide la sve' li pan chich' ak'el
ta matanale (1-9)
Lik spas sba ta chujaj te ta Gat
li Davide (10-15)
- 22 Li Davide ech' ta Adulam xchi'uk
ta Misper (1-5)
Laj yal Saul ti ak'o yich' milel
li paleetik ta Nobe (6-19)
Jatav li Abiatere (20-23)
- 23 Li Davide ay skolta li jteklum
Keilae (1-12)
Li Saule la snuts li Davide (13-15)
Li Jonatane ay stsatsubtasbe
yo'onton li Davide (16-18)
Li Davide kolel xa kol ta sk'ob
li Saule (19-29)
- 24 Li Davide mu'yuk la smil li Saule (1-22)
Li Davide yich'oj ta muk' li buch'u
st'ujoj Jeovae (6)
- 25 «Cham li Samuele» (1)
Li Nabale la xchopol k'optabe
li sviniktak Davide (2-13)

- Lek p'ij li Abigaile (14-35)
 Li Jeovae te tskej ta xkoxtalil
 kuxlejaj li kuxlejale (29)
 Li Jeovae la smil li bol Nabale (36-38)
 Li Abigaile k'ot ta yajnil David (39-44)
- 26 Li Davide mu'yuk la smil xtok
 li Saule (1-25)
 Li Davide laj yich' ta muk'
 li buch'u st'ujoj Jeovae (11)
- 27 Li jfilisteetike laj yak'beik David
 li Siklague (1-12)
- 28 Li Saule bat sk'el jun j-espirtista
 ta En-Dor (1-25)
- 29 Li jfilisteetike mu spat yo'ontonik
 ta stojolal li Davide (1-11)
- 30 Li j-amaleketike la xchik'ik
 li Siklague (1-6)
 Li Davide la sa' satsatsal yo'onton
 ta Dios (6)
 La stsal j-amaleketik li Davide (7-31)
 Li Davide la spoj sutel li buch'utik
 chukbilik batele (18, 19)
 Laj yal mantal David ta sventa
 li k'usi la spojike (23, 24)
- 31 Cham Saul xchi'uk li oxvo'
 xnich'nabe (1-13)

1 Oy jun vinik ta Ramataim-Sofim^a ta vitstikaltik yu'un Efrain,^b Elkana sbi,^c ja' xnich'on Jeroam. Li Jeroame ja' xnich'on Eliu, li Eliue ja' xnich'on Tou, li Toue ja' xnich'on Suf, jun j-efrain vinik. **2** Li Elkanae oy cha'vo' yajnil; Ana sbi li june, ja' Penina sbi li yane. Li Peninae oy yalab-tak, pe li Anae ch'abal yalabtak. **3** Li vinik taje jujun jabil chlok' batel ta slumal sventa chbat ta Silo^d yo' xich' ta muk'* xchi'uk sventa xak'be milbil matanaetik li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike.^f Li ta Siloe ja' te chtunik ta paleal^e ta stojolal Jeova li cha'vo' xnich'nab Elie, ja' li Ofni xchi'uk Finease.^f

4 Jun k'ak'al k'alal laj yak' milbil matanal li Elkanae, laj yak'be sparte li Penina ti ja' yajnile xchi'uk laj yak'be sparte skotol li skeremtak xchi'uk stsebetak Peninae,^g **5** pe ja' lek t'ujbil laj yak'be sparte li Anae, yu'un ja' mas sk'anoj; pe ja' no'oxe makbil yalajeb yu'un li Jeovae. **6** Jech xtok, li Anae jujulikel chlabanat yu'un li yan yajnil smalale, yu'un makbil yalajeb yu'un li Jeovae,

1:1 *O «ta Rama, jun jsuf vinik». **1:3** *O «snijan sba». ^aK'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

KAP. 1

a 1Sa 1:19
 1Sa 7:15, 17

b Jos 16:5

c 1Kr 6:22, 27

d Eks 23:14
 Eks 34:23
 Dt 12:5, 6
 Jos 18:1
 Jue 21:19
 Lu 2:41

e Nu 3:10
 Dt 33:10
 Mal 2:7

f 1Sa 2:12, 22
 1Sa 4:17

g Le 7:15

Kolumna 2

a Dt 16:16
 1Sa 2:18, 19

b Eks 25:8
 1Sa 3:3
 2Sa 7:2

c Sl 55:22
 Sl 65:2

d Je 30:22

ja' yu'un chopol tajak cha'i sba. **7** Nopem xa'i jech tspas jujun jabil li Peninae; k'alal chmuy batel jujukoj ta sna Jeova^a li Anae, chlabanat tajak yu'un li yan yajnil smalale, ja' yu'un solel naka xa ok'el tspas xchi'uk mu xa xve'o. **8** Pe xi ch-alilanbat yu'un li Elkanae, li smalale: «Ana, ħk'u yu'un ti cha-ok'e xchi'uk ti mu'yuk chave'e xchi'uk ti chavat tajak avo'ontone?» ħMi mu masuk to ep sbalil chava'i ti li' oyune, ti ja' xkom to ti oyuk lajunvo' avalabe?».

9 Li Anae tots batel k'alal laj xa ox yo'ontonik ta ve'el xchi'uk ta uch'bolajel li ta Siloe. Li va' orae, li pale Elie ja'o te chotal ta jun chotlebal ti te oy ta yochebal li stemplo^{a,b} Jeovae. **10** Mu xa no'ox x-ech' yatel yo'onton cha'i li Anae, ja' yu'un la sk'opon Jeova^c xchi'uk te x-ok'olet ta stojolal. **11** Xi laj yak' yee: «ħKajval Jeova ti vo'ot bankilalot yu'un soltaroetike! Ak'o venta ti tsots chil svokol li avajtunele, teuk-o ta avo'onton, mu xch'ay ta ajol li avajtunele. Mi chavak'be junuk skerem li avajtunele,^d vo'ot chkak'bot Jeova, ja' avu'un ti

1:8 *O «chopol cha'i sba li avo'ontone». **1:9** *Ja' xkaltik, li axibalnae.

k'u sjalil kuxule xchi'uk mu'yuk chich' lok'bel li stsotsil sjole».^a

12 K'alal te xa ox k'uk sjalil tsk'opon Jeovae, li Elie te sk'e-lojbe ye li Anae. **13** Ta yo'onton no'ox chk'opoj li Anae, ja' no'ox xvinaj ti xt'elete* li yanal yee,[#] pe mu xka'itik li k'usi chale. Ja' yu'un, li Elie la snop ti chyakube.

14 Xi albat yu'un li Elie: «¿Ba-k'in to chavikta yakubel? Mu xa xavuch' li vineo». **15** Xi tak'av li Anae: «¡Mu jechuk, kajval! Yu'un toj ep chkil jvokol ta at-o'nton; mu'yuk kuch'oj vino mi ja'uk yan pox ti chyakubtasvane, ja' no'ox chkalbe ta jamal Jeova li k'usi oy ta ko'ontone.^b **16** Mu xaval ti mu k'usi xtun-o li avajtunele, yu'un ja' no'ox li' xivulvun ta skoj ti oy ep jvokole xchi'uk ta skoj ti k'ux ko'ontone». **17** Xi tak'bat yu'un li Elie: «Junuk avo'nton batan, k'otuk ta pasel yu'un li Dios yu'un Israel li k'usi la ak'an-bee».^c **18** Xi laj yal li Anae: «Le-kuk sk'oplal ta atojolal li avajtunele cha'a». Laje, bat ve'uk xchi'uk mu'yuk xa vinaj ta sat ti chat yo'ontone.

19 Sob likik ta yok'omal xchi'uk la snijan sbaik ta stojalal Jeova, laje sutik batel ta snaik te ta Rama.^d Li Elkanae la xchi'in ta vayel li Anae, li yajnile, va'un li Jeovae vul ta sjol li Anae.^e **20** K'alal mu to chlok' jun jabile,* la xchi'in yol li Anae xchi'uk vok' jun skerem. Samuel[#] laj yak'be sbi,^f yu'un xi laj yale: «Ja' la jk'anbe li Jeovae».

21 Ta mas ts'akale, li Elkanae muy batel xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta snae sventa xbat yak'be Jeova li milbil matalan ti chak'ik jujun jabile^g xchi'uk sventa xbat yak'be li milbil matalan sventa tspas li k'usi yaloje. **22** Pe mu'yuk xmuy batel li Anae,^h yu'un xi laj yalbe li sma-

1:13 *O «chnik; chbak». #O «spak'al yee». 1:20 *O ja' van sk'oplal «Ta yorail no'ox». #Ja' sk'an xal «sbi Dios».

KAP. 1

a Nu 6:5

b Sl 42:6
Sl 62:8
Sl 142:2

c 1Sa 1:11

d 1Sa 1:1

e 1Sa 1:11
Sl 66:19
Pr 15:29f Je 5:29
Je 41:51
Eks 2:21, 22
Mt 1:21

g 1Sa 1:3

h Dt 16:16

Kolumna 2

a 1Sa 1:11
1Sa 2:11
2Kr 31:16

b Nu 15:8-10

c Jos 18:1

d 1Sa 1:15

e 1Sa 1:11, 17
Sl 66:19

KAP. 2

f Sl 13:6
Lu 1:46g Eks 15:11
Dt 4:35
Sl 73:25
Sl 86:8
Sl 89:6

h Dt 32:4

lale: «Ja' to chik' batel mi laj kiktabe xchu'e, chik'be batel li Jeovae xchi'uk te xa chkom-o».^a

23 Xi albat yu'un li smalale, li Elkanae: «Paso li k'usi lek anopoj.* Li' xakom ta nae ja' to mi kom xchu' avu'une. Ak'o k'o-tuk ta pasel yu'un Jeova li k'usi laj avalbee». Ja' yu'un, te kom ta sna xchi'uk la xchu'untas li yole, ja' to ti k'uxi kom xchu' yu'une.

24 K'alal laj yiktabe xchu'e, laj yik' no'ox batel ta Silo, jech xtok, laj yik' batel jkot tot vakax ti oxib sjabilale, laj yich' batel jun efa* arina xchi'uk jun muk'ta jarra ti noj ta vineo.^b Te k'ot ta sna Jeova ta Silo,^c te yik'oj k'otel li xk'ox kereme. **25** Va'un la smilik li tot vakaxe xchi'uk laj yik'beik batel Eli li k'ox kereme. **26** Li Anae xi laj yalbe li Elie: «¡Pasun ta perton, kajval! Jamal chkal ta skoj ti kuxulote, kajval, vo'on ti li' ay jk'opon Jeova ta ats'ele.^d **27** Ja' la jk'anbe Jeova ta orasion li k'ox kerem li'e, va'un laj yak'bun.^e **28** Li vo'on ek une chkak'be* li Jeovae. Ja' chkak'be-o Jeova ti k'u sjalil kuxule».

La snijan sba[#] ta stojalal li Jeovae.

2 Li Anae xi la spas orasione: «Ximuyubaj ta stojalal Jeova;^f

ja' chak'bun kupal li Jeovae. Tsots ko'onton ta jtak'be li kajkontratake, yu'un ximuyubaj ti k'u yelan chapojvane.

2 Mu'yuk buch'u yan ch'ul jech k'ucha'al li Jeovae, mu'yuk buch'u yan, vo'ot no'ox,^g

mu'yuk yan muk'ta ton jech k'ucha'al li Jdiostike.^h

1:23 *Literal «li k'usi lek chil asate».

1:24 *Te van 22 litro. K'elo Apendise B14.

1:28 *Literal «chkak'be xcha'mun». #Ya'eluke, ja' sk'oplal li Elkanae.

3 Iktaik ti xatoyet chak'opojike; mu me xlok' ta aveik li k'usi sventa toyobbaile, yu'un li Jeovae ja' li Dios ti xojtikin skotole,^a ja' tsk'elbe lek yabtel li viniketike.

4 Lilijem kom s-arkoik li tsatsal viniketike, pe ja' tstsak yipik li buch'utik k'unike.^b

5 Li buch'utik lek to'ox noj xch'utike sk'an xbat abtejukuk ta yan sventa sta spanik, pe li buch'utik chvi'najike mu'yuk xa chvi'najik.^c Li ants ti mu sna' x-alaje vok' xa vukvo' yol.^d pe ja' stuk xa kom* li buch'u oy ep yalabe.

6 Chmilvan li Jeovae xchi'uk kuxul ch-iktavan.* Chak' batuk ta Mukinal[#] li jun krixchanoe xchi'uk tstots likel.^e

7 Chijpas yu'un ta povre li Jeovae xchi'uk chijpas yu'un ta jk'ulej;^f tsbik'tajes jk'oplaltik xchi'uk tstoy jk'oplaltik.^g

8 Ta stots likel ta pukuk* li buch'u bik'it chak' sbae, ta stoy muyel li povre ti bu busul tantike^h sventa jmoj chak' chotluk xchi'uk li buch'utik tsots sk'oplalike, ja' te chak' chotluk ti bu lek ich'bil ta muk'e. Te likem tal ta stojolal Jeova li snakleb balumileⁱ xchi'uk ja' te yak'oj ta sba snakleb balumil li osil ti lek k'usi chak' ch'iuke.

2:5 *Literal «takin kom». 2:6 *O «chak'be xkuxlejla». #O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krix-chanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 2:8 *O «lum». #O ja' van sk'oplal «yavil k'a'ep».

KAP. 2

a Job 36:4
Job 37:16
Ro 11:33

b Is 40:29

c Lu 1:53

d 1Sa 1:11, 20

e Dt 32:39
Job 14:13
SI 30:3
SI 49:15
SI 68:20
Os 13:14
Jn 11:24
1Ko 15:55

f Dt 8:18
Dt 28:12
2Kr 1:11, 12
Job 42:12
Pr 10:22

g SI 75:7

h SI 113:5, 7
Lu 1:52

i SI 102:25

Kolumna 2

a SI 91:11
SI 97:10
SI 121:3

b SI 37:28

c SI 33:16
Sak 4:6

d Eks 15:6

e 1Sa 7:10
2Sa 22:14
SI 18:13

f SI 96:13
Ech 17:31

g SI 2:6
SI 110:1
Mt 28:18

h Lu 1:69
Ech 4:27

i 1Sa 1:11
1Sa 3:1, 15

j 1Sa 2:22

k Le 7:34

l Le 3:3-5

9 Ja' chchabi ti butik chbat li buch'utik tuk' chak' sbaikae,^a yan li buch'utik chopolike te chljaj sk'oplalik ta ik'al osil,^b yu'un li vinike mu xu' yu'un ta yipal stuk.^c

10 Li Jeovae bik'itik chkom yu'un li buch'utik tstsakat ta k'ope;^d chak' t'omuk chaut ta vinajel sventa xak' ta ilel li sk'ak'al yo'onton ta stojolalike.^e Li Jeovae chchapan k'alal to ta jujujot xchikin li balumile,^f chak'be sju'el li ajvalil yu'une^g xchi'uk chak'be stsatsal li buch'u st'ujoje.^h

11 Ta ts'akal li Elkanae sut batel ta sna te ta Rama, pe li k'ox kereme k'ot ta yajtunel Jeovaⁱ xchi'uk ja' ventainbil yu'un li pale Elie.

12 Toj chopol li xnich'nab-tak Elie;^j mu'yuk chich'ik ta muk' li Jeovae. **13** Xi tspasik k'alal chtal ak'batikuk yu'un jteklum li k'usi ja' oy sderechoik yich'el li paleetike;^k k'alal oy buch'u chtal yak' milbil matanale, li yajkol-taobba palee chbat ti bu yakal chvokan bek'ete, chich' batel natil chavchav tak'in* ti oy oxib yee, **14** va'un tstik' ochel ta perol, ta p'in ti chib xchikine, ta pulpul p'in o ta xalten. K'usiuk no'ox ti tsta lok'el li natil chavchav tak'ine* ja' chich' komel li palee. Taje ja' jech tspasbeik skotol j-israeletik ti chbatik ta Siloe. **15** Jech xtok, k'alal mu'yuk to chich' chik'bel li sjup'emal milbil matanal ti laj yich' talel li vinik sventa xtometuk muyel xch'ailale,^l xi chtal albatuk yu'un li jun yajkoltaobba palee: «Ja' xavak'-be pale li tseil bek'et sventa

2:10 *O ja' van sk'oplal «Li buch'utik tskontrainik Jeovae chnikik ta xi'el». 2:13 *O «xluchobil ve'lil». 2:14 *O «xluchobil ve'lile». 2:15 *O «xch'ayilale».

xich' voele. Mu sk'an mi lakanbile, ja' no'ox li tsee». **16** Xi ch-albat yu'un li vinike: «Ba'yuk ak'o xich' chik'el sventa tometuk xch'ailal* li sjup'emale,^a mi laje, xu' xa xatam batel ti k'u yelan chak'ane», pe xi chal li yajkol-taobba palee: «jMo'oj, ja' lek ak'-bun ta ora; mi mu xavak'bune, ta jtsatsal pojbot!». **17** Ja' yu'un, toj tsots tajak smulik ta stojolal Jeova li yajkoltaobbatak palee,^b yu'un mu'yuk xa chich'ik ta muk' li smoton Jeovae.

18 Ak'o mi k'ox kerem to li Samuele, te chtun ta stojolal Jeova^c xchi'uk tstunes* jlik mo-kank'u'il ti pasbil ta lineo.^d **19** Jech xtok, li sme'e tspace jlik uni natil k'u'il pok'il ti mu'yuk sk'obe, ja'o chich'be batel k'alal chmuy batel jujun jabil xchi'uk smalal sventa xbat yak'ik li milbil matanal ti chich' ak'el jujun jabile.^e **20** Li Elie laj yak'be bendision li Elkana xchi'uk yajnile, xi laj yalbe: «Ak'o yak'bot junuk anich'on Jeova li ta avajnil li'e ta skoj ti ja' laj avak'beik Jeova li june». ^fJech sut batel ta snaik. **21** Li Jeovae la skolta li Ana, ja' yu'un laj to xchi'in yol;^g vok' to oxvo' skerem xchi'uk cha'vo' stseb. Li k'ox Samuele te ch'i-o batel ta stojolal Jeova.^h

22 Li Elie mol xa ox, pe ya'ioj skotol li k'usi tspacebeik Isra-rael li xnich'nabtakeⁱ xchi'uk ya'ioj ti chchi'inik ta vayel li antsetik ti te chtunik ta yochebal karpana sventa tsoobbaille.^j **23** Va'un, xi laj yalbe li xnich'nabtake: «Z'K'u yu'un ti jech chapasike? Sjunul li jteklume chalik ti chopol k'usitik chapasike. **24** Mu jechuk xapasik, jnich'nabtak, yu'un mu'yuk lek li k'usi k'otem ta jchikin ti tso'oltaik li steklumal Jeovae. **25** Mi oy jun vinik tsa' smul ta stojolal van vinike, xu' van oy buch'u sk'an-

2:16 *O «xch'ayilal». 2:18 *Literal «xchukinoj».

KAP. 2

a Le 3:16
Le 7:25, 31

b 1Sa 2:29

c 1Sa 2:11
1Sa 3:15

d 2Sa 6:14

e Eks 23:14
1Sa 1:3, 21

f 1Sa 1:27, 28

g Je 21:1, 2
1Sa 1:19h 1Sa 2:26
1Sa 3:19

i 1Sa 2:12-17

j Eks 38:8
Le 21:6

Kolumna 2

a Nu 15:31
1Sa 2:17
1Sa 3:13, 14b Pr 29:1
Pr 30:17

c 1Sa 2:21

d Eks 4:14, 27

e Eks 28:1
Le 8:12
Nu 17:5, 8

f Nu 18:7

g Le 2:3
Le 6:16
Le 10:14
Nu 5:9
Nu 18:9h Eks 25:8
Jos 18:1
1Sa 1:3

i 1Sa 2:14-16

j Eks 28:43

k Si 18:20
Si 91:14

be vokol Jeova ta stojolal,* pe mi oy buch'u la sa' smul ta stojolal Jeovae,^a z'buch'u xu' tsk'an vokol ta stojolal?». Pe mu'yuk la sk'an la xchikintabeik li stotike, yu'un li Jeovae snopoj xa ono'ox ti chak'be slajebe.^b **26** Li k'ox kerem Samuele yantik xchi' batel xchi'uk jujun k'ak'al mas xa lek ch-ilat yu'un Jeova xchi'uk li krixchanoetike.^c

27 Oy jun yajtunel melez Dios ti xi tal yalbe li Elie: «Xi chal li Jeovae: z'Mi mu jamaluk laj kak' jba ta ojtinkel ta stojolal li yuts' yalal atos ti k'alal te to'ox oyik ta Ejipto xchi'uk ti k'alal mosoinb-lik to'ox ta sna faraone?^d **28** Ta skotol li snitilulal Israele ja' la jt'uj^e li amoltot sventa xk'ot ta kajpale xchi'uk sventa xmuy yak' milbil matanal li ta skajleb matanal ku'une^f xchi'uk sventa xak' li pome,* jech xtok, ja' tslap li mo-kank'u'il k'alal chtun ta jtojolale. Li buch'utik te oy ta sna amolte-ta ja' laj kak'be li chik'bil matanal chak' j-israeletike.^g **29** z'K'u yu'un chap'ajik* li milbil matanal xchi'uk li matanal ku'un ti ka-loj chich' ak'el ti bu nakalune?^h z'K'u yu'un ja' mas chavich' ta muk' li anich'nabtake ti ja' mu sta li vo'one? Yu'un yantik xaju-p'ik ta skoj ti ja' chavich'ik li ma-tanal mas lek chak'ik li jteklum Israele.ⁱ

30 »Ja' yu'un, xi yaloz li Jeova Dios yu'un Israele: «Melez ti vo'on laj kal ti jech chtunik-o ta jtojalal li buch'utik te oy ta ana xchi'uk li buch'utik te oy ta sna amoltotake». ^jPe li avie, xi chal li Jeovae: «Pe taje mu'yuk ch'kot ku'un jech ta pasel, yu'un ja' no'ox chchik' ta muk' li buch'u chich'un ta muk'e,^k li buch'u

2:25 *O ja' van sk'oplal «li Diose ja' tsk'el buch'u oy smul». 2:28 *O ja' van sk'oplal «xtometuk muyel xch'ailal yu'un li milbil matanale». ^fLiteral «xnich'nab Israele». 2:29 *Literal «chalikik ta te-k'el».

tsp'ajikune ta xich'ik p'ajel ek». **31** ¡K'elavill!, ch'k'ot sk'ak'alil ti ta jlajesbe sk'oplal li avipe* xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal yipik li buch'utik te oy ta sna atote, ja' yu'un mi junuk tsta smolibel li buch'utik te oy ta anae.^a **32** Li Israele lek k'usitik tstaik, pe li vo'ote ja' no'ox te ak'elobje sat avajkontra ti bu nakalune^b xchi'uk mi junuk tsta smolibel li buch'utik te oy ta anae. **33** Li anitilulal ti mu'yuk ta jnuts lok'el ti te chtunik ta skajleb matanale, ja' chlik lajuk-o sbek' asat xchi'uk chak'bot ep avokol, pe ja' ep ti chlajik ta milel ta espada li buch'utik te oy ta anae.^c **34** Sven-ta xana' ti melez li k'usi chkalbote, ch'kak'bot jun senyail: ta jun no'ox k'ak'al chcham xcha'vo'al li anich'nabe,^d li Ofni xchi'uk Finese. **35** Va'un, ta jt'uj jun kajpale ti tuk' chak' sbae.^e Ja' tspace li k'usi oy ta ko'ontone; jech xtok, ta jva'anbe jpej sna ti te chkom-o sbatel osile xchi'uk chtun-o ta paleal ta stojolal li buch'u t'uj-bil ku'une. **36** Buch'uuk no'ox ti kuxul chkom ta anae chtal snijan sba ta stojolal li kajpalee sventa xbat sk'an yabtel xchi'uk ti x-ak'bat sve'ele, xi chalbee: «Avokoluk, ak'bun kabetl ta paleal sventa jta jutuk jve'el»».^f

3 Va'un, li K'ox Samuele te chtun ta stojolal Jeova,^g ja' ch-albat yu'un Eli li k'usi tspace, li va' k'ak'ale mu xa toj masak ch'k'opoj talel li Jeovae; mu xa toj masak k'usi ch-ak'bat yilik.^h

2 Jun k'ak'ale, li Elie te puch'ul ti bu ono'ox nopem xa il chpuch'an sbae xchi'uk mu xa xil osil ta skoj ti makem xa sate.ⁱ

3 Mu'yuk to'ox stup'ojik li skandelero* Diose,^j yan li Samuele te puch'ul chvay ta stemplo*^k Jeova ti bu oy li Xkaxa Diose. **4** Li Jeovae la sk'opon li Samuele. Xi la stak' li Samuele: «Li' oyune».

2:31 *Literal «ak'obe». 3:3 *Literal «skantil». ^a Ja' xkaltik, li axibalnae.

KAP. 2

a 1Sa 3:14
1Sa 4:11, 18
1Sa 22:18
1Re 2:27

b Sl 78:60, 61

c 1Sa 22:18, 21

d 1Sa 4:11, 17

e 1Re 2:27, 35
1Kr 29:22

f Le 2:3
Nu 5:9

KAP. 3

g 1Sa 2:11, 18

h Nu 12:6
1Kr 17:15

i 1Sa 4:15

j Le 24:2

k 1Sa 1:9
1Sa 3:15

Kolumna 2

a Am 3:7

b 1Sa 4:17

c Nu 23:19
1Sa 2:31-34
Is 55:10, 11

d 1Sa 2:22, 23
Jn 15:22
Snt 4:17

e Nu 15:30
1Sa 2:12, 17

f Ekl 8:11

5 Va'un bat ta anil yo' bu oy li Elie, xi laj yalbee: «Li' oyune, ¿mi laj avaptaun?». Pe xi laj yal li Elie: «Mu'yuk, mu'yuk laj kaptaot. Sut vayan». Ja' yu'un bat vayuk. **6** Li Jeovae xi laj yalbe yan velta li Samuele: «¡Samuel!». Lik li Samuele, bat yo' bu oy li Elie, xi laj yalbee: «Li' oyune, ¿mi laj avaptaun?». Pe xi tak'bate: «Mu'yuk, mu'yuk laj kaptaot, kuni nich'on. Sut vayan». **7** (Li Samuele mu to'ox xojtikin li Jeovae, jech xtok, mu'yuk to'ox ak'bil sna' li k'usi chal Jeovae).^a **8** Ja' yu'un, li Jeovae xi laj yalbe ta yoxibal velta li Samuele: «¡Samuel!». Lik li Samuele, bat yo' bu oy li Elie, xi laj yalbee: «Li' oyune, ¿mi laj avaptaun?».

Li Elie ja' to te laj yak' venta ti ja' Jeova li buch'u yakal ts'k'opon li k'ox kereme. **9** Ja' yu'un, xi laj yalbe li Samuele: «Bat vayan, mi la sk'oponot yan veltae, xi xaktak'bee: «Albun Jeova, yu'un yakal ta jchikinta, vo'on li avajtunelune»». Li Samuele bat vayuk ti bu ono'ox chvaye.

10 Li Jeovae tal, te va'al k'ot yo' bu oy li Samuele, jech laj yalbe jech k'ucha'al ta yantik veltae: «¡Samuel, Samuel!». Xi la stak' li Samuele: «Albun, yu'un yakal ta jchikinta, vo'on li avajtunelune».

11 Li Jeovae xi laj yalbe li Samuele: «¡K'elavill!, oy k'usi ta jpas ta Israel, labal tajek cha'iik* mi laj ya'ibeik sk'oplale.^b **12** Li va' k'ak'ale, jech ta jpasbe li yuts' yalal Eli skotol li k'usi kaloj ch'k'ot ta stojolalik sventa jkontraine, ja' li k'usi laj kal ta slikeb k'alal to ta slajebe.^c **13** Sk'an xavalee ti jutuk xa sk'an jchapan sbatel osil li yuts' yalal ta skoj li mulil ti sna'oj stuk li Elie,^d yu'un yakal chchopol k'optaik Dios li xnich'nabtake,^e pe mu'yuk chalbe mantal.^f **14** Ja' yu'un, jamal kalojbe yuts' yalal Eli ti mu'yuk bu chich' ak'el

3:11 *Literal «sts'inet cha'i xcha'jotal xchikinik».

milbil matanal o junuk matanal yo' xich' k'anel pertona sventa li smul yuts' yalal Elie».

15 Te puch'ul sakub li Samuele, laje tots batel sventa sjambe sti'tak li sna Jeovae. Li Samuele mu sk'an xalbe Eli li k'usi ak'bat yile, yu'un chi'. **16** Pe li Elie xi laj yalbe li Samuele: «¡Samuel, kuni nich'on!».

17 Xi la jak'bee: «¿K'usi laj yalbot un? Avokoluk, mu xamukbun jp'eluk. Ak'o yak'bot tsots kastigo Dios mi mu'yuk laj avalbun skotol li k'usi laj yalbote».

18 Ja' yu'un, li Samuele laj yalbe skotol, mu jp'eluk k'usi la smukbe. Xi laj yal li Elie: «Ja' Jeova. Ak'o spas li k'usi lek chile».

19 Ch'i batel li Samuele xchi'uk te chi'inbil^b yu'un li Jeovae. Skotol li k'usitik laj yal Samuele ja' laj yak' k'otuk ta pasel li DiOSE. **20** Skotol li j-israeletik ti te nakalik ta Dan k'alal to ta Beer-Sebae laj yak'ik venta ti ja' xa laj yich' t'ujel ta yaj-alk'op Jeova li Samuele. **21** Jech-o laj yak' sba ta ilel li Jeova te ta Siloe. Li Jeovae te laj yak' sba ta ojtikinell ta stojolal Samuel li ta Siloe, yu'un ja' te k'oponat yu'un Jeova li Samuele.^c

4 Li k'usitik chal Samuele vinaj ta sjunul Israel.

Li Israele lok' tsak ta k'op li jfilisteatike; li j-israeletike te la spas skarpanaik ta sts'el Ebener, yan li jfilisteatike te spasoj skarpanaik ta Afek. **2** Te la xchol sbaik sventa stsakik ta k'op li Israele, tsots bat li pas-k'ope, li jfilisteatike la stsalik li Israele, ja' yu'un chamik te van chanmil j-israeletik ti bu la spasik k'ope. **3** K'alal sutik batel ti bu spasoj skarpanaik, xi laj yalik li moletik ta Israele: «¿K'u yu'un laj yak' stsalutik jfilisteatik li Jeova avie?*d Ja' lek

4:3 *Literal «¿K'u yu'un la stsalutik li Jeovae?».

KAP. 3

a 1Sa 4:11
1Sa 22:21
1Re 2:27

b 1Sa 2:21

c 1Sa 3:1, 4
SI 99:6

KAP. 4

d Dt 28:15, 25
Dt 32:30
Jue 2:14

Kolumna 2

a 2Sa 15:25

b Eks 25:18
Nu 7:89
2Re 19:15
SI 80:1

c 1Sa 2:12

d Eks 14:25
Eks 15:14

e Eks 7:5
SI 78:43, 51

f Dt 28:48
Jue 10:7
Jue 13:1

g Le 26:14, 17
Dt 28:25
1Sa 4:2

bat kich'tik tal li Xkaxail strato Jeova te ta Siloe sventa xkich'tik batel,^a yu'un ja' tspojutik ta sk'ob li kajkontratike». **4** Ja' yu'un, li jteklume la stakik batel viniketik ta Silo sventa xbat yich'ik tal li Xkaxail tratote ti ja' yu'un li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,^{*} ja' li buch'u te chotol ta chotlebal sventa ajjalil ta sba[#] keruvinetike.^b Li cha'vo' xnich'on Eli ti ja' li Ofni xchi'uk Finease^c jmoj batik xchi'uk li Xkaxail strato meel DiOSE.

5 K'alal naka no'ox k'ot li Xkaxail strato Jeova ti bu spasoj skarpanaik, tsots tajak lik avanikuk skotol li j-israeletike, yu'un nik to yu'unik li balumile. **6** K'alal laj ya'i jfilisteatik ti ch-avanike, xi laj yalike: «¿K'u yu'un tsots tajak ch-avanik ti bu spasoj skarpanaik li j-ebreoetike?». Ta ts'akale, laj ya'ilik ti te xa oy yu'unik li Xkaxa Jeova ti bu spasoj skarpanaik. **7** Xi'ik tajak li jfilisteatike, xi laj yalike: «¡Tal xa Dios ti bu spasoj skarpanaik!».^d Xi chalike: «¡Toj abol jbatik, yu'un mu'yuk bu jech k'otem-o ta jtojalaltik! **8** ¡Toj abol jbatik! ¿Buch'u xa no'ox tspojutik lok'el ta sk'ob li muk'ul Dios le'e? Li Dios le'e ja' li buch'u la syayijes li Ejipto te ta takixokol balumile, ep ta tos k'utik yellan milvan.^e **9** Mu xaxi'ik jfilisteatik, tsatsal vinik me xapas abaik yo' mu xbat tunanik ta stojolal li j-ebreoetik jech k'ucha'al tunik ta atojolalike.^f ¡Tsatsal vinik xapas abaik sventa xbat atsakik ta k'op!».

10 Va'un, li jfilisteatike la stsakik ta k'op li Israele xchi'uk kuch yu'unik,^g ja' yu'un ta jujuntal jatav batel ta skarpanaik li j-israeletike. Ep lajik ta milel; chamik 30 mil soltaroetik li ta Israele. **11** Jech xtok, la spojik batel li Xkaxa

4:4 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. #O ja' van sk'oplal «ta o'lol».

Diose. Li cha'vo' xnich'on Eli ti ja' li Ofni xchi'uk Finease te chamik ek.^a

12 Oy jun vinik likem ta Benjamin ti anil lok' batel ti bu tspasik k'ope, ta jun no'ox sk'ak'alil k'ot ta Silo, sli'oj ta jatel sk'u' spok' xchi'uk yak'oj pukuk* ta sjol.^b **13** K'alal k'ot li vinike, li Elie te chotol ta chotlebal ta xokon be, te tsmala k'usi chk'ot ta pasel, yu'un tsvul tajek yo'onton ta stojolal li Xkaxa mel el Diose.^c Li vinike och ta yutil jteklum sventa xal li k'usi k'ot ta pasele, va'un lik avanikuk sjunul li jteklume. **14** K'alal laj ya'i Eli ti xvochetike,* xi la sjak'e: «¿K'u yu'un ti xavochetik tajek?» Va'un, li vinike anil xa bat yalbe Eli li k'usi k'ot ta pasele. **15** (Li Elie 98 xa ox sjabilal xchi'uk mu xa ox xil osil).^d **16** Li vinike xi laj yalbe li Elie: «¿Te lili tal ti bu tspasik k'ope! Nax to li jatav tal». K'alal jech laj ya'ie, xi la sjak'bee: «Kuni nich'on, ¿k'usi k'ot ta pasel un?». **17** Xi laj yal li vinike: «Li jfilisteaetike jatav xa batel yu'unik li Israele, ep la smilik.^e Jech xtok, chamik li cha'vo' anich'nabe,^f li Ofni xchi'uk Finease. Laj yich'ik batel xtok li Xkaxa mel el Diose».^g

18 K'alal naka no'ox laj yalbe sk'oplal Xkaxa mel el Dios li vinike, li Elie javk'uj batel ta spat ti bu chotol ta ti' nae, toj k'asel k'ot snuk', jech te cham-o, yu'un mol xa ox xchi'uk toj jup'em. **40** jabilun ta jchapanvanej li ta Israele. **19** Li yalib ti ja' yajnil li Finease yual xa ox li yol xchi'uke. K'alal laj ya'i ti laj xa yich'pojel batel li Xkaxa mel el Diose xchi'uk k'alal laj ya'i ti cham xa li smol-alib* xchi'uk li smalale, ta anil no'ox xbalet likel xchi'uk xk'uxul li yole, va'un vok' li yole. **20** K'alal chcham xa oxe, xi albat yu'un li antsetik te xchi'

4:12 *O «lum». 4:14 *O «x-avljajetike». 4:19, 21 *O «yalib-mol».

KAP. 4

a 1Sa 2:31, 34
1Sa 4:3, 17
Sl 78:61, 64

b Jos 7:6

c 1Sa 4:4

d 1Sa 3:2

e 1Sa 3:11

f 1Sa 2:34

g 1Sa 4:10, 11

Kolumna 2

a 1Sa 4:13

b Sl 78:61

c 1Sa 2:32, 34
1Sa 4:5, 11

d 1Sa 4:11
Jer 7:12

KAP. 5

e 1Sa 4:11

f Jue 16:23
1Kr 10:8-10

g Eks 12:12
1Kr 16:26
Sl 97:7

h Is 46:6, 7

i 1Sa 6:5, 6

ukane: «Mu xaxi', yu'un vok' xa jun akerem». Pe mu'yuk tak'av li antse, ma'uk xa ta yo'onton xchikintael.* **21** Ikabod^ha laj yak'be sbi li skereme, yu'un xi laj yale: «Lok' xa batel li yutsilal Israele, laj xa spojik batel». ^b Ja' laj yalbe sk'oplal ti la spojik batel li Xkaxa mel el Diose xchi'uk li k'usi k'ot ta stojolal li smol-alib* xchi'uk smalale.^c **22** Xi laj yale: «Lok' xa batel li yutsilal Israele, laj xa spojik batel, yu'un laj xa yich'ik batel li Xkaxa mel el Diose».^d

5 K'alal la spojik lok'el ta Ebeser Xkaxa mel el Dios^e li jfilisteaetike, laj yich'ik batel k'alal to ta Asdod. **2** Va'un, li Xkaxa mel el Diose laj yich'ik ochel ta sna* Dagon,^f te laj yak'ik ta xokon li Dagone. **3** K'alal sob xa likik ta yok'omal li j-asdodetike, te patal ta lumtik la staik li Dagon li ta yeloval Xkaxa Jeovae.^g La stoyik likel li Dagone, te la xcha'va'anik li ta yavile.^h **4** K'alal sob likik xtok ta yok'omale, te patal ta lumtik la staik li Dagon li ta yeloval Xkaxa Jeovae. Tuch'em lok'el sjol xchi'uk tuch'em lok'el xchibal li sk'obe, te la staik ta yok smarkoal ti' na. Ja' xa no'ox mu'yuk k'usi spas li jtuch' sbek'tal ti xko'olaj yelanil k'ucha'al choye. **5** Ja' yu'un, k'alal to avie, mu'yuk ch-ech' xpech'ik ta tek'el yok smarkoal ti' na li jaj-paletak Dagone xchi'uk li buch'utik chbatik ta stemplo Dagon li ta Asdode.

6 Li Jeovae laj yak'be kastigo li j-asdodetike, laj yak'be tsots vokol li Asdod xchi'uk sjunul li yosilale, yu'un laj yak' tsakatikuk ta emorroide* chamel.ⁱ **7** K'alal laj yak'ik venta li k'usi yakkal chk'ot ta stojolalik li viniketik ta Asdode, xi laj yalike: «Mu stak' ti li' oy-o ta jtojolaltik li

4:20 *O «mu'yuk xa laj yak' ta yo'onton». 4:21 ^a Ja' sk'an xal ¿bu bat li yutsilale?». 5:2 *O «stemplo». 5:6 *Ja' jtos chin ti chchi' ta sbe kil'obaltike.

Xkaxa Sdios Israele, yu'un tsots chak'butik kastigo xchi'uk tsots chak'be kastigo li jdiostik Dage». **8** Va'un, la stakik ta ik'el skotol li bankilaletik yu'un jfilisteatike, xi la sjak'beike: «¿Bu chkak'tik xana'ik li Xkaxa Sdios Israele?». Xi la stak'ike: «Ak'o yich' ich'el batel ta Gat^a li Xkaxa Sdios Israele». Ja' yu'un, te laj yich'ik batel li Xkaxa Sdios Israele.

9 K'alal te xa ox oy yu'unike, li Jeovae laj yak'be kastigo li jteklume, tsots xi'ik, yu'un laj yak' tsakatikuk ta emorroide* chamel li jnaklejetike,^b ta bik'it ta muk' tsakatik. **10** Ja' yu'un, la stakik batel ta Ekron^c li Xkaxa meel Diose. Pe k'alal naka no'ox k'ot ta Ekron li Xkaxa meel Diose, xi lik avanikuk li j-kronetike: «¿Li' xa laj yich'ik tale li Xkaxa Sdios Israele, chlik smilutik xchi'uk jteklumaltik ek!»,^d **11** Va'un, la stakik ta ik'el skotol li bankilaletik yu'un jfilisteatike, xi laj yalike: «Nom to xatakik batel li Xkaxa Sdios Israele; te ak'o sutuk batel ti bu ono'ox lik tale sventa mu xichamkutik xchi'uk li jteklumalkutike». Ochem tajak xi'el ta yo'onton skotolik ta skoj ti xu' xchamike, yu'un li meel Diose tsots tajak yakal chak' kastigo li ta jteklume.^e **12** Li buch'utik mu'yuk xchamike ak'batik kastigo, yu'un tsakatik ta emorroide* chamel. Tsots lik sk'anik vokol li jteklume, k'ot k'alal to ta vina-jel.

6 Vukub u te kom ta yosil jfilisteatik li Xkaxa Jeovae.^f **2** Li jfilisteatike la stakik ta ik'el li paleetik xchi'uk li jt'u-noletike,^g xi la sjak'beike: «¿Bu chkak'kutik li Xkaxa Jeovae? Albunkutik k'uxi xu' jsuteskutik ba-

5:9, 12; 6:4, 5 *Ja' jtos chin ti chch'i ta sbe kik'obaltike. 6:2 *Ja' li buch'u ts'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike.

KAP. 5

a 1Sa 17:4

b 1Sa 5:6

c Jos 15:20, 45
2Re 1:2
Am 1:8

d 1Sa 5:7

e 1Sa 5:6, 9

KAP. 6

f 1Sa 4:11
1Sa 5:1
Sl 78:61g Dt 18:9, 10
Is 2:6

Kolumna 2

a 1Sa 6:4, 17

b Jos 13:2, 3
1Sa 6:16

c 1Sa 6:18

d 1Sa 5:6, 11

e Eks 7:13
Eks 8:15
Eks 14:17f Eks 6:1
Eks 11:1
Eks 12:33g Eks 9:14, 16
Ro 9:17, 18

h 1Sa 6:3, 4

i Jos 15:10, 12
Jos 21:8, 16
2Kr 28:18

tel ti bu laj yich' ich'el tale». **3** Xi la stak'ike: «Mi chatakik sutel li Xkaxail strato Jeovae, li Dios yu'un Israele, persa sk'an xatakik batel matanal. Takik batel matanal sventa xataik pertone.^a Chapoxtajik mi jech chapsike, te cha-ak'bat ana'ik ti k'u yu'un jech-o cha-ak'batik kastigo». **4** Ja' yu'un, xi la sjak'ike: «¿K'usi matanal sk'an jtakkutik batel sventa jtakutik pertone?». Xi tak'batike: «Takik batel vo'pej slok'ol emorroide* ta oro, jech yepal xatakik batel ti k'u yepal li bankilaletik yu'un jfilisteatike^b xchi'uk takik batel vo'kot ch'o pasbil ta oro. Yu'un ko'ol li chamel laj avil-o avokolik xchi'uk li bankilaletik avu'unike. **5** Pasbeik slok'oltak li emorroide* la stsakoxuke xchi'uk li ch'oetik^c ti yakal tsokes alumalike. Jech xtok, sk'an xavich'ik ta muk' li Dios yu'un Israele. Yi-k'al ja' to jech mu'yuk xa chak'boxuk kastigo xchi'uk mu'yuk xa chak'be kastigo li adiosik xchi'uk li alumalike.^d **6** ¿K'u yu'un tsots avo'ontonik jech k'u'chal la pasik li Ejipto xchi'uk faraone? Ja' to la skoltaik lok'el' Israel k'alal tsots ak'bat svokolik^e yu'un li Diose. **7** Avi une, pasik junuk kareta xchi'uk sa'ik cha'kot me' vakax ti oy yolike xchi'uk ti mu'yuk to ak'bil k'atlom te' ta sbaike. Mi laje, chukbeik batel kareta li me' vakaxetike, pe li yolike ik'ik sutel ta sna sventa nom xkomik. **8** Kajanik batel ta kareta li Xkaxa Jeovae, jech xtok, li kaxa ti bu tik'il li k'usitil pasbilib ta oro ti chatakik batel sventa xataik-o pertone, te xavak'ik ta xokon li Kaxae.^h Va'un, ak'ik xanavuk batel li me' vakaxetike, **9** pe k'elik bu chbat. Mi te chmuy batel ta sbelet Bet-Semes' ti ja' ono'ox te yosilal stuk li Kaxae, yu'un ja' laj yak' jvokoltik li Dios un bi. Pe mi ma'uk te muy batele, yu'un ma'uk laj yak' li jvokoltike; ta jech no'ox tal li jvokoltike».

10 Li viniketike jech la spasik li k'usi albatike. La sa'ik cha'kot me' vakax ti oy yolike xchi'uk la xchukbeik li karetae. Pe li yol me' vakaxetike la stik'ik komel ta sna. **11** Va'un te la skajanik batel ta kareta li Xkaxa Jeovae, te la skajanik batel xtok li kaxa ti bu tik'il li ch'oetik pasbil ta oroe xchi'uk li slok'oltak emorroidee.*

12 Li me' vakaxetike ja' te muyik batel li ta sbelel Bet-Semese.^a Tuk' la stambeil batel sbelel, te xmu'etik batel; mu'yuk x'ejp'ujik* ta bats'ik'ob mi ja'uk ta ts'et-k'ob.^b Li bankilaletik yu'un jfilisteetike te tijil batik, k'otik k'alal to ta sts'ak Bet-Semes. **13** Li jnakejetik ta Bet-Semese te yal kal tsotsob strigoik ta stenlejaltik. K'alal la stoy satike, laj yilik ti te xa oy li Kaxae, ja' yu'un xkuxet tajek yo'ontonik. **14** Li karetae te och batel ta yosil Josue ti likem ta Bet-Semese, te nopol k'ot ta sts'el jpej muk'ta ton. Laje, la silinik li ste'el karetae xchi'uk la xchik'beik ta smoton Jeova li cha'kot me' vakaxe.^b

15 Li jlevietike^c la syalesik li Xkaxa Jeovae xchi'uk li kaxa ti bu tik'ajtik tal li k'usitik pasbil ta oroe, te laj yak'ik ta sba li muk'ta tone. Li va' k'ak'ale, li jnakejetik ta Bet-Semese^d laj yak'beik Jeova chik'bil matanaletik xchi'uk milbil matanaletik.

16 K'alal laj yilik jech k'ot ta pasel li vo'ob bankilaletik yu'un jfilisteetike, ta jun no'ox sk'ak'al'ili sutik batel ta Ekron. **17** Li slok'oltak emorroide* pasbil ta oro ti la stakbeik batel Jeova sventa xk'ot ta matanal yo' staik perton li jfilisteetike,^e ja' li'e: jun sventa Asdod,^f jun sventa Gasa, jun sventa Askelon, jun sventa Gat^g xchi'uk jun sventa Ekron.^h **18** Li ch'oetik pasbil ta oroe jech yepal laj yak'ik ti ja-

6:11, 17 *Ja' jtos chin ti chchi' ta sbe k'obaltike. **6:12** *O «xk'ejevnik; sts'ep'ujik». ^aO «surtok'ob».

KAP. 6

a 1Sa 6:8, 9

b 1Sa 6:7

c Nu 3:30, 31

d Jos 21:8, 16

e 1Sa 6:4

f 1Sa 5:1

g 1Sa 5:8

h Jue 1:18
1Sa 5:10

Kolumna 2

a Nu 4:15, 20
1Kr 13:10

b Le 11:45

c Nu 17:12, 13
2Sa 6:8, 9
Sl 76:7d Jos 18:14
1Kr 13:5, 6e 1Kr 16:1
2Kr 1:4

KAP. 7

f 2Sa 6:2, 4
1Kr 13:5, 7

g Ne 9:28

h 1Sa 12:24

i Jos 24:14, 23
Jue 3:7j Jue 2:13
Jue 10:6
1Re 11:33k Dt 10:20
Dt 13:4
Lu 4:8

yib jteklumetik smakojik li vo'ob bankilaletik yu'un jfilisteetike (te kapal sk'oplal li jteklumetik joyajtik ta muroe xchi'uk li bik'tal lumetik ti mu'yuk smuroalta-ke).

Li jpej muk'ta ton te oy ta yosil Josue ti likem ta Bet-Semese, ti ja' te laj yak'ik li Xkaxa Jeovae, ja' k'otem ta testigo k'alal to avie. **19** Li Diose la smil li jnakejetik ta Bet-Semese, yu'un laj yilik li Xkaxa Jeovae. Ti jayvo' la smile ja' 50,070.* Li jteklume lik yok'itaik ti k'u yepal chamike, yu'un toj ech' xa no'ox ep buch'utik lajik ta milel yu'un li Jeovae.^a **20** Xi laj yalik li jnakejetik ta Bet-Semese: «¿Buch'u xa no'ox xu' yu'un va'al chkom ta yeloval li Jeovae, li ch'ul Diose?^b ¿K'u yu'un ti mu xlok' batel li'e ti xbat xchi'uk yantike?»^c **21** Ta skoj taje, la stakik batel j-alman-taletik ta Kiryat-Jearim^d sventa xi xk'ot yalike: «Li jfilisteetike laj xa sutesik tal li Xkaxa Jeovae, yalanik tal sventa xtal avich'ik».^e

7 Ja' yu'un, yalik tal li viniketik ta Kiryat-Jearime, laj yich'ik batel li Xkaxa Jeovae, te laj yich'ik batel ta sna Abinadab^f ti te oy ta jol bik'it vitse. Jech xtok, la xch'ultajesik li Eleasar ti ja' li xnich'on Abinadabe sventa xchabi li Xkaxa Jeovae.

2 Ti k'uxi k'ot ta Kiryat-Jearim li Kaxae, ep jabil jelav, 20 jabil ta skotol. Va'un, skotol li Israele lik sa'ik^g li Jeovae.^g **3** Li Samuele xi laj yalbe skotol li Israele: «Mi ta sjunul avo'ontonik^h chasutik ta stojolal li Jeovae, lok'esik skotol li sdiostak jyanlumetikeⁱ xchi'uk skotol li slok'oltak Astoretⁱ te avich'oijke. Ta sjunul avo'ontonik ak'o abaik ta stojolal li Jeovae xchi'uk ja' no'ox xatunik ta stojolal.^k Jech tspojoxuk lok'el ta sk'ob

6:19 *Literal «70 viniketik, 50 mil viniketik». **7:2** *O «yok'ita sbaik ta stojolal».

li jfilisteaetike».^a **4** Ja' yu'un, li j-israeletike la slok'esik batel li slok'oltak Baale xchi'uk li slok'oltak Astorete, ja' xa no'ox lik tunik-kuk ta stojolal li Jeovae.^b

5 Xi laj yal li Samuele: «Tso-bik skotol li Israele, te ak'o batikuk ta Mispae,^c vo'on ta jk'opon Jeova ta atojolalik».^d **6** Ja' yu'un, te la stsob sbaik ta Mispae. La slok'esik vo' sventa smalik ta yeloval Jeova xchi'uk te la spasik ayuno*^e li va' k'ak'ale. Xi laj yalike: «La jta jmulkutik ta stojolal Jeova».^f Li Samuele ja' lik tunuk ta jchapanvanej^g yu'un li j-israeletik ta Mispae.

7 K'alal laj ya'i jfilisteaetik ti te xa tsobolik ta Mispae li j-israeletike, li bankilaetik yu'un jfilisteaetike^h muy stsakik ta k'op li Israele. Xi'ik tajek li j-israeletik k'alal laj ya'ik taje. **8** Ja' yu'un, xi laj yalbeik li Samuele: «Mu xavikta aba ta sk'anbel koltael li Jdiostik Jeovae sventa skoltautikⁱ xchi'uk spojutik lok'el ta sk'ob li jfilisteaetike».^j **9** Li Samuele la stsak jkot nene' chij sventa xchik'be skotlej ta smoton^k Jeova; li Samuele la sk'anbe vokol Jeova sventa skolta li Israele, va'un tak'bat yu'un li Jeovae.^k **10** K'alal ja'o yakal chak' chik'bil matanal li Samuele, li jfilisteaetike nopajik batel sventa stsakik ta k'op li Israele. Pe li Jeovae tsots laj yak' bak'uk chauk^l ta vinajel ta stojolal jfilisteaetik li va' k'ak'ale xchi'uk la xch'aybe yo'onton skotolik,^m jech te lajik ta tsalelⁿ yu'un Israel li jfilisteaetike. **11** Va'un, li viniketik ta Israele lok'ik batel ta Mispae sventa snutsik batel li jfilisteaetike, te la smilik batel ja' to ti k'uxi k'otik ta sural Bet-Kare. **12** Li Samuele la stsak jpej ton,^o te laj yak' ta o'lol yu'unik li Mispae xchi'uk Jeesanae, Ebeneser* laj yak'be sbi,

7:6 *K'elo Glosario, ayuno. 7:12 *Ja' sk'an xal <ton sventa koltael>.

KAP. 7

- a Dt 28:1
b Jue 10:16
c Jue 20:1
1Sa 10:17
2Re 25:23
Jer 40:6
d 1Sa 12:23
Snt 5:16
e 2Kr 20:3
Ne 9:1
Joe 2:12
f Jue 10:10
g Jue 2:18
h Jos 13:2, 3
1Sa 6:4
i 1Sa 12:19
Is 37:4
j Le 1:10
k Sl 99:6
l 1Sa 2:10
2Sa 22:14
m Jos 10:10
Jue 4:15
n Dt 20:4
Dt 28:7
o Jos 4:9
Jos 24:26

Kolumna 2

- a Sl 44:3
b 1Sa 9:16
1Sa 13:5
c 1Sa 14:22, 23
1Sa 17:51
d Je 15:18, 21
e 1Sa 3:20
1Sa 12:11
1Sa 25:1
Ech 13:20
f Jos 16:1
g Jos 15:7, 12
1Sa 11:15
h 1Sa 7:5
i 1Sa 1:1
1Sa 8:4
1Sa 19:18
j Eks 20:25

KAP. 8

- k 1Kr 6:28
l Eks 18:21
m Eks 23:8
Dt 16:19
Sl 15:5
Pr 29:4
n Dt 24:17
o Dt 17:14, 15
1Sa 12:13
Ech 13:21

yu'un xi laj yale: «Skoltaojutik-otal li Jeovae».^a **13** Jech tsalbil kom li jfilisteaetike xchi'uk mu'yuk xa ochik li ta yosilal Israele;^b li Jeovae jech-o la skontrain li jfilisteaetik ti k'u sjalil kuxul li Samuele.^c **14** Li jteklumetik spojojik to'ox jfilisteaetike laj yich' sutel li Israele, ja' li jteklumetik ti chlik ta Ekron k'alal to ta Gate, jech xtok, li Israele laj yich' sutel yan velta li yosilik ti yich'ojik to'ox jfilisteaetike.

Xchi'uk mu'yuk xa la stsak sbaik ta k'op li Israel xchi'uk li j-amorreotike.^d

15 Li Samuele jech-o tun ta jchapanvanej yu'un Israel ti k'u sjalil kuxule.^e **16** Ta jun jabile chan sjunul Betel,^f Guilgal^g xchi'uk Mispae,^h jech tspan jun-jabil. Te chtun ta jchapanvanej yu'un Israel li ta jteklumetik taje. **17** Pe tsutilan batel ta Rama,ⁱ yu'un ja' te nakal xchi'uk te chchapan li Israel xtoke. Jech xtok, te la sva'anbe jun skajleb smoton li Jeovae.^j

8 K'alal mol xa ox li Samuele, ja' la sva'an ta jchapanvanejetik ta Israel li xnich'nabtake. **2** Li sba xnich'one Joel sbi, li xcha'vo'ale ja' sbi Abias;^k ja' tunik ta jchapanvanejetik li ta Beer-Sebae. **3** Pe li xnich'nabtake mu jechuk stalelik jech k'ucha'al li stotike; ja' no'ox chlo'avanik sventa spasik kanal tak'in,^l chchon sbaik ta tak'in*^m xchi'uk mu'yuk xa tuk' chchapanvanik.ⁿ

4 Ta ts'akale, skotol li moletik ta Israele la stsob sbaik sventa xbat sk'elik li Samuel ti te oy ta Ramae. **5** Xi k'ot yalbeike: «K'e-lavil, vo'ote la molib xa, pe li anich'nabtake mu jechuk stalelik jech k'ucha'al vo'ote. Ja' yu'un, va'unbunkutik jun ajvalil sventa xchapanunkutik jech k'ucha'al li yan lumetike».^o **6** Pe li Samuele chopol laj ya'i* ti xi

8:3 *O «tstsakik mich'ob k'alal». 8:6 *Literal «chopol laj yil ta sat».

albate: «Va'anbunkutik jun ajvalil sventa xchapanunkutik». Jech oxal, li Samuele la sk'opon Jeova, 7 pe xi albat yu'un li Jeovae: «Paso k'usi chalbot li jteklume; yu'un ma'uk vo'ot ti tsp'ajoxuke, vo'on ti mu xa sk'anik ti ja'un ajvalil yu'unike.^a 8 Jech-o stalelalik ti k'uxi la jlok'esik tadel ta Ejiptoe. Nopem-o xa'ik ti chiktaikune^b xchi'uk ti chich'ik ta muk' yan diosetike,^c ja' yu'un jech chiktaoxuk ek. 9 Paso li k'usi chalboxuke, ja' no'oxe oy k'usi jamal xavalbe ya'ik; albo ti oy sderecho li ajvalil yu'unik sventa xk'anbatik li k'usi xal yo'ontone».

10 Va'un, li Samuele la xchi'in ta lo'il li krixchanoetik ti tsk'anik va'abel jun ajvalile, laj yalbe ya'ik li k'usi chal Jeovae. 11 Xi laj yale: «Li'e ja' li k'usi tsk'anboxuk li ajvalil avu'unik ti oy sderechoe:^d chik' batel anich'nabik^e sventa skajan ta skareta^f xchi'uk sventa xkajjik ta ka'etik,^g li yantik xtoke chik' batel sventa ja' ch-anilaj batel ta yakanik ti ja' tijil chbat ta patil li skaretatake. 12 Tsva'an bankilaetik sventa sbain jmil ta vo'^h xchi'uk bankilaetik sventa sbain 50 ta vo'.ⁱ Li yantike ja' chlokbat li yosile,^j tstsobik li k'usi chlok' ta yosile,^k tsmeltsanik abtejebaletik sventa pask'op xchi'uk li k'usitik chtun sventa skaretatake.^l 13 Chik' batel li tsebetik avu'unike sventa xbat spasik muil pomada,^m sventa xbat spasik ve'ilil xchi'uk pan.ⁿ 14 Ja' chich'boxuk li avosilik ti bu lekike, ti bu jun yutsil ts'unajtik a-uvaike xchi'uk ti bu jun yutsil ts'unajtik oliva te'etik avu'unike,ⁿ yu'un ja' chak'be li jaytuneltake. 15 Chich'boxuk jvok' ta lajunvok' li k'usitik chch'i ta avosilike xchi'uk li uva chlok' avu'unike, yu'un ja' chak'be li bankilal j-abteletik yu'une xchi'uk li jaytu-

KAP. 8

a Jue 8:23
1Sa 10:19
1Sa 12:12
Is 33:22

b Dt 9:24

c Jue 2:19

d 1Sa 10:25

e 1Sa 14:52

f 1Re 9:22
1Re 10:26

g 1Re 4:26

h 2Sa 18:1
1Kr 27:1

i 2Re 1:14

j 1Kr 27:26

k 1Re 4:7

l 1Re 4:26

m 1Re 4:22

n 1Kr 27:28, 31

Kolumna 2

a 1Re 5:15, 16

b 1Re 4:22, 23

c 1Re 12:3, 4

d 1Sa 8:7
Os 13:11

KAP. 9

e 1Sa 14:51
1Kr 8:33
Ech 13:21

f Jue 21:17

g 1Sa 11:15
1Sa 13:13
1Sa 15:26
1Sa 28:7
1Sa 31:4
2Sa 1:23

neltake. 16 Chik'boxuk batel li amosoik xchi'uk akiaraike, chik'boxuk batel ti bu mas lelik avakaxik xchi'uk avuroike, yu'un ja' chak' abtejikuk.^a 17 Chich'boxuk jvok' ta lajunvok' li achijike^b xchi'uk vo'oxuk chak'otik ta jaytuneltak. 18 Jun k'ak'ale cha-ok'ik ta skoj li buch'u la at'ujik ta ajvalil avu'unike.^c Pe li Jeovae mu'yuk chchikintaboxuk li va' k'ak'ale».

19 Pe li jteklume mu'yuk la sk'an la xchikintaik li k'usi laj yal Samuele, yu'un xi lik yalike: «Te jechuk, yu'un ta jk'ankutik jun ajvalil. 20 Ja' jech chik'otkutik jech k'ucha'al li yan lumetike, ja' chchapanunkutik li ajvalil ku'unikutike, ja' tsbeiltasunkutik xchi'uk ja' jbate chbat ku'unikutik ta pask'op». 21 K'alal laj ya' Samuel skotol li k'usi laj yal jteklume, la xcha'albe Jeova li k'usi laj yalike. 22 Li Jeovae xi laj yalbe li Samuele: «Paso li k'usi chalice, va'anko junuk ajvalil yu'unik sventa xventainatik».^d Va'un, li Samuele xi laj yalbe li viniketik ta Israele: «Sutanik batel ta alumalik ta kujuntal».

9 Oy jun vinik ta Benjamin ti Kis sbie,^e ja' xnich'on Abiel. Li Abiele ja' xnich'on Seror, li Sero-re ja' xnich'on Bekorat, li Bekorate ja' xnich'on Afias, jun jbenjamin^f vinik ti toj jk'uleje. 2 Li Kise oy jun xnich'on, Saul sbi,^g kerem to xchi'uk k'upil sba. Mu'yuk buch'u yan jech k'upil sba li ta Israele xchi'uk stuk no'ox toj nat li ta jteklume.

3 K'alal ch'ay svurotak* li Kise, li stot Saule, li Kise xi laj yalbe li xnich'on ti ja' li Saule: «Avokoluk, bat sa'o tal li vuroetike. Ik'o batel ach'in junuk li kajtuneltike». 4 Jech bat xcha-vo'alik, bat xanik sjunul li vitstikaltik yu'un Efrain xchi'uk li yosilal Salisae, pe mu'yuk la staik li vuroetike. Laje, batik ta yosilal

Saalim, pe ch'abal te la staik xtok. Ay xanik sjunul li yosil jbenjaminetike, pe mu'yuk te la staik.

5 K'otik k'alal to ta yosilal Saf, pe li Saule xi laj yalbe li yajtunel ti te xchi'uke: «Ja' lek sutkutik xa batel sventa mu xlik svul yo'onton ta jtojalatik li jto-te, ti ja' mu xa k'usi sventa-o li svurotake». **6** Pe xi albat yu'un li yajtunele: «Kajval, oy jun yajtunel Dios le' ta jteklume, ja' jun vinik ti lek ich'bil ta muk'e. Li k'usi chale ta ono'ox xk'ot ta pasel.^b Bat jk'eltik, yik'aluk ja' xu' xalbutik bu xu' xbat jsa'tik». **7** Li Saule xi laj yalbe li yajtunele: «¿Pe k'usi chhik'betik batel sventa xbat jk'eltik li vinik une? Mu'yuk xa jpantik li ta jvolsatike; mu'yuk k'usi oy ku'untik sventa xk'ik'betik batel ta smoton li yajtunel meel Diose. ¿Mi oy to k'usi yan ku'untik?». **8** Xi albat yu'un li yajtunele: «Mu k'u alv avo'onton, li' kich'oj jun kuarto siklo* platae. Ja' chkak'be li yajtunel meel Diose sventa xalbutik bu xu' xbat jsa'tik». **9** (Ta vo'nee xi nopem xa'i chalik ta Israel k'alal oy k'usi chbat sjak'beik li Diose: «Bat jk'eltik li vinik ti oy k'usitik ch-ak'bat yile». ^c Yu'un ja' to'ox jech ch-albat sk'oplalik li j-alk'opetik ta vo'nee). **10** Ja' yu'un, li Saule xi laj yalbe li yajtunele: «Lek chka'i li k'usi chavale, bat jk'eltik cha'a». Jech oxal, te batik li ta jteklum ti bu oy li yajtunel meel Diose.

11 K'alal ja'o yakal chmuyik batel ta jteklume, te la snupik ta be tsebetik ti chbat tslup tal ya'alike. Xi la sjak'beike: «¿Mi te oy li vinik ti oy k'usitik ch-ak'bat yile?». ^d **12** Xi la stak'ike: «Te oy. Te chataik le' ta mas jelavele. Sujo no'ox abaik, yu'un li' to talem ta jteklume, yu'un li avie chak'ik ep milbil

9:8 *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 9

a 1Sa 10:2

b 1Sa 3:19

c 1Sa 9:19
2Sa 15:27
1Kr 9:22
1Kr 29:29

d 1Sa 9:19

Kolumna 2

a 1Sa 7:9
1Sa 16:5b 1Re 3:2
1Kr 16:39
2Kr 1:3

c Jos 18:11

d 1Sa 10:1
1Sa 15:1e Sl 106:43, 44
Sl 107:19f 1Sa 10:24
1Sa 15:17
Ech 13:21

g 1Sa 9:13, 24

h 1Sa 9:3

matanal^a ta tayal k'opojebal^{*b} li jteklume. **13** Mi la-ochik li ta jteklume, te to chataik, yu'un chmuy ve'uk li ta tayal k'opojebale. Li krixchanoetike mu'yuk chlik ve'ikuk mi mu'yuk to k'oteme, yu'un ja' chak'be bendision li milbil matanale. Va'un, ja' to xu' xve' li buch'utik takbilik ta ik'e-le. Ja' yu'un, muyanik batel ta anil, yu'un te to chataik». **14** Ja' yu'un, muyik batel li ta jteklume. K'alal k'otik ta yutil jteklume, laj yilik ti te xa tal nupatikuk yu'un li Samuele sventa xmuyik batel li ta tayal k'opojebale.

15 K'alal jun to'ox k'ak'al sk'an xk'ot li Saule, xi albat* yu'un Jeova li Samuele: **16** «OK'om jech ora k'ucha'al li'e, ta jtakbot tal jun vinik ti te likem ta Benjamin. ^c Sk'an xat'uj sventa xk'ot ta jnitvanej yu'un li jteklumal Israele. ^d Ja' tspoj lok'el jteklumal li ta sk'ob jfilitsteetike, yu'un kilojbe k'u yelan svokol li jteklumale xchi'uk chvul to ta jtojalal ti x-avljajetik ta sk'anel koltaele». ^e **17** Li Samuele laj yil li Saule, ja' yu'un xi albat yu'un li Jeovae: «Le'e ja' me li buch'u xi laj kalbot sk'oplale: Li'e ja' li buch'u ch-och ta ajvalil ta jteklumale». ^f

18 Li Saule nopaj batel ta stjoolal li Samuel ti te oy ta o'lol sti' jteklume, xi la sjak'bee: «¿Mi xu' xavalbun avokoluk bu nakal li vinik ti oy k'usitik ch-ak'bat yile?». **19** Li Samuele xi la stak'be li Saule: «Vo'on ti oy k'usitik ch-ak'bat kile. Batik li ta tayal k'opojebale, yu'un jmoj te chijve' tana. ^g Ja' to ta jtakot batel sob ok'om xchi'uk ja' to te chkalbot skotol li k'usi chak'an chanae. ^{*} **20** Li vuroetik ti yoxibal xa k'ak'al xch'ayelike^h laj xa yich' tael, ja' yu'un mu xa xavul avo'onton. Jech xtok, ¿buch'u

9:12 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal.

9:15 *Literal «jambat xchikin». **9:19** *Literal «skotol li k'usi oy ta avo'ontone».

yu'un skotol li k'usitik ep sbalil ta Israele? *¿*Mi mu ja'uk avu'un xchi'uk mi mu ja'uk yu'un li yuts' yalal atote?»^a **21** Pe xi tak'av li Saule: «*¿*Mi mu ja'uk nbenjamin vinikun ti ja' jchop nitilulal ti mas bik'it ta Israele?»^b Jech xtok, *¿*mi mu ja'uk mas bik'it sk'oplal li kuts' kalal ta skotol li uts' alalil ta snitilulal Benjamine? *¿*K'u yu'un ti jech chavalbune?».

22 Va'un, li Samuele laj yik' batel ta ve'ebal li Saul xchi'uk li yajtunele, ja' ti bu chotajtik li buch'utik takbilik ta ike'le, te van 30 viniketik. Pe li Saule albat ti ak'o te chotluk li ta chotlebal mas tsots sk'oplale. **23** Li Samuele xi laj yalbe li jpasve'lile: «Ich'o talem li ve'lil ti laj kak'bot ak'eje».* **24** Ja' yu'un, li jpasve'lile laj yich' talem sjunul li yo' chik'bil matanale xchi'uk li k'usi te oy ta sbae, ja' laj yak'be li Saule. Xi laj yal li Samuele: «Laj xa yich'boxuk tal li k'usi sk'ejojike.* Ve'an me, yu'un ja' k'ejbil komel sventa xalajes li avi k'ak'ale, yu'un xi laj kalbeike: «Oy buch'utik kik'oj ta ve'el»». Ja' yu'un, li va' k'ak'ale, li Saule jmoj ve' xchi'uk li Samuele. **25** Laje, yalik talem li ta tayal k'opojebal^c sventa xtalik li ta jteklume, pe li Samuele laj to xchi'in ta lo'il li Saul te ta sjol snae. **26** Sob xa likik li ta yok'omale, va'un, k'alal sakub osile, li Samuele laj yapta li Saul ti te oy ta jol nae, xi laj yalbee: «Chapano me aba sventa jtakot sutel». Ja' yu'un, li Saule la xchapan sba, laje jmoj lok' batel xchi'uk li Samuele. **27** K'alal ja'o yakal chyalik batel ta spat li jteklume, li Samuele xi laj yalbe li Saule: «Albo li avajtunel^d ti ak'o jelavuk batele. Pe li vo'ote li' to xakome sventa xkak' ava'i li k'usi yalaj Diose». Ja' yu'un, jelav batel li yajtunele.

9:23 *O «anak'e». 9:24 *O «snak'ojike».

KAP. 9

a 1Sa 8:5, 19
1Sa 12:13

b Jue 20:46,
47

c 1Sa 9:13, 19

d 1Sa 9:3, 10

Kolumna 2

KAP. 10

a 1Sa 16:13
2Re 9:2, 3

b 1Sa 9:16
Ech 13:21

c Eks 19:5
Dt 32:9

d Je 35:19

e 1Sa 9:3, 5

f Je 28:19, 22

g Nu 11:25

h 1Sa 10:10

i 1Sa 7:15, 16
1Sa 11:14

10 Va'un, li Samuele la stsak li yavil aseitee, la smalbe ta sjol li Saule.^a La sts'uts'* xchi'uk xi laj yalbee: «*¿*Mi mu lajuk xa st'ujot Jeova sventa xak'ot ta jnitvanej^b yu'un li steklumale?»^c **2** Mi laj aviktaun komel tanae, te chanup ta be cha'vo' viniketik ta sts'el smukinal Rakel^d te ta Selsa ta yosilal Benjamin, xi chalboxuke: «Laj xa yich' tael li vuroetik ti lalok' batel sa'ele. Avie, ja' xa chat yo'onton ta atojolalik li atote, ja' xa mu sventauk li svurotake.^e Xi yakal chale: «*¿*K'usi ta jpas ta skoj ti mu'yuk to sumental li jkereme?»». **3** Tuk' xabat ja' to mi lak'ot li ta muk'ta te' ta Tabore, te chata oxvo' viniketik ti chmuyik batel ta Betel sventa xbatik bu oy li mel Diose.^f June yik'oj batel oxkot ch'iom tentsun, li june yich'oj batel oxib pan, li june yich'oj batel jun muk'ta jarra vino. **4** Tsjak'boxuk k'u avelan xchi'uk chak'boxuk chib pan, sk'an me xatsak li panetike. **5** Va'un, te chak'ot li ta bik'it vits yu'un mel Diose, ti bu oy jtsop soltarotetik yu'un jfilisteatetike. Mi lak'ot li ta jteklume, te chata jtsop j-alk'opetik ti te chyalik tal li ta tayal k'opojebal,* jech xtok, oy buch'utik te tstijik son ta stjibil ti oy yak'iltake, tstijik pandereta,^g ama^a xchi'uk arpa, te tstijik ta yeloval li buch'utik te yakal chalik albil k'ope. **6** Ja' chak'bot avipal li s-espíritu Jeovae,^g jech xtok, li vo'ot eke jmoj chlik aval albil k'op xchi'uk li yan j-alk'opetike xchi'uk yan xa krixchanoot yilel chakom.^h **7** Mi k'ot ta pasel skotol li senyailtak taje, paso skotol ti bu k'alal xu' avu'one, yu'un te xchi'ukot li mel Diose. **8** Yalan batel sventa ba'yel xak'ot li ta Guilgale,ⁱ vo'on ts'akal to chik'ot sventa xkak' chik'bil matanaletik xchi'uk milbil matanaletik

10:1 *O «sbuts'; sts'uts'un». 10:5 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. #O «chijchij tak'in». ^aO «amay; flauta».

sventa jun o'ontonal. Vukub k'a-k'al sk'an te xamalaun ja' to mi li-k'ote. Ja' to te chkalbot li k'usi sk'an xapase».

9 K'alal joyij li Saul sventa xikta komel li Samuele, jelbat yo'onton yu'un Dios, va'un yan xa krixchano kom yilel, jech xtok, skotol li senyailtak albate k'ot ta pasel li va' k'ak'ale. **10** Laje, lo-k'ik batel sventa xbatik li ta bi-k'it vitse, te la sta jtsop j-alk'opetik. Ta anil no'ox ak'bat stsatsal yu'un li s-espiritu Diose,^a va'un lik yal albil k'opetik^b jech k'u-cha'al li yantike. **11** Li buch'utik xojtikinik xa ono'oxe, xi laj yalbe sbaik k'alal laj yilik ti yakal xa chal albil k'opetik xchi'uk li yan j-alk'opetike: «¿K'usi xa no'ox la spas li xnich'on Kise? ¿Mi yu'un j-alk'op xa li Saul eke?». **12** Va'un, oy te jun vinik ti xi laj yale: «¿Buch'utik stotik li j-alk'opetik le'e?». Ja' yu'un, xikom li lo'ile:* «¿Mi yu'un j-alk'op xa li Saul eke?».c

13 K'alal laj yo'onton ta yalel albil k'opetike, bat li ta tayal k'opojebale. **14** Ta ts'akale, xi jak'batik yu'un li xchi'il ta vokel stote: «¿Bu la ayik?». Xi la stak'bee: «Ay jsa'kutik li vuroetike,^d pe mu'yuk te la jtkutik, ja' yu'un ay jk'elkutik li Samuele». **15** Xi jak'bat yu'un li sjuntote: «¿K'usi laj yalbot li Samuel une? Al-bun, avokoluk». **16** Xi la stak'be li sjuntote: «Laj yalbunkutik ti laj xa yich' tael li vuroetike». Pe li Saule mu'yuk laj yalbe ti albat yu'un Samuel ti ch-och ta ajvalile.

17 Li Samuele te la stsob ta Mispa li jteklum ta yeloval Jeovae,^e **18** xi laj yalbe li j-is-raeletike: «Xi yaloj li Jeovae, li Dios yu'un Israele: Vo'on la jlo-k'es ta Ejipto li Israele, vo'on la jpoj lok'el li ta sk'ob Ejiptoe^f xchi'uk la jpoj lok'el ta sk'ob li yan ajvalilaleetik ti ch-ak'bat svo-

KAP. 10

a Jue 14:5, 6
1Sa 11:6
1Sa 16:13

b 1Sa 10:6
1Sa 19:23

c 1Sa 19:24

d 1Sa 9:3

e 1Sa 7:5

f Eks 13:14
Dt 4:34

Kolumna 2

a 1Sa 8:7
1Sa 12:12

b Jos 7:16-18
Ech 1:24

c 1Sa 9:21

d Ech 13:21

e Jue 1:1
Jue 20:18, 28
1Sa 23:2

f 1Sa 9:2

g Dt 17:14, 15
1Sa 9:17

h 1Sa 8:11-18

i 1Sa 11:12

j 1Re 10:1, 10
2Kr 17:5

kolike. **19** Pe li vo'oxuke laj xa ap'ajik li Adiosik^a ti ja' Jpojvanej avu'unik k'alal oy k'usi chopol la anuptanike xchi'uk k'alal laj avil avokolike, xi laj avalike: «Te jechuk, yu'un ta jk'ankutik jun ajvalil yo' sventainunkutik». Ja' yu'un li avie, bat va'ano abaik ta yeloval li Jeovae, ta jujuchop anitilulalik xchi'uk ta jujuchop avuts' avalalik* xavak' abaik».

20 Ja' yu'un, li Samuele nopaj talel yu'un skotol li snitilulal Israele,^b va'un ja' laj yich' t'ujel li snitilulal Benjamine.^c **21** Laje, ta jujuchop yuts' yalalik nopajik talel yu'un li snitilulal Benjamine. Ja' laj yich' t'ujel li yuts' yalal jmatrietike. Va'un, ja' laj yich' t'ujel li Saule, li xnich'on Kise.^d Pe k'alal ay yik'ik tal li Saule, mu'yuk te la stak. **22** Ja' yu'un, xi la sjak'beik li Jeovae:^e «¿Mi li' xa oy li vinike?». Xi tak'batik yu'un li Jeovae: «Te snak'oj* sba ti bu oy ikatsile». **23** Ja' yu'un, anil xa bat yik'ik talel. K'alal la sva'anik ta o'lole, laj yak'ik venta ti stuk no'ox toj nat li ta jteklume.^f **24** Li Samuele xi laj yalbe li jteklume: «¿Mi laj xa avilik li buch'u st'ujoj Jeovae?»^g Mu'yuk buch'u jech xko'olaj li ta jteklume». Xi tsots lik avanuk li jteklume: «¡Jaluk xkuxi li ajvalile!».

25 Li Samuele laj yalbe jteklum li sderecho ajvaliletike^h xchi'uk la sts'iba ta jlik livro, laje te laj yak' ta yeloval Jeova li li-vrooe. Va'un, li Samuele la stak batel ta sna ta jujuntal li jteklume. **26** Li Saul eke bat ta sna ta Guibea, chi'inat batel yu'un li soltaroetik ti tijbil yo'ontonik yu'un li Jeovae. **27** Pe xi laj yalilik jayvo' viniketik ti mu k'usi xtunik-oe: «¿Mi yu'un xijkoltaj yu'un le'e?».ⁱ Ja' no'ox la sp'ajik xchi'uk mu'yuk laj yich'beik batel jutebuk smoton.^j Pe li Saule mu'yuk k'usi laj yal.*

10:19 *O «jujumil». **10:22** *O «smu-koj». **10:27** *Literal «uma' kom yilel».

10:12 *O «nichimalk'ope».

11 Li Naas ti ja' j-ammon^a vinike bat spas skarpnana sventa stsak ta k'op li Jabes^b ta Galaade. Skotol li vini- ketik ta Jabese xi laj yalbeik li Naase: «Paso trato xchi'uk vo'on- kutik, va'un chitunkutik ta atojalal». **2** Li Naas ti ja' j-ammon vi- nike xi la stak'e: «Ta jpas trato xchi'uk vo'oxuk mi xi ta jpasbo- xuke: ta jpits lok'el li abats'i sate- ke. Ja' jech ta jpas sventa xkak' ta k'exlal skotol li Israele». **3** Li moletik ta Jabese xi laj yal- beik li Naase: «Malaunkutik vu- kub k'ak'al sventa jtkakutik batel mantal ta sjunul yosilal Israel. Mi mu'yuk buch'u skoltaunkuti- ke, chkak' jbakutik ta ak'ob un bi». **4** Ta ts'akale, li j-almantale- tike te k'otik ta Guibea^c yo' bu nakal li Saule, * k'ot yalbeik jte- klum li k'usi laj yich'ik albele, ja' yu'un lik smil sbaik ta ok'el skot- tolik.

5 Li Saule ja'o sut talel ta osil- tik, te smakoj talel xvaxaktak. Xi la sjak'e: «¿K'usi la spas li jte- klume? ¿K'u yu'un ti ch-ok'ike?». Va'un, laj yalbeik li k'usi laj ya- lik li viniketik ta Jabese. **6** K'al- al laj ya'i li Saule, ak'bat stsas- tsal yu'un li s-espíritu Diose,^d ja' yu'un tsan tajek sk'ak'al yo'onton. **7** Va'un, li Saule la stsak cha'kot tot vakax, bik'itik la sboj xchi'- uk la stak batel ta sjunul yosilal Israel, ja' laj yich'ik batel li j- al- mantaletike xchi'uk xi chailanik batele: «¿Li buch'u mu'yuk tsts'a- k'lik li Saul xchi'uk Samuele, ja' jech chich' pasbel xvaxaxik jech k'ucha'al li'e!». Li Jeovae xi' tajek yu'un li jteklume, ja' yu'un jun xa snoppen lok'ik batel. **8** Li Sau- le la xchap li buch'utik te oyik ta Beseke, lok' 300 mil j-israeletik xchi'uk lok' 30 mil viniketik li ta Judae. **9** Va'un, xi laj yalbeik li j-almantaletik ti te k'otemike: «Xi xavalbeik li viniketik ta Jabes ta Galaade: «Ok'om k'alal lek xa

KAP. 11

a Dt 2:19

b Jue 21:8
1Sa 31:11, 12c 1Sa 10:26
1Sa 14:2d Jue 3:9, 10
Jue 6:34
Jue 11:29
Jue 14:5, 6
1Sa 10:10, 11
1Sa 16:13

Kolumna 2

a 1Sa 11:3

b 1Sa 11:1

c 1Sa 10:26, 27

d 2Sa 19:22

e 1Sa 7:15, 16

f 1Sa 10:17, 24

g Le 7:11

h 1Re 1:39, 40
2Re 11:12, 14
1Kr 12:39, 40

KAP. 12

i 1Sa 8:5
1Sa 10:24
1Sa 11:14, 15

j 1Sa 8:20

ox k'ixin k'ak'ale, chavich'ik kol- tael». Jech sutik batel li j-alman- taletike xchi'uk k'ot yalbeik vini- ketik ta Jabes li k'usi albatike, ja' yu'un xkuxet to k'ot yo'ontonik. **10** Va'un, li viniketik ta Jabe- se xi laj yalbeik li j-ammonetike: «Ok'om chkak' jbakutik ta ak'o- bik, xu' xapasbunkutik li k'usi lek chavilike»,^a

11 Li ta yok'omale, li Saule la xch'ak ta oxvok' li sviniktake, va'un li ta sob ik'lumane* la sjam ochel sbeik ti bu spasoj skarpa- naik li j-ammonetike,^b lik smilik ja' to ti k'uxi k'ixnaj tal lek k'a- k'ale. Li buch'utik mu'yuk xljajik ta milele ta jujuntal jatavik batel, mu'yuk ti ta cha'cha'vo' jatavik batele. **12** Li krixchanoetike xi laj yalbeik li Samuele: «¿Buch'ut- ik ti laj yalik ti mu sk'anik x-och ta ajvalil ku'untik li Saule?^c Ak'o ta jk'obkutik sventa jmilku- tik». **13** Pe xi laj yal li Saule: «Mu stak' xich' milel junuk vinik li avie,^d yu'un li Jeovae la spoj Is- rael li avi k'ak'ale».

14 Ta ts'akal li Samuele xi laj yalbe li krixchanoetike: «Bat- tik ta Guilgal^e sventa xkak'tik lek ta a'el ti ja' ajvalil li Sau- le». ^f **15** Ja' yu'un, batik ta Guil- gal sjunul li jteklume, te la sva'- anik ta ajvalil li Saul ta yeloval li Jeovae. Laje, laj yak'beik mil- bil matanal sventa jun o'ontonal li Jeovae^g xchi'uk xkuxet tajek yo'ontonik la spasik k'in li Saul xchi'uk li viniketik ta Israele.^h

12 Ta slajeb xae, xi albatik yu'un Samuel skotol li Is- raele: «La jpas skotol li k'usi la ak'anbeikune,* la jva'anboxuk jun ajvalil sventa spasoxxuk ta mantal.ⁱ **2** ¡Li' oy li ajvalil avu'- unik ti ja' tpsasoxxuk ta manta- le!»^j Li vo'one molun xa xchi'uk

11:11 *Ja' xkaltik, tetik van ta chib ora ta sob k'alal ta vakib ora ta sob. **12:1** *Literal «La jchikinta yech'omal ave». **12:2** *Literal «ti ja' jbabbe chanav avu'u- nike».

11:4 *Literal «Guibea yu'un Saul».

sak xa jol, pe li' oy ta atojolalik li jnich'nabtake.^a Ta jkeremal to'ox lik jbeiltasoxuk tael.^b **3** Li ave une li' va'alun ta atojolalike. Jamal xavalik jmul ta stojolal Jeova xchi'uk ta stojolal li buch'u st'ujoje:^c ¿mi oy junuk velta oy buch'u jpojjoibe jkotuk stot xvaxax o jkotuk svuro?^d ¿Mi oy buch'u laj kak'be svokol o la jlo'la ta smanyail jol? ¿Mi oy la jchon jba ta tak'in* sventa jmukbe smul li buch'u oy smule?^e Mi jeché, ta jsutesboxuk». **4** Xi tak'bat yu'un li jteklume: «Mu'yuk, mu'yuk alo'laojunkutik xchi'uk mu'yuk avak'oj jvokolkutik, jech xtok, mu'yuk bu achonoy aba ta tak'in». **5** Xi tak'batik yu'un li Samuele: «Li avie, ja' testigo avu'unik li Jeovae xchi'uk li buch'u st'ujoje, ti mu'yuk la ataik jutebuk jmule». **6** Xi tak'avike: «Lek, ja' testigo ku'unkutik».

6 Ja' yu'un, li Samuele xi laj yalbe li jteklume: «Ja' testigo li Jeovae, ja' li buch'u la stunes Moises xchi'uk Aaron xchi'uk ti la slok'es ta Ejipto^g li amoltotakike. **7** Jech oxal li avie, bat cholo abaik, yu'un ta jchapanoxuk ta yeloval li Jeovae. Ta jvulesboxuk ta ajolik skotol li k'usitik lek spaso j Jeova ta atojolalike xchi'uk ta stojolal li amoltotakike.

8 »Bat ta Ejipto li Jakobe,^h pe ta ts'akale la sk'anbeik vokol Jeova li amoltotakike,ⁱ va'un li Jeovae la stak batel Moises^j xchi'uk Aaron sventa xik'ik lok'el ta Ejipto li amoltotakike yo' xtal nakiikuk li ta osil li'e.^k **9** Pe la xch'ay ta sjolik li Jeova Dios yu'unike, ja' yu'un chonatik batel^l ta sk'ob li Sissarae,^m li bankilal soltaro ta Asore, jech xtok, chonatik batel ta sk'ob jfilisteetikⁿ xchi'uk ta sk'ob li ajvalil ta Moabe,^o jech lik tsakatikuk ta k'op.

12:3 *O «jch'am tak'in sventa xmak-okex». **12:4** *O «katsakoj mich'ob k'abal». **12:5** *Literal «ti mu'yuk k'usi la ataik jsetuk ta jk'obe».

KAP. 12

- a 1Sa 8:1, 3
b 1Sa 3:19
c 1Sa 9:16, 17
1Sa 10:1
d Nu 16:15
e Dt 16:19
f Eks 22:4
Le 6:4
g Eks 6:26
h Je 46:6
i Eks 2:23
j Eks 3:9, 10
k Jos 11:23
l Dt 32:18, 30
Jue 2:12, 14
m Jue 4:2
n Jue 10:7
Jue 13:1
o Jue 3:12

Kolumna 2

- a Jue 2:18
Jue 3:9
b Jue 10:10, 15
c Jue 3:7
d Jue 2:13
e Jue 6:32
f Jue 11:1
g Ebr 11:32
h Le 26:6
i 1Sa 11:1
j 1Sa 8:5, 19
k Jue 8:23
1Sa 8:7
Is 33:22
l 1Sa 9:16, 17
1Sa 10:24
m Dt 10:12
Dt 17:19
n Jos 24:14
o Dt 13:4
Dt 28:2
p Le 26:14, 17
Dt 28:15
Jos 24:20
q 1Sa 8:7
Os 13:11

10 Ta ts'akale, xi la sk'anbeik vokol li Jeovae:^a «Laj xa jsa' jmulkutik,^b yu'un laj kiktakutik komel li Jeovae, ja' bat tunkunkutik ta stojolal li slok'oltak Baale^c xchi'uk li slok'oltak Astorete.^d Pe li avie, koltaunkutik lok'el ta sk'ob li kajkontrakutik sventa xitunkutik ta atojolale». **11** Va'un, li Jeovae la stak tael Jerubaal,^e Bedan, Jefte^f xchi'uk Samuel^g sventa spojoxuk ta sk'ob li avajkontraik ti te oy ta apat axokonike sventa jun avo'onton xanakiiik.^h **12** Ta ts'akale, k'alal laj avilik ti tal xa stsakoxuk ta k'op li Naasⁱ ti ja' ajvalil yu'un li j-ammonetike, xi xavulajetik likele: «Te jechuk, yu'un ta jk'ankutik jun ajvalil yo' sventainunkutik!»^j manchuk mi ana'ojik ti ja' Ajvalil avu'unik li Jeova Dios avu'unike.^k **13** Li' oy li ajvalil ti la at'ujike, ti buch'u la ak'anike. jK'elavilik!, li Jeovae laj xa sva'anboxuk jun ajvalil.^l **14** Lek chbat akuxlejalik mi chaxi'taik* li Jeovae,^m mi chatunik ta stojolale,ⁿ mi chach'unbeik li smantale^o xchi'uk mi mu'yuk chapajik li k'usi chal Jeovae. Jech xtok, mi chats'akliik li Jeova Dios avu'unike xchi'uk mi jech tspas li ajvalil avu'unike, lek chbat akuxlejalik. **15** Yan mi mu'yuk chach'unbeik li smantal Jeovae xchi'uk mi chapajik li k'usi chal Jeovae, chak'boxuk kastigo li Jeovae xchi'uk chak'be kastigo li atotike.^p **16** Li avie, bat cholo abaik sventa xak'elik li k'usi toj lalab sba tspas Jeovae. **17** ¿Mi mu ja'uk yorail stsobbet sat trigo li avie? Pe ta jk'anbe Jeova sventa xak'avanuk chauk xchi'uk sventa xak' taluk vo'. Jech chana'ik xchi'uk chava'ibeik smelolal ti toj chopol tajek laj yil Jeova ti la ak'anik jun ajvalile». ^q

18 Va'un, li Samuele la sk'anbe vokol Jeova, li Jeova une laj yak'avanuk chauk xchi'uk laj

12:14 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

yak' taluk vo' li va' k'ak'ale. Ja' yu'un, sjunul li jteklume xi'ik tajak ta stojolal li Jeovae xchi'uk ta stojolal li Samuele. **19** Sjunul li jteklume xi laj yalbeik li Samuele: «K'anbo vokol Jeova Dios avu'un ta jtojolalkutik,^a vo'on li avajtunelunkutike, yu'un mu to jk'an xichamkutik. Yu'un laj to kak'bekutik xchi'il jmulkutik ta skoj ti la jk'ankutik jun ajvalile».

20 Ja' yu'un, li Samuele xi laj yalbe li jteklume: «Melel ti chopol li k'usi la apasike, pe mu xaxi'ik. Ja' no'oxe mu xaviktaik sts'akliel li Jeovae^b xchi'uk ta sjunuluk avo'ontonik xatunik ta stojolal li Jeovae.^c **21** Mu xaviktaik komel ti ja' xa chbat ats'akliik li k'usitik mu'yuk sbalile,^{*d} yu'un mu'yuk k'usi chataik^e xchi'uk mu xu' xpojvanik, yu'un mu'yuk sbalilik.[#] **22** Li Jeovae mu'yuk ta xikta komel steklumal' ta skoj li smuk'ul bie.^g Yu'un li Jeovae ep k'usitik spasoj sventa ja'oxuk-o steklumal.^h **23** Li vo'on eke mu jk'an jta-o jmul mi mu'yuk xa ta jk'anbe vokol Jeova ta atojolalike, jech xtok, jech-o ta jchanubtasoxuk sventa xatamik batel li lekil tuk'il bee. **24** Ja' no'ox xi'taik li Jeovae' xchi'uk ta sjunuluk avo'ontonik tuk' xatunik ta stojolal. Vuleso ta ajolik li k'usitik labalik sba spasoj ta atojolalike.^j **25** Yan mi ja' chbat ta avo'ontonik spasel li k'usi chopole, jmoj chavich'ik lajesel^k xchi'uk li ajvalil avu'uni-ke».^l

13 Li Saule yich'oj xa ox [...] * jabil k'alal k'ot ta ajvalile,^m chib jabil ajvalilaj ta Israel. **2** Li Saule la st'uj oxmil viniketike ta Israel. Cha'mil te kom xchi'uk ta Mikmax xchi'uk li ta vitstikaltik ta Betele, ja' jmil te xchi'uk li Jonatanⁿ ti te oyik ta Guibea^o

12:21 *O «mu meleluke». #O «ma'uk melilik». **13:1** *Li vo'ne ts'ib ta ebreo kope mu'yuk te chvinaj ti jayib sjabilale.

KAP. 12

a 1Sa 7:5

1Sa 12:23

b Dt 31:29

Jos 23:6

1Sa 12:15

c Dt 6:5

d Dt 32:21

Jer 2:11

e Sl 115:4, 5

Jer 16:19

f 1Re 6:13

Sl 94:14

Ro 11:1

g Jos 7:9

Sl 23:3

Sl 106:8

Jer 14:21

Ese 20:14

h Eks 19:5

Dt 7:7

i 1Sa 12:14

Sl 111:10

Ekl 12:13

j Dt 10:12, 21

k Jos 24:20

l Dt 28:15, 36

KAP. 13

m Ech 13:21

n 1Sa 18:1

2Sa 1:4

2Sa 21:7

o Jos 18:28

1Sa 10:26

Kolumna 2

a Jos 13:2, 3

1Sa 9:16

b Jos 21:8, 17

c Jue 3:26, 27

Jue 6:34

2Sa 2:28

d Jos 5:9

1Sa 11:14

e Dt 20:1

f Jos 7:2

Jos 18:11, 12

1Sa 14:23

g 1Sa 14:11

h Nu 32:1, 33

Jos 13:24, 25

i 1Sa 15:22, 23

ta Benjamine. Li yantike ta jujuntal la stak batel ta skarpana.

3 Li Jonatane la smil li jtsop soltaroetik yu'un jfilisteaeetik^a ti te oyik ta Guebae,^b va'un k'ot ta xchikin jfilisteaeetik li k'usi k'ot ta pasele. Li Saule laj yal ti ak'o xich' jupanel kachu^c ta sjunul li jteklume xchi'uk ti xi ak'o yalike: «iAk'o ya'ik skotol li j-ebreoetike!». **4** Xi k'ot ta xchikin sjunul li Israele: «Li Saule la smil jtsop soltaroetik yu'un jfilisteaeetik, va'un li Israele mu'yuk xa lek ch-ilatik yu'un li jfilisteaeetike». Ja' yu'un, li krixchanoetike takatik ta ik'el sventa te xbat tsob sbaik xchi'uk Saul li ta Guilgale.^d

5 Li jfilisteaeetike la tsob sbaik ek sventa stsakik ta k'op li Israele. Oy 30 mil ta kot skaretaik sventa pask'op, vakmil jkajejetik ta ka' xchi'uk ep tajak yajsoltaroik jech k'ucha'al li ji'* oy ta ti' nabe.^e Mu'yik batel, te bat spas skarpanaik ta Mikmax ta slok'eb k'ak'al ta Bet-Aven.^f **6** Ja' yu'un, li vini- ketik ta Israele mu xa no'ox x-ech' svokol laj ya'ik ta skoj ti tstsakatik ta k'op yu'un li yaj-kontraike. Jech oxal, bat snak'* sbaik ta ch'entikaltik,^g ta jomaj-tik ch'en, ta muk'ta tayal tonetik, ta yut balumil ti bu oy k'usitik tsnak'ike xchi'uk ta posoetik.

7 Junantik j-ebreoetike jelavik to batel ta jot Jordan li ta yosilal Gad xchi'uk Galaade.^h Pe li Saule te to kom ta Guilgal xchi'uk chnikik ta xi'el li krixchanoetik ti te xchi'uke. **8** Li Saule te la smala vukub k'ak'al ti jech ono'ox sjalil albil yu'un li Samuele, pe li Samuele mu'yuk xk'ot li ta Guilgale, ja' yu'un li krixchanoetike tsutik xa batel. **9** Ta ts'akal xa ne xi laj yal li Saule: «Ich'beikun tal li chik'bil matanal xchi'uk li milbil matanal sventa jun o'ontonale». Va'un lik yak' li chik'bil matanale.ⁱ

13:5 *O «yi'». **13:6** *O «smuk».

10 K'alal naka laj yo'onton ta yak'el li chik'bil matanale, ja'o k'ot li Samuele. Va'un, li Saule lok' sноп ta be sventa sk'opon. **11** Xi albat ya'un li Samuele: «¿K'u'cha'al ti jech la apase?». Xi tak'av li Saule: «Yu'un laj kil ti yakal xa chbatik li krixchanoetike^a xchi'uk mu'yuk xavul li ta sk'ak'alil albile, jech xtok, li jfilisteaeetike yakal xa tsotsob sbaik ta Mikmax.^b **12** Ja' ya'un xi la jnope: «Li jfilisteaeetike chtal stsakikun ta k'op li' ta Guilgae, pe mu'yuk to jk'anojbe koltael li Jeovae». Jech oxal, persa laj kak' li chik'bil matanale».

13 Li Samuele xi laj yalbe li Saule: «Toj bolot ti jech la apase. Mu'yuk la ach'un li k'usi laj yalbot li Jeova Dios avu'one.^c Ti lajuk ach'une, li Jeovae te chkom-o ya'un jechuk sbatel osil ta Israel li ajvalilal* avu'one. **14** Mu'yuk chjalij ti cha-ajvalilaje.^d Li Jeovae tsta yan ajvalilal ti k'u yelan ts'kan yo'ontone,^e li Jeovae ja' tsva'an sventa xk'ot ta jnitvanej ya'un li steklumale,^f ya'un li vo'ote mu'yuk la ach'un li k'usi laj yal Jeovae.^g

15 Li Samuele tots batel ta Guilgal sventa xbat ta Guibea ta Benjamin. Va'un, li Saule la xchap k'u yepal oy li krixchanoetike, ti jayvo' te xchi'uke te van vakib sien viniketik.^h **16** Li Saul xchi'uk li xnich'on ti ja' li Jonatane xchi'uk li krixchanoetik ti te to xchi'ukike te komik ta Guebaⁱ ta Benjamin, yan li jfilisteaeetike te spasoj skarpanaik ta Mikmax.^j **17** Li soltaroeetik ya'un jfilisteaeetik ti te spasoj skarpanaika ta oxvok' lok'ik batel. Li jvok'e la stambe batel sbelel Ofra sventa xbat ta yosilal Sual; **18** li xcha'vok'ale la stambe batel sbelel Bet-Oron;^k li yoxvok'ale la stam batel li be ti ch-ech' batel ta ts'ak ti bu xvijnaj batel ta nom li stenlejaltik

13:13 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 13

a 1Sa 13:6, 8

b 1Sa 13:5

c 1Sa 15:11

d 1Sa 15:28

e 1Sa 16:1
2Sa 7:15
Sl 78:70
Ech 13:22f Je 49:10
2Sa 5:2
2Sa 7:8
1Kr 28:4

g Pr 11:2

h 1Sa 13:7
1Sa 14:2

i 1Sa 13:3

j 1Sa 13:2

k Jos 10:11

Kolumna 2

a 1Sa 17:47, 50

b 1Sa 13:2
1Sa 14:4, 5

KAP. 14

c 1Sa 14:49
1Sa 18:1
2Sa 1:4

d 1Sa 10:26

e 1Sa 13:15

f 1Sa 22:9

g Eks 29:5
Nu 27:21

h 1Sa 4:21

i 1Sa 2:12
1Sa 4:17

j 1Sa 1:9

k Jos 18:1
1Sa 1:3

Seboime, ta stuk'il takixokol balumil.

19 Ta sjunul li yosilal Israele mu'yuk buch'u chabtalan tsatsal tak'in, ya'un li jfilisteaeetike yalajok ti mu smeltsan s-espadaik xchi'uk slansaik li j-ebreoeetike. **20** Ja' ya'un, skotol li j-israeetike persa te chyalik batel ti bu oy li jfilisteaeetike sventa xbat yak'beik ta juxbel ye li slokobil balumil ya'unike, li spikoike, li yek'elike xchi'uk li sjosike.* **21** Jun pim* chk'anbatik stojol k'alal chbat yak'beik ta juxbel ye li slokobil sbalumilike, li spikoike, li snatil chavchav tak'inik ti oxib sni'e, li yek'elike xchi'uk k'alal tsmeltsanbatik lek li k'usi ts'ubajtik sni' tstunesike. **22** Li krixchanoetik ti te xchi'inojok batel Saul xchi'uk Jonatan li ta sk'ak'alil pask'ope ch'alal s-espadaik mi ja'uk slansaik.^a Ja' no'ox oy yabtejebik li Saul xchi'uk li xnich'on ti ja' li Jonatane.

23 Li jtsop soltaroeetik ya'un jfilisteaeetike te xanavik batel li ta chukul beetik ta Mikmaxe.^b

14 Jun kak'ale, li Jonatan^c xnich'on Saule xi laj yalbe li buch'u chkoltaat ta xkuchel li yabtejebate: «Batik, jelavkutik batel ta jot ti bu oy li soltaroeetik ya'un jfilisteaeetike». Pe mu'yuk laj yalbe li stote. **2** Li Saule te oy ta spat Guibea^d ta yolon ste'el granada* ti te oy ta Migrone, te van vakib sien viniketik xchi'uk.^e **3** (Li Aiya xnich'on Aitube^f ja' slapoj li mokank'u'ile,^g li Aitube ja' xchi'il ta vok'el li Ikabode,^h li Ikabode ja' xnich'on li Finease,ⁱ li Finease ja' xnich'on li Elie,^j ja' yajpale Jeova li ta Siloe).^k Li krixchanoetike mu sna-

13:20 *Jun lukluk natali kuchulu li ja' sventa xtuch'obil li kusitik ts'unbile o sventa chich' tsobbel-o sat. 13:21 *Ja' jun vo'neal sp'isobil kusitik ti smakoj van chib ta oxvok' li jun sikloe. 14:2 *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

ik ti lok'em batel li Jonatane. **4** Sventa xk'ot Jonatan yo' bu oy li soltaroetik yu'un jfilisteaeetike, te ch-ech' batel li ta beetik ti likil ta olone, li ta jot bee oy jun tayal ton ti ts'ubajtik sni'e, li ta jot xtoke oy jun tayal ton ti ts'ubajtik sni'e. Li jun tayal tone ja' sbi Boses, li june ja' sbi Sene. **5** Li jun tayal tone tuk' va'al k'ucha'al jun poste xchi'uk te xkom ta nor-te ta yeloval Mikmax. Li june te xkom ta sur ta yeloval Gueba.^a

6 Li Jonatane xi laj yalbe li jkuch-abtejebal yu'une: «Batik, jelavkutik batel ta jot ti bu oy li jfilisteaeetik ti mu'yuk yich'ojik sirkunsisione.»^b Yik'aluk skoltautik li Jeovae, yu'un li Jeovae mu'yuk k'usi chmakat ta be sventa skoltautik manchuk mi ep o mi juncha'vo' no'ox li buch'u tstunese.^c **7** Xi tak'bat yu'un li jkuch-abtejebal yu'une: «Paso li k'usi oy ta avo'ontone, batan ti bu chak'an chabate, ta jts'a-kliot ti buyuk no'ox xal avo'onton chabate». **8** Xi laj yal li Jonatane: «Jelavkutik batel yo' bu oyik li viniketike, va'un kak' jbatik ta ilel ta stojolalik. **9** «Te no'ox xapajik, te no'ox xamalaunkutik!» mi xiike, te no'ox chijpaj, mu'yuk chijmuy batel ti bu oyike. **10** Pe mi «muyanik tal, la' tsakunkutik ta k'op!» mi xiike, chijmuy batel, yu'un chak'butik ta jk'obtik li Jeovae. Taje ja' me sen-yail ku'untik».^d

11 Va'un, laj yak' sbaik ta ilel ta stojolalik li soltaroetik yu'un jfilisteaeetik ti bu tsobolike. Xi laj yal li jfilisteaeetike: «Lok'ik xa tale li j-ebroetik ti te to'ox snak'oj* sbaik^e ta ch'entike». **12** Li soltaroetik yu'un jfilisteaeetik ti te tsobolike xi laj yalbeik li Jonatan xchi'uk li jkuch-abtejebal yu'une: «jLa'ik, jk'eltik mi melel xu' avu'unik!».^f Li Jonatane xi laj yalbe ta anil li jkuch-abtejebal yu-

14:6 *K'elo Glosario, sirkunsision. 14:11 *O «smuko».

KAP. 14

a 1Sa 13:2,3

b Je 17:9,10

Jue 14:3

Jue 15:18

1Sa 17:36

1Kr 10:4

c Jue 7:2

2Re 6:15,16

2Kr 14:11

d Je 24:14

Jue 7:11

1Sa 10:7

e 1Sa 13:6

1Sa 14:22

f 1Sa 14:10

Kolumna 2

a 1Sa 14:6

2Sa 5:23,24

2Re 6:15,16

b 1Sa 13:17

c 1Sa 10:26

1Sa 14:2

d 1Sa 14:20

e 1Sa 14:3

une: «Tijlan tal, yu'un li Jeovae laj xa yak'be ta sk'ob li Israele».^a **13** Li Jonatane ta kotol-kotol muy batel li ta ch'entike xchi'uk te tijil batel li jkuch-abtejebal yu'une. Va'un, li jfilisteaeetike te no'ox jipatik komel ta lum yu'un li Jonatane, ja' xa tsmilan komel li jkuch-abtejebal yu'un ti te tijil batele. **14** Ti k'alal lok' milvanikuk li Jonatan xchi'uk li jkuch-abtejebal yu'une, te van 20 viniketik la smilik, mu'yuk nat xavanik batel ti jech yepal la smilik taje.*

15 Va'un, lik xi'ikuk li buch'utik te spasojar skarpanaika xchi'uk li soltaroetike.^b Nik li balumile xchi'uk laj yak' xi'ikuk jfilisteaeetik li Diose. **16** Li jchabivanejetik yu'un Saul ti te oyik ta Gibeac^c ta Benjamine laj yilik ti ta buyuk xa no'ox xvochetik* li jfilisteaeetike.^d

17 Li Saule xi laj yalbe li krixchanoetik te xchi'uke: «Chapik skotol li krixchanoetike, avokolikuk, k'elik buch'u mu'yuk li' oye». K'alal la xchapike, laj yak'ik venta ti mu'yuk te oy li Jonatan xchi'uk li jkuch-abtejebal yu'une. **18** Va'un, li Saule xi laj yalbe li Aiyae:^e «jNopajeso tale li Xkaxa melel Diose!». (Yu'un li va' k'ak'ale te yich'oj j-israeletik li Xkaxa melel Diose). **19** K'alal ja'o yakal ts'k'opon pale li Saule, mas to xvochetik* likel li jfilisteaeetik ti bu spasojar skarpanaika. Ja' yu'un, li Saule xi laj yalbe li palee: «Kechano xa li k'usi yakal chapase».^f **20** Li Saule la stsob sba xchi'uk skotol li buch'utik te xchi'uke, va'un batik ta pask'op. K'alal k'otike, laj yilik ti smiløj xa sbaik ta jujuntal ta s-espadaik li jfilisteaeetike xchi'uk ti sokem xa

14:14 *O «la xanik j-o'ol ti k'u yepal chich' lokel li balumile». Taje ja' sk'an xal ti j-o'ol no'ox la xanik ti k'u yepal tstaik ta lokel ta jun k'ak'al li cha'kot tot vaka-xe. 14:16, 19 *O «x-avljajetik». 14:19 *Literal «Lok'eso xa ak'ob».

sjol skotlike. **21** Jech xtok, li j-ebreoetik ti laj to'ox spas ta jmoj sjolik xchi'uk li jfilisteaeitike xchi'uk ti te to'ox xchi'uk ti bu spasoj skarpanaike, ja' xa bat skoltaik li Israel ti ja' sventainoj li Saul xchi'uk Jonatane. **22** Skotol li j-israeletik ti te snak'oj* sbaik^a za vitstikalik yu'un Efraine laj ya'lik ti jatavik xa batel li jfilisteaeitike, ja' yu'un bat skolta sbaik za snutsel ek. **23** Li j-israeletike koltaatik yu'un Jeova li va' k'ak'ale,^b ja' yu'un snutsojik to batel k'alal to ta Bet-Aven.^c

24 Pe li viniketik za Israele lubemik xa tajek, yu'un xi laj yal mantal Saul li va' k'ak'ale: «ǀChopol k'optabil chkom li buch'u chve** k'alal mu to chch'ay batel k'ak'ale xchi'uk k'alal mu to ta jpakbe sutel li kajkontratake!». Ja' yu'un, mu'yuk buch'u ve'.^d

25 Va'un, skotol li krixchanoetike* ochik batel ta te'tikalik, te laj yilik pom ta lumtik. **26** K'alal ochik ta te'tikalitike, te laj yilik ti yakal tsts'uj li pome, pe mu'yuk buch'u stik' ta ye jutebuk, yu'un chhi'ik ta skoj ti jech albil mantale. **27** Pe li Jonatane mu'yuk xa'i k'alal laj yal stot ti ak'o xak' yeik li soltaroeitike.^e Ja' yu'un, la sye' snamte' sventa xul tal za sni' snamte' li pome. K'alal la stik' ta yee, la stsak yipal yan velta.* **28** Pe oy buch'u xi laj yale: «Li atote xi jamal laj yalbe li krixchanoetike: ǀChopol k'optabil chkom li buch'u oy k'usi tslajes avie!»,^f ja' yu'un lubemik xa tajek li krixchanoetike». **29** Pe xi la stak' li Jonatane: «Li jtote yak'ojbe tajek svokol li jteklume. Pe k'elavilik, k'alal la jlo' juteb li pome, la jtsak kupal yan velta. **30** Toj lek tajek jechuk ti lajuk slajesik^g li k'usi la spojbeik

KAP. 14

a 1Sa 13:6

b Dt 33:29
Jue 2:18

c 1Sa 13:5

d Le 5:4
Nu 30:2
Dt 23:21

e 1Sa 14:17

f 1Sa 14:24

g 1Sa 14:26

Kolumna 2

a Jos 10:12

b Je 9:4
Le 3:17
Le 17:10
Dt 12:16
Ech 15:29

c Dt 12:23

d 1Sa 14:32

e 1Sa 7:15, 17

f Nu 27:21
1Sa 30:7, 8g Jue 1:1
1Sa 30:8
2Sa 5:19

yajkontraike. Ti jechuke, mas to ep lajik ta milel li jfilisteaeitike».

31 Li va' k'ak'ale, te lik smilik ta Mikmax li jfilisteaeitike, k'otik k'alal to za Ayalon,^a pe laj yipal li krixchanoetike. **32** Mu xa sts'ik yu'un laj ya'lik, ja' yu'un anil xa bat stsakik li k'usi la staik ta pojele, li chijetike, li vakaxetike xchi'uk li ch'iom tot vakaxetike. Te la smilik ta lumtik, va'un xchi'uk xch'ich'el la slajesbeik li sbek'tale.^b **33** Ja' yu'un, xi bat yalbeik li Saule: «Li krixchanoetike laj xa sta smulik ta stojolal Jeova, yu'un la slajesik bek'et xchi'uk xch'ich'el». ^c Xi la stak' li Saule: «Mu'yuk xa tuk' laj avak' abaik. Bat balalinik tal jpejuk muk'ta ton ta anil». **34** Xi laj yal li Saule: «Puko abaik batel sventa xi xbat avalbeik li viniketike: ǀTa jujunoxuk ik'ik tal stot avakaxik xchi'uk achijik sventa li' xamiliike; va'un xu' xalajesik. Pe mu xasa' amulik ta stojolal Jeova ti chati'ik bek'et xchi'uk xch'ich'ele».^d Ja' yu'un, ta jujuntal laj yik' talel stot xvakaxik li va' ak'obale xchi'uk te la smilik. **35** Li Saule la spasbe jun skajleb smoton li Jeovae.^e Sba to velta la spasbe jun skajleb smoton li Jeovae.

36 Ta ts'akale xi laj yal li Saule: «Ta ak'obal xijyal batel sventa xbat jnutstik li jfilisteaeitike xchi'uk sventa jpojbetik li k'usi x-ayan yu'unike ja' to mi sakub tal osile. Mu'yuk buch'u kuxul chkiktatik komel». Xi tak'bat yu'un li sviniktake: «Paso li k'usi lek chavile». Va'un, li palee xi laj yale: «Nopajkutik ta stojolal mel-le Dios li va' k'ak'ale». ^f **37** Li Saule xi la sjak'be li Diose: «ǀMi xu' xyal jtsak ta k'op li jfilisteaeitike?^g ǀMi chavak'be ta sk'ob li Israele?» Pe mu'yuk xtak'bat yu'un Dios li va' k'ak'ale. **38** Ta skoj taje xi laj yal li Saule: «La' akotolik vo'oxuk ti bankilaloxuk za jteklume. K'elik k'usi mulil laj yich' pasel li avie. **39** Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' li buch'u la

14:22 *O «smukoj». 14:24 *Literal «tsve' pan». 14:25 *Literal «lume». 14:27 *Literal «xojobinaj likel li sbek' sate».

skolta li Israele, persa sk'an xich' milel ak'o mi ja' li jkerem Jonatane». Pe mu'yuk buch'u tak'av. **40** Li Saul une xi laj yalbe skotol li Israele: «Li vo'oxuke te chavak' abaik ta jot, li vo'on xchi'uk li jkerem Jonatane xi chkak' jbakutik ta jote». Xi laj yalbeik li Saule: «Paso li k'usi lek chavile».

41 Va'un, li Saule xi laj yalbe li Jeovae: «iKajval, Dios yu'un Israel, tak'avan ta sventa li Tumime!».^a Va'un, ja' k'ot ta stojolal li Jonatan xchi'uk Saule; ja' mu'yuk k'ot ta stojolal li yantike. **42** Xi laj yal li Saule: «Ak'ik suerte^b ta jcha'vo'alkutik xchi'uk li Jonatane». Ja' k'ot ta stojolal li Jonatane. **43** Li Saule xi laj yalbe li Jonatane: «Albun li k'usi la apase». Xi laj yal li Jonatane: «Ja' no'ox la jpas preva juteb pom ti la jxul lok'el ta sni' jnamte'e. iLi' va'alun ta atojolale! iAk'o chamkun!».^c

44 Xi laj yal li Saule: «Ak'o yak'bun tsots kastigo Dios mi mu'yuk lachame, Jonatan». **45** Pe li krixchanoetike xi laj yalbeik li Saule: «iMi yu'un persa chich' milel li Jonatan ti ja' koltavan sventa xkuch yu'un pask'op^e li Israele? iMu sta-o ti xchame! Jamal chkalkutik ta skoj kuxul Jeova ti mu jpejuk stsotsil sjol chp'aj* ta lume, yu'un ja' koltaat yu'un Dios li k'usi la spas avie». ^f Ja' jech pojat yu'un krixchanoetik li Jonatane, va'un mu'yuk laj yich' milel.

46 Li Saule mu'yuk xa la snuts batel li jfilisteaeetike, ja' yu'un li jfilisteaeetike sut batel ta yosilik. **47** Li Saule la stsak lek yabtel ta ajvalil li ta Israele xchi'uk la stsak ta k'op skotol li yajkontratak ti te oy ta spat xokone: li jmoabetike,^g li j-ammonetike,^h li j-edometike,ⁱ li ajvaliletik ta Sobae/ xchi'uk li jfilisteaeetike.^k Tstsal batel yajkontratak ti bu-

14:45 *O «tsts'ujj».

KAP. 14

- a Eks 28:30
- Dt 33:8
- Esd 2:62, 63
- b Pr 16:33
- c 1Sa 14:27
- d 1Sa 14:24
- e 1Sa 14:14
- f 1Sa 14:6
- g 1Sa 12:9
- h 1Sa 11:11
- i Je 36:8
- j 2Sa 10:6
- k 1Sa 9:16, 17

Kolumna 2

- a Eks 17:14
- Dt 25:19
- 1Sa 15:3
- b 1Sa 31:2
- 1Kr 8:33
- 1Kr 9:39
- c 1Sa 18:17
- d 1Sa 18:27
- 1Sa 25:44
- 2Sa 3:13
- 2Sa 6:20
- e 1Sa 17:55
- 2Sa 2:8
- 2Sa 3:27
- f 1Sa 9:1
- g 1Re 2:5
- h Je 49:27
- 1Sa 9:16, 17
- i 1Sa 8:11
- 1Sa 10:26

KAP. 15

- j 1Sa 9:16
- 1Sa 10:1
- k 1Sa 12:14
- l Eks 17:8
- Nu 24:20
- Dt 25:17, 18
- m Eks 17:14
- Dt 25:19
- 1Kr 4:43
- n Le 27:29
- 1Sa 15:18
- o Dt 9:1, 3
- p Dt 13:17
- Jos 6:18
- q 1Sa 11:8
- 1Sa 13:15

yuk no'ox chbate. **48** Lek tsots yo'onton la stsak ta k'op xchi'uk la stsal li j-amaleketike.^a Jech xtok, la skolta Israel ta sk'ob li j-elek'etike.

49 Li skeremtak Saule ja' Jonatan, Isvi xchi'uk Malki-Sua.^b Jech xtok, oy cha'vo' stseb. Li vixile Merab^c sbi, li mukile Mikal^d sbi. **50** Li yajnil Saule Ainoam sbi, ja' stseb Aimaas. Li bankilal soltaro yu'une ja' sbi Abner,^e li Abner ja' xni'ch'on Ner, li sjuntot Saule. **51** Li stot Saule ja' li Kise.^f Li Nere^g oy jun skerem, Abner sbi. Li stot Nere ja' li Abiele.

52 Ti k'u sjalil kuxul li Saule, jech-o tsots la spas k'op^h xchi'uk li jfilisteaeetike. Ja' yu'un, k'alal oy buch'u mu sna' xi' xchi'uk lek tsots xu' yu'un chil li Saule, chik' batel sventa xk'ot ta yajsoltaro.ⁱ

15 Li Samuele xi laj yalbe li Saule: «La stakun talel Jeova sventa jt'ujot ta ajvalil sventa li steklumal Israele,^j ja' yu'un chikintao ava'i li k'usi chal Jeovae.^k **2** Xi yaloj li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:^{*} «Chkak'be stoj li j-amaleketike, yu'un k'alal lok'ik talel ta Ejipto li j-israeletike, la skontrainik.^l **3** Ja' yu'un bat milo li j-amaleketike,^m lajesbo sk'oplalikⁿ xchi'uk lajesbo sk'oplal skotol li k'usitik oy yu'unike. Mu me xk'uxubaj ta avo'onton. Bat milo^o li vinketik xchi'uk antsetike, li kerem tsebetik xchi'uk nene'etike, li vakaxetik xchi'uk chijetike, li kameyoetik xchi'uk vuroetike».^p

4 Li Saule la stsob li jteklume xchi'uk te k'ot xchap ta Telaim. Ja' 200 mil li soltaroetik ta yakanike, ja' lajunmil li vinketik likemik ta Judae.^q

5 Li Saule k'ot k'alal to ta steklumal Amalek xchi'uk te la snak* sbaik sventa chmalavanik

15:2 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 15:5 *O «smuk».

ta stenlejaltik.* **6** Li Saule xi laj yalbe li jkenitaetike:^a «Lok'anik batel, vok'o abaik ta stojolal li j-amaleketike sventa mu jmiloxuk jech k'ucha'al ta jmilike.^b Yu'un k'alal lok'ik ta Ejipto li jteklum Israele,^c li vo'oxuke laj avak'ik ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolalik». Ja' yu'un, li jkenitaetike la svok' sbaik ta stojolal li j-amaleketike. **7** Ta ts'akale, li Saule te lik smil talel ta Avila^d li j-amaleketike,^e te to paj ta Sur^f ti nopol xil Ejipto. **8** Kuxul la xchuk talel li Agag^g ti ja' ajvalil ta Amaleke, ja' la smil komel ta espada skotol li yan krixchanoetike.^h **9** Pe li Saul xchi'uk li jteklume kuxul laj yiktaik* li Agague, li chijetik ti bu mas lekike, li vakaxetike, ja' ti bu lek tajek jup'esbile, li tot chijetike xchi'uk skotol ti bu toj lekike.ⁱ Mu'yuk la sk'an la smilik komel. Pe li yan k'usitik ti mu'yuk ep sbalile xchi'uk ti mu'yuk xa buch'u sk'ane, ja' la slajesbeik komel sk'oplal.

10 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Samuele: **11** «Chopol chka'i jba* ti och ku'un ta ajvalil li Saule, yu'un mu'yuk xa tsts'akliun xchi'uk mu'yuk la spas li k'usi kalojbee».^j Laj yat tajek yo'onton li Samuele, sjunul ak'obal la sk'anbe vokol li Jeovae.^k **12** Li Samuele sob tajek lik ta yok'omal sventa xbat sk'el li Saule, va'un xi albat yu'un li yantike: «Bat ta Karmelo^l li Saule, te bat sva'an slokol stuk sventa sna'obil.^m Laje sut, va'un yal batel ta Guilgal». **13** K'alal k'ot Samuel ti bu oy li Saule, xi laj yal li Saule: «Ak'o yak'bot bendision Jeova. Laj xa me jch'un li k'usi laj yal Jeovae». **14** Pe xi la sjak' li Samuele: «Mi jech, žk'u yu'un ti xme'lajet chka'i li chijetike, ti xmu'lajet li vakaxetike?».ⁿ **15** Xi tak'av li Saule: «Ja' to'ox

15:5 *O «beo'tik ta stenlejaltik». 15:9, 15 *O «k'uxubaj ta yo'ontonik». 15:11 *O «Chkat ko'onton».

KAP. 15

a Nu 10:29, 32
Nu 24:21
Jue 1:16

b Je 18:25
Je 19:12, 13
Jos 6:17

c Eks 18:9, 12

d Je 25:17, 18

e Dt 25:19
1Sa 14:47, 48

f 1Sa 27:8

g 1Sa 15:33

h Le 27:29
1Sa 15:3

i Jos 7:12

j 1Sa 13:13
1Sa 15:3

k 1Sa 16:1

l Jos 15:20, 55

m 2Sa 18:18

n 1Sa 15:3

Kolumna 2

a 1Sa 15:10, 11

b 1Sa 9:21
1Sa 10:22

c 1Sa 9:16
1Sa 10:1

d 1Sa 15:3

e Dt 25:19

f Dt 13:17
1Sa 15:9

g Le 27:29
Dt 7:16
1Sa 15:3, 9

h 1Sa 15:15

i Is 1:11

j Pr 21:3
Os 6:6
Mr 12:33

k Le 3:16

yu'un li j-amaleketike, yu'un li jteklume kuxul laj yiktaik* li chijetik xchi'uk vakaxetik ti butik lekike sventa xak'beik ta milbil matanal li Jeova Dios avu'une. Pe skotol li yan k'usitike la jlajesbekutik sk'oplal». **16** Li Samuele xi la stak'be li Saule: «jAnchan jutuk! Chkalbot ava'i li k'usi laj yalbun Jeova ta ak'obale».^a Xi tak'bate: «jAlo ka'itik!».

17 Xi to la sjak' li Samuele: «žMi mu jechuk ti mu'yuk to'ox tsois ak'oplal laj ava'i aba^b k'alal lak'ot ta jolil yu'un li snitilulal Israele xchi'uk k'alal la st'ujot Jeova sventa xak'ot ta ajvalil ta Israele?^c **18** Laje, li Jeovae laj yak'bot jtos avabtel, xi laj yalbote: «Batan, bat lajesbo sk'oplal^d li jpsasmulil j-amaleketike. Tsako ta k'op ja' to ti k'uxi xch'ay-o sts'unbaliqe».^e **19** Mi jech la-albate, žk'u yu'un ti mu'yuk xach'unbe li smantal Jeovae? Ti k'usi no'ox la apase jja' ti ja' xa xalaj-o ta stsobel ta anil li k'usitik la apojik^f ta jteklume xchi'uk ja' la apas li k'usi chopol chil Jeovae!».

20 Li Saule xi la stak'be li Samuele: «jPe li vo'one la jch'unbe li smantal Jeovae! Ay jpas li k'usi laj yalbun Jeovae, laj kik' talel li Agag ti ja' ajvalil ta Amaleke xchi'uk la jlajesbe sk'oplal li j-amaleketike.^g **21** Pe li k'usi la staik ta pojel li jteklume la st'ujik komel jlom chijetik xchi'uk jlom vakaxetik, ja' la st'ujik komel ti bu lekik ti chich' ox lajesbel sk'oplale sventa xich' ak'bel ta milbil matanal li Jeova Dios avu'un ta Guilgale».^h

22 Xi laj yal li Samuele: «žMi mu van masuk tsk'upin Jeova ti jch'unbetik smantal Jeova ti ja' mu sta jech tsk'upin li chik'bil matanal xchi'uk li milbil matanale?ⁱ jK'elavil! Ja' mas lek chil mi ta jch'unbetik smantale, ja' mu sta li milbil matanale,^j jech xtok, mas tsk'upin mi ta jchikintabetik li k'usi chale, ja' mu sta li sju-pemal^k tot chijetike. **23** Ti mu

jch'untik mantale^a xko'olaj k'ucha'al li spasel t'unol^{*b} ti ja' mulile, li toybaile xko'olaj k'ucha'al spasel majia xchi'uk li yich'el ta muk' santoetike.[#] Ta skoj ti la ap'ajbe li k'usi yaloj Jeovae,^c ja' jech tsp'ajot ek, mu'yuk xa chak' koman ta ajvalilil.^d

24 Li Saule xi laj yalbe li Samuele: «Laj xa jta jmul, mu'yuk la jch'un li k'usi laj yal Jeovae xchi'uk li k'usi laj avale, yu'un li-xi' yu'un li jteklume, ja' la jchikintabe li k'usi laj yalike. **25** Ja' yu'un, avokoluk, ak'un ta perton. Jmujuk xijstut batel sventa jnijan jba ta stojolal Jeova». **26** Pe xi tak'bat yu'un li Samuele: «Mu'yuk ta jchi'inot batel, yu'un laj xa ap'ajbe li k'usi yaloj Jeovae, ja' yu'un ja' jech tsp'ajot li Jeova eke, mu'yuk xa chak' koman ta ajvalilil li ta Israele». **27** K'alal joyjy sventa tstam batel sbe li Samuele, li Saule la stsakbe sti'il li snatil k'u' ti mu'yuk sk'obe, pe jat li sk'u'e. **28** Va'un, xi laj yal li Samuele: «Li Jeovae la xtuch'bot avabtel ta ajvalilil* ta Israel li avie, ja' chak' ochuk ta ajvalilil li buch'u mas sta-o chile.^g **29** Jech xtok, li muk'ul Dios ta Israele^h tspas li k'usi chale,ⁱ mu'yuk tsjel li k'usi tsnope,^{*} yu'un mu xko'olaj k'ucha'al jun krixchano ti tsjel li k'usi tsnope». ^{#j}

30 Xi tak'bat yu'un li Saule: «Laj xa jta jmul. Avokoluk, ich'un to ta muk' ta stojolal li moletik ta jteklumale xchi'uk ta stojolal li Israele. Jmujuk xijstut batel, va'un ta jnijan jba ta stojolal li Jeova Dios avu'une». **31** Ja' yu'un, li Samuele jmoj sut batel xchi'uk li Saule, va'un li Saule la

15:23 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi ch'kot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike. [#]Literal «slok'oltak terafim», ja' xkaltik, santoetik; diosetik ti sk'ejoj ta snaike. **15:28** *K'elo Glosario, ajvalilil. **15:29** *O «mu'yuk chopol cha'i sba». [#]O «ti chopol cha'i sbae».

KAP. 15

a 1Sa 12:15

b Le 20:6
Dt 18:10, 12
1Kr 10:13

c 1Sa 15:3

d 1Sa 13:14
1Sa 16:1
Ech 13:22

e 1Sa 15:30

f 1Sa 13:14
1Sa 16:1g 1Sa 13:14
1Sa 16:12, 13
Ech 13:22

h 1Kr 29:11

i Tit 1:2
Ebr 6:18

j Nu 23:19

k 1Sa 15:25

Kolumna 2

a Eks 17:14
Dt 25:19
1Sa 15:3

b 1Sa 16:1

c 1Sa 15:11

KAP. 16

d 1Sa 15:23, 26

e 1Sa 15:35

f 1Re 1:39

g Rut 4:17
1Kr 2:12h Je 49:10
1Sa 13:14
Sl 78:70
Ech 13:22

i 1Sa 22:17

j Sl 89:20

k Rut 4:11
1Sa 20:6

snijan sba ta stojolal li Jeovae. **32** Xi laj yal li Samuele: «Ik'beikun talel li Agague, li ajvalil ta Amaleke». Li Agague ta utel* xa bat, yu'un xi xa ox la snope: «Ech' xa jna' li jvokole, mu'yuk xa tsmilikun jna'». **33** Va'un, li Samuele xi laj yale: «Jech k'ucha'al ep antsetik la amilbe yalabik ta a-espadae, ja' jech mu'yuk yalab chkom ta stojolal antsetik li ame' eke». Ja' yu'un, li Samuele bik'itik xa la sbojilan ta yeloval Jeova ta Guilgal li Agague.^a

34 Li Samuele bat ta Rama, yan li Saule muy batel ta sna ta Guibea. **35** Ti k'u to sjalil kuxi li Samuele mu'yuk xa laj yilbe-o sat li Saule, pe laj yat tajak yo'on-ton Samuel ta skoj li Saule.^b Li Jeovae chopol laj ya'i sba ti laj yak' ochuk ta ajvalil ta Israel li Saule.^c

16 Ta ts'akal li Jeovae xi laj yalbe li Samuele: «¿Bak'in to ch-ech' ti chavat avo'on-ton ta skoj ti mu xa jk'an ja'uk ajvalil^d li Saule?»^e Ja' lek nojesbo s-aseiteal li akachue^f xchi'uk tamo batel abe. Ta jtakot batel ta sna Jese^g ti te xkom ta Belene, yu'un la jt'ujbe jun xnich'on sventa xk'ot ta ajvalilil.^h **2** Li Samuele xi laj yale: «¿K'uxi ti chibate? Yu'un li Saule tsmilun mi laj ya'ie». ⁱ Xi tak'bat yu'un li Jeovae: «Ik'o batel jkotuk ch'iom me' vakax xchi'uk xi xavale: «Tal kak'be smoton Jeova». **3** Sk'an xavik' batel Jese k'alal chavak' li milbil matanale, va'un te chkalbot li k'usi sk'an xapase. Ja' sk'an xat'ujbun li buch'u chkalbote». ^j

4 Li Samuele la spas li k'usi albat yu'un Jeovae. K'alal k'ot ta Belene,^k tal nupatuk ta be yu'un li moletik te ta jteklume, pe chi'ik tajak, va'un xi albate: «¿Mi ma'uk tal atsakunkutik ta k'op?»^l **5** Xi la stak'e: «Ma'uk tal jtsakoxuk ta k'op, ja' no'ox tal kak'be

15:32 *O ja' van sk'oplal «spatoj yo'on-ton».

milbil matanal li Jeovae. Ja' yu'un, ch'ultajeso abaik sventa xachi'nikun k'alal chak' li milbil matanale». Va'un la xch'ultajes li Jese xchi'uk xnich'nabtake, ta ts'akale la stak ta ik'el sventa xbatik k'alal ja'o chak' li milbil matanale. **6** K'alal ja'o yakal ch-ochik batele, li Samuele xi laj yal k'alal laj yil li Eliabe:^a «Ta melel, li' va'al ta yeloval Jeova li buch'u t'ujbil yu'une». **7** Pe li Jeovae xi laj yalbe li Samuele: «Ma'uk xak'elbe li spat xokone, mi ja'uk li snatile,^b yu'un mu'yuk lek chkil. Li Diose mu jechuk tsk'el ti k'u yelan tsk'el li krixchanoe. Li krixchanoe ja' no'ox tsk'el li k'usi xil ta sate, pe li Jeovae ja' tsk'elbe li k'usi oy ta yo'ontone».^c **8** Ta ts'akale, li Jese laj yik' batel ta stojolal Samuel li Abinadabe,^d pe xi laj yal li Samuele: «Li'e ma'uk st'ujoj xtok li Jeovae». **9** Va'un, li Jese laj yik' batel ta stojolal Samuel li Samae,^e pe xi laj yal li Samuele: «Li'e ma'uk st'ujoj xtok li Jeovae». **10** Li Jese laj yik' batel Samuel vukvo' xnich'nabtake, pe xi albat yu'un li Samuele: «Mi junuk t'ujbilik yu'un Jeova».

11 Ta ts'akal xa une li Samuele xi la sjak'be li Jese: «¿Mi ja' xa skotol-o li akerehtak li'e?». Xi tak'av li Jese: «Oy to jun jk'ox kerem^f ti mu'yuk tsakbil ta ventae. Te yakal chchabi chijj».^g Xi tak'bat yu'un li Samuele: «Ik'o talel, yu'un ja' to chijve' mi tale». **12** Ja' yu'un, la stak ta ik'el, va'un laj yik'ik tal. Li kereme lek chakpochan sat, alak' sba sbek' sat xchi'uk k'upil sba xvinaj li spat xokone.^h Va'un, xi laj yal li Jeovae: «¡Ja' le'e! Likan xchi'uk malbo aseite sventa xat'uj».ⁱ **13** Li Samuele la stsak li xkachu ti oy s-aseiteale,^j te sk'el'oj sban-kiltak k'alal la smalbe li aseitee. Va'un, li s-espirtu Jeovae te lik yak'be tal stsatsal David li va' k'a-k'ale.^k Ta ts'akale, li Samuele bat ta Rama.^l

KAP. 16

- a 1Sa 17:28
1Kr 2:13
- b 1Sa 10:21, 23
- c 1Re 8:39
1Kr 28:9
SI 7:9
Pr 24:12
Jer 17:10
Ech 1:24
- d 1Sa 17:13
1Kr 2:13
- e 2Sa 13:3
- f 1Sa 17:14
- g 2Sa 7:8
SI 78:70
- h 1Sa 17:42
- i 1Sa 13:14
SI 89:20
Ech 13:22
- j 1Sa 16:1
1Re 1:39
- k Nu 11:17
Jue 3:9, 10
1Sa 10:6
2Sa 23:2
- l 1Sa 1:1, 19

Kolumna 2

- a 1Sa 18:12
1Sa 28:15
- b 1Sa 18:10
1Sa 19:9
- c Pr 22:29
- d 1Sa 17:32, 36
1Sa 17:45, 46
- e 1Sa 16:12
- f 1Sa 18:12
- g 1Sa 17:15
- h Pr 22:29

14 Ja' yu'un, li s-espirtu Jeovae lok' batel ta stojolal li Saule,^a li Jeovae laj yak' permiso ti x-ak'bat svokol yu'un snopben li Saule.^b **15** Xi albat yu'un li yaj-tuneltak Saule: «Mi laj avak' ventae, li Diose yak'oj permiso ti xak'bot avokol li anopbene. **16** Avokoluk, kajval, takunkutik batel ti vo'on avajtunelunkutike sventa xbat jsa'kutik junuk vinik ti sna' stijel lek arpa».^c Va'un, k'alal chak' permiso Dios ti xak'bot avokol li anopbene, ja' chlik stij li arpa, va'un xkuxet likel avo'on-ton». **17** Li Saule xi la stak'be li yajtuneltake: «Bat sabeikun tal cha'a, avokoluk, ik'beikun tal li buch'u lek sna' stijel arpa».

18 Oy jun yajkoltaobba ti xi laj yale: «¡K'elavil!, xkojtkin-be jun skerem li Jese ti te nakal ta Belene, lek sna' stijel arpa, lek tsots yo'onton xchi'uk lek xu' yu'un pask'op».^d Jech xtok, lek xtojob ta k'opojel, lek k'upil sba xvinaj li spat xokone^e xchi'uk te chi'inbil yu'un li Jeovae».^f **19** Va'un, li Saule la stak batel yaj-almantaltak sventa xi xbat yalbeik li Jese: «Takkun talel li akerehtak Davide, ja' li buch'u chchabibot achije».^g **20** Ja' yu'un, li Jese la stak batel pan, la stak batel vino ti te tik'il ta yavil pasbil ta nukule xchi'uk jkot ch'iom tentsun, la skajan batel ta sba jkot vuro sventa stakbe batel li Saule, ja' laj yich' batel li Davide. **21** Ja' yu'un, li Davide bat ti bu oy li Saule, te lik tunuk ta stojolal.^h Li Saule la sk'an tajek li Davide xchi'uk ja' kom ta kjuch-abte-jebal yu'un. **22** Ta mas ts'akale, li Saule la stakbe batel mantal li Jese, xi laj yalbe batele: «Avokoluk, ak'o li' tunuk-o ta stojolal li Davide, yu'un lek chkil». **23** K'alal chak' permiso Dios ti x-ak'bat svokol yu'un snopben li Saule, li Davide chbat stsak tal li s-arpae sventa stij. Va'un xkuxet xa cha'i balumil li Saule xchi'uk

mas xa lek cha' sba, jech mu'yuk xa ch-ak'bat svokol yu'un li snop-bene.^a

17 Li jfilisteaeatike^b la stsob yajsoltarotakik sventa xbatik ta pask'op. Te la stsob sbaik ta Soko^c ta yosilal Juda, laje te la spas skarpanaik ta o'lol yu'un Soko xchi'uk Aseka^d li ta yosilal Efes-Damime.^e **2** Li Saul xchi'uk li viniketik ta Israele la stsob sbaik xchi'uk te la spas skarpanaik ta stenlejaltik Ela,^f la xchol sbaik sventa tsakik ta k'op li jfilisteaeatike. **3** Li jfilisteaeatik xchi'uk li j-israeletike ta jujujot vits yiloj sbaik, ja' k'al ta o'lol yu'unik li stenlejaltike.

4 Ti bu spasoj skarpanaik li jfilisteaeatike te lok' talej jun vinik ti lek xtojob ta pask'ope, Goliat^g sbi xchi'uk te likem ta Gat.^h Vakib xuk'ubil xchi'uk jch'ix li stayleje.* **5** Slapoj batel ta sjol jun kasko ti pasbil ta kovree xchi'uk slapoj batel smak sbek'tal' ti pasbil ta kovree.* Ti k'u yalal li smak sbek'tal' ti pasbil ta kovree ja' vo'mil siklo.* **6** Slapoj batel smak ste'eltak yakan ti pasbil ta kovree xchi'uk xkuchoj batel jun sjavalina^{aj} ta kovre. **7** Li ste'el slansae xko'olaj k'ucha'al balbalte' sventa jobobil,^{ak} li sni' slansa ti pasbil ta tak'ine ja' vakib sien siklo^{af} yalal. Ja' jgabe bat yu'un li jkuch-abtejebal yu'une. **8** Va'i li Goliate xchi'uk xi tsots laj yapta li soltaroetik yu'un Israel ti te xcholoj sbaik sventa pask'ope:^l «¿K'u yu'un ti te acholoj abaik sven-

17:4 *Te van 2.9 metro snatil. K'elo Apendise B14. **17:5** *Li smak bek'talile ja' jlik k'u'il ti pasbil ta pok' o ta nukule xchi'uk pak'bil pechajtik tak'in ta sba (xko'olaj ta smikal o smerioal choy). ^aTe van 57 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **17:6** *Li javalinae xko'olaj k'ucha'al li lansae, ja' no'oxe mas komkom. **17:7** *O «jalobil». ^bTe van 6.84 kilo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 16

a 1Sa 16:14
1Sa 18:10
1Sa 19:9

KAP. 17

b Jue 3:1, 3
1Sa 9:16
1Sa 14:52

c 2Kr 28:18

d Jos 15:20, 35
Jer 34:7

e 1Kr 11:12, 13

f 1Sa 21:9

g 1Sa 17:23

h Jos 11:22
2Sa 21:20, 21

i 1Sa 17:38, 39
1Re 22:34

j 1Sa 17:45

k 1Kr 20:5

l Nu 33:55

Kolumna 2

a 1Sa 17:26
2Re 19:22

b Je 35:16, 19
Rut 1:2

c 1Sa 17:58
Mik 5:2
Mt 2:6

d Rut 4:22

e 1Kr 2:13-15

f Nu 1:3

g 1Sa 16:6

h 1Sa 16:8

i 1Sa 16:9

j 1Kr 2:13, 15

k 1Sa 16:11, 19

ta chatsakvanik ta k'ope? ¿Mi mu vo'onukun li jfilisteaeatike xchi'uk mi mu yajtuneloxuk no'ox Saul li vo'oxuke? T'ujik junuk vinik avu'unik sventa xtal tsakun ta k'op. **9** Mi la stsalune xchi'uk mi la smilune, chik'otkutik ta avajtunelik, pe mi vo'on la jtsal xchi'uk mi la jmile, vo'oxuk chak'otik ta kajtunelkutik». **10** Xi to laj yal li jfilisteaeatike: «¡Ta jlaban* li soltaroetik yu'un Israel ti te xcholoj sbaik!» ¡Takbeikun tal junuk vinik sventa jtsak jbakutik ta k'op!».

11 Li Saul xchi'uk skotol li Israele xi'ik tajek xchi'uk nik yo'on-tonik k'alal laj ya'ik k'usi laj yal li jfilisteaeatike.

12 Li Davide ja' xnich'on jun j-efrata^b vinik ti te nakal ta Belen^c ta Juda ti Jese^d sbie, li Jesee oy vaxakvo' skeremtak^e xchi'uk mol xa ox k'alal ja'o ch-ajvalilaj li Saule. **13** Li oxvo' skeremtak Jese ti ja' bankilale-tike batemik ta pask'op xchi'uk li Saule.^f Li sbi oxvo' skeremtak ti batik ta pask'ope ja'ik li'e: li sba skereme ja' Eliab,^g li xcha-vo'ale ja' Abinadab,^h li yoxvo'ale ja' Sama.ⁱ **14** Li Davide ja' li mas its'inale.^j Li oxvo' bankilale-tike bat xchi'inik li Saule.

15 Manchuk mi te chtun ta stojolal Saul li Davide, xtal xbat no'ox sventa xchabibe li xchij^k stot ta Belene. **16** Li jfilisteaeatike chnopajik tal xchi'uk te chtal xchol sbaik ta jujun sob xchi'uk ta jujun mal k'ak'al, 40 k'ak'al jech la spasik.

17 Ja' yu'un, li Jesee xi laj yal-be li David ti ja' xnich'one: «Avokoluk, tsako jun efa* bakubtasbil sat ts'unobil xchi'uk li lajuneb pan li'e. Ich'bo batel ta anil li abankiltak ti bu spasoj skarpanaik. **18** Ich'bo batel xtok lajunsep keso* li bankilal soltaro

17:10 *O «Ta jtsal». **17:17** *Te van 22 litro. K'elo Apendise B14. **17:18** *Literal «leche».

ti sbainoj jmil ta vo'e. Jech xtok, jak'o k'u yelan oy li abankiltake xchi'uk ich'bun tal sprevail ti lek oyike». **19** Li sbankiltake te xchi'ukik li Saule xchi'uk skotol li yan viniketik ta Israele, te oyik ta stenlejaltik Ela,^a yakal tstsakik ta k'op li jfilisteaeatike.^b

20 Li Davide sob xa lik xchi'uk la sa' buch'u xchabibat li xchijtake. Laje, la stik' ta yavil li k'usi albil yu'un Jesee xchi'uk laj yich' batel. K'alal k'ot David ti bu spasoj skarpanaika, li soltaoetike ja'o yakal chlok'ik batel sventa xbat xchol sbaik ti bu tpsasik k'ope, tsots ch-avanik batel sventa pask'op. **21** Li Israel xchi'uk li jfilisteaeatike te xcholoj sbaik ta jujujot, sk'elobje sba satik. **22** Li Davide ta anil no'ox laj yikta komel li k'usitik yich'o'j batele, ja' laj yiktabe komel li buch'u chchabi ikatsile, va'un bat ta anil ti bu xcholoj sbaik ta pask'ope. K'alal k'ote, la sjak' mi lek oy li sbankiltake.^c

23 K'alal ja'o yakal tsjak'e, ja'o te lok' talel li vinik ti lek xtojob ta pask'op ti Goliat^d sbie, li jfilistea vinik ta Gate. Te lok' talel ti bu xcholoj sbaik ta pask'op li jfilisteaeatike, la xcha'al li k'usi yalaj xa ono'oxe.^e Te laj ya'i li David eke. **24** K'alal laj yilik Goliat skotol li viniketik ta Israele, xi'em xa tajak jatavik batel.^f **25** Xi chalik li viniketik ta Israele: «¿Mi laj avilik li vinik lok' tale? Tal slaban* li Israele.^g Li buch'u xmil yu'une ch-ak'bat ep sk'ulejal yu'un li ajvalile xchi'uk ch-ak'bat yik' stseb.^h Jech xtok, li buch'utik te oy ta sna stote mu'yuk xa tstojik li k'usitik sbainojik ta Israele».

26 Li Davide xi lik sjak'be li viniketik ti te no'ox nopol oyike: «¿K'usi chich' ak'bel li buch'u tsmil li jfilistea vinike sventa mu xa xich' labanel li Israele? ¿Buch'u yalaj li jfilistea vinik ti mu-

17:25 *O «stsal».

KAP. 17

a 1Sa 17:2
1Sa 21:9

b 1Sa 9:16, 17

c 1Sa 17:17, 18

d 1Sa 17:4

e 1Sa 17:10

f 1Sa 17:11

g 1Sa 17:10

h Jos 15:16
1Sa 14:49
1Sa 18:17, 21

Kolumna 2

a 1Sa 17:10
Jer 10:10

b 1Sa 16:6, 7
1Kr 2:13

c 1Sa 17:20

d 1Sa 17:26

e 1Sa 17:25

f 1Sa 16:18

g 1Sa 17:42

h Is 31:4

yuk yich'o'j sirkunsision* ti tsלבן* li yajsoltarotak kuxul Dios ti te xcholoj sbaik?».^a **27** Ja' jech albat k'ucha'al laj xa ono'ox yalike: «Li'e ja' jech chich' pasbel li buch'u xmil yu'un li jfilistea vinike». **28** K'alal laj ya'i Eliab,^b li bankilale, ti yakal chchi'in ta lo'il viniketik li Davide, kap tajak sjol xchi'uk xi laj yalbee: «¿K'u yu'un ti layal tale? ¿Buch'u la ak'ubanbe komel li jaykot chij te ta takixokol balumile?^c Jna'o'j ti jtobyaoete xchi'uk ti chopol k'usi oy ta avo'on-tone. Yu'un ja' no'ox tal ak'el li pask'ope». **29** Xi tak'av li Davide: «¿K'usi ti la jpas une? ¡Naka no'ox ta jak'!». **30** Laje bat xtok, bat sjak'be li yantike,^d pe ja' no'ox jech tak'bat.^e

31 Oy junantik laj ya'iik li k'usi chal Davide, va'un laj yalbeik li Saule. Ja' yu'un, li Saule la stak ta ik'el li Davide. **32** Li Davide xi laj yalbe li Saule: «Mu me buch'u xchibaj yo'onton* ta skoj li jfilistea vinike, yu'un chbat jtsak ta k'op, vo'on li avajtunelune».^f **33** Pe li Saule xi la stak'be li Davide: «Mu xu' avu'un stsakel ta k'op li jfilistea vinike, yu'un toj keremot to, yan li stuke soltaro* ono'ox ta skeremal».^g **34** Va'un, li Davide xi laj yalbe li Saule: «Kajval, vo'on ta jchabibe xchij li jtote. Jun veltae tal jkot leon,^h la stsak batel jkot chij, ta yan velta xtoke tal jkot oso, la stsak batel jkot chij. **35** K'alal jech k'ot ta pasele la jnutsan batel, va'un la jipan ta lum, jech la jpojbe lok'el ta yeik li chije. K'alal tsk'an ox tsti'ikune, la jtsakbe ta stsotsilik,* la jipan ta lum xchi'uk la jmilan komel. **36** Li avajtunele la smil li leon xchi'uk li osoe. Ja' no'ox jech ta jpasbe li jfilistea vinik ti mu'yuk yich'o'j

17:26 *K'elo Glosario, sirkunsision. *O «tsk'an tstsalbe». 17:32 *O «xi». 17:33 *O «jpsak'op». 17:35 *O «ta sbalik yeik». Literal «ta yisimik».

sirkunsione, yu'un la slaban-be* li yajsoltarotak kuxul Dios ti te xcholoj sbaike»,^a **37** Xi to laj lay li Davide: «Ni Jeovae ja' la spojun lok'el ta sni' yich'ak li leon xchi'uk osoe, ja' no'ox jech ta spojun lok'el ta sk'ob li jfilistea vinike»,^b Va'un, li Saule xi laj yalbe li Davide: «Batan, te ak'o xchi'inot li Jeovae».

38 Li Saule laj yak'be slap David li sk'u' spok' sventa pask'ope xchi'uk laj yak'be slap jun kasko ti pasbil ta kovree, laje laj yak'be slap li smak sbek'tale. **39** Ta ts'akale, li Davide la xchukin li s-espadae, va'un ts'k'an ox chanav. Pe mu xanav xchi'uk, yu'un mu'yuk nopem xa'i xkuchel. Xi laj yalbe li Saule: «Mu xi xanav yu'un skotol li k'usi jkuchoje, yu'un mu'yuk nopem xka'i». Ja' yu'un, li Davide la slok'. **40** La stsak batel li sname'e xchi'uk la st'uj vo'pej ton ta beo* ti lek ch'ululike, te la stik' batel ta xk'ox voxrail li xvorxa nukul ti tstunes k'alal chchabi chije, te stsakoj batel xtok li xjimich'e.^c Va'un, lik nopajuk batel yo' bu oy li jfilistea vinike.

41 Li jfilistea vinike yantik xnopaj batel ta stojolal li Davide, ja' jbabe batel li jkuch-abtejebal yu'une. **42** K'alal la sta ta ilel li Davide, la slaban, yu'un toj kerem to,^d ja' no'ox chakpochan yuni sat xchi'uk ja' no'ox k'upil sba xvinaj li spat xokone. **43** Ja' yu'un, li jfilistea vinike xi laj yalbe li Davide: «¿Mi yu'un ts'i'un'e chavil ti te' no'ox atsakoj tale?». Li Goliata la stabe ta albel sbi sdiostak sventa xchopol'opta li Davide. **44** Xi to laj yalbe li Davide: «La' li'e sventa xkak'be sti' mutetik ta vinajel li abek'tale xchi'uk chkak'be sti' chonbolometik ta osiltik».

45 Li Davide xi la stak'be li jfilistea vinike: «Vo'ote chtal atsa-

17:36 *O «ts'k'an tsalsalbe». **17:40** *O «beo'tik ta stenlejaltik».

KAP. 17

a 1Sa 17:10
Jer 10:10

b Dt 7:21
2Re 6:16
Ebr 11:32-34

c Jue 20:15, 16

d 1Sa 16:12
1Sa 17:33

e 1Sa 24:14
2Sa 16:9
2Re 8:13

Kolumna 2

a 1Sa 17:4, 6

b 2Sa 5:10
Ebr 11:32-34

c 1Sa 17:10
2Re 19:22

d Dt 9:1-3
Jos 10:8

e Eks 9:16
Dt 28:10
1Re 8:43
2Re 19:19
Da 3:29

f Si 44:6, 7
Sak 4:6

g 2Kr 20:15
Pr 21:31

h Dt 20:4

i 1Sa 17:37
2Sa 21:22

j Jue 3:31
Jue 15:15, 16
1Sa 17:47

k 1Sa 21:9

l Dt 28:7
Jos 23:10
Ebr 11:32-34

kun ta k'op ta espada, ta lansaxchi'uk ta javalina,^{*a} pe li vo'one ta jtsakot ta k'op ta sbi Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaoetike,^{*b} ja' Sdios li soltaoetik yu'un Israael ti li' cholajtike, ja' li buch'u laj xa alabane.^{ac} **46** Tana no'ox cha-och ta jk'ob yu'un li Jeovae,^d ta jmilot xchi'uk ta jtuch' lok'el ajol. Li sbek'tal filisteaetik ti li' spasoje skarpanaik tanae chkak'be sti' mutetik ta vinajel xchi'uk chkak'be sti' jti'vanej chonbolometik ta osiltik. Jech tsna'o skotol krixchanoetik ta balumil ti oy jun Dios ta Israele.^e **47** Skotol li buch'utik li' oy* tanae tsna'ik ti ma'uk ta espada mi ja'uk ta lansaxchokoltavan li Jeovae,^f yu'un li pask'ope ja' yu'un li Jeovae^g xchi'uk ja' chak'oxuk ta jk'obkutik akotolik»,^h

48 Va'un, li jfilistea vinike nopaj batel mas ta stojolal li Davide, pe li Davide anil xa bat ti bu xcholoj sbaike sventa xbat snup ta be li jfilistea vinike. **49** Li Davide la stik' ochel sk'ob li ta xvorxa nukule sventa stsak lok'el jp'ej ton, la stik' li ta xjimich'e, va'un la sjipbe batel li jfilistea vinike. Lek la st'ajbe ta stiba, mats'al to k'ot ta stiba li tone, jech te nujul k'ot ta lumtik.ⁱ **50** Ja' yu'un, li Davide ta jun no'ox jimich' xchi'uk ta jp'ej no'ox ton la tsal li jfilistea vinike, la slomes ta lumtik xchi'uk la smil ak'o mi ch'abal yich'oj batel s-espada.^j **51** Ta anil bat li Davide, te va'al k'ot ta sts'el li jfilistea vinike. La xjochbe lok'el ta sna li s-espadae^k sventa xtuch'be-o sjol li jfilistea vinike yo' smil-o ta j-ech'el. K'alal laj yil jfilisteaetik ti cham xa li buch'u lek xtojob ta pask'op yu'unike, jatavik batel.^l

17:45 *Li javalinae xko'olaj k'ucha'al li lansae, ja' no'oxe mas komkom. *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaoetike. ^aO «chak'an chatsale». **17:47** *Literal «Sjunul ti tsobobbail». K'elo Glosario, tsobajel.

52 K'alal laj yilik jech k'ot ta pasel li viniketik ta Israel xchi'uk ta Judae, tsots lik avanikuk xchi'uk la snutsik batel li jfllisteaeatike, te likik batel ta stenle-jaltik,^a k'otik k'alal to ta yochebal Ekron.^b Li sbek'tal jfllisteaeatike te no'ox kilajtik kom ta sbele Saaram,^c jech bat-o k'alal to ta Gat xchi'uk ta Ekron. 53 K'alal sutik ta snutsel ta sk'ak'al yo'ontonik li jfllisteaeatike, li Israele bat tsobbeik lok'el li k'usitik oy yu'unik ti bu spasoj skarpanaika.

54 Va'un, li Davide laj yich'be batel ta Jerusalem li sjol jfllistea vinike. Pe li yabtejebtak jfllistea vinike te la snak' li ta skarpanae.^d

55 K'alal laj yil Saul ti chbat stsak ta k'op jfllistea vinik li Davide, xi la sjak'be li Abner^e ti ja' bankilal soltaroe: «Abner, ζbuch'u stot li kerem le'e?»^f Xi la stak' li Abner: «Ajvalil, jjamal chkal ta skoj ti kuxulote, mu jna' buch'u stot!». 56 Xi laj yal li ajvalile: «Jak'o buch'u stot li kereme». 57 Ja' yu'un, k'alal naka no'ox sut tal ta smilel Goliat li Davide, li Abner laj yik' batel ta stojolal Saul. Li Davide te yich'oj-be batel li sjol jfllistea^g vinike. 58 Li Saule xi la sjak'be li Davide: «ζBuch'u atos, kerem?»^h Xi la stak' li Davide: «Ja' jtot li avajtunel Jese^h ti te nakal ta Belene».ⁱ

18 K'alal laj yo'onton David ta xchi'inel ta lo'il li Saule, li Jonatan' xchi'uk Davide bats'i lik yamigoin sbaik tajek. Li Jonatane la sk'an tajek David jech k'u-cha'al sk'anoj sba stuke.^k 2 Li va' k'ak'ale, li Saule te laj yak' komuk-o li Davide, mu'yuk xa xak' batuk ta sna stot.^l 3 Li Jonatan xchi'uk Davide ta spasiqtrato,^m yu'un li Jonatane sk'anoj tajek David jech k'u-cha'al sk'anoj sba stuke.ⁿ 4 Li Jonatane la slok' li snatil k'u' ti mu'yuk sk'o-be, ja' laj yak'be li Davide xchi'uk laj yak'be li sk'u' spok' sventa pask'ope, li s-espadae, li s-arkoe

KAP. 17

a 1Sa 17:2, 19
b Jos 15:20, 45
c Jos 15:20, 36
d 1Sa 21:9
e 1Sa 14:50
f 1Sa 16:19, 21
g 1Sa 17:54
h Rut 4:22
1Sa 16:1
1Kr 2:13, 15
Mt 1:6
Lu 3:23, 32
Ech 13:22
i 1Sa 17:12

KAP. 18

j 1Sa 14:1, 49
k 1Sa 19:2
1Sa 20:17, 41
2Sa 1:26
l 1Sa 8:11
1Sa 16:22
1Sa 17:15
m 1Sa 20:8, 42
1Sa 23:18
2Sa 9:1
2Sa 21:7
n Pr 17:17
Pr 18:24

Kolumna 2

a 1Sa 18:30
b 1Sa 14:52
c Eks 15:20, 21
Jue 5:1
d Jue 11:34
e 1Sa 21:11
1Sa 29:5
f Je 4:5
Pr 14:30
g 1Sa 13:14
1Sa 15:27, 28
1Sa 16:13
1Sa 20:31
1Sa 24:17, 20
h 1Sa 16:14
i 1Sa 16:16, 23
j 1Sa 19:9, 10
k 1Sa 20:33
l 1Sa 18:28, 29
m 1Sa 16:14

xchi'uk li xchuke. 5 K'alal oy bu chbat li Davide, lek k'usitik chk'ot ta pasel yu'un^a ti buyuk no'ox chtakat batel yu'un li Saule. Ja' yu'un, li Saule laj yak'be sbain li soltaroeatike.^b Taje lek laj yilik li yajtuneltak Saule xchi'uk sjunul li jteklume.

6 Jujukoj k'alal tsutik tal ta smilel jfllisteaeatik li David xchi'uk xchi'iltake, li antsetik ta jujun jteklum ta Israele chlok' snupik ta be li ajvalil Saule, tstij sonnik^c xchi'uk ch-ak'otajik. Xmuyubajik tajek xchi'uk tstij spandetaik^d xchi'uk stjobil son ti oy oxlik yak'ile. 7 K'alal jech tpsaspik li antsetike, xi chk'ejinike:

«Li Saule uni jaymil
no'ox la smil,
li Davide ta slajunmilal
no'ox la smil».^e

8 Ech' k'uk sjalile kap tajek sjol' li Saule xchi'uk mu'yuk lek laj ya'i li k'usi tske'jintaike, xi laj yale: «Li Davide ch-albat ti ta slajunmilal no'ox la smile, yan li vo'one chalik ti uni jaymil no'ox la jmile. ¡Ja' xa no'ox ti mu x-och ta ajvalil yu'unikel!»^g 9 Ti k'uxi k'ot ta pasel taje, li Saule mu xa spat yo'onton ta stojolal li Davide.

10 Li ta yok'omale, li Diose laj yak' permiso ti x-ak'bat svokol yu'un snopben li Saule,^h ja' yu'un k'alal ja'ot tstij arpa' li Davide jech k'u-cha'al ono'ox tpsapse, li Saule toj yan stalelal na' yelan lik spas sbaⁱ li ta snae. Te stsakoj jun slansa,^j 11 va'un la sjip batel li slansae,^k xi laj yal ta yo'ontone: «¡Te no'ox pak'al chkom ku'un ta pak'bal na' li Davide!». Pe chib to velta la spoj sba li Davide. 12 Li Saule lik xi'ta li Davide, yu'un te chi'inbil yu'un li Jeovae,^l ja' mu'yuk xa te chi'inbil li Saule.^m 13 Ja'

18:5 *O «p'ij k'usitik tspas». 18:6 *O «xchijchij tak'inik». 18:10 *O «j-alk'op xa yiluk lik spas sba». 18:11 *O «pak' na; k'al na; ch'ut na».

yu'un, li Saule nom la stak batel xchi'uk laj yak' k'otuk ta bankilal soltaro sventa sbain jmil ta vo' soltaroetik. Li Davide ja' xa lik spas ta mantal li soltaroetik k'alal chbatik ta pask'ope.*^a **14** Lek chbat yu'un skotol k'usitik tspas^b li Davide,* yu'un te chi'inbil yu'un li Jeovae.^c **15** Li Saule lik xi'ta David k'alal laj yil ti lek chbat yu'un skotol li k'usitik tspase. **16** Pe skotol li Israel xchi'uk Judae sk'anojik li Davide, yu'un ja' tspasatik ta mantal k'alal chbatik ta pask'ope.

17 Ta ts'akale, li Saule xi laj yalbe li Davide: «Li' oy li jvixil tseb Merabe.^d Chkak'bot avik',^e ja' no'ox sk'an jech-o xavak' ta ilal ti lek tsots avo'onton sventa xakoltaune xchi'uk sk'an xabat li ta pask'op yu'un Jeovae». ^f Yu'un xi tsnop li Saule: «Mu'yuk ta jmil li vo'one, ja' ak'o smilik li jfilisteaeatike». ^g **18** Pe li Davide xi laj yalbe li Saule: «Li vo'one mu'yuk tsots jk'oplal xchi'uk mu'yuk tsots sk'oplal li kuts' kalale, li yuts' yalal jtot te ta Israele, ja' yu'un, ĸ'k'uxi xa no'ox ti chik'ot ta sni' li ajvalile?».^h **19** Pe k'alal k'ot yorail ch-ak'bat yik' li Merabe, li stseb Saule, ak'bil xa ox yik' jun vinik ti Adriel sbi ti te likem ta Meolae.*ⁱ

20 Li Mikal^j ti ja' stseb li Saule sk'anoj tajek li Davide, k'alal laj ya'i li Saule, toj lek laj ya'i. **21** Xi la snope: «Lek chka'i sventa x-och ta jk'ob li Davide. Mi laj kak'be yik' li jtsebe, te xa chljaj ta milel ku'un ta stoljal li jfilisteaeatike». ^k Ja' yu'un, xi laj yalbe ta xchibal velta li Davide: «Avi une chkuts' kalalin jbatik». ^{*} **22** Jech xtok, li Saule xi laj yalbe mantal li yajtunelta-

18:13 *Literal «xlok' x-och li ta yeloval krixchanoetike». **18:14** *O «Li Davide oy no'ox sp'ijil ta sventa li k'usitik tspase». **18:19** *Ya'eluke, ja' sk'oplal Abel-Meola. **18:21** *Literal «jpastik trato sventa nupunel».

KAP. 18

a 2Sa 5:2

b 1Sa 18:5

c Je 39:2
Jos 6:27
1Sa 10:7
1Sa 16:18

d 1Sa 14:49

e 1Sa 17:25

f 1Sa 25:28

g 1Sa 18:25

h 2Sa 7:18

i 2Sa 21:8

j 1Sa 14:49
1Sa 19:11
1Sa 25:44
2Sa 3:13
2Sa 6:16

k 1Sa 18:17

Kolumna 2

a 1Sa 18:18

b Je 29:18

c 1Sa 17:26, 36
2Sa 3:14

d 1Sa 18:21

e 1Sa 17:25

f 1Sa 16:13
1Sa 24:17, 20

g 1Sa 18:20

h 1Sa 18:9, 12
1Sa 20:33

ke: «Xi xavalbeik ta mukul li Davide: ĸ'elavil!, sk'anojot tajek li ajvalile xchi'uk sk'anojot skotol li yajtuneltake. Ja' yu'un, uts' alalino abaik* xchi'uk li ajvalile». **23** K'alal jech albat yu'un yajtuneltake Saul li Davide, xi laj yale: «ĸ'Mi yu'un k'un no'ox chava'iik ti xu' xkuts' kalalin jbakutik* jchi'uk li ajvalile? ĸ'Mi yu'un mu xavilik ti povreun no'ox xchi'uk ti jutuk tsots jk'oplale?».^a **24** Xi vul albatuk yu'un yajtuneltake li Saule: «Ja' jech laj yal li Davide».

25 Xi laj yal li Saule: «Xi xbat avalbeik li Davide: ĸ'Mu'yuk tsk'anbe stojol stseb^b li ajvalile, ja' no'ox tsk'an sien ta lik snukuli' sjol sk'unil^c jfilisteaeatik sventa spakbe sutel li yajkontratake». Ti jech laj yal li Saule, yu'un yakal tsnop ti te chcham ta sk'ob jfilisteaeatik li Davide. **26** Li yajtuneltake Saule bat yalbeik David li k'usi laj yal Saule, va'un lek laj ya'i ti xu' xuts' yalalin sbaik* xchi'uk li ajvalile.^d K'alal mu to chk'ot sk'ak'alile, **27** li Davide lok' batel xchi'uk li sviniktake, va'un la smil chib sien jfilisteaeatik, laj yich'be tal ajvalil li snukulil sjol sk'unil jfilisteaeatike sventa xuts' yalalin sbaik* xchi'uk li ajvalile. Ja' yu'un, li Saule laj yak'be yik' li Mikal ti ja' li stsebe.^e **28** Jech laj yak' venta Saul ti te chi'inbil yu'un Jeova li Davide,^f jech xtok, laj yak' venta ti k'anbil tajek yu'un li Mikale.^g **29** Ja' yu'un, li Saule mas to la xi'ta. Jech xtok, k'ot ta yajkontra li Davide, jech-o ti k'u sjalil kuxule.^h

30 Jujukoj k'alal chlok'ik ta pask'op li bankilaetik yu'un jfilisteaeatike, li Davide mas lek chbat yu'un skotol li k'usitik tspase,* ja' mu sta li

18:22 *Literal «paso trato sventa nupunel». **18:23** *Literal «jpas trato sventa nupunel». **18:26, 27** *Literal «spas trato sventa nupunel». **18:30** *O «mas oy sp'ijil ta sventa li k'usitik tspase».

yajtuneltak Saule,^a jech xtok, li sbie lek ich'bil ta muk'.^b

19 Ta ts'akale, li Saule laj yalbe Jonatan, li skereme, ti snopoj tsmil li Davide xchi'uk laj yalbe skotol yajtuneltak.^c **2** Li Jonatan, li skerem Saule, sk'anoj tajek li Davide,^d ja' yu'un xi laj yalbee: «Tsk'an tsmilot li jtot Saule, ja' yu'un, avokoluk, k'elo me aba li sob ok'ome. Sa'o ti bu lek nak'ale* sventa te xanak' aba. **3** Ta ts'akale, chilok' batel xchi'uk jtot ta osilitik ti bu oyote. Lek ak'oplal chkalbe li jtote, va'un ta xkalbot ta jamal mi oy k'usi laj ka'ie».^e

4 Jech oxal, li Jonatane lek lik yalbe sk'oplal David^f ta stojolal Saul ti ja' stote. Xi laj yalbee: «Ajvalil, mu xasa' amul ta stojolal li avajtunel Davide, yu'un mu'yuk smul ta atojolal, ja' no'ox ataojbe sballil li k'usitik spasoje. **5** Jech xtok, k'alal ay smil li jfilistea v-nike,^g laj yak' ta vokol xkuxlejal sventa xkoltaat yu'un Jeova sjunul li Israele. Laj avil atuk xchi'uk xkuxet to k'ot avo'onton yu'un. ĸK'u yu'un ti chasa' amul ti chamalbe xch'ich'el li buch'u ch'abal smule? Mu'yuk srasonal ti chamil li Davide».^h **6** Li Saule la xch'unbe li Jonatane, ja' yu'un xi laj yak' yee: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti mu'yuk chich' milele». **7** Ta ts'akal li Jonatane la stak ta ik'el li Davide xchi'uk laj yalbe skotol li k'usi albate. Laje, laj yik' batel ti bu oy li Saule, va'un li Davide te tun ta stojolal Saul yan velta.ⁱ

8 Lik yan velta li pask'ope. Li Davide lok' tsak ta k'op li jfilisteaetike xchi'uk ep tajek la smil, ja' yu'un li jfilisteaetike jatavuk batel.

9 K'alal ja'o te chotol ta sna li Saul xchi'uk ti te stsakol slansae, li Jeovae laj yak' permiso ti x-ak'bat svokol yu'un snopben li Saule.^j Li Davide ja'o te tstij arpa.^k

19:2 *O «mukule».

KAP. 18

a 1Sa 18:5

b 2Sa 7:9

KAP. 19

c 1Sa 18:9

Pr 27:4

d 1Sa 18:1

Pr 18:24

e 1Sa 20:9,13

Pr 17:17

f 1Sa 22:14

g 1Sa 17:49

h 1Sa 20:32

i 1Sa 16:21

1Sa 18:2,13

j 1Sa 16:14

k 1Sa 18:10,11

Kolumna 2

a Sl 59:Tit, 3

b 1Sa 18:9

c 1Sa 18:29

d 1Sa 7:15,17

e 1Sa 20:1

10 Va'un, li Saule la sjip batel li slansae, yu'un tsk'an ti te no'ox pak'al chkom yu'un ta pak'bal na* li Davide, pe li Davide la sk'ejp'un sba, ja' yu'un, li lansae mats'al k'ot ta pak'bal na. Li Davide jatav batel li va' ak'obale. **11** Ta ts'akal li Saule la stak batel jayvo'uk j-almantaletik ta sna David sventa te xkom xchabiik yo' smilik ta sob yok'omal.^a Pe xi albat yu'un Mikal li David ti ja' yajnille: «Mi mu'yuk lajavat batel avi ak'obale, ok'ome chamem chasakub». **12** Ja' yu'un, sventa xjavat batel li Davide, koltaat yu'un Mikal sventa te xyal li ta ventanae. **13** Li Mikale la stsak slok'ol terafim,* te la stelan ta tem^x xchi'uk la xpix ta jlik pok', jech xtok, ti bu oy li sjole te laj yak' jlik pok' ti pasbil ta stsotsil tentsune.

14 K'alal k'ot li j-almantaletik ti takbilik batel yu'un Saul sventa xik'ik batel li Davide, xi laj yal li Mikale: «Ip cha'i». **15** Va'un, li Saule la stak batel yan velta li j-almantaletik ti bu oy li Davide, xi laj yalanbe batele: «Ik'beikun talem sventa jmil, chechik tal^x xchi'uk stem».^b **16** K'alal ochik ta na li j-almantaletike, ja' no'ox te telel la staik ta tem^x slok'ol terafim* xchi'uk te ak'bil jlik pok' ti pasbil ta stsotsil tentsun ti bu oy sjol ta ael li Davide. **17** Li Saule xi la sjak'be li Mikale: «ĸK'u yu'un ti la alo'laun xchi'uk ti laj avak' jatavuk batel li kajkontrae?».^c Xi la stak' li Mikale: «Yu'un xi laj yalbune: «Chakoltaun batel o ta jmilot»».

18 K'alal jatav batel li Davide, te k'ot ta Rama yo' bu oy li Samuele.^d La xchapbe skotol li k'usi pasbat yu'un li Saule. Laje, lok' batel xcha'vo'alik, te komik ta Nayot.^e **19** Ta ts'akal jutuke xi k'ot ta xchikin li Saule: «Li

19:10 *O «pak' na; k'al na; ch'ut na».

19:13, 16 *O «dios ta yut na; santo».

19:13, 16 *O «vayebal».

19:15 *O «po-yik tal». ^xO «svayeb».

Davide te oy ta Nayot ta Rama». **20** Li Saule ta ora no'ox la stak batel j-almantaletik sventa xbat stsakik tal li Davide. K'alal k'otike, te laj yilik ti yakal chalik albil k'opetik li j-alk'opetik ti mas xa molike xchi'uk ti ja' te va'al yakal chbeiltasatik yu'un li Samuele. K'alal jech laj yilike, lik ventainatikuk yu'un li s-espirtu Diose, va'un jech lik spas stalelalik ek k'ucha'al li j-alk'opetike.

21 K'alal laj ya'i la Saule, la stak batel yan j-almantaletik, pe jech lik spas stalelalik k'ucha'al j-alk'opetik ek. Ja' yu'un, li Saule la stak batel yoxchopal j-almantaletik, pe jech lik spas stalelalik k'ucha'al j-alk'opetik ek. **22** Ta ts'akale, bat ta Rama li stuk eke. K'alal te k'ot li ta muk'ta poso ta Sekue, xi la sjak'e: «¿Bu oy li Samuel xchi'uk Davide?». Xi tak'bate: «Te oyik ta Nayot^a ta Rama». **23** K'alal yakal chanav batel sventa xbat ta Nayot ta Ramae, lik ventainatikuk yu'un li s-espirtu Dios eke. Va'un, ti k'u snatil xanav batel sventa xbat ta Nayot ta Ramae, jech la spas batel stalelal k'ucha'al j-alk'op ja' to ti k'uxi k'ote. **24** Te lik slok' sk'u' ek, jech te lik spas stalelal k'ucha'al j-alk'op ti bu oy li Samuele. Va'un, te t'anal* sjunul k'ak'al xchi'uk sjunul ak'obal ta lumtik. Ja' yu'un, xi chalbe sbaike: «¿Mi yu'un j-alk'op xa li Saul eke?». ^b

20 Li Davide jatav lok'el li ta Nayot ti te xkom ta Ramae. Bat sk'el li Jonatane, xi k'ot yalbee: «¿K'usi jpasoj?^c ¿K'usi ti jmule? ¿K'usi jmul jpasoj ta stojolal atot ti ts'kan tsmilune?». **2** Xi la stak' li Jonatane: «¿Mu sta-o ti xachame!^d Mu'yuk chacham, yu'un li jtote persa ono'ox chalibun li k'usi tspace ak'o mi tsots sk'oplal o mi mu'yuk. ¿Mi ja' to mu'yuk chalibun li k'usi snopoj tspacebote? Mu spas jech». **3** Pe li Davide xi to laj yalbe ta jamal

KAP. 19

a 1Sa 19:18

b 1Sa 10:11

KAP. 20

c 1Sa 24:11

Si 18:20

d 1Sa 19:6

Kolumna 2

a 1Sa 18:1

1Sa 19:2

b 1Sa 27:1

c Nu 10:10

2Kr 2:4

d 1Sa 16:4, 18

e 1Sa 20:28, 29

f Pr 17:17

g 1Sa 18:3

1Sa 23:18

h 1Sa 20:1

i 1Sa 19:2

li Jonatane: «Li atote sna'oj lek ti ak'anojune,^a ja' yu'un xu' xi snope: «Ja' lek mu'yuk chkalbe li Jonatane sventa mu xil svokol. ¿Pe jamal chkal ta skoj kuxul Jeova xchi'uk ti kuxulot eke, jutuk xa sk'an xicham!».^b

4 Ja' yu'un, li Jonatane xi laj yalbe li Davide: «Ta jpas li k'usi chak'ambune». **5** Li Davide xi laj yalbe li Jonatane: «Li ok'ome ja' sk'ak'alil ach' luna,^c ja' yo-rail chbat jchi'in ta ve'el li aj-valile. Li vo'ote sk'an xakoltaun batel sventa xbat jnak'^d jba li ta osiltike, ja' to xu' xilok' tal mi ch'ayem xa ox batel k'ak'al li ta yoxibal k'ak'ale. **6** Mi tsna'un li atote, xi xavalbee: «Li Davide laj yalibun ti ak'o xkak' batuk ta anil ta steklumale, li ta Belene,^d yu'un li yuts' yalale ja' te chak'ik li milbil matanal ti chich' pasesel jujun jabile». **7** «Lek oy» mi xie, ja' sk'an xal ti jun xa yo'on-ton chkom li avajtunele. Pe mi kap sjole, jamal xvinaj ti jp'el ta yo'on-ton ts'kan chak'ibun jvokole. **8** Ak'o ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li avajtunele,^f yu'un apasoj jun trato^g xchi'uk vo'on ta yeloval Jeova, pe mi oy jmule,^h vo'ot xa milun. Mu persauk xava-k'un ta sk'ob li atote».

9 Ja' yu'un, li Jonatane xi laj yalbe li Davide: «¿Mu xaval jech! Mi laj ka'i ti jp'el ta yo'on-ton ts'kan chak'bot avokol li jtote, persa ta xkalbot».ⁱ **10** Li Davide xi la sjak'be li Jonatane: «¿Buch'u chtal yalibun mi mu'yuk lek tak'av li atote?». **11** Xi tak'bate: «Lok'kutik batel, batik ta osiltik». Va'un, lok' batel xcha'vo'alik. **12** Li Jonatane xi laj yalbe li Davide: «Ja' k'otuk ta testigo li Jeovae, li Dios yu'un Israele, ok'om o mi cha'ej jechtik ora k'ucha'al li'e, chhak' persatik chak'ibel jtot li k'usi snopoje. Mi lek no'ox yo'on-ton ta atojolale, persa ono'ox ta jtakbot tal mantal.

19:24 *O «jutuk no'ox sk'u'».

20:5 *O «ach' u». #O «jmuk».

13 Pe mi jp'el-o yo'onton chak' avokol li jtote, ak'o yak'bun tsots kastigo Jeova mi mu'yuk laj kalbot xchi'uk mi mu'yuk jun avo'onton chasut batel ku'ne. Ak'o te xchi'inot Jeova^a jech k'ucha'al laj to'ox xchi'in li jtote.^b **14** ¿Mi mu tauk xavak' ta ilel ta jtojolal li tuk'il k'anelal yu'un Jeova avi ti kuxulun toe xchi'uk k'alal mi chamemun xa oxe?^c **15** Jech-o me xavak' ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li buch'utik te oy ta jnae,^d jech-o xapas ak'o mi xch'aybat sts'unbalik yu'un Jeova skotol li yajkontratak David li' ta balumile». **16** Ja' yu'un, li Jonatane la spas jun trato ta sventa li buch'utik te oy ta sna li Davide, xi laj yale: «Li Jeovae chchapanbe smul li yajkontratak Davide». **17** Li Jonatane sk'anoj tajek li Davide, jech oxal laj yak' ye yan velta yu'un. Sk'anoj tajek jech k'ucha'al sk'anoj sba stuke.^e

18 Xi laj yal li Jonatane: «Li ok'ome ja' sk'ak'alil ach' luna,^f va'un chavich' na'el, yu'un xokol ti bu chachotie. **19** Li ta yoxibal k'ak'ale, mas to chavich' na'el. Li' sk'an xatal ti bu la anak'^g aba jun veltae xchi'uk li' no'ox nopol xakom ti bu oy li ton li'e. **20** Va'un, li vo'one ta jt'iles talel oxmoj flecha li ta xokon tone, oy xa k'usi chkich'be lek stuk'il yilel. **21** K'alal mi la jtak batel li kajtunele, xi chkalbee: «Bat sa'o tal li flechaetike». Mi xi laj kalbe li kajtunele: «jK'elavil, te oy ta axokon, tsobo tal!». Mi jech laj kale, ja' senyail ti xu' xalok' tale. Yu'un jamal chkal ta skoj ti kuxul li Jeovae, ja' sk'an xal ti junuk avo'ontone xchi'uk ti mu'yuk k'usi xibal sba chk'ot ta atojolale. **22** Pe mi xi laj kalbe ava'i li kereme: «jK'elavil, li flechae taj to k'ote!» mi xkute, batan me un bi, yu'un tstakot batel li Jeovae. **23** Li k'usi jamal laj kalbe jbatik ta jujuntale,^g ja'uk kotuk ta

20:18 *O «ach' u». 20:19 *O «amuk».

KAP. 20

a 1Sa 16:13
1Sa 17:37

b 1Sa 10:7
1Sa 11:6

c 2Sa 9:1, 3
2Sa 9:6, 7

d 2Sa 21:7

e 1Sa 18:1, 3
2Sa 1:26
Pr 18:24

f 1Sa 20:5

g 1Sa 20:13, 14

Kolumna 2

a 1Sa 20:42

b 1Sa 20:5

c 1Sa 14:50

d Le 11:23, 24
Le 15:4, 5
Le 15:16, 18
Nu 19:16

e 1Sa 17:12

f 1Sa 20:6

g 1Sa 18:8

h 1Sa 19:6, 10

testigo ku'untik sbatel osil li Jeova ta sventa li trato la jpastike».^a

24 Li Davide la snak'* sba li ta osilitike. Va'un, k'alal k'ot sk'a-k'alil li ach' luna.^f li ajvalile bat chotluk ve'uk li ta mexae.^b

25 Li ajvalile te chotol ti bu ono'ox nopem xa'i chchotie, te ta sts'el pak'bal na.* Ta yeloval li Saule ja' te chotol li Jonatane, li ta xokon Saule ja' te chotol li Abnere.^c Pe ja' xokol li xchotleb Davide. **26** Li Saule mu'yuk k'usi laj yal li va' k'ak'ale, yu'un xi la snope: «Oy van k'usi la snuptan, ja' yu'un mu'yuk to sakubtasoj sba.»^d Yu'un ibal sba».* **27** K'alal ech' xa ox li sk'ak'alil ach' luna,^f li ta xchibal k'ak'ale, te xokol-o li xchotleb Davide. Va'un, li Saule xi la sjak'be li skereme, li Jonatane: «¿K'u yu'un mu'yuk tal ve'uk volje li xnich'on Jesse^e xchi'uk k'u yu'un ti mu'yuk tal xtok li avie?» **28** Xi tak'bat yu'un li Jonatane: «Li Davide la sk'anbun vokol ti ak'o xkak' batuk ta Belene.^f **29** Xi laj yalbune: «Ak'o batkun, avokoluk, yu'un chkak'kutik milbil matanal xchi'uk kuts' k'alal li ta jteklume xchi'uk la stakun ta ik'el li jchi'il ta vok'ele. Ja' yu'un, mi lek chavilune, ak'o batkun xchi'uk li jchi'iltak ta vok'ele. Ja' yu'un, mu'yuk talem-o ta xmexa li ajvalile». **30** Li Saule ilin tajek ta stojolal li Jonatane, xi laj yalbee: «jSkere-remot jtoyba ants! ¿Mi mu jna' avaloj ti lek xavil aba xchi'uk li xnich'on Jesse? Ja' no'ox chavak' aba ta k'exlal xchi'uk ame'. **31** Ti k'u sjalil kuxul ta sba balumil li xnich'on Jesse, mu'yuk jun avo'ontone xchi'uk mu'yuk chjalij ti k'u sjalil cha-ajvalilaje.^g Ja' yu'un takbun ta ik'el, yu'un persa sk'an xcham».*^h

20:24 *O «smuk». 20:24, 27 *O «ach' ue». 20:25 *O «pak' na; k'al na; ch'ut na». 20:26 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 20:31 *Literal «yu'un ja' skere-remot lajelal».

32 Li Jonatane xi la stak'be li Saule, li stote: «¿K'u yu'un ti sk'an xich' milele?»^a ¿K'usi ti la spase?» 33 Li Saule la sjipbe batel lansa sventa sayyijes,^b ja' yu'un li Jonatane laj yak' venta ti jp'el-o ta yo'onton stot ti tsk'an tsmil li Davide.^c 34 Li Jonatane kapem xa sjol lok' batel ta mexa. Li ta xchibal k'ak'al k'alal ech'em xa ox li ach' lunae,* mu'yuk k'usi la slajes jutebuk. Yu'un chopol tajek cha'i sba ta stojolal li Davide^d xchi'uk ta skoj ti ak'at ta k'ex'al yu'un stote.

35 Ta yok'omale, lok' batel ta osiltik li Jonatane jech k'ucha'al xchapoj xchi'uk li Davide, te xchi'uk batel jun yajtunel ti kerem toe.^e 36 Xi laj yalbe li yaj-tunele: «Anil xabat avokoluk sventa xbat asa' tal li flechae-tik ta j'iles batele». Va'un, anil xa bat li yajtunele. Li Jonatane ta sjelavel to yajtunel k'ot yu'un li flecha ti la st'ilese. 37 K'alal k'ot ti bu oy li flecha ti la st'iles batel Jonatane, xi albat yu'un li Jonatane: «¿Mi mu masuk to nom k'ot li flechae?» 38 Li Jonatane xi tsots laj yalbe li yajtunele: «¿Sujo aba! ¡Batana ta anil! ¡Mu me xajalij!». Va'un, li yajtunele la stsob tal li flechae, laje te k'ot ti bu oy li Jonatane. 39 Li yajtunele mu'yuk xa'ibe smelolal jutebuk; ja' no'ox Jonatan xchi'uk David sna'ik k'usi sk'an xal. 40 Ta ts'akal li Jonatane laj yak'be batel yajtunel li yabtejbatake xchi'uk xi laj yalbee: «Batana, ich'o batel ta jteklum».

41 K'alal bat li yajtunele, li Davide lok' talel ti bu nopol sna-k'oj* sba ti te xkom ta stuk'il sure. Va'un, la skejan spatana sba ta lumtik xchi'uk oxib to velta la skejan sba. Laje, la sts'uts'^f sbaik xchi'uk laj yok'ita sbaik, pe ja' mas ep ok' li Davide. 42 Li Jonatane xi laj yalbe li Davide: «Ju-

20:34 *O «ach' ue». 20:41 *O «smu-koj». #O «sbuts'; sts'uts'un».

KAP. 20

a 1Sa 19:5
Pr 17:17
Pr 18:24

b 1Sa 18:11
1Sa 19:10

c 1Sa 20:6, 7

d 1Sa 18:1

e 1Sa 20:19-22

Kolumna 2

a 1Sa 20:17, 23

b 1Sa 23:18
2Sa 9:7

KAP. 21

c 1Sa 22:9, 19

d 1Sa 18:13

e Eks 25:30
Le 24:5, 9
Mt 12:3, 4

f Eks 19:15
Le 15:16
2Sa 11:11

g Le 15:18

h Le 24:7-9
Mr 2:25, 26
Lu 6:3, 4

i 1Sa 22:9
Sl 52:Tit

j Je 36:1

nuk avo'onton xabat, yu'un jcha'-vo'altik xi laj kak' ketik^a ta stojolal li sbi Jeovae: «Ja'uk k'otuk ta testigo ku'untik sbatel osil li Jeovae xchi'uk jechuk k'otuk ta pasel ta stojolal anitilulal xchi'uk li jnitilulale».^b

Va'un, bat li Davide, li Jonatane sut batel ta jteklum.

21 Ta ts'akal li Davide bat ta Nob^c ti bu oy li pale Aimeleke. K'alal k'ote, toj xi'el to k'ot li Aimeleke xchi'uk xi la sjak'-be li Davide: «¿K'u yu'un ti atuke xchi'uk ti mu'yuk achi'iltake?»^d 2 Li Davide xi la stak'be li pale Aimeleke: «Yu'un oy k'usi laj yak' jpas li ajvalile, pe xi laj yalbune: «Mu me buch'un xa'i li k'usi chbat apas ku'une xchi'uk li k'usi yakal chkalbote». Pe kalojbe mantal jviniktak ti bu ta jta jba-kutike. 3 Ja' yu'un, ak'bun mi oy vo'obuk apane o ja' ak'bun ti k'usiuk no'ox x-ayan avu'une». 4 Pe li palee xi la stak'be li Davide: «Mu'yuk ku'un k'usiuk no'ox panil, ja' no'ox li ch'ul pane.^e Xu' xkak'bot ja' no'ox venta mi mu'yuk xchi'inojok ta vayel antsetik li aviniktake».^f 5 Li Davide xi la stak'be li palee: «Jamal chkal ti mu'yuk jchi'inojokutik ta vayel ants jech k'ucha'al k'alal chilok'-kutik batel ta pask'ope.^g K'alal oy k'usi ta jpaskutike, ta ono'ox xch'ultajes sbaik li jviniktake, jpe li' une mas to tsots sk'oplal ti ch'ul oyikel!». 6 Va'un, li palee laj yak'be li ch'ul pane,^h yu'un mu'yuk yan pan yu'un, ja' no'ox li pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanale. Li pan taje te laj yich' lok'e-sel ta yeloval Jeova, yu'un la sta yorail chich' tik'bel xk'exol ti ja' to laj yich' pasele.

7 Pe li va' k'ak'ale, ja'o te oy jun yajtunel Saul, te oy ta stojolal Jeova. Doeg' sbi ti ja' jun j-edom' vinike, ja' bankilal jchabi-chij yu'un Saul.

8 Li Davide xi laj yalbe li Aimeleke: «¿Mi oy junuk lanso jeonuk espada li'e? Yu'un mu'yuk

xak' yorail laj kich' talej j-espada o jtosuk kabtejeb ta sko'j ti anil k'usi laj yak' jpas li ajvalile». **9** Xi tak'bat yu'un li palee: «Li' oy li s-espada Goliata,^a li jfilistea vinike, ti ja' li buch'u la amil te ta stenlejaltik Elae.^b Pixil lek ta jlik pok' ti te oy ta spat li mokank'u'ile.^c Ich'o batel mi chak'ane, yu'un ja' no'ox oy». Xi laj yal li Davide: «Lek, chkich' batel. Mu k'usi xko'olaj-o li espadae».

10 Li va' k'ak'ale, li Davide lok' batel, yu'un yakal chjativ ta stojolal li Saule.^d Laje, te k'ot ta Gat^e ti bu oy li ajvalil Akise. **11** Xi albat yu'un jajtuneltak li Akise: «¿Mi mu ja'uk li David le'e, li ajvalil ta jteklume? ¿Mi mu ja'uk li buch'u tskejintaik k'alal ja'o ch-ak'otajik ti xi chalike:

«Li Saule uni jaymil no'ox la smil,

li Davide ta slajunmilal no'ox la smil' ti xiike?».^f

12 Li Davide la stik' ta yo'onton li k'usi laj yalike, ja' yu'un xi' tajej^g ta stojolal li ajvalil Akis ta Gate. **13** Jech oxal, yan stalelal lik spas^h ta stojolalik, chujav ja yilel tspas sba ti bu oyike. Oy k'usisitak ta jech no'ox lik sts'iba ta sti' li yochebal jteklume xchi'uk laj yak' beinuk slikok* ta yisim. **14** Li Akise xi laj yalbe li jajtuneltake: «¿Chujav chkil li vinik le'e! ¿K'u yu'un ti laj avik'beikun tale? **15** ¿Mi yu'un ta to jk'an yan chujav chavilik ti laj avik'ik tal sventa spas xchujavil li' ta jtojole? ¿Mi yu'un chtal ochuk ta jna li vinik le'e?».

22 Ja' yu'un, li Davide lok' batel,ⁱ te bat snak'* sba ta jun ch'en ta Adulam.^j K'alal laj ya'ik li xchi'iltak ta vok'el xchi'uk li buch'utik te oy ta sna stote, yal sk'elik li Davide. **2** Jech xtok, bat xchi'inik David li buch'utik oy svokolike, li buch'utik oy yilike xchi'uk li buch'utik chibajem

21:13 *O «ya'lel ye». 22:1, 4 *O «smuk».

KAP. 21

a 1Sa 17:51, 54

b 1Sa 17:2, 50

c Eks 28:6

d 1Sa 27:1

e Jos 11:22

1Sa 5:8

1Sa 17:4

1Sa 27:2

Sl 56:Tit

f 1Sa 18:6-8

1Sa 29:4, 5

g Sl 56:3, 6

h Sl 34:Tit

KAP. 22

i 1Sa 21:10

j Jos 15:20, 35

2Sa 23:13

Sl 34:19

Sl 56:13

Kolumna 2

a Rut 4:10, 17

1Sa 14:47

b 1Sa 22:1

c 2Sa 24:11, 12

1Kr 21:9, 10

1Kr 29:29

2Kr 29:25

d 1Sa 23:3

e 1Sa 10:26

f Rut 4:22

g 1Sa 8:11, 12

h 1Sa 18:3

1Sa 20:17

yo'ontonike, va'un ja' k'ot ta bankilal yu'unik. Ti k'u yepal te xchi'uk li Davide ja' chanib sien vini-
ketik.

3 Ta ts'akale, lok' batel li Davide, bat ta Mispes ta Moab. Xi laj yalbe li ajvalil ta Moabe:^a «Avokoluk, ak'o permiso yo' li' xkom xchi'inoxuk ta naklej li jtot jme'e, ja' to mi laj yak'bun jna' Dios li k'usi tspas ta jtojole». **4** Ja' yu'un, li Davide te laj yikta komel xchi'uk li ajvalil ta Moabe. Te komik ta naklej ti k'u sjalil la snak'* sba^b li Davide.

5 Ta ts'akal li j-alk'op Gade^c xi laj yalbe li Davide: «Mu teuk xakom-o ti bu anak'oj* abae. Ja' lek batan ta yosilal Juda». ^d Jech oxal, lok' batel li Davide xchi'uk te bat ta te'tikaltik ta Eret.

6 Li Saule k'ot ta xchikin ti laj xa yilik ti bu snak'oj* sba li David xchi'uk li viniketik te xchi'uke. Ja'o laj ya'i k'alal ja'o te chotol ta yolon tamarisko te' ti te oy ta taya' k'opojebal^e li ta Guibeae.^e Te stsakoj slansa xchi'uk te joyol ta sts'el li jajtuneltake. **7** Va'un, li Saule xi laj yalbe li jajtuneltak ti te joyolik ta sts'ele: «Viniketik ta Benjamin, chikintabeikun avokolikuk. ¿Mi yu'un amalaojik chak'boxuk avosilik xchi'uk uvatik avu'unik li xnich'on Jese^f eke? ¿Mi yu'un amalaojik tsva'anoxuk ta bankilal sventa xabainik jmil ta vo' o sventa xabainik sien ta vo'?» **8** ¿Akotolik jmoj achapoj ak'opik sventa xakonrainikun! ¿Mu'yuk buch'u laj yalibun avu'unik k'alal la spas jun trato xchi'uk xnich'on Jese li jkere!^h Jech xtok, mi junuk buch'u oy xk'uxul yo'onton ta jtojole sventa xalibun ti ja' jnich'on li buch'u la stijbe yo'onton li kajtunel sventa skonrainune, ti te xa snak'oj* sba sventa smakun ta bee».

22:5 *O «amukoj». 22:6, 8 *O «smukoj». 22:6 *K'elo Glosario, taya' k'opojebal».

9 Xi tak'av^a li Doeg^b ti likem ta Edom ti ja' sventainojbe yajtuneltak li Saule: «Te laj kil k'ot ta Nob li xnich'on Jesee, yu'un ay sk'el li Aimelek ti ja' xnich'on Aitube.^c 10 Li Aimeleke oy k'usi la sjak'be Jeova ta sventa li Davide xchi'uk laj yak'be sve'el. Laj yak'be xtok li s-espada Goliate, li jfilistea vinike».^d 11 Li ajvalile ta anil no'ox la stak ta ik'el li pale Aimelek ti ja' xnich'on Aitube xchi'uk skotol li paleetik ti ja' yuts' yalal stot ti te oyik ta Nobe. Ja' yu'un, tal skotolik ti bu oy li ajvalile.

12 Xi laj yal li Saule: «iChinkintabun avokoluk, xnich'on Aitub!».^e Xi tak'bate: «Alo tal ka'itik, kajval». 13 Xi laj yal li Saule: «iK'u yu'un ti jmoj anopoj chakontrainikun xchi'uk li xnich'on Jesee? Yu'un lek xa xava'i laj avak'be pan, laj avak'be s-espada xchi'uk oy k'usi la ajak'be Dios ta sventa. Ja' kajkontra xchi'uk tsk'an tsmakun ta sventa smilun jech k'ucha'al yakal chk'ot ta pasel avi k'ak'ale». 14 Xi tak'av li Aimelek k'alal jech albate: «iMi oy buch'yan jech avajtunel jech k'ucha'al li David ti xu' jpat ko'ontontik ta stojolale? *e Ja' ani' chkile, ajvalil,^f xchi'uk ja' bankilal yu'unik li buch'utik chchabio- te xchi'uk lek ich'bil ta muk' li ta anae.^g 15 iMi yu'un sba to vel- ta oy k'usi la jak'be Dios ta sventa li Davide? ^h iMu bak'inuk jech ta jpas li k'usi yakal chavale! Mu xasabun jmul vo'on li avajtunelune, ajvalil, xchi'uk mu xasabe smul li yuts' yalal jtote, yu'un jamal chkal ti mu'yuk bu kabinoy jutebuk li k'usi yakal chavale.»ⁱ

16 Xi laj yal li ajvalile: «iChavich' milel,^j Aimelek! Jmoj chavich' milel xchi'uk skotol li yuts' yalal atote».^k 17 Va'un, li ajvalile xi laj yalbe li jchabivanej- etik* ti te joyolik ta sts'ele: «iMil-

22:14 *O «tuk' yak'oj sbae». 22:17 *Li- teral «j-anilajeletik».

KAP. 22

a SI 52:2, 3

b 1Sa 21:1, 7
SI 52:Titc 1Sa 14:3
1Sa 22:20

d 1Sa 21:6, 9

e 1Sa 19:4
1Sa 20:32
1Sa 24:11
1Sa 26:23f 1Sa 17:25
1Sa 18:27

g 1Sa 18:5, 13

h 1Sa 22:10

i 1Sa 21:1, 2

j 1Sa 14:44
1Sa 20:31

k 1Sa 2:27, 32

Kolumna 2

a SI 52:Tit

b Je 25:30

c 1Sa 2:27, 31

d 1Sa 21:1
1Sa 22:9e 1Sa 23:6
1Sa 30:7
2Sa 20:25
1Re 2:27

f 1Sa 21:1, 7

g 1Re 2:26

KAP. 23

h Jos 15:20, 44

i 1Sa 30:8
2Sa 5:19
SI 37:5

j 1Sa 22:5

k 1Sa 13:5
1Sa 14:52

beik li yajpaletak Jeovae, yu'un yak'oj sbaik ta sparte li Davide! iSna'ojik ti jatvil vinike, pe mu'yuk k'usi laj yalbeikun!». Pe li yajtuneltak ajvalile mu'yuk sk'an la smilik li yajpaletak Jeovae. 18 Va'un, li ajvalile xi laj yalbe li Doegue:^a «iBat milo vo'ot li paleetike!». Ta anil no'ox bat li Doeg ti likem ta Edome^b sventa smil stuk li paleetike. Li va' k'ak'ale, la smil 85 ta vo' viniketik ti slapojik mokank'u'il ti pasbil ta lineoe.^c 19 Jech xtok, la smil ta espada li jnaklejetik ta Nobe^d ti ja' steklumalik li paleetike. La smil ta espada li viniketike, li antsetike, li oloetike, li nene'etike, li tot vakaxetike, li vuroetike xchi'uk li chijetike.

20 Pe li Abiatar^e ti ja' xnich'on Aimelek xchi'uk ti ja' smom Aitube, mu'yuk xtae ta milel, va'un jatav batel sventa xbat sta li Davide. 21 Xi k'ot yalbe li Davide: «Li Saule laj xa smilbe li yajpaletak Jeovae». 22 K'alal laj ya'i li Davide, xi laj yalbe li Abiatar: «Vul ono'ox ta jol li va' k'ak'ale,^f yu'un ja'o te oy li Doeg ti likem ta Edome, ti ta ono'ox xalbe li Saule. Vo'on ta jmul ti chamik skotol li yuts' yalal atote. 23 Li' xkom achi'inune, mu xaxi', yu'un mi tsk'an tsmilikote, ba'yel ak'o smilikun li vo'one. Vo'on ta jchabiot».^g

23 Ta ts'akale xi albat li Davide: «Li jfilisteaetike yakal tstsakik ta k'op li jteklum Keilae^h xchi'uk yakal chelk'anbeik batel li strigoik ti bu chik'aike». 2 Li Davide xi la sjak'be li Jeovae:ⁱ «iMi chbat jtsak ta k'op li jfilisteaetike?». Xi la stak' li Jeovae: «Batan, bat milo li jfilisteaetike sventa xakolta li jteklum Keilae». 3 Xi albat yu'un sviniktak li Davide: «K'elavil, mi xi'emutik xa ono'ox ti li' oyutik ta Judae,^j jmas ta chixji' mi lijbat ta Keila sventa jtsaktik ta k'op li jfilisteaetik^k ti te xcholoj sbaik sventa tspasik k'ope!». 4 Va'un, li

Davide la sjak'be yan velta li Jeovae,^a pe xi xa tak'bat yu'un li Jeovae: «Likan, yalan batel ta Keila, yu'un chhak'bot ta ak'ob li jfilisteaetike».^b **5** Jech oxal, li Davide tots batel xchi'uk sviniktak sventa xbatik ta Keila, va'un la stsak ta k'op li jfilisteaetike. Laj yik'be batel li xchonbolomike xchi'uk solet ep buch'utik la smil komel. Ja' jech koltaatik yu'un David li jnaklejetik ta Keilae.^c

6 K'alal jatav batel li Abiatar^d xnich'on Aimelek sventa xbat sta li David ti te oy ta Keilae, yich'oj batel jlik mokank'u'il. **7** Xi albat li Saule: «Li Davide te oy ta Keila». Va'un, xi laj yal li Saule: «Laj xa yak'bun ta jk'ob* li Diose,^e yu'un laj xa yak' sba ta k'abal stuk ti jech och ta jun jteklum ti oy sti'tak xchi'uk smuroaltake». **8** Ja' yu'un, li Saule la stsob skotol li sviniktake sventa xbatik ta pask'op sventa xyalik batel ta Keila xchi'uk sjoyob-taik li David xchi'uk sviniktake. **9** K'alal laj ya'i David li k'usi tsk'an tspasbat yu'un li Saule, xi laj yalbe li pale Abiatar: «Li' xavich' tal li mokank'u'ile».^f **10** Xi lik yal li Davide: «Kajval Jeova, Dios yu'un Israel, li vo'on avajtunelune laj xa ka'i ti tsk'an chtal li Saul sventa slajesbe sk'oplal li jteklum Keilae, pe vo'on ta jmul.^g **11** ¿Mi chak'ikun ta sk'ob Saul li jnitvanejetik* ta Keilae? ¿Mi mel li chyal talel li Saul jech K'u-cha'al laj xa ka'i ti vo'on avajtunelune? Kajval Jeova, Dios yu'un Israel, albut avokoluk, vo'on li avajtunelune». Xi tak'bat yu'un li Jeovae: «Tana, chyal talel». **12** Xi la sjak' li Davide: «¿Mi chak'ikun ta sk'ob Saul li jnitvanejetik ta Keilae xchi'uk mi ch-ak'atik ta k'abal li jviniktak eke?». Xi tak'av li Jeovae: «Tana, chavich'ik ak'el ta k'abal».

23:7 *Literal «Laj xa xchonbun ta jk'ob». **23:11** *O ja' van sk'oplal «yajvaltak osil».

KAP. 23

a Jue 6:39

b 1Sa 14:6
2Sa 5:19

c 1Sa 23:1

d 1Sa 22:20

e 1Sa 23:14

f Nu 27:21
1Sa 30:7

g 1Sa 22:19

Kolumna 2

a 1Sa 22:1, 2
1Sa 25:13
1Sa 30:9b Jos 15:20, 55
1Sa 23:19
1Sa 26:1c 1Sa 18:29
1Sa 20:33
1Sa 27:1d Si 37:5
Pr 17:17e 1Sa 16:13
2Sa 2:4
2Sa 5:3f 1Sa 20:31
1Sa 24:17, 20g 1Sa 18:3
1Sa 20:42

h 1Sa 10:26

i 1Sa 26:1
Si 54:Tit

j 1Sa 23:15

k 1Sa 26:3

l 1Sa 23:24

m Si 54:3

13 Ja' yu'un, li Davide lok' no'ox batel ta Keila xchi'uk li sviniktake, te van vakibuk sien ta vo',^a ta buyuk no'ox xtal xbatik. K'alal laj ya'i Saul ti lok' xa batel ta Keila li Davide, mu'yuk xa sk'an xbat snuts. **14** Li Davide te la snak* sba ta takixokol balumil, li ta vitstikaltik ta takixokol balumil ta Sife,^b ja' ti bu mu xtaat ta sa'ele. Li Saule jech-o la sa'llan li Davide,^c pe mu'yuk x-ak'bat ta sk'ob yu'un li Jeovae. **15** Li Davide te oy ta takixokol balumil ta Sif, ta Ores, jech xtok, sna'oj* ti yakal tsa'at yu'un Saul sventa xmilate.

16 Li Jonatan ti ja' xnich'on Saule bat sk'el David ti te oy ta Orese, yu'un bat skolta yo' spat mas yo'onton* ta stojolal Jeova li Davide.^d **17** Xi laj yalbe: «Mu xaxi', yu'un mu'yuk tstaot ta sa'el li jtot Saule. Vo'ot cha-och ta ajvalil li ta Israele,^e li vo'one its'inal chik'ot avu'un. Taje lek sna'oj jtot ti jech ch'k'ot ta pasele».^f **18** Va'un, xcha'vo'alik la spasiktrato^g ta yeloval Jeova. Li Davide te kom ta Ores, li Jonatane sut batel ta sna.

19 Ta ts'akale, li viniketik ta Sife bat sk'elik li Saul ti te oy ta Guibeae,^h xi k'ot yalbeike: «Li Davide te no'ox nopol snak'oj* sba ti bu oyunkutike,ⁱ ja' ti bu mu xtaat ta sa'el te ta Orese,^j te ta jol bik'it vits Akila^k ti te oy ta sural^l Jesimone.^m **20** Ajvalil, ti bak'in chak'an chyal batele, xu' xabat, te chhak'kutik talel ta ak'ob».ⁿ **21** Xi tak'av li Saule: «Ak'o yak'boxuk bendision Jeova ta skoj ti oy xk'uxul avo'ontonik ta jtjolalae. **22** Avokolikuk batanik, k'elik lek bu stuk'il oy ta mel li Davide xchi'uk

23:14 *O «smuk». **23:15** *O ja' van sk'oplal «chi' ta skoj». **23:16** *Literal «stsatsubtasbe sk'ob». **23:19** *O «smukoj». ^lLiteral «ta bats'ik'ob yu'un». ^mO ja' van sk'oplal «ta takixokol balumile».

jak'ik ti buch'u laj yile, yu'un yal-
lojbeikun ti toj manyae. **23** K'e-
lik lek ti butik tsnak* sbae, mi
laj avilike, ich'beikun tael spre-
vail, va'un ta jchi'inoxuk batel. Mi
te oy ta yosilal jteklume, ta jsa'
ak'o mi te ch'ikil li ta smilal xa
no'ox oyik li ta Judae».

24 Ja' yu'un, jelavik batel
sventa xbatik ta Sif,^a ja' ts'akal to
bat li Saule. Li David xchi'uk svin-
niktake te snak'oj* sbaik ta taki-
xokol balumil ta Maon,^b li ta Ara-
ba^c ta sural Jesimone. **25** Ta
ts'akale, te k'ot li Saul xchi'uk
svinniktake sventa sa'ik li Davide.^d
K'alal laj ya'i li Davide, yal no'ox
batel ta muk'ta tayal ton^e ti te oy
ta takixokol balumil ta Maone,
va'un te kom. K'alal laj ya'i li Sau-
le, bat sa' li ta takixokol bala-
mil ta Maone. **26** Li David xchi-
uk svinniktake te xa ox oyik ta jot
vits k'alal ja'o k'ot li Saul ta jot
vits eke. Ja' yu'un, anil xa jatav
batel li Davide^f sventa mu xtaat
ta tsakel yu'un li Saule. Jutuk xa
mu taatik ta tsakel.^g **27** Pe ja'o
te k'ot jun j-almantal, xi laj yal-
be li Saule: «¡La' ta anil, yu'un
tal xa stsakik ta k'op jlumaltik li
jfilisteaeitike!». **28** Va'un, li Sau-
le laj yikta snutsel li Davide,^h ja'
bat tsak ta k'op li jfilisteaeitike.
Ja' yu'un, Ch'entik sventa Ch'ak-
bail la sbiin ti bu sut li Saule.

29 Laje, lok' batel te li Davide,
te bat snak* sba ti bu mu xtaat
ta sael ta En-Guedie.ⁱ

24 K'alal laj yo'onton ta snu-
tsel jfilisteaeitike li Saule, xi
tal albatuke: «Li Davide te oy ta
takixokol balumil ta En-Guedi»./

2 Sventa xbat sa' li David
xchi'uk svinniktake, li Saule laj
yik' batel oxmil viniketik ti lek
xtojobik ta skotol Israele. Te bat
sa' li ta tontikaltik ti bu chch'i te-
tikal tentsunetike. **3** Li Saule te
k'ot ta skoral* chijetik ti ta lats-

23:23 *O «tsmuk». 23:24 *O «smu-
koj». 23:29 *O «smuk». 24:3 *O
«smokal».

KAP. 23

a 1Sa 23:14

b Jos 15:20, 55
1Sa 25:2, 3

c Dt 1:7

d 1Sa 26:2
Sl 54:3

e 1Sa 23:28

f Sl 31:22

g Sl 17:9

h Sl 54:7

i Jos 15:20, 62
Kan 1:14

KAP. 24

j 1Sa 23:28, 29

Kolumna 2

a Sl 57:Tit
Sl 142:Tit

b 1Sa 26:8, 23

c 2Sa 24:10

d Eks 22:28
1Sa 26:11
2Sa 1:14
1Kr 16:22

e 1Sa 26:17

f 1Sa 26:19

g 1Sa 24:4

h 1Sa 9:16
1Sa 10:1
1Sa 26:9
Sl 105:15

bil ton pasbile, te xkom ta mero
ti' be. Tee oy jun ch'en, va'un te
och paxyajuk* li Saule. Li David
xchi'uk svinniktake ja'o te chotaj-
tik ta yut to tajek li ch'ene.^a

4 Xi albat yu'un svinniktake li Da-
vide: «K'ot xa sk'ak'alil ti xi
chalbot li Jeovae: «Li' chkak'bot
ta ak'ob li avajkontrae,^b pasbo
li k'usi lek chavil atuke». Jech
tots batel li Davide, k'un'k'un bat
sventa xtuch'be sti'il yok sk'u li
Saule, ja' li sk'u ti mu'yuk sk'o-
be. **5** Pe ta ts'akal li Davide lik
lo'ilajuk tajek yo'onton^c ta skoj ti
la xtuch'be sti'il yok sk'u li Sau-
le, ja' li sk'u ti mu'yuk sk'obe.
6 Xi laj yalbe li svinniktake: «Ta
sba sat li Jeovae mu sta-o ti
jech ta jpasbe li kajvale, ti ja'
t'ujbil yu'un li Jeovae. Mu'yuk ta
jtoy jk'ob sventa jkontrain, yu'un
ja' s't'ujoj li Jeovae». **7** Ti va'
yelan laj yal li Davide ja' jech
la spajtsan* li svinniktake, mu'yuk
xak'be smilik li Saule. Li Saule
lok' batel li ta ch'ene, la stam ba-
tel sbe.

8 Li David eke lok' batel li ta
ch'ene, xi laj yapta batel li Sau-
le: «¡Ajvalil, kajval!». ^e Li Saule jo-
yij sventa sk'el sutel spat, va'un
li Davide la snijan yalel sat ta
lumtik xchi'uk la spatan sba.
9 Li Davide xi la sjak'be li Sau-
le: «¿K'u yu'un chach'unbe li bu-
ch'utik xi chalboxuke: «K'elavil!,
oy me k'usi chopol tsk'an tspas-
bot li Davide?»^f **10** Ak'o venta
atuk ti laj yak'ot ta jk'ob Jeova
avi li ta ch'ene. K'alal oy bu-
ch'u laj yalun ti ak'o jmilote,^g la-
k'uxubaj ta ko'onton, xi laj kale:
«Mu'yuk ta jtoy jk'ob sventa jkon-
train li kajvale, yu'un ja' s't'ujoj li
Jeovae». ^h **11** K'elavil kajval, k'e-
lavil, li' jtsakoj li sti'il ak'u ti mu-
yuk sk'obe. Mu'yuk la jmilot k'a-
lal la jtuch'e. Chavak' venta atuk
ti mu'yuk k'usi chopol ta jk'an

24:3 *Literal «la xpix yakan». 24:5 *O
«sjol yo'onton». 24:7 *O ja' van sk'o-
plal «la snamajes».

ta jpasbote, mu'yuk ta jtoy jba ta atojolal, jech xtok, ak'o venta ti mu'yuk jmul ta atojolale.^a Pe li vo'ote ja' no'ox lik asa'un sventa xamilun.^b **12** Ja' ak'o xchapanutik li Jeovae,^c jech xtok, ja' ak'o spakbot sutel Jeova li k'usi chapasbune.^d Pe li vo'one mu'yuk chak' jk'ob ta atojolal.^e **13** Xi chal jun p'ijil lo'ile: «Te ch-ayan tael choplejal ta stojolal li buch'u toj chopole». Pe vo'one mu'yuk chak' jk'ob ta atojolal. **14** ¿Buch'u ti tsk'an tsatsak yalaj li ajvalil ta Israele? ¿Buch'u ti yalal chanutse? ¿Mi ja' jkotuk chammem ts'i? ¿Mi ja' jkotuk ch'ak'? **15** Ja' ak'o tunuk ta jchapanvanej li Jeovae, ja' ak'o xchapanutik. Ja' chak' venta li k'usi yalal ch'ot ta pasele, ja' tspak jk'oplal,^g ja' chal mi oy jmul xchi'uk ja' tspojun lok'el li ta ak'obe».

16 K'alal laj xa ox k'opojuk li Davide, xi laj yal li Saule: «David, kuni nich'on, ja' yech'omal ave chka'i taje».^h Va'un, tsots lik ok'uk li Saule. **17** Li Saule xi laj yalbe li Davide: «Vo'ot mas tuk'ot k'ucha'al vo'one, yu'un li vo'ote lek avo'onton ta jtojolal, pe li vo'one ja' no'ox ta jpasbot li k'usi chopole.» **18** Avie, laj avak' ta ilal ti lek li k'usi oy ta avo'ontone, yu'un mu'yuk la amilun manchuk mi laj xa ox yak'un ta ak'ob li Jeovae.ⁱ **19** ¿Yu'un buch'u xa no'ox jech t'apas ti ta lek no'ox tskolta batel yajkontra mi la stae? Chak'bot bendision^k Jeova ta skoj li k'usi lek ta apasbun avie. **20** Yu'un jna'oj lek ti vo'ot cha-och ta ajvalile' xchi'uk ti te oy-o ta ak'ob li pasmantal ta Israele. **21** Ja' yu'un li avie, ak'o ave ta stojolal Jeova^m ti mu'yuk chalajesbe sts'unbal jnitilulal mi chammem xa oxe xchi'uk ti mu'yuk chach'aybe sk'oplal jbi li ta yuts' yalal jtote».ⁿ **22** Li Davide laj yak' ye jech k'ucha'al k'anbat yu'un li Saule, laje sut batel ta sna li Saule,^o pe li Davi-

KAP. 24

a 1Sa 26:18
Sl 35:7

b 1Sa 23:14

c 1Sa 26:23

d Dt 32:35

e 1Sa 26:11

f 1Sa 26:20

g 1Sa 25:39
Sl 35:1

h 1Sa 26:17

i 1Sa 26:21

j 1Sa 24:4, 10

k 1Sa 26:25
Sl 18:20l 1Sa 13:14
1Sa 15:28
1Sa 18:8
1Sa 20:31
1Sa 23:17m Le 19:12
Dt 6:13n 2Sa 9:1
2Sa 21:7

o 1Sa 15:34

Kolumna 2

a 1Sa 23:29

KAP. 25

b 1Sa 1:20
1Sa 2:18
1Sa 3:20
Sl 99:6

c 1Sa 7:15, 17

d 1Sa 23:24

e Jos 15:20, 55

f 1Sa 25:25

g 1Sa 27:3

h Nu 13:6
Nu 32:11, 12

i 1Sa 25:17, 21

j 1Sa 25:14-16

k Dt 15:7

de muy batel xchi'uk sviniktak ti bu tsnak^{*} sbaikae.^a

25 Ta ts'akale cham li Samuele.^b Va'un, la stsob sba skotol Israel sventa xok'itaik, laje te la smukik ta sts'el sna ta Rama.^c Li David une yal batel ta takixokol balumil ta Paran.

2 Oy jun vinik ta Maon^d ti oy yabtel ta Karmeloe.^e Jk'ulej tajej; oy oxmil xchij xchi'uk jmil stentsun. Li va' k'ak'ale, te yakal tslok'be tsotsil xchij ta Karmelo. **3** Nabal^f sbi li vinike, li yaj-nile ja' sbi Abigail.^g Lek p'ij li antse xchi'uk lek k'upil sba, pe li smalal ti ja' snitilulal Kalebe^h toj kapem no'ox sna' xk'opoj xchi'uk toj chopol stalelal.ⁱ **4** K'alal ja'ot te oy ta takixokol balumil li Davide, laj ya' ti yakal tslok'be stotsil xchij li Nabale. **5** Ja' yu'un, la stak batel lajunvo' viniketik ti bu oy li Nabale, xi laj yalanbe batele: «Muyanik batel ta Karmelo, mi lak'otike, albeik Nabal ti oy ta ko'onton ti lekuk oye. **6** Xi xavalbeike: «Jaluk xakuxi xchi'uk junuk avo'onton xchi'uk junuk yo'ontoni li buch'utik te oy ta anae xchi'uk skotol li buch'utik ja' avu'one. **7** Laj ka' ti yakal chalok'be stotsil achijje. Mu'yuk k'usi chopol la jpasbekutik/ li jchabichijetik avu'un k'alal te oyik ti bu oyunkutike, mu'yuk k'usi la jpojbeikutik ti k'u sjalil te oyik ta Karmeloe. **8** Jak'bo li aviniktake, ja' chalboxuk ti melele. Ja' yu'un, lekuk xavil li jviniktake, avie xkuxet no'ox k'ak'al chava'iik, ja' yu'un litalkutik. Avokoluk, ak'bo avajtuneltak xchi'uk anich'on David li k'usi xlok' ta avo'onton chavak'e».^k

9 Va'un, batik li sviniktak Davide, bat yalbeik Nabal li k'usi albatik yu'un Davide. K'alal laj xa ox yalbeik, **10** li Nabale xi laj

24:22 *O «tsmuk». **25:2** *Ja' jun jteklum ta Juda; ma'uk sk'oplal li vits Karmeloe.

yalbe li yajtuneltak Davide: «¿Buch'u xa no'ox li Davide? ¿Buch'u xa no'ox li xnich'on Jese chavali-ke? Li avie, ep mosoiletik chjata-vik lok'el ta stojolal li yajvalike.^a **11** ¿Mi yu'un ja' chkak'be slaje-sik li jpan, li ka'al xchi'uk li be-ke't jmeltsanoj sventa slajesik li buch'utik tslok'beik stsotsil jchij li buch'utik mu jna' bu likemik tale?».

12 Sutik tal li viniketike, vul yalbeik David skotol li k'usi al-batike. **13** Va'un, ta ora no'ox xi laj yalbe sviniktak li Davide: «¡Chukino a-espadaik ta jujun-tal!».^b Ja' yu'un, la xchukin s-espada skotolik xchi'uk la xchu-pin s-espada li David eke. Te van chanib sien viniketik jmoj muyik batel xchi'uk li Davide, ja' chib sien kom xchabiik li ikatsile.

14 K'alal ja'o jech yak chK'ot ta pasele, oy jun yajtunel Nabal ti xi bat yalbe li Abigaile, li yaj-nil Nabale: «Li David ti te oy ta takixokol balumile la stak talel yaj-almantaltak ta stojolal li kaj-vale, albat ti oy ta yo'onton ti le-kuk oye, pe ja' no'ox tsotsik xa ye la stak'be sutel xchi'uk la xcho-pol K'opta batel.^c **15** Toj lek yo'onton li viniketike, yu'un mu'yuk k'usi la spاسبكوتيك xchi'uk mu'yuk k'usi la spojبكوتيك ti k'u sjalil te jchi'ukutik ta osilti-ke.^d **16** Xko'olaj laj ka'ikutik ta jun muro ti chchabivane, ta ka'-k'al ak'obal la xchabiunkutik ti k'u sjalil te ay jchabi jchijkuti-ke. **17** Avie, nopo k'usi chapas, yu'un jp'el sk'oplal chtal svokol li kajvale xchi'uk li buch'utik li' oyik ta snae.^e Mu stak' chi'inel ta lo'il ta jyalel, yu'un soles mu'yuk k'usi xtun-o».^f

18 Va'un, li Abigaile^g ta anil no'ox la stsak chib sien pan, chib muk'ta jarra vino, vo'kot chij ti meltsanbil xae, vo'ob sea* ba-kubtasbil bek' ts'unobil, sien pan

25:18 *Li jun seae ja' 7.33 litro. K'elo Apendise B14.

KAP. 25

a 1Sa 22:2

b SI 37:8
Pr 15:1
Ekl 7:9

c 1Sa 25:10

d 1Sa 25:7

e 1Sa 25:13

f 1Sa 25:3

g 1Sa 25:3

Kolumna 2

a 2Sa 16:1
2Sa 17:27-29

b 1Sa 25:7

c 1Sa 25:10
SI 35:12

d 1Sa 25:17

e Je 20:6

f Je 9:6

pasbil ta takin uva xchi'uk chib sien pan pasbil ta takin sat igo. Ja' la xkuch batel yu'un li vuroetike.^a **19** Xi laj yalbe li yajtunel-take: «Jelavanik batel; te tijil chital ta apatik». Pe mu'yuk k'usi laj yalbe li smalale, li Nabale.

20 K'alal ja'o kajal batel ta svuroe, mu'yuk xtae ta ilel yu'un li David xchi'uk sviniktak, yu'un makal ta jun vits, li David eke ja'o te xtal xchi'uk sviniktak. Va'un te la snum sbaik ta be. **21** Xi chalilan li Davide: «Jech' no'ox la jchabibe k'u-sitik oy yu'un ta takixokol balumil li mu vinik le'e. Mu'yuk k'usi ch'ay yu'un,^b yu'un lek k'usi la jpasbe, pe ja'uk li stuke chopol k'usi tspasbun.^c **22** Mi oy kuxul sakub junuk ku'un ok'om li sviniktake,* ak'o ak'batikuk tsots kastigo yu'un Dios li kajkontrata-ke».^d

23 Li Abigaile laj yil li Davide, va'un ta anil yal li ta svuroe, la snijan skejan sba ta stojolal xchi'uk la spatan sba ta lumtik. **24** Te la spatan sba ta yakan li Davide, xi laj yalbee: «Kajval, ak'bun jmulin vo'on li k'usi k'ot ta pasele. Avokoluk, ta jk'an ta jchi'inot ta lo'il, chikintabun, vo'on li avajtunelune. **25** Avokoluk, kajval, mu xatsak ta venta k'usi chal li mu Nabal ti mu'yuk k'usi xtun-oe,^d yu'un ja' ono'ox jech smelolal li sbie. Nabal* sbi xchi'uk mu bol vinik no'ox. Pe li vo'on avajtunelune mu'yuk xkil ti la atak batel li aviniktake. **26** Avie, kajval, jamal chkal ta skoj kuxul Jeova xchi'uk ti kuxulot eke, ja' la spajtsanot Jeova^e sventa mu ja'uk xkom ta aba li ch'iche'^f xchi'uk sventa mu xbat apak ak'oplal

25:22 *Literal «li buch'utik tsak'abtaik pak'bal nae». Li ta ebreo k'ope ja' jech chalik k'alal chchopol k'optaik li viniketike. "O ja' van sk'oplal «ak'o yak'bun tsots kastigo li Diöse». **25:25** *Ja' sk'an xal «mu'yuk sp'ijil» o «bol vinik».

atuke. Li avajkontratak xchi'uk li buch'utik chopol k'usitik tsk'an tšpasboxuke ak'o k'otikuk jech k'ucha'al li Nabale. **27** Kajval, li matanal^a laj yich' talel li avajtunele, ich'o komel sventa xavak'be li aviniktak ti ja' chchi'inote.^b **28** Pasun ta perton, avokoluk, ta skoj li jmule, vo'on li avajtunelune, yu'un li Jeovae jpe'l sk'oplal tšpasbot jpe'j ana ti te oy-o sbatel osile.^c Li kajvale ja' chbat li ta pask'op yu'un Jeovae.^d Jech xtok, mu'yuk k'usi chopol yich'oj tael ta atojolal ti k'u sjalil kuxulote.^e **29** K'alal oy buch'u tsk'an tšnutstote, ti tsk'an tšmilot ya'ie, ja' Jeova Dios avu'un tskej' lek li akuxlejale, te tskej' li ta xkoxtalil kuxlejale. Pe li xkuxlejal avajkontratake ta nom tsjip batel jech k'ucha'al chich' jipel batel jpe'j ton ta jimich'e. **30** Mi k'ot xa ox ta pasel yu'un Jeova skotol li k'usitik lekik yaloje xchi'uk mi la sva'anot xa ox ta jnitvanej li ta Israele,^f **31** mu'yuk k'usi chacha'na' xchi'uk mu'yuk chopol chava'i aba,* yu'un mu'yuk la amal ch'ich' ta jech no'ox xchi'uk mu'yuk la apak[#] atuk.^g Kajval, xavulesun to me ta ajol mi laj xa ox yak'bot bendision li Jeovae.

32 Li Davide xi la stak'be li Abigaile: «jK'upil k'optabiluk li Jeovae, li Dios yu'un Israele, ti ja' la stakot talel ti tal anupun ta be avie! **33** Jech xtok, ak'o yak'bot bendision Dios ta skoj ti p'ijote. Ak'o yak'bot bendision, yu'un la apajtsanun ta smalel ch'ich'^h xchi'uk ti mu jpak jk'oplal* jtuke. **34** Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova, li Dios yu'un Israele —ti ja' la spajtsanun sventa muk' jmilote—, i ti manchukuk tal anupun ta bee,^j mi junuk kuxul

25:27 *Literal «bendision». 25:29 *O «tsnak». 25:31 *Literal «mu'yuk chanik mi ja'uk chmak avakan». #O «mu'yuk xakoltavan». 25:33 *O «mu'yuk xikoltavan».

KAP. 25

a 1Sa 25:18

b 1Sa 22:2
1Sa 25:13c 1Sa 15:28
2Sa 7:8, 11
1Re 9:5d 1Sa 17:45
1Sa 18:17e 1Sa 24:11
1Re 15:5f 1Sa 13:13, 14
1Sa 23:17
2Sa 6:21
2Sa 7:8
Sl 89:20g Dt 32:35
1Sa 24:15h Dt 19:10
1Sa 25:26

i 1Sa 25:24

j 1Sa 25:18

Kolumna 2

a 1Sa 25:22

b 1Sa 24:15
Sl 35:1

c 1Sa 25:10, 14

d 1Sa 25:34

e Je 18:3, 4
Lu 7:44

f 1Sa 25:3

tsakub jechuk li viniketik* yu'un Nabale». **35** Li Davide la stsak li k'usi ich'bat tale xchi'uk xi laj yale: «Junuk avo'onton batan ta ana. Yu'un la jch'un li k'usi laj avale xchi'uk ta jpas li k'usi chak'anbune».

36 Li Abigaile sut batel ti bu oy li Nabale, xko'olaj k'ucha'al tšpas k'in jun ajvalil k'ot sta. Xkuxet tajek yo'onton li Nabale xchi'uk ch'ayem tajek sjol ta yakubel. Li Abigaile mu'yuk k'usi laj yalbe ja' to ti k'uxi sakub osile. **37** K'alal vulem xa ox lek xch'ulel li Nabal ta yok'omale, albat yu'un yajnil skotol li k'usitik k'ot ta pasele. Va'un toj sikubel to k'ot yo'onton jech k'ucha'al junuk anima, jech'e' te'tsinan kom sjunul sbek'tal jech k'ucha'al jpe'j ton. **38** Te van lajuneb k'ak'al ta ts'akale, li Jeovae laj yak' chamuk li Nabale.

39 K'alal k'ot ta xchikin David ti cham xa li Nabale, xi laj yale: «jK'upil k'optabiluk li Jeovae, yu'un ja' la spakbun jk'oplal^b ta stojolal li Nabal^c ti la xchopol k'optaune xchi'uk ja' la spajtsanun sventa mu jpas li k'usi chopole.^d Li Jeovae laj yak' k'otuk ta stojolal Nabal li k'usi chopol ta spasbune!». Laje, li Davide la stakbe batel a'ej li Abigaile sventa xalbe ti xk'ot ta yajnile. **40** Te k'otik ta Karmelo li yajtuneltak Davide, xi laj yalbeik li Abigaile: «Laj yalbunkutik talel David ti ak'o xkalbotkutik ti xk'ot ta yajnile». **41** Li Abigaile ta anil no'ox la snijan spatan sba ta balumil xchi'uk xi laj yale: «Li' oy li amosoike, k'otkun ta kiarail sventa jpokbe yakan^e li yajtuneltak kajvale». **42** Ta anil no'ox tots xchi'uk kaji ta svuro li Abigaile,^f laj yik' batel vo'ob skiara ti ta yakan tijilik batele. La xchi'in

25:34 *Literal «li buch'utik tsk'abtaik pak'bal nae». Li ta ebreo k'ope ja' jech chalik k'alal chchopol k'optaik li viniketike.

batel li yaj-almantaltak Davide, va'un jech k'ot ta yajnil li Davide.

43 Li Davide yik'oj xa ox li Ainom^a ti likem ta Jeesreele,^b jech cha'vo' yajnil k'ot.^c

44 Ya'un li Saule laj yak'be yik' Palti li Mikale,^d li stseb ti ja' to'ox yajnil li Davide. Li Paltie^e ja' xnich'on Lais ti likem ta Galime.

26 Ta ts'akale, li viniketik ta Sife^f batik ta Guibea,^g xi k'ot yalbeik li Saule: «¿Mi mu teuk snak'oj* sba li David ta bik'it vits Akila ta yeloval Jesimone?»^h **2** Ja' yu'un, li Saule yal batel li ta takixokol balumil ta Sife, laj yik' batel oxmil viniketik ti lek xtojobik ta skotol Israele sventa xbat sa'ik li Davide.ⁱ

3 Va'un, li Saule te la spas skarpana li ta ti' be ta bik'it vits Akila ti te xkom ta yeloval Jesimone. Te nakal ta takixokol balumil li Davide xchi'uk laj ya'i ti te tal sa'atuk yu'un Saul ta takixokol balumile. **4** Ja' yu'un, li Davide la stak batel juncha'vo' jpa'ivanejetik* sventa sk'elik mi ta melel talem li Saule. **5** Va'un, li Davide nopaj batel ti bu spasoj skarpanaik li Saule, laj yil ti bu chvay li Saul xchi'uk li bankilal soltaro yu'un ti ja' li Abner^j xnich'on Nere. Li Saule te chvay ta o'lol ti bu spasoj skarpanaik, li soltaroetike te spasoj skarpanaik ta spat xokon li Saule. **6** Li Davide xi la sjak'be li cha'vo' sviniktake, li Aimelek ti ja' j-et^k vinike xchi'uk li Abisai^l ti ja' yol Seruya^m xchi'uk ti ja' xchi'il ta vok'el li Joabe: «¿Buch'u chbat xchi'inun yo' bu spasoj skarpana li Saule?» Xi la stak' li Abisaie: «Vo'on chbat jchi'inot». **7** Va'un, li David xchi'uk Abisaie ta ak'obal batik, vu' yu'un ochik batel ti bu spasoj skarpanaik, te vaval la staik li Saul ta o'lol karpanaetike xchi'uk te pajal ta lumtik ta sts'el

26:1 *O «smukoj». #O ja' van sk'oplal «takixokol balumile». **26:4** *O «jpa-muk'tavanejetik».

KAP. 25

a 1Sa 27:3

2Sa 3:2

1Kr 3:1

b Jos 15:20, 56

c 1Sa 30:5

2Sa 5:13

d 1Sa 18:20

e 2Sa 3:14, 15

KAP. 26

f Jos 15:20, 55

g Jue 19:14

1Sa 10:26

h 1Sa 23:14

1Sa 23:19, 24

Sl 54:Tit

i 1Sa 24:2

j 1Sa 14:50

1Sa 17:55

2Sa 2:8

2Sa 3:27

k Je 10:15

l 2Sa 16:9

2Sa 18:5

2Sa 23:18

m 2Sa 2:18

1Kr 2:15, 16

Kolumna 2

a 1Sa 24:4

1Sa 26:23

b 1Sa 10:1

1Sa 24:6

2Sa 1:14

1Kr 16:22

Sl 20:6

c Dt 32:35

1Sa 24:12

1Sa 25:38

Sl 94:1, 23

d Sl 37:12, 13

e 1Sa 31:3, 6

f Le 19:18

1Sa 24:6

1Kr 16:22

Sl 105:15

g 1Sa 24:4

h 1Sa 14:50

1Sa 17:55

2Sa 2:8

2Sa 3:8

i 1Sa 26:8

sjol li slansae. Li Abner xchi'uk soltaroetike te puch'ajtik ta spat xokon li Saule.

8 Li Abisaie xi laj yalbe li Davide: «Li Diose laj xa yak'bot ta ak'ob avi li avajkontrae.^a Avokoluk, ak'bun permiso sventa jmoj no'ox ta jts'apbe ochel k'alal to ta balumil li lansae, ta jmoj no'ox chkak'be ya'i». **9** Pe xi tak'bat yu'un li Davide: «Mu k'usi xapas-be. ¿Mi mu'yuk smul chkom avaloj li buch'u tstay sk'ob sventa skontrain li buch'u t'ujbil yu'un Jeovae?»^b **10** Xi to laj yal li Davide: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' tsmil stuk li Jeovae^c o ta ono'ox xk'ot sk'ak'alil^d ti chchame o mi mo'oje te chcham k'alal chbat ta pask'ope.^e **11** ¡Ta sat Jeovae mu sta-o ti ta jtoy jk'ob sventa jkontrain li buch'u t'ujbil yu'un Jeovae!^f Ja' lek ja' no'ox tsakbo batel li slansa te oy ta sts'el sjole xchi'uk li yav ya'ale, batik xa». **12** Ja' yu'un lok'ik batel, li Davide laj yich'be batel li slansa Saul xchi'uk li yav ya'al ti te oy ta sts'el sjole. Mu'yuk buch'u ilvan^g xchi'uk mu'yuk buch'u a'ivan mi ja'uk julavik, yu'un ochem svayelik. Ja' Jeova laj yak' k'otuk ta pasel ti och tajak svayelike. **13** Laje, li Davide jelav batel ta jot xchi'uk te paj ta jol vits, namaj batel k'uk snatil, nom yiloj ti bu oy li Saule.

14 Li Davide xi laj yapta batel li soltaroetik xchi'uk li Abner xnich'on Nere: «¡Abner!^h ¿K'u yu'un ti mu xatak'bune?». Xi la stak' li Abnere: «¿Buch'uot xa no'ox avaloj ti tal avapta li ajvalile?» **15** Li Davide xi laj yalbe li Abnere: «¿Mi mu vinikuk xava'i aba? ¿Mi mu vo'otuk ti atuk no'ox jechot li ta Israele? ¿K'u yu'un mu'yuk xachabi li ajvalil avu'un une? Yu'un nax ay jun soltaro ti tsk'an ox tsmil li ajvalil avu'une.ⁱ **16** Mu'yuk lek ti jech la apase. Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti xataik-o milele, yu'un mu'yuk la achabiik li ajvalil avu'unike,

li buch'u st'ujoj Jeovae.^a Ĵak'o kik asat! Ĵbu oy li slansa ajvalile xchi'uk li yav ya'al^b ti te to'ox oy ta sts'el sjole?».

17 Li Saule ja' to laj ya'i ti ja' yech'omal ye li Davide, ja' yu'un xi laj yalbee: «David, kuni nich'on, ja' yech'omal ave chka'i taje».^c Xi la stak' li Davide: «Vo'on, kajval». **18** Xi to laj yal li Davide: «Kajval, Ĵk'u yu'un ti chanuts li avajtunele?»^d ĴK'usi jpasoj xchi'uk k'usi ti jmulle?^e **19** Kajval, avokoluk chikintabo li k'usi chal avajtunele: mi ja' Jeova la stakot talel ti tal akonrainune, ak'o xch'ambun* li matanal sat ts'unobiletik chkak'bee. Pe mi ta smantal no'ox krixchanoetike,^f ak'o yich'ik chopol koptael ta yeloval Jeova. Yu'un laj xa kich' ch'akel lok'el yu'unik li ta xrexta^g Jeovae,^g xi laj yalbeikune: «ĴBatan, bat tunan ta stojojal yan diosetik!». **20** Mu xavak' maluk jch'ich'el ta lumtik ti bu nom yiloy Jeovae. Yu'un li ajvalil ta Israele lok'em sa'el Ĵkot no'ox ch'ak,^h yak'oj tajej svokol snutsel jech k'ucha'al tsnuts Ĵkot x-bu* ta vitstikaltike».

21 Xi la stak' li Saule: «Laj xa jta jmul.ⁱ Sutan batel, kuni nich'on David, yu'un mu'yuk xa k'usi ta jpasbot. Li avie, laj avak' ta ilel ti tsots sk'oplal chavil li Ĵkuxlejale.^j Ta meel, toj bol li k'usi la jpase xchi'uk tsots jtaoj jmul». **22** Xi la stak' li Davide: «Li' oy li slansa ajvalile. Tako tal junuk avinik sventa xtal yich'. **23** Ja' Jeova chak'be stojol li buch'u tuk' k'usi tspace^k xchi'uk li buch'u tuk' chak'sbae. Ak'o mi laj yak'ot ta Ĵk'ob Jeova avie, mu'yuk la jtoy Ĵk'ob sventa jkontrain li buch'u t'ujbil yu'un Jeovae.^l **24** Jech k'ucha'al tsots sk'oplal laj kil akuxlejal avie, jechuk tsots sk'oplal xil

26:19 *Literal «yuts'ibun». ^o «spukalal; sparte». **26:20** *Ja' Ĵkot mut ti xko'olaj k'ucha'al alak'e.

KAP. 26

a 1Sa 9:16, 17

1Sa 10:1

b 1Sa 26:11

c 1Sa 24:8, 16

d Sl 35:7

e 1Sa 24:9, 11

f 1Sa 24:9

g Eks 19:5

Dt 26:18

h 1Sa 24:14

i 1Sa 24:17

j 1Sa 24:10

1Sa 26:11

k Sl 7:8

Sl 18:20

l 1Sa 24:6

1Sa 26:9

Kolumna 2

a Sl 34:19

b 1Sa 24:19

c 1Sa 24:22

1Sa 27:4

KAP. 27

d 1Sa 19:18

1Sa 22:1, 5

e 1Sa 18:29

1Sa 23:23

f 1Sa 25:13

1Sa 30:9

g 1Sa 21:10, 14

1Sa 27:12

h 1Sa 25:43

i 1Sa 25:39, 42

j 1Sa 23:14

1Sa 26:25

k Jos 19:1, 5

1Sa 30:1

2Sa 1:1

1Kr 12:1, 20

l 1Sa 29:3

m Jos 13:1, 2

n Je 36:12

Eks 17:8, 14

Nu 13:29

1Sa 15:2

2Sa 1:1

o Je 25:17, 18

Eks 15:22

1Sa 15:7

p Dt 25:19

1Sa 15:3

Ĵkuxlejaj li Jeova eke xchi'uk ja' ak'o skoltaun ta skotol li Ĵvokole».^a **25** Xi tak'av li Saule: «Chata bendision, kuni nich'on David. Jna'oj lek ti ep k'usitik chapas ti tsotsik sk'oplale xchi'uk jna'oj ti chkuch batel avu'une».^b Va'un, li Davide la stam batel sbe, li Saul eke sut batel ta sna.^c

27 Li Davide xi la snope: «Jun k'ak'ale xu' ono'ox tsmilun li Saule. Ja' lek ti xijatav batel^d ta yosil Ĵfilitsteaetike. Ja' to jech chiktaun sa'el li Saule, mu'yuk xa li' chikom ta yosilal Israele,^e ja' to jech xu' xikol lok'el ta sk'ob». **2** Ja' yu'un, totsik batel li David xchi'uk li vakib sien viniketik te xchi'uke,^f te batik ti bu oy li ajvalil Akis^g ta Gate, li xnich'on Maoke. **3** Li David xchi'uk sviniktake te komik xchi'uk yats' yalalik ti bu oy li Akis ta Gate. Li Davide te chi'inbil batel yu'un li cha'vo' yajnille: li Ainoam^h ti likem ta Jesreele xchi'uk li Abigailⁱ ti likem ta Karmeloe, li yajnil animma Nabale. **4** K'alal laj ya'i Saul ti te jatav batel ta Gat li Davide, mu'yuk xa bat sa'.^j

5 Va'un, li Davide xi laj yalbe li Akise: «Mi lek chavilune, ak'o yak'beikun bu xu' xinaki li ta bik'it Ĵteklumetike. Yu'un Ĵk'u yu'un ti li' chnaki li avajtunel ti bu chapas mantale?».^k **6** Ja' yu'un li va' k'ak'ale, li Akise laj yak'be li Siklague.^k Jech oxal, ja' yu'unik ajvaliletik ta Juda li Siklag k'alal to avie.

7 Jun jabil xchi'uk chanib u' te naki ta yosil Ĵfilitsteaetik li Davide. **8** Li David xchi'uk sviniktake la tsakik ta k'op li Ĵguesur-etike,^m li Ĵguirsitaetike xchi'uk li j-amaleketike,ⁿ yu'un te nakalik li ta osil ti chlik ta Telam ti te ch-ech' ta Sur^o ti chk'ot k'alal to EĴiptoe. **9** K'alal chbat tsak ta k'op Ĵteklumetik li Davide, tsmil komel skotol li viniketik xchi'uk antsetike,^p pe ja' chik'be batel li xchijike, li xvakaxike, li svuroike, li skameyoyike xchi'uk k'a-

lal to ta sk'u' spok'ik. Laje, tsut batel ti bu oy li Akise. **10** Xi jak'bat yu'un li Akise: «¿Bu ay tsakvanan ta k'op avie?». Va'un, xi la stak' li Davide: «Ta sural* Juda»,^a «Ta sural yosil jerameeletik»,^b xchi'uk «Ta sural yosil jkenitaetik»,^c **11** Li Davide mu'yuk kuxul la skomtsan mi vinik mi ja'uk ants sventa mu xich'ik ik'el batel ta Gat, yu'un xi chale: «Yik'aluk svinajes jk'oplaltik ti xi chalike: «Jech la spas li Davide». (Taje ja' jech la spas ti k'u sjalil te naki ta yosil jfllisteaeetike). **12** Jech oxal, li Akise xch'unoj xa li k'usi chal Davide, ja' yu'un xi tsnope: «Mu'yuk xa lek xch'ilat yu'un Israel li Davide, li steklumale, ja' xa chkom-o ta kajtunel».

28 Li va' k'ak'ale, li jfllisteaeetike la tsob yajsoltaroik sventa xbat tsakik ta k'op li Israele.^d Ja' yu'un, xi albat yu'un Akis li Davide: «Ana'oj lek ti chbat achi'inikun ta pask'op xchi'uk li aviniktake». **2** Li Davide xi la stak'be li Akise: «Ana'oj lek k'usi tspas li avajtunele». Xi laj yal li Akise: «Ja' yu'un, vo'ot chakom-o ta jchabivanej ku'un». ^{*f}

3 Chamem xa ox Samuel li va' k'ak'ale, skotol li Israele laj yok'itaik xchi'uk te la smukik ta Rama, li ta steklumal stuke.^g Li Saule xch'ayojbe xa ox sk'oplal ta jteklum li j-espiritistaetik xchi'uk li buch'utik chalik k'usi chk'ot ta pasel ta jelavele.^h

4 La tsob sbaik li jfllisteaeetike xchi'uk te bat spas skarpanaik ta Sunem.ⁱ Ja' yu'un, li Saule la tsob skotol li Israele xchi'uk te bat spas skarpanaik ta Guilboa.^j **5** K'alal laj yil Saul ti te xa spasojar skarpanaik li jfllisteaeetike, lik xi'uk xchi'uk lik nikuk tajej yo'onton.^k **6** Manchuk mi tsjak'be Jeova' k'usi xu' spas li Saule, pe mu'yuk xa tak'bat yu'un li

27:10 *O «Negueb ta». 28:2 *Literal «chachabibun jol skotol k'ak'al».

KAP. 27

a Jos 15:1, 2

b 1Kr 2:9

c Nu 24:21

1Sa 15:6

KAP. 28

d 1Sa 14:52

e 1Sa 27:12

1Sa 29:3

f 1Sa 29:2

g 1Sa 25:1

h Eks 22:18

Le 19:31

Le 20:6, 27

Dt 18:10, 11

Ap 21:8

i Jos 19:17, 18

2Re 4:8

j 1Sa 31:1

2Sa 1:21

2Sa 21:12

k 1Sa 28:20

l 1Sa 14:37

Kolumna 2

a Eks 28:30

Nu 27:21

b Eks 22:18

Le 19:31

Le 20:6

1Sa 15:23

1Sa 28:3

c Jos 17:11

d Dt 18:10, 11

1Kr 10:13

e 1Sa 28:3

f Eks 22:18

Le 20:27

g 1Sa 28:3

h 1Sa 15:27

Jeovae, mi ja'uk tak'bat ta xva-yich, mi ja'uk ta Urim^a xchi'uk mi ja'uk ta stojal junuk j-alk'op. **7** K'alal jech laj yil li Saule, xi laj yalbe li yajtuneltake: «Bat sabaikun junuk ants ti xchanoj espiritismoe,^b yu'un chbat jak'be k'usi xu' jpas». Xi tak'bat yu'un li yajtuneltake: «Oy jun ants ta En-Dor^c ti xchanoj espiritismoe».

8 Va'un, li Saule la sjelta sba xchi'uk la slap yan sk'u' spok'. Ta ak'obaltik bat sk'el li antse xchi'uk te xchi'uk batel cha'vo' sviniktak. Xi k'ot yalbe li antse: «Avokoluk, ta skoj ti vo'ot j-espiritistaote,^d albus ka'itik li k'usi chk'ot ta pasel ta jelavele xchi'uk ik'bun talei li buch'u ta jk'an ta jk'opone». **9** Xi tak'av li antse: «Ana'oj li k'usi la spas Saule ti la snuts lok'el ta jteklum li j-espiritistaetike xchi'uk li buch'utik chalik k'usi chk'ot ta pasel ta jelavele.^e ¿K'u yu'un tal alo'laun ti ja' no'ox sventa xkich' milele?»,^f

10 Li Saule xi laj yak' ye ta stojal li Jeovae: «¿Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti mu'yuk chata amul jutebuke!». **11** Laje, xi laj yal li antse: «¿Buch'u chak'an chki'bot talei?». Xi laj yal li Saule: «Ja' li Samuele». **12** Li antse la sta ta ilel li Samuel ta alele,^g va'un tsots avan xchi'uk xi laj yalbe li Saule: «¿K'u yu'un ti la alo'laune? ¿Vo'ot Saulot chkile!». **13** Xi laj yal li ajvalile: «Mu xaxi', albus buch'u ti te ak'eloje». Xi tak'bat yu'un li antse: «Oy buch'u chlok' talei ta balumil ti xko'olaj k'ucha'al dios yilele». **14** Va'un, xi la sjak' li Saule: «¿K'u yelani?». Xi laj yal li antse: «Mol xa xchi'uk slapoj jlik k'u'il ti mu'yuk sk'obe». ^h Li Saule laj yak' venta ti ja' li Samuel ta alele, ja' yu'un la snijan spatun sba ta lumtik.

15 Li Samuel ta alele xi la sjak'be li Saule: «¿K'u yu'un laj avak'bun jvokol ti laj avik'un mu-yele?». Xi la stak' li Saule: «Yu'un tsots tajej jvokol, li jfllisteaeetike yakal tstsakikun ta k'op, pe

li Diose mu'yuk xa li' xchi'ukune xchi'uk mu xa stak'bun, mi ja'uk ta stojolal j-alk'opetik o ta jvayich.^a Ja' yu'un, la jtkot ta ik'el sventa xavalbun ti k'usi xu' jpa-se».^b

16 Pe xi tak'bat yu'un li Samuel ta alele: «¿K'u yu'un ti vo'on chtal ajak'bun avi ti laj xa yiktaot Jeova^c xchi'uk ti ja' xa avajkontra k'ote? **17** Li Jeovae chak' k'otuk ta pasel li k'usi yajlojbn xa ono'ox ti jech laj kale: li Jeovae chtuch'bot li avabtel ta ajvalilale* xchi'uk ja' chak' ochuk ta ajvalil li ach'il ta krixchanoal ti ja' li Davide.^d **18** Ti jech tspanbot li Jeova avie, ja' ta skoj ti mu'yuk la ach'unbe smantal li Jeovae xchi'uk ja' ta skoj ti mu'yuk xamil li j-amaleketik^e k'alal ja'o tsanal tajek sk'ak'al yo'ontone. **19** Li Jeova xtoko chak'oxuk ta sk'ob jfilisteaeetik^f xchi'uk li Israele. Li anich'nabtak^g xchi'uk vo'ote li' chtal ach'i'inikun ok'ome.^h Jech xtok, li Jeovae chak'be ta sk'ob jfilisteaeetik skotol li soltaroeetik ta Israele».ⁱ

20 Li Saule ta anil no'ox yal ta lum xchi'uk te puch'ul kom. Xi' tajek ta skoj li k'usi laj yal Samuel ta alele. Jech xtok, ta skoj ti mu'yuk ve'em sjunul k'ak'al xchi'uk sjunul ak'obale, mu'yuk xa yipal. **21** Li antse nopaj batel ti bu oy li Saule, laj yak' venta ti tsvul tajek yo'ontone, ja' yu'un xi laj yalbee: «Li vo'on avajtunelune laj xa jch'un li k'usi laj avalbune xchi'uk laj kak' ta vokol jkuxlejal' sventa jpas li k'usi la ak'ambune. **22** Ja' yu'un, avokoluk, chikintao k'usi chal li avajtunel: chkich'bot tal jutebuk pan ave' yo' xatsak avip, va'un xu' xatam batel abe yan velta». **23** Pe mu'yuk la sk'an li Saule, xi laj yale: «Mu jk'an k'usi jlajes jutebuk». Pe li yajtuneltak xchi'uk li antse te xvulajetik ti ak'o ve'uke ja' to ti k'uxi la xch'un yu'unike.

28:17 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 28

a 1Sa 28:6

b Le 19:31

c 1Sa 15:23
1Sa 16:14

d 1Sa 13:14
1Sa 15:28
1Sa 16:13
1Sa 24:20

e 1Sa 15:9
1Kr 10:13

f 1Sa 28:1
1Sa 31:1

g 1Sa 31:2
2Sa 2:8

h 1Sa 31:5

i 1Sa 31:7

j Le 20:27

Kolumna 2

a 1Sa 28:8

KAP. 29

b 1Sa 28:1

c Jos 19:17,18
1Sa 29:11

d 1Sa 28:2

e 1Sa 27:7,12

f 1Kr 12:19

g 1Sa 14:21

h 1Sa 18:7
1Sa 21:11

i 1Sa 21:10
1Sa 27:2

Li Saule tots li ta lumtike xchi'uk te choti ta tem.* **24** Li antse oy jkot xchi'om tot vakax ta sna ti lek jupesbile, ja' yu'un ta anil la smil. Jech xtok, la tsak juteb arina, la svots' sventa spas pan ti mu'yuk slevaduraile.* **25** Laj yich'be tale slajes li Saul xchi'uk yajtuneltak, jech te ve'ik. Laje, totsik batel, ta ak'obaltik batik.^a

29 Li jfilisteaeetike^b la stsob skotol yajsoltaroik ta Afeke, yan li j-israeleteike te spajoj skarpanaik ta stsel' nio' ta Jesreel.^c **2** Li jpasmanaleetik yu'un jfilisteaeetik xchi'uk li yajsoltaroike yantik xnopajik batel, ta sien ta vo' xchi'uk ta jmil ta vo' stsopekik batel. Li David xchi'uk svniktake te tijilik batel ta spat Akis.^d **3** Xi la sjak'ik li bankilal soltaroeetik yu'un jfilisteaeetike: «¿K'u yu'un tal xchi'inutik li j-ebreoetike?». Xi la stak' li Akise: «Li'e ja' David, ja' to'ox yajtunel li ajvalil Saul ta Israele, te xa van jun jabil o mas li' jchi'uke.^e Ti k'u xa sjalil li' snak'oj* sba ta jtojolale mu'yuk k'usi chopol jtaojbe». **4** Pe li bankilal soltaroeetik yu'un jfilisteaeetike chopol laj ya'ik k'alal jech albatike, ja' yu'un xi laj yalike: «Albo ti ak'o sutuk batel li mu vinik le'e.^f Ak'o te batuk ti bu laj avak'be snae. Mu xavak'be permiso sventa xbat xchi'inutik li ta pask'ope, yu'un naka te xlik skontrainutik.^g ¿Mi mu lekuk xa ch-ilat yu'un yajval mi te xchechojbe k'otel sjol li jviniktaktike? **5** ¿Mi mu ja'uk li David ti xi la sk'ejintaik k'alal ja'o ch-ak'otajike:

«Li Saule uni jaymil no'ox la smil, li Davide ta slajunmilal no'ox la smil?».^h

6 Ja' yu'un, li Akiseⁱ la stak ta ik'el li Davide, xi laj yalbee: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti lek tuk' li k'usitik chapase xchi'

28:23 *O «vayebal». 28:24 *K'elo Glosario, *levadura*. 29:3 *O «smukoj».

uk jun ko'onton ti chbat achi'in ta pask'op li kajsoltarotake,^a yu'un mu'yuk k'usi chopol jtaoj ta atojalal ti k'u xa sjalil li' jchi'ukote.^b Pe li jpsamantaletike mu spat yo'ontonik ta atojalal.^c **7** Junuk avo'onton xasut xchi'uk mu k'usi xapas sventa mu x-ilinik li jpsamantaletik yu'un jfilisteae-tike». **8** Pe xi la stak' li Davide: «¿K'u yu'un un? ¿K'usi chopol jpasoj? Ti k'u xa sjalil li' jchi'ukote, ¿mi oy k'usi chopol ataojbe li avajtunele? Kajval, ¿k'u yu'un mu xu' xbat jchi'inot ta stsakel ta k'op li avajkontratake?». **9** Li Akise xi la stak'be li Davide: «Vo'one xako'olaj ta yaj-anjel Dios chkilot,^d yu'un toj lek avo'onton. Pe li bankilal soltarotetik yu'un jfilisteae-tike xi laj yalbeikune: «Mu xbat xchi'inutik ta pask'op». **10** Jech oxal, xu' sob xatots batel ok'om xchi'uk li yajtunel-tak ajvalil avu'un ti xchi'inojoxuk tale. Sob xatotsik batel, ja' no'ox mi sakub tal osile».

11 Ja' yu'un, li David xchi'uk sviniktake sob totsik ta yok'omal sventa sutik batel li ta yosil jfilisteae-tike, yan li jfilisteae-tike muk yik batel ta Jesreel.^e

30 K'alal k'otik ta yoxibal k'a-k'al ta Siklag^f li David xchi'uk sviniktake, li j-amaleketi-ke^g ayemik xa ox li ta sur* xchi'uk li ta Siklague, la sjnesik komel xchi'uk la xchik'ik ta k'ok' li Siklague. **2** La xchukik batel li antsetike^h xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta jteklume, ta bik'it ta muk'. Mu'yuk buch'u la smilik, kuxul laj yik'ik batel skotol. **3** K'alal k'otik li David xchi'uk sviniktake, laj yilik ti chik'bil xa li jteklume xchi'uk ti ik'bil batel li yajnilike xchi'uk li xnich'nabike. **4** Jech oxal, li Davide xchi'uk li viniketik te xchi'uke lik smil sbaik ta ok'el ja' to ti k'uxi lubtsajik ta ok'ele. **5** Ik'bat batel xcha'vo'al yajnil li David eke

KAP. 29

a 1Sa 28:2

b 1Sa 27:11, 12

c 1Sa 29:3, 9

d 1Sa 27:12

e Jos 19:17, 18
1Sa 29:1

KAP. 30

f Jos 15:21, 31
1Sa 27:5, 6g Je 36:12
Eks 17:14
1Sa 15:2
1Sa 27:8

h 1Sa 27:3

Kolumna 2

a 1Sa 25:42
1Sa 25:43b Si 18:6
Si 31:1, 9
Si 34:19
Si 143:5c 1Sa 22:20
1Re 2:26

d 1Sa 23:9

e Nu 27:21
Jue 20:28
1Sa 23:2, 11
1Sa 28:6f 1Sa 30:18
Si 34:19g 1Sa 23:13
1Sa 27:2

h 1Sa 30:21

—li Ainoam ti likem ta Jesreel xchi'uk li Abigail, li yajnil anima Nabal ti likem ta Karmeloe—.^a **6** Li Davide chat tajek yo'onton, yu'un tsk'an ch-ak'bat ton yu'un li sviniktake, yu'un chat tajek yo'ontonik ta skoj ti ik'bat batel li xnich'nabike. Pe li Davide la sa' koltael ta stojalal li Jeova Dios yu'une sventa sta stsatsal yo'onton.^b

7 Va'un, li Davide xi laj yalbe li pale Abiatore,^c li xnich'on Aimeleke: «Ich'o tal li mokank'u'ile,^d avokoluk». Ja' yu'un, li Abiatore laj yich'be tael David li mokank'u'ile. **8** Li Davide xi la sjak'be li Jeovae:^e «¿Mi chbat jnuts li j-elek'etike? ¿Mi jtaik to ta be?». Xi tak'bate: «Bat nutso, yu'un persa chata ta be xchi'uk chapoj sutel li k'usitik laj yich'ik batele».^f

9 Ta anil no'ox bat li David xchi'uk li vakib sien viniketik^g te xchi'uke, te k'otik ta beo'tik ta stenlejaltik* Besor, li ta stenlejaltik taje te komik jayvo'uk viniketik. **10** Li Davide jelav batel xchi'uk li chanib sien viniketike, pe li chib sien viniketike te komik, yu'un lubemik xa tajek, mu xa xu' yu'unik xtuch'ik jelavel li beo'tik ta stenlejaltik Besore.^h

11 Te la staik jun j-egipto vnik ta osiltik, va'un laj yik'beik batel li Davide. Laj yak'beik sve-el xchi'uk laj yak'beik yuch' vo', **12** jech xtok, laj yak'beik chib pan pasbil ta takin sat uva xchi'uk jxut* pan ti pasbil ta takin sat igoe. Lik tsatsubuk k'alal la slajese, yu'un yoxibal xa ox k'ak'al xchi'uk yoxibal xa ox ak'obal mu'yuk k'usi slajesoj xchi'uk mu'yuk k'usi yuch'oj. **13** Li Davide xi la sjak'bee: «¿Buch'u avajjal xchi'uk bu likemot tal?». Xi la stak'e: «Likemun ta Egipto, ja' smosoun jun j-amalek vinik, pe oy xa ta yoxibal k'ak'al la skomtsanun li

30:9 *K'elo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik. **30:12** *O «jxet'; jvok»

kajvale, yu'un li-paj. **14** Vo'on-kutik li-ochkutik li ta sural* yosil jkeretitaetike,^a li ta yosilal Judae xchi'uk li ta sur[#] ta Kalebe,^b va'un la jchik'kutik ta k'ok' li Siklague». **15** Li Davide xi la sjak'bee: «¿Mi xu' xavik'un batel ti bu oy li j-elek'etike?». Xi tak-bate: «Mi chavak' ave ta stojal Dios ti mu'yuk chamilun xchi'uk ti mu'yuk chavak'un ta sk'ob li kajvale, ta xkik'ot batel ti bu oyike».

16 Ja' yu'un, laj yik' batel ti bu oyike, tan puk oyik, yakal chve'ik xchi'uk ch-uch'bolajik ta osiltik, xmuyubajik ta spasel k'in ta skoj ti ep k'usitik la spojik tal li ta yosil jfalisteaetik xchi'uk ta yosilal Judae. **17** Li Davide ik' to'ox osil lik smilanan ja' to ti k'uxi och ak'obale.* Ja' xa no'ox chanib sien viniketik kolik ti jatavik batel ta kameyoetike.^c **18** Li Davide laj yich' sutel skotol li k'usitik la spojik^d li j-amaleketike xchi'uk la spoj sutel li cha'vo' yaj-nile. **19** La spoj sutel skotol li k'usi ja' yu'unike, k'alal ta bik'it ta muk'. Laj yik'ik sutel li xnich'nabike xchi'uk skotol li k'usi x-ayan yu'unike.^e Li Davide laj yich' sutel skotol li k'usi ich'batik to'ox batele. **20** Jech oxal, li Davide ja' laj yich' skotol li chijetike xchi'uk li vakaxetike, li sviniktak Davide te jmoj laj yik'beik batel xchi'uk li yan vxakaxtake. Xi chalike: «Li'e ja' yu'un li Davide».

21 Li Davide te k'ot ti bu oy li chib sien viniketik ti mu'yuk ay chi'invanikuk ta skoj ti lubemik tajeke xchi'uk ti te komik ta sts'el beo'tik ta stenlejaltik Besore.^f Lok' snupik ta be li David xchi'uk li buch'utik te xchi'uke. K'alal nopaj batel li Davide la sjak'anbe mi lek oyik. **22** Pe li viniketik ti mu'yuk k'usi xtunik-o xchi'uk ti chopol stalelalik ti ay xchi'inik

30:14 *O «Negueb ta». #O «Negueb». **30:17** *O «ti k'uxi och ak'obal ta yok'omale».

KAP. 30

a 2Sa 8:18
1Re 1:38
1Kr 18:17
Ese 25:16
Sof 2:5

b Jos 14:13

c Eks 17:14

d 1Sa 30:3

e 1Sa 30:8
SI 34:19

f 1Sa 30:10

Kolumna 2

a 1Sa 30:8

b 1Sa 30:10

c Nu 31:27
Jos 22:8
SI 68:12

d Jos 19:4, 8

e Jos 15:20, 48
Jos 21:8, 14

f Jos 15:20, 50
Jos 21:8, 14

g 1Sa 27:10
1Kr 2:9

h Jue 1:16
1Sa 15:6

i Nu 21:3
Jos 19:1, 4
Jue 1:17

j Jos 14:13
2Sa 2:1

KAP. 31

k 1Sa 14:52
1Sa 29:1

l 1Sa 28:4
2Sa 1:21
1Kr 10:1-5

m 1Sa 13:2

n 1Kr 8:33

li Davide, xi laj yalike: «Ta skoj ti mu'yuk ay xchi'inutike, mu'yuk chkak'betik jutebuk li k'usi la jpojtik sutele, ja' no'ox chkak'betik sutel li yajnilik ta jujuntale xchi'uk li xnich'nabike, va'un ak'o batikuk». **23** Pe li Davide xi laj yale: «Mu jechuk xapasik, kermanotak, yu'un ja' laj yak'butik li Jeovae. Ja' la xchabiutik xchi'uk ja' laj yak' ta jk'obtik li j-elek'etik ti ay skontrainutike.^a **24** ¿Buch'u xa no'ox lek cha'i avalojik jech k'ucha'al chanopike? Ko'ol yepal chavich'ik, jech yepal chich' li buch'u ay ta pask'ope xchi'uk li buch'u kom xchabi ikatsile.^b Parejo chavich'ik ak'bel». **25** Li va' k'ak'al k'alal to avie, li Davide laj yal ti jech mantal chkome, va'un k'ot ta jun mantal li ta Israele. Jech-o k'alal to avie.

26 K'alal sut ta Siklag li Davide, la xch'ak jlom li k'usitik la spoj tale, va'un la stakbe batel li moletik ta Juda ti ja' yamigotake. Xi laj yalanbe batele: «Tsakik ta amotonik li k'usi laj yich' pojbel li yajkontratak Jeovae». **27** La stakbe batel li buch'utik te oyik ta Betel,^d ta Ramot ti te xkom ta Neguebe,^e li buch'utik te oyik ta Jatir,^e **28** ta Aroer, ta Sifmot, ta Estemoa,^f **29** ta Rakal, ta jteklumetik yu'un jerameletik,^g ta jteklumetik yu'un jkenitaeetik,^h **30** ta Orma,ⁱ ta Borasan, ta Atak, **31** ta Ebron' xchi'uk ta skotol ti butik ech'ik li David xchi'uk sviniktake.

31 K'alal yakal tspasik k'op xchi'uk Israel li jfalisteaetike,^k li viniketik ta Israele jata-vik lok'el ta stojal li jfalisteaetike xchi'uk ep laj yich'ik milel li ta vits Guilboae.^l **2** Li jfalisteaetike te nopol snutsojik batel li Saul xchi'uk xnich'nabtak, va'un la smilik li Jonatan,^m li Abinadab xchi'uk li Malki-Sua ti ja' xnich'nabtak Saule.ⁿ **3** Mas to tsots la tsakik ta k'op li Saule. Li

30:27 *O «ta sure».

jt'ilesej flechaetike la staik ta be li Saule, va'un tsots la syayijesik.^a **4** Li Saule xi laj yalbe li jkuch-abtejebal yu'une: «Lok'eso a-espada, pajbun ochel yo' jech mu xilbajinikun mi talik li mu vinketik ti mu'yuk yich'ojik sirkunsisione^b xchi'uk ti ja' tspajbeikun espadae». Pe ta skoj ti chi'tajek li jkuch-abtejebal yu'une, mu'yuk la spas. Ja' yu'un, li Saule la stsak li s-espadae, la smil sba stuk.^c **5** K'alal jech laj yil k'ot ta pasel^d li jkuch-abtejebal yu'une, la smil sba stuk ta s-espada ek, jech te ko'ol cham xchi'uk li Saule. **6** Ja' jech cham Saul li va' k'ak'ale, ko'ol chamik xchi'uk li oxvo' xnich'nabtake, li jkuch-abtejebal yu'une xchi'uk skotol li sviniktake.^e **7** Li j-israeletik ti te nakalik ta stenlejalitik xchi'uk li ta yosilal Jordane laj yak'ik venta ti jatavik xa batel li soltaroetik xchi'uk ti chamik xa li Saul xchi'uk xnich'nabtake, va'un jatavik lok'el li ta steklumalike.^f Talik li jfalisteetik xchi'uk ja' xa te kom nakiikuk.

8 Li ta yok'omale, li jfalisteetik bat spojbeik li k'usitik oy

31:4 *K'elo Glosario, sirkunsision.

KAP. 31

a 2Sa 1:4, 6

b 1Sa 17:26
2Sa 1:20

c 1Kr 10:4

d 1Sa 26:10
1Kr 10:13

e 1Sa 28:19
1Kr 10:6, 7

f 1Sa 13:6

Kolumna 2

a 1Sa 28:4
1Sa 31:1
2Sa 1:6
1Kr 10:8-12

b 2Sa 1:20

c Jue 16:23

d Jos 17:11
Jue 1:27

e 1Sa 11:1, 9-11

f 2Sa 21:12

g 2Sa 2:4, 5

yu'unik li buch'utik chamik ta pask'ope, va'un te chamem la staik ta vits Guilboa^a li Saul xchi'uk li oxvo' xnich'nabtake. **9** La xtuch'beik sjol li Saule xchi'uk laj yich'beik batel li yabtejebtake. Laje, la stakik batel j-almantaetik ta sjunul yosil li jfalisteetik sventa xalbeik sjunul jteklum li k'usi k'ot ta pasele^b xchi'uk sventa xalik batel li ta sna* santoike.^c **10** Li yabtejebtak Saule te laj yak'ik li ta sna slok'oltak Astorete xchi'uk te la sjok'anbeik li sbek'tal li ta smuroal Bet-Sane.^d **11** K'alal laj ya' jnakejetik ta Jabes-Galaad^e li k'usi la spasbeik Saul li jfalisteetik, **12** totsik batel skotol li soltaroetik ti lek xu' yu'unike, sjunul ak'obal xanavik, va'un la syalesbeik li sbek'tal Saul xchi'uk li sbek'tal xnich'nabtak ti te jok'ajtik ta smuroal Bet-Sane. Sutik batel ta Jabes xchi'uk te la xchik'ik. **13** Laje, la stsobbeik li sbaklike^f xchi'uk te la smukik ta yolon tamarisko te' ta Jabes,^g jech xtok, vukub k'ak'al la spasik ayuno.*

31:9 *O «stemplo». 31:13 *K'elo Glosario, ayuno.

XCHIBAL LIVRO YU'UN

SAMUEL

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Li Davide laj ya' ti cham li Saule (1-16)
Skejoj David sventa Saul xchi'uk
Jonatan (17-27)
- 2 Li Davide och ta ajvalil ta Juda (1-7)
Li Is-Bosete och ta ajvalil ta Israel (8-11)
La stsak sbaik ta K'op yuts' yalal David
xchi'uk yuts' yalal Saul (12-32)
- 3 Li yuts' yalal Davide mas to la stsak
batel yipik (1)

- Xnich'nabtak David (2-5)
Li Abnere chak' sba ta sparte
David (6-21)
- Li Joabe la smil li Abnere (22-30)
Li Davide chat yo'onton ta stjolal
li Abnere (31-39)
- 4 Laj yich' milel li Is-Bosete (1-8)
Li Davide laj yal mantal ti ak'o
smilik li jmilvanejetike (9-12)

- 5 K'ot ta ajvalil ta Israel li Davide (1-5)
Och ta k'abal li Jerusalene (6-16)
Sion, li Steklumal Davide (7)
Li Davide la stsal li jfilisteetike (17-25)
- 6 Laj yich' ich'el batel ta Jerusalen
li Kaxae (1-23)
Li Usaie laj yik li Kaxae,
va'un laj yich' milel (6-8)
Li Mikale la sp'aj ta yo'onton
li Davide (16, 20-23)
- 7 Ma'uk David tsva'an li temploe (1-7)
Trato xchi'uk David sventa ajvalilal (8-17)
Li Davide la spas orasion sventa
stoj ta vokol (18-29)
- 8 Kuch yu'un pask'op li Davide (1-14)
Ajvalilal yu'un David (15-18)
- 9 Li Davide laj yak'be ta ilel tuk'il k'anelal
li Mefibosete (1-13)
- 10 La stsalik li Ammon xchi'uk Siriae (1-19)
- 11 Li Davide mulivaj xchi'uk Bat-Seba (1-13)
Li Davide laj yak' ta milel li Uriase (14-25)
Li Davide laj yik' li Bat-Sebae (26, 27)
- 12 Li Natane chalbe smul
li Davide (1-15 sbavok'al)
Cham skerem li Bat-Sebae (15 xcha'vok'al
k'alal ta 23)
Vok' yol li Bat-Sebae, Salomon
sbi (24, 25)
Och ta k'abal li Raba, li steklumal
j-ammonetike (26-31)
- 13 Li Amnone la satsal tsak
li Tamare (1-22)
Li Absalone la smil li Amnone (23-33)
Jatav batel ta Guesur li Absalone (34-39)
- 14 Joab xchi'uk li ants likem ta Tekoae (1-17)
Li Davide laj yak' venta li k'usi oy
ta yo'onton Joabe (18-20)
Ik'at sutel li Absalone (21-33)
- 15 La stoy sba xchi'uk chopol k'usi
la spas li Absalone (1-12)
Jatav lok'el ta Jerusalen li Davide (13-30)
La sko'oltas sjol xchi'uk Absalon
li Aitofele (31)
Li Usaie laj yich' takel sutel sventa
xbat skontrain li Aitofele (32-37)
- 16 Li Sibae la stik'be smul
li Mefibosete (1-4)
Li Simeie la xchopol k'opta
li Davide (5-14)
- Li Usaie te k'ot ti bu oy
li Absalone (15-19)
Tojobjtasvan li Aitofele (20-23)
- 17 Li Usaie la sokbe ta be li k'usi
laj yal Aitofele (1-14)
Laj yich' p'ijubtasel li Davide; jatav
lok'el ta skoj li Absalone (15-29)
Li Barsilai xchi'uk yantike bat
yak'ik ve'ilil (27-29)
- 18 Laj yich' tsalel xchi'uk milel
li Absalone (1-18)
Laj yalbeik David ti cham xa
li Absalone (19-33)
- 19 Laj yat yo'onton David ta skoj
li Absalone (1-4)
Li Joabe laj yut li Davide (5-8 sbavok'al)
Sut batel ta Jerusalen
li Davide (8 xcha'vok'al k'alal ta 15)
La sk'an perton li Simeie (16-23)
Li Mefibosete vinaj ti mu'yuk
smule (24-30)
Laj yich' ich'el ta muk' li Barsilaie (31-40)
La stsak sbaik ta k'op li jujuchop
nitolulale (41-43)
- 20 La stoy sba li Sebae; li Joabe la smil
li Amasae (1-13)
Laj yich' nutsal li Sebae xchi'uk laj
yich' milel (14-22)
Laj yak'anbe yabtel li sviniktak
Davide (23-26)
- 21 Li jgabaonetike chak'beik stoj smul
li buch'utik te oy ta sna Saule (1-14)
La stsakik ta k'op jfilisteetike (15-22)
- 22 Li Davide tske'jinta Dios ta skoj
ti koltaate (1-51)
«Ja' taya ton k'otem ku'un
li Jeovae» (2)
Li Jeovae tuk' chak' sba ta stojolal
li buch'u tuk' chak' sbae (26)
- 23 Li k'usi slajeb xa laj yal komel
li Davide (1-7)
Li k'usitik labalik sba la spas sviniktak
David ti lek xu' yu'unik pask'ope (8-39)
- 24 La sta smul David ta skoj ti la spas
sensoe (1-14)
Chamik 70 mil ta skoj li vokolile (15-17)
La spas skajleb matanal li Davide (18-25)
La sman li milbil matanaletik
laj yak'e (24)

1 K'alal chamem xa ox li Saule, li Davide chib k'ak'al te kom ta Siklag^a k'alal sut xa ox tale ta stsalel li j-amaleketike. **2** Li ta yoxibal k'ak'ale, te tal jun vinik ti te lik talel ti bu spaso^j skarpana li Saule, sli'oj ta jatel sk'u' spok' xchi'uk yak'oj pukuk* ta sjol. K'alal k'ot ti bu oy li Davide, la skejan sba ta lumtik xchi'uk la spantan sba.

3 Li Davide xi la sjak'bee: «¿Bu lalik tal?». Xi la stak'e: «Te lijatav tal ti bu spaso^j skarpana li Israele». **4** Xi to la sjak'be li Davide: «¿K'usi k'ot ta pasel? Alun, avokoluk». Xi la stak' li vinike: «Li krixchanoetike jatavik li ta pask'ope, ep buch'utik chamik. Te cham^b li Saul xchi'uk li xnich'one, li Jonatane». **5** Li Davide xi to la sjak'be li vinike: «¿K'uxi la ana' ti cham li Saul xchi'uk li Jonatane?». **6** Xi la stak' li vinike: «Ja'o te oyun li ta vits Guilboae,^c va'un laj kil li Saul ti te yikobinoj li slansae, yu'un taat ta be^d yu'un li karetaetik xchi'uk li jkajlejetik ta ka'e. **7** K'alal joyij sk'el spate laj yilun, va'un laj yaptaun, xi la jtak'bee: «¿Li oyune!». **8** Xi la sjak'bune: «¿Buch'uot?», xi la jtak'bee: «J-amalek^e vinikun». **9** Xi laj yalbune: «Nopajan tal ta jts'el, milun avokoluk, yu'un li' chkil jvokole, tsots yayijemun». **10** Ja' yu'un, linopaj batel xchi'uk la jmil,^f yu'un jna'oj ti mu xa ono'ox xkuxi ta skoj ti yayijeme. Va'un, la jtsakbe li skoronail sjole xchi'uk li spulserail sk'obe, li' laj kich'bot tale, kajal».

11 K'alal laj ya'i li Davide, la sli' ta jatel li sk'u' spok'e, jech la spasik ek skotol li viniketik ti te xchi'uke. **12** Ochik ta at-o'onton, ok'ik xchi'uk la spasik ayuno^g ja' to ti k'uxi ch'ay batel k'ak'ale, yu'un chamik ta espada li

1:2 *O «lum». 1:12 *K'elo Glosario, ayuno.

KAP. 1

a 1Sa 27:5, 6

b 1Sa 31:1, 6
1Kr 10:4, 6c 1Sa 28:4
1Kr 10:1d 1Sa 31:3
1Kr 10:3e Eks 17:16
Dt 25:19
1Sa 15:20
1Sa 30:1

f 1Sa 31:4

g 1Sa 31:11, 13

Kolumna 2

a 1Sa 31:1

b Nu 12:8
1Sa 24:6
1Sa 26:9
1Sa 31:4

c 2Sa 4:10

d 2Sa 1:6, 10

e 1Sa 31:6

f Jos 10:13

g 1Sa 31:8

h 1Sa 31:9

i 1Sa 31:1
1Kr 10:1

Saule, li Jonatan ti ja' xnich'on Saule xchi'uk ep chamik li ta steklumal Jeovae, ep lajik li j-israeletike.^a

13 Li Davide xi la sjak'be li vinike: «¿Bu likemot tal?». Xi tak'bate: «J-amalek vinikun, ja' xnich'onun jun jyanlum ti li' talem ta nakleje». **14** Va'un, li Davide xi laj yalbee: «¿Mi yal no'ox ak'ob ava'i ta smilel li buch'u st'ujoj Jeovae?». **15** Li Davide la stak ta ik'el jun svinik, xi laj yalbee: «Nopajan batel, milo». Ja' yu'un la syayijes, va'un cham.^c **16** Li Davide xi laj yalbe li vinike: «Te chkom ta aba atuk li ach'ichele, yu'un ja' la stik' amul li ave k'alal xi laj avale: «Vo'on la jmil^d li buch'u st'ujoj Jeovae»».

17 Va'un, li Davide lik sk'ejin-ta jun k'ejoj sventa at-o'onton, ja' la sk'ejinta ta sventa li Saule xchi'uk ta sventa li Jonatane,^e li xnich'on Saule. **18** Laj yal xtok ti sk'an xak'beik xchan li krixchanoetik ta Judae. Li k'ejoj sventa at-o'onton taje ja' sbi «Li arkoe», te ts'ibabil ta slivroal Jasar^f xchi'uk xi chale:

19 «Li buch'utik k'upilik sbae, Israel, te laj sk'oplalik li ta tayal k'opojebaetik^g avu'une.

¡Tsalatik li tsatsal
viniiketike!

20 Mu xavalik batel ta Gat;^h mu xapukik batel li ta skayealetak Askelone, yu'un ta xlik muyubajikuk li jfilistea tsebetik mi laj ya'iike, li stsebetatik li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsisione* ta xmuyubajik.

21 Vitsetik ta Guilboa,ⁱ muuk xa xyal tal vo' ta atojolalik, mi ja'uk xa job osil,

1:19 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal.
1:20 *K'elo Glosario, sirkunsision.

- mi ja'uk xa k'usi xchi' ta avo-
silal sventa xich' ak'el ta
ch'ul matanale,^a
yu'un te laj yich' sokesbel
s-eskudoik* li buch'utik
lek xu' yu'unike, te laj
yich' sokesel li s-eskudo
Saule,
mu'yuk xa junuk eskudo
ti lek jaxbil aseitee.
- 22** Ta xch'ich'el li buch'utik
chamike, ta xepu'al
li tsatsal viniketike,
li s-arko Jonatane mu'yuk
sut ta valopat,^b
li s-espada Saule ja' chkuch
yu'un' li pask'ope.
- 23** Li Saul xchi'uk Jonatane^d
lek k'anbilik xchi'uk lek
k'uxubinbilik* k'alal
kuxulik to'oxe,
mi ja'uk laj yich'ik ch'akel^e k'a-
lal chamike.
Lek xu' yu'unik anil, ja' mu
sta li aguilaetike,^f
lek tsots xu' yu'unik, ja' mu
sta li leonetike.^g
- 24** Tsebetik ta Israel, ok'itaik
li Saule,
yu'un ja' laj yak' alapik li ku-
xul tsajal pok'e xchi'uk ja'
laj yak'be xnichimal li ak'u'
apok'ike,
ja' laj yak'be slujoaltak ta oro
li ak'u' apok'ike.
- 25** ¡Te lajik ta tsalel li buch'utik
lek xtojobik ta pask'ope!
¡Li Jonatane te telel cham
li ta tayal k'opojobaetik^h
avu'une!
- 26** Chkat tajek ko'onton avu'un,
Jonatan;
jk'anojot tajek' k'ucha'al
jbankil.
Mas to toj lek laj ka'i ti k'u ye-
lan la ak'anune, ja' mu sta ti
k'u yelan chk'anvan li an-
tsetike.ⁱ
- 27** ¡Lajik ta tsalel li buch'utik lek
xtojobik ta pask'ope

1:21 *O «smakobbailik». 1:23 *O «lek
ilibilik».

KAP. 1

- a Le 27:16
b 1Sa 18:4
1Sa 20:20
c 1Sa 14:47
d 1Sa 18:1
e 1Sa 31:6
1Kr 10:6
f Job 9:26
g Pr 30:30
h 1Sa 31:8
i 1Sa 18:1, 3
j 1Sa 19:2
1Sa 20:17, 41
1Sa 23:16-18
Pr 17:17
Pr 18:24

Kolumna 2

KAP. 2

- a Nu 27:21
1Sa 28:6
b Je 23:2
Nu 13:22
Jos 14:14
Jos 20:7
2Sa 5:1
1Re 2:11
c 1Sa 25:43
d 1Sa 25:42
1Sa 30:5
e 1Sa 22:1, 2
1Sa 27:2
1Kr 12:1
f Je 49:10
1Sa 15:24, 28
1Sa 16:13
2Sa 5:4, 5
1Kr 11:3
g 1Sa 31:11-13
h 2Sa 9:7
2Sa 10:2
i 1Sa 14:50
1Sa 17:55
1Sa 26:5
2Sa 4:1
1Re 2:5
j Je 32:1, 2
Jos 13:29, 30
k 2Sa 4:5-8
2Sa 4:12
l Jos 13:8, 11
m Jos 19:17, 18
n Jos 16:5-8

xchi'uk lajesbatik li yabteje-
bik ta pask'ope!».

2 Ta ts'akale, li Davide xi la
sjak'be li Jeovae:^a «¿Mi chi-
muy batel ta junuk jteklum li ta
Judae?». Xi la stak' li Jeovae:
«Muyan batel». Xi to la sjak' li
Davide: «¿Bu junukal jteklum xu'
chibat un?». Xi tak'bate: «Ta
Ebron»,^b **2** Ja' yu'un, li Davide
te muy batel xchi'uk li cha'vo'
yajnile, ja' li Ainoam^c ti likem
ta Jesreele xchi'uk li Abigail,^d
li yajnli anima Nabal ti likem ta
Karmeloe. **3** Jech xtok, li Davi-
de laj yik' batel li sviniktak te
xchi'uke,^e jech muy batel xchi'uk
yuts' yalalik ta jujuntal li vinike-
tike, te kom nakiikuk li ta jteklum-
metik yu'un Ebrone. **4** Va'un,
talik skotol li viniketik ta Judae,
te la sva'anik ta ajvalil li David
yo' sventain li Judae.^f

Xi laj yalbeik li Davide: «Li vi-
niketik ta Jabes-Galaade ja' la
smukik li Saule». **5** Ja' yu'un,
li Davide xi la stakbe batel
a'eyj li viniketik ta Jabes-Galaade:
«Ak'o yak'boxuk bendision
Jeova ti laj avak'ik ta ilel tu-
k'il k'anelale, yu'un la amukik^g li
avajvalik Saule. **6** Ak'o yak'bo-
xuk ta ilel tuk'il k'anelal li Jeovae
xchi'uk tuk'uk xak' sba ta atojola-
lik. Li vo'on eke chkak' ta ilel sle-
kil ko'onton ta atojolalik ta skoj li
k'usi la apasike.^h **7** Li avajvalik
Saule chamem xa, ja' yu'un oyuk
yipal li ak'obike xchi'uk tsotsuk
avo'ontoni. Li snitilulal Judae
laj xa sva'anikun ta ajvalil yu'un-
nik».

8 Pe li Abnerⁱ ti ja' xnich'on
Ner xchi'uk ti ja' bankilal solta-
ro yu'un Saule yik'oj xa ox jela-
vel ta Maanaim^j li Is-Boset^k ti ja'
xnich'on Saule, **9** sva'anoj xa ox
ta ajvalil ta Galaad,^l ta Jesreel,^m
ta Efrain,ⁿ ta Benjamin, ta sjunul
Israel xchi'uk ta stojolal j-asure-
tik. **10** Li Is-Boset ti ja' xnich'on
Saule 40 jabil yich'oj k'alal och
ta ajvalil ta Israele, chib jabil
ajvalilaj. Pe li snitilulal Judae ja'

yak'oj sbaik ta stojolal li Davide.^a
11 Li Davide vukub jabil xchi'uk vakib u^b ajvalilaj ta Ebron ta stojolal li snitilulal Judae.

12 Ta ts'akale, li Abner ti ja' xnich'on Ner xchi'uk li yajtuneltak Is-Boset ti ja' xnich'on Saule lok'ik batel ta Maanaim^c sventa xbatik ta Gabaon.^d **13** Lok' batel ek li Joabe,^e li yol Seruyae' xchi'uk li yajtuneltak Davide, te la sta sbaik ta tanke ta Gabaon; te la xchotan sbaik ta jujujot sti'il li tankee. **14** K'alal te xa ox oyike, li Abnere xi laj yalbe li Joabe: «Ak'o stsak sbaik ta k'op* li viniketike, jk'eltik buch'u xkuch yu'un». Xi la stak' li Joabe: «Lek, ak'o stsak sbaik». **15** Va'un, lik st'ujik 12 ta vo' jbenjaminetik li ta sviniktak Is-Boset, li xnich'on Saule, jech xtok, 12 ta vo' la st'ujik li ta yajtuneltak Davide. **16** Lik stsakbe sba ta sjolik, va'un la sts'apbe sbaik ta xokonik ta jujuntal l-espadaike, jech ko'ol yalik ta lum skotolik. Jech oxal, Elkat-Asurim la sbiin li osil taje xchi'uk te xkom ta Gabaon.

17 Li k'usi k'ot ta pasel li va' k'ak'ale tsots lik-o batel pask'op yu'unik. Li Abner xchi'uk li viniketike ta Israele tsalatik yu'un li sviniktak Davide. **18** Te oyik li oxvo' yalab Seruyae:^g Joab,^h Abisai' xchi'uk Asael;ⁱ li Asaele lek xtojob ta anilajel, xko'olaj ch-anilaj k'ucha'al jkot gasela ta jamal osilitik. **19** Li Asaele la snuts batel li Abnere, mu'yuk xk'ej-puj* ta bats'ik'ob mi ja'uk ta ts'et-k'ob[#] ta snutsel batel li Abnere. **20** K'alal la sk'el spat li Abnere, xi la sjak'e: «¿Mi vo'ot Asael?», xi la stak'e: «Vo'on». **21** Li Abnere xi laj yalbe li Asaele: «Batan ta abats'ik'ob o ta ats'etk'ob,* tsa-ko junuk li vinike, ich'bo komel li k'usi chapojbee». Pe li Asaele mu'yuk laj yikta sba ta snutsel

2:14 *O «stsal sbaik». 2:19 *O «xk'e-jev; sts'ep'uj». #O «surtok'ob». 2:21 *O «asurtok'ob».

KAP. 2

a 2Sa 2:4

b 1Kr 3:4

c 2Sa 2:8

d Jos 10:12
 Jos 18:21, 25
 Jos 21:8, 17
 2Sa 20:8
 2Kr 1:3

e 2Sa 8:16
 2Sa 20:23
 1Re 1:5, 7

f 1Kr 2:15, 16

g 1Kr 2:15, 16

h 2Sa 10:7
 2Sa 24:2
 1Re 11:15
 1Kr 11:6

i 1Sa 26:6
 2Sa 20:6
 1Kr 11:20

j 2Sa 3:27
 2Sa 23:24
 1Kr 27:1, 7

Kolumna 2

a 2Sa 3:27

b Dt 1:7
 Jos 12:2, 3

c Jos 21:8, 38
 2Sa 2:8

li Abnere. **22** Ja' yu'un, li Abnere xi to laj yalbe li Asaele: «Mu xa xanutsun. Yu'un mi la jmilote, ¿mi xk'elbe xa no'ox ku'un sat li abankil Joabe?». **23** Pe li Asaele mu'yuk la xch'un. Ja' yu'un, li Abnere la sts'apbe ochel ta xch'ut li slansae,^a toj lok'el to ta spat; te lom xchi'uk cham. Li buch'utik te ch-ech'ik yo' bu cham li Asaele te chpajik.

24 Ta skoj taje, li Joab xchi'uk Abisaele la snutsik batel li Abnere. K'alal ch'ay xa ox batel k'a-k'ale, te k'otik ta bik'it vits ta Ama ta stuk'il Guia ti te xkom ta sbelel takixokol balumil ta Gabaone. **25** Li jbenjaminetik ti te oyike la stsob sbaik xchi'uk li Abnere xchi'uk la spas ta jmoj sjolik, va'un te komik ta sjol jp'ej bik'it vits. **26** Li Abnere xi laj yapta batel li Joabe: «¿Mi jech-o ta jmil jbatik? ¿Mi mu xavak' venta ti ja' no'ox chak' vokol ta ts'akal li k'usi ta jpastike? ¿Bak'in to chavalbe jteklum ti ak'o xikta sba ta snutsel li yermanotake?». **27** Xi la stak' li Joabe: «Jamal chkal ta skoj kuxul meel Dios ti manchuk lak'opoj, mu'yuk chikta sba ta snutsel yermanotakik li jteklume, ja' to chpaj mi sakub ti jechuke». **28** La sjupan kachu li Joabe, va'un li sviniktake laj yiktaik snutsel li Israele, jech paj li pask'ope.

29 Li Abner xchi'uk sviniktake te ech'ik batel ta Araba,^b sjunul ak'obal xanavik, ech' xtuch'ik Jordan xchi'uk te xanavik batel li ta chukul beetike* ja' to ti k'uxi k'otik ta Maanaim.^c **30** Li Joabe la stsob skotol sviniktak k'alal sut talel ta snutsel li Abnere. Mu'yuk ts'akal lok' li sviniktak Davide, sk'an to 19 ta vo' k'ot xchi'uk sk'an to li Asaele. **31** Pe li yajtuneltak Davide la stsalik li jbenjaminetike xchi'uk li sviniktak Abnere, 360 ta

2:29 *O ja' van sk'oplal «sjunul Bitrone».

vo' viniketik la smilik. **32** Jech xtok, laj yich'beik batel sbek'tal li Asaele^a xchi'uk te la smukik ta smukinal stot ti te xkom ta Belelene.^b Li Joab xchi'uk sviniktake sjunul ak'obal xanavik, ja' to k'otik ta Ebron^c k'alal sakube.

3 Jalij ti la stsak sbaik ta k'op li yuts' yalal Davide; li yuts' yalal Davide mas to la stsak batel yipik,^d yan li yuts' yalal Saule yan tik k'unibik batel.^e

2 Li Davide te vok' xnich'nabtak ta Ebron.^f Li sba xnich'one ja' Amnon,^g li yol Ainoam^h ti likem ta Jesreele. **3** Li xcha'vo'ale ja' Kileab, li yol Abigaile,ⁱ li yajnii anima Nabal ti likem ta Karmeloe; li yoxvo'ale ja' Absalon,^j li yol Maakae, li stseb ajvalil Talmai^k ta Guesure. **4** Li xchanvo'ale ja' Adonias,^l li yol Aguite. Li svo'obale ja' Sefatias, li yol Abitale. **5** Li svakvo'ale ja' Itream, li yol Egla ti ja' yajnii Davide. Taje ja' li xnich'nabtak David ti te vok' ta Ebrone.

6 K'alal jech-o tspacek k'op li yuts' yalal Saul xchi'uk li yuts' yalal Davide, li Abnere^m mas to tsots la stsak yip li ta yuts' yalal Saule. **7** Li Saule oy sts'akal ajnil ti Rispaⁿ sbie, ja' stseb Aya. Ta ts'akale, li Is-Bosete^o xi laj yalbe li Abnere: «¿K'u yu'un la achi'inbe ta vayel li sts'akal ajnil jtote?».^p **8** Ilin tajak li Abner ti jech albat yu'un li Is-Bosete, va'un xi laj yalbee: «¿Mi sts'i' judaetik no'ox chavilun? Yu'un k'alal to avie, kak'ojbe ta ilel tuk'il k'anelal li yuts' yalal atos ti ja' li Saule xchi'uk kak'ojbe ta ilel tuk'il k'anelal li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk li yamigotake. Jech xtok, mu'yuk jlo'loajot sventa xkak'ot ta sk'ob li Davide; pe li avie chavak' jmulin ti la jchi'in ta vayel jun antse. **9** Ak'o yak'bun tsots kastigo Dios mi mu'yuk ta jklot David jech k'ucha'al yak'oj ye^q li Jeovae: **10** ti ma'uk xa chich'ik

KAP. 2

a 2Sa 2:18

1Kr 2:15, 16

b Je 35:19

Rut 4:11

1Sa 16:1

c 2Sa 2:1, 3

1Kr 11:1

KAP. 3

d 1Sa 15:27, 28

1Sa 24:17, 20

1Sa 26:25

e 2Sa 2:17

f 1Kr 3:1-4

g 2Sa 13:1

h 1Sa 25:43

i 1Sa 25:42

j 2Sa 15:12

k 2Sa 13:37

l 1Re 1:5

m 2Sa 2:8

n 2Sa 21:8-11

o 2Sa 2:10

p 2Sa 16:21

1Re 2:22

q 1Sa 15:27, 28

Sl 78:70

Sl 89:20

Kolumna 2

a Jue 20:1

2Sa 24:2

b 2Sa 3:39

c 2Sa 5:3

d 1Sa 18:20

1Sa 19:11

1Kr 15:29

e 2Sa 2:10

f 1Sa 18:25, 27

g 1Sa 25:44

h 2Sa 16:5

1Re 2:8

i 1Sa 13:14

1Sa 15:27, 28

1Sa 16:1, 13

Sl 89:3, 20

Sl 132:17

Ech 13:22

j 1Sa 10:20, 21

1Kr 12:29

yuts' yalal Saul li ajvalilale,^{*} ti ja' xa chchotanat lek ta ajvalil li David ta Israel xchi'uk ta Judae, ti sventaino li Dan k'alal to ta Beer-Sebae».^a **11** Ta skoj ti chi' li Is-Bosete,^b mu'yuk xa k'usi laj yalbe li Abnere.

12 Li Abnere ta ora no'ox la stak batel j-almantaletik ta stojolal li Davide, xi laj yalbee: «¿Buch'u sventainoj li jteklume?». Xi to laj yale: «Jpastik jun trato, va'un chkak' persa bu k'alal xu' ku'un* svental xak' sbaik ta atojolal^c skotol li Israele». **13** Ja' yu'un, xi la stak' li Davide: «¿Lek oy! Jpastik trato. Ja' no'ox ta jk'anbot jun muk'ta vokol, ja' to xu' xtal ak'elbun jsat mi laj avik'bun tal li Mikale,^d li stseb Saule». **14** Va'un, li Davide la stak batel j-almantaletik ta stojolal li Is-Bosete,^e li xnich'on Saule, xi laj yalbee: «Ak'bun li kajnil Mikale, yu'un ja' ta skoj ti laj kak' ta vokol jkuxlejal k'alal ay jtuch'be tal sien ta lik snukulil sjol sk'unil li jfilisteatike».^f **15** Ja' yu'un, li Is-Bosete oy buch'u la stak batel sventa xbat spojik tal li Mikale, li yajnii Paltiel^g xnich'on Laise. **16** Pe li smalate te nap'al bat ta spat, te x-ok'olet batel k'alal to ta Baurim.^h Va'un, xi laj yal li Abnere: «¿Sutan xa batel!». Jech sut batel.

17 Li Abnere xi la stakbe batel mantal li moletik ta Israele: «Le'tik xa ono'ox chak'anik ti ja'uk ajvalil avu'unik li Davide.

18 Ja' yu'un, mu teuk no'ox ameyoj ak'obik, yu'un li Jeovae xi laj yalbe li Davide: «Li kajtunel Davideⁱ ja' tskolta lok'el ta sk'ob jfilisteatik li jteklumal Israele xchi'uk ta sk'ob skotol li jajkontratakike». **19** Laje, li Abnere la xchi'in ta lo'il li jnaklejetik ta Benjamine.^j Ta ts'akale, bat ta Ebron sventa xchi'in ta lo'il ta mukul li Davide yo' xalbe li

3:10 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **3:12** *Lilateral «jkelavilil, li jk'obe li' xchi'ukot».

k'usi k'ot ta nopel yu'unik li Israel xchi'uk li jbenjaminetike.

20 Li Abnere te xchi'uk batel 20 ta vo' viniketik k'alal bat sk'el li David ta Ebrone, li Davide laj yak'be sve'el li Abner xchi'uk sviniktake. **21** Va'un, li Abnere xi laj yalbe li Davide: «Takun batel sventa xbat jtsobbot skotol li Israele sventa xapasik trato, va'un chaventain skotol ti bu k'alal xal avo'ontone». Jech oxal, li Davide la stak batel li Abnere, jech jun yo'onton bat.

22 K'alal bat xa ox li Abnere, ja'o sutik tael ta pask'op li yajtuneltak David xchi'uk li Joabe, ep k'usitik la spojik tael. Pe li Abnere mu'yuk xa ox te xchi'uk li David te ta Ebrone, yu'un li Davide jun yo'onton la stak batel li Abnere. **23** K'alal k'otik li Joab^a xchi'uk skotol li soltaroe-tik ti te xchi'uke, xi tal albatuk li Joabe: «Li Abner^b xnich'on Nere^c ay sk'opon li ajvalile, pe li ajvalile jun yo'onton la stak batel». **24** Ja' yu'un, li Joabe ok sk'opon li ajvalile, xi laj yalbee: «¿K'u yu'un ti jech la apase? Li' ay sk'oponot li Abnere. ¿K'u yu'un ti jun yo'onton la akolta batele? **25** ¿Xavojitkin lek li Abnere, li xnich'on Nere! Yu'un ay slo'laot, ay sk'el ti k'u yelan cha-abteje xchi'uk skotol li k'usitik chapase».

26 Ja' yu'un, li Joabe lok' batel ti bu oy li Davide xchi'uk la stak batel j-almantaetik sventa xbat staik ta be li Abnere, te la staik ta poso ta Sira, va'un laj yik'ik sutel; pe mu'yuk ya'ioj jutebuk li Davide. **27** K'alal sut tal ta Ebron^d li Abnere, li Joabe laj yik' ochel ta yut jteklum sventa sk'opon ta mukul. Pe li Joabe la smil li Abnere, la sts'apbe espada ta xch'ut, yu'un milbat^e li xchi'il ta vok'el ti ja' li Asaele.^f **28** Xi laj yal David k'alal laj ya'i li k'usi k'ot ta pasele: «Ti jech

KAP. 3

a 2Sa 8:16

b 1Sa 14:50
2Sa 2:8, 22

c 1Sa 14:51

d 2Sa 3:20

e 1Re 2:5

f 2Sa 2:22, 23

Kolumna 2

a Je 9:6
Eks 21:12
Nu 35:33
Dt 21:9b Si 7:16
Si 55:23
Pr 5:22

c Le 15:2

d Le 13:44
Nu 5:2e Dt 27:24
Si 109:2, 10

f 2Sa 2:24

g 2Sa 2:8

h 2Sa 2:23

i 1Re 2:31, 32

laj yich' milel^a li Abnere, li xnich'on Nere, mu'yuk ta jta-o jmul sbatel osil xchi'uk mu'yuk tsok sk'oplal ta sat Jeova li pasmantal xu'ne. **29** Ak'o komuk ta sba Joab^b xchi'uk komuk ta sba skotol li yuts' yalal stote. ¿Li ta yuts' yalal Joabe jechuk-o komuk ti oy jun vinik ti oy k'usi chlok' ta sbek'tale^c o ti tsatsakat ta leprae^{*d} o ti mu xtun yakan o sk'obe[#] o ti xmilat ta espadae o ti xlanj ta vi'nale!^e **30** Li Joab xchi'uk li xchi'il ta vok'el ti ja' li Abisaie^f la smilik li Abnere,^g yu'un k'alal ja'o oy pask'op^h ta Gabaone, milbat li xchi'ilik ta vok'el ti ja' li Asaele.

31 Li Davide xi laj yalbe li Joab xchi'uk skotol li krixchanoetik ti te xchi'uke: «Li'o ta jatel li ak'u' apok'ike xchi'uk lapik ch'ixal k'u'il^{*} xchi'uk avananik ta at-o'onton ta skoj li Abnere». Li ajvalil Davide te nap'al bat ta spat li skajonal Abnere. **32** Te la smukik ta Ebron; li ajvalile tsots lik ok'uk ta xokon smukinal li Abnere xchi'uk lik ok'uk skotol li krixchanoetik eke. **33** Li ajvalile xi lik k'ejinuk ta sventa li Abnere:

«¿Mi persa jech chcham
li Abner k'ucha'al chcham
li bol krixchanoe?

34 Mu'yuk laj yich' chukel li ak'obtate,

mu'yuk laj yich' chukel ta
ch'ojon^{*} li avakantake.

Jech laj avich' milel jech k'ucha'al li buch'u chlanj ta mil-lal ta jmilvanejetike». ^{#i}

Lik ok'ikuk skotol xtok li jteklume.

35 Ta ts'akale, k'alal mu'yuk to chch'ay batel k'ak'ale, skotol li

3:29 *K'elo Glosario, *lepra*. [#]Jun vinik ti ja' no'ox spas yu'un o ti ja' xa no'ox sta-o spas li yabtel antsetike, ti mu xa sta-o xbat ta pask'ope o ti spas li k'usitik nopem xa'i tspace viniketike. **3:31** *K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*. **3:34** *Literal «kovre». [#]Literal «xnich'nabtak li k'usi mu'yuk tuk'e».

3:27 *Literal «ta skoj xch'ich'el».

krixchanoetike tal yak'beik pan sventa spatobil yo'onton* li Davide, pe xi laj yak' ye li Davide: «Iak'o yak'bun tsots kastigo Dios mi ta jve' pan o yan k'usi^a mi mu'yuk to ch'ayem batel k'a-k'ale!». **36** Laj ya'i sjunul li jteklume xchi'uk lek laj ya'ik, yu'un lek chilik skotol li k'usi t'pas ajvalile. **37** Ja' yu'un, li va' k'ak'ale, skotol li krixchanoetike xchi'uk skotol li Israele laj yak'ik venta ti ma'uk ta smul ajvalil ti laj yich' milel^b li Abner, li xnich'on Nere. **38** Xi laj yalbe jaytuneltak li ajvalile: «¿Mi mu xana'ik ti ja' jun bankilal xchi'uk ti ja' jun lekil vinik li buch'u cham avi ta Israele?». **39** Li avie, mu'yuk k'usi xu' ku'un ak'o mi ajvalilun.^d Li yalab Seruya^e ti li' jchi'inojane toj ech' xa no'ox sa'ik k'op.^f Li buch'utik chopole ak'o ak'batuk stojol yu'un Jeova li k'usi chopol t'pasike». ^g

4 Li Is-Boset^h ti ja' xnich'on Saule laj yipal yu'un* k'alal laj ya'i ti cham xa li Abner te Ebrone,ⁱ skotol li j-israeletik eke lik svul tajek yo'ontonik. **2** Li xnich'on Saule oy cha'vo' svinik ti ja' sbainojik cha'chop j-elek'etike: li june Baana sbi, li yane Rekab sbi. Ja' xnich'nab Rimon ti likem ta Beerot ta snitilulal Benjamine. (Li Beerote/ nabil ti te xkom ta yosilal Benjamine. **3** Li jbeerotetike jatavik batel ta Guittaim^k xchi'uk te nakiik k'ucha'al jyanlum k'alal to avie).

4 Li Jonatan' xnich'on Saule oy jun skerem ti koxoe.^m K'alal vinaj ta Jesreelⁿ li k'usi k'ot ta stojolal li Saul xchi'uk Jonatane, vo'ob to'ox sjabilal li kerem taje. Petat batel yu'un li buch'u ts'ite-sate, ta skoj ti chi'e anil xa bat, va'un p'aj* komel ta be yu'un, jech koxo kom-o. Mefiboset^o sbi li kereme.

3:35 *O «pan sventa at-o'onton». **4:1**

3:36 *Literal «lik k'unibuk li sk'obtaka». **4:4**

*O «ts'uj».

KAP. 3

a Jue 20:26

b 2Sa 3:28
1Re 2:5c 1Sa 14:50
2Sa 2:8
2Sa 3:12

d 2Sa 2:4

e 1Kr 2:15, 16

f 2Sa 19:13
2Sa 20:10g 2Sa 3:29
1Re 2:5, 34

KAP. 4

h 2Sa 2:8

i 2Sa 3:27

j Jos 9:17
Jos 18:21, 25

k Ne 11:31, 33

l 1Sa 20:16

m 2Sa 9:3

n 1Sa 29:1, 11

o 2Sa 9:13
1Kr 8:34

Kolumna 2

a 2Sa 4:2

b 2Sa 2:10

c 1Sa 18:28, 29

d 1Sa 18:10, 11
1Sa 20:1, 33
1Sa 23:15e 1Sa 24:12
1Sa 26:25
2Sa 12:7
Sl 34:7

f 2Sa 1:2, 4

g 2Sa 1:13-15

h Je 9:6
Eks 21:12
Nu 35:16, 30

i Sl 55:23

j Dt 21:22

5 Li Rekab xchi'uk Baana ti ja' xnich'nab li Rimon ti likem ta Beerote batik ta sna Is-Boset k'alal ja'o k'ux tajek k'ak'ale, li Is-Bosete ja'o te yakal ch'uk yo'onton ta o'lol k'ak'al jech k'ucha'al nopem xa'ie. **6** Xko'olaj bat sa'ik trigo yilel ti k'alal ochik batel ta nae, va'un la sts'apeik espada ta xch'ut li Is-Bosete; laje jatavik batel li Rekab xchi'uk li Baana^a ti ja' xchi'il sbaik ta vok'ele. **7** K'alal ochik ta nae te puch'ul k'ot staik ta stem* ta skuarto, la syayijesik xchi'uk la smilik. Laje, la xtuch'beik li sjole xchi'uk laj yich'beik batel, va'un sjunul ak'o-bat ta xanavik ta sbelel Araba. **8** Te yich'ojbeik k'otel David li sjol Is-Boset^b te ta Ebrone, xi k'ot yalbeik li ajvalile: «Li' oy li sjol Is-Bosete, li xnich'on Saule, li avajkontra^c ti tsk'an ox tsmilote.^d Li avi k'ak'ale, ajvalil, chak'bot permiso Jeova sventa xapakbe sutel li Saul xchi'uk li snitilulale».

9 Pe li Davide xi la stak'be li Rekab xchi'uk li Baana ti ja' xchi'il sbaik ta vok'ele, li xnich'nab Rimon ti likem ta Beerote: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' la skoltaun k'alal oy jvokole,^e **10** k'alal oy buch'u xi tal yalbune: «Cham xa li Saule»,^f la snop ti lek li k'usi tal yalbune, pe li vo'one la jtsak xchi'uk te la jmil^g ta Siklag. «Ja' jech laj kak'be stoj li j-almantale! **11** ¿Mi mu masuk to jech sta-o xich' pasbel li chopol viniketik ti la smilik jun vinik ti mu'yuk smule, ti te la smilik ta stem* ta yut snae? ¿Mi mu tauk xkak'boxuk atojik^h ti la amalbeik xch'iche'le xchi'uk ti sk'an jch'ay ats'unbalik li' ta balumile?». **12** Li Davide laj yalbe mantal viniketik ti ak'o smilike.ⁱ La xtuch'beik yok sk'obik xchi'uk te la sjok'anik/ ta sts'el tanke ta Ebron. Pe li sjol Is-Bosete laj yich'beik batel, te la

4:7, 11 *O «svayeb».

smukik ta smukinal Abner te ta Ebron.

5 Ta ts'akale, skotol li snitilul Israele tal sk'elik li Davide te ta Ebrone,^a xi laj yalbeike: «¡K'elavil! Jun jch'ich'eltik.»^b **2** K'alal ja' to'ox ajvalil ku'unkutik li Saule, vo'ot ono'ox chabeiltas ta pas-k'op^c li Israele.* Xi laj yalbot li Jeovae: «Vo'ot chachabi jteklumal Israel jech k'ucha'al jun jchabichij xchi'uk vo'ot chak'ot ta jnitvanej li ta Israele.»^d **3** Ja' yu'un, skotol li moletik ta Israele tal sk'elik li Davide te ta Ebrone. Va'un, li ajvalil Davide te ta Ebron la spastrato xchi'uk li moletik^e ta yeloval Jeovae. Li moletike la sva'anik ta ajvalil ta Israel^f li Davide.

4 Li Davide yich'oj xa ox 30 jabil k'alal och ta ajvalile, 40 jabil^g ajvalilaj. **5** Li ta Ebrone vukub jabil xchi'uk vakib u ajvalilaj ta stojolal li Judae, yan li ta Jerusalem^h ja' 33 jabil ajvalilaj ta stojolal sjunul li Israel xchi'uk Judae. **6** Li ajvalil xchi'uk sviniktake batik ta Jerusalem sventa tsakik ta k'op li jebusetikⁱ ti te nakalik ta osile. Pe xi la slabanik li Davide: «¡Mi jutebuk cha-och tal li'e! Yu'un k'alal ta ma'sateetik xchi'uk ta koxoetik tsnutsoxuk lok'el». Yu'un xi tsnopike: «Li Davide mi jutebuk ono'ox ch-och tal li'e». **7** Pe li Davide och ta sk'ob li jteklum Sion ti joyol ta muroe. Steklumal David^k sbi li avie. **8** Jech oxal, li Davide xi laj yal li va' k'ak'ale: «¡Li buchutik chbat tsakik ta k'op li jebusetike te sk'an x-ech'ik batel ti bu ch-ech' yok vo'e sventa smilik «li koxoetik» xchi'uk «li ma'satetike», yu'un chopol tajak ch-ilatik yu'un li Davide!». Ja' yu'un, xi kom li lo'ile: «Mi jutebuk stak' x-och ta yut na li ma'sat xchi'uk li koxoe». **9** Li Davide te lik nakiuk li ta jte-

5:1 *Literal «Jun jbakiltik xchi'uk jun jbek'taltik». 5:2 *Literal «chavak' ochuk xchi'uk chavak' lok'uk li Israele».

KAP. 5

- a 2Sa 2:1, 11
1Kr 12:23
b 1Kr 11:1-3
c 1Sa 18:13
1Sa 25:28
d Je 49:10
1Sa 16:1
1Sa 25:30
2Sa 6:21
2Sa 7:8
1Kr 28:4
Sl 78:71
e 2Re 11:17
f 1Sa 16:13
2Sa 2:4
Ech 13:22
g 1Kr 29:26, 27
h Je 14:18
i Eks 23:23
Jos 15:63
Jue 1:8, 21
j 1Kr 11:4-6
k 1Re 2:10
Ne 12:37

Kolumna 2

- a 1Re 9:15, 24
1Re 11:27
2Kr 32:5
b 1Kr 11:7-9
c 1Sa 16:13
2Sa 3:1
d 1Sa 17:45
e 1Re 5:1, 8
f 2Kr 2:3
g 2Sa 7:2
1Kr 14:1, 2
h 2Sa 7:16
Sl 41:11
Sl 89:21
i Sl 89:27
j 1Re 10:9
2Kr 2:11
k 2Sa 15:16
l 1Kr 3:5-9
1Kr 14:3-7
m Lu 3:23, 31
n 2Sa 12:24
o 2Sa 5:3
p Sl 2:2
q 1Sa 22:1, 5
1Sa 24:22
2Sa 23:14
1Kr 14:8
r Jos 15:8, 12
1Kr 11:15
1Kr 14:9
s Nu 27:21
t 1Kr 14:10-12

klum ti joyol ta muroe, Steklumal David la sbiin;* li Davide lik sva'an muroetik xchi'uk yan k'u-sitik ti bu Tsojaptik tone^{aa} xchi'uk ta jujujot xokom^b li jteklume. **10** Jech la stsak batel mas yip^c li Davide, jech xtok, te chi'inbil^d yu'un li Jeovae, li Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike.*

11 Li ajvalil Iram^e ta Tiroe la stak batel j-almantaetik ta stojolal li Davide, jech xtok, la stak batel sedro te' ti tuch'bilik xae,^f la stak batel viniketik ti chab-telanik te'e xchi'uk alvaniletik ti tsva'anik muroetike, va'un lik sva'anbeik jpej sna* li Davide.^g **12** Li Davide laj yak' venta ti va'anat xa lek yu'un Jeova ta ajvalil li ta Israele,^h jech xtok, li Diose mas to la stsak yip yu'un li ajvalilⁱⁱ tpsas Davide sventa sliki-lal li steklumal Israele.^j

13 K'alal lok' tal li David ta Ebrone, laj to sa' yan yajniltak xchi'uk sts'akal ajniltak^k li ta Jerusalem. Jech xtok, vok' to yan skeremtak xchi'uk stsebetak.^l **14** Li xnich'nabtak ti te vok'ik ta Jerusalem ja' sbi Samua, Sobab, Natan,^m Salomon,ⁿ **15** Ibar, Elisua, Nefeg, Jafia, **16** Elisama, Eliada xchi'uk Elifelet.

17 K'alal laj ya' jfilisteetik ti och xa ta ajvalil ta Israel^o li Davide,^p bat sa'ik skotolik. K'alal laj ya' li Davide, yal batel li ta jteklum ti joyol ta muroe.^q **18** Li jfilisteetik ochik batel xchi'uk te la spuk sbaik li ta stenlejaltik Refaime.^r **19** Li Davide xi la sjak'be li Jeovae: «¿Mi chmuy jtsak ta k'op li jfilisteetik? ¿Mi chavak'bun ta jk'ob?».^t Xi tak'bat yu'un li Jeovae: «Batan, yu'un persa chkak'bot ta ak'ob li jfilisteetik». **20** Ja' yu'un, li

5:9 *O ja' van sk'oplal «laj yak'be sbi». ^{aa}Li ta ebreo kope ja' Milo. Li jpej k'op taje ja' sk'an xal «nojesbil». 5:10 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. 5:11 *O «spasob mantal». 5:12 *K'elo Glosario, ajvalilal.

Davide bat ta Baal-Perasim, te la smil li jfilisteaetike. Xi laj yale: «Li Jeovae la sjambun ochel jbe ti bu oy li kajkontratak^a jech k'ucha'al lek Jamal chkom yu'un be li vo' ti xbalak'in no'oxe». Jech oxal, Baal-Perasim^{*b} laj yak'be sbi li osil taje. **21** Li jfilisteaetike te xa busul laj yiktaik li san-toike, ja' xa laj yich'ik batel li David xchi'uk sviniktake.

22 Ta ts'akale, sutik batel xtok li jfilisteaetike xchi'uk te la spuk sbaik li ta stenlejaltik Refaime.^c **23** Li Davide la sjak'be li Jeovae, pe xi tak'bate: «Mu tuk'uk xbat atsak ta k'op, ja' lek bat joyo tal ta spatik, va'un te xatsak ta k'op ta yeloval li bik'tal te'etik bakae.* **24** Mi laj ava'i ti xko'olaj xa oy buch'utik te xchajlajet tal li ta bik'tal te'etik bakae,* jp'eluk me ta avo'onton xatsak ta k'op, yu'un ja' xa jba-be batel avu'un li Jeova sventa smil li yajsoltarotak jfilisteaetike». **25** Li Davide jech taje la spas jech k'ucha'al albat yu'un Jeovae, lik smil li jfilisteaetik^d ta Gueba^e k'alal to ta Guesere.^f

6 Li Davide la stsob yan velta li soltarotetik ta Israel ti lek xu' yu'unik pask'ope, ja'ik 30 mil vini-ketik. **2** Va'un, li David xchi'uk skotol li viniketik te xchi'uke batik ta Baale-Juda sventa xbat yich'ik tal li Xkaxa melem Diose,^g ti ja' te tsva'an sbaik ta yeloval k'alal tstabeik ta albel sbi li Jeovae ti ja' li bankilal yu'un soltarotetik^h ti te chotol ta xchotleb ta sbaⁱ li keruvinetike.ⁱ **3** Li Xkaxa melem Diose te la skajanik batel ta jkot ach' kareta^j sventa slo-

5:20 *Ja' sk'an xal <yajval li buch'u tsjam batel bee>. 5:23, 24 *Li jp'el k'op <bakae> te likem tal ta ebreo k'op ti <ok'el> sk'an xale, mu stak' na'el lek k'u yelan li bik'tal te'etik taje. 6:2 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotetik. *O ja' van sk'oplal <ta ol'ol>.

KAP. 5

a 2Sa 22:41

b Is 28:21

c Jos 15:8, 12
1Kr 11:15
1Kr 14:13-17

d Le 26:7

e Jos 18:21, 24

f Jos 16:10

KAP. 6

g 1Sa 7:2
1Re 8:1
1Kr 13:1-5h Dt 20:4
1Sa 1:3
1Kr 17:24i Eks 25:22
1Sa 4:4
1Kr 13:6-11
Sl 80:1j Eks 25:14
Nu 7:9
Jos 3:14

Kolumna 2

a 1Sa 7:1

b 1Sa 10:5

c Eks 15:20

d Sl 150:3-5

e Nu 4:15
1Kr 15:2f Le 10:1, 2
1Sa 6:19

g Pr 11:2

h 1Sa 6:20
Sl 119:120

i 1Kr 13:12-14

j 2Sa 5:7

k 1Kr 15:25

l Je 30:27
Je 39:5

k'esik batel li ta sna Abinadab^a ti te xkom ta bik'it vitse; li ach' karetae ja' yik'ojik batel li Usa xchi'uk li Aio ti ja' xnich'nab Abinadabe.

4 Ja' jech la xkuchik batel li Xkaxa melem Diose ti te oy ta sna Abinadab ti te xkom ta bik'it vitse, li Aioe ja' jba-be batel ta yeloval li Kaxae. **5** Li David xchi'uk skotol Israele xmuyubajik tstijik son ta yeloval Jeova, ja' tstijik li k'usitik pasbil ta enebro te'e, arpaetik, yan stjibiltak son ti oy yak'ile,^b panderetaetik,^{*c} sistroetik xchi'uk simbalotetik.^{*d} **6** Pe k'alal k'otik li ta yik'aobil trigo ta Nakone, li Usae laj yik^e li Xkaxa melem Diose, yu'un li vakaxetike jutuk xa mu balch'uj yu'unik. **7** Li Jeovae ilin taje ta stojolal li Usae, li melem Diose la smil^f ta skoj ti mu'yuk xich'bat ta muk'^g li smantale, va'un te no'ox cham ta sts'el li Xkaxa melem Diose. **8** Pe li Davide kap-^o sjol^o ta skoj ti tsan sk'alal yo'nton Jeova ta stojolal li Usae; jech oxal Peres-Usa^h la sbiin li lum taje, jech-o sbi k'alal to avie. **9** Li va' k'ak'ale, li Davide xi' taje ta stojolal li Jeovae,^h xi laj yale: «Z'K'uxi xa no'ox chkich'be batel Xkaxa Jeova ti bu nakalune?».ⁱ **10** Ja' yu'un, li Davide mu xa sk'an xich'be batel Xkaxa Jeova li ta Steklumal Davide.^j Laj yal mantal ti xich'ik batel ta sna Obed-Edom^k ti likem ta Gate.

11 Li Xkaxa Jeovae oxib u te kom ta sna Obed-Edom ti likem ta Gate, ja' yu'un ak'bat bendision yu'un Jeova li Obed-Edome xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta snae.^l **12** Xi albat li ajvalil Davide: «Li Jeovae yak'ojbe ben-

6:5 *O «chijchij tak'inetik». ^hLi jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stjibol son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup'sbae. 6:8 *O «chopul laj ya'i». ⁱJa' sk'an xal <kontrinat li Usae>.

dision li sna Obed-Edom xchi'uk skotol li k'usi oy yu'un ta skoj ti te oy li Xkaxa meel Diose». Ja' yu'un, li Davide xkuxet no'ox yo'onton^a ay yich' talel li Xkaxa meel Dios ti te oy ta sna li Obed-Edome sventa xich' batel li ta Steklumal Davide. **13** K'alal vaktek' xa ox xanavik li buch'utik xkuchojik^b batel li Xkaxa Jeovae, li Davide laj yak' ta milbil matanal jkot vakax xchi'uk jkot chonbolom ti jup'es-bile.

14 Li Davide ta stsatsal xa yipal setomaj* no'ox batel ta ak'ot ta yeloval Jeova; taje ja'o slapoj^a batel jlik mokank'u'il^c ti pasbil ta lineo. **15** Li David xchi'uk skotol li Israele x-avetik no'ox^d batel ta muyubajel k'alal ta xku-chik muyel li Xkaxa^e Jeovae, te tsjupanik batel li xkachuik.^f **16** K'alal och batel ta Steklumal David li Xkaxa Jeovae, te nach'al chk'elvan ta ventana li stseb Saul ti ja' li Mikale,^g laj yil ti te xp'itomaj tal li Davide, ti setomaj* no'ox ta ak'ot ta yeloval Jeovae; va'un lik sp'aj ta yo'onton.^h **17** Ja' jech te laj yak'ik ta yut karpana li Xkaxa Jeova ti smeltsanoj xa ono'ox David sventa te xak'ike.ⁱ Va'un, li Davide laj yak' chik'bil matanaletik^j xchi'uk milbil matanaletik sventa jun o'ontonal^k ta yeloval li Jeovae.^l **18** K'alal tsuts yu'un David ta yak'el li chik'bil matanaletik xchi'uk li milbil matanaletik sventa jun o'ontonale, laj yak'be bendision li jteklum ta sbi Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike. **19** Jech xtok, laj yak'anbe jupup'ej pan sjunul li jteklume, li vini-ketik xchi'uk antsetik ta Israele, laj yak'anbe jupup'ej pan ti pasbil ta sat xane* xchi'uk jupup'ej pan ti pasbil ta takin sat uvae, va'un sut batel ta snaik ta jujantal li krixchanoetike.

6:14, 16 *O «xjoyobaj». 6:14 ^aLiteral «xchukinoj». 6:19 ^aLiteral «datile».

KAP. 6

a 1Kr 15:25, 26

SI 24:7

SI 68:24

b Nu 4:15

Nu 7:9

Jos 3:3

1Kr 15:2, 15

c 1Kr 15:27, 28

d 1Kr 15:16

e Eks 37:1

SI 132:8

f SI 150:3

g 1Sa 14:49

1Sa 18:20, 27

2Sa 3:14

h 1Kr 15:29

i 1Kr 15:1

j Le 1:3

k Le 3:1

l 1Kr 16:1-3

Kolumna 2

a 1Sa 18:27

b Eks 22:28

c 1Sa 13:13, 14

1Sa 15:27, 28

1Sa 16:1, 12

d 1Sa 14:49

2Sa 6:16

KAP. 7

e 1Kr 17:1

f 2Sa 12:1

1Kr 29:29

g 2Sa 5:11

h 2Sa 6:17

i 1Re 8:17

1Kr 17:2

1Kr 22:7

j 1Re 5:3

1Re 8:17-19

1Kr 17:4-6

1Kr 22:7, 8

k Jos 18:1

l Eks 40:18, 34

20 Li Davide sut batel sventa xak'be bendision li buch'utik te oy ta snae, va'un li stseb Saul ti ja' li Mikale^a lok' snup ta be, xi laj yalbee: «ǃToybil xa tajej sk'oplal k'ot li ajvalil ta Israel avi ti k'alal laj yak' ta ilel sbekt'al ta sat li skiaratak yajtuneltake, jech la spas k'ucha'al jun bol vinik ti lek xa xa'i xak' ta ilel sbekt'ale!».^b **21** Li Davide xi laj yalbe li Mikale: «Li k'in ta jpase ja' sventa Jeova, yu'un vo'on la st'ujun, ma'uk la st'uj li atote o li buch'utik te oy ta snae, vo'on la st'u-jun sventa xik'ot ta jnitvanej ta Israel,^c li steklumal Jeovae. Ja' yu'un, ja' sventa Jeova li k'in ta jpase, **22** jech xtok, mas to ta jbi-k'tajes jba ti ja' xkom to k'ucha'al naka to la jpase, oy to yan k'usitik ta jpas sventa xkak' ta ilel ti mu'yuk k'usi xitun-oe. Pe li kiarailetik ti laj avalbe sk'oplale ja' tstoybeikun jk'oplal». **23** Jech oxal, li stseb Saul ti ja' li Mikale^d mu'yuk laj yil-o yol ti k'u sjalil kuxule.

7 K'alal te xa ox oy ta sna^e li ajvalile xchi'uk k'alal ak'bat xa ox xkux yo'onton yu'un li Jeova ta skoj ti mu'yuk xa tstsakat ta k'op yu'un li yajkontratake, **2** xi laj yalbe li j-alk'op Natane:^f «K'elavil, li vo'one nakalun ta jp'ej na ti pasbil ta sedro te-etike,^g yan li Xkaxa meel Diose te no'ox oy ta yut karpana ti pasbil ta pok'e».^h **3** Li Natane xi la stak'be li ajvalile: «Paso li k'usi oy ta avo'ontone, yu'un li' xchi'ukotⁱ li Jeovae».

4 Ta yak'obalil no'ox xi tal albatuk yu'un Jeova li Natane: **5** «ǃXi xbat avalbe li kajtunel Davide: ǃXi chal li Jeovae: «ǃMi yu'un sk'an xapasbun jna ti bu xu' xina-kie?» **6** Yu'un k'alal la jlok'es tal li jteklum Israel ta Ejipto k'alal to avie,^k mu'yuk no'ox bu xinaki ta jp'ejuk na, ta karpana no'ox xchi'uk ta axibalna^l

7:1 *O «spasob mantal».

no'ox linaki ti butik li-ech' tale.*
7 Ti k'u xa sjalil la jchi'in tal li j-israeletike,* mu'yuk xi laj kalbe junuk jnitvanej ta snitlulal Israel ti la jt'uj sventa sbeiltas li jteklumal Israele: «¿K'u yu'un ti mu'yuk apasojbeikun jpejuk jna ta sedro te'etike?»).
8 Xi xavalbe li kajtunel Davide: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike:* «Vo'on ay kik'ot talem li ta yaxaltik ti bu chachabi chije^a sventa xak'ot ta jnitvanej yu'un li jteklumal Israele.^b
9 Te ta jchi'inot ti buyuk no'ox chabate^c xchi'uk te ak'eloid^d ta jlajesbe sk'oplal* skotol li avajkontratake; jech xtok, muk' sk'oplal chbat ku'un abi^e jech k'ucha'al li viniketik ti tsots yabtelik li' ta balumile. **10** Ta jsabe lek bu xu' xnakiik sventa te xkomik-o li jteklumal Israele, te chnakiik xchi'uk mu'yuk xa buch'u tsa'atik ta k'op; jech xtok, mu'yuk xa chak'bat svokolik yu'un li chopol vini- ketik jech k'ucha'al la spasik ta vo'ne' **11** ti k'alal lik jva'an jchapanvanejetik^g ta stojolal li jteklumal Israele. Vo'on chkak'bot akux avo'onton, yu'un mu'yuk xa tstsakot ta k'op li avajkontratake.^h

»»»Jech xtok, yalojbot Jeova ti tsva'an ta ajvalil li avuts' avalale,ⁱ ja' jech yaloj li Jeovae. **12** Mi lacham xa ox/ xchi'uk mi bat xa ox akux xchi'uk li amoltotake, ta jva'an ta ajvalil jun anitlulal, ja' jun akorem, lek staoj yav chkom ku'un li ajvalilal* tspase.^k **13** Ja' tsva'anbun jpej na sventa li jbie,^l lek staoj yav chkom ku'un sbatel osil^m li ajvalilal tspase. **14** Vo'on chik'ot ta stot, ja' chK'ot ta jnich'on.ⁿ Mi oy k'usi chopol tspase, ta jtu- k'ibtas, chkak'be kastigo jech

7:6 *Literal «lixanav tale». 7:7 *Literal «li xnich'nabtak Israele». 7:8 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotetike. 7:9 *Literal «ta jtuch' lok'el». 7:12 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 7

a 1Sa 16:11
 b 2Sa 5:2
 1Kr 17:7-10
 1Kr 28:4
 SI 78:70, 71
 c 1Sa 18:14
 2Sa 5:10
 d 2Sa 22:1
 SI 18:37
 e 1Kr 14:2, 17
 f Jue 2:14
 SI 89:20, 22
 g Jue 2:16
 h Dt 25:19
 i 1Re 2:24
 SI 89:4
 j 1Re 2:1
 k Je 49:10
 1Re 8:20
 1Kr 17:11-14
 SI 132:11
 ls 9:7
 ls 11:1
 Mt 21:9
 Mt 22:42
 Lu 1:32, 33
 Jn 7:42
 Ech 2:30
 l 1Re 5:5
 1Re 6:12
 Sak 6:12, 13
 m 1Re 1:37
 1Kr 22:10
 1Kr 28:7
 SI 89:4, 36
 n 1Kr 28:6
 Mt 3:17
 Ebr 1:5

Kolumna 2

a SI 89:30, 32
 Jer 52:3
 b 1Sa 15:23, 26
 c SI 45:6
 SI 89:36
 Da 2:44
 Ebr 1:8
 Ap 11:15
 d 1Kr 17:15
 e 1Kr 17:16-22
 f 1Sa 16:7
 SI 17:3
 g SI 25:14
 h Dt 3:24
 1Kr 16:25
 i Eks 15:11
 SI 83:18
 j Dt 4:35
 k Dt 4:7
 SI 147:19, 20
 l Eks 3:8
 Eks 19:5
 ls 63:9
 m Eks 9:16
 n Dt 10:21

k'ucha'al chak'beik vach' xnich'nabik li viniketike.^a **15** Li Saule mu'yuk xa laj kak'be-o ta ilel li tuk'il k'anelal ku'une,^b yu'un te ak'eloid la jlok'es ta yabtel. Yan li anich'one jech-o chkak'be ta ilel li tuk'il k'anelal ku'une. **16** Lek va'al chkom-o sbatel osil li ana xchi'uk li ajvalilal avu'une; lek staoj-o yav chkom sbatel osil^c li pasmantal chapase»).

17 Li Natane laj yalbe David skotol li k'usi albate xchi'uk skotol li k'usi ak'bat yile.^d

18 Va'un, li ajvalil Davide te bat chotluk ta yeloval li Jeovae, xi laj yalbee: «Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, mu'yuk tsots jk'oplal xchi'uk mu'yuk tsots sk'oplal li kuts' kala- le, ja' yu'un mu jta-o ti li' to laj avik'un tale.^e **19** Pe ma'uk no'ox un, Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, chaval xtok li k'usi chK'ot ta pasel ta jelavel ta stojolal li yuts' yalal avajtun- le; Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, mu junuk krix- chano xu' sjel li k'usi laj avale.*

20 Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, ¿k'usi xa mas xu' chalbot li avajtunel Davide? Yu'un xavojtikinun lek.^f **21** Ti jech la apas skotol li k'usitik labalik sbae xchi'uk ti laj avak'be sna' li avajtunele,^g ja' ta skoj ti ak'anoj li k'usi chavale xchi'uk ti jech tsK'an avo'ontone. **22** Ja' yu'un, Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, atuk no'ox ti vo'ot muk' ak'oplale.^h Mu'yuk buch'u yan jech k'ucha'al vo'oteⁱ xchi'uk atuk no'ox Diosot'; jna'-ojkutik ta skoj li k'usi k'otem ta jchikinkutike. **23** Jech xtok, ¿mi oy yan jteklum jech k'ucha'al li ateklumal Israele?^k Dios ku'un, vo'ot la apoj lok'el sventa xK'ot ta ateklumal,^l puk batel ak'oplal^m ta skoj li k'usitik muk'tik xchi'uk labalik sba la apas ta stojolalike.ⁿ Sventa xakolta li ateklumal ti la

7:19 *O «li amantale».

apoj lok'el ta Ejiptoe, la anuts lok'el li yan jteklumetik xchi'uk li diosetik yu'unike. **24** Vo'ot la anakan lek li jteklum Israel sven-ta xk'ot ta ateklumal sbatel osile;^a va'un vo'ot lak'ot ta Sdiosik,^b Kajval Jeova.

25 »Li avi une, Kajval Dios Jeova, k'otuk ta pasel avu'un li k'usi laj avalbe avajtunele xchi'uk li k'usi laj aval ta stojolal li yuts' yalale ti jech-o chkom sbatel osile; k'otuk ta pasel avu'un li k'usi laj avale.^c **26** Toybiluk sk'oplal abi sbatel osil^d sventa xi xalik li krixchanoetike: «Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike ja' Dios yu'un li Israele», jech xtok, ja' ak'o ajvalilajikuk-o li snitilulal^e avajtunel Davide. **27** Jeova ti vo'ot bankilalot yu'un soltarotetike, ti vo'ot Diosot yu'un li Israele, oy k'usi laj avak'be yil li avajtunele, xi laj aval-bee: «Ta jva'an ta ajvalil li avuts' avalale».^f Ja' yu'un, li avajtunele ta sjnunl y'oonton ts'k'oponot ta skoj ti jech laj avalbe. **28** Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, vo'ot li melez Diosote. Oy k'usitik lelik avaloj chavak'be li avajtunele xchi'uk melez li k'usi chavale.^g **29** Ja' yu'un, k'otuk ta avo'onton yak'bel bendision li snitilulal avajtunel ti ja' ch-ochik ta ajvalil avu'un sbatel osile;^h Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, avaloj ta melez ti chavak'be bendisione, jech xtok, ta skoj li bendision chavak'be li yuts' yalal avajtunele, oy-o k'usitik tstaik».ⁱ

8 Te van k'uk sjalil ta ts'akale, li Davide la stsal xchi'uk och ta sk'ob^j li jfilisteatetike,^k jech xtok, la spojbe jfilisteatetik li Meteg-Amale.

2 K'alal la stsal li jmoabetike,^l laj yal ti ak'o xpuch'an sbaik ta lumtike, laje lik sp'is ta ch'ojon. Li buch'utik komik ta yut li chib ch'oione ja' chich'ik milel, li buch'utik komik ta yut li jun ch'o-

KAP. 7

- a Dt 26:18
b Eks 15:2
c 1Kr 17:23-27
SI 89:20, 28
d 1Kr 29:11
SI 72:19
Mt 6:9
Jn 12:28
e Is 9:7
Jer 33:22
f 2Sa 7:11
g Nu 23:19
SI 89:35
SI 132:11
Jn 17:17
h SI 89:20, 36
SI 132:12
i 2Sa 22:51
SI 72:17

KAP. 8

- j 1Kr 18:1
k Jos 13:2, 3
2Sa 21:15
l Nu 24:17
Jue 3:29
1Sa 14:47
SI 60:8

Kolumna 2

- a Dt 23:3-6
b 2Re 3:4
1Kr 18:2
c 2Sa 10:6
1Re 11:23
SI 60:Tit
d Je 15:18
Eks 23:31
1Re 4:21
1Kr 18:3, 4
e Dt 17:16
SI 20:7
SI 33:17
f Is 7:8
g 1Kr 18:5, 6
h Dt 7:24
2Sa 8:14
i 1Kr 18:7, 8
j 2Re 14:28
k 1Kr 18:9-11

jone ja' kuxul chkomik.^a Li jmoabetike k'otik ta yajtunel David xchi'uk tstojeik patan.^b

3 Li Adadeser xnich'on Reob ti ja' ajvalil ta Sobae^c bat ta stsel uk'um Eufrates^d yo' xlik sven-tain yan velta. K'alal ta be xa ox xlok' batele, tsalat yu'un li Davide. **4** Jech xtok, li Davide la xchukbe batel 1,700 ta vo' sviniktak ti kajajtik ta ka'e xchi'uk 20 mil soltarotetik ti ta yakan chbatike. Va'un, li Davide la syayibesbe spat yo' li ka'etik ti xjochojik batel karetaetike.^e Sien xa no'ox ta kot ti mu'yuk jech la spasbee.

5 Li jsiriaetik likemik ta Damaskoe^f bat skoltaik li ajvalil Adadeser ta Sobae, pe li Davide la smil 22 mil jsiriaetik.^g **6** Li Davide la sva'an soltarotetik li ta Siria ta Damaskoe. Jech xtok, li jsiriaetike k'otik ta yajtuneltak David xchi'uk tstojeik patan. Li Jeovae la skolta David sventa xkuch yu'un pask'op ti buyuk no'ox chbate.^h **7** Li David xtoker la spojbe li s-eskudoik* yajtuneltak Adadesere, set-set li esku-dotetike xchi'uk ta oro pasbil, laj yich' batel ta Jerusalen.ⁱ **8** Li ajvalil Davide ep tajej laj yich' lok'el kovre li ta Beta xchi'uk ta Berota ti ja' sventainoj li Adadesere.

9 Li ajvalil Toi ta Amate^j laj ya'i ti laj xa stsalbe skotol yaj-soltarotak Adadeser^k li Davide. **10** Ja' yu'un, li Toie la stak batel ta stojolal David li xnich'on ti Joram sbie sventa xbat sjak'be k'u yelan oy xchi'uk sventa sk'upil k'opta li Davide, yu'un la stsal li Adadesere (yu'un li Toie tsa'at ono'ox ta k'op yu'un li Adadesere), jech xtok, la stakbe batel li k'usitik pasbil ta plata, ta oro xchi'uk ta kovre. **11** Li ajvalil Davide la xch'ultajes sventa Jeova li k'usitik taje jech k'ucha'al la xch'ultajes li plata xchi'uk

8:7 *O «smakobbailik».

oro ti la spojbe talem li jyanlunmetik ti och ta sk'obe:^a **12** ja' li jsiriaetik, jmoabetik,^b j-ammonetik, jfilisteetik^c xchi'uk j-maleketike.^d La xch'ultajes xtok li k'usi la spojbeik talem li Adadeser^e xnich'on Reob, li ajvalil ta Sobae. **13** Jech xtok, li Davide puk batel sk'oplal k'alal sut talem ta smilel 18 mil j-edometik li ta stenlejaltik Ats'ame.^f **14** La sva'an jtsop soltarmetik ta Edom. La sva'an soltarmetik ta sjunul li Edome, va'un k'ot ta jaytuneltak^g David skotol li j-edometike. Li Jeovae la skolta David sventa xkuch yu'un pask'op ti buyuk no'ox chbate.^h

15 Li Davide jech-o la spas mantal ta sjunul li Israele' xchi'uk tuk' chchapan' skotol li krixchanoetike.^k **16** Li Joab' ti ja' yol Seruyae ja' sbainoj li soltarmetik, li Jeosafat^m ti ja' xnich'on Ailude ja' yabtel tsts'iba skotol li k'usitik chk'ot ta pasele. **17** Li Sadokⁿ xnich'on Aitub xchi'uk li Aimelek xnich'on Abiatare ja' paleetik. Li Serayae ja' sekretario. **18** Li Benaya^o ti ja' xnich'on Jeoiadae ja' sbainoj li jkeretitaetik xchi'uk li jpeletitaetik.^p Li xnich'nabtak David eke kotik ta bankilal j-abteetik.*

9 Li Davide xi la sjak'e: «¿Mi oy to buch'u komem ta sna Saul ti xu' xkak'be ta ilel tuk'il k'anelal ta skoj li Jonatane?»^q **2** Li Saule oy to jun jaytunel ta sna ti Siba' sbie. La stakik ta ikel sventa xbat sk'opon li Davide, va'un xi jak'bat yu'un li ajvalile: «¿Mi vo'ot Sibaot?»^r. Xi la stak'e: «Vo'on avajtunelun». **3** Xi to la sjak' li ajvalile: «¿Mi oy to buch'u komem ta sna Saul ti xu' xkak'be ta ilel li tuk'il k'anelal yu'un Diose?»^s. Xi la stak' li Sibae: «Oy to jun skerem li Jonatane; koxo, yu'un mu xtun xchibal yakan».^s **4** Xi la sjak' li ajvalile: «¿Bu oy un?»^t. Xi tak'bat yu'un li Sibae:

8:18 *Literal «kotik ta paleetik».

KAP. 8

- a Jos 6:19
1Re 7:51
1Kr 22:14
1Kr 26:27
b 2Sa 8:2
c 2Sa 8:1
d 1Sa 30:18
e 2Sa 8:7
f 1Kr 18:12, 13
SI 60:Tit
g Je 25:23, 26
Je 27:29, 37
Nu 24:18
h SI 60:12
i 2Sa 5:3, 5
j 1Re 3:6
k 1Kr 18:14-17
l 2Sa 20:23
1Kr 11:6
m 2Sa 20:24
1Re 4:3
n 2Sa 15:27
1Kr 6:8
1Kr 24:3
o 2Sa 23:20
1Re 1:44
1Re 2:35
p 2Sa 15:18
2Sa 20:7

KAP. 9

- q 1Sa 18:1, 3
1Sa 20:15, 42
r 2Sa 16:1
2Sa 19:17
s 2Sa 4:4
2Sa 9:13
2Sa 19:26

Kolumna 2

- a 2Sa 17:27-29
b Pr 11:17
c 2Sa 19:28
Pr 11:25
d 1Sa 24:14
e 2Sa 9:1
2Sa 16:4
2Sa 19:29
f 2Sa 19:28
g 2Sa 19:17
h 1Kr 8:34
1Kr 9:40

«Te oy ta Lo-Debar ta sna Makir^a ti ja' xnich'on Amiele».

5 Li ajvalil Davide ta ora no'ox laj yal mantal ti xbat yik'ik tal li ta Lo-Debare, li ta sna Makir xnich'on Amiele. **6** Li Mefiboset ti ja' xnich'on Jonatan xchi'uk ti ja' smom Saule och batel ti bu oy li Davide, va'un la snian sba xchi'uk la skejan spatan sba. Xi albat yu'un li Davide: «¿Mefiboset!», xi la stak'e: «Li' oy li avajtunele». **7** Xi laj yal li Davide: «Mu xaxi', yu'un chkak'bot ta ilel tuk'il k'anelal^b ta skoj li atos Jonatane, ta xkak'bot sutel li yosil amuk'tot^c Saule xchi'uk li' chave'o^d ta jmexa».^c

8 Ja' yu'un, li Mefibosete la skejan spatan sba xchi'uk xi laj yale: «¿K'usi yabtel li avajtunel ti chatsakun ta ventae? Yu'un xiko'olaj k'ucha'al chamem ts'i».^d **9** Li ajvalile la stak ta ik'el li Sibae, li jaytunel Saule, xi laj yalbee: «Skotol li k'usitik ja' to'ox yu'un Saule xchi'uk li k'usitik oy yu'un li buch'utik te oy ta snae ja' chkak'be li smom avajvale.^e **10** Li vo'ot xchi'uk anich'nabtak xchi'uk li avajtuneltake chavab-telanik li osile sventa xatsobbeik sve'el li yuts' yalal smom avajvale. Pe li Mefiboset ti ja' smom avajvale te chve'o ta jmexa».^f

Li Sibae oy 15 ta vo' xnich'nab xchi'uk 20 ta vo' jaytuneltak.^g **11** Va'un, li Sibae xi laj yalbe li ajvalile: «Li avajtunele tpsas skotol li k'usi laj yal li ajvalile». Li Mefibosete te chve'o ta xme-xa David^h ti xko'olaj xa k'ucha'al xnich'on ajvalile. **12** Li Mefibosete oy jun xnich'on ti kerem toe, Mika^h sbi; skotol li buch'utik te nakal ta sna li Sibae k'otik ta jaytunel Mefiboset. **13** Te nakal ta Jerusalen li Mefibosete, yu'un chve'o ta xmexa li ajvali-

9:7 *O «amoltot». ^hLiteral «chave'o pan». 9:11 *O ja' van sk'oplal «ta jmexa».

le;^a li Mefibosete koxo, yu'un mu xtun xchibal yakan.^b

10 Ta ts'akale, cham li ajvalil yu'un j-ammonetike,^c ja' och ta xk'exol^d ta ajvalil li xni-ch'on ti Anun sbie. **2** Xi laj yal li Davide: «Chkak'be ta ilel tu-k'il k'anelal li Anun xnich'on Naase, yu'un laj yak'bun ta ilel tu-k'il k'anelal li stote». Ja' yu'un, li Davide la stak batel jajtunel-tak sventa xbat spatbeik yo'on-ton Anun ta skoj ti cham li stote. Pe k'alal k'otik ta yosil j-ammonetik li jajtunel-tak Davide, **3** li bankilaletik yu'un j-ammonetike xi laj yalbeik li Anune, li ajvalil yu'unike: «¿Mi yu'un ach'unoj ti chich' ta muk' atos li David ti la stak talem buch'u xu' spatbot avo'ontone? ¿Mi mu ja'uk sventa spa'i* jteklum xchi'uk xtal stals ti yo' la stak talem jajtunel-take?». **4** Li Anune la stsakbe li jajtunel-tak Davide, la xjuxbe ta o'lol li yisimike^e xchi'uk la xtuch'be yalel li sk'u' spok'ik ti chlik ta xchuk-benalike,* jech la stakan sutel. **5** K'alal albat David li k'usi k'ot ta pasele, ta ora no'ox la stak batel viniketik sventa xbat snupik ta be, yu'un toj tsots ak'atik ta k'exlal; xi laj yal li ajvalile: «Te xakomik ta Jeriko,^f ja' to xasutik talem mi chi' yan velta li avisimike».

6 Ta ts'akale, li j-ammonetike laj yak'ik venta ti mu'yuk xa lek ch-ilatik yu'un li Davide, ja' yu'un la stojik jsiriaetik ta Bet-Reob^g xchi'uk jsiriaetik ta Soba:^h 20 mil soltaroetik ti ta yakan chbatike; ja' jmil li sviniktak ajvalil Maaka^e xchi'uk ja' 12 mil li viniketik/ ta Istobe.* **7** K'alal laj ya'i li Davide, la stak batel li Joab xchi'uk skotol li soltaroetike, la stak batel xtok li yajsoltarotak^k ti lek xu' yu'unik pask'ope. **8** Lok'ik tal li j-ammonetike xchi'uk la xchol sbaik ta yochebal jteklum

10:3 *O «spamuk'ta». 10:4 *O «xch'utike». 10:6 *O «li viniketik ta Tobes».

KAP. 9

a 2Sa 9:7
2Sa 19:28

b 2Sa 4:4

KAP. 10

c Je 19:36, 38
Jue 10:7
Jue 11:12, 33
1Sa 11:1

d 1Kr 19:1-5

e Le 19:27

f Jos 18:21

g Nu 13:21

h 2Sa 8:5

i Jos 13:13

j 1Kr 19:6, 7

k 2Sa 23:8
1Kr 19:8, 9

Kolumna 2

a 1Kr 19:10-13

b 1Sa 26:6
2Sa 2:18
2Sa 23:18
1Kr 2:15, 16

c Nu 21:24

d Dt 31:6

e Sl 37:5
Sl 44:5
Pr 29:25

f 1Kr 19:14, 15

g 1Kr 19:16

h 2Sa 8:3-5

i Je 15:18
Eks 23:31

sventa spasik k'op, yan li jsiriaetik ta Soba xchi'uk ta Reobe te oyik ta jamalaltik xchi'uk li soltaroetik ta Istob* xchi'uk li soltaroetik ta Maaka^e.

9 Li Joabe laj yil ti chtal xa tsakatikuk ta k'op ta yelovalik xchi'uk ta spatike, ja' yu'un la st'uj li buch'utik mas xtojobik ta pask'op li ta Israele xchi'uk la xchol sventa stsakik ta k'op li jsiriaetike.^a **10** Ti k'u yepal kome ja' laj yak'be sbain* li xchi'il ta vok'el ti ja' li Abisaie,^b la xchol sbaik ek yo' stsakik ta k'op li j-ammonetike.^c **11** Xi laj yal li Joabe: «Mi chavil ti ja' mas tsots tsatsakikun ta k'op li jsiriaetike, vo'ot chtal akoltaun, pe mi laj kil ti ja' mas tsots tsatsakikot ta k'op li j-ammonetike, vo'on chbat jkoltaot un bi. **12** Sk'an tsotsuk ko'ontontik^d xchi'uk mu xijchibaj, yu'un sk'an jkoltatik li jteklumaltike xchi'uk li steklumaltak Jdiostike, va'un ja' tpsas Jeova li k'usi lek chile».^e

13 Ja' yu'un, li Joab xchi'uk sviniktake nopajik batel sventa xbat stsakik ta k'op li jsiriaetike, pe jatavik^f batel li jsiriaetike. **14** K'alal laj yak' venta j-ammonetik ti jatavik xa batel li jsiriaetike, jatavik lok'el ek ta stojolal li Abisaie xchi'uk ochik li ta jteklum. K'alal laj xa ox tsak ta k'op j-ammonetik li Joabe, bat ta Jerusalem.

15 K'alal laj yilik ti tsalatik xa yu'un Israel li jsiriaetike, la ssob sbaik yan velta.^g **16** Li Adadesere^h la stak ta ik'el li jsiriaetik ti te oyik ta yosilal Uk'ume,ⁱ te k'otik ta Elam ti ja' beiltsabilik batel yu'un li Sobake, li bankilal soltaro yu'un Adadesere.

17 K'alal laj ya'i li Davide, ta ora no'ox la ssob skotol li Israele xchi'uk la xtuch' jelavel li Jordane, te k'ot ta Elam. Li

10:8 *O «li viniketik ta Tob». 10:10 *Lital «ta sk'ob». 10:16 *Ja' xkaltik, li Euftrate.

jsiriaetike la xchol sbaik sventa xbat snupik ta be li Davide, va'un lik stsakik ta k'op.^a **18** Pe li jsiriaetike jatavike lok'el ta stoljal li Israele; li Davide la smil vukub sien ti kajajtik batel ta karetae xchi'uk la smil 40 mil jkajlejetik ta ka' ti ja'ik jsiriaetike, jech xtok, la tsal li Sobak ti ja' bankilal soltaro yu'unike, te no'ox cham^b yu'un. **19** Skotol li ajvaliletike, li yajtuneltak Adadesere, laj yak'ik venta ti lajik xa ta tsalel yu'un li Israele, ja' yu'un ta ora no'ox la spas ta jun yo'ontonik xchi'uk li Israele, jech lik ventainatikuk;^c li jsiriaetike xi'ik tajek, mu xa sk'an skoltaik li j-ammone-tike.

11 Ta slikebaltik jabile,* k'alal ja'o chlok'ik ta pask'op li ajvaliletike, li Davide la stak batel Joab xchi'uk li yajtuneltake xchi'uk skotol li soltaroetik ta Israel sventa xbat stsakik ta k'op li j-ammonetike. Jech xtok, la sjoyobtaik li Rabae,^d pe li Davide te kom ta Jerusalem.^e

2 Jun k'ak'al k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale,* tots ta stem^f li Davide xchi'uk te lik xanaxuk li ta sjol sna^g ajvalile. Te laj yil yakal ch-atin jun ants, k'upil sba tajek li antse. **3** Jech oxal, li Davide oy buch'u la stak batel sventa sjak'be sk'oplal li antse. Va'un xi albate: «¿Mi mu ja'uk li Bat-Seba,^f li stseb Eliam^g xchi'uk mi mu ja'uk li yajnil Urias,^h li j-et vinike?»ⁱ **4** Li Davide la stak batel j-almantaletik sventa xbat yik'beik talel li antse.^j Va'un, li antse och batel ti bu oy li ajvalile, li Davide la xchi'in ta vayel.^k (Li antse ja'o yakal tslekubtas sba ta skoj ti ibal to'ox sbae).^l Laje, sut batel ta sna.

11:1 *Ja' xkaltik, ta primavera. **11:2** *O «Jun k'ak'al k'alal mal xa ox tajek k'a-k'ale». **11:2, 13** *O «svayeb». **11:2** ^ΔO «spasob mantal». **11:4** *O Ja' van sk'oplal ti ibal to'ox sba ta skoj ti laj yil xchalele. K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 10

a 1Kr 19:17-19

b Dt 20:1
Sl 18:37, 38c Je 15:18
Dt 20:10, 11

KAP. 11

d 2Sa 12:26

e 1Kr 20:1

f 2Sa 12:24
1Re 1:11

g 1Kr 3:5, 9

h 2Sa 23:8, 39
1Re 15:5i Je 10:15
Dt 20:17

j Eks 20:14, 17

k Le 18:20
Le 20:10
Pr 6:32
Ebr 13:4l Le 12:2
Le 15:19
Le 18:19

Kolumna 2

a 2Sa 6:17
2Sa 7:2b Le 15:16
1Sa 21:5

5 La xchi'in yol li antse. Ja' yu'un, xi la stakbe batel mantal li Davide: «Jchi'uk xa kol». **6** Li David une xi la stakbe batel mantal li Joabe: «Takbun tal li Uriase, li j-et vinike». Li Joabe la stak batel Urias ti bu oy li Davide. **7** K'alal k'ot li Uriase, jak'bat yu'un David k'u yelan oy li Joabe, k'u yelan oyik li soltaroetike xchi'uk k'u yelan xbat li pask'ope. **8** Xi laj yalbe li Uriase: «Yalan batel ta ana, bat kuxo avo'onton».* Li Uriase lok' batel ta sna li ajvalile, ja' tsakal to laj yich' takbel batel li matanal chak' ajvalile.[#] **9** Pe li Uriase mu'yuk xyal batel ta sna, te no'ox kom vayuk ta yochebal sna li ajvalile, te kom xchi'inbe li yajtuneltak yajvale. **10** Xi bat yalbeik li Davide: «Li Uriase mu'yuk xyal batel ta sna». Ja' yu'un, li Davide xi laj yalbe li Uriase: «¿Mi mu nomuk to bu lalik talel cha'a? ¿K'u yu'un ti mu'yuk xayal batel ta ana?»[†] **11** Li Uriase xi laj yalbe li Davide: «Li Kaxae^a xchi'uk li Israele xchi'uk li Judae te no'ox oyik ta karpanaetik ti jayib no'ox k'ak'al chjaliije, jech xtok, li kajval Joab xchi'uk li yajtuneltake te spasojar skarpanaik ta jamal osiltik. Ja' yu'un, ¿k'uxi xa no'ox chbat ve'kun ta jna, chbat kuch' vo' o ti chbat jchi'in ta vayel li kajnile?»^b ¡Jamal chkal ta skoj ti kuxulote, mu jechuk ta jpas!».

12 Va'un, li Davide xi laj yalbe li Uriase: «Koman to li avie, ja' to ta jtakot batel ok'om». Ja' yu'un, te to kom ta Jerusalem li va' k'ak'ale xchi'uk li ta yok'omale. **13** Li Davide la stak ta ik'el li Uriase sventa ok'ol xve'ik xchi'uk x-uch'bolajik, jech la syakubtas. K'alal mak xa ox batel k'ak'ale, li Uriase bat vayuk ta stem[†] ti bu chvayik li yajtuneltak yajvale,

11:8 *Literal «poko avakan». [#]O «li k'usi laj yak' ajvalile», ja' xkaltik, ja' li k'usi laj yich' takbel batel li buch'u lek ich'bil ta muk'e.

mu'yuk yal batel ta sna. **14** Ta yok'omale, li Davide la sts'iba-be batel jlik karta li Joabe, ja' laj yak'be batel li Uriase. **15** Xi chal li karta la sts'ibae: «Ja' ak'ik ta jbabe li Uriase, ja' ti bu mas tsots li pask'ope. Li vo'oxuke namajanik lok'el ta stojolal sventa te xich' milel».^a

16 Li Joabe te yakal tsk'el lek li jteklume, va'un ja' te laj yak' Urias ti bu sna'oj ti te oy li bu-ch'utik mas xu' yu'unik pask'ope. **17** K'alal lok' tsakik ta k'op Joab li viniketik ta jteklume, te chamik junantik li yajtuneltak Davide xchi'uk te cham^b li Urias eke, li j-et vinike. **18** Li Joabe la stakbe batel mantal David ta sventa ti k'u yelan xbat li pask'ope. **19** Xi laj yalbe batel li j-almantale: «Mi laj xa ox avalbe ajvalil ti k'u yelan xbat li pask'ope, **20** xu' x-ilin li ajvalile xchi'uk xi chale: ¿K'u yu'un lanopajik batel ta jteklum sventa xatsakvanik ta k'ope? ¿Mi yu'un mu xana'ik ti xu' st'iles tal sflechaik ta sba li muroe? **21** ¿Buch'u la smil li Abimeleke,^c li xnich'on Jerubesete?^d ¿Mi mu ja'uk jun ants k'alal la sjipbe yalel tal jp'ej stanal molino li ta sba muroe, ti te cham ta Tebese? ¿K'u yu'un lanopajik batel tajek li ta muroe?». Va'un, xi xavalbee: «Te cham ek li avajtunel Uriase, li j-et vinike».

22 Bat li j-almantale, bat yalbe David skotol li k'usi albat batel yu'un li Joabe. **23** Li j-almantale xi laj yalbe li Davide: «Mas tsots xu' yu'unik li viniketike, ja' mu sta li vo'onkutike. Tal stsakunkutik ta k'op, pe la jnustakutik sutel k'alal to ta sti' jteklum. **24** Li jt'ilesej flechaetike ta sba to muro laj yak'beik talel li avajtuneltake, te cham jayvo'uk li yajtuneltak ajvaliile; te cham ek^e li avajtunel Uriase, li j-et vinike». **25** Li Davide xi laj yalbe li j-almantale: «Xi xavalbe li Joabe: «Mu xaval avo'onton, yu'un li espadae mu t'ujbiluk jajval chak'

KAP. 11

a Sl 51:14
Pr 3:29

b 2Sa 12:9

c Jue 9:50-53

d Jue 6:32
Jue 7:1

e 2Sa 11:17

Kolumna 2

a 2Sa 12:26

b 2Sa 5:13
2Sa 12:9c Je 39:7-9
1Re 15:5
Sl 5:6
Sl 11:4
Ebr 13:4

KAP. 12

d 1Re 1:8
1Kr 17:1
1Kr 29:29

e Sl 51:Tit

f 2Sa 5:13
2Sa 15:16

g 2Sa 11:3

h 2Sa 11:4

i Dt 6:13

j Eks 22:1

be. Mas to tsots xatsakik ta k'op xchi'uk tsalik^a li jteklume». Patbo yo'onton».

26 K'alal laj ya'i li jajnil Urias ti cham li smalale, lik yat yo'onton ta skoj li smalale. **27** K'alal ech' xa ox ti k'u sjalil laj yat yo'ontone, li Davide la stak ta ik'el sventa xik' talel ta sna, jech k'ot ta jajnil^b xchi'uk vok' jun skerem. Pe li k'usi la spas Davide chopol tajek laj ya'i^c li Jeovae.^c

12 Li Jeovae la stak batel Natand^d ti bu oy li Davide. Xi k'ot yalbe k'alal och batel ti bu oye:^e «Oy cha'vo' viniketik li ta jteklume, li june jk'ulej, li june abol no'ox sba. **2** Li jk'ulej vinike ep tajek xchijak xchi'uk xvaxaxtak;^f **3** pe li vinik ti abol no'ox sbae ch'abal k'usi x-ayan yu'un, k'ajomal no'ox sma-noj^g jkot yuni bik'it ch'iom me' chij. Xchabioj tajek; li xch'iom me' chije jmoj ch'i talel xchi'uk li xnich'nabtak vinike. Ja' ts'lajesbat li sve'el ti jutuk no'ox yu'une, ja' ch-uch'bat li sbel skopae xchi'uk xk'echoj chvay. Xko'olaj xa k'ucha'al stseb laj ya'i. **4** Ta ts'akal li jk'ulej vinike tal jajvula'al, pe mu sk'an smil jkotuk xchij mi jkotuk xvaxax sventa smeltsanbe sve'el li jajvula'al ti nom lik tale. Li k'usi la spase ja' bat stsakbe tal sme' xchij li vinik ti abol no'ox sbae, ja' la smeltsanbe slajes li vinik^h ti tal k'elatuke».

5 Li Davide ilin tajek ta stojolal li vinike, xi laj yalbe li Natane: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeovaⁱ ti persa sk'an xcham ti jech la spas li vinik tajek! **6** Ta skoj ti jech la spase xchi'uk ti mu'yuk laj yak' ta ilel xk'uxul yo'ontone, chanib to velta sk'an stojbe^j ti k'u yepal stojol li sme' xchije».

7 Va'un, li Natane xi laj yalbe li Davide: «jVo'ot li vinik tajek! Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Vo'on la jt'ujot sventa

11:27 *Literal «chopol laj yil ta sat».

xa-och ta ajvalil li ta Israele^a xchi'uk vo'on la jkoltaot lo-k'el ta sk'ob li Saule.^b **8** Ta sju-nul ko'onton laj kak'bot li sna avajvale,^c laj kak' ta ak'ob li jaj-niltak avajvale^d xchi'uk laj kak' ochan ta ajvalil li ta Israel xchi'uk ta Judae.^e Pe ma'uk no'ox, ep to k'usitik ta jk'an ta jpas ox ta atojolal.^f **9** ¿K'u yu'un la ap'aj-be smantal Jeova k'alal la apas li k'usi chopol chile? ¿La amil ta espada^g li Uriase, li j-et vinike! K'alal laj avak' ta millet ta s-espada j-ammonetike,^h laj avik'-be li jajnille.ⁱ **10** Ta skoj ti la ap'ajun k'alal laj avik'-be li jajnil Uriase, li j-et vinike, mu'yuk chnamaj-o ta stojolal avuts' avalal/ li espadae.^j **11** Xi chal li Jeovae: «Chkak'bot tal avokol li ta anae;^k jech xtok, te ak'e-loj chkak'be yan vinik*^l li avaj-niltake, ta k'ak'altik*^m chchi'inan ta vayel li avajniltake. **12** Vo'ote ta mukulⁿ k'usi la apas, pe li vo'one ta sat Israel xchi'uk ta k'a- k'altik* ta jpas».

13 Li Davide xi laj yalbe li Natane: «Laj xa jta jmul ta stojolal Jeova».° Xi tak'bat yu'un li Natane: «Li Jeovae chak' ta per-ton li amule,^{*p} mu'yuk chacham.^q **14** Pe ta skoj ti mu'yuk laj avich' ta muk' jutebuk Jeova ta skoj li k'usi la apase, ta xcham li akere-m ti ja' to vok'e».

15 Li Natane sut batel ta sna.

Li Jeovae la syayijes li kerem ti ja' vok' yu'un li jajnil Uriase, li kereme ja' xnich'on li Davide. Va'un, ipaj li kereme. **16** Li Davide la sk'anbe vokol melet Dios ta stojolal li kereme. Jech xtok, tsots lik spas ayuno* xchi'uk ch-och batel ta skuarto, va'un te ch-ech' yu'un ak'obal ta lumtik.^r **17** Li moletik ti te oyik ta snae tal k'elatuk ti bu puch'ule, yu'un

12:11 *O «achi'il ta vinikal». #Literal «sat k'ak'al». 12:12 *Literal «yeloval k'ak'al». 12:13 *O «chet'es ta toylol li amule». 12:16 *K'elo Glosario, ayuno.

KAP. 12

- a 1Sa 16:13
2Sa 7:8
b 1Sa 18:10, 11
1Sa 19:10
1Sa 23:14
c 1Sa 13:13, 14
1Sa 15:26, 28
d 2Sa 3:7
1Re 2:22
e 2Sa 2:4
2Sa 5:5
f 2Sa 7:19
g Eks 20:13
h 2Sa 11:15, 27
i Eks 20:14, 17
j Nu 14:18
2Sa 13:32
2Sa 18:33
Gal 6:7
k 2Sa 12:15, 19
2Sa 13:10-15
2Sa 15:14
l Eks 21:24
Job 31:9-11
Job 34:11
m 2Sa 16:21, 22
n 2Sa 11:4, 15
o Je 39:9
SI 32:5
SI 38:3
SI 51:Tit, 4
Pr 28:13
p Eks 34:6
SI 32:1
q Le 20:10
SI 103:10
r 2Sa 12:22
Jon 3:8, 9

Kolumna 2

- a Rut 3:3
2Sa 14:2
b 2Sa 6:17
c 2Sa 12:16
Joe 1:14
d Is 38:3, 5
Joe 2:13, 14
Am 5:15
Jon 3:8, 9
e Ekl 9:6
f Job 30:23
Ekl 3:20
Ech 2:29, 34
Ech 13:36
g Ekl 9:5, 10
h 2Sa 11:3
i 1Kr 3:5, 9
1Kr 22:9
1Kr 28:5
Mt 1:6
j 2Sa 7:12
1Kr 29:1
k 2Sa 7:4, 5
2Sa 12:1
1Re 1:8

tsk'an tstoyik likel, pe li Davide mu sk'an xlik xchi'uk mu sk'an xchi'inan ta ve'el. **18** Li ta svu-kubal k'ak'ale, cham li skereme, li jajtuneltak Davide chi'ik ta yal-bel David ti cham xa li skereme. Xi chalike: «K'alal kuxul to'ox li skereme, mi ja'uk xchikintabu-tik li k'usi chkalbetike. Ja' yu'un, ¿k'uxi xa no'ox chkalbetik ti cham xa li skereme? Yik'aluk van oy k'usi chopol chlik spas».

19 K'alal laj yil David ti te mxixlajet chk'opojik li jajtunel-take, laj yak' venta ti cham xa li skereme. Xi la sjak'be li jajtunel-take: «¿Mi cham xa li jkere-me?». Xi la stak'ike: «Cham xa».

20 Laje, li Davide lik li ta lum-tike. Atin, la xjaxbe sba aseite,^a la sjel sk'u spok' xchi'uk bat ta sna^b Jeova, te la skejan spatan sba. Ta ts'akale bat ta sna,^{*c} te la sk'an sve'el, va'un ve'. **21** Xi tal jak'batuk yu'un li jajtunel-take: «¿K'u yu'un ti jech chapas le'e? K'alal kuxul to'ox li akere-me, la apas ayuno xchi'uk puro ok'el chapas; pe k'alal naka no'ox cham li akere-me, lalik li ta lum-tike xchi'uk lik ve'an». **22** Xi la stak'e: «K'alal kuxul to'ox li jke-reme, la jpas ayuno^c xchi'uk te xi-ok'olet, yu'un xi laj kale: «Yik'aluk van xk'uxubinun to li Jeovae xchi'uk mu xak' chamuk li jke-reme».^d **23** Pe avi ti cham xae, ¿k'usi xa stu ta jpas ayuno? ¿Mi yu'un xu' to xkik' sutel talel?° Li vo'one xu' xbat jta ti bu oye,^e pe li stuke mu xa xu' sut talel».^f

24 Li Davide la spatbe yo'on-ton li jajnille, li Bat-Sebae.^h Och batel ti bu oye, va'un la xchi-in ta vayel. Ta ts'akale, laj yil jun skerem, Salomon^{*i} laj yak'beik sbi. K'anbil/ yu'un Jeova, **25** ja' yu'un ta stojolal j-alk'op Natan^k laj yal ti Jedidias* chich' ak'bel

12:20 *O «spasob mantal». 12:24 *Te likem tal ta jpel k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal «jun o'ontonal». 12:25 *Ja' sk'an xal «k'anbil yu'un Jeova».

sbi li olole, yu'un jech la sk'an li Jeovae.

26 Li Joabe jech-o la stsak ta k'op li Raba^a ti ja' steklumal li j-ammonetike,^b ja' och ta sk'ob li jteklum^c ti ja' kapal yu'unike.*

27 Li Joabe la stak batel j-al-mantaletik ta stojolal li Davide, xi laj yalbe batele: «Yakal ta jtsak ta k'op li Rabae^d xchi'uk och xa ta jk'ob li jteklum ti bu oy vo'e.*

28 Ja' yu'un, tsobo skotol li sol-taroetik ti jayvo' to te komemike sventa xbat atsak ta k'op li jteklume yo' x-och ta ak'ob. Yu'un mi mo'oje, chalik ti vo'on och ta kok jk'obe».*

29 Ja' yu'un, li Davide la stsob skotol li soltaroetike, bat ta Raba sventa stsak ta k'op, va'un och ta sk'ob. **30** La stsakbe talel li skorona Malkam ti te xojol ta sjole. Ja' jun talento* oro li yalale, yich'oj yan tonetik ti k'u-pilik sbae, ja' laj yich' xojbel ta sjol li Davide. Jech xtok, ep k'u-sitik la spoj^e talel li ta jteklume.^f

31 Laj yik' batel skotol li jnackle-jetik tee sventa xak'be yabtela-nik tonetik; k'alal ch-abtejike, ja' tstunesik li abtejebaletik pasbil ta tak'in ti lek juxbil yee xchi'uk li ek'eletik ti pasbil ta tak'ine; laj yak'anbe spas ladriyoetik xtok. Ja' jech la spasbe skotol li steklumal j-ammonetike. Laje, sutik batel ta Jerusalem li David xchi'uk skotol li yajsoltarotake.

13 Li Absalon ti ja' xnich'on Davide oy jun yixlel ti k'u-pil sba tajeke, Tamar^g sbi. Va'un, li Amnon^h ti ja' xnich'on Davide sk'anoj tajak li Tamare. **2** Chat tajak yo'onton ta skoj li xchi'il ta voke'le, ja' yu'un ipaj-o xchi'uk, yu'un tojol tseb to li Tamare xchi'uk tsnop ti mu k'usi xu'

12:26 *O «jteklum ti ja' ventainbil yu'unike». 12:27 *Ja' van sk'oplal ti bu chlok' talel vo' ta jteklume. 12:28 *Literaal «ja' chich'bun jbi li jteklume». 12:30 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. Kelo Apendise B14.

KAP. 12

a Dt 3:11
Jos 13:24, 25

b Dt 23:3, 6

c 2Sa 11:25
1Kr 20:1

d 2Sa 11:1

e 2Sa 8:11, 12

f 1Kr 20:2, 3

KAP. 13

g 1Kr 3:9

h 2Sa 3:2

Kolumna 2

a 2Sa 13:35

b 1Sa 16:9
1Kr 2:13

c Le 18:9
Le 20:17

spasbee. **3** Li Amnone oy jun xchi'il ti Jeonadab^a sbie, ja' xnich'on Simea^b li sbankil Davide; toj p'ij li Jeonadabe. **4** Xi laj yalbe li Amnone: «¿K'u yu'un ti chavat tajak avo'onton jujun sob ti vo'ot xnich'onot ajvalile? Al-bun ka'itik». Xi la stak' li Amnone: «Yu'un jk'anoj tajak li Tamare, li yixlel^c kits'ine». **5** Xi laj yal li Jeonadabe: «Puch'lan ta atem^d xchi'uk ip xa xapas aba yile. Va'un, mi tal sk'elot li atote, xi xavalbee: «Avokoluk, ak'o taluk li jchi'il ta vok'el Tamare yo' xtal yak'bun jve'el. Mi li' jk'eloy tsmeltsan li ve'lil ti ja' sventa li buch'utik ip cha'iike,^e ta jlajes mi laj yak'bune».

6 Li Amnon une la xpuch'an sba xchi'uk ip xa la spas sba. K'alal och k'elatuk yu'un li ajvalile, xi laj yalbee: «Avokoluk, tak-bun talel li jchi'il ta vok'el Tamare sventa li' jk'eloy tsmeltsan chib pan ti xko'olaj k'ucha'al o'ontonale sventa jlajes mi laj yak'bune». **7** Ja' yu'un, li Davide xi la stakbe batel mantal li Tamare: «Avokoluk, batan ta sna li achi'il ta vok'el Amnone sventa xbat ameltsanbe sve'el».* **8** Li Tamare bat ta sna li xchi'il ta vok'ele, ja' li Amnone, ja' ti bu puch'ule. Te sk'eloy Amnon k'alal la stsak li vots'bil arinae, la spas ta pan xchi'uk la sta'ajes. **9** Laje, laj yich'be batel li pane. Pe li Amnone mu'yuk la sk'an sve', xi laj yale: «¡Ak'o lok'ikuk batel skotolik!». Ja' yu'un, lok' batel skotolik.

10 Li Amnone xi laj yalbe li Tamare: «Li' xavich' talel ta kuarto li pane,^f li' xtal avak'bune». Ja' yu'un, li Tamare la stsak li pan ti xko'olaj k'ucha'al o'ontonal la smeltsane, va'un laj yich'be batel ta yut skuarto li Amnone. **11** K'alal laj yich'be batel sventa sve'e, tsakat yu'un li Amnone,

13:5 *O «avayeb». 13:5, 10 *O «pan sventa spatobil o'ontonale». 13:7 *O «pan sventa spatobil o'ontonale».

xi albate: «La' jchi'in jbatik ta vaye, kuni chi'il ta vok'el». **12** Pe xi laj yale: «jMo'oj, kuni chi'il ta vok'el! Mu xavak'bun jvokol, mu stak' jech xich' pasel li ta Israele.^a Mu xapas li k'usi toj k'exlal sbae.^b **13** Yu'un mi jech la apase, mu x-ech' ku'un li k'exlale. Jech xtok, k'exlal chakom li ta Israele. Ja' lek bat chi'ino ta lo'il avokoluk li ajvalile, jna'oj ti ta xak' avik'une». **14** Pe mu'yuk xchikintabat. Li Amnone mas tsots yip, ja' yu'un la stsatsal tsak ta persa, jech laj yilbajin. **15** Laje, li Amnone tsots lik sp'aj, mas to la sp'aj, ja' xkom to ti k'u to'ox yepal sk'anoje. Xi laj yal li Amnone: «jLikan; batan!». **16** Xi la stak' li Tamare: «jMo'oj, kuni chi'il ta vok'el, yu'un mas to chopol mi la atakun batele, ja' xkom to li k'usi la apasbune!». Pe mu'yuk xchikintabat.

17 Laje, xi laj yalbe mantal jun yajtunel ti kerem toe: «Avokoluk, lok'eso batel ta jsat li mu ants li'e xchi'uk tik'bo komel syaveal ti' na mi lok' batele». **18** (Li va' k'al'ale, slapoj batel jlik natil k'u'il ti stuk no'ox jech.^{*} yu'un ja' jech tslap sk'u'ik li tojol tsebetike, li stsebetak ajvalile). Li yajtunele la stak lok'el xchi'uk laj yak'be syaveal li ti' nae. **19** Li Tamare laj yak' tan ta sjol^c xchi'uk la sli' ta jatel li slekil k'u' slapoj batele; skajanoj batel sk'ob ta sjol ti k'alal lok' batele xchi'uk x-avet batel ta be.

20 Va'un, xi jak'bat yu'un li Absalon^d ti ja' sbankile:^{*} «jMi ja' laj yilbajinot li Amnon ti ja' achi'il ta vok'ele? Mu me k'usi xaval, kuni ixlel, yu'un ja' achi'il ta vok'el.^e Mu xavak' ta avo'onton li k'usi k'ot ta pasele». Li Tamare stuk xa te bat nakluk ta sna li Absalon ti ja' sbankile. **21** K'alal laj ya'i ajvalil David li k'usi k'ot ta pasele, ilin tajak.^f Pe muk' sk'an

13:18 *O «oy slujoale». **13:20** *O «xi'mele».

KAP. 13

a Le 18:9, 29
Le 20:17
Dt 27:22

b Je 34:2, 7
Jue 20:5, 6

c Jos 7:6
Est 4:1
Jer 6:26

d 2Sa 3:3
2Sa 13:1

e Le 18:9
Dt 27:22

f Pr 19:13

Kolumna 2

a Pr 18:19

b Je 34:7

c Jn 11:54

d 1Re 1:9, 19

e SI 55:21
Pr 10:18
Pr 26:24-26

skobe yo'onton li xnich'on ti ja' li Amnone, yu'un sk'anoj ta skoj ti ja' sba xnich'one. **22** Li Absalone mu'yuk k'usi chopol mi ja'uk k'usi lek laj yalbe li Amnone; yu'un la sp'aj^a li Amnon ta skoj ti ilbajinbat li yixlele, li Tamare.^b

23 K'alal lok' lek chib jabile, li buch'utik chlok'bat stsotsil xchij li Absalone te oyik ta Baal-Asor ta sts'el Efrain,^c li Absalone la stak ta ik'el skotol li xnich'nabtak ajvalile.^d **24** Li Absalone och batel ti bu oy li ajvalile xchi'uk xi laj yalbee: «Yakal tslok'be stsotsil xchij li avajtunele. Avokoluk, ajvalil, bat chi'inun xchi'uk li avajtuneltake». **25** Li ajvalile xi laj yalbe li Absalone: «Mo'oj, kuni nich'on, yu'un mi libat jkoltokutike, chkak'kutik avokel». Manchuk mi te xvulvun li Absalone, mu'yuk la xch'un batel, ja' no'ox laj yak'be batel bendision. **26** Xi laj yal li Absalone: «Mi mu'yuk chabat vo'ote, avokoluk ja' ak'o bat xchi'inunkutik^e li jbankil Amnone». Xi laj yal li ajvalile: «jK'u yu'un ti chak'an chbat xchi'inote?». **27** Pe te xvulvun tajak li Absalone, ja' yu'un li ajvalile la stak batel li Amnon xchi'uk li yan xnich'nabtake.

28 Li Absalone xi laj yalbe mantal li yajtuneltake: «Teuk me asatik, ak'ik venta k'alal xkuxet xa yo'onton ta vino li Amnone, xi chkalboxuke: «jMilik li Amnone!». Va'un, sk'an xamilik, mu xaxi'ik. Yu'un vo'on chkalboxuk mantal. Tsotsuk avo'ontonik xchi'uk mu xaxi'ik». **29** Li yajtuneltak Absalone jech la spasbeik Amnon jech k'ucha'al albatik mantale; va'un likik li xnich'nabtak ajvalile, ta jujuntal kaji ta smulaik, jatavik batel. **30** K'alal ta be to xlok'ik batele, xi k'ot albatuk li Davide: «Li Absalone la smilbe skotol li xnich'nabtak ajvalile, mi junuk kuxul laj yikta». **31** Lik li ajvalile, la sli' ta jatel li sk'u' spok'e xchi'uk la xpuch'an sba ta

lumtik, skotol li yajtuneltake te va'ajtik ta sts'el, sli'oj ta jatel sk'u' spok'ik ek.

32 Pe li Jeonadab^a ti ja' xnich'on Simea^b ti ja' sbankil li Davide xi laj yale: «Kajval, mu xach'un ti cham skotol xnich'nab-tak li ajvalile, ja' no'ox cham li Amnone.^c Ja' ta smantal li Absalone, yu'un la snop tsmil^d k'alal ja'o ilbajinbat li yixlele,^e li Tamarre.^f **33** Ja' yu'un, mu xach'un* ti xi la-albate: «Cham xa skotol li xnich'nabtak ajvalile», ja' no'ox cham li Amnone».

34 Li Absalone jatav batel.^g Ta ts'akale, li jk'el-osil ta toyole li ta stoy sat, ja' to laj yile te xtal epal krixchanoetik ta be li ta sts'el vitse. **35** Li Jeonadabe^h xi laj yalbe li ajvalile: «Li xnich'nabtak ajvalile sutik xa tal jech ono'ox k'ucha'al laj yal li avajtunelene». **36** K'alal naka laj yo'onton ta k'opojele, ochik taleh li xnich'nabtak ajvalile, tsotsch-ok'ik k'otel; li ajvalil xchi'uk li yajtuneltake lik smil sbaik ta ok'el ek. **37** Yan li Absalone jatav batel ti bu oy li Talmaie,ⁱ li ajvalil ta Guesur ti ja' xnich'on Amiude. Li Davide ep k'ak'al laj yat yo'onton ta skoj li xnich'one. **38** Li Absalone oxib jabil te kom ta Guesur^j k'alal jatav batele.

39 Li David une tsk'an xa tajak chbat sk'el li Absalone, yu'un ech' xa yu'un li at-o'onton ta skoj ti cham li Amnone.

14 Li Joab ti ja' yol Seruyae^k laj ya'i ti ajvalile tsna' tajak li Absalone.^l **2** Ja' yu'un, li Joabe la stak ta ik'el jun ants ta Tekoa^m ti toj p'ije, xi laj yalbee: «Avokoluk, paso ti chavat avo'onton yileluke, lapo li k'u'il po-k'il sventa at-o'ontone xchi'uk mu xajaxbe aba aseite.ⁿ Jech xapas aba k'ucha'al li buch'u chat yo'onton ta skoj ti jal xa buch'u chammem yu'une. **3** Ochan ti bu oy li ajvalile, ja' xk'ot avalbe li k'usi

13:33 *Literal «mu xatik' ta avo'onton».

KAP. 13

a 2Sa 13:3

b 1Sa 16:9

1Kr 2:13

c 2Sa 12:10

d Je 27:41

Sl 7:14

Pr 18:19

e Le 18:9, 29

f 2Sa 13:12-14

g 2Sa 13:38

h 2Sa 13:3

i 2Sa 3:3

j Dt 3:14

Jos 12:4, 5

2Sa 14:23

KAP. 14

k 2Sa 2:18

1Kr 2:15, 16

l 2Sa 13:39

2Sa 18:33

2Sa 19:2

m 2Kr 11:5, 6

2Kr 20:20

Am 1:1

n Ekl 9:8

Da 10:3

Kolumna 2

a Nu 35:19

Dt 19:11, 12

b Nu 35:19, 27

Dt 19:6

chkalbote». Va'un, li Joabe te lik xchanubtas* li k'usi chk'ot yale.

4 Li ants ti likem ta Tekoae och batel ti bu oy li ajvalile, la snijan sba xchi'uk la skejan spatant sba ta lumtik, xi laj yale: «¡Ajvalil, koltaun!». **5** Xi la stak' li ajvalile: «¿K'usi avokol?». Xi la stak' li antse: «Yu'un chamem jmalal. **6** Li vo'on avajtunelune oy cha'vo' jkerem ti la stsak sbaik ta k'op ta osiltike. Mu'yuk buch'u xch'akatik, ja' yu'un li june la stsak li xchi'ile, va'un la smil. **7** Li avie, skotol li uts' alalile tskontrainikun vo'on li avajtunelune, xi chalbeikune: «¡Ak'o ta jk'obkutik li buch'u la smil^a xchi'il ta vok'ele sventa jmlilkutik ta skoj ti la xch'aybe xkuxlejal k'alal la smil li xchi'il ta vok'ele, mu ventauk mi mu'yuk buch'u xich' komel li k'usi oy ta sba chich'el». Tsk'an tsmilik li jun xa no'ox jkereme ti ja' xa spatobil ko'ontone* xchi'uk tsk'an chch'aybeik sk'oplal li sbi jmalale xchi'uk mi junuk xa buch'u kuxul^f chiktaik li ta balumile».

8 Li ajvalile xi laj yalbe li antse: «Batan ta ana, vo'on chkal k'uxi xu' xavich' koltael». **9** Va'un, li ants likem ta Tekoae xi laj yalbe li ajvalile: «Kajval, komuk ta jba li mulile xchi'uk komuk ta sba li yuts' yalal jtote, pe li vo'ot xchi'uk li ajvalilal* avu'une ma'uk chkom ta aba li mulile». **10** Xi laj yal li ajvalile: «Mi oy buch'u k'usi chabot yan veltae, ik'bun tal sventa mu xa sa'ot ta k'op». **11** Xi to laj yal li antse: «Avokoluk, ajvalil, vuleso me ta ajol li Jeova Dios avu'une sventa mu xtal sa'unikutik ta k'op yuts' yalal li buch'u chame^b xchi'uk sventa mu

14:3 *Literal «yak'be ta ye». 14:7 *Ja' xkaltik, ja' xa no'ox spatobil yo'onton sventa xkom snitilulal. ^fLiteral «skomenal». 14:9 *K'elo Glosario, ajvalilal. 14:11 *O «li buch'u tspakbe sk'oplal ch'ich'e».

xtal smil li jkereme». Xi laj yal li ajvalile: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova^a ti mu jp'ejuk stsotsil sjol akorem chp'aj* ta lumtike». **12** Xi to laj yal li antse: «Avokoluk, vo'on li avajtunelune oy to k'usi ta jk'an chkalbe li ajvalile». Xi albate: «¡Alo tal!».

13 Xi laj yal li antse: «¿K'u'yu'un ja' jech anopoj chapasbe li steklumal Diose?»^b K'alal jech chal li ajvalile, tsta smul stuk, yu'un li ajvalile mu'yuk to yik'oj sutel li skerem ti bu tenbil batele.^c **14** Ta on'ox xijcham, xijko'olaj k'ucha'al vo' ti mu xa stak' tsobel sutel k'alal chich' mallel ta lumtike. Pe li Diose mu'yuk buch'u tspojbe xkuxlejal,* yu'un ba'yuk tsk'elbe lek srasonal mi sk'an xik' sutel ti buch'u tenbil lok'el ta stojolale. **15** Ti jech och kalbe li ajvalile, ja' ta skoj ti lixi' yu'un li krixchanoetike. Ja' yu'un, xi laj yal li avajtunel: «Avokoluk, ak'o jk'opon li ajvalile. Yik'aluk van spas li k'usi ta jk'anbe li ajvalile. **16** Yik'aluk van xchikintabun li ajvalile xchi'uk xu' skoltaun ta yok sk'ob li buch'u tsk'an tsmilun xchi'uk li jun no'ox jkerem sventa spojik li k'usi yak'ojbunkutik li Diose».^d **17** Xi to laj yal li avajtunel: «Ak'o yak'bun xkuxetel ko'onton li k'usi chal ajvalil ku'une», yu'un li kajvale xko'olaj k'ucha'al jun yaj-anjel meled Dios, yu'un sna' st'ujel li k'usi lek xchi'uk li k'usi chopole. Ak'o xchi'inot li Jeova Dios avu'une».

18 Li ajvalil une xi laj yalbe li antse: «Avokoluk, mu me xamukbun li k'usi ta jak'bote». Xi laj yal li antse: «Kajval, albut, avokoluk». **19** Va'un, xi laj yal li ajvalile: «¿Mi ja' laj yalbot Joab li k'usi tal apase?»^e Xi la stak' li antse: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulote, kajval ti vo'ot ajvalilote,

14:11 *O «tsts'uj». **14:14** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 14

a Dt 6:13
Ekl 8:4b Eks 19:5
Nu 6:27

c 2Sa 13:38

d 2Sa 14:2, 7

e 2Sa 14:1-3

Kolumna 2

a 2Sa 14:13

b 2Sa 13:38

c Dt 3:14
2Sa 3:3
2Sa 13:37

d 2Sa 18:18

ja' meled* li k'usi laj avale, ja' laj yalbun mantal li avajtunel Joabe xchi'uk ja' la xchanubtasun[#] li k'usi xu' xkale, vo'on li avajtunelune. **20** Ti jech la spas li avajtunel Joabe ja' sventa xajel li k'usi anopoj, pe li vo'ote, kajval, lek p'ijot jech k'ucha'al jun yaj-anjel meled Dios xchi'uk ana'oj skotol li k'usi chk'ot ta pasel li ta jteklume».

21 Va'un, li ajvalile xi laj yalbe li Joabe: «Lek oy, ta jpas.^a Batan cha'a, bat ik'o tale li kerem Absalone».^b **22** Ja' yu'un, li Joabe la snijan sba xchi'uk la skejan spatun sba ta lumtik, laj yich' ta muk' li ajvalile. Xi laj yalbe li ajvalile: «Li avie, kajval, laj xa jna' ti lek chavil li avajtunel, yu'un laj xa apas li k'usi la sk'anbot li avajtunel, vo'ot li ajvalilote». **23** Tots batel li Joabe, bat ta Guesur,^c laj yik' batel ta Jerusalem li Absalone. **24** Pe xi laj yal li ajvalile: «Ak'o sutuk batel ta sna, pe mu xu' xtal sk'elbun jsat». Ja' yu'un, tuk' sut batel ta sna li Absalone, mu'yuk la sk'elbe sat li ajvalile.

25 Mi junuk vinik ta sjunul Israel tsk'upil k'optaik jech k'ucha'al tsk'upil k'optaik li Absalon ta skoj ti toj k'upil sbae. Mu'yuk k'usi chopol chich' tabel ti chlik ta xpach'omal yakan k'alal to ta sjole. **26** K'alal tslok' li stsotsil sjole, chib sien siklo* yalal jech k'ucha'al yalal jp'ej ton sventa sp'isol k'usitik yu'un li ajvalile.[#] Jujun jabil sk'an slok' li stsotsil sjole, yu'un ol cha'i. **27** Li Absalone vok' oxvo' skerem^d xchi'uk jun stseb ti Tamar

14:19 *O «ti mu'yuk buch'u xu' xbat ta bats'ik'ob o ta ts'etk'ob ta sventa». [#]Literál «laj yak'bun ta ke». **14:26** *Te van 2.3 kilo. K'elo Apendise B14. [#]Taje ja' van sk'oplal ti k'u yepal nopem xa'iik tsp'isolajjik li ta spasob mantal ajvalile o ja' jun siklo ti tstunes ajvalil ti mu xko'olaj xchi'uk li yan siklo ti tstunes li yantike.

laj yak'be sbie. K'upil sba tajek li tsebe.

28 Lok' xa lek chib jabil ti k'u-xi k'ot ta Jerusalem li Absalone, pe mu'yuk yiljbe-o sat li ajvalile.^a **29** Li Absalone la stak ta ik'el li Joabe sventa stak batel ta stojolal li ajvalile, pe mu'yuk xbat li Joabe. Ja' yu'un, la stak ta ik'el ta xchibal velta, pe mu'yuk xbat xtok. **30** Ja' yu'un, li Absalone xi laj yalbe li yajtuneltake: «Li yosil Joabe te xkom ta xokon kosil xchi'uk sts'unoj-be sevada. Batanik, bat tsanbeik sk'ak'al». Ja' yu'un, bat stsanbeik sk'ak'al osil li yajtuneltak Absalone. **31** Va'un, lik li Joabe, bat ta sna Absalon xchi'uk xi laj yalbee: «¿K'u yu'un la stsanbeik sk'ak'al kosil li avajtuneltake?». **32** Li Absalone xi laj yalbe li Joabe: «¿K'elavil! Xi laj kalbot mantale: «La', yu'un ta jk'an ta jtakot batel ta stojolal ajvalil sventa xi xbat avalbee: «¿K'u yu'un ti laj avik'un lok'el ta Guesure?^b Ja' lek jechuk ti teuk-o oyune. Avie, ak'bun jk'elbe sat li ajvalile, mi oy jmulle ak'o kich' mil-ell»»».

33 Li Joabe och batel ti bu oy li ajvalile, laj yalbe ya'i li k'usi albat yu'un Absalone. Va'un, li ajvalile la stak ta ik'el li Absalone, k'alal och batele, la skejan span sba ta lumtik ta yeloval li ajvalile. Li ajvalile la sts'uts* li Absalone.^c

15 K'alal jech xa ox k'ot ta pasele, li Absalone la sa' jkot skareta xchi'uk sk'atak xchi'uk la sa' 50 ta vo' sviniktak ti ja' ch-anilaj batel ta yakanik ti te tijil chbat ta skareta li stuke.^d **2** Li Absalone jujun sob chlik xchi'uk te chva'i ta xokon li be ti te chk'ot ta lok'el ta yochebal jteklume.^e Va'un k'alal oy buch'u chbat sk'anbe koltael li ajvalil sventa xchapanbat^f sk'ope, xi ch-albat yu'un li Absalone: «¿Bu

14:33 *O «sbuts'; sts'uts'un».

KAP. 14

a 2Sa 14:24

b 2Sa 14:23

c Je 45:15

KAP. 15

d 1Sa 8:11

1Re 1:5

Pr 11:2

e Dt 25:7

Rut 4:1

f 1Sa 8:20

2Sa 8:15

Kolumna 2

a Sl 10:9

Sl 55:21

Pr 26:25

b Pr 11:9

c 2Sa 3:2

d Le 22:21

e 2Sa 13:38

2Sa 14:23

f 2Sa 2:1

2Sa 5:1, 5

1Kr 3:4

likemot tal?», xi chalike: «Li avajtunelune likemun ta jchop snitilulal Israel». **3** Xi chal li Absalone: «Lek, oy srasonal li k'usi chak'an chapanbele, pe li ajvalile ch'abal buch'u sva'anoj sventa xa'i li avokole». **4** Va'un xi chal li Absalone: «¿Lek jechuk ti sva'anikum ta jchapanvanej li ta jteklume! Ti jechuke, vo'on xa chtal sk'elikun skotol li buch'utik tsk'anik chapanbel sk'opike o ti tsk'anik partee, va'un vo'on ta jchapanbeik ti k'u yelan sta-ochkile».

5 K'alal chtal snijan sba ta stojolal junuk vinike, li Absalone tstsakbe sk'ob, tsnopajes ta stojolal xchi'uk sts'uts'.^a **6** Li Absalone jech tspasbe skotol li j-israeetik ti chtal sk'anik chapanel ta stojolal li ajvalile; ja' jech-o la slo'labe yo'onton li viniketik ta Israele.^b

7 K'alal ech' xa ox chanib jabile,^c li Absalone xi laj yalbe li ajvalile: «Avokoluk, ak'o batkun ta Ebron,^c yu'un chbat jtojbe Jeova li k'usi laj kak' ke spasele. **8** Yu'un li vo'on avajtunelune xi laj kak' ke^d k'alal te to'ox oyun ta Guesure,^e li ta Siriaie: «Mi laj yik'un sutel ta Jerusalem li Jeovae, ta xkak'be smoton* li Jeovae». **9** Xi tak'bat yu'un li ajvalile: «Junuk avo'onton xabat». Jech oxal, tots batel sventa xbat ta Ebron.

10 Li Absalone la stak batel jpa'ivanejetik* ta skotol snitilulal Israel, xi laj yal batel mantale: «Mi laj ava'ik bak' kachue, xi tsots xavalik batele: «Ja' xa ajvalil ta Ebron^f li Absalone!»». **11** Li va' k'ak'ale, chib sien viniketik ti likemik ta Jerusalem bat xchi'inik li Absalone; takatik ta ik'el, pe mu sna'ik mi oy k'usi chk'ot ta pasel, mu k'usi ya'iojlik

15:5 *O «tsbuts'; sts'uts'un». 15:7 *O ja' van sk'oplal «40 jabile». 15:8 *O «chkich' ta muk». Literal «ta jpas abtelal ta stojolal». 15:10 *O «jpmuk'tavanejetik».

jutebuk. **12** Jech xtok, k'alal laj yak' li milbil matanale, la stak ta ik'el Aitofel,^a li jguilo vinik ti te oy ta jteklum Guiloe,^b ja' yajto-jobtasvanej^c li Davide. Mas to la stsak yip li k'usi chopol snopojike xchi'uk mas to epaj^d li krixchanoetik ti tskoltaik li Absalone.

13 Ta ts'akale, te k'ot jun j-almantal ti bu oy li Davide, xi k'ot yalbee: «Lo'labat xa yo'on-tonik yu'un Absalon li viniketik ta Israele». **14** Li Davide ta anil no'ox xi laj yalbe skotol li yajtuneltak ti te xchi'uk ta Jerusalem: «jLikanik, jatavkukit batel,^e yu'un naka me smilutik jkoltotik li Absalone! jSujo abaik, yu'un xi'el stautik ta be, va'un xu' xak'butik jvo-koltik xchi'uk slajes ta espada^f li jteklume!». **15** Li ajvalile xi tak'bat yu'un li yajtuneltake: «Li vo'onkutik avajtunelunkutike chapalunkutik sventa jpaskutik^g k'usiuq no'ox kh'ot ta nopel yu'un li ajvalil ku'unkutike». **16** Jech oxal, li ajvalile lok' batel xchi'uk skotol li buch'utik te oy ta snae, pe oy lajunvo' sts'akal ajniltak^h ti te laj yikta sventa xchabibat li snae.* **17** Jech lok' batel li ajvalil xchi'uk skotol li krixchanoetike. Laje, te pajik ta Bet-Merak.

18 Skotol li yajtuneltak ti te xchi'uk batele xchi'uk skotol li jkeretitaetik, li jpeletitaetikⁱ xchi'uk li vakib sien viniketik likemik ta Gate^j jelavik batel, ja' ventainbilik yu'un li ajvalile.* **19** Li ajvalile xi laj yalbe li Ittai^k likem ta Gate: «jK'u yu'un ti chbat achi'inunkutik eke? Ja' lek sutan batel, bat chi'ino li ach' ajvalile, yu'un jyanlumot, laj avika ta li alumale. **20** Ja'tik to lavul, ja' yu'un mu jk'an ti jatvil xabat xchi'uk vo'onkutike, ti te chabat ti bu chibate xchi'uk ti ja'o cha-

15:16 *O «spasob mantale». 15:18 *O «jelavik batel ta sat ajvalil».

KAP. 15

- a 2Sa 16:23
2Sa 17:14
2Sa 23:8, 34
b Jos 15:20, 51
c Sl 41:9
Sl 55:12, 13
Jn 13:18
d Sl 3:1
Pr 24:21
e 2Sa 19:9
Sl 3:Tit
f 2Sa 12:11
g Pr 18:24
h 2Sa 12:11
2Sa 16:21
2Sa 20:3
i 2Sa 8:18
2Sa 20:7
1Re 1:38
1Kr 18:17
j Jos 13:2, 3
1Sa 27:4
1Kr 18:1
k 2Sa 18:2

Kolumna 2

- a 2Sa 2:5, 6
Sl 25:10
Sl 57:3
Sl 61:7
Sl 89:14
b Pr 17:17
Pr 18:24
c 2Sa 18:2
d 1Re 2:36, 37
2Kr 30:14
Jn 18:1
e 2Sa 8:17
2Sa 20:25
1Re 1:8
1Re 2:35
1Kr 8:8
f Nu 8:19
g Eks 37:1
Le 16:2
h Nu 4:15
Nu 7:9
1Kr 15:2
i 1Sa 22:20
1Sa 30:7
j 2Sa 6:17
k 2Sa 7:2
Sl 26:8
Sl 27:4
l 1Sa 9:9
m 2Sa 17:17

lok' batel ek k'alal sk'an xilok' batele. jSutan batel xchi'uk ik'o sutel li avermanotake, ak'o yak'bot ta ilel tuk'il k'anelal Jeova xchi'uk tuk'uk xak' sba ta atojo-lal!». **21** Pe li Ittaie xi la stak'be li ajvalile: «jJamal chkal ta skoj kuxul Jeova xchi'uk ti kuxul li kajval ti ja' li ajvalile, buyuk no'ox xbat li ajvalil ku'une, mi te chcham o mi mo'oj, te chbat li avajtunel eke!». **22** Li Davide xi la stak'be li Ittaie:^c «Lek oy, jelavan batel cha'a». Jech oxal, li Ittai ti likem ta Gate jelav batel xchi'uk skotol li sviniktak xchi'uk li ololetike.

23 Skotol li krixchanoetik ta Jerusalem xchi'uk li buch'utik te oyik ta sjoylejale x-avetik ta ok'el k'alal ja'o yakal chjelavik batel skotol li krixchanoetike. Li ajvalile te va'al ta sts'el stenlejaltik Sedron,^d skotol li krixchanoetike yakal chjelavik sventa stambeik batel li sbelel takixokol balumile. **24** Te bat ek li Sadoke,^e te xchi'uk batel skotol li jlevietik^f ti ja' xkuchojik batel li xkaxail^g strato meel Diose;^h te la xchotanik li Xkaxa meel Diose; li Abiatareⁱ nopaj batel, te oy-o ja' to ti k'uxi la xtu-ch'ik jelavel stenlejaltik skotol li krixchanoetik sventa xiktaik komel li jteklume. **25** Pe xi albat yu'un ajvalil li Sadoke: «Kuchochi sutel ta jteklum^j li Xkaxa meel Diose. Mi yu'un lek chilun li Jeovae, chik'un sutel, chak'jk'el yan velta li Kaxae xchi'uk ti bu chich' ak'ele.^k **26** Yan mi <mu'yuk jun ko'onton avu'un> xi-yutune, ak'o spasun li k'usi lek chile». **27** Li ajvalile xi laj yalbe li pale Sadoke: «jMi mu vo'otukot ti oy k'usi cha-ak'bat avile? Junuk av'o'nton sutan batel li ta jteklume, ik'ik sutel xcha'vo'al li anich'nabike, ja' li akerem ti Aimaas sbie xchi'uk li skerem Abiatar ti Jonatan^m sbie. **28** Yan li vo'one li' to chikom k'uk sjalil li ta uk'umaltik ta takixokol balu-

mile, ja' to mi oy k'usi tal avalbeikune». **29** Jech oxal, li Sadok xchi'uk Abiatare la xkuchik sutel ta Jerusalem li Xkaxa meel Diose, jech te komik-o.

30 K'alal ja'o chmuy batel li David ta vits* Olivatike,^b x-ok'o-let muyel; xpixoj batel sjol xchi'uk mu'yuk xonob. Skotol li krixchanoetik eke xpixoj sjolik xchi'uk x-ok'o-letik muyel. **31** Xi tal albatuk li Davide: «Li Aitofel eke jmoj sjol^c xchi'uk li Absalone». ^d Xi laj yal li Davide: «jKajval Jeova,^e avokoluk, mu'yukuk stu^f xk'ot ta pasel li k'usi snopoj tspas Aitofele!».

32 K'alal te k'ot ta jol vits li David ti bu nopem xa'ik tsnijan sbaik ta stojolal Dios li krixchanoetike, te yakal chmalaat yu'un li Usai^g ti ja' j-arkita^h vinike. Sli'oj ta jatel sk'u' spok' xchi'uk yak'oj pukuk* ta sjol. **33** Pe xi albat yu'un li Davide: «Mi bat achi'i-nune, ja' no'ox chavak'bun kikats. **34** Pe mi chasut batel ta jteklum xchi'uk mi xi chk'ot avalbe li Absalone: «Ajvalil, vo'on avajtunelun. Ja' to'ox yajtunelun atot, pe li avie ja' xa avajtunelun»,ⁱ va'un xu' xasokes ta be^j li k'usi snopoj tspas Aitofele. **35** Te achi'uk li pale Sadok xchi'uk li pale Abiatare. K'usiuk no'ox ti chava'i li ta sna ajvalile^k sk'an xavalbe li Sadok xchi'uk Abiatare. **36** Jech xtok, te oy li cha'vo' xnich'nabike: li Aimaas/ xnich'on Sadoke xchi'uk li Jonatan^m xnich'on Abiatare. Ja' ak'o tal yalbeikun skotol li k'usi chava'iike». **37** Va'un li Usai ti ja' yamigoⁿ Davide ja'o xa k'ot ek k'alal ja'o k'ot ta jteklum Jerusalem li Absalone.

16 K'alal mu'yuk to'ox nat jelavem batel ta jol vits^o li Davide, te malabil yu'un Siba,^p li yajtunel Mefibosete,^q te yik'oj

15:30 *O «muyebaltik». 15:32 *O «lum». 15:37 *O «li buch'u spatoj-o yu'onton».

KAP. 15

a 2Sa 15:36
2Sa 17:16, 21

b Mt 21:1
Mt 24:3
Ech 1:12

c Sl 41:9
Sl 55:12, 13
Jn 13:18

d Sl 3:Tit

e Sl 3:7

f 2Sa 16:23
2Sa 17:14

g 2Sa 16:16

h Jos 16:1, 2

i 2Sa 16:18, 19

j 2Sa 17:7, 14

k 2Sa 17:15, 16

l 2Sa 18:19

m 2Sa 17:17
1Re 1:42

n 2Sa 16:16
1Kr 27:33

KAP. 16

o 2Sa 15:30

p 2Sa 9:2, 9

q 2Sa 9:6

Kolumna 2

a 1Sa 25:18

b 2Sa 17:27-29

c 2Sa 9:3

d 2Sa 19:25-27

e 2Sa 9:9, 10

f Pr 26:22

g 2Sa 19:16
1Re 2:8, 44

h Eks 22:28
Ekl 10:20

i 1Sa 24:6, 7
1Sa 26:9, 11
Sl 3:1, 2
Sl 7:1
Sl 71:10, 11

batel cha'kot svuro ti xkuchojik batel chib sien pane, jech xtok, xkuchojik batel sien pan ti pasbil ta takin uvae, sien pan ti pasbil ta igo xchi'uk ta sat xane* xchi'uk jun muk'ta jarra vino. **2** Li ajvalile xi laj yalbe li Sibae: «jK'u yu'un laj avich' tal skotol life?». Xi la stak' li Sibae: «Li vuroetike ja' sventa xkajjik-o batel li yuts' yalal ajvalile, li pan xchi'uk li sat te'etike ja' sventa slajesik li vini-ketike, li vinoe ja' sventa xuch'ik^b li buch'utik chlubik ta takixokol balumile». **3** Xi to laj yal li ajvalile: «jBu oy li skerem* avajvale?». ^c Xi la stak' li Sibae: «Te no'ox oy ta Jerusalem, yu'un xi chale: «Li Israel avie vo'on tsti-k'ikun ta ajvalil ta xk'exol li jto-te»». ^d **4** Li ajvalile xi laj yalbe li Sibae: «jK'elavil! Chkak'bot* skotol li k'usi ja' yu'un Mefibosete». Xi la stak' li Sibae: «Ajvalil,^f chitun-o ta atojolal.* Lekuk xavilun, kajval».

5 K'alal k'ot ta Baurim li ajvalil Davide, te lok' talel jun vinik ti likem ta snitilulal yuts' yalal Saule, Simej^g sbi ti ja' xnich'on Guerae, x-avet no'ox chchopol k'optavan k'alal chnopaj tale.^h **6** Jech xtok, tsjipbe batel ton li David xchi'uk skotol li yajtunel-take xchi'uk skotol li krixchanoetik ti te xchi'uk batele xchi'uk li viniketik ti lek tsots xu' yu'unik ti te oyik ta jujujot xokone. **7** Xi chal li Simei k'alal chchopol k'optavane: «jLok'an batel, lok'an batel life, jmalch'ich' vinik! jMu k'usi xatun-o! **8** Yakal chak'bot atoj Jeova ti laj yich' malbel xch'ichel li yuts' yalal Saul ti ja' laj avich'be li yabtel ta ajvalilale,^{* pe li Jeovae ja' xa chak'be ta sk'ob anich'on Absalon li ajvalilale. jTa skoj ti la amal ch'iche,ⁱ jech-o chavil avokol!».}

16:1 *Literal «datile». 16:3 *O «smom». 16:4 *Literal «ta njinan jba ta atojolal». 16:8 *Kelo Glosario, ajvalilale.

9 Li Abisai ti ja' yol Seruyae^a xi laj yalbe li ajvalile: «ǂK'u yu'un chchopol k'opta ajvalil ku'un^b li jkot chamem ts'i^c le'e? Avokoluk, ak'bun permiso sventa xbat jtuch'be sjol».^d 10 Pe li ajvalile xi la stak'e: «ǂK'usi aventaik-o, yalabtak Seruya?^e Ak'o xchopol k'optaun,^f yu'un xi yalaj li Jeovae:^g «ǂChopol k'optao li Davide!». Ja' yu'un, mu'yuk buch'u xu' xi xalbee: «ǂK'u yu'un ti jech chapase?»). 11 Va'un, li Davide xi laj yalbe li Abisai xchi'uk skotol li yajtunelta-ke: «Li jkerem jtuk ti ja' jch'ich'e-le tsk'an tsmilun ya'i,^h jbuuk xa li jun jbenjamin vinike!ⁱ jTe ak'o xchopol k'optaun, yu'un jech albil yu'un Jeova! 12 Yik'aluk van xak' venta Jeova ti tsots chkil jvokole,^j va'un chak'bun bendision li Jeovae, ja' mu'yuk ch'ot ta jtojolal li chopol k'optael li'e».^k 13 K'alal laj yo'onton ta k'opojele, li David xchi'uk sviniktate jech-o xanavik batel, pe li Simeite xanav batel ta sts'el David ta xokon vits, te x-avet chchopol k'opta' batel li Davide, tsjip batel ton xchi'uk pukuk.*

14 K'alal k'otik ti bu ono'ox snopoj chbatike, li ajvalil xchi'uk skotol li krixchanoetike lubemik xa tajak, va'un te la xkuxik.

15 Li Absalon xchi'uk skotol li viniketik ta Israele ja'o te k'otik ta Jerusalen ek, te xchi'uk li Aitofele.^m 16 Li Usaiⁿ ti ja' j-arkita^o vinike, li yamigo* Davide, och batel ti bu oy li Absalone, va'un xi laj yalbee: «ǂJaluk xkuxi li ajvalile!^p jJaluk xkuxi li ajvalile!». 17 Xi albat yu'un Absalon li Usaie: «ǂMi ja' jech chavak' ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li avamigoe? ǂK'u yu'un ti mu'yuk xbat achi'in li avamigoe?». 18 Xi la stak' li Usaie: «Mu'yuk bat jchi'in, yu'un ja' ta jk'an ta jkolta li buch'u t'ujbil yu'un Jeovae xchi'uk

16:13 *O «lum». 16:16 *O «buch'u spatjo-o yo'onton».

KAP. 16

a 1Kr 2:15, 16

b Eks 22:28

c 1Sa 24:14

d 1Sa 26:8

e 2Sa 19:22

1Re 2:5

f Sl 37:8

1Pe 2:23

g 2Sa 12:10

h 2Sa 12:11

2Sa 15:14

2Sa 17:12

i 2Sa 19:16

j Je 29:32

Eks 3:7

Sl 25:18

k Sl 109:28

l 2Sa 16:5

m 2Sa 15:12, 31

n 2Sa 15:32, 37

1Kr 27:33

o Jos 16:1, 2

p 1Re 1:25

Kolumna 2

a 2Sa 15:34

b Sl 37:12

c Le 18:8

Le 20:11

1Re 2:22

d 2Sa 15:16

e 2Sa 11:2

f 2Sa 12:11, 12

g Dt 22:30

2Sa 20:3

h 2Sa 15:12

2Sa 17:14, 23

KAP. 17

i 2Sa 16:14

j Sl 37:12

Sl 41:9

Sl 55:12, 13

k 2Sa 15:32

2Sa 16:16

ti ja' t'ujbil yu'un li krixchanoetik li'e xchi'uk skotol li viniketik ta Israele. Ja' chkom jchi'in. 19 Chkal yan velta ti buch'u chitun ta stojolale: ja' chitun ta stojolal li xnich'one. Chitun ta atojolal^a jech k'ucha'al litun ta stojolal atote».

20 Li Absalone xi laj yalbe li Aitofele: «Tojobtusun,^b albus k'usi xu' jpastik». 21 Xi la stak' li Aitofele: «Chi'inbo ta vayel li sts'akal ajniltak^c atot ti te laj yik-ta sventa xchabiik li nae.^d Mi jech chapase, cha'i skotol Israel ti chopol chilot li atote, va'un jech tsatsak yipik li buch'utik tskoltaote». 22 Ja' yu'un, la spasbeik jp'ej skarpana ta jol na^e li Absalone, va'un ta sat skotol Israel' la xchi'inbo ta vayel li sts'akal ajniltak^e stote.

23 Li va' k'ak'ale, li sk'op Aitofele^h sk'op xa melet Dios cha'iik.* Li David xchi'uk Absalone stakojal ta muk' ek skotol li k'usi chal Aitofele.

17 Li Aitofele xi laj yalbe li Absalone: «Avokoluk, ak'bun jt'uj 12 mil viniketik sventa xkik' batel ta snutsel David li avi ak'obale. 2 Ja'o ta jtsak k'alal lubeme, ja'o k'alal mu'yuk xa yipalⁱ yu'une* xchi'uk chnik ku'un ta xi'el. Mi jatavik batel skotol li buch'utik te xchi'uke, ja'o ta jmil k'alal stuk xa te oy li ajvalile./ 3 Chkik'bot tael skotol li krixchanoetike. Mi cham xa ox li buch'u yakal chasa'e, jun yo'onton tsut tael ta atojolal skotol li krixchanoetike». 4 Taje lek laj ya'i li Absalon xchi'uk skotol li moletik ta Israele.

5 Pe xi laj yal li Absalone: «Avokolukuk, ik'ik tael li Usai^k eke, li j-arkita vinike, ka'itik k'usi chalbutik». 6 Ja' yu'un, li Usaie te k'ot ti bu oy li Absalone, xi al-

16:21 *O «pasob mantale». 16:23 *O «ko'ol xa cha'iik k'ucha'al sk'op li buch'u oy k'usi tsjak'be Diiose». 17:2 *O «k'u-nibem xa xchibal sk'obe».

bat yu'un li Absalone: «Laj xa yal Aitofel li k'usi sk'an pasele, ¿mi jech ta jpastik xana? Mi mo'oje, albunkutik k'usi stak' jpastik». **7** Li Usaie xi laj yalke li Absalone: «Li avie,^a mu'yuk lek li k'usi laj yal Aitofele».

8 Xi to laj yal li Usaie: «Ana'oj ti xu' yu'un lek^b pask'op li atos xchi'uk sviniktake, li avie xtal xbat ta jujujot jech k'ucha'al jkot me' oso k'alal ch'ayem yol ta osiltike.^c Jech xtok, li atote lek chanem ta pask'op,^d mu'yuk te ch-ech' yu'un ak'obal ti bu oy li sviniktake. **9** Li avie, te van bu snak'oj* sba ta junuk ch'en^e o yan bu snak'oj sba.^e Mi ja' ba'yuk tsakvan ta k'ope, xi chal li buch'utik chk'ot ta xchikinike: «Lajik xa ta tsale li buch'utik tsoktaik Absalone!». **10** Li buch'utik lek tsots yo'ontonik jech k'ucha'al jkot leone^f chlik nikikuk ta xi'el ek. Yu'un sna'oj skotol Israael ti lek xu' yu'un^g pask'op li atote xchi'uk ti lek tsots yo'onton li sviniktake. **11** Li vo'one xi chkale: ja' lek tsobo skotol li Israel ti chlik ta Dan k'alal to ta Beer-Sebae,^h ti jech yepal k'ucha'al li ji** oy ta ti' nabe,ⁱ va'un vo'ot chabeiltas li ta pas-k'ope. **12** Chbat jtsaktik ta k'op ti buyuk no'ox oye, te lamal chijk'ot ta stojolal jech k'ucha'al job osil ti lamal chk'ot ta lumtike. Mi junuk kuxul chkiktatik, ta jmlitik xchi'uk skotol li xchi'iltake. **13** Mi jatav batel ta junuk jteklume, skotol li Israele chich' batel xch'ojonik sventa jochtik yalel ta stenlejaltik li smuroal jteklume, mu xa jpejuk bik'it ton chkiktatik».

14 Va'un, xi laj yalik li Absalon xchi'uk skotol li viniketik ta Israele: «¿Ja' mas lek^j li k'usi chal Usaie, li j-arkita vinike, ja' altik li k'usi chal Aitofele!». Snopoj xa ono'ox* Jeova ti jech

17:9 *O «smukoj». #O «ch'entikaltik». **17:11** *O «yi'». **17:14** *O «Yaloj xa ono'ox mantal».

KAP. 17

a 2Sa 15:34

b 1Sa 16:18
2Sa 15:18
2Sa 23:8, 18
1Kr 11:26

c Pr 17:12

d 1Sa 17:50
1Sa 18:7
1Sa 19:8
2Sa 10:18e 1Sa 22:1
1Sa 23:19f Je 49:9
2Sa 1:23
Is 31:4

g 1Sa 18:5

h Jue 20:1

i 1Re 4:20

j Pr 21:1

Kolumna 2

a 2Sa 15:31, 34
2Sa 16:23
Pr 19:21
Pr 21:30b Dt 2:30
2Kr 25:20c 2Sa 8:17
2Sa 15:35

d Sl 35:24, 25

e 1Re 1:42

f 2Sa 15:27, 36
2Sa 18:19g Jos 15:7, 12
Jos 18:16, 20
1Re 1:9h 2Sa 16:5
2Sa 19:16i Eks 1:19
Jos 2:3-5
1Sa 19:12, 14
1Sa 21:2

chk'ot ta pasele, ti tsokbe ta be li k'usi yaloj Aitofele.^a Ti jech laj yak' k'otuk ta pasel li Jeovae ja' sventa sta svokol stuk li Absalone.^b

15 Ta ts'akale, li Usaie xi laj yalbe li pale Sadok xchi'uk li pale Abiatare:^c «Li Aitofele jech la stojobtas li Absalon xchi'uk skotol li moletik ta Israele, pe li vo'one jech laj kalbe k'ucha'al taje. **16** Ja' yu'un, batanik ta anil ti bu oy li Davide, xi xavalbeike: «Mu me li'uk xakomik ta uk'umaltik ta takixokol balumil* li avi ak'obale. Jelavanik batel ta jot uk'um, yu'un mi mo'oje, yik'al me xich' milel^{ad} li ajvalil xchi'uk skotol li buch'utik te xchi'uke».

17 Li Jonatan^e xchi'uk Aimaase^f te no'ox komemik ta En-Roguel,^g mu'yuk ochik batel ta jteklum, yu'un mu sk'an xak' sbaik ta ilel, pe oy jun kiarail ti tal albatikuke, va'un bat yalbeik li ajvalil Davide. **18** Pe ilatik yu'un jun kerem, ja' bat yalbe li Absalone. Ja' yu'un, anil xa batik li Jonatan xchi'uk Aimaase, te k'otik ta sna jun vinik ta Baurim.^h Li vinike oy jun sposo ta yamak*, ja' te la stik' sbaik. **19** Li yajnil vinike la sk'i jlik pok' ta sti' li posoe, laje la sk'i voch'bil bek' ts'unobil ta sba. Mu'yuk buch'u laj yak' venta. **20** Li yajtuneltak Absalone te k'otik ta sna li antse, xi la sjak'beike: «¿Bu oy li Aimaas xchi'uk Jonatane?». Xi la stak' li antse: «Li' eh'ik laj kile, tuk' batik ta uk'umtik». ⁱJech oxal, te bat sa'ik li viniketike, pe mu'yuk la staik, laje sutik batel ta Jerusalem.

21 K'alal sutik xa ox batel li viniketike, lok'ik ta poso li Aimaas xchi'uk Jonatane, xi bat yalbeik li ajvalil Davide: «Li

17:16 *O ja' van sk'oplal «takixokol balumil ta stenlejaltik». #Literal «bik'el». **17:18** *O «sti' sna». K'elo Glosario, amak'.

Aitofele laj yal ti oy k'usi xavich'ik pasbele,^a ja' yu'un likanik, tuch'ik jelavel ta anil li uk'ume». **22** Ta anil no'ox lik li David xchi'uk li buch'utik te xchi'uke sventa xtuch'ik jelavel li Jordane. Jelavem xa ox skotolik ta jot Jordan k'alal sakube.

23 K'alal laj yak' venta Aitofel ti mu'yuk la spasik li k'usi laj yale, la skajanbe smontura li svuroe sventa sut batel li ta lum ti bu vok'e.^b K'alal laj xa ox yalbe komel mantal li buch'utik te oy ta snae,^c la xchuk snuk'.^{*d} Jech cham xchi'uk te laj yich' mukel ta smukinal smoltotak.

24 Li Davide bat ta Maanaim,^e yan li Absalone jelav batel ta jot Jordan xchi'uk skotol li viniketik ta Israele. **25** Li Absalone ja' la stik' ta xk'exol Joab^f li Amasae^g yo' sventain li soltarotike. Li Amasae ja' skerem jun j-israelal vinik ti Itra sbie, li Itrae ja' la xchi'in ta vayel li Abigaile,^h li stseb Naase xchi'uk ti ja' xchi'il ta vok'el li Seruyae, li sme' Joabe. **26** Li Israel xchi'uk Absalone te la spas skarpanaik ta yosilal Galaad.ⁱ

27 K'alal naka no'ox k'ot ta Maanaim li Davide, li Sobi ti likem ta Raba^j ti bu oy li j-ammone-
netike ti ja' xnich'on Naase xchi'uk li Makir^k ti likem ta Lo-Debar ti ja' xnich'on Amiele xchi'uk li Barsilai,^l li jgalaad vinik ti likem ta Roguelime, **28** laj yich'ik talelel temetik,^{*} lechlech bochetik, lumal p'inetik, trigo, sevada, arina, bakubtasbil sat ts'unobiletik, javax, lenteja, bakubtasbil bek' ts'unobiletik, **29** pom, mantekiya, chijetik xchi'uk keso. Laj yich'beik talel^m David xchi'uk skotol li buch'utik te xchi'uke, yu'un xi la snopike: «Chvi'najik li krixchanoetik ti te oyik ta takixokolⁿ balumile, cha'ik takiti'il xchi'uk lubemik».

17:23 *O «xmich' snuk'». **17:28** *O «vayebaletik».

KAP. 17

a 2Sa 17:1, 2

b Jos 15:20, 51
2Sa 15:12

c 2Re 20:1

d 1Sa 31:4
1Re 16:18
SI 5:10
SI 55:23
Mt 27:3, 5
Ech 1:18e Je 32:1, 2
Jos 13:24, 26

f 2Sa 8:16

g 2Sa 19:13
2Sa 20:4, 10

h 1Kr 2:16, 17

i Nu 32:1
Dt 3:15j Dt 3:11
Jos 13:24, 25
2Sa 12:26, 29

k 2Sa 9:3-5

l 2Sa 19:31, 32
1Re 2:7

m Pr 11:25

n 1Sa 25:18
2Sa 16:2

Kolumna 2

KAP. 18

a Pr 20:18

b 2Sa 8:16
2Sa 10:7

c 2Sa 23:18, 19

d 1Kr 2:15, 16

e 2Sa 15:19, 21

f 2Sa 21:17

g 2Sa 17:1-3
Lam 4:20

h 2Sa 18:12

i 2Sa 17:26

j SI 3:7
Pr 24:21, 22

k 2Sa 16:15

18 Li Davide la xchap li vini-
ketik ti te xchi'uke, va'un
la sva'an bankilaetik sventa sba-
inik jmil ta vo' xchi'uk bankila-
etik sventa sbainik sien ta vo'.^a

2 Li Davide ta oxvok' la stak batel li sviniktake, jvok' laj yak'be sbain* Joab,^b jvok' laj yak'be sbain Abisai^c ti ja' xchi'il ta vok'el Joab xchi'uk ti ja' yol li Seruyae^d xchi'uk jvok' laj yak'be sbain Ittai,^e li jgat vinike. Xi laj yalbe sviniktak li ajvalile: «Chbat jchi'inoxuk ek». **3** Pe xi albat yu'un li sviniktake: «Ja' lek mu xabat,^f yu'un mu'yuk k'usi sventaik-o* mi vo'onkutik lijatavkutike. Jech xtok, ak'o mi xichamkutik j-o'oluk, mu'yuk k'usi sventaik-o xtok, yan li vo'ote tsots ak'oplal jech k'ucha'al lajunmil ta vo'un-
kutik.^g Ja' lek ti li' no'ox xakom ta jteklum sventa xatakunkutik batel li k'usi chtun uk'unkutike».

4 Xi laj yal li ajvalile: «Ta jpas li k'usi lek chavilike». Ja' yu'un, li ajvalile te kom ta sts'el li sti' yochebal jteklume, pe skotol li viniketike ta jujutsop lok'ik batel, ta sien ta vo' xchi'uk jmil ta vo'.

5 Li ajvalile xi laj yalbe mantal li Joab, li Abisai xchi'uk li Ittaie: «Mu me xavilbajinik li kerem Absalone, oyuk seklil avo'ontonik ta jtojolal». ^h Skotol li viniketike laj ya'ik li mantal albatik yu'un ajvalil li bankilaetik ta sventa ti mu k'usi spasbeik li Absalone.

6 Li viniketike batik ta osiltik sventa xbat stsakik ta k'op li Israele. Te la spasik k'op ta te'tikal-
tik ta Efrain.ⁱ **7** Li yajtuneltak Davide/ la stsalik li Israele,^k ep chamik li va' k'ak'ale, 20 mil viniketik chamik. **8** Puk batel ta sjunul osil li pask'ope. Jech xtok, li va' k'ak'ale ja' mas ep chamik ta skoj li te'tikaltike, ja' mu sta ti k'u yepal lajik ta espadae.

18:2 *Literal «ta sk'ob». **18:3** *Literal «mu'yuk ono'ox chak' yo'ontonik ta jtojolalkutik».

9 Li Absalone te tuk' sнопj k'ot ta be li yajtuneltak Davide. Kajal batel ta jkot mula, va'un li mulae la stik' sba jelavel ta yolon sk'obtak jpej muk'ta te', pim tajek sk'ob li te'e, va'un te ts'otol k'ot ta te' stsotsil sjol li Absalone, ja' yu'un te xt'uyet* kom.[#] Yan li smulae anil-o bat. 10 Oy buch'u laj yil ti te jok'ole, ja' yu'un xi bat yalbe li Joabe:^a «jK'elavil! Le' jok'ol laj kil ta jpej muk'ta te' li Absalone». 11 Li Joabe xi laj yalbe li vinike: «¿K'u yu'un mu'yuk xamil mi te jok'ol laj avile? Ta sjunul ko'onton laj kak'bot lajunsep plata xchi'uk jlik chukil ti jechuke». 12 Pe xi la stak' li vinike: «Manchuk mi xak'beikun* jmil ta sep plata, mu'yuk ono'ox ta jtoy jk'ob sventa jkontrain li xnich'on ajvalile. Yu'un li ajvalile laj yalbot mantal xchi'uk laj yalbe mantal li Abisai xchi'uk Ittaie, xi laj yalboxuke: «K'elik me lek ti mu xilbajinik li kerem Absalone». b Taje laj ka'i jkotolkutik. 13 Ti muuk jk'an jtsak ta muk' li k'usi laj yal ajvalile, ti lajuk jmile, persa ono'ox cha'i li ajvalile xchi'uk mu'yuk chapojun ti jechuke». 14 K'alal jech albate, xi laj yal li Joabe: «jJeche' li' ta jch'ay jk'a-k'al avu'one!». Laje, la stsak batel oxtel te' ti lek ts'ubajtik sni'e,* la sts'apbe ta yo'onton Absalon k'alal kuxul to'ox ti te jok'ol ta muk'ta te'e. 15 Ta ts'akale, te k'ot lajunvo' yajtuneltak li Joabe, ti ja' xkuchojbeik li yabtejbtake. La syayijesik li Absalone ja' to ti k'uxi cham^c yu'unike. 16 La sjupan kachu li Joabe, jech laj yikta sbaik ta snutsel Israael li sviniktake; li Joabe laj yal ti xikta xa sbaike. 17 Laj yich'beik batel li sbek'tal Absalone,

18:9 *O «xjok'et; xjipet». #Literal «te kom ta o'lol yu'unik li vinajel xchi'uk balumile». 18:12 *Literal «mi te xa chka'ibe yalal ta yut jk'ob». 18:14 *O ja' van sk'oplal «bik'it lansa; lansa». Literal «vach».

KAP. 18

a 2Sa 8:16
2Sa 18:2

b 2Sa 18:5

c 2Sa 12:10
Pr 2:22
Pr 20:20
Pr 30:17

Kolumna 2

a Jos 7:24, 26
Jos 8:29
Jos 10:23, 27

b Je 14:17

c 2Sa 14:27

d 2Sa 15:35, 36
2Sa 17:17

e Si 9:4

f 2Sa 18:5

g Je 10:6

h 2Sa 18:4

i 2Re 9:17

te la sjipik yalel ta muk'ta ch'en ta te'tikaltik, va'un la sbusanbeik epal ton^a ta sba. Skotol li krixchanoetik ta Israele jatav batel ta snaik.

18 K'alal kuxul to'ox li Absalone, la sva'an jpej muk'ta ton li ta stenlejaltik yu'un Ajvalile,^b yu'un xi laj yale: «Mu'yuk junuk jkerem ti xich' komel li jbie». c Ja' yu'un, li muk'ta tone ja' jech laj yak'be sbi jech k'ucha'al sbi stuke. Sna'obil Absalon sbi yu'unik k'alal to avie.

19 Li Aimaas^d xnich'on Sadoke xi laj yale: «Avokoluk, ak'o batkun ta anil, ta jk'an chbat kalbe ya'i li ajvalile, yu'un pojat xa lok'el yu'un Jeova ta sk'ob li yajkontratake». e 20 Pe xi albat yu'un li Joabe: «Mu'yuk k'usi chbat aval li avie. Xu' xabat ta yan k'ak'al, pe li avie mu stak' xabat, yu'un cham^f li skerem ajvalile». 21 Va'un, li Joabe xi laj yalbe jun vinik ti likem ta Kuse:^g «Batan, bat albo ajvalil li k'usi laj avil k'ot ta pasele». Li vinike la snijan sba ta stojolal Joab, laje la stambe batel anil. 22 Li Aimaas xnich'on Sadoke xi to laj yalbe li Joabe: «Te jechuk mi oy k'usi k'ot ta pasele, avokoluk, takun batel ek, tijil chibat ta spat li vinik ta Kuse». Pe xi tak'bat yu'un li Joabe: «Kuni kerem, ¿k'u yu'un ti chak'an chabat ta anil eke? Mu'yuk xa k'usi yan stak' xbat aval». 23 Pe mu'yuk xlay yo'onton li Aimaase, xi laj yale: «Te jechuk mi oy k'usi k'ot ta pasele, takun batel, anil chibat». Ja' yu'un, xi albat yu'un li Joabe: «jLek oy, tambo batel anil!». Li Aimaase anil xa lok' batel, te ech' batel ta yosilal Jordan, laj to stsal komel ta be li vinike.

24 Li Davide ja'o te chtol ta mero o'lol sti' yochebal jteklum.^h Li jk'el-osil ta toyole' muy batel ta jol na ta yak'ol li sti' yochebal jteklum ti nap'al ta muroe. K'alal la stoy batel sate, la sta ta ilel jun vinik ti stuk ch-anilaj tale.

25 Li jk'el-osil ta toyole laj yapa yalel li ajvalile, laj yalbe ti oy buch'u te xtale. Xi la stak' li ajvalile: «Mi stuk xtale, yu'un yich'oj tal a'yej». K'alal yantik xa xnopaj talel li vinike, **26** li jk'el-osil ta toyole laj yil ti te ch-anilaj tal yan vinike, xi laj yapta yalel li jchabiej ochebale: «jK'elavil! jOy yan vinik ti stuk ch-anilaj tale!». Xi laj yal li ajvalile: «Yich'oj tal a'yej ek». **27** Xi laj yal li jk'el-osil ta toyole: «Li buch'u jelavem tale ja' jech sna' x-anilaj jech k'ucha'al li Aimaas^a xnich'on Sadoke». Xi laj yal li ajvalile: «Lekil vinik ma' taje, lekil a'yej yich'oj tal». **28** Li Aimaase xi laj yapta li ajvalile: «jLek xbat skotol!». Laje, la snijan yalel sat ta lumtik ta stojolal li ajvalile xchi'uk xi laj yalbee: «jK'upil k'optabiluk li Jeova Dios avu'one, yu'un laj xa yak'be ta yok sk'ob kajval li buch'utik la stoy sbaik* ta stojolal li kajvale!». ^b

29 Pe xi la sjak' li ajvalile: «jMi lek oy li kerem Absalone?». Xi la stak' li Aimaase: «Te xvochetik* laj ka'i k'alal laj kich'utik takel talel yu'un li Joabe, vo'on li avajtunelunkutike, ajvalil. Pe mu'yuk xka'i k'usi chalbeik sk'oplal». ^c **30** Xi albat yu'un li ajvalile: «K'ejo to aba le'e, te to va'lan». Ja' yu'un, la sk'ej sba xchi'uk te va'al kom.

31 Te k'ot li vinik ti likem ta Kuse, ^d xi laj yale: «Kich'ojbe tal lekil a'yel li kajvale: li Jeova avie laj xa spojot lok'el ta sk'ob li buch'utik la stoy sbaik ta atojolale». ^e **32** Pe xi jak'bat yu'un li ajvalile: «jMi lek oy li kerem Absalone?». Xi la stak' li vinike: «jLi yajkontratak kajval xchi'uk li buch'utik la stoy sbaik ta atojolal ti oy ox k'usi tsk'an tspasboxuke k'otuk jech ta stojolalik jech k'ucha'al k'ot ta stojolal li kerem Absalone!». ^f

18:28 *Literal «la stoy sk'obik». **18:29** *O «x-avljajetik».

KAP. 18

a 2Sa 18:19

b 2Sa 22:47

SI 144:1

c 2Sa 18:22

d 2Sa 18:21

e 2Sa 22:49

SI 55:18

SI 94:1

SI 124:2, 3

f SI 27:2

Kolumna 2

a 2Sa 12:10

2Sa 17:14

2Sa 19:1

Pr 19:13

KAP. 19

b 2Sa 18:5

2Sa 18:14

c 2Sa 17:24

d 2Sa 18:33

e 2Sa 3:2-5

2Sa 5:14-16

f 2Sa 13:1

g 2Sa 5:13

2Sa 15:16

33 Toj lajel to k'ot laj ya'i li ajvalile, muy batel ta skuarto ta jol na ti te oy ta yak'ol sti' yochebal jteklume, te lik ok'uk. Xi chal k'alal yakal chanav batele: «jKuni kerem, Absalon! jKuni kerem! jAbsalon, kuni kerem! jJa' lek ti vo'onukum lichame! jAbsalon, kuni kerem, kuni kerem!». ^a

19 Xi albat li Joabe: «Li ajvalile yakal ch-ok', yu'un chat yo'onton ta skoj li Absalone». ^b

2 Manchuk mi xmuyubajik ti kuch yu'unik pask'op li va' k'a-k'ale, lik yat yo'ontonik skotol li krixchanoetike, yu'un laj ya'ik ti chat yo'onton li ajvalil ta skoj skereme. **3** Li krixchanoetike ta nak'alnak'al* xa ochik batel li ta jteklume, ^c yu'un chk'exavik jech k'ucha'al li buch'utik jata-vik batel ta skoj ti mu'yuk xkuch yu'unik pask'ope. **4** La xpik sat li ajvalile xchi'uk xi tsots x-avet ch-ok'e: «jKuni kerem, Absalon! jAbsalon, kuni kerem, kuni kerem!». ^d

5 Li Joabe och batel ti bu oy li ajvalile, xi laj yalbee: «Laj xa avak' ta k'exlal skotol avajtunel-tak li avie, ti ja' la spojoxuk sventa mu xacham xchi'uk li akere-take, ^e li atsebetake, ^f li avaj-niltake xchi'uk li ats'akal ajniltake. ^g **6** Ja' ak'anoj li buch'utik tspajote xchi'uk ja' ap'ajoj li buch'utik sk'anojote, li avie jamal laj avak' ta ilel ti mu'yuk k'usi bal-o chavil jutebuk li bankilale-tik avu'one xchi'uk li avajtunel-take, ti jech le'e, jna'oj lek ti ja' lek chava'i ti ja'uk kuxuluk kom li Absalone xchi'uk ti vo'onkuttik lichamkutike. **7** Ja' yu'un, likan, bat patbo yo'onton* li avaj-tuneltake. Mi mu jechuk la apase, jamal chkal ta stojolal Jeova ti mu junuk buch'u li' chkom xchi'inot li avi ak'obale. Taje mas to toj chopol, ja' mu sta li k'usitik la anuptan tal ta akere-male».

19:3 *O «mukulmukul». **19:7** *Literal «k'oponbo yo'onton».

8 Tots li ajvalile, te bat chotluk ta yochebal sti' jteklum. Laje, xi laj yich'ik albel sjunul li jteklume: «Li ajvalil avie te chotol ta yochebal sti' jteklum». Ja' yu'un, skotol li krixchanoetike batik ta stojolal li ajvalile.

Pe li Israele ta jujuntal jataw batel ta snaik.^a **9** Xi tsvulilan sbaik skotol li krixchanoetik ta snitilulal Israele: «Ja' la skoltau-tik lok'el ta sk'ob kajkontratik^b li ajvalile xchi'uk la spojutik lok'el ta sk'ob li jfilisteaetike. Pe jataw lok'el ta jteklum ta skoj li Absalone.^c **10** Ja' la jt'ujtik^d li Absalone, pe cham li ta pask'o-pe.^e ĴK'u yu'un te no'ox ak'elojik ti mu'yuk chavik'ik sutel li ajvalile?».

11 Li ajvalil Davide xi la stak-be batel mantal li pale Sadok' xchi'uk li pale Abiatare:^g «Bat k'oponik li moletik ta Judae,^h xi xavalbeike: ĴK'u yu'un vo'oxuk slajeb to chak'an chavik'ik batel ta spasob mantal li ajvalile? Yu'un k'otem xa ta xchikin ajvalil skotol li k'usi chal Israele. **12** Kuts' kalal jbatik, jun jch'i-ch'eltik.* ĴK'u yu'un vo'oxuk slajeb to chak'an chavik'ik sutel li ajvalile?». **13** Xi sk'an xavalbeik li Amasae:ⁱ ĴMi mu junuk jch'i-ch'eltik? Ak'o yak'bun tsots kastigo Dios mi mu'yuk cha-och ku'un avi ta bankilal soltaro ta xk'exol li Joabe».^j

14 Li ajvalile lek ilat yu'un skotol li viniketik ta Judae, mi junuk buch'u ti mu'yuk lek x-ilate. Xi laj yalbeik batel li ajvalile: «Sutan xa talel xchi'uk skotol li avajtuneltake».

15 K'alal k'ot xa ox ta Jordan sventa sut batel li ajvalile, li jnakejetik ta Judae te bat snupik ta be ta Guilgal^k sventa xchi'ik-nik jelavel ta jot Jordan. **16** Li Simeil' xnich'on Guerae, li jbenjamin vinik ti likem ta Baurime,

19:12 *Literal «jun jbakiltik xchi'uk jun jbek'talitik».

KAP. 19

a 2Sa 18:17

b 1Sa 17:50

1Sa 18:7

1Sa 19:5

2Sa 5:25

2Sa 8:5

c 2Sa 15:14

d 2Sa 15:10, 12

e 2Sa 18:14

f 2Sa 8:17

2Sa 15:25

1Re 1:8

g 1Sa 22:20

1Sa 30:7

2Sa 15:24

1Kr 15:11, 12

h 2Sa 2:4

i 2Sa 17:25

1Kr 2:16, 17

j 2Sa 8:16

2Sa 18:5, 14

k Jos 5:9

1Sa 11:14

l 2Sa 16:5

1Re 2:8, 9

Kolumna 2

a 2Sa 9:2, 10

2Sa 16:1

b 2Sa 16:5

c 2Sa 23:18

d 2Sa 2:18

e Eks 22:28

2Sa 16:7

1Re 21:13

f 2Sa 3:39

2Sa 16:10

g 1Re 2:8, 9

h 2Sa 9:3, 6

2Sa 16:3, 4

anil xa yal batel xchi'uk li vini-ketik ta Judae sventa xbat snupik ta be li ajvalil Davide, **17** te xchi'uk batel jmil ta vo' viniketik ti likemik ta Benjamine. Li Siba^a eke, li mosoil ti chtun ta sna Saule, anil xa yal batel ta Jordan xchi'uk li 15 ta vo' xnich'nabtake xchi'uk li 20 ta vo' yajtuneltake, ja' ba'yel k'otik, ja' ts'akal to k'ot li ajvalile. **18** La xtuch' jelavel* uk'um sventa skoltabe yuts' yalal ajvalil ta xtuch'el li uk'ume xchi'uk sventa spas li k'usi tsk'an ajvalile. Pe li Simeil' xnich'on Guerae la skejan sba ta stojolal ajvalil k'alal jutuk xa sk'an xtuch' jelavel li Jordane. **19** Xi laj yalbe li ajvalile: «Ajvalil, pasun ta per-ton ta skoj li k'usi chopol la jpas^b k'alal lalok' talel ta Jerusale. Mu me xatsak ta muk', ajvalil, **20** yu'un li avajtunele sna'oj ti staoj smule. Ja' yu'un, ta skotol li snitilulal Josee, vo'on ti ba'yel tal jnup ta be li kajvale».

21 Li Abisai^c ti ja' yol Seruyae^d xi laj yal k'alal laj ya'ie: «ĴMi mu stauk-o xich' milel li Simeil' ti la xchopol k'opta li buch'u t'ujbil yu'un Jeovae?».^e **22** Pe xi la stak' li Davide: «ĴK'usi aventaik-o, yalabtak Seruya?^f ĴK'u yu'un chakontrainik li k'usi chkale? ĴMi yu'un oy buch'u chich' milel ta Israel li avie? ĴMi mu jna'ojuk ti chi-och ta ajvalil yan velta ta Israel li avie?».^g **23** Li ajvalile xi laj yalbe li Simeie: «Mu'yuk chacham». Li ajvalile laj yalbe ta jamal^g ti mu'yuk chchame.

24 Li Mefiboset^h ti ja' smom Saule yal snop ta be li ajvalil eke. Mu'yuk spokoj-o yakan, mu'yuk slok'oj-o yisim mi ja'uk xchuk'oj-o sk'u spok' ti k'uxi lok' batel li ajvalile ja' to ti k'alal jun yo'onton sut tale. **25** K'alal k'ot ta* Jerusale sventa snup ta be li ajvalile,

19:18 *O ja' van sk'oplal «xtuch'ik jelavel». **19:25** *O ja' van sk'oplal «lik tal ta».

xi albat yu'un li ajvalile: «¿K'u yu'un ti mu'yuk ay achi'inune, Mefiboset?». **26** Xi la stak'e: «Kajval, yu'un la slo'laun li kajtunele.^a Li vo'on avajtunelune xi laj kale: «Ta jchapan jvuro sventa jkajlebin, yu'un chbat jchi'in li ajvalile», yu'un koxo^b li avajtunel. **27** Jech xtok, laj yich' jutbel* smul ta stojalal ajvalil^c li avajtunele. Pe li kajvale xko'olaj k'u cha'al jun yaj-anjel meel Dios, ja' yu'un paso li k'usi lek chavile. **28** Skotol li buch'u te oy ta sna jtote xu' ak'atik ta milel yu'un li ajvalil jechuke, pe mu jechuk la apas, k'ajomal te chve' avu'un ta amexa^d ek li avajtunele. Ja' yu'un, ¿mi oy jderecho sventa oy to k'usi jk'anbe li ajvalile?».

29 Pe xi laj yal li ajvalile: «Mu xa k'usi mas xu' xkaltik. Laj xa jnop ti ko'ol xach'akbe aba xchi'uk Siba li osile». **30** Li Mefibosete xi laj yalbe li ajvalile: «Ak'o yich' skotol li Sibae, yu'un jun xa yo'onton sut tal ta sna li kajvale».

31 Li Barsilai' ti ja' jgalaad vinike te lik talel ta Roguelim sventa xbat xchi'in k'alal to ta uk'um Jordan li ajvalile. **32** Mol xa tajej li Barsilaie, yu'un yich'oj xa 80 jabil. Ti k'u sjalil te kom ta Maanaim^g li ajvalile ja' laj yak' ve'lil li Barsilaie, yu'un jk'ulej tajej. **33** Ja' yu'un, li ajvalile xi laj yalbe li Barsilaie: «Batik ta Jerusalem,^h te jna'oj chkak'bot ave'el». **34** Pe li Barsilaie xi la stak'be li ajvalile: «¿Mi yu'un jal to kuxulun sventa xbat jchi'in ta Jerusalem li ajvalile? **35** Ta skoj ti kich'oj xa 80 jabile,ⁱ ¿mi yu'un xka'ibe to smelolal li k'usi lek xchi'uk li k'usi chopole? ¿Mi xu' to xka'ibe smuil li k'usi ta jlajes xchi'uk li k'usi chkuch' vo'on li avajtunelune? ¿Mi xka'ibe to yech'omal yeik li vinik antsetik chk'ejinike? Ja' yu'un, ¿k'u yu'un chak'an chak' to mas avokol li avajtunele,

KAP. 19

a 2Sa 9:9

b 2Sa 4:4

c Le 19:16
2Sa 16:3

d 2Sa 9:7-10

e 2Sa 16:4

f 2Sa 17:27-29
1Re 2:7

g Pr 3:27

h Pr 11:25

i Sl 90:10

j Ekl 2:8

Kolumna 2

a Je 50:13

b 1Re 2:7

c Je 31:55
1Sa 20:41
Ech 20:37

d 1Sa 11:14

e 2Sa 2:4

f Jue 8:1
Jue 12:1
2Sa 19:15

g Sl 78:68, 70

kajval? **36** Vo'one jun xa ko'onton ti ay jchi'in k'alal to ta Jordan li ajvalile. ¿K'u yu'un ti persa to tsk'an jech tstojun li ajvalile? **37** Avokoluk, ak'o sutuk batel li avajtunele, te ak'o bat chamkun ta jlumal ti bu nopol mukul li jtot jme'e.^a Pe li' oy li avajtunel Kimame.^b Ja' ak'o xbat xchi'inot, kajval, xchi'uk k'otuk ta pasel yu'un li k'usi lek chavile».

38 Ja' yu'un, xi laj yal li ajvalile: «Ja' chbat xchi'inun li Kimame, ta jpasbe li k'usi lek chavile. Ta jpas skotol li k'usi chak'anbune». **39** La xtuch'ik jelavel Jordan skotol li krixchanoetike, k'alal chjelav xa ox li ajvalil eke, la sts'uts* komel li Barsilaie^c xchi'uk laj yak'be bendision. Va'un, sut batel ta sna li Barsilaie. **40** K'alal jelav batel ta Guilgal^d li ajvalile, te xchi'uk batel li Kimame. Skotol li krixchanoetik ta Juda xchi'uk li j-o'lol ta Israele la xchi'inik jelavel^e li ajvalile.

41 Skotol li viniketik ta Israele nopajik batel ta stojalal li ajvalile, xi la sjak'beike: «Ajvalil, ¿k'u yu'un ta nak'al* laj yik'oxuk tal li kermanokutik ti ja'ik li viniketik ta Judae? ¿K'u yu'un ta nak'al laj yik'ik jelavel ta Jordan xchi'uk li yuts' yalal xchi'uk skotol li svniktak Davide?»,^f **42** Xi tak'avik skotol li viniketik ta Judae: «Yu'un li ajvalile ja' kuts' kalalkutik.^g ¿K'u yu'un cha-ilinik-o? ¿Mi yu'un ja' chak' jve'elkutik li ajvalile o mi yu'un yak'ojbun jmotonkutik?».

43 Li viniketik ta Israele xi laj yalbeik li viniketik ta Judae: «Li vo'onkutike lajunchop nitilulalunkutik, ja' yu'un oy mas jde-rechokutik ta stojalal li Davide. ¿K'u yu'un ti chap'ajunkutike? ¿Mi mu vo'onkutik ba'el laj kik'kutik sutel jechuk li ajvalil ku'unkutike?». Pe ja' tsalbil k'ot li

19:39 *O «sbuts'; sts'uts'un». **19:41** *O «mukul».

k'usitik laj yalik li viniketik ta Israele, ja' kuch yu'unik* li viniketik ta Judae.

20 Oy jun jsa'kop vinik ti Seba^a sbie, ja' xnich'on Bikri ti ja' jun jbenjamin vinike. La sjupan kachu^b xchi'uk xi laj yale: «Li vo'otike mu'yuk k'usi jventatik-o li Davide xchi'uk ma'uk xa tsventain kosiltik li xnich'on Jesee.^c jChikintao ava'i, Israel,^d bat kich'tik ta muk' li diosetik ku'untikel!»* **2** Ja' yu'un, skotol li viniketik ta Israele mu'yuk xa la sts'akliik li Davide, ja' xa bat sts'akliik li Seba xnich'on Bikrie.^e Yan li viniketik ta Judae la xchi'inik-o batel li ajvalil yu'unike, te likik batel ta Jordan k'alal to ta Jerusalem.^f

3 Li Davide k'ot ta sna* li ta Jerusaleme,^g va'un li lajunvo' sts'akal ajniltak ti laj yikta komel sventa xhabibat li snae^h jmoj te laj yak' nakiikuk ta jpej na ti lek chabibile. Chak'be sve'el, ja' no'oxe mu'yuk xa la xchi'inan-o ta vayel.ⁱ Te komik-o ja' to ti k'alal chamike, chamem xa smalalik yileluk ak'o mi kuxul to li smalalike.

4 Li ajvalile xi laj yalbe li Amasae:^j «Bat albo li viniketik ta Juda ti ak'o talikuk oxeye xchi'uk sk'an me xatal ek». **5** Li Amasae bat yalbe li viniketik ta Judae, pe jalij, mu'yuk xk'ot ti k'usi ora albil tsut tale. **6** Li Davide xi laj yalbe li Abisaie:^k «Li Seba' xnich'on Bikrie xu' mas xak' jvokoltik ti ja' xkom to li jvokoltik laj yak'butik Absalone.^m Ja' yu'un, ik'o batel li jajtuneltak avajale sventa xbat anuts yo' to mu x-och batel ta junuk jteklum ti oy lek smuroale, yik'aluk me xjatav ku'untik». **7** Li sviniktak Joab,ⁿ li jkeretitaetik, li jpeletitaetik xchi'uk skotol li viniketik ti lek xu' yu'unik pask'ope

19:43 *O «ja' mas tsots laj yak' sbaik». 20:1 *O ja' van sk'oplal «batik ta jkapanatik». 20:3 *O «spasob mantal».

KAP. 20

a 2Sa 20:21

b Jue 3:26, 27

2Sa 15:10

c 2Sa 19:43

d 1Re 12:16

e Pr 24:21

f 2Sa 19:15

2Sa 19:41, 42

g 2Sa 5:11

h 2Sa 15:16

i 2Sa 16:21, 22

j 2Sa 17:25

2Sa 19:13

1Kr 2:17

k 1Sa 26:6

2Sa 10:10

2Sa 23:18

1Kr 18:12

l 2Sa 20:1

m 2Sa 15:12

n 2Sa 8:16

o 2Sa 8:18

2Sa 15:18

1Re 1:38

Kolumna 2

a Jos 18:21, 25

Jos 21:8, 17

b 2Sa 17:25

2Sa 19:13

c 2Sa 3:27

1Re 2:5

d 2Sa 20:1

e 1Re 15:20

2Re 15:29

te tijil batik ta spat; lok'ik batel ta Jerusaleme sventa xbat snutsik li Seba xnich'on Bikrie. **8** K'alal k'otik ta sts'el jpej muk'ta ton te ta Gabae,^a te tal nupvanuk li Amasae.^b Li Joabe slapoj batel li sk'u' spok' sventa pask'ope xchi'uk te xchukinoj batel s-espada ti te tik'il ta snae. K'alal nopaj batele, p'aj* lok'el yu'un yillel ta sna li s-espadae.

9 Li Joabe xi la sjak'be li Amasae: «¿Mi lek oyot, kuni ermano?» Li Joabe ta sbats'ik'ob la stsakbe yisim li Amasae, tsts'uts* xa yillel. **10** Li Amasae mu'yuk la stsak ta muk' mi te stsakoj s-espada li Joabe. Li Joabe la sts'apbe ochel ta xch'ut,^c va'un p'aj* yalel ta lumtik li sbikile. Mu'yuk xa la sts'apbe yan velta, yu'un ta jmoj no'ox la smil-o. Va'un, li Joab xchi'uk li Abisaie bat snutsik li Seba xnich'on Bikrie.

11 Oy jun svinik Joab ti te va'i ta sts'el ti bu teled li Amasae xchi'uk xi lik yale: «jLi buch'u tsk'an tskolta li Joab xchi'uk li buch'u yak'oj sba ta sparte Davide ak'o sts'akli batel li Joabe!». **12** Li Amasae te ts'ajal ta xch'ich'el li ta o'lol bee. Li vinike laj yak' venta ti te chpajik li buch'utik te ch-ech'ike, ja' yu'un la xjoch batel ta xokon be li sbek'tal Amasae, te laj yak' ta osiltik. Laje, la xpix ta jlik k'u'il pok'il, yu'un laj yak' venta ti te chpajik li buch'utik te ch-ech'ike. **13** K'alal laj xa ox xjoch lok'el ta xokon bee, skotol li viniketike la sts'akliik batel li Joabe sventa xbat snutsik li Seba^d xnich'on Bikrie.

14 Li Sebae te ech' batel ti butik nakal skotol li snitilulal Israele, k'ot k'alal to ta Abel ta Bet-Maaka.^e La stsob sbaik li jbi-krietike xchi'uk te tijil ochik batel li ta yut jteklum eke.

20:8, 10 *O «ts'uj». 20:9 *O «tsbut's; tsts'uts'un».

15 Te k'ot xchi'uk sviniktak li Joabe, te k'ot sjoyibtaik li Seba ta Abel ta Bet-Maaka, jech xtok, la sva'an xluchlebek sventa stsa-kik ta k'op li jteklume, yu'un joyol ta muro. Skotol li sviniktak Joabe lik sjok'beik li yok muroe sventa xjin yalel. 16 Pe te tal jun p'ijil ants, xi tsots avan tal li ta sba smuroal jteklume: «ǀChikintao ava'iik, a'io ava'iik! Avokolikuk, xi xavalbeik li Joabe: «La' li'e, yu'un ta jchi'inot ta lo'il». 17 K'alal nopaj batel li Joabe, xi albat yu'un li antse: «ǀMi vo'ot Joab?». Xi la stak'e: «Vo'on». Xi laj yal li antse: «Chikintao k'usi chalbot li avajtunele». Xi la stak' li Joabe: «Alo tal ka'itik». 18 Xi laj yal li antse: «Xi nopem xa'i chalik ta vo'nee: «Bat jak'ik ta Abel), va'un chchapaj li ak'opike. 19 Ja' yajk'opojelun li buch'utik mu sna' sa'ik k'op xchi'uk li buch'utik tuk' chak' sbaik ta Israele. Li vo'ote chak'an chajines jun jteklum ti xko'olaj k'ucha'al jun me'il chkilkutik li ta Israele. ǀK'u yu'un chak'an chalajesbe sk'oplal* li xrexto* Jeovae?». 20 Xi la stak' li Joabe: «Mu jpas jech taje, ti ta jlajesbe sk'oplal o ti ta jinese. 21 Mi jutebuk jnopo-jech ta jpas. Yu'un ti k'usie, oy jun vinik likem ta vitstikaltik yu'un Efrain^b ti Seba^c sbie, la stoy sba* ta stojolal li ajvalil Davide, ja' xnich'on li Bikrie. Mi laj avak'beikun ta jk'ob li vinik taje, chilok' batel li ta jteklume». Va'un, li antse xi la stak'be li Joabe: «ǀTe ta jipbotkutik talel ta yak'ol muro li sjole!».

22 Li p'ijil antse ta anil no'ox bat xchi'in ta lo'il skotol li buch'utik te oy ta jteklume, va'un la xtuch'beik sjol li Seba xnich'on Bikrie, laje la sjipbeik lok'el li Joabe. Va'un, li Joabe la sjupan kachu, jech lok'ik batel li ta jte-

20:19 *Literal «chabik'be». 20:19; 21:3 *O «spukulal; sparte». 20:21 *Literal «la stoy sk'ob».

KAP. 20

- a Eks 19:5
Dt 32:9
- b Jos 17:14, 15
Jue 2:8, 9
- c 2Sa 20:1

Kolumna 2

- a Ekl 9:14, 15
Ekl 9:18
- b 2Sa 8:16
2Sa 19:13
- c 2Sa 23:20
1Kr 27:5
- d 1Kr 12:27
- e 2Sa 8:18
2Sa 15:18
1Re 1:38, 44
- f 1Re 4:6
1Re 12:18
- g 1Re 4:3
- h 2Sa 15:27
- i 2Sa 17:15
2Sa 19:11
1Re 4:4

KAP. 21

- j Le 26:18, 20
- k Je 9:6
Eks 20:13
Nu 35:30, 33
- l Jos 9:3, 27
- m Je 10:15, 16
- n Jos 9:15
- o Nu 35:31
- p 2Sa 21:1

klume, ta jujuntal bat ta snaik.^a Li Joabe sut batel ta Jerusalem ti bu oy li ajvalile.

23 Li Joabe ja' la sventain skotol li soltaroetik ta Israele;^b li Benaya^c xnich'on Jeoiadae^d ja' sventainoj li jkeretitaetik xchi'uk li jpeletitaetike.^e 24 Li Adorame^f ja' sventainoj li buch'utik chukbilik talel sventa spasik tsatsal abtelale; li Jeosafat^g xnich'on Ailude ja' yabtel tsts'iba skotol li k'usitik chk'ot ta pasele. 25 Li Sevae ja' sekretario; li Sadok^h xchi'uk Abiatarae ja'ik paleetik. 26 Li Ira ti ja' jair vini-ke k'ot ta bankilal j-abtel* yu'un li David eke.

21 K'alal ja' ch-ajvalilaj li Davide, tal tsatsal vi'nal,ⁱ oxib jabil jalij. Li Davide la sjak'be li Jeovae, xi tak'bat yu'un li Jeovae: «Li Saul xchi'uk li buch'utik te oy ta snae oy smulik ta mal ch'ich', yu'un la smil^k jgabaonetik». 2 Ja' yu'un, li ajvalile la stak ta ik'el li jgabaonetike/ sventa xchi'in ta lo'il. (Li jgabaonetike ma'uk j-israeletik, ja'ik j-amorreoetik^m ti kuxul to kome-mike. Li j-israeletike yak'oj yeik ti kuxul chiktaike,ⁿ pe li Saule laj ox sk'an slajesbe sk'oplal^{ik}, yu'un it'ixaj yo'onton ta skoj ti te nakalik ta jteklum Israel xchi'uk ta Judae). 3 Li Davide xi laj yalbe li jgabaonetike: «ǀK'usi chak'an chkak'boxuk? ǀK'usi stak' jpas yo' jtakutik perton sventa xvak'beik bendision li xrexto^o Jeovae?». 4 Xi la stak'ik li jgabaonetike: «Mu xtoj ta plata mi ja'uk ta oro^p li k'usi la spabunkutik li Saul xchi'uk li yuts' yalale. Mi ja'uk ta jk'an oy buch'ua ta jmilkutik li ta Israele». Xi laj yal li ajvalile: «Ta jpas li k'usi chak'anbeikune». 5 Xi laj yalbeik li ajvalile: «Li vinik taje tsk'an ox tsalajesunkutik xchi'uk laj ox snop chch'ay ta j-ech'el jts'unbalkutik li ta yosilal Israele.^p 6 Ja'

20:26 *Literal «k'ot ta pale».

yu'un, ta jk'anbekutik vukvo' xnich'nabtak. Mi laj xa ox jmilukutike, te ta jok'anbekutik sbek'talik^a ta yeloval Jeova ta Guilboa^b ti ja' slumal li Saule, li buch'u t'ujat yu'un Jeovae^c.^c Xi laj yal li ajvaliile: «Chkak'boxuk ta ak'obik».

7 Pe li ajvaliile k'uxubaj ta yo'onton li Mefibosete^d —li xnich'on Jonatan, skerem Saule—, yu'un li David xchi'uk Jonatane,^e li skerem Saule, oy k'usi jamal yalojik ta yeloval Jeova. **8** Li ajvaliile ja' la st'uj li Armoni xchi'uk Mefibosete ti ja' yalob li Rispa^e,^f ti ja' xnich'nab li Saule. Li Rispa^e ja' stseb Aya. Jech xtok, ja' la st'uj li vo'ob yalabtak Mikale,^g ti stseb Saule. Li yalabtak Mikale ja' xnich'nabtak Adriel^h li skerem Barsilai ti likem ta Meolae.^h

9 Va'un, li ajvaliile laj yak'be ta sk'ob jgabaonetik. Li jgabaonetike te la sjok'anbeik sbek'talik ta te'tikaltik ta yeloval Jeova.ⁱ Jmocham svukvo'alik. Ja'lo la smilik li ta slikebaltik sk'ak'alil tstsobbeik sat sts'unobike, yalob k'alal chlik stsob sevadaike. **10** Laje, li Rispa^e ti ja' stseb Ayae la stsak jlik ch'ixal k'u'il* sventa te sk'i ta sba ton. Te kom-o ti k'uxi lik sk'ak'alil stsobbet sat ts'unobiletike ja' to ti k'uxi yal tal vo' ta vinajel ti k'ot ta sbek'tal li animaeतिकe; te xchabioj sventa mu xnopaj tal mutetik li ta k'ak'altike xchi'uk sventa mu xnopaj tal jti'vanej chonbolometik ta osiltik li ta ak'obaltike.

11 K'ot ta xchikin David li k'usi la spas li sts'akal ajnil Saul ti ja' li Rispa stseb Ayae. **12** Ja' yu'un, li Davide lok' batel sventa xbat yich'be tal li sbakil Saul xchi'uk Jonatan ti ja' xnich'one. Ja' yich'ojik li jnitvanejetik* ta

21:6 *Literal «te chkak'kutik ta ilel», ja' xkaltik, ti k'asemik li yakan xchi'uk sk'obike. **21:8** *O ja' van sk'oplal «Merabe». #Ya'eluke, ja' sk'oplal Abel-Meola. **21:10** *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. **21:12** *O ja' van sk'oplal «yajvaltak osil».

KAP. 21

a Nu 25:4

Dt 21:22

b 1Sa 10:26

c 1Sa 9:17

d 2Sa 4:4

2Sa 9:10

2Sa 19:24

e 1Sa 18:3

1Sa 20:42

f 2Sa 3:7

g 1Sa 18:20

1Sa 25:44

2Sa 3:14

2Sa 6:23

h 1Sa 18:19

i Nu 35:31

Dt 19:21

j 2Sa 3:7

Kolumna 2

a 2Sa 2:5

b 1Sa 28:4

1Sa 31:1

1Sa 31:11, 12

2Sa 1:6

1Kr 10:8

c 2Sa 21:9

d Jos 18:28

e 1Sa 9:1

1Sa 10:11

f Jos 7:24-26

2Sa 24:25

g 2Sa 5:17, 22

h Dt 2:11

i 1Sa 17:4, 7

1Kr 11:23

j 2Sa 22:19

k 2Sa 23:18, 19

l 2Sa 18:3

m 1Re 11:36

1Re 15:4

2Re 8:19

n 1Kr 20:4

o 1Kr 11:26, 29

1Kr 27:1, 11

p Je 14:5

q 1Kr 20:5

r 1Sa 17:4, 7

Jabes-Galaade,^a yu'un ay yelk'anik tal ta skayeal* Bet-San ti bu la sjok'anik li jfilisteaeetik k'alal la smilik ta Guilboa^b li Saule. **13** Li Davide laj yich'be batel li sbakil Saul xchi'uk li sbakil Jonatan ti ja' xnich'one, jech xtok, la stsobbeik batel sbakilatik li viniketik ti laj yich'ik milele.*^c

14 Li sbakil Saul xchi'uk Jonatan ti ja' xnich'one te la smukik ta yosinal Benjamin ta Sela^d ta smukinal stot Saul ti ja' li Kise.^e K'alal laj xa ox spasik skotol li k'usi laj yal ajvaliile, a'ibat sk'opik yu'un Dios ti xvokoletik ta sk'anel li k'usi chtun yu'unik ta slumalike.^f

15 Lik pask'op yu'unik xtok li jfilisteaeetik xchi'uk li Israele.^g Ja' yu'un, li David xchi'uk yajtunelta-ke yal stsakik ta k'op li jfilisteaeetik, pe lik lubuk tajek li Davide.

16 Oy jun vinik ti Isbi-Benob sbie, ja' snitilulal jrefaeetik.^h Te yich'oj jun slansa pasbil ta kovre ti oxib sien siklo^{ij} yalale xchi'uk jun yach' espada, tsk'an ox tsmil li Davide. **17** Pe li Davide ta anil no'ox tal koltaatuk/ yu'un Abisai^k ti ja' yol Seruyae, la tsal xchi'uk la smil li jfilistea vinike. Xi albat ta jamal yu'un sviniktak David li va' k'ak'ale: «iMu'yuk xa' chlok' achi'inunkutik ta pask'op! iMu xatup' li kantil ta Israele!».^m

18 Lik stsakik ta k'op xtok li jfilisteaeetik,ⁿ te la spasik k'op ta Gob. Li ta pask'ope, li Sibekai^o ti ja' j-susa vinike la smil li Safe ti ja' snitilulal jrefaeetik.^p

19 Lik spasik k'op ta Gob xchi'uk li jfilisteaeetik^q xtoke. Li Elanan xnich'on Jaare-Oregum ti likem ta Belene la smil li Goliate, li vinik likem ta Gate. Li ste'el slansa Goliata xko'olaj ta balbalte' sventa jolobil.*^r

21:12 *O «ta xch'ivital; ti bu oy ep krixchanoetik ta». **21:13** *Literal «yich'ik ak'el ta ilel». **21:16** *Te van 3.42 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **21:19** *O «jalobil».

20 Lik pask'op ta Gat xtok, te oy jun vinik ti bats'i nat tajeke, oy vakib sni' sk'ob xchi'uk vakib sni' yok, li sni' yok xchi'uk li sni' sk'obe 24 ta skotol. Ja' snitilulal jrefaetik^a ek. 21 Jech-o tslaban li Israele.^b Ja' yu'un, li Jonatane la smil. Li Jonatane ja' xnich'on Simej,^c li xchi'il ta vok'el Davide.

22 Li chanvo' viniketik taje ja' snitilulal jrefaetik ta Gat ti milatik yu'un David xchi'uk yajtunel-take.^d

22 K'alal pojat lok'el yu'un Jeova ta sk'ob skotol yajkontratak^e li Davide xchi'uk k'alal pojat lok'el ta sk'ob^f li Saule, li Davide la skejinta^g li Jeovae.

2 Xi laj yale:

«Ja' tayal ton k'otem ku'un li Jeovae xchi'uk ja' jtsatsal pojabbail^h xchi'uk ja' li buch'u tspojune.ⁱ

3 Ja' muk'ta ton/ ku'un li Jdiöse, ja' te jtaoj jpojabbail,

ja' li j-eskudoe** xchi'uk ja' tsatsal jkoltavanej ku'un,[#] ja' lekil nak'obbail^Δ k'otem ku'un

xchi'uk ja' te ti bu xu' xijatav batele,^m ja' jkoltavanej ku'un;ⁿ ja' tspojun lok'el ta sk'ob li chopol krixchanoetike.

4 Ta jk'anbe vokol li Jeova ti sta-o k'upil k'optaele, va'un chkich' pojel lok'el ta sk'ob li kajkontratak.

5 La syuk'ilanun^o ta syuk'benal li lajelale;

la sibtasun^p tajak k'ucha'al anil nojelal ta vo' li krixchanoetik ti ch'abal sbalilike.

6 La sts'otun^q ta xch'ojon li Mukinale;*

22:3 *O «jmakobbaile». #Literal «jkoltavanej xulubil ku'un». K'elo Glosario, *xulubil*. ΔO «tayal pojabbail». 22:6 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, *mukinal*.

KAP. 21

- a 1Kr 20:6-8
b 1Sa 17:10, 45
2Re 19:22
c 1Sa 16:9
1Sa 17:13
1Kr 2:13
d Sl 60:12

KAP. 22

- e Sl 34:19
f 1Sa 23:14
Sl 18:Tit
g Eks 15:1
Jue 5:1
h Sl 31:3
i Sl 18:2, 3
j Dt 32:4
1Sa 2:1, 2
k Je 15:1
Dt 33:29
Sl 3:3
l Sl 9:9
Pr 18:10
m Sl 59:16
n Is 12:2
Lu 1:46, 47
Tit 3:4
o Sl 69:14
p Sl 18:4
q Sl 116:3, 4

Kolumna 2

- a Sl 18:5
b Sl 142:1
Jon 2:2
c Eks 3:7
Sl 18:6
Sl 34:15
d Jue 5:4
e Job 26:11
f Sl 18:7-12
Sl 77:18
g Is 30:27
h Sl 144:5
Is 64:1
i Dt 4:11
1Re 8:12
Sl 18:9
Sl 97:2
j 1Sa 4:4
Sl 80:1
Sl 99:1
k Ebr 1:7
l Job 36:29
m Eks 19:16
1Sa 2:10
n Sl 18:13-16
Is 30:30
o Sl 7:13
Sl 77:17
p Sl 144:6

te tal ta jtojolal^a xch'ojon li lajelale.

7 La jk'anbe vokol Jeova^b k'alal ja'o oy jvokole, xi-avet ta sk'anilanel Jdios ti ak'o skoltaune.

Te to ta stemplo la xchikintabun tal

xchi'uk k'ot ta xchikin^c ti xivokolet ta sk'anbel ti ak'o skoltaune.

8 Va'un, lik nikuk ta jujujot li balumile xchi'uk xyuk'lajet^d likel;

lik nikuk^e li snaklebtak vinajele

xchi'uk lik syuk'ilan sba ta jujujot ta skoj ti ilin' li Diose.

9 Lok' tal ch'ail* ta sni' xchi'uk lok' tal k'ok' ta ye^g ti chchik'vane;

xtiltun* lok' tal tsanal ak'al ta stojolal.

10 La xpux sba yu'un vinajel k'alal yal tale^h xchi'uk ik'muts'an* ta jyalel li ta yolon yakane.ⁱ

11 Kajal talel ta sba jun keruvini' xchi'uk xvilet yalel tal.

Te laj yak' sba ta ilel ta xik' jun anjel.*^k

12 Va'un, laj yak' ik'al osil ta spat xokon k'ucha'al jun pojabbail,^l

laj yak' ik'al pimil tok ti oy ya'lele.

13 Te to ta xjobal yeloval sat lik talel tsanal ak'al.

14 Va'un, xk'avlajet likel ta vinajel^m li Jeovae; laj yak' ta a'ielⁿ yech'omal ye li Buch'u toj toyl oye.

15 La sjipl talel sfechatak^o xchi'uk tanpuk xa bat yu'un li kajkontratak; k'alal xjapluj to talel yu'un li saksevule,* mu xa sna' k'usi tspasik.^p

22:9 *O «ch'ayil». #O «xloklun; xpul-pun». 22:10 *O «ik'pulan». 22:11 *O «ta sba ik'». 22:15 *O «saktsele».

- 16 Lik vinajuk^a li xchak nabe; vinaj snakebtak balumil ta skoj ti ilin li Jeovae, ta skoj ti xvuch'lij* ta talem li yik'al sni'e.^b
- 17 Ta toyol ta la xach' yalel tal sk'ob; la xjochun lok'el xchi'uk la snitun lok'el li ta natil vo'e.^c
- 18 Ja' la spojun lok'el ta sk'ob li kajkontra^d ti tsots tajeke, la spojun lok'el ta sk'ob li buch'utik sp'ajojikun ti mas to tsotsik k'ucha'al vo'one.
- 19 La tsakikun ta k'op k'alal ja'oy jvokole,^e pe ja' la skoltaun li Jeovae.
- 20 La slok'esun sventa bat yak'un ti bu jun ko'ontone,*^f la spojun lok'el ta skoj ti lek chilune.^g
- 21 Ta skoj ti tuk' k'usi ta jpase,^h chak' jmoton li Jeovae; ja' tstojbun sutel ta skoj ti ch'abal jmule.ⁱ
- 22 Yu'un ja' te jts'aklioj-o batel li sbe Jeovae xchi'uk mu'yuk la jip komel li Jdiöse, yu'un toj chopol mi jech la jpase.
- 23 Skotol ora ta jch'unbe skotol li smantaltake;^j mu'yuk ta jp'ajbe li k'usitik yaloje.^k
- 24 Jp'el ta ko'onton mu'yuk k'usi chopol ta jpas'^l ta stojolal xchi'uk ta jk'ej jba lok'el ta spasel li k'usi mu'yuk leke.^m
- 25 Ak'o stojbun Jeova ta skoj ti tuk' kak'oj jbae,ⁿ ak'o stojun ta skoj ti ch'abal jmul ta sba sate.^o
- 26 Tuk' chavak' aba^p ta stojolal li buch'u tuk' chak' sbae; tuk' chapas aba ta stojolal li buch'u tuk' yak'oj sbae^q xchi'uk li buch'u lek tsots xu' yu'une;

22:16 *O «svuslijj». 22:20 *O «ti bu jamalaltike».

KAP. 22

- a Eks 14:21
SI 106:9
SI 114:3
- b Eks 15:8
- c SI 18:16-19
SI 124:2-4
SI 144:7
- d SI 3:7
SI 56:9
- e 1Sa 19:11
1Sa 23:26
2Sa 15:10
- f SI 31:8
- g SI 149:4
- h 1Sa 26:23
1Re 8:32
- i SI 18:20-24
SI 24:3, 4
- j Dt 6:1
SI 19:9
- k Dt 8:11
- l SI 84:11
- m SI 18:23
Pr 14:16
- n Job 34:11
Is 3:10
Ebr 11:6
- o SI 18:24
Pr 5:21
- p SI 37:28
SI 97:10
- q SI 18:25-30

Kolumna 2

- a Mt 5:8
1Pe 1:16
- b SI 125:5
- c Job 34:28
- d Da 4:37
1Pe 5:5
- e SI 27:1
- f SI 97:11
- g SI 18:29
Flp 4:13
Ebr 11:33, 34
- h Dt 32:4
- i SI 12:6
Pr 30:5
- j SI 35:2
SI 91:4
- k Is 44:6
- l Dt 32:31
SI 18:31-42
- m SI 27:1
Is 12:2
- n Is 26:7
- o Is 33:15, 16
Aba 3:19
- p SI 18:35
SI 113:6-8

- 27 lek k'usi chapasbe^a li buch'u lek k'usi tspase, pe chavich' ap'ijil* ta stojolal li jlo'lavaneje.^b
- 28 Yu'un chakolta li buch'u bik'it chak' sbae,^c pe chopol chavil li jtoybae-tike xchi'uk chavak' ta k'exlal.^d
- 29 Yu'un vo'ot jkantilot, Kajval Jeova;^e ja' Jeova chak' xojobinuk li ik'al osil' oy ta jtojolale.
- 30 Ta skoj ti chakoltaune, xu' ku'un xbat jtsak ta k'op li j-elek'etike; ta skoj li sjuel Diose, xu' xi-muy ta jun muro.^g
- 31 Tuk' k'usi tspace*^h li melel Diose; mu'yuk xchopolil^{#i} li k'usi chal Jeovae. Ja' chk'ot ta s-eskudoik^Δ skotol li buch'utik te tsa' snak'obbailik ta stojolale.^j
- 32 Yu'un jmi oy van yan Dios k'ucha'al li Jeovae?^k Xko'olaj k'ucha'al muk'ta ton li Jdiostike,^l mu'yuk buch'u yan jech.
- 33 Ja' jtsatsal pojabbail^m li melel Diose xchi'uk ja' tstuk'ibtas li jbee.ⁿ
- 34 Jech chk'ot yu'un k'ucha'al yakan te'tikalchij li kakane; te tsva'anun ti bu toyole.^o
- 35 Chchanubtas ta pask'op li jk'obe; li jk'obe xu' yu'un tslap'un jun arko ti pasbil ta kovree.
- 36 Chavak'bun li a-eskudo* sventa kolebale xchi'uk ja' tsmuk'ibtasbun jk'oplal^p ti bik'it avak'oj abae.
- 37 Vo'ot chajam batel mas li jbe bu chkak' batel kakane;

22:27 *O ja' van sk'oplal «bol vinik xa chapas aba». 22:31 *Literal «sbe». #O «chik'bil lek ta k'ok'». ΔO «smakob-bailik». 22:36 *O «amakobbail».

mu'yuk bu chjxap'uj^a
li kakane.*

- 38 Te tijil chibat ta spat
li kajkontratak ja'
to mi la jlajesike,
ja' to chisut tal mi laj
xa ox jmilike.
- 39 Ta jlajesik xchi'uk ta
jyalesan ta lum sventa
mu xa stotsik;^b
ta jpech'ilanik ta tek'el.
- 40 Vo'ot chavak'bun lek jtsatsal
ta sventa li pask'ope;^c
te jk'eloid^d chyalik ta lum
avu'un li kajkontratake.
- 41 Chavak' jatavuk batel ta
jtojolal^e li kajkontratake;
ta jlajesbe sk'oplal^f li buch'u-
tik sp'ajojikune.^f
- 42 X-avet tsk'anik koltael,
pe mu'yuk buch'u xu'
xkoltaatik;
x-avetik ta stojolal Jeova
xtok, pe mu'yuk bu
chtak'batik.^g
- 43 Nin tajak chkomik ku'un
ta noyel jech k'ucha'al li
pukuk* oy ta balumile;
ta jlilin xchi'uk ta jpech'ilan
ta tek'el jech k'ucha'al li
ach'el oy ta kayetike.
- 44 Vo'ot chapojun lok'el ta sk'ob
li jteklum^h ti chchopol
k'optavanike.
Chachabiun sventa xik'ot
ta jolil yu'un li muk'tik
lumetike.ⁱ
Chtun ta jtojolal^j jun jteklum
ti mu xkojtikine.
- 45 Smutsetik xa ta xi'el chtalik
ta jtojolal^k li jyanlumetike;
ja' no'ox mi laj ya'ik jk'oplale,
ta xch'unbeikun jmantal;
- 46 Chlaj stsatsal yo'antonik*
li jyanlumetike;
xt'eleletik^l lok'el tal ti bu
snak'oj^a sbaike.

22:37 *O «sat kakane». 22:41 *O
«Spat xa no'ox chkilbe avu'un». # Lite-
ral «ts'ijil chkomik ku'un». 22:43 *O
«lum». 22:46 *O «Tsakch'ayik». # O
«xnknunik». ^O «smuko».

KAP. 22

a Si 17:5
b Eks 14:13
c 1Sa 23:5
d 1Sa 17:49
Si 44:3, 5
e Je 49:8
f Si 18:40
g 1Sa 28:6
Pr 1:28
Is 1:15
Mik 3:4
h 1Sa 30:6
2Sa 15:12
i 2Sa 8:3
Si 2:8
Si 60:8
j Si 18:43-45
k Dt 33:29

Kolumna 2

a Dt 32:4
b Si 18:46
Si 89:26
c 1Sa 25:29
2Sa 18:19
d Si 18:47
Si 110:1
Si 144:1, 2
e 2Sa 5:12
2Sa 7:9
f Si 18:48
g Dt 32:43
Si 117:1
h 1Kr 16:9
Si 145:2
Ro 15:9
i Si 2:6
Si 21:1
j Si 89:20, 29
Lu 1:32, 33

KAP. 23

k Je 49:1
Dt 33:1
l 1Sa 17:58
Mt 1:6
m 2Sa 7:8
n 1Sa 16:13
o 1Kr 16:9
p Mr 12:36
2Ti 3:16
q Ech 1:16
2Pe 1:21
r Dt 32:4
Si 144:1
s Pr 29:2
Is 9:7
Is 32:1

- 47 jKuxul li Jeovae! jK'upil
k'optabiluk li Muk'ta
Ton^a ku'une!
Ak'o yich' toybel sk'oplal^b
li Jdiose, li muk'ta ton
ti ja' tskoltaune.
- 48 Ja' tspak jk'oplal^c li melel
Diose;
ja' tsbik'tajesbe sk'oplal
jteklumetik sventa
jpas ta mantal;^d
- 49 ja' tskoltaun lok'el ta sk'ob
li kajkontratake.
Toyol chatoyun muyel,^e ja'
pek'el chkom li buch'u
tskontrainikune;
vo'ot chakoltaun lok'el ta
sk'ob li jsa'kop' vinike.
- 50 Jech oxal, ta jtojbot ta vokol
ta stojolal li muk'tik lumeti-
ke,^g Kajval Jeova,
xchi'uk ta jk'upil k'opta ta
k'ejimoletik^h li abie.
- 51 Muk'tik k'usitik spaso
sventa tskolta* li ajvalil
yu'une;ⁱ
chak'be yil tuk'il k'anelal
sbatel osil' li buch'u
t'ujbil yu'une,
ta stojolal David xchi'uk ta
stojolal li snitilulale».
- 23** Xi laj yal komel ta slajeb
xa li Davide:^k
«Ja' jech chal li David
xnich'on Jesee,^l
ja' jech chal li vinik ti laj
yich' toybel sk'oplale,^m
ti t'ujbilⁿ yu'un li Sdios
Jakobe,
li vinik ti jun yutsil tsk'ejinta
li k'ejimoletik^o ta Israele.
2 K'opoj ta jtojolal^p li s-espiritu
Jeovae;
te k'ot ta kok'^q li sk'ope.
3 K'opoj li Dios yu'un Israele;
xi laj yalibun li Muk'ta Ton
yu'un Israele:^r
«Mi tuk'^s li buch'u tsventain
krixchanoetike
- 22:50 *O «ta jtijbe sonetik». 22:51 *O
«Spasoj kanal muk'tik pask'op sventa».

xchi'uk mi lek xi'taoj* Dios^a
k'alal chventainvane,

- 4 ja' jech k'ucha'al sak osil
ta sob k'alal chojobaj^b li k'a-
k'ale,
jech k'ucha'al lek jamal osil ta
sob k'alal mu'yuk toke.

Ja' jech k'ucha'al lek sakja-
man chkom k'alal mi ech'
xa ox li vo'e,
ti ja' chch'i-o tal li yaxal* ta
balumile». ^c

- 5 ¿Mi mu ja'uk jech chk'ot li jni-
titulal ti tspasik mantal ta
stojolal Diose?

Yu'un la spas jun trato sventa
sbatel osil xchi'uk vo'on, ^d
lek chapal xchi'uk persa
chk'ot ta pasel.

Yu'un jp'el sk'oplal ta jta-o
jkolebal xchi'uk jmuyuba-
jel,

¿mi mu ja'uk ta skoj ti lek
chtuk yu'un xniche? ^e

- 6 Pe li viniketik ti mu'yuk k'usi
xtunik-oe chich'ik jipel' batel
k'ucha'al ch'ix,
yu'un mu'yuk buch'u xu' stsak
ta sk'ob.

- 7 Mi oy jun vinik tsk'an tstsak
ta sk'obe,
sk'an slapoj lek yabtejeb ti
pasbil ta tak'ine xchi'uk
sk'an xich' batel ste'el
slansa.

Sk'an te no'ox xich' chik'el
ti bu oye».

8 Li'e ja'ik li sviniktak Dav-
vid ti lek xu' yu'unik pask'ope:^g
Joseb-Basebet ti ja' jtakemonita
vinike, ja' bankilal yu'unik li ta
yoxvo'alike.^h Jkoje ta jun no'ox
velta la smil ta slansa vaxakib
sien viniketik. 9 Li yane ja'
Eleasar' xnich'on Dodo,ⁱ li Dodoe
ja' xnich'on Aoi. Ja' jun li ta yox-
vo'al ti mas lek xu' yu'unik pas-
k'op ti te xchi'ukik David k'alal
la stsakik ta k'op li jfalisteaetike.
Te yakal tspasik k'op, pe k'alal ja-

23:3 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 23:4
*O «ts'i'lel».

KAP. 23

a Eks 18:21
ls 11:3

b Mal 4:2
Mt 17:2
Ap 1:16

c Sl 72:1, 6

d 2Sa 7:16, 19
1Kr 17:11
Sl 89:3
Sl 89:28, 29
Sl 132:11

e ls 9:7
ls 11:1
Am 9:11

f Sl 37:10

g 2Sa 10:7
2Sa 20:7
1Kr 11:10

h 1Kr 11:11

i 1Kr 11:12-14

j 1Kr 27:1, 4

Kolumna 2

a Jue 8:4

b Jue 15:14, 16
1Sa 14:6
1Sa 19:5

c Sl 3:8
Sl 44:3

d Jos 15:20, 35
1Sa 22:1

e Jos 15:1, 8
2Sa 5:22
1Kr 11:15-19

f 1Sa 22:1, 4
1Kr 12:16

g Le 9:9
Le 17:13

h Je 9:4
Le 17:10

batel li viniketik ta Israele,
10 te kom ta pask'op li stuke.
La stsak ta milil li jfalisteaetike
ja' to ti k'alal lub li sk'obe, te-
el kom li sk'ob ta skoj ti jal stsa-
koj s-espadae.^a Ja' jech koltavan
Jeova li va' k'ak'ale;^b laje sutik ta-
lel li krixchanoetike, nap'al batik
ta spat Eleasar sventa xich'beik
batel li k'usitik lelik oy yu'unik
li animaetike.

11 Li yane ja' Sama xnich'on
Ague, li j-ararita vinike. Li jfili-
steaetike te tsobolik ta Lei ti
bu oy jsep osil ti ts'unbil epal
lentejae. Li krixchanoetike jata-
vik batel ta skoj li jfalisteaeti-
ke, **12** pe li Samae te kom sven-
ta spoj li osile, ep jfalisteaetik la
smil, ja' jech koltavan^c Jeova li
va' k'ak'ale.

13 K'alal ja'o yorail tstsobbeik
sat li k'usitik ts'unbile, oy oxvo' li
ta 30 ta vo' bankilaetike bat sk'e-
lik David ti te oy ta ch'en Adula-
me.^d Te spasojar skarpanaik jtsop
jfalisteaetik li ta stenlejaltik Re-
faime.^e **14** Li Davide te snak'oj*
sba li ta ch'ene,^f pe li jtsop jfi-
listeaetike te spasojar skarpanaik
ta Belen. **15** Va'un, li Davide xi
laj yal li k'usi oy ta yo'ontone:
«¡Ti oyuk k'uxi xu' xkuch'be ya'-
lel li poso te oy ta sts'el Belene!».
16 K'alal laj ya'i li oxvo' sviniktak
ti mas lek xu' yu'unik pask'ope,
ochik batel ta persa ti bu spa-
sojar skarpanaik li jfalisteaetike, la
slupik lok'el vo' li ta poso te oy
ta sts'el Belene, va'un laj yich'-
beik talel li Davide. Pe li Davi-
de mu'yuk sk'an laj yuch', k'ajo-
mal la smalbe li Jeovae.^g **17** Xi
laj yale: «¡Kajval Jeova, mu jpas
jech ti chkuch' li vo'e! ¿Mi yu'un
chkuch'be xch'ich'el^h li viniketik
ti ay yak' ta vokol xkuxlejali-
ke?».* Ja' yu'un, mu'yuk laj yuch'.
Taje ja' jech la spas li oxvo' svi-
niktak ti mas lek xu' yu'unik pas-
k'ope.

23:14 *O «smukoj». 23:17 *Li ta ebreo
k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

18 Li Abisai^a ti ja' xchi'il ta vo-k'el Joab xchi'uk ti ja' yol li Seruyae^b ja' k'ot ta jolil yu'unik yan oxvo' viniketik. Jun velta li Abisaie la smil oxib sien viniketik ta lansa xchi'uk ja' jech lek ojtkinbil jech k'ucha'al li oxvo'e.^c

19 Manchuk mi ja' bankilal yu'unik li yan oxvo' viniketike xchi'uk ak'o mi ja' mas ich'bil ta muk', mu'yuk ono'ox la sta ta be li oxvo' viniketik ta ba'yele.

20 Li Benayae^d ja' xnich'on Jeoiada xchi'uk lek tsots yo'onton,* yu'un ep k'usitik labal sba la spas ta Kabseel.^e La smilbe li cha'vo' xnich'nab Ariel ta Moabe, jun k'ak'al xtoko och ta yut poso k'alal ja'o chyal taive xchi'uk te la smil jkot leon.^f **21** Jun velta xtoko la smil jun j-ejipto vinik ti nat tajeke. Manchuk mi yich'oj slansa li j-ejipto vinike, li Benayae ta jtel no'ox te' bat stsak ta k'op xchi'uk la spojbe li slansae, va'un ja' la smil-o. **22** Taje ja' vech la spas li Benaya xnich'on Jeoiadae xchi'uk ja' jech lek ojtkinbil jech k'ucha'al li oxvo' viniketik ti mas lek xu' yu'unik pas'k'ope. **23** Manchuk mi mas to lek ich'bil ta muk' ti ja' mu sta li 30 ta vo'e, mu'yuk ono'ox la sta ta be li oxvo' viniketik ta ba'yele. Ak'o mi jech, li Davide ja' la stik' ta bankilal yu'unik li buch'utik chchabiate.

24 Li Asael^g xchi'il ta vo-k'el Joabe te sk'oplal li ta 30 ta vo' viniketike, te sk'oplal ek li Elanan xnich'on Dodo ta Belene.^h

25 Sama li j-arod vinike, Elika li j-arod vinike, **26** Eles' li jpalita vinike, Iraⁱ li xnich'on Ikes ti ja' jtekoa vinike, **27** Abi-Eser^k ti ja' j-anatot' vinike, Mebunai li j-usa vinike, **28** Salmon li j-aoit' vinike, Maarai^m li jnetofa vinike, **29** Eleb ti ja' xnich'on Baana ti ja' jnetofa vinike, Ittai xnich'on Ribai ta Guibea yu'un jbenjami-

23:20 *Literal «ja' xnich'on jun vinik ti lek tsots yo'ontone».

KAP. 23

a 1Sa 26:6

2Sa 21:17

b 2Sa 2:18

1Kr 2:15, 16

c 1Kr 11:20, 21

d 2Sa 8:18

2Sa 20:23

1Re 1:8

1Re 2:29

1Kr 27:5, 6

e Jos 15:21

f 1Kr 11:22-25

Pr 30:30

g 2Sa 2:18, 23

1Kr 2:15, 16

1Kr 27:1, 7

h 1Kr 11:26-41

i 1Kr 27:1, 10

j 1Kr 27:1, 9

k 1Kr 27:1, 12

l Jos 21:8, 18

Jer 1:1

m 1Kr 27:1, 13

Kolumna 2

a 1Kr 27:1, 14

b Jue 2:8, 9

c 2Sa 15:31

2Sa 16:23

2Sa 17:23

1Kr 27:33

d 1Kr 2:53

e 2Sa 11:3

1Re 15:5

KAP. 24

f 2Sa 21:1

g 1Kr 27:23, 24

h 1Kr 21:1-3

i 2Sa 8:16

2Sa 20:23

j Jue 20:1

k Nu 1:2

1Kr 21:4

netik, **30** Benaya^a li jpiraton vinike, Idoi ti likem ta beo'tik ta stenlejaltik* Gaase,^b **31** Abi-Albon li j-arbatita vinike, Asmavet li jbaurim vinike, **32** Eliaba li jsaalbim vinike, xnich'nabtak Jansen, Jonatan, **33** Sama li j-ararita vinike, Aiam xnich'on Sarar li j-ararita vinike, **34** Elifelet —xnich'on Aasbai, xnich'on jmaakat vinik—, Eliam xnich'on Aitofel^c ti ja' jguilo vinike, **35** Esro li jkarmelo vinike, Paarai li j-arab vinike, **36** Igal xnich'on Natan ta Soba, Bani li jgad vinike, **37** Selek li j-ammon vinike, Naarai li jbeerot vinik ti ja' jkuch-abtejebal yu'un li Joab ti ja' yol Seruyae, **38** Ira li j-itrita vinike, Gareb li j-itrita^d vinike **39** xchi'uk Urias^e li j-et vinike; 37 ta vo' ta skotol.

24 Lik sk'ak'al yo'onton xtok li Jeova ta stojolal li Israele,^f yu'un oy buch'u xi tijbat yo'onton li Davide: «Paso senso^g ta Israel xchi'uk ta Juda».^h

2 Ja' yu'un, li ajvalile xi laj yalbe li Joabe,ⁱ li bankilal yu'un soltarroetik ti ja'o te xchi'uke: «Avokoluk, bat xano skotol li jteklumetik ti bu nakal skotol li snitlulal Israel ti chlik ta Dan k'alal to ta Beer-Sebae.^j Tsakbo sbiik sventa jna' jayvo' krixchanoetik oy». **3** Pe li Joabe xi la stak'be li ajvalile: «Ti k'u yepal oy li jteklume ak'o yepajesbot sien ta velta li Jeova Dios avu'une xchi'uk teuk sk'elaj li ajvalil ku'un k'alal jech chk'ot ta pasele. Pe jk'u yu'un tsk'an chchap ya'i jteklum li ajvalil ku'une?».

4 Pe ja' jelav sk'op li ajvalile, ja' mu'yuk xch'unbatik li Joab xchi'uk li bankilaetik yu'un soltarroetike. Ja' yu'un, li Joab xchi'uk li bankilaetik yu'un soltarroetike lok'ik batel ti bu oy li ajvalile, bat xchapik li jteklum Israel^k sventa sna'ik jayvo' oye.

23:30 *Kelo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik.

5 La xtuch'ik jelavel li Jordane xchi'uk te komik ta Aroer,^a te la spas skarpanaik ta sural jteklum ti te xkom ta o'lol stenlejaltike.* Ta ts'akal une, batik ta yosilal li jgadetike, laje batik ta Jaser.^b 6 Ta ts'akale, batik ta Galaad^c xchi'uk ta yosilal Tatim-Odsi, k'otik k'alal to ta Dan-Jaan, laje te ech' sjoyik ta Sidon.^d 7 Tee batik ta tsatsal nak'obbail ta Tiro,^e ech'ik ta skotol steklumal j-veoetik^f xchi'uk jkanaaneetik. Ta slajeb xae te k'otik ta Beer-Seba^g ta Negueb^h ta yosilal Juda. 8 Ja' jech la xanik sjunul li lume, ja' to ti k'alal k'otik ta Jerusalene, baluneb u xchi'uk 20 k'ak'al laj yich' yu'unik. 9 Va'un, li Joabe laj yak'be ajvalil li slis-tail jayvo' lok' ta tsakbel sbiike. Li ta Israele oy 800 mil soltaroe-tik ti xchukinoj s-espadaike, li ta Judae ja' oy 500 mil.ⁱ

10 K'alal jech xa ox la spas li Davide, lik k'uxubuk tajek yo'on-ton.*^j Xi laj yalbe li Jeovae: «Tsots la jta jmul^k ti jech la jpase. Avokoluk, Jeova, ak'bo ta perton smul' li avajtunele, yu'un toj bol^m xa no'ox tajek li k'usi la jpase». 11 K'alal sob xa lik ta yok'omal li Davide, k'oponat yu'un Jeova li j-alk'op Gadeⁿ ti oy ono'ox k'usi ch-ak'bat yil ti nopem xa'i chalbe li Davide. Xi al-bate: 12 «Xi xbat avalbe li Davide: «Xi chal li Jeovae: «Oy oxtos kastigo jnopo^j chkak' taluk, t'ujo bu junukal chak'an»».^o 13 Jech oxal, li Gade och batel ti bu oy li Davide, xi laj yalbee: «T'ujo bu junukal chak'an. ζMi ja' chak'an ti vukub ja-bil chtal vi'nal ta alumale?»^p ζMi ja' chak'an ti oxib u xatal xabat no'ox yu'un avajkontratak ta skoj ti tsk'an tsmilot ya'iike?»^q O ζmi ja' chak'an ti xtal oxib k'ak'al tsatsal chamel ta alumale?»^r Nopo

24:5 *O «beo'tik ta stenlejaltik». 24:10 *O «lik lo'ilajuk tajek sjol yo'on-ton».

KAP. 24

- a Dt 2:36
Jos 13:8, 9
b Nu 32:34, 35
c Nu 32:40
d Je 10:15
Je 49:13
Jos 11:8
e Jos 19:24, 29
f Jos 11:19
g Je 21:31
Jos 15:21, 28
h Jos 15:1
i Nu 2:32
Nu 26:51
1Kr 21:5, 6
1Kr 27:23
j 1Sa 24:5
Ro 2:15
k 2Sa 12:13
l Sl 130:3
Os 14:2
1Jn 1:9
m 1Kr 21:8-13
n 1Sa 22:5
1Kr 29:29
o Pr 3:12
p Le 26:18, 20
2Sa 21:1
q Le 26:14, 17
r Le 26:16

Kolumna 2

- a Ebr 12:6
b Sl 103:8
Sl 119:156
c 2Kr 28:1, 5
d Nu 16:46
1Kr 27:24
e 1Kr 21:14, 15
f 2Sa 24:2
g Sl 78:38
Jer 26:19
Joe 2:13
h 2Kr 3:1
i Je 10:15, 16
Jos 15:8
j Sl 95:7
k 1Kr 21:16, 17
l 1Kr 21:18-23
2Kr 3:1
m Nu 16:46, 47
Nu 25:8
2Sa 24:15

ava'i lek bu jtosukal chak'an sventa xkalbe li buch'u la stakun tale». 14 Li Davide xi la stak'be li Gade: «Toj tsots chka'i ma'taje. Avokoluk, ja' lek ti xij-och ta sk'ob li Jeovae,^a yu'un toj ep k'uxubinel^b yu'un. Pe mu jk'an ti xi-och ta sk'ob viniketike».^c

15 Va'un, li Jeovae laj yak' taluk jtos tsatsal chamel^d li ta Israele, lik stam ta sob xchi'uk ja' to paj ti k'u sjalil albil yoraile. Chamik^e 70 mil krixchanoetik ti chlik ta Dan k'alal to ta Beer-Sebae.^f 16 K'alal laj xa ox sye' batel sk'ob ta Jerusalen li anjel sventa slajese, chopol laj ya'i sba* Jeova ta skoj li vokolile,^g jech oxal xi laj yalbe li anjel ti tal slajes li jteklume: «[Mo'oj xa! Yaleso xa li ak'obe». Li yaj-anjel Jeovae te oy ta sts'el yik'aobil strigo Arauna,^h li jebus' vinike.

17 Li Davide laj yil li anjel ti yakal tsalajes li jteklume, ja' yu'un xi laj yalbe li Jeovae: «Vo'on ti oy jmule, vo'on ti chopol k'usi la jpase. Pe li chijetik' li'e..., ζk'usi smul la spasik? Avokoluk, vo'on ak'bun kastigo xchi'uk li buch'utik te oy ta sna jtote».^k

18 Li va' k'ak'ale, tal k'elatuk yu'un Gad li Davide, xi al-bate: «Muyan batel ti bu oy yik'aobil strigo li Araunae, li jebus vinike,^l sventa te xapasbe skajleb smoton li Jeovae». 19 Li Davide muy batel jech k'ucha'al albat yu'un li Gade, yu'un jech yaloj mantal li Jeovae. 20 K'alal la sk'el yalel li Araunae, laj yil ti te xtal li ajvalil xchi'uk yajtunelta-ke, ja' yu'un anil lok' batel xchi'uk la skejan spatun sba ta lumtik ta stojalal li ajvalile. 21 Xi la sjak' li Araunae: «ζK'u yu'un tal sk'el yajtunel li kajvale?». Xi laj yal li Davide: «Tal jmanbot li yik'aobil atrigoe sventa te jpasbe skajleb smoton li Jeovae yo' xpaj li vokolil^m oy ta jteklume». 22 Pe li Araunae xi la stak'be li

24:16 *O «laj yat yo'on-ton».

Davide: «Ak'o yich' li kajvale xchi'uk ak'o yak' ta matanal li k'usi lek chile. Chkak'bot li vakaxetik sventa xavak' ta chik'bil matanale, tuneso ta si' li smajobil* trigoe xchi'uk li yabtejbek vakaxe. 23 Skotol taje, kajval, chkak'bot». Li Araunae xi to laj yalbe li ajvalile: «Lekuk xilot li Jeova Dios avu'üne».

24 Pe li ajvalile xi la stak'be li Araunae: «Mu stak' jech, persa ta jtojbok ta tak'in. Mu

24:22 *K'elo Glosario, *smajbel sat ts'u-nobil*.

Kolumna 2

KAP. 24

a 1Kr 21:24-28

b Eks 20:25

1Kr 22:1

c 2Sa 21:14

2Kr 33:13

stak' xkak'be ta chik'bil matanal Jeova Dios ku'un li k'usi mu'yuk jmanoj». Ja' yu'un, li Davide la sman li yik'aobil trigoe xchi'uk li vakaxetike. 50 siklo*^a plata la stoj. 25 Va'un, li Davide la spasbe li skajleb smoton Jeovae,^b te laj yak' chik'bil matanaletik xchi'uk milbil matanaletik sventa jun o'ontonal. Li Jeova une la stak'be li buch'utik xvokoletik ta sk'anel koltael ta stojolal li jteklume,^c jech paj li vokolil ta Israele.

24:24 *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

BA'YEL SLIVROAL

REYES

K'USITIK YICH'OJ

- David xchi'uk Abisag (1-4)
Tsk'an ch-och ta ajvalil li Adoniase (5-10)
La snop sk'opik li Natan xchi'uk Bat-Sebae (11-27)
Laj yal mantal David ti ak'o sva'anik ta ajvalil li Salomone (28-40)
Li Adoniase jatav batel ti bu oy skajleb matanale (41-53)
- Li Davide laj yalbe mantal li Salomone (1-9)
Cham li Davide; och ta ajvalil li Salomone (10-27)
Li k'usi la spas Adoniase ja' cham-o (13-25)
Parte xa bu naki li Abiatare; laj yich' milel li Joabe (26-35)
Laj yich' milel li Simeie (36-46)
- Li Salomone laj yik'be stseb faraon (1-3)
K'oponat yu'un Jeova ta xvayich li Salomone (4-15)
Li Salomone la sk'an sp'ijil (7-9)
La xchapanbe sk'op cha'vo' me'iletik li Salomone (16-28)
- Ti k'u yelan la xchapan sviniktak li Salomone (1-19)

- Lek bat ti k'u sjalil ajvalilaj li Salomone (20-28)
Mu'yuk k'usi chi'taik xchi'uk jun yo'ontonik (25)
Sp'ijil Salomon xchi'uk li p'ijil lo'iletik yu'üne (29-34)
- Li ajvalil Irame laj yak' k'usitik chtun sventa xich' pasel li abtelale (1-12)
Li Salomone la stsob j-abteletik (13-18)
- Tsva'an templo li Salomone (1-38)
Bats'i Lekil Ch'ul Cuarto (19-22)
Keruvinetik (23-28)
Lok'oletik, ti' naetik, yamak'il ta yut (29-36)
Te van vukub jabil laj yich' sva'anel li temploe (37, 38)
- Spasob mantal Salomon (1-12)
Li Iram ti lek xtojob ta abtele la skolta li Salomone (13-47)
Chib oyetik ta kovre (15-22)
Li Nab ta kovree (23-26)
Lajunkot karetiya xchi'uk sperolaltak ta kovre (27-39)
Tsuts spasel li k'usitik ta oroe (48-51)

- 8 Li Kaxae laj yich' tik'el ochel ta yut templo (1-13)
Li Salomone la xchi'in ta lo'il li jteklume (14-21)
Li Salomone la spas orasion sventa xak' ta stojolal Dios li temploe (22-53)
Li Salomone laj yak'be bendision li jteklume (54-61)
Laj yak' milbil matanaetik xchi'uk la spas k'in sventa xak' ta stojolal Dios (62-66)
- 9 Li Jeovae laj yak' sba iluk yan velta ta stojolal li Salomone (1-9)
Li Salomone laj yak'be smoton li ajvalil Irame (10-14)
Ep ta tos k'usitik la sva'an li Salomone (15-28)
- 10 Li me' ajvalil ta Sabae chbat sk'el Salomon (1-13)
Toj ep sk'ulejal li Salomone (14-29)
- 11 Li Salomone k'ejp'unbat yo'onton yu'un yajniltak (1-13)
Yajkontratak Salomon (14-25)
Li Jeroboane albat ta jamal ti ch-ak'bat sventain lajunchop nitilulale (26-40)
Cham li Salomone, och ta ajvalil li Reoboame (41-43)
- 12 Tsotsik xa ye tak'av li Reoboame (1-15)
La stoy sbaik li lajunchop nitilulale (16-19)
Och ta ajvalil ta Israel li Jeroboane (20)
Li Reoboame mu stak' stsak ta k'op li Israele (21-24)
Li Jeroboane la spas cha'kot ch'iom tot vakax sventa xich'ik ta muk' (25-33)
- 13 Albil k'op ta stojolal li skajleb matanal ta Betele (1-10)
«Ch'ak ta o'lol li skajleb matanale» (5)
Mu'yuk xch'un mantal li yajtunel Diose (11-34)
- 14 Li k'usi laj yal Aiya ti chk'ot ta stojolal Jeroboane (1-20)
Ch-ajvalilaj ta Juda li Reoboame (21-31)
Tsakvan ta k'op li Sisake (25, 26)
- 15 Och ta ajvalil ta Juda li Abiyame (1-8)
Och ta ajvalil ta Juda li Asae (9-24)
Och ta ajvalil ta Israel li Nadabe (25-32)
Och ta ajvalil ta Israel li Baasae (33, 34)
- 16 Li Jeovae laj yal ti tstojsmul li Baasae (1-7)
- Och ta ajvalil ta Israel li Elae (8-14)
Och ta ajvalil ta Israel li Simrie (15-20)
Och ta ajvalil ta Israel li Omrie (21-28)
Och ta ajvalil ta Israel li Akabe (29-33)
Chcha'va'an Jeriko li lele (34)
- 17 Li j-alk'op Eliase laj yal ti mu'yuk chtal vo'e (1)
Li Eliase mak'linat yu'un joj mutetik (2-7)
Li Eliase la svula'an jun ants ta Sarepta ti chamem smalale (8-16)
Cham skerem li ants ti chamem smalale xchi'uk cha'kuxi (17-24)
- 18 Li Eliase la sta sba xchi'uk Abdias xchi'uk Akab (1-18)
Li Eliase la stsal sba xchi'uk yaj-alk'optak Baal ta Karmelo (19-40)
«¿Bak'in to chnop avu'unik li k'usi chapasike?» (21)
Ja' to yak' vo' k'alal ech' xa ox oxib jabil xchi'uk o'lole (41-46)
- 19 Li Eliase jatav batel ta skoj ti ch-ilin li Jesabele (1-8)
Li Jeovae laj yak' sba iluk ta stojolal Elias ta Oreb (9-14)
Li Eliase sk'an st'uj li Asaele, li Jeue xchi'uk li Eliseoe (15-18)
Laj yich' t'ujel Eliseo sventa x-och ta xk'exol li Eliase (19-21)
- 20 Li jsiriaetike tstsakik ta k'op li Akabe (1-12)
Li Akabe la stsal li jsiriaetike (13-34)
Laj yich' alet li k'usi chk'ot ta stojolal Akabe (35-43)
- 21 Li Akabe la xpich' o'ontabe yosil Nabot (1-4)
Li Jesabele laj yak' ta milel li Nabote (5-16)
Li Eliase laj yal k'usi chk'ot ta stojolal li Akabe (17-26)
La sbik'tajes sba li Akabe (27-29)
- 22 La spas ta jmoj yo'ontonik li Jeosafat xchi'uk li Akabe (1-12)
Laj yal Mikaya ti chljaj ta tsalel li Akabe (13-28)
Lo'laat yu'un jun anjel li Akabe (21, 22)
Te laj yich' milel ta Ramot-Galaad li Akabe (29-40)
Li Jeosafate te la spas mantal ta Juda (41-50)
Li Okosiase och ta ajvalil ta Israel (51-53)

1 Va'un, mol xa li ajvalil Davide,^a ep xa tajek sjabilal. Manchuk mi xpixik ta epal k'u'il pok'u'il, mu xa xk'ixnaj. **2** Xi albat yu'un li yajtuneltake: «Ja' lek ak'o bat yich' sa'el tal junuk tojol tseb sventa li ajvalil ku'une, ja' chchabi xchi'uk chtun ta stojolal li ajvalile. Te chpuch'an sba ta axokon sventa xk'ixnaj li kajvale». **3** Va'un, la sa'ik ta sjunul yosilal Israel jun k'upil sba tseb, ja' la staik li Abisag^b ti likem ta Suneme,^c va'un laj yik'beik batel li ajvalile. **4** Toj k'upil sba tajek li tsebe, ja' la xchabi xchi'uk ja' la sk'el li ajvalile, pe li ajvalile mu'yuk la xchi'in ta vayel li tsebe.

5 Li Adonias^d ti ja' yol Aguite lik stoy sba tajek, xi laj yale: «Vo'on chi-och ta ajvalil!». Ja' yu'un, laj yak' ta pasel jkot skareta xchi'uk la sa' viniketik ti xkajjik ta ka'e xchi'uk la sa' 50 ta vo'viniketik ti ja' ch-anilaj batel ta yakanik ti te tijil chbat ta skareta li stuke.^e **6** Pe mu'yuk xi albat^f junuk velta yu'un li stote: «Z'K'u yu'un ti jech chapase?». K'upil sba tajek li Adonias eke; ja' ts'akal vok', ja' ba'yel vok' li Absalone. **7** Li Adonias la spas ta jmoj sjol xchi'uk li Joab ti ja' yol Seruyae xchi'uk li pale Abiatare,^f ja' yu'un la skoltaik li Adonias.^g **8** Yan li pale Sadok,^h li Benayaⁱ xnich'on Jeoiada, li j-alk'op Natan,^j li Simei,^k li Rei xchi'uk li yajsoltarotak David ti lek xu' yu'unik pask'ope' mu'yuk la skoltaik li Adonias.

9 Ta ts'akal li Adonias la smil^m chijetik, vakaxetik xchi'uk jupesbil chonbolometik ta sts'el ton Soelet ti te nopol oy ta En-Roguele, la stak ta ik'el skotol li xchi'iltak ta vok'ele ti ja' li xnich'nabtak ajvalile xchi'uk skotol li viniketik ta Juda ti ja' li yajtuneltak ajvalile. **10** Pe mu'yuk la stak ta ik'el li j-alk'op Na-

1:6 *O «Pe mu'yuk xi sokbat yo'onton; Pe mu'yuk xi tsots albat mantal».

KAP. 1

a 2Sa 5:4
1Kr 29:26, 27

b 1Re 2:17, 22

c Jos 19:17, 18

d 2Sa 3:2, 4
1Kr 3:1, 2

e 2Sa 15:1

f 2Sa 20:25

g 1Re 2:22

h 2Sa 8:17

i 2Sa 20:23
1Kr 27:5

j 2Sa 7:2
2Sa 12:1

k 1Re 4:7, 18

l 2Sa 23:8
1Kr 11:10

m 2Sa 15:12

Kolumna 2

a 2Sa 7:4, 5

b 2Sa 11:3, 27

c 2Sa 12:24

d 2Sa 3:2, 4

e Jue 9:4-6
1Re 1:21
2Re 11:1

f 1Kr 22:9
1Kr 28:5
1Kr 29:1

g 1Re 1:1, 3

h 1Re 1:13
1Kr 22:9, 10

i 1Re 1:5, 11

j 1Re 1:7

k 1Re 1:9, 10

tane, li Benayae, li soltarotetik ti lek xu' yu'unik pask'ope mi ja'uk li Salomon ti ja' xchi'il ta vok'ele. **11** Li Natane^a xi laj yalbe li Bat-Sebae,^b li sme' Salomone:^c «Z'Mi mu'yuk ava'ioj ti och xa ta ajvalil li Adonias^d li yol Aguite xchi'uk ti mu sna' jutebuk li kajval Davide? **12** Ja' yu'un, chikintabun, avokoluk, chkalbot k'usi xu' xapas sventa mu xacham xchi'uk sventa mu xcham li akereem Salomone.^e **13** Ochan batel ti bu oy li ajvalil Davide, xi xavalbee: «Kajval, z'mi mu vo'otuk ti xi laj avak' ave ta stojolal li avajtunele: «Li akereem Salomone ja' ch-och ta jk'exol ta ajvalil, ja' chchoti li ta jchotleb ti bu ta jpas mantale?»^f Pe z'k'u yu'un ja' xa och ta ajvalil li Adonias?»^g. **14** Va'un, chi-och batel ek k'alal ja'o yakal chachi'in ta lo'il li ajvalile, chk'ot kal ti meli li k'usi chavale».

15 Ja' yu'un, li Bat-Sebae och sk'el li ajvalil ti te oy ta skuartoe. Mol xa tajek li ajvalile, ja' te chchabiat yu'un li Abisag^g likem ta Suneme. **16** Li Bat-Sebae la snijan sba xchi'uk la skejan spantan sba ta stojolal li ajvalile, xi albat yu'un li ajvalile: «Z'K'usi chak'an chkak'bot?»^h. **17** Xi la stak' li Bat-Sebae: «Kajval, xi laj avak' ave ta stojolal avajtunel ta sbi li Jeova Dios avu'une: «Li akereem Salomone ja' ch-och ta jk'exol ta ajvalil, ja' chchoti li ta jchotleb ti bu ta jpas mantale».^h **18** Pe jk'elavil unl, och xa ta ajvalil li Adonias, pe mu'yuk ya'ioj jutebuk li kajvale.ⁱ **19** La smil epal tot vakaxetik, jupesbil chonbolometik xchi'uk chijetik, la stak ta ik'el skotol li xnich'nabtak ajvalile, li pale Abiatare xchi'uk li Joab ti ja' bankilal yu'un soltarotetike;^j pe mu'yuk la stak ta ik'el li avajtunel Salomone.^k **20** Avie, kajval, skotol li Israele yakal tsmala ti xaval buch'u chchoti li ta achotleb ti ja'

chk'ot ta ak'exole, vo'ot li ajvalilote. **21** Yu'un mi mo'oje, jkontrainvanej chilunkutik xchi'uk li jkerem Salomon mi bat xa ox xkxer xchi'uk smoltotak li kajvale».

22 K'alal yakal to'ox chchi'in ta lo'il ajvalil li Bat-Sebae, och batel li j-alk'op Natane.^a **23** Xi laj yich' albel li ajvalile: «ǰTal me li j-alk'op Natane!». Va'un, li Natane och batel ti bu oy li ajvalile xchi'uk la skejan spatana sba ta lumtik ta stojolal. **24** Xi laj yal li Natane: «Kajval, ǰmi xi laj avale cha'a: «Li Adoniase ja' ch-och ta jk'exol ta ajvalil, ja' chchoti li ta jchotleb ti bu ta jpas mantale?»^b

25 Yu'un li avie yal batel sventna xbat smil^c epal tot vakaxetik, jupesbil chonbolometik xchi'uk chijetik, la stak ta ik'el skotol li xnich'nabtak ajvalile, li bankilaretik yu'un soltarotetike xchi'uk li pale Abiatare.^d Te chve'ik, te ch-uch'bolajik xchi'uk li Adoniase, xi chalike: «ǰJaluk xkuxi li ajvalil Adoniase!». **26** Pe mu'yuk la stakun ta ik'el, vo'on li avajtunelune, mi ja'uk li pale Sadoke, li Benaya^e xnich'on Jeoiadae, mi ja'uk li avajtunel Salomone. **27** ǰMi yu'un yalox xa mantal li kajval ti buch'u xu' chchoti ta ak'exol li ta achotleb ti bu chapas mantal ti mu'yuk laj avalbe li avajtunele?».

28 Xi laj yal li ajvalil Davide: «Ik'beikun tal li Bat-Sebae». Ja' yu'un, och no'ox batel ta anil li Bat-Sebae, te va'al k'ot ta stojolal li ajvalile. **29** Xi laj yak' ye li ajvalile: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' la skoltaun k'alal laj kil ep jvokole.^f **30** Xi ono'ox jamal laj kalbot ta sbi Jeova, li Dios yu'un Israele: «ǰLi akere Salomone ja' ch-och ta jk'exol ta ajvalil, ja' chchoti li ta jchotleb ti bu ta jpas mantale!», taje jech ta jpas li avie». **31** Li Bat-Sebae la snijan yalel sat xchi'uk la spatana sba ta lumtik ta stojolal li ajvali-

KAP. 1

a 1Re 1:14

b 1Re 1:5

c 2Sa 15:12

d 1Re 1:5, 7

e 1Kr 27:5

f SI 71:23
SI 103:4

Kolumna 2

a 2Sa 20:23
2Sa 23:20
1Kr 27:5

b 1Re 1:8

c 1Re 1:38
Lu 19:33-35

d 2Kr 32:30

e 1Sa 16:13

f 1Sa 10:1, 24
2Sa 15:10
2Re 11:12

g 1Kr 28:20

h 1Re 3:12
1Re 10:23
SI 72:8

i 1Kr 27:5

j 2Sa 15:18
1Kr 18:17k 1Re 1:33
Mt 21:7

l 2Kr 32:30

m Eks 30:23-25
1Sa 16:13

n 2Sa 6:17

o 1Kr 29:22

p 1Sa 4:5

le, xi laj yalbee: «ǰKuxiuk sbatel osil li kajvale, li ajvalil Davide!».

32 Li ajvalil Davide xi laj yal ta anile: «Ik'beikun tal li pale Sadoke, li j-alk'op Natane xchi'uk li Benaya^a xnich'on Jeoiadae».^b Va'un, ochik batel ti bu oy li ajvalile. **33** Xi albatik yu'un li ajvalile: «Ik'beik batel li yajtuneltak avajvalike xchi'uk ak'ik kajjuk batel ta jmula li jkerem Salomone,^c ik'ik yalel ta Guion.^d **34** Va'un, li pale Sadok xchi'uk li j-alk'op Natane te tsva'anik ta ajvalil^e yo' sventain li Israele; jupanik li kachue xchi'uk xi xavalike: «ǰJaluk xkuxi li ajvalil Salomone!».^f **35** Mi laje, chi'inil sutel sventa xtal chotluk li ta jchotleb ti bu ta jpas mantale; ja' chkak' ochuk ta jk'exol, ja' chkak' ochuk ta jnitvanej ta Israel xchi'uk ta Juda». **36** Li Benaya xnich'on Jeoiadae xi la stak'be ta anil li ajvalile: «ǰJechuk! Lekuk xil Jeova, li Sdios kajvale. **37** Jechuk xchi'inat yu'un Jeova li Salomone^g jech k'ucha'al chi'inat li kajvale, mas to tsotsuk sk'oplal xbat yu'un Dios li pasmantal tpsal Salomone ti ja' mu sta ti k'u yelan la spas mantal li kajval Davide».^h

38 Va'un, li pale Sadok, li j-alk'op Natan, li Benayaⁱ xnich'on Jeoiada, li jkeretitaetik xchi'uk jpeletitaetike^j yalik batel xchi'uk kaji yu'unik ta smula ajvalil David li Salomone.^k va'un laj yik'ik batel ta Guion.^l **39** Li pale Sadoke la stak li xkachual aseite^m ti te oy ta karpanae,ⁿ va'un la smalbe ta sjol li Salomone,^o laje lik sjupanik li kachue xchi'uk xi lik avanuk sjunul li jteklume: «ǰJaluk xkuxi li ajvalil Salomone!». **40** Ta ts'akale, sjunul li jteklume la sts'akliik muyel, te tstijik batel ama^{*} xchi'uk xmuyubajik tajak, solet nik to yu'unik balumil ta skoj ti tsots ch-avanike.^p

1:40 *O «amay; flauta».

41 K'alal laj yo'ontonik ta ve-
el^a li Adonias xchi'uk li buch'u-
tik stakoj ta ik'ele, k'ot ta xchiki-
nik. K'alal laj ya'i Joab ti chbak'
li kachue, xi laj yal ta anile: «¿K'u
yu'un ti xvochetik* tajek li ta
jteklume?». **42** K'alal yakal to'ox
chk'opoje, te k'ot li Jonatan^b xni-
ch'on pale Abiatare, va'un xi laj
yal li Adonias: «Ochan tael, le-
kil vinikot, lekil a'eyj avich'oj tal
jna' ma' le'e». **43** Pe li Jonatane
xi la stak'be li Adonias: «¡Mo'oj!
Li ajvalil David ku'untike laj xa
yak' ochuk ta ajvalil li Salomone.
44 Li ajvalile la stak batel li pale
Sadok, li j-alk'op Natan, li Bena-
ya xnich'on Jeoiada, li jkeretitaet-
tik xchi'uk li jpeletitaetik sven-
ta xkaji yu'unik ta smula ajvalil
li Salomone.^c **45** Va'un, li pale
Sadok xchi'uk li j-alk'op Natane
te ta Guion la sva'nik ta ajva-
lil. Laje, xkuxet no'ox yo'ontonik
muyik xchi'uk xvochetik* no'ox
li ta jteklume. Taje ja' li k'usi laj
ava'iike. **46** Jech xtok, li Salo-
mone te xa chotol li ta chotle-
bal sventa ajvalile. **47** Pe ma'uk
no'ox, li yajtuneltak ajvalile laj
xa sk'upil k'optaik li David ti ja'
ajvalil ku'untike, xi laj yalbeike:
«¡Ak'o k'otuk ta pasel yu'un Dios
ti jun to yutsil chbat sk'oplal li
sbi Salomon ti ja' mu sta li abie
xchi'uk mas to tsotsuk sk'oplal
xbat yu'un li pasmantal tspase
ti ja' mu sta ti k'u yelan la apas
mantale!». Va'un, li ajvalile la sni-
jan sba ta stem.* **48** Xi laj yal
li ajvalil eke: «¡K'upil k'optabiluk
li Jeova, li Sdios Israele, yu'un
oy xa buch'u laj yak' chotiuk li
ta jchotleb ti bu ta jpas manta-
le xchi'uk ti laj to yak' kil ta jsa-
te!».

49 K'alal jech laj ya'iik sko-
tol li buch'utik stakoj ta ik'el
li Adonias, lik nikilik ta xi'el,
jech la stam batel sbeik ta ju-
juntal. **50** Li Adonias eke lik xi'-

1:41, 45 *O «x-avljajetik». 1:47 *O
«svayeb».

KAP. 1

a 1Re 1:9, 25

b 2Sa 15:36
2Sa 17:17

c 1Re 1:33, 34

Kolumna 2

a Eks 21:14
Eks 38:1, 2
1Re 2:28

b 1Re 2:23

KAP. 2

c Dt 31:6
Jos 1:6
1Kr 28:20

d 1Re 3:7

e Dt 17:18-20
Ekl 12:13f Dt 6:5
2Re 20:3
2Re 23:3
2Kr 17:3
Mt 22:37g 2Sa 7:12, 16
1Re 8:25
1Kr 17:11
Sl 132:11, 12

h 2Sa 3:27, 30

uk ta skoj li Salomone, ja' yu'un
tots batel, bat stsakbe xulubtak
li skajleb matanale.^a **51** Xi laj
yalbeik li Salomone: «Li Adonia-
se xi'em tajek ta skoj li ajvalil
Salomone; te stsakojbe li xulub-
tak skajleb matanale, xi chale:
«Ak'o yal ta jamal ajvalil Salo-
mon ti mu'yuk tsmil ta espa-
da li yajtunele»». **52** Xi laj yal
li Salomone: «Mi lek tspas sbae,
mi jp'ejuk stsotsil sjol chp'aj* ta
balumil; pe mi oy k'usi chopol
tspase,^b persa chcham un bi».
53 Ja' yu'un, li ajvalil Salomone
laj yal mantal ti ak'o xbat yik'ik
tal li Adonias ti te oy ta skaj-
leb matanale. Va'un, bat li Ado-
nias, te k'ot snijan sba ta sto-
jolak li ajvalil Salomone, xi albat
yu'un li Salomone: «Sutan batel
ta ana».

2 K'alal jutuk xa sk'an xcham
li Davide, xi laj yalbe komel
mantal li xnich'on ti ja' li Salo-
mone: **2** «Po'ot xa xicham.* Ja'
yu'un, tsotsan me^c xchi'uk mu
me xaxi'.^d **3** Ch'unbo me sman-
tal li Jeova Dios avu'une, te me
xaxanav li ta sbetake, ch'unbo
me li k'usi yaloje xchi'uk li to-
jobtaseletik yu'une, tsako me ta
venta li chapanel yu'une xchi-
uk li sna'obil yu'un ti te ts'iba-
bil ta Smantal Moisesese;^e mi
jech chapase, lek chbat avu-
un* skotol li k'usi chapase xchi-
uk ti buyuk no'ox chabate.
4 Va'un, li Jeovae chk'ot yu'un
ta pasel li k'usi xi ono'ox laj yal-
bune: «Mi jech-o tuk' chak' sbaik
ta sjunul yo'ontonik xchi'uk ta
sjunul xkuxlejalik li anich'nab-
take,^f ja' ch-ajvalilajik-o li ta Is-
raele».^g

5 »Ana'oj k'usi la spasbun li
Joab ti ja' yol Seruyae xchi'uk
li k'usi la spase li cha'vo' ban-
kikal yu'un soltaroetik ta Israe-
le, li Abner^h ti ja' xnich'on Nere

1:52 *O «tsts'uj». 2:2 *Literal «Ta xa
jtambe batel sbelek skotol balumil».
2:3 *O «lek p'ij chbat avu'un».

xchi'uk li Amasa^a ti ja' xnich'on Jetere. Li Joabe ja'o la smalbe xch'ich'elik^b k'alal ja'o oy jun o'ontonale, la sbal ta ch'ich' li xchuk te xchukinoje xchi'uk li xnob slapoje. **6** Ana'oj k'usi chapasbe ta skoj ti p'ijote, mu me teuk no'ox ak'el'oj ti jun yo'onton sak xa stsotsil sjol chbat ta Mukinale.^{*c}

7 »Pe li xnich'nabtak Barsilai,^d li jgalaad vinike, sk'an xavak'be ta ilel tuk'il k'anelal xchi'uk tey me ak'o ve'ikuk ta amexa ek, yu'un te la xchi'inikun^e k'alal lijatav batel ta skoj li achi'il ta vok'el Absalone.^f

8 »Li' chkom achi'in xtok li Sime'i ti ja' xnich'on Guerae, li jbenjamin vinik likem ta Baurime. Toj chopol xa no'ox tajak ti k'u yelan la xchopol k'optaun^g k'alal libat ta Maanaime;^h pe k'alal yal snupun ta be li ta Jordane, xi jamal laj kalbe ta sbi Jeovae: «Mu'yuk ta jmilot ta espada.»ⁱ **9** Sk'an me xavak'be kastigo, yu'un p'ijil vinikot xchi'uk ana'oj ti k'usi xu' xapasbee; sk'an me balal[#] ta ch'ich' xbat ta Mukinal* avu'un li stsotsil sjol ti sak xae.^k

10 Va'un, li Davide bat xkux xchi'uk li smoltotake, te bat yich' mukel ta Steklumal David.^l

11 Ti k'u sjalil la sventain li Israele ja' 40 jabil. Ja' vukub jabil ajvalilaj li ta Ebrone,^m ja' 33 jabil ajvalilaj li ta Jerusalene.ⁿ

12 Li Salomone ja' xa te choti li ta spasob mantal stote, li Davide; ta k'un'kun la stsak batel lek yip li ajvalilal* tspace.^o

13 Ta ts'akal li Adonias yol Aguite bat sk'opon li Bat-Sebae, li sme' Salomone. Xi jak'bate: «¿Mi ma'uk me sa'k'op tal apas?» Xi tak'av li Adonias: «Ma'uk».

14 Xi laj yal li Adonias: «Oy

2:6, **9** *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. **2:9** *O «balem; bonol». **2:12** *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 2

a 2Sa 17:25
2Sa 20:10
1Kr 2:17

b Nu 35:33
2Sa 3:28

c 2Sa 3:29
1Re 2:31-34

d 2Sa 19:31

e 2Sa 17:27-29

f 2Sa 15:14

g 2Sa 16:5-7

h 2Sa 17:24

i 2Sa 19:23

j Eks 22:28

k 1Re 2:44, 46

l 2Sa 5:7
1Kr 11:7
1Kr 29:26, 27
Ech 2:29

m 1Kr 12:23

n 2Sa 5:4, 5

o 2Sa 7:8, 12
1Kr 29:23
2Kr 1:1
SI 89:36, 37
SI 132:12

Kolumna 2

a 1Re 1:5, 25

b 1Kr 22:9

c 1Re 1:1, 3

d 2Sa 16:21

e 1Kr 3:1, 2, 5

f 2Sa 8:16

g 1Re 1:7

k'usi ta jk'an chkalbot». Xi laj yal li Bat-Sebae: «Alo ka'itik».

15 Va'un, xi laj yale: «Ana'oj lek ti vo'on ox chi-och ta ajvalil jechuke, skotol li Israele smalaoj-lik xa ox* ti xi-och ta ajvalile;^a pe ma'uk vo'on li-och, ja' och li jchi'il ta vok'ele, yu'un jech la sk'an yo'onton Jeova.^b **16** Pe oy jtos k'usi ta jk'anbot, mu chopoluk xava'i li k'usi chkalbote». Xi tak'bate: «Alo ka'itik». **17** Xi laj yal li Adonias: «Avokoluk, albo ajvalil Salomon ti ak'o yak'bun kik' li Abisag^c likem ta Suneme, yu'un li vo'ote mu'yuk tsjalanbot li k'usi chak'anbee». **18** Xi laj yal li Bat-Sebae: «¿Lek cha'al, chkalbe ya'i li ajvalile».

19 Va'un, li Bat-Sebae och batel ti bu oy li ajvalil Salomone sventa xalbe li k'usi k'anbat yu'un Adonias. Li ajvalile ta anil no'ox tots ti bu chotole, bat snup ta be li sme'e xchi'uk la snijan sba ta stojolal. Laje, bat chotluk ta xchotleb ti bu tspace mantale xchi'uk laj yal mantal ti ak'o ich'batuk tal xchotleb li sme'e sventa te xchoti ta sbats'ik'ob. **20** Xi laj yal li Bat-Sebae: «Oy k'usi ta jk'anbot ti mu toj masuk tsots sk'oplale. Mu chopoluk xava'i». Xi laj yal li ajvalile: «Alo ka'itik, kuni me', mu'yuk chopol chka'i».

21 Xi laj yale: «Ak'bo yik' achi'il ta vok'el Adonias li Abisag likem ta Suneme». **22** Li ajvalil Salomone xi la stak'be li sme'e: «¿K'u yu'un chak'an ti ak'o xkak'be yik' Adonias li Abisag likem ta Suneme? Ja' lek k'ano xtok ti ak'o ochuk ta ajvalile,^d yu'un ja' ono'ox bankilal ku'un,^e jech xtok, chkoltaat ono'ox yu'un li pale Abiatar xchi'uk li Joab^f yol Seruyae.»^g

23 Ta skoj taje, xi laj yak' ye ta sbi Jeova li ajvalil Salomone: «Ak'o yak'bun tsots kastigo Dios mi mu'yuk laj yich' mil-el Adonias ta skoj li k'usi la

2:15 *Literal «yak'oj xa ox satik».

sk'ane. **24** Li avie, jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' la sva'anun lek ta ajvalile,^a ti la xchotanun ta xchotleb ti bu to'ox tspace mantal li jtot Davide xchi'uk ti chak' ochuk ta ajvalil li jnitilulal^b jech k'ucha'al ono'ox yaloje, li avie persa chich' milel li Adoniasse.^c **25** Li ajvalil Salomone la stak batel ta anil li Benaya^d xnich'on Jeoiadae. Li Benayae lok' batel sventa xbat smil li Adoniasse, jech cham yu'un.

26 Li ajvalile xi laj yalbe li pale Abiatare:^e «ǂBatan ta Anatot^f ti bu oy avosile! Xata-o xavich' milel ti jechuke, pe mu'yuk ta jmilot li avie, yu'un laj avich'be batel li Xkaxa Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantal k'alal te achi'uk li jtot Davide^g xchi'uk ko'ol laj avil avokol xchi'uk li jtote».^h **27** Ja' yu'un, li Salomone la slok'es ta yajpale Jeova li Abiatare sventa xk'ot ta pasel li k'usi laj yal Jeova te ta Siloⁱ ta stojolal li yuts' yalal Elie.^j

28 K'alal laj ya' Joab li k'usi k'ot ta pasele, jatav batel ta skarpana Jeova,^k la stsakbe li xulubtak skajleb matanale, li Joabe ja' la skolta li Adoniasse,^l ja' mu'yuk la skolta li Absalone.^m **29** Xi laj yich' albel li ajvalil Salomone: «Jatav xa batel ta skarpana Jeova li Joabe, te snak'oj* sba ta sts'el skajleb matanal». Jech oxal, li Salomone la stak batel Benaya xnich'on Jeoiada, xi laj yalbee: «ǂBatan, bat milo!». **30** Li Benayae bat ta skarpana li Jeovae, xi laj yalbe li Joabe: «Xi chal mantal li ajvalile: ǂLok'an tall!». Xi tak'bate: «ǂMo'oj! Li' chichame». Li Benayae xi la stakbe batel mantal li ajvalile: «Ja' jech laj yal li Joabe, ja' jech la stak'bun». **31** Xi abat yu'un li ajvalile: «Paso jech k'ucha'al chale; milo xchi'uk muko komel, mu xavak' jmulinkutik xchi'uk yuts' yalal jtot li xch'ich'el li buch'utik

KAP. 2

a 1Kr 22:9,10

b 2Sa 7:11
1Kr 17:10

c 1Re 1:51, 52

d 2Sa 8:18
1Re 1:8
1Kr 27:5e 1Sa 22:20
1Re 1:7f Jos 21:8,18
Jer 1:1g 1Sa 23:6
2Sa 15:24
1Kr 15:11,12

h 1Sa 22:22, 23

i Jos 18:1

j 1Sa 2:31
1Sa 3:12

k 1Kr 21:29

l 1Re 1:7

m 2Sa 18:14

Kolumna 2

a Je 9:6
Eks 21:14
Nu 35:33
Dt 19:13
1Re 2:5

b 2Sa 3:26, 27

c 2Sa 2:8

d 2Sa 20:10

e 2Sa 17:25

f 2Sa 3:29

g 1Kr 11:24
1Kr 27:5h 1Sa 2:35
1Kr 6:50, 53
1Kr 12:28
1Kr 16:37, 39
1Kr 24:3

i 1Re 2:8

j 2Sa 15:23
2Re 23:6
Jn 18:1k 1Sa 21:10
1Sa 27:2mu'yuk smul ti la smil Joabe.^a

32 Ak'o ak'batuk kastigo yu'un Jeova li Joabe, yu'un la smalbe xch'ich'el cha'vo' viniketik ti mas to tuk'ik xchi'uk ti mas to x-ech' slekilik ti ja' mu sta li stuke, ti mu'yuk laj ya' jtot David k'alal la smil li Abner^b xnich'on Ner ti ja' bankilal yu'un solta-roetik ta Israele^c xchi'uk li Amasa^d xnich'on Jeter ti ja' bankilal yu'un soltarroetik ta Judae.^e

33 Li xch'ich'el viniketike chkom ta sba Joab xchi'uk ta sba snitilulal ta sbatel osil;^f pe ja' ak'o ak'batuk jun o'ontonal yu'un Jeova sbatel osil li Davide, li snitilulale, li yuts' yalale xchi'uk ti k'u yelan tspace mantale». **34** Ja' yu'un, muy batel li Benaya xnich'on Jeoiadae, la smil li Joabe. Li Joabe te laj yich' mukel ta sts'el sna te ta takixokol balumil. **35** Li ajvalile ja' la stik' ta xk'exol Joab li Benaya^g yo' sbain li soltarroetike, jech xtok, li ajvalile ja' la stik' ta xk'exol Abiatar li pale Sadoke.^h

36 Laj xtoke, li ajvalile la stak ta ik'el li Simeie,ⁱ xi laj yalbee: «Paso jp'ejuk ana li ta Jerusalem sventa te xanaki; te no'ox oyan, mu me bu xabat. **37** Mi oy junuk k'ak'al lalok' batele xchi'uk mi ech' atuch' li stenlejaltik Sedrone,^j ta jp'el sk'oplal chacham. Chkom ta aba atuk li ach'ich'ele». **38** Li Simeie xi la stak'be li ajvalile: «Lek li k'usi chavale. Li avajtunele jech tspace k'ucha'al chal li kajvale». Ja' yu'un, jal te kom nakluk ta Jerusalem li Simeie.

39 K'alal oxib xa ox jabil te nakal li Simeie, oy cha'vo' smoso ti jatavik batel ti bu oy li Akis^k ti ja' ajvalil ta Gat xchi'uk ti ja' xnich'on Maake. Xi albat li Simeie: «ǂK'elavil! Te oyik ta Gat li amosotake», **40** ja' yu'un ta anil no'ox la xchapan li svuroe, bat sk'el li Akis ta Gate sventa sk'el mi te oy li smosotake. K'alal lok'

xa ox talel ta Gat li Simeix xchi'uk smosotake, **41** xi laj yalbeik li Salomone: «Lok' me batel ta Jerusalen li Simeie, bat ta Gat xchi'uk sut xa talel». **42** Va'un, li ajvalile la stak ta ik'el li Simeie xchi'uk xi laj yalbee: «¿Mi mu lajuk kalbot ti xavak' ave ta sbi Jeovae xchi'uk mi mu xiuk la jp'ijubtasote: «Mi oy junuk k'a-k'al lalok' batele, ta jp'el sk'oplal chacham» mi mu xakut? ¿Mi mu xiuk laj avalun eke: «Lek li k'usi chavale, ta jch'un» mi mu xachiuk?» **43** ¿K'u yu'un ti mu'yuk xapas li k'usi jamal laj aval ta sbi Jeovae xchi'uk ti mu'yuk xach'un li k'usi laj kalbote?». **44** Li ajvalile xi to laj yalbe li Simeie: «Ana'oj lek skotol li k'usitik chopol la apasbe li jtot Davide,^b ja' yu'un li Jeovae chak' atoj li k'usitik chopol la apase.^c **45** Pe li ajvalil Salomone ch-ak'bat bendision,^d jech xtok, ti k'u yelan tspas mantal li Davide lek staoj yav chkom-o sbatel osil ta stojolal Jeova». **46** Li ajvalile laj yalbe mantal li Benaya nxich'on Jeoiadae, va'un, li Benayae la smil li Simeie.^e

Ja' jech la stsak lek yabtel ta ajvalilal li Salomone.^f

3 Li Salomone k'ot ta yuts' yalal li faraon ti ja' ajvalil ta Ejipto, yu'un laj yik'be stseb.^g Pe ja' to laj yik' batel ta Steklumal David^h k'alal tsuts yu'un sva'anel li sna stuke,ⁱ li sna Jeovae^j xchi'uk li smuroal Jerusalene.^k **2** Ja' no'oxe li jteklume te-o chak'ik milbil matanal ta tayal k'opojebaletik,^l yu'un mu'yuk to'ox va'anbil jp'ejuk na sventa li sbi Jeovae.^m **3** Li Salomone jech-o sk'anoj li Jeovae, yu'un la xch'un-o li mantaletik albat komel yu'un David ti ja' stote. Ja' no'oxe te-o chak' milbil matanal li ta tayal k'opojebaletike xchi'uk te chchik' matanaletik

3:2 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal.

KAP. 2

- a 1Re 2:38
b 2Sa 16:5, 13
c Si 7:16
Pr 5:22
d Si 21:6
Si 72:17
e 1Re 2:8, 9
f 2Kr 1:1
Pr 16:12

KAP. 3

- g Dt 7:3, 4
1Re 7:8
1Re 9:24
1Re 11:1
Ne 13:25-27
h 2Sa 5:7
1Kr 11:7
i 1Re 7:1
j 1Re 8:17-19
k 1Re 9:15
l 2Kr 33:17
m Dt 12:5, 6
1Re 5:3
1Kr 28:6

Kolumna 2

- a 1Sa 7:9
1Sa 10:8
1Kr 21:26
b 1Kr 16:39, 40
1Kr 21:29
c 2Kr 1:3-6
d 2Kr 1:7-10
e 1Re 2:1, 4
f 1Kr 29:1
Jer 1:6
g Eks 19:5, 6
h Si 72:1
Si 119:34
i Ebr 5:14
j Pr 15:8
k 1Kr 22:12
1Kr 29:19
2Kr 1:11, 12
Pr 16:16
l Ekl 1:16
1Jn 5:14

sventa xtometuk muyel xch'ailal* yu'un.^a

4 Li ajvalile bat ta Gabaon sventa xbat yak' milbil matanaletik, yu'un ja' te oy li tayal k'opojebal ti mas ojtkinbile.^{*b} Li Salomone laj yak' ta chik'bil matanal jmil ta kot chonbolometik li ta skajleb matanale.^c **5** K'alal te oy ta Gabaon li Salomone, laj yak' sba ta ilel Jeova ta xvayich ta ak'obaltik, xi albate: «K'anbun li k'usi oy ta avo'ontone».^d **6** Xi la stak' li Salomone: «Li vo'ote toj ep avak'ojbe ta ilel tuk'il k'anelal li avajtunel David ti ja' li jtote, yu'un tuk' laj yak' sba ta atojolal, tuk' k'usitik la spas xchi'uk tuk' yo'onton. Jech-o chavak'be ta ilel epal tuk'il k'anelal k'alal to avie, yu'un laj avak'be jun skerem ti ja' chchoti li ta xchotleb sventa ajvalile.^e **7** Jeova Dios ku'un, laj xa atik' ta ajvalil li avajtunele, li-och xa ta xk'exol li jtot Davide manchuk mi toj keremun to xchi'uk mu jna' k'uxi ch-ajvalilaj.^{*f} **8** Li avajtunele li' oy xchi'uk li ateklumal at'ujog^g ti toj ech' xa no'ox ep ti mu stak' chapele. **9** Ja' yu'un, koltao avajtunel sventa xlok' ta yo'onton stuk xch'un mantal yo' xchapan li ateklumale,^h sventa xk'el yu'un ti bu leke xchi'uk ti bu chopole,ⁱ yu'un ¿buch'u x'u' yu'un chchapan li ateklumal ti toj ech' xa no'ox epe?».*

10 K'upil laj ya'i Jeova li k'usi la sk'an Salomone.^j **11** Ja' yu'un, xi laj yalbee: «Ta skoj ti ja' la ak'an ap'ijil sventa xatojob xchikintael k'alal oy k'usi sk'an chapanele,^k ti ma'uk la ak'an ti jal xakuxie, ti xapas ta jk'uleje xchi'uk ti chamuk li avajkontratake, **12** chkak'bot li k'usi la ak'anbune.^l Ta jkoltaot sventa xap'ijub xchi'uk sventa xava'ibe

3:3 *O «xch'ayilal». 3:4 *Literal «muk'e». 3:7 *Literal «mu jna' k'uxi chi-och chilok'». 3:9 *O ja' van sk'oplal «tsotse».

lek smelolal.^a Ti k'u yelan ap'ijil chabate, mu'yuk buch'u yan jech ech'em mi ja'uk oy to buch'u jech chtal xtok.^b **13** Jech xtok, chkak'bot li k'usi mu'yuk la ak'anbune:^c jk'ulej chabat ku'un xchi'uk lek ojtikinbil chabat.^d Mu'yuk chtal yan ajvalil jech k'u-cha'al vo'ot ti k'u sjalil kuxulote.^e **14** Mi te chaxanav li ta beetik ku'une xchi'uk mi chach'un jmantaltak jech k'ucha'al la xch'un li atos Davide,^f jal chakuxi ku'un ek».^g

15 K'alal julav li Salomone, laj yak' venta ti ja' jun vaychile. Va'un, bat ta Jerusalem, te bat sva'an sba ti bu oy li xkaxail strato Jeovae xchi'uk laj yak' chik'bil matanaletik xchi'uk milbil matanaletik sventa jun o'ontonal,^h jech xtok, la spasbe ep sve'el li yajtuneltake.

16 Li va' k'ak'ale, te va'al k'otik cha'vo' jchonbail antsetik ta stojal li ajvalile. **17** Li june xi laj yale: «Paso perton, kajval, jmoj jnaikutik xchi'uk li ants li'e xchi'uk ja'o te oy k'alal vok' li kole. **18** K'alal oxib xa ox k'ak'al svok'el li kole, ja'o vok' yol li ants eke. Jtuk te oyun jcha'vo'alkutik; mu'yuk yan buch'u te oy li ta jnakutike. **19** Pe li ta ak'obaltike cham yol li antse, yu'un la sta ta net'el k'alal ja'o chvaye. **20** K'alal laj yil ti chamem xa li yole, tots ta o'lol ak'obal, va'un la spetbun lok'el li kol k'alal ja'o vayemun vo'on li avajtunele, la xk'ech batel* xchi'uk ja' la xpuch'anbun komel ta jk'ob li yol ti chamem xae. **21** K'alal litots ta sob yok'omal sventa xkak'be xchu' li kole, laj kil ti chamem xae. La jk'el lek mi ja' li kole, va'un laj kak' venta ti ma'uke». **22** Pe li yan antse xi laj yale: «jMu jechuk, ja' kol li kuxule, ja' avol ti chameme!». Li ants ti k'opoj ta slikebale xi laj yale: «jMo'oj, ja'

3:20 *O «la spatan batel ta sti' yo'onton».

KAP. 3

a 1Re 4:29
Pr 2:3-5
Snt 1:5

b Mt 12:42

c Sl 84:11
Mt 6:33
Ef 3:20

d 1Re 4:21
Ekl 7:11

e 1Re 10:23

f 1Re 15:5

g Sl 21:4
Sl 91:14, 16
Pr 3:13, 16

h Le 7:11

Kolumna 2

a 1Kr 29:23-25
Sl 72:5

b 1Re 3:9, 10

KAP. 4

c 2Kr 9:30
Ekl 1:12

d 1Kr 6:8
1Kr 27:16, 17

e 2Sa 8:17
1Kr 27:32

f 2Sa 8:16
2Sa 20:24

g 1Re 1:8
1Re 2:35
1Kr 27:5

h 1Re 2:26

i 1Re 1:9, 10

j 2Sa 15:37
1Kr 27:33

avol ti chameme, ja' kol li kuxule!». Ja' jech chut sbaik ta yeloval li ajvalile.

23 Xi laj yal li ajvalil ta slajeb xae: «Li ants li'e xi chale: «jJa' kol li kuxule, ja' avol ti chameme!». Li june xi chale: «jMo'oj, ja' avol ti chameme, ja' kol li kuxule!». **24** Xi laj yal li ajvalile: «Ich'beikun talel junuk espada». Ja' yu'un, laj yich'beik talel jun espada li ajvalile. **25** Va'un, xi laj yal li ajvalile: «Tuch'ik ta o'lol li nene' kerem ti kuxul toe. J-o'lo-kil xavak'beik li antsetik li'e». **26** Li ants ti ja' sme' li olol ti kuxul toe ta anil no'ox la sk'anbe vokol li ajvalile, yu'un k'uxubaj ta yo'onton li yole. Xi laj yale. «jAvo-koluk, kajval, mu xamilik li olole! jJa' lek ja' ak'beik li antse!». Pe xi laj yal li yan antse: «jMi junuk buch'u chik' ku'untik! jTuch'ik ta o'lol!». **27** Xi laj yal li ajvalile: «jMu xamilik li olole! Ja' ak'beik li ants ti ba'yel k'opoje, yu'un ja' yol».

28 Laj ya'i skotol Israel ti k'u yelan chapanvan li ajvalile, labal to sba laj yilik* li ajvalile,^a yu'un laj yak'ik venta ti ak'bil sp'ijil yu'un Dios sventa tuk' xchapanvane.^b

4 Li ajvalil Salomone la sventain sjunul li Israele.^c **2** Li'e ja' li j-abteletik ti tsots yabtel yich'ojjike: li Asarias xnich'on Sadoke^d ja' pale;* **3** li Elioref xchi'uk Aiya ta ja' xnich'nab Sisae ja' sekretarioetik;^e li Jeosafat^f xnich'on Ailude ja' yabtel tsts'iba skotol li k'usitik chk'ot ta pasele; **4** li Benaya^g xnich'on Jeoiadae ja' sbainoj li soltarioetik; li Sadoke xchi'uk Abiatare^h ja' paleetik; **5** li Asarias xnich'on Nataneⁱ ja' sbainoj li buch'utik tsots yabtel yich'ojjike; li Sabud xnich'on Natane ja' pale xchi'uk ja' yamigo li ajvalile;^j **6** li Aisare ja' sbainojbe sk'elel li sna ajva-

3:28 *Literal «la xi'taik». 4:2 *Ya'eluke, ja' li mero bankilal palee.

lile; li Adonirame^a ja' sventainoj li buch'utik chukbilik talel sventata spasi^c tsatsal abtelale.^b

7 Li Salomone sva'anoj **12** ta vo' viniketik ti sbainojik sjunul li yosilal Israele, ja' chich-beik tal sve'el li ajvalile xchi'uk skotol li buch'utik te nakalik ta snae. Ta jujuntale jun u ta jabil la sbainik yich'bel talel sve'el li ajvalile.^c **8** Li viniketik taje ja'ik li'e: li xnich'on Ure ja' sventainoj li vitstikaltik yu'un Efraine; **9** li xnich'on Dekere ja' sventainoj li Makas, Saalbim,^d Bet-Semes xchi'uk Elon-Bet-Anan; **10** li xnich'on Esede ja' sventainoj li Arubote (ja' sventainoj xtok li Soko xchi'uk sjunul li yosilal Efere); **11** li xnich'on Abinadabe ja' sventainoj skotol li stselejaltik ta Dore (ja' laj yik'be li stseb Salomon ti Tafat sbie); **12** li Baana xnich'on Ailude ja' sventainoj li Taanak, Meguido^e xchi'uk sjunul li Bet-Sean^f ti te xkom ta stse'l Saretan ta yolon Jesreele, ti chlik ta Bet-Sean k'alal to ta Abel-Meolae xchi'uk k'alal to ta yosilal Jokmeam;^g **13** li xnich'on Guebere ja' sventainoj li Ramot-Galaade^h (ja' smakoj li bik'tal jteklumetik yu'un Jairⁱ ti ja' xnich'on Manasese, li bik'tal jteklumetik taje te xkom ta Galaad;^j ja' sventainoj xtok li yosilal Argob^k ti te xkom ta Basane;^l **60** muk'tik jteklumetik ti joyolik ta mureo xchi'uk ti ta kovre pasbil li stak'inaltak sti'e); **14** li Ainadab xnich'on Idoe ja' sventainoj li Maanaime;^m **15** li Aimaase ja' sventainoj li Neftalie (li Aimaase ja' laj yik' li Basemat ti ja' yan stseb li Salomone); **16** li Baana xnich'on Usaie ja' sventainoj li Aser xchi'uk Bealote; **17** li Jeosafat xnich'on Paruae ja' sventainoj li Isakare; **18** li Simeinⁿ xnich'on Elae ja' sventainoj li Benjamine;^o **19** li Gueber xnich'on Urie ja' sventainoj li yosilal Galaad^p ti ja' li osil sventainoj to'ox Seon^q li ajvalil yu'un j-amoo

KAP. 4

a 2Sa 20:24

1Re 5:14

1Re 12:18

b 1Re 9:15

c 1Kr 27:1

d Jos 19:42, 48

e 2Re 23:29

f Jos 17:11

1Sa 31:8, 10

g Jos 21:34

h Dt 4:41-43

1Re 22:3

i Nu 32:41

Dt 3:14

j Nu 32:1

k Dt 3:4

l Jos 13:8, 11

m Je 32:1, 2

2Sa 2:8, 9

n 1Re 1:8

o Jos 18:11

p Jos 17:1

q Nu 21:21

Kolumna 2

a Dt 3:4

b Je 22:15, 17

c Ekl 2:24

d Je 15:18

Eks 23:31

2Sa 8:3

Sl 72:8-10

e Sl 72:10

f Jos 1:4

g Je 10:19

h 1Re 5:4

1Kr 22:9

Sl 72:7

i Dt 17:15, 16

1Re 10:24-26

2Kr 1:14, 17

rreotike xchi'uk ti ja' to'ox sventainoj li Og^a ajvalil ta Basane. Pe oy jun ti buch'u sbainoj xtok sk'eel skotol li buch'utik oy tsots yabtelik li ta lume.

20 Li Juda xchi'uk Israele solele epik xa no'ox ta jyalal jech k'ucha'al li ji* ti oy ta ti' nabe;^b chve'ik, ch-uch'bolajik xchi'uk xkuxet no'ox yo'ontonik.^c

21 Li Salomone la sventain skotol li yantik lumetik ti chlik ta Uk'um*^d k'alal to ta yosil jfilisteatike xchi'uk k'alal to ta sts'ak Ejipto. La stojbeik patan xchi'uk tunik ta stojalal Salomon ti jayib k'ak'al kuxie.^e

22 Li sve'el chich-beik tal jun k'ak'al li Salomone ja' 30 koro* arina ti lek nine xchi'uk 60 koro arina, **23** lajunktok vakax ti lek jupesbile, **20** ta kot vakax ti te ch'iik ta yaxaltike xchi'uk sien ta kot chijetik, laj yich'beik talel xtok jeltos te'tikal-chijetik, gaselaetik xchi'uk mutetik ti lek jupesbile. **24** Ja' la sventain skotol li jot Uk'um*^f ti chlik ta Tifsa k'alal to ta Gasae,^g la sventain xtok li yantik ajvaliletik li ta jot Uk'ume; jech jun yo'onton kuxi ta sjunul li osil ti oy ta spat xokone.^h **25** Ti k'u sjalil kuxi li Salomone, li Juda xchi'uk Israel ti chlik ta Dan k'alal to ta Beer-Sebae, mu'yuk k'usi la xi'taik, jun yo'onton te oyik ta yolon ste'el s-uvaik xchi'uk ta yolon ste'el s-igoik.

26 Li Salomone oy chanmil* sve'eb ska'tak, li ka'etik taje ja' chjochik li karetaetike xchi'uk oy 12 mil ta kot ska'.ⁱⁱ

27 Li buch'utik va'anbil sventata xich'beik tal sve'el li ajvalil

4:20 *O «yi». **4:21** *Ja' xkaltik, li Eufратese. **4:22** *Li jun koro^e ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. **4:24** *Ja' xkaltik, li smaleb k'ak'al ta Eufратese. **4:26** *Ti jech yepal taje ja' jech tabil ta vo'ne ts'i-betik xchi'uk jech chal ta yan tekstoetik ti ko'ol chalbe slo'ilale. Yan vo'ne ts'ibe-tike 40 mil chal. *O «jkajlejetik ta ka' yu'un».

Salomone, chich'beik tal sve'el ek li buch'utik te chve'ik ta xmexa ajvalile. Ti k'usi ual staojik ta junjunte tskeklik lek ti oyuk-o ve'lile.^a **28** Jech xtok, chich'ik talel sevada xchi'uk chich'ik talel jobel k'alal ja'o chtun yu'un li ka'etike xchi'uk li yan ka'etik ti chjochik karetaetike, ja' laj yich'ik talel li k'usi sbainojik ta junjunte.

29 Li Diose laj yak'be sp'ijil li Salomone xchi'uk laj yak'be yojitakin li k'usitik tsotsik tajek sk'oplale xchi'uk la skolta sventa k'usiuk no'ox xa'ibe smelolal, toj ech' xa no'ox ep sp'ijil ak'bat jech k'ucha'al li ji* ti oy ta ti nabe.^b **30** Li sp'ijilal Salomone stsaloj to komel skotol li sp'ijilal jnaklejetik ta Slok'eb K'ak'ale xchi'uk skotol li sp'ijilal jnaklejetik ta Ejiptoe.^c **31** Mas to xjelav sp'ijil ti ja' mu sta li yan vinketike, ja' mas to p'ij ti ja' mu sta li Etan^d ti likem ta snitulal Serae, li Eman,^e li Kalkol^f xchi'uk li Dara ti ja' xnich'nabtak Maole; puk batel sk'oplal ta skotol lumetik ti oy ta spat xokone.^g **32** Li Salomone la sts'iba* oxmil p'ijil lo'iletik^h xchi'uk 1,005 k'ejojetik.ⁱ **33** Laj yalbe sk'oplal te'etik jech k'ucha'al li sedro te' ti chch'i ta Libanoe xchi'uk li isopo^j ti chch'i ta mureo; laj yalbe sk'oplal chonbolometik,^k mutetik,^l li k'usitik xkilet chanavike^{am} xchi'uk choyetik. **34** Li krixchanoeetik ta skotol lumetike chtal ya'ibeik li sp'ijil Salomone, tal k'alal to ta ajvaliletik ta skotol lumetik ta skoj ti laj ya'ibeik sp'ijil li Salomone.ⁿ

5 K'alal laj ya'i Iram, li ajvalil ta Tiro,^o ti ja' xa laj yich' t'ujel li Salomon ta ajvalil ta xk'exol li stote, la stak batel ajjtunel-

4:29 *O «yi». 4:32 *O «laj yal». 4:33 *K'elo Glosario, isopo. #O «k'usitik kuxajtik ti chvilike». ^aTe van smakojbe sk'oplal kiletel chonetik, okots xchi'uk yan bik'tal chonetik.

KAP. 4

a 1Re 4:7

b 1Re 10:23
2Kr 1:10
Pr 2:6

c Ech 7:22

d Sl 89:Tit

e Sl 88:Tit

f 1Kr 2:4, 6

g 1Re 10:1, 7
Lu 11:31h Pr 1:1
Ekl 12:9

i Kan 1:1

j Eks 12:22

k Pr 30:30

l Pr 30:19

m Pr 6:6
Pr 30:25

n 2Kr 9:1, 23

KAP. 5

o Ese 27:3

Kolumna 2

a 2Sa 5:11

b 2Kr 2:3

c 2Sa 7:5
1Kr 22:7, 8

d 1Re 4:24, 25

e Pr 16:7

f 2Sa 7:12, 13
1Kr 22:9, 10
2Kr 2:4

g 1Re 6:9, 20

h 2Kr 2:8

i 2Kr 2:11, 12

j 2Sa 6:5
1Re 6:15
2Kr 3:5

lak ti bu oy li Salomone, yu'un li Irame yamigo to'ox tajek li Davide.^a **2** Li Salomone xi laj yalbe batel li Irame.^b **3** «Ana'oj ti oy ox ta yo'onton li jtot David tsva'an jpej na sventa li sbi Jeova ti ja' Sdiiose, pe mu'yuk ak'bat spas ta skoj ti la spas k'op xchi'uk li jajkontratake, ta tsakale ak'bat stek'obin yu'un Jeova li jajkontratake.^c **4** Pe avie, li Jeova ti ja' Jdiiose skoltaojun sventa mu buch'u xtal stsakan ta k'op ta jujujot.^d Mu'yuk buch'u tsmakun ta be xchi'uk mu'yuk k'usi chopol yakal chk'ot ta pasel.^e **5** Ja' yu'un, ta jva'an jpej na sventa li sbi Jeova ti ja' Jdiiose, yu'un xi ono'ox jamal albat yu'un Jeova li jtot Davide: «Ja' tsva'anbun jpej na' sventa jbi li akereem ti ta jchotan ta ak'exol li ta achotleb sventa pasob mantale. **6** Avokoluk, albo mantal aviniktak ti ak'o bat xtuch'beikun tal sedro te' ta Libanoe.^g Jmojuk x-abtej li kajtuneltak xchi'uk li avajtuneltake xchi'uk ta jttoj ti k'u yepal chak'anbe stojol li avajtuneltake, yu'un ana'oj lek ti mu'yuk buch'u sna' xtuch'el te' ku'unikutik jech k'ucha'al sna'ik xtuch'el te' li jsi-donetike».^h

7 K'alal laj ya'i Iram li k'usi laj yal Salomone, soles muyubaj tajej, ja' yu'un xi laj yale: «ICh'biluk ta muk' Jeova li avie, yu'un laj yak'be David jun xnich'on ti toj p'ij yo' sventain li muk'ta jteklum li'e!». **8** Ja' yu'un, li Irame xi laj yalbe batel li Salomone: «Laj xa ka'i li k'usi oy ta avo'ontone. Ta jpas skotol li k'usi chak'ane sventa xkak'bot li sedro te'e xchi'uk li enebro te'e.ⁱ **9** Li kajtuneltake ja' tsyalesik talel ta Libano k'alal to ta nab, va'un chkal mantal ti ak'o xpech'ik sventa xkajetuk xbat ta nab ja' to mi k'ot ti bu chavalbune, va'un te tstitunik komel. Mi te xa ox oye, xu' xa xavich' batel. Li

5:1 *O «sk'anoj to'ox tajek li Davide».

k'usi ta jk'anbot ta xk'exole ja' ti xavak'bun tal ve'il ti k'u yepal ta xtun ta jnae».^a

10 Li Irame laj yak'be Salomon li sedro te' xchi'uk li enebro te' ti k'u yepal k'anbate. **11** Ja' yu'un, li Salomone laj yak'be batel sve'el Iram xchi'uk li buch'utik te oy ta snae: 20 mil koro* trigo xchi'uk 20 koro s-aseiteal oliva ti lek meltsanbile.[#] Ja' jech yepal la stakbe batel Iram jujun jabil li Salomone.^b **12** Li Jeovae laj yak'be sp'ijil Salomon jech no'ox k'ucha'al yalojbee.^c Jech xtok, mu'yuk bu lik pask'op yu'unik li Iram xchi'uk Salomone xchi'uk la spasik trato.

13 Li ajvalil Salomone la stsob ta sjunul Israel 30 mil vini-ketik sventa spasik tsatsal abtelal.^d **14** La stakan batel ta Libano lajunmil ta jujun u. Lek ts'akal jun u chjalijik li ta Libano, ja' chib u te chkomik li ta snai-ke; li Adonirame^e ja' la sventain li buch'utik tsobibilik batel sventa spasik tsatsal abtelale. **15** Li Salomone oy 70 mil yaj-abteltak ti k'usiuk no'ox abtelal tspace* xchi'uk oy 80 mil sviniktak ti ja' chtuch'ik[#] tal tonetik' ta vitstike.^g **16** Jech xtok, oy 3,300 ta vo' viniketik ti yak'ojbe tsots yabelik^h ti ja' tunik ta bankilaletik* sventa sk'elik li j-abteletike. **17** Li ajvalile laj yal mantal ti ak'o slok'esik tal muk'tik tonetik ti toyolik stojol li ta jok'ob tontike,ⁱ va'un la xtuch'ik[#] sventa xak'beik ta snakleb^k li nae. **18** Li jva'anej naetik yu'un Salomon xchi'uk li jva'anej naetik yu'un Irame xchi'uk li jguebaletike' ja' la xtuch'ik* li tonetike, la xchapanik li te'etik xchi'uk li tonetik sventa xich' va'anel li nae.

5:11 *Li jun koroe ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. [#]Literál «noybil aseite». 5:15 *O «chkuchik ikatsile». [#]O «tsbojik». 5:16 *O «kapatasetik». 5:17, 18 *O «sbojik».

KAP. 5

a 2Kr 2:15, 16
Esd 3:7

b 2Kr 2:10

c 1Re 3:12
1Re 4:29
Snt 1:5

d 1Re 9:15

e 2Sa 20:24
1Re 4:6
1Re 12:18

f 1Kr 22:15

g Jos 16:10
1Re 9:20-22
2Kr 2:2
2Kr 2:17, 18
2Kr 8:7-9

h 1Re 9:23

i 1Re 7:9
1Kr 22:2

j 1Re 6:7

k Ap 21:14

l Jos 13:1, 5

Kolumna 2

KAP. 6

a Eks 12:14, 51

b 1Re 6:37

c 1Kr 28:11, 12
2Kr 3:1, 2

d 2Kr 3:3
Esd 6:3

e 2Kr 3:4

f Ese 41:26

g Le 16:2
2Kr 5:7
Ebr 9:3

h 1Re 6:10
Ese 41:5, 26

i Ese 41:6, 7

j 1Re 5:17

k Ese 41:11

6 K'alal 480 jabil xa ox slok'e-lik ta yosilal Ejipto li j-israe-letike,^{*a} k'alal chanib xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Israel li Salomone, li ta uyual sive^{#b} (ja' xkaltik, li ta xchibal ue), li Salomone lik sva'anbe sna li Jeovae.^{ac} **2** Ti k'u smuk'ul la spasbe sna Jeova li ajvalil Salomone ja' 60 xuk'ubil* snatil, 20 xuk'ubil sjamlej xchi'uk 30 xuk'ubil staylej.^d **3** Li yochebal sti^e ti bu Ch'ule ja' 20 xuk'ubil, jech sjamlej k'ucha'al li nae. Li snatil ti chlik ta sti' k'alal to ta yute ja' lajuneb xuk'ubil.

4 La spasbe sventanailtak ti mas muk' xvinaj li ta yute' ti ja' bik'it xvinaj li ta spate.* **5** Jech xtok, la meltsan jk'ol na li ta spat smuroal temploe; te la spas li ta spat xokon smuroal li temploe, ja' xkaltik, li ta spat xokon bu Ch'ule xchi'uk ta spat li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe.^{*g} Va'un, te la spas kuartoetik.^h **6** Vo'ob xuk'ubil sjamlej li ba'yel kuartoe, li ta xcha'kojale vakib xuk'ubil sjamlej, li yoxkojale ja' vukub xuk'ubil sjamlej, kechajtik pasbil li spat xokon li temploe sventa xkaji ste'eltak li kuartoetike.ⁱ

7 Li temploe la sva'anik ta tonetik ti te laj yich' lok'esel tal li ta sjok'obile,^j lek xa meltsanbil li tonetike sventa mu xich' a'iel chbak' martiyo, ek'el xchi'uk yan abtejebaletik ti pasbil ta tak'in k'alal yakal li abtele. **8** Li yochebal kuarto ta olone te xkom li ta jot xokon ti sk'eloy batel sure,^{*k} yo' xijk'ot ta xcha'kojale, oy jun eskalera ti sts'ototet pasbile xchi'uk oy yan eskalera ti chk'ot ta yoxkojale. **9** Tsuts

6:1 *Literál «li xnich'nabtak Israele». [#]K'elo Apendise B15. [^]K'elo Apendise B8. 6:2 *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. 6:4 *O «ti mu ko'oluk smuk'ule». 6:5 *Literál «li kuarto ta yutil to tajeke». 6:8 *Literál «bats'ik'obe».

sva'anel yu'un li temploe,^a laje laj yak'be sts'amte'altak ta sedro te' xchi'uk la xcholbe stavlailtak ta sedro te'.^b **10** La spas li kuartoetik ta sjoyobal li temploe,^c vo'ob xuk'ubil staylej skotol li kuartoetike, li kuartoetik xchi'uk li temploe jmoj stsakoj sba ta ts'amte'etik ti pasbil ta sedro te'e.

11 K'alal ja'o yakal li abtele, li Salomone k'oponat yu'un li Jeovae, xi albate: **12** «Mi chatsak ta venta li tojobjtaseletik ku'une, li k'usi chapanbil ku'une xchi'uk mi chach'un skotol li jmantaltake,^d mi chapas-o batele, ta jpas li k'usi kalojbe ta jamal atos Davide^e xchi'uk li k'usi kaloj ta sventa li na yakal chava'ane, **13** te chinaki ti bu oy li j-israeleitike^f xchi'uk mu'yuk ta jch'ay-o ta jol li jchiklumal Israele».^g

14 Li Salomone mu'yuk xpaj ta sva'anel li temploe. **15** Li spak'baltak* yut temploe ta tavlaetik ta sedro te' la spas. Laj yak'be lek te' ti chlik ta spoisal li temploe k'alal to ta sts'amte'altak sjol, laje la sk'ibe tavla ta enebro te' li spoisole.^h **16** Jech xtok, li ta slajeb xa yut temploe te la spas jun kuarto ti 20 xuk'ubil snatile, laj yak'be tavla ta sedro te' ti chlik ta spoisal k'alal to ta sts'amte'altake, taje ja' li kuarto ta yutil to tajeke,ⁱ ja' li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe.^j **17** Li smuk'ul ti bu Ch'ule^k –ti ja' li jk'ol te xkom ta stuk'il Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe– ja' 40 xuk'ubil snatil. **18** Li ta sedro te' ta yute te lok'tabil ch'um' xchi'uk nichim.^m Ta sedro te' pasbil skotol; mi jpejuk ton chvinaj.

19 La xchapan li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoⁿ sventa te xak' li xkaxail strato Jeovae.^o **20** Li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe* 20 xu-

6:15, 29 *O «spak'tak; sk'altak; xch'utak». 6:19 *Literal «li kuarto ta yutil to tajeke». 6:20 *Literal «Li kuarto ta yutil to tajeke».

KAP. 6

a 1Re 6:38

b 1Re 5:6
1Re 6:20

c 1Re 6:5

d Dt 17:18, 19
1Re 8:25
1Kr 28:9e 2Sa 7:13
1Kr 22:9f Eks 25:8
Le 26:12
Sl 132:13

g 1Kr 28:20

h 1Re 5:8
2Kr 3:5

i 1Re 6:5

j 2Kr 3:8, 9
Ebr 9:3

k Ebr 9:2

l 1Re 7:24

m Eks 25:33

n Ebr 9:3

o Eks 40:21
1Re 8:6

Kolumna 2

a 1Re 6:16

b Eks 30:1
1Re 7:48c Eks 26:29
2Kr 3:7

d Eks 26:33

e Eks 30:1, 3
Eks 40:5f Je 3:24
2Re 19:15
Sl 99:1g 2Kr 3:10-13
2Kr 5:8h Sl 80:1
Is 37:16
Ebr 9:4, 5

i 2Kr 3:14

j Ese 41:17, 18

k Eks 25:33
1Re 6:18

k'ubil snatil, 20 xuk'ubil sjamlej xchi'uk 20 xuk'ubil staylej;^a la xpix ta bats'i oro; li skajleb matanale* la xpix^b ta sedro te'. **21** Li Salomone ta bats'i oro la xpix li yut temploe,^c la stiman kadena ti pasbil ta oro li ta yeloval Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto^d ti pixbil ta oroe. **22** La xpix ta oro sjunul li temploe, ja' to ti k'uxi tsutse; la xpix ta oro xtok sjunul li skajleb matanal*^e ti te oy ta sts'el li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe.^f

23 Li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe* la spas chib keruvinitik,^f ta toj la spas, lajuneb xuk'ubil staylej jujun.^g **24** Li jujun xik'e vo'ob xuk'ubil snatil. Lajuneb xuk'ubil snatil ta xcha'jotal li xik'e. **25** Li yan keruvine lajuneb xuk'ubil staylej ek. Ko'ol smuk'ul xchi'uk ko'ol yelanil xchibal li keruvinitike. **26** Lajuneb xuk'ubil staylej xchibal li keruvinitike. **27** Va'un, te laj yak'^h li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe.* Lich'ajtik li xik'ike, li jot xik' li jun keruvine tsta to batel ta jot pak'bal na,ⁱ li xik' yan keruvine tsta to batel li jot pak'bal na xtoko. Li jujujot xik'ike ta mero o'lol yut kuarto snupoj sba k'ot. **28** La xpix ta oro li keruvinitike.

29 Ta sjunul spak'baltak* li chib kuartoetike la spasbe slok'oltak keruvinitik,ⁱ slok'oltak xan' xchi'uk slok'oltak nichim.^k **30** La xpix ta oro li spoisal chib kuartoetike. **31** Li yochebal Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe* ta toj la spasbe li sti'take, la spasbe yoyaltak xchi'uk smarcoal sti' ta xokontak, ti k'u smu-

6:20, 22 *Ja' xkaltik, li skajleb matanal sventa xchik'obil pome. 6:21 *Literal «kuarto ta yutil to tajeke». 6:22 *Literal «li kuarto ta yutil to tajeke». 6:23 *Literal «Li ta kuarto ta yutil to tajeke». 6:27 *Literal «li ta kuarto ta yutil to tajeke». *O «pak' na; k'al na; ch'ut na». 6:31 *Literal «kuarto ta yutil to tajeke».

k'ul la spase ja' jun ta vo'ob ti k'u sjamlej li muroe.* **32** Ta toj pasbil xcha'jotal li sti'take xchi'uk te la spasse slok'oltak keruvinetik, slok'oltak xan xchi'uk slok'oltak nichim, va'un la xpix ta oro; la spak' lek ta martiyo li oro ta slok'oltak keruvine xchi'uk li ta slok'oltak xane. **33** Ja' jech la spasse li yochebal ti bu Ch'ul xtoke, ta toj la spasse li smarkoal sti' ta xokontake, ti k'u smuk'ule ja' jun ta chanib ti k'u sjamlej li muroe.* **34** La spasse cha'pech sti' ta enebro te'. Li jujujot sti'e tspak sba ta cha'kol k'alal chjame.^a **35** La spasse slok'oltak keruvinetik, slok'oltak xan xchi'uk slok'oltak nichim, va'un la xpix ta jayal lamina ti pasbil ta oroe.

36 Ta oxchol setbil tonetik la spasse li smuroal yamak'ile^{a,b} xchi'uk laj yak'be jk'ol sedro te' ta sba.^c

37 Li ta xchanibal jabile, li ta yuilal sive,* laj yich' ak'bel snaklebtak li sna Jeovae;^d **38** li ta sjabilal 11, li ta yuilal bule* (ja' xkaltik, li ta xvaxakibal ue), tsuts sva'anel skotol li temploe, laj yich' pases skotol jech k'ucha'al albil ono'ox ta splanoale. Li Salomone vukub jabil laj yich' yu'un smeltsanel li temploe.^e

7 13 jabil laj yich' yu'un Salomone sva'anel li snae,^{af} ja' to ti k'uxi tsuts yu'une.^g

2 La sva'an xtok li na ti Te'tikaltik ta Libano^h sbi yu'unique. Sien xuk'ubil* snatil, 50 xuk'ubil sjamlej xchi'uk 30 xuk'ubil staylej, kajal ta chanchol oyetik ta sedro te'; ta sba li oyetike te kajajtik ts'amte'etik ta sedro te'.

6:31, 33 *Yik'aluk van ja' chalbe sk'oplat ti k'u yelan meltsanbil li smarkoal sti'e o ti k'u smuk'ule. **6:36** *O «sti' temploe». K'elo Glosario, *amak'*. **6:37, 38** *K'elo Apendise B15. **7:1** *O «spasob mantale». **7:2** *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14.

KAP. 6

a Ese 41:24, 25

b Eks 27:9
2Kr 4:9
2Kr 7:7

c 1Re 7:12

d 1Re 6:1

e 1Kr 28:11, 12

KAP. 7

f 1Re 9:10

g Ekl 2:4, 5

h 1Re 10:16, 17
Is 22:8

i 1Re 5:8

Kolumna 2

a 1Re 10:18
Sl 122:2, 5b 1Re 3:9, 28
Pr 20:8

c 2Re 20:4

d 1Re 3:1
1Re 9:24
2Kr 8:11

e 2Kr 4:9

f 1Re 5:17

3 Li spak'baltak* ta ak'ole ta sedro te' pasbil, kajal ta yan ts'amte'etik ti ja' yikobinoj li oyetik xtoke; li yan ts'amte'etik taje ja' 45 ta skotol, ja' 15 li yoyaltak ta jujuchole. **4** Li nae oy oxkoj sventanailtak ta jujujot, ta jujujote sk'elohan sba kom li jun ventanae. **5** Skotol li sti'tak xchi'uk li smarkoal sti' ta xokontake kuadrado* pasbil jech k'ucha'al pasbil li ventanaetik ti sk'elohan sbaikae.

6 La spas li Ochebal ta Oyetik, 50 xuk'ubil staylej xchi'uk 30 xuk'ubil sjamlej. La spasse yan yochebal ti oy yoyaltake xchi'uk oy smak ta sba.

7 La sva'an xtok li Snail Chapanobbaile,^a ja' ti bu chchapanvan li ajvalile, Snail Xchotleb Ajvalil laj yak'beik sbi.^b Laj yak'be spak'bal* ta sedro te' ti chlik ta spisoal k'alal to ta sts'amte'altak sjole.

8 Li ta jot amake*^c te xkom li na^d ti bu chnaki li Salomone, ti te oy ta spat li Snail Chapanobbaile. Ja' jech yelanil la spas k'ucha'al li Snail Chapanobbaile. Jech xtok, li Salomone la sva'an yan na ti ja' jech yelanil xtoke sventa te chnaki li stseb faraon ti ja' yajnilae.^d

9 Skotol li k'usitik laj yich' va'anel ti chlik ta snakle k'alal to ti bu chpaj li spak'bale^e xchi'uk ta spat li naetik k'alal to li ta muk'ta amake*^e laj yich' pases ta lekil tonetik ti toyolik stojole,^f li tone-tike lek tuch'bilik^a ta xtuch'obil, lek tuch'bil ta yeloval xchi'uk ta spat. **10** Li ta snaklebe muk'tik ton laj yich' ak'el ti toyolik stojole; jlom tonetike lajuneb xuk'ubil snatil, li yantike vaxakib xuk'ubil snatil. **11** Ta sba li jujup'ej tone ak'bil tonetik ti toyolik

7:3, 7 *O «spak'tak; sk'altak; xch'utak». **7:5** *O «chanjot xokon». **7:8, 9** *O «sti'e». K'elo Glosario, *amak'*. **7:8** *O «pasob mantal». **7:9** *O «spak'take; sk'altake; xch'utake». ^aO «bojbilik».

stojol ti lek tuch'bilike,* jech xtok, ak'bil sedro te'etik. **12** Ta sjoylejal li muk'ta amak'e* oy oxchol setbil tonetik xchi'uk jchol ts'amte' ta sedro te' ta sba, jech pasbil k'ucha'al li yamak'il^a xchi'uk sti' yochebal sna Jeovae.^b

13 Li ajvalil Salomone la stak ta ik'el li Irame,^c ta Tiro to ay yi-k'ik tal. **14** Li Irame ja' yol jun ants ti chamem smalale, te likem ta snitilulal Neftali. Jech xtok, li stot Iram ti likem ta Tiroe sna xabtelan kovre;^d li Irame lek xtojob ta abtel, lek p'ij^e xchi'uk sna' spasel k'usiuk no'ox abtelal ta kovre.* Ja' yu'un, tal ti bu oy li ajvalil Salomone xchi'uk la spas skotol li k'usi abtelal albate.

15 Va'un, li Irame lik spas chib oy, ta unijesbil kovre la spas;^f li jujun oye 18 xuk'ubil staylej. Sventa stak' p'isel k'u syojil li jujun oye,^g sk'an jlik ch'ojon ti 12 xuk'ubil snatile. **16** La spasbe chib xlechlechul sjol, ta unijesbil kovre la spas. Ja' te laj yak' ta sba li jujun oye. Li jujun xlechlechul sjole vo'ob xuk'ubil staylej. **17** Li xlechlechul sjol jujun oye ak'bil slujoal ti xko'olaj ta mayae xchi'uk ak'bil kadena ti ts'otajtike;^h vuklik laj yich' ak'bel ta jujun li xlechlechul sjole. **18** La spas cha'chol slok'ol granadaetik* ta sjoyobal li slujoal ti xko'olaj ta mayae sventa pixil xkom li xlechlechul sjol ti chotol ta sba li oye. Ja' jech la spasbe xchibal li xlechlechul sjole. **19** Li xlechlechul sjol oyetik ti te oy ta ochebale ko'ol k'ucha'al lirio nichim pasbil ti chanib xuk'ubil stayleje. **20** Te chotanbil ti bu lek set-set ta sba li oyetik, ja' chotol kom ti bu oy slujoal ti xko'olaj ta mayae; ta jujun xlechlechul sjole cholbil chib

7:11 *O «bojbilike». 7:12 *O «sti'e». 7:14 *O «bronse», li ta yan versikuloe-tik li ta kapitulo li'e ko'ol chalbe sk'oplal. 7:18, 20 *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

KAP. 7

a 1Re 6:36
2Kr 4:9
2Kr 7:7

b 1Re 6:3

c 1Re 7:40
2Kr 2:13, 14

d 2Kr 4:16

e Eks 36:1

f 1Re 7:21

g 2Re 25:13, 17
2Kr 3:15
Jer 52:21h 2Re 25:17
2Kr 4:12, 13

Kolumna 2

a 2Re 25:17
2Kr 3:16
Jer 52:22, 23b 1Re 6:3
Ese 40:48

c 2Kr 3:17

d Eks 30:18
2Re 25:13

e 2Kr 4:2-5

f 1Re 6:18

g Jer 52:20

h 2Re 25:16
Jer 52:17

sien slok'ol granadaetik* ta sjoyobal.^a

21 Va'un, la sva'anbe li yoyal-tak yochebal temploe.*^b Ja' ba'yel la sva'an li ta bats'ik'obe,^c Ja-kin^d laj yak'be sbi, laje la sva'an li ta ts'etk'obe,^e Boas^f laj yak'be sbi. **22** Ta sba li oyetik te xvinaj li lirio nichim lok'tabile. Ja' jech tsuts spasel li oyetik.

23 Ta ts'akale, la spas jun muk'ta yavil vo' ti Nab ta kovre^d laj yak'beik sbie. Set-set la spas, lajuneb xuk'ubil sjamlej li sti'ile, li stayleje ja' vo'ob xuk'ubil. Sventa stak' p'isel k'u sjamlej ta sjoyobale, sk'an jlik ch'ojon ti 30 xuk'ubil snatile.^e **24** Ta yolon sjoyobal li sti'ile pasbil slujoal ti xko'olaj k'ucha'al ch'ume,^f ta sjunul li sjoyobale la spasbe lajuneb slujoal ta jujun xuk'ubil. Cha'chol kom li yuni lujoale, jmoj snitoy sba la spas xchi'uk li Nab ta kovree. **25** Li Nab ta kovree kajal ta sba 12 ta kot tot vakaxetik.^g Oxtok sk'eloy batel ta norte, oxtok sk'eloy batel ta smaleb k'ak'al, oxtok sk'eloy batel ta sur xchi'uk oxtok sk'eloy batel ta slok'eb k'ak'al. Li tot vakaxetike te xkuhojik li Nab ta kovree, ja' tik'ajtik ochel ta yolon Nab li xchakike. **26** Chanib k'ob* spimil li Nab ta kovree; li svelvelul sti'e ja' jech pasbil k'ucha'al sti'il vaso, xko'olaj ta lirio nichim ti tukem xae. Cha'mil bato^h vo' x-och-o yu'un.

27 Laje, la spas lajunktok karetiya*^h ta kovre. Li jujun karetiyae chanib xuk'ubil snatil, chanib xuk'ubil sjamlej xchi'uk oxib xuk'ubil staylej. **28** Xi yelan pasbil li

7:21 *Li'e ja' sk'oplal ti bu Ch'ule. *O «sure». ^aJa' sk'an xal «ak'o sva'an lek». Ja' xkaltik, li Jeovae. ^bO «surtok'obe». O «nortee». ^cJa' van sk'an xal «ta tsatsal ipalil». 7:26 *Te van 7.4 sentimetro sjamlej. K'elo Apendise B14. ^dLi jun batoe ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. 7:27 *O «karetaetik sventa yavil vo'».

karetiyaetike: la spasbe smak ta jujujot xokon, li jujun smake baljal ta k'atal tak'inetik ta kovree. **29** Li ta jujun smak xokon ti baljal ta k'atal tak'inetike te pasbil slok'ol leonetik,^a slok'ol tot vakaxetik xchi'uk slok'ol keruvinetik.^b Li k'atal tak'inetik ta kovree ko'ol yelaniltak pasbil. Ta yak'ol xchi'uk ta yolon ti bu lok'tabil li leonetik xchi'uk li tot vakaxetike te lok'tabil slujoaltak ti xotajtike. **30** Li jujun karetiyae oy chanib syantailtak ti pasbil ta kovree, li syantailtak xtoke oy stuvoaltak ta kovre. Li stuvoaltak syantaille ja' yikobinoj li chanjot stsaklebtak xchikine. Li perol ta sba karetiyae oy snaklebtak ta jujujot ti te lok'tabil slujoaltak ti xotajtike. **31** Li sperolal ti te oy ta yolon skoronaile pulpul yut, jun xuk'ubil staylej, ta sjunul xa li perol xchi'uk skoronaile ja' jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol staylej. Oy slujoaltak li ta sjoyobal sti'e. Pe li smak ta jujujot xokone ma'uk setajtik, kuadrado pasbil. **32** Li chanib syantailtake te ta yolon li smak jujujot xokone, li stsakleb syantailtake ja' jmoj stsakoj sba xchi'uk li karetiyae. Jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol staylej li syantailtake. **33** Li syantailtake ja' jech pasbil jech k'ucha'al syantailtak kareta. Li stsakleb syantailtake xchi'uk li syantailtake, li stak'inaltak k'atajtik ta syantailtake xchi'uk li smak stuvoal syantaille ta unijesbil tak'in pasbil skotol. **34** Li jujun karetiyae oy chanib stsaklebtak ti ja' yikobinoj li xchanjotal xchikine; li stsaklebtak xchikine jmoj te tsakal xchi'uk li karetiyae. **35** Li skoronaile ti te xojol ta sbae j-o'lol xuk'ubil staylej. Li karetiya, li stak'inaltak xchi'uk li smak xokon koronae jmoj stsakoj sba pasbil. **36** Li ta stak'inaltak xchi'uk ta smak-tak xokon ta sbae te la spas slok'oltak keruvin, slok'oltak leon xchi'uk slok'oltak xan, ja' ti k'u smuk'ul x-och-o jujune, ta sjoyo-

KAP. 7

a Ese 41:19

b Je 3:24

Eks 25:18

1Re 6:27

2Kr 3:7

Ese 41:17, 18

Kolumna 2

a 1Re 6:29

1Re 6:32

b 1Re 7:27

c 1Re 7:15, 46

2Kr 4:3

d Eks 30:18

e 2Kr 4:6, 10

f 1Re 7:13

2Kr 2:13

g Eks 27:3

2Re 25:14

h Eks 24:6

i 2Kr 4:11-17

j 1Re 7:15

k 1Re 7:17

l 1Re 7:20

m 1Re 7:27

n 1Re 7:38

o 1Re 7:23

bale te lok'tabil slujoaltak ti xotajtike.^a **37** Taje ja' jech laj yich' pasel slajunkotal li karetiyae;^b ta unijesbil tak'in laj yich' pasel skotol,^c ko'ol smuk'ul xchi'uk ko'ol yelanil.

38 La spas lajuneb perol ta kovree;^d chanib xuk'ubil smuk'ul* jujun xchi'uk x-och-o 40 bato vo'yu'un. Li jujukot karetiyae oy jujun sperolal. **39** Li ta jujujot xokon li nae te laj yak' vo'kot karetiya. Li ta bats'ik'ob ti sk'elaj batel ta surestee^e te laj yak' li Nab ta kovree.

40 Li Iram^f xtoke la spas peroletik, la spas palaetik^g xchi'uk muk'ta bochetik.^h

Li Irame tsuts yu'un spasel skotol li abtelal k'anbat yu'un li ajvalil Salomon ta sventa li sna Jeovae:ⁱ **41** li chib oyetike/ xchi'uk li chib xlechlechul sjol ti xko'olaj ta muk'ta boch pasbile; li chib slujoal ti xko'olaj ta maya^k ti xpixoj li chib xlechlechul sjol oy ti xko'olaj ta muk'ta boche; **42** li chanib sien slok'ol granadaetik^l ti te chich' ak'el ta mayaetike, cha'chol granadaetik chich' ak'el ta jujun maya, taje ja' sventa pixil xkom li xlechlechul sjol ti xko'olaj ta muk'ta boch pasbil ti chotol ta sba li chib oye; **43** jech xtok, la spas li lajunkt karetiyae^m xchi'uk li lajuneb sperolale;ⁿ **44** li Nab ta kovree^o xchi'uk li 12 ta kot tot vakaxetik ti xkuchojik li Nab ta kovree; **45** li xch'amobil k'usitike, li palaetike, li muk'ta bochetike xchi'uk skotol li k'usitik chtune. Li Irame ta kovre la spas skotol li abtelal k'anbat yu'un li ajvalil Salomon ta sventa li sna Jeovae, lek ch'ulbil kom yu'un li kovree. **46** Li ajvalile ta yosilal to Jordan bat yak' ta unijesbil li tak'inetike, ta patbil lum laj yunijesbil. Li osil ti bu la spasike te xkom

7:38 *O «chanib xuk'ubil syijil». **7:42** *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

ta o'lol ti bu xkom li jteklum Sukot xchi'uk Saretane.

47 Li Salomone mu'yuk la sp'is k'u yalal skotol li k'usitik laj yich' pasele, yu'un toj ep tajek. Mu'yuk xich' na'el k'u yalal ta skotol li kovree.^a **48** La spas skotol Salomon li k'usitik te chtun ta sna Jeovae: li skajleb matanal^b ta oroe; li mexa ta oro^c ti bu chich' kajanel li pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanale; **49** li kandeleroetik^d ta bats'i oro ti te chich' ak'el vo'ob ta bats'ik'ob xchi'uk vo'ob ta ts'etk'ob* ta yeloval li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe;^e li nichimetik ta oroe,^f li kantiletik ta oroe xchi'uk li xtuch'obiltak mecha ta oroe;^g **50** li peroletike, li stup'obiltak mechae,^h li muk'ta bochetike, li kopaetikeⁱ xchi'uk li yavtak ak'ale^j ta bats'i oro la spas skotol; li snaklebtak sti' kuarto ta yutile,^k ja' xkaltik, li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe xchi'uk li sti' bu Ch'ule^k ta oro la xpix.

51 Li ajvalil Salomone tsuts yu'un skotol li abtelal ta sna Jeovae. Laj yich' ochel skotol li k'usi xch'ultajeso^j li David ti ja' stote.^l Jech xtok, li plata, li oro xchi'uk li k'usitik pasbile te laj yak' li ta yavil k'ulejal ta sna Jeovae.^m

8 Li va' k'ak'ale, li Salomone la tsobⁿ skotol li moletik ta Israele, ja' li joliletik ta jujuchop nitilulale xchi'uk li bankilaletik ta jujuchop uts' alalile.^o Te talik ta Jerusalem li bu oy li ajvalil Salomone sventa xich'ik muyel li xkaxail strato Jeovae, te to bat yich'ik tal ta Steklumal David,^p ja' xkaltik, ta Sion.^q **2** K'alal ja'o yakal k'in* li ta yuillal etanime,^r ja' xkaltik, li ta svukubal ue,^r te la stsob sbaik ta yeloval ajvalil Salomon skotol li krixcha-

7:49 *O «surtok'ob». **7:49; 8:8** #Literal «li kuarto ta yutil to tajeko». **8:2** *Ja' xkaltik, li Sk'inal Axibalnaetike. #K'elo Apendise B15.

KAP. 7

- a 1Kr 22:14, 16
2Kr 4:18-22
b Eks 37:25
c Eks 37:10
d Eks 37:17
Ap 1:20
e 1Re 6:18
f Eks 37:23
g Jer 52:18
h Eks 25:29
i Le 16:12
j 1Re 6:31
k 1Re 6:33
l 2Sa 8:10-12
m 2Kr 5:1

KAP. 8

- n Ekl 1:1
o 2Kr 5:2, 3
p 2Sa 6:17
q 2Sa 5:7
1Kr 11:5
r Le 23:34
Dt 16:13

Kolumna 2

- a 1Kr 15:2, 15
2Kr 5:4-6
b Eks 40:2
2Kr 1:13
c 1Kr 16:1
d Eks 26:33
Eks 40:21
2Sa 6:17
Ap 11:19
e 1Re 6:27
2Kr 5:7
Sl 80:1
Ese 10:5
f Eks 25:20
2Kr 5:8-10
g Eks 25:14
Eks 37:4
h Dt 4:13
Ebr 9:4
i Eks 40:20
Dt 10:5
j Eks 24:8
k Eks 19:1
Nu 10:11, 12
l 2Kr 5:11-14
m Eks 40:34
Le 16:2
n Eks 40:35
Ese 10:4
Ese 43:4
Ese 44:4
Ech 7:55
Ap 21:23
o Eks 20:21
Dt 5:22
2Kr 6:1, 2
Sl 18:11
Sl 97:2
p Sl 78:69
Sl 132:13, 14

noetik ta Israele. **3** Ja' yu'un, talik skotol li moletik ta Israele. Va'un, li paleetike lik stotsik li Kaxae.^a **4** Laj yich'ik muyel li Xkaxa Jeovae, li karpana sventa tsobobbaile^b xchi'uk skotol li ch'ul abtejebaletik ti te oy ta karpanae. Ja' laj yich'ik muyel li paleetik xchi'uk li jlevietike. **5** Li ajvalil Salomone te la sva'an sba ta yeloval li Kaxae, te xchi'uk sju-nul li jteklum Israel ti la stakan ta ike'le. Lik yak'ik ta milbil matanal epal chijetik xchi'uk vakaxetik^c ti mu xa no'ox stak' cha-pele.

6 Li paleetike te laj yak'ik ta yavil li xkaxail strato Jeovae,^d ja' xkaltik, li ta kuarto ta yutil to li na ti ja' li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe. Te laj yak'ik ta yolon xik' keruvinetik.^e

7 Li xik' keruvinetike te lich'ajtik ta sba li Kaxae, ja' yu'un yak'ojbeik yaxinal* li Kaxa xchi'uk ste'eltake.^f **8** Li ste'eltake^g toj ech' xa no'ox natik, ja' yu'un li sni'take xvina^j to bachel te ta Ch'ul kuarto ta yeloval li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe,^h pe li ta spat nae mu xa xvina^j ochel. Te oy-o k'alal to avie. **9** Li ta Kaxae ch'abal yan k'usi te tik'il, ja' no'ox li cha'pech ton^h ti ja' la stik'ⁱ li Moises ta Orebe, ja'o k'alal la spas trato li Jeova' xchi'uk li jteklum Israel ti k'alal lok'ik tal ta yosilal Ejiptoe.^k

10 K'alal lok'ik tal li paleetik ti bu ch'ule, li sna Jeovae' lik nojuk ta tok.^m **11** Ta skoj li toke, li paleetike mu xa k'u xut spas li yabtelike, yu'un noj ta yutsilal Jeova li sna Jeovae.ⁿ **12** Li va' k'ak'ale, xi laj yal li Salomone: «Li Jeovae laj yal ti te chnaki ta pimil toke.^o **13** Lek bat ta va'anel ku'un li ana ti toj k'upil sbae, te chkom-o sventa te xanaki sbatel osil».^p

14 Va'un, li ajvalile la sk'el bachel li tsobobbaile, lik yak'be ben-

8:7 *O «skeoval».

dision sjunul li tsobobail yu'un Israel k'alal ja'o te va'al skotolike.^a **15** Xi laj yale: «Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeovae, li Sdios Israele, yu'un oy k'usi jamal laj yalbe li jtot Davide xchi'uk laj xa yak' k'otuk ta pasel,* yu'un xi laj yale: **16** «Ti k'uxi la jlo-kes tal ta Ejipto li jteklumal Israele, mu'yuk jt'ujoj junuk jteklum ta skotol snitilulal Israel ti te chich' va'anel jp'ej na sventa te xkom-o li jbie,^b pe la jt'uj David yo' sventain li jteklumal Israele». **17** Li jtot Davide lok' ta yo'on-ton sva'anel jp'ej na sventa li sbi Jeovae, li Sdios Israele.^c **18** Pe li Jeovae xi laj yalbe li jtot Davide: «Oy ono'ox tajak ta avo'on-ton sva'anel jp'ej na sventa li jbie, lek ti jech oy ta avo'ontone. **19** Pe mu vo'otukot chava'an li nae, li anich'on ti chvok' ta ts'akale ja' tsva'an li na sventa li jbie».^d **20** Li Jeovae k'ot ta pasel yu'un li k'usi jamal yaloje, yu'un li-och xa ta xk'exol li jtot Davide, lichoti xa ta chotlebal sventa ajvalil ta Israel jech ono'ox k'ucha'al jamal yaloj li Jeovae. Laj xa jva'an xtok li na sventa li sbi Jeovae, li Sdios Israele.^e **21** Jech xtok, te la jpasbe yavil li Kaxa ti ja' te tik'il litrato^f la spas Jeova xchi'uk li jmoltotaktik k'alal la slok'es tal ta yosilal Ejiptoe».

22 Li Salomone te la sva'an sba ta yeloval li skajleb smoton Jeova ta sat sjunul li tsobobail yu'un Israele, va'un la stoy muyel xchibal sk'ob ta vinajel^g **23** xchi'uk xi laj yale: «Kajval Jeova, Dios yu'un Israel, mu'yuk yan Dios^h ta vinajel mi ja'uk ta balumil jech k'ucha'al vo'ote, vo'ot no'ox chk'ot ta pasel avu'un li tratoe xchi'uk vo'ot no'ox chavak' ta ilel tuk'il k'anelalⁱ ta stojolal li avajtuneltak ti ta sjunul yo'on-ton chtunik ta atojolale.^j **24** K'ot ta pasel avu'un li k'usi ja-

8:15 *Litera «laj xa yak' k'otuk ta pasel ta sk'ob stuk».

KAP. 8

a 2Kr 6:3-11

b Dt 12:11

c 2Sa 7:1-3
1Kr 17:1, 2

d 2Sa 7:12, 13

e 1Kr 28:5, 6

f Eks 34:28
Dt 9:9
Dt 31:26

g 2Kr 6:12

h Eks 15:11
1Sa 2:2
2Sa 7:22

i Dt 7:9

j 2Kr 6:14-17

Kolumna 2

a 2Sa 7:12, 13

b 1Re 2:4
Sl 132:12

c Is 66:1

d Sl 148:13
Jer 23:24e 2Kr 2:6
2Kr 6:18-21
Ne 9:6
Ech 17:24f Eks 20:24
2Sa 7:13g Da 6:10
1Pe 3:12

h Sl 33:13

i 2Kr 7:13, 14
Da 9:19

j 2Kr 6:22, 23

mal avalojbe li avajtunel David ti ja' jtote. Lok' ta ave atuk li k'usi jamal laj avale xchi'uk k'ot xa ta pasel avu'un li avie.^a **25** Li avie, Kajval Jeova, Dios yu'un Israel, k'otuk ta pasel avu'un li k'usi xi jamal laj avalbe li avajtunel David ti ja' jtote: «Mi jech-o tuk' chak' sbaik ta jtojolal li anich' nabtak jech k'ucha'al la apase,^b ja' ch-ajvalilajik-o li ta Israele». **26** Ja' yu'un, Dios yu'un Israel, avokoluk, k'otuk ta pasel avu'un li k'usi jamal laj avalbe li avajtunel David ti ja' jtote.

27 »¿Mi ta melez chnaki Dios li' ta balumile?^c Yu'un ak'o mi toj muk' li vinajele, mu xa-och-o;^d ¿mi ja' xa cha-och-o li ta na la jva'ane?^e **28** Jeova Dios ku'un, chikintabo s-orasion li avajtunel xchi'uk chikintabo ti tsk'anbot vokole, a'ibo li svokole xchi'uk li k'usi yakal chalbot avie. **29** Ta k'ak'al ak'obal ak'o tal asat li ta na li'e, ja' ti bu xi laj avalbe sk'oplale: «Te chkom li jbie»^f sventa te xachikintabe s-orasion li avajtunel k'alal li' sk'elaj tale.^g **30** Chikintabo k'alal tsk'anbot vokol li avajtunel xchi'uk li k'usi tsk'an ateklumal Israel ti li' sk'elaj tal k'alal tspasik orasione, te to xachikinta ta vinajel ti bu nakalote;^h avokoluk, chikintabo xchi'uk ak'o perton.ⁱ

31 »K'alal tsa' smul ta stojolal xchi'il li jun vinike xchi'uk mi albat ak'o yak' ye* ti ch-ak'bat stoj smul mi mu jechuk li k'usi chale xchi'uk ti ja'o chtal li ta yeloval skajleb amoton li' ta nae,^j **32** te to ta vinajel xachikintabe li sk'ope, mu me teuk no'ox ak'elaj, chapano li avajtuneltake, vo'ot chaval ti ja' oy smul* li

8:31 *O «mi albat oy k'usi chopol chk'ot ta stojolal». Ja' xkaltik, ti jamal chich' alet li oy k'usi chopol chk'ot ta pasel ti ja' stojobil smul chk'ot mi mu meleluk li k'usi jamal laj yale o mi mu'yuk la stsak ta muk' li k'usi jamal laj yale. **8:32** *Litera «chopol».

buch'u chopole xchi'uk chavak'-be stoj li k'usi chopol la spase, jech xtok, vo'ot chaval ti ch'abal smul* li buch'u tuk'e xchi'uk chavak'be smoton ta skoj ti tuk' k'usi tspace.^a

33 »K'alal mi laj yich'ik tsalet yu'un yajkontraik li ateklumal Isra-rael ta skoj ti jech-o tsa' smulik ta atojolale,^b pe ti tsutik tal ta atojolale xchi'uk ti chlik sk'upil k'optaik li abie^c xchi'uk ti tspace orasione xchi'uk ti li' chtal sk'anbeikot vokol li' ta nae,^d **34** te to ta vinajel xachikintabe li sk'opike, ak'o ta perton li ateklumal Israe-rael xchi'uk ik'o sutel li ta osil ti laj avak'be smoltotakike.^e

35 »K'alal mi lik makuk li vinajele xchi'uk mi mu'yuk xa chak' vo'^f ta skoj ti jech-o tsa' smulik ta atojolale,^g pe mi chlik spasi- orasion ti li' sk'elojik tale xchi'uk mi tsk'upil k'optaik li abie xchi'uk mi laj yiktaik spasel li k'usi chopol ta skoj ti laj avak' ta k'ex- lalae,^h **36** te to ta vinajel xachikinta xchi'uk ak'o ta perton li avajtuneltake, li ateklumal Israe-rael, yu'un vo'ot chachanubtas' sventa stamik batel li lekil bee; va'un chavak' taluk vo' li ta avo- sil/ ti laj avak'be ta xrexto* li ateklumale.

37 »Mi oy lik vi'nal li ta lume^k o mi oy tal chamel, mi tal ik' ti chchik'vane o mi chtakij li k'usitik ts'unbile/ o mi tal epal k'ulubetike;* mi joyobtaatik yu'un yajkontratakik ta buyuk no'ox lumale o k'usiuk no'ox vokolil o chamel chtale,^m **38** k'u- siuk no'ox ti tsk'anboxuk ta orasione o k'usiuk no'ox tsk'anbot ta vokolⁿ li jun vinike o mi ja' tsk'anbot sjunul li ateklumal Israe-rael (yu'un ta jujuntal sna'ojik li svokol yo'ontonike),^o mi li' la sye' tal xchibal sk'obik ta stuk'il li na li'e, **39** te to ta vinajel xachikin-

KAP. 8

- a Job 34:11
b Le 26:14, 17
Jos 7:8, 11
2Re 17:6, 7
c Ne 1:11
d 2Re 19:19, 20
2Kr 6:24, 25
e Sl 106:47
f Le 26:19
Dt 28:23
g Ese 14:13
h 2Kr 6:26, 27
i Is 30:20
Is 54:13
j 1Re 18:1
k Le 26:16
2Re 6:25
l Dt 28:21, 22
Am 4:9
m 2Kr 6:28-31
n 2Kr 33:12, 13
o Pr 14:10

Kolumna 2

- a Is 63:15
b Sl 130:4
c Job 34:11
Sl 18:20
d 1Sa 16:7
1Kr 28:9
Jer 17:10
e Nu 9:14
Rut 1:16
2Re 5:15
2Kr 6:32, 33
Is 56:6, 7
Ech 8:27
f Ne 9:10
g Sl 11:4
h Sl 67:2
Sl 102:15
i Eks 23:31
1Re 20:13
j 2Kr 14:11
2Kr 20:5, 6
k Sl 78:68
Sl 132:13
l 2Kr 6:34, 35
m Sl 51:5
Sl 130:3
Ekl 7:20
Ro 3:23
1Jn 1:8
n Dt 28:15, 36
2Re 17:6
2Re 25:21
2Kr 6:36-39
o Le 26:40
p Dt 30:1, 2
q Dt 4:27, 29
2Kr 33:12, 13

ta, ja' ti bu nakalote^a xchi'uk ak'o perton,^b mu me teuk no'ox ak'e- loj; ja' jech xvak'be smotonik ti k'u yelan tspace jujune,^c yu'un vo'ot xavojtikinbe li yo'ontonike (ta meel vo'ot no'ox xavojtikin- be yo'onton ta jujuntal li krixcha- noetike),^d **40** sventa xi'taoxuk* ti k'u sjalil te xulik li ta osil ti laj avak'be li jmltotakutike.

41 »Jech xtok, li jyanlum krixchano ti ma'uk te likem ta ateklumal Israel ti ta namal osil te chlik tal ta skoj li abie****42** (yu'un ta xk'ot ta xchikinik li amuk'ul bie,^f li yipal ak'obe xchi'uk li ajuele) xchi'uk ti li' sk'elaj tal li na k'alal chtal spas orasione **43** te to ta vinajel xachikin- ta, ja' ti bu nakalote,^g va'un paso skotol k'usi tsk'anbot li jyanlum krixchano sventa xojtikinik abi xchi'uk xi'taoxuk skotol li lume- tik oy ta balumil^h jech k'ucha'al tspace li ateklumal Israele. Jech xtok, ja' sventa sna'ik ti li' oy abi li ta na la jva'ane.

44 »Mi chbat tsak ta k'op yaj- kontra li ateklumale ti vo'ot cha- val bu beal sk'an xbatikeⁱ xchi'uk ti tsk'oponik/ Jeova ta stuk'il li lum at'ujojek^k xchi'uk ti sk'elo- jik tal li na la jva'an ta sventa li abie,^l **45** te to ta vinajel xachikintabe li sk'opike xchi'uk chikintabo k'alal tsk'anbeikot voko- le xchi'uk k'elo me ti lekuk tuk' xich'ik chapanele.

46 »Mi la sa' smulik ta atojola- le (yu'un mu'yuk buch'u ti mu sna' sa' smule),^m va'un mi la-ilin ta stojolalik xchi'uk ti laj avak' ta sk'ob li yajkontraike, mi chukatik batel ta junuk lum ti ja' te nakal li yajkontraike, mi nom to o mi nopol;ⁿ **47** pe mi te vul xch'ule- lik li ta lum ti bu laj yich'ik chu- kel batele,^o mi tsk'an tsutik ta atojolal^p xchi'uk mi xi tsk'anbei- kot vokol li ta slumal yajkontraik- e:^q «Laj xa jta jmulkutik xchi'uk

8:32 *Literal «tuk'». 8:35 *O «laj avak'be svokole». 8:36 *O «spukulal; sparte». 8:37 *O «p'ilixetike».

8:40 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 8:41 *O «ti cha'ik ak'oplae».

laj xa jpaskutik li k'usi chopole; toj chopol la jpas jtalelalkutik,^a **48** va'un mi ta sjunul yo'ontonik^b xchi'uk ta sjunul xkuxlejalik* tsutik ta atojolal k'alal te oyik ta slumal yajkontraik ti bu chukatik batele xchi'uk ti tsk'oponikot ta stuk'il li yosilik ti laj avak'be li smoltotakike xchi'uk ta stuk'il li lum at'ujoje xchi'uk ti li' sk'elolik tal li na ti la jva'an ta sven-ta li abie,^c **49** te to ta vina-jel xachikinta, ja' ti bu nakalote, d chikintabo li s-orasionike xchi'uk chikintabo k'alal tsk'anbeikot vokole xchi'uk k'elo me ti lekuk tuk' xich'ik chapanele, **50** ak'o ta perton li ateklumal ta la spas smul ta atojolale, ch'aybo skotol li smulik la spasik ta atojolale. AK'o k'otuk ta pasel avu'un ti xich'ik k'uxubinel yu'un li yajkontraikike, va'un jech ch'k'uxubinatik,^e **51** (yu'un ja' ateklumal xchi'uk ja' arexto^{*f} ti la alok'es tal ta Ejipto,^g ti te la alok'es tal li ta orno ti bu chich' unijesal tak'ine),^h **52** Teuk me asat k'alal tsk'anbot vokol li avajtuneleⁱ xchi'uk k'alal tsk'anbot vokol li ateklumal Israele, chikintabo k'alal xvokoletik ta atojolale.^{*j} **53** Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, vo'ot la avok' lo-kel ta arexto* ta skotol li yantik jteklumal ta balumil^k jech ono'ox k'ucha'al laj aval ta stojolal li avajtunel Moises k'alal ja'o la alok'es tal ta Ejipto li jmoltotakutike).

54 K'alal laj yo'onton Salomon ta yalbel Jeova skotol li orasion taje xchi'uk ti la sk'anbe vokole, tots ti bu to'ox kejel ti sye-oj muyel xchibal sk'ob ta vina-jel li ta yeloval skajleb smoton Jeovae.^l **55** Va'i xchi'uk laj yak'be bendision sjunul li tsobob-bail yu'un Israele, xi tsots k'opo-

8:48 *Li ta ebreo K'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **8:51, 53** *O «apukual; aparte». **8:52** *O «chikintabo k'alal oy k'usi tsk'anboxe».

KAP. 8

- a Ne 1:6
 Sl 106:6
 Pr 28:13
 Da 9:5
- b 1Sa 7:3
- c Da 6:10
- d Is 63:15
- e 2Kr 30:9
 Esd 7:28
 Ne 2:7, 8
- f Eks 19:5
 Dt 9:26
- g Eks 14:30
- h Dt 4:20
- i 2Kr 6:40
- j Sl 86:5
 Sl 145:18
- k Eks 19:6
 Dt 4:34
 Dt 32:9
- l 2Kr 6:12, 13

Kolumna 2

- a 1Re 4:24, 25
- b Dt 10:11
 Jos 21:45
- c Dt 31:6
 Jos 1:5
 2Kr 32:7
 Sl 46:7
- d Is 41:10
 Ebr 13:5
- e Sl 86:11
 Sl 119:36
 2Te 3:5
- f Jos 4:24
 1Sa 17:46
 Ese 36:23
 Ese 39:7
- g Dt 4:35, 39
 Is 44:6
- h Dt 18:13
 2Re 20:3
 1Kr 28:9
 Mt 22:37
- i 2Kr 7:4, 5
- j Le 3:1
- k Esd 6:16
 Ne 12:27
- l 2Kr 4:1

je: **56** «Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeovae, yu'un yak'ojbe bu xu' xkux yo'onton li steklumal Israel jech k'ucha'al laj yal ta jama-le.^a Mu jp'eluk ch'ay ta be skotol li k'usitik lekik laj yal ta jamal ta stojolal li yajtunel Moises.^b **57** Ak'o xchi'inutik li Jeova Dios ku'untik jech k'ucha'al la xchi'in li jmoltotaktike.^c Mu xiktautik komel xchi'uk mu xch'ayutik ta sjol.^d **58** Ak'o stij ko'ontontik sventa xijtal ta stojolal,^e sventa te xijxanav li ta sbetake xchi'uk jch'unbetik li smantaltake xchi'uk jtsaktik ta muk' ti k'u yelan chchapanvan jech k'ucha'al laj yalbe ak'o spas li jmoltotaktike. **59** Jech xtok, li k'usitik laj kalbe ta orasion Jeova sventa jk'anbe vokole teuk-o ta k'ak'al ak'obal ta snopben li Jeovae sventa sk'el ti tuk'uk xich' chapanel li yajtunel xchi'uk li steklumal Israele, ja' ti k'u yelan ch'kot ta pasel jujun k'ak'ale **60** sventa sna'ik skotol jteklumetik ta balumil ti ja' mel-el Dios li Jeovae.^f ¡Mu'yuk yan!^g **61** Ta sjunuluk me avo'ontonik xatunik ta stojolal^h li Jeova Dios ku'untike, ch'unbeik me li smantaltak jech k'ucha'al chapasik avie».

62 Va'un, li ajvalil xchi'uk skotol Israele laj yak'ik epal milbil matanal ta yeloval li Jeovae.ⁱ **63** Li Salomone laj yak'be Jeova li milbil matanal sventa jun o'ontonale; laj yak' 22 mil ta kot vakax xchi'uk 120 mil ta kot chij. Li ajvalil xchi'uk skotol j-israele-tike laj yak'beik ta sk'ob Jeova li nae.^k **64** Li va' k'ak'ale, li ajvalile la xch'ultajes li amak* ta o'ol ti te oy ta yeloval sna li Jeovae sventa te xak' li chik'bil matanale, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li xepu'al matanal sventa jun o'ontonale, yu'un toj bik'it li skajleb matanal ta kovre^l ti te oy ta yeloval Jeovae, mu x-och-o li chik'bil matanale, li

8:64 *O «ti' na». K'elo Glosario, amak'.

matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li xepu'al^a matanal sventajun o'ontonale. **65** Li Salomone la spas k'in^b xchi'uk skotol li Israele. Ep tajej la tsob sbaik ta yeloval Jeova Dios ku'untik ti likemik ta Lebo-Amat* k'alal to ta beo'tik ta stenlejaltik^c Ejiptoe,^c vukub k'ak'al te tsobolik, laje laj to tsob sbaik vukub k'ak'al xtok, 14 k'ak'al ta skotol. **66** Ta yokomale,* li ajvalile la stak sutel li jteklume, va'un li jteklume laj yak'beik komel bendision li ajvalile. Xmuyubaj sut batel ta snaik xchi'uk xkuxet yo'ontonik ta skoj li k'usitik lek la spas^d Jeova ta stojolal David ti ja' yajtunele xchi'uk ta stojolal li steklumal Israele.

9 K'alal naka no'ox laj yo'onton Salomon ta sva'anel li sna Jeovae xchi'uk li sna* ajvalile^e xchi'uk skotol li k'usi ayan ta yo'onton spasel li Salomone,^f 2 laj yak' sba ta ilel Jeova ta xchibal velta ta stojolal Salomon jech k'ucha'al laj yak' sba ta ilel ta Gabaone.^g **3** Xi albat yu'un li Jeovae: «K'ot ta jchikin li a-orasion xchi'uk li k'usi la ak'anbun vokole. Laj xa jch'ultajes li na ti la ava'ane, yu'un te laj kak' sbatel osil li jbie^h xchi'uk te chkak'-o jsat xchi'uk ko'onton li ta nae.ⁱ **4** Mi jech-o tuk' chaxanav ta jtjotal jech k'ucha'al la spas li David ti ja' atote,^j mi tuk' avo'onton^k xchi'uk mi tuk' chavak' abae,^l mi chach'un skotol li jmantal kalojbote^m xchi'uk mi chatsak ta muk' ti k'u yelan chichapanvane,ⁿ **5** lek staoj yav chkom ku'un sbatel osil ta Israel li ajvalilal* chapase jech ono'ox k'ucha'al xi jamal laj kalbe li atos Davide: «Ja' ch-ajvalilaljik-o ta Is-

8:65 *O «yochebal Amat». *K'elo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik. **8:66** *Lital «xvaxakibal k'ak'ale», ja' xkaltik, li ta yok'omal ta xcha'vok'al tsobajel la spasiqe. **9:1, 10** *O «spasob mantal». **9:5** *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 8

- a Le 3:16
b Le 23:34
c Je 15:18
Nu 34:5, 8
d Sl 31:19
Is 63:7
Jer 31:12

KAP. 9

- e 2Kr 8:1
Ekl 2:4
f 2Kr 7:11
g 1Re 3:5
h Dt 12:5, 6
1Re 8:28, 29
i 2Kr 6:40
2Kr 16:9
Sl 132:13
j 1Re 3:6
k Sl 78:70, 72
l 1Kr 29:17
m Ekl 12:13
n 2Kr 7:17, 18

Kolumna 2

- a 2Sa 7:16, 17
1Re 2:4
Sl 89:20, 29
b 1Re 11:4
2Kr 7:19-22
c Dt 18:28
Dt 4:26
2Sa 7:14
2Re 17:22, 23
Sl 89:30-32
d 2Re 25:9, 10
2Kr 15:2
e Dt 28:37
Sl 44:14
f 2Kr 36:19
Is 64:11
g Dt 29:24, 25
Jer 22:8, 9
h Dt 28:64
Jer 5:19
Jer 12:7

i 1Re 6:37-7:1
2Kr 8:1, 2

j 1Re 5:1, 7

k 1Re 5:8

l 1Re 10:21

rael li anitilulale».^a **6** Pe mi chaviktaikun xchi'uk li anich'nabta-kike, mi mu xak'an xach'unik li jmantaltak kalojboxuke, mi ja' xa chbat avichik ta muk' li yan diosetike xchi'uk mi ja' xa chanijan abaik ta stojolale,^b **7** ta jch'ay-be sts'unbal Israel li ta osil ti ja' laj kak'beike^c xchi'uk mu'yuk xa chkak' talel jsat li ta na ti la jch'ultajes sventaj li jbie,^d jech xtok, chich' labanel li Israele xchi'uk chchopul lo'iltaat yu'un li jteklumetike.^e **8** Jinem chkom li na li'e.^f Labal to chilik skotol li buch'utik li' chjelavike, chpiobajik* xchi'uk xi chalike: «K'uxi xa no'ox ti jech pasbat yu'un Jeova li osil li'e xchi'uk li na li'e?».^g **9** Va'un, xi chalike: «Ja' ta skoj ti laj yiktaik li Jeova Dios yu'unike ti ja' lok'esbatik ta yosilal Ejipto li smoltotakike. La sa'ik yan diosetik, la snijan sbaik ta stojolalalik xchi'uk ja' lik tunikuk ta stojolalik. Ja' yu'un, ak'batik talel yu'un Jeova li svokolike».^h

10 Li Salomone la sva'anel li cha'pej nae, ja' li sna Jeovae xchi'uk li sna* ajvalile, 20 jabil laj yich' yu'un.ⁱ **11** Li ajvalil Iram/ ta Tiroe laj yak'be Salomon sedro te'etik xchi'uk enebro te'etik xchi'uk ep laj yak'be oro, ja' ti k'u yepal k'anbat yu'un li Salomone,^k va'un li ajvalil Salomone laj yak'be 20 jteklumetik li irame ti te xkom ta yosilal Galileae. **12** Li irame lok' batel li ta Tiroe sventaj xbat sk'el li jteklumetik ti ak'bat yu'un Salomone, pe mu'yuk lek laj yil. **13** Xi laj yale: «Kuni ermano, k'usi xa no'ox stu avaloj li jteklumetik laj avak'bune?».^l Ja' yu'un, Yosilal Kabul* laj yak'beik sbi xchi'uk jech-o sbi yu'unik k'alal to avie. **14** Pe li irame la stakbe batel 120 talento* oro li ajvalile.^l

9:8 *O «chuxubajik». **9:13** *O ja' van sk'oplal «Osil ti Mu'yuk K'usi Xtun-o». **9:14** *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Appendix B14.

15 Li'e ja' sk'oplal li buch'utik la stsob batel ajvalil Salomon sventa spasiq tsatsal abtel^a yo' sva'anbeik li sna Jeovae,^b li sna* stuke, li Tsopajtik tone,^c li smuroal Jerusalen, Asor,^d Me-guido^e xchi'uk Guesere.^f 16 (Li faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoey muy stsak ta k'op li Guesere xchi'uk och ta sk'ob, la xchik' komel xchi'uk la smil skotol li jkanaa-netik^g ti te nakalik ta jteklume. Li osile ja' laj yak'be ta smoton^h li stseb ti bat ta malijel^h ti ja' laj yik' li Salomone). 17 Li Salomone la sva'anbe smuroal li jteklum Guesere, li Bet-Oron/ ta olone 18 xchi'uk li Baalate,ⁱ jech xtok, laj yak'be smuroal li Tamar ti te oy ta takixokol balumil ti te xkom ta yosilike, 19 laj yak'be smuroal xtok li jteklumetik ti ja' sk'ejobil* li k'usitik oy yu'un Salomone, li jteklumetik ti ja' snailtak karetaetike,^k li jteklumetik ti ja' snailik li jkajlejetik ta ka'e xchi'uk la sva'an li k'usitik no'ox tsk'an yo'onton Salomon li ta Jerusalen, ta Libano xchi'uk ta sjunul li osil ti bu k'alal sventainoje. 20 Ti k'u yepal komemik li j-amorreoetik, j-etetik, jperisitaetik, j-eveoetik xchi'uk li jebusetik^l ti ma'uk te likemik ta steklumal Israele,^m 21 ti ja' snitilulalik ti te to komemik ta lume, ti mu'yuk xa taatik ta mil-lel yu'un li j-israeletike tsobatik batel yu'un li Salomone, batik ta mosoil sventa spasiq tsatsal abtelal ti jech-o k'alal ta avie.ⁿ 22 Pe li Salomone mu'yuk la stik' ta mosoil junuk j-israelal vinik,^o yu'un ja' chtunik ta yajsoltarotak, ta yajtuneltak, ta bankilaletik, ta bankilal soltaroetik, ta bankilaletik yu'unik li buch'utik tsbeitasik karetaetike xchi'uk ta bankilaletik yu'unik li jkajlejetik ta

9:15 *O «spasob mantal». 9:15, 24 *Li ta ebreo k'ope ja' Milo. Li jp'el k'op taje ja' sk'an xal «nojesbil». 9:16 *O «ta stol-jol». 9:19 *O «snak'obil».

KAP. 9

- a 1Re 4:6
1Re 5:13
b 1Re 6:37
c 2Sa 5:9
1Re 11:27
2Re 12:20
d Jos 19:32, 36
e Jos 17:11
Jue 5:19
2Re 9:27
f Jue 1:29
g Jos 16:10
h 1Re 3:1
i Jos 16:1, 3
2Kr 8:4-6
j Jos 19:44, 48
k 1Re 4:26
l Nu 13:29
Dt 7:1
Jue 1:21
m 2Kr 8:7-10
n Je 9:25
o Le 25:39

Kolumna 2

- a 1Re 5:16
2Kr 2:18
b 1Re 3:1
1Re 7:8
2Kr 8:11
c 2Sa 5:9
d 1Re 9:15
e Eks 23:14
f 2Kr 8:12, 13
g 2Kr 8:16
h Dt 2:8
i 2Kr 8:17, 18
j 1Re 5:12
k Je 10:29
1Kr 29:3, 4
SI 45:9

KAP. 10

- l 1Re 4:29
m 2Kr 9:1, 2
Mt 12:42
n SI 72:10
o Eks 25:3, 6
2Re 20:13

ka'e. 23 Oy 550 ta vo' bankilale-tik ti ja' sventainojik li buch'utik oy ta sbaik sk'eel li abtelal yu'un Salomone, ja' bankilaletik* sven-ta sk'eilik li j-abteletike.^a

24 Li stseb faraone^b lok' batel li ta Steklumal Davide,^c te bat ta sna stuk ti ja' sva'anoj li Salomone; va'un li Salomone la spas li Tsopajtik tone.^d

25 Li Salomone oxkoj ta ja-bil^e chak' li chik'bil matanaletike xchi'uk li milbil matanaletik sventa jun o'ontonale, te chak' li ta skajleb matanal ti la sva'anbe Jeovae,^f jech xtok, chak' milbil matanal sventa xtometuk muyel xch'aial* yu'un li ta skajleb matanal ti te oy ta yeloval Jeovae. Ja' jech tsuts yu'un sva'anel li nae.^g

26 Li ajvalil Salomon xtoke la spas varkoetik li ta Esion-Gueber^h ti te oy ta sts'el Elote, te xkom ta sti'il Tsajal nab ta yosilal Edom.ⁱ 27 Li Irame la stak batel yajtuneltak li ta varkoetike, ja' li buch'utik nopem xa'i chanavik ta nabe/ sventa ko'ol x-abtejik xchi'uk li yajtuneltak Salomone. 28 Batik ta Ofir^k xchi'uk te la stsakik batel 420 talento oro sventa xich'beik batel li ajvalil Salomone.

10 Li me' ajvalil ta Sabae laj ya'ibe sk'oplal li Salomone, yu'un pukem tajej sk'oplal koliyal li sbi Jeovae.^l Ja' yu'un, bat sk'el sventa xak' ta preva li Salomone, la sjak'be li k'usitik vokol ta a'ibel smelolale.^m 2 Li me' ajvalile te k'ot ta Jerusalen, te xchi'uk k'otel epal yajtuneltak.ⁿ Yik'oj k'otel kameyoetik ti xkuchojik muil aseitee,^o epal oro xchi'uk alak' sba tone-tik. Och batel ti bu oy li Salomone xchi'uk lik yalbe skotol li

9:23 *O «kapatasetik». 9:25 *O «xch'ayilal». 10:1 *O «li k'usitik mukul sk'opiale». 10:2 *O «te xcholetik k'otel».

k'usi oy ta yo'ontone. **3** Li Salomone la stak' skotol li k'usitik jak'bate. Mu'yuk k'usi ti vokol* ta albel smelolal laj ya'i li ajvalile.

4 K'alal laj yil me' ajvalil ta Saba ti toj p'ij li Salomone,^a k'alal laj yil li na sva'anoje,^b **5** li ve'liletik oy ta xmexae,^c ti k'u yelan chotajtik li yajtuneltake, ti k'u yelan chlechanik ve'lil xchi'uk ti k'u yelan slapoj sk'u' spok'ik li smosotake, li jp'is-uch'boletik yu'une xchi'uk k'alal laj yil li chik'bil matanaletik ti jech ono'ox chak'ilan li ta sna Jeovae, ch'ayal to k'ot yo'onton. **6** Xi laj yalbe li ajvalile: «Ja' melei li k'usi laj ka'i ta jlumal ti ep k'usitik apasoje* xchi'uk ti toj p'ijote. **7** Pe mu to'ox jch'un li k'usi laj ka'ie, ja' to ti tal jk'el ta jsat jtuke. Va'un, laj kil ti mu sta j-o'sil li k'usi yalojbeikune. Bats'i toj ech' xa no'ox p'ijot xchi'uk toj ech' xa no'ox k'usi oy avu'un ti mu sta jech k'ucha'al ka'ioje. **8** JXmu'yubajik no'ox li aviniktak xchi'uk li avajtuneltak ti li' va'ajtik jujun k'ak'al ta atojolale, yu'un cha'iik ti toj p'ijik li k'usitik chavale!^d **9** K'upil k'optabiluk xk'ot li Jeova ti ja' Dios avu'une,^e yu'un lek laj yil ti la xchotanot ta chotlebal sventa ajvalil li ta Israele. Ta skoj ti sk'anoj-o sbatel oso'li Israel li Jeovae, la sva'anot ta ajvalil yo' lekuk tuk' xachapanvan xchi'uk xak'el ti tuk'uk li k'usitik chich' pasele».

10 Va'un, li me' ajvalile laj yak'be 120 talento* oro li ajvalile, laj yak'be epal muil aseite xchi'uk k'upil sba tonetik.^f Ti k'u yepal laj yich' tale muil aseite^g li me' ajvalil ta Saba sventa xak'be li ajvalil Salomone mu'yuk xa bu xich' ich'el tale yan jech yepal.

11 Li epal varkoetik yu'un Iram ti ay xkuch talel oro ta Ofi-

10:3 *Literal «ti toj mukul». **10:6** *O «avalaje». **10:10** *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 10

a 1Re 3:28
Ekl 12:9

b 2Kr 9:3-8

c 1Re 4:22

d Pr 8:34

e 1Re 5:7

f Sl 72:10

g Je 43:11

Kolumna 2

a 1Re 9:27, 28
Sl 45:9

b 2Kr 2:8

c 2Kr 9:10, 11

d 2Kr 5:12
Sl 150:3

e 2Kr 9:12

f 2Kr 9:13, 14

g 1Re 14:25, 26

h 2Kr 9:15, 16

i 1Re 7:2

j Sl 122:2, 5

k 2Kr 9:17-19

re^a te la xkuch talel epal algum te^b xtok xchi'uk k'upil sba tonetik.^c **12** Li ajvalile laj yak' ta yik sna Jeova xchi'uk ta yik sna* ajvalil li algum te'etike, jech xtok, la spas ta arpaetik xchi'uk ta stijobiltak son ti oy yak'iltak sventa stijik li jk'ejimoletike.^d Mu'yuk xa bu laj yich' ich'el tal algum te'etik mi ja'uk xa bu xich' ilel k'alal to avie.

13 Li ajvalil Salomon eke laj yak'be me' ajvalil ta Saba skotol li k'usi lok' ta yo'onton sk'anele, parte-o li k'usitik laj yak'be ta yutsil yo'ontone.* Ta ts'akal li me' ajvalile sut batel ta slumal xchi'uk li yajtuneltake.^e

14 Ti k'u yepal oro la stsob li ajvalil Salomon ta jun jabile ja' 666 talento oro,^f **15** parte-o li k'usi ch-ich'bat talel li jchonolajchiletik xchi'uk li jp'olmajelietike xchi'uk parte-o ti k'u yepal ich'bat talel yu'un li ajvaliletik yu'un j-arabiaetike xchi'uk li jpasman-taletik ta lume.

16 Li ajvalil Salomone la spas chib sien muk'tik eskudo* ta oro ti kapbil ta yan tak'ine^g (vakib sien siklo^h oro yich'oj li jujun eskudoe),^h **17** jech xtok, la spas oxib sien k'ox eskudo* ta oro ti kapbil ta yan tak'ine (oxib minaⁱ oro yich'oj li jujun k'ox eskudoe). Va'un, li ajvalile te laj yak' li ta na ti Te'tikaltik ta Libanoⁱ sbi yu'unike.

18 Li ajvalil xtoke ta marfil la spas jun muk'ta chotlebal sventa ajvalil/ xchi'uk la xpix ta lekil oro.^k **19** La spas vakoj tek'obal ti chk'ot li ta chotlebal sventa ajvalile, li skiklebal xtoke la spas-

10:12 *O «spasob mantal». **10:13** *Literal «ta sk'ob stuk li ajvalil Salomone». **10:16** *O «makobbail». ^aLi jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. **10:17** *K'ox makobbail ti ja' mas tstunesik li j-ak'flechaetike. ^bK'alal chalbe sk'oplal jun mina li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, ja' 570 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

be sjol ti set-sete. Jech xtok, la spasbe skajlebtak sk'ob ta jujujot xchi'uk la spas cha'kot leon^a ti te laj yak' ta jujujot li skajlebtak sk'obe. **20** La spas 12 ta kot leon ti te laj yak' li ta vakoj tek'obale. Jujukot leon te laj yak' ta jujujot xokon li jujukoj tek'obale. Mi junuk ajvalil jech spasoj k'ucha'al taje.

21 Li svasotak ch-uch'bolaj-o li ajvalil Salomone naka ta oro pasbil, jech xtok, naka ta bats'i oro pasbil skotol li k'usitik te chtun li ta na ti Te'tikaltik ta Libano^b sbi yu'unike. Mu'yuk k'usi pasbil ta plata, yu'un li ta sk'ak'alil Salomone mu'yuk sbalil laj yilik li platae.^c **22** Yu'un li ajvalile oy epal varkoetik yu'un ta Tarsis^d ti te oy ta nab xchi'uk li svarkotak Irame. Li varkoetik ta Tarsise ta ox-ox jabil chbat xkuch tal oro, plata, marfil,^e maxetik xchi'uk pavorealetik.

23 Jech oxal, li ajvalil Salomone stuk no'ox toj jk'ulej^f xchi'uk stuk no'ox toj p'ij^g k'ucha'al li yan ajvaliletik ta balumile.

24 Li krixchanoetik ta spejel balumile chtal sk'elik* li Salomone sventa xchikintaik k'alal chk'opoj, yu'un toj ep sp'ijil ak'bil yu'un li Diose.^h **25** Ta jujuntal chich'beik tal ta smoton k'usitik pasbil ta plata, ta oro, k'u'il pok'iletik, abtejebaletik sventa pask'op, muil aseite, ka'etik xchi'uk mu-laetik. Jujun jabil jech chich'beik tale.

26 Li Salomone la stsob skaretatak xchi'uk ska'tak,* la stsob 1,400 ta kot skareta xchi'uk 12 mil ta kot ska'.ⁱ Te laj yak' li ta jteklumetik ti ja' snailtak karetaetike xchi'uk te laj yak' ti bu oy li ajvalil te ta Jerusalene.^j

27 Solel epaj yu'un plata ta Jerusalen li ajvalile, busul xa no'ox k'ucha'al tonetik xchi'uk solel epaj yu'un sedro te'etik jech

10:24 *Literal «chtal sabeik sat». **10:26** *O «kajlejetik ta ka».

KAP. 10

- a Je 49:9
Nu 23:24
Nu 24:9
- b 1Re 7:2
- c 2Kr 9:20, 21
- d Je 10:4
Sl 72:10
Ese 27:12
Jon 1:3
- e 1Re 10:18
- f Ekl 5:19
- g 1Re 3:12, 13
1Re 4:29
2Kr 9:22-24
- h Pr 2:6
- i Dt 17:15, 16
1Re 4:26
- j 2Kr 1:14
2Kr 9:25

Kolumna 2

- a 2Kr 1:15
2Kr 9:27
- b 2Kr 1:16, 17
2Kr 9:28
- c Jos 1:4

KAP. 11

- d 1Re 3:1
- e Dt 17:15, 17
Ne 13:26
- f Je 19:36, 37
- g 1Re 14:21
- h 1Re 16:30, 31
- i Je 26:34, 35
- j Eks 34:16
Dt 7:3
Jos 23:12, 13
2Ko 6:14
- k 1Re 11:42
- l Dt 7:3, 4
Ne 13:26
- m Jue 2:11, 13
Jue 10:6
1Sa 7:3
- n Sof 1:5

k'ucha'al toj ep li sikomoro te'etik ta Sefelae.^a

28 Li ska'tak Salomone ta Ejipto chlik talel, li jp'olmajeletik yu'un ajvalile ja' chbat smanik talel ta ep li ka'etike.*^b **29** Li jujukot kareta laj yich' ich'el tal ta Ejiptoe vakib sien ta sep plata stojol, ja' 150 ta sep plata stojol li jujukot ka'e; laje ja' xa chchonbeik batel* li ajvaliletik yu'un j-etetike^c xchi'uk li ajvaliletik ta Siriae.

11 Li ajvalil Salomone ma'uk no'ox la sk'an li stseb faraone,^d laj to sk'an ep jyanlum antsetik^e xtok: ja' li antsetik ta Moab,^f ta Ammon,^g ta Edom, ta Sidon^h xchi'uk ta Et.ⁱ **2** Li jyanlum antsetik taje ja'ik li buch'utik xi albat sk'oplal^h yu'un Jeova li j-israeletike: «Mu xbat atik' abaik ta stojolalik,* jech li stukik eke mu xu' xtal stik' sbaik ta atojolalik, yu'un chlik stij avo'ontonik sventa xats'aklibeik li sdiosike».^j Pe li Salomone lik sk'anan xchi'uk ja' la snap'an sba ta stojolalik. **3** Oy vukub sien yajniltak xchi'uk oy oxib sien sts'akal ajniltak, li yajniltake ta k'un'k'un la snamajesbeik yo'onton ta stojolal Dios.* **4** K'alal mol xa ox li Salomone,^k tijbat yo'onton* yu'un yajniltak sventa xlik sts'akli yan diosetik.^l Li Salomone ma'uk ta sjunul yo'onton laj yak' sba ta stojolal li Jeova Dios yu'une, mu jechuk la spas k'ucha'al li David ti ja' stote. **5** Li Salomone la sts'akli li Astoret^m ti ja' me' dios yu'un li jsidonetike xchi'uk la sts'akli li Milkomⁿ ti ja' li ibal sba* dios yu'un j-ammonetike. **6** Ja'

10:28 *O ja' van sk'oplal «Li ska'tak Salomone ta Ejipto xchi'uk ta Koe chlik talel; li jp'olmajeletik yu'un ajvalile te chbat smanik ta Koe», ja' van sk'oplal li Silisiae. **10:29** *O «tstakbeik batel». **11:2** *O «Mu xu' xavik'ik li tsebetike». **11:3** *O «la sokbeik xkuxlejal». **11:4** *O «k'ejp'unbat yo'onton». **11:5** *K'elo Glosario, *ibal sba*.

lik spas li k'usi chopol chil ta sat Jeovae xchi'uk ma'uk ta sjunul yo'onton laj yak' sba ta stojolal li Jeovae, mu jechuk la spas k'ucha'al li David ti ja' stote.^a

7 Li Salomone ja'o lik sva'an jun tayal k'opojebal^b li ta vits ti te oy ta yeloval Jerusalene, ja' sventa li Kemose, li ibal sba dios ta Moabe, jech xtok, la sva'an yan tayal k'opojebal sventa li Molek^c ti ja' li ibal sba dios yu'un j-ammonetike.^d **8** La spas yan tayal k'opojebaletik xtok sventa skotol li yajniltak ti ja' jyanlume-tik ti nopem xa'i chak'ik matanal sventa xtometuk muyel xch'aiall* yu'unike xchi'uk ti chak'beik mil-bil matanal li sdiosike.

9 Li Jeovae ilin tajek ta stojolal li Salomone, yu'un namaj yo'onton ta stojolal Jeova, li Dios yu'un Israel^e ti chib to vel-ta laj yak' sba ta ilel ta stojolale.^f **10** P'ijubtasbil xa ono'ox lek ti mu stak' xbat sts'akli yan diosetike,^g pe mu'yuk la xch'unbe li smantal Jeovae. **11** Li Jeovae xi laj yalbe li Salomone: «Ta skoj ti jech la apase, ti mu'yuk la atsak ta muk' li jtratoe xchi'uk ti mu'yuk xach'un li mantal laj kalbote, ta jpojbot ti bu k'alal chapas mantale, ja' chkak'be junuk avajtunel.^h **12** Pe ta skoj li atos Davide, mu'yuk to ta jpas ti k'u sjalil kuxulote. Ja' to ta jpojbe li anich'one,ⁱ **13** pe mu'yuk ta jpojbe skotol.^j Ta skoj li kajtunel David xchi'uk ta skoj li Jerusalem ti ja' li lum jt'ujoje,^k chkak'be sventain jchopuk nitilulal li anich'one».^l

14 Li Jeovae la stakbe tal jun yajkontra li Salomone,^m ja' li Adad ti likem ta Edome, li snitilulal ajvalil ta Edome.ⁿ **15** K'alal la stsal Edom li Davide,^o li Joab ti ja' bankilal yu'un solta-roetike muy batel sventa smuk li buch'utik chamike xchi'uk tsk'an

11:7 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal.
11:8 *O «xch'ayilal».

KAP. 11

a 1Re 15:5

b Le 26:30
Nu 33:52
2Re 21:1, 3c Le 18:21
Ech 7:43

d 2Re 23:13

e Dt 7:3, 4
Pr 4:23f 1Re 3:5
1Re 9:2

g 2Kr 7:19, 20

h 2Re 17:21

i 2Kr 10:18, 19

j 2Sa 7:12, 15

k Dt 12:11

l 1Re 12:20
2Kr 11:1

m 2Sa 7:12, 14

n Je 27:40

o 2Sa 8:13

Kolumna 2

a Nu 10:12

b 1Re 2:10

c 1Re 2:34

d 1Re 11:14

e 2Sa 8:3

f 2Sa 10:18

g 2Sa 8:5
1Re 19:15
Is 7:8

ox tsmil skotol li viniketik ta Edome, pe mu'yuk mil yu'un skotol. **16** (Yu'un vakib u te komik li Joab xchi'uk skotol Israele ja' to ti k'uxi la smil skotol viniketik ta Edom li Joabe). **17** Pe li Adade jatav batel xchi'uk junantik yajtuneltak stot ti likemik ta Edome, te batik ta Ejipto. Li va' k'a-k'ale, k'ox kerem to'ox li Adade. **18** Lok'ik batel li ta Madiane, te k'otik ta Paran. Te ech' yik'ik jayvo'uk viniketik li ta Parane,^a laje k'otik ta Ejipto, ja' bat staik li faraon ti ja' ajvalil ta Ejipto, ak'bat sna, sve'el xchi'uk yosil yu'un li faraone. **19** Toj lek ilat yu'un faraon li Adade, ja' yu'un ak'bat yik' li xchi'il ta vok'el yaj-nile, li xchi'il ta vok'el Tapenes ti ja' li me' ajvalile.* **20** Ta ts'akale, li xchi'il ta vok'el Tapense vok' jun skerem, Guenubat sbi, ja' xnich'on li Adade, li Tapense te la sts'ites* ta sna faraon, ja' yu'un li Guenubate te kom xchi'uk li xnich'nabtak faraone.

21 K'alal te oy ta Ejipto li Adade, laj ya'i ti bat xa xkux David xchi'uk li smoltotake^b xchi'uk ti cham xa ek li Joab ti ja' bankilal yu'un solta-roetike.^c Ja' yu'un, xi laj yalbe li faraone: «Takun batel sventa xisut batel li ta jlumale». **22** Pe xi albat yu'un li faraone: «¿Mi yu'un oy k'usi mu'yuk chkak'bot chavil ti chak'an chasut batel ta alumale?». Xi la stak'e: «Mu'yuk un bi, pe takun batel, avokoluk».

23 Li Diase la stakbe tal yan yajkontra li Salomone,^d ja' li Reson ti ja' xnich'on Eliada ti jatavem lok'el ta stojolal yajval ti ja' li ajvalil Adadeser^e ta Sobae. **24** La stsob viniketik xchi'uk ja' k'ot ta bankilal yu'un jtsop j-eleketik k'alal ja'o laj yich'ik tsalel* yu'un li Davide.^f Ja' yu'un, batik ta Damasko^g xchi'uk te nakiik, te

11:19 *Mu'yuk tspas mantal li me' ajvalile. 11:20 *O ja' van sk'opial «la spojbe xchu'». 11:24 *Literal «milel».

ochik ta ajvalil li ta Damaskoe. **25** Ja' k'ot ta yajkontra Israel ti k'u sjalil kuxul li Salomone, laj to yak'be xchi'il li k'usitik chopol ta spasbe Israel li Adade xchi'uk la sp'aj tajej Israel k'alal ja'o ch-ajvalilaj ta Siriae.

26 Te oy li Jeroboan xtoke,^a li j-efrain vinik ta Sereda ti ja' xni-ch'on li Nebate, ja' yajtunel Salomon^b ti Serua sbi li sme'e, chamem smalal li sme'e. Lik stoy sba* ta stojolal ajvalil li Jeroboan eke.^c **27** Li'e ja' li k'usitik k'ot ta pasel ti ja' la stoy-o sba ta stojolal ajvalil li Jeroboane: li Salomone la spas Tsopajtik ton^{*d} xchi'uk la snojan ti butik sk'an nojesel li ta Steklumal David ti ja' stote.^e **28** Li Jeroboane spas yu'un k'usiuk no'ox abtelal. K'alal laj yak' venta Salomon ti yak'ojbe yipal abtel li Jeroboane, la sva'an ta jk'el'vanej^f yu'unik li buch'utik tsobbilik sventa spasik tsatsal abtelal li ta snitilulal Josee. **29** Li va' k'ak'ale, lok' batel ta Jerusalem li Jeroboane, va'un te nupat ta be yu'un li j-alk'op Aiya^g ti likem ta Siloe. Li Aiyae slapoj batel jlik sk'u spok' ti ach' toe, stuk te la sta sba xcha'vo'alik li ta osilitike. **30** Li Aiyae la stsak li sk'u spok' slapoj ti ach' toe, la sli' ta jatel, 12 ta lik la spas. **31** Va'un, xi laj yalbe li Jeroboane:

«Tsako lajuntuch'uk, yu'un xichal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israeae: «Ta jpojbe lok'el ta sk'ob Salomon li ajvalilale,* chkak'bot aventain lajunchop nitilulal.^h **32** Pe tsventain to jchop nitilulalⁱ ta skoj li kajtunel Davide/ xchi'uk ta skoj li Jerusalem, ja' li jteklum ti la jt'uj lok'el ta skotol snitilulal Israeae.^k **33** Ti jech ta jpase, ja' ta skoj ti la stenukun komele,^l ja' xa bat snijan sbaik ta stojolal Astoret, li me'

11:26 *Literal «stoy sk'ob». **11:27** *Li ta ebreo k'ope ja' *Milo*. Li jp'el k'op taje ja' sk'an xal «nojesbil». **11:31** *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 11

a 1Re 11:31
1Re 12:32
1Re 14:10
2Kr 11:14
2Kr 13:3, 20

b 1Re 9:22

c 2Kr 13:6

d 1Re 9:15, 24

e 2Sa 5:7

f 1Re 5:16

g 1Re 12:15
1Re 14:2
2Kr 9:29

h 1Re 12:16

i 1Re 12:20
2Kr 11:1

j Je 49:10

k Dt 12:5, 6
1Re 11:13
Sl 132:13

l Dt 28:15
2Kr 15:2

Kolumna 2

a 1Re 9:4, 5
Sl 89:49
Sl 132:17
Is 9:7

b 1Re 12:20
2Kr 10:16

c 2Sa 7:29
1Re 15:4
2Re 8:19

d 1Re 15:5

e 2Sa 7:11

f 1Re 12:16

g Je 49:10
Is 11:1
Lu 1:32, 33

h 1Re 14:25

i 2Kr 10:2

dios yu'un jsidonetike, ta stojolal Kemos, li dios ta Moabe xchi'uk ta stojolal Milkom ti ja' sdios li j-ammonetike. Mu'yuk xanavik li ta beetik ku'une, yu'un mu'yuk la spasik li k'usi tuk' chkil ta jsate, mu'yuk la xch'unik li jmantaltake xchi'uk mu'yuk la stsakik ta venta li chapanel ku'une, mu jechuk la spasik k'ucha'al li David ti ja' stote. **34** Pe mu'yuk ta jpojbe skotol ti bu k'alal t'pas mantale. Ta skoj li David ti ja' li kajtunel ti la jt'uje,^a chkak' komuk ta bankilal ti k'u sjalil kuxule, yu'un li Davide la xch'unbun li jmantaltake. **35** Ta sk'ob xni-ch'on ta jpojbe lok'el li ajvalilale, vo'ot chkak'bot, lajunchop nitilulal chkak' aventain.^b **36** Jchop nitilulal chkak'be sventain li xni-ch'one sventa te x-ajvalilaj jun snitilulal* li kajtunel David li ta Jerusalem,^c li jteklum t'ujbil ku'un sventa te xkak' li jbie. **37** Vo'ot chajt'ujot sventa xaventain skotol ti bu k'alal xal avo'ontone, vo'ot chak'ot ta ajvalil ta Israel. **38** Mi chach'un skotol li k'usi chkalbote xchi'uk mi chaxanav li ta beetik ku'une xchi'uk mi chach'un li jmantaltak jech k'ucha'al la spas li kajtunel David ti ja' li k'usi lek chkile,^d mu'yuk chkiaktaot. Ta jva'anbot jpej ana ti te chkom-o sbatel osil jech k'ucha'al la jva'anbe jpej sna li Davide,^e jech xtok, chkak' aventain li Israeae. **39** Ta skoj li k'usitik k'ot ta pasele, ta xkak' ta k'exlal li snitilulal Davide,^f pe mu sbateluk osil jech».^g

40 Li Salomone tsk'an ox tsmil li Jeroboane, pe li Jeroboane jatav batel ta Ejipto, te bat ti bu oy li Sisak^h ti ja' ajvalil ta Ejipto,ⁱ te kom ta Ejipto ja' to ti k'alal cham li Salomone.

41 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Salomone, skotol li k'usitik la spase xchi'uk ti k'u

11:36 *Literal «sventa xak'be jun skantil».

yelan sp'ijile, ħmi mu teuk ts'ibabil li ta slivroal slo'il xkuxlejal Salomone?^a **42** Li Salomone 40 jabil la sventain skotol Israel li ta Jerusalene. **43** Va'un, li Salomone bat xkux xchi'uk li smoltotake, te laj yich' mukel ta Steklumal David ti ja' stote; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnič'on ti Reoboam^b sbie.

12 Li Reoboame te bat ta Sikem, yu'un skotol li Israele te la stsob sbaik ta Sikem^c sventa stik'ik ta ajvalil.^d **2** K'alal laj ya'i Jeroboan, li xnič'on Nebat, li k'usi k'ot ta pasele (yu'un te to'ox oy ta Ejipto, jatavem batel ta skoj li ajvalil Salomone, jech oxal te nakal ta Ejipto),^e **3** la stakik ta ik'el. Va'un, li Jeroboan xchi'uk sjunul li tsobobbail yu'un Israele bat sk'elik li Reoboame, xi k'ot yalbeike: **4** «Li atote toj tsots la smilunkutik ta abtel.^f Mi chayochbunkutik li tsatsal abtelal laj yak' jpaskutik atote xchi'uk mi chayochbe yalal li kikatskutik laj yak'bunkutike, chitunkutik ta atojolal».

5 Xi tak'batike: «Sutanik to batel, xasutik tal ta yoxibal k'a-k'al». Jech sutik batel li krixchanoetike.^g **6** Li ajvalil Reoboame la sjak'be li moletik* ti tunik ta stojolal Salomon k'alal kuxul to'oxe ti ja' stote, xi laj yale: «ĤK'usi ta jtak'be xana'ik li jteklum li'e?»^h **7** Xi tak'bate: «Mi chatun ta stojolal li jteklum li'e, mi chapas li k'usi tsk'anboxuke xchi'uk mi lek no'ox chatak'bee, ja' chkomik-o ta avajtuneltak».

8 Pe mu'yuk la stsak ta venta li tojbtasel laj yal moletike,* ja' bat sjak'be li buch'utik mas to keremik ti jmoj ch'iik xchi'uke, ti ja' xa yajtuneltake.^h **9** Xi la sjak'anbee: «ĤK'usi ta jtak'be xana'ik li jteklum ti xi chalbeikune: «Yochbunkutik li tsatsal

12:6 *O «viniketik ti oy xa sjabilalik». 12:8, 13 *O «viniketik ti oy xa sjabilalike».

KAP. 11

a 2Kr 9:29-31

b 1Kr 3:10
2Kr 13:7
Mt 1:7

KAP. 12

c Je 12:6
Jos 20:7, 9
Jue 9:1, 2
Ech 7:15, 16

d 2Kr 10:1-4

e 1Re 11:26, 40

f 1Sa 8:11-18
1Re 4:7

g 2Kr 10:5-7

h 2Kr 10:8-11

Kolumna 2

a 2Kr 10:12-15

b Dt 2:30
2Kr 22:7
Ro 9:18

c 1Re 11:31

d 2Kr 10:16, 17

abtelal laj yak' jpaskutik atote?»^h. **10** Xi tak'bat yu'un li keremetik ti jmoj ch'iik xchi'uke: «Li krixchanoetik ti xi laj yalboxuke: «Li atote toj tsots la smilunkutik ta abtel, pe yochbunkutik li tsatsal abtelal ta jpaskutike»; xi xatak'be ya'iike: «Li xk'oxil sni' jk'obe mas to yij chk'ot k'ucha'al li sbakil yo' jtote. **11** Li jtote alal ikatsil laj yak'boxuk, pe li vo'one chkak'be to mas xchi'il li avikatsike. Li jtote ta nukul laj yak'boxuk kastigo, yan li vo'one chkak'boxuk kastigo ta nukul ti ts'ubajtik lek sni' li stak'inale».

12 Li Jeroboan xchi'uk li jteklume bat sk'elik li Reoboam ta yoxibal k'ak'al jech k'ucha'al xi laj yal mantal li ajvalile: «Xasutik tal ta yoxibal k'ak'al».^a **13** Pe li ajvalile tsotsik xa ye la stak'be li krixchanoetike, yu'un mu'yuk la stsak ta muk' li tojbtasel albat yu'un moletike.* **14** Jech la stak' jech k'ucha'al tojbtasat yu'un li keremetike, xi laj yale: «Li jtote alal ikatsil laj yak'boxuk, pe li vo'one chkak'be to mas xchi'il li avikatsike. Li jtote ta nukul laj yak'boxuk kastigo, yan li vo'one chkak'boxuk kastigo ta nukul ti ts'ubajtik lek sni' li stak'inale». **15** Ja' yu'un, li ajvalile mu'yuk la xchikinta li k'usi laj yal jteklume, yu'un jech xa ono'ox tsk'an yo'onton Jeova^b ti jech chk'ot ta pasel ta stojolal Jeroboan li xnič'on Nebate. Jech laj yal Jeova ta stojolal Aiya^c ti likem ta Siloe.

16 K'alal laj yak' venta skotol Israel ti mu'yuk xchikintabatic yu'un li ajvalile, li jteklume xi laj yalbeik li ajvalile: «K'usi jventatik-o li Davide. Ma'uk xa sventainoj kosiltik li xnič'on Jese. Israel, bat ts'akliik li adiosike. jDavid, te xak'el atuk li antilulale!». Va'un, sut batel ta snaik* li Israele.^d **17** Pe li Reoboame ajvalilaj-o ta stojolal j-israeletik

12:16 *Literal «skarpanaik».

ti te nakalik ta jteklumetik yu'un Judae.^a

18 Li ajvalil Reoboame la stak batel li Adoram^b ti ja' sbainoj li buch'utik tsobbilik tal sventa spasik tsatsal abtelale, pe milat ta ton yu'un li Israele. Li ajvalil Reoboame muy ta anil ta skareta sventa xjativ batel ta Jerusalem.^c **19** Jech-o la stoy sbaik li j-israeletik^d ta stojolal li snitilulal Davide, jech-o k'alal to avie.

20 K'alal laj ya'i skotol Israel ti sut xa talei li Jeroboane, laj yik'ik talei ti bu tsobolike xchi'uk la stik'ik ta ajvalil li ta Israele.^e Mu'yuk xa buch'u la sts'akli li snitilulal Davide, ja' xa no'ox ts'akliat yu'un li snitilulal Judae.^f

21 K'alal k'ot ta Jerusalem li Reoboame, ta anil no'ox la stsob skotol li snitilulal Juda xchi'uk li snitilulal Benjamine, ja' 180 mil soltaroetik ti lek xtojokib* ta pask'ope sventa xbat stsakik ta k'op li snitilulal Israele, taje ja' sventa xlik spas ta mantal yan velta Israel li Reoboam xnich'on Salomone.^g **22** Va'un, tal k'oponatur yu'un meel Dios li Semayae,^h li yajtunel meel Diose, xi albate: **23** «Xi xavalbe li Reoboam xnich'on Salomon ti ja' ajvalil ta Judae xchi'uk skotol li snitilulal Juda, li snitilulal Benjamine xchi'uk li yantik ta jteklume: **24** «Xi chal li Jeovae: «Mu xmuy atsakik ta k'op li achi'ilik ta vokel' ti ja' li j-israeletike. Sutan batel ta anik, yu'un jnopoja xa ono'ox ti jech chk'ot ta pasel ku'une»».ⁱ La xch'unik li k'usi laj yal Jeovae, ja' yu'un sut batel ta snaik jech k'ucha'al albatik yu'un li Jeovae.

25 Li Jeroboane la sva'anbe smuroal li Sikem^j ti te oy ta vitsitalkatik yu'un Efraine xchi'uk te naki. Laje, lok' batel, bat sva'anbe smuroal li Penuete.^k **26** Xi la snop ta yo'onton li Jeroboane: «Tsut batel ta snitilulal David li

KAP. 12

a 1Re 11:12, 13
2Kr 11:13, 16

b 2Sa 20:24
1Re 4:6
1Re 5:13, 14

c 2Kr 10:18, 19

d 2Re 17:21

e 1Re 11:30, 31

f 1Re 11:12, 13
Os 11:12

g 2Kr 11:1-4
2Kr 25:5

h 2Kr 12:5

i 1Re 11:30, 31

j 1Re 12:1

k Je 32:30
Jue 8:13, 17

Kolumna 2

a 1Re 11:38

b Dt 12:5, 6

c Eks 20:4
2Re 10:29

d Eks 32:4, 8
2Kr 11:15, 16

e Je 12:8, 9
Je 28:19

f Je 14:14
Dt 34:1
Jue 18:29
Jue 20:1

g 2Re 10:31
2Re 17:21-23

h Nu 3:10
1Re 13:33
2Kr 11:14
2Kr 13:9

i Le 23:34

j Am 7:13

KAP. 13

k 2Re 23:16, 17

l 1Re 12:32
Am 3:14

ajvalilale.*^a **27** Mi jech-o chmuyik batel ta Jerusalem sventa xak'ik milbil matanal ta sna Jeova li jteklume,^b xu' xlo'abat sutel yo'ontoni yu'un li ajvalil yu'unike, li ajvalil Reoboam ta Judae. Va'un, vo'on tsmilikun xchi'uk ja' tsutik ta stojolal li ajvalil Reoboam ta Judae». **28** K'alal laj xa ox sjak'e, li ajvalile la spasbe slok'ol cha'kot ch'iom tot vakax ta oro^c xchi'uk xi laj yalbe li jteklume: «Vokol chava'iik ti ta Jerusalem to chamuyik batele. Israel, li' oy li Dios avu'unik ti la slok'esoxuk ta yosilal Ejiptoe».^d **29** Li jkote te laj yak' ta Betel,^e li jkote te ta Dan.^f **30** Jech la sta-o smul yu'un li jteklume,^g yu'un te chbatik ta Dan sventa te xbat yich'ik ta muk' li slok'ol tot vakaxe.

31 Li ta tayal k'opojebale-tike* te la spasbe snailtak diosetik sventa xich'ik ta muk' xchi'uk buch'uuk xa no'ox la sva'an ta paleal ti ma'uk jlevietike.^h **32** Jech xtok, li ta 15 yu'un li vxaxakibal ue, li Jeroboane la slikes jun k'in jech k'ucha'al te ta Judae.ⁱ Li ta skajleb matanal la spas ta Betele,^j te laj yak'be milbil matanal li ch'iom tot vakaxetik la spase, li ta Betel xtoke te laj yak' paleetik sventa te xtunik li ta tayal k'opojebale-tike. **33** Li ta 15 yu'un li vxaxakibal u ti ja' li u la st'uj stuke lik yak' milbil matanaletik li ta skajleb matanal spasoja ta Betele; ja' jech la slikes li k'in sventa li steklumal Israele xchi'uk te laj yich' muyel li skajleb matanal sventa xak' milbil matanaletik xchi'uk matanal ti xtomet muyel xch'ailale.*

13 Oy jun yajtunel Dios^t ti ta smantal Jeova lok' batel ta Juda sventa xbat ta Betel. Li ta Betele ja' o te va'al ta sts'el skajleb matanal li Jeroboanⁱ ti te

12:26 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **12:31** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. **12:33** *O «xch'ailale».

chak' matanal ti xtomet muyel xch'ailal* yu'une. **2** Li yajtunel Diose tsots la sk'opon li skajleb matanale, yu'un jech albat yu'un Jeovae, xi laj yale: «ǀChikintao ava'i, skajleb matanal, skajleb matanal! Xi chal li Jeovae: «ǀK'e-lavil! ǀLi ta snitilulal Davide te chlok' tal jun kerem ti Josias sbie!^a Ja' te chlik yak' ta aba ta milbil matanal li paleetik ti te chtunik ta tayal k'opojebaletike,^f ja' li paleetik ti chchik'ik matanal ta aba sventa xtometuk muyel xch'ailal* yu'unike. Jech xtok, te chlik xchik' sbakil krixchanoetik ta aba».^b **3** Laj yak'be senyail* li va' k'ak'ale, xi laj yale: «Li'e ja' li senyail* laj yal Jeovae: ta xch'ak ta o'lol li skajleb matanale xchi'uk chtanij batel li stanil* te oy ta sbae».

4 K'alal naka no'ox laj ya'i ajvalil ti laj yapta skajleb matanal ta Betel li yajtunel meel Diose, li Jeroboane te to ta skajleb matanal la sye' tal sk'ob, xi laj yale: «ǀTsakik!^c Pe ta anil no'ox takij* li sk'ob la sye'e xchi'uk mu xa xbak' kom.^d **5** Va'un, ch'ak ta o'lol li skajleb matanale xchi'uk tanij batel li stanile, yu'un ja' li senyail* yaloj xa ono'ox li yajtunel Dios ti jech albat yu'un Jeovae.

6 Li ajvalile xi laj yalbe li yajtunel meel Diose: «Avokoluk, k'anbo vokol li Jeova Dios avu'une, paso orasion ta jtojolal sventa xlekub li jk'obe».^e Ja' yu'un, li yajtunel meel Diose la spas orasion sventa sk'anbe vokol li Jeovae, va'un lekub sk'ob yan velta li ajvalile. **7** Li ajvalil une xi laj yalbe li yajtunel meel Diose: «Batik ta jna, bat ve-

13:1, 2 *O «xch'ayilal». 13:2 #K'elo Glosario, tayal k'opojebal. 13:3 *O «Oy k'usi labal sba la spas». #O «Li'e ja' li k'usi labal sba». ^O «stanil ti oy xepu'al», ja' xkaltik, tan ti t'uxul ta xepu'al chik'bil matanale. 13:4 *O «te'el kom». 13:5 *O «li k'usi labal sba».

KAP. 13

a 2Re 21:24

2Re 22:1

b 2Re 23:15, 16

2Kr 34:33

c 2Kr 16:10

Jer 20:2

d 2Re 6:18

e Eks 10:16, 17

Nu 21:7

Jer 37:3

Ech 8:24

Kolumna 2

a 1Re 13:1

an jxoxuk* xchi'uk oy ta ko'on-ton chkak'bot amoton». **8** Pe xi la stak' li yajtunel meel Diose: «Manchuk mi chavak'bun j-o'loluk li k'usitik oy avu'une, mu'yuk chbat jchi'inot, mu'yuk chive' xchi'uk mu'yuk chkuch' vo' li' ta lume. **9** Yu'un xi laj yalibun mantal li Jeovae: «Mu xu' xave' mi ja'uk xavuch' vo' xchi'uk mu xu' te xasut li ta be ti bu cha-ech'e».^a **10** Jech oxal, yan xa be la stam batel, ma'uk xa te sut batel li ta be ti k'alal bat ta Betele.

11 Li ta Betele te nakal jun j-alk'op ti mol xae. K'alal k'ot ta snaik li xnich'nabtake, k'ot xchapbeik stotik skotol li k'usitik la spas ta Betel li yajtunel meel Dios li va' k'ak'ale xchi'uk li k'usitik laj yalbe li ajvalile. K'alal laj xa ox yalbeik li stotike, **12** xi jak'batike: «ǀBu beal la stam batel?». Li xnich'nabtake laj yalbeik bu beal la stam batel li yajtunel meel Dios ti likem ta Judae. **13** Xi laj yalbe li xnich'nabtake: «Ak'beik smontura li jvuroe». Jech laj yak'beik smontura li vuroe, va'un la skajlebin batel.

14 Bat sta ta be li yajtunel meel Diose, te chotol la sta ta yolon jpets muk'ta te'. Va'un, xi laj yalbee: «ǀMi vo'ot li yajtunelot meel Dios ti likemot tal ta Judae?».^a Xi tak'bate: «Vo'on». **15** Xi laj yalbee: «Batik ta jna cha'a, bat ve'an tal jxoxuk».* **16** Pe xi la stak'e: «Mu xu' jchi'inot batel, mu stak' jch'am li k'usi chavak'bune. Mu stak' xive' xchi'uk mu stak' xkuch' vo' li ta lum li'e. **17** Yu'un xi laj yalibun mantal li Jeovae: «Mu xu' xave' mi ja'uk xavuch' vo' te, mu xu' te xasut li ta be ti bu cha-ech'e».^a **18** Xi albate: «J-alk'opun ek xchi'uk xi laj yalibun jun anjel ti jech albil tal yu'un Jeovae: Ik'o batel ta ana sventa xve' xchi'uk xuch' vo'». (La slo'la). **19** Jech sut batel xchi'uk li j-alk'op ti mol

13:7, 15 *O «jutebuk».

xae sventa xve' xchi'uk xuch' vo' ta sna.

20 K'alal ja'o te chotol chve'ik ta mexae, oy k'usi albat yu'un Jeova li j-alk'op ti mol xae.

21 Va'un, xi tsots laj yalbe li yajtunel meel Dios ti likem ta Juda: «Xi chal li Jeovae: «Ta skoj ti la atoy aba ta stojolal li Jeovae xchi'uk ti mu'yuk la ach'un li k'usi laj yalbot li Jeova Dios avu'une, **22** ta skoj ti sut ve'an xchi'uk sut avuch' vo' li ta lum ti xi albilot sk'oplale: «Mu xu' xave' mi ja'uk xavuch' vo'», ti xa-utate, mu'yuk te chavich' mulkel li ta smukinal amoltotake».^a

23 K'alal ve' xa ox xchi'uk k'alal laj xa ox yuch' vo' li yajtunel meel Diose, li j-alk'op ti mol xae la skajanbe smonturail svuro li j-alk'op ti ay yik' sutele. **24** Va'un, bat li j-alk'ope, pe la snup ta be jkot leon ti milate.^b Te telel kom ta be li sbek'tale, li svuroe te kotol kom ta xokon; li leone eke te kotol kom ta xokon li animae. **25** Ja'o te ech'ik jayvo' viniketik li ta bee, va'un laj yilik ti te telel ta be li animae xchi'uk laj yilik ti te kotol ta xokon anima li leone. K'alal ochik ta jteklum ti bu nakal li j-alk'op ti mol xae, k'ot yalik li k'usi laj yilike.

26 K'alal laj ya'i li j-alk'op ti ay ik'vanuk sutele, xi laj yal ta anile: «Taje ja' li yajtunel meel Dios ti la stoy sba ta stojolal Jeovae;^c ja' yu'un li Jeovae laj yak' tsakatuk ta leon sventa xlininat ta ti'el, taje jech xa ono'ox albil yu'un li Jeovae».^d **27** Laje, xi laj yalbe li xnich'nabtake: «Ak'beik smontura li jvuroe». Ta anil no'ox laj yak'beik smontura li vuroe. **28** Va'un, lok' batel, te telel ta be la stabe li sbek'tal animae xchi'uk te kotajtik ta sts'el li vuro xchi'uk leone. Li leone mu'yuk sti'oj li animae mi ja'uk sililinoj ta ti'el li vuroe. **29** Li j-alk'ope la skajan muyel ta vuro li sbek'tal yajtunel meel Diose, laj yik' batel ta steklu-

KAP. 13

a 1Re 13:30
2Re 23:17, 18

b 2Sa 6:7
1Re 20:35, 36
2Re 17:25

c 1Re 13:9

d 1Re 13:21, 22

Kolumna 2

a 2Re 23:17, 18

b Le 26:30
1Re 12:29, 31

c 2Re 23:15, 19

d 1Re 12:25, 31

e 2Kr 11:14, 15

f 1Re 16:30, 31
2Re 3:1, 3
2Re 10:31
2Re 13:1, 2

g 1Re 14:10
1Re 15:25-29
2Re 17:22, 23

KAP. 14

h 1Re 11:30, 31

i Jos 18:1
1Sa 4:3

mal sventa xok'ita, laje la smuk. **30** Te la smuk li ta smukinal stuke xchi'uk xi x-avet chok'itaike: «¡Toj abol aba, kuni ermano!».^a **31** K'alal laj xa ox smuke, xi laj yalbe li xnich'nabtake: «Mi lichame, te me xamukikun ti bu mukul li yajtunel meel Diose, te xavak'ik ta sts'el sbakil li jbakiltake».^a **32** Persa chk'ot ta pasel li k'usi laj yal ta stojolal li skajleb matanal te ta Betel ti jech albat yu'un Jeovae xchi'uk li k'usi laj yal ta stojolal li snaitak diosetik ti te chich'ik ta muk' li ta tayal k'opojebaletik^b ta jteklumetik yu'un Samariae».^c

33 Manchuk mi jech k'ot ta pasel skotol taje, li Jeroboane mu'yuk xikta li chopol be stamoje, jech-o la spas ti buch'uuk no'ox tsva'an ta paleal sventa te xtunik li ta tayal k'opojebalelike.^d Tsva'an ta paleal* ti buch'uuk no'ox xal yo'ontone, xi chale: «Li'e ja' ak'o ochuk ta paleal sventa te xtun li ta tayal k'opojebale».^e **34** Li smul la spas yuts' yalal Jeroboane^f ja' laj yich'ik-o lajesel xchi'uk ja' ta skoj ti ch'ay-o sts'unbalik li ta sba balumile.^g

14 Li va' k'ak'ale, ipaj li Abias ti ja' xnich'on Jeroboane. **2** Ja' yu'un, li Jeroboane xi laj yalbe li yajnile: «Totsan, avokoluk, batan ta Silo, jelta-o aba sventa mu xak'ik venta ti vo'ot yajnilot Jeroboane. Mi lak'ote, te chata li j-alk'op Aiyae. Yu'un ja' laj yalbut ti chi-och ta ajvalil li ta jteklum li'e.^h **3** Ich'o batel lajuneb pan xchi'uk ich'o batel pan ti chi'e xchi'uk ich'o batel jp'isuk pom sventa xbat ak'el li j-alk'ope. Ja' chalbot k'usi chk'ot ta stojolal li kereme».

4 Li yajnil Jeroboane jech la spas k'ucha'al albate. Tots batel sventa xbat ta Silo,ⁱ te k'ot ta sna Aiya. Li Aiyae mu xa x-ilvan ta skoj ti mol xae.

13:33 *Literal «Tsnocesbe sk'ob».

5 Pe li Jeovae xi xa ono'ox yalojbe li Aiyae: «Li yajnil Jeroboane li' chtal sjak'bot li k'usi chk'ot ta stojolal li skereme, yu'un ip cha'i. Vo'on chkalbot li k'usi xu' xavalbee. Mi vule, sjeltaoj sba tal sventa mu xak' sba ta ojtikinel».

6 K'alal laj ya'i Aiya ti te xa xtal ta ochebal li antse, xi laj yale: «Ochan talel, yajnil Jeroboan. ĴK'u yu'un ti mu xavak' aba ta ojtikinele? Laj xa kich' albel ti xkalbot jun chopol a'yeje. 7 Xi xk'ot avalbe li Jeroboane: «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Vo'on la jt'ujot lok'el ta ateklumal sventa xabeiltas li jteklumal Israele.^a 8 La jpojbe snitilulal David li ajvalilale* xchi'uk vo'ot laj kak'bot.^b Pe mu jechuk la apas k'ucha'al li kajtunel Davide, yu'un li Davide la xch'un li jmantaltake xchi'uk ta sjunul yo'onton la sts'akliun, ja' la spas li k'usi lek chkile.^c 9 Yan li vo'ote mas to x-ech' achopolil, ja' mu sta li yantik eche', la apas yan diosetik xchi'uk lok'oletik ta unijesbil tak'in ti chopol laj ka'i-o jbae^d xchi'uk vo'on laj aviktaun komel.^e 10 ĴJa' yu'un, chkak'be svokol li yuts' yalal Jeroboan te ta Israele xchi'uk ta jch'aybe sts'unbal* skotol viniketik^f li ta yuts' yalal Jeroboane, ta jch'aybe sts'unbal xtok li buch'utik mu'yuk tsots sk'oplalike. Ta jmes lok'el skotol li yuts' yalal Jeroboan' jech k'ucha'al chich' mesel lok'el ik'obal^g ja' to ti k'uxi xlok' skotole! 11 Mi te ta jteklum chcham li yuts' yalal Jeroboane, chlaj ta ti'el ta ts'i'etik; mi te chcham ta osiltike, chlaj ta ti'el ta mutetik ta vinajel, yu'un jech yaloj li Jeovae».

12 »Totsan; sutan batel ta

14:8 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. 14:10 *Literal «jtuch' lok'el». ^aLiteral «li buch'utik tsk'abtaik pak'bal na». Li ta ebreo k'ope ja' jech chalik k'alal chochoplo k'optaik li viniketike. ^gO «tso'».

KAP. 14

a 1Re 11:30, 31
1Re 12:20

b 1Re 12:16

c 1Re 15:5
Ech 13:22

d Dt 27:15
2Kr 11:15

e Ne 9:26
SI 50:17

f 1Re 15:25-29

Kolumna 2

a 1Re 15:25-29

b Dt 8:7-9
Dt 29:28
Jos 23:15
2Re 17:6

c Dt 28:64
2Re 15:29
2Re 18:11

d Dt 12:3

e 1Re 12:28-30
1Re 13:33, 34

f 2Kr 12:15
2Kr 13:3

g 2Kr 13:20

h 1Re 15:25

i SI 78:68
SI 132:13

ana. K'alal mi la atek'an avakan li ta jteklume, chcham li kereme. 13 Skotol Israel chok'itaik xchi'uk chbat smukik, yu'un ja' no'ox stuk chich' mukel li ta yuts' yalal Jeroboane, ja' no'ox stuk li ta yuts' yalal Jeroboan ti oy k'usi lek ilbat yu'un Jeovae, li Dios yu'un Israele. 14 Li Jeovae tsva'an yan ajvalil ta Israel sventa xch'aybe sts'unbal* li yuts' yalal Jeroboan^a mi k'ot sk'ak'alile. Li sk'anuke, xu' spas ta ora. 15 Li Jeovae tsstset lok'el Israel jech k'ucha'al chich' ts'etel aj ti te xla'et ta yut vo'e, tsbul lok'el Israel li ta osil ti laj yak'be li smoltotakike,^b ta sjelavel to Uk'um* ta spuk batel^c ta skoj ti la spasik ch'ul posteetik^d ti chopol laj ya'i-o sba yu'unik li Jeovae. 16 Ta sjiip komel Israel ta skoj smultak li Jeroboane xchi'uk ja' ta skoj Jeroboan ti la sta smulik li Israele».^e

17 Va'un, li yajnil Jeroboane tots batel sventa sut batel ta sna, te k'ot ta Tirsa. K'alal naka no'ox k'ot ta smarkoal yok ti' nae, cham li kereme. 18 Skotol Israel laj yok'itaik, laje bat smukik jech k'ucha'al yaloj xa ono'ox Jeova ta stojolal li yajtunel Aiyae, li j-al-k'ope.

19 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeroboane, ti k'u yelan la spas k'ope' xchi'uk ti k'u yelan ajvalilaje, te ts'ibabil ta sliivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele. 20 22 jabil ajvalilaj li Jeroboane, laje bat xkux xchi'uk li smoltotake;^g ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Nadab sbie.^h

21 Li Reoboam ti ja' xnich'on Salomone ajvalilaj ta Juda. K'alal och ta ajvalil li Reoboame, 41 jabil yich'oj, 17 jabil ajvalilaj ta Jerusalen, ja' li jteklum li la st'uj lok'el Jeova' ta

14:14 *Literal «xtuch' lok'el». 14:15 *Ja' xkaltik, li Eufbrates. ^kK'elo Glosario, *ch'ul poste*.

snitilulal Israel sventa te xak' li sbie.^a Li sme' Reoboame Naama sbi, likem ta snitilulal Ammon.^b **22** Li Judae ja' tspas li k'usi chopol chil Jeovae,^c ta skoj li smulike mas to la sabeik sk'a-k'al yo'onton li Diose, ja' mu sta jech la spasiq li smoltotakike.^d **23** Jech-o la sva'anik tayal k'opojebaletik,* ch'ul va'anbil tonetik xchi'uk ch'ul posteetik^{no} ti te laj yak'ik ta sba bik'tal vitsetik^f xchi'uk ta yolon te'et'ik ti lek pimik yanale.^g **24** Oy jchonbail viniket'ik ta templo xtok li ta jteklume.^h Ibal sba* k'usitik la spasiq jech k'ucha'al li jyanlumetik ti nutsalik lok'el yu'un Jeova ta stojolal j-israeletike.

25 K'alal svo'obal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Reoboame, li ajvalil Sisak' ta Ejiptoe muy stsak ta k'op li Jerusalemene.ⁱ **26** Laj yich' batel li k'u'lejal te oy ta sna Jeovae xchi'uk li k'u'lejal te oy ta sna* ajvalile.^k Laj yich' batel skotol, laj yich' batel xtok li eskudoetik^f ta oro ti ja' spasoq li Salomone.^l **27** Ja' yu'un, li ajvalil Reoboame ta kovre xa la spasbe xk'exol li eskudoetike,* ja' laj yak'be sbain li bankilaletik yu'un jchabivanejetike,^m li jchabivanejetik taje ja' chchabibeik yochebal sna li ajvalile. **28** K'alal chbat ta sna Jeova li ajvalile, li jchabivanejetike chich'ik batel li eskudoetike,* va'un mi sutik tale, te chak'ik komel ti bu oy li jchabivanejetike.

29 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Reoboame, skotol li k'usitik la spase, ¿mi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae?^m **30** Jech-o nopolik la stsak sbaik ta k'op li Reoboam

14:23 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. *K'elo Glosario, ch'ul poste. **14:24** *K'elo Glosario, ibal sba. **14:26** *O «spasob mantal». *O «makobbailetik». **14:27, 28** *O «makobbailetike». **14:27** *Literal «j-anilajeletike».

KAP. 14

- a Eks 20:24
Dt 12:5, 6
1Re 8:16, 17
b 1Re 11:1
2Kr 12:13
c 1Re 11:7
2Kr 12:1
d Is 65:2
e Le 26:1
f Is 65:7
g Dt 12:2, 3
Is 57:5
Jer 2:20
Os 4:13
h Dt 23:17, 18
1Re 15:11, 12
1Re 22:46
2Re 23:7
Os 4:14
i 1Re 11:40
j 2Kr 12:2-4
k 1Re 7:51
1Re 15:18
2Re 18:14, 15
2Re 24:12, 13
l 1Re 10:16, 17
2Kr 12:9-11
m 1Kr 27:24
2Kr 12:15

Kolumna 2

- a 1Re 15:6
b 1Re 11:43
c 1Re 11:1
2Kr 12:13
d 1Kr 3:10
Mt 1:7

KAP. 15

- e 1Re 12:20
f 2Kr 13:1, 2
g 2Kr 11:20-22
h 2Sa 7:8, 12
Sl 89:33-37
Is 37:35
Jer 33:20, 21
i 1Re 11:36
2Kr 21:7
Sl 132:13, 17
j 2Sa 11:4, 15
Sl 51:7-11
k 1Re 14:30
2Kr 12:15
l 2Kr 13:22
m 2Kr 13:3
n 2Kr 14:1
o 1Kr 3:10
Mt 1:7

xchi'uk Jeroboane.^a **31** Li Reoboame bat xkux xchi'uk li smoltotake, te laj yich' mukel xchi'uk smoltotak li ta Steklumal Davide.^b Li sme' Reoboame Naama sbi, likem ta snitilulal Ammon,^c laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Abiyam* sbie.^d

15 K'alal 18 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Jeroboane,^e li xnich'on Nebate, ja'o och ta ajvalil ta Juda li Abiyame,^f **2** oxib jabil te ajvalilaj ta Jerusalem. Li sme'e Maaka sbi,^g ja' smom li Abisalomene. **3** Ja' la spasiq li muliletik la spas stote xchi'uk ma'uk ta sjunul yo'onton laj yak' sba ta stojolal li Jeova Dios yu'une, mu jechuk la spas k'ucha'al li David ti ja' smoltote. **4** Pe ta skoj li Davide,^h li Jeova Dios yu'une laj yak' ajvalilajuk jun snitilulal* li ta Jerusalemene,ⁱ yu'un la stik'be ta ajvalil li xnich'one xchi'uk mu'yuk xk'oplal yu'un li Jerusalemene. **5** Yu'un li Davide ja' la spasiq li k'usi tuk' chil Jeovae xchi'uk mu'yuk xk'ep'uj* ta xch'unbel smantal Dios ti k'u sjalil kuxule, ja' xa no'ox li k'usi k'ot ta pasel yu'un ta skoj li Uriase, li j-et vinike.^j **6** Ti k'u sjalil kuxi li Reoboame, jech-o la stsak sbaik ta k'op xchi'uk li Jeroboane.^k

7 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Abiyame, skotol li k'usitik la spase, ¿mi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae?^l La stsak sbaik ta k'op ek li Abiyam xchi'uk Jeroboane.^m **8** Va'un, li Abiyame bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te la smukik ta Steklumal David; ja' och ta xk'exolⁿ ta ajvalil li xnich'on ti Asa sbie.^o

9 K'alal 20 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Israel li Jeroboane, lik ajvalilajuk ta Juda li

14:31 *Abias sbi xtok. **15:4** *Literal «laj yak'be jun skantil». **15:5** *O «xk'ep'uj».

Asae, **10** 41 jabil te ajvalilaj ta Jerusalen. Li syayae Maaka sbi,^a ja' smom li Abisalome. **11** Li Asae ja' la spas li k'usi tuk' chil Jeovae^b jech k'ucha'al la spas li David ti ja' smoltote. **12** La snutsan lok'el ta jteklum li jchonbail viniketik ta temploe^c xchi'uk la sjipl lok'el li ibal sba santoetik* ti la spas smoltotake.^d **13** Ma'uk no'ox, yu'un la slok'es ta yabtel* li syaya ti Maaka sbie,^e yu'un spaso-jojun ibal sba santo sventa xich'ik ta muk' li ch'ul postee.^f Li Asae la sjipl lok'el li ibal sba santo ti ja' yu'un syayae^f xchi'uk te la xchik' ta stenlejaltik Sedron.^g **14** Pe ja' mu'yuk laj yich' jinesel li tayal k'opojebaletike.^h AK'o mi jech, ta sjunul yo'onton tun ta stojolal Jeova li Asa ti k'u sjalil kuxule. **15** Jech xtok, te laj yak' ta sna Jeova li k'usitik xch'ultajesojik xchi'uk stote, ja' li platae, li oroe xchi'uk li yan k'usitike.ⁱ

16 Jech-o nopolik la stsak sbaik ta k'op li Asa xchi'uk li Baasa' ti ja' ajvalil ta Israele. **17** Li ajvalil Baasa ta Israele muj stsak ta k'op li Judae xchi'uk laj yak'-be smuroal* li Ramae^k sventa mu x-ochik xchi'uk sventa mu xlok'ik[#] ti bu oy li ajvalil Asa ta Judae.^l **18** Jech oxal, li Asae laj yich' batel skotol li plata xchi'uk li oro ti te to komem ta yavil k'ulejal ta sna Jeovae xchi'uk li ta sna* ajvalile, laj yak'be ta sk'ob li yajtuneltake. Va'un, li ajvalil Asae la stak batel ta Siria li yajtuneltak ta stojolal li ajvalil Ben-Adad^m ti te nakal ta Damaskoe, ti ja' xnich'on li Tabrimone

15:12 *Li ta ebreo k'ope xu' van te nilit sk'opial ta jp'el k'op ti «tso'» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal sba*. **15:13** *Literal «ta me' ajvalil». #K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **15:14** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. **15:17** *O «la xcha'-va'an». #O «mu x-ochik xchi'uk sventa mu xlok'ik li ta osil». **15:18** *O «spasob mantal».

KAP. 15

a 2Kr 11:21, 22

b 2Kr 14:2-5
2Kr 14:11
2Kr 15:17c Dt 23:17, 18
1Re 14:24
1Re 22:45, 46d 1Re 11:7
1Re 14:22, 23

e 2Kr 11:18, 20

f Dt 7:5
2Re 18:1, 4
2Kr 34:1, 4g 2Sa 15:23
2Kr 15:16-18
Jn 18:1h Nu 33:52
Dt 12:2
1Re 22:41, 43

i 1Kr 26:26, 27

j 1Re 16:3, 12

k Jos 18:21, 25

l 2Kr 16:1-6

m 2Kr 16:7

Kolumna 2

a 2Re 15:29

b Jue 18:29
1Re 12:28, 29c 1Re 14:17
Kan 6:4

d Jos 21:8, 17

e Jos 18:21, 26
Jue 20:1
1Sa 7:5
Jer 40:6

f 2Kr 16:11-14

g 1Re 22:42
2Kr 17:3, 4
2Kr 18:1
2Kr 19:4
Mt 1:8

h 1Re 14:20

xchi'uk ti ja' smom li Esione, xi laj yalbe batele: **19** «Jpasojtik jun trato jech k'ucha'al la spasiq trato li jtot xchi'uk atote. Li' ta jtakbot talel ta amoton plata xchi'uk oro sventa xach'ay ta be li trato la apas xchi'uk li ajvalil Baasa ta Israele sventa mu xa stsakun ta k'op». **20** Li Ben-Adade la xch'un li k'usi albat yu'un ajvalil Asae, va'un la stak batel li bankilaetik yu'un yaj-soltarotake sventa xbat stsakik ta k'op li jteklumetik ta Israele. La sjinesik komel li Ijon,^a Dan,^b Abel-Bet-Maaka, sjunul Kineret xchi'uk sjunul li yosilal Neftalie. **21** K'alal laj ya'i li Baasae, ta anil no'ox la xkechan sba ta sva'anbel smuroal* li Ramae xchi'uk te to kom nakluk ta Tirsac. **22** Li ajvalil Asae la stsob skotol li buch'utik te oyik ta Judae —mu'yuk xa buch'u kom—, ja' bat yich'ik talel li tonetik xchi'uk li te'etik ta Rama ti ja' to'ox tstunes li Baasae. Li ajvalil Asae ja' lik yak'be-o smuroal* li Gueba^d ta Benjamine xchi'uk li Mispae.^e

23 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Asae, li k'usitik muk'tik la spase, skotol li k'usitik la spase xchi'uk li jteklumetik laj yak'be smuroale,* zmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae? Pe k'alal mol xa oxe, ipaj yakan.^f **24** Va'un, li Asae bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te la smukik ta Steklumal David ti ja' smoltot xtoke, yu'un ja' te mukul li smoltotake; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Jeosafat sbie.^g

25 K'alal chib xa ox jabil ch-ajvalilaj ta Juda li Asae, ja'o och ta ajvalil ta Israel li Nadab^h ti ja' xnich'on Jeroboane xchi'uk chib jabil ajvalilaj li ta Israele. **26** Ja' la spas-o li k'usi chopol

15:21 *O «xcha'va'anel». **15:22** *O «xcha'va'an-o». **15:23** *O «la xcha'va'ane».

chil Jeovae xchi'uk la xchanbe li stalelal stote^a xchi'uk ja' la spas li muliletik la spas stot ti ja' la sta-o smul li Israele.^b **27** Li Baasa ti ja' xnich'on Aiya ta snitilual Isakare snopoj xa ono'ox tstsak ta k'op li Nadabe, te la smil ta Guibeton^c ti ja' yosil jfilisteaeatike; ja'o te yakal tsjoyibtaik Guibeton li Nadab xchi'uk skotol Israele. **28** Li Baasae ja'o la smil k'alal yoxibal xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Asae, laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil. **29** K'alal naka no'ox choti ta ajvalile, la smilbe skotol li yuts' yalal Jeroboane. Mu'yuk buch'u kuxul laj yikta li ta yuts' yalal Jeroboane; laj yal mantal ti ak'o smilik skotol jech k'ucha'al yaloj xa ono'ox Jeova ta stojolal li yajtunel Aiya ti likem ta Siloe.^d **30** Li k'usi k'ot ta pasele ja' ta skoj li smultak Jeroboane xchi'uk ti la sta smul yu'un li Israele xchi'uk ta skoj ti chopol tajek laj ya'i sba yu'un li Jeovae, li Sdios Israele. **31** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Nadabe, skotol li k'usitik la spase, žmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele.^e **32** Jech-o nopolik la stsak sbaik ta k'op li Asa xchi'uk li ajvalil Baasa ta Israele.^e

33 K'alal yoxibal xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Asae, ja'o och ta ajvalil ta Tirsa li Baasa ti ja' xnich'on Aiya, 24 jabil la sventain skotol li Israele.^f **34** Pe ja' la spas-o li k'usi chopol chil Jeovae^g xchi'uk ja' la xchanbe li stalelal Jeroboane xchi'uk ja' la spas li muliletik ti ja' la sta-o smul li Israele.^h

16 Li Jeovae xi laj yalbe Jeu,ⁱ li xnich'on Anani,^j li k'usi chk'ot ta stojolal li Baasae: **2** «Ta lumtik la jtotsot likel, yu'un la jva'anot ta jnitvanej yu'un li jteklumal Israele.^k Pe ja' la achanbe-o stalelal li Jeroboane xchi'uk la sta smul avu'un li jte-

KAP. 15

a 1Re 14:7, 9

b 1Re 12:28-30
1Re 13:33c Jos 19:44, 48
Jos 21:20, 23
1Re 16:15

d 1Re 14:9, 10

e 2Kr 12:15

f 1Re 16:8

g 1Re 16:7

h 1Re 12:28-30
1Re 13:33

KAP. 16

i 2Kr 19:2
2Kr 20:34

j 2Kr 16:7

k 1Sa 2:8

Kolumna 2

a 1Re 13:33

b 1Re 14:10, 11
1Re 15:29

c 1Re 15:21, 33

d 1Re 15:25-29

e 2Re 9:31

klumal Israele, chopol laj ka'i jba yu'unik ta skoj li smulike.^a **3** Ja' yu'un, ta jbek*^a lok'el li Baasa xchi'uk li yuts' yalale, jech ta jpasbe yuts' yalal jech k'ucha'al la jpasbe li yuts' yalal Jeroboan^b ti ja' xnich'on Nebate. **4** Mi te ta jteklum chcham junuk yuts' yalal Baasae, chljaj ta ti'el ta ts'i-etik; mi te chcham ta osilitik junuk yuts' yalale, chljaj ta ti'el ta mutetik ta vinajel».

5 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Baasae, skotol li k'usitik la spase xchi'uk li k'usitik muk'tik la spase, žmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **6** Va'un, li Baasae bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te laj yich' mukel ta Tirsa;^c laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Ela sbie. **7** Jech xtok, li Jeovae laj yalbe j-alk'op Jeu, li xnich'on Anani, li k'usi chk'ot ta stojolal li Baasa xchi'uk yuts' yalale, ja' ta skoj ti milvane* xchi'uk skotol li k'usi chopol la spas ta sat Jeova ti ilin yu'un ta skoj li k'usitik chopol la spas jech k'ucha'al li yuts' yalal Jeroboane.^d

8 K'alal 26 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Asa ta Judae, ja'o och ta ajvalil ta Tirsa li Ela xnich'on Baasae, chib jabil la sventain li Israele. **9** Oy jun yajtunel ti Simri sbie, ja' yak'ojbe sventain j-o'lol li skaretatake. K'alal ja'o te chyakub li Ela ta sna Arsa li ta jteklum Tirsa, li Simrie la snop tsmil li Elae. Li Arsa ja' sventainojbe sna ajvalil li ta Tirsa. **10** Va'un, k'alal 27 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Asa ta Judae, li Simrie och smil li Elae,^e laje ja' och ta ajvalil ta xk'exol. **11** K'alal lik ajvalilajuke, k'alal choti ta xchotleb ti bu tspas mantale, la smilbe

16:3 *O «ta jmes». **16:7** *Ja' xkaltik, ti la smil li Nadab ti ja' xnich'on Jeroboane.

skotol li yuts' yalal Baasae, mi junuk vinik* kuxul kom yu'un ti ja' yuts' yalal^a o yamigo li Baasae. **12** Li Simrie la smilbe skotol li yuts' yalal Baasa jech k'ucha'al albil ono'ox yu'un Jeova li j-al-k'op Jeu^a ti chk'ot ta stojolal li Baasae. **13** Jech k'ot ta stojolalik ta skoj li smul la spasik li Baasa xchi'uk li xnich'on ti ja' li Elae xchi'uk li smul la spasik ti ja' la sta-o smul yu'unik li Israele, yu'un chopol laj ya'i sba yu'unik li Jeova ti ja' Sdios Israel k'alal laj yich'ik ta muk' li santoetik ti mu'yuk sbalile.^b **14** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Elae, skotol li k'usitik la spase, çmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele?

15 K'alal 27 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Asa ta Judae, ja'o och ta ajvalil ta Tirsae li Simrie, vukub k'ak'al ajvalilaj. Taje ja'o k'ot ta pasel k'alal te spasoj skarpanaik li soltaroetik yo' tsakik ta k'op li Guibeton^c ti ja' yosil jfilisteetike. **16** Xi k'ot ta xchikinik li soltaroetik ti te spasoj skarpanaik: «Li Simrie laj xa smil li snjovale, yu'un jech xa ono'ox sнопoj». Ja' yu'un, li va' k'ak'al k'alal ja'o te spasoj skarpanaik, skotol li Israele la stik'ik ta ajvalil li Omri^d ti ja' bankilal yu'un soltaroetike. **17** Li Omri xchi'uk skotol li Israele lok'ik batel li ta Guibetone, ja' bat sjoyibtaik li Tirsae. **18** K'alal laj yak' venta Simri ti och xa ta k'abal li jteklume, te jatav batel li ta tsatsal tayal k'elob osil ta sna* ajvalile. La stsanbe sk'ak'al li nae, jech te bajal cham.^e **19** Ti jech k'ot ta stojolale, ja' ta skoj li smultake, yu'un ja' la spas li k'usi chopol chil Jeovae, ja' la xchanbe

16:11 *Literal «buch'utik ts'k'abtaik pak'bal na». Li ta ebreo k'ope ja' jech chalik k'alal chchopol k'optaik li viniketike. ^aO «li buch'u tsparkbe sk'opial ch'ich'e». **16:18** *O «spasob mantal».

KAP. 16

a 1Re 16:1-3

b Dt 32:21

1Sa 12:21

2Re 17:15

Is 41:29

c Jos 19:44, 48

Jos 21:20, 23

1Re 15:27

d 2Re 8:26

Mik 6:16

e Jue 9:53, 54

1Sa 31:4

2Sa 17:23

Kolumna 2

a 1Re 12:28-30

1Re 14:7, 9

b 1Re 20:1

2Re 17:24

Am 6:1

Ech 8:5

c Mik 6:16

d 1Re 12:28-30

1Re 13:33

stalelal li Jeroboane xchi'uk ja' ta skoj ti la sta smul yu'un li Israele.^a **20** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Simrie xchi'uk ti la snop tsmil li ajvalile, çmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele?

21 Li va' k'ak'ale, la xch'ak sba ta chavok' li jteklum Israele. Li jvok'e ja' la sts'akliik li Tibni xnich'on Guinate, yu'un ts'k'an tstit'k'ik ta ajvalil. Li jvok' xtoke ja' la sts'akliik li Omrie. **22** Li buch'utik la sts'akliik li Omrie ja' kuch yu'unik, ja' lajik ta tsalel li buch'utik la sts'akliik li Tibni xnich'on Guinate. Ja' yu'un, cham li Tibnie, va'un ja' kom ta ajvalil li Omrie.

23 K'alal 31 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Asa ta Judae, ja'o och ta ajvalil ta Israel li Omrie, 12 jabil ajvalilaj ti te xa tsakal li vakib jabil ajvalilaj ta Tirsae. **24** Ja' la smanbe Semer li vits ta Samariae, chib talento* plata la stoj, te la sva'an jun jteklum li ta ba vitse, Samaria^b laj yak'be sbi sventa sna'obil li Semer ti ja' jajval li vitse. **25** Li Omrie ja' la spas-o li k'usi chopol chil Jeovae, mas to x-ech' xchopolil ti ja' mu sta li yantik ech'e.^c

26 Ja' la xchanbe li stalelal Jeroboan xnich'on Nebate xchi'uk li muliletik la spas ti ja' la sta-o smul yu'un li Israele, yu'un chopol laj ya'i sba yu'unik li Jeova ti ja' Sdios Israel k'alal laj yich'ik ta muk' li santoetik ti mu'yuk sbalile.^d **27** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Omrie, li k'usitik la spase xchi'uk li k'usitik muk'tik la spase, çmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **28** Va'un, li Omrie bat kxux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te laj yich' mukel ta Samaria; laje

16:24 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. ^aJa' sk'an xal çja' yu'un li snitlulal Semere».

ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xni-
ch'on ti Akab sbie.^a

29 K'alal 38 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Asa ta Judae, ja' och ta ajvalil ta Samaria^b li Akab xni-
ch'on Omrie, 22 jabil ta sventain li Israele. **30** Li Akab xni-
ch'on Omrie mas to toj chopol ech' ta sat li Jeovae ti ja' mu sta li yan-
tik ech'e.^c **31** Pe ma'uk no'ox la spas li muliletik la spas Jero-
boan^d xni-
ch'on Nebate, yu'un laj yik' xtok li Jesabel^e ti ja' stseb li Etbaal ti ja' ajvalil yu'un jsidonetike.^f Jech te lik tunuk ta stojolal li Baale^g xchi'uk lik snijan sba ta stojolal. **32** Jech xtok, li ta sna* Baal^h spasoj ta Samariae, te la spasbe jun skajleb smoton li Baale. **33** La spas jun ch'ul poste^h xtok. Li Akabe mas to toj chopol k'usitik la spas ti chopol laj ya'i-o sba yu'un li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele, ja' mu sta li yan ajvaliletik ech'ik ta Israele.

34 K'alal ja' ch-ajvalilaj li Akabe, li Iel likem ta Betele la xcha'va'an li Jerikoe. K'alal laj yak'be snakleb li jteklume, cham li sba xni-
ch'on ti Abiram sbie. K'alal laj yak'be li smak sti'e, cham li slajeb xni-
ch'on ti Segub sbi jech ono'ox k'ucha'al yajlo Jeova ta stojolal Josue ti ja' xni-
ch'on li Nune.^j

17 Li Elias^{*k} ti te nakal ta Tisbe ta yosilal Galaade,^l xi laj yalbe li Akabe: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova, li Dios yu'un Israel ti ja' chitun ta stojolale,^m mu'yuk ch-ayan ts'ujul mi ja'uk chak' vo' li jabiletik chtale, ja' to mi jech laj kale!».^m

2 Xi albat yu'un li Jeovae: **3** «Lok'an batel li'e, batan ta stuk'il slok'eb k'ak'al, te xanak'* aba ta stenlejaltik Kerit[#] ti te xkom

16:32 *O «stemplo». 16:33 *K'elo Glosario, ch'ul poste. 17:1 *Ja' sk'an xal qja' Jdios li Jeovae. [#]Literal «ti li' va'alun ta stojolale». 17:3 *O «xamuk». 17:3, 5 #O «beo'tik ta stenlejaltik Kerit».

KAP. 16

a 1Re 16:33
1Re 21:4
1Re 21:20-22
2Re 10:1

b 1Re 16:23, 24
Is 7:9

c 1Re 16:25
1Re 21:25
2Re 3:1, 2

d 1Re 12:28-30

e 1Re 18:4, 19
1Re 21:7
2Re 9:30
Ap 2:20

f Je 10:15

g Jue 2:11
Jue 10:6
2Re 10:19
2Re 17:16

h 2Re 10:21, 27

i Eks 34:13
2Re 10:26, 28
2Re 13:6

j Jos 6:26

KAP. 17

k 1Re 17:15, 16
1Re 17:22, 24
1Re 18:36, 38
1Re 18:46
2Re 2:8, 11
Lu 1:17
Jn 1:19, 21

l Jos 22:9

m Dt 28:15, 23
Jer 14:22
Lu 4:25
Snt 5:17

Kolumna 2

a Sl 37:25
Mt 6:11

b Nu 11:23
Jue 15:19

c 1Re 18:5

d Lu 4:25, 26

e Ebr 11:32, 37

f 2Re 4:2

ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jordane. **4** Ja' chavuch'be ya'lel li beo'e, ta jpas ta mantal joj mutetik sventa xtal yak'beikot ave'el».^a **5** Ta ora no'ox bat li Eliase, jech la spas k'ucha'al albat yu'un li Jeovae; te bat xchi'uk te kom ta stenlejaltik Kerit[#] ti te xkom ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jordane. **6** Va'un, li joj mutetike ta jujun sob xchi'uk ta jujun mal k'ak'al chich'beik tal pan xchi'uk bek'et li Eliase, jech xtok, li Eliase ja' chuch'be ya'lel li beo'e.^b **7** Pe ta ts'akale ul li vo'e, yu'un mu'yuk xa xak' vo'.^c

8 Xi albat yu'un li Jeovae: **9** «Totsan, batan ta Sarepta te ta Sidon xchi'uk te xakom. Va'un, chkalbe mantal jun ants ti chame smalale, ja' chak'bot ave'el.»^d **10** Ja' yu'un, tots batel sventa xbat ta Sarepta. K'alal k'ot ta yochebal jteklume, te yakal tstsob si' jun ants ti chame smalale. Xi laj yalbe li antse: «Avokoluk, ich'bun tal jutebuk vo' kuch' ta junuk vazo».^e

11 K'alal bat xa ox yich' talel li antse, xi to albat yu'un li Eliase: «Avokoluk, ich'bun tal jxutuk* apan». **12** Xi laj yal li antse: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova Dios avu'un ti mu'yuk jutebuk jpane, k'ajomal oy jop arina li ta muk'ta jarrae xchi'uk juteb aseite li ta bik'it jarrae.^f Avie, yakal ta jtsob si' sventa jpas-o pan jve'kutik xchi'uk li jkereme. Mi laj xa ox ve'kunkutike, chicham-kutik».

13 Va'un, xi laj yal li Eliase: «Mu xaxi'. Och paso li pan laj avale. Pe ba'yel pasbun-o jpejuk bik'it pan li juteb arina oy avu'une, va'un ich'bun lok'el tal. Ja' ts'akal xapas li k'usi chav'ik xchi'uk li akere. **14** Yu'un xi chal li Jeova Dios yu'un Israele: «Li arina ti te oy ta muk'ta jarrae mu'yuk chljaj-o, li aseite ti te oy ta bik'it jarrae mu'yuk

17:11 *O «jxet'uk; jvok'uk».

ch-ul-o, ja' to mi laj yak' taluk vo' li Jeovae».^a **15** Ja' yu'un, bat li antse, jech la spas k'ucha'al albat yu'un Eliase, va'un ep k'ak'al jech oy-o sve'elik xchi'uk li yuts' yalale xchi'uk li Eliase.^b **16** Li arina ti te oy ta muk'ta jarrae mu'yuk xraj-o, li aseite ti te oy ta bik'it jarrae mu'yuk x-ul-o jech ono'ox k'ucha'al yaloj Jeova ta stojalal Eliase.

17 Ta ts'akale, ipaj skerem li ants ti ja' yajval nae, tsots tajek ipaj ti cham-oe.^c **18** Ja' yu'un, xi laj yalbe li Eliase: «¿K'usi chopol jpasojbot, yajtunel melez Dios? ¿Mi yu'un tal avulesbun ta jol jmul ti tal avak' chamuk li jkereme?».^d **19** Xi la stak' li Eliase: «Ak'bun tal li akereme». Va'un, la spet li kerem ti te oy ta sk'ob li me'ile, laj yik' muyel li ta kuarto ta jol nae, ja' ti bu chvay li Eliase xchi'uk te la xpuch'an ta stem.^e **20** Xi laj yalbe li Jeovae: «Kajval Jeova Dios ku'un, f ¿mi yu'un chavak'be svokol ek li ants ti li' jch'amunojbe sna ti jech chavak' chamuk li skereme?».^f **21** Va'un, oxib to velta la spatan sba ta sba li kereme xchi'uk xi la sk'anbe vokol li Jeovae: «Kajval Jeova Dios ku'un, avokoluk, ak'o ku-xiuk yan velta li kereme». **22** Li Jeovae la xchikintabe li k'usi la sk'an Eliase,^g ja' yu'un kuxi yan velta li kereme.^h **23** Li Eliase la spet yalal li kerem ti te oy ta kuarto ta jol nae, och batel li ta yut nae sventa xbat yak'be li me'ile; va'un xi laj yalbee: «K'elavil, kuxul li akereme». ⁱ **24** Li antse xi laj yalbe li Eliase: «Avie, laj xa jna' ti vo'ot yajtunelot ta melez li Diose/ xchi'uk ja' melez li k'usi chlok' ta ave ti ja' yalojbot li Jeovae».

18 Te k'uk sjalil ta ts'akale, k'alal oxib xa ox jabil ch'abal chak' vo'e,^k xi albat yu'un Jeova li Eliase: «Batan ta stojalal Akab, yu'un ta xkak' taluk vo'

KAP. 17

a SI 34:10
SI 37:17, 19
Flp 4:19

b Mt 10:41, 42
Lu 4:25, 26

c 2Re 4:19, 20

d Job 13:26

e 2Re 4:21, 32

f SI 99:6

g Snt 5:16

h Dt 32:39
1Sa 2:6
2Re 4:32, 34
2Re 13:21
Lu 7:15
Lu 8:54, 55
Jn 5:28, 29
Jn 11:44
Ech 9:40, 41
Ech 20:9, 10
Ro 14:9
Ebr 11:17, 19

i Ebr 11:35

j Jn 3:2

KAP. 18

k Lu 4:25
Snt 5:17

Kolumna 2

a SI 65:9, 10
Jer 14:22

b Le 26:26
Dt 28:24

c 1Re 16:31

d 2Re 1:8

e 1Re 17:2, 3

ta sba balumil».^a **2** Ja' yu'un, li Eliase ja'o bat sk'el Akab k'alal ja'o tsots tajek li vi'nal^b ta Samariae.

3 Li Akabe la stak ta ik'el Abdias ti ja' sventainoj li nae. (Li Abdias toj lek xi'taoj* li Jeovae. **4** K'alal lik xch'aybe sk'oplal yaj-alk'optak Jeova li Jesabele,^c li Abdias la snak'* sien j-alk'opetik, 50 ta vo' laj yak' ta jujun ch'en xchi'uk jech-o laj yak'anbe sve'elik xchi'uk ya'alik). **5** Va'un, li Akabe xi laj yalbe li Abdias: «Bat k'elo li osil ti bu oy nio' xchi'uk stenlejaltike.* Yi-k'aluk oy to bu jtatik yaxaltik yo' mu xchamik ta vi'nal li ka-etik xchi'uk li mulaetike sventa mu xch'ay sts'unbal li jchonbolomtike». **6** Ja' yu'un, la xch'akbe sbaik li osil ti bu chbat xanik jujune. Li Akabe stuk la stam batel jun be, li Abdias eke stuk la stam batel yan be.

7 K'alal ta be xa ox xbat li Abdias, te tal nupatak ta be yu'un li Eliase. K'alal laj yak' venta Abdias ti ja' li Eliase, la snijan spatan sba ta lumtik, xi laj yalbee: «Kajval Elias, ¿mi vo'ot?».^d **8** Xi la stak' li Eliase: «Vo'on. Xi xbat avalbe li avajvale: «Li' oy li Eliase»». **9** Pe xi la stak' li Abdias: «¿K'usi jmul ti chavak'un ta sk'ob Akab vo'on li avajtunelun yo' smilune? **10** Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova Dios avu'un, li kajvale laj yal mantal ti ak'o xavich' sa'el ta skotol muk'tik lumetik xchi'uk ta skotol ti butik sventainoj jujun ajvaliletike. Pe xi laj yalike: «Mu'yuk li' taleme». Va'un, li kajvale la suj li muk'tik lumetik xchi'uk ti butik sventainoj jujun ajvaliletik ti ak'o yak' yeik ti mu'yuk bu la staikote.^e **11** Pe xi chavalbune: «Xi xbat avalbe li avajvale: «Li' oy li Eliase»». **12** Mi la jch'ak

18:3 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **18:4** *O «la smuk». **18:5** *O «beo'tik ta stenlejaltike».

jbatike, mu jna' bu chik'ot batel li s-espíritu Jeovae.^a Va'un, k'alal mi bat kalbe li Akabe, mi mu'yuk la staot une, tsmilun y bi. Pe vo'on li avajtunelune ta jke-remal ono'ox jxi'taoj li Jeovae. **13** ¿Mi mu'yuk albilot cha'a, kajval, li k'usi la jpas k'alal laj yal mantal Jesabel ti ak'o yich' milbel li yaj-alk'optak Jeovae? La jnak'* sien yaj-alk'optak Jeova, 50 ta vo' laj kak' ta jujun ch'en xchi'uk jech-o laj kak'anbe sve'elik xchi'uk ya'alik.^b **14** Pe xi chavalbune: «Xi xbat avalbe li avajvale: «Li' oy li Eliase». Ja' to tsmilun ta persa un bi». **15** Pe xi tak'bat yu'un li Eliase: «Ta skoj ti kuxul ta melez li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike,* ti ja' chitun ta stojolale,^f jamal chkal ti avie chbat jk'el li Akabe».

16 Ja' yu'un, li Abdiase sut batel sventa xalbe li Akabe, va'un li Akabe bat sta li Eliase.

17 Li Akabe xi laj yalbe k'alal laj yil li Eliase: «¿Mi vo'ot ti yakal chavak'be tsots svokol li Israeale?».

18 Xi la stak' li Eliase: «Ma'uk vo'on chhak'be svokol li Israeale, vo'ot xchi'uk yuts' yalal atos avak'ojbeik svokol li Israeale, yu'un laj aviktabeik li smantaltak Jeovae xchi'uk lik ats'akliik li slok'oltak Baale.^c **19** Avie, tsoobun ta vits Karmelo skotol li Israeale,^d ik'o batel xtok li 450 ta vo' yaj-alk'optak Baale xchi'uk li chanib sien j-alk'opetik ti chich'ik ta muk' li ch'ul postee,^e ja'ik li buch'utik ch-ak'bat sve'elik yu'un Jesabele». **20** Jech oxal, li Akabe la stakbe mantal sjunul li jteklum Israeale xchi'uk te la stsob ta vits Karmelo skotol li j-alk'opetike.

21 Va'un, li Eliase nopaj ta stojolal li jteklume xchi'uk xi laj

18:13 *O «la j muk». **18:15** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. ^fLiteral «ti li' va'alun ta stojolale». **18:19** *K'elo Glosario, ch'ul poste.

KAP. 18

a 2Re 2:15, 16
Mt 4:1
Ech 8:39

b 1Re 18:4

c Eks 20:4
1Re 9:9
1Re 16:30-33

d Jos 19:26, 31

e 1Re 16:33

Kolumna 2

a Jer 2:11
Os 10:2
Mt 12:30
1Ko 10:21
2Ko 6:14, 15

b Eks 20:5
Jos 24:15
1Sa 7:3
Sl 100:3

c 1Re 19:9, 10

d Jue 6:31

e Le 9:23, 24
Dt 4:24
Jue 6:21
1Kr 21:26
2Kr 7:1

f Is 45:20
Jer 10:5
Da 5:23
Aba 2:18, 19
1Ko 8:4

g Is 41:23

yale: «¿Bak'in to chnop avu'unik li k'usi chapasike?» ¡Mi ja' melez Dios li Jeovae, ja' ts'akliik;^b pe mi ja' li Baale, ja' ts'akliik!». Li jteklume mu'yuk xtak'avik jset'uk.* **22** Li Eliase xi laj yalbe li jteklume: «Jtuk xa no'ox vo'on yaj-alk'opun Jeova kuxulun,^c yan li yaj-alk'optak Baale oy 450 ta vo'. **23** Ik'ik tal cha'kotuk ch'iom tot vakax, ak'o st'ujik jkotuk li yaj-alk'optak Baale xchi'uk ak'o s'bi'ktal bojik, mi laje, ak'o skajanik ta sba si', pe mu me stsanbeik sk'a-k'al. Li vo'on eke ta jchapan li jkot ch'iom tot vakaxe xchi'uk ta jkajan ta sba si', pe mu'yuk ta jtsanbe sk'ak'al ek. **24** Va'un, tabeik ta alez s'bi li adiosike,^d li vo'on eke ta jtabe ta alez s'bi li Jeovae. Li buch'u tstat tal k'ok' ta vinajele chvinaj ti ja' melez Diase»,^e Xi la stak' sjunul li jteklume: «Lek li k'usi chavale».

25 Li Eliase xi to laj yalbe li yaj-alk'optak Baale: «T'ujik jkotuk ch'iom tot vakax, vo'oxuk ba'yel xachapanik, yu'un mas epoxuk. Va'un, tabeik ta alez s'bi li adiosike, pe mu me xatsanbeik sk'ak'al». **26** Lik xchapanik li ch'iom tot vakax la st'ujike xchi'uk lik stabeik ta alez s'bi li Baale, jech la spasiak ta sob k'alal to ta o'lol k'ak'al. Xi chalike: «¡Tak'bunkutik, Baal!». Pe mu'yuk buch'u xtak'av.^f Te xkoxlajetik-o ta ak'ot ta sjoyobal li skajleb matanal spasojike. **27** Li ta o'lol k'ak'ale, lik labanatikuk yu'un li Eliase, xi laj yale: «¡Tsots xavaptaik! ¡Yu'un ja' jun dios!^g Yik'aluk oy k'usi yakal tsnopbe sk'oplal jna' o mi mo'oje, batem ta ch'ayobail.* ¡O yik'aluk van yakal chvay, ja' yu'un sk'an tijel!». **28** Tsots tajeik x-avljajetik xchi'uk lik sboj sbaik ta navaja xchi'uk ta lansa jech ono'ox k'ucha'al nopem xa'itspasike. Ep la sboj sbaik ja'

18:21 *O «jutebuk». **18:27** *O ja' van sk'oplal «batem ta xanvil».

to ti k'uxi balal* ta ch'ich' kom li sbek'talike. **29** K'alal ech' xa ox o'lol k'ak'ale, jech-o te x-avljajetik xchi'uk xvochetik ja' to ti k'alal la sta yorail chich' ak'el li matanal sat ts'unobiletik ta mal k'ak'ale. Pe mi jset'uk* buch'u xtak'av; mu'yuk buch'u xchikintabatik li sk'opike.^a

30 Ta ts'akal li Eliase xi laj yalbe sjunul li jteklume: «Nopajanik tal ta jtojolal». Ja' yu'un, nopajik batel sjunul li jteklume. Li Eliase lik xcha'meltsan li skajleb smoton Jeova ti jinesbile.^b **31** La stsak 12 ta p'ej ton, ja' la stsak ta venta li jujuchop snitulal xnich'nabtak Jakobe. Li Jakobe ja' li buch'u k'oponat yu'un Jeova k'alal xi albate: «Ja' xa Israel chabiin». **32** Li tonetike ja' la smeltsan-o jun skajleb matanal^d sventa xich' k'upil k'optabel li sbi Jeovae. Laje, la spas be vo' ta sjoyobal li skajleb matanale, ti k'u sjamlej laj yikta ta sjoyobal li skajleb matanale x-och ta ts'unel chib sea* bek' ts'unobil. **33** Ta ts'akale, la slats lek li si'e xchi'uk la sbik'tal boj li ch'iom tot vakaxe, va'un te laj yak' li ta sba si'e.^e Laje, xi laj yale: «Nojesik ta vo' chanib muk'ta jarra, te xamalik ta sba li chik'bil matanale xchi'uk ta sba li si'e». **34** Xi to laj yale: «Cha'pasik jech xtok». Ja' yu'un, la xcha'pasik. Xi to laj yal xtoke: «Cha'pasik yan velta xtok». Ja' yu'un, yoxxojal jech la spasik. **35** Li vo'e lik maluk yal ta sjoyobal li skajleb matanale, jech xtok, la snojes ta vo' ti bu la sjok'e.

36 Li ta mal k'ak'al k'alal ja'tik xa ox yorail chich' ak'el li matanal sat ts'unobiletike,^f nopaj batel li j-alk'op Eliase xchi'uk xi laj yale: «Kajval Jeova, vo'ot ti ja' Sdiosot Abraan,^g Isaak^h xchi'uk Israele. Ak'o yich' nael avi ti vo'ot

18:28 *O «balem; bonol». **18:29, 43** *O «jutebuk». **18:32** *Li jun seae ja' 7.33 litro. K'elo Apendise B14.

KAP. 18

a Is 44:19, 20

b 1Re 19:14

c Je 32:28, 30
Je 35:10
Is 48:1d Eks 20:25
Dt 27:6e Je 22:9
Le 1:7, 8

f Eks 29:41

g Je 26:24

h Je 28:13

Kolumna 2

a Nu 16:28
Jn 11:42b Jer 31:18
Ese 33:11c Le 9:23, 24
Jue 6:21
2Kr 7:1

d 1Re 18:23, 24

e Jue 5:20, 21
Sl 83:9f Dt 13:1-5
Dt 18:20

g 1Re 17:1

h Snt 5:17, 18

Diosot yu'un Israele, ti vo'on avajtunelune xchi'uk ti ta amantal ta jpas skotol li k'usitik li'e.^a **37** ¡Tak'bun, Kajval Jeova! Tak'bun sventa sna'ik li jteklum ti vo'ot meel Diosote, Jeova, xchi'uk ti vo'ot atuk yakal chavik' su-tel tal ta atojolale». ^b

38 K'alal laj yo'ontone, lok' talel k'ok' ta stojolal Jeova te ta vinajel, la xchik' li chik'bil matanale,^c li si'e, li tonetike xchi'uk li pukuke,* jech xtok, laj yuch' li vo' te ts'anal ta be vo'e.^d **39** K'alal jech laj yil sjunul li jteklume, ta anil no'ox la snijan spatan baik ta lumtik. Xi laj yalike: «¡Ja' meel Dios li Jeovae! ¡Ja' meel Dios li Jeovae!». **40** Xi laj yal li Eliase: «¡Tsakik li yaj-alk'optak Baale! ¡Mi junuk xavak'ik jatavuk!». Jech ta anil no'ox la stsakik. Li Eliase laj yik'an yalel ta beotik* Sison,^e va'un te la smilan.^f

41 Va'un, li Eliase xi laj yalbe li Akabe: «Muyan batel, bat ve'an xchi'uk uch'bolajan, yu'un xka'i ti tsots xa xv'oet talel vo'e». ^g

42 Ja' yu'un, li Akabe muy ve'uk xchi'uk muy uch'bolajuk. Yan li Eliase muy batel ta jol vits Karmelo, te la skejan sba ta lumtik, la stijan ta sjol yakan li sate.^h

43 Xi laj yalbe li yajtunele: «Muyan batel, avokoluk. K'elo batel ta stuk'il nab». Jech la spas li yajtunele. La sk'el batel, va'un xi laj yale: «Mi jset'uk* k'usi oy». Vu-kub to velta xi laj yalbe li yajtunele: «Cha'batan». **44** K'alal ta svukubal xa ox velta muye, xi laj yal li yajtunele: «Xvinaj uni jvol tok ti ko'ol smuk'ul k'ucha'al yutil sk'ob jun vinike, te chlik talel ta nab». Xi laj yal li Eliase: «Muyan batel, xi xbat avalbe li Akabe: «¡Chapano li akaretae! ¡Yalan xa batel sventa mu smakot ta be li tsatsal vo'e!». **45** Lik ik'ubuk li vinajele xchi'uk

18:37 *Literal «chavak' sutuk tal yo'ontonik ta atojolale». **18:38** *O «lume». **18:40** *O «beotik ta stenlejaltik».

tal tsatsal ik', va'un xlomet no'ox tal tsatsal vo';^a li Akabe te katal batel ta skareta sventa xbat ta Jesreel.^b **46** Li Eliase ak'bat stsatsal yu'un li Jeovae, va'un la xchuk ta xchukbenal* li sk'u' spok'e xchi'uk anilaj batel k'alal to ta Jesreel, ech' to sjel ta be li Akabe.

19 Li Akabe^c laj yalbe Jesabel^d skotol li k'usi la spas Eliase xchi'uk laj yalbe xtok ti la smil ta espada skotol li j-alk'opetike.^e **2** Ja' yu'un, li Jesabele xi la stakbe batel mantal li Eliase: «¡K'o yak'bun tsots kastigo diosetik mi mu'yuk la jmilot ok'om jech ora k'ucha'al li'e jech k'ucha'al la amil li j-alk'opetike!». **3** Xi' li Eliase, va'un jatav batel sventa mu xmilat.^f Te k'ot ta Beer-Seba^g ta yosilal Juda^h xchi'uk ja' te laj yikta komel li yajtunele. **4** Och batel ta takixokol balumil, jun k'ak'al xanav batel, va'un te k'ot chotluk ta yolon jpets retama te' xchi'uk te la sk'an ti ak'o chamuke. Xi laj yale: «¡Ta'lo xa! Milun xa ta ora, Kajval Jeova,ⁱ yu'un ma'uk xa mas toj lekun ti ja' mu sta li jmoltoke».

5 Te la xpuch'an sba ta yolon li jpets retama te'e xchi'uk te och svayel. Pe te tal tijatuk yu'un jun anjel,^j xi albate: «Likan, ve'an»,^k **6** K'alal la svik' sate, laj yak' ven'ta ti te ak'bil ta sts'el sjol jp'e'j pan ti te ak'bil ta sba tonetik ti k'ak'ubtasbile xchi'uk te vuchul jun jarra vo'. Li Eliase lik ve'uk xchi'uk laj yuch' li vo'e, laje la xpuch'an sba yan velta. **7** Ta ts'akale, sut tal ta xchibal velta li yaj-anjel Jeovae, la stij xchi'uk xi laj yalbee: «Likan, ve'an, yu'un nom tajek ti bu chabate». **8** Ja' yu'un, lik ve'uk xchi'uk laj yuch' vo', jech la stsak-o lep yip li k'usi la slajese, va'un xanav 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal, ja' to ti k'alal k'ot ta Orebe, li ta vits yu'un mel Diose.^l

18:46 *O «xch'ut».

KAP. 18

- a 1Sa 12:18
Job 38:37
b Jos 19:17, 18
1Re 21:1

KAP. 19

- c 1Re 16:29
1Re 21:25
d 1Re 16:31
e 1Re 18:40
f Eks 2:15
1Sa 27:1
g Je 21:31
h Jos 15:21, 28
i Nu 11:15
Job 3:21
Jon 4:3
j Da 10:8-10
Ech 12:7
k Sl 34:7
Ebr 1:7, 14
l Eks 3:1
Eks 19:18
Mal 4:4

Kolumna 2

- a Ebr 11:32, 38
b Eks 20:4, 5
Nu 25:11
Sl 69:9
c Dt 29:24, 25
Jue 2:20
1Re 8:9
2Re 17:15
d 1Re 18:4
e 1Re 19:2
Ro 11:2, 3
f Eks 33:22
g Sl 50:3
Is 29:6
h 1Sa 14:15
Job 9:6
Sl 68:8
Na 1:5
i Dt 4:11
j Eks 34:5, 6
k Eks 3:6
l Dt 31:20
Sl 78:37
Is 1:4
Jer 22:9
m Ro 11:2, 3
n 2Re 8:7, 8
Am 1:4
o 2Re 9:1-3
2Re 9:30-33

9 Och ta jun ch'en xchi'uk te ech' yu'un ak'obal;^a ja' to laj ya'ie te tal k'oponatuk yu'un Jeova, xi albate: «¿K'usi chapas li'e, Elias?». **10** Xi la stak' li Eliase: «Ta sjunul ko'onton tunemun tal ta stojolal li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,^{*b} pe li jteklum Israele laj xa skomtsanik li atratoe,^c laj xa slilink li skajlebtak amotone xchi'uk laj xa smilik ta espada li avaj-alk'optake,^d jtuk xa no'ox kuxulun, pe tsk'an xa tsmilikun ek».^e **11** Pe xi tak'bate: «Lok'an talel, bat va'an aba ta vits ta yeloval Jeova». Va'un, te ech' li Jeovae' xchi'uk tal ik' ti tsots tajek ti tsjinesan li vitsetike xchi'uk tsvok'an an li muk'ta tayal tonetik ta yeloval Jeovae.^g Pe li Jeovae mu'yuk te oy li ta tsatsal ik'e. K'alal ech' xa ox li tsatsal ik'e, tal nikel,^h pe li Jeovae mu'yuk te oy li ta nikele. **12** K'alal ech' xa ox li nikel,^h tal k'ok', pe li Jeovae mu'yuk te oy li ta k'ok'e. K'alal ech' xa ox li k'ok'e, laj yich' a'iel yech'omal eil ti xlamet no'ox ta a'iele.ⁱ **13** K'alal laj ya'i li Eliase, ta anil no'ox la xpix-o sat li sk'u' spok' sventa j-alk'ope,^k va'un lok' batel, te la sva'an sba ta sti' li ch'ene. Xi albat yu'un li yech'omal eile: «¿K'usi chapas li'e, Elias?». **14** Xi la stak' li Eliase: «Ta sjunul ko'onton tunemun tal ta stojolal li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike, pe li jteklum Israele laj xa skomtsanik li atratoe,^l laj xa slilink li skajlebtak amotone xchi'uk laj xa smilik ta espada li avaj-alk'optake, jtuk xa no'ox kuxulun, pe tsk'an xa tsmilikun ek».^m

15 Xi albat yu'un li Jeovae: «Sutan batel ta takixokol balumil ta Damasko. Mi lak'ote, va'ano ta ajvalil ta Siria li Aasele.ⁿ **16** Jech xtok, va'ano ta ajvalil ta Israel li Jeu^o ti ja' smom Nimsie xchi'uk va'ano ta j-alk'op

19:10 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike.

ta ak'exol^a li Eliseo* ti ja' xnich'on Safat ta Abel-Meolae. **17** Li bu-ch'u chkol ta s-espada Aasele,^b ja' chmilat yu'un li Jeue;^c li bu-ch'u chkol ta s-espada Jeue, ja' chmilat yu'un li Eliseoe.^d **18** Oy to vukmil ta Israel^e ti mu'yuk skejanuj sbaik ta stojolal Baale^f xchi'uk ti mu'yuk sts'uts'ojike». *g

19 Ja' yu'un, tots batel, k'alal bate, te la sta li Eliseo xnich'on Safate, te yakal ch-abtej xchi'uk 12 ta chop j-abtel tot vakaxetik ti jelavem batel yu'une, li Eliseoe ja' ch-abtej xchi'uk li slajeb cha-kote. Va'un, li Eliase bat ti bu oy li Eliseoe xchi'uk la slamambe ta sba li sk'u' spok' sventa j-alk'ope.^h **20** Li Eliseoe laj yikta komel li cha'kot tot vakaxe, bat sta ta anil li Eliase, xi laj yalbee: «Avokoluk, ak'o bat jts'uts'* komel li jtot jme'e, va'un chbat jts'akliot». Xi tak'bate: «Batan, sutan batel, ĵk'u yu'un ti mu xkak' batane?». **21** Ja' yu'un, sut to batel li Eliseoe, la stsak cha'kot tot vakax xchi'uk la smil. Sventa slakane, ja' la stunes li ste'eltak yabtejeb tot vakaxetike, va'un ja' laj yak'be slajes li krixchanoetike. Ta ts'a-kale, tots batel sventa sts'akli li Eliase, jech te lik tunuk ta stojolal.ⁱ

20 Li ajvalil Ben-Adad^j ta Sinarie^k la stsob skotol li yaj-soltarotake xchi'uk laj yik' batel 32 ajvaliletik xchi'uk ska'ik xchi'uk skaretaik; muy sjoyibta^l li Samariae^m sventa stsak ta k'op. **2** Va'un, la stak batel j-almantaleetik ta stojolal li ajvalil Akabⁿ ta Israel ti te oy ta jteklume, xi laj yalbe batele: «Xi chal li ajvalil Ben-Adade: **3** «Ja' ku'un ch'kot li aplatae xchi'uk li a-oroe, jech xtok, ja' ku'un ch'kot li avaj-niltak xchi'uk anich'nabtak ti bu mas k'upilik sbae». **4** Xi tak'va li ajvalil ta Israele: «Lek oy, aj-

KAP. 19

a 2Re 2:9, 15

b 2Re 8:12
2Re 10:32
2Re 13:3c 2Re 9:14, 24
2Re 10:6, 7
2Re 10:23, 25

d 2Re 2:23, 24

e Ro 11:4

f Eks 20:5

g Os 13:2

h 2Re 2:8

i Eks 24:13
2Re 2:3
2Re 3:11

KAP. 20

j 2Re 8:7

k 2Sa 8:6
2Re 5:2
Is 9:12

l Dt 28:52

m 2Re 6:24
2Re 17:5

n 1Re 16:29

Kolumna 2

a Dt 28:15, 48

b Pr 16:18
Pr 27:1
Ekl 7:8

valil, avu'un chik'ot xchi'uk avu'un ch'kot skotol li k'usitik oy ku'une». ^a

5 Li j-almantaleetike batik yan velta xtok, xi laj yalike: «Xi chal li Ben-Adade: «Xi la jtkabot mantale: «Ja' ku'un ch'kot li aplatae xchi'uk li a-oroe, jech xtok, ja' ku'un ch'kot li avaj-niltak xchi'uk li anich'nabtake». **6** Pe li ok'om jechtik ora k'ucha'al li'e ta jtkabot talel kajtuneltak sventa xtal xchajik ta k'elal li anae xchi'uk li sna avajtuneltake, va'un chich'ik batel skotol li k'usitik lekik tstaike».

7 Jech oxal, li ajvalil ta Israele la stak ta ik'el skotol li moletik ta jteklume xchi'uk xi laj yalbe ya'iike: «Nopik lek, avokolikuk, li vinik li'e bats'i ja' no'ox ts'k'an chak' jvokoltik, yu'un ts'k'an chik' batel li kajniltake, li jnich'nabtake, li jplatae xchi'uk li j-oroe, laj kalbe ti ch'kak'bee». **8** Skotol li moletike xchi'uk sjunul li jteklume xi laj yalbeike: «Mu xach'un-be, mu xavak'be batel». **9** Ja' yu'un, xi laj yalbe li yaj-almantaltak Ben-Adade: «Xi xk'ot avalbeik li ajvalil ku'une: «Skotol li k'usi la ak'anbe ta ba'yel li avaj-tunele ta xkak'bot, pe li k'usi laj aval chapas ta ts'akale mu'yuk ta jch'un». Jech sutik batel li j-almantaleetike, k'ot yalbeik li k'usi albatike.

10 Li Ben-Adade xi laj yal batel mantale: «ĵAk'o yak'bun tsots kastigo diosetik mi lok'ik-o ju-jujop spukukal* Samaria li bu-ch'utik tsts'akliikune!». **11** Xi la stak' li ajvalil ta Israele: «Xi xavalbeike: «Xko'olaj xa kuchem avu'un pask'op yilel ti jech chalabanvane, pe mu'yuk to likem li pask'ope»». **12** Li Ben-Adade laj ya'i li k'usi la stak' li ajvalil ta Israele, ja'o te ch-uch'bolajik ta skarpanaik* xchi'uk li yantik ajvaliletike, va'un xi laj yalbe ta

20:10 *O «slumal». **20:12** *O «yaxibalnaik».

19:16 *Ja' sk'an xal ĵja' jkoltavanej li Diose. **19:18** *O «sbuts'ojike; sts'uts'unojike». **19:20** *O «ĵbuts; jts'uts'un».

ora li yajtuneltake: «ǀChapan abaik sventa pask'op!». Ja' yu'un, la xchapan sbaik sventa stsakik ta k'op li jteklume.

13 Pe te tal jun j-alk'op ta stojal li ajvalil Akab^a ta Israele, xi albate: «Xi chal li Jeovae: «ǀMi laj xa avil li epal krixchanoetik le'e? Vo'on chkak'bot ta ak'ob li avie, jech chana' ti vo'on Jeovaune»».^b

14 Xi la sjak' li Akabe: «ǀBuch'u chatunes un?»^c. Xi tak'bate: «Xi chal li Jeovae: «Ja' ta jtunes li yajtuneltak ajvaliletik ta yantik jteklume»». Xi to la sjak'e: «ǀBuch'u tslikes li pask'ope?». Xi tak'bate: «ǀVo'ot chalikes!».

15 Li Akabe la xchap jayvo' yajtuneltak oy yu'unik li ajvaliletik ta yantik jteklume, lok' 232 ta vo'; laje la xchap jayvo' vini-ketik oy li ta Israele, lok' vukmil ta vo'. **16** Ta o'lol k'ak'al lok'ik batel, yan li Ben-Adade te yakal chyakub ta skarpanaik* xchi'uk li 32 ta vo' ajvaliletik ti chkol-taate. **17** K'alal lok'ik tal ba'yuk li yajtuneltak ajvaliletik ta yantik jteklume, li Ben-Adade la stak batel ta anil yaj-almantal-tak. Laje, xi tal albatuke: «Ja'ik viniketik likemik tal ta Samaria». **18** Xi la stak'e: «Mi ma'uk sa-k'op tal spasike, kuxul xatsakik talel, mi sa-k'op tal spasike, kuxul xatsakik talel xtok». **19** K'alal lok'ik xa ox talel li ta jteklume —li yajtuneltak ajvaliletik ta yantik jteklume xchi'uk li soltaroetik ti te tijilik talele—, **20** ta jujuntal la smilik li yajkontraike. Va'un, jatavik batel li jsiriaetike^c xchi'uk nutsatik batel yu'un li Israele, yan li ajvalil Ben-Adad ta Siriae jatavik batel ta ska' xchi'uk jayvo' jkajlejetik ta ka'. **21** Li ajvalil ta Israele lok' talel, ja' yu'un la smilan li ka'etike xchi'uk la sli-lin li karetaetike xchi'uk ep jsiriaetik la smil.

22 Ta ts'akale, te tal k'elatuk yu'un j-alk'op^d li ajvalil ta Israe-

KAP. 20

a 1Re 16:29

b Eks 14:18

SI 37:20

c Le 26:8

Dt 28:7

d 1Re 20:13

Kolumna 2

a Pr 20:18

b 2Sa 11:1

c 1Re 20:1, 16

d 2Re 13:17

e Jue 6:5, 6

1Sa 13:5

2Kr 32:7

f Dt 32:26, 27

Ese 20:9

Ese 36:22

g Eks 6:7

Eks 7:5

SI 83:18

Ese 6:14

Ese 39:7

h 1Re 20:26

le, xi albate: «Tsako avip xchi'uk nopo lek k'usi chapas,^a yu'un chtal stsakot ta k'op ta slikebaltik no'ox yan jabil* li ajvalil ta Siriae».^b

23 Xi albat yu'un yajtuneltak li ajvalil ta Siriae: «Li Sdiosike ja' jun Dios ti te nakal ta vitsetike, jech oxal la stsalutik. Pe mi bat jtsaktik ta k'op ta stenlejaltike, vo'otik ta jtsaltik un bi.

24 Xi xapas xtoke: lok'eso ta yabtel li ajvaliletike,^c ja' tik'o ta xk'exolik li bankalil soltaroetike.

25 Va'un, ti k'u yepal lajik li soltaroetike, li ka'etike xchi'uk li karetaetike ja' jech yepal xatsobbe* xk'exol. Te bat jtsaktik ta k'op ta stenlejaltik sventa vo'otik kxuch ku'untik». Va'un, ja' jech la spas skotol li k'usi albate.

26 Li ta slikebaltik no'ox yan jabile,* li Ben-Adade la stsob li jsiriaetike, muy batel ta Afek^d sventa stsak ta k'op li Israele.

27 Li jteklum Israele la stsob sbaik ek xchi'uk la stsob sve'elik, va'un bat snupek ta be. Li Israele te la spas skarpanaik ta yeloval li yajkontraike, xko'olajik ta uni cha'tsop tentsun k'otik, yan li jsiriaetike bats'i jun to yepal te busulik li ta osile.^e **28** Te tal k'e-latuk yu'un yajtunel melel Dios li ajvalil ta Israele, xi albate: «Xi chal li Jeovae: «Ta skoj ti xi laj yalik li jsiriaetike: «Li Jeovae ja' jun Dios ti te nakal ta vitsetike, ma'uk te nakal ta stenlejaltik» ti xiike, chkak'bot ta ak'ob li epal krixchanoetike^f sventa xana'ik ti vo'on Jeovaune»».^g

29 Vukub k'ak'al te spaso j skarpanaik ti sk'elaj sbaik ta jujujote, va'un li ta svukubal k'ak'ale, lik li pask'ope. Li jteklum Israele ta jun no'ox k'ak'al la smilik 100 mil soltaroetik yu'un jsiriaetik ti ta yakan chanavike. **30** Li yantike jatavik batel ta jteklum Afek,^h pe lom yalel ta sbaik li

20:22, 26 *Ja' xkaltik, li ta yan primaverae. **20:25** *Literal «xachapbe».

smuroale, te lajik 27 mil ta vo' ti ja'ik ti k'u yepal komemike. Te jativ batel ek li Ben-Adad ta jteklume xchi'uk te bat snak* sba ta jun kuarto ta yutil to.

31 Ja' yu'un, xi albat yu'un li yajtuneltake: «K'elavil, ka'ioj-kutik ti oy xk'uxul yo'ontonik li ajvaliletik* ta Israele. Avokoluk, ak'o jlapkutik ch'ixal k'u'il[#] xchi'uk jxoj batel ch'ojon ta jnuk'kutik^Δ sventa xbat jk'elkutik li ajvalil ta Israele. Yik'aluk chak'ot ta perton».^a **32** Jech oxal, la slapik batel ch'ixal k'u'il xchi'uk la xoj batel ch'ojon ta snuk'ik,* bat sk'elik li ajvalil ta Israele xchi'uk xi k'ot yalbeike: «Xi chal li avajtunel Ben-Adade: «Avokoluk, mu xamilun». Xi la stake: «¿Mi kuxul to cha'a? Xko'olaj k'ucha'al jchi'il ta vok'el chka'i». **33** Li viniketike la snopik ti yu'un oy k'usi lek chk'ot ta paset ti jech la stak' li ajvalile, ja' yu'un xi laj yalbeike: «Ja' achi'il ta vok'el li Ben-Adade cha'a». Xi la stake: «Bat ik'ik talel». Ja' yu'un, li Ben-Adade bat ti bu oy li Akabe, va'un li Akabe laj yak' muyuk ta skareta.

34 Xi albat yu'un li Ben-Adade: «Ta xkak'bot sutel li jteklumetik ti la spojbe atos li jtote xchi'uk xu' xatik' ap'olmal* li ta Damaskoe jech k'ucha'al la spas jtot li ta Samariae.

Xi la stak' li Akabe: «Mi jech jtratotik taje, ta jkoltaot batel».

Jech te la spasik trato, va'un la skolta batel.

35 Ta smantal Jeova oy jun j-alk'op*^b xi laj yalbe jun xchi'

20:30 *O «smuk». **20:31** *O «tuk' sna' xk'anvanik li ajvaliletik». [#]K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*. ^ΔLiteral «jolkutik». **20:32** *Literal «sjolik». **20:34** *O «xat'uj akaye». **20:35** *Literal «jun yu'unik li xnich'nabtak j-alk'opetike». K'alal «xnich'nabtak j-alk'opetike» xie, xu' van ja' chalbe sk'oplal jun eskuela ti bu chich'ik chanubtasel li j-alk'opetike o ja' sk'oplal jtsop j-alk'opetik.

KAP. 20
a Jon 3:8, 9

b 2Re 2:3

Kolumna 2

a 2Re 10:24
Ech 12:19
Ech 16:27

b 1Re 20:35

c Le 27:29
1Sa 15:9
Jer 48:10

d 1Re 22:31, 35
2Kr 18:33

e 2Re 6:24
2Re 8:12
2Kr 18:16

f 1Re 16:29

KAP. 21
g Jos 19:17, 18

ile: «Majun, avokoluk». Pe muk' sk'an xmajvan li xchi'ile. **36** Ja' yu'un, xi laj yalbe: «Ta skoj ti mu'yuk la ach'unbe li k'usi laj yal Jeovae, chalaj ta leon mi la jch'ak jbatik tanae». K'alal la xch'ak sbaikae, tsakat yu'un jkot leon, te milat komel.

37 Te la sta jun vinik xtok, xi laj yalbe: «Majun, avokoluk». Li vinike la smaj, va'un yayij yu'un.

38 Li j-alk'op une te bat smala ta xokon be li ajvalile, smakoj ta jlik pok' li sbek' sate. **39** K'alal te ech' li ajvalile, li j-alk'ope xi laj yalbe li ajvalile: «Li vo'on avajtunelune te li-ay ti bu mas tsots pask'ope, pe te tal jun vinik ti laj yik'bun talel jun vinike xchi'uk xi laj yalbune: «Chabio li vinik li'e. Mi jativ avu'une, vo'ot me chacham un bi^a o mi mo'oje, chatoj jun talento* plata». **40** K'alal ja'o xital xibat ta jujujot vo'on li avajtunelune, ja'o jativ batel». Xi albat yu'un li ajvalil ta Israele: «Ja' jech chavich' chapanel k'ucha'al laj avale, yu'un jech la ak'an atuk». **41** Ta anil no'ox la slok'es li smak sbek' sate, va'un li ajvalil ta Israele laj yak' venta ti ja' jun j-alk'ope.^b **42** Li j-alk'ope xi laj yalbe li ajvalile: «Xi chal li Jeovae: «Ta skoj ti la akolta batel li vinik ti laj kal ti sk'an xich' milele,^c vo'ot chacham ta xk'exol^d xchi'uk ja' chich' lajesel ateklumal ta xk'exol li steklumale»».^e **43** Va'un, li ajvalil ta Israele sut batel ta sna ta Samaria,^f chat tajek yo'onton xchi'uk jech' xa xnijet batel.

21 Ta ts'akale, oy k'usi k'ot ta paset la skoj jsep osil ti bu ts'unajtik s-uva li Nabot ti likem ta Jesreele. Li osile te xkom ta Jesreel,^g te oy ta sts'el sna li Akab ti ja' ajvalil ta Samariae. **2** Li Akabe xi laj yalbe li Nabote: «Ak'bun li avosil ti bu ts'u-

20:39 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14.

najtik a-uvae, yu'un lek nopol oy ta jna sventa te xits'unolaj. Mas to lek chkak'bot xk'exol, mi cha-k'ane, xu' ta jtojobt ta tak'in xtok». **3** Li Nabote xi la stak'be li Akabe: «Ta sat Jeovae mu sta-o ti vo'ot chkak'bot li jrexto* yak'ojbeikun komel jmoltotake». **4** Va'un, li Akabe sut batel ta sna, chat tajek yo'onton xchi'uk jeche' xa no'ox xnijet ta skoj ti k'u yelan tak'bat yu'un li Nabot ti likem ta Jesreele, yu'un xi albate: «Mu'yuk chkak'bot li jrexto* yak'ojbeikun komel jmoltotake». La xpuch'an sba ta stem,^f te sk'elobj batel pak'bal na^a xchi'uk mu'yuk xve'.

5 Och k'elatuk yu'un yajnil ti ja' li Jesabele,^b xi albate: «¿K'u yu'un ti chavat tajek avo'onton ti mu xak'an xave'e?». **6** Xi la stak'bee: «Yu'un xi laj kalbe li Nabot ti likem ta Jesreele: «Chonbun li avosil ti bu ts'unajtik a-uvae o mi mo'oje, chkak'bot xk'exol» xkut. Pe xi la stak'bune: «Mu'yuk chkak'bot». **7** Xi albat yu'un li yajnile: «¿Mi mu vo'otukot chapas mantal li ta Israele? Likan, ve'an, kuxetuk avo'onton. Vo'on chkak'bot li yosil Nabot ta Jesreele». **8** Li Jesabele la sts'iba kartaetik ta sbi Akab xchi'uk ja' la xnoch'anbe li seyo Akabe.^d Laje, la stakbe batel li moletik^e xchi'uk li bankilaletik ti te nakalik li ta steklumal Nabote. **9** Xi la sts'iba batel li ta kartaetike: «Pasik ayuno* xchi'uk te xachotanik ta yeloval jteklum li Nabote. **10** Va'un, chotanik ta yeloval cha'vo' viniketik ti mu k'usi xtunik-oe sventa xi stik'beik smule:^f «Laj xa achopol k'opta li Diose xchi'uk li ajvalile!».^g Mi laje, lok'esik batel sventa xamilik ta ton».^h

11 Va'un, li viniketik ta steklumale, li moletik xchi'uk li ban-

21:3, 4 *O «jpukulaj; jparte». 21:4 #O «svayeb». ^aO «pak' na; k'al na; ch'ut na». 21:9 *K'elo Glosario, ayuno.

KAP. 21

a Le 25:23
Nu 36:7b 1Re 16:31
1Re 18:4
1Re 19:2
1Re 21:25c Mik 2:1
Mik 7:3d Ne 9:38
Est 8:8

e Dt 16:18

f Eks 20:16
Dt 17:6

g Eks 22:28

h Le 24:16
Jn 10:33

Kolumna 2

a Am 5:12
Aba 1:4b 2Re 9:25, 26
Ekl 4:1c Ekl 5:8
Ekl 8:14
Aba 1:13

d 1Re 21:7

e 1Re 17:1

f 1Re 16:29

g Je 4:8, 10

h Dt 5:21
Aba 2:9i 1Re 22:37, 38
2Re 9:25, 26j 1Re 18:17
Am 5:10

k 1Re 16:30

kilaletik ti te nakalik eke jech la spasik k'ucha'al ts'ibabatik tal yu'un li Jesabele. **12** La spasiik ayuno xchi'uk te la xchotanik ta yeloval jteklum li Nabote. **13** Te ochik batel cha'vo' viniketik ti mu k'usi xtunik-oe, te choitiik ta yeloval li Nabote xchi'uk xi lik stik'beik smul ta yeloval li jteklume: «¿Li Nabote laj xa xchopol k'opta li Diose xchi'uk li ajvalile!».^a Ja' yu'un, laj yik'ik lok'el ta spat li jteklume xchi'uk te la smilik ta ton.^b **14** Va'un, xi la stakbeik mantal li Jesabele: «Laj xa yich' milel ta ton li Nabote».^c

15 K'alal laj ya' li Jesabel ti laj xa yich' milel ta ton li Nabote, xi laj yalbe ta anil li Akabe: «Likan, bat ich'bo li yosil Nabot ti likem ta Jesreele^d ti muk' sk'an xchonbote, yu'un cham xa li Nabote, mu'yuk xa kuxul». **16** Tots ta anil li Akab k'alal laj ya' ti chamey xa li Nabote, yal batel ti bu oy yosil li Nabot ti likem ta Jesreele, yu'un chbat yich'be.

17 Pe te tal k'oponaturk yu'un Jeova li Elias^e ti likem ta Tisbee, xi albate: **18** «Likan, bat k'elo li Akab ti ja' ajvalil ta Israele, ti te oy ta Samariae.^f Te yalem batel ta yosil Nabot, yu'un bat yich'be li yosile. **19** Xi xavalbee: «Xi chal li Jeovae: «¿K'u yu'un ti laj xa amil jun vinik^g xchi'uk ti laj xa avich'be li yosile?»». ^h Xi xavalbee: «Xi chal li Jeovae: «Ti bu la slek'beik xch'ich'el Nabot li ts'i'etike, ja' te tslek'boxuk ach'ich'el ek li ts'i'etike»».ⁱ

20 Li Akabe xi laj yalbe li Eliase: «Laj xa ataan ta sa'el, kajkontra!».^j Xi la stak'e: «Laj xchi'uk xi chal li Diose: «Ta skoj ti jp'el ta avo'onton chapas* li k'usi chopol chil ta sat Jeovae,^k **21** ta xkak' taluk tsots vokol ta atojolal, ta jbek* lok'el skotol li anitilulale xchi'uk ta jlajesbe

21:20 *O «laj xa achon aba ta spasel». 21:21 *O «ta jmes».

sk'oplal skotol li viniketik^a ta avuts' avalale. Kapal ta jlajesbe sk'oplal li buch'u mu sna' spak sk'oplal xchi'uk ti k'unibemik xa li ta Israele.^b **22** Ja' jech ta jpasbe avuts' avalal jech k'ucha'al la jpasbe li yuts' yalal Jeroboan^c ti ja' xnich'on Nebate xchi'uk jech k'ucha'al la jpasbe li yuts' yalal Baasa^d ti ja' xnich'on Aiyae, yu'un la asabun tajak sk'ak'al ko'onton xchi'uk la sta smul avu'un li Israele. **23** Xi chal Jeova xtok ta sventa li Jesabele: «Li sbek'tal Jesabele te chljaj ta ti'el ta ts'i'etik li ta jsep osil ta Jesreele.^e **24** Mi te ta jteklum chcham li yuts' yalal Akabe, chljaj ta ti'el ta ts'i'etik; mi te chcham ta osiltike, chljaj ta ti'el ta mutetik ta vinajel.^f **25** Ta melel, mu'yuk buch'u yan jech ech'em k'ucha'al li Akab^g ti jpel ta yo'onton la spas^h li k'usi chopol chil ta sat Jeova ti ja' tijbat yo'onton yu'un li yajnil ti ja' li Jesabele.^h **26** Toj chopol tajak li k'usi la spase, yu'un ja' la sts'akli li ibal sba santoetike* jech k'ucha'al la spasik li j-amorreotik ti nutsatik lok'el yu'un Jeova sventa ja' xich'ik j-israelelik li yosilike».ⁱ

27 K'alal naka no'ox laj ya'i Akab taje, la sli' ta jatel sk'u' spok' xchi'uk ja' la slap li ch'ixal k'u'ile;* jech xtok, lik spas ayuno xchi'uk slapoj chvaj li ch'ixal k'u'ile xchi'uk chat tajak yo'onton. **28** Va'un, xi tal k'oponatuk yu'un Jeova li Elias ti likem ta Tisbee: **29** «¿Mi laj xa avil ti la sbik'tajes sba ta jtojolal li Akabe? Ta skoj ti laj xa sbik'tajes sba ta jtojolale, mu'yuk chkak' ta-

21:21 *Literal «li buch'utik ts'k'abtaik pak'bal na». Li ta ebreo k'ope ja' jech chalik k'alal chchopol k'optaik li viniketike. **21:25** *O «la xchon sba ta spasel». **21:26** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nil sk'oplal ta jpel k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal ay k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal sba*. **21:27** *K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*.

KAP. 21

a 2Re 10:7, 17

b 2Re 9:7-9

c 1Re 15:25-29

d 1Re 16:3, 11

e 2Re 9:10, 35

f 1Re 14:11
1Re 16:4

g 1Re 16:30

h 1Re 16:31
2Kr 22:2, 3
Ap 2:20i Eks 23:28
Dt 9:5

j Sl 78:34

Kolumna 2

a 2Re 9:25, 26
2Re 10:7, 11

KAP. 22

b 1Re 15:24

c 2Kr 18:2, 3

d Jos 20:8, 9
1Re 4:7, 13e 2Re 3:7
2Kr 19:2

f Nu 27:21

g 2Kr 18:4, 5

h 2Re 3:11
2Kr 18:6, 7

i 1Re 18:4

j 1Re 21:20
2Kr 36:16k Is 30:9, 10
Jer 38:4

l 2Kr 18:8-11

li li vokolil laj kalbe sk'oplal ti k'u' sjalil kuxule. Ja' to chkak'be svokol yuts' yalal li ta sk'ak'alil xnich'one».^a

22 Oxib jabil mu'yuk la stsak sbaik ta k'op li Siria xchi'uk Israele. **2** Va'un, k'alal lok' li oxib jabile, li Jeosafat^b ti ja' ajvalil ta Judae yal batel ti bu oy li ajvalil ta Israele.^c **3** Li ajvalil ta Israele xi laj yalbe li yajtunel-take: «¿Mi ana'ojik ti ja' ku'untik li Ramot-Galaade?^d Pe mu'yuk to ju'em ku'untik spojbel sutel li ajvalil ta Siria». **4** Ja' yu'un, xi laj yalbe li Jeosafate: «¿Mi chak'an chbat achi'inun ta pask'op ta Ramot-Galaad?». Li Jeosafate xi la stak'be li ajvalil ta Israele: «Chbat jchi'inot, chkik' batel li jteklumale xchi'uk li jka'take».^e

5 Pe li Jeosafate xi laj yalbe li ajvalil ta Israele: «Avokoluk, jak'bo ba'yel' li Jeovae».^g

6 Ja' yu'un, li ajvalil ta Israele la stsob li j-alk'opetike, te van chanibuk sien viniketik, va'un xi la sjak'ke: «¿Mi xu' xbat jtsak ta k'op li Ramot-Galaade o mi mo'oj?». Xi tak'bate: «Batan, yu'un li Jeovae chak'be ta sk'ob li ajvalile».

7 Va'un, li Jeosafate xi laj yale: «¿Mi mu'yuk junuk jajal-k'op Jeova li'e? Xu' xkalbetik ti ak'o sjak' eke».^h **8** Li ajvalil ta Israele xi la stak'be li Jeosafate: «Oy to jun vinik ti xu' xkalbetik ak'o sjak'be li Jeovae;ⁱ pe kontra tajak chkil,^j yu'un k'alal ta jak'be li k'usi chk'ot ta jtojolale, mu'yuk ono'ox lek k'usi chalbun, naka chopol k'usi chal.^k Ja' li Mikaya xnich'on Imlae». Pe xi tak'bat yu'un li Jeosafate: «Mu stak' jech xal li ajvalile».

9 Li ajvalil ta Israele la stak ta ik'el jun bankilal j-abtel li ta spasob mantale, xi laj yalbee: «Ik'bun tal ta anil li Mikaya xnich'on Imlae».^l **10** Li ajvalil ta Israel xchi'uk li Jeosafat ajvalil ta Judae te chotolik ta xchotle-

bik sventa pasob mantal li ta yik'aobil trigo ti te oy ta yochebal sti' jteklum Samariae, slapoj sk'u' spok'ik sventa ajvalil. Skotol li j-alk'opetik te oy ta yelovalike yakal chalik li k'usi chk'ot ta pasele.^a **11** Li Sedekias xnich'on Kenaanae la spas jayibuk kachu ta tsatsal tak'in, va'un xi laj yale: «Xi chal li Jeovae: «Li'e ja' chbat axulik-o* jsiriaetik sventa xamilik komel»». **12** Skotol li j-alk'opetike jmoj sk'opik xi chalice: «Muyan batel ta Ramot-Galaad, chkuch avu'un li pask'ope; yu'un li Jeovae chak'be ta sk'ob li ajvalile».

13 Li j-almantal ti bat yik' tal li Mikayae xi laj yalbee: «A'io avai, li j-alk'opetike naka lekik k'usi chalbeik li ajvalile, ja' yu'un, avokoluk, jech me xaval ek, lekuk me li k'usi chavale».^b **14** Pe li Mikayae xi laj yale: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' no'ox chkal li k'usi chal-bun Jeovae». **15** Och batel ti bu oy li ajvalile, va'un xi jak'bat yu'un li ajvalile: «Mikaya, ζmi xu' xbat jtsakutik ta k'op li Ramot-Galaade o mi mo'oj?». Xi la stak' ta anil li Mikayae: «Batan, chkuch avu'un li pask'ope; yu'un li Jeovae chak'be ta sk'ob li ajvalile». **16** Xi albat yu'un li ajvalile: «ζJayib xa no'ox velta laj kalbot ti ak'o xavak' ave sventa ja' no'ox xavalbun li k'usi chalbot Jeovae?». **17** Xi laj yal li Mikayae: «Te xa jk'eloy yilel li j-israeetik ti jech'e tanpuk oyik ta vitstike.^c Xko'olaj chijetik ti ch'abal buch'u chchabiatike. Xi laj yal li Jeovae: «Muyuk yajvalik chkil. Junuk yo'onton ak'o suti-kuk batel ta snaik»».

18 Li ajvalil ta Israele xi laj yalbe li Jeosafate: «ζMi mu lajuk kalbot ti muyuk lek k'usi chal-bun k'alal ta jak'be li k'usi chk'ot ta jtojolale, ti naka chopol k'usi chale?».^d

22:11 *O «axujik-o».

KAP. 22

a Ese 13:2, 3

b 2Kr 18:12-16

c Dt 28:15, 25

d 2Kr 18:17

Kolumna 2

a Is 6:1
Ese 1:26

b 2Kr 18:18-22

Job 1:6
Da 7:9, 10
Mt 18:10
Ap 5:11

c Sl 104:4
Ebr 1:7, 14

d 1Re 22:6

e Ese 14:9

f 1Re 20:42

g 2Kr 18:23-27

h Ebr 11:32, 36

19 Va'un, xi laj yal li Mikayae: «Chikintabo sk'op li Jeovae: laj kil Jeova te chotol ti bu tspas mantale,^a te laj kil skotol li soltarotetik ta vinajel ti te va'alik ta sts'ele, jlom ta sbatsi-k'ob xchi'uk jlom ta sts'etk'ob».^b **20** Li Jeovae xi laj yale: «ζBurch'u chbat slo'la li Akab sventa xmuy batel xchi'uk te xich' milel ta Ramot-Galaade?». Jlome yan-o k'usi la stak'ik, yantike yan-o k'usi laj yalik. **21** Va'un, nopaj tal jun anjel^c xchi'uk te la sva'an sba ta yeloval li Jeovae, xi laj yale: «Vo'on chbat jlo'la». Xi jak'bat yu'un li Jeovae: «ζK'uxi anopoj chapas?». **22** Xi la stak'e: «Chiyal batel, vo'on chkak' k'otuk ta pasel ti xjutbat k'op yu'un* li yaj-alk'optake».^d Xi laj yale: «Xlo'laj avu'un, lek chbat avu'un. Yalan batel, jechuk xbat apas». **23** Li Jeovae laj yak' ti ak'o sjutik k'op* skotol li avaj-alk'optake,^e pe yalaj xa ono'ox Jeova ti chata avokole».^f

24 Li Sedekias xnich'on Kenaanae nopaj batel ta stojolal li Mikayae, la smajbe xokon sat xchi'uk xi laj yalbee: «ζMi ja' chaval ti laj xa skomtsanun li sju-el Jeova sventa vo'ot xa chchi'not ta lo'ile?».^g **25** Li Mikayae xi la stak'e: «Ja' to te chana' k'alal yakal xa ox chanak* aba li ta kuarto ti te oy ta yutil to ta-jeke». **26** Va'un, xi laj yal li ajvalil ta Israele: «Ik'ik batel li Mikayae, bat ak'ik ta sk'ob Amon ti ja' bankilal ta jteklume xchi'uk ta sk'ob Joas ti ja' xnich'on li ajvalile. **27** Xi xk'ot avalbeik ya'iike: «Xi chal li ajvalile: «Tik'ik ta chukel li mu vinik li'e^h xchi'uk jutuk no'ox xavak'beik span xchi'uk ya'al, ja' to mi jun xa ko'onton lisut tale»»». **28** Pe li Mikayae xi laj yale: «Mi jun avo'onton lasut tale, chana' ti muyuk la xchi'inun

22:19 *O «surtok'ob». 22:22 *O «xnopbat k'op yu'un». 22:23 *O «sno-pik k'op; x-epal k'opojik». 22:25 *O «chamuk».

ta lo'il li Jeova un bi».ª Xi to laj yale: «Tsakik me ta venta akotolik».

29 Ja' yu'un, li ajvalil ta Israael xchi'uk li Jeosafat ajvalil ta Judae muy stsakik ta k'op li Ramot-Galaade.^b **30** Li ajvalil ta Israele xi laj yalbe li Jeosafate: «Ta jel batel jk'u' jpok' li ta pask'ope, yan li vo'ote ja' ono'ox xalap batel li ak'u' apok' sventa ajvalile». Ja' yu'un, la sjel sk'u' spok' li ajvalil ta Israele,^c va'un bat ta pask'op. **31** Li ajvalil ta Siriae xi xa ono'ox yalojbe mantal li 32 ta vo' yajkomandantetak ti ja' tsbeiltasik li karetaetike:^d «Mu buch'uuk no'ox xatsakik ta k'op mi ja'uk li soltaroeitike o li bankilaetik yu'un soltaroeitike, ja' no'ox li ajvalil ta Israele». **32** K'alal laj yilik Jeosafat li komandanteetik ti ja' tsbeiltasik li karetaetike, xi laj yalbe sbaik: «Le'e ja' ta meli li ajvalil ta Israele». Ja' yu'un, bat stsakik ta k'op; pe li Jeosafate lik sk'an koltael. **33** K'alal laj yak'ik venta li komandanteetik ti ma'uk li ajvalil ta Israele, ta anil no'ox pajik, mu'yuk xa la snutsik batel.

34 Pe oy jun vinik ti ta jech no'ox la st'iles batel s flechae, ja' k'ot ta stojolal li ajvalil ta Israele, toj ochel ta snup'benal smak sbek'tal.* Ja' yu'un, li ajvalile xi laj yalbe li buch'u' tstij batel karetae: «Sutkutik batel, lok'kutik batel li'e, yu'un tsots la syayijesikun chka'i».ª **35** Jech-o la spasi k'op li va' k'ak'ale, ja' yu'un la sva'anik ta yut kareta li ajvalile, laj yikik xchi'uk sk'eloj batel yu'unik li jsiriaetike. Ja' yu'un, li xch'ich'el syayijemale te mal ta yut li kareta sventa pask'ope. K'alal bat xa ox k'ak'ale, cham li ajvalile.^f **36** Jech oxal, k'alal chch'ay xa ox batel k'ak'ale, xi tsots ech' avanikuk ti bu spa-

22:34 * Ja' jtos makobbail tstunesik K'alal chbatik ta pask'ope.

KAP. 22
a Nu 16:28, 29
b 2Kr 18:28-32
c 2Kr 35:22
d 1Re 20:1
e 2Kr 18:33, 34
f 1Re 20:42

Kolumna 2

a 1Re 22:17
b 1Re 21:18, 19
c 1Re 10:22
Ese 27:15
d 1Re 16:28
e 2Re 1:2
2Kr 20:35
f 1Kr 3:10
2Kr 17:1
2Kr 20:31
Mt 1:8
g 1Re 15:11
2Kr 14:11
2Kr 15:8

h 2Kr 17:3

i Dt 12:14
1Re 14:23
1Re 15:14

j 2Kr 18:1
2Kr 19:2

soj skarpanaika: «¡Sutan batel ta alumalik ta jujuntal!» ¡Batan ta avosilalik ta jujuntal!». **37** Ja' jech cham li ajvalile, laj yik'ik batel ta Samaria xchi'uk te la smukik. **38** K'alal ja'uo la spokik li kareta sventa pask'op li ta tanke ta Samariae, te lek'bat xchi'ich'el yu'un li ts'ietike xchi'uk ja'oe te ch-atin li jchonbail antsetike.* Ja' jech k'ot ta pasel k'ucha'al yaloj ono'ox li Jeovae.^b

39 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Akabe, skotol li k'usitik la spase xchi'uk li na* ti ta marfil la sva'ane^c xchi'uk skotol li jteklumetik la sva'ane, ¿mi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **40** Va'un, li Akabe bat xkux xchi'uk li smoltotake;^d laje, ja' och ta kx'exol ta ajvalil li xnich'on ta Okosias sbie.^e

41 K'alal xchanibal xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Israel li Akabe, ja'oe och ta ajvalil ta Juda li Jeosafat^f xnich'on Asae. **42** Li Jeosafate 35 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, 25 jabil ajvalilaj li ta Jerusalemene. Li sme'e Asu-ba sbi, ja' stseb li Silie. **43** Ja' jech la spas-o k'ucha'al li stot ti ja' li Asae.^g Mu'yuk xk'ejp'uj* ta spasel, yu'un ja' la spas-o li k'usi tuk' chil ta sat Jeovae.^h Pe ja' mu'yuk laj yich' jinesel li tayal k'opojebaletike,[#] ja' yu'un li jteklume jech-o chak'ik milbil matanal ta tayal k'opojebaletik xchi'uk te chchik'ik matanal sventa xtometuk muyel xch'ailal[^] yu'unik.ⁱ **44** Li Jeosafate mu'yuk la skontrain sbaik xchi'uk li ajvalil ta Israele.^j **45** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeosafate, li k'usitik muk'tik la spase xchi'uk ti k'u yelan la spas k'ope, ¿mi

22:38 * O ja' van sk'oplal «ti bu nopem xa'i ch-atinik li jchonbail antsetike, ja' te lek'bat xch'ich'el yu'un li ts'ietike». **22:39** * O «pasob mantal». **22:43** * O «xk'ejev; sts'ep'uj». * K'elo Glosario, tayal k'opojebal. [^] O «xch'ayilal».

mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae? **46** Jech xtok, la xch'aybe sk'oplal ta jteklum li jchonbail viniketik ta templo^a ti te to'ox oyik ta sk'ak'alil li stote ti ja' li Asae.^b

47 Li va' k'ak'ale, mu'yuk to'ox ajvalil li ta Edome;^c k'ajomal no'ox jun bankilal chventainvan yu'unik.^d

48 Li Jeosafat xtoke la spas varkoetik ta Tarsis* sventa xbat yich'ik tal oro ta Ofir,^e pe mu'yuk xbatik, yu'un te no'ox lilij ta Esion-Gueber li svarkoike.^f

49 K'alal ja'o jech k'ot ta pasel taje, li Okosias ti ja' xnich'on Akabe xi laj yalbe li Jeosafate: «Avokoluk, ak'o bat xchi'in sbaik ta varko li kajtuneltak xchi'uk

22:48 *K'elo Glosario, varkoetik ta Tarsis.

KAP. 22

- a Dt 23:17, 18
1Re 14:24
b 1Re 15:11, 12
c Je 36:1, 9
d 2Sa 8:14
2Re 8:20-22
Sl 108:9
e 1Re 10:22
f 1Re 9:26
2Kr 20:35-37

Kolumna 2

- a 1Re 2:10
b 2Re 8:16
2Kr 21:1, 5
c 2Re 1:2
d 1Re 16:30
e 1Re 21:25
f 1Re 12:28-30
1Re 13:33
g 1Re 16:31, 32
2Re 1:2
h Eks 20:3
Eks 34:14

avajtuneltake», pe mu'yuk xch'un li Jeosafate.

50 Va'un, li Jeosafate bat xkux xchi'uk li smoltotake^a xchi'uk te la smukik ta Steklumal David ti ja' smoltot xtoke, yu'un ja' te mukul li smoltotake; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Jeoram sbie.^b

51 K'alal 17 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Jeosafate, ja'o och ta ajvalil ta Israel ta Samaria li Okosias^c xnich'on Akabe, chib jabil te ajvalilaj. **52** Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae xchi'uk ja' la xchanbe li stalelal stot^d sme'e^e xchi'uk li stalelal Jeroboan ti ja' xnich'on Nebate, ja' li buch'u la sta smul yu'un li Israele.^f **53** Jech-o tun xchi'uk jech-o la skejan sba ta stojolal li Baale,^g chopol laj ya'i sba yu'un li Jeovae, li Sdios Israele.^h Bats'i jech la spas k'ucha'al li stote.

XCHIBAL SLIVROAL REYES

K'USITIK YICH'ŌJ

- Li Eliase laj yal ti chcham li Okosiase (1-18)
- Kuchat batel ta tsatsal ik' li Eliase (1-18)
Li Eliseoe laj yich'be komel li sk'u' spok' Elias sventa j-alk'ope (13, 14)
Li Eliseoe la slekubtas li vo' ta Jerikoe (19-22)
Lajik ta milel ta cha'kot me' oso jayvo' keremetik ta Betel (23-25)
- Och ta ajvalil ta Israel li Jeorame (1-3)
Li Moabe la stoy sba ta stojolal li Israele (4-25)
Laj yich' tsalel li Moabe (26, 27)
- Li Eliseoe la sp'olesbe s-aseite jun ants ti chamem smalale (1-7)
Lek ch'amvan li jsunem antse (8-16)

- Li antse la sta smoton, yu'un vok' jun yol, pe cham li yole (17-31)
Li Eliseoe la xcha'kuxes li kereme (32-37)
Li Eliseoe lekub yu'un li ve'lile (38-41)
Li Eliseoe la sp'oles jaypej pan (42-44)
- Li Eliseoe la xpoxtabe slepra li Naamane (1-19)
Li Gueasie tsakat ta lepra ta skoj ti oy k'usi la xpich' o'ontae (20-27)
 - Li Eliseoe laj yak' kajtsajuk muyel li sjol ek'ele (1-7)
Li Eliseoe tsk'an tstsakat ta k'op yu'un li jsiriaetike (8-23)
Laj yich' jambel sat li yajtunel Eliseoe (16, 17)
Makbat satik li jsiriaetike (18, 19)
Laj yich' setuel li Samariae xchi'uk ech' vi'nal (24-33)

- 7 Laj ono'ox yal Eliseo ti mu'yuk xa vi'nale (1, 2)
Te la sta sve'elik ta skarpana jsiriaetik (3-15)
K'ot ta pasel li k'usi yalaj xa ono'ox Eliseoe (16-20)
- 8 Laj yich'utel yosil li jsunem antse (1-6)
Eliseo, Ben-Adad xchi'uk Asael (7-15)
Jeoram, ajvalil ta Juda (16-24)
Okosias, ajvalil ta Juda (25-29)
- 9 Li Jeue laj yich' va'anel ta ajvalil ta Israel (1-13)
Li Jeue la smil li Jeoram xchi'uk Okosiase (14-29)
Laj yich' milel li Jesabele xchi'uk tibata ts'etetik li sbek'tale (30-37)
- 10 Li Jeue la smilbe li yuts' yalal Akabe (1-17)
Li Jeonadabe la spas ta jmoj sjol xchi'uk li Jeue (15-17)
Li Jeue la smil li buch'utik chich'ik ta muk' Baale (18-27)
Li k'usitik k'ot ta pasel k'alal ajvalilaj li Jeue (28-36)
- 11 Li Ataliae la spoj li abtelal ta ajvalilale (1-3)
Ta nak'al la stik'ik ta ajvalil li Jeoase (4-12)
Laj yich' milel li Ataliae (13-16)
Oy k'usitik lek la spas li Jeoiadae (17-21)
- 12 Jeoas, ajvalil ta Juda (1-3)
Li Jeoase la xcha'meltsan li temploe (4-16)
Tsalvanik li jsiriaetike (17, 18)
Laj yich' milel li Jeoase (19-21)
- 13 Jeoakas, ajvalil ta Israel (1-9)
Jeoas, ajvalil ta Israel (10-13)
Li Eliseoe tsk'el mi melel li k'usi oy ta yo'onton Jeoase (14-19)
Cham li Eliseoe; kuxi yu'un jun vinik li sbakiltake (20, 21)
K'ot ta pasel li k'usi slajeb xa laj yal komel li Eliseoe (22-25)
- 14 Amasias, ajvalil ta Juda (1-6)
Li Amasiase la stsak ta k'op li Edom xchi'uk Israele (7-14)
Cham li Jeoas ti ja' ajvalil ta Israele (15, 16)
Cham li Amasiase (17-22)
Jeroboan II, ajvalil ta Israel (23-29)
- 15 Asarias, ajvalil ta Juda (1-7)
Li buch'utik slajeb ajvalilajik ta Israele: Sakarias (8-12), Salum (13-16), Menaem (17-22), Pekaias (23-26), Peka (27-31)
Jotan, ajvalil ta Juda (32-38)
- 16 Akas, ajvalil ta Juda (1-6)
Li Akase la sk'anbe koltael li j-asiriaetike (7-9)
Li Akase la spas jun skajleb matanal ti xko'olaj k'ucha'al li skajleb smoton yan diose (10-18)
Cham li Akase (19, 20)
- 17 Osea, ajvalil ta Israel (1-4)
Laj ta tsalel li Israele (5, 6)
Laj yich' chukel batel Israel ta skoj ti laj yiktaik Diase (7-23)
Te laj yak'ik nakluk jyanlumetik li ta yosilal Samariae (24-26)
La skap sba sreljionik li ta Samariae (27-41)
- 18 Esekias, ajvalil ta Juda (1-8)
Ti k'u yelan laj ta tsalel li Israele (9-12)
Li Senakeribe la stsal li Judae (13-18)
Li rabsakee la xchopul k'opta li Jeovae (19-37)
- 19 Li Esekias la sk'anbe koltael Dios ta stojolal Isaias (1-7)
Li Senakeribe la sibtas li Jerusalene (8-13)
S-orasion Esekias (14-19)
Li Isaiase laj yal li k'usi albat yu'un Diase (20-34)
Jun anjel la smil 185 mil j-asiriaetik (35-37)
- 20 Ipaj li Esekias, pe ech' to yu'un (1-11)
J-almantaetik likik talel ta Babilonia (12-19)
Cham li Esekias (20, 21)
- 21 Manases, ajvalil ta Juda; smultak (1-18)
Chich' lajesel li Jerusalene (12-15)
Amon, ajvalil ta Juda (19-26)
- 22 Josias, ajvalil ta Juda (1, 2)
Laj yich' ael k'u yelan chich' cha'meltsanel li temploe (3-7)
La staik li slivroal Mantale (8-13)
Li Uldae laj yal ti chtal vokolile (14-20)
- 23 Li k'usitik la spas Josiase (1-20)
La spasik K'in Koltael (21-23)

- Oy to k'usitik la spas li Josiase (24-27)
 Cham li Josiase (28-30)
 Jeoakas, ajvalil ta Juda (31-33)
 Jeoiakim, ajvalil ta Juda (34-37)
- 24 La stoy sba li Jeoiakime xchi'uk cham (1-7)
 Joakin, ajvalil ta Juda (8, 9)
 Sba velta chukatik batel ta Babilonia (10-17)
 Sedekias, ajvalil ta Juda; la stoy sba (18-20)

- 25 Li Nabukodonosore bat setu li Jerusaleme (1-7)
 Laj yich' l'ajesel li Jerusaleme xchi'uk temploe; xchibal velta chukatik batel (8-21)
 Laj yich' ak'bel yabtel li Guedaliase (22-24)
 La smilik li Guedaliase; jatavik batel ta Ejipto (25, 26)
 Lok' ta chukel te ta Babilonia li Joakine (27-30)

1 K'alal chamem xa ox li Akabe, lik stoy sba ta stojolal Isra-
 el li Moabe.^a

2 Li va' k'ak'ale, tsots yayij li Okosiase, yu'un p'aj* yalel ti bu jomol te ta yut skuarto ta sjol sna ta Samariae, yu'un makbil no'ox ta chajchaj te' ti bu jomole. Jech oxal, xi laj yalbe mantal li j-almantaletik yu'une: «Batanik, bat jak'beik li Baal-Sebub ti ja' dios ta Ekron^b sventa jna' mi x-ech' to ku'un o mi mu'yuk xa».^c

3 Pe li yaj-anjel Jeovae xi laj yalbe li Elias^d ti likem ta Tisbee: «Totsan, bat nupo ta be li yaj-almantaltak ajvalil ta Samariae, xi xavalbe ya'iike: «¿Mi yu'un mu'yuk Dios ta Israel ti ja' chbat ajak'beik li Baal-Sebub ti ja' dios ta Ekron?» **4** Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «Mu'yuk chatots li ta atem* ti bu puch'ulote, yu'un ta persa chacham»». Va'un, bat li Eliase.

5 K'alal sutik batel ta stojolal ajvalil li j-almantaletike, ta anil no'ox xi jak'batike: «¿K'u yu'un ti lasutik tale?». **6** Xi la stak'ike: «Yu'un te tal snupunkutik ta be jun vinik, xi laj yalbunkutike: «Sutanik batel, xi xk'ot avalbeik li ajvalil ti la stakoxuk tale: «Xi chal li Jeovae: «¿Mi yu'un mu'yuk Dios ta Israel ti ja' chbat ajak'»

1:2 *O «ts'uj». 1:3 *Ja' sk'an xal «ja' Jdios li Jeovae». 1:4, 6 *O «avayeb».

KAP. 1

a Je 19:36, 37
 2Sa 8:2
 SI 60:8

b Jos 13:2, 3
 1Sa 5:10

c 2Re 1:16

d 1Re 17:1
 1Re 18:36

e Is 8:19
 Jer 2:11

Kolumna 2

a 1Kr 10:13, 14

b 1Re 19:19
 Sak 13:4
 Ebr 11:32, 37

c Mt 3:4

d Dt 33:1

e Nu 11:1
 Nu 16:35
 Lu 9:54
 Jud 7

beik li Baal-Sebub ti ja' dios ta Ekron? Ja' yu'un, mu'yuk chatots li ta atem* ti bu puch'ulote, yu'un ta persa chacham»».^a

7 Xi jak'batik yu'un li ajvalile: «¿K'u yelan li vinik ti te tal snupoxuk ta be ti jech laj yalboxuk taje?». **8** Xi laj yalike: «Li vinarie pasbil ta tsots* li sk'u' spok'e^b xchi'uk ta nukul li xchuk xchukinoje».^c Ta anil no'ox xi laj yal li ajvalile: «Taje ja' Elias ti likem ta Tisbee».

9 Va'un, li ajvalile la stak batel ta stojolal Elias jun bankilal ti sbainoj 50 ta vo' soltaroetike, la xchi'in batel li 50 ta vo' sviniktake. K'alal muy batele, te chotol k'ot sta ta jol vits li Eliase, xi laj yalbe: «Yajtunel meel Dios,^d xi chalbot li ajvalile: «Yalan tale!»».

10 Li Eliase xi la stak'be li bankilal ti sbainoj 50 ta vo' soltaroetike: «Lek oy, mi vo'on yajtunelun Dios cha'a, ak'o yaluk tal k'ok' ta vinajel^e sventa xchik'ot xchi'uk li 50 ta vo' aviniktake». Ja' yu'un, yal tale k'ok' li ta vinajele, jech la xchik' li bankilal xchi'uk li 50 ta vo' sviniktake.

11 Jech oxal, li ajvalile la stak batel yan bankilal ti sbainoj 50 ta vo' soltaroetike, la xchi'in batel li 50 ta vo' sviniktake. Xi k'ot yalbe li Eliase: «Yajtunel meel Dios,

1:8 *Taje ja' stotsil chij o stotsil yan chonbolometik.

xi chalbot li ajvalile: «Yalan talel ta anil». **12** Xi tak'batik yu'un li Eliase: «Lek oy, mi vo'on yaj-tunelun li meel Diose cha'a, ak'o yaluk tal k'ok' ta vinajel sventa xchik'ot xchi'uk li 50 ta vo' aviniktake». Ja' yu'un, lok' talel k'ok' ta stojolal Dios te ta vinajel, jech la xchik' li bankilal xchi'uk li 50 ta vo' sviniktake.

13 Li ajvalile la stak batel yan bankilal ti sbainoj 50 ta vo' soltaroetike, la xchi'in batel li 50 ta vo' sviniktake. Pe li bankilal ti sbainoj 50 ta vo' soltaroetike k'ot skejan sba ta stojolal li Eliase xchi'uk xi la sk'anbe vokole: «Yaj-tunel meel Dios, avokoluk, epuk sbalil ta asat li jkuxlejal xchi'uk li xkuxlejal li 50 ta vo' avaj-tuneltak li'e. **14** Yu'un yal xa talel k'ok' ta vinajel ti la xchik' li cha'vo' bankilal ti sbainojik 50 ta vo' soltaroetike xchi'uk la xchik' li 50 ta vo' sbainojik ta jujuntale. Ja' yu'un, epuk sbalil ta asat li jkuxlejale».

15 Va'un, xi albat yu'un yaj-anjel Jeova li Eliase: «Chi'ino yalel, mu xaxi' yu'un». Jech oxal, tots li Eliase, la xchi'in yalel li bankilale sventa xbat ti bu oy li ajvalile. **16** Li Eliase xi k'ot yalbe li ajvalile: «Xi chal li Jeovae: «La atak batel j-alman-taletik sventa ja' xbat sjak'beik li Baal-Sebub ti ja' dios ta Ekrone.^a ĴMi yu'un mu'yuk Dios li ta Israele?^b ĴK'u yu'un ti ma'uk la ajak-bee? Ja' yu'un, mu'yuk chatots li ta atem* ti bu puch'ulote, yu'un ta persa chacham». **17** Jech oxal, jech ono'ox k'ucha'al yaloj Jeova ta stojolal li Eliase cham li ajvalile; ta skoj ti mu junuk skere-me, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li Jeoram,^c ja' och ta ajvalil k'alal chib xa ox jabil yochel ta ajvalil li Jeoram^d xnich'on Jeosafate, li ajvalil ta Judae.

18 Li k'usitik yan la spas ta

1:16 *O «avayeb». 1:17 *Ja' xkaltik, li xchi'il ta vok'el Okosiase.

KAP. 1

a Jos 13:2, 3

b 2Re 1:3

c 2Re 3:1
2Re 9:22

d 2Re 8:16

Kolumna 2

a 1Re 22:51

KAP. 2

b 1Re 17:1

c 2Re 2:11

d 1Re 19:16

e 2Re 4:38

f Je 28:18, 19
1Re 12:28, 29
2Re 2:23

g 1Re 19:16

h Jos 6:26
1Re 16:34

xkuxlejal li Okosiase, li k'usitik la spase,^a Ĵmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele?

2 K'alal po'ot xa ox x-ik'at batel ta vinajel yu'un Jeova li Elias^b ta jun tsatsal ik'e,^c li Elias xchi'uk Eliseoe^d lok'ik batel li ta Guilgale.^e **2** Li Eliase xi laj yalbe li Eliseoe: «Avokoluk, li' xakome, yu'un li Jeovae la stakun batel ta Betel». Pe xi la stak' li Eliseoe: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova xchi'uk ti kuxulot eke, mu'yuk chkiktaot». Ja' yu'un, jmoj yalik batel ta Betel.^f **3** Va'un, li j-alk'opetik* ta Betele lok' s'nupik li Eliseoe xchi'uk xi laj yalbeike: «ĴMi ana'oj xa ti ch-ik'at batel yu'un Jeova li avajval ti ja' chchanubtasote?». ^g Xi la stak'e: «Jna'oj xa, pe mu me k'usi xavalik».

4 Li Eliase xi laj yalbe xtoke: «Eliseo, li' xakome avokoluk, yu'un li Jeovae la stakun batel ta Jeriko». ^h Pe xi la stak' li Eliseoe: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova xchi'uk ti kuxulot eke, mu'yuk chkiktaot». Ja' yu'un, jmoj batik ta Jeriko. **5** Va'un, li j-alk'opetik* ta Jerikoe nopajik batel ta stojolal li Eliseoe xchi'uk xi laj yalbeike: «ĴMi ana'oj xa ti ch-ik'at batel yu'un Jeova li avajval ti ja' chchanubtasote?». Xi la stak'e: «Jna'oj xa, pe mu me k'usi xavalik».

6 Li Eliase xi laj yalbe xtok li Eliseoe: «Avokoluk, li' xakome, yu'un li Jeovae la stakun batel ta Jordan». Pe xi la stak' li Eliseoe: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova xchi'uk ti kuxulot eke, mu'yuk chkiktaot». Ja' yu'un, jmoj la stam batel sbeik. **7** Batik 50 ta vo' j-alk'opetik* ek, te k'uk snamal val' komik, sk'elojik batel

2:3, 5, 7 *Literal «xnich'nabtak j-alk'opetik». K'alal «xnich'nabtak j-alk'opetik» xie, xu' van ja' chalbe sk'oplal jun eskuela ti bu chich'ik chanubtasel li j-alk'opetike o ja' sk'oplal jtsop j-alk'opetik.

li Elias xchi'uk Eliseo k'alal ja'ò te va'al k'otik li ta sti'il Jordane. **8** Li Eliase la stsak li sk'u' spok' sventa j-alk'ope,^a la sbal xchi'uk ja' la smaj-o li uk'ume. Jech la xch'ak sba li vo'e, ja' yu'un ta takin balumul jelavik batel.^b

9 K'alal jelavik xa ox ta jot Jordane, li Eliase xi laj yalbe li Eliseoe: «Yo' to mu xkich' ik'el batele, k'anbun li k'usi oy ta avo'on-tone». Ja' yu'un, xi laj yal li Eliseoe: «Avokoluk cha'a, žmi xu' xkich' chibuk parte: li ch'ul espiritu avich'oje?»^d **10** Xi la stak'e: «Toj tsots li k'usi chak'ane. Pe mi laj avil laj kich' ik'el batele, chata li k'usi la ak'ane, yan mi mu'yuk xavilune, mu'yuk chata un bi».

11 K'alal ja'ò te jmoj chlo'ila-jik batel ta bee, ta anil no'ox ech' ch'akatikuk yu'un jkot kareta xchi'uk ka'etik ti xtiltun* sk'a-k'ale.^e Va'un, li Eliase kuchat batel ta vinajel ta jun tsatsal ik'.^f

12 Te sk'eloy kom li Eliseoe, xi tsots avane: «jKuni tot, kuni tot! jK'elavil li skareta Israel sventa pask'ope xchi'uk li sviniktak ti kajajtik ta ka'el!»^g K'alal mu xa sta ta k'elele, la stsak li sk'u' spoke, ta cha'lik la sli' ta jatel.^h

13 K'alal jech xa ox k'ot ta pasele, la stsakbe li sk'u' spok' Elias sventa j-alk'op' ti p'aj* komel yu'une, jech sut batel, te k'ot va'luk li ta sti'il Jordane. **14** Va'un, la stsakbe li sk'u' spok' Elias sventa j-alk'op' ti p'aj* komel yu'une, ja' la smaj-o li uk'ume xchi'uk xi laj yale: «žBu oy li Jeovae, li Sdios Eliase?». K'alal jech la smaje, la xch'ak sba li vo'e, va'un jelav batel li Eliseoe.ⁱ

15 Li j-alk'opetik* ta Jerikoe laj yilik ta nom li Eliseoe, xi laj yalike: «Li ch'ul espiritu yich'oj Eliase ja' xa te k'ot ta stojolal li Eliseoe».^k Ja' yu'un, bat

KAP. 2

a 1Re 19:19

b Eks 14:21, 22

Jos 3:17

2Re 2:13, 14

c Dt 21:17

d Dt 34:9

1Re 19:16

Lu 1:17

e 2Re 6:17

Sl 68:17

f 2Kr 21:5, 12

Jn 3:13

g 2Re 13:14

h 2Sa 1:11, 12

Job 1:19, 20

i 1Re 19:19

2Re 1:8

Sak 13:4

Mt 3:4

j Jos 3:13

2Re 2:8

k Nu 11:24, 25

Nu 27:18, 20

2Re 2:9

Kolumna 2

a 1Re 18:11, 12

b Jos 6:26

1Re 16:34

c Dt 34:1-3

d Eks 15:23-25

2Re 4:38-41

snupik ta be xchi'uk la skejan spatun sbaik ta lumtik ta stojolal. **16** Xi laj yalbeik li Eliseoe: «Li' oy 50 ta vo' avajtuneltak ti lek xu' yu'unike. Avokoluk, ak'o bat sa'ik tal li avajvale. Yu'un yikal ik'at batel yu'un li s-espiritu* Jeovae, te bu jipat komel ta vitstik o ta stenlejaltik».^a Pe xi tak'batike: «Mo'oj, mu xatakik batel». **17** Pe te xvulajetik-o tajek ja' to ti k'uxi tal'o ya'i li Eliseoe, ja' yu'un xi laj yale: «Lek, takik batel». Jech la stakik batel li 50 ta vo' viniketike. Oxib k'ak'al te xjoyalajetik ta sa'el, pe mu'yuk bu la stakik. **18** Laje, sutik talel ta stojolal li Eliseoe, te la stakik ta Jeriko,^b yu'un ja' te oy. Xi albatike: «žMi mu lajuk ono'ox kalboxuk ti mu xabatike?».

19 Ta ts'akale, li viniketik ta jteklume xi laj yalbeik li Eliseoe: «Jech k'ucha'al chak' venta li kajvale, lek ti bu oy li jteklume; c pe chopol li vo'e xchi'uk mu k'usi xch'i li ta osile».* **20** Xi la stak' li Eliseoe: «Ich'beikun talel junuk bik'it ach' boch, tik'beik talel yats'amil». Ja' yu'un, laj yich'beik talel. **21** Li Eliseoe une bat ti bu chlok' tal li vo'e, laj yak'be ats'am^d xchi'uk xi laj yale: «Xi chal li Jeovae: «Laj xa jpoxta li vo' li'e. Mu'yuk xa buch'u chcham yu'un xchi'uk mu'yuk xa tsmakbe yalajeb li antsetike»».* **22** Li vo'e lek-o kom, jech-o k'alal to avi jech ono'ox k'ucha'al laj yich' albel li Eliseoe.

23 Li Eliseoe lok' batel sventa xbat ta Batel. K'alal ja'ò yakal chanav batele, te lok' tal ta jteklum jayvo' keremetik.^e Xi lik slabanik li Eliseoe: «jMuyan xa batel, t'axjol! jMuyan xa batel, t'axjol!» **24** K'alal tavan xa'i li Eliseoe, joyp'ij, la sk'el xchi'uk la xchopol k'optaan ta sbi Jeova, va'un te lok' talel cha'kot me'

2:16 *O «ik' stakoj talel». **2:19** *O ja' van sk'oplal «li osile tsyales lolol». **2:21** *O ja' van sk'oplal «mu'yuk xa tsyales lolol».

2:11 *O «xluklun; xpulpun». **2:13, 14** *O «ts'uj». **2:15** *Literal «xnich'nabtak j-alk'opetik».

e 2Kr 36:15, 16

Lu 10:16

oso^a ta te'tik, la silin ta ti'el 42 ta vo' keremetik ti labanvanike.^b 25 Jech la stam-o batel sbe, te kot ta vits Karmelo,^c laje bat ta Samaria.

3 K'alal 18 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Jeosafate, ja'o och ta ajvalil ta Israel ta Samaria li Jeoram^d xnich'on Akabe, 12 jabil ajvalilaj. **2** Li Jeorame ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae, ja' no'ox ti mu sta k'u-cha'al li stot sme'e, yu'un la sjines li va'anbil ch'ul sventa Baal ti ja' spaso^j li stote.^e **3** Ak'o mi jech, ja' la spas-o li k'usitik chopol la spas Jeroboan xnich'on Nebat ti ja' la sta-o smul yu'un Israele.^f Mu'yuk bu xikta-o sba ta spasel.

4 Li Mesa ti ja' ajvalil ta Moabe lek st'sun chij xchi'uk nopem xa'i chak'be patan li ajvalil ta Israele, 100 mil ch'iom chij chak'be xchi'uk 100 mil tot chij ti mu'yuk lok'bil stsotsile. **5** Pe k'alal cham li Akabe,^g li ajvalil ta Moabe ta anil no'ox lik stoy sba ta stojolal li ajvalil ta Israele.^h **6** Ja' yu'un, li va' k'ak'ale, lok' batel ta Samaria li ajvalil Jeorame, bat stsob skotol li Israele. **7** Jech xtok, xi la stak-be batel mantal li ajvalil Jeosafat ta Judae: «Li ajvalil ta Moabe la stoy sba ta jtojalal. ¿Mi chak'an chbat achi'inun sventa xbat jtsaktik ta k'op li Moabe?». Xi la stak' li Jeosafate: «Chbat jchi'inot,ⁱ ch'kik' batel li jteklumale xchi'uk li jka'take». **8** Va'un, xi la sjak'e: «¿Bu beal ta jtamtik mu-yel?». Xi tak'bate: «Ja' li ta sbelel takixokol balumil ta Edome».

9 Li ajvalil ta Israele lok' batel xchi'uk li ajvalil ta Judae xchi'uk li ajvalil ta Edome.^k K'alal vukub xa ox k'ak'al ay sjoyik tale, laj li ya'alike, mu'yuk xa k'usi xuch'ik xchi'uk li st'sunbal chonbolomik ti te tijil tal ta spatike. **10** Xi laj yal li ajvalil ta Israele: «¡Toj ech' xa no'ox chopol! ¡Li Jeovae ja' no'ox sventa xak-

KAP. 2

a Pr 17:12

b 2Re 1:10

c 2Re 4:25

KAP. 3

d 2Re 1:17

e 1Re 16:30-33

f 1Re 12:28-30

g 1Re 22:37

h 2Sa 8:2

i 2Kr 19:2

j 1Re 22:3, 4

k 2Sa 8:14

Kolumna 2

a 1Re 22:7

b 1Re 19:16
2Re 2:15

c 1Re 19:19, 21

d 1Sa 2:30
Ese 14:3e Jue 10:14
1Re 18:19
1Re 22:6f 2Kr 17:3, 4
2Kr 19:3, 4

g Pr 15:29

h 1Sa 10:5
1Kr 25:1i 1Re 18:46
Ese 1:3
Ech 11:21

j Sl 107:35

k Jer 32:17
Mr 10:27

l Dt 28:7

be ta sk'ob Moab ti laj yik' tal li oxvo' ajvalil li'e!». **11** Xi la sjak' li Jeosafate: «¿Mi mu'yuk junuk yaj-alk'op Jeova li'e? Xu' xkalbetik ti ak'o sjak'be li Jeovae». ^a Oy jun yajtunel li ajvalil ta Israel ti xi la stak'e: «Li' oy li Eliseo^b xnich'on Safate, ti nopem to'ox xa'i tsk'ebbe vo' ta sk'ob li Eliase». ^c **12** Va'un, xi laj yal li Jeosafate: «Ja' ono'ox chk'oponat yu'un li Jeovae». Jech oxal, li ajvalil ta Israel, li Jeosafat xchi'uk li ajvalil ta Edome yalik batel ti bu oy li Eliseoe.

13 Li Eliseoe xi laj yalbe li ajvalil ta Israele: «¿K'u yu'un ti vo'on tal ak'elune?^d Ja' lek bat k'elo li j-alk'opetik yu'un atote xchi'uk li j-alk'opetik yu'un ame'e». ^e Pe xi la stak' li ajvalil ta Israele: «Mo'oj, yu'un ja' Jeova laj yik' tal li oxvo' ajvalil sventa xak'be ta sk'ob li Moabe». **14** Ja' yu'un, li Eliseoe xi laj yale: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetik* ti ja' chitun ta stojolale,^f ti mu'yukuk ta ko'onton li Jeosafat^f ajvalil ta Judae, mu'yuk ta jk'el asat mi ja'uk ta jtuk'ulan ak'op ti jechuke.^g **15** Ja' yu'un, ik'bekun tal junuk jtij-arpa». ^h K'alal naka no'ox lik stij arpa li buch'u laj yich' ik'el tale, lik ventainatuk yu'un sju'el Jeova li Eliseoe.ⁱ **16** Xi laj yale: «Xi chal li Jeovae: «Jok'ik jaych'ojuk balumil li ta stenlejaltik* li'e, **17** yu'un xi chal li Jeovae: «Mu'yuk chavilik chtal ik' mi ja'uk chavilik chtal vo', ak'o mi jech, chnoj ta vo' li stenlejaltik* li'e,^j va'un ja' chavuch'ik xchi'uk li achonbolomike». **18** Pe taje mu tsotsuk cha'i li Jeovae,^k yu'un chak'boxuk ta ak'obik xtok li Moabe.^l **19** Chajinesik skotol

3:11 *O «ti ja' to'ox yajtunel Eliase».

3:14 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotetike. ^aLiteral «ti li' va'alun ta stojolale».

3:15 *O «jtijson».

3:16, 17 *O «beo'tik ta stenlejaltik».

li jteklumetik ti joyol ta muroe^a xchi'uk li jteklumetik ti mas leki-ke; chats'etik li lekil te'etike, chanojesik skotol li nio'etike xchi'uk chanojesik ta ton li lekil osile».^b

20 Li ta sob yok'omal k'alal ja'o yorail chak'ik li matanal sat ts'unobiletike,^c ta anil no'ox lok' tael vo' ta stuk'il Edom, jech noj ta vo' li balumile.

21 Li jmoabetike laj ya'ik ti tal xa tsakatikuk ta k'op yu'un li ajvaliletike, ja' yu'un la stobik skotol li viniketik ti staoj xa sjabilalik sventa xbatik ta pas-k'ope, va'un te la xchol sbaik li ta sts'ak yosilike. **22** K'alal sob xa tajek totsik ta yok'omale, li vo'e soles xojobaj no'ox ta skoj li k'ak'ale, pe li ta jot ti bu oy li jmoabetike tsoj tajek xvinaj k'ucha'al ch'ich'. **23** Xi lik yalike: «jCh'ich' chkile! Laj xa smil sbaik ta espada jna' li ajvaliletike, ja' yu'un, Moab, jbat jpojbetik tal skotol li k'usitik oy yu'unike!».^d **24** Ochik batel ti bu spasoj skarpanaik li Israele, pe li j-israeletike lok'ik tael xchi'uk lik smilik li jmoabetike, jech jatavik batel li jmoabetike.^e La snutsik batel k'alal ta ta Moab, la smilik batel ta bebetik. **25** La sjinesik li jteklumetike, va'un li viniketike ta jujuntal la sjipik batel ton li ta lekil osile, jech la snojesik-o ta ton; la snojesik skotol li nio'etike^f xchi'uk la sts'etik skotol li lekil te'etike.^g Ja' xa no'ox va'al kom li smuroal-tak Kir-Areset ti pasbil ta tone,^h pe li j-ak'jimich'etike la sjoyibtaik xchi'uk la sjinesik.

26 K'alal laj yil ajvalil ta Moab ti chljajik xa ta tsalele, laj yik' batel vukub sien viniketik ti yich'oj s-espadaike sventa sjam batel sbe ti bu oy li ajvalil ta Edome,ⁱ pe mu'yuk xu' yu'unik. **27** Ja' yu'un, laj yik' tal li sba xnich'on ti ja' ch-och ta xk'exol ta ajvalile, laj yak' ta chik'bil matanal/ te ta sba li muroe. Kap-o tajek sjolik ta stojolal li Israele, jech oxal

KAP. 3

a Dt 3:5

b 2Re 3:25

c Eks 29:39, 40

d Eks 15:9, 10

e Le 26:7

f Je 26:15
2Kr 32:4

g 2Re 3:19

h Is 16:7

i 2Re 3:9

j Dt 12:31
2Kr 28:1, 3
Sl 106:37, 38

Kolumna 2

KAP. 4

a 2Re 2:3, 5

b 1Re 19:18

c 1Re 17:9, 12

d Mr 6:41
Mr 8:6-8
Jn 2:7-9

e Mt 14:19

f Jos 5:12
1Re 17:14

g Jos 19:17, 18

h Je 19:1-3
Jue 13:15

li j-israeletike lok'ik batel xchi'uk sutik batel ta slumalik.

4 Oy jun ants ti ja' yajnil jun j-alk'op^{*a} ti xi laj yalbe li Eli-seoe: «Li jmalal ti ja' avajtunele chamem xa, pe ana'oj lek ti xi'-taoj[#] Jeova li avajtunele.^b Pe li avi une, li buch'u tal sk'anbun kile tsk'an tspojbun batel xcha-vo'al kalab sventa xk'ot ta smo-so». **2** Xi jak'bat yu'un li Eli-seoe: «jMi oy k'usi xu' jkoltaot-o? Albul ka'i, jk'usi x-ayan avu'un li ta anae?». Xi la stak' li antse: «Mu'yuk k'usi x-ayan yu'un li avajtunele, k'ajomal no'ox jun jarrara aseite».^c **3** Xi albate: «Batan, bat k'anbo tal sjarratak skotol li alak'natake, xokajtik xak'an tal ja' ti jayib x-ich' tal avu'une. **4** Ochan ta yut ana xchi'uk li avalabe xchi'uk mako li sti' anae. Va'un, nojeso skotol li jarraetike xchi'uk parte xavak' ti butik chnoje». **5** Ja' yu'un, lok' batel li antse.

K'alal och ta yut sna xchi'uk li yalabe xchi'uk k'alal la smak li sti' snae, jelubtasbat tal yu'un yalab li jarraetike, jech te lik xch'olbe s-aseiteal.^d **6** K'alal noj xa ox yu'un li jarraetike, xi laj yalbe li jun yole: «Ak'bun tal yan jarrara».^e Pe xi laj yal li yole: «Mu'yuk xa yan». Jech te paj li aseitee.^f **7** Li antse bat sk'el li jajtunel meles Diose xchi'uk laj yalbe li k'usi k'ot ta pasele, va'un xi albate: «Batan, bat chono li aseitee, ja' xatoj-o li avile, ti k'u yepal chkome ja' chav'ik-o xchi'uk li avalabe».

8 Jun k'ak'al li Eliseoe bat ta Sunem^g ti ja' te nakal jun ants ti lek ich'bil ta muk'e. Li antse la suj Eliseo sventa te x-ech' ve'-uk li ta snae.^h Va'un, jech xa-o te ch-ech' ve'uk k'alal te chjela-ve. **9** Li antse xi laj yalbe li smalale: «Jna'oj lek ti chich' ta

4:1 *Literal «jun yu'unik li xnich'nab-tak j-alk'opetik». #K'elo Glosario, xi'-tael Dios.

muk' Dios li vinik ti nopolik no'ox li' ch-ech'e. **10** Avokoluk, jpas-betik junuk xk'ox kuarto li ta sjol jnatike,^a te kak'betik jkotuk stem,* jkotuk xmexa, jkotuk xila xchi'uk junuk skandelero. Va'un, xu' ja' te xkom k'alal ch-ech' sk'e-lutike».^b

11 Jun k'ak'al k'alal te bate, te bat vayuk li ta kuarto te ta jol nae. **12** Ta ts'akale, xi laj yalbe li Gueasi^c ti ja' yajtunele: «Bat ik'o tal li jsunem^d antse». Ja' yu'un, bat yalbe ti ak'o ta-taluke. **13** Li Eliseoe xi laj yalbe li Gueasie: «Avokoluk, xi xaval-bee: «Toj ep xa laj avich' avokol ku'unkutik.^e Ja' yu'un, çk'uxi xu' jkoltatokitik? çMi oy k'usi chak'an chbat kalbekutik li ajvalile^g o li bankilal soltaroe?»). Xi tak'bat yu'un li antse: «Mu'yuk, jun no'ox ko'onton li' nakalun ta jteklumale». **14** Ja' yu'un, xi laj yal li Eliseoe: «Pe çk'uxi xu' jkoltatik un cha'a?). Xi la stak' li Gueasie: «Xana'e, mu'yuk yol^h xchi'uk mol xa li smalale». **15** Ta anil no'ox xi laj yal li Eliseoe: «Bat ik'o tal cha'a». Ja' yu'un, bat yik' talel. Te va'al k'ot ta ti' kuarto li antse. **16** Xi albat yu'un li Eliseoe: «Ta yan jabil jech ora k'ucha'al avie apetoj xa ox anene».^f Pe xi la stak'e. «çMu jechuk xaval, kajval, yajtunel meyel Dios!, mu xalo'la li avajtunele».

17 Pe li antse la xchi'in yol, va'un, ta yan jabil jech ora k'ucha'al albat yu'un li Eliseoe vokem xa ox li yole. **18** Ch'i li olole, jun k'ak'ale bat ti bu oy li stote ja' ti bu oy xchi'uk li j-abteletike. **19** Xi x-avet likel ta stoljal li stote: «çToj k'ux li jole, toj k'ux li jole!». Va'un, li totile xi laj yalbe li yajtunele: «Kucho batel ti bu oy li sme'e». **20** Jech la xkuch batel ti bu oy li sme'e. Li kereme laj yich' petel yu'un li sme'e, te petbil-o ja' to ti k'uxi la sta o'lol k'ak'ale, va'un cham./

4:10, 21 *O «svayeb».

KAP. 4

a Jue 3:20
1Re 17:19

b Mt 10:41
Ro 12:13
Ebr 13:2

c 2Re 5:25-27
2Re 8:4

d Jos 19:17,18

e Ro 16:6

f 2Re 4:1,2
Ebr 6:10

g 2Re 8:3

h Je 15:2
Je 30:1

i Je 18:10

j 1Re 17:17

Kolumna 2

a 2Re 4:9,10

b Nu 10:10
Nu 28:11

c Mt 28:9

d 2Re 4:16

e 1Re 18:46

21 Li me'ile muy xpuch'an li yol ta stem* li yajtunel meyel Diose,^a laje lok' batel xchi'uk la sbaj komel li ti' nae. **22** La stak ta ik'el li smalale xchi'uk xi laj yalbee: «Ak'o bat xchi'inun junuk li kajtuneltike xchi'uk ch'kik' batel jkotuk li jvurotike, ak'o batkun ta anil ti bu oy li yajtunel meyel Diose, mi laje, chisut talel». **23** Pe xi tak'bate: «çK'u yu'un ti chak'an chbat ak'el li avie? Ma'uk to sk'a-k'alil ach' luna^b xchi'uk ma'uk to savado». Pe xi laj yal li antse: «Mu k'u xal avo'onton». **24** Laje, laj yak'be smontura li svuroe xchi'uk xi laj yalbe li yajtunele: «Anil xabat, ja' to k'un xabat mi laj kalbote, mu xavul avo'onton ta jtojolal».

25 Ja' yu'un, li antse bat sk'el li yajtunel meyel Dios ti te oy ta vits Karmeloe. Li yajtunel meyel Diose laj yil ti te xtal ta nom li antse, xi laj yalbe ta anil li Gueasi ti ja' yajtunele: «çK'elavil!, le' xtal li jsunem antse. **26** Avokoluk, bat nupo ta anil xchi'uk xi xajak'bee: «çMi lek oyot? çMi lek oy li amalal xchi'uk li avole?»). Xi laj yal li antse: «Lek, lek oyunkutik». **27** K'alal k'ot li ta vits ti bu oy li yajtunel meyel Diose, ta anil no'ox k'ot smeybe yakan.^c Va'un, li Gueasie nopaj batel sventa snit lok'el li antse, pe li yajtunel meyel Diose xi laj yale: «Iktao, yu'un toj tsots svokol, pe mu jna' k'usi ti svokole, yu'un mu'yuk yalojbun li Jeovae». **28** Xi laj yal li antse: «çMi yu'un laj kalbe kajval ti ta jk'an junuk kole? çMi mu xiuk laj kale: «Mu xalo'laun?»».^d

29 Li Eliseoe xi laj yalbe ta anil li Gueasie: «Chuko lek ta achukbenal* li ak'u' apok'e,^e batan, ich'o batel li jnamte'e. Mi oy buch'u la anup ta bee, mu xak'opon, mi oy buch'u la sk'oponote, mu xatak'be. Mi lak'ote, kajanbo ta sat kerem li jnamte'e». **30** Va'un, li sme' kereme xi laj

4:23 *O «ach' u». 4:29 *O «ach'ut».

yale: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova xchi'uk ti kuxulot eke, mu'yuk li' chkiptaote»,^a Ja' yu'un, tots li Eliseoe, la xchi'in batel li antse. **31** Ja' jelav batel yu'unik li Gueasie. K'alal k'ot li Gueasie, la skajanbe ta sat kerem li namte'ile, pe mu'yuk xbak' jutebuk mi ja'uk k'opoj li olole.^b Ja' yu'un, sut snup ta be li Eliseoe xchi'uk xi laj yalbee: «Mu'yuk xjulav li kereme».

32 K'alal och ta yut na li Eliseoe, te puch'ul ta stem* xchi'uk chamem li kereme.^c **33** Li Eliseoe och batel li ta kuartoe, laje la sbaj li ti' nae xchi'uk stuk te kom xchi'uk li kereme, va'un te lik sk'opon li Jeovae.^d **34** Jech xtok, muy li ta teme* xchi'uk la spatan sba ta sba li kereme, snupoj sba kom yeik, sbek' satik xchi'uk snupoj sba kom li xpach'omal sk'obike, jech te lik k'ix-najuk sbek'tal li kereme.^e **35** Li Eliseoe te xtal xbat li ta yut nae, laje muy yan velta li ta teme* xchi'uk la spatan sba yan velta ta sba li kereme. Vukub velta at'i-saj li kereme, laje la svik' li sate.^f **36** Li Eliseoe laj yik' tal li Gueasie, xi laj yalbee: «Ik'o tal li jsunem antse». Jech oxal, bat yik' talel, va'un li antse och batel ti bu oy li Eliseoe, xi albate: «Toyo likel li akereme».^g **37** K'alal och batel li antse, la skejan spatan sba ta lumtik ta stojolal li Eliseoe, laje la stoy likel li skereme, jech te lok' batel.

38 K'alal sut batel ta Guilgal li Eliseoe, ja'o oy tsots vi'nal li ta lume.^h Li j-alk'opetike*ⁱ te chotajtik ta yeloval li Eliseoe. Va'un, xi laj yalbe li yajtunele:^j «Ak'o ta k'ok' junuk muk'ta p'in, lakano ve'ilil sventa xve'ik li j-alk'opetike». **39** Oy jun yu'unik lok' batel ta osiltik sventa xbat sa' talel malva itaj, pe ja' no'ox la sta yak'il te'tikal ts'ol, va'un la stulbe

4:32 *O «svayeb». 4:34, 35 *O «vayebale». 4:38 *Literal «xnich'nabtak j-alk'opetike».

KAP. 4

a Mt 15:22, 28

b Mt 17:15, 16
Mr 9:17, 18

c 2Re 4:21

d 1Re 17:19, 20
Jn 11:41
Ech 9:40e 1Re 17:21, 22
Ech 20:9, 10

f 2Re 8:1, 5

g Ebr 11:35

h Dt 28:23, 24
2Re 8:1
Ese 14:13

i 2Re 2:3, 5

j 2Re 4:12

Kolumna 2

a Eks 15:23-25
2Re 2:19-21

b 1Sa 9:3, 4

c Jn 6:9

d 1Sa 9:6, 7

e Mt 14:17
Mr 8:4f Mt 14:20
Mr 8:8g Lu 9:17
Jn 6:13

KAP. 5

h 1Re 19:16

i Mt 8:2
Mt 11:5
Lu 4:27

talel sat. La xchup talel ta sk'u', noj laj yich' talel. Laje, la sbaj ochel li ta muk'ta p'ine ak'o mi mu sna' k'usi ja'. **40** Ta ts'akale, la xlechanbeik sve'el li vini-ketike. K'alal lik xa ox slajesike, xi tsots avanike: «¡Yajtunel me-lel Dios, oy svenenoal li ve'lile!». Ja' yu'un, mu'yuk xa la slajesik. **41** Jech oxal, xi laj yal li Eliseoe: «Ich'beikun talel jutebuk arina». K'alal laj xa ox svij ochel ta p'ine, xi laj yale: «Lechanbeik li j-alk'opetike». Mu'yuk xa k'usi chopol oy li ta ve'lile.^a

42 Oy jun vinik ti lik talel ta Baal-Salisa^b ti yich'ojbe talel 20 pan li yajtunel me-lel Diose, li pane pasbil ta sba sat sevada ti lek xa yijike^c xchi'uk laj yich'be talel jun volsa ach' sat ts'unobil.^d Xi laj yal li Eliseoe: «Ak'bo slajes li krixchanoetike». **43** Pe xi laj yal li yajtunele: «¿K'uxi xa no'ox ta jmak'lin-o sien viniketik li'e?»^e Xi tak'bate: «Ak'bo slajes li krixchanoetike, yu'un xi chal li Jeovae: «Lek chve'ik-o xchi'uk chkomenaj* to».^f **44** Laj yak'be slajes li viniketike xchi'uk kome-naj* to yu'unik^g jech ono'ox k'u-ch'al yalaj li Jeovae.

5 Li Naaman ti ja' bankilal sol-taro yu'un li ajvalil ta Siriae lek ich'bil ta muk' xchi'uk k'anbil yu'un li yajvale, yu'un ja' tunesat yu'un Jeova yo' xkuch yu'unik pask'op li jsiriaetike. Manchuk mi ip ta lepra* li Naamane, lek xu' yu'un pask'op. **2** Jun velta k'alal och tsakvanikuk ta k'op ta yosilal Israel li jsiriaetike, la xchukik batel jun uni k'ox tseb, ja' k'ot ta skiara li yajnil Naamane. **3** Li tsebe xi laj yalbe li sme' ajvale: «¡Sk'anuk xbat sk'el li j-alk'op^h ta Samaria li kajvale, chpoxtabat jechuk li slepra!».ⁱ **4** Ja' yu'un, lok' batel,* bat yalbe

4:43 *O «chkomelaj». 4:44 *O «kome-laj». 5:1 *K'elo Glosario, lepra. 5:4 *O ja' van sk'opial «lok' batel li Naamane».

yajval li k'usi laj yal li tseb likem ta Israele.

5 Va'un, li ajvalil ta Siriae xi laj yalbe li Naamane: «ǀLek oy, batan! Ta jtakbe batel karta li ajvalil ta Israele». Ja' yu'un, bat, laj yich' batel lajuneb talento* plata, vakmil ta sep oro xchi'uk lajunchop k'u'il pok'il. **6** Xi chal li karta ti laj yich'be batel li ajvalil ta Israele: «Ti la jtak talel li karta li'e, ja' sventa jk'anbot ti xapoxtabun li kajtunel Naaman ti ip ta lepra». **7** K'alal naka no'ox laj yo'onton ta sk'e'el karta li ajvalil ta Israele, la sli' ta jatel sk'u' spok' xchi'uk xi laj yale: «ǀMi yu'un vo'on Diosun yalojik ti chkak' chamuk xchi'uk ti chkak' kuxiuk jun krixchanoe?» ǀYu'un la stakbun tal li vinik li'e, chal-bun ti ak'o la jpoxtabe li slepra! AK'ik venta atukik ti ja' no'ox oy ta yo'onton tsk'an tstsakun ta k'ope».

8 Pe li Eliseo ti ja' yajtunel me'el Diose laj ya'i ti la sli' ta jatel sk'u' spok' li ajvalil ta Israele, va'un xi la stakbe batel mantal ta anile: «ǀK'u yu'un ti la ali' ta jatel ak'u' apok'e? Avokoluk, takbun talel sventa sna' ti oy jun j-alk'op li ta Israele». **9** Va'un, li Naamane laj yik' batel ska'tak xchi'uk skaretatak sventa pask'op, te va'al k'ot ta yochabal sna li Eliseoe. **10** Pe li Eliseoe la stak batel jun j-almantal sventa xi xalbe li Naamane: «Batan, bat muko aba vukub velta^c li ta uk'um Jordane,^d jech chlekub yan velta li abek'tale, va'un lek xa chakom». **11** K'alal jech laj ya'i li Naamane ilin-o, sut batel xchi'uk xi laj yale: «Xi la jnop tspas kaloje: «Chlok' sk'oponun xchi'uk li' tsva'an sbae, tstabe ta albel sbi Jeova ti ja' Sdiose, va'un tsye'ilan ta jujujot sk'ob ta sba ti bu ip ta lepra sventa xpoxta kaloje». **12** ǀMi mu ja'uk mas to lek li

5:5 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 5

a Dt 32:39

b 1Re 17:24
1Re 19:16
2Re 3:11, 12
2Re 8:4c Le 14:7
Nu 19:4

d Jn 9:6, 7

Kolumna 2

a Is 7:8

b 2Re 5:10

c Job 33:25

d Lu 4:27
Lu 5:13

e Lu 17:15, 16

f Sl 96:4, 5
Is 43:10

g Mt 10:8

Abana xchi'uk li Farpar ti ja' yu-k'umaltak Damaskoe,^a ti ja' xkom to li yuk'umaltak Israele? ǀMi mu ja'uk mas lek te xbat jmu'k jba sventa lek xa xikome?». Ja' yu'un, kapem xa sjol sut batel.

13 Nopajik tal li yajtuneltake, xi albate: «Kajval, ǀmi mu lajuk apas jechuk ti tsotsuk k'usi la sk'anbot li j-alk'ope? ǀMi mu xiuk no'ox laj yalbote cha'a: «Bat poko aba, va'un lek xa chakom», mi mu xiuk?». **14** Ja' yu'un, yal batel, vukub velta la smuk sba li ta uk'um Jordane jech k'ucha'al laj yal li yajtunel me'el Diose.^b Lekub yan velta li sbek'tale, jech kom jech k'ucha'al sbek'tal jun uni kerem,^c lek xa kom.^d

15 Ta tsakale, bat sk'el li yajtunel me'el Diose,^e te xchi'uk batel skotol li jajsoltarotake. Te va'al k'ot ta stojolal li j-alk'ope xchi'uk xi laj yalbee: «Li avi une, laj xa jna' ti ja' no'ox li' oy ta Israel li Diose, mu'yuk bu xu' jtatik ta yantik lum.^f Ja' yu'un, tsakbun avokoluk li amoton* yich'oj talel li avajtunele». **16** Pe xi la stak' li Eliseoe: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' chitun ta stojolale,^g mu'yuk ta jtsak komel». ^g Li Naamane la suj ti ak'o stsak li matanale, pe mu'yuk bu la stsak. **17** Ta tsakal xae xi laj yal li Naamane: «Mi jeche cha'a, ta jk'anbot vokol ti ak'o yak'bekun batel cha'kotuk ta mula slumal li avosilike, yu'un li avajtunele mu'yuk xa chak'be chik'bil matanal o milbil matanal li yan diosetike, ja' xa no'ox chak'be li Jeovae. **18** Ti bu xa no'ox ta jk'an ti ak'o xak' ta perton Jeova li avajtunele, ja' ta skoj li'e: K'alal ch-och ta sna* Rimone li kajval sventa snijan sba ta stojolale, vo'on ta jnit ochel, ja' yu'un, te xa ta snijan jba yu'un ek li ta sna Rimone. K'alal ta snijan jba li ta

5:15 *Literal «bendision». 5:16 *Literal «ti li' va'alun ta stojolale». 5:18 *O «templo».

sna Rimone, avokoluk, ak'o ak'atuk ta perton yu'un Jeova li avaj-tunele». **19** Xi tak'bate: «Junuk avo'onton xabat». K'alal lok' batel ti bu oy li Eliseoe xchi'uk k'alal te xa ox k'uk snamal xbate, **20** li Gueasi^a ti ja' yajtunel Eliseo, li yaj-alk'op meel Diose,^b xi la snope: «¿K'uxi xa no'ox ti mu'yuk stsak komel kajval li matanal laj yich' talel li Naaman, li jsiria vinike?». Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti chbat jnuts sventa jk'anbe komel jutebuk li matanal yich'oj tale». **21** Ja' yu'un, li Gueasie bat snuts ta anil li Naamane. K'alal laj yil Naaman ti oy buch'u te anil xtal ta spate, yal ta skareta sventa xbat snup ta be, xi laj yalbee: «¿Mi lek oyot?». **22** Xi la stak'e: «Lek. Yu'un xi la stakbun tal mantal li kajvale: «Naka to vul cha'vo' keremetik ti ja' j-alk'opetik* ti likemik tal ta vitstikaltik yu'un Efraine, yu'un tal sk'elikun. Avokoluk, ak'bo junuk talento plata xchi'uk cha' chopuk k'u'il pok'il». **23** Xi la stak' li Naamane: «Lek, ich'o batel chibuk talento». Li Naamane te xvulvun ti ak'o yich' batel chib talento,^e va'un la stik' ta cha'lik koxtal chib talento plata xchi'uk cha' chopuk k'u'il pok'il, laje laj yak' be cha'vo' yajtuneltak ti ja' jba-beik batel ta yich'el li matanale.

24 K'alal k'ot ta Ofel* li Gueasie, la stsakbe komel li k'usi xkuchojik tale, te laj yak' ta na, laje la stak batel li viniketike. K'alal batik xa ox li viniketike, **25** och batel ti bu oy li yajvale. Va'un, xi jak'bat yu'un li Eliseoe: «¿Bu la-ay un, Gueasi?». Xi la stak'e: «Mu'yuk, mu'yuk bu x-ay ma' li avajtunele». **26** Pe xi albat yu'un li Eliseoe: «¿Mi yu'un mu'yuk xka'i avaloj ti ay ata ta be li vinik xchi'uk ti yal ta skareta sventa xtal snupot ta bee? ¿Mi

5:22 *Literal «xnich'nabtak j-alk'opetik». **5:24** *Te van xkom ta Samaria, ja' van sk'oplal ti te k'ot ta bik'it vits o ti bu joybil ta mureo.

KAP. 5

a 2Re 4:12
2Re 8:4

b 1Re 17:24

c 2Re 5:1
Lu 4:27

d 2Re 5:5

e 2Re 5:16

f Ech 5:8, 9

Kolumna 2

a Mt 10:8
Lu 12:15
Ech 20:33
1Ti 6:10

b 2Re 5:1

c Eks 4:6
Nu 12:10

KAP. 6

d 2Re 2:3, 5
2Re 9:1

e 1Re 20:1, 34
1Re 22:31

f 1Re 17:24

yu'un ja' yorail ta jtsaktik plata o k'u'il pok'iletik? ¿Mi yu'un ja' yorail ta xkich'tik osil ti bu ts'unajtik olivae o ti bu ts'unajtik uvae xchi'uk mi ja' yorail ta jch'amtik chijetik o vakaxetik, jtuneletik o kiarailetik?». **27** Tanae ja' chakuchbe slepra li Naamane^b xchi'uk jech-o chkom sbatel osil ta stojolal anitilulal». Va'un, tsakbil xa ta lepra k'alal lok' batele, soles saklo'an xvinaj k'ucha'al taiv.^c

6 Li j-alk'opetike*^d xi laj yalbeik li Eliseoe: «¿K'elavil! Mu xij-ochutik-o lek ti bu nakalutike, yu'un toj bik'it. **2** Ak'o batkunkutik ta Jordan, avokoluk. Ta jujntal te chbat jsa'kutik jtel te' sventa te jva'an jnakutik». Xi tak'batike: «Lek, batanik». **3** Pe oy jun ti xi laj yale: «¿Mi xu' xbat achi'in li avajtuneltake?». Xi la stak'e: «Lek, chibat». **4** Ja' yu'un, bat xchi'inan, te k'otik li ta Jordane xchi'uk lik xtuch'ik li te'etike. **5** K'alal ja'o yalal chtuch' te' li june, bots' lok'el ta ste'el li yek'ele, toj ochel yalel ta vo', xi lik avanuke: «¿Kajval, jch'om to no'ox xtok!». **6** Xi laj yal li yajtunel meel Diose: «¿Bu stuk'il paj avil un?». Ja' yu'un, laj yak'be yil ti bu p'aje.* Li Eliseoe la xtuch' talel jp'os te' xchi'uk la sjip ochel ta vo', va'un kajtsaj muyel yu'un li ek'ele. **7** Xi laj yale: «Tsako lok'el». Jech la stsak lok'el.

8 Li ajvalil ta Siriae bat tsak ta k'op li Israele.^e La xchi'in ta lo'il li yajtuneltake xchi'uk laj yalbe ti bu tspas skarpanaie. **9** Va'un, li yajtunel meel Diose^f xi la stakbe batel mantal li ajvalil ta Israele: «Mu me xa-ech' li ta be li'e, yu'un ja' te sbeik li jsiriaetike». **10** Ja' yu'un, li ajvalil ta Israele laj yalbe batel mantal yajtuneltak ti mu xjelavik li ta be ti bu yaloj li yajtunel meel Diose. Jech-o albat ti mu x-ech'e, ja'

6:1 *Literal «xnich'nabtak j-alk'opetike». **6:6** *O «ts'uje».

yu'un li ajvalile ep ta velta* mu'yuk x-ech' te.^a

11 Taje kap-o tajej sjol li ajvalil* ta Siriae, ja' yu'un la stobol li jaytuneltake xchi'uk xi la sjak'e: «¡Alik ka'itit! ¿Buch'u junukal ku'untik ti jmoj sjol xchi'uk li ajvalil ta Israele?» **12** Xi la stak' li jun yajtunele: «¡Kajval, ma'uk vo'onkutik! Ja' li Eliseoe, li j-alk'op ta Israele, ja' chbat yalbe ajvalil ta Israel li k'usitik mukul chaval ta akuartoe». **13** Xi laj yale: «Batantik, bat k'elik bu oy sventa jtak batel vinitetik yo' xchukik tale!». Xi tal albatuk ta ts'akale: «Te oy ta Dotan». **14** Ta anil no'ox la stak batel ska'tak, skaretatak sventa pask'op xchi'uk la stak batel ep yajsoltarotak; ta ak'obaltik batik, va'un la sjoyibtaik li jteklume.

15 Ta yok'omale, sob tajej lik li jaytunel yaj-alk'op meel Diose, lok' batel ta pana,* va'un laj yil ti te joyol ta jteklum epal solta-roetik xchi'uk ska'ik xchi'uk skaretaitik sventa pask'ope. Ta anil no'ox xi x-avet likele: «¡Ay, kajval! ¿K'usi me ta jpastik un?» **16** Pe xi tak'bate: «¡Mu xaxi'!,^d yu'un ja' mas ep li buch'utik li' jchi'uktike, ja' mu sta li stukike». **17** Va'un xi lik spas orasion li Eliseoe: «Kajval Jeova, jambo sat avokoluk sventa xil». ^f Li Jeovae ta anil no'ox la sjambe sat, va'un laj yil ti noj ta ka'etik li vitstike xchi'uk ta karetaetik ti xtiltun* ska'k'al^g ti te joyol ta spat xokon li Eliseoe.^h

18 Li Eliseoe xi lik sk'opon Jeova k'alal laj yil ti te xa xyalik tal li jsiriaetike: «Avokoluk, makbo sat li krixchanoetik li'e». ⁱ Ja' yu'un, la smakbe satic* jech k'ucha'al la sk'an li Eli-

6:10 *O «ma'uk no'ox junchib velta».

6:11 *Literal «yo'onton li ajvalil».

6:15 *O «pat na». **6:17** *O «xloklun; xpulpun».

6:18 *Li'e ma'uk sk'oplal ti yu'un ma'sat komik ta melele, ja' van sk'an xal ti makbat snopbenik yu'un li Diose.

KAP. 6

a Mt 2:12

b Da 2:22, 28

c Je 37:16, 17

d Eks 14:13
Si 3:6

e 2Sa 22:31
2Kr 32:7
Si 18:2
Si 27:3
Si 46:7
Si 55:18
Si 118:11
Ro 8:31

f Ech 7:56

g 2Re 2:11
Si 68:17
Sak 6:1

h Si 34:7
Mt 26:53

i Je 19:10, 11

Kolumna 2

a 1Re 16:29

b Pr 25:21
Ro 12:20

c 2Re 5:2

d Dt 28:52
1Re 20:1

e Le 26:26
Dt 28:15, 17

f Dt 14:3
Ese 4:14

seoe. **19** Laje, xi albatik yu'un li Eliseoe: «Ma'uk li be li'e xchi'uk ma'uk li jteklum bu chak'an chabatique. La'ik, chkik'oxuk batel ti bu oy li vinik yalak chasa'ike». Pe ta Samaria^a laj yik'an batel.

20 K'alal k'otik ta Samariae, xi laj yal li Eliseoe: «Kajval Jeova, jambo satik sventa xilik». Ja' yu'un, li Jeovae la sjambe satic, va'un laj yilik ti ta Samaria oyike. **21** Li ajvalil ta Israele laj yil ti te k'otike, va'un xi laj yalbe li Eliseoe: «¿Mi xu' jmil, kajval, mi xu' jmil?». **22** Xi tak'bate: «Mu xu' xamil. ¿Mi yu'un chamil li buch'utik chachuk talel k'alal chbat apas k'op xchi'uk a-espada xchi'uk li a-arkoe? Ja' lek ak'bo pan sve'ik xchi'uk ak'bo vo' yuch'ik,^b ak'o sutikuk batel ta stojo-lal li yajvalike». **23** Ja' yu'un, laj yak'be lek sve'elik, jech te ve'ik xchi'uk uch'bolajik, laje la stakan batel sventa xbatik ti bu oy li yajvalike. Mu'yuk xa x-ochik-o junuk velta ta yosilal Israel li jtsop j-elek'etik yu'un jsiriaetike.^c

24 Ta ts'akale, li Ben-Adad ti ja' ajvalil ta Siriae la stobol li yajsoltarotake, muy batel sventa sjoyibta li Samariae.^d **25** Ta skoj taje, lik tsatsal vi'nal^e li ta Samariae xchi'uk te sjoyibtaojik-o. Ja' yu'un, ta skoj li vi'nale, k'ot ta 80 ta sep plata stojol li jp'ej sjol vuroe' xchi'uk k'ot ta vo'ob sep plata stojol li jun kuarto kab* yik'obal^f palomae. **26** K'alal te chanav batel ta sba muro li ajvalil ta Israele, xi apataat yu'un jun antse: «¡Avokoluk kajval, koltaunkutik!». **27** Pe xi tak'bate: «Mi mu'yuk tskoltaot li Jeovae, ¿mi yu'un vo'on xa chakoltaj ku'un? ¿Mi yu'un oy bu xu' jtabot talel ave'el, vino avuch' o aseite?» **28** Xi la sjak' li ajvalile: «¿K'usi avokol cha'a?». Xi laj yal li antse: «Yu'un li ants li'e xi

6:25 *Li jun kabe ja' 1.22 litro. K'elo Apendise B14. *O «stso'».

laj yalbune: «Ak'o jti'tik li akere
avie, ja' ta jti'tik ok'om li jkerem
eke».^a **29** Ja' yu'un, la jlakan jti'
kutik li jkereme.^b Ta yok'omale,
xi laj kalbe li antse: «Ja' xa jti'tik
li akere». Pe la snak* li skere-
me».

30 K'alal laj ya'i ajvalil li k'usi
laj yal li antse, la sli' ta ja-
tel ta anil li sk'u' spok'e.^c K'al-
lal te chanav batel ta sba mu-
roe, li jteklume laj yak' venta ti
slapoj ch'ixal k'u'il* ta yolon sk'u'
spok'e.[#] **31** Xi laj yal li ajvalile:
«jAk'o yak'bun tsots kastigo Dios
mi mu'yuk la jk'okbe sjol^d Eliseo
li avie, ti ja' xnich'on Safate!».

32 Li Eliseoe te chotol ta sna,
te xchi'uk ta chotlej li moletike.
Li ajvalil ta Israele la stak je-
lavel jun vinik, pe k'alal mu-
yuk to'ox k'otem li vinike, li Eli-
seoe xi laj yalbe li moletike: «jMi
laj xa avilik ti oy buch'u la stak
talet li xnich'on jmilvanej^e sven-
ta xtuch'bun jole? Mi laj avi-
lik vul li buch'u takbil tale, ba-
jik li ti' nae, mu xavak'ik ochuk,
yu'un te xa tijil tale ta spat li
yajvale». **33** K'alal te to chlo'ilaj
xchi'uk li moletike, ja'o te k'ot li
vinike, va'un xi laj yal li ajvali-
le: «Ta stojolal Jeova likem tale
li jvokoltike, ja' yu'un, jk'uxi xa
no'ox ta jmala ti ak'o skoltaun li
Jeovae?».

7 Xi laj yal li Eliseoe: «Chi-
kintao avaiik li k'usi chal
Jeovae. Xi chal li Jeovae: «Ok'om
jech ora k'ucha'al li'e, li ta yo-
chebal* Samariae jun siklo[#] sto-
jol chk'ot li jun sea[^] arina ti
lek nine xchi'uk jun siklo sto-
jol chk'ot li chib sea sevadae».^f
2 Pe li bankilal yajkoltaobba aj-
valile xi laj yalbe li yajtunel me-
l Diose: «Manchuk mi sjambe sti'

6:29 *O «smuk». **6:30** *K'elo Glosario,
ch'ixal k'u'il. [#]O «ti nap'al ta sbek'tale».
7:1 *O «jujun ch'ivit ta». [^]Li jun sikloe
ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.
[^]Li jun seae ja' 7.33 litro. K'elo Apendi-
se B14.

KAP. 6

a Le 26:29
Dt 28:53-57
Ese 5:10

b Lam 4:10

c Je 37:29
1Re 21:27

d Jer 38:4

e 1Re 18:13
1Re 21:9, 10

KAP. 7

f Dt 32:36
2Re 7:18

Kolumna 2

a Nu 14:11

b Nu 11:23

c 2Re 7:17

d Le 13:45, 46

e 2Re 6:25

f Dt 28:7
2Sa 5:24

vinajel li Jeovae, mu ono'ox xk'ot
ta pasel jech».^a Xi tak'bate: «Cha-
vil ta asat atuk,^b pe mu'yuk cha-
lajes».^c

3 Li ta yochebal jteklume te
oy chanvo' viniketetik ti tsakbi-
lik ta leprae,^{*d} xi laj yalbe sbai-
ke: «jK'u' yu'un ti li' no'ox jme-
yoj jk'obtik chijchame? **4** Mi xi
laj kaltike: «Ochkutik batel ta
jteklum» mi xijchie, te chijcham,
yu'un oy ono'ox vi'nal te.^e Mi li'
no'ox chotoluitike, ta ono'ox xij-
cham xtok. Ja' lek batik ti bu
spasoj skarpanaik li jsiriaetike,
mi mu'yuk la smilutike, lek un bi,
yan mi la smilutike, mu k'u' xku-
tik xtok». **5** K'alal ch-ik'ub xa
ox osile, totsik batel sventa xba-
tik ti bu spasoj skarpanaik li jsi-
riaetike. K'alal k'otik ta sti'il ti
bu spasoj skarpanaik li jsiriaeti-
ke, mu'yuk buch'u te oy.

6 Yu'un li Jeovae laj yak'be
yaiik jsiriaetik ti chbak' karetae-
tik sventa pask'op xchi'uk ka'e-
tike, laj ya'ik ti xvochetik* ta-
lel epal soltaroetike.^f Ja' yu'un,
xi laj yalbe sbaike: «jA'io ava-
iik! jLi ajvalil ta Israele laj
xa stoj ajvaliletik yu'un j-etetik
xchi'uk ajvaliletik ta Ejipto sven-
ta xtal skontrainutik!». **7** Totsik
batel xchi'uk jatavik batel k'alal
ch-ik'ub xa ox osile, te laj yik-
ta komel li skarpanaie, li ska'i-
ke xchi'uk li svuroike, mu'yuk
xa k'usi la stsobik jset'uk,^{*} pe
li stukike jatavik batel sventa mu
xchamik.

8 K'alal k'otik ti bu spasoj
skarpanaik jsiriaetik li buch'utik
tsakbilik ta leprae, ochik ta jp'ej
karpana, te ve'ik xchi'uk te uch-
bolajjik, laje laj yich'ik batel pla-
ta, oro xchi'uk k'u'il pok'il, lok'ik
batel sventa xbat snak'ik.* Va'un,
sutik talel xtok, ochik ta yan kar-
pana xchi'uk laj yich'ik batel li
k'usitik te oye, laje bat snak'ik.

7:3 *K'elo Glosario, lepra. **7:6** *O
«x-avljatetik». **7:7** *O «jutebuk». **7:8**
*O «smukik».

9 Ta ts'akal xa une, xi laj yalbe sbaike: «Mu'yuk lek li k'usi ta jpastike. jSk'an xkalbetik yantik li lekil a'yej li'e! Mi li' no'ox ts'iljilitik sakube, jtatik-o ti xkich'tik kastigoe. Ja' lek bat kaltik ta sna li ajvalile». 10 Ja' yu'un batik, xi k'ot yalbeik li buch'utik chchabiik yochebal jteklume: «Li-ochkutik ti bu spasoj skarpanaik li jsiriaetike, pe mu'yuk buch'u te laj kilkutik xchi'uk mu'yuk laj ka'ikutik mi oy buch'u te chlo'ilaj. Ja' xa no'ox te oy li ka'etike, li vuroetik ti te chukajtike xchi'uk mu'yuk xa k'usi la stsobik komel li ta skarpanaika». 11 Li buch'utik chchabiik yochebal jteklume ta anil no'ox laj yalbeik li buch'utik te oy ta sna ajvalile.

12 Li ajvalile tots ta anil li ta ak'obaltike xchi'uk xi laj yalbe li yajtuneltake: «Avokolikuk chikintaik, chkalboxuk ava'iik li k'usi snopoj tspasbutik li jsiriaetike. Sna'ojik ti chkil jvokoltik ta vi'nale,^a ja' yu'un laj yikta komel li skarpanaika sventa snak* sbaik ta osiltik, yu'un xi tsnopike: «Chlok'ik tal li ta steklumalike, va'un ch'ayal yo'ontonik ta jtsaktik. Mi laje, chij-ochutik batel li ta steklumalike».^b 13 Xi laj yal jun yajtunele: «Jtaktik batel jayvo'uk viniketik avokoluk, ak'o yik'ik batel vo'kotuk ka' ti li' to komem ta jteklume. Yu'un jech ono'ox chk'ot ta stojolalik ek li k'usi chk'ot ta stojolal li j-israeletik ti li' to oyike. Ta ono'ox xchamik jech k'ucha'al cham li epal j-israeletike. Ja' yu'un, jtaktik batel, jk'eltik k'usi chk'ot ta pasel». 14 Ja' yu'un, la xchapanik cha'kot kareta ti jochbil ta ka'chanave, va'un li ajvalile la stakan batel ti bu spasoj skarpanaik li jsiriaetike, xi laj yalanbe batele: «Batanik, bat k'elik k'u yelan». 15 Bat sk'elik k'alal to ta Jordan, pe solei noj ta k'u'il pok'iletik li bebetike xchi'uk yan k'usitik ti

KAP. 7

a 2Re 6:25
2Re 6:28, 29

b Jos 8:4, 12
Jue 20:29, 37

Kolumna 2

a Nu 23:19
2Re 7:1
Is 55:10, 11

b 2Re 7:1, 2

KAP. 8

c 2Re 4:32-35

d Le 26:19
Dt 28:15, 23
1Re 17:1

paj* komel yu'unik li jsiriaetike, yu'un xi'emik tajek k'alal jatavik batele. Sutik talei li jalmantale-tike xchi'uk k'ot yalbeik ajvalil li k'usi laj yilike.

16 Ja' yu'un, li jteklume tots batel sventa xbat spojik talei li k'usi oy ta skarpanaik li jsiriaetike. Va'un, jech ono'ox k'ucha'al yalaj li Jeovae,^a li jun sea arina ti lek nine jun siklo stojol k'ot xchi'uk li chib sea sevadae jun siklo stojol k'ot. 17 Li ajvalile la sva'an ta jchabiti'na li bankilal yajkoltaobbae, pe net'at yu'un jteklum k'alal ja'o te oy ta ti' nae, jech te cham, taje jech ono'ox albat yu'un yajtunel meli Dios li ajvalil k'alal ja'o ay sk'e. 18 Jech tajek k'ot ta pasel jech k'ucha'al xi albat yu'un yajtunel meli Dios li ajvalile: «Ok'om jech ora k'ucha'al li'e, li ta yochebal Samariae^b jun siklo stojol chk'ot li jun sea arina ti lek nine xchi'uk jun siklo stojol chk'ot li chib sea sevadae». 19 Pe xi la stak' li bankilal yajkoltaobba ajvalil li va' k'ak'ale: «Manchuk mi sjambe sti' vinajel li Jeovae, mu ono'ox xk'ot ta pasel jech». Xi ono'ox tak'bat yu'un li Eliseoe: «Chavil ta asat atuk, pe mu'yuk chala-jes». 20 Taje jech tajek k'ot ta pasel, yu'un li bankilal yajkoltaobba ajvalile net'at yu'un jteklum k'alal ja'o te oy ta ti' nae, va'un cham.

8 Li Eliseoe xi laj yalbe li ants ti la xcha'kuxesbe skereme:^c «Totsan batel xchi'uk avuts' avalal, bat naklan ta yan balumil ti bu stak' chavile, yu'un li Jeovae laj yal ti chtal vukub jabil vi'nal^d li' ta jteklume». 2 Ja' yu'un, tots batel li antse, jech la spas k'ucha'al albat yu'un li yajtunel meli Diase. Lok' batel xchi'uk yuts' yalal xchi'uk vukub jabil te bat nakluk ta yosil jfjilisteatetik.^e

3 K'alal ech' vukub jabile, li antse lok' batel li ta yosil jfi-

listeetike, va'un bat sk'anbe parte ajvalil sventa sutesbat li sna xchi'uk yosile. **4** Li ajvalile ja'o yakal chchi'in ta lo'il Gueasi ti ja' yajtunel li yaj-alk'op melel Diose, xi laj yalbee: «Avokoluk, albun ka'i skotol li k'usitik labal sba spasoj li Eliseoe».^a **5** K'alal ja'o yakal chalbe ajvalil ti k'uxi la xcha'kuxes anima^b li Eliseoe, ja'o te k'ot li ants ti laj yich' cha'kuxesbel skereme, yu'un bat sk'anbe parte ajvalil sventa sutesbat li sna xchi'uk yosile.^c Ta anil no'ox xi laj yal li Gueasie: «Kajval, ja' li ants le'e xchi'uk ja' li skerem ti cha'kuxesbat yu'un li Eliseoe». **6** Li ajvalile la sjak'be li antse, jech te lik chapbatuk skotol. Ja' yu'un, li ajvalile xi laj yalbe jun bankilal j-abtel li ta spasob mantale: «Sutesbo skotol li k'usitik ja' ono'ox yu'une xchi'uk k'extabo skotol li k'usitik lok' ta yosil ti jajib jabil lok' batele».

7 K'alal k'ot ta Damasko^d li Eliseoe, ja'o ip li Ben-Adad^e ti ja' ajvalil ta Siriae. Ja' yu'un, xi bat yalbeik li ajvalile: «Li' talem li yajtunel melel Diose».^f **8** Ja' yu'un, li ajvalile xi laj yalbe li Asaele:^g «Batan, bat k'elo li yajtunel melel Diose^h xchi'uk ich'bo batel smoton. Albo ti xi ak'o sjak'be li Jeovae: «¿Mi chipoxtaj to?»». **9** Li Asaele bat sk'el xchi'uk laj yich' batel li matanale, ja' li k'usitik lelik x-ayan ta Damas-koe. **40** ta kot kameyo li matanalaj yich' batele. Te k'ot ti bu oy li Eliseoe xchi'uk xi laj yalbee: «Li anich'on Ben-Adad ti ja' ajvalil ta Siriae xi stakojbot tal mantale: «¿Mi chipoxtaj to?»». **10** Xi tak'bat yu'un li Eliseoe: «Xi xbat avalbee: «Chapoxtaj to», pe li Jeovae laj yak'bun jna' ti ta ono'ox xchame».ⁱ **11** Li Eliseoe te sk'elobjbe-o kom sat li Asaele, jech te k'exav yu'un. Va'un, te lik ok'uk li yajtunel melel Diose. **12** Xi laj yal li Asaele: «¿K'u yu'un ch-ok' li kajvale?». Xi tak'bate: «Yu'un jna'oj ti ep cha-

KAP. 8

a 2Re 2:14
2Re 2:20, 21
2Re 3:17
2Re 4:4, 7
2Re 6:5-7
2Re 7:1

b 2Re 4:32-35

c Nu 36:9

d Is 7:8

e 1Re 20:1
2Re 6:24

f 1Re 17:24

g 1Re 19:15

h 1Sa 9:8
1Re 14:2, 3

i 2Re 8:15

Kolumna 2

a 2Re 10:32
2Re 12:17
2Re 13:3
Am 1:3

b Dt 28:63
Am 1:13

c 1Re 19:15

d 2Re 8:10

e 1Re 16:8, 10
2Re 11:1
2Re 15:8, 10

f 1Re 19:15

g 2Re 1:17

h 1Re 22:50
2Kr 21:3, 5

i 1Re 12:28-30

j 1Re 16:32, 33
1Re 21:25

k 2Re 8:26, 27
2Kr 18:1

l 2Kr 21:6, 7

m Je 49:10
2Sa 7:16, 17

n 1Re 11:36
Sl 132:17

o Je 27:40
2Sa 8:14

p 1Re 22:47
2Kr 21:8-10

vak'be svokol li jteklum Israele.^a Chlik achik' ti butik joyajtik ta muroe xchi'uk chlik amil ta espada li viniketik ti lek xtojobik ta pask'ope, jech xtok, chamilbe li yalab xnich'nabike xchi'uk chlik ajatbe xch'ut li antsetik ti xchi'uk yolike».^b **13** Xi la stak' li Asaele: «¿K'uxi xa no'ox tpsas jech li avajtunel ti xko'olaj no'ox ta jkot ts'i'e?». Pe xi laj yal li Eliseoe: «Li Jeovae laj yak'bun jna' ti vo'ot cha-och ta ajvalil ta Siriae».^c

14 Va'un, laj yikta komel li Eliseoe, sut batel ti bu oy li yajvalle. Xi jak'bate: «¿K'usi laj yalbot li Eliseoe?». Xi la stak'e: «Laj yalbun ti chapoxtaje».^d **15** Ta yok'omal li Asaele la sts'aj ta vo' jlik chij,* laje bat smakbe-o sat li yajvale ja' to ti k'uxi cham yu'une.^e Va'un, li Asaele ja' och ta xk'exol ta ajvail.^f

16 K'alal vo'ob xa ox jabil yochel ta ajvalil li Jeoram^g ti ja' xnich'on li Akab ti ja' ajvalil ta Israele xchi'uk k'alal ja'o ch-ajvalilaj ta Juda li Jeosafate, ja'o och ta ajvalil li Jeoram^h ti ja' xnich'on li Jeosafat ti ja' ajvalil ta Judae. **17** 32 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, vaxakib jabil ajvalilaj ta Jerusalem. **18** Ja' la xchanbe stalelal li ajvaliletik ta Israe'l' jech k'ucha'al la spas li yuts'yalal Akabe,ⁱ yu'un li Jeorame ja' yik'ojbe stseb li Akabe;^k ja' yu'un ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae.^l **19** Pe li Jeovae mu'yuk sk'an xak'be svokol li Judae, yu'un yalobje ta jamal David^m ti ch-ajvalilaj-o junuk snitulaleⁿ xchi'uk ti ch-ajvalilaj-o li snitulal xnich'nabtake.

20 K'alal ja'o tik'il ta ajvalile, la stoy sba ta stojolal Juda li Edome^o xchi'uk la sva'anik jun ajvalil sventa xventainatik.^p **21** Ja' yu'un, li Jeorame laj yik' batel skotol li skaretae, la xtuch' jelavel li Saire. Va'un, tots ta ak'obaltik sventa tsak

8:15 *O «chamaro».

ta k'op li j-edometike, yu'un ja' o te tal joyobtaatuk xchi'uk li yaj-komandantetak ti ja' tsbeiltasik li karetaetike, jech la stsal; li solta-roetike jatav batel ta skarpanaik. **22** Pe li Edome jech-o la stoy sba ta stojolal Juda k'alal to avie. Li Libna^a eke la stoy sba li va' k'a-k'ale.

23 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeorame, skotol li k'usitik la spase, çmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae? **24** Li Jeorame bat xkux xchi'uk li smoltotake, te laj yich' mukel xchi'uk smoltotak li ta Steklumal Davide.^b Va'un, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Okosias sbie.^c

25 K'alal 12 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Jeoram ti ja' xnich'on li Akab ti ja' ajvalil ta Israele, ja' och ta ajvalil li Okosias ti ja' xnich'on li Jeoram ti ja' ajvalil ta Judae.^d **26** 22 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Okosiase, jun jabil ajvalilaj ta Jerusalem. Li sme'e Atalia^e sbi, ja' smom* li ajvalil Omri^f ta Israele. **27** Li Okosiase ja' la xchanbe-o stalelal li yuts' yalal Akabe^g xchi'uk ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li yuts' yalal Akabe, yu'un li stote laj yik' jun ants ti ja' yuts' yalal li Akabe.^h **28** Li Okosiase bat xchi'in li Jeoram xnich'on Akab sventa xbat stsakik ta k'op ta Ramot-Galaad li ajvalil Asael ta Siriae, pe li jsiriaetike la syayijesik li Jeorame.ⁱ **29** Li ajvalil Jeorame sut batel ta Jesreel^k sventa xlekub ta skoj ti yayijesat yu'un jsiriaetik k'alal ay stsak ta k'op ta Rama li ajvalil Asael ta Siriae.^l Li Okosias xnich'on Jeoram ti ja' ajvalil ta Judae yal batel ta Jesreel sventa xbat sk'el li Jeoram ti ja' xnich'on Akabe, yu'un laj yich' yayijesal.*

8:26 *Literal «stseb». 8:29 *O «yu'un ip».

KAP. 8

- a Jos 21:13
2Re 19:8
- b 1Re 2:10
2Kr 21:18-20
- c 1Kr 3:10, 11
2Kr 21:16, 17
2Kr 22:1, 2
- d 2Re 9:29
- e 2Re 11:1
2Re 11:13, 16
- f 1Re 16:16, 23
- g 1Re 16:33
- h 2Re 8:16, 18
2Kr 22:3, 4
- i Jos 21:38
1Re 22:2, 3
- j 1Re 19:17
2Kr 22:5
- k Jos 19:17, 18
1Re 21:1
2Kr 22:6
- l 2Re 9:15

Kolumna 2

KAP. 9

- a 2Re 8:25, 28
- b 1Re 19:16, 17
- c 2Kr 22:7
- d 1Re 19:16
- e 1Re 18:4
1Re 19:2
1Re 21:15, 25
Lu 18:7
- f 1Re 21:20, 21
- g 1Re 15:28, 29
- h 1Re 16:11, 12

9 Li j-alk'op Eliseoe la stak ta ik'el jun j-alk'op,* xi laj yal-bee: «Chuko lek ta achukbenal[#] li ak'u' apok'e xchi'uk tsako batel ta anil li aseite te oy ta yavile, batan ta Ramot-Galaad.^a **2** Mi lak'ote, ja' xk'ot asa' li Jeu^b xnich'on Jeosafate ti ja' smom Nimsie; ik'o batel ta junuk kuarto ti ta yutil to tajek oye, ja' te komuk li yermanotake. **3** Va'un, tsako li aseitee, malbo ta sjol xchi'uk xi xavale: «Xi chal li Jeovae: «Vo'ot ta jt'ujot sventa xa-och ta ajvalil ta Israel»». ^c Mi laje, jamo li ti' nae, jatavan lok'el ta anil».

4 Ja' yu'un, li yajtunel j-alk'ope bat ta Ramot-Galaad. **5** K'alal k'ote, te chotajtik la sta li bankilal soltaroetike. Xi k'ot yale: «Bankilal, kich'ojbot tal mantal». Xi la stak' li Jeue: «¿Buch'u junukal ku'unkutik?». Xi tak'bate: «Vo'ot, bankilal». **6** Tots li Jeue xchi'uk och batel ta yut na; va'un li jtunel ti takbil batele la smalbe ta sjol Jeu li aseitee xchi'uk xi laj yal-bee: «Xi chal li Jeovae, li Dios yu'un Israele: «Vo'ot ta jt'ujot yo' xaventainbe li steklumal Jeovae, ja' li Israele.^d **7** Sk'an xamilbe li yuts' yalal Akab ti ja' avajvale, jech ta jpakbe sk'opla li xch'ich'el kajtuneltak ti ja'ik li j-alk'opetike xchi'uk li xch'ich'el yajtuneltak Jeova ti milatik yu'un li Jesabele.^e **8** Chch'ay sts'unbal skotol li yuts' yalal Akabe, ta jlajesbe sk'opla skotol li viniketik* ta yuts' yalal Akabe, kapal ta jlajesbe sk'opla li buch'u mu sna' spak sk'oplalik xchi'uk ti k'unibemik xa li ta Israele.^f **9** Li yuts' yalal Akabe ja' jech ta jpasbe k'ucha'al li yuts' yalal Jeroboan^g ti ja' xnich'on Nebate xchi'uk jech k'ucha'al la jpasbe Baasa^h ti ja' xnich'on Aiyae. **10** Yan li Jesa-

9:1 *Literal «jun yu'unik li xnich'nabtak j-alk'opetike». [#]O «ach'ut». 9:8 *Literal «li buch'utik ts'k'abtaik pak'bal na». Li ta ebreo k'ope ja' jech chalik k'alal chchopol k'optaik li viniketike.

bele te chlaj ta ti'el ta ts'i'etik li ta jsep osil ta Jesreele,^a mu'yuk buch'u chmukat». Laje, la sjam li ti' nae xchi'uk jatav batel.^b

11 K'alal sut talel li Jeu ti bu oy li jaytuneltak yajvale, xi jak'-bate: «¿K'usi laj yalbot un? ¿K'usi ay yalbot li mu chuvaj vinike?». Xi la stak'e: «Xana'ik xa ono'ox k'u yelan li vinik le'e xchi'uk ti k'u yelan chk'opoje». **12** Pe xi laj yalike: «¿Mu jna'kutik! Ja' lek albunkutik, avokoluk». Va'un, xi laj yale: «Jech laj yalbun xchi'uk xi to laj yalbun xtoke: «Xi chal li Jeovae: «Vo'ot ta jt'ujot sventa xa-och ta ajvalil ta Israel»».^c

13 K'alal jech laj ya'iike, ta anil no'ox la stsak sk'u' spok'ik xchi'uk te la sk'iik ta sba tek'obal sventa te x-ech' li Jjeue.^d laje la sjupanik kachu xchi'uk xi laj yalike: «¿Och xa ta ajvalil li Jjeue!».^e **14** Va'un, li Jjeu' xnich'on Jeosafat xchi'uk ti ja' smom Nimsie la snop k'u yelan tsmil li Jeorame.

Li Jeoram xchi'uk skotol li Israel ti te oyik ta Ramot-Galaade^g yich'oj xa ono'ox sp'ijilik mi xtal tsakatikuk ta k'op yu'un li ajvalil Asael^h ta Siriae. **15** Ta ts'akale, li ajvalil Jeorame sut batel ta Jesreel' sventa xlekub ta skoj ti yayijesat yu'un jsiriaetik k'alal ay stsak ta k'op li ajvalil Asael ta Siriae.^j

Xi laj yal li Jjeue: «Mi jech avo'ontonike, k'elik me lek ti mu'yuk buch'u xbat yal ta Jesreel li k'usi ta jpastike». **16** Li Jjeue muy ta skareta sventa xbat ta Jesreel, yu'un ja' te oy li Jeorame, te puch'ul ta skoj ti yayijeme. Li Okosias ti ja' ajvalil ta Judae ja'o batem sk'el li Jeorame. **17** K'alal ja'o te oy ta tayal k'elob osil ta Jesreel li jk'el-osil ta toyole, laj yil ti te xa xlametik* tal sviniktak li Jjeue. Xi laj yal ta anile: «Le' xlametik tal vinketik ta bee». Xi la stak' li Jeorame: «Tako batel xchi'uk ska' ju-

9:17 *O «sbusetik».

KAP. 9

a 1Re 21:23

b 2Re 9:3

c 2Re 9:6

d Mt 21:7

e 2Sa 15:10
1Re 1:34, 39

f 1Re 19:16

g 2Re 8:28

h 1Re 19:15
2Re 8:15
2Re 10:32

i Jos 19:17, 18
1Re 21:1

j 2Kr 22:6

Kolumna 2

a 2Re 8:25
2Re 8:29
2Kr 22:7

b 1Re 21:1, 15

c 1Re 16:31
1Re 18:4
1Re 19:2
1Re 21:7

d Le 20:6
Dt 18:10
1Re 18:19

nuk soltaro sventa xbat snup ta be, xi ak'o sjak'bee: «¿Mi ma'uk me sa'k'op tal apasik?». **18** Ja' yu'un, bat li soltaroe, xi k'ot yale: «Xi chal li ajvalile: «¿Mi ma'uk me sa'k'op tal apasik?». Xi la stak' li Jjeue: «¿K'usi aventa-o? ¿Ja' lek ts'akliun talel!».

Li jk'el-osil ta toyole xi laj yale: «Li j-almantale laj xa snup ta be, pe mu xkil mi tsut tal». **19** Ja' yu'un, la stak batel yan jkajlej ta ka', xi k'ot yal eke: «Xi chal li ajvalile: «¿Mi ma'uk me sa'k'op tal apasik?». Xi la stak' li Jjeue: «¿K'usi aventa-o? ¿Ja' lek ts'akliun talel!».

20 Li jk'el-osil ta toyole xi laj yale: «Li j-almantale laj xa snup ta be, pe mu xkil mi tsut tal. Li buch'u tstij tal skaretae xko'olaj k'ucha'al tstij skareta Jjeu ti ja' smom* Nimsie, yu'un chuvaj tajak ti k'u yelan tstij talel skaretae». **21** Xi laj yal li Jeorame: «¿Chapano li jkaretae!». Ja' yu'un, la xchapanbeik li skareta sventa pask'ope. Va'un, li ajvalil Jeoram ta Israel xchi'uk li ajvalil Okosias^a ta Judae kaji batel ta jujukot skaretaik sventa pask'op sventa xbat snupik ta be li Jjeue. Te la snupik ta yosil Nabot^b ti likem ta Jesreele.

22 K'alal laj yil Jjeu li Jeorame, xi laj yal ta anile: «¿Mi ma'uk me sa'k'op tal apas, Jjeu?». Xi la stak'e: «¿K'uxi xa no'ox mu xtal jsa' k'op ti jech-o yakal chmulivaj* li Jesabel^c ti ja' ame'e xchi'uk ti jech-o chak' chamele?».^d

23 Li Jeorame la sjoyp'in sutel skareta ta anil sventa jxatav batel xchi'uk xi laj yalbe li Okosias: «¿Liljal ta lo'lael, Okosias!».

24 Li Jjeue la stsak s-arko sventa st'ilesbe batel flecha li Jeorame, ts'apal k'ot ta spat xchi'uk toj lok'el to k'ot ta sti' yo'onton yu'un, jech te no'ox lom ta yut skareta sventa pask'op. **25** Va'un, li

9:20 *Literal «skerem». 9:22 *O «chich' ta muk' yan diosetik».

Jeue xi laj yalbe li Bidkar ti ja' bankilal yajkoltaobbae: «Lok'eso, te xbat ajip li ta yosil Nabot ti likem ta Jesreele.^a Vuleso ta ajol ti xi ono'ox laj yal Jeova^b li k'usi chk'ot ta stojolal k'alal ja'o te ta jbeiltas batel jka'tik ta spat Akab ti ja' stote: **26** «Xi chal li Jeovae: «Jamal chkal ti te chkak' atoj^c li ta jsep osil li'e ta skoj ti li' laj kilbe volje xch'ich'el li Nabot^d xchi'uk xch'ich'el li xnich'nabtake», xi chal li Jeovae». Ja' yu'un, lok'eso, te xajip li ta jsep osile, yu'un jech ono'ox yalaj li Jeovae.^e

27 Li ajvalil Okosias^f ta Judae laj yil li k'usi yakal chk'ot ta pasele, ja' yu'un jatav batel, ja' la stambe batel sbelel ti bu ts'unbil ep nichimetike. (Ta ts'akal li Jeue la snuts batel xchi'uk xi laj yale: «jMilik ek!»). Ja' yu'un, la syayijesik k'alal kajal batel ta skareta sventa xjatav batel ta sbelel Gur ti nopol xil Ibleame.^g K'ot k'alal to ta Meguido, pe te xak'ot chamuk. **28** Ja' yu'un, li yajtuneltake la xkuchik batel ta kareta ta Jerusalem, te la smukik ta smukinal ta Steklumal David^h ti bu mukul li smoltotake. **29** 11 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Jeoram xnich'on Akab k'alal ja'o and ta ajvalil ta Juda li Okosiasie).ⁱ

30 Li Jesabele/ laj ya'i ti k'ot ta Jesreel^k li Jeue. Ja' yu'un, la sbon ta ik'al pintura* li sti'iltak sate xchi'uk la xpech' lek sjol, va'un la sk'el yalel ta ventana. **31** K'alal ja'o och batel ta sti' jteklum li Jeue, xi laj yal li Jesabele: «¿Mi yu'un lek k'usi k'ot ta stojolal avaloj li Simri ti la smil li yajvale?».^l **32** K'alal la sk'el muvel ta ventanae, xi laj yale: «¿Buch'u ti ko'ol ko'onton jchi'uke? ¿Buch'u?».^m Te van cha'vo' o oxvo' bankilaetik ta pasob mantal la sk'elik yalel li Jeue. **33** Xi albatike: «jJipik yalel!». Ja' yu'un, la sjipik yalel. Li xch'ich'ele ch'i-

KAP. 9

a 1Re 21:19

b 1Re 21:29

c Je 9:5
Le 24:17d Je 4:8,10
SI 9:12
SI 72:14

e 1Re 21:24

f 2Re 8:29
2Kr 22:7

g Jos 17:11

h 2Sa 5:7

i 2Re 8:24
2Kr 22:2j 1Re 16:31
1Re 21:25

k 1Re 21:1

l 1Re 16:15-19

m Eks 32:26
SI 94:16

Kolumna 2

a 1Re 16:31

b 2Re 9:10

c Is 55:10, 11

d 1Re 21:23

KAP. 10

e 1Re 16:29

f 1Re 21:8

g 2Re 9:24, 27

tajtik to k'ot ta pak'bal na* xchi'uk ta sba li ka'etike, va'un li Jeue la xpech' komel ta tek'el ta ska'. **34** Ta ts'akale, och ve'uk xchi'uk uch'bolaj. Va'un, xi laj yale: «Avokolikuk, bat mukik li chopol ants le'e, yu'un ja' stseb ajvalil».^a **35** K'alal batike, k'ajomal xa no'ox te la stabeik li sbalik sjole, li yakantake xchi'uk li sk'obtake.^b **36** Va'un, k'alal vul yalik li k'usi k'ot ta pasele, xi albatike: «Ja' k'ot ta pasel li k'usi yalaj ono'ox Jeova^c ta stojolal li yajtunel ti ja' li Elias likem ta Tisbee, yu'un xi laj yale: «Li sbek'tal Jesabele te chlaj ta ti'el ta ts'i'etik li ta jsep osil ta Jesreele.^d **37** Li sbek'tal Jesabele chk'ot k'ucha'al ik'obal* li ta jsep osil ta Jesreele sventa mu xiuk xalike: «Le'e ja' Jesabel»».

10 Li Akabe^e oy 70 ta vo' xnich'nab li ta Samariae. Li Jeue la sts'ibabe batel karta li bankilaetik ta Jesreele, li moletike^f xchi'uk li buch'utik chchabibeik xnich'nabtak Akab* ti te oyik ta Samariae, xi laj yalanbe batele: **2** «Te ach'ulik li xnich'nabtak avajvalike, li karetaetik sventa pask'ope xchi'uk li ka'etike, te oyoxuk ta jun jteklum ti joyal ta mureo xchi'uk oy avu'unik abtejebaetik sventa pask'op, ja' yu'un, mi k'ot ta ak'obik li karta li'e, **3** t'ujbeik junuk xnich'on avajvalik ti mas lek xchi'uk ti mas lek xtojob* chavilike sventa ja' xatik'ik ta ajvalil ta xk'exol li stote. Va'un, pakbeik sk'oplal li yuts' yalal avajvalike».

4 Pe xi'ik tajeik, ja' yu'un xi laj yalike: «jK'elavilik! Mi cha'vo' to ajvalil muk' xu' yu'unik skontrainele,^g ¿mi yu'un vo'otik xa xu' ku'untik stsalel?».^h **5** Ja' yu'un, li buch'u sventainoj li pasob mantale,* li its'in al ajvalil ta jteklume, li moletike xchi'uk li jcha-

9:33 *O «pak' na; k'al na; ch'ut na». **9:37** *O «tso'». **10:1** *Literal «yajchabivanejtak Akab». **10:3** *O «tuk'». **10:5** *Literal «li nae».

bivanejetike xi la stakbeik batel mantal li Jeue: «Avajtunelunikutik xchi'uk ta jpaskutik skotol li k'usi chavalbunkutike. Mu'yuk buch'u ta jva'ankutik ta ajvalil. Pasbunkutik li k'usi lek chavile».

6 Jech oxal, xi la sts'iba batel yan kartae: «Mi kajtuneloxuke cha'a xchi'uk mi jp'el avo'ontonik chach'unik li k'usi chkale, ich'beikun tael li sjol xnich'nabtak avajvalike, xtal avak'beikun ta Jesreel ok'om jech ora k'ucha'al li'e».

Li 70 ta vo' xnich'nabtak ajvalile te xchi'ukik li viniketetik ti lek ich'bilik ta muk' te ta jteklum ti ja' tsst'itesatike. **7** K'alal K'ot ta sk'obik li kartae, ta anil no'ox la stsakik li xnich'nabtak ajvalile, la xtuch'beik sjol li 70 ta vo' viniketike.^a La stik'ik ta mochetik, laje la stakbeik batel Jeu ta Jesreel. **8** Och batel li j-almantale xchi'uk xi laj yale: «Laj xa yich'beik tael sjol li xnich'nabtak ajvalile». Xi albate: «Ta cha'tsop xabusanik li ta yochebal sti'jteklume, te xaviktaik ja' to mi sabuk ta yok'omale». **9** K'alal lik ta sob yok'omale, te va'i ta yeloval li jteklume xchi'uk xi laj yale: «Mu'yuk amulik li vo'oxuke.* Ta melel, vo'on la jnop la jmil li kajvale,^b pe ꝑbuch'u la smil li yantik li'e? **10** Teuk me ta ajolik ti mu xch'ay ta be li k'usi chal Jeovae, persa chk'ot ta pasel li k'usi yaloj Jeova^c ta stojolal li yuts' yalal Akabe. Li Jeovae laj xa spas li k'usi laj yalbe li yajtnel ti ja' li Eliase».^d **11** Jech xtok, li Jeue la smilbe skotol li yuts' yalal Akab ti te to oyik ta Jesreel, la smilbe xtok li sviniktak ti lek ich'bilik ta muk' yu'une, li yamigotake xchi'uk li yajpaletake,^e mu xa junuk buch'u kuxul laj yiktabe.^f

12 Laje, bat ta Samaria. Te ta bee te oy snail ti bu tslok'be stsotsil xchijik li jchabichijetike. **13** Li Jeue te la snupbe ta be

10:9 *O «Li vo'oxuke tuk'oxuk».

KAP. 10

a 1Re 21:21

b 2Re 9:14, 24

c 1Sa 15:29
Is 14:27

d 1Re 21:19-24
2Re 9:7, 36

e 1Re 18:19
2Re 23:19, 20

f 1Re 21:21

Kolumna 2

a 2Re 8:29
2Re 9:21, 27
2Kr 22:1

b 2Kr 22:8

c Jer 35:6, 19

d 1Kr 2:55

e Nu 25:11
1Re 19:10

f 2Re 9:8
2Kr 22:7

g 1Re 21:20, 21
2Re 9:26

h 1Re 16:32, 33
1Re 18:22

i 2Re 3:13

j 2Re 10:11

xchi'iltak ta vok'el li ajvalil Okosias^a ta Judae, xi la sjak'anbee: «ꝑBuch'uoxuk?». Xi tak'bate: «Ja' jchi'ilkutik ta vok'el li Okosiase, yu'un chbat jk'elkutik mi lek oyik li xnich'nabtak ajvalile xchi'uk li yalabtak jjayakutike». **14** Xi laj yal ta anil li Jeue: «ꝑTsakik skotolik!». Jech la stsakik xchi'uk te la smilik skotol ta sts'el sposoal li na ti bu tslok'beik stsotsil chije, ja' 42 ta vo' viniketik. Mi junuk kuxul laj yiktaik.^b

15 K'alal lik stam batel sbe li Jeue, te tal nupatuk ta be yu'un li Jeonadab^c xnich'on Rekabe,^d xi laj yalbe k'alal laj xa ox yak'be bendisione: «ꝑMi tuk' avo'onton ta jtojolal jech k'ucha'al tuk' ko'onton ta atojolale?».

Xi tak'av li Jeonadabe: «Jech». Xi laj yale: «Mi jeché cha'a, ak'bun tal li ak'obe».

Ja' yu'un, laj yak' li sk'obe, va'un li Jeue la snitbe sk'ob sventa xmu'y li ta skaretae. **16** Xi laj yalbe: «Chi'inun batel sventa xavak' venta ti mu sts'ik ku'un ti ma'uk xa chich'ik ta muk' li Jeovae».^e Ja' yu'un, laj yak'ik mu'yuk li ta skareta sventa pask'ope. **17** K'ot ta Samaria li Jeue, va'un la smilbe skotol li yuts' yalal Akab ti te to oyik ta Samariae.^f Taje jech ono'ox yaloj Jeova ta stojolal li yajtnel ti ja' li Eliase.^g

18 Jech xtok, li Jeue la stsob skotol li krixchanoetike xchi'uk xi laj yale: «Li Akabe jutuk no'ox laj yich' ta muk' li Baale,^h yan li Jeue mas to chich' ta muk'. **19** Ja' yu'un, tsobbeikun tael skotol li yaj-alk'optak Baale,ⁱ skotol li buch'utik chich'ik ta muk' xchi'uk skotol li yajpaletake.^j K'elik me lek ti xtal skotolike, yu'un ta jmilbe ep smoton li Baale. Li buch'u mu'yuk chtale chich' mil-el». Pe li Jeue manya sjol, yu'un ja' no'ox oy ta yo'onton tsmil li buch'utik chich'ik ta muk' Baale.

20 Xi to laj yal li Jeue: «Sk'an xavalik ti oy jun tsobajet li tsots sk'oplal sventa li Baale». Ja'

yu'un, laj yalik batel. **21** Ta ts'akal li Jeue la stak batel mantal ta sjunul Israel, va'un k'otik skotol li buch'utik chich'ik ta muk' Baale. Mi junuk buch'u kom. Ochik batel ta sna* li Baale,^a solet noj tajek kom. **22** Xi laj yalbe li buch'u chchabi li sk'ejobil* k'u'il pok'ile: «Ich'bo tael sk'u' spok' li buch'utik chich'ik ta muk' Baale». Ja' yu'un, laj yich'be tael li sk'u' spok'ike. **23** Va'un, li Jeu xchi'uk li Jeonadab^b ti ja' xnich'on Re-kabe ochik batel ta sna li Baale. Xi laj yalbe li buch'utik chich'ik ta muk' Baale: «K'elik lek mi mu'yuk li' kapal li buch'utik chich'ik ta muk' Jeovae, yu'un ja' no'ox sk'an li' oyikuk li buch'utik chich'ik ta muk' Baale». **24** Va'un, ochik batel sventa xak'ik li milbil matanal xchi'uk li chik'bil matanale. Li Jeue la sva'an komel ta pana* 80 ta vo' sviniktak ti xi laj yalbe komele: «Mi jatav avu'unik junuk li viniketik ti chkak'boxuk ta ak'obike, vo'oxuk chavi-ch'ik milael un bi».

25 K'alal naka no'ox laj yo'on-ton Jeu ta yak'el li chik'bil matanale, xi laj yalbe li jchabivanejetik* xchi'uk li bankilal jkoltavanejetike: «¡Och milik! ¡Mu me xjatav avu'unik junuk!». ^c Ja' yu'un, li jchabivanejetik xchi'uk li bankilal jkoltavanejetike och smilik ta espada xchi'uk la sijipik lok'el, ochik batel k'alal to ta yut ti bu ch'ul li ta sna Baale. **26** Laje, la slok'esik li ch'ul va'anbil tonetik^d te ta sna Baale xchi'uk ta jujantik la xchik'ik. **e** **27** La silinik li ch'ul va'anbil ton^f yu'un Baale xchi'uk li sna Baale,^g pas ta letrina yu'unik xchi'uk jech-o k'alal to avie.

28 Li Jeue ja' jech la sla-jesbe sk'oplal li Baal ta Israele. **29** Ak'o mi jech, li Jeue mu'yuk laj yikta sba spasel li mulil ti la spas Jeroboan xnich'on Ne-

10:21 *O «stemplo». 10:22 *O «sna-k'obil». 10:24 *O «pat na». 10:25 *Lilateral «j-anilajeletik».

KAP. 10

a 1Re 16:30, 32

b 2Re 10:15
Jer 35:6, 19c Eks 32:26, 27
Dt 13:6-9
Ese 9:5

d Le 26:1

e Dt 7:25

f Le 26:30
Dt 7:5

g 1Re 16:30, 32

Kolumna 2

a 1Re 12:28-30
1Re 13:33
Os 8:6

b 1Re 21:21

c 2Re 13:1, 10
2Re 14:23
2Re 15:8, 12d Dt 10:12
Os 1:4e 1Re 12:28-30
1Re 13:34
1Re 14:16f 1Re 19:17
2Re 8:12
2Re 13:22g Nu 32:33
Jos 22:9h Dt 3:13-16
Dt 28:63
Jos 13:8-12

i 2Re 13:1

KAP. 11

j 2Re 8:26
2Re 11:20
2Kr 21:5, 6
2Kr 24:7

k 2Re 9:27

l 2Kr 21:4
2Kr 22:10-12

bat ti ja' la sta-o smul yu'un li Israele, yu'un li Israele ja' laj yich' batel ta muk' li ch'iom tot vakax pasbil ta oro ti te oy ta Betel xchi'uk ta Dane.^a **30** Ja' yu'un, li Jeovae xi laj yalbe li Jeue: «Ja' la apas li k'usi leke xchi'uk ja' la apas li k'usi tuk' chkil ta jsate, yu'un jech la apasbe yuts' yalal Akab^b li k'usi oy ta ko'ontone. Ja' yu'un, ch-ochik ta ajvalil ta Israel k'alal to ta xchank'olal li anich'nabtake». ^c **31** Pe li Jeue mu'yuk la xch'un ta sjunul yo'onton li Smantal Jeova ti ja' Dios yu'un Israele.^d Ja' la spas-o li mulil la spas Jeroboan ti ja' la sta-o smul yu'un li Israele.^e

32 Li va' k'ak'ale, li Jeovae laj yak' k'otuk ta pasel ti ta k'un-k'un chich'ik chukel batel li Israele. Li Asaele jech-o la stsak ta k'op li Israel ta sjunul li yosilalike,^f **33** ti chlik ta Jordan ta stuk'il slok'eb k'ak'ale, ja' skotol li yosilal Galaade —ja' li yosilal jgadetik, jrubenetik xchi'uk jmanasesetike—^g ti chlik ta Arroer ti te xkom ta sts'el stenlejaltik Arnon* k'alal to ta Galaad xchi'uk Basane.^h

34 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeue, skotol li k'usitik la spase xchi'uk li k'usitik muk'tik la spase, ¿mi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **35** Va'un, li Jeue bat xkux xchi'uk li smoltotake, te laj yich' mukel ta Samaria; ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Jeoakas' sbie. **36** Li Jeue te ajvalilaj ta Samaria, 28 jabil la sventain li Israele.

11 Li Ataliaⁱ ti ja' sme' li Okosiase laj yak' venta ti chame-m xa li skereme,^k ja' yu'un lik xchapan sba sventa xch'ay-be sts'unbal li buch'utik sk'oplal ch'kotik ta ajvalile.^l **2** Pe li Jeoseba ti ja' stseb li ajvalil Jeorame xchi'uk ti ja' xchi'il ta vok'el li Okosiase ta mukul laj yik' lok'el

10:33 *O «beo'tik ta stenlejaltik Arnon».

li Jeoas^a ti ja' xnich'on Okosiase sventa mu teuk kapal xich' milel xchi'uk li yan xnich'nabtak ajvalile. Te jmoj la snak'* ta jun kuarto xchi'uk li buch'u tsts'itesat li Jeoase. Jech vu' yu'unik snak'el, ja' yu'un mu'yuk xmilat yu'un li Ataliae. **3** K'alal ja'o yakal ch-ajvalilaj ta jteklum li Ataliae, li Jeoase vakib jabil te nak'al* kom li ta sna Jeovae, te xchi'uk li buch'u ts'itesate.

4 Li ta svukubal jabile, li Jeoiadae la stak ta ik'el li bankilaetik ti sbainojik sien yajchabivanej ajvalile xchi'uk li bankilaetik ti sbainojik sien jchabina yu'un ajvalile.*^b Laj yalanbe batel ti ak'o te tal k'elatuk li ta sna Jeovae. Te la spastrato xchi'uk li bankilaetike xchi'uk laj yalbe ti ak'o yak' yeik te ta sna Jeova ti chk'ot ta pasel yu'unik li tratote. Va'un, laj yak'be yojtikinik li xnich'on ajvalile.^c **5** Xi laj yalanbe mantale: «Xi sk'an xapasike: ch'ako abaik ta oxvok'. Li jvok'e chchabivanik ta savado, sk'an vik'iluk lek satik ta xchabibel li sna* ajvalile.^d **6** Li xcha'vok'ale ja' chchabiik li ochebal ti Snakleb sbie. Li yoxvok'ale ja' chchabiik li ti' na ti te oy ta spatik li buch'utik chchabibeik sna ajvalile. Chajelulan abaik ta xchabiel li nae. **7** Li cha'vok'oxuk ti chakuxik ta ael ta savadoe sk'an vik'iluk lek asatik ta xchabibel li sna Jeovae sventa xachabiik li ajvalile. **8** Sk'an xajoyobtaik lek li ajvalile xchi'uk teuk atsakoj avabtejbik. Li buch'u tsk'an tstik' sba ocheh li bu acholaj abaike sk'an xamilik. Sk'an xachabiik ti buyuk no'ox chbat* li ajvalile.»

9 Li bankilaetik ti sbainojik sien viniketike^e jech tajej la spasik k'ucha'al albatik yu'un li pale Jeoiadae. Ja' yu'un, ta jujuntal laj yik' batel li svinikik ti chcha-

11:2 *O «smuk». 11:3 *O «mukul». 11:4 *Literal «j-anilajetike». 11:5 *O «spasob mantal». 11:8 *Literal «xlok' x-och».

KAP. 11

a 2Re 12:1

b 1Re 14:27

c 2Kr 23:1-3

d 1Re 7:1
2Kr 23:4-7

e 2Re 11:4

Kolumna 2

a 2Kr 23:8-11

b 1Re 14:27

c 1Re 8:22
2Kr 4:1

d 2Re 11:2

e Eks 25:21
Eks 31:18

f 1Re 1:39, 40

g 2Kr 23:12-15

h 2Re 23:3

i 2Kr 5:12

j 2Re 11:4
2Kr 23:9

bivanik ta savadoe xchi'uk li buch'utik chkuxik ta savadoe, te batik ti bu oy li pale Jeoiadae.^a **10** Va'un, li bankilaetik ti sbainojik sien viniketike ak'batik yu'un pale Jeoiada li lansaetik xchi'uk set-set eskudoetik* ti te kejel^f ta sna Jeova ti ja' to'ox yu'un li ajvalil Davide. **11** Li buch'utik chchabibeik sna ajvalile^b te batik ti bu albatike, stsakoj yabtejbik. Te la sva'an sbaik ta yeloval li nae, te lik xchol sbaik ta bats'ik'ob k'alal ta ts'et'ob.* Jlome te laj yak' sbaik ti bu oy li skajleb matanale^c xchi'uk li jlome te laj yak' sbaik ta sts'el li nae, jech la sjoyobtaik li ajvalile. **12** Va'un, li Jeoiadae laj yik' taleh li xnich'on ajvalile,^d la xojbe ta sjol li koronae xchi'uk laj yak'be* li balbalvun ti bu ts'ibabil li Mantale,^e jech la stik'ik ta ajvalil. Lik xt'ax sk'obik xchi'uk xi laj yalike: «Jaluk xkuxi li ajvalile!».^f

13 K'alal laj ya'i Atalia ti ch-anilaj batel li krixchanoetike, bat ta anil ta sna Jeova^g ti bu oy li krixchanoetike. **14** Laj yil ti te va'al ta sts'el oy li ajvalile jech ono'ox k'ucha'al nopem xa'i tspace.^h Li bankilaetik xchi'uk li jupanej ok'esetikeⁱ te va'al xchi'ukik li ajvalile, xmu'yubaj tajej tsjupan yok'esik skotol li krixchanoetike. Va'un, li Ataliae la sli' ta jatel sk'u' spok' xchi'uk xi tsots laj yale: «J-ak'vanejetik ta k'abal! j-ak'vanejetik ta k'abal!».
15 Li pale Jeoiadae xi laj yalbe mantal li bankilaetik ti sbainojik sien viniketike,^j ja' xkaltik, li buch'utik sbainojik soltarotike: «Lok'esik batel ti bu acholaj abaike, mi oy buch'u tsts'akli batele milik ta espada!». Yu'un li palee xi xa ono'ox yaloje: «Mu teuk xamilik ta sna Jeova». **16** Ja' yu'un, la stsakik batel, k'alal k'ot

11:10 *O «makobbailetik». *O «nak'al». 11:11 *O «surtok'ob». 11:12 *Xu' van ja' sk'an xal ti la syeibeik ta sba sjol li balbalvun sventa teuk ta sjol ti sk'an xch'un li Mantale.

ta sna* ajvalil^a ti bu ch-och li ka-etike, te la smilik.

17 Li Jeoiadae koltavan sven-ta spasiktrato li Jeova xchi'uk li ajvalile xchi'uk li jteklume,^b ti ja'ikuk-o steklumal li Jeovae, jech xtok, koltavan sven-ta x-ochik ta trato li ajvalil xchi'uk li jteklume.^c **18** Laje, talik ta sna* Baal skotol li krixchanoetik ta jteklume, la sjinesbeik li skajlebtak smotone,^d la silinik ta j-ech'el li slok'oltak Baale^e xchi'uk te la smilik ta yeloval skajlebtak matanal li Matan ti ja' yajpa-le Baale.^f

Li pale Jeoiadae oy buch'utik la sva'an sventa sbainik li sna Jeovae.^g **19** Jech xtok, la tsob li bankilaetik ti sbainojik sien viniketike,^h li yajchabivanejtak ajvalile, li buch'utik chchabibeik sna ajvalileⁱ xchi'uk skotol li krixchanoetik ta jteklume sventa xchabiik batel ti k'alal chlok' batel ta sna Jeova li ajvalile. K'otik ta sna* li ajvalile, te ochik ti bu oy li buch'utik chchabibeik sna ajvalile, va'un li Jeoase te choti li ta xchotleb ajvaliletike.^j **20** Ja' yu'un, skotol li krixchanoetike xmu'yubajik tajek xchi'uk jun xa yo'onton nakiik, yu'un la smilik ta espada li Ataliae, te la smilik ta sts'el sna ajvalil.

21 Vukub jabil to'ox yich'oj li Jeoas^k k'alal och ta ajvalile.^l

12 K'alal vukub xa ox jabil yochel ta ajvalil li Jeue,^m ja'och ta ajvalil li Jeoase,ⁿ **40** jabil ajvalilaj ta Jerusalem. Li sme'e Sibia sibi, te likem ta Beer-Seba.^o **2** Ti k'u sjalil chanubtasat yu'un pale Jeoiada li Jeoase, ja' la spas li k'usi tuk' chil ta sat Jeovae. **3** Pe ja' mu'yuk laj yich' jinesel li tayal k'opojebaletike,^p ja' yu'un li jteklume jech-o chak'ik milbil matanal ta tayal k'opojebaletik xchi'uk te chchik'ik matanal

11:16, 19 *O «spasob mantal». 11:18 *O «stempo». 12:3 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal.

KAP. 11

a 1Re 7:1

b 1Sa 10:25
2Sa 5:3

c 2Kr 23:16, 17

d Dt 12:3

e Dt 7:25

f Dt 13:5

g 2Kr 23:18-21

h 2Re 11:4, 15

i 1Re 14:27

j 2Sa 7:8, 16

k 2Re 11:2

l 2Kr 24:1

KAP. 12

m 1Re 19:16
2Re 10:30n 2Re 11:2
1Kr 3:10, 11

o 2Kr 24:1, 2

p Nu 33:52

Kolumna 2

a 2Kr 31:12

b Eks 30:13
2Kr 24:9c Eks 25:2
Eks 35:21

d 2Kr 24:7

e 2Kr 24:5

f 2Re 11:4
2Kr 23:1
2Kr 24:15

g 2Kr 24:6

h 2Kr 24:8
Mr 12:41
Lu 21:1

i 2Kr 24:10

j 2Kr 24:11

sventa xtometuk muyel xch'ailal* yu'unik.

4 Li Jeoase xi laj yalbe li paleetike: «Tsobik skotol li tak'in ti te chak'ik ta sna Jeova ti ja' chk'ot k'ucha'al ch'ul matanale,^a ja' li tak'in ti sk'an xak'ik ta jujuntale,^b li tak'in chak'ik k'alal oy k'usi chak' yeik spasele xchi'uk skotol li tak'in ti k'u yepal chlok' ta yo'ontonik chich'ik tal ta sna Jeovae.^c **5** Li paleetike tstsak komel stukik li tak'in chtal ak'batikuke,* ja' tstunesik sventa xcha'meltsanik-o li nae, ja' tsmeltsanik ti butik sokeme».^d

6 K'alal 23 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Jeoase, li paleetike mu'yuk smeltsanojik-o ti butik sokem li nae.^e **7** Va'un, li ajvalil Jeoase la stak ta ik'el li pale Jeoiadae^f xchi'uk li yan paleetike, xi laj yalanbee: «¿K'u yu'un ti mu'yuk ameltsanojik-o li nae? Ja' lek mu xa xatsakik li tak'in chich'ik tale, ja' to xatsakik mi yu'un chameltsanik li nae».^g **8** Ja' yu'un, li paleetike lek laj ya'ik ti mu'yuk xa tstsakik li tak'in chich' tale jteklume xchi'uk ti mu'yuk xa tsbainik xcha'meltsanik li nae.

9 Va'un, li pale Jeoiadae la stsak jun kaxa^h xchi'uk la sjombe li smake, ta tsakale te laj yak' ta sts'el li skajleb matanale, te xkom ta bats'ik'ob k'alal chij-och ta sna Jeovae. Li paleetik ti chchabiik ti' nae ja' te tstik'ik li tak'in ti chich'ik tale ta sna Jeova li krixchanoetike.ⁱ **10** K'alal chilik ti ep xa tstsob sba tak'in li ta kaxae, li yajsekretario ajvalil xchi'uk li mero bankilal palee chmu'y stsobik* xchi'uk chchapik li tak'in ti laj yich'ik tale ta sna Jeova li krixchanoetike.^j **11** Mi laj xa ox xchapik li tak'ine, ja' chbat yak'beik li bu-

12:3 *O «xch'ayilal». 12:5 *O «li tak'in ti chtal ak'batikuk yu'un li buch'u xojtikinike». #O «tsik'eme». 12:10 *O «sti-k'ik ta bolsa». Literal «xchukik».

ch'utik sbainojik sk'eel li abtelal ta sna Jeovae. Va'un, li buch'utik sbainojik sk'eel li abtelale ja' xa chbat stojik li buch'utik chabte-lanik te'e, li buch'utik tsmeltsan-beik sna Jeovae.^a **12** Li alvani-letike xchi'uk li jtuch'onetike.* Laj yich'ik tal te'etik xchi'uk ton-etik ti lek tuch'bil sventa smel-tsanik ti butik sokem ta sna Jeovae, jech xtok, li tak'ine la stunesik sventa stojik k'alal oy k'usitik yan chtun ti k'alal tsmel-tsanik li nae.

13 Li tak'in laj yich'ik tal ta sna Jeovae mu'yuk k'usi yan la stunesik-o, li platae mu'yuk la stunesik sventa spasik-o pe-rol, stup'obiltak mecha, muk'ta bochetik mi ja'uk ok'esetik,^b li oro xchi'uk platae mu'yuk la stunesik sventa spasik-o li k'usitik chtun ta sna Jeovae.^c **14** Ja' no'ox chak'beik tak'in li j-abte-letik sventa smeltsanbeik li sna Jeovae. **15** Mu'yuk tsjak'beik butik la stunesik tak'in li buch'u-tik oy ta sbaik chak'beik tak'in li j-abteletike, yu'un spatoy yo'on-ton ta stojolalik.^d **16** Yan li ta-k'in ti ja' ch'kot k'ucha'al matanal sventa sk'anel pertone^e xchi'uk li tak'in ti ja' ch'kot k'ucha'al matanal sventa mulile mu'yuk chich'ich'el batel ta sna Jeova; ja' yu-unik li paleetike.^f

17 Li va' k'ak'ale, li Asael^g ti ja' ajvalil ta Siriae muy stsak ta k'op li Gate^h xchi'uk och ta sk'ob, laje la snop chbat stsak ta k'opⁱ li Jerusalene.^j **18** Jech oxal, li ajvalil Jeoas ta Judae la stsob skotol li ch'ul matanaletik ti xch'ultaje-sojik li smoltotak ti ja' li Jeosa-fat, Jeoram xchi'uk Okosiase, li ajvaliletik ta Judae. Jech xtok, la stsob skotol li ch'ul matanaletik yu'une xchi'uk skotol li oro ti te oy ta yavil k'ulejal ta sna Jeovae xchi'uk li ta sna* ajvalile,

12:12 *O «jbojtonetike». **12:17** *Literal «li Asaele laj yak' batel sat sventa skon-train». **12:18** *O «spasob mantal».

KAP. 12

a 2Re 22:4-6

2Kr 24:12

b Nu 10:2

2Kr 5:12

c 2Kr 24:14

d 2Re 22:7

e Le 5:15

f Le 7:7

Nu 18:8

g 1Re 19:15

2Re 8:13

2Re 10:32

h 1Kr 18:1

i 2Kr 24:23

Kolumna 2

a 1Re 15:18

2Re 16:8

2Re 18:15

b 2Kr 24:25, 26

2Kr 25:27

c 2Sa 5:9

1Re 9:15, 24

2Kr 32:5

d 2Re 14:1, 5

e 2Kr 24:27

KAP. 13

f 2Re 11:2, 21

g 2Re 8:26

2Re 9:27

h 2Re 10:30, 35

i 1Re 12:28-30

1Re 13:33

1Re 14:16

j Ebr 12:29

k Le 26:14, 17

l 1Re 19:17

2Re 8:12

m 2Re 13:24

n Eks 3:7

Jue 10:16

2Re 14:26, 27

o Ne 9:27

p 2Re 10:29

2Re 17:21

ja' la stakbe batel li Asael ti ja' aj-valil ta Siriae.^a Ja' yu'un, li Asae-le laj yikta komel li Jerusalene.

19 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeoase, skotol li k'u-sitik la spase, zmi mu teuk ts'iba-bil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pa-sel yu'un li ajvaliletik ta Judae?^a **20** Pe li yajtuneltak Jeoase la snop sk'opik sventa xmilat,^b va'un te milat li ta Tsopajtik ton^c ti te xkom ta sbelel Silae. **21** Li yajtuneltak ti milvanike ja'ik li Josakar yol Simeat xchi'-uk li Jeosabad skerem Somere.^d Te bat smukik ta Steklumal Da-vid ti bu mukajtik li smoltotake, laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Amasias sbie.^e

13 K'alal 23 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Jeoas^f ti ja' xni-ch'on li ajvalil Okosias^g ta Judae, ja'o och ta ajvalil ta Israel ta Sa-maria li Jeoakas xnich'on Jeue,^h 17 jabil ajvalilaj. **2** Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae, mu'yuk laj yikta spasel li mulil la spas Jeroboan xnich'on Nebat ti ja' la sta-o smul yu'un li Israe-le.ⁱ Mu'yuk laj yikta-o sba spasel. **3** Va'un, li Jeovae tsan sk'ak'al yo'onton/ ta stojolal li Israele,^k ja' yu'un ti k'u sjalil kuxulike laj yak' ochukuk ta sk'ob li ajvalil Asael/ ta Siriae xchi'uk ta sk'ob li Ben-Adad^m ti ja' xnich'on Asaele.

4 Ta ts'akal li Jeoakase lik sk'anbe vokol li Jeovae. Li Jeovae laj ya'i li k'usi alba-te, yu'un laj yak' venta ti tsots ch-ak'bat svokolik yu'un ajvalil ta Siria li Israele.ⁿ **5** Ja' yu'un, li Jeovae oy buch'u la stak talel sventa skolta^o lok'el ta sk'ob Si-ria li Israele, va'un jun xa yo'on-ton nakiik yan velta.* **6** (Pe mu'yuk laj yiktaik spasel li mu-lil la spas yuts' yalal Jeroboan ti ja' la sta-o smul yu'unik li Israe-le.^p Ja' la spasik-o li mulile xchi'-uk te kom-o ta Samaria li ch'ul

12:20 *O «ta Bet-Milo». **13:5** *Ja' xkal-tik, mu'yuk xa xi'el cha'ik.

postee).^a **7** Li Jeoakase ja' xa no'ox kom 50 ta vo' jkajlejetik ta ka' yu'un, lajunkt skareta xchi'uk lajunmil yajsoltarotak ti ta yakan chanavike, yu'un li ajvalil ta Siriae la slajesbe sk'oplal li yantike,^b la xpech'ilan komel ta tek'el jech k'ucha'al chpech'ilanik ta tek'el pukuk* k'alal yorail chi-k'a strigoike.^c

8 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeoakase, skotol li k'usitik la spase xchi'uk li k'usitik muk'tik la spase, žmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **9** Va'un, li Jeoakase bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te la smukik ta Samaria;^d laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xni-ch'on ti Jeoas sbie.

10 K'alal 37 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Jeoase,^e ja' och ta ajvalil ta Israel ta Samaria li Jeoas ti ja' xnich'on Jeoakase, 16 jabil ajvalilaj. **11** Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae, mu'yuk laj yikta spasel li mulil la spas Jeroboan xnich'on Nebat ti ja' la sta-o smul yu'un li Israele.^f Mu'yuk laj yikta-o sba ta spasel li mulile.

12 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeoase, skotol li k'usitik la spase, li k'usitik muk'tik la spase xchi'uk ti k'utik yelan la stsak ta k'op li ajvalil Amasias ta Judae,^g žmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **13** Va'un, li Jeoase bat xkux xchi'uk li smoltotake, laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li Jeroboane.^h Li Jeoase te laj yich' mukel ta Samaria ti bu mukol li ajvaliletik ta Israele.ⁱ

14 K'alal tsakat ta chamel li Eliseo/^j ti ja' k'un'kun xa te chcham-oe, ja' tal k'elatuk yu'un li ajvalil Jeoas ta Israele, la spa-

KAP. 13

a Dt 7:5
1Re 14:15
1Re 16:33

b 2Re 8:12
2Re 10:32

c Am 1:3

d 2Re 10:35

e 2Re 14:1

f 2Re 10:29

g 2Re 14:8, 13

h 2Re 14:28

i 2Re 10:35
2Re 13:9

j 1Re 19:16

Kolumna 2

a 2Re 2:11, 12

b 1Sa 29:1
1Re 20:26

c 2Re 13:25

d 2Re 1:1
2Re 24:2

e Jn 11:44
Ebr 11:35

tan sba ta sba li Eliseoe xchi'uk xi x-ok'olet laj yale: «jKuni tot, kuni tot! jK'elavil li skareta Israel sventa pask'ope xchi'uk li sviniktak ti kajajtik ta ka'e!»^a **15** Xi albat yu'un li Eliseoe: «Tsako junuk arko xchi'uk jayibuk flecha». Ja' yu'un, la stsak jun arko xchi'uk la stsak jayibuk flecha. **16** Va'un, li Eliseoe xi laj yalbe li ajvalil ta Israele: «Tsako li arkoe». Jech la stsak li arkoe. Ta ts'akal li Eliseoe la skajan sk'ob ta sba sk'ob li ajvalile. **17** Xi laj yal li Eliseoe: «Jamo li ventana ti sk'elaj batel slok'eb k'ak'ale». Ja' yu'un, la sjam li ventanae. Xi laj yal li Eliseoe: «jT'ilesio batel li flechae!». Ja' yu'un, la st'iles batel li flechae. Va'un xi laj yal li Eliseoe: «jLi flecha li'e ja' sk'elobil ti chkuch yu'un pask'op li Jeovae, li flecha li'e ja' sk'elobil ti chkuch avu'un pask'op ta stojolal li Siriae! Te chatsal ta Afek^b li Siriae ja' to ti k'uxi xlj sk'oplal avu'une».

18 Xi to laj yal li Eliseoe: «Tsako li flechaetike». Va'un la stsak. Li Eliseoe xi laj yalbe li ajvalil ta Israele: «Majo-o li lumtike». Ja' yu'un, oxib velta la smaj li lumtike, laje laj yikta sba ta smajel. **19** Li yajtunel meel Diose ilin ta stojolal li ajvalile, xi laj yalbee: «jJechuke, vo'ob o vakib to velta la amaj li lumtike! Ti jechuk la apase, tstsals avu'un ta j-ech'el jechuk li Siriae, pe le' une oxib no'ox velta chatsal li Siriae».^c

20 Laje, cham li Eliseoe xchi'uk laj yich' mukel. Li jtsop j-elek'etik ta Moabe^d lik ochikuk ta jteklum li ta slikebaltik jujun jabile.* **21** K'alal yakal tsmukik jun animae, laj yilik ti te xtal jtsop j-elek'etike, ja' yu'un ta anil xa la sjipik komel ta smukinal Eliseo li animae xchi'uk jatavik batel. Li animae te nap'al k'ot ta sbakil li Eliseoe, va'un kuxi^e xchi'uk va'i likel.

13:20 *Literal «yochebal jabile», yik'alul van ta primavera.

13:6 *K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **13:7** *O «lum». **13:13** *Ja' xkaltik, Jeroboan II.

22 Li ajvalil Asael^a ta Siriae jech-o laj yilbajin Israel^b ti k'u sjalil kuxul li Jeoakase. **23** Pe li Jeovae laj yak'be yil steklumal ti lek chile, ti k'ux ta yo'ontone^c xchi'uk laj yak'be yil ti oy ta yo'ontone, yu'un spaso^j trato xchi'uk li Abraan,^d Isaak^e xchi'uk Jakobe.^f Mu'yuk la xch'aybe sts'unbal xchi'uk mu'yuk laj yik-ta komel* k'alal to avie. **24** K'alal cham li ajvalil Asael ta Siriae, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Ben-Adad sbie. **25** Li Jeos xnich'on Jeoakase la spojbe sutel jteklumetik li Ben-Adad xnich'on Asaele, yu'un li Ben-Adade laj to'ox spoj k'alal la spasik k'op xchi'uk li Jeokas ti ja' stot li Jeoase. Li Jeoase oxib velta la stsal li Ben-Adade,^g va'un laj yich' sutel li jteklumetik yu'un Israele.

14 K'alal chib xa ox jabil yochel ta ajvalil li Jeos^h ti ja' xnich'on li ajvalil Jeokas ta Israele, ja'o och ta ajvalil li Amasias ti ja' xnich'on li ajvalil Jeos ta Judae. **2** 25 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, 29 jabil ajvalilaj li ta Jerusalene. Li sme'e Joadin sbi, te likem ta Jerusalen.ⁱ **3** Li Amasiase ja' la spas-o li k'usi tuk'chil ta sat Jeovae, ja' no'ox ti mu sta jech k'ucha'al la spas li David/ ti ja' smoltote. Jech la spas k'ucha'al li Jeos ti ja' stote.^k **4** Pe ja' mu'yuk laj yich' jinesel li tayal k'opjebaletike,^m ja' yu'un li jteklume jech-o chak'ik milbil matanal ta tayal k'opjebaletik xchi'uk te chchik'ik matanal sventa xtometuk muyel xch'aillalⁿ yu'unik.^m **5** K'alal la stsak lek yabtel ta ajvalile, la smil li jajtuneltak ti ja' la smilik li ajvalil ti ja' stote.ⁿ **6** Pe mu'yuk la smilbe li xnich'nabtak jmilvanejetike, yu'un xi chal smantal Jeova ti te ts'ibabil li ta slivroal Sman-

13:23 *Literal «mu'yuk la sjip lokel ta sat». **14:4** *K'elo Glosario, tayal k'opjebal. ^aO «xch'ayilal».

KAP. 13
a 1Re 19:15
b 2Re 8:12
2Re 10:32
c 2Re 14:26, 27
d Je 13:14-16
e Je 26:3
f Je 28:13
Sl 105:8
Mik 7:20
g 2Re 13:19

KAP. 14
h 2Re 13:10
i 2Kr 25:1-4
j 1Re 15:5
k 2Kr 24:2
l 1Re 15:14
m 2Re 12:1, 3
n 2Re 12:20
2Kr 24:25

Kolumna 2

a Dt 24:16
b 2Sa 8:13
1Kr 18:12
c 2Re 8:20
d 2Kr 25:11, 12
e 2Kr 25:17-19
f 2Re 14:7
g 2Kr 25:15, 16
h Jos 15:10, 12
Jos 21:8, 16
i 2Kr 25:20-24
j Ne 8:16
Ne 12:38, 39

k Jer 31:38
Sak 14:10

tal Moise: «Li totiletike mu xu' xchamik ta skoj smul xnich'nabik, jech ek li nich'nabiletike mu xu' xchamik ta skoj smul stotik. Ta skoj smul stukik ta xchamik». ^a**7** Te la smil ta stenlejaltik Ats'am^b li j-edometike,^c lajunmil viniketik la smil. Jech xtok, och ta sk'ob li Sela k'alal ay ta pask'ope^d xchi'uk Jokteel xa sbi yu'unik k'alal to avie.

8 Ta ts'akale, li Amasiase la stak batel j-almantaletik ta stojoal li Jeos ti ja' xnich'on Jeokase xchi'uk ti ja' smom li Jeu ti ja' ajvalil ta Israele. Xi laj yalbe batele: «La' jtsak jbatik ta k'op». ^e**9** Li ajvalil Jeos ta Israele xi laj yalbe batel li ajvalil Amasias ta Judae: «Li ch'ix ta Libanoe xi la stakbe batel mantal li sedro te' ta Libanoe: «Ak'bo yik' jkerem li atsebe». Pe ja'o te ech' jkot te'tikal chonbolom li ta Libanoe, ech' xpech' ta tek'el li ch'ixe. **10** Melel ti laj xa ats'al li Edome,^f ja' yu'un chatoy aba. Kuxetuk avo'onton ti kuch avu'one, pe te no'ox koman ta ana. ^g* ĴK'u yu'un jech' chtal asa' avokol ti jech no'ox chtal avak' aba ta tsalel xchi'uk li Judae?». **11** Pe mu'yuk la xch'un li Amasiase.^g

Ja' yu'un, li ajvalil Jeos ta Israele muy batel, te la stsak sbaik ta k'op ta Bet-Semes^h ta yosilal Juda xchi'uk li ajvalil Amasias ta Judae.ⁱ **12** Li Israele la stsal li Judae, ja' yu'un li soltarotetik ta Judae ta jujuntal jatav batel ta snaik.* **13** Li ajvalil Jeos ta Israele te och ta sk'ob ta Bet-Semes li ajvalil Amasias ta Judae. Li Amasiase ja' xnich'on Jeos xchi'uk ja' smom li Okosiase. Laje, te k'otik ta Jerusalen xchi'uk la sjam jun be li ta smuroal Jerusalene, te chlik ta ochebal ti Efrain/^j sbie k'alal to ta ochebal ti Eskina^k sbie.

14:8 *O «La' jk'elbe jba jsatik». **14:10** *O «apasob mantal». **14:12** *Literal «skarpnaik».

Chanib sien xuk'ubil* sjamlej. **14** La stsob batel skotol li oroe, li platae xchi'uk skotol li k'usitik te oy ta sna Jeovae xchi'uk li k'usitik te oy ta yavil k'ulejal ta sna* ajvalile. Jech xtok, oy buch'utik la xchuk batel, laje sut batel ta Samaria.

15 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeovae, skotol li k'usitik la spase, li k'usitik muk'tik la spase xchi'uk ti k'utik yelan la stsak ta k'op li ajvalil Amasias ta Judae, ġmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **16** Va'un, li Jeovae bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te la smukik ta Samaria^a ti bu mukajtik li ajvaliletik ta Israele; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Jeroboan^b sbie.

17 Li Amasias^c xnich'on Jeos ti ja' ajvalil ta Judae kuxi to batel 15 jabil k'alal chamem xa ox li Jeos^d xnich'on Jeos ti ja' ajvalil ta Israele.^e **18** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Amasiase, ġmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae? **19** Ta ts'akale, nopbat sk'oplal ti te chbat milatuk^f ta Jerusale, ja' yu'un jatav batel ta Lakis. Pe la stakik batel jayvo^g vinitetik ta Lakis sventa xbat sa'ik, va'un te la smilik. **20** La xkuchik sutel ta Jerusale, la skajanik batel ta kareta ti jochbil ta kaetike, te la smukik ta Steklumal David^g ti bu mukajtik li smoltotake. **21** Va'un, skotol li krixchanoetik ta Judae laj yik'ik tal li Asarias^h ti 16 jabil yich'oje,ⁱ ja' la stik'ik ta ajvalil sventa xk'ot ta xk'exol li stot ti ja' li Ama-

14:13 *Te van 178 metro sjamlej. K'elo Apendise B14. **14:14** *O «spasob mantal». **14:16** *Ja' xkaltik, Jeroboan II. **14:21** *Ja' sk'an xal «koltavanem li Jeovae». Usias sbi li ta 2 Reyes 15:13; 2 Kronikas 26:1 K'alal ta 23; Isaias 6:1 xchi'uk ta Sakarias 14:5.

KAP. 14

a 2Re 10:35
2Re 13:9b Os 1:1
Am 1:1
Am 7:10

c 2Re 14:1

d 2Re 13:10

e 2Kr 25:25-28

f 2Re 12:20

g 1Re 2:10

h Mt 1:8

i 2Re 15:1, 2

Kolumna 2

a 2Kr 26:1

b Dt 2:8
1Re 9:26
2Re 16:6

c 2Kr 26:2

d Os 1:1
Am 1:1e 1Re 12:28-30
1Re 13:34
Sl 106:20f Nu 13:21
Nu 34:2, 7, 8

g Dt 3:16, 17

h Jon 1:1
Mt 12:39

i Jos 19:10, 13

j Eks 3:7
Jue 10:16
Sl 106:43, 44

k Jer 31:20

l 2Re 13:4, 5

m 2Sa 8:6

n 2Kr 8:3

o 2Re 15:8

siase.^a **22** Li Asariase la xcha'va'an li Elate^b xchi'uk laj yak'be sutel Juda k'alal batem xa ox xkux xchi'uk smoltotak li ajvalile.*^c

23 K'alal 15 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Amasias ti ja' xnich'on Jeos ti ja' ajvalil ta Judae, ja'o och ta ajvalil ta Samaria li Jeroboan^d ti ja' xnich'on li ajvalil Jeos ta Israele. 41 jabil ajvalilaj. **24** Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae. Mu'yuk laj yikta spasel li muliletik la spase Jeroboan xnich'on Nebat ti ja' la sta-o smul yu'un li Israele.^e **25** Ja' la xcha'poj sutel li osil ti bu ono'ox x-ech' sts'ak li Israel ti chlik ta Lebo-Amat^f k'alal to ta nab Arabae,^g taje jech xa ono'ox yaloj chk'ot ta pasel li Jeova Dios yu'un Israele, ja' laj yalbe li yajtunel Jonas^h ti ja' j-alk'op ta Gat-Efereⁱ ti ja' xnich'on Amataie. **26** Yu'un li Jeovae yak'o'j venta ti toj ech' xa no'ox chil svokol li Israele.^j Laj sk'oplal li buch'utik mu sna' spak sk'oplalike xchi'uk li buch'utik k'unibem xa ta Israele, mu'yuk xa buch'u xkoltaun li Israele. **27** Pe li Jeovae yaloj ta jamal ti mu'yuk tstup'be sk'oplal Israel ta yolon vinajele.^k Ja' yu'un, la sva'an Jeroboan xnich'on Jeos^l sventa skolta li Israele.

28 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeroboane, skotol li k'usitik la spase, li k'usitik muk'tik la spase, ti k'u yelan laj yak'be sutel Juda xchi'uk Israel li yosilal Damasko^m xchi'uk Amate,ⁿ ġmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **29** Va'un, li Jeroboane bat xkux xchi'uk li smoltotak ti bu mukajtik li ajvaliletik ta Israele; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Sakarias^o sbie.

14:22 *Ja' xkaltik, li Amasias ti ja' stote. **14:25** *O «yochebal Amat». ^aJa' xkaltik, li nab Salado o nab Muerto.

15 K'alal 27 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Israel li Jeroboane,* ja'o och ta ajvalil^a li Asarias^b ti ja' xnich'on li ajvalil Amasias^c ta Judae. **2** Yich'oj 16 jabil k'alal och ta ajvalile, 52 jabil ajvalilaj li ta Jerusaleme. Li sme'e Jekolias sbi, te likem ta Jerusaleme. **3** Li Asariase ja' la spas-o li k'usi tuk' chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li Amasias ti ja' stote.^d **4** Pe ja' mu'yuk laj yich' jinesel li tayal k'opojebaletike,^e ja' yu'un li jteklume jech-o chak'ik milbil matanal ta tayal k'opojebaletik xchi'uk te chchik'ik matanal sventa xtometuk muyel xch'aial^f yu'unik.^f **5** Ak'bat kastigo yu'un Jeova li ajvalile, ja' yu'un tsakat ta lepra^g ja' to ti k'uxi chame; jech oxal parte xa bu naki,^h ja' yu'un ja' lik sventain naⁱ li Jotan' ti ja' xnich'on ajvalile xchi'uk ja' lik xchapan li jnaklejetik ta jteklume.^j **6** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Asariase,^k skotol li k'usitik la spase, çmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae? **7** Va'un, li Asariase bat xkux xchi'uk li smoltotake,^l te bat smukik ta Steklumal David ti bu mukajtik li smoltotake; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Jotan sbie.

8 K'alal 38 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Asariase,^m ja'o och ta ajvalil ta Israel ta Samaria li Sakariasⁿ ti ja' xnich'on li Jeroboane, vakib u ajvalilaj. **9** Ja' la spas li k'usi chopol chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li smoltotake. Mu'yuk laj yikta spasel li muliletik la spas Jeroboan xnich'on Nebat ti ja' la sta-o smul yu'un li Is-

15:1 *Ja' xkaltik, Jeroboan II. ^aJa' sk'an xal <koltavanem li Jeovae>. Usias sbi li ta 2 Reyes 15:13; 2 Kronikas 26:1 k'alal ta 23; Isaias 6:1 xchi'uk ta Sakarias 14:5. 15:4 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. ^oO «xch'ayilal». 15:5 *K'elo Glosario, lepra. ^pO «pasob mantal».

KAP. 15
a 2Kr 26:1, 3
b 2Re 14:21
c 2Re 14:1
d 2Kr 26:4, 5
e Nu 33:52
f Dt 12:13, 14
1Re 22:41, 43
2Re 14:1, 4
g Nu 12:10
2Re 5:27
h Le 13:45, 46
i 2Re 15:32
j 2Kr 26:16-21
k 2Kr 26:22, 23
l Is 6:1
m 2Re 14:21
n 2Re 14:29

Kolumna 2

a 1Re 12:28-30
1Re 13:33
1Re 14:16
b Os 1:4
Am 7:9
c Jos 17:11
d 2Re 10:30
e 2Re 13:1, 10
2Re 14:23, 29
f 2Kr 26:1
g 1Re 14:17
1Re 15:21
1Re 16:8, 17
h 2Re 15:10
i 1Re 12:28-30
1Re 13:33
1Re 14:16
j 1Kr 5:26

raele.^a **10** Li Salum xnich'on Jabese la snop tsmil li ajvalile, va'un te la smil^b ta Ibleam.^c K'alal laj xa ox smile, ja' och ta ajvalil ta xk'exol. **11** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Sakariase, te ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele. **12** Ja' k'ot ta pasel li k'usi xi albat yu'un Jeova li Jeeu: «Ch-ochik ta ajvalil ta Israel^d k'alal to ta xchank'olal li anich'nabtake»,^e Ja' jech k'ot ta pasel.

13 K'alal 39 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Usiase,^f ja'o och ta ajvalil li Salum ti ja' xnich'on Jabese, jun u lek ts'akal ajvalilaj ta Samaria. **14** Li Menaem xnich'on Gadie muy batel ta Samaria, te lik batel ta Tirsag xchi'uk te k'ot smil ta Samaria li Salum^h xnich'on Jabese. K'alal laj xa ox smile, ja' och ta ajvalil ta xk'exol. **15** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Salume xchi'uk ti k'u yelan la snop tsmil li ajvalile, te ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele. **16** Li Menaeme lok' batel ta Tirsas sventa xbat sjines li Tifsae xchi'uk sventa xbat smil li jnaklejetik tee xchi'uk li jnaklejetik ta sjunul yosilale, yu'un mu'yuk xak' sbaik ta sk'ob. Ja' yu'un, la slajesbe sk'oplal xchi'uk la sjabatbe xch'ut li antsetik ti xchi'uk yolike.

17 K'alal 39 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Asariase, ja'o och ta ajvalil ta Israel li Menaem ti ja' xnich'on Gadie. Lajuneb jabil ajvalilaj ta Samaria. **18** Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae. Ti k'u sjalil kuxule, mu'yuk laj yikta spasel li muliletik la spas Jeroboan xnich'on Nebat ti ja' la sta-o smul yu'un li Israele.ⁱ **19** Li ajvalil Pul^j ta Asiriae och batel li ta jteklume, va'un li Menaeme laj yak'be jmil talento* plata li Pule sventa

15:19 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14.

xkoltaat yo' stsak lek yabtel li ta ajvalilale.^a **20** Ja' yu'un, li Menaeme la sk'anbe tak'in li Israele, ja' la sk'anbe li buch'utik jk'ulejik tajeke.^b 50 siklo* plata la sk'anbe jujun, ja' laj yak'be li ajvalil ta Asiriae. Va'un, li ajvalil ta Asiriae lok' batel li ta jteklume. **21** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Menaeme,^c skotol li k'usitik la spase, ζmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele? **22** Va'un, li Menaeme bat xkux xchi'uk li smoltotake; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Pekaias sbie.

23 K'alal 50 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Asariase, ja'o och ta ajvalil ta Israel ta Samaria li Pekaias ti ja' xnich'on li Menaeme, chib jabil ajvalilaj. **24** Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae. Mu'yuk laj yikta spasel li muliletik la spas Jeroboan xnich'on Nebat ti ja' la sta-o smul yu'un li Israele.^d **25** Li bankilal yajkoltaobba ti ja' li Peka^e xnich'on Remaliase la snop tsmil li Pekaiase, la smil xtok li Argob xchi'uk li Arie,* va'un te la smil ta Samaria ta tayal k'elob osil ti joyol ta muro ti te oy ta sna^f ajvalile. Te xchi'uk 50 ta vo' vini-ketik ti likemik ta Galaade, k'alal laj xa ox smile, ja' och ta xk'exol ta ajvalil. **26** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Pekaiase, skotol li k'usitik la spase, te ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele.

27 K'alal 52 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Asariase, ja'o och ta ajvalil ta Israel ta Samaria li Peka' ti ja' xnich'on Remaliase, 20 jabil ajvali-

15:19 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **15:20** *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. **15:25** *O ja' van sk'oplal «li Peka xnich'on Remalias xchi'uk li Argob xchi'uk li Ariea la snop tsmilik li Pekaiase». #O «spasob mantal».

KAP. 15

a 2Re 12:18
2Re 16:8

b 2Re 23:35

c 2Re 15:14

d 1Re 12:28-30
1Re 13:33
1Re 14:16

e 2Kr 28:6

f 2Kr 28:6
ls 7:1, 4

Kolumna 2

a 1Re 12:28-30
1Re 13:33
1Re 14:16b 2Re 16:7
1Kr 5:6
1Kr 5:26
2Kr 28:19, 20

c 1Re 15:20

d Jos 20:7, 9

e Nu 32:40

f ls 9:1

g Le 26:38
Dt 28:64
2Re 17:22, 23
ls 8:4

h 2Re 17:1

i 2Kr 27:1

j 2Kr 27:7
Mt 1:9

k 2Re 14:21

l 2Kr 27:1

m 2Kr 27:2

n Nu 33:52
Dt 12:14

o 2Kr 27:3

p 2Re 15:27
2Kr 28:6

laj. **28** Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae. Mu'yuk laj yikta spasel li muliletik la spas Jeroboan xnich'on Nebat ti ja' la sta-o smul yu'un li Israele.^a **29** K'alal ja'o ochem ta ajvalil ta Israel li Pekae, li ajvalil Tiglat-Pileser^b ta Asiriae la stsal xchi'uk och ta sk'ob li Ijon, Abel-Bet-Maaka,^c Janoa, Kedes,^d Asor, Galaad^e xchi'uk Galilea, ja' sjunul li yosilal Neftalie.^f Jech xtok, la xchuk batel ta Asiria li jnaclejette.^g **30** Li Osea^h xnich'on Elae la snop tsmil li Peka xnich'on Remaliase, va'un laj ono'ox smil; te une ja' och ta xk'exol ta ajvalil k'alal 20 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Jotan' xnich'on Usiase. **31** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Pekae, skotol li k'usitik la spase, te ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele.

32 K'alal chib xa ox jabil yochel ta ajvalil li Peka xnich'on Remalias ti ja' ajvalil ta Israele, ja'o och ta ajvalil li Jotan' ti ja' xnich'on li ajvalil Usias^k ta Judae. **33** Yich'oj 25 jabil k'alal och ta ajvalile, 16 jabil ajvalilaj li ta Jerusalene. Li sme'e Jerusa sbi, ja' stseb li Sadoke.^l **34** Li Jotane ja' la spas-o li k'usi tuk' chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li Usias^m ti ja' stote. **35** Pe ja' mu'yuk laj yich' jinesel li tayal k'opojebaletike, ja' yu'un li jteklume jech-o chak'ik milbil matanal ta tayal k'opojebaletik xchi'uk te chchik'ik matanal sventa xtometuk muyel xch'ailal* yu'unik.ⁿ Jech xtok, ja' la spas li ti' na ta ak'ol li ta sna Jeovae.^o **36** Li k'usi la spas ta xkuxlejal li Jotane, li k'usitik yan la spase, ζmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae? **37** Li va' k'ak'ale, li Jeovae la stak talel Resin ti ja' ajvalil ta Siria xchi'uk Peka^p xnich'on Remalias sventa stsakik ta

15:35 *O «xch'ayilal».

k'op li Judae.^a **38** Va'un, li Jotane bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te laj yich' mukel ta Steklumal David ti ja' smoltot xtoke, yu'un ja' te mukul li smoltotake; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Akas sbie.

16 K'alal 17 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Peka xnich'on Remaliase, ja'o och ta ajvalil li Akas^b ti ja' xnich'on li ajvalil Jotan ta Judae. **2** Yich'oj 20 jabil k'alal och ta ajvalil li Akase, 16 jabil ajvalilaj ta Jerusalen. Mu'yuk la spas li k'usi tuk'chil ta sat li Jeova ti ja' Sdiiose, mu jechuk la spas jech k'ucha'al li David ti ja' smoltote.^c **3** K'ajomal ja' la xchanbe stalelal li ajvaliletik ta Israele,^d yu'un k'alal to ta skerem la xchik' ta k'ok',^e ibal sba* k'usitik la spas jech k'ucha'al li jyanlumetik^f ti nutsalik lok'el yu'un Jeova ta sat li j-israeletike. **4** Jech xtok, jech-o laj yak'chik'bil matanal li ta tayal k'opojebaletike^g xchi'uk te la xchik' matanal ti xtomet muyel xch'ailal^h yu'une xchi'uk te la xchik' li ta bik'tal vitsetik xchi'uk ta yolon tetetik ti lek pimik yanale.^h

5 Li va' k'ak'ale, li ajvalil Resin ta Siriae xchi'uk li Peka xnich'on Remalias ti ja' ajvalil ta Israele muy tsakik ta k'op li Jerusale.ⁱ Te la sjoyibtaik li Akase, pe mu'yuk och ta sk'obik li jteklume. **6** Li ajvalil Resin ta Siriae ja'o laj yak'be sutel Edom li Elate^j xchi'uk la snuts lok'el li judaetik* ti te nakalik ta Elate. Va'un, li j-edometike ochik ta Elat xchi'uk te nakalik-o k'alal to avie. **7** Jech oxal, li Akase la stak batel j-almantaletik ta stojolal li ajvalil Tiglat-Pileses^k ta Asiriae, xi laj yalbe batele: «Avajtunelun xchi'uk akeremun. Ja' yu'un, muyan tal, la' koltaun lok'el ta sk'ob

16:3 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **16:4** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. **16:4, 13, 15** #O «xch'ayilal». **16:6** *O «vini-ketik ta Juda».

KAP. 15

a 2Re 16:5
ls 7:1, 2

KAP. 16

b ls 1:1
ls 7:1
Os 1:1
Mik 1:1
Mt 1:9

c 2Kr 28:1-4

d 1Re 12:28-30
1Re 16:33

e Le 20:2, 3
2Kr 33:1, 6
Jer 7:31

f Dt 12:29-31

g Nu 33:52

h Dt 12:2

i 2Re 15:37
2Kr 28:5, 6

j 2Re 14:21, 22

k 2Re 15:29

Kolumna 2

a 1Re 15:18, 19

b Am 1:4, 5

c ls 9:11

d Dt 12:30

e ls 8:2

f Jer 23:11
Ese 22:26

g 2Kr 28:22, 23
2Kr 28:25

h 2Kr 4:1

i ls 8:2

j 2Kr 28:23

li ajvalil ta Siriae xchi'uk li ajvalil ta Israele, yu'un tstsakikun li plata xchi'uk li oro ti te oy ta sna Jeovae xchi'uk li ta yavil k'ulejal ta sna* li ajvalile, ja' la stakbe batel ta smoton li ajvalil ta Asiriae.^a **9** Li ajvalil ta Asiriae la spas li k'usi k'anbate, muy batel li ta Damaskoe xchi'uk och ta sk'ob, laje la xchuk batel ta Kir^b li krixchanoetike xchi'uk la smil li Resine.^c

10 Li ajvalil Akase bat snup ta Damasko li ajvalil Tiglat-Pileses ta Asiriae. K'alal laj yil skajleb matanal ta Damasko li ajvalil Akase, la stakbe batel pale Uriya li splanoal skajleb matanal ti te xvinaj slok'ol xchi'uk ti k'u yelan pasbile.^d **11** Li pale Uriyae^e la sva'an li skajleb matanal^f jech k'ucha'al albat mantal yu'un li ajvalil Akas ti te oy ta Damaskoe. K'alal mu to tsut talel ta Damasko li ajvalil Akase, meltsaj xa ox yu'un skajleb matanal li pale Uriyae. **12** K'alal sut talel ta Damasko li ajvalile, laj yil li skajleb matanale, va'un nopaj batel sventa xak' matanal te.^g **13** Li ta skajleb matanale te la xchik'-o li matanal ti xtomet muyel xch'ailal^h yu'une xchi'uk li matanal sat ts'unobiletike; jech xtok te la smal li matanal vinoe xchi'uk te la svijbe xch'ich'el li milbil matanal sventa jun o'on-tonale. **14** Va'un, la slok'es batel li skajleb matanal ta kovre^b ti te oy ta yeloval Jeova xchi'uk ta yeloval li nae, ti te xkom ta o'lol yu'un li sna Jeova xchi'uk li skajleb matanal la spase. Te laj yak' ta stuk'il norte ta xokon li skajleb matanal la spase. **15** Li ajvalil Akase xi laj yalbe mantal li pale Uriyae:ⁱ «Tometik xch'ailal^h avu'un ta smuk'ta kajleb matanal/ li chik'bil matanal chich' ak'el ta jujun sobe xchi'uk li matanal sat ts'unobiletik chich' ak'el ta

16:8 *O «spasob mantal».

jujun mal k'ak'ale,^a li chik'bil matanal yu'un ajvalile xchi'uk li matanal sat ts'unobiletik yu'une, te xachik' xtok li k'usi chak' sjunul li jteklume, ja' li chik'bil matanale, li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk li matanal vineo. Te xavij xtok skotol li xch'ich'el chik'bil matanale xchi'uk skotol li xch'ich'el yan milbil matanale. Yan li skajleb matanal ta kovree te chkal k'usi chich' pasbel». **16** Li pale Uriyae la spas skotol li k'usi albat yu'un ajvalil Akase.^b

17 Jech xtok, li ajvalil Akase bik'itik la xtuch' li smak ta jujot xokon li karetiyaetike^c xchi'uk la slok'esbe li sperolae,^d jech xtok, la syales li Nab ta kovre ti te kajal ta sba li tot vakaxetik pasbil ta kovree,^e te laj yak' ta piso ti pasbil ta tonetike.^f **18** Li k'usi kotkot lich'anbil li ta nae ti ja' tsunesik li ta savadoe xchi'uk li ti' na ti ja' te ch-ochik li ajvaliletik k'alal chbatik ta temploe la snamajes lok'el li ta sna Jeovae. Ti jech la spase, ja' ta skoj li ajvalil ta Asiriae.

19 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Akase, li k'usitik la spase, ŷmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae?^g **20** Va'un, li Akase bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te laj yich' mukel ta Steklumal David ti bu mukajtik li smoltotake; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Esekias^h sbie.

17 K'alal 12 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Akase, ja'o och ta ajvalil ta Israel ta Samaria li Osea' ti ja' xnich'on Elae; baluneb jabil ajvalilaj. **2** Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae, ja' no'ox ti mu sta jech k'ucha'al li ajvaliletik ta Israel ti ba'yuk ech'ike. **3** Li ajvalil Salmanasar ta Asiriae muy stsak ta k'op li Oseae,ⁱ va'un k'ot ta yaj-

16:20 *Ja' sk'an xal <tsatsubstasvan li Jeovae>.

KAP. 16

a Eks 29:39-41

b 2Re 16:11

c 1Re 7:27, 28

d 1Re 7:38
2Kr 4:6

e 1Re 7:23, 25

f 2Kr 28:24
2Kr 29:19

g 2Kr 28:26, 27

h 2Re 18:1
2Kr 29:1
Is 1:1
Os 1:1
Mt 1:9

KAP. 17

i 2Re 15:30

j 2Re 18:9
Is 10:5, 6
Os 10:14, 15

Kolumna 2

a 2Re 18:14

b Is 31:1

c Os 13:16

d Le 26:32, 33
Dt 4:27
Dt 28:64
1Re 14:15

e 1Kr 5:26

f 2Re 18:9-11

g Eks 20:2

h Eks 20:5

i Os 12:11

j Eks 34:13
Dt 16:21, 22

tunel xchi'uk lik tojbatuk patan.^a

4 Ta ts'akal li ajvalil ta Asiriae laj ya' ti snopoj chmilat yu'un li Oseae, yu'un li Oseae stakoj batel j-almantaletik ta stojolal li ajvalil So ta Ejiptoe^b xchi'uk mu'yuk xa la stojbe ajvalil ta Asiria li spatan jech k'ucha'al ono'ox tpsas jujun jabile. Ja' yu'un, li ajvalil ta Asiriae la stik' ta chukel xchi'uk te chukul-o yu'un.

5 Li ajvalil ta Asiriae bat yu'unin sjunul li osile, va'un k'ot ta Samaria xchi'uk oxib jabil te sjo-yibtaoj. **6** K'alal baluneb xa ox jabil yochel ta ajvalil li Oseae, ja'o och ta sk'ob ajvalil ta Asiria li Samariae.^c Va'un, la xchuk batel^d ta Asiria li jnaklejetik ta Israele, te laj yak' nakiikuk ta Ala xchi'uk ta Abor ti te xkom ta sts'el uk'um Gosane,^e li yane te laj yak' nakiikuk li ta jteklumetik ti ja' yu'un jmediaetike.^f

7 Li k'usi k'ot ta pasel ta stojolal li jteklum Israelae ja' ta skoj ti la sta smulik ta stojolal li Jeova Dios yu'unik ti ja' lok'esatik ta yosilal Ejipto ta sk'ob faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoe.^g Lik yich'ik ta muk* yan diosetik,^h **8** lik spasik li k'usi nopem xa'ik spasel li jteklumetik ti nutsatik lok'el yu'un Jeova ta sat li j-israeletike xchi'uk ja' la spasik-o li k'usi nopem xa'i li ajvaliletik ta Israel ti jech laj yak'ik komel ta chanele.

9 Li j-israeletike ja' lik spasik li k'usitik mu'yuk tuk' ta sat li Jeova Dios yu'unike. Lik sva'anik tayal k'opojebaletik* ta skotol steklumalikⁱ ti te chlik ta tayal k'elob osil k'alal ta jteklumetik ti joyajtik ta muroe.^z **10** Jech-o la sva'anik li ch'ul va'anbil tonetike xchi'uk li ch'ul posteetike,^{zj} te laj yak'ik ta sba bik'tal vitsetik xchi'uk ta yolon te'etik ti lek

17:7 *Literal «xi'taik». **17:9** *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. ^zJa' xkaltik, ta buyuk no'ox oyik, ja' ti bu oy ep jnaklejetik o ti bu jutuk no'oxe. **17:10** *K'elo Glosario, ch'ul poste.

pimik yanale;^a **11** li ta tayal k'opojebaletike te laj yak'ik milbil matanal ti xtomet muyel xch'alal* yu'unike, ja' jech la spasik k'ucha'al li jyanlumetik ti nutsbatik lok'el^b yu'un li Jeovae. Ja' la spasik-o li k'usi mu'yuk lek ti chopol laj ya'i-o sba li Jeovae.

12 Ja' tunik-o ta stojolal li ibal sba santoetike*^c ak'o mi xi ono'ox albilik yu'un li Jeovae: «iMu me xapasik jech!».^d **13** Li Jeovae jech-o la stak batel yaj-alk'optak xchi'uk li buch'utik oy k'usi ch-ak'bat yilike^e sventa sp'ijubtas li Israel xchi'uk Judae, xi laj yalbee: «iSutanik tal li ta chopol be atamojike!f Ch'unik li k'usi chkale, ch'unik skotol li jmantaltak ti jech kalojbe amoltotakike xchi'uk li mantaletik ti laj kalboxuk ta stojolal li kajtuneltak ti ja' li j-alk'opetike». **14** Pe mu'yuk la xch'unik xchi'uk pimik ta mantal jech k'ucha'al* li smoltotakik ti mu'yuk laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal li Jeova Dios yu'unike.^g **15** Jech-o la sp'ajbeik li smantaltak xchi'uk litrato^h spaso'j xchi'uk li smoltotakike xchi'uk la sp'ajik li tojbtasel ak'batike,ⁱ jech xtok, ja' la sts'akliik batel li diosetik ti mu'yuk sballile,^j va'un jech mu'yuk xa sballil kotik ek,^k yu'un ja' la xchanbeik li jyanlumetik ti te oy ta spat xokonik ti albilik yu'un Jeova ti mu xchanbeike.^l

16 Laj yiktabeik-o skotol li smantaltak Jeova Dios yu'unike, la spasbeik slok'ol cha'kot ch'iom tot vakax^m ta unijesbil tak'in xchi'uk la spasik jun ch'ul poste,ⁿ va'un la snijan sbaik ta stojolal li soltarotetik ta vinajele^o xchi'uk lik tunikuk ta stojolal li

17:11 *O «xch'ayilal». **17:12** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso'» sk'an xale, ja'o chich' alal k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal sba*. **17:14** *Literal «jech-o te'tsinan snuk'ik jech k'ucha'al te'tsinan snuk'ik». **17:16** *K'elo Glosario, *ch'ul poste*.

KAP. 17

- a Dt 12:2
ls 57:5
b Le 20:23
c 1Re 12:28-30
1Re 21:25, 26
d Eks 20:3-5
Le 26:1
Dt 4:23
e 2Kr 24:18, 19
2Kr 36:15, 16
Jer 25:4
f ls 55:7
g Dt 1:32
Dt 31:27
h Dt 5:2
Dt 29:12
i Os 4:6
j Dt 32:21
1Sa 12:21
k Si 115:4-8
ls 44:9
l Dt 12:30
m 1Re 12:28-30
n 1Re 14:15
1Re 16:33
o Dt 4:19
Jer 8:2

Kolumna 2

- a 1Re 16:30, 31
1Re 22:51, 53
2Re 10:21
2Re 23:4, 5
b 2Re 16:1, 3
c Dt 18:10
Mik 5:12
d Jos 23:12, 13
ls 42:24
e 1Re 14:22
Jer 3:8
f Ese 23:4, 11
g 1Re 12:20
h 1Re 12:28-30
i Dt 28:45, 63
1Re 14:16
Os 1:4
Am 5:27
Mik 1:6
j 2Re 18:11
k 2Re 19:11, 13

Baale.^a **17** La xchik' ta k'ok' xtok li skerem stsebike,^b la xchanik t'unol*^c xchi'uk la xchanbeik smelol li k'usi chk'ot ta pasel ta jelavele, ja' bat-o ta yo'ontonik[#] spasel li k'usi mu'yuk lek chil ta sat Jeova ti chopol cha'i-o sba yu'unike.

18 Ja' yu'un, li Jeovae ilin taje'k ta stojolal li Israele, jech oxal la snutsan lok'el.^d Mu xa junuk kom yu'un, ja' xa no'ox te kom li snitilulal Judae.

19 Pe li Juda eke mu'yuk la xch'unbe li smantaltak Jeova ti ja' Sdiose;^e ja' la spas ek li k'usitik nopem xa' t'psal li Israele.^f

20 Li Jeovae la sp'aj komel skotol li snitilulal Israele xchi'uk laj yak' ta k'exlal, laj yak' ta sk'ob j-elek'etik ja' to ti k'uxi la snutsan lok'ele. **21** La snuts lok'el ta yuts' yalal David li Israele, va'un li j-israeletike ja' la stik'ik ta ajvalil li Jeroboan ti ja' xni-ch'on Nebate.^g Pe li Jeroboane namaj yu'un ta stojolal Jeova li Israele xchi'uk ja' ta smul ti la sta tsots smulike. **22** Li jteklum Israele ja' la spasik-o li muliletik la spas Jeroboane.^h Mu'yuk laj yikta sbaik ta spasel, **23** ja' to la xkechanik k'alal nutsatik lok'el yu'un li Jeovae jech k'ucha'al yalaj xa ono'ox ta stojolal li yajtuneltak ti ja' j-alk'opetike.ⁱ Ja' yu'un, li Israele laj yich' chukel batel ta Asiria^j xchi'uk te oy-o k'alal to avie.

24 Va'un, li ajvalil ta Asiriae la stsob tale' krixchanotetik ta Babilonia, ta Kuta, ta Ava, ta Amat xchi'uk ta Sefarvaim^k sventa te xbat yak' nakiikuk li ta jteklum Samaria ti bu to'ox nakalik li j-israeletike; laj yich'ik li Samariae xchi'uk te nakiik li ta jteklumetik yu'unike. **25** Pe k'alal te kotik ta nakleje, mu'yuk

17:17 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti ts'a' kol'tael ta stojolal pukujetike. *Literal «la xchon sbaik ta».

lik xi'taik* li Jeovae. Ja' yu'un, li Jeovae la stak tael leonetik,^a jech lajik ta milel jayvo'uk ta leonetik. **26** Xi laj yalbeik li ajvalil ta Asiriae: «Li jyanlumetik ti te bat avak' nakiikuk ta Samariae mu sna'ik k'usi sreljion* li jteklum tee xchi'uk mu xojtkinbeik li Sdiosike. Ja' yu'un, takbatik tal leonetik xchi'uk yakal xa chmilatik yu'un li leonetike, yu'un mu sna'ik k'usi sreljion li jteklume xchi'uk mu xojtkinbeik li Sdiosike».

27 Xi laj yal mantal li ajvalil ta Asiriae: «Ik'ik sutel junuk pale ti la achukik batele, te ak'o bat nakiuk yan velta yu' xchanubtas ta sventa li sreljion jteklum tee xchi'uk ak'o yak'be yojtkin li Sdiosike». **28** Ja' yu'un, sut nakiuk ta Betel^b jun pale ti laj to'ox yich' chukel lok'el ta Samariae, ja' k'ot chanubtasvanuk ti k'u yelan ta xi'tael* li Jeovae.^c

29 Pe li jujuchop jteklum te batemik ta nakleje la spas sdios* stukik, ja' te laj yak'ik li ta snailtak diosetik sventa te xich'ik ta muk' li ta taya k'opojebaletik ti ja' spasojik li jsamariaetike. Ja' jech la spasik li jujuchop jteklum ti bu nakalike. **30** Jech oxal, li viniketik ta Babiloniae la spasbeik slok'ol li Sukot-Benote, li viniketik ta Kute la spasbeik slok'ol li Nergale, li viniketik ta Amate^d la spasbeik slok'ol li Asimae, **31** li j-avaetike la spasbeik slok'ol li Nibas xchi'uk Tartake. Li jsefarvaimetike la xchik'beik ta smoton Adramelek xchi'uk Anamelek li xnich'nabike, ja' li diosetik ta Sefarvaime.^e **32** Manchuk mi chi'taik xa ox Jeova, buch'uuk no'ox la sva'anik ta paleal sventa te xtunik li ta taya k'opojebaletike, va'un li paleeti-

17:25 *O «mu'yuk lik yich'ik ta muk'». K'elo Glosario, xi'tael Dios. 17:26, 34 *O «li k'usi nopem xa'i ta sreljionik». 17:28 *O «ta ich'el ta muk'». 17:29 *O «sdiostakik».

KAP. 17

a Eks 23:29

b Je 28:18, 19
Jos 16:1
1Re 12:28, 29

c Jn 4:20-22

d 2Re 17:24

e 2Re 18:34

Kolumna 2

a 1Re 12:31, 32
1Re 13:33

b 2Re 17:24, 41

c Je 32:28

d Eks 19:5
Eks 24:7
Dt 29:1e Eks 20:3-5
Eks 23:24
Eks 34:14
Dt 5:9

f Dt 6:12, 13

g Eks 6:6

h Dt 31:9

i Dt 4:23

j 2Re 17:34

k Esd 4:1, 2

ke ja' te chtunik ta stojolalik li ta snailtak diosetik ti te oy ta taya k'opojebaletike.^a **33** Ak'o mi chi'taik li Jeovae, ja' ono'ox chich'ik ta muk' li sdios stukik jech k'ucha'al chal li sreljion* jyanlumetik ti bu laj yich'ik chukel tale.^b

34 Mu'yuk yiktaoj-o sreljionik* k'alal to avie. Mi junuk buch'u chich' ta muk'* Jeova yu'unik xchi'uk mu'yuk tspasik li k'usitik tsk'ane, mu'yuk tsatsakik ta muk' li k'usitik xchapanoje, li Smantale xchi'uk li k'usitik laj yal Jeova ti ak'o jech spaspik li xnich'nabtak Jakob ti Israel laj yak'be sbi ta tsakale.^c **35** Li Jeovae xi laj yal mantal k'alal la spas trato xchi'uk li Israele:^d «Mu xaxi'taik yan diosetik, mu me xanijan abaik ta stojolalik, mu xatunik ta stojolalik xchi'uk mu xavak'beik milbil matanaletik.^e

36 Ja' sk'an xaxi'taik li Jeova^f ti ta smuk'ul tsatsal xchi'uk ti ta sju'el sk'ob^g laj yik'oxuk lok'el ta yosilal Ejiptoe, ja' sk'an xanijan abaik ta stojolal xchi'uk xavak'beik milbil matanaletik. **37** Li smantaltak la sts'ibaboxuke,^h li k'usitik xchapanoje, li Smantale xchi'uk skotol li k'usitik chak' ta chanele, jechuk-o me xavak' ta avo'ontonik xch'unel xchi'uk mu me xaxi'taik yan diosetik. **38** Mu me xch'ay xava'iik li trato la jpastikeⁱ xchi'uk mu me xaxi'taik yan diosetik. **39** Ja' sk'an xaxi'taik li Jeova Dios avu'unike, yu'un ja' tskoltaoxuk lok'el ta sk'ob li avajkontrataike».

40 Pe mu'yuk la xch'unik mantal, ja' no'ox la spasik li k'usi chal sreljionike.^j **41** La xchanik xi'tael Jeova li jyanlumetik,^k pe ja' chtunik ta stojolal li lok'oletik spasojike. Li xnich'nabik xchi'uk li smamobtakike jech

17:33 *O «li k'usi nopem xa'i ta sreljion». 17:34 *Literal «chi'taik». 17:40 *O «li k'usi nopem xa'i ta sreljionike».

la spasik k'ucha'al li smoltotakike, jech-o k'alal to avie.

18 K'alal oxib xa ox jabil yochel ta ajvalil li Osea^a xnich'on Ela ti ja' ajvalil ta Israele, ja'o och ta ajvalil li Esekias^b ti ja' xnich'on li ajvalil Akas^c ta Judae. **2** Yich'oj 25 jabil k'alal och ta ajvalile, 29 jabil ajvalilaj li ta Jerusalene. Li sme'e Abi^s sbi, ja' stseb li Sakariase.^d **3** Li Esekias ja' la spas-o li k'usi tuk'chil ta sat Jeova^e jech k'ucha'al la spas li David ti ja' smoltote.^f **4** Ja' la slok'es li taya' k'opojobaletike,^g la slilin li ch'ul va'anbil tonetike xchi'uk la xtuch' li ch'ul postee.^h La slilin xtok li chon ta kovre ti la spas Moises^e; yu'un li va' k'ak'ale, li jteklum Israele chak'ilanbeik matanal ti xtomet muyel xch'aiala^a yu'unike xchi'uk xi la sbiin yu'unike: slok'ol chon ta kovre.^g **5** Li Esekias la spat yo'onton ta stojolal Jeovaⁱ ti ja' Sdios Israele; ta skotol li ajvaliletik ta Juda ti ech'ik ta ts'akale xchi'uk li buch'utik ba'elaj laj ech'anuk yu'une, mu'yuk buch'u xko'olaj k'ucha'al li Esekias. **6** Ja' la snapan sba-o ta stojolal li Jeovae.^k Mu'yuk laj yikta sba ta sts'akliel; jech-o la xch'un li mantaletik ti ak'bat yu'un Jeova li Moises. **7** Te ch'inbil yu'un li Jeovae. Lek pij' k'usitik tspace ti buyuk no'ox chbate. Lik stoy sba ta stojolal li ajvalil ta Asiriae xchi'uk mu'yuk xa tun ta stojolal.ⁱ **8** La tsal li jfilisteaeatike^m xchi'uk och ta sk'ob li Gasa xchi'uk li yosilal ti chlik ta taya' k'elob osil k'alal to ta jteklumetik ti joyajtik ta muroe.*

9 K'alal xchanibal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Esekias, ja' xkaltik, k'alal svukubal xa ox ja-

18:2 *Taje ja' skomkom bi li Abiase.

18:4 *K'elo Glosario, taya' k'opojobal. #K'elo Glosario, ch'ul poste. ^aO «xch'ayilal». ^bO «Neustan». **18:8** *Ja' xkaltik, ta buyuk no'ox oyik, ja' ti bu oy ep jnaklejetik o ti bu jutuk no'oxe.

KAP. 18

- a 2Re 15:30
2Re 17:1
b 2Kr 28:27
Mt 1:9
c 2Re 16:2, 20
d 2Kr 29:1, 2
e 2Re 20:3
2Kr 31:20, 21
Sl 119:128
f 1Re 15:5
g Nu 33:52
1Re 3:2
2Re 14:1, 4
h Dt 7:5
Dt 12:3
2Kr 31:1
i Nu 21:8, 9
j 2Re 19:15
2Kr 32:7, 8
k Dt 10:20
Jos 23:8
l 2Re 16:7
m 2Kr 28:18, 19
Is 14:28, 29

Kolumna 2

- a 2Re 17:1
b 2Re 17:3-6
c Os 13:16
Am 3:11
Mik 1:6
d Is 8:4
Am 6:1, 7
e 2Re 17:6
1Kr 5:26
f Dt 8:20
1Re 14:15
g Is 10:5
h 2Kr 32:1
Is 36:1
i 2Re 12:18
2Re 16:8
2Kr 16:2, 3
j 1Re 6:33-35
k 2Kr 29:1, 3

bil yochel ta ajvalil li Osea^a xnich'on Ela ti ja' ajvalil ta Israele, li ajvalil Salmanasar ta Asiriae muy stsak ta k'op li Samariae, lik sjoyibta.^b **10** K'alal lok' oxib jabile, och ta sk'obik;^c ja'o k'ot ta pasel k'alal svakibal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Esekias xchi'uk k'alal sbalunebal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Osea ta Israele. Och ta k'abal li Samariae. **11** Va'un, li ajvalil ta Asiriae la xchu'bat batel ta Asiria li Israele,^d te laj yak' nakiikuk ta Ala xchi'uk ta Abor ti te xkom ta sts'el uk'um Gosane, li yane te laj yak' nakiikuk li ta jteklumetik ti ja' yu'un jmediaetike.^e **12** Ti jech la snuptan li Israele, ja' ta skoj ti mu'yuk la xchikintabeik li k'usi laj yal Jeova Dios yu'unike. Mu'yuk la stsakik ta muk' li stratoe, ja' li mantaletik yaloj Moises ti ja' yajtunel Jeovae.^f Mu'yuk la xchikintaik mi ja'uk la xch'unik li mantaale.

13 K'alal 14 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Esekias, li Senakerib ti ja' ajvalil ta Asiriae^g muy stsak ta k'op skotol li jteklumetik ta Juda ti lek joyajtik ta muroe, va'un och ta sk'ob.^h **14** Ja' yu'un, li ajvalil Esekias ta Judae xi la stakbe batel mantal li ajvalil ta Asiria ta Lakise: «Vo'on oy jmul. Mu xatsakun ta k'op, chkak'bot ti k'u yepal chak'anbune». Li ajvalil ta Asiriae laj yalbe ajvalil Esekias ta Juda ti ak'o tojbatuk oxib sien talento* plata xchi'uk 30 talento oroe. **15** Ja' yu'un, li ajvalil Esekias laj yak'be batel skotol li plata te oy ta sna Jeovae xchi'uk li ta yavil k'ulejal ti te oy ta sna* ajvalile.ⁱ **16** Li va' k'ak'ale, li Esekias la spits* lok'el li sti'tak stemplo/ Jeovae xchi'uk li smarkoal sti' ta xokontak ti la xpix ta oro li ajvalil Esekias ta Judae,^k ja' laj yak'be batel li ajvalil ta Asiriae.

18:14 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **18:15** *O «spasob mantal». **18:16** *Literal «xtuch'».

17 Li ajvalil ta Asiriae la stak batel tartan,* rabsaris[#] xchi'uk rabsake^a xchi'uk epal soltaroe-tik ti likik batel ta Lakis^a sven-ta xbatik ta stojolal li ajvalil Esekias ti te oy ta Jerusalene.^b Te k'otik ta Jerusalen xchi'uk te la sva'an sbaik ta xokon ti bu chbne-yalal yalel tal vo' li ta tanke ti ta to-yol oye, ti te oy li ta sbelel yosilal jchuk'ometike.^c 18 K'alal laj yalalik ti tsk'an tsk'oponik li ajvali-le, ja' lok' stak'ik li Eliakim^d ti ja' xnich'on Ilkias, ti ja' oy ta sba sk'elet li nae,* li Sebna^e ti ja' sekretarioe xchi'uk li buch'u ja' yabtel tsts'iba skotol li k'usit-ikhk'ot ta pasel ti ja' li Joa xni-ch'on Asafe.

19 Jech oxal, xi albatik yu'un li rabsakee: «Avokolikuk, xi xavalbeik li Esekias: «Xi chal li muk'ul ajvalile, ja' li ajvalil ta Asiriae: «¿K'usi ti apatoj-o avo'ontone?»^f 20 Xi chavale: «Oy jp'ijil xchi'uk oy ju'el sventa xibat ta pask'op, pe mu mele-luk li k'usi chavale. ¿Buch'u xa no'ox apatoj avo'onton ta stojolal ti chatoy aba ta jtojolale?»^g 21 ¡K'elavil! Ja' apatoj avo'onton ti tskoltaot li jtel aj ti voch'eme, ti ja' li Ejiptoe,^h mi chikobin jun vinike, ch-och ta yut sk'ob xchi'uk toj jelavel ta jot. Ja' jech chk'ot ta stojolal skotol li buch'utik spatoj yo'ontonik ta stojolal li faraon ta Ejiptoe. 22 Mi xi chavalbeikune: «Jpatoj ko'onton-kutik ta stojolal Jeova ti ja' Jdioskutike»,ⁱ ¿mi mu ja'uk yu'un li tayal k'opojebaletik xchi'uk li skajlebtak matanal ti la slok'es li Esekias^j xchi'uk ti xi laj yalbe li Juda xchi'uk Jerusalene: «Ja' xa no'ox jun li skajlebtak matanal ti bu sk'an xakejan abaik ta yeloval li ta Jerusalene?»^k 23 Avi-une, jk'eltik kik buch'u spas ka-

18:17 *O «komandante». #O «bankilal j-abtel ta pasob mantal». ^aO «bankilal jp'is-uch'bol». 18:18 *O «pasob mantale».

KAP. 18

a Jos 15:20, 39
2Kr 11:5, 9

b 2Kr 32:9

c Is 36:2, 3

d 2Re 19:2
Is 22:20-24

e Is 22:15-19

f 2Kr 32:10
Is 36:4-10

g 2Re 18:7

h Is 30:1, 2

i 2Kr 32:8

j 2Kr 31:1

k Dt 12:11, 13
2Kr 32:12

Kolumna 2

a Is 10:12, 13

b 2Re 18:18

c 2Re 18:17

d Esd 4:7
Da 2:4

e Is 36:11, 12

f Is 36:13-20

g 2Kr 32:15

h 2Re 19:32-34

nal avu'unik xchi'uk li kajval ti ja' ajvalil ta Asiriae: ta xkak'bot cha'mil ta kot ka'etik, va'un jk'el-tik kik mi xatabe jajval buch'utik tska'lebin.^a 24 Li vo'ote apatoj avo'onton ta stojolal Ejiptoe sven-ta xata karetaetik xchi'uk vini-ketik ti tska'lebinik ka'e, pe taje ma'uk tskoltaot sventa xmak ta be avu'un junuk ajvalil ti mas to its'inal yu'un li ta yajtuneltak kaj-vale. 25 Jech xtok, ¿mi yu'un ma'uk ta smantal Jeova ti tal jtsak ta k'op sventa jlases li lum li'e? Xi laj yalbun stuk li Jeovae: «Muyan batel sventa xatsak ta k'op li lum li'e xchi'uk ak'bo slajeb».

26 Ja' yu'un, li Eliakim xni-ch'on Ilkias, li Sebna^b xchi'uk Joae xi laj yalbeik li rabsakee:^c «Avokoluk, k'oponunkutik ta arameo k'op^{#d} li avajtunelunkutike, yu'un xka'ikutik. Mu xa k'oponunkutik ta sk'op judaetik, yu'un cha'lik li buch'utik oyik ta sba muroe». ^e 27 Pe xi tak'batik yu'un li rabsakee: «¿Mi yu'un ja' no'ox la stakun tal kajval sven-ta xtal jk'el li avajal xchi'uk li vo'oxuk sventa xtal kalboxuk li'e? ¿Mi mu ja'uk tal kalbeik ek li vini-ketik ti chotajtik ta sba muro ti ko'ol chlik alo' avik'obal* atukike xchi'uk ti ko'ol chavuch' ak'ab atukike?».

28 Va'un, li rabsakee va'i xchi'uk xi tsots laj yal ta sk'op judaetike: «Chikintaik k'usi chal li muk'ul ajvalile, ja' li ajvalil ta Asiriae.^f 29 Xi chal li ajvalile: «Mu xavak' abaik ta lo'lael yu'un li Esekias, yu'un mu xu' spojoxuk lok'el ta jk'ob.^g 30 Jech xtok, mu xlik apat avo'ontonik ta stojolal Jeova ta skoj ti xi chalboxuk li Esekias: «Jp'el sk'oplal ta spojutik li Jeovae xchi'uk mu'yuk ch-och ta sk'ob ajvalil ta Asiria li jteklum li'e». ^h 31 Mu xachikintaik k'usi chal li Esekias,

18:26 *O «sirio k'op». 18:27 *O «atso».

yu'un xi chal li ajvalil ta Asiriae: «Ak'o xa pajuk li k'op ku'untike xchi'uk ak'o abaik ta jk'ob, va'un ta junjantal chalobeik sat li a-uvaik, chalobeik sat li ste'l a-igoike xchi'uk chavuch'beik ya'lel li aposoike, **32** va'un mi litalle, chik'oxuk batel ta jun lum ti xko'olaj k'ucha'al alumalike,^a jun osil ti chak' trigo, sevada xchi'uk uva sventa chameltsanik-o pan xchi'uk vinoe, jun osil ti bu chak' sat oliva xchi'uk pome. Va'un, mu'yuk chachamik. Mu me slo'laoxuk li Esekias k'alal xi chalboxuke: «Ja' tspojutik li Jeovae». **33** ¿Mi oy junuk sdiost muk'tik lumetik ti spojoj lok'el slumal ta sk'ob li ajvalil ta Asiriae? **34** ¿Bu oy li sdiostak Amat^b xchi'uk Arpade? ¿Bu oy li sdiostak Sefarvaim,^c Ena xchi'uk Ivae? ¿Mi kuch yu'unik spojel lok'el ta jk'ob li Samariae?^d **35** Ta skotol li diosetik yu'un muk'ta lumetike, ¿bu junukal la spoj lok'el ta jk'ob li slumal sventa xanop ti tspoj lok'el ta jk'ob Jerusalen li Jeovae?»^e

36 Pe mu k'usi la stak'ik jp'eluk xchi'uk te ts'ijajtik-o, yu'un xi abilil mantal yu'un li ajvalile: «Mu me xatak'beik». **37** Va'un, li Eliakim ti ja' xnich'on Ilkias, ti ja' oy ta sba sk'e'el li nae,* li Sebna ti ja' sekretarioe xchi'uk li buch'u ja' yabtel tsts'iba skotol li k'usitik chk'ot ta pasel ti ja' li Joa xnich'on Asafe bat sk'e'elik li Esekias. Bat yalbeik k'usi laj yal li rabsakee xchi'uk sli'oj xa ta jatel sk'u' spok'ik k'alal k'otik tee.

19 K'alal laj ya'i ajvalil Esekias taje, ta anil no'ox la sli' ta jatel li sk'u' spok'e, la slap ch'ixal k'u'il* xchi'uk och batel li ta sna Jeovae.^g **2** Va'un, la stak batel li Eliakim ti ja' oy ta sba sk'e'el li nae,* li Sebna ti ja' sekretarioe xchi'uk li moletik yu'un

18:37; 19:2 *O «pasob mantale». 19:1 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il.

KAP. 18

a 2Re 17:6

b Nu 13:21

c 2Re 17:24

d 2Re 17:6

e 2Re 19:17-19
2Kr 32:15
Is 37:23

f Is 36:21, 22

KAP. 19

g Is 37:1-4

Kolumna 2

a Is 1:1

b Is 26:17, 18

c 1Sa 17:45
2Re 18:35d 2Sa 22:7
2Kr 20:9
2Kr 32:20
Sl 50:15

e Is 37:5-7

f Dt 20:3
Is 41:10
Is 51:7

g 2Re 18:17

h 2Kr 32:21
Is 37:37, 38

i 2Re 18:14

j Is 37:8-13

k 2Re 18:17

l 2Kr 32:15

m 2Re 17:5
2Kr 32:10, 13
Is 10:8-11

paleetike, slapojik batel ch'ixal k'u'il sventa xbat sk'e'elik li j-al-k'op Isaias^a ti ja' xnich'on Amose. **3** Xi k'ot yalbeike: «Xi chal li Esekias: «Li avie, ja' sk'ak'alil at-o'onton, tuk'ibtasel* xchi'uk k'exlal, yu'un xko'olaj k'ucha'al jutuk xa sk'an xvok' yol jun ants, pe mu'yuk yip sventa svok'es.^b **4** Li Jeova ti ja' Adiose yik'al van xa'i skotol li k'usi laj yal rabsakee, ti ja' takat talel yu'un li yajval ti ja' li ajvalil ta Asiria sventa xchopol k'opta li kuxul Diose,^c ak'o ak'batuk kastigo yu'un Adios Jeova ta skoj li k'usi laj yale. Ja' yu'un, paso orasion^d ta stojolal li buch'utik li' to oyik ta jteklume».

5 Va'un, li yajtuneltak ajvalil Esekias^e ochik batel ti bu oy li Isaiase^f **6** xchi'uk xi albatik yu'un li Isaiase: «Xi sk'an xavalbeik li avajvalike: «Xi chalbot li Jeovae: «Mu xaxi'^f ta skoj li k'usi laj ava'ie, ti la xchopol k'optaikun li yajtuneltak ajvalil ta Asiriae.^g **7** K'elavil, oy k'usi ta jtik'be ta snopben, va'un ta xa'i jun a'eyj xchi'uk tsut batel li ta slumale, te chkak' lajuk ta espada li ta slumale»^h.

8 K'alal laj ya'i rabsake ti lok' xa batel ta Lakis' li ajvalil ta Asiriae, bat sa', va'un te yakal tstsak ta k'op Libna' la sta. **9** Laje, li ajvalile laj ya'i ti chtal tsakatuk ta k'op yu'un li Tiraka ti ja' ajvalil ta Etiopiae. K'alal laj ya'i taje, la stak batel van velta j-almantaletik^k ta stojolal li Esekias, xi laj yal batele: **10** «Xi sk'an xavalbeik li Esekias ti ja' ajvalil ta Judae: «Mu xavak' slo'laot li Adios ti ja' apatoj-o avo'onton ta stojolale, ti xi chalbote: «Mu'yuk chich' ak'bel ta sk'ob ajvalil ta Asiria' li Jerusalene». **11** ¡K'elavil! Ava'ioj skotol k'usi la spask li ajvaliletik ta Asiria sventa xak'beik slajeb ta j-ech'el skotol li jteklumetike,^m ¿mi vo'ot xa no'ox

19:3 *O «utel».

van atuk chavich' pojel? **12** ¿Mi laj yich'ik pojel yu'un sdiosik li muk'ta lumetik ti lajesatik yu'un li jmolotake? ¿Bu oy li Gosan, Aran,^a Resef xchi'uk li krixchanoetik ta Eden ti te to'ox oyik ta Tel-Asare? **13** ¿Bu oy li ajvalil ta Amate, li ajvalil ta Arpa-de xchi'uk li ajvaliletik ta jteklumetik yu'un Sefarvaime, ta Enae xchi'uk ta Ivae?»^b

14 Li Esekiasse la stsak li kartaetik ti yich'o'jik k'otel li j-alman-taletike xchi'uk la sk'el. Va'un, muy batel ta sna Jeova li Esekiasse xchi'uk te la xlich'anan* ta ye-loval li Jeovae.^c **15** Li Esekiasse lik sk'opon^d li Jeovae, xi laj yal-bee: «Kajval Jeova ti vo'ot Diosot yu'un Israele, ti te chotolot ta chotlebal sventa ajvalil ta yak'ol* li keruvinetike,^e vo'ot no'ox atuk ti melel Diosot ta skotol li muk'tik lumetik ta balumile.^f Vo'ot la apas li vinajele xchi'uk li balumile. **16** ¡Kajval Jeova, ts'etano achikin xchi'uk a'io!^g ¡Kajval Jeova, jamo li asate^h xchi'uk k'elo tal! Chikintao li k'usi chal Senakerib sventa xchopol k'optaot vo'ot li kuxul Diosote. **17** Kajval Jeova, jna'o'kutik ta melel ti slajesoj xa skotol lumetik li ajvaliletik ta Asiriae xchi'uk ti te kapal la slajesbeik sk'oplal li yosilalike.ⁱ **18** La sjipbeik ochel ta k'ok' li sdiosike, yu'un ma'uk melel diosetik,^j ja' no'ox yabtel sk'ob krixchanoetik^k ti pasbil ta te' xchi'uk ta tone. Jech oxal, laj sk'oplal yu'unik. **19** Pe li avie, Jeova Dios ku'unikutik, avokoluk, pojunkutik lok'el ta sk'ob sventa sna'ik skotol muk'tik lumetik ta balumil ti vo'ot no'ox atuk Diosote, Kajval Jeova.»^l

20 Va'un, li Isaias ti ja' xni-ch'on Amose xi laj yalbe batel a'vej li Esekiasse: «Xi chal li Jeova Dios yu'un Israele: «K'ot ta jchikin li k'usi laj avalbun^m tspas li

19:14 *Literal «xlich'an». **19:15** *O ja' van sk'oplal «ti bu oy».

KAP. 19

a Je 11:31

b 2Re 17:24
2Re 18:33, 34c 1Re 8:30
Is 37:14-20

d 2Kr 32:20

e Eks 25:22

f 1Kr 29:10, 11

g 1Re 8:29
SI 65:2h 2Kr 16:9
Da 9:18i 2Re 16:8, 9
2Re 17:6, 24

j Is 41:29

k Jer 10:3

l SI 83:17, 18
Is 45:5, 6

m 2Re 19:15

Kolumna 2

a Is 37:21, 22

b 2Re 19:10

c 2Re 18:30
Is 10:12, 13

d Is 37:23-25

e 2Re 18:17

f 2Kr 32:17
Is 10:10, 11

g Is 14:24

h SI 33:11

i Is 46:10

j Is 10:5
Is 37:26, 27Senakerib ti ja' ajvalil ta Asiriae.^a**21** Xi laj yal Jeova li k'usi chk'ot ta stojolale:

«Li stojol tseb Sione sp'ajojot, tsna'leot.

Li tseb Jerusalene ta sjimulan sjol sventa tslabanot.

22 ¿Buch'u ti la achopol k'optae xchi'uk ti la alabane?^b¿Buch'u ti la atoy ave ta stojolale^c

xchi'uk ti jp'el xa xaval ti k'u yelan la ak'ele?

¡Ja' jech la apasbe li Buch'u ch'ul yu'un Israele!^d**23** Ta stojolal j-alman-taletik^e avu'un la achopol k'opta li Jeovae,^f xi laj avale:

«Ta skoj ti jun yepal li jkareta-tak sventa pask'ope, chimuy batel li ta vitsetik ti bu mas toyolike, ti bu mas to nom li ta Libanoe.

Ta jts'et li tayal sedro te'etik ti te oye xchi'uk li lekil enebro te'etike.

Te chi-och batel ti bu mas to vitstikaltik yu'une, li ta pimilal te'etik yu'une.

24 Ta jok' posoetik, va'un ta xkuch'be ya'el yan lum;

ta jtakiesbe ta xpach'omal kakan skotol li yoktak ya'al* Ejiptoe».

25 ¿Mi yu'un mu'yuk ava'ioj? Vo'ne xa tajek ti k'otem ta nopel* ku'une.^gVo'ne xa ono'ox jchapanoj^h talel.^hLi avie, chkak' k'otuk ta pasel.ⁱ

Solel busul chkom slilijemal/ avu'un li jteklumetik ti lek joyal ta muroe.

26 Li jnaglejetik tee mu xa sna' k'uxi tspoj sbaik;**19:24** *O «beo'etik yu'un Nilo ta».**19:25** *Literal «pasel». *O «jmeltsanoj».

ta xch'ay xch'ulelik ta xi'el xchi'uk chich'ik ak'el ta k'exlal.

Ta xk'otik k'ucha'al ts'i'leletik ta osilitik xchi'uk yaxal ti lek yoxe,^a

xko'olajik k'ucha'al ts'i'lel ti ch'i'em ta jol na ti chtakij ta ik' ti chlik talel ta slok'eb k'ak'ale.

27 Pe jna'oj lek bak'in chachoti, bak'in chalok', bak'in cha-och^b

xchi'uk bak'in kapemot ta jtojolal,^c

28 yu'un k'ot xa ta jchikin ti kapemot ta jtojolale^d xchi'uk ti xajajet no'oxe.^{*e}

Ja' yu'un, ta jtik'bot xotxot tak'in ta ani' xchi'uk ta jtik'be sfrenoal' li avee xchi'uk te chkik'ot sutel li ta be ti bu latala»,^g

29 »Li'e ja' li senyail chkak'bote:^{*} li jabil li'e, ja' chalajes li k'usi chch'i tal stuke,[#] li ta xchibal jabile, ja' chalajesbe sat xtok li k'usi te chcha'ch'i tale;^h pe li ta yoxibal jabile, chats'un sbek' ts'unobil xchi'uk chatsobbe sat, chats'un uva xchi'uk chalajesbe sat.ⁱ

30 Li buch'utik kuxul chkomik li ta jteklum Judae, li skomenale,^{†j} ta sts'un sba yalel yibelik xchi'uk ta xak' satik. **31** Yu'un te to chkom jlom krixchanoetik li ta Jerusalene xchi'uk oy buch'u kuxul chkom li ta vits Sione. Ta skoj ti oy tajak ta yo'onton jech tspace li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,^{*} chk'ot ta pasal yu'un.^k

32 »Ja' yu'un, xi chal Jeova ta stojolal li ajvalil ta Asiriae:^l

«Mu'yuk ta x-och li ta jteklume,^m

19:28 *O «ti tsotsik xa ave chak'opoj». **19:29** *Ja' xkaltik, ja' ch-albat li Esekiasie. *O «chch'i tal ti bu laj p'ajanuk yalel sate». **19:30** *O «skomelale». **19:31** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

KAP. 19

a ls 40:7

b Pr 5:21
Ebr 4:13

c ls 37:28, 29

d Sl 46:6
ls 10:5, 15e 2Re 18:35
ls 10:12, 13

f Sl 32:9

g 2Re 19:33

h Le 25:4-6

i ls 37:30-32

j 2Kr 32:22
ls 10:20k ls 59:17
Sak 1:14, 15

l ls 10:24

m 2Kr 32:22

Kolumna 2

a ls 37:33-35

b ls 31:5

c 1Sa 12:22
ls 43:25
Ese 36:22d 2Re 20:6
Jer 23:5e 2Kr 32:21
ls 31:8f Eks 12:30
ls 37:36-38

g Jon 1:2

h 2Re 19:7, 28

i 2Kr 32:21

j Je 8:4

k Esd 4:2

KAP. 20

l 2Kr 32:24

m ls 38:1-3

n 2Kr 31:20, 21
Sl 25:7
Sl 119:49

mu'yuk ta sjiip batel junuk sflecha te, mu'yuk te chk'ot xchi'uk s-eskudo^{*}

xchi'uk mu'yuk te chbat yak' stek'obik sventa stsakik ta k'op».^a

33 Xi chal li Jeovae: «Te tsut batel li ta be bu tale;

mu'yuk ch-och li ta jteklume.

34 Vo'on ta jpakbe sk'oplal li jteklum li'e^b xchi'uk ta jkolta ta skoj li jbie^c

xchi'uk ta skoj li kajtunel Davide».^d

35 Va'un, li va' ak'obale, lok'tal li yaj-angel Jeovae xchi'uk la smil 185 mil j-asiriaetik ti bu spaso- skarpanaie.^e K'alal sob tajak likik li krixchanoetike, laj yilik ti te telajtik li animaetike.^f **36** Ja' yu'un, lok' batel li Senakerib ti ja' ajvalil ta Asiriae xchi'uk sut batel ta Nivive,^g va'un te kom.^h

37 K'alal ja'o te tsnijan sba li ta sna^{*} sdios ti Nisrok sbie, milat ta espadaⁱ yu'un li xnich' nabtak ti Adramelek xchi'uk Sareser sbiike, laje jatavik batel ta yosilal Ararat.^j Ta ts'akale, ja' och ta ajvalil li xnich'on ti Esar-Adon^k sbie.

20 Li va' k'ak'ale, ipaj li Esekiasie xchi'uk jutuk xa mu cham.^l Li j-alk'op Isaias ti ja' xnich'on Amose bat sk'el xchi'uk xi laj yalbee: «Xi chal li Jeovae: «Albo komel mantal li avuts' avallale, yu'un chacham; mu'yuk xa ch-ech' avu'un».^m **2** K'alal jech laj ya'ie, la sjoyp'in batel sat ta pak'bal na^{*} li Esekiasie xchi'uk xi lik sk'opon li Jeovae: **3** «Kajval Jeova, ta jk'anbot vokol, avokoluk, vuleso ta ajol ti k'u yelan tuk' kak'oj jba tal ta atojolale xchi'uk ti ta sjunul ko'onton laj kak' jba ta atojolale, jech xtok, ja' jpasoj li k'usi lek chavile».ⁿ Va'un, lik smil sba ta ok'el li Esekiasie.

19:32 *O «smakobbail». **19:37** *O «stemplo». **20:2** *O «pak' na; k'al na; ch'ut na».

4 Li Isaiase mu'yuk to'ox k'otem li ta amak*^a oy ta o'lol k'alal xi albat yu'un li Jeovae:^a 5 «Sutan batel xchi'uk xi xbat avalbe li Esekias ti ja' jnitvanej yu'un li jteklumale: «Xi chalbot li Jeova ti ja' Sdios li David ti ja' amol-tote: «Laj ka'i li a-orasione xchi'uk laj kil ti ta amal ya'lel asate.^b Ta jpoxtaot.^c Va'un, li ta yoxibal k'ak'ale chamuy batel ta sna Jeova.^d 6 Ta to jnatubtasbot 15 jabil li akuxlejale. Ta jpojot lok'el ta sk'ob li ajvalil ta Asiriae^e xchi'uk ta jpoj lok'el li jteklum li'e, jech ta jpas ta skoj li jbie xchi'uk ta skoj li kajtunel Davi-de»».^f

7 Laje, xi laj yal li Isaiase: «Sventa xpoxtaje, ich'ik tal nobile takin sat igo». Laj yich'ik tal xchi'uk la xjaxbeik ta sba li xchini-ale. Jech ta k'unk'un poxtaj^g li Esekias.

8 Li Esekias xi xa ono'ox sjak'ojbe li Isaiase: «¿K'usi senyail^h ti chpoxtaun li Jeovae xchi'uk ti chimuy batel ta sna Jeova li ta yoxibal k'ak'ale?» 9 Xi la stak' li Isaiase: «Li'e ja' li senyail likem tal ta stojolal Jeova sventa chak'bot avil ti tpsas ono'ox li k'usi yalaj Jeovae: ¿mi chak'an ti chanav batel ta lajunkojuk stek'obal eskalera* li snak'obal k'ak'ale o ti tsut lajunkojuke?»ⁱ 10 Xi laj yal li Esekias: «Mu vokoluk ti xanav batel ta lajunkojuk eskalera li snak'obal k'ak'ale, pe ti tsute ja' mu jch'un un bi». 11 Ja' yu'un, li j-alk'op Isaiase tsots lik sk'opon li Jeovae; va'un li DiOSE sut yu'un lajunkoj ta s-eskalera Akas li snak'obal k'ak'ale.^j

12 Li va' k'ak'ale, li ajvalil ta Babilonia ti ja' Berodak-Baladan ti ja' xnich'on Baladane la stakbe batel kartaeik xchi'uk matanal

20:4 *O «sti' sna ajvalil». K'elo Glosario, amak'. 20:9 *Li eskalera taje ja' van tstunesik sventa sk'elil li orae, k'ucha'al jun reloj ti ta xojbal k'ak'al chich' k'elele.

KAP. 20

a Is 38:4-6

b Sl 39:12

c Dt 32:39
Sl 41:3
Sl 103:3
Sl 147:3d Sl 66:13
Sl 116:12-14e 2Kr 32:22
Is 10:24f 2Re 19:34
Is 37:35

g Is 38:21, 22

h Jue 6:17
Is 7:11

i Is 38:7, 8

j Jos 10:12
2Kr 32:31

Kolumna 2

a Is 39:1, 2

b 2Kr 32:27

c Is 39:3, 4

d Is 39:5-7

e 2Re 24:12, 13
2Re 25:13
2Kr 36:7, 18
Jer 27:21, 22
Da 1:2

f 2Re 24:12

g Da 1:19
Da 2:49

h Sl 141:5

i Is 39:8

li Esekias, yu'un laj ya'i ti ipaj to'oxe.^a 13 Li Esekias lek la xch'am* li buch'utik takbilik tal yu'un ajvalile, laj yak'be yil skotol li snail sk'ulejale:^b li platae, li oroe, li muil aseitee xchi'uk li yan lekil aseitee, skotol li yabtejbak sventa pask'ope xchi'uk skotol li k'usitik oy ta snail sk'ulejale. Laj yak'anbe yil skotol li k'usitik te ta snae^c xchi'uk ti bu to k'alal sventainoje.

14 Ta ts'akal une, li j-alk'op Isaiase bat sk'el li ajvalil Esekias xchi'uk xi la sjak'bee: «¿K'usi laj yalik li viniketik ti ayike xchi'uk bu likemik tal?». Ja' yu'un, xi la stak' li Esekias: «Likemik tal ta namal balumil, ta Babilonia to».^c 15 Laje, xi to la sjak'e: «¿K'usi laj avak'be yilik li ta anae?».* Xi la stak' li Esekias: «Laj yilik skotol li k'usitik oy ta jnae.^d Mu'yuk k'usi jtosuk ti mu'yuk laj kak'be yilik li ta snail jk'ulejale».

16 Va'un, li Isaiase xi laj yalbe li Esekias: «Chikintao li k'usi chal Jeovae:^d 17 «¿K'elavil! Chk'ot sk'ak'alil ti chich' ich'el batel ta Babilonia^e skotol li k'usitik oy ta anae* xchi'uk skotol li k'usitik stsobojik tal amolto-tak k'alal to avie. Mu'yuk xa k'usi chkom jset'uk,^f xi li Jeovae. 18 «Jech xtok, chich'ik ik'el batel^f junantik anich'nab ti ja' to chvok'ike xchi'uk chk'otik ta bankilal j-abeteletik li ta spاسوب mantal ajvalil ta Babilonia».^g

19 Ja' yu'un, li Esekias xi laj yalbe li Isaiase: «Oy lek srasonal li k'usi laj yal Jeova ti laj avalbune».^h Xi to laj yale: «Lek ti oy jun o'ontonal ti k'u sjalil kuxulune xchi'uk ti mu'yuk k'usi xibal sbae».ⁱ

20 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Esekias, skotol li

20:13 *O «xchikintabe». #O «spاسوب mantale». 20:15, 17 *O «apasob mantale». 20:15 #O «jpasob mantale». 20:17 #O «jutebuk».

k'usitik muk'tik la spase, li tanke^a la spase xchi'uk ti bu laj yak' tal beinuk vo' li ta jteklume,^b žmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae? **21** Va'un, li Esekiasse bat xkux xchi'uk li smoltotake;^c laje ja' och ta xk'e-xol ta ajvalil^d li xnich'on ti Manases^e sbie.

21 12 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Manasese,^f 55 jabil ajvalilaj li ta Jerusalemene.^g Li sme'e Efsiba sbi. **2** Li Manasesse ja' la spas li k'usi chopol chil ta sat Jeovae, ja' la spas-o li k'usitik ibal sba* tspasik li jyanlumetik^h ti nutsatik lok'el yu'un Jeova ta sat li jteklum Israele.ⁱ **3** La xcha'va'an li tayal k'opojebaletik* ti laj to'ox sjines^j li stot ti ja' li Esekiasse xchi'uk la sva'anbe skajlebtak smoton li Baa-le xchi'uk la spas jun ch'ul poste,^k jech la spas jech k'ucha'al la spas li Akab' ti ja' ajvalil ta Israele. La snijan sba xchi'uk tun ta stojolal li soltaroeetik ta vinajele.^m **4** Jech xtok, te la sva'an skajlebtak matanal sventa jeche' diosetik li ta sna Jeovaeⁿ ak'o mi xi yalaj li Jeovae: «Te chhak' jbi li ta Jerusalemene».^o **5** La sva'an skajlebtak matanal sventa li soltaroeetik ta vinajele,^p te laj yak' ta xcha'jotal yamak'il* sna Jeova.^q **6** La xchik' ta k'ok' li skereme; la spas majia xchi'uk la xchanbe smelol li k'usi ch'ot ta pasel ta jelavele.^r La sva'an j-espiritistaetik xchi'uk jt'unoletik.^s Ep tatek k'usitik chopol la spas ta sat Jeova ti chopol laj ya'i-o sba yu'une.

7 Te laj yak' ta sna Dios li slok'ol ch'ul poste^t la spase ak'o

21:2 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **21:3** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. *K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **21:5** *O «sti'». K'elo Glosario, *amak'*. **21:6** *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi ch'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike.

KAP. 20

- a Jn 9:11
b 2Kr 32:30
c 1Re 2:10
d 2Kr 32:33
e 2Re 21:16
2Re 23:26
2Kr 33:11-13

KAP. 21

- f 1Kr 3:13
Mt 1:10
g 2Kr 33:1
h Dt 12:30, 31
2Kr 36:14
Ese 16:51
i 2Kr 33:2-6
j 2Re 18:1, 4
k 2Re 23:4
l 1Re 16:30, 32
m Dt 4:19
n Jer 32:34
o Dt 12:5
2Sa 7:12, 13
1Re 8:29
1Re 9:3
p Ese 8:16
q 1Re 6:36
1Re 7:12
r Le 19:26
s Le 20:27
Dt 18:10, 11
t 2Re 23:6

Kolumna 2

- a 2Kr 33:7-9
b Dt 28:1
c 1Kr 17:9
d Dt 7:1
e 2Kr 33:10
2Kr 36:15, 16
Jer 7:25
Mt 23:37
f Je 15:16
g Le 18:24, 25
2Re 23:26
2Re 24:3
Jer 15:4
h 2Re 22:16, 17
Mik 3:12
i Jer 19:3
j Is 28:17
Lam 2:8
k 2Re 17:6
Ese 23:33
l 1Re 21:21
2Re 10:11
m Jer 25:9
n Dt 32:9
2Re 17:18
o Le 26:25
Dt 28:63

mi xi albilik yu'un Jeova li David xchi'uk li Salomon ti ja' xni-ch'one: «Li na li'e xchi'uk li ta Jerusalemen ta la jt'uj lok'el ta skotol li snitilulak Israele te chhak'-o sbat-el osil li jbie.» **8** Mi chch'unik skotol^b k'usi laj kalbe li Israele, skotol li Mantal ti albatik yu'un Moises ti ak'o xch'unike, mu'yuk ta jnutsik lok'el yan velta li ta balumil ti laj kak'beik li smoltotakike».^c **9** Pe mu'yuk la xch'unik mantal, k'ajomal ch'ayatik ta be yu'un li Manasese, ja' yu'un mas to chopol k'usi la spasik k'ucha'al li jyanlumetik ti lajesatik yu'un Jeova ta stojolal li j-israeletike.^d

10 Li Jeovae xi laj yal ta stojolal li jaytuneltak ti ja' li j-al-k'opetike:^e **11** «Li Manases ti ja' ajvalil ta Judae ja' la spas skotol li k'usitik toj ibal sbae; mas to toj chopol k'usi la spas, ja' mu sta li j-amorreoeetik^f laj ech'anuke.^g Jech xtok, li Judae la sta smul ta skoj li ibal sba santoetike,^h pe ja' ta smul li Manasese. **12** Ja' yu'un, xi chal li Jeova Dios yu'un Israele: «Chhak' taluk tsotsi vokolil li ta Jerusalem^b xchi'uk ta Judae, labal tajeck ch'aiik* mi laj ya'ibeik sk'oplale.ⁱ **13** Li ch'ojon la jp'is-o/ Samariae^k ja' ta jp'is-o li Jerusalem eke xchi'uk ta jtunes li abtejebal ti tspanvan ta parejo* ti ja' la jtunes ta stojolal li yuts' yalal Akabe.^l Ta jch'uba li Jerusalem jech k'ucha'al k'alal oy buch'u tskus junuk boch ti tsnujan mi laj xa ox skuse.^m **14** Ta jten komel li skomenal* jrextoeⁿ xchi'uk chhak' ta sk'ob yajkontraik, chchukatik batel yu'un li yajkontraike xchi'uk ch-elk'anbatik batel skotol li k'usi oy yu'unike,^o

21:11 *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'ajele. **21:12** *Literal «sts'iniet cha'i xcha'jotal xchikinik». **21:13** *O «yak'il plomo». **21:14** *O «skomelal». *O «j'pukulale; jpartee».

15 taje ja' ta skoj ti la spask li k'usi chopol chkile xchi'uk ti jech-o chopol chka'i jba yu'unik ta skoj li k'usitik tspacek ti k'uxi lok'ik tal ta Ejipto li smoltotakike».^a

16 Li Manasese ma'uk no'ox la sta-o smul ti la sa' smul yu'un li Juda k'alal la spask li k'usi chopol ta sat Jeovae, yu'un toj ep buch'utik la smalbe xch'ich'el ti mu'yuk smulike, ja' to ti k'uxi noj ta ch'ich' yu'un sjunul li Jerusalemene.^b 17 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Manasese, skotol li k'usitik la spase xchi'uk li smul la spase, žmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasesel yu'un li ajvaliletik ta Judae? 18 Va'un, li Manasese bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te laj yich' mukel ta nichimaltik ti te xkom ta sts'el snae, ja' li ta nichimaltik yu'un Usae;^c laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Amon sbie.

19 22 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Amone,^d chib jabil ajvalilaj ta Jerusalem.^e Li sme'e Mesulemet sbi, ja' stseb li Arus likem ta Jotbae. 20 Li Amone ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li Manases' ti ja' stote. 21 Ja' la xchanbe-o li staledal stote xchi'uk jech-o tsnijan sba xchi'uk chtun ta stojolal li ibal sba santoetik ti laj yich' ta muk' stote.^g 22 Jech la sva-lopabin komel li Jeova ti ja' Sdios smoltotake, mu'yuk te xanav li ta sbetak Jeovae.^h 23 Ta ts'akale, li Amone nopbat sk'oplal ti chmilat yu'un li yajtuneltake, va'un te laj yich' milel ta sna stuk li ajvalile. 24 Pe li jnaglejetik ta lume la smilik skotol li buch'utik la smilik li ajvalil Amone, ja' la stik'ik ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Josias' sbie. 25 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Amone, li k'usitik la spase, žmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'u-

KAP. 21

a Dt 9:21
Dt 31:29
Jue 2:11, 13

b 2Re 24:3, 4
Jer 2:34
Mt 23:30
Ebr 11:37

c 2Re 21:23, 26

d Mt 1:10

e 2Kr 33:21

f 2Kr 33:22, 23

g 2Re 21:1, 3

h 2Re 22:16, 17
Jer 2:13

i 2Kr 33:25

Kolumna 2

a 2Re 21:18

b Mt 1:10

KAP. 22

c 1Re 13:2
Jer 1:2
Sof 1:1

d 2Kr 34:1, 2

e Jos 15:20, 39

f 1Re 15:5

g 2Kr 34:8

h 1Kr 6:13

i 2Re 12:4, 5
2Kr 24:8

j 2Re 12:9
2Kr 34:9

k 2Re 12:11, 12
2Kr 34:10

l 2Kr 34:11

m 2Re 12:15
2Kr 34:12

n 2Re 22:3

o Dt 31:24–26

p 2Kr 34:14, 15

sitik k'ot ta pasesel yu'un li ajvaliletik ta Judae? 26 Te la smukik ta smukinal ti te xkom ta nichimaltik yu'un Usae,^a laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Josias' sbie.

22 Vaxakib jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Josiasie,^c 31 jabil ajvalilaj li ta Jerusalemene.^d Li sme'e Jedida sbi ti ja' stseb Adaya ti likem ta Boskate.^e 2 Li Josiasie ja' la spas li k'usi tuk' chil ta sat Jeovae xchi'uk ja' la xchanbe-o staledal li David ti ja' smoltote,^f mu'yuk k'ejp'uj* ta bats'ik'ob o ta ts'etk'ob.^g

3 K'alal 18 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Josiasie, la stak batel ta sna Jeova^g li Safan ti ja' sekretarioe, ja' li xnich'on Asaliasie xchi'uk ja' smom li Mesulame. Xi laj yalbe batele: 4 «Batan ti bu oy li Ilkias^h ti ja' mero bankilal palee, ja' ak'o stsob skotol li tak'in ti te chich' ak'el ta sna Jeovaⁱ ti ja' ts'etobik li jchabitinaetik k'alal chich'ik talel li jteklume.^j 5 Albo ti ja' ak'o yak'beik li buch'utik va'anbilib sk'e'el li abtelal ta sna Jeovae, va'un li buch'utik va'anbilib sk'e'el li abtelale ja' xa chbat yak'beik li buch'utik ch-abtejik ta sna Jeova ti ja' tsmeltsanik ti butik sokem* li nae.^k 6 ja' xkaltik, li buch'utik oy k'usitik lek xtojobik spasele, li jva'anej naetike xchi'uk li alvaniletike; li tak'ine ak'o smanik-o te'etik xchi'uk tuch'bil* tonetik sventa xich' meltsanel li nae.^l 7 Pe mu me sjak'ik butik tstunesik li tak'ine, yu'un mu sna' xlo'lavanik».^m

8 Ta ts'akale, li Ilkias ti ja' mero bankilal palee xi laj yalbe li Safan ti ja' sekretarioe:ⁿ «Te la jta ta sna Jeova li slivroal Mantale».^o Ja' yu'un, li Ilkiasie laj yak'be Safan li livroe, jech te lik sk'el^p li Safane. 9 Va'un, li Safan ti

22:2 *O «k'ejev; ts'ep'uj». #O «surto-k'ob». 22:5 *O «tsik'em». 22:6 *O «bojbil».

ja' sekretarioe bat sk'el li ajvalile xchi'uk xi k'ot yalbee: «Li avaj-tuneltake laj xa slok'esik li tak'in ti te oy ta sna Diose xchi'uk laj xa yak'beik ta sk'ob li buch'utik va'anbilik sk'el li abtelat ta sna Jeovae».^a **10** Li Safan ti ja' sekretarioe xi to laj yalbe li ajvalile: «Oy jlik libro^b ti laj yak'bun li pale Ilkiase». Va'un, li Safane te lik sk'elbe li ajvalile.

11 K'alal naka no'ox laj ya'i ajvalil li k'usi ts'ibabil ta slivroal Mantale, la sli' ta jatel li sk'u spok'e.^c **12** Li ajvalile xi laj yalbe mantal li pale Ilkiase, li Aikam^d xnich'on Safane, li Akbor xnich'on Mikayae, li Safan ti ja' sekretarioe xchi'uk li Asaya ti ja' yajtunel li ajvalile: **13** «Batanik, bat jak'beik li Jeovae, bat k'anik vokol ta jtojolal, ta stojolal li jteklume xchi'uk ta stojolal sjunul li Judea sventa jna'tik mi oy k'usi chk'ot ta jtojolaltik ta skoj li k'usi ts'ibabil ta livroe; yu'un tsanem tajek sk'ak'al yo'onton ta jtojolaltik li Jeova^e ta skoj ti mu'yuk ta xch'unik jmolotaktik li k'usi ts'ibabil ta livroe. Mu'yuk la stsakik ta venta li k'usi ts'ibabil ti sk'an jpastike».

14 Ja' yu'un, li pale Ilkias, li Aikam, li Akbor, li Safan xchi'uk li Asayae bat sk'elik li me' j-alk'op Uldae^f ti ja' yajnil li Salum ti ja' oy ta sba chchabi li sk'ejobil* k'u'il pok'ile. Li Salume ja' xnich'on Tikva xchi'uk ja' smom Aras. Li Uldae te nakal li ta Xchibal Barrio yu'un Jerusalem; va'un te bat sk'oponik.^g **15** Xi albatike: «Xi chal li Jeova ti ja' Sdios Israele: «Xi xavalbeik li vinik ti la stakoxuk talel ta jtojolale: **16** «Xi chal li Jeovae: «Chkak' taluk vokolil li ta jteklum li'e xchi'uk ta stojolal li jnakejetike, chk'ot ta pasel skotol li k'usi te ts'ibabil ta livro ti la sk'el li ajvalil ta

22:14 *O «snak'obil».

KAP. 22

a 2Kr 34:16-18

b Dt 31:9

c 2Kr 34:19-21
Joe 2:13

d 2Re 25:22
Jer 26:24

e Dt 4:24
Dt 29:27
Dt 31:17

f Eks 15:20
Jue 4:4
Ne 6:14
Lu 2:36
Ech 21:8, 9

g 2Kr 34:22-28

Kolumna 2

a 2Re 22:8

b Eks 20:3
Dt 32:17
Jue 2:12
Jer 2:11

c Is 2:8

d Dt 32:22
Is 33:14
Jer 7:20
Ese 20:48

e 1Re 21:29
Snt 4:6

f 2Re 22:11

KAP. 23

g 2Kr 34:29, 30

h Dt 31:26

i Eks 24:8

j 2Re 22:8

k 2Re 11:17
2Kr 15:10, 12

Judae.^a **17** Ta skoj ti laj yiktai-kune xchi'uk ti yakal chchik'beik smoton yan diosetik^b ti xtomet muyel xch'ailal* sventa chopoluk xka'i jba yu'unik ta skoj li k'usitik tspace, c tsatsan sk'ak'al ko'onton ta stojolal li jteklum li'e xchi'uk mu'yuk ta xtup'-o».^d **18** Pe xi xavalbeik li ajvalil ta Juda ti la stakoxuk tal sventa sjak'-be li Jeovae: «Xi chal li Jeova ti ja' Sdios Israel ta sventa li k'usi laj ava'ie: **19** «Ta skoj ti la ak'u-nibtas avo'ontone xchi'uk ti la abik'tajes aba^e ta stojolal Jeova k'alal laj ava'i k'usi chk'ot ta stojolal ku'un li jteklum li'e xchi'uk li jnakejetike —ti ch'ik-o yantik li k'usitik chopol chk'ot ta stojolale xchi'uk ti chich'ik chopol k'optae—, ta skoj ti la ali' ta jatel ak'u' apok'^f xchi'uk ti laj avok'ita aba ta jsate, laj xa ka'i li ak'op eke —xi li Jeovae—. **20** Ja' yu'un, chkik'ot batel ti bu oy li amoltotake* xchi'uk jun avo'onton chabat ta amukinal. Mu'yuk chavil skotol li vokolil chkak' taluk ta stojolal li jteklum li'e».^g Laje, bat yalbeik ajvalil li k'usi albatike.

23 Ja' yu'un, li ajvalile la stak mantal sventa stsobik skotol li moletik ta Juda xchi'uk ta Jerusalem.^g **2** Ta ts'akale, li ajvalile muy batel ta sna Jeova xchi'uk skotol li viniketik ta Juda, muyik batel skotol li jnakejetik ta Jerusalem, li paleetike xchi'uk li j-alk'opetike, bat sjunul li jteklume, ta bik'it ta muk'. Li ajvalile la sk'el skotol li k'usi ts'ibabil ta slivroal^htrato' ti laj yich' tael ta sna Jeovae,ⁱ te la xchikinta skotolik. **3** Li ajvalile te la sva'an sba ta sts'el oy, va'un la spas jun trato* xchi'uk Jeova^k ti te tsakal sk'oplal li stuke xchi'uk li jteklume, li trato la spase

22:17 *O «xch'ayilal». 22:20 *Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal K'alal oy buch'u chchame. 23:3 *O «laj yach'ubtas li trato».

ja' ti ta sjunul yo'onton xchi'uk ta sjunul xkuxleja* tsts'akli li Jeovae, ti chch'unbe li smantal-take xchi'uk li tojobtaasetik yu'une, ti tspas li k'usi ch'al li trato te ts'ibabil ta livroe. Va'un, sjunul li jteklume lek laj ya'iiik li trato laj yich' pasele.^a

4 Li ajvalile laj yalbe mantal li mero bankilal pale Ilkiase,^b li yan paleetike xchi'uk li jchabitinaetik ti ak'o slok'esik ta stemplo Jeova skotol li k'usitik pasbil sventa Baale, li k'usitik pasbil sventa li ch'ul postee^c xchi'uk li k'usitik pasbil sventa skotol li soltaroeetik ta vinajele. Va'un, laj yich' lok'el li ta Jerusalemene, te bat xchik' li ta stselejaltik Sedrone, li staniltake laj yich' batel ta Betel.^d **5** La snuts lok'el li jajpaletak jeche' diosetik ti ja' va'anatik yu'un li ajvaliletik ta Juda sventa xak'ik matanal ti xtomet muyel xch'aial* yu'unik li ta tayal k'opojebaletik^e ti oy ta jujun jteklumetik ta Judae xchi'uk li ta spat xokon Jerusalemene. La snuts lok'el xtok li buch'utik chak'ik matanal sventa Baal, sventa k'ak'al, sventa luna,^a li jujutsop k'analetike xchi'uk sventa skotol li soltaroeetik ta vinajele,^e ti xtomet no'ox muyel xch'aial yu'unik li matanale. **6** La slok'es batel k'alal to ta spat Jerusalem li ch'ul poste^{ef} te oy ta sna Jeovae, te laj yich' batel ta stenlejaltik Sedron xchi'uk te la xchik'^g li ta stenlejaltik Sedrone, laje la slilin ja' to ti k'uxi pukuk^h kom yu'une, va'un li spukukale te la stani ta sba smukinal li krixchanoeetike.^h **7** La slilin xtok li snaitak jchonbail viniketik ta temploⁱ ti te oy ta sna Jeovae, ja' ti bu tsjalik karpaetik li antsetik sventa xpixobil li ch'ul postee.*

23:3 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **23:4, 6, 7** *K'elo Glosario, ch'ul poste. **23:5, 8** *O «xch'ayilal». **23:5** *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. ^aO «sventa u». **23:6** *O «lum».

KAP. 23

a Jos 24:24, 25
2Kr 34:31, 32

b 2Re 22:4

c 2Re 21:1, 7
2Kr 34:4

d 1Re 12:28, 29

e 2Re 21:1, 3
Jer 8:1, 2

f 2Re 21:1, 7

g Dt 7:25

h 2Kr 34:4

i Le 18:22
Dt 23:17, 18
1Re 15:11, 12
1Re 22:46

Kolumna 2

a Jos 21:17, 19
1Re 15:22

b Je 21:31

c Ese 44:10
Mal 2:7, 8

d Jer 7:31

e Jos 15:8

f 2Re 16:2, 3
Jer 32:35g Dt 4:19
Ese 8:16h Jer 19:13
Sof 1:4, 5

i 2Re 21:1, 5

8 La slok'es batel skotol li paleetik li ta jteklumetik yu'un Judae xchi'uk la sokes li tayal k'opojebaletik ti te to'ox chchik' matanal li paleetik ti xtomet muyel xch'aial* yu'unike, ti chlik ta Gueba^a k'alal to ta Beer-Sebae.^b La sjines xtok li tayal k'opojebaletik ti te oy ta sti'yochebal jteklum ti ja' li ochebal ti ch-ik'van batel ta sna Josue, li bankilal ta jteklume, ta ts'et-k'ob^c chkom k'alal chij-och ta yochebal jteklume. **9** Li paleetik ta tayal k'opojebaletike mu'yuk te chtunik li ta skajleb smoton Jeova ta Jerusalemene,^c pe jmoj tsve'ik pan ti mu'yuk yich'oj slevadurail* xchi'uk li yermanotakike. **10** Jech xtok, la sokes li Tofet^d ti te to'ox chich'ik ta muk'jeche' diosetike, ti te oy ta stenlejaltik Inone^{ee} sventa mu'yuk buch'u te xchik' ta k'ok' skerem o stseb sventa li Moleke.^f **11** Mu'yuk xa xak' ochuk ta sna Jeova li kaetik ti svok'ojik komel li ajvaliletik ta Juda ti tstunesik k'alal chich'ik ta muk' li k'ak'ale, ti te ch-ech' yu'unik ta sts'el skuarto* li Natan-Melek ti ja' bankilal j-abtel ta pasob mantale, ti te xkom ta ochebal^g li skuartoe; la xchik' ta k'ok' xtok li karetaetik ti svok'ojik komel sventa stunesik k'alal chich'ik ta muk' li k'ak'ale.^g **12** Li ajvalile la sjines xtok li skajlebtak matanal ti te spasojik ta sjol^h skuarto Akas li ajvaliletik ta Judae xchi'uk la sjines li skajlebtak matanal spasoja ta xcha'jotal yamak'il* sna Jeovaⁱ li Manasese. La slilin skotol xchi'uk te la stanibe batel li spukukal^h ta stenlejaltik Sedrone. **13** Li ajvalile la sokes li tayal k'opojebaletik ti bu chich'ik ta muk' je-

23:8 #O «surtok'ob». **23:9** *K'elo Glosario, levadura. **23:10** *K'elo Glosario, Jeena. **23:11** *O «ti bu chve». ^aLi ochebal taje oy smak sjol xchi'uk yoyaltak. **23:12** *O «sti'». K'elo Glosario, amak'. ^bO «slumal».

che' diosetik ti te xkom ta yeloval Jerusalen ta sural* li Vits sven-ta Lajesel[#] ti ja' sva'anoj li ajvalil Salomon ta Israele, ti ja' sva'anoj sventa Astoret, li ibal sba[^] me' dios yu'un jsidonetike; li Kemos, li ibal sba dios ta Moabe xchi'uk li Milkom^a ti ja' li ibal sba dios yu'un j-ammonetike.^b **14** La sli-lin li va'anbil ch'ul tonetike xchi'uk la sk'as li ch'ul posteetike,^{#c} laje la snojesan ta sbakil krixchanoetik. **15** La sjines li skajleb matanal ta Betele xchi'uk li tayal k'opojebal ti ja' la sva'an li Jeroboan xnich'on Nebate, ti ja' la sta-o smul li Israele.^d K'alal laj xa ox sjines li skajleb matanal xchi'uk li tayal k'opojebale, la sliin ja' to ti k'uxi pukuk[#] kom yu'une, laje la xchik' li ch'ul postee.^{*e}

16 K'alal la sjoyp'in sat li Josiase, laj yil li mukinaletik ta vitse, va'un laj yal mantal ti ak'o slok'esik li sbakil animaetik ti te oy ta mukinaletike, te la xchik' li ta skajleb matanale, ja' jech sok yu'un li skajleb matanale, taje jech ono'ox yaloj Jeova ta stojolal li yajtunel meel Dios ti jech ch'ot ta pasele.^f **17** Va'un, xi laj yale: «¿Buch'u smukinal ti le' jk'eløj batele?». Xi albat yu'un li viniketik ta jteklume: «Ja' te mukul li yajtunel meel Dios ta Judae,^g ti ja' laj yal li k'usi ono'ox chapasbe li skajleb matanal ta Betele». **18** Ja' yu'un, xi laj yale: «Te iktaik. Mu xavak'ik buch'u spikbe li sbakiltake». Ja' yu'un, mu'yuk spikbeik li sbakiltake xchi'uk li sbakiltak j-alk'op ti ta Samaria likem tale.^h

19 Li Josiase la slok'es xtok li

23:13 *Literal «bats'ik'ob». Ja' xkaltik, k'alal jk'eløjtik bal li slok'eb k'ak'ale. [#]Ja' xkaltik, li vits Olivatike, pe ja' chal-be sk'oplal li ta sti'il to tajek ti Svitsal Sokemal Jolil sbi yu'unike. [^]K'elo Glosario, *ibal sba*. **23:14, 15** *K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **23:15** *O «lum».

KAP. 23

a Sof 1:4, 5

b 1Re 11:5, 7

c Eks 23:24
Dt 7:5
2Kr 34:1, 3

d 1Re 12:28, 33

e 2Kr 34:6, 7

f 1Re 13:2

g 1Re 13:1

h 1Re 13:30, 31

Kolumna 2

a 1Re 12:25, 31
1Re 13:32
2Re 17:9

b 2Kr 34:6, 7

c 1Re 13:2

d 2Kr 35:1

e Eks 12:3-14

f 2Kr 35:18, 19

g Le 19:31
Dt 18:10, 11
2Re 21:1, 6
Is 8:19

h Je 31:19

i Nu 33:52
Dt 12:2

j 2Re 22:8

k Dt 4:29

snailtak diosetik ti te oy ta tayal k'opojebaleetik ti oy ta skotol jteklumetik ta Samariae,^a ti ja' la spasiq li ajvaliletik ta Israel sven-ta chopol xa'i sba yu'unik li Diose, jech la spasbe k'ucha'al la spasbe li tayal k'opojebal ta Betele.^b **20** Te la smil ta sba skajlebtak matanal skotol li paleetik ti te chtunik ta tayal k'opojebale-tike xchi'uk te la xchik'be sbakiltak krixchanoetik li ta skajlebtak matanale.^c K'alal jech la spase, sut batel ta Jerusalen.

21 Va'un, li ajvalile xi laj yalbe mantal sjunul li jteklume: «Sk'an xapasik K'in Koltael^d sventa li Jeova Dios avu'unik jech k'ucha'al chal li ta slivroal tratoe».^e **22** Ti k'u yelan la spasiq li K'in Koltaele, mu'yuk bu jech pasbil-o ti k'uxi ech'ik li jchapanvanejetik ta Israele, mi ja'uk k'alal ech'ik li ajvaliletik ta Israel xchi'uk li ajvaliletik ta Judae.^f **23** Li K'in Koltael sventa Jeova ti laj yich' pasel ta Jerusale, ja'o k'alal 18 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Josiase.

24 Jech xtok, li Josiase la xch'aybe sk'oplal li j-espirtistae-tike, li jt'unoletike,^{#g} li slok'oltak terafime,^h li ibal sba santoetike[^] xchi'uk skotol li k'usitik ibal sba laj yich' tael ta yosilal Juda xchi'uk ta Jerusale, taje ja' sventa xk'ot ta pasel yu'un li k'usi chal Mantalⁱ ti te ts'ibabil ta livro ti la sta ta sna Jeova^j li pale Ilkiase. **25** Mu xko'olaj k'ucha'al li yantik ajvalil laj ech'anuke, yu'un ja' no'ox stuk ti ta sjunul yo'onton, ta sjunul xkuxlejal^{*k} xchi'uk ta skotol yipal sut tael ta stojolal li

23:24 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi ch'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike. [^]O «diosetik ta yut nale; santoetike». [^]Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso'» sk'an xale, ja'o chich' ael k'alal oy k'usi chich' p'ajele. **23:25** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, *nefex*.

Jeovae, jech la spas skotol k'ucha'al chal li Smantal Moisesese; mu'yuk xa yan ajvalil ech' jech k'ucha'al li stuke.

26 Pe li Jeovae mu'yuk ch'ayem xa'i ti tsots ilinem ta stojolal Juda ta skoj li k'usitik chopol la spas Manases ti chopol laj ya'i sba-oe.^a **27** Xi laj yal li Jeovae: «Ta jnuts lok'el^b li Juda jech k'ucha'al la jnuts lok'el li Israele; ta xkikta li jteklum Jerusalem ti ja' jt'ujoe xchi'uk ta xkikta komel li na ti xi kalojbe sk'oplale: «Te chkom-o li jbie»».^d

28 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejaj li Josiase, skotol li k'usitik la spase, ¿mi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Judae?

29 K'alal kuxul to'ox li Josiase, li faraon Neko ti ja' ajvalil ta Ejiptoe muy snup ta be li ajvalil ta Asiria ta sts'el uk'um Eufrate-se, li ajvalil Josiase lok' stsak ta K'op; pe k'alal taat ta ilel yu'un li Nekoe te milat ta Meguido.^e

30 Ja' yu'un, li yajtuneltak Josiase la xkuchbeik batel ta kareta li sbek'tal ajvalil te ta Meguido, la xkuchik batel ta Jerusalem sventa te smukik ta smukinal. Va'un, li krixchanoetik ta jteklume laj yik'ik tal li Jeoakas ti ja' xnich'on li Josiase, la smalbeik aseite ta sjol sventa sva'anik ta ajvalil ta xk'exol li stote.^f

31 Li Jeoakase^g 23 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, oxib u ajvalilaj ta Jerusalem. Li sme'e Amutal^h sbi, ja' stseb Jeremias ti likem ta Libnae. **32** Li Jeoakase ja' lik spas li k'usi chopol chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li smoltotake.ⁱ **33** Li faraon Nekoe^j te la xchuk ta Ribla,^k ta yosilal Amat sventa mu xa x-ajvalilaj ta Jerusalem, va'un la sk'anbe multa li jteklume; sien talento* plata xchi'uk jun talento oro.^l **34** Li faraon Nekoe ja'

23:33 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 23

a 2Re 21:11, 12

2Re 24:3, 4

Jer 15:4

b Dt 29:28

2Re 25:11

Ese 23:33

c 2Re 18:11

2Re 21:13

d Dt 12:5

1Re 8:29

1Re 9:3

e 1Re 9:15

2Kr 35:20-25

Sak 12:11

f 2Kr 36:1, 2

g Jer 22:11

h 2Re 24:18

i 2Re 21:1, 2

2Re 21:19-21

j 2Re 23:29

k Jer 39:5

Jer 52:10

l 2Kr 36:3

Kolumna 2

a 2Kr 36:4, 5

b Jer 22:11, 12

c Jer 1:3

Jer 22:18, 19

d 2Kr 36:5

e Jer 26:21

Jer 36:22-24

f 2Kr 28:24, 25

2Kr 33:1, 4

KAP. 24

g Jer 25:1

Jer 46:2

Da 1:1

Da 3:1

Da 4:33

h Aba 1:6

i Le 26:27, 28

Dt 28:15

2Re 23:27

j Le 26:33

Dt 4:26

k 2Re 21:11

2Re 23:26

l 2Re 21:16

Jer 2:34

Jer 19:4

m Jer 15:1

Lam 3:42

la stik' ta ajvalil li Eliakim sventa x-och ta xk'exol li Josias ti ja' stote, pe Jeoiakim xa laj yak'be sbi; yan li Jeoakase laj yik' batel ta Ejipto^a ti ja' xa te chame.^b

35 Li plata xchi'uk oro la sk'an faraone ja' laj yak' li Jeoiakime, ja' no'oxe ja' la sk'anbe spatan li jteklume sventa stsob yu'un li plata la sk'an faraone. Ja' ti k'u yepal x-ak' yu'un spatanik jujune jech yepal la sk'anbe plata xchi'uk oro li jteklume sventa xak'be li faraon Nekoe.

36 25 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Jeoiakime,^c 11 jabil ajvalilaj ta Jerusalem.^d Li sme'e Sebida sbi, ja' stseb Pedaya ti likem ta Rumae. **37** Li Jeoiakime ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova^e jech k'ucha'al la spas li smoltotake.^f

24 K'alal kuxul to'ox li Jeoiakime, tal tsakatuk ta K'op yu'un li ajvalil Nabukodonosor^g ta Babiloniae, va'un oxib jabil tun ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae. Pe ta ts'akale, lik skontrain xchi'uk la stoy sba ta stojolal. **2** Ja' yu'un, li Jeovae la stakbe batel j-elek'etik ti ja'ik li jkaldeae-tike,^h li jsiriaetike, li jmoabetike xchi'uk li j-ammonetike. Jech-o la stak batel sventa slajesbe sk'oplal ta j-ech'el li Judae jech ono'ox k'ucha'al yaloj Jeovaⁱ ta stojolal li yajtuneltak ti ja' li j-alk'opetike. **3** Ta meel, yu'un jech yaloj Jeova li k'usi k'ot ta stojolal Judae sventa snuts lok'el^j ta skoj li smultak Manase^k **4** xchi'uk ta skoj ti ep buch'utik la smalbe xchich'el li Manases ti mu'yuk smulike,^l noj yu'un li Jerusalem ta xchich'el li buch'utik mu'yuk smulike. Ja' yu'un, mu'yuk x-ak'van ta perton li Jeovae.^m

5 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejaj li Jeoiakime, skotol li k'usitik la spase, ¿mi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta

Judae?^a **6** Va'un, li Jeoiakime bat xkux xchi'uk li smoltotake;^b laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Joakin sbie.

7 Li ajvalil ta Ejiptoe te xa kom-o ta yosil ta skoj ti ich'bat yu'un ajvalil ta Babilonia skotol li k'usitik oy yu'une,^c ti chlik ta beo'tik ta stenlejaltik* Ejipto^d k'alal to ta uk'um Eufrates.^e

8 18 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Joakine,^f oxib u ajvalilaj ta Jerusalen.^g Li sme'e Neusta sbi, ja' stseb Elnatan ti likem ta Jerusalene. **9** Li Joakine ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li stote. **10** Li va' k'ak'ale, li yajtuneltak ajvalil Nabukodonosor ta Babiloniae muy stsakik ta k'op li Jerusalene, te la sjoyibtaik.^h **11** K'alal te sjoyibtaojik jteklum li yajtuneltake, ja'o te k'ot li ajvalil Nabukodonosor ta Babiloniae.

12 Li ajvalil Joakin ta Judae bat yak' sba ta sk'ob li ajvalil ta Babiloniae,ⁱ te yik'oj batel li sme'e, li yajtuneltake, li bankilaetik ta spasob mantale* xchi'uk li bankilal j-abteletik yu'une;^j va'un chukatik batel yu'un li ajvalil ta Babilonia k'alal vaxakib xa ox jabil yochel ta ajvalil li Nabukodonosore.^k **13** Li ajvalil ta Babiloniae laj yich' batel li k'ulejal te oy ta sna Jeovae xchi'uk li k'ulejal te oy ta sna* ajvalile.^l Jech xtok, bik'itik la sliin skotol li k'usitik spasoj ta oro li ajvalil Salomon ta Israel ti te oy ta stemplo Jeovae,^m jech k'ot ta pasel jech k'ucha'al yaloj xa ono'ox li Jeovae. **14** La xchuk batel skotol li buch'utik te oy ta Jerusalene, la xchuk batel li bankilaetik ta pasob mantale,ⁿ li buch'utik lek xu' yu'unik pask'ope, li buch'utik lek spas yu'unik p'ijil abtelale xchi'uk li buch'u-

24:7 *K'elo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik. 24:12, 14 *O «li xnich'nabtak ajvalile». 24:13 *O «spasob mantal».

KAP. 24

- a 2Kr 36:8
b Jer 22:18, 19
Jer 36:30
c Jer 46:2
d Nu 34:2, 5
e Je 15:18
1Re 4:21
f Jer 24:1
Jer 37:1
g 2Kr 36:8
h Da 1:1
i 2Kr 36:9, 10
Jer 24:1
Ese 17:12
j Jer 29:1, 2
k Jer 52:28
l 2Re 20:13, 17
m 1Re 7:48-50
Esd 1:7
Da 5:2
n Da 1:3, 6

Kolumna 2

- a Jer 24:1
b 2Re 25:12
c Jer 22:24, 25
d 2Re 25:27
1Kr 3:17
e 1Kr 3:15
f 2Kr 36:10-12
Jer 37:1
Jer 52:1
g 2Re 23:31
h 2Re 23:36, 37
Jer 24:8
Jer 37:1, 2
Jer 38:5, 6
Ese 21:25
i 2Re 23:27
j 2Kr 36:11, 13
Jer 27:12
Jer 38:17
Ese 17:12-15

KAP. 25

- k Jer 27:8
Jer 43:10
Da 4:1
l 2Kr 36:17
Jer 34:2
Ese 24:1, 2
m Is 29:3
Jer 32:2, 28
Jer 39:1
Jer 52:4, 5
Ese 4:1, 2
Ese 21:21, 22

tik chabtelanik tak'ine^{*a} —lajunmil ta vo' la xchuk batel—. Ja' xa no'ox te komik li buch'utik toj abol sbaike.^b **15** Jech la xchuk batel ta Babilonia^c li Joakine,^d laj yik'be batel li sme'e, li yajniltake, li bankilal j-abteletik yu'une xchi'uk li viniketik ti lek ojtikin-bilik ta slumalike. Jech chukbil lok'ik ta Jerusalen k'alal to ta Babilonia. **16** Li ajvalil ta Babiloniae la xchuk batel xtok skotol li soltaroeitike, ja' vukmil ta skotol, jech xtok, la xchuk batel li buch'utik lek spas yu'unik p'ijil abtelale xchi'uk li buch'utik chabtelanik tak'ine,^{*e} ja' jmil ta skotolik. Li viniketik taje lek xu' yu'unik pask'op xchi'uk lek yich'ojik chanubtasel sventa xbatik ta pask'op. **17** Li ajvalil ta Babiloniae ja' la stik' ta ajvalil li Matanias ti ja' sjuntot li Joakine^e sventa ja' xkom ta xk'exol li Joakine, pe Sedekias^f xa laj yak'be sbi.

18 Li Sedekias 21 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, 11 jabil ajvalilaj ta Jerusalen. Li sme'e Amutal^g sbi, ja' stseb Jeremias ti likem ta Libnae. **19** Li Sedekias ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li Jeoiakime.^h **20** Li k'usi k'ot ta pasel li ta Jerusalen xchi'uk ta Judae ja' lik-o sk'ak'al yo'onton li Jeovae, ja' yu'un la sjip lok'el ta yeloval sat.ⁱ Jech xtok, li Sedekias la stoy sba ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae.^j

25 K'alal sbalunebal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Sedekias, ja'o ta slajunebal k'ak'al li ta slajunebal ue, li Nabukodonosor^k ti ja' ajvalil ta Babiloniae te k'ot xchi'uk skotol jajsoltarotak sventa stsak ta k'op li Jerusalene.^l Te la spas skarpapa xchi'uk la sva'an muro ta sjoylejaj li Jerusalene.^m **2** Te setuojik-o jteklum k'alal stsakoj xa ox 11 jabil yochel ta ajvalil li

24:14, 16 *O ja' van sk'oplal «li buch'utik tsmeltsanik muroe».

Sedekias. **3** Va'un, li ta sbalunebal k'ak'al li ta xchanibal ue, mas to tsatsaj vi'nal^a li ta jteklume, mu'yuk xa sve'el skotol li krixchanoetik tee.^b **4** Laje, laj yich' jomel li smuroal jteklume.^c skotol li soltaroetike jatavik lo-ke'l ta jteklum ta ak'obaltik, te lo-k'ik batel li ta ochebal ti bu oy chib muro ti te xkom ta sts'el li nichimaltik yu'un ajvalile. Taje ja'o k'ot ta pasel k'alal ja'o te sjoyobtaojik jteklum li jkaldeetike; yan li ajvalile ja' la stambe batel sbelel Araba.^d **5** Li soltaroetik yu'un jkaldeetike bat snutsik li ajvalile, te la staik ta be ta takixokol balumul ta stenlejaltik yu'un Jeriko, pe jatav batel skotol li jajsoltarotak te xchi'uke. **6** La stsakik li ajvalile^e xchi'uk laj yik'beik batel li ajvalil ta Babilonia, te oy ta Riblae. Va'un, te laj yalik k'usi chich' pasbel. **7** Te sk'eloj Sedekias k'alal milbat li xnich'nabtake; laje li Nabukodonosore la stup'be xcha'pejal sbek' sat li Sedekias, la xchuk ta kadena ti pasbil ta kovree xchi'uk laj yik' batel ta Babilonia.^f

8 Li ta svukubal k'ak'al ta svo'obal ue, ja' xkaltik, k'alal **19** jabil xa ox yochel ta ajvalil li Nabukodonosor ti ja' ajvalil ta Babilonia, ja'o k'ot ta Jerusalem li Nebusaradan^g ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike, ja' yajtunel li ajvalil ta Babiloniae.^h **9** La xchik'be li sna Jeovae,ⁱ li sna^e ajvalile/ xchi'uk skotol li naetik ta Jerusalemene,^k la xchik'be xtok li sna viniketik ti lek ich'bilik ta muke'.^l **10** Skotol li soltaroetik yu'un jkaldeetike ti ja' ventainbilik yu'un li bankilal yu'un jchabivanejetike^m la sjinesik komel li smuroal Jerusalemene. **11** Li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike la xchuk batel li buch'utik te to komemik ta jteklume, li buch'utik laj yak'

25:9 *O «spasob mantal».

KAP. 25

- a Le 26:26
Dt 28:53
Jer 37:21
Jer 38:2
Lam 4:4
Ese 4:16
Ese 5:10, 12
b Jer 52:6-11
c Jer 21:4
Jer 39:2, 4-7
Ese 33:21
d Ese 12:12
e Jer 21:7
f Jer 32:4, 5
Ese 12:12, 13
Ese 17:16
g Jer 40:1
h Jer 52:12-14
Lam 4:12
i 1Re 9:8
Sl 74:3
Sl 79:1
Is 64:11
Jer 7:14
Lam 1:10
Lam 2:7
Mik 3:12
j 1Re 7:1
k Jer 34:22
l 2Kr 36:19
m Ne 1:3
Jer 39:8

Kolumna 2

- a Jer 15:2
Jer 39:9
Jer 52:15, 30
Ese 5:2
b Jer 39:10
Jer 52:16
c 1Re 7:15
d 1Re 7:27
e 1Re 7:23
f 2Re 20:17
Jer 52:17-20
g 1Re 7:48, 50
h 2Kr 24:14
2Kr 36:18
Esd 1:7, 10, 11
Da 5:2
i 1Re 7:47
j 1Re 7:15
k 1Re 7:16, 20
Jer 52:21-23
l Esd 7:1
m Jer 21:1, 2
Jer 29:25, 29
n Jer 52:24-27

sbaiik ta sk'ob li ajvalil ta Babiloniae xchi'uk li yan jnaclejetike.^a **12** Pe li bankilal yu'un jchabivanejetike te laj yikta jlom li buch'utik mas povreike sven-ta sts'unik uva xchi'uk ti xich'ik sujel ta spasel yan abtelale.^b **13** Jech xtok, li jkaldeetike la silinik li oyetik pasbil ta kovre^c ti te oy ta sna Jeovae, la silinik li karetiyaetike^d xchi'uk li Nab ta kovre^e ti te oy ta sna Jeovae. Laj yich'ik batel ta Babilonia li kovree.^f **14** Laj yich'ik batel xtok li xch'amobiltak k'usitike, li palaetike, li stup'obiltak mechae, li kopaetike xchi'uk skotol li k'usitik pasbil ta kovre ti tstunesik k'alal tpsasik abtelal ta temploe. **15** Li bankilal yu'un jchabivanejetike laj yich' batel li yavtak ak'ale xchi'uk li muk'ta bochetik ti pasbilik ta bats'i oro^g xchi'uk ta bats'i platae.^h **16** Li kovre ti ja' pasbil-o li chib oye, li Nab ta kovree xchi'uk li karetiyaetik ti ja' spasoj Salomon sventa stunesik li ta sna Jeovae, mu xa no'ox stak' p'isel.ⁱ **17** Li jujun oye **18** xuk'ubil* staylej./ Li xlechlechul sjole ta kovre pasbil xchi'uk oxib xuk'ubil staylej. Ta kovre pasbil^k li slujoal ti xko'olaj ta mayae xchi'uk li slok'ol granadaetik^m oy ta sjoyobal li xlechlechul sjole. Ja' jech pasbil xchibal li oye.

18 Li bankilal yu'un jchabivanejetike laj yik' batel xtok li Seraya' ti ja' bankilal palee, laj yik' batel li Sofonias^m ti k'otem ta xchibal palee xchi'uk li oxvo' jchabitinaetike.ⁿ **19** Li ta jteklume laj yik' batel jun bankilal j-abtel ta pasob mantal ti ja' sbainoj li soltaroetike, laj yik' batel vo'ob li buch'utik lek sk'opon ajvalile, laj yik' batel li yajsekretario bankilal soltaroe, ja' li buch'u tstsob soltaroetik sventa xbatik

25:17 *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. "Ja' jtos sat te ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

ta pask'ope xchi'uk laj yik' batel 60 ta vo' yan viniketik ti te oyik ta jteklume. **20** Li Nebusaradan^a ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike laj yik'be batel li ajvalil ta Babilonia ti te oy ta Riblae.^b **21** Li ajvalil ta Babiloniae te la smilan ta Ribla ta yosilal Amat.^c Ja' jech laj yich' chukel lok'el ta slumal li Judae.^d

22 Li ajvalil Nabukodonosor ta Babiloniae ja' la st'uj Guedalias^e xnich'on Aikam^f xchi'uk ti ja' smom Safan^g yo' sventain li buch'utik te to laj yich'ik iktael ta yosilal Judae.^h **23** Li bankilaletik yu'un soltaroetik xchi'uk sviniktakike laj ya'ik ti t'ujat xa yu'un ajvalil ta Babilonia li Guedaliase, ja' yu'un ta ora no'ox bat sk'elik li Guedalias ti te oy ta Mispae. Li buch'utik batike ja' Ismael xnich'on Netanias, Joanan xnich'on Karea, Seraya xnich'on Tanumet ti ja' jnetofa vinike xchi'uk Jaasanas ti ja' xnich'on jmaakat vinike, te xchi'inojik batel li sviniktakike.ⁱ **24** Li Guedaliase oy k'usi laj yalbe ta jamal li bankilaletik xchi'uk sviniktakike xchi'uk xi laj yale: «Mu xaxi'ik ti chak'otik ta yajtunel li jkaldeaetike. Naklanik li ta jteklume xchi'uk tunanik ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae, va'un lek k'usi chk'ot ta atojolalik».^j

KAP. 25

a 2Re 25:8

Jer 39:9

Jer 40:1

b Jer 39:5

c Nu 34:2, 8

1Re 8:65

d Dt 28:36, 64

2Re 23:27

Jer 25:11

e Jer 39:13, 14

f Jer 26:24

g 2Re 22:8

h Jer 40:5, 6

i Jer 40:7-9

j Jer 27:12

Kolumna 2

a Jer 40:15

b Jer 41:1, 2

c Jer 42:14

Jer 43:4, 7

d Jer 41:17, 18

e 2Re 24:8, 12

Jer 24:1

Mt 1:11

f Jer 52:31-34

25 Li ta svukubal ue, li Ismael^a xnich'on Netanias xchi'uk ti ja' smom Elisama, ti ja' snitilulal ajvalile te k'ot xchi'uk lajun-vo' sviniktak li ta Mispae,^b va'un la smilik li Guedaliase, la smilik komel xtok li judaetik xchi'uk li jkaldeaetik ti te xchi'ukan li Guedaliase. **26** K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, totsik batel skotol li krixchanoetike, ta bik'it ta muk' sventa xbatik ta Ejipto.^c Batik ek li bankilaletik yu'un soltaroetike, yu'un ch'ik mi oy k'usi spasbatik yu'un li jkaldeaetike.^d

27 K'alal 37 jabil xa ox xchukel batel li Joakin^e ti ja' ajvalil ta Judae, li ta sk'ak'alil 27 ta yuilal 12, li Evil-Merodak ti ja' ajvalil ta Babiloniae la slok'es ta chukel^f li Joakin ti ja' ajvalil ta Judae. Li va' jabile, ja'o och ta ajvalil li Evil-Merodake. **28** Laj yak' ta ilel slekil yo'onton ta stojolal xchi'uk ja' mas laj yich' ta muk' ti ja' mu sta li yan ajvaliletik te xchi'ukan ta Babiloniae. **29** Li Joakine la slok' li sk'u' spok' slapoj to'ox ta chukinabe xchi'uk te la xchi'in ta ve'el jujun k'ak'al li ajvalile ja' to ti k'uxi chame. **30** Ti k'u sjalil kuxule, jujun k'ak'al ak'bat sve'el yu'un li ajvalile.

25:27 * Literal «la stoybe sjol».

BA'YEL SLIVROAL

KRONIKAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Chlik ta Adan k'alal to ta Abraan (1-27)
Snitilulal Abraan (28-37)
J-edometik, ajvaliletik xchi'uk
bankilaletik yu'unik (38-54)
- 2 Li 12 ta vo' xnich'nab Israele (1, 2)
Snitilulal Juda (3-55)

- 3 Snitilulal David (1-9)
Snitilulal David ti ch-ochik
ta ajvalile (10-24)
- 4 Yan snitilulal Juda (1-23)
S-orasion Jabes (9, 10)
Snitilulal Simeon (24-43)

- 5 Snitilulal Ruben (1-10)
Snitilulal Gad (11-17)
La stsalik li j-agaretike (18-22)
J-o'lol snitilulal Manases (23-26)
- 6 Snitilulal Levi (1-30)
Li jk'ejimoletik ta temploe (31-47)
Snitilulal Aaron (48-53)
Ti butik nakiik li jlevietike (54-81)
- 7 Snitilulal Isakar (1-5), Benjamin (6-12),
Neffali (13), Manases (14-19),
Efrain (20-29), Aser (30-40)
- 8 Snitilulal Benjamin (1-40)
Snitilulal Saul (33-40)
- 9 Sbiik li buch'utik kolik talel ta
chukele (1-34)
Chich' cha'alel li snitilulal
Saule (35-44)
- 10 Cham li Saul xchi'uk
xnich'nabtake (1-14)
- 11 Laj yich' t'ujel sventa x-och ta ajvalil ta
sjunul Israel li Davide (1-3)
Li Davide och ta sk'ob li Sione (4-9)
Yajsoltarotak David ti lek xu' yu'unik
pask'ope (10-47)
- 12 Li buch'utik la skoltaik li ajvalil
Davide (1-40)
- 13 Laj yich'ik lok'el ta Kiryat-Jearim li
Kaxae (1-14)
Laj yich' milel li Usae (9, 10)
- 14 Och lek ta ajvalil li Davide (1, 2)
Yuts' yalal David (3-7)
La stsalik jfilisteaetik (8-17)
- 15 Li jlevietike laj yich'ik batel ta Jerusalen
li Kaxae (1-29)
Li Mikale la sp'aj ta yo'onton li
Davide (29)
- 16 Li Kaxae te laj yak'ik ta jp'ej
karpana (1-6)
Li Davide k'ejin sventa stoj ta
vokol (7-36)
«jK'ot xa ta Ajvalil li Jeovae!» (31)
Te chtunik ta yeloval li Kaxae (37-43)
- 17 Ma'uk tsva'an David li temploe (1-6)
Laj yich' albel David ti ja'
ch-ajvalilaj-oe (7-15)
- Li Davide la spas orasion sventa stoj ta
vokol (16-27)
- 18 K'utik yelan kuch yu'un pask'op li
Davide (1-13)
Li Davide chchapan li
krixchanoetike (14-17)
- 19 Li j-ammonetike la xchopol k'optabeik li
yaj-almantaltak Davide (1-5)
La stsalik li Ammon xchi'uk Siriae (6-19)
- 20 Och ta sk'obik li Rabae (1-3)
La smilik jfilisteaetik ti natik
tajeke (4-8)
- 21 Li Davide la xchap ta smantal stuk li
j-israeletike (1-6)
Ak'batik kastigo yu'un Jeova (7-17)
Li Davide la spas jun skajleb
matanal (18-30)
- 22 K'usitik la xchapan David sventa li
temploe (1-5)
Li Davide laj yalbe mantal li
Salomone (6-16)
Laj yalbe mantal bankilaletik sventa
skoltaik li Salomone (17-19)
- 23 Li Davide la xchapan ta jujuvok' li
jlevietike (1-32)
Li Aaron xchi'uk xnich'nabtake laj
yich'ik t'ujel sventa spasik yan
abtelal (13)
- 24 Li Davide la xch'ak ta 24 ta vok' li
paleetike (1-19)
Ak'bat yan yabtelik li jlevietike (20-31)
- 25 Jtjisonetik xchi'uk jk'ejimoletik li ta sna
Diose (1-31)
- 26 Li jujuvok' jchabit'naetike (1-19)
Jk'ejtak'inetik xchi'uk yan
j-abteletik (20-32)
- 27 Yaj-abteltak ajvalil (1-34)
- 28 Laj yal David ti chich' va'anel li
temploe (1-8)
Laj yich' albel mantal li Salomone
xchi'uk ak'bat li splanoal nae (9-21)
- 29 K'usitik laj yak'ik sventa li temploe (1-9)
S-orasion David (10-19)
Xmuyubaj no'ox li jteklume; ajvalilal
yu'un Salomon (20-25)
Cham David (26-30)

- 1** Adan,
Set,^a
Enos,
2 Kenan,
Maalalel,^b
Jared,^c
3 Enok,^d
Matusalen,
Lamek,^e
4 Noe,^f
Sem,^g Kam xchi'uk Jafet.^h
5 Li xnich'nabtak Jafete ja'ik Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal,ⁱ Mesek^j xchi'uk Tiras.^k
6 Li xnich'nabtak Gomere ja'ik Askenas, Rifat xchi'uk Togarma.^l
7 Li xnich'nabtak Javane ja'ik Elisa, Tarsis, Kitim xchi'uk Rodanim.
8 Li xnich'nabtak Kame ja'ik Kus,^m Misraim, Put xchi'uk Kanaan.ⁿ
9 Li xnich'nabtak Kuse ja'ik Seba,^o Avila, Sabta, Raama^p xchi'uk Sabteka.
Li xnich'nab Raamae ja'ik Seba xchi'uk Dedan.^q
10 Li Kuse vok' skerem, Nemrod sbi. Ja' li buch'u ba'yel ti tsots xu' yu'un ta balumile.
11 Li Misraime ja' k'ot ta totil yu'un li jludetike,^s li j-anamimetike, li jleabetike, li jnaftuimetike,^t **12** li jpatrosetike,^u li jkasluimetike xchi'uk li jkaftoretike.^v (Li jfilisteaetike^w te lik tal sts'unbalik li ta jkasluimetike).
13 Li Kanaane vok' cha'vo' skerem, li sba xnich'one ja' Sidon,^x li june ja' Et.^y **14** Jech xtok, ja' k'ot ta totil yu'un li jebusetike,^z li j-amorreotike,^a li jguirgaseotike,^b **15** li j-eveotike,^c li j-arketike, li jsi-netike, **16** li j-arvadetike,^d li jsemaretike xchi'uk li j-amate-tike.
17 Li xnich'nabtak Seme ja'ik Elam,^e Asur,^f Arpaksad, Lud xchi'uk Aram,

KAP. 1

- a Je 4:25
b Je 5:12, 15
c Je 5:18
d Ebr 11:5
e Je 5:25, 28
f Je 5:29
g Je 11:10
h Je 6:10
i Is 66:19
j Ese 27:13
k Je 10:2
l Je 10:3
Ese 27:14
m Is 11:11
n Je 10:6
o Si 72:10
p Ese 27:22
q Je 10:7
r Je 10:8, 9
s Jer 46:9
t Je 10:13, 14
u Ese 29:14
v Dt 2:23
Am 9:7
w Jos 13:2, 3
x Is 23:2
y Je 10:15-18
z Jue 1:21
a Je 15:16
Nu 13:29
Dt 3:8
b Dt 7:1
c Jos 9:3, 7
d Ese 27:11
e Esd 4:9
f Ese 27:23

Kolumna 2

- a Je 10:22, 23
b Je 11:14
c Je 11:19
d Je 10:26-29
e 1Re 9:28
f Je 2:11
Je 25:18
g Je 11:19
h Je 11:21
i Je 11:23
j Je 11:25
k Je 11:26
l Je 17:5
m Je 21:3
n Je 16:11, 12
o Je 28:9
p Ese 27:21
q Je 25:13-15
r Je 25:1-4
s Je 37:28
t Job 2:11
u Is 21:13
v Is 60:6

xchi'uk* Us, Ul, Gueter xchi'uk Mas.^a

18 Li Arpaksade vok' skerem, Sela sbi, li Selae^b vok' skerem, Eber sbi.

19 Vok' cha'vo' xnich'on li Ebere. Peleg^{*c} sbi li june, yu'un ja'o kuxi k'alal la xch'ak sba li krixchanoetike.[#] Li jun xchi'il ta vok'ele Joktan sbi.

20 Li Joktane vok' xnich'nabtak, ja' Almodad, Selef, Asarmavet, Jera,^d **21** Adoram, Usal, Dikla, **22** Obal, Abimael, Seba, **23** Ofir,^e Avila' xchi'uk Jobab; taje ja' xnich'nabtak skotol li Joktane.

24 Sem,
Arpaksad,
Sela,

25 Eber,
Peleg,^g
Reu,^h

26 Serug,ⁱ
Nakor,^j
Tare,^k

27 Abran, ja' xkaltik, Abraan.^l

28 Li xnich'nab Abraane ja'ik Isaak^m xchi'uk Ismael.ⁿ

29 Li'e ja' li snitlulalike: li sba xnich'on Ismaele ja' Nebayot sbi,^o ta ts'akale tal Kedar,^p Adbeel, Mibsam,^q **30** Misma, Duma, Masa, Adad, Tema, **31** Jetur, Nafis xchi'uk Kedema. Taje ja' li xnich'nabtak Ismaele.

32 Li Ketura' ti ja' sts'akal ajnil Abraane vok' yalabtak, ja'ik Simran, Joksan, Medan, Madian,^s Isbak xchi'uk Sua.^t

Li Joksane vok' cha'vo' skerem, ja'ik Seba xchi'uk Dedan.^u

33 Li xnich'nabtak Madiane ja'ik Efa,^v Efer, Anok, Abida xchi'uk Eldaa.

Skotol taje ja' yalabtak li Keturae.

1:17 *Li yan biletik chtale ja' xnich'nabtak li Arame. K'elo Jenesis 10:23. **1:19** *Ja' sk'an xal ch'akbail. #O «li jnakle-jetike».

34 Li Abraane vok' jun skem, Isaak sbi.^a Li xnich'nab Isaake ja'ik Esau^b xchi'uk Israel.^c

35 Li xnich'nabtak Esau ja'ik Elifas, Reuel, Jeus, Jalam xchi'uk Kore.^d

36 Li xnich'nabtak Elifase ja'ik Teman,^e Omar, Sefo, Gatam, Kenas, Timna xchi'uk Amalek.^f

37 Li xnich'nabtak Reuele ja'ik Naat, Sera, Sama xchi'uk Misa.^g

38 Li xnich'nabtak Seire^h ja'ik Lotan, Sobal, Sibeon, Ana,^{*} Dison, Eser xchi'uk Disan.ⁱ

39 Li xnich'nab Lotane ja'ik Ori xchi'uk Omam. Li yixlel Lotane ja' li Timnae.^j

40 Li xnich'nabtak Sobale ja'ik Alvan, Manaat, Ebal, Sefo xchi'uk Onam.

Li xnich'nab Sibeone ja'ik Aya xchi'uk Ana.^{*k}

41 Li xnich'on Anae^{*} ja' Dison.

Li xnich'nabtak Disone ja'ik Emdan, Esban, Itran xchi'uk Keran.^l

42 Li xnich'nabtak Esere^m ja'ik Bilan, Saavan xchi'uk Akan.

Li xnich'nab Disane ja'ik Us xchi'uk Aran.ⁿ

43 Li'e ja' sk'oplal li ajvaliletik ti la spasik mantal ta yosilal Edom^o k'alal mu'yuk to'ox bu ech'em junuk ajvalil ta stojoal li j-israeletike:^{*p} Bela ti ja' xnich'on Beore xchi'uk Dinaba sbi li steklumale. 44 K'alal cham li Belae, ja' och ta ajvalil li Jobab ti ja' xnich'on Sera ti likem ta Bosrae.^q 45 K'alal cham li Jobabe, ja' och ta ajvalil li Usam ti likem ta yosil jtemanetike. 46 K'alal cham li Usame, ja' och ta ajvalil li Adade ti ja' xnich'on Bedade. Li Adade ja' la stsal li jmadianetik ta

1:38, 40, 41 *Li'e ja' sbi jun vinik. 1:43 *Literal «li xnich'nabtak Israele».

KAP. 1

a Ech 7:8
b Je 25:25
c Je 32:28
d Je 36:4, 5
e Abd 9
f Je 36:11, 12
g Je 36:13
h Je 36:8
i Je 36:20, 21
j Je 36:22
k Je 36:23, 24
l Je 36:25, 26
m 1Kr 1:38
n Je 36:27, 28
o Je 32:3
p Je 36:31-39
q Jer 49:13

Kolumna 2

a Je 36:40-43

KAP. 2

b Je 32:28
c Je 29:32
Je 49:3, 4
d Je 29:33
e Je 29:34
Je 49:5-7
f Je 29:35
Je 49:8-12
Ebr 7:14
g Je 30:18
Je 49:14, 15
h Je 30:20
Je 49:13
i Je 30:4-6
Je 49:16-18
j Je 30:22, 24
Je 49:22-26
k Je 35:16, 18
Je 49:27
l Je 30:7, 8
Je 49:21
m Je 30:9-11
Je 49:19
n Je 30:12, 13
Je 49:20
o Je 38:2-5
p Je 38:7
q Je 38:11
r Lu 3:23, 33
s Nu 26:21
t Jos 7:15, 18

yosilal Moabe. Avit sbi li steklumale. 47 K'alal cham li Adade, ja' och ta ajvalil li Samla ti likem ta Masrekae. 48 K'alal cham li Samlae, ja' och ta ajvalil li Xaul ti likem ta Reobot ta sts'el uk'ume. 49 K'alal cham li Xaule, ja' och ta ajvalil li Baal-Anan ti ja' xnich'on Akbore. 50 K'alal cham li Baal-Anane, ja' och ta ajvalil li Adade xchi'uk Pau sbi li steklumale. Li yajnil Adade Mee-tabel sbi, ja' li stseb Matrede. Li Matrede ja' li stseb Mesaabe. 51 Va'un, cham li Adade.

Li'e ja'ik li bankilaetik^{*} ta Edome: bankilal Timna, bankilal Alva, bankilal Jetet,^a 52 bankilal Oolibama, bankilal Ela, bankilal Pinon, 53 bankilal Kenas, bankilal Teman, bankilal Mibsar, 54 bankilal Magdiel xchi'uk bankilal Iram. Taje ja'ik li bankilaleetik ta Edome.

2 Li'e ja' xnich'nabtak li Israele:^b Ruben,^c Simeon,^d Levi,^e Juda,^f Isakar,^g Sabulon,^h 2 Dan,ⁱ Jose,^j Benjamin,^k Neftali,^l Gad^m xchi'uk Aser.ⁿ

3 Li xnich'nabtak Judae ja'ik Er, Onan xchi'uk Sela. Li oxvo' taje ja' yalabtak stseb Sua ti likem ta Kanaane.^o Pe li Er ti ja' sba xnich'on Judae mu'yuk lek ilat yu'un li Jeovae, ja' yu'un li Diose laj yak' chamuk.^p 4 Li xnich'nab Juda ti ja' vok' yu'un li Tamar^q ti ja' yalibe ja'ik Peres^r xchi'uk Sera. Ta skotole vo'ob xnich'nabtak li Judae.

5 Li xnich'nab Perese ja'ik Esron xchi'uk Amul.^s

6 Li xnich'nabtak Serae ja'ik Simri, Etan, Eman, Kalkol xchi'uk Dara. Vo'ob ta skotolik.

7 Li xnich'on Karmie ja' Akar,^{*} li Akare ja' laj yak'be svokol li Israele,^t yu'un la stsak

1:51 *Li «bankilaetik» chal li'e ja' sk'oplal li buch'u tspas mantal ta jchop nitilulale. 2:7 *Ja' sk'an xal «li buch'u chich' talel vokolile» o «j-ak'vokolil». Li ta Josue 7:1, Akan sbi xtok.

li k'usi albil sk'oplal chich' lajesel ta j-ech'ele.^a

8 Li xnich'on Etane ja' Asarias.

9 Li Esrone vok' xnich'nabtak, ja'ik Jerameel,^b Ram^c xchi'uk Kelubai.*

10 Li xnich'on Rame ja' Aminadab.^d Li xnich'on Aminadabe ja' Nason^e ti ja' k'ot ta bankilal yu'unik li snitilulal Judae.

11 Li xnich'on Nasone ja' Salma.^f Li xnich'on Salmee ja' Boas.^g **12** Li xnich'on Boase ja' Obed. Li xnich'on Obede ja' Jese.^h **13** Li sba xnich'on Jese ja' Eliab, li xcha'vo'ale ja' Abinadab,ⁱ li yoxvo'ale ja' Siemea,^j **14** li xchanvo'ale ja' Netanel, li svo'obale ja' Radai, **15** li svakvo'ale ja' Osem, li svukvo'ale ja' David.^k **16** Li stsebalike ja'ik Seruya xchi'uk Abigail.^l Li yalabtak Seruyae ja'ik Abisai,^m Joabⁿ xchi'uk Asael,^o oxvo'ik. **17** Li Abigaile vok' jun yol, Amasa sbi.^p Li stot Amasee Jeter sbi ti ja' j-ismael vinike.

18 Li Kaleb* ti ja' xnich'on Esrone vok' xnich'nabtak ti ja' yalabik li Asuba xchi'uk Jeriole; li yalabtake ja' Jeser, Sobab xchi'uk Ardon. **19** Cham li Asubae, va'un li Kalebe laj yik' Efratae.^q Li Efratae vok' jun yol ti Ur sbie,^r ja' xnich'on li Kalebe. **20** Li xnich'on Ure ja' Uri. Li xnich'on Urie ja' Besalel.^s

21 Ta ts'akale, k'alal 60 xa ox sjabilal li Esrone, laj yik'be stseb Makir^t ti ja' stot li Galaade.^u La xchi'in ta vayel li yajnille, va'un vok' jun yolik, Segub sbi. **22** Li xnich'on Segube ja' Jair,^v li Jaire oy 23 jteklumetik yu'un li ta yosilal Galaade.^w **23** Ta ts'akale, li jnakeletetik ta Guesur^x xchi'uk ta Siriaev^y la spojik li Avot-Jair^z ti

2:9 *Li ta versikulo 18, 19 xchi'uk 42, Kaleb sbi xtok. 2:18 *Li ta versikulo 9, Kelubai sbi xtok.

KAP. 2

- a Dt 7:26
 Jos 6:18
 Jos 22:20
 b 1Sa 27:10
 c Rut 4:19-21
 Mt 1:3
 d Mt 1:4, 5
 e Nu 2:3
 f Lu 3:23, 32
 g Rut 2:1
 h Rut 4:17, 22
 1Sa 16:1
 i 1Sa 17:13
 j 1Sa 16:6-10
 k 1Sa 16:13
 1Sa 17:12
 Mt 1:6
 l 2Sa 17:25
 m 2Sa 21:17
 2Sa 23:18, 19
 n 2Sa 8:16
 1Kr 11:6
 o 2Sa 2:18
 2Sa 3:30
 2Sa 23:24
 p 2Sa 19:13
 1Re 2:5
 q 1Kr 4:4
 r Eks 17:12
 Eks 24:14
 s Eks 31:2-5
 Eks 36:1
 Eks 37:1
 t Je 50:23
 1Kr 7:14
 u Nu 26:29
 Jos 17:1
 v Dt 3:14
 Jos 13:29, 30
 w Nu 32:40, 41
 x 2Sa 3:3
 2Sa 13:38
 y 2Sa 8:6
 z 1Re 4:13

Kolumna 2

- a Nu 32:42
 b Je 46:12
 c 1Kr 4:5
 d Ne 3:5

ja' yu'un li snitilulal Jaire, jech xtok, la spojik li jteklum Kenat^a xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike,* ja' 60 jteklumetik. Skotolik taje ja' snitilulal li Makir ti ja' stot li Galaade.

24 K'alal chamem xa ox li Esron^b ti te cham ta Kaleb-Efratae, li yajnil ti ja' li Abiase vok' jun yol ti ja' xnich'on li Esrone, Asjur^c sbi ti ja' k'ot ta stot* li Tekoae.^d

25 Li Jerameel ti ja' sba xnich'on Esrone vok' xnich'nabtak, li sba xnich'one Ram sbi, laje tal Buna, Oren, Osem xchi'uk Aiya. **26** Laj to sa' yan yajnil li Jerameele, Atarae sbi. Li Atarae vok' yol, Onam sbi. **27** Li Ram ti ja' sba xnich'on Jerameele vok' xnich'nabtak, ja'ik Maas, Jamin xchi'uk Eker. **28** Li xnich'nab Oname ja'ik Samai xchi'uk Jada. Li xnich'nab Samaie ja'ik Nadab xchi'uk Abisur. **29** Li yajnil Abisure Abiail sbi, vok' cha'vo' yol ti ja' xnich'on li Abisure, ja'ik Aban xchi'uk Molid. **30** Li xnich'nab Nadabe ja'ik Seled xchi'uk Apaim. Pe li Seled mu'yuk xnich'on cham. **31** Li xnich'on Apaime ja' Isi. Li xnich'on Isie ja' Sesan, li xnich'on Sesane ja' Alai. **32** Li Jada ti ja' xchi'il ta vok'el Samaie vok' xnich'nab, ja'ik Jeter xchi'uk Jonatan. Pe li Jeter mu'yuk xnich'on cham. **33** Li xnich'nab Jonatane ja'ik Peles xchi'uk Sasa. Taje ja' snitilulal li Jerameele.

34 Li Sesane mu'yuk skerehtak, ja' no'ox stsebetak. Li Sesane oy jun yajtunel ti ta Ejipto likeme, Jara sbi. **35** Li Sesane laj yak'be yajnil li Jara ti ja' yajtunel, stseb no'ox laj yak'be yik'. Va'un, vok' jun yol

2:23 *O «ta sjoylejale». 2:24 *Li jlom biletetik chal ta kapitulo li'e ja' sbi jteklumetik, ma'uk sbi jun krixchano. Ja' yu'un, k'alal «stot» xie, xu' van ja' sk'an xal ti ja' la slikes junuk jteklume.

li tsebe, ja' xnich'on li Jarae, Atai sbi. **36** Li xnich'on Ataie ja' Natan. Li xnich'on Natane ja' Sabad. **37** Li xnich'on Sabade ja' Eflal. Li xnich'on Eflale ja' Obed. **38** Li xnich'on Obede ja' Jeu. Li xnich'on Jeue ja' Asarias. **39** Li xnich'on Asariase ja' Eles. Li xnich'on Elese ja' Eleasa. **40** Li xnich'on Eleasae ja' Sismai. Li xnich'on Sismaie ja' Salum. **41** Li xnich'on Salume ja' Jekamias. Li xnich'on Jekamiase ja' Elisama.

42 Li Kaleb*^a ti ja' xchi'il ta vok'el Jerameele vok' xnich'nabtak, li sba xnich'one ja' Mesa ti ja' k'ot ta stot li Sife. Te oy xtok li xnich'nab Mare-sa ti ja' stot li Ebrone. **43** Li xnich'nabtak Ebrone ja'ik Kore, Tapua, Rekem xchi'uk Sema. **44** Li xnich'on Semae ja' Raam ti ja' stot li Jorkeame. Li xnich'on Rekeme ja' Samai. **45** Li xnich'on Samaie ja' Maon. Li xnich'on Maone ja' Bet-Sur.^b **46** Li Efa ti ja' sts'akal ajnil Kalebe vok' yalabtak ti ja' xnich'nab li Kalebe, ja'ik Aran, Mosa xchi'uk Gases. Li xnich'on Arane ja' Gases. **47** Li xnich'nabtak Jadaie ja'ik Reguem, Jotan, Guesan, Pelet, Efa xchi'uk Saaf. **48** Li Maaka ti ja' sts'akal ajnil Kalebe vok' yalab ti ja' xnich'nab li Kalebe, ja'ik Seber xchi'uk Tirana. **49** Ta ts'akale, vok' to yan yalab, ja' Saaf ti ja' k'ot ta stot li Madmanae^c xchi'uk Seva ti ja' k'ot ta stot li Makbena xchi'uk Guibeae.^d Li stseb Kalebe^e Aksa sbi.^f **50** Taje ja' snitilulal li Kalebe.

Li Ur^g ti ja' sba xnich'on Efratae^h vok' xnich'nab, li june ja' Sobal ti ja' stot li Kiryat-Jearime,ⁱ **51** li yane ja' Salma ti ja' stot li Belene,^j li yane ja' Aref ti ja' stot li Bet-Gadere. **52** Li

KAP. 2

- a 1Kr 2:9
b Jos 15:20, 58
Ne 3:16
c Jos 15:21, 31
d Jos 15:20, 57
e 1Kr 2:18
f Jos 15:16, 17
g Eks 17:12
Eks 24:14
h 1Kr 2:19
i Jos 15:9, 12
1Kr 13:5
j Je 35:19
Jn 7:42

Kolumna 2

- a 1Kr 11:10, 40
b 1Kr 4:2
c Jos 15:20, 33
d Je 35:19
Mt 2:1
e Jue 1:16
Jue 4:11
1Sa 15:6
f 2Re 10:15
Jer 35:6, 19

KAP. 3

- g 2Sa 3:2-5
h 2Sa 13:32
i 1Sa 25:43
j 1Sa 25:2, 39
k 2Sa 13:28, 37
2Sa 15:10
2Sa 18:14
l 1Re 1:5, 11
1Re 2:24
m 2Sa 5:5
n 2Sa 5:13-16
1Kr 14:3-7
o Lu 3:23, 31
p Mt 1:7
q 2Sa 11:3, 27
r 2Sa 13:1
s 1Re 11:43
t 2Kr 13:1

Sobal ti ja' stot li Kiryat-Jearime vok' xnich'nabtak, ja' Aroe xchi'uk li j-o'lol jmenuotetike. **53** Li yuts' yalaltak Kiryat-Jearime ja'ik li j-itritaeitike,^a li jputietike, li jsumatetike xchi'uk li jmisraitaeitike. Ja' te lik tal sts'unbalik li jsoraetik^b xchi'uk li j-estaoletike.^c **54** Li xnich'nabtak Salmae ja'ik li Belene,^d li jnetofaetike, li Atrot-Bet-Joabe, li j-o'lol jmanaatetike xchi'uk li jsoretike. **55** Li yuts' yalaltak jts'ibajometik ti te nakalik ta Jabese ja'ik li jtirateoetike, li jsimateoetike xchi'uk li jsukateoetike. Taje ja' jkenitaeitike^e ti te lik talel sts'unbalik ta Ammat ti ja' totil ta yuts' yalal Rekabe.^f

3 Li'e ja' xnich'nabtak David ti te vok'ik ta Ebrone:^g li sba xnich'one ja' Amnon,^h ja' yol Ainoamⁱ ti likem ta Jesreele; li xcha'vo'ale ja' Daniel, ja' yol Abigail^j li jkarmelo antse; **2** li yoxvo'ale ja' Absalon,^k ja' yol Maaka li stseb ajvalil Talmai ta Guesure; li xchanvo'ale ja' Adonias,^l ja' yol Aguit; **3** li svo'obale ja' Sefatias, ja' yol Abital; li svakvo'ale ja' Itream, ja' yol Eglia ti ja' yajnil Davide. **4** Taje ja' xnich'nabtak David ti te vok'ik ta Ebrone, vakvo'ik. Li ta Ebrone te ajvalilaj vukub jabil xchi'uk vakib u, ja' 33 jabil ajvalilaj li ta Jerusalem.^m

5 Li yan xnich'nabtak ti te vok'ik ta Jerusalemⁿ ja'ik Simea, Sobab, Natan^o xchi'uk Salomon.^p Li chanvo'ik taje ja' sme'ik li Bat-Seba^q ti ja' stseb Amiele. **6** Li yan balune xnich'nabtake ja'ik Ibar, Elisama, Elifelet, **7** Noga, Nefeg, Jafia, **8** Elisama, Eliada xchi'uk Elifelet. **9** Taje ja' xnich'nabtak skotal li Davide xchi'uk oy jun stsebalik, Tamar sbi.^r Pe parte-o li xnich'nabtak ta sts'akal ajniltake.

10 Li xnich'on Salomone ja' Reoboam, li xnich'on Reoboame^s ja' Abias,^t li xnich'on Abiase ja'

Asa,^a li xnich'on Asae ja' Jeosafat,^b **11** li xnich'on Jeosafate ja' Jeoram,^c li xnich'on Jeorame ja' Okosias,^d li xnich'on Okosiase ja' Jeos,^e **12** li xnich'on Jeose ja' Amasias,^f li xnich'on Amasiase ja' Asarias,^g li xnich'on Asariase ja' Jotan,^h **13** li xnich'on Jotane ja' Akas,ⁱ li xnich'on Akase ja' Esekias,^j li xnich'on Esekiasse ja' Manases,^k **14** li xnich'on Manasese ja' Amon,^l li xnich'on Amone ja' Josias.^m **15** Li sba xnich'on Josiase ja' Joanan; li xcha'vo'ale ja' Jeoiakim;ⁿ li yoxvo'ale ja' Sedekias;^o li xchanvo'ale ja' Salum. **16** Li xnich'nab Jeoiakime ja'ik Jekonias^p xchi'uk Sedekias. **17** Li Jekonias ti ay ta chukele oy xnich'nabtak, ja'ik Sealtiel, **18** Malkiram, Peday, Senasar, Jekamias, Osama xchi'uk Nedabias. **19** Li xnich'nab Pedayae ja'ik Sorobabel^q xchi'uk Simej; li xnich'nab Sorobabele ja'ik Mesulam xchi'uk Ananias (li stsebalike Selomit sbi); **20** li yan vo'ob xnich'nabtake ja'ik Asuba, Oel, Berekias, Asadias xchi'uk Jusab-Esed. **21** Li xnich'nab Ananiase ja'ik Pelatias xchi'uk Jesaya; li xnich'on Jesayae ja' Refaya; li xnich'on Refayae ja' Arnan; li xnich'on Arnane ja' Abdias; li xnich'on Abdiase ja' Sekanias. **22** Li Sekaniase ayan snitilulal,* li xnich'one ja' Semaya, li xnich'nabtak Semayae ja'ik Atus, Igal, Barias, Nearias xchi'uk Safat, vakvo' ta skotol. **23** Li xnich'nabtak Neariase ja'ik Elioenai, Iskias xchi'uk Asrikam, oxvo'ik. **24** Li xnich'nabtak Elioenae ja'ik Odavias, Eliasib, Pelaya, Akub, Joanan, Delaya xchi'uk Anani, vukvo'ik.

4 Li xnich'nabtak Judae ja'ik Peres,^r Eson,^s Karmi, Ur^t xchi'uk Sobal.^u **2** Li Reaya ti ja' xnich'on Sobale vok' xnich'on, Jaat sbi; li xnich'nab Jaate

3:22 *Literal «xnich'nabtak».

KAP. 3

a 2Kr 14:1

b 2Kr 20:31

c 2Kr 21:5

d 2Kr 22:2

e 2Kr 24:1

f 2Kr 25:1

g 2Re 14:21

h 2Kr 27:1

i 2Kr 28:1

j 2Kr 29:1

k 2Re 21:1

l 2Re 21:19

m 2Re 22:1

n 2Re 23:34
2Kr 36:5o 2Re 24:17
2Kr 36:11p 2Re 24:6, 8
2Re 25:27
Est 2:6q Esd 5:2
Mt 1:12
Lu 3:23, 27

KAP. 4

r Je 38:29
Nu 26:20Rut 4:18
Mt 1:3s Je 46:12
1Kr 2:5t Eks 17:12
Eks 24:14
1Kr 2:19

u 1Kr 2:50

Kolumna 2

a 1Kr 2:53

b 2Kr 11:5, 6

c 1Kr 2:19

d Mik 5:2

e 1Kr 2:24

f 2Kr 11:5, 6

g Jos 15:16, 17
Jue 3:9, 11

ja'ik Aumai xchi'uk Laad. Ja' te lik talel li yuts' yalal jsoraetike.^a **3** Li xnich'nabtak stot* Etame^b ja'ik Jesreel, Isma xchi'uk Idbas (li stsebalike Aseleponi sbi), **4** li xnich'on Penuele ja' Guedor, li xnich'on Esere ja' Usa. Taje ja' xnich'nab li Ur^c ti ja' sba xnich'on li Efratae xchi'uk ti ja' stot li Belene.^d **5** Li Asjur^e ti ja' stot li Tekoae^f oy cha'vo' yajnil, ja'ik Ela xchi'uk Naara. **6** Li Naarae vok' yalab ti ja' xnich'nab li Asjure, ja'ik Ausam, Efer, Temeni xchi'uk Aaastari. Taje ja' yalabtak li Naarae. **7** Li yalabtak Elae ja'ik Seret, Isar xchi'uk Etnan. **8** Li xnich'nab Kose ja'ik Anub xchi'uk Sobeba, te oy xtok li yuts' yalal Aarel ti ja' xnich'on Arume.

9 Li Jabese mas ich'bil ta muk' k'ucha'al li xchi'iltak ta vok'ele. Ti Jabes* ak'bat sbi yu'un li sme'e, yu'un xi laj yale: «Laj kil jvokol k'alal vok' ku'une». **10** Li Jabese xi la sk'anbe vokol li Dios yu'un Israele: «¡Avokoluk, oy ta ko'onton ti xavak'bun bendisiane xchi'uk ti xavak'bun to mas kobile, ti xachabiune xchi'uk ti mu xavak' taluk jvokole sventa mu k'usi jpas!»). Li Diose jech la spas jech k'ucha'al k'anbate.

11 Li Kelub ti ja' xchi'il ta vok'el Suae oy xnich'on, ja' Meir ti ja' stot li Estone. **12** Li xnich'nabtak Estone ja'ik Bet-Rafa, Pasea xchi'uk Teina ti ja' stot li Ir-Naase. Taje ja' li viniketik ta Reake. **13** Li xnich'nab Kenase ja'ik Otniel^g xchi'uk Seraya; li xnich'on Otniele ja' Atat. **14** Li xnich'on Meonotaie ja' Ofra. Li xnich'on Serayae ja' Joab, li Joabe ja' k'ot ta totil yu'unik li

4:3 *Li jlom biiletik chal ta kapitulo li'e ja' sbi jteklumetik, ma'uk sbi jun krixchano. Ja' yu'un, k'alal «stot» xie, xu' van ja' sk'an xal ti ja' la slikes junuk jteklume. **4:9** *Li biil Jabese xu' van te tsakal sk'oplal ta jpel' k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal «k'ux».

jnaklejetik ta Gue-Arasime,* ti jech sbi li slumalike ja' ta skoj ti oy k'usitik lek xtojobik spasele.

15 Li Kaleb^a ti ja' xnich'on Jefunee oy xnich'nabtak, ja'ik Iru, Ela xchi'uk Naam; li xnich'on Elae ja' Kenas. **16** Li xnich'nabtak Jealelele ja'ik Sif, Sifa, Tiria xchi'uk Asarel. **17** Li xnich'nabtak Esrae ja'ik Jeter, Mered, Efer xchi'uk Jalon; li antse* la xchi'in yol, li yalabtak ja'ik Miriam, Samai xchi'uk Isba ti ja' stot li Estemoae. **18** Taje ja' yalabtak Bitias ti ja' stseb li faraone, li Bitiase ja' laj yik' li Merede. (Li yajnil ti ja' juda antse vok' yalabtak, ja'ik Jered ti ja' stot li Guedore, Eber ti ja' stot li Sokoe xchi'uk Jekutiel ti ja' stot li Sanoae).

19 Li yajnil Odias ti ja' xchi'il ta vok'el Naame oy yalabtak, june ja' stot li Keila ti ja' jgarmit vinike, li yane ja' stot li Estemoa ti ja' jmaak vinike. **20** Li xnich'nabtak Ximone ja'ik Amnon, Rina, Ben-Anan xchi'uk Tilon. Li xnich'nab Isie ja'ik Soet xchi'uk Ben-Soet.

21 Li Sela^b ti ja' xnich'on Judae oy xnich'nabtak, ja'ik Er ti ja' stot li Lekae, Laada ti ja' stot li Maresae, te xtok li yuts' yalal snitilulal Asbea ti tspacek lekil pok'etike, **22** Jokim, viniketik ta Koseba, Joas xchi'uk Saraf ti laj yik'ik jmoab antsetike xchi'uk Jasubi-Leem. Vo'neik xa tsakbil li biiletike.* **23** Taje jpatp'in yabtelik ti te nakalik ta Netaim xchi'uk ta Guederae. Te nakalik xchi'uk tspacek yabtel li ajvalile.

24 Li xnich'nabtak Simeone^c ja'ik Nemuel, Jamin, Jarib, Sera xchi'uk Xaul.^d **25** Li xnich'on Xaule ja' Salum, li xnich'on Salume ja' Mibsam, li xnich'on Mib-

4:14 *Ja' sk'an xal «stenlejaltik yu'unik li buch'utik oy k'usitik lek xtojobik spasele». **4:17** *Ja' van sk'oplal Bitias ti chal ta versikulo 18. **4:22** *O «Taje vo'neal k'op xa».

KAP. 4

a Nu 32:11, 12
Jos 15:13

b Je 38:2, 5
Nu 26:20

c Je 46:10

d Nu 26:12, 13

Kolumna 2

a Nu 26:22

b Jos 19:1, 2

c Jos 15:21, 26

d Jos 15:21, 28
Jos 19:1, 3
Ne 11:25-27

e Jos 15:21, 29

f Jos 19:1, 4

g Jue 1:17

h Jos 15:20, 31
Jos 19:1, 5
1Sa 27:5, 6

i Jos 19:1, 5

j Jos 19:1, 7

k Je 10:6, 20

same ja' Misma. **26** Li snitilulal Mismae ja' Amuel, li xnich'on Amuele ja' Sakur, li xnich'on Sakure ja' Simeil. **27** Li Simeie oy l6 ta vo' skeremtak xchi'uk vakvo' stsebetak; pe li xchi'iltak ta vok'ele mu'yuk ep skeremik, jech xtok, li yuts' yalalike mu'yuk ep skeremik, ja' mas ep skeremik li viniketik ta Judae.^a **28** Te nakiik ta Beer-Seba,^b ta Molada,^c ta Asar-Sual,^d **29** ta Bila, ta Esem,^e ta Tolad, **30** ta Betuel,^f ta Orma,^g ta Siklag,^h **31** ta Bet-Markabot, ta Asar-Susim,ⁱ ta Bet-Biri xchi'uk ta Saaraim. Ja' te nakiik-o ja' to ti k'uxi och ta ajvalil li Davide.

32 Te nakiik ta Etam, ta Ain, ta Rimon, ta Token xchi'uk ta Asan,^j vo'ob jteklum, **33** ja' yu'unik xtok li bik'tal lumetik oy ta sjoylejal li jteklumetik taje ti chk'ot k'alal to ta Baale. Taje ja' ti k'u yelan xcholet laj yich' tsakbel sbiike xchi'uk ti butik ech'ik ta nakleje. **34** Li yan snitilulal Simeone ja'ik Mesobab, Jamlek, Josa ti ja' xnich'on Amasiase, **35** Joel, Jeu ti ja' xnich'on Josibiase (li smuk'tot* Jeye ja' li Seraya ti ja' xnich'on Asiele), **36** Elioenai, Jaakoba, Jesoaya, Asaya, Adiel, Jesimiel, Benaya **37** xchi'uk Sisa ti ja' xnich'on Sifie (li Sifie ja' xnich'on Alon, li Alone ja' xnich'on Jedaya, li Jedaya ja' xnich'on Simri, li Simrie ja' xnich'on Semaya); **38** li buch'utik lok' sbiike ja' bankilaleetik li ta yuts' yalalike, jech xtok, epaj tajak li yuts' yalal smoltotakike. **39** Li va' k'ak'ale, te batik ta yochebal Guedor ta stenjejalitik ta stuk'il slok'eb k'ak'al, yu'un bat sa'ik yaxaltik ti bu stak' xve' xchijike. **40** Laje, la staik pimil yaxaltik xchi'uk lek jamal li osile, sts'ijlan no'ox* xchi'uk mu'yuk k'usi xbak' te. Ja' te to'ox ech'ik ta naklej li jkametike.^k

4:35 *O «smoltot». **4:40** *O «ts'ijil no'ox».

41 Li buch'utik lok' sbiike ja'o te k'otik k'alal ja'o tspas mantal li ajvalil Esekias^a ta Judae. La stuki-beik skarpana li jkametike xchi'uk la smilik li jmeunimetik ti te nakalike. La xch'aybeik-o sts'un-bal ta j-ech'el. Ja' xa te komik ta naklej li stukike, yu'un te la sta-beik lek sve'el xchijik.

42 Oy vo'ob sien jsimeonetik ti batik ta vits Seire,^b ja' beiltasatik yu'un li Pelatias, Nearias, Refaya xchi'uk Usiel ti ja' xnich'nab-tak Isie. **43** Jech xtok, la smilik li j-amaleketik^c ti jatavike, va'un te komik ta naklej k'alal to avie.

5 Li'e ja' sk'oplal li xnich'nab-tak Rubene,^d li sba xnich'on Israele. Manchuk mi ja' sba nich'onil, li sderecho ti ja' sba nich'onile ja' xa kom ta sderecho li xnich'nab Josee,^e li skerem Israele, yu'un laj yik'ubtasbe* li stem^f stote.^f Ja' yu'un, ti k'u yelan laj yich' tsakbel sbi li yuts' yalale mu'yuk chak' ta ilel ti ja' sba nich'onile. **2** Jech xtok, manchuk mi ja' mas muk' sk'oplal li Juda^g k'ucha'al li xchi'iltak ta vok'ele xchi'uk ti ja' te lik tal sts'un-bal li buch'u chk'ot ta jnitvaneje,^h ja' oy sderecho Jose k'ucha'al sba nich'onil. **3** Li Ruben ti ja' sba xnich'on Israele vok' xnich'nab-tak, ja'ik Anok, Palu, Ebron xchi'uk Karmi.ⁱ **4** Li xnich'on Joele ja' Semaya, li xnich'on Semayae ja' Gog, li xnich'on Gogue ja' Simeil, **5** li xnich'on Simeie ja' Mikeas, li xnich'on Mikease ja' Reaya, li xnich'on Reayae ja' Baal, **6** li xnich'on Baale ja' Beera ti chukat batel yu'un li ajvalil Tilgat-Pilneser^j ta Asiriae, jech xtok, ja' to'ox bankial yu'unik li jrubenetike. **7** Li yuts' yalal xchi'iltak ta vok'el ti xcholet laj yich' tsakbel sbiik ta jujuchop snitilulalike ja'ik Jeiel ti ja' k'ot ta jolile, Sakarias **8** xchi'uk Bela. Li stot Belae ja' Asas, li stot

5:1 *O «la sokesbe sk'oplal». ^aO «svayeb».

KAP. 4

a 2Kr 29:1

b Je 36:8

c Eks 17:14, 16
1Sa 15:7

KAP. 5

d Je 29:32
Je 49:3, 4e Je 49:22, 26
Jos 14:4

f Je 35:22

g Je 49:8, 10
Nu 2:3
Nu 10:14
Jue 1:1, 2
SI 60:7h Mt 2:6
Ebr 7:14i Je 46:9
Eks 6:14

j 2Re 16:7

Kolumna 2

a Dt 2:36

b Nu 32:34, 38
Jos 13:15, 17
Ese 25:9, 10c Je 15:18
Dt 1:7
Jos 1:4
2Sa 8:3

d Jos 22:9

e Dt 3:8, 10
Jos 12:4, 5

f Nu 32:1

g Dt 3:3, 13
Dt 32:14h 2Re 15:32
2Kr 27:1
Is 1:1
Os 1:1
Mik 1:1

i 2Re 14:16, 28

Asase ja' Sema, li stot Semae ja' Joel. Skotol li yuts' yalal Belae te nakalik ta sjunul yosilal Aroer^a ti chk'ot k'alal ta Nebo xchi'uk ta Baal-Meone.^b **9** Ti bu la spas snaik ta stuk'il slok'eb k'ak'ale te chlik ta takixokol balumil ta sts'el uk'um Eufrates,^c yu'un epaj tajak xchonbolomik k'alal te to'ox nakalik ta yosilal Galaade.^d **10** K'alal kuxul to'ox li Saule, la stsakik ta k'op li j-agaretike xchi'uk la stsalik. Ja' yu'un, ja' xa te kom nakiikuk ta skarpanaik ta sjunul li yosilal Galaad ta stuk'il slok'eb k'ak'ale.

11 Li snitilulal Gade te nakiik ta yosilal Basan k'alal to Saleka,^e ja' sts'akinoj sba xchi'ukik li snitilulal Rubene. **12** Ja' jolil yu'unik li Joele, ja' xcha'vo'al jolil k'ot li Safame. Li ta Basane ja' k'ot ta jnitvanejetik li Janai xchi'uk Safate. **13** Li xchi'iltak ta vok'el ti ja' joliletik ta jujuchop yuts' yalalike ja'ik Miguel, Mesulam, Seba, Jorai, Jakan, Sia xchi'uk Eber, kuvko'ik. **14** Taje ja' xnich'nab-tak Abiail. Li stot Abiaile ja' Uri, li stot Urie ja' Jaroa, li stot Jaroae ja' Galaad, li stot Galaade ja' Miguel, li stot Miguele ja' Jesisai, li stot Jesisaie ja' Jado, li stot Jadoe ja' Bus. **15** Li Ai ti ja' xnich'on Abdiele xchi'uk ti ja' smom Gunie ja' jolil li ta yuts' yalale. **16** Te nakalik ta Galaad,^f ta Basan^g xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike^h xchi'uk ti bu to k'alal smakoj li yaxaltik ta Sarone. **17** Skotolik taje lek xcholet laj yich' tsakbel sbiik k'alal ja'o ochem ta ajvalil ta Juda li Jotane^h xchi'uk k'alal ja'o ochem ta ajvalil ta Israel li Jeroboane.^h

18 Li jrubenetik, li jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese oy 44,760 ta vo' yajsoltarotakik ti lek xu' yu'unik pas-k'ope. Yich'oj batel s-eskudoik,*

5:16 *O «ta sjoylejale». 5:17 *Ja' xkalitik, Jeroboan II. 5:18 *O «smakobbai-lik».

s-espadaik xchi'uk stsakoj batel s-arkoik, xchanojik lek pask'op. **19** Ja' bat stsakik ta k'op li Jecture, li Nafise,^a li Nodabe xchi'uk li j-agaretike.^b **20** Laj yich'ik koltael k'alal bat stsakik ta k'ope, jech oxal och ta sk'obik li j-agaretike xchi'uk skotol li buch'utik te xchi'ukike. Ti jech kuch yu'unike ja' koliyal ti koltaatik yu'un li Diose, yu'un la spat yo'ontonik k'alal la sk'anbeik vokole.^c **21** La spojbeik batel li xchonbolomike –50 mil ta kot kameyo, 250 mil ta kot chij xchi'uk cha'mil ta kot vuro— xchi'uk la xchukik batel 100 mil krixchanoetik. **22** Solel ep chamik, yu'un ja' la spas k'op li melel Diose.^d Va'un, ja' xa te kom nakiikuk ja' to ti k'uxi laj yich'ik chukel batele.^e

23 Ti butik nakiik li j-o'lol snitulal Manasese^f te chlik ta Basan k'alal to ta Baal-Ermon xchi'uk ta Senir k'alal to ta vits Ermon.^g Toj ep li snitulale. **24** Li'e ja' li joliletik ta jujuchop yuts' yalalike: Efer, Isi, Eliel, Asriel, Jeremias, Odavias xchi'uk Jadiel; lek xu' yu'unik pas-k'op, lek ojtkinbilik xchi'uk ja'ik joliletik ta jujuchop yuts' yalalik. **25** Pe mu'yuk tuk' xak' sbaik ta stojolal li Sdios smoltotakike xchi'uk mulivaj xchi'ukik li sdiostak jnakejetik ta balumil^h ti ta sat stukik milbatik yu'un li Diose. **26** Ja' yu'un, li Sdios Israele ta stijbe yo'onton li ajvalil Pul ta Asiriae' (ja' xkaltik, li ajvalil Tilgat-Pilneserⁱ ta Asiriae), ja' yu'un la xchuk batel li jrubenete, li jgadetike xchi'uk li j-o'lol snitulal Manasese, te laj yik'an batel ta Ala, ta Abor, ta Ara xchi'uk ta uk'um Gosan^k xchi'uk te oyik-o k'alal to avie.

6 Li xnich'nabtak Levie^j ja'ik Guerson, Koat^m xchi'uk Merari.ⁿ **2** Li xnich'nabtak Koate ja'ik Amram, Isar,^o Ebron xchi'uk Usiel.^p **3** Li xnich'nabtak Amrame^q ja'ik Aaron,^r Moises^s xchi'uk Miriam.^t Li xnich'nabtak Aarone

KAP. 5

- a Je 25:13, 15
1Kr 1:31
b 1Kr 5:10
c Sl 20:7
Sl 22:4
d Jos 10:42
1Sa 17:45, 47
2Kr 20:15
e 2Re 15:29
2Re 17:6
f Jos 13:29, 30
g Dt 4:47, 48
h Dt 5:7-9
Jue 2:17
Jue 8:33
2Re 17:10, 11
i Esd 1:1
Pr 21:1
j 2Re 15:19, 29
k 2Re 17:6
2Re 18:11

KAP. 6

- l Je 29:34
Eks 6:16
m Eks 6:18
Nu 3:27
n Nu 3:17
Nu 26:57
o Eks 6:21
p Eks 6:22
Le 10:4
q Eks 6:20
r 1Kr 23:13
s Eks 6:26
Ech 7:37, 38
t Eks 15:20

Kolumna 2

- a Eks 24:1
Le 10:1
b Nu 3:32
Dt 10:6
c Eks 6:23
Eks 28:1
Nu 4:28
1Kr 24:2, 4
d Eks 6:25
Nu 25:11
e 2Sa 8:17
f 1Re 1:8
1Re 2:35
g 2Sa 15:27, 36
h Ne 11:11
i 2Kr 34:14
j 2Re 25:18
k Aj 1:1
l Nu 3:18
m Nu 3:19, 20
n Nu 26:57
o Nu 3:18
p Nu 16:1, 32
Nu 26:10, 11
Jud 11
q Eks 6:24

ja'ik Nadab, Abiu,^a Eleasar^b xchi'uk Itamar.^c **4** Li xnich'on Eleasare ja' Fineas;^d li xnich'on Finease ja' Abisua. **5** Li xnich'on Abisuae ja' Buki; li xnich'on Buki ja' Usi. **6** Li xnich'on Usie ja' Seraias; li xnich'on Seraiase ja' Merayot. **7** Li xnich'on Merayote ja' Amarias; li xnich'on Amariase ja' Aitub.^e **8** Li xnich'on Aitube ja' Sadok;^f li xnich'on Sadoke ja' Aimaas.^g **9** Li xnich'on Aimaase ja' Asarias; li xnich'on Asariase ja' Joanan. **10** Li xnich'on Joanane ja' Asarias. Te tun ta paleal li ta na la sva'an Salomon ta Jerusalene.

11 Li xnich'on Asariase ja' Amarias; li xnich'on Amariase ja' Aitub. **12** Li xnich'on Aitube ja' Sadok;^h li xnich'on Sadoke ja' Salum. **13** Li xnich'on Salume ja' Ilkias;ⁱ li xnich'on Ilkiase ja' Asarias. **14** Li xnich'on Asariase ja' Seraya;^j li xnich'on Serayae ja' Jeosadak.^k **15** Li Jeosadake te chukil batel ek k'alal tunesat yu'un Jeova li Nabukodonosor sventa xchuk batel li jnakejetik ta Juda xchi'uk ta Jerusalene.

16 Li xnich'nabtak Levie ja'ik Guerson,^{*} Koat xchi'uk Merari. **17** Li sbi xnich'nab Guersome ja'ik Libni xchi'uk Simej.^l **18** Li xnich'nabtak Koate ja'ik Amram, Isar, Ebron xchi'uk Usiel.^m **19** Li xnich'nab Merarie ja'ik Mali xchi'uk Musi.

Li'e ja' yuts' yalal jlevietik ti te lik talel ta smoltotakike:ⁿ **20** li xnich'on Guersome^o ja' Libni, li xnich'on Libnie ja' Jaat, li xnich'on Jaate ja' Sima, **21** li xnich'on Simae ja' Joa, li xnich'on Joae ja' Ido, te oy xtok li Serae, li xnich'on Serae ja' Jeatrai. **22** Li snitulal Koate ja' Aminadab, li xnich'on Aminadabe ja' Kore,^p li xnich'on Koree ja' Asir, **23** li xnich'nab Koree ja'ik Elkana xchi'uk Ebiasaf,^q li xnich'on Ebiasafe ja' Asir, **24** te oy xtok li

6:16 * Li ta versikulo 1, Guerson sbi xtok.

Taate, li xnich'on Taate ja' Uriel, li xnich'on Uriele ja' Usias, te oy xtok li Xaule. **25** Li xnich'nab Elkanae ja'ik Amasai xchi'uk Aimot. **26** Li xnich'on Elkanae ja' Sofai, te oy xtok li Naate, **27** te oy xtok li Eliabe, li xnich'on Eliabe ja' Jeroam, li xnich'on Jeroame ja' Elkana.^a **28** Li Samuele^b oy cha'vo' xnich'nab, li sba xnich'one ja' Joel, li xcha'vo'ale ja' Abias.^c **29** Li snitilulal Merarie ja' Mali,^d li snitilulal Libnie te lik talel ta Merari, te oy xtok li Simeie, li Usae **30** xchi'uk li Simeae, li xnich'on Simeae ja' Aguias, te oy xtok li Asayae.

31 Li'e ja' sk'oplal li buch'utik la st'uj David sventa sbeiltasik li k'ejimol ta sna Jeova k'alal te k'ot xchotanik li Kaxae.^e **32** Ja' sbainojik li k'ejimol ta axibalna, ja' xkaltik, li ta karpana sventa tsobobbaile, jech-o la spasik k'alal la sva'anbe sna Jeova ta Jerusalen li Salomone,^f jech la spas yabtelik k'ucha'al albilike.^g **33** Li'e ja' li viniketik ti jmoj te tunik xchi'uk xnich'nabike: li ta snitilulal jkoatetike ja' Eman^h ti ja' jk'ejimole, li stot Emame ja' Joel,ⁱ li stot Joele ja' Samuel, **34** li stot Samuele ja' Elkana,^j li stot Elkanae ja' Jeroam, li stot Jeroame ja' Eliel, li stot Eliele ja' Toa, **35** li stot Toae ja' Suf, li stot Sufe ja' Elkana, li stot Elkanae ja' Maat, li stot Maate ja' Amasai, **36** li stot Amasaie ja' Elkana, li stot Elkanae ja' Joel, li stot Joele ja' Asarias, li stot Asariase ja' Sofonias, **37** li stot Sofonias ja' Taat, li stot Taate ja' Asir, li stot Asire ja' Ebiasaf, li stot Ebiasafe ja' Kore, **38** li stot Koree ja' Isar, li stot Isare ja' Koat, li stot Koate ja' Levi, li stot Levie ja' Israel.

39 Li xchi'il ta vok'el ti Asaf^k sbie te va'i ta sbats'ik'ob, li stot Asafe ja' Berekias, li stot Berekias ja' Simea, **40** li stot Simeae ja' Miguel, li stot Miguele ja' Baaseya, li stot Baaseyae

KAP. 6

a 1Sa 1:1

b 1Sa 1:20

c 1Sa 8:1, 2

d Eks 6:19
1Kr 23:21e 2Sa 6:17
1Kr 15:16

f 1Re 6:14

g 2Kr 35:15

h 1Kr 15:16, 17

i 1Sa 8:1, 2

j 1Sa 1:1

k 1Kr 25:1
2Kr 5:12
Sl 50:Tit

Kolumna 2

a 1Kr 23:6

b 1Kr 15:16, 17

c Nu 3:5-7

d Eks 28:1
Nu 3:10

e Eks 29:38

f Eks 30:7

g Eks 30:10
Le 4:20
Le 17:11
2Kr 29:24

h Eks 6:23

i Eks 28:1
Nu 3:32

j 2Sa 8:17

k 1Re 2:35

ja' Malkiya, **41** li stot Malkiyae ja' Etni, li stot Etnie ja' Sera, li stot Serae ja' Adaya, **42** li stot Adayae ja' Etan, li stot Etane ja' Sima, li stot Simae ja' Simeie, **43** li stot Simeie ja' Jaat, li stot Jaate ja' Guersom, li stot Guersome ja' Levi.

44 Li Etan ti likem ta snitilulal Merari^a ti ja' yermano sbaikete va'i ta ts'etk'ob,* li stot Etane^b ja' Kisi, li stot Kisie ja' Abdi, li stot Abdie ja' Maluk, **45** li stot Maluke ja' Asabias, li stot Asabiase ja' Amasias, li stot Amasiase ja' Ilkias, **46** li stot Ilkiase ja' Amsi, li stot Amsie ja' Bani, li stot Banie ja' Semer, **47** li stot Semere ja' Mali, li stot Malie ja' Musi, li stot Musie ja' Merari, li stot Merarie ja' Levi.

48 Li xchi'iltak ti ja' jlevietike laj yich'ik t'ujel* sventa te xturnik li ta axibalna ti ja' sna li mel-lel Diose.^c **49** Li Aaron xchi'uk xnich'nabtake^d ja' chak'ik matanal sventa xtomet muyel xch'ai-lal* yu'unik li ta skajleb chik'bil matanale^e xchi'uk li ta skajleb matanal sventa xchik'obil pome,^f ja' sbainojik li abtelal ta sventa li k'usitik ch'ule yo' sta per-ton li Israel^g jech k'ucha'al yaloj mantal li Moises ti ja' yajtunel mel-lel Diose. **50** Li'e ja' li snitilulal Aarone:^h li xnich'on Aarone ja' Eleasar,ⁱ li xnich'on Eleasare ja' Fineas, li xnich'on Finease ja' Abisua, **51** li xnich'on Abisuae ja' Buki, li xnich'on Bukie ja' Usi, li xnich'on Usie ja' Seraias, **52** li xnich'on Seraiase ja' Merayot, li xnich'on Merayote ja' Amarias, li xnich'on Amariase ja' Aitub,^j **53** li xnich'on Aitube ja' Sadok,^k li xnich'on Sadoke ja' Aimaas.

54 Li'e ja' sk'oplal ti butik nakiik ti bu laj yich' yosilik ta juchope: li yuts' yalal jkoatetik ti te likem talel ta snitilulal Aarone ja'

6:44 *O «surtok'ob». **6:48** *Literal «laj yich'ik ak'el». **6:49** *O «xch'ayilal».

k'ot ta stojalalik li ba'yel suertee, **55** ja' yu'un laj yak'beik li Ebron^a ti te xkom ta yosilal Judae xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. **56** Pe li yosilal jteklum xchi'uk li bik'tal lumetik yu'une ja' laj yak'beik li Kaleb^b xnich'on Jefunee. **57** Laj yak'beik snitilulal Aaron xtok li jteklumetik* sventa nak'obbaile,^c ja' li Ebrone.^d Laj yak'beik xtok Libna^e xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Jatir,^f Estemoa xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale,^g **58** Ilen xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Debir^h xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **59** Asan' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Bet-Semes' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale; **60** li snitilulal Benjamine laj yak'ik Gueba^k xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Alemet xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Anatot' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale. Li jteklumetik ak'batik li yuts' yalalike ja' 13 ta skotol.^m

61 Li yan jkoatetike ak'batik ta suerte lajuneb jteklumetik, ja' laj yak'ik li uts' alalil ta jchop nitilulale xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manases.ⁿ

62 Li jujuchop yuts' yalal jguersometike laj yich'ik ak'bel 13 jteklumetik ti ja' yu'unik li snitilulal Isakare, li snitilulal Asere, li snitilulal Neftalie xchi'uk li snitilulal Manases ta Basane.^o

63 Li jujuchop yuts' yalal jmerarietike laj yich'ik ak'bel ta suerte 12 jteklumetik ti ja' yu'unik li snitilulal Rubene, li snitilulal Gade xchi'uk li snitilulal Sabulone.^p

64 Li j-israeletike ja' laj yak'beik jlevietik li jteklumetik taje xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale.^q **65** Li jteklumetik taje xchi'uk li yan jteklumetik chich' albel sbi ti ja' yu'unik li snitilulal Juda, li snitilulal Simeon xchi'uk li snitilulal Benjamine ja' laj yi-

6:57 *O ja' van sk'opla «jteklum» jech kucha'al chal ta Josue 21:13.

KAP. 6

- a Nu 13:22
Jos 21:8, 11
b Jos 14:13
Jue 1:20
c Nu 35:12, 13
d Jos 20:7, 9
e Jos 15:20, 42
f Jos 15:20, 48
g Jos 21:13-16
h Jue 1:11
i 1Kr 4:24, 32
j Jos 15:10, 12
k Jos 18:21, 24
l Jos 21:8, 18
Jer 1:1
m Jos 21:4
n Jos 21:5
o Jos 21:27-33
p Jos 21:34-40
q Nu 35:2-4

Kolumna 2

- a Jos 21:20-26
b Jos 20:7, 9
c Jos 16:10
d Jos 10:11
e Jos 10:12
Jue 1:35
f Jos 19:45, 48
g Dt 4:41-43
h Jos 21:27
i Jos 19:12, 16
j Jos 21:8, 28
k Jos 21:8, 30
l Jos 19:28, 31
Jue 1:31
m Jos 20:7, 9
Jos 21:32, 33
n Mt 3:13
o Jos 21:34-39

ch'ik ak'bel ta suerte xtok li jlevietike.

66 Li yan yuts' yalal jkoatetike yich'ojik jteklumetik ti ja' yu'unik li snitilulal Efraine, ja' xa kom ta yosilik.^a **67** Ak'batik li jteklumetik* sventa nak'obbaile, ja' li Sikem^b xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejal ti te xkom ta vitstikal-tik yu'un Efraine. Ak'batik xtok li Gueser^c xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **68** Jokmeam xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, Bet-Oron^d xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **69** Ayalon^e xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Gat-Rimon' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale; **70** li j-o'lol snitilulal Manases laj yak'ik Aner xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Bileam xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, ja' laj yak'beik li yan yuts' yalal jkoatetike.

71 Oy jchop uts' alalil ta j-o'lol snitilulal Manases laj yak'beik yosil li jguersometike, ja' li jteklum Golan^g ta Basan xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Ashtarot xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale;^h **72** li snitilulal Isakare ja' laj yak'ik li Kedes xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, li Daberat' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale,ⁱ **73** Ramot xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Anem xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, li Masal xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, li Abdon xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale,^k **75** Ukok xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Reob' xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale; **76** li snitilulal Neftalie ja' laj yak'ik li Kedes^m xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejal ti te xkom ta Galileae,ⁿ Amon xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Kiryattaim xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale.

77 Li snitilulal Sabulone^o laj yak'beik yosil li yan jmerarietike,

6:67 *O ja' van sk'opla «jteklum» jech kucha'al chal ta Josue 21:21.

ja' li Rimono xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Tabor xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale; **78** li snitilulal Ruben ti te xkom yosilik ta yosilal Jordan ta stuk'il Jerikoe, ti te xkom ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Jordane, ja' laj yak'ik li Beser xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale ti te xkom ta takixokol balumile, Jaas^a xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **79** Kedemot^b xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Mefaat xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale; **80** li snitilulal Gade ja' laj yak'ik li Ramot xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale ti te xkom ta Galaade, Maanaim^c xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale, **81** Esbon^d xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale xchi'uk Jaser^e xchi'uk li yaxaltik ta sjoylejale.

7 Li xnich'nabtak Isakare ja'ik Tola, Pua, Jasub xchi'uk Simron,^f chanvo'ik. **2** Li xnich'nabtak Tolae ja'ik Usi, Refaya, Jeriel, Jamai, Ibsam xchi'uk Semuel, ja'ik joliletik ta juchop yuts' yalalik. Oy buch'utik lek xu' yu'unik pask'op ti te lik talel sts'unbalik ta snitilulal Tolae, oyik to'ox 22,600 ta vo' ta skotol k'alal kuxul to'ox li Davide. **3** Li snitilulal* Usie ja' Israias; li xnich'nabtak Israiaase ja'ik Miguel, Abdias, Joel xchi'uk Isias. Li vo'obik taje ja' bankilaetik.[#] **4** Li snitilulalik ta juchop yuts' yalalike oy 36 mil soltaroetik ta skotolik ti chapalik sventa pask'ope. Ti jech epike, ja' ta skoj ti la sa' ep yajnilike, ja' yu'un vok' ep xnich'nabik. **5** Ta skotol li yuts' yalal Isakar ti ja' yermano sbaike oy 87 mil soltaroetik ti lek xu' yu'unik pask'ope, ja' jech yepal tsakal ti bu xcholet tsakbil sbiike.^g

6 Li xnich'nabtak Benjamin^h ja'ik Bela,ⁱ Beker^j xchi'uk Jediael,^k oxvo'ik. **7** Li xnich'nabtak Belae ja'ik Esbon, Usi, Usiel,

7:3 *Literal «xnich'nab». #Literal «joliletik».

KAP. 6

a Nu 21:23

b Dt 2:26

c Je 32:1, 2
2Sa 2:8

d Nu 21:26

e Nu 32:1

KAP. 7

f Je 46:13
Nu 26:23, 24

g Nu 26:25

h Je 35:16, 18
Nu 26:38, 39

i 1Kr 8:1

j Je 46:21

k 1Kr 7:10

Kolumna 2

a Nu 26:41

b 1Kr 7:6

c 1Kr 7:7

d Nu 26:48, 49

e Je 30:3, 8
Je 46:24, 25

f Je 41:50, 51

g Je 50:23
Nu 26:29
Dt 3:15

h Nu 26:33

i Nu 27:1, 7

Jerimot xchi'uk Iri, vo'obik. Ja'ik joliletik ta yuts' yalalik xchi'uk lek xu' yu'unik pask'op, ja'ik 22,034 ta vo' ti ja' jech yepal tsakal ti bu xcholet tsakbil sbiike.^a **8** Li xnich'nabtak Beke-re ja'ik Semira, Joas, Elieser, Elioenai, Omri, Jeremot, Abias, Anatot xchi'uk Alemet, skotolik taje ja'ik xnich'nabtak li Bekere. **9** Li soltaroetik ti tsakal sbiik ti bu xcholet tsakbil sbiik li joliletik ta juchop yuts' yalalike ja'ik 20,200 ta vo' ti lek xu' yu'unik pask'ope. **10** Li snitilulal Jediaele^b ja' Bilan; li snitilulal Bilane ja'ik Jeus, Benjamin, Eud, Kenaana, Setan, Tarsis xchi'uk Aisaar. **11** Skotol taje ja' snitilulal li Jediaele. Li soltaroetik ti te lik talel snitilulalik li ta juchop joliletik ta smoltotike ja'ik 17,200 ta vo' ti lek xu' yu'unik pask'ope, lek chapalik sventa pask'op.

12 Li jsupimetik xchi'uk li j-upimetike ja' xnich'nabtak li Ire;^c li j-usimetike ja' xnich'nabtak li Aere.

13 Li xnich'nabtak Neftalie^d ja'ik Jasiel, Guni, Jeser xchi'uk Salum, ja' snitilulal* li Bilae.^e

14 Li snitilulal Manasese^f ja' Asriel ti ja' yol li sts'akal ajnil ti likem ta Siriae. (Vok' jun yol, Makir^g sbi ti ja' stot li Galaade. **15** Li Makire la sabe yajnil li Upim xchi'uk Supime, Maa-ka sbi li stebale). Li xcha'vo'ale Selofead sbi,^h pe li Selofeade ja' no'ox oy stebetak.ⁱ **16** Li Maa-ka ti ja' yajnil Makire vok' jun yol, Peres laj yak'be sbi; li xchi'il ta vok'ele ja' Seres. Li xnich'nab Serese ja'ik Ulam xchi'uk Reke-m. **17** Li xnich'on Ulame ja' Bedan. Li viniketik taje ja' snitilulal li Galaad ti ja' xnich'on Makir xchi'uk ti ja' smom Manasese. **18** Li stebale ja' Amoleket. Li yalabtake ja'ik Isod, Abi-Eser xchi'uk Mala. **19** Li xnich'nabtak

7:13 *Literal «yalabtak».

Semidae ja'ik Aian, Sikem, Liki xchi'uk Aniam.

20 Li snitilulal Efraine^a ja' Sutela,^b li xnich'nab Sutelae ja'ik Bered xchi'uk Taat, te xtok li Eleada xchi'uk Taate, **21** li xnich'on Taate ja' Sabad, li xnich'on Sabade ja' Sutela; li xnich'nab Efraine ja'ik Eser xchi'uk Elead. Li viniketik te vok'emik ta Gate^c bat smilik ta skoj ti ay elk'anbatikuk xchonbolomike. **22** Li stotik ti ja' li Efraine ep k'ak'al laj yat yo'onton, ja' yu'un tal yernanotak sventa xpatbat yo'onton. **23** Laje, la xchi'in ta vayel li yajnile, va'un li antse la xchi'in yol xchi'uk vok' jun skerem. Li Efraine Berias* laj yak'be sbi, yu'un ja'o chil tajek svokol yuts' yalal k'alal vok' yol li yajnile. **24** Li stsebe Seera sbi. Ja' la sva'an li jteklum Bet-Oron ta olone^d xchi'uk li ta ak'ole^e xchi'uk li jteklum Usen-Seerae. **25** Te oy xtok li Refa xchi'uk Resefe. Li xnich'on Resefe ja' Tela, te oy xtok li Taane, **26** li Ladane xchi'uk li Amiude; li xnich'on Amiude ja' Elisama, **27** li xnich'on Elisamae ja' Nun, li xnich'on Nune ja' Josue.^{af}

28 Ti butik nakiik li snitilulal Efraine ja' ta Betel^g xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike,* ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta Naaran, ta stuk'il smaleb k'ak'al ta Gueser xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, ta Sikem xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, k'alal ta ta Ayya^h xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike. **29** Jech xtok, te nakiik ta sts'el yosilik snitilulal Manases, ta Bet-Sean^h xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, ta Taanakⁱ xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox

7:23 *Ja' sk'an xal «ta vokolil». **7:27** *O «Jeosua». Ja' sk'an xal «ja' jkoltavanej li Jeovae». **7:28** *O «ta sjoylejale». *O Ja' van sk'oplal «Gasa». Pe ma'uk li Gasa te xkom ta Filisteeae.

KAP. 7

a Nu 1:33

b Nu 26:35

c 1Sa 7:14
1Sa 17:4

d Jos 16:1, 3

e Jos 16:5
Jos 21:20, 22
2Kr 8:3, 5f Eks 33:11
Nu 11:28
Nu 32:11, 12
Dt 34:9
Jos 1:1g Je 28:16, 19
Jos 16:1, 2h Jos 17:11
1Sa 31:8, 10

i Jue 5:1, 19

Kolumna 2

a Jue 1:27
1Re 9:15

b 1Re 4:7, 11

c Nu 26:44, 45

d Je 46:17

e Eks 30:14

f Nu 1:41
Nu 26:47

KAP. 8

g Je 35:16, 18

h 1Kr 7:6

i Je 46:21

j Je 46:21

k Jos 21:8, 17
1Sa 13:16

nopajtike, ta Meguido^a xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike xchi'uk ta Dor^b xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike. Taje ja' te nakiik li snitilulal Jose ti ja' xnich'on Israele.

30 Li xnich'nabtak Asere ja'ik Imna, Isva, Isvi xchi'uk Berias.^c Li stsebalike ja' Sera.^d **31** Li xnich'nab Beriase ja'ik Eber xchi'uk Malkiel, li xnich'on Malkiele ja' Birsayit. **32** Li xnich'nabtak Ebere ja'ik Jaflet, Somer xchi'uk Otam, ja' stseb xtok li Sua ti ja' xchi'ilik ta vok'ele. **33** Li xnich'nabtak Jaflete ja'ik Pasak, Bimal xchi'uk Asvat. Taje ja' xnich'nabtak li Jaflete. **34** Li xnich'nabtak Semere* ja'ik Ai, Roga, Jeuba xchi'uk Aram. **35** Li xnich'nabtak Elem* ti ja' xchi'il ta vok'el Semere ja'ik Sofa, Imna, Seles xchi'uk Amal. **36** Li xnich'nabtak Sofae ja'ik Suaj, Arnefer, Sual, Beri, Imra, **37** Beser, Od, Sama, Silsa, Itran xchi'uk Beera. **38** Li xnich'nabtak Jetere ja'ik Jefune, Pispas xchi'uk Ara. **39** Li xnich'nabtak Ulai ja'ik Ara, Aniel xchi'uk Risia. **40** Skotol taje ja' snitilulal li Asere, ja'ik joliletik li ta jujuchop yuts' yalalike, ja'ik soltaroetik ti lek xu' yu'unik pask'ope, t'ujbilik xchi'uk ja'ik jnitvanejetik ti tsots sk'oplalike. Ti k'u yepal tsakal ti bu xcholet tsakbil sbiike^e ja' 26 mil^f ti lek chapalik sventa pask'ope.

8 Li sba xnich'on Benjamine^g ja' Bela,^h li xcha'vo'ale ja' Asbel,ⁱ li yoxvo'ale ja' Aara, **2** li xchanvo'ale ja' Noa, li svo'bale ja' Rafa. **3** Li xnich'nabtak Belae ja'ik Addar, Guera,^j Abiud, **4** Abisua, Naaman, Aoa, **5** Guera, Sefufam xchi'uk Uram. **6** Li xnich'nabtak Eud ti ja' joliletik ta jujuchop yuts' yalalik ti te nakalik ta Gueba^k xchi'uk ti

7:34 *Li ta versikulo 32, Somer sbi xtok. **7:35** *Ya'eluke, ja' sk'oplal li Otam chal ta versikulo 32.

laj yich'ik chukel batel ta Manaate ja'ik **7** Naaman, Aiya xchi'uk Guera —li Guerae ja' beiltsavan batel k'alal chukatik batele, jech xtok, ayan xnich'nab, ja'ik Usa xchi'uk Aiud—. **8** Li Saaraime te vok' xnich'nabtak li ta yosilal Moab k'alal laj xa ox stak batel li jmoabetike, li yajniltake ja'ik Usim xchi'uk Baara.* **9** Vok' xnich'nabtak ti ja' yalab li Odes ti ja' yajnile, ja'ik Jobab, Sibia, Mesa, Malkam, **10** Jeus, Sakia xchi'uk Mirma. Taje ja'ik li xnich'nabtak ti ja'ik joliletik li ta juchop yuts' yalalike.

11 Li xnich'nab ti ja' yalab li yajnil ti ja' li Usime ja'ik Abitub xchi'uk Elpaal. **12** Li xnich'nabtak Elpaale ja'ik Eber, Misam, Semed (li Semele ja' la sva'an li Ono^a xchi'uk li Lod^b xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopaj-tike),* **13** Berias xchi'uk Sema. Taje ja'ik joliletik ta juchop yuts' yalalik ti te nakalik ta Ayalone.^c Ja' la snutsik lok'el li jnaklejetik ta Gate. **14** Te xtok li Aio, Sasak, Jeremot, **15** Sebadias, Arad, Eder, **16** Miguel, Ispa xchi'uk Joa, taje ja' xnich'nabtak li Beriase; **17** Sebadias, Mesulam, Iski, Eber, **18** Ismerai, Islias xchi'uk Jobab, taje ja' xnich'nabtak li Elpaale; **19** Jakim, Sikri, Sabdi, **20** Elienai, Siletai, Eliel, **21** Adaya, Bera-ya xchi'uk Simrat, taje ja' xnich'nabtak li Simeie; **22** Ispan, Eber, Eliel, **23** Abdon, Sikri, Anan, **24** Ananias, Elam, Antotiya, **25** Ifdeya xchi'uk Penuel, taje ja' xnich'nabtak li Sasake; **26** Samserai, Searias, Atalia, **27** Jaeresias, Elias xchi'uk Sikri, taje ja' xnich'nabtak li Jeroame. **28** Ja'ik joliletik ta juchop yuts' yalalik ta juchop snitilulalik. Te nakiik ta Jerusalem.

8:8 *O ja' van sk'oplal «k'alal laj xa ox stak batel li yajniltak ti ja' li Usim xchi'uk Baarae». 8:12 *O «ta sjoylejale».

KAP. 8

a Ne 6:2

b Esd 2:1, 33

c Jos 19:42, 48
Jos 21:8, 24

Kolumna 2

a Jos 9:15, 17
Jos 21:8, 17
1Kr 21:29

b 1Kr 9:35-38

c 1Sa 14:50

d 1Sa 9:1, 2
1Sa 11:15

e 1Sa 14:45

f 1Sa 14:49

g 1Sa 31:2

h 2Sa 2:8
1Kr 9:39-44

i 2Sa 4:4

j 2Sa 9:12

KAP. 9

k Jer 39:9

29 Li Jeiel ti ja' stot Gabaone te naki ta Gabaon.^a Maaka sibi^b li yajnile. **30** Li sba xnich'one ja' Abdon, laje tal Sur, Kis, Baal, Nadab, **31** Guedor, Aio xchi'uk Seker. **32** Li xnich'on Miklo-te ja' Simea. Te nopol yiloj sbaik ta naklej ta Jerusalem xchi'uk li xchi'iltakike. Te nopol yilojik li yan xchi'iltakik xtoke.

33 Li xnich'on Nere^c ja' Kis; li xnich'on Kise ja' Saul;^d li xnich'nabtak Saule ja'ik Jonatan,^e Malki-Sua,^f Abinadab^g xchi'uk Esbaal.^h **34** Li xnich'on Jonatane ja' Merib-Baal.ⁱ Li xnich'on Merib-Baale ja' Mikeas.^j **35** Li xnich'nabtak Mikease ja'ik Piton, Melek, Tarea xchi'uk Akas. **36** Li xnich'on Akase ja' Jeoda; li xnich'nabtak Jeoadae ja'ik Alemet, Asmavet xchi'uk Simri. Li xnich'on Simrie ja' Mosa. **37** Li xnich'on Mosae ja' Binea, li xnich'on Bineae ja' Rafa, li xnich'on Rafae ja' Eleasa, li xnich'on Eleasae ja' Asel. **38** Li Asele oy vakvo' xnich'nabtak, li sbiike ja' Asrikam, Bokru, Ismael, Searias, Abdias xchi'uk Anan. Taje ja' xnich'nabtak li Asele. **39** Li xchi'il ta vok'el ti ja' li Exeke vok' xnich'nabtak, li sba xnich'one ja' Ulam, li xcha-vo'ale ja' Jeus, li yoxvo'ale ja' Elifelet. **40** Li xnich'nabtak Ulamelek xu' yu'unik pask'op xchi'uk lek xtojobik stunesel li arkoe, jech xtok, vok' ep xnich'nabik xchi'uk smomik, 150 ta vo' ta skotol. Skotol taje ja' snitilulal li Benjamine.

9 Skotol li j-israeleteke xcholet laj yich' tsakbel sbiik xchi'uk te tsakbil li ta slivroal k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele. Li Judae laj yich' chukel batel ta Babilonia ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sbae.^k **2** Li buch'utik ba'el sut nakiikuk ta yosilik li ta slumalike ja'ik

8:33 *Is-Boset sibi xtok. 8:34 *Mefiboset sibi xtok.

li paleetike, li jlevietike, li buch'utik chtunik ta temploe* xchi'uk jayvo'uk j-israeletik.^a **3** Li buch'utik bat nakiikuk ta Jerusalene ja'ik junantik ta snitilulal Juda,^b ta snitilulal Benjamin,^c ta snitilulal Efrain xchi'uk ta snitilulal Manases. **4** Ja'ik Utai xnich'on Amiud, xnich'on Omri, xnich'on Imri, xnich'on Bani li ta snitilulal Peres^d ti ja' xnich'on Judae. **5** Asaya ti ja' sba nich'onil xchi'uk xnich'nabtak ti ja'ik snitilulal Selae. **6** Li ta xnich'nabtak Serae^e ja' Jeuel xchi'uk 690 ta vo' xchi'iltak.

7 Li ta snitilulal Benjamine ja'ik Salu ti ja' xnich'on Mesulame, li Mesulame ja' xnich'on Odavias, li Odaviase ja' xnich'on Asenua, **8** Ibneya ti ja' xnich'on Jeroame, Ela ti ja' xnich'on Usie, li Usie ja' xnich'on Mikri, Mesulam ti ja' xnich'on Sefatiase, li Sefatiase ja' xnich'on Reuel, li Reuele ja' xnich'on Ibniya. **9** Li xchi'iltak ti jmoj snitilulalike ja'ik 956 ta vo'. Skotol li viniketik taje ja'ik joliletik ta jujuchop yuts' yalalik.*

10 Li paleetike ja'ik Jedaya, Jeoiarib, Jakin,^f **11** Asarias ti ja' xnich'on Ilkiase, li Ilkiase ja' xnich'on Mesulam, li Sadoke ja' xnich'on Merayot, li Merayote ja' xnich'on Aitub ti ja' jnitvanej li ta sna* meel Diose, **12** Adaya ti ja' xnich'on Jeroame, li Jeroame ja' xnich'on Pasjur, li Pasjure ja' xnich'on Malkiya, Maasai ti ja' xnich'on Adiele, li Adiele ja' xnich'on Jasera, li Jaserae ja' xnich'on Mesulam, li Mesulame ja' xnich'on Mesilemit, li Mesilemite ja' xnich'on Imer, **13** te xtok li xchi'iltak ti ja' joliletik ta jujuchop yuts' yalalike, ja'ik 1,760 ta vo' ti lek xu' yu'unik xchi'uk ti lek

9:2 *O «li jnetineoetike». Literal «ak-bilike», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stoljal Dios. 9:9 *Literal «ja'ik joliletik yu'un totiletik li ta sna stotike». 9:11 *O «stemplo».

KAP. 9

a Jos 9:3, 27
Esd 2:43-54
Esd 2:70
Esd 8:20
Ne 7:73
Ne 11:3

b Ne 11:4, 5

c Ne 11:7-9

d Je 46:12
1Kr 2:4

e 1Kr 2:4, 6

f Ne 11:10-14

Kolumna 2

a Ne 11:15

b 1Kr 2:54
Ne 12:28

c Esd 2:1, 42
Ne 11:19

d Ne 3:29

e Nu 25:11, 13
Jos 22:30
Jue 20:28

f Eks 6:25
Nu 3:32

g 1Kr 26:14, 19

h 1Kr 9:1

i 1Sa 9:9

j 2Kr 23:16, 19
Ne 12:45

xtojobik sventa spasik li abtelal ta sna meel Diose.

14 Li jlevietike ja'ik Sema-ya^a ti ja' xnich'on Asube, li Asube ja' xnich'on Asrikam xchi'uk Asabias ti ja' snitilulal Merarie; **15** Bakbakar, Erex, Galal, Matanias ti ja' xnich'on Mikae, li Mikae ja' xnich'on Sikri, li Sikrie ja' xnich'on Asaf, **16** Abdias ti ja' xnich'on Semayae, li Semayae ja' xnich'on Galal, li Galale ja' xnich'on Jedutun, Berekias ti ja' xnich'on Asae, li Asae ja' xnich'on Elkana ti te nakal ta yosil jneto-faetike.^b

17 Li jchabiti'naetike^c ja'ik Salum, Akub, Talmon xchi'uk Aiman, li Salum ti ja' xchi'ilik ta vok'ele ja' jolil, **18** li va' k'ak'ale, ja' chchabi li sti' sna ajvalil li ta jot stuk'il slok'eb k'ak'ale.^d Taje ja'ik li buch'utik chchabiik ti bu spasoj skarpanaik li jlevietike. **19** Li Salum ti ja' xnich'on Kore ti ja' xnich'on Ebiassaf ti ja' xnich'on Koree xchi'uk li xchi'iltak ta yuts' yalal ti ja'ik li jkoreetike ja' oy ta sbaik sk'el-lel li abtelal tspacek li buch'utik chchabiik li sti' karpanae, ja' to'ox sbainoj stotik li xchabiel sti' skarpana Jeovae. **20** Ja' to'ox jnitvanej yu'unik li Fineas^e xnich'on Eleasare;^f li Finease chi'inat yu'un li Jeovae. **21** Li Sakarias^g ti ja' xnich'on Meselemiasae ja' to'ox chchabi li sti' karpana sventa tsobobbaile.

22 Skotol li buch'utik laj yich'ik t'ujel sventa xchabiik li ti' nae ja'ik 212 ta vo'. Jech nakiik jech k'ucha'al cholbil sbiike.^h Li David xchi'uk li Samuel ti oy k'usi ch-ak'bat yile' ja' la sva'anik li viniketik taje, yu'un li viniketike tuk' yak'oj sbaik. **23** Ja' to'ox sbainojik xchi'uk xnich'nabtakik xchabiel li sti' sna Jeovae,ⁱ li na ti ja' to'ox jun karpanae. **24** Li jchabiti'naetike te yak'oj sbaik ta xchanjotal, ta slok'eb k'ak'al, ta smaleb k'ak'al, ta norte xchi'uk

ta sur.^a **25** Bak'intik li xchi'iltakike chtalik vukub ta naklej ta Jerusaleen xchi'uk li xchi'iltakike. Te nopol yiloy sbaik ta naklej ta Jerusaleen xchi'uk li xchi'iltakike. Te nopol yiloyjik li yan xchi'iltakik xtoke. **39** Li xnich'on Nere^a ja' Kis; li xnich'on Kise ja' Saul;^b li xnich'nabtak Saule ja'ik Jonatan,^c Malki-Sua,^d Abinadab^e xchi'uk Esbaal. **40** Li xnich'on Jonatane ja' Merib-Baal.^f Li xnich'on Merib-Baale ja' Mikeas.^g **41** Li xnich'nabtak Mikease ja'ik Piton, Melek, Tarea xchi'uk Akas. **42** Li xnich'on Akase ja' Jara; li xnich'nabtak Jaraj ja'ik Alemet, Asmavet xchi'uk Simri. Li xnich'on Simrie ja' Mosa. **43** Li xnich'on Mosae ja' Binea, li xnich'on Bineae ja' Refaya, li xnich'on Refayae ja' Eleasa, li xnich'on Eleasae ja' Asel. **44** Li Asele oy vakvo' xnich'nabtak, li sbiike ja' Asrikam, Bokru, Ismael, Searias, Abdias xchi'uk Anan. Taje ja' xnich'nabtak li Asele.

28 Yantike ja' sbainojik li k'usitik chtun li ta abtelale;^c ja' tsak'elik ti ts'akaluk sutesik ti k'u yepal laj yich'ik batele. **29** Yantike ja' sbainojik li abtejebaletike, li abtejebaletik ti ch'ultajesbille,^d li arina ti lek nine,^e li vinoe,^f li aseitee,^g li sakil pome^h xchi'uk li muil aseitee.ⁱ **30** Oy jayvo'uk xnich'nabtak paleetik ti ja' sbainojik skapel muil aseitee. **31** Li Matitias ti ja' snitilulal Levie xchi'uk ti ja' sba xnich'on Salome, li jkore vinike, ja' sbainoj li k'usi chta'aj ta xaltenetike, yu'un lek tuk' sna' x-abteje.^j **32** Li yantik xchi'iltakik ti ja' jkoatetike ja' oy ta sbaik spasel jujun savado^k li latsbil pane.*^l

33 Taje ja'ik jk'ejimoletik ti ja'ik joliletik ta jujuchop yuts' yalal jlevietik ti te oyik li ta kuartoetike,* mu'yuk xa ak'bat yan yabtelik; yu'un ta k'ak'al ak'obal sk'an spasiq li yabtel ak'bille. **34** Ja'ik joliletik ta jujuchop yuts' yalal li jlevietik ta jujuchop snitilulalike. Te nakiik ta Jerusaleen.

35 Li Jeiel ti ja' stot Gabaone te naki ta Gabaon.^m Maaka sbi li yajnile. **36** Li sba xnich'one ja' Abdon, laje tal Sur, Kis, Baal, Ner, Nadab, **37** Guedor, Aio, Sakarias xchi'uk Miklot. **38** Li

9:26, 33 *O «ve'ebaletike». 9:29 *K'elo Glosario, *sakil pom*. 9:32 *Ja' xkaltik, pan ti ak'bil ta stojolal Diose.

KAP. 9

a 1Kr 26:14-16

b 1Kr 26:20
1Kr 28:11, 12
2Kr 31:12

c Nu 1:50

d 1Re 8:4

e Le 2:1
1Kr 23:29

f Le 23:12, 13

g Eks 27:20

h Le 2:1, 2

i Eks 25:3, 6

j Le 2:5, 7

k Le 24:6, 8

l 2Kr 2:4
2Kr 13:11

m Jos 21:8, 17

Kolumna 2

a 1Sa 14:50

b 1Sa 9:1, 2
1Sa 11:15c 1Sa 14:45
1Sa 18:1
2Sa 1:23

d 1Sa 14:49

e 1Sa 31:2

f 2Sa 4:4

g 2Sa 9:12

KAP. 10

h 1Sa 31:1-5
2Sa 1:21, 25

i 1Kr 8:33

j 1Sa 26:9, 10

k Jue 16:21, 23

l 1Kr 10:13

xnich'on Miklote ja' Simeam. Te nopol yiloy sbaik ta naklej ta Jerusaleen xchi'uk li xchi'iltakike. Te nopol yiloyjik li yan xchi'iltakik xtoke. **39** Li xnich'on Nere^a ja' Kis; li xnich'on Kise ja' Saul;^b li xnich'nabtak Saule ja'ik Jonatan,^c Malki-Sua,^d Abinadab^e xchi'uk Esbaal. **40** Li xnich'on Jonatane ja' Merib-Baal.^f Li xnich'on Merib-Baale ja' Mikeas.^g **41** Li xnich'nabtak Mikease ja'ik Piton, Melek, Tarea xchi'uk Akas. **42** Li xnich'on Akase ja' Jara; li xnich'nabtak Jaraj ja'ik Alemet, Asmavet xchi'uk Simri. Li xnich'on Simrie ja' Mosa. **43** Li xnich'on Mosae ja' Binea, li xnich'on Bineae ja' Refaya, li xnich'on Refayae ja' Eleasa, li xnich'on Eleasae ja' Asel. **44** Li Asele oy vakvo' xnich'nabtak, li sbiike ja' Asrikam, Bokru, Ismael, Searias, Abdias xchi'uk Anan. Taje ja' xnich'nabtak li Asele.

10 K'alal yakal tpsasik k'op xchi'uk Israel li jfiliisteetike, li viniketik ta Israele jatavik lok'el ta stojolal li jfiliisteetike xchi'uk ep laj yich'ik mile li ta vits Guilboae.^h **2** Li jfiliisteetike te nopol snutsojik batesel li Saul xchi'uk xnich'nabtake, va'un la smilik li Jonatan, li Abinadab xchi'uk li Malki-Sua' ti ja' xnich'nabtak Saule. **3** Mas to tsots la stsakik ta k'op li Saule. Li jt'ilesej flechaetike la staik ta be li Saule, va'un la syayjesik.ⁱ **4** Li Saule xi laj yalbe li jkuch-abtejebal yu'une: «Lok'eso a-espada, pajbun ochel yo' jech mu xilbajinikun^k mi talik li mu viniketik ti mu'yuk yich'ojik sirkunsisione».* Pe ta skoj ti chi' tajej li jkuch-abtejebal yu'une, mu'yuk la spas. Ja' yu'un, li Saule la stsak li s-espadae, la smil sba stuk.^l **5** K'alal laj yil li jkuch-abtejebal ti cham xa li Saule, la smil sba

10:4 *K'elo Glosario, *sirkunsisione*.

stuk ta s-espada ek, jech te cham. **6** Ja' jech cham li Saule xchi'uk li oxvo' xnich'nabtake, jech xtok, ko'ol cham xchi'uk li buch'utik te xchi'ukan ti te ch-abtejik ta snae.^a **7** Li j-israeletik ti te oyik ta stenlejaltike laj yak'ik venta ti jatavik xa batele xchi'uk ti chamik xa li Saul xchi'uk xnich'nabtake, va'un jatavik lok'el li ta steklumalike. Talik li jfilisteatike xchi'uk ja' xa te kom nakiikuk.

8 Li ta yok'omale, li jfilisteatike bat spojbeik li k'usitik oy yu'unik li buch'utik chamik ta pask'ope, va'un te chamem la staik ta vits Guilboa^b li Saul xchi'uk xnich'nabtake. **9** La spojbeik li k'usitik oy yu'un Saule, la xtuch'beik sjol xchi'uk laj yich'beik batel li yabtejbtake. Laje, la stakik batel j-almantaletik ta sjunul yosil jfilisteatetik sventa xalbeik li santoetik yu'unike^c xchi'uk sventa xalik batel ta steklumalik. **10** Li yabtejbtake te laj yak'ik ta sna* sdiosik xchi'uk te la sjok'anbeik ta sna Dagon^d li sbakil sjole.

11 K'alal laj ya'ik skotol li jnakejetik ta Jabes^e ta Galaad li k'usi la spasbeik Saul^f li jfilisteatike, **12** totsik batel skotol li soltarotetik ti lek xu' yu'unike, va'un la syalesbeik li sbek'tal Saul xchi'uk li sbek'tal xnich'nabtake. Laj yich'ik batel ta Jabes, te la smukbeik li sbakilik ta yolon muk'ta te' te ta Jabese,^g jech xtok, vukub k'ak'al la spask ayuno.*

13 Ja' jech cham Saul ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sba ta stojolal Jeovae, yu'un mu'yuk la xch'unbe smantal li Jeovae^h xchi'uk ja' bat sjak'be jun ants ti xchanoj espiritimoe,ⁱ **14** ja' mu'yuk la sjak'be li Jeovae. Ja' yu'un, li Diose laj yak' chamuk li

10:10 *O «stemplo». **10:12** *K'elo Glosario, ayuno.

KAP. 10

a 1Sa 31:6, 7

b 1Sa 28:4
1Sa 31:8-10

c Jue 16:23, 24

d 1Sa 5:2

e 1Sa 11:1

f 1Sa 31:11-13

g 2Sa 2:5
2Sa 21:12h 1Sa 13:13
1Sa 15:22, 23i Le 20:6
1Sa 28:7

Kolumna 2

a Rut 4:17
1Sa 13:14
1Sa 15:27, 28
2Sa 5:3

KAP. 11

b Nu 13:22
2Sa 2:1
2Sa 5:5
1Kr 12:23

c 2Sa 5:1, 2

d 1Sa 18:6, 13

e 2Sa 6:21
2Sa 7:8, 9
Sl 78:70, 71f 1Sa 16:13
2Sa 2:4
2Sa 5:3

g 1Sa 15:27, 28

h Jos 15:63
Jue 1:21
Jue 19:10i Je 10:15, 16
Je 15:18, 21
Eks 3:17

j 2Sa 5:6-10

k 1Re 8:1
Sl 2:6
Sl 48:2

l 1Re 2:10

m 2Sa 2:18

Saule xchi'uk ja' xa laj yak' ochuk ta ajvalil li David ti ja' xnich'on Jesee.^a

11 Ta ts'akale, skotol li j-israeletike tal sk'elik li David te ta Ebrone,^b xi laj yalbeike: «jK'elavil! Jun jch'ich'eltik.*^c **2** K'alal ja' to'ox ajvalil li Saule, vo'ot ono'ox chabeiltas ta pask'op li Israele.*^d Xi laj yalbot li Jeova Dios avu'une: «Vo'ot chachabi jteklumal Israel jech k'ucha'al jun jchabichij xchi'uk vo'ot chak'ot ta jnitvanej yu'un li jteklumal Israele».^e **3** Ja' yu'un, skotol li moletik ta Israele tal sk'elik li ajvalil te ta Ebrone. Va'un, li Davide te ta Ebron la spas trato xchi'uk li moletik ta yeloval Jeovae. Li moletike la sva'anik ta ajvalil ta Israel li David' jech k'ucha'al yaloj xa ono'ox Jeova ta stojolal li Samuele.^g

4 Ta ts'akal li David xchi'uk skotol li Israele batik ta Jerusalem, ja' xkaltik, ta Jebush^h ti ja' te nakalik li jebusestike.ⁱ **5** Li jnakejetik ta Jebuse xi la slabanik li Davide: «jMi jutebuk cha-och tal li'e!».^j Pe li Davide och ta sk'ob li jteklum Sion ti joyl ta muroe.^k Steklumal David sbi li avie.^l **6** Ja' yu'un, xi laj yal li Davide: «Li buch'u ba'yel chbat stsak ta k'op li jebusestike ja' chk'ot ta bankilal soltaroro».* Li Joab^m ti ja' yol Seruyae ja' ba'yel muy batel, ja' yu'un ja' k'ot ta bankilal. **7** Li Davide te lik nakiuk li ta jteklum ti joyl ta muroe, ja' yu'un Steklumal David la sbiin yu'unik. **8** Li Davide lik sva'an muroetik xchi'uk yan k'usitik ti te chlik ti bu Tsopajtik tone* xchi'uk ta jujujot xokon li jteklume. Yan li Joabe ja' la xcha'va'an li butik to sk'ane. **9** Jech

11:1 *Literal «Jun jbakilitik xchi'uk jun jbek'taltik». **11:2** *Literal «chavak' ochuk xchi'uk chavak' lok'uk li Israele». **11:6** *Literal «j'olil». **11:8** *Li ta ebreo k'ope ja' Milo. Li j'pel k'op taje ja' sk'an xal «nojesbil».

la stsak batel mas yip li Davide,^a jech xtok, te chi'inbil yu'un li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike.*

10 Li'e ja' sk'oplal li joliletik yu'un yajsoltarotak David ti lek xu' yu'unik pask'ope. Ja' la skol-taik li David sventa stsak lek yabtel ta ajvalile, la tsob sbaik xchi'uk skotol li Israel sventa stik'ik ta ajvalil li Davide, yaloj xa ono'ox Jeova ti ja' ch'kot ta ajvalil ta Israele.^b **11** Li'e ja'ik li sviniktak David ti lek xu' yu'unik pask'op ti tsakal sbiik ta listae: Jasobeam^c ti ja' xnich'on jun j-akmoni vinike, li Jasobeame ja' bankilal yu'unik li ta yoxvo'ali.^d Jkoje ta jun no'ox velta la smil ta slansa oxib sien viniketike.^e **12** Li yane ja' Eleasar^f xnich'on Dodo, li j-aoita vinike.^g Li Eleasar ja' jun li ta yoxvo'al ti mas lek xu' yu'unik pask'ope. **13** Ja'o te xchi'uk David ta Pas-Damim^h ti bu stsoboj sbaik li jfllisteatik sventa spasi k'ope. Ti bu oyike oy jsep osil ti te ts'unbil epal sevadae, li jteklume jatavik batel ta skoj li jfllisteatik. **14** Pe li Eleasar te kom sventa spoj li osile, ep jfllisteatik la smil, ja' jech koltavan Jeova li va' k'ak'ale.ⁱ

15 Oy oxvo' li ta 30 ta vo' bankilaetike yal sk'elik li David ti te oy ta ch'en Adulame.^j Ja'o te spasoj skarpanaik jtsop soltarotik yu'un jfllisteatik li ta stenlejaltik Refaime.^k **16** Li Davide te snak'oj* sba li ta ch'ene, pe li jtsop jfllisteatik te spasoj skarpanaik ta Belen. **17** Va'un, li Davide xi laj yal li k'usi oy ta yo'ontone: «i'Ti oyuk k'uxi xu' xkuch'be ya'lel li poso te oy ta sts'el Belene!».^l **18** K'alal laj ya'i li oxvo' sviniktake, ochik batel ta persa ti bu spasoj skarpanaik li jfllisteatik, la slupik lok'el vo' li ta poso te oy ta sts'el

11:9 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. **11:16** *O «smukoj».

KAP. 11

a 2Sa 3:1

b 1Sa 16:12, 13

c 1Kr 27:1, 2

d 2Sa 23:8

e Jos 23:10

f 2Sa 23:9, 10

2Sa 23:15-17

g 1Kr 8:1, 4

h 1Sa 17:1

i Sl 18:50

j 1Sa 22:1

k Jos 15:8, 12

2Sa 23:13-17

l 1Sa 20:6

Kolumna 2

a Je 9:4

Le 17:10

b 1Sa 26:6

2Sa 2:18

2Sa 18:2

c 2Sa 3:30

d 2Sa 23:18, 19

e 1Re 4:4

1Kr 27:1, 5

f Jos 15:21

g Jue 14:5, 6

1Sa 17:36, 37

2Sa 23:20-23

h 1Sa 17:4

i 1Sa 17:7

j 1Sa 17:51

Belene, va'un laj yich'beik talel li Davide. Pe li Davide mu'yuk sk'an laj yuch', k'ajomal ta smalbe li Jeovae. **19** Xi laj yale: «i'Ta sat li Jdiose, mu jpas jech ti ch'kuch' li vo'e! i'Mi yu'un ch'kuch'be xch'i-ch'el li viniketik ti ay yak' ta vokol xkuxlejalike?»^a Yu'un laj yak' ta vokol xkuxlejalik* ti ay yich'ik tal vo'e». Ja' yu'un, mu'yuk laj yuch'. Taje ja' jech la spas li oxvo' sviniktak ti mas lek xu' yu'unik pask'ope.

20 Li Abisai^b ti ja' xchi'il ta vok'el Joabe^c ja' k'ot ta jolil yu'unik yan oxvo' viniketik; jun velta li Abisaie la smil oxib sien viniketik ta lansa xchi'uk ja' jech lek ojtikinbil jech k'ucha'al li oxvo'e.^d **21** Manchuk mi ja' bankilal yu'unik li yan oxvo' viniketike xchi'uk ak'o mi ja' mas ich'bil ta muk', mu'yuk ono'ox la sta ta be li oxvo' viniketik ta ba'yele.

22 Li Benayae^e ja' xnich'on Jeoiada xchi'uk lek tsots yo'onton,* yu'un ep k'usitik labal sba la spas ta Kabseel.^f La smilbe li cha'vo' xnich'nab Ariel ta Moabe, jun k'ak'al xtoke och ta yut poso k'alal ja'o chyal taive xchi'uk te la smil jkot leon.^g **23** Jun velta xtoke la smil jun j-ejipto vinik ti nat tajeke —vo'ob xuk'ubil snatil—. ^h Li j-ejipto vinike yich'oj jun slansa ti xko'olaj k'ucha'al balbalte' sventa jolobil^h li ste'e-le,ⁱ pe li Benayae ta jtel no'ox te' bat stsak ta k'op xchi'uk la spojbe li slansae, va'un ja' la smil-o.^j **24** Taje ja' jech la spas li Benayae xnich'on Jeoiadae xchi'uk ja' jech lek ojtikinbil jech k'ucha'al li oxvo' viniketik ti mas lek xu' yu'unik pask'ope. **25** Manchuk mi mas to lek ich'bil ta muk' ti ja' mu sta li 30 ta vo'e, mu'yuk ono'ox la

11:19 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **11:22** *Literal «ja' xnich'on jun vinik ti lek tsots yo'ontone». **11:23** *Li snatile te van 2.23 metro. K'elo Apendise B14. ^aO «jalobil».

sta ta be li oxvo' viniketik ta ba'yele.^a Ak'o mi jech, li Davide ja' la stik' ta bankilal yu'unik li buch'utik chchabiate.

26 Li soltarotetik ti lek xu' yu'unik pask'ope ja'ik Asael^b xchi'il ta vok'el Joab, Elanan xnich'on Dodo ta Belen,^c **27** Samot ti ja' j-aror vinike, Eles ti ja' jpelonita vinike, **28** Ira^d ti ja' xnich'on Ikes ti ja' jtekoa vinike, Abi-Eser^e ti ja' j-anatot vinike, **29** Sibekai^f ti ja' j-usa vinike, Ilai ti ja' j-aoita vinike, **30** Maarai^g ti ja' jnetofa vinike, Eled^h ti ja' xnich'on Baana ti ja' jnetofa vinike, **31** Ittai ti ja' xnich'on Ribai ta Guibea yu'un jbenjaminetike,ⁱ Benaya ti ja' jpiraton vinike, **32** Urai ti likem ta beo'tik ta stenlejaltik* Gaa-se,^j Abiel ti likem ta Bet-Arabae, **33** Asmavet ti ja' jbaurim vinike, Eliaba ti ja' jsaalbim vinike, **34** xnich'nabtak Asem ti ja' jguimso vinike, Jonatan ti ja' xnich'on Sague ti ja' j-ararita vinike, **35** Aiam ti ja' xnich'on Sakar ti ja' j-ararita vinike, Elifal ti ja' xnich'on Ure, **36** Efer ti ja' jmeke-ratita vinike, Aiya ti ja' jpelonita vinike, **37** Esro ti ja' jkarmelo vinike, Naarai ti ja' xnich'on Esbaie, **38** Joel ti ja' xchi'il ta vok'el Natane, Mibar ti ja' xnich'on Agrie, **39** Selel ti j-ammon vinike, Naarai li jberotita vinik ti ja' jkuch-abtejebal yu'un li Joab ti ja' yol Seruyae; **40** Ira ti ja' j-itrita vinike, Gareb ti ja' j-itrita vinike, **41** Urias^k ti ja' j-et-vinike, Sabad ti ja' xnich'on Alaie, **42** Adina ti ja' xnich'on Sisa li jruben vinike, li Adinae ja' jolil yu'unik li jrubenetike, te xchi'uk 30 ta vo' viniketik; **43** Anan ti ja' xnich'on Maakae, Josafat ti ja' jmitnita vinike, **44** Usia ti ja' j-astarot vinike, Sama xchi'uk Jeiel ti ja' xnich'nab Otam li j-aror vinike; **45** Jediael ti ja' xnich'on Simrie xchi'uk li

11:32 *K'elo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik.

KAP. 11

a 1Kr 11:19

b 2Sa 2:18, 23
1Kr 27:1, 7

c 2Sa 23:24-39

d 1Kr 27:1, 9

e 1Kr 27:1, 12

f 2Sa 21:18
1Kr 27:1, 11

g 1Kr 27:1, 13

h 1Kr 27:1, 15

i Jue 20:15
1Kr 12:1, 2

j Jos 24:30

k 2Sa 11:3, 17
2Sa 12:9
1Re 15:5

Kolumna 2

KAP. 12

a 1Sa 27:5, 6
2Sa 1:1

b 1Sa 27:1

c 1Kr 11:10

d Jue 3:15
Jue 20:15, 16

e 1Sa 17:49

f Je 49:27

g 1Sa 11:4

h 1Kr 11:26, 33

i Jos 9:3

j 1Kr 11:15

k Nu 26:10, 11

l 1Sa 23:14, 29
1Sa 24:22
1Kr 11:16

xchi'il ta vok'el ti ja' li Joa ti ja' jtisita vinike; **46** Eliel ti ja' jmaavita vinike, Jeribai xchi'uk Josavias ti ja' xnich'nab Elnaame xchi'uk Itma ti ja' jmoab vinike; **47** Eliel, Obed xchi'uk Jaasiel ti ja' jsoba vinike.

12 Li'e ja'ik li viniketik ti bat staik David te ta Siklag^a k'alal ja'o mu'yuk bu xu' xbat ta skoj li Saul^b xnich'on Kise, ja'ik li viniketik ti lek xu' yu'unik pask'op ti la skoltaik David ta pask'ope.^c **2** Lek chapal xchi'uk s-arkoik xchi'uk lek xtojobik ta sbats'ik'obik xchi'uk ta stsetk'obik^{*d} k'alal tsjipik ton ta jimich^e o k'alal tst'ilesik flecha ta arkoe. Ja'ik yuts' yalal Saul ti likem tal ta snitilulal Benjamine.^f **3** Li jolile ja' Aieser, li yan xtoke ja' Joas ti ja' xnich'nab li Semaa ti ja' jguibea vinike;^g Jesiel xchi'uk Pelet ti ja' xnich'nab Asmavete,^h Beraka, Jeu ti ja' j-anatot vinike, **4** Ismaya ti ja' jgabaon vinike,ⁱ lek xu' yu'un pask'op, oyik 30 ta vo' ti lek xu' yu'unik pask'ope, pe ja' bankilal yu'unik li Ismayae;^j li yantike ja' Jeremias, Jaasiel, Joanan, Josabad ti ja' jguederatita vinike, **5** Elusai, Jerimot, Bealias, Semarias, Sefatias ti ja' j-arifita vinike, **6** Elkana, Isias, Asarel, Joeser, Jasobeam ti ja' jkoreetike;^k **7** Joela xchi'uk Sebadias ti ja' xnich'nab Jeroam ta Guedore.

8 Jlom jgadetike bat staik li David ti te oy ta jun ch'en ta takixokol balumile;^l li buch'utik batile lek xu' yu'unik pask'op, yu'un lek chanubtasbilik, stsakoj lek smuk'ta eskudoik* xchi'uk slan-saik, xko'olaj k'ucha'al sat leon li satike xchi'uk lek xtojobik ta anil k'ucha'al gaselaetik k'alal chanavik ta vitstikaltike. **9** Li jolile ja' Eser, li xcha'vo'ale ja' Abdias, li yoxvo'ale ja' Eliab, **10** li xchanvo'ale ja' Mismana, li svo'obale

12:2 *O «surtok'obik». **12:8** *O «makobbailik».

ja' Jeremias, **11** li svakvo'ale ja' Atai, li svukvo'ale ja' Eliel, **12** li xvaxakvo'ale ja' Joanan, li sbalunvo'ale ja' Elsadab, **13** li slajunvo'ale ja' Jeremias, li xbuluchvo'ale ja' Makbanai. **14** Taje ja'ik jgadetik,^a ja'ik bankilaletik yu'un soltaroetik. Li buch'u jutuk xu' yu'une ko'ol xu' yu'un k'ucha'al sien ta vo', li buch'u lek xu' yu'une ko'ol xu' yu'un k'ucha'al jmil ta vo'.^b **15** Taje ja'ik li viniketik ti la xtuch'ik jelavel Jordan k'alal nojem tajej yok li uk'um ti chmal to lok'el ta jujujot sti'ile, ja'o k'ot ta pasel li ta sba ue, jech xtok, la snutsik lok'el skotol li buch'utik te nakajtik ta stenlejaltike, ja' to ti k'uxi la spuk sba batel yu'unik ta slok'eb k'ak'al xchi'uk ta smaleb k'ak'ale.

16 Oy jayvo' viniketik ta Benjamin xchi'uk ta Juda ti bat staik ek li David ti bu snak'oj* sbae.^c **17** Li Davide lok' snuapan ta be xchi'uk xi laj yale: «Mi jun avo'onton tal akoltaikune, ta jpas ta jmoj ko'ontontik un bi, pe mi ja' sventa chtal alo'laikun yo' xavak'ikun ta sk'ob kajkontratak ak'o mi mu'yuk k'usi chopol jpasoje, ja' xil stuk li Sdios jmolotaktike xchi'uk ja' chchapan».^d **18** Va'un, li Amasai ti ja' jolil yu'unik li 30 ta vo'e lik ventainatuk* yu'un li espiritue,^e xi laj yale:

«Vo'ot aventainojunkutik,
David, li' oyunkutik ta
atojolale, xnich'on Jese.^f
Junuk avo'onton, junuk
avo'onton li vo'ote, David,
xchi'uk junuk yo'onton
li buch'u tskoltaote,
yu'un yakal tskoltaot
li Adiose».^g

Ja' yu'un, ch'amatik yu'un li Davide xchi'uk albatik ti ak'o batikuk ta stojolal li bankilaletik yu'un soltaroetike.

12:16 *O «smukoj». **12:18** *Literal «pi-xatuk».

KAP. 12

a Je 49:19
Dt 33:20

b Le 26:8

c 1Sa 22:1
1Sa 23:14
1Sa 24:22d 1Sa 24:12, 15
1Sa 26:23
Sl 7:6e Jue 6:34
Jue 13:24, 25

f 2Sa 15:21

g Sl 54:4

Kolumna 2

a Jue 3:1, 3

b 1Sa 29:2-4

c 1Sa 30:1

d Dt 33:17

e 1Kr 5:23, 24
1Kr 11:10

f 2Sa 2:3

g 2Sa 3:1

h 2Sa 2:1
2Sa 5:1i 1Sa 16:1, 13
1Kr 11:10

j 1Kr 27:1, 5

k 1Kr 6:49

l 2Sa 8:17
1Re 1:8
1Re 2:35
1Kr 6:1, 8
1Kr 27:16, 17

19 K'alal bat xchi'in jfilisteaetik li David sventa stsakik ta k'op li Saule, bat koltaatuk yu'un jayvo' viniketik ta Manases; pe li Davide mu'yuk la skolta li jfilisteaetike, yu'un li bankilaletik yu'un jfilisteaetike^a laj yalik ti mu xu' xbate, xi laj yalike: «Naka me te spas ta jmoj sjol xchi'uk li Saul ti ja' yajvale, va'un xu' te xkich'tik milel jkotoltik».^b **20** Li'e ja' li viniketik ta Manases ti bat xchi'inik David k'alal bat ta Siklague:^c Adna, Josabad, Jediael, Miguel, Josabad, Eliu xchi'uk Siletai ti ja' bankilaletik ti sbainojik jmil ta vo' viniketik ta Manases.^d **21** La skoltaik David ta stsakel ta k'op li jtsop j-eleketike, yu'un lek xu' yu'unik skotolik xchi'uk lek tsots yo'ontonik,^e ja' yu'un k'otik ta bankilaletik yu'un soltaroetik. **22** Junjun k'ak'al ep buch'utik chk'ot ti bu oy li David^f sventa skoltaike, ja' to ti k'uxi epaj jajsoltarotak jech k'ucha'al yepal jajsoltarotak li Diose.^g

23 Li'e ja' sk'oplal li soltaroetik ti lek chapal xchi'uk yabtejebik sventa pask'op ti bat sk'elik David te ta Ebrone^h yo' stik'ik ta ajvalil ta xk'exol Saul jech k'ucha'al yaloj mantal Jeovae.ⁱ **24** Li viniketik ta Juda ti stsakoj smuk'ta eskudoik* xchi'uk slansaike ja'ik 6,800 ta vo' ti chapalik sventa pask'ope. **25** Li ta snitilulal jsimeonetike ja'ik 7,100 ta vo' soltaroetik ti lek xu' yu'unike xchi'uk ti lek tsots yo'ontonike.

26 Li ta snitilulal jlevietike ja'ik 4,600 ta vo'. **27** Li Jeoiadae^j ja' jnitvanej yu'unik li xnich'nabtak Aarone,^k te xchi'uk 3,700 ta vo' viniketik, **28** te tal ek li Sadoke,^l jun kerem ti lek xu' yu'un xchi'uk ti lek tsots yo'ontone, te xchi'uk 22 ta vo' bankilaletik li ta jujuchop yuts'yalale.

12:24 *O «makobbailik».

29 Li ta snitilulal jbenjamine-tik ti ja' xchi'iltak li Saule^a ja'ik oxmil, pe ja' ep li buch'utik tuk' to'ox yak'oj sbaik ta stojolal li yuts' yalal Saule. **30** Li ta snitilulal j-efrainetike ja'ik 20,800 ta vo' viniketik ti lek xu' yu'unike, lek tsots yo'ontonik xchi'uk lek ojtkinbilik li ta jujuchop yuts' yalalike.

31 Li ta j-o'lol snitilulal Manasese ja'ik 18 mil ti ja' takatik batel sventa stik'ik ta ajvalil li Davide. **32** Li ta snitilulal Isakare ja'ik chib sien viniketik ti xa'ibeik smelolal li k'usi chk'ot ta pasele xchi'uk sna'ojik k'usi xu' spas li Israele, ja'ik joliletik ti ja' tspacek ta mantal skotol li yuts' yalalike. **33** Li ta snitilulal Sabulone ja'ik 50 mil ti chtunik ta soltaroa-le, lek chapal xchi'uk yabtejebik sventa pask'op xchi'uk ja' no'ox ta stojolal David ti tuk' yak'oj sbaike.* **34** Li ta snitilulal Nefthalie ja'ik jmil ta vo' bankilaletik ti te xchi'ukik 37 mil viniketik ti stsakoj smuk'ta eskudoik* xchi'uk slansaike. **35** Li ta snitilulal jdanetike ja'ik 28,600 ta vo' ti lek chapalik sventa pask'ope. **36** Li ta snitilulal Asere ja'ik 40 mil ti chtunik ta soltaroa-le ti lek chapalik sventa pask'ope.

37 Li ta snitilulal jrubenetik, jgadetik xchi'uk li ta j-o'lol snitilulal Manases ti te nakalik ta jot Jordane^b ja'ik 120 mil soltaroaetik ti oy ep ta tos yabtejebik sventa pask'ope. **38** Skotolik taje ja'ik soltaroaetik ti lek chapalik sventa pask'ope; ta sjunul yo'ontonik batik ta Ebron sventa stik'ik ta ajvalil ta sjunul Israel li Davide. Li yan j-israeletik eke jech tsk'anik* ti ak'o ochuk ta ajvalil li Davide.^c **39** Oxib k'ak'al te kom xchi'unik li Davide, te ve'ik xchi'uk uch'bolajik, yu'un jech xchapanoj

12:33 *O «mu chibuk yo'ontonik li buch'utik chak' sbaik ta stojolal Davide». **12:34** *O «makobailik». **12:38** *Literal «jun yo'ontonik».

KAP. 12

a 1Kr 8:1, 33
1Kr 12:1, 2b Nu 32:33
Jos 13:8c Je 49:8, 10
1Kr 11:10

Kolumna 2

KAP. 13

a 1Kr 15:25

b Nu 35:2

c 1Sa 7:2

d 1Sa 14:18

e Nu 34:2, 8

f 1Sa 6:21-7:1
2Sa 6:1, 2
1Kr 15:3

g Jos 15:9, 12

h Eks 25:22
Nu 7:89
1Sa 4:4
2Sa 6:2

i Eks 37:5

li yermanotakike. **40** Skotol li buch'utik te nopol nakale xchi'uk li buch'utik te to nakalik ta Isakar, ta Sabulon xchi'uk ta Nefthalie ta xkuchik tal ve'iletik ta vuroetik, ta kameyoetik, ta mulaetik xchi'uk ta vakaxetik, laj yich'ik tal arina, pan ti pasbil ta takin sat igo xchi'uk ta sat uvae, laj yich'ik tal vino, aseite, vakaxetik xchi'uk epal chijetik, yu'un xkuxet yo'ontonik li ta Israele.

13 Li Davide la sjak'be ya'eyej li bankilaletik ti sbainojik jmil ta vo'e, li bankilaletik ti sbainojik sien ta vo'e xchi'uk li yan jnitvanejetike.^a **2** Va'un, li Davide xi laj yalbe sjunul li tsobob-bail yu'un Israele: «Mi lek chavilike xchi'uk mi lek chil li Jeova Dios ku'untike, jtaktik ta ik'el li kermanotaktik ti te nakalik ta sjunul yosilal Israele, jtaktik ta ik'el ek li paleetik xchi'uk li jlevietik ti te nakalik ta jteklumetik^b ti oy yaxaltik ta sjoylejak sventa xtal xchi'inutik. **3** Sk'an xkich'tik sutel li Xkaxa^c Jdiostike». Yu'un mu'yuk stuk'ulanojik k'alal kuxul to'ox li Saule.^d **4** Li tsobob-bail yu'un Israele lek laj ya'ik ti xich'ik sutele, yu'un lek laj ya'i li jteklume. **5** Ja' yu'un, li Davide la stsob skotol li Israel ti te nakalik ta yuk'umal* Ejipto k'alal to ta Lebo-Amate^{ee} sventa xich'ik lok'el ta Kiryat-Jearim^f li Xkaxa meel DiOSE.

6 Va'un, li David xchi'uk skotol li Israele muyik batel ta Baala,^g ta Kiryat-Jearim ti te xkom ta yosilal Judae, yu'un chbat yich'ik tal li Xkaxa meel DiOSE, ja' li Jeova ti te chotol ta xcholele ta sba* li keruvinetik^h ti ja' te tstabeik ta albel sbie. **7** Li Xkaxa meel DiOSE te la skajanik batel ta jkot ach' karetaⁱ sventa slok'esik batel li ta sna Abinadabe. Li karetae ja' yik'ojik batel li

13:5 *O «ta Sior ta». [#]O «yochebal Amate». **13:6** *O ja' van sk'oplal «ta o'lol».

Usa xchi'uk li Aioe.^a **8** Li David xchi'uk skotol Israele soles xmu-yubajik tstijik son ta yeloval li melel Diose, ja' tstijik li arpaetike, yan stijobiltak son ti oy ya-k'iltake, panderetaetik,^{*b} simbaloetik^{†c} xchi'uk ok'esetik.^d **9** Pe k'alal k'otik li ta yik'aobil trigo ta Kidone, li Usae laj yik li Kaxae, yu'un li vakaxetike jutuk xa mu balch'uj yu'unik. **10** Li Jeovae ilin taje ta stojolal li Usae, ja' yu'un la smil ta skoj ti laj yik li Kaxae,^e va'un te no'ox cham ta yeloval Dios.^f **11** Li Davide kap-o sjol* ta skoj ti tsan sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolal li Usae; jech oxal Peres-Usa^{†g} la sbiin li lum taje, jech-o sbi k'alal ta avie.

12 Li va' k'ak'ale, li Davide xi' taje ta stojolal li melel Diose, xi laj yale: «¿K'uxi xa no'ox khich'be batel Xkaxa melel Dios ti bu nakalune?».^g **13** Ja' yu'un, li Davide mu'yuk xa xich' batel Kaxa ti bu nakale, li ta Steklumal Davide. Laj yal mantal ti xich'ik batel ta sna Obed-Edom ti likem ta Gate. **14** Li Xkaxa melel Diose te kom ti bu oy li yuts' yalal Obed-Edome, oxib u te kom, ja' yu'un ak'bat bendision yu'un Jeova li yuts' yalal Obed-Edome xchi'uk skotol li k'usitik oy ta snae.^h

14 Li ajvalil Iramⁱ ta Tiroe la stak batel j-almantaetik ta stojolal li Davide, jech xtok, la stakbe batel sedro te', alvaniletik ti tsva'anik muroetike xchi'uk viniketik ti chabtelanik te' sventa xich' va'anel sna* li Davide.^j **2** Li Davide laj yak' venta ti va'anat xa leq yu'un Jeova ta ajvalil li ta Israele,^k jech xtok, li Diose

13:8 *O «chijchij tak'inetik». [†]Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stijobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xhak'luj to k'alal tsnup' sbae. **13:11** *O «chopol laj ya'!». [†]Ja' sk'an xal «kontrainat li Usae». **14:1** *O «spasob mantal».

KAP. 13

a 2Sa 6:3-8

b Eks 15:20

c 1Kr 25:1

d 2Kr 5:13

e Nu 4:15

f Le 10:1, 2

g 2Sa 6:9-11

h Je 30:27

Je 39:5

KAP. 14

i 1Re 5:6, 8

j 2Sa 5:11, 12

k Sl 89:20, 21

Kolumna 2

a 2Sa 7:8

b Dt 17:17

c 2Sa 5:13-16

d 1Kr 3:5-9

e Lu 3:23, 31

f 1Re 1:47

Mt 1:6

g 1Kr 11:3

h 2Sa 5:17

Sl 2:2

i 2Sa 5:18, 22

2Sa 23:13

j 2Sa 5:19-21

k Is 28:21

l Dt 7:25

m 2Sa 5:22-25

n Jos 8:2

Sl 18:34

mas to la stsak yip yu'un li ajvalil* tspas Davide sventa slekilal li steklumal Israele.^a

3 Li Davide laj to sa' yan yaj-niltak^b li ta Jerusalene, ja' yu'un vok' to yan skeremtak xchi'uk stsebetak.^c **4** Li xnich'nabtak ti te vok'ik ta Jerusalene^d ja' sbi Samua, Sobab, Natan,^e Salomon,^f **5** Ibar, Elisua, Elpelet, **6** Noga, Nefeg, Jafia, **7** Elisama, Beeliada xchi'uk Elifelet.

8 K'alal laj ya'i jfalisteaetik ti och xa ta ajvalil ta sjunul Israael li Davide,^g skotolik bat stsakik ta k'op.^h K'alal laj ya'i li Davide, lok' stsak ta k'op. **9** Li jfalisteaetike ochik batel xchi'uk te lik tsakvanikuk ta k'op ta stenjealtik Refaim.ⁱ **10** Li Davide xi la sjak'be li Diose: «¿Mi chmuy jtsak ta k'op li jfalisteaetike? ¿Mi chavak'bun ta jk'ob?». Xi tak'bat yu'un li Jeovae: «Batan, yu'un persa chkak'bot ta ak'ob».^j **11** Ja' yu'un, li Davide muy batel ta Baal-Perasim,^k te la smil li jfalisteaetike. Xi laj yale: «Li melel Diose la sjambun ochel jbe ti bu oy li kajkontratak jech k'u-ch'alal lek jamal chkom yu'un be li vo' ti xbalak'in no'oxe». Jech oxal, Baal-Perasim* laj yak'be sbi li osil taje. **12** Li jfalisteaetike te xa busul laj yiktaik li diosetik yu'unike, laje laj yich' chikel li diosetike,^l yu'un jech laj yal mantal li Davide.

13 Ta tsakale, bat tsakvanikuk ta k'op xtok li jfalisteaetik li ta stenjealtike.^m **14** Li Davide la sjak'be yan velta li Diose, pe xi xa tak'bat yu'un li melel Diose: «Mu tuk'uk xbat atsak ta k'op, ja' lek bat joyo tal ta spatik, va'un te xatsak ta k'op ta yeloval li bik'tal te'etik bakae.»ⁿ **15** Mi

14:2 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **14:11** *Ja' sk'an xal «ajvalil li buch'u tsjam batel bee». **14:14** *Li jp'el k'op «bakae» te likem tal ta ebreoe k'op ti «ok'el» sk'an xale, mu stak' na'el lek k'u yelan li bik'tal te'etik taje.

laj avai ti xko'olaj xa oy buch'utik te xchajlajet tal li ta bik'tal te'etik bakae,* bat me tsako ta k'op, yu'un ja' xa jbage batel avu'un li meel Dios sventa smil li yajsoltarotak jfilisteaeetike». ^a **16** Li Davide jech tajek la spas jech k'ucha'al albat yu'un li meel DiOSE. ^b lik smilik li soltaroeetik yu'un jfilisteaeetik te ta Gabaon k'alal to ta Guesere. ^c **17** Li Davide puk batel sk'oplal ta skotol li jteklumetike, jech xtok, li Jeovae laj yak' ti xi'taik David skotol li muk'tik lumetike. ^d

15 Li Davide laj to sva'an jay-pej sna li ta Steklumal Davide, jech xtok, la xchapan bu xu' xak' li Xkaxa meel DiOSE, la smeltsanbe jun skarpanail. ^e **2** Va'un, xi laj yal li Davide: «Mu'yuk buch'u yan xu' xich' batel li Xkaxa meel DiOSE, ja' no'ox li jlevietike, yu'un ja' t'ujbilik yu'un Jeova sventa xich'ik batel li Xkaxa Jeovae xchi'uk ja' t'ujbilik sventa spasbeik yabtel sbatel osil». ^f **3** Ja' yu'un, li Davide la stsob ta Jerusalem skotol Israel sventa xich'be muyel li Xkaxa Jeova ti bu xchapanojbe yavile. ^g

4 Li Davide la stsob li snitulal Aaron ^h xchi'uk li jlevietike. ⁱ **5** li ta snitulal Koate ja' li bankilal Uriel xchi'uk li 120 ta vo' xchi'iltake; **6** li ta snitulal Merarie ja' li bankilal Asaya ^j xchi'uk li 220 ta vo' xchi'iltake; **7** li ta snitulal Guersome ja' li bankilal Joel ^k xchi'uk li 130 ta vo' xchi'iltake; **8** li ta snitulal Elisafane ^l ja' li bankilal Semaya xchi'uk li chib sien xchi'iltake; **9** li ta snitulal Ebrone ja' li bankilal Eliel xchi'uk li 80 ta vo' xchi'iltake; **10** li ta snitulal Usiele ^m ja' li bankilal Aminadab xchi'uk li 112 ta vo' xchi'iltake. **11** Jech xtok,

14:15 *Li jp'el k'op «bakae» te likem tal ta ebreo k'op ti «ok'el» sk'an xale, mu stak' na'el lek k'u yelan li bik'tal te'etik tajek.

KAP. 14

- a Dt 23:14
Jue 4:14
b Je 6:22
Eks 39:32
c Jos 16:10
d Dt 2:25
Dt 11:25
Jos 2:9

KAP. 15

- e 2Sa 7:1, 2
1Kr 16:1
Sl 132:1-5
f Nu 4:15
Dt 10:8
g 2Sa 6:12
1Kr 13:5
h Nu 3:2, 3
i 1Kr 6:1
j 1Kr 6:29, 30
k 1Kr 23:6-8
l Eks 6:18, 22
m Eks 6:16, 18

Kolumna 2

- a 2Sa 8:17
b 1Sa 22:20
1Re 2:27, 35
c 2Sa 6:8
d 2Sa 6:3
e Nu 4:15
Dt 31:9
f Eks 25:14
Nu 4:6
2Kr 5:9
g Sl 33:2
h 1Kr 16:5
2Kr 5:12, 13
i 1Kr 6:31, 33
1Kr 25:5
j 1Kr 6:31, 39
1Kr 25:1, 2
Sl 83:Tit
k 1Kr 6:31, 44

- l 1Kr 25:9
m 1Kr 6:31-33
n 1Kr 25:1

li Davide la stak ta ik'el li pale Sadok ^a xchi'uk li pale Abiatare, ^b la stak ta ik'el li jlevietik ti ja'ik Uriel, Asaya, Joel, Semaya, Eliel xchi'uk Aminadab, **12** xi laj yalanbee: «Vo'oxuk joliloxuk li ta jujuchop yuts' yalal jlevietike. Ch'ultajes o abaik xchi'uk ak'o xch'ultajes sbaik li avermanotakike, yu'un vo'oxuk chavich'ik muyel li Xkaxa Jeova ti ja' Sdios Israel ti bu jchapanojbe yavile. **13** Li Jeovae tsan sk'a-k'al yo'onton ta jtjolaltik ^c ta skoj ti mu vo'oxuk la akuchik ta sba veltae, ^d yu'un mu'yuk la jk'elbetik sk'oplal ti k'u ono'ox yelan sk'an pasele». ^e **14** Ja' yu'un, li paleetik xchi'uk li jlevietike la xch'ultajes sbaik sventa xich'ik muyel li Xkaxa Jeova ti ja' Sdios Israele.

15 Va'un, li jlevietike la skajan batel ta snekebik li Xkaxa meel DiOSE, ja' la xkuchik-o batel li ta ste'eltak' jech ono'ox k'ucha'al yaloj mantal Moises ti jech albil yu'un Jeovae. **16** Li Davide laj yalbe bankilaetik yu'un jlevietik ti ak'o st'ujik jk'ejimoletik sventa xkuxetuk no'ox yo'ontonik ak'o k'ejinikuk, ak'o stijik li stijobiltak son ti oy yak'iltake, arpaetik ^g xchi'uk simbaloetik. ^h

17 Ja' yu'un, li jlevietike la st'ujik Eman ⁱ ti ja' xnich'on Joel xchi'uk Asaf ^j ti ja' xnich'on Berekias, ti ja' snitulalalik li jlevietike, la st'ujik Etan ^k ti ja' xnich'on Kusaya li ta yuts' yalal Merarie. **18** Li ta xcha'vok'ale te oy xtok li yuts' yalalike, ^l ja'ik Sakarias, Ben, Jaasiel, Semiramot, Jeiel, Uni, Eliab, Benaya, Maaseya, Matities, Elifeleu xchi'uk Miknena; te oy xtok li Obed-Edom xchi'uk Jeiel ti ja' jchabiti'naetike. **19** Li Eman, ^m Asaf ⁿ xchi'uk Etan ti ja' jk'ejimoletike ja'

15:16 *Li jp'el k'op ta ebreo ja' chalbe sk'oplal stjobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup' sbae.

tstijik li simbaloetik*^a ta kovree; **20** li Sakarias, Asiel, Semiramot, Jeiel, Uni, Eliab, Maaseya xchi'uk Benayae ja' tstijik li stijobiltak son ti oy yak'iltak ti alamot*^b snuk'ilale; **21** li Matitias,^c Elifeleu, Mikneya, Obed-Edom, Jeiel xchi'uk Asasiase ja' tstijik li arpaetik ti seminit*^d snuk'ilale, ja' tsbeiltasik li k'ejimole. **22** Li Kenanias^e ti ja' bankilal yu'un jlevietike ja' sbainoj k'alal chkuchik batel li Kaxae, yu'un lek xtojob, **23** li Berekias xchi'uk Elkanee ja' chchabiik li Kaxae. **24** Li paleetik ti ja'ik Sebanias, Josafat, Netanel, Amasai, Sakarias, Benaya xchi'uk Eliesere tsots la sjuapan yok'esik ta yeloval li Xkaxa melemel Diiose.^f Li Obed-Edom xchi'uk Jeiasae ja' chchabiik li Kaxa eke.

25 Va'un, li Davide, li moleetik ta Israel xchi'uk li bankilaleetik ti sbainojik jmil ta vo'e xkuxet yo'ontong^g yalik batel ta sna Obed-Edom^h sventa xbat yich'ik talek li xkaxail strato Jeovae. **26** K'alal koltaatik xa ox yu'un melemel Dios li jlevietik ti xkuchojik batel li xkaxail strato Jeovae, laj yak'ik ta milbil matanal vukot ch'iom tot vakaxetik xchi'uk vukot tot chijetik.ⁱ **27** Li Davide slapoj batel jlik natil k'u'il ti mu'yuk sk'ob ti pasbil ta lekil pok'e jech k'ucha'al slapojik batel li jlevietik ti xkuchojik batel li Kaxae, li jk'ejimoletike xchi'uk li Kenanias ti ja' sbainoj k'alal chkuchik batel li Kaxae xchi'uk ti ja' sbainoj li jk'ejimoletike. Li Davide slapoj batel xtok jlik mokank'u'il ti pasbil ta linoe.^j **28** Skotol li j-israeletike x-avetik no'ox ta mu'yubajel^k k'alal xkuchojik muyel li xkaxail strato Jeovae, te tsjupa-

15:19, 28; 16:5 *Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stijobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup^l sbae. **15:20** *K'elo Glosario, *alamot*. **15:21** *K'elo Glosario, *seminit*.

KAP. 15

- a 1Kr 13:8
b Sl 46:Tit
c 1Kr 16:4, 5
d Sl 6:Tit
e 1Kr 15:27
f 1Kr 16:4, 6
g 2Sa 6:4, 5
2Sa 6:12
h 1Kr 13:14
i 2Sa 6:13
j 2Sa 6:14, 15
k 1Kr 13:8

Kolumna 2

- a 1Kr 16:4, 6
b 2Sa 6:5
c 1Kr 17:1
d 1Sa 18:27
2Sa 3:13, 14
e 2Sa 6:16

KAP. 16

- f 1Re 8:1
1Kr 15:1
g 2Sa 6:17-19
1Re 8:5
h Le 1:3
i Le 3:1
j Nu 18:2
k 1Kr 6:31, 39
l 1Kr 15:18
m 1Kr 15:21
n 1Kr 15:17, 19
o 1Kr 6:31, 39
p Sl 106:1

nik batel li xkachuike, li yok'esike^a xchi'uk li simbaloike,* solel tsots tstijik li stijobiltak son ti oy yak'iltake xchi'uk li arpaetike.^b

29 K'alal och batel ta Steklumal David^c li xkaxail strato Jeovae, te nach'al chk'elvan ta ventana li stseb Saul ti ja' li Mikale,^d laj yil ti te xp'itomaj tal li Davide xchi'uk ti xmuyubaje, va'un lik sp'aj ta yo'ontong.^e

16 Ja' jech te laj yak'ik ta yut karpana li Xkaxa melemel Dios ti bu smeltsanog xa ono'ox David sventa te xak'ike.^f Va'un, laj yak'ik chik'bil matanaletik xchi'uk milbil matanaletik sventa jun o'ontong ta yeloval li melemel Diiose.^g **2** K'alal tsuts yu'un David ta yak'el li chik'bil matanaletik^h xchi'uk li milbil matanaletik sventa jun o'ontongale,ⁱ laj yak'be bendision ta sbi Jeova li jteklume. **3** Jech xtok, skotol li j-israeletike, li viniketik xchi'uk antsetike laj yak'anbe jujupej pan, jujupej pan ti pasbil ta sat xane* xchi'uk jujupej pan ti pasbil ta takin sat uvae. **4** La sva'an jayvo'uk jlevietik sventa x-abejtek ta yeloval li Xkaxa Jeovae,^j sventa xich'ik ta muk',* stojek ta vokol xchi'uk sk'upil k'optaik li Jeova Dios yu'un Israele. **5** Ja' jolil li Asafe,^k li xcha'vo'ale ja' Sakarias; li Jeiel, Semiramot, Jeiel, Matitias, Eliab, Benaya, Obed-Edom xchi'uk Jeelel^l ja' tstijik li stijobil son ti oy yak'iltake xchi'uk li arpaetike;^m li Asafe ja' tstij li simbaloie,ⁿ **6** li pale Benaya xchi'uk Jaasiele ja' tsjupanik-o li ok'esetik ta yeloval li xkaxail strato melemel Diiose.

7 Li va' kak'ale, li Davide sba to velta la xchapan jun k'ejoj sventa stojbe ta vokol li Jeovae, la xchanubtas Asaf^o xchi'uk xchi'iltak ti ak'o xi k'ejinikuke:

8 «I Albeik kolaval li Jeovae,^p k'upil k'optabeik li sbie,

16:3 *Literal «datile». **16:4** *Literal «svules ta sjolik».

- ak'ik ta ojtikinel ta stojal
jtekumetik li k'usitik
spasoje!^a
- 9 K'ejintaik, k'upil k'optaik
ta k'ejmoletik,^{*b}
nopbeik[#] sk'oplal skotol
li k'usitik labalik sba
spasoje.^c
- 10 Muk'ibtasbeik sk'oplal
li xch'ul bie.^d
Ak'o kuxetek yo'ontonik li
buch'utik tsa'ik Jeovae.^e
- 11 Sa'ik li Jeovae^f xchi'uk
li yipe.
Sabeik sat* skotol ora.^g
- 12 Teuk me ta ajolik li k'usitik
labalik sba spasoje,^h
li sk'elobiltak ju'elal spasoje
xchi'uk ti k'u yelan
chapanvaneme,
- 13 vo'oxuk li snitilulaloxuk
Israele, li yajtunel Diose,ⁱ
vo'oxuk li xnich'naboxuk
Jakobe, ti t'ujbiloxuk
yu'un Diose.^j
- 14 Li Dios ku'untike ja'
li Jeovae,^k
ta spejel balumil chk'ot
li chapanel yu'une.^l
- 15 Teuk ta ajolik ta sbatel osil
li trato spasoje,
li k'usi yaloj tspace* teuk
ta ajolik ak'o mi x-ech'
jmil ta k'ol kuxlejal,^m
- 16 li trato la spas xchi'uk
Abraaneⁿ
xchi'uk li k'usi laj yalbe
ta jamal li Isaake,^o
- 17 ti k'ot yu'un k'ucha'al
jun mantal ta stojalal
li Jakobe^p
xchi'uk ti k'ot k'ucha'al jun
trato ti te oy-o ta stojalal
li Israele,
- 18 xi laj yale: «Chkak'bot
li yosilal Kanaan^q
sventa xk'ot k'ucha'al
arexto».^{*r}

16:9 *O «tijeik sonetik». #O ja' van
sk'oplal «albeik». 16:11 *O «Sa'ik bu
oy». 16:15 *Literal «li k'op yaloje». 16:18 *O «apukulal; apartes».

KAP. 16

- a SI 67:2
SI 105:1-6
Is 12:4
- b 2Sa 23:1
Ef 5:19
- c SI 107:43
- d Le 22:32
Is 45:25
Jer 9:24
- e 1Kr 28:9
Flp 4:4
- f Am 5:4
Sof 2:3
- g SI 24:5, 6
- h SI 111:2-4
- i Is 41:8
- j SI 135:4
- k SI 95:7
- l SI 105:7-11
- m Dt 7:9
- n Je 15:18
Je 17:1, 2
- o Je 26:3-5
- p Je 28:14
- q Je 12:7
Je 17:8
Je 35:12
- r Dt 32:8

Kolumna 2

- a Je 34:30
Dt 26:5
SI 105:12-15
- b Je 20:1
Je 46:6
- c Je 31:7, 42
- d Je 12:17
Je 20:3
- e Je 20:7
- f SI 40:10
SI 96:1-6
- g Eks 15:11
- h Is 45:20
1Ko 8:4
- i Is 44:24
- j Dt 33:26
SI 8:1
- k 1Ti 1:11
- l SI 68:34
SI 96:7-13

- 19 Taje ja'o laj avich'ik albel
k'alal juteboxuk to'ox
tajeke,
jech, juteboxuk to'ox tajak
xchi'uk jyanlumoxuk
to'ox li ta jteklume.^a
- 20 Xtal xbatik to'ox ta
muk'tik lumetik,
xtal xbatik to'ox ti butik
chventainvan
jujun ajvalile.^b
- 21 Mu'yuk xak' ti x-ilbajinatik
yu'un junuk krixchanoe,^c
k'ajomal no'ox laj yak'be
tsots mantal ajvaliletik
ta skojik,^d
- 22 xi laj yale: «Mu me k'usi
xapasbeik li buch'utik
t'ujbil ku'une
xchi'uk mu me k'usi chopol
xapasbeik li j-alk'opetik
ku'une».^e
- 23 jSpejel balumil, k'ejintaik
li Jeovae!
jAlik batel jujun k'ak'al
ti chkoltavane!^f
- 24 Alik batel ta stojalal
muk'tik lumetik
li smuk'ulale,
alike batel ta stojalal jteklu-
metik li k'usitik labalik
sba spasoje.
- 25 Yu'un toj muk' li Jeovae
xchi'uk sta-o tajak
k'upil k'optael.
Ja' mas toj labal sba, ja' mu
jechuk li yan diosetike.^g
- 26 Skotol li sdiostak jteklumeti-
ke ja'ik diosetik ti mu'yuk
sbalilike,^h
yan li Jeovae ja' la spas
li vinajele.ⁱ
- 27 Jun no'ox yutsil xchi'uk xojo-
binaj no'ox ti bu oye;^j
oy ju'elal xchi'uk muyubajel
ti bu nakale.^k
- 28 Ak'beik Jeova li k'usi sta-oe,
vo'oxuk li ta jujuchop niti-
lulal ta jteklumetike,
ak'beik Jeova li k'usi sta-o
ta skoj li smuk'ulale
xchi'uk li yipe.^l

- 29 K'upil k'optaik Jeova ta skoj li sbie;^a ich'beik batel smoton xchi'uk ochanik batel ti bu oy.^b
Alapojuk ach'ul k'uik* xakejan abaik ta stojolal[#] Jeova.^c
- 30 jSp'ejel balumil, ich'ik lek ta muk'!
Lek nakanbil li balumile,* mu stak' bak'esel.^{#d}
- 31 Muyubajuk li vinajele xchi'uk kuxetuk yo'onton li balumile;^e xi xavalik batel ta stojolal muk'tik lumetike: «K'ot xa ta Ajvalil li Jeovae!».^f
- 32 Xvo'o'etuk ta muyubajel li nabe xchi'uk skotol li k'usitik te oye; muyubajuk li osilitik xchi'uk skotol li k'usitik te oye.
- 33 Jech xtok, ja'o ak'o avanikuk ta muyubajel ta yeloval Jeova li te'etik ta toyolaltike, yu'un chtal* xchapan li balumile.
- 34 Albeik kolaval li Jeovae, yu'un toj lek yo'onton;^g te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.^h
- 35 Xi xavalike: «Koltaunkutik, Dios ku'unkutik,ⁱ tsubunkutik xchi'uk pojunkutik lok'el li ta muk'tik lumetike sventa jk'upil k'optakutik li ach'ul bie^j xchi'uk sventa xkuxet no'ox ko'ontonkutik k'alal ta jk'upil k'optaotkutike.^k
- 36 Ak'o yich' k'upil k'optael sbatel osil li Jeova ti ja' li Dios yu'un Israele».

16:29 *O ja' van sk'oplal «Ta skoj li yutsilal ti toj ch'ule, sk'an». #O «xavich'ik ta muk'». 16:30 *O «li balumil ti oy k'usitik lek xchie». #O «nikesel». 16:33 *O «talem xa».

KAP. 16

a Dt 28:58
Ne 9:5
Sl 148:13

b 1Kr 29:3-5
Mt 5:23

c Dt 26:10

d Sl 104:5
Ekl 1:4

e Sl 97:1

f Ap 19:6

g 2Kr 5:13
Lu 18:19

h Sl 103:17
Jer 31:3
Lam 3:22

i Sl 68:20

j Sl 122:4

k Is 43:21

Kolumna 2

a 1Kr 15:16, 17

b 1Kr 16:4-6

c Eks 29:38
2Kr 13:11
Esd 3:4

d 1Kr 12:28

e 1Re 3:4

f Eks 29:39
2Kr 2:4

g 1Kr 25:1

h 1Kr 16:4

i 2Kr 5:13
Esd 3:11

j 1Kr 6:31, 33
1Kr 15:16, 17

k 1Kr 25:1, 3

KAP. 17

l 1Re 1:8
1Kr 29:29

m 1Kr 14:1

Xi la stak' sjunul li jteklume: «Jechuk!».* Va'un, la sk'upil k'optaik li Jeovae.

37 Li Davide te laj yikta komel Asaf^a xchi'uk li xchi'iltak ti bu oy li xkaxail strato Jeova sventa te xtunik ta yeloval li Kaxa^b jech k'ucha'al sk'an xich' pasel jujun k'ak'ale.^c 38 Li Obed-Edom xchi'uk xchi'iltake ja'ik 68 ta vo'; li Obed-Edom ti ja' xnich'on Jedutun xchi'uk li Osae ja' jchabiti'naetik; 39 li pale Sadoq^d xchi'uk li xchi'iltak ta paleale te oyik ta yeloval li axibalna yu'un Jeovae, li ta tayal k'o-pojebal* ta Gabaone^e 40 sventa xak'ilanbeik chik'bil matanal li Jeovae, ti ta jujun sob xchi'uk ta jujun mal k'ak'al chak'ik ta sba li skajleb chik'bil matanale, jech xtok, ja' sventa spasik skotol li k'usi ts'ibabil ta Smantal Jeova ti jech laj yalbe li Israele.^f 41 Te xchi'ukik xtok li Eman xchi'uk Jedutune^g xchi'uk li yan viniketik ti laj yich'ik t'ujel sventa stojbeik ta vokol li Jeovae,^h yu'un «te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une»;ⁱ 42 te xchi'ukik li Eman^j xchi'uk Jedutun ti ja' tsjupanik li ok'esetike, ti tstijik li simbaloetike* xchi'uk li yan stjjobiltak son ti ja' sventa chich' k'upil k'optael-o li melel Diose; li xnich'nabtak Jedutune^k ja' sbainojik li ti' nae. 43 Sjunul li jteklume ta jujuntal sut batel ta snaik, li David eke sut batel ta sna sventa xak'be bendision li yuts' yalale.

17 K'alal te xa ox oy ta sna* li Davide, xi laj yalbe li j-al-k'op Natane:^j «K'elavil, li vo'one nakalun ta jpej na ti pasbil ta sedro te'etike,^m yan li xkaxail

16:36 *O «Ja' jech k'otuk ta pasel!».

16:39 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal.

16:42 *Li jpej k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stjjobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup' sbae. 17:1 *O «spasob mantal».

strato Jeovae te no'ox oy ta yut karpana ti pasbil ta pok'e».^a

2 Li Natane xi la stak'be li Davide: «Paso li k'usi oy ta avo'ontone, yu'un li' xchi'ukot li meel Diose».

3 Ta yak'obalil no'ox xi tal abatak yu'un Dios li Natane:

4 «Xi xbat avalbe li kajtunel Davide: «Xi chal li Jeovae: «Mu vo'otukot chava'an li na ti bu xu' xinakie.^b

5 Yu'un k'alal la jlok'es tal li Israel k'alal to avie, mu'yuk ono'ox bu xinaki ta jpejuk na, ta jujun karpana no'ox xchi'uk ta jujun axibalna no'ox linaki ti butik li-ech' tale.^c **6** Ti k'u xa sjalil la jchi'in tal li Israel, mu'yuk xi laj kalbe junuk jchapanvanej ta Israel ti la jt'uj sventa sbeiltas li jteklumal Israele: «K'u yu'un ti mu'yuk apasojbeikon jpejuk jna ta sedro te'etike?»».

7 »Xi xavalbe li kajtunel Davide: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Vo'on ay kik'ot tael li ta yaxaltik ti bu chachabi chije sventa xak'ot ta jnitvanej yu'un li jteklumal Israele.^d

8 Te ta jchi'inot ti buyuk no'ox chabate^e xchi'uk te ak'eloy ta jlajesbe sk'oplal* skotol li avajkontratake;^f jech xtok, chkak' ta ojtikineli abi jech k'ucha'al li vinitiketik ti tsots yabtelik li' ta balumile.^g **9** Ta jsabe lek bu xu' xnakiik sventa te xkomik-o li jteklumal Israele, te chnakiik xchi'uk mu'yuk xa buch'u tsa'atik ta k'op; jech xtok, mu'yuk xa ch-ak'bat svokolik yu'un li chopol vinitiketik jech k'ucha'al la spasik ta vo'ne^h **10** ti k'alal lik jva'an jchapanvanejetik ta stojalal li jteklumal Israele.ⁱ Vo'on ta jtsal skotol li avajkontratake.^j Xi chkalbat ta jamal xtoko: «Tsva'an ta ajvalil avuts' avalal li Jeovae.

17:5 *Ja' van sk'an xal «te linaki ti butik la spas skarpanaie xchi'uk ti butik ech'ik ta nakleje». **17:7** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **17:8** *Literal «ta jtuch' lok'el».

KAP. 17

- a 2Sa 7:1-3
1Kr 15:1
2Kr 1:4
b 2Sa 7:4-7
1Re 8:17-19
1Kr 22:7, 8
c Eks 40:2
Nu 4:24, 25
2Sa 6:17
SI 78:60
d 1Sa 16:11, 12
1Sa 17:15
1Sa 25:30
2Sa 7:8-11
SI 78:70, 71
e 1Sa 18:14
2Sa 8:6
f 1Sa 25:29
1Sa 26:10
SI 89:20, 22
g 1Sa 18:30
h Eks 2:23
i Jue 2:16
j SI 18:40

Kolumna 2

- a 1Re 8:20
SI 132:11
b 2Sa 7:12-17
1Re 9:5
1Kr 28:5
Jer 23:5
c 1Re 5:5
1Kr 22:10
d SI 89:3, 4
Is 9:7
Da 2:44
e 2Sa 7:14
Lu 9:35
Ebr 1:5
f Is 55:3
g 1Sa 15:24, 28
1Kr 10:13, 14
h Da 2:44
Jn 1:49
2Pe 1:11
i SI 89:36
Jer 33:20, 21
Lu 1:32, 33
Ebr 1:8
Ap 3:21
j 2Sa 7:8
2Sa 7:18-20
k Mt 22:42
Ech 13:34
Ap 22:16
l SI 139:1
m 2Sa 7:21-24
n Eks 15:11
o Is 43:10
p Dt 4:7
SI 147:20
q Eks 19:5
SI 77:15

11 »»Mi lacham xa ox xchi'uk mi labat xa ox xchi'uk li amolto-take, ta jva'an ta ajvalil jun anitilulal, ja' junuk akerem,^a lek staoj yav chkom ku'un li ajvalilal* tspace.^b **12** Ja' tsva'anbun jpej jna,^c lek staoj yav chkom ku'un sbatel osil li ajvalilal tspace.^d **13** Vo'on chik'ot ta stot, ja' chk'ot ta jnich'on.^e Mu'yuk chkikta jba ta yak'bel ta ilel tuk'il k'anelal^f jech k'ucha'al laj kikka jba ta yak'bel ta ilel tuk'il k'anelal li buch'u ba'yuk ech' avu'une.^g **14** Ta sbatel osil ta jchotan ta jchotleb ti bu ta jpas mantale xchi'uk te oy-o sbatel osil li ajvalilal yu'ne^h xchi'uk ja' ch-ajvalilaj-o li snitilulale»».ⁱ

15 Li Natane laj yalbe David skotol li k'usi albate xchi'uk skotol li k'usi ak'bat yile.

16 Va'un, li ajvalil Davide te bat chotluk ta yeloval li Jeovae, xi laj yalbee: «Jeova Dios, mu'yuk tsots jk'oplal xchi'uk mu'yuk tsots sk'oplal li kuts' kalale, ja' yu'un mu jta-o ti li' to laj avik'un tale.^j **17** Pe ma'uk no'ox un, Kajval Dios, chaval xtok li k'usi chk'ot ta pasel ta jelavel ta stojalal li yuts' yalal avajtunelale,^k jech xtok, Kajval Jeova, jech chavilun jech k'ucha'al li buch'u lek toybil sk'oplale.* **18** K'usi xa mas xu' chalbot li avajtunel David ti laj avich' ta muk'e? Yu'un xavojtikinun lek.^l **19** Kajval Jeova, ti jech laj avak' ta ojtikineli skotol li k'usitik labalik sba apasoje, ja' ta skoj li avajtunelale xchi'uk ti jech tsk'an avo'ontone.^m **20** Kajval Jeova, mu'yuk buch'u yan jech k'ucha'al vo'oteⁿ xchi'uk atuk no'ox Diosot;^o jna'ojkutik ta skoj li k'usi k'o-tem ta jchikinkutike. **21** Jech xtok, žmi oy yan jteklumal jech k'ucha'al li ateklumal Israele?^p Li meel Diose bat spoj lok'el sventa xk'ot ta steklumal.^q Puk ba-

17:11 *K'elo Glosario, ajvalilal. **17:17** *O «li buch'u tsots yabtele».

tel ak'oplal ta skoj li k'usitik muk'tik xchi'uk labalik sba la apase,^a yu'un ta sat ateklumal la anuts lok'el li yan jteklumetike,^b ja' li ateklumal ti la apoj lok'el ta Ejiptoe. **22** Ja' ateklumal-o sbatel osil li jteklum Israele;^c li vo'ot ek une, Kajval Jeova, lak'ot ta Sdiosik.^d **23** Li avi une, Kajval Jeova, li k'usi jamal laj avalbe avajtunele xchi'uk li k'usi laj aval ta stojolal li yuts' yalale jechuk-o komuk sbatel osil; k'otuk ta pasel avu'un li k'usi jamal laj avale.^e **24** Toybiluk sk'oplal^f xchi'uk te oyuk-o sbatel osil* li abie sventa xi xalik li krixchanoetike: «Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetik ti ja' Dios yu'un Israele ja' Sdios li Israele», jech xtok, ja' ak'o ajvalilajikuk-o li snitilulal avajtunel Davide.^g **25** Li vo'ote, Dios ku'un, laj avak'be sna' avajtunel ti chavak' ochuk ta ajvalil li yuts' yalale. Ja' yu'un, li avajtunele spatoy yo'onton ti tsk'oponot tale. **26** Kajval Jeova, vo'ot li melel Diosote xchi'uk vo'ot li k'usitik lelik avaloj chavak'be li avajtunele. **27** Ja' yu'un, k'otuk ta avo'onton yak'bel bendision li snitilulal avajtunel ti ja' ch-ochik ta ajvalil avu'un sbatel osile, yu'un li vo'ote, Kajval Jeova, avak'ojbe bendision xchi'uk jech-o tstaik bendision sbatel osil».

18 Te van k'uk sjalil ta tsakale, li Davide la stsal xchi'uk och ta sk'ob li jfilisteae-tike,^h jech xtok, la spojbe jfilisteaeetik li Gat' xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike.* **2** Ta tsakale, la stsal li Moabe,ⁱ va'un li jmoabetike k'otik ta yaj-tunel David xchi'uk tstoibeik patan.^k

3 Li ajvalil Adadeser' ta Sobae^m bat ta sts'el uk'um Eufra-tesⁿ yo' xlik sventain. K'alal ta be xa ox xlok' batele, te tsalat yu'un

17:24 *O «tuk'uk-o sk'oplal». 18:1 *O «ta sjoylejale».

KAP. 17

- a Dt 4:34
Ne 9:10
Is 63:12
Ese 20:9
- b Dt 7:1
Jos 10:42
Jos 21:44
- c 1Sa 12:22
- d Je 17:7
Dt 7:6, 9
- e 2Sa 7:25-29
- f 2Kr 6:33
Sl 72:19
Mt 6:9
Jn 12:28
- g Sl 89:35, 36

KAP. 18

- h 2Sa 8:1
- i 1Sa 5:8
2Sa 1:20
- j Nu 24:17
Sl 60:8
- k 2Sa 8:2
2Re 3:4
- l 1Re 11:23
- m 1Sa 14:47
2Sa 10:6
Sl 60:Tit
- n Je 15:18
Eks 23:31
2Sa 8:3, 4

Kolumna 2

- a 2Kr 8:3
- b Sl 20:7
- c Dt 17:16
Sl 33:17
- d 2Sa 8:5-8
- e 1Kr 17:8
- f 1Re 7:23
- g 1Re 7:15, 45
- h 2Sa 8:3
- i 2Sa 8:9-11
- j Jos 6:19
2Kr 5:1
- k 1Kr 20:1
- l 2Sa 5:25
- m 1Sa 27:8, 9
1Sa 30:18, 20

David ta sts'el Amat.^a **4** Jech xtok, li Davide la spojbe batel jmil ta kot kareta, la xchuk batel vukmil viniketik ti kajajtik ta ka'e xchi'uk 20 mil soltaroetik ti ta yakan chbatike.^b Va'un, li Davide la syayijesbe spat yo' li ka'etik ti xjochojik batel karetaetike. Sien xa no'ox ta kot ti mu'yuk jech la spasbee.^c **5** Li jsiriaetik likemik ta Damaskoe bat skoltaik li ajvalil Adadeser ta Sobae, pe li Davide la smil 22 mil jsiriaetik.^d **6** Li Davide la sva'an soltaroetik li ta Siria ta Damaskoe. Jech xtok, li jsiriaetike k'otik ta yajtuneltak David xchi'uk tstoibeik patan. Li Jeovae la skolta David sventa xkuch yu'un pask'op ti buyuk no'ox chbate.^e **7** Li David xtoke la spojbe li s-eskudoik* yajtuneltak Adadesere, set-set li eskuoetike xchi'uk ta oro pasbil, laj yich' batel ta Jerusalem. **8** Li ajvalil Davide ep tajek laj yich' lok'el kovre li ta Tibet xchi'uk ta Kun ti ja' sventainoj li Adadesere. Li kovree ja' la stunes Salomon sventa spas-o li Nab ta kovree,^f li oyetike xchi'uk li yan k'usitik chtun ti ta kovre pasbile.^g

9 Li ajvalil Tou ta Amate laj ya'i ti laj xa stsalbe skotol yaj-soltarotak ajvalil Adadeser^h ta Soba' li Davide. **10** Ja' yu'un, ta ora no'ox la stak batel ta stojolal ajvalil David li xnich'on ti Adoram sbie sventa xbat sjak'be k'u yelan oy xchi'uk sventa sk'upil k'opta li Davide, yu'un la stsal li Adadesere (yu'un li Toue tsa'at ono'ox ta k'op yu'un li Adadesere), jech xtok, la stakbe batel li k'usitik pasbil ta oro, ta plata xchi'uk ta kovree. **11** Li ajvalil Davide la xch'ultajes sventa Jeova li k'usitik tajel' jech k'ucha'al la xch'ultajes li plata xchi'uk oro ti la spojbe tale li jyanlumetike: ja' li j-edometik, jmoabetik, j-ammonetik,^k jfilisteaeetik' xchi'uk li j-amaleketike.^m

18:7 *O «smakobbailik».

12 Li Abisai^a ti ja' yol Seruyae^b la smil 18 mil j-edometik li ta stenlejaltik Ats'ame.^c 13 La sva'an jtsop soltaroetik ta Edom, va'un k'ot ta yajtuneltak David skotol li j-edometike.^d Li Jeovae la skolta David sventa xkuch yu'un pask'op ti buyuk no'ox chbate.^e 14 Li Davide jech-o la spas mantal ta sjunul li Israele^f xchi'uk tuk' chchapan skotol li krixchanoetike.^g 15 Li Joab ti ja' yol Seruyae ja' sbainoj li soltaroetike,^h li Jeosafatⁱ ti ja' xnich'on Ailude ja' yabtel tsts'iba skotol li k'usitik chk'ot ta pasele. 16 Li Sadok xnich'on Aitub xchi'uk li Aimelek xnich'on Abiatar ja' paleetik. Li Savsae ja' sekretario. 17 Li Benaya ti ja' xnich'on Jeoiadae ja' sbainoj li jkeretitaetik/ xchi'uk li jpeletitaetike.^k Li xnich'nabtak David eke k'otik ta bankilal j-abtetik.

19 Ta ts'akale, cham li Naas ti ja' ajvalil yu'un j-ammonetike, va'un ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'one.^l 2 Xi laj yal li Davide: «Chkak'be ta ilel tuk'il k'anelal^m li Anun xnich'on Naase, yu'un laj yak'bun ta ilel tuk'il k'anelal li stote». Ja' yu'un, li Davide la stak batel yaj-almantal-tak sventa xbat spatbeik yo'on-ton Anun ta skoj ti cham li stote. Pe k'alal k'otik ta yosil j-ammonetik li yajtuneltak Davidⁿ sventa spatbeik yo'onton li Anune, 3 li bankilaletik yu'un j-ammonetike xi laj yalbeik li Anune: «¿Mi yu'un ach'unoj ti chich' ta muk' atos li David ti la stak talel buch'u xu' spatbot avo'ontone? ¿Mi mu ja'uk sventa spa'i* jteklum xchi'uk sventa stsalot ti la stak talel yajtuneltake?». 4 Li Anune la stsakbe li yajtuneltak Davide, la xjuxbe li yisimike^o xchi'uk la xtuch'be yalel li sk'u' spok'ik ti chlik ta xchukbenalike,^p jech la

19:3 *O «spamuk'ta». 19:4 *O «xch'utike».

KAP. 18

a 1Sa 26:6
2Sa 3:30
2Sa 10:10
2Sa 20:6
2Sa 21:17

b 1Kr 2:15, 16

c 2Sa 8:13, 14

d Je 25:23
Je 27:40

e Si 18:48
Si 144:10

f 1Re 2:11

g 2Sa 8:15-18
2Sa 23:3, 4
Si 78:70-72

h 1Kr 11:6

i 1Re 4:3

j 1Sa 30:14
Sof 2:5

k 1Re 1:38

KAP. 19

l 2Sa 10:1-5

m 2Sa 9:7

n Je 19:36, 38

o Le 19:27

Kolumna 2

a 1Re 16:34

b 1Sa 14:47
2Sa 8:3
2Sa 10:6

c Jos 13:8, 9

d 2Sa 8:16

e 2Sa 10:7, 8
2Sa 23:8

f 2Sa 10:9-12

g 1Kr 11:20, 21

h 2Sa 8:5

stakan sutel. 5 K'alal albat David li k'usi pasbatik li viniketike, ta ora no'ox la stak batel yan viniketik sventa xbat snupik ta be, yu'un toj tsots ak'atik ta k'exlal; xi laj yal li ajvalile: «Te xakomik ta Jeriko,^a ja' to xasutik talel mi ch'i yan velta li avisimike».

6 Ta ts'akale, li j-ammonetike laj yak'ik venta ti mu'yuk xa lek ch-ilatik yu'un li Davide, ja' yu'un li Anun xchi'uk j-ammonetike la stakik batel jmil talento* plata ta Mesopotamia,^b ta Aram-Maaka xchi'uk ta Soba^b sventa xch'amunik karetaetik xchi'uk jkajlejetik ta ka'. 7 Ja' yu'un, la slok'ik 32 mil ta kot kareta, la stojk xtok li ajvalil Maaka xchi'uk sviniktake. Jech tal skotolik, te la spas skarpanaik ta stuk'il Medeba.^c Li j-ammonetik eke la stsob sbaik lok'el ta steklumalik sventa xbatik ta pask'op.

8 K'alal laj ya'i li Davide, la stak batel li Joab^d xchi'uk skotol li soltaroetike, la stak batel xtok li yajsoltarotak ti lek xu' yu'unik pask'ope.^e 9 Lok'ik tal li j-ammonetike xchi'uk la xchol sbaik ta yochebal jteklum sventa spasik k'op, yan li ajvaliletik ti laj yich'ik ik'el tale te laj yak' sbaik ta jamalaltik.

10 Li Joabe laj yil ti chtal xa tsakatikuk ta k'op ta yelovalik xchi'uk ta spatike, ja' yu'un la st'uj li buch'utik mas xtojobik ta pask'op li ta Israele xchi'uk la xchol sventa stsakik ta k'op li jsiriaetike.^f 11 Ti k'u yepal kome ja' laj yak'be sbain* li xchi'il ta vok'el ti ja' li Abisaie,^g la xchol sbaik ek yo' stsakik ta k'op li j-ammonetike. 12 Xi laj yal li Joabe: «Mi chavil ti ja' mas tsots tsatsakikun ta k'op li jsiriaetike,^h vo'ot chtal akoltaun, pe mi laj kil ti ja' mas tsots tsatsaki-

19:6 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. ^aLiteral «Aram-Naaraim». 19:11 *Literal «ta sk'ob».

kot ta k'op li j-ammonetike, vo'on chbat jkoltaot un bi. **13** Sk'an tsotsuk ko'ontontik xchi'uk mu xijchibaj,^a yu'un sk'an jkoltatik li jteklumaltike xchi'uk li steklumaltak Jdiostike, va'un ja' t'psas Jeova li k'usi lek chile».

14 Ja' yu'un, li Joab xchi'uk sviniktake nopajik batel sventa xbat stsakik ta k'op li jsiriaetike, pe jatavik batel li jsiriaetike.^b **15** K'alal laj yak' venta j-ammonetik ti jatavik xa batel li jsiriaetike, jatavik lok'el ek ta stojolal li Abisai ti ja' xchi'il ta vok'el li Joabe xchi'uk ochik li ta jteklume. Ta ts'akale, bat ta Jerusalem li Joabe.

16 K'alal laj yilik ti tsalatik xa yu'un Israel li jsiriaetike, la stakik batel j-almantaetik sventa xbat stsobik li jsiriaetik ti te oyik ta yosilal Uk'ume,^c li jsiriaetik ti te oyik ta yosilal Uk'ume ja' beiltasbilibik batel yu'un li Sobake, li bankilal soltaro yu'un Adadesere.^d

17 K'alal laj ya'i li Davide, ta ora no'ox la stsob skotol li Israele xchi'uk la txuch' jelavel li Jordane, k'ot ti bu oyike xchi'uk te la xchol sbaik sventa stsakik ta k'op. Li David xchi'uk sviniktake la xchol sbaik sventa stsakik ta k'op li jsiriaetike, li jsiriaetik eke tal tsakvanikuk ta k'op.^e **18** Pe li jsiriaetike jatavik lok'el ta stojolal li Israele; li Davide la smil vukmil ti kajjatik batel ta karetae xchi'uk la smil 40 mil soltarotetik yu'un jsiriaetik ti ta yakan chanavike, jech xtok, la smil li Sofak ti ja' bankilal yu'un soltarotetike. **19** Li yajtuneltak Adadesere laj yak'ik venta ti lajik xa ta tsalet yu'un li Israele,^f ja' yu'un ta ora no'ox la spas ta jun yo'ontonik xchi'uk li Davide, jech lik ventainatikuk;^g li jsiriaetike mu xa sk'an skoltaik li j-ammonetike.

19:16 * Ja' xkaltik, li Eufratese.

KAP. 19

- a Dt 31:6
Jos 1:9
b Le 26:7,8
Dt 28:7
2Sa 10:13,14
c 2Sa 8:3
d 2Sa 10:15,16
e 2Sa 10:17-19
f Sl 18:39
g 1Kr 14:17
Sl 18:44

Kolumna 2

KAP. 20

- a 1Kr 11:6
b Dt 3:11
c 2Sa 11:1
d 2Sa 12:26
e 2Sa 8:11,12
2Sa 12:30,31
f 1Re 9:20,21
g 2Sa 21:18
1Kr 11:26,29
h Dt 3:13
i 1Sa 17:4,7
1Sa 21:9
j 2Sa 21:19
1Kr 11:23,24
k Jos 11:22
1Sa 7:14
l Nu 13:33
Dt 2:10
Dt 3:11
m 2Sa 21:16
2Sa 21:20-22
n 1Sa 17:10
2Re 19:22
o 1Kr 2:13
p Dt 2:11
q 1Sa 17:4

20 Ta slikebaltik jabile,* k'alal ja'o chlok'ik ta pask'op li ajvalletike, li Joabe^a lok' batel xchi'uk yajsoltarotak sventa xbat sokesik li yosil j-ammonetike; jech xtok, bat sjoyibta li Rabae,^b pe li Davide te kom ta Jerusalem.^c Li Joabe la tsak ta k'op xchi'uk la sjines komel li Rabae.^d **2** Li Davide la tsakbe li skorna Malkam ti te xojol ta sjole. Laj yak' venta ti jun talento* oro yalale xchi'uk ti yich'oj tonetik ti k'upilik sbae; ja' laj yich' xojbel ta sjol li Davide. Jech xtok, ep k'u-sitik la spoj tael li ta jteklume.^e **3** Laj yik' batel skotol li jnakeletik tee sventa xak'be yabtelanik^f tonetik; k'alal ch-abtejike, ja' tstunesik li abtejebaletik pasbil ta tak'in ti lek juxbil yee xchi'uk li ek'eletike. Ja' jech la spasbe skotol li steklumal j-ammonetike. Laje, sutik batel ta Jerusalem li David xchi'uk skotol li yajsoltarotake.

4 Ta ts'akale, la stsakik ta k'op li jfilisteaetike, te la spasik k'op ta Gueser. Li ta pask'ope, li Sibekai^g ti ja' j-usa vinike la smil li Sipai ti ja' snitilulal jrefaetike,^h jech och ta sk'obik.

5 Lik spasik k'op xchi'uk li jfilisteaetik xtoke. Li Elanan xni-ch'on Jaire la smil li Lami ti ja' xchi'il ta vok'el li Goliat' ti likem ta Gate. Li ste'el slansae xko'olaj ta balbalte' sventa jolobil.^{ij}

6 Lik pask'op ta Gat^k xtok, te oy jun vinik ti bats'i nat tajeke,^l oy vakib sni' sk'ob xchi'uk vakib sni' yok, li sni' yok xchi'uk li sni' sk'obe 24 ta skotol. Ja' snitilulal jrefaetik^m ek. **7** Jech-o tslaban li Israele.ⁿ Ja' yu'un, li Jonatane la smil. Li Jonatane ja' xnich'on Simea,^o li xchi'il ta vok'el Davide.

8 Li viniketik taje ja' snitilulal jrefaetik^p ta Gat^q ti milatik yu'un David xchi'uk yajtuneltake.

20:1 * Ja' xkaltik, ta primavera. 20:2 * Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. 20:5 * O «jalobil».

21 Li Satanase* lik skontrain li Israele, ja' yu'un la stjibe yo'onton David sventa xchap li j-israeletike.^a 2 Va'un, li Davide xi laj yalbe li Joabe^b xchi'uk li bankilaetik ta jteklume: «Batanik, bat chapik jayvo' j-israeletik oy ti chlik ta Beer-Seba k'alal to ta Dane;^c xtal avalbeikon ta ts'akal sventa jna' jayvo' oy». **3** Pe li Joabe xi la stak'e: «Ti k'u yepal oy li steklumale ak'o yepajes sien ta velta li Jeovae! Kajval, vo'ot li ajvalilote, ĉmi mu ja'uk xa jajtuneltak skotol li kajvale cha'a? ĉK'u yu'un tsk'an chchap li ajvalil ku'une? ĉK'u yu'un ti tsk'an tsta smul yu'un li Israele?».

4 Pe ja' jelav sk'op li ajvalile, ja' mu'yuk xch'unbat li Joabe. Ja' yu'un, lok' batel li Joabe, bat xan sjunol li Israele, laje sut talel ta Jerusalen.^d **5** Va'un, li Joabe laj yak'be David li slistail jayvo' lok' ta tsakbel sbiike. Ta skotol Israele oy 1,100,000 ta vo' solta-roetik ti xchukinoj s-espadaike, li ta Judae ja' oy 470 mil solta-roetik ti xchukinoj s-espadaike.^e **6** Pe li snititulal Levi xchi'uk snititulal Benjamine mu'yuk laj yich' tsakbel sbiik,^f yu'un li Joabe chopol tajek laj ya'i^g li k'usi laj yal ajalile.

7 Taje toj chopol tajek laj yil li melel Diose, ja' yu'un la syajjes li Israele. **8** Li Davide xi laj yalbe li melel Diose: «Tsots la jta jmul^h ti jech la jpase. Avokoluk, ch'aybo smul li avajtunele,ⁱ yu'un toj bol xa no'ox tajek li k'usi la jpase».^j **9** Va'un, k'oponat yu'un Jeova li Gad^k ti oy ono'ox k'usi ch-ak'bat yil ti nopem xa'i chalbe li Davide. Xi albate: **10** «Xi xbat avalbe li Davide: «Xi chal li Jeovae: «Oy oxtos kastigo jnopoĉ chkak' taluk, t'ujo bu junukal chak'an»»». **11** Jech oxal, li Gade och batel ti bu oy li Davide, xi laj yalbee: «Xi chal li

21:1 *O ja' van sk'oplal «Jun jkontrain-vanej».

KAP. 21

a 2Sa 24:1-3

b 2Sa 8:16

c Jue 18:29
2Sa 17:11

d 2Sa 24:4, 8

e 2Sa 24:9

f Nu 1:47

g 1Kr 27:23, 24

h 2Sa 12:13

i Sl 25:11
Sl 51:1

j 2Sa 24:10-14

k 1Kr 29:29

Kolumna 2

a Le 26:26

b Le 26:14, 17

c Le 26:25

d 2Re 19:35

e Eks 34:6
Sl 51:1
Is 55:7
Lam 3:22

f 2Kr 28:9

g Nu 16:46

h 2Sa 24:15, 16

i Eks 32:14
Dt 32:36

j Sl 90:13

k 2Kr 3:1

l 2Sa 5:6

m Nu 22:31
Jos 5:13

n 2Re 19:1

o 2Sa 24:17

p Sl 51:4

q Eks 32:12
Nu 16:22

Jeovae: **12** «T'ujo mi ja' chak'an ti chtal oxib jabil vi'nal ta alumale^a o mi ja' chak'an ti oxib u tstsatal ti avajkontratake xchi'uk ti tsmilikot ta s-espadaike^b o mi ja' chak'an ti oxib k'ak'al chtal li s-espada Jeovae, ja' xkaltik, ti chtal tsatsal chamel ta alumale,^c ti chtal lajesvanuk ta sjunol yosilal Israel li yaj-anjel Jeovae».^d Nopo lek bu jtosukal chak'an sventa xkalbe li buch'u la stakun tale». **13** Li Davide xi la stak'be li Gade: «Toj tsots chka'i ma' taje. Avokoluk, ja' lek ti xi-och ta sk'ob li Jeovae, yu'un toj ep k'uxubinel yu'un.^e Pe mu jk'an ti xi-och ta sk'ob viniketike».^f

14 Va'un, li Jeovae laj yak' taluk jtos chamel li ta Israele,^g chamik 70 mil krixchanoetik ta Israel.^h **15** Jech xtok, li melel Diose la stak batel jun anjel sventa slajes li Jerusale, pe k'alal laj yil Jeova ti jech xa ox tspase, chopol laj ya'i sba* ta skoj li vokolile,ⁱ jech oxal xi laj yalbe li anjel ti tal slajes li jteklume: «ĉMo'oj xa^j Yaleso xa li ak'o-be». Li yaj-anjel Jeovae te oy ta sts'el yik'aoibil strigo Ornan,^k li jebus vinike.^l

16 K'alal la stoy muyel sat li Davide, laj yil ti te oy ta o'lol vinajel xchi'uk balumil li yaj-anjel Jeovae, sye'oj batel ta Jerusalen li s-espadae.^m Li David xchi'uk li moletik ti slapojik ch'ixal k'u'ile*ⁿ ta ora no'ox la snijan spatan sbaik ta lumtik.^o **17** Li Davide xi laj yalbe li melel Diose: «ĉMi mu vo'onuk ti laj kal ti ak'o yich'ik chapel li jteklume? Vo'on ti oy jmule, vo'on ti chopol k'usi la jpase.^p Pe li chijetik li'e..., ĉk'usi smul la spasiq? Jeova Dios ku'un, vo'on ak'bun kastigo xchi'uk li buch'utik te oy ta sna jtote, pe mu xavak'be svokol li ateklumale».^q

18 Li yaj-anjel Jeovae laj yal-

21:15 *O «laj yat yo'onton». 21:16 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il.

be Gad^a ti xalbe David ti muyuk batel ti bu oy li yik'aobil strigo Orname, li jebus vinike,^b sventa te spasbe skajleb smoton li Jeovae. **19** Li Davide muy batel jech k'ucha'al albat yu'un li Gade, yu'un jech laj yal ta sbi Jeova. **20** K'alal joyp'ij li Orname, laj yil ti te oy li anjele, va'un li chanvo' xnich'nabtak ti te xchi'uke bat snak'* sbaik. Li Orname ja'o yakal tsmaj strigo. **21** K'alal k'ot li Davide, taat ta ilel yu'un li Orname, ja' yu'un li Orname ta anil lok' talel ti bu yakal chik'a strigoe xchi'uk la skejan spatana sba ta lumtik ta stojolal li Davide. **22** Li Davide xi laj yalbe li Orname: «Chonbun* li yik'aobil atrigoe sventa te jpasbe skajleb smoton li Jeovae. Lek ts'akal ta jtojbot yo' xpaj li vokolil oy ta jtklume».^c **23** Pe li Orname xi la stak'be li Davide: «Ich'o, kajval, ak'o spas li k'usi lek chil* li ajvalile. Chkak'bot li vakaxetik sventa xavak' ta chik'bil matanale, tuneso ta si' li smajobil^f trigoe,^d jech xtok, chkak'bot li trigo sventa xavak' ta matanal sat ts'unobiletike. Chkak'bot skotol».

24 Pe li ajvalil Davide xi la stak'be li Orname: «Mu stak' jech, persa ts'akal lek ta jtojbot. Mu stak' xkak'be Jeova xchi'uk mu stak' xkak'be ta chik'bil matanal li k'usi mu'yuk jmanoje, yu'un ja' to avu'un».^e **25** Ja' yu'un, li Davide laj yak'be Ornan vakib sien siklo* oro ti lek p'isibile sventa stojbe li yosile. **26** Va'un, li Davide la spasbe li skajleb smoton^f Jeovae, te laj yak' chik'bil matanaletik xchi'uk milbil matanaletik sventa jun o'ontonal, te lik sk'anbe vokol li Jeovae. Li senyail ti tak'bate ja' ti yal tal k'ok'^g ta vinajel ti te k'ot ta sba li skaj-

21:20 *O «smuk». **21:22** *Literal «Ak'bun». **21:23** *Literal «lek chil ta sat». ^fK'elo Glosario, *smajbel sat ts'unobil*. **21:25** *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 21

a 2Sa 24:11

b 2Sa 24:18-23
2Kr 3:1

c Nu 25:8

d Is 28:27

e 2Sa 24:24, 25

f Eks 20:25

g Le 9:23, 24
1Re 18:38
2Kr 7:1

Kolumna 2

a 2Sa 24:16
Sl 103:20b 1Re 3:4
1Kr 16:39
2Kr 1:3

KAP. 22

c Dt 12:5, 6
2Sa 24:18
2Kr 3:1d 1Re 9:20, 21
2Kr 2:17, 18e 1Re 5:15, 17
1Re 6:7
1Re 7:9

f 1Re 7:47

g 2Sa 5:11

h 1Re 5:6, 8

i 2Kr 2:3

j 1Re 3:7

k 2Kr 2:5

l Sl 68:29

m Aj 2:3

leb chik'bil matanale. **27** Ja' yu'un, li Jeovae laj yalbe mantal li anjel^a ti ak'o stik' sutel ta sna li s-espadae. **28** Li va' k'ak'ale, k'alal laj yil David ti a'ibat sk'op yu'un Jeova li ta yik'aobil strigo Ornan, li jebus vinike, te-o laj yak' milbil matanal. **29** Pe li va' k'ak'ale, li axibalna yu'un Jeova ti te la spas ta takixokol balumil li Moisesse xchi'uk li skajleb chik'bil matanale te oy ta tayal k'opojebal* ta Gabaon.^b **30** Pe li Davide mu'yuk-o ayem ta Gabaon sventa sjak'be li Diose, yu'un xi'em tajek kom ta skoj li s-espada yaj-anjel Jeovae.

22 Xi laj yal li Davide: «Li'e ja' sna Jeova, li melez Diose, li' xtoke ja' jun skajleb matanal ti ja' te chak'ik chik'bil matanal li Israele».^c

2 Li Davide laj yal mantal ti ak'o stsobik skotol li jyanlumetik^d ti te nakalik ta yosilal Israele, ja' la sva'anan ta jtuch'tonetik* sventa setik lek li tonetik ti ja' tsva'anbeik-o li sna melez Diose.^e

3 Li David xtoke la xchapan epal tsatsal tak'inetik sventa xtun ta xlauxal li ti' naetike xchi'uk sventa xtun ta sstakleb k'usitik, jech xtok, ep tajek la stsob kovre ti mu xa no'ox xlanj ta p'isel ti k'u yepale,^f **4** la stsob epal sedro te^g xtok, yu'un li jsidonetik^h xchi'uk li jtiroetikeⁱ ep tajek sedro te' laj yich'beik talel li Davide. **5** Xi laj yal li Davide: «Toj kerem to li jnich'on Salomone xchi'uk mu'yuk to k'usi ep xchanoj spasel,^j pe li sna Jeova chich' va'anbele jun yutsil tajek,^k chpuk batel sk'oplal ta skotol lumetik^l ti yan sba yutsile,^m ja' yu'un ta jchapan komel li k'usitik chtune». Jech oxal, li Davide ep tajek k'usi la xchapan komel k'alal kuxul to'oxe.

6 Jech xtok, la stak ta ik'el li Salomon ti ja' xnich'one, laj yalbe

21:29 *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. **22:2** *O «bojtonetik».

mantal ti sk'an sva'anbe sna li Jeovae, li Sdios Israele. **7** Li Davide xi laj yalbe li Salomon ti ja' xnich'one: «Li vo'one oy tajak ta ko'onton ta jva'an jp'ejuk na sventa sbi li Jeova Dios ku'une.^a **8** Pe xi laj yalbun li Jeovae: «Toj ep amaloj ch'ich' xchi'uk toj ep apasoj k'op. Mu vo'otukot chava'an li na sventa jbie,^b yu'un kiloj ti toj ep amaloj ch'ich' ta sba balumile. **9** Pe chvok' jun anich'on^c ti jun no'ox yo'onton chkuxie,^{*} mu'yuk chkak' tsakatuk ta k'op yu'un yajkontratak ti te oy ta spat xokone,^d Salomon^{ee} tsiin. Jech xtok, mu'yuk buch'u tsatsakat ta k'op ku'un li Israele xchi'uk jun no'ox yo'ontoni ti k'u sjalil kuxule.^f **10** Ja' tsva'anbun jp'ej na sventa li jbie.^g Ja' chk'ot ta jnich'on, vo'on chik'ot ta stot.^h Lek staoy yav chkom ku'un sbatel osil li ajvalilal* tspas ta Israele.ⁱ

11 »Ja' yu'un, kuni nich'on, te ak'o xchi'inot li Jeovae xchi'uk lekuk xbat avu'un li k'usi chapase, va'anbo me li sna Jeova Dios avu'une, yu'un jech ono'ox yaloj ti vo'ot chava'ane.^j **12** Ak'o yak'bot ap'ijil li Jeovae xchi'uk ak'o skoltaot ta ya'ibel smelolal^k k'alal mi lik yak' aventain li Israele sventa xch'unbe avu'un smantal li Jeova Dios avu'une.^l **13** Lek me chabat mi chavak' lek ta avo'onton xch'unbel li smantaltake^m xchi'uk li k'usitik xchapanoj Jeova ti laj yalbe Moises ti ak'o xalbe li Israele.ⁿ Tsotsuk avo'onton xchi'uk mu me xachibaj. Mu xaxi' xchi'uk mu xnik avo'onton.^o **14** K'elavil, tsots laj kak' kip ta stsobel 100 mil talento* oro xchi'uk jun miyon talento plata sventa xich' va'anbel li sna Jeovae, ep la jtsob kovre xchi'uk tsatsal

22:9 *Literal «ti chkux no'oxe». [#]Te likem tal ta jp'el k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal (jun o'ontonal). **22:10** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **22:14** *Li jun talento ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 22

- a Dt 12:5, 6
2Sa 7:2
SI 132:3-5
b 1Kr 17:4
c 1Kr 28:5
d 2Sa 7:12, 13
1Re 4:25
1Re 5:4
e 2Sa 12:24
f SI 72:7
g 1Re 5:5
h 2Sa 7:14
Ebr 1:5
i 1Kr 17:12-14
SI 89:35, 36
j 1Kr 28:20
k 2Kr 1:10
SI 72:1
l Dt 4:6
m Le 19:37
1Kr 28:7
n Dt 12:1
Dt 17:18, 19
Jos 1:8
1Re 2:3
1Kr 28:7
SI 19:8, 11
o Jos 1:6, 9
1Kr 28:20

Kolumna 2

- a 1Kr 29:6, 7
b 1Kr 29:2-4
c 1Re 5:17
1Re 6:7
1Re 7:9
d 1Re 7:13, 14
e 1Kr 22:3
f 2Kr 1:1
g Dt 4:29
2Kr 20:3
Da 9:3
h 1Re 6:1
i 1Re 8:6, 21
j Dt 12:21
1Re 8:29
1Re 9:3

KAP. 23

- k 1Re 1:33, 39
1Kr 28:5
l Eks 29:8, 9
m Nu 3:6
n Nu 4:2, 3
o Dt 16:18
1Kr 26:29
2Kr 19:8

tak'inetik^a ti mu xa no'ox xla; ta p'isele, jchapanoj ep te'etik xchi'uk tonetik,^b pe chasabe to sts'ak. **15** Ep buch'utik li' oy ti tsoltaot ta abtele: oy jtuch'tonetik,^{*} alvaniletik,^c buch'utik chabtelanik te' xchi'uk yantik ti lek xchanojik yan abtelale.^d **16** Li oro, plata, kovre xchi'uk li tsatsal tak'ine mu xa no'ox xla; ta p'isel,^e ja' yu'un chapano aba xchi'uk likeso li abtelale. Te ak'o xchi'inot li Jeovae.^f

17 Li Davide laj yalbe mantal skotol bankilaetik ta Israel ti ak'o skoltaik ta abtel li Salomon ti ja' xnich'one, xi laj yalbe ya'iike: **18** «¿Mi mu li'uk xchi'inojoxuk li Jeova Dios avu'unike xchi'uk mi mu junuk no'ox avo'ontoni yu'un? Yu'un yak'ojbun xa ta jk'ob li jnakejetik ta lume, li osile och xa ta sk'ob Jeova xchi'uk ta sk'ob li steklumale. **19** Ja' yu'un, ta sjunuluk avo'ontoni xchi'uk ta sjunuluk akuxlejalik* xasa'ik li Jeova Dios avu'unike^g xchi'uk lik xa no'ox va'anik li xch'ulna Jeovae, li mel Diiose,^h sventa xich' ich'el tale li kxaxil strato Jeovae xchi'uk li k'usitik ch'ul ti ak'bil ta stajolal mel Diiose,ⁱ te xavak'ik li ta na ti chich' va'anel sventa li sbi Jeovae».^j

23 K'alal mol xa ox li Davide xchi'uk k'alal jutuk xa ox sk'an xchame, la stik' ta ajvalil ta Israel li xnich'on ti ja' li Salomone.^k **2** La stsob skotol li bankilaetik ta Israele, li paleetike' xchi'uk li jlevietike.^m **3** Laj yich'ik chapel li jlevietik ti 30 o ti mas ta 30 jabil yich'ojike;ⁿ ti k'u yepal laj yich'ik chapel ja' 38 mil. **4** Ti va' yepalike, 24 mil chtunik ta jk'el-abtelal li ta sna Jeovae xchi'uk vakmil chtunik ta j-abteletik xchi'uk ta jchapavanejetik.^o **5** Chanmil chtunik

22:15 *O «jbojtonetik». **22:19** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, *nefex*.

ta jchabiti^anaetik^a xchi'uk cham-mil ti ja' tsk'upil k'optaik^b li Jeova ti ja' tstijik li stjibiltak son ti xi laj yalbe sk'oplal ti Davide: «La jpas sventa ja' xich'-o k'upil k'optael li DiOSE».

6 Va'un, li Davide ta jujuvok' la xchak^c li xnich'nabtak Levie: li Guerson, Koat xchi'uk Merarie.^d **7** Li snitlulal jguersonetike ja'ik Ladan xchi'uk Simej. **8** Li xnich'nabtak Ladane ja'ik Jeiel, Setam xchi'uk Joel,^e oxvo'ik. Li Jeiele ja' jolil. **9** Li xnich'nabtak Simeie ja'ik Selomot, Asiel xchi'uk Aran, oxvo'ik. Taje ja'ik li joliletik ta jujuchop yuts' yalalik ta snitlulal Ladane. **10** Li xnich'nabtak Simeie ja'ik Jaat, Sina, Jeus xchi'uk Berias. Li chanvo' taje ja'ik xnich'nabtak li Simeie. **11** Li Jaate ja' jolil, li xcha'vo'ale ja' Sisa. Ta skoj ti mu'yuk ep skeremik li Jeus xchi'uk Beriase, ta jchop no'ox uts' alalil laj yich'ik tsakel ta venta, jtos no'ox li k'usi ak'bat sbainike.

12 Li xnich'nabtak Koate ja'ik Amram, Isar,^f Ebron xchi'uk Usiel,^g chanvo'ik. **13** Li xnich'nab Amrame ja'ik Aaron^h xchi'uk Moises.ⁱ Pe li Aaron xchi'uk xnich'nabtake ja' laj yich'ik t'u-jel^j sventa xch'ultajesik li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe, sventa xak-beik milbil matanal li Jeovae, sventa xtunik ta stojolal xchi'uk sventa jech-o xak'ik bendision ta sbi.^k **14** Li xnich'nab Moises ti ja' yajtunel meel DiOSE te laj yich' tsakbel sbiik li ta snitlulal Levie. **15** Li xnich'nab Moises ja'ik Guersom^l xchi'uk Elieser.^m **16** Li ta xnich'nabtak Guersome ja' jolil li Sebuele.ⁿ **17** Li ta snitlulal* Eliesere ja' jolil li Reabiase,^o li Eliesere mu'yuk xa yan skerem, pe li Reabiase oy ep skerem. **18** Li ta xnich'nabtak Isare^p ja' jolil li Selomite.^q **19** Li ta xnich'nabtak Ebrone ja' jolil li Jeriase, li xcha'vo'ale ja' Amarias, li

KAP. 23

a 1Kr 26:12

b 1Kr 6:31, 32

c 2Kr 8:14

2Kr 31:2

d Eks 6:16

e 1Kr 26:21, 22

f Eks 6:21

g Eks 6:18

h Eks 4:14

i Eks 6:20, 26

j Eks 28:1

k Le 9:22

Nu 6:23-27

Dt 21:5

l Eks 2:21, 22

m Eks 18:3, 4

n 1Kr 26:24

o 1Kr 26:25

p Nu 3:27

q 1Kr 24:20, 22

Kolumna 2

a 1Kr 24:20, 23

b Eks 6:22

c Eks 6:19

d 2Sa 7:1

e 1Re 8:12, 13

Sl 135:21

f Nu 4:15

g Nu 3:9

h 1Re 6:36

i Le 24:5, 6

1Kr 9:32

j Eks 29:1, 2

Le 2:4

k Le 7:12

yoxvo'ale ja' Jaasiel, li xchanvo'ale ja' Jekameam.^a **20** Li ta xnich'nabtak Usiele^b ja' jolil li Mikease, li xcha'vo'ale ja' Isias.

21 Li xnich'nab Merarie ja'ik Mali xchi'uk Musi.^c Li xnich'nab Malie ja'ik Eleasar xchi'uk Kis. **22** Mu'yuk skerem cham li Eleasare, ja' no'ox oy stsebetak. Pe li xnich'nabtak Kis ti ja' yuts' yalalike* ja' laj yik'ik li tsebetike. **23** Li xnich'nabtak Musie ja'ik Mali, Eder xchi'uk Jeremot, oxvo'ik.

24 Taje ja'ik xnich'nabtak Levi ti ja'ik joliletik ta jujuchop yuts' yalalike. Laj yich'ik chapel jayvo'ik xchi'uk laj yich' tsakbel sbiik li buch'utik **20** o ti mas ta **20** jabil yich'ojik ti ja' tpsasik li abtelal ta sna Jeovae. **25** Yu'un xi ono'ox yalaj li Davide: «Li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele laj xa yak'-be xkux yo'onton li steklumale,^d li stuke te chnaki sbatel osil ta Jerusalem.^e **26** Jech xtok, li jlevietike mu xa persauk tsjelulan-beik yavil li axibalnae mi ja'uk li k'usitik te chtune».^f **27** Jech k'ucha'al slajeb xa laj yal Davide, laj yich'ik chapel li jlevietik ti **20** o ti mas ta **20** jabil yich'ojike. **28** Ja' yabtel tskoltaik li xnich'nabtak Aaron^g ti te chtunik ta sna Jeovae, ja' sbainojik li jujun amak'e,^h li ve'ebaletike xchi'uk ja' tslekubtasik li k'usitik ch'ule, jech xtok, ja' sbainojik li yan abtelal sk'an pasel ta sna li meel DiOSE. **29** Ja' sbainojik li latsbil pane,ⁱ li arina ti lek nin sventa matanal sat ts'unobile, li jayal gayetaetik ti pasbil ta arina ti mu'yuk slevaduraile,^j li pan ti chich' ta'ajesel ta lech-lech tak'ine xchi'uk li vots'bil arina ti kappil ta aseitee,^k jech xtok, ja' sbainojik skotol li k'usitik

23:22 *O «xchi'ilik ta vok'ele». **23:28** *O «sti' temploe». K'elo Glosario, amak'. **23:29** *Ja' xkaltik, pan ti ak'bil ta stojolal DiOSE. *K'elo Glosario, levadura.

23:17 *Literal «xnich'nab».

chich' p'isele xchi'uk ti k'u smuk'ul sk'an xbate. **30** Jujun sob sk'an xtal stojbeik ta vokol^a xchi'uk sk'upil k'optaik ti Jeovae, jech sk'an spasiak ta jujun mal k'ak'al xtok.^b **31** Ja' chkoltavanik k'alal chich' ak'bel Jeova li chik'bil matanal ta jujun savado,^c ta jujun ach' luna^{*d} xchi'uk li ta jujun k'in^e jech k'ucha'al ts'ibabil ta mantale. Ja' jech tspacek jujukoj k'alal chak'beik smoton Jeovae. **32** Jech xtok, tspacek li k'usitik sbainojik ta karpana sventa tsobobbaile xchi'uk ti bu ch'ule. Tskoltaik xtok li yermanotakik ti ja' li nxich'nabtak Aaron ti te chtunik ta sna Jeovae.

24 Li snitilulal Aaron ti laj yich'ik ch'akel ta jujuchope ja'ik li'e: Nadab, Abiu,^f Eleasar xchi'uk Itamar^g ti ja'ik nxich'nabtak Aarone. **2** Pe li Nadab xchi'uk Abiue ja' ba'ysel chamik, ja' ts'akal to cham li stotike,^h mu'yuk xkom skeremik; yan li Eleasarⁱ xchi'uk Itamare jech-o tunik ta paleal. **3** Li Davide la xch'ak ta jujuchop li snitilulal Aaron ti k'utik yelan ch-abtejike, ja' koltaat yu'un li Sadok^j ti ja' nxich'on Eleasar xchi'uk li Aimelek ti ja' nxich'on Itamare. **4** Li nxich'nabtak Eleasare ja' mas ep joliletik yu'unik, ja' mu sta li nxich'nabtak Itamare, ja' yu'un ko'ol laj yich'ik ch'akel: li ta nxich'nabtak Eleasare, oy 16 ta vo' ti ja' joliletik ta jujuchop yuts' yalalike, yan li ta nxich'nabtak Itamare, oy vakakvo' ti ja' joliletik ta jujuchop yuts' yalalike.

5 Laj yich'ik ch'akel ta suerte^k li nxich'nabtak Eleasar xchi'uk li nxich'nabtak Itamare, ta jujuvok' laj yich'ik ch'akel, yu'un li ta nxich'nabtak Eleasar xchi'uk li ta nxich'nabtak Itamare oy bankilaletik yu'unik ti te chtunik ti bu ch'ule xchi'uk oy bankilaletik yu'unik ti chtunik ta stojolal li melel DiOSE. **6** Va'un, li Semaya

KAP. 23

a Eks 29:39

b 1Kr 16:4, 37

c Eks 20:10

d Nu 10:10
Sl 81:3

e Dt 16:16

KAP. 24

f Le 10:1

g Eks 6:23
Eks 28:1

h Nu 26:61

i Nu 16:39, 40

j 2Sa 8:17

k Pr 16:33

Kolumna 2

a 1Re 2:35

b 2Sa 8:17

c 2Sa 19:11
1Re 1:5, 7

d Lu 1:5

e 2Re 11:9
Lu 1:8, 23

f Eks 6:18

g 1Kr 23:16
1Kr 26:24

h 1Kr 23:17

i 1Kr 23:18

j 1Kr 26:31

nxich'on Netanel ti ja' yajsekretarioik li jlevietike la stsakanbe sbi ta yeloval li ajvalile, ta yeloval li bankilaletik ta jteklume, li pale Sadoke,^a li Aimelek^b ti ja' nxich'on Abiatare^c xchi'uk ta yeloval li joliletik ta jujuchop yuts' yalal paleetik xchi'uk jlevietike, jun jolil tsesakbe ta sbi Eleasar xchi'uk jun jolil tsesakbe ta sbi Itamar.

7 Li ba'ysel suertee ja' k'ot ta stojolal li Jeoiaribe; li xchibale ta stojolal Jedaya, **8** li yoxibale ta stojolal Arim, li xchanibale ta stojolal Seorim, **9** li svo'obale ta stojolal Malkiya, li svakibale ta stojolal Mijamin, **10** li svukubale ta stojolal Akos, li xvaxakibale ta stojolal Abias,^d **11** li sbalunebale ta stojolal Jesua, li slajunebale ta stojolal Sekanias, **12** li 11 ta stojolal Eliasib, li 12 ta stojolal Jakim, **13** li 13 ta stojolal Upa, li 14 ta stojolal Jesebeab, **14** li 15 ta stojolal Bilga, li 16 ta stojolal Imer, **15** li 17 ta stojolal Esir, li 18 ta stojolal Apises, **16** li 19 ta stojolal Petaias, li 20 ta stojolal Jeeskel, **17** li 21 ta stojolal Jakin, li 22 ta stojolal Gamul, **18** li 23 ta stojolal Delaya, li 24 ta stojolal Maasias.

19 Taje ja' jech tspacek yabtelik^e k'alal ch-ochik ta sna Jeova ti k'u yelan xchapanoj komel li smoltitik Aaron jech k'ucha'al albil yu'un Jeova ti ja' Dios yu'un Israele.

20 Li'e ja' li yan jlevietike: li ta nxich'nab Amrame^f ja' Subael;^g li ta nxich'nab Subaele ja' Jedeya. **21** Nxich'nab Reabias:^h li ta nxich'nab Reabiase ja' Isias ti ja' jolile; **22** li ta j-isaretike ja' Selomot,ⁱ li ta nxich'nab Selomote ja' Jaat; **23** li ta nxich'nab Ebrone ja' Jerias,^j li Jeriase ja' jolil, li xcha'vo'ale ja' Amarias, li yoxvo'ale ja' Jaasiel, li xchanvo'ale ja' Jekameam; **24** li ta nxich'nab Usiele ja' Mikeas; li ta nxich'nab Mikease ja' Samir. **25** Li yits'in Mikease ja' Isias; li ta nxich'nab Isias ja' Sakarias.

26 Li xnich'nab Merarie^a ja'ik Mali xchi'uk Musi; li ta xnich'nab Jaasiase ja' Beno. **27** Xnich'nab Merari: li ta xnich'nab Jaasiase ja'ik Beno, Soam, Sakur xchi'uk Ibri; **28** li ta xnich'nab Malie ja' Eleasar, li Eleasare mu'yuk junuk skerem.^b **29** Xnich'nab Kis: li ta xnich'nab Kise ja' Jerameel; **30** li xnich'nabtak Musie ja'ik Mali, Eder xchi'uk Jerimot.

Taje ja'ik xnich'nabtak Levi ta jujuchop yuts' yalalich. **31** Laj yak'ik suerte^c ek jech k'ucha'al la spasik li xchi'iltakik ti ja'ik xnich'nabtak Aarone, te la spasik ta yeloval ajvalil David, ta yeloval Sadok, Aimelek xchi'uk ta yeloval li joliletik ta jujuchop yuts' yalal paleetik xchi'uk jlevietike. Li yuts' yalal bankilale ja' jech tsakbil ta muk' jech k'ucha'al li yuts' yalal its'inale.

25 Jech xtok, li David xchi'uk li bankilaetike la st'ujik jayvo' xnich'nabtak Asaf, xnich'nabtak Eman xchi'uk xnich'nabtak Jedutun^d sventa stijik arpaetik, stijobiltak son ti oy yak'iltake^e xchi'uk simbaloetik^f k'alal chalich albil k'opetik xchi'uk k'alal tsk'upil k'optaik Diose. Li viniketik ti laj yich'ik t'ujele ja'ik li'e: **2** li ta xnich'nab Asafe ja'ik Sakur, Jose, Netanias xchi'uk Asarela, ja'ik xnich'nab Asaf ti ja' chbeiltasatik yu'un li Asaf ti ja' chal albil k'ope xchi'uk ti ja' t'pasat ta mantal yu'un li ajvalile. **3** Xnich'nab Jedutun:^g li ta xnich'nab Jedutune ja'ik Guedalias, Seri, Jesaya, Simej, Asabias xchi'uk Matitias,^h vakvo'ik. Ja' chbeiltasatik yu'un li Jedutun ti ja' stotik ti chal albil k'op k'alal tstij arpae, ja' t'stojbe ta vokol xchi'uk ja' ts'upil k'opta li Jeovae.ⁱ **4** Xnich'nab Eman: li ta xnich'nab Emane ja'ik Bu-

25:1, 6 *Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chal-be sk'oplal stijobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'uj to k'alal t'nup' sbae.

KAP. 24

a Je 46:11

b 1Kr 23:22

c Pr 16:33

KAP. 25

d 1Kr 16:41, 42
2Kr 5:11, 12
2Kr 35:15

e 1Sa 10:5

f 1Kr 15:16

g 1Kr 16:41, 42

h 1Kr 15:16, 18

i Ef 5:19

j 1Kr 15:16, 19

Kolumna 2

a 1Kr 13:8
1Kr 15:16
1Kr 16:5

b Pr 16:33

c 1Kr 25:1, 2

d 1Kr 25:1, 3

e 1Kr 25:1, 2

f 1Kr 25:1, 2

kias, Matanias, Usiel, Sebucl, Jerimot, Ananias, Anani, Eliata, Guidalti, Romamti-Eser, Josbekasa, Maloti, Otir xchi'uk Maasiot. **5** Taje ja' xnich'nabtak li Eman ti ja' jun vinik ti oy k'usi ch-ak'bat yil ti nopem xa' ch'albe ajvalil ti ja' chal li k'usi ch-albat yu'un mecl Diose sventa sk'upil k'opta^{*} li Diose; ja' yu'un, li mecl Diose laj yak'be 14 ta vo' skerentak xchi'uk oxvo' stsebetak li Emanc. **6** Skotolik taje ja' beil-tasbilik yu'un li stotik ti k'alal ch'kejinik ta sna Jeovae, ja' t'istijik li simbaloetike,^{*} li stijobiltak son ti oy yak'iltake xchi'uk li arpaetike,^a skotolik ja' jech yabtelik li ta sna mecl Diose.

Li Asaf, Jedutun xchi'uk Emanc ja' t'pasatik ta mantal yu'un li ajvalile.

7 Ti k'u yepalik xchi'uk xchi'iltakik ti lek xchanojik k'ejimol sventa sk'ejiniaik li Jeovae ja'ik 288 ta vo'. Lek xtojob skotolik. **8** Ta bik'it ta muk' laj yak'ik suerte^b sventa sna'ik li k'usi tsbainik jujune. Laj yak'ik suerte ek li buch'utik lek xa chanemike xchi'uk li buch'utik ja' to chchanike.

9 Li ba'yel suertee ja' k'ot ta stojolal Jose^c ti ja' xnich'on Asafe, li xchibale ta stojolal Guedalias^d (li Guedalias xchi'uk xchi'iltak xchi'uk xnich'nabtake ja'ik 12 ta vo'); **10** li yoxibale ta stojolal Sakur,^e ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **11** li xchanibale ta stojolal Isri, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **12** li svo'obale ta stojolal Netanias,^f ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **13** li svakibale ta stojolal Bukias, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **14** li svukubale ta stojolal Jesarela, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak

25:5 *Literal «tstoy muyel xulub ta stojolal».

xchi'uk xchi'iltak; **15** li vxaxakibale ta stojolal Jesaya, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **16** li sbalunebale ta stojolal Matanias, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **17** li slajunebale ta stojolal Simei, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **18** li 11 ta stojolal Asarel, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **19** li 12 ta stojolal Asabias, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **20** li 13 ta stojolal Subael,^a ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **21** li 14 ta stojolal Matitias, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **22** li 15 ta stojolal Jeremot, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **23** li 16 ta stojolal Ananias, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **24** li 17 ta stojolal Josbekasa, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **25** li 18 ta stojolal Anani, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **26** li 19 ta stojolal Maloti, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **27** li 20 ta stojolal Eliata, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **28** li 21 ta stojolal Otir, ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **29** li 22 ta stojolal Guidalti,^b ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **30** li 23 ta stojolal Maasiot,^c ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak; **31** li 24 ta stojolal Romamti-Eser,^d ja'ik 12 ta vo' xchi'uk xnich'nabtak xchi'uk xchi'iltak.

26 Ti k'utik yelan laj yich'ik ch'akel ta jujuvok' li jchabitinaetike^e ja' jech k'ucha'al li'e: li ta snitilulal jkoreetike ja' Meselemias' xnich'on Kore ti te likem tal ta snitilulal Asafe. **2** Li Meselemias vok' xnich'nabtak. Li sba

KAP. 25
a 1Kr 25:1, 4

b 1Kr 25:1, 4

c 1Kr 25:1, 4

d 1Kr 25:1, 4

KAP. 26
e 1Kr 9:2, 22
2Kr 23:16, 19

f 1Kr 26:14, 19

Kolumna 2
a 1Kr 26:14, 19

b Pr 16:33

xnich'one ja' Sakarias, li xcha'vo'ale ja' Jediael, li yoxvo'ale ja' Sebadias, li xchanvo'ale ja' Jatniel, **3** li svo'obale ja' Elam, li svakvo'ale ja' Jeoanar, li svukvo'ale ja' Elieo-Enai. **4** Li Obed-Edome vok' xnich'nabtak. Li sba xnich'one ja' Semaya, li xcha'vo'ale ja' Jeosabad, li yoxvo'ale ja' Joa, li xchanvo'ale ja' Sakar, li svo'obale ja' Netanel, **5** li svakvo'ale ja' Amiel, li svukvo'ale ja' Isakar, li vxaxakvo'ale ja' Peuletai; yu'un li Diose laj yak'be bendision li Obed-Edome.

6 Li Semaya ti ja' xnich'one vok' xnich'nabtak, lek xu' yu'unik xchi'uk lek xtojobik, ja' yu'un ja' la sventainik li jujuchop yuts' yalalike. **7** Li xnich'nabtak Semayae ja'ik Otni, Rafael, Obed xchi'uk Elsabad; li Eliu xchi'uk Semakias ti ja' yuts' yalalike lek xtojobik ek. **8** Skotol taje te likemik talel ta xnich'nabtak Obed-Edom; li viniketik taje xchi'uk li xnich'nabik xchi'uk yuts' yalalike lek xtojobik xchi'uk spas yu'unik lek li abtelale, ta skotolike ja'ik 62 ta vo' ti te likemik talel ta yuts' yalal Obed-Edome. **9** Li Meselemias^e oy xnich'nabtak xchi'uk yuts' yalaltak, ja'ik 18 ta vo' viniketik ti lek xtojobike. **10** Li Osa ti te likem tal ta xnich'nabtak Merarie vok' xnich'nabtak. Li june ja' Simri. Manchuk mi ma'uk sba xnich'onil li Simrie, ja' va'anan ta jolil yu'un li stote, **11** li xcha'vo'ale ja' Ilkias, li yoxvo'ale ja' Tebalias, li xchanvo'ale ja' Sakarias. Ta skotol li xnich'nab xchi'uk yuts' yalal Osa ja'ik 13 ta vo'.

12 Li joliletik ta jujuvok' jchabitinaetike ko'ol jech yabtelik k'ucha'al li yuts' yalalik ti te chtunik ta sna Jeovae. **13** Ja' yu'un, ta bik'it ta muk' laj yak'ik suerte^b ta jujuchop yuts' yalalik sventa sna'ik bu jotukal ti' na chchabiik. **14** Li suertee ja' k'ot ta stojolal Selemias sventa xchabi li ti' na ta slok'eb k'ak'ale. Laj yak'ik suer-

te xtok, ja' k'ot ta stojolal Sakarias ti ja' xnich'on Selemias sventa xchabi li ti' na ta nortee. Li Sakariase ja' p'ijil tjobjtasvanej. **15** Li Obed-Edome ja' la sta li ta sure. Yan li xnich'nabtake^a ja' ak'bat sbainik li sk'ejobil* k'usitike. **16** Li Supim xchi'uk Osae^b ja' la staik li ta smaleb k'ak'al ti te xkom ta sts'el li ti' na Saleket yo' bu chmuy batel jun bee. Lek xcholoj sbaik k'ot li jujuvok' jchabiti'naetike. **17** Li ta slok'eb k'ak'ale, oy vakvo' jlevietik; li ta nortee, chanvo' jujun k'ak'al, li ta sure, chanvo' jujun k'ak'al; sventa xchabiik li sk'ejobil* k'usitike,^c ta cha'cha'vo' yak'oj sbaik; **18** li ta ochebal ta smaleb k'ak'ale, chanvo' te yak'oj sbaik ti bu ch-ech' li bee,^d ja' cha'vo' te yak'oj sbaik ti bu oy li ochebale. **19** Taje ja' jech laj yich'ik ch'akel ta jujuvok' li jkoreetik xchi'uk jmerarietik sventa xchabiik li ti' nae.

20 Li ta snitilulal jlevietike, li Aiyae ja' sbainoj xchabiel li yavil k'ulejal ta sna meel Diose xchi'uk li yavil k'usitik ch'ultajesbile.*^e **21** Xnich'nabtak Ladan: li ta snitilulal jguersonetik ti ja' xnich'nabtak Ladan, ti ja'ik joliletik li ta jujuchop yuts' yalal Ladan ti ja' jguerson vinike ja' te lik talel li Jeielie.^f **22** Li Jeieli xchi'uk li cha'vo' xnich'nab ti ja' li Setam xchi'uk li Joel ti ja' xchi'il ta vok'el Setame ja' sbainojik li yavil k'ulejal ta sna Jeovae.^g **23** Li ta j-amrametik, j-isaretik, j-ebronetik xchi'uk j-usieletike,^h **24** li Sebuel ti ja' xnich'on Guersom xchi'uk ti ja' smom Moisesse ja' sbainoj li sk'ejobil* k'usitike. **25** Li yuts' yalal ti te lik talel ta snitilulal Eliesereⁱ ja'ik Reabias,^j Jesaya, Joram, Sikri xchi'uk Selomot. **26** Li Selomot xchi'uk xchi'iltake ja' sbainojik skotol li yavil k'usitik ch'ultajes-

26:15, 17, 24 *O «snak'obil». **26:20** *O «li k'usitik ak'bil ta stojolal Diose».

KAP. 26

a 1Kr 26:4, 5

b 1Kr 26:10, 11

c 1Kr 26:15

d 1Kr 26:16

e 1Re 7:51
1Re 14:25, 26
1Kr 9:26
1Kr 18:10, 11

f 1Kr 29:8

g 1Re 15:18

h Nu 3:27

i Eks 18:3, 4

j 1Kr 23:17

Kolumna 2

a Nu 31:50
1Kr 18:10, 11

b 1Kr 29:3, 4

c 1Kr 29:6, 7

d Jos 6:19

e Nu 31:28

f 1Sa 9:9

g 1Sa 14:50

h 2Sa 20:23

i 2Sa 2:18

j 1Kr 23:12

k Dt 17:9
2Kr 19:8

l 1Kr 23:12

m 1Kr 23:19

n 1Kr 29:26, 27

o Jos 13:24, 25
Jos 21:8, 39

bile,^a ja' xch'ultajesojik li ajvalil David,^b li joliletik ta jujuchop uts' alalile,^c li bankilaetik ti sbainojik jmil ta vo'e, li bankilaetik ti sbainojik sien ta vo'e xchi'uk li bankilal soltaroetike. **27** Li k'usitik staojik ta pask'op^d xchi'uk li k'usitik spojoiik tale^e xch'ultajesojik sventa stunesik k'alal oy k'usi chcha'meltsanik ta sna Jeovae. **28** Ja' sbainojik xtok skotol li k'usitik xch'ultajesoj Samuel ti ja' li vinik ti oy k'usi ch-ak'bat yile,^f li k'usi xch'ultajesoj li Saul ti ja' xnich'on Kise, li Abner^g ti ja' xnich'on Nere xchi'uk li k'usi xch'ultajesoj li Joab^h ti ja' yol Seruyae.ⁱ Buch'uuk no'ox ti oy k'usi chch'ultajesse ja' chak'beik sbain li Selomit xchi'uk xchi'iltake.

29 Li ta snitilulal j-isaretike,^j li Kenanias xchi'uk xnich'nabtake ja' sbainojik li k'usitik sk'an pasel ta spat sna li Diose, k'otik ta j-abteletik xchi'uk ta jchapanvanejetik^k yu'un li Israele.

30 Li ta snitilulal j-ebronetike,^l li Asabias xchi'uk xchi'iltak ti ja'ik 1,700 ta vo' viniketik ti lek xtobjike ja' sventainojik li j-israeletik ti te oyik ta yosilal Jordan ta smaleb k'ak'ale, ja' tspasik skotol li k'usitik sk'an pasel ta yabtel Jeovae xchi'uk li k'usi sk'an pasel ta yabtel ajvalile. **31** Li ta snitilulal yuts' yalal Ebrone ja' jolil li Jeriyae.^m K'alal 40 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Davide,ⁿ li sviniktake bat sa'ik viniketik ti lek tsots yo'on-tonik xchi'uk ti lek xu' yu'unik li ta yuts' yalal j-ebronetike, va'un te la staik ta Jaser^o ta Galaad. **32** Li yuts' yalal ti lek xu' yu'unike ja'ik 2,700 ta vo' viniketik xchi'uk ja'ik joliletik ta jujuchop yuts' yalalik. Ja' va'اناتik yu'un ajvalil David sventa sbainik li jrubenetik, li jgadetik xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese, ja' tspasik skotol li k'usi sk'an pasel ta yabtel meel Diose xchi'uk li k'usitik chtun yu'un ajvalile.

27 Li'e ja' ti k'u yepal laj yich'ik ch'akel ta jujuvok' li j-israeletik ti ja'ik joliletik ta juju-chop yuts' yalalike, li bankilaleetik ti sbainojk jmil ta vo'e, li bankilaleetik ti sbainojk sien ta vo'e^a xchi'uk li j-abteletik ti chtunik ta stojolal ajvalil^b ti ja' ak'bil sbainik li jujuvok' ti tsjelulan sbaik ta junun u ta sjunul jabile; oyik 24 mil ta jujuvok'.

2 Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta sba ue ja' sbainoj li Jasobeam^c ti ja' xnich'on Sabdiele. Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **3** Li ta xnich'nabtak Perese,^d li Jasobeame ja' jolil yu'unik li bankilaleetik ta jujuvok' ti ja' staoj chtunik ta stojolal ajvalil li ta sba ue. **4** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta xchibal ue ja' sbainoj li Dodai^e ti ja' j-aoita vinike,^f ja' jkoltavanej yu'un li Miklote. Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **5** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta yoxibal ue ja' sbainoj Benaya^g ti ja' xnich'on li bankilal pale Jeoiadae.^h Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **6** Li Benayae lek xu' yu'un pask'op, oyik 30 ta vo', pe ja' jolil yu'unik li Benayae, li jvok' sbainoje ja' sventainoj li skerem ti ja' li Amisabade. **7** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta xchanibal ue ja' sbainoj Asael' ti ja' xchi'il ta vok'el Joabe,ⁱ laje ja' kom ta xk'exol li Sebadias ti ja' xnich'one. Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **8** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta svo'obal ue ja' sbainoj Samut ti ja' j-israita vinike. Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **9** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta svakibal ue ja' sbainoj Ira^k ti ja' xnich'on Ikes ti likem ta Tekoae.^l Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **10** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta svukubal ue ja' sbainoj Eles^m ti ja' jpelonita vinik, ti ja' snitilulal Efraine. Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **11** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta vxaxakibal ue ja' sbainoj Sibekaiⁿ ti ja' j-usa vinik, ti ja' snitilulal Serae.^o Ti k'u yepal

KAP. 27

a Eks 18:25

Dt 1:15

1Sa 8:11, 12

b 1Kr 28:1

c 1Kr 11:11

d Nu 26:20, 21

e 2Sa 23:9

f 1Kr 8:1, 4

g 2Sa 23:20-23

1Re 4:4

h 1Kr 12:27

i 2Sa 2:18

2Sa 23:8, 24

j 1Kr 2:15, 16

k 2Sa 23:8, 26

l 2Kr 11:5, 6

Am 1:1

m 1Kr 11:10, 27

n 2Sa 21:18

o Nu 26:20

Kolumna 2

a 2Sa 23:8, 27

b 1Kr 6:60, 64

c 2Sa 23:8, 28

d Nu 26:20

e 2Sa 23:8, 30

f 1Sa 16:1, 6

1Sa 17:28

g 1Sa 14:50

2Sa 3:27

h Je 15:5

pal sventainoje ja' 24 mil. **12** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta sbalunebal ue ja' sbainoj Abi-Eser^a ti ja' j-anatot vinik,^b ti ja' snitilulal Benamine. Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **13** Li jvok' ti ja' ch-abtejik ta slajunebal ue ja' sbainoj Maarai^c ti ja' jnetofa vinik, ti ja' snitilulal Serae.^d Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **14** Li jvok' ti ja' ch-abtejik li ta yuilal 11 ja' sbainoj Benaya^e ti ja' jpiraton vinik, ti ja' snitilulal Efraine. Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil. **15** Li jvok' ti ja' ch-abtejik li ta yuilal 12 ja' sbainoj Eldai ti ja' jnetofa vinik, ti ja' snitilulal Otniele. Ti k'u yepal sventainoje ja' 24 mil.

16 Li'e ja' jnitvanejetik li ta juju-chop snitilulal Israele: li ta snitilulal Rubene ja' jnitvanej li Elieser ti ja' xnich'on Sikrie; li ta snitilulal Simeone ja' Sefatias xnich'on Maaka; **17** li ta snitilulal Levie ja' Asabias xnich'on Kemuel; li ta snitilulal Aarone ja' Sadok; **18** li ta snitilulal Judae ja' Eliu^f ti ja' jun xchi'il ta vok'el Davide; li ta snitilulal Isakare ja' Omri xnich'on Miguel; **19** li ta snitilulal Sabulone ja' Ismaya xnich'on Abdias; li ta snitilulal Neftalie ja' Jerimot xnich'on Asriel; **20** li ta snitilulal Efraine ja' Osea xnich'on Asasias; li ta j-o'lol snitilulal Manases ja' Joel xnich'on Pedaya; **21** li ta j-o'lol snitilulal Manases ta Galaade ja' Ido xnich'on Sakarias; li ta snitilulal Benamine ja' Jaasiel xnich'on Abner;^g **22** li ta snitilulal Dane ja' Asarel xnich'on Jeroam. Taje ja' li jnitvanejetik ta juju-chop snitilulal Israele.

23 Li Davide mu'yuk la xchap li buch'utik mu to sta 20 sjabalalike, yu'un yaloj ono'ox ta jamal Jeova ti chak' epajuk li j-israeletik jech k'ucha'al li k'analetik ta vinaje.^h **24** Li Joab ti ja' yol Seruyae lik xchap li Israele, pe mu'yuk tsuts yu'un xcha-

pel; li Diose tsan sk'ak'al yo'onton ta stojolal Israel ta skoj ti laj yich'ik chapele.^a Ti k'u yepal laj yich' chapele mu'yuk te laj yich' ts'ibael li ta svunal k'usitik k'ot ta pasel k'alal kuxul to'ox li ajvalil Davide.

25 Li Asmavet ti ja' xnich'on Adiele ja' sbainoj li yavil sk'ulejal ajvalile.^b Li Jonatan ti ja' xnich'on Usiase ja' sbainoj li k'usitik chich' k'ejel* ta osiltik,^c ta jteklumetik, ta bik'it jteklumetik xchi'uk li ta jujun tayal k'elob osile.

26 Li Esri ti ja' xnich'on Kelube ja' sbainoj li buch'utik ch-abtejik ta osiltike. **27** Li Simei ti ja' jrama vinike ja' sbainoj ti butik ts'unbil uvae; li Sabdi ti ja' jsifmita vinike ja' sbainoj ti bu chich' k'ejel* li vino ti yich'oj pasel ta uvae. **28** Li Baal-Anan ti ja' jgueder vinike ja' sbainoj ti butik ts'unbil olivae xchi'uk li sikomoro te'etik^c ta Sefelae;^d li Joase ja' sbainoj ti bu chich' k'ejel* aseitee. **29** Li Sitrai ti ja' jsaron vinike ja' sbainoj li vakaxetik ti te chve'ik ta Sarone;^e li Safat ti ja' xnich'on Adlaie ja' sbainoj li vakaxetik ti te oy ta stenlejaltike. **30** Li Obil ti ja' j-ismael vinike ja' sbainoj li kameyoetike; li Jede-ya ti ja' jmeronot vinike ja' sbainoj li vuroetike.* **31** Li Jasis ti ja' j-agar vinike ja' sbainoj li chijetike. Skotol taje ja'ik li bankilale-letik ti chtunik ta stojolal li ajvalil Davide.

32 Li Jonatan^f ti ja' xjunich'on Davide, ja' jtojobtasvanej, lek xa'-ibe smelolal li k'usitike xchi'uk ja' sekretario, li Jeiel ti ja' xnich'on Akmonie ja' chhabibe li xnich'nabtak ajvalile.^g **33** Li Aitofele^h ja' yajtojobtasvanej li ajvalile, li Usaiⁱ ti ja' j-arkita vini-ke ja' yamigo* li ajvalile. **34** Li Jeoiada ti ja' xnich'on Benaya/

27:25, 27, 28 *O «nak'el». 27:25 *O «li yavil k'ulejal ta osiltik». 27:30 *Litera «me' vuroetike». 27:33 *O «li buch'u spatjo-o yo'onton».

KAP. 27

a 2Sa 24:2, 15

1Kr 21:6, 7

b 2Re 18:15

c 2Kr 9:27

d 2Kr 26:9, 10

e Is 35:2

f 2Sa 13:3

2Sa 21:21

g 1Kr 3:1-9

h 2Sa 15:12

2Sa 16:23

2Sa 17:23

i 2Sa 15:37

2Sa 16:16, 17

j 2Sa 23:20-23

1Re 2:35

Kolumna 2

a 1Re 1:7

b 1Kr 11:6

KAP. 28

c 1Kr 27:1

d Eks 18:25

e 1Kr 27:25, 29

f 1Kr 3:1-9

g 1Kr 11:10

h Sl 132:3-5

i 1Kr 22:2-4

j 1Kr 17:4

k 1Kr 22:7, 8

l 1Sa 16:1, 13

2Sa 7:8

Sl 89:20

m Je 49:10

1Kr 5:2

Sl 60:7

n Rut 4:22

o 1Sa 13:14

1Sa 16:11, 12

p 1Kr 3:1-9

q 1Kr 22:9

r 1Kr 17:14

2Kr 1:8

xchi'uk li Abiatare^a ja' komik ta xk'exol li Aitofele; li Joabe^b ja' bankilal yu'unik li yajsoltarotak ajvalile.

28 Li Davide la stsob ta Jerusalem skotol li bankilale-letik ta Israele: ja' li bankilale-letik ta jujuchop nitilulale, li bankilale-letik ti ja' oy ta sbaik li jujuvok^c ti chtunik ta stojolal li ajvalile, li bankilale-letik ti sbainojik jmil ta vo'e, li bankilale-letik ti sbainojik sien ta vo'e,^d li bankilale-letik ti sventainojik li k'usitik oy yu'un xchi'uk xnich'nab li ajvalile xchi'uk li xvakaxtak ajvalile^e xchi'uk xvakaxtak xnich'nabe.^f La stsob xtok li j-abteletik ta spاسوب mantale xchi'uk skotol li viniketik ti lek xu' yu'unik xchi'uk ti lek xtojobike.^g **2** Va'i li ajvalil Davide, xi laj yale:

«Kermanotak xchi'uk jteklumal, chikintabeikun li k'usi chka-le. Oy taje ta ko'onton sva'anel jpej na ti bu xu' xich' ak'el li xkaxail strato Jeovae xchi'uk ti bu xu' skajan yakan li Jdiostike,^h laj xa jchapan li k'usitik chtune.ⁱ **3** Pe xi laj yalbun stuk li meel Diose: «Mu vo'otuk chava'an li na sventa jbie,^j yu'un toj ep apasoj k'op xchi'uk toj ep amaloj chich'».^k **4** Ak'o mi jech, ta skotol li yuts' yalal jtote, vo'on la st'ujun li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele yo' xik'ot ta ajvalil ta Israel sbatel osil,^l yu'un ja' la st'uj ta jnitvanej li Judae,^m va'un li ta snitilulal Judae ja' la st'uj-be li yuts' yalal jtote,ⁿ ta skotol li xnich'nabtak jtote, vo'on lek laj yulun sventa stik'un ta ajvalil ta sjunul li Israele.^o **5** Ta skotol li jnich'nabe —yu'un li Jeovae yak'ojbun ep jnich'nab—,^p ja' la st'uj li jnich'on Salomone^q sventa xchoti li ta chotlebal ti bu tspas mantal Jeovae yo' sventain li Israele.^r

6 »Xi laj yalbune: «Li anich'on Salomone ja' tsva'anbun li jnae xchi'uk ja' tspasbun li

kamak'take,* yu'un vo'on la jt'uj sventa xk'ot ta jnich'on xchi'uk vo'on chik'ot ta stot.^a **7** Mi jp'el-o ta yo'onton chch'un li jmantaltake xchi'uk mi jech-o tstsak ta venta li k'usitik chapabil ku'un^b jech k'ucha'al yal-kaal tspace, te oy-o sbatel osil ku'un li ajvalilal* tspace.^c **8** Ja' yu'un, xi jamal chkal ta sat skotol li Israele, li stsobobbail Jeovae xchi'uk xi jamal chkal ta xchikin li Jdiostike: ch'unbeik me li smantaltake xchi'uk ak'o ta avo'ontontik skotol li smantaltak Jeova Dios avu'unike sventa xavich'ik-o li osile^d xchi'uk xventa xavak'beik komel ta xrexto* sbatel osil li anich'nabike.

9 »Li vo'ot ek une, kuni nich'on Salomon, ojtikinbo li Sdios atote, ta sjunuluk avo'onton^e xchi'uk kuxetuk avo'onton xatun ta stojolal, yu'un li Jeovae ja' chchaj ta k'elel li ko'ontontike^f xchi'uk xil xojtikin li k'usi ta jnoptike.^g Mi chasa'e, chak' sba ta sa'el;^h pe mi chaviktae, tsp'ajot-o sbatel osil.ⁱ **10** Yu'un vo'ot la st'ujot Jeova sventa xava'anbe jpej sna ti chk'ot ta ch'ulnae. Tso tsuk avo'onton xchi'uk abtejan me».

11 Li Davide laj yak'be Salomon li splanoal/ ochebale,^k li splanoal kuartoetik sventa sk'ejobil* K'usitike, li kuartoetik ta jol nae, li kuartoetik ta yute xchi'uk li kuarto ti bu chak' perton Diose. **12** Laj yak'be li splanoal yamak'il^m sna Jeova jech k'ucha'al ak'bat yil ta s-spiritu Diose, li splanoal skotol li ve'ebaletik ti oy ta sjoyobale, li snail k'ulejal ta sna melej Diose xchi'uk li yavil k'usitik ch'ultajesbile;ⁿ **13** laj yalbe xtok ti k'u yelan chich'ik ch'akel

28:6 *O «sti'tak jnae». K'elo Glosario, amak'. **28:7** *K'elo Glosario, ajvalilal. **28:8** *O «spukulal; sparte». **28:11** *O «snak'obil». **28:12** *O «sti'». *O «li k'usitik ak'bil ta stojolal Diose».

KAP. 28

a 2Sa 7:13, 14

b Dt 12:1

1Re 6:12

c 1Kr 17:13, 14

Si 72:8

d Dt 6:3

e Dt 10:12

f 1Sa 16:7

1Kr 29:17

Pr 17:3

Ap 2:23

g Dt 31:21

Si 139:2

h Mt 7:7

Ebr 11:6

Snt 4:8

i Dt 31:17

2Kr 15:2

Ebr 10:38

j Ebr 8:5

k 2Kr 3:4

l 1Re 6:36

1Re 7:12

m 1Kr 9:26

1Kr 26:20

Kolumna 2

a 1Kr 24:1

b 2Kr 4:7

c 2Kr 4:8, 19

d 1Re 7:48, 50

e 1Re 7:48

f Si 18:10

g Eks 25:20

1Sa 4:4

1Re 6:23

h Eks 25:9, 40

i 1Kr 28:11

li paleetik^a xchi'uk li jlevietike, ti k'u yelan li abtelal chich' paset la sna Jeovae xchi'uk skotol li k'usitik chtun ta sna Jeovae; **14** laj yal xtok k'u yalal li oro ti ja' chich'-o paset skotol li k'usitik chtun sventa li jeltos abtelale, ti k'u yalal li plata sventa xich' paset skotol li k'usitik ta platae xchi'uk li yan k'usitik chich' tunesel sventa li jeltos abtelale; **15** laj yal xtok k'u yalal li oro ti ja' chich'-o paset li kandeleroetik^b xchi'uk li skantilaltake, ja' ti k'u yalal sk'an sventa li jujun kandelero xchi'uk li skantilaltake; jech xtok, laj yal k'u yalal li plata ti ja' chich'-o paset li kandeleroetike, ja' ti k'u yalal sventa li jujun kandelero xchi'uk li skantilaltak chich' tunesele; **16** laj yal xtok k'u yalal li oro ti ja' chich'-o paset li mexaetik ti ja' te tslatsik li pane,^c ja' ti k'u yalal sk'an sventa li jujukot mexae, jech xtok, laj yal k'u yalal li plata ti ja' chich'-o paset li mexaetike, **17** laj yal k'u yalal sk'an sventa xich'-o paset li natil chavchav tak'inetike, li muk'ta bochetike, li jarraetik ta bats'i oroe,^d ti k'u yalal sk'an sventa xich'-o paset li jujun bik'tal bochetik ta oroe, ti k'u yalal sk'an sventa li jujun bik'tal bochetik ta platae. **18** Laj yal k'u yalal li lekil oro sventa xich'-o paset li skajleb xchik'obil pome,^e li oro sventa xich'-o paset li skareta Diose,^f ja' xkaltik, li keruvinetik^g ta oro ti xlich'anoj xik'ik sventa xak'beik yaxinal* ta xik'ik li xkaxail strato Jeovae. **19** Xi laj yal li Davide: «Ja' la sbeiltasun li Jeovae xchi'uk ja' laj yak'bun jp'ijil sventa jpasbe lek^h splanoal skotolⁱ li k'usitik chich' pasele».

20 Va'un, li Davide xi laj yalbe li Salomon ti ja' xnich'one: «Tso tsuk me avo'onton, mu xachibaj xchi'uk abtejan me. Mu

28:16 *Ja' xkaltik, pan ti ak'bil ta stojolal Diose. **28:18** *O «skeoval».

xaxi' xchi'uk mu xnix avo'onton, yu'un li' xchi'inojot li Jeova Diose, ja' li Jdiose.^a Mu'yuk chiktaot xchi'uk mu'yuk tstenot komel,^b te chchi'inot-o Jeova ja' to mi tsuts avu'un sva'anbel li snae. **21** Li' xa chapal ti k'utik yelan chich' ch'akel li paleetik^c xchi'uk li jlevietik^d sventa x-abtejik li ta sna meled Diose. Li' achi'uk li j-abteletik ti ta sjunul yo'onton ch-abtejike xchi'uk lek xtojotik ta spasel k'usiuik abtelal,^e li' achi'uk li bankilaetike^f xchi'uk sjunul li jteklum ti chch'unik skotol li k'usi chavale».

29 Li ajvalil Davide xi laj yalbe sjunul li tsoobbaille: «Li jnich'on Salomon ti ja' st'ujot Diose^g toj kerem to xchi'uk mu'yuk to k'usi ep xchanoj spasel,^h pe toj muk' li abtelal chich' pasele, yu'un ma'uk yu'un jun krixchano li temploe,ⁱ ja' yu'un li Jeova Diose.^j **2** Tsots tajek li-abtej ti bu k'alal xu' ku'un sventa jchapan li k'usitik chtun li ta sna Jdiose: laj kak' komel oro, plata, kovre, tsatsal tak'in,^j te'etik,^k onise tonetik, yan tonetik ti chich' pak'el ta mesklae, k'upil sba tonetik sventa mosaiko, yan jeltos k'upil sba tonetik xchi'uk epal alabastro tonetik. **3** Ta skoj ti oy tajek ta ko'onton li sna Jdiose,^l ma'uk no'ox la jchapan li k'usitik chtun sventa li ch'ulnae,^m yu'un laj kak' xtok li oro xchi'uk li plata ti ja' ku'un jtuke sventa xich' tunsel li ta sna Jdiose. **4** Laj kak' xtok oxmil talento* oro ti talem ta Ofireⁿ xchi'uk vukmil talento lekil plata sventa xich'-o pixel li spak'baltak nae,^o **5** laj kak' komel oro, plata xchi'uk yan k'usitik ti chtun yu'unik mi likik ta abtel li buch'utik oy k'usitik lek xtojotik spasele. Pe ζmi oy to bu-

29:1 *O «jtekluame; pasob mantale». **29:4** *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **o** «spak'tak nae; sk'altak nae; xch'utak nae».

KAP. 28

- a Dt 31:6
Jos 1:6,9
Ro 8:31
b Jos 1:5
c 1Kr 24:1
d 1Kr 24:20
e Eks 36:1,2
f 1Kr 22:17
1Kr 28:1

KAP. 29

- g 1Kr 28:5
h 1Re 3:7
i 2Kr 2:4
j 1Kr 22:3,16
k 1Kr 22:4,14
l Sl 26:8
Sl 27:4
Sl 122:1
m 1Kr 21:24
n Job 28:16

Kolumna 2

- a Eks 35:5
b Eks 18:25
c 1Kr 27:25,29
1Kr 27:31
d 1Kr 26:22
e 1Kr 6:1
f 2Ko 9:7
g Sl 145:3
1Ti 1:17
h Ap 5:13
i 1Kr 16:27
Sl 8:1
j Sl 24:1
Is 42:5
k Sl 103:19
Mt 6:10
l Dt 8:18
Pr 10:22
Flp 4:19
m 2Kr 20:6
n Dt 3:24
Is 40:26
Ef 1:19
Ap 15:3
o 2Kr 1:11,12

- p 2Kr 16:9
Sl 18:32
Is 40:29

ch'u chlok' ta yo'onton avu'unik ti chak'be matanal Jeova li avie?»^a

6 Ja' yu'un, li bankilaetik ta jujuchop uts' alaliletike, li bankilaetik ta jujuchop snitilulal Israeletik, li bankilaetik ti sbainojik jmil ta vo'e, li bankilaetik ti sbainojik sien ta vo'e^b xchi'uk li bankilaetik ti sbainojibeik li k'usitik oy yu'un li ajvalile^c lok' ta yo'ontonik yak'el li matanale. **7** Ta sventa li k'usitik chtun ta sna meled Diose laj yak'ik vo'mil talento oro, lajunmil dariko,^d lajunmil talento plata, 18 mil talento kovre xchi'uk 100 mil talento tsatsal tak'in. **8** Li buch'utik oy yu'unik k'upil sba tonetik te laj yak'ik ta yavil sk'ulejal Jeova, ja' la sventain li Jeiel^d ti ja' jguerson vinike.^e **9** Li krixchanoetike xmuyubajik ta skoj ti lok' ta yo'ontonik yak'el li matanale, yu'un ta sjunul yo'ontonik laj yak'beik Jeova li matanale,^f li ajvalil David eke xkuxet tajek yo'onton.

10 Va'un, li Davide lik sk'upil k'opta Jeova ta sat sjunul li tsoobbaille, xi laj yale: «Kajval Jeova ti vo'ot Sdiosot li jmolotkutik Israele, k'upil k'optabilukot ta sbatel osil. **11** Kajval Jeova, oy amuk'ulal,^g oyaju'el,^h jun avutsil, xaxojobinaj no'ox' xchi'uk vo'ot aventainoj skotol,* yu'un ja' avu'un skotol li k'usitik oy ta vinnajel xchi'uk ta balumile.ⁱ Vo'ot ajvalilot, Kajval Jeova.^k Vo'ot no'ox atuk ti toj muk' ak'oplale. **12** Li k'ulejal xchi'uk li muk'ulale ja' avu'un' xchi'uk vo'ot chapas ta mantal skotol,^m toj ech'emaju'elⁿ xchi'uk vo'ot oy ta ak'ob chayoye sk'opial^o xchi'uk chavak'be sju'el li krixchanoetike.^p **13** Li avie, Kajval Dios ku'unikutik, ta jtojbotkutik ta vokol xchi'uk ta jk'upil k'optakutik abi ti jun yutisile.

29:7 *Li jun darikoe ja' jsep tak'in pasbil ta oro ta Persia. K'elo Apendise B14. **29:11** *O «vo'ot chavich' ich'el ta muk'».

14 »Mu'yuk tsots jk'oplal xchi'uk mu'yuk tsots sk'oplal jteklumal ti jech chkak'kutik li matanal ti chlok' ta ko'ontonkutike, yu'un ja' avu'un skotol xchi'uk ja' no'ox laj kak'botkutik li k'usi avak'ojbunkutike. **15** Jyanlumunkutik no'ox ta asat xchi'uk jch'om-osilunkutik no'ox jech k'ucha'al ech' li jmoltotakutike.^a Li jkuxlejalkutik li' ta sba balumile ja' no'ox jech k'ucha'al nak'obal^b ti mu'yuk chijalijkutike. **16** Jeova Dios ku'unkutik, te likem talel ta atojolal skotol li k'ulejal ti jchapanojkutik xa sventa jva'ankutik jpej ana sventa li ach'ul bie, ja' avu'un skotol. **17** Jna'oj lek, Dios ku'un, ti chachaj ta k'elel li ko'ontonkutike^c xchi'uk ti ja' xkuxet-o avo'onton ti tuk' ko'ontonkutike.^d Ta sjunul ko'onton laj kak'bot li matanale, jech xtok, ximuyubaj ti ta sjunul yo'onton tal yak'ik matanal li ateklumal ti li' tsobolike. **18** Kajval Jeova ti vo'ot Sdiosot Abraan, Isaak xchi'uk Israel ti ja' jmoltotakutike, koltao li jteklum li'e sventa lekuk li k'usi oy ta yo'ontonike xchi'uk ti ta sjunuluk yo'ontonik xtunik ta atojolal sbatal osile.^e **19** Koltao li jnich'on Salomon sventa ta sjunuluk yo'onton^f xch'un li amantaltake^g xchi'uk li tojobjtaseletik avu'une sventa spas yu'un skotol xchi'uk sventa sva'an li templo* ti jchapanojbe xa li k'usitik chtune».^h

20 Ja' yu'un, li Davide xi laj yalbe sjunul li tsobobaile: «K'u-pil k'optaik li Jeova Dios avu'unike». Va'un, sjunul li tsobobaile la sk'upil k'optaik li Jeova ti ja' Sdios smoltotakike, la snijan sbaik xchi'uk la sjejan spatant sbaik ta stojolal Jeova xchi'uk ta stojolal li ajvalil. **21** Li va' k'ak'ale, jech-o laj yak'beik milbil matanal li Jeovae xchi'uk laj yak'beik chik'bil matanal/Jeova li ta yok'omale. Laj ya-

KAP. 29

- a Le 25:23
Ebr 11:13
- b Job 14:1, 2
Snt 4:13, 14
- c 1Kr 28:9
- d Pr 11:20
Pr 15:8
Ebr 1:9
- e Sl 10:17
Sl 86:11
- f Mr 12:30
- g 1Re 6:12
- h 1Kr 22:14
- i Le 1:3

Kolumna 2

- a Le 23:12, 13
Nu 15:5
- b 1Re 8:63, 64
- c Dt 12:7
2Kr 7:10
Ne 8:12
- d 1Re 1:38-40
1Kr 23:1
- e 1Re 2:35
- f 1Kr 28:5
- g 1Kr 22:17
- h 1Kr 28:1
- i 1Kr 3:1-9
- j 1Re 3:12
2Kr 1:1, 12
Ekl 2:9
- k 2Sa 2:11
- l 2Sa 5:4, 5
- m 1Re 1:1
- n 1Re 2:10-12
- o 2Sa 7:2
2Sa 12:1
- p 1Kr 21:9, 10

k'ik jmil ta kot ch'iom tot vakax, jmil ta kot tot chij xchi'uk jmil ta kot ch'iom tot chij ti jmoj laj yak'ik xchi'uk li matanal vinoa;^a laj yak'ik epal matanal ta sbi Israel.^b **22** Xkuxet-o yo'ontonik ve'ik^c xchi'uk uch'bolajik ta stojolal Jeova li va' k'ak'ale. La stik'ik ta ajvalil yan velta li Salomon xnich'on Davide xchi'uk la sva'anik ta jnitvanej ta stojolal Jeova,^d ja' la sva'anik ta paleal ek li Sadoke.^e **23** Li Salomone choti ta xchotleb Jeova^f sventa x-och ta ajvalil ta xk'e-xol li David ti ja' stote. Lek bat yu'un skotol xchi'uk ch'unbil smantal yu'un skotol li j-israeletike. **24** Skotol li bankilaetike,^g li buch'utik lek xu' yu'unik pas-k'ope^h xchi'uk skotol li xnich'nab-tak ajvalil Davideⁱ laj yak' sbaik ta ventainel ta stojolal li ajvalil Salomone. **25** Li Jeovae la stoybe tajek sk'oplal Salomon ta sat skotol li Israele xchi'uk stuk no'ox laj yak'be sventain skotol ti mu'yuk bu jech k'otem ta stojolal junuk ajvalil ta Israele.^j

26 Ja' jech lik sventain sjunul Israel li David xnich'on Jesse. **27** Ti k'u sjalil* la sventain li Israele ja' 40 jabil. Li ta Ebrone vukub jabil ajvalilaj,^k ja' 33 jabil ajvalilaj li ta Jerusalene.^l **28** Li Davide mol xa cham^m xchi'uk jal kuxi, ep sk'ulejal xchi'uk ich'bil ta muk' ech'; laje ja' och ta xk'e-xol ta ajvalil li Salomon ti ja' xnich'one.ⁿ **29** Li k'usitik la spas ta slikebal k'alal to ta slajeb li ajvalil Davide te ts'ibabil kom ti bu laj yich' ts'ibael li k'usi laj yal Samuel ti oy k'usitik ch-ak'bat yile, li j-alk'op Natane^o xchi'uk li Gad^p ti oy k'usi ch-ak'bat yile. **30** Te ts'ibabil kom xtok ti k'u yelan ajvalilaje, li k'usitik muk'tik la spa-se xchi'uk li k'usitik k'otanuk ta pasel ti te kapal sk'oplal li Davide, li Israele xchi'uk li yan ajvaliletik ti oy ta spat xokone.

XCHIBAL SLIVROAL

KRONIKAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 La sk'an sp'ijil li Salomone (1-12)
Sk'ulejal Salomon (13-17)
- 2 K'usitik laj yich' chapanel sventa xich'
va'anel li temploe (1-18)
- 3 Li Salomone lik sva'an li temploe (1-7)
Bats'i Lekil Ch'ul Cuarto (8-14)
Chib oy ta kovre (15-17)
- 4 Skajleb matanal, Nab ta kovre xchi'uk
peroletik (1-6)
Kanderoetik, mexaetik xchi'uk
yamak'iltak (7-11 sbavok'al)
Tsuts spasel li k'usitik chtun ta
temploe (11 xcha'vok'al k'alal ta 22)
- 5 Laj yich' chapanel yo' xich' ak'el ta
stojal Dios li temploe (1-14)
Laj yich'ik batel ta templo
li Kaxae (2-10)
- 6 Li Salomone la xchi'in ta lo'il
li jteklume (1-11)
Li Salomone la spas orasion sventa xak'
ta stojal Dios li temploe (12-42)
- 7 Noj ta smuk'ulal Jeova li temploe (1-3)
Oy k'usitik la spasik k'alal laj yak'ik ta
stojal Dios li temploe (4-10)
«Li Jeovae laj yak' sba ta ilel ta stojal
Salomon» (11-22)
- 8 Oy to k'usitik la sva'an li Salomone (1-11)
La xchapan sbaik yo' xich'ik ta muk'
Dios li ta temploe (12-16)
Svarkotak Salomon (17, 18)
- 9 Li me' ajvalil ta Sabae bat sk'el
li Salomone (1-12)
Sk'ulejal Salomon (13-28)
Cham Salomon (29-31)
- 10 Li Israele la stoy sba ta stojal
Reoboam (1-19)
- 11 Ajvalilal yu'un Reoboam (1-12)
Batik ta naklej ta Juda li jlevietik
ti tuk' yak'oj sbaike (13-17)
Yuts' yalal Reoboam (18-23)
- 12 Li Sisake la stsak ta k'op
li Jerusalene (1-12)
Ti k'u sjalil ajvalilal li Reoboame (13-16)
- 13 Abias, ajvalil ta Juda (1-22)
Li Abiase la stsal li Jeroboane (3-20)
- 14 Cham Abias (1)
Asa, ajvalil ta Juda (2-8)
La stsal jun miyon j-etiopiaetik (9-15)
- 15 Li k'usitik la spas Asae (1-19)
- 16 Li Asae la xchap sk'opik xchi'uk
li Siriae (1-6)
Li Ananie tsots laj yalbe mantal
li Asae (7-10)
Cham Asa (11-14)
- 17 Jeosafat, ajvalil ta Juda (1-6)
Bat xchanubtasik li jteklumetike (7-9)
Yajsoltarotak Jeosafat (10-19)
- 18 Li Jeosafate laj yuts' yalalin sba
xchi'uk li Akabe (1-11)
Li Mikayae laj yal ti chich'ik
tsalele (12-27)
Te cham ta Ramot-Galaad
li Akabe (28-34)
- 19 Li Jeue tsots laj yalbe mantal
li Jeosafate (1-3)
Li k'usitik la spas Jeosafate (4-11)
- 20 La sibtasik Juda li lumetik ti te
no'ox nopol oyike (1-4)
Li Jeosafate la spas orasion sventa
sk'an koltael (5-13)
Tak'bat yu'un li Jeovae (14-19)
Li Judae laj yich'ik koltael ta sk'elobil
ju'elal (20-30)
Ti k'u sjalil ajvalilaj li Jeosafate (31-37)
- 21 Jeoram, ajvalil ta Juda (1-11)
La stak batel karta li Eliase (12-15)
Chak' at-o'onton ti k'u yelan cham
li Jeorame (16-20)
- 22 Okosias, ajvalil ta Juda (1-9)
Tsk'an ch-och ta ajvalil li Ataliae (10-12)
- 23 Koltavan li Jeoiadae; och ta ajvalil
li Jeoose (1-11)
Laj yich' milil li Ataliae (12-15)
Li k'usitik la spas Jeoiadae (16-21)
- 24 Ajvalilaj li Jeoose (1-3)
La xcha'meltsan templo li Jeoose (4-14)

- La svalopatin Dios li Jeoase (15-22)
Laj yich' milel li Jeoase (23-27)
- 25 Amasias, ajvalil ta Juda (1-4)
Laj yich' tsakel ta K'op li Edome (5-13)
Laj yich' ta muk' yan diosetik
li Amasiase (14-16)
Laj yich' tsakel ta K'op li ajvalil
Jeoas ta Israele (17-24)
Cham Amasias (25-28)
- 26 Usias, ajvalil ta Juda (1-5)
Ep tsakvan ta K'op xchi'uk
yajsoltarotak li Usiase (6-15)
Laj yich' kastigo li jtoyba Usiase,
tsakat ta lepra (16-21)
Cham Usias (22, 23)
- 27 Jotan, ajvalil ta Juda (1-9)
- 28 Akas, ajvalil ta Juda (1-4)
Tsalvanik li Siria xchi'uk Israele (5-8)
Li Odede laj yalbe mantal li Israele (9-15)
Laj yich' ak'el ta K'exlal li Judae (16-19)
Laj yich' ta muk' yan diosetik li Akase;
cham (20-27)
- 29 Esekias, ajvalil ta Juda (1, 2)
Li k'usitik la spas Esekias (3-11)
Laj yich' ch'ubael li temploe (12-19)
Lik xcha'pas yabtelik li ta temploe 20-36)
- 30 La spas K'in Koltael li Esekias (1-27)
- 31 La sjipan lok'el jeche' diosetik
li Esekias (1)
Lek laj yich'ik koltael li paleetik
xchi'uk jlevietike (2-21)
- 32 Li Senakeribe la sibtas
li Jerusaleme (1-8)
Li Senakeribe chchopol K'opta
li Jeovae (9-19)
Jun anjel la stak ta K'op li
soltaroetik ta Asiriae (20-23)
Ipaj li Esekias xchi'uk
la stoy sba (24-26)
Li k'usitik la spas Esekias;
cham (27-33)
- 33 Manases, ajvalil ta Juda (1-9)
Li Manases la sutes yo'onton (10-17)
Cham Manases (18-20)
Amon, ajvalil ta Juda (21-25)
- 34 Josias, ajvalil ta Juda (1, 2)
Li k'usitik la spas Josias (3-13)
Laj yich' tael li slivroal Mantale (14-21)
Li Uldae laj yal ti chtal vokoliile (22-28)
Li Josias laj yaptabe jteklum
li k'usi chal livroe (29-33)
- 35 Li Josias la xchapan lek
li K'in Koltaele (1-19)
Li faraon Nekoe la smil
li Josias (20-27)
- 36 Jeoakas, ajvalil ta Juda (1-3)
Jeoiakim, ajvalil ta Juda (4-8)
Joakin, ajvalil ta Juda (9, 10)
Sedekias, ajvalil ta Juda (11-14)
Laj yich' lajesel li Jerusaleme (15-21)
Laj yal mantal Siro ti chich'
cha'va'anel li temploe (22, 23)

1 Li Salomon ti ja' xnich'on Davide la tsakel lek yip ta ajvalil,* te chi'inbil-o yu'un li Jeova ti ja' Sdiiose xchi'uk toybat tajek sk'oplal.^a

2 Li Salomone la stsob skotol li Israele, li bankilaetik ti sbainojik jmil ta vo'e, li bankilaetik ti sbainojik sien ta vo'e, li jchapan-vanejetike xchi'uk skotol li bankilaetik ta sjunul Israele ti ja'ik joliletik ta jujuchoq yuts' yalalike. **3** Va'un, li Salomon xchi'uk sjunul li tsobobbaile batik li

KAP. 1

- a 1Kr 29:25
Ekl 2:9
Mt 6:28, 29
Mt 12:42

Kolumna 2

- a 1Re 3:4
1Kr 21:29
- b 1Kr 13:5
- c 1Kr 16:1
- d Eks 38:1, 2
- e Eks 31:2-5

ta tayal k'opojebal* ta Gabaone,^a yu'un ja' te oy li karpana sven-ta tsobobball yu'un meel Diose, ja' li karpana ti te la spas ta takixokol balumil li Moises ti ja' yajtunel Jeovae. **4** Li Davide ja' laj yich' lok'el ta Kiryat-Jearim^b li Xkaxa meel Diose, te laj yak' ti bu xchapanojbe yavile; yu'un te spasoje skarpanail ta Jerusaleme.^c **5** Li skajleb mantanal ta kovre^d ti ja' la spas li Besalel^e ti ja' xnich'on Uri xchi'uk ti ja' smom Ure te oy ta yeloval

1:1 *K'elo Glosario, ajvalilal.

1:3 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal.

li axibalna yu'un Jeovae; li Salomon xchi'uk li tsobobbaile ja' te tspace orasion ta yeloval.* **6** Li Salomone te laj yak' matanal ta yeloval Jeova, laj yak' ta chik'bil matanal jmil ta kot chonbolom li ta skajleb matanal ta kovre^a ti te oy ta yeloval li karpana sventa tsobobbaile.

7 Li ta ak'obal taje, li Diose laj yak' sba ta ilel ta stojolal li Salomone xchi'uk xi laj yalbee: «K'anbun li k'usi oy ta avo'ontone».^b **8** Li Salomone xi la stak'be li Diose: «Li vo'ote toj ep avak'ojbe ta ilel tuk'il k'anelal li jtot Davide^c xchi'uk vo'on la atik'un ta ajvalil sventa xikom ta xk'exol.^d **9** Ja' yu'un, Jeova Dios ku'un, k'otuk ta pasel avu'un li k'usi laj avalbe ta jamal li jtot Davide,^e yu'un vo'ot la atik'un ta ajvalil yo' jventain li ateklumal ti toj epik jech k'ucha'al li pukuk* ta balumile.^f **10** Ak'bun jp'ijil xchi'uk ak'bun jna'^g k'uxi ta jbeiltsa li jteklum li'e, yu'un z'buchu' xu' yu'un chchapan li ateklumal ti toj ech' xa no'ox epe?».^h

11 Li Diose xi laj yalbe li Salomone: «Toj lek li k'usi oy ta avo'ontone, yu'un ma'uk la ak'an ti xapas ta jk'uleje, ti ak'o x-ayan k'usitik avu'une, ti xavich' ich'el ta muk'e, ti chamuk li avajkontratake o ti jaluk* xakuxie, ja' la ak'an ap'ijil xchi'uk ti xana'uk k'uxi xu' chachapan li jteklumal ti laj kak'bot aventaine.ⁱ **12** Ja' yu'un, chkak'bot ap'ijil xchi'uk ti xava'ibeuk lek smelolale; jech xtok, chkak'bot ak'ulejal, ti oyuk k'usi x-ayan avu'une xchi'uk ti xavich' ich'el ta muk'e. Taje mu'yuk bu jech yiloj junuk ajvalil ti ba'yuk laj ech'anuk avu'une mi ja'uk li buch'utik chtal ta tsakale».^j

13 Li Salomone yal talem li ta tayal k'opojebal ta Gabaon^k ti bu

1:5 *O «ja' te tsjak'beik li Diose». 1:9 *O «lum». 1:10 *Literal «k'uxi chi-och chilik' ta yeloval li jteklum li'e». 1:11 *Literal «epuk k'ak'al».

KAP. 1

a 1Re 3:4

b 1Re 3:5-9

c 2Sa 7:8

d 1Kr 28:5
Sl 89:28, 29e 2Sa 7:12
1Kr 28:6
Sl 132:11

f Je 13:14, 16

g Pr 2:6
Snt 1:5

h Sl 72:1, 2

i 1Re 3:10-13
1Re 3:28j 1Kr 29:25
2Kr 9:22
Ekl 2:9

k 1Re 3:4

Kolumna 2

a Dt 17:16
1Re 4:26

b 2Kr 8:5, 6

c 2Kr 9:25

d 1Re 10:21

e 1Re 10:27
2Kr 9:27

f 2Kr 9:28

g 1Re 10:28, 29

KAP. 2

h Dt 12:11
1Kr 22:10

i 1Re 7:1

j 1Re 5:15

k 1Re 5:16
1Re 9:22
2Kr 2:17, 18

l 1Re 5:1

m 2Sa 5:11

oy li karpana sventa tsobobbaile, te k'ot ta Jerusalen; va'un lik sventain li Israele. **14** Li Salomone la stsob skaretatak xchi'uk ska'tak;* la stsob 1,400 ta kot skareta xchi'uk 12 mil ta kot ska'.^a Te laj yak' li ta jteklumetik ti ja' snaitlak karetaetike^b xchi'uk te laj yak' ti bu oy li ajvalil te ta Jerusalene.^c **15** Solel epaj yu'un plata xchi'uk oro ta Jerusalen li ajvalile, busul xa no'ox k'ucha'al tonetik^d xchi'uk solel epaj yu'un sedro te'etik jech k'ucha'al toj ep li sikomoro te'etik ta Sefelae.^e **16** Li ska'tak Salomone ta Ejipto^f chlik talel, li jp'olmajeletik yu'un ajvalile ja' chbat smanik talem ta ep li ka'etike.*^g **17** Li jujukot kareta laj yich' ich'el tal ta Ejiptoe vakib sien ta sep plata stojol, ja' 150 ta sep plata stojol li jujukot ka'e; laje ja' xa chchonbeik batel* li ajvaliletik yu'un j-etetike xchi'uk li ajvaliletik ta Siriae.

2 Li Salomone laj yal mantal ti xich' va'anel jpej na sventa li sbi Jeovae^h xchi'uk jpej na* ti bu tspace mantal li Salomone.ⁱ **2** Li Salomone la stsob 70 mil viniketik sventa spasi k'usiuk no'ox abtelal,* 80 mil viniketik ti ja' chtuch'ik^h tal tonetik ta vitstিকে/ xchi'uk 3,600 ta vo' viniketik ti ja' tsbainik sk'elel li j-abteleetike.^k **3** Li Salomone xi laj yalbe batel li ajvalil Iram^l ta Tiroe: «Takbun tal sedro te'etik jech k'ucha'al la atakbe tal sedro te'etik li jtot David k'alal la sva'an jpej na* ti bu xu' xnakie.^m **4** Yu'un ta jva'an jpej na sventa li sbi Jeova ti ja' Jdiose, ta jch'ultajesbe sventa te xich' chik'bel

1:14 *O «jkajlejetik ta ka' yu'un». 1:16 *O ja' van sk'oplal «Li ska'tak Salomone ta Ejipto xchi'uk ta Koe chlik talem; li jp'olmajeletik yu'un ajvalile te chbat smanik ta Koe», ja' van sk'oplal li Siliisiae. 1:17 *O «stakbeik batel». 2:1, 3 *O «pasob mantal». 2:2 *O «xkuchik ikatsil». ^aO «tsbojik».

pom ti oy sperfumeale,^a sventa te xich'o ak'el li latsbil pane^b xchi'uk sventa te xich' ak'el chik'-bil matanal ta jujun sob, ta jujun bat k'ak'al,^c ta jujun savado,^d ta jujun ach' luna^e xchi'uk ta jujun k'in^f ti chich' pasel ta stojolal li Jeova Dios ku'unkutike. Taje ja' jun mantal sbatel osil ti sk'an spasik li Israele. **5** Lek muk' li na ta jva'ane, yu'un li Jdioskutike ja' mas muk' sk'oplal k'ucha'al li yan diosetike. **6** ¿Mi oy buch'u xva'ajbe yu'un jpejuk sna? Yu'un ak'o mi toj muk' li vinajele mu x-och-o,^g ja' yu'un, ¿mi vo'on xa xva'ajbe ku'un jpejuk sna? Li na ta jpage ja' no'ox sventa te ta jchik'be smoton sventa xtometuk muyel xch'ailal.* **7** Ja' yu'un, ta jk'an chatakbun tael junuk vinik ti lek xtojob yabtelanel oro, plata, kovre,^h tsatsal tak'in, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, kuxul tsajal pok', asul no xchi'uk ti sna'uk lek slok'tael k'usitike. Te ko'ol ch-abtejik ta Juda xchi'uk ta Jerusalen xchi'uk li kaj-abtelak ti lek xtojobike, ti ja' la xchapanbun komel li jtot Davide.ⁱ **8** Jech xtok, takbun tael sedro te', enebro te'^j xchi'uk algum te'^k ti oy ta Libano, jna'oj ti lek xtojobik ta xtuch'el te'etik te ta Libano^l li avajtuneltake. Li kajtuneltake jmoj ch-abtej xchi'uk avajtuneltak^m **9** sventa xchapanbeikun epal te'etik, yu'un toj ech' xa no'ox muk' li na ta jva'ane. **10** Vo'on chkak'be sve'el li avajtuneltakⁿ ti ja' chtuch'ik te'e: chkak'be 20 mil koro* trigo, 20 mil koro sevada, 20 mil bato^o vino xchi'uk 20 mil bato aseite».

11 Va'un, li ajvalil Iram ta Ti-

2:4 *Ja' xkaltik, pan ti ak'bil ta stojolal Diose. ^aO «ach' u». 2:6 *O «xch'ailal». 2:7, 14 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. 2:10 *Li jun koroje ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. ^oLi jun batooe ja' 22 litro. K'elo Apendise B14.

KAP. 2

a Eks 30:7

b Eks 25:30

c Nu 28:4

d Nu 28:9

e Nu 28:11

f Dt 16:16

g 1Re 8:27
Is 66:1
Ech 17:24

h 1Re 7:13, 14

i 1Kr 22:15

j 1Re 5:6, 8
2Kr 3:5

k 1Re 10:11

l 1Re 5:9

m 1Re 5:14

n 1Re 5:11

Kolumna 2

a 1Re 5:7

b 2Kr 1:11, 12

c 1Re 7:13, 14
2Kr 4:11-16

d 2Kr 3:14

e Eks 31:2-5

f 2Kr 2:10

g 1Re 5:6, 8

h Jos 19:46, 48
Esd 3:7

i 1Re 5:9

j 2Kr 8:7, 8

k 1Kr 22:2

l 1Re 5:17, 18
1Kr 22:15

m 1Re 5:15, 16

roe xi la sts'ibabe batel mantal li Salomone: «Ta skoj ti sk'anoj steklumal li Jeovae, la sva'anot ta ajvalil yo' xaventainbe». **12** Xi to laj yal li Irame: «Ich'biluk ta muk' li Jeova Dios yu'un Israele, ti ja' la spas li vinajel xchi'uk balumile, yu'un laj xa yak'be jun xnich'on li ajvalil David ti lek p'ije^a xchi'uk ja' stuk laj yak'be sp'ijil xchi'uk ti xa'ibeuk smelolale,^b yu'un ja' tsva'anbe jpej sna li Jeovae xchi'uk jpej na ti bu tspace mantal li Salomone. **13** Ta jtakbot tal li Iram-Abi^c ti ja' kaj-abtele, lek xtojob xchi'uk lek xa'ibe smelolal. **14** Ja' skerem jun ants ti likem ta snitilulal Dane, pe li stote ta Tiro likem; lek xtojob ta yabtelanel oro, plata, kovre, tsatsal tak'in, tonetik, te'etik, tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, asul no, lekil pok' xchi'uk kuxul tsajal pok'.^d K'usiuk no'ox xlok'taj yu'un xchi'uk spasbe yu'un spaloal ti k'usiuk chk'anbate.^e Jmoj ch-abtej xchi'uk li avajtuneltak ti lek xtojobike xchi'uk li yajtuneltak kajval David ti ja' atote. **15** Ja' yu'un, tako tal li k'usi avaloj chavak'be li avajtuneltake,^f ja' li trigoe, li sevadae, li aseitee xchi'uk li vinoe. **16** Chbat jtuch'kutik tael li te' ta Libano^g ti k'u yepal chtun avu'one, mi laje ta jpech'kutik sventa xkajetuk xbat ta nab k'alal to ta Jope;^h vo'ot xa chavich' muyel ta Jerusalen».ⁱ

17 Va'un, li Salomone la xchap skotol li viniketik ti ja'ik jyanlumetik ti te nakalik ta yosilal Israel/ jech k'ucha'al la spas li David ti ja' stote,^k ta skotole lok' 153,600 ta vo'. **18** La st'uj 70 mil viniketik sventa spasik k'usiuk no'ox abtelal,^l 80 mil viniketik ti ja' chtuch'ik^m tal tonetikⁿ ta vitse xchi'uk 3,600 ta vo' viniketik ti ja' sbainojik yalel k'usi abtelal sk'an spasik li j-abteletike.^o

2:18 *O «xkuchik ikatsil». ^oO «tsbojik».

3 Li Salomone lik sva'anbe li sna Jeovae,^a te la sva'an ta vits Moria^b ta Jerusalem ti bu xchapanoj li David ti ja' stote^c ti ja' to'ox te yik'aobil strigo li Ornan^d ti ja' jebus vinike. Ja' ti bu laj yak' sba ta ilel Jeova ta stojo-lal li Davide. **2** Ja'o la sva'an li ta xchibal k'ak'al ta xchibal u k'a-lal xchanibal xa ox jabil yochel ta ajvalile. **3** Li snakleb sna mel-el Dios ti la sva'an Salomone ja' 60 xuk'ubil snatil xchi'uk 20 xuk'ubil sjamlej,^e ja' ti k'u yelan sp'isol ta ba'yele.* **4** Li yochelbal sti'e ja' 20 xuk'ubil sjamlej, jech sjamlej k'ucha'al li nae. Ja' 20 xuk'ubil* li stayleje; la xpix ta bats'i oro li ta yute.^f **5** La xpix ta enebro te' li spak'bal muk'ta nae,* laje la xpix ta bats'i oro,^g va'un te la spasbe slok'oltak xan^h xchi'uk slok'oltak kadena.ⁱ **6** Jech xtok, la xnoch'anbe lekil k'upil sba tonetik;/ li oro^k la stunese te likem talel ta Parvaim. **7** La xpix ta oro' li nae, li sts'am-te'altak sjole, li smarkoaltak yok ti' nae, li sti'take xchi'uk li spak'-baltake;* te la spasbe slok'oltak keruvini li ta spak'bale.^m

8 Laje, la spas li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe,ⁿ ja' jech sjamlej k'ucha'al sjamlej li nae, 20 xuk'ubil snatil xchi'uk 20 xuk'ubil sjamlej. Vakib sien talento* bats'i oro^o la xpix-o. **9** Sventa li lauxetike ja' tun 50 siklo* oro; la xpix ta oro li kuartoetik tajol nae.

3:3 *Li bats'i jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil, pe li yantike tsnopik ti k'alal «sp'isol ta bayel» xie, ja' la sk'oplal jun xuk'ubil ti mas nate ti 51.8 sentimetro snatile. K'elo Apendise B14. **3:4** *Junantik ts'ibetik ta vo'nee chal «120», pe oy yan ts'ibetik xchi'uk junantik Vivilae chal «20 xuk'ubil». **3:5** *O «spak' muk'ta nae; sk'al muk'ta nae; xch'ut muk'ta nae». **3:7** *O «spak'take; sk'al-take; xch'utake». **3:8** *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **3:9** *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 3

- a 1Re 6:1
1Re 6:37
b Je 22:2, 14
c 2Sa 24:25
1Kr 21:18
d 2Sa 24:18
1Kr 21:22
e 1Re 6:2
f 1Re 6:3
g 1Re 6:15, 22
h 1Re 6:29
i 1Re 6:21
j 1Kr 29:2, 8
k 1Kr 29:3, 4
l Eks 26:29
m Eks 26:1
1Re 6:29
n Eks 26:33
1Re 8:6
Ebr 9:24
o 1Re 6:20

Kolumna 2

- a 1Re 6:23-28
b 1Re 8:6
1Kr 28:18
c Mt 27:51
Ebr 10:19, 20
d Eks 26:31, 33
e 2Re 25:13
f 1Re 7:15-22
2Re 25:17
2Kr 4:11-13
Jer 52:22, 23

KAP. 4

- g Eks 38:1, 2
1Re 8:22
h Eks 30:20
Eks 38:8

10 La spas chib keruvini li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe xchi'uk ta oro la xpix.^a **11** Li ba'yel keruvine vo'ob xuk'ubil snatil li jun xik'e,^b staoj to batel li pak'bal nae,* li jot xik' ti vo'ob xuk'ubil snatil xtoko snuvoj sba k'ot xchi'uk li jot xik' yan keruvine. 20 xuk'ubil snatil ta skotol li xik'ike. **12** Li jot xik' yan keruvine vo'ob xuk'ubil snatil, staoj to batel ek li jot pak'bal nae,* li jot xik' ti vo'ob xuk'ubil snatil xtoko snuvoj sba k'ot xchi'uk li jot xik' ba'yel keruvine. **13** Li xik'ik keruvinetik ti lichajitike ja' 20 xuk'ubil snatil ta skotol, te va'ajtik xchi'uk sk'elojik ochel.*

14 Li kortinae^c ta asul no la spas, ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe, ta kuxul tsajal pok' xchi'uk ta lekil pok'; jech xtok, te la xluchbe^d slok'ol keruvinetik.^d

15 La spas chib oy^e li ta yochelbal nae, 35 xuk'ubil snatil. Li xlechlechul sjol jujun oye vo'ob xuk'ubil stayleje.^f **16** La spas kadenaetik sventa xojbe ta sjol li oyetik, laje la spas sien slok'oltak granada* ti te la sjok'an ta kadenaetik. **17** Va'un, la sva'an li oyetik ta yochelbal temploe. Jun laj yak' ta bats'ik'ob,* jun laj yak' ta ts'etk'ob.*^g Li ta bats'ik'obe, Jakin^h laj yak'be sbi; li ta ts'etk'obe, Boasⁱ laj yak'be sbi.

4 Laje, la spas li skajleb manal ta kovree;^g 20 xuk'ubil snatil, 20 xuk'ubil sjamlej, lajuneb xuk'ubil stayleje.

2 La spas jun muk'ta yavil vo' ti Nab^h ta kovre laj yak'beik sbie. Set-set la spas, lajuneb xuk'ubil sjamlej li sti'ile, li stayleje ja'

3:11, 12 *O «spak' nae; sk'al nae; xch'ut nae». **3:13** *Ja' xkaltik, sk'elojik ochel ti bu Ch'ule. **3:14** *Taje ja' tsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. #O «sts'isbe». **3:16** *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al man-tsanee. **3:17** *O «ta sur». #O «surto-k'ob». O «ta norte». ^hA ja' sk'an xal «ak'o sva'an lek». Ja' xkaltik, li Jeovae. ⁱJa' van sk'an xal ta tsatsal ipalil.

vo'ob xuk'ubil. Sventa stak' p'isel k'u sjamlej ta sjoyobale, sk'an jlik ch'ojon ti 30 xuk'ubil snatile.^a **3** Ta yolon sjoyobal li sti'ile pasbil slujoal ti xko'olaj k'ucha'al ch'ume,^b ta sjunul li sjoyobale la spasbe lajuneb slujoal ta jujun xuk'ubil. Cha'chol kom li yuni ljuoale, jmoj snitoj sba la spas xchi'uk li Nab ta kovree. **4** Li Nab ta kovree kajal ta sba 12 ta kot tot vakaxetik.^c Oxxot sk'el'oj batel ta norte, oxxot sk'el'oj batel ta smaleb k'ak'al, oxxot sk'el'oj batel ta sur xchi'uk oxxot sk'el'oj batel ta slok'eb k'ak'al. Li tot vakaxetike te xkuchojik li Nab ta kovree, ja' tik'ajtik ochel ta yolon Nab li xchakike. **5** Chanib k'ob* spimil li Nab ta kovree; li svelvelul sti'e ja' jech pasbil k'ucha'al sti'il vaso, xko'olaj ta lirio nichim ti tukem xae. Oxmil bato[#] vo' x-och-o yu'un.

6 La spas lajuneb perol sventa te spokik li k'usitik tstunesike, vo'ob laj yak' ta bats'ik'ob, vo'ob laj yak' ta ts'etk'ob.^{#d} Ja' te tspokik li k'usitik chtun k'alal chak'ik chik'bil matanale.^e Pe li Nab ta kovree ja' sventa te spok yok sk'obik li paleetike.^f

7 Laje, la spas li lajuneb kandelero ta oroe,^g jech yelanil la spas jech k'ucha'al albile.^h Va'un, te laj yak' li ta temploe, vo'ob ta bats'ik'ob, vo'ob ta ts'etk'ob.^{#i}

8 Jech xtok, la spas lajunokot mexa, te laj yak' li ta temploe, vo'ob ta bats'ik'ob, vo'ob ta ts'etk'ob;^{#j} xchi'uk la spas sien muk'ta bochetik ta oro.

9 Va'un, la spas li amak'^{#k} sventa paleetike' xchi'uk li muk'ta amak'e,^m la spasbe sti'tak li amak'e xchi'uk la xpixan ta kovree. **10** Li Nab ta kovree te laj yak' ta bats'ik'ob ti sk'el'oj batel ta surestee.ⁿ

4:5 * Te van 7.4 sentimetro sjamlej. K'elo Apendise B14. [#]Li jun batoe ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. **4:6-8** *O «surto-k'ob». **4:9** *O «ti' na». K'elo Glosario, amak'.

KAP. 4

a 1Re 7:23-26

b 1Re 6:18

c Jer 52:20

d 1Re 7:38, 39

e Le 1:9
Le 9:14

f Eks 29:4

g Eks 37:17

h 1Kr 28:12, 15

i Eks 40:24

j 2Kr 4:19

k Eks 27:9
Le 6:16

l 1Re 6:36

m 1Re 7:12

n 1Re 7:39

Kolumna 2

a Eks 27:3

b 1Re 7:40-46

c 2Kr 3:17

d 1Re 7:17

e 1Re 7:20

f Jer 52:22

g 1Re 7:27, 38

h 1Re 7:23, 25

i Eks 38:3

j 2Kr 2:13, 14

k Jos 13:27, 28

l 1Re 7:47
1Kr 22:3, 14
Jer 52:20

m 2Re 24:13

n Eks 37:25, 26
Ap 8:3o Eks 25:23, 24
2Kr 4:8

p 1Re 7:48-50

q Eks 25:31, 37

11 Li Iram xtoke la spas xch'amobil k'usitik, la spas palaetik xchi'uk muk'ta bochetik.^a

Li Irame tsuts yu'un spasel li abtelal k'anbat yu'un li ajvalil Salomon ta sventa li sna meel Diose:^b **12** li chib oyetike^c xchi'uk li chib xlechlechul sjol ti xko'olaj ta muk'ta boch pasbile; li chib slujoal^d ti xko'olaj ta maya ti xpi-xoj li chib xlechlechul sjol oy ti xko'olaj ta muk'ta boche; **13** li chanib sien slok'ol granadaetik^{#e} ti te chich' ak'el ta mayaetike, cha'chol granadaetik chich' ak'el ta jujun maya, taje ja' sventa pixil xkom li xlechlechul sjol ti xko'olaj ta muk'ta boch pasbil ti chotol ta sba li oye;^f

14 jech xtok, la spas li lajunokot karetiyae^{#g} xchi'uk li lajuneb sperolale; **15** li Nab ta kovree xchi'uk li 12 ta kot tot vakaxetik ti ja' xkuchojike;^h **16** li xch'amobil k'usitike, li palaetike, li natil chavchav tak'inetikeⁱ xchi'uk skotol li k'usitik chtune. Li Iram-Abive^j ta kovre la spas skotol li abtelal k'anbat yu'un li ajvalil Salomon ta sventa li sna Jeovae, lek ch'ulbil kom yu'un li kovree. **17** Li ajvalile ta yosilal to Jordan bat yak' ta unijesel li tak'inetike, ta patbil lum laj yunijesan. Li osil ti bu la spasi-ke te xkom ta o'lol ti bu xkom li jteklum Sukot^k xchi'uk Seredae. **18** Li Salomone toj ep tajek la spas li k'usitik chtune; mu'yuk xich' na'el k'u yalal ta skotol li kovree.^l

19 La spas skotol Salomon li k'usitik te chtun^m ta sna meel Diose: li skajleb matanal ta oroe;ⁿ li mexaetik^o ti bu chich' kajanel li pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanale;^p **20** li kandle-roetik xchi'uk li skantilaltak ta bats'i oroe^q sventa xich' tsanel ta

4:13 *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mansanae. **4:14** *O «karetaetik sventa yavil vo'e».

yeloval li Bats'i Lekil Ch'ul Kuar-to* jech k'ucha'al sk'an pasele; **21** li nichimetike, li kantiletike xchi'uk li xtuch'obiltak mechae naka ta bats'i oro laj yich' pasesel; **22** li stup'obiltak mechae, li muk'ta bochetike, li kopaetike xchi'uk li yavtak ak'ale ta bats'i oro la spas skotol; li sti'tak Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe^a xchi'uk li sti'tak temploe ta oro la xpix.^b

5 Li Salomone tsuts yu'un skotol li abtelal ta sna Jeovae.^c Laj yich' ochel skotol li k'usi xch'ultajesoj li David ti ja' stote.^d Jech xtok, li plata, li oro xchi'uk li yan k'usitik pasbile te laj yak' ta yavil k'ulejal ta sna mel Dios.^e **2** Li va' k'ak'ale, li Salomone la stsob skotol li moletik ta Israele, ja' li joliletik ta jujuchop nitilulale xchi'uk li bankilaetik ta jujuchop uts' alalile. Te talik ta Jerusalem sventa xich'ik muyel li xkaxail strato Jeovae, te to bat yich'ik tal ta Steklumal David,^f ja' xkaltik, ta Sion.^g **3** K'alal ja'o yakal li k'in* chich' pasesel ta svukubal ue, te la stsob sbaik ta yeloval ajvalil skotol li krixchanoetik ta Israele.^h

4 Ja' yu'un, talik skotol li moletik ta Israele. Va'un, lik stotsik Kaxa' li jlevietike. **5** Laj yich'ik muyel li Kaxae, li karpana sventa tsobobbaile/ xchi'uk skotol li ch'ul abtejebaletik ti te oy ta karpanae. Ja' laj yich'ik muyel li paleetik xchi'uk li jlevietike. **6** Li ajvalil Salomone te la sva'an sba ta yeloval li Kaxae, te xchi'uk sjunul li jteklum Israel ti la stakan ta ik'ele. Lik yak'ik ta milbil matanal^k epal chijetik xchi'uk vakaxetik ti mu xa no'ox stak' chapel. **7** Li paleetike te laj yak'ik ta yavil li xkaxail strato Jeovae, ja' xkaltik, li ta kuarto ta yutil to li na ti ja' li Bats'i Lekil Ch'ul Kuar-

4:20; 5:9 *Literal «li kuarto ta yutil to tajeke». 5:3 *Ja' xkaltik, li Sk'inal Axbalnaetike.

KAP. 4

a 1Re 6:31, 32

b 1Re 6:33-35

KAP. 5

c 1Re 6:38

d 1Kr 22:14

e 1Re 7:51

1Kr 26:26

f 2Sa 6:12

2Kr 1:4

g 1Re 8:1, 2

Sl 2:6

h Le 23:34

2Kr 7:8

i Eks 25:14

Nu 4:15

1Re 8:3-5

1Kr 15:2, 15

j Eks 40:35

Nu 4:29, 31

k 2Sa 6:13

Kolumna 2

a 1Re 6:20, 23

1Re 8:6-9

b Eks 25:14

c Eks 34:1

Eks 40:20

d Eks 19:5

Eks 24:7

e Eks 19:1

f Eks 19:10

Nu 8:21

g 1Kr 24:1

h 1Kr 15:16

i 1Kr 6:31, 39

j 1Kr 6:31, 33

k 1Kr 16:41

1Kr 25:1, 6

1Kr 25:3

l 1Kr 15:24

m 1Kr 16:34

n Eks 40:34, 35

1Re 8:10, 11

toe. Te laj yak'ik ta yolon xik' keruvinetik.^a **8** Li xik' keruvinetike te lich'ajtik ta sba li Kaxae, ja' yu'un yak'ojbeik yaxinal* li Kaxa xchi'uk ste'eltake.^b **9** Li ste'eltake toj ech' xa no'ox natik, ja' yu'un li sni'take xvinaj to batel te ta Ch'ul kuarto ta yeloval li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe,* pe li ta spat nae mu xa xvinaj ochel. Te oy-o k'alal to avie. **10** Li ta Kaxae ch'abal yan k'usi te tik'il, ja' no'ox li cha'pech ton ti ja' la stik' li Moises te ta Orebe,^c ja'o k'alal la spas trato^d li Jeova xchi'uk li jteklum Israel ti k'alal lok'ik tal ta Ejipto.^e

11 K'alal lok'ik tal li paleetik ti bu ch'ule (yu'un yak'oj sbaik ta ch'ultajesel skotol li paleetik te oyike,^f mu ventauk bu jvok'ukal chtunik),^g **12** te oyik skotol li jlevietik ti ja' jk'ejimoletike,^h li sk'u' spok' slapojike ta lekil pok' pasbil, ja' ventainbilik yu'un li Asaf,ⁱ Eman,^j Jedutun^k xchi'uk li xnich'nabtakik xchi'uk li yermanotakike, stsakojik simbaloetik,* stijobiltak son ti oy yak'iltake xchi'uk arpaetik; te jmoj oyik xchi'uk 120 ta vo' paleetik ti te tsjupanik ok'ese,^l te oyik ta stuk'il slok'eb k'ak'al ta yeloval li skajleb matanale. **13** K'alal jmoj tsjupan yok'esik xchi'uk k'alal jmoj yech'omal yeik xchi'uk li jk'ejimoletik k'alal tsk'upil k'optaik Jeova xchi'uk k'alal tstoibeik ta vokole, k'alal ja'o mas tsots chbak' li ok'esetike, li simbaloetike* xchi'uk li yan stijobiltak son k'alal xi tsk'upil k'optaik li Jeovae: «Toj lek yo'onton xchi'uk te-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'one»,^m va'un li nae, li sna Jeovae lik nojuk ta tok.ⁿ **14** Ta skoj li toke, li paleetike mu xa k'u xut spas li yabtelike, yu'un

5:8 *O «skeoval». 5:12, 13 *Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stijobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'uj to k'alal tsnup' sbae.

noj ta yutsilal Jeova li sna melel Diose.^a

6 Li va' k'ak'ale, xi laj yal li Salomone: «Li Jeovae laj yal ti te chnaki ta pimi toke.^b **2** La jva'anbot ana ti toj k'upil sbae, te chakom-o sventa te xanaki sbatel osil».^c

3 Va'un, li ajvalile la sk'el batel li tsobobbaile, lik yak'be bendision sjunul li tsobobball yu'un Israel k'alal ja'o te va'al skotolike.^d **4** Xi laj yale: «Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeovae, li Sdios Israele, yu'un oy k'usi jamal laj yalbe li jtot Davide xchi'uk laj xa yak' k'otuk ta pasel,* yu'un xi laj yale: **5** «Ti k'uxi la jlok'es tal ta Ejipto li jteklumale, mu'yuk jt'ujoj junuk jteklum ta skotol snitilulal Israel ti te chich' va'anel jp'ej na sventa te xkom-o li jbie^e xchi'uk mu'yuk buch'ua la jt'uj yo' xk'ot ta jnitvanej ta stojolal li jteklumal Israele. **6** Pe ja' la jt'uj li Jerusalene^f sventa te xkom-o li jbie xchi'uk ja' la jt'uj David yo' sventain li jteklumal Israele.»^g **7** Li jtot Davide lok' ta yo'onton sva'anel jp'ej na sventa li sbi Jeovae, li Sdios Israele.^h **8** Pe li Jeovae xi laj yalbe li jtot Davide: «Oy ono'ox tajek ta avo'onton sva'anel jp'ej na sventa li jbie, lek ti jech oy ta avo'ontone. **9** Pe mu vo'otukot chava'an li nae, li anich'on ti chvok' ta ts'akale ja' tsva'an li na sventa li jbie.»ⁱ **10** Li Jeovae k'ot ta pasel yu'un li k'usi jamal yaloje, yu'un li-och xa ta xk'exol li jtot Davide, lichoti xa ta chotlebal sventa ajvalil ta Israel^j jech ono'ox k'ucha'al jamal yaloj li Jeovae.^k Laj xa jva'an xtok li na sventa li sbi Jeovae, li Sdios Israele. **11** Te xa laj kak' li Kaxa ti ja' te tik'il li trato' la spas Jeova xchi'uk li jteklumal Israele».

12 Li Salomone te la sva'an sba ta yeloval li skajleb smoton

6:4 *Literal «laj xa yak' k'otuk ta pasel ta sk'ob stuk».

KAP. 5

a 2Kr 7:1, 2
Ese 10:4
Ap 21:23

KAP. 6

b Eks 20:21
1Re 8:12, 13
SI 97:2

c SI 132:13, 14

d 1Re 8:14-21

e Dt 12:5, 6

f SI 48:1

g 2Sa 7:8
1Kr 28:4

h 2Sa 7:2
1Re 5:3

i 1Kr 17:4

j 1Kr 28:5
1Kr 29:23

k 1Kr 17:11

l Eks 40:20
1Re 8:9

Kolumna 2

a 1Re 8:22

b 1Re 6:36

c 1Re 8:54

d Dt 7:9
1Re 8:23-26

e 1Re 3:6

f 2Sa 7:12, 13
1Kr 22:10

g 1Re 2:4
SI 132:12

h Ech 7:48

i 2Kr 2:6
Is 40:12
Ech 17:24

j 1Re 8:27-30
Is 66:1

k Dt 26:2

Jeova ta sat sjunul li tsobobball yu'un Israele, va'un la stoy muyel xchibal sk'ob.^a **13** (Li Salomone spasoj jun luchlebal ta kovre xchi'uk te laj yak' ta o'ol amak'.^{*b} Vo'ob xuk'ubil[#] snatil, vo'ob xuk'ubil sjamlej xchi'uk oxib xuk'ubil staylej; ja' te luchul li Salomone). Laje, la skejan sba ta sat sjunul li tsobobball yu'un Israele, va'un la stoy muyel xchibal sk'ob ta vinajel^c **14** xchi'uk xi laj yale: «Kajval Jeova, Dios yu'un Israel, mu'yuk yan Dios ta vinajel mi ja'uk ta balumil jech k'ucha'al vo'ote, vo'ot no'ox chk'ot ta pasel avu'un li tratoo xchi'uk vo'ot no'ox chavak' ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li avajtuneltak ti ta sjunul yo'onton chtunik ta atojolale.^d **15** K'ot ta pasel avu'un li k'usi jamal avalojbe li avajtunel David ti ja' jtote.^e Lok' ta ave atuk li k'usi jamal laj avale xchi'uk k'ot xa ta pasel avu'un li avie.^f **16** Li avie, Kajval Jeova, Dios yu'un Israel, k'otuk ta pasel avu'un li k'usi xi jamal laj avalbe li avajtunel David ti ja' jtote: «Mi jech-o tuk' chak' sbaik li anich'nabtak jech k'ucha'al la apase,^g ja' ch-ajvalilajik-o li ta Israele». **17** Ja' yu'un, Kajval Jeova ti vo'ot Sdiosot Israele, k'otuk ta pasel avu'un li k'usi jamal laj avalbe li avajtunel Davide.

18 »¿Mi ta melel chchi'in ta naklej krixchanoetik li' ta balumil li Diose?^h Yu'un ak'o mi toj muk' li vinajele mu xa-och-o; ¿mi ja' xa cha-och-o li ta na la jva'ane?ⁱ **19** Jeova Dios ku'un, chikintabo s-orasion li avajtunele xchi'uk chikintabo ti tsk'anbot vokole, a'ibo li svokole xchi'uk li k'usi yakal chalbote. **20** Ta k'a-k'al ak'obal ak'o tal asat li ta na li'e, ja' ti bu laj aval ti te chkom li abie^k sventa te xachi-

6:13 *O «ti' na». K'elo Glosario, amak'.
[#]Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14.

kintabe s-orasion li avajtunel k'alal li' sk'eløj tale. **21** Chikintabo k'alal tsk'anbot vokol li avajtunel xchi'uk li k'usi tsk'an ateklumal Israel ti li' sk'eløjik tal k'alal tspace orasione,^a te to xachikinta ta vinajel ti bu nakalote;^b avokuluk, chikintao xchi'uk ak'o perton.^c

22 »Mi oy bu tsa' smul ta stojolal xchi'il li jun vinike xchi'uk mi albat ak'o yak' ye* ti ch-ak'bat stoj smul mi mu jechuk li k'usi chale xchi'uk ti ja'o chtal li ta yeloval skajleb amoton li' ta nae,^d **23** te to ta vinajel xachikintabe li sk'ope, mu me teuk no'ox ak'eløj, chapano li avajtuneltake, chavak'be stoj smul li buch'u chopole xchi'uk chavak'be stoj li k'usi chopol la spase,^e jech xtok, vo'ot chaval ti ch'abal smul* li buch'u tuk'e xchi'uk chavak'be smoton ta skoj ti tuk' k'usi tspace.^f

24 »Mi laj yich'ik tsalet yu'un yajkontraik li ateklumal Israel ta skoj ti jech-o tsa' smulik ta atojolale,^g pe ti tsutik tal ta atojolale xchi'uk ti chlik sk'upil k'optaik li abie^h xchi'uk ti tspace orasioneⁱ xchi'uk ti li' chtal sk'anbeikot vokol li' ta nae,^j **25** te to ta vinajel xachikintabe li sk'opike,^k ak'o ta perton li ateklumal Israel xchi'uk ik'o sutel li ta osil ti bu laj avak'be xchi'uk li smoltotakike.^l

26 »K'alal mi lik makuk li vinajele xchi'uk mi mu'yuk xa chak' vo'm ta skoj ti jech-o tsa' smulik ta atojolale,ⁿ pe mi chlik spasi orasion ti li' sk'eløjik tale xchi'uk mi tsk'upil k'optaik li abie xchi'uk mi laj yiktaik spasel li k'usi chopol ta skoj ti laj avak'

6:22 *O «mi albat oy k'usi chopol chk'ot ta stojolale». Ja' xkaltik, ti jamal chich' alel ti oy k'usi chopol chk'ot ta pasel ti ja' stojobil smul chk'ot mi mu meleluk li k'usi jamal laj yale o mi mu'yuk la stsak ta muk' li k'usi jamal laj yale. **6:23** *Litaler «tuk'».

KAP. 6

- a Da 6:10
b 2Re 19:20
2Kr 30:27
c 2Kr 7:12-14
Mik 7:18
d 1Re 8:31, 32
e Job 34:11
f Is 3:10, 11
Ese 18:20
g Le 26:14, 17
Jos 7:8, 11
Jue 2:14
h Da 9:3, 19
i Esd 9:5
j 1Re 8:33, 34
k Is 57:15
l Sl 106:47
m Le 26:19
Dt 28:23
n Ese 14:13

Kolumna 2

- a 1Re 8:35, 36
b Is 30:20, 21
Is 54:13
c 1Re 18:1
d Rut 1:1
2Re 6:25
e Le 26:14, 16
Dt 28:21, 22
f Am 4:9
Aj 2:17
g Dt 28:38
Joe 1:4
h 2Kr 12:2
2Kr 32:1
i 1Re 8:37-40
j 2Kr 20:5, 6
k 2Kr 33:13
l Pr 14:10
m Da 6:10
n Is 63:15
o Sl 130:4
p 1Sa 16:7
1Kr 28:9
Jer 11:20
Jer 17:10
q Eks 12:48
Rut 1:16
2Re 5:15
Is 56:6, 7
Ech 8:27
r 1Re 8:41-43
s Sl 22:27
Sl 46:10

ta k'exlale,^a **27** te to ta vinajel xachikinta xchi'uk ak'o ta perton li avajtuneltake, li ateklumal Israele, yu'un vo'ot chachanubtas sventa stamik batel li lekil bee;^b va'un chavak' taluk vo'^c li ta avosil ti laj avak'be ta xrexta* li ateklumale.

28 »Mi oy lik vi'nal li ta lume^d o mi oy tal chamele,^e mi tal ik' ti chchik'vane o mi chtakij li k'usitik ts'unbile' o mi tal epal k'ulubetike;^g mi joyobtaatik yu'un yajkontrataik ta buyuk no'ox lumale^h o k'usiuk no'ox vokolil o chamel chtale,ⁱ **29** k'usiuk no'ox ti tsk'anboxuk ta orasione^j o k'usiuk no'ox tsk'anbot ta vokol^k li jun vinike o mi ja' tsk'anbot sjunul li ateklumal Israele (yu'un ta jujuntal sna'ojik li svokolike xchi'uk li k'usi k'ux cha'ii-ke),^l mi li' la sye' tal xchibal sk'obik ta stuk'il li na li'e,^m **30** te to ta vinajel xachikinta,ⁿ ja' ti bu nakalote xchi'uk ak'o perton;^o ja' jech xavak'be smotonik ti k'u yelan tspace jujune, yu'un vo'ot xavojtikinke li yo'on-tonike (ta melel vo'ot no'ox xavojtikinke yo'onton ta jujuntal li krixchanoetike),^p **31** sventa xi'tauxuk ti k'alal chch'unik amantal ti k'u sjalil te kuxulik li ta osil ti laj avak'be li jmoltotakutike.

32 »Jech xtok, li jyanlum krixchano ti ma'uk te likem ta ateklumal Israel ti ta namal osil te chlik tal ta skoj li amuk'ul bie,^q ja' li yipal ak'obe xchi'uk li ajuele xchi'uk ti li' sk'eløj tal li na k'alal chtal spas orasione^r **33** te to ta vinajel xachikinta, ja' ti bu nakalote, va'un paso skotol k'usi tsk'anbot li jyanlum krixchano sventa xojtikinik abi^s xchi'uk xi'tauxuk* skotol li lumetik oy ta balumil jech k'ucha'al tspace li ateklumal Israele. Jech

6:26 *O «laj avak'be svokole». **6:27** *O «spukal; sparte». **6:28** *O «p'ilixetike». **6:32** *O «ti ch'aiik ak'opiale». **6:33** *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

xtok, ja' sventa sna'ik ti li' oy abi li ta na la jva'ane.

34 »Mi chbat stsak ta k'op yajkontratak li ateklumale ti vo'ot chaval bu beal sk'an xbatike^a xchi'uk ti tsk'oponoxuk^b ta stuk'il li lum at'ujoje xchi'uk ti sk'elojik tal li na la jva'an ta sventa li abie,^c **35** te to ta vinajel xachikintabe li sk'opike xchi'uk chikintabo k'alal tsk'anbeikot vokole xchi'uk k'elo me ti lekuk tuk' xich'ik chapanele.^d

36 »Mi la sa' smulik ta atojalale (yu'un mu'yuk buch'u ti mu sna' sa' smule),^e va'un mi la-ilin ta stojolalik xchi'uk ti laj avak' ta sk'ob li yajkontraike, mi chukatik batel ta junuk lum ak'o mi nom to o mi nopol,^f **37** pe mi te vul xch'uleilik li ta lum ti bu laj yich'ik chukel batele, mi tsk'an tsutik ta atojolal xchi'uk mi xi tsk'anbeikot vokol ti bu chukbilik batele: «Laj xa jta jmulkutik xchi'uk laj xa jpaskutik li k'usi chopole; toj chopol la jpas jtalalalutik»,^g **38** va'un mi ta sjunul yo'ontonik^h xchi'uk ta sjunul xkuxlejalik* tsutik ta atojolal k'alal te oyik ti bu chukatik bateleⁱ xchi'uk ti tsk'oponikot ta stuk'il li yosilik ti laj avak'be li smoltotakike xchi'uk ta stuk'il li lum at'ujoje^j xchi'uk ti li' sk'elojik tal li na ti la jva'an ta sventa li abie, **39** te to ta vinajel xachikinta, ja' ti bu nakalote, chikintabo li s-orasionike xchi'uk chikintabo k'alal tsk'anbeikot vokole xchi'uk k'elo me ti lekuk tuk' xich'ik chapanele,^k ak'o ta perton li ateklumal ti la spas smul ta atojalale.

40 »Ja' yu'un, Dios ku'un, avokoluk, teuk me asat xchi'uk chikintao k'alal li' tspacek orasione.^l **41** Kajval Jeova Dios, li' xakux avo'onton^m xchi'uk li Kaxa ti chak' ta ilelaju'e. Kajval Jeova, ak'o yak'ik ta ojtikinel avajpale-

6:38 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 6

- a Nu 31:2
Jos 8:1
Jue 1:1, 2
1Sa 15:3
- b 2Kr 14:11
2Kr 20:5, 6
- c 1Re 8:44, 45
- d Is 37:36
- e Sl 130:3
Ekl 7:20
Ro 3:23
- f Le 26:34
1Re 8:46-50
Da 9:7
- g Le 26:40
Esd 9:6
Ne 1:6
Sl 106:6
Da 9:5
- h 1Sa 7:3
- i Dt 30:1-3
Da 9:2, 3
- j Da 6:10
- k Jer 51:36, 37
- l 2Kr 7:15
2Kr 16:9
Sl 65:2
Is 37:17
- m 1Kr 28:2

Kolumna 2

- a Sl 65:4
Sl 132:8-10
- b 1Re 1:34
Sl 18:50
- c Ech 13:34

KAP. 7

- d 1Re 8:54
- e Le 9:24
1Kr 1:26
- f Eks 40:34, 35
- g 1Re 8:11
- h 1Re 8:62, 63
- i Esd 6:16
- j 1Kr 25:7
2Kr 5:11, 12
- k 2Kr 5:13

tak ti vo'ot chakolta li ateklumale, jech xtok, li buch'utik tuk' chak' sbaik ak'o kuxetuk yo'ontonik ta skoj ti lek avo'ontone.^a **42** Kajval Jeova Dios, mu me xap'aj* li buch'u at'ujoje.^b Vuleso me ta ajol ti laj avak'be ta ilel tuk'il k'anelal li avajtunel Davide». ^c

7 Va'un, k'alal naka no'ox laj yo'onton ta spasel orasion li Salomone,^d yal tal k'ok' ta vina-jel^e ti la slajes li chik'bil matanal xchi'uk li milbil matanale, jech lik nojuk ta smuk'ulal Jeova li nae.^f **2** Li paleetike mu xa xu' x-ochik li ta sna Jeovae, yu'un noj ta smuk'ulal Jeova li sna Jeovae.^g **3** Skotol li steklumal Israele te sk'elojik k'alal yal tale li k'ok'e xchi'uk k'alal noj ta smuk'ulal Jeova li nae, va'un la skejan spatun sbaik ta lumtik xchi'uk la stojbeik ta vokol li Jeovae, «yu'un toj lek yo'onton xchi'uk te-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une».

4 Va'un, li ajvalil xchi'uk sjunul li jteklume laj yak'ik milbil matanal ta yeloval li Jeovae.^h **5** Li ajvalil Salomone laj yak' ta milbil matanal 22 mil ta kot vakax xchi'uk 120 mil ta kot chij. Li ajvalil xchi'uk sjunul li jteklume laj yak'beik ta sk'ob mel el Dios li nae.ⁱ **6** Li paleetike te laj yak' sbaik ti bu sk'an xva'iike, te laj yak' sbaik ek li jlevietik ti stsakojik li stijobiltak son sventa sk'ejintaik li Jeovae.^j (Li ajvalil Davide ja' la spas li stijobiltak sone sventa stojbeik-o* ta vokol xchi'uk sk'upil k'optaik li Jeovae, yu'un «te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une»). Li paleetike tsots tajek tsjupan li yok'esik^k ta yeloval li jlevietike, li j-israeletik eke te va'ajtik skotolik.

7 Li Salomone la xch'ultajes li amak* ta o'lol ti te oy ta yelo-

6:42 *Literal «mu me xap'ajbe sat». **7:6** *O «jmoj stojbeik». Ja' van sk'oplal li jlevietike. **7:7** *O «ti' na». K'elo Glosario, amak'.

val sna Jeovae sventa te xak' li chik'bil matanale^a xchi'uk li xepu'al matanal sventa jun o'ontonale, yu'un li skajleb matanal ta kovre^b spaso^c Salomone mu x-och-o li chik'bil matanale, li matanal sat ts'unobiletike^c xchi'uk li xepu'al matanale.^d **8** Li Salomone la spas k'in xchi'uk skotol Israel ti vukub k'ak'al jalije.^e Ep tajak la stsob sbaik ti likemik ta Lebo-Amat* k'alal to ta beo'tik ta stenlejaltik^f Ejiptoe.^f **9** K'alal laj xa ox yak'ik ta stojolal Dios li skajleb matanal ti vukub k'ak'al jalije xchi'uk k'alal tsuts xa ox li k'in ti jalij vukub k'ak'ale, la spasiq jun tsobajel tsots sk'oplal^g li ta vxaxakibal k'ak'ale.* **10** Va'un, li ta 23 yu'un li svukubal ue, li Salomone la stak sutel ta snaik li jteklume, xmuyubaj^h sutik batel xchi'uk xkuxet yo'ontonik ta skoj li k'usitik lek la spas Jeova ta stojolal David, ta stojolal Salomon xchi'uk ta stojolal li steklumal Israele.ⁱ

11 Ja' jech laj yo'onton Salomon ta sva'anel li sna Jeova xchi'uk li sna* stuke;^j skotol li k'usi ayan ta yo'onton spasel Salomone sventa li sna Jeovae xchi'uk sventa li sna stuke lek bat yu'un skotol.^k **12** Li Jeovae laj yak' sba ta ilel ta stojolal Salomon' ta ak'obaltik, xi laj yalbee: «K'ot ta jchikin li a-orasione, ja' la jt'uj li na li'e sventa te xich' ak'el milbil matanal.^m **13** K'alal mi lik makuk ku'un li vinajele xchi'uk mi mu'yuk xa chak' vo'e, mi la jtak talel k'ulubetik sventa xtal slajesik li k'usitik oy ta jteklume, mi la jtak talel chamel ta stojolal li jteklumale, **14** va'un mi chlik sbik'tajes sbaikⁿ li jteklumal ti yich'oj jbie,^o mi chlik spasiq orasion, mi chlik sa'ikun xchi'uk mi chlik yiktaik komel li

7:8 *O «yochebal Amat». #K'elo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik. 7:9 *Ja'o k'alal ech'em xa ox li k'ine o li ta sk'ak'alil 15. 7:11; 8:1 *O «spasob mantal».

KAP. 7

- a 2Kr 4:1
- b Le 1:3
- c Le 2:1
- d Le 4:8-10
1Re 8:64-66
- e Le 23:34
Dt 16:13
- f Nu 34:2, 5, 8
- g Le 23:36
- h Dt 16:15
- i 2Kr 6:41
- j Ekl 2:4
- k 1Re 9:1-3
- l 2Kr 1:7
- m Dt 12:5, 6
Sl 78:68
- n Le 26:41
2Kr 33:12, 13
- o Is 43:10

Kolumna 2

- a Is 55:7
- b 2Kr 6:39
- c 2Kr 6:40
- d Dt 12:21
- e 2Kr 6:20
- f 1Re 9:4, 5
- g 2Sa 7:12, 13
- h Sl 89:28, 29
- i 1Re 2:4
- j Eks 20:5
1Re 9:6-9
- k Dt 4:25, 26
2Re 17:20
- l Dt 28:37
Jer 24:9
- m 2Kr 29:8
Da 9:12
- n Dt 29:24, 25
2Re 25:8, 9
Jer 22:8, 9
- o 2Kr 15:2
- p Eks 12:51
- q Is 2:8
Jer 2:11
- r 2Kr 36:17

KAP. 8

- s 1Re 6:37, 38
1Re 7:1
1Re 9:10
- t 1Re 5:1

chopol be stamojike,^a te to ta vinajel ta jchikintabe li s-orasionike, ta jpasbeik perton li smulike xchi'uk ta jlekubtasbe li yosilike.^b **15** Ja' yu'un, li' chkak' talel jsate xchi'uk li' ta jchikintabe li s-orasionike.^c **16** Laj xa jt'uj xchi'uk laj xa jch'ultajes li na li'e sventa te xkak'-o sbatel osil li jbie.^d Te chkak'-o jsat xchi'uk ko'onton li ta nae.^e

17 »Mi jech-o tuk' chaxanav ta jtjolal jech k'ucha'al la spas li atos Davide, mi chach'un skotol li jmantal kalojbote xchi'uk mi chatsak ta muk' ti k'u yelan chichapanvane,^f **18** lek staoy yav chkom ku'un sbatel osil li ajvalilal* chapase^g jech ono'ox k'ucha'al xi la jpas trato xchi'uk li atos Davide:^h «Ja' ch-ajvalilajik-o ta Israel li antilulale.ⁱ **19** Pe mi chaviktaikun, mi mu xak'an xach'unik li jmantaltak kalojbokuxe, mi ja' xa chbat avich'ik ta muk' li yan diosetike xchi'uk mi ja' xa chanijan abaik ta stojolare,^j **20** ta jch'aybe sts'unbal Israel li' ta kosil ti ja' laj kak'beike^k xchi'uk mu'yuk xa chkak' talel jsat li ta na ti la jch'ultajes sventa li jbie, jech xtok, chich' labanel xchi'uk chich' chopol lo'iltael yu'un li jteklumetike.^l **21** Jinem chkom li na li'e. Labal to chilik skotol li buch'utik li' chjelavike^m xchi'uk xi chalike: «¿K'uxi xa no'ox ti jech pasbat yu'un Jeova li osil li'e xchi'uk li na li'e?»ⁿ **22** Va'un, xi chalike: «Ja' ta skoj ti laj yiktaik li Jeova^o ti ja' Sdios smoltotakike ti ja' ik'atik lok'el ta yosilal Ejiptoe.^p La sa'ik yan diosetik, la snijan sbaik ta stojolalik xchi'uk ja' lik tunikuk ta stojolalik.^q Ja' yu'un, ak'batik talel yu'un Dios li svokolike.»^r

8 Li Salomone la sva'anbe li sna Jeovae xchi'uk li sna* stuke, 20 jabil laj yich' yu'un.^s **2** Li Salomone la xcha'va'an li jteklumetik ti ak'bat yu'un li Irame^t

7:18 *K'elo Glosario, ajvalilal.

xchi'uk te laj yak' nakluk jlom j-israeletik.* **3** Jech xtok, li Salomone bat stsak ta k'op li Amat-Sobae, jech och ta sk'ob. **4** Laj yak'be smuroal* li Tadmora te ta takixokol balumile xchi'uk skotol li jteklumetik^a ti te la sva'an ta Amat^b ti ja' te tske'jik[#] li k'usitik oye. **5** Laj yak'be smuroal xtok li Bet-Oron ta ak'ole^c xchi'uk li Bet-Oron ta olone,^d li jteklumetik taje joyajtik ta muro, oy sti'tak xchi'uk stak'inaltak. **6** Laj yak'be smuroal xtok li Baalae^e jech k'ucha'al laj yak'be smuroal li jteklumetik ti ja' sk'ejobil* li k'usitik oy yu'un Salomone, li jteklumetik ti ja' snailtak karetaetike,^f li jteklumetik ti ja' snailik li jkajlejetik ta ka'e xchi'uk la sva'an li k'usitik no'ox tska'an yo'onton Salomon li ta Jerusalem, ta Libano xchi'uk ta sjunul li osil ti bu k'alal sventainoje.

7 Ti k'u yepal komemik li j-etetik, j-amorroetik, jperisetaetik, j-eveoetik xchi'uk li jebusetik^g ti ma'uk te likemik ta steklumal Israele,^h **8** ti ja' snitilulalik ti te to komemik ta lume, ti mu'yuk xa taatik ta milel yu'un li j-israeletikeⁱ tsobatik batel yu'un Salomon sventa spasi tsatsal abtelal ti jech-o k'alal to avie.^j **9** Pe li Salomone mu'yuk la stik' ta mosoil junuk j-israelal vinik,^k yu'un ja' chtunik ta yajsoltarotak, ta bankilaletik ti sventainojik li bankilal solta-roetike, ta bankilaletik yu'unik li buch'utik tsbeiltasik karetaetike xchi'uk ta bankilaletik yu'unik li jkajlejetik ta ka'e.^l **10** Oy 250 ta vo' bankilaletik ti ja' sventainojik li buch'utik tsots yabtel ak'bilik yu'un Salomone, ja' bankilaletik sventa sk'elik li j-abteletike.^m

11 Jech xtok, li Salomone laj yak' lok'el ta Steklumal David li

8:2 *Literal «xnich'nabtak Israel». **8:4** *O «xcha'va'an». #O «tsnak'ik». **8:6, 15** *O «snak'obil».

KAP. 8

- a 1Re 9:17-19
b 2Re 14:28
c Jos 16:5
d Jos 16:1, 3
1Kr 7:24
e Jos 19:44, 48
f 1Re 4:26
g Je 15:18-21
Nu 13:29
h 1Re 9:20-23
i Jos 15:63
Jos 17:12
j Jos 16:10
2Kr 2:17, 18
k Le 25:39
l 1Sa 8:11, 12
m 1Re 5:16
1Re 9:23
2Kr 2:18

Kolumna 2

- a 1Re 3:1
b 1Re 7:8
1Re 9:24
c Eks 29:43
d Le 1:3
e 2Kr 4:1
f 1Re 6:3
g Nu 28:9
h Nu 28:11-15
i Dt 16:16
j Le 23:6
k Le 23:15, 16
l Le 23:34
m 1Kr 24:1
n 1Kr 6:31, 32
1Kr 15:16
1Kr 16:37, 42
1Kr 25:1
o 1Kr 26:1
p 1Re 6:1
q 1Re 7:51
r Nu 33:1, 35
1Re 22:48
s Dt 2:8
2Re 14:21, 22
2Re 16:6
t 1Re 9:26-28
u 2Sa 5:11

stseb faraone,^a te bat yak' nakluk li ta sna sva'anojbee,^b yu'un xi laj yale: «Manchuk mi ja' kajnil, mu xu' te xnaki li ta sna ajvalil David ta Israele, yu'un ch'ul k'otem ti butik ech' talel li Xkaxa Jeovae».^c

12 Va'un, li Salomone te la xchik'be smoton^d Jeova li ta sba skajleb matanal^e yu'un Jeova ti te la sva'an ta yeloval li ochebale.^f **13** Jech k'ucha'al chal smantal Moisesse, jujun k'ak'al chak'ik matanal, chak'ik matanal li ta jujun savadoe,^g li ta jujun ach' lunae^h xchi'uk li ta oxkoj k'in chich' pasel ta sjunul jabile,ⁱ ja' xkaltik, li Sk'inal Pan ti Mu'yuk Slevaduraile,^j li Sk'inal Xemanaetike^k xchi'uk li Sk'inal Axi-balnaetike.^l **14** Jech xtok, laj yak'anbe yabtel li jujuvok' paleetik^m jech k'ucha'al xchapanoj komel li David ti ja' stote, laj yak'be yabtel li jlevietik sventa sk'upil k'optaik Diosⁿ xchi'uk sventa te xtunik ta stojal li paleetik jech k'ucha'al tpsasik jujun k'a-k'ale xchi'uk laj yalbe butik chak' sbaik li jujuvok' jchabit'naetike,^o yu'un jech laj yal komel mantal li Davide, li yajtunel meel Diose. **15** Li paleetik xchi'uk li jlevietike la xch'unik li k'usi yaloj komel ajvalil ta sventa li sk'ejobil* k'usitik oye xchi'uk ta sventa ti k'usiuk no'ox tpsasike. **16** Ti k'uxi lik yak'beik snakleb li sna Jeova^p ja' to ti k'alal tsutse lek bat ta pasel yu'un skotol li Salomone.* Jech tsuts sva'anel li sna Jeovae.^q

17 Va'un, li Salomone bat ta Esion-Gueber^r xchi'uk ta Elot^s ti te xkom ta sti'il nab ta yosilal Edome.^t **18** Li Irame,^u ta stojalal yajtuneltak nopoltik no'ox tstakbe batel Salomon varkoe-

8:13 *O «ach' ue». #K'elo Glosario, le-vadura. ^oO «Nak'obbailetik ti te no'ox k'uk sjalil chtune». **8:16** *O «lek la xchaplan li Salomone; lek tsuts yu'un li Salomone».

tik xchi'uk tstackbe batel buch'utik nopem xa'i chanavik ta nab. Ja' chchi'inbeik batel yajtuneltak Salomon k'alal chbatik ta Ofire,^a te chich'ik talem 450 talento* oro^b sventa xich'beik batel li ajvalil Salomone.^c

9 Li me' ajvalil ta Sabae^d laj ya'ibe sk'oplal li Salomone, ja' yu'un bat sk'el ta Jerusalem sventa xak' ta preva li Salomone, yu'un oy k'usitik tsk'an tsjak'be ti vokol ta a'ibel smelolale.* Li me' ajvalile te xchi'uk k'otel epal yajtuneltak.[#] Yik'oj k'otel kameyoe-tik ti xkuchojik muil aseitee, epal oro^e xchi'uk alak' sba tone-tik. Och batel ti bu oy li Salomone xchi'uk lik yalbe skotol li k'usi oy ta yo'ontone.^f **2** Li Salomone la stak' skotol li k'usitik jak'bate. Mu'yuk k'usi ti vokol* ta albel smelolal laj ya'ie.

3 K'alal laj yil me' ajvalil ta Saba ti toj p'ij li Salomone,^g k'alal laj yil li na sva'anoje,^h **4** li ve'liletik oy ta xmexae,ⁱ ti k'u yelan chotajtik li yajtuneltake, ti k'u yelan chlechanik ve'lil xchi'uk ti k'u yelan slapoj sk'u' spok'ik li smosotake, li jp'is-uch'boletik yu'une xchi'uk ti k'u yelan slapoj sk'u' spok'ike xchi'uk k'alal laj yil li chik'bil matanale-tik ti jech ono'ox chak'ilan li ta sna Jeovae,^j ch'ayal to k'ot yo'onton. **5** Xi laj yalbe li ajvalile: «Ja' me'el li k'usi laj ka'i ta jlumal ti ep k'usitik apasoje* xchi'uk ti toj p'ijote. **6** Pe mu to'ox jch'un li k'usi laj ka'ie, ja' to ti tal jk'el ta jsat jtuke.^k Va'un, laj kil ti mu sta j-o'lol yalojbeikun ti toj p'ijote.^l Mi jset'uk* sta jech k'ucha'al ka'ioje.* **7** jXmuyubajik no'ox li aviniktak xchi'uk li avajtuneltak ti li' va'ajtik jujun k'ak'al ta

8:18; 9:9 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **9:1** *O «li k'usitik mukul sk'oplale». [#]O «te xcholetik k'otel». **9:2** *Literal «ti toj mukul». **9:5** *O «avalaje». **9:6** *O «jutebuk».

KAP. 8

a 1Re 22:48

SI 45:9

b 1Re 10:22

c Ekl 2:8

KAP. 9

d Mt 12:42

Lu 11:31

e SI 72:15

f 1Re 10:1-3

g 1Re 3:28

Ekl 12:9

h 1Re 10:4-9

i 1Re 4:22, 23

j 2Kr 8:12, 13

k Lu 11:31

l Ekl 1:16

m 1Re 4:31, 34

2Kr 1:11, 12

Kolumna 2

a 2Kr 2:11

b SI 72:10

c 1Re 10:10

d 1Re 9:27, 28

1Re 10:22

2Kr 8:18

e 1Re 10:11, 12

f 1Re 6:8

g 1Re 7:1

h 1Kr 25:1

SI 92:3

i 1Re 10:13

j 1Re 10:14, 15

2Kr 1:15

SI 68:29

SI 72:15

k SI 72:10

atojolale, yu'un cha'ik ti toj p'ijik li k'usitik chavale! **8** K'upil k'optabiluk xk'ot li Jeova ti ja' Dios avu'une, yu'un lek laj yil ti la xchotanot ta xchotleb sventa ajvalil ti ja' senyail ti ja' tspas mantal li Jeova Dios avu'une. Ta skoj ti sk'anoj Israel li Dios avu'une,^a ti oy ta yo'onton ti teuk-o oyik sbatel osile, la sva'anoj ta ajvalil yo' lekuk tuk' xachapanvan xchi'uk xak'el ti tuk'uk li k'usitik chich' pasele».

9 Va'un, li me' ajvalile laj yak'be 120 talento* oro^b li ajvalile, laj yak'be epal muil aseite xchi'uk k'upil sba tonetik. Ti k'u yepal laj yich' tale muil aseite li me' ajvalil ta Saba sventa xak'be li ajvalil Salomone mu'yuk xa bu xich' ich'el tale yan jech yepal.^c

10 Jech xtok, li yajtuneltak Iram xchi'uk li yajtuneltak Salomon ti ja' chbat yich'ik tale oro ta Ofire^d la xkuchik tale algum te' xtok xchi'uk k'upil sba tonetik.^e **11** Li ajvalile la spas ta ste'k'obal sna Jeova^f xchi'uk ta ste'k'obal sna* ajvalil^g li algum te'etike, jech xtok, la spas ta arpaetik xchi'uk ta stjibiltak son ti oy yak'iltak sventa stjilik li jke'jimoletike.^h Li ta yosilal Judae mu'yuk bu jech yilojik-o te'etik k'ucha'al taje.

12 Li ajvalil Salomon eke laj yak'be me' ajvalil ta Saba skotol li k'usi lok' ta yo'onton sk'anele, mas to ep laj yak'be* k'ucha'al ich'bat tal stuke. Ta ts'akal li me' ajvalile sut batel ta slumal xchi'uk li yajtuneltake.ⁱ

13 Ti k'u yepal oro la stsob li ajvalil Salomon ta jun jabile ja' 666 talento oro,^j **14** parte-o li oro xchi'uk plata ti ch-ich'bat tale^k yu'un li jp'olmajeletike, li ajvaliletik yu'un j-arabiaetike xchi'uk li jpsamantaletik ta yantik lumu.

9:11 *O «spasob mantal». **9:12** *O ja' van sk'oplal «laj to yak'be smoton ti ko'ol jech yepal».

15 Li ajvalil Salomone la spas chib sien muk'tik eskudo* ta oro ti kapbil ta yan tak'ine^a (vabik sien siklo[#] yich'o^j li jujun eskudoe),^b **16** jech xtok, la spas oxib sien k'ox eskudo* ta oro ti kapbil ta yan tak'ine (oxib mina[#] oro yich'o^j li jujun k'ox eskudoe). Va'un, li ajvalile te laj yak' li ta na ti Te'tikaltik ta Libano^c sbi yu'unike.

17 Li ajvalil xtoke ta marfil la spas jun muk'ta chotlebal sventa ajvalil xchi'uk la xpix ta bats'i oro.^d **18** La spas vakoj tek'obal ti chk'ot li ta chotlebal sventa ajvalile xchi'uk ta oro la spasbe skajleb yakanil ti te noch'ol ta chotlebale. Jech xtok, la spasbe skajlebtak sk'ob ta jujujot xchi'uk la spas cha'kot leon^e ti te laj yak' ta jujujot li skajlebtak sk'obe. **19** La spas 12 ta kot leon^f ti te laj yak' li ta vakoj tek'obale. Jujukot leon te laj yak' ta jujujot xokon li jujukoj tek'obale. Mi junuk ajvalil jech spaso^j k'ucha'al taje. **20** Li svasotak ch-uch'bolaj-o li ajvalil Salomone naka ta oro pasbil, jech xtok, naka ta bats'i oro pasbil skotol li k'usitik te chtun li ta na ti Te'tikaltik ta Libano sbi yu'unike. Mu'yuk k'usi pasbil ta plata, yu'un li ta sk'a-k'alil Salomone mu'yuk sbalil laj yilik li platae.^g **21** Yu'un li svarkotak ajvalile ja' chik'ik batel li yajtuneltak Iram^h k'alal chbatik ta Tarsise.ⁱ Li varkoetik ta Tarsise ta ox-ox jabil chbat xkuch tal oro, plata, marfil,^j maxetik xchi'uk pavorealetik.

22 Jech oxal, li ajvalil Salomone stuk no'ox toj jk'ulej xchi'uk stuk no'ox toj p'ij^k k'ucha'al li yan ajvaliletik ta balumile.

9:15 *O «makobbail». ^aLi jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

9:16 *K'ox makobbail ti ja' mas tstunesik li j-ak'flechaetike. ^aK'alal chalbe sk'oplal jun mina li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, ja' 570 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

KAP. 9

- a 2Kr 12:9
b 1Re 10:16, 17
c 1Re 7:2
d 1Re 10:18-20
e Je 49:9
f Nu 23:24
g 1Re 10:21, 22
1Re 10:27
h 1Re 9:27
i Si 72:10
Jon 1:3
j 1Re 10:18
k 1Re 3:12, 13
1Re 4:29
1Re 10:23-25

Kolumna 2

- a 1Re 3:28
1Re 4:34
2Kr 1:12
Pr 2:6
b Mt 6:29
c Dt 17:16
1Re 4:26
d 1Re 10:26
e 1Re 4:21
f 1Re 10:27
1Kr 27:28
g 1Re 10:28
2Kr 1:16
h 1Re 11:41-43
i 2Sa 7:2
2Sa 12:1
1Re 1:8
1Kr 29:29
j 1Re 11:30, 31
1Re 14:2
1Re 14:6, 10
k 2Kr 12:15
2Kr 13:22
l 1Re 11:26
m 2Sa 5:9
1Re 2:10
n 1Re 14:21

KAP. 10

- o Jos 20:7
Jos 24:1
Jue 9:1
p 1Re 12:1-4

23 Li ajvaliletik ta spejel balumile chtal sk'elik* li Salomon sventa xchikintaik k'alal chk'opoj, yu'un toj ep sp'ijil ak'bil yu'un li melel Diose.^a **24** Ta jujuntal chich'beik tal ta smoton k'usitik pasbil ta plata, ta oro, k'u'il pok'iletik,^b abtejebaletik sventa pas-k'op, muil aseite, ka'etik xchi'uk mulaetik. Jujun jabil jech chich'beik talel. **25** Li Salomone oy chanmil sve'eb ska'tak, li ska'take ja' chjochik li karetaetike, oy 12 mil ta kot ska'.^c *C Te laj yak' li ta jteklumetik ti ja' snailtak karetaetike xchi'uk te laj yak' ti bu oy li ajvalil te ta Jerusalene.^d **26** La spas ta mantal skotol li ajvaliletik li ta jteklumetik ti chlik ta Uk'um* k'alal to ta yosil jfilis-teaetike xchi'uk k'alal to ta sts'ak Ejipto.^e **27** Solel epaj yu'un plata ta Jerusalen li ajvalile, busul xa no'ox k'ucha'al tonetik xchi'uk solel epaj yu'un sedro te'etik jech k'ucha'al toj ep li sikomoro te'etik ta Sefelae.^f **28** Te chlik talel ta Ejipto li ska'tak Salomone^g xchi'uk ta yantik lumetik.

29 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Salomone,^h ta slikeb k'alal to ta slajebe, zmi mu teuk ts'ibabil ta svunal li k'usitik laj yal j-alk'op Natane,ⁱ ta svunal li albil k'op yu'un Aiya^j ti likem ta Siloe xchi'uk ti bu ts'ibabil li k'usitik laj yich' ak'bel yil li Ido^k ta sventa li Jeroboan' xnich'on Nebate? **30** Li Salomone 40 jabil la sventain skotol Israel li ta Jerusalene. **31** Va'un, li Salomone bat xkux xchi'uk li smoltotake, te laj yich' mukel ta Steklumal David ti ja' stote;^m laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Reoboam sbie.ⁿ

10 Li Reoboame te bat ta Sikem,^o yu'un skotol li Israele te la stsob sbaik ta Sikem sventa stik'ik ta ajvalil.^p **2** K'a-

9:23 *Literal «chtal sk'elbeik sat».

9:25 *O «jka'jetetik ta ka' yu'un». **9:26** *Ja' xkaltik, li Eufbratese.

lal laj ya'i Jeroboan,^a li xnich'on Nebat, li k'usi k'ot ta pasele (yu'un te to'ox oy ta Ejipto, jativem batel ta skoj li ajvalil Salomone),^b lok' talel li ta Ejiptoe. **3** Laje, la stakik ta ik'el. Va'un, li Jeroboan xchi'uk skotol Israele bat sk'elik li Reoboame, xi k'ot yalbeike: **4** «Li atote toj tsots la smilunkutik ta abtel.^c Mi chayochbunkutik li tsatsal abtelal laj yak' jpaskutik atote xchi'uk mi chayochbe yalal li kikatskutik laj yak'bunkutike, chitunkutik ta atojolal».

5 Xi tak'batike: «Sutanik to batel, xasutik tal ta yoxibal k'a-k'al». Jech sutik batel li krixchanoetike.^d **6** Li ajvalil Reoboame la sjak'be li moletik* ti tunik ta stojolal Salomon k'alal kuxul to'oxe ti ja' stote, xi laj yale: «¿K'usi ta jtak'be xana'ik li jteklum li'e?». **7** Xi tak'bate: «Mi lek avo'onton ta stojolal li jteklum li'e, mi chapas li k'usi tsk'anboxuke xchi'uk mi lek no'ox chatak'bee, ja' chkomiko ta avajtuneltak».

8 Pe mu'yuk la stsak ta venta li tojobtasel laj yal moletike,* ja' bat sjak'be li buch'utik mas to keremik ti jmoj ch'iik xchi'uke, ti ja' xa yajtuneltake.^e **9** Xi la sjak'anbee: «¿K'usi ta jtak'be xana'ik li jteklum ti xi chalbeikune: «Yochbunkutik li tsatsal abtelal laj yak' jpaskutik atote?»». **10** Xi tak'bat yu'un li keremetik ti jmoj ch'iik xchi'uke: «Li krixchanoetik ti xi laj yalboxuke: «Li atote toj tsots la smilunkutik ta abtel, pe yochbunkutik li tsatsal abtelal ta jpaskutike»; xi xatak'be ya'iike: «Li xk'oxil sni' jk'obe mas to yij chk'ot k'ucha'al li sbakil yo' jtote. **11** Li jtote alal ikatsil laj yak'boxuk, pe li vo'one chkak'be to mas xchi'il li avikatsike. Li jtote ta nukul laj yak'boxuk kastigo,

10:6 *O «viniketik ti oy xa sjabilalik». **10:8, 13** *O «viniketik ti oy xa sjabilalike».

KAP. 10

a 1Re 11:28

b 1Re 11:40

c 1Sa 8:11-18
1Re 4:7

d 1Re 12:5-7

e 1Re 12:8-11

Kolumna 2

a 1Re 12:12-15

b Dt 2:30
2Sa 17:14

c 1Re 11:29-31

d 1Re 11:32

e 1Re 12:16, 17

f 1Re 11:35, 36

g 2Sa 20:24
1Re 4:6

h 1Re 12:18, 19

yan li vo'one chkak'boxuk kastigo ta nukul ti ts'ubajtik lek sni' li stak'inale».

12 Li Jeroboan xchi'uk li jteklume bat sk'elik li Reoboam ta yoxibal k'ak'al jech k'ucha'al xi laj yal mantal li ajvalile: «Xasutik tal ta yoxibal k'ak'al».^a **13** Pe li ajvalile tsotsik xa ye la stak'anbe, ja' jech mu'yuk la stsak ta muk' li tojobtasel albat yu'un moletike.* **14** Jech la stak' jech k'ucha'al tojobtasat yu'un li keremetike, xi laj yale: «Mas to tsots li abtel chkak'boxuke xchi'uk chkak'be to mas xchi'il. Li jtote ta nukul laj yak'boxuk kastigo, yan li vo'one chkak'boxuk kastigo ta nukul ti ts'ubajtik lek sni' li stak'inale». **15** Ja' yu'un, li ajvalile mu'yuk la xchikinta li k'usi laj yal jteklume, yu'un jech xa ono'ox tsk'an yo'onton melel Dios^b ti jech chk'ot ta pasel ta stojolal Jeroboan li xnich'on Nebate. Jech laj yal Jeova ta stojolal Aiyac ti likem ta Siloe.

16 K'alal laj yak' venta skotol Israel ti mu'yuk xchikintabatik yu'un li ajvalile, li jteklume xi laj yalbeik li ajvalile: «K'usi jventatik-o li Davide. Ma'uk xa sventainoj kosiltik li xnich'on Jeesee. Israel, bat ts'akliik li adiosike. ¡David,^d te xak'el atuk li anitilulale!». Va'un, sut batel ta snaik* li Israele.^e

17 Pe li Reoboame ajvalilaj-o ta stojolal j-israeletik ti te nakalik ta jteklumetik yu'un Judae.^f

18 Li ajvalil Reoboame la stak batel li Adoram^g ti ja' sbainoj li buch'utik tsobbilal tal sventa spasiq tsatsal abtelale, pe milat ta ton yu'un li j-israeletike. Li ajvalil Reoboame muy ta anil ta skareta sventa xjatav batel ta Jerusalen.^h **19** Jech-o la stoy sbaik li j-israeletik ta stojolal li snitilulal Davide, jech-o k'alal to avie.

10:16 *Literal «skarpanaik».

11 K'alal k'ot ta Jerusalem li Reoboame, ta anil no'ox la stsob li snitilulal Juda xchi'uk li snitilulal Benjamine,^a ja' 180 mil soltarotetik li lek xtojobik* ta pask'ope sventa xbat stsakik ta k'op li Israele, taje ja' sventa xlik spas ta mantal yan velta Israel li Reoboame.^b **2** Va'un, tal k'oponaturak yu'un Jeova li Semayae,^c li yajtunel meles Diose, xi albate: **3** «Xi xavalbe li Reoboam xnich'on Salomon ti ja' ajvalil ta Jxdae xchi'uk skotol li Israel ti te nakalik ta Juda xchi'uk ta Benjamine: **4** «Xi chal li Jeovae: «Muxmuy atsakik ta k'op li ach'iiltakik ta vok'ele. Sutan batel ta anak, yu'un jnopo'j xa ono'ox ti jech chk'ot ta pasel ku'une»»».^d La xch'unik li k'usi laj yal Jeovae, ja' yu'un mu'yok bat stsakik ta k'op li Jeroboame.

5 Li Reoboame te naki ta Jerusalem xchi'uk laj yak'be smuroal junantik jteklumetik ta Juda. **6** Ja' jech laj yak'be smuroal* li Belen,^e Etam, Tekoa,^f **7** Bet-Sur, Soko,^g Adulam,^h **8** Gat,ⁱ Maresa, Sif,^j **9** Adoraim, Lakis,^k Aseka,^l **10** Sora, Ayalon^m xchi'uk Ebron.ⁿ Ja' jech lek oy smuroaltak kom li jteklumetik taje ti te oy ta Juda xchi'uk ta Benjamine. **11** Jech xtok, la xchapan lek li jteklumetik ti joyajtik ta muroe. La sva'an komandanteetik, laj yak'be sve'elik, s-aseiteik xchi'uk svinoik. **12** Jech xtok, laj yak'be smuk' ta eskudoik* xchi'uk slansaik li yantik jteklume; bats'i lek tajak la xchapan. Ja' la sventain-o li Juda xchi'uk Benjamine.

13 Skotol li paleetik xchi'uk jlevietik ti te oyik ta yosilal Israele lok'ik tale' ti butik nakalike, yu'un bat skoltaik li Reoboame. **14** Li jlevietike laj yiktaik li yosilik ta sjoyelejale xchi'uk li k'usitik oy yu'unike,^o

11:1 *Litaler «t'ujbilik». 11:6 *O «la xcha'va'an». 11:12 *O «makobbailik».

KAP. 11

- a Je 49:27
2Kr 14:8
b 1Re 12:21-24
c 2Kr 12:15
d 1Re 11:31
2Kr 10:15
e Je 35:19
Mt 2:1
f Am 1:1
g 2Kr 28:18
h 1Sa 22:1
i 1Kr 18:1
j 1Sa 23:14
k 2Kr 32:9
l Jos 10:10
Jer 34:7
m Jos 19:42, 48
n Jos 14:14, 15
2Sa 2:1
o Nu 35:2, 3

Kolumna 2

- a 1Re 12:31, 32
b 1Re 13:33
c Le 17:7
d 1Re 12:26, 28
e Dt 12:11
1Kr 22:1
2Kr 15:8, 9
2Kr 30:10, 11
f 1Sa 16:6
1Sa 17:13
g 2Sa 13:1
2Sa 18:33
h 1Re 15:1
2Kr 12:16
Mt 1:7
i Dt 17:17

batik ta Juda xchi'uk ta Jerusalem, yu'un li Jeroboan xchi'uk xnich'nabtake la slok'esik ta yabtel li jlevietik ti ja' to'ox yajpaletak Jeovae.^a **15** Li Jeroboane la sva'an yan paleetik sventa xtunik li ta tayal k'opojebaletike,^{*b} ta stojolal li pukujetik ti xko'olajik ta tentsune^c xchi'uk ta stojolal li ch'iom tot vakaxetik spasoje.^d **16** Skotol li yantik snitilulal Israel ti jpel ta yo'onton ts'aik li Jeova Dios yu'un Israele la stsakliik batel li paleetik xchi'uk jlevietike, batik ta Jerusalem sventa xak'beik milbil matanal li Jeova Dios yu'un smoltotakike.^e **17** Oxib jabil la tsak lek yipal yu'unik li ajvalilal* tspas ta Juda li Reoboam xnich'on Salomone xchi'uk jech-o la skoltaik, yu'un oxib jabil ja' la stsakliik li David xchi'uk Salomone.

18 Li Reoboame ja' laj yik' li Maalat ti ja' stseb li Jerimote, li Jerimote ja' xnich'on David, li sme' Maalate ja' Abiail ti ja' stseb li Eliabe,^f li Eliabe ja' xnich'on Jese. **19** Laje, vok' yalab li Maalat ti ja' xnich'nab li Reoboame, ja'ik Jeus, Semarias xchi'uk Saam. **20** Ta ts'akale, laj yik' Maaka ti ja' smom Absalone.^g Laje, vok' yalab li Maaka ti ja' xnich'nab li Reoboame, ja'ik Abias,^h Atai, Sisa xchi'uk Selomit. **21** Li Reoboame mas sk'anoj li Maaka ti ja' smom Absalone, ja' mu sta li yan yajniltak xchi'uk li sts'akal ajniltake,ⁱ yu'un oy 18 ta vo' yajnil xchi'uk 60 ta vo' sts'akal ajniltak, ja' yu'un oy 28 ta vo' skeremtak xchi'uk 60 ta vo' stsebetak. **22** Ja' yu'un, li Reoboame ja' la sva'an ta jolil xchi'uk ta jnitvanej ta stojolal xchi'iltak li Abias ti ja' yol li Maakae, yu'un snopo'j sttik' ta ajvalil. **23** Ak'o mi jech, laj yich' sp'ijil, yu'un la stak batel* jayvo'uk xnich'nab ta yosilal Juda

11:15 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. 11:17 *K'elo Glosario, ajvalilal. 11:23 *O «spuk batel».

xchi'uk ta yosilal Benjamin, te la stak batel li ta jteklumetik ti lek joyajtik ta muroe,^a la stakbe batel ep sve'elik xchi'uk la sabe ep yajnilik.

12 K'alal la stsak xa ox lek yabtel ta ajvalil li Reoboame xchi'uk k'alal la stsak xa ox lek yipe,^b mu ta sjaliluk laj yiktabe Smantal li Jeovae,^c jech la spasiq skotol li Israel eke. **2** K'alal svo'obal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Reoboame, muy stsak ta k'op Jerusalem li ajvalil Sisak^d ta Ejipto, yu'un mu'yuk xa tuk' laj yak' sbaik ta stojolal Jeova li jteklume. **3** Oy 1,200 ta kot skareta, 60 mil jkajlejetik ta ka' xchi'uk ep yajsolta-rotak ti mu xa no'ox stak' chapel ti te lik tael ta Ejipto xchi'uke, ja'ik jlibiaetik, jsukiyimetik xchi'uk j-etioopiaetik.^e **4** Och ta sk'ob li jteklumetik ta Juda ti lek joyajtik ta muroe, ta ts'akale k'ot ta Jerusalem.

5 Va'un, li Reoboam xchi'uk li bankilaletik ta Juda ti te stsoj sbaik ta Jerusalem ta skoj li Sisake te tal k'oponatikuk yu'un li j-alk'op Semayae,^f xi albatike: «Xi chal li Jeovae: <Ta skoj ta la atenikun komele,^g laj kak'oxuk ta sk'ob li Sisak eke». **6** Ja' yu'un, la sbik'tajes sbaik^h li bankilaletik ta Israel xchi'uk li ajvalile, xi laj yalike: «Tuk' k'usi tspace li Jeovae». **7** Li Jeovae laj yil ti laj xa sbik'tajes sbaike, ja' yu'un li Jeovae xi laj yalbe li Semayae: «Laj xa sbik'tajes sbaik. Mu'yuk ta jlajesbe sk'oplalik,ⁱ jutuk xa sk'an jkoltaik. Mu'yuk ta jlok'es sk'ak'al ko'onton ta stojolal li Jerusalem, yu'un mu'yuk xa chkak'ik ta sk'ob li Sisake. **8** Pe chk'otik ta yajtunel-tak sventa sna'ik ti jelel ti k'alal chtunik ta jtojolal xchi'uk ti k'alal chtunik ta stojolal li ajvaliletik ta yan lumetike».

9 Ja' yu'un, li ajvalil Sisak ta Ejipto muy stsak ta k'op li Je-

KAP. 11

a 2Kr 11:5, 11

KAP. 12

b 2Kr 11:17

c Dt 32:15
2Kr 26:11, 16d 1Re 11:40
1Re 14:25

e Na 3:9

f 1Re 12:22-24

g Dt 28:15
2Kr 15:2

h 2Kr 33:10, 12

i 1Re 21:29
2Kr 34:26, 27

Kolumna 2

a 1Re 7:51

b 1Re 10:16, 17
1Re 14:25-28

c 2Kr 33:10, 12

d Lam 3:22

e Je 18:23-25
1Re 14:1, 13
2Kr 19:2, 3f Dt 23:3
1Re 11:1
1Re 14:21g 1Sa 7:3
1Re 18:21
Mr 12:30

h 1Re 12:22-24

i 2Kr 9:29
2Kr 13:22

j 1Re 14:30, 31

k 2Sa 5:9

rusalene. Laj yich' batel li k'ulejal te oy ta sna Jeovae^a xchi'uk li k'ulejal te oy ta sna^{*} ajvalile. Laj yich' batel skotol, laj yich' batel xtok li eskudoetik[#] ta oro ti ja' spasoq li Salomone.^b **10** Ja' yu'un, li ajvalil Reoboame ta kovre xa la spasse xk'exol li eskudoetike,^{*} ja' laj yak'be sbain li bankilaletik yu'un jchabivanejetike,[#] li jchabivanejetik taje ja' chhabibeik yochebal sna li ajvalile. **11** K'alal chbat ta sna Jeova li ajvalile, li jchabivanejetike ch-och yich'ik li eskudoetike^{*} sventa xich'ik batel, va'un mi sutik tale, te chak'ik komel ti bu oy li jchabivanejetike. **12** Ta skoj ti la sbik'tajes sba li ajvalile, mu'yuk xa ilin li Jeovae,^c mu'yuk xa la xch'aybe-o sts'unbalik.^d Jech xtok, li ta Judae oy k'usitik lek yakal tspace.^e

13 Li ajvalil Reoboame la stsak lek yip ta ajvalil^{*} ta Jerusalem, va'un te ajvalilaj-o. K'alal och ta ajvalil li Reoboame, 41 jabil yich'oj, 17 jabil ajvalilaj ta Jerusalem, ja' li jteklum ti la st'uj lok'el Jeova ta snitilulal Israel sventa te xak' li sbie. Li sme' ajvalile Naama sbi, likem ta snitilulal Ammon.^f **14** Pe li Reoboame ja' la spas li k'usi chopole, yu'un mu'yuk yalobje yo'onton tsa' li Jeovae.^g

15 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Reoboame, ta sli-keb k'alal to ta slajebe, žmi mu teuk ts'ibabil ta svunal li k'usitik laj yal j-alk'op Semayae^h xchi'uk ta svunal li k'usitik laj yal Idoⁱ ti ja' li buch'u oy k'usi ch-ak'bat yile? Jech-o la stsak sbaik ta k'op li Reoboam xchi'uk Jeroboane.^j **16** Li Reoboame bat xkux xchi'uk li smoltotake, te laj yich' mukel li ta Steklumal Davide;^k laje

12:9 *O «spasob mantal». #O «makobbailetik». **12:10**, **11** *O «makobbailetike». **12:10** #Literal «j-anilajeletike». **12:13** *K'elo Glosario, ajvalilal.

ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Abias^a sbie.

13 K'alal 18 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Jeroboane, ja' och ta ajvalil ta Juda^b li Abiase. **2** Oxib jabil te ajvalilaj ta Jerusalem. Li sme'e Mikaya^c sbi ti ja' stseb Uriel ta Guibeae.^d Lik stsak sbaik ta k'op li Abias xchi'uk Jeroboane.^e

3 Li Abiase bat ta pask'op xchi'uk 400 mil yajsoltarotak ti lek xtojobik* ta pask'ope.^f Li Jeroboan eke la xchapan sba sventa tsak ta k'op li Abiase, laj yik' batel 800 mil yajsoltarotak ti lek xtojobik* ta pask'ope. **4** Va'un, li Abiase te bat va'luk ta jol vits Semaraim ti te xkom ta vitstikaltik Efraine, xi laj yale: «Jeroboan xchi'uk skotol Israel, chikntao ava'lik. **5** Ana'ojik lek li Jeova Dios yu'un Israele laj yak' ochuk ta ajvalil sbatel osil li David ta stojolal li Israele,^g laj yal ti ja' ch-ajvalilajik-o xchi'uk li xnich'nabtake^h xchi'uk ja' juun trato sbatel osil.ⁱ **6** Pe li Jeroboan/xnich'on Nebat xchi'uk ti ja' yaj-tunel li Salomone, li skerem Davide, lik stoy sba ta stojolal li yajvale.^k **7** Jech xtok, oy vini-ketik ti jeche' no'ox ch-ech' yu'unik k'ak'al ti mu k'usi xtunik-oe la spas ta jmoj sjol xchi'ukik. La stsalik li Reoboam xnich'on Salomone, yu'un kerem to'ox li Reoboame xchi'uk mu'yuk to'ox stsatsal yo'onton, mu to'ox xpak yu'un sk'oplal.

8 »Li avi une, ta skoj ti epoxuk xchi'uk ti te avich'ojik li ch'iom tot vakaxetik ta oro ti la spasboxuk ta adiosik li Jeroboane, chanopik ti stsal avu'unik li ajvalilal* yu'un Jeova ti yak'obe ta sk'ob li xnich'nabtak Davide.^l **9** ¿Mi mu lajuk anutsik lok'el li yajpaletak Jeova^m ti ja' snitilulal Aarone xchi'uk ti la anutsik lok'el li jlevietike xchi'

13:3 *Literal «t'ujbilik». **13:8** *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 12

a Mt 1:7

KAP. 13

b 1Re 15:1, 2

c 2Kr 11:20, 21

d Jos 18:28

1Sa 10:26

e 1Re 15:6

f 2Kr 11:1

g Je 49:10

2Sa 7:8

Si 78:70, 71

h 2Sa 7:12, 13

1Kr 17:11, 14

Lu 1:32

i Si 89:28, 29

j 2Kr 10:2

k 1Re 11:26, 27

1Re 12:20

l 1Re 12:26, 28

2Kr 11:15

m 2Kr 11:14

Kolumna 2

a 1Re 12:31, 33

1Re 13:33

b 2Kr 11:16

c Eks 29:39

d Eks 30:1

e Eks 25:30

f Eks 27:20

g Eks 25:31

h Nu 10:9

i 2Kr 14:11

2Kr 18:31

uk ti la ava'an avajpaleik jech k'ucha'al tspasik li jyanlumetike?^a Buch'uuk no'ox ti chik' tal* jkot ch'iom tot vakax xchi'uk vukot tot chije chk'otik ta yajpale li jeche' diosetike. **10** Pe li vo'onkutike ja' Jdioskutik li Jeovae,^b mu'yuk kiktajkutik-o; li paleetik ku'unkutik ti ja' snitilulal Aarone te yakal chtunik ta stojolal Jeova xchi'uk chkoltavanik li jlevietik eke. **11** Ja' chak'ik chik'bil matanal ta jujun sob xchi'uk ta jujun mal k'ak'al^c sventa xtometuk muyel xch'ailal* yu'unik ta stojolal li Jeovae, jmoj chchik'ik xchi'uk li pom ti oy spurfumeale,^d jech xtok, te kajal li latsbil pan^e te mexa ti pasbil ta bats'i oroe. Jujun mal k'ak'al^f tstsantik li kandelero^g ta oro xchi'uk li skantilaltake, yu'un yakal ta jpaskutik li k'usi yak'oj jbainkutik li Jeova Dios ku'unkutike; yan li vo'oxuke la akomtsantik. **12** Pe li vo'onkutike li' xchi'inojunktik li melel Diase xchi'uk ja' tsbeiltasunkutik, jech xtok, li' oy li yajpaletak ti ja' tsjupan yok'esik k'alal chtal jkontrainotkutike. Viniketik ta Israel, mu xatsakik ta k'op li Jeova ti ja' Sdios amoltotakike, yu'un mu'yuk chkuch avu'unik». ^h

13 Pe li Jeroboane la stak batel sviniktak sventa te xbat snak*ⁱ sbaik ta spat li judaetike, li yantike ta yeloval judaetik komik, ja' yu'un li sviniktak stakoj batele te komik ta spat li judaetike. **14** K'alal joyijik li judaetike laj yilik ti te xa xtal tsakatikuk ta k'op ta yelovalik xchi'uk ta spatike. Va'un, lik sk'anbeik koltael li Jeovae,^l yan li paleetike tsots tajak lik sjupan li yok'esike. **15** Li viniketik ta Judae tsots lik avanikuk sventa pask'op, k'alal ja'o tsots avanik li viniketik ta Judae, li melel

13:9 *Literal «chtal yak' ta nojesel sk'ob ta». **13:11** *O «xch'ayilal». ^aJa' xkaltik, pan ti ak'bil ta stojolal Diase. **13:13** *O «smuk».

Diose la stsal li Jeroboan xchi'uk skotol Israel ta sk'ob li Abias xchi'uk Judae. **16** Jatavik lok'el ta stojolal Juda li j-israeleteke, pe ak'atik ta k'abal yu'un li Diose. **17** Li Abias xchi'uk svinik-take toj ech' xa no'ox ep la smilik j-israeletek, ja' yu'un chamik 500 mil viniketik ti lek xtojobik* ta pask'ope. **18** Ja' jech ak'atik ta k'exlal li viniketik ta Israel li va' k'ak'ale, ja' kuch yu'unik li viniketik ta Judae, yu'un la spat yo'ontonik* ta stojolal Jeova ti ja' Sdios smoltotakike.^a **19** Li Abiase la snuts batel li Jeroboane, jech och ta sk'ob jayib jteklumetik ti ja' sventainoj Jeroboane: Betel^b xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike,* Jesana xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, Efen^c xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike. **20** Ti k'u sjalil kuxul li Abiase, mu'yuk xa la stsak yip yan velta li Jeroboane; li Jeovae laj yak'be kastigo li Jeroboane, va'un cham.^d

21 Li Abiase la stsak lek yip ta ajvalilal. Ta ts'akale, la sa' 14 ta vo' yajniltak,^e ja' yu'un vok' 22 ta vo' skeremtak xchi'uk 16 ta vo' stsebetak. **22** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Abiase, li yabteltake xchi'uk li k'usitik laj yale, te ts'ibabil ta svunal li k'usitik la sts'iba* li j-alk'op Idoe.^f

14 Va'un, li Abiase bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk ta la smukik ta Steklumal David;^g ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Asa sbie. Lajuneb jabil mu'yuk x-ech' pask'op ta yosilik k'alal tik'il ta ajvalil li Asae.

2 Li Asae ja' la spas li k'usi lek xchi'uk li k'usi tuk' chil li Jeova Dios yu'une. **3** La slok'es li skajlebtak matanal yu'un jyanlumetike^h xchi'uk li tayal k'opojeba-

13:17 *Literal «t'ujbilik». 13:18 *Literal «la sa' yikobik». 13:19 *O «ta sjoylejale». 13:22 *O «k'usitik laj yal».

KAP. 13

a 2Re 18:1, 5
1Kr 5:20
2Kr 16:8
SI 22:5
SI 37:5
Na 1:7

b 1Re 12:28, 29

c Jn 11:54

d 1Sa 25:38
1Re 14:20
Ech 12:21-23

e Dt 17:17

f 2Kr 9:29
2Kr 12:15

KAP. 14

g 2Sa 5:9

h Dt 7:5

Kolumna 2

a Eks 23:24

b 1Re 14:22, 23
2Re 18:1, 4

c 2Kr 34:1, 4

d 2Kr 11:5

e 2Kr 15:15
Pr 16:7

f 2Kr 32:2, 5

g SI 127:1

h 2Kr 11:1, 12
2Kr 13:3

i 2Kr 16:8

j Jos 15:20, 44
2Kr 11:5, 8

k Eks 14:10
1Kr 5:20
2Kr 32:20

letike,* la slilin li ch'ul va'anbil tonetike^a xchi'uk la xtuch' li ch'ul posteetike.^{#b} **4** Jech xtok, laj yalbe Juda ti ak'o sa'ik li Jeova Dios yu'un smoltotakike xchi'uk ti ak'o xch'unik li Mantale xchi'uk skotol li k'usitik chak' ta chanele. **5** La slok'es xtok li tayal k'opojebaletik xchi'uk li skajlebtak pom^c ti te oy ta jteklumetik ta Judae; jun no'ox yo'ontonik ti k'alal tik'il ta ajvalile. **6** Ta skoj ti jun no'ox yo'ontonik xchi'uk ti mu'yuk buch'u xtal tsakatikuk ta k'op ti va' sjalile, la sva'an jteklumetik ta Juda^d xchi'uk laj yak'be lek smuroal, yu'un ak'bat xkux yo'onton yu'un li Jeovae.^e **7** Xi laj yalbe li Judae: «Jva'antik li jteklumetike xchi'uk joytik ta muro, kak'betik tayal k'elob osil,^f sti'tak* xchi'uk stak'inaltak yo' to ja' ku'untik li lume, yu'un la jsa'tik li Jeova Dios ku'untike. Ta skoj ti la jsa'tike, laj yak' jkux ko'ontontik ta sjunul li kosiltike». Jech oxal, lek bat yu'un li k'usitik la sva'ane.^g

8 Li Asae oy 300 mil yajsoltarotak li ta Judae, lek chapal xchi'uk smuk'ta eskudoik* xchi'uk slansaik. Li ta Benjamin oy 280 mil yajsoltarotak ti lek xu' yu'unik pask'op ti xkuchoj xk'ox eskudoike[#] xchi'uk ti tsakoj lek s-arkoike.^h

9 Jun k'ak'ale, tal tsakatikuk ta k'op yu'un li Sera ti ja' j-etipia vinike, yik'oj k'otel jun miyon yajsoltarotak xchi'uk oxib sien ta kot skareta.ⁱ K'alal k'ot ta Maresae,^j **10** tal nupatuk ta be yu'un li Asae, te lik xchol sbaik ta stenlejaltik Sefata ti te xkom ta sts'el Maresa sventa stsak sbaik ta k'ope. **11** Li Asae xi la sk'anbe vokol li Jeova Dios yu'une:^k «Kajval

14:3 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. #K'elo Glosario, ch'ul poste. 14:7 *Literal «cha'kol sti'». 14:8 *O «makobbailik». #K'ox makobbail ti ja' mas tstunesik li j-ak'flechaetike.

Jeova, ma'uk tsots sk'oplal chavil mi epik o mi mu xu' yu'unik li buch'utik chakoltae.^a Koltaunkutik, Jeova Dios ku'unukutik, yu'un jpatoj ko'ontonkutik* ta atojolal^b xchi'uk ta abi tal jtsakutik ta k'op li epal krixchanoetik li'e.^c Kajval Jeova, vo'ot Jdiosotkutik. Mu xavak' stsalot li krixchanoetik ti sna' xchamike».^d

12 Va'un, li Jeovae la stsal li j-etioipiaetik sventa xkuch yu'unik li Asa xchi'uk Judae, ja' yu'un jatavik batel li j-etioipiaetike.^e **13** Li Asa xchi'uk li sviniktak te xchi'ukane la snutsik batel k'alal to ta Guerar,^f lajik ta mil-el skotol li j-etioipiaetike, mu xa junuk kuxul kom, yu'un li Jeova xchi'uk yajsoltarotake la stsalik ta j-ech'el li j-etioipiaetike. Laje, ep tajak k'usitik la spojik batel. **14** Jech xtok, och ta sk'obik skotol li jteklumetik oy ta sjoylejal Guerare, yu'un li jteklumetik taje och ta yo'ontonik li xi'elal Jeovae; laje la spojik batel skotol li k'usitik oy ta jujun jteklume, yu'un ep tajak k'usitik oy yu'unik. **15** Bat stsakir ta k'op xtok ti bu spasoj skarpanaik li buch'utik oy xchonbolomike, ep laj yik'ik batel chijetik xchi'uk kameyoetik. Laje, sutik batel ta Jerusalem.

15 Va'un, li s-espiritu Diose te k'ot ta stojolal li Asarias xnich'on Odede. **2** Ja' yu'un, bat sk'opon li Asae, xi laj yale: «jChikintabeikun avaiik Asa, Juda xchi'uk Benjamin! Te chchi'inoxuk Jeova mi mu'yuk chaviktaik eke;^g mi chasa'ike, chak' sba ta sa'el;^h pe mi chaviktaike, chiktaoxuk ek.ⁱ **3** Jal* ti mu'yuk te oy ta stojolal Israel li mel-el Diose, ti mu'yuk te oy li paleetik sventa xchanubtasatike xchi'uk ti mu'yuk mantal yu'unike.^j **4** Pe k'alal la sta svokolike, sutik tal ta stojolal li

14:11 *Literal «jtsakoj kikobkutik». 15:3 *Literal «Ep k'al'al».

KAP. 14

a Jue 7:7
1Sa 14:6
b 2Kr 13:12
2Kr 32:7, 8

c 1Sa 17:45
SI 20:5
Pr 18:10

d Jos 7:9
SI 9:19

e Dt 28:7

f Je 20:1

KAP. 15

g Snt 4:8

h Is 55:6

i 1Kr 28:9
Ebr 10:38

j Dt 33:8, 10
2Kr 17:8, 9
Mal 2:7

Kolumna 2

a SI 106:43, 44
Is 55:7

b Dt 28:15, 48

c Jos 1:9
1Kr 28:20

d 2Re 23:24

e 2Kr 8:12

f 2Kr 11:16
2Kr 30:25

g Dt 4:29
2Re 23:3
Ne 10:28, 29

h Eks 22:20

Jeova Dios yu'un Israele xchi'uk la sa'ik, va'un laj yak' sba ta sa'el.^a **5** Li va' k'ak'ale, mu'yuk buch'u ti jun xa yo'onton chana-ve,* yu'un toj ech' xa no'ox sa'ik k'op li jnaklejetik ta lume. **6** Te no'ox tsatsub sbaik ta k'op li jujun muk'ta lumetike xchi'uk li jujun jteklumetike, yu'un mu'yuk ak'bat xkux yo'ontonik yu'un Dios ta skoj ti ep vokolile.^b **7** Pe li vo'o-xuke tsotsuk avo'ontonik, mu xachibajik,^c yu'un chavich'beik stojol li avabelike».

8 K'alal laj ya'i Asa li k'usitik albate xchi'uk li albil k'op laj yal Oded ti ja' j-alk'ope, ta ora no'ox tsatsub yo'onton, va'un la slok'es li ibal sba santoetik* ta sjunul li yosilal Juda^d xchi'uk Benjamine xchi'uk ta skotol li jteklumetik ta vitstikaltik yu'un Efrain ti och ta sk'obe, jech xtok, la xcha'meltsan li skajleb smoton Jeova ti te oy ta yeloval li yochebal sna Jeovae.^e **9** Lik stsob skotol li Judae, li Benjamine xchi'uk li jyanlumetik ti te xchi'ukik ti te likemik tal ta Efrain, ta Manases xchi'uk ta Simeone,^f yu'un ep j-israletik bat xchi'inik Asa k'alal laj yilik ti te ch'i'inbil yu'un li Jeova Dios yu'une. **10** Va'un, te la stsob sbaik ta Jerusalem, ja'o k'ot ta pasel li ta yoxibal u k'alal 15 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Asae. **11** Li va' k'ak'ale, ja' la smilbeik ta smoton Jeova li k'usi la spojik tale, vukub sien ta kot vakax xchi'uk vukmil ta kot chij. **12** Jech xtok, la spasiq juntrato ti ta sjunul yo'ontonik xchi'uk ta sjunul xkuxlejalik* tsa'ik li Jeova ti ja' Sdios smoltotakike.^g **13** Buch'uuk no'ox ti mu sk'an sa' li Jeova Dios yu'un Israele persa chich' milel, manchuk mi k'ox to o mi mol xa, mi vinik o mi ants.^h **14** Ja' yu'un,

15:5 *Literal «mu junuk yo'onton li buch'u chlok'e xchi'uk li buch'u ch-och». 15:8 *K'elo Glosario, ibal sba. 15:12 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

tsots avanik k'alal laj yak' yeik ta stojolal Jeovae, x-avetik no'ox ta muyubajel xchi'uk tsjupan yok'e-sik xchi'uk xkachuik. **15** Skotol Juda xkuxet yo'ontonik ti laj yak' yeike, yu'un ta sjunul yo'ontonik laj yak' yeik xchi'uk ta sjunul yo'ontonik la sa'ik li Diose, jech laj yak' sba ta sa'el ek.^a Va'un, ak'bat xkux yo'ontonik yu'un Jeova ta sjunul yosilik.^b

16 Ma'uk no'ox, li ajvalil Asae la slok'es ta yabtel* li syaya ti Maaka^c sbie, yu'un spasoj jun ibal sba santo sventa xich'ik ta muk' li ch'ul postee.^d Li Asae la sjip lok'el li ibal sba santo ti ja' yu'un syayae, la silin xchi'uk te la xchik' ta stenlejaltik Sedron.^e

17 Pe ja' mu'yuk laj yich' jinesel li tayal k'opojebaletik*^f ta Israele.^g Ak'o mi jech, ta sjunul yo'onton tun ta stojolal Dios li Asa ti k'u sjalil kuxule.^h **18** Jech xtok, te laj yak' ta sna meel Dios li k'usitik xch'ultajesojik xchi'uk stote, ja' li platae, li oroe xchi'uk li yan k'usitike.ⁱ **19** 35 jabil ch'abal pask'op ti k'alal ja'o ch-ajvalil laj li Asae.^j

16 K'alal 36 jabil xa ox ch-ajvalilaj li Asae, li ajvalil Baasa^k ta Israele muy tsak ta k'op li Judae xchi'uk laj yak'be smuroal* li Ramae^l sventa mu x-ochik xchi'uk sventa mu xlok'ik^m ti bu oy li ajvalil Asa ta Judae.^m **2** Jech oxal, li Asae laj yich' lok'el plata xchi'uk oro ti te oy li ta yavil k'ulejal ta sna Jeovaeⁿ xchi'uk li ta sna^a ajvalile, la stakbe batel li ajvalil Ben-Adad ta Siria^o ti te nakal ta Damaskoe, xi laj yalbe batele: **3** «Jpasojit juntrato jech k'ucha'al la spasiktrato li jtot xchi'uk atote. Li' ta jtkabot tael pla-

15:16 *Literal «ta me' ajvalil». #K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **15:17** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. **16:1** *O «la xcha'va'an». #O «sventa mu x-ochik xchi'uk sventa mu xlok'ik li ta osil». **16:2** *O «spasob mantal».

KAP. 15

- a 2Kr 15:2
b Pr 16:7
c 1Re 15:9, 10
d Dt 13:6-9
e 1Re 15:13, 14
f 1Re 22:43
g 1Re 14:22, 23
2Re 14:3, 4
2Re 23:19, 20
h 1Re 8:61
i 1Re 7:51
1Re 15:15
1Kr 26:26
j 2Kr 14:1

KAP. 16

- k 1Re 15:25, 27
l Jos 18:21, 25
m 1Re 15:17-19
n 1Re 7:51
o 1Re 20:1
2Re 12:18
2Re 16:8

Kolumna 2

- a 2Re 15:29
b Jue 18:29
c 1Re 15:20-22
d Jos 18:21, 25
e 1Re 15:17
f Jos 18:21, 24
1Kr 6:60, 64
g Jos 18:21, 26
Jue 20:1
h 1Re 16:1
2Kr 19:2
2Kr 20:34
i Jer 17:5
j 2Kr 14:9, 11
SI 37:39, 40
k Sak 4:10
l 1Pe 3:12
m 1Re 15:32

ta xchi'uk oro sventa xach'ay ta be li trato la apas xchi'uk li ajvalil Baasa ta Israele sventa mu xa tsakun ta k'op».

4 Li Ben-Adade la xch'un li k'usi albat yu'un ajvalil Asae, va'un la stak batel li bankilaletik yu'un yajsoltarotake sventa xbat tsakik ta k'op li jteklumetik ta Israele. La sjinesik komel li Ijon,^a Dan,^b Abel-Maim xchi'uk skotol li sk'ejobiltak* k'usitik oy yu'unik ti te oy ta jteklumetik ta Neftalie.^c **5** K'alal laj ya' li Baasae, ta anil no'ox la xkechan sba ta sva'anbel smuroal* li Ramae, te kechel laj yikta li yabtele. **6** Li ajvalil Asae laj yik' batel skotol li buch'utik te oyik ta Judae sventa xich'ik tael li tonetik xchi'uk li te'etik ta Rama^d ti ja' to'ox tstunes li Baasae.^e Ja' lik yak'be-o smuroal* li Gueba^f xchi'uk Mispae.^g

7 Li va' k'ak'ale, li Anani^h ti oy k'usitik ch-ak'bat yile xi bat yalbe li ajvalil Asa ta Judae: «Ta skoj ti ja' la apat avo'onton* ta stojolal li ajvalil ta Siria ti ja' mu'yuk la apat avo'onton^m ta stojolal li Jeova Dios avu'une, mu'yuk tsal avu'un li yajsoltarotak ajvalil ta Siriae.ⁱ **8** ¿Mi mu toj epikuk to'ox li j-etioipiaetik xchi'uk jkajlejetik ta ka' yu'unike? Pe ta skoj ti la apat avo'onton ta stojolal li Jeovae, jech laj yak'bot ta ak'ob.^j **9** Yu'un li sat Jeovae sk'elaj sjunul li balumile,^k yu'un ts'kan chak'be ta ilel stsatsal sventa skolta li buch'u ta sjunul yo'onton tuk' chak' sba ta stojolale.^l Pe vo'ote toj bol tajek li k'usi la apase; ja' yu'un li avie jech-o chavich' tsakel ta k'op».^m

10 Pe li Asae chopol laj ya' li k'usi albat yu'un li vinik ti oy k'usitik ch-ak'bat yile, ja' yu'un

16:4 *O «snak'obiltak». **16:5** *O «xcha'va'anel». **16:6** *O «xcha'va'an-o». **16:7** *Literal «la asa' avikob». #Literal «mu'yuk la asa' avikob».

la stik' ta chukel* ta skoj ti ilin-o li k'usi albate. Li va' k'ak'ale, li Asae lik yilbajin yantik li ta jteklume. **11** Li k'usitik la spas ta xkuxlejal li Asae, ta slikeb k'alal to ta slajebe, te ts'ibabil ta sli-vroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Juda xchi'-uk ta Israele.^a

12 K'alal 39 jabil xa ox ch-aj-valilaj li Asae, lik ipajuk yakan xchi'uk tsatsaj batel tajek; ak'o mi tsots ip, mu'yuk la sa' koltael ta stojolal li Jeovae, ja' la sa' koltael ta stojolal li jpoxtavanejetike. **13** Va'un, li Asae bat xkux xchi'uk li smoltotake;^b ja'o cham k'alal 41 jabil xa ox ch-ajvalilaje. **14** Ja' yu'un, te la smuk li ta k'upil sba mukinal ti te xa ono'ox sjok'oj stuk li ta Steklumal Davide.^c La stik'ik ta skajonal ti bonbil ta muil aseite xchi'uk ta yan muil pomada ti ep ta tos skape.^d Jech xtok, la stsantik muk'ta k'ok' sventa xich'ik ta muk'.

17 Laje, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Jeosafate^e sbie, la stsak lek yip ta ajvalilal* li ta Israele. **2** Te laj yak' epal soltarotetik li ta jujun jteklum ta Juda ti lek joyajtik ta muroe xchi'uk te laj yak' soltarotetik li ta yosilal Judae xchi'uk li ta jteklumetik ta yosilal Efrain ti ja' la spoj li Asa ti ja' stote.^f **3** Li Jeovae te la xchi'in-o li Jeosafate, yu'un ja' la xchanbe stalelal li smoltot ti ja' li Davide,^g ma'uk bat sts'akli li Baale. **4** Ja' la sts'akli li Sdios stote^h xchi'uk la xch'unbe smantal, ma'uk la spas li k'usitik nopem xa'i tpsasik ta Israele.ⁱ **5** Li Jeovae lek staog yav kom yu'un li ajvalilal tspace;^j skotol li jnaklejetik ta Judae laj yak'beik-o smoton li Jeosafate, jech oxal pas ta jk'ulej xchi'uk ich'bil lek ta muk' k'ot.^k **6** Lek tsots yo'onton la xch'unbe

KAP. 16

a 1Re 15:23

b 1Re 15:24

c 2Sa 5:7

d Mr 16:1
Lu 23:55, 56
Jn 19:40

KAP. 17

e 1Re 15:24

1Re 22:41

f 2Kr 15:8

g 2Sa 8:15

h Dt 4:29
2Kr 26:1, 5i 1Re 12:28-30
1Re 13:33j 1Re 9:4, 5
Sl 132:12

k 2Kr 18:1

Kolumna 2

a 1Re 22:42, 43

b Dt 7:5

c Dt 33:8, 10
Mal 2:7d Dt 31:11
Jos 1:7, 8
Ne 8:7

e 2Kr 18:1

f 2Kr 14:2, 6

g 1Re 9:19
2Kr 8:3, 4h 2Kr 13:3
2Kr 26:11-13

smantal li Jeovae, la slok'es xtok li tayal k'opojebaletik*^a ta Judae xchi'uk li ch'ul posteetike.^{bb}

7 K'alal yoxibal xa ox jabil yochel ta ajvalile, la stak ta ik'el li bankilaletik yu'un ti ja'ik Ben-Ail, Abdias, Sakarias, Neta-nel xchi'uk Mikaya sventa xchanubtasvanik li ta jteklumetik ta Judae. **8** Te xchi'ukik batel jay-vo' jlevietik; ja'ik Semaya, Neta-nias, Sebadias, Asael, Semiramot, Jeonatan, Adonias, Tobiya xchi'uk Tob-Adonias, te batik ek li pale Elisama xchi'uk Jeorame.^c **9** Va'un, lik chanubtasvanikuk ta Juda, ja' yich'ojik batel li sli-vroal Smantal Jeovae.^d La xanik skotol li jteklumetik ta Judae sventa xchanubtasik li krixchanoetike.

10 Li ajvaliletik ti te oyik ta spat xokon Judae och ta yo'on-tonik li xi'elal Jeovae, ja' yu'un mu'yuk bat stsakik ta k'op li Jeosafate. **11** Li jfilisteaeetike chich'beik talel smoton li Jeosafate xchi'uk chak'beik tak'in sventa xk'ot k'ucha'al spatanik. Li j-arabiaeetike chich'beik talel 7,700 ta kot tot jech xchi'uk 7,700 ta kot tot tentsun.

12 Mas to la stsak batel yip li Jeosafate.^e La sva'an jteklumetik ti la sjoyan ta muroe' xchi'uk la sva'an jteklumetik ti ja' te tsk'ejik* li k'usitik oy yu'unike.^g

13 Ep k'usitik la spas li ta jteklumetik ta Judae, jech xtok, oy yajsoltarotak ta Jerusalem ti lek xu' yu'unik pask'ope. **14** Li soltarotetik taje lek chapalik ta jujuchop yuts' yalalik. Li'e ja'ik li bankilaletik ta Juda ti sventainojik jmil ta vo'e: june ja' Adna ti te xchi'uk 300 mil soltarotetik ti lek xu' yu'unik pask'ope.^h **15** Ja' tpsas ta mantal xtok li Jeonatan ti ja' bankilal eke, te xchi'uk 280 mil soltarotetik. **16** Jech

17:6 *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*.
***K'elo Glosario, ch'ul poste.** **17:12** *O «tsnak'ik».

16:10 *Literal «ta snail lats'ob te'». K'elo Glosario, *lats'ob te'*. **17:1** *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

xtok, ja' tspas ta mantal li Amasias ti ja' xnich'on Sikri ti lok' ta yo'onton stuk tspasbe yabtel li Jeovae, li Amasiase te xchi'uk 200 mil soltaroetik ti lek xu' yu'unik pask'ope. **17** Li ta Benjamin^a ja' bankilal li Eliada ti lek xu' yu'un pask'ope, te xchi'uk 200 mil soltaroetik ti lek chapal xchi'uk s-arkoik xchi'uk s-eskudoike.^{*b} **18** Ja' tspas ta mantal xtok li Jeosabad ti te xchi'uk 180 mil soltaroetik ti lek chapalik ta pask'ope. **19** Taje ja' chtunik ta stojolal li ajvalile, pe parte-o li sviniktak ajvalil ti te stakojan batel ta ta jteklumetik ta Juda ti lek joyajtik ta muroe.^c

18 Li Jeosafate ep la sta sk'ulejal xchi'uk lek ich'bil ta muk',^d ja' no'oxe laj yuts' yalalin sbaik* xchi'uk li Akabe.^e **2** Te jayibuk jabil ta ts'akale, li Jeosafate yal batel ta Samaria^f ti bu oy li Akabe, va'un li Akabe laj yak' ta milbil matanal epal chij xchi'uk vakax sventa li Jeosafate xchi'uk sventa li krixchanoetik ti te xchi'uk batele. Jech la suj* sventa xmuy stsak ta k'op li Ramot-Galaade.^g **3** Ja' yu'un, li ajvalil Akab ta Israele xi laj yalbe li ajvalil Jeosafat ta Judae: «¿Mi chak'an chbat achi'inun ta pask'op ta Ramot-Galaad?». Xi la stak'bee: «Chbat jchi'inot, chkik' batel li jteklumale, chbat jkoltaot li ta pask'ope».

4 Pe li Jeosafate xi laj yalbe li ajvalil ta Israele: «Avokoluk, jak'bo ba'yel li Jeovae».^h **5** Ja' yu'un, li ajvalil ta Israele la stsob li j-alk'opetike, chanis sien viniketik, va'un xi la sjak'e: «¿Mi xu' xbat jtsakutik ta k'op li Ramot-Galaade o mi mo'oj?». Xi tak'bate: «Batan, yu'un li mel-el Diose chak'be ta sk'ob li ajvalile».

6 Va'un, li Jeosafate xi laj

17:17 *O «smakobbailike». 18:1 *Litoral «spasiktrato sventa nupunel». 18:2 *O «stijbe yo'onton».

KAP. 17

a Je 49:27

b 2Kr 14:8

c 2Kr 11:5, 23

KAP. 18

d 2Kr 17:5

e 1Re 16:28, 33

1Re 21:25

f 1Re 22:2-4

2Kr 19:2

g Dt 4:41-43

1Kr 6:77, 80

h 2Sa 2:1

1Re 22:5, 6

Kolumna 2

a 2Re 3:11

b 1Re 22:7, 8

c 1Re 18:4

1Re 19:9, 10

d Jer 38:4

e 1Re 22:9-12

f Mik 3:5

g Is 30:9, 10

h 1Re 22:13-17

i Jer 23:28

Ech 20:27

yale: «¿Mi mu'yuk junuk yaj-alk'op Jeova li'e?» Xu' xkalbetik ti ak'o sjak' eke».^b **7** Li ajvalil ta Israele xi la stak'be li Jeosafate: «Oy to jun vinik^c ti xu' xkalbetik ak'o sjak'be li Jeovae; pe kontra tajak chkil, yu'un k'alal ta jak'be li k'usi chk'ot ta jtojolale, mu'yuk ono'ox lek k'usi chalbun, jech-o naka chopol k'usi chal.^d Ja' li Mikaya xnich'on Imlae». Pe xi tak'bat yu'un li Jeosafate: «Mu stak' jech xal li ajvalile».

8 Li ajvalil ta Israele la stak ta ik'el jun bankilal j-abtel li ta spasob mantale, xi laj yalbee: «Ik'bun tal ta anil li Mikaya xnich'on Imlae».^e **9** Li ajvalil ta Israel xchi'uk li Jeosafat ajvalil ta Judae te chotolik ta xchotlebek sventa pasob mantal li ta yik'aobil trigo ti te oy ta yochebal stit' jteklum Samariae, slapoj sk'u spok'ik sventa ajvalil. Skotol li j-alk'opetik te oy ta yelovalike yakal chalik li k'usi chk'ot ta pasele. **10** Li Sedekias xnich'on Kenaanae la spas jayibuk kachu ta tsatsal tak'in, va'un xi laj yale: «Xi chal li Jeovae: «Li'e ja' chbat axulik-o* jsiriaetik sventa xamilik komel»». **11** Skotol li j-alk'opetike jmoj sk'opik xi chaliike: «Muyan batel ta Ramot-Galaad, chkuch avu'un li pask'ope; yu'un li Jeovae chak'be ta sk'ob li ajvalile».

12 Li j-almantal ti bat yik' tal li Mikayae xi laj yalbee: «A'io ava'i, li j-alk'opetike naka lelik k'usi chalbeik li ajvalile, ja' yu'un, avokoluk, jech me xaval ek,^g lekuk me li k'usi chavale».^h **13** Pe li Mikayae xi laj yale: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' no'ox chkal li k'usi chalbun Jdiose».ⁱ **14** Och batel ti bu oy li ajvalile, va'un xi jak'bat yu'un li ajvalile: «Mikaya, ¿mi xu' xbat jtsakutik ta k'op li Ramot-Galaade o mi mo'oj?». Xi la stak' ta anil li Mikayae: «Batan, chkuch

18:10 *O «axujik-o».

avu'un li pask'ope; cha-ak'bat ta ak'obik». **15** Xi albat yu'un li ajvalile: «¿Jayib xa no'ox velta laj kalbot ti ak'o xavak' ave sventa ja' no'ox xavalbun li k'usi chalbot Jeovae?». **16** Xi laj yal li Mikayae: «Te xa jk'eloy yilel li j-is-raeletik ti jeché' tanpuk oyik ta vitstike. Xko'olaj chijetik ti ch'albal buch'u chchabiatike.»^a Xi laj yal li Jeovae: «Mu'yuk yajvalik chkil. Junuk yo'onton ak'o sutik batel ta snaik».

17 Li ajvalil ta Israele xi laj yalbe li Jeosafate: «¿Mi mu lajuk kalbot ti mu'yuk lek k'usi chalbun k'alal ta jak'be li k'usi chk'ot ta jtojolale, ti naka chopol k'usi chale?»^b

18 Va'un, xi laj yal li Mikayae: «Chikintabo sk'op li Jeovae: laj kil Jeova te chotol ti bu tspan mantale,^c te laj kil skotol li soltarotetik ta vinajel^d ti te va'alik ta sbats'ik'ob xchi'uk ta sts'etk'obe.»^e **19** Li Jeovae xi laj yal: «¿Buch'u chbat slo'la li ajvalil Akab ta Israele sventa xmu y batel xchi'uk te xich' milel ta Ramot-Galaade?». Jlome yan-o k'usi la stak'ik, yantike yan-o k'usi laj yalik. **20** Va'un, nopaj tal jun anjel^f xchi'uk te la sva'an sba ta yeloval li Jeovae, xi laj yal: «Vo'on chbat jlo'la». Xi jak'bat yu'un li Jeovae: «¿K'uxi anopoj chapas?». **21** Xi la stak'e: «Chiyal batel, vo'on chkak' k'otuk ta pasel ti xjutbat k'op* yu'un li yaj-alk'optake». Xi laj yal: «Xio'laj avu'un, lek chbat avu'un. Yalan batel, jechuk xbat apas». **22** Li Jeovae laj yak' ti ak'o sjutik k'op* li avaj-alk'optake,^g pe yalox ja ono'ox Jeova ti chata avokole».

23 Li Sedekias^h xnich'on Kennaanae nopaj batel ta stojolal li Mikayae,ⁱ la smajbe xokon sat' xchi'uk xi laj yalbe: «¿Mi ja' cha-

KAP. 18

a Le 26:14, 17
Nu 27:16, 17

b 1Re 22:18

c Is 6:1
Ese 1:26
Ap 20:11d Job 1:6
Da 7:9, 10

e 1Re 22:19-23

f Si 104:4

g Is 19:14
Ese 14:9

h 2Kr 18:10

i 2Kr 18:7

j Jer 20:2
Mr 14:65

Kolumna 2

a 1Re 22:24-28

b 2Kr 16:10
Ech 5:18

c Nu 16:29

d Jos 20:8
1Re 22:29-33
2Kr 18:2e Eks 14:10
2Kr 13:14

val ti laj xa skomtsanun li sju-el Jeova sventa vo'ot xa chchi'not ta lo'ile?»^a **24** Li Mikayae xi la stak'e: «Ja' to te chana' k'alal yakal xa ox chanak'* aba li ta kuarto ti te oy ta yutil to ta-jeke». **25** Va'un, xi laj yal li ajvalil ta Israele: «Ik'ik batel li Mikayae, bat ak'ik ta sk'ob Amon ti ja' bankilal ta jteklume xchi'uk ta sk'ob Joas ti ja' xnich'on li ajvalile. **26** Xi xk'ot avalbeik ya'iike: «Xi chal li ajvalile: «Tik'ik ta chukel li mu vinik li'e^b xchi'uk jutuk no'ox xavak'beik span xchi'uk ya'al, ja' to mi jun xa ko'onton lisut tale»». **27** Pe li Mikayae xi laj yal: «Mi jun avo'onton lasut tale, chana' ti mu'yuk la xchi'inun ta lo'il li Jeova un bi».^c Xi to laj yal: «Tsakik me ta venta akotolik».

28 Ja' yu'un, li ajvalil ta Israel xchi'uk li Jeosafat ajvalil ta Judae muy stsakik ta k'op li Ramot-Galaade.^d **29** Li ajvalil ta Israele xi laj yalbe li Jeosafate: «Ta jel batel jk'u' jpok' li ta pask'ope, yan li vo'ote ja' ono'ox xalap batel li ak'u' apok' sventa ajvalile». Ja' yu'un, la sjel sk'u' spok' li ajvalil ta Israele, va'un batik ta pask'op. **30** Li ajvalil ta Siriae xi xa ono'ox yalobje mantal li yajkomandantetak ti ja' tsbeiltasik li karetaetike: «Mu buch'uuk no'ox xatsakik ta k'op mi ja'uk li soltarotetike o li bankilaetik yu'un soltarotetike, ja' no'ox li ajvalil ta Israele». **31** K'alal laj yilik Jeosafat li komandanteetik ti ja' tsbeiltasik li karetaetike, xi laj yalbe sbaike: «Le'e ja' li ajvalil ta Israele». Ja' yu'un, bat stsakik ta k'op; pe li Jeosafate lik sk'an koltael,^e jech koltaat yu'un li Jeovae. Li Diose la sk'ejp'unbe* lok'el li yajkontratake. **32** K'alal laj yak'ik venta li komandanteetik ti ma'uk li ajvalil ta Israele, ta anil

18:24 *O «chamuk». **18:31** *O «sts'e-p'unbe».

18:18 *O «surtok'obe». **18:21** *O «xnopbat k'op». **18:22** *O «snopik k'op; x-epal k'opojik».

no'ox pajik, mu'yuk xa la snutsik batel.

33 Pe oy jun vinik ti ta jech no'ox la st'iles batel sflechae, ja' k'ot ta stojal li ajvalil ta Israele, toj ochel ta snupbenal smak sbek'tal.* Ja' yu'un, li ajvalile xi laj yalbe li buch'u tstij batel karetae: «Sutkutik batel, lok'kutik batel li'e, yu'un tsots la syayijesikun chka'i». **34** Jech-o la spasi k'op li va' k'ak'ale, ja' yu'un la sva'anik ta yut kareta li ajvalil ta Israele, laj yikik xchi'uk sk'e-loj batel yu'unik li jsiriaetike, te oy-o k'alal to bat k'ak'al, va'un li ajvalile cham k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale.^b

19 Va'un, li ajvalil Jeosafat ta Judae jun yo'onton^c sut ta sna* ta Jerusalen. **2** Li Jeu^d ti ja' xnich'on Anani^e ti oy k'usi ch-ak'bat yile bat sk'el li ajvalil Jeosafate, xi laj yalbee: «¿Mi yu'un ja' chakolta li buch'u toj chopole^f xchi'uk mi yu'un ja' chak'an li buch'utik skontrainojik Jeovae?^g Ja' yu'un, ch-ilin ta atojal li Jeovae. **3** Ak'o mi jech, oy k'usitik lek apasoj,^h yu'un la alok'es ta jteklum li ch'ul posteetike* xchi'uk achapanoj lek avo'onton sventa[#] xasa' li meel Diose». ⁱ

4 Li Jeosafate te naki ta Jerusalen, laje bat sk'el yan velta li jnaklejetik ta Beer-Seba k'alal to ta vitstikaltik yu'un Efraine/ sventa xik'an sutel ta stojal li Jeova ti ja' Sdios smoltotakike.^k **5** La sva'an jchapanvanejetik ta sjunul li yosilal Judae, ta skotol li jteklumetik ti lek joyajtik ta muroe.^l **6** Xi laj yalbe li jchapanvanejetike: «K'elik me lek li k'usi chapasike, yu'un ma'uk ta sbi krixchanoetik ti chachapanvanike, ja' ta sbi Jeova. Te xchi'ukoxuk k'alal chachapanva-

18:33 *Ja' jtos makobbail tstunesik k'alal chbatik ta pask'ope. **19:1** *O «spasob mantal». **19:3** *K'elo Glosario, ch'ul poste. [#]O «j'pel ta avo'onton».

KAP. 18

a 1Re 22:34, 35

b 2Kr 18:22

KAP. 19

c 2Kr 18:31, 32

d 1Re 16:1

e 2Kr 16:7

f 1Re 21:25

g Sl 139:21

h 1Re 14:1, 13

i 2Kr 17:3-6

j Jos 17:14, 15

k 2Kr 15:8

l Dt 16:18

Kolumna 2

a Dt 1:16, 17

Sl 82:1

b Eks 18:21

c Je 18:25

Dt 32:4

d Ech 10:34

Ro 2:11

1Pe 1:17

e Dt 10:17

Dt 16:19

f Dt 17:9

Dt 21:5

Dt 25:1

g Dt 17:8

h Mal 2:7

i 2Kr 15:2

KAP. 20

j Jue 3:14

2Sa 8:2

Sl 83:2, 6

k Je 19:36-38

nike.^a **7** Ja' yu'un, xi'taik* me li Jeovae.^b K'elik me lek li k'usi chapasike, yu'un li Jeova Dios ku'untike naka tuk' k'usi tspan,^c mu' t'ujbiluk no'ox yajval li buch'u lek chile^d xchi'uk mu sna' xchon sba ta tak'in». ^{#e}

8 Li ta Jerusalen xtoke, li Jeosafate la sva'an jlom jlevietik, paleetik xchi'uk jlom joliletik ta jujuchop uts' alalil ta Israel sventa xk'otik ta jchapanvanejetik yu'un Jeova yo' xchapanbeik sk'op li jnaklejetik ta Jerusale.^f **9** Xi laj yalanbe mantale: «Xi me sk'an xapasik mi axi'taojik li Jeovae, mi tuk' avak'oj abaik xchi'uk mi ta sjunul avo'onton chatunik ta stojalale: **10** mi chtal sk'anik chapanel li avermanotakik ti te nakalik ta jteklumetik ta skoj ti la smalik ch'ich'^g o ta skoj ti oy k'usi tsjak'ik ta sventa li mantale, li chanubtasele o li k'usitik chapanbile, sk'an me xap'ijubtasik sventa mu sta smulik ta stojalal Jeova; yu'un mi mu'yuk la p'ijubtasike, ch-ilin ta atojalal li Diose xchi'uk ta stojalal li avermanotakike. Sk'an me jech xapasik sventa mu xata amulik. **11** Li' achi'ukik li bankilal pale Amariase, ja' oy ta sba li k'usitik chich' pasel ta yabtel Jeovae.^h Li Sebadias ti ja' xnich'on Ismael ti ja' jnitvanej ta snitilul Judae ja' oy ta sba li k'usitik chich' pasel ta yabtel ajvalile. Ja' tskoltaoxuk li jlevietike. Ja' yu'un, tsotsuk me avo'ontoni xchi'uk pasik me li k'usi abainojike. Li Jeovae te xchi'inoj li buch'utik ja' tspanik li k'usitik leke». ^{#i}

20 Ta ts'akale, li jmoabe-tik/ xchi'uk j-ammonetike^k jmoj batik xchi'uk jayvo'uk j-ammonimetik* sventa xbat stsakik ta k'op li Jeosafate. **2** Ja' yu'un, oy buch'utik xi bat yalbeik li

19:7 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. [#]O «mu sna' tsak mich'ob k'abal». **19:11** *O «te xchi'inoj li k'usitik leke». **20:1** *O ja' van sk'oplal «jmeunetik».

Jeosafate: «Tal stsakoxuk ta k'op epal krixchanoetik ti likemik tal ta yosilal nabe,* ta Edom.^a Te xa oyik ta Asason-Tamar, ja' xkaltik, ta En-Guedi».^b **3** Ta skoj taje, och xi'el ta yo'onton li Jeosafate, pe ta sjunul yo'onton la sa' li Jeovae,^c ja' yu'un laj yal ti ak'o spasi ayuno* ta sjunul li Judae. **4** Li jteklum Judae la stsob sbaik sventa sk'anbeik koltael li Jeovae;^d skotol jteklumetik ta Juda talik sventa sjak'beik li Jeovae.

5 Li Jeosafate la sva'an sba ta stojolal li tsobobbail yu'un Judae xchi'uk li Jerusalem, li ta sna Jeovae. Te la sva'an sba ta yeloval li ach'amak'e.* **6** Xi laj yale:

«Kajval Jeova ti vo'ot Sdiosot jmoltotakutike, ζmi mu vo'otukot li Dios ta vinajele? ζMi mu vo'otukot chapas ta mantal li ajvalilal* yu'un jyanlumetike? Vo'ot oy ta avok ta ak'ob li ju'elale, li tsatsal ipalile xchi'uk mu'yuk buch'u xu' yu'un va'al chkom ta atojolal.^g **7** Dios ku'unkutik, ζmi mu vo'otuk la anuts lok'el ta stojolal jteklum Israel li jnakejetik li' ta osile xchi'uk ti ja' laj avak'be ta xrexto* sbatel osil li snitilulal avamigo Abraane?^h **8** Ja' te nakiik xchi'uk te la sva'anik jpej ch'ulna sventa li abie,ⁱ xi laj yalike: **9** «Mi tal jtosuk jvokolkutik ta skoj espada, mi laj kich'kutik kastigo, mi tal jvokolkutik ta skoj chamel o mi ta skoj vi'nale, chtal jva'an jbakutik ta atojolal ta yeloval li na li'e (yu'un li' oy abi ta na li'e),^j va'un ta jk'anbotkutik volok ta skoj li k'usi chkat-o ko'ontonkutike. Chikintabunkutik xchi'uk koltaunkutik.^k **10** Li avi une, li' oyik li viniketik likemik ta Ammon, ta Moab xchi'uk ta vitstikaltik yu'un Seire.^l Skotolik taje mu'yuk xa-

20:2 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li nab Muertoe. 20:3 *K'elo Glosario, ayuno. 20:5 *O «sti'ex». K'elo Glosario, amak'. 20:6 *K'elo Glosario, ajvalilal. 20:7 *O «spukulal; sparte».

KAP. 20

a Jos 15:1

b Jos 15:20, 62

c 2Kr 19:1, 3

d Dt 4:29-31

e 1Re 8:23

Mt 6:9

f 1Kr 29:11

Da 4:17

g 1Kr 29:12

Is 40:15, 17

Da 4:35

h Je 12:7

Ne 9:7, 8

Is 41:8

Snt 2:23

i 2Kr 2:4

j 2Kr 6:20

k 1Re 8:33, 34

2Kr 6:28-30

l Je 36:8

Kolumna 2

a Nu 20:17, 18

Dt 2:5, 9, 19

b Jue 11:23, 24

Sl 83:2, 4

c Jue 11:27, 28

Sl 7:6

d 2Re 6:15, 16

e 2Kr 14:11

Sl 25:15

Sl 62:1

f Dt 1:29, 30

Jos 11:4, 6

2Kr 32:7, 8

g Is 30:15

h Eks 14:13, 14

Eks 15:2

1Sa 2:1

1Kr 16:23

Lam 3:26

i Dt 31:8

Jos 10:25

j Nu 14:9

2Kr 15:2

vak' ak'o pojbatikuk yosilik yu'un Israel k'alal lok'ik talel ta yosilal Ejiptoe. La sjoy batel sbeik, jech mu'yuk la slajesbeik sk'oplal.^a **11** Pe li stukik avie li' xa oyik ti ja' xa jtjolkutik chk'ot yu'unik ti tsnutsunkutik lok'el li ta osil ti laj avak' jrextointukite.*^b **12** Muk'ul Dios ku'unkutik, ζmi mu tauk xachapan?^c Yu'un ch'abal kupal chka'i jbakutik ta skontrainel li epal krixchanoetik ti tal stsakunkutik ta k'ope. Mu jna' k'usi ta jpaskutik,^d pe te kak'oj jsatkutik ta atojolal».^e

13 Skotol li judaetike te va'alik ta yeloval Jeova xchi'uk yajnilik xchi'uk xnich'nabik ti bik'it ta muk' te oyike.

14 Ti bu tsobolike oy jun vinitik ti ventainat yasiel li s-espiritu Jeovae, Jaasiel sbi, xnich'on Sakarias, xnich'on Benaya, xnich'on Jeiel, xnich'on jlevi vinitik ti Matanias sbi ti ja' xnich'on Asafe. **15** Xi laj yale: «jChikintao ava'i akotolik ti likemoxuk ta Juda xchi'uk ta Jerusalem. Chikintao ava'i ek, ajvalil Jeosafat! Xi chalboxuk li Jeovae: «Mu xaxi'ik xchi'uk mu xnik avo'ontonik yu'un li epal krixchanoetike, yu'un ma'uk avu'unik li pask'ope, ja' yu'un li Diose.^f **16** Ok'om xayalik batel sventa xbat atsakik ta k'op. Te chmuyik talel ta Sis, va'un te chk'ot ataik ta slok'ebal li stenlejaltik* ta stuk'il takixokol balumil ta Jeruel. **17** Avie, mu pearsok chapasik k'op. Sa'o no'ox lek avavilik, ts'ijlanik no'ox,^g k'elik k'u yelan tspojoxuk li Jeovae.^h Juda xchi'uk Jerusalem, mu xaxi'ik, mu xnik avo'ontonik.ⁱ Bat tsakik ta k'op ok'om, te chchi'inouxuk li Jeovae».^j

18 Li Jeosafate ta anil no'ox la skejan spatan sba ta lumtik. Skotol li jnakejetik ta Juda

20:11 *O «ta jpukulalkutike; jparteinkutike». 20:16 *O «beo'tik ta stenlejaltik».

xchi'uk ta Jerusaleme la skejan spatana sbaik ta stojolal Jeova sventa xich'ik ta muk' li Jeovae. **19** Va'un, li jlevietik ti te likemik tal ta snitilulal jkoatetik^a xchi'uk ta snitilulal jkoreetike tsots tajak lik sk'ejintaik li Jeova Dios yu'un Israel sventa sk'upil k'optaibe.^b

20 Sob xa tajak likik ta yo-k'omal sventa xbatik ta takixokol balumil ta Tekoa.^c K'alal chlo-k'ik xa ox batele, va'i li Jeosafate, xi laj yale: «iChikintabeikun avaiik vo'oxuk ti likemoxuk ta Juda xchi'uk ta Jerusaleme! Ak'o xch'unel avo'ontonik ta stojolal Jeova Dios avu'unik sventa oyuk stsatsal avo'ontonik.* Ak'o xch'unel avo'ontonik ta stojolal li j-alk'opetik yu'une^d sventa xkuch avu'unik».

21 K'alal laj xa ox sjak'-be krixchanoetik buch'utik sna' xk'ejinike, la st'uj jayvo' viniketika sventa sk'ejintaik^e li Jeovae xchi'uk sk'upil k'optaik. K'alal yakal chanavil batel li buch'utik stsakoj batel yabtejebik sventa pask'ope, li jk'ejimoletike ja' jbate batik ti slapojik ch'ul k'u'il pok'iletike, xi chk'ejinike: «Albeik kolaval li Jeovae, yu'un te oy-osbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une».^f

22 K'alal xkuxet no'ox yo'onton lik k'ejinikuke, ch'ayal yo'onton taatik yu'un Jeova li viniketika ti likemik ta Ammon, ta Moab xchi'uk ta vitstikaltik yu'un Seir ti yakal chu'uninik li Judae, va'un te no'ox lik smil sbaik ta jujuntal.^g **23** Li j-ammonetik xchi'uk jmoabetike lik stsakik ta k'op li jnaklejetik ta vitstikaltik yu'un Seir^h yo' slajesbeik-o sk'oplal ta j-ech'el. K'alal laj xa ox smilik li jnaklejetik ta Seire, stuk xa no'ox lik smil sbaik ta jujuntal.ⁱ

24 K'alal k'ot li judaetik ta talyal k'elob osil ta takixokol balumile,^j laj yilik ti te xa telajtik

KAP. 20

a 1Kr 23:12

b 1Kr 15:16

c 2Kr 11:5, 6

d Eks 14:31
Eks 19:9

e 1Kr 15:16

f Eks 34:6

g Jue 7:22
1Sa 14:20

h Dt 2:5

i Eks 14:25
Ese 38:21

j 2Kr 20:16

Kolumna 2

a Eks 14:30
Sl 110:5, 6
Is 37:36b Eks 12:35
2Re 7:15, 16c Eks 17:14, 15
1Sa 7:12d 1Sa 2:1
Sl 20:5
Sl 30:1e 2Sa 6:5
1Kr 16:5f Nu 10:8
1Kr 13:8
2Kr 29:26

g Sl 116:19

h Eks 15:13, 14
Jos 9:3, 9
2Kr 17:10i Jos 23:1
2Sa 7:1
2Kr 15:15

j 1Re 22:41, 42

k 1Re 15:11

l 2Kr 17:3, 4
2Kr 19:2, 3

ta lumtik sbek'tal li epal krixchanoetike;^a mi junuk buch'u kuxul kom. **25** Va'un, li Jeosafat xchi'uk steklumale bat yich'ik tale li k'usitik x-ayan yu'un yajkontraike. Toj ep k'usitik lek la staik, k'u'il pok'iletik xchi'uk yan k'usitik ti k'upilik sba ti mu'yuk xu' yu'unik yich'el batel skotole.^b Oxib k'ak'al laj yich' yu'unik ta skoj ti toj ep tajeke. **26** Ta xchanibal k'ak'ale, te la stsob sbaik ta stenlejaltik Bera-ka, yu'un te la sk'upil k'optaik* Jeova. Ja' yu'un, ojtikinbil yu'unik k'ucha'al stenlejaltik Bera-ka^c k'alal to avie.

27 Li viniketika likemik ta Juda xchi'uk ta Jerusaleme sutik tale, te xchi'ukik tal li Jeosafat ti ja' jolil yu'unike. Xkuxet yo'onton sutik tale ta Jerusaleme, yu'un li Jeovae ja' laj yak' k'otuk ta pasel ti sta-o xkuxet yo'ontonik ta skoj ti tsal yu'un li yajkontrataikike.^d **28** Ja' yu'un, k'alal ochik ta Jerusaleme, xlomet* no'ox k'ot xchi'uk s-arpaik,^e yo-k'esik^f xchi'uk yan stjibiltak sonik ti oy yak'iltake. Te batik ta sna Jeova.^g **29** Li Diose lik xi'ikuk yu'un skotol li ajvaliletika ta yantik lume, yu'un laj ya'iiik k'u yelan la stsakbe ta k'op yajkontra Israel li Jeovae.^h **30** Ti k'u yepal sventainoj li Jeosafate jun xa no'ox yo'ontonik. Jech xtok, ak'-bat xkux yo'onton yu'un li Sdiose, yu'un mu'yuk xa buch'u tal tsakatuk ta k'op.ⁱ

31 Li Jeosafate te-o ajvalilaj li ta Judae. 35 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, 25 jabil ajvalilaj li ta Jerusaleme. Li sme'e Asuba sba, ja' stseb li Silie.^j **32** Ja' jech la spas-o k'ucha'al li stot ti ja' li Asae.^k Mu'yuk xk'ejp'uj* ta spasel, ja' la spas li k'usi tuk' ta sat Jeovae.^l **33** Ak'o mi jech,

20:26 *Literal «laj yak'beik bendision». *Ja' sk'an xal «bendision». **20:28** *O «xvochet». **20:32** *O «xk'ejev; sts'e-p'uj».

mu'yuk laj yich' jinesel li tayal k'opojebaletike, ^a jech xtok, li jtekume ch'abal to chapal yo'ontonik sventa sa'ik li Sdios smoltotakike.^b

34 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeosafate, ta slikeb k'alal to ta slajebe, te ts'ibabil kom xchi'uk li k'usitik laj yal Jeuc' li xnich'on Ananie,^d te laj yak'ik ta Slivroal Ajvaliletik ta Israel.

35 Ta ts'akal li ajvalil Jeosafat ta Judae la spas ta ko'ol yo'ontonik xchi'uk li ajvalil Okosias ta Israel ti toj chopol k'usi la spase.^e

36 Jech oxal, la spas stratoik ti jmoj tpsasik varkoetik sventa xbat ta Tarsise,^f Te bat spasiq ta Esion-Gueber^g li varkoetik. **37** Pe li Elieser ti ja' xnich'on li Dodavau ta Maresae xi ono'ox jamal laj yal li k'usi chk'ot ta stojolal li Jeosafate: «Ta skoj ti la apas ta ko'ol avo'onton xchi'uk li Okosiase, ts'illinbot Jeova li k'usi la apase».^h Jech lilij li varkoetik, ja' yu'un mu'yuk xa xbat ta Tarsis.

21 Va'un, li Jeosafate bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te la smukik ta Steklumal David, yu'un ja' te mukul li smoltotake; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Jeoramⁱ sbie. **2** Li xchi'iltak ta vok'el Jeoram ti ja' xnich'nabtak Jeosafate ja'ik Asarias, Jeiel, Sakarias, Asarias, Miguel xchi'uk Sefatias; skotolik ja'ik xnich'nabtak li ajvalil Jeosafat ta Israele. **3** Ak'bat ep smoton yu'un stotik ti pasbil ta plata, ta oro xchi'uk yan k'usitik ti toyoj stojole, jech xtok, ak'batik li jteklumetik ta Juda ti lek joyajtik ta muree;^k pe ja' la stik' ta ajvalil li Jeorame,^l yu'un ja' sba xnich'on.

4 K'alal och lek ta sk'ob Jeoram li spasob mantal stote, la smil ta espada skotol li xchi'iltak ta vok'ele^m sventa stsak lek yip li

20:33; 21:11 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal.

KAP. 20

a 1Re 15:14

1Re 22:43

2Kr 17:1, 6

b 1Re 18:21

c 1Re 16:1

2Kr 19:2

d 2Kr 16:7

e 2Re 1:2, 16

f 1Re 10:22, 23

g Nu 33:1, 35

Dt 2:8

1Re 9:26

h 2Kr 19:2

Sl 127:1

i 1Re 22:48

KAP. 21

j 1Re 22:50

k 2Kr 11:5, 23

l 2Re 8:16

m Jue 9:5, 6

Kolumna 2

a 2Re 8:17-19

b 1Re 14:7, 9

Os 4:1

c 2Kr 22:2

Ne 13:26

d 2Sa 23:5

Sl 89:20, 28

Jer 33:20, 21

e 2Sa 7:12, 16

1Re 11:36

Sl 132:11

f Je 27:40

g 1Re 22:47

2Re 8:20-22

h Jos 21:13

2Re 19:8

i 2Kr 15:2

Jer 2:13

j Dt 12:2

k 2Re 2:1, 11

l 2Kr 17:3

m 1Re 15:11

2Kr 14:2, 5

n 1Re 16:25, 33

o Eks 34:15

Jer 3:8

ta ajvalilale* xchi'uk la smil jayvo' bankilaetik ta Israel. **5** 32 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Jeorame, vaxakib jabil ajvalilaj ta Jerusalen.^o **6** Ja' la xchanbe stalelal li ajvaliletik ta Israel^b jech k'ucha'al la spas li yuts' yalal Akabe, yu'un li Jeorame ja' yi-k'ojbe steb li Akabe;^c ja' yu'un ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae. **7** Pe li Jeovae mu'yuk sk'an xak'be svokol li yuts' yalal Davide, yu'un yalobje ta jamal David^d ti ch-ajvalilaj-o junuk snitilulale xchi'uk ti ch-ajvalilaj-o li snitilulal xnich'nabtake.^e

8 K'alal ja'o tik'il ta ajvalile, la stoy sba ta stojolal Juda^f li Edome xchi'uk la sva'anik jun ajvalil sventa xventainatik.^g **9** Ja' yu'un, li Jeoram xchi'uk li yajkomandantetake la xtuch'ik jelavel be xchi'uk skaretaik. Va'un, tots ta ak'obaltik sventa stsak ta k'op li j-edometike, yu'un ja'o te tal joyobtaatuk xchi'uk li yajkomandantetak ti ja' tsbeiltasik li karetaetike. **10** Pe li Edome jech-o la stoy sba ta stojolal Juda k'alal to avie. Li Libna^h eke la stoy sba ta stojolal Jeoram li va' k'ak'ale, yu'un li Jeorame laj yikta komel li Jeova ti ja' Sdios smoltotake.ⁱ **11** Li Jeoram xtoke la sva'an tayal k'opojebaletik*^j ta vitstikaltik yu'un Juda sventa mu xa tuk'uk xak' sbaik ta stojolal Dios li jnaclejetik ta Jerusalene, sok ta be yu'un li Judae.

12 Ta ts'akale, takbat tael jlik karta yu'un li j-alk'op Eliase,^k xi chal li kartae: «Xi chal Jeova ti ja' Sdios amoltot David ta vo'nee: «Mu jechuk la apas k'ucha'al la spas li atos Jeosafate,^l mi ja'uk la apas xtok li k'usi la spas li ajvalil Asa^m ta Judae. **13** Yu'un ja' no'ox la apas li k'usi tpsasik li ajvaliletik ta Israele,ⁿ vo'ot ta akot ti mu'yuk tuk' laj yak' sbaik ta stojolal Dios^o li judaetik xchi'uk li jnaclejetik ta Jerusalen jech

21:4 *K'elo Glosario, ajvalilal.

k'ucha'al la spasik li yuts' yalal Akabe,^a la amil xtok li achi'iltak ta vok'el^b ti ja' yuts' yalal atote, ti ja' mas lek stalelalik k'ucha'al va'ote. **14** Ja' yu'un, li Jeovae chak'be tsots svokol li ateklumale, li anich'nabtake, li avajniltake xchi'uk skotol li k'usitik oy avu'one. **15** Chavil ep avokol ta chamel, chlik ipajuk abikiltak ja' to mi bosk'ij lok'el ta skoj ti mas tsatsatsaj jujun k'ak'ale».

16 Li Jeovae la stijbe yo'on-ton^c jfilisteaeetik^d xchi'uk j- Arabiaetik^e ti te nakalik ta sts'el j-etiochiaetik sventa xtal skontrainik li Jeorame. **17** La stik' sbaik ochel ta persa li ta Judae, va'un laj yich'ik batel skotol li k'usitik oy ta sna* li ajvalile,^f laj yik'beik batel li xnich'nabtak xchi'uk li yajniltake; ja' xa no'ox te kom yu'unik li Jeoakas^g ti ja' li mas its'inale. **18** K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, li Jeovae laj yak' ipajuk sbikal ti mu xa stak' pox-taele.^h **19** K'alal lok' chib jabile, bosk'ij lok'el sbikal ta skoj ti mas xa tsatsaj li xchamele, va'un cham ta skoj ti mu xa no'ox ts'ikbaj li xk'uxule; li steklumale mu'yuk la stsanik muk'ta k'ok' sventa xich'ik ta muk' jech k'ucha'al laj yich' pasbel li smoltotake.ⁱ **20** 32 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Jeorame, vaxakib jabil ajvalilaj ta Jerusalen. Mu'yuk buch'u chopol laj ya'i sba ti k'alal chame. Laje, te bat smukik ta Steklumal David,^j pe ma'uk ti bu mukajtik li ajvaliletike.^k

22 Va'un, li jnaklejetik ta Jerusalene ja' la sva'anik ta ajvalil li xnich'on ti mas its'inale, ja' li Okosiase, yu'un li j-elek'etik ti jmoj talik xchi'uk li j-arabiaetik ti bu spasoj skarpanaik li judaetike la smilbeik skotol li yan xnich'nabtak Jeoram ti mas bankilaetike.^l Ja' yu'un, li Okosias xnich'on Jeorame ja' lik ajvalila-

21:17 *O «spasob mantal». #Okosias sbi xtok.

KAP. 21

a 2Re 9:22

b 2Kr 21:4

c 1Re 11:14
2Kr 33:11
Is 10:5d Jos 13:1, 2
2Sa 8:1

e 2Kr 17:11

f 1Re 14:25, 26

g 2Kr 22:1

h Ech 12:21-23

i 2Kr 16:13, 14
Jer 34:4, 5

j 1Re 2:10

k 2Kr 24:24, 25
2Kr 28:27

KAP. 22

l 2Kr 21:16, 17

Kolumna 2

a 2Re 8:24-26

b 2Re 11:1
2Re 11:13, 16
2Kr 24:7

c 1Re 16:28

d 1Re 16:33
2Re 8:27, 28
Mik 6:16e 1Re 22:3
2Kr 18:14f 2Re 8:15
2Re 10:32

g Jos 19:18, 23

h 2Re 9:15

i 2Re 8:16

j 2Re 3:1

k 2Re 9:16

l 1Re 19:16
2Re 9:20, 21

m 2Re 9:6, 7

n 2Re 10:10-14

juj ta Juda.^a **2** 22 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Okosiase, jun jabil ajvalilaj ta Jerusalen. Li sme'e Atalia^b sbi, ja' smom* li Omrie.^c

3 Li Okosiase ja' la xchanbe-o stalelal li yuts' yalal Akabe,^d ja' la spas li k'usi toj chopole, yu'un ja' tojobtasat yu'un li sme'e. **4** Li Okosiase ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li yuts' yalal Akabe, yu'un ja' tojobtasat yu'un li yuts' yalal Akab k'alal chamem xa ox li stote ti ja' xa te laj yich'-o lajesele. **5** Li Okosiase ja' la xch'un li k'usi ch-albate xchi'uk bat xchi'in li Jeoram xnich'on ajvalil Akab sventa xbat stsakik ta k'op ta Ramot-Galaad^e li ajvalil Asael^f ta Siriae, ti ja' te yayijesat yu'un jt'ilesej flechaetik li Jeorame. **6** Ja' yu'un, sut batel ta Jesreel^g sventa xlekub ta skoj ti yayijesat k'alal ay stsak ta k'op ta Rama li ajvalil Asael ta Siriae.^h

Li Okosias* xnich'on Jeoramⁱ ti ja' ajvalil ta Judae yal batel ta Jesreel sventa xbat sk'el li Jeoramⁱ ti ja' xnich'on Akabe, yu'un laj yich' yayijesel.^h **7** Pe li Diose ja' xa te chak' chamuk li Okosias ti jech bat sk'el li Jeorame; k'alal te xa ox oye, jmoj lok' batel xchi'uk Jeoram sventa xbat sk'e-lik li Jeu ti ja' smom* Nimsie, li Jeue^j ja' t'ujbil yu'un Jeova sventa xch'aybe sts'unbal^l li yuts' yalal Akabe.^m **8** K'alal lik yak'be kastigo yuts' yalal Akab li Jeue, te la sta li bankilaetik ta Judae xchi'uk li xnich'nabtak xchi'iltak ta vok'el Okosias ti ja' yaj-ab-teltak li Okosiase, jech te la smilan komel.ⁿ **9** Va'un, laj yal mantal ti ak'o sa'ik li Okosiase; te snak'oj* sba la staik ta Samaria, va'un la xchukik tal xchi'uk

22:2 *Literal «stseb». 22:6 *Li ta jnantik vo'ne ts'ibetik ta ebreo k'ope ja' «Asarias». #O «yu'un ip». 22:7 *Literal «skerem». #Literal «xtuch' lo-k'el». 22:9 *O «smukoj».

laj yik'beik tal li Jeue. La smilik xchi'uk la smukik,^a yu'un xi laj yalike: «Ja' smom li Jeosafat ti buch'u la sa' ta sjunul yo'on-ton li Jeovae».^b Mu'yuk xa junuk ta yuts' yalal Okosias ti xu' yu'un x-och ta ajvalile.

10 Li Atalia^c ti ja' sme' li Okosiase laj yak' venta ti chamem xa li skereme, ja' yu'un lik xchapan sba sventa xch'aybe sts'un-bal li yuts' yalal Juda ti ja' sk'oplal chk'otik ta ajvalile.^d **11** Pe li Jeosabeat ti ja' stseb li ajvalile ta mukul laj yik' lok'el li Jeoa^e ti ja' xnich'on Okosiase sventa mu teuk kapal xich' milel xchi'uk li yan xnich'nabtak ajvalile. Te jmoj la snak* ta jun kuarto xchi'uk li buch'u tsts'itesat li Jeoa-se. Li Jeosabeat ti ja' stseb li ajvalil Jeorame^f (ja' yajnil li pale Jeoiadae^g xchi'uk ja' xchi'il ta vok'el Okosias) vu' yu'un snak'el, ja' yu'un mu'yuk xmilat yu'un li Ataliae.^h **12** K'alal ja'o yakal ch-ajvalilaj ta jteklum li Ataliae, li Jeoa-se vakib jabil te nak'al* kom xchi'ukik li ta sna melez Diose.

23 Li ta svukubal jabile, li Jeoiadae laj yak' ta ilel ti tsots yo'ontone xchi'uk la spas jun trato xchi'uk li bankilale-tik ti sbainojik sien viniketikiⁱ ti ja'ik Asarias xnich'on Jeroam, Ismael xnich'on Jeoan, Asarias xnich'on Obed, Maaseya xnich'on Adaya xchi'uk Elisafat xnich'on Sikri. **2** Ja' yu'un, batik ta sjunul Juda, la stsobik li jlevietiki^j ti te oyik ta jteklumetik yu'un Judae, la stsobik li joliletik ta jujuchop uts' alalil ta Israele. K'alal talik ta Jerusalene, **3** sjunul li tsobobbaile te la spasiq jun trato^k ta sna melez Dios xchi'uk li ajvalile, va'un xi albatik yu'un li Jeoiadae:

«iK'elavilik! Ta ono'ox x-och ta ajvalil li xnich'on ajvalil jech ono'ox k'ucha'al yaloj Jeova ti chk'ot ta stojalal li xnich'nab-

KAP. 22

a 2Re 9:27, 28

b 2Kr 17:3, 4

c 2Kr 22:2

d 2Re 11:1-3

e 2Re 11:21

f 2Re 8:16

g 2Kr 23:1

h 2Sa 7:12, 13

1Re 15:4

2Kr 21:7

KAP. 23

i 2Re 11:4

j 2Kr 8:14

k 2Sa 5:3

Kolumna 2

a 2Sa 7:8, 12

1Re 2:4

1Re 9:5

Sl 89:20, 29

b 1Kr 24:3

c 2Re 11:5-8

1Kr 9:22-25

1Kr 26:1

d 1Re 7:1

e 1Re 7:12

f 1Kr 23:28, 32

g 2Re 11:9-12

h 1Kr 24:1

1Kr 26:1

i 2Re 11:4

j 1Kr 26:26, 27

2Kr 5:1

k 2Sa 8:7

tak Davide.^a **4** Xi sk'an xapasi-ke: ch'ako abaik ta oxvok'. Li jvok' ti ja'ik paleetik xchi'uk jlevietik ti ja' chchabivanik^b ta savadoe ja' chchabiik li ochebale-tike;^c **5** li xcha'vok'ale te chkomik ta sna* ajvalil,^d li yoxvok'ale te chkomik li ta occhabal ta Sna-kleb sbie. Yan li jteklume te no'ox chkomik ta yamak'il^e sna Jeova.^e **6** Mu me buch'u x-och tadel avu'-unik li ta sna Jeovae, ja' no'ox xu' x-ochik li paleetik xchi'uk jlevietik ti te chtunike.^f Ja' no'ox xu' x-ochik, yu'un ja' vok'bilik sventa spasiq ch'ul abtelal, pe li jteklume ja' tpsasiq li k'usitik sbainojik ta stojalal Jeovae. **7** Li jlevietike sk'an sjoyobtaik lek li ajvalile xchi'uk teuk tsakoj yabtejebik. Li buch'u tsk'an tstik' sba ochel li ta nae sk'an xamilik. Sk'an xachabiik ti buyuk no'ox chbat* li ajvalile».

8 Li jlevietik xchi'uk skotol li Judae jech tajej la spasiq k'ucha'al albatik yu'un li pale Jeoiadae. Ja' yu'un, ta jujuntal laj yik' batel li svinikik ti chchabivanik ta savadoe xchi'uk li buch'utik chkuxik ta savadoe,^g yu'un li pale Jeoiadae mu'yuk to'ox stakoj sutel li jujuvok'^h ti ay spas yabtelike. **9** Va'un, li bankilale-tik ti sbainojik sien viniketike' ak'batik yu'un pale Jeoiadae li lansae-tik, li k'ox eskudoetik* xchi'uk li set-set eskudoetik ti te k'ejelⁱ ta sna melez Dios/ ti ja' to'ox yu'un li ajvalil Davide.^k **10** Va'un, la xchol skotol li jchabivanejetik ti tsakoj yabtejebike. Te la sva'an sbaik ta yeloval li nae, te lik xchol sbaik ta bats'ik'ob k'alal ta ts'etk'ob.* Jlome te laj yak' sbaik ti bu oy li skajleb matanale xchi'uk li jlome te laj yak' sbaik ta sts'el li nae, jech

23:5 *O «spasob mantal». #O «sti'». K'elo Glosario, *amak'*. **23:7**

*Literal «k'alal chlok' ch-och». **23:9** *K'ox makobbail ti ja' mas tstunesik li j-ak'flechaetike. #O «nak'al». **23:10** *O «surtok'ob».

la sjoyobtaik li ajvalile. **11** Laj yik'ik tael li xnich'on ajvalile,^a la xojbeik ta sjol li koronae xchi'uk laj yak'beik* li balbalvun ti bu ts'ibabil li Mantale,^b jech la stik'ik ta ajvalil. Li Jeoiada xchi'uk xnich'nabtake ja' la sbiiltasik ta ajvalil. Xi laj yalike: «jJaluk xku-xi li ajvalile!».^c

12 K'alal laj ya'i Atalia ti ch-anilaj batel li krixchanoetike xchi'uk ti yakal ts'upil k'optaik li ajvalile, bat ta anil ta sna Jeova^d ti bu oy li krixchanoetike. **13** Laj yil ti te va'al ta sts'el oy li ajvalil te ta ochebale. Li bankilaletik^e xchi'uk li jupanej ok'esetike te va'al xchi'uk li ajvalile, xmuyubaj tajek^f tsjupan yok'esik skotol li krixchanoetike. Li jk'ejimoletik ti yakal ts'ij jobil sonike ja' yakal ts'beiltasik* li k'ejoje. Va'un, li Ataliae la sli' ta jatel sk'u' spok' xchi'uk xi tsots laj yale: «jJ-ak'vanejetik ta k'abal! jJ-ak'vanejetik ta k'abal!». **14** Li pale Jeoiadae laj yik' tael li bankilaletik ti sbainojik sien viniketike, ja' xkaltik, li buch'utik sbainojik soltarotetike, xi laj yalbe mantale: «jLok'esik batel ti bu acholaj abaike. Mi oy buch'u ts'ts'akli batele, milik ta espada!». Yu'un li palee xi xa ono'ox yaloje: «Mu teuk xamilik ta sna Jeova». **15** Ja' yu'un, la stsakik batel. K'alal k'ot li ta yochebal sna* ajvalil ti Yochebal Ka'etik sbie, te la smilik ta anil.

16 Li Jeoiadae la spasik tra-to xchi'uk li ajvalile xchi'uk li jteklume, ti ja'ikuk-o steklumal li Jeovae.^g **17** Laje, talik ta sna* Baal skotol li krixchanoetik sventa sjinesbeike,^h la sjinesbeik li skajlebtak smotone, li slok'oltak Baaleⁱ xchi'uk te la smilik ta yeloval skajlebtak ma-

23:11 *Xu' van ja' sk'an xal ti la sye-beik ta sba sjol li balbalvun sventa teuk ta sjol ti sk'an xch'un li Mantale. **23:13** *O «chak'ik senyail sventa». **23:15, 20** *O «spasob mantal». **23:17** *O «stem-plo».

KAP. 23

a 2Re 11:2

b Dt 17:18

c 1Sa 10:1, 24

d 2Re 11:13-16

e 2Kr 23:1

f 1Re 1:39, 40

g 2Re 11:17, 18
2Kr 34:1, 31

h 2Re 10:27, 28

i Dt 12:3
2Kr 34:1, 4

Kolumna 2

a Dt 13:5
1Re 18:40b 1Kr 23:6
1Kr 23:30, 31c Eks 29:38
Nu 28:2d 1Kr 9:26
1Kr 26:1, 13

e 2Re 11:9

f 1Re 7:7

g 2Re 11:19, 20

KAP. 24

h 2Re 11:21

i Je 21:14
2Sa 3:10
2Re 12:1

j 2Re 12:2

k 2Re 22:3-5

l 2Re 12:4, 5
2Kr 29:1, 3
2Kr 34:9, 10

m 2Re 12:6

tanal li Matan ti ja' yajpale Baale.^a **18** Li Jeoiadae ja' laj yak'be sventain paleetik xchi'uk jlevietik li k'usitik chich' pasel ta sna Jeovae, ti ta jujuvok^b va'an-bilik yu'un David sventa xchabi-beik li sna Jeova xchi'uk sventa xak'ik chik'bil matanal ta stojo-lal Jeova^b jech k'ucha'al ts'ibabil ta Smantal Moisesese,^c ti ta muyubajeluk xchi'uk ta k'ejimo-luk sk'an spasik jech k'ucha'al yaloj komel Davide. **19** Te laj yak'xtok li jchabit'naetik^d li ta sti' sna Jeovae sventa mu x-chik tal li buch'utik ibal sbaik* ta k'usiuk no'oxe. **20** Laje, la stsob li bankilaletik ti sbainojik sien viniketike,^e li bankilaletike, li ajvaliletik ta jteklume xchi'uk skotol li krixchanoetik ta jteklume sventa xchabiik lok'el ta sna Jeova li ajvalile. Te ech'ik li ta ti' na ta ak'ol sventa xbatik li ta sna* ajvalile, va'un te la xchotantik li ta xcho-tleb^f ajvaliletike.^g **21** Ja' yu'un, skotol li krixchanoetike xmuyubajik tajek xchi'uk jun xa yo'on-ton nakiik, yu'un la smilik ta espada li Ataliae.

24 Vukub jabil to'ox yich'oj li Jeos k'alal och ta ajvalile.^h **40** jabil ajvalilaj ta Jerusalem. Li sme'e Sibia sbi, te likem ta Beer-Seba.ⁱ **2** Ti k'u sjalil kuxi li pale Jeoiadae,^j li Jeovae ja' la spas-o li k'usi tuk' chil ta sat Jeovae. **3** Li Jeoiadae la sabe cha'vo' yajnil li Jeovae, va'un vok' skerehtak xchi'uk stsebetak.

4 Ta ts'akal li Jeovae lok' ta yo'on-ton chcha'meltsanbe li sna Jeovae.^k **5** Ja' yu'un, la stsob li paleetik xchi'uk jlevietike, xi laj yalanbee: «Batantik ta jujun jteklumetik ta Juda, bat k'anbeik tal stak'linik skotol Israel sventa xich' cha'meltsanbel li sna Adiosike,^l jujun jabil jech chich' pasel. Ta ora no'ox me xapasik». Pe mu'yuk la spasik ta anil li jlevietike.^m **6** Jech oxal, li ajvalile la stak ta ik'el li bankilal pale Jeoiadae,

23:19 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

xi laj yalbee:^a «¿K'u yu'un mu'yuk avalojbe mantal li jlevietik ti ak'o yich'ik tal li ch'ul patan^b chak'ik li stsobobail Israel ti te oyik ta Juda xchi'uk ta Jerusalem? Yu'un jech yaloy mantal Moises ti ja' yajtunel Jeovae ti ja' sventa li ch'ul karpana ti bu oy li xkaxail tratoc.^c **7** Yu'un li yalabtak pukujil ants Ataliae^d ochik ta persa li ta sna meel Diose,^e va'un ja' xa la stunesik sventa Baal li k'usitik ch'ul ti te to'ox oy ta sna Jeovae». **8** Li ajvalile laj yal mantal ti ak'o xich' pasel jun kaxae^f xchi'uk ti te xak'ik ta yochibal sna Jeovae.^g **9** Ta ts'akale, laj yich' alet batel ta sjunul Juda xchi'uk Jerusalem ti ak'o yich'beik tale Jeova li ch'ul patan^b jech k'ucha'al yaloy mantal Moises ti ja' yajtunel meel Diose, ja' li patan ti k'anbatik Israel k'alal te to'ox oyik ta takixokol balumile. **10** Skotol li bankilaletik xchi'uk sjunul li jteklume xkuxet no'ox yo'onton^l laj yak'ik li spatanike, jech-o laj yak'ik ja' to ti k'uxi noj li kaxae.*

11 K'alal chilik li jlevietik ti ep xa li tak'ine, chich'beik batel ajvalil li kaxae. Ja' yu'un, li jajsekretario ajvalile xchi'uk li jajkoltaobba bankilal palee chokobtasik li kaxae,^l mi laje chbat sutesik. Jech tspasik jujun k'a-k'al, ja' yu'un ep la stsobik li tak'ine. **12** Li ajvalil xchi'uk li Jeoiadae ja' xa chbat yak'beik li buch'utik sbainojik sk'el el li abtelal ta sna Jeovae, va'un ja' xa chbat stojik ek li jtuch'tonetike* xchi'uk li buch'utik oy k'usi lek xtojjobik spasel sventa xcha'meltsanbeik li sna Jeovae.^k Tstojik xtok li buch'utik chabtelanik tsatsal tak'in xchi'uk kovre sventa xcha'meltsanbeik li sna Jeovae. **13** Li buch'utik sbainojik sk'el el li abtelale jech lik spasiq, va'un ti

24:10 *O ja' van sk'oplal «ja' to ti k'uxi laj yak' skotolike». **24:12** *O «jbojtonetike».

KAP. 24

a 2Re 12:7

b Eks 30:12-16

c Nu 1:50

d 2Kr 22:2, 3

e 2Kr 28:24

f Mr 12:41

g 2Re 12:9

h Eks 30:12-16
Ne 10:32
Mt 17:24

i 1Kr 29:9

j 2Re 12:10

k 2Re 12:11, 12
2Kr 34:10, 11

Kolumna 2

a Eks 37:16
Nu 7:84

b Nu 28:3

c 1Re 2:10

d 2Kr 23:1

e 2Re 17:13, 14
2Kr 36:15, 16
Jer 7:25, 26

f 2Kr 23:11

k'u sjalil la sk'elik li abtelale lek bat yu'unik li xcha'meltsanbel sna meel Diose, lek ta jech laj yiktaik jech k'ucha'al to'ox oye. **14** K'alal naka no'ox tsuts yu'unike, laj yich'beik tale ajvalil xchi'uk Jeoiada li skomenal* tak'ine, va'un la stunesik sventa xich' pasel li k'usitik chtun ta sna Jeovae, la stunesik sventa xich' pasel li k'usitik chtun ta yabtelike xchi'uk k'alal chak'ik matanale, la stunesik sventa spasiq kopaeitik xchi'uk yan k'usitik ti ta oro xchi'uk ta plata la spasiqe.^a Jech-o laj yak'ik chik'bil matanal^b ta sna Jeova ti k'u sjalil kuxul li Jeoiadae.

15 Li Jeoiadae mol xa cham xchi'uk la sk'upin xkuxlejal ti jayib jabil kuxie; 130 jabil yich'oj k'alal chame. **16** Te la smukik ta Steklumal David ti bu mukajtik li ajvaliletike,^c yu'un lek k'usitik la spas ta Israel,^d lek tun ta stojolal Dios xchi'uk la xchabibe li snae.

17 K'alal chamem xa ox li Jeoiadae, li bankilaletik ta Judae bat sk'elik li ajvalile xchi'uk la snijan sbaik ta stojolal, va'un li ajvalile la xch'un li k'usi albate. **18** La stenik komel li sna Jeova ti ja' Sdios smoltotakike, ja' lik tunikuk ta stojolal li ch'ul posteetike* xchi'uk li santoetike, ja' yu'un li Diose tsan sk'ak'al yo'onton ta stojolal Juda xchi'uk Jerusalem ta skoj li smulike. **19** Sventa sutik tal ta stojolal Jeovae, ep ta velta takbatik tal j-alk'opetik sventa jechuk-o xp'ijubtasatik,* pe mu'yuk la xchikintaik.^e

20 Li Sakariase ti ja' xni-ch'on pale Jeoiadae^f lik ventainatuk* yu'un li s-espíritu Diose, va'un li Sakariase te la sva'an sba ta ak'ol, ja' ta olon kom

24:14 *O «skomelal». **24:18** *K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **24:19** *O «x-albatik tsots mantal». **24:20** *Literal «pixatuk».

li krixchanoetike, xi laj yale: «Xi chal li meel Diose: «¿K'u yu'un mu'yuk chach'unbeik li smantal-tak Jeovae? ¡Mu'yuk me lek k'usi chataik ti jech chapasike! Ta skoj ti la aviktaik li Jeovae, chiktaoxuk ek»». ^a **21** La snop tsmilik, ^b va'un te la smilik ta ton ta yamak'il* sna Jeova, ^c yu'un jech laj yal mantal li ajvalile. **22** Li ajvalil Jeoase mu'yuk la svules ta sjol li tuk'il k'anelal ak'bat ta ilen yu'un li Jeoiada ti ja' stot li Sakeriase, yu'un li Jeoase la smilbe li xnich'one, xi laj yal Sakerias k'alal chcham xa oxe: «Te ak'o sk'el Jeova xchi'uk ja' tspakbot sutel». ^d

23 Li ta slikebaltik jabile,* li soltaroetik ta Siriae muy stakik ta k'op li Jeoase, va'un och ta sk'obik li Juda xchi'uk Jerusalem. ^e La smilik skotol li bankilaleetik ta jteklume, ^f laje la stakbeik batel ajvalil ta Damasko skotol li k'usi la staik ta pojele. **24** Ak'o mi toj jutebik li soltaroetik ta Siria ti tal tsakvanikuk ta k'ope, ak'bat stsalik yu'un Jeova epal soltaroetik, ^g yu'un li jteklume la skomtsanik li Jeova ti ja' Sdios smoltotakike; jech laj yak'beik* kastigo li Jeoase. **25** K'alal sutik batel li yajkontratake (yu'un tsots yayijem laj yiktaik),* ja' xa nopbat sk'oplal yu'un yajtunel-tak ti chmilat ta skoj ti la smilbe xch'ich'el li xnich'nabtak# pale Jeoiadae. ^h Te ta stem^Δ la smilik. ⁱ Te la smukik ta Steklumal David, ^j pe mu teuk la smukik li ta smukinal ajvaliletike. ^k

26 Li buch'utik milvanike/ ja'ik Sabad yol Simeat ti ja' j-ammont antse xchi'uk Jeosabad yol Simrit ti ja' jmoab antse. **27** Li xnich'nabtak Jeoase, li k'usitik

24:21 *O «sti». K'elo Glosario, *amak'*. **24:23** *Literal «K'alal joyij tal jabile». **24:24** *Ja' xkaltik, li jsiriaetike. **24:25** *O «ip tajak laj yiktaik». *O «xnich'on». Ti ep chalbe sk'opale, ja' van ta skoj ti toj jun yutsile. ^Δ O «svayeb».

KAP. 24

a Dt 29:24, 25

1Kr 28:9

2Kr 15:2

b Jer 11:19

c Mt 23:35

Lu 11:51

d Je 9:5

Sl 94:1

Jer 11:20

Ebr 10:30

e 2Re 12:17

f 2Kr 24:17, 18

g Le 26:17, 37

Dt 32:30

h 2Kr 24:20, 21

i 2Re 12:20

j 2Sa 5:9

1Re 2:10

k 2Kr 21:16, 20

2Kr 28:27

l 2Re 12:21

Kolumna 2

a 2Kr 24:20

b 2Kr 24:13

KAP. 25

c 2Re 14:1-6

d 2Kr 24:26

e Dt 24:16

f 1Sa 8:11, 12

g Nu 1:2, 3

h 2Kr 19:2

laj yich' alel chk'ot ta stojolare^a xchi'uk ti laj yich' cha'meltsanel* li sna meel Diose^b te ts'ibabil sk'oplal skotol li ta slivroal k'usitik k'ot ta pasel yu'un ajvaliletike. Laje, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Amasias sbie.

25 25 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Amasiase, 29 jabil ajvalilaj li ta Jerusalem. Li sme'e Jeodan sbi, te likem ta Jerusalem. ^c **2** Li Amasiase ja' la spas-o li k'usi tuk' chil ta sat Jeovae, ja' no'oxe mu ta sjunuluk yo'onton.

3 K'alal la stsak lek yabtel ta ajvalile, la smil li yajtunel-tak ti ja' la smilik li ajvalil ti ja' stote. ^d

4 Pe mu'yuk la smilbe li xnich'nabike, yu'un jech la spas jech k'ucha'al chal li Mantale, ti te ts'ibabil ta slivro Moises ti bu xi laj yal li Jeovae: «Li totiletike mu xu' xchamik ta skoj smul xnich'nabik, jech ek li nich'nabiletike mu xu' xchamik ta skoj smul stotik. Ta skoj smul stukik ta xchamik».^e

5 Li Amasiase la stsob li Judae xchi'uk ta jujuchop uts' alalil la xchol ti ja' ventainbilik yu'un li bankilaleetik ti sbainojik jmil ta vo'e xchi'uk li bankilaleetik ti sbainojik sien ta vo'e, jech la spas ta sjunul Juda xchi'uk Benjamin. ^f La stsakbe sbi li buch'utik 20 o ti mas ta 20 jabil yich'ojike, ^g laj yak' venta ti oy 300 mil soltaroetik ti lek xtjobik* ta pask'ope, lek xtjobik stunsel li lansa xchi'uk li muk'ta eskudoe. ^h **6** Jech xtok, la stoj 100 mil soltaroetik ta Israel ti lek xtjobik ta pask'ope, sien talento* plata laj yak'. **7** Pe xi tal albatuk yu'un jun yajtunel meel Diose: «Ajvalil, mu xavik' batel li soltaroetik yu'un Israele, yu'un mu'yuk te Jeova ta stojolalik, ^h mi

24:27 *Literal «ak'bel slikeb». **25:5** *Literal «t'ujbilik». *O «makobbaile». **25:6** *Li jun talento je ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14.

ja'uk ta stojolal junuk j-efrainetik. **8** Ja' lek atuk xabat xchi'uk tsotsuk avo'onton ta pask'op. Li meel Diose oy sju'el sventa skoltaot.^a Yu'un mi mu atukuk labate, mu'yuk tskoltaot mi la stsalot li avajkontratake». **9** Li Amasiase xi laj yalbe li yajtunel meel Diose: «¿K'usi chkut li sien talen-to laj kak'be soltaroetik ta Israel une?». Xi tak'bat yu'un li yajtunel meel Diose: «Li Jeovae xu' yu'un mas to ep chak'bot xk'e-xol». **10** Ja' yu'un, li Amasiase la stak sutel li soltaroetik ti ta Efrain to likemik tale, la stak sutel ta snaik. Pe ilinik tajek ta stojolal li Judae, kapem xa tajek sut batel ta snaik.

11 Li Amasiase la spas ta tsots yo'onton, laj yik' batel ta stenlejaltik Ats'am^c li yajsoltarotak stuke, jech la smil lajunmil viniketik ta Seir.^d **12** Li viniketik ta Judae kuxul la stsakik batel lajunmil ta vo'. Laj yik'ik mu'yel ta tayal ch'en sventa te sjiplik yalel, jech toj jlilijel k'ot li sbek'talike. **13** Li soltaroetik ti takatik sutel yu'un Amasias k'alal albatik ti mu xu' xbat xchi'unik ta pask'ope^e lik stsakik ta k'op li jteklumetik ta Judae, te likik ta Samaria^f k'alal to ta Bet-Oron.^g Oxmil krixchanoetik la smilik komel xchi'uk ep tajek k'usitik la spojik batel.

14 K'alal sut xa ox talel ta smilel j-edometik li Amasiase, laj yich'be lok'el sdiostak li viniketik ta Seire, ja' xa la sva'an ta sdiostak,^h lik snijan sba ta stojolal xchi'uk lik yak'be matanal ti xtomet mu'yel xch'aiall* yu'une. **15** Li Jeovae ilin tajek ta stojolal li Amasiase, ja' yu'un la stakbe batel jun j-alk'op, xi albate: «¿K'u yu'un ti ja' chbat ats'akli li sdiostik ti mu'yuk bu vu' yu'unik skoltael lok'el ta ak'ob li steklumalike?».ⁱ **16** K'alal yakal to chk'opoje, xi albat yu'un li ajvalile: «¿Mi yu'un

KAP. 25

a 2Kr 14:11
2Kr 20:6b 1Sa 2:7
Pr 10:22
Aj 2:8c 2Sa 8:13
Sl 60:Titd 2Re 14:7
2Kr 20:10, 11

e 2Kr 25:9

f 1Re 16:29

g 2Kr 8:3, 5

h Eks 20:3, 5
Dt 7:25
2Kr 28:22, 23i 2Kr 24:20
Sl 115:8
Jer 2:5
Jer 10:5

Kolumna 2

a 2Kr 16:10
2Kr 18:25, 26

b Is 30:10

c 1Sa 2:25
Pr 29:1

d 2Re 14:8-10

e 2Kr 25:11

f 2Re 14:11-14

g 2Kr 22:7

h 2Kr 25:14

i Jos 21:8, 16
1Sa 6:19

vo'ot laj avich' va'anel ta yajto-jobtasvanej li ajvalile?^a ¡Ts'ijlan xa!^b ¿Mi yu'un chak'an milel?». La xch'un li j-alk'ope, pe xi to laj yale: «Jna'oj ti snopoj xa ono'ox Dios chak'bot avokol ta skoj ti jech la apase xchi'uk ta skoj ti mu xach'un li k'usi chkale».^c

17 K'alal laj xa ox sjak'be li yajtojobtasvanejtake, li ajvalil Amasias ta Judae la stakbe batel a'eyj li Jeos ta ja' xnich'on Jeoakase xchi'uk ti ja' smom li Jeu ti ja' ajvalil ta Israele. Xi laj yalbe batele: «La' jtsak jbatik ta k'op».^d **18** Li ajvalil Jeos ta Israele xi laj yalbe batel li ajvalil Amasias ta Judae: «Li ch'ix ta Libano^e xi la stakbe batel mantal li sedro te' ta Libano^e: «Ak'bo yik' jkerem li atsebe». Pe ja'o te ech' jkot te'tikal chonbolom li ta Libano^e, ech' xpech' ta tek'el li ch'i-xe. **19** Xi chavale: «K'elavil! Laj xa jtsal li Edome,^e ja' yu'un chatoy aba, yu'un chak'an ich'el ta muk'. Pe te no'ox koman ta ana.* ¿K'u yu'un jech' chtal asa' avokol ti jech no'ox chtal avak' aba ta tsalel xchi'uk li Judae?».

20 Pe mu'yuk la xch'un li Amasiase,^f yu'un jech laj yak' k'o-tuk ta pasel Dios sventa stsala-titik yu'un li yajkontrae,^g yu'un ja' la sts'akliik li diosetik yu'un Edome.^h **21** Ja' yu'un, li ajvalil Jeos ta Israele muy batel, te la stsak sbaik ta k'op ta Bet-Semes/ⁱ ta yosilal Juda xchi'uk li ajvalil Amasias ta Judae. **22** Li Israele la stsal li Judae, ja' yu'un li soltaroetik ta Judae ta jujuntal jatav batel ta snaik.* **23** Li ajvalil Jeos ta Israele te och ta sk'ob ta Bet-Semes li ajvalil Amasias ta Judae. Li Amasiase ja' xnich'on Jeos xchi'uk ja' smom li Jeoakase.* Laje, laj yik' batel ta Jerusalem xchi'uk la sjam jun be li ta smuroal Jerusalemene,

25:17 *O «La' jk'elbe jba jsatik». 25:19 *O «apasob mantal». 25:22 *Literal «skarpanaik». 25:23 *Okosias sbi xtok.

25:14 *O «xch'ayilal».

te chlik ta ochebal ti Efrain^a sbie k'alal to ta ochebal ti Eskina^b sbie. Chanib sien xuk'ubil* sjamlej. **24** La stsob batel skotol li oroe, li platae xchi'uk skotol li k'usitik te oy ta sna meel Dios xchi'uk* li Obed-Edome. La stsob batel xtok li k'usitik te oy ta yavil k'ulejal ta sna[#] ajvalile.^c Jech xtok, oy buch'utik la xchuk batel, laje sut batel ta Samaria.

25 Li Amasias^d xnich'on Jeoas ti ja' ajvalil ta Judae kuxi to batel 15 jabil k'alal chamem xa ox li Jeoas^e xnich'on Jeoakas ti ja' ajvalil ta Israele.^f **26** Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Amasiase, ta slikeb k'alal to ta slajebe, çmi mu teuk ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Juda xchi'uk ta Israele? **27** K'alal namaj ta stojolal Jeova li Amasiase, lik nopbatuk sk'oplal ti te chmi-lat^g ta Jerusalem, ja' yu'un jatav batel ta Lakis. Pe la stakik batel jayvo' viniketik ta Lakis sven-ta xbat sa'ik, va'un te la smilik. **28** La xkuchik sutel ta Jerusa-len, la skajanik batel ta kareta ti jochbil ta ka'etike, te la smukik ta jteklum Juda ti bu mukajtik li smoltotake.

26 Va'un, skotol li krixcha-noetik ta Judae laj yik'ik tal li Usias^h ti 16 jabil yich'oje, ja' la stik'ik ta ajvalil sventa xk'ot ta xk'exol li stot ti ja' li Amasiase.ⁱ **2** Li Usiase la xcha'va'an li Elote,^j va'un laj yak'be sutel Juda k'alal batem xa ox xkux xchi'uk smoltotak li ajvalile.^{**} **3** Li Usiase yich'oj 16 jabil k'alal och ta ajvalile, 52 jabil ajvalilaj li ta Jerusalem. Li sme'e Jekolias sbi, te likem ta Jerusalem.^m **4** Li Usiase ja' la spas-o li k'usi tuk' chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li Amasias ti ja' stote.ⁿ **5** Ti k'u

25:23 *Te van 178 metro sjamlej. K'elo Apendise B14. 25:24 *O «ti ja' sventainoj». #O «spasob mantal». 26:2 *Ja' xkaltik, li Amasias ti ja' stote.

KAP. 25

a Ne 8:16
Ne 12:38, 39

b 2Kr 26:9
Jer 31:38
Sak 14:10

c 1Re 7:51
1Re 15:18
2Re 24:12, 13
2Re 25:13-15
2Kr 12:9

d 2Re 14:1

e 2Re 13:10

f 2Re 14:17-20

g 2Re 12:20
2Re 15:8, 10
2Re 21:23

KAP. 26

h Mt 1:8

i 2Re 14:21

j 1Re 9:26
2Re 16:6

k 2Re 14:22

l Is 1:1
Is 6:1

m 2Re 15:2

n 2Re 14:1, 3

Kolumna 2

a 2Kr 14:7
Sl 1:2, 3

b 2Sa 8:1
2Kr 21:16
Is 14:29

c 1Kr 18:1

d Jos 15:11, 12

e Jos 15:20, 46
1Sa 5:1

f 2Kr 17:11

g Je 19:36, 38
Jue 11:15

h 2Kr 14:2, 7

i 2Re 14:13
Jer 31:38
Sak 14:10

j Ne 3:13

k 2Re 9:17

l Nu 1:2, 3
2Sa 24:9

m 2Kr 24:11

sjalil kuxul li Sakariase, ja' la sts'akli-o li Diose, ja' chanubtasat yu'un Sakarias ta xi'tael* li me-le Diose. Ti k'u sjalil la sts'akli li Jeovae, ep k'usitik ak'bat yu'un li me-le Diose.^a

6 Lok' stsak ta k'op li jfilis-teaetike^b xchi'uk la sjines ochel li smuroal Gate,^c li smuroal Jab-nee^d xchi'uk li smuroal Asdo-de. Laje, te la sva'an jteklumetik ta yosilal Asdod^e xchi'uk ta yosil jfilisteatik. **7** Li me-le Diose jech-o la skolta sventa xbat stsak ta k'op li jfilisteatik xchi'uk li j-arabiaetik^f ti te nakalik ta Gur-baale xchi'uk sventa stsak ta k'op li jmeunimetike. **8** Li j-am-monetike^g lik stojbeik patan li Usiase. Ta skoj ti la stsak tajek lek yipe, jech ta k'un'kun puk batel sk'oplal k'alal to ta Ejipto. **9** Jech xtok, la sva'an tayal k'elob osil^h li ta Jerusalem, te la sva'an li ta ochebal ti Eskinaⁱ sbie, li ta ochebal ti Sten-lejaltik^j sbie xchi'uk li ta Yikob-tak Muroe, lek tsotsik la sva'an.

10 Jech xtok, la sva'an tayal k'elob osiletik^k ta takixokol balumil xchi'uk la sjok^{**} posoetik (yu'un toj ep xchonbolom); jech la spas xtok li ta Sefelae xchi'uk li ta stenlejaltike. Li ta vitstikaltik xchi'uk ta Karmeloe oy sviniktak ti chabtelanik osile xchi'uk oy yajts'un-uvatak, yu'un sk'anoj tajek li abtel ta osiltike.

11 Li Usiase epaj yajsoltarotak xtok ti lek chapalik sventa pask'ope. Lek chapanbilik ti ta jujuvok' chbatik ta pask'ope. Ja' chapatik xchi'uk ja' tsakbat sbiik' yu'un li Jeiel ti ja' sekretarioe^m xchi'uk li Maaseya ti yich'oj yab-tele, ja' ventainbilik yu'un li Ananias ti ja' jun bankilal yaj-abtel ajvalile. **12** Li joliletik ta jujuchop uts' alalil ti ja' sventainojik li soltarotetik ti lek xu' yu'unik pask'ope ja'ik 2,600 ta vo'.

26:5 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 26:10 *O «la sjom», xu' van ton la sjom.

13 Sventainojik 307,500 ta vo' soltaroetik ti lek chapal xchi'uk yabtejebike, ti lek chapalik sventa pask'ope. Li soltaroetik ti lek xu' yu'unike ja' tskoltaik li ajvalil k'alal chbat stsak ta k'op li yajkontratake.^a 14 Li Usiase laj yak'be lek s-eskudoik* li yajsoltarotake, laj yak'be lek slansaik,^b skaskoik, smak sbek'talik,^c s-arkoik xchi'uk stanal xjimich'ik.^d 15 Ma'uk no'ox, yu'un te la spas makinaetik sventa pasob k'op li ta Jerusaleme, ja' la spasik li injenieroetike: te laj yak'ik ta sba li tayal k'elob osiletike^e xchi'uk ta sba li chikin muroetike, xu' st'ile-sik batel flechaetik xchi'uk muk'ta tonetik. Ta skoj ti la stsak lek yip xchi'uk ti ep buch'utik koltaate, ta buyuk no'ox puk batel sk'oplal.

16 Pe k'alal la stsak lek yipe, lik stoy sba ti ja' no'ox la sta-o svokole, yu'un mu'yuk tuk'xak' sba ta stojolal li Jeova ti ja' Sdiose, yu'un och xchik'pom li ta skajleb matanal sventa xchik'obil pom ta yut stemplo Jeovae.^f 17 Li pale Asariase tijil och batel ta anil xchi'uk 80 ta vo' yajpaletak Jeova ti lek tsots yo'ontonike. 18 Xi tsots lik yalbeik mantal li Usiase: «iUsias, ma'uk ta aventa xchik'bel pom li Jeovae!^g Ja' no'ox xu' x-och xchik'ik pom li paleetike, yu'un ja'ik snitilulal Aaron^h ti ch'ultajesbilibike. Lok'an batel li ta ch'ulnae, yu'un mu'yuk tuk' laj avak' aba, ma'uk xa jech chich'ot ta muk' Jeova Dios ti jech chapse».

19 Pe li Usiase ilin tajek' k'alal te stsakoj yav ak'al sventa xchik'obil pome; k'alal ja'o ch-ilin tajek ta stojolal li paleetike, lok' lepra^{*j} ta siba k'alal ja'o te oyik li paleetik ta sna Jeova ta sts'el li skajleb matanal sventa xchik'obil pome. 20 K'alal joyijik li bankial pale Asarias xchi'uk li yan pa-

26:14 *O «smakobbailik». [#]Ja' jtos makobbail tstonesik k'alal chbatik ta pask'ope. 26:19 *K'elo Glosario, lepra.

KAP. 26

- a 2Kr 11:1
2Kr 13:3
2Kr 14:8
2Kr 17:14
2Kr 25:5
b 2Kr 11:5, 12
c 1Sa 17:4, 5
d Jue 20:16
1Sa 17:49
1Kr 12:1, 2
e 2Kr 14:2, 7
f Nu 1:51
g Nu 16:39, 40
Nu 18:7
h Eks 30:7
1Kr 23:13
i 2Kr 16:10
2Kr 25:15, 16
j Nu 12:10
2Re 5:27

Kolumna 2

- a Le 13:45, 46
Nu 5:2
Nu 12:14, 15
b 2Re 15:5-7
c Is 1:1
Is 6:1
d 2Re 15:32

KAP. 27

- e Is 1:1
Os 1:1
Mik 1:1
Mt 1:9
f 2Re 15:33
g 2Re 15:34, 35
2Kr 26:3, 4
h 2Kr 26:16-18
i Jer 26:10
j 2Kr 33:1, 14
Ne 3:26
k 2Kr 11:5
2Kr 14:2, 7
l Jos 14:12, 13
m 2Kr 17:12
n 2Re 9:17
2Kr 26:9, 10
o Jue 11:4
2Sa 10:6
2Kr 20:1
Jer 49:1

leetike, j laj yilik ti tsots xa tsakbil ta lepra ta stibae! Ja' yu'un, la slok'esik batel ta anil, anil xa lok' batel li stuk eke, yu'un yayijesat xa yu'un li Jeovae.

21 Li ajvalil Usiase jech-o ip ta lepra^a ja' to ti k'uxi chame; jech oxal parte xa bu naki, yu'un mu xa x-ak'e ochuk li ta sna Jeovae. Li xnich'on ti Jotan sbie ja' lik sventain li sna* ajvalile xchi'uk ja' lik xchapan li jna-klejetik ta jteklume.^b

22 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Usiase, ta slikeb k'alal to ta slajebe, ja' la sts'iba komel li j-alk'op Isaias^c xnich'on Amose. 23 Va'un, li Usiase bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te la smukik ti bu mukajtik li smoltotake, pe te la smukik ta jun mukinal ta sts'el ti bu mukajtik li ajvaliletike, yu'un xi laj yalike: «Tsakbil ta lepra». Laje, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti ja' li Jotane.^d

27 Li Jotane^e yich'oj 25 jabil k'alal och ta ajvalile, 16 jabil ajvalilaj li ta Jerusaleme. Li sme'e Jerusa sbi, ja' stseb li Sadoke.^f 2 Li Jotane ja' la spas-o li k'usi tuk' chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li Usias ti ja' stote,^g ja' no'oxe mu'yuk x-och ta stemplo Jeova.^h Pe li jteklume jech-o la spasik li k'usi chopole.

3 Li Jotane ja' la spas li ti' na ta ak'ol ta sna Jeovae,ⁱ ep k'usitik la sva'an ta sba li smuroal Ofele.^j

4 La sva'an jteklumetik^k xtok li ta vitstikaltik yu'un Judae,^l ep k'usitik la sva'an ti joyajtik ta muroe^m xchi'uk la sva'an tayal k'elob osiletikⁿ ta te'tik. 5 La stsak ta k'op li ajvalil yu'un j-ammonetike,^o jech ta k'un'kun la tsal; ja' yu'un li va' jabile, li j-ammonetike laj yak'beik sien talento* plata, lajunmil koro[#] trigo xchi'uk

26:21 *O «spasob mantal». 27:5 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. [#]Li jun koroee ja' 220 litro. K'elo Apendise B14.

lajunmil ta p'is sevada. Li j-ammonetike jech yepal la stojik li ta xchibal jabil xchi'uk li ta yoxibale.^a **6** Jech la stsak batel yip li Jotane, yu'un jp'el ta yo'onton chanav li ta sbetak Jeova Dios yu'une.

7 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jotane, ti k'utik yelan la spas k'o'pe, skotol li k'usitik la spase, te ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israel xchi'uk ta Judae.^b

8 Li Jotane yich'oj 25 jabil k'alal och ta ajvalile, 16 jabil ajvalilaj li ta Jerusalene.^c **9** Va'un, li Jotane bat xkux xchi'uk li smoltotake, te la smukik ta Steklumal David.^d Laje, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Akas sbie.^e

28 Yich'oj 20 jabil k'alal och ta ajvalil li Akase,^f 16 jabil ajvalilaj ta Jerusalen. Mu'yuk la spas li k'usi tuk' chil ta sat Jeovae, mu jechuk la spas jech k'ucha'al li David ti ja' smoltote.^g **2** K'ajomal ja' la xchanbe stalelal li ajvaliletik ta Israele,^h jech xtok, la spasbe slok'oltak Baal ta unijesbil tak'in.ⁱ **3** Laj yak' matanal xtok ti xtomet muyel xch'ailal* li ta stenlejaltik Inone^{ff} xchi'uk la xchik' ta k'ok' li xnich'nabtake,^j ibal sba^a k'usitik la spas jech k'ucha'al li jyanlumetik^k ti nutsatik lok'el yu'un Jeova ta sat li j-israeletike. **4** Jech xtok, jech-o laj yak' chik'bil matanal li ta tayal k'opojebaletike^{ff} xchi'uk te la xchik' matanal ti xtomet muyel xch'ailal* yu'une xch'uk te la xchik' li ta bik'tal vitsetik xchi'uk ta yolon te'etik ti lek pimik yanale.^m

5 Ja' yu'un, li Jeova Dios yu'une ak'at ta sk'ob li ajvalil ta Siriae,ⁿ jech tsalatik xchi'uk ep chukatik batel ta Damasko.^o Ak'at ta sk'ob li ajvalil ta Is-

28:3, 4 *O «xch'ayilal». **28:3** #K'elo Glosario, Jeena. ^aK'elo Glosario, ibal sba. **28:4** #K'elo Glosario, tayal k'opojebal.

KAP. 27

a 2Kr 26:8

b 2Re 15:36

c 2Re 15:33

d 2Sa 5:9

e 2Re 15:38

KAP. 28

f Os 1:1

Mik 1:1

Mt 1:9

g 2Re 16:2

h 1Re 12:26, 28

1Re 16:33

i Eks 34:17

j 2Kr 33:1, 6

Jer 7:31

k Dt 12:31

l Le 26:30

m Is 57:4, 5

n 2Re 16:5, 6

2Kr 24:24

o 2Sa 8:6

1Kr 18:5

Kolumna 2

a 2Re 15:37

Is 7:1

b 2Kr 15:2

SI 73:27

c 1Re 16:23, 24

1Re 22:51

d Jue 2:14

Jue 3:8

e Le 25:39, 46

2Kr 8:9

rael xtoker, solet ep lajik ta milel. **6** Yu'un li Peka^a xnich'on Remaliase ta jun no'ox k'ak'al la smil 120 mil viniketik ta Juda ti lek tsots yo'ontonike, yu'un laj yik-taik li Jeova Dios yu'un smoltotakike.^b **7** Jech xtok, li Sikri ti ja' jun j-efrain vinik ti lek xu' yu'un pask'o'pe la smilbe li xnich'on ajvalil Maaseyae xchi'uk li Asrikam ti ja' oy ta sba li spasob mantal* ajvalile, la smil xtok li Elkana ti k'otem ta its'inajvalile. **8** Li j-israeletik eke la xchukik batel 200 mil ti ja'ik xchi'iltakike, ja'ik antsetik, kere-metik xchi'uk tsebetik; ep k'usitik la spojikal batel xtok ti laj yich'ik batel ta Samariae.^c

9 Oy jun yaj-alk'op Jeova ti Oded sbie. Lok' sноп ta be li soltarotetik ti te chbatik ta Samariae, xi laj yalbe ya'iike: «J'K'elavilik! Ti jech laj yak'boxuk ta ak'obike,^d ja' ta skoj ti ilin ta stojolal Juda li Jeova Dios yu'un amoltotakike, va'un k'ot k'alal to vinajel li skapemal ajolik k'alal la amilik li achi'iltakike. **10** Avie, anopoj xa chatik'ik ta avajtunelik^e li jnaglejetik ta Juda xchi'uk ta Jerusalene, pe žmi mu xavak'ik venta ti oy amulik ta stojolal li Jeova Dios avu'unik eke? **11** Ch'unik li k'usi chkale, koltatik batel li buch'utik la achukik tale ti ja' achi'iltakike, yu'un tsanem tajek sk'ak'al yo'onton ta atojolalik li Jeovae».

12 Ja' yu'un, oy jlom bankilaretik ta Efrain ti ja'ik li Asarias xnich'on Jeoanan, Berekias xnich'on Mesilemot, Jeiskias xnich'on Salum xchi'uk li Amasa xnich'on Adlaie tsots la stsakik ta k'op li soltarotetik ti ayik ta pask'o'pe, **13** xi laj yalbe ya'iike: «Mu li'uk xavik'ik tal li buch'utik la achukik tale, yu'un ta jta jmul-tik avu'unik ta stojolal Jeova, ja' no'ox chavak'beik xchi'il li jmul-tike xchi'uk li k'usi chopol ta

28:7 *Literal «sna».

jpastike, yu'un toj ep xa ono'ox li k'usi chopol ta jpastike, ja' yu'un tsanem tajek sk'ak'al o'ontonal ta stojolal li Israele.^a **14** Ja' yu'un, li soltaoetik ti lek chapal xchi'uk yabtejebike laj yak'beik ta sk'ob bankilaetik xchi'uk ta sk'ob sjunul tsoobbail li buch'utik la xchukik tale xchi'uk li k'usitik la spojik tale.^a **15** Va'un, li viniketik ti t'ujbilik xa ono'oxe laj yik'ik batel li jchukeletike, va'un li buch'utik t'analike ja' laj yak'beik slap li k'u'il pok'iletik ti la spojik tale. Laj yak'be sk'u' spok'ik, xonobik, juteb sve'elik, juteb ya'alik xchi'uk aseite xvanet xjax ta sbek'talik. Ja' la skajanik batel ta vuroetik li buch'utik k'unike sventa xik'ik batel ta Jeriko ti bu oy li xchi'iltakike, ja' li jteklum ti bu ts'unajtik xane. Laje, sutik talel ta Samaria.

16 Li va' k'ak'ale, li ajvalil Akase la sk'anbe koltael li ajvaliletik ta Asiriae.^b **17** Li j-edometike la tsakik ta k'op yan velta li Judae, och ta sk'obik xchi'uk oy buch'utik la xchukik batel. **18** Li jfilisteaetik^c eke la tsakik ta k'op li jteklumetik ta Sefela^d xchi'uk ta Negueb li ta yosilal Judae, och ta sk'obik li Bet-Semes,^e Ayalon,^f Guederot xchi'uk Soko xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike,^g Timna^g xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike; ja' te komik ta naklej. **19** Li Jeovae laj yak' ta k'exlal Juda ta skoj li ajvalil Akas ta Israele, yu'un kolek no'ox yu'un li Juda sventa spasiq li k'usi xal yo'ontonike, mi jset'uk* xa tuk' laj yak' sbaik ta stojolal Jeova.

20 Ta ts'akale, tsakat ta k'op yu'un li ajvalil Tilgat-Pilneser^h ta Asiriae, mu'yuk xkoltaat, k'ajomal no'ox ak'bat svokol.ⁱ **21** Yu'un li Akase laj yich' lok'el

28:18 *O «ta sjoylejale». **28:19** *O «ju-tebuk».

KAP. 28

- a 2Kr 28:8
b 2Re 16:7, 8
Is 7:10-12
c 2Kr 26:1, 6
d 2Kr 26:10
e Jos 15:10, 12
f 2Kr 11:10
g Jue 14:1
h 2Re 15:29
2Re 16:7, 8
1Kr 5:26
i 2Re 17:5
Is 7:20

Kolumna 2

- a 2Re 18:15, 16
2Kr 12:9
b 2Kr 25:14
c 2Re 16:10-13
d Jer 44:18
e 2Re 16:17
f 1Re 6:33, 34
2Kr 29:7
g 1Re 14:22, 23
2Re 15:32, 35
2Kr 21:5, 11
2Kr 33:1, 3
h 2Re 16:19
i 2Kr 21:16, 20
2Kr 33:20

KAP. 29

- j Is 1:1
Os 1:1
Mt 1:10

k 2Re 18:1, 2

li k'usitik te oy ta sna Jeovae, li k'usitik te oy ta sna* ajvalile^a xchi'uk ta sna li bankilal j-abteletike, ja' laj yak'be ta smoton li ajvalil ta Asiriae; pe mu'yuk k'usi stu ti jech la spas. **22** Manchuk mi oy svokol li ajvalil Akase, mas to mu'yuk tuk' laj yak' sba ta stojolal li Jeovae. **23** Ja' lik yak'be milbil matanal li diosetik yu'un jdamaskoetike^b manchuk mi ja' tsalat yu'un,^c va'un xi laj yale: «Chkoltaat yu'un sdiosik li ajvaliletik ta Siriae, chkak'be milbil matanal ek sventa skoltakun».^d Pe taje ja' no'ox la smak-o* yakan li ajvalil xchi'uk li Israele. **24** Li Akase la stsob li k'usitik te chtun ta sna li meel Diose; laje bik'itik la slilin li k'usitik te chtun ta sna li meel Diose,^e la smakbe sti'tak sna li Jeovae^f xchi'uk ta buyuk no'ox la spas skajleb matanaetik ti ja' yu'un stuke, jech la spas ta sjunul Jerusalem. **25** Ta skotol li jteklumetik ta Judae, te la spas tayal k'opojebaetik sventa te xchik'be smoton li jech' diosetik^g ti xtomet muyel xch'ailale,^h ja' yu'un chopol laj ya' sba yu'un li Jeova Dios yu'un smoltotake.

26 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejale, skotol li k'usitik la spas ta slikeb k'alal to ta slajebe, te ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Juda xchi'uk ta Israele.^h **27** Va'un, li Akase bat xkux xchi'uk li smoltotake xchi'uk te la smukik ta jteklum Jerusalem, yu'un mu'yuk te la smukik ta smukinal li ajvaliletik ta Israele.ⁱ Laje, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Esekias sbie.

29 Li Esekias^e yich'oj 25 jabil k'alal och ta ajvalile, 29 jabil ajvalil li ta Jerusalem. Li sme'e Abias sbi, ja' stseb li Sakariase.^k **2** Li Esekias^e ja' la spas-o li k'usi tuk'

28:21 *O «spasob mantal». **28:23** *O «st'abes-o». **28:25** *O «xch'ayilale».

chil ta sat Jeova^a jech k'ucha'al la spas li David ti ja' smol-tote.^b **3** Li ta sba jabil yochel ta ajvalile, li ta sba ue, la sjambe li sti'tak sna Jeovae xchi'uk la xcha'meltsan.^c **4** Va'un, te la stsob ta kaye* li paleetik xchi'uk jlevietike ti te xkom ta slok'eb k'ak'ale. **5** Xi laj yalanbee: «Chikintabeikun, jlevietik. Ch'ultajeso abaik^d xchi'uk ch'ultajesik li sna Jeova Dios yu'un amoltotakike, lok'esik ta ch'ulna xtok li k'usitik ibal sbae.^e» **6** Yu'un li jtot jme'tike mu'yuk tuk' xak' sbaik xchi'uk ja' la spasik li k'usi chopol chil ta sat li Jeova Dios ku'untike.^f La stenik komel xchi'uk la svalopatinik komel,^g jech xtok, la sk'ejp'un* lok'el satik ta stoljal li axibalna yu'un Jeovae. **7** La smakbeik sti'tak li ochebale^h xchi'uk la stup'ik li kantiletike.ⁱ Mu'yuk xa la xchik'ik pom^j xchi'uk mu'yuk xa laj yak'beik chik'bil matanal^k li Sdios Israel ti bu ch'ule. **8** Ja' yu'un, li Jeovae ilin ta stoljal li Juda xchi'uk Jerusalem,^l jech oxal li k'usitik laj yak' k'otuk ta stoljalalike chaj'ik-o li krixchanoetike, labal chilik xchi'uk chpiobajik-o* jech k'ucha'al chavil ta asat atukik avie.^m **9** Laj yich'ik milel ta espada li jmoltotaktike,ⁿ va'un batik ta chukel li kol jnich'ontike xchi'uk li kajniltike.^o **10** Avie, oy ta ko'onton ta jpas trato xchi'uk li Jeova Dios yu'un Israeal^p sventa xnamaj ta jtjolalalik li sk'ak'al yo'ontone. **11** Kuni nich'nabtak, ma'uk xa yorail ta jkuxtik, yu'un li Jeovae laj xa st'ujoxuk yo' te xava'iik ta yeloval sventa xatunik ta stoljal^q xchi'uk sventa xachik'beik smoton ti xtomet no'ox muyel xch'ailale». ^r

29:4 *O «ch'ivit; ti bu oy ep krixchanoetik». **29:5** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **29:6** *O «sts'ep'un». **29:8** *O «chlabanvanik-o; chuxubajik-o». **29:11** *O «xch'ayilale».

KAP. 29

- a 2Kr 31:20
b 1Re 15:5
2Re 18:3
c 1Re 6:33, 34
2Kr 28:24
d 1Kr 15:11, 12
e 2Re 18:4
f 2Kr 28:22, 23
Jer 44:21
g Jer 2:27
Ese 8:16
h 1Re 6:33, 34
i Le 24:2
j Eks 30:8
k Eks 29:38
l 2Kr 24:18
m Le 26:32
Dt 28:15, 25
n Le 26:14, 17
o 2Kr 28:5-8
p 2Kr 15:10-13
q Nu 3:6
Dt 10:8
r 1Kr 23:13

Kolumna 2

- a Nu 4:2, 3
1Kr 23:12
b 1Kr 23:21
c 1Kr 23:7
d 1Kr 15:16, 17
1Kr 25:1, 2
e 1Kr 25:5
f 1Kr 25:1
g 2Kr 29:5
h 1Re 6:36
i 2Re 23:4, 6
2Kr 15:16
Jn 18:1
j 1Re 6:3
1Kr 28:11
k 2Kr 4:1
l 1Re 7:40
m 1Re 7:48
n 2Kr 29:5
o 2Kr 28:1, 2
2Kr 28:24

12 Va'un, likik ta abtel li jlevietike: li ta jkoatetike* ja'ik Maat xnich'on Amasai xchi'uk Joel xnich'on Asarias; li ta jmerarietike^b ja'ik Kis xnich'on Abdi xchi'uk Asarias xnich'on Jealelel; li ta jguersonetike^c ja'ik Joa xnich'on Sima xchi'uk Eden xnich'on Joa; **13** li ta xnich'nabtak Elisafane ja'ik Simri xchi'uk Jeuel; li ta xnich'nabtak Asafe^d ja'ik Sakarias xchi'uk Matanias; **14** li ta xnich'nabtak Emane^e ja'ik Jeiel xchi'uk Simei; li ta xnich'nabtak Jedutune^f ja'ik Semaya xchi'uk Usiel. **15** La stsob li yermanotakike xchi'uk la xch'ultajesik, laje tal xch'ubabeik li sna Jeova^g jech k'ucha'al laj yal ajalil ti ja' ta smantal Jeovae. **16** Li paleetike och xch'ubabeik li sna Jeovae, la sjipik lok'el li k'usitik ibal sba la staik ta sna Jeovae, te laj yak'ik ta yamak'il^h stemplo Jeova. Laje, ja' xa laj yich'ik lok'el li jlevietike, te bat yak'ik ta stenlejaltik Sedron.ⁱ **17** Ja' yu'un, li ta sba k'ak'al ta sba ue lik xch'ultajesik li temploe. Li ta vxaxakibal k'ak'al yu'un li sba ue, te k'otik li ta yochabal sna Jeovae.^j Vaxakib k'ak'al la xch'ultajesik li sna Jeovae, va'un tsuts yu'unik li ta 16 yu'un li sba ue.

18 K'alal tsuts yu'unike bat sk'elik li ajalil Esekiasse, xi laj yalbeike: «Laj xa jch'ubakutik li sna Jeovae, li skajleb chik'bil matanale^k xchi'uk skotol li k'usitik te chtune^l xchi'uk li mexa ti bu chich' ak'el li latsbil pane^m xchi'uk skotol li k'usitik te chtune. **19** Laj xa jchapanikutik xchi'uk laj xa jch'ultajeskutikⁿ skotol li k'usitik la slok'es li Akas ti mu'yuk tuk' ech' o ta ajvalile, te xa oy ta yeloval skajleb smoton Jeova».

20 Sob lik li ajalil Esekiasse

29:16 *O «sti'». K'elo Glosario, *amak'*. **29:18** *Ja' xkaltik, pan ti ak'bil ta stoljal Diiose.

xchi'uk la stsob li bankilaetik ta jteklume, va'un muyik batel ta sna Jeova. **21** Yik'ojik batel vukot tot vakax, vukot tot chij, vukot ch'iom tot chij xchi'uk vukot tot tentsun ti ja' chk'ot ta matanal sventa smul li ajvalil xchi'uk yuts' yalal xchi'uk ti bu tspace mantale, sventa smul li Judae^a xchi'uk ti bu ch'ule. Ja' yu'un, laj yalbe li paleetik ti ja' snitilulal Aaron li ta ak'o te xak'ik ta matanal li ta skajleb smoton Jeovae. **22** Li paleetike la smilik li vakaxetike^b xchi'uk te la svijbeik xch'ich'el li ta skajleb matanale;^c laje la smilik li tot chijetike xchi'uk te la svijbeik xch'ich'el li ta skajleb matanale; la smilik li ch'iom tot chijetike xchi'uk te la svijbeik xch'ich'el li ta skajleb matanale. **23** Laje, laj yik'ik tal ta stojolal ajvalil xchi'uk tsobobail li tot tentsunetik ti chich' ak'el sventa mulile, va'un laj yak' sk'obik ta sba. **24** Li paleetike la smilik li tot tentsunetike. Li xch'ich'ele laj yak'ik ta matanal sventa mulil li ta sba skajleb matanale sventa staik perton sjunul li jteklum Israele, yu'un jech laj yal ajvalil ti ja' sventa skotol Israel li chik'bil matanal xchi'uk li matanal sventa mulile.

25 K'alal ja'o jech tspace, laj yalbe jlevietik ti te ak'o sva'an sbaik ta sna Jeova xchi'uk simbaloik,* stijobiltak son ti oy yak'il-take xchi'uk s-arpaik,^d yu'un jech laj yal mantal li David^e xchi'uk Gad^f ti oy k'usi ch-ak'bat yil ti nopem xa'i chalbe ajvalile xchi'uk jech laj yal mantal li j-alk'op Natane.^g Yu'un jech laj yal mantal Jeova ta stojolal li j-alk'opetik yu'une. **26** Ja' yu'un, li jlevietike te va'alik xchi'uk te stsakojik li stijobiltak son Davide, yan li paleetike ja' stsakojik li ok'esetike.^h

29:25 *Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stijobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup' sbae.

KAP. 29

a Le 4:3
Le 4:13, 14
Nu 15:22-24

b Le 4:4

c Le 4:7, 18

d 1Kr 25:1, 6
2Kr 9:11

e 1Kr 28:12, 13
2Kr 8:12, 14

f 2Sa 24:11, 12
1Kr 29:29

g 2Sa 7:2
2Sa 12:1

h Nu 10:8
1Kr 15:24

Kolumna 2

a Le 1:3, 4

b 2Sa 23:1

c 1Kr 16:7

d Le 1:3

e 1Re 3:4
1Re 8:63
1Kr 29:21, 22

f Nu 8:19
2Kr 30:17
2Kr 35:10, 11

27 Va'un, li Esekias laj yal mantal ti ak'o yak'ik ta skajleb matanal li chik'bil matanale.^a K'alal lik yak'ik li chik'bil matanale, lik sk'eintaik li Jeovae xchi'uk lik stij li yok'esike, ja' to chlik stij yok'esik k'alal mi lik xa ox stijik li stijobiltak son ajvalil David ta Israele. **28** K'alal ja'o chkejinik xchi'uk k'alal ja'o tsjupan li yok'esike, la snijan sbaik sjunul li tsobobbaile —ja' to laj yo'ontonik k'alal laj yak'ik skotol li chik'bil matanale—. **29** K'alal naka no'ox laj yo'ontonik ta yak'el li matanale, la skejan spatant sbaik li ajvalil xchi'uk skotol li buch'utik te xchi'ukane. **30** Li ajvalil Esekias xchi'uk li bankilaetike laj yalbeik jlevietik ti ak'o sk'upil k'optaik li Jeovae, ti ja' ak'o sk'upil k'optaik-o li salmoetik yu'un David^b xchi'uk Asaf^c ti oy k'usi ch-ak'bat yile. Ja' yu'un, xkuxet tajek yo'ontonik lik sk'upil k'optaik xchi'uk la skejan spatant sbaik.

31 Xi laj yal li Esekias: «Avie, vo'oxuk ti vok'biloxuk yu'un* Jeovae, la'ik xchi'uk ich'ik tal milbil matanal xchi'uk matanal sventa stojel ta vokol li ta sna Jeovae». Jech oxal, sjunul li tsobobbaile laj yich'ik tal li milbil matanale xchi'uk li matanal sventa stojel ta vokole. Oy buch'utik lok' ta yo'ontonik yich'el tal chik'bil matanal xtok.^d **32** Ti k'u yepal li chik'bil matanal laj yak'ik li tsobobbaile ja' 70 ta kot vakax, sien ta kot tot chij xchi'uk chib sien ta kot ch'iom tot chij. Skotol taje ja' la xchik'beik ta smoton Jeova.^e **33** Sventa li ch'ul matanale ja' vakib sien ta kot vakax xchi'uk oxmil ta kot chij. **34** Pe mu'yuk ep paleetik sventa xcho-beik snukuil li k'usi chich' ak'el ta chik'bil matanale, ja' yu'un ja' koltavanik li yermanotakik ti ja'ik jlevietik^f ja' to ti k'uxi tsuts yu'unik yak'el li matanale xchi'uk ja'

29:31 *Literal «ti anojesoja ak'obik sventa».

to ti k'alal laj xa ox xch'ultajes sbaik li paleetike,^a yu'un li jlevietike ja' mas yak'oj ta yo'ontonik* ti chch'ultajes sbaik, ja' mu jechuk li paleetike. **35** Jech xtok, oy ep chik'bil matanal,^b xepu'al matanal sventa jun o'ontonal^c xchi'uk ep matanal vino ti chich'ak'el xchi'uk li chik'bil matanale.^d Ja' jech cha'lik* li abtelal ta sna Jeovae. **36** Ja' yu'un, li Esekias xchi'uk sjunul li jteklume xkuxet tajek yo'ontonik ta skoj ti la skolta stekluma^e li melel Diose, yu'un ta junchib no'ox k'ak'al k'ot ta pasel skotol taje.

30 Li Esekias laj yalbe batel mantal sjunul Israel' xchi'uk Juda, la sts'ibabe batel karta xtok li Efrain xchi'uk Manases^g sventa xbatik ta sna Jeova ta Jerusalem yo' spasiq li K'in Koltael sventa li Jeova Dios yu'un Israele.^h **2** Pe li ajvalile, li bankilaetik yu'une xchi'uk sjunul li tsobobbail ta Jerusalemene la snopik ti ja' to tspasik ta xchibal yu li K'in Koltaele,ⁱ **3** yu'un mu'yuk vu' yu'unik spasel k'alal ja'o yoraile,^j yu'un jayvo' no'ox paleetik xch'ultajesoj sbaik^k xchi'uk mu'yuk la stsob sbaik li krixchanoetik ta Jerusalemene. **4** Lek laj ya'i ajvalil xchi'uk sjunul tsobobbail li k'usi k'ot ta nopele. **5** Va'un, k'ot ta nopele yu'unik ti tstakik batel a'yej ta sjunul Israel ti chlik ta Beer-Seba k'alal to ta Dan' sventa xtal spasiq K'in Koltael ta Jerusalem sventa li Jeova Dios yu'un Israele, yu'un mu'yuk bu jmoj tsobol tspasik k'ucha'al ts'ibabile.^m

6 Va'un, li j-almantaletike* ta smantal ajvalil batik ta sjunul Israel xchi'uk Juda, yich'ojik batel li kartaetik yu'un ajvalil xchi'uk li bankilaetik yu'une, xi chalik batele: «Steklumal Israel, sutanik ta stojolal li Jeova Dios yu'un

KAP. 29

a 2Kr 30:2, 3

b 2Kr 29:32

c Le 3:1
Le 3:14-16

d Nu 15:5

e 2Kr 30:12

KAP. 30

f 2Kr 11:14, 16

g 2Kr 34:1, 6, 7

h Eks 12:43
Le 23:5
Dt 16:2
2Kr 35:1

i Nu 9:10, 11

j Eks 12:18

k 2Kr 29:34

l Jue 18:29

m 2Kr 35:18

Kolumna 2

a 2Re 15:29
1Kr 5:26
2Kr 28:20, 21

b 2Kr 29:8, 9

c Eks 32:9

d Dt 12:5, 6
Sl 132:13

e 2Kr 29:10

f 1Re 8:49, 50

g Dt 30:1-3

h Eks 34:6
Sl 86:5
Mik 7:18i 2Kr 15:2
Is 55:7
Snt 4:8

j 2Kr 30:1

k 2Kr 36:15, 16

l 2Kr 11:14, 16

m Nu 9:10, 11

n Le 23:6

o 2Re 18:22

Abraan, Isaak xchi'uk Israele sventa sut tal ta atojolalik vo'oxuk ti lakolik komel ta sk'ob li ajvaliletik ta Asiriae.^a **7** Mu jechuk xapasik k'ucha'al li amoltotakik xchi'uk li achi'iltakik ti mu'yuk tuk' laj yak' sbaik ta stojolal li Jeova Dios yu'un smoltotakike, jech oxal li k'usitik laj yak' k'otuk ta stojolalike chi'ik-o li krixchanoetik jech k'ucha'al chavil ta asat atukik avie.^b **8** Ja' yu'un, li avie mu xapas ta tsots avo'ontonik jech k'ucha'al la spasiq li amoltotakike.^c Ak'o abaik ta ventainel yu'un li Jeovae, la'ik li ta xch'ulna^d ti xch'ultajesoj sbatel osile xchi'uk tunanik ta stojolal li Jeova Dios avu'unike sventa xnamaj ta atojolalik li sk'ak'al yo'onton ti tsanem taje.^e **9** Yu'un mi la sutik tal ta stojolal li Jeovae, li achi'iltakike xchi'uk li anich'nabike ch'uxubinatik yu'un li buch'utik chukatik batele^f xchi'uk xu' to sutik tal li ta avosilalike,^g yu'un li Jeova Dios avu'unike oy slekil yo'onton xchi'uk oy xk'uxul yo'onton,^h mu teuk-o tsnamajes sat ta atojolalik mi la sutik tal ta stojolale.ⁱ

10 Ja' yu'un, li j-almantaletike* batik ta jujun jteklum ta sjunul yosilal Efrain xchi'uk Manases,^j k'otik k'alal to ta Sabulun, pe labanatik xchi'uk na'leatik yu'un li krixchanoetike.^k **11** Pe oy buch'utik ta Aser, ta Manases xchi'uk ta Sabulun ti la sbik'tajes sbaik, va'un talik ta Jerusalem.^l **12** Li melel Diose la skolta li Judae sventa jmoj xch'unbeik smantal li ajvalile xchi'uk li bankilaetike, yu'un jech yalaj mantal li Jeovae.

13 Ep la stsob sbaik ta Jerusalem ta xchibal u^m sventa spasiq li Sk'inal Pan ti Mu'yuk Slevaduraile;ⁿ snt ep tajek la stsob sbaik. **14** Lik slok'esik li skajlebtak matanal ti te oy ta Jerusalem^o xchi'uk li skajlebtak

29:34 *Literal «tuk' yo'ontonik». 29:35 *O «chapaj». 30:6, 10 *Literal «j-anilajetike».

30:13 *K'elo Glosario, levadura.

matanal sventa xchik'obil pome,^a te bat sjipik ta stenlejaltik Sedron. **15** Va'un, li ta 14 ta xchibal ue la smilik li matanal sventa K'in Koltaele. K'exavik tajek li paleetik xchi'uk li jlevietike, ja' yu'un la xch'ultajes sbaik xchi'uk laj yich'ik tal chik'bil matanal etik ta sna Jeova. **16** La stsak yabtelik ta jujun jech ono'ox K'ucha'al yaloj ta Smantal Moises ti ja' yajtunel mel el Diose; va'un li paleetike lik svijik li ch'ich'^b ti tal ak'batikuk yu'un li jlevietike. **17** Ep buch'utik ta tsobobbail ti mu'yuk xch'ultajesoj sbaik, ja' yu'un li jlevietike ja' oy ta sbaik ta smilel li matanal sventa K'in Koltael yo' stabeik sbalil li buch'utik mu'yuk sakubtasoj sbaik^c sventa xich'ik ch'ultajesel ta stojal Jeova. **18** Yu'un ep buch'utik mu'yuk sakubtasoj sbaik, mas to li buch'utik likemik ta Efrain, ta Manases,^d ta Isakar xchi'uk ta Sabulone, ak'o mi jech, ve'ik li ta K'in Koltaele manchuk mi ts'ibabil ti mu stak' jech spasi-ke. Pe li Esekiasie xi la spas orasion ta stojalalike: «Li Jeova ti toj lek yo'ontone^e ak'o xk'uxubin **19** skotol li buch'u xchapanoj yo'onton ta sa'el li mel el Dios^f Jeova ti ja' Sdios smoltotakike ak'o mi mu'yuk sakubtasoj sbaik jech k'ucha'al chal li mantale». ^g **20** Li Jeovae laj ya'ibe sk'op li Esekiasie, va'un laj yak' ta per-ton^h li jteklume. **21** Ja' yu'un, li j-israeletik ti te oyik ta Jerusalene vukub k'ak'al xkuxet tajek yo'onton^h la spasik li Sk'in al Pan ti Mu'yuk Slevaduraille.ⁱ Li jlevietik xchi'uk li paleetik eke la sk'upil k'optaik jujun k'a-k'al li Jeovae, solet tsots la stijik stjibiltak sonik sventa sk'upil k'optaik Jeova.^j **22** Li Esekiasie la xchi'in ta lo'il xchi'uk la spatbe yo'onton skotol li jlevietik ti lek p'ij tspace yabtelik ta stojal Jeovae. Vukub k'ak'al ve'ik li

30:20 *Literal «la xpoxta».

KAP. 30

a 2Kr 28:24

b Le 1:5

c 2Kr 29:34

d 2Kr 30:1

e Sl 86:5

f 2Kr 19:2, 3
Esd 7:10

g Nu 9:6, 10

h Dt 12:5, 7
Ne 8:10

i Le 23:6

j 2Kr 29:25

Kolumna 2

a Le 23:6

b Le 3:1

c 1Re 8:65

d 2Kr 35:7, 8

e 2Kr 29:34

f 2Kr 30:11, 18

g Eks 12:49

h 1Re 8:65, 66

i Nu 6:23-26
Dt 10:8

KAP. 31

j Eks 23:24

k Dt 7:5
2Re 18:1, 4
2Kr 14:2, 3
2Kr 34:1, 3

l Dt 12:2

m 2Kr 23:16, 17

n 2Kr 30:1, 18

ta k'ine,^a chak'ik milbil matanal etik sventa jun o'ontonal^b xchi'uk tstojeik ta vokol li Jeova Dios yu'un smoltotakike.

23 Sjunul li tsobobbail k'ot ta nopel yu'unik ti tspacek to vukub k'ak'al mas li k'ine, ja' yu'un xkuxet yo'onton la spasik yan vukub k'ak'al li k'ine.^c **24** Li ajvalil Esekias ta Judae la skolta sba sventa xak'be tsobobbail jmil ta kot tot vakax xchi'uk vukmil ta kot chij;^d li bankilaetik eke laj yak'beik tsobobbail jmil ta kot tot vakax xchi'uk lajunmil ta kot chij; jech xtok, ep tajek paleetik la xch'ultajes sbaik.^e **25** Sjunul li tsobobbail yu'un Judae, li paleetike, li jlevietike, sjunul li tsobobbail ti likem tal ta Israele^f xchi'uk li jyanlumetik^g ti likemik tal ta yosilal Israel xchi'uk ti ta nakalik ta Judae xkuxet tajek yo'ontonik. **26** Xkuxet tajek yo'ontonik li ta Jerusalene, yu'un ti k'uxi ech' ta ajvalil li Salomon xnich'on David ti ja' ajvalil ta Israele mu'yuk-o jech spasojik li ta Jerusalene.^h **27** Ta ts'akale, li paleetik ti ja' jlevietike va'ik sventa xak'beik bendision li jteklume;ⁱ va'un chikintabatik yu'un li Diose, li s-orasionike k'ot k'alal to ti bu ch'ul ti ja' te nakale, ja' xkaltik, li ta vinajele.

31 K'alal naka no'ox laj yo'ontonike, lok' batel skotol li j-israeletik ti te oyike sventa xbatik ta jteklumetik yu'un Juda; va'un la silinik skotol li ch'ul va'anbil tonetike^j xchi'uk la xtuch'ik li ch'ul posteetike,^{*k} laje la silinik li tayal k'opojealetike^l xchi'uk li skajlebtak matanal^m ta sjunul Juda xchi'uk ta Benjamine. Jech la spasik xtok li ta Efrain xchi'uk ta Manases,ⁿ la silinik komel ta j-ech'el. K'alal laj yo'ontonike, sutik batel ta steklumalik xchi'uk ta snak ta jujuntal li j-israeletike.

31:1 *K'elo Glosario, ch'ul poste.
*K'elo Glosario, tayal k'opojebal.

2 Li Esekias e lik yak'be yabtel li paleetik xchi'uk jlevietik ti k'u yelan ch'akbilik ta jujuvok'e,^a ja' ti k'u yelan yabtelik^b ta jujuvok'e^c sventa xak'ik chik'bil matanal xchi'uk milbil matanal sventa jun o'ontonal, sventa x-abtejik, sventa stojik ta vokol xchi'uk sventa sk'upil k'optaik Dios li ta jujun sti'tak yamak* Jeovae.^d 3 Li k'usitik oy yu'un li ajvalil eke laj yich' ak'el ta chik'bil matanal,^e ta matanal ta jujun sob xchi'uk ta jujun mal k'ak'al,^f ta chik'bil matanal ta jujun savado,^g ta jujun ach' luna^h xchi'uk ta jujun k'inetik,ⁱ jech laj yich' pasesel jech k'ucha'al ts'ibabil ta Smantal Jeovae.

4 Jech xtok, laj yalbe mantal li jnaklejetik ta Jerusalem ti ak'o yak'beik paleetik xchi'uk jlevietik li k'usi oy sderecho chich'ike/ sventa jechuk tajak x-abtejik* k'ucha'al chal li smantal Jeovae. 5 K'alal lok' li mantale, ta ora no'ox ep laj yich'ik talel sba sat sts'unobik li j-israeletike, ach' vino, aseite,^k pom xchi'uk skotol li k'usi chlok' ta yosilike;/ ep tajak laj yich'ik talel li jun ta lajlajuneb ta skotol li k'usitik oy yu'unike.^m 6 Li krixchanoetik ta Israel xchi'uk ta Juda ti te nakalik ta jteklumetik ta Judae laj yich'ik tal jun ta lajlajuneb ek li xvakaxike, li xchijike xchi'uk laj yak'ik jun ta lajlajuneb li ch'ul matanaletikⁿ ti chich' ch'ultajesbel li Jeova Dios yu'unike. K'alal laj yich'ik tale, ep ta tsop la sbusanik. 7 Li ta yoxibal ue,^o lik yak'ik ta jujutsop li k'usitik laj yich'ik tale; va'un li ta svukubal ue^p tsuts yu'unik. 8 Tal sk'elik Esekias xchi'uk bankilaletik ti k'u yepal te tsopajtike, va'un lik sk'upil k'optaik li Jeovae xchi'uk laj yak'beik bendision li steklumal Israele.

31:2 *Literal «skarpanatak». K'elo Glosario, amak'. 31:3 *O «ach' u». 31:4 *O «jp'eluk ta yo'onton spasiq».

KAP. 31

a 1Kr 24:1
b 2Kr 8:14
c 1Kr 23:6
d 1Kr 23:13
1Kr 23:27-30
e 2Kr 30:24
f Eks 29:39
g Nu 28:9
h Nu 10:10
i Dt 16:16
j Nu 18:21
Ne 10:38, 39
k Nu 18:12
l Eks 22:29
Eks 23:19
Ne 10:37
m Pr 3:9
n Le 27:30
Dt 14:28
o Le 23:16
p Le 23:24

Kolumna 2

a Nu 18:8
b Mal 3:10
c Ne 10:38, 39
Ne 12:44
d Le 27:30
Dt 14:28
e 1Kr 26:17, 19
f Dt 12:5, 6
Dt 16:10
g Nu 18:8
h Le 2:10
Le 7:1
i Jos 21:19
j 1Kr 24:1

9 Li Esekias la sjak'be paleetik xchi'uk jlevietik k'u yu'un toj ep li matanal te tsopajtike. 10 Xi la stak' li bankilal pale Asarias ti te oy ta sna Sadoke: «Li matanal chich'ik talel ta sna Jeovae^a lek xve'ik-o xchi'uk ep to chkomenaj,^a yu'un toj ep yak'ojbe bendision steklumal li Jeovae, ja' yu'un ep to sovraill li k'usitik laj yich'ik tale».^b

11 Jech oxal, li Esekias laj yal mantal ti ak'o spasbeik snailtak^c li ta sna Jeovae, ja' yu'un jech la spasik. 12 Jech-o laj yich'ik talel li matanale, li jun ta lajlajunebe^d xchi'uk li ch'ul matanaletike; ja' laj yak'beik sbain li Konanias ti ja' jlevi vinike xchi'uk li Simei ti ja' xchi'il ta vo'kele. 13 Li Jeiel, Asasias, Naat, Asael, Jerimot, Josabad, Eliel, Ismakias, Maat xchi'uk Benayae ja' laj yich'ik t'ujel sventa skoltaik li Konanias xchi'uk li xchi'il ta vok'el ti ja' li Simeie, yu'un jech laj yal mantal li ajvalil Esekias. Li Asariase ja' sbainojbe li sna meel Diose. 14 Li Kore ti ja' xnich'on Imna, ti ja' jun jlevi vinik ti chchabi li ti' na ta slok'eb k'ak'ale,^e ja' oy ta sba li matanal ti lok' ta yo'ontoniq' yak'bel li meel Diose, ja' oy ta sba xch'akel xtok li matanal chich' ak'bel Jeovae^g xchi'uk li k'usitik toj ch'ule.^h 15 Ja' tsbeiltas li Eden, Miniamin, Jesua, Semaya, Amarias xchi'uk Sekanias ti te oyik li ta jteklumetik yu'un paleetikⁱ ti tuk' snaⁱ x-abtejike, skotolik taje ja' oy ta sbaik ti parejouk spukbeik li k'usi chich'ik li yermanotakik ta jujuvok'e,^j ta bik'it ta nuk'. 16 Pe parte-o li k'usitik la spukbeik li keremetik ti oxib o ti mas ta oxib sjabilalik ti te tsakbil sbiik ek ti bu lek xcholet tsakbil sbiik ti jujun k'ak'al chtal tunnik ta sna Jeovae xchi'uk ti ja'

31:10 *O «chkomelaj». 31:11 *O «spasik ve'ebaleitik». 31:12 *O «li diesmoe».

tspasik li k'usitik oy ta sbaik ti bu jvok'ukal oyike.

17 Ti k'u yelan lek xcholet laj yich' tsakbel sbaik li paleetike ja' ta jujuchop yuts' yalalik,^a ja' jech laj yich' tsakbel sbaik ek li jlevietik ti 20 o ti mas ta 20 sjabilalike,^b ja' ti k'u yelan staoj yabtelik ta jujuchope.^c **18** Ti k'u yelan lek xcholet tsakbil sbaik te tsakal sk'oplal li ololetike, li yajnil-takike, li skeremtakike xchi'uk li stsebetakike, ja' ti k'u yepal oyik ta jujuvok'e, yu'un mu'yuk xik'ub-tas sbaik ta skoj ti ch'ul li k'usitik tsapasike, yu'un lek tuk' tspace li yabtelike, **19** ja' jech laj yich' tsakbel sbaik ek li snitilul Aaron ti ja'ik paleetik ti te nakalik li ta spat steklumalik ti lek yaxaltike.^d Li ta jujun jteklume va'anbilik viniketik ti ja' chch'akbeik sve'el skotol li viniketik ti ja'ik paleetike xchi'uk skotol li buch'utik te tsakal sbaik ta snitilul li jlevietike.

20 Ja' jech la spas ta sjunul Juda li Esekias, ja' la spas-o li k'usi lek xchi'uk li k'usi tuk'e xchi'uk tuk'-o laj yak' sba ta stojolal li Jeova Dios yu'une. **21** Skotol li k'usitik la spas sventa sa' li Dios yu'une, jech k'ucha'al li abtelal ta sna meel Diose^e o ta sventa xch'unel li Mantale xchi'uk skotol li k'usitik chak' ta chanel li Diose ta sjunul yo'onton la spas, lek bat ta pasel yu'un.

32 K'alal lek tuk' bat ta pasel' yu'un Esekias skotol taje, li ajvalil Senakerib ta Asiriae tal tsak ta k'op li Judae. La setu skotol li jteklumetik ti oy lek smuroale, yu'un jp'el ta yo'onton tsk'an tsjinesan ochel sventa x-och ta sk'ob.^g

2 K'alal laj yak' venta Esekias ti tal tsak ta k'op Jerusalem li Senakeribe, **3** k'ot ta nopel yu'un ti tstakijes li sat vo'etik* te oy ta spat jteklume,^h

32:3 *O «nio'etik».

KAP. 31

a 1Kr 24:4

b Nu 4:2, 3
Nu 8:24
1Kr 23:24

c 1Kr 23:6

d Le 25:33, 34
Nu 35:2
Jos 21:13

e 2Kr 29:35

KAP. 32

f 2Kr 31:20

g 2Re 18:7, 13
Is 36:1

h 2Re 20:20

Kolumna 2

a 2Sa 5:9
1Re 9:24
1Re 11:27
2Re 12:20

b 2Re 19:6

c Dt 31:6, 8
Jos 1:6, 9
2Re 6:16, 17
2Kr 20:15

d Nu 14:9
Dt 20:1, 4
Jos 10:42
Jer 17:5

e 2Kr 20:20

f Is 37:8

g 2Re 18:17
Is 36:2

pe ba'yel la sjak'be li bankilaetik yu'une xchi'uk li yajsoltarotake, va'un lek laj ya'ik. **4** Ep krixchanoetik la stsob sba, la stakijesik li sat vo'etike* xchi'uk li yok uk'um ti te ch-ech' batel ta osile, yu'un xi laj yalike: «¿K'u yu'un ti jun no'ox yo'onton li' chvul sta ya'alik li ajvaliletik ta Asiriae?».

5 La xcha'va'an xtok li mu-roetik ti lomemik to'oxe xchi'uk la spas tayal k'elob osiletik li ta sbae, pe laj to sva'an yan muro ta spat. La xcha'meltsan li Tsopaj-tik ton*^a ti te oy ta Steklumal Davide, la spas epal abtejebaletik sventa pask'op xchi'uk eskudoetik.[#] **6** Laje, la sva'an bankilal soltaroetik li ta jteklume xchi'uk te la stsob li ta ch'ivit* ta yochebal jteklume. Xi la spatbe yo'ontonike: **7** «Tsotsuk avo'ontonik xchi'uk mu xachibajik. Mu xaxi'ik xchi'uk mu xnik avo'ontonik yu'un li ajvalil ta Asiria^b xchi'uk li epal krixchanoetik te xchi'uke, yu'un ja' mas ep li buch'utik li' jchi'uktike, ja' mu sta li buch'utik te xchi'ukike.^c **8** Li buch'u chkoltaate ta bek'et no'ox,* pe li vo'otike li' xchi'inojutik li Jeova Dios ku'untik sventa skoltautike, ja' tspace k'op sventa skoltautik».^d Li jteklume tsatsub-o yo'onton li k'usi laj yal li ajvalil Esekias ta Judae.^e

9 Ta tsakal k'alal ja'o te oy ta Lakis' li ajvalil Senakerib ta Asiria xchi'uk li epal soltaroetik yu'une, la stak batel ta Jerusalem yajtuneltak sventa xi xbat yalbeik li ajvalil Esekias ta Juda xchi'uk skotol li judaetik ti te oyik ta Jerusalemene.^g

10 «Xi chal li ajvalil Senakerib ta Asiriae: ¿K'usi apatoj-o avo'ontonik ti jun no'ox avo'onto-

32:4 *O «nio'etike». 32:5 *Li ta ebreo k'ope ja' *Milo*. Li jp'el k'op taje ja' sk'an xal «nojesbil». #O «makobbaitetik». 32:6 *O «kaye; ti bu oy ep krixchanoetik». 32:8 *O «ta yip no'ox krixchano».

nik te oyoxuk ta Jerusalem ti k'alal joyobtable?^a **11** ¿Mi mu xavak'ik venta ti yakal tso'laoxuk li Esekias sventa xachamik ta vi'nal xchi'uk ta takiti'il k'alal xi chalboxuke: «Li Jeova Dios ku'untike ja' tspotutik ta sk'ob li ajvalil ta Asiriae?»^b **12** ¿Mi mu ja'uk stuk Esekias la slokes li tayal k'opojebaletik^c sventa Sdiosse xchi'uk li skajlebtak smotone^d xchi'uk ti xi laj yalbe li Juda xchi'uk Jerusalem: «Jun xa no'ox skajlebt matanal sk'an xakejan abaik ta stojolal xchi'uk ja' no'ox te sk'an xachik'ik matanal ti xtomet muyel xch'ai-lale?»^e **13** ¿Mi mu xana'ik k'usi la jpasbekutik xchi'uk jmoltotakutik skotol li jteklumetik ta junjume?^f ¿Mi poj yu'unik lok'el ta jk'obkutik steklumalik li diosetik yu'un jyanlumetike?^g **14** Li jmoltotake la slajesbeik sk'oplal epal jyanlumetik, pe mi junuk sdiosik koltaatik lok'el ta jk'ob. Va'un ¿mi ja' xa chatap avo'ontonik ti tspotjoxuk lok'el ta jk'ob li Adiosik eke?^h **15** ¿Mu me slo'laoxuk xchi'uk mu me xch'ayoxuk ta be li Esekiasel? Mu xavak' xch'unel avo'ontonik ta stojolal, yu'un mu'yuk junuk sdios jteklum o ajvalil ti poj lok'el yu'un ta jk'ob li steklumale mi ja'uk ta sk'ob li jmoltotake. ¿Buuk xa li Adiosike, mu xu' yu'un spotjoxuk lok'el ta jk'ob!»ⁱ

16 Li jaytuneltake ep to k'usitik chopol laj yalike ta stojolal li Jeova ti ja' meled Diosse xchi'uk ta stojolal li Esekias ti ja' jaytunele. **17** La sts'iba kartaetik^k xtok sventa xchopol k'opta xchi'uk sventa sa' ta k'op li Jeova Dios yu'un Israele,^l xi la sts'iba batele: «Jech k'ucha'al mu'yuk xpoj lok'el yu'un ta jk'ob steklumalik^m li yan diosetike, ja' jech mu xu' yu'un spoj lok'el ta jk'ob steklumalik li Sdios Esekias eke».

32:12 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. #O «xch'ayilale».

KAP. 32

- a 2Re 18:19
Is 36:4
- b 2Re 18:29, 30
2Re 19:10
- c 2Re 18:1, 4
- d 2Kr 31:1
- e 2Re 18:22
Is 36:7
- f 2Re 15:29
2Re 17:5
Is 37:12
- g 2Re 18:33, 34
2Re 19:17, 18
- h Eks 14:3
Eks 15:9
- i 2Re 18:29
- j Eks 5:2
Dt 32:27
Da 3:14, 15
- k 2Re 19:14
- l Is 37:29
- m 2Re 17:6
2Re 19:12

Kolumna 2

- a 2Re 18:26, 28
Is 36:11, 13
- b 2Re 19:2, 20
Is 37:2
- c 2Re 19:14, 15
2Kr 14:11
- d Sl 76:5
- e 2Re 19:35-37
Is 37:37, 38
- f 1Re 4:21
2Kr 17:1, 5
- g 2Re 20:1, 2
Is 38:1, 2
- h 2Re 20:5, 9
2Kr 32:31
Is 38:8
- i Jer 26:18, 19

18 Solel tsotsik xa la sk'oponik komel li jnaklejetik ta Jerusalem ti te oyik ta sba mureo, ta sk'op judaetik k'opojik sventa x-och xi'el ta yo'ontonik xchi'uk sventa xnikik ta xi'el yo' x-och ta sk'obik li jteklume.^a **19** Ja' jech la xchopol k'optaik li Dios ta Jerusalem jech k'ucha'al la xchopol k'optaik li diosetik ta yantik lum ti yabtel no'ox sk'ob jun krixchanoe. **20** Pe li ajvalil Esekias xchi'uk li j-alk'op Isaias^b xnich'on Amose jech-o la pasik orasion xchi'uk xvokoletik muyel ta vinajel sventa sk'anik koltael.^c

21 Li Jeovae la stak tal jun anjel sventa smil ta j-ech'el skotol li soltarotetik ti lek xu' yu'unik pask'ope,^d li jnitvanejetike xchi'uk li bankilaletik ti bu spajos skarpana li ajvalil ta Asiriae. Ja' yu'un, ta k'exlal xa sut batel ta slumal li ajvalile. Ta ts'akale, och ta sna* sdios, va'un te milat ta espada yu'un jayvo'uk xnich'nab.^e **22** Ja' jech koltaatik lok'el yu'un Jeova li Esekias xchi'uk li jnaklejetik ta Jerusalem ta sk'ob li ajvalil Senakerib ta Asiria xchi'uk ta sk'ob li yantik ti tal tsakatuk ta k'ope, mu'yuk xa xtal tsakatuk ta k'op yu'un li yajkontratakik te oy ta sjoylejilike. **23** Laj yich'beik tale matanal li Jeova te ta Jerusalem xchi'uk oy k'usitik k'upilik sba laj yich'beik tale ek li ajvalil Esekias ta Judae,^f ja' yu'un li ajvalile tsakbil lek ta muk' k'ot ta yantik jteklumetik.

24 Li va' k'ak'ale, ipaj li Esekias xchi'uk jutuk xa mu cham. Pe la sk'opon li Jeovae,^g va'un tak'bat li s-orasion xchi'uk ak'bat ta ilel sk'elobil ju'elal.^h **25** Pe li Esekias mu'yuk sbalil laj yil ti k'uxubinate, yu'un lik stoy sba. Va'un, chopol xa ilat xchi'uk chopol xa ilat li Juda xchi'uk li Jerusalem eke. **26** Pe laj yikta stoyobball li Esekias,ⁱ

32:21 *O «stemplo».

yu'un la sbik'tajes sba, jech la spasik ek li jnaklejetik ta Jerusale. Jech mu'yuk xa xtal sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolalik ti k'u sjalil kuxul li Esekiasie.^a

27 Li Esekiasie pas ta jk'ulej xchi'uk laj yich' ich'el ta muk';^b la spasbe sk'ejobiltak^c plata, oro, k'upil sba tonetik, muil aseite, eskudoetik[#] xchi'uk skotol li k'usitik k'upil sbae. **28** La spasbe sk'ejobil^{*} li sat ts'unobiletik yu'une, li ach' vinoe xchi'uk li aseite. La spasbe sve'eb li jeltos chonbolometike xchi'uk li chitetike. **29** Laj yu'unin jteklumetik xtok, ayen ep xchonbolomtak, xchijtak xchi'uk xvakaxtak, yu'un toj ep tajak k'usitik ak'bat yu'un li Diose. **30** Ja' Esekias la smakbe yok li vo'^d ta Guione,^e te tuk' la sk'ejp'unbe^{*} yalel yok ta Steklumal David^f ta stuk'il smaleb k'ak'al. Li Esekiasie lek bat ta pasel yu'un skotol. **31** Pe k'alal laj yich'ik takel batel li jajk'opojeltak bankilaletik ti te oyik ta Babilonia yo' xbat sjak'ik li sk'elobil ju'elal^g k'ot ta pasel ta jteklume,^h li melel Diose laj yikta stuk li Esekiasie sventa xak' ta preva,ⁱ yu'un tsk'an tsna' skotol li k'usioy ta yo'ontone.^j

32 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Esekiasie, ti k'utik yelan laj yak' ta ilel tuk'il k'anelale,^k te tsakal ti bu ts'ibabil li k'usitik ak'bat yil j-alk'op Isaias' xnich'on Amose, li ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Juda xchi'uk ta Israele.^m **33** Va'un, li Esekiasie bat xkux xchi'uk li smoltotake, te la smukik ta sbelet ti bu chmyu batel ta smukinal li xnich'nabtak Davide;ⁿ skotol li jnaklejetik ta Juda xchi'uk ta Jerusale laj yich'ik ta muk' k'alal chame. Laje, ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Manases sbie.

32:27 *O «snak'obiltak». #O «makob-bailetik». **32:28** *O «snak'obil». **32:30** *O «sts'ep'unbe».

KAP. 32

- a 2Re 20:19
b 2Kr 1:11, 12
2Kr 17:1, 5
c 1Re 9:17-19
d 2Kr 32:4
e 1Re 1:33, 45
f 2Sa 5:9
g 2Re 20:8-11
Is 38:8
h 2Re 20:12
Is 39:1
i Je 22:1
j Dt 8:2
Sl 7:9
Sl 139:23
k 2Kr 31:20, 21
l Is 1:1
m 2Re 20:20
n 1Re 11:43

Kolumna 2

KAP. 33

- a Mt 1:10
b 2Re 21:1
c 2Re 21:2-6
d 2Re 18:1, 4
e Dt 4:19
2Re 23:5
f 2Re 16:10, 11
g Dt 12:11
2Kr 6:6
h 1Re 6:36
1Re 7:12
i 2Re 16:1, 3
j Jos 15:8, 12
2Re 23:10
k Le 19:26
l Le 20:6
Dt 18:10, 11
m 2Re 23:6
n 2Re 21:7-9
2Re 23:27
2Kr 7:16

33 12 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Manasese,^a 55 jabil ajvalilaj li ta Jerusale.^b

2 Li Manasese ja' la spas li k'usi chopol chil ta sat Jeovae, ja' la spas-o li k'usitik ibal sba^{*} tpsasik li jyanlumetik ti nutsatik lok'el yu'un Jeova ta sat li jteklum Israele.^c **3** La xcha'va'an li tatal k'opojebaletik^{*} ti laj to'ox sjines^d li stot ti ja' li Esekiasie, jech xtok, la sva'anbe skajlebtak smoton li Baaletike xchi'uk la spas ch'ul posteetik.[#] La sni-jan sba xchi'uk tun ta stojolal li soltaroetik ta vinajele.^e **4** Jech xtok, te la sva'an skajlebtak matanal sventa jeche' diosetik li ta sna Jeovae^f ak'o mi xi yaloj li Jeovae: «Te chkom-o jbi sbatel osil li ta Jerusale».^g **5** La sva'an skajlebtak matanal sventa li soltaroetik ta vinajele, te laj yak' ta xcha'jotal yamak'il^{*} sna Jeova.^h **6** Ma'uk no'ox, yu'un te la xchik' ta k'ok' xnich'nabtak' li ta stenlejaltik Inone;ⁱ la spas majia^t xchi'uk la xchan t'unol,^{#j} la xchan ak'chamel, la sva'an j-espiritistaetik xchi'uk jt'unoletik. Ep tajak k'usitik chopol la spas ta sat Jeova ti chopol laj ya'i-o sba yu'une.

7 Te laj yak' ta sna melel Dios^m li lok'ol la spase ak'o mi xi albilik yu'un Dios li David xchi'uk li Salomon ti ja' xnich'one: «Li na li'e xchi'uk li ta Jerusale ti la jt'uj lok'el ta skotol li snitilulal Israele te chkak'o sbatel osil li jbie.ⁿ **8** Mi chch'unik skotol k'usi laj kalbe li Israele, skotol li k'usi chal Mantale xchi'uk li k'usitik chapanbil ti albatik yu'un Moisesse, mu'yuk ta jnutsik lok'el yan velta li ta balumil ti laj

33:2 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **33:3** *K'elo Glosario, *tatal k'opojebal*. #K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **33:5** *O «sti'». K'elo Glosario, *amak'*. **33:6** *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike.

kak'beik li smoltotakike». **9** Li Manasese jech-o la spas sventa xch'ay ta be li Juda xchi'uk li jnakejetik ta Jerusalene, ja' yu'un mas to chopol k'usi la spasiq k'ucha'al li jyanlumetik ti lajesatik yu'un Jeova ta stojolal li j-israe-letike.^a

10 Li Jeovae jech-o laj yal-be mantal li Manases xchi'uk li steklumale, pe mu'yuk la xchikintaik.^b **11** Ja' yu'un, li Jeovae la stak tael bankilal soltaroeetik yu'un ajvalil ta Asiria sventa xtal kontrainatikuk, la stsakik batel li Manasese, la xojbeik xot-xot tak'in* xchi'uk la xchukik batel ta cha'lik kadena ti pasbil ta kovree, va'un laj yik'ik batel ta Babilonia. **12** K'alal ja'o oy svokole, solet xvokolet ta stojolal li Jeova Dios yu'une xchi'uk jech-o la sbik'tajes sba ta stojolal li Dios yu'un smoltotake. **13** Jech-o la spas orasion, va'un li Diose k'uxubaj ta yo'onton xchi'uk la xchikintabe li k'usi xvokolet tsk'ane, ja' yu'un la xcha'ak'be yabtel ta ajvalil^c li ta Jerusalene. Li Manasese ja' to te laj yak' venta ti ja' melet Dios li Jeovae.^d

14 Ta ts'akale, la sva'an yan muro ta spat li Steklumal Davide,^e te la sva'an ta stuk'il smaleb k'ak'al yu'un Guion^f ti te xkom ta stenlejaltike,* li muroe k'ot k'alal to ta ochebal ti Choy sbie,^g te ech' ta sjoylejal Ofel,^h toyol tajek la spas. Jech xtok, la sva'an bankilal soltaroeetik ta skotol jteklumetik yu'un Juda ti joyajtik ta muroe. **15** Laje, la slok'es li jeche' diosetik yu'un jyanlumetike xchi'uk li lok'ol ti te oy ta sna Jeovae,ⁱ la slok'es xtok li skajlebtak matanal te spaso^j li ta vits ti bu oy sna Jeovae^j xchi'uk li ta Jerusalene, laj yal mantal ti ak'o bat sijipik ta spat li jteklume. **16** La xchapan xtok li skajleb

KAP. 33

a Le 18:24
Jos 24:8
2Re 21:11, 16

b 2Kr 36:15, 16

c Is 1:18

d Da 4:25

e 2Sa 5:9
2Kr 32:2, 5

f 2Kr 32:30

g Ne 3:3

h 2Kr 27:1, 3

i 2Re 21:1, 7

j 2Re 21:1, 4, 5

Kolumna 2

a 2Kr 29:18

b Le 3:1

c Le 7:12

d 2Kr 33:12, 13

e 2Re 21:2, 9

f 2Re 21:3, 7

g 2Re 21:18, 19

h Mt 1:10

i 2Re 21:19-24

j 2Kr 33:1, 2

k 2Re 21:1, 7

l Jer 8:12

m 2Kr 33:12, 13

n 2Re 12:20
2Kr 25:27

smoton Jeovae,^a va'un te lik yak' milbil matanal sventa jun o'ontonal^b xchi'uk milbil matanal sventa stojel ta vokol.^c Laj yalbe Juda ti ak'o xtunik ta stojolal li Jeova Dios yu'un Israele. **17** Ak'o mi jech, li jteklume te to chak'ik milbil matanal li ta tayal k'opojebaletike, pe ja' no'oxe ja' sventa li Jeova Dios yu'unike.

18 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Manasese, ti k'u yelan la spas orasion ta stojolal li Dios yu'une xchi'uk li k'usitik albat yu'un li j-alk'opetik* ta sbi li Jeova Dios yu'un Israele te tsakal ti bu ts'ibabil li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israele. **19** Li s-orasion^d xchi'uk ti k'u yelan tak'bat k'alal la sk'an vokole, skotol li mulil la spase xchi'uk ti mu'yuk tuk' laj yak' sbae,^e ti butik la sva'an tayal k'opojebaletik, ch'ul posteeetik*^f xchi'uk lok'oletik k'alal sk'an to'ox sbik'tajes sbae, te tsakal ti bu ts'ibabil li k'usitik laj yalik li viniketik ti oy k'usi ch-ak'-bat yilik ti nopem xa'i ch-albate. **20** Va'un, li Manasese bat xkux xchi'uk li smoltotake, te la smukik ta sts'el sna; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Amone^g sbie.

21 22 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Amone,^h chib jabil ajvalilaj ta Jerusalen.ⁱ **22** Li Amone ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova jech k'ucha'al la spas li Manases ti ja' stote;^j ja' laj yak'-be chik'bil matanal li lok'oletik spaso^k stote^k xchi'uk ja' tun-o ta stojolal. **23** Pe mu'yuk la sbik'tajes sba ta stojolal Jeova^l jech k'ucha'al la sbik'tajes sba li Manases ti ja' stote;^m li Amone ja' no'ox laj yak'be xchi'il li smule. **24** Ta ts'akale, li Amone nopbat sk'oplal ti chmilatⁿ yu'un li yajtuneltake, va'un te laj yich' milel ta

33:11 *O ja' van sk'oplal «te la stsakik ta japch'en». 33:14 *O «beo'tik ta stenlejaltike».

33:18 *O «li buch'utik oy k'usi ch-ak'-bat yilik». 33:19 *K'elo Glosario, ch'ul poste.

sna stuk. **25** Pe li jnaklejetik ta lume la smilik skotol li buch'utik la smilik li ajvalil Amone,^a ja' la stik'ik ta xk'exol ta ajvalil li xni-ch'on ti Josias^b sbie.

34 Vaxakib jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Josias,^c 31 jabil ajvalilaj li ta Jerusale.^d **2** Ja' la spas li k'usi tuk' chil ta sat Jeovae xchi'uk ja' la xchanbe-o stalelal li David ti ja' smoltote, mu'yuk ke'jpuj* ta ba-sik'ob o ta ts'etk'ob.^e

3 K'alal xvaxakibal xa ox jabil yochel ta ajvalile xchi'uk k'alal kerem to'ox tajeke, lik tunuk ta stojolal li Sdios David ti ja' smoltote;^e k'alal 12 jabil xa ox yochel ta ajvalile, lik slok'es ta Juda xchi'uk ta Jerusale^f li tayal k'opojebaletike,^g *9 li ch'ul posteetike,^h li lok'oletike^h xchi'uk li lok'oletik pasbil ta nijesbil tak'ine. **4** Jech xtok, te sk'elaj k'alal la slilini li skajlebtak smoton Baaletike xchi'uk la slilini li skajlebtak pom ti te oy ta sbae. La slilini xtok li ch'ul posteetike,^h li lok'oletike xchi'uk li lok'oletik pasbil ta nijesbil tak'ine, solet pukuk^h xa laj yikta. Li spukukale te la stani ta sba smukinalik li buch'utik chchik'beik to'ox smotone.ⁱ **5** Li sbakil paleetike te la xchik' ta sba li skajlebtak matanal/ ti ja' to'ox te chtunike. Ja' jech la xch'uba li Juda xchi'uk Jerusale.

6 Li ta jteklumetik ta Manases, Efrain,^k Simeon k'alal ta ta Neftalie xchi'uk li ta jteklumetik ta sjoylejal ti jinemike **7** la sjines li skajlebtak matanale, la slilini li ch'ul posteetike^h xchi'uk li lok'oletik spasojike,ⁱ pukuk* xa laj yikta; jech xtok la slilini li skajlebtak pom ti te oy ta sjunul yosalal Israele,^m k'alal laj yo'ontone, sut batel ta Jerusale.

34:2 *O «k'ejev; ts'ep'uj». *O «surto-k'ob». **34:3** *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. **34:3, 4, 7** *K'elo Glosario, ch'ul poste. **34:4, 7** *O «lum».

KAP. 33

a 2Kr 25:1, 3

b 2Re 21:25, 26

KAP. 34

c 1Re 13:2

Sof 1:1

Mt 1:10

d 2Re 22:1, 2

e 2Kr 15:2

f 2Re 23:4, 14

g 2Kr 33:17

h 2Kr 33:21, 22

i 2Re 23:6

j 1Re 13:2

2Re 23:16

k 2Re 23:19

2Kr 30:1

l 2Re 17:41

m 2Kr 31:1

Kolumna 2

a 2Re 22:12

b 2Re 22:3-6

c 2Kr 30:11, 18

d 2Re 12:11, 12

e 2Re 12:15

f 1Kr 23:6

g 2Kr 20:19

h 1Kr 25:1

i 2Kr 8:14

j 2Re 22:4

8 K'alal 18 jabil xa ox yochel ta ajvalile, k'alal laj xa ox xch'uba li jteklum xchi'uk li temploe,^{*} la stak batel Safan^a ti ja' xnich'on Asaliase, Maaseya ti ja' bankilal ta jteklume xchi'uk li Joa xnich'on Joakas ti ja' yabtel tstsiba skotol li k'usitik chk'ot ta pasele sventa xcha'meltsanbeik li sna Jeova Dios yu'une.^b **9** Batik bu oy li Ilkias ti ja' mero bankilal palee, ja' laj yak'beik li tak'in ti te chich' ak'el ta sna Dios ti ja' la stsobik li jlevietik ti ja' jchabitinaetik k'alal chich'ik tallel li jteklumetik ta Manases, ta Efrain xchi'uk li yan jteklumetik ta Israele,^c ta Juda, ta Benjamin xchi'uk li jnaklejetik ta Jerusale.^d **10** Va'un, ja' xa bat yak'beik li buch'utik va'anbilik sk'el-lel li abtelal ta sna Jeovae. Li buch'utik te ch-abtejik ta sna Jeovae ja' xa la stunesik sventa smeltsanik-o ti butik sokeme. **11** Ja' laj yak'beik li buch'utik oy k'usitik lek xtojobik spasele xchi'uk li jva'anej naetike sventa smanik-o tonetik ti lek tuch'bile^e xchi'uk te'etik sventa xk'ot ta yik na xchi'uk ta sventa'altak li naetik ti te no'ox sk'elaj li ajvaliletik ta Juda ti k'alal laj jinuke.^d

12 Toj lek la spas yabtel li viniketike.^e Ja' ich'atik ta venta yu'un li jlevietik ti ja'ik Jaat xchi'uk Abdias ti ja'ik jmerarietike,^f Sakarias xchi'uk Mesulam ti ja'ik jkoatetike,^g taje ja' tunik ta jk'el-vaenetik yu'unik. Li yan jlevietik ti lek chanemik ta stijel sone^h **13** ja' sbainojik li buch'utik chku-chik ikatsile xchi'uk skotol li buch'utik ti k'usiuk no'ox abtelal tspace; jlom jlevietik xtoke chtunik ta sekretario, ta bankilal j-abteletik xchi'uk ta jchabitinaetik.ⁱ

14 K'alal ja'o te tstsobik li tak'in ti te chak'ik ta sna Jeovae,^j li pale Ilkiase te la sta li slivroal

34:8 *Literal «nae». **34:11** *O «bojbi-le».

Smantal Jeova^a ti ak'bat* li Moises.^b **15** Li Ilkiase xi laj yalbe li Safan ti ja' sekretarioe: «Te la jta ta sna Jeova li slivroal Mantale». Ja' yu'un, li Ilkiase laj yak'be Safan li livroe. **16** Va'un, li Safane laj yich'be batel ajvalil li livroe xchi'uk xi k'ot yalbee: «Li avajtuneltake yakal tpsasik skotol li k'usi albatike. **17** Laj xa slok'esik li tak'in ti te oy ta sna Jeovae xchi'uk laj xa yak'beik ta sk'ob li viniketik ti va'anbilik ta sk'eel li abtelale xchi'uk ta sk'ob li buch'utik ch-abtejike». **18** Li Safan ti ja' sekretarioe xi to laj yalbe li ajvalile: «Oy jlik livro ti laj yak'bun li pale Ilkiase».^c Va'un, li Safane te lik sk'elbe li ajvalile.^d

19 K'alal naka no'ox laj ya'i ajvalil li k'usi ts'ibabil ta Mantale, la sli' ta jatel li sk'u' spoke.^e **20** Va'un, xi laj yalbe mantal li Ilkias, li Aikam' xnich'on Safan, li Abdon xnich'on Mikeas, li Safan ti ja' sekretarioe xchi'uk li Asaya ti ja' yajtunel li ajvalile: **21** «Batanik, bat jak'beik li Jeovae, bat kanik vokol ta jtojolal, ta stojolal li buch'utik te to komemik ta Israel xchi'uk ta Judae sventa jna'tik mi oy k'usi chk'ot ta jtojolaltik ta skoj li k'usi ts'ibabil ta livroe; yu'un toj tsots li sk'ak'al yo'onton Jeova chtal ta jtojolaltik ta skoj ti mu'yuk la xch'unik jmoltotaktik li k'usitik yaloj Jeova ti te ts'ibabil li ta livroe».^g

22 Ja' yu'un, li Ilkiase jmoj batik xchi'uk li buch'utik takbilik batel yu'un li ajvalile sventa xbat sk'elik li me' j-alk'op Uldae^h ti ja' yajnil li Salum ti ja' oy ta sba chchabi li sk'ejobil* k'u'il pok'ile. Li Salume ja' xnich'on Tikva xchi'uk ja' smom Aras. Li Uldae te nakal li ta Xchibal Barrio yu'un Jerusalene; va'un te bat sk'oponik.ⁱ **23** Xi albatike: «Xi chal li Jeova ti ja' Sdios Israele:

34:14 *Literal «ti ak'bat ta sk'ob».
34:22 *O «snak'obil».

KAP. 34

a Dt 17:18
Dt 31:24-26
Jos 1:8
2Re 22:8

b Le 26:46

c 2Re 22:8

d Dt 17:18, 19

e 2Re 22:11-13

f 2Re 25:22
Jer 40:14

g Dt 30:17, 18
Dt 31:16
Dt 31:24-26
Jos 1:8

h Eks 15:20
Jue 4:4
Lu 2:36
Ech 21:8, 9

i 2Re 22:14-20

Kolumna 2

a Jer 35:17

b Le 26:16
Dt 28:15
Dt 30:17, 18
Da 9:11

c Dt 28:20

d 2Re 21:1, 3, 6
2Kr 28:1, 3

e Dt 29:22, 23
Jer 7:20

f 2Kr 34:19

g 2Kr 32:26
2Kr 33:11, 13

h 1Re 21:29
Is 39:8

i 2Re 23:1

j 2Re 23:2
2Kr 17:3, 9
Ne 8:3

«Xi xavalbeik li vinik ti la stakoxuk talel ta jtojolale: **24** «Xi chal li Jeovae: «Chkak' taluk vokolil li ta jteklum li'e xchi'uk ta stojolal li jnaklejetike,^a chk'ot ta pasel skotol li chopol k'optael ti te ts'ibabil ta livroe^b ti la sk'elbeik li ajvalil ta Judae. **25** Ta skoj ti laj yiktaikune^c xchi'uk ti yakal chchik'beik smoton yan diosetik ti xtomet muyel xch'aiall* sventa chopoluk xka'i jba yu'unik^d ta skoj li k'usitik tpsasike, tstsan sk'ak'al ko'onton ta stojolal li jteklum li'e xchi'uk mu'yuk ta xtup'-o».^e **26** Pe xi xavalbeik li ajvalil ta Juda ti la stakoxuk tal sventa sjak'be li Jeovae: «Xi chal li Jeova ti ja' Sdios Israel ta sventa li k'usi laj ava'ie:^f **27** «Ta skoj ti la ak'unibtas avo'ontone xchi'uk ti la abik'tajes aba ta stojolal Dios k'alal laj ava'i k'usi chk'ot ta stojolal ku'un li jteklum li'e xchi'uk li jnaklejetike, ta skoj ti la abik'tajes aba ta jtojolale, ti la ali' ta jatel aka'u' apok' xchi'uk ti laj avok'ita aba ta jsate, laj xa ka'i li ak'op eke^g —xi li Jeovae—. **28** Ja' yu'un, chki'kot batel ti bu oy li amoltotake* xchi'uk jun avo'onton chabat ta amukinal. Mu'yuk chavil skotol li vokolil chkak' taluk ta stojolal li jteklum li'e xchi'uk ta stojolal li jnaklejetike»»».^h

Laje, bat yalbeik ajvalil li k'usi albatike. **29** Ja' yu'un, li ajvalile la stak mantal sventa stsobik skotol li moletik ta Juda xchi'uk ta Jerusalene.ⁱ **30** Ta ts'akale, li ajvalile muy batel ta sna Jeova xchi'uk skotol li viniketik ta Judae, muyik batel skotol li jnaklejetik ta Jerusalene, li paleetike xchi'uk li jlevietike, bat sjunul li jteklume, ta bik'it ta muk'. Li ajvalile la sk'el skotol li k'usi ts'ibabil ta slivroal trato ti laj yich' tael ta sna Jeovae,^j te la

34:25 *O «xch'ayilal». **34:28** *Taje ja' jun nichimal lo'il ti ja' chalbe sk'oplal k'alal oy buch'u chchame.

xchikinta skotolik. **31** Li ajvalile te la sva'an sba ti bu ono'ox chva'ie, va'un la spas juntrato^a xchi'uk Jeova ti te tsakal sk'oplal li stuke xchi'uk li jteklume, litrato la spase ja' ti ta sjunul yo'on-ton xchi'uk ta sjunul xkuxlejal^{ab} tsts'akli li Jeovae, ti chch'unbe li smantaltake xchi'uk li tojob-taseletik yu'une, ti tspas li k'usichal li trato te ts'ibabil ta livroe.^c **32** La stijbe yo'onton skotol li buch'utik te oyik ta Jerusalen xchi'uk ta Benjamin ti ak'o xch'unike. Li jnaklejetik ta Jerusalemelik spasik jech k'ucha'al chal li strato Diose, li Sdios smoltotakike.^d **33** Va'un, li Josiase la slokes li k'usitik ibal sba* ti te oyta sjunul yosil li j-israeletike, lajyal mantal ti ja' ak'o tunikuk ta stojolal li Jeova Dios yu'unik skotol li buch'utik te oyik ta Israele.^e Ti k'u sjalil kuxul li Josiase, mu'yuk laj yikta sbaik ta sts'akliel li Jeova Dios yu'un smoltotakike.

35 Li Josiase la spas K'in Koltael^f sventa Jeova li ta Jerusalemene. Va'un, li ta 14 yu'un li sba ue,^g la smilik li matanal sventa K'in Koltaele.^h **2** Lajyalbe paleetik ti ak'o spas li k'usi sbainojike xchi'uk la stijbe yo'ontoni sventa spas li yabtelik te ta sna Jeovae.ⁱ **3** Xi lajyalbe li jlevietik ti ja' chchanubtasik skotol Israele^j xchi'uk ti ch'ul k'otemik ta stojolal li Jeovae: «Li ch'ul Kaxae te xavak'ik li ta na sva'anoj Salomon xnich'on David ti ja' ajvalil ta Israele;^k mu xa persauk xakuch ta anekebik,^l avie tunanik ta stojolal li Jeova Dios avu'unike xchi'uk ta stojolal li steklumal ti ja' li Israele. **4** Ta jujuchop avuts' avalal xavak' abaik, ja' ti k'u yelan ch'akbiloxxuk ta jujuvok'e. Jech xapasik jech k'ucha'al la sts'iba li ajvalil David^m

34:31 *O «laj yach'ubtas li trato». [#]Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **34:33** *O «santoetik». K'elo Glosario, ibal sba.

KAP. 34

- a Esd 10:3
b Dt 6:5
c Dt 31:24-26
2Re 22:8
d 2Kr 30:1, 12
2Kr 33:1, 16
e 2Re 23:5

KAP. 35

- f Eks 12:3-11
2Re 23:21
g Le 23:5
Dt 16:1
h Eks 12:21
i 2Kr 23:18
2Kr 31:2
j Dt 33:10
2Kr 17:8, 9
Ne 8:7, 8
k 1Re 6:38
2Kr 5:7
l Nu 4:15
1Kr 23:25, 26
m 1Kr 23:6

Kolumna 2

- a 2Kr 8:14
b Eks 12:21
2Kr 30:1, 15
c 2Kr 30:24
d 2Re 23:4
2Kr 34:14
e 1Kr 23:6
f Eks 12:3, 6
g 2Kr 30:16
h 2Kr 29:34

ta Israel xchi'uk li Salomon ti ja' xnich'one.^a **5** Ta jujuvok' xavak' abaik li bu ch'ule, jvok' xavak' abaik li ta jujuchop yuts' yalal achi'iltakik ti ja'ik li jteklume,* sk'an oyuk jvok' jlevietik li ta jujuchop uts' alalile. **6** Milik li matanal sventa K'in Koltaele^b xchi'uk ch'ultajeso abaik, chapanik li k'usi chtun yu'un avermanotakike sventa xk'ot ta pasel avu'unik li k'usi yaloj Jeova ta stojolal Moisee».

7 Li Josiase la skolta sba sventa xak'be chonbolometik li jteklume, laj yak' ch'iom tot chijetik xchi'uk ch'iom tot tentsunetik sventa smilik li ta K'in Koltaele, ja' sventa skotol li buch'utik te oyike. Ta skotole laj yak' 30 mil ta kot xchi'uk laj yak' oxmil vakax. Taje ja' xchonbolom stuk li ajvalile.^c **8** Li bankilaletik yu'un eke lok' ta yo'ontoni yak'bel matanal li jteklume, li paleetike xchi'uk li jlevietike. Li Ilkias,^d Sakarias xchi'uk Jeiel ti ja'ik jnitvanejetik ta sna melal Diose laj yak'beik paleetik 2,600 ta kot chonbolom sventa li K'in Koltaele xchi'uk oxib sien ta kot vakax. **9** Li Konanias xchi'uk li xchi'iltak ta vok'el ti ja'ik Semaya xchi'uk Netanele xchi'uk li yantik ti ja'ik li Asabias, Jeiel xchi'uk Josabad ti ja'ik bankilaletik yu'un jlevietike laj yak'beik ta matanal jlevietik vo'mil ta kot chonbolom sventa li K'in Koltaele xchi'uk vo'ob sien ta kot vakax.

10 K'alal chapal xa ox yu'unik li k'usitik chtune, te batik ti bu sk'an x-abtejik li paleetike xchi'uk li jlevietik ti ta jujuvok' oyike^e jech k'ucha'al lajyal mantal li ajvalile. **11** Lik smilik li chonbolometik sventa K'in Koltaele,^f li paleetike ja' tsvijik li ch'ich' ti ja' ch-ak'batik yu'un li jlevietike.^g Ja' chchobeik tal snukulil chonbolom^h li jlevietike. **12** Laje, la xchapanik li chik'bil matanal

35:5 * Literal «xnich'nabtak li jteklume».

sventa xch'akbeik li jteklum ti ta jujuchop yuts' yalal oyike sventa xich' ak'bel ta smoton Jeova jech k'ucha'al ts'ibabil ta slivro Moises; ja' jech la spasik xtok ta sventa li vakaxetike. **13** La sta'ajesik* ta k'ok' li matanal sventa K'in Koltael jech ono'ox k'ucha'al nopem xa'iike,^a li ch'ul matanale la slakanik ta p'in, ta pul-pul p'in xchi'uk ta xalten, k'alal naka no'ox ta'aje laj yich'beik batel li jteklume. **14** Ta ts'akale, la xchapanik li k'usitik chtun yu'unik xchi'uk li paleetike, yu'un li paleetik ti ja'ik snitilulal Aarone yakalik-o yak'el li chik'bil matanale xchi'uk li xepu'ul matanale ja' to ti k'alal och ak'obale, ja' yu'un li jlevietike ja' la xchapanik li k'usitik chtun yu'unik xchi'uk li paleetik ti ja'ik snitilulal Aarone.

15 Li jk'ejimoletik ti ja'ik xnich'nabtak Asafe^b jun yo'onton te oyik ti bu albilik yu'un David,^c Asaf,^d Eman xchi'uk li Jeduton^e ti oy k'usi ch-ak'bat yil ti nopem xa'i chalbe li ajvalile; li jchabit'naetike te oyik-o li ta jujun ochebale.^f Mu persauk xiktaik komel li yabtelike, yu'un li yermanotakik ti ja'ik jlevietike ja' chchapanbatik li k'usitik chtun yu'unike. **16** Li va' k'ak'ale, tsuts yu'unik xchapanel skotol li k'usitik k'antabik yu'un Jeova sventa spasik li K'in Koltaele^g xchi'uk sventa xak'ik ta skajleb smoton Jeova li chik'bil matanal jech k'ucha'al laj yal mantal li ajvalil Josiase.^h

17 Li j-israeletik ti te tsobolik li va' k'ak'ale la spasik li K'in Koltaele xchi'uk li Sk'in al Pan ti Mu'yuk Slevadurail* ti vukub k'ak'al chjalije.ⁱ **18** Sba to vel-ta jech yelan la spasik K'in Koltael ta Israel li va' k'ak'ale, yu'un ja' to'ox jech la spasik k'alal kuxul to'ox li j-alk'op Samuele; mi ja'uk sta jech yelan la spasik K'in Koltael li yantik ajvalil ta Israel

35:13 *O ja' van sk'oplal «La svoik».
35:17 *K'elo Glosario, *levadura*.

KAP. 35

a Eks 12:8
Dt 16:6, 7

b 1Kr 16:37

c 1Kr 23:5

d 1Kr 25:1, 2

e 1Kr 16:41, 42
1Kr 25:3

f 1Kr 26:12, 13

g Le 23:5

h 2Re 23:21

i Eks 12:15
Le 23:6
Dt 16:3
2Kr 30:1, 21

Kolumna 2

a 2Re 23:22, 23
2Kr 30:5, 26

b Jer 46:2

c 2Re 23:29

d 1Re 22:30

e Jue 1:27
Jue 5:19
Sak 12:11
Ap 16:16f 2Re 23:30
2Kr 34:28

g Jer 1:1

h Jer 9:17, 20

jech k'ucha'al la spasik li Josias,^a li paleetik, li jlevietik xchi'uk sjunul Juda xchi'uk Israel ti te tsobolike xchi'uk li jnakeletik ta Jerusale. **19** Li K'in Koltael jaje ja'o la spasik k'alal 18 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Josiase.

20 Ta ts'akale, k'alal xcha'meltsanoj xa ox templo* li Josiase, li ajvalil Neko^b ta Ejiptoe te bat tsakvanuk ta k'op ta Karke-mis ti te xkom ta sts'el Eufatase. Pe li Josiase bat stsak ta k'op.^c

21 Ja' yu'un, xi takbat tal mantale: «¿K'u yu'un chtal atik' aba, ajvalil ta Juda? Ma'uk tal jtsakot ta k'op, yan-o buch'u tal jtsak ta k'op, laj yalbul Dios ti ak'o jsuj jbae. Sventa mu xata avokole, mu xatsak ta k'op li Diose, yu'un li' xchi'ukune; mi mu xach'une, chak'bot avokol». **22** Pe mu'yuk xch'un li Josiase, k'ajomal la sjelta sk'u spok'^d sventa xbat stsak ta k'op, mu'yuk la xchikinta li k'usi laj yal li Nekoe ak'o mi jech yalaj li Diose. Ja' yu'un, te bat stsak ta k'op ta stenlejaltik Me-guido.^e

23 Pe li ajvalil Josiase yayijesat yu'un li jt'ilesej flechaetike, ja' yu'un xi laj yalbe li yajtuneltake: «Ik'ikun lok'el, yu'un toj tsots la syayijesikun chka'i». **24** Li yajtuneltake la slok'esik li ta karetate, te la stik'ik ta xcha'kotal skareta sventa pask'op yo' xik'ik talel ta Jerusale. Ja' jech cham xchi'uk te laj yich' mukel ta smukinal smoltotaf. Sjunul li Juda xchi'uk Jerusalene jal laj yat yo'ontonik ta stojolal li Josiase. **25** Li Jeremiase^g ta at-o'onton kejin ta stojolal li Josiase. Li antsetik^h xchi'uk viniketik ti ja'ik jk'ejimoletike jech-o la sk'ejintaik son sventa at-o'onton ta stojolal Josias k'alal to avie; k'ot ta nopel yu'unik ti jech-o tsk'ejintaik ta Israele xchi'uk te tsakal ti bu ts'ibabil li sonetik sventa at-o'ontone.

35:20 *Literal «na».

26 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Josiase, ti k'utik yelan laj yak' ta ilel tuk'il k'anelale, ti la xch'un li k'usitik te ts'ibabil ta Smantal Jeovae 27 xchi'uk li k'usitik la spas ta slikeb k'alal to ta slajebe te ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israel xchi'uk ta Judae.^a

36 Va'un, li krixchanoetik ta jteklume laj yik'ik tal li Jeoakas^b ti ja' xnich'on Josiase, ja' la sva'anik ta ajvalil ta Jerusalem ta xk'exol li stote.^c 2 Li Jeoakase 23 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, oxib u ajvalilaj ta Jerusalem. 3 Pe li ajvalil ta Ejiptoe la slokes ta ajvalil te ta Jerusalem, va'un la sk'anbe multa li jteklume, sien talento* plata xchi'uk jun talento oro.^d 4 Li ajvalil Neko^e ta Ejiptoe ja' la stik' ta ajvalil ta Juda xchi'uk ta Jerusalem li Eliakim ti ja' sbankil li Jeoakase, pe Jeoiakim xa laj yak'be sbi; yan li Jeoakas ti ja' yit'sin li Eliakime laj yik' batel ta Ejipto.^f

5 25 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Jeoiakime,^g 11 jabil ajvalilaj ta Jerusalem. Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova Dios yu'une.^h 6 Muy tsakatuk ta k'op yu'un li ajvalil Nabukodonosorⁱ ta Babiloniae, chukat batel ta cha'lik kadena ti pasbil ta kovree, jech ik'at batel ta Babilonia.^j 7 Li Nabukodonosore laj yich' batel ta Babilonia li k'usitik te chtun ta sna Jeovae, te k'ot yak' ta spasob mantal ta Babilonia.^k 8 Li k'usitik yan la spas ta xkuxlejal li Jeoiakime, li k'usitik ibal sba* la spase xchi'uk li k'usitik chopol tabat ta stojolare, te ts'ibabil ta slivroal li k'usitik k'ot ta pasel yu'un li ajvaliletik ta Israel xchi'uk ta Judae; laje ja' och ta xk'exol ta ajvalil li xnich'on ti Joakin sbie.^l

36:3 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **36:8** *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 35
a 2Re 23:28

KAP. 36

b 1Kr 3:15
Jer 22:11

c 2Re 23:30, 31

d 2Re 18:14
2Re 23:33

e 2Re 23:29
Jer 46:2

f 2Re 23:34
Jer 22:11, 12

g Jer 26:20, 21
Jer 36:32

h 2Re 23:36, 37

i 2Re 24:1
2Re 25:1
Jer 25:1

j 2Re 24:16
Da 1:1

k Esd 1:7
Jer 27:16
Da 1:2
Da 5:2

l 2Re 24:5, 6

Kolumna 2

a Jer 22:24
Mt 1:12

b 2Re 24:8, 9

c 2Re 24:10
Jer 29:1, 2
Ese 1:2

d 2Re 24:13
Jer 27:17, 18

e 2Re 24:17

f Jer 37:1

g 2Re 24:18–20
Jer 52:1–3

h Jer 21:1, 2
Jer 34:2
Jer 38:14, 24

i 2Re 24:20
Ese 17:12–15

j 2Re 16:11
Ese 8:10, 11

k 2Kr 30:1, 10

l Jer 5:12

m Jer 20:7

n Sl 74:1

9 18 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalil li Joakine,^a oxib u xchi'uk lajuneb k'ak'al ajvalilaj ta Jerusalem; ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeovae.^b 10 Li ta slikebal jabile,* li ajvalil Nabukodonosore laj yal mantal ti ak'o yik'ik tal ta Babiloniae^c xchi'uk ti ak'o yich'ik tal li k'usitik ep sbalil te ta sna Jeovae.^d Li ajvalil ta Babiloniae ja' la stik' ta ajvalil ta Juda xchi'uk ta Jerusalem li Sedekias ti ja' xchi'il ta vok'el stot li Joakine.^e

11 Li Sedekias^f 21 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, 11 jabil ajvalilaj ta Jerusalem.^g 12 Ja' la spas-o li k'usi chopol chil ta sat Jeova Dios yu'une. Mu'yuk la sbik'tajes sba ta stojolal li j-alk'op Jeremias^h ti ta smantal Jeova k'opoje. 13 Jech xtok, la stoy sba ta stojolal li ajvalil Nabukodonosoreⁱ ak'o mi ja' ta smantal k'alal laj yak' ye ta stojolal Dios li Sedekias, bol* la spas sba, tsots yo'onton xchi'uk mu sk'an sut ta stojolal li Jeova Dios yu'un Israele. 14 Skotol li paleetik ti ja' chbeiltasvanike xchi'uk li jteklume mu'yuk tuk' laj yak' sbaik, ja' la spasiq li k'usi ibal sba tspas li jyanlumetike xchi'uk laj yik'ubtasik li sna Jeovaⁱ ti xch'ul-tajesoj te ta Jerusalemene.

15 Li Jeova Dios yu'un smoltotakike ep ta velta takbatik tal j-almantaletik sventa x-albatik mantal, ep ta velta p'ijubtasatik, yu'un toj k'ux ta yo'onton li steklumale xchi'uk ti bu nakale. 16 Pe jech-o la slabanbeik li yaj-almantaltak meel Diose,^k la sp'ajik li mantaletik albatike^l xchi'uk la slabanbeik li yaj-alk'optake,^m ech' ta mas li xchopolilike ja' to ti k'uxi tsan sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolal li steklumale,ⁿ mu xa stak'ik poxtael.

17 Ja' yu'un, li Diose la stak-

36:10 *Ja' van sk'oplal ta primavera. **36:13** *Literal «te'tsinan snuk'».

be batel ajvalil yu'un kjaldeaetik^a sventa xbat tsakatikuk ta k'op, va'un te ta ch'ulna^b la smil ta spada^c li kerem viniketike; so-lel mu'yuk k'uxubaj ta yo'onton li kerem viniketike, li tojol tsebeti-ke, li buch'utik oy xa sjabilalike mi ja'uk li buch'utik k'unike.^d Li Diose laj yak'be ta sk'ob skotol.^e **18** Laj yich' batel ta Babilonia^f skotol li k'usitik te chtun ta sna me-lel Diose, ta bik'it ta muk' laj yich' batel, laj yich' batel li k'ule-jal te oy ta sna Jeovae xchi'uk li k'ulejal te oy ta sna ajvalile xchi'uk ta sna li bankilaetik yu'une. **19** La xchik'be li sna me-lel Diose,^g la sjinesbe li smuroal Jeru-salene,^h la xchik' ta k'ok' li tsatsal tayal k'elob osiletike xchi'uk la sliin komel skotol li k'usitik ep sbalile.ⁱ **20** Li buch'utik mu'yuk xljajik ta mil el ta spadae^f la xchuk batel ta Babilonia, k'otik ta yajtuneltak^k xchi'uk ta yajtuneltak xnich'nabtak, ja' to kolik k'alal och ta pasmantal li ajvalil ta Persiae.^l **21** Taje ja' sventa

KAP. 36

- a 2Re 24:2
b Ese 9:7
c Le 26:31
Dt 28:25
Sl 79:2
d Lam 2:21
e Dt 28:49-51
f 2Re 20:16, 17
Is 39:6
Jer 27:19-22
Jer 52:17
g Sl 74:4-7
h Jer 52:14
i 1Re 9:7
2Re 25:9, 10
Sl 79:1
j 2Re 25:21
Sl 137:1
k Jer 27:6, 7
l Esd 1:1-3

Kolumna 2

- a Jer 25:9
b Le 26:34
c Jer 25:12
Sak 1:12
d Is 44:28
Is 45:1
e Esd 1:1-4
f Jer 29:14
Jer 32:42
Jer 33:10, 11
g Da 5:18
h Is 44:28
i Esd 7:12, 13

xk'ot ta pasel li k'usi yalaj Jeova ta stojolal li Jeremiase,^a ja' to ko-lik k'alal ts'aki ti k'u sjalil chchabi savado li balumile.^b Li balumile la xchabi savado ti k'u sjalil xokol kome, ja' to k'alal ts'aki 70 ja-bile.^c

22 Li ta ba'yel jabil yochel ta ajvalil ta Persia li Siroe,^d tijbat yo'onton yu'un Jeova sven-ta oy k'usi xak' ta a'iel ta sjunul ti bu k'alal sventainoje xchi'uk laj yak' ta ts'ibael.^e Taje ja' sventa xk'ot ta pasel li k'usi ya-loj Jeova ta stojolal Jeremiase.^f Li k'usi laj yak' ta a'iel li ajvalile ja' li'e: **23** «Li'e ja' jech chal li aj-valil Siro ta Persiae: «Li Jeova ti ja' Dios ta vinajele yak'oj jventain skotol li ajvaliletik ta balumile^g xchi'uk ja' yak'oj jba-in sventa jva-anbe jp'ujuk sna ta Jerusalem ti te oy ta yosilal Judae.^h Buch'uuk no'ox avu'unik ti ja'oxuk li steklu-mal ti chtunik ta stojolale ak'o te chi'inatuk yu'un li Jeova Dios yu'une xchi'uk ak'o muyuk ba-tel».ⁱ

ESDRAS

K'USITIK YICH'OJ

- Laj yal mantal ajvalil Siro ti xich' cha'va'anel li temploe (1-4)
La xchapan sbaik sventa xlok'ik tal ta Babilonia li buch'utik chukbilik batele (5-11)
- Sbiik li buch'utik sutik batel ta Jerusalem (1-67)
«Li buch'utik chtunik ta temploe» (43-54)
Xnich'nabtak yajtuneltak Salomon (55-57)
Matanaletik ti chlok' ta yo'onton chak'ik sventa li temploe (68-70)
- Laj yich' cha'pasel li skajleb matanale xchi'uk laj yich' ak'el matanaletik (1-6)

- Lik xcha'va'anik li temploe (7-9)
Laj yich' ak'bel snakleb li temploe (10-13)
- Tstaiik kontrainel ta skoj ti chcha'va'anik li temploe (1-6)
Li jkontrainvanejetike la stakik batel jun a'yej yo' sk'anbeik parte li ajvalil Artajerjese (7-16)
Li k'usi la stak' li Artajerjese (17-22)
La xkechanik sva'anel li temploe (23, 24)
- Lik xcha'va'anik templo li judaetike (1-5)
Li Tatenae la stakbe batel karta li ajvalil Darieo (6-17)
- La sabeik sk'oplal xchi'uk laj yal mantal li Darieo (1-12)

- Tsuts li temploe, va'un la spasbeik sk'inal (13-18)
Laj yich' pases li K'in Koltaele (19-22)
- 7 K'ot ta Jerusalen li Esdrase (1-10)
Li karta ak'bat yu'un Artajerjes li Esdrase (11-26)
La sk'upil k'opta Jeova li Esdrase (27, 28)
- 8 Sbi li buch'utik sutik batel xchi'uk Esdrase (1-14)
La xchapan sbaik sventa stam batel sbeik (15-30)

- Lok'ik batel ta Babilonia, va'un k'otik ta Jerusalen (31-36)
- 9 Li j-israetike nupunemik xchi'uk jyanlumetik (1-4)
Li Esdrase chal ta jamal smulik ta jun orasion (5-15)
- 10 Trato sventa stak lok'el li yajnilik ti ja'ik jyanlume (1-14)
Laj yich'ik takel lok'el li jyanlum antsetike (15-44)

1 Li ta ba'yel jabil yochel ta ajvalil ta Persia li Siroe,^a tijbat yo'onton yu'un Jeova sventa oy k'usi xak' ta a'iel ta sjunul ti bu k'alal sventainoje xchi'uk laj yak' ta ts'ibael.^b Taje ja' sventa xk'ot ta pases li k'usi yaloj Jeova ta stojolal Jeremiase.^c Li k'usi laj yak' ta a'iel li ajvalile ja' li'e:

2 «Li'e ja' jech chal li ajvalil Siro ta Persiae: «Li Jeova ti ja' Dios ta vinajele yak'oj jventain skotol li ajvaliletik ta balumile^d xchi'uk ja' yak'oj jvain sventa jva'anbe jpejuk sna ta Jerusalen^e ti te oy ta yosilal Judae. **3** Buch'uuk no'ox avu'unik ti ja'oxuk li steklumal ti chtunik ta stojolale ak'o te chi'inatuk yu'un li Sdiose xchi'uk muyuk batel ta Jerusalen te ta yosilal Juda xchi'uk ak'o xbat xcha'va'anbe sna li Jeovae, li Dios yu'un Israel ti ja' meel Diose, ti te to'ox ta Jerusalen li snae.* **4** Buch'uuk no'ox ti nakal k'ucha'al jyanlume,^f ti buyuk no'ox oye, ak'o yich' koltael yu'un li slak'natake,^g ak'o ak'batuk plata, oro, yan k'usitik ti ep sbalile, ts'unbal chonbolom xchi'uk matanaletik ti chlok' ta yo'ontonik yak'el ta sventa li sna meel Diose,^g ti te to'ox oy ta Jerusale»».

1:3 *O ja' van sk'oplal «ti buch'u te oy ta Jerusale». 1:4 *Literal «li viniketik ti bu likeme».

KAP. 1

- a Is 45:1
Da 10:1
- b 2Kr 36:22, 23
- c Jer 25:12
Jer 29:14
Jer 33:10, 11
- d Da 4:34, 35
- e Is 44:28
- f 2Re 17:6
Jer 9:16
- g Eks 35:21
1Kr 29:9
Esd 7:14-16

Kolumna 2

- a 2Re 24:11, 13
2Kr 36:7, 18
Esd 6:5
Da 1:1, 2
Da 5:2

- b Esd 5:14, 16
Aj 1:1, 14
Aj 2:23

5 Va'un, li joliletik ta jujuchop uts' alaliletik yu'un Juda, yu'un Benjamin, li paleetike xchi'uk li jlevietike, skotol li buch'utik tijbat yo'ontonik yu'un li meel Diose, la xchapan sbaik sventa xmu'yik batel xchi'uk sventa xbat xcha'va'anbeik li sna Jeova ti te to'ox oy ta Jerusale. **6** Koltaatik yu'un skotol li buch'utik te oyik ta spat xokonike, ak'batik* li k'usitik pasbil ta plata xchi'uk ta oroe. Jech xtok, ak'batik matanaletik, ts'unbal chonbolometik xchi'uk yan k'usitik ti ep sbalile, ak'batik xtok skotol li matanaletik ti lok' ta yo'ontonik yak'ele.

7 Li ajvalil Siroe la slok'es tal xtok li k'usitik te to'ox oy ta sna Jeovae, ti yich'oj to'ox lok'el ta Jerusalen li Nabukodonosore xchi'uk ti te to'ox yak'oj ta sna li sdiose.^a **8** Li ajvalil Siro ta Persiae ja' laj yak'be sbain slok'esel li Mitridates ti ja' jkejtak'ine xchi'uk ja' la xchap k'u yepal oy sventa xak'be li Sesbasar*^b ti ja' ban-kilal ta Judae.

9 Li'e ja' jech yepal ti k'usi laj yich' chapele: 30 vaso pasbil ta oro ti xko'olaj k'ucha'al moche, jmil vaso pasbil ta plata ti xko'olaj k'ucha'al moche, 29 yan vasoetik, 10 30 bik'tal boch pas-

1:6 *Literal «tsatsubtasbat sk'obik xchi'uk». 1:8 *Ja' van sk'oplal li Sorobabel ta Esdras 2:2; 3:8.

bil ta oro, 410 bik'tal boch pasbil ta plata xchi'uk oy jmil yan k'usitik ti chtune. **11** Ta skotol li k'usitik chtun ti pasbil ta oro xchi'uk ta platae ja' 5,400. Li Sesbasare laj yich' muyel skotol k'alal sutik batel ta Jerusalem li buch'utik ik'bilik to'ox batel^a ta Babiloniae.

2 Li'e ja' li judaetik ta jteklum* ti lok'ik tal ti ik'bilik to'ox batele,^b ti ik'atik to'ox batel ta Babilonia^c yu'un li Nabukodonosor ti ja' ajvalil ta Babiloniae xchi'uk ta mas ts'akale sutik batel ta Jerusalem xchi'uk ta Juda, te batik ta slumalik^d ti bu likemik ta jujunte. **2** Li'e ja'ik li buch'utik la xchi'unik sutel li Sorobabele:^e Jesua,^f Neemias, Seraya, Reelaya, Mardoqueo, Bilsan, Mispas, Bigvai, Reum xchi'uk li Baanae.

Li'e ja' li jayvo' j-israel viniketik ti sutik tale:^g **3** li xnich'nabtak Parose ja' 2,172; **4** li xnich'nabtak Sefatiase ja' 372; **5** li xnich'nabtak Arae^h ja' 775; **6** li snitilulal Paat-Moab' ta xnich'nab Jesua xchi'uk Joabe ja' 2,812; **7** li xnich'nabtak Elame/ ja' 1,254; **8** li xnich'nabtak Saturekⁱ ja' 945; **9** li xnich'nabtak Sakaie ja' 760; **10** li xnich'nabtak Banie ja' 642; **11** li xnich'nabtak Bebaie ja' 623; **12** li xnich'nabtak Asgade ja' 1,222; **13** li xnich'nabtak Adonikame ja' 666; **14** li xnich'nabtak Bigvaie ja' 2,056; **15** li xnich'nabtak Adine ja' 454; **16** li snitilulal Ater ta xnich'nab Esekiasie ja' 98; **17** li xnich'nabtak Besaie ja' 323; **18** li xnich'nabtak Jorae ja' 112; **19** li xnich'nabtak Asume/ ja' 223; **20** li xnich'nabtak Guibare ja' 95; **21** li viniketik ta Belene ja' 123; **22** li viniketik ta Netofae ja' 56; **23** li viniketik ta Anatote^m ja' 128; **24** li xnich'nabtak Asmavete ja' 42; **25** li xnich'nabtak Kiryat-Jea-

2:1 * Ja' van sk'oplal jteklum ta Babilonia o jteklum ta Juda.

KAP. 1

a 2Re 24:14, 15
2Kr 36:20

KAP. 2

b Esd 8:1
c 2Re 24:15, 16
2Re 25:11
2Kr 36:20
d Ne 7:6, 7
e Esd 1:8, 11
Aj 1:14
Mt 1:12
f Esd 3:8
Esd 5:2
Sak 3:1
g Ne 7:8-38
h Ne 6:17, 18
i Esd 10:30, 44
Ne 3:11
j Esd 10:26, 44
k Esd 10:27, 44
l Esd 10:33, 44
m Jos 21:8, 18
Jer 1:1

Kolumna 2

a Jos 18:21, 25
b Jos 18:21, 24
c Jos 7:2
d Esd 10:43, 44
e Ne 7:39-42
f 1Kr 9:2, 10
Ne 11:3, 10
g 1Kr 24:3, 11
h 1Kr 24:3, 14
Esd 10:20, 44
i Esd 10:22, 44
j 1Kr 24:3, 8
Esd 10:21, 44
k Ne 7:43
l Esd 3:9
Ne 12:8, 24
m Ne 7:44
n 1Kr 15:16, 17
Ne 11:3, 17
o Ne 7:45
p 1Kr 9:2, 17
Ne 11:3, 19
q Ne 12:25, 26
r Jos 9:3, 27
1Kr 9:2
Ne 3:26
Ne 7:46-56

rim, Kefira xchi'uk Beerote ja' 743; **26** li xnich'nabtak Rama^a xchi'uk Guebae^b ja' 621; **27** li viniketik ta Mikmae ja' 122; **28** li viniketik ta Betel xchi'uk ta Aie^c ja' 223; **29** li xnich'nabtak Neboe^d ja' 52; **30** li xnich'nabtak Magbise ja' 156; **31** li xnich'nabtak yan Elame ja' 1,254; **32** li xnich'nabtak Arime ja' 320; **33** li xnich'nabtak Lod, Adid xchi'uk Onoe ja' 725; **34** li jnakejetik ta Jerikoe ja' 345; **35** li xnich'nabtak Senae ja' 3,630.

36 Li paleetike^e ja'ik li'e: li xnich'nabtak Jedaya^f li ta yuts' yalal Jesuae^g ja' 973; **37** li xnich'nabtak Imere^h ja' 1,052; **38** li xnich'nabtak Pasjureⁱ ja' 1,247; **39** li xnich'nabtak Arime/ ja' 1,017.

40 Li jlevietike^k ja'ik li'e: li xnich'nabtak Jesua xchi'uk Kadmiel^l ti ja' snitilulal Odaviase ja' 74. **41** Li jk'ejimoleetike^m ja'ik li'e: li xnich'nabtak Asafeⁿ ja' 128. **42** Li xnich'nabtak jchabiej ochebaletike^o ja'ik li'e: li xnich'nabtak Salume, li xnich'nabtak Atere, li xnich'nabtak Talmone,^p li xnich'nabtak Akube,^q li xnich'nabtak Atitae xchi'uk li xnich'nabtak Sobaie, ta skotole ja' 139.

43 Li buch'utik chtunik ta temploe^r ja'ik li'e: li xnich'nabtak Silae, li xnich'nabtak Asufae, li xnich'nabtak Tabaoete, **44** li xnich'nabtak Kerose, li xnich'nabtak Siaae, li xnich'nabtak Padone, **45** li xnich'nabtak Lebanae, li xnich'nabtak Agabae, li xnich'nabtak Akube, **46** li xnich'nabtak Agabe, li xnich'nabtak Salmaie, li xnich'nabtak Anane, **47** li xnich'nabtak Guidele, li xnich'nabtak Gaare, li xnich'nabtak Reayae, **48** li xnich'nabtak Resine, li xnich'nabtak Nekodae, li xnich'nabtak Gasame, **49** li xnich'nabtak Usae,

2:43 * O «Li jnetineoetike». Literal «ak'bilik», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stojojal Dios.

li xnich'nabtak Paseae, li xnich'nabtak Besaie, **50** li xnich'nabtak Asnae, li xnich'nabtak Meunime, li xnich'nabtak Nefusime, **51** li xnich'nabtak Bakkbuke, li xnich'nabtak Akufae, li xnich'nabtak Arure, **52** li xnich'nabtak Baslute, li xnich'nabtak Meidae, li xnich'nabtak Arsaie, **53** li xnich'nabtak Barkose, li xnich'nabtak Sisarae, li xnich'nabtak Temae, **54** li xnich'nabtak Nesiase xchi'uk li xnich'nabtak Atifae.

55 Li xnich'nabtak yajtuneltak Salomone ja'ik li'e: li xnich'nabtak Sotaie, li xnich'nabtak Soferete, li xnich'nabtak Perudae,^a **56** li xnich'nabtak Jaalae, li xnich'nabtak Darkone, li xnich'nabtak Guidele, **57** li xnich'nabtak Sefatiase, li xnich'nabtak Jatile, li xnich'nabtak Pokeret-Asebaimie xchi'uk li xnich'nabtak Amie.

58 Ta skotol li buch'utik chtunik ta templo* xchi'uk li xnich'nabtak yajtuneltak Salomone ja' 392.

59 Li buch'utik lok'ik tal li ta Tel-Mela, ta Tel-Arsa, ta Kerub, ta Adon xchi'uk ta Imere, ti mu'yuk spreval yu'unik ti bu li yuts' yalal stotike xchi'uk ti bu like-mike, ti mu stak' na'el mi ja' j-israeleteke,^b ja'ik li'e: **60** li xnich'nabtak Delayae, li xnich'nabtak Tobiase, li xnich'nabtak Nekodae ja' 652. **61** Yan li xnich'nabtak paleetike ja'ik li'e: li xnich'nabtak Abayae, li xnich'nabtak Akose,^c li xnich'nabtak Barsilaie, ti laj yik'be stseb li Barsilai^d ti ja' jgalaad vinike, ti ja' li buch'u laj yich'be sbi smoln'ie.* **62** Taje la sabeik sbi yuts' yalalik ta svunal, pe mu'yuk la staik, ja' yu'un albatik ti mu xa xu' xtunik ta paleale.*^e

2:58, 70 *O «li jnetineoetike». Literal «ak'bilik», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stojolal Dios. **2:61** *O «smoni'e; smuni'e». **2:62** *O «lok'etatik ta paleal ta skoj ti mu'yuk lekike».

KAP. 2

a Ne 7:57-60

b Ne 7:61-65

c 1Kr 24:3, 10
Ne 3:21d 2Sa 17:27-29
1Re 2:7

e Nu 3:10

Kolumna 2

a Le 2:3
Le 6:26
Nu 18:11b Eks 28:30
Nu 27:21
1Sa 28:6c Ne 7:66-69
Is 10:21
Jer 23:3d Eks 35:5
1Kr 29:5
Ne 7:70-72

e 2Kr 3:1

f Esd 8:25

g Ne 7:73

KAP. 3

h 1Re 8:2

i Aj 1:1

63 Albatik yu'un ajvalil* ti mu stak' slajesik li k'usitik toj ch'ulike,^a ja' to mi la staik jun pale ti ts'k'opon Dios ta Urim xchi'uk ta Tumime.^b

64 Ti k'u yepal ta skotolike* ja'ik 42,360,^c **65** taje mu'yuk te tsakal sk'oplal ti smosotakike xchi'uk li skiaratakik ti ja'ik 7,337; jech xtok, oy chib sien jk'ejimoleetik yu'unik ti oy antsetik xchi'uk viniketike. **66** Li ska'ike oy 736, li smulaie oy 245, **67** li skameyoike oy 435 xchi'uk li svuroike oy 6,720.

68 K'alal k'otik ta sna Jeova ti te oy ta Jerusalem, junantik joliletik ta jujuhop yuts' yalalike laj yak'ik matanaletik ti lok' ta yo'ontonik^d yak'el ta sventa sna li melel Diose, sventa te xcha'meltsanik* ti bu to'ox oye.^e **69** Jech k'ucha'al yepal x-ak' yu'unike laj yak'ik 61 mil drakma* ta oro sventa stojol li k'usi tpsasike, vo'mil mina^f ta plata^f xchi'uk sien ta lik k'u'il pok'iletik sventa paleetik. **70** Va'un, te nakiik ta steklumalik li paleetike, li jlevietike, li junantik krixchanoetik ta jeklume, li jk'ejimoleetike, li jchabiej ochebaletike xchi'uk li buch'utik chtunik ta temploe* xchi'uk skotol li yan j-israeleteke^g te nakiik ta steklumalik.^g

3 K'alal lok' vukub u^h ti te oy ta slumalik li j-israeleteke,* la stsob sbaik ta Jerusalem sventa snop sk'opik. **2** Li Jesuaⁱ ti ja' xnich'on Jeosadake xchi'uk li

2:63 *O «tirsata». Li jpersiaetike ja' jech tsbiiltasik jun ajvalil ti sventainoj jun lume. **2:64** *Literal «Sjunul li tsobobaile». K'elo Glosario, *tsobajel*. **2:68** *O «sva'anik». **2:69** *Ta ono'ox xich' ko'oltasel xchi'uk li dariko ta oro ta Persia ti 8.4 gramo yalale. Ma'uk sk'oplal li drakma ti chalbe sk'oplal li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope. K'elo Apendise B14. ^fK'alal chalbe sk'oplal jun mina li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, ja' 570 gramo yalal. K'elo Apendise B14. **2:70** ^fLiteral «sjunul Israel». **3:1** *Literal «xnich'nab Israele».

xchi'iltak ta paleale, li Sorobabel^a ti ja' xnich'on Sealtiele^b xchi'uk li xchi'iltake lik sva'anbeik skajleb smoton li Dios yu'un Israele. Taje ja' sventa teuk xak'ik li chik'bil matanal jech k'ucha'al ts'ibabil ta Smantal Moises^c ti ja' yajtunel li meel Diose.

3 Ja' yu'un, te la spasik li skajleb matanal ti bu ono'ox yavile, ak'o mi xi'emik ta skoj li jteklumetik ta spat xokonike,^d te lik yak'beik chik'bil matanal li Jeovae, li chik'bil matanale-tik sventa sobe xchi'uk li sventa mal k'ak'ale.^e **4** Va'un, lik spasik li Sk'inal Axibalnaetike,^{*} jech k'ucha'al ts'ibabil^f ono'ox sk'opla-le, jech xtok, jujun k'ak'al chak'ik ta chik'bil matanal ti jaykot chonbolom sk'an ak'ele.^g **5** Laje, laj yak'ik li chik'bil matanal ti jech ono'ox chich' pasele,^h li chik'bil matanal sventa li jujun ach' lunae^{*i} xchi'uk li matanal chak'ik ta skotol k'inetik^j yu'un Jeova ti ch'ultajesbile xchi'uk skotol li matanal ti chlok' ta yo'ontonik^k chak'beik Jeovae. **6** Lik yak'beik chik'bil matanal Jeova li ta slikebal no'ox k'ak'al ta svukubal ue,^l ak'o mi mu'yuk to'ox xchotanojbeik snakleb li stemplo Jeovae.

7 Laj yak'beik tak'in li jtuch-tonetike^{*m} xchi'uk li buch'utik xtojobik lek spasel k'usitike.ⁿ Jech xtok, laj yak'beik sve'el, k'usi chuch'ik xchi'uk laj yak'beik aseite li jsidonetike xchi'uk li jti-roetik ta skoj ti laj yich'ik tal li sedro te' te ta Libanoe, la sjelub-tasik tal ta nab sventa xvul ta Jope,^o jech k'ucha'al albilik mantal yu'un li ajvalil Siro ta Persiae.^p

8 K'alal xchibal xa ox jabil sk'otelik ta sna meel Dios li ta Jerusalem, li ta xchibal ue, lik abejjebuk li Sorobabel ti ja' xni-

3:4 *O «Nak'obbaitelik ti te no'ox k'uk sjalil chtune». **3:5** *O «ach' ue». **3:7** *O «jbojtonetike».

KAP. 3

a Esd 1:7, 8
Lu 3:23, 27

b 1Kr 3:17
Mt 1:12

c Eks 20:24
Eks 40:29

d Esd 4:4

e Nu 28:3, 4

f Eks 23:16
Le 23:34

g Eks 29:38
Nu 29:12, 13

h Eks 29:39, 42

i Nu 10:10
Sl 81:3

j Dt 16:16

k Dt 12:5, 6

l Nu 29:1

m 1Re 5:17

n Esd 5:8

o Jos 19:46, 48
1Kr 22:3, 4
2Kr 2:10, 16

p Esd 1:2, 3
Esd 6:3, 4

Kolumna 2

a Ne 7:6, 7

b Ne 3:18

c Sak 4:9

d Nu 10:8

e 1Kr 6:31, 32
1Kr 23:5
1Kr 25:1

f Eks 15:21
Ne 12:24

g 1Kr 16:34
2Kr 7:3

h 1Re 6:22
Aj 2:3

i Sl 126:1, 6
Is 35:10
Sak 4:9

ch'on Sealtiele, li Jesua ti ja' xni-ch'on Jeosadake xchi'uk li yan xchi'iltakike, li paleetike, li jlevietike xchi'uk skotol li buch'utik sutik tal ta Jerusalem ti chukbilik to'ox batele;^a la sbiiltasik jlevietik ti 20 sjabilalik o mas sventa sbainik sk'el el li abtelal chich' paset ta sna Jeovae. **9** Ja' yu'un, li Jesuae, li xnich'nabe xchi'uk li xchi'iltake, li Kadmiel xchi'uk li xnich'nabe, li xnich'nab Judae, li xnich'nab Enadade,^b li xnich'nab xchi'uk li xchi'iltak ti ja'ik jlevietik eke la stsob sbaik sventa xbat sk'el el li j-abtetetik te ta sna meel Diose.

10 K'alal laj yak'beik snakleb stemplo Jeovae^c li jva'anej naetike, li paleetik ti slapoj sk'u' spok'ik ta paleal ti yich'oj yok'esi-ke,^d li jlevietik ti ja' xnich'nab Asaf ti yich'oj simbaloike,^{*} lik va'ikuk sventa ts'kupil k'optaik Jeova jech k'ucha'al yalaj mantal li ajvalil David ta Israele.^e **11** Va'un, lik sjelilan sbaik ta k'e-jimol^f sventa ts'kupil k'optaik li Jeovae xchi'uk sventa tstojebeik ta vokol, «yu'un lek yo'onton li Diose, te oy-o sbatel osil^g ta stogal Israel li tuk'il k'anelal yu'une». Laje, sjunul jteklum tsots avanik ta sk'upil k'optael Jeova ta skoj ti yak'ojbeik xa snakleb li sna Jeovae. **12** Epal paleetik, jlevietik xchi'uk li joliletik ta ju-juchop yuts' yalalike, li moletik ti laj yilik li ba'yel sna Diose,^h tsots ok'ik k'alal laj yilik ti yalal chich' ak'bel snakleb li na taje, pe epik tajak xtok ti solet tsots x-avetik ta mu'yubajele.ⁱ **13** Ja' yu'un, li krixchanoetike mu xa xa'ik buch'u ti x-avetik ta mu'yubajele xchi'uk buch'u ti x-avetik ta ok'ele, yu'un toj tsots tajak x-avet li krixchanoetik ti nom to xvinaj batel yech'omal yeike.

3:10 *Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stjobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup' sbae.

4 K'alaluk laj ya'ik yajkontra-tak Juda xchi'uk Benjamin^a ti sutik xa tal li buch'utik ik'bilik to'ox batele^b xchi'uk ti yakalik xa ta sva'anel li stemplo Jeova ti ja' li Dios yu'un Israele, **2** ta anil no'ox nopajik batel ta stojolal Sorobabel xchi'uk ta stojolal li joliletik ta jujuchop uts' alaliletike, va'un xi laj yalbeike: «Ak'ik jkoltaotkutik ta sva'anel li temploe, yu'un ja' chkich'kutik ta muk'* ek li Adiosike^c xchi'uk ja' xa ono'ox te lik kak'bekutik milbil matanal li ta sk'ak'alil ajvalil Esar-Adon^d ta Asiria ti ja' laj yik'unkutik tal li'e». **3** Ak'o mi jech, li Sorobabel, li Jesua xchi'uk li yan joliletik ta jujuchop uts' alalil ta Israele xi laj yalbeike: «Li vo'oxuke mu'yuk aderechoik ti xtal akol-taunkutik ta sva'anel li sna Jdios-kutike,^f yu'un vo'onkutik no'ox ta jva'ankutik ta sventa Jeova ti ja' Dios yu'un Israele, jech k'ucha'al yalobjunkutik mantal li ajvalil Siro ta Persiae». ^g

4 Va'un, li krixchanoetik ta lumetik ta spat xokonike lik slubtsanik* li jteklum Judae xchi'uk lik xchibajesbeik yo'onton ta abtel,^h **5** la stojik jtojobtasvanejetik sventa xtuch'beik ta be li k'usi snopoj tspacek li judaetike,ⁱ jech-o la spasik ti k'u sjalil tik'il ta ajvalil ta Persia li Siroe, ja' to k'alal och ta ajvalil ta Persia li Darioe.^j **6** K'alal ja' to'ox slikel ta ajvalil li Asueroe, oy k'usi la sts'ibaik sventa stik'beik smul li jnakejetik ta Juda xchi'uk ta Jerusalene. **7** K'alal ja'o ch-ajvalilaj ta Persia li Artajerjese, li Bislame, li Mitridatese, li Tabeele xchi'uk li yan xchi'iltakike oy k'usi la sts'ibabeik batel li ajvalil Artajerjese; la sjelubtasik ta arameo k'op^k li kartae, la sts'ibaik ta sletrail arameo.*

4:2 *Literal «ta jsa'kutik». **4:4** *Literal «slubtsanbe sk'obik». **4:7** *O ja' van sk'oplal «laj yich' ts'ibael ta arameo k'op, ta ts'akale laj yich' jelubtasel».

KAP. 4

a Esd 4:6-8
Ne 4:7,8

b Esd 2:1,64

c 2Re 17:33,34

d 2Re 19:36,37

e 2Re 17:24

f Ne 2:19,20
Jn 4:9,22

g 2Kr 36:23
Esd 1:1-3
Esd 6:3,4

h Ne 6:9

i Ne 6:10-12

j Esd 4:24
Esd 5:5
Esd 6:1

k 2Re 18:26

Kolumna 2

a Je 10:9,10

b Ne 1:1
Est 1:2
Da 8:2

c Je 10:22
Is 11:11
Jer 49:35,36

d 2Re 17:24

e Ne 1:3

f 2Re 23:35
Ne 5:4

8 *Li Reum ti ja' bankilal jpsamantal yu'un ajvalile xchi'uk li Simsai ti ja' jts'ibajome la sts'ibabeik batel jlik karta li ajvalil Artajerjes sventa stik'beik smul li Jerusalene, xi la sts'ibaik batele: **9** (Ja' la stakik li Reum ti ja' bankilal jpsamantal yu'un ajvalile xchi'uk li Simsai ti ja' jts'ibajome xchi'uk li yan xchi'iltakike, li jchapanvanejetike, li its'inal ajvaliletike, li sekretarioetike, li steklumal Ereke,^a li jnakejetik ta Babiloniae, li jnakejetik ta Susae,^b ja' xkaltik, li j-elametike^c **10** xchi'uk li yan muk'tik lumetik ti laj yich'ik chukel batel yu'un li muk'ul Asnapar ti lek ich'bil ta muk'e xchi'uk ti te laj yak' nakluk ta jteklumetik ta Samaria^d xchi'uk li yane te laj yak' nakluk ta smaleb k'ak'al uk'um Eufrates.* **11** Li'e ja' li k'usi chal li karta la stakbeik batele).

«Ajvalil Artajerjes, vo'onkutik avajtunelunkutik ta smaleb k'ak'al uk'um Eufrates:* li avie, **12** chkak'bekutik sna' ajvalil ti judaetik ti la atak talel yo' bu oyunkutike vulik xa ta Jerusalem. Yakalik ta sva'anel li jtoyba xchi'uk li chopol jteklume, yakal xa tsutsu yu'unik li smuroale^e xchi'uk yakal xa tsmeltsanbeik li snaklebtake. **13** Jech xtok, chkak'bekutik sna' ajvalil ti mi la xcha'va'anik li jteklum taje xchi'uk mi tsutsu yu'unik li smuroale, mu'yuk xa tstojik li patane,^f va'un chjutukaj li tak'in ta sk'ejobil^g sk'ulejal ajvaliletike. **14** Ta skuj ti te chlok' tal jtojolkutik ta pasob mantale,* mu'yuk lek ti te

4:8 *Li Esdras 4:8 k'alal ta 6:18 ta arameo k'op laj yich' ts'ibael. **4:10, 11** *O «li yosilal jot uk'um Eufratese (ta sjelavel to Uk'um)». **4:13** *Li ta orijinal k'ope, oy oxtos k'u yelan tstojik li patane: ja' li patan tstojik ta jujuntale, li spatanil k'usitik chich' tunesele xchi'uk chak' spatanik ek li jxanviletike. *O «snak'obil». **4:14** *Literal «ti ja' ta jlek'kutik li ats'am ta pasob mantale».

no'ox jk'elojikutik ti tsok li k'usitik yu'un ajvalile, ja' yu'un la jtakbotkutik tale li karta sventa sna' li ajvalile, **15** sventa xich' sabel sk'oplal li ta slivroal k'usitik k'otemik ta pasel ta stojolal li atos ame' ta vo'nee.^a Te chata ta slivroal li k'usitik k'otemik ta pasele, va'un te chavak' venta ti ja' jun jteklum ti tstoy sbae, ti chak'be svokol li ajvaliletike xchi'uk li jteklumetike, ti te nakalik li buch'utik vo'ne xa ono'ox tstijbeik yo'on-ton yantik ti stoy sbaik ta stojolal li ajvalile. Ja' yu'un, laj yich' lajesel li jteklum taje.^b **16** Chkak'-bekutik sna' ajvalil ti mi laj yich' cha'va'anel li jteklume xchi'uk mi tsuts li smuroale, mu'yuk xa me chapas mantal ta smaleb k'ak'al uk'um Eufratese». ^c

17 Li ajvalile xi la stak'be sutel li Reum ti ja' bankilal jpas-mantal yu'un ajvalile xchi'uk li Simsai ti ja' jts'ibajome xchi'uk li yan xchi'iltakik ti nakalik ta Samariae xchi'uk li buch'utik te nakalik ta smaleb k'ak'al uk'um Eufratese:*

«jChabanukoxuk! Li avi une, **18** laj xa kich' aptabel lek* li karta la atakik tale. **19** Laj kal mantal ti ak'o xich' sabel sk'oplale, va'un te laj yich' ilel ti vo'ne xa no'ox ti tsatsakik ta k'op ajvaliletik li jteklum taje xchi'uk ti tstoy sbaike.^d **20** Oy to'ox tsatsal ajvaliletik ta Jerusalem ti ja' to'ox tsventainik skotol ta smaleb k'ak'al uk'um Eufratese* xchi'uk ti ja' ch-ak'batik to'ox li patanetike.^e **21** Li avie, alik junuk mantal ti ak'o xkechan sbaik ta abtel li viniketik taje, sventa mu xcha'va'anik li jteklume ja' to mi laj kal

4:16, 17, 20; 5:3, 6 *O «li yosilal jot uk'um Eufratese (ta sjelavel to Uk'um)».

4:18 *O ja' van sk'oplal «laj kich' jelubtasbel xchi'uk laj kich' aptabel». 4:20 *Li ta orijinal k'ope, oy oxtos k'u yelan tstojik li patane: ja' li patan tstojik ta jujuntale, li spatanil k'usitik chich' tunesele xchi'uk chak' spatanik ek li jxanviletike.

KAP. 4

a Est 2:23
Est 6:1

b Jer 52:3

c Dt 11:24

d 2Re 18:1, 7
2Re 24:20
Esd 4:15

Kolumna 2

a Esd 4:13

b Esd 5:5
Esd 6:1
Aj 1:14, 15

KAP. 5

c Aj 1:1

d Sak 1:1

e Ne 12:1, 4

f Esd 3:2, 8

g Mt 1:12

h Sak 6:11

i Esd 6:14
Aj 2:4, 21
Sak 4:7

j Esd 7:6, 28
Esd 8:22

mantale. **22** K'elik me lek ti jechuk xich' pasel skotol taje, sventa mu sok mas li k'usitik yu'un ajvalile». ^a

23 K'alal laj xa ox yich'ik k'elbel skarta ajvalil Artajerjes li Reum xchi'uk li Simsai ti ja' jts'ibajome xchi'uk li yan xchi'iltakike, bat sk'elik ta anil li judaetik te ta Jerusalem, va'un la stsatsal pajesik ta abtel. **24** Jech te la xkechanik li abtelal ta sva'anel sna Diose, ti te xkom ta Jerusalem; te paj-o abtel, ja' to lik k'alal chib xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Persia li Darioe.^b

5 Va'un, li j-alk'op Ajeo^c xchi'uk Sakarias^d ti ja' smom li Idoe^e laj yalbeik albil k'opetik li judaetik ti te oyik ta Juda xchi'uk ta Jerusalem, laj yalik ta sbi li Dios yu'un Israel ti te oy ta stojolalike. **2** Taje ja'o lik xcha'va'anbeik sna Dios^f te ta Jerusalem li Sorobabel^g ti ja' xnich'on Sealtiele xchi'uk li Jesua^h ti ja' xnich'on Jeosadake; te oyik ek li yaj-alk'optak Diose xchi'uk te chkolta-vanik.ⁱ **3** Li va' k'ak'ale, li Tate-nai ti ja' ajvalil ta smaleb k'ak'al uk'um Eufratese,* li Setar-Bosenai xchi'uk li xchi'iltake bat sk'elik xchi'uk xi la sjak'beike: «jBuch'u laj yalboxuk mantal ti xava'anik li na li'e xchi'uk ti xatsutsesbeik yak'bel li sts'amte'altake?». **4** Va'un, xi to la sjak'ike: «jK'usi sbi li viniketik ti li' ch-abtejjik ta sva'anel li nae?». **5** Pe li Diose te chchabi* li moletik yu'un judaetike,^j mu'yuk k'usi xutik spajtsanik ta abtel, ja' to ti la stakbeik batel Dario li ya'yejale xchi'uk ti xtak'batik sutel tal ta jlik skarta ajvalile.

6 Li'e ja' li karta la stakbeik batel li ajvalil Darioe. Ja' la stakbeik batel li Tate-nai ti ja' ajvalil ta smaleb k'ak'al uk'um Eufratese,* li Setar-Bosenai xchi'uk li xchi'iltak ti ja'ik its'inal ajvaliletik ta

5:5 *Literal «Te oy sat Sdiosik ta stojolal».

smaleb k'ak'al li uk'um Eufrate-se. **7** La stakbeik batel li kartae xchi'uk xi la sts'ibabeik batele:

«Ajvalil Dario:

»Junuk avo'onton! **8** Ta xkal-kutik avaj' ajvalil ti li-aykutik li ta lumetik ta Juda ti bu oy sna li muk'ul Diose, yakal ta sva'anik ta muk'tikil tonetik xchi'uk yakal chak'beik te'etik li ta xokontake. Sujomik ta abtel li krixchanoetike xchi'uk xkechet no'ox batel yu'unik ta skoj ti yak'ojbeik yipale. **9** Va'un, oy k'usi la jak'bekutik li moletik yu'unike, xi la jak'bekutike: «Buch'u laj yalbo-xuk mantal ti xava'anik li na li'e xchi'uk ti xatsutsesbeik yak'bel li sts'amte'altake?». **10** Jech xtok, la jak'bekutik sbiik sventa xkalbotkutik xchi'uk ti jts'ibabekutik talek sbi li buch'utik chbeiltasvanike.

11 »Xi la stak'bunkutike: «Ja' yajtunelunkutik li Dios tspace mantal ta vinajel xchi'uk ta balumile xchi'uk yakal ta jcha'va-ankutik li na ti laj yich' va'anel ta vo'nee, ja' li na ti la sva'an jun muk'ul ajvalil ta Israele xchi'uk ti ja' la stsutsese. **12** Pe ta skoj ti la sabeik sk'ak'al yo'onton li Dios ta vinajel^c li jtotkutike, ak'atik ta sk'ob li ajvalil Nabukodonosor^d ta Babilonia ti ja' jkaldea vinike, ti ja' la sjines li na taje^e xchi'uk la xchuk batel ta Babilonia li krixchanoetike. **13** Ak'o mi jech, li ta ba'yel jabil yochel ta ajvalil ta Babilonia li Siroe, laj yal mantal ti ak'o xich' cha'va'anel li sna Diose. **14** Jech xtok, li ajvalil Siroe la slokes tal ta templo ta Babilonia li vasoetik ti pasbil ta plata xchi'uk ta oroe, ti te to'ox oy ta sna Dios ta Jerusalemene, yu'un ja' yich'oj to'ox batel ta templo ta Babilonia^h li Nabukodonosore. Li vasoetike ja' ak'bat sbain li vinik ti Sesbasar^{*i} sbi

5:14 *Ja' van sk'oplal li Sorobabel ta Esdras 2:2; 3:8.

KAP. 5

- a Esd 5:3, 4
b 1Re 7:51
c Dt 31:17
2Kr 34:24, 25
d 2Re 24:1
2Re 25:1
e 2Re 25:8, 9
f 2Re 25:11
g Esd 1:1-3
h 2Re 25:14, 15
2Kr 36:7, 18
i Esd 1:8, 11

Kolumna 2

- a Aj 1:1, 14
b Esd 1:2, 7
c Esd 3:10
Aj 2:18
Sak 4:9
d Esd 4:23, 24
e 2Kr 36:22, 23
Esd 6:3, 4

KAP. 6

- f 2Kr 36:22, 23
Esd 1:1-3
g 1Re 6:2
h Esd 3:7
Esd 5:8
i Esd 7:20
Is 49:23
j 2Re 25:13-15
2Kr 36:7, 18
Da 1:1, 2
Da 5:2
k Esd 1:8, 11

ti va'anat ta ajvalil yu'un li Siroe.^a **15** Xi albat yu'un li Siroe: «Ich'o batel li vasoetik li'e. Batan, bat ak'o li ta templo ta Jerusalemene xchi'uk ak'o yich' cha'va'anel li sna Dios ti bu ono'ox yavile». **16** Va'un, k'alal tal li Sesbasare, lik yak'be snakleb li sna Dios^c ti te oy ta Jerusalemene; yakalo chich' va'anel li avie, pe mu'yuk tsutsem-o.^d

17 »Li avi une, mi lek chil li ajvalile, ak'o yich' sabel lek sk'oplal li ta sk'ejobil* vunetik yu'un ajvalil^f ti te oy ta Babilonia sventa xich' na'el mi jech ono'ox yaloj mantal ajvalil Siro ti xich' cha'va'anel li sna Dios te ta Jerusalemene.^e Jech xtok, ak'o xkich'kutik takbel tal ti k'usi chk'ot ta nopel yu'un ajvalil ta sventa taje».

6 Va'un, ja' laj yal mantal ajvalil Dario ti xich' sabel sk'oplal li ta snail bu kejbil li k'usitik ts'ibabile xchi'uk ti bu kejbil li k'usitik ep sbalil te ta Babiloniae. **2** Te laj yich' tael jun balbalvun te ta pasob mantal ta jteklum Ekbatana ti ja' yosilal Mediae, xi ts'ibabil li ta balbalvune:

3 «Li ta ba'yel jabil yochel ta ajvalil li Siroe, xi laj yal mantal ta sventa li sna Dios ta Jerusalemene: ^f «Ak'o yich' cha'va'anel li na sventa te xich' ak'el li milbil matanale xchi'uk ak'o yich' ak'bel li snaklebe; 60 xuk'ubil* staylej, 60 xuk'ubil sjamlej,^g **4** ak'o yich' ak'bel oxk'ol muk'tik tonetik xchi'uk jk'ol te;^h te ak'o yich' lo'kesel ta sna ajvalilⁱ ti k'u yepal chlah tak'ine. **5** Jech xtok, ak'o yich' sutesel li vasoetik pasbil ta oro xchi'uk ta plata ti te to'ox oy ta sna Dios ti la slokes tal Nabukodonosor li ta templo ta Jerusalemene xchi'uk ti laj yich' tal ta Babiloniae,^j sventa te xich' ak'el li ta yavil ono'ox ta sna Diose.^k

5:17 *O «snak'obil». ^aO «yavil sk'ejobil sk'ulejal ajvalil». **6:3** *Te van 26.7 metro. K'elo Apendise B14.

6 »Ja' yu'un li avie, Tatenai ti ajvalilot ta smaleb k'ak'al uk'um Euftratese,* Setar-Bosenai xchi'uk li achi'iltak ti ja'ik its'inal ajvaliletik ta yosilal smaleb k'ak'al li uk'um Euftratese,^a k'ejo abaik lok'el te. 7 Mu xamakvanik ta sva'anel li sna Diose. Li ajvalil yu'un judaetike xchi'uk li moletik yu'unike ta xcha'va'anbeik sna Dios ti bu to'ox oye. 8 Jech xtok, chkalboxuk mantal k'usi xu' xapasik ta stojolal li moletik yu'un judaetik sventa xcha'va'anbeik li sna Diose: sventa mu xkechan li yabtelike,^b ta anil chich'ik ak'bel moletik ti k'u yepal chlaje, te chlok' tal li ta sk'ejobil[#] sk'ulejal ajvalile^c xchi'uk li ta patanetik ti yich'oj tsobel li ta yosilal smaleb k'ak'al uk'um Euftratese.* 9 Xchi'uk persa chich'ik ak'bel jujun k'ak'al ti k'usiuk no'ox chtun yu'unike: ch'iom tot vakaxetik,^d tot chijetike^e xchi'uk ch'iom chijetik^f sventa xich' ak'bel ta chik'bil matanal li Dios ta vinajele, ak'o yich'ik ak'bel trigo xtok,^g ats'am,^h vinoⁱ xchi'uk aseite^j jech k'ucha'al tsk'anik li paleetik ta Jerusalene. 10 Sventa nopajtikuk no'ox xak'ik li matanaetik ti jun yutsil chil li Dios ta vinajele xchi'uk ti spasik orasion sventa lekuk oy li ajvalil xchi'uk li xnich'nabe.^k 11 Jech xtok, kaloj mantal ti mi oy buch'u mu'yuk chch'un li mantal li'e, ak'o yich' lok'esbel jteluk sts'amte'al sna sventa te xich' jok'anel, li sna xtoke ak'o k'otuk ta sletrina* skotol krixchanoetik ta skoj li k'usi chopal ta spase. 12 Li Dios ti te yak'oj sbie^l ak'o slajes buch'uuk ajvalil xchi'uk k'usiuk jteklum ti mu xch'un li mantal li'e xchi'uk mi tsjinesbe li sna Dios ti te oy ta Jerusalene. Vo'on Darioun, jech chkal mantal. Ak'o yich' pasel ta anil».

6:6, 8, 13 *O «li yosilal jot uk'um Euftratese (ta sjelavel to Uk'um)». 6:8 *O «snak'obil». 6:11 *O ja' van sk'oplal «xch'ayobil sk'a'ep; xch'ayobail».

KAP. 6

a Esd 5:3, 6

b Esd 5:5

c Esd 7:20
Aj 2:7, 8

d Le 1:3, 5

e Le 1:10

f Nu 28:3

g Le 2:1

h Le 2:13

i Nu 15:5

j Eks 27:20
Le 2:4

k Esd 7:23

l Dt 12:5, 6
2Kr 7:16

Kolumna 2

a Esd 5:6

b Esd 3:8
Esd 4:3

c Aj 1:12

d Esd 5:1, 2
Sak 1:1, 7
Sak 6:15

e Aj 1:8

f 2Kr 36:23
Esd 1:2, 3
Is 44:28

g Esd 6:12

h Esd 7:12, 13

i 1Kr 9:2
Ne 7:73

j 2Kr 7:5

k 1Kr 23:6

l Nu 3:6

m Eks 12:2, 14
Le 23:5
Dt 16:1
Est 3:7n Eks 30:19, 20
Le 21:8
Le 22:2, 3

13 Va'un, li Tatenai ti ja' ajvalil ta smaleb k'ak'al uk'um Euftratese,* li Setar-Bosenai^a xchi'uk li xchi'iltakike la spasik ta anil skotol li mantal laj yal tal li ajvalil Darioe. 14 Li moletik yu'un judaetike mu'yuk laj yikta sbaik ta abtel xchi'uk xkechet no'ox batel yu'unik,^b ja' patbat yo'ontonik yu'un li albil k'op laj yal Ajeo^c xchi'uk li Sakarias^d ti ja' smom Idoe; tsuts yu'unik sva'anel ta skoj ti ja' yaloj mantal li Dios yu'un Israele^e xchi'uk ta skoj ti laj yal mantal li Siroe,^f li Darioe^g xchi'uk li ajvalil Artajerjes^h ta Persiae. 15 Ja'o tsuts yu'unik sva'anel li na ta yoxibal k'ak'al ta yuial adare,* k'alal ta svakibal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Darioe.

16 Va'un, li j-israeletike, li paleetike, li jlevietikeⁱ xchi'uk li yantik ti ik'bilik to'ox batele xkuxet no'ox yo'ontonik la spasbeik sk'inal* li sna Diose. 17 K'alal ja'o la spasbeik sk'inal li sna Diose, laj yak'ik sien ta kot tot vakaxetik, chib sien ta kot tot chijetik, chanib sien ta kot ch'iom chijetik xchi'uk laj yak'ik matanal sventa smulik skotol li Israele, laj yak'ik 12 ta kot tot tentsunetik, jech yepal laj yich' ak'el ti jaychop li snitilul Israele.^j 18 Va'un, lik sbiiltasik ta jujuchop li paleetike xchi'uk lik sbiiltasik ta jujuchop li jlevietik sventa xtunik ta stojolal Dios ta Jerusalene,^k jech la spasik k'ucha'al ts'ibabil li ta slivro Moises.^l

19 Li buch'utik ik'bilik to'ox batele la spasik K'in Koltael li ta sk'ak'alil 14 ta ba'yel ue.^m 20 Li paleetik xchi'uk jlevietike la sakubtas sba skotolik,ⁿ ja' yu'un skotolik sakik xa ox. Va'un, la smilik matanal sventa K'in Koltael ta stojolal skotol li buch'utik ik'bilik to'ox batele xchi'uk

6:15 *K'elo Apendise B15. 6:16 *O «laj yak'beik ta sk'ob Dios».

ta stojolal li xchi'iltakik ta paleale xchi'uk ta sventa stukik. **21** Va'un, li j-israeletik ti ik'bilik to'ox batele la slajesik li milbil matanale xchi'uk la slajesik ek skotolik li buch'utik tal chi'inatikuke xchi'uk ti laj yiktaik li k'usitik ibal sba* tpsasik li muk'tik lumetike, yu'un ja' xa chich'ik ta muk'z li Jeova ti ja' li Dios yu'un Israele.^a **22** Jech xtok, vukub k'ak'al xkuxet yo'ontonik la spasiq li Sk'in'al Pan ti Mu'yuk Slevaduraile,^b yu'un ja' laj yak' Jeova ti xmyubajike xchi'uk ja' la stijbe yo'onton li ajvalil ta Asiria sventa lekuk x-litatike.^c Jech oxal, koltaatik[#] ta spasel li abtelal ta sna mekel Diiose, li Dios yu'un Israele.

7 K'alal jech k'ot ta pasel taje, ti ja'o ochem ta ajvalil ta Persia li Artajerjese,^d te oy jun vunik ti Esdras^{*e} sbie. Li Esdrase ja' xnich'on Seraya,^f xnich'on Asarias, xnich'on Ilkias,^g **2** xnich'on Salum, xnich'on Sadok, xnich'on Aitub, **3** xnich'on Amarias, xnich'on Asarias,^h xnich'on Merayot, **4** xnich'on Seraias, xnich'on Usi, xnich'on Buki, **5** xnich'on Abisua, xnich'on Fineas,ⁱ xnich'on Eleasar,^j xnich'on Aaron^k ti ja' bankilal palee. **6** Li Esdrase lok' tal ta Babilonia. Ja' jun jts'ibajom* ti xchanojbe lek[#] li Smantal Moises' ti ja' yak'oj li Jeovae, li Dios yu'un Israele. Li Esdrase ak'bat yu'un ajvalil skotol li k'usi la sk'ane, yu'un koltabil yu'un li Jeova ti ja' Sdiiose.^a

7 Li junantik j-israeletike mu-yik batel ta Jerusalem k'alal svu-

6:21 *K'elo Glosario, *ibal sba*. #Literal «sventa sa'ik». **6:22** *K'elo Glosario, *levadura*. #Literal «tsatsubtasbat sk'obik». **7:1** *Ja' sk'an xal «koltael». **7:6** *Li jp'el k'op ta ebreeq ja' chalbe sk'oplal li buch'utik tslok'taik li Mantale o yan k'usitik li ta Ch'ul Ts'ibetike. #O «Ja' jun jts'ibajom ti lek xtojob sventan». ^aLiteral «yu'un te oy ta stojolal li sk'ob Jeova ti ja' Sdiiose».

KAP. 6

a Eks 12:48
Nu 9:14b Eks 12:17
Le 23:6c Esd 7:27
Pr 21:1

KAP. 7

d Ne 2:1

e Ne 8:2
Ne 12:26

f 1Kr 6:14

g 2Re 22:8

h 2Kr 31:10

i Nu 25:11
Jue 20:28j Eks 6:23, 25
Nu 3:32
Dt 10:6k Eks 7:1
Eks 28:1

l Ne 8:1, 4

Kolumna 2

a Esd 8:18, 19

b 1Kr 6:31, 32

c 1Kr 9:22-27

d 1Kr 9:2
Esd 8:20

e Esd 8:22

f Dt 5:1
Dt 17:10g Dt 33:8, 10
Mal 2:7h Esd 6:14
Ne 2:1

i Esd 1:2, 3

kubal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Artajerjese. Mu-yik batel paleetik, jlevietik,^a jk'ejimoleetik,^b jchabiej ochebaletik^c xchi'uk li buch'utik chtunik ta temploe.^{*d} **8** Li Esdrase tal ta Jerusalem ta svo'obal u k'alal svukubal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Artajerjese. **9** Ja'o lik stam lok'el sbe ta Babilonia li ta ba'yel k'ak'al li ta ba'yel ue, va'un ja'o k'ot ta Jerusalem li ta ba'yel k'ak'al li ta svo'obal ue, yu'un te chi'inbil yu'un li Sdiiose.^e **10** Li Esdrase xchapanoj xa ono'ox yo'onton* sventa chchanbe li Smantal Jeovae xchi'uk sventa xak' ta xkuxlejal' xchi'uk sventa xchanubtas j-israeletik li ta smantaltak Diiose xchi'uk li k'usitik k'otem ta nopel yu'une.^g

11 Li'e ja' li karta ti ak'bat yu'un ajvalil Artajerjes li Esdras ti ja' palee xchi'uk ti ja' jts'ibajome, ti chanem lek ta xchanel* li smantaltak Jeovae xchi'uk li k'usitik k'otem ta nopel yu'un ta sventa Israele:

12 *«Vo'on Artajerjesun^h ti bankilalun yu'un ajvaliletike, Esdras ti vo'ot paleote, ti jts'ibajomot yu'un[#] smantaltak Dios ta vinajele: junuk avo'onton. Li avie, **13** kaloj batel jun mantal ti bu k'alal jventainoje, skotol li steklumal Israel xchi'uk li paleetik yu'unike xchi'uk li jlevietik ti buch'u oy ta yo'onton chbat xchi'ini-kot ta Jerusalem, ak'o batikuk.ⁱ **14** Yu'un takbilot batel yu'un ajvalil xchi'uk li vukvo' yajtojob-tasvanejtak sventa xbat ak'el mi yakal chich' ch'unel ta Juda xchi'uk ta Jerusalem li smantaltak Adios ti te avich'oje* **15** xchi'uk sventa xavich' batel li plata

7:7 *O «li jnetineoetike». Literal «ak'bilik», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stojolal Dios. **7:10** *O «jp'el xa ono'ox ta yo'onton». **7:11** *O «ti tsts'iba». **7:12** *Li Esdras 7:12 k'alal ta 7:26 ta arameo k'op laj yich' ts'ibael. #O «ti chalok'ta». **7:14** *Literal «ti te ta ak'obe».

xchi'uk oro ti lok' ta yo'ontonik yak'el li ajvalil xchi'uk li yajtojobtasvanejtak ta sventa li Dios yu'un Israele, ti te oy ta Jerusalemene. **16** Xchi'uk sventa xavich' batel skotol li plata xchi'uk oro ti chak'boxuk* skotol li lumetik ta Babiloniae xchi'uk li matanaletik ti chlok' ta yo'ontonik yak'el li jteklume xchi'uk li paleetik ta sventa li sna Sdiosik ti te oy ta Jerusalemene.^a **17** Ta sventa li tak'in taje mano-o ta anil tot vakaxetik,^b tot chijetik,^c ch'iom chijetik^d xchi'uk matanal sat ts'unobiletik^e xchi'uk li matanal vinoe,^f va'un bat ak'o ta skajleb matanal li ta sna Adiosik ta Jerusalemene.

18 »Ti k'u yepal skomenal* li plata xchi'uk oroe tunesik ti k'u yelan lek chavil xchi'uk achi'il-tak jech k'ucha'al tsk'an yo'onton Adiosike. **19** Skotol li vasoetik chavich' ak'bel ti chtun ta sna Adiose, sk'an me te xavak' ta yeloval Dios li ta Jerusalemene.^g **20** Li k'usitik to yan chavich' k'anbel ti chtun ta sna Adiose, te chalok'es tal li ta sk'ejobil* sk'u-lejal ajvalile.^h

21 »Vo'on li ajvalil Artajerjese, kalobje mantal skotol li jk'ejtak'inetik ta smaleb k'ak'al uk'um Eufратese,* ti xavak'beik ta anil skotol li k'usi tsk'an Esdrasⁱ ti ja' palee, li jts'ibajom yu'un smantal-tak Dios ta vinajele, **22** xu' xich' ak'bel sien talento* plata, sien ta p'is koro^o trigo, sien bato^a vino,^j sien bato aseite^k xchi'uk mu'yuk spajeb xavak'beik li ats'ame.^l **23** Skotol li k'usi yaloj Dios ta vinajel^m ta sventa li snae, ak'o yich' ak'el ta sjunul o'ontonal li k'usi

7:16 *Literal «ti chata ta». 7:18 *O «skomelal». 7:20 *O «snak'obil». 7:21 *O «li ta yosilal jot uk'um Eufратese (ta sjelavel to Uk'um)». 7:22 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. ^aLi jun koroe ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. ^lLi jun batoe ja' 22 litro. K'elo Apendise B14.

KAP. 7

a Esd 1:5, 6
Esd 8:25

b Le 1:3

c Le 1:10

d Nu 28:3

e Nu 15:4

f Nu 15:5

g Esd 8:30

h Esd 6:3, 4
Esd 6:8i Esd 7:6
Ne 8:2

j Nu 15:5

k Eks 27:20
Le 2:1

l Le 2:13

m Esd 1:2

Kolumna 2

a Esd 6:9, 10

b Ne 5:4

c 1Kr 15:16

d 1Kr 9:2

e Ne 8:2, 3

f Esd 6:22
Pr 21:1
Is 60:13g Esd 9:9
Ne 1:11

h Esd 7:14

tsk'an sventa mu x-ilin ta stojolal ti bu to k'alal sventainoj li ajvalile xchi'uk ta stojolal li xnich'nabe.^a **24** Chavich'ik albel xtok ti mu xak'anbeik spatan^b li paleetike, li jlevietike, li jk'ejimoleetike xchi'uk li jtijsonetike,^c li jchabiej ochebaletike, li buch'utik chtunik ta temploe^d xchi'uk li buch'utik ch-abtejik ta sna Diose.

25 »Li vo'ote Esdras, tuneso li ap'ijil yak'ojbot Adiose,* va'ano j-abteletik xchi'uk jchapanvanejtik sventa xchapanik skotol li jteklumetik li ta smaleb k'a-k'al uk'um Eufратese,^e skotol li buch'utik xojtikinik li smantaltak Adiose. Jech xtok, sk'an xachanubtas li buch'utik mu xojtikinike.^e **26** Skotol li buch'u mu'yuk chch'unbeik smantal Adiose xchi'uk li smantal ajvalile sk'an me xich' ak'bel kastigo ta anil, xu' xich' milel, xich' chukel batel, xich' k'anbel multa o xich' tik'el ta chukel.

27 jaK'o yich' k'upil k'optael Jeova ti ja' Sdios li jmoltotaktike, ti la stijbe yo'onton ajvalil sventa k'upiluk sba xvinaj yu'un li sna Jeova ti te oy ta Jerusalemene!^f **28** Laj yak'bun ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li ajvalile^g xchi'uk li yajtojobtasvanejtak^h xchi'uk skotol li bankilal j-abteletik yu'un ajvalil ti tsots yabtelike. Ja' yu'un, liitsatsub, yu'un te la xchi'inun li Jeova ti ja' Jdiosse, va'un la jtsob li jbabeetik* yu'un Israel sventa ko'ol ximuykutik batel jchi'uk li ta Jerusalemene.

7:24 *Li ta orijinal k'ope, oy oxtos k'u yelan tstojik li patane: ja' li patan tstojik ta juuntale, li spatanil k'usitik chich' tunesele xchi'uk chak' spatanik ek li jxanviletike. ^oO «li jnetineoetike». Literal «ak'bilik», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stojolal Dios. 7:25 *Literal «tuneso li sp'ijil Adios ti te oy ta ak'obe». ^oO «li yosilal jot uk'um Eufратese (ta sjelavel to Uk'um)». 7:28 *Literal «li jolileetik».

8 Li'e ja' li joliletik ta jujuchop uts' alaliletike xchi'uk li slis-tail sbiik jujuchop uts' alaliletik ti lok'ik batel jchi'uk ta Babilonia k'alal ja'o ochem ta ajvalil li Ar-tajerjese:^a **2** li ta xnich'nab Fi-nease^b ja' Guersom; li ta xnich'nab Itamare^c ja' Daniel; li ta xnich'nab Davide ja' Atus; **3** li ta xnich'nab Sekanias ti ja' li ta xnich'nab Parose ja' Sakarias xchi'uk te tsakal sbiik 150 vinike-tik; **4** li ta xnich'nab Paat-Moa-be^d ja' Elieo-Enai, xnich'on Se-raias xchi'uk te batik chib sien viniketik; **5** li ta xnich'nab Sa-tue^e ja' Sekanias, xnich'on Jaa-siel xchi'uk te batik oxib sien vi-niketik; **6** li ta xnich'nab Adine/^f ja' Ebed, xnich'on Jonatan xchi-uk te batik 50 viniketik; **7** li ta xnich'nab Elame^g ja' Jesaya, xni-ch'on Atalia xchi'uk te batik 70 viniketik; **8** li ta xnich'nab Se-fatiase^h ja' Sebadias, xnich'on Mi-guel xchi'uk te batik 80 vini- ketik; **9** li ta xnich'nab Joabe ja' Abdias, xnich'on Jeiel xchi-uk te batik 218 viniketik; **10** li ta xnich'nab Banie ja' Selomit, xnich'on Josifias xchi'uk te ba-tik 160 viniketik; **11** li ta xnich'- nab Bebaieⁱ ja' Sakarias, xni- ch'on Bebai xchi'uk te batik 28 viniketik; **12** li ta xnich'nab As-gade/^j ja' Joanan, xnich'on Akan-tan xchi'uk te batik 110 viniketik; **13** li ta xnich'nab Adonikam^k ti ja'ik li slajebe, ja' sbiik li'e: Eli-felet, Jeiel xchi'uk Semaya xchi-uk te batik 60 viniketik; **14** li ta xnich'nab Bigvaie/^l ja' Utai xchi'uk Sabbud xchi'uk te batik 70 vini- ketik.

15 Te la jtsobik ta uk'um ti chk'ot ta Aavae^m xchi'uk te la jps jkarpanakutik oxib k'ak'al. Pe k'alal la jk'el lek li jteklume xchi'uk li paleetike, mu-yuk te la jta mi junuk jlevietik. **16** Ja' yu'un, la jtak ta ik'el Elie-ser, Ariel, Semaya, Elnatan, Ja-rib, Elnatan, Natan, Sakarias

KAP. 8

a Esd 7:7

b 1Kr 6:3,4

c Eks 6:23

d Esd 2:1,6

e Esd 2:1,8
Esd 10:27,44

f Esd 2:1,15

g Esd 2:1,7

h Esd 2:1,4

i Esd 2:1,11
Esd 10:28,44

j Esd 2:1,12

k Ne 7:6,18

l Esd 2:1,14

m Esd 8:31

Kolumna 2

a Nu 3:20

b Esd 8:24,25

c 1Kr 6:16

d 2Kr 16:9
Esd 7:6
Esd 7:28
Sak 4:6

xchi'uk Mesulam ti ja'ik li vinike-tik ti chbeiltasvanike. Jech xtok, la jtak ta ik'el Joiarib xchi'uk Elnatan ti ja'ik jchanubtasvane-jetike. **17** Va'un, laj kalbeik jun mantal sventa xbatik ta stojo-lal Ido ti ja' jnitvanej li ta Kasi-fiae. Laj kalbeik ti ak'o xalbeik Ido xchi'uk li sbankil yits'inab-take, ti chtunik ta templo* ti te oy ta Kasifiae, ti ak'o xik'ik tal jtuneletik sventa li sna Jdios-kutike. **18** Ta skoj ti te xchi'i-nojunkutik li Jdioskutike,* laj yik'ik tal jun p'ijil vinik ti ja' xni-ch'on Mali,^a smom jlevi ti ja' xni-ch'on Israele. Taje ja' li Serebia-se^b xchi'uk li xnich'nabe xchi'uk li sbankil yits'inabtake, ta skoto-like ja' 18 viniketik; **19** laj yik'ik tal xtok Asabias xchi'uk Jesaya ti ja' jmerarie,^c li sbankil yits'inab-take xchi'uk li xnich'nabe, ta skoto-like ja' 20 viniketik. **20** Xchi-uk oy 220 buch'utik chtunik ta templo,* li David xchi'uk li ban-kilal j-abteletike laj yak'ik sven-ta xtunik ta stojolal jlevietik, skotolik taje te tsakal sbiik ta jlik vun.

21 Va'un, laj kal mantal ti xich' pasel ayuno* li ta uk'um Aavae, sventa jbk'tajes jbakutik ta stojolal li Jdioskutike, sven-ta jk'anbekutik ti sbeiltasunkutik batel ta xanbale xchi'uk sventa xchabiunkutik xchi'uk li jnich'-nabkutike xchi'uk skotol li k'usi-tik oy ku'unkutike. **22** Lik'exav ta sk'anbel ajvalil li soltarootik xchi'uk viniketik ti kajajtik ta ka' sventa xchabiunkutik ta sto-jolal li jkontrainvanejetik ta bee, yu'un xi kalojbekutik li ajvalile: «Te chi'inbilik yu'un Jdioskutik skotol li buch'utik tsa'ike,^d pe li buch'u chiktaik komele chvul ta stojolalik li sk'ak'al yo'onton ti toj

8:17, 20 *O «jnetineoetik». Literal «ak'-bilik», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stojo-lal Dios. **8:18** *Literal «ti te oy ta jtojo-lalkutik li slekil k'ob Jdioskutike». **8:21** *K'elo Glosario, ayuno.

tsotse».^a **23** Ja' yu'un, la jpas-kutik ayuno xchi'uk la jk'anbekutik koltael Jdioskutik ta sventa taje, va'un laj ya'i li k'usi la jk'anbekutike.^b

24 Va'un, la jch'ak lok'el 12 ta vo' bankilal paleetik, taje ja' li Serebias, Asabias^c xchi'uk li lajunvo' xchi'iltakike. **25** Laje, la jp'isbeik plata, oro xchi'uk k'usitik chtun ti ja' li matanaletik laj yak' ajvalile, li yajtojobtasvaneje, li bankilal j-abteletik yu'une xchi'uk li matanaletik laj yak'ik skotol li j-israeletik ti ja'o te oyik k'alal laj yich' ak'el ta sventa li sna Jdioskutike.^d **26** Ja' yu'un, k'alal laj xa ox jp'isbeike, laj kak'beik ta sk'obik 650 talento* plata xchi'uk sien k'usitik chtun ti pasbil ta plata ti chib talento stojole, sien talento oro, **27** 20 bik'tal boch pasbil ta oro ti jmil dariko* stojole xchi'uk chib k'usitik chtun ti pasbil ta lekil kovree, ti sts'ayayet stsa-jale, ti toj k'upil sba k'ucha'al li oroe.

28 Va'un, xi laj kalbeike: «Li vo'oxuke ch'uloxuk ta stojolal Jeova^e xchi'uk ch'ul li k'usitik chtune, li plata xchi'uk oroe ja' matanaletik ti chlok' ta o'on-tonal ta sventa Jeova ti ja' Sdios li amoltotakike. **29** Chabiik me lek ja' to mi la ap'isik ta stojolal li bankilal paleetike xchi'uk li jlevietike xchi'uk li bankilaletik ta jujuchop uts' alaliletik yu'un j-israeletik ti te ta Jerusalene, li ta ve'ebaletik ta sna Jeovae».^f **30** Li paleetik xchi'uk li jlevietike laj yich'ik li platae, li oroe xchi'uk li k'usitik chtun ti laj yich'ik p'isbel sventa xich'ik batel ta Jerusalene, li ta sna Jdioskutike.

31 Va'un, lilok'kutik batel ta uk'um Aava^g li ta sk'ak'alil 12

8:26 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **8:27** *Li jun darikoe ja' jsep tak'in pasbil ta oro ta Persia. K'elo Apendise B14.

KAP. 8

a 2Kr 15:2

b 2Kr 7:14
Jer 29:10, 12
Jer 50:4, 5

c Esd 8:18, 19

d Esd 7:14-16
Esd 7:19e Le 21:6-8
Is 52:11f Esd 7:19
Esd 8:33

g Esd 8:15, 21

Kolumna 2

a Est 3:7

b Esd 7:8

c Esd 7:19
Esd 8:29

d Ne 3:4, 21

e Ne 8:7

f Ne 12:1, 8

g Le 1:3

h Le 1:10

i Le 22:18, 19

j Esd 7:17

k Esd 7:21

l Je 15:18

m Esd 6:13

ta ba'yel u^e sventa xibatkutik ta Jerusalene xchi'uk te xchi'ino-junkutik li Jdioskutike, ja' la spojunkutik ta sk'ob li jkontrainvanjetike xchi'uk ta stojolal li buch'utik ti nak'al* chmalavanik ta bee. **32** Laje, lik'otkutik ta Jerusalen^b xchi'uk te likomkutik oxib k'ak'al. **33** Li ta xchanibal k'ak'ale, la jp'iskutik li platae, li oroe xchi'uk li k'usi chtun ta sna Jdioskutike^c xchi'uk laj kak'bekutik Meremot^d xnich'on Uriya ti ja' palee xchi'uk te xchi'uk Eleasar ti ja' xnich'on Finease, te oyik ek li Josabad^e xnich'on Jesua xchi'uk Noadias xnich'on Binui^f ti ja' jlevietike. **34** Chapbil skotol xchi'uk p'isbil, va'un laj yich' tsakel ta vun skotol ti k'u yepal yalale. **35** Li buch'utik lok'ik tal ta chukele, ti ik'bilik to'ox batele, laj yak'ik chik'bil matanal ta stojolal li Dios yu'un Israele, 12 ta kot tot vakax^g sventa skotol Israel, 96 ta kot tot chij,^h 77 ta kot ch'iom tot chij, 12 ta kot tot tentsun' sventa xk'ot ta matanal sventa mulil, skotol taje ja' chik'bil matanal ta sventa Jeova.ⁱ

36 Va'un, laj kak'bekutik smantaltak ajvalil^k li jsatrapaetik* yu'un ajvalile xchi'uk li ajvaliletik ta smaleb k'ak'al uk'um Eufратese,^m ja' yu'un la skoltaik li jteklume xchi'uk koltavanik ta sventa li sna meles Diose.^m

9 K'alal yich'oj xa ox pasel taje, nopaj talel ta jtojolal li bankilaletike xchi'uk xi laj yalike: «Li jteklum Israele, li paleetike xchi'uk li jlevietike mu'yuk xch'akoj sbaik lok'el ta stojolal li jteklumetik ta spat xokonike xchi'uk ta sventa li k'usitik toj chopolik

8:31 *O «mukul». **8:36** *Li biil taje ja' sk'an xal «buch'utik chchabiik ti bu k'alal sventainoj li jun ajvalile», life' ja' sk'oplal li ajvaliletik ti sventainojik jteklumetik ta yosilal Persiae. *O «yosilal jot uk'um Eufратese (ta sjelavel to Uk'um)».

tspasike.^a Taje ja' li k'usitik tpsasik li jkanaonetike, li j-etetike, li jperisitaetike, li jebusetike, li j-ammonetike, li jmoabetike, li j-ejiptoetike^b xchi'uk li j-amorreotetike.^c **2** Jech xtok, laj yik-beik li stsebetakike xchi'uk te la sabe yajnil li skeremtakike.^d Li avi une, li ch'ul jteklume^e laj xa skap sbaik xchi'uk li jteklumetik ta spat xokonike.^f Li bankilaletik xchi'uk li its'inal jpsamantaletike ja' mas stik'oj sbaik ta spasel li mulil taje».

3 K'alal laj ka'i taje, la jli' ta jatel li jk'u' jpok'e xchi'uk li jnatil k'u' ti mu'yuk sk'obe xchi'uk la jbul jaypejuk stsotsil jol xchi'uk kism, va'un lichoti, solet la jvul tajek ko'onton. **4** Te tal stsob sbaik ta jpat jxokon skotol li buch'utik yich'ojik ta muk'* li k'usitik yalaj li Dios yu'un Israele, ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sba li jteklum ti ik'bilik to'ox batele. Yan li vo'one te chotolun-o ta jvul ko'onton ja' to ti laj yich' ak'el li matanal sat ts'unobil ta mal k'a-k'ale.^g

5 K'alal k'ot yorail chich' ak'el li matanal sat ts'unobil ta mal k'a-k'ale,^h ja' to litots li ta yatel ko'ontone, tey jlapoj li jk'u' jpok' ti jli'oj ta jatele xchi'uk li jnatil k'u' ti mu'yuk sk'obe, va'un likeji xchi'uk la jye' muyel jk'ob ta stojolal li Jeova ti ja' Jdiose. **6** Xi laj kale: «Dios ku'un, chik'exav xchi'uk chopol chka'i jba ti ta jtoy muyel jsat ta atojolale, Dios ku'un, yu'un jelavem xa k'alal ta jolkutik li jmulkutike xchi'uk k'otem k'alal to ta vina-jel li jpaltailkutike.ⁱ **7** Ta sk'a-k'alil xa ono'ox li jmoltotakutik k'alal to avie, toj ech' xa ono'ox ep jsa'oj li jmulkutike.^j Ta skoj li jpaltailkutike,^k li ajvalil ku'un-kutike xchi'uk li pale ku'un-kutike ak'bilunkutik ta sk'ob ajvaliletik ta yan jteklumetik, laj kich'ku-

9:4 * Literal «xt'elajetik ta skoj». **9:6, 7** * O «li jchopolilkutike».

KAP. 9

- a Le 20:23
Dt 12:29, 30
b Le 18:3
c Je 15:16
d Eks 34:15, 16
Esd 10:44
e Eks 19:5, 6
f Ne 13:1, 3
g Eks 29:41
h Nu 28:4, 5
i Da 9:7
j Nu 32:14
2Kr 29:6

Kolumna 2

- a 2Re 10:32
2Kr 36:17
b 2Re 17:22, 23
2Re 25:6, 7
c 2Re 17:20
d Ne 9:32
e Ne 9:31
Sl 138:7
f Ne 9:36, 37
g Esd 1:1-3
h Esd 6:14
Sak 4:9
i Le 18:24
Dt 12:30, 31
Dt 18:9-11
j Eks 23:32
Eks 34:15, 16
Dt 7:3, 4
Jos 23:12, 13
k Dt 23:3, 6
l Sl 103:8, 10
Lam 3:22

m Sl 106:46

tik milel ta espada,^a laj kich'kutik chukel,^b laj kich'kutik pojbel k'usitik oy ku'un-kutik^c xchi'uk laj kich'kutik k'exlaltasel, taje ja' jech k'otem ta stojolalkutik li avie.^d **8** Dios ku'un-kutik, Jeova ti vo'ot Jdiosotkutike, li avie laj avak' ta ilel slekil avo'onton uni jlikel, yu'un laj avak' koluk jlom li jteklumalkutike xchi'uk laj avak' ti junuk ko'ontonkutik ti bu ch'ul avu'un^e sventa xojabaj avu'un li jsatkutike xchi'uk sventa xavak' jkux ko'ontonkutik li ta moso- nele. **9** Dios ku'un-kutik, ak'o mi mosoinbilunkutik,^f mu'yuk avik-taojunktik; yu'un avak'oj kilku- tik tuk'il k'anel ta stojolal li ajvaliletik ta Persiae,^g sventa xavak' xikuxikutik yan velta yo' xich' va'anel li anae,^h sventa xich' toyel likel li silijemale xchi'uk sventa xava'anbunkutik jun muro* li ta Juda xchi'uk ta Jeru- salene.

10 »Tana une, Dios ku'un-kutik, zk'usi to xu' xkalkutik ta skoj ti jech xa k'otem ta pasele? Yu'un kiktajokutik li amantaltak **11** ti laj avak'bunkutik ta stojolal li avaj-alk'optake, xi laj yalike: «Mu'yuk sak li balumil bu chbat avu'uninik ta skoj li xchoplejal jteklumetik xchi'uk ta skoj li k'usitik toj chopol tpsasike. Yu'un solet pukem ta buyuk no'ox li k'usitik ibal sba* tpsasike.ⁱ **12** Jech xtok, mu xavak'be atsebik li skeremike mi ja'uk xak'anbe stsebik sventa li ak'eremike;^j mu xakol-taik sventa junuk yo'ontonik xchi'uk sventa x-epaj li k'usitik yu'unike,^k taje ja' sventa xatsa-tsubik, xalajesik li k'usitik lekik chlok' ta balumile xchi'uk ti xaviktabeik ta sparte li anich'nabik ta sbatel osile». **13** Dios ku'un-kutik, mu jechuk avak'oj jtojku- tik ti k'u' yelan jtakutik-o ta skoj jmulkutike' xchi'uk likolku- tik lok'el tal avu'un^m ti jayvo' li'

9:9 * O «jun muro ti chchabivan». **9:11** * K'elo Glosario, *ibal sba*.

oyunkutike. Ep xa k'usi vulem ta jtojolakutik ta skoj li k'usitik chopol jpasojkutike xchi'uk ta skoj ti ep tajej jpasoj jmulkutike. **14** ¿Mi ta j'pajkutik van yan velta amantal xchi'uk chinupunkutik xchi'uk li jteklumetik ti tspacek li k'usitik toj chopol taje?^a ¿Mi mu tauk van xa-ilin ta jyalel ta jtojolakutik ti xu' xalajesunkutik ta j-ech'ele xchi'uk ti mu junuk buch'u kuxul chkome? **15** Kajval Jeova ti vo'ot Sdiosot Israele, tuk'ot,^b yu'un kuxulunkutik to li jayvo' li' oyunkutik avie. Ta skoj li jmulkutike, mu xu' jva'an jbakutik ta atojolal jechuke, pe li' oyunkutik ta aveloval xchi'uk jmulkutike».^c

10 K'alal yakal tspacek orasion li Esdrase^d xchi'uk k'alal yakal chalbe ta jamal smul li jteklume, ti te x-ok'olet xchi'uk te kejel patal ta yeloval li sna Diose, la stsob sbaik tal ta spat xokon epal viniketik, antsetik xchi'uk ololetik ti ja' j-israeletike xchi'uk x-ok'oletik ta jyalel. **2** Va'un, li Sekanias ti ja' xnich'on Jeiel^e ti ja' jun snitilulal Elame^f xi laj yalbe li Esdrase: «Mu'yuk tuk' kak'oj jbakutik ta stojolal li Jdiostike, yu'un laj kik'kutik* li jyanlum antsetike.^g Ak'o mi jech, oy to k'usi stak' spas li Israele. **3** Avi une, jpastik junuk trato xchi'uk Jdiostik^h sventa xich'ik takel batel li ajnilaletike xchi'uk li yalabike, sventa xich' ch'unel li beiltasel yak'oj Jeovae xchi'uk li buch'utik yich'ojik ta muk' li smantaltak Jdiostike.ⁱ Jechuk jpastik jech k'ucha'al chal li Mantale. **4** Likan me, yu'un vo'ot oy ta aba spasel taje, te ta jkolta jbakutik ek. Tsotsan xchi'uk paso me».

5 Laj une, tots li Esdrase xchi'uk laj yalbe bankilal paleetik, jlevietik xchi'uk skotol j-israeletik ti ak'o yalik ta jamal ti

10:2 *O «la jtik' ta jnakutik».

KAP. 9

a Esd 9:1
Ne 13:23

b Ne 9:33
Da 9:7

c Sl 130:3
Sl 143:2

KAP. 10

d Esd 9:5, 6

e Esd 10:26, 44

f Esd 2:1, 7

g Esd 9:2

h 2Re 11:17
2Kr 29:10
2Kr 34:31

i Esd 9:4

Kolumna 2

a Ne 10:28-30

b Esd 9:3, 4
Da 9:3-5

c Esd 7:26

d Ne 13:23

e Dt 7:3, 4
Ne 13:3
2Ko 6:17

tspasik li k'usi laj yich' alele.^a Ja' yu'un, jamal laj yalik ti tspacek. **6** Va'i ta yeloval sna mel-el Dios li Esdrase, laje bat li ta ve'ebal yu'un Jeoanan ti ja' xnich'on Eliasibe. Ak'o mi te bat, mu'yuk k'usi la slajes mi ja'uk laj yuch' vo', yu'un chat tajej yo'on-ton ta skoj ti mu'yuk tuk' yak'oj sba li jteklum ti chukbilik to'ox batele.^b

7 Va'un, laj yalik mantal ta sjunul Juda xchi'uk ta Jerusalem ti ak'o stsob sbaik ta Jerusalem skotol li buch'utik chukbilik to'ox batele. **8** Jech k'ucha'al chk'ot ta nopel yu'un li bankilaletik xchi'uk li moletike, buch'uuk no'ox ti mu'yuk xtal-o mi lok' oxib k'ak'ale chich' pojbel li k'usitik yu'une xchi'uk chich' nutsal lok'el li ta stsobobbaill li jteklum ti chukbilik to'ox batele.^c

9 Ja' yu'un, skotol li viniketik ta snitilulal Juda xchi'uk Benjamine la stsob sbaik ta Jerusalem k'alal lok' oxib k'ak'ale, ja' xkaltik, ta sbalunebal u ta sk'ak'alil **20**. Skotolik te chotolik ta yamak'il* sna li mel-el Diose, te xt'eleletik* ta skoj li k'usi chich' chapanele xchi'uk ta skoj ti tsots tajej chak' vo'e.

10 Va'un, tots li Esdras ti ja' palee xchi'uk xi laj yale: «Mu'yuk tuk' laj avak' abaik, yu'un laj avik'ik jyanlum antsetik^d xchi'uk epaj to avu'unik smul li Israele. **11** Avi une, jamal xavalbe amulik li Jeova ti ja' Sdios li amoltotakike xchi'uk pasik li k'usi tsk'ane. Ch'ako abaik lok'el ta stojolal li krixchanoetik ta yan lumetike xchi'uk ta stojolal li avajnilik ti jyanlumetike».^e **12** Te une, tsots la stak'ik sutel sjunul li tsobobbaile, xi laj yalike: «Oy ta jbakutik spasel jech k'ucha'al chavale. **13** Ak'o mi jech, toj ep li krixchanoetike xchi'uk yora vo'tik xtok. Mu xu'

10:9 *O «sti'». K'elo Glosario, amak'.
#O «chnikik».

ti te va'ajtik ta panae* xchi'uk mu xchapaj ta junchib no'ox k'ak'al li k'usi chich' chapanele, yu'un toj epunkutik ti jech jsa'oj jmulkutike. **14** Ja' yu'un, avokoluk, ak'o k'otuk ta jk'opojel sventa sjunul jteklum^a li bankilaetik ku'unkutike; va'un skotoluk li buch'utik yik'ojik jyanlum antsetik li ta jteklumalkutike ak'o talikuk ti k'usi ora albilike, ak'o xchi'inik tal li moletike xchi'uk li jchapanvanejetik ta jujun jteklum sventa xchapaj lek li jk'opkutike xchi'uk ti xlok' batel ta jtojolalkutik li sk'ak'al yo'onton Diose».

15 Ak'o mi jech, mu'yuk lek laj ya'ik li Jonatan ti ja' xnich'on Asaele xchi'uk li Jaseya ti ja' xnich'on Tikvae, jech mu'yuk lek laj ya'ik ek li jlevietik ti ja'ik li Mesulam xchi'uk Sabetaie.^b **16** Pe li buch'utik chukbilik to'ox batele la spasik li k'usi laj yich' chapele; li Esdras ti ja' palee xchi'uk li joliletik ta jujuchop uts' alaliletike, ti te laj yich' tabel sbiik li ta svunale, k'ot ta chapel yu'unik ti tsk'elbeik sk'oplal li ta ba'yel k'ak'al ta slajunebal ue. **17** Li ta ba'yel k'ak'al ta ba'yel ue, tsuts yu'unik xchapanel skotol li vinitetik ti yik'ojik jyanlum antsetike. **18** Te vinaj ti oy jlom xnich'nab paleetik yik'ojik jyanlum antsetike.^c Li ta xnich'nab Jesua^d ti ja' xnich'on Jeosadake xchi'uk li ta sbankil yits'ine: te sk'oplal Maaseya, Elieser, Jarib xchi'uk Guedalias. **19** Pe laj yak' yeik* ti tsatik lok'el li yajnilike, ta skoj ti ja' ta smulik li viniketike, ta xak'ik ta matanal jkot tot chij ta skoj li smulike.^e

20 Li ta xnich'nab Imere^f te sk'oplal Anani xchi'uk Sebadias; **21** li ta xnich'nab Arime^g te sk'oplal Maaseya, Elias, Semaya, Jeiel xchi'uk Usias; **22** li ta xnich'nab Pasjure^h te sk'oplal Elioenai, Maaseya, Ismael,

10:13 *O «pat nae». **10:19** *Literal «laj yak' sk'obik».

KAP. 10

a Esd 9:1

b Ne 8:7
Ne 11:16c Esd 9:1, 2
Ne 13:28
Ese 44:22
Mal 2:7, 8d Esd 2:1, 2
Esd 3:2
Sak 6:11

e Le 5:17, 18

f 1Kr 24:3, 14
Esd 2:1, 37g 1Kr 24:3, 8
Esd 2:1, 39

h Esd 2:1, 38

Kolumna 2

a Esd 2:1, 3
Ne 3:25b Esd 2:1, 7
Esd 8:1, 7

c Esd 10:2

d Esd 2:1, 8

e Esd 2:1, 11
Esd 8:1, 11

f Esd 2:1, 6

g Esd 2:1, 32

h Ne 3:11

i Esd 2:1, 19
Ne 8:4

j Dt 7:3, 4

k Esd 10:16, 17

Netanel, Josabad xchi'uk Eleasa. **23** Li ta jlevietike te sk'oplal Josabad, Simei, Kelaya (ja' xkaltik, Kelita), Petaias, Juda xchi'uk Elieser; **24** li ta jk'ejimoleitike te sk'oplal Eliasib; li ta jchabiej ochebale te sk'oplal Salum, Telem xchi'uk Uri.

25 Oy buch'utik jech la spasik xtok li ta jteklum Israele, li ta xnich'nab Parose^a te sk'oplal Ramias, Isias, Malkiya, Mijamin, Eleasar, Malkiya xchi'uk Benaya; **26** li ta xnich'nab Elame^b te sk'oplal Matanias, Sakarias, Jeiel,^c Abdi, Jeremot xchi'uk Elias; **27** li ta xnich'nab Satue^d te sk'oplal Elioenai, Eliasib, Matanias, Jeremot, Sabad xchi'uk Asisa; **28** li ta xnich'nab Bebaie^e te sk'oplal Jeonan, Ananias, Sabai xchi'uk Atlai; **29** li ta xnich'nab Banie te sk'oplal Mesulam, Maluk, Adaya, Jasub, Seal xchi'uk Jeremot; **30** li ta xnich'nab Paat-Moa^{bef} te sk'oplal Adna, Kelal, Benaya, Maaseya, Matanias, Besalel, Binui xchi'uk Manases; **31** li ta xnich'nab Arime^g te sk'oplal Elieser, Isiya, Malkiya,^h Semaya, Ximeon, **32** Benjamin, Maluk xchi'uk Semarias; **33** li ta xnich'nab Asumeⁱ te sk'oplal Matenai, Matata, Sabad, Elifelet, Jeremai, Manases xchi'uk Simei; **34** li ta xnich'nab Banie te sk'oplal Maadai, Amram, Uel, **35** Benaya, Bedeya, Kelui, **36** Vanias, Meremot, Eliasib, **37** Matanias, Matenai xchi'uk Jaasu; **38** li ta xnich'nab Binuie te sk'oplal Simei, **39** Selemias, Natan, Adaya, **40** Maknadebai, Sasai, Xarai, **41** Asarel, Selemias, Semarias, **42** Salum, Amarias xchi'uk Jose; **43** li ta xnich'nab Neboe te sk'oplal Jeiel, Matitias, Sabad, Sebina, Jadai, Joel xchi'uk Benaya. **44** Skotolik taje yik'ojik jyanlum antsetik.^j Ja' yu'un, la stakik lok'el li yajnilike xchi'uk li xnich'nabike.^k

NEEMIAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Ya'yejal Jerusalen (1-3)
Tspas orasion li Neemiase (4-11)
- 2 Laj yich' takel batel ta Jerusalen li Neemiase (1-10)
Tsk'elbe lek smuroal jteklum li Neemiase (11-20)
- 3 Chich' cha'va'anel li muroe (1-32)
- 4 Xkechet no'ox batel li abtele ak'o mi oy kontranel (1-14)
Li j-abteletike stsakoj yabtejebik sventa pask'op k'alal ch-abtejike (15-23)
- 5 La spajesbe sk'opral ilbajinel li Neemiase (1-13)
Ma'uk la spas k'usi tsk'an stuk li Neemiase (14-19)
- 6 Jech-o laj yich'ik kontranel k'alal yakalik ta abtele (1-14)
Tsuts ta 52 k'ak'al li xcha'va'anel muroe (15-19)
- 7 Li ochebaletik ta jteklume xchi'uk li jchabiej ochebaletike (1-4)
Slistail li buch'utik sutik tale (5-69)
Li buch'utik chtunik ta temploe (46-56)
Li xnich'nabtak jaytuneltak Salomone (57-60)
Matanaletik ta sventa li abtelale (70-73)
- 8 Chich' k'elbel jteklum xchi'uk chich' albel smelolal li Mantale (1-12)
La spasbeik li Sk'inal Axibalnaetike (13-18)
- 9 Chal ta jamal smul li jteklume (1-38)
Li Jeovae ja' jun Dios ti chak' pertone (17)
- 10 Li jteklume laj yal ti chch'un li Mantale (1-39)
«Sk'an jtuk'ulantik li sna Jdiostike» (39)
- 11 Ayan jnaklejetik yan velta li ta Jerusalene (1-36)
- 12 Li paleetike xchi'uk li jlevietike (1-26)
Laj yak'ik ta stojolal Dios li muroe (27-43)
Li buch'utik koltavanik ta temploe (44-47)
- 13 Laj yak' yan mantaletik li Neemiase (1-31)
Sk'an xich' ak'el li slajlajunebale (10-13)
Mu stak' sokesbel sk'opral li savadoe (15-22)
Mu stak' xik'ik li jyanlumetike (23-28)

1 Li'e ja' li k'usi laj yal Neemias^a ti ja' xnich'on Akalias: li ta yuilal kislev^a ta sjabilal 20, ja'o te oyun ta pasob mantal Susa.^{ab} **2** Li va' orae, ja'o te k'ot sk'elun li jchi'il ta vok'el Ananie^c xchi'uk te xchi'inojan k'otel yan viniketik ti likemik ta Judae. Va'un, la jak'beik k'u yelan oyik li judaetik ti kuxulik toe, ja'ik li buch'utik sutik tale ta slumalik ti chukbilik to'ox batele^d xchi'uk la jak'beik k'u yelan li Jerusalene.

1:1 *Ja' sk'an xal t'atpat o'ontonal li Jeovae». #K'elo Apendise B15. ^aO «Susan».

KAP. 1

- a Ne 1:11
Ne 5:14
Ne 10:1
b Est 1:2
Est 3:15
Da 8:2
c Ne 7:2
d Jer 52:30

Kolumna 2

- a 1Re 9:7
Ne 9:36, 37
SI 79:4
b 2Re 25:10
c Ne 2:17
Lam 1:4
d 2Kr 20:3
Esd 8:21

3 Xi la stak'beikune: «Oy tajek svokolik xchi'uk k'exlal sba^a oyik li buch'utik te oyik ta lum^a ti ja'ik li buch'utik kuxul komik k'alal laj yich'ik to'ox chukel batele. Jinematik li smuroaltak Jerusalene^b xchi'uk yich'o^j chik'el ta k'ok' li sti'take». ^c

4 K'alal laj ka' li k'usi laj yalike, lichoti, lik ok'kun xchi'uk laj kat tajek ko'onton jayibuk k'ak'al, la jpas-o ayuno^d xchi'uk la jpasilan orasion ta stojolal li

1:3 *Ja' xkaltik, jteklum ti ja' sventainoj Medopersiae. **1:4** *K'elo Glosario, ayuno.

Dios ta vinajele. **5** Xi laj kale: «Kajval Jeova ti vo'ot Diosot ta vinajele, ti muk'ul Diosot xchi'uk ti toj labal abae, ti chk'ot ta pasel avu'un li atratoc xchi'uk ti chavak' ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li buch'utik sk'anojiko-te xchi'uk ti chch'unik amantale,^a **6** avokoluk, tsetano tal achikin xchi'uk ak'o tal asat ta jtojolal sventa xachikintabun li j-orasion ti ja' avajtunelune. Li avie, yakal ta jk'oponot ta k'ak'al ak'obal^b ta sventa li j-israeletik ti ja' avajtuneltake. Jech xtok, chkalbe ta jamal smul li jteklum Israele, yu'un spaso j smulik ta atojolal. Jsa'oj jmulkutik, jsa'oj jmul ek xchi'uk li stojolal jtote.*^c **7** Ta meel, toj chopol jpasoj jbakutik ta atojolal,^d yu'un mu'yuk jch'unojkutik li k'usitik avaloje, li amantaltake xchi'uk li k'usitik chapanbil avu'un ti laj avak'be li avajtunel Moisesese.^e

8 »Avokoluk, vuleso ta ajol li amantal laj avalbe li avajtunel Moisesese, ti xi laj avalbee: «Mi mu'yuk tuk' chavak' abaike, tanpuk chabatik ku'un ta stojolal jteklumetik.^f **9** Pe mi chasutik tal ta jtojolal xchi'uk mi chach'unik li jmantaltake xchi'uk mi chapasike, ak'o mi tanpuk oyik k'alal to sti'iltak balumil li ateklumalike, vo'on ta jtsobik sutel^g tal xchi'uk chik'ik tal ti bu jt'ujoj ta sventa li jbie).^h **10** Ja'ik avajtuneltak xchi'uk ja' ateklumal ti la apoj lok'el ta amuk'ul atsatsale xchi'uk li ta atsatsal k'obe.ⁱ **11** Kajval Jeova, avokoluk, tset chikintao li j-orasion ti avajtunelune xchi'uk li s-orasion avajtuneltak ti k'upil sba tajek cha'ik yich'el ta muk' li abie. Avokoluk, ak'o lekuk k'usi xk'ot ta pasel ku'un avi ti avajtunelune xchi'uk ak'o xk'uxubinun^j li ajvalile».

Li va' k'ak'ale, vo'on to'ox ta jip'isbe yuch'bol li ajvalile.^k

1:6 *Literal «sna jtote».

KAP. 1

- a Dt 7:9
Da 9:4
b Sl 88:1
Lu 18:7
c 2Kr 29:6
Esd 9:6
d Sl 106:6
e Le 27:34
Nu 36:13
Dt 12:1
Ne 9:34
f Le 26:33
Dt 4:27
Dt 28:64
g Dt 30:1-4
h Dt 12:5
Sl 132:13
i Le 25:42
Dt 5:15
Dt 9:26, 29
j 1Re 8:49, 50
Esd 7:6
Sl 106:46
Pr 21:1
k Ne 2:1

Kolumna 2

KAP. 2

- a Ne 1:1
b Esd 7:1
Ne 13:6
c Ne 1:11
d Ne 1:2, 3
e 1Sa 1:13
f Da 9:25
g Ne 1:11
h Ne 5:14
Ne 13:6
i Jos 1:4
Esd 5:3
j Ne 7:2
k Ne 1:3

2 Li ta yuilal nisan* k'alal 20 jabil^a xa ox yochel ta ajvalil li Artajerjese,^b chuch' ya' vino li ajvalile, va'un ta skoj ti vo'on ono'ox jbainoj yich'el batel li vinoe, laj kak'be li ajvalile.^c Pe mu bak'inuk xkat ko'onton k'alal te oyun ta yelovale. **2** Ja' yu'un, xi laj yalbune: «ĴK'u yu'un so-lel chavat avo'onton ti mu'yuk ipote? Le'e oy k'usi chopol chava'i, jech oxal chavat avo'onton». K'alal jech laj yale, lixi' ta jyalel.

3 Va'un, xi laj kalbe li ajvalile: «ĴAK'o jaluk xkuxi li ajvalile! ĴK'uxi xa no'ox ti mu'yuk chkat ko'onton ti lilijem li jteklum ti bu mukul li jmolotake xchi'uk ti chik'bil ta k'ok' li sti'take?».^d

4 Xi laj yalbun li ajvalile: «ĴK'usi chak'an ti xich' pasele?». Jech te lik jk'opon ta anil li Dios ta vinajele.^e **5** Laje, xi laj kalbe li ajvalile: «Mi lek chil li ajvalile, mi lek chavil li avajtunele, takun batel ta Juda sventa xbat jcha'van' li jteklum ti bu mukul li jmolotake». **6** Va'un, xi laj yalbun li ajvalil k'alal te chotol ta xokon li me' ajvalile: «ĴK'u sjalil chabat xchi'uk k'usi ora chasut tal?». Lek laj ya' li ajvalile, laj yak' batkun^f xchi'uk laj kalbe k'usi ora chisut tal.^h

7 Xi laj kalbe li ajvalile: «Mi lek chil li ajvalile, ak'o kich' ak'bel batel kartaetik sventa li ajvaliletik ta smaleb k'ak'al uk'um Eufrates^g sventa kak'ik jelavkun batel ta slumalik yo' xik'ot ta Judae. **8** Jech xtok, ak'o yich' takbel batel karta li Asafe, li buch'u chchabi li te'tikaltik yu'un ajvalile, sventa xak'bun te'etik ti chtun ta sts'amte'al li yochebaltak Snail Soltaroetikⁱ ti te nopol xil li temploe,^{*} sventa li smuroaltak jteklume^k xchi'uk sventa li na bu chibate». Ja' yu'un, laj yak'

2:1 *K'elo Apendise B15. 2:7 *O «yo-silal jot uk'um Eufrates (ta sjelavel to Uk'um)». 2:8 *Literal «li nae».

bun li ajvalile,^a yu'un te xchi'inoun li Jdiose.^{*b}

9 Ta ts'akal une, lik'ot ti bu oy li ajvaliletik ta smaleb k'a-k'al uk'um Eufратese* xchi'uk laj kak'be li skartatak ajvalile. Jech xtok, la stak batel bankilal solta-roetik li ajvalile xchi'uk viniketik ti kajajtik ta ka' sventa xchi'inikune. **10** K'alal laj ya'i li Sanbalat^c ti likem ta Bet-Orone xchi'uk k'alal laj ya'i li Tobias^d ti ja' j-ammon^e vinik, ti ja' bankilal j-abtele,* toj chopol laj ya'ilik ti oy buch'u k'ot skolta li jteklum Is-raele.

11 Laj une, lik'ot ta Jerusalem xchi'uk oxib k'ak'al te likom. **12** Lilik ta ak'obaltik xchi'uk jayvo' viniketik, pe mu'yuk buch'u laj kalbe li k'usi yak'oj ta ko'on-ton Jdios ti ak'o jpas sventa li Jerusalem. Ja' no'ox jtuk ti k'alun batel ta jkot vuroe, li yantike ta yakan batik. **13** Ta ak'o-baltik lilok' batel li ta ochebal ti Stenlejaltik sbie,^f te lijelav ta yeloval li nio' ti Muk'ta Chon sbi sventa xibat li ta ochebal ti Chik'obil K'a'ep^g sbie. La jk'el lek li smuroaltak Jerusalem ti jinemike xchi'uk li sti'tak ti chik'bil ta k'ok'e.^h **14** Te lijelav batel li ta ochebal ti Nio'ⁱ sbie xchi'uk li ta Stanke Ajvalile, ta skoj ti toj chukul li bee, mu xjelav li jvuro jkajlebinov batele. **15** Pe jech-o ik' osil k'alal libat ta stenlejaltike*^j xchi'uk la jk'el-o batel li muroe, laj une lisut tal xchi'uk te li-och tal li ta ochebal ti Stenlejaltik sbie. Va'un, ja' jech lisut tal.

16 Li its'inal jpsasmantaletike^k mu'yuk laj ya'ilik ti bu li-aye mi ja'uk ti k'usi ay jpase; yu'un mu'yuk to'ox k'usi k'alobe li judaetike, li paleetike, li bankilaetike, li its'inal jpsasmantaletike xchi'

2:8 *Literal «yu'un li slekil k'ob Jdiose te oy ta jtojolal». **2:9** *O «yosilal jot uk'um Eufратese (ta sjelavel to Uk'um)». **2:10, 19** *Literal «jtunele». **2:15** *O «beo'tik ta stenlejaltike».

KAP. 2

a Esd 7:21

b Esd 7:6

c Ne 4:1
Ne 6:2d Ne 2:19
Ne 4:3
Ne 6:14
Ne 13:7

e Ne 13:1

f 2Kr 26:9

g Ne 3:13

h Ne 1:3
Lam 1:4
Lam 2:9i Ne 3:15
Ne 12:37j 2Sa 15:23
Jn 18:1

k Ne 4:14

Kolumna 2

a Esd 7:6, 28
Ne 2:7, 8

b Da 9:25

c Aj 1:14

d Ne 6:14

e Ne 13:1, 2

f Ne 4:7
Ne 6:1, 2

g Sl 79:4

h Ne 6:6

i Sl 127:1

j Esd 4:1-3

KAP. 3

k Ne 12:10
Ne 13:4, 28

l Jn 5:2

m Ne 12:30

n Ne 12:38, 39

o Jer 31:38
Sak 14:10

p Esd 2:1, 34

q 2Kr 33:1, 14
Sof 1:10

r Ne 2:7, 8

uk li yan j-abteletike. **17** Laj une, xi laj kalbeike: «Avilojik ti toj chopol li k'usi jnuptanojtike, ti solet busul slilijemal li Jerusalem xchi'uk ti chik'bil ta k'ok' li sti'take. La'ik, la' jcha'va'-anbetik smuroaltak li Jerusalem sventa x'aj sk'oplal li labanale». **18** Va'un, laj kalbeik k'ui yelan la skoltaun li Jdiose^a xchi'uk li k'usitik laj yalbun li ajvalile.^b Ja' yu'un, xi laj yalike: «Likutik ta sva'anel». Jech la stsatsubtas sbaik* sventa spaspik li lekil abteleale.^c

19 K'alal laj ya'i li Sanbalat ti likem ta Bet-Orone, li Tobias^d ti ja' j-ammon^e vinik, ti ja' bankilal j-abtele* xchi'uk li Guesem ti ja' j-arabia vinike,^f lik slabanunkutik^g xchi'uk lik sp'ajunkutik, xi laj yalike: «¿K'usi xa no'ox ti yakal chapasike? ¿Mi yu'un yakal chatoy abaik ta stojolal li ajvalile?»^h **20** Pe xi la jtak'beike: «Ja' tskoltaunkutik li Dios ta vinajel sventa lek xbat li k'usi ta jpaskutike,ⁱ vo'onkutik chlik jmeltsankutik, yu'un yajtunelunkutik; yan li vo'oxuke mu stak' xtal atik' abaik, mu'yuk aderechoik xchi'uk ch'abal k'usi apasojik sventa xavich'ik vulesel ta jolil ta Jerusalem».^j

3 Li mero bankilal pale Eliasib^k xchi'uk li xchi'iltak ta paleale lik smeltsanik li ochebal ti Chij' sbie. La xch'ultajesik*^m xchi'uk laj yak'beik li sti'take. Te lik xch'ultajesik li ta ochebal ti Chij sbie, va'un k'ot k'alal to ta Tayal k'elob osil Meaⁿ xchi'uk k'ot k'alal to ta Tayal k'elob osil Ananel.^o **2** Ta sjelavel batele, te abtejik li viniketik ta Jerikoe;^p ta sjelavel batel xtoke, te abtej li Sakur ti ja' xnich'on Imrie.

3 Li xnich'nab Asenaee la sva'anik li ochebal ti Choy^q sbie; laj yak'beik ste'el,^r laj yak'beik

2:18 *Literal «la stsatsubtasbe sba sk'o-bik». **3:1** *O «Laj yak'ik ta stojolal Dios».

sti'tak, syavealtak xchi'uk stak'inaltak. **4** Ta sjelavel batele, te abtej li Meremot^a ti ja' xnich'on Uriya xchi'uk ti ja' smom Akose. Ta sjelavel batel xtoko, te abtej li Mesulam^b ti ja' xnich'on Berekias xchi'uk ti ja' smom Mesesabele. Ta sjelavel batel xtoko, te abtej li Sadok ti ja' xnich'on Baanae. **5** Ta sjelavel batele, te abtejik li jtekoatike,^c pe li buch'utik lek ojtkinbil yu'unike mu'yuk la sbik'tajes sbaik sventa x-abtejik ta stjajolal li jajvalike.

6 Li Joiada ti ja' xnich'on Paseae xchi'uk li Mesulam ti ja' xnich'on Besodeyae la smeltsanik li ochebal ti Vo'neal Jteklum^d sbie. Laj yak'beik ste'el, laj yak'beik sti'tak, syavealtak xchi'uk stak'inaltak. **7** Ta sjelavel batele, te abtejik li Melatias ti ja' jgabaon^e vinike xchi'uk li Jadon ti ja' jmeronot vinike, viniketik ti likemik ta Gabaon xchi'uk ta Mispae,^f ti ventainbilik yu'un li ajvalil ta smaleb k'ak'al uk'um Euftratese.^{*g}

8 Ta sjelavel batele, te abtej li Usiel ti ja' xnich'on Araya ti xtojob yabtelanel oroe. Ta sjelavel batel xtoko, te abtej Ananias ti jmeltsanej muil pomadae;^{* h} jech xtoko, la spak'beik batel ch'ulul tonetik li Jerusalene ja' to ti k'ot ta Muk'ta Muroe.^h **9** Ta sjelavel batele, te abtej li Refaya ti ja' xnich'on Ure xchi'uk ti ja' ajvalil ta j-o'lol yosilal Jerusalene. **10** Ta sjelavel batele, te abtej ta yeloval sna stuk li Jedaya ti ja' xnich'on Arumafe xchi'uk ta sjelavel batel xtoko, te abtej li Atus ti ja' xnich'on Asabneyae.

11 Li Malkiya ti ja' xnich'on Arim' xchi'uk li Asub ti ja' xnich'on Paat-Moabeⁱ la smeltsanik jvok' ek, la smeltsanik xtoko li Tayal k'elob osil Ornoetike.^k **12** Ta sjelavel batele, te abtej xchi'uk stsebetak li Salum ti ja'

3:7 *O «li yosilal jot uk'um Euftratese (ta sjelavel to Uk'um)». 3:8 *O «jmeltsanej perfumee».

KAP. 3

- a Esd 8:33
Ne 3:21
- b Ne 3:30
Ne 6:17,18
- c Ne 3:27
Am 1:1
- d Ne 12:38, 39
- e 2Sa 21:2
- f Jos 18:21, 26
2Kr 16:6
Jer 40:6
- g Je 15:18
- h Ne 12:38
- i Esd 2:1, 32
- j Esd 2:1, 6
- k Ne 12:38

Kolumna 2

- a Jos 15:20, 34
Ne 11:25, 30
- b 2Kr 26:9
- c Ne 2:13
- d Jer 6:1
- e Jos 18:21, 26
- f Ne 2:14
Ne 12:37
- g Is 22:9
- h Jer 39:4
- i Ne 12:37
- j 2Sa 5:7
- k Jos 15:20, 58
2Kr 11:5-7
- l 1Re 2:10
2Kr 16:13, 14
- m Ne 2:14

n Jos 15:20, 44

o Esd 2:1, 40

xnich'on Aloese, ti ja' ajvalil ta j-o'lol yosilal Jerusalene.

13 Li Anun xchi'uk li jnaklejetik ta Sanoae^o la smeltsanik li ochebal ti Stenlejaltik^b sbie; ja' la sva'anik, laj yak'beik sti'tak, syavealtak xchi'uk stak'inaltak, jech xtoko, la smeltsanik jmil xuk'ubil^{*} snatil muro ti k'ot k'alal to ta ochebal ti Chik'obil K'aep^c sbie. **14** Li Malkiya ti ja' xnich'on Rekabe, ti ja' ajvalil li ta yosilal Bet-Akereme,^d la smeltsan li ochebal ti Chik'obil K'aep^c sbie; ja' la sva'an, laj yak'beik sti'tak, syavealtak xchi'uk stak'inaltak.

15 Li Salun ti ja' xnich'on Kolose, ti ja' ajvalil li ta yosilal Mispae,^e la smeltsan li ochebal ti Nio^f sbie; ja' la sva'an xchi'uk laj yak'be sjol, laj yak'beik sti'tak, syavealtak xchi'uk stak'inaltak. Jech xtoko, la smeltsan li muro ta Stankeal Vo^g ti te oy ta xokon li Nichimaltik yu'un Ajvalile^h xchi'uk k'ot k'alal to ta Eskaleraⁱ ti chyal tal ta Steklumal Davide.^j

16 Ta sjelavel batele, te abtej li Neemias ti ja' xnich'on Asbuk, ti ja' ajvalil ta j-o'lol yosilal Bet-Sure,^k te la slikes ta yeloval Smukinal David,^l va'un k'ot k'alal to ta stankeal vo^m ti meltsanbil to'oxe xchi'uk k'alal to ta Sna Jpask'opetik.

17 Ta sjelavel batele, te abtejik li jlevietike: te abtej li Reum ti ja' xnich'on Banie. Ta sjelavel batel xtoko, te abtej ta smeltsanel slumal stuk li Asabias ti ja' ajvalil ta j-o'lol yosilal Keilae.ⁿ **18** Ta sjelavel batele, te abtejik li xchi'iltakike: te abtej li Bavai ti ja' xnich'on Enadade, ti ja' ajvalil ta j-o'lol yosilal Keilae.

19 Ta sjelavel batele, te abtej li Eser ti ja' xnich'on Jesua,^o ti ja' ajvalil ta Mispae, la smeltsan jvok' li ta yeloval muyebal ti ja' sbelel li snail abtejebal sventa

3:13 *Te van 445 metro snatil. K'elo Apendise B14.

pask'ope, ti te xkom yo' bu oy li Yikobtak Muroe.^a

20 Ta sjelavel batele, te tsots abtej li Baruk ti ja' xnich'on Sabaie^b xchi'uk la smeltsan jvok' ek, te la slikes yo' bu oy li Yikobtak Muroe, va'un k'ot k'alal to ta yochebal sna li Eliasib^c ti ja' mero bankilal palee.

21 Ta sjelavel batele, te abtej li Meremot^d ti ja' xnich'on Uriyae xchi'uk ti ja' smom Akose, la smeltsan jvok' ek. Te la slikes ta yochebal sna li Eliasibe, va'un k'ot k'alal to jot sna.

22 Ta sjelavel batele, te abtejk li paleetik ti ja'ik viniketik ta yosilal Jordane.^{*e} **23** Ta sjelavel batele, te abtejk ta yeloval sna stukik li Benjamin xchi'uk li Asube. Ta sjelavel batel xtoke, te nopol abtej ta sna stuk li Asarias ti ja' xnich'on Maaseya xchi'uk ti ja' smom Ananiae. **24** Ta sjelavel batele, li Binui ti ja' xnich'on Enadade la smeltsan jvok' ti te chlik ta sna Asariase, va'un k'ot yo' bu oy li Yikobtak Muroe^f xchi'uk k'alal to ta xchikin muro.

25 Ta sjelavel batele, li Palal ti ja' xnich'on Usaie te abtej ta yeloval ti bu oy li Yikobtak Muroe xchi'uk li ta tayal k'elob osil ti te lok'em batel ta Sna* li Ajvalile,^g ti mas xa toyol oy ti stsakoj xa sba batel xchi'uk li Yamak[#] Jchabivanejetike.^h Ta sjelavel batele, te abtej li Pedaya ti ja' xnich'on Parose.ⁱ

26 Li buch'utik chtunik ta templo^{*j} ti nakalik ta Ofele^k te to k'alal abtejk li ta ochebal ti Vo' sbi ti te xkom ta slok'eb k'ak'ale xchi'uk li ta tayal k'elob osil ti te nap'al ta muroe.

27 Ta sjelavel batele, la smeltsanik jvok' li jtekoаетike,^m te la

3:22 *O ja' van sk'oplal «li lum ti te no'ox nopol oye». 3:25 *O «ta Spasob mantal». #O «Sti' sna». K'elo Glosario, amak'. 3:26 *O «Li jnetineoetik». Literal «ak'bilik», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stoljal Dios.

KAP. 3

a 2Kr 26:9
Ne 3:24

b Esd 10:28, 44

c Ne 3:1
Ne 13:4

d Esd 8:33

e Je 13:10

f Ne 3:19

g 2Sa 5:11
Ne 12:37

h Jer 37:21

i Esd 2:1, 3

j Jos 9:3, 27
1Kr 9:2
Esd 2:43-54
Esd 8:17, 20

k 2Kr 27:1, 3
2Kr 33:1, 14
Ne 11:21

l Ne 8:1
Ne 12:37

m Ne 3:5

Kolumna 2

a Jer 31:40

b Ne 13:13

c 1Kr 9:17, 18

d Ne 6:17, 18

e Ne 3:26

f Ne 3:1
Jn 5:2

KAP. 4

g Ne 2:10
Ne 6:1, 2
Ne 13:28

slikesik batel li ta muk'ta tayal k'elob osil ti te nap'al ta muroe, va'un k'ot k'alal to ta muro Ofel.

28 Li paleetike te lik abtejkuk li ta yak'ol ochebal ti Ka'^a sbie, te no'ox ta yeloval sna stukik.

29 Ta sjelavel batele, te abtej ta yeloval sna stuk li Sadok^b ti ja' xnich'on Imere.

Ta sjelavel batel xtoke, te abtej li Semaya ti ja' xnich'on Sekaniase xchi'uk ti ja' chchabi li ochebal ti Slok'eb K'ak'al^c sbie.

30 Ta sjelavel batele, li Ananias ti ja' xnich'on Selemiasie xchi'uk li Anun ti ja' svakvo'al xnich'on Salafe jvok'-o bu la smeltsanik.

Ta sjelavel batel xtoke, te abtej ta yeloval smuk'ta kuarto stuk li Mesulam^d ti ja' xnich'on Berekiase.

31 Ta sjelavel batele, te abtej li Malkiya ti xtojeb yabtelanel oroe, te to k'alal la smeltsan ta snail li buch'utik chtunik ta temploe^{*e} xchi'uk li j'p'olmajeletike, te lik ta yeloval li ochebal ti bu Chk'elvanik sbie xchi'uk k'ot k'alal to ti bu oy li kuarto ta sba xchikin muroe.

32 Li buch'utik xtojebik yabtelanel oroe xchi'uk li j'p'olmajeletike te lik abtejkuk ti bu oy li kuarto ta sba xchikin muroe, va'un k'ot k'alal to ochebal ti Chij' sbie.

4 Va'un, k'alal k'ot ta xchikin Sanbalat^g ti yakal ta jcha'va'-ankutik li muroe, kap sjol xchi'uk chopol tajek laj ya'i xchi'uk li slaban li judaetike. **2** Xi laj yal ta yeloval li xchi'iltake xchi'uk li soltaroetik ta Samariae: «¿K'usi yakal tspasik li judaetik ti mu'yuk tsots yipike? ¿Mi spas van yu'un stukik? ¿Mi chak'ik van milbil matanaletik? ¿Mi ta van

3:31 *O «li jnetineoetik». Literal «ak'bilike», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stoljal Dios.

stsuts yu'unik ta jun no'ox k'a-k'al? ¿Mi tspas van yu'unik ta ton yan velta li tonetik ti k'ak'emik xa ti te oy li ta slilijemal^a k'usitike?».

3 Laje, xi laj yal li Tobias^b ti ja' j-ammon^c vinik ti te va'al ta sts'el Sanbalate: «Ak'o mi jkot no'ox uni vet xmuy ta sba li k'usi yakal chava'anike, ta sjines li amurok ti pasbil ta tone».

4 Va'un, xi la jpas orasio-ne: «Dios ku'unkutik, chikintao, yu'un yakal chkich'kutik p'ajel.^d Ak'o sutuk ta stojolal stukik^e ti chlabanvanike, ak'o ta sk'ob yaj-kontraik xchi'uk ak'o yich'ik chukel batel ta yan lum. **5** Mu xamukbe li smulike xchi'uk mi ja'uk xatup'be li spaltailike,^f yu'un la xchopol k'optaik li j-abteletike».

6 Jech mu'yuk laj kitta jbakutik ta sva'anel li muroe, la snup sba ku'unkutik sjoyeik li muroe xchi'uk la sta ku'unkutik j-o'lol li stayleje, li jteklume jech-o laj yak' ta yo'ontonik li abtele.

7 Pe k'alal k'ot ta xchikin Sanbalat, Tobias,^g j-arabiaetik,^h j-ammonetik xchi'uk j-asadodetikⁱ ti xkechet no'ox batel smeltsanel li smuroaltak Jerusalene xchi'uk ti yakal chich' makel batel ti bu jomajtike, kap tajek sjolik.

8 Jmoj lik snop sk'opik sventa chtal stsakik ta k'op li Jerusalene xchi'uk sventa oyuk k'op te. **9** Yan li vo'onkutike la jk'oponkutik li Dios ku'unkutike xchi'uk la jva'ankutik jchabivanej ta k'a-k'al ak'obal sventa jchabi jbakutik ta stojolalik.

10 Ak'o mi jech, li krixchanoetik ta Judae xi chalike: «K'unib xa yipik li j-abteletike,^{*} pe ep to te slilijemal k'usitik, mu ono'ox xu' ku'untik sva'anel li muroe».

11 Xi chalilanik li kajkontrakutike: «Mu'yuk tsna'ik xchi'uk mu'yuk chak'ik venta k'alal te

4:4 *Literal «ta sjol stukik». **4:5** *O «li xchopolilike». **4:10** *O «jkuch-ikatsiletike».

KAP. 4

a Ne 4:10

b Ne 2:19

c Ne 13:1, 2

d Sl 123:3

e Sl 79:12

f Jer 18:23

g Ne 4:3

h Ne 2:19

i Jos 13:2, 3
Ne 13:23

Kolumna 2

a Ne 13:17

b Nu 14:9
Dt 20:3
Jos 1:9c Dt 7:21
Dt 10:17

d Ne 5:16

e Ne 11:1

f Nu 10:9
2Kr 13:12

xa oyutik ta stojolalike, va'un ta jmiltik xchi'uk ta jpajesbetik li yabtelike».

12 Li judaetik ti te nopol xil sbaik ta naklej xchi'uk li yaj-kontraike chtalik li ta jteklume xchi'uk ep ta velta^{*} xi chalilanike: «Chtalik ta jtojolaltik ta bu-yuk no'ox».

13 Ja' yu'un, la jva'an vinike-tik ta yut muro ti bu mas pe-k'el li osil ti xu' x-ochik ta anile xchi'uk ta jujuhop uts' alaliletik la jva'an ti chapalik xchi'uk s-espadaik, slansaik xchi'uk s-arcoike. **14** K'alal laj kil ti xi'ike, ta anil no'ox litots xchi'uk xi laj kal-beik li bankilaletike,^a li its'inal jpasantaletike xchi'uk li yantik ta jteklume: «Mu xaxi'ik ta stojolalik,^b Vuleso ta ajolik ti toj muk' xchi'uk toj labal sba li Jeovae;^c pasik k'op ta sventa li ach'il-takike, li akerehtakike xchi'uk li atsebetakike, li avajnilike xchi'uk li anaik».

15 Va'un, k'alal k'ot ta xchikin kajkontrakutik ti laj ka'ikutik li k'usi yakal tspasike xchi'uk ti makbatik ta be yu'un melé Dios li k'usi snopoj xa ox tspasike, jkotolkutik lisutkutik batel ta sva'anel li muroe. **16** Li va' k'a-k'ale, ja'o te lik ti j-o'lol no'ox jvinniktak tspasik abtelale,^d yan li j-o'lole stsakoj slansaik, s-esku-doik,^e s-arcoik xchi'uk smak sbek'talik.^f Va'un, li bankilaletike^g la skoltaik^h skotol li krixchanoetik ta Juda **17** ti te ch-abtej-ik ta sva'anel li muroe. Li buch'utik chkuchik li ikatsile ta jun no'ox sk'ob ch-abtejik, yan li ta jun sk'obike stsakoj yabtejeb-ik sventa pask'op. **18** Xchukin-ij s-espadaik ta jujantal k'alal yakalik ta abtel li j-abteletike xchi'uk te va'al ta jxokon li buch'us tsjupan kachue.^f

4:12 *Literal «lajuneb velta». **4:16** *O «smakobbailik». ^aJa' jtos makobbail tstunesik k'alal chbatik ta pask'ope. ^bLiteral «la sva'an sbaik ta yeloval».

19 Va'un, xi laj kalbe li ban-kilaletike, li its'inal jpsamantale-tike xchi'uk li yantik ta jteklume: «Toj muk' xchi'uk toj jamal li abtelale, tanpuk oyutik li ta muroe xchi'uk nomtik xkil jbatik ta jujuntal. **20** K'alal mi laj ava'iik chbak' li kachue, tsobo abaik tal ti bu oyunkutike. Ja' tspan k'op ta jtojolaltik li Jdiostike».^a

21 Ja' yu'un, k'alal stsakoj slansaik li j-o'lole, li vo'onkutike jech-o li-abtejkutik, ja'o ta jlikes-kutik k'alal chlok' talei li k'ak'ale xchi'uk ja' to ta jkechankutik k'alal chlok' talei li k'analetike. **22** Li va' k'ak'ale, xi laj kalbe li jteklume: «Ta jujuntal li vinike-tik xchi'uk li jajtunelike ak'o te x-ech' yu'unik ak'obal li ta yut Jersalene, va'un ja' chchabikutik li ta ak'obaltike xchi'uk ch-abtejik li ta k'ak'altike». **23** Ja' yu'un, li vo'on xchi'uk li jchi'iltake, li kajtuneltake,^b li jchabivanejetik ti te tijilik tal ta jtojolare mu'yuk la jlok'-o li jk'u' jpok'kutike xchi'uk ta jujuntal jtsakojkutik-o ta jbats'ik'obkutik li kabtejebkutik sventa pask'ope.

5 Ak'o mi jech, li jteklume xchi'uk li yajnilike tsots avanik ta skontrainel li xchi'iltakik ta judaile.^c **2** Jlome xi chalike: «Toj epunkutik xchi'uk li jkerem-takutike xchi'uk li jtsebetakutike. Sk'an jsa'kutik sat ts'unobil sventa jlajeskutik xchi'uk sventa mu xichamkutik». **3** Yantik xtoke xi chalike: «Sventa jtakutik sat ts'unobil li ta yorail k'alal ch'abal ve'lile, chkak'kutik ta prental* kosilkutik, ti butik ts'unbil j-uvakutike xchi'uk li jnakutike». **4** Oy to yantik ti xi chalike: «Jch'amunokutik tak'in sventa jtojbekutik patan li ajvalile,^d ta skoj taje, kak'ojkutik xa ta prental* li kosilkutike xchi'uk ti butik jts'unnoj j-uvakutike. **5** Jun jbek'talkutik xchi'uk jmoj jch'ichelkutik xchi'uk li jchi'ilta-

5:3, 4 *O «prentail; xk'exol».

KAP. 4

a Dt 1:30
Jos 23:10

b Ne 13:19

KAP. 5

c Dt 15:9

d Dt 28:15, 33
Ne 9:36, 37

Kolumna 2

a Eks 21:7
Dt 15:12

b Eks 22:25
Dt 23:19
Sl 15:5
Ese 22:12

c Le 25:35
Dt 15:7, 8
Jer 34:8, 9

d Le 25:36
Ne 5:15

e Ese 18:5, 8

f Ne 5:3

kutike,* li jnich'nabkutik xtoke xko'olajik xchi'uk li xnich'nabike. Ak'o mi jech, sk'an xkak'kutik ta mosoil li jkeremtakutik xchi'uk li jtsebetakutike, oy xa moosinbilik junantik li jtsebetakutike.^a Pe mu'yuk k'usi stak' jpaskutik sventa mu jechuk xk'ot ta pasele, yu'un yan-o xa yajval li kosilkutike xchi'uk ti butik jts'unnoj j-uvakutike».

6 Li-ilin tajek k'alal laj ka'i ti jech x-avljajetik laj yalike. **7** Ja' yu'un, la jk'elbe lek sk'oplal li svokolike, mu'yuk lek laj ka'i li k'usi tspanik li bankilaletike xchi'uk li its'inal jpsamantale-tike, va'un xi laj kalbeike: «Toj ep chak'anbeik sjol* li k'usi chavak'beik xch'amun li achi'iltakike».^b

Jech xtok, la jchapan jun muk'ta tsobajel sventa xchapaj li k'ope. **8** Xi laj kalbeike: «Ti bu k'alal xu' laj kilkutike, la jmankutik lok'el tal li jchi'iltaktik ta judail ti yich'ojik to'ox chonel batel ta muk'tik lumetike. Pe žmi ta van xachonik batel yan velta li achi'iltakik^c sventa xkich'kutik chonbel talei yan veltae?». Va'un, te ts'ijil komik, mu'yuk xa k'usi la stak'ik. **9** Laje, xi to laj kale: «Mu'yuk lek li k'usi chapasike. žMi mu sk'anuk te xaxanavik li ta sbetak Jdiostik*^d sventa mu k'usi xtal stik' ta jsatik li muk'ta lumetik ti ja' kajkontratike? **10** Jech xtok, li vo'one, li jchi'iltak ta vo'kele xchi'uk li kajtuneltake yakal chkak'kutik ach'amunik tak'in xchi'uk chkak'kutik ak'exik sat ts'unobil. Avokolikuk, mu xa xak'anbeik sjol^e k'alal oy k'usi chavak'ik ta ch'ome. **11** Avokolikuk, sutesbeik avi li yosilike,^f ti butik sts'unnoj s-uvaike, ti butik sts'unnoj s-olivaik xchi'uk li snaike. Jech xtok, sutesbeik li sjol

5:5 *Literal «Ko'ol jbek'talkutik xchi'uk li jchi'iltakutike». 5:7 *O «Toj toyol chak'anbeik sjol». 5:9 *Literal «xaxanavik li ta xi'tael Jdiostik».

yilike,* li sat ts'unobile, li ach' vineo xchi'uk li aseite ti yakal chak'anbeik ta persa ta sjol yilike».

12 Ja' yu'un, xi laj yalike: «Chkak'bekutik sutel li k'usitik taje xchi'uk mu'yuk xa k'usi ta jk'anbekutik sutel. Jech ta jpas-kutik k'ucha'al laj avale». Jech oxal, la jtak ta ik'el li paleetike xchi'uk laj kalbeik li va' viniketiki ti ak'o yalik ta jamal ti tspacek li k'usi laj yalike. **13** Jech xtok, la jlilin li xpuxbenal jk'u' jpok'e* xchi'uk xi laj kale: «Ja' jech ta silinoux li melet Dios mi mu'yuk la apasik li k'usi laj yich' alele. Li Diose ta spojboxuk li anaike xchi'uk li k'usitik oy avu'unike, ja' to mi mu'yuk xa k'usi xkom avu'unike». Va'un, xi laj yal sjunul li tsobobbaile: «¡Jechuk!».[#] Laj une, la sk'upil k'optaik li Jeovae xchi'uk li jteklume la spasiq li k'usi laj yak' yeik tspaceke.

14 K'alal la sva'anun li ajvalil^a sventa xik'ot ta ajvalil li ta yosilal Judae, ti lik ta sjabilal 20^b k'alal ta sjabilal 32^c yochel ta ajvalil li Artajerjese,^d ja' xkaltik, 12 jabil, mu'yuk la jlajeskutik xchi'uk jchi'iltak li ve'lil chich' ak'bel li ajvalile.^e **15** Pe li yantik ajvalil ba'yel ech'ike laj yak'beik ep svokol li jteklume xchi'uk laj yich'beik 40 siklo* plata jujun k'ak'al sventa pan xchi'uk vino. Li jaj-tuneltak xtoke yak'ojbeik svokol li jteklume. Yan li vo'one mu jechuk la jpas' ta skoj ti jxi'taoj[#] li Diose.^g

16 Jech xtok, la jkolta jba ta sva'anel li muro li'e xchi'uk mi jsepuk osil li-ak'batkutik^h xchi'uk te laj yich'ik tsobel skotol li kajtuneltak ta sventa li abtelale. **17** Oy 150 ta vo' judaetik xchi'uk its'inal jpasmanetaetik ti te ve'ik ta jmexae xchi'uk li bu-

5:11 *Literal «li jun porsientoe», ja' xkaltik, li sjol ilil ta jujun ue. 5:13 *Literal «la jlilin li sti' ko'ontone». [#]O «¡Ja' jech k'otuk ta pasel!».
5:15 *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. [#]K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 5

a Ne 10:1

b Ne 2:1

c Ne 13:6

d Esd 8:1

e 1Ko 9:14, 15
2Te 3:8f 2Ko 11:9
2Ko 12:14

g Ne 5:9

h Ech 20:33
2Ko 12:17

Kolumna 2

a Ne 13:14
Si 18:24
Is 38:3
Mal 3:16

KAP. 6

b Ne 2:10
Ne 4:3c Ne 2:19
Ne 4:7

d Da 9:25

e Ne 3:1, 3

f 1Kr 8:12
Ne 11:31, 35

g Esd 4:14, 15

h Ne 2:19

ch'utik talik ta jtojolalkutik ti likemik talel ta muk'tik lumetike. **18** Jujun k'ak'al ta smeltsanbeikun* jkot tot vakax, vakot lekil chij xchi'uk mutetik, jun velta li ta lajlajuneb k'ak'ale, oy ku'un-kutik ep ta tos epal vino. Ak'o mi jech, mu'yuk la jk'an ta persa li ve'lil chich' ak'bel li ajvalile, yu'un tsots xa ono'ox chil svokolik ta yabtelik li krixchanoetike. **19** Ja' yu'un, xi la jpas orasione: «Dios ku'un, vulesun me ta ajol xchi'uk ak'bun bendision ta skoj li k'usitik la jpas ta stojolal li jteklum li'e».^a

6 Laj une, k'alal albatik Sanbalat, Tobias,^b Guesem ti ja' j-arabia^c vinik xchi'uk li yan kaj-kontrakutik ti laj xa jcha'va'an li muroe^d xchi'uk ti laj xa yich' makel ti bu jomajitike (ak'o mi mu'yuk to'ox kak'ojbe sti'tak ochebaletik li va' k'ak'ale),^e **2** li Sanbalat xchi'uk Gueseme xi laj yalbeikun tal ta ora jun a'yeje: «La', jch'akbetik yorail yo' jtsob jbatik li ta bik'tal lumetik ta stenjealtik Onoe».^f Pe snopoj ox chilbajinikun. **3** Ja' yu'un, la jtakbe batel j-almantaetik xchi'uk xi laj kalbeike: «Mu'yuk xokolun, yakal ta jpas jun muk'ta abtelal, mu stak' xiyal tal. Yu'un mi yal jk'eloxuke, chpaj li abtele». **4** Chanib to velta jech laj yalbeikun tal li a'yeje, jech la jtak'beik batel xchanibal velta.

5 Va'un, li Sanbالاتe la stakbun tal jun jajtunel ti stsakoj tal jlik karta ti mu'yuk makale, taje svo'obal xa velta la stakbun talel li a'yeje. **6** Xi ts'ibabil tale: «K'otem xa ta xchikin muk'tik lumetik ti anopoj chatoy abaik xchi'uk li judaetike,^g jech chal li Guesem^h eke. Ja' yu'un, yakal chava'an li muroe, chalik xtok ti chak'ot la ta ajvalile. **7** Jech xtok, avaa'noj j-alk'opetik sventa xi xalik ak'oplal ta sjunul Jerusalem: «¡Oy xa jun ajvalil li ta Judae!».

5:18 *O «la j bain stojel».

Taje chich' albel li ajvalile. Ja' yu'un, la', jlo'iltabetik sk'oplal».

8 Ak'o mi jech, xi la jtak'-be sutele: «Mi jtosuk jech k'otem ta pasel li k'usi chavale; ja' no'ox chanop ta ajol* atuk li k'usi chavale». **9** Yu'un skotolik ja' no'ox tsk'an tsibtasunkutik k'alal xi chalike: «Chlubtsaj sk'obik ta abtel, va'un mu'yuk tsutsu yu'unik». ^a Laje, xi la jpas orasione: «Dios, tsatsubtasun li jk'obe». ^b

10 Libat ta sna Semaya ti ja' xnich'on Delaye xchi'uk ti ja' smom Meetabele, ti ja'o te sba-joj sba ta snae. Xi laj yalbune: «Jch'akbetik yorail sventa xijbat li ta sna melel Diose, ta yut li temploe, va'un jmakbetik li sti' temploe, yu'un chtal smiloxuk. Chtal smiloxuk ta ak'o-baltik». **11** Pe xi laj kale: «¿Mi sk'an van xjatav li jun vinik k'ucha'al vo'one? ¿Mi xu' van x-och ta templo li jun vinik k'ucha'al vo'on xchi'uk ti mu xchame? ^c ¿Mu'yuk chi-och!». **12** Te une, laj kak' venta ti ma'uk stakoj tal li Diose, yu'un ja' stojojik li Tobias xchi'uk Sanbalat ^d sventa xal li k'usi chopol chk'ot ta jtojalale. **13** Laj yich' tojel sventa sib-tasan xchi'uk ti jsa' jmule. Taje ja' sventa oyuk lek srasonal yu'un-ik ti sokesbeikun jk'oplale xchi'uk sventa xak'ikun ta k'exlal.

14 Ja' yu'un, xi la jpas orasione: «Dios ku'un, vuleso ta ajol li k'usi spasojik li Tobias ^e xchi'uk Sanbalate, jech xtok, vuleso ta ajol li me' j-alk'op Noadias xchi'uk li yan j-alk'opetik ti nopajtik no'ox tsk'an tsibtasikune».

15 Jech oxal, tsuts ta sk'ak'alil 25 yu'un elul* li muroe, tsuts ta 52 k'ak'al.

16 K'alal k'ot ta xchikin skotol li kajkontrakutike xchi'uk k'alal laj yilik li muk'tik lumetik te ta jpat jxokonkutike, k'exa-vik tajek' xchi'uk laj yak'ik ven-

6:8 *Literal «ta avo'onton». **6:15** *K'elo Apendise B15.

KAP. 6

a Esd 4:4

b Sl 68:35
Sl 138:3
Is 41:10c Nu 1:51
Nu 18:7
2Kr 26:18, 19

d Ne 2:10

e Ne 4:3, 4

f Ne 4:7
Sl 129:5

Kolumna 2

a Ne 5:7

b Esd 2:1, 5

c Ne 3:4

d Ne 6:9
Ne 6:10, 13

KAP. 7

e Ne 2:17
Ne 6:15
Da 9:25

f Ne 3:1, 6, 13

g 1Kr 26:1
Esd 2:1, 42h 1Kr 9:33
Esd 2:1, 41

i Esd 3:8

j Ne 1:2

k Ne 2:8

l Ne 5:15

m Ne 11:1

n 1Kr 9:1
Esd 2:59, 62

ta ti laj yich' pasel li abtelal ta skoj ti koltavan li Dios ku'un-kutike. **17** Li va' k'ak'ale, li bankilaletik ^a ta Judae la stakbeik batel epal karta li Tobiase, va'un la stak'utel li Tobiase. **18** Ep li buch'utik te oyik ta Judae laj yalik ta jamal ti tuk' chak' sbaik ta stojolale, yu'un ja' sni' li Sekanias ti ja' xnich'on Arae, ^b li skerem Tobias ti Jeoanan sbie yik'oj-be stseb Mesulam ^c ti ja' xnich'on Berekiase. **19** Jech xtok, nopolik no'ox lekik k'usi chalbeikun ta stojolal, va'un chbat yalbeik skotol li k'usi chkale. Li Tobias une tstak talel kartaetik sventa tsibtasan. ^d

7 K'alal tsuts xcha'va'anel li muroe, ^e laj kak'be li sti'take, ^f va'un laj yich'ik biiltasel li jchabiej ochebaletike, ^g li jk'e-jimoletike ^h xchi'uk li jlevietike. ⁱ **2** Va'un, laj kak'be sbain Jerusalem li jchi'il ta vok'el ti Anani' ^j sbie xchi'uk li Ananias ti ja' bankilal li ta Snail Soltaroetike. ^k Yu'un ja' jun vinik ti xu' lek jpat ko'ontontik ta stojolale xchi'uk ti xi'taoj* li melel Diose, ^l ja' mu sta li yantike. **3** Ja' yu'un, xi laj kalbeike: «Ja' to chich' jamel ochebaletik ta Jerusalem mi k'ixnaj xa lek li k'ak'ale. K'alal ja'o te va'alik li jchabivanejetike, sk'an sbajik li sti'take xchi'uk ak'o xk'uxtaik.* Ja' chich'ik va'anel ta jchabivanejetik li jnakejetik ta Jerusalem, te chva'ik ti bu ch-albatike xchi'uk te chva'ik ta yeloval snaik ta jujantal». **4** Li jteklume lek jamal xchi'uk lek muk', pe mu'yuk ep krixchanoetik te ^m xchi'uk mu'yuk to'ox cha'va'anbil li naetike.

5 Pe li Jdiose laj yak' ta ko'onton ti jtsob li bankilaletike, li its'inal jpasantaletike xchi'uk li jteklum sventa stsak sbiik li ta slistail jujuhop uts' alaliletike. ⁿ Te une, la jtabe li slivroal ti bu oy sbiik ta lista li jujuhop uts'

7:2 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **7:3** *O «stenuik; xk'uxiik».

alaliletik ti ba'yel muyik tale, xi ts'ibabil la jtae:

6 «Li'e ja' li judaetik ta jteklum* ti lok'ik tal ti ik'bilik to'ox batel yu'un li Nabukodonosor^a ti ja' ajvalil ta Babiloniae xchi'uk ta mas ts'akale, sutik batel^b ta Jerusalem xchi'uk ta Juda, te batik ta slumalik ti bu likemik ta jujuntale.^c **7** Li'e ja' li buch'utik la xchi'inik sutel li Sorobabele:^d Jesua,^e Neemias, Asarias, Raamias, Naamani, Mardoqueo, Bilsan, Misperet, Bigvai, Neum xchi'uk Baana.

»Li'e ja' li jayvo' j-israel viniketik ti sutik tale:^f **8** li xnich'nabtak Parose ja' 2,172; **9** li xnich'nabtak Sefatiase ja' 372; **10** li xnich'nabtak Arae^g ja' 652; **11** li snitilulal Paat-Moab^h ta xnich'nab Jesua xchi'uk Joabeⁱ ja' 2,818; **12** li xnich'nabtak Elame^j ja' 1,254; **13** li xnich'nabtak Sature ja' 845; **14** li xnich'nabtak Sakaie ja' 760; **15** li xnich'nabtak Binuie ja' 648; **16** li xnich'nabtak Bebaie ja' 628; **17** li xnich'nabtak Asgade ja' 2,322; **18** li xnich'nabtak Adonikame ja' 667; **19** li xnich'nabtak Bigvaie ja' 2,067; **20** li xnich'nabtak Adine ja' 655; **21** li snitilulal Ater ta xnich'nab Esekiasie ja' 98; **22** li xnich'nabtak Asume ja' 328; **23** li xnich'nabtak Besaie ja' 324; **24** li xnich'nabtak Arife ja' 112; **25** li xnich'nabtak Gabaone^k ja' 95; **26** li viniketik ta Belen xchi'uk ta Netofae ja' 188; **27** li viniketik ta Anatote^l ja' 128; **28** li viniketik ta Bet-Asmavete ja' 42; **29** li viniketik ta Kiryat-Jearim,^m Kefira xchi'uk Beeroteⁿ ja' 743; **30** li viniketik ta Rama xchi'uk ta Guebae^o ja' 621; **31** li viniketik ta Mikmase^p ja' 122; **32** li viniketik ta Betel^q xchi'uk ta Aie^r ja' 123; **33** li viniketik ta yan Neboe ja' 52; **34** li xnich'nabtak yan Elame ja' 1,254; **35** li xnich'

7:6 *Ja' xkaltik, jteklum ti ja' sventainoj Medopersiae.

KAP. 7

- a 2Re 25:1
Da 3:1
b 2Re 24:12, 14
2Kr 36:17, 20
Jer 39:9
Jer 52:15, 28
c Esd 2:1
d Esd 1:8, 11
Sak 4:9
Mt 1:12
e Esd 3:8
Esd 5:2
Aj 1:14
Sak 3:1
f Esd 2:2-35
g Ne 6:17, 18
h Esd 10:30, 44
i Esd 8:1, 9
j Esd 10:26, 44
k Jos 11:19
2Sa 21:2
Ne 3:7
l Jos 21:8, 18
Jer 1:1
m 1Sa 7:2
n Jos 18:25, 28
o Jos 18:21, 24
p 1Sa 13:5
q 1Re 12:32
r Jos 7:2

Kolumna 2

- a Ne 6:2
Ne 11:31, 35
b Esd 2:36-39
c Esd 10:22, 44
d 1Kr 24:3, 8
e Esd 2:40
f Esd 3:9
g 1Kr 25:7
Esd 2:41
h 1Kr 6:31, 39
i Esd 2:42
Ne 7:1
j 1Kr 9:2, 17
Ne 11:19
Ne 12:25
k Jos 9:3, 27
1Kr 9:2
Esd 2:43-54
Esd 2:58

nabtak Arime ja' 320; **36** li jna-klejetik ta Jerikoe ja' 345; **37** li xnich'nabtak Lod, Adid xchi'uk Onoe^a ja' 721; **38** li xnich'nabtak Senaae ja' 3,930.

39 »Li paleetike^b ja'ik li'e: li xnich'nabtak Jedaya li ta yuts'yalal Jesuae ja' 973; **40** li xnich'nabtak Imere ja' 1,052; **41** li xnich'nabtak Pasjure^c ja' 1,247; **42** li xnich'nabtak Arime^d ja' 1,017.

43 »Li jlevietike^e ja'ik li'e: li xnich'nabtak Jesua xchi'uk Kadmiel^f ti ja' snitilulal Odevae ja' 74. **44** Li jke'jimoletike^g ja'ik li'e: li xnich'nabtak Asafe^h ja' 148. **45** Li jchabiej ochebaletikeⁱ ja'ik li'e: li xnich'nabtak Salume, li xnich'nabtak Atere, li xnich'nabtak Talmone, li xnich'nabtak Akube,^j li xnich'nabtak Atitae xchi'uk li xnich'nabtak Sobaie ja' 138.

46 »Li buch'utik chtunik ta temploe^{*k} ja'ik li'e: li xnich'nabtak Silae, li xnich'nabtak Asufae, li xnich'nabtak Tabaoete, **47** li xnich'nabtak Kerose, li xnich'nabtak Siae, li xnich'nabtak Padone, **48** li xnich'nabtak Lebanae, li xnich'nabtak Agabae, li xnich'nabtak Salmaie, **49** li xnich'nabtak Anane, li xnich'nabtak Guidele, li xnich'nabtak Gaere, **50** li xnich'nabtak Reayae, li xnich'nabtak Resine, li xnich'nabtak Nekodae, **51** li xnich'nabtak Gasame, li xnich'nabtak Usae, li xnich'nabtak Paseae, **52** li xnich'nabtak Besaie, li xnich'nabtak Meunime, li xnich'nabtak Nefusesime, **53** li xnich'nabtak Bakbuke, li xnich'nabtak Akufae, li xnich'nabtak Arure, **54** li xnich'nabtak Baslite, li xnich'nabtak Meidaie, li xnich'nabtak Arsae, **55** li xnich'nabtak Barkose, li xnich'nabtak Sisarae, li xnich'nabtak

7:46 *O «Li jnetineoetike». Literal «ak'bilike», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stolal Dios.

Temae, **56** li xnich'nabtak Ne-siase xchi'uk li xnich'nabtak Atifae.

57 »Li xnich'nabtak yajtunel-tak Salomone^a ja'ik li'e: li xnich'nabtak Sotaie, li xnich'nabtak Soferete, li xnich'nab-tak Peridae, **58** li xnich'nabtak Jaalae, li xnich'nabtak Dar-kone, li xnich'nabtak Guidele, **59** li xnich'nabtak Sefatiase, li xnich'nabtak Jatile, li xnich'nab-tak Pokeret-Asebaimae xchi'uk li xnich'nabtak Amone. **60** Ta skotol li buch'utik chtunik ta temploe^{*b} xchi'uk li xnich'nabtak yajtunel-tak Salomone ja' 392.

61 »Li buch'utik lok'ik tal li ta Tel-Mela, ta Tel-Arsa, ta Kerub, ta Adon xchi'uk ta Imere, ti mu'yuk spreveil yu'unik ti bu li yuts' yalal stotike xchi'uk ti bu likemike, ti mu stak' na'el mi ja' j-israe-letike,^c ja'ik li'e: **62** li xnich'nab-tak Delayae, li xnich'nabtak Tobiasie, li xnich'nabtak Nekodae ja' 642. **63** Yan li xnich'nabtak paleetike ja' li'e: li xnich'nab-tak Abayae, li xnich'nabtak A-kose,^d li xnich'nabtak Barsilaie, ti laj yak'be stseb li Barsilai^e ti ja' jgalaad vinike, ti ja' li buch'u laj yich'be sbi smoln'i^e.^{*} **64** Taje la sabeik sbi yuts' yalalik ta svunal, pe mu'yuk laj yich' tael, ja' yu'un albatik ti mu xa xu' xtunik ta paleale.^{*f} **65** Albatik yu'un aj-valil^{*g} ti mu stak' slajesik li k'usit-ik toj ch'ulike,^h ja' to mi la staik jun pale ti tsk'opon Dios ta Urim xchi'uk ta Tumie.ⁱ

66 »Ti k'u yepal ta skoto-like^{*} ja' 42,360,^j **67** taje mu'yuk te tsakal sk'oplal li smosotaki-

7:60, 73 *O «li jnetineoetike». Literal «ak'bilike», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stojalal Dios. **7:63** *O «smoln'i; smu-ni'e». **7:64** *O «lok'esatik ta paleal ta skoj ti mu'yuk lekike». **7:65, 70** *O «tir-sata». Li jpersiaetike ja' jech tsbiiltasik jun ajvalil ti sventainoj jun lume. **7:66** *Literal «tsobobbaile». K'elo Glosario, tsobajel.

KAP. 7

a Esd 2:55-58
Ne 11:3

b Jos 9:3, 27
Ne 3:26

c Esd 2:59-63

d 1Kr 24:3, 10
Ne 3:21

e 2Sa 17:27-29
2Sa 19:31
1Re 2:7

f Nu 18:7

g Ne 8:9
Ne 10:1

h Le 2:3
Nu 18:8, 9

i Eks 28:30
1Sa 28:6

j Esd 2:64-67

Kolumna 2

a Le 25:44

b Eks 15:21
1Sa 18:6

c Esd 2:68, 69

d Le 6:10

e Ne 7:1

f Ne 11:20

g Le 23:24, 27
1Re 8:2
Esd 3:1

h Esd 2:70

KAP. 8

i Ne 3:26
Ne 12:37

j Esd 7:6

k Dt 31:9
Jos 1:8

l Le 27:34

ke xchi'uk li skiaratakik^a ti ja'ik 7,337; jech xtok, oy 245 jk'ejimole-tik^b yu'unik ti oy antsetik xchi'uk viniketike. **68** Li ska'ike oy 736, li smulaike oy 245, **69** li skame-yoike oy 435 xchi'uk li svuroike oy 6,720.

70 »Junantik joliletik ta jujuchop yuts' yalalike la skolta sbaik li ta abtelale.^c Li ajvalile^{*} laj yak' jmil ta sep drakma[#] oro li ta sk'ejobil[^] tak'ine, laj yak' 50 muk'ta boch xchi'uk 530 ta lik k'u'il pok'iletik sventa paleetik.^d **71** Oy junantik joliletik ta jujuchop yuts' yalalike laj yak'ik 20 mil ta sep drakma oro li ta sk'ejobil[^] tak'in ta sventa li abtela-le xchi'uk laj yak'ik 2,200 mina^{*} plata. **72** Li yantik ta jteklume laj yak'ik 20 mil ta sep drakma oro, cha'mil mina plata xchi'uk 67 ta lik k'u'il pok'il sventa paleetik.

73 »Va'un, te naki ta steklu-malik li paleetike, li jlevietike, li jchabiej ochebaletike, li jk'ejimo-etike,^e li junantik krixchanoetik ta jteklume, li buch'utik chtunik ta temploe^{*} xchi'uk skotol li yan j-israeletike.^f K'alal k'ot li svukubal ue,^g te xa ox nakajtik ta steklumalik li j-israeletike.^h

8 Sjunul li jteklume k'ot ta nopel yu'unik ti tstsob sbaik li ta kaye^{*} ta yeloval li ochebal ti Vo'ⁱ sbie, va'un laj yal-beik li jts'ibajom[#] Esdras/ⁱ ti ak'o yich' tal li slivroal Smantal Moises,^k ti yak'ojbe Israel li Jeovae.^l **2** Ja' yu'un, li ta ba'yel k'ak'al ta

7:70 [#]Ta ono'ox xich' ko'oltasel xchi'uk li dariko ta oro ta Persia ti 8.4 gramo yalale. Ma'uk sk'oplal li drakma ti chalbe sk'oplal li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope. K'elo Apendise B14. **7:70, 71** [^]O «sna-k'obil». **7:71** ^{*}K'alal chalbe sk'oplal jun mina li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, ja' 570 gramo yalal. K'elo Apendise B14. **8:1** *O «li ta ch'ivit; ti bu oy ep krixchanoetik». [#]Li j'pel k'op ta ebreo ja' chalbe sk'oplal li buch'utik tslok'taik li Mantale o yan k'usitik li ta Ch'ul Ts'ibetike.

svukubal ue,^a li Esdras ti ja' palee laj yich' talel li Mantal ta yeloval ti bu oy epal* viniketik,^b antsetik xchi'uk skotol li buch'utik xu' yu'unik xchikintael xchi'uk ti xa'ibeik smelolale. **3** Tsots laj yapta^c ta yeloval kaye* ti te ta yeloval li ochebal ti Vo' sbie, lik yaptabe ta sob k'alal to ta o'lol k'ak'al li viniketik, antsetik xchi'uk skotol li buch'utik xa'ibeik smelolale; li jteklume la sts'et chikinta^d lek li slivroal Mantale. **4** Li Esdras ti ja' jts'ibajome te va'al li ta luchlebal ti pasbil ta te' ti ja' sventa li tsobajele. Li ta sbats'ik'obe te va'al Matitias, Sema, Anaya, Urias, Ilkias xchi'uk Maaseya, yan li ta sts'et'kobe* te va'al Pedaya, Misael, Malkiya,^e Asum, As-Badana, Sakarias xchi'uk Mesulam.

5 Li Esdrase la sjam ta yeloval sat sjunul jteklum li livroe, yu'un mas toyol va'al ta stojo-lal sjunul li jteklume. K'alal la sjame, va'i skotolik. **6** Li Esdrase la sk'upil k'opta li melel Dios Jeovae, ja' li muk'ul Diose. Laje, xi la stak' sjunul li jteklume: «jJechuk! jJechuk!»,^f te une la stoy muyel sk'obik. Va'un, la skejan sbaik ta yeloval Jeova xchi'uk la spatan sbaik ta lumtik. **7** Li jlevietik ti ja'ik li Jesua, Bani, Serebias,^g Jamin, Akub, Sabetai, Odias, Maaseya, Kelita, Asarias, Josabad,^h Anan xchi'uk Pelayae la sjambeik smelolal Mantal k'alal ja'o te va'ajtik li jteklume.ⁱ **8** Jech-o tsots laj yaptaik li libro ti ja' Smantal li melel Diose, lek jamal xchi'uk lek ts'akal la sjambeik smelolal. Ja' jech la skoltaik li krixchanoetik sventa xa'ibeik smelolal li k'usi yakal chaptaike.^j

9 Li Neemias ti ja' to'ox ajva-

8:2 *Literal «stsobobail». K'elo Glosario, *tsobajel*. **8:3** *O «ch'ivit; ti bu oy ep krixchanoetik». **8:4** *O «surto'kobe». **8:6** *O «ja' jech k'otuk ta pasell!».

KAP. 8

- a Le 23:24
1Re 8:2
- b Dt 31:12
2Kr 17:8,9
Mal 2:7
- c Ech 13:15
Ech 15:21
- d Ech 16:14
Ech 17:11
- e Ne 12:40, 42
- f Dt 27:26
- g Ne 9:4
- h Esd 8:33
Ne 11:16
- i Dt 33:8, 10
- j Lu 24:27
Ech 8:30, 31
- Kolumna 2
- a Esd 7:11
- b Le 23:24
- c Est 9:19
- d Sl 126:1-3
- e Ne 8:8
- f Le 23:34, 42
Dt 16:13, 16
Jn 7:2
- g Le 23:4

lil* li va' k'ak'ale, li Esdras^a ti ja' pale xchi'uk jts'ibajome xchi'uk li jlevietik ti yakal chchanubtasik li krixchanoetike xi laj yalbeik sjunul li jteklume: «Li avie, ch'ul k'ak'al chil li Jeova ti ja' Adiosike.^b Mu xavat tajek avo'ontonik xchi'uk mu xa-ok'ik». Yu'un skotol li krixchanoetike ok'ik k'alal laj ya' iik k'usi chal li Mantale. **10** Xi albatik yu'un li Neemiase: «Batanik, bat lajesik li k'usitik lekike,^c uch'anik li k'usitik chi'e xchi'uk takbeik batel sve'el^c li buch'utik mu'yuk k'usi smeltsanojike, yu'un li avie ch'ul k'ak'al chil li Kajvaltike, mu xavul avo'ontonik, yu'un ja' chk'ot ta atsantal pojob-bailik li kuxetel o'ontonal chak'tal Jeovae». **11** Li jlevietike xi la spajtsanik sjunul li jteklume: «jTs'ijlanik!, mu xavul avo'ontonik. Yu'un ch'ul k'ak'al li avie». **12** Ja' yu'un, bat ve'uk sjunul li jteklume, bat uch'bolajjikuk xchi'uk bat stakbeik batel sve'el yantik xchi'uk xkuxet tajek yo'ontonik.^d Yu'un laj ya'ibeik smelolal li k'usi albatike.^e

13 Ta yok'omal une, li joliletik ta jujuchop yuts' yalalik ta sjunul jteklume, li paleetike xchi'uk li jlevietike la stsob sbaik batel ta xokon Esdras ti ja' jts'ibajome, sventa sta mas sp'ijilik ta sventa li k'usi chal li Mantale. **14** Va'un, te ts'ibabil la staik li mantal yaloj Jeova ta stojo-lal Moises ti sk'an xnakiik ta axibalnaetik* ta yorail k'in ta svukubal u^f li j-israeletike. **15** Jech xtok, sk'an xi xlok' mantal yu'unike^g xchi'uk ti xalik batel ta skotol slumalik xchi'uk ta sjunul Jerusalene: «Batanik li ta vitstikaltike, bat ich'ik tal sk'ob oliva te' ti oy yanale, sk'ob toj, sk'ob mirto te', sk'ob xan xchi'uk sk'obtak

8:9 *O «tirsata». Li jpersiaetike ja' jech tsbiiltasik jun ajvalil ti sventainoj jun lume. **8:10** *Literal «k'usitik jupemike». **8:14** *O «nak'obbailetik ti te no'ox k'uk sjalil chtun».

yan te'etik sventa xich' pasel li axibalnaetik jech k'ucha'al ts'iba-bile».

16 Ja' yu'un, bat li jteklume xchi'uk laj yich'ik tal sventa spasik li axibalnaetike, te ta sjol sna stukik la spasik, ta yamak'ik* xchi'uk ta yamak'il sna li meel Diose,^a ti bu oy ep krixchanoetik^a li ta ochebal ti Vo^b sbie xchi'uk li ta skayeal li ochebal ti Efrain^c sbie. **17** Skotol ti buch'utik* sutik talei ti chukbilik to'oxe la spasik li axibalnaetike xchi'uk te nakiik li ta axibalnaetike, yu'un ta sk'ak'alil xa ono'ox Josue^d xnich'on Nun ti mu'yuk jech yakal tpsasik talei li j-israeletike. Ja' yu'un, xkuxet tajak yo'ontoniik.^e **18** Jujun k'ak'al laj yich' aptael li slivroal Smantal meel Diose,^f lik ta ba'yel k'a-k'al k'alal to ta slajebal k'ak'al. Vukub k'ak'al jalij li k'ine xchi'uk laj yich' pasel jun tsobajel ti tsots sk'oplal li ta vxaxakibal k'a-k'al jech k'ucha'al sk'an pasele.^g

9 Li ta sk'ak'alil 24 li ta u taje, la stsob sbaik li j-israeletike, la spasik ayuno,* la slapik ch'ixal k'u'il^a xchi'uk la svij pukuk^a ta sjolik.^b **2** Va'un, la xch'ak sbaik ta stojolal skotol jyanlumetikⁱ li buch'utik ja'ik sts'unbal j-israeletike, va'ik xchi'uk laj yal ta jamal ti smulike xchi'uk li spaltailtak* stotike.^j **3** Laje, te va'ik ta yavilik xchi'uk tsots aptabatik li slivroal Smantal^k Jeova ti ja' Sdiosike, oxib ora jech la spasik xchi'uk oxib ora xtok laj yal ta jamal smulik xchi'uk la snijan sbaik ta stojolal li Jeova ti ja' Sdiosike.

4 Te va'ik ta xluchleb' jlevietik li Jesua, Bani, Kadmiel, Sebanias, Buni, Serebias,^m Bani

8:16 *O «sti' snaik». K'elo Glosario, amak'. ^aO «ta xch'ivital; ta skayeal». **8:17** *Literal «Sjunul li tsobobbail ti». **9:1** *K'elo Glosario, ayuno. ^aK'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. ^aO «lum». **9:2** *O «li xchopoliltak».

KAP. 8

a 1Re 6:36
1Re 7:12
2Kr 4:9
2Kr 20:5

b Ne 3:26
Ne 8:1, 3

c 2Re 14:13
Ne 12:38, 39

d Jos 1:1

e Dt 16:14, 15

f Dt 31:10-12

g Le 23:34, 36

KAP. 9

h Jos 7:6
Jon 3:5, 6

i Esd 9:1, 2
Ne 13:3

j Le 26:40
Esd 9:6
Sl 106:6
Da 9:8

k Ne 8:3, 8

l Ne 8:4

m Ne 8:7

Kolumna 2

a Jer 33:10, 11

b Dt 6:4

c Je 12:1, 2

d Je 11:31

e Je 17:5

f Je 22:10-12

g Je 15:18

h Eks 2:23-25
Eks 3:7

i Eks 7:3
Dt 6:22

j Eks 5:2

k Eks 9:16

xchi'uk li Kenanie, va'un tsots x-avetik ta stojolal li Jeova ti ja' Sdiosike. **5** Li jlevietik ti ja'ik li Jesua, Kadmiel, Bani, Asabnaya, Serebias, Odias, Sebanias xchi'uk li Petaiase xi laj yalike: «Va'lanik xchi'uk k'upil k'optaik ta sbatel osil^a li Jeova ti ja' Adiosike. Dios ku'un, ak'o sk'upil k'optaik li abie, ti mas to toj ech' no'ox muk'e, ti ja' mu sta li k'upil k'optael xchi'uk li bendision chak' li krixchanoetike.

6 Vo'ot no'ox atuk, Jeova;^b vo'ot la apas li vinajele, jech, vo'ot la apas li vinajel ti mas to toyol oye xchi'uk skotol li soltaroetik tee, li balumile xchi'uk skotol li k'usitik te oye, li nabetike xchi'uk skotol li k'usitik te oye. Vo'ot ta akaj ti kuxulike, ja' yu'un tsnijan sbaik ta atojolal skotol li k'usitik oy ta vinajele.*

7 Vo'ot li Jeova ti meel Diosot ti la at'uj li Abrane^c xchi'uk ti la alok'es tal li ta Ur^d yu'un jkal-deaetike, va'un Abraan^e laj avak'-be sbi. **8** Laj avil ti tuk' yo'ontoni yak'oj sba ta atojolale,^f ja' yu'un la apas jun trato xchi'uk ti chavak'be yu'unin snitulal^g li yosil jkanaanetike, li j-etetike, li j-amorreuetike, li jperisitaetike, li jebusetike xchi'uk li jguirgaseoetike, va'un k'ot ta pasel avu'un li k'usi laj avak' ave chapase, yu'un tuk'ot.

9 »Ja' yu'un, laj avil ti oy svokol li jmoltotakutik ta Ejiptoe^h xchi'uk laj ava' ti xvokoletik ta xokon Tsajal nabe. **10** Va'un, la apas senyailtak xchi'uk sk'elobiltak ju'elal ta skontranel li faraoe, skotol li jaytuneltake xchi'uk skotol li krixchanoetik ta slumale,ⁱ yu'un ana'oj ti xtoyetik/ ta stojolal li jmoltotakutike. Laj avak' ta ojtikinel abi ti jech-o lek ojtikinbil li avie.^k **11** Te sk'elojik k'alal la ach'ak ta o'lol li nabe,

9:6 *Literal «li soltaroetik ta vinajele». Taje te van sk'oplal li anjeletike xchi'uk li k'analetike.

va'un ta takin balumil^a ech' xtuch'ik li nabe xchi'uk la ajip yalel li yajkontraike, xko'olaj k'ucha'al jpej ton ti chich' jipel yalel ta vo' ti xyuk'lajete.^b **12** Ta jvol tok* la abeiltas ta k'ak'altik xchi'uk ta jvol k'ok*^c la abeiltas ta ak'o-baltik sventa sakjamanuk li be ti bu sk'an xbatike.^c **13** Layal talem ta vits Sinai,^d te la ak'opon yalel tal ta vinajel,^e laj avalbe li k'usitik k'otem ta nopel avu'un ti tuk'ike, mantaletik ta sventa li k'usi melele,^f li mantaletik xchi'uk k'usitik chapanbile xchi'uk li lekil mantaletike.^f **14** La achanutbas ti k'u yelan sk'an xchabiik li sk'ak'alil savado^g sventa ch'uluk xilike, ta stojolal avajtunel Moises laj avak'be mantaletik, laj avak'be k'usitik chapanbil xchi'uk jun mantal. **15** Laj avak'be tal spanik ta vinajel k'alal v'inajike^h xchi'uk la alok'es tal vo' ta jpej tayal ton k'alal takij yo'ontonike,ⁱ laj avalbe ti ak'o x-ochik xchi'uk xu'uninik li balumil ti avaloj ta jamal* chavak'bee.

16 »Pe ja'uk li jmolotakutike la stoy sbaik,^j pimubik ta mantal*^k xchi'uk mu'yuk la xchikintaik li amantaltake. **17** Mu'yuk la sk'an la xchikintaik' xchi'uk la xch'ay ta sjolik li k'usitik labalik sba la apas ta stojolalike, ja' no'ox pimubik ta mantal* xchi'uk la sva'anik jun jolil sventa sutik batel ta mosoil li ta Ejiptoe.^m Pe vo'ot li Diosot ti chapalot ta yak'el pertone, oy slekil avo'onton, oy xk'uxul avo'onton, mu ta aniluk chlik sk'ak'al avo'onton xchi'uk toj ech'em tuk'il k'anelal avu'un,ⁿ va'un mu'yuk la akomtsan.^o **18** K'alal la spasiq slok'ol ch'iom tot vakax ta unijesbil tak'ine xchi'uk k'alal xi laj yalike:

9:12, 19 *Literal «jtel tok». **9:12, 19** *Literal «jtel k'ok'». **9:13** *O «mantaletik ti xu' jpat-o ko'ontontike». **9:15** *Literal «atoyoj ak'ob». **9:16, 17** *Literal «la ste'tsinan snuk'ik». **9:17** *O «slekil yutsil avo'onton».

KAP. 9

a Eks 14:21, 22

b Eks 15:1, 5, 10

c Eks 13:21 Eks 14:19, 20

d Eks 19:11

e Dt 4:10, 36

f Dt 4:8

g Eks 16:29 Eks 20:8-11 Dt 5:12-14

h Eks 16:4

i Eks 17:6

j Nu 14:44

k Dt 9:6

l Nu 14:11, 41

m Nu 14:1, 4

n Eks 34:6 Nu 14:18

o Dt 4:31

Kolumna 2

a Eks 32:1, 4

b Nu 14:19, 20

c Eks 40:38 Nu 9:15

d Nu 11:17, 25

e Eks 16:14, 15

f Nu 20:8

g Eks 16:35 Nu 14:33 Dt 2:7

h Dt 29:5

i Jos 11:23

j Nu 21:23, 24 Dt 2:31

k Nu 21:26

l Nu 21:33, 35

m Je 15:1, 5

n Je 12:7 Je 26:3

o Nu 14:29-31 Jos 21:43

p Jos 18:1

q Dt 3:4, 5

r Dt 8:7-9

«Li'e ja' li Adios ti laj yik'ot lok'el tal ta Ejiptoe»,^a toj chopol k'usitik la spasiq, va'un laj yak'ik ta ilel ti mu'yuk ich'vanik ta muk'e. **19** Ak'o mi jech la spasiq, mu'yuk laj avikta stukik ta takixokol balumil^b ta skoj ti ep xk'uxul avo'ontone. Mu'yuk la ach'ak lok'el ta stojolalik li jvol tok* ti beiltasatik ta k'ak'altike xchi'uk mi ja'uk la ach'ak lok'el ta stojolalik li jvol k'ok*^c ti beiltasatik ta ak'obaltik sventa sakjamanuk li be ti bu sk'an xbatike.^c **20** Laj avak'be a-espirtu* sventa xavak'be li sp'ijilike^d xchi'uk mu'yuk la ajalane li manae,^e jech xtok, laj avak'be vo' k'alal takij yo'ontonike.^f **21** 40 jabil laj avak'be sve'elik li ta takixokol balumile.^g Oy yu'unik skotol. Mu'yuk xlanj li sk'u spok'ike^h xchi'uk mu'yuk situb li yakanike.

22 »Laj avak'be ajvaliletik xchi'uk jteklumetik, ta jujuvok' la ach'akbe,ⁱ ja' yu'un laj yich'ik li yosil Seone,^j ja' xkaltik, yosil li ajvalil ta Esbone^k xchi'uk li yosil Og' ti ja' ajvalil ta Basane. **23** Jech xtok, laj avak' ti ak'o x-epaj li skerem stebik jech k'ucha'al li k'analetik ta vinajele.^m Laje, laj avik' batel li ta balumil ti avak'oj xa ono'ox ave chavak'be li smoltotakike xchi'uk ti chu'uninike.ⁿ **24** Va'un, ochik li yalab xnich'nabike xchi'uk laj yu'uninik li balumile,^o te sk'elojik ti la apas ta mantal li jkanaanetik^p ti ja' to'ox te nakalik li ta balumile. Jech xtok, laj avak'be ta sk'ob yalab xnich'nabik li ajvaliletike xchi'uk li jteklumetik ta balumil sventa spasseik li k'usi tsk'an yo'ontonike. **25** Laj yu'uninik li jteklumetik ti joyobtabil ta mureo^q xchi'uk li jun balumil ti lek xch'i k'usitike,^r laj yu'uninik li naetik ti noj ta jeltos k'usitik lekike, posoetik ti jombil xae, ti bu ts'unajtik uvae, ti bu ts'u-

9:20 *Literal «alekil espirtu».

najtik oliva te'etike^a xchi'uk ep ta tos te'etik ti chak' lek sate. Ja' yu'un, la slajesik, noj lek xch'utik, jup'ik xchi'uk la sk'upinik ti toj ech' xa no'ox li slekil avo'ontone.

26 »Ak'o mi jech, mu'yuk la xch'unik mantal xchi'uk lik stoy sbaik ta atojolal^b xchi'uk la svalopatinik komel li Amantale.* La smilik li avaj-alk'optak ti p'ijubtasvanik sventa sutik talel ta atojolare xchi'uk la spasiq li k'usi chopol ti jech laj yak'ik ta ilel ti mu'yuk ch-ich'vanik ta muk'e.^c

27 Ta skoj taje, laj avak' ta sk'ob li yajkontratakik^d ti ja' ak'bat svokolike.^e Pe la sk'anik vokol ta atojolal k'alal ja'o laj yil svokolike xchi'uk ta vinajel to laj ava'ibe li sk'opike. Jech xtok, ta skoj ti oy xk'uxul avo'ontone, la atakbe tal li buch'utik xu' xpojatik lok'el ta sk'ob li yajkontratakike.^f

28 »Pe k'alal ja'o jun xa yo'ontonik cha'iike, tspasik yan velta li k'usi chopol chavile,^g va'un chavak' ta sk'ob yajkontraik ti ja' tpsasatik ta mantale.*^h Laj une, ja'o tsutik talel ta atojolal, xvokoletik tsk'anbeikot koltael.ⁱ Te to ta vinajel chachikintabe tal li sk'opike xchi'uk ep ta velta la akolta ta skoj li xk'uxul avo'ontone.^j **29** Ak'o mi la ap'ijubtas sventa sutik talel ta stojolal li Amantale, mas to la stoy-o sbaik xchi'uk mu'yuk la sk'an xchikintaik li amantaltake;^k la sa' smulik ta stojolal li amantaltake xchi'uk li k'usitik chapanbil avu'un ti ja' tsta-o xkuxlejal li buch'u chch'une.^l Pe la svalopatinikot komel xchi'uk lik stoy sbaik,* va'un mu'yuk la sk'an la xchikintaik. **30** Ta epal jabiletik laj avak'be ta ilel smalael avu'un^m xchi'uk la atojobtas taaju'el ta stojolal li j-alk'opetike, pe mu-

KAP. 9

a Jos 24:13

b Dt 31:20
Dt 32:15
Jue 2:12c 2Re 21:11
Sl 106:38

d Jue 2:14

e Dt 31:17

f Jue 2:18
Jue 3:9, 15
1Sa 12:11
2Re 13:4, 5

g Jue 2:19

h Jue 4:1, 2
Jue 6:1

i Jue 6:6

j Sl 106:43-45

k 2Re 17:13, 14
2Kr 24:19

l Le 18:5

m Ro 10:12

Kolumna 2

a 2Kr 36:15, 16
Is 42:24
Jer 40:2, 3

b Ese 14:22

c Eks 34:6
Dt 4:31d Dt 7:9
Da 9:4

e 2Re 24:12, 14

f Jer 34:18-20

g Lam 4:13, 14

h 2Re 17:6

i Da 9:5

j Dt 28:47
Dt 32:15k Dt 28:48
Esd 9:9l Dt 28:15, 33
Ne 5:4

yuk la sk'an la xchikintaik. Laj une, laj avak' ta sk'ob li jteklumetik ta spat xokonike.^a **31** Ta skoj ti toj ech' xa no'ox xk'uxul avo'ontone, mu'yuk laj avak'be slajeb^b xchi'uk mu'yuk laj avikta, yu'un oy slekil avo'onton xchi'uk jk'uxubinvaney Diosot.^c

32 »Avi une, Dios ku'unkutik ti ech'em amuk'ule, ti toj ech'em atsatsale xchi'uk ti toj labal abae, ti mu xch'ay ta ajol li atratoe xchi'uk ti avak'oj ta ilel li tuk'il k'anelale.^d Teuk ta ajol li vokolil jnuptanojku'tike, li k'usi snuptanoj li ajvalil ku'unkutike, li bankilaetik ku'unkutike.^e li paleetik ku'unkutike,^f li j-alk'opetik ku'unkutike,^g li jmolto'akutike xchi'uk skotol li ateklumale, ti lik yil svokolik le' to'ox ta sk'a-k'alil ajvaliletik ta Asiria^h k'alal to li avie. **33** Tuk' avak'oj aba ta jtojolalkutik ak'o mi jech jnuptanojku'tik, yu'un tuk' avak'oj aba, yan li vo'ontukite toj chopol li k'usi jpsajo'kutike.ⁱ **34** Li ajvalil ku'unkutike, li bankilaetik ku'unkutike, li paleetik ku'unkutike xchi'uk li jmolto'akutike mu'yuk la xch'unik li Amantale mi ja'uk la sts'et chikintaik li amantaltake xchi'uk li p'ijubtaseletik laj avak'anbee. **35** K'alal ja'o ch-ajvalilajik xchi'uk k'alal la sk'upinik ti mu alabajuk li slekil avo'ontone xchi'uk k'alal laj avak'be li balumil ti lek jamal xchi'uk ti bu lek k'usi xch'ie, mu'yuk xtunik ta atojolal^j xchi'uk mu'yuk laj yiktaik spasal li k'usitik chopole. **36** Li avie, li' mosoinbilunkutike,^k jech, mosoinbilunkutik li ta balumil laj avak'be jmolto'akutik sventa slajesbeik sat skotol li k'usitik lekik chak' li balumile. **37** Li k'usitik chak' balumil ti ep tajeke ja' sventa li ajvaliletik ti laj avak' sventainunkutik ta skoj li jmulku'tike.^l Ja' tpsasunkutik ta mantal* xchi'uk ja'

9:26 *Literal «laj yak' ta spatik li Amantale». 9:28 *O «ti ja' chvoch'atike». 9:29 *Literal «la ste'tsinan snuk'ik»

9:37 *Literal «Ja' tspas ta mantal jbek'talkutik».

tspas ta mantal li jts'unbal chonbolomkutik jech k'ucha'al tsk'an yo'ontonike xchi'uk solet ta jvul tajek ko'ontonkutik.

38 »Ja' yu'un, ta skoj ti jech kotem ta jtojolalkutike, ta jpas-kutik juntrato^a ti ts'ibabiluk xkome xchi'uk ti oyuk sbalil xkoma ta skoj ti chak'beik seyoal li bankilaetik ku'unkutike, li jlevietik ku'unkutike xchi'uk li paleetik ku'unkutike».^b

10 Li buch'utik laj yak' seyoik^c sventa oyuk sbalil xkome ja'ik li'e:

Neemias ti ja' ajvalile,^{*} ti ja' xnich'on Akaliase

xchi'uk Sedekias, **2** Seraya, Asarias, Jeremias, **3** Pasjur, Amarias, Malkiya, **4** Atus, Sebanias, Maluk, **5** Arim,^d Meremot, Abdias, **6** Daniel,^e Guineton, Baruk, **7** Mesulam, Abias, Mijamin, **8** Maasias, Bilgai xchi'uk Semaya; taje ja'ik li paleetike.

9 Te oy li jlevietik eke, ja'ik li'e: Jesua xnich'on Asanias, Binui ti ja' li ta xnich'nabtak Enadade, Kadmiel^f **10** xchi'uk li xchi'iltak ti ja'ik li Sebanias, Odias, Kelita, Pelaya, Anan, **11** Mika, Reob, Asabias, **12** Sakur, Serebias,^g Sebanias, **13** Odias, Bani xchi'uk Beninu.

14 Li joliletik ta jteklume ja' li'e: Paros, Paat-Moab,^h Elam, Satu, Bani, **15** Buni, Asgad, Bebai, **16** Adonias, Bigvai, Adin, **17** Ater, Esekias, Asur, **18** Odias, Asum, Besai, **19** Arif, Anatot, Nebai, **20** Magpias, Mesulam, Esir, **21** Mesesabel, Sadok, Jadua, **22** Pelatias, Anan, Anaya, **23** Osea, Ananias, Asub, **24** Aloes, Pila, Sobek, **25** Reum, Asabna, Maaseya, **26** Aiya, Anan, Janan, **27** Maluk, Arim xchi'uk Baana.

28 Skotol li yantik ta jteklume, ja' xkaltik, li paleetike, li

10:1 *O «tirsatae». Li jpersiaetike ja' jech tsiiltasik jun ajvalil ti sventainoj jun lume.

KAP. 9

a 2Re 23:3
2Kr 15:12
Esd 10:3

b Ne 10:28, 29

KAP. 10

c Ne 9:38

d Esd 2:1, 39

e Esd 8:1, 2

f Esd 3:9
Ne 12:8

g Ne 12:24

h Ne 7:6, 11

Kolumna 2

a Ne 8:1
Ne 9:2

b Eks 34:15, 16
Dt 7:3, 4

c Eks 20:10

d Eks 12:16
Nu 29:1, 12

e Eks 23:10, 11
Le 25:4, 5

f Dt 15:1-3

g Eks 30:13

h Le 24:5-7

jlevietike, li jchabiej ochebaletike, li jk'ejimoletike, li buch'utik chtunik ta temploe* xchi'uk skotol li buch'utik la xchi'ak sbaik lo-k'el li ta lumetik ta spat xokonik sventa xch'unbeik smantal li me-lel Diose,^a ti te oy li yajnilike, li skeremik xchi'uk stsebike, skotol li buch'utik xojtikinik xae xchi'uk xa'ibeik xa smelolale,[#] **29** la snap'an sbaik ta stojolal li xchi'i-like, li viniketik ti tsots yabel yu'unike xchi'uk laj yak' yeik ti ak'o oyuk k'usi chopol xk'ot ta stojolalik mi mu'yuk la xch'unbeik li smantal Jeova ti ja' Kaj-valtik xchi'uk ti ja' me-lel Diose, taje ja' li mantal laj yak'be Moises ti ja' yajtunel li me-lel Diose. Jech xtok, laj yak' yeik ti ak'o oyuk k'usi chopol xk'ot ta stojolalik mi mu'yuk la xch'unbeik lek li smantaltake, li k'usitik kotem ta nopel yu'une xchi'uk li k'usitik yaloje. **30** Xi jamal laj yalike: «Mu'yuk chkak'be jtebtik li lumetik ti oy ta jpat jxokontike xchi'uk mu'yuk chkak'betik yik' jkeremtik^b li stsebetakike.

31 »Mi chtal p'olmajjuk li lumetik ti oy ta jpat jxokontike xchi'uk mi chtal xchonik li sat ts'unobil ta sk'ak'alil savado^c o ta jun ch'ul k'ak'ale,^d mu'yuk k'usi ta jmanbetik. Jech xtok, mu'yuk ta jk'antik li k'usitik chlok' ta balumil ta svukubal jabile^e xchi'uk mu'yuk ta jk'antik sutel skotol li ililetike.^f

32 »Jech xtok, laj kak' ketik ti chkak'tik chanib gramo plata* jujun jabil ta sventa li k'usitik chtun ta sna[#] li Jdiostike,^g **33** ta sventa li latsbil pane,^h ta

10:28 *O «li jnetineoetike». Literal «ak'bilike», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stojolal Dios. [#]O ja' van sk'oplal «skotol li buch'utik oy xa lek sjabilalik ti xa'ibeik xa lek smelolale». **10:32** *Literal «jvok' ti pasbil ta oxvok' li jun sikloe». K'elo Apendise B14. [#]O «stemplo». **10:33** *Ja' xkaltik, pan ti ak'bil ta stojolal Diose.

sventa li matanal sat ts'unobil^a ti chich' ak'el jujun k'ak'ale, sventa li chik'bil matanal ti chich' ak'lanel ta savado^b xchi'uk li ta jujun ach' lunae,^{*c} sventa li k'inetik ti ak'bil yoraille,^d sventa li k'usitik ch'ulike, sventa li matanal yo' sta perton^e li Israele xchi'uk sventa skotol li k'usi chich' pasel ta sna li Jdiostike.

34 »Laj kak'tik suerte xtok sventa xich' na'el k'usi ora staoj xchi'uk bu junukal uts' alalil chich' tal si' ta jujun jabil ta sna li Jdiostike, mi ja' li paleetike, li jlevietike o mi ja' li jteklume, taje ja' sventa chich' tunesel li ta skajleb smoton Jeova ti ja' Jdiostike, jech k'ucha'al ts'ibabil li ta Mantale.^f **35** Jech xtok, jujun jabil chkich'tik tal ta sna Jeova^g li sba sat k'usitik lok'em ta kosiltik ti lek xa yijike xchi'uk skotol li sba sat jeltos te'etik ti lek xa yijike. **36** Chkik'tik talel xtok li sba jnich'ontike xchi'uk li sba yol jts'unbal chonbolomtike,^h li sba yol jvakaxtike xchi'uk li sba yol jchijtik jech k'ucha'al ts'ibabil ta Mantale. Chkich'betik tal li paleetik ti te chtunik ta sna li Jdiostike.ⁱ **37** Jech xtok, chkich'tik tal li arina ti ja' to sba velta ta juch'tik ti voch' no'oxe,^j li matanaletik chkak'tike, li sba sat skotol jeltos te'etike,^k li ach' vinoe xchi'uk li aseitee,^l skotol taje sk'an xkich'betik tal li paleetike, ti butik sk'ejobil* ta sna Jdiostike.^m Chkich'betik tal jlevietikⁿ ek jun li ta lajlajuneb^o ta skotol li k'usi chlok' ta kosiltike, yu'un li jlevietike ja' tstsobik li k'usitik chlok' ta sjunul jteklumaltik ti bu chijts'unolaje.^a

38 »Li pale ti ja' xnich'on Aarone sk'an teuk xchi'uk jlevietik k'alal tstsobik li jun ta lajlajuneb; li jlevietik eke sk'an te xch'a-

10:33 *O «ach'ue». **10:37, 39** *O «sna-k'obil». **10:37** ^aO «li diesmow». ^a Te tsakal sk'oplal li sts'unel chonbolometike.

KAP. 10

a Eks 29:40, 41

b Nu 28:9

c Nu 28:11-13
1Kr 23:31

d Dt 16:16

e Le 16:15

f Le 1:7
Le 6:12, 13g Eks 23:19
Nu 18:8, 13
Dt 26:2h Eks 13:2
Nu 18:15i Nu 18:8, 11
1Ko 9:13

j Nu 15:20

k Le 27:30

l Nu 18:8, 12
Dt 18:1, 4

m 2Kr 31:11

n Nu 18:21

Kolumna 2

a Nu 18:26

b Dt 12:5, 6

c Dt 14:23

d Ne 13:10, 11

KAP. 11

e Ne 7:4

f Pr 16:33

g Jos 9:3, 27
Esd 8:17

h Esd 2:58

i Esd 2:70

j Nu 26:20

kik lok'el jun li ta lajlajuneb sventa xak'ik ta matanal li ta sna Jdiostike,^a li butik sk'ejobile.* **39** Yu'un li j-israeletike xchi'uk li xnich'nab jlevietike sk'an te xich'ik talel ti butik sk'ejobil* matanal^b li sat ts'unobile, li ach' vinoe xchi'uk li aseitee,^c yu'un ja' te oy li k'usitik chtun ta temploe xchi'uk te oyik ek li paleetik ti te chtunike, li jchabiej ochebaleitike xchi'uk li jk'ejimoletike. Sk'an jtuk'ulantik li sna Jdiostike».^d

11 Li bankilaletik yu'un jteklume te to'ox nakalik ta Jerusalem;^e pe li yantik ta jteklume laj yak'ik suerte^f sventa xik'ik tal nakluk ta Jerusalem jun li ta lajlajunvo'e, ti ak'o xtalik li ta ch'ul jteklume, pe li yan balunvo'e te komik ta naklej ta yan jteklumetik. **2** Jech xtok, li jteklume ta sjunul yo'onton la sk'upil k'optaik skotol li viniketik ti lok' ta yo'onton bat nakiikuk ta Jerusalem.

3 Li'e ja' li joliletik ta jteklumetik ti nakiik ta Jerusalemene. (Li yantik ta Israele, li paleetike, li jlevietike, li buch'utik chtunik ta temploe^g xchi'uk li xnich'nab yajtuneltak Salomone^h nakiik ta yan jteklumetik ta Juda, te nakiik ta yosil stukik li ta steklumalike.ⁱ

4 Jech xtok, te nakiik ta Jerusalem jayvo' li snitilulal Juda xchi'uk Benjamine). Li snitilulal Judae ja'ik li Ataya ti ja' xnich'on Usiase, li Usiase ja' xnich'on Sakarias, li Sakariase ja' xnich'on Amarias, li Amariase ja' xnich'on Sefatias, li Sefatiase ja' xnich'on Maalalel li ta yuts' yalal Perese/^j **5** xchi'uk li Maaseya ti ja' xnich'on Baruke, li Baruke ja' xnich'on Kolose, li Kolosee ja' xnich'on Asaya, li Asayae ja' xnich'on Adaya, li Adayae ja' xnich'on

10:38 *O «snak'obile». **11:3** *O «li jnetineoetike». Literal «ak'bilike», ja' xkal'tik, sventa xtunik ta stojalal Dios.

Joiarib, li Joiaribe ja' xnich'on Sakarias li ta yuts' yalal Selae. **6** Ta skotol li xnich'nab Peres ti nakiik ta Jerusalene ja' 468 vini- ketik ti lek tsots yipike.

7 Li'e ja' li snitilulal Benjamine: Salu^a ti ja' xnich'on Mesulame, li Mesulame ja' xnich'on Joed, li Joede ja' xnich'on Pedaya, li Pedayae ja' xnich'on Kolaya, li Kolayae ja' xnich'on Maaseya, li Maaseyae ja' xnich'on Itiel, li Itiele ja' xnich'on Jেসaya **8** xchi'uk te oy ek li Gabai xchi'uk Salaie, ta skotolike ja' 928 viniketik; **9** li Joel ti ja' xnich'on Sikrie ja' jk'elvanej yu'unik, li Juda ti ja' xnich'on Ase-nae ja' li xcha'vo'al jk'elvanej ta jteklume.

10 Li paleetike ja'ik li'e: Jeda-ya ti ja' xnich'on Joiaribe, Jakin,^b **11** Seraya ti ja' xnich'on Ilkiase, li Ilkiase ja' xnich'on Mesulam, li Mesulame ja' xnich'on Sadok, li Sadoke ja' xnich'on Merayot, li Merayote ja' xnich'on Aitub^c ti ja' jnitvanej li ta sna* meel Diose **12** xchi'uk li xchi'iltakik ti te tunik ta temploe, ta skotolik taje ja' 822. Te sk'oplal ek li Adaya ti ja' xnich'on Jeroame, li Jeroame ja' xnich'on Pelalias, li Pelalias ja' xnich'on Amsi, li Amsie ja' xnich'on Sakarias, li Sakariase ja' xnich'on Pasjur,^d li Pasjurer ja' xnich'on Malkiya **13** xchi'uk li xchi'iltakik ti ja' joliletik ta jujuchop yuts' yalalike, ta skotolike ja' 242. Te sk'oplal ek li Amaxai ti ja' xnich'on Asarele, li Asarele ja' xnich'on Asai, li Asaie ja' xnich'on Mesilemot, li Mesilemote ja' xnich'on Imer **14** xchi'uk li xchi'iltakik ti tsots yipik xchi'uk ti tsots yo'ontonike, ta skotolike ja' 128. Li jk'elvanej yu'unike ja' Sabdiel ti likem tal ta jun uts' alalil ti lek ojtikinbile.

15 Li jlevietike ja'ik li'e: Semaya^e (xnich'on Asub, li Asube

11:11 *O «stemplo».

KAP. 11

a 1Kr 9:3,7

b 1Kr 9:10-13

c 1Kr 6:12

d Jer 21:1,2
Jer 38:1

e 1Kr 9:2,14

Kolumna 2

a Esd 10:14,15

b Esd 8:33
Ne 8:7

c Ne 11:22
Ne 12:25

d Ne 7:6,44

e 1Kr 16:4
2Kr 5:13

f 1Kr 16:41,42
2Kr 35:15

g 1Kr 9:2,17
Esd 2:1,42
Ne 12:25

h 2Kr 27:1,3
Ne 3:26

i Esd 2:1,58

j 1Kr 9:2,15

k Esd 6:3,9
Esd 7:21-24

ja' xnich'on Asrikam, li Asrikame ja' xnich'on Asabias, li Asabiase ja' xnich'on Buni), **16** Sabetai^a xchi'uk Josabad.^b Li joliletik yu'un li jlevietike ja'ik Sabetai xchi'uk Josabad ti ja' sbainojik li k'usitik ta spat xokon li sna me- lel Diose. **17** Te sk'oplal ek li Matanias^c ti ja' xnich'on Mikease, li Mikease ja' xnich'on Sabdi, li Sabdie ja' xnich'on li Asaf^d ti ja' bankilal jnitvanej ta k'ejoj xchi'uk ja' tsk'upil k'opta Dios k'alal chich' pasel orasione,^e te oy ek li Bakbukias ti ja' yajkoltavaneje xchi'uk te oy ek li Abda ti ja' xnich'on Samuae, li Samuae ja' xnich'on Galal, li Galale ja' xnich'on Jedutun.^f **18** Ta skotol li jlevietik ti te oyik ta ch'ul jteklume ja' 284.

19 Li jchabiej ochebaletike ja'ik li Akub, Talmon^g xchi'uk li xchi'iltakike, ta skotolike ja'ik 172.

20 Li yantik ta Israele, li paleetike xchi'uk jlevietike te oyik li ta yan jteklumetik ta Judae, li ta yosilik ti ja' xrextok* ta jujuntale. **21** Te nakalik ta Ofel^h li buch'utik chtunik ta temploe.ⁱ Li Sia xchi'uk Guispae ja' oy ta sbaik li buch'utik chtunik ta temploe.*

22 Li jk'elvanej yu'un jlevietik ta Jerusalene ja' Usi ti ja' xnich'on Banie, li Banie ja' xnich'on Asabias, li Asabiase ja' xnich'on Matanias,^j li Mataniase ja' xnich'on Mika li ta xnich'nab Asaf ti ja' jk'ejimoletike; taje ja' oy ta sba li abtelal ta sna meel Diose. **23** Yu'un oy k'usi yaloj^k ajvallil ta sventa li jk'ejimoletike xchi'uk albil k'u yepal ti oy k'usi chich'ik ak'bel sventa oyuk yu'unik jujun k'ak'al li k'usi chtun yu'unike. **24** Li Petaias ti ja' xnich'on Mesesabel li ta xnich'nab Sera ti ja' xnich'on Judae ja' yajtojobtasva-

11:20 *O «spukalalik; sparteik». 11:21 *O «li jnetineoetike». Literal «ak'bilike», ja' xkaltik, sventa xtunik ta stojolal Dios.

nej* ajvalil ta skotol li k'usitik te ta jteklume.

25 Li'e ja' slistail li jteklumetik xchi'uk li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike: junantik li snitulal Judae ta nakiik ta Kiryat-Arba^a xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, ta Dibon xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike xchi'uk ta Jakobseel^b xchi'uk li ta bik'tal lumetik yu'une, **26** ta Jesua, ta Molada,^c ta Bet-Pelet,^d **27** ta Asar-Sual,^e ta Beer-Seba xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, **28** ta Siklag,^f ta Mekona xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, **29** ta En-Rimon,^g ta Sora^h xchi'uk ta Jarmut, **30** ta Sanoa,ⁱ ta Adulam xchi'uk li ta bik'tal lumetik yu'une, ta Lakis^j xchi'uk li ta yosilike, ta Aseka^k xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike. Te k'ot nakiikuk* ta Beer-Seba k'alal ta stenlejaltik Inon.^l

31 Li snitulal Benjamine nakiik ta Gueba,^m Mikmax, Ai, Betelⁿ xchi'uk li ta bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike, **32** Anatot,^o Nob,^p Anania, **33** Asor, Rama,^q Guitaim, **34** Adid, Seboim, Nebalat, **35** Lod xchi'uk Ono,^r li stenlejaltik ti bu oyik li buch'utik xtojobik lek spasel k'usitike. **36** Oy jayvok'uk jlevietik ta Judae bat nakiikuk ta yosilal Benjamin.

12 Li paleetik xchi'uk jlevietike la xchi'inik muyel li Jesua^s xchi'uk li Sorobabel^t ti ja' xnich'on Sealtiele,^u li paleetike ja'ik li'e: Seraya, Jeremias, Esdras, **2** Amarias, Maluk, Atus, **3** Sekanias, Reum, Meremot, **4** Ido, Guinetoi, Abias, **5** Mijamin, Maadias, Bilga, **6** Semaya, Joiarib, Jedaya, **7** Salu, Amok, Ilkias xchi'uk Jedaya. Taje ja' li joliletik yu'un paleetik xchi'uk

11:24 *Literal «te oy ta sk'ob». **11:30** *O «Te k'ot spas skarpanaik».

KAP. 11

- a Je 23:2
Jos 14:15
b Jos 15:21
2Sa 23:20
c Jos 15:21, 26
Jos 19:1, 2
d Jos 15:21, 27
e Jos 19:1, 3
f Jos 15:21, 31
Jos 19:1, 5
1Sa 27:5, 6
g Jos 15:21, 32
h Jos 15:20, 33
Jos 19:40, 41
i Jos 15:20, 34
Ne 3:13
j Jos 15:20, 39
Is 37:8
k Jos 15:20, 35
l Jos 15:8, 12
2Re 23:10
m Jos 18:21, 24
n Je 28:19
Jos 18:11, 13
o Jos 21:8, 18
p 1Sa 21:1
q Jos 18:21, 25
r 1Kr 8:12
Esd 2:1, 33

KAP. 12

- s Sak 3:1
t Esd 1:8, 11
u Mt 1:12

Kolumna 2

- a Esd 2:1, 40
Esd 3:9
b 1Kr 9:2, 15
Ne 11:17
Ne 12:25
c Ne 3:1
d Ne 13:28
e Ne 11:3, 11
f Ne 12:1
g Esd 2:1, 39
h Ne 12:1, 4
i Ne 12:1, 5
j Ne 12:1, 6
k Ne 12:10, 11

li xchi'iltakik li ta sk'ak'alil Jesuae.

8 Li jlevietike ja'ik li Jesua, Binui, Kadmiel,^a Serebias, Juda xchi'uk Mataniase.^b Li Matanias xchi'uk xchi'iltake ja' to'ox bankilal jnitvanejetik ta k'ejoj sventa stojel ta vokol. **9** Li xchi'iltakik ti ja'ik li Bakbukias xchi'uk Unie te va'ik ta yelovalik k'alal tspas li yabtelik ta chabivaneje.* **10** Li xnich'on Jesuae ja' Joiakim, li xnich'on Joiakime ja' Eliasib,^c li xnich'on Eliasibe ja' Joiada.^d **11** Li xnich'on Joiadae ja' Jonatan, li xnich'on Jonatane ja' Jadua.

12 Li ta sk'ak'alil Joiakime, li'e ja'ik li paleetike, li joliletik ta jujuchop yuts' yalalike: ta sventa li Serayae,^e ja' li Merayae; ta sventa li Jeremiase, ja' li Ananias; **13** ta sventa li Esdrase,^f ja' li Mesulame; ta sventa li Amariase, ja' li Jeoanane; **14** ta sventa li Malukie, ja' li Jonatane; ta sventa li Sebanias, ja' li Jo-see; **15** ta sventa li Arime,^g ja' li Adnae; ta sventa li Merayote, ja' li Elkaie; **16** ta sventa li Idoe, ja' li Sakariase; ta sventa li Guinetone, ja' li Mesulame; **17** ta sventa li Abiase,^h ja' li Sikrie; ta sventa li Miniamine, [...];* ta sventa li Moadias, ja' li Piltaie; **18** ta sventa li Bilgae,ⁱ ja' li Samuae; ta sventa li Semayae, ja' li Jeonatane; **19** ta sventa li Joiaribe, ja' li Matenaie; ta sventa li Jedayae,^j ja' li Usie; **20** ta sventa li Salaie, ja' li Kalaie; ta sventa li Amoke, ja' li Ebere; **21** ta sventa li Ilkiase, ja' li Asabiase; ta sventa li Jedayae, ja' li Neta-nele.

22 Li joliletik ta jujuchop yuts' yalalik li jlevietik ta sk'ak'alil Eliasib, Joiada, Joanan xchi'uk Jaduae^k te ts'ibabil sbiik ta vun jech k'ucha'ak ts'ibabil sbiik

12:9 *O ja' van sk'oplal «k'alal ja'o yalal abtele». **12:17** *Ya'eluk li ta ebreo k'ope tup'bil lokel jun biil li'e.

li paleetike, ja' to k'alal och ta aj-valil li Dario ta Persiae.

23 Li jlevietik ti ja' joliletik ta jujuchop yuts' yalalike te tsaak' shiik li ta slivroal li k'usitik k'otemik ta pasele, jech-o k'alal to ta sk'ak'alil Joanan ti ja' xnich'on Eliasibe. **24** Li joliletik yu'un jlevietike ja'ik li Asabias, Serebias, Jesua^a ti ja' xnich'on Kadmiele,^b yan li xchi'iltakike te va'ik ta yelovalik sventa sk'upil k'optaik Dios xchi'uk stojbeik ta vokol jech k'ucha'al yalaj mantal li David^c ti ja' yajtunel li mel-el Diose, li jtsop jchabivanejetike te oyik ta yeloval li yan jtsop jchabivanejetike. **25** Li Matanias,^d Bakkukias, Abdias, Mesulam, Talmon xchi'uk Akube^e te chhabiiik ochebaletik, ja' chhabibeik sti'^f ti butik sk'ejobil* k'usitike. **26** Taje ja'o te tunik li ta sk'ak'alil Joiakim ti ja' xnich'on Jesuae^g xchi'uk ti ja' smom li Josadake xchi'uk li ta sk'ak'alil aj-valil Neemias xchi'uk Esdras^h ti ja' pale xchi'uk jts'ibajome.*

27 K'alal laj yak'ik ta stojolal Dios li smuroaltak Jerusalene, la sa'ik li jlevietik ti butik to bate-mik ta nakleje xchi'uk laj yik'ik tal ta Jerusalem sventa xmu-yubajukak xak'ik ta stojolal Dios li muroetike, k'ejinik sventa stojik ta vokol,ⁱ la stijik simbal,^j stijobil son ti oy yak'ile xchi'uk li arpae. **28** Li xnich'nabtak jk'ejimoletike* te lik stsob sbaik tallel ta yosilal Jordan, ta sjoylebal Jerusalem xchi'uk li ta bik'tal lumetik yu'un jnetofaetike,^k **29** ta Bet-Guilgal,^k ta yosilal Gueba' xchi'uk ta Asmavet,^m yu'un te xa ox nakalik ta bik'tal lumetika ta sjoylebal Jerusalem li jk'ejimo-

12:25 *O «snak'obil». **12:26** *K'elo Neemias 8:1, ts'ib ta yok vun. **12:27** *Li jpel k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stijobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup' sbae. **12:28** *O «jk'ejimoletik li lek chahemike».

KAP. 12

a Ne 8:7

b Esd 2:1, 40

c 1Kr 16:4
1Kr 23:28, 30

d 1Kr 9:2, 15

e 1Kr 9:17
Esd 2:1, 42
Ne 11:1, 19

f 1Kr 9:22-27

g Esd 3:2, 8

h Esd 7:1, 6

i 2Kr 5:13
2Kr 7:6j 1Kr 2:54
1Kr 9:2, 16
Ne 7:6, 26

k Jos 15:7, 12

l Jos 21:8, 17
Ne 11:31

m Esd 2:1, 24

Kolumna 2

a Eks 19:10

b Ne 7:1

c Ne 6:15

d Ne 2:13
Ne 3:13e Nu 10:2
2Kr 5:12

f 1Kr 25:1, 2

g 1Kr 23:5

h Ne 8:4

i Ne 2:14

j Ne 3:15

k 2Sa 5:7, 9

l Ne 3:26
Ne 8:1

m Ne 3:11

n Ne 3:8

o 2Re 14:13
Ne 8:16

moletike. **30** Li paleetik xchi'uk li jlevietike la sakubtas sbaik, la sakubtasik li jteklume,^a li ochebaletike^b xchi'uk li muroe.^c

31 Va'un, laj kik'ik muyel ta sba muro li bankilaletik ta Judae. Jech xtok, la jva'an cha'chop jk'ejimoletik xchi'uk jtsop krixchanoetik ti xcholet chbatik ta spat ta jujuchop li jk'ejimoletik sventa stojik ta vokole, li jchope xanav batel ta bats'ik'ob li ta sba muro ti chk'ot ta ochebal ti Chi-k'obil K'a'ep^d sbie. **32** Li Osaya xchi'uk li j-o'lol bankilaletik ta Judae te nap'al batik ek, **33** te oy ek li Asarias, Esdras, Mesulam, **34** Juda, Benjamin, Semaya xchi'uk li Jeremiase. **35** Te oyik ek jayvo' li xnich'nab paleetik ti te yich'ojik li ok'ese:^e Sakarias ti ja' xnich'on Jonatane, li Jonatane ja' xnich'on Semaya, li Semayae ja' xnich'on Matanias, li Mataniase ja' xnich'on Mikaya, li Mikayae ja' xnich'on Sakur, li Sakure ja' xnich'on Asaf^f **36** xchi'uk li xchi'iltak ti ja' li Semaya, Asarel, Milalai, Guilalai, Maai, Netanel, Juda xchi'uk Ananie, te yich'ojik xtok li stjobil sonetik jech k'ucha'al tstunes to'ox li David^g ti ja' yajtunel li mel-el Diose; yan li Esdras^h ti ja' jts'ibajome ja' jbabe bat yu'unik. **37** Te k'otik li ta ochebal ti Nio'ⁱ sbie, te tuk' muyik batel li ta S-eskalerail/ Steklumal David^k ti te nopol xil li muroe. Va'un, xanavik-o muyel, te jelavik ta sts'el Sna David ja' to ti k'otik li ta ochebal ti Vo'^j sbi ti te xkom ta slok'eb k'ak'ale.

38 Li jchop jk'ejimoletik sventa stojel ta vokole jot-o bu* xanavik batel, te tijil libat xchi'uk li j-o'lol krixchanoetike, te batik li ta sba muro ti te ta yak'ol li Tayal k'elob osil ti Orno^m sbie xchi'uk te jelavik batel li ta Muk'ta Muroeⁿ **39** xchi'uk ta sba li ochebal ti Efrain^o sbie xchi'uk te

12:38 *O «ta yeloval».

ech'ik li ta ochebal ti Vo'neal Jteklum^a sbie xchi'uk li ta ochebal ti Choy^b sbie, li ta Tayal k'elob osil Ananele,^c li ta Tayal k'elob osil Meae xchi'uk te jlavik batel li ta ochebal ti Chij^d sbie. Va'un, te pajik li ta ochebal ti Jchabivanejetik sbie.

40 Laj une, xcha'chopal li jk'ejimoletik sventa stojel ta vokole te va'ik ta yeloval li sna meel Diose; te liva'i ek xchi'uk li j-o'lol its'inal jpsamantaletike **41** xchi'uk li paleetik ti ja'ik li Eliakim, Maaseya, Miniamin, Mikaya, Elioenai, Sakarias xchi'uk Ananias ti te yich'o'jik li ok'ese **42** xchi'uk Maaseya, Semaya, Eleasar, Usi, Jeoanan, Malkiya, Elam xchi'uk Eser. Tsots k'ejinik li jk'ejimoletike, ja' jk'el'vanej yu'unik li Israiaese.

43 Li va' k'ak'ale, laj yak'ik epal milbil matanal xchi'uk xmu-yubajik,^e yu'un ja' jech laj yak' meel Dios ti xkuxet tajak yo'on-tonike. Muyubajik ek li antsetike xchi'uk li alab nich'nabiletike,^f ja' yu'un ta nom to xa'ik ti xmu-yubajik li ta Jerusalene.^g

44 Li va' k'ak'ale, laj yich' va'anel viniket li ta sk'ejobil* k'usitik chak'ike,^h li sba sat ts'unobile' xchi'uk li slajlajunebale.ⁱ Va'un, te tske'jik li k'usitik chich' tsobel^k tal li ta yosilik te ta jteklumetik ti chal ta Mantal' ti ja' sventa chich'ik ak'bel li paleetik xchi'uk li jlevietike,^m yu'un oy muyubajel ta Juda ta skoj ti te chtunik li paleetik xchi'uk li jlevietike. **45** Ja' lik spasik li k'usi ak'bil sbainik yu'un li Sdiosike xchi'uk li yabtelik ta sakubtasvaneje, jech lik spasik ek li jk'ejimoletike xchi'uk li jchabiej ochebaletike, jech k'ucha'al yaloj mantal li Davide xchi'uk li Salomon ti ja' xnich'one. **46** Yu'un li ta vo'ne ta sk'ak'alil David xchi'uk Asafe, oy to'ox bankilaletik* ta sventa li

12:44 *O «snak'obil». #O «li dies-moe». **12:46** *Literal «joliletik».

KAP. 12

a Ne 3:6

b 2Kr 33:14
Ne 3:3c Jer 31:38
Sak 14:10d Ne 3:1
Jn 5:2

e Esd 6:16, 17

f Jer 31:13

g Esd 3:10, 13

h 2Kr 31:11

i Ne 10:35-37

j Ne 10:38
Ne 13:12, 13

k Ne 10:39

l Eks 34:26
Nu 15:18, 19
Dt 26:2

m Nu 18:21

Kolumna 2

a 1Kr 25:1, 6

b Esd 3:2
Aj 1:12
Lu 3:23, 27

c Ne 11:23

d Ne 10:39

e Nu 18:21

KAP. 13

f Dt 31:11
Ne 8:2, 3
Ech 15:21

g Dt 23:3, 6

h Je 19:36-38

i Nu 22:4-6

j Nu 23:8
Nu 24:10k Esd 10:10, 11
Ne 9:1, 2

l Ne 10:37, 38

m Ne 3:1

n Ne 2:10

o Dt 18:3, 4

p Nu 18:24

q Ne 12:44

jk'ejimoletike, li k'ejojetik sventa sk'upil k'optael Diose xchi'uk li stojbel ta vokole.^a **47** Li ta sk'ak'alil Sorobabel^b xchi'uk Neemia-se, sjnun Israel chak'beik to'ox sve'el li jk'ejimoletike^c xchi'uk li jchabiej ochebaletike,^d ja' ti k'u yepal chtun yu'unik jujun k'ak'ale. Jech xtok, tske'jbeik* sparte li jlevietike,^e va'un li jlevietik eke tske'jbeik sparte li snitilulal Aarone.

13 Li va' k'ak'ale, laj yich' k'elbel jteklum^f li slivro Moise-se, va'un te ts'ibabil la staik ti j-ech'el mu stak' x-och ta stso-bobbaal meel Dios^g li j-amonetike xchi'uk li jmoabetike,^h **2** yu'un mu'yuk laj yich'ik batel pan xchi'uk vo' k'alal ay snupik ta be li j-israeletike, ja' no'ox la stojik Balaam sventa xchopal k'opta' li j-israeletike. Pe li Jdioskutike la sjoyp'in ta jun bendision li chopol k'optaele.ⁱ **3** K'alal laj ya'ik li Mantale, lik xch'akik lok'el ta Israel skotol li buch'utik yan-o sts'unbalike.*^k

4 Ak'o mi jech, k'alal mu'yuk to'ox jech k'otem ta pasel taje, li pale ti oy to'ox ta sba sk'elel ti butik chich' k'ejel* k'usitik ta sna^l Jdiosstike' ja' li Eliasib^m ti ja' yuts' yalal li Tobiase.ⁿ **5** Li Eliasibe laj yalbe ti xu' stunes Tobias li smuk'ta k'ejobil* k'usitik, ja' ti bu tske'jik to'ox li sat ts'unobiletik ti chak'ik ta matanale, li sakil pome^o xchi'uk li k'usitik chtune, li slajlajunebal^a sat ts'unobile, li ach' vineo xchi'uk li aseitee,^o ti persa chich' ak'bel li jlevietike,^p li jk'ejimoletike xchi'uk li jchabiej ochebaletike, te to'ox tske'jik xtok li k'usitik chich' ak'bel li paleetike.^q

6 Ti k'u sjalil taje, mu'yuk te oyun ta Jerusalen, yu'un libat ta

12:47 *O «tsnak'beik». **13:3** *O «jeltos sts'unbalike». **13:4** *O «nak'el». #O «stemplo». **13:5** *O «nak'obil». #K'elo Glosario, sakil pom. ^ΔO «sdiemoal».

stojolal ajvalil Artajerjes^a ta Babilonia k'alal 32 xa ox jabil^b yochel ta ajvalile. Te van k'uk sjaliluk ta ts'akale, la jk'anbe ajvalil ti xak'bun permiso ti xisut batele. **7** K'alal livul ta Jerusalene, laj kak' venta k'usi chopol spasoj li Eliasib^c ta skoj li Tobias^d yu'un laj yalbe ti xu' stunes li sk'ejobil* k'usitik ti te oy ta yamak'il^e sna melez Diöse. **8** Toj chopol laj ka'i taje, ja' yu'un la jipanbe lok'el skotol k'usitik oy yu'un Tobias li ta sk'ejobil* k'usitike. **9** Laj une, laj kal mantal ti ak'o xch'ubaik li sk'ejobil* k'usitike, va'un te laj kak' yan velta li k'usitik chtun te ta sna li melez Diöse,^e te laj kak' xtok li sat ts'unobiletik sventa matanale xchi'uk li sakil pome.^f

10 Laj ka'i xtok ti mu'yuk laj yich' ak'bel sparte^g li jlevietike,^h ja' yu'un sut batel ta yosil stukikⁱ li jlevietik xchi'uk li jkeji-moletik ti tspasik to'ox li abtelale. **11** Jech oxal, la jtsak ta utel li its'inale jpasmantalike,^j xi laj kalbeike: «¿K'u yu'un ti mu'yuk la ak'elbeik li sna melez Diöse?»^k Va'un, la jtsobik* xchi'uk laj kak'be sutel li yabtelike. **12** Sjunul li Judae laj yich' talel ta sk'ejobil* k'usitik li slajlajunebal^m sat ts'unobile, li ach' vinoe xchi'uk li aseitee. **13** Laj une, laj kak'be sventain sk'ejobil* k'usitik li Selemias ti ja' palee, li Sadok ti ja' jts'ibajomeⁿ xchi'uk li Pedaya ti ja' jlevi vinike, la jva'anbe ta jajkoltaoabbaik li Anan ti ja' xnich'on Sakure xchi'uk ti ja' smom li Mataniase. Yu'un li viniketik taje xu' jpat-o ko'ontontik ta stojolalik. Ja' oy ta sbaik ta xch'akbel sparte li xchi'iltakike.

14 «Dios ku'un, mu me xach'ayun ta ajolⁿ ta sventa taje xchi'

13:7-9, 12, 13 *O «snak'obil». 13:7 #O «sti'». K'elo Glosario, amak'. 13:11 *Ja' xkaltik, li jlevietik xchi'uk li jkeji-moletike. 13:13 #K'elo Neemias 8:1, ts'ib ta yok vun.

KAP. 13

a Esd 7:1
Ne 2:1

b Ne 5:14

c Ne 12:10

d Ne 4:7

e Ne 10:39

f Le 2:14, 15

g Mal 3:8

h Ne 10:37
Ne 12:47

i Nu 35:2

j Esd 9:2

k Ne 10:39

l Ne 10:38, 39
Mal 3:10m Le 27:30
Nu 18:21

n Ne 5:19

Kolumna 2

a Ebr 6:10

b Eks 20:10
Eks 34:21
Eks 35:2

c Jer 17:21, 27

d Ne 10:31

e Eks 20:8-10

uk mu me xach'ay ta ajol li tuk'il k'anelal laj kak' ta ilel ta sventa li k'usitik la jpas ta ana xchi'uk ta sventa li k'usitik te chtune». ^a

15 Li va' k'ak'ale, laj kil krixchanoetik ta Juda ti te tspits'ik ta tek'el uva ta savadoe,^b yich'o-jik tal sat ts'unobil xchi'uk skajanojik tal ta sba vuroetik, yich'o-jik tal vino, uva, igo xchi'uk jeltos k'usitik xkuchojanik tal ta Jerusalem li ta sk'ak'alil savadoe.^c Ja' yu'un, laj kalbeik ti mu k'usi xchonik li va' k'ak'ale.* **16** Li jti-roetik ti nakalik to'ox ta jteklume chich'ik ochel choy xchi'uk jeltos k'usitik sventa chchonbeik li krixchanoetik ta Juda xchi'uk ta Jerusalem li ta sk'ak'alil savadoe.^d **17** Ja' yu'un, la jtsak ta utel li bankilaleetik ta Judae, xi laj kalbeike: «¿K'usi xa no'ox ti vi yelan chapasike, ti chasokesbeik sk'oplal li sk'ak'alil savadoe? **18** ¿Mi mu ja'uk ta skoj ti jech la spasiq li amoltotakik ti chopol k'usi laj yak' vuluk ta stojolaltik li Jdiostike xchi'uk ta stojolal li jteklum li'e? Ta skoj ti chasokesbeik sk'oplal li savadoe,^e yakal chasa-beik to mas sk'ak'al yo'onton Dios sventa xkap ta stojolal li Israele».

19 Ja' yu'un, k'alal ch-ik'ub xa ox osil li ta ochebaletik ta Jerusalem, k'alal sk'an to'ox li savadoe, laj kal mantal ti ak'o xich' makel li ochebaletike. Laj kal xtok ti ja' to xu' xich' jamel mi ech' li savadoe; te la jva'an jayvo' kajtuneltak ta ochebaletik sventa mu k'usi xich'ik tal li ta sk'ak'alil savadoe. **20** Ja' yu'un, te ech' yu'unik junchibuk ak'obal ta spat Jerusalem li jp'olma-jelletik xchi'uk li buch'utik jeltos k'usitik chchonike. **21** Va'un, la jp'ijubtasik xchi'uk xi laj kalbeike: «¿K'u yu'un ti te ch-ech' avu'unik ak'obal li ta yeloval muroe? Mi jech to chapasik yan veltae,

13:14 *O «li xchabiele». 13:15 *O ja' van sk'oplal «la jp'ijubtasik li va' k'ak'al ti mu k'usi xchonike».

ta jnutsoxuk lok'el ta persa». Te une, mu'yuk xa xtalik-o ta savado.

22 Jech xtok, laj kalbe jlevietik ti nopajtikuk no'ox sakubtasbaike, ti ak'o xtalike xchi'uk ti ak'o xchabiik ochebaletik sventa ch'uluk-o xkom li sk'ak'alil savadoe.^a «Dios ku'un, mu me xach'ayun ta ajol sventa jta jlekilal, ak'bun ta ilel xk'uxul avo'onton ta skoj ti toj ech'em li tuk'il k'anelal avu'une».^b

23 Li va' k'ak'al xtoke, laj kil ti oy judaetik ti yik'ojik* j-asdod^c antsetike,^d j-ammonetik xchi'uk jmoabetike.^e **24** J-o'lol li xnich'nabike chk'opojik ta asdod k'op xchi'uk li j-o'lole chk'opojik ta yan k'opetik ta jeltos jteklumetik; pe mi junuk xnich'nabik sna' xk'opojik li ta sk'op judaetike. **25** Ja' yu'un, la jtsakik ta utel xchi'uk laj kalbeik li k'usi chopol chk'ot ta stojolalike, la jmaj junantik li viniketike^f xchi'uk la jbulbe li stsotsil sjolike, xi laj kalbeike: «Alik ta jamal ta stojolal Dios ti mu'yuk chavak'be atsebik li skeremike, mi ja'uk chach'ambeik tsebik sventa xik' li ak'eremike, mi ja'uk ti xavik'ik eke».^g **26** ¿Mi mu ja'uk ta skojik

13:23 *O «ti stik'oj ta snaik».

KAP. 13

a Dt 5:12

b Ne 5:19
Ne 13:14
Ne 13:30, 31

c Jos 13:2, 3

d Esd 9:1, 2
Esd 10:10
2Ko 6:14

e Dt 23:3, 4

f Dt 25:2
Esd 7:26

g Dt 7:3, 4
Ne 10:30

Kolumna 2

a 1Re 3:12, 13
2Kr 9:22

b 2Sa 12:24

c 1Re 11:1-5

d Esd 10:2

e Ne 12:10

f Ne 3:1
Ne 13:4

g Ne 2:10
Ne 6:14

h Eks 40:15
Nu 25:11-13

i Mal 2:4

j 1Kr 23:6
1Kr 25:1

k Ne 10:34

l Ne 5:19

ti la sa'o smul li ajvalil Salomon ta Israele? Ta skotol li muk'tik lumetike, mu'yuk bu yan ajvalil jech k'ucha'al li Salomone;^a k'anat yu'un li Sdiöse,^b ja' yu'un va'anat ta ajvalil yu'un Dios ta sjunul li Israele. Pe li yajniltak ti ja'ik jyanlumetike la sa' smul yu'unik.^c **27** Toj chopol ti mu'yuk tuk' laj avak' abaik ta stojolal Jdiostike, yu'un chopol k'usi la apasik k'alal laj avik'ik li jyanlum antsetike».^d

28 Oy jun xnich'on Joiada^e xchi'uk ti ja' smom li Eliasib^f ti ja' mero bankilal palee laj yik'be stseb li Sanbalat^g ti likem ta Bet-Orone. Ja' yu'un, la jch'ak lok'el ta jtojolal.

29 «Dios ku'un, mu me xach'ay ta ajol, yu'un sokesoibeik xa sk'oplal li paleale,^h litrato sventa paleale xchi'uk li jlevietike».ⁱ

30 Va'un, la jsakubtasik ta skoj li k'usitik ch-ik'ubtasvan ta yan lumetike, laj kak'be yabtelik ta jujuntal^j ti k'usi ono'ox sbainojik spasel li paleetik xchi'uk jlevietike, **31** la jchapan xtok ti xich' ak'el ta yorail no'ox li si'e^k xchi'uk ti xich' ak'el li sba sat k'usitik yijik xae.

«Dios ku'un, mu me xach'ayun ta ajol sventa jta jlekilal».^l

ESTER

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Li muk'ta ve'el laj yak' ajvalil Asuero ta Susae (1-9)
Mu'yuk la xch'un mantal li me' ajvalil Vastie (10-12)
Li ajvalile oy k'usi la sjak'be li p'ijil viniketike yu'üne (13-20)
Laj yich' takel batel li smantal ajvalile (21, 22)

- 2 Laj yich' sa'el yan me' ajvalil (1-14)
K'ot ta me' ajvalil li Estere (15-20)
Li Mardoqueo laj yal ti oy k'usi chopol chich' pasele (21-23)
- 3 Toybat sk'oplal yu'un ajvalil li Amane (1-4)
La snop chak'be slajeb judaetik li Amane (5-15)

- 4 Chat yo'onton li Mardoqueo (1-5)
Li Mardoqueo laj yalbe Ester ti ak'o
sva'an sba ta koltavaneje (6-17)
- 5 Bat sk'el ajvalil li Estere (1-8)
Xkapet sjol xchi'uk tstoy sba
li Amane (9-14)
- 6 Laj yich' ich'el ta muk' yu'un ajvalil
li Mardoqueo (1-14)
- 7 Li Estere chalbe smul
li Amane (1-6 sbavok'al)
Laj yich' jok'anel ta jtel te' li Amane,
ja' li bu laj yak' ta pajele (6 xcha'vok'al
k'alal ta 10)
- 8 Laj yich' ak'bel tsots yabtel
li Mardoqueo (1, 2)
La sk'anbe vokol ajvalil li Estere (3-6)
Li ajvalile laj yak' ta ts'ibael yan
mantal (7-14)
Jun xa yo'onton li judaetike xchi'uk
xkuxet yo'ontoni (15-17)
- 9 Kuch yu'unik li judaetike (1-19)
Kom sk'in'al li sk'ak'alil Purime (20-32)
- 10 Laj yich' toybel sk'oplal
li Mardoqueo (1-3)

1 Va'un, li ta sk'ak'alil Asue-
roe,* ja' xkaltik, li Asuero ti
sventainoj 127 lumetik^a ti chlik ta
India k'alal to ta Etiopiae.[#] **2** Li
va' k'ak'al k'alal te to'ox chotol ta
xchotleb sventa ajvalil ta spasob
mantal Susae.^b **3** Li ta yoxibal
jabil yochel ta ajvalil li Asueroe,
laj yak' muk'ta ve'el sventa skotol
li bankilal j-abteletik xchi'uk
li yajtuneltake. Talik ta muk'ta
ve'el ek li soltaroetik ta Persia^c
xchi'uk ta Mediae,^d li bankilale-
tik xchi'uk li ajvaliletik ta lume-
tike, **4** va'un jalij epal k'ak'al ti
laj yak' ta ilel li sk'ulejal staoj ta
ajvalilale,* li smuk'ulale xchi'uk
li yutsilale, jalij 180 k'ak'al.
5 K'alal ts'aki li jayib k'ak'al taje,
li ajvalile laj yak' vukub k'ak'al
muk'ta ve'el sventa skotol li krix-
chanoetik ti te oyik li ta pasob
mantal Susae,* ak'o mi tsots yab-
telik o mi mu'yuk. Te la spasik ta
yamak'il[#] nichimaltik ta spasob
mantal li ajvalile. **6** Li nichimal-
tike k'upiltasbil ta sakil kortina
xchi'uk ta asul kortina ti chuk-
bil ta no ti lek jalbile xchi'uk

1:1 *Ya'eluke, ja' li Jerjes I, li xni-
ch'on Dario el Grande (Dario Istaspes).
*O «Kuse». 1:2, 5 *O «Susane». 1:4
*K'elo Glosario, *ajvalilal*. 1:5 *O «sti'».
K'elo Glosario, *amak'*.

KAP. 1

a Est 8:9
Da 6:1

b Esd 4:9
Ne 1:1
Da 8:2

c Esd 1:2

d Is 21:2
Jer 51:11
Da 5:28

Kolumna 2

a Est 1:12
Est 2:1, 17

b Est 7:9

ta tsots* ti bonbil ta kuxul mo-
radoe. Taje te jok'ajtik ta xotxot
tak'in ti pasbil ta platae xchi'uk
te chukajtik ta oyetik ti pasbil ta
marmole. Oy chotlebaletik pas-
bil ta oro xchi'uk ta plata, ti bu
kotajtike pixil ta porfido ton, ta
marmol, ta perla ton xchi'uk ta
ik'al marmol.

7 La sp'isik vino ta kopaetik*
ti pasbil ta oroe; jelajtik li jujun
kopae xchi'uk ep tajak li svino
ajvalile, taje ja' no'ox x-ak' yu'un
li ajvalile. **8** Jech k'ucha'al al-
bil mantale mu'yuk buch'u sujbil
chuch' li vinoe, yu'un li ajvali-
le yalobe yaj-abteltak ta spasob
mantal ti ak'o spasik li k'usi lek
cha'iike.

9 Li me' ajvalil Vasti^a eke laj
yak' muk'ta ve'el ta sventa li an-
setetik ta sna* li ajvalil Asueroe.

10 Li ta svukubal k'ak'al k'a-
lal ja'o xmuyubaj yo'onton ta skoj
vino li ajvalile, laj yalbe man-
tal Meuman, Bista, Arbona,^b Big-
ta, Abagta, Setar xchi'uk Karkas
ti ja'ik li vukvo' bankilal j-abte-
letik ta pasob mantal xchi'uk ti
ja' no'ox tskoltaik li ajvalil Asue-
roe, **11** ti ak'o yik'ik tal ta sto-

1:6 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan
chonbolometik. 1:7 *O «vasoetik».
1:9 *O «spasob mantal».

jolal ajvalil li me' ajvalil Vastie, ti xak' tal sdiadema* sventa xak'-be yil jteklumetik xchi'uk ajvaliletik ti alak' sbae, yu'un li Vastie toj k'upil sba. **12** Pe li me' ajvalil Vastie ep ta velta mu'yuk la xch'un li mantal la stak batel ajvalil ta stojolal li bankilal j-abteletik ta pasob mantale. Ja' yu'un, solet kap tajek sjol li ajvalile xchi'uk tsots lik sk'ak'al yo'on-ton.

13 Va'un, li ajvalile la sjak'be li p'ijil viniketetik ti xa'ibeik smelolal li k'usitik nopem ono'ox xa'iik spasele (yu'un skotol li k'usitik tspas li ajvalile tsjak'be li buch'utik xchanojbeik lek sk'oplal mantaletike xchi'uk ti sna' lek xchapanvanike, **14** li buch'utik mas tsk'anbe tojtobtasele ja'ik li Karsena, Setar, Admata, Tarsis, Meres, Marsena xchi'uk Memukan, vukvo' bankilal j-abteletik^a ta Persia xchi'uk ta Media ti xu' xnopajik ta stojolal li ajvalile xchi'uk ti mas tsots yabtelik li ta ajvalilale). **15** Xi la sjak' li ajvalile: «Jech k'ucha'al chal li mantale, ğk'usi chich' pasbel li me' ajvalil Vasti ti mu'yuk la xch'un li mantal laj yal batel li ajvalil Asuero ta stojolal li bankilal j-abteletik ta pasob mantale?».

16 Ja' yu'un, li Memukane xi laj yal ta yeloval ajvalil xchi'uk ta yeloval bankilal j-abteletike: «Ma'uk no'ox ta stojolal ajvalil ti oy k'usi chopol la spas li me' ajvalil Vastie,^b yu'un oy k'usi chopol la spas ta stojolal skotol li bankilal j-abteletik xchi'uk ta stojolal li jteklumetik ti sventainoj li ajvalil Asueroe. **17** Yu'un K'alal cha'i skotol antsetik li k'usi la spas li me' ajvalile, chlik sp'aj li smalalike xchi'uk xi chalike: «Li ajvalil Asueroe laj yal mantal ti ak'o yich' ik'el tal ta stojolal li me' ajvalil Vastie, pe mu'yuk la xch'un li takel ta ik'ele». **18** Li avi tanae, mi laj ya'iik li k'usi la spas me' ajvalil li yajnil banki-

KAP. 1

a Esd 7:14

b Est 1:12

Kolumna 2

a Est 8:8

Da 6:8

b Est 3:12, 14

KAP. 2

c Est 1:1

d Est 1:12

e Est 1:19

f Est 8:9

g Est 2:15

laj j-abteletik ta Persia xchi'uk ta Mediae, ja' xa jech chlik yal-beik ek skotol li bankilal j-abteletik yu'un ajvalile, va'un chlik p'ajvanikuk xchi'uk chlik ilinikuk. **19** Mi jech lek chil li ajvalile, ak'o yak' jun mantal xchi'uk ak'o yich' ts'ibael li ta mantaletik ta Persia xchi'uk ta Mediae, ti mu'yuk chljaj sbalile,^a ti mu xa xbat sk'el-o yan velta ajvalil Asuero li Vastie xchi'uk ti sa' yan ants ti xjelav to slekil sventa xk'ot ta xk'exol li me' ajvalile. **20** Va'un, mi laj ya'ibeik smantal ajvalil ti bu to k'alal sventainoje, chich' ta muk' smalalik skotol li antsetike, ak'o mi tsots yabtelik o mi mu'yuk li smalalike».

21 Lek laj ya'i li ajvalile xchi'uk li bankilal j-abteletike, va'un li ajvalile la spas li k'usi laj yal Memukane. **22** Ja' yu'un, la stak batel kartaetik ti bu k'alal sventainoje,^b jech la sts'ibabe batel k'ucha'al tsts'ibajik ta jujun lume xchi'uk jech k'ucha'al chk'opojik ta jujun jteklume. Li ta kartae chal ti ja'uk sventain* snaik xchi'uk ti ja'uk jech xk'opojik k'ucha'al chk'opoj steklumalik li malaliletike.

2 K'alal k'ot xa ox ta pasel li k'usitik taje, k'alal pajem xa ox skapemal sjol li ajvalil Asueroe,^c vul ta sjol li k'usi la spas Vastie^d xchi'uk ti k'usi laj yich' nopel ta xich' pasbele.^e **2** Va'un, xi laj yalilik li yajkoltaobbatak ajvalile: «Sk'an xich' sa'el tojol tsebetik ti alak'ik sba sventa li ajvalile. **3** Jech xtok, ak'o sva'an viniketetik ta skotol li lumetik ti bu k'alal sventainoj^f sventa stsobik tal ta pasob mantal Susa* skotol li tojol tsebetik ti k'upilik sbae, ti stsobik ta sna antsetike.^g Xchi'uk ti ja'uk xkom ta sba sk'elel antsetik li Egai^g ti ja' kapon vinik^a yu'un ajvalile xchi'uk

1:22 *O «bankilaleetik ta». 2:3 *O «Susan». #O «arene». ^K'elo Glosario, kapon.

ti ja' jchabiej antsetike xchi'uk ti ak'o xich'ik jaxbel li muil poxiletik sventa k'upiluk sbaike.* **4** Va'un, ti bu junukal tseb mas lek chil li ajvalile ja' chk'ot ta me' ajvalil, chk'ot ta xk'exol li Vastie». ^a Lek laj ya'i li k'usi albat li ajvalile, va'un jech la spas.

5 Li ta pasob mantal Susae*^b te oy jun juda vinik ti Mardoqueo sbie,^c ja' xnich'on Jair, smom Sime'i, snamtal mom Kis ti ja' jbenjamin vinike.^d **6** Li Mardoqueo ko'ol laj yich'ik ik'el lok'el ta Jerusalem xchi'uk li krixchanoetik ti laj yich'ik chukel batel xchi'uk Jekonias*^e ti ja' ajvalil ta Judae, ti ja' chukat batel yu'un li Nabukodonosor ti ja' ajvalil ta Babiloniae. **7** Li Mardoqueo ja' la xchabi Adasa,* ja' xkaltik, li Ester ti ja' stseb sjuntote,^f yu'un ch'abal xa ox stot mi ja'uk sme'. K'upil sba xvinaj li spat xokone xchi'uk alak' sba tseb. K'alal cham stot sme' li tsebe, li Mardoqueo la sts'ites k'ucha'al stseb. **8** K'alal laj yich' ael li k'usi laj yal ajvalile xchi'uk li smantale, laj yich' tsobel epal tsebetik li ta pasob mantal Susa* ti ja' oy ta sba xchabiel li Egaie.^g Te laj yich' ik'el batel ta sna* ajvalil ek li Estere, ja' oy ta sba xchabiel li Egai ti ja' jchabiej antsetike.

9 Va'un, li Egaie toj lek laj yil xchi'uk laj yak'be ta ilel tuk'il k'anelal, ja' yu'un ta anil no'ox laj yal mantal ti ak'o xich' jaxbel muil poxiletik*^h sventa k'upiluk sba xvinaje xchi'uk laj yak'be sve'el ti stuk no'ox jeche, laj yak'be vukvo' tsebetik ti mas lekik te ch-abtejik ta sna ajvalile. Jech xtok, laj yik'ik batel ta sna antsetik*^f li Ester xchi'uk skiaratake, te ak'atik ti bu mas leke. **10** Mu'yuk

2:3 *O «sventa xich'ik pich'ele». 2:5 *O «Susane». 2:6 *Ti Joakin chalbe sbi ta 2 Reyes 24:8. 2:7 *Ja' sk'an xal «mirto». 2:8 *O «Susan». *O «spasob mantal». 2:9 *O «xich' pich'el». 2:9, 13 *O «ta aren».

KAP. 2

a Est 1:19

b Esd 4:9
Ne 1:1
Est 1:2
Da 8:2c Est 3:2
Est 10:3d Je 49:27
1Sa 9:21e 2Re 24:14, 15
1Kr 3:16
2Kr 36:9, 10
Jer 22:28
Jer 24:1
Jer 37:1
Jer 52:31
Mt 1:11

f Est 2:15

g Est 2:3

h Est 2:12

Kolumna 2

a Est 3:8

b Est 2:7

c Est 4:12-14

d Pr 7:17
Kan 3:6e Je 43:11
1Re 10:2
2Re 20:13

f Est 2:3

g Est 4:11

h Est 2:7

laj yalbe sk'oplal stekluma^a mi ja'uk yuts' yalal li Estere, yu'un jech albil yu'un Mardoqueo^b ti mu'yukuk buch'u xalbee.^c **11** Skotol k'ak'al te chanav Mardoqueo ta yeloval yamak'il* sna antsetik*^f sventa sna' k'u yelan oy li Estere xchi'uk ti k'usi yakal chk'ot ta stojolare.

12 K'alal mi laj yich'ik jaxbel muil poxiletik ta jun jabil ti jech albil mantale, ta jujuntal li tsebetike chk'ot yorail chbat yak' sbaik ta ilel ta stojolal li ajvalil Asueroe. Xi yelan chich'ik jaxbel li muil poxiletik sventa k'upiluk sbaike:* vakib u chich'ik jaxbel aseite mirra,^d vakib u chich'ik jaxbel muil aseite^e xchi'uk jeltos kremaetik. **13** Mi laj xa ox yich' pasbel jech li tsebe, chapal xa sventa xbat yak' sba ta ilel ta stojolal ajvalil, k'alal chlok' batel ta sna antsetik*^f sventa xbat ta sna li ajvalile, ch-ak'bat batel ti k'usiuk no'ox oy ta yo'onton tsk'ane. **14** Ch-och batel li ta mal k'a-k'ale, va'un li ta sobe tsut batel li ta xchibal sna antsetike,* ti ja' oy ta sba xchabiel Saasgas ti ja' kapon vinik yu'un ajvalil' xchi'uk ti ja' chchabi li sts'akal ajniltak ajvalile. Mu xa xu' sut sk'el ajvalil li tsebe, ja' no'ox mi toj lek ilate xchi'uk mi takat ta ik'ele.^g

15 K'alal k'ot yorail chbat yak' sba ta ilel ta stojolal ajvalil li Ester ti ja' stseb Abaiale, ti ja' sprima li Mardoqueo xchi'uk ti ja' la sts'ites k'ucha'al stsebe,^h mu'yuk k'usi mas la sk'an, ja' no'ox li k'usi ak'bat yu'un li Egai ti ja' kapon vinik yu'un ajvalile, ti ja' jchabiej antsetike. (Ti k'u sjalil taje, li Estere lek ilat yu'un skotol li buch'utik ch-ilate). **16** Li Estere laj yich' ik'el batel ta stojolal ajvalil Asueroe te ta spasob mantal k'alal slajunebal xa ox ue,

2:11 *O «sti'». K'elo Glosario, amak'. *O «aren». 2:12 *O «chich'ik pich'ele». 2:14 *O «li ta xchibal arene».

ja' xkaltik, ta yuilal tebet,* li ta svukubal jabil^a yochel ta ajvalile. **17** Va'un, ja' mas la sk'an tajak Ester li ajvalile, ja' mu sta li yan antsetike, mas lek ilat yu'un li ajvalile xchi'uk k'upil sba ilat,* ja' mu sta li yan tojol tsebetike. Ja' yu'un, laj yak'be sdiadema[#] li Estere xchi'uk k'ot ta me' ajvalil yu'un,^b k'ot ta xk'exol li Vastie.^c **18** Li ajvalile laj yak' muk'ta ve'el sventa li bankilal j-abteletik yu'une xchi'uk li jajtuneltake, ja' jun muk'ta ve'el sventa Ester. Laje, laj yal ti oy kolebal* ta sventa li lumetike xchi'uk jech-o laj yak' matanaletik ti ja' no'ox x-ak' yu'un li ajvalile.

19 K'alal laj yich'ik tsoel ta xchibal velta li tojol tsebetike,^d te chotol ta sti' spasob mantal ajvalil li Mardokeoe. **20** Li Estere mu'yuk xalbe sk'oplal steklumal mi ja'uk yuts' yalal^e jech k'ucha'al albil yu'un li Mardokeoe; jech-o tspas Ester ti k'usi ch-albat yu'un Mardokeoe, jech k'ucha'al la spas ono'ox k'alal te to'ox chchabiate.^f

21 Li va' k'ak'al ti ja'o te chotol ta sti' spasob mantal ajvalil li Mardokeoe, li Bigtan xchi'uk Teres ti ja' cha'vo' bankilal j-abteletik ta pasob mantal xchi'uk ti chchabiik ochebale kap tajak sjolik xchi'uk la snopik k'uxi tsmilik li ajvalil Asueroe. **22** Pe laj ya'i li Mardokeoe xchi'uk ta anil no'ox laj yalbe li me' ajvalil Estere. Va'un, li Estere laj yalbe ajvalil ti k'usi albat yu'un li Mardokeoe. **23** Laje, laj yich' sabel lek sk'oplal, ta ts'akale vinaj ti ja' melele, ja' yu'un laj yich'ik jok'anel ta jtet te' li cha'vo' viniketike; taje laj yich' ts'ibael ta yeloval ajvalil ta slivroal li k'usitik k'otemik ta pasele.^g

2:16; 3:7 *K'elo Apendise B15. 2:17 *O «ak'bat ta ilel tuk'il k'anelal». #O «sts'otobil sjol». 2:18 *O «ti kolik ta stojel patan». Mu stak' lek na'el k'usi smelolal taje.

KAP. 2

a Est 1:3

b Est 4:14

c Est 1:19

d Est 2:3, 4

e Est 2:5, 6
Est 3:8

f Est 2:7, 10

g Est 6:1, 2

Kolumna 2

KAP. 3

a Est 3:10
Est 8:7
Est 9:24b Eks 17:16
Nu 24:7
Dt 25:19
1Sa 15:8, 32

c Est 1:14

d Da 6:13

e Est 2:5

f Est 5:9

g Est 1:3
Est 2:16

h Est 9:24

i Est 9:1

3 K'alal jech k'ot ta pasel taje, li ajvalil Asueroe laj yak'be tsoel yabel li Aman^a ti ja' xni-ch'on Amedata ti j-agag vinike^b xchi'uk ja' mas la smuk'ibtasbe sk'oplal, ja' mu sta li yan bankilal j-abteletik te xchi'uke.^c **2** Skotol li jajtuneltak ajvalil ti te oyik ta sti' spasob mantal ajvalile tsnijan sbaik xchi'uk tsjejan tspanan sbaik ta stojolal li Amane, yu'un jech yalaj mantal ajvalil ti sk'an jech spasiak ta stojolale. Pe li Mardokeoe mu sk'an snijan sba xchi'uk mu sk'an sjejan spatan sba. **3** Jech oxal, li jajtuneltak ajvalil ti te oyik ta sti' spasob mantal ajvalile xi laj yalbeik li Mardokeoe: «¿K'u yu'un mu'yuk chatsakbe ta muk' smantal li ajvalile?». **4** Skotol k'ak'al jech tsjak'beik, pe li Mardokeoe mu'yuk chchikinta. Va'un, laj yalbeik Aman sventa xich' na'el mi chich' ts'ikbel li k'usi tspas Mardokeoe,^d yu'un yalaj xa ono'ox ti ja' juda vinike.^e

5 Va'un, k'alal laj yak' vental Aman ti mu sk'an snijan sba xchi'uk ti mu sk'an sjejan spatan sba li Mardokeoe ta stojolale, kap tajak sjol li Amane.^f **6** Pe mu'yuk lek laj ya'i ti ja' no'ox tslajesbe sk'oplal li Mardokeoe, yu'un albil xa ono'ox ti bu lumal likem tal li Mardokeoe. Ja' yu'un, li Amane lik snop k'u yelan chak'be slajeb skotol li judaetik ti bu k'alal sventainoj Asueroe, chich' lajesel sjunul li steklumal Mardokeoe.

7 Li ta ba'yel ue, ja' xkaltik, li ta yuilal nisan* li ta sjabilal 12 yochel ta ajvalil^g li Asueroe, oy buch'u laj yak' suerte^h ta yeloval Aman sventa xich' na'el k'usi k'ak'alil xchi'uk k'usi ual chk'ot ta pasel, va'un k'ot ta yuilal 12, ja' xkaltik, ta yuilal adar.*ⁱ **8** Laje,

3:7 #Literal «Pur», ja' sk'an xal «suerte». Li ta plurale ja' «Purim», ja' jech laj yak'beik sbi li k'in tspasik judaetik ta yuilal 12 li ta ch'ul kalendarioe.

xi laj yalbe ajvalil Asuero li Amane: «Oy jun jteklum ti xch'akoj sbaik xchi'uk ti spukoj sbaik^a ta jteklumetik ti bu k'alal aventainoje^b xchi'uk ti jelajtik li mantaletik yu'unik k'ucha'al li yan jteklumetike, mu'yuk chch'unik li smantaltak ajvalile xchi'uk mu'yuk tstabe sbalil mi te no'ox sk'elaj li ajvalile. **9** Mi lek cha'i li ajvalile, ak'o yich' ts'ibael junuk mantal sventa xich'ik lajesel. Vo'on ta jtaj lajunmil talento* ta plata li j-abteletik ta pasob mantal sventa te xich' ak'el li ta sk'ejobil[#] sk'ulejal ajvalile».^Δ

10 Laje, li ajvalile la slok'es li s-aniyoal sk'ob^c sventa seyoe xchi'uk laj yak'be Aman^d ti ja' xnich'on Amedata ti j-agag vini-ke,^e ti ja' yajkontra li judaetike. **11** Li ajvalile xi laj yalbe li Amane: «Ch-och ta ak'ob li plata xchi'uk li jteklum sventa xapas ti k'usi xal avo'onton ta stoljalike». **12** Ja' yu'un, laj yich' ik'el tal yajsekretariotak ajvalil li ta sk'ak'alil 13 li ta ba'yel ue. La sts'ibaike^g skotol li k'usi laj yal batel Aman ta sventa li jsatrapaetik* yu'un ajvalile, ta sventa li ajvaliletik ti sventainojik li jteklumetike xchi'uk ta sventa li bankilal j-abteletik ta jeltos jteklumetike, jech la sts'ibabeik batel k'ucha'al tsts'ibajik ta jujun lume xchi'uk jech k'ucha'al chk'opojik ta jujun jteklume. Laj yich' ts'ibael ta sbi li ajvalil Asueroe xchi'uk laj yich' ak'bel li seyoe ti yich'oj tal li s-aniyoal sk'obe.^h

13 Li kartaetike ja' laj yich'ik batel li j-almantaletik ta skotol li jteklumetik yu'un ajvalile,

3:9 *Li jun talentoe ja' 34.2 kilo yalal. K'elo Apendise B14. [#]O «snak'obil». ^ΔO ja' van sk'oplal «Vo'on ta jtik' lajunmil talento li ta sk'ejobil sk'ulejal ajvalil sventa spasiq li abtelale». **3:12** *Li biil taje ja' sk'an xal «buch'utik chchabiik ti bu k'alal sventainoj li jun ajvalile», li'e ja' sk'oplal li ajvaliletik ti sventainojik jteklumetik ta yosilal Persiae.

KAP. 3

a Dt 4:27
Ne 1:8
Jer 50:17

b Est 1:1

c Je 41:42

d Est 3:1
Est 8:2

e Nu 24:7
1Sa 15:8, 32

f Est 8:9

g Da 6:8

h Est 8:8
Da 6:17

Kolumna 2

a Est 9:1

b Est 8:11, 12

c Est 8:14

d Esd 4:9
Ne 1:1
Da 8:2

KAP. 4

e Est 2:5

f Est 3:8-11

g Est 1:1

h 2Kr 20:3
Esd 8:21

i Da 9:3

ti te chal ti chich'ik milel, lajesel xchi'uk ulesel skotol li judaetike, ta kerem tsebetik, li buch'utik oy xa sjabalike, li antsetike xchi'uk li ololetike, ta jun no'ox k'a-k'al jech chk'ot ta pasel, ta sk'a-k'alil 13 ta yuilal 12, ja' xkaltik, ta yuilal adar.^a Jech xtok, te chal ti chich'beik li k'usitik oy yu'unike.^b **14** Li k'usi ta xal li kartaetike ta xk'ot k'ucha'al mantal ta jujun jteklum xchi'uk chich' pukbel sk'oplal ta skotol jteklumetik sventa chapalikuk mi k'ot li sk'a-k'alil taje. **15** K'alal lok' mantal yu'un li ajvalile, ta anil lok'ik batel^c li j-almantaletike. Li mantal taje laj yich' alet ta pasob mantal Susa.^d Ta ts'akale, chotiik ta uch'bolajel li ajvalil xchi'uk li Amane, pe li jnaklejetik ta Susae* mu xa a'ibajuk k'usi tspacek.

4 K'alal laj ya'i Mardoqueo^e skotol li k'usi laj yich' pasele,^f la xchi' ta jatel li sk'u' spok'e xchi'uk la slap ch'ixal k'u'il* xchi'uk la svijbe sba tan. Va'un, tsots x-avet lok' batel ta jteklum xchi'uk solel chat tajej yo'onton. **2** Te no'ox paj ta sti' spasob mantal ajvalil, yu'un mu stak' x-och batel ta sti' spasob mantal ajvalil li buch'u slapoj batel ch'ixal k'u'ile. **3** Ta skotol li lumetik^g ti cha'ik li k'usi yalaj ajvalil xchi'uk li smantale, chlik yat yo'ontonik li judaetike, tspacek ayuno,^h ch-ok'ik xchi'uk ch-avanik ta at-o'onton. Ep judaetike tstasinik li ch'ixal k'u'ile xchi'uk stelan sbaik ta tantik.ⁱ

4 Li kiarraetik xchi'uk li kapon viniketik* yu'un me' ajvalile k'ot yalbeik Ester li k'usi k'ot ta pasele, va'un laj yat tajej yo'onton. Laje, la stakbe batel k'u'il pok'il li Mardoqueo sventa sjelta li sk'u' spok'e xchi'uk ti ak'o slok' li ch'ixal k'u'ile, pe mu'yuk la xch'am. **5** Li Ester une ma la stak ta ik'el li

3:15 *O «Susan». **4:1** *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. **4:3** *K'elo Glosario, ayuno. **4:4** *K'elo Glosario, kapon.

Atak ti ja' kapon vinik yu'un ajvalil ti ja' ak'bat ta yajtunele, va'un li Estere laj yalbe ti ak'o xbat sjak'be Mardoqueo ti k'usi yakal chk'ot ta pasele.

6 Ja' yu'un, li Atake bat sa' Mardoqueo li ta kaye* ti te oy ta yeloval sti' spasob mantal ajvalile. **7** Te laj yal Mardoqueo skotol li k'usi k'ot ta stojolale xchi'uk ti k'u yepal tak'in^a yaloy chak' Aman li ta sk'ejobil* sk'ulejal ajvalil sventa xich'ik lajesel li judaetike.^b **8** Jech xtok, la stak-be batel jlik skopiaiil mantal ti te laj yalik ta Susa*^c ti bu chal ti chich'ik lajesele. Li Atake sk'an xak'be yil Ester xchi'uk ti xalbe^d k'usi sk'an xale. Jech xtok, chal-be ti ak'o xbat sk'el li ajvalil sventa sk'anbe vokole xchi'uk sventa sva'an sba ta skoltael li steklumale.

9 Sut tael li Atake, va'un laj yalbe Ester li k'usi albat tal yu'un li Mardoqueo. **10** Li Estere xi laj yalbe batel Atak sventa xbat yalbe li Mardoqueo:^e **11** «Skotol li yajtuneltak ajvalile xchi'uk li krixchanoetik ta lumetik yu'un ajvalile sna'ojik ti oy jun mantal ta sventa li jun vinik o jun ants ti ch-och ta yutil to yamak*^f ajvalil ti mu'yuk takbil ta ikele: persa chich' milel, ja' no'ox kuxul chkom mi yebat yu'un ajvalil li vxaxton pasbil ta oro.^g Jech xtok, oy xa ta 30 k'ak'al ti mu'yuk stakojun ta ik'el li ajvalile».

12 K'alal albat Mardoqueo ti k'usi laj yal li Estere, **13** xi la stak'be batel li Estere: «Mu me xanop ti ja' chakol-o ti te oyot ta sna li ajvalile xchi'uk ti vo'ot no'ox xu' kuxul chakom ti ja' mu'yuk li yan judaetike. **14** Yu'un mi ts'ijil lakom k'alal jech chk'ot ta pasele, te ono'ox me bu chlik tael^h li kolebal xchi'uk li koltael

4:6 *O «ch'ivit; ti bu oy ep krixchanoetik». **4:7** *O «snak'obil». **4:8** *O «Susan». **4:11** *O «sti' sna». K'elo Glosario, amak'.

KAP. 4

a Est 3:9

b Est 3:8,13

c Est 3:14,15

d Est 2:20

e Est 2:5,7

f Est 5:1

g Est 5:2

Est 8:4

h 1Sa 12:22

Is 54:17

Kolumna 2

a Est 2:17

b 2Kr 20:3

Esd 8:21

c Est 5:1

KAP. 5

d Est 4:16

e Est 4:11

Est 8:4

f Est 3:1,10

ta sventa li judaetike, pe li vo'ot xchi'uk yuts' yalal atote ta xachamik. Jech xtok, mu jna'tik mi mu ja'uk van sventa ti la-och ta me' ajvalile».^a

15 Ja' yu'un, xi la stak'be batel Mardoqueo li Estere: **16** «Batan, bat tsobo skotol li judaetik ti te oyik li ta Susae* xchi'uk pasik ayuno^b ta jtojolal. Oxib k'a-k'al mu k'usi xavuch'ik xchi'uk mi ja'uk k'usi xave'ik,^c ta k'ak'al ak'o-bal. Li vo'on xchi'uk li jkariatake ta jpsakutik ayuno ek. Chbat jk'el li ajvalile, ak'o mi mu stak' jech pasel k'ucha'al chal li mantale, mi te lichame, ak'o chamkun». **17** Ja' yu'un, la stam batel sbe li Mardoqueo xchi'uk la spas skotol li k'usi albat tal yu'un li Estere.

5 Li ta yoxibal k'ak'ale,^d li Estere la slap li sk'u' sventa me' ajvalile xchi'uk te k'ot va'uk li ta yutil to yamak'il* sna^e ajvalile, te ta yeloval sna li ajvalile. Li ajvalile ja'o te chotol ta xchotleb, te ta yeloval li yochebal snae. **2** K'alal la sta ta ilel ajvalil ti te va'al ta amak'* li me' ajvalil Estere, xmu-yubaj tajek k'alal laj yile, va'un la sbebe batel li vxaxton pasbil ta oro^e ti te stsakoje. Laje, nopaj batel li Estere xchi'uk la spik li sni' vaxtone.

3 Li ajvalile xi la sjak'be li Estere: «¿K'usi chapas un, me' ajvalil Ester? ¿K'usi tal ak'an? ¿Ak'o mi xak'an j-o'loluk ti k'u yepal jventainoje, ta xkak'bot!». **4** Xi la stak'be ajvalil li Estere: «Mi lek cha'i li ajvalile, ak'o k'otuk tana xchi'uk Aman^f li ta muk'ta ve'el ti jchapanoj ta sventa ajvalile». **5** Va'un, xi laj yalbe sviniktak li ajvalile: «Albeik Aman ti ak'o taluk ta anile, jech k'ucha'al laj yal li Estere». Ja' yu'un, li ajvalil xchi'uk Amane batik li ta muk'ta ve'el xchapanoj Estere.

4:16 *O «Susane». **5:1** *O «sti'». K'elo Glosario, amak'. #O «spasob mantal». **5:2** *O «ti' na». K'elo Glosario, amak'.

6 K'alal yakal chuch'ik vinoe, xi laj yalbe Ester li ajvalile: «¿K'usi ti chak'ane? ¡K'anbun, va'un chak'bot! Xchi'uk ¿k'usi chak'an chak'bot? ¡Ak'o mi xa-k'an j-o'loluk ti k'u yepal jventainoje, ta xkak'bot!».ª 7 Xi la stak' li Estere: «Li k'usi ta jk'ane xchi'uk li k'usi oy ta ko'ontone ja' life: 8 mi lek chilun li ajvalile xchi'uk mi oy ta yo'onton chak'bun li k'usi ta jk'ane, ak'o taluk ok'om xchi'uk Aman li ta muk'ta ve'el ti jchapanoj ta sventaik, va'un chkal ok'om li k'usi oy ta ko'onton ta jk'ane».

9 Li va' k'ak'ale, xkuxet tajek yo'onton lok' tal li Amane xchi'uk xmuyubaj tajek. Pe k'alal laj yil ti te chotol ta sti' spasob mantal ajvalil li Mardoqueo xchi'uk ti laj yak' venta ti mu'yuk chtotse xchi'uk ti mu'yuk chnik ta xi'el ta stojolale, kap tajek sjol ta stojolal Mardoqueo^b li Amane.

10 Ak'o mi jech, la sts'ik skape-mal sjol li Amane xchi'uk bat ta sna. Va'un, la stak ta ik'el yamigotak xchi'uk li yajnil ti Seres sbie.^c

11 Li Amane lik stoy-o sba ti toj ep sk'ulejale, ti ep xnich'na-be^d xchi'uk ti k'uxi ak'bat mas tsots yabtel yu'un li ajvalile xchi'uk ti mas muk'ibtasbat sk'oplale, ti ja' mu sta li bankilal j-abteletik xchi'uk li yajtuneltak ajvalile.^e

12 Xi to laj yal li Amane: «Li k'usi mas to leke ja' ti jtuk no'ox laj yik'un batel Ester sventa ay jchi'in ajvalil li ta muk'ta ve'el laj yak'e.^f Li ok'om xtoke takbilun ta ik'el sventa xbat jchi'in ta ve'el li me' ajvalil xchi'uk li ajvalile.^g 13 Manchuk mi jech un, ja' mu'yuk jun ko'onton yu'un mi te chotol-o ta sti' spasob mantal ajvalil li Mardoqueo ti ja' juda vini-ke». 14 Va'un, li yajnil ti Seres sbie xchi'uk skotol li yamigotake xi laj yalike: «Alo mantal ti ak'o sva'anik jteluk te' ti 50 xuk'ubil*»

5:14 *Te van 22.3 metro snatil. K'elo Apendise B14.

KAP. 5

a Est 7:2

b Est 3:2-5

c Est 5:14
Est 6:13

d Est 9:7-10

e Est 3:1

f Est 5:5

g Est 5:8

Kolumna 2

a Est 6:4
Est 7:9

KAP. 6

b Est 10:2

c Est 2:21, 23

d Est 4:11

e Est 5:14

f Est 3:1

g Est 3:2
Est 5:11

h Est 8:15

snatile. Li ta sob une, albo ajvalil ti sk'an te xich' jok'anel li Mardoqueo.^a Laje, batan, bat k'upino li muk'ta ve'el xchi'uk li ajvalile». Tajek toj lek laj ya' li Amane, ja' yu'un laj yal mantal ti ak'o sva'anik li jtel te'e.

6 Li va' ak'obale, mi ja'uk x-och svayel* li ajvalile. Ja' yu'un, laj yal mantal ti ak'o x-ich'bat tal li slivroal k'usitik k'otemik ta pasesel li va' k'ak'ale,^b va'un la sk'el-beik li ajvalile. 2 Te ts'ibabil la staik k'alal laj yal Mardoqueo ti la snop k'uxi tsmilik ajvalil Asuero^c li Bigtan xchi'uk Terese, ja' cha'vo' bankilal j-abteletik ta spasob mantal ajvalil xchi'uk ti chcha-biik ochebale. 3 Xi la sjak' li ajvalile: «¿Mi laj yich' ak'bel smoton xchi'uk mi laj yich' ich'el ta muk' Mardoqueo ta skoj taje?». Va'un, xi la stak'ik li yajkoltaob-batak ajvalile: «Mu'yuk k'usi laj yich' pasbel».

4 Ta mas ts'akale, xi laj yal li ajvalile: «¿Buch'u ti te oy li ta amake?».* Ja'o xa te och batel Aman li ta yamak'il sna^d ajvalile. Ja'o bat sk'anbe ajvalil ti xich' jok'anel Mardoqueo li ta jtel te' ti yak'oj xa ta pajele.^e 5 Xi laj yalik li yajkoltaob-batak ajvalile: «Ja' Aman^f ti te va'al ta amake».* Xi albatik yu'un li ajvalile: «Al-beik ti ak'o x-och tale».

6 K'alal och batel li Amane, xi albat yu'un li ajvalile: «¿K'usi chich' pasbel li vinik ti tsk'an chak' ta ich'el ta muk' li ajvalile?».* Va'un, xi laj yal ta yo'onton li Amane: «¿Buch'u xa no'ox yan tsk'an chich' ta muk' li ajvalile? Ja' no'ox vo'on».ª 7 Ja' yu'un, li Amane xi laj yalbe li ajvalile: «Li vinik ti tsk'an chak' ta ich'el ta muk' li ajvalile, 8 ak'o yich'-beik tal li k'u'il ti ja' tslap li ajvalile^h xchi'uk jkotuk ka' ti oy slujoal sjol ti ja' tsakajlebin li ajvalile.

6:1 *Literal «jativ svayel». 6:4 *O «ti' nae». K'elo Glosario, amak'. #O «spa-sob mantal». 6:5 *O «ti' nae».

9 Ak'o sbain junuk bankilal j-abtel yu'un ajvalil li k'u'il xchi'uk li ka'e xchi'uk ja' ak'o slapbeik li vinik ti tsk'an chak' ta ich'el ta muk' li ajvalile xchi'uk ak'o snitik batel ta ka' li ta skayal* jteklume. Xi sk'an x-avanik batel ta jbbabee: «Li'e ja' jech chich' pasbel li vinik ti tsk'an chak' ta ich'el ta muk' li ajvalile!».^a **10** Ta anil no'ox xi laj yalbe mantal Aman li ajvalile: «*Sujo aba! Ich'o batel li k'u'il pok'il xchi'uk li ka'e, jech xapasbe Mardoqueo li k'usi naka to laj avale, li juda vinik ti te chotol ta sti' spasob mantal ajvalile. Paso me skotol li k'usi laj avale.*

11 Ja' yu'un, laj yich' batel li k'u'ile xchi'uk li ka'e, va'un la slapbe k'u'il li Mardoqueo,^b la snit batel ta ka' ti bu oy ep krixchanoetik ta* jteklume xchi'uk jbbabe xi x-avet batele: «*Li'e ja' jech chich' pasbel li vinik ti tsk'an chak' ta ich'el ta muk' li ajvalile!*». **12** Laje, sut batel ta sti' spasob mantal ajvalil li Mardoqueo, yan li Amane sut batel ta anil ta sna, chat tajek yo'onton xchi'uk xpixoj batel li sjole. **13** K'alal k'ot xchapbe yajnil xchi'uk skotol yamigotak li k'usi k'ot ta stojolale, xi laj yalik li p'ijil viniketik yu'une xchi'uk li yajnil ti Seres sbie:^c «*Mi mas xa tsots sk'oplal kom avu'un li Mardoqueo ti ja' juda vinike, mu'yuk chkuch avu'un ta skontrainel, jpel sk'oplal ti ta stsalsote.*

14 K'alal yakal to chchi'linik ta lo'il li Amane, te k'otik li bankilaletik ti ch-abtejik ta spasob mantal ajvalile, va'un laj yik'ik batel ta anil li ta muk'ta ve'el xchapanoj Estere.^d

7 Va'un, li ajvalil xchi'uk Amane^e k'otik li ta muk'ta ve'el xchapanoj me' ajvalil Estere. **2** Li ta xchibal k'ak'al ti ja'o yakal chuch'ik vinoe, xi laj yalbe yan

6:9 *O «xch'ivital; ti bu oy ep krixchanoetik ta». **6:11** *O «li ta xch'ivital; li ta skayal».

KAP. 6

a Je 41:42, 43

b Est 2:5, 6

c Est 5:10, 14

d Est 5:8

KAP. 7

e Est 3:1

Kolumna 2

a Est 5:3, 6

b Est 2:5, 7

c Est 3:8, 9

d Est 3:13
Est 4:7, 8

e Est 1:10

f Est 5:14

g Est 6:2

velta Ester li ajvalile: «*¿K'usi ti chak'ane, me' ajvalil Ester? ¿K'anbun, va'un chkak'bot! Xchi'uk ¿k'usi chak'an chkak'bot? ¿Ak'o mi xak'an j-o'loluk ti k'u yepal jventainoje, ta xkak'bot!*». **3** Xi la stak' li me' ajvalil Estere: «*Mi lek chavilune ajvalil xchi'uk mi lek cha'i li ajvalile, ta jk'anbot vokol ti xapojune xchi'uk ti xapoj li jteklumale.*» **4** Yu'un kich'oj chonel^e xchi'uk jteklumal sventa xkich'kutik milel, lajesel xchi'uk ulesel.^d Ti ja'uk no'ox laj kich'kutik chonel sventa xik'otkutik ta mosoil xchi'uk ta kiaraila, mu'yuk k'usi xkal ti jechuke. Pe mu lekuk ti jech xk'ot ta pasel taje, yu'un chak'be svokol li ajvalile».

5 Ja' yu'un, li ajvalil Asueroe xi laj yalbe li me' ajvalil Estere: «*¿Buch'u xa no'ox vinikal ti jech tspan taje xchi'uk bu oy?*». **6** Xi laj yal li Estere: «*Li jkontrainvanej xchi'uk ti buch'u tsa'van ta k'ope ja' li mu pukujil Aman li'e.*

Solel xi' tajek Aman ta stojolal li ajvalile xchi'uk ta stojolal li me' ajvalile. **7** Va'i ta anil li ajvalile xchi'uk xkapet sjol lok' batel ti bu chuch'ik vinoe, te bat li ta nichimaltik ta spasob mantale, yan li Amane bat sk'anbe me' ajvalil Ester ti ak'o xk'uxubinate, yu'un laj yak' venta ti jpel yo'onton ch-ak'bat kastigo yu'un li ajvalile. **8** K'alal tal li ajvalil ti bu chuch'ik vinoe, laj yil ti te spatanoj sba Aman ti bu chxuk yo'onton li Estere. Va'un, xi tsots avan li ajvalile: «*¿Mi yu'un chatsatsal tsak me' ajvalil xtok li ta jnae?*». K'alal jech laj yal li ajvalile, la xpixbeik sat li Amane. **9** Xi laj yan jun bankilal j-abtel ta spasob mantal ajvalil ti Arbona sbie:^e «*Li Aman xtoke laj yak' ta pajel jtel te' ta sventa li Mardoqueo,^f ja' li buch'u oy k'usi laj yal sventa spoj li ajvalile.^g Li te'e te oy ta sna li Amane, 50 xuk'ubil* snatil.*

7:9 *Te van 22.3 metro snatil. K'elo Apendise B14.

Va'un, xi laj yal li ajvalile: «Ja' te xajok'anik li Amane». **10** Ja' yu'un, te la sjok'anik Aman li ta jtel te' ti ja' to'ox laj yak' ta pajel sventa li Mardoqueo, va'un paj skapemal sjol li ajvalile.

8 Li va' k'ak'ale, li ajvalil Asueroe laj yak'be me' ajvalil Ester li sna Amane,^a li yajkontra judaetike.^b Li Mardoqueo bat sk'el ajvalil, yu'un laj yal Ester ti yuts' yalal sbaike.^c **2** Laje, li ajvalile la slokes li s-anioal sk'ob^d sventa seyo ti la spojbe sutel Amane xchi'uk ja' laj yak'be li Mardoqueo. Li Estere ja' laj yak'be sbain Mardoqueo li sna Amane.^e

3 Jech xtok, bat sk'opon yan velta ajvalil li Estere. K'ot skejan sba ta stojolal, x-ok'olet xchi'uk xvokolet la sk'anbe ti ak'o xch'aybe sk'oplal li k'usi la xchapan ox li Aman ti ja' j-agag vinike xchi'uk ti k'usi snopoj ox tspas ta stojolal li judaetike.^f **4** Li ajvalile la syebe batel Ester li xvaxton pasbil ta oroe,^g va'un tots li Estere xchi'uk te va'i ta yeloval li ajvalile. **5** Xi laj yal li Estere: «Mi lek cha'i li ajvalile, mi oyun ta yo'ontone, mi lek chile xchi'uk mi k'upil jba chilune, ak'o yich' ts'ibael yan mantal ti chch'aybe sbalil li kartaetik ti te chal ti chich' lajesel skotol li judaetik ti oyik ta skotol lumetik ti sventainoj ajvalile, ti ja' la sts'iba batel li chopol Amane,^h li xnich'on j-agag vinik ti Amedata sbie.ⁱ **6** Yu'un ž'K'uxi xa no'ox sts'ik ku'un k'alal chkil ti chvul vokolil ta stojolal li jteklumale xchi'uk k'uxi xa no'ox chkuch ku'un ti te jk'el'oj chlay li kuts' kalale?».

7 Jech oxal, li ajvalil Asueroe xi laj yalbe li me' ajvalil Estere xchi'uk li Mardoqueo ti ja' juda vinike: «K'elavilik, laj xa kak'be Ester li sna Amane/ xchi'uk laj xa kak' ti sjok'anik ta jtel te^k ta skoj ti la snop tstsak ta k'op li judaetike. **8** Xu' xa xats'ibaik yan mantal ta sbi ajvalil ti k'usi mas lek chavilik ta sventa li judae-

KAP. 8

a Est 5:11

b Est 3:8
Est 9:24

c Est 2:5, 7

d Je 41:41, 42
Est 3:10
Da 6:17

e Da 2:48

f Est 3:9
Est 7:4
Est 9:24, 25

g Est 4:11

h Est 3:12, 14

i Eks 17:16
Nu 24:7
Dt 25:19
1Sa 15:8, 33

j Est 8:1

k Est 7:10

Kolumna 2

a Da 6:8, 15

b Da 6:1

c Est 9:3

d Est 8:2

e Est 9:5-10

f Est 3:13
Est 9:1, 2
Est 9:16, 17

tike xchi'uk ak'beik li seyo ti yich'oj tal li s-anioal sk'ob ajvalile. Yu'un mu stak' ch'aybel sbalil li mantal ti ts'ibabil ta sbi li ajvalile xchi'uk ti ak'bil li seyo ti yich'oj tal li s-anioal sk'obe».^a

9 Ja' yu'un, li va' k'ak'ale, laj yich'ik tsobel li yajsekretariotak ajvalil ta yoxibal ue, ja' xkaltik, ta yuillal sivan,^{*} ta sk'ak'alil 23. Va'un, la sts'ibaik skotol li k'usi laj yal batel Mardoqueo ta stojolal li judaetike, li jsatrapaetike,^{#b} li ajvaliletike xchi'uk li bankilal j-abteletik^c ta 127 lumetik ti chlik ta India k'alal ta ta Etiopiae. Taje jech la sts'ibabeik batel k'ucha'al ts'is'ibajik ta jujun lume xchi'uk jech k'ucha'al chk'opojik ta jujun jteklume xchi'uk jech la sts'ibabeik batel k'ucha'al ts'is'ibajik xchi'uk chk'opojik li judaetike.

10 Li Mardoqueo la sts'iba ta sbi li ajvalil Asueroe xchi'uk laj yak'be li seyo ti yich'oj tal li s-anioal sk'ob ajvalile,^d va'un la stak batel li kartaetike, ja' laj yich'ik batel li j-almantaetik ti kajajtik batel ta kaetik ti tsots ch-anilajike xchi'uk ti ts'itesbil sventa xtun yu'un li ajvalile. **11** Li ta kartaetik taje te chal ti chak' permiso ajvalil ti stsob sbaik li judaetik ta skotol jteklumetik sventa spak sk'oplalike, sventa xu' smilik, slajesik xchi'uk xulesik li soltaroetik ta bu-yuk no'ox jteklum ti tstsakatik ta k'ope —ti te tsakal sk'oplal antsetik xchi'uk ololetike— xchi'uk sventa xich'beik li k'usitik oy yu'unike.^e **12** Taje ta jun no'ox k'a-k'al jech chk'ot ta pasel ta skotol li lumetik ti sventainoj li ajvalil Asueroe, ta sk'ak'alil 13 ta yuillal 12, ja' xkaltik, ta yuillal adar.^{#f} **13** Li k'usi ta xal^{*} li kartaetike ta xk'ot k'ucha'al mantal ta

8:9, 12 *K'elo Apendise B15. **8:9** [#]Li biil taje ja' sk'an xal «buch'utik chchabiik ti bu k'alal sventainoj li jun ajvalile», li'e ja' sk'oplal li ajvaliletik ti sventainoj jteklumetik ta yosilal Persiae. **8:13** *O «skopaiil».

skotol lumetik. Jech xtok, sk'an xich' pukbel sk'oplal ta skotol jteklumetik sventa chapalikuk li judaetik mi k'ot sk'ak'alile xchi'uk ti spakbeik sutel li yajkontraike.^a **14** K'alal lok' yu'un mantal li ajvalile, lok'ik batel ta anil li j-al-mantaletike xchi'uk kajajtik batel ta ska'tak ajvalil ti xyoletik* batel ta anile. Laj yich' alet ta pasob mantal Susa^z ek li mantale.^b

15 K'alal lok' batel ta stojolal ajvalil li Mardoqueo, slapoj batel k'u'il sventa ajvalil ti asul xchi'uk sak skolorale, xojol ta sjol jun muk'ta korona ta oro xchi'uk jlik natil k'u'il ti lek jalbil ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe.^c Avan ta muyubajel li jteklum Susae.^z **16** Laj yilik jun o'ontonal* li judaetike, xkuxet yo'ontonik, xmu-yubajik tajek xchi'uk ich'atik ta muk' yu'un li krixchanoetike. **17** Ta skotol li lumetike xchi'uk ta skotol li jteklumetike, bu-yuk no'ox ti chk'ot li smantal ajvalile, xkuxet tajek yo'ontonik li judaetike xchi'uk xmu-yubajik ta jyalel, chak'ik muk'ta ve'el xchi'uk tspacek k'inetik. Ep li buch'utik likemik ta yan lume* chalik ti ja'ik judaetik eke,^d yu'un xi'emik xa tajek ta stojolal li judaetike.

9 Li ta sk'ak'alil 13 ta uyuil 12, ja' xkaltik, ta uyuil adar,^e k'alal sk'an xich' ch'unel li k'usi yaloj ajvalile xchi'uk li smantale^f xchi'uk k'alal tsaljesatik xa ox yu'un yajkontratak li judaetike, mu jechuk k'ot ta pasel, yu'un li judaetike ja' la slajesik li buch'utik chp'ajatike.^g **2** Li judaetike la stsob sbaik ta slumalik ti bu k'alal sventainoj ajvalil Asuero^h sventa tsakik ta k'op li buch'utik tsk'an ch-ak'bat svokolike, mi junuk buch'u tsalvan, yu'un xi'emik

8:14 *O «xtoletik; xviletik». **8:14; 9:13** *O «Susan». **8:15** *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. **8:15; 9:6, 11, 12** *O «Susane». **8:16** *Literal «sakil osil». **8:17** *Literal «Ep krixchanoetik ta lume». **9:1** *K'elo Apendise B15.

KAP. 8

a Sl 149:6,7

b Esd 4:9

Ne 1:1

Est 1:2

Da 8:2

c Est 6:7,8

d Sak 8:23

KAP. 9

e Est 3:7

Est 8:11,12

f Est 3:13

g Dt 32:36

2Sa 22:41

h Est 1:1

Kolumna 2

a Est 8:17

b Da 6:1

c Est 8:15

d Est 8:11

e Esd 4:9

Ne 1:1

Est 1:2

Da 8:2

f Est 3:8,10

Est 7:4-6

g Est 8:11

Est 9:16

h Est 9:16

i Est 5:8

Est 7:3

Est 8:5

ta stojolal judaetik skotol li jteklumetike.^a **3** Jech xtok, skotol li bankilal j-abteletik ta lumetike, li jsatrapaetike,^b li its'inal ajvaliletike xchi'uk li buch'utik sbainojik sk'e'el li k'usitik oy yu'un li ajvalile tsoltaik li judaetike, yu'un xi'emik ta stojolal li Mardoqueo. **4** Toj tsots yabtel laj yich' Mardoqueo^c li ta sna* ajvalile xchi'uk vinaj batel sk'oplal ta skotol lumetik, yu'un yantik xa stsatsub batel li yabtele.

5 La slajesik, la smilik xchi'uk laj yulesik ta espada skotol yajkontraik li judaetike, la spasbeik ti k'usi xal yo'ontonik li buch'utik chp'ajatike.^d **6** Li ta pasob mantal Susae,^e li judaetike la smilik xchi'uk laj yak'beik slajeb vo'ob sien viniketik. **7** Jech xtok, la smilik Parsandata, Dalfon, Aspata, **8** Porata, Adalia, Aridata, **9** Parmasta, Arisai, Aridai xchi'uk Vaisata. **10** Taje ja' li lajunvo' xnich'nabtak Amane, ja' li yajkontra judaetike^f xchi'uk ja' li xnich'on Amedatae. Pe k'alal laj xa ox smilike, mu'yuk laj yich'beik li k'usitik oy yu'unike.^g

11 Li va' k'ak'ale, laj yich' albel ajvalil ti jayvo' laj yich'ik mil-lel li ta pasob mantal Susae.^h

12 Xi laj yalbe me' ajvalil Ester li ajvalile: «Li ta pasob mantal Susae,^z li judaetike la smilik xchi'uk laj yak'beik slajeb vo'ob sien viniketik xchi'uk li lajunvo' xnich'nabtak Amane. Va'un, zk'usi spasojik li ta yan lumetik ti sventainoj ajvalile?^h Avi une, zk'usi ti chak'ane? iK'an-bun, va'un chkak'bot! zk'usi xa yan chak'an? iTa xkak'bot!». **13** Xi la stak' li Estere: «Mi lek cha'i li ajvalile,ⁱ ak'o jechuk to spasik ok'om li judaetik ta Susa^z jech k'ucha'al lok'em

9:3 *Li biil taje ja' sk'an xal buch'utik chchabiik ti bu k'alal sventainoj li jun ajvalile, li'e ja' sk'oplal li ajvaliletik ti sventainojik jteklumetik ta yosilal Persiae. **9:4** *O «pasob mantal».

mantal avie.^a Jech xtok, ak'o sjo-k'anik ta jtel te' li lajunvo' xnich'nabtak Amane».^b **14** Ja' yu'un, laj yal mantal ajvalil ti jechuk xich' pasele. Lok' jun mantal li ta Susae,^{*} va'un laj yich'ik jok'anel li lajunvo' xnich'nabtak Amane.

15 Li judaetik ti te oyik ta Susae^{*} la tsob sbaik yan vel-ta ta sk'ak'alil 14 ta yuilal adar^c xchi'uk la smilik oxib sien vini- ketik li ta Susae,^{*} pe mu'yuk laj yich'beik li k'usitik oy yu'unike.

16 Li yan judaetik ti te oyik li ta lumetik ti sventainoj li ajvalile la tsob sbaik ek sventa spak sk'oplalik.^d La slajesik li yajkontraike,^e la smilik 75 mil li buch'utik chp'ajatike, pe mu'yuk laj yich'beik li k'usitik oy yu'unike.

17 Taje k'ot ta pasel ta sk'ak'alil 13 ta yuilal adar, va'un la xkuxik li ta sk'ak'alil 14, k'ot ta sk'ak'alil k'in yu'unik xchi'uk muyubajik tajak.

18 Li judaetik ta Susae la tsob sbaik ta sk'ak'alil 13^f xchi'uk ta 14.^g Yan li ta sk'ak'alil 15, la xkuxik xchi'uk k'ot ta sk'ak'alil k'in yu'unik xchi'uk muyubajik tajak. **19** Ja' yu'un, li judaetik ti te nakalik ta namal lumetike k'ot ta sk'ak'alil k'in yu'unik li sk'ak'alil 14 ta yuilal adare xchi'uk muyubajik tajak, tspasik k'in^h xchi'uk ja'o tstakbe sbaik ve'lil ta jujuntal.ⁱ

20 Li Mardoqueo^j la sts'iba li k'usitik k'ot ta pasel taje xchi'uk la stakbe batel kartaetik skotol judaetik ta skotol li lumetik ti sventainoj li ajvalil Asueroe, ak'o mi nopol o mi nom. **21** Te albatik yu'un Mardoqueo ti ak'o spasi- k'in jujun jabil li ta sk'ak'alil 14 xchi'uk 15 ta yuilal adare. **22** Li va' k'ak'aletike, li judaeti- ke mu'yuk xa la spasi k'op xchi'uk li yajkontraike xchi'uk li jun u taje joyp'ij ta muyubajel ti chat to'ox yo'ontonike^k xchi'uk joyp'ij ta sk'ak'alil k'in ti ch-ok'ik to'oxe.

9:14, 15 *O «Susane».

KAP. 9

a Est 8:11

b Est 7:10

c Est 9:21, 22

d Est 7:3

e Est 8:13
Sl 149:6, 7

f Est 9:1, 2

g Est 9:13, 15

h Sl 124:2, 6

i Ne 8:10

j Est 2:5, 6

k Est 4:1-3

Kolumna 2

a Est 3:1

b Eks 17:16
Nu 24:7
Dt 25:19
1Sa 15:8, 33

c Est 3:8, 9

d Est 3:7

e Est 8:10

f Est 8:3

g Est 5:14
Est 7:10
Est 9:14

h Est 3:7

i Le 24:22
Est 8:17

Sk'an spasi k'in li va' k'ak'aletike xchi'uk sk'an xmuyubajik tajak xchi'uk ja'o tstakbe sbaik ve'lil ta jujuntal xchi'uk chak'beik smoton li buch'utik povreike.

23 Lek laj ya'ik judaetik ti tpsasik-o batel li k'in ti lik xa ono'ox spasi ke xchi'uk ti tpsasik li k'usi ts'ibabatik batel yu'un li Mardoqueo. **24** Yu'un li Aman,^a li xnich'on j-agag vinik^b ti Amedata sbie xchi'uk ti ja' yajkontra skotol li judaetike, laj xa ox snop ti chak'be slajeb li judaetike^c xchi'uk ti laj yak' suerte^{*d} sventa sibtasane xchi'uk ti slajesane. **25** Pe k'alal bat sk'el ajvalil li Estere, xi laj yal mantal ajvalil ti ak'o xich' ts'ibaele:^e «Ak'o joyp'ijuk ta sba stuk li k'usi toj chopol snopoj ox tpsas ta stojolal li judaetike».^f Va'un, la sjok'anik ta jtel te' li Amane xchi'uk li xnich'nabtake.^g **26** Ja' yu'un, li k'in taje Suerte^{*h} laj yak'beik sbi. Jech xtok, ta skoj ti k'usi ts'ibabil li ta kartae xchi'uk li k'usi laj yilik ta sventa taje xchi'uk ti k'usi k'ot ta stojolalike, **27** li judaetike laj yalik ti jp'el sk'oplal tpsasik li chib k'ak'al k'ine, ti jech tpsas ek li snitilulalike xchi'uk li buch'utik chtalik ta stojolal li judaetike.ⁱ Jech xtok, laj yalik ti tpsasik jujun jabil li k'usi laj yich' ts'ibael ta sventa li va' chib k'ak'al albil sk'oplale. **28** Sk'an svules ta sjolik li va' k'ak'ale xchi'uk ti spasi k'in k'ine, ak'o mi xjelav li jayk'ol kuxlejale, ta skotol uts' alaliletik, ta skotol lumetik xchi'uk ta skotol jteklumetik, li sk'a-k'alil Purime sk'an me mu xiktaik spasel li judaetike xchi'uk sk'an mu xiktaik spasel k'in li snitilulalike.

29 Li me' ajvalil Ester ti ja' stseb Abiaile xchi'uk li Mardoqueo ti ja' juda vinike ts'ibajik ta skoj ti tsots yabtelike, laj yalik ta yan

9:24 *K'elo Ester 3:7, ts'ib ta yok vun.

9:26 *Ja' sbi xtok Purim, k'elo Ester 3:7, ts'ib ta yok vun.

karta ti jech chkom-o ta sventa li Purime. **30** La stakbe batel kartaetik skotol li judaetik ta 127 lumetik^a ti bu k'alal sventainoj Asueroe,^b laj yal batel ti junuk no'ox yo'ontonike xchi'uk ti meli li k'usi laj yich' alele. **31** Taje ja' sventa spasbeik sk'inall li sk'a-k'alil Purim ti ak'bil xa ono'ox yoraille, jech k'ucha'al albatik ak'o spasik yu'un li Mardoqueo ti juda vinike xchi'uk li me' ajvalil Estere^c xchi'uk jech k'ucha'al laj yal li judaetik ti tpsasik eke xchi'uk li snitilulalike.^d Taje te tsakal sk'oplal tpsasik ayuno^{*e} xchi'uk ti xvokoleetik tsak'anbeik koltael li Diose.^f **32** Li Estere laj yal mantal ti jech chkom-o ta sventa li Purime,^g va'un laj yich' ts'ibael ta jlik libro.

9:31 *K'elo Glosario, ayuno.

KAP. 9

a Est 8:9

b Est 1:1

c Est 9:20, 21

d Est 9:27

e 2Kr 20:3

f Est 4:1

g Est 9:26

Kolumna 2

KAP. 10

a Esd 4:15

Est 6:1

b Est 1:3

Da 6:15

c Est 8:15

Da 2:48

d Est 2:5, 6

ESTER 9:30–JOB K'usitik yich'oj

10 Li ajvalil Asueroe la suj ta abtel li jnakejetik ta balumile xchi'uk li ta lumetik ti joyol ta nabe.

2 Jech xtok, li ta slivroal slo'ilal xkuxlejal ajvaliletik^a ta Media xchi'uk ta Persiae,^b te ts'ibabil komel skotol li k'usitik muk'tik spaso^j ta skoj sju'el li ajvalile, te xcholet laj yich' ts'ibael xtok slo'ilal ti k'u yelan laj yich' toybel sk'oplal^c yu'un ajvalil li Mardoqueo.^d **3** Yu'un li Mardoqueo ti ja' juda vinike k'ot ta its'inal ajvalil yu'un li Asueroe. Muk' sk'oplal* k'ot ta stojolal li judaetike xchi'uk ich'at ta muk' yu'un skotol li xchi'iltake, lek k'usi la spas ta stojolal li steklumale xchi'uk la sa' k'uxi lekuk oy[#] skotol li snitilulalike.

10:3 *O «Lek ilbil». #Literal «laj yalbe sk'oplal jun o'ontonal».

JOB

K'USITIK YICH'OJ

- Li Jobe jk'ulej, tuk' laj yak' sba xchi'uk mu'yuk smul (1-5)
Li Satanase laj yal ti mu ta jeche'uk no'ox xi'taoj Dios li Jobe (6-12)
Ch'ay k'usitik oy yu'un li Jobe xchi'uk cham li xnich'nabe (13-19)
Mu'yuk laj yak'be smulin Dios li Jobe (20-22)
- Li Satanase laj yal yan velta ti mu ta jeche'uk no'ox xi'taoj Dios li Jobe (1-5)
Li Satanase albat ti xu' xak'be svokol li Jobe (6-8)
Xi albat yu'un yajnil li Jobe:
«jChopol k'optao li Diose xchi'uk chaman xa!» (9, 10)
K'ot li oxvo' yamigotak Jobe (11-13)
- Chopol cha' Job ti vok'e (1-26)
La sjak' k'u yu'un chil svokol (20, 21)
- Li k'usi ba'yel laj yal Elifase (1-21)
Tslaban ti tuk' yak'oj sba li Jobe (7, 8)

- Chalbe sk'oplal li k'usi laj yich' albele (12-17)
Mu'yuk spatoj yo'onton ta stojolal yajtuneltak li Diose (18)
- Li k'usi ba'yel laj yal Elifase mu'yuk tsubsem-o (1-27)
Li Diose chak' ti ak'o sta svokol ta skoj smanyail stuk li buch'utik p'ijike (13)
Mu'yuk tsp'aj ti chtuk'ibtasat yu'un Dios li Jobe (17)
 - «Xi la stak' li Jobe» (1-30)
Li Jobe chal ti oy srasonal ti xvokolete (2-6)
Mu'yuk la spat yo'onton ta stojolal li yamigotake (15-18)
«jMu'yuk bu k'ux k'alal oy k'usi jamal chich' alele!» (25)
 - Yakal-o tstat' li Jobe (1-21)
Xko'olaj k'ucha'al tsatsal abtelal li kuxlejale (1, 2)

- «¿K'u yu'un ti tuk' ak'eløjun tale?» (20)
- 8 Li k'usi ba'yel laj yal Bildade (1-22)
Chak' ta a'iel ti sa'oj smulik
li xnich'nabtak Jobe (4)
Ti tuk'ukote chchabiot li Diose (6)
Chak' ta a'iel ti oy smul li Jobe (13)
- 9 «Xi la stak' li Jobe» (1-35)
Mu stak' sa' ta k'op Dios li jun
krixchano ti sna' xchame (2-4)
Mu xa no'ox albakuj li k'usitik
tspas Diose (10)
Mu xu' jtak'betik sutel li Diose (32)
- 10 Yakal-o tstak' li Jobe (1-22)
¿K'u yu'un tstsakun ta k'op
li Diose? (2)
Li Job ti sna' xchame mu xko'olaj
xchi'uk li Diose (4-12)
«Xkuxet ko'onton jlikeluk» (20)
- 11 Li k'usi ba'yel laj yal Sofare (1-20)
Chak' ta a'iel ti mu k'usi xtun-o
li k'usi laj yal Jobe (2, 3)
Laj yalbe Job ti ak'o sjiip lok'el
li k'usi chopole (14)
- 12 «Xi la stak' li Jobe» (1-25)
«Ma'uk ti mas bik'it jk'oplal ta
atojalalike» (3)
«Solel tstse'intaikun» (4)
«Oy sp'ijil li Diose» (13)
Li Diose ja' mas muk' sk'oplal
k'u'cha'al li jchapanvanejetik
xchi'uk ajvaliletike (17, 18)
- 13 Yakal-o tstak' li Jobe (1-28)
Ja' lek chka'i ti jk'opon li Diose (3)
«Doktoroxuk ti bats'i mu k'usi
xatunik-oe» (4)
«Jna'oj ti oy jrasone» (18)
Tsjak'be Dios ti k'u yu'un tsp'isat
ta yajkontrae (24)
- 14 Yakal-o tstak' li Jobe (1-22)
Li jun krixchanoe komkom no'ox
xkuxlejal xchi'uk ep svokol (1)
«Oy to patob o'ontonal ta svental
li jtek' te' eke» (7)
«¡Ati teuk xanak'un li ta
Mukinale!» (13)
«¿Mi xu' to xkuxi yan velta mi cham
li jun krixchanoe?» (14)
Tsna' tajej yabtel sk'ob li Diose (15)
- 15 Li xchibal k'usi laj yal Elifase (1-35)
Chal ti mu'yuk xi'taoj Dios li Jobe (4)
- Chal ti ja' jtoyba li Jobe (7-9)
«Mu'yuk spatøj yo'onton ta stojalal
li yaj-anjeltake» (15)
«Li jun krixchano ti toj chopole chil
svokol» (20-24)
- 16 «Xi la stak' li Jobe» (1-22)
«¡Tavan xa tajej chka'i ti k'u yelan
chapatik o'ontonale!» (2)
Laj yal ti tsts'apbat sflecha yu'un
Diose (12)
- 17 Yakal-o tstak' li Jobe (1-16)
«Joyol ta jpat jxokon
li jlabanvanejetike» (2)
Li Diose laj yak' ti xkich' labanele (6)
«Ja' chk'ot ta jna li Mukinale» (13)
- 18 Li xchibal k'usi laj yal Bildade (1-21)
Chal li k'usi chk'ot ta stojalal
li jpasmliletike (5-20)
Chak' ta a'iel ti mu xojtikin Dios
li Jobe (21)
- 19 «Xi la stak' li Jobe» (1-29)
Chopol cha'i ti utat yu'un
li yamigotak ta alele (1-6)
Chal ti iktable (13-19)
«Kuxul li jpojvanej ku'une» (25)
- 20 Li xchibal k'usi laj yal Sofare (1-29)
Chopol cha'i li k'usi laj yal Jobe (2, 3)
Chak' ta a'iel ti toj chopol li Jobe (5)
Chal ti ts'kupin spasel k'usi chopol
li Jobe (12, 13)
- 21 «Xi la stak' li Jobe» (1-34)
¿K'u yu'un chpasik ta jk'ulej
li buch'utik toj chopolike? (7-13)
Chal ti mu'yuk stu ti k'u yelan
patbat yo'onton yu'un li yamigotak
ta alele (27-34)
- 22 Li yoxibal k'usi laj yal Elifase (1-30)
«¿Mi jtunel yu'un Dios li jun
vinike?» (2, 3)
Chal ti mu xt'olp'ij li Jobe xchi'uk
ti mu'yuk tuk' li k'usi tspase (6-9)
«Mi lasut tal ta stojalal li Buch'u
skotol xu' yu'une, chata yan velta
ti k'u to'ox avelane» (23)
- 23 «Xi la stak' li Jobe» (1-17)
Tsk'an chalbe Dios li k'usi
snuptanoje (1-7)
Chal ti mu sta ta sa'el li Diose (8, 9)
«Mu'yuk ke'jpujemun lok'el li ta
sbee, te oyun-o» (11)

- 24 Yakal-o tstat' li Jobe (1-25)
 ǰK'u yu'un mu xak'be sk'ak'alil sventa
 chchapanvan li Diose? (1)
 Chal ti mu'yuk chopol chil Dios
 li choplejale (12)
 Lek chilik ik'al osil
 li jpsasmuiletike (13-17)
- 25 Li yoxibal k'usi laj yal Bildade (1-6)
 ǰK'uxi xu' mu'yukuk smul x-ilat
 yu'un Dios li jun krixchanoe? (4)
 Chal ti mu'yuk sbalil ti tuk' yak'oj
 sba li krixchanoe (5, 6)
- 26 «Xi la stak' li Jobe» (1-14)
 ǰ;Ti k'u xa no'ox yelan akoltaoj
 li buch'u ch'abal lek yipe!» (1-4)
 Mu'yuk k'usi la st'uyan-o balumil
 li Diose (7)
 Taje ja' no'ox uni juteb li k'usitik
 spasoj Diose (14)
- 27 Jp'el-o ta yo'onton tuk' chak' sba
 li Jobe (1-23)
 ǰ;Mu'yuk ta jkomtsan-o ti tuk'
 ko'ontone, ja' to mi lichame!» (5)
 Mu'yuk spatobil yo'onton li chopol
 krixchanoetike (8)
 ǰK'u yu'un ti mu k'usi xtun-o li k'usi
 chavaliike? (12)
 Ch'abal k'usi chkom yu'unik
 li buch'utik toj chopoliike (13-23)
- 28 Laj yal Job ti mu xko'olaj li k'ulejal
 li' ta balumil xchi'uk li p'ijilale (1-28)
 Tsots chak' yipal ta sjok'el k'usitik
 li krixchanoe (1-11)
 Li p'ijilale ja' mas ep sbalil, ja' mu
 sta li perlae (18)
 Li xi'tael Jeovae ja' meel p'ijilal (28)
- 29 Chvul ta sjol Job k'u yelan xmuyubaj
 k'alal ch'abal to'ox svokole (1-25)
 Ich'bil lek ta muk' li ta sti'
 jteklume (7-10)
 Ti k'u yelan tuk' yak'oj sba tale (11-17)
 Chchikintaik ti k'u yelan
 chtojobtasvane (21-23)
- 30 Chal k'u yelan kxuklejal avi
 li Jobe (1-31)
 Chlabanat yu'un li buch'u mu'yuk
 sbalile (1-15)
 Yileluke mu'yuk xkoltaat yu'un
 Dios (20, 21)
 «Ik'tsepan xa li jnukulile» (30)
- 31 Chal ti tuk' yak'oj sba li Jobe (1-40)
 «Jpasoj jun trato xchi'uk li jsate» (1)
 Tsk'an ak'o sp'isat ta kilo yu'un
 li Diose (6)
 Mu'yuk la slo'la snup xchi'il (9-12)
 Mu'yuk bat ta yo'onton tak'in (24, 25)
 Mu'yuk laj yich' ta muk' yan
 k'usitik (26-28)
- 32 Lik stik' sba ta lo'il li kerem Eliue (1-22)
 llin ta stojolal Job xchi'uk ta stojolal
 li oxvo' yamigotake (2, 3)
 Ich'van ta muk' k'alal mu'yuk to'ox
 k'opoje (6, 7)
 «Ma'uk tsta-o sp'ijilik ta skoj ti ep xa
 sjabalilike» (9)
 Oy xa taje ta yo'onton chk'opoje
 li Eliue (18-20)
- 33 Li Eliue chalbe Job ti chopol ti tuk'
 chalbe sba sk'oplale (1-33)
 Laj yich' tael jun jpojvanej (24)
 «Ak'o xcha'ta yav ti k'u to'ox yelan
 yipal ta skeremale» (25)
- 34 Li Eliue tspakbe sk'oplal stuk'ilal Dios
 xchi'uk li k'usitik tspase (1-37)
 Li Jobe chal ti pojbat yu'un Dios
 li sderecho sventa xich' lek
 chapanele (5)
 Mu'yuk tspas k'usi chopol li meel
 Diose (10)
 «Mu'yuk smelolal k'usi chal li
 Jobe» (35)
- 35 Laj yal Eliu ti mu'yuk lek li k'usi tsnop
 Jobe (1-16)
 Li Jobe laj yal ti ja' mas tuk' k'ucha'al
 li Diose (2)
 Toj toyol oy li Diose, mu sta ta makiel
 li mulile (5, 6)
 Sk'an smala Dios li Jobe (14)
- 36 Tslekil k'opta Dios li Eliu ta skoj ti mu
 xa no'ox jna'tik k'u to smuk'ule (1-33)
 Li jch'unej mantaletike jun yo'onton
 chkuxiik; chich'ik p'ajal li chopol
 krixchanoetike (11-13)
 ǰMi oy yan jchanubtasvanej k'ucha'al
 li Diose? (22)
 Sk'an smuk'ibtasbe sk'oplal Dios
 li Jobe (24)
 «Mu xa no'ox jna'tik k'u to smuk'ul
 li Diose» (26)
 Ja' tspas ta mantal vo' xchi'uk
 sakseval li Diose (27-33)

- 37 Ja' chak' ta ilel smuk'ulal Dios li yip
K'usitik pasbile (1-24)
«Tspajtsan k'usitik tspas
krixchanoetik li Diose» (7)
«Nopbo lek sk'oplal li k'usitik
toj labalik xa no'ox sba spaso
Diose» (14)
Mu xa no'ox xka'ibetik smelolal k'u
yelan li Diose (23)
Mi junuk krixchano xu' snop ti p'ij xa
cha'i sbae (24)
- 38 Laj yak' ta ilel Jeova ti toj bik'it sk'oplal
li krixchanoe (1-41)
«¿Bu oyot k'alal la jmeltsan
li balumile?» (4-6)
Avanik ta muyubajel li yaj-anjeltak
Diose (7)
Oy k'usitik la sjak' Dios ta sventa
li k'usitik pasbile (8-32)
«Li mantaletik sventa vinajele» (33)
- 39 Ti k'u yelan pasbil li chonbolometike
chak' ta ilel ti mu k'usi sna'
li krixchanoe (1-30)
- Te'tikal tentsunetik xchi'uk te'tikal
chijetik (1-4)
Te'tikal vuro (5-8)
Te'tikal tot vakax (9-12)
Avestrus (13-18)
Ka' (19-25)
Xik xchi'uk aguila (26-30)
- 40 Oy to k'usi yan tsjak' li Jeovae (1-24)
Chal ti mu'yuk xa chk'opoj
li Jobe (3-5)
«¿Mi chachibal k'opta li jtuk'ilale?» (8)
Li Diose chalbe sk'oplal k'u to
stsatsal yip li ipopotamoe (15-24)
- 41 Li Diose chalbe sk'oplal k'u yelan labal
sba pasbil li kokodriloe (1-34)
- 42 Li Jobe la stak'be li Jeovae (1-6)
Chich'ik albel ti chopol k'usi la spasik
li oxvo' yamigotak Jobe (7-9)
Li Jeovae la xcha'ak'be k'usitik yu'un
li Jobe (10-17)
shkerentak xchi'uk stsebetak
Jobe (13-15)

1 Li ta yosilal Use te naki jun
vinik ti Job^a* sbie. Tuk' ya-
k'oj sba^b xchi'uk mu'yuk smul; xi'-
taoj[#] Dios xchi'uk sp'ajoj li k'usi
chopole.^c **2** Ayan vukvo' ske-
remtak xchi'uk oxvo' stsebetak.
3 Oy vukmil xchijtak, oxmil ska-
meyotak, jmil xvaxaktak* xchi-
uk oy vo'ob sien svurotak,[#] jech
xtok, ep tajek yajtuneltak, jech
oxal ja' li buch'u mas muk' sk'o-
plal k'ot ta Slok'eb K'ak'ale.

4 Ta jujuntal li xnich'nabe
chak'ik muk'ta ve'el ta snaik ja' ti
k'usi k'ak'alil staojik yak'ele. Chi-
k'ik ta ve'el xchi'uk ta uch'bolajel
ek li oxvo' stsebalike. **5** K'alal
mi tsuts xa ox ti jayib k'a-
k'al xch'akojik sventa chve'ike, li
Jobe tstakan ta ik'el xnich'nabtak
sventa xch'ultajesan. Va'un, sob

1:1 *Ja' van sk'an xal 'pajbil tajek'.
#K'elo Glosario, xi'tael Dios. **1:3** *Litere-
al «vo'ob sien par xvaxaktak». #Litere-
al «me' vuro».

KAP. 1

a Ese 14:14
Snt 5:10, 11

b Je 6:9

c Job 2:3

Kolumna 2

a Je 8:20
Je 12:7, 8

b Je 18:17, 19

c 1Re 22:19
SI 103:20
Da 7:13

d Je 6:2
Dt 33:2
Job 38:7

e Job 2:1-3

f Sak 3:1
Mt 4:1, 3
Lu 22:31
Jn 13:2
Ap 12:9

g 1Pe 5:8

h Je 6:9

tajek chlik xchi'uk chak' chik'bil
matanal^a ta sventa li jujun xnich'-
nabe. Yu'un xi tsnop li Jobe: «Yi-
k'aluk sa'oj smulik li jnich'nabe
xchi'uk xu' van la xchopol k'op-
taik Dios ta yo'ontonik». Ja' jech
nopem xa'i tspas-o li Jobe.^b

6 Va'un, k'ot sk'ak'alil ti bat
sva'an sbaik ta yeloval Jeova^c li
anjeletike,^{#d} te tijil och batel ek^e
li Satanase.^f

7 Laje, li Jeovae xi laj yalbe li
Satanase: «¿Bu lalik tal le' une?».
Xi la stak'be Jeova li Satanase:
«Ay xanavkun tal ta balumil, xi-
yal ximuy no'ox ta sk'elel».^g **8** Li
Jeovae xi laj yalbe li Satanase:
«¿Mi yu'un avak'oj asat* ta stojo-
lal li kajtunel Jobe? Stuk no'ox
jech ta balumil ma' li vinik le'e.
Tuk' yak'oj sba^h xchi'uk mu'yuk
smul; xi'taoj Dios xchi'uk sp'ajoj
li k'usi chopole». **9** Te une, li

1:6 *Literal «li xnich'nab Diose». **1:8**
*Literal «avak'oj avo'onton».

Satanase xi la stak'be li Jeovae: «¿Mi yu'un ta jeche' no'ox xi'taoj Dios avaloj li Jobe?» **10** ¿Mi mu ajoyojuk lek ta mok sventa xachabi^b xchi'uk li yuts' yalale xchi'uk skotol li k'usi oy yu'une? Ava-k'ojbe bendision li yabtel yok sk'obe,^c jech xtok, p'olem tajek ta balumil li sts'unbal chonbolomtake. **11** Pe ak'o ak'ob avil ta stojolal* xchi'uk pojbo avil skotol li k'usi oy yu'une, va'un te chavil ti chchopol k'optaot ta asate». **12** Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Satanase: «¿K'elavil! Chkak'bot ta avok ak'ob^a skotol li k'usi oy yu'une. Ja' no'oxe ¡mu me k'usi xapasbe li stuk une!». Jech oxal, li Satanase lok' batel ti bu oy li Jeovae.^d

13 K'alal ja'o te yakal chve'ik xchi'uk chuch'ik vino ta sna sbankilik li skeremtak xchi'uk stsebetake,^e **14** te tal jun yajtunel li Jobe xchi'uk xi laj yale: «Yakal to'ox ta abtel li vakaxetike, jech xtok, ja'o te nopol chve'ik ta yaxaltik li vuroetike, **15** va'un te k'ot tsakvanikuk ta k'op li jsebaetike xchi'uk laj yik'ik batel li chonbolometike, jech xtok, la smilik ta espada li jtuneletike. Vo'on xa no'ox kuxul likom sventa tal kalbot».

16 K'alal yakal to jech ta yalele, te k'ot yan yajtunel li Jobe xchi'uk xi laj yale: «¿Laj yak' yalel tal k'ok* ta vinajel li Diose, te lik tsanuk yo' bu oy li chijetike xchi'uk li jchabichijetike, va'un k'ak'ik! Vo'on xa no'ox kuxul likom sventa tal kalbot».

17 K'alal yakal to jech ta yalel eke, te k'ot yan yajtunel li Jobe xchi'uk xi laj yale: «Li jkaldeaetike^f la xch'ak sbaik ta oxvok' sventa chelk'anik xchi'uk chik'ik batel li kameyoetike xchi'uk la smilik ta espada li jtuneletike. Vo'on xa no'ox kuxul likom sventa tal kalbot».

1:11 *O «xach'o batel ak'ob ta stojolal». 1:12 *O «Chkak'bot avertain». 1:16 *O ja' van k'oplal «saksevuul».

KAP. 1
a Ap 12:10

b Je 15:1
Je 31:7

c Je 26:12

d Job 2:7

e Job 1:4

f Je 11:28

Kolumna 2

a Je 3:19
Si 49:17
Ekl 5:15
Ekl 12:7
1Ti 6:7

b Ekl 5:19
Snt 1:17

KAP. 2
c Sl 103:20
Da 7:13

d Je 6:2
Dt 33:2
Job 38:7

e Job 1:6-8

f 1Pe 5:8

g Je 6:9

h Job 27:5

i Job 1:11

18 K'alal yakal to jech ta yalel eke, te k'ot to yan yajtunel li Jobe xchi'uk xi laj yale: «Te yakal chve'ik xchi'uk chuch'ik vino ta sna sbankilik li akerektake xchi'uk li atsebetake. **19** Pe ta anil no'ox lik tal tsatsal ik' ta takixokol balumil, va'un la sllin ta jyalel li nae, ja' yu'un lom yalel ta stojolal li anich'nabtake, jech oxal cham skotolik. Vo'on xa no'ox kuxul likom sventa tal kalbot».

20 Laje, va'i li Jobe, la sli' ta jatel li sk'u' spok'e, la slok' li tsotsil sjole; va'un la skejan sba xchi'uk la snijan sba, **21** xi laj yale:

«T'anal lilok' tal ta yalajeb jme',
t'anal chisut batel xtok.^a

Ja' ono'ox yak'ojbun li Jeovae,^b ja' ono'ox laj yich' sutel xtok li Jeovae.

Ak'o yich'-o k'upil k'optabel li sbi Jeovae».

22 Ak'o mi ep k'usi k'ot ta stojolal li Jobe, mu'yuk la sa' smul xchi'uk mu'yuk laj yak'be smulin li Diose.

2 Laje, k'ot sk'ak'alil ti bat sva'an sbaik ta yeloval Jeovae^c li anjeletike,^{*d} te tijil och batel ek li Satanas sventa xbat sva'an sba li ta yeloval Jeovae.^e

2 Va'un, li Jeovae xi laj yalbe li Satanase: «¿Bu lalik tal le' une?». Xi la stak'be Jeova li Satanase: «Ay xanavkun tal ta balumil, xiyal ximuy no'ox ta sk'elel!».^f **3** Li Jeovae xi laj yalbe li Satanase: «¿Mi yu'un avak'oj asat* ta stojolal li kajtunel Jobe? Stuk no'ox jech ta balumil ma' li v'nik le'e. Tuk' yak'oj sba^g xchi'uk mu'yuk smul; xi'taoj[#] Dios xchi'uk sp'ajoj li k'usi chopole. Jp'el-o yo'onton tuk' yak'oj sba,^h ak'o mi jech, chak'an chasabun jol yo' lajjes' manchuk mi mu'yuk

2:1 *Literal «li xnich'nab Diose». 2:3 *Literal «avak'oj avo'onton». #K'elo Glosario, xi'tael Dios.

srasonal». **4** Pe li Satanase xi la stak'be li Jeovae: «K'alal oy buch'u chcham xae, xu' xak' skotol k'usi oy yu'un sventa kuxul xkom. **5** Pe ak'o ak'ob avil ta stojolal* xchi'uk pikbo li sbakil xchi'uk sbek'tale, va'un te chavil ti chchopol k'optaot ta asate».^a

6 Laje, li Jeovae xi laj yalbe li Satanase: «jK'elavil! jChkak'bot ta avok ak'ob!* jJa' no'oxe mu me xamil!». **7** Jech oxal, li Satanase lok' batel ti bu oy li Jeovae, bat yak'be svokol ta tsatsal k'alal chin*^b li Jobe, lik ta xpach'o-mal yakan xchi'uk k'ot k'alal to ta sjol. **8** Li Jobe la stsak sjepelul p'in sventa tsjot-o sba, te xchotanoj sba ta tantik.^c

9 Xi albat yu'un li yajnlle: «jMi yokel-o tuk' avo'onton avak'j aba? jChopol k'optao li Diose xchi'uk chaman xa!». **10** Pe xi laj yalbe yajnil li Jobe: «Ja' jech chak'opoj chka'i k'ucha'al chk'opoj li bol antsetike. jMi yu'un ja' no'ox ta jch'amtik li k'usi lek chak'butik li melel Diose, ti ja' mu'yuk ta jch'amtik li k'usi chople?».^d Ak'o mi ep k'usi k'ot ta stojolal li Jobe, mu'yuk k'usi chopol lok' ta ye.^e

11 Oy oxvo' yamigotak Job ti k'ot ta xchikinik skotol li svokoltak la snuptane, ta jujuntal lok'ik tal ti bu nakalike: li june Elifas' sbi ti likem ta Temane, li june Bidad^g sbi ti ja' jsua^h vinike xchi'uk li yane Sofar' sbi ti ja' jnaama vinike. Ja' yu'un, la xchap sk'opik sventa oyuk bu sta sbaik yo' xbat yak'beik ta ilel ti k'ux ta yo'ontonike xchi'uk ti spatbeik yo'onton li Jobe. **12** K'alal nomnom to'ox la staik batel ta ilele, mu'yuk xojtikinik mi ja' li Jobe. Va'un, lik smil sbaik ta ok'el xchi'uk la sli' ta jatel sk'u' spok'ik, la svijik muyel pukuk,* jech k'ot ta sjolik./ **13** Laje, te chotiik ta lumtik ti

2:5 *O «xach'o batel ak'ob ta stojolal». 2:6 *O «Chkak'bot aventain». 2:7 *O «K'uxul vo'an chin; k'ak'et chin». 2:12 *O «lum».

KAP. 2

a Le 24:15, 16
Job 1:11, 12
Ap 12:10

b Job 30:30

c Jer 6:26

d Job 1:21

e Snt 5:10, 11

f Job 4:1
Job 15:1
Job 22:1
Job 42:7, 9

g Job 8:1
Job 18:1
Job 25:1

h Je 25:1, 2

i Job 11:1
Job 20:1

j Eze 27:30, 31

Kolumna 2

a Job 16:6

KAP. 3

b Jer 20:14, 15

c Job 10:18, 19
Jer 15:10

d Job 10:18, 19

e Job 41:1, 10
Si 104:25, 26

bu oy li Jobe, vukub k'ak'al xchi'uk vukub ak'obal jech la spasik. Mi jpeluk k'usi laj yalbeik, yu'un toj ech' xa no'ox k'ux laj yilbeik li svokole.^a

3 Te une, lik k'opojuk li Jobe xchi'uk lik xchopol k'opta ti k'usi k'ak'alil vok'e.*^b **2** Xi laj yale:

3 «Ak'o lajuk sk'oplal ti k'usi k'ak'alil livok'e,^c

ak'o lajuk sk'oplal xtok li ak'obal k'alal ja'o oy buch'u xi laj yale: «jLaj xa yich' ch'i'inel jun olol ti ja' keremel».

4 Ak'o ik'ubuk osil li va' k'a-k'ale.

Li Dios te ta toyole ak'o mu svul yo'onton ta sventa li va' k'ak'ale;

ch'abaluk jset'uk* sakil osil.

5 Ak'o lajesatuk yu'un pimil ik'al* osil[#] li k'ak'al taje.

Ak'o pixatuk ta ik'al tok.

Ak'o sibtasatuk yu'un ti k'usiuk no'ox ch-ik'ub yu'un osile.

6 Ak'o ik'muts'anuk* ta jyalel li va' ak'obale;^d

mu'yukuk muyubajel li va' k'a-k'ale;

mu teuk xich' chapbel sk'oplal li ta jujun ue.

7 jTa melel! Mas ono'ox lek ti ch'abaluk buch'u vok' li va' ak'obale;

ti mu'yukuk buch'u x-avet ta muyubajele.

8 Ak'o xchopol k'optaik li va' k'ak'al li buch'utik ja' ono'ox yabtelik xchopol k'optaele, li buch'u xu' yu'unik stijbel svayel li kokodrilo.*^e

9 Ak'o tup'uk xojobal li k'analetik k'alal ch-ik'ub xa osile; jech'e'uk te smalaoj sakilal osil li ak'obale,

3:1 *Literal «la xchopol k'opta li sk'ak'alile». **3:4** *O «jutebuk». **3:5** *O «ik'pulan». [#]O «ik'al osil xchi'uk snak'obal lajalal». **3:6** *O «ik'pulanuk». **3:8** *«Leviatan» li ta ebreo k'ope.

- ak'o mu sta ta ilel li xojobal
k'ak'al k'alal ja' to chlok'
tale.
- 10** Yu'un mu'yuk la smakbe yala-
jeb jme'^a li va' ak'obale;
yu'un mu'yuk la smakbun jsat
sventa mu xkil li vokolile.
- 11** ĆK'u yu'un mu'yuk licham
k'alal livok'e?
ĆK'u yu'un mu'yuk licham
k'alal lilok' tal ta yalajeb
jme'e?^b
- 12** ĆK'u yu'un la skajanun ta sjol
yakan jme' k'alal livok'e
xchi'uk ti laj yak' chu'un-
kune?
- 13** Yu'un ti jechuke, mu'yuk xa
jvokol puch'ulun;^c
yakal chivay xchi'uk yakal
ta jkux ko'onton^d
- 14** xchi'uk ajvaliletik ta balumil
xchi'uk jtojobtasvanejetik
yu'unik
ti ja' la sva'anik k'usitik
yu'unik ti jinemik xa avie,
- 15** o xchi'uk xnich'nab ajvalil*
ti oy to'ox oro yu'unike,
ti noj to'ox ta plata li snaike.
- 16** O Ćk'u yu'un mu'yuk laj kich'
yalesel ta mukul
jech k'ucha'al li yan ololetik ti
mu'yuk laj yilik sakil osile?
- 17** Yu'un jun yo'onton te chkuxik
li buch'utik toj chopolik
eke;
te chkux yo'ontoniĳ li buch'u-
tik lubemike.^e
- 18** Jun yo'onton te jmoj oyik ek
li jchukeletike,
mu xa xa'ibeik yech'omal ye li
buch'utik tsujatik ta abtele.
- 19** Ko'ol chk'ot sk'oplalik te li
buch'utik muk' sk'oplalike
xchi'uk li buch'utik bik'it
sk'oplalike,^f
mu'yuk xa bu tspasatik
ta mantal yu'un yajvalik
li mosoiletike.
- 20** ĆK'u yu'un chak'be yil sakil
osil li buch'u chil svokole

3:15 *O «bankilal j-abtel ta spasob
mantal javalil».

KAP. 3

a Job 10:18

b Jer 20:17, 18

c Ekl 9:5, 10

d Jn 11:11

e Sl 146:4
Ekl 9:10
Is 57:1, 2f Job 30:23
Sl 49:10, 12
Ekl 8:8
Ekl 9:2

Kolumna 2

a 1Sa 1:10
2Re 4:27b Nu 11:11, 15
1Re 19:3, 4
Job 7:15, 16
Jon 4:2, 3c Job 12:14
Job 19:8

d Sl 102:9, 10

e Sl 22:1
Sl 38:8

KAP. 4

f Job 2:11
Job 15:1
Job 22:1
Job 42:7, 9

xchi'uk k'u yu'un chak'be
xkuxlejal li buch'u tsots
tajek svokole?^a

- 21** ĆK'u yu'un mu xchamik
li buch'utik tsk'an xa
chchamike?^b
Yu'un mas to tsjots'ol* sa'ik,
ja' mu sta li k'ulejal
ti mukule,
- 22** xkuxet tajek yo'ontoniĳ mi te
xa ox oyik ta mukinala,
xmuyubajik tajek.
- 23** ĆK'u yu'un chak'be yil sakil
osil li buch'u ch'ayem ta
bee,
ti makbil xa sbe yu'un
li Diose?^c
- 24** Yu'un puro jik' o'onton^d
no'ox ta jpas, mu'yuk
xa bu chive'
xchi'uk xko'olaj k'ucha'al
xchajajet uk'um ti k'u yelan
chi-avan yu'un jvokole.^e
- 25** Yu'un li k'usi ta xixi'o tajeke
vulem xa ta jtojolal
xchi'uk li k'usi tsibtasune
k'otem xa ta jtojolal.
- 26** Mu'yuk jun ko'onton, mu'yuk
ti lek xa no'ox chka'i jbae,
mu'yuk bu jkuxoj-o,
pe ja' xcholet no'ox chtal ma'
ti jvokole».
- 4** Xi la stak' li Elifas^f ti likem ta
Temane:
- 2** «ĆMi ta van xljaj smael
avu'un mi oy buch'u tsk'an
chchi'inot ta lo'ile?
Yu'un mu xu' chka'i ti mu'yuk
k'usi chkale.
- 3** Melel ono'ox ti ep buch'utik
atuk'ibtasoje,
atsatsubtasoj xtok li buch'u-
tik sk'anik koltaele.
- 4** Atoyoj likel ta ak'opojel li bu-
ch'utik chmak* yakanike;
atsatsubtasoj xtok li buch'u-
tik xt'eleletik^g ta sike.
- 5** Pe li avie, vo'ot xa jech k'otem
ta atojolal, chibajem xa
avo'onton;

3:21 *O «tsjok'ol». 4:4 *O «cht'ab».
*O «chnikik».

vo'ot xa te nap'al ta abek'tal,
va'un chavul tajek
avo'onton.

- 6 ¿Mi yu'un mu'yuk tspatbot
avo'onton ti chavich' ta
muk' Diose?
¿Mi yu'un mu'yuk tspatbot
avo'onton ti tuk' avo'onton^a
avak'oj aba tale?
- 7 Avokoluk, vuleso ta ajol li'e:
¿mi oy van yich'oj lajesel
junuk velta li buch'u ch'abal
smule?
¿K'usi ora yich'oj lajesel li bu-
ch'utik tuk' yak'oj sbaiké?
- 8 Vo'one kiloj ti buch'utik
tslokbeik slumal* li k'usi
chopole
xchi'uk li buch'utik ja' tsts'u-
nik li vokolile ja' ono'ox
tstaik ta tsobel xtok.
- 9 Ta yik'al no'ox ye Dios ta
xlajik,
jehc xtok, ta jun no'ox velta
sk'ak'al yo'onton Dios
chlajik.
- 10 Tsots x-avet li leone, ja'
xlokot snuk* li ch'iom
leone,
pe ta ono'ox sk'as stanal yeik
ak'o mi tsatsal leonetik.[#]
- 11 Chcham li leon k'alal mu'yuk
k'usi stak' snuts sti'e,
tanpuk chbat xtok li xnich'-
nabtak leone.
- 12 Oy k'usi mukul laj kich'
albel,
va'un k'ot ta jchikin li k'usi
k'un'k'un laj kich' albele.
- 13 K'alal chivay ta ak'obaltike,
oy k'usi chkil ti chlik jvul-o
ko'onton yu'one,
k'alal ja'o batem xch'ulelik ta
vayel li krixchanoetike.
- 14 Bats'i lixi' tajek,
xit'elelet* likel ta bu k'alal.
- 15 Oy k'usi* ech' ta yeloval jsat;

4:8 *O «tsnopik». 4:10 *O «xlaket
snuk'; x-avet». [#]O «ch'iom leonetik ti
xtinlajet sjolike». 4:14 *O «xiniknu-
net». 4:15 *O «Oy jun kuxlejal ti mu
xvinaj ta kelele».

KAP. 4

a Job 1:1

Kolumna 2

a Je 3:19

stsavluj* to stsotsil jbek'tal
yu'un.

- 16 Va'un, paj li k'usi ech' ta
yeloval jsate,
pe mu'yuk xkil k'u yelan.
Oy k'usi te jk'elaj;
mu'yuk k'usi xnik, va'un laj
ka'i jun yech'omal eil ti xi
chale:
- 17 ¿Mi xu' van ja' mas tuk' li jun
krixchano ti sna' xchame ti
ja' mu sta li Diose?
¿Mi xu' van ja' mas sak li jun
krixchano ti ja' mu sta li
Jpasvanej yu'une?».
- 18 jK'elavil! Mu'yuk spatoj
yo'onton ta stojolal li yajtu-
neltake,
tstabe spaltail* xtok li yaj-an-
jeltake.[#]
- 19 jBuuk xa no'ox li buch'utik
nakalik ta jp'ej na ti pasbil
ta ach'ele,
ti ta pukuk*^a likem tal li sna-
klebe,
ti toj k'unik ta milel k'ucha'al
jkot pepene![#]
- 20 Li krixchanoetike kuxulik li
ta sobe, pe chchamik ta bat
k'ak'al;
mu'yuk buch'u chak' venta ti
chlajik sbatel osile.
- 21 ¿Mi mu xko'olajikuk k'ucha'al
jp'ej karpana ti lok'esbil ya-
k'iltake?
Mu'yuk sp'ijil chchamik.
- 5 »jK'opojan, avokoluk! ¿Mi oy
buch'u xu' stak'bot?
¿Buch'u junukal anjel* cha-
k'opon batel?
- 2 Yu'un chcham ta sk'ak'al
yo'onton li buch'u bole
xchi'uk chcham ta yit'ixal
yo'onton li buch'u skotol
no'ox k'usi chch'une.
- 3 Kiloj ti ch-epaj k'usitik yu'un
li buch'u bole,

4:15 *O «va'i». 4:18 *O «xchopolil».
[#]O «j-almantaetik yu'une». 4:19 *O
«lum». [#]Literal «joch'». Taje ja' sk'oplal
bik'tal chonetik ti chk'ux k'usitike. 5:1
*Literal «ch'ul».

pe ta anil no'ox chk'ot vokolil li ta snae.

- 4 Li xnich'nabtake nom oy ta stojolalik li lekilale xchi'uk te chich'ik vochel* ta yochebal jteklum,^a mu'yuk bu chich'ik pojel.
- 5 Li buch'u chvi'naje ja' tslajes li k'usitik tsts'un li buch'u bole, ak'o mi ch'ikajtik ta ch'ixtik, chbat stsak tal xchi'uk chbat ta yan li k'usitik oy yu'un li buch'u bole.
- 6 Yu'un mu'yuk chvok' tael ta pukuk* li k'usi chopole xchi'uk mu'yuk chlok' tael ta balumil li vokolile.
- 7 Sventa ono'ox chil svokol chvok' li jun krixchanoe, jp'el sk'oplal jech chk'ot ta pasel jech k'ucha'al chp'it muyel li nich k'ok'e.
- 8 Pe ti vo'onukune chkalbe batel Dios, va'un ja' chchapanbun jk'oplal li Diose,
- 9 ti ja' li buch'u mu xa no'ox al-bajuk xchi'uk ti toj muk'tik li k'usitik tspase xchi'uk ti mu xa no'ox stak' chapel li k'usitik labal sba spasoJane.
- 10 Ja' chak' taluk vo' li ta balumile, ja' chak'be tal ya'lel li osiltike.
- 11 Tstoy muyel k'alal to ta toyol li buch'u bik'it yak'oj sbae xchi'uk tstoy muyel sventa tspoj li buch'u chibajeme.
- 12 Chtuch'be ta be li k'usi chopol snopoj tspasik li buch'utik oy smanyailike, ja' yu'un mu'yuk lek chk'ot ta pasel li yabtel yok sk'obike.
- 13 Ja' chak' ti xp'aj* stukik ta spets'ik li buch'utik p'ijike,^b jech mu'yuk xa chk'ot ta pasel yu'unik li k'usi snopoj tspasike.

KAP. 5

a Pr 22:22
Am 5:12

- 14 Ik' osil chilik li ta k'ak'altike xchi'uk chavchav pikbil* chavnavik ta o'lol k'ak'al, xko'olaj k'ucha'al ak'obaltik cha'ik.
- 15 Chkoltaatik yu'un Dios sventa mu'yuk k'usi chopol spasbatik yu'un li buch'utik oy espada ta yeike, chkoltaatik lok'el ta sk'ob tsatsal vinik li buch'utik abol sbaike,
- 16 ja' yu'un oy spatobil yo'ontonik li buch'utik bik'it yak'oj sbaike, pe chich' makbel yeik li buch'utik ch'abal stuk'ilike.
- 17 jK'elavil! Xmuyubaj no'ox li buch'u chtuk'ibtasat yu'un Diose; ja' yu'un, imu xap'aj ti tstuk'ibtasot li Buch'u skotol xu' yu'une!
- 18 Yu'un ja' chak' vokolil, pe ja' chp'ix li yayijemale; ja' chhilinvan, pe ja' chpoxnavan ta sk'ob stuk.
- 19 Tskoltaot ak'o mi xtal vaktosuk avokol, ak'o mi xtal li svuktosale, tskoltaot xtok.
- 20 Tspojot lok'el ta sk'ob lajelal li ta yorail tsatsal vi'nale, tspojot lok'el xtok li ta sju'el espada ta yorail pask'ope.
- 21 Ja' tspojot k'alal oy k'usi chopol chavich' albele,^a mu'yuk chaxi' yu'un k'alal chtal li k'usi chlajesvane.
- 22 Tse'ej no'ox chava'i k'alal oy vokolile xchi'uk k'alal oy vi'nale, mu'yuk chaxi' yu'un xtok li jti'vanej chonbolometik ta balumile.
- 23 Yu'un mu'yuk k'usi chopol tspasbot li tontik ta osiltike, jech xtok, jun avo'onton xchi'uk li jti'vanej chonbolometik ta osiltike.

b 1Ko 3:19

Kolumna 2
a Pr 12:18

5:4 *O «t'usel». 5:6 *O «lum». 5:13 *O «sts'uj».

5:14 *O «jax pikbil; xpikpun».

24 Ana'oj ti mu k'usi xibal sba chk'ot ta pasel* li ta akar-panae, k'alal chbat ak'el avosil xtoke, mu'yuk k'usi ch'ayem chk'ot ata.

25 Ch-ayan ep anich'nab, ch-epaj tajek k'ucha'al ts'i'lel ta balumil li anitulale.

26 Lek to tsots chabat ta ch'en, jech k'ucha'al jujuyom trigo ti te tsobbil k'alal ja'o yorail chich' tsobele.

27 ¡K'elavil! Laj xa jk'elbekutik sk'oplal skotol, yu'un ja' jech ma' taje. Chikintao xchi'uk ch'uno».

6 Va'un, xi la stak' li Jobe:

2 «¡Ti stak'uk p'isel lek ta kilo li k'usi ta jvul-o ko'on-tone^a xchi'uk ti xich'uk p'isel ek li jvokoltake!

3 Yu'un x-ech' to yalal k'ucha'al li ji'tik* ta nabe.

Jech oxal, skotol xa no'ox k'usi chopol[#] chlok' ta ke.^b

4 Yu'un mats'al xa sflecha ta jtojolal li Buch'u skotol xu' yu'une

xchi'uk chtanij xa batel ta jbek'tal li svenenoale;^c li' xa cholol tal ta jtojolal li k'usitik xibal sba yu'un Diose.

5 ¿Mi x-avet to van li te'tikal vuro^d k'alal oy lek yaxale,* o mi x-avet to van li tot vakax k'alal oy lek jobel slo'e?

6 ¿Mi oy van buch'u ch'abal yats'amil tsajes li k'usi mu'yuk smuile o mi oy van smuil li sakil ton alak' ti jeche' xnititete?

7 Mu jk'an jpik li k'usitik taje. Xko'olaj k'ucha'al ve'lil ti chi-ipaj-o yu'une.

8 ¡Ti xk'otuk ta pasel li k'usi ta jk'ane

5:24 *Literal «ti jun avo'onton». 6:3 *O «yi'tik». [#]O «mu'yuk stuk'il; mu'yuk smelolal». 6:5 *O «ts'i'lele».

KAP. 6

a Sl 31:9

b Ekl 7:7

Snt 3:2

c Pr 18:14

d Job 24:5

Kolumna 2

a Nu 11:11, 15

1Re 19:3, 4

Jon 4:3

b Le 19:2

Os 11:9

c Job 7:6, 7

Sl 103:15, 16

d Pr 3:3

Pr 19:22

Os 6:6

Sak 7:9

e 1Jn 3:17

xchi'uk ti xak'uk Dios li k'usi oy ta ko'ontone!

9 ¡Ti oyuk ta yo'onton Dios xvoch'une* xchi'uk ti xak' tal sk'ob sven-ta slajesune!^a

10 Yu'un ak'o mi jech spاسبun, tspatbun ko'onton ti jechuke; chip'it ta muyubajel ak'o mi toj k'ux li jvokole, yu'un mu'yuk jp'ajoj li k'usitik yalaj Ch'ul Diose.^b

11 ¿Mi yu'un van oy to kupal sventa jechuk-o jmala?^c ¿Mi yu'un van oy to k'usi xu' lek xk'ot ta jtojolal ti ta jk'an to chikuxie?^{*}

12 ¿Mi yu'un van xko'olaj jtsatsal k'ucha'al muk'ta ton? ¿O mi yu'un van ta kovre pasbil li jbek'tale?

13 ¿Mi oy to van k'uxi xu' jkolta jba jtuk ti namajesbil xa ta jtojolal skotol li k'usitik xu' skol-taune?

14 Li buch'u mu'yuk chak' ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolal li xchi'ile^d

mu'yuk xa me xi'taoj* li Buch'u skotol xu' yu'une.^e

15 Solel mu stak' jpat ko'onton ta stojolal li kamigotake,^f xko'olajik k'ucha'al uk'um ta yorail siktik, xko'olajik k'ucha'al li yok uk'um ti chtakij ta yorail siktike.

16 Sakpuk'an* tajek ta taiv, ja' te smukoj sba yalel li taiv ti unijem xae.

17 Pe ch'abal ya'lel chkom mi k'ot yoraile xchi'uk ch-ul batel; chtakij k'alal chk'ixnaj tale.

18 Chk'ejp'uj* batel yok;

6:9 *O «st'usune». 6:11 *O «ti jnatub-tas jkuxlejale». Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. 6:14 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 6:16 *O «Sakli-man». 6:18 *O «Chk'evj».

f Job 19:19

Sl 38:11

- chbein batel yok ta takixokol balumil xchi'uk ta sakch'ay batel.
- 19** Li jxanviletik ti likemik tal ta Tema^e tsa'ik li vo'e; li jxanviletik ti likemik tal ta Sabae^b spatoy yo'ontonik ti tstaik eke.
- 20** K'exlal chkomik ta skoj ti yaljik ox mi tstaik vo'e; jeche' no'ox tal xchibajes yo'ontonik.
- 21** Yu'un ja' jech chkiloxuk^c k'ucha'al li uk'ume; aviljik ti toj xibal sba li jvokole, va'un chaxi'ik-o.^d
- 22** ¿Mi oy k'usi jk'anojboxuk, o mi jk'anojboxuk ti oyuk buch'u xavak'beik smoton ta jventa ti te chalok'es ta ak'ulejalike?
- 23** ¿Mi oy jk'anoj ti xkich' koltael lok'el ta sk'ob jun jkontrainvaneje
o mi oy jk'anoj ti xkich' pojel* lok'el ta stojolal li buch'utik ch-ilbajinvanike?
- 24** Chanubtasikun, va'un ts'ijil chikom;^e koltaikun sventa jna' ti k'usi chopol la jpase.
- 25** ¡Mu'yuk bu k'ux k'alal oy k'usi jamal chich' alele!^f
Pe ¿k'usi sbalil xu' xich' tabel ti k'u yelan chatuk'ibtasvanike?^g
- 26** ¿Mi yu'un chatuk'ibtas avalojik li k'usi chkale, ti mu xa jna' k'usi ta jpas^h xchi'uk ti kuchbil chbat ta ik' li k'usi chlok' ta kee?
- 27** ¡Spas avu'unik ti xavak'ik suerte ta stojolal li buch'u chamem stote'
xchi'uk ti xachonik* li avami-goike!ⁱ
- 28** Ja' yu'un, joyijanik tal, k'elikun tal,
yu'un mu'yuk ta jutboxuk* k'op.

6:23 *Literal «manel». **6:27** *O «xajelik». **6:28** *O «jnopboxuk».

- KAP. 6**
a Is 21:13, 14
b Job 1:14, 15
c Job 13:4
d Sl 38:11
e Job 32:11, 12
f Pr 12:18
Pr 25:11
g Job 16:2, 3
Job 21:34
h Job 10:1
i Job 31:21, 22
Mal 3:5
j Je 37:28

Kolumna 2

- KAP. 7**
a Job 14:5, 6
Sl 39:4
b Le 19:13
Dt 24:15
c Sl 6:6
d Job 2:8
Job 30:17
e Job 30:19
f Job 30:30
g Sl 102:11
Sl 103:15
Sl 144:4
h Job 17:15
i Sl 89:47
Ekl 2:11
j Job 7:21
Snt 4:14

- 29** Nopik to lek avokolikuk, mu chopoluk xavalbeikun jk'oplal,
nopik to lek, yu'un mu'yuk to tabil ta tijel li stuk'il ko'ontone.
- 30** ¿Mi yu'un mu'yuk stuk'il li k'usi chlok' ta kok'e?
¿Mi yu'un mu xa xa'i jpak'ov* ti oy k'usi chopol chkale?
- 7** »¿Mi mu xko'olajuk k'ucha'al tsatsal abtel li xkuxlejal jun krixchano ta balumil ti sna' xchame
xchi'uk mi mu xko'olajuk xkuxlejal k'ucha'al jun jsa'abtel?^a
- 2** Xko'olaj k'ucha'al jun mosoil, tsk'an axinal,*
xko'olaj k'ucha'al jun jsa'abtel, tsmala chich' stojol.^b
- 3** Ja' yu'un, oy jayibuk u ti mu k'usi xitun-o laj ka'i jbae xchi'uk oy jayibuk ak'obal ti laj kil tajak jvokole.^c
- 4** Xi ta jak'be jba k'alal chivaye: ¿K'usi to van ora chilik?..^d
Pe k'alal k'un'kun tajak chjelav li jun ak'obale, te no'ox xivalk'uj xisutp'ij* ja' to mi sakube.
- 5** Noj ta xuvit xchi'uk pixil ta pukuk* li jbek'tale;^e
noj ta spak*^f jchinal xchi'uk noj ta pojov li jbek'tale.^f
- 6** Toj anil chjelav li jujun k'ak'al jkuxlejale,^g ja' mas to k'un chjelav li ste'el* buk'e
xchi'uk mu'yuk k'usi ta jta-o yu'un.^h
- 7** Teuk me ta ajol ti xko'olaj k'ucha'al ik' li jkuxlejale,ⁱ
mu'yuk xa chil-o muyubajel* li jsate.
- 8** Li sbek' asat yakal chilune mu xa me bu chilun yan velta; tsa'un to li asate, pe mu'yuk xa li' oyune.^j

6:30 *O «yak'ol ke». **7:2** *O «keoval». **7:4** *O «xibalet». **7:5** *O «lum». *O «spat». **7:6** *O «xch'alobil». **7:7** *Literal «chil lekikal».

- 9 Xko'olaj k'ucha'al tok ti chana batele xchi'uk ti tsakch'ay batele; mu'yuk xa tsut tal li buch'u chbat ta Mukinale.*^a
- 10 Mu'yuk xa tsut tal ta sna, mu'yuk xa chvulesat ta sjol yu'un li slumale.^b
- 11 Ja' yu'un, mu'yuk ta jmak ke. iChkal skotol li k'usi k'ux chka'i ta ko'ontone; ta jk'an parte ta skoj ti toj tsots xa no'ox li jvokole!^c
- 12 ζMi yu'un nabun o mi yu'un muk'ta chanul nabun sventa xava'an buch'u chchabiun?
- 13 K'alal xi chkale: «Ja' tspatbun ko'onton ti bu ta jpuch'an jbae; ja' chychbun jvokol li jteme»,*
- 14 va'un chlik asibtasun ta jvayich xchi'uk chasibtasun-o li k'usi chavak' kile,
- 15 jech oxal ja' ta jk'an ti oyuk k'uxi xijik'ave, ja' lek ti xichame, ja' mu jk'an ti jech kuxulun k'ucha'al li'e.^d
- 16 Ta jp'aj li jkuxlejale,^e mu xa jk'an xikuxi. Ja' lek iktaun jtuk, yu'un ti jayib k'ak'al kuxulune xko'olaj k'ucha'al jun no'ox velta chkich' ik'.^f
- 17 ζK'usi yabtel li jun krixchano ti sna' xcham sventa xavul avo'onton ta stojolale xchi'uk ti xavak' asat* ta stojolale?^g
- 18 ζK'u yu'un ti te asat ta stojolal jujun sobe xchi'uk ti jujulikel chavak' ta prevae?^h
- 19 ζK'u yu'un te tijil-o asat ta jtjolal

7:9 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 7:13 *O «jvayebe». 7:17 *Literal «avo'onton».

KAP. 7

- a Job 10:21
Job 14:12
SI 78:39
Ekl 9:10
- b SI 103:15, 16
SI 146:4
Ekl 9:5
- c 1Sa 1:10
Job 10:1
Pr 14:10

d Job 3:20, 21

- e Je 27:46
1Re 19:4
Job 10:1
Jon 4:3

f SI 62:9
SI 144:4
Ekl 6:12

g SI 8:4
SI 103:15
SI 144:3

h Job 23:10

Kolumna 2

- a Job 14:6
- b Job 34:21
Pr 5:21
Jer 16:17
Ebr 4:13
1Pe 3:12
- c Je 3:19
SI 104:29
Ekl 12:7

KAP. 8

- d Job 18:1
Job 25:1
- e Je 25:1, 2
Job 42:9
- f Job 11:3
- g Job 5:8, 9
Job 11:13
Job 22:23
- h Job 1:8

i Job 11:14, 17

xchi'uk k'u yu'un ti mu xavik-taun jtuk sventa xak' yorail jbiik' jtube?^a

- 20 Mi oy jsa'oj jmule, ζk'uxi xa no'ox xu' xkak'bot avokol ti Vo'ot ak'elaj li krixchanoetike?^b

ζK'u yu'un ti tuk' ak'elajun tale?

ζMi yu'un ikatsilun chava'i?

- 21 ζK'u yu'un ti mu xach'aybun li jmule

xchi'uk ti mu xatup'bun li jpaltale?*

Yu'un po'ot xa xbat puch'ikun ta pukuktik,^{ac} va'un chasa'un, pe batemun xa ox».

- 8 Va'un, xi la stak' li Bildad^d ti ja' jsua vinike:^e

2 «ζK'u to van sjalil jech chak'opoj taje?»^f

iLi k'usi chlok' ta avee tsatsal ik' no'ox!

3 ζMi tsokes van k'usi tuk' li Diose,

o mi tsokes van k'usi lek li Buch'u skotol xu' yu'une?

4 Mi la sa' smulik ta stojolal Dios li anich'nabe,

ja' laj yak' permiso ti ak'o xich'ik kastigo ta skoj li stoyobbailike;

5 pe ti ja'uk xak'el muyel li Diose^g

xchi'uk ti xavokoletuk ta sk'anbel koltael li Buch'u skotol xu' yu'une,

6 ti tuk'ukot xchi'uk ti mu'yukuk chopolot ta melele,^h

cha'ibot ak'opojel ti jechuke xchi'uk ja' chak' ti xcha'ta yav li anae xchi'uk ti jechuk xkom k'ucha'al to'ox ta ba'yuke.

7 Ak'o mi juteb to'ox li k'usi x-ayan avu'un ta slikebale, pe mas to ch-epaj batel ta jelavel.ⁱ

7:21 *O «li jchopolile». #O «lumtik».

- 8** Avokoluk, jak'bo li jk'ol kux-lejal ti ech' xae
xchi'uk chikintao li k'usitik la
staik ta ilel li stotike.^a
- 9** Yu'un voljehabje to jvok'eltik
ma' vo'otike xchi'uk mu
k'usi jna'tik,
yu'un toj komkom li jkuxlejal-
tik li' ta balumile.
- 10** ¿Mi mu tauk xchanubtasoxuk
xchi'uk mi mu tauk xalboxuk
li k'usi sna'ike?*
- 11** ¿Mi nat chch'i li papiro* mi
ma'uk ta ts'ants'an vo' oye?
¿Mi nat chch'i li aj mi mu'yuk
ya'lele?
- 12** Ak'o mi umul* to xnich,
ak'o mi mu'yuk to bulbil
lok'el,
ja' ba'yel chtakij mi ch'abal
ya'lele, ja' ts'akal to chtakij
li yantik ts'i'lele.
- 13** Taje ja' jech ch'ot ta stojo-
lalik* skotol li buch'utik
chch'ay ta sjolik Diose,
yu'un chljaj spatobil yo'onton
li chopol krixchano,[#]
- 14** mu'yuk sbalil li k'usitik
spatoj-o yo'ontone,
ti ja' spatoj-o yo'onton li k'usi
toj k'un jech k'ucha'al sna
ome.
- 15** Tskikan sba li ta sna ome, pe
mu'yuk chkuch yu'un;
te tsatsak lek yikob yaloj, pe
chtuch' ta anil.
- 16** Xko'olaj xtok k'ucha'al jtek'
ts'i'lel ti lek yox ta xojobal
k'ak'ale
xchi'uk chch'i batel lek sk'ob-
k'obtak li ta nichimaltike.^b
- 17** Te tsk'am sba yibel ta jtsop
tontik;
te tsa' sna li ta tontikaltike.
- 18** Pe k'alal chich' bulel lok'el li
ta yavile,
chp'ajat yu'un li yavile xchi'-

8:10 *Literal «mi mu tauk slokes tal li k'usi chal ta yo'ontonike». **8:11** *K'elo Glosario, *papiro*. **8:12** *O «volvól». **8:13** *Literal «ja' jech sbelel stamojik batel». #O «jvalopatinej mantale».

KAP. 8

a Job 15:17, 18

b Job 5:3

Kolumna 2

a Job 20:9

b Job 20:5

KAP. 9

c Dt 32:4
Sl 143:1, 2
Ro 3:23d Job 40:2
Ro 9:20e Job 36:5
Sl 104:24
Is 40:26
Da 2:20f Pr 14:16
Pr 28:14
Is 30:1
Da 5:18, 20
Sak 7:12
Ro 2:5

g Sl 75:3

h Je 1:16

uk xi ch-albate: «Mu'yuk bu
xkilot-o».^a

- 19** Ja' jech chch'ay batel
sk'oplal;^{*b}
va'un yantik xa ts'i'lel chvok'
tal li ta pukuktike.[#]
- 20** Ta melez, li Diose mu'yuk
tsp'aj li buch'utik tuk'-o
yo'ontonike;^{*}
mu'yuk tsatsakbe sk'ob[#] xtok
li krixchanoetik ti toj cho-
polike.
- 21** Yu'un chak' to tse'inan tajak
ta muyubajel
xchi'uk chak' avanan ta tse'ej
ta skoj li muyubajele.
- 22** Pixil chkomik ta k'exlal li bu-
ch'utik sp'ajojote
xchi'uk chch'ay sk'oplal skar-
pana li buch'utik toj chopo-
like».
- 9** Xi la stak' li Jobe:
- 2** «Jna'oj ono'ox ti ja' jech ma'
taje.
Pe li jun krixchano ti sna'
xchame, ¿k'uxi xu' oy sra-
son ta yeloval li Diose?^c
- 3** Mi oy buch'u tsk'an tsa' ta
k'op* li Diose,^d
ak'o mi jmil ta tos li k'usi
chjak'bate, mi junuk chtak'-
be yu'un.
- 4** Oy sp'ijil* xchi'uk toj ech'em
sju'el li Diose.^e
¿Buch'u xu' yu'un tskontrain
ti mu'yuk yayijem chkome?^f
- 5** Tslök'es batel ta yavil li vitse-
tike, ak'o mi mu'yuk buch'u
chak' venta;
tsvalk'un ta sk'ak'al yo'onton.
- 6** Ta snikes lok'el ta yavil
li balumile,
sventa xnik li yoyaltake.^g
- 7** Tspas ta mantal li k'ak'al
sventa mu xak' xojobale
xchi'uk tsmakbe xojobal li
k'analetike;^h

8:19 *O «Ja' te stutsseb li sbee». #O «lumtike». **8:20** *O «li buch'utik mu'yuk smule». #O «tskolta». **9:3** *O «chik' batel ta snail chapanobail». **9:4** *Literal «Oy sp'ijil yo'onton».

- 8 ja' chlich'an batel stuk li vina-
jele^a
xchi'uk chanav ta sba li syuk'-
benaltak nab ti muk'tik ta-
jeke.^b
- 9 Ja' la spas li jtsop k'anal Ax,*
Kesisl,[#] Kima^{a,c}
xchi'uk li k'analetik ta sural
vinajele;^a
- 10 muk'tik tajek xchi'uk mu xa
no'ox al bajuk li k'usitik
tspase,^d
mu stak' chapel li k'usitik la-
balik sba spasoje.^e
- 11 Te ch-ech' ta jxokon, pe mu
xkil;
te ch-ech' ta keloval, pe mu
xkil buch'u ja'.
- 12 K'alal oy k'usi tspoj batele,
¿buch'u xu' yu'un tspaj-
tsan?
¿Buch'u xu' xi xalbee: ¿K'u
yu'un jech chapas le'e?>^f
- 13 Mu'yuk tspajes sk'ak'al yo'on-
ton li Diose;^g
k'alal to ta yajkoltaobbatak
Raab^{*h} tskejan sbaik ta sto-
jolal.
- 14 ¡Mas to k'alal vo'on ta jtak'be
sutele,
sk'an jt'uj lek li k'usi chkal
k'alal ta jpak jk'oplal ta sto-
jolale!
- 15 Ak'o mi oy jrason, mu'yuk
ono'ox ta jtak'be sutel.ⁱ
Ja' no'ox ta jk'an ti xik'uxubaj
ta yo'onton li jchapanvanej
ku'une.*
- 16 ¿Mi tstak'bun van tal mi la
jk'opone?
Mu xa'ibun jna' li yech'omal
kee,
- 17 yu'un tslilinun ta tsatsal
ik'alo'

9:9 *Ja' van sk'oplal li jtsop k'anal Osa Mayore. #Ja' van sk'oplal li jtsop k'anal Orione. ^Ja' van sk'oplal li jtsop k'anal Pleyades ti te oy li ta jtsop k'anal Taurae. ^aLiteral «yutil kuartoetik ta sure».

9:13 *Ja' van sk'oplal jkot muk'ta chanul nab. 9:15 *O ja' van sk'oplal «li kajkontra ta sventa mantale».

KAP. 9

a Je 1:1
Sl 33:6
Is 44:24

b Job 38:8-11

c Job 38:31
Am 5:8

d Is 40:28
Ro 11:33

e Sl 40:5

f Da 4:35
Ro 9:20

g Dt 32:22

h Job 26:12

i Job 10:15

Kolumna 2

a Job 2:3
Job 34:5, 6

b Is 40:28

c 1Jn 5:19

d Job 7:6
Sl 90:10
Snt 4:14

xchi'uk ch'abal srasonal ti
chepajes batel li jyayije-
male.^a

- 18 Mu xak' xkich' ik';
yakal chak'bun-o jvokol.
- 19 Mi ja' chkalbetik sk'oplal ju'e-
lale, toj tsots ma' stuke.^b
Mi ja' chkalbetik sk'oplal li
tuk'ilale, xi chale: ¿Buch'u
van xu' xalbun ti xbat kal li
k'usi jpasoje?>.*
- 20 Ak'o mi oy jrason, chalbun
ke ti oy k'usi mu'yuk lek la
jpase;
ak'o mi tuk'-o ko'onton,* ja'
chalbun stuk ti oy jmule.[#]
- 21 Ak'o mi tuk'-o ko'onton, mu
jna' k'usi xu' xk'ot ta jtojo-
lal.
Jp'ajoj* li jkuxlejale.
- 22 Ko'ol no'ox sk'oplal skotol. Ja'
yu'un, xi chkale:
«Ko'ol tslajes li buch'utik mu'-
yuk smule* xchi'uk li bu-
ch'utik toj chopolike».
- 23 Mi tal ta anil nojelal ta vo' ti
ta anil chmilvane,
li Diose tslaban li buch'utik
mu'yuk smul ti mu xa sna'
k'usi tspasike.
- 24 Li balumile ja' xa laj yich' ak'-
bel li buch'utik toj chopo-
like;^c
tsmakbe sat li jchapanvaneje-
tik yu'une.
Mi ma'uk tspase, ¿buch'u jech
tspas un cha'a?
- 25 Toj anil chjelav li jujun k'ak'al
jkuxlejale, ja' mas to k'un
ch-anilaj li j-anilajele;^d
anil chbat, mu'yuk chil li
k'usi leke.
- 26 Xnulet* no'ox batel k'ucha'al
varko ti pasbil ta aje,
jech k'ucha'al aguilaetik ti xji-
petik yalel ta anil sventa
chbat stsak li sve'elike.
- 9:19 *Literal «xu' tstakun ta ik'el».
- 9:20 *O «ak'o mi mu'yuk jmul». #Lite-
ral «ti xotxotune». 9:21 *O «Mu jk'an».
- 9:22 *O «li buch'utik tuk'-o yo'ontone».
- 9:26 *O «Xjipet».

- 27 Mi xi chkale: «Ta jch'ay ta jol li jvokole, ta jel ti k'u yelan xvinaj li jsa-te xchi'uk chimuyubaj»,
- 28 ak'o mi jech, chixi'o to ono'ox skotol li k'usi k'ux chka'ie^a xchi'uk jna'oj ti chatabun jpaltaile.*
- 29 Chkich' tabel jmul.*
Ja' yu'un, ĳk'usi xa bal-o ti chkak' to persae?^b
- 30 Mi ta jpok jba li ta ya'lel taiv ti unijeme
xchi'uk mi ta jpok jk'ob li ta ya'lel tanil k'oke.^c
- 31 chajipun ochel ta ch'en un bi, ta skoj taje, k'alal to ta jk'u' jpok' tsp'ajun.
- 32 Yu'un ma'uk jun krixcano k'ucha'al vo'on ti xu' jtak'be sutele
xchi'uk ti jmoj xibatkutik ta snail chapanobaile.^d
- 33 Mi junuk krixcano stak' xal k'usi xu' jpastik,*
mi ja'uk stak' xk'ot ta jchapanvanej ku'untik.^e
- 34 Ti mu'yukuk xa tsmajun*
xchi'uk ti mu'yukuk xa tsibtasun-o li k'usitik xibalik sba yu'une,^e
- 35 mu'yuk xa chixi' ta sk'oponel un bi,
yu'un ma'uk ono'ox jech kelanil ti chixi'e.
- 10** »Jp'ajoj li jkuxlejale.^f
Chkal skotol li k'usi oy ta ko'ontone.
ĳTa skoj ti chkil tajak jvokole, chik'opoj!
- 2 Xi chkalbe li Diose: «Mu xaval ti oy jmule.
Albun ka'i k'u yu'un ti chatsakun ta k'ope.
- 3 ĳMi chatabe sbalil ti chavak'-be yil svokol,

9:28 *O «jchopolile». 9:29 *Literal «Toj chopolon». 9:33 *O «Mu'yuk jk'opojel ku'untik». ^aLiteral «xak' sk'ob ta jtojolaltik». 9:34 *Literal «Ti sk'ejuk batel xvach' ta jtojolal».

KAP. 9

a Job 21:6

b Sl 73:13

c Jer 2:22
Mal 3:2d Is 45:9
Ro 9:20

e Job 13:21

KAP. 10

f Nu 11:11, 15
1Re 19:3, 4
Job 7:16
Jon 4:3

Kolumna 2

a Job 14:15
Sl 138:8
Is 64:8

b Sl 90:2

c Job 10:14

d Job 1:8
Sl 139:1

e Dt 32:39

f Sl 119:73
Sl 139:13-16g Je 2:7
Is 45:9
Is 64:8
Ro 9:21h Je 3:19
Sl 104:29
Ekl 12:7

i Sl 139:15

j Sl 8:4

ti chap'aj li yabtel ak'obe,^a
ti ja' lek chavil k'u yelan chto-
jobtasvanik li buch'utik toj
chopolike?

- 4 ĳMi yu'un sat krixcano li asate,
o mi yu'un jech chavil osil k'ucha'al krixcano ti sna' xchame?
- 5 ĳMi yu'un jech ak'ak'alil k'ucha'al sk'ak'alil li buch'utik sna' xchamike,
o mi jech ajabilal k'ucha'al sjabilal li jun krixcano,^b
- 6 sventa chat'un* ta sa'el li jpal-taile[#]
xchi'uk ti chachajilan ta sa'el li jmule?^c
- 7 Ana'oj ti mu'yuk jmule^d
xchi'uk ti mu'yuk buch'u
xu' skoltaun lok'el li ta ak'obe.^e
- 8 Ja' la spatun xchi'uk ja' la spasan li ak'obe,^f
pe li avie chalajesun ta j-ech'el.
- 9 Avokoluk, vuleso ta ajol ti ta lum apasojune,^g
pe li avi une chisut batel ta pukuk* avu'un.^h
- 10 ĳMi mu lajuk ak'ebun yalel k'ucha'al leche
xchi'uk ti xa ajuyilanun sventa xiyijub k'ucha'al kesoe?
- 11 Laj avak'bun jbek'tal xchi'uk laj avak'bun jnukulil,
jech xtok, la apasbun jbakil xchi'uk la ajalbun li jch'u-xuviltake.ⁱ
- 12 Laj avak'bun jkuxlejaj xchi'uk tuk'il k'anelaj;
k'elbil chabibil li yip jkuxle-jal* avu'une.^j
- 13 Pe ta mukul la anop chapas li k'usitik li'e.*
Jna'oj ti likem talel ta atojolal li k'usitik li'e.

10:6 *O «chachaj». [#]O «li jchopolile». 10:9 *O «lum». 10:12 *O «li jch'ulel». 10:13 *Literal «Pe amukoj ta avo'onton li k'usitik li'e».

- 14 Chak'elun mi la jsa' jmule^a
xchi'uk mu'yuk chach'aybun
li jpaltaile.*
- 15 Pe mi oy jmule, jtoj abol jba
un bil,
ak'o mi mu'yuk ono'ox jmul
xtok, mu xu' jtoy muyel
jsat,^b
yu'un solet mu'yuk ich'bilun
ta muk' xchi'uk oy tajej
jvokol.^c
- 16 Mi la jtoy muyel jsate, ja' jech
chatsakun k'ucha'al tstsak-
van jkot leon,^d
chavak' ta ilel yan velta ajuel
ta jtojolal sventa chakon-
trainun.
- 17 K'alal ja'o xtal no'ox ti jvokole,
chavik' talel yan testigoetik
sventa tskontrainikun
xchi'uk tstsan mas sk'ak'al
avo'onton ta jtojolal,
- 18 Va'un cha'a, ζk'u yu'un la
alok'esun tal li ta yalajeb
jme'e?^e
Ja' lek ti te licham jechuk k'a-
lal ch'abal to'ox buch'u yilo-
june.
- 19 Ja' lek jechuk ti mu'yukuk
ono'ox lital ta balumile;
ja' lek jechuk ti tuk'uk libat
ta ch'en k'alal lilok' tal ta
ch'utile).
- 20 ζMi mu jayibuk xa no'ox k'a-
k'al kuxulun?' Ak'o yiktaun
jtuk,
ak'o mu sk'elun tal sventa
xkuxet ko'onton* jlikeluk ti
jechuke,^g
- 21 yo' to mu xibat li ta yosilal pi-
mil ik'al* osil^h
ti mu'yuk xa chisut tale,ⁱ
- 22 li ta slumal bu ik'muts'an* ta
jyalele,
jun lum ti bu ik' tajeke xchi'-
uk ti mu'yuk smelolale,
ja' te ti bu solet ik'muts'an xa
ek li sakil osile».

10:14 *O «li jchopolile». 10:20 *O
«spatbun ko'onton». 10:21, 22 *O «ik'-
pulan». 10:21 #O «ik'al osil xchi'uk
snak'obal lajelal».

KAP. 10

a SI 139:1

b Job 9:15

c SI 119:153

d Is 38:13

e Job 3:11
Jer 20:18f Job 7:6
Job 14:1, 2
SI 39:5, 6
SI 103:15, 16

g Job 9:27

h Job 38:17
SI 88:12
Ekl 9:10i Job 7:9
SI 115:17
Is 38:11

Kolumna 2

KAP. 11

a Job 20:1
Job 42:9

b Job 12:4

c Job 6:10

d Job 6:29
Job 10:7

e Job 38:1

11 Xi la stak' li Sofar^a ti ja'
jnaama vinike:

- 2 «ζMi yu'un mu'yuk stak'obil
chkom skotol li k'usitik
chavale,
o mi yu'un ja' oy-o arason ava-
loj ti toj ech'em xak'opoje?
- 3 ζMi yu'un tsts'iji-o krixcha-
noetik ti ja' chaval li k'usi
mu'yuk sballie?
ζMi yu'un mu'yuk buch'u tsu-
k'ibtasot ta skoj li k'usi cha-
val sventa chalabanvane?^b
- 4 Yu'un xi chavale: «Mu'yuk
xchopolil li k'usi chkak' ta
chanele^c
xchi'uk sakun ta sba asat».^d
- 5 jPe ti xk'opoj ava'i li Diose
xchi'uk ti sjam ye ta
atojolale!^e
- 6 Va'un, ja' chak' ana' li
k'usitik mukul sk'oplal ti
chap'ijub-o yu'une,
yu'un li melet p'ijilale ep k'usi
xu' jchantik yu'un.
Te chavak' venta xtok ti
chch'ay ta sjol Dios jlomuk
li apaltaitake.*
- 7 ζMi yu'un xchanbe avu'un
sk'oplal li k'usitik lek na-
k'ajtik* yu'un Diose,
o mi yu'un xchanbe avu'un
sk'oplal skotol ta sventa li
Buch'u skotol xu' yu'une?
- 8 Mas to toyol li p'ijilale, ja' mu
sta li vinajele. ζK'usi spas
avu'un li vo'ote?
Mas to tik'il yalel, ja' mu sta
li Mukinale.* ζK'usi xavojtiki-
kin avaloj li vo'ote?
- 9 Mas to muk', ja' mu sta li ba-
lumile
xchi'uk ja' mas jamal, ja' mu
sta li nabe.
- 10 Mi jelav batel li Diose, mi oy
buch'u laj yik' batel xchi'uk
ti tsob li buch'utik ta snail
chapanobbaile,

11:6 *O «li achopolitake». 11:7 *O
«mukajtik». 11:8 *O «Seole», ja' xkal-
tik, li mukinal ta komon yu'un krixcha-
noetike. K'elo Glosario, mukinal.

¿buch'u van xu' xalbe ti mo'oje?

- 11** Yu'un chak' venta mi chlo'la-van li viniketike.
¿Mi te no'ox van sk'eløj k'alal chil li k'usi toj chopole?
- 12** Pe ja'uk li jun krixchano ti jutuk sp'ijile
ja' to cha'ibe smelolal k'alal chvok' yu'un jun krixchano li jkot te'tikal vuroe.
- 13** Chapano li avo'ontone xchi'uk ye'o muyel ak'ob ta stojolal.
- 14** Mi oy k'usi chopol tspas li ak'obe, jipo lok'el xchi'uk mu xavak' nakluk ta akarpana li k'usi mu'yuk tuk'e.
- 15** Yu'un mi jech chapase, xu' xatoy muyel asat ta skoj ti mu'yuk k'usi chopol apa-soje;
xu' tuk' va'alot, mu'yuk chaxi'.
- 16** Va'un, chch'ay ta ajol li avokole;
ja' xa no'ox jech chvul ta ajol jech k'ucha'al ak'eløj chjelav batel li yok vo'e.
- 17** Mas to xojobaj li akuxlejale, ja' xkom to ti k'u yelan xojobaj li o'lol k'ak'ale;
li ik'al osil chil akuxlejale ja' jech chk'ot k'ucha'al li sob osile.
- 18** Jun avo'onton, yu'un oy spatobil avo'onton
xchi'uk chak'el apat axokon, va'un mu no'ox k'usi xana' chbat amochan aba.
- 19** Mu'yuk k'usi chaxi'o k'alal chbat amochan abae
xchi'uk ep krixchanoetik chtal sa'ikot sventa xak'u-xubin.
- 20** Pe tsok satik li buch'utik toj chopolike;
mu'yuk bu xu' xjativik batel
xchi'uk ja' xa no'ox spatobil-o yo'ontonik li lajelale».ª

KAP. 11

a Job 8:13,14
Job 18:5,14

Kolumna 2

KAP. 12

a Job 16:10
Job 17:2
Job 30:1
SI 22:7
Ebr 11:36b SI 91:15
Mik 7:7c SI 37:35
SI 73:12
Jer 12:1

d Job 21:7,9

e Nu 16:22
SI 104:30
Ekl 12:7
Ese 18:4

- 12** Va'un, xi la stak' li Jobe:
2 «¡Ta melel, li vo'oxuke toj p'ijoxuk
xchi'uk jmoj chachamik xchi'uk li p'ijilale!
3 Pe li vo'on eke xka'ibe smelolal.
Ma'uk ti mas bik'it jk'oplal ta atojolalike.
¿Buch'u ti mu sna' li k'usitik taje?
4 Solel tstse'intaikun* li jchi'iltakª
ti xivokolet ta stojolal Dios sventa stak'bune.^b
Ja' no'ox chak' tse'ej li jun vinik ti tuk' xchi'uk ti ch'abal smule.
5 Li buch'utik lek no'ox xkux-lejalike tslabanik li buch'u chil svokole,
tsnopik ti sta-o jech tsnuptan li buch'u chil svokole.*
6 Jun yo'onton ta skarpanaik li j-elek'etike^c
xchi'uk li buch'utik tsabeik sk'ak'al yo'onton Diose mu no'ox k'usi sna'ik.^d
ja' jech k'ucha'al li buch'utik te stsakoj ta sk'obik li sdio-sike.
7 Pe avokoluk, jak'bo li chonbolometike, va'un ja' chchanubtasoxuk;
jak'bo xtok li mutetik ta vinajele, va'un ja' chalboxuk.
8 O k'elavil li k'usitik oy ta balumile, va'un ja' chchanubtasoxuk;
xchi'uk k'elavil li choyetik ta nabe, va'un ja' chak' avilik li k'usi melele.
9 ¿Mi oy van jkotuk ti mu sna' ti ja' yabtel sk'ob Jeova skotol li k'usitik taje?
10 Te oy ta sk'ob skotol li k'usitik kuxajtike
xchi'uk li yip xkuxlejal* skotol krixchanoetike.ª

12:4 *O «chk'exlaltasikun». **12:5** *LITERAL «mu'yuk lek stek'anoj yakane». **12:10** *O «li xch'ulel».

- 11 ¿Mi mu'yuk van cha'i mi melel k'usi chich' al el jchikintik jech k'ucha'al tspace preva ve-lil li kok'tike?*
- 12 ¿Mi mu masuk xa p'ijik li buch'utik oy xa sjabilalike^b xchi'uk mi mu masuk xa xa'ibeik smelolal li buch'utik jal xa kuxiemike?
- 13 Oy sju'el xchi'uk oy sp'ijil li Diöse;^c ja' jun Dios ti oy ta yo'onton k'usi tspace xchi'uk ti xa'ibe lek smelolale.^d
- 14 Li k'usi tsjinese mu stak' cha'va'anel;^e li k'usi tsmake mi junuk krixchano stak' sjam.
- 15 K'alal tspace li vo'e, chtakij yu'un skotol;^f k'alal chak' talel vo'e, chmut'ij* yu'un li balumile.^g
- 16 Oy yip xchi'uk oy sp'ijil;^h ja' oy ta sk'ob li buch'u chlok' ta bee xchi'uk li buch'u chlok'esvan ta bee;
- 17 tspace skotol k'usitik oy yu'un li jtojobtasvanejetike xchi'uk chbolib yu'un li jchapanvanejetike.ⁱ
- 18 Ja' tstitun li buch'utik xchukoj ta kadena li ajvaliletike/ xchi'uk chchukbe xch'utik ta chukil.
- 19 Ta t'an-ok* chanav yu'un li paleetike^k xchi'uk tsjip ta lum li buch'utik yich'oj lek tsots yabte-like,^l
- 20 mu xak' k'opojuk li jtojobtasvanejetike xchi'uk tspace sp'ijil li mole-tike;
- 21 chak' ti ak'o xich' p'ajel li ban-kilaletike;^m xchi'uk tsk'unibtas li buch'utik lek tsotsike;*

12:11 *Literal «jpak'ovtike». 12:15 *O «chmukij; chnoj; chbut'ij». 12:19 *O «vix-akan; ch'abal xonob». 12:21 *Literal «chyochbe xchuk li buch'utik lek tsotsike».

KAP. 12

a Job 34:3

b Job 32:6, 7

c Job 9:4
Da 2:20d Job 36:5
Sl 147:5
Is 40:14
Jer 10:12
Ro 11:34

e Jud 7

f Je 8:1
Eks 14:21
Na 1:4

g Je 6:17

h Ro 1:20

i Is 29:14
Is 44:25

j Da 2:21

k Jer 14:18

l Lu 1:52

m Sl 107:40

Kolumna 2

a Da 2:22

b Sl 107:40

c Dt 28:29

d Sl 107:27

KAP. 13

e Job 23:3, 4
Job 31:35

f Job 16:2

g Pr 17:28
Snt 1:19

- 22 chak' ta na'el li k'usitik mukajtik ta ik'al osile^a xchi'uk chak' xojobajuk sakil osil ti bu oy ik'al osile;
- 23 ja' chak' ti ak'o muk'ibuk li muk'ta lumetik sventa tsalajese; ja' chch'i yu'un li muk'ta lumetik sventa xich'ik ik'el batel ta yan lume.
- 24 Tspace sp'ijil* li jnitvanejetik yu'un krixchanoetike xchi'uk ja' chak' ti xyal xmu-yik no'ox ta takixokol balumil ti bu ch'abal bee.^b
- 25 Chavchav pikbil*^c chanavik ta ik'al osil ti bu mu'yuk sakil osile; te no'ox xkiklajetik yu'un, jech k'ucha'al jyakubeletik.^d

13 »Ta melel, yiloy jsat skotol ma' taje, ya'ioj li jchikine xchi'uk ya'ioj-be smelolal.

- 2 Jna'oj li k'usi xana'ik eke; ma'uk ti mas bik'it jk'oplal avu'unike.
- 3 Vo'one ja' lek chka'i ti jk'opon stuk li Buch'u skotol xu' yu'une; oy ta ko'onton chkak'be yil Dios ti tuk' li k'usi ta jpase.^e
- 4 Yan li vo'oxuke jech' chopol chajutbeikun* jmul; doktoroxuk ti bats'i mu k'usi xatunuk-oe.^f
- 5 ¡Ti xats'ijjikuk ta jyalele, ja' te chavak'ik ta ilel ti p'ijoxuke!^g
- 6 Avokolikuk, chikintaik ti k'u yelan ta jpak jk'oplale xchi'uk ts'et chikintaik li k'usi xivokolet sk'anele.
- 7 ¿Mi yu'un mu'yuk tuk' chapakbeik sk'oplal li Diöse xchi'uk mi yu'un chalo'lavanik ti k'u yelan chapakbeik sk'oplale?

12:24 *Literal «yo'onton». 12:25 *O «Jax pikbil; Xpikpun». 13:4 *O «chanopbeikun».

- 8 ¿Mi yu'un van chakoltaik, mi yu'un van chak'an chapakbeik sk'oplal li melel Diose?
- 9 ¿Mi oy van k'usi lek tsta ta atojolalik mi la xchajoxuk ta k'elele?^a
- ¿Mi yu'un xlo'laj avu'unik jech k'ucha'al chalo'laik jun krixchano ti sna' xchame?
- 10 Ta stuk'ibtasoxuk ta melel mi t'ujbil buch'u lek chavilik ta mukule.^b
- 11 ¿Mi mu tauk xaxi'ik-o ta jyalel yu'un ti k'u yelan smuk'ulale xchi'uk mi mu tauk xtal ta atojolalik li xi'elale?
- 12 Li p'ijil lo'iletik chavalike mu'yuk sbalil jech k'ucha'al tanil k'ok'; toj k'un li amakobbailike,^{*} xko'olaj k'ucha'al ta lum no'ox pasbil.
- 13 Ts'ijlanik no'ox sventa xik'opoj tal. Va'un, jak'o taluk ti k'usiuk no'ox chtal ta jtojolale!
- 14 Chapalun xa sventa oyuk k'usi jnuptan xchi'uk ti xkak' ta vokol li jkuxlejale.
- 15 Ak'o mi tsmilun, ta ono'ox jmla;^c ta to jpak jk'oplal ta stojolal.
- 16 Va'un, ja' chk'ot ta jpojvanej ku'un,^d yu'un mi junuk jsa'mulil krixchano^{*} xu' x-och ti bu oye.^e
- 17 A'iik lek li k'usi chkale; ts'et chikintaik li k'usi chlok' ta kee.
- 18 Avi kee, k'elavilik, jchapanoj-be xa sk'oplal sventa xkich' chapanel; jna'oj ti oy jrasone.
- 19 ¿Buch'u van tsk'an tsa'un ta k'op?

13:12 *Literal «sbujbujil a-eskudoike».
13:16 *O «mi junuk jvalopatinej mantal».

KAP. 13

a Sl 139:23
Jer 17:10b Sl 50:20, 21
Snt 2:9c Job 19:25
Sl 23:4d Eks 15:2
Sl 27:1
Is 12:2e Job 27:8
Job 36:13
Is 33:14

Kolumna 2

a Job 9:34, 35
Job 33:6, 7b Sl 10:1
Sl 13:1
Sl 44:24c Job 16:9
Job 19:11
Job 33:8-11jChicham jna' mi te ts'ijil likome!^{*}

- 20 Dios ku'un, cha'tos no'ox k'usi xavak'bun sventa mu jnak'^{*} jba ta atojolal.
- 21 Lok'eso li ak'ob ta jba ti toj ole, nom xavak' batel xchi'uk ak'o mu xixi'o ti k'u yelan chavak' xi'ele.^a
- 22 K'oponun tal, va'un ta jtak'bot, o ak'o k'opojkun, va'un tak'bun tal.
- 23 ¿K'usitik ja' li jpaltail^{*} xchi'uk jmule? Albulun ka'i li jpaltail xchi'uk jmule.
- 24 ¿K'u yu'un ti chanak'^{*} asat ta jtojolale^b xchi'uk ti chap'isun ta avajkontrae?^c
- 25 ¿Mi ta van xasibtas li jlik yanal te' ti kuchbil batel ta ike o mi chanuts batel li takin jobebe?
- 26 Yu'un yakal chats'iba-o batel li jmul chavalbune xchi'uk chavak'bun jtoj li k'usitik chopol la jpas ta jkerekale.
- 27 Akakanoj ta lats'ob te'^{*} li kakane, chachaj ta k'elal skotol ti butik chixanave xchi'uk chat'un[#] batel ta k'elal li yav kakane.
- 28 Ja' yu'un, tsok batel li vinik^{*} jech k'ucha'al li k'usi chk'a'e, jech k'ucha'al chlaj ta chon[#] jlikuk k'u'il pok'ile.

13:19 *O ja' van sk'oplal «Mi oy buch'u xu' yu'une, ts'ijil chikom xchi'uk chicham». 13:20 *O «jmuk». 13:23 *O «li jchopolil». 13:24 *O «chamuk». 13:27 *Kelo Glosario, lats'ob te'. #O «chachaj». 13:28 *Yik'aluk ja' sk'oplal li Jobe. #Li ta ebreo k'ope ja' sk'oplal jkot bik'it chon ti sna' xvile xchi'uk ti tsales k'u'il pok'ile.

- 14** »Li krixchano ti vok'em ta stojolal antse komkom no'ox^a xkuxlejal xchi'uk ep svokol.^{*b}
- 2** Chvok' tal jech k'ucha'al jtek' nichim, va'un chtakij;^{*c} j-ech'elbe k'ucha'al jun nak'o-bal xchi'uk tsakch'ay batel.^d
- 3** Ta melel, avak'oj asat ta stojolal xchi'uk chavik' tal sventa xich' chapanel.^{*e}
- 4** ¿Mi xu' x-ayan yu'un junuk tuk'il krixchano li jpsmu-lile?^f
iMi junuk buch'u xu' yu'un!
- 5** Mi chapbil xa lek li sk'ak'alile, te oy ta ak'ob ti jayib u kuxule;
avaloj bu no'ox k'alal xu' xk'ot yo' mu xjelav batel mas.^g
- 6** Namajeso asat ta stojolal sventa xkux,
ja' to mi tsutsu yu'un sjunul k'ak'al^h jech k'ucha'al jun jsa'abtele.
- 7** Yu'un oy to patob o'ontonal ta sventa li jtek' te' eke.
Chk'elomaj tal yan velta mi laj yich' ts'etele xchi'uk chch'i tal li yuni k'ob-k'obtate.
- 8** Mi molib li yibel ti mukul ta lume xchi'uk mi takij li xhumanil ta balumile;
- 9** chch'i tal yan velta mi k'ot jutebuk vo' tee xchi'uk chch'i tal sk'obk'obtate jech k'ucha'al ch'iom te'.
- 10** Pe chcham li jun krixchano xchi'uk ch'abal xa yip te tele.
¿Bu chbat k'alal chcham li jun krixchano?ⁱ
- 11** Chch'ay batel li ya'lel nabe xchi'uk chich' lok'esbel ya'lel li uk'ume, va'un chtakij.

14:1 *O «tsvul tajek yo'onton». **14:2** *O ja' van sk'oplal «chich' tuch'el». **14:3** *O «chavik' tal ta snail chapanob-bail sventa xachapan li ak'opike».

KAP. 14

a SI 39:5, 6
Snt 4:14

b Je 3:19
Je 47:9
SI 90:10
Ekl 2:23

c SI 103:15, 16
Is 40:6
Snt 1:10, 11
1Pe 1:24

d 1Kr 29:15
SI 102:11
SI 144:4

e SI 143:2

f Je 5:3
SI 5:5
Ro 5:12

g SI 39:4

h SI 39:13

i Ekl 3:19, 20
Ekl 9:10

Kolumna 2

a Ekl 9:5
Ekl 12:5

b SI 13:3
Jn 11:11
Ech 7:59, 60

c 1Sa 2:6
Is 57:1, 2

d Lu 23:42
Jn 5:28, 29
Ebr 11:35

e Jn 11:25
Ech 26:8
1Ko 15:12
Ap 20:13

f Job 19:25

g Da 12:13
Jn 5:28, 29
Jn 11:43, 44

h Ekl 8:8
Is 57:16

- 12** Jech xtok, li krixchanoetike chpuch'iik xchi'uk mu'yuk xa chlikik.^a
Mu'yuk chjulavik, ja' to mi laj li vinajele,
mi ja'uk chich'ik tijel xtok k'alal vayemike.^b
- 13** iAti teuk xanak'un li ta Mukinale,^{*c}
ti teuk xanak'un ja' to mi ech' li sk'ak'al avo'ontone,
ti xavak'be lek sk'ak'alil ti k'u sjalil te oyune xchi'uk ti xavulesun ta ajole!^d
- 14** ¿Mi xu' to xkuxi yan velta mi cham li jun krixchano?^e
Te ta jmala skotol k'ak'al ti bu mosoinbilune,^{*f}
ja' to mi k'ot yorail chikol lok'ele.^f
- 15** Vo'ot chak'opoj tal, va'un vo'on ta jtak'bot.^g
Chana' tajek* li yabtel ak'obe.
- 16** Pe li avie, yakal-o chachap skotol li jujutek' kakan bu chibate;
ja' no'ox ak'elaj-o li jmule.
- 17** Ts'isbil lek ta koxtal li jmule xchi'uk apak'oj lek ta spak'obil sventa teuk-o k'ejel* li jpaltale.^h
- 18** Jech k'ucha'al jpej vits ti chlom yalel xchi'uk ti chhilij batele
xchi'uk jech k'ucha'al chich' pitsel lok'el ta yavil li jpej muk'ta tone,
- 19** jech k'ucha'al xkechet ta jemel yu'un ton li vo'e;
xchi'uk ti chkuch batel lum li yok vo'e,
ja' jech chalajesbe spatobil yo'onton li krixchano ti sna' xchame.
- 20** Jech-o chavak'be svokol ja' to mi chame;^h

14:13 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukin-al ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, *mukinal*. **14:14** *Taje ta lok'olk'op chich' albel sk'oplal ti tsmosoinvan li lajelale. **14:15** *O «Oy tajek ta avo'onton». **14:17** *O «nak'al». *O «li jchopolile».

chajel ti k'u yelan xvinaj li spat xokone xchi'uk nom chatak batel.

21 Ich'bil ta muk' li xnich'nabe, pe mu sna'; mu'yuk tsots sk'oplal ch-ilitik, pe mu xak' venta.^a

22 Oy k'usi k'ux-ip cha'i ta sbek'tal; ja' no'ox chat yo'onton k'alal kuxul toe».

15 Xi la stak' li Elifas^b ti likem ta Temane:

2 «¿Mi yu'un mu'yuk sbalil k'alal oy k'usi tstak' li jun p'ijil vinike, o mi yu'un tsnojes-o xch'ut li ik' chlik tal ta slok'eb k'a-k'ale?

3 Mu k'usi xtun-o k'alal jech no'ox te xijvlunvun chijtu-k'ibtasvane xchi'uk mu'yuk sbalil k'alal jech no'ox te xij-al-une.

4 Yu'un chabik'tajesbe sk'oplal li xi'tael* Diose xchi'uk chayalesbe sbalil li snopbel sk'oplal Diose.

5 Yu'un chvinaj ti oy amul ta skoj li k'usi chavale xchi'uk toj manya ti k'u yelan chak'opoje.

6 Mu vo'onuk chkal ti oy amule, ta ave atuk chavak' ta ilel; ja' chal ta jamal ave atuk ti oy amule.^c

7 ¿Mi yu'un vo'ot ba'yel krixchano lavok' avaloj, o mi yu'un vo'ot ba'yel la-ayan ti ja' ts'akal to li vitsetike?

8 ¿Mi xava'i li k'usi chal Dios ti mu stak' na'ele, o mi yu'un atuk xa no'ox ti jellavem ap'ijile?

9 ¿K'usi xana' ti vo'onkutik mu jna'kutike?^d
¿K'usi xava'ibe smelolal ti vo'onkutik mu xka'ibekutik smelolale?

KAP. 14

a Ekl 9:5, 6

KAP. 15

b Job 2:11
Job 4:1

c Job 42:8

d Job 13:2
Job 16:2

Kolumna 2

a Job 32:6

b Job 25:4

c Job 25:5, 6
Job 42:7

d Job 4:18, 19

e Job 8:8

10 Li' jchi'ukutik li buch'u sak xa sjole xchi'uk li buch'u oy xa sjabilale,^a

mas xa mol viniketik, ja' mu sta li atote.

11 ¿Mi mu baluk no'ox chava'i ti k'u yelan tspat o'ontonal li Diose

o mi mu baluk no'ox chava'i ti k'usi lekik chavich' albele?

12 ¿K'u yu'un tspasot ta mantal li avo'ontone xchi'uk k'u yu'un ti xnelet* xa asat ta ile?

13 Yu'un li avo'ontone tskontrain Dios, ta skoj taje oy k'usitik chopol chaval ta stojolal.

14 ¿K'usi yabtel li jun krixchano ti sna' xcham sventa sakuk x-ilate, o li buch'u vok'em ta stojolal jun ants sventa tuk' x-ilate?^b

15 ¡K'elavil! Mu'yuk spatoj yo'onton ta stojolal li yaj-anjeltake* xchi'uk mu'yuk sak chil xtok li vinajele.^c

16 ¡Buuk xa no'ox li jun krixchano ti toj chopol xchi'uk ti mu'yuk stuk'ile.^d ti oy ta yo'onten spasel k'usi chopol jech k'ucha'al li buch'u takin yo'onton ti chuch' ya'i vo'e!

17 ¡Chikintao! Vo'on ta jchapbot tal, chkal ava'i li k'usi kiloje,

18 ja' li k'usitik albil yu'un stotik li p'ijil viniketike,^e ja' li k'usitik mu'yuk smukoj-beik sk'oplale.

19 Ja' no'ox stukik laj yich'ik ak'bel li balumile xchi'uk mi junuk yan krixchano ech' xchi'ukik li stotike.

20 Li jun krixchano ti toj chopole chil svokol li jujun k'a-k'al kuxule,

15:12 *O «xnijet; xkemet». 15:15 *Lilateral «buch'utik ch'ul yu'üne».

chil svokol ti jayib jabil kuxul
li buch'u ch'abal xk'uxul
yo'ontone.

- 21 Sts'ininet chk'ot ta xchikin
li k'usitik xibal sbae;^a
chlaj ta j-ek' k'alal ja'o jun
yo'ontone.
- 22 Sna'oj ti mu xu' xjativ lok'el
li ta ik'al osile;^b
sna'oj ti malabil ta espadae.
- 23 Xyal xmuy no'ox ta sa'el sve'-
el* xchi'uk xi chale: «¿Bu oy
li jve'ele?»
yu'un sna'oj ti toj nopol xa
li sk'ak'alil ik'al osile.
- 24 Te tsibtasat-o yu'un li k'usi
tsvul-o yo'ontone xchi'uk
li svokole;
ttsalat yu'un li k'usitik taje,
xko'olaj k'ucha'al jun ajvalil
ti chapal xa sventa ttsak-
van ta k'ope.
- 25 Yu'un tstoy muyel sk'ob ta
stojolal Dios sventa tskon-
train
xchi'uk tsk'an tsa' ta k'op* li
Buch'u skotol xu' yu'une;
- 26 Xvilet batel ta anil sventa
chbat stsak ta k'op,
te stsakoj batel li s-eskudo* ti
tsotse xchi'uk ti pime.[#]
- 27 Lek jup'em li sate
xchi'uk kuts'ajtik* no'ox sju-
p'emal li spat xokone;
- 28 te nakal li ta jteklumetik ti
chich' jinesele,
ta naetik ti mu'yuk buch'u te
chnakie,
ti puro xa tontik te busul
chkome.
- 29 Mu'yuk tspas ta jk'ulej xchi'-
uk mu'yuk ch'ol batel
li sk'ulejale,
mu'yuk ch-epaj batel ta
sba balumil li k'usitik
yu'une.
- 30 Mu'yuk chjativ lok'el li ta ik'al
osile,

15:23 *Literal «span». 15:25 *O
«ttsal ya'». 15:26 *O «smakobail».
#Literal «s-eskudoik ti pim sbujujile».
15:27 *O «tsinajtik; lojajtik; botsajtik».

KAP. 15

a Job 18:11
Job 20:25

b Job 18:12

Kolumna 2

a Job 4:9

b Job 22:15, 16

c Job 8:11-13

KAP. 16

d Job 13:4, 5
Job 19:2, 3

xko'olaj k'ucha'al jtek' te' ti
chtakij yuni k'obk'obtak*
ta k'ok'e
xchi'uk ta kjoj no'ox yik'al ye
Dios chch'ay batel.^a

- 31 Mu stak' sk'e'j sba lok'el ta be
ti jechuke xchi'uk mu stak'
spat yo'onton ta stojolal li
k'usi mu'yuk stue,
yu'un mu'yuk sbalil li xk'exol
tstabee.
- 32 Ja' jech chk'ot ta stojolal k'a-
lal kuxul toe,
xko'olaj k'ucha'al jtek' te' ti
mu'yuk bu chnichin yuni
k'obk'obtake.^b
- 33 Xko'olaj k'ucha'al ste'el uva ti
tslilin yalel sat k'alal mu'-
yuk to yije
xchi'uk xko'olaj k'ucha'al oli-
va te' ti tslilin yalel xniche.
- 34 Mu'yuk k'usi lek chk'ot ta pa-
sel yu'unik li jtsop chopol
krixchanoetike*^c
xchi'uk chk'ak' ta k'ok' skar-
pana li buch'utik chchon
sbaik ta tak'ine.[#]
- 35 Ja' chnap'i ta xch'utik li vo-
kolile, va'un chvok' yu'unik
li k'usi toj chopole
xchi'uk ja' te chlik tal lo'lael li
ta yalajebike».
- 16** Xi la stak' li Jobe:
2 «Ep xa ono'ox ka'ioj jech
k'ucha'al ma' taje.
jTavan xa tajek chka'i ti k'u
yelan chapatik o'ontonale!^d
3 ¿Mi oy stutseb li k'usitik
chich' alet li mu'yuk stue?
¿K'usi tstij avo'onton ti
cha-ilin xa chatak'ave?*
- 4 Xu' jech xik'opoj k'ucha'al
chapasik eke.
Ti vo'okoxuk chanuptanik
k'ucha'al vo'one,
xu' ep k'usitik xlik kalboxuk
sventa jkontrainoxuk.

15:30 *Ja' xkaltik, ti mu xa xkux ta-
lele. 15:34 *O «jalopatinej manta-
letike». #O «ttsakik mich'ob k'abale».
16:3 *L'ie ja' no'ox chich' k'oponel li Eli-
fase.

- Xchi'uk ta jimulan xa jol ta atojolalik ti jechuke.^a
- 5** Pe mu jechuk ta jpas, yu'un ta jtsatsubtasoxuk ta jk'opojel ti jechuke
xchi'uk xkuxet chkom avo'on-tonik yu'un li k'usi chlok' ta ke jechuke.^b
- 6** Mu'yuk chyoch li k'usi k'ux-ip chka'i mi chik'opoje^c
xchi'uk çk'u van yepal chyoch jvokol mi mu'yuk lik'opoj xtok une?
- 7** Pe laj xa slubtsanun li Diose;^d slajesoj ta j-ech'el li kuts' kalale.*
- 8** La xmich'un xtok, va'un laj yil yantik
xchi'uk ta skoj ti toj bakune, ja' chak' ta ilel ti oy jmule.
- 9** Bats'i slilinojun xa li sk'ak'al yo'onton Diose xchi'uk sp'ajojun ta jyalel.^e
Xk'uxuxet stanal ye ta jtojolal sventa tskontrainun.
Xti'et sjol sk'elojun tal li kaj-kontrae.^f
- 10** Solel xjach'ojan yeik sventa tskontrainikun^g
xchi'uk bats'i sayijesojbeikun li xokontak jsate;
ep tajek stsoboj sbaik sventa tskontrainikun.^h
- 11** Li Diose chak'un ta sk'ob keremetik ti jutuk to sjabilalike
xchi'uk tsjipun batel ta sk'ob li buch'u toj chopole.ⁱ
- 12** Jun to'ox ko'onton, pe ja' la slilininun.^j
La xmich'bun jnuk' xchi'uk la xvoch'un;*
va'un la sts'apbun tal sflecha.
- 13** Joyol ta jtojolal li yaj-ak'flechatake;^k
ch'och'omtik* chikta li jrin-yone' xchi'uk mu'yuk xk'u-xul yo'onton;

16:7 *O «li buch'utik te xchi'inojikune». **16:12** *O «st'usun». **16:13** *O «jomoch'antik».

- KAP. 16**
a SI 109:25
Mt 27:39
b Pr 27:9
Mt 7:12
Ro 12:15
1Pe 3:8
c Job 2:13
d Job 7:3
e Job 10:16
f Job 33:8-10
g SI 22:13
h SI 35:15
i SI 27:12
j Job 1:12, 17
k Job 7:20
l SI 73:21

Kolumna 2

- a 1Re 21:27
2Re 6:30
b Job 30:19
SI 7:5
c SI 6:6
SI 31:9
Lam 1:16
d Je 4:8, 10
SI 72:14
e Job 12:4
f SI 40:1
SI 142:2
g Job 31:35
h Job 7:9
Job 14:10
Ekl 12:5

KAP. 17

- i SI 88:3, 4
Is 38:10
j SI 35:16
Ebr 11:36

- tsmal batel ta balumil li ya'lel kiche.
- 14** Xiko'olaj k'ucha'al junuk muro ti nopajtik no'ox tsjom jelavele;
xvilet tal ta anil ta jtojolal k'ucha'al jun jpask'op.
- 15** Jts'isoj ch'ixal k'u'il* sventa jpix-o li jnukulile^a
xchi'uk jmukoj ta balumil ti k'u yelan ich'bilun ta muk'e.^{#b}
- 16** Solel tsoj ta ok'el li jsate^c
xchi'uk situbem tajek li jsate,
- 17** ak'o mi mu'yuk majvanem li jk'obe
xchi'uk mu'yuk xchopolil li j-orasione.
- 18** ¡Ay balumil, mu xamuk li jch'ich'ele!^d
¡Xchi'uk mu teuk xamuk ti k'u yelan xivokolete!
- 19** Te oy ta vinajel li jtestigoe;
ti buch'u tspak jk'oplale te oy ta toyol.
- 20** Tslabanikun jchi'iltak^e
K'alal ja'o chmal ya'lel jsat ta stojolal Diose.^f
- 21** Ak'o oyuk buch'u xch'akunkutik xchi'uk li Diose,
jech k'ucha'al tspas li jun krixchano ta stojolal xchi'ile.^g
- 22** Yu'un mu xa jaluk li jayib jabil chtale
xchi'uk chibat li ta sbeel ti bu mu xa stak' xisut tale.^h
- 17** »Laj xa li yip jkuxlejale, chlaj xa sk'oplal li jk'ak'alile;
te xa tsmalaun li mukinale.ⁱ
- 2** Te joyal ta jpat jxokon li jlabanvanejetike!^j
xchi'uk sk'an sk'el jsat ti k'u yelan tstoy sbaike.
- 3** Avokoluk, ch'amo li prental* chkak'bote xchi'uk te ich'o-o.

16:15 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. #O «li kipale». Literal «jxulube». **17:3** *O «prentail; xk'exol».

¿Buch'u van yan xu' sye' talel sk'ob ta jtojolal xchi'uk ti xak' ye ta jtojolale?^a

- 4 Yu'un anak'oj* li p'ijilal sventa mu teuk oy ta yo'ontonike;^b jech oxal mu'yuk chatoybe sk'oplalik.
- 5 Li jun krixchanoe xu' van xal-be yamigotak ti oy k'usi chak'bee, yan li xnich'nabe chmak satik ta vi'nal.
- 6 Li Dioselaj yak' ti ak'o xkich' labanel yu'un li krixchanoe-tike,^c ja' yu'un la stubtabei kun li jsate.^d
- 7 Xmaket xa jsat ta skoj li at-o'ontone^e xchi'uk bak xa sjunul li jbek'tale.
- 8 Li tuk'il krixchanoetike labal to sba chilikun, li buch'u ch'abal smule mu junuk yo'onton ta skoj li chopol krixchanoe.*
- 9 Tuk' stamoj batel lek sbe li buch'u tuk'e^f xchi'uk mas to tsatsatub batel yipal li buch'u mu'yuk k'usi chopol tspase.^g
- 10 Ak'o mi jech, xu' xatalik yan velta sventa xalikesik ta ach' ti chavutikune, yu'un kiloj xa ti mu junuk buch'u oy sp'ijil avu'unike.^h
- 11 Mu'yuk xa jal ti k'u sjalil li' kuxulune,ⁱ laj xa sk'oplal li k'usi jnopo j ta jpase xchi'uk li k'usi tsk'an ko'ontone.^j
- 12 Ja' yakalik-o ta sk'atajesel ta k'ak'altik li ak'obale, xi chalike: «Ik' osil, ja' yu'un po'ot xa sakub».
- 13 Jutuk xa no'ox ta jmal, va'un ja' chk'ot ta jna li Mukinale;^{*k}

17:4 *O «amukoj». 17:8 *O «jvalopati-nej mantale». 17:13, 16 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. Kelo Glosario, mukinal.

KAP. 17

a Pr 17:18

b 2Sa 17:14
Is 6:10
Mt 11:25

c Sl 69:11, 12

d Job 30:9, 10

e Job 16:16
Sl 6:7
Sl 31:9

f Sl 119:165

g Sl 24:3, 4
Sl 84:5, 7

h Job 6:29

i Job 7:6
Job 9:25
Is 38:10

j Snt 4:13, 14

k Ekl 12:5, 7

Kolumna 2

a Job 10:21, 22

b Sl 49:7, 9
Sl 143:7c Job 7:6
Job 14:19
Job 19:10d Je 3:19
Job 3:19

KAP. 18

e Job 2:11
Job 8:1

f Sl 73:22

g Job 8:13, 14
Job 11:20

h Job 5:13

te chbat jk'i jtas ta ik'al osil.^a

- 14 Xi chkapta li ch'ene:^{*b} «¡Vo'ot jtotot!». Xi chkalbe li xuvite: «¡Vo'ot jme'ot xchi'uk vo'ot jvix kix-lelot!».
- 15 Jech oxal, ¿bu oy li spatobil ko'ontone?^c ¿Buch'u xu' xil mi oy to spatobil ko'onton?
- 16 Te tijil ch-och batel^{*d} ta Mukinal^{*e} ti chahal lek smak sti' k'alal ko'ol chiyalkutik batel li ta pukuktike». ^{*d}
- 18** Xi la stak' li Bildad^e ti ja' jsua vinike:
- 2 «¿Bak'in to chavikta aba ta yalel taje? Ak'o kil mi oy ap'ijil sventa xu' xijlo'ilaje.
- 3 ¿K'u yu'un xiko'olajkutik k'ucha'al chonbolometik^f chavil xchi'uk ti bolunkutik chavile?
- 4 Ak'o mi ch'uch'ultik xa chakom ta skoj li sk'ak'al avo'ontone, ¿mi yu'un ch'abal xa van jnaklejetik chkom ta balumil ta akój, o mi tsjel van yavil li muk'ta tonetike?
- 5 Ja' jech, chlaj sakil osil ta stojolal li buch'u toj chopole xchi'uk mu'yuk xa chojobaj li sleb sk'ok'e.^g
- 6 Ta bats'i melel, li sakil osil ta skarpanae ta x-ik'ub xchi'uk ta xtup' li skantile.
- 7 Ti k'u yelan natik tsjet batel yakane ta xich' komajesbel xchi'uk ti k'u yelan chtojob-tasvane ja' chjipato ta lum.^h

17:14 *O «mukinale». 17:16 [#]Ja' xkaltik, li spatobil ko'ontone. [^]O «lumtike».

- 8** Yu'un chbeiltasat batel ta pets' yu'un li yakane, va'un te xa no'ox xtal xbat ta yut li pets'e.
- 9** Tsatsakat ta pets' ta xchak yakan; chukul chk'ot ta ch'ojon.^a
- 10** Te mukul xch'ojonal ta balumil xchi'uk te lich'il jun pets' ta sbe.
- 11** Ta buyuk xa no'ox tsibtasat yu'un li jsibtasvaneje^b xchi'uk te nopol nutsbil batel.
- 12** Chlaj stsatsal xchi'uk xkiklajet* ta skoj li vokolile.^c
- 13** Xkechet chlaj batel li snukulile, li chamel ti stuk xa no'ox jech chmilvane chlajesbat yu'un yok sk'ob.*
- 14** Skotol li k'usitik spatjoj-o yo'onton ta skarpanae ta xich' bulel lok'el^d xchi'uk chich' ik'el batel ta stojolal li ajvalil yu'un jsibtasvanejetike.*
- 15** Chnaki yan krixchanoetik* li ta skarpanae; chtanij ochel asufre li ta snae.^e
- 16** Xko'olaj k'ucha'al jtek' te' ti chtakij yibele xchi'uk ti chtakij li sk'obk'obtake.
- 17** Li krixchanoetik ta balumile chch'ay ta sjolik buch'u ja' xchi'uk mu'yuk bu ojtikinbil sbi* ta kaye.
- 18** Ta sakil osil oy, pe chich' ik'el batel ta ik'al osil xchi'uk chich' nutsel lok'el li ta balumil ti bu xch'i lek k'usitike.

18:12 *O «xkoxkun». **18:13** *Literal «li sba xnich'on lajelale». **18:14** *O «lajelal ti xibal sbae». **18:15** *Literal «Chnaki li k'usi ma'uk yu'un». **18:17** *Literal «mu'yuk sbi».

KAP. 18

a Job 5:5
Job 22:5,10

b Job 15:21
Job 20:25

c Job 15:23

d Job 11:20

e Dt 29:22, 23

Kolumna 2

KAP. 19

a Sl 42:10

b Sl 55:21
Pr 12:18

c Pr 18:24

d Sl 22:2
Aba 1:2

e Lu 18:7

f Job 3:23
Sl 88:8

- 19** Mu'yuk ch-ayan xnich'nab mi ja'uk snitilulal li ta slumale xchi'uk mu'yuk buch'u kuxul chkom ti bu nakale.*
- 20** K'alal chk'ot sk'ak'alile, li krixchanoetik ta Smaleb K'ak'ale chch'ay xch'ulelik ta xi'el xchi'uk li krixchanoetik ta Slok'eb K'ak'ale chnikik ta xi'el.
- 21** Taje ja' jech chk'ot ta pasel ta skarpana li jpaschoplejale xchi'uk ti bu oyik li buch'utik mu'yuk yojtikinojik Diose».

19 Xi la stak' li Jobe:

- 2** «ZBak'in to chaviktaik ti chasabeikun jole,^a ti chayayijesbeikun ko'onton ta skoj li k'usi chavalike?»^b
- 3** Lajuneb xa velta laj avutikun; solet mu xa no'ox xak'exavik ti tsots tajek k'usi chapasbeikune.^c
- 4** Jech xtok, mi yu'un oy k'usi mu'yuk lek batem ta pasel ku'une, vo'on oy ta jba li jpaltaile.*
- 5** Mi jech-o chavalilanik ti mas muk' ak'oplalike, ti oy srasonal chavalik li jvokol ta jnuptane,
- 6** na'ik me ti ja' la slok'esun ta be li Diose xchi'uk ti la stsakun ta jun pets' ti chyakvane.
- 7** jK'elavilik! Yakal-o chi-avan ta skoj li k'usi chopol chkich' pasbele, pe mu'yuk buch'u stak'bu;^d xi-avet-o ta sk'anel koltael, pe mu'yuk buch'u tuk' xchapannun.^e
- 8** Smakojbun jbe ta jun muro ti pasbil ta tone, va'un mu xijelav te; pixil yu'un ta ik'al osil li jbee.^f
- 9** Spojojbun li jmuk'ulale xchi'uk slok'esojbun li skoronail jole.

18:19 *O «ti bu nakal k'uk sjalile». **19:4** *O «li jchopolile».

- 10** Tslajesbe sk'oplal jkuxlejal ja' to mi lich'ay-o batele; tsbul lok'el k'ucha'al jtek' te' li spatobil ko'ontone.
- 11** Xtiltun li sk'ak'al yo'onton ta jtojolale xchi'uk yajkontraun chil.^a
- 12** Tstsob sbaik li sviniktake xchi'uk tsjoyobtaikun xchi'uk te tsva'an skarpanaik ta spat xokon li jkarpanae.
- 13** Snamajesoj ta jtojolal li jbankil kits'ine xchi'uk laj yiktaikun komel li buch'utik xojtikinikune.^b
- 14** Laj xa yiktaikun li kuts' kalle xchi'uk la xch'ayikun ta sjolik li buch'utik lek xkojtikine.^c
- 15** Mu xojtikinikun xa yilel li buch'utik te oyik ta jnae^d xchi'uk li jkiaratake; bats'i jyanlum chilikun.
- 16** Ta jtak ta ik'el li kajtunele, pe mu stak'un; te xivokolet ta stojolal sventa xik'uxubaj ta yo'onton.
- 17** Li kajnile ch-ib-o yo'onton li yik' kee^e xchi'uk tuun cha'iik li jbankil kits'inabe.
- 18** K'alal ta bik'tal keremetik tsp'ajikun, chlik slabanikun k'alal chilikune.*
- 19** Sp'ajojikun skotol li kamigotak ti mas lek xkil jba jchi'uke^f xchi'uk skontrainojikun xa li buch'utik jk'anojan to'oxe.^g
- 20** Mu'yuk xa jbek'tal, stuk xa no'ox jnukulil xchi'uk jbakil^h xchi'uk kolel xa likol ta sk'ob li lajelale.
- 21** K'uxubinikun jchi'iltak, k'uxubinikun, yu'un la smajun li sk'ob Diose.ⁱ

19:18 *Literal «chitotse».

KAP. 19

a Job 13:24

b Sl 31:11
Sl 69:8

c Sl 38:11

d Job 31:32

e Job 2:9

f Job 17:6
Sl 88:8

g Sl 109:5

h Job 30:30
Sl 102:5

i Job 1:10-12
Sl 38:2

Kolumna 2

a Job 2:9, 10

b Sl 69:26

c Job 14:14
Sl 19:14
Sl 69:18
Sl 103:2, 4
Mt 20:28
Mr 10:45

d Sl 17:15

e Sl 69:26

f Dt 32:41

g Sl 58:11
Mt 7:1
Ro 14:4
Snt 4:12

KAP. 20

h Job 2:11
Job 11:1

- 22** ĴK'u yu'un yakal chakontra-inikun-o jech k'ucha'al tspas li Diose,^a ti mu no'ox xalubik ta yilbajinelune?^{*b}
- 23** ĴTi xich'uk ts'ibael li k'usi chkale, ti oyuk no'ox k'uxi xu' xich' ts'ibael ta jlikuk livroe!
- 24** ĴJa' ta jk'an ya'el ti teuk ch'o-jilanbil xich' ts'ibael sbatel osil ta tone, ti ak'o xich' ch'ojel ta sinsel xchi'uk ti xich' nojesel ta plomoe!
- 25** Yu'un jna'oj lek ti kuxul li jpojvanej* ku'une;^c xchi'uk ti chtal ta ts'akal sventa chak' sba ta ojtikinel ta sba balumile.[#]
- 26** Ak'o mi lajem xa li jnukulile, yo' to kuxulune, chkil li Diose,
- 27** ja' li buch'u chkil jtuke, li buch'u chkil ta jsat jtuke, mu'yuk buch'u yan chil.^d ĴPe mu xa x-a'ibaj k'usi ta jpas li ta yut ko'ontone!^{*}
- 28** Yu'un xi chavalike: «ĴK'u yelan ti yakal ta jkontraintike?».^e
Yu'un chavak'ik ta a'iel ti ka-k'oje jba jtuk li jvokole.
- 29** Xi'anik me yu'un li espadae,^f yu'un li espadae chak' kastigo ta skoj li apaltailike;* sk'an xana'ik ti oy jun jchapanvaneje».^g
- 20** Xi la stak' li Sofar^h ti ja' jnaama vinike:
- 2** «Oy k'usi ta jnop ti mu junuk ko'onton yu'une, jech oxal ja' tstij ko'onton sventa jtak'bot, yu'un mu xa jna' k'usi ta jpas.
- 3** Chopol chka'i ti laj kich' utele;

19:22 *Literal «ti mu xanojik-o yu'un li jbek'tale». 19:25 *O «jchamanvanej». #Literal «ta sba pukuktik». 19:27 *O «Pajem ta abtel li jrinyone». 19:29 *O «li achopolilike».

- xchi'uk ta skoj ti xka'ibe smelolale, ja' tstjibun ko'onton yo' jtak' sutel.
- 4** Ana'oj xa ono'ox jna' li k'usi chkalbote, yu'un jech ono'ox vinajem talele k'alal laj yich' ak'el ta balumil li vinike,^a
- 5** ti jlikel no'ox x-avet ta muyubajel li buch'u toj chopole xchi'uk ti jlikel no'ox xkuxet yo'onton li chopol krixchano.^b
- 6** Ak'o mi xk'ot to ta vinajel li smuk'ulale xchi'uk ti xk'ot to ta tok li sjole,
- 7** ja' jech chlanj sbatel osil k'ucha'al li yik'obale;^{*} xi chalik li buch'utik chilik to'oxe: <¿Bu oy un?>.
- 8** J-ech'elbe no'ox k'ucha'al vaychil xchi'uk mu'yuk xa tstaik-o; chch'ay batel k'ucha'al jun vaychil ta ak'obaltik.
- 9** Li buch'utik laj to'ox yilike mu'yuk xa bu chilik yan velta xchi'uk mu'yuk xa bu ch-ilat-o yu'un ti bu to'ox nakale.^c
- 10** Li xnich'nabe tsk'an ti lekuk x-ilatik yu'un li buch'utik abol sbaikexchi'uk li sk'obe chak' sutel li sk'ulejale.^d
- 11** Oy to'ox lek yipal li sbakilitake, pe taje* te xa no'ox chbat telilik ta pukuktik[#] xchi'uk.
- 12** Mi lek chi' cha'i ta ye li k'usi chopole, mi te tsmuk ta yolon yok'e,
- 13** mi te cha'ibe smuile xchi'uk mi mu stubta lok'ele, ti te-o tik'il ta yee,
- 14** te chpajub ta yut xch'ut li sve'ele;

20:4 *O «krixchanoetike; Adane». 20:5 *O «li jvalopatnie mantale». 20:7 *O «stso'e». 20:11 *Ja' xkaltik, li yipale. *O «lumtik».

KAP. 20

a Job 8:8

b Job 8:13, 19
Job 21:28

c Job 8:13, 18

d Job 20:18

Kolumna 2

a Job 20:10

b Job 15:21
Job 18:5, 11

- ja' jech chk'ataj k'ucha'al svenenoal kovra ta sbek'tal.
- 15** Sbuk'oj li k'ulejale, pe ta xeta lok'el; li Diose tslok'esbe ta xch'ut.
- 16** Ta sts'uts'be li svenenoal kovrae; ta yok'* kiletel chon chmilat.
- 17** Mu'yuk tsk'upin-o li leche xchi'uk pom ti chbein k'ucha'al yok uk'ume.
- 18** Chak' sutel li k'usitik yu'un k'alal mu'yuk to slajesoje;^{*} mu'yuk tsk'upin li sk'ulejal ti staoj ta sp'olmale.^a
- 19** Yu'un xvoch'oj* xchi'uk yik-taoj komel li povreetike; spojoj jp'ej na ti ma'uk sva'anoje.
- 20** Pe mu'yuk jun yo'onton cha'i sba; mu'yuk chkoltaat yu'un li sk'ulejal sventa xjatave.
- 21** Ch'abal xa k'usi x-ayan sventa xjoch batel; ja' yu'un mu'yuk chjalij li sk'ulejale.
- 22** K'alal tspas ta bankilal jk'uleje, ta me stsakat ta vul o'onton xchi'uk chvul ta stojolal skotol li yipal vokolile.
- 23** K'alal ja'o tsnojes xch'ute, ja'o chak' talele sk'ak'al yo'onton Dios ta stojolal, chtal li vokolil ta stojolale, xko'olaj k'ucha'al chak' vo'.
- 24** K'alal mi jatav ta stojolal li abtejebaletik pasbil ta tak'ine, ja' ts'apal chk'ot ta stojolal li flecha chjipbat talele li ta arko pasbil ta kovree.
- 25** Tsbots' lok'el jun flecha ta spat, jun abtejebal ti sts'ayayet ti mats'al ta yiche, va'un ta xi' ta bu k'alal.^b

20:16 *O «sts'uts'op». 20:18 *Literal «mu'yuk to sbuk'oje». 20:19 *O «st'u-soj».

- 26 Li sk'ulejale chich' jipel batel ti bu solet ik' osile;
chchik'at yu'un li k'ok' ti mu'yuk buch'u chchuche;
vokolil xa no'ox smalaojik li buch'u kuxul komem ta skarpanae.
- 27 Ja' chvinajesbat smul yu'un li vinajele;
chkontrainat yu'un li balumile.
- 28 Kuchbil chbat ta nojelal ta vo' li snae;
ja' jun tsatsal ik'alo' mi sta yorail li sk'ak'al yo'onton Diose.
- 29 Taje ja' li k'usi ch-ak'bat yu'un Dios li jun vinik ti toj chopole,
ja' li xrexto* snopoj ch-ak'bat yu'un Diose».
- 21** Xi la stak' li Jobe:
2 «Ts'et chikintaik lek li k'usi chkale;
va'un ja' jech chapatbeikun ko'onton.
- 3 Oyuk smalael avu'unik k'alal chik'opoje;
ja' to xu' xlik alabanikun mi laj xa ox ko'onton ta k'opojele.^a
- 4 ¿Mi yu'un ta stojolal jun krixchano yakal ta jk'an parte?
Ati ja'uke, ¿mi ta van sts'ik ku'un ti jechuke?
- 5 K'elikun talel, va'un labal to sba chavilikun;
mako ta ak'ob li aveike.
- 6 Mu xa jna' k'usi ta jpas k'alal ta jnopbe sk'oplal taje xchi'uk xt'elelet* sjunul jbek'tal.
- 7 ¿K'u yu'un kuxul-o li buch'utik toj chopolike,^b
ti chmalubik xchi'uk ti chpasik ta jk'uleje?*
- 8 Te oy-o ta stojolalik li xnich'nabike
xchi'uk ta to xilik ch-ayan snitilulal li xnich'nabike.

20:29 *O «spukulal; sparte». 21:6 *O «chnik». 21:7 *O «ti xu' yu'unike».

KAP. 21

a Job 16:10, 20
Job 17:2
Ebr 11:36

b Aba 1:3, 13

c Job 12:6
Si 37:7
Si 73:3
Si 73:12
Jer 12:1

Kolumna 2

a Si 73:3, 5

b Is 5:12
Is 22:13
Am 6:4, 5

c Si 10:4, 11
Si 73:3, 11

d Eks 5:2
Si 10:4
Os 13:6

e Mal 3:14

f Lu 12:19, 20

g Sl 1:1

h Pr 13:9
Pr 20:20
Pr 24:20

- 9 Jun yo'onton ta snaik, mu'yuk xi'el cha'ik,^a
mu'yuk ch-ak'batik kastigo ta xvach' li Diose.
- 10 Lek xnich'naj li stot xvakaxike;
lek x-alaj xchi'uk mu'yuk chyal yol li sme' xvakaxike.
- 11 Li skeremtak ch-anilajak lo-k'el jech k'ucha'al jtsop chij xchi'uk li xnich'nabe xp'itik no'ox.
- 12 Xk'ejinik no'ox k'alal tstijik li pandereta* xchi'uk arpaexchi'uk xmuyubajik no'ox k'alal chbak' li amae.^{ab}
- 13 Jun yo'onton ch-ech' ta xkuxlejalik
xchi'uk jun yo'onton* chyalik ta Mukinal.^a
- 14 Pe xi chalbeik li melet Diose:
«Ch'an utunkutik!
Mu jk'an xkojtikinkutik li abetake.^c
- 15 ¿Buch'u ja' ti skotol xu' yu'un sventa xitunkutik ta stojolale?^d
¿K'usi ta jtakutik mi ta jk'an-bekutik vokole?»,^e
- 16 Pe jna'oj ti mu'yuk k'usi xu' yu'unik sventa lek xbat xkuxlejalike.^f
Mi jutebuk jech ta jnop k'ucha'al tsnop stukike.^g
- 17 ¿K'u sjalikil chtup' skantil li buch'u toj chopole?^h
¿K'u sjalikil chtal vokolil ta stojolalik?
¿K'u sjalikil tslajesatik yu'un Dios li ta sk'ak'al yo'ontone?
- 18 ¿Mi jech van chko'olajik junuk velta k'ucha'al jobel ti kuchbil chbat ta ik'e xchi'uk k'ucha'al li solepal* k'usitik ti chkuchat batel ta tsatsal ik'e?

21:12 *O «chijchij tak'in». ^aO «ama-ye; flautae». 21:13 *O «ta anil no'ox», ja' xkaltik, ta anil chcham xchi'uk mu'yuk chil svokol. ^aO «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 21:18 *O «spat». K'elo Glosario, solepal.

- 19 Li kastigo chich' ak'bel li buch'u chopole ja' chk'ot ta stojolal li xnich'nabe; ti jech ta spas li Diose, ja' sventa sna' k'u yelan kastigo li buch'u chopole.^a
- 20 Ak'o yil ta sat stuk ti k'u yelan chich' lajesele xchi'uk ak'o yuch'be skape-mal sjol li Buch'u skotol xu'yu'ne.^b
- 21 Pe ĵk'usi xa sventa-o ti k'usi chk'ot ta pasel ta sna k'alal ch'abal xa ox tee, mi tuch'bat* xa ox ta be ti k'u sjalil xkuxlejale?^c
- 22 ĴMi oy buch'u xu' xchanubtas li Diose,^{*d} ti ja' chchapan xtok li buch'utik tsots yabtelike?^e
- 23 Chcham li jun vinik k'alal lek to tsotse,^f k'alal mu to persauk sk'an chabiele xchi'uk k'alal jun to yo'ontone,^g
- 24 k'alal ja'o lek t'omolik ta sju-pemal li yo'e xchi'uk k'alal tsotsik to lek li sbakiltake.*
- 25 Pe oy jlom ti oy tajek svokol chchame, mu'yuk tsk'upin-o li k'usitik leke.
- 26 Jmoj chbat puch'iikuk ta pukuktik^{*h} xchi'uk ko'ol chvoliatik[#] ta xuvit.ⁱ
- 27 ĴK'elavilik! Jna'oj lek li k'usi yakal chanopike xchi'uk li k'usitik chopol ano-poj chapasik sventa chavak'beikun jvokole.^{*j}
- 28 Yu'un xi chavalike: «ĴBu oy sna li jk'u'lej vinike xchi'uk bu oy li skarpana ti bu to'ox nakal li buch'u toj chopole?»^k

21:21 *O «pas ta chib». 21:22 *O «Mi oy k'usi xu' xak'be xchan jutebuk li Diose». 21:24 *Literal «lek to yoxik li xchinabil sbakile». 21:26 *O «lumtik». #O «tstsoboltaatik». 21:27 *O ja' van sk'oplal «sventa chamajikune».

KAP. 21

a Sl 11:6
Is 26:11

b Sl 75:8
Is 51:17
Jer 25:15
Ap 14:10

c Sl 55:23

d Is 40:13, 14
Ro 11:34
1Ko 2:16

e Is 40:23

f Sl 49:17
Lu 12:19, 20

g Sl 73:12, 19
Mt 24:38, 39

h Job 3:19
Ekl 9:2

i Job 24:20

j Sl 59:3

k Job 20:5, 7

Kolumna 2

a Job 3:17

b Ro 5:12

c Job 16:2, 3

KAP. 22

d Job 2:11
Job 4:1

e Job 15:14, 15

f Job 2:3
Job 32:3

- 29 ĴMi mu ajots'ol jak'ojbeikuk li jxanviletike cha'a?
ĴMi mu achanojbeikuk lek sk'oplal li k'usi yilojik talele,*
- 30 ti chkol komel li buch'u toj chopol k'alal chk'ot sk'ak'alil vokoilile xchi'uk ti chich' pojel komel li ta yorail sk'ak'al o'ontonale?
- 31 ĴBuch'u van tstsak ta k'op ta skoj li be bu stamoj batele xchi'uk buch'u van tstojsbe su-tel ta skoj li k'usi spasoje?
- 32 K'alal kuchbil batel ta mukinale,
chich' va'anel jun jchabivanej li ta xch'enale.
- 33 Lek chi' cha'i li lum ta stenlejaltike?^a
xchi'uk te tijil chbat skotol li krixchanoetike^{#b}
jech k'ucha'al li yantik ti jela-
vemik xa batel yu'un ti mu xa no'ox stak' chapele.
- 34 Ja' yu'un, Ĵk'u yu'un mu'yuk stu ti k'u yelan chatatbeikun ko'ontone?^c
ĴNaka lo'lavanej chapasik ti k'u yelan chatak'beikune!».

22 Xi la stak' li Elifas^d ti likem ta Temane:

- 2 «ĴMi jtunel yu'un Dios li jun vinike?
ĴMi oy van k'usi xtun-o yu'un Dios li buch'u oy sp'ijile?^e
- 3 ĴMi tsots van sk'oplal chil* li Buch'u skotol xu' yu'un ti tuk' avak'oj abae,
o mi tstabe van sbalil jutebuk ti jech-o tuk' avo'onton avak'oj aba tale?^f
- 4 ĴMi chak'bot van kastigo xchi'uk mi chik'ot van batel ta snail chapanobbail ta skoj ti chavich' ta muke'?

21:29 *Literal «li senyailtake». 21:33 *O «beo'tik ta stenlejaltike». #Literal «chjoch batel skotol li krixchanoetike». 22:3 *O «Mi chmuyubaj-o van li Buch'u skotol xu' yu'ne».

- 5 ĆMi mu ja'uk ta skoj ti toj ep li achoplejale
xchi'uk ti mu'yuk spajeb li apaltaile?^a
- 6 Yu'un ta jeche' no'ox chakilbe komel ta prental* jlikuk sk'u' spok' li achi'iltake[#]
xchi'uk chapojbe sk'u' li krix-chanoetike, va'un t'anajtik^Δ chkom avu'un.^b
- 7 Mu'yuk chavak'be j-umuk vo' li buch'u lubeme
xchi'uk mu'yuk chavak'be sve'el li buch'u chvi'naje.^c
- 8 Ja' yu'uninoj balumil li jun vlnik ti tsots sk'oplale^d
xchi'uk ja' te nakal li buch'u lek ilbile.
- 9 Xokol sk'ob la atak sutel li antsetik ti chamem smalalike xchi'uk la ayayijes li ololetik ti chamem stotike.*
- 10 Jech oxal, joyol epal pets** ta apat axokon^e
xchi'uk ta anil no'ox k'usi tsibtasot;
- 11 ja' yu'un solet ik'muts'an,* mu xavil osil
xchi'uk tsmut'iot[#] li nojelal ta vo'e.
- 12 ĆMi mu teuk oy ta tayal vina-jel li Diose?
Jech xtok, k'elavil k'u to staylej oy li k'analetike.
- 13 Pe xi avaloje: ĆK'usi sna' ta melet li Diose?
ĆMi xu' van xchapanvan tal te to ti bu ik'muts'an* ta jyalele?
- 14 Mu xil ta skoj ti chmakbat sat yu'un li toke,
k'alal ja'o te chanav ti bu mas toyol ta vinajele.
- 15 ĆMi ja' te chatam-o batel li vo'neal be

22:6 *O «prentail; xk'exol». #Literal «avuts' avalale». ΔLiteral «tsnitbe lok'el sk'u' spok' li buch'utik t'anajtike». 22:9 *O «me'onetike». 22:10 *Literal «syakobiltak mut». 22:11, 13 *O «ik'pulan». 22:11 #O «tsmukiot; tsnojesot; tsbut'iot».

KAP. 22

a Job 1:8
Job 4:7

b Job 31:19, 22

c Job 31:17, 22

d Job 31:25, 28

e Job 18:5, 9

Kolumna 2
a Job 4:18, 19

b Job 11:13

c Job 8:5, 6

d 1Re 9:28
Job 28:16
Sl 45:9
Is 13:12

- ti te xanavemik li viniketik ti toj chopolike,
- 16 ti chamik no'ox ta anil ta skere-malike,
ti xko'olaj k'ucha'al jp'ej na ti kuchbil chbat ta uk'um li snaklebe?^a
- 17 Xi laj yalilanbeik li melet Diose: ĆCh'an utunkutik!»,
Xchi'uk Ćk'usi xu' spasbutik li Buch'u skotol xu' yu'une?».
- 18 Ak'o mi jech, ja' ak'batik yu'un Dios skotol li k'usitik lek oy yu'unik ta snaike.
(Li k'usitik toj chopol tsnopik taje mi jutebuk jech ta jnop).
- 19 Li buch'utik tuk'ike chilik k'u yelan chich'ik lajesel xchi'uk chmuyubajik,
jech xtok, li buch'u mu'yuk k'usi chopol spasoje chlabanvan xchi'uk xi chale:
- 20 ĆLaj xa yich' lajesel li kajkontrakutike
xchi'uk chich' chik'el ta k'ok' li k'usitik chkom yu'unike».
- 21 Ojtikino ti Diose, va'un jun avo'onton;
laje chvul ta atojolal li k'usitik leke.
- 22 Ch'amo li mantal chlok' ta yee xchi'uk teuk-o ta avo'onton li k'usi chale.^b
- 23 Mi lasut tal ta stojolal li Buch'u skotol xu' yu'une, chata yan velta ti k'u to'ox ave-lane;^c
mi chalok'es ta akarpana li k'usitik mu'yuk tuke,
- 24 mi la ajip batel ta pukuktik* li a-oroe[#]
xchi'uk mi la ajip yalel ta va'al tontikaltik^Δ li oro talem ta Ofire,^d
- 25 va'un bi ja' chk'ot k'ucha'al oro avu'un li Buch'u skotol xu' yu'une
xchi'uk ja' chk'ot ta plata avu'un ti mas to leke.

22:24 *O «lumtik». #O «oro ti pechaj-tike». ΔO «beo'tik ta stenlejaltik».

- 26 Yu'un ja' xkuxetel avo'onton
chk'ot li Buch'u skotol xu'
yu'une
xchi'uk chatoy muyel asat ta
stojolal li Diose.
- 27 Chak'anbe vokol, va'un chchi-
kintabot;
xchi'uk chk'ot ta pasel avu'un
li k'usi avaloj chapase.
- 28 K'usiuk no'ox ti chanop cha-
pase lek chbat avu'un
xchi'uk xojobaj no'ox batel ta
abe li sakil osile.
- 29 Yu'un chavich' k'exaltasel mi
xatoyet chak'opoje,
pe ja' tspoj li buch'u bik'it
chak' sbae.*
- 30 Ja' tspoj lok'el li buch'utik
mu'yuk smulike;
jech oxal ta xavich' pojel ta
melel mi mu'yuk k'usi cho-
pol apasoje».*
- 23** Xi la stak' li Jobe:
2 «Li avi xtoke, tsots ta
jpak jk'oplal;^a
lajem xa kupal ta skoj ti ta jik'
ko'ontone.
- 3 Āti jna'uk bu xu' jta li Diose!^b
Chibat jechuk ti bu nakale.^c
- 4 Chkalbe jechuk li k'usi jnup-
tanoje
xchi'uk ep k'usi chkal sventa
jpak jk'oplal.
- 5 Te chka'i k'uxi tstak'bun ti je-
chuke
xchi'uk ta jtsak ta muk' li
k'usi chalbune.
- 6 Āmi tstunes van smuk'ul ju'el
sventa tsa'un ta k'op?
Mo'oj, chchikintabun ta melel
li k'usi chkalbee.^d
- 7 Te ta yeloval Dios chchapaj
sk'op jechuk li buch'u tuk'e
xchi'uk li Jchapanvanej ku'-
une xu' xal jk'oplal ti mu'-
yuk jutebuk jmule.
- 8 Pe mi libat ta slok'eb k'ak'ale,
mu'yuk te oy;

22:29 *O «li buch'u xvinaj ta sat ti chat
yo'ontone». 22:30 *Literal «ta skoj ti
mu'yuk yik'obal li ak'obe».

KAP. 23

a Job 10:1

b Job 13:3
Job 16:21

c Job 31:37

d Sl 22:24
Is 57:16

Kolumna 2

a Job 1:8
Sl 1:6
Sl 139:1b Job 31:6
Sl 17:3c Sl 18:21
Sl 44:18d Sl 119:11, 127
Jer 15:16

e Ro 9:19

f Nu 23:19
Sl 135:6
Is 14:24
Is 46:10

KAP. 24

g Aba 1:2

xchi'uk mi libat ta smaleb k'a-
k'ale, mu'yuk te ta jta.

9 K'alal te ch-abtej ta norree,
mu jta ta ilel;
va'un ja'o chjoyij tal ta sur, pe
mu'yuk ta jta ta ilel xtok.

10 Pe xojtikin ti bu beal jtamoj
batele.^a
Mi laj xa ox yak'un ta prevae,
jech xa chikom k'ucha'al
bats'i oro.^b

11 Li kakane te nopol sts'aklioj
batel li yav yakane;
mu'yuk ke'j'ujemun* lok'el li
ta sbee, te oyun-o.^c

12 Mu'yuk kiktaj li mantal
chlok' ta yee.^d
Ma'uk no'ox jpasoj li k'usi
sk'anojbune.*

13 K'alal oy k'usi jp'el ta yo'onton
tspase, Ābuch'u spajtsaj
yu'un?^e
K'alal oy k'usi tspas ya'ie, ta
spas.^f

14 Yu'un tspas skotol li k'usi
snopoj tspas ta jtojolale
xchi'uk ep k'usitik sk'ejoj*
jech k'ucha'al taje.

15 Jech oxal, mu xa jna' k'usi ta
jpas yu'un;
mas xa chixi'o k'alal ta jnop-
be sk'opolale.

16 La slajesbun stsatsal ko'on-
ton li Diose
xchi'uk la sibtasun li Buch'u
skotol xu' yu'une.

17 Pe mu'yuk to smakoj ke li
ik'al osile
mi ja'uk smakoj jsat ti ik'mu-
ts'an* ta jyalele.

24 »ĀK'u yu'un mu xak'be sk'a-
k'alil sventa chchapan-
van li Buch'u skotol xu'
yu'une?^g
ĀK'u yu'un mu staik ta ilel li
buch'utik xojtikinik ti k'usi
k'ak'alil chchapanvane?

23:11 *O «kejevemun; ts'ep'ujemun».

23:12 *O «li k'usi albil ti sk'an jpase».

23:14 *O «snak'oj». 23:17 *O «ik'pu-
lan».

- 2** Li krixchanoetike tsjelbeik yavil sts'akiltak yosil yantik;^a chelk'anik batel chijetik sven-ta xbat yak' ta yosilik.
- 3** Chelk'anbeik batel svuro li ololetik ti chamem stotike; xchi'uk ta skoj ti oy k'usi xch'amunoj li ants ti chamem smalale, chich'beik-o komel ta prental* li stot xvakaxe.^b
- 4** Ta persa chujik lok'el ta be li buch'u abol sbae; li buch'utik mu xpak yu'un sk'oplalalik li' ta balumile sk'an snak'* sbaik sventa mu x-ilatik.^c
- 5** Li buch'utik abol sbaike xko'olajik k'ucha'al te'tikal vuroetik^d ti tsa' sve'elik ta takixokol balumile; tsa'ik ve'lil ta takixokol balumil ta sventa li yalab xnich'-nabike.
- 6** Sk'an xbat stsobik ts'unobil ta yosil* yan krixchano xchi'uk chk'uxk'ultaik^e ti bu oy ste'eltak s-uva li buch'u toj chopole.
- 7** T'anal ch-ech' yu'unik ak'obal, mu'yuk sk'u' spok'ik;^e mu'yuk k'usi xpix-o sbaik ta sventa li sike.
- 8** T'uxulik ta skoj ti chak' vo' li ta vitstikaltike; te tsnap'an sbaik ta muk'ta tonetik ta skoj ti ch'abal k'usi smak-o sbaike.
- 9** Chich' jochel lok'el ta xchu' sme' li olol ti chamem stote;^f xchi'uk ta skoj ti oy k'usi xch'amunoj li buch'u abol sbae, chich'beik ta prental* li sk'u' spok'e,^g

24:3, 9 *O «prentail; xk'exol». **24:4** *O «smuk». **24:6** *O ja' van sk'oplal «stsobel yaxal o jobel ta osilitik». ^aK'elo Glosario, k'uxk'ultael.

KAP. 24

a Dt 19:14
Dt 27:17
Pr 23:10
Os 5:10

b Dt 24:17

c Sl 109:16
Pr 22:16
Is 10:1, 2
Snt 5:4

d Is 32:14
Jer 14:6

e Eks 22:26, 27
Dt 24:13

f 2Re 4:1

g Eks 22:26, 27
Dt 24:13

Kolumna 2

a Jer 22:13
Snt 5:4

b Ekl 4:1

c Jn 3:19

d Sl 10:4, 8

e Pr 7:8-10

f 2Sa 12:9, 12
Sl 94:3, 7
Pr 30:20

g Jn 3:20

- 10** tsujik ta xanbal k'alal t'analike, mu'yuk sk'u' spok'ik xchi'uk xmich'mun xch'utik ta vi'nal yu'unik k'alal chku-chik li jujuyom trigoe.
- 11** K'alal k'ixin k'ak'ale, te tsots ch-abtejik* li ta osil ti skojlokojole; te chpech'ik ta tek'el uva li ta spits'obile, ak'o mi jech, takin yo'ontonik.^a
- 12** Li buch'utik chchamik xae x-avetik no'ox ta jteklum; li buch'utik toj tsots yayijemike x-avetik ta sk'anel koltael,^b pe mu'yuk no'ox k'usi chopol chil li Diose.*
- 13** Oy buch'utik ti tstoy sbaik ta stojolal li sakil osile;^c mu'yuk tstsakik ta venta li sbelele xchi'uk ma'uk te chanavik batel.
- 14** Naka to'ox chlok' tal k'ak'al chlik li jmilvaneje; ja' tsmil li buch'u mu xpak yu'un sk'oplale xchi'uk li buch'u povree,^d ch-och ta elek' li ta ak'obal-tike.
- 15** Li sbek' sat buch'u tslo'la snup chi'ilile tsmala ch-ik'ub osil,^e xi chale: «jMu'yuk buch'u chilun!»,^f xchi'uk chpax li sate.
- 16** Ch-ochik ta* naetik li ta ik' osile; ja' te bajal ta snak li ta k'ak'altike. Mu xojtkinik li sakil osile.^g
- 17** Yu'un xko'olaj no'ox chilik k'ucha'al pamil ik'al* osil li jujun sobe; xojtkinik lek li k'usitik xibalik sba ta pamil ik'al osile.

24:11 *O ja' van sk'oplal «Tslök'esik aseite». **24:12** *O ja' van sk'oplal «li Diose mu'yuk buch'u chak'be smulin». **24:16** *Literal «Tsjomik ochel». **24:17** *O «ik'pulan».

- 18 Pe ta anil no'ox chkuchatik batel yu'un li vo'e.
Mu'yuk k'usi ta xch'i li ta yosi-like.^a
Mu'yuk xa tsutik-o batel ti bu li ste'eltak s-uvaika.
- 19 Jech k'ucha'al chch'ay batel li unijem taiv ta yorail k'e-pelaltik xchi'uk k'alal k'ixin k'ak'ale,
jja' jech chbat uluk ta Mukinal* li buch'utik sa'oj smulike!^b
- 20 Chch'ayat ta sjol yu'un li sme'e; chk'ot ta sve'el xuvit. Mu'yuk xa chich' vulesel ta jolil.^c
Xchi'uk chich' k'asel k'ucha'al jtek' te' li buch'utik mu'yuk tuk'e.
- 21 Chopol k'usi tspasbe li ants ti mu sna' x-alaje
xchi'uk chilbajin li ants ti chamem smalale.
- 22 Li Diose tstunes sju'el sventa tsajesbe sk'oplal li buch'utik tsots yipike;
ak'o mi xmuk'ib sk'oplalik, mu sna'ik lek mi chkuxiik o mi mo'oj.
- 23 Li Diose chak' ti spat yo'onton ta stukike xchi'uk ti junuk yo'onton xa'i sbaika,^d pe te yak'oj sat ta skotal li k'usitik tspasike.*^e
- 24 Chich' toybel sk'oplalik jli-keluk, va'un chch'ay batel sk'oplalik.^f
Chich' bik'tajesbel sk'oplalik^g xchi'uk chich'ik tsobel k'ucha'al li yantike;
chich'ik tuch'el k'ucha'al chich' tuch'el li sat trigoe.
- 25 Mi mu meleluk taje, ¿buch'u xu' xak' ta ilel ti jutk'opune* o ti mu meleluk li k'usi chka-le?».

24:19 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 24:23 *Literal «li sbei-ke». 24:25 *O «jnopk'opune; j-palk'o-pune».

KAP. 24

a Dt 28:15, 16
Pr 3:33

b Sl 49:13, 14
Sl 55:15
Lu 12:20

c Pr 10:7
Ekl 8:10
Ekl 9:5

d Ekl 8:11
Is 56:12
Lu 12:19

e Sl 11:4
Pr 5:21
Pr 15:3

f Sl 37:10
Sl 92:7
Snt 1:11

g Ekl 8:12, 13

Kolumna 2

KAP. 25

a Job 2:11
Job 8:1

b Job 4:17, 18
Job 22:3

c Job 15:14, 15

KAP. 26

d Job 16:2, 3

e Job 12:2
Job 17:10

25 Xi la stak' li Bildad^a ti ja' jsua vinike:

- 2 «Li ajvalilale* ja' yu'un stuk xchi'uk xi'tabil* xtok;
ja' chak' jun o'ontonal li ta vi-najele.^Δ
- 3 ¿Mi stak' van chapel li yajsol-tarotake?
¿Buch'u van junukal ti mu'yuk chk'ot ta stojolal li sakil osil yu'une?
- 4 Ja' yu'un, ¿k'uxi xu' tuk' x-ilat yu'un Dios li jun krixchano ti sna' xchame^b
o k'uxi xu' mu'yukuk smul* li buch'u vok'em ta stojolal jun antse?^c
- 5 K'alal ta luna* mu'yuk xojobaj ta xil
xchi'uk mu'yuk sak chil li k'analetike,
- 6 ¡buuk xa no'ox li krixchano ti sna' xcham ti mu'yuk tsots sk'oplale,
ti xko'olaj k'ucha'al jkot xuvit ch-ilate!».

26 Xi la stak' li Jobe:

- 2 «¡Ti k'u xa no'ox yelan akoltaoj li buch'u ch'abal lek yipe!
¡Ti k'u xa no'ox yelan apojoj li buch'u mu'yuk lek stasatsale!^d
- 3 ¡Solel lek la atojobtas li buch'u ch'abal sp'ijile!^e
¡Solel lek jamal* laj avak' ta ilel li ap'ijile!
- 4 ¿Buch'u ti chak'opon avaloje xchi'uk buch'u laj yak' ana' li k'usitik laj avale?*
- 5 Li buch'utik ch'abal sju'elik ti chamemik xae chnikik ta xi'el;
mas to olon oyik, ja' mu sta li nab xchi'uk li k'usitik te kuxajtike.

25:2 *K'elo Glosario, ajvalilal. ^ΔK'elo Glosario, xi'tael Dios. ^ΔLiteral «ti butik mas toyol yu'une». 25:4 *O «mu'yukuk xchopolil». 25:5 *O «u». 26:3 *O «Ep tajej». 26:4 *Literal «xchi'uk buch'u yikal ye ti chlok' tal ta atojolale».

- 6** Chajal ta sba ta sat Mukinal* li Diose^a xchi'uk mu'yuk makal ta sat li yavil lajelale.[#]
- 7** Ja' chlich'an batel li vinajel ti bu xokole,^b mu'yuk k'usi la st'uyan-o* li balumile.
- 8** Ta xpix ta toketik li vo'e,^c pe mu xt'om li toke, ak'o mi ol.
- 9** Ta smak li yeloval xchotleb sventa ajvalile, te chlich'an batel li toke.^d
- 10** Ja' chak'be sts'akil ti bu k'alal chpaj li vinajel xchi'uk nabe;^e ja' chak'be spajeb li sakil osil xchi'uk li ik'al osile.
- 11** Chnik li yoyaltak vinajele; solet mu xa sna' k'usi tspacek k'alal ch-ilin li Diose.
- 12** Tsyuk'ilan ta sju'el li nabe^f xchi'uk tsililin li muk'ta ch-anul nab* ta skoj li sp'ijile.^g
- 13** Ta yik'al no'ox ye tsjam li vinajele; ta smil li chon ti xkilet ch-NAV ta anile.
- 14** ¡K'elavilik! Taje ja' no'ox uni juteb* li k'usitik spasoje;^h jja' no'ox xko'olaj k'ucha'al mixmix k'op[#] li k'usi ka'ioj-tik ta stojolale!
Ja' yu'un, ¿buch'u xu' xa'ibe smelolal li tsatsal chauk yu'une?». ⁱ
- 27** Xi to laj yal slo'il li Jobe:
2 «Jamal chkal ta skoj ti kuxul li Diose, ti spojobun li jderecho sventa xkich' lek chapanele,^j jamal chkal ta skoj ti kuxul li Buch'u skotol xu' yu'une, ti yak'ojbun jvokole,^k

26:6 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. #O «Abadone». **26:7** *O «sjok'an-o; sjipan-o». **26:12** *Literal «Raab». **26:14** *Literal «yuni ti'il-tak». #O «koskos k'op; k'unil k'op».

KAP. 26

a Sl 139:8
Ebr 4:13

b Job 9:8
Sl 104:2
Is 42:5

c Pr 30:4
Ekl 11:3

d Sl 97:2

e Pr 8:27
Jer 5:22

f Sl 74:13
Is 51:15

g Job 9:13

h Sl 92:5
Ekl 3:11
Is 55:9

i Job 37:5

KAP. 27

j Job 34:5

k Rut 1:20
2Re 4:27

Kolumna 2

a Je 2:7
Is 42:5
Ech 17:25

b Job 22:1, 5
Pr 27:11

c Job 2:3

d Job 13:15, 16
Job 36:13

e Job 35:12
Sl 18:37, 41
Pr 28:9
Jer 11:11
Snt 4:3

- 3** yo' to chkich' ik'e xchi'uk yo' to li' oy ta jtojolal li yik'al ye Diose,^a
- 4** mu'yuk chlok' ta ke li k'usitik mu'yuk tuk'e; jmi ja'uk jti'oj xa stanal ke chilo'lavan xchi'uk li kok'e!
- 5** ¡Mi jset'uk* jnopoju chkal ti tuk' ak'oplalike!
¡Mu'yuk ta jkomtsan-o[#] ti tuk' ko'ontone, ja' to mi li-chame!^b
- 6** Jpel-o ko'onton ti tuk'une xchi'uk mu'yuk chkikta-o jba ta spasel;^c ti k'u sjalil kuxulune* mu'yuk jmul chka'i jba yu'un li ko'ontone.
- 7** Jechuk xich' kastigo li kaj-kontra k'ucha'al li buch'u toj chopole xchi'uk jechuk xk'ot ta stojolal li buch'u tsa'un ta k'op k'ucha'al li buch'u mu'yuk stuk'ile.
- 8** Yu'un ¿k'usi spatobil yo'onton oy li chopol krixchano* k'alal chich' lajesele^d xchi'uk k'alal chmilat yu'un li Diose?
- 9** ¿Mi ch-a'ibat yu'un Dios ti xvokolet k'alal chtal ta stojolal li vokolile?^e
- 10** ¿O mi xkuxet van yo'onton ta stojolal li Buch'u skotol xu' yu'une?
¿Mi tsta van ta k'oponel skotol ora li Diose?
- 11** Vo'on ta jchanubtasoxuk ta sventa li sju'el* Diose; mu'yuk k'usi ta jmuk ta stojolal li Buch'u skotol xu' yu'une.
- 12** ¡K'elavilik! Mi jech ti oy k'usi ak'bil avilike,

27:5 *O «jutebuk». #O «Mu'yuk chkikta-o». **27:6** *O «ti jayib k'ak'al kuxulune». **27:8** *O «jvalopatinej mantal». **27:11** *O ja' van sk'oplal «ta sk'ob».

- žk'u yu'un ti mu k'usi xtun-o
ta j-ech'el li k'usi chavalike?
- 13** Li'e ja' li k'usi ch-ak'bat yu'un
Dios li buch'u toj chopole,^a
ja' xrexto* ch-ak'batik yu'un
li Buch'u skotol xu' yu'un li
j-ilbajinvanejetike.
- 14** Mi epaj li xnich'nabe, chljajk
ta milel ta espada^b
xchi'uk mu'yuk lek sve'elik li
snitlulaltake.
- 15** Li buch'utik kuxul to komem
yu'unike chbatik ta ch'en ta
skoj tsatsal chamel
xchi'uk mu'yuk ch-ok'itaatik
yu'un li yajnilik ti me'on an-
tsetik xae.
- 16** Ak'o mi jun to stoklej*
stsoboj li splata k'ucha'al
pukuke[#]
xchi'uk ak'o mi ep stsoboj le-
kil k'u'il pok'il k'ucha'al li
ach'ele,
- 17** ak'o mi stsob yu'un,
ja' tslap li tuk'il vinike^c
xchi'uk li buch'u ch'abal smu-
like ta xch'akbe sbaik sko-
tol li splatae.
- 18** Li sna tsva'ane solet toj k'un
k'ucha'al sna bik'tal chon,
jech k'ucha'al yaxib^d spasoj
jun jchabivanej.
- 19** Jk'ulej chbat xpuch'an sba
ta stem,* pe mu'yuk te
chkom-o li sk'ulejale;[#]
mi la svik' li sate, ch'abal xa
k'usi te oy.
- 20** Xko'olaj k'ucha'al jun nojelal
ta vo' tsatsal yu'un li xi'ele;
chkuchat batel ta ak'obaltik
yu'un li tsatsal ik'alo'e.^e
- 21** Chkuchat batel ta ik' ti chlik
tal ta slok'eb k'ak'ale, va'un
chch'ay-o batel sk'oplal;
tsmesat lok'el ti bu to'ox oye.^f
- 22** Li ik'e mu'yuk xk'uxul yo'on-
ton tsjip sba tal ta stojolal^g
k'alal yo'ontonuk xa skolta
sba lok'el ta sju'ele.^h

27:13 *O «spukulal; sparte». 27:16
*O «yepal». #O «lume». 27:19 *O
«svayeb». #Literal «pe mu'yuk k'usi
tstsob».

KAP. 27

a Si 11:6
Ekl 8:13
Mal 3:5

b Est 9:7-10
Os 9:13

c Pr 13:22
Pr 28:8
Ekl 2:26

d Is 1:8
Lam 2:6

e Si 73:3,19

f Mt 7:26, 27

g Si 83:15

h Is 10:3
Am 2:14

Kolumna 2

a Lam 2:15

KAP. 28

b Pr 17:3
Mal 3:3

c Dt 8:7,9

d 2Re 20:20
2Kr 32:30

- 23** Cht'ax sk'ob ta stojolal
xchi'uk te to tspiobta*^a tal ti
bu oye.[#]

28 »Oy yavil bu xu' slok'esik
tal li platae

- xchi'uk oy yavil bu xu' sle-
kubtasik li oroe;^b
- 2** li k'usi chich' pasel-o li tsa-
tsal tak'ine te chich' lok'e-
sel tal ta balumil
xchi'uk li kovree te chich'
unijesel* lok'el tal ta muk'ta
tonetik.^c
- 3** Tsatsal ik'al osil li vinike;
ta xhaj ta k'elal bu to k'alal
spajeb li ik'al osile xchi'uk
ti bu ik'muts'an*
sventa tsa' li tone.
- 4** Ta sjok' jun ch'en ti nom xil ti
bu nakal li krixchanoetike,
ja' ti butik xch'ayoj xa ta sjo-
like, ti nom xil ti bu chanav
li krixchanoetike;
jlom viniketike chyalik batel
xchi'uk xt'uyet* ch-abtejik.
- 5** Xch'i ve'lil li ta sba balumile;
pe li ta yute chik'bil ta k'ok'
yilel.
- 6** Oy safiro li ta tonetik tee
xchi'uk oy oro li ta pukukti-
ke.*
- 7** Mi jkotuk aguila snabe sbelel
taje;
mu'yuk bu yiloy ta sat ek li
ik'al milano mute.
- 8** Mi jkotuk jti'vanej chonbolom
ayem te;
mu'yuk ayem ta pa'ivanej* te
li ch'iom leon eke.
- 9** Tsvok' tsatsal ton ta sk'ob li
vinike;
tsjok'be yok vitsetik sventa
sjines.
- 10** Jech xtok, tsjom muk'ta ton
sventa te x-ech' li vo'e;^d

27:23 *O «chuxubta». #O ja' van sk'o-
plal «Cht'ax sk'obik ta stojolal xchi-
uk te to chuxubtaik batel ti bu oyike».
28:2 *Literal «malel». 28:3 *O «ik'pu-
lan». 28:4 *O «xjok'et; xjipet». 28:6
*O «lumtike». 28:8 *O «pamuk'tava-
nej».

- chil ta sat skotol li k'usitik ep sbalile.
- 11** Tsmakbe yok ti bu chlok' tal li uk'ume xchi'uk tsvinajes li k'usi mukul to'oxe.
- 12** Yan li p'ijilale... ¿bu xu' xich' tael^a xchi'uk bu yavil li ya'ibel smelolale?^b
- 13** Mi junuk krixchano chak' venta ti ep sbalile^c xchi'uk mu xu' xich' tael te li ta balumil ti bu oy li k'usitik kuxajtike.
- 14** Xi chal li natil vo'e: «Mu'yuk li' oye!». Xchi'uk xi chal li nabe: «Mu'yuk li' jchi'uke!».^d
- 15** Mu stak' manel ta bats'i oro, mi ja'uk stak' jelel ta jp'isuk plata.^e
- 16** Mu xman yu'un li oro talem ta Ofire,^f mi ja'uk xman yu'un li k'upil sba onise xchi'uk safiroe.
- 17** Mu stak' ko'oltasel ta oro xchi'uk ta vidrio; mi ja'uk stak' jelel ta junuk vaso ti pasbil ta lekil oroe.^g
- 18** Mi ja'uk stak' ko'oltasel ta k'upil sba tonetik ta nab* xchi'uk ta kristal ton,^h ja' mas ep sbalil li p'ijilale, ja' mu sta li jun vorxa nukul ti noj ta perla tone.
- 19** Mu stak' ko'oltasel ta topasio ton' ti talem ta Kuse; mi ja'uk stak' manel ta bats'i oro.
- 20** Pe ¿bu chlik tal li p'ijilale xchi'uk bu yavil li ya'ibel smelolale?ⁱ
- 21** Skotol li k'usitik kuxajtike mukul ta satik^k xchi'uk mukul ta stojolal li mutetik ta vinajele.
- 22** Xi chal li yavil lajebal xchi'uk lajele:

28:18 *Koral sbi li k'upil sba ton taje. K'elo Glosario, koral.

KAP. 28

- a Pr 2:6
Snt 1:5
- b Job 28:28
- c Pr 3:15
- d Ro 11:34
- e Pr 3:13, 14
- f Is 13:12
- g Pr 16:16
- h Pr 8:11
Pr 20:15
- i Eks 28:15, 17
- j Job 28:12
- k Ekl 8:17
1Ko 2:8, 11

Kolumna 2

- a Snt 1:5
- b Pr 15:3
Sak 4:10
1Pe 3:12
- c Sl 148:8
Ekl 1:6
- d Job 5:10
Job 26:8
Job 37:10
Sl 135:7
Pr 30:4
Is 40:12
- e Sak 10:1
- f Job 38:25
- g Dt 4:6
Sl 111:10
Pr 9:10
Ekl 12:13
Ro 1:20
- h Pr 3:7

KAP. 29

- i Sl 18:28
Sl 119:105
- j Sl 25:14
Pr 3:32

«Ya'yejal no'ox k'otem ta jchi-kinkutik ma' taje».

- 23** Li Diose sna'ojbe lek sbelel bu ta tael, ja' no'ox stuk sna'oj bu oy,^a
- 24** yu'un xil k'alal to ta spajeb balumil xchi'uk yiloj skotol li k'usitik oy ta yolon vinajele.^b
- 25** K'alal laj yak'be yip* li ik'e^c xchi'uk k'alal la spuk batel li vo'e,^d
- 26** k'alal laj yak'be mantal k'u yelan chak' li vo'e^e xchi'uk k'alal laj yak' k'uxi chbein li tsatsal ik'alo' ti oy stokal xchi'uk xchaulale,^f
- 27** va'un laj yil ti oy p'ijilal li ta yabteltak sk'obe xchi'uk laj yalbe smelolal, la snakan lek li p'ijilale xchi'uk laj yak' venta ti ep sbalile.
- 28** Laje, xi laj yalbe li krixchano:
«K'elavil! Li xi'tael* Jeovae... ja' p'ijilal^g xchi'uk k'alal ta jch'ak jbatik ta stojolal li k'usi chopole, ja' ya'ibel smelolal».^h
- 29** Xi to laj yal slo'il li Jobe:
2 «Ti oyuk k'uxi jta yan velta jech k'ucha'al likuxi li jayib u jelavem xae, k'alal chchabiun to'ox li Diose,
3 k'alal chak' to'ox xojobajuk li skantil ta jole, k'alal xu' to'ox xixanav ta ik'al osil kolyial li sakil osil yu'une,ⁱ
4 k'alal lek to'ox tsotsune, k'alal lek to'ox kamigoinoj li Diose xchi'uk ti te to'ox oy ta jkarpanae,^j
5 k'alal te to'ox xchi'inojun li Buch'u skotol xu' yu'une, k'alal te to'ox joyol ta jpat jxokon li jnich'nabe,*

28:25 *Literal «yalal». 28:28 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 29:5 *O «kajtuneltake».

- 6 k'alal noj to'ox ta lekil leche ti bu chixanave
xchi'uk k'alal te to'ox chbein lok'el tal ta muk'ta tonetik li j-aseitee.^a
- 7 K'alal nopem to'ox xka'i chibat li ta sti' jtekume^b
xchi'uk ti chbat chotlikun li ta ch'ivite,^c
- 8 k'alal chilikun to'ox li kere-metike, tsk'ej sbaik ta be*
xchi'uk chvechiik li moletik eke, va'un te va'al chkomik.^d
- 9 La spajtsan sbaik ta k'opojel li bankilaetike;
la smak yeik ta sk'obik.
- 10 Ts'ijil komik li buch'utik lek ojtikinbilike;
la spak' sba ta spak'ovik* li yok'ike.
- 11 Lek laj yalik batel jk'oplal li buch'utik laj ya'iik li k'usi chkale
xchi'uk lek k'usi laj yalik ta tjolal li buch'utik laj yilikune.
- 12 Yu'un la jpoj li buch'u povre ti x-avet tsk'an koltaele,^e
la jkolta xtok li buch'u chamem stote xchi'uk li buch'u mu'yuk jkoltavanej yu'une.^f
- 13 La slekil k'optaikun li buch'utik jutuk xa ox sk'an xchamike^g
xchi'uk muyubaj yo'onton ku'un li ants ti chamem smalale.^h
- 14 La jlap k'ucha'al jk'u' jpok' li tuk'ilale;
li jtuk'ilale xko'olaj k'ucha'al natil k'u'il ti ch'abal sk'obe xchi'uk xko'olaj k'ucha'al sts'otobil jolil.
- 15 Vo'on lik'ot ta sat li ma'sate xchi'uk lik'ot ta yakan li koxoe.
- 16 Lik'ot ta stotik li buch'utik abol sbaik;ⁱ
la jk'elbe lek sk'oplal ta snail

29:7 *O «kayee; ti bu oy ep krixchanoetike». 29:8 *Literal «tsnak' sbaik». 29:10 *O «yak'ol yeik».

KAP. 29

a Dt 32:13
Dt 33:24

b Rut 4:1
Pr 31:23

c Ne 8:1

d Le 19:32

e Pr 21:13
Pr 24:11

f Snt 1:27

g Dt 24:12, 13

h Dt 10:17, 18

i Lu 14:13
Snt 1:27

Kolumna 2

a Pr 29:7

b Sl 58:6
Pr 30:14

c Je 25:8
2Re 22:20

d Job 29:9

e Sl 72:6
Pr 16:15

f Job 1:3

g Ekl 7:2

KAP. 30

h Job 12:4

- chapanobbail sventa jkolta li buch'u mu xkojtkikine.^a
- 17 La jk'asbe sbakil ye li chopol krixchanoetike^b
xchi'uk la jochbe lok'el ta yeik li k'usi skats'ojik xae.
- 18 Xi to'ox chkalilane: «Ta jna jtuk chicham^c
xchi'uk epal k'ak'al chikuxi jech k'ucha'al li ji'tike.*
- 19 Jech chik'ot k'ucha'al jtek' te' ti chak' batel yibel ta vo'e xchi'uk ti te-o sjunul ak'obal li ts'ujul ta sk'obk'obtate.
- 20 Nopajtik no'ox chkich' ich'el ta muk'
xchi'uk li arko jtsakoje tsjip-o batel flecha».
- 21 Chchikinta xa ya'iik k'usi chkal li krixchanoetike,
te ts'ijil smalaojik sventa cha'iik k'u yelan chitojbtasvan.^d
- 22 Mi laj k'opojkune, mu'yuk xa k'usi chalik;
toj k'upil sba cha'iik li k'usi chkale.
- 23 Ja' jech smalaojikun k'ucha'al smalaojik xa chak' vo'e;
jach'al lek yeik jech k'ucha'al smalaojik chak' vo' ta primaverae.^e
- 24 Labal to sba laj yilik k'alal sts'e't jsat ta stojolalike;
xpatet to yo'onton laj ya'iik k'alal la jk'elike.
- 25 Vo'on to'ox jolilun yu'unik, ta jbeiltasik to'ox,
jechun to'ox k'ucha'al jun ajvalil ti joyol sviniktak ta spat xokone,^f
jech k'ucha'al li buch'u tsapatbe yo'onton li buch'u mu xa no'ox x-ech' svokol cha'iike.^g
- 30** »Li avie, tstse'intaikun^h
li buch'utik mas to keremike,
ti mu xk'otik-o li stotik ti lajuk kak'be xchi'in

29:18 *O «yi'tike». 29:23 *Ja' xkaltik, yorail unialtik.

- li ts'i'etik ti chchabiik to'ox jchijtake.
- 2** ¿K'usi chtun-o ku'un li yip sk'obike?
Lajem xa li yipalike.
- 3** Yabinojik xa tajej ta skoj ti ch'abal k'usi x-ayan yu'unike xchi'uk ta skoj li vi'nale;
ja' ta xaxik li k'usi ta staik ta takin lum
ti lajem xa ono'ox xchi'uk ti jeche' xa ono'ox te xokole.
- 4** Ja' tstsobik li chi'pik'an ts'i'lel ta ch'ixtikaltike;
ja' sve'elik li yibel retama te'e.
- 5** Chich' nutsal lok'el ta slumalik;^a
x-avljajet no'ox yajvalik k'u-cha'al jun j-elek'.
- 6** Ta va'al ch'entik* nakalik, ta jomol lumtik xchi'uk ta muk'ta tonetik.
- 7** Te to x-avetik tal ta ch'ixtikaltik
xchi'uk te tsnak'* sbaik li ta yolon laetike.[#]
- 8** Xko'olajik k'ucha'al xnich'nab bol krixchanoetik xchi'uk xnich'nab buch'utik ch'abal sbalilik,
nutsbil* lok'el ta slumalik.
- 9** Pe li avie, tslabanikun tajej li ta sk'ejimolike;^b
bats'i vo'on no'ox sp'ajojikun ta jyalel.^c
- 10** Sp'ajojikun ta jyalel xchi'uk nom-o yak'oj sbaik ta jtojolal;^d
mi ja'uk bu chi'ik ta stubtael li jsate.^e
- 11** Spojjibun kabtejeb* li Diose xchi'uk xk'exlaltasojun, ja' yu'un mu'yuk la spajes sbaik ta jtojolal.
- 12** Ta jbats'ik'ob xvoleetik talel ta jtojolal;
la skoltaikun batel

30:6 *O «Ta beo'tik ta stenlejaltik». **30:7** *O «tsmuk». [#]O «ortiga ts'i'lel-tike». **30:8** *Literal «tsitsbil». **30:11** *Literal «La xyochbe yak'il j-arko».

KAP. 30

a Je 4:12
SI 109:10
Da 4:25

b SI 69:12
Lam 3:14

c Job 17:6

d Job 19:13

e Nu 12:14
Dt 25:9
Is 50:6
Mt 27:30

Kolumna 2

a Job 16:2
SI 69:26

b SI 22:14

c Job 10:15

d SI 6:2

e Job 2:8, 13
Job 7:4

f Job 19:7
SI 22:2

g Job 7:20
Job 19:6

pe oy k'usi la sva'anik ta jbe sventa tslajesikun.

- 13** Tsokesbeikun li jbee xchi'uk ja' no'ox chak'beikun mas jvokol,^a
mu'yuk buch'u xu' spajesatik-o.
- 14** Xko'olaj k'ucha'al te ch-ochik talel ta jun muro ti muk' jomole;
jech-o xvoleet chtalik ti bu lili-jem xa tajeje.
- 15** Mu xa jna' k'usi ta jpas yu'un li xi'ele;
ti k'u yelan ich'bilun ta muk'e chjativ batel k'ucha'al ik' xchi'uk tsakch'ay batel k'u-cha'al tok li jpojjobaile.
- 16** Li avie, chicham xa;^b
skotol k'ak'al chkil jvokol.^c
- 17** Li k'usi k'ux chka'ie tsjom k'alal to ta jbakil li ta ak'obal-tike;^d
mu xpaj li k'usi k'ux-ip chka'ie.^e
- 18** Tsots tsnitbeikun li jk'u' jpok'e;
xko'olaj k'ucha'al snuk' jk'u' ti mu xa xkich' ik' yu'une.
- 19** Dios, la ajipun batel ta ach'el-tik;
pukuk* xchi'uk tan xa no'ox likom.
- 20** Xivokolet ta atojolal sventa xakoltaun, pe mu'yuk chatak'bun;^f
chiva'i ta sk'anel vokol, pe mu'yuk chachikintabun.
- 21** Bats'i mu'yuk xa no'ox xk'uxul avo'onton chakontrainun;^g
ta skotol yip ak'ob chatsakun ta k'op.
- 22** Chachechun muyel xchi'uk chakuchun batel ta ik';
va'un chajipun batel ta tsa-tsal ik'alo'.
- 23** Yu'un jna'oj ti chiyal batel avu'un ta lajelale,
ja' li snail bu chbat stsob sbaik skotol li buch'utik ku-xajtike.

30:19 *O «lum».

- 24 Pe mu'yuk buch'u chbat stsak ta majel li buch'u chat yo'ontone,^a k'alal x-avet tsk'an koltael ta yorail svokole.
- 25 ¿Mi mu'yuk kok'itaoj li buch'utik chil svokolike? ¿Mi mu'yuk jvuloj ko'onton ta stojolal li buch'utik povreike?^b
- 26 Ak'o mi jmalaoj xa ox li k'usi leke, ja' tal li k'usi chopole; ja' xa ox jmalaoj li sakil osile, pe ik'al osil vul ta jtojolal.
- 27 Solel mu'yuk xpaj ti xk'ululet jch'ute; vul ta jtojolal li sk'ak'alil vokolile.
- 28 Chkat ko'onton k'alal chixanave;^c ch'abal xojobal k'alal. Ta jva'an jba xchi'uk xivokolet ta jk'an koltael k'alal ja'te tsobolike.
- 29 Ja' jchi'iltak ta vok'el k'otem li te'tikal ts'i'etike xchi'uk ja' k'ot ta jchi'iltak li yalabtak avestruse.^d
- 30 Ik'tsepan* xa li jnukulile xchi'uk t'olem xa lok'el;^e chk'ak' li jbakil ta skoj ti k'ixin tajeke.^f
- 31 Ja' xa no'ox chich' tijel j-arpa k'alal oy buch'u chchame xchi'uk ja' xa no'ox chich' tijel j-ama* k'alal ch-ok'ike.
- 31** »Jpasoj jun trato xchi'uk li jsate.^f Ja' yu'un, ¿k'uxi xa no'ox ti chopol k'usi ta jnop k'alal chkil junuk tojol tsebe?^g
- 2 Va'un cha'a, ¿k'usi chak'bun li Dios te oy ta vinajele, k'usi jrexto* chak'bun li Buch'u skotol xu' yu'un ti te oy ta toyole?
- 3 ¿Mi mu ja'uk lajebal smalaoj li buch'u chopole

30:30 *O «lk'bajan; lk'sepan». #O ja' van sk'oplal «tsakbil ta k'ok'». 30:31 *O «j-amay; jflauta». 31:2 *O «jpu-kulal; jparte».

KAP. 30

a Job 13:25

b Pr 14:21
Pr 14:31
Pr 19:17c Sl 38:6
Sl 42:9
Sl 43:2

d Mik 1:8

e Job 7:5
Lam 4:8

KAP. 31

f Pr 6:25, 26
Mt 5:28

g Job 31:9, 10

Kolumna 2

a Job 20:26-29
Sl 73:3, 18
Pr 10:29b Je 16:13
2Kr 16:9
Sl 139:3
Pr 5:21
Jer 32:19c Sl 26:5
Pr 6:16, 18

d 1Sa 2:3

e Job 2:3
Job 27:5
Sl 7:8f Dt 11:16
Jer 10:23g Nu 15:39
Ekl 11:9
Ese 6:9
Mt 5:29
1Jn 2:16

h Le 26:16

i Job 31:1
Mt 5:28

j Job 24:15

k 2Sa 12:9, 11
Jer 8:10l Je 38:24
Le 20:10
Dt 22:22m Pr 6:25-27
Pr 7:27

xchi'uk mi mu vokoliluk smalaoj li buch'u tspas k'usi chopole?^a

4 ¿Mi mu xiluk ti butik chixanave?^b

xchi'uk mi mu chchapuk skotol li jujutek' kakane?

5 ¿Mi oy jutoj k'op* junuk velta?

¿Mi oy buch'u jlo'laoj junuk velta?^c

6 Ak'o sp'isun ta kilo ti lek ts'akale;^d

va'un chak' venta ti tuk' ko'ontone.^e

7 Mi oy bu chk'ejp'uj* ta be li kakane^f

o mi te xtijet[#] batel ko'onton ti bu chbat li jsate^g

o mi kik'ubtasoj li jk'obe,

8 mi jeche, yanuk-o buch'u slajes li k'usi jts'unoje^h xchi'uk ak'o yich' bulel li k'usi jts'unoje.*

9 Mi lo'laj ko'onton ta stojolal junuk ants'ⁱ

xchi'uk mi la jpa'ibe^{*j} yajnil jlak'na li ta sti' snae,

10 mi jeche, ak'o bat xjuch'be strigo yan vinik li kajnile

xchi'uk ak'o chi'inatuk ta vaye yu'un yan viniketik.*^k

11 Yu'un toj k'exlal sba mi jech ta jpase,

sta-o ti xkich' ak'bel kastigo yu'un jchapanvanejetike.^l

12 Yu'un chk'ot k'ucha'al k'ok' ti chchik'vane xchi'uk ti chlajesvane,^m

chchik' k'alal to yibel li k'usitik oy ku'une.

13 Ti mu'yukuk k'usi jventa-o sderecho ti vinik antsetik ti ja'ik kajtuneltak

k'alal tsk'anik ak'o xkich' chapaneele,

31:5 *O «jnopoj k'op; epal k'opoje-mun». 31:7 *O «chk'ejev; tsts'ep'uj». #O «xnapet». 31:8 *O «ak'o yich' bulel lok'el li jnitilulalitake». 31:9 *O «jpa-muk'tabe». 31:10 *Literal «xchi'uk yan viniketik ak'o skejan sbaik ta sba».

- 14 ĸ'usi xu' jpas k'alal tsa'un ta k'op* li Diose?
ĸ'usi ta jtak'be mi la sjak'-bun li k'usi jpasoje?^a
- 15 ĸ'Mi mu ja'uk pasatik ek li buch'u la spasun ta yalajeb jme'e?^b
ĸ'Mi mu ja'uk ono'ox la spasuk k'alal mu'yuk to'ox vok'e-mutike?^{*c}
- 16 Ti mu'yukuk xkak'be k'usi tsk'anik li povreetike^d
o ti chat xa yo'onton xvinaj ta sat ku'un li ants ti chamem smalale;^e
- 17 ti jtukuk la jlajes li jparte ve'el
ti mu'yukuk xkak'be li buch'utik chamem stotike;^f
- 18 (yu'un ta jkeremal ono'ox la jts'ites tal li buch'u chamem stote, xiko'olaj k'ucha'al stot lik'ot
xchi'uk ta jbi'kal* ono'ox lik jbeiltas tal li ants ti chamem smalale).
- 19 Ati ja'uk no'ox te jk'elaj laj ta sik li buch'u ch'abal sk'u' spok'e
o junuk abol sba vinik ti mu'yuk k'usi smak-o sbae;^g
- 20 ti mu'yukuk la stojbun ta vokol^h
k'alal lek xa k'ixin cha'i sba li ta stsatsal jchijtake;
- 21 ti jmich'ojuk xa jk'ob ta stojjal li buch'u chamem stotⁱ
k'alal ja'o tsk'an koltael te ta sti' jteklume;^j
- 22 va'un bi, ak'o k'okuk lok'el li jk'ob k'alal to ta jnekebe xchi'uk ak'o k'asuk li jk'ob ta jxuk'ube.
- 23 Yu'un chixi' yu'un li lajela chlik tael ta stojjal Diose xchi'uk mu xu' ku'un ti te va'alun ta stojjal ta skoj li smuk'ulale.

31:14 *Literal «chtots tal». 31:15 *Literal «te ta alajebal». 31:18 *Literal «te ta yalajeb jme'».

KAP. 31

a Pr 22:22, 23
Is 10:1-3

b Job 34:19
Pr 14:31
Pr 22:2
Mal 2:10

c Sl 139:16

d Dt 15:7, 8

e Dt 10:18
Pr 28:27

f Ese 18:5, 7
Snt 1:27
1Jn 3:17

g Is 58:7
Lu 3:11
Snt 2:15, 16

h Dt 24:13

i Pr 14:21

j Pr 31:23

Kolumna 2

a Sl 49:6, 7
1Ti 6:17

b Est 5:11
Sl 62:10
Pr 11:28

c Dt 8:17, 18

d Dt 4:19

e Dt 11:16

f Pr 17:5
Pr 24:17, 18

g Mt 5:44
Ro 12:14

h Je 18:5
Ro 12:13

i Je 19:1, 3
Ebr 13:2
1Pe 4:9

j Je 3:8
Pr 28:13
Ech 5:8

- 24 Mi ja' la jpat ko'onton ta stojjal li oroe
o ti xi laj kalbe li bats'i oroe:
«Jpatoj ko'onton ta atojjal!».^a
- 25 Ti ja'uk te la jta-o jmuyubajel yu'un ti jk'ulejun tajeke,^b
ta skoj ti ep to'ox k'usitik oy ku'une;^c
- 26 ti lajuk kil li xojobal k'ak'ale*
o li luna[#] ti jun to yutsil xojobaje^d
- 27 xchi'uk ti ta mukuluk laj ta lo'lael li ko'ontone
xchi'uk ti jts'uts* xa jk'ob sventa chkak'be muyel senyail ti chkich'ik ta muk'e;^e
- 28 va'un bi, ja' jun mulil ti sta-o xkich' ak'bel kastigo yu'un jchapanvanejetike,
yu'un la jmu'k xa ta ko'ontone jechuk li meel Dios ti te oy ta toyole.
- 29 ĸ'Mi oy junuk velta limuyubaj k'alal laj yich' lajesel li kaj-kontrae^f
o mi jun xa yutsil chka'i ta skoj ti tal vokolil ta stojjale?
- 30 Mi junuk velta la jsa' jmul ta jk'opojel,
mu'yuk la jchopol k'opta sventa xcham.^g
- 31 ĸ'Mi mu xiuk yalajik li viniketike ta jkarpanae:
«ĸ'Mi oy buch'u junukal avilajik ti mu'yuk noj xch'ut ta skoj li ve'lil* chak' Jobe?»^h
- 32 Mi junuk yan krixchano ech' yu'un ak'obal ta pana;^{*i}
chkak' ochuk ta jna li jxanviletike.
- 33 ĸ'Mi oy junuk velta jmukoj jmul jech k'ucha'al tspasik li yan viniketike,^j
ti te va' jmu'k jpaltil* li ta xvorxail jk'u' jpok'e?

31:26 *Literal «li sakil osile». #O «U». 31:27 *O «jbut»; jts'uts'un». 31:31 *Literal «bek'et». 31:32 *O «pat na». 31:33 *O «jchopolil».

34 ¿Mi xi'emun-o ti k'usi xu' sno-pik ta tjojolal li epal krixchanoe, o mi xi'emun ta skoj ti xu' sp'ajikun li yantik uts' alalile, ti smakik ke xchi'uk ti chixi' xa chilok' yu'unike?

35 ¡Ati oyuk buch'u xchikinta-bune!^a
Ta jpas firmar jechuk li k'usi kaloje.*

¡Ak'o stak'bun li Buch'u skotol xu' yu'une!^b

¡Ti lajuk sts'iba ta vun k'usi chopol la jpas li buch'u tstik'bun jmule!

36 Ta jkajan batel ta jnekeb li vun ti jechuke xchi'uk ta jchuk ta jol jech k'ucha'al junuk korona.

37 Ti jechuke, chkalbe ta jamal li k'usitik ta jpase; ta sjunul ko'onton chinopaj batel ta stojolal k'ucha'al jun bankilal.

38 Mi x-avet tsk'an parte ta tjojolal li kosile xchi'uk mi mjoj x-avetik ta ok'el li surkoaltake;*

39 mi ta moton jlajesoj li k'usi chlok' ta osile^c
o mi kak'ojbe svokolik li jaj-valtake;^d

40 va'un bi, ak'o ch'iuk tal ch'ix ta xk'exol li trigoe xchi'uk tuil ts'i'lel xa ch'iuk tal ta xk'exol li sevadae». Li' tsuts slo'il li Jobe.

32 Ja' yu'un, li oxvo' viniketike taje mu'yuk xa laj yak'ik persa stak'bel li Jobe, yu'un xch'unoj ta meler ti tuk' k'usitik tspot* li Jobe.^e **2** Pe kap taje sjol li Eliu ti ja' xnich'on Barakale, taje talem ta Bus^f ti ja' yuts' yalal Rame. Ilin tajej ta stojolal Job ta skoj ti chal ti tuk' tajej cha'i sba ti mu ja'uk tuk' chalbe

31:35 *O «Li' chkak' jfirmae». 31:38 *O «sjiloaltake; xcholaviltake». 32:1 *O «yu'un tuk' cha'i sba».

KAP. 31

a Job 19:7

b Job 13:22

c Snt 5:4

d 1Re 21:15

KAP. 32

e Job 6:29
Job 27:6

f Je 22:20, 21

Kolumna 2

a Job 10:2, 3

b Eks 20:7
Job 4:18-20
Job 22:2, 3
Job 25:5, 6
Job 42:8

c Le 19:32

d Job 15:10

e 1Ti 5:1
1Pe 5:5f 1Re 3:12
1Re 4:29
Job 35:11
Pr 2:6
Ekl 2:26
Da 1:17
Mt 11:25
Snt 1:5g Sl 119:100
Ekl 4:13

h Snt 1:19

i Pr 15:28

sk'oplal li Diose.^a **3** Jech xtok, ilin tajej ta stojolal li oxvo' yamigotak Jobe, yu'un mu xtojobik stak'el, ja' no'ox laj yalik ti toj chopol li Diose.^b **4** Te xa ono'ox smalaoj tajej Eliu sventa tstak'be li Jobe, yu'un mas xa molik li stukike.^c **5** Pe k'alal laj yil ti mu'yuk xa k'usi xal li oxvo' vini-ketike, mas to ilin li Eliue. **6** Ja' yu'un, xi lik stak' tael li Eliu ti ja' xnich'on Barakel ti talem ta Buse:

«Keremun to,
mas xa oy ajabilalik li vo'o-xuke.^d

Ja' yu'un, mu'yuk to'ox k'usi laj kal ta skoj ti kich'ojojuk ta muk'e^e

xchi'uk mu'yuk laj kal ta anil li k'usi jnabe sk'oplale.

7 Xi la jnope: «Ak'o k'opojikuk li buch'utik oy xa sjabilalike xchi'uk ak'o yalbeik sk'oplal p'ijilal li buch'utik ep xa sjabilalike».

8 Pe li k'usi chkoltaatik ta ya'ibel smelolal^f li krixchanoe-tike ja' li ch'ul espiritu ch-ak'batik yu'un Diose, ti ja' yik'al ye li Buch'u skotol xu' yu'une.

9 Ma'uk tsta-o sp'ijilik ta skoj ti ep xa sjabilalike, ma'uk no'ox xa'ibeik smelolal k'usi tuk' li buch'utik molik xae.^g

10 Ja' yu'un, xi chkale: «Chikintabun, va'un chkal ava'i ek li k'usi jnabe sk'oplale».

11 ¡K'elavilik! La jmala li k'usi chavalike; la jts'et chikinta lek ti k'u yelan charasonajike,^h k'alal ja'o chanopik tal li k'usi chavalike.ⁱ

12 La jchikintaboxuk lek, pe mi junuk avu'unik laj avak'ik ta ilel ti mu'yuk lek li k'usi laj yal Jobe o ti tak'uk avu'unik ti k'u yelan tspot sk'oplale.

- 13** Jech oxal, mu xiuk xavalike:
 «P'ijunkutik;
 ja' chtak'bat yu'un li Diose,
 ma'uk jun krixchano».
- 14** Ma'uk vo'on ti oy k'usi laj yal-
 bun li Jobe,
 ja' yu'un mu jechuk ta
 jtak'be sutel k'ucha'al la
 atak'beike.
- 15** Li viniketik le'e chibajemik ta-
 jek, mu xa sna' k'usi
 tstak'ik;
 ch'abal xa k'usi stak' xalik.
- 16** Jmala jmala xa, pe mu'yuk xa
 chk'opojik;
 jech' xa te va'alik, mu'yuk xa
 k'usi tstak'ik.
- 17** Ja' yu'un, ta jtak' tal ek;
 chkal tal ava'ik ek li k'usi jna-
 be sk'oplale,
- 18** yu'un ep tajak k'usitik ta jk'an
 chkal,
 ja' tsujun li ch'ul espiritu ti li'
 oy ta jtojolale.
- 19** Xiko'olaj chka'i k'ucha'al vino
 ti bajal leke,
 jech k'ucha'al ach' yav vino* ti
 chjat xae.^a
- 20** ¡Ak'ik k'opojkun sventa xku-
 xetuk ko'onton!
 Ta jam li kee xchi'uk ta jtak'
 tal.
- 21** Mu t'ujbiluk yajval li buch'u
 lek chkile;^b
 mu'yuk lek xa chkalbe sk'o-
 plal junuk krixchano,
- 22** yu'un mu jna' k'uxi xu' lek
 xkalbe sk'oplal li yantike;
 yu'un mi jech ta jpase, tsla-
 jesbun jk'oplal ta anil li
 Jpavanej ku'une.
- 33** »Pe li avi une, Job, avo-
 koluk, chikintao li k'usi
 chkalbote;
 a'io skotol li k'usi chkale.
- 2** ¡K'elavil, avokoluk! Sk'an jam
 li kee;
 chk'opoj ya'i li kee.*

32:19 *Yav vino pasbil ta snukulil chon-
 bolometik. **33:2** *Literal «kok' xchi'uk
 jpak'ove».

KAP. 32

a Mt 9:17

b Le 19:15
Pr 24:23
Snt 3:17

Kolumna 2

KAP. 33

a Mt 12:34
Lu 6:45

b Sl 119:73

c Je 2:7
Ekl 12:7
Ech 17:25

d Je 2:7

e Job 10:7
Job 16:16, 17
Job 23:11

f Job 29:14

g Job 13:24
Job 16:9
Job 19:11h Job 13:27
Job 14:16
Job 31:4i Job 12:13
Sl 8:4
Is 40:25
Is 55:9j Is 45:9
Ro 9:20

k Job 13:24

l Nu 12:6
Da 4:5

- 3** Li k'usitik chkale chak' ta ilel
 ti tuk' li ko'ontone^a
 xchi'uk ja' chal ta melez ke li
 k'usi jnabe sk'oplale.
- 4** Ja' la spasan li xch'ul espiritu
 Diose^b
 xchi'uk ja' laj yak' kuxikun li
 yik'al ye Buch'u skotol xu'
 yu'une.^c
- 5** Tak'bun mi xu' avu'une;
 albus ka'i ti k'u yelan
 chapak ak'oplale; chapano
 aba sventa xapak ak'oplal.
- 6** ¡K'elavil! Ko'olutik no'ox ta
 sba sat li Diose;
 ta lum pasbilun ek.^d
- 7** Jech oxal, mu xaxi' ta jtojo-
 lal,
 jech xtok, mu'yuk tsjipot ta
 lum li k'usi chkalbote.
- 8** Pe k'ot ta jchikin ti oy k'usi laj
 avale,
 jech, laj ka'i ti xi laj avalilane:
- 9** «Tuk'un, mu'yuk jmul;^e
 sakun, mu'yuk jpaltail.^{ff}»
- 10** Pe tsabe smelolal sventa
 tskontrainun li Diose;
 bats'i yajkontraun chil.^g
- 11** Tstik' ta lats'ob te* li kakane;
 chchaj ta k'elel skotol ti butik
 chixanave.^h
- 12** Pe mu'yuk lek ti jech chavale,
 ja' yu'un xi ta jtak'bote:
 Mas to muk' sk'oplal li Diose,
 ja' mu sta li jun krixchano ti
 sna' xchame.ⁱ
- 13** ¿K'u yu'un ti chakontraine?/
 ¿Mi ja' van ta skoj ti mu'yuk
 la stak'bot skotol li k'usitik
 chavale?k
- 14** Yu'un ma'uk no'ox jun velta
 chk'opoj li Diose, chk'opoj
 yan velta xtok,
 pe mu'yuk buch'u tsts'et chi-
 kintabat li k'usi chale,
- 15** ta jun vaychil oy k'usi ch-ak'-
 bat yilik ta ak'obal,^l
 k'alal batem xch'ulelik ta va-
 yel li krixchanoetike,

33:9 *O «jchopolil». **33:11** *K'elo Glo-
 sario, lats'ob te'.

- k'alal ja'o te vayem ta stemi-ke.*
- 16** Va'un, chjambat li xchikinike^a xchi'uk xko'olaj k'ucha'al jun seyo ch-ak'batik li smantal-take,
- 17** sventa xch'akat lok'el jun krixchano li ta choplejale^b xchi'uk sventa xchabi jun vnik ta skoj li toybaile.^c
- 18** Chkoltaat lok'el ta ch'en* yu'un li Diose,^d mu'yuk chlaj ta espada^e li xkuxlejale.
- 19** Oy k'usi xu' xchan k'alal oy k'usi k'ux-ip cha'i chbat ta stem* li jun krixchano xchi'uk k'alal ch-avan^e cha'i skotol ora li sbakile,
- 20** ja' yu'un ch-ib-o yo'onton yu'un li pane xchi'uk sp'ajoj li lekil ve'lile.^e
- 21** Xvinaj k'u yelan chlaj batel li sbek'tale xchi'uk xvinaj xa ta k'eel li sbakiltake.
- 22** Chnopaj xa batel ta ch'en li xkuxlejale;* mas xa chnopaj batel ta stojolal li lajelale.
- 23** Mi oy junuk jk'opojel* ta stojolal, junuk ti buch'u chpakbat sk'oplal li ta jmil ta vo' krixchano, sventa x-albat li k'usi lek ta pasele,
- 24** va'un bi, lek ch-ilat yu'un li Diose xchi'uk xi chale: «jKoltao sventa mu xyal batel ta ch'en!^f jLaj xa jta jun jpojvanej!^g
- 25** Ak'o lekubuk li sbek'tale, masuk to lek k'ucha'al ta skeremale;^h

33:15 *O «svayebike». **33:18** *O «mukinal». #O «ta junuk abtejebal». **33:19** *O «svayeb». #O «k'ux; chti'van». **33:22** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **33:23** *O «junuk anjel».

KAP. 33

a Job 36:10

b Je 20:6, 7
Mt 27:19

c Da 4:24, 25

d Je 31:24

e Si 107:17, 18

f Job 14:13

g Job 19:25
Mt 20:28

h 2Re 5:14

Kolumna 2

a Dt 34:7
Job 42:16
Si 103:3-5

b Si 30:8

c 2Sa 12:13
Si 32:5
Pr 28:13
Lu 15:21
1Jn 1:9

d Si 19:14
Is 38:17

e Si 56:13

- ak'o xcha'ta yav ti k'u to'ox yelan yipal ta skeremale).^a
- 26** Tspas orasion ta stojolal Dios,^b va'un lek ch-ilat yu'un li Diose xchi'uk xmuyubaj tajek tsk'el-be li sate, jech xtok, chcha'ta yav yu'un Dios li tuk'ilal ta stojolal li krixchano ti sna' xchame.
- 27** Xi chalbe* viniketik li jun krixchano taje: «Jsa'oj jmul^c xchi'uk jsokesoj li k'usi leke, pe mu'yuk bu jtaojbe stojobil.
- 28** Ja' skoltaojun sventa mu xibat ta ch'en^d xchi'uk sventa xil sakil osil li jkuxlejale».
- 29** Ta melel, ja' tspas skotol Dios ma' taje, ep ta velta jech tspasilan ta stojolal li krixchano,
- 30** sventa chik' lok'el tal li ta ch'ene, va'un jech tsk'upin li xkuxlejale.^e
- 31** jJob, ts'et chikintao! jA'io! Ts'ijlan, va'un chik'opoj to.
- 32** Tak'o tal mi oy k'usi chavale. Alo, yu'un oy ta ko'onton ti ak'o xvinaj ti mu'yuk amule.
- 33** Mi mu'yuk k'usi stak' ael chava'ie, sk'an xachikintabun; ts'ijlan no'ox, va'un vo'on chkak' avil li p'ijilale».
- 34** Ja' yu'un, xi to laj yal batel li Eliue:
- 2** «Chikintaik li k'usi chkale, vo'oxuk ti p'ijoxuke; chikintabeikun, vo'oxuk ti ep k'usi xanabeik sk'oplale.
- 3** Yu'un cha'i mi melel k'usi chich' ael li jchikintike, jech k'ucha'al tspas preva ve'lil li kok'tike.*
- 4** Jk'el jtuktik ti k'usi tuk'e; jnop jtuktik ti k'usi leke.

33:27 *Literal «tsk'ejintabe». **34:3** *Literal «jpak'ovtike».

- 5 Yu'un xi yaløj li Jobe: <Oy jra-son,^a pe li Diose spojøj bun li jde-recho sventa lek xkich' chapanele.^b
- 6 ¿Mi lek van ti jut k'ope,* ti chkal ti mu jta-o xkich' lek chapanele?
Yu'un mu'yuk xa xpoxil li jya-yijemale, ak'o mi mu'yuk jmul.^c
- 7 ¿Mi oy van yan vinik ti xko'o-laj k'ucha'al li Jobe, ti chuch' k'ucha'al vo' li k'ex-laltasele?
- 8 Ja' yamigoinoj li jpaschople-jaletike
xchi'uk ja' xchi'inoj-o li vini-ketik ti toj chopolike.^d
- 9 Yu'un xi yaloje: <Mu'yuk k'usi tstage sbalil li jun vinik ti yak'ojbe yipal smuyubtael li Diose>.^e
- 10 Ja' yu'un, chikintabeikun, vo'oxuk ti p'ijoxuke:
¿Mi ja'uk ono'ox bu tsnop tspas k'usi chopol li melel Diose,^f mi ja'uk ono'ox bu tspas k'usi mu'yuk lek li Buch'u skotol xu' yu'unei^g
- 11 Yu'un ja' jech chak'be smoton li jun krixchano ta skøj li k'usitik tstage^h
xchi'uk chak'be stojobil li k'usitik tstage.
- 12 Ta melel, mu spas k'usi chopol li Diose;ⁱ
mu'yuk tsokes tuk'ilal li Buch'u skotol xu' yu'unei.^j
- 13 ¿Buch'u va'anat sventa x-och ta sk'ob li balumile
xchi'uk buch'u biiltasat sventa sbain sp'ejel li balumile?*
- 14 Mi chak' batel sat* ta stojolal li krixchanoetike,
mi tstsobbe li yip xkuxlejalik# xchi'uk li yik'al yeike,^k

34:6 *O «jnop k'ope; xi-epal k'opoje».
34:13 *O «li jnaklejetik ta balumile».
34:14 *Literal «yo'onton». #O «xch'u-lelik».

KAP. 34

- a Job 29:14
Job 33:9
b Job 27:2
c Job 9:17, 18
d Pr 1:10, 15
Pr 4:14
e Job 9:22-24
Job 35:3
f Je 18:25
2Kr 19:7
SI 92:15
g Dt 32:4
Ro 9:14
Ebr 6:10
h 1Kr 28:9
SI 62:12
Pr 24:12
Jer 32:19
Ese 33:20
Ro 2:6
2Ko 5:10
Gal 6:7
1Pe 1:17
Ap 22:12
i Snt 1:13
j SI 89:14
SI 97:2
SI 99:4
Ro 2:11
k SI 104:29
Ekl 12:7
Is 42:5
Ech 17:25

Kolumna 2

- a Je 3:19
SI 146:4
Ekl 3:20
b Eks 22:28
Ekl 8:2-4
Ekl 10:20
c Dt 10:17
2Kr 19:7
Ech 10:34
Ro 2:11
Ef 6:9
d Job 31:13-15
Pr 22:2
e SI 73:3, 19
Ech 12:21-23
f Eks 12:29
Da 5:30
g 1Sa 25:38
h Je 6:5
2Kr 16:9
Job 31:4
Pr 5:21
Pr 15:3
Jer 16:17
Jer 32:19
1Pe 3:12
i SI 139:11, 12
Is 29:15
Jer 23:24
Am 9:3
Ebr 4:13

- 15 va'un bi, jmoj chcham skotol li krixchanoetike
xchi'uk tsut batel ta pukuk-tik* li krixchanoetike.^a
- 16 Ja' yu'un, mi xava'ibe smelolale, ts'et chikintao li'e;
chikintao li k'usi ch kale.
- 17 ¿Mi ja' van sk'an xventainvan li buch'u sp'ajoj tuk'ilale?
¿O mi ta van xavalbe ti chopol k'usi tstage li buch'u tstage yabtel yich'oj ti tuk' k'usi tstage?
- 18 ¿Mi xi van chavalbe junuk aj-valile: <Mu k'usi xatun-o>
o mi xi van chavalbe li buch'utik tstage yabtelike: <Toj chopolot?>^b
- 19 Mu t'ujbiluk yajval tstage Dios ta stojolal li jbeiltasvanej-tike,
mu ja'uk mas lek chil li buch'u jk'uleje, ti ja' mu k'usi sventa-o li buch'u abol sbae,^c
yu'un ja' yabtel sk'ob skotol li buch'utik tstage.^d
- 20 Xu' van xchamik ta anil^e ta o'lol ak'obal;^f
tstage chich'ik lilinel, va'un chchamik;
li buch'utik tstage yabtelik eke chich'ik lok'esel, pe ma'uk ta yabtel sk'ob krixchanoet-ik.^g
- 21 Yu'un te sat Dios ti butik chanav li jun vinike^h
xchi'uk yiløj skotol li jujutek' yakane.
- 22 Mu'yuk ik'al osil o pimil ik'al* osil
ti bu xu' snak'[#] sbaik li buch'utik tstage k'usi chopole.ⁱ
- 23 Yu'un li Diose mu'yuk bu yak'ojbe yorail
ti xbat sva'an sba ta stojolal Dios li jun vinik sventa xich' chapanele.

34:15 *O «lumtik». 34:22 *O «ik'pu-lan». #O «smuk».

24 Mu persauk ba'yel tsabe sk'oplal sventa chak'be slajeb li buch'utik tsots yabtelike xchi'uk mu persauk ba'yel tsabe sk'oplal sventa tstik'be xk'exolik.^a

25 Yu'un sna'oj li k'usitik yakal tspace;^b ta ak'obaltik tstsalamatik xchi'uk chvoch'atik.^{*c}

26 Chmajatik ta skoj xchoplejalik te ta yeloval sat skotol krixchanoetik,^d

27 yu'un mu'yuk xa sts'akliojik batel^e xchi'uk mu'yuk stsakojik ta venta li sbetake,^f

28 ja' ta skojik ti x-avetik ta stojolal Dios li buch'utik abol sbaibe, va'un cha'i k'alal xvokoletik li buch'utik ch'abal buch'u xkoltaatike.^g

29 ¿Buch'u xu' xalbe ti oy smul k'alal mu'yuk k'usi chal li Diose?

¿Buch'u xil k'alal snak'oj* li sate?

Ko'ol no'ox k'usi chk'ot ta pasel mi tsnak' sat ta stojolal jun jteklum o jun krixchanoe:

30 ja' ti mu x-ajvalilaj li chopol krixchanoe,^{*h} o ti mu sokes li jteklume.

31 Yu'un ¿mi oy van buch'u xi chalbe li Diose:

«Laj xa kich' kastigo, ak'o mi mu'yuk k'usi chopol jpasoj?»

32 ak'bun jchan li k'usi mu'yuk to kiloje; mu'yuk xa ta jpas yan velta mi oy k'usi chopol jpasoje?»

33 ¿Mi yu'un chak'bot amoton avaloj ti chap'aj ti k'u yelan chchapanote?

Vo'ot sk'an xanop, mu vo'onuk ta jnop.

KAP. 34

a Ese 21:26, 27
Da 2:21
Da 4:25

b Os 7:2

c 1Sa 4:17
Da 5:30

d Nu 12:10

e 1Sa 15:11

f Sl 28:5

g Eks 22:22, 23
Snt 5:4

h Job 13:16
Job 27:8

i Da 9:7
Ro 3:23

Kolumna 2

a Job 35:16
Job 38:2
Job 42:3

b Job 10:1
Job 19:6

c Job 35:2

KAP. 35

d Job 10:7
Job 16:16, 17
Job 34:5

e Job 9:22-24
Job 34:9
Sl 73:13

f Job 2:11

g Sl 68:34

h Pr 8:36
Pr 9:12

i Pr 19:3

j Ro 11:35

Ja' yu'un, albut li k'usi ana'oj-be lek sk'oplale.

34 Xi chalbeikun li viniketik ti xa'ibeik smelolale o buch'uuk p'ijil vinikal ti chchikintabune:

35 «Mu'yuk smelolal k'usi chal li Jobe^a xchi'uk mu'yuk sp'ijil ti k'u yelan chk'opoje».

36 Ak'o yich' pasel ta preva* ta bu xa no'ox k'alal li Jobe, ¡yu'un ja' jech chtak'av k'u-cha'al chtak'av li chopol viniketike!

37 ¡Ta to stoy sba, ak'o mi jmula-vil xa on'ox;^b xt'ax no'ox sk'ob chlabanvan ta jtojolaltik, jech xtok, toj ep k'usitik chopol chal ta stojolal li melel Diose!».^c

35 Xi to laj yal batel li Eliue:

2 «¿Mi yu'un jpel avo'on-ton avaloj ti oy arason ti xi chavale:

«Mas tuk'un, ja' mu sta li Diose?»^d

3 Yu'un xi chavale: «¿K'usi aventa-o?»

¿Mi mas van lek oyun avi ti lajuk jsa' jmule?»^e

4 Vo'on ta jtak'bot xchi'uk ta jtak'be ek li achi'il-tak ti li' oyike.^f

5 Toyo muyel asat ta vinajel xchi'uk k'elavil, k'elo li tok^g ti ja' mas toyol oy k'ucha'al vo'ote.

6 ¿K'uxi chavak'be svokol Dios mi la asa' amule?»^h ¿K'uxi tsta ta makiel mi epaj li amule?»ⁱ

7 ¿Mi yu'un oy k'usi chapas ta stojolal mi tuk' avak'oj abae? ¿K'usi tsta avu'un?»^j

34:36 *O ja' van sk'oplal «Tot, ak'o yich' ak'el ta preva li Jobe». 35:3 *Yik'aluk van ja' chalbe li Diose.

34:25 *O «tst'usatik». 34:29 *O «smukoj». 34:30 *O «li jvalopatinej mantale».

- 8 Li achoplejale ja' no'ox chak'-be svokol jun krixchano k'ucha'al vo'ote xchi'uk li atuk'ilale ja' no'ox tstate sbalil li krixchanoe-tike.
- 9 X-avetik no'ox li krixchanoe-tik k'alal tsots tajek ch-ilba-jinatike; x-avet tsk'anik koltael lok'el ta sk'ob li buch'utik tsots yabteliqe.^a
- 10 Pe mu'yuk buch'u xi chale: *«Bu oy li Diose, li Muk'ta Jpasvanej ku'une,^b ti ja' tsij o'ontonal sventa xich' k'ejintael k'ejojetik ta ak'obaltike?»*.^c
- 11 Ja' mas chchanubtasutik^d li vo'otike, ja' mu sta jech chchanubtas li chonbolometik ta balumile^e xchi'uk mas tsp'ijubtasutik, ja' mu sta li mutetik ta vina-jele.
- 12 X-avetik no'ox li krixchanoe-tike, pe mu'yuk chtak'batik yu'un li Diose,^f ja' ta skoj li stoyobbail buch'utik toj chopolike.^g
- 13 Ta melel, mu'yuk chchikinta Dios k'alal mu ta sjunuluk yo'onton* tsk'anik koltaele;^h mu'yuk chchikinta li Buch'u skotol xu' yu'une.
- 14 jBuuk xa no'ox ti te xavulvun ta yalel ti mu'yuk bu tstsakot ta ventae!ⁱ Te xa oy ta stojolal ti k'u yelan chak'an chapanele, jech oxal sk'an xamala ta sjunul avo'onton.^j
- 15 Yu'un ma'uk ta skapemal xa sjol tsk'anbot ti xavalbe skotol li k'usi apasoje xchi'uk mu'yuk stsakoj ta venta xtok ti mu'yuk xa no'ox smelolal li k'usi avaloje.^k
- 16 Solel muk' sjamoj ye ma' li Jobe;

35:13 *O «jeche' chal».

KAP. 35

a Pr 29:2

b Is 51:12, 13
1Pe 4:19

c Sl 42:8
Sl 149:5
Ech 16:25

d Sl 94:12
Is 48:17

e Je 1:26

f Sl 18:41

g Pr 1:28, 29
1Pe 5:5

h Pr 15:29
Is 1:15
Jer 11:11

i Job 9:11

j Sl 37:5

k Sl 103:10-12

Kolumna 2

a Job 34:35
Job 38:2

KAP. 36

b Dt 32:4
Sl 11:7
Sl 139:14
Da 9:14
Ap 15:3

c 1Sa 2:3
Job 37:16

d Sl 24:8
Sl 99:4
Jer 32:18

e Sl 9:17
Sl 68:2
2Pe 2:9

f Sl 10:14
Sl 140:12
Pr 22:22, 23

g Sl 33:18
Sl 34:15

h Sl 78:70, 71
Sl 113:7, 8
Is 9:7

i Ese 18:30

jech xtok, toj ep k'usitik chal ak'o mi mu snabe sk'oplal».^a

36 Xi to laj yal li Eliue:
2 «Oyuk to smael avu'un jlikelul sventa xkalbot smelolal,

yu'uy oy to k'usi ta jk'an chkal ta sventa li Diose.

3 Jamal chkal li k'usi jnabe sk'oplale

xchi'uk ta xkal ti ja' yu'un tuk'ilal li Jpasvanej ku'une.^b

4 Melel xkal, ma'uk jutbil* li k'usi chkale;

li' oy ta aveloval li buch'u xoj-tikinbe lek sk'oplale.^c

5 Toj ech' xa no'ox yip li Diose^d xchi'uk mu'yuk buch'u tsp'aj;

toj ech' xa no'ox k'usi xa'ibe smelolal.

6 Mu'yuk kuxul chkom yu'un li buch'utik toj chopolike,^e pe tuk' k'usi tspace li buch'utik chil svokolike.^f

7 Te-o sat ta stojolal li buch'utik tuk' yak'oj sbaike;^g te chak' chotluk ta xchotleb ajvaliletik*^h xchi'uk chich' toybel sk'oplalik ta sbatel osil.

8 Pe mi chukbil yok sk'obik ta kadenae xchi'uk mi chukulik ta vokolile,

9 ch-ak'bat sna'ik li k'usitik spasojike, li smultak spasojik ta skoj stoyobbailike.

10 Chjambat chchiknik sventa tstuk'ibtasatik xchi'uk ch-albatik ti ak'o xnamajik ta stojolal li k'usi chopole.ⁱ

11 Mi la xch'unbeik smantal xchi'uk mi tunik ta stojolale, jun yo'onton chkuxiik jujun k'ak'al

36:4 *O «ma'uk nopbil k'op; mu epal k'opuk». 36:7 *O ja' van sk'oplal «chchotan ajvaliletik».

- xchi'uk tsk'upinik li jujun ja-
bile.^a
- 12** Pe mi mu'yuk la xch'unike,
chlajik ta espada^{*b}
xchi'uk ch'alal k'usi snabeik
sk'oplal chlajik.
- 13** Tsnak' sk'ak'al yo'onton li
chopol krixchanoetike.*
Mu'yuk tsk'anik koltael ak'o
mi chukbilik yu'un li Diose.
- 14** Kerem to chchamik,^c
te chlajik xchi'uk li jchonbail
viniketik ta temploe.^d
- 15** Pe chkoltaatik yu'un Dios li
buch'utik chil svokolike;
chjambat xchikinik k'alal
chlajik ta ilbajinele.
- 16** Tsnamajesot lok'el ta vokolil^e
sventa chak'ot ti bu lek jama-
le, mu'yuk k'usi chajalan-
bat,^f
chak'bot lekil ve'lil ta amexa
ti tspatbot avo'ontone.^g
- 17** Va'un, jun avo'onton yu'un ti
chich' chapanel li buch'utik
toj chopolike,^h
k'alal oy chapanele
xchi'uk k'alal tspas kanal li
tuk'ilale.
- 18** Pe k'elo me ti mu xatsob sk'a-
k'al avo'onton* ta skoj li
skapemal ajoleⁱ
xchi'uk mu me sokesot ta be
mi tsk'an tsmanikot ta epal
tak'ine.[†]
- 19** ¿Mi mu'yuk xa van chk'ot vo-
kolil/ ta atojolal ti xavokolet
tajek chak'an koltaele
o ti tsots chavak' persae?
- 20** Mu me oyuk tajek ta avo'on-
ton ti x-och ak'obale,
k'alal ja'o ts'ij xi batel li krix-
chanoetik bu oyike.
- 21** K'elo me aba lek ti mu ja'uk
xapas li k'usi chopole,
yu'un ja' oy ta avo'onton spa-
sel li k'usi chopole, ja' mu'-

36:12 *O «ta jun abtejebal». **36:13**
*O «jvalopatinej mantaletike». **36:18**
*O «chat'ax ak'ob ta sk'ak'al avo'onton».
†O «epal mich'ob k'abale».

KAP. 36

a Jer 26:13

b Job 33:16-18
Is 1:19, 20
Ro 2:8

c Sl 55:23

d 1Re 14:24

e Is 30:21

f Sl 18:19

g Is 55:2

h Pr 2:22
Jer 25:31i Pr 19:19
Pr 29:22j Job 34:20
Sl 33:16
Pr 11:4

Kolumna 2

a Ebr 11:24, 25

b Is 40:14

c Job 34:10
Ro 9:14d Sl 92:5
Sl 104:24

e Eks 15:1

f Sl 145:3
Sl 148:13
Ap 15:3g Sl 90:2
Sl 102:25-27
1Ti 1:17
Ebr 1:10-12h Je 2:6
Am 5:8i Pr 3:20
Is 55:10
Jer 14:22

j 2Sa 22:12

k Job 37:3

l Ech 14:17

yuk ta avo'onton chavil li
avokole.^a

- 22** jK'elavil! Chich' toybel sk'o-
plal Dios ta skoj li sju'ele;
¿mi oy yan jchanubtasvanej
k'ucha'al li stuke?
- 23** ¿Mi oy buch'u sbeiltasoj ba-
tel,^{*b}
o ti xi yalobjee: «Mu'yuk lek li
k'usitik apasoje»?^c
- 24** Mu me xch'ay xava'i smuk'ib-
tasbel sk'oplal li yabtele,^d
ti ja' li k'usi la sk'ejintaik li vi-
niketike.^e
- 25** Taje yiloj skotol li krixcha-
noetike,
ta nom no'ox tsk'el batel li vi-
niketik ti sna' xchamike.
- 26** Jech ta melel, mu xa no'ox
jna'tik k'u to smuk'ul
li Diose,^f
mu xa no'ox xka'ibetik smelo-
lal* ti jayib sjabilale.^g
- 27** Tstsob muyel li jujup'ajel
vo'e,^h
va'un chk'ataj ta ik'alo' xchi'-
uk ta tok.
- 28** Laje, tsmal yalel tal vo' li
toke;ⁱ
li toke te tsk'i sba yalel ta sto-
jolal li krixchanoetike.
- 29** ¿Mi oy buch'u xu' xa'ibe sme-
lotal ti k'u yelan xk'iet batel
li toke,
li yech'omal chauk te ta vina-
jele?*^j
- 30** K'elavil k'u to yelan xjaplajet*
li saksevu^{†*} te ta vinajele
xchi'uk ti te to tsta ta makiel
li yutil[^] nabe.
- 31** Skotol li k'usitik taje ja'
kuxul-o yu'un li krixcha-
noetike;
jun to yepal chak'be sve'elik.^l
- 32** Li Diose tsmak ta sk'ob li sak-
sevule*

36:23 *O ja' van sk'oplal «xchopol
k'optaoj; chtal xchap li k'usi spaso-
je». **36:26** *O «mu tabaj ta na'el».
36:29 *Literal «skarpanae». **36:30** *O
«sts'aylajet». †O «saktsele». ^Literal
«yibel». **36:32** *O «saktsele».

xchi'uk tstak batel ti bu
tsk'an yo'ontone.^a

33 Ch-albat sk'oplal yu'un li
chauke;

k'alal ta ts'unbal chonbo-
lometik chalik buch'u* ti
chtal xae.

37 »Xp'itp'un ko'onton li avie
xchi'uk chlok' xa ta yav
ya'el.

2 A'iik lek ti k'u yelan tsots ta-
jek yech'omal snuk'e
xchi'uk li chauk ti xk'avlajet
no'ox chlok' talel ta yee.

3 Tstak talel ta sjunul yolon vi-
najel

xchi'uk tstak batel saksevu^{*b}
k'alal to spajeb balumil.

4 Laje, oy k'usi chich' a'iel
ch-avan;

solel toj labal sba ti k'u yelan
xk'avlajet yech'omal ye li
Diose^c

xchi'uk mu'yuk tspajtsan li
saksevu^{*} k'alal chich' a'iel
li yech'omal yee.

5 Toj labal xa no'ox sba ti k'u
yelan xk'avlajet sk'opojel li
Diose;^d

mu xa no'ox xka'ibetik smelo-
lal ti k'u yelan toj ech' xa
no'ox muk'tik li k'usi
tspase.^e

6 Yu'un xi chalbe li taive: <Ts'u-
jan yalel ta balumil>,^f

xchi'uk xi chalbe k'alal chak'
vo'e: <Tsotsuk me xachaja-
jet yalel>.^g

7 Tspajtsan k'usitik tspas krix-
chanoetik* li DiOSE,
sventa xojtikinbeik yabtel
Dios skotol li krixchanoetik
ti sna' xchamike.

8 Ch-och ta xch'en li jti'vanej
chonbolometike
xchi'uk te tsnak'-o sbaik.

9 Li tsatsal ik'e xjumet no'ox
talel^h

36:33 *O ja' van sk'oplal «k'usi». **37:3,**
4, 11, 15 *O «saktselel». **37:7** *Litera
«Chak'be seyoal sk'ob skotol krixcha-
noetik».

KAP. 36

a 2Sa 22:15
SI 18:14
SI 144:6

KAP. 37

b Job 37:11
SI 97:4

c Job 40:9
SI 29:3
SI 68:33

d 2Sa 22:14

e Ekl 3:11
Ap 15:3

f SI 147:16

g Am 9:6

h SI 104:3

Kolumna 2

a Pr 25:23

b SI 147:16

c Job 38:29, 30

d Job 37:3

e SI 148:8

f 1Re 18:45
Job 36:29, 31
Job 38:25-27
Snt 5:17, 18

g Eks 9:23
1Sa 12:17, 18

h SI 111:2
SI 145:5

i Job 36:29

j Job 36:4
SI 18:30
SI 104:24

k Lu 12:55

l Is 44:24

xchi'uk li sike ja' te chkuchat
talel yu'un li ik' ta nortee.^a

10 Ta yik'al ye Dios ch-ayan li
yeloeb^b

xchi'uk tspas ta yelo li vo'e.^c

11 Ja' jech, ja' chak'be xkuch ya'-
lel li toke;

ja' te chak' lok'uk talel sakse-
vu^{*d} li ta toke;

12 te tutetel batel ti bu tsk'an
chak' batele;

chch'unik skotol li k'usi ch-al-
batik^e ak'o spasik ta sba ba-
lumil ti bu oy yajvale.*

13 Ja' chak' jech xk'ot ta pasel
stuk,^f

mi sventa kastigo^{*g} o sventa
stabe sbalil li balumile o ja'
ta sventa tuk'il k'anelal.

14 Job, chikintao ava'i li'e;
malao xchi'uk nopbo lek sk'o-
plal li k'usitik toj labalik xa
no'ox sba spasoj DiOSE.^h

15 ¿Mi xana' k'u yelan tspas ta
mantal tok li DiOSE
xchi'uk k'uxi chut ti xjapla-
jet[#] no'ox yu'un saksevu^{*} li
ta toke?

16 ¿Mi xana' k'u yelan xk'iet ba-
tel li toke?ⁱ

Taje ja' li k'usitik toj labalik
xa no'ox sba spasoj li bu-
ch'u snabe lek sk'oplal k'u-
sitike.^j

17 ¿K'u yu'un chk'ixnaj li ak'u'
apok'

k'alal mu'yuk k'usi chbak' li ta
balumil ta skoj li ik' chlik
tal ta sure?^k

18 ¿Mi xu' avu'un xatik' aba ta
skoltael ta sk'iel batel li vi-
najel^l
ti lek tsots k'ucha'al jun nen ti
pasbil ta tak'ine?

19 Albunkutik li k'usi xu' xkal-
bekutike;
yu'un mu xu' jtak'bekutik ma'
vo'onkutike, yu'un ta ik'al
osil oyunkutik.

37:12 *O «li ta balumil ti oy k'usitik lek
xch'ie». **37:13** *Litera «vach'». **37:15**
*O «sts'aylajet».

- 20 ¿Mi xu' van xkalbe Dios ti ta jk'an ta jchi'in ta lo'ile?
¿O mi oy buch'u k'usi yaloj ti sk'an albebe?ª
- 21 Mi ja'uk xilik sakil osil* li krixchanoetike, ak'o mi xojobaj no'ox li ta vinajele,
ja' to chilik mi ech' ik' xchi'uk mi la smes lok'el li toke.
- 22 Oy k'usi k'onk'ontik xojobaj chvinaj tal ta norte;
toj labal sba ti k'u xa no'ox yelan smuk'ul li Diose.^b
- 23 Mu xa no'ox xka'ibetik smelolal k'u yelan li Buch'u skotol xu' yu'une;^c
toj ech' xa no'ox sju'el,^d
toj lelik xchi'uk toj tuk'ik skotol li k'usitik tspase.^e
- 24 Jech oxal, sk'an xi'taik* Dios li krixchanoetike.^f
Yu'un mu junuk bu lek chil li buch'utik p'ij xa cha'i sbaike».^g
- 38** Va'un, xi tak'bat tael yu'un Jeova ta jun tsatsal ik' li Jobe:^h
- 2 «¿Buch'u ti yakal tsokes li k'usi chkale
xchi'uk ti mu sna' li k'usi chlok' ta yee?i
- 3 Avokoluk, chapano aba k'u-cha'al jun vinik;
ta jak'bot tal, va'un chapbun tal smelolal.
- 4 ¿Bu oyot k'alal la jmeltsan li balumile?j
- 5 ¿Mi xana' ya'el buch'u laj yak'-be sp'isol,
o buch'u la stimanbe xch'ojonal sventa tsp'is-oe?
- 6 ¿Bu laj yich' chotanel li snaklebe,
o buch'u laj yak'be li snaklebe ton ta chikin na^k
- 7 k'alal ja'o jmoj tsobol avanik ta muyubajel li k'anaetik ta sobe!

37:21 *Ja' xkaltik, «xojobal k'ak'al».
37:24 *Kelo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 37

- a Ro 11:34
b 1Kr 16:27
SI 8:1
c SI 145:3
Ekl 3:11
Ro 11:33
d 1Kr 29:11
Job 36:22
Is 40:26
e Dt 32:4
SI 11:7
SI 33:5
SI 37:28
SI 71:19
f SI 33:8
Pr 1:7
Mt 10:28
g Pr 3:7
Mt 11:25
Ro 11:20
Ro 12:16
1Ko 1:26

KAP. 38

- h Eks 19:16, 19
1Re 19:11
i Job 42:3
j Je 1:1
Ne 9:6
SI 136:6
Pr 8:29
Ebr 1:10
k SI 104:5
l Ap 22:16

Kolumna 2

- a Je 6:2
1Re 22:19
Job 1:6
Job 2:1
SI 89:6
b SI 33:7
Pr 8:29
c Je 1:9
Jer 5:22
d Pr 8:29
e Je 1:5
SI 74:16
f Job 24:15
1Te 5:7
g Je 1:2
SI 77:19
h SI 9:13
Mt 16:18
i Job 10:21, 22

xchi'uk k'alal ja'o lik avanikuk ta muyubajel skotol li anjeletike?ªa

- 8 ¿Buch'u laj yak'be smak li nab^b
k'alal t'om lok'el tal ta yavile,*
- 9 k'alal laj kak'be sk'u'in li toke xchi'uk k'alal la jpix ta pimir ik'al* osile,
- 10 k'alal laj kal bu no'ox k'alal xu' xpaje
xchi'uk k'alal laj kak'be smak-tak xchi'uk sti'tak ti bu oye,^c
- 11 xchi'uk k'alal xi laj kale: «Xu' xatalik li' to k'alale, pe mu stak' xajelavik batel mas;
li' no'ox k'alal chapaj ti k'u yelan xava'i xakoti no'oxe?»^d
- 12 ¿Mi oy la apas ta mantal junuk velta li sobe
o mi yu'un laj avalbe bu sk'an xlok' tal li xojobal k'ak'al k'alal ja' to chlok' tale?e
- 13 ¿Mi vo'ot laj avalbe ti ak'o xbat k'alal to spajeb balumile
xchi'uk ti snuts lok'el li buch'utik toj chopolike?f
- 14 Chjel jujun sob li balumile,
jech chkom k'ucha'al ach'el ti yich'o'j seyoale
xchi'uk ti k'u yelan yutsil xvinaje ja' jech k'ucha'al k'u'il pok'il.
- 15 Li sakil osil oy yu'unik li buch'utik toj chopolike chich'ik pojbel
xchi'uk chich'ik k'asbel li sk'ob stoyojike.
- 16 ¿Mi oy yalemot batel ti bu oy snio'al nabe
o mi achajoj ta ke'el li yut natil nabe?g
- 17 ¿Mi oy ak'bil avil li sti'tak lajelale^h
o mi oy aviloj li sti'tak pimir ik'al* osile?ªi

38:7 *Literal «li xnich'nab Diose».
38:8 *Literal «alajebale». 38:9, 17 *O «ik'pulan». 38:17 *O «snak'obal lajelale».

- 18 ¿Mi ana'oj k'u to smuk'ul li balumile?^a
Albun mi xanabe lek sk'oplale.
- 19 ¿Bu stuk'il nakal li sakil osile?^b
Xchi'uk ¿bu yavil li ik'al osil
- 20 sventa xavik' sutel ti bu like-mik tale
xchi'uk sventa xana' bu sbelel li snaike?
- 21 ¿Mi yu'un vok'emot xa ono'ox li va' ora ti xanabe sk'oplale xchi'uk mi yu'un ep xa tajek ajabilal?*
- 22 ¿Mi yu'un oy ochemot li ta snail taive^c
o mi aviloj li snail bote,^d
- 23 ti te jk'ejoj* sventa yorail vokolile,
sventa li sk'ak'alil tsalbail xchi'uk pask'ope?^e
- 24 ¿Bu chlik spuk sba batel li sakil osile
xchi'uk bu chlik spuk sba batel ta balumil li ik' ta slo-k'eb k'ak'ale?'
- 25 ¿Buch'u la spolbe sbe sventa xtal li nojelal ta vo'e
xchi'uk ti spasojbe sbe li tsatsal ik'alo' ti oy stokale xchi'uk ti oy xchaukale,^g
- 26 sventa xak' vo' ti bu mu junuk krixchano te nakale,
li ta takixokol balumil ti bu mu'yuk krixchanoetike,^h
- 27 sventa junuk yo'onton yu'un li takixokol balumile
xchi'uk sventa xvok' talel yu'un li ts'i'lele?'
- 28 ¿Mi oy stot li vo' chak'e,ⁱ
o buch'u stot li ts'ujule?^k
- 29 ¿Buch'u ta yalajeb vok' tal li yeloe?
¿Buch'u la svok'es li taiv chlik talel ta vinajel?'
- 30 k'alal pixil chkom yu'un li vo'e, ti xko'olaj k'u'cha'al makal ta tone

38:21 *Literal «ak'ak'alil». 38:23 *O «jnako'j».

KAP. 38

a Si 74:17
Si 89:11

b Is 45:7

c Job 37:6

d Jos 10:11
Is 30:30

e Eks 9:24
Ese 13:13

f Si 135:7

g Job 28:26

h Si 104:13
Si 107:35

i Si 147:7, 8

j 1Sa 12:18
Is 30:23
Jer 5:24

k Je 27:28

l Si 147:16

Kolumna 2

a Job 37:10

b Am 5:8

c Pr 3:19
Jer 31:35
Jer 33:25

d Sak 10:1

e Jer 10:12

f Si 136:5
Pr 3:20

g Jer 10:13

h Si 104:21
Si 145:15, 16
Na 2:12

xchi'uk ti pasem ta yelo
chkom yu'un li sba natil
vo'e?^a

31 ¿Mi xchukbe avu'un yak'il li
jtsop k'anal Kimae,*
o mi xtitujbe avu'un yak'il li
jtsop k'anal Kesile?^{#b}

32 ¿Mi xu' xk'ejp'uj* batel avu'un
jtsop k'anal* k'alal ja'o yo-
raile,

o ti xabeiltas li jtsop k'anal
Ax^Δ xchi'uk skeremtake?

33 ¿Mi xavojtikin li mantaletik
sventa vinajele^c
o mi xu' xtal aval ti
ja' jech sk'an pasel li'
ta balumile?

34 ¿Mi xu' xatoy muyel yech'o-
mal ave ti bu oy toketik
sventa smut'iot* junuk
nojelal ta vo'e?^d

35 ¿Mi xu' xatak batel
saksevu?*

¿Mi xi chtal yalboxuke:
«Li' oyunkutike!?»

36 ¿Buch'u laj yak'be sp'ijil
ta yut li toke?^e

o buch'u laj yak' ti ak'o xa'ibe
lek smelolal li k'usitik labal-
lik sba ta vinajele?^{#f}

37 ¿Buch'u toj ech' xa no'ox p'ij ti
xchap yu'un li toke,
o buch'u sts'ep'uj yu'un li ya-
vil vo' ta vinajel^g

38 sventa tspas ta ach'el li puku-
ke* xchi'uk ti xmal batele
xchi'uk ti tspak' sba batel li
balumil bu t'ajemike?

39 ¿Mi xu' xatsakbe tal sve'el li
jkot leone
o ti xnoj lek xch'ut avu'un li
ch'iom leonetik^h

38:31 *Ja' van sk'oplal li jtsop k'anal Ple-
yades ti te oy li ta jtsop k'anal Tauroe.
#Ja' van sk'oplal li jtsop k'anal Orione.

38:32 *O «xk'ejev». #Literal «Masa-
rot». ΔJa' van sk'oplal li jtsop k'anal
Osa Mayore. 38:34 *O «smukot; xanoj
yu'un; sbut'iot». 38:35 *O «saksel».
38:36 *O ja' van sk'oplal «ta yut li vini-
ke». #O ja' van sk'oplal «li snopbene».
38:38 *O «lume».

- 40 k'alal te patal ta xch'enike
o k'alal te lubul* tsmala
tstsak sve'elike?
- 41 ¿Buch'u tsmeltsanbe sve'el li
joj mut^a
k'alal xch'ivlajet tsk'anik
koltael ta stojolal Dios li ya-
labe
xchi'uk ti te no'ox xtal xbatik
ta skoj ti ch'abal sve'elike?
- 39** »¿Mi xana' k'usi ora chvok'
yol li te'tikal tentsune-
tike?^b
¿Mi oy aviloj k'u yelan chvok'
yalab li te'tikalchijetike?^c
- 2 ¿Mi achapoj jayib u sk'an
xchi'in li yolike?
¿Mi xana' k'usi ora chvok' li
yalabike?
- 3 Tslot'an sbaik k'alal chvok' li
yalabike
xchi'uk te chlaj li xk'uxul
xch'utike.
- 4 Tstsatsub li yalabike xchi'uk
te chch'iik ta jamal osiltik;
chlok'ik batel xchi'uk mu xa
bu tsutik tal ta stojolal
sme'ik.
- 5 ¿Buch'u la skolta lok'el li te'ti-
kal vuroe^d
xchi'uk buch'u la stitunbe ya-
k'il li kolemal vuroe?
- 6 Ja' k'otem ta sna ku'un li taki-
xokol balumile
xchi'uk ja' snainoj ku'un li
chi'pik'an balumile.
- 7 Tslaban ti k'u yelan xvochla-
jetik ta jteklume;
mu'yuk bu cha'i ti x-avet li bu-
ch'u tsbeiltas j-abtel chon-
bolometike.
- 8 Xyal xmuy no'ox ta vitstikal-
tik sventa tsa' yaxaltik,
tsa' skotol li yaxal ts'i'lele.
- 9 ¿Mi tsk'an van chtun ta atojol-
lal li te'tikal tot vakaxe?^e
¿Mi te van ch-ech' yu'un ak'o-
bal li ta snail ats'unbal
chonbolome?*

38:40 *O «tsubul; mukul». 39:9 *O
«sve'eb chonbolometike».

KAP. 38

a Si 147:9
Mt 6:26
Lu 12:24

KAP. 39

b Si 104:18

c Si 29:9

d Job 24:5
Si 104:10, 11

e Dt 33:17

Kolumna 2

a Si 104:17
Sak 5:9

b Lam 4:3

c Si 147:10
Is 31:1

- 10 ¿Mi xchuk avu'un jkotuk te-
tikal tot vakax sventa xak'-
be surkoal* li avosile
o mi te xa tijil chbat ta apat
sventa chbat slok li stenle-
jaltike?
- 11 ¿Mi apatoj avo'onton ti tsots
yipe
xchi'uk mi chavak'be spas li
tsatsal abtel avu'une?
- 12 ¿Mi apatoj avo'onton ta sto-
jolak ti chkuchbot sutel tal
li ats'unobe*
xchi'uk mi te tstsob li ta yi-
k'aobile?
- 13 Xmuyubaj k'u yelan chlich'u-
lan xik' li avestruse,
pe ¿mi xko'olaj li xik' xchi'uk
li sk'uk'umal sigüenya
mute?^a
- 14 Yu'un te chikta ta lumtik ston
li avestruse
xchi'uk te k'ixin yu'un ta pu-
kuktik.*
- 15 Mu'yuk bu tsnop mi oy buch'u
xu' xpech' ta tek'el
o ti xlaj ta pech'el ta tek'el
yu'un jkotuk jti'vanej chon-
bolome.
- 16 Mu'yuk xk'uxul yo'onton ta
stojolal li yalabe, xko'olaj
k'ucha'al ma'uk yalab yilel;^b
mu'yuk tsvul yo'onton ti je-
che' ch-ech' svokole.
- 17 Yu'un li Diose mu'yuk laj yak'-
be sp'ijil*
xchi'uk mu'yuk laj yak'be sle-
kil nopobil.
- 18 Pe k'alal chtots xchi'uk chli-
ch'ulan xik'e,
tstse'inta li ka'e xchi'uk li bu-
ch'u te kajale.
- 19 ¿Mi vo'ot chavak'be yip li
ka'e?^c
¿Mi vo'ot chavak'be li sbo-
nok'e?*
- 20 ¿Mi yu'un xp'it avu'un k'ucha'-
al jkot k'ulub?

39:10 *O «sjilolaj; xcholavil». 39:12
*Literal «sbek' ats'unobe». 39:14 *O
«lumtik». 39:17 *Literal «la xch'ay-
be ta sjol». 39:19 *O «stsotsil spat
snuk'e».

Toj xibal xa no'ox sba ti k'u yelan tsvusilan sni'e.^a

- 21** X-ak'otaj no'ox batel ta stenlejaltik xchi'uk solet chva'i tajek;^b
va'un xjipet no'ox batel ta pask'op.^{*c}
- 22** Stse'in no'ox ta sventa li k'usi xibal sbae xchi'uk mu'yuk k'usi chi'o jset'uk;^{*d}
mu'yuk valopat tsut ta skoj li espadae.
- 23** Sts'inlajet no'ox ta xokon li yavil flechae
xchi'uk sts'aylajet no'ox li lansaxchi'uk li javalinae.^{*}
- 24** Xt'elet* xa tspas sba ta skoj ti tsk'an xa chbate, va'un xjipet xa batel,
mu stak' cha'i ti te ts'ijil chkom[#] k'alal tsjupanik kachue.
- 25** Solel tsots x-ijijet* k'alal cha'i tsjupanik kachue,
ta nom no'ox cha'ibe yik' li pask'ope,
xa'i x-avlajetik li komandan-teetike xchi'uk ti k'u yelan xviklajetik ta pask'ope.^e
- 26** ¿Mi vo'ot ta ap'ijil ti chvil batel li xike,
ti xlich'lun xa batel xik' ta sure?
- 27** ¿O mi vo'ot ta amantal ti toyol xvilet li aguilaef
xchi'uk ti ta toyol to tspas stase,^g
- 28** ti te ch-ech' yu'un ak'obal li ta tayal* ch'ene,
ti te nakal li ta snak'obbail ta toyol ch'ijkan[#] tontike?
- 29** Te to chak'be tal satilal li sve'ele;^h
nom tajek chk'ot li sate.
- 30** Chuch'ik ch'ich' li yalabe;

39:21 *Literal «bat sноп ta be li abteje-bale». **39:22** *O «jutebuk». **39:23** *Li javalinae xko'olaj k'ucha'al li lansae, ja' no'oxe mas komkom. **39:24** *O «Chnik». #O ja' van sk'oplal «ti mu xch'une». **39:25** *O «x-i'iet». **39:28** *O «likil». #O «ok'och; ch'ijil».

KAP. 39

a Jer 8:16

b Jue 5:22
Sl 32:9c Pr 21:31
Jer 46:9
Jer 47:3
Aba 1:8d Is 5:28
Jer 8:6

e Jer 46:4

f Pr 23:5
Is 40:31g Jer 49:16
Abd 4h Job 9:26
Jer 49:22

Kolumna 2

a Mt 24:28

KAP. 40

b Job 33:12, 13
Is 45:9c Job 13:3
Job 23:3-5
Job 31:35

d Job 42:5, 6

e Sl 39:9
Pr 30:32

f Job 38:1

g Job 38:3
Job 42:4h Sl 51:4
Ro 3:4i Eks 15:6
Sl 89:13
Is 40:26
1Ko 10:22j Job 37:4
Sl 29:3

xchi'uk buyuk no'ox ti telajtik sve'ele, ja' te chbat». ^a

40 Xi to albat yu'un Jeova li Jobe:

- 2** «¿Mi chtabat van spaltail* yu'un jun vinik li Buch'u skotol xu' yu'une xchi'uk mi tstsakat van ta k'op?»^b
Ja' ak'o stak' li buch'u tsk'an tstuk'ibtas li Diose». ^c
- 3** Xi la stak'be Jeova li Jobe:
- 4** «¿K'elavil! Mu jta-o xik'opoj. ^d
¿K'usi van xu' jtak'bot?
Ta jmak ta jk'ob li kee. ^e
- 5** Lik'opoj jun velta, pe mu'yuk xa ta jtak' yan velta;
lik'opoj ta xchibal velta, pe mu'yuk xa k'usi mas chkal».
- 6** Va'un, xi tak'bat talel yu'un Jeova ta jun tsatsal ik' li Jobe:^f
- 7** «Avokoluk, chapano aba k'u-cha'al jun vinik;
ta jak'bot tal, va'un chapbun tal smelolal. ^g
- 8** ¿Mi chachibal k'opta* li jtuk'i-lale?
¿Mi chaval ti oy jmul sventa vo'otuk oy arasone?»^h
- 9** ¿Mi yu'un toj ech' xa no'ox tsots ak'ob k'ucha'al sk'ob li melel Diose?
o mi xu' xk'avlajet to li yech'omal ave k'ucha'al li yech'omal ye stuke?»ⁱ
- 10** Avokoluk, ak'o ta ilel li avutsilale xchi'uk ti k'u to atsa-tsale.
Ak'o ta ilel ti ich'bilot ta muk'e xchi'uk li amuk'ulale.
- 11** Lok'eso skotol li sk'ak'al avo'onton anak'oje;
k'elavil li buch'utik tstoy sbaike, va'un bik'tajesbo sk'oplalik.
- 12** K'elavil li buch'utik tstoy sbaike, va'un k'exlaltaso xchi'uk pech'o ta tek'el ti bu va'ajtik li buch'utik toj chopolike.

40:2 *O «xchopolil». **40:8** *O «chaval ti mu'yuk sbailil».

- 13** Muko ochel ta pukuktik* skotolik;
pixo[#] li ta yavil ik'al osile,
14 va'un chhak' venta ti xu' avu' une,*
ti xu' spojot li abats'ik'obe.
15 Li' oy li ipopotamoe,* jech la jpas k'ucha'al la jpasot eke. Jobel t slo' k'ucha'al jkot tot vakax.
16 jK'elavil li yip ta sbakil smu' k'ul yo'e
xchi'uk ti k'u to stsatsal li xch'uxuviltak xch'ute!
17 Tsots lek k'ucha'al sedro te' li snee;
jmoj lek jalbil li xch'uxuvil yo'e.
18 Li sbakiltake xko'olaj k'ucha'al pasbil ta kovre;
li yok sk'obe xko'olaj k'ucha'al pasbil ta tsatsal tak'in.
19 Li sts'unobale ja' ba'yel laj yich' pasel* yu'un Dios xchi'uk ja' no'ox mas muk'; ja' no'ox xu' xmilat ta espada yu'un li Jpasvaneje.
20 Yu'un te chch'i sve'el li ta vits'italkitike,
ja' ti bu chtajin skotol li jti'vanej chonbolometike.
21 Te chpuch'an sba ta yolon loto te'etik,
te ch-och batel ti bu oy li ajtik ta tsants'an vo'tike.
22 Li loto te'etike chak' yaxinal* ta stojolal
xchi'uk te joyol ta spat xokon li alamo te'etik ta stenlejaltike.[#]
23 Mu'yuk chi'o k'alal tsots tajek yok li uk'ume.
Jun yo'onton ak'o mi te xk'eb' k'un chk'ot ta ye li uk'um Jordane.^a

40:13 *O «lumtik». [#]Literal «pixbo satik». **40:14** *O «ta jk'upil k'optaote». **40:15** *«Beemot» li ta ebreo k'ope. **40:19** *Literal «ja' slikebal». **40:22** *O «sreoval». [#]O «beo'tik ta stenlejaltike».

KAP. 40

a Jos 3:15

Kolumna 2

KAP. 41

a Sl 104:25, 26

b Job 41:26

c 2Kr 20:6
Da 4:35
Ech 11:17
Ro 9:19

- 24** jMi oy buch'u stsak yu'un k'alal ja'o chk'elvane,
o ti xojbe stak'inal* sni'e?

41 »jMi stsak avu'un ta lukluk tak'in li kokodriloe*^a

- o ti xachukbe ta ch'ojon li yok'e?
2 jMi xchukbe avu'un ta ch'ojon* li sni'e
o ti xaxojbe tak'in[#] li sbakil yee?
3 jMi xvokolet xa van ta atojolal
o mi xlamet* xa van tsk'oponot?
4 jMi tsk'an van ti xapasik jun trato
sventa xk'ot ta amoso ti k'u sjalil kuxule?
5 jMi ta van xatajinx xchi'uk k'ucha'al jkot mut
o mi ta van xachukbe yak'il sventa xch'ay-o yo'onton li ak'ox tsebetake?
6 Li jmanolajeletike, jmi te xa van xyal xmuy stojol yu'unik?
Li jchonolajeletike, jmi xch'akulanbe xa van sbaik li sbek'tale?
7 jMi chach'och'obtabe* ta lukluk ts'ubts'ub tak'in li snukulile^b
o mi chapajbe ta sjol li natil ts'ubts'ub tak'in sventa tsakob choye?
8 Ak'o ak'ob avil ta stojolal;
jte-o ta ajol ti la atsak abaik ta k'ope xchi'uk mu'yuk xa jech chapas yan velta!
9 Altik mi chanop ti stsak avu' une.
Ta sat no'ox chaxi'o.*
10 Mu'yuk buch'u sk'an sabe sjol.
Jech oxal, jbuch'u xu' yu'un stsakun ta k'op?^c

40:24 *Literal «xch'ojonal». **41:1** *«Leviatan» li ta ebreo k'ope. **41:2** *Literal «jobel». [#]Literal «ch'ix». **41:3** *O «k'un». **41:7** *O «chajomoch'tabe». **41:9** *O «tsjipot yalel ta lum».

- 11 ¿Mi oy buch'u ba'yel k'usi yak'ojbun sventa jtojbte sutel?^a
Ja' ku'un skotol li k'usitik oy ta yolon vinajele.^b
- 12 Chkalbe sk'oplal skotol ta sventa li yok sk'obe, ta sventa li yipe xchi'uk ti toj lek pasbil li sbek'tale.
- 13 ¿Mi oy buch'u slok'esojbte li xpix ta sbae?
¿Buch'u xu' x-och k'alal xja-ch'oj li yee?
- 14 ¿Buch'u xjach'be yu'un li yee? Toj xibal xa no'ox sba ti k'u yelan cholol li stanal yee.
- 15 Te stsalalet smakobbail li ta spate,^{*}
lek spak'ojan sba skotol.
- 16 Lek stsakojan sba ta jujuntal, mi jutebuk x-och ik' te.
- 17 Lek spak'oj sba ta jujuntal; bats'i nap'ajtik lek xchi'uk mu stak' t'olel.
- 18 Sts'aylajet xojobal li yik'al sni' k'alal tsvusilane xchi'uk li sate xko'olaj k'u-cha'al xojobal k'ak'al k'alal ja' to chlok' tale.
- 19 Xjaplajet* saksevul# chlok' ta ye;
xch'itlajet no'ox lok'el li nich k'ok'e.
- 20 Xtomet no'ox ch'ail* chlok' ta sni',
xko'olaj k'ucha'al orno ti ak'-bil lek sjobelale.
- 21 Ttsan yu'un ak'al li yik'al yee xchi'uk tsjip lok'el k'ok' li ta yee.
- 22 Tsots tajek yip li ta snuk'e xchi'uk chjatav yu'un li xi'ele.
- 23 Lek yij li snukulil xch'ute;
lek tsots, xko'olaj k'ucha'al pasbil ta unijesbil tak'in ti mu stak' lok'esele.
- 24 Li yo'ontone toj tsots k'ucha'al ton,

41:15 *O ja' van sk'oplal «Ti tstoy-o sba ti stsalalet smakobbail li ta spate». 41:19, 32 *O «sts'aylajet». 41:19 #O «sakttsel». 41:20 *O «ch'ayil».

KAP. 41
a Ro 11:35

b Dt 10:14
SI 24:1
SI 50:12
1Ko 10:26

Kolumna 2
a Job 41:7

- jech syijil k'ucha'al stanal molino.
- 25 K'alal chtotse, ta xi'ik ek li tsatsal chonbolometike; chak' tajek xi'el ti k'u yelan tstsakvan ta K'ope.
- 26 Mi ja'uk stsalat ta junuk espada;
mi ja'uk stsalat ta lansa, ta bik'it lansa mi ja'uk li ta sni' flechae.^a
- 27 Xko'olaj k'ucha'al jobel chil li tsatsal tak'ine,
xko'olaj k'ucha'al k'a' te' chil li kovree.
- 28 Mu'yuk chjatav ta skoj li flechae;
xko'olaj k'ucha'al jobel cha'i li stanal jimich'e.
- 29 Xko'olaj k'ucha'al jobel cha'i li jtel te'e
xchi'uk stse'in no'ox k'alal sts'inlajet li javalinae.*
- 30 Li xch'ute xko'olaj k'ucha'al sjepelul p'in ti oy lek yee; chjoch sba batel ta ach'eltik ti xko'olaj k'ucha'al pech-pech te' sventa smajobil sat ts'unobile.^{*b}
- 31 Chvokan yu'un li natil vo' k'ucha'al chvokan li p'ine;
tsyuk'ilan li nab k'ucha'al chvokan ta sp'inal li muil pomadae.
- 32 Xjaplajet* chkom yu'un ti bu ch-ech' batele.
Xu' jnoptik yilel ti sak xa sjol li natil vo'e.
- 33 Stuk no'ox jech li' ta balu-mile,
ja' no'ox stuk jech pasbil ti mu sna' xi'e.
- 34 Ch'ayal to chk'ot yo'onton yu'un li jtoyba chonbolometike.
Ja' ajvalil yu'un skotol li jti'-vanej chonbolometik ti toj tsots yipike».

41:29 *Li javalinae xko'olaj k'ucha'al li lansae, ja' no'oxe mas komkom. 41:30 *K'elo Glosario, smajbel sat ts'unobil.

b Is 41:15

42 Va'un, li Jobe xi la stak'be li Jeovae:

2 «Li avie, jna'oj xa ti spas avu'un skotole

xchi'uk skotol li k'usi anopoj chapase mu'yuk k'usi xu' smak ta be.^a

3 Xi laj avale: «¿Buch'u ti yakal tsokes li k'usi chkale xchi'uk ti mu sna' li k'usi chlok' ta yee?».^b

Ja' yu'un, lik'opoj, pe mu'yuk smelolal li k'usi laj kale, mu jnabe sk'oplal ta sventa li k'usitik toj labalik sba chka'ie.^c

4 Xi laj avale: «Avokoluk, chikintao, vo'on chik'opoj. Ta jak'bot tal, va'un chapbun tal smelolal».^d

5 Ta jchikin no'ox ka'ioj ak'oplal, pe li avie chkilot xa ta jsat jtuk.

6 Ja' yu'un, chopol chka'i li k'usi laj kale,^e chotolon ta tantik xchi'uk ta pukuktik* sventa chkak' ta ilal ta ta jsutes ko'ontone».^f

7 K'alal laj xa ox k'oponatuk yu'un Jeova li Jobe, xi albat yu'un Jeova li Elifas ti likem ta Temane:

«Solet xiltun sk'ak'al ko'onton ta atojolal xchi'uk ta stojolal li cha'vo' achi'iltake,^g yu'un mu meleluk k'usi laj avalik ta jtojolal,^h mu jechuk la apasik k'ucha'al li kajtunel Jobe. **8** Li avi une, sa'ik vukot tot vakax xchi'uk vukot tot chij, va'un batanik ta stojolal li kajtunel Jobe xchi'uk ak'ik chik'bil matanal ta sventa li apaltailike.* Va'un, tspace orasion ta atojolalik li kajtunel Jobe.ⁱ Ta sjunul ko'onton ta jchikinta li k'usi tsk'anbunⁱⁱ sventa mu jechuk jpasboxuk ti k'u yelan xataik-o ta skoj li abolilike, yu'un

42:6 *O «lumtik». **42:8** *O «li achopoliilike». ⁱⁱLiteral «Ta sjunul ko'onton ta jtoybe sat».

KAP. 42

a Je 18:14
Si 135:6
Is 43:13
Is 55:10, 11
Jer 32:17
Mr 10:27
Lu 18:27

b Job 38:2

c Si 40:5
Si 139:6

d Job 38:3
Job 40:7

e Job 40:4

f Esd 9:6
Si 51:17

g Job 2:11

h Job 11:6
Job 15:14, 15
Job 22:2, 3

i Je 20:17
Snt 5:15

Kolumna 2

a Mt 6:14

b Job 2:6, 7
Snt 5:11

c Je 32:10
1Sa 2:7
2Kr 25:9
Pr 22:4
Is 61:7

d Job 19:13

e Pr 3:33
Pr 10:22
Ebr 11:6
Snt 5:11

f Job 1:3

g Job 1:1, 2

mu meleluk k'usi laj avalik ta jtojolal, mu jechuk la apasik k'ucha'al li kajtunel Jobe».

9 Ja' yu'un, li Elifas ti likem ta Temane, li Bildad ti ja' jsua vini-ke xchi'uk li Sofar ti ja' jnaama vinike batik xchi'uk la spasik li k'usi albatik yu'un Jeovae. Va'un, li Jeovae la stak'be s-orasion li Jobe.

10 K'alal laj xa ox spas orasion ta stojolal yamigotak li Jobe,^a la slok'esbe svokol Job li Jeovae^b xchi'uk la xcha'ak'-be li k'usitik to'ox oy yu'une. Li Jeovae chib to velta jech yepal laj yak'be jech k'ucha'al oy to'ox yu'un ta slikebale.^c **11** Skotol li sbankil yits'in, li xvix yixleltak xchi'uk skotol li svo'ne amigotake^d tal sk'elik xchi'uk te ve'ik ta sna. K'ux laj ya'ibeik li svokole xchi'uk la spaibeik yo'onton ta skoj ti laj yak' permiso Jeova ti xtal vokolil ta stojolale. Ta junantal laj yak'beik jujusep tak'in xchi'uk arete ti pasbil ta oroe.

12 Ja' yu'un, ak'bat bendision yu'un Jeova li ta slajebtik xa batel xkuxlejal Jobe, mas to ep ak'bat, ja' mu sta li ta ba'yele,^e ayan 14 mil xhijtak, vakmil skameyotak, cha'mil xvaxaxtak* xchi'uk jmil sme' svurotak.^f **13** Jech xtok, ayan to vukvo' skeremtak xchi'uk oxvo' stsebetak.^g **14** Jemima laj yak'be sbi li xvixil tsebe, Kesias li o'lol mukile, Keren-Apuk laj yak'be sbi li slajeb mukile. **15** Stuk xa no'ox jech toj k'upil sbaik ta sjunul slumalik li stsebetak Jobe. Jech xtok, ak'bat komel xrexto* yu'un stotik jech k'ucha'al ak'batik li skeremalike.

16 Laje, kuxi to batel 140 jabil li Jobe, laj to yil xnich'nab xchi'uk smamobtak... chank'ol kuxlejal. **17** Va'un, k'alal jal xa ox kuxi xchi'uk ti jun yo'onton ech' li Jobe, cham.

42:12 *Literal «jmil par xvaxaxtak». **42:15** *O «spukulai; sparte».

SALMOS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Chib be ti jelel tajeke
Chak' muyubajel li sk'elel
smantal Diose (2)
Xko'olaj k'ucha'al jtek' te' ti chak'
sat li buch'u tuk'e (3)
Li buch'utik toj chopolike kuchbil
chbatik ta ik' k'ucha'al solepal
trigo (4)
- 2 Jeova xchi'uk li buch'u st'ujoke
Chlabanatik yu'un Jeova
li muk'tik lumetike (4)
Tsva'an ajvalil yu'un li Jeovae (6)
Ich'ik ta muk' li nich'onile (12)
- 3 Spatoj yo'onton ta stojolal Dios
ak'o mi xil svokol
«ǰK'u yu'un epajem tajek
li kajkontratake?» (1)
«Vo'ot jkoltavanejot, Jeova» (8)
- 4 La spas orasion sventa chak' ta ilel
ti spatoy yo'onton ta stojolal Diose
«Mi la-ilinike, mu me xasa'
amulik» (4)
«Jun ko'onton chivay» (8)
- 5 Ja' te tsa' snak'obbailik ta stojolal
Jeova li buch'utik tuk'ike
Sp'ajoj choplejal li Diose (4, 5)
«Beiltasun ta skoj li tuk'ilal
avu'une» (8)
- 6 La sk'an vokol
Mu'yuk ts'upil k'optaik Dios
li buch'utik chamemike (5)
Cha'i Dios li buch'u xvokolet
tsk'an koltaele (9)
- 7 Tuk'il Jchapanvanej li Jeovae
«Chapanun, Kajval Jeova» (8)
- 8 Smuk'ulal Dios xchi'uk slekilal vinik
ǰToj ech' xa no'ox muk' sk'oplal
li abie! (1, 9)
ǰMi yu'un tsots sk'oplal li vinike? (4)
Laj avak'be skorona ta sventa
yutsilal li vinike (5)
- 9 Chkalbe sk'oplal li k'usi toj labalik
sba spasoj Diose
Lekil nak'obbail li Jeovae (9)
Spatoy yo'ontonik ta stojolal li
buch'utik xojtikinbeik sbie (10)
- 10 Chkoltaat yu'un Jeova li buch'u
mu xpak yu'un sk'oplale
Xi xtoyot chal li buch'u toj chopole:
«Ch'abal Dios» (4)
Chbatik ta stojolal Jeova li buch'utik
abol sbaik (14)
«Ja' Ajvalil sbatel osil li Jeovae» (16)
- 11 Tsa' snak'obbailik ta stojolal Jeova
«Te oy ta xch'ul templo li Jeovae» (4)
Li Diose sp'ajoj li buch'utik sk'anojik
sa'k'ope (5)
- 12 Tstots talel sventa oy k'usi tspas
li Jeovae
Mi jset'uk xchopolil li k'usitik
chal Diose (6)
- 13 Tsk'an xa ak'o xkoltaat yu'un Jeova
«ǰK'u to van sjalil ti chach'ayun
ta ajole, Kajval Jeova?» (1, 2)
Toj ech' xa no'ox lek yo'onton
ta jtojolal li Jeovae (6)
- 14 Chich' ak'el ta ojtikinel li buch'u bole
Xi chale: «Ch'abal Jeova» (1)
«Skotolik yiktaojik spasel
li k'usi leke» (3)
- 15 «Jeova, ǰbuch'u van xu' xnaki
li ta akarpanae?»
Melel k'usi chal ta yo'onton (2)
Mu'yuk tsjut mulil (3)
«Chk'ot ta pasel yu'un li k'usi
yaloje ak'o mi chopol k'usi xu'
snuptan ta skoj» (4)
- 16 Ja' k'otem ta Snio'al slekil o'ontonal
li Jeovae
«Ja' jparte k'otem li Jeovae» (5)
Li ta ak'obaltike, tsuk'ibtasun li k'usi
ta jnop ta yutil to ko'ontone (7)
Te oy ta jbats'ik'ob li Jeovae (8)
«Mu'yuk te chaviktaun li ta
Mukinalae» (10)
- 17 Tspas orasion sventa xchabiat
«Achajoj ta k'elel li ko'ontone» (3)
«Ta yolon axik'» (8)
- 18 Tsk'upil k'opta Dios sventa xkoltaat
«Ja' tayal ton k'otem ku'un
li Jeovae» (2)

- «Tuk' chavak' aba ta stojolal li buch'u tuk' chak' sbae» (25)
Tuk' k'usi tspas li Diose (30)
«Ja' tsmuk'ibtasbun jk'oplal ti bik'it avak'oj abae» (35)
- 19 Li spasbentak Dios xchi'uk li smantalake ch-albat batel sk'oplal
«Li k'usitik oy ta vinajele yakal chalbeik smuk'ulal li Diose» (1)
«Tuk' li smantal Jeovae, chak' kipaltik yan velta» (7)
«Jmultak ti bu mu'yuk laj kak' venta la jpase» (12)
- 20 Chich' koltael li t'ujbil ajvalil yu'un Diose
Jlome tspat yo'ontonik ta stojolal kareta xchi'uk ta ka', pe li vo'otike ta jk'anbetik volok ta sbi li Jeovae (7)
- 21 Tsta bendision li ajvalil ti tspat yo'onton ta stojolal Jeovae
Ak'bat nat xkuxlejal li ajvalile (4)
Chlaj ta tsalel li yajkontratak Diose (8-12)
- 22 Chat to'ox yo'onton, pe lik smuyubta li Diose
«Dios ku'un, ¿k'u yu'un ti laj aviktaune?» (1)
«Chak'ik ta suerte li jk'u' jpok'e» (18)
Tsk'upil k'opta Dios ta tsobobbail (22, 25)
Skotol li krixchanoetike chich'ik ta muk' Dios (27)
- 23 «Ja' chchabiun li Jeova jech k'ucha'al jun jchabichije»
«Mu'yuk k'usi tspas palta ku'un» (1)
«Ja' chak'bun kupal» (3)
«Lek noj li jkopae» (5)
- 24 Ch-och ta ti' na li muk'ul Ajvalile
«Ja' yu'un balumil li Jeovae» (1)
- 25 La spas orasion sventa tsk'an beitsasel xchi'uk perton
«Ak'bun kil li abetake» (4)
«Lek tajak xil sbaik xchi'uk Jeova» (14)
«Ch'aybun skotol li jmule» (18)
- 26 Tuk'-o ko'onton kak'oj jba
«Chajun ta k'elel, Kajval Jeova» (2)
Mu'yuk ta jchi'in li buch'utik chopole (4, 5)
Ta joyobta li skajleb smoton Diose (6)
- 27 Ja' tsatsal pojobbail sventa jkuxlejal li Jeovae
Ta jk'upinbe sk'elel li stemplo Diose (4)
Ak'o mi xiktaun li jtot jme'e, ja' tsventainun li Jeovae (10)
«Pato avo'onton ta stojolal Jeova» (14)
- 28 Chchikintabat s-orasion li jts'ibajom yu'un salmoe
Ja' k'otem ta jtsatsal li Jeovae xchi'uk ta j-eskudo (7)
- 29 Toj tsots li yech'omal ye Jeovae
Alapojuk ach'ul k'u'ik xavich'ik ta muk' Dios (2)
«Xk'avlajet no'ox yech'omal ye li muk'ul Diose» (3)
«Chak'be stsatsal steklumal li Jeovae» (11)
- 30 K'ataj ta muyubajel li at-o'ontone
Li slekil yo'onton Diose te oy-o ti k'u sjalil kuxulutike (5)
- 31 Te jsa'oj jnak'obbail ta stojolal Jeova
«Chkak' ta ak'ob li yip jkuxlejale» (5)
«Kajval Jeova, ti vo'ot li Diosot ti melel xana' xak'opoje» (5)
Toj ech' xa no'ox slekil yo'onton li Diose (19)
- 32 Xmuyubaj no'ox li buch'u ak'bil xa pertone
«Laj kalbot ta jamal li jmule» (5)
Ja' tsp'ijubtasot li Diose (8)
- 33 K'upil k'optaik li Jpasvaneje
«K'ejintabeik junuk ach' k'ejimol» (3)
Ta smantal xchi'uk ta yik'al ye Jeova ayan skotol li k'usitike (6)
Xmuyubaj no'ox li steklumal Jeovae (12)
Te oy-o sat li Jeovae (18)
- 34 Tskolta yajtuneltak li Jeovae
«Jmoj jtoybetik sk'oplal li sbie» (3)
Chchabivan li yaj-anjel Jeovae (7)
«Pasik preva, va'un chavilik ti toj lek li Jeovae» (8)
«Mi junuk sbakil laj yich' k'asbel» (20)
- 35 La spas orasion sventa xkoltaat ta sk'ob yajkontratak
Chnamaj batel li yajkontratak (5)
Ta jk'upil k'optaot k'alal tsobol epal krixchanoetike (18)
Ch'abal srasonal sp'ajojikun (19)

- 36 Toj ech' xa no'ox ep sballil li tuk'il k'anenal yu'un Diose
Mu'yuk chi'ta Dios li buch'u toj chopole (1)
Ja' snio'al kuxlejal li Diose (9)
«Chkilkutik sakil osil ta skoj li sakil osil avu'une» (9)
- 37 Lek chbat xkuxlejalik li buch'utik spatoj yo'ontonik ta stojljal Jeovae
Mu xa-ilin ta skoj li chopol krixchanoetike (1)
«K'upiluk tajek xava'i ti chatun ta stojljal Jeovae» (4)
«Ak'o sbeiltasot batel Jeova li ta be bu atamoj batelex» (5)
«Li manxoetike ja' chu'uninik li balumile» (11)
Mu'yuk xvokolet xa ta sk'anel ve'lil li buch'u tuk'e (25)
Chkuxiik sbatel osil ta balumil li buch'utik tuk'ike (29)
- 38 S-orasion li buch'u sutesoj yo'onton ti chil svokole
Chil tajek svokol xchi'uk chat tajek yo'onton (6)
Chchikintabat yu'un Jeova li buch'u smalaoj chkoltaatike (15)
«La jvul tajek ko'onton ta skoj li jmule» (18)
- 39 Bats'i jlifel no'ox li kuxlejale
Xko'olaj k'ucha'al jun no'ox velta chkich'tik ik' li xkuxlejal jun krixchanoe (5, 11)
«Mu asatuk no'ox xavil li ya'lel jsate» (12)
- 40 Tstojbe ta vokol li Dios ti stuk no'ox jeche
Mu xa no'ox albajuk li k'usitik spasoj Diose (5)
Ma'uk mas tsots sk'oplal chil Dios li milbil matanale (6)
«Toj k'upil sba chka'i spasel li k'usi tsk'an avo'ontone» (8)
- 41 Tspas orasion k'alal telex ta stem ta skoj chamele
Ch-ikat yu'un Dios li buch'u tsakbil ta chamele (3)
Valopatinat yu'un jun yamigo (9)
- 42 Tsk'upil k'opta Dios ti ja' Muk'ta Jkoltavaneje
Cha'i takiti'il ta stojljal Dios k'ucha'al cha'i takiti'il jkot te'tikalchije (1, 2)
- «zK'u yu'un ti mu xa jna' k'usi ta jpase?» (5, 11)
«Ta jmala ak'o skoltaun li Diose» (5, 11)
- 43 Chpojvan k'ucha'al Jchapanvanej li Diose
«Ak'o tal li sakil osil avu'une xchi'uk li k'usi melex avu'une» (3)
«zK'u yu'un ti mu xa jna' k'usi ta jpase?» (5)
«Ta jmala ak'o skoltaun li Diose» (5)
- 44 Tspas orasion sventa tsk'an koltael
«Vo'ot la apojunkutik» (7)
Xiko'olajkutik k'ucha'al chijetik sventa chich' milel (22)
«Va'lan tal k'ucha'al jkoltavanej ku'unikutik!» (26)
- 45 Li snupunel t'ujbil ajvalile
«Solel xnichimaj yutsil li k'usi chlok' tal ta avee» (2)
«Ja' chk'ot ta achotleb sventa ajvalil sbatel osil li Diose» (6)
Chtijbat yo'onton ajvalil ta skoj ti toj k'upil sba li lekomile (11)
Li nich'nabiletike chk'otik ta bankilal j-abteletik ta spejel balumil (16)
- 46 «Ja' jnak'obbaitik li Diose»
Toj labalik sba li k'usitik spasoj Diose (8)
Li Diose tsalajesbe sk'oplal li pask'opetik ta spejel balumile (9)
- 47 Ja' Ajvalil ta spejel balumil li Diose
Toj labal sba li Jeovae (2)
«K'upil k'optaik ta k'ejimoletik li Diose» (6, 7)
- 48 Sion, li steklumal Muk'ul Ajvalile
Ja' xmuyubaj-o sjunul balumil (2)
Chchajik ta k'elel li jteklum xchi'uk li tayal k'elob osiletik yu'une (11-13)
- 49 Toj bol li buch'u tspat yo'onton ta k'ulejale
Mi junuk buch'u xu' skolta lok'el li jun xchi'ile (7, 8)
Chpojvan lok'el ta Mukinal li Diose (15)
Mu'yuk chpojvan lok'el ta lajelal li k'ulejale (16, 17)
- 50 Chchapanat yu'un Dios li buch'u tuk'e xchi'uk li buch'u toj chopole
Li trato la spas Dios sventa li milbil matanale (5)

- «Ja' Jchapanvanej li Diose» (6)
 Ja' yu'un skotol chonbolometik
 li Diose (10, 11)
 Jamal ch-albat smul yu'un Dios
 li buch'u toj chopole (16-21)
- 51 S-orasion li buch'u sutesoj yo'ontone
 Jpasmulil xa ono'ox k'alal chi'inat
 yu'un sme'e (5)
 Sakubtaslo lok'el ta isopo li jmule (7)
 «Sakubtasbun ko'onton» (10)
 Lek chil Dios li buch'u lilijem tajek
 cha'i li yo'ontone (17)
- 52 Tspat yo'onton li ta tuk'il k'anelal yu'un
 Diose
 Chp'ijubtasat ti mu stoy sba ta skoj
 li k'usitik chopol tspase (1-5)
 Tspat yo'onton ta stojolal k'ulejal
 li buch'utik chopolike (7)
- 53 Chich' ak'el ta ojtikinel li buch'u bole
 Xi chale: «Ch'abal Jeova» (1)
 «Mi junuk buch'u ma' ti oy k'usi
 lek tspase» (3)
- 54 Tspas orasion sventa tsk'an koltael
 k'alal chkontrainate
 «Ja' jkoltavanej ku'un li Diose» (4)
- 55 Tspas orasion k'alal valopatinat
 yu'un yamigoe
 Tsa'at ta k'op yu'un li slekil
 amigoe (12-14)
 «Ak'bo sbain Jeova li avikatse» (22)
- 56 Tspas orasion k'alal chich' kontrainele
 «Ja' jpatoj-o ko'onton ta stojolal
 li Diose» (4)
 «Li ya'lel jsat ta yav vo' avu'un
 ti pasbil ta nukule» (8)
 «¿K'usi xu' spاسبun li jun
 krixchanoe?» (4, 11)
- 57 Tsk'an ti lekuk x-ilate
 Tsa' snak'obbail ta yolon xik' Dios (1)
 Te chp'aj yalel ta spets' stukik
 li jkontrainvanejetike (6)
- 58 «Oy jun Dios ti chchapanvan ta
 balumile»
 Orasion sventa xich'be stojobil
 li buch'u toj chopole (6-8)
- 59 Li Diose ja' eskudo xchi'uk ja' nak'obbail
 Mu me xk'uxubaj ta avo'onton
 li jvalopatinvaneje (5)
 «Ta jk'ejintabe sk'oplal li avipe» (16)
- 60 Tspas ta mantal yajkontratak li Diose
 Mu k'usi xtun-o ti k'u yelan
 chkoltavan krixchanoetike (11)
 «Te ta jta kirkalkutik ta stojolal
 Dios» (12)
- 61 Li Diose ja' jun tsatsal tayal k'elob osil
 Te chinaki-o li ta akarpanae (4)
- 62 Te chlik tal ta stojolal Dios li melel
 kolebale
 «Te ts'ijilun ta jmala li Diose» (1, 5)
 Albeik Dios skotol li k'usi oy ta
 avo'ontonike (8)
 Xko'olajik no'ox k'ucha'al ik'
 li krixchanoetike (9)
 Mu xapat avo'ontonik ta k'ulejal (10)
- 63 Skotol ora ta jk'an teuk oy ta jxokon
 li Diose
 «Ja' mas toj lek li tuk'il k'anelal
 avu'une, ja' xkom to ta be
 li kuxlejale» (3)
 Jun ko'onton yu'un li k'usi jtaoj
 ti toj leke (5)
 Ta snopbe sk'oplal Dios li ta o'lol
 ak'obale (6)
 Te nap'alun ta stojolal Dios (8)
- 64 Tsk'an chabiel ta skoj li yajkontratake
 «Tsts'apbatik talel flecha yu'un
 li Diose» (7)
- 65 Oy ta yo'onton Dios li balumile
 «Vo'ot ti chachikinta orasione» (2)
 «Xmuyubaj no'ox li buch'u
 at'ujoje» (4)
 Chak' lek bendision li Diose (11)
- 66 Toj ech' xa no'ox labal sba li k'usitik
 spasoj Diose
 «La'ik xchi'uk k'elavilik li yabtelatak
 Diose» (5)
 Ta jpas li k'usi kak'oj ke ta jpase (13)
 Chchikinta orasion li Diose (18-20)
- 67 «Chi'taik Dios skotol li jnaglejetik
 k'alal to spajeb balumile»
 Ta xich' ojtikinel li sbe Diose (2)
 Ak'o sk'upil k'optaik Dios skotol
 li jteklumetike (3, 5)
 «Chak'butik bendision li Diose» (6, 7)
- 68 Ak'o tanpukuk xbat li yajkontratak
 Diose
 «Ja' k'otem ta stot li buch'u chamem
 stotike» (5)

- Li Diose chak'be sna li buch'u stuk oye (6)
Li antsetike tspukik batel li lekil a'yejetike (11)
«Viniketik jech k'ucha'al matanal» (18)
Jujun k'ak'al chkuch batel kikatstik li Jeovae (19)
- 69 Tspas orasion sventa tsk'an pojel
«Xtiltun ta ko'onton ta skoj ti oy tajak ta ko'onton li anae» (9)
«Tak'bun ta anil» (17)
«Pajal vino laj yak'beikun kuch» (21)
- 70 La sk'an ti xkoltaat ta anile
«Oyuk k'usi xapas ta anil ta jtojolal» (5)
- 71 Ti k'usi spatjoj-o yo'ontonik li moletike
Ta jkeremal ono'ox jpatoj ko'onton ta stojolal Dios (5)
«K'alal mu'yuk xa kipale» (9)
Ta jkeremal ono'ox xchanubtasojun tal li Diose (17)
- 72 Ti k'u yelan lek chventainvan li ajvalilal yu'un Diose
«Xnchinajik no'ox li buch'utik tuk'ike» (7)
«Oy buch'utik tsventain ta jot sti'il nab k'alal to ta jot sti'il nab» (8)
Chpojatik k'alal tstsakatik ta k'ope (14)
«Ch-ayan ep k'usitik stak' lajesel li ta balumile» (16)
Chich' k'upil k'optabel sbatel osil li sbi Diose (19)
- 73 Jun vinik ti chich' ta muk' Diose chak' venta k'u yelan ta mantal
«Jutuk xa mu k'ejp'uj ta be li kakane» (2)
«Sjunul k'ak'al la jvul tajak ko'onton» (14)
«Ja' to ti li-och batel ti bu ch'ul tajak yu'un Diose» (17)
Li buch'utik toj chopolike te va'alik ti bu ch'ulule (18)
«Lek chka'i ti chinopaj ta stojolal Diose» (28)
- 74 Jun orasion sventa svules ta sjol steklumal li Diose
Chvul ta sjolik li k'usitik spasoj Dios sventa chkolstavane (12-17)
«Teuk me ta ajol ti k'u yelan tsa'vanik ta k'op li jkontrainvanejetike» (18)
- 75 Tuk' chchapanvan li Diose
Li buch'utik toj chopolike chuch'beik sbel skopa li Jeovae (8)
- 76 Li Diose la stsal li yajkontratak Sione
Tskolta manxoetik li Diose (9)
Chich' bik'tajesbel sk'oplal li jkontrainvanejetike (12)
- 77 Spasel orasion k'alal ja'o oy vokolile
Tsnopbe sk'oplal li yabteltak Diose (11, 12)
Dios, ¿buch'u la xko'olaj smuk'ul jech k'ucha'al li vo'ote? (13)
- 78 Chchabivan li Diose xchi'uk mu'yuk xch'unel yo'onton li Israele
Albo ya'iik li jk'ol kuxlejal chtale (2-8)
«Mu'yuk laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal Dios» (22)
«Sve'elik ta vinajel» (24)
«Laj yak'beik yatel yo'onton li Buch'u ch'ul yu'un Israele» (41)
Lok'ik ta Ejipto sventa xbatik ta Albil Balumil (43-55)
Jech-o laj yak'ik ta preva li Diose (56)
- 79 La spas orasion ta stojolal steklumal Dios k'alal laj yich' u'uninel yu'un li muk'tik lumetike
«Kich'ojkutik p'ajel» (4)
Koltaunkutik ta skoj li abie (9)
«Vukub velta xatojbe li buch'utik li' no'ox nopol nakalike» (12)
- 80 Tsa'ik li Jchabichij yu'un Israel sventa xch'amatik yan veltae
«Dios, ch'amunkutik yan velta» (3)
Jech k'ucha'al jpets uva yu'un Dios li Israele (8-15)
- 81 P'ijubtasel sventa xch'unik mantal
Mu xavich'ik ta muk' yan diosetik (9)
Ti sts'et chikintaikuk li k'usi chkale (13)
- 82 Tsk'an ti tuk' xich' chapanele
Li Diose te chchapanvan ta stojolal li diosetike (1)
Tspakbe sk'oplal li buch'utik bik'it yak'oj sbaike (3)
«Li vo'oxuke diosoxuk» (6)
- 83 Tspas orasion k'alal tstsak sbaik ta k'op xchi'uk yajkontratak
«Dios ku'un, mu teuk no'ox ts'ijilot» (1)

- Li jkontrainvanejetike xko'olajik
ta tomalch'ix (13)
Li sbi Diose ja' Jeova (18)
- 84 Oy tajek ta yo'onton li axibalna
yu'un Dios ti jun yutsile
Li jlevi vinike tsk'an jechuk
k'ucha'al jkot mut (3)
«Ak'o mi jun no'ox k'ak'al
te oyun li ta avamak'e» (10)
«Ja' k'ak'al xchi'uk eskudo»
li Diose (11)
- 85 Tspas orasion sventa xich' ch'amel
yan velta
Li Diose chalbe sk'oplal jun o'ontonal
li buch'utik tuk' chak' sbaike (8)
«Li tuk'il k'anelal xchi'uk tuk'ilale
ta stsob sbaik» (10)
- 86 Mu xko'olaj ta yan dios li Jeovae
Chapal sventa xch'ay mulil
li Jeovae (5)
Skotol li muk'ta lumetike
chich'ik muk' Jeova (9)
«Chanubtasun ta sventa li abee» (11)
«Pasbun ta jun ko'onton» (11)
- 87 Ja' steklumal meel Dios li Sione
Li buch'utik te vok'ik ta Sione (4-6)
- 88 Tspas orasion sventa xich' chabiel li ta
lajelale
«Ta ti' Mukinal xa oy li jkuxlejale» (3)
«Jujun sob chk'ot ta atojal
li j-orasione» (13)
- 89 Chalbe sk'oplal li tuk'il k'anelal
yu'un Jeovae
Spasoj jun trato xchi'uk li Davide (3)
Te oy ta sbatel osil li snitilulal
Davide (4)
Xi chal li buch'u st'ujoj Jeovae:
«Vo'ot Jtotot» (26)
Jp'el chk'ot ta pasel li trato xchi'uk
Davide (34-37)
Mu xu' spoj sba lok'el ta Mukinal
li krixchanoe (48)
- 90 Te oy-o sbatel osil li Diose, pe
li krixchanoe mu'yuk jal chkuxi
Li jmil jabile xko'olaj k'ucha'al
volje (4)
70 o 80 jabil chkuxi li krixchanoe (10)
«Chanubtasunkutik k'uxi xu'
jtuneskutik lek li jk'ak'alilikutike» (12)
- 91 Chabiel ti bu oy li nak'obbail
yu'un Diose
Chich' pojel lok'el li ta spets'
jyakmute (3)
Nak'obbail ta yolon xik' Dios (4)
Jun yo'onton ak'o mi jmil chyalik
ta lum (7)
Tstak tal anjeletik sventa
xchabivanik (11)
- 92 Chich' toybel sk'oplal ta sbatel osil
li Jeovae
Muk'tik li yabteltake xchi'uk mu'yuk
spajeb li k'usitik tsnope (5)
Li buch'utik tuk'ike chnichinik
k'ucha'al jtek' te' (12)
Tsatinik-o li buch'utik ep xa
sjabilalike (14)
- 93 Jun smuk'ul li ajvalilal yu'un Jeovae
«jK'otem ta Ajvalil li Jeovae!» (1)
«Xu' jpat-o ko'ontonkutik
li amantaltake» (5)
- 94 Orasion ti bu chal ti sna' spak sutel
li Diose
«jBak'in to van ti jech-o xmuyubajik
li buch'utik toj chopolike?» (3)
Xmuyubaj no'ox li buch'u
chtuk'ibtasat yu'un Jeovae (12)
Mu'yuk chikta komel steklumal
li Diose (14)
«Tsnop tspasik k'usi chopol k'alal
tsunesik li mantale» (20)
- 95 Jmoy sk'oplal li xch'unel mantal xchi'uk
li yich'el ta muk' Diose
«Mi chachikintabeik avi li k'usi
chale» (7)
«Mu me xatsatsubtas
avo'ontonik» (8)
«Mu'yuk ch-ochik li ta xkuxobil
ko'ontone» (11)
- 96 «K'ejjintabeik junuk ach' k'ejjimol
li Jeovae»
Sta-o tajek k'upil k'optael
li Jeovae (4)
Li sdiostak jteklumetike mu'yuk
sbalilik (5)
Alapojuk ach'ul k'u'ik k'alal chavich'ik
ta muk' Diose (9)
- 97 Mas toj toyol sk'oplal li Jeova k'ucha'al
yan diosetike
«jK'otem xa ta Ajvalil li Jeovae!» (1)

- K'anik li Jeovae, p'ajik li k'usi chopole (10)
«Sakil osil ta stojolal li buch'utik tuk'ike» (11)
- 98 Ja' Jkoltavanej xchi'uk tuk'il Jchapanvanej li Jeovae
«Yak'oj ta ilel ti chkoltavan li Jeovae» (2, 3)
- 99 Ch'ul Ajvalil li Jeovae
«Chotol ta xchotleb sventa ajvalil ta yak'ol li keruvinetike» (1)
Ja' jun Dios ti chak' perton xchi'uk ti chak' kastigoe (8)
- 100 Stojbel ta vokol li Jpasvaneje
«Kuxetuk avo'ontonik k'alal chatunik ta stojolal Jeovae» (2)
Ja' la spasutik li Diose (3)
- 101 Oy stuk'il yo'onton li jun ajvalile
Mu teuk no'ox jk'eloi li buch'u xtoyot xa tspas sbae (5)
Te jsat ta stojolal li buch'utik tuk' yak'oj sbaike (6)
- 102 S-orasion li buch'u ilbajinbil k'alal mu xa sna' k'usi tspase
Xiko'olaj k'ucha'al jkot mut ti stuktuke (7)
«Li jkuxlejale xko'olaj k'ucha'al jun nak'obal ti tsakch'ay batele» (11)
«Chcha'va'an Sion li Jeovae» (16)
Te oy-o sbatel osil li Jeovae (26, 27)
- 103 «Ak'o jk'upil k'opta li Jeovae»
Nom tajek yak'oj batel ta tjojalaltik jmultik li Diose (12)
Jk'uxubinvanej totil li Diose (13)
Li Diose te ta sjol ti lumutik no'oxe (14)
Li xchotleb Jeova sventa ajvalile xchi'uk li ajvalilal yu'one (19)
Chch'unbeik sk'op Dios li anjeletike (20)
- 104 Chich' k'upil k'optael Dios ta skoj li k'usitik labalik sba spasoje
Te oy-o sbatel osil li balumile (5)
Vino xchi'uk pan ta sventa li krixchano ti sna' xchame (15)
«Jtoj ech' xa no'ox ep li k'usitik apasoje!» (24)
Chchamik mi la alok'esbe li yip xkuxlejajlike (29)
- 105 Li k'usitik tuk'ik spasoje Jeova ta stojolal li steklumale
Mu xch'ay ta sjol strato li Diose (8-10)
«Mu me k'usi xapasbeik li buch'utik t'ujbil ku'one» (15)
K'ot ta mosoi li Josee xchi'uk tunesat yu'un Dios (17-22)
Li sk'elobiltak ju'elal la spas Dios ta Ejiptoe (23-36)
Lok' batel ta Ejipto li Israele (37-39)
Vul ta sjol Dios li k'usi yalojbe Abraane (42)
- 106 Oy k'usitik mu'yuk laj yich' ta k'ux li Israele
Ta anil la xch'ay ta sjolil li k'usi la spas Diose (13)
Mu'yuk laj yich'ik ta muk' li Diose, ja' laj yich'ik ta muk' li slok'ol tot vakaxe (19, 20)
Mu'yuk laj yak' xch'unel yo'ontonik ta sventa li k'usi yaloj Diose (24)
Jmoy lik yich'ik ta muk' li Baale (28)
Laj yak'beik ta smoton pukujetik li xnich'nabike (37)
- 107 Tojbeik ta vokol Dios ta skoj li k'usitik labalik sba spasoje
«Beiltasatik batel ta tuk'il be» (7)
La spajesbe stakti'il li buch'u takin yo'ontone xchi'uk laj yak'be sve'el li buch'u chvi'naje (9)
Lok'esatik ta ik'al osil (14)
«Laj yal tal mantal sventa xpoxtaatik» (20)
Chchabi li buch'utik povre sventa mu xljajik ta ilbajinele (41)
- 108 Jun orasion ta skoj ti la stsal li yajkontraike
«Mu k'usi xtun-o ti k'u yelan chkoltavan li krixchanoetike» (12)
«Te ta jta kipalkutik ta stojolal Dios» (13)
- 109 S-orasion jun vinik ti mu xa sna' k'usi tspase
«Yanuk xa-o buch'u sbain li k'usi to'ox sbainoje» (8)
Li Diose te tsva'an sba ta xokon li buch'u abol sbae (31)
- 110 Jun ajvalil xchi'uk pale ti xko'olaj k'ucha'al li Melkisedeke
«Paso batel mantal ta stojolal li avajkontratake» (2)

- Li keremetik ti chlok' ta yo'onton
chholtavanike xko'olajik k'ucha'al
ts'ujul (3)
- 111 K'upil k'optaik Jeova ta skoj ti toj
muk'tik li yabtele
Ch'ul li sbi Diose xchi'uk toj labal
sba (9)
Ja' jp'ijiltik li xi'tael Jeovae (10)
- 112 Xi'taoj Jeova li buch'u tuk'e
Lek chbat xkuxlejal li buch'u ta sjunul
yo'onton oy k'usi chak' ta ch'ome (5)
«Nabil-o sk'oplal sbatel osil li buch'u
tuk'e» (6)
Oy k'usi laj yak'be povreetik li buch'u
toj lek yo'ontone (9)
- 113 Chtoyat likel yu'un Dios li buch'u bik'it
yak'oj sbae
Ak'o yich' k'upil k'optabel sbatel osil
li sbi Jeovae (2)
Tsnijan sba yalel li Diose (6)
- 114 Laj yich' lok'esel ta Ejipto li Israele
Jatav li nabe (5)
P'itik k'ucha'al tot chij li vitsetike (6)
Pas ta nio' li tsatsal tone (8)
- 115 Ja' no'ox sta-o albel smuk'ulal li Diose
Ch'abal kuxul li santoetike (4-8)
«Li balumile ja' yak'ojbe
li krixchanoetike» (16)
«Mu'yuk tsk'upil k'optaik Jeova
li animaeetike» (17)
- 116 Jun k'ejimol sventa stojel ta vokol
ġK'usi xa ono'ox ta jtjobe-o li
Jeovae? (12)
«Ta xkuch' li sbel kopa sventa jtjobe
ta vokol ti la spojune» (13)
Ta jpas li k'usi kak'oj ke ta jpas
ta stojolal Jeovae (14, 18)
Tsots sk'oplal k'alal chcham li buch'u
tuk' yak'oj sbae (15)
- 117 Chich'ik albel ti ak'o sk'upil k'optaik
Jeova li muk'tik lumetike
Toj muk' li tuk'il k'anelal yu'un
Jeovae (2)
- 118 Tstojik ta vokol ti la spas kanal
li Jeovae
La jk'anbe vokol Jeova,
va'un la stak'bun (5)
Li' xchi'inojun li Jeovae (6, 7)
Li ton ti la sp'ajjike ja' li ton ta chikin
na ti mas tsots sk'oplale (22)
«Li buch'u chtal ta sbi Jeovae» (26)
- 119 K'anbil li sk'op Dios ti k'upil sbae
«ġK'uxi xu' sakuk-o xkuxlejal
li jun kerem o jun tsebe?» (9)
«JK'anoj li tojbtaseletik
avu'une» (24)
«Ja' spatobil ko'onton
li ak'ope» (74, 81, 114)
«ġToj ech' xa no'ox jk'anoj
li amantale!» (97)
«Mas to p'ijun, ja' tsalbil to komel
skotol li jchanubtasvanejetik
ku'unen» (99)
«Li ak'ope ja' k'otem ta kantil
yu'un li kakane» (105)
«Bats'i melel skotol li ak'ope» (160)
Jun yo'ontoni li buch'utik
sk'anojbeik smantal Diose (165)
- 120 Tsk'an ti oyuk jun o'ontonal
li jun jyanlume
Pojun lok'el ta stojolal
li jukt'opetike (2)
«Lek chkil li jun o'ontonale» (7)
- 121 Li Jeovae chchabi li steklumale
«Te chlik tal ta stojolal Jeova
li jkoltaele» (2)
Mi ja'uk bu chvay li Jeovae (3, 4)
- 122 Laj yich' pasel orasion sventa oyuk
jun o'ontonal li ta Jerusalene
Chak' kuxetel o'ontonal k'alal chijbat
ta sna Jeovae (1)
«Jun jteklum ti lek jmoj tsobol
oye» (3)
- 123 Te jsatik ta stojolal Jeova sventa xak'
ta ilel slekil yo'onton
Jechutik k'ucha'al jtunel, te jsatik ta
stojolal Jeova (2)
Ts'akal lek jtajoj ta jpartetik
li p'ajele (3)
- 124 «Ti mu'yukuk li' oy ta jtjolaaltik
li Jeovae»
Jatav lok'el li ta pets' ti lilijeme (7)
«Li jkoltaeltike te chlik tal ta stojolal
li Dios ti Jeova sbie» (8)
- 125 Li Jeovae chchabi li steklumale
«Jech k'ucha'al sjoyobtaojik
Jerusalen li vitsetike» (2)
«Oyuk jun o'ontonal li ta Israele» (5)
- 126 Xmuyubaj tajek li Sion ti chcha'ta yave
Toj labalik sba k'usi spasioj
li Jeovae (3)
X-ok'oletik, pe chmuyubajik
ta ts'akal (5, 6)

- 127 Mu'yuk sbalil skotol mi mu'yuk
chkoltavan li Diose
«Mi ma'uk tsva'an na li Jeovae» (1)
Ja' jun matanal ti likem tal ta stojolal
Dios li alab nich'nabile (3)
- 128 Xmuyubaj li buch'u xi'taoj Jeovae
Jun ajnilal ti xko'olaj k'ucha'al
ste'el uva ti lek tsatine (3)
«Ak'o xavil ti oy k'usitik yu'un
li Jerusalene» (5)
- 129 Tsatsakat ta k'op, pe mu'yuk bu tsalbil
Ta k'exlal chkomik li buch'utik
sp'ajojik Sione (5)
- 130 «Xivokolet ta atojolal k'alal ja'o oy
tajek jvokole»
«Ti ja'uk chak'el li jpaltaikutike» (3)
Chak' perton ta melei li Jeovae (4)
«Jmalaaj tajek li Jeovae» (6)
- 131 Jun yo'onton jech k'ucha'al olol
ti yiktaoj xa xchu'e
Mu'yuk bu oy ta ko'onton sa'el
li k'usitik toj muk'tike (1)
- 132 T'ujbil li David xchi'uk Sione
«Mu xap'aj li buch'u t'ujbil
avu'une» (10)
Tsk'u'inik kolebal li paleetik
ta Sione (16)
- 133 «Jmoj oyik»
«Xko'olaj k'ucha'al lekil aseite ti laj
yich' malel ta sjol Aarone» (2)
Jech k'ucha'al ts'ujul ta Ermon (3)
- 134 Tsk'upil k'optaik Dios ta ak'obaltik
«Ch'ulukoxuk k'alal chatoy
ak'obike» (2)
- 135 K'upil k'optaik Jeova ta skoj ti toj ech'
xa no'ox muk'e
«Senyailtak xchi'uk sk'elobiltak
ju'elal ta Ejipto» (8, 9)
«Te oy-o sbatel osil li abie» (13)
Mu'yuk kuxul li santoetike (15-18)
- 136 Te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal
yu'un Jeovae
Ta sp'ijil la smeltsan li vinajele
xchi'uk li balumile (5, 6)
Jik'av ta Tsajal nab li faraone (15)
Te ta sjol Dios li buch'utik chat
tajek yo'ontonike (23)
«Chak'be sve'el skotol li k'usitik
kuxajtike» (25)
- 137 Ta yuk'umaltak Babilonia
Mu'yuk chich' k'ejintael mi junuk
k'ejimol ta sventa li Sione (3, 4)
Chich' lajesel li Babiloniae (8)
- 138 Ak'o mi toyol sk'oplal li Diose, oyutik
ta yo'onton
Vo'ot la atak'bun li j-orasione (3)
La apojun lok'el ta skapemal sjol
kajkontratak (7)
- 139 Xojtikin lek yajtuneltak li Diose
Mu stak' xijatavutik ta stojolal
li xch'ul ju'el Diose (7)
«Toj labal sba ti k'u yelan
apasojune» (14)
Laj avilun k'alal naka to'ox
linap' tale (16)
«Beiltasun batel li ta be
ti te oy-o sbatel osile» (24)
- 140 Ja' tsatsal Jkoltavanej li Jeovae
Xko'olaj k'ucha'al chon li chopol
krixchanoetike (3)
Chjipatik ta lum li jsa'kop
krixchanoetike (11)
- 141 Tspas orasion sventa tsk'an chabiel
Jechuk k'ucha'al pom li j-orasione (2)
Xko'olaj k'ucha'al aseite k'alal
chtuk'ibtasvan li buch'u tuk'e (5)
«Ch-och ta spets' stukik li buch'utik
toj chopolike» (10)
- 142 La sk'an ta orasion ti ak'o xpojat lok'el
ta sk'ob li jkontrainvanejetike
«Mu'yuk bu jotukal xu'
xijatav batel» (4)
«Vo'ot no'ox spatobilot ko'onton» (5)
- 143 Takin tajek ko'onton ta atojolal Dios,
xiko'olaj k'ucha'al takiseran balumil
«Ta jnopbe sk'oplal skotol
li avabtele» (5)
«Chanubtasun ta spasel
li k'usi chak'ane» (10)
Beiltasun ta slekil avo'onton (10)
- 144 Tspas orasion sventa spas kanal
¿Mi yu'un tsots sk'oplal li vinike? (3)
Tanpukuk xbat li kajkontratake (6)
Xmuyubaj no'ox li steklumal
Jeovae (15)
- 145 Sk'upil k'optael Dios ti ja' muk'ul
Ajvalile
Chkalbe sk'oplal li smuk'ulal Diose (6)

- «Li Jeovae toj lek yo'onton ta stojolal skotol» (9)
 «Li buch'utik tuk' yak'oj sbaik ta atojolale tsk'upil k'optaikot» (10)
 Ch-ajvalilaj ta sbatle osil li Diose (13)
 Li sk'ob Diose chak'be k'usi tsk'an yo'onton skotolik (16)
- 146 Pato avo'onton ta stojolal Dios, ma'uk ta stojolal krixchanoetik
 Chlaj sk'oplal k'usitik tsnop k'alal chcham li jun krixchanoe (4)
 Li Diose tstoy likel li buch'utik nijajtik xae (8)
- 147 Tsk'upil k'optaik li jk'anvanej Diose xchi'uk yabtelak sk'ob ti spasoj ta sju'ele
 «Chpoxta li buch'utik voh'em yo'ontonike» (3)
 Ta sk'opon ta sbi skotol li k'analetike (4)
- «Tstak tal li taiv ti xko'olaj k'ucha'al sakil tsotse» (16)
- 148 Ak'o sk'upil k'opta Jeova skotol li k'usitik pasbile
 «Vo'oxuk ti yaj-anjeloxuke, k'upil k'optaik akotolik» (2)
 K'ak'al, luna xchi'uk k'analetik, k'upil k'optaik (3)
 Tsk'upil k'optaik Jeova li moletik xchi'uk li kerem tsebetike (12, 13)
- 149 Jun k'ejoj sventa sk'upil k'optael ti tsalvanem li Diose
 Lek chil steklumal li Diose (4)
 Li k'usi jun yutsile ja' tspacek li buch'utik tuk' yo'ontonik ta stojolal Diose (9)
- 150 Skotol li k'usitik kuxajtike ak'o sk'upil k'optaik li Jeovae
 jAleluya! (1, 6)

BA'YEL LIVRO (Salmos 1-41)

- 1** Xmuyubaj no'ox li vinik ti mu'yuk chch'un ti k'u yelan chtojobtasvan li buch'u toj chopole
 xchi'uk ti mu'yuk bu te chva'i ta sbe li jpsmuliletike^a
 xchi'uk ti mu'yuk te chchoti ti bu chchoti li jlabanvane-jetike.^b
- 2** Yu'un ja' no'ox toj k'upil sba cha'i li smantal Jeovae^c
 xchi'uk k'un yech'omal ye tsk'el* ta k'ak'al ak'obal li smantale.^d
- 3** Ja' jech chk'ot k'ucha'al jtek' te' ti ts'unbil ta ti' uk'ume, jech k'ucha'al jtek' te' ti chak' sat k'alal ja'o yoraile, ti mu xtakij li yanale xchi'uk lek chk'ot ta pasel yu'un skotol li k'usi tspace.^e
- 4** Mu jechuk chk'ot ta stojolalik li buch'utik toj chopolike;

1:2 *O «tsnopbe sk'oplal».

KAP. 1

a Pr 4:14

b Pr 22:10

c SI 19:7
 SI 40:8
 SI 112:1
 Mt 5:3
 Ro 7:22
 Snt 1:25

d Jos 1:8
 SI 119:97
 1Ti 4:15

e 1Kr 22:13
 Jer 17:7, 8

Kolumna 2

a Mt 25:41

b Mal 3:18
 Mt 13:49, 50

c SI 37:18
 Jer 12:3
 1Pe 3:12

d Pr 14:12

KAP. 2

e Ech 4:25-28

kuchbil chbatik ta ik' k'ucha'al solepal* trigo.

- 5** Ja' yu'un, mu'yuk bu te va'al chkomik ta yoraile chapanel^a li buch'utik toj chopolike;
 xchi'uk mu'yuk te va'al chkomik li jpsmuliletik ti bu tsobolik li buch'utik tuk'ike.^b
- 6** Yu'un yak'oj venta Jeova ti bu chanav li buch'utik tuk'ike,^c
 pe chlaj sk'oplal ti k'u yelan xkuxlejalik* li buch'utik toj chopolike.^d

- 2** ¿K'u yu'un ti vvochlajet* no'ox li muk'tik lumetike xchi'uk ti xk'uxoj xa stanal yeik chalik[#] k'usi ch'abal sbalil li krixchanoetike?^e
- 2** Tsva'an sbaik lek li ajvaliletik ta balumile

1:4 *O «spat». K'elo Glosario, *solepal*.
 1:6 *Literal «sbeik». 2:1 *O «x-avla-jet». [#]O «tsnopbeik sk'oplal».

xchi'uk li buch'utik tsots yab-
telike jmoj tstsob sbaik^a
sventa tskontrainik li Jeovae
xchi'uk li buch'u st'ujoje.^{*b}

- 3** Xi chalike: «¡Jtuch'betik li skadenaike xchi'uk jtitudbetik li xch'ojonike!».
- 4** Tstse'intaatik yu'un li buch'u te chotol ta vinajele; chlabanatik yu'un li Jeovae.
- 5** Ta sk'ak'al yo'onton chk'oponatik li va' k'ak'ale xchi'uk tsibtasatik tajek ta skoj ti solet xtiltun sk'ak'al yo'ontone,
- 6** xi ch-albatike: «Vo'on jva'anoy jtuk li ajvalil ku'un^c te ta Sione,^d li ta ch'ul vits ku'une».
- 7** Ak'beikon kal li mantal yaloy Jeovae; xi laj yalbune: «Vo'ot jnich'onot,^e avie lik'ot xa ta atos.^f
- 8** K'anbun, va'un chkak'bot arextoin^{* li muk'tik lumetike xchi'uk chkak'bot sventa xavu'unin k'alal to spajeb balumil.^g}
- 9** Chalajes li muk'tik lumetik ta vaxton^{* ti pasbil ta tak'ine^h xchi'uk chalilin k'ucha'al jun vaso ti pasbil ta lume».ⁱ}
- 10** Ja' yu'un li avie, ajvaliletik, ak'o ta ilel ap'ijilik; jchapanvanejetik ta balumil, ch'amik li tuk'ibtasele.^{*}
- 11** Ich'ik lek ta muk' Jeova k'alal chatunik ta stojolale, ta muyubajeluk no'ox me xavich'ik ta muk'.
- 12** Ich'ik ta muk'^{*} li nich'onile,^j mi mo'oje, ch-ilin me li Diose xchi'uk chalajik ta be,^k

2:2 *O «li Kristoe». 2:8 *O «ta apukulal; apartein». 2:9 *K'elo Glosario, vaxton. 2:10 *O «p'ijubtasele». 2:12 *Literal «Ts'uts'ik».

KAP. 2

a Mt 27:1, 2
Lu 23:10, 11
Ap 19:19

b Sl 89:20
Is 61:1

c Sl 45:6
Ese 21:27
Da 7:13, 14
Ap 19:16

d 2Sa 5:7
Ap 14:1

e Mt 3:16, 17
Mr 1:9-11
Ro 1:4

f Ech 13:33
Ebr 1:5
Ebr 5:5

g Sl 72:8
Ebr 1:2
Ap 11:15

h Ap 12:5
Ap 19:15

i Da 2:44
Ap 2:26, 27

j Flp 2:9-11

k Jn 3:36

Kolumna 2

KAP. 3

a 2Sa 15:14

b 2Sa 15:12
2Sa 16:15

c 2Sa 12:11

d 2Sa 16:7, 8

e Je 15:1

f Is 45:25

g Sl 27:6

h 2Sa 15:25
Sl 2:6

i Sl 4:8
Pr 3:24

j 2Re 6:15, 16
Sl 27:3
Ro 8:31

k 1Ti 4:10

l 2Te 1:6

m Sl 37:39
Is 43:11
Ap 19:1

KAP. 4

n Sl 11:7

yu'un anil tajek chlik li sk'a-
k'al yo'ontone.

Xmuyubajik no'ox li buch'u
tsa' snak'obbailik ta
stojolale.

SK'ejimol David k'alal ja'o chjativ ta stojolal li xnich'on ti Absalon sbie.^a

- 3** Kajval Jeova, ¿k'u yu'un epajem tajek li kajkontratake?^b ¿K'u yu'un toj ep buch'utik chtal skontrainikun?^c

2 Ep buch'utik xi chalik jk'oplale:
«Mu'yuk chkoltaat yu'un li Diose».^d (*Sela*).^{*}

3 Pe li vo'ote, Jeova, k'otemot ta j-eskudo^{*} ta jpat jxokon,^e k'otemot ta jmuk'ulal' xchi'uk vo'ot chatoybun muyel jsat.^g

4 Tsots xivokolet ta stojolal li Jeovae xchi'uk te to tstak'bun tal li ta xch'ul vitse.^h (*Sela*).

5 Chbat jpuch'an jba xchi'uk chivay; va'un jun ko'onton chijulav, yu'un ja' te yikojun-o li Jeovae.ⁱ

6 Mu'yuk chixi'o ti ta slajunmilal xa no'ox stsoboj sbaike, ti buyuk no'ox chololik sven-ta tskontrainikune.^j

7 ¡Totsan tal, Kajval Jeova! jKoltaun, Dios ku'un!^k Yu'un chamajbe sbakil yolon ye skotol li kajkontratake; chak'asbe stanal ye li buch'u toj chopolike.^l

8 Vo'ot jkoltavanejot, Jeova.^m Te oy abendision ta stojolal li ateklumale. (*Sela*).

Sventa bankilal jtijson; laj yich' tijel son ta stijobil ti oy yak'iltake. SK'ejimol David.

- 4** Tuk'il Dios ku'un,ⁿ tak'bun k'alal ta jtaot ta k'oponele. Jambun jbe^{*} sventa xijativ lok'el li ta jvokole.

3:2 *K'elo Glosario, sela. 3:3 *O «jmakobball». 4:1 *Literal «Jamaluk xajam kavil».

Ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal xchi'uk chikintao li j-orasione.

- 2 Xnich'nab krixchanoetik, ζk'u to sjalil ti ja' no'ox chak'exlaltasikun ti mu'yuk chavich'ikun ta muk'e?
ζK'u to sjalil ak'anojik li k'usi ch'abal sbalile xchi'uk ti chasa'ik li k'usi mu mele-luke? (*Sela*).

- 3 Na'ik me ti toj lek chil Jeova li buch'u tuk' chak' sba ta stojolale;*
cha'i Jeova k'alal xivokolet ta stojolale.

- 4 Mi la-ilinike, mu me xasa' amulik.^a
Alik ta avo'ontoniK li k'usi chak'an chavalike, alik ta sba atemik,* va'un ts'ijlanik. (*Sela*).

- 5 K'usiuk matanal chavak'beik li Diose ta slekiluk me avo'onton xavak'beik xchi'uk pato avo'ontoniK ta stojolal li Jeovae.^b

- 6 Oy ep buch'utik xi chalike:
«ζBuch'u chak' kiltik li k'usi leke?».

Ak'o xojobajuk ta jtojolalkutik li xojobal asate, Kajval Jeova.^c

- 7 Mas to xmuyubaj avu'un li ko'ontone,
ja' xkom to ta be xmuyubajik li buch'utik ep tstsobbeik sat k'usitik tsts'unike xchi'uk li buch'utik oy ach' vino yu'unike.

- 8 Ta jpučan' jba xchi'uk jun ko'ontoniK chivay,^d
yu'un vo'ot no'ox chavak' ti junuk ko'ontone, Kajval Jeova.^e

4:3 *O «chojtikin lek Jeova li buch'u tuk' yak'oj sba ta stojolale; parte chak' Jeova li buch'u tuk' yak'oj sba sventa ja' chk'ot ta yu'üne». 4:4 *O «avayebik».

KAP. 4

a Ef 4:26

b Si 37:3
Si 62:8
Pr 3:5
1Pe 4:19c Nu 6:26
Si 80:7
Pr 16:15
1Pe 3:12d Si 3:5
Pr 3:24, 26

e Le 25:18

Kolumna 2

KAP. 5

a Si 65:2
1Pe 3:12

b Si 55:16, 17

c Mr 1:35

d Si 89:14
Pr 6:16-19
Aba 1:13e Si 15:1-5
Pr 12:19f Ro 12:9
Ebr 1:9g Pr 20:19
Jn 8:44
Kol 3:9
Ap 21:8h Je 9:6
Si 55:23
Pr 6:16, 17
1Pe 3:10i 1Sa 3:3
1Kr 16:1

j Si 69:13

k Si 28:2
Si 138:2l Si 25:4, 5
Si 27:11m Pr 29:5
Ro 3:13

Sventa bankilal jtijson sventa neilot.*
Sk'ejimol David.

- 5 Chikintao li jk'ope, Kajval Jeova,^a
teuk asat ti ta jik' ko'ontone.
- 2 Ts'et chikintao ti xivokolet ta jk'an koltaele,
Ajvalil ku'un, Dios ku'un,
yu'un vo'ot ta jtaot ta k'oponel.
- 3 Kajval Jeova, chava'i yechomal ke ta sob;^b
ta sob chkalbot li k'usi ta jvuol ko'ontone^c xchi'uk te xa jmalajojbe li stak'obile.
- 4 Yu'un ma'ukot jun Dios ti lek chavil li choplejale;^d
mu'yuk buch'u chopol te chkom-o ta atojolal.^e
- 5 Mi junuk jtoyba krixchano xu' te va'al-o ta atojolal.
Ap'ajoj skotol li buch'u toj chopol k'usi tspasike;^f
- 6 chalajes li buch'utik tsjutik k'ope.*^g
Jeova, ap'ajoj li jsa'k'opetike xchi'uk li jlo'lavanejetike.^h
- 7 Pe li vo'one chi-och ta anaⁱ
ta skoj ti toj muk' li tuk'il k'anjal avu'üne;^j
ta jkejan jba batel ta stuk'il ach'ul templo sventa chkich'ot ta muk'.^k
- 8 Kajval Jeova, beiltasun ta skoj li tuk'ilal avu'üne,
yu'un li' joyol ta jtojolal li kajkontratake;
lok'eso li k'usi xu' smakun ta abee.^l
- 9 Yu'un mi jutebuk melel li k'usi chalike;
naka chopol li k'usi oy ta yo'ontoniK;
li yeike xko'olaj k'ucha'al jun mukinal ti jamal sti'e;
lek xa k'usi chlok' ta yeik yileluk.*^m

5:Tit *K'elo Glosario, neilot. 5:6 *O «tsnopik k'ope; ch-epal k'opojike». #O «li jmalch'iche xchi'uk li jlo'lavaneje». 5:7 *Literal «sventa jxi'taot». 5:9 *O «toj manya k'u yelan tstunes yok'ik».

10 Pe li Diöse chal ti oy smulike; ja' chjipatik ta lum yu'un li k'usi chopol snopoj tspasike.^a

Ak'o yich'ik namajesel batel ta skoj ti toj ep spaltailike,* yu'un la stoy sbaik ta atojolal.

11 Pe chmuyubaj skotolik li buch'u tsa' snak'obbail ta atojolale;^b skotol ora x-avetik ta muyubajel.

Vo'ot chamak ta be li buch'utik tsk'an ch-ak'bat svokolike

xchi'uk chmuyubajik ta atojolal li buch'utik sk'anojik abie.

12 Yu'un chavak'be bendision li buch'u tuk' yak'oj sbae, Kajval Jeova; chavak' ta ilel ti lek chavile. Chachabi k'ucha'al chmakvan jun muk'ta eskudo.*^c

Sventa bankilal jtjison; laj yich' tijel son ta stjijobil ti oy yak'iltak ti ta seminit* yech'omale. Sk'ejimol David.

6 Kajval Jeova, mu ta sk'a-k'aluk avo'onton xavak'-bun mantal xchi'uk mu ta skapemaluk ajol xatuk'ibtasan.^d

2 Ak'bun kupal,* Kajval Jeova, yu'un yantik xa xik'unib batel.

Poxtaun, Jeova,^e yu'un solet xt'elelet^f xa li jbakiltake.

3 Jech ta melel, mu xa jna' k'usi ta jpas'^f xchi'uk ta jak'bot, Kajval Jeova: ¿k'u to sjalil ta jmala?^g

4 Jeova, sutan tal xchi'uk koltaun;^h koltaun ta skoj ti oy tuk'il k'anelal avu'une.ⁱ

5:10 *O «xchopolilike». 5:12 *O «makobbail». 6:Tit *K'elo Glosario, seminit. 6:2 *O «Oyuk xk'uxul avo'onton». #O «chnik».

KAP. 5

a 2Sa 15:31
2Sa 17:23
SI 7:14, 15

b SI 40:16

c Je 15:1
SI 3:3

KAP. 6

d SI 38:1
Jer 10:24

e SI 41:4
SI 103:2, 3

f Mt 26:38, 39

g SI 13:1, 2

h SI 50:15

i SI 119:88
Lam 3:22

Kolumna 2

a SI 30:9
SI 115:17
Ekl 9:5, 10

b SI 69:3

c SI 39:12

d SI 31:9

e SI 3:4
SI 145:18, 19
Ebr 5:7

f SI 31:22
SI 40:1
Jon 2:2

g SI 40:14
Jer 20:11

KAP. 7

h SI 18:2
Pr 18:10

i Jer 15:15
2Ko 4:9
2Pe 2:9

j SI 10:9

5 Yu'un mu'yuk xa chalik ak'oplal* li buch'utik chamemike; ¿mi oy buch'u xu' sk'upil k'optaot li ta Mukinale?#^a

6 Lilub xa tajak ta jik' o'onton;^b sjunul ak'obal ta xt'uxij ku'un jtem* ta skoj li ya'lel jsate;^f solet chek'el^Δ ta ya'lel jsat^ε ti bu ta jpuch'an jbae.

7 Laj xa yip jsat ta skoj li jvo-kole;^d ik'ubem* xa jsat ta skoj li buch'utik chilbajinikune.

8 Ch'ako abaik lok'el ta jtojolal, akotolik ti toj chopol k'usi chapasike,

yu'un cha'ibun Jeova ti k'u yelan xi-avet ta ok'ele.^e

9 Cha' Jeova ti k'u yelan xivo-kolet ta jk'an koltaele;^f tstak'bun j-orasion li Jeovae.

10 Chich' k'exlaltasel skotol li kajkontrateka xchi'uk chibajem chkom yo'ontonik; ta valopat tsutik ta anil ta skoj li k'exlale.^g

Son David sventa at-o'onton* ti la sk'ejintabe Jeova ta sventa li k'usi laj yal Kus ti ja' snitilulal Benjamine.

7 Kajval Jeova, Dios ku'un, te jsa'oj jnak'obbail ta atojolal.^h

Koltaun lok'el ta stojolal li buch'utik tskontrainikune xchi'uk pojun lok'el.ⁱ

2 Yu'un mi mo'oje, tsllinikun ta ti'el jech k'ucha'al tspas li jkot leone,^j

chik'ikun batel k'alal mu'yuk buch'u xu' xbat spojun tale.

3 Kajval Jeova, Dios ku'un, mi oy k'usi chopol jpasoje, mi oy k'usi mu'yuk tuk' jpasoje,

6:5 *O «mu'yuk xa tsna'ikot». #O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 6:6 *O «jvayeb». #Literal «sts'ajet ta ya'lel jsat li jteme». ΔO «kanajtik; noj; losol». 6:7 *O «molibem». 7:Tit *K'elo Glosario, son sventa at-o'onton.

- 4 mi chopol k'usi jpasojbe li buch'u lek k'usi tspasbune^a o mi ta jech no'ox oy k'usi la jpojbe li kajkontrae,*
- 5 va'un bi, ak'o snutsun li kajkontrae xchi'uk ak'o staun ta be; ak'o xpech'bun ta tek'el ta lumtik li jkuxlejale xchi'uk ak'o te lajuk sk'oplal ta pukuktik* li jmkulale. (Sela).
- 6 Ta sk'ak'aluk avo'onton to-tsan tal, Kajval Jeova; va'lan tal ta skontrainel li skapemal sjol kajkontrae;^b likan tal sventa xakoltaun, alo mantal ti ak'o xkich' chapanele.^c
- 7 Ak'o sjoyobtaot li muk'tik lumetike; va'un te to ta toyol chakontrain tal.
- 8 Chal Jeova k'usi chk'ot ta stojolalik li jteklumetike.^d Chapanun, Kajval Jeova, tsako ta venta li k'usitik tuk' jpasoje xchi'uk li stuk'il ko'ontone.^e
- 9 Avokoluk, lajesbo sk'oplal li k'usitik chopol tspasik li buch'utik toj chopolike. Pe ja' staojuk-o yav avu'un li buch'u tuk'e,^f yu'un ja'ot li tuk'il Dios^g ti chachaj ta k'elel jnopbenkutik^h xchi'uk ti k'u yelan chka'i ta yutil to ko'ontonkutike.^{*i}
- 10 Ja' j-eskudo^{*j} li DiOSE, ja' Jkoltavanej yu'un li buch'utik tuk' yo'ontonike.^k
- 11 Tuk'il Jchapanvanej li DiOSE,^l skotol k'ak'al chalbe k'usi chk'ot ta stojolal li buch'u toj chopolike.

7:4 *O ja' van sk'oplal «k'alal mu'yuk laj kak'be svokol li buch'u jeche' tskontrainune». 7:5 *O «lumtik». 7:9 *Lateral «ko'ontonkutik xchi'uk jrinyonkutike». 7:10 *O «jmakobbail».

KAP. 7

- a Pr 17:13
b Sl 3:7
SI 35:1
c Sl 103:6
d Je 18:25
SI 9:7, 8
e Sl 18:20
SI 26:11
SI 41:12
f Sl 37:25
g Dt 32:4
Ap 15:3
h 1Kr 28:9
Jer 17:10
Ap 2:23
i 1Sa 16:7
j Je 15:1
Pr 30:5
k Pr 2:21
l Je 18:25
SI 9:4
SI 98:9

Kolumna 2

- a Is 55:7
b Dt 32:41
c Dt 32:21, 23
d Dt 32:42
e Snt 1:15
f Est 7:10
SI 10:2
SI 35:7, 8
SI 57:6
Pr 26:27
g Est 9:24, 25
h Sl 35:28
i Is 25:1
Ebr 13:15
Ap 15:4
j Da 4:17

KAP. 8

- k 1Re 8:27
SI 104:1
SI 148:13
l Mt 21:16
Lu 10:21
1Ko 1:27

- 12 Mi oy buch'u mu'yuk la sutes yo'ontone,^a li DiOSE chjuxbe ye s-espada;^b tslap'un lek li s-arkoe xchi'uk chchapan.^c
- 13 Chchapan lek li yabtejev ti chmilvane; chchapan lek li sflecha ti tsanem sk'ak'ale.^d
- 14 K'elavil li buch'u xchi'inoj ta yalajeb li choplejal ti xko'olaj k'ucha'al xchi'inoj jun olole; tik'il ta yalajeb li vokolile, va'un ch-ayan yu'un jutbil k'opetik.^{*e}
- 15 Tsjok' yalel ch'en xchi'uk nat tsjok', pe ja' te ch'aj* yalel stuk li ta ch'en la sjok'e.^f
- 16 Ja' chk'ot ta sjol stuk li vokolil chak'e,^g ta xbochil sjol chk'ot li simaronile.
- 17 Ta jk'upil k'opta Jeova ta skoj li stuk'ilale^h xchi'uk ta jk'upil k'opta ta k'ejimoletik* li sbi Jeovaⁱ ti ja' li Buch'u toj toyol oye.^l
- Sventa bankilal jtijson sventa guitit.* SK'ejimol David.
- 8 Jeova, vo'ot ti Kajvalotkutike, jtoj ech' xa no'ox muk' sk'oplal li abi ta spejel balumile! jMas toj toyol avak'oj li amuk'ulale, ja' xkom to li vinajele!^{*k}
- 2 Ta skoj li avajkontratake, ta ye ololetik xchi'uk ta ye buch'utik ta to xchu'unik' avak'oj ak'o yalik li atsatsale sventa ts'ijil xkom avu'un li jkontrainvaneje xchi'uk li buch'u tspak sk'oplale.

7:14 *O «nopbil k'opetik; epal k'opetik». 7:15 *O «ts'is'uj». 7:17 *O «ta jtijbe sonetik». 8:Tit *K'elo Glosario, *guitit*. 8:1 *O ja' van sk'oplal «jTe chich' albel sk'oplal amuk'ulal li ta vinajele!».

- 3 K'alal ta jk'el li vinajele, li yabteltak sni' ak'obe, li lunae* xchi'uk li k'analetik ti vo'ot apasoje,^a
- 4 Ĵmi yu'un tsots sk'oplal li vinik ti te oy ta ajole xchi'uk mi yu'un tsots sk'oplal li xnich'on krixchano sventa xachabie?^b
- 5 Mas bik'it jutuk sk'oplal la apas li stuke, ja' mas muk' sk'oplal jutuk li buch'utik xko'olajik xchi'uk Diose* xchi'uk laj avak'be skorona ta sventa smuk'ulal xchi'uk ta sventa yutsilal.
- 6 Laj avak'be sventain li yabtel-tak ak'obe;^c avak'ojbe skotol ta yok sk'ob: 7 skotol li chijetike xchi'uk li vakaxetike xchi'uk li jti'vanej chonbоло-metike,^{*d}
- 8 li mutetik xvilet ta vinajele xchi'uk li choyetik ta nabe, skotol li k'usi chnuxinaj ta yut nabe.
- 9 Jeova, vo'ot ti Kajvalotkutike, jtoj ech' xa no'ox muk' sk'oplal li abi ta spejel balumile!
- Sventa bankilal jtijson sventa mut-laben.* Sk'ejimol David.
- ⌘ [alef]
- 9 Ta sjunul ko'onton ta jk'upil k'optaot, Kajval Jeova; chkalbe sk'oplal skotol li k'usi toj labalik xa no'ox sba apasoje.^e
- 2 Chimuyubaj xchi'uk xkuxet tajek ko'onton ta atojolal; ta jk'upil k'opta ta k'ejimole-tik* li abie, vo'ot ti Buch'u toj toyol oyote.^f
- ⌘ [bet]
- 3 K'alal chjatavik sutel li kaj-kontratake,^g

8:3 *O «ue». 8:5 *O «li anjeletike». 8:7 *Literal «li te'tikal chonbolometike». 9:Tit *K'elo Glosario, mut-laben. 9:2 *O «ta jtijbe sonetik».

KAP. 8

a Sl 19:1
Sl 104:19
Is 40:26
Ro 1:20

b Je 1:29
Je 9:3
Sl 144:3
Mt 6:25, 30
Jn 3:16
Ech 14:17
Ebr 2:6-8

c Je 1:26
Je 9:1, 2

d Je 1:28
Je 9:3

KAP. 9

e 1Kr 16:12
1Kr 29:11
Ap 4:11

f Sl 28:7

g Sl 56:9

Kolumna 2

a Sl 89:14
1Pe 2:23

b Dt 9:4

c Dt 25:19

d Sl 90:2
1Ti 1:17

e Ro 14:10
Ap 20:11

f Je 18:25
Sl 85:11
Is 26:9

g Sl 96:13
Sl 98:9
Ech 17:31

h Sl 91:2

i Sl 46:1
Sl 54:7

j Sl 91:14
Pr 18:10
Jer 16:21

k 2Kr 20:12
Sl 25:15
2Ko 1:10

l Sl 96:10
Sl 107:19, 22
Is 12:3, 4

tsmak* yakanik xchi'uk te ak'elaj chljajik.

- 4 Yu'un la achapanun xchi'uk la apakbun jk'oplal; te chachoti ta achotleb sven-ta xchoti yo' tuk' xachapan-van.^a

⌘ [guimel]

- 5 Tsots laj avalbe mantal li muk'tik lumetike^b xchi'uk alajesoj li buch'utik toj chopolike, la atup'be sbiik sbatel osil.
- 6 Yich'oj lajesel sbatel osil li jkontrainvaneje; chalajesbe li slumalike xchi'uk chich'ik ch'ayel-o ta joiil.^c

⌘ [e]

- 7 Pe li Jeovae sbatel osil te chchoti ta xchotleb sventa ajvalil;^d staoj lek yav li xchotleb sventa ajvalil yo' tuk' xchapanvane.^e
- 8 Tuk' chchapan li jnaklejetik ta balumile;^{*f} tuk' li k'usi chk'ot ta nopel yu'un ta sventa li jteklumetike.^g

⌘ [waw]

- 9 Li buch'utik ilbajinbilike chk'ot ta slekil nak'obbailik li Jeovae,^h jun lekil nak'obbail li ta yorail vokolile.ⁱ
- 10 Tspat yo'ontonik ta atojolal li buch'utik xojtikinik abie;^j mi ja'uk ono'ox bu chavikta komel li buch'utik tsa'oxu-ke, Kajval Jeova.^k
- ⌘ [sayin]
- 11 K'upil k'optaik ta k'ejimole-tik li Jeova ti te nakal ta Sione; ak'ik ta ojtkinel ta stojolal jteklumetik li k'usitik spasoje.^l

9:3 *O «cht'ab». 9:8 *O «li balumil ti bu xchi' lek k'usitike».

12 Tsvules ta sjol li buch'utik
chil svokolike xchi'uk
tspakbe sk'oplal li xch'ich'e-
like.^a
Mu'yuk bu chch'ay ta sjol
ti xvkoletik tsk'anik
koltaele.^b

¶ [jet]

13 Ak'o ta ilel slekil avo'onton
ta jtojolal, Kajval Jeova;
k'elavil li jvokol yak'ojik
li buch'utik sp'ajojikune,
vo'ot ta xatoyun likel k'alal
ta ti' ch'en xa oyune.^c

14 sventa xkal batel ta sti'tak
jtekum* Sion^d ti sta-o
k'upil k'optael li k'usitik
chapase
xchi'uk sventa ximuyubaj
yu'un li k'usitik apasoj
sventa xakoltavane.^e

¶ [tet]

15 Ja' te och batel stukik
li muk'tik lumetik li ta
ch'en la sjok'ike;
te la xchuk sba yakan stukik
li ta pets' la spasike.^f

16 Ojtkinbil li Jeova ta skoj ti
k'u yelan chchapanvane.^g
Ta yabtel no'ox sk'ob stuk
chchuk sba ta ch'ojon
li buch'u toj chopole.^h
(Igayon.* Sela).

^ [yod]

17 Mukinal* sk'elojik batel
li buch'utik toj chopolike,
skotol li muk'ta lumetik ti
xch'ayoj ta sjolik li Diose.

18 Pe mu'yuk bu chich' ch'ayel
ta jolil skotol ora li povree-
tike;ⁱ
mi ja'uk bu chch'ay sk'oplal
spatobil yo'ontonik li man-
xoetike.^j

▷ [kaf]

19 ¡Totsan tal, Kajval Jeova! Mu
xavak' ti ja' ak'o spas kanal

9:14 *Literal «stseb». **9:16** *K'elo Glo-
sario, igayon. **9:17** *O «Seol», ja' xkal-
tik, li mukinal ta komon yu'un krixcha-
noetike. K'elo Glosario, mukinal.

KAP. 9

a Je 4:9,10
Je 9:5
Dt 32:43
2Re 9:24, 26
2Re 24:3, 4
Lu 11:49-51

b Eks 3:7
SI 72:13,14
Lu 18:7

c SI 30:3
Is 38:9,10
Ap 1:17,18

d Jer 17:19, 20

e SI 13:5
SI 20:5

f Dt 32:35
Pr 5:22

g Eks 14:4
Jos 2:10
2Re 19:19

h Pr 26:27
Is 3:11

i SI 12:5
SI 72:4

j SI 10:17
Mt 5:5

Kolumna 2

a Je 18:25
SI 82:8

b Eks 15:16
Eks 23:27

KAP. 10

c SI 13:1
SI 22:1
Jer 14:8

d Eks 14:17

e SI 7:14, 16
SI 37:7
Pr 5:22
Pr 26:27

f Eks 15:9
Os 12:8

g SI 14:1, 2
SI 53:1
Sof 1:12

h SI 37:35

i Is 26:11
Os 14:9

j Pr 14:16
Ekl 8:11

k Ro 3:14

li jun krixchano ti sna'
xchame.

Teuk ak'eloj chich' chapanel
li muk'tik lumetike.^a

20 Kajval Jeova, ak'o xi'ikuk,^b
ak'o sna'ik li muk'tik lumetik
ti ja'ik no'ox krixchanoetik
ti sna' xchamike. (Sela).

↳ [lamed]

10 ¿K'u yu'un ti nom chava'an
abae, Kajval Jeova?

¿K'u yu'un chanak* aba k'alal
ja'o oy vokolile?^c

2 Li buch'u toj chopole xtoyet
cha'i sba tskontrain li bu-
ch'u mu xpak yu'un sk'o-
plale.^d

pe chk'ot ta sba stuk li k'usi
chopole snopoj tspase.^e

3 Li buch'u toj chopole tstoy-o
sba ta sventa li k'usi tsk'an
yo'onton stuke'
xchi'uk tsk'upil k'opta sba
stuk;

¡ [nun]

mu'yuk yich'oj ta muk'
li Jeovae.

4 Ta skoj stoyobbail li buch'u
toj chopole, mu'yuk bu
tsa' Dios;
xi yelan skotol li k'usi tsnope:
«Ch'abal Dios».^g

5 Lek chbat yu'un li k'usi
tspase,^{*h}

pe li amantaltake mu sta ta
a'ibel smelolal;ⁱ

tslaban[#] skotol li yajkontra-
take.

6 Xi chal ta yo'ontone: «Mu'yuk
buch'u xu' svuyilanun»;^{*}
mu'yuk chkil-o vokolil
ak'o mi x-ech' jayk'oluk
kuxlejal».^j

▷ [pe]

7 Noj ta chopole k'optavanej li
yee, ta lo'lavanej xchi'uk
ta ilbajinvanej;^k

10:1 *O «chamuk». **10:5** *Literal
«sbee». [#]O «xtoyet xa cha'i sba».
10:6 *O «Mu'yuk buch'u xitamajet
yu'un».

noj ta vokolil xchi'uk ta ak' vokolil li yolon yok'e.^a

- 8 Te nak'al* tsmala ta nopol jteklumetik li buch'u mu'yuk smule; chlok' tal ti bu snak'oj sba sventa tsmile.^b

𐤓 [ayin]

Te yak'oj-o sat ta stojolal li buch'u xu' xak'be svokole.^c

- 9 Te smalaoj ti bu snak'oj* sba k'ucha'al jkot leon ti te tik'il ta xch'ene.^{#d}

Te smalaoj sventa tstsak li buch'u mu xpak yu'un sk'oplale.

Tstsak li buch'u mu xpak yu'un sk'oplal k'alal te xa ox tik'il ta spets'e.^e

- 10 Li buch'u tsta ta tsakele tsnat' xchi'uk chak'be svokol;

ch-och ta yok sk'ob li buch'utik k'unike.

- 11 Xi chal ta yo'ontone: «Ch'ay xa ta sjol li Diose.^f Sjoyp'inoj xa batel sat. Mi ja'uk ono'ox bu chak' venta».^g

𐤒 [kof]

- 12 Totsan tal, Kajval Jeova.^h Toyo li ak'obe, Dios ku'un./ Mu xach'ay ta ajol li buch'u mu xpak yu'un sk'oplale.^j

- 13 ĸ'k'u yu'un ti mu'yuk yich'oj ta muk' Dios li buch'u toj chopole?

Xi chal ta yo'ontone: «Mu'yuk bu chachapanun».

𐤒 [rex]

- 14 Pe li vo'ote aviloj li vokolile xchi'uk li vul o'ontone. Chavak' venta xchi'uk vo'ot chkom ta ak'ob.^k Chtal ta atojoj li buch'utik abol sbaik'e.^l vo'ot chakolta li buch'utik chamem stotike.^{#m}

10:8 *O «mukul». 10:9 *O «smukoj». #O «ch'ixtikaltike». 10:14 *O «li me'one».

KAP. 10

a Si 7:14

SI 12:2

SI 55:21

b Pr 1:10, 11

c Si 17:9, 11

d Job 38:39,

40

SI 17:12

SI 59:3

e SI 140:5

Jer 5:26

f Ekl 8:11

g SI 73:3, 11

SI 94:3, 7

Ese 8:12

Ese 9:9

h SI 3:7

i Mik 5:9

j SI 9:12

SI 35:10

k 2Re 9:26

2Kr 6:23

l 1Pe 4:19

m Dt 10:17, 18

SI 146:9

Ebr 13:6

Kolumna 2

a Job 38:15

b Eks 15:18

SI 145:13

Jer 10:10

Da 4:34

1Ti 1:17

c SI 9:5

SI 44:2

d SI 9:18

e 1Kr 29:18, 19

f Pr 15:8

1Pe 3:12

g SI 72:4

h Is 51:12

KAP. 11

i 2Kr 14:11

SI 7:1

SI 56:11

j Mik 1:2

Aba 2:20

k 2Kr 20:6

SI 103:19

Ap 4:2, 3

𐤗 [xin]

- 15 K'asbo sk'ob li buch'u toj chopol xchi'uk li buch'u mu'yuk xk'uxul yo'ontone,^a ak'bo tsatsal kastigo ta skoj skotol li xchoplejale.

- 16 Ja' Ajvailil sbatel osil li Jeovae.^b

Tup' xa sk'oplalik ta balumil li muk'tik lumetike.^c

𐤒 [taw]

- 17 Pe chachikintabe k'usi tsk'anik li manxoetike, Kajval Jeova.^d

Chavak' ti staojuk-o yav li yo'ontonike^e xchi'uk chats'et chikinta li k'usi chalike.^f

- 18 Tuk' chachapan li buch'utik chamem stotike xchi'uk li buch'utik net'bilike,^g va'un mu'yuk xa chi'ik-o li krixchanoetik ta balumil ti sna' xchamike.^h

Sventa bankilal jtijson. Salmo yu'un David.

- 11 Jsa'oj jnak'obball ta stojolal Jeova.ⁱ

Jech oxal, k'u yu'un xi chavalbeikune: «ĸJatavan batel ta vitstikaltik k'ucha'al jkot mut!

- 2 K'elavil k'u yelan tsla' s-arkoik li buch'utik toj chopolike;

tskakan sflechaik ta yak'il s-arkoik, yu'un te to ta ik'al osil tsts'apeik lok'el flecha li buch'utik tuk' yo'ontonike.

- 3 K'alal ch'abal tuk'ilal xchi'uk k'alal mu'yuk ich'bil ta muk' li mantaletike, ĸ'k'usi xu' spas li buch'utik tuk'ike?».

- 4 Te oy ta xch'ul templo li Jeovae.^j

Te oy ta vinajal li xchotleb sventa ajvailil li Jeovae.^k

X-ilvan li sate, li sat ti lek sna' xk'elvane* chchaj ta k'el el li xnich'nab krixchanoetike.^a

5 Li Jeovae chchaj ta k'el el li buch'u tuk'e xchi'uk li buch'u toj chopole;^b

sp'ajoj li buch'utik sk'anojik sa'k'ope.^c

6 Chak' yalel tal epal pets* ta stojolal li buch'utik toj chopolike;

li sparte tstaik'e[#] ja' li k'ok', asufre^d xchi'uk jchik'vanej ik'e.

7 Yu'un tuk' li Jeovae;^e sk'anoj li k'usitik lek chich' pasele.^f Chilbeik sat* li buch'u tuk' chak' sbaik'e.^g

Sventa bankilal jtijson; ta seminit[#] yech'omal. Sk'ejimol David.

12 Koltau, Kajval Jeova, yu'un ch'abal xa li buch'u tuk' chak' sbae;

li buch'u tuk' yak'oj sbae ch'abal xa li' xchi'uk li krixchanoetike.

2 Tsjutbe sbaik k'op* ta jujuntal li krixchanoetike; lek xa k'usi chlok' ta yeik yileluk[#] xchi'uk tso'laik li yantike.^h

3 Li Jeovae chtuch'be yok' li buch'u lek xa k'usi chal yileluke xchi'uk tsmakbe ye li buch'u xtoyet xa cha'i sbae,ⁱ

4 ti xi chalike: «Lek k'usi chk'ot ta pasel yu'un li kok'tike. Xu' jtunes ketik ti k'u yelan tsk'an ko'ontontike; ħbuch'u van xu' spasutik ta mantal?»^j

5 Xi chal li Jeovae: «Ta skoj ti ilbajinbilik li buch'utik oy xa ono'ox svokolike,

11:4 *O «xojobaje». 11:6 *O ja' van sk'oplal «tsanem ak'al». #Literal «li sparte chich'ik ak'bel ta skopaik'e». 11:7 *O «Lek ch-ilatik». 12:Tit *K'elo Glosario, seminit. 12:2 *O «Tsnopbe sbaik k'op; Chedal k'opta sbaik». #Literal «toj manya k'u yelan tsunes yeik»

KAP. 11

a 2Kr 16:9
Pr 15:3
Sak 4:10
Ebr 4:13

b Je 6:5
Je 7:1

c Pr 3:31
Pr 6:16,17

d Je 19:24
Ese 38:22

e Dt 32:4

f Sl 146:8

g Job 36:7
Sl 34:15
1Pe 3:12

KAP. 12

h Sl 28:3

i Eks 15:9,10
1Sa 2:3
Ese 28:2

j Sl 10:5

Kolumna 2

a Eks 3:7

b 2Sa 22:31
Sl 19:8

c 1Sa 2:9

d Ekl 8:11

KAP. 13

e Job 13:24
Sl 6:3
Sl 22:2

f Sl 22:7,8

g Sl 25:2
Sl 35:19

ta skoj ti tsjik' yo'onton li buch'u abol sbaik'e,^a chitots sventa oyuk k'usi jpas ta stojolalik.

Ta jkoltaik lok'el ta sk'ob li buch'utik chp'ajvanike».*

6 Mi jset'uk* xchopolil li k'usitik chal Jeovae;^b xko'olaj k'ucha'al plata ti le-kubtasbil ta orno ti pasbil ta lume,[#] vukub velta le-kubtasbil.

7 Vo'ot chak'el, Kajval Jeova;^c vo'ot chachabi ta jujuntal, jech chlik apas li ta jk'ol kuxlejal li'e xchi'uk jech-o chapas sbatel osil.

8 Mu stak'ik pajtsanel ti buyuk no'ox chanavik li buch'u toj chopolike, yu'un li xnich'nab krixchanoetike tstijik o'ontonal ta spasel li k'usi toj ech' xa no'ox chopole.^d

Sventa bankilal jtijson. Sk'ejimol David.

13 ħK'u to van sjalil ti chach'ayun ta ajole, Kajval Jeova? ħMi ta sbatel-o van osil?

ħK'u to van sjalil ti anak'oj* asat ta jtjolale?»^e

2 ħK'u to van sjalil ti ta jvul tajek ko'ontone, ti puro at-o'onton ta jpas jujun k'ak'ale?

ħK'u to van sjalil tstsulun li kajkontrae?»^f

3 Kajval Jeova, Dios ku'un, k'elun xchi'uk tak'bun. Ak'o xojobajuk jsat sventa mu xivay li ta lajelale,

4 sventa mu xiuk xal li kaj-kontrae: «ħTsal xa ku'un!». Mu xavak' ti xmu'yubaj xa li kajkontratak mi liyal ta lume.^g

12:5 *O «li buch'utik xtoyet xa chak' sbaik ta stojolalike». 12:6 *O «jutebuk». #O ja' van sk'oplal «ta orno ti chunijes k'usitik ti ta lumtik oye». 13:1 *O «amukoj».

- 5 Yan li vo'one jpatoj ko'onton li ta tuk'il k'anelal avu'une;^a xkuxet no'ox ko'onton ta skoj li k'usi chapas sventa chakoltavane.^b
- 6 Ta j'kejinta li Jeovae, yu'un toj ech' xa no'ox lek yo'onton ta jtojolal.^c

Sventa bankilal jtijson.
Salmo yu'un David.

- 14** Xi chal ta yo'onton li buch'u bole.*
«Ch'abal Jeova».^d
Toj chopol li k'usitik tspase xchi'uk ibalik sba;^e mi junuk buch'u ma' ti oy k'usi lek tspase.^e
- 2 Pe ta vinajel to tsk'el talel xnich'nab krixchanoetik li Jeovae sventa tsk'el mi oy buch'u oy sp'ijil, mi oy buch'u yakal tsa' li Jeovae.^f
- 3 Skotolik yiktaojik spasel li k'usi leke;^g skotolik ja' no'ox tspacek li k'usi toj chopole. Mi junuk ma' ti oy buch'u k'usi lek tspase, bats'i mi junuk.
- 4 ¿Mi yu'un ta meel mu xa'ibeik smelolal li jpaschoplejaletike? Tslajesik li jteklumal k'ucha'al tslajesik ve'lile. Mu'yuk tsk'anbeik vokol li Jeovae.
- 5 Pe ta xbat xch'ulelik ta xi'el,^h yu'un ja' te xchi'uk Jeova li jk'ol kuxlejal ti bu oy tuk'il krixchanoe.
- 6 Li jpaschoplejaloxuke chasokes ava'iik li k'usitik snopoj tspacek li buch'u bik'it yak'oj sbae, pe ja' te tsa' spojobbail ta stojolal li Jeovae.ⁱ
- 7 ¡Ati teuk xlik tal skoltaobba Israel li ta Sione!^j

14:1 *O «mu'yuk sp'ijile». #K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 13

- a SI 52:8
SI 147:11
1Pe 5:6, 7
- b 1Sa 2:1
- c SI 116:7
SI 119:17

KAP. 14

- d SI 10:4
Is 29:16
- e SI 53
Ro 3:10-12
- f 2Kr 16:9
SI 33:13-15
Ebr 11:6
- g Ekl 7:29
- h Eks 15:16
- i SI 9:9
SI 142:5
- j Ro 11:26, 27

Kolumna 2

KAP. 15

- a SI 2:6
SI 24:3, 4
- b SI 1:1
- c Is 33:15, 16
Ech 10:34, 35
- d Pr 3:32
Ef 4:25
- e Le 19:16
SI 101:5
Pr 20:19
- f Pr 14:21
Ro 12:17
- g Eks 23:1
- h Est 3:2
- i Jos 9:18-20
Jue 11:34, 35
SI 50:14
Mt 5:33
- j Eks 22:25
- k Eks 23:8
- l SI 16:7, 8
Pr 12:3
2Pe 1:10

KAP. 16

- m SI 25:20

K'alal tstsob sutel steklumal li Jeova ti chukbilik batele, ak'o muyubajuk li Jakobe, kuxetuk yo'onton li Israele.

Sk'ejimol David.

15 Kajval Jeova, ¿buch'u van xu' xnaki li ta akarpanae?

¿Buch'u van xu' xnaki li ta ch'ul vits avu'une?^a

- 2 Ja' li buch'u ch'abal spaltail* kuxule,^b ti ja' tspacek li k'usi tuk'e^c xchi'uk ti meel k'usi chal ta yo'ontone,^d
- 3 ti mu'yuk tstunes yok' sventa tsjut* mulile,^e ti mu'yuk k'usi chopol tspacek li xchi'ile^f xchi'uk ti mu'yuk tsjutbe smul^g li yamigotake.^g
- 4 Xchi'uk ti mu'yuk lek chil li buch'utik p'ajbilik yu'un Diose,^h pe chich' ta muk' li buch'u xi'taojik* Jeovae, ti ch'kot ta pasel yu'un li k'usi yaloje ak'o mi chopol k'usi xu' snuptan ta skoj,ⁱ
- 5 ti mu'yuk tsk'anbe sjol stak'in k'alal chak' ta ch'ome,^j ti mu'yuk chchon sba ta ta-k'in* sventa tskontrain li buch'u mu'yuk smule.^k
- Buch'uuk no'ox ti jech tspacek k'ucha'al taje mi ja'uk ono'ox bu chich' vuyilanel.^h

Miktam* yu'un David.

16 Dios ku'un, chabiun, yu'un ja' te jsa'oj jnak'obbail ta atojoj.^m

- 2 Xi kalojbe li Jeovae: «Vo'ot Jeovaot, vo'ot ti k'otemot ku'un ta Snio'al slekil o'ontonale.

15:2 *O «xchopoliil». #O «tuk' yak'oj sbae». 15:3 *O «tsnop». #O «chk'ex-laltas». 15:4 *K'elo Glosario, *xi'tae/ Dios*. 15:5 *O «tstsak mich'ob k'abal». #O «bu xtamlajet». 16:Tit *K'elo Glosario, *miktam*.

- 3** Xchi'uk li buch'utik ch'ul ta balumile,
li buch'utik tsots sk'oplalike,
xkuxet tajek ko'onton
yu'unik». ^a
- 4** Ch-epaj svokolik li buch'utik
tsts'akliik batel yan
diosetike. ^b
Mi ja'uk ono'ox bu ta jtik' jba
ta yak'el li matanal ch'ich'
chak'ike,
mi ja'uk bu chlok' ta ke li sbi
sdiosik xtoke. ^c
- 5** Ja' jparte k'otem li Jeovae,
ja' jrexto* ak'bilun^d xchi'uk
ja' jkopa. ^e
Vo'ot chachabi li jparte
ak'bilune.
- 6** Toj lek li kavit k'u smuk'ul
avak'ojbune.
Ta meel, jun ko'onton yu'un
li jrexto* jtaoje. ^f
- 7** Ta jk'upil k'opta li Jeova
ti ja' stojobtasojune. ^g
Ak'o mi ta ak'obaltik, tsu-
k'ibtasan li k'usi ta jnop
ta yutil to ko'ontone. ^{*h}
- 8** Te oy-o ta ko'onton*
li Jeovae. ⁱ
Mu'yuk buch'u xu' svuyila-
nun, [#] yu'un te oy ta
jbats'ik'ob. ^j
- 9** Ja' yu'un, xkuxet li ko'ontone,
bats'i ximuyubaj ta bu
no'ox k'alal.
Jech xtok, jun ko'onton
kuxulun.
- 10** Yu'un mu'yuk te chaviktaun
li ta Mukinale. ^{*k}
Mu'yuk chavak' batuk ta
ch'en[#] li buch'u tuk'
chak' sba ta atojolale. ^l
- 11** Laj xa avak'bun kil li sbelel
kuxlejale. ^m
- 16:5, 6** *O «jpkukal; jparte». **16:7** *Li-
teral «li jrinyone». **16:8** *Literal «ke-
loval». [#]O «Mu'yuk buch'u xitamajet
yu'un». **16:10** *O «Seole», ja' xkal-
tik, li mukinal ta komon yu'un krixcha-
noetike. K'elo Glosario, mukinal. [#]O
ja' van sk'oplal «Mu'yuk chavak' k'a'uk
sbe'k'tal».

KAP. 16

- a Si 119:63
b Dt 8:19
SI 97:7
Jon 2:8
c Eks 23:13
Jos 23:6, 7
d SI 73:26
e SI 23:5
f SI 78:55
g Is 48:17
h SI 17:3
SI 26:2
i SI 139:17, 18
j SI 73:23
Ech 2:25-28
k SI 49:15
Ech 2:31
Ech 3:15
Ap 1:17, 18
l Job 14:13, 14
Ech 13:34-37
m Pr 12:28

Kolumna 2

- a SI 21:6
Mt 5:8

KAP. 17

- b SI 145:18
c SI 37:5, 6
d SI 11:5
SI 16:7
1Ko 4:4
e SI 26:2
Mal 3:3
1Pe 1:6, 7
f SI 119:9
g SI 18:36
SI 94:18
SI 119:133
SI 121:3
h SI 55:16
i Is 37:17
j SI 31:21
Lam 3:22
k Dt 32:9, 10
Sak 2:8
l Rut 2:12
SI 36:7
SI 57:1

Xkuxet tajek ko'onton k'alal
te oyun ta atojolale; ^{*a}
chak' muyubajel sbatel osil
k'alal teun ta abats'ik'obe.

S-orasion David.

- 17** Chikintabun, Kajval Jeova,
yu'un xivokolet ta
jk'anbot ti tuk'uk xkich'
chapanele;
ts'et chikintao ti xivokolet
ta jk'an koltale;
chikintao li j-orasion ti ta
ko'onton chlok' tale. ^b
- 2** Tuk'uk k'usi xk'ot ta nopel
avu'un ta jtojolal; ^c
ak'o yil asat li k'usi tuk'e.
- 3** Achajoj ta k'eel li ko'ontone,
ak'elojun lek li ta ak'obal-
tike; ^d
alekubtasojun; ^e
te chavak' venta ti ch'abal
k'usi chopol jnopo; ta jpase
xchi'uk ti ch'abal k'usi chopol
lok'em ta kee.
- 4** Jech xtok, mu'yuk bu te tijil
chibat ti bu chbat li j-elek'
jech k'ucha'al tspacek li yan-
tike, yu'un ta jchikinta li
k'usi chlok' ta avee. ^f
- 5** Ak'o teuk no'ox xbat kakan
ti bu xpolet lek li abee
sventa mu k'usi xmak-o*
li kakane. ^g
- 6** Ta jk'anbot vokol, Dios ku'un,
yu'un chatak'bun. ^h
Ts'etano tal achikin ta jtojo-
lal. *A'io li k'usitik chkale. ⁱ
- 7** Labaluk sba ti k'u yelan cha-
vak' ta ile li tuk'il k'anelal
avu'une. ^j
vo'ot ti Jkoltavanejot yu'un
li buch'u tsa' spojobbailik
ta abats'ik'ob
ta skoj li buch'utik tstoy
sbaik ta atojolale.
- 8** Chabiun k'ucha'al chachabi
li yuninal* asate; ^k
nak'un[#] ta yolon axik'. ^l

16:11 *Literal «asate». **17:5** *O
«xt'ab-o». **17:6** *O «Nijano aba xchi-
uk chikintabun». **17:8** *O «yunenal».
[#]O «mukun».

- 9** Chabiun ta stojolal li buch'utik toj chopolik ti tstsakikun ta k'ope, ta stojolal li kajkontratak ti li' joyol ta jpat jxokone xchi'uk ti tsk'an tsmilikune.^a
- 10** Yijubem li yo'ontonike;* solel xtoyet xa ti k'u yelan chk'opojike;
- 11** va'un chjoyobtavanik xa;^b yak'objeik satilal k'usi ora xu' xjipvanik ta lum.
- 12** Xko'olaj k'ucha'al jkot leon ti tsk'an xa tajak tsiilin ta ti'el li sve'ele, xko'olaj k'ucha'al ch'iom leon ti te nak'al* tsmala sve'ele.
- 13** Totsan tal, Kajval Jeova; sventa xatsak ta k'op^c xchi'uk xajip ta lum; koltaun lok'el ta a-espada ta stojolal li buch'u toj chopole;
- 14** koltaun lok'el taaju'el, Kajval Jeova, koltaun ta stojolal li viniketiki' ta balumil* ti ja' xa spar-teik li avi kuxulike,^d ti jun yo'ontonik avu'un ta skoj ti busanbil no'ox chavak'be li k'usitik leke^e xchi'uk ti chiktabe xrextok[#] li yalab xnich'nabik ti epike.
- 15** Pe li vo'one lek chavilun ta skoj ti lek li k'usi yakal ta jpase; jun ko'onton ti chkilot k'alal chijulave.^{#f}

Sventa bankilal jtijson. SK'ejimol yajtunel Jeova ti David sbie, ja' la sk'ejintabe Jeova k'alal pojat yu'un Jeova ta sk'ob skotol li yajkontratak xchi'uk k'alal pojat lok'el ta sk'ob Saule. Xi laj yale:^g

- 18** Kajval Jeova, jk'anojot, vo'ot kupalot.^h
- 2** Ja' tayal ton k'otem ku'un li Jeovae xchi'uk ja' jtsatsal

17:10 *O «Pixil ta xepu'alik». 17:12 *O «mukul». 17:14 *O «li k'usitik oy ta balumil». #O «spukulalik; spar-teik». 17:15 *O «ti chkil k'u avelane».

KAP. 17

a 1Sa 24:11
SI 35:4

b 1Sa 23:26

c SI 7:6

d SI 73:12

e Mt 5:45

f SI 65:4

KAP. 18

g 2Sa 22:1

h SI 18:32
Is 12:2

Kolumna 2

a SI 3:3
SI 37:39, 40
SI 40:17

b Dt 32:4

c Je 15:1
2Sa 22:2-4

d SI 50:15

e 1Sa 20:3
SI 116:3

f 2Sa 20:1
2Sa 22:5, 6
SI 22:16

g Ekl 9:12

h SI 11:4

i 2Sa 22:7
SI 10:17
SI 34:15
1Pe 3:12

j Jue 5:4

k 2Sa 22:8-16
SI 77:18

l Is 30:27

m SI 144:5
Is 64:1

pojabbail xchi'uk ja' li buch'u tsojune.^a

Ja' muk'ta ton ku'un li Jdiose,^b ja' te jtaoj jpojabbail,

ja' li j-eskudoe* xchi'uk ja' tsatsal jkoltavanej ku'un,[#] ja' lekil nak'obbail k'otem ku'un.^c

- 3** Ta jk'anbe vokol li Jeova ti sta-o k'upil k'optaele, va'un chkich' pojel lok'el ta sk'ob li kajkontratake.^d

- 4** La sts'otun ta xch'ojon li lajelale;^e la sibtasan tajak k'ucha'al anil nojelal ta vo' li krixchanoetik ti ch'abal sbalilike.^f

- 5** La sts'otun ta xch'ojon li Mukinale;* te tal ta jtojolal xch'ojon li lajelale.^g

- 6** La jk'anbe vokol Jeova k'alal ja'o oy jvokole, xi-avet ta sk'anilanel Jdios ti ak'o skoltaune.

Te to ta stemplo la xchikintabun tal^h xchi'uk k'ot ta xchikin ti xivokolet ta jk'anbe ak'o skoltaune.ⁱ

- 7** Va'un, lik nikuk li balumile xchi'uk xyuk'lajet likel;^j lik nikuk li snaklebtak vitsetike

xchi'uk lik syuk'ilan sba ta jujujot ta skoj ti ilin li Diose.^k

- 8** Lok' tal ch'ail* ta sni' xchi'uk lok' tal k'ok' ta ye ti chchik'vane;^l xtiltun[#] lok' tal tsanal ak'al ta stojolal.

- 9** La xpux sba yu'un vinajel k'alal yal tale^m

18:2 *O «jmakobbaile». #Literal «jkol-tavanej xulubil ku'un». K'elo Glosario, xulubil. 18:5 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 18:8 *O «ch'ayil». #O «xloklun; xpulpun».

- xchi'uk ik'muts'an* ta jyalel li ta yolon yakane.^a
- 10** Kajal talel ta sba jun keruvin xchi'uk xvilet yalel tal.^b Xjipet yalel tal ta xik' jun anjel.^{*c}
- 11** Va'un, pixil k'ot ta ik'al osil,^d joyol ta spat xokon k'ucha'al jun pojobbail, ta ik'al pimil tok ti oy ya'lele.^e
- 12** Te to ta xojobal yeloval sat lik talel bot xchi'uk tsanal ak'al ti ech' sjom li toke.
- 13** Va'un, xk'avlajet likel ta vinajel^f li Jeovae; laj yak' ta a'iel yech'omal ye^g li Buch'u toj toyol oye, k'alal laj yak' ta a'iele, yal tal bot xchi'uk tsanal ak'al.
- 14** La sjip talel sflechatak xchi'uk tanpuk xa bat yu'un li kajkontratake;^h k'alal xjapluj to talel yu'un li saksevule,^{*} mu xa sna' k'usi tspasik.ⁱ
- 15** Lik vinajuk talel li beo'e;^j vinaj li snaklebtak balumil ta skoj ti la-iline, Kajval Jeova, ta skoj ti xvuch'lij* to talel li yik'al ani'e.^k
- 16** Ta toyol to la xach' yalel tal sk'ob, la xjochun lok'el xchi'uk la snitun lok'el li ta natil vo'e.^l
- 17** Ja' la spojun lok'el ta sk'ob li kajkontra ti tsots tajeke,^m la spojun lok'el ta sk'ob li buch'utik sp'ajojikun ti mas to tsotsik k'ucha'al vo'one.ⁿ
- 18** La stsakikun ta k'op k'alal ja'o oy jvokole,^o pe ja' la skoltaun li Jeovae.
- 19** La slok'esun sventa bat ya-k'un ti bu jun ko'ontone;^{*} la spojun lok'el ta skoj ti lek chilune.^p

18:9 *O «ik'pulan». **18:10** *O «ta xik'ik'». **18:14** *O «saktsele». **18:15** *O «svuslij». **18:19** *O «ti bu jamalaltike».

KAP. 18
 a 2Sa 22:10
 b Sl 99:1
 c Sl 104:3
 Ebr 1:7
 d Sl 97:2
 e Job 36:29
 f 1Sa 2:10
 1Sa 7:10
 g 2Sa 22:14
 Sl 29:3
 h Is 30:30
 i Job 36:32
 Sl 144:6
 j Sl 74:15
 Sl 106:9
 Sl 114:1, 3
 k Eks 15:8
 2Sa 22:16
 l 2Sa 22:17-20
 Sl 124:2-4
 m Sl 3:7
 n Sl 35:10
 o 1Sa 19:11
 1Sa 23:26
 p Sl 149:4

Kolumna 2

a 1Sa 26:23
 1Re 8:32
 b 1Sa 24:11
 2Sa 22:21-25
 Sl 24:3, 4
 c Sl 84:11
 d 2Sa 22:24
 Pr 14:16
 e Is 3:10
 Ebr 11:6
 f 2Sa 22:25
 Pr 5:21
 g Sl 97:10
 h 2Sa 22:26-31
 Job 34:11
 Jer 32:19
 i Mt 5:8
 j Sl 125:5
 k Job 34:28
 l Pr 6:16, 17
 Is 2:11
 Lu 18:14
 m Sl 97:11
 Is 42:16
 n 2Sa 5:19
 Ebr 11:32-34
 o 2Sa 22:30
 Flp 4:13
 p Dt 32:4
 Da 4:37
 Ap 15:3
 q Sl 12:6
 Sl 19:8

- 20** Ta skoj ti tuk' kak'oj jbae, chak' jmoton li Jeovae;^a ja' tstojbun sutel ta skoj ti ch'abal jmule.^b
- 21** Yu'un ja' te jts'aklijo-o batel li sbe Jeovae xchi'uk mu'yuk la jip komel li Jdiose, yu'un toj chopol mi jech la jpase.
- 22** Skotol ora ta jch'unbe skotol li smantaltake, mu'yuk ta jp'ajbe li k'usitik yaloje.
- 23** Jp'el ta ko'onton mu'yuk k'usi chopol ta jpas ta stojolal^c xchi'uk ta jk'ej jba lok'el ta spasel li k'usi mu'yuk leke.^d
- 24** Ak'o stojun Jeova ta skoj ti tuk' kak'oj jbae,^e ak'o stojun ta skoj ti ch'abal jmul ta sba sate.^f
- 25** Tuk' chavak' aba ta stojolal li buch'u tuk' chak' sbae;^g tuk' chapas aba ta stojolal li buch'u tuk' yak'oj sbae;^h
- 26** lek k'usi chapasbe li buch'u lek k'usi tspase,ⁱ pe chavich' ap'ijil ta stojolal li jlo'lavaneje.^j
- 27** Yu'un chakolta li buch'u bik'it chak' sbae,^{*k} pe chavak' ta k'exlal li jtoy-baetike.^{#l}
- 28** Yu'un vo'ot chavak' xojobajuk li jkantile, Kajval Jeova, li Jdiose ja' chak' xojobinajuk li ik'al osil oy ta jtojolale.^m
- 29** Ta skoj ti chakoltaune, xu' ku'un xbat jtsak ta k'op li j-elek'etike;ⁿ ta skoj li sju'el Diose, xu' ximuy ta jun muro.^o
- 30** Tuk' k'usi tspas* li melel Diose;^p mu'yuk xchopolil[#] li k'usi chal Jeovae.^q

18:27 *O «li buch'u chat yo'ontone». [#]Literal «li jtoyba satiletike». **18:30** *Literal «sbe». [#]O «chik'bil lek ta k'ok'».

- Ja' chk'ot ta s-eskudoik* skotol li buch'utik te tsa' sna-kobbailik ta stojolale.^a
- 31** Yu'un žmi oy van yan Dios k'ucha'al li Jeovae?^b
Xko'olaj k'ucha'al muk'ta ton li Jdiostike, mu'yuk buch'u yan jech.^c
- 32** Ja' chak' kupal li meel Diose^d xchi'uk ja' tstuk'ibtas li jbee.^e
- 33** Jech chk'ot yu'un k'ucha'al yakan te'tikalchij li kakane;
te tsva'anun ti bu toyole.^f
- 34** Chchanubtas ta pask'op li jk'obe;
li jk'obe xu' yu'un tslap'un jun arko ti pasbil ta kovree.
- 35** Chavak'bun li a-eskudo* sventa kolebale,^g
ja' tskoltaun* li abats'ik'obe xchi'uk ja' tsmuk'ibtasbun jk'oplal ti bik'it avak'oj abae.^h
- 36** Vo'ot chajam batel mas li jbe bu chkak' batel kakane;
mu'yuk bu chjaxp'uj li kakane.^{i,j}
- 37** Te tijil chibat ta spat li kajkontratak ja' to mi la jtaik ta bee,
ja' to chisut tal mi laj xa ox jmilike.
- 38** Ta jtsakik ta majel sventa mu xa xtotsik tal;^j
ta jpech'ilanik ta tek'el.
- 39** Vo'ot chavak'bun lek jtsatsal ta sventa li pask'ope;
te jk'eloj chyalik ta lum avu'un li kajkontratake.^k
- 40** Chavak' jatavuk batel ta jtojolal* li kajkontratake xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal* li buch'utik sp'ajojikune.^l
- 41** X-avet tsk'anik koltael, pe mu'yuk buch'u xu' xkoltaatik;

18:30 *O «smakobbailik». **18:35** *O «amakobbail». #O «chikun». **18:36** *O «sat kakane». **18:40** *O «Spat xa no'ox chkilbe avu'un». #Literal «ts'ijil chkomik ku'un».

KAP. 18

- a SI 18:2
SI 84:11
- b SI 86:8
Is 45:5
- c Dt 32:31
1Sa 2:2
2Sa 22:32-43
- d SI 84:5, 7
- e Is 26:7
- f Aba 3:19
- g Je 15:1
Dt 33:29
SI 28:7
- h 2Sa 22:36
SI 113:6-8
- i SI 17:5
- j SI 2:8, 9
- k SI 44:5
- l 2Sa 22:41
SI 34:21
- Kolumna 2**
- a 1Sa 30:6
- b 2Sa 8:3
SI 2:8
- c 2Sa 22:44-46
- d Dt 33:29
- e Dt 32:4
- f Eks 15:2
2Sa 22:47-49
- g Dt 32:35
Na 1:2
Ro 12:19
- h 2Sa 7:9
SI 59:1
- i Dt 32:43
SI 117:1
Is 11:10
- j 2Sa 22:50, 51
1Kr 16:9
Ro 15:9

- x-avetik ta stojolal Jeova xtok, pe mu'yuk bu chtak'batik.
- 42** Nin tajek chkomik ku'un ta noyel jech k'ucha'al li pukuk* ti kuchbil chbat ta ik'e;
ta jipik lok'el ta pana* jech k'ucha'al li ach'el oy ta kayetike.
- 43** Vo'ot chapojun lok'el ta sk'ob li jteklum ti chchopol k'optavanike.^a
Chabiiltasun ta jolil yu'un li muk'tik lumetike.^b
Chtun ta jtojolal li jun jteklum ti mu xkojtikine.^c
- 44** Ja' no'ox mi ya'ik chik'opoje, ta xch'unbeikun;
smutsetik xa ta xi'el chtalik ta jtojolal li jyanlumetike.^d
- 45** Chlaj stsatsal yo'ontonik* li jyanlumetike;
xt'eleletik* lok'el tal ti bu snak'oj^a sbaike.
- 46** jKuxul li Jeovae! jK'upil k'optabiluk li Muk'ta Ton ku'une!^e
Ak'o yich' toybel sk'oplal li Dios ti ja' jkoltavanej ku'une.^f
- 47** Ja' tspak jk'oplal li meel Diose;^g
ja' tsbik'tajesbe sk'oplal jteklumetik sventa jpas ta mantal.
- 48** Ja' tskoltaun lok'el ta sk'ob li kajkontratak ti kapem sjolike;^h
toyol chatoyun muyel, ja' pek'el chkom li buch'u tskontrainikune;
vo'ot chakoltaun lok'el ta sk'ob li jsa'kop vinike.
- 49** Jech oxal, Kajval Jeova,ⁱ ta jk'upil k'optat ta stojolal li muk'tik lumetike xchi'uk ta jk'upil k'opta ta k'ejimoletik* li abie.^j

18:42 *O «lum». #O «pat na». **18:45** *O «Tsakch'ayik». #O «chnikik xa». #O «smukoj». **18:49** *O «ta jtijbe so-netik».

- 50 Muk'tik k'usitik spaso^j sventa tskolta* li ajvalil yu'une;^a chak'be yil tuk'il k'anelal sbatel osil li buch'u t'ujbil yu'une,^b ta stojolal David xchi'uk ta stojolal li snitululale.^c

Sventa bankilal jtijson.
Sk'ejimol David.

- 19 Li k'usitik oy ta vinajele yakal chalbeik smuk'ulal li Diose;^d

tspukbeik sk'oplal li yabtel sk'obe.^e

- 2 Jujun k'ak'al xburbun* k'u-cha'al vo' li sk'opojelike, jujun ak'obal chak'ik ta ojtikinel li Diose.

- 3 Mu xka'ibetik yech'omal yeik, mu xvina^j sk'opojelik; mu stak' a'ibel yech'omal snuk'ik.

- 4 Pe laj yich' a'iel ta sp'ejel balumil li ya'yejike xchi'uk k'ot k'alal to ta sti'iltak balumil ti bu oy jnaklejetike.*^f Li Diose la xlich'anbe skarpa-na ta vinajal li k'ak'ale.

- 5 Xko'olaj k'ucha'al jun jnupunel kerem ti chlok' talei li ta kuarto sventa ach' jnupunele; xmuyubaj k'ucha'al jun tsatsal vinik ti yakal ch-anilaje.

- 6 Chlok' talei ta jot sti'il vinajal xchi'uk chbat yak' talei velta k'alal to ta jot sti'il xtok;^g xchi'uk chk'ot xk'ixnal ta stojolal skotol li k'usitike.

- 7 Tuk' li smantal Jeovae,^h chak' kipaltik yan velta.ⁱ Xu' jpat ko'ontontik yu'un^j li k'usi tsvules ta joltik li Jeovae, tsp'ijubtas li buch'u mu'yuk sp'ijile.^k

KAP. 18

- a Sl 2:6
Sl 144:10
b 2Sa 7:15-17
1Re 3:6
c Sl 89:20, 36
Is 9:7
Lu 1:32, 33
Ap 5:5

KAP. 19

- d Sl 8:3, 4
Is 40:22
Ro 1:20
e Sl 150:1
Ap 4:11
f Ro 10:18
g Sl 104:19
h Sl 119:72
i Sl 23:3
j Sl 119:111, 129
k Pr 1:5
2Ti 3:15

Kolumna 2

- a 2Kr 24:9, 10
b Pr 4:4
Pr 6:23
Mt 6:22
c Dt 10:12
Pr 1:7
Mal 3:16
d Sl 119:137, 160
Ap 16:7
e Sl 119:127
Pr 8:10
f Sl 119:103
Pr 16:24
g Sl 119:11
h Sl 119:165
i 1Ko 4:4
j Je 20:6
Dt 17:12
1Sa 15:23
2Sa 6:7
2Kr 26:16-18
k Sl 119:133
l Is 38:3
m Sl 49:3
Sl 51:15
Sl 143:5
Flp 4:8
n Sl 18:2
o Job 19:25
Is 43:14

KAP. 20

- p Sl 9:10
Pr 18:10
q 2Kr 20:8, 9

- 8 Li k'usi chal Jeova ak'o xich' pasele toj tuk'ik, xpatet ko'ontontik yu'un;^a mu'yuk xchopolil li smantal Jeovae, chak' xojobajuk li jsatike.^b

- 9 Ch'ul li xi'tael* Jeovae,^c te-o sbatel osil.

Li k'usi chk'ot ta nopel yu'un Jeovae ja' melel, lek tuk' skotol.^d

- 10 Mas to k'upil sba k'ucha'al li oroe,

mas to k'upil sba k'ucha'al li lekil oroe^e

xchi'uk mas to chi' k'ucha'al li pome,^f li pom ti sts'ujts'un chlok' tal ta snae.

- 11 Ja' p'ijubtasbilik-o avajtunel-tak li k'usitik taje;^g muk' me smoton tstaik mi la xch'unike.^h

- 12 ¿Mi oy buch'u chak' venta li k'usi chopol chbat ta pasel yu'un stuke?ⁱ

Ch'aybun li jmultak ti bu mu'yuk laj kak' venta la jpase.

- 13 Xchi'uk pajtsanun sventa mu jpas li k'usi sventa toyob-baile;^j

mu xavak' ak'o stsalun.^k Va'un, jech ch'abal jmul'

xchi'uk ch'abal ta jpas li mulil ti toj k'exlal sbae.*

- 14 Kajval Jeova, ak'o k'upiluk sba xava'i li k'usitik chlok' ta kee xchi'uk li k'usi ta jnop ta ko'ontone,^m vo'ot ti k'otemot ta Muk'ta Ton ku'uneⁿ xchi'uk vo'ot ti Jpojvanejot ku'une.^o

Sventa bankilal jtijson.
Sk'ejimol David.

- 20 Ak'o stak'bot Jeova k'alal ja'o yorail oy avokole. Ja' ak'o xchabiot li sbi Sdios Jakobe.^p

- 2 Ak'o te to skoltaot tal ti bu ch'ule^q

18:50 *O «Spasoj kanal muk'tik pask'op sventa». 19:2 *O «xtuktun». 19:4 *O «li ta balumil ti bu xchi' lek k'usitike».

19:9 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 19:13 *O «epal mulil».

xchi'uk te to ak'o yikot tal
li ta Sione.^a

3 Ak'o teuk ta sjol skotol li
k'usi avak'ojbe ta smotone,
ak'o xch'am ta slekil yo'onton*
li chik'bil matanal chavak'-
bee. (*Sela*).

4 Ak'o yak'bot li k'usi tsk'an
avo'ontone^b
xchi'uk ak'o lekuk xk'ot ta
pasel yu'un skotol li k'usi
anopoj chapase.*

5 Chi-avankutik ta muyubajel
ta skoj li k'usitik apasoj
sventa xakoltavane;^c
ta jtobyekutik muyel senyail
sventa jmuk'ibtasbekutik
sk'oplal li sbi Jdioskutike.^d
Ak'o yak'bot Jeova skotol li
k'usi xavokolet chak'ane.

6 Avie jna'oj xa ta melez
ti tskolta buch'u st'ujoj
li Jeovae.^e
Te to tstat'be tal ta xch'ul
vinajel,
ta sju'el sbats'ik'ob chkolta-
van.^f

7 Jlome tspat yo'ontonik ta
stojolal kareta xchi'uk li
yane ta stojolal ka'etik,^g
pe li vo'otike ta jk'anbetik
vokol ta sbi li Jeova ti ja'
Dios ku'untike.^h

8 Balch'ujemik xchi'uk yalemik
ta lum,
yan li vo'otike totsemutik
tal xchi'uk la jcha'ta
kavilitik.ⁱ

9 jKajval Jeova, koltao li ajva-
lile!^j

Ja' tstat'butik k'alal ta
jk'antik koltaele.^k

Sventa bankilal jtison.
Sk'ejimol David.

21 Kajval Jeova, ta skoj ajuel
xmuyubaj li ajvalile!^l
jtoj ech' xa no'ox xmuyubaj ta
skoj li k'usitik chapas sven-
ta chakoltavane!^m

20:3 *Literal «xko'olaj k'ucha'al xepu'uk
xil». **20:4** *O «li tojbotasel avu'une».
20:6 *O «tspas kanal».

KAP. 20

a 2Sa 5:7

SI 50:2

SI 134:3

b SI 21:1, 2

c SI 59:16

d 1Sa 17:45

e SI 2:2, 4

f SI 17:7

g SI 33:17

Is 31:1

h 2Kr 14:11

2Kr 20:12

2Kr 32:8

i Jue 5:31

SI 125:1

j SI 18:50

k SI 44:4

KAP. 21

l SI 63:11

m SI 28:7

Kolumna 2

a SI 2:8

SI 20:4

b 2Sa 12:30

c SI 13:3

SI 61:6

d 2Sa 7:8, 9

e SI 72:17

f SI 16:11

SI 45:7

g 1Sa 30:6

h SI 16:8

i Dt 32:22

SI 110:5

Mal 4:1

j SI 34:16

2 Avak'ojbe li k'usi tsk'an
yo'ontone^a
xchi'uk mu'yuk ajalanojbe
li k'usi lok'em ta ye tsk'ane.
(*Sela*).

3 Yu'un laj avak'be bendision
xchi'uk laj avak'be li k'usi-
tik leke;
axojobe ta sjol jun korona
ti pasbil ta lekil oroe.^b

4 La sk'anbot xkuxlejal,
va'un laj avak'be,^c
nat xkuxlejal* laj avak'be, laj
avak'be kuxlejal sbatel osil.

5 Li k'usitik chapas sventa
chakoltae ja' chich'-o albel
smuk'ulal.^d
Laj avak' ti ich'biluk ta muk'e
xchi'uk laj avak'be smuk'u-
lal.

6 Chavak'be-o bendision sbatel
osil;^e
xmuyubaj tajek k'alal chil
ti te achi'uke.^f

7 Yu'un spatoj yo'onton ta sto-
jolal Jeova li ajvalile;^g
mu'yuk bu chich' vuyilanel*
ta skoj ti oy tuk'il k'anelal
yu'un li Buch'u toj toyol
oye.^h

8 Chata ta tsakel ta ak'ob sko-
tol li avajkontratake;
chata ta tsakel ta abats'ik'ob
li buch'utik sp'ajojote.

9 Mi la sta yorail chavak' ta ilel
asat ta stojolalike, ja' jech
chapasbe k'ucha'al tspas
jun orno ti oy sk'ak'ale.
Ta sk'ak'al yo'onton Jeova
tslajesatik xchi'uk chk'ak'ik
ta k'ok'.ⁱ

10 Chalesbe sk'oplal ta balu-
mil li snitulalike
xchi'uk chalesbe sk'oplal
snitulalalik ta stojolal li
xnich'nab krixchanoetike.

11 Yu'un snopoj ox tspasik k'usi
chopol ta atojolal;^j
oy k'usitik chopol snopoj

21:4 *Literal «nat sk'ak'alil». **21:6** *Li-
teral «chil asate». **21:7** *O «mu'yuk bu
xtamlajet».

tspasik ti mu'yuk chk'ot ta pasele.^a

12 Tsk'ej sbaik batel avu'un,^b avich'ojbe batel lek stuk'il ta a-arko.*

13 Totsan tal, Kajval Jeova, ak'o ta ilel li avipale. Ta jk'upil k'optaotkutik ta k'ejimoletik* ta skoj li aju'ele.

Sventa bankilal jtijson; chapanbil ta sventa «Me' te'tikalchij ta xojobal k'ak'al k'alal ja' to chlok' tale».* Sk'ejimol David.

22 Dios ku'un, Dios ku'un, ĵk'u yu'un ti laj avik-taune?^c

ĵK'u yu'un ti nom oyot ta jtojolal ti mu'yuk chakoltaune, ti nom oyot ti mu xava'i ti xi-avet ta skoj jvokole?^d

2 Dios ku'un, xivokolet-o ta k'a-k'altik, pe mu xatak'bun;^e xchi'uk mu'yuk ts'ijil chikom xtok li ta ak'obaltike.

3 Pe li vo'ote ch'ulot,^f joyol ta apat axokon tsk'upil k'optaot li Israele.

4 La spat yo'ontonik ta atojolal li jtot jme'kutike;^g la spat yo'ontonik, va'un jech la akoltaan-o.^h

5 Xvokoletik ta atojolal, va'un la akolta;

la spat yo'ontonik ta atojolal, va'un mu jech'e'uk laj yak' sbaik ta k'exlal.ⁱ

6 Pe ja' jechun k'ucha'al xuvit, ma'uk krixchanoun, p'ajbilun yu'un* li krixchanoetike xchi'uk tslabanun li jteklume.^j

7 Tsna'leikon skotolik li buch'utik chilikune;^k chlabanvanik xchi'uk sjim xa sjol tttse'intaikon,^l xi chalike:

21:12 *Literal «yak'iltak a-arko». **21:13** *O «Ta jtijbotkutik sonetik». **22:Tit** *Ja' van sk'oplal snuk'ilal o jtosuk k'u yelan chich' tijel son. **22:6** *O «K'exlal-tasbilun yu'un».

KAP. 21

a Si 2:1

b Si 9:3
SI 56:9

KAP. 22

c Si 22:16
Mt 27:46
Mr 15:34

d Ebr 5:7

e Si 42:3

f Is 6:3
1Pe 1:15

g Je 15:1, 6

h Eks 14:13
Ebr 11:32-34i Si 25:2
SI 99:6
Ro 10:11j Si 31:11
Is 53:3

k Si 35:16

l Si 109:25

Kolumna 2

a Mt 27:41-43
Lu 23:35, 36b Si 71:6
SI 139:16

c Si 10:1

d Lu 23:46
Ebr 5:7

e Si 68:30

f Ese 39:18

g Mt 26:4

h Si 57:4
1Pe 5:8i Lu 22:44
Jn 12:27j Mt 26:38
Mr 14:33

k Pr 17:22

l Jn 19:28

m Is 53:12
1Ko 15:3, 4n Si 59:5, 6
Lu 22:63

o Si 86:14

8 «La sk'uban sba ta stojolal Jeova. ĵJa' ak'o koltaatuk un!

ĵAk'o pojatuk, yu'un k'anbil tajek!».^a

9 Vo'ot la alok'esun tal ta yalajeb jme',^b vo'ot la ak'elun sventa junuk ko'onton k'alal chak'bun jchu' li jme'.

10 Laj kich' k'ubanel sventa xachabiun tal* k'alal li-ayane;

vo'ot ono'ox Jdiosot k'alal te to'ox tik'ilun ta yalajeb jme'.

11 Mu me teuk no'ox ak'elujun tal ta nom, yu'un nopol xa oy ta jtojolal li jvokole^c xchi'uk mu'yuk buch'u yan xu' skoltaun.^d

12 Li' joyol ta jtojolal epal ch'iom tot vakaxetike;^e li' joyol ta jtojolal li tsatsal tot vakaxetik ta Basane.^f

13 Xjach'oj tajek yeik ta jtojolal,^g

xko'olaj k'ucha'al jkot leon ti tsots x-avet xa tsllilin ta ti'el li sve'ele.^h

14 Chkich' malel k'ucha'al vo'; pitk'ujem lok'el skotol li jbakiltake.

Xko'olaj k'ucha'al chab* li ko'ontone;ⁱ ti ch-unij ta yut jbek'tale.^j

15 Takijem xa kupal jech k'ucha'al li sjepelun k'usi pasbil ta lum ti takin xae;^k tspak' sba ta ke li kok'e;^l la ajipun yalel ta ch'en sventa xicham.^m

16 Yu'un li' joyol ta jpat jxokon li ts'i'etike;ⁿ jech chnopajik ta jtojolal k'ucha'al epal jpascho-plejaletik,^o

22:10 *Literal «La sjipikun batel ti bu oyot». **22:14** *Ya'eluke, ja' sk'oplal ti bu tsk'ej spomik li chanul pom ti anil sna' x-unije.

jech k'ucha'al jkot leon ti xni-
tlajetik ta kakan xchi'uk ta
jk'obe.^a

- 17 Xchap ku'un skotol li jbakil-
take.^b

Tsk'elikun xchi'uk te yak'oj-o
satik ta jtojolal.

- 18 Tspukbe sbaik li jk'u' jpok'e
xchi'uk chak'ik ta suerte
li jk'u' jpok'e.^c

- 19 Pe li vo'ote, Kajval Jeova, mu
me teuk no'ox ak'elojun tal
ta nom.^d

Vo'ot kupalot; la' koltaun ta
anil.^e

- 20 Koltaun lok'el li ta espadae,
koltao lok'el ta sni' yich'ak*
ts'etik li jkuxlejaj li ep
sbalile.^f

- 21 Pojun lok'el li ta ye leone
xchi'uk li ta xulub te'tikal
tot vakaxe;
tak'bun xchi'uk koltaun.^g

- 22 Chkalbe sk'oplal abi ta stojo-
lal li kermanotake;^h
ta jk'upil k'optaot ta stojolal
tsobobbail.ⁱ

- 23 jVo'oxuk ti axi'taojik* Jeovae,
k'upil k'optaik!

jVo'oxuk li snitilulaloxuk
Jakobe, muk'ibtasbeik
sk'oplal!

Vo'oxuk li snitilulaloxuk
Israele, va'ano abaik ta
stojolal sventa xaxi'taik.

- 24 Yu'un mu'yuk sp'ajoj xchi'uk
mu'yuk chopol yilojbe svo-
kol li buch'u ilbajinbile;^k
mu'yuk bu snak'oj* sat ta
stojolal.^l

Chikintabat k'alal xvokolet la
sk'an koltael ta stojolale.^m

- 25 Ta jk'upil k'optaot ta muk'ta
tsobobbail;ⁿ
ta jpas li k'usi kak'oj ke ta
spasel k'alal te sk'elojik li
buch'utik xi'taojik Diose.

- 26 Chve'ik li manxoetike xchi'uk
jun yo'onton chkomik;^o

22:20 *Literal «sk'ob». 22:23 *K'elo
Glosario, xi'tael Dios. 22:24 *O «smu-
koj».

KAP. 22

a Mt 27:35
Jn 20:25

b Sl 34:20
Jn 19:36

c Mr 15:24
Lu 23:34
Jn 19:23, 24

d Sl 10:1

e Sl 40:13

f Sl 22:16

g Sl 35:17

h Jn 17:6

i Sl 40:9
Ebr 2:11, 12

j Sl 50:23

k Sl 34:6
Sl 69:33

l Nu 6:25

m Ebr 5:7

n Sl 35:18
Sl 40:10
Sl 111:1

o Sl 37:11
Is 65:13

Kolumna 2

a Sof 2:3

b Je 22:18
Ap 7:9
Ap 15:4

c 1Kr 29:11
Ap 11:17

KAP. 23

d Sl 80:1
Jer 23:3
Ese 34:12
1Pe 2:25

e Sl 34:9
Sl 84:11
Mt 6:33
Flp 4:19
Ebr 13:5

f Ese 34:13, 14

g Sl 19:7
Sl 51:12

h Sl 31:3

i Job 38:17

li buch'utik tsa'ik Jeovae
tsk'upil k'optaik.^a
K'upinik li kuxlejaj* sbatel
osile.

- 27 Skotol li krixchanoetik k'alal
to spajeb balumile chvul ta
sjolik li Jeovae xchi'uk tsu-
tik tal ta stojolal.

Skotol li uts' alaliletik ta
muk'tik lumetike tskejan
sbaik ta atojolal.^b

- 28 Yu'un ja' Ajvalil li Jeovae;^c
ja' ch-ajvalilaj ta stojolal
li muk'tik lumetike.

- 29 Skotol li jk'ulejetik* ta
balumile chve'ik xchi'uk
tskejan sbaik;
skotol li buch'utik chyalik ba-
tel ta pukuktike^d tskejan
sbaik ta stojolal;
mi junuk buch'u xu' yu'un
ti ta stuk no'ox kuxule.

- 30 Chtunik ta stojolal Dios
li snitilulalike;
chich'ik abel ta sventa Jeova
li jk'ol kuxlejaj chtale.

- 31 Chtalik, va'un chalbeik
sk'oplal li stuk'ilale.
Chalbeik sk'oplal K'usitik spa-
soj Dios li krixchanoetik ti
mu'yuk to vok'emiko.

SK'ejimol David.

- 23 Ja' chchabiun li Jeova
jech k'ucha'al jun
jchabichije.^d

Mu'yuk k'usi tspas palta
ku'un.^e

- 2 Ja' te chak' jkux ko'ontoni ti
bu pulem lek yaxaltike;
ja' te tsbeiltasun batel li ta
kuxob o'ontonal ti bu oy
lek vo'e.^f

- 3 Ja' chak'bun kupal.^g
Tsbeiltasun batel ta sbelel
tuk'ilal ta skoj li sbie.^h

- 4 Ak'o mi te chixanav li ta
stenlejaltik ti ik' tajeke,ⁱ

22:26 *Literal «Kuxuluk li avo'ontonik».

22:29 *Literal «buch'utik jup'emik».
#O «lumtike». 23:2 *O ja' van sk'oplal
«vo' ti sts'ijet no'ox».

mu'yuk k'usi ta jxi'ta,^a
 yu'un te achi'inojun;^b
 ja' tspat ko'onton* li anamte'
 xchi'uk alukaxte'e.

- 5 Chavak'bun lek jve'el ta jme-
 xa ta yeloval sat li kajkon-
 tratake.^c

Chasikubtas jol ta aseite;^d
 lek noj li jkopae.^e

- 6 Ta melez, te tijil chbat ta
 ttojolal li k'usi leke xchi'uk
 li tuk'il k'anelale, jech-o ta
 sjunul jkuxlejal'
 xchi'uk te chinaki ta sna
 Jeova ti jayib k'ak'al
 kuxulune.^g

Sk'ejimol David.

- 24** Ja' yu'un balumil li Jeovae
 xchi'uk skotol li k'usitik
 oye,^h

ja' yu'un xtok li balumil ti bu
 lek xch'i k'usitike xchi'uk li
 buch'utik te nakalik ta ba-
 lumile.

- 2 Yu'un lek snakanoj ta ba nab'
 xchi'uk lek tsots snakanoj ta
 ba uk'um.

- 3 ĴBuch'u xu' xmuy batel li ta
 svits Jeovae'
 xchi'uk buch'u xu' te sva'an
 sba ti bu ch'ul yu'une?

- 4 Ja' li buch'u k'usi K'usi
 chopol spasoje xchi'uk
 ti mu'yuk xchopolil li
 yo'ontone,^k
 ti mu jeche'uk no'ox tst'ab
 ta alel li jbie
 xchi'uk ti mu jeche'uk chlo'la-
 van k'alal chak' yee.^l

- 5 Ch-ak'bat bendision yu'un
 Jeova^m
 xchi'uk lek ch-ilat yu'un
 Dios ta skoj ti tuk' yak'oj
 sbae, li Dios ti ja' jkoltava-
 neje.ⁿ

- 6 Taje ja' li jk'ol kuxlejal
 ti tsa'ik DiOSE,
 ja' li buch'utik tsk'el ya'iiik
 asate, Dios yu'un Jakob.
 (Sela).

23:4 *O «jun ko'onton yu'un».

KAP. 23

a Sl 3:6
 Sl 27:1
 Is 41:10
 b Is 43:2
 Ro 8:31
 c Sl 22:26
 Sl 31:19
 d Lu 7:46
 Snt 5:14
 e Sl 16:5
 f Sl 103:17
 g Sl 15:1-5
 Sl 27:4
 Sl 65:4
 Sl 122:1

KAP. 24

h 1Kr 29:11
 Job 41:11
 1Ko 10:26
 i Je 1:9
 Job 38:11
 Sl 136:6
 Jer 5:22
 j Sl 15:1-5
 k 2Sa 22:21
 Is 33:15, 16
 Mt 5:8
 l Sl 34:12, 13
 Mal 3:5
 m Sl 128:1-5
 n Is 12:2

Kolumna 2

a Sl 118:19
 Sl 122:2
 b 2Sa 6:15
 Sl 48:1-3
 c Sl 93:1
 d Eks 15:3
 1Sa 17:47
 2Kr 20:15
 Is 42:13
 e Sl 118:19
 f 1Kr 29:11

KAP. 25

g Is 26:3
 h Ro 10:11
 i Sl 41:11
 j Sl 69:6
 k Sl 31:17
 l Eks 33:13
 Sl 86:11
 Sl 143:8
 m Sl 27:11
 n Sl 43:3

- 7 ĴJamo aba atukik, ti' naetik!^a
 ĴJamanik,* mol ochebaletik,
 sventa x-och li muk'ul
 Ajvalile!^b

- 8 ĴBuch'u ja' li muk'ul Ajvalil
 taje?

Ja' li Jeovae, ti tsots xchi'uk
 ti oy sju'ele,^c
 ja' li Jeova ti oy sju'el ta
 pask'ope.^d

- 9 ĴJamo aba atukik, ti' naetik!^e
 ĴJamanik, mol ochebaletik,
 sventa x-och li muk'ul
 Ajvalile!

- 10 ĴBuch'u ja' li muk'ul Ajvalil
 taje?

Ja' li Jeova ti bankilal yu'un
 soltaroetike,* ja' li muk'ul
 Ajvalile.^f (Sela).

Salmo yu'un David.

⌚ [alef]

- 25** Kajval Jeova, vo'ot ta jtaot
 ta k'oponel.

⌚ [bet]

- 2 Dios ku'un, jpatoj ko'onton
 ta atojolal;^g
 mu xavak' ti ak'o xkich'
 k'exlaltasele.^h

Mu xavak' ti xmuyubajikuk
 li kajkontratak ta skoj
 li jvokoltake.ⁱ

⌚ [guimel]

- 3 Ta melez, mi junuk
 buch'u chkom ta k'exlal
 li buch'u spatoj yo'onton
 ta atojolale,^j
 pe chich'ik k'exlaltasel li bu-
 ch'utik chvalopatinvanike.^k

⌚ [dalet]

- 4 Ak'bun kil li abetake,
 Kajval Jeova;^l
 chanubtasun sventa te
 xixanax li ta abee.^m

⌚ [e]

- 5 Ak'bun kil xchi'uk teuk xixa-
 nav li ta tuk'il be avu'une,ⁿ
 yu'un vo'ot li jpojvanej Diosot
 ku'une.

24:7 *O «Totsanik». 24:10 *K'elo Glo-
 sario, Jeova ti bankilal yu'un soltaro-
 etike.

† [waw]

Jpatoj ko'onton ta atojolal
skotol k'ak'al.

† [sayin]

- 6 Kajval Jeova, teuk me ta
ajol li xk'uxul avo'ontone
xchi'uk li tuk'il k'anelal
avu'une,^a
ti jech ono'ox avak'oj tal
ta ilele.*^b

† [jet]

- 7 Mu xavules ta ajol li jmultak
la jpas tal ta jkeremale
xchi'uk li jpaltaitake.*
Teukun me ta ajol ta skoj
li tuk'il k'anelal avu'une,^c
ta skoj li slekil avo'ontone,
Kajval Jeova.^d

† [tet]

- 8 Lek yo'onton xchi'uk tuk'
li Jeovae.^e
Ja' yu'un, chak'be yil bu sbe-
lel kuxlejal li jpsasmulile-
tike.^f

* [yod]

- 9 Ja' tsbeiltas batel ta spasel
k'usi lek li manxoetike^g
xchi'uk chak'be yil manxoe-
tik li be yu'une.^h

† [kaf]

- 10 Skotol li sbetak Jeovae ja' tu-
k'il k'anelal xchi'uk tuk'ilal
ta stojolal li buch'utik tstsak-
kik ta venta litrato yu'uneⁱ
xchi'uk li smantaltake.^j

† [lamed]

- 11 Ta skoj li abie, Kajval Jeova,^k
pasbun perton li jmule ak'o
mi toj tsots.

† [mem]

- 12 ¿Buch'u li vinik ti xi'taoj*
Jeovae?^l
Ja' chchanubtasat yu'un
Dios ti bu beal sk'an
stam batele.^m

† [nun]

- 13 Ja' tsk'upin li k'usi lekeⁿ
xchi'uk ja' chu'uninik
balumil li snitilulale.^o

25:6 *O «ti vo'ne xa ono'ox jech apa-
soj tale». 25:7 *O «li jchopolitake». 25:12 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 25

- a Eks 34:6
Is 55:3
b SI 103:17
SI 136:1
c SI 6:4
SI 51:1
d Eks 33:19
SI 27:13
e SI 92:15
SI 119:68
SI 145:9
Ech 14:17
f SI 119:33
Is 30:20
Mik 4:2
g Sof 2:3
h SI 32:8
i Dt 29:1
j SI 19:7
k SI 31:3
SI 79:9
SI 109:21
SI 143:11
Ese 36:22
Da 9:19
Mt 6:9
l SI 111:10
m SI 37:23
n SI 31:19
o SI 37:11

Kolumna 2

- a Pr 3:32
Jn 15:15
b Je 18:17
Je 22:17
Am 3:7
c SI 141:8
d SI 91:3
SI 124:6-8
e SI 73:21
f 2Sa 16:12
g SI 32:5
SI 51:9
h SI 17:8
SI 121:7
i SI 41:12
j SI 37:34

KAP. 26

- k 2Re 20:3
l SI 21:7

† [samek]

- 14 Ja' no'ox xu' lek tajek
xil sbaik xchi'uk Jeova
li buch'utik xi'taojike^a
xchi'uk ch-ak'bat sna'ik
li stratoe.^b

† [ayin]

- 15 Te-o jsat ta stojolal
li Jeovae,^c
yu'un ja' tslok'esbun
kakan li ta pets'e.^d

† [pe]

- 16 Ak'o tal asat ta jtojalal
xchi'uk ak'o ta ilel slekil
avo'onton ta jtojalal,
yu'un jtuk oyun xchi'uk
ch'abal buch'u spakbun
jk'oplal.

† [sade]

- 17 Epajem tajek li k'usi ta
jvul-o ko'ontone;^e
koltaun lok'el li ta jvokole.

† [rex]

- 18 K'elavil li k'usi ta jvul-o ko'on-
tone xchi'uk li jvokole^f
xchi'uk ch'aybun skotol
li jmule.^g

- 19 K'elavil k'u to yepal
li kajkontratake
xchi'uk ti k'u to yepal
sp'ajojikune.

† [xin]

- 20 Chabibun li jkuxlejale
xchi'uk koltaun.^h
Mu me xavak'un ta k'exlal,
yu'un te jsa'oj jpojjobbail
ta atojolal.

† [taw]

- 21 Ja'uk me ak'o xchabiun
li stuk'il ko'ontone
xchi'uk li jtuk'ilale,ⁱ
yu'un te jtaoj spatobil
ko'onton ta atojolal.^j

- 22 Dios ku'un, koltao lok'el* ta
skotol svokol li Israele.

Salmo yu'un David.

- 26** Chapanun, Kajval Jeova,
yu'un tuk'-o ko'onton
kak'oj jba;^k
mu'yuk xichibet, jpatoj ko'on-
ton ta atojolal, Jeova.^l

25:22 *Literal «mano lok'el».

- 2 Kajval Jeova, chajun ta k'elel xchi'uk ak'un ta preva;
lekubtaso li ko'ontone xchi'uk li k'usi ta jnop ta yutil to jnopbene.*^a
- 3 Yu'un skotol ora ta jnopbe sk'oplal li tuk'il k'anelal avu'une
xchi'uk ja' jbeinoj-o li k'usi meel avu'une.^b
- 4 Mu'yuk ta jchi'in* li jlo'lavanej krixchanoetike^c
xchi'uk mu'yuk ta jchi'in li buch'u mu xak' ta ilel k'u yelanik ta melele.*^d
- 5 Bats'i mu jk'an jchi'in li buch'u mu'yuk xk'uxul yo'ontone^d
xchi'uk mu jk'an jchi'in* li buch'u toj chopolike.*^e
- 6 Ta jpok jk'ob sventa chkak' ta ilel ti mu'yuk jmule xchi'uk ta joyobta li skajleb amotone, Kajval Jeova,
7 sventa xich' a'iel lek ti k'u yelan ta jtoj ta vokole^f
xchi'uk ti xkal batel li k'usitik labalik sba apasoje.
- 8 Jeova, jk'anoj li na bu nakalote,^g
ja' li bu oy amuk'ulale.^h
- 9 Mu ko'oluk xamesun batel xchi'uk li jpasmuliletike,ⁱ
mu teuk ko'ol xalajesun xchi'uk li jsa'k'opetike.*
- 10 Yu'un ja' yabtelinoj sk'obik li talelal ti toj k'exlal sbae xchi'uk tsakoj tak'in*
li sbats'ik'obike.
- 11 Yan li vo'one tuk'-o ko'onton kak'oj jba.
Pojun lok'el* xchi'uk ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal.

26:2 *Literal «li jrinylene». 26:4 *Literal «Mu'yuk ta jchi'in ta chotlej». #O «mu'yuk ta jkap jba xchi'uk li jlo'lavanejetike». 26:5 *Literal «jchi'in ta chotlej». 26:9 *O «jmalch'ich' krixchanoetike». 26:10 *O «mich'ob k'abal». 26:11 *Literal «Manun lok'el».

KAP. 26

a SI 17:3
SI 66:10

b SI 43:3
SI 86:11

c Jer 15:17

d SI 139:21

e SI 1:1

f SI 50:23
SI 95:2

g 1Sa 3:3
1Kr 16:1
SI 27:4

h SI 63:2

i 1Sa 25:29

Kolumna 2

a 1Sa 2:9
Pr 10:9

b SI 111:1

KAP. 27

c SI 36:9
SI 43:3
SI 119:105

d SI 23:4
Ro 8:31
Ebr 13:6

e SI 62:6
Is 12:2

f SI 22:16

g 2Kr 20:15
2Kr 32:7
SI 3:6

h SI 23:6
SI 65:4

i 1Sa 3:3
1Kr 16:1
SI 26:8

j SI 32:7
SI 57:1
Sof 2:3

k SI 61:4

l SI 40:2

- 12 Ta stenlejaltik va'alun;^a
ta jk'upil k'opta Jeova li ta muk'ta tsobobbaile.*^b

Salmo yu'un David.

- 27 Ja' sakil osil k'otem ku'un^c
li Jeovae xchi'uk ja'
jkoltavanej ku'un.

¿Buch'u van xu' jxi'ta?^d
Ja' tsatsal pojobbail ku'un
sventa jkuxlejal^e li Jeovae.
¿Buch'u van xu' sibtasan?

- 2 K'alal la tsakikun ta k'op
sventa tsbik'ikun junlej^f li
buch'utik toj chopolike,
ja' mak' yakan stukik xchi'uk
ja' yalik ta lum li kajkontra-
take.

- 3 Ak'o mi tsjoiikun sventa
tskontrainikun li solta-
roetike,
mu'yuk ch-och xi'el ta
ko'onton.^g

Ak'o mi xlik k'op sventa
tskontrainikun,
jech-o jpatoj ko'onton
ta stojolal.

- 4 Jtos no'ox li k'usi jk'anojbe
Jeovae
—j'pel ta ko'onton ja' ta jsa'ob
batel—
ja' ti teuk xinaki ta sna Jeova
ti jayib k'ak'al kuxulune,^h
sventa teuk-o jk'elobje li
yutsil slekial Jeovae
xchi'uk ti jk'upinbe sk'elel*
li stemploe.ⁱ

- 5 Yu'un ja' te tsnak'un* ta
snak'obbail k'alal ja'o
yorail vokolile;^j
te tsnak'un li ta yut skarpana
ti bu lek nak'ale;^k
te chluchanun muyel ta sba
muk'ta ton.^l

- 6 Avi une, laj xa jtsal li kajkon-
tratak ti joyal ta jtojolale;
xi-avet ta muyubajel k'alal
chkak' milbil matanal
li ta skarpanae;

26:12 *O «ti bu tsobol ep krixchanoetike». 27:2 *O «t'ab». 27:4 *O «ti jnopbe lek sk'oplal k'alal ta jk'el». 27:5 *O «tsmukun».

ta jk'upil k'opta ta k'ejimole-
tik* li Jeovae.

- 7** Kajval Jeova, chikintabun
k'alal xivokolet ta
atojolale;^a
ak'o ta ilel slekil avo'onton
ta jtojolal xchi'uk
tak'bun.^b
- 8** Li ko'ontone xi tsvules
ta jol li amantale:
«Jp'eluk avo'onton
xasa'ikun».
Kajval Jeova, li vo'one jp'el
ko'onton ta jsa'ot.^c
- 9** Mu xanak* asat ta jtojolal.^d
Mu xajipun komel ta skape-
mal ajol ti vo'on avajtune-
lune.
Vo'ot jkoltavanejot ku'un;^e
mu xajipun, mu xaviktaun
komel, vo'ot li jpojvanej
Diosot ku'une.
- 10** Ak'o mi xiktaun komel
li jtot jme'e,^f
ja' ono'ox tsvaintainun
li Jeovae.^g
- 11** Ak'bun kil li abee,
Kajval Jeova,^h
beiltasun batel ta sbelel
tuk'ilal sventa mu'yukuk
k'usi spasbun li kajkontra-
take.
- 12** Mu xavak'un ta sk'ob li kaj-
kontratake,ⁱ
yu'un jech'e' sjutojbeikun*
jmul^j
xchi'uk tsk'an tsyayijesikun.
- 13** ¿Bu oyun jechuk ti mu'yukuk
xch'unel ko'onton
ti chkilbe li slekil yo'onton
Jeova yo' to kuxulune?*
- 14** Pato avo'onton ta stojolal
Jeova,^k
tsotsuk avo'onton xchi'uk
mu me xachibaj.^m
Ta melel, pato avo'onton
ta stojolal Jeova.

27:6 *O «ta jtijbe sonetik». 27:9 *O
«xamuk». 27:12 *O «snopojbeikun».
27:13 *O ja' van sk'oplal «Ta sjunul
ko'onton jch'unoj ti chkilbe li slekil yo'on-
ton Jeova yo' to kuxulune».

KAP. 27

- a SI 130:2
b SI 4:1
SI 5:2
c SI 63:1
SI 105:4
Sof 2:3
d SI 69:17
SI 143:7
e SI 46:1
f SI 69:8
g Is 49:15
h SI 25:4
SI 86:11
Is 30:20
Is 54:13
i SI 31:8
SI 41:2
SI 41:11
j Mt 26:59-61
k Job 33:28-30
l SI 25:3
SI 62:5
m Is 40:31

Kolumna 2

KAP. 28

- a Dt 32:4
Is 26:4
b Job 33:28
c SI 5:7
d Nu 16:25, 26
SI 26:9
e SI 62:4
f SI 59:12
Jer 18:22
g SI 62:12
2Te 1:6
h Job 34:26, 27
i Is 5:12
j Is 12:2
k Je 15:1
2Sa 22:3
SI 3:3
l SI 56:4

Salmo yu'un David.

28

Xivokolet-o ta atojolal,
Kajval Jeova, vo'ot ti
k'otemot ta Muk'ta Ton
ku'une;^a

mu achikinuk no'ox xava'i
li k'usi chkale.*

Jech chibat k'ucha'al
li buch'utik chyalik
batel ta ch'en*^b

mi te no'ox ts'ijil lakom
ta jtojolale.

- 2** Chikintao k'alal xivokolet
ta jk'an ak'o xakoltaune,
chikintao k'alal ta jtoy batel
jk'ob li ta yutil to tajek
ti bu ch'ul avu'une.^c

- 3** Mu ko'oluk xajochun batel
xchi'uk li buch'utik toj
chopoliike, ti nopem xa'iiik
spasel li k'usi chak' voko-
lile,^d

ti jun xa yo'onton tsk'opon
xchi'ilik yilele, pe ti te oy
ta yo'ontonik li k'usi toj
chopole.^e

- 4** Tojbo sutel ti k'u yelan
la spasike,^f
ti k'u yelan toj chopol nopem
xa'iiik spasele.

Tojbo sutel li yabtel sk'obike,
jechuk xatojbe sutel k'ucha'al
la spasike.^g

- 5** Yu'un mu'yuk tstsakik ta
venta li k'usitik tspas
Jeovae^h

mi ja'uk li yabteltak sk'obe.ⁱ
Ta sjines ta j-ech'el xchi'uk
mu'yuk xa chcha'va'an.

- 6** Ak'o yich' k'upil k'optael
li Jeovae,

yu'un laj xa ya'i ti xivokolet
ta jk'an koltaele.

- 7** Ja' k'otem ta jtsatsal
li Jeovae' xchi'uk ja'
k'otem ta j-eskudo;*^k
jpatoj ko'onton ta stojolal.^l
La skoltaun, va'un xmuyubaj
li ko'ontone,
jech oxal ta jk'upil k'opta
li ta jk'ejimole.

28:1 *O «chikintao li k'usi chkale». #O
«mukinal». 28:7 *O «jmakobbail».

- 8 Li Jeovae ja' k'otem ta stsatsal li steklumale, ja' tsatsal pojabbail, ti tspoj li buch'u t'ujbil yu'une.^a
- 9 Koltao li ateklumale xchi'uk ak'bo bendision li buch'utik ja' avu'une.^b
- Chabio k'ucha'al chchabivan jun jchabichij xchi'uk teuk-o xapet sbatel osil.^c

Sk'ejimol David.

- 29** Ak'beik Jeova li k'usi sta-oe, vo'oxuk li xnich-naboxuk buch'utik tsots yipike,

ak'beik Jeova li k'usi sta-o ta skoj li smuk'ulale xchi'uk li yipe.^d

- 2 Albeik smuk'ulal Jeova ti sta-o ta skoj li sbie.

Alapojuk ach'ul k'u'ik* xa-kejan abaik ta stojolal[#] Jeova.

- 3 Chich' a'ibel yech'omal ye Jeova li ta sba vo'e; xk'avlajet no'ox yech'omal ye li muk'ul Diose.^e

Te oy Jeova li ta sba epal vo'e.^f

- 4 Toj ech' xa no'ox tsots li yech'omal ye Jeovae;^g toj ech' xa no'ox labal sba li yech'omal ye Jeovae.

- 5 Tsk'as sedro te'etik li yech'omal ye Jeovae; ta melel, tsililn ta k'asel sedro te'etik ta Libano^h li Jeovae.

- 6 Chp'it yu'un k'ucha'al ch'iom tot vakax li Libano^e xchi'uk chp'it yu'un k'ucha'al jkot ch'iom te'tikal tot vakax li Sirione.^{#i}

- 7 Chlok' tal sleb k'ok' li ta yech'omal ye Jeovae;^j

29:2 *O ja' van sk'oplal «Ta skoj li yutsilal ti toj ch'ule, sk'an». #O «xavich'ik ta muk'». 29:6 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li vitstikaltik ta Libano^e. #Ja' jech ya-k'ojbeik sbi jsidonetik ta vo'ne li vits Eromone. K'elo Deuteronomio 3:9.

KAP. 28

a 1Sa 16:13
2Sa 22:3
Sl 20:6

b Dt 9:29

c Is 40:11

KAP. 29

d 1Kr 16:28, 29

e 1Sa 7:10
Sl 18:13

f Sl 104:3

g Job 26:11
Job 40:9

h Is 2:12, 13

i Dt 3:8, 9

j Eks 19:18
Sl 77:18

Kolumna 2

a Is 13:13
Ebr 12:26

b Nu 13:26

c Is 10:17, 18
Ese 20:47

d Job 38:25

e 1Ti 1:17

f Is 40:29

g Sl 72:7

KAP. 30

h Sl 25:2
Sl 41:11

i 2Re 20:5
Sl 6:2
Sl 103:3

j Sl 86:13

k Sl 16:10
Sl 28:1
Is 38:17
Jon 2:6

l Sl 32:11

m Eks 3:15

- 8 li yech'omal ye Jeovae chnik yu'un li takixokol balumile,^a li Jeovae chnik yu'un li takixokol balumil ta Kadese.^b
- 9 Li yech'omal ye Jeovae chnik yu'un li te'tikalchije xchi'uk chvok' yol yu'un, jech xtok, t'anal chkom yu'un li te'tikaltike.^c

Xi chal skotolik li buch'utik te oy ta stemploe: «¡Albeik smuk'ulal li Diose!».

- 10 Li xchotleb sventa ajvalil li Jeovae te oy ta sba nojelal ta vo';^{#d}

chotol xa ta xchotleb sventa ja'uk Ajvalil sbatel osil li Jeovae.^e

- 11 Chak'be stsatsal steklumal li Jeovae.^f

Li bendision chak'be steklumal Jeovae ja' li jun o'ontonale.^g

K'ejimol k'alal laj yich' ak'el ta sk'ob Dios li nae. Sk'ejimol David.

- 30** Ta jtoybot ak'oplal, Kajval Jeova, yu'un atoyojun* likel;

mu'yuk laj avak' muyubajuk li kajkontratak ta skoj li jvokoltake.^h

- 2 Kajval Jeova, Dios ku'un, xi-avet la jk'anbot ak'o xa-koltaun, va'un la apoxtaun.ⁱ

- 3 Kajval Jeova, la atotsun muyel li ta Mukinale.^{#j} Kuxulun-o avu'un, la akoltaun sventa mu xi-och yalel ta ch'en.^{#k}

- 4 K'upil k'optaik ta k'ejimole-tik* li Jeovae, vo'oxuk ti tuk' avak'oj abaik ta stojolale.^l

K'upil k'optabeik li xch'ul bie;^m

29:10 *O «muk'ul nab ta vinajel». 30:1 *O «amuyesojun». 30:3 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. #O «mukinal». 30:4 *O «Tijbeik sone-tik».

- 5 *yu'un jlikel no'ox oy sk'ak'al yo'onton ta jtojolaltik,^a pe li slekil yo'ontone te oy-o ti k'u sjalil kuxulutike.^b Xu' van xlik ok'kutik li ta mal k'ak'ale, pe xij-avet no'ox ta muyubajel li ta sobe.^c*
- 6 *Xi laj kal k'alal mu'yuk to'ox k'usi ta jvul-o ko'ontone: «Mu'yuk buch'u xu' svuyilannun».**
- 7 *Kajval Jeova, k'alal lek to'ox chavilune,* tsots to'ox laj ka'i jba avu'un k'ucha'al vits.^d Pe lixi' ta jyalel k'alal la anak^e asate.^e*
- 8 *Te xi-avet-o ta atjotal, Kajval Jeova;^f xchi'uk te xivokolet-o ta jk'an ak'o xakoltaun, Jeova.*
- 9 *¿K'usi sbalil mi lichame,* mi liyal batel ta ch'ene?^g ¿Mi tsk'upil k'optaot li pukuke?^h ¿Mi chalbe van sk'oplal ti tuk' chavak' abae?ⁱ*
- 10 *Kajval Jeova, chikintao xchi'uk ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal.^j K'otan ta jkoltavanej ku'un,^k Kajval Jeova.*
- 11 *Laj xa ak'atajesbun ta ak'ot li yatel ko'ontone; laj xa alok'bun li ch'ixal k'u'ile,* va'un ja' xa laj avak'bun jk'u'in li muyubajele*
- 12 *sventa xu' jk'upil k'optaot ta k'ejimol xchi'uk ti mu teuk ts'ijil xikome. Kajval Jeova, Dios ku'un, ta jk'upil k'optaot sbatel osil.*
- Sventa bankilal jtijson.
Sk'ejimol David.
- 31** *Te jsa'oj jnak'obbail ta atjotal, Kajval Jeova.^l Mu me jutebuk xi-ak'at ta k'exlal.^m*

30:6 *O «Mu'yuk buch'u xu' xitamlalet yu'un». 30:7 *O «k'alal oy to'ox slekil avo'onton ta jtojolale». #O «amuk» 30:9 *Literal «li jch'ich'ele». #O «mukinale». ΔO «lume». 30:11 *K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*.

KAP. 30

a Is 12:1

b Is 54:8

c Sl 126:5

d 2Sa 5:12
Sl 89:17e Sl 10:1
Sl 143:7f Sl 34:6
Sl 77:1

g Sl 28:1

h Sl 6:5
Sl 115:17
Ekl 9:10i Sl 88:11
Is 38:18

j Sl 143:1

k Sl 28:7

KAP. 31

l Sl 18:2

m Sl 22:4, 5
Ro 10:11

Kolumna 2

a Sl 143:1

b Sl 40:17
Sl 70:1
Sl 71:2c 2Sa 22:3
Sl 18:2

d 2Sa 22:2

e Sl 25:11
Jer 14:7

f Sl 23:3

g Sl 91:3
Mt 6:13

h Pr 18:10

i Lu 23:46
Ech 7:59

j Dt 32:4

k Sl 9:13

l Sl 6:7

m Sl 22:14

n Pr 15:13

o Sl 71:9

Koltaun ta skoj li atuk'ilale.^a2 *Ts'etano tal achikin ta jtojolal.**La' koltaun ta anil.^bK'otan ta vits ku'un sventa te jsa' jnak'obbail, jun tsatsal nak'obbail sventa spojun.^c3 *Yu'un vo'ot li tayal ton k'o'temot ku'une xchi'uk vo'ot jtsatsal pojobbailot;^d ta skoj li abie^e chabeiltasan xchi'uk chachabiun.^f*4 *Chakoltaun lok'el li ta pets' ti ta mukul yak'ojike,^g yu'un vo'ot li jtsatsal nak'obbailote.^h*5 *Chkak' ta ak'ob li yip jkuxle-jale.ⁱ Apojojun, Kajval Jeova, ti vo'ot li Diosot ti melel xana' xak'opoje.^j*6 *Jp'ajoj li buch'utik ja' chich'ik ta muk' jeche' santoetike, ti mu k'usi xtunik-oe, yan li vo'one jpatoj ko'onton ta stojolal Jeova.*7 *Xkuxet ta jyalel ko'onton yu'un li tuk'il k'anelal avu'une,*yu'un aviloj xa li jvokole;^k avak'oj xa venta li k'usitik k'ux tajek chka'ie.8 *Mu'yuk avak'ojun ta sk'ob li kajkontratake, yu'un ja' te la ava'anun ti bu jun ko'ontone.**9 *Kajval Jeova, ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal, yu'un chkat ko'onton.*Laj xa yip jsat ta skoj li jvokole' xchi'uk k'unib xa sjunul li jbek'tale.^m10 *Tslajesbun xa jkuxlejal li at-o'ontoneⁿ xchi'uk skomajesojbun xa jayib jabil kuxulun li jik' o'ontone.^o*

31:2 *O «Nijano aba xchi'uk chikintabun». 31:5 *O «jch'ulele». #O «li tuk'il Diosote». 31:8 *O «ti bu jamalaltike». 31:9 *O «li jch'ute».

Chlaj xa batel kupal ta skoj
li jpaltaile;*
chk'unib xa li jbakile.^a

- 11** Sp'ajojikun skotol li kajkon-
tratake,^b
pe mas to li jlak'natake.
Jech xtok, chi'ik ta jtojolal
li buch'utik xkojtitine;
chjatavik batel ta jtojolal mi
laj yilikon ti bu oy krixchano-
etike.^c
- 12** Xch'ayojikun xa ta sjolik
xchi'uk ta yo'ontonik,*
chamemun xa yileluk;
xiko'olaj k'ucha'al vok'em
jarra.
- 13** Ka'ioj ti ep k'usitik toj cho-
pol chalik li krixchano-
etike;
buyuk no'ox batkun, chixi'
tajek.^d
K'alal tspas ta jmoj sjolik
sventa tskontrainikune,
tsnop tsmilikun.^e
- 14** Pe jpatoj ko'onton ta atojolal,
Kajval Jeova.^f
Xi chkale: «Vo'ot Jdiosot».^g
- 15** Te oy ta avok ak'ob li jkuxle-
jale.*
Koltau lok'el ta sk'ob li kaj-
kontratake xchi'uk li bu-
ch'utik chilbajinikune.^h
- 16** Ak'o xojobajuk asat ta stojo-
lal li avajtunele.ⁱ
Pojun lok'el ta skoj li tuk'il
k'anelal avu'one.
- 17** Kajval Jeova, mu me xkich'
ak'el ta k'exlal k'alal
xivokolet ta atojolale.^j
Ak'o yich' ak'el ta k'exlal
li buch'u toj chopolike;^k
ak'o ts'ijluk xkomik ta
Mukinal.*^l
- 18** Ak'o uma'uk xkom
li jutk'opetike,^m

31:10 *O «li jchopolile». **31:12** *O «snopbenik». **31:15** *Literal «li koraille». **31:17** *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, *mukinal*. **31:18** *O «jnopk'opetike; j-epalk'opetike».

KAP. 31

- a SI 32:3
SI 102:3, 5
- b SI 22:6
SI 42:10
SI 102:8
- c SI 38:11
- d Jer 20:10
- e SI 57:4
- f SI 56:4
- g SI 43:5
- h SI 142:6
- i Nu 6:25
- j SI 25:2
Is 50:7
- k Ne 6:16
Is 41:11
Jer 20:11
- l 1Sa 2:9
- m SI 12:3
SI 63:11

Kolumna 2

- a SI 73:1
Is 63:7
- b Is 64:4
1Ko 2:9
- c SI 126:2
Is 26:12
- d SI 27:5
SI 32:7
- e SI 64:2, 3
- f SI 17:7
- g 1Sa 23:7
- h Jon 2:4
- i 2Kr 33:13
SI 6:9
Pr 15:29
Ebr 5:7
- j Dt 10:12
- k 1Sa 2:9
SI 145:20
- l 2Sa 22:28
Is 2:11
Snt 4:6
- m Is 35:4
- n SI 62:1
Lam 3:20, 21
Mik 7:7

KAP. 32

- o Is 1:18
Ech 3:19

li buch'utik xtoyet chk'opojik
xchi'uk ti sp'ajojik li buch'u-
tik tuk' yak'oj sbaike.

- 19** jToj ech' xa no'ox li slekil
avo'ontone!^a
Anak'oj* sventa xavak'be
li buch'utik xi'taojote^{#b}
xchi'uk avak'oj ta ilel ta stojo-
lal skotol li krixchanoetike,
ta stojolal li buch'utik tsa'
snak'obbailik ta atojolale.^c
- 20** Te chanak'* ti bu lek nak'al
yo' bu oyot^d
ta skoj li k'usi chopol snopoj
tspasik li krixchanoetike;
te chanak' li ta nak'obbail
avu'un
ta skoj li k'usi chopol tspas-
batike.^{#e}
- 21** K'upil k'optabiluk li Jeovae,
yu'un toj labal sba ti k'u yelan
yak'oj ta ilel tuk'il k'anelal
ta jtojolal^f li ta jtekum
ti joyobtabil xae.^g
- 22** Yan li vo'one lixi' talek
xchi'uk xi laj kale:
«Li' ak'elaj chlaj jk'oplale».^h
Pe la achikinta ti xivokolet
la jk'an ak'o xakoltaune.ⁱ
- 23** jK'anik li Jeovae, akotolik ti
tuk' avo'ontone avak'oj abaik
ta stojolale!^j
Chchabiat yu'un Jeova li bu-
ch'utik tuk' yak'oj sbaike,^k
yan li jtoybaetike^l tsots
chak'be kastigo.
- 24** Mu xachibajik xchi'uk
tsotsuk avo'ontonik,^m
akotolik ti apatoj avo'ontonik
ta stojolal Jeovae.ⁿ
Salmo yu'un David. Maskil.*
- 32** Xmuyubaj no'ox li buch'u
ak'bil xa ta perton li
k'usitik chopol spasoje,
li buch'u tup'bil xa*
li smule.^o

31:19 *O «Ak'ejoj». #K'elo Glosario, *xi'tael Dios*. **31:20** *O «chamuk». #Literal «ti tsa' k'op ta yok'ike». **32:Tit** *K'elo Glosario, *maskil*. **32:1** *O «pasbil xa perton».

- 2 Xmuyubaj no'ox li buch'u mu'yuk smul ch-ilat yu'un li Jeovae,^a ti mu'yuk chlo'lavan ta yo'ontone.
- 3 K'alal ts'ijil likome, lik lajuk jbakil ta skoj ti ta jik' ko'on-ton skotol k'ak'ale.^b
- 4 Yu'un laj ka'ibe yalal ak'ob* ta k'ak'al ak'obal.^c Li kipale ul batel k'ucha'al li vo' ta yorail k'ixinaltik ta veranoe.[#] (Sela).
- 5 Va'un, laj kalbot ta jamal li jmul; mu'yuk bu la jmul li jpaltaile.^{*d} Xi laj kale: «Chkalbe ta jamal Jeova li k'usi chopol jpasoje».^e Va'un, la apasbun perton li jmul ti toj ech' xa no'ox chopole.^f (Sela).
- 6 Jech oxal, tstaot ta k'oponel^g skotol li buch'u tuk' chak' sba yo' to xatak' sa'ele.^h Va'un, mi ja'uk bu chtaata yu'un li nojelal ta vo'e.
- 7 Vo'ot k'otemot ta jnak'obbail; vo'ot chachabiun li ta yorail vokolile.ⁱ Joyol ta jtojolal avu'un li avanel ta muyubajel sventa kolebale.^j (Sela).
- 8 Xi laj avale: «Ta jp'ijubtasot xchi'uk ta jchanubtasot bu beal sk'an xatam batel.^k Te kak'oj batel jsat ta atojolal k'alal ta jtojobtasote.^l
- 9 Mu jechuk xapas aba k'ucha'al jkot ka' o jkotuk mula ti mu xa'ibe xchikinala,^m ti sk'an sfreno xchi'uk sjakima* sventa xich' pajesel k'alal xyolet[#] ta anil yo' to mu'yuk nopajem tal ta atojolale».

32:4 *O «mu'yuk lek chavilun». #Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. 32:5 *O «li jchopolile». 32:9 *O «xchuk sni». #O «xtolet; xvilet».

KAP. 32

a Ro 4:7,8

b Pr 28:13

c Sl 38:2

d Sl 38:18
Sl 51:4
1Jn 1:9e Le 5:5
Sl 41:4f 2Sa 12:13
Sl 86:5
Sl 103:3
Is 44:22

g Sl 65:2,3

h Sl 69:13
Is 55:6

i Sl 9:9

j Eks 15:1
2Sa 22:1

k Sl 86:11

l Pr 3:6

m Pr 26:3
Jer 8:6

Kolumna 2

a Sl 34:8
Pr 13:21
Pr 16:20

KAP. 33

b Flp 4:4

c Sl 40:3
Sl 98:1
Sl 149:1
Is 42:10
Ap 5:9

d Sl 12:6

e Job 37:23
Sl 11:7
Sl 45:7f Sl 145:16
Ech 14:17

g Ebr 11:3

h Je 1:9
Job 38:8-11
Pr 8:29
Jer 5:22

i Ap 14:7

- 10 Toj ep k'usi k'ux cha'i li buch'u toj chopole; ja'uk li buch'u spatoj yo'onton ta stojolal Jeovae joyobtabil li ta tuk'il k'anelal yu'une.^a

- 11 Muyubajanik no'ox ta stojolal li Jeovae xchi'uk kuxetuk no'ox avo'ontonik, vo'oxuk ti tuk' avak'oj abaik; avanantik ta muyubajel akotolik li buch'utik tuk' avo'ontonike.

33

Avanantik ta muyubajel ta stojolal Jeova,^b vo'oxuk ti tuk' avak'oj abaik.

Yu'un sta-o xak'upil k'optaik, vo'oxuk ti tuk' avak'oj abaik.

- 2 Tojbeik ta vokol Jeova ta arpa; k'ejintabeik k'ejimoletik* ta stijobil son ti oy lajuneb yak'ile.
- 3 K'ejintabeik junuk ach' k'ejimol;^c tojobanik lek stijel li yak'iltak stijobil sone xchi'uk avanantik ta muyubajel.
- 4 Yu'un tuk' li sk'op^d Jeovae xchi'uk xu' jpat-o ko'ontontik skotol li k'usitik tspase.
- 5 Sk'anoj li tuk'ilale xchi'uk mu'yuk cht'ujvan k'alal chchapanvane.^e Noj ta tuk'il k'anelal yu'un Jeova li balumile.^f
- 6 Ta smantal Jeova laj yich' pasel li vinajele^g xchi'uk ta yik'al ye ayan skotol li k'usitik oy tee.^{*h}
- 7 Ta stsob ta jmoj li ya'lal nabe, xko'olaj k'ucha'al tsmakbe yok;^h tistik' ta yavil li vo' ti xyuk'la-jet tajeke.
- 8 Ak'o xi'ta* Jeova' skotol li jnaklejetik ta balumile.

33:2 *O «tijbeik sonetik». 33:6 *Lital «skotol li soltarotetik tee». 33:8 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

- Ak'o labaluk sba xilik Dios li jnaklejetik ta balumil ti bu oy k'usitik lek xch'ie.
- 9 Yu'un laj yal mantal, va'un lik ayanuk li k'usitike;^a laj yal mantal, laje va'i skotol li k'usitike.^b
- 10 Li Jeovae xtuch'o'jbe ta be li k'usi chopol snopoj tspacek* li muk'tik lumetike;^c xtuch'o'jbe ta be k'usi oy ta yo'onton tspacek* li jteklumetike.^d
- 11 Pe li tojbtasel yu'un Jeovae te oy-o sbatel osil;^e li k'usitik snopoj ta yo'ontone chjalij ak'o mi xjelav jayk'oluk kuxlejal.
- 12 Xmuyubaj no'ox li muk'ta lum ti ja' Sdiosik li Jeovae,^f li jteklum ti ja' st'ujoj sventa ja' xk'ot ta spartee.^g
- 13 Ta vinajel to chk'elvan tal li Jeovae; chil tael skotol li xnich'nab krixchanoetike.^h
- 14 Ti bu to nakale, te to yak'oj tal sat ta stojolal skotol li jnaklejetik ta balumile.
- 15 Ja' spaso'jbe yo'onton skotolik; chchajbe ta k'elel skotol li k'usitik tspacek.ⁱ
- 16 Mi junuk ajvalil xu' xpojat yu'un li epal soltaroetike;^j li jun vinik ti lek xu' yu'une ma'uk chpojat ta skoj ti lek xu' yu'une.^k
- 17 Jeche' ta jpat ko'ontontik sventa tskoltautik* li ka'e;^l ma'uk ti jp'el xa sk'oplal tskoltautik ta skoj ti toj tsots yipe.
- 18 jK'elavilik! Te oy sat Jeova ta stojolal li buch'u xi'taojike,^m li buch'u spatoj yo'ontontik li ta tuk'il k'anelal yu'une,

33:10 *O «li tojbtasel yu'unik». *O «ta snopbenik». 33:17 *O «ti jpastik kanal yu'un».

KAP. 33

a SI 148:4, 5

b SI 119:90

c Is 8:10
Is 19:3

d SI 21:8, 11

e Pr 19:21
Is 46:10

f Dt 33:29

g SI 65:4
SI 135:4
1Pe 2:9h SI 11:4
SI 14:2
Pr 15:3
Ebr 4:13i 1Kr 28:9
Job 34:21
Pr 24:12

j Jos 11:6

k 2Kr 32:21
SI 44:4, 5l 2Re 7:6, 7
SI 20:7
Pr 21:31
Is 31:1m Job 36:7
SI 34:15

Kolumna 2

a Is 33:15, 16

b Dt 33:29

c SI 28:7
Pr 18:10

d SI 32:10

e Mik 7:7

KAP. 34

f 1Sa 21:12, 13

g Jer 9:24
1Ko 1:31

h SI 35:27

i Ebr 5:7

j SI 18:48

- 19 sventa skolta lok'el li ta lajelale xchi'uk sventa kuxuluk xkomik li ta yorail tsatsal vi'nale.^a
- 20 Jmalaojtik tajek tskoltautik li Jeovae. Ja' jkoltavanej ku'untik xchi'uk ja' j-eskudotik.^{*b}
- 21 Xmuyubaj ko'ontontik ta stojolal, yu'un jpatoj ko'ontontik ta stojolal li xch'ul bie.^c
- 22 Li' me oyuk ta jtojolalkutik li tuk'il k'anelal avu'une, Kajval Jeova,^d yo' to jmalaoj chakoltaunkutike.^e

Salmo yu'un David, ja'o k'alal la spas sba ta chuvaj yilel' ta stojolal Abimeleke, ti nutsal lok'ele, va'un la stam batel sbe.

N [alef]

- 34 Skotol ora ta jk'upil k'opta li Jeovae; mu xpaj ke ta sk'upil k'optael.

N [bet]

- 2 Muk' jk'oplal chka'i jba ta stojolal li Jeovae;^g taje chk'ot ta xchikin li manxoetike, va'un chmuyubajik.

N [guimel]

- 3 Ko'ol jmuk'ibtasbetik sk'oplal li Jeovae;^h jmoj jtoybetik sk'oplal li sbie.

N [dalet]

- 4 Oy k'usi la jk'anbe li Jeovae, va'un la stak'bun.ⁱ Ja' la skoltaun lok'el ta sventa li k'usitik ta xixi'oe.^j

N [e]

- 5 Li buch'utik la sk'elik batele xojobinaj satik ta muyubajel. Mu xu' xich' k'exlaltasel li satike.

N [sayin]

- 6 Vo'on ti bik'it kak'oj jbae la jta ta k'oponel li Jeovae, va'un la xchikintabun.

33:20 *O «jmakobbaitik».

Ja' la skoltaun ta skotol
li jvokoltake.^a

⌈ [jet]

7 Li yaj-anjel Jeovae te xjoyet
ta stojolal li buch'utik
xi'taojik* Diose^b
xchi'uk chkoltaatik.^c

⌋ [tet]

8 Pasik preva, va'un chavilik
ti toj lek li Jeovae;^d
xmuyubaj no'ox li buch'u tsa'
snak'obbail ta stojolale.

* [yod]

9 Xi'taik Jeova akotolik li vo'o-
xuk ti ch'uloxuk yu'une,
yu'un mu'yuk k'usi tspas
palta yu'unik li buch'utik
xi'taojike.^e

⌋ [kaf]

10 K'alal ta tsatsal ch'iom
leonetik* chilik vi'nal,
yan li buch'utik tsa'ik Jeovae
mu'yuk bu tspas palta
yu'unik li k'usitik leke.^f

⌋ [amed]

11 La'ik, kuni nich'nabtak,
chikintabeikun;
ta jchanubtasoxuk ta
xi'tael li Jeovae.^g

⌋ [mem]

12 ¿Buch'u ti xmuyubaj no'ox
tsk'an chkuxie
xchi'uk ti tsk'upin ya'i jal
xkuxlejale?^h

⌋ [nun]

13 Va'un bi, sk'an xapajes avok'
ta sventa li k'usi chopoleⁱ
xchi'uk sk'an xapajes ave ta
lo'lavanej.^j

⌋ [samek]

14 Ch'ako aba lok'el ta sventa
li k'usi chopole, ja'uk
xapas li k'usi leke;^k
ja'uk xasa' li jun o'ontonale
xchi'uk ja'uk xats'akli
batel.^l

⌋ [ayin]

15 Te yak'oj sat Jeova ta stojolal
li buch'utik tuk'ike^m

KAP. 34

a 2Sa 22:1

b 2Re 6:17
Si 91:11
Mt 18:10
Ebr 1:7, 14

c 2Re 19:35
Da 6:22
Ech 5:18, 19
Ech 12:11

d 1Pe 2:3

e Si 23:1
Flp 4:19

f Si 23:6
Si 84:11

g Job 28:28
Pr 1:7
Pr 8:13

h Dt 6:1, 2
Dt 30:19, 20
1Pe 3:10-12

i Snt 1:26
Snt 3:8

j Pr 12:19
Pr 15:4
1Pe 2:1

k Si 37:27
Si 97:10
Am 5:15
Ro 12:9

l Mt 5:9
Ebr 12:14

m Job 36:7
Si 33:18

Kolumna 2

a Si 18:6
Is 59:1

b Si 37:10
Pr 10:7

c Si 145:18, 19

d 2Kr 32:22
Ech 12:11

e Si 147:3
Is 61:1

f Si 51:17
Is 57:15
Is 66:2

g Pr 24:16
2Ti 3:12

h Da 6:21, 22
1Ko 10:13

i Jn 19:36

j Si 84:11

KAP. 35

k 1Sa 24:15

l Si 3:7

m Eks 15:3

xchi'uk chchikintabe k'alal
xvokoletik tsk'anik
koltae.^a

⌋ [pe]

16 Pe kontra chil Jeova
li buch'utik tspasik
k'usitik chopole,
chtup'bat sk'oplalik
ta balumil.^b

⌋ [sade]

17 Xvokoletik ta stojolal Jeova
li buch'utik tuk'ike, va'un
a'ibatik,^c
ja' koltaatik lok'el ta skotol
li svokolike.^d

⌈ [kof]

18 Nopol oy Jeova ta stojolal
li buch'utik mu'yuk xa te
tsakal cha'i li yo'ontonike;^e
tskolta li buch'utik chat
yo'ontonike.^{*f}

⌈ [rex]

19 Toj ep svokol li buch'u tuk'
yak'oj sbae,^g
pe chkoltaat yu'un Jeova
ta skotol li svokole.^h

⌋ [xin]

20 Yakal chchabibe skotol
li sbakile;
mi junuk sbakil laj yich'
k'asbel.ⁱ

⌈ [taw]

21 Li buch'u toj chopole ja'
chmilat yu'un li vokolile;
chtabat smulik li buch'utik
sp'ajojik li buch'utik tuk'e.

22 Yakal chchabibe xkuxlejal
yajtuneltak li Jeovae;
mi junuk buch'u chtabat
smulik li buch'utik tsa'
snak'obbailik ta stojolale.^j

Salmo yu'un David.

35 Kajval Jeova, pakbun
jk'oplal ta stojolal
li kajkontratake;^k
tsako ta k'op li buch'u
tstsakikun ta k'ope.^l

2 Tsako li ak'ox eskudoe* xchi'-
uk li amuk'ta eskudoe^m

34:7 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

34:10 *O «ch'iom leonetik ti xtinaljet
sjojlike».

34:18 *O «chibajem yo'ontonike».
35:2 *K'ox makobbail ti ja' mas tstune-
sik li j-ak'flechaetike.

- xchi'uk totsán tal sventa xapakbun jk'oplal.^a
- 3** Ye'o muyel alansa xchi'uk li avek'el sventa pask'op* yo' chatsak-o ta k'op li buch'u tskontrainikune.^b
Xi xavalbune: «Vo'on ta jkol-taot».^c
- 4** Li buch'utik tsmilikun ya'iike ak'o yich'ik k'exlaltasel xchi'uk ak'o mu xk'ot ta pasel li k'usi snopoj tspasike.^d
Ak'o ta k'exlaluk sutik batel li buch'u snopoj tsajesbeikun jk'oplale.
- 5** Jechuk xk'otik k'ucha'al solepal* k'usitik ti chkuchat batel ta ik'e,
ak'o namajesatikuk batel yu'un li yaj-anjel Jeovae.^e
- 6** Ak'o ik'muts'anuk* xchi'uk bililik ti bu chanavik k'alal nutsbilik yu'un li yaj-anjel Jeovae.
- 7** Yu'un ta jech no'ox snak'ojik* jun pets' sventa tsatsakikun; ta jech no'ox sjok'ojbeikun jch'enal.
- 8** Ak'o ta aniluk xtal ta stojolalik li vokolile;
ja'uk te xp'aj* stukik li ta pets' snak'ojike;^f
teuk ak'o syak sba stukik xchi'uk ak'o te lajikuk.^g
- 9** Yan li vo'one chimuyubaj ta stojolal Jeova;
xkuxet ko'onton ta sventa li k'usitik spasoj sventa chkoltavane.
- 10** Xi chkal ta sjunul ko'ontone: «Kajval Jeova, ¿buch'u la xko'olaj jech k'ucha'al li vo'ote?
Vo'ot chakolta lok'el ta sk'ob buch'utik mas tsotsik^g li buch'u mu xpak yu'un sk'oplale,
- KAP. 35
a Is 42:13
b 1Sa 23:26
c Is 12:2
d Jer 17:18
e Eks 14:19, 20
Is 37:36
f Si 57:6
Si 141:10
g Si 18:17
- Kolumna 2
a Si 40:17
Pr 22:22, 23
b Si 27:12
Mt 26:59
c 1Sa 19:4, 5
1Sa 20:33
Jer 18:20
d Si 37:12
e Aba 1:13
f Si 142:6
g Si 22:20
Si 57:4

35:3 *O «avek'el ti cha'jot ye». 35:5 *O «spat». K'elo Glosario, solepal. 35:6 *O «ik'pulanuk». 35:7 *O «smukojik». 35:8 *O «sts'uj». #O «smukojike».

- chakolta lok'el ta sk'ob j-eleketik li buch'u mu xpak yu'un sk'oplale xchi'uk li buch'u abol sbae».^a
- 11** Chtalik ta jtojolal li chopol testigoetike,^b
tsjak'beikun li k'usitik mu jnabe sk'oplale.
- 12** Chopol tspakbeikun sutel li k'usi lek jpasojbeike,^c
ja' yu'un chkat-o ko'onton yu'unik.
- 13** Pe k'alal ipajike, la jlap ch'ixal k'u'il;^{*}
la jpas ayuno[#] ta skoj at-o'onton
xchi'uk k'alal mu'yuk xitak'-bat li orasion la jpas ta stojolalike,
- 14** laj kat ko'onton, yu'un xko'olaj k'ucha'al cham kamigo o jchi'il ta vok'el laj ka'i;
la jnjan jba ta skoj li jvokole, xko'olaj k'ucha'al k'alal oy buch'u chcham sme'e.
- 15** Pe k'alal la jmak* kakane, muyubajik xchi'uk la stsob sbaik;
la stsob sbaik sventa ta nak'al[#] tsjipikun ta lum;
la slilunikun xchi'uk mu'yuk ts'ijil komik ta sjutel^a jmul.
- 16** Solel tsabanikun ta skoj ti sp'ajojikun* li chopol krixchanoetike,
xk'ux xa stanal yeik ta jtojolal.^d
- 17** Kajval Jeova, ¿k'u to van sjalil ti jech no'ox chak'elvan tale?^e
Koltaun lok'el ta skoj ti chkontrainvanike,^f
koltao lok'el ta stojolal ch'iom leonetik*^g li jkuxlejal ti ep sbalile.
- 35:13 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. #K'elo Glosario, ayuno. 35:15 *O «t'ab». #O «mukul». ^O «snopel». 35:16 *O ja' van sk'oplal «Toj chopol chlabanvanik ta skoj jun pan». 35:17 *O «ch'iom leonetik ti xtinlajet sjolik».

- 18** Va'un, ta jtojbot ta vokol li ta muk'ta tsobobbaile;^a
ta jk'upil k'optaot k'alal
tsobol epal krixchanoetike.
- 19** Mu xavak' ti xmuyubajik xa
li buch'utik ta jech no'ox
tskontrainikune;
mu xavak' ti smuts' xa sat
tsk'el sbaik ta xchopolil
yo'ontonik^b li buch'utik
ch'abal srasonal sp'ajoji-
kune.^c
- 20** Yu'un ma'uk chalbeik sk'oplal
li jun o'ontonale,
k'ajomal no'ox te xnoplajetik
ta slo'lael li manxoetik ta
balumile.^d
- 21** Xjach'oj lek yeik tslabanikun,
xi chalike: «¡Stotuk-o ya'il!*
- Laj kil ta jsat jtuhtik un».
- 22** Kajval Jeova, aviloi li k'usi
k'otem ta pasele. Mu teuk
no'ox ts'ijil xakom.^e
Jeova, mu me teuk no'ox
ak'elojun tal ta nom.^f
- 23** Likan xchi'uk totsán tal
sventa xapakbun jk'oplal,
Jeova Dios ku'un, pakbun
jk'oplal ta skoj li k'usi ta
jnuptane.
- 24** Kajval Jeova, Dios ku'un,
tuk' xachapanun ta skoj
li atuk'ilale;^g
mu xavak' ti xmuyubajik xa
kajkontratak ta skoj ti chkil
jvokole.
- 25** Mu me xiuk xalbe sbaike:
«¡Ja' jech ta jk'antik le'
une!».
Mu me xiuk xalike: «Yich' xa
ku'untik un».^h
- 26** Ak'o ta k'exlaluk xkom sko-
tolik xchi'uk ch'abaluk xa
ich'bilik ta muk'
li buch'utik xmuyubajik xa ta
skoj li jvokole.
Ak'o pixatikuk ta k'exlal
xchi'uk bik'tajesbatuk sk'o-
plalik li buch'u xtoyet xa
cha'i sbaik ta jtojolale.

35:21 *O «¡Sta-o li k'usi k'ot ta stojola-
le!».

KAP. 35

a SI 22:22

b Pr 6:12, 13

c SI 69:4
Jn 15:24, 25

d SI 31:13
Jer 11:19
Mt 26:4

e SI 28:1

f SI 10:1
SI 71:12

g SI 26:1
SI 96:13

h SI 41:1, 2

Kolumna 2

a SI 84:11
SI 149:4

b SI 51:14

c SI 71:24

KAP. 36

d Ro 3:18

e Dt 29:19, 20

f SI 103:11

g SI 71:19

h Ro 11:33

i SI 145:9
1Ti 4:10

- 27** Yan li buch'utik tsk'anik ti tu-
k'uk jk'oplale ak'o avanikuk
ta muyubajel;
nopajtikuk xi xalike:

«Ak'o yich' muk'ibtasbel sk'o-
plal li Jeovae, ti k'upil chil
k'alal jun yo'onton li yajtu-
nele».^a

- 28** Va'un, chalbe batel sk'oplal*
atuk'ilal li kok'e^b
xchi'uk ta jk'upil k'optaot
skotol k'ak'al.^c

Sventa bankilal jtijson.
Yu'un David ti ja' yajtunel Jeovae.

- 36** Chlo'labat yo'onton
yu'un mulil li buch'u
toj chopole;

mu'yuk bu chi'ta* li Diose.^d

- 2** Toj muk' sk'oplal cha'i sba
stuk,

jech oxal mu'yuk chak' venta
ti oy spaltaile* xchi'uk mu'-
yuk chopol chil.^e

- 3** Li k'usi chlok' ta yee chyayi-
jesvan xchi'uk chlo'lavan;
mu'yuk chak' ta ilel sp'ijil
sventa spas li k'usi leke.

- 4** Ak'o mi te puch'ul ta stem.*
ja' no'ox tsnop tspas k'usi
chopol ti chak' vokolile.
Mu'yuk bu lek li be stamoj
batele;

mu'yuk bu sp'ajoj li k'usi
chopole.

- 5** Kajval Jeova, k'alal to ta vi-
najel chk'ot li tuk'il k'anelal
avu'une;^f
ti tuk' chavak' abae chk'ot
k'alal to ta tok.

- 6** Xko'olaj k'ucha'al taya
vitsetik* li atuk'ilale;^g
li chapanel avu'une xko'olaj
k'ucha'al natil vo'^h ti mu
albajuk sjamleje.

Kajval Jeova, kuxul avu'un*
li krixchanoe xchi'uk
li chonbolome.ⁱ

35:28 *O «tsnopbe sk'oplal». **36:1**
*K'elo Glosario, xi'tael Dios. **36:2** *O
«xchopolile». **36:4** *O «svayeb».
36:6 *Literal «Xko'olaj k'ucha'al vitsetik
yu'un Dios». *O «chakolta».

- 7 ¡Toj ech' xa no'ox ep sbalil li tuk'il k'anelal avu'une, Dios ku'un!^a
Ta yolon axik' tsa' snak'obbalik li xnich'nab krixchanoetike.^b
- 8 Chve'ik xchi'uk noj chkom xch'utik ta skoj ti oy ep ve'lil* li ta anae^c
xchi'uk chuch'beik ya'lel li yuk'umal slekil avo'ontone.^d
- 9 Te oy ta atojolal li snio'al kuxlejale;^e
chkilkutik sakil osil ta skoj li sakil osil avu'une.^f
- 10 Jechuk-o me xavak' ta ilel tuk'il k'anelal avu'un ta stojolal li buch'utik xojtikini-kote^g
xchi'uk jechuk-o me xavak' ta ilel atuk'ilal ta stojolal li buch'utik tuk' yo'ontonike.^h
- 11 Mu me xavak' ti xpech'ilanun ta tek'el li jtoybae o ti ta sk'ob tsnamajesun batel li buch'u toj chopole.
- 12 Yalemik ta lum li jpaschople-jaletike;
jipbilik ta lum xchi'uk mu xa xtotsik.ⁱ
- Salmo yu'un David.
⚭ [alef]
- 37** Mu xa-ilin* ta skoj li buch'utik toj chopolike mi ja'uk xa-it'ixaj ta stojolal li jpaschoplejaletike.^j
- 2 Anil chtakijik k'ucha'al vomol^k
xchi'uk chnukultajik k'ucha'al ts'i'lel ti unin* toe.
⚭ [bet]
- 3 Pato avo'onton ta stojolal Jeova xchi'uk paso li k'usi leke;^l
naklan ta balumil* xchi'uk tuk'uk xavak' aba.^m

36:8 *Literal «xepu'». 37:1 *O «Mu'yukuk sk'ak'al avo'onton». 37:2 *O «unen». 37:3 *O «osil».

KAP. 36

a Mik 7:18

b Rut 2:12

SI 17:8

SI 91:4

c SI 65:4

d SI 16:11

e Job 33:4

Jer 2:13

Ech 17:28

Ap 4:11

f SI 27:1

SI 43:3

Snt 1:17

1Pe 2:9

g SI 103:17

h SI 7:10

SI 97:11

i SI 1:5

KAP. 37

j SI 73:3

Pr 23:17

k SI 73:12, 19

l Is 1:17

Ebr 13:16

m Pr 28:20

Kolumna 2

a SI 55:22

Pr 16:3

b Mt 6:33

Flp 4:6

1Pe 5:6, 7

c SI 62:1

Lam 3:26

d Job 21:7

SI 73:3

Jer 12:1

e Pr 14:29

Ef 4:26

f SI 55:23

g SI 25:12, 13

SI 37:29

Mt 5:5

2Pe 2:9

h Job 24:24

i 1Sa 25:39

SI 52:4, 5

j Is 45:18

Mt 5:5

Ap 21:3

- 4 K'upiluk tajek xava'i* ti chautun ta stojolal[#] Jeovae, va'un chak'bot li k'usi tsk'an avo'ontone.

⚭ [guimel]

- 5 Ak'o sbeiltasot batel Jeova li ta be bu atamoj batele,^a
pato avo'onton ta stojolal, va'un lek k'usi tspas ta atojolal.^b
- 6 Chojobaj yu'un li atuk'ilal jech k'ucha'al k'alal tsakub tale
xchi'uk chojobaj yu'un atuk'ilal jech k'ucha'al li k'ak'al ta o'lol k'ak'ale.
⚭ [dalet]
- 7 Ts'ijlan no'ox ta stojolal li Jeovae^c
xchi'uk teuk xa me amalaoj tajek.*
Mu xa-ilin ta skoj li jun krixchano
ti lek chk'ot ta lok'el yu'un li k'usitik chopol tsnop tspase.^d

⚭ [e]

- 8 Iktao li sk'ak'al avo'ontone xchi'uk komtsano li sti'emal ajole;^e
mu xa-ilin xchi'uk mu xapas li k'usi toj chopole.*
- 9 Yu'un chich'ik lajesel li buch'utik toj chopolike,^f
yan li buch'u spatoy yo'ontonik ta stojolal Jeovae ja' chu'uninik li balumile.^g
⚭ [waw]
- 10 Mu xa jaluk sk'an, va'un chch'ay sk'oplal li buch'utik toj chopolike;^h
chak'el to ti bu to'ox oyike, pe ch'abal xa te oyik.ⁱ
- 11 Yan li manxoetike ja' chu'uninik li balumile/

37:4 *O «Ja'uk xamuyubaj-o tajek». #O «chavich' ta muk'». 37:7 *O «mu xtavan xava'i smalael». 37:8 *O ja' van sk'oplal «mu xa-ilin, yu'un ja' no'ox xu' xak' vokolil».

xchi'uk tsk'upinik tajek li
jun o'ontonal ti mu'yuk
spajebe.^a

† [sayin]

- 12 Li buch'u toj chopole oy k'usi
chopol tsnop tspace
li buch'u tuk'e;^b

xk'ux no'ox stanal ye
sventa tskontrain.

- 13 Pe tse'ej no'ox ch-a'iat
yu'un Jeova,
yu'un sna'oj ti chk'ot
sk'ak'alile.^c

‡ [jet]

- 14 Tsnit lok'el s-espadaik
li buch'utik toj chopole
xchi'uk tsla* s-arkoik
sventa tsjipik ta lum li bu-
ch'utik chil svokole xchi'uk
li buch'utik abol sbaike,
sventa tsmilik li buch'utik
tuk' k'usi tspace.[#]

- 15 Pe pajal chk'ot ta yo'onton
stukik li s-espadaike;^d
chich' k'asbel li s-arkoike.

‡ [tet]

- 16 Ak'o mi jutuk no'ox k'usi
oy yu'un li buch'u tuk'e,
mas to lek,
ja' mu sta ak'o mi ep k'usi
oy yu'un li epal chopol
krixchanoetike.^e

- 17 Yu'un chich' k'asbel sk'ob
li buch'u toj chopole,
pe ch-ikat yu'un Jeova
li buch'u tuk'e.

^ [yod]

- 18 Li Jeovae sna'oj lek k'usitik
chk'ot ta stojolal li buch'u-
tik ch'abal spaltailike*
xchi'uk te oy-o sbatel osil
li xrextolke.^{#f}

- 19 Mu'yuk ch-ak'atik ta k'exlal
li ta yorail vokolile;
oy ep k'usitik yu'unik k'alal
ja'o yorail tsatsal vi'nale.

37:14 *O «chak'beik yak'il». #O «buch'utik tuk' sbeike». 37:18 *Literal «sna'ojbe sk'ak'alitak li buch'utik ch'abal xchopolilike». #O «spukalalike; sparteike».

KAP. 37

a Si 72:7
SI 119:165
Is 48:18

b 1Sa 18:21, 25

c 1Sa 26:9, 10

d 2Sa 17:23
Est 7:10
SI 7:15

e Pr 16:8
Pr 30:8, 9
1Ti 6:6

f SI 16:11

Kolumna 2

a Pr 10:7

b Dt 15:11
Job 31:16, 22
SI 112:9
Pr 19:17

c SI 37:9

d Pr 16:9

e Pr 11:20

f SI 34:19
Pr 24:16

g SI 91:11, 12

h SI 94:14
Mt 6:33
Ebr 13:5

i Dt 24:19
SI 145:15
Pr 10:3

j Dt 15:7, 8
SI 112:5

k SI 34:14
Is 1:17

‡ [kaf]

- 20 Yan li buch'utik toj chopolike
chlajik;^a
chch'ayik batel k'ucha'al
k'upil sba yaxatik li yaj-
kontratak Jeovae;
tsakch'ayik batel k'ucha'al
ch'a'il.*

↳ [lamed]

- 21 Lek sna' x-och ta ch'om
li buch'u toj chopole,
pe mu sna' sutes,
yan li buch'u tuk'e mu'yuk
k'usi sna' sjalan* xchi'uk
lek sna' xak' li k'usitik oy
yu'une.^b

- 22 Chu'uninik balumil li buch'u-
tik ak'bilik bendision yu'un
Diose,
pe chich'ik lajesel li buch'utik
chopol k'optabilik yu'un
Diose.^c

‡ [mem]

- 23 Li Jeovae tsbeiltas batel* ti
bu chanav li jun krixchano^d
k'alal lek chil li be bu stamoj
batele.^e
- 24 Ak'o mi xyal ta lum, pe mu-
yuk chich' jipel batel,^f
yu'un chnitbat sk'ob yu'un
li Jeovae.^g

‡ [nun]

- 25 Keremun to'ox, pe li avi une
limalub xa,
pe mu'yuk bu kiloj-o ti iktabil
komel li buch'u tuk'e^h
mi ja'uk ti xvokoletik xa ta
sk'anel ve'lil* li xnich'nabe.ⁱ
- 26 Skotol ora ta sjunul yo'onton
chak' ta ch'om li k'usitik
yu'une^j
xchi'uk ta ono'ox staik bendi-
sion li xnich'nabe.

‡ [samek]

- 27 Ch'ako aba lok'el ta sventa
li k'usi chopole xchi'uk ja'
paso li k'usi leke,^k
va'un te chakom-o sbatel osil.

37:20 *O «ch'ayil». 37:21 *O «chak' ta ilel slekil yo'onton». 37:23 *O «tste-k'anbe lek yok». 37:25 *Literal «pan».

- 28 Yu'un sk'anoj tuk'ilal li Jeovae
xchi'uk mu'yuk chikta komel li buch'utik tuk'yak'oj sbaik ta stojolale.^a
‡ [ayin]
Skotol ora chchabi;^b
yan li snitilulal buch'utik toj chopole chich'ik lajesel.^c
- 29 Chu'uninik balumil li buch'utik tuk'ike^d
xchi'uk te chkuxiik-o sbatel osil.^e
‡ [pe]
- 30 P'ijilal chlok' ta ye* li buch'u tuk'e
xchi'uk li yok'e ja' chalbe sk'oplal li tuk'ilale.^f
- 31 Te oy ta yo'onton li smantal Sdiose;^g
mu'yuk bu xtamlajet xa chanav.^h
‡ [sade]
- 32 Li buch'u toj chopole te-o sat ta stojolal li buch'u tuk'e, oy ta yo'onton tsmil ya'i.
- 33 Pe li Jeovae mu'yuk te chikta ta sk'ob li buch'u toj chopole,ⁱ
jech xtok, mu'yuk bu tstabe smul k'alal chich' chapanele.^j
‡ [kof]
- 34 Pato avo'onton ta stojolal Jeova xchi'uk teuk-o xaxanav li ta sbee, va'un ja' tstoybot ak'oplal sventa xavu'unin li balumile.
Te ak'elobj^k k'alal chich' lajesel' li buch'utik toj chopolike.
‡ [rex]
- 35 Kiloj li buch'u toj chopol ti mu'yuk xk'uxul yo'ontone, ti tslin sba batel k'ucha'al jtek' te' ti lek pim yanal k'alal ta yosilal stuk oy cha'ie.^m

37:30 *O «K'un yech'omal ye chalbe sk'oplal p'ijilal».

KAP. 37

a 2Sa 22:26

b SI 97:10
Pr 2:7, 8

c Pr 2:22

d Dt 30:20
SI 37:9
Pr 2:21
Mt 5:5

e Mt 25:46
Ap 21:3, 4

f Mt 12:35
Ef 4:29
Kol 4:6

g Dt 6:6
SI 40:8

h SI 121:3

i 2Pe 2:9

j SI 109:31

k SI 52:5, 6

l SI 37:22

m Est 5:11
Job 21:7

Kolumna 2

a Eks 15:9, 10

b SI 37:10

c Job 1:1

d Job 42:12, 16

e SI 1:4
Pr 10:7
2Pe 2:9

f Is 12:2

g SI 9:9
Is 33:2

h Is 46:4
1Ko 10:13

i SI 22:4
Da 3:17
Da 6:23

KAP. 38

j Jer 10:24

k SI 32:4

l SI 6:2
SI 41:4
SI 51:8

m Esd 9:6
SI 40:12

- 36 Pe ta anil no'ox laj sk'oplal xchi'uk mu'yuk xa te oy,^a la jsa'ilan to, pe mu'yuk xa la jta.^b
‡ [xin]

- 37 Tsako ta venta li buch'u ch'abal smule*
xchi'uk teuk asat ta stojolal li buch'u tuk'e,^c
yu'un tsta jun o'ontonal ta jelavel li krixchano taje.^d

- 38 Pe chich' lajesel skotol li jpasmuliletike;
li buch'utik toj chopolike ja' xa no'ox smalaoj chich' tup'bel sk'oplalik.^e
‡ [taw]

- 39 Pe li skolebal buch'utik tuk'ike ja' te chlik tal ta stojolal Jeova;^f
ja' stsatsal pojabbailik k'alal ja'o yorail vokoliile.^g

- 40 Chkoltaatik yu'un Jeova xchi'uk chpojatik.^h
Chpojatik lok'el ta stojolal li buch'utik toj chopole xchi'uk chkoltaatik,
yu'un te tsa' snak'obbailik ta stojolal.ⁱ

Sk'ejimol David; sventa svulesobil ta sjol li krixchanoetike.

- 38** Kajval Jeova, mu ta sk'a-k'aluk avo'onton xavak'-bun mantal

xchi'uk mu ta skapemaluk ajol xatuk'ibtasan.^j

- 2 Yu'un mats'al xa aflechatak ta yutil to jbek'tal
xchi'uk ka'iojbe xa xk'uxul ti k'u yelan chavak' jvokole.^k

- 3 Ip sjunul jbek'tal* ta skoj ti ilinomot ta jtojolale.
Mu'yuk xa jun ko'onton* ta skoj ti la jsa' jmule.^l

- 4 Yu'un k'ot xa k'alal jol li jpaltailtake;^m

37:37 *O «li buch'u tuk'-o yo'ontone».
38:3 *Literal «Mu'yuk xa bu lek jutebuk jbek'tal». [#]Literal «Mu'yuk lekilal ta jbakiltak». 38:4 *O «li jchopoliitake».

- xko'olaj k'ucha'al alal ikatsil
ti mu xa xlik ku'une.
- 5** Tuibem xa xchi'uk chpojovin
xa li jjayijemal
ta skoj li jbolile.
- 6** Chkil tajek jvokol xchi'uk
chkat tajek ko'onton;
xital xibat no'ox ta skoj
at-o'onton skotol k'ak'al.
- 7** Oy k'usi xtiltun chka'i li ta
yut jbek'tale;*
ip sjunul li jbek'tale.^a
- 8** Alubem likom xchi'uk bats'i
chevbil* xa likom laj ka'i;
xi-avet ta ok'el ta skoj ti
chkat ko'ontone.
- 9** Kajval Jeova, aviloj skotol
li k'usi tsk'an ko'ontone
xchi'uk aviloj lek ti ta jik'
ko'ontone.
- 10** Xp'itp'un li ko'ontone, laj
xa li kipale
xchi'uk tup' xa batel li jsate.*^b
- 11** Li kamigotake xchi'uk li jchi'-
iltake mu sk'an xchi'inikun
ta skoj li jvokole
xchi'uk nom no'ox yak'oj
sbaik ta jtojolal li buch'utik
lek xkojtikine.
- 12** Li buch'utik tsk'an tsmilikune
yak'ojik jpets'al;
li buch'utik tsk'an chak'ik
jvokole chopol chk'opojik
ta jtojolal;^c
skotol k'ak'al xk'uxoj xa
stanal yeik ta lo'lavanej.
- 13** Pe xiko'olaj k'ucha'al pak'-
chikin,* yu'un mu'yuk la
jchikinta;^d
xiko'olaj k'ucha'al uma', yu'un
mi jset'uk^e lik'opoj.^e
- 14** Xiko'olaj xa k'ucha'al jun
vinik ti mu xa'i k'oponele,
ti mu'yuk k'usi chlok'
jset'uk^f ta ye sventa
tspak sk'oplale.

38:7 *Literal «Solel xtiltun li jplate». **38:8** *O «voch'bil». **38:10** *Literal «li slusal jsate». **38:13** *O «kok; buch'u makal xchikin». **38:13, 14, 17** *O «jutebuk».

KAP. 38

a SI 38:3

b SI 6:7

c 2Sa 16:7
SI 62:4

d 2Sa 16:11

e SI 39:2, 9

Kolumna 2

a 2Sa 16:12
SI 123:2

b SI 138:3

c SI 77:2

d SI 32:5

e SI 51:3

f SI 22:11
SI 35:22g SI 27:1
SI 62:2
Is 12:2

KAP. 39

h 1Kr 16:41
1Kr 25:1

i Pr 18:21

j SI 141:3

k SI 38:13
Mt 27:12
1Pe 2:23

- 15** Yu'un jmalaoj ti vo'ot chakol-
taune, Kajval Jeova,^a
va'un la atak'bun, Jeova Dios
ku'un.^b
- 16** Yu'un xi laj kale: «Mu me
xmuyubajikuk xa ta
jtojolal
mi ja'uk ti xkuxetuk xa
yo'ontoni k'alal mi
ch'ulp'ij* kakane».
- 17** Yu'un jutuk xa mu liyal
ta lum
xchi'uk mi jset'uk^c x-ech'
li k'usi k'ux chka'ie.^c
- 18** Laj kal ta jamal li jpaltaile;^d
la jvul tajek ko'ontone ta skoj
li jmule.^e
- 19** Pe toj tsots yipik* xchi'uk
lek xu' yu'unik li kajkon-
tratake,^f
epajemik li buch'utik ta jech
no'ox sp'ajojikune.
- 20** Chopol tspakbeikun sutel
li k'usi lek jpasojbeike;
tskontrainikun sventa mu
ja'uk jpas li k'usi leke.
- 21** Kajval Jeova, mu xaviktaun,
Dios ku'un, mu nomuk xavak'
aba ta jtojolal.^f
- 22** La' ta anil, la' koltaun,
Kajval Jeova, vo'ot ti
jkoltavanejot ku'une.^g
Sventa bankilal jtijson; yu'un
Jedutun.^h Sk'ejimol David.
- 39** Xi laj kale: «Ta jchabi
jba lek
sventa mu jsa' jmul ta kok'.ⁱ
Chkak'be lek svosal ke/
k'alal te oy ta jtojolal li
buch'u toj chopole».
- 2** Mu'yuk k'usi lok' ta ke xchi'uk
ts'ijil likom;^k
mi ja'uk bu lok' ta ke li k'usi
leke,
pe mas to tsatsaj li k'usi k'ux
chka'ie.

38:16 *O «ts'ulp'ij». **38:18** *O «li jchopolile». **38:19** *Literal «kuxulik». ^aO ja' van sk'oplal «Pe epik li buch'utik ta jech no'ox tskontrainikune». **39:Tit** *K'elo Glosario, Jedutun.

- 3** Xtiltun* laj ka'i li ko'ontone.
Pe mas to xtiltun k'alal la
jnopbe sk'oplale.[#]
Va'un, xi laj kale:
- 4** «Kajval Jeova, ak'bun jna' bu
to chik'ot ta tsutsel
xchi'uk ti jayib k'ak'al kuxu-
lune,^a
sventa jna' k'u yuni jalil
li jkuxlejale.*
- 5** Yu'un jayib no'ox k'ak'al
avak'oj ti kuxulune;^b
bats'i jlikel no'ox ta sba asat
ti k'u sjalil chikuxie.^c
Ta melez, ak'o mi lek tsotsik
yilel skotol li krixchanoeti-
ke, bats'i ch'abal k'usi stu,
xko'olaj k'ucha'al jun no'ox
velta chkich'kutik ik'.^d
(Sela).
- 6** Ta melez, skotol krixchano
j-ech'elbe no'ox chjelav
k'ucha'al axinaltik.*
Jeche' chak'be yipal.
Tstsob ep sk'ulejal, pe mu
sna' buch'u tsk'upin.^e
- 7** Va'un cha'a, z'k'usi xu' jpat-o
ko'onton, Kajval Jeova?
Vo'ot no'ox atuk ti jpatoj
ko'onton ta atojolale.
- 8** Koltaun lok'el ta skotol
li jpaltaillake.*^f
Mu xavak' ti ak'o slabanun
li bol krixchanoe.
- 9** Ts'ijil likom;
mu'yuk k'usi laj kal,^g
yu'un vo'ot avak'ojbun
li jvokole.^h
- 10** Lok'esbun li jvokol
avak'ojbune.
K'unibemun xa, yu'un
tsmajun li ak'obe.
- 11** Chavak'be kastigo sventa
chatuk'ibtas ta skoj spal-
tail* li jun krixchanoe;ⁱ
chalajesbe li k'usi tsots sk'o-
plal chile, jech k'ucha'al

39:3 *Literaal «K'ak'ub». [#]O «k'alal la
jik' ko'ontone». **39:4** *O «ti k'u yuni
jalil j-ech'elbeune». **39:6** *O «keoval-
tik». **39:8** *O «li jchopoliitake». **39:11** *O «xchopolil».

KAP. 39

a SI 90:12

b SI 90:9
Snt 4:14

c SI 90:4

d SI 62:9
SI 144:4e SI 49:10
Ekl 2:18, 19
Ekl 4:8
Lu 12:19, 20f SI 25:11
Mik 7:19g Job 40:4
SI 38:13

h 2Sa 16:10

i SI 90:8

Kolumna 2

a SI 39:5
SI 102:11

b SI 28:1

c Le 25:23
1Kr 29:15

d Ebr 11:13

KAP. 40

e SI 34:15

f SI 33:3
SI 98:1

- tspas li jkot bik'it chon
ti chk'ux k'u'il pok'ile.
Ta melez, li xkuxlejaj jun
krixchano xko'olaj k'ucha'-
al jun no'ox velta chkich'ku-
tik ik'.^a (Sela).
- 12** Kajval Jeova, chikintao
li j-orasione,
chikintabun ti xivokolet
ta jk'an chakoltaune.^b
Mu asatuk no'ox xavil
li ya'lel jsate.
Yu'un jyanlumun no'ox
chavilun,^c
jun jxanvil ti j-ech'elbe
no'oxe, jech k'ucha'al
ech'ik li jmolotake.^d
- 13** Mu xak'elun tal k'alal
xkapet ajol sventa
ximuyubaj
yo' to mu xicham xchi'uk
yo' to li' oyune».
- Sventa bankilal jtijison.
Sk'ejimol David.
- 40** La jpat sjnun ko'onton
ta stojolal* li Jeovae,
va'un la sts'etan lek xchikin
ta jtojolal* xchi'uk laj ya'i
ti xivokolet ta jk'an ak'o
skoltaune.^e
- 2** La slok'esun tal li ta ch'en
ti xvoo'et tajeke,
la snitun lok'el ta ach'eltik.
La sva'anun muyel ta tayal
ton,
te laj yak' xanavkun ta yijil
lum.
- 3** Va'un, laj yak' ak'o lok'uk ta
ke jun ach' k'ejimol,^f
ja' jun k'ejimol sventa sk'upil
k'optael Jdiostik.
Ep buch'utik ch'ayal to yo'on-
ton tsk'elik li k'usi spaso
Diose,
va'un tspat yo'ontonik ta sto-
jolak li Jeovae.
- 4** Xmuyubaj no'ox li jun krix-
chano ti spattoj yo'onton
ta stojolal Jeovae

40:1 *O «Mu'yuk xtavan xka'i smael». [#]O «la snijan sba sventa xchikintabun».

xchi'uk ti mu'yuk tsk'el
li buch'utik tsa'vanik ta
k'ope o li buch'utik tsjutik
k'ope.*

- 5** Mu xa no'ox albajuk li k'usitik apasoje,
Kajval Jeova, Dios ku'un,
toj labalik sba li avabteltake
xchi'uk li k'usitik anopoj ta
jtojolalkutike.^a
Mu'yuk buch'u yan k'ucha'al
vo'ote;^b
jti xkalbeuk xchi'uk ti jlo'il-
tabeuk sk'oplal li k'usitik
taje,
mi ja'uk ono'ox xlanj ku'un ta
albel sk'oplal!^c
- 6** Ma'uk k'upil sba laj avil li
milbil chonbolometik sven-
ta matanale xchi'uk li yan-
tik matanale;^d
pe la ajambun jchikin sventa
xka'i xchi'uk sventa jch'un
li amantaltake.^e
Mu'yuk la ak'an chik'bil ma-
tanaletik xchi'uk matanale-
tik sventa mulil.^f
- 7** Ja' yu'un, xi laj kale: «K'elavil,
lital.
Te ts'ibabil jk'oplal li ta
balbalvune.^g
- 8** Dios ku'un, toj k'upil sba
chka'i* spasel li k'usi
tsk'an avo'ontone^h
xchi'uk te oy ta yutil to
ko'onton li amantale.ⁱ
- 9** Chkal lekil a'yejetik sventa
tuk'ilal li ta muk'ta
tsobobbaile.^j
jK'elavil! Mu'yuk ta jmak ke,^k
Kajval Jeova, xana' lek ti jech
ta jpase.
- 10** Mu'yuk ta jmuk ta ko'onton
li atuk'ilale.
Chkal batel ti tuk' chavak'
abae xchi'uk ti k'u yelan
chakoltavane.
Mu'yuk ta jnak'* ta muk'ta
tsobobbaile li tuk'il k'anelal

40:4 *O «tsnopik k'ope; ch-epal k'o-
pojike». 40:8 *O «oy ta ko'onton». 40:10 *O «jmuk».

KAP. 40

- a Ap 15:3
b Eks 15:11
c Sl 139:17, 18
d 1Sa 15:22
Sl 51:16, 17
Os 6:6
e Is 50:5
f Ebr 10:5-9
g Lu 24:44
h Jn 4:34
i Sl 37:31
Ro 7:22
j Sl 22:22
k Ebr 13:15

Kolumna 2

- a Ebr 2:12
b Sl 61:6, 7
c Sl 71:20
d Sl 38:4
e Sl 25:17
f Sl 38:22
Sl 70:1-5
g Dt 4:29
h Sl 13:5
i Sl 35:27
j Sl 54:4
Is 50:7
Ebr 13:6
k Sl 143:7

avu'une xchi'uk li k'usi
melel avu'une».^a

- 11** Kajval Jeova, oyuk xk'uxul
avo'onton ta jtojolal.
Jechuk-o ak'o xchabium^b li tu-
k'il k'anelal avu'une xchi'uk
li k'usi melel avu'une.
- 12** Mu xa no'ox xlanj ta chapel
li vokoliletik^c joyol ta jpat
jxokone.
Toj ech' xa no'ox ep li jpal-
tailtak* ti chak' jvokole, ti
mu xa xkil jbe yu'une;^d
toj ech' xa no'ox ep, ja' xkom
to ta be yepal li stsotsil jole
xchi'uk chibaj xa ko'onton
yu'un.
- 13** Kajval Jeova, avokoluk, oyuk
ta avo'onton xakoltaun.^e
Jeova, la' koltaun ta anil.^f
- 14** Li buch'utik tsk'an tsmilikune
ak'o yich'ik k'exlaltasel
xchi'uk bik'tajesbel
sk'oplalik.
Li buch'utik k'upil sba chilik
k'alal chkil jvokole
ak'o ta k'exlaluk xjativik
batel.
- 15** Li buch'utik xi tslabanikune:
«jAta atos un!»* ti xiike
ak'o xi'ikuk tajak ta skoj ti
k'exlal chkomike.
- 16** Pe li buch'utik yakal
tsa'ikote^g
ak'o xkuxetuk tajak yo'ontoni-
k xchi'uk xmuyubajjuk
tajak ta atojolal.^h
Li buch'u sk'anoj li k'usitik
apasoj sventa xakoltavane
skotoluk ora xi xalike:
«Ak'o yich' muk'ibtasel
sk'oplal li Jeovae».ⁱ
- 17** Pe li vo'one mu xpak ku'un
jk'oplal xchi'uk abol jba;
ja'uk ak'o xchabium li Jeovae.
Vo'ot li jkoltavanejot ku'une
xchi'uk li jpojvanejot
ku'une;^j
Dios ku'un, mu me xajalij.^k

40:12 *O «jchopoliltak». 40:15 *O
«jXata-o li k'usi k'ot ta atojolale!».

Sventa bankilal jtijson.
Sk'ejimol David.

- 41** Xmuyubaj no'ox li buch'u oy ta yo'onton li buch'u abol sbae;^a
chpojat yu'un Jeova li ta yorail vokoliile.
- 2** Chchabiat yu'un Jeova xchi'uk chk'elat ti kuxuluk-oe.
Xmuyubaj no'ox ti jayib k'ak'al chkuxi ta balumile;^b
mi ja'uk bu ch-ak'at ta sk'ob yajkontratak.^c
- 3** Ch-ikat yu'un Jeova k'alal telel ta stem* ta skoj chamele;^d
chk'ibat xchi'uk chjelbat lek stas k'alal te puch'ul ta stem ta skoj chamele.
- 4** Yu'un xi laj kale: «Kajval Jeova, ak'o ta ilel slekil avo'onton ta tjojalal.^e
Poxtaun,^f yu'un jsa'oj jmul ta atojolal».^g
- 5** Pe toj chopol k'usi chalik ta tjojalal li kajkontratak, xi chalike:
«¿K'usi to ora chcham xchi'uk ti ch'ab xi sk'oplale?».
- 6** Mi tal sk'elikun junuk yu'uni-ke, chopol k'usi chal.
Oy k'usi tsabe smelolal sven-ta chak'bun jvokol;

41:3 *O «svayeb».

KAP. 41

a Dt 15:7,8
SI 112:9
Pr 14:21
Pr 22:9

b Mt 5:7

c 2Pe 2:9

d 2Re 20:5
SI 103:3

e SI 51:1

f SI 6:2
SI 147:3

g SI 32:5
SI 38:3
Pr 28:13

Kolumna 2

a SI 3:2
SI 71:10,11

b 2Sa 15:12
Job 19:19
SI 55:12,13

c Mr 14:18
Jn 13:18
Jn 13:26

d SI 31:8
Jer 20:13

e SI 25:21
Pr 2:7

f SI 34:15

g 1Kr 16:36
1Kr 29:10

va'un chlok' batel xchi'uk tspukbe batel sk'oplal ta yantik lum.

- 7** Xmixmun* tsk'opon sbaik skotol li buch'utik sp'ajojikune;
oy k'usi chopol yakal tsnop tspasbeikun, xi chalike:
- 8** «Oy k'usi toj ech' xa no'ox xibal sba k'ot ta stojolal; ta skoj ti yalem xa ta lume, mu xa bu chtots-o tal».^a
- 9** Li buch'u jun to'ox ko'onton jchi'uke, ti jpatoj to'ox lek ko'onton ta stojolale,^b
ti te to'ox tsve'ilan jpiane, joyp'ij ta kajkontra.^c
- 10** Yan li vo'ote, Jeova, ak'o ta ilel slekil avo'onton ta tjojalal xchi'uk toyun likel
sventa xkak'be stojik li k'usi la spasbeikune.
- 11** Jech ta jna' ti lek chavilun k'alal mi laj kil ti mu'yuk bu stsalikun li kajkontratak xchi'uk k'alal mu'yuk xa bu xmuyubajike.^d
- 12** Chavikun ta skoj ti tuk' ko'onton kak'oj jbae;^e
lek chavilun-o sbatel osil.^f
- 13** Ak'o yich' k'upil k'optael sbatel osil li Jeovae,^g
li Dios yu'un Israele.
Jechuk, jechuk.

41:7 *O «Svisvun; Skoskun; Stsajtsun».

XCHIBAL LIVRO
(Salmos 42-72)

Sventa bankilal jtijson.
Maskil* yu'un xnich'nabtak Kore.^a

- 42** Xiko'olaj k'ucha'al jkot te'tikalchij ti tsk'an xa tajek ya'i vo'e,
ja' jech oyot xa tajek ta ko'onton ek, Dios kun.
- 2** Chka'i takiti'il ta stojolal Dios, ta stojolal li kuxul Diose.^b

42:Tit *K'elo Glosario, maskil.

KAP. 42

a 2Kr 20:19

b SI 63:1

Kolumna 2

a SI 27:4
SI 84:2

b SI 3:2
SI 42:10
SI 79:10

¿K'usi to ora xu' xibat xchi'uk ti xbat yva'an jba ta stojolal Diose?»^a

- 3** Ja' jve'elinoj ta k'ak'al ak'obal li ya'lel jsate;
skotol k'ak'al tsa'ikun ta k'op li krixchanoetike, xi chalike: «¿Bu oy li Adios une?».^b
- 4** Xvul ta jol li k'usitik li'e xchi'uk chkal skotol li k'usi oy ta ko'ontone,

yu'un jmoj to'ox chixanav
xchi'uk li epal krixchanoe-
tike;

nopem xka'i ti k'un chixanav
batel xchi'ukik ta sna Dios
ti vo'on jbaseun batele,
xi-avetkutik no'ox ta muyuba-
jel xchi'uk ta stojel ta vokol
xchi'uk li epal krixchanoetik
ti yakal tspacek k'ine.^a

- 5 ¿K'u yu'un ti mu xa jna' k'usi
ta jpase?^b

¿K'u yu'un ti oy jvokol ta
yut ko'ontone?

Ta jmala ak'o skoltaun
li Diose,^c

yu'un ta to jk'upil k'opta
k'ucha'al Muk'ta
Jkoltavanej ku'un.^d

- 6 Dios ku'un, mu xa jna'
k'usi ta jpas.^e

Ja' yu'un, ta jvulesot ta jol,^f
jech ono'ox chavul ta jol
k'alal te oyun ta yosilal
Jordane, li ta jol vits
Ermone
xchi'uk k'alal teun ta vits
Misare.*

- 7 Li natil vo'e tstak ta ik'el
li yan natil vo'

ta skoj ti xhajajet no'ox
chyal talel avu'un li vo'
ta tayal ch'ene.

Ta skoj ti xva'i xkoti
no'ox avu'un li vo'e, ech'
smut'iun.*^g

- 8 Chak'bun ta ilel tuk'il k'anelal
ta k'ak'altik li Jeovae

xchi'uk li ta ak'obaltike, ta
jk'ejintabe k'ejimoletik, taje
ja' jun orasion ta stojolal li
Dios ti ja' chak' jkuxlejale.^h

- 9 Xi chkalbe li Dios ti ja' li tayal
ton k'otem ku'une:

«¿K'u yu'un ach'ayojun
ta ajol?ⁱ

¿K'u yu'un ti chkat ko'onton
ta skoj ti chak' jvokol
li kajkontrae?»^j

KAP. 42

a Dt 16:14, 16
2Kr 30:23, 24

b Sl 55:4
Mr 14:34

c Sl 37:7
Lam 3:24
Mik 7:7

d Sl 43:5

e Sl 22:1
Jn 12:27

f Jon 2:7

g Sl 88:7

h Sl 27:1

i Sl 13:1

j Sl 38:6
Sl 43:2

Kolumna 2

a Sl 3:2
Sl 42:3
Sl 79:10

b Sl 37:7

c Sl 42:5
Sl 43:5

KAP. 43

d Sl 26:1
Sl 35:24

e Sl 35:1
Pr 22:22, 23

f Sl 28:7
Sl 140:7

g Sl 42:9

h Sl 40:11
Pr 6:23

i Sl 5:8
Sl 27:11
Sl 143:10

j 1Kr 16:1
Sl 78:68, 69

k Sl 84:3

l 2Sa 6:5

- 10 Toj ech' xa no'ox chopol*
ti k'u yelan tsabanun
li kajkontrae;

skotol k'ak'al tsa'ikun ta k'op,
xi chalike: «¿Bu oy li Adios
une?»^a

- 11 ¿K'u yu'un ti mu xa jna'
k'usi ta jpase?

¿K'u yu'un ti oy jvokol ta
yut ko'ontone?

Ta jmala ak'o skoltaun
li Diose,^b

yu'un ta to jk'upil k'opta k'u-
cha'al Muk'ta Jkoltavanej
ku'un xchi'uk Dios ku'un.^c

- 43** Dios ku'un, chapanut,^d
pabkun jk'oplal^e ta stojolal
li jun muk'ta lum ti mu'-
yuk tuk' yak'oj sbae.

Pojun lok'el ta sk'ob li jun
vinik ti mu'yuk tuk' k'usi
tspase xchi'uk ti jlo'la-
vaneje.

- 2 Yu'un vo'ot li Diosot ku'une,
li jtsatsal nak'obbailote.^f

¿K'u yu'un ti laj aviktaun
komele?

¿K'u yu'un ti chkat ko'onton
ta skoj ti chak' jvokol
li kajkontrae?^g

- 3 Ak'o tal li sakil osil avu'une
xchi'uk li k'usi melez
avu'une.^h

Ja'uk ak'o sbeiltasun;ⁱ

ak'o sbeiltasun batel li ta
ch'ul vits avu'une xchi'uk
li ta axibalna avu'un ti jun
yutsile.^j

- 4 Va'un, chital li ta skajleb
amotone, Dios,^k

ti vo'ot li Diosot ti ximuyubaj
tajek avu'une.

Jech xtok, ta jk'upil k'optaot
ta arpa,^l Dios ku'un, vo'ot
ti Jdiosote.

- 5 ¿K'u yu'un ti mu xa jna' k'usi
ta jpase?

¿K'u yu'un ti oy jvokol ta yut
ko'ontone?

42:6 *O «bik'it vitse». 42:7 *O «smu-
kiun».

42:10 *O ja' van sk'oplal «Xko'olaj k'u-
cha'al chvoch'ik jbakil».

Ta jmla ak'o skoltaun
li Diose,^a
yu'un ta to jk'upil k'opta k'u-
cha'al Muk'ta Jkoltavanej
ku'un xchi'uk Dios ku'un.^b

Sventa bankilal jtijson.
Maskil* yu'un xnich'nabtak Kore.c

- 44** Dios ku'un, ka'ioj ta
jchikin jtukutik,
yalojbunkutik sk'oplal
li muk'tik lumetike^d
li k'usitik la apas k'alal
ja'o kuxiike,
li ta mas xa vo'ne tajeke.
- 2** Ta ak'ob la anuts lok'el
li muk'tik lumetike^e
xchi'uk ja' te laj avak' nakluk
li jmoltotakutike.^f
La atsal li muk'tik lumetike
xchi'uk la anuts lok'el.^g
- 3** Ma'uk ta skoj s-espada
stukik ti laj yu'uninik
li balumile,^h
ma'uk ta skoj sk'ob stukik
ti la spasik kanale.ⁱ
Ja' ta skoj li abats'ik'obe,
li avipe/ xchi'uk li ta
xojobal asate,
yu'un mu ch'aybajuk ta
avo'onton laj ava'i.^k
- 4** Dios, vo'ot Ajvalilot ku'un;^l
ak'o ts'akaluk lek spas kanal
ta pask'op li Jakobe.
- 5** Taaju'el ta jnustkutik lok'el
li kajkontrakutike;^m
ta abi ta ju'ilankutik ta tek'el
li buch'utik tstsakunkutik
ta k'ope.ⁿ
- 6** Yu'un mu'yuk bu jpatoj
ko'onton li ta j-arkoe
xchi'uk mu xu' spojun
li j-espadae.^o
- 7** Vo'ot la apojunkutik ta stojo-
lal li kajkontrakutike,^p
vo'ot la ak'exlaltas li buch'u-
tik sp'ajojunkutike.
- 8** Dios, ta jk'upil k'optaotkutik
skotol k'ak'al
xchi'uk ta jk'upil k'optakutik
sbatel osil li abie. (Sela).

44:Tit *K'elo Glosario, maskil.

KAP. 43

a Si 37:7

b Si 42:5,11

KAP. 44

c 2Kr 20:19

d Eks 13:14

Nu 21:14

Jue 6:13

e Dt 7:1

f Eks 15:17

Si 78:55

Si 80:8,9

g Jos 10:5,11

Si 135:10,11

h Dt 4:38

Jos 24:12

i 1Sa 12:22

j Is 63:11-13

k Dt 7:7,8

l Si 74:12

Is 33:22

m Si 18:39

Flp 4:13

n Si 60:12

o 1Sa 17:45

Si 20:7

Si 33:16

p Jos 24:8

Kolumna 2

a Dt 28:15,25

b Dt 28:64

c Dt 32:30

d Dt 28:37

2Kr 7:20

e Eks 34:10

- 9** Pe li avie, laj xa aviktaun-
kutik komel xchi'uk laj xa
ak'exlaltasunkutik
xchi'uk mu'yuk chbat achi'in
li kajsoltratokutike.
- 10** Jech-o chijatavkutik avu'un
ta stojolal li kajkontraku-
tike;^a
li buch'utik sp'ajojunkutike
tstsakib batel li k'usi xal
yo'ontonike.
- 11** Laj avak'unikutik ta k'abal
sventa xkich'kutik ti'el
k'ucha'al chij;
tanpuk libatkutik avu'un
li ta muk'tik lumetike.^b
- 12** Yalal tajak chachon batel
li ateklumale;^c
mi jset'uk* bu chapas kanal
k'alal chachon batele.^d
- 13** Chavak' ak'o slabanunkutik
li jlak'natakutike,
tstse'intaunkutik xchi'uk
chchopol k'optaunkutik
skotol li buch'utik te oy
ta jpat jxokonutike.
- 14** Chavak' ak'o sp'ajunkutik
li muk'tik lumetike,^d
taje sjim-o xa sjolik ta
labanvanej li krixcha-
noetike.
- 15** Chik'exav no'ox chka'i skotol
k'ak'al
xchi'uk mu xa jna' k'usi
ta jpas yu'un ta skoj
li k'exlale,
- 16** ta skoj ti x-avetik no'ox tsa'-
ikun ta k'ope xchi'uk ti
chchopol k'optaikune,
ta skoj li kajkontratak ti
tspak sk'oplalike.
- 17** Ja' k'otem ta jtojolalkutik
skotol taje; ak'o mi jech,
mu'yuk bu jch'ayojotkutik
ta jolkutik
xchi'uk mu'yuk bu jsokesoj-
kutik li atratoe.^e
- 18** Mu'yuk ti yan xa-o bu batem
li ko'ontonkutike;

44:12 *O «jutebuk». #O «ti k'u yepal la atabe stojole».

mu'yuk chk'ejp'uj* ta abe
li jujutek' kakankutike.

- 19 Pe ja' te la avoch'unkutik*
ti bu nakajtik li te'tikal
ts'i'etike;
la apixunkutik ta pimil
ik'al[#] osil.
- 20 Mi la jch'ay ta jolkutik
li sbi Jdioskutike
o mi la jye' batel jk'obkutik
sventa ta jk'oponkutik
yan diose,*
- 21 ¿mi mu van bu chilunkutik
Dios mi jech la jpaskutike?
Sna'oj lek li k'usi mukul ta
ko'ontonkutike.^a
- 22 Vo'ot ta akój ti chkich'kutik
mílel skotol k'ak'ale,
ti xiko'olajkutik k'ucha'al chi-
jetik sventa chich' milele.^b
- 23 Kajval Jeova, julavan. ¿K'u
yu'un ti vayalot-oe?^c
¡Julavan! Mu sbateluk osil
xaviktaunkutik komel.^d
- 24 ¿K'u yu'un ti chanak* asate?
¿K'u yu'un chach'ay ta ajol
li jvokolkutik xchi'uk ti
chkich'kutik uts'intaele?
- 25 Yu'un laj kich'kutik jipel
yalel ta pukuktik*
yalemunkutik xa ta lum
ta j-ech'el.^e
- 26 ¡Va'lan tal k'ucha'al jkoltava-
nej ku'unkutik!^f
Pojunkutik* ta skoj li tuk'il
k'anelal avu'une.^g

Sventa bankilal tjijson;
chapanbil ta sventa «Lirio nichim».
Maskil* yu'un xnich'nabtak Kore.^h
K'ejimol sventa k'anbail.

- 45** Xp'itp'un ko'onton ta skoj
li k'usi leke.
Xi chkale: «Li k'ejimol ku'-
une* ja' ta sventa jun
ajvalil».ⁱ

44:18 *O «chk'ejev; tsts'ep'uj». 44:19
*O «at'usunkutik». #O «ik'pulan».
44:20 *Literal «li dios ti yan-o sluma-
le». 44:24 *O «chamuk». 44:25 *O
«lumtik». 44:26 *Literal «Manunkutik
lok'el». 45:Tit *K'elo Glosario, maskil.
45:1 *Literal «Li kabteltake».

KAP. 44

- a Sl 139:1
Ekl 12:14
Jer 17:10
- b Ro 8:36
- c Sl 7:6
Sl 78:65, 66
- d Job 13:24
Sl 13:1
Sl 88:14
- e Sl 119:25
- f Sl 33:20
- g Sl 130:7

KAP. 45

- h 2Kr 20:19
- i Sl 2:6

Kolumna 2

- a Is 8:1
- b 2Sa 23:2
Esd 7:6
- c Jn 7:46
- d Sl 72:17
- e Ap 1:16
Ap 19:15
- f Is 9:6
- g Ebr 1:3
- h Ap 6:2
- i Ap 19:11
- j Sl 2:9
2Te 1:7, 8
- k Ap 17:14
Ap 19:19
- l Sl 89:29, 36
- m Is 11:4
Jer 33:15
Ebr 1:8, 9

n Ebr 7:26

o Mt 7:23

p Is 61:1
Ech 10:38

q Sl 21:6

Ja'uk jech kok' k'ucha'al
li slapis^a jun jts'ibajom
ti lek xtojobe.^b

- 2 Vo'ot li buch'u mas k'upil
aba ta xnich'nab krixcha-
noetike.
Solel xnichimaj yutsil li k'usi
chlok' tal ta avee.^c
Ja' yu'un, laj yak'bot bendi-
sion sbatel osil li Diöse.^d
- 3 Chukino ta axokon li a-es-
padae,^e vo'ot ti oy stsatsal
avo'ontone.^f
Lapo li avich'el ta muk'e
xchi'uk li amuk'ulale.^g
- 4 Jechuk-o xapas batel kanal*^h
ta amuk'ulal;
kajlebino batel aka' ta skoj
li k'usi melele, li manxoale
xchi'uk li tuk'ilale,ⁱ
li abats'ik'obe oy k'usi labalik
sba tspas.[#]
- 5 Ts'ubts'ub sni' li aflechatake,
te ak'eloj tsjip ta lum
li krixchanoetike;^j
chch'och'obtabe* yo'onton
li yajkontratak ajvalile.^k
- 6 Ja' ch'ot ta achotleb sventa
ajvalil sbatel osil li Diöse;^l
li vaxton sventa Ajvalilal*
avu'une ja' jun vaxton
sventa tuk'ilal.^m
- 7 La ak'an li tuk'ilale,ⁿ pe la
ap'aj li choplejale.^o
Jech oxal, li Diöse,
li Adiose, la xjxabot aseite^p
xchi'uk mas xkuxet avo'on-
ton yu'un^q ti ja' mu sta li
achi'iltake.
- 8 Skotol li ak'u' apok'e muibtas-
bil ta mirra, ta ste'el aloe*
xchi'uk ta kasia;
te to ta amuk'ta pasob man-
tal ti k'upiltasbil ta marfile,
xkuxet avo'onton yu'un li
stijobil son ti oy yak'ile.

45:4 *O «kuchuk avu'un». #Literal
«chchanubtasot». 45:5 *O «chjo-
moch'tabe». 45:6 *K'elo Glosario, aj-
valilal. 45:8 *Ja' sbi jtek' te' ti lek
xmuete. K'alal ja'o ts'ibaj li Vivliae, tsu-
nesik k'ucha'al perfume.

- 9** Li stebetak ajvaliletike ja' te xchi'ukik li antsetik avu'un ti lek ich'bilik ta muk'e.
Li yajnil ajvalile te xa va'al ta abats'ik'ob, xch'alet* no'ox yutsil ta oro ti talem ta Ofire.^a
- 10** Chikintao, kuni tseb, a'io lek ava'i xchi'uk ts'etano lek achikin;
ch'ayo ta ajol li ateklumale xchi'uk li sna atote.
- 11** Chtijbat yo'onton ajvalil ta skoj ti toj k'upil abae, yu'un ja' k'otem ta avajal, ja' yu'un nijano aba ta stojolal.
- 12** Chich'bot tal amoton li tseb Tiroe;
li viniketik ti mas jk'ulejike tsk'anik ti lekuk xavile.
- 13** Li ta yut spasob mantal ajvalile te sts'aylajet yutsil li tseb ajvalile; k'upiltasbil ta* oro li sk'u' spok'e.
- 14** Chich' ik'el batel ta stojolal ajvalil, k'upil sba tajek luchbil* li sk'u' spok' slapoj batele.
Li tojol tsebetik xchi'inoj batele chich'ik ik'el tal ta atojolal.
- 15** Ta muyubajel xchi'uk ta kuxetel o'ontonal chich'ik ik'el tal;
ch-ochik batel li ta spasob mantal ajvalile.
- 16** Li anich'nabe ja' chk'otik ta xk'exol li amoltotake.
Chabiiltas ta bankilal j-abteletik ta spejel balumil.^b
- 17** Chkak'be yojtikinik abi skotal li jayk'ol kuxlejal chtale.^c
Ja' yu'un, tsk'upil k'optaot sbatel osil li krixcha-noetike.

45:9 *O «t'ujom». 45:13 *Literal «no-ch'anbil». 45:14 *O «ts'isbil».

KAP. 45

a Is 13:12

b Is 32:1

c Sl 72:17

Kolumna 2

KAP. 46

a 2Kr 20:19

b Pr 14:26
Is 25:4c Dt 4:7
Sl 145:18, 19
Na 1:7

d Is 54:10

e Sl 93:4
Jer 5:22

f 2Kr 6:6

g Dt 23:14
Sl 132:13
Is 12:6

h Eks 14:24

i Jos 2:24

j Jos 1:9
Jer 1:19
Ro 8:31k Is 11:9
Mik 4:3

Sventa bankilal jtijson. Sk'ejimol xnich'nabtak Kore.^a Sventa alamot.*

- 46** Ja' jnak'obbailtik li Diose xchi'uk ja' kipaltik,^b ja' tskoltautik ta anil k'alal ja'o yorail vokolile.^c
- 2** Ja' yu'un, mu'yuk chijxi'utik, ak'o mi xnik li balumile, ak'o mi xmut'ij* yalel k'alal to yutil nab li vitsetike,^d
- 3** ak'o mi solet xvo'o'et xchi'uk ak'o mi xva'i xkoti no'ox li ya'lel nabe,^e ak'o mi chnik tajek li vits ta skoj ti tsyuk'ilan sba li nabe. (*Sela*).
- 4** Oy jun uk'um ti xch'akoj sba yoktak ti xkuxet no'ox yo'onton yu'un li slumal Diose,^f ja' li axibalna ti ch'ul xchi'uk jun yutsil ti ja' yu'un li Buch'u toj toyol oye.
- 5** Te oy ta jteklum li Diose;^g jech oxal mu stak' jinesel li jteklume.
Chtal koltaatuk yu'un Dios k'alal ja'o chlok' talel xojobal k'ak'ale.^h
- 6** X-avlajetik to'ox li muk'tik lumetike, laj yich'ik tsalel li jteklumetike;
tsots k'opoj li Diose, va'un nik li balumile.ⁱ
- 7** Li' xchi'inojutik/ li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroe-tike;*
ja' jlekil nak'obbailtik li Dios yu'un Jakobe. (*Sela*).
- 8** La'ik xchi'uk k'elavilik li k'usitik spasojeovae, toj labalik sba li k'usitik spasoje balumile.
- 9** Tslajesbe sk'oplal li pask'opetik ta spejel balumile.^k
Tsk'as li arkoexchi'uk tslilin li lansa;

46:Tit *K'elo Glosario, alamot. 46:2 *O «xmukij; xbut'ij». 46:7 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroe-tike.

ta xchik'be ta k'ok' li skareta*
soltaroetike.

- 10** Xi laj yale: «Pajeso xa abaik
xchi'uk na'ik ti vo'on
Diosune.
Chkich' toybel jk'oplal ta sto-
jolal li muk'tik lumetike;^a
chkich' toybel jk'oplal
li ta balumile».^b
- 11** Li' xchi'inojutik^c li Jeova ti ja'
bankilal yu'un soltaroetike;
ja' jlekil nak'obbaitik^d li Dios
yu'un Jakobe. (*Sela*).

Sventa bankilal jtijson.
Sk'ejimol xnich'nabtak Kore.^e

- 47** Akotolik jteklumetik,
t'axo ak'obik.
Avananik ta skoj ti kuch
yu'un li Diose, avananik
ta muyubajel.
- 2** Yu'un toj labal sba li Jeova ti
ja' li Buch'u toj toyol oye;^f
ja' muk'ta Ajvalil ta spejel
balumil.^g
- 3** Tspas ta mantal li jteklume-
tik sventa xch'unik jmantal-
kutike;
yak'oj ti jpaskutik ta mantal
li muk'tik lumetike.^h
- 4** Ja' st'ujoj li jrextokutike,^{ai}
ja' xmyubaj-o li Jakob
ti k'anbile.^j (*Sela*).
- 5** Li Diose muy batel
k'alal ja'o x-avljajetik
ta muyubajele;
li Jeovae muy batel k'alal
ja'o xnix no'ox li kachue.*
- 6** K'upil k'optaik ta k'ejimole-
tik* li Diose, k'upil k'optaik
ta k'ejimoletik.
K'upil k'optaik ta k'ejimoletik
li Ajvalil ku'untike, k'upil
k'optaik ta k'ejimoletik.
- 7** Yu'un ja' Ajvalil ta spejel
balumil li Diose;^k
k'upil k'optaik ta k'ejimoletik
xchi'uk ak'o ta ilel ap'ijilik.

46:9 *O ja' van sk'oplal «li s-eskudo».
47:4 *O «jpukulalkutike; jpartekutike».
47:5 *O «xulub tot chije; ok'ese». 47:6
*O «Tijbeik sonetik».

KAP. 46

a Is 2:11

b 1Kr 29:11

c 2Kr 20:17

d Si 48:3
SI 125:2

KAP. 47

e 2Kr 20:19

f Si 76:12

g Si 22:28

h Dt 33:29

i Dt 9:5

j Dt 7:6
Mal 1:2k Jer 10:7
Sak 14:9

Kolumna 2

a 1Kr 16:31
SI 96:10
SI 97:1
Ap 19:6

b Si 97:9

KAP. 48

c 2Kr 20:19

d Si 47:8
SI 135:21
Mt 5:34, 35

e Lam 2:15

f Si 125:1

- 8** K'otem xa ta Ajvalil ta
stojolal muk'tik lumetik
li Diose.^a

Li Diose chchoti li ta xch'ul
chotleb sventa ajvalile.

- 9** Li jnitvanejetik yu'un jteklumetike stsojoj xa sbaik
xchi'uk li steklumal Sdios
Abraane.
Yu'un li ajvaliletik* ta balumi-
le ja' yu'un li Diose.
Ja' no'ox stuk ti toj toyol oye.^b

K'ejimol.

Sk'ejimol xnich'nabtak Kore.^c

- 48** Toj ech' no'ox muk' li
Jeovae xchi'uk sta-o
tajek k'upil k'optael
li ta steklumal Jdiostike,
li ta xch'ul vitse.
- 2** Toj k'upil sba xchi'uk toj
toyol li vits Sion ta
namal nortee,
ja' li steklumal Muk'ul Ajvalil^d
ti ja' xmyubaj-o sjunul
balumile.^e
- 3** Li ta tsatsal tayal k'elob
osiletik yu'une,
li Diose yak'oj ta ojtikineli
ti ja' lekil nak'obbaile.^f
- 4** Yu'un stsojoj sbaik*
li ajvaliletike;
jmoj chanavik batel.
- 5** K'alal laj yilike, ch'ayal
to k'ot yo'ontonik.
Solel xt'eleletik* xa ta xi'el
xchi'uk xi'em xa jatavik
batel.
- 6** Te tsakatik yu'un li xi'ele,
solel tsots tajek chil svokolik
jech k'ucha'al jun ants k'alal
yakal ch-alaje.
- 7** Chalilin li varkoetik ta Tarsis
ta skoj li ik' chlik tal ta
slokeb k'ak'ale.
- 8** Li k'usi laj ka'ikutike laj kil
ta jsat jtukutik
ta steklumal li Jeova ti ja'
bankilal yu'un soltaroeti-

47:9 *Literal «eskudoetik». 48:4 *O
«xchapoj sk'opik bu tsta sbaik». 48:5
*O «chnikik».

ke,* ta steklumal li Jdios-tike.

Te va'al-o sbatel osil yu'un li Diose.^a (Sela).

9 Dios ku'un, ta jnopbekutik lek sk'oplal li tuk'il k'anelal avu'un^b

te ta yut atempleoe.

10 Dios ku'un, li abi xchi'uk li ak'upil k'optaele chk'ot k'alal to spajeb balumil.^c

Nojem ta tuk'ilal li abats'ik'obe.^d

11 Ak'o kuxetuk yo'onton li vits Sione.^e

ak'o kuxetuk yo'onton li bik'-tal lumetik ta* Juda ta skoj ti chachapanvane.^f

12 Xanavanik ta spat xokon li Sione; bat joyobtaik; chapik li tayal k'elob osiletik yu'une.^g

13 K'elbeik lek li smuroaltake.*^h Chajik ta k'elel li tsatsal tayal k'elob osiletik yu'un sventa xachapbeik ya'i li jayk'ol kuxlejal chtale.

14 Yu'un li Dios li'e ja' Jdiostikⁱ sbatel osil.

Ja' tsbeiltasutik sbatel osil.*^j

Sventa bankilal jtijson.

Sk'ejimol xnich'nabtak Kore.^k

49 Akotolik jteklumetik, chikintaik li'e.

Akotolik jnaklejetik ta balumil,* ts'et chikintaik,

2 akotolik li buch'utik muk' ak'oplalike xchi'uk li buch'utik bik'it ak'oplalike,* mi jk'ulej o mi povre.

3 Chlok' ta ke li p'ijilale xchi'uk li k'usi tsnop ko'on-

48:8 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. 48:11 *Literal «stsebetak». 48:13 *O «li tsatsal muroaltake». 48:14 *O ja' van sk'oplal «ja' to mi lijchame». 49:1 *O «k'usitik oy ta balumil». 49:2 *Literal «xnich'nab krixchanoetik xchi'uk xnich'nab vinketik».

KAP. 48

a Sl 87:5

ls 2:2
Mik 4:1

b Sl 26:3

Sl 40:10
Sl 63:3

c Sl 113:3

d Sl 17:7

Sl 60:5
Sl 98:2

e Sl 78:68

f Sl 97:8

g Ne 12:38, 39

h Is 26:1

i Sl 31:14

j Is 58:11

KAP. 49

k 2Kr 20:19

Kolumna 2

a Sl 143:5

b Sl 27:1

c Dt 8:17, 18
Pr 18:11

d Jer 9:23

1Ti 6:17

e Pr 11:4

Mt 16:26

f Sl 89:48

g Ekl 2:16

Ro 5:12

h Sl 39:6

Pr 11:4

Pr 23:4

Ekl 2:18

Lu 12:19, 20

i Sl 39:5

Snt 1:11

j Sl 49:20

k Lu 12:19, 20

tone^a chvinaj ti xa'ibe smelolale.

4 Ta jts'et chikinta jun p'ijil lo'il;

ta jchapbe sk'oplal li k'usi chukol ta a'iel k'alal ta jtij arpaee.

5 ¿K'u yu'un chixi' li ta yorail vokolile,^b

k'alal joyol ta jpat jxokon xchoplejal* li buch'utik tsjipikun ya'ilik ta lume?

6 Li buch'utik spatoy yo'ontonik ta sk'ulejalike^c

xchi'uk ti tstoy sbaik ta skoj ti toj ep sk'ulejalike^d

7 mi ja'uk ono'ox xu' yu'unik tskolta lok'el li jun xchi'ilike

o ti oy k'usi xak'beik Dios sventa spojik lok'ele^e

8 (toj ech' xa no'ox toyol stojol sventa xich' manbel li xkuxlejalike,

yu'un mi ja'uk ono'ox xtoj yu'unik)

9 sventa xkuxi sbatel osil xchi'uk ti mu xbat ta ch'ene.*^f

10 Skotolik yilojik ti chcham li p'ijil krixchanoe;

jmoj chchamik li buch'utik bolike xchi'uk li buch'utik mu sna'ik rasone,^g

va'un yan-o buch'u chiktabeik li sk'ulejalike.^h

11 Oy ta yo'ontonik ti teuk-o sbatel osil li snaik,

ti teuk-o va'al skarpanaik ti jayk'ol kuxlejal ch-ech'e.

Jech yak'ojbe sbi yosilik jech k'ucha'al sbi stukike.

12 Pe ak'o mi ich'bil ta muk' li vinike, ta ono'ox xcham;ⁱ

ma'uk x-ech' to slekil k'ucha'al li chonbolometik ti sna' xchamike.^j

13 Taje ja' sbelel stamojik batel li buch'utik toj bolike^k

xchi'uk li buch'utik tsts'akliik batele, ti lek xa cha'ilik li

49:5 *Literal «spaltail». 49:9 *O «mukinale».

k'usitik chalik ti mu'yuk stue. (*Sela*).

- 14 Chich'ik milel k'ucha'al chij xchi'uk chbatik li ta Mukinale.*

Ja' chchabiatik yu'un li lajelale;

li ta sobe, ja' chventainatik yu'un li buch'utik tuk'ike;^a tsakch'ay batel li yav yakanike,^b

ja' tsnainik li Mukinale,^{*c} ma'uk li spasob mantal ajvaliile.^d

- 15 Pe li Diose tspojun lok'el ta sju'el[#] li Mukinale,^{*e} yu'un ja' chjochun lok'el. (*Sela*).

- 16 Mu xaxi' yu'un mi tspas ta jk'ulej li jun krixchanoe, mi ch-epaj yu'un li k'usitik oy ta snae,

- 17 yu'un mu'yuk k'usi chich' batel k'alal chchame;^f mu'yuk jmoj chyal batel xchi'uk li sk'ulejale.^g

- 18 Yu'un lek xa chalbe sba sk'oplal stuk ti k'u sjalil kuxule.^h (Tsk'upil k'optaot krixchanoetik k'alal chapas ta jk'uleje).ⁱ

- 19 Pe chcham ono'ox k'ucha'al chamemik li smoltotake. Mu'yuk xa chil-o sakil osil.

- 20 Pe mi oy jun krixchano ti mu xa'ibe smelolal li k'usitik taje, ak'o mi ich'bil ta muk',^j ma'uk x-ech' to slekil k'ucha'al li chonbolometik ti sna' xchamike.

Sk'ejimol Asaf.^k

- 50** Li Jeova ti ja' Dios yu'un diosetike' k'opojem xa; tstak ta ik'el skotol li jnaklejetik ta balumil

49:14, 15 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 49:15 #Literal «sk'ob».

KAP. 49

a Mal 4:3

b Sl 39:11

c Job 24:19

d 1Sa 2:6
Job 7:9

e Job 33:28
Sl 16:10
Sl 30:3
Sl 86:13

f Job 1:21
Ekl 5:15
1Ti 6:17

g Is 10:3

h Lu 12:19

i Pr 14:20

j Sl 49:12

KAP. 50

k 1Kr 25:1

l Sl 95:3

Kolumna 2

a Sl 48:2
Lam 2:15

b Is 65:6

c Eks 19:18
Da 7:9,10
Ebr 12:29

d Sl 97:3, 4

e Dt 30:19
Dt 32:1
Is 1:2

f Mik 6:2

g Eks 24:8

h Sl 75:7

i Ne 9:30
Sl 81:8

j Eks 20:2

k 1Sa 15:22
Is 1:11
Jer 7:22, 23
Os 6:6

l Mik 6:7

m 1Kr 29:14
Ech 17:24

n Job 38:41

ti bu chlok' talel k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'ale.

- 2 Te to chojobinaj tal Dios li ta Sione, ti toj ech' xa no'ox k'upil sbae.^a

- 3 Chtal me li Jdiostike xchi'uk mu'yuk bu te no'ox ts'ijil chkom.^b

Te xtiltun* k'ok'^c ta yeloval xchi'uk te xvo'o'et muk'ta tsatsal ik'alo' li ta spat xokone.^d

- 4 Tstak ta ik'el li vinajel xchi'uk balumil^e sventa chchapan li steklumale,^f xi chalbee:

- 5 «Tsobbeikun tal li buch'utik tuk' chak' sbaik ta jtojolale,

li buch'utik jpasojkutik jun trato xchi'uk k'alal laj ya-k'ik milbil matanale».^g

- 6 Li vinajele chalbe sk'oplal li stuk'ilal Diose,

yu'un ja' Jchapanvanej li Diose.^h (*Sela*).

- 7 «Jteklumal, chikintao, va'un chik'opoj;

Israel, chkal ta jamal ti oy k'usi chopol apasoje.ⁱ

Vo'on Diosun, vo'on Adiosun.^j

- 8 Mu'yuk ta jtuk'ibtasot ta skoj li milbil matanal chavak'e mi ja'uk ta skoj li skotlej chik'bil matanal ti nopajtik no'ox te oy ta jtojolale.^k

- 9 Mu persauk chbat jtsakbot tal jkotuk tot vakax te ta ana

mi ja'uk li atentsuntak* te oy ta skorale.^{#l}

- 10 Yu'un ja' ku'un skotol li te'tikal chonbolometike,^m ja' ku'un skotol xtok li te'tikal chonbolometik ta skotol vitsetike.

- 11 Xkojtinik skotol li mutetik ta vitsetike;ⁿ

50:3 *O «xlolun; xpulpun». 50:9 *Lilateral «stot atentsuntak». #O «smokale».

- ja' ku'un li chonbolometik te oy ta osiltik ti mu xa no'ox stak' chapele.
- 12** Manchuk mi chivi'naj, mu'yuk ono'ox chkalbot jechuke, yu'un ja' ku'un li balumil ti bu xch'i' lek k'usitike xchi'uk skotol li k'usitik oy tee.^a
- 13** ¿Mi yu'un ta jtibe sbek'tal li tot vakaxetike xchi'uk mi yu'un chkuch'be xch'ich'el li tentsunetike?^b
- 14** K'alal chatoj ta vokole, ja' xa chik'bil matanal chavak'be Dios^c xchi'uk k'otuk ta pasel avu'un li k'usi avalojbe li Buch'u toj toyol oye;^d
- 15** taun ta k'oponel li ta yorail vokolile.^e
Vo'on ta jkoltaot, va'un chak'upil k'optaun.^f
- 16** Pe xi ch-albat yu'un Dios li buch'u toj chopole: «¿K'usi avabtel avaloj ti xu' xavalbe sk'oplal li jmantaltake^g o ti xavalbe sk'oplal li jtratoe?^h
- 17** Yu'un ap'ajoj li tuk'ibtasele* xchi'uk mu xatsak ta muk' li k'usi chkale.^{#i}
- 18** Lek no'ox chavil^{#j} li jun j-elek'e xchi'uk jmoj ajol xchi'uk li buch'utik tslo'la snup xchi'ilike.
- 19** Ta ave chapukbe batel sk'oplal li k'usi chopole xchi'uk nap'al ta avok' li lo'lavaneje.^k
- 20** Chot xachi xchi'uk chachopol k'opta li abankil avits'ine;^l
chavalbe batel spaltail* li skerem ame'e.
- 21** Mu'yuk k'usi laj kal k'alal jech la apas taje,

50:17 *O «mantale». [#]Literal «chajip batel ta apat li k'usi chkale». **50:18** *O ja' van sk'oplal «Jmoj ajol xchi'uk». **50:20** *O «chachopol k'opta».

KAP. 50

- a Dt 10:14
Job 41:11
1Ko 10:26
- b Mik 6:6-8
- c Sl 69:30, 31
Pr 21:3
Os 6:6
Ebr 13:15
- d Dt 23:21
Sl 76:11
Ekl 5:4
- e 2Kr 33:12, 13
Sl 91:15
- f Sl 22:21-23
Sl 50:23
- g Jer 7:4
Mt 7:22, 23
Ro 2:21
- h Dt 31:20
Ebr 8:9
- i Ne 9:26
Is 5:24
- j Is 5:22, 23
- k Jer 9:5
- l Le 19:16

Kolumna 2

- a Sl 50:4
Ekl 12:14
- b Sl 9:17
Jer 2:32
Os 4:6
- c 1Te 5:18
Ebr 13:15
- d Mik 6:8

KAP. 51

- e 2Sa 11:3
- f Nu 14:18
Sl 25:7
Sl 41:4
- g Sl 103:13
Pr 28:13
Is 43:25
Is 44:22
- h Is 1:18
1Ko 6:11
- i Ebr 9:13, 14
1Jn 1:7
- j Sl 32:5
Sl 40:12
- k Je 39:9
2Sa 12:13
- l 2Sa 12:9
Sl 38:18
- m Ro 3:4
- n Job 14:4
Ro 3:23
Ro 5:12

ja' yu'un la anop ti xijko'olajutike.

Pe tana neke, ta jtuk'ibtasot xchi'uk chkal ta jamal li amule.^a

- 22** Avokolikuk taje, nopbeik sk'oplal taje, vo'oxuk ti ach'ayoj ta ajolik li Diose,^b yu'un mi mo'oje, ta jlilinoxuk, va'un mu'yuk xa buch'u xu' skoltaoxuk.
- 23** Li buch'u tstoje ta vokole ja' xa chik'bil matanal chak' sventa tsk'upil k'optaun^c xchi'uk chkak'be yil ti ta jkolta
li buch'u ja' stamoje-o batel li k'usi tuk'e». ^d

Sventa bankilal jtijson. Sk'ejimol David, k'alal ay k'oponatuk yu'un j-alk'op Natan li David k'alal xchi'innoj xa ox ta vayel li Bat-Sebae.^e

51 Dios ku'un, ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal ta skoj li tuk'il k'anelal avu'one.^f

Tup'o jmul ta skoj ti oy tajej xk'uxul avo'ontone.^g

- 2** Pokun lek ta skoj li jpaltaile^{#h} xchi'uk sakubstasoj ta skoj li jmule.ⁱ
- 3** Yu'un jna'oj lek ti oy jpaltailetake^{#j} xchi'uk skotol ora te oy ta jnopben li jmule.
- 4** Laj xa jsa' jmul ta atojolal, ta melel laj xa jta jmul ta atojolal;^{#k}
laj xa jpas li k'usi chopol chavil ta asate.^l
Jech oxal, tuk'ot k'alal chak'opoje,
tuk'ot k'alal chachapanvane.^m
- 5** jK'elavil! Oy ono'ox jmul k'alal livok'e xchi'uk jpasmulilun xa ono'ox k'alal la xchi'inun li jme'e.^{#n}

51:2 *O «jchopolile». **51:3** *O «jchopoliltake». **51:4** *Literal «ja' no'ox ta atojolal la jsa' jmul». **51:5** *O «nojun xa ono'ox ta mulil k'alal la xchi'inun li jme'e».

- 6** jK'elavil! Lek chavil li buch'u meel k'usi oy ta yo'ontone;^a Dios, ak'bo yil meel p'ijilal li ko'ontone.
- 7** Sakubtaso lok'el ta isopo* li jmul sventa sakuk xikome;^b pokun sventa masuk to sak xikom k'ucha'al li taive.^c
- 8** Ak'o ka'i ti x-avetik ta mu-yubajele xchi'uk ti xkuxet no'ox yo'ontonik sventa ximuyubaj ak'o mi avoch'oj li jbakiltake.^d
- 9** Mu xak'el* li jmultake^e xchi'uk lok'eso^f skotol li jpaltailtake.^{af}
- 10** Dios ku'un, sakubtasbun ko'onton^g xchi'uk ach'ubuk li k'usi oy ta ko'onton^h sventa skoltaun yo' tuk'uk xkak' jbae.
- 11** Mu xajipun lok'el ta atojolal; xchi'uk mu xapojbun li ach'ul espiritue.
- 12** Kuxetuk ko'onton avu'un yan velta ta skoj ti chakoltavane,ⁱ tijbun ko'onton sventa oyuk ta ko'onton jch'unbot amantal.*
- 13** Chkak'be yil abetak li jtoybaetike,^j sventa sutik tal ta atojolal li jpsmuliletike.
- 14** Dios ku'un, koltaun ta skoj ti oy jmul ta smalel ch'iche,^k Dios ti vo'ot jkoltavanejot ku'une,^l sventa xmuyubajuk no'ox li ke k'alal chal batel atuk'ilale.^m
- 15** Ak'o k'opojkun, Kajval Jeova, sventa xu' jk'upil k'optaot batel ta ke.ⁿ
- 16** Yu'un nu xak'an li milbil matanale, ati tauk xak'ane, chkak'bot;^o mu xak'upin li skotlej chik'bil matanale.^p

51:7 *K'elo Glosario, isopo. 51:9 *O «Nak'o asat ta stojolal». #O «tup'ox». ^O «jchopoliltake». 51:12 *Literal «ikun sventa oyuk tajek ta ko'onton».

KAP. 51

- a 1Sa 16:7
2Re 20:3
1Kr 29:17
- b Le 14:3, 4
Ebr 9:13, 14
- c Is 1:18
- d Sl 6:2
Sl 38:3
Is 57:15
- e Sl 103:12
Is 38:17
- f Mik 7:19
- g Jer 32:39
- h Ese 11:19
Ef 4:23
- i Sl 21:1
- j Ech 2:38
- k Je 9:6
- l Sl 38:22
Is 12:2
Ap 7:10
- m Ne 9:33
Sl 35:28
Sl 59:16
Da 9:7
- n Sl 34:1
Sl 109:30
Ebr 13:15
- o Pr 21:3
- p 1Sa 15:22
Sl 40:6
Os 6:6

Kolumna 2

- a 2Re 22:18, 19
2Kr 33:13
Sl 22:24
Sl 34:18
Pr 28:13
Is 57:15
Lu 15:22-24
Lu 18:13, 14
- b Os 14:2

KAP. 52

- c 1Sa 22:9
- d 1Sa 21:7
Sl 94:3, 4
- e Sl 103:17
- f Sl 57:4
Sl 59:7
- g 1Sa 22:9, 18
Sl 109:2
- h Pr 12:19
Pr 19:9
- i Sl 37:9
- j Pr 2:22

- 17** Li milbil matanal lek chil Diose ja' li buch'u chopol tajek cha'i sba ta skoj smule; Dios ku'un, mu'yuk chap'aj li buch'u liljem tajek cha'i li yo'onton xchi'uk ti voch'em* tajek cha'ie.^a
- 18** Ta slekiluk avo'onton xapas k'usi lek ta stojolal li Sione; va'anbo smuroaltak li Jerusalene.
- 19** Va'un, k'upil sba chavil li matanal chak' buch'utik tuk'e, li chik'bil matanale xchi'uk li skotlej matanale; va'un chich' ak'el tot vakax li ta skajleb amotone.^b

Sventa bankilal jtijson. Maskil.* Salmo yu'un David, ja'o k'alal bat ta stojolal Saul li Doeg likem ta Edome xchi'uk k'alal laj yalbe ti ay ta sna Aimelek^c li Davide.

52 ¿K'u yu'un chatoy aba ta skoj li k'usitik toj chopol apasoje, vo'ot ti mu'yuk xk'uxul avo'ontone?^d

Te oy-o skotol k'ak'al li tuk'il k'anelal yu'un Diose.^e

- 2** Li avok' ti oy lek ye k'ucha'al navajae^f chopol k'usi snopoj tspan xchi'uk chlo'lavan.^g
- 3** Ja' mas ak'anoj li k'usi toj chopole, ja' jutuk li k'usi leke, ja' mas ak'anoj li jut k'ope,* ja' jutuk li k'usi meel chich' alele. (Sela).
- 4** Ja' ak'anoj skotol li k'usi chich' alel ti chak' vokolile, jsolel chalo'lavan xchi'uk li avok'e!
- 5** Jech oxal, tslajesot ta j-ech'el li Diose;^h tstsakot xchi'uk chjochot lok'el li ta akarpanae;ⁱ tsubulot lok'el li ta balumil ti bu oy li k'usitik kuxajtike.^j (Sela).

51:17 *O «t'usem». 52:Tit *K'elo Glosario, maskil. 52:3 *O «nop k'ope; epal k'ope».

- 6 Ta xilik li buch'utik tuk'ike xchi'uk ch'ayal to chk'ot yo'ontonik,^a jech xtok, tstse'inik ta stojolal,^b xi chalike:
- 7 «Oy jun krixchano ti mu'yuk la sa' snak'obbail* ta stojolal li Diose,^c yu'un ja' la spat yo'onton ta stojolal li sk'ulejal ti toj epe^d xchi'uk ja' la spat-o yo'onton^e li k'usi toj chopol snopoj tspase».^Δ
- 8 Yan li vo'one jech chik'ot k'ucha'al oliva te' ti lek pim yanal te ta sna Diose;^e sbatel osil jpatoj ko'onton ta stojolal li tuk'il k'anelal yu'un Diose.
- 9 Ta jk'upil k'optaot ta sbatel osil ta skoj li k'usitik apasoje;^f ta sba satik li buch'utik tuk' yak'oj sbaik ta atojolale chkak' ta ilel ti jpatoj ko'onton li ta abie,^g yu'un ja' lek.

Sventa bankilal jtijson sventa maalat.* Maskil.[#] Salmo yu'un David.

- 53** Xi chal ta yo'onton li buch'u bole:*
- «Ch'abal Jeova»,^h Toj chopol li k'usitik tspase xchi'uk ibalik sba;[#] mi junuk buch'u ma' ti oy k'usi lek tspase.ⁱ
- 2 Pe ta vinajel to tsk'el talel xnich'nab krixchanoetik li Diose^j sventa tsk'el mi oy buch'u oy sp'ijil, mi oy buch'u yakal tsa' li Jeovae.^k
- 3 Skotolik namajemik ta stojolal Dios; skotolik ko'ol no'ox tspasik li k'usi toj chopole.

52:7 *O «tsatsal nak'obbail». #O «la sa' snak'obbail ta stojolal». ΔLiteral «li vokolil laj yak'e». 53:Tit *K'elo Glosario, maalat. 53:Tit; 54:Tit *K'elo Glosario, maskil. 53:1 *O «mu'yuk sp'ijile». #K'elo Glosario, ibal sba.

KAP. 52

- a Sl 37:34
b Sl 58:10
c Jer 17:5
d Sl 49:6,7
Pr 11:28
e Sl 13:5
Sl 147:11
f Sl 50:15
g Sl 27:14
Sl 123:2
Pr 18:10

KAP. 53

- h Sl 10:4
Ro 1:21
i Sl 14:1-7
Ro 3:10
j Sl 11:4
Sl 33:13-15
Jer 16:17
Jer 23:24
k 1Kr 28:9
2Kr 15:2
2Kr 19:1,3
Is 55:6
1Pe 3:12

Kolumna 2

- a Ekl 7:20
Ro 3:12
b Job 21:7,14
c Is 12:6

KAP. 54

- d 1Sa 23:19
1Sa 26:1
e Sl 20:1
Sl 79:9
Pr 18:10
f Sl 43:1
g Sl 13:3
Sl 65:2
h Sl 22:16
Sl 59:3
i Sl 36:1
j 1Kr 12:18
Ebr 13:6

- Mi junuk buch'u ma' ti oy k'usi lek tspase, bats'i mi junuk.^a
- 4 ¿Mi yu'un ta meel mu xa'i-beik smelolal li jpaschople-jaliteke? Tslajesik li jteklumal k'ucha'al tslajesik ve'ile. Mu'yuk tsk'anbeik vokol li Jeovae.^b
- 5 Pe ta xbat xch'ulelik ta xi'el, jun xi'el ti mu'yuk bu jech xa'iik-oe,^{*} yu'un te ji'il ch-iktabat sba-kilik yu'un Dios li buch'utik tstsakot ta k'ope.[#] Chavak'anan ta k'exlal, yu'un p'ajbilik yu'un li Jeovae.
- 6 ¡Ati teuk xlik tal skoltaobba Israel li ta Sione!^c K'alal tstsob sutel steklumal li Jeova ti chukbilik batele, ak'o muyubajuk li Jakobe, kuxetuk yo'onton li Israele.

Sventa bankilal jtijson; laj yich' tijel son ta stjobil ti oy yak'iltake. Maskil.[#] Salmo yu'un David, ja'o k'alal batik ta stojolal Saul li buch'utik likemik ta Sife, va'un xi laj yalbeike: «Te snak'oj* sba ta jlumalkutik li Davide».^d

- 54** Dios ku'un, pojun ta skoj li abie^e xchi'uk pakbun jk'oplal^f li ta aju'ele.
- 2 Dios ku'un, chikintao li j-orasione;^g ts'et chikintao li k'usi chlok' ta kee.
- 3 Yu'un chtal stsakikun ta k'op li kajkontratake,^h tsk'an tsmilkun li krixchanoetik ti ch'abal xk'uxul yo'ontonike. Mu'yuk chich'ik ta muk' li Diose.^{*i} (Sela).
- 4 ¡K'elavill! Ja' jkoltavanej ku'un li Diose;^j

53:5 *O ja' van sk'oplal «chi'ik ak'o mi ch'abal k'usi tsiibtasvan». #Literal «li buch'utik spasoj skarpanaik sventa tskontrainkote». 54:Tit *O «smukoj». 54:3 *O «Mu'yuk te ta stojolalik li Diose».

te chi'inbilik yu'un Jeova
li buch'utik yikojikune.

5 Chak'be stoj kajkontratak^a ta
skoj li k'usitik toj chopol
spasojike;
milo* ta skoj ti tuk' avak'oj
abae.^b

6 Ta sjunul ko'onton chhak'bot
milbil matanal.^c
Kajval Jeova, ta jk'upil k'opta
li abie, yu'un toj lek.^d

7 Yu'un vo'ot chakoltaun lok'el
ta skotol li vokoliletike^e
xchi'uk chkil k'alal chich'ik
tsalel li kajkontratak.^f

Sventa bankilal jtijson; laj yich' tijel
son ta stijobil ti oy yak'iltake. Maskil.*
Salmo yu'un David.

55 Dios ku'un, chikintao
li j-orasione^g

xchi'uk mu teuk no'ox ak'eloy
ti xivokolet ta jk'an ak'o
xak'uxubinune.*^h

2 Ta melez, ts'et chikintao
xchi'uk tak'bun.ⁱ

Solel mu junuk ko'onton
yu'un li k'usi ta jvul-o
ko'ontone/

xchi'uk mu xa jna' k'usi
ta jpas

3 ta skoj li k'usi chalik
kajkontratak
xchi'uk ti chak' jvokol
li buch'u toj chopole.

Yu'un tsbusanbeikun
ta jba li vokolile
xchi'uk ta sk'ak'al yo'ontonik
sp'ajojikun-o.^k

4 Mu xa sna' k'usi tspas
li ko'ontone/^l
xchi'uk mu xa jna' k'usi
ta jpas yu'un li xi'elal
lajelale.^m

5 Chtal ta jtojolal li xi'el
xchi'uk li t'elt'unele*
xchi'uk solel alubemun.

6 Xi chkalilane: «iAti oyuk
jxik' k'ucha'al palomae!

54:5 *Literal «ts'ijtsano». 55:Tit
*K'elo Glosario, maskil. 55:1 *O «xchi-
uk mu xanak' aba k'alal ta jpas orasion
sventa xakoltaune». 55:5 *O «ti chini-
ke».

KAP. 54

a Ro 12:19

b Sl 143:12

c Sl 50:14
Ebr 13:15

d Sl 7:17
Sl 52:9

e 2Sa 4:9
Sl 34:19
Sl 37:39

f Sl 37:34
Sl 59:10

KAP. 55

g 1Pe 3:12

h Sl 28:2
Sl 143:7

i Sl 17:1

j Is 38:14

k 2Sa 16:5-7

l Sl 69:29

m Sl 18:4
Sl 116:3
Is 38:10

Kolumna 2

a 2Sa 15:14

b 1Sa 23:14

c 2Sa 15:31
2Sa 17:7

d 2Sa 17:1

e Sl 109:2

f Sl 41:9
Mt 26:21
Jn 13:18

g 2Sa 15:12
2Sa 16:23

h Lu 22:21
Lu 22:48

i 2Sa 17:23
2Sa 18:14
Sl 109:15
Mt 27:3, 5
Ech 1:16, 18

Chivil batel xchi'uk jun ko'on-
ton bu chinaki jechuke.

7 jK'elavil! Nom chijatav batel
jechuke.^a

Te chinaki ta takixokol
balumil.^b (Sela).

8 Chbat jsa' jnak'obbail
ta anil ti jechuke,
ti bu mu staun li tsatsal ik'e,
ti bu mu staun li tsatsal
ik'alo'e».

9 Kajval Jeova, ak'o mu xa sna'
k'usi tspasik avu'un xchi'uk
sokesbo ta be li k'usi
snopoj tspasike,^{*c}
yu'un kiloy majbail xchi'uk
sa'k'op li ta jteklume.

10 Ta k'ak'al ak'obal te xtal
xbatik ta sba smuroaltak
li jteklume;
oy choplejal xchi'uk vokolil
li ta yute.^d

11 Te oy vokolil ta stojolal;
mu'yuk chljaj-o sk'oplal
li ilbajinel xchi'uk lo'lava-
nej ti bu oy ep krixchanoe-
tike.^{*e}

12 Yu'un ma'uk jun kajkontra
ti tsa'un ta k'ope;^f
ti ja'uke, sts'ik ku'un
ti jechuke.

Yu'un ma'uk kajkontra
ti tal skontrainune;
yu'un xu' jnak'* jba sventa
mu staun ti jechuke.

13 Pe vo'ot tal akontrainun,
ti ko'ol no'ox vinikutike,^g
ti jchi'il jbatik ti lek
xkojtkinote.^h

14 Ta jk'upinkutik to'ox ti kami-
go tajek jbakutike;
ko'ol to'ox chibatkutik ta
sna Dios xchi'uk li epal
krixchanoetike.

15 jAk'o tsakatikuk yu'un lajelal
li kajkontratak!ⁱ
Kuxuluk yalikuk batel
ta Mukinal;*

55:9 *Literal «ch'akbo li yok'ike».
55:11 *O «li ta ch'ivite; li ta kayee».
55:12 *O «jmuk». 55:15 *O «Seol», ja'
xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krix-
chanoetike. K'elo Glosario, mukinal.

- yu'un te oy-o ta stojalalik
li k'usi toj chopole xchi'uk
yak'oj yibel ta stojalalik.
- 16** Yan li vo'one xivokolet
ta jk'opon li Diose,
va'un tskoltaun li Jeovae.^a
- 17** Ta mal k'ak'al, ta sob xchi'uk
ta o'lol k'ak'al, ta jvul ko'on-
ton xchi'uk xi-avet ta ok'el,^b
va'un cha'i li yech'omal kee.^c
- 18** Tspojun* lok'el ta sk'ob li bu-
ch'utik tstsakikun ta k'ope
xchi'uk chak'bun jun o'on-
tonal,
yu'un toj epik li buch'utik
chtal tstsakikun ta k'ope.^d
- 19** Ta xa'i li Diose, va'un oy k'usi
tspas ta stojalalik sventa
tskontrain,^e
ti ja' li buch'u vo'ne xa ono'ox
chotol li ta xchotleb sventa
ajvalile.^f (*Sela*).
Mu sk'an sjel stalelalik
li buch'utik mu'yuk xi'taojik*
Diose.^g
- 20** Li stuke* la tsaak ta k'op
li buch'utik jun to'ox
yo'onton xchi'uke;^h
mu'yuk k'ot ta pasel yu'un
li stratoe.ⁱ
- 21** Toj k'upil sba ya'el li k'usi
chlok' ta yeike,^{*j}
pe naka sa'kop oy ta
yo'ontonik.
Mas to lek k'ucha'al aseite
li k'usi chalike,
pe xko'olaj k'ucha'al espada
ti lok'esbil ta snae.^k
- 22** Ak'bo sbain Jeova
li avikatse,^l
va'un ja' chikot.^m
Mi ja'uk ono'ox chak' yaluk
ta lum* li buch'u tuk'e.ⁿ
- 23** Yan li vo'ote, Dios ku'un,
chavak' yalukuk batel
ta natil ch'en.^o

55:18 *Literal «Tsmangun». **55:19**
*K'elo Glosario, xi'tael Dios. **55:20**
*Ja' xkaltik, li amigoil ti laj yich' al-
bel sk'oplal ta versikulo 13 xchi'uk 14.
55:21 *O «Mas to k'un k'ucha'al mante-
kiya li k'usi chlok' ta yeike». **55:22** *O
«chak' ti xtamlalet».

KAP. 55

- a SI 91:15
b SI 119:147
Da 6:10
c SI 5:3
d 2Kr 32:7
SI 3:6
e SI 143:12
f Dt 33:27
SI 90:2
g SI 36:1
h 2Sa 15:12
i 2Sa 5:3
Ekl 8:2
j 2Sa 16:23
k SI 28:3
SI 62:4
l SI 43:5
1Pe 5:6, 7
m SI 37:5
SI 68:19
Flp 4:6, 7
n SI 37:23, 24
SI 62:2
SI 121:3
o SI 55:15

Kolumna 2

- a SI 5:6
Pr 10:27

KAP. 56

- b 1Sa 21:10
c SI 18:2
d 1Sa 21:12
e SI 27:1
SI 56:10, 11
Ro 8:31
Ebr 13:6
f Jer 18:18
g Lu 20:20
h SI 59:3
SI 71:10
i Jer 18:23
j 1Sa 27:1
k SI 39:12

Li buch'utik oy smulik ta
smalel ch'ich'e xchi'uk li
jlo'lavanejetike ta xchamik
k'alal mu to sta o'lol
xch'ielike.^a

Yan li vo'one ta jpat ko'onton
ta atojolal.

Sventa bankilal jtijson; chapanbil
ta sventa «Paloma ti sts'ijet no'ox
ti nom oye». Salmo yu'un David.
Miktam.* Ja'o k'alal tsakat yu'un
jfilisteaeatik ta Gat li Davide.^b

56 Dios ku'un, ak'o ta ilel sle-
kil avo'onton ta jtojolal,
yu'un yakal tstsakun ta
k'op* li krixchano ti sna'
xchame.

Skotol k'ak'al tstsakikun ta
k'op xchi'uk chilbajinikun.

2 Tsnitikun ta ti'el skotol
k'ak'al li kajkontratake;
ep buch'utik ti xtoyetik xa
tstsakikun ta k'ope.

3 Ta jpat ko'onton ta atojolal*
k'alal chixi'e.^d

4 Ja' jpatoj-o ko'onton ta sto-
jolak li Diose, ti ta jk'upil
k'opta li k'usi chlok' ta yee,
ja' jpatoj-o ko'onton ta stojo-
lal li Diose; mu'yuk chixi'.
¿K'usi xu' spasun li jun
krixchanoe?*

5 Skotol k'ak'al oy k'usi tpsasik
sventa tsyayijesikun;
ja' no'ox te ta snopbenik
ti chak'beikun jvokole.^f

6 Tsnak* sbaik sventa
tstsakikun ta k'op;
tsk'elik skotol li jujutek'
kakan bu chibate,^g
yu'un oy ta yo'ontonik
tsmilikun.^h

7 P'ajo ta skoj li xchoplejalike.
Dios ku'un, ta sk'ak'aluk
avo'onton xajip ta lum
li muk'tik lumetike.ⁱ

8 Ana'oj ti bu xiyal ximuye.^j
Ch'amo li ya'lel jsat ta yav vo'
avu'un ti pasbil ta nukule.^k

56:Tit *K'elo Glosario, miktam. **56:1**
*O «tsnitun ta ti'el». **56:4** *Literal «li
bek'ete». **56:6** *O «Tsmuk».

¿Mi mu teuk ts'ibabil li ta alivroe?^a

- 9 Chlok'ik batel li kajkontratak k'alal ta jk'an koltaele;^b ja' jpatoj-o ko'onton li'e: ti li' xchi'inojun li Diose.^c
- 10 Ja' jpatoj-o ko'onton ta stojolal li Diose, ti ta jk'upil k'opta li k'usi chlok' ta yee, ja' jpatoj-o ko'onton ta stojolal li Jeovae, ti ta jk'upil k'opta li k'usi chlok' ta yee,
- 11 ja' jpatoj-o ko'onton ta stojolal li Diose; mu'yuk chixi'.^d ¿K'usi xu' spasun li jun krixchanoe?^e
- 12 Dios ku'un, ta jpas ono'ox li k'usi kak'oj ke ta jpas ta atojolale;^f chkak'bot milbil matanal sventa ta jtojbot ta vokol.^g
- 13 Yu'un la apojun lok'el ta stojolal li lajelale^h xchi'uk la ak'elun sventa mu xmak* kakan,ⁱ sventa xixanav ta stojolal Dios xchi'uk ti kuxu-lukun-oe.^j

Sventa bankilal jtijson; chapambil ta sventa «Mu xajines». Salmo yu'un David. Miktam.* Ja'o k'alal jatav ta stojolal Saul xchi'uk ti och batel ta ch'ene.^k

- 57** Ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal, Dios ku'un, ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal, yu'un te ta jsa' jnak'obbail ta atojolal,^l te ta jsa' jnak'obbail ta yolon axik' ja' to mi ech' xa ox li vokolile.^m
- 2 Xivokolet ta stojolal li Dios ti ja' li Buch'u toj toyol oye, ta stojolal li melel Dios ti ja' li buch'u tslajesbun li jvokole.
- 3 Ta vinajel to chkoltavan tal xchi'uk tspojun.ⁿ Chtuch'be ta be k'usi snopoj

56:13 *O «xt'ab». 57:Tit *K'elo Glosario, miktam.

KAP. 56

- a Mal 3:16
b Sl 18:40
c Ro 8:31
d Sl 27:1
e Sl 56:4
Is 51:7, 12
f Nu 30:2
Ekl 5:4
g Sl 50:23
h 2Ko 1:10
i Sl 94:18
Sl 116:8
j Job 33:29, 30

KAP. 57

- k 1Sa 22:1
1Sa 24:3
Sl 142:Tit
l Sl 18:2
m Rut 2:12
Sl 17:8
n Sl 144:7
Ech 12:11

Kolumna 2

- a Sl 40:11
Sl 61:7
b Sl 22:13
Sl 35:17
c Sl 52:2
Sl 64:3
Pr 25:18
d Sl 57:11
Sl 108:5
e Sl 35:7
f Sl 42:6
g 1Sa 24:4
Pr 26:27
h Sl 112:7
i Sl 108:2-5
j Sl 9:11
Sl 145:11, 12
k Ro 15:9
l Sl 36:5
Sl 103:11

li buch'u tsnitun ta ti'ele. (Sela).

Li Diose chak' ta ilel li tuk'il k'anelal yu'une xchi'uk ti tuk' chak' sbae.^a

- 4 Joyol ta jpat jxokon li leonetike;^b persa te ta jmochan jba ti bu oy li viniketik ti tsk'an tsbik'ikune, ti naka lansa xchi'uk naka flecha li stanal yeike, jech xtok, li yok'ike ja' jun espada ti oy lek yee.^c
- 5 Dios ku'un, ak'o xavich' toybel ak'oplal li ta sba vinajele; teuk oy ta sba spejel balumil li amuk'ulale.^d
- 6 Xchapanojik lek jun pets' sventa tsyakik kakan li kajkontratake;^e solet nijilun xa yu'un li vokolile.^f La sjok'ik jun ch'en li ta jbee, pe ja' te p'aj* yalel stukik.^g (Sela).
- 7 Dios ku'un, staoj-o yav li ko'ontone,^h staoj-o yav li ko'ontone. Chik'ejin xchi'uk ta jtij son.
- 8 Julavan, kuni o'onton. Julavan, stjobil son ti oy avak'iltake; julavan ek, arpa. Ta xjulav ku'un li xojobal k'ak'al k'alal ja' to chlok' tale.ⁱ
- 9 Kajval Jeova, ta jk'upil k'optaot ti bu oy li jteklumetike;^j ta jk'upil k'optaot ta k'ejimoletik* ti bu oy li muk'tik lumetike.^k
- 10 Yu'un toj muk' li tuk'il k'anelal avu'une, jech staylej k'ucha'al li vinajele' xchi'uk ti tuk' chavak' abae k'otem k'alal to ta vinajel.

57:6 *O «ts'uj». 57:9 *O «ta jtijbot so-netik».

- 11 Dios ku'un, ak'o xavich' toybel ak'oplal li ta sba vinajele; teuk oy ta sba spejel balumil li amuk'ulale.^a

Sventa bankilal jtijson: chapanbil ta sventa «Mu xajines». Salmo yu'un David. Miktam.*

- 58 ¿Mi xu' van xavalbeik sk'oplal tuk'ilal k'alal te no'ox ts'ijiloxuke?^b

¿Mi xu' tuk' xachapanvanik, vo'oxuk ti xnich'naboxuk krixchanoetike?^c

- 2 Mu'yuk, yu'un ja' no'ox chanop ta avo'ontonik li k'usi chopole^d xchi'uk tspak batel sa'k'op ta balumil li ak'obike.^e

- 3 Li buch'utik toj chopolike k'ejp'ujemik* xa ono'ox ta be^f k'alal vok'ike;^g jtobybaetik, jlo'lavanejetik xa ono'ox k'alal ja' to'ox vok'ike.

- 4 Li svenenoalike xko'olaj k'ucha'al sveneoal chon;^f pak'chikinik* k'ucha'al kovra ti tsmak xchikine,

- 5 ti mu sk'an xchikintabe yech'omal ye li buch'u tsvovijesbe sjol chone, mu ventauk k'u to yelan xtojob ta svovijesbel sjol.

- 6 Dios ku'un, jlok'esbo li stanal yeike!

Kajval Jeova, jk'asbo sbakil yolon ye li leonetik tajel*^h

- 7 Ak'o sakch'ayikuk batel k'ucha'al vo' ti chmal batele. Ak'o slap'un s-arko li DiOSE xchi'uk ak'o lomikuk ta lum k'alal chk'ot ta stojolalik li sflchae.

- 8 Jechikuk k'ucha'al t'ot* ti chtakij k'alal xkilet batele;

58:Tit; 59:Tit *K'elo Glosario, *miktam*. 58:3 *O «k'ejevemik; ts'ep'ujemik». #O «mu'yuk stuk'ilik». ^aLiteral «k'alal ta alajebal to'ox oyike». 58:4 *O «ko-ketik; makal xchikinik». 58:6 *O «li ch'iom leonetik ti xtinlajet sjolike». 58:8 *O «karakol».

KAP. 57

a SI 8:1
SI 57:5
SI 108:5

KAP. 58

b 2Kr 19:6

c SI 82:2

d Ekl 3:16
Mik 3:9

e Ekl 5:8
Is 10:1, 2

f SI 140:3
Snt 3:8

Kolumna 2

a Pr 10:25
Jer 23:19

b SI 52:5, 6
SI 64:10
Ese 25:17
Ap 18:20

c Pr 21:18

d Is 3:10

e SI 9:16
SI 98:9

KAP. 59

f 1Sa 19:11

g 1Sa 19:12
SI 18:48
SI 71:4

h SI 12:5
SI 91:14

i 1Sa 19:1
SI 10:9
SI 71:10

j 1Sa 24:11
1Sa 26:18
SI 69:4

jechikuk k'ucha'al yol jun ants ti chamem chvok' ti mu'yuk chilbe-o sat k'ak'ale.

- 9 K'alal mu to bu chk'ixnaj yu'un ap'linik li ch'ix ti xtiltun* sk'ak'ale, li Dios ti xko'olaj k'ucha'al tsatsal ik'e^a tsmesbe batel li sk'obk'obtak ti bu yoxik toe xchi'uk li bu yakal xa chk'ak'e.

- 10 Chmuyubaj li buch'u tuk'e, yu'un yiloy ti tspak sutel li DiOSE;^b

balom* ch'ich' xa yakanik ta xch'ich'el li buch'utik toj chopolike.^c

- 11 Va'un, xi chal li krixchanoetike: «Ta melel, tsta smotonik li buch'utik tuk' yak'oj sbaike.^d

Yu'un oy jun Dios ti chchapanvan ta balumile».^e

Sventa bankilal jtijson: chapanbil ta sventa «Mu xajines». Salmo yu'un David. Miktam.* Ja'o k'alal ta stak batel viniketik li Saul sventa tspa'ibe^f sna li David yo' tsmile.^f

- 59 Dios ku'un, pojun lok'el ta stojolal li kajkontra-take;^g

chabiun ta stojolal li buch'utik chtal skontrainikune.^h

- 2 Pojun lok'el ta stojolal li buch'utik toj chopol k'usi tspace

xchi'uk koltaun lok'el ta sk'ob li jsa'k'op viniketike.*

- 3 jK'elavil! Te xa nak'al* tsmalaikun;ⁱ

Kajval Jeova, tstsakikun ta k'op li tsatsal viniketike, pe ma'uk ta skoj ti jtoyo jbae o ta skoj ti jsa'oj jmule.^j

- 4 Ak'o mi mu'yuk k'usi chopol jpasoj, pe xviletik tal ta anil sventa tstsakikun ta k'op.

58:9 *O «xlolun; xpulpun». 58:10 *O «balem; bonol ta». 59:Tit #O «tspamuk'tabe». 59:2 *O «li buch'utik tsmal tajek ya'ik ch'ich'e». 59:3 *O «mukul».

Likan talel ta skoj ti ta
jtakot ta ik'ele xchi'uk
k'elavil li k'usi yakal
chk'ot ta jtojolale.

- 5 Yu'un li vo'ote, Jeova Dios
ti bankilalot yu'un solta-
roetike, * vo'ot li Diosot
yu'un Israele.^a
Likan tal sventa xavak'
asat ta stojolal skotol
li muk'tik lumetike.
Mu me xk'uxubaj ta avo'onton
mi junuk li chopol jvalopa-
tinwaneje.^b (*Sela*).
- 6 Tsutik talel jujun mal k'ak'al;^c
te xvojlajetik k'ucha'al ts'i'e-
tik^d xchi'uk te xjoyetik ta
yut li jteklume.^e
- 7 K'elavil li k'usi chmal*
lok'el ta yeike;
xko'olaj k'ucha'al espada
li yanal yeike,^{ff}
yu'un xi chalike: «¿Buch'u
la yakal chchikinta?»^g
- 8 Pe li vo'ote, Jeova, chatse'in
ta stojolalik;^h
chalaban skotol li muk'tik
lumetike.ⁱ
- 9 Vo'ot ti Kipalote,
te jk'elojot-o;^j
yu'un ja' jlekil nak'obbail
li Dios.^k
- 10 Chtal skoltaun li Dios ti chak'
kil li tuk'il k'anelal yu'une,^l
chak' kil Dios k'alal chich'ik
tsalel li kajkontratake.^m
- 11 Mu xamil sventa mu xch'ay
xa'i jteklumal li k'usi k'ot
ta pasele.
Ak'o xtal xbatikuk avu'un
ta skoj liaju'ele;
ak'o yalikus ta lum avu'un,
Kajval Jeova ti vo'ot
j-eskudootkutike.ⁿ
- 12 Ta skoj li smul yeike,
li k'usi chlok' ta yeike,
ak'o tsakatikuk yu'un
li stoyobbailike,^o

59:5 *K'elo Glosario, Jeova ti banki-
lal yu'un soltarroetike. 59:7 *O «xbur-
bun». #O «spak'al yeike». 59:11 *O
«jmakobbailotkutike».

KAP. 59

a Dt 33:29

b Pr 2:22

c 1Sa 19:11

d Sl 22:16

e Sl 59:14

f Sl 57:4
Sl 64:3g Sl 10:4, 11
Sl 73:3, 11

h Sl 37:12, 13

i Sl 33:10

j Sl 27:1
Sl 46:1k Sl 9:9
Sl 62:2

l Sl 6:4

m Sl 54:7

n Je 15:1
Dt 33:29
Sl 3:3o Sl 64:8
Pr 12:13
Pr 16:18

Kolumna 2

a Sl 7:9

b 1Sa 17:46
Sl 9:16
Sl 83:17, 18

c Sl 59:6

d Sl 109:2, 10

e Job 37:23
Sl 21:13
Sl 145:10-12f 1Sa 17:37
Sl 61:3

g Pr 18:10

h Is 12:2

i Sl 59:10

KAP. 60

j 2Sa 8:13
1Kr 18:3

k Sl 60:10

ta skoj ti chchopol k'optava-
nike xchi'uk ti chlo'lavan
ta sk'opojelike.

- 13 Ta skapemaluk ajol xalajes;^a
lajeso sventa xch'ay batel
sk'oplalik.
Ak'o sna'ik ti yakal tsventain
Jakob li Dios xchi'uk ti
tsventain k'alal to spajeb
balumile.^b (*Sela*).
- 14 Ak'o sutikuk tal ta mal
k'ak'al;
xvojlajetikuk k'ucha'al ts'i'e-
tik xchi'uk teuk xjoyetik
ta yut jteklum.^c
- 15 Yalal muyelikuk sventa tsa'
sve'elik;^d
mu xavak' ti nojuk xkom
xch'utike xchi'uk mu xavak'
ti oyuk bu sta svayebike.
- 16 Yan li vo'one ta jk'ejintabe
sk'oplal li avipe;^e
ximuyubaj chkalbe sk'oplal
tuk'il k'anelal avu'un
li ta sobe.
Yu'un vo'ot jlekil
nak'obbailot^f
xchi'uk ja' te ti bu x' xijatav
batel li ta yorail jvokole.^g
- 17 Vo'ot ti Kipalote, ta jk'upil
k'optaot ta k'ejimoletik;^h
yu'un ja' jlekil nak'obbail li
Diose, li Dios ti chak'bun
kil tuk'il k'anelale.ⁱ
Sventa bankilal jtjison.
Chapanbil ta sventa «Li lirio nichim
sventa svulesobil ta jolile». Miktam.*
Salmo yu'un David. Sventa chchanub-
tasvan. Ja'o k'alal la spas k'op xchi'uk
Aram-Naaraim xchi'uk Aram-Sobae,
va'un sut tal li Joabe xchi'uk la
smil 12 mil j-edometik li ta
stenlejaltik Ats'ame.^j
- 60 Dios ku'un, vo'ot la ap'ajun-
kutik; vo'ot la atik' aba
ochel ti bu oy jmakob-
bailikutike.^k
La-ilin ta jtojolalkutik;
ipe ch'amunkutik xa
sutel li avie!
2 Nik avu'un li balumile,
va'un tsik' avu'un.
- 59:17 *O «ta jtjibot sonetik». 60:Tit
*K'elo Glosario, miktam.

Meltsano ti bu javeme,
yu'un chjin xa yalel.

- 3** Laj avak' ti xil svokol
li ateklumale.
Laj avak' kuch'kutik vino ti
xitamlajetkutik xa yu'une.^a
- 4** Va'anbo* junuk senyail
ta sventa li buch'utik
xi'taojot[#]
sventa xjatavik xchi'uk sts'e-
p'un sbaik k'alal chtal
flechae.^Δ (Sela).
- 5** Pojunkturik ta abats'ik'ob
xchi'uk tak'bunkutik^b
sventa xapoj li buch'utik
ak'anoje.
- 6** Xi k'opojem li ch'ul Diose:*
«Chimuyubaj tajek, ta jpuk
batel k'ucha'al rextol[#]
li Sikeme;^c
jehc xtok, ta jp'is li stenlej-
al-tik Sukote.^d
- 7** Ja' ku'un li Galaade, ja' ku'un
xtok li Manasese^e
xchi'uk ja' k'otem ta jkasko*
li Efraine;
li Judae ja' jvaxton sventa
komandante.^f
- 8** Li Moabe ja' li jlechlech boch
ta jpok-o kakan xchi'uk
jk'obe.^g
Te ta jip batel jxonob ta
stojolal li Edome.^h
Xi-avet no'ox ta stojolal
li Filistea ta skoj ti la
jpas kanale.ⁱ
- 9** ¿Buch'u van chik'un batel li
ta jteklum ti joyobtable*?
¿Buch'u tsbeiltasun batel
k'alal to ta Edom?^j
- 10** Dios ku'un, jta melel vo'ot ti
chabeiltasunkutik batele!
Pe li avi une, Dios, chavik-
taunkutik komel xchi'uk

60:4 *O ja' van sk'oplal «Vo'ot avak'oj».
60:4; 61:5 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
60:4 ^ΔLiteral «arkoe». 60:6 *O ja' van
sk'oplal «Li Diose xi k'opojem ti bu ch'u-
le». *O «pukulalil; parteil». 60:7 *Li-
teral «jnak'obbail». 60:9 *O ja' van
sk'oplal «ti ja' tsatsal nak'obbaile».

KAP. 60

- a Is 51:17
b Sl 18:35
Sl 21:8
Sl 108:6
Sl 118:15
Is 41:10
c Je 12:6, 7
d Jos 13:27, 28
Sl 108:7-9
e Jos 13:29-31
f Je 49:10
g Nu 24:17
2Sa 8:2
h Nu 24:18
2Sa 8:14
i 2Sa 8:1
j 2Sa 8:14
Sl 108:10-13

Kolumna 2

- a Dt 1:42
Dt 20:4
Jos 7:12
b Sl 62:9
Sl 118:8
Sl 146:3
c Sl 18:32
d 2Sa 10:12
Sl 44:5

KAP. 61

- e Sl 5:2
Sl 17:1
Sl 28:2
Sl 55:1
f Jon 2:2
g Sl 27:5
Sl 40:2
h 1Sa 17:45
Sl 18:2
Pr 18:10
i Sl 23:6
Sl 27:4
j Sl 63:7
k Sl 115:13
l Sl 18:50
Sl 21:1, 4
m 2Sa 7:16, 17
Sl 41:12

mu'yuk xa jmoj chabat
xchi'uk li kajsoltarota-
kutike.^a

- 11** Koltaunkutik li ta jvokolku-
tike,
yu'un mu k'usi xtun-o ti k'u
yelan chkoltavan
li krixchanoetike.^b
- 12** Te ta jta kipalkutik ta
stojolal Dios^c
xchi'uk ja' tsju'ilan ta tek'el
li kajkontrakutike.^d
Sventa bankilal jtijson; laj yich'
tijel son ta stijobil ti oy yak'iltake.
Salmo yu'un David.

61 Dios ku'un, chikintao
ti xi-avet ta jk'انبot
ak'o xakoltaune.

- Ta melel, tset chikintao
li j-orasione.^e
- 2** K'alal to spajeb balumil
xi-avet ta jk'oponot tal
k'alal mu xa sna' k'usi tpsas*
li ko'ontone.^f
Beiltasun batel ta junuk
muk'ta ton ti mas to toyol
k'ucha'al vo'one.^g
- 3** Yu'un vo'ot jnak'obbailot,
jun tsatsal taya k'elob osil
ti chchabiun ta stojolal
li kajkontrae.^h
- 4** Te chinaki-o sbatel osil
li ta akarpanae;ⁱ
te ta jta jnak'obbail
ta yolon axik'.^j (Sela).
- 5** Yu'un li vo'ote, Dios ku'un,
achikintaoj li k'usi kak'oj
ke ta jpase.
Avak'oj jrextoin* li k'usi
chu'uninik li buch'utik
xi'taojik[#] abie.^k
- 6** Chanatubtasbe xkuxlejal*
li ajalilel^l
xchi'uk ti k'u sjalil kuxule te
oy-o ak'o mi x-ech' jayk'oluk
kuxlejal.
- 7** Sbatel osil te chchoti* ta
chotlebal sventa ajalvil
ta yeloval Dios;^m

61:2 *O «k'alal chk'unib». 61:5 *O
«ta jpukulal; jpartein». 61:6 *Literal
«sk'ak'alil». 61:7 *O «chnaki».

ak'bo tuk'il k'anelal xchi'uk
tuk' xavak' aba sventa ja'
xchabiat.^a

- 8 Va'un, ta jk'upil k'opta ta k'e-
jimoletik* abi sbatel osil^b
k'alal ta jpas jujun k'ak'al li
k'usi kak'oj ke ta spasele.^c

Sventa bankilal jtijson;
yu'un Jedutun.* Sk'ejimol David.

62 Ta melez, te ts'ijilun ta jmalal li Diose.

Te chlik talez jpojabbail
ta stojolal.^d

- 2 Ta melez, ja' muk'ta ton k'o-
tem ku'un, ja' jpojabbail,
ja' jlekil nak'obbail;^e
mi ja'uk ono'ox buch'u xu'
svuyilanun.*^f
- 3 Vo'oxuke, zk'u to sjalil cha-
kontrainik li jun krixchano
sventa chamilike?^g
Toj xibal abaik k'ucha'al jun
pak'bal na* ti ts'eel xae,
jun muro ti pasbil ta ton
ti chlom xae.^h
- 4 Yu'un jmoj chchap sk'opik
sventa tsjipik lok'el ya'iiik li
ta yabtel ti tsots sk'oplale;*
lek tajek cha'iiik ti tsjutik
k'ope.*ⁱ
Chak'ik bendision li ta yeike,
pe yakal chchopol k'optava-
nik li ta yo'ontonike.^h
(Sela).

- 5 Ta melez, te ts'ijilun ta jmalal
li Diose,ⁱ
yu'un ja' te chlik talez ta sto-
jolal li spatobil ko'ontone.^j
- 6 Ta melez, ja' muk'ta ton k'o-
tem ku'un, ja' jpojabbail,
ja' jlekil nak'obbail;
mu'yuk buch'u xu' svuyila-
nun.*^k

61:8 *O «ta jtijbe sonetik». 62:Tit
*K'elo Glosario, Jedutun. 62:2, 6 *O
«buch'u xu' xitamajet yu'un». 62:3 *O
«pak' na; k'al na; ch'ut na». #O ja' van
sk'oplal «Akotolik yakal chakontrainik
ti xko'olaj k'ucha'al jun pak'bal na ti ts'eel
xae, jun muro ti pasbil ta ton ti chlom
xae». 62:4 *O «li ta yich'el ta muk'e».
#O «tsnopik k'ope; ch-epal k'opojike».

KAP. 61

a SI 40:11
SI 143:12
Pr 20:28
b SI 146:2
c SI 65:1
SI 66:13
Ekl 5:4

KAP. 62

d SI 37:39
SI 68:19
Is 12:2
e SI 18:2
f SI 37:23, 24
2Ko 4:8, 9
g SI 38:12
h SI 5:9
SI 28:3
SI 55:21
i SI 43:5
Mik 7:7
j SI 62:1, 2
SI 71:5
k SI 16:8
Pr 10:30

Kolumna 2

a SI 95:1
Is 26:4
b 1Sa 1:15
c Pr 14:26
d SI 60:11
e Is 40:15
f Dt 6:10-12
Job 31:24, 28
Pr 11:4, 28
Pr 23:4, 5
Mt 6:19, 24
Mr 8:36
Lu 12:15
1Ti 6:17
1Jn 2:16
g Job 9:4
Na 1:3
Ap 19:1
h SI 36:7
SI 86:15
Mik 7:18
i Job 34:11
Pr 24:12
Ro 2:6
2Ko 5:10
Gal 6:7
2Ti 4:14
Ap 20:12, 13
Ap 22:12

KAP. 63

j 1Sa 23:14
k Is 26:9
l SI 42:2
m SI 63:Tit
SI 143:6
n 1Kr 16:28
SI 96:6
o SI 30:5
SI 100:5
p SI 66:16, 17

- 7 Ja' no'ox xu' te jta jpojabbail
xchi'uk jmu'kulal ta stojolal
Dios.

Ja' tsatsal muk'ta ton ku'un
li Diose, ja' li jnak'obbail.^a

- 8 Krixchanoetik, pato avo'on-
tonik ta stojolal skotol ora.
Albo skotol li k'usi oy ta
avo'ontonike.^b

Yu'un ja' jnak'obbailtik
li Diose.^c (Sela).

- 9 Li xnich'nab krixchanoetike
xko'olajik no'ox k'ucha'al
ik',

li xnich'nab krixchanoetike
jlo'lavanejetik no'ox.^d

K'alal jmoj chich'ik p'isel ta
kiloe, ja' mas to mu'yuk ol
chk'otik k'ucha'al li ike.^e

- 10 Mu xapat avo'ontonik yu'un
li lo'lavaneje
o mu jech'euk xapat avo'ontoni-
ku yu'un li elek'e.

Mi epaj ak'ulejalike, mu me
ja'uk te xbat avo'ontonik.^f

- 11 Jun velta k'opojem li Diose,
chib velta ka'ioj li'e:
ti ja' yu'un Dios li ju'elale.^g

- 12 Jech xtok, ja' avu'un li tuk'il
k'anelale, Kajval Jeova,^h
yu'un jech chatojbe sutel
ta jujuntal ti k'u yelan
la paspike.ⁱ

Sk'ejimol David, ja'o k'alal te oy ta
takixokol balumil ta Judae.^j

63 Dios ku'un, vo'ot Jdiosot, yakal-o ta jsa'ot.^k

Chka'ik takiti'il ta atojolal.^l
Skotol ora la jk'an ti li'uk
oyot ta jxokon

li ta balumil ti takin tajeke, ti
t'ajemike, ti ch'abal vo'e.^m

- 2 Ja' yu'un, laj kilot ti bu ch'ule;
kiloj li atsatsale xchi'uk
li amuk'ulale.ⁿ

- 3 Yu'un ja' mas toj lek li tuk'il
k'anelal avu'un, ja' xkom
to ta be li kuxlejale,^o
tsk'upil k'optaot li kee.^p

- 4 Ja' yu'un, ta sjunul jkuxlejale
ta jk'upil k'optaot;
ta jtoy muynel jk'ob k'alal
ta jk'oponet ta abie.

- 5 Jun ko'onton yu'un li k'usi jtaoj ti toj lek xchi'uk ti ja' li bu t'ujbil leke, ja' yu'un chk'ejin li yanal kee,* tsk'upil k'optaot li kee.^a
- 6 Ta jvulesot ta jol k'alal puch'ulun ta jteme,* ta jnopbot ak'oplat li ta o'lol ak'obale.^b
- 7 Yu'un vo'ot jkoltavanejot ku'un^c
xchi'uk xkuxet no'ox ko'onton ta jk'oponot li ta yolon axik'e.^d
- 8 Te nap'alun ta atojolal; lek tsots atsakojun ta abats'ik'ob.^e
- 9 Pe li buch'utik tsk'an tsmilikune chyalik batel ta yutil to balumil.
- 10 Chich'ik milel ta espada; chk'otik ta sve'el te'tikal ts'tetik.*
- 11 Pe ta xmuyubaj ta stojolal Dios li ajvalile.
Skotol li buch'u chak' ye ta sbi Diose ta xmuyubaj,* yu'un chich' makbel yeik li buch'utik chalik jutbil k'opetike.^f
Sventa bankilal jtijson.
Sk'ejimol David.
- 64** Dios ku'un, a'ibun li ye-ch'omal ke k'alal ja'o xivokolet ta atojolale.^f
Chabio jkuxlejal ta skoj ti toj xibal sba li kajkontrae.
- 2 Chabiun ta sventa li k'usi tsnopik ta mukul li viniketik ti toj chopolike,^g ta stojolal li epal jpaschoplejaletike.
- 3 Chjuxbe lek ye yok'ik k'ucha'al chich' juxbel ye jun espada; li xchopol k'opojelike xko'olaj

63:5 *O «spak'al kee». 63:6 *O «jva-yebe». 63:10 *O «vetetik». 63:11 *O «muk' sk'oplal cha'i sba». #O «nopbil k'opetike; epal k'opetike».

KAP. 63

a SI 71:23
SI 135:3

b SI 119:55,
148

c 1Sa 17:37

d SI 5:11
SI 57:1
SI 61:4

e Is 41:10

KAP. 64

f SI 55:1

g SI 56:6
SI 109:2

Kolumna 2

a SI 10:4, 11
SI 59:7

b SI 140:5

c SI 7:11, 12

d Pr 12:13
Pr 18:7

e SI 107:40, 43

f SI 58:10
SI 68:2, 3

KAP. 65

g SI 76:2

h SI 116:18
Ekl 5:4

k'ucha'al flecha ti chich-beik lek stuk'ile,

- 4 ti bu snak'oj* sbaik, te to tsts'apbeik batel li buch'u ch'abal smule;
ta anil no'ox tsts'apbeik batel, mu'yuk chi'ik.
- 5 Te-o ta yo'ontonik li k'usi toj chopol tsnop tspasike;* chchapik lek k'uxi tsmukik li spets'ike.
Xi chalike: «¿Buch'u xa ono'ox van xu' xil?»,^a
- 6 Tsabeik yan smelolal k'u yelan tsnopik li choplejale; toj manya k'u yelan tsnopik ta mukul li k'usi tspasike;^b mu xa no'ox stak' na'el li k'usi oy ta snopbenik xchi'uk ta yo'ontonike.
- 7 Pe tsts'apbatik tadel flecha yu'un li Diose;^c ta anil no'ox yayijem chkomik.
- 8 Ja' chjipatik ta lum yu'un li yok'ike;^d sjim xa sjol skotolik li buch'utik te yilojike.
- 9 Va'un, chi' skotol li krixcha-noetike xchi'uk tspukbeik batel sk'oplal li k'usi spasoje Diose, jech xtok, cha'ibeik smelolal li k'usitik spasoje.^e
- 10 Xkuxet no'ox yo'onton ta stojolal Jeova li buch'u tuk'e xchi'uk ja' te tsa' snak'ob-bail ta stojolal;^f xmuyubajik no'ox* skotolik li buch'utik tuk' yo'ontonike.
Sventa bankilal jtijson.
Salmo yu'un David. K'ejimol.
- 65** Dios ku'un, te malabilot ta Sion sventa xavich' k'upil k'optael;^g chk'ot ta pasel ku'unkutik li k'usi kak'oj kekutik ta jpaskutik ta atojolale.^h

64:4 *O «smukoj». 64:5 *O «Tstijbe sba yo'ontonik ta jujuntal ta spasel li k'usi toj chopole». 64:10 *O «muk' sk'oplal cha'i sbaik».

- 2 Vo'ot ti chachikinta orasione, buch'uuk no'ox krixchanoal chtal ta atojolal.^a
- 3 Mu xa jna' k'usi ta jpas yu'un li jpaltaile,^{*b} pe vo'ot chapas perton li jmulkutike.^c
- 4 Xmuyubaj no'ox li buch'u at'ujoje xchi'uk ti chanopajes tal ta atojolal sventa te chnaki li ta avamak'e.^{*d} Jun ko'onton chikomkutik yu'un li slekil avo'onton ta anae,^e li ta ach'ul temploe.^f
- 5 Dios ko'un, vo'ot ti jkoltavanejot ku'unkutike, k'alal chatak' jk'opkutike, oy k'usitik tuk' chapas ti labalik sbae,^g spatoy yo'ontonik ta atojolal skotol li jnaklejetik k'alal to spajeb balumile^h xchi'uk li buch'utik nom nakalik ta jot nabe.
- 6 Ta ajue'l la anakan lek li vitsetike; ak'u'innoj li ju'elale.ⁱ
- 7 Vo'ot chapajes li nab k'alal xyuk'lajet tajeke,^j k'alal xva'i xkoti no'oxe xchi'uk ti k'u yelan xvochlajetik* no'ox li muk'tik lumetike.^k
- 8 Li jnaklejetik ta namal lumetike chi'ik ta skoj li senyailtak chavak' ta ilele;^l x-avanik no'ox ta muyubajel avu'un li krixchanoetik ti bu chlok' tal k'ak'ale xchi'uk ti bu chmal batel k'ak'ale.
- 9 Oy ta avo'onton li balumile, oy k'usi lek xch'i avu'un te xchi'uk ep k'usitik x-ayan.^m Vo'ot la anoesbe ya'lel li beo'e;

65:3 *O «li jchopolile». 65:4 *O «sti' anae». K'elo Glosario, amak'. 65:7 *O «x-avlajetik».

KAP. 65

- a Sl 145:18
Ech 10:31
1Jn 5:14
- b Sl 40:12
Ro 7:23, 24
Gal 5:17
- c Sl 51:2
ls 1:18
1Jn 1:7
- d Sl 15:1-5
Sl 27:4
Sl 84:1-4
Sl 84:10
- e Sl 36:7, 8
- f 1Sa 3:3
1Kr 16:1
- g Dt 10:21
Ap 15:3
- h Sl 22:27
- i Sl 93:1
- j Sl 89:9
Sl 107:29
- k ls 17:12, 13
ls 57:20
- l Sl 66:3
- m Dt 11:11, 12
Ech 14:17

Kolumna 2

- a Sl 104:14, 15
- b Sl 147:7, 8
- c Je 27:28
Dt 33:16
Mal 3:10
- d ls 35:1
- e ls 55:12
- f ls 30:23
- g Ech 14:17

KAP. 66

- h Sl 98:4
- i Sl 72:19
Ap 4:11
- j Eks 15:16
Sl 76:12
ls 2:19
Jer 10:10
- k Sl 81:15
- l Sl 22:27
Mal 1:11

vo'ot chavak'be sve'el li krixchanoetike,^a yu'un ja' jech la achapan li balumile.

- 10 Chat'uxubtasbe lek li surkoaltake* xchi'uk chapas ta parejo ti bu lokbile.[#] Chak'unibtas k'alal chak' vo'e; chavak'be bendision li balumil sventa xvok' tal xchi'uk xch'i tal li k'usi chich' ts'unele.^b
- 11 Chavak'be lek abendision li jabil li'e, xko'olaj k'ucha'al chaxojbe skorona, yu'un ti bu chaxanave lek no'ox yox chkom avu'un.^c
- 12 Yaxbalan no'ox* li yaxaltik ta takixokol balumile^d xchi'uk sk'u'innoj xkuxetel o'ontonal li vitsetike.^e
- 13 Lamal no'ox xchijal li yaxaltike xchi'uk pixil* ta trigo li stenlejaltike.^f X-avlajetik no'ox ta muyubajel, jech, xk'ejinik no'ox.^g Sventa bankilal jtijson. K'ejimol. Salmo.

66 Akotolik jnaklejetik ta balumil,^h avananik ta muyubajel xchi'uk k'upil k'optaik li Diose.

- 2 K'upil k'optabeik ta k'ejimoletik* li sbi ti jun smuk'ule. K'upil k'optaik xchi'uk albeik yutsilal.ⁱ
- 3 Xi xavalbeik li Diose: «iToj ech' xa no'ox labal sba li k'usitik apasoje!^j Ta skoj ti toj ech'em li ajuele, smutsetik xa ta xi'el ta atojolal li avajkontratake.^k
- 4 Skotol li krixchanoetik ta balumile tskejan sbaik ta atojolal;^l tsk'upil k'optaoxuk ta k'ejimoletik;

65:10 *O «sjiloaltake; xcholaviltake». #O «ti bu bujajitike». 65:12 *O «Lek no'ox yox». 65:13 *O «nojem». 66:2 *O «Tijbeik sonetik».

- tsk'upil k'optaik ta k'ejimole-
tik li abie». ^a (*Sela*).
- 5** La'ik xchi'uk k'elavilik
li yabteltak Diose.
Toj ech' xa no'ox labalik
sba li k'usitik spasoj ta
stojolal li steklumale. ^b
- 6** La spas ta takin balumil
li nabe; ^c
ta yakan ech' xtuch'ik
li uk'ume. ^d
Te lijmyubaj ta skoj li k'usi
la spas ta jtojolaltike. ^e
- 7** Ja' ch-ajvalilaj sbatel osil' ^f
ta skoj sju'el.
Te oy-o sat ta stojolal
li muk'tik lumetike. ^g
Mu'yuk tstoy sbaik jechuk
li buch'utik pimik ta
mantale. ^h (*Sela*).
- 8** Jteklumetik, jk'upil k'optatik ⁱ
li Jdiostike
xchi'uk tsotsuk jk'upil
k'optatik. ⁱ
- 9** Ja' kuxulutik yu'un; ^j
mu'yuk chak' ti xmak*
kakantike. ^{kk}
- 10** Dios ku'un, yu'un achajojun-
kutik ta k'elel; ^l
jech alekubtasojunkutik k'u-
cha'al plata ti lekubtasbile.
- 11** La atik'unikutik ta jun pets' ^m
ti chyakvane;
la akajanbunkutik jun alal
ikatsil ta jbakutik. ⁿ
- 12** Laj avak' ti sju'ilanunkutik ^o
ta tek'el li krixxchano
ti sna' xchame;
lijelavkutik ta k'ok' xchi'uk
ta vo';
va'un laj avik'unikutik tal ti
bu jun ko'ontonkutike.
- 13** Chkich' batel skotlej chik'bil
matanal k'alal chi-och
ta anae; ^p
ta jpas li k'usi kak'oj ke
ta jpas ^q
- 14** ti lok' ta ke jech ta jpase ^r
xchi'uk ti k'usi laj yal ke
k'alal ja'o oy jvokole.

66:9 *O «xt'ab». #O «ti xijtamlaajete».
66:11 *Literal «jchukbenalkutik».

KAP. 66

- a Is 42:10
Ap 15:4
b Sl 46:8
Sof 2:11
c Eks 14:21, 22
d Jos 3:15, 16
e Eks 15:1
f Da 4:34
1Ti 1:17
g Sl 11:4
Pr 15:3
Ebr 4:13
h Is 37:29
i Dt 32:43
Ro 15:10
j 1Sa 25:29
k 1Sa 2:9
Sl 121:3
l Dt 8:2
m Nu 15:3
n Sl 56:12
Sl 116:14
Ekl 5:4, 5
o Nu 30:2
Jue 11:35

Kolumna 2

- a Sl 22:24
b Job 27:8, 9
Pr 15:29
Pr 28:9
Is 1:15
Jn 9:31
c Sl 34:6
Sl 65:2
Sl 116:1
1Jn 3:22
d Ebr 5:7

KAP. 67

- e Nu 6:25
Pr 16:15
f Ro 10:18
Kol 1:23
g Sl 98:2
Is 49:6
Lu 2:30, 31
Ech 28:28
Tit 2:11
h Is 42:10

- 15** Ta xkak'bot ta chik'bil mata-
nal li chonbolometik ti lek
jup'emike
xchi'uk li xch'ailal* chik'bil
tot chijetike.
Ta xkak'bot tot vakaxetik
xchi'uk tot tentsunetik.
(*Sela*).
- 16** La'ik xchi'uk chikintaik, ako-
tolik li vo'oxuk ti axi'taojik*
Diose,
va'un chkal ava'ik k'usi spa-
soj ta jtojolal li Diose. ^a
- 17** La jta ta k'oponel ta ke
xchi'uk la jk'upil k'opta
ta kok'.
- 18** Ti oyuk k'usi chopol jtik'oj
ta ko'ontone,
mu'yuk laj ya'ibun jechuk
li Jeovae. ^b
- 19** Pe laj ya'ibun li Diose; ^c
la xchikintabun li j-orasione. ^d
- 20** K'upil k'optaik li Dios ti ja'
li buch'u mu'yuk la sp'aj
li j-orasione
xchi'uk mi ja'uk la sjalanbun
li tuk'li k'anelal yu'une.

Sventa bankilal jtijson; laj yich' tijel
son ta stjjobil ti oy yak'iltake.
Salmo. K'ejimol.

- 67** Dios, chavak' ta ilel slekil
avo'onton ta jtojolalkutik
xchi'uk chavak'bunkutik
bendisio,
chavak' xojobajuk asat
ta jtojolalkutik ^e (*Sela*)
- 2** sventa xich' ojtikinel ta spejel
balumil' li abee
xchi'uk ti xojtikinik muk'tik
lumetik li k'usitik apasoj
sventa chakoltavane. ^g
- 3** Dios ku'un, ak'o sk'upil
k'optaot li jteklumetike;
ak'o sk'upil k'optaot skotol
li jteklumetike.
- 4** Ak'o kuxetuk yo'ontonik li
muk'tik lumetike xchi'uk
ak'o avanikuk ta muyu-
bajel, ^h

66:15 *O «xch'ayilal». 66:16 *K'elo
Glosario, xi'tael Dios.

yu'un tuk' chachapan
li jteklumetike.^a

Vo'ot chabeiltas li muk'tik
lumetik ta balumile. (*Sela*).

- 5 Dios ku'un, ak'o sk'upil
k'optaot li jteklumetike;
ak'o sk'upil k'optaot skotol
li jteklumetike.
- 6 Ep k'usi chak' li balumile;^b
chak'butik bendision li Diose,
li Jdiostike.^c
- 7 Chak'butik bendision li Diose
xchi'uk chi'taik* Dios skotol
li jnaklejetik k'alal to
spajeb balumile.^d

Sventa bankilal jtijson.
Salmo yu'un David. K'ejjimol.

68 Ak'o totsuk tal li Diose,
ak'o tanpukuk xbat*
li yajkontratake
xchi'uk teuk sk'el'oj jatavikuk
batel li buch'utik chp'ajate.^e

- 2 Jech k'ucha'al kuchbil chbat
ta ik' li ch'aile,* ja' jech ak'o
ch'avayuk batel avu'un ek
li avajkontratake;
jech k'ucha'al chab*
ti ch-unij ta k'ok'e,
ja'uk jech te sk'el'oj Dios
ak'o xljajik li buch'utik
toj chopolike.^f
- 3 Ak'o kuxetuk yo'ontonik
li buch'utik tuk'ike;^g
kuxetuk tajek yo'ontonik
ta yeloval Dios;
kuxetuk tajek yo'ontonik
ta muyubajel.
- 4 K'ejjintaik li Diose, k'upil k'opta-
taik ta k'ejjimoletik* li sbie.^h
K'ejjintaik li buch'u te ch-ech'
xtuch' li takixokol balumil
ta stenlejaltike.^h
iJeova^h sbil' iMuyubajanik
ta stojolal!

67:7 *O «chich'ik ta muk'». K'elo Glosario, xi'tael Dios. 68:1 *O «spuk sba».

68:2 *O «ch'ayile». #Ya'eluke, ja' sk'oplal ti bu tskej spomik li chanul pom ti anil sna' x-unije. 68:4 *O «tjibeik sonetik». #O ja' van sk'oplal «ta ba taktike». #Litera «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 67

a Sl 9:8
Sl 96:10
Sl 98:9
Ro 2:5

b Le 26:4
Sl 85:12
Is 30:23
Ese 34:27

c Je 17:7

d Sl 22:27
Ap 15:4

KAP. 68

e Nu 10:35
Sl 21:8

f Na 1:6

g Sl 32:11

h Is 12:4

i Eks 6:3

Kolumna 2

a Is 57:15

b Eks 22:22-24
Dt 10:17, 18
Sl 10:14
Sl 146:9

c Sl 113:9

d Is 61:1

e Dt 28:15, 23
Sl 107:33, 34

f Eks 13:21

g Sl 114:1, 4
Ebr 12:26

h Eks 19:18
Jue 5:4, 5

i Nu 10:34

j Eks 15:20
Jue 5:1
Jue 11:34
1Sa 18:6

k Nu 31:25-27
Jos 10:12, 16
Jos 12:7
Jue 5:19

l Nu 31:27
1Sa 30:23-25

5 Li Dios ti te oy ti bu ch'ule^a
ja' k'otem ta stot li
buch'u chamem stotike
xchi'uk k'otem ta jchabiva-
nej* yu'un li antsetik ti
chamem smalalike.^b

6 Li Diose chak'be sna bu
xu' xnakiik li buch'u
stuk oyike;^c
tslok'es li jchukeletike
xchi'uk chak'be ep
k'usitik yu'un.^d

Yan li buch'utik pimik ta
mantale* te chnakiik
ta takin balumil.^e

7 Dios ku'un, k'alal la abeiltas*
li ateklumale,^f
k'alal laxanav ta takixokol
balumile (*Sela*),

8 nik li balumile,^g
tsots tajek la smal tael vo*
li vinajel ta skoj Diose;
nik li vits Sinai ta skoj Diose,
li Dios yu'un Israele.^h

9 Dios ku'un, tsots tajek laj
yak' vo' avu'un;
vo'ot laj avak'be yip yan
velta li ateklumal*
ti lajem xa ox yipale.

10 Dios, te nakiik ta
akarpanatak,ⁱ
ta slekil avo'onton laj avak'be
li buch'u abol sbae.

11 Ja' chal mantal li Jeovae;
li antsetik ti tspukik batel
li lekil a'yejetike ja'ik epal
soltaroetik.^j

12 jChjativik batel li ajvaliletik
xchi'uk li yajsoltarotakike,^k
chjativik batel!

Li ants ti te oy ta nae tsta
to ta makiel li k'usi
tspojik tale.^l

13 Viniketik, ak'o mi te mochaj-
tikoxuk li ta ti' k'ok' ti bu
apasoj akarpanaie,*

68:5 *Litera «jchapanvanej». 68:6 *O «li jttoybaetike». 68:7 *Litera «jba-be labat ta stojolal». 68:8 *Litera «sts'ujts'un». 68:9 *Litera «aparte». 68:13 *O ja' van sk'oplal «li ta koral chije».

chavich'ik jkot paloma
ti ta plata li xik'e
xchi'uk ti ta lekil* oro
li sni'tak xik'e.

- 14** K'alal tanpuk bat yu'un ajvaliletik ta balumil li Buch'u skotol xu' yu'une,^a
laj yak' taiv li ta Salmone.*
- 15** Li vits ta Basane^b ja' svits Dios;*
li vits ta Basane ja' jp'ej vits ti ts'ubajtik sni'e.
- 16** Vitsetik ti ts'ubajtik ani'ike, zk'u yu'un ti it'ix chavilik li vits ti ja' la st'uj* Dios sventa chk'ot ta snae?^c
Ta melel, te chnaki-o sbatel osil li Jeovae.^d
- 17** Li skareta Dios sventa pasob k'ope ja' lajunmil ta velta li lajunmile, ep ta velta ta mil li epal mile.^e
Li Jeovae chlik tal ta Sinai sventa chbat ti bu ch'ule.^f
- 18** Jeova* Dios, lamuy batel ta toyol;^g
oy buch'utik la achuk batel; laj avik' batel viniket jech k'ucha'al matanal^h
sventa te chachi'inan ta naklej, jech, ak'o mi pimik ta mantal.ⁱ
- 19** Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeovae, ti jujun k'ak'al chkuch batel li kikatstike,^j
li melel Dios ti ja' jkoltavanej ku'untike. (*Sela*).
- 20** Li melel Diose k'onten ku'untik ta jun Dios ti chkoltavane;^k
xchi'uk li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale ja' chkoltavan lok'el ta sk'ob li lajelale.^l
- 21** Ta melel, ta xvoch'be* sjol yajkontratak li Diose,

68:13 *O «yoxyoxtik sk'anal ta».
68:14 *O «xko'olaj k'ucha'al laj yak' taiv li ta Salmone». **68:15** *O «jp'ej vits ti toj labal sbae». **68:16** *O «ti ja' oy ta yo'onton». **68:18** *Literal «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **68:21** *O «st'us-be».

KAP. 68

- a Nu 21:3
Jos 10:5, 10
- b Nu 21:33
Dt 3:8, 10
- c 1Kr 11:5
SI 48:2, 3
SI 132:13
- d Dt 12:5, 6
1Re 9:3
Ebr 12:22
- e 2Re 6:16, 17
Mt 26:53
- f Eks 19:23
Dt 33:2
- g 2Sa 5:7
- h Ef 4:8, 11
- i Dt 2:36
Dt 7:22
- j SI 55:22
1Pe 5:6, 7
- k Is 12:2
Is 45:17
- l Dt 32:39

Kolumna 2

- a SI 55:23
Ese 18:26
- b Nu 21:33
- c SI 58:10
- d 1Kr 15:25, 28
SI 24:7
- e 1Kr 15:16
SI 87:7
SI 150:3
- f Jue 11:34
1Sa 18:6
- g SI 95:6
Is 44:2
- h Je 49:27
1Sa 9:21
- i SI 138:8
- j 1Re 10:10
2Kr 32:23
SI 72:10
- k 1Re 6:1
1Kr 16:1
Esd 5:14

ta xvoch'be sjol li buch'u
tspas-o batel smule.^a

- 22** Xi yaloj li Jeovae: «Ta xkik'ik lok'el tal li ta Basane;^b
chkik'ik lok'el tal li ta yutil to nabe,
- 23** sventa pokbil chkom ta ch'ich' li avakane^c
xchi'uk sventa staik to ta lek'-bel xch'ich'el avajkontratak li ats'i'take».
- 24** Dios ku'un, chilik ti xcholetik no'ox ta xanbal li ateklumale,
Dios ku'un, Ajvalil ku'un, xcholetik no'ox ta xanbal li ateklumale, te xcholetik ochel ti bu ch'ule.^d
- 25** Ja' jbbabe xbatik li jk'ejimoletike, li jtijsonetik ti tstijik stijobil son ti oy yak'iltake ja' ta patil xbatik;^e
ja' kakalik batel ta o'lol li tsebetik ti tstijik panderetae.^f
- 26** K'upil k'optaik Dios li ta muk'ta tsobobbaile;*
k'upil k'optaik Jeova, vo'oxuk ti likemoxuk tal ta Snio'al Israele.^g
- 27** Te xa tspasatik ta mantal yu'un Benjamin^h ti ja' mas kerem toe,
jech xtok, tspas ta mantal li bankilaletik ta Judae xchi'uk li sviniktak ti x-avetik no'oxe,
li bankilaletik yu'un Sabulone, li bankilaletik yu'un Neftalie.
- 28** Li Adiose yaloj mantal ti chatsatsube.
Dios ku'un, ak'o ta ilel li atsatsale, vo'ot ti oy k'usi lek apasoj ta jtojolalkutike.ⁱ
- 29** Li ajvaliletike chich'boxuk tal matanaletik^j
sventa li atemplo ta Jerusalene.^k
- 30** Tspas ta mantal li te'tikal chonbolometik ti te oyik ta ajtike,
- 68:25** *O «chijchij tak'ine». **68:26** *O «ti bu tsobol ep krixchanoetike».

li jtsop tot vakaxetike xchi'uk
li ch'iom tot vakaxetike,^a
ja' to mi xnijetik xa vulel
ta yak'el* plata li jteklumetike.

Pe tanpuk chbat yu'un
li jteklumetik ti lek
xa'ik pask'ope.

31 Chich' lok'esel tal k'usitik
pasbil ta bronse* li ta
Ejipto;^b

li Kuse sujom xa chich'be tal
matanaletik Dios.

32 Muk'tik lumetik ta balumil,
k'ejintaik Dios,^c
k'upil k'optaik ta k'ejimoletik*
li Jeovae (*Sela*),

33 ja' li buch'u te kajal li ta tayal
vo'neal vinajele.^d
jK'elavil! Li sk'opojele xk'avla-
jet no'ox k'ucha'al chauk,
tsots tajek li yech'omal yee.

34 Taik ta ojtikinel ti oy tajek
stsatsal li Dios.^e

Te oy ta Israel li smuk'ulale
xchi'uk te oy ta vinajel*
li stsatsale.

35 Xi'taik* xchi'uk ich'ik ta
muk' li Dios ti te oy ti
bu ch'ul tajek yu'one.^f

Ja' Dios yu'un li Israele,
ti chak'be stsatsal xchi'uk
sju'el li steklumale.^g

K'upil k'optaik li Dios.

Sventa bankilal jtijson; chapanbil
ta sventa «Lirio nichim».
Salmo yu'un David.

69 Dios ku'un, koltaun, yu'un
chak' ta vokol jkuxlejal*
li vo'e.^h

2 Limut'ij* ochel ta natil ach'el
ti bu mu'yuk yijil balumile.ⁱ
Ochemun ta natil vo'
xchi'uk la xkuchun batel
li yok vo' ti tsots tajeke.^j

68:30 *O ja' van sk'oplal «ta yak'bel se-
yoal». **68:31** *O ja' van sk'oplal «Chli-
kik tal jk'opojetilik». **68:32** *O «tij-
beik sonetik». **68:34** *Literal «tok».
68:35 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
69:1 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo
Glosario, nefex. **69:2** *O «Limukij; Li-
but'ij».

KAP. 68

a Ese 39:18

b Is 45:14
Is 60:5

c Dt 32:43

d Sl 104:3

e Sl 96:7

f Sl 47:2
Sl 66:5

g Sl 29:11
Is 40:29-31

KAP. 69

h Sl 144:7
Lam 3:54
Jon 2:5

i Sl 40:2

j Sl 32:6
Jon 2:3

Kolumna 2

a Sl 22:2

b Sl 119:82
Sl 119:123
Is 38:14

c Lu 23:22
Jn 15:24, 25

d Sl 22:6
Jer 15:15

e Is 50:6
Mt 26:67
Mt 27:29

f Job 19:13
Sl 31:11
Jn 1:11
Jn 7:5

g 1Re 19:10
Sl 119:139
Mt 21:12, 13
Mr 11:15-17
Jn 2:13-17

h Ro 15:3

3 Lajem xa kupal ta skoj
ti xi-avete;^a
makem xa kom jnuk'.
Lubtsajem xa jsat ta smalael
li Dios ku'one.^b

4 Li buch'utik ch'abal srasonal
sp'ajojikune^c
solel epik tajek, ja' xkom to
li stsotsil jole.

Li buch'utik tsk'an tstup'ik
jk'oplale,

li kajkontratak ti ch-ak'vanik
ta k'abale,* epajemik
ta jyaale.

Persa laj kak' sutel yu'unik
li k'usi mu'yuk kelk'anoje.

5 Dios ku'un, ana'oj lek
li jbolile

xchi'uk mu'yuk mukul
ta atojal li jpaltaile.*

6 Kajval ti Muk'ul Jpasmant-
talote, Jeova ti bankilalot
yu'un soltarotike,*

mu me xich'ik k'exlaltasel
ta kjoj li buch'utik spatoy
yo'ontonik ta atojolale.

Dios yu'un Israel,
mu me xich'ik k'exlaltasel ta
kjoj li buch'utik tsa'ote.

7 Laj kich' lo'iltael ta akoy;^d
pixil ta k'exlal li jsate.^e

8 Yan krixchano chilikun
li jbankil kits'inabe,
jyanlum chilikun li skerem-
tak jme'e.^f

9 Xko'olaj k'ucha'al k'ok'
xtiltun* ta ko'onton ta
skoj ti oy tajek ta
ko'onton li anae,^g

jtaoj ta makiel ek ti chchopol
k'optaoxuk li jchopolk'opta-
vanejetike.^h

10 K'alal la jbi'ktajes jba xchi'uk
ti la jpas ayunoe,*
laj kich'-o lo'iltael.

69:4 *O «li buch'utik mu'yuk sraso-
nal tskontrainikune». **69:5** *O «li jcho-
polile». **69:6** *K'elo Glosario, Jeova ti
bankilal yu'un soltarotike. **69:9** *O
«xlolun; xpulpun». **69:10** *O ja' van
sk'oplal «K'alal li-ok'e xchi'uk ti la jpas
ayunoe». K'elo Glosario, ayuno.

- 11 K'alal la jlap ch'ixal k'u'ile,*
lik slabanikun ta skoj taje.
- 12 Naka ja' sbel yeik tslo'iltaikun
li buch'utik te chotajtik ta
yochebal jteklune
xchi'uk ja' tsk'ejintaik jk'oplal
li jyakubeletike.
- 13 Kajval Jeova, oy ta ko'onton
ti xachikinta li j-orasione,
ja' ti k'usi ora sta-o chavil
xach'ambune.^a
Dios ku'un, ta skoj ti toj ep
tuk'il k'anelal avu'une,
tak'bun ta skoj ti vo'ot meel
jkoltavanejote.^b
- 14 Koltaun lok'el li ta ach'eltike;
mu xavak' ti ximut'ij* yalele.
Pojun lok'el ta sk'ob li buch'u-
tik sp'ajojikune
xchi'uk lok'esun li ta natil
vo'e.^c
- 15 Mu xavak' ti xkuchun batel
li yok vo' ti tsots tajeke,^d
mi ja'uk xavak' ti sbik'un
yalele li natil vo'e,
mi ja'uk xavak' xtok ti xmak
sti' li poso* k'alal te
tik'ilune.^e
- 16 Kajval Jeova, tak'bun ta skoj
ti toj lek li tuk'il k'anelal
avu'une.^f
K'elun tal ta skoj ti toj ech' xa
no'ox li xk'uxul avo'ontone.^g
- 17 mu xanak'* asat ta jtojolal
ti avajtunelune.^h
Tak'bun ta anil, yu'un
chkat tajek ko'onton.ⁱ
- 18 Nopajan tal ta jtojolal
xchi'uk koltaun;
pojun lok'el ta sk'ob
li kajkontratake.
- 19 Xana' lek li k'usi chopol
chkich' pasbele, li jvokolta-
ke xchi'uk ti chkich' k'exlal-
tasele.^j
Aviloj skotol li kajkontratake.
- 20 Lilijem tajek yu'un ko'onton
li lo'iltaele xchi'uk mu'yuk
xa xpoxil li jyayijemale.

69:11 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il.
69:14 *O «ximukij; xibut'ij». 69:15 *O
«ch'en». 69:17 *O «xamuk».

KAP. 69

a Is 49:8
Ebr 5:7

b Sl 68:20

c Sl 144:7

d Sl 69:2

e Sl 16:10

f Sl 63:3
Sl 109:21

g Sl 25:16

h Sl 27:9
Sl 102:2

i Sl 31:9
Sl 40:13

j Sl 22:6

Kolumna 2

a Sl 142:4

b Job 19:14

c Mt 27:34
Mr 15:23

d Mt 27:48
Mr 15:36
Lu 23:36
Jn 19:29

e Ro 11:9, 10

f Sl 21:9

g Ech 1:20

h Eks 32:33

i Flp 4:3
Ap 3:5
Ap 13:8

j Sl 109:22

- Jpatoj ko'onton ti oyuk
buch'u xich'un ta k'uxe,
pe ch'abal bu jta,^a
jech xtok, kaloj mi oy buch'u
tspat ko'onton, pe ch'abal
buch'u jech la spas.^b
- 21 Mu'yuk xak'beikun ve'ilil,
k'ajomal veneno* laj
yak'beikun^c
xchi'uk k'ajomal pajal vino
laj yak'beikun kuch' k'alal
chka'i takiti'ile.^d
- 22 Ak'o k'otuk ta spets'alik
li sve'elik ti mu albajuk
yepale
xchi'uk ti ep k'usitik oy yu'-
unike ja'uk ak'o k'otuk
ta syakobilik.^e
- 23 Ak'o makuk satik sventa
mu xa xilik
xchi'uk nopajtikuk no'ox te
t'elajetuk* yakanik avu'un.
- 24 Malo tal skapemal ajol ta
stojolalik
xchi'uk ak'o taatikuk yu'un
li sk'ak'al avo'onton ti solet
xtiltune.^f
- 25 Xokoluk xkom ti bu nakalike;
mi junuk jnaklej xkom li ta
skarpanaika.^g
- 26 Yu'un tskontrainik-o
li buch'utik amajoje,
jech xtok, jech-o tslo'iltabeik
xk'uxul svokol li buch'utik
la ayayijese.
- 27 Ak'bo to sts'ak li smulike
xchi'uk ak'o mu tuk'uk
sk'oplalalik xavil.
- 28 Ak'o yich' tup'bel sbiik
li ta slivroal kuxlejale^h
xchi'uk ak'o mu teuk tsakal
sbiik ti bu ts'ibabil sbiik
li buch'utik tuk'ike.ⁱ
- 29 Yan li vo'one chkil jvokol
xchi'uk oy k'usi k'ux chka'i.^j
Dios ku'un, ak'o xchabianu
liaju'el ti chkoltavane.
- 30 Ta jk'upil k'opta ta k'ejimole-
tik li sbi Diose,

69:21 *O «jpets ts'ilel ti oy svenenoal».
69:23 *O «nikuk».

jech xtok, ta jmur'ibtasbe
sk'oplal k'alal ta jtojbe
ta vokole.

31 Ja' mas k'upil sba chil Jeova
taje, ja' xkom to ta be li tot
vakaxe,

ja' xkom to ta be li ch'iom tot
vakax ti oy xulub xchi'uk
svoje.^a

32 Li manxoetike chilbeik li sle-
kil yo'onton Diose xchi'uk
xkuxet no'ox yo'ontonik.
Vo'oxuk ti yakal chasa'ik
li Diose, ak'o tsatsubuk
li avo'ontonike.

33 Yu'un li Jeovae chchikintabe
li povreetike^b
xchi'uk mu'yuk tsp'aj li ste-
klumal ti chukbilike.^c

34 Ak'o sk'upil k'optaik Dios
li vinajel xchi'uk balumile,^d
li nabe xchi'uk skotol
li k'usitik kuxajtik tee.

35 Yu'un li Diose tskolta
li Sione^e
xchi'uk chcha'va'an li jteklu-
metik ta Judae,
jech xtok, te chnaki li steklu-
male xchi'uk chu'uninik li
balumil li'e.

36 Ja' chu'uninik li snitilulal
yajtuneltake^f
xchi'uk li buch'utik sk'anoj-
beik li sbie ja' te chnakiik.^g

Sventa bankilal jtijson. Salmu yu'un
David, sventa svulesobil ta sjol
li krixchanoetike.

70 Dios ku'un, koltaun;
Kajval Jeova, la' koltaun
ta anil.^h

2 Li buch'utik tsk'an tsmilikune
ak'o yich'ik k'exlaltasel xchi-
uk bik'tajesbel sk'oplalik.
Li buch'utik k'upil sba chilik
k'alal chkil jvokole
ak'o ta k'exlaluk xjatavik
batel.

3 Li buch'utik xi tslabanikune:
«jAta atos un!»* ti xiike
ta k'exlaluk x-ik'atik sutel.

70:3 *O «jXata-o li k'usi k'ot ta atojola-
le!».

KAP. 69

a SI 50:13-15
Os 14:2

b SI 10:17
SI 102:17
Is 66:2

c SI 146:7
Is 61:1
Lu 4:18

d SI 96:11
Is 49:13

e SI 51:18

f Is 61:9
Is 66:22

g SI 91:14
Snt 1:12

KAP. 70

h SI 40:13-17

Kolumna 2

a SI 5:11
Lam 3:25

b SI 109:22

c SI 141:1

d SI 18:2

e SI 13:3

KAP. 71

f SI 25:2
SI 31:1-3
Is 45:17
Jer 17:18

g SI 34:15

h 2Sa 22:2, 3
SI 18:2
SI 144:2

i SI 17:8, 9
SI 59:1
SI 140:4
Mt 6:13

j 1Sa 17:45
Jer 17:7

4 Pe li buch'utik yakal tsa'ikote
ak'o xkuxetuk tajek yo'ontoni-
k xchi'uk xmuyubajjuk
tajek ta atojolal.^a

Li buch'u sk'anoj li k'usitik
apasoj sventa xakoltavane
skotoluk ora xi xalike:

«jAk'o yich' muk'ibtasbel
sk'oplal li Diose!».

5 Pe li vo'one mu xpak ku'un
jk'oplal xchi'uk abol jba;^b
Dios ku'un, oyuk k'usi xapas
ta anil ta jtojolal.^c

Vo'ot li jkoltavanejot ku'une
xchi'uk li jpojvanejot
ku'une;^d

Kajval Jeova, mu me xajalij.^e

71 Te jsa'oj jnak'obbail ta
atojolal, Kajval Jeova.

Mu me jutebuk xi-ak'at-o
ta k'exlal.^f

2 Koltaun xchi'uk pojun ta skoj
li atuk'ilale.

Ts'etano tal achikin ta jtojo-
lal* xchi'uk koltaun.^g

3 K'otan k'ucha'al jtsatsal
nak'obbail ti te oy ta
muk'ta tone,

ti bu skotol ora xu' xi-och
batel tee.

Alo mantal ti ak'o xkich'
koltaele,

yu'un vo'ot li tayal ton k'o-
temot ku'une xchi'uk vo'ot
jtsatsal pojobbailot.^h

4 Dios ku'un, pojun lok'el ta
sk'ob li buch'utik toj
chopole,ⁱ

pojun lok'el ta sk'ob li j-ilba-
jinvanejetik ti mu'yuk stu-
k'ilike.

5 Kajval Jeova ti Muk'ul
Jpasmantalote, vo'ot
spatobilot ko'onton;
ta jkeremal ono'ox jpatoj
ko'onton ta atojolal.^j

6 Vo'ot ono'ox aventainojun-o
k'alal livok'e;

71:2 *O «Nijano aba tal xchi'uk chikinta-
bun». **71:5** *O «vo'ot spatobilot ko'on-
ton».

- vo'ot la alok'esun tal
ta yalajeb jme'.^a
Jech-o ta jk'upil k'optaot.
- 7** Ep buch'utik labal to sba
laj yilik li k'usi k'ot ta
jtojolare,
yu'un vo'ot li jtsatsal
nak'obbailote.
- 8** Ja' oy-o ta ke ti ta jk'upil
k'optaote;^b
skotol k'ak'al chkalbe sk'oplal
li avutsilale.
- 9** Mu xaviktaun komel
mi limolibe;^c
mu xajipun komel k'alal
mu'yuk xa kipale.^d
- 10** Oy k'usitik chopol chalik ta
jtojolar li kajkontratake
xchi'uk jmoj tsnop sk'opik
li buch'utik tsk'an tsmili-
kune.^e
- 11** xi chalike: «Iktabil xa komel
yu'un li Diose.
Jnutstik batel xchi'uk bat
jtsaktik, yu'un ch'abal
buch'u xkoltaat».^f
- 12** Dios, mu nomuk xavak' aba
ta jtojolar.
Dios ku'un, la' koltaun ta
anil.^g
- 13** Ak'o yich'ik k'exlaltasel
xchi'uk lajesel^h
li buch'utik tskontrainikune.
Pixiluk xkomik ta vokolil
xchi'uk ta k'exlal
li buch'utik tsk'an chak'ik
jvokole.ⁱ
- 14** Yan li vo'one li' ta jmlaot-oe;
mas to ta jk'upil k'optaot.
- 15** Chal batel atuk'ilal li kee;^j
skotol k'ak'al chal batel
li k'usitik apasoj sventa
chakoltavane,
toj ech' xa no'ox ep li k'usitik
apasoj sventa chakolta-
vane, mu xlanj ku'un ta
chapel.^k
- 16** Kajval Jeova ti Muk'ul
Jpasmantalote,
chital xchi'uk chkalbe
sk'oplal li k'usitik
labalik sba apasoje;

KAP. 71

- a SI 22:9,10
SI 139:16
Is 46:3
- b SI 51:15
Ebr 13:15
- c SI 92:14
- d SI 73:26
Ekl 12:3
- e 2Sa 17:1, 2
- f SI 3:2
SI 42:10
Mt 27:42, 43
- g SI 22:11
SI 35:22
SI 38:21, 22
- h 2Sa 17:23
- i SI 109:29
- j SI 35:28
SI 40:9
- k SI 40:5

Kolumna 2

- a SI 71:5
- b 2Sa 22:1
1Kr 16:4
SI 9:1
- c SI 37:25
SI 71:9
- d Eks 13:8
1Kr 29:10, 11
SI 78:2-4
- e SI 36:6
- f Eks 15:11
SI 86:8
SI 89:6
Jer 10:7
- g 2Sa 12:10, 11
- h SI 40:2
SI 86:13
- i SI 25:10
SI 108:4
SI 146:6
- j SI 63:5
SI 104:33
- k 2Sa 4:9
SI 103:4
- l SI 71:8
- m SI 71:13

chkalbe sk'oplal ti vo'ot
no'ox atuk oy atuk'ilale.

- 17** Dios ku'un, ta jkeremal
ono'ox achanubtasojun tal^a
xchi'uk yagal-o chkalbe
sk'oplal li k'usitik toj
labalik sba apasoje.^b
- 18** Dios ku'un, mu me xaviktaun
komel mi limolibe xchi'uk
mi sakub jole.^c
Ak'o kalbe batel sk'oplal aju-
el* li jk'ol kuxlejal chtale
xchi'uk ak'o kalbe batel sk'o-
plal atsatsal skotol li bu-
ch'utik ts'akal to chtalike.^d
- 19** Dios, chk'ot k'alal to vinajel
li atuk'ilale;^e
toj ech' xa no'ox muk'tik
li k'usitik apasoje;
Dios ku'un, zbuch'u la xko'o-
laj jech k'ucha'al li vo'ote?^f
- 20** Ak'o mi laj avak' ti jvul tajek
ko'onton xchi'uk ti xkil
jvokole,^g
ak'o xikuxi ta ach' avu'un;
lok'esun tal li ta yutil to*
balumie.^h
- 21** Ak'o muk'ibuk avu'un
jk'oplal,
chabiun xchi'uk pato
ko'onton.
- 22** Va'un, ta jk'upil k'optaot ta
stijobil son ti oy yak'iltak
ta skoj ti tuk' chavak' abae,
Dios ku'un.ⁱ
Vo'ot ti ch'ulot yu'un Israele,
ta jk'upil k'optaot ta k'ejimo-
letik* ta arpa.
- 23** Ch-avan ta muyubajel ke
k'alal ta jk'upil k'optaot
ta k'ejimoletike,^j
yu'un vo'ot achabioj tal
li jkuxlejale.^k
- 24** Ta jnopbe sk'oplal* atuk'ilal
skotol k'ak'al,^l
yu'un chich' k'exlaltasel
xchi'uk chich' bik'tajesbel
sk'oplal li buch'utik tsk'an
tsmilikune.^m

71:18 *Literal «ak'ob». **71:20** *O «na-til vo' yu'un». **71:22** *O «ta jtijbot so-netik». **71:24** *O «Li kok'e chalbe sk'o-plal».

Sk'oplal Salomon.

- 72** Dios ku'un, chanubtaso ta sventa amantaltak li ajvalile
xchi'uk ak'bo atuk'ilal li ajvalile.*^a
- 2** Tuk'uk ak'o spakbe sk'oplal li ateklumale
xchi'uk tuk'uk ak'o spakbe sk'oplal li buch'utik abol sbaike.^b
- 3** Ak'o yich'ik tal jun o'ontonal ta stojolal jteklum li vitstikaltike
xchi'uk ak'o yich'ik tal tuk'ilal li joljolvitse.
- 4** Ak'o pakbatuk sk'oplal*
yu'un ajvalil[#] li buch'utik abol sbaik ta jteklume, ak'o skoltabe li xnich'nabtak buch'utik abol sbaike xchi'uk ak'o xvoch'^Δ li jlo'lavaneje.^c
- 5** Dios, ta xi'taoxuk* k'alal oy to li k'ak'ale
xchi'uk k'alal te to oy li lunae,[#]
jeh-o tspasik ak'o mi x-ech' jayk'oluk kuxlejal.^d
- 6** Li ajvalilal* tspace xko'olaj k'ucha'al vo' ti chk'ot ta stojolal li ts'i'lel k'alal velbil[#] leke,
jeh k'ucha'al tsatsal vo' ti cht'uxubtas li balumile.^e
- 7** K'alal ja'o ch-ajvalilaje, xnichinajik no'ox li buch'utik tuk'ike,^f
ta x-epaj li jun o'ontonale,^g ja' to mi laj li lunae.[#]
- 8** Oy buch'utik tsventain* ta jot sti'il nab k'alal to ta jot sti'il nab xchi'uk chlik ta uk'um Eufrates k'alal to ta spajeb balumil.^h

72:1 *Literal «xnich'on ajvalile». 72:4 *Literal «chapanatikuk». [#]Literal «li stuke». Taje ja' sk'oplal li ajvalilal tspace Salomon ta ts'akale. ^ΔO «st'us». 72:5 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 72:5, 7 [#]O «ue». 72:6 *K'elo Glosario, ajvalilal. [#]O «k'okbil». 72:8 [#]O «ch-ajvalilaj».

KAP. 72

a 1Kr 22:11, 12
1Kr 29:19
Jer 23:5

b 1Re 3:9, 28

c Is 11:4

d Sl 89:36, 37
Lu 1:32, 33
Ap 11:15

e 2Sa 23:3, 4
Pr 16:15
Pr 19:12

f Is 61:11

g 1Re 4:25
1Kr 22:9
Is 2:4
Is 9:6

h Eks 23:31
1Re 4:21
Sl 2:8
Sl 22:27, 28
Da 2:35
Sak 9:10

Kolumna 2

a Sl 2:9
Sl 110:1

b 1Re 4:21

c 1Re 10:1, 2

d 1Re 10:10

e Is 30:23

f Is 35:1, 2

g 1Re 4:20

- 9** Li jnaklejetik ta takixokol balumile tsnijan sbaik ta stojolal,
jeh xtok, tsaal yajkontratak li ajvalile.^a
- 10** Li ajvaliletik ta Tarsis xchi'uk li lumetik ti joyol ta nabe oy k'usi tsojik,^b
li ajvaliletik ta Saba xchi'uk Sebae chak'ik matanal.^c
- 11** Skotol ajvaliletik tsnijan sbaik ta stojolal xchi'uk skotol li muk'tik lumetike chtunik ta stojolal.
- 12** Yu'un tspoj li povreetik ti x-avet tsk'anik koltae,
tspoj xtok li buch'u bik'it yak'oj sbae xchi'uk li buch'u mu'yuk jkoltavanej yu'une.
- 13** Chk'uxubaj ta yo'onton li buch'utik bik'it yak'oj sbaike xchi'uk li buch'utik abol sbaike,
jeh xtok, chchabibe xkuxlejal li buch'utik abol sbaike.
- 14** Chpojatik k'alal chich'ik ilbajinele xchi'uk k'alal tstsakatik ta k'ope,
jeh xtok, toj ep sbalil ch-ilbat li xch'ich'elike.
- 15** Jaluk tajek kuxiuk xchi'uk ak'o yich' ak'bel oro ti chlik tal ta Sabae.^d
Ak'o yich' pasel orasion ta stojolal skotol ora xchi'uk ak'o yich' ak'bel bendision skotol k'ak'al.
- 16** Ch-ayan ep k'usitik stak' lajesel li ta balumile,^e
li ta joljolvitse solet busul ti k'usi stak' lajesele,
li k'usitik chlok' yu'un ajvalile ch-epaj tajek k'ucha'al li te'etik ta Libanoe,^f
li krixchanoetik ta jteklumetike ch-epajik tajek jeh k'ucha'al li ts'i'leletik ta balumile.^g

- 17 Teuk-o sbatel osil li sbie,^a teuk-o sk'oplal jech k'ucha'al li k'ak'ale. Ak'o staik bendision li krixchanoetik ta stojolale;^b skotoluk muk'tik lumetik ak'o yalbeik sk'oplal ti xmuyubaj no'oxe.
- 18 Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeova Diose,^c li Dios yu'un Israele,

KAP. 72

- a SI 45:17
SI 89:35, 36
b Je 22:18
Gal 3:14
c 1Kr 29:10

Kolumna 2

- a Eks 15:11
b Ap 5:13
c Nu 14:21
Aba 2:14
d 1Sa 17:58

ti ja' no'ox stuk ti toj labalik sba li k'usitik tspase.^a

- 19 Ak'o yich' k'upil k'optabel sbatel osil li sbi ti jun smuk'ule,^b nojuk ta sjunul balumil li smuk'ulale.^c Jechuk, jechuk.
- 20 Li' tsuts s-orasion li David ti ja' li xnich'on Jesee.^d

YOXIBAL LIVRO
(Salmos 73-89)

Sk'ejimol Asaf.^a

- 73** Ta melez, lek yo'onton ta stojolal Israel li Diose, lek yo'onton ta stojolal li buch'utik mu'yuk xchopolil yo'ontonike.^b
- 2 Li vo'one jutuk xa mu k'ejp'uj* ta be li kakane; jutuk xa mu jaxp'uj li kakane.^c
- 3 Yu'un lik kit'ixta li jtoyba-etike,^a lik it'ixajkun k'alal laj kil ti jun yo'onton li buch'utik toj chopolike.^d
- 4 Yu'un mu'yuk k'usi k'ux cha'iik k'alal chchamike; xkuxoj lek li sbek'talike.^e
- 5 Mu jechuk tsvul yo'ontoni k'ucha'al li yan krixchanoetik^f xchi'uk mi ja'uk jech chil svokolik k'ucha'al li yan viniketike.^g
- 6 Ja' yu'un, ja' xa snats'inojik li stoyobbailike;^h ja' pixilik-o k'ucha'al sk'u' spok'ik li sa'ope.
- 7 Kuts'ajtik xa satik ta skoj li sjup'emalike;^a toj ep li k'usitik staojike, ja' xkom to li k'usitik snopoj ta yo'ontonike.

KAP. 73

a 2Kr 35:15

b SI 84:11
Mt 5:8

c SI 94:18

d Job 21:7
Jer 12:1

e Ekl 7:15

f Job 12:6
Job 21:7, 9

g Jer 12:1

h Job 21:14, 15

Kolumna 2

a SI 53:1

b 1Re 21:7

c SI 10:4, 11
SI 94:3, 7
Ese 8:12
Sof 1:12

d SI 37:35

e SI 17:14

f Job 34:7, 9
Job 35:3

g SI 34:19

h Job 7:17, 18

- 8 Chlabanvanik xchi'uk toj chopol k'usitik chalik.^a Xtoyetik no'ox tsibtasvanik sventa ch-ilbajinvanik.^b
- 9 Ti k'u yelan chk'opojike xko'olaj xa ti toj toyol oyik yilel k'ucha'al vinajele xchi'uk xtal xbatik no'ox ta balumil sventa xbet'bun xa yok' chalik li k'usi tsk'an yo'ontonike.
- 10 Ja' yu'un, li steklumal Diose chnopajik ta stojolal li buch'utik toj chopolike* xchi'uk chuch'beik li ya'alik# ti ep tajeke.
- 11 Xi chalike: «¿K'uxi sna' li Diose? ¿Mi ta melik sna' li Buch'u toj toyol oy li k'usitik taje?».^c
- 12 Jech, ja' jechik li buch'utik toj chopolike, mu'yuk k'usi vokol cha'iik.^d Yantik x-epaj li sk'ulejalike.^e
- 13 Ta melez, jech' no'ox ti mu'yuk xchopolil ko'onton kak'oj jbae xchi'uk ti jpokoj jk'ob sventa chkak' ta ilel ti mu'yuk jmule.^f
- 14 Jech xtok, sjunul k'ak'al la jvul tajeke ko'onton;^g jujun sob laj kich' tuk'ibtasel.^h
- 73:10 *Literal «Ja' yu'un, li steklumale nopajik ta stojolalik». #Ja' xkaltik, ja' ya'alik li buch'utik toj chopolike.

73:2 *O «k'ejev; ts'ep'uj». 73:3 *O «li buch'utik jp'el xalike». 73:4 *O «ju-p'em li xch'utike». 73:7 *O «ti ep k'usitik yu'unike».

- 15 Pe ti jechuk lok' ta ke taje, la jvalopatin jechuk li ateklumale.*
- 16 K'alal laj kak' persa sventa xka'ibe smelolale, la jvul-o tajek ko'onton,
- 17 ja' to ti li-och batel ti bu ch'ul tajek yu'un Diose, va'un laj kak' venta ti k'usi chk'ot ta stojolalik ta ts'akale.
- 18 Ta melez, te chava'anan ti bu ch'ulule.^a Chavak' ti xyalik ta lume xchi'uk ti xich'ik lajesele.^b
- 19 ¡Ta anil no'ox laj yich'ik lajesel!^c ¡Ti k'u xa no'ox yelan lajike, ta anil no'ox vul ta stojolalik!
- 20 Kajval Jeova, k'alal chatotse, chach'ay ta ajol* ti k'u yelan xvinajike, xko'olaj k'ucha'al jun vaychil ti chch'ay ta sjol k'alal oy buch'u chjulave.
- 21 Pe laj yil tajek svokol li ko'ontone^d xchi'uk solez k'ux laj ka'i li yutil to ko'ontone.*
- 22 Mu to'ox jna' rason xchi'uk mu to'ox xka'ibe smelolal; xiko'olaj to'ox chavil k'ucha'al jkot chonbolom ti mu xa'ibe smelolale.
- 23 Pe li avi une, te xa nap'alun-o ta atojolal; atsakojbun lek li jbats'ik'obe.^e
- 24 Vo'ot chabeiltasan ta sventa li tojobtasel avu'une,^f ta ts'akal xtoke, chabeiltasan batel sventa jta jmuk'ulal.^g
- 25 ¿Buch'u yan te oy ku'un ta vinajel? Jech xtok, mi te oyun ta atojolale, mu'yuk k'usi yan ta jk'an li ta balumile.^h
- 26 Xu' van xlanj yip li jbek'tal xchi'uk ko'ontone,

73:15 *Literal «li jk'ol xkuxlejal anich'na-be». 73:20 *Literal «chap'aj». 73:21 *Literal «li jrinjone».

KAP. 73

a SI 35:6, 7
Jer 23:11, 12

b SI 37:10, 20
SI 55:23
Pr 3:33

c Job 21:23
SI 37:1, 2
Is 30:13

d SI 73:3

e SI 16:8
SI 63:8
Is 41:10

f SI 25:9
SI 32:8
SI 37:23
SI 143:10
Pr 3:6

g SI 37:34

h SI 42:2
SI 84:2
Is 26:9

Kolumna 2

a SI 16:5
Lam 3:24

b Nu 15:39
Snt 4:4

c SI 65:4
Snt 4:8

d SI 118:17

KAP. 74

e 1Kr 25:1
2Kr 35:15

f Lam 5:20

g Dt 29:19, 20
SI 100:3

h Dt 9:29

i Dt 4:20
Dt 32:9

j SI 48:2
SI 132:13

k Da 9:17

l SI 79:1

m Lam 2:7

n 1Re 6:18, 35

pe ja' chchabi ko'onton li Diose, ja' k'otem ta muk'ta ton ku'un xchi'uk ja' jparte k'otem ta sbatel osil.^a

27 Ta melez, chljajik li buch'utik nom oyik-o ta atojolale.

Chalajesbe sk'oplal* skotol li buch'utik mu'yuk tuk' chak' sbaik ta atojolale.^{#b}

28 Yan li vo'one lek chka'i ti chinopaj ta stojolal Diose.^c

K'otem ta jnak'obbail li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale, sventa chkalbe batel sk'oplal li k'usitik spasoje.^d

Maskil* yu'un Asaf.^e

74 Dios, ¿k'u yu'un ap'ajojun-kutik ta j-ech'el?^f

¿K'u yu'un tstsan* sk'ak'al avo'onton ta stojolal li chijetik ti oy ta avosile?^g

2 Vuleso ta ajol li jteklum* ti la at'uj ta vo'nee,^h li nitilulal ti la apoj lok'el sventa xk'ot ta avextoe.^{#i} Vuleso ta ajol li vits Sione, ti bu nakalote.^j

3 K'elo batel ti bu jinem-o xa sbatel osile.^k Li jkontrainvaneje la slajes skotol li k'usitik oy ti bu ch'ule.^l

4 Li avajkontratake te x-avetik ta yut ti bu chavich' ich'el ta muk'e.^{#m}

Yak'ojbeik lek senyailtak te. 5 Xko'olajik k'ucha'al viniketik ti te stseplajetik ta slomesel li pimil te'tikaltike.

6 La slililik ta ek'el xchi'uk ta k'atk'at* tak'in li slujoaltakⁿ ti bu ch'ule.

73:27 *Literal «Ts'ijil chkomik avu'un». #O «li buch'u jech k'ucha'al jun krixchano ti chmulivaje». 74:Tit *K'elo Glosario, maskil. 74:1 *Literal «xtoket xch'ailal». 74:2 *Literal «ti bu atso-boj ep krixchanoetik». #O «apukalale; apartee». 74:4 *O «ti bu chatsob ep krixchanoetike». 74:6 *O «teltele».

- 7 La stsanbeik sk'ak'al ti bu ch'ul avu'une.^a
Laj yik'ubtasik xchi'uk la slomesik yalel li axibalna ti yich'oj abie.
- 8 Xi yaloj ta yo'ontonik xchi'uk li snitilulalike:
«Li ta balumil ti bu chich' ich'el ta muk' Diose sk'an xich' chik'el skotol».
- 9 Ch'abal junuk senyail sventa xkillkutik;
mi junuk xa j-alk'op oy xchi'uk mi junuk buch'u sna' ku'unkutik ti k'u to sjalil chjalije.
- 10 Dios ku'un, ¿bak'in to jech chlabanvan li jkontrainvaneje?^b
¿Mi ta sbatel-o van osil mu'yuk chich' ta muk' abi li jkontrainvaneje?^c
- 11 ¿K'u yu'un mu'yuk chabak'es li abats'ik'obe?^d
Mu teuk no'ox ameyoj li ak'obe,* lajesbo sk'oplalik.
- 12 Pe vo'ne xa ono'ox k'otem ta Ajvalil ku'un li Diose, ti ja' li buch'u oy k'usitik tpsas sventa chkoltavan li ta balumile.^e
- 13 Vo'ot la ayuk'ilan ta atsatsal li nabe;^f
vo'ot la avoch'be* sjol li muk'tikil chanul nabe.
- 14 Vo'ot la avoch'be* sjol^g li Leviatane,^h
ja' laj avak'be slajesik li jteklume, li buch'utik te nakajtik ta takixokol balumile.
- 15 Vo'ot la ajambe sbe li sat vo'etike* xchi'uk li beo'etike;^g
Vo'ot la atakijes li uk'umetik ti tsots to'ox yoke.^h
- 16 Ja' avu'un li k'ak'altike, ja' avu'un xtok li ak'obaltike.

74:11 *O «Mu teuk no'ox atik'oj ak'ob li ta xpuxbenal ak'u' apok'e». 74:13, 14 *O «at'usbe». 74:14 ^aLiteral «sjoltak». ^aK'elo Glosario, *Leviatan*. 74:15 *O «nio'etike».

KAP. 74

a 2Re 25:9
Is 64:11

b Sl 13:2
Sl 79:4

c Ese 36:23

d Sl 44:23
Is 64:12
Lam 2:3

e Eks 15:2
Is 33:22

f Eks 14:21
Ne 9:10, 11

g Is 48:21

h Jos 3:13

Kolumna 2

a Je 1:3, 5
Sl 136:7, 8

b Ech 17:26

c Je 8:22

d Is 52:5

e Sl 12:5

f Esd 3:11

g Sl 89:50, 51
Is 52:5

KAP. 75

h 2Kr 35:15

i Is 30:27

Vo'ot la apas li sakil osile*
xchi'uk li k'ak'ale.^a

17 Vo'ot laj avak'be stsakiltak
li balumile;^b

vo'ot laj avak' li verano*
xchi'uk invierno.^c

18 Kajval Jeova, teuk me ta ajol
ti k'u yelan tsa'vanik ta k'op
li jkontrainvanejetike,
ti k'u yelan mu'yuk yich'ojik
ta muk' abi li bol
jteklume.^d

19 Mu xavak' ta stojolal jti'vanej
chonbolometik li xkuxlejal
atortolae.*

Mu xach'ay ta ajol ta sbatel
osil li xkuxlejal ateklumal
ti chil svokole.

20 Vuleso ta ajol li tratote,
yu'un ja' lek xa'iik te xnaki
jsa'k'opetik ti butik ik'mu-
ts'an* li ta balumile.

21 Mu me chibajemuk yo'onton
xbat li buch'u lilijem
yo'ontone;^e

ak'o sk'upil k'opta abi li bu-
ch'u bik'it chak' sbae xchi'-
uk li buch'u abol sbae.^f

22 Dios ku'un, totsan tal xchi'uk
pako ak'oplal sventa tuk'
xavich' chapanel.

Vuleso ta ajol ti k'u yelan
tslabanoxuk skotol k'ak'al
li buch'utik bolike.^g

23 Mu me xach'ay ta ajol k'usitik
chalik li avajkontratake.
Ti k'u yelan xvochlajetik*
tsa'oxuk ta k'ope chk'ot
k'alal to ta vinajel.

Sventa bankilal jtijson. Chapanbil
ta sventa k'ejimol «Mu xajines».
Salmo yu'un Asaf.^h K'ejimol.

75 Dios, chkalbotkutik ko-
laval, chkalbotkutik
kolaval;

nopol oy ta tjolalalkutik
li abie.ⁱ

74:16 *O «li k'usi chak' xojobale».
74:17 *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik.
^aJa' xkaltik, yorail siktik. 74:19 *O
«apuruvoke». 74:20 *O «ik'pulan».
74:23 *O «x-avljajetik».

xchi'uk li krixchanoetike
ta xalbeik batel sk'oplal
li k'usi toj labalik sba
apasoje.

- 2 Xi chavale: «K'alal mi sta
yorail ku'une,
tuk' chichapanvan.
- 3 K'alal nik li balumil xchi'uk
skotol li buch'utik te
nakajtike,
vo'on la jtsatsubtasbe
li yoyaltake». (*Sela*).
- 4 Xi chkalbe li jtoyaetike:
«Mu xatoy abaik»,
xchi'uk xi chkalbe li buch'utik
toj chopolike: «Mu xa-
toybe sk'oplal li atsatsali-
ke.*
- 5 Mu xatoybe muyel sk'oplal
li atsatsalike*
mi ja'uk xatoyetikuk xa
xak'opojk.
- 6 Yu'un li ich'el ta muk'e mu
teuk chlik tal
ta slok'eb k'ak'al, mi ja'uk
ta smaleb k'ak'al, mi ja'uk
ta sare.
- 7 Yu'un ja' Jchapanvanej
li Diose.^a
Ja' tsbik'tajesbe sk'oplal li jun
vinike xchi'uk ja' tstaybe
sk'oplal li yane.^b
- 8 Yu'un te stsakoj ta sk'ob jun
kopa li Jeovae;^c
oy tajek svok li vinoe xchi'uk
ak'bil lek skaptak.
Ta melel, tsmal yalel tal,
va'un skotol li buch'utik
toj chopolik ta balumile
chuch'beik k'alal ta
sts'ubil».^d
- 9 Yan li vo'one chkalbe batel
sk'oplal ta sbatel osil;
ta jk'upil k'opta ta k'ejimole-
tik* li Dios yu'un Jakobe.
- 10 Yu'un xi chale: «Ta jlajesbe
skotol stsatsalik* li buch'utik
toj chopolike,

75:4, 5 *Literal «axulubike». 75:9 *O
«ta jtijeb sonetikk». 75:10 *Literal «xu-
lubik».

KAP. 75

a Sl 50:6
Sl 58:11

b 1Sa 2:7
Da 2:21
Da 4:17
Lu 1:52

c Sl 11:5, 6

d Job 21:19, 20
Jer 25:15, 28
Jer 49:12
Ap 14:9, 10
Ap 16:19
Ap 18:6

Kolumna 2

KAP. 76

a 2Kr 35:15

b Sl 48:1, 3

c 2Kr 2:5

d Je 14:18

e Sl 74:2
Sl 132:13
Sl 135:21

f 2Kr 32:21
Sl 46:9

g Lu 1:51

h Is 31:8
Is 37:36

i Na 2:13

j Sl 89:7

k Jer 10:10
Na 1:6

l 1Re 8:49

m 2Kr 20:29
Sl 2:4, 5

n Sl 147:6
Pr 3:34
Sof 2:3

o Pr 16:4
Da 3:19, 28

pe chich' toybel sk'oplal
stsatsalik* li buch'utik
tuk' yak'oj sbaik».

Sventa bankilal jtijson: laj yich'
tijel son ta stjobil ti oy yak'iltake.
Salmo yu'un Asaf.^a K'ejimol.

76 Ojtkinbil ta Juda
li Diose;^b

ojtkinbil ta Israel li sbie.^c

2 Te oy ta Salem li snak'ob-
baile^d

xchi'uk te oy ta Sion li snae.^e

3 Te la sk'as li sflechail arko
ti xtilitun* sk'ak'ale,
li eskudoe,^f li espadae xchi'-
uk li yan abtejebaletik
sventa pask'ope.^g (*Sela*).

4 Xaxojbinaj tajek;*
mas toj ech' xa no'ox muk'
ak'oplal, ja' mu sta li vitse-
tik ti oy te'tikal chonbolo-
metik tee.

5 Li buch'utik oy lek stsatsal
yo'ontonike pojbat li k'usi-
tik oy yu'unike.^g

Vayemik xa ta lajelal;
mu xpak yu'un sk'oplal
li soltaroeetike.^h

6 Dios yu'un Jakob, ta skoj
ti laj avak' kastigoe,
vayik-o ta lajelal li jbeilitasej
karetax xchi'uk li ka'e.ⁱ

7 Vo'ot no'ox atuk ti toj ech' xa
no'ox labal abae.^j

¿Buch'u xu' xkuch yu'un ti
toj ech' xa no'ox li sk'ak'al
avo'ontone?^k

8 Ta vinajel to lachapanvan
talel;^l

xi' li krixchanoetike xchi'uk
ts'ijil komik^m

9 K'alal tots svanta chchapan-
van li Diose,
sventa tskolta skotol li man-
xoetik ta balumile.ⁿ (*Sela*).

10 Yu'un li skapemal sjol
krixchanoe chtun
sventa ak'upil k'optael;^o

76:3 *O «xlolkun; xpulpun». #O «ma-
kobbaille». 76:4 *O «Pxilol ta sakil
osil».

li skomenal* skapemal sjolike chak'upiltas-o aba.

11 K'alal chavalbeik Jeova Dios ti oy k'usi chapasike, k'otuk ta pasel avu'unik,^a

akotolik ti te joyoloxuk ta spat xokone, ich'beik talel smoton ta skoj ti axi'taojike.^{*b}

12 Ta sbik'tajesbe sk'oplal li stoyobbail jnitvanejetike; xi'tabil yu'un li ajvaliletik ta balumile.

Sventa bankilal jtjison; yu'un Jedutun.* Sk'ejimol Asaf.^c

77 Tsots xivokolet ta stojolal li Diose;

ta jk'anbe vokol li Diose, va'un chchikintabun.^d

2 Ta jsa' Jeova k'alal ja'oyorail jvokole.^e

Li ta ak'obaltike, mu'yuk spajeb jye'oj muyel jk'ob ta stojolal.

Mu xa no'ox stak' patel ko'onton.

3 Xi-avet ta ok'el k'alal ta jvules ta jol li Diose;^f ta jvul tajak ko'onton xchi'uk chlanj li kipale.^g (Sela).

4 Mu'yuk chavak' ti smuts' sba li jsate; mu xa jna' k'usi ta jpas xchi'uk mu xa xu' xik'opoj.

5 Li jnopbene tsnopbe sk'oplal li k'ak'aletik ti vo'ne xa yech'el talele,^h li jabiletik ti vo'ne xa yech'el talele.

6 Li ta ak'obaltike, chvul ta jol li jsone;^{*i} ta jnopilanbe sk'oplal ta ko'onton; j ta jchaj ta sa'el skotol.

7 ¿Mi yu'un ta sbatel osil chiktautik komel li Jeovae?^k

76:10 *O «skomelal». **76:11** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **77:Tit** *K'elo Glosario, Jedutun. **77:6** *O «son ti tij-bil ta stjobil son ti oy yak'iltake».

KAP. 76

a Nu 30:2

b 2Kr 32:23
SI 89:7

KAP. 77

c 2Kr 35:15

d SI 34:6
Pr 15:29

e SI 18:6
SI 50:15

f SI 42:5

g SI 143:4

h SI 143:5
Is 51:9

i SI 42:8

j SI 77:12

k SI 74:1

Kolumna 2

a SI 79:5

b Is 49:14
Is 63:15

c SI 31:22

d 1Kr 16:9
SI 143:5

e Eks 15:11
SI 89:8

f SI 72:18
Ap 15:3

g Eks 9:16
Is 52:10
Da 3:29
Da 6:26, 27

h Eks 6:6
Dt 9:29

i Eks 14:21
Jos 3:16
SI 114:1-3

¿Mi mu'yuk xa van chak' ta ilel yan velta li slekil yo'ontone?^a

8 ¿Mi mu'yuk xa chak'-o ta ilel li tuk'il k'anelal yu'une?

¿Mi mu xa jk'oluk kuxlejal chil ti chk'ot ta pasel li k'usi yaloje?

9 ¿Mi ch'ayem xa ta sjol Dios sventa xak' ta ilel slekil yo'onton^b

o mi mu'yuk xa van chak' ta ilel xk'uxul yo'onton ta skoj li sk'ak'al yo'ontone? (Sela).

10 Xi chkalilan-oe: «Ja' ta jvul-o ko'onton* li'e:^c mu'yuk xa tskoltautik li Buch'u toj toyol oye».

11 Ta jvules ta jol li yabteltak Jeovae;^{*}

ta jvules ta jol li k'usitik labalik sba apasoj ta vo'nee.

12 Ta jnopbe sk'oplal skotol li avabteltake xchi'uk ta jnopbe sk'oplal li atratotake.^d

13 Dios ku'un, ch'ul li abetake. Dios, ¿buch'u yan dios xko'o-laj smuk'ul jech k'ucha'al li vo'ote?^e

14 Vo'ot li melel Diosot ti labalik sba k'usitik chapase.^f Avak'ojbe yil jteklumetik li atsatsale.^g

15 Taaju'el* la apoj[#] lok'el tal li ateklumale,^h ja' li xnich'nab Jakob xchi'uk Josee. (Sela).

16 Dios ku'un, laj yilot li vo'e; laj yilot li vo'e, va'un lik bak'uk.ⁱ

Xchi'uk lik syuk'ılan sba li natil vo'e.

17 La smal tal vo' li toke. Xk'avlajet no'ox likel li vinajel ti makal ta toke

77:10 *O «Ja' ta xch'och'omtaun». **77:11** *Literal «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **77:15** *Literal «ak'ob». [#]Literal «la aman».

xchi'uk ta buyuk no'ox
xjapljajet* k'ucha'al
flecha li asaksevule.^{#a}

- 18 Li yech'omal achauke^b xko'o-
laj k'ucha'al li yech'omal
syantailtak karetaetike;
li saksevul[#] ti xjapljajet*
no'oxe sakub yu'un li
balumil ti bu oy yajvale;^{Δc}
nik li balumile xchi'uk la
syuk'ilan sba.^d
- 19 Ja' k'ot ta abe li nabe,^e
ja' te lajelav li ta natil vo'e;
pe mu'yuk buch'u t'un*
yu'un li yav avakane.
- 20 Vo'ot la abeiltas k'ucha'al
jtsop chij li ateklumale,^f
ja' chabiatik yu'un* li Moises
xchi'uk Aarone.^g

Maskil* yu'un Asaf.^h

- 78** Jteklumal, chikintao
li jmantale;*
ts'et chikintao li k'usitik
chlok' ta kee.
- 2 Ta jam ke ta yalel p'ijil lo'il.
Chkalbe sk'oplal li k'usitik
mukul sk'oplal ta
vo'nee.ⁱ
- 3 Li k'usitik ka'iojtik xchi'uk
jna'ojtike,
ti ja' yalobutik sk'oplal
li jtotike.^j
- 4 mu'yuk ta jmkubetik sk'oplal
ta stojolal li xnich'nabike;
ta xkalbetik ya'iiik li jk'ol
kuxlejal chtal^k
li k'usitik spasoJ Jeova
ti sta-o k'upil k'optaele
xchi'uk li stsatsale,^l
li k'usitik labalik sba
spasoje.^m
- 5 Ja' laj yak' jun mantal
ta stojolal Jakob
xchi'uk laj yak' jun mantal
li ta Israele;

77:17, 18 *O «sts'aylajet». 77:17 #O
«asaktsele». 77:18 #O «sakttsel». ΔO
«li ta balumil ti bu xch'i lek k'usitike».
77:19 *O «chaj». 77:20 *Literal «ta
sk'ob». 78:Tit *K'elo Glosario, maskil.
78:1 *O «chanubtasel ku'une».

KAP. 77

- a 2Sa 22:15
SI 144:6
b SI 29:3
c SI 97:4
d Eks 19:18
2Sa 22:8
e Ne 9:10, 11
Aba 3:15
f Eks 13:21
SI 78:52
g Is 63:11
Ech 7:35, 36

KAP. 78

- h 1Kr 25:1
i Pr 1:5, 6
Mt 13:34, 35
j Eks 13:8
SI 44:1
k Dt 4:9
Dt 6:6, 7
Dt 6:21
Dt 11:18, 19
Jos 4:6, 7
l Is 63:7
m SI 98:1

Kolumna 2

- a Je 18:19
Dt 6:6, 7
b SI 71:17, 18
SI 102:18
c Dt 4:10
d Dt 4:9
SI 103:2
e Dt 5:29
f Eks 32:9
Dt 1:43
Dt 31:27
2Re 17:13, 14
Ese 20:18
Ech 7:51
g SI 81:11, 12
Jer 7:24-26
h Dt 31:16
i 2Kr 13:8, 9
Ne 9:26
j Dt 32:18
2Kr 13:12
Jer 2:32
k SI 106:21, 22
l Dt 4:34
Ne 9:10
m Nu 13:22
n Eks 14:21, 22
Eks 15:8
o Eks 13:21
Eks 14:20, 24

laj yalbe jmoltotaktik
ti xak'beik sna' xnich'nabik
li k'usitik taje,^a

- 6 sventa xojtikinik li jk'ol
kuxlejal chtale,
li alab nich'nabiletik ti ja' to
chvok'ike.^b
Li stukik eke ta xalbeik batel
li yalab xnich'nabike.^c

- 7 Va'un, tspat yo'ontonik
ta stojolal Dios.
Mu'yuk chch'ay ta sjolik
li k'usitik spasoJ Diose,^d
mo'oj, yu'un ta xch'unbeik
li smantaltake.^e

- 8 Va'un, mu jechuk tpsasik
k'ucha'al li smoltotakike,
jk'ol kuxlejal ti pimik
ta mantale xchi'uk
ti jtoybaetike,^f
jk'ol kuxlejal ti xtal xbat*
yo'ontonike^g

xchi'uk ti mu'yuk tuk' laj yak'
sbaik ta stojolal li Diose.

- 9 Li snitilulal Efraine chapalik
xa ox xchi'uk s-arkoik,
pe jatavik sutel li ta sk'ak'alil
pask'ope.

- 10 Mu'yuk la stsakik ta muk'
li strato Diose^h
xchi'uk mu'yuk la sk'an la
xch'unbeik li smantale.ⁱ

- 11 Jech xtok, la xch'ay ta sjolik
li k'usi la spase,^j
li k'usitik labalik sba la spas
ti ak'bat yilike.^k

- 12 Toj labalik sba k'usitik
la spas ti te yiloj
li smoltotakik^l
li ta slumal Ejiptoe,
li ta yosilal Soane.^m

- 13 La xch'ak li nab sventa
te xjelavik yu'une
xchi'uk xko'olaj k'ucha'al jun
muro kom yu'un li vo'e.ⁿ

- 14 Li ta k'ak'altike, la sbeiltas
batel ta jvol tok
xchi'uk li ta sjunul ak'obale,
la sbeiltas batel ta xojobal
k'ok'.^o

78:8 *Literal «mu'yuk chapal».

- 15** La svok' muk'ta tonetik li ta takixokol balumile, laj yak'be yuch'ik vo' ti xko'o-laj k'ucha'al chuch'ik ta natil vo'e.^a
- 16** Laj yak' lok'uk vo' li ta tayal tone xchi'uk bein lok'el tal yu'un vo' k'ucha'al uk'um.^b
- 17** Pe jech-o la sa' smulik ta stojolal, li ta takixokol balumile la stoy sbaik ta stojolal li Buch'u toj toyol oye;^c
- 18** laj yak'ik ta preva ta yo'ontonik li Diose,^d la sk'anbeik ta persa li k'usi tsk'an tslajesike.
- 19** Ja' yu'un, la xchopol k'optaik li Diose, xi laj yalike: «¿Mi xu' xak' ve'lil* ta takixokol balumil li Diose?».^e
- 20** ¡K'elavilik! La smaj jp'ej muk'ta ton sventa xlok' tal vo' te xchi'uk ti xbein lok'el tal uk'ume.^f Ak'o mi jech, xi laj yalike: «¿Mi xu' van xak'butik pan xtok o mi xu' van xak'be bek'et li steklumale?».^g
- 21** Ilin k'alal laj ya'i li Jeovae;^h laj yak' tsanak k'ok' ta stojolal li Jakobe xchi'uk tsan sk'ak'al yo'onton ta stojolal li Israele.ⁱ
- 22** Yu'un mu'yuk laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal Dios;^k mu'yuk la spat yo'ontonik ti xu' yu'un xkoltaatike.
- 23** Jech oxal, laj yalbe mantal ti tayal vinajel ti makal ta toke xchi'uk la sjambe sti'tak li vinajele.
- 24** Jech-o laj yak' yalel tal mana sventa slajesik; laj yak'be tal sve'elik ta vinajel.^j

78:19 *Literal «jktok mexa».

KAP. 78

- a Eks 17:6
Nu 20:11
Sl 105:41
Is 48:21
1Ko 10:4
- b Dt 8:14, 15
- c Dt 9:21, 22
Sl 95:8
Ebr 3:16
- d Sl 106:14
- e Eks 16:8
- f Eks 17:6
- g Eks 16:3
- h Nu 11:10
- i Ebr 12:29
- j Nu 11:1
- k Sl 106:24
Ebr 3:10
Jud 5
- l Eks 16:14, 35
Eks 16:31, 32
Nu 11:7
Dt 8:3
Jn 6:31
1Ko 10:2, 3
- Kolumna 2
- a Sl 103:20
- b Eks 16:12
- c Nu 11:31-34
- d Nu 11:19, 20
- e Nu 11:10
- f Nu 11:34
- g Nu 14:2-4
Nu 25:3
1Ko 10:8-10
- h Eks 16:15
Dt 8:14, 15
- i Nu 14:29, 35
Dt 2:14
- j Nu 21:7
Jue 4:3

- 25** Li krixchanoetike la slajesik li span anjeletike;^{*a} ep laj yak'anbe, ja' to ti k'uxi ech' yo'ontonike.^b
- 26** Ta skoj sju'el li Diose, xjumumet yu'un likel li ik' ta slok'eb k'ak'al ta vinajele xchi'uk xjumumet yu'un li ik' ta sure.^c
- 27** Xlamet* no'ox vulel yu'un bek'et ta stojolalik jech k'ucha'al pukuk,^d sbuset no'ox vulel mutetik k'ucha'al ji'tik[^] ta ti' nab.
- 28** Te vul yaluk yu'un ta o'lol ti bu spasoj skarpanaike, ta sjunul li spat xokon skarpanaike.
- 29** La slajesik xchi'uk ech' yo'ontonik; li Diose laj yak'be li k'usi tsk'an yo'ontonike.^d
- 30** Pe k'alal mu to'ox ch-ech' lek yo'ontonike, k'alal te to skats'oj li sve'elike,
- 31** tsan sk'ak'al yo'onton Dios ta stojolalik.^e La smil li viniketik ti mas tsotsik yu'unike;^f la sjip ta lum li keremetik ta Israele.
- 32** Ak'o mi jech k'ot ta pasel, laj to sa' mas smulik^g xchi'uk mu'yuk laj yak' xch'unel yo'ontonik ta sventa li k'usitik labalik sba spasoje.^h
- 33** Ja' yu'un, laj yak'be slajeb ti jayib k'ak'al kuxulik ti xko'olaj k'ucha'al jun no'ox velta yich'el ike'ⁱ xchi'uk ti jayib jabil kuxulike laj ta skoj li vokolil ti anil vule.
- 34** Pe k'alal chmilatik jlom yu'un Diose, chak'ik persa sa'el;^j tsutik ta stojolal xchi'uk tsa'ik.

78:25 *O «li buch'utik oy sju'ele».

78:27 *O «Sbuset». #O «lum». ^O «yi'tik».

- 35** Chvul ta sjolik ti ja' k'otem ta Muk'ta Ton yu'unik li Diose^a
xchi'uk ti ja' Jpojvanej* yu'unik li Dios ti toj toyol oye.^b
- 36** Pe laj ox slo'la yalojik ta yeik xchi'uk laj ox sjutbeik k'op* yalojik ta yok'ik.
- 37** Mu'yuk staoj-o yav yo'ontonik ta stojal;^c
xchi'uk mu'yuk tuk' laj yak' sbaik ta sventa li stratoe.^d
- 38** Yan li stuke oy xk'uxul yo'onton;^e
laj yak'be ta perton* li smu-like xchi'uk mu'yuk la stup'be sk'oplalik.^f
Ep ta velta la sts'ik li sk'ak'al yo'ontone,^g
mu'yuk la slok'es skotol li skapemal sjole.
- 39** Yu'un vul ta sjol ti ja'ik no'ox bek'ete,^h
ti xko'olajik k'ucha'al ik' ti xjumumet ch-ech'e xchi'uk ti mu'yuk xa tsut tale.*
- 40** ¡Solet ep ta velta la stoy sbaik ta stojal ta takixokol balumil!ⁱ
xchi'uk la syayijesbeik yo'onton li ta takixokol balumile!^j
- 41** Ep ta velta laj yak'ik ta preva li Diose^k
xchi'uk laj yak'beik yatel yo'onton* li Buch'u ch'ul yu'un Israele.
- 42** Mu'yuk la svules ta sjolik li sju'ele,*
li sk'ak'alil k'alal pojatik^l lok'el ta stojal li jkon-trainvaneje.ⁱ
- 43** ti k'u yelan laj yak' ta ilel senyailtak li ta Ejipto^m
xchi'uk li sk'elobiltak ju'elal la spas ta yosilal Soane,

78:35 *O «Jpakk'oplalil». **78:36** *O «snopbeik k'op; yepal k'opta». **78:38** *Literal «la xpixbe». **78:39** *O «ti chbat li yip kuxlejale xchi'uk ti mu'yuk xa tsut tale». **78:41** *O «la syayijesik». **78:42** *Literal «sk'obe». ⁿLiteral «manatik».

KAP. 78

a Dt 32:4

b Eks 6:6

c Sl 95:10
Ebr 3:10d Dt 31:20
Jer 31:32e Eks 34:6
Nu 14:18
Ne 9:31f Nu 14:19, 20
Jer 30:11
Lam 3:22g Ne 9:27
Is 48:9
Ese 20:9

h Sl 103:14

i Nu 14:11

j Is 63:10
Ef 4:30
Ebr 3:16k Nu 14:22
Dt 6:16
Sl 95:8, 9

l Eks 14:30

m Dt 4:34
Ne 9:10
Sl 105:27-36

Kolumna 2

a Eks 7:19

b Eks 8:24

c Eks 8:6

d Eks 10:14, 15

e Eks 9:23

f Eks 9:25

g Eks 12:29
Sl 105:36h Sl 77:20
Sl 105:37

- 44** xchi'uk ti k'u yelan la sk'ata-
jes ta ch'ich' ti butik chbein
li Niloe,^a
ja' yu'un li j-ejiptoetike
mu'yuk laj yuch'beik
ya'lel li yuk'umike.
- 45** Xvolet no'ox tal yu'un jti'va-
nej vovetik* sventa xti'atik^b
xchi'uk ranaetik sventa
xlajesatik.^c
- 46** Laj yak' ti lilynbatuk yu'un
k'ulubetik li k'usitik chlok'
ta yosilike,
li k'usitik sts'unojike laj ta
epal k'ulub.^d
- 47** La slajesbe ta bot li ste'eltak
s-uvaik^e
xchi'uk laj ta bot li sikomoro
te'etik yu'unike.
- 48** La smilbe ta bot li j-ikatsnom
chonbolometik yu'unike,^f
li sts'unbal chonbolomike laj
ta saksevl* ti xjaplajete.^g
- 49** Laj yak' tal ta stojalalik li
sk'ak'al yo'onton ti xtiltun
tajeke,
laj yak' tal skapemal sjol,
sti'emal sjol, vokolil
xchi'uk jtsop anjeletik ti
chak'ik vokolile.
- 50** La slok'es skotol* li sk'ak'al
yo'ontone.
Mu'yuk la spoj lok'el li ta
lajelale;
jech xtok, la smil ta tsatsal
chamel.
- 51** Ta slajeb xa une, la smil
skotol li sba nich'oniletik
ta Ejipto^e,
li buch'utik ba'yel vok'ik li
ta karpanaetik ta Kame.
- 52** Va'un, la slok'es tal k'ucha'al
jtsop chij li steklumale^h
xchi'uk la sbeiltas k'ucha'al
chijetik li ta takixokol
balumile.
- 53** Jun yo'ontonik k'alal
beiltasatike
- 78:45** *O «xkochetik». **78:48** *O «sak-tsel». ⁿO «sts'aylajete». O ja' van sk'oplal «tsatsal k'ok». **78:50** *Literal «xch'ubabe sbeile».

xchi'uk mu'yuk xi'ik;^a

mut'ijik* ta nab li yajkontra-
takike.^b

54 Xchi'uk laj yik' tal li ta xch'ul
balumile,^c

li ta vitstikaltik ti laj yu'unin
ta skoj sju'ele.^d

55 Te sk'elojik k'alal la snuts
lok'el li muk'tik lumetike;^e

laj yak'be xrextoinik* ti bu
p'isbil ta ch'ojone;^f

te laj yak' nakluk ta snaik
li nitilulaletik ta Israele.^g

56 Pe jech-o laj yak'ik ta preva
xchi'uk la stoy sbaik ta sto-
jolah^h li Dios ti toj toyol oye;

mu'yuk la sts'et chikintabeik
li smantaltake.ⁱ

57 Jech xtok, namajik xchi'uk
jech valopatinvanik k'ucha'-
al li smoltotakike.^j

Mu stak' jpat ko'ontontik ta
stojolalik jech k'ucha'al jun
archo ti yochol yak'ile.^k

58 Jech-o la sabeik skapemal
sjol ta skoj li tayal k'opoje-
baletik* yu'unike^l

xchi'uk la sabeik sk'ak'al
yo'onton^m ta skoj ti spasojik
lok'oletike.^m

59 K'alal laj yil li Diose, ilin-o,ⁿ
ja' yu'un la sp'aj ta j-ech'el
li Israele.

60 Laje, laj yikta komel
li axibalna ta Siloe,^o

li karpana ti bu to'ox naki
xchi'uk krixchanoetike.^p

61 Laj yak' ti xich' pojel batel
li senyail stsatsale;

laj yak'be ta sk'ob jkontrain-
vanej li smuk'ulale.^q

62 Laj yak' ti xich'ik milel ta
espada^r li steklumale

xchi'uk ilin ta stojolal
li xrextoe.*

63 K'ak'ik ta k'ok' li skeremta-
kike

KAP. 78

a Eks 14:20

Ebr 11:29

b Eks 14:27

Eks 15:10

c Eks 15:17

d Sl 44:3

e Jos 24:12

Sl 44:2

f Jos 13:7

g Ne 9:24, 25

h Dt 31:16

Dt 32:15

Jue 2:11

2Sa 20:1

Ne 9:26

i 2Re 17:15

Jer 44:23

j Dt 9:7

Jue 3:6

k Os 7:16

l Dt 12:2

Jue 2:2

Ese 20:28

m Jue 2:12

1Sa 7:3

n Jue 2:20

o Jos 18:1

1Sa 4:11

p Jer 7:12

q 1Sa 4:21

1Sa 5:1

r 1Sa 4:2, 10

Kolumna 2

a 1Sa 2:33, 34

1Sa 4:11

b 1Sa 4:19

c Sl 44:23

d Is 42:13

e 1Sa 5:6

f Je 49:10

g Sl 87:2

Sl 132:13

Sl 135:21

h Sl 76:2

i Sl 104:5

Sl 119:90

Ekl 1:4

j 1Sa 16:12, 13

k 1Sa 17:15

l 2Sa 7:8

m 2Sa 6:21

n 2Sa 8:15

1Re 3:6

1Re 9:4

1Re 15:5

o 1Sa 18:14

KAP. 79

p 1Kr 25:1

q Eks 15:17

r 2Re 24:12, 13

Sl 74:3, 7

Lam 1:10

xchi'uk mu'yuk k'ejintabatik
k'ejimoletik sventa nupunel
li stojol tsebetakike.*

64 Laj yich'ik milel ta espada
li paleetik yu'unike^a

xchi'uk mu'yuk ok'itaatik
yu'un li yajnilike.^b

65 Va'un, li Jeovae julav ti xko'o-
laj k'ucha'al vayem to'oxe,^c

xko'olaj k'ucha'al jun tsatsal
vinik^d ti ja' to chjulav ta

skoj ti ep tajek laj yuch'
vinoe.

66 Jech xtok, la snuts sutel
li yajkontratake;^e

laj yak'an ta k'exlal ta sbatel
osil.

67 La sp'aj li snitilulal Josee;
mu'yuk la st'uj li snitilulal
Efraine.

68 Pe ja' la st'uj li snitilulal
Judae,^f

li vits Sion ti sk'anoje.^g

69 La sva'an ti bu ch'ul yu'un ti
te oy-o k'ucha'al vinajele,^h

k'ucha'al li balumil ti snaka-
noj ta sbatel osile.ⁱ

70 La st'uj li David^j ti ja'
yajtunele

xchi'uk te la slok'es tal li ta
skoral* chijetike,^k

71 ti ja' to'ox tsk'el li me' chijetik
ti chak' chu'unuk yolike;

va'un k'ot yu'un ta jchabichij
ta stojolal Jakob ti ja'

steklumale^l

xchi'uk ta stojolal Israel
ti ja' xrextoe.*^m

72 Tuk' lek yo'ontonⁿ la xchabi
xchi'uk tojob lek ta

sbeiltasel.^o

Sk'ejimol Asaf.^p

79 Dios, li muk'tik lumetike
och yu'uninik li ateklu-
male;^q

yik'ubtasojik xa li ach'ul
temploe;^r

78:53 *O «mukijik; but'ijik». **78:55**

*O «ta spukulalik; sparteinik». **78:58**

*K'elo Glosario, tayal k'opojebal. #O

«it'ixaj yo'onton yu'unik». **78:62, 71** *O

«spukulale; sparteen».

78:63 *Literal «mu'yuk laj yich'ik k'upil
k'optabel li stojol tsebetakike». **78:69**

*Literal «La sva'an ti bu ch'ul yu'un jech

k'ucha'al toyolaltike». **78:70** *O «smo-
kal».

ep tokol* slilijemal kom
yu'unik li Jerusalene.^a

- 2 Yak'ojbeik slajes mutetik ta
vinajel li sbek'tal avajtunel-
tak ti chamemik xae

xchi'uk li sbek'tal
buch'utik tuk' yak'oj sbaik
ta atojolale yak'ojbeik sti'
li jti'vanej chonbolometik
ta balumile.^b

- 3 Smalojbeik k'ucha'al vo'
li xch'ich'elik ta sjunul
Jerusalene
xchi'uk mu'yuk xa buch'u xu'
xmukatik.^c

- 4 Kich'ojkutik p'ajel yu'un
li buch'utik li' no'ox
nopol nakalike;^d
tstse'intaunkutik xchi'uk
chchopol k'optaunkutik
li buch'utik li' oy ta jpat
jxokonkutike.

- 5 Kajval Jeova, ¿k'u to van
sjalil ti ilinemet-oe? ¿Mi
ta sbatel-o van osil?^e
¿K'u to van sjalil ti xtiltun
sk'ak'al avo'onton k'ucha'al
k'oke?^f

- 6 Malo tal skapemal ajol
ta stojolal li muk'tik
lumetik ti mu stsakikot
ta ventae
xchi'uk ta stojolal li jteklume-
tik ti mu'yuk tsk'anik vokol
ta abie.^g

- 7 Yu'un laj xa slilinin ta ti'el
li Jakobe
xchi'uk li slumale xokol xa
kom yu'unik.^h

- 8 Ma'ukuk xkom ta jbakutik
avu'un li spaltail* jtot
jme'kutik ta vo'nee.ⁱ
Ak'o kilkutik ta anil li xk'uxul
avo'ontone,^j
yu'un yalesbilunkutik ti bu
mas to olone.

- 9 Dios ti vo'ot jkoltavanejot
ku'unikutike, koltaunkutik^k
ta skoj li abi ti jun to yutsile;

79:1 *O «jun yepal». 79:8 *O «li xcho-
polil».

KAP. 79

a 2Re 25:9,10
2Kr 36:17-19
Jer 52:13

b Jer 7:33
Jer 15:3
Jer 34:20

c Jer 14:16
Jer 16:4

d Dt 28:37
Ese 36:4

e Sl 74:1
Sl 85:5
Is 64:9

f Sof 1:18

g Jer 10:25

h 2Kr 36:20,21

i Ne 9:34

j Sl 69:17
Lam 3:22

k 1Kr 16:35

Kolumna 2

a Jos 7:9
1Sa 12:22
2Kr 14:11
Sl 115:1,2
Is 48:9
Jer 14:7

b Joe 2:17

c Jer 51:35
Ese 36:23

d Eks 2:23
Is 42:6,7
e Sl 102:19,20

f Jer 12:14
g Sl 74:18

h Sl 74:1
Sl 95:7
Sl 100:3

i Sl 145:4
Is 43:21

KAP. 80

j 1Kr 25:1

k Sl 77:20
Is 40:11
Jer 31:10
Ese 34:12
1Pe 2:25

l Eks 25:20,22
1Sa 4:4

m Is 42:13

n Is 25:9

o Sl 85:4
Lam 5:21

pojunktuk xchi'uk pasbun-
kutik perton* jmlkutik
ta skoj li abie.^a

- 10 ¿K'u yu'un ti xi chal li muk'tik
lumetike: «¿Bu oy li Sdiosi-
ke?»^b

Ak'o kilkutik ti tstaik ta
ojtkinel muk'tik lumetik
ti laj xa yich' pakbel sk'oplal
xch'ich'el li avajtuneltake.^c

- 11 Chikintao me ti tsjik'
yo'onton li jchukele.^d
Tuneso amuk'ul ju'el* sventa
xachabi^e li buch'utik
champil xa sk'oplal
chchame.^{Δe}

- 12 Kajval Jeova, vukub velta
xatojbe li buch'utik li'
no'ox nopol nakalike,^f
yu'un k'otem to ta atojolal
ti tsa'vanik ta k'ope.^g

- 13 Va'un, li vo'onkutik ti ate-
klumalunkutike xchi'uk ti
achijunkutik ta avosile^h
chkalbotkutik kolaval
ta sbatel osil;
jech xtok, ta jk'upil k'optaot-
kutik li ta jayk'ol kuxlejal
chtale.ⁱ

Sventa bankilal jtijson;
chapanbil ta sventa «Lirio nichim».
Svulesobil ta jolil. Sk'ejimol Asaf.^j

- 80 Jchabichij yu'un Israel,
chikintao,
vo'ot ti chabeiltas k'ucha'al
jtsop chijk' li Josee.
Vo'ot ti chachoti ta chotlebal
sventa ajvalil ta yak'ol*
li keruvinetike,^l
xojobajan.^m

- 2 Ak'o ta ilelaju'elⁿ
ta yeloval Efrain, Benjamin
xchi'uk Manases;
la' xchi'uk koltaunkutik.ⁿ
3 Dios, ch'amunkutik yan
velta;^o

79:9 *Literal «pixo». 79:11 *Literal
«amuk'ul k'ob». ^ΔO ja' van sk'oplal
«xakolta lok'el». ^ΔLiteral «xnich'nab
lajelale». 80:1 *O ja' van sk'oplal «ti
bu oy». ^ΔO «ak'o ta ilel axojobal».

- ak'o xojobajuk asat ta jtojo-
lalkutik sventa xkich'kutik
koltael.^a
- 4** Jeova Dios ti bankilalot
yu'un soltaroetike,* ζbak'in
to van ti jech xtiltun[#] sk'a-
k'al avo'ontone xchi'uk
ti chap'ajbe s-orasion
li ateklumale?^b
- 5** Ja' chipanik avu'un k'ucha'al
pan li ya'el satike
xchi'uk ep tajek ya'el satil
chavak'be yuch'ik.
- 6** Te no'ox ak'eloy ti tstsak sbaik
ta k'op ta jkoykutik li lume-
tik te nopol oyike;
jech-o tslabanunkutik ti k'u
yelan xal yo'onton li kaj-
kontratakutike.^c
- 7** Dios ti bankilalot yu'un solta-
roetike, ch'amunkutik yan
velta;
ak'o xojobajuk asat ta jtojo-
lalkutik sventa xkich'kutik
koltael.^d
- 8** Jech k'ucha'al jpets uva^e
la alok'es tal ta Ejipto
li ateklumale.
La anuts lok'el li muk'tik
lumetike, va'un te la ats'un.^f
- 9** La ach'ubabe yavil,
va'un laj yak' batel yibel
xchi'uk la sjalan sba batel
ta balumil.^g
- 10** La xpix batel ta yaxinal*
li vitsetike
xchi'uk la xpix ta sk'obk'ob-
tak li sedro te'etik yu'un
Diose.
- 11** K'ot k'alal ta nab li sk'obk'ob-
take
xchi'uk k'ot k'alal ta uk'um
Eufrates^h li sbik'tal
k'obtake.
- 12** ζK'u yu'un la ajinesbe li smu-
roal ti bu ts'unbil uva'
sventa stulbeik sat skotol
li buch'utik te chjelavike?!

80:4 *K'elo Glosario, Jeova ti banki-
lal yu'un soltaroetike. [#]Literal «xtoket
xch'a'ilal». **80:10** *O «skeoval».

KAP. 80

a Nu 6:25
SI 67:1, 2

b SI 74:1
SI 85:5
Lam 3:44

c SI 44:13
SI 79:4

d SI 80:3, 19

e Is 5:7

f SI 44:2
SI 78:55
Jer 2:21

g Eks 23:28, 30
Jos 24:12, 13
1Re 4:25

h Je 15:18
Eks 23:31
1Re 4:21
SI 72:8

i Is 5:5

j Na 2:2

Kolumna 2

a 2Re 18:9
2Re 24:1
2Re 25:1
2Kr 32:1
Jer 39:1

b Is 63:15

c Is 5:7
Jer 2:21

d Eks 4:22
Is 49:5

e SI 79:5
Jer 52:12, 13

f SI 89:20, 21

g SI 80:7

KAP. 81

h 1Kr 25:1

i SI 28:8

- 13** Li te'tikal chitometike ta
silinik li ste'el uvae
xchi'uk ja' tsajesik li te'tikal
chonbolometik ta osiltike.^a
- 14** Dios ti bankilalot yu'un solta-
roetike, sutan tal avokoluk.
jK'elo yalel tal ta vinajel
xchi'uk ak'o tal asat!
Chabio li ste'el uva li'e,^b
- 15** li ste'el uva* ti ja' la sts'un^c
abats'ik'obe
xchi'uk k'elo yalel li sk'ob ti
la atsatsubtas sventa
xavich'-o ich'el ta muk'e.^d
- 16** Tuch'bil xa xchi'uk chik'bil xa
ta k'ok'.
Chlajik-o k'alal chatuk'ibtas-
vane.^e
- 17** Li ak'obe ak'o skolta li vinik
te oy ta abats'ik'obe,
li xnich'on krixchano ti atsa-
tsubtasoj sventa xavich'-o
ich'el ta muk'e.^f
- 18** Va'un, mu'yuk chinamajkutik
ta atojolal.
Kuxlunkutikuk-o avu'un
sventa jk'ankutik vokol li ta
abie.
- 19** Kajval Jeova, Dios ku'un ti
bankilalot yu'un soltaroeti-
ke, ch'amunkutik yan velta;
ak'o xojobajuk asat ta jtojo-
lalkutik sventa xkich'kutik
koltael.^g
Sventa bankilal tijison;
sventa guitit.* Sk'ejimol Asaf.^h
- 81** Avananik ta muyubajel
ta stojolal li Dios
ti ja' k'ipaltike.ⁱ
Avananik ta skoj ti kuch
yu'un li Dios yu'un Jakobe.
- 2** Lik xa tijik li sone xchi'uk
tsakik junuk pandereta,*
lik xa tijik li arpa ti k'upil sba
yech'omal k'alal jmoj chich'
tijel xchi'uk li stjijobil son ti
oy yak'iltake.

80:15 *O «smuk'ta ok te'el uva».

80:16 *Literal «k'alal chtuk'ibtasvan li

asate». **81:Tit** *K'elo Glosario, guitit.

81:2 *O «chijchij tak'in».

- 3** Jupani kachu k'alal ja'o ach' li lunae, *^a
k'alal ja'o syijil li lunae,
li ta sk'ak'alil jk'intike.^b
- 4** Yu'un ja' jun mantal sventa li Israele,
ja' li k'usi k'ot ta nopel yu'un li Sdios Jakobe.^c
- 5** Laj yak' k'ucha'al jun mantal sventa Jose^d
k'alal bat tsak ta k'op
li yosilal Ejiptoe.^e
Oy buch'u laj ka'ibe yech'omal ye* ti mu jna' buch'ue:^f
- 6** «Vo'on la jtoybe li yikatsik ti skajanoj ta snekebike;^f
xokol kom sk'obik ti tsakojik to'ox moche.
- 7** La ataun ta k'oponel k'alal ja'o oy avokole, va'un la jkoltaot;^g
te to la jtak'bot tal li ta tok ti oy xchaukale.^h
Laj kak'ot ta preva li ta sts'el vo' ta Meribae.^h (*Sela*).
- 8** Jteklumal, chikintao, va'un ta jp'ijubtasot.
Israel, ti tauk xachikinta-bune.^j
- 9** Mu'yukuk me yan adiosik xchi'uk sk'an me mu xanijan abaik ta stojolal yan dios.^{*k}
- 10** Vo'on Jeovaun, vo'on Adiosun
ti ja' li buch'u la slok'esot tal ta yosilal Ejiptoe.^l
Jamo lek li avee, va'un ta jnojesbot tal.^m
- 11** Pe mu'yuk la xchikintabun yech'omal ke li jteklumale; mu'yuk la xch'unik jmantal li Israele.ⁿ
- 12** Jech oxal, laj kak' ti spasik li k'usi tsk'an yo'onton stukike;

81:3 *O «ue». **81:5** *O «sk'opojel». *O «Laj ka'i jun yech'omal eal, pe mu'yuk laj ka'ibe smelolal». **81:7** *Literal «ti bu nak'al li chauke». *Ja' sk'an xal sa'k'op». **81:9** *Literal «li dios ti yan-
o slumale».

KAP. 81

- a Nu 29:1
b Eks 23:16
Nu 10:10
c Le 23:23, 24
d Eks 12:14
e Eks 12:12
f Eks 1:13, 14
Eks 6:6
g Eks 14:10, 13
Sl 91:15
h Eks 19:16, 19
i Eks 17:6, 7
j Eks 15:26
k Eks 20:2-5
Dt 6:13, 14
l Dt 5:6
m Dt 32:13, 14
n Eks 32:1
Dt 32:15

Kolumna 2

- a Jer 7:23, 24
Jer 11:7, 8
Mik 6:16
b Dt 32:29
c Dt 5:29
Is 48:17, 18
d Nu 14:9
e Sl 147:14
f Dt 32:13, 14

KAP. 82

- g 1Kr 25:1
h 2Kr 19:6
i Eks 18:21, 22
Sl 82:6
Jn 10:34, 35
j Le 19:15
Ekl 5:8
k Dt 1:16, 17
2Kr 19:7
Pr 18:5
l Dt 24:17
m Jer 22:3

ja' la spasik li k'usi tuk' yalojike.^{*a}

- 13** iAti sts'et chikintaikuk k'usi chkal li jteklumale,^b
ti ja'uk la stamik batel jbetak li Israele!^c
- 14** Ta jbi'k'tajesbe sk'oplal ta anil jechuk li yajkontratakike; ta jtsakbe ta k'op jechuk li yajkontratakike.^d
- 15** Li buch'utik sp'ajojik Jeovae smutsetik xa ta xi'el ta stojolal
xchi'uk chich'ik lajesel sbatel osil.
- 16** Pe li stuke ja' chak'bot alajes* li lekil* trigoe^e
xchi'uk tsojjes lek ach'ut ta pom ti chlok' tal ta muk'ta tone».^f

Sk'ejimol Asaf.^g

82

Li Diose tsva'un sba sventa tsbeiltas li jk'el'vanejetik yu'un steklumale;^{*h}

te chchapanvan ta stojolal li diosetike:^{*i}

- 2** «¿Bak'in to van ti mu'yuk tuk' chachapanvanike/
xchi'uk ti ja' no'ox lek chavilik li buch'utik toj chopolike?^k (*Sela*).
- 3** Pakbeik sk'oplal* li buch'utik bik'it yak'oj sbaikexchi'uk li ololetik ti chamem stotike.^l
Tuk' xachapanik li buch'utik mu xpak yu'un sk'oplalike xchi'uk li buch'utik mu'yuk k'usi x-ayan yu'unike.^m
- 4** Koltaik li buch'utik bik'it yak'oj sbaikexchi'uk li buch'utik abol sbaikex; pojik lok'el ta sk'ob li buch'utik toj chopolike».

81:12 *Literal «ja' jech la spasik k'ucha'al li tojbtaseletik yu'unike». **81:16** *Literal «chak'be slajes», ja' xkaltik, li steklumal Diose. *Literal «li sju-p'emal». **82:1** *O «smuk'ta tsoabajel Dios». *O «ti xko'olajik ta diosetike». **82:3** *O «Chapanik».

- 5 Li jchapanvanejetike mu sna'ik xchi'uk mu xa'ibeik smelolal;^a yakal chanavik ta ik'al osil; skotol li snakleb balumile yakal chich' nikesel.^b
- 6 «Xi kaloje: «Li vo'oxuke diosoxuk,^{*c} akotolik ja' xnich'naboxuk li Buch'u toj toyol oye.
- 7 Pe chachamik jech k'ucha'al li yan krixchanoetike;^d xchi'uk jchayalik ta lum jech k'ucha'al li yan jnitvanejetike)».^e
- 8 Dios ku'un, totsan tal xchi'uk chapano li balumile,^f yu'un ja' avu'un skotol li muk'tik lumetike.
- K'ejimol. Salmo yu'un Asaf.^g
- 83** Dios ku'un, mu teuk no'ox ts'ijilot;^h Ch'u Dios, k'opojan xchi'uk oyuk k'usi xapas.
- 2 Yu'un xvochlajetik* li avaj-kontratake;ⁱ solet xtoyetik xa# li buch'utik tsp'ajikote.
- 3 Toj manya k'u yelan tsnopik ta mukul sventa tskontrainik li ateklumale; chchap sk'opik ta skontrainel li ateklumal ti achabioje.*
- 4 Xi chalike: «La'ik, jlajesbetik sk'oplal sjunul jteklum,^j sventa mu xa xich' vulesel ta jolil li sbi Israele».
- 5 Jmoj snopojik li k'usi tspace;^k jmoj xchapoj sk'opik# sventa tskontrainikot...^k
- 6 li skarpana Edom xchi'uk Ismaele, li Moab' xchi'uk snitilulal Agare,^m
- 7 li Guebal, Ammonⁿ xchi'uk Amaleke,

82:6 *O «xako'olajik ta diosetik». 83:2 *O «x-avljajetik». #O «tstoy sjolik». 83:3 *Literal «li buch'utik nak'ajtike». 83:5 *Literal «Ko'ol yo'onton tsnopik». #O «stratoik».

KAP. 82

- a Mik 3:1
b Sl 11:3
Pr 29:4
c Jn 10:34, 35
1Ko 8:5
d Sl 49:12
e Sl 146:3, 4
f Sl 96:13

KAP. 83

- g 2Kr 20:14
h Sl 28:1
i Sl 2:1, 2
j Eks 1:8-10
2Kr 20:1
Est 3:6
k 2Sa 10:6
Is 7:2, 5
l 2Kr 20:1, 10
m 1Kr 5:10
n Jer 49:2

Kolumna 2

- a Eks 15:14
Sl 60:8
b Am 1:9
c 2Re 17:5
d Je 19:36-38
Dt 2:9
e Jue 8:10, 12
f Jue 4:2, 7, 15
g Jos 17:11
h Jue 7:25
i Jue 8:21
j Is 17:13
k Sl 144:5
Na 1:6
l Is 30:30
m Sl 11:6

- n Eks 6:3
Sl 68:4
Is 42:8
Is 54:5

li Filistea^a xchi'uk li jnaklejetik ta Tiroe.^b

- 8 Li Asiria^c eke tsko'oltas sk'opik xchi'ukik; ja' tskoltaik* li xnich'nabtak Lote.^d (*Sela*).
- 9 Jechuk xapasbe k'ucha'al la apasbe li Madiane,^e jech k'ucha'al la apasbe li Sisara xchi'uk Jabin li ta beo* ta Sisone.^f
- 10 Laj yich'ik lajesel ta En-Dor;^g k'otik ta sk'a'epal lumtik.
- 11 Ja'uk jech xk'otik k'ucha'al Oreb xchi'uk Seeb^h li bankilaetik yu'unike xchi'uk jechuk xk'otik k'ucha'al Seba xchi'uk Salmuna' li jnitvanejetik yu'unike,
- 12 Yu'un xi laj yalike: «Ku'unintik li balumil ti bu nakal li Diiose».
- 13 Dios ku'un, jechuk xk'ot avu'un k'ucha'al tomalch'ix* ti xbalalet batel ta ik'e,^{#j} jech k'ucha'al takin jobel ti kuchbil chbat ta ik'e.
- 14 Jech k'ucha'al k'ok' ti chchik' te'tikalitike, jech k'ucha'al sleb k'ok' ti chchik' vitsetike,^k
- 15 jechuk xanuts batel li ta tsatsal ik'alo' avu'une' xchi'uk sibtaso li ta tsatsal ik' avu'une.^m
- 16 Pixiluk* xkom satik ta k'exlal sventa sa'ik li abie, Kajval Jeova.
- 17 Ak'o yich'ik ak'el ta k'exlal xchi'uk ak'o yich'ik sibtasel ta sbatel osil; ak'o yich' bik'tajesbel sk'oplalik xchi'uk ak'o yich'ik lajesel;
- 18 ak'o sna'ik krixchanoetik ti ja' Jeova li abie,ⁿ

83:8 *Literal «k'otemik ta sk'ob». 83:9 *O «beo' ta stenlejaltik». 83:13 *O «ch'ix nichim; sakil ch'ix». #O «k'ucha'al ts'i'el ti xbalalete». 83:16 *Literal «Nojuk».

ti vo'ot no'ox atuk ti Buch'u
toj toyol oyot ta spejel
balumile.^a

Sventa bankilal jtijson; sventa guitit.*
Sk'ejimol xnich'nabtak Kore.^b

84 Kajval Jeova ti bankilalot
yu'un soltaroeitike,*
jtoj ech' xa no'ox jk'anoj li axi-
balna avu'un ti jun yutsile!^c

2 Solel oy tajak ta ko'onton
li yamak'tak* Jeovae,
jech, k'unibemom xa ta skoj
ti oy tajak ta ko'ontone.^d
Li ko'ontone xchi'uk li jbek'-
tale x-avet ta muyubajel
ta stojolal li kuxul
Diose.

3 Te tsta sna li mut eke,
te tspas stas li golondrinae*
xchi'uk te chchabi li yalabe,
te nopol tspas li ta skajleb
amoton ti jun yutsile, Kaj-
val Jeova ti bankilalot
yu'un soltaroeitike,
Ajvalil ku'un xchi'uk Dios
ku'un.

4 jXmuyubajik no'ox li buch'u-
tik te nakalik ta anae!^e
Jech-o yakal ts'upil
k'optaikot.^f (Sela).

5 Xmuyubajik no'ox li buch'utik
te tsta stsatsalik ta
atojolale,^g
ti oy ta yo'ontonik chbatik
li ta sbelel anae.

6 K'alal te ch-ech'ik li ta
stenlejaltik Bakae,*
xko'olaj xa k'u'cha'al sat
vo'etik^h chilik;
xchi'uk k'alal chak' vo'e,
ta xpix^a ta bendision.

84:Tit *K'elo Glosario, *guitit*. **84:1**
*K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un
soltaroeitike*. **84:2** *O «sti'tak sna».
K'elo Glosario, *amak'*. **84:3** *O «xaval
ek'ene». **84:6** *O «stenlejaltik bik'tal
te'etik bakae». Li jp'el k'op «bakae» te
likem tal ta ebreo k'op ti «ok'el» sk'an
xale, mu stak' na'el lek k'u yelan li bik'-
tal te'etik taje. #O «nio'etik». #O ja'
van sk'oplal «li jchanubtasvaneje chpix
sba».

KAP. 83

a SI 59:13
SI 92:8
Da 4:17

KAP. 84

b 2Kr 20:19

c SI 27:4
SI 43:3
SI 46:4

d SI 42:1, 2
SI 63:1, 2

e SI 23:6
SI 65:4

f 1Kr 25:7
SI 150:1

g SI 28:7

Kolumna 2

a SI 18:32
Is 40:29-31
Aba 3:19

b Je 15:1

c 1Sa 2:10

d SI 26:8
SI 27:4
SI 43:3, 4

e SI 27:1
Is 60:19, 20

f Dt 33:29
2Sa 22:3
SI 144:2

g SI 34:9
SI 37:18

h SI 146:5
Jer 17:7

KAP. 85

i 2Kr 20:19

j Le 26:42
Joe 2:18

k Esd 2:1
Jer 30:18
Ese 39:25

7 Chanavik-o batel, pe mu'yuk
chlaj yipik;^a
ta jujuntal chbat sva'an
sbaik ta stojolal Dios
te ta Sion.

8 Kajval Jeova, Dios ku'un ti
bankilalot yu'un soltaroeiti-
ke, chikintao li j-orasione;
Dios yu'un Jakob, ts'et
chikintao. (Sela).

9 K'elavil, vo'ot ti j-eskudootku-
tike^{#b} xchi'uk ti Jdiosotku-
tike,[#]

k'elbo sat li buch'u at'ujoe.^c

10 jYu'un ak'o mi jun no'ox k'a-
k'al te oyun li ta avamak'e,*
ja' toj lek, ja' mu sta li jmil
k'ak'al te oyun ta yan
partee!^d

Ja' ta jk'an ti te chitun[#] li ta
yochebal sna li Jdiose,

ja' mu jk'an te xinaki ta
skarpana li buch'utik
toj chopolike.

11 Yu'un ja' k'ak'al^e xchi'uk
eskudo^{#f} li Jeova Diiose;
chak' ta ilel slekil yo'onton
xchi'uk smuk'ulal.
Li Jeovae mu'yuk tsjalanbe
k'usi lek
li buch'utik tuk' yo'onton
chanavike.^g

12 Kajval Jeova ti bankilalot
yu'un soltaroeitike,
xmuyubaj no'ox li buch'u
tspat yo'onton ta
atojolale.^h

Sventa bankilal jtijson. Sk'ejimol
xnich'nabtak Kore.ⁱ

85 Kajval Jeova, avak'oj
ta ilel ti lek chavil
li alumale;^j

laj avik' sutel tal li xnich'nab-
tak Jakob ti chukbilik to'ox
batele.^k

2 Ach'ayojbe spaltail^l li ateklu-
male;

84:9 *O «jmakobbailotkutike». #O ja'
van sk'oplal «Muk'ul Dios, k'elavil li
j-eskudokutike». **84:10** *O «sti' anae».
#Literal «chivechi». **84:11** *O «makob-
bail». **85:2** *O «xchopolil».

laj avak'be perton* skotol li smulike.^a (*Sela*).

- 3 La apajes skotol li sk'ak'al avo'ontone; lanamaj ta stojolal li skapemal ajole.^b
- 4 Dios ti vo'ot jkoltavanejot ku'unikutike, ch'amunkutik yan velta* xchi'uk mu xa xa-ilin ta jtojolakutik.^c
- 5 ¿Mi yu'un ta sbatel osil cha-ilin-o ta jtojolakutik?^d ¿Mi te oy-o sk'ak'al avo'onton ak'o mi x-ech' jay'oluk kuxlejal?
- 6 ¿Mi yu'un mu'yuk chavak' chikuxikutik yan velta sventa xmu'yubaj ta atojolal li ateklumale?^e
- 7 Kajval Jeova, ak'o kilkutik li tuk'il k'anelal avu'une^f xchi'uk koltaunkutik.
- 8 Ta jchikinta k'usi chal li melej Dios Jeovae, yu'un ja' chalbe sk'oplal jun o'ontonal ta sventa li ste-klumale,^g li buch'utik tuk' chak' sbaik ta stojolale, pe mu me xavak' ti stoy sbaik yan veltae.^h
- 9 Ta melej, nopol oy kolebal ta stojolalik li buch'utik chi'taik* Diose,ⁱ jech oxal chak' ta ilel smuk'ulal li ta jlumaltike.
- 10 Li tuk'il k'anelal xchi'uk tuk'ilale ta stsob sbaik; li k'usi tuk'e xchi'uk li jun o'ontonale ta sts'uts** sbaik.^j
- 11 Li tuk'ilale chvok' tal ta balumil xchi'uk k'alal to ta vinajel chlik tal li k'usitik tuk'e.^k
- 12 Jech, ta xak' k'usitik lek li Jeovae^l

85:2 *Literal «la apixbe». 85:4 *O «tsobunkutik yan velta». 85:9 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 85:10 *O «ta sbuts'; ta sts'uts'un».

KAP. 85

- a Jer 50:20
Mik 7:18
b Sl 103:9
Is 12:1
c Sl 80:3, 4
d Sl 74:1
Sl 79:5
e Esd 3:11
Jer 33:10, 11
f Lam 3:22
g Is 57:19
h Dt 8:17, 18
Sl 78:7
i Is 46:13
j Sl 72:3
Is 32:17
k Is 26:9
Is 45:8
l Sl 84:11
Snt 1:17

Kolumna 2

- a Le 26:4
Sl 67:6
Is 25:6
Is 30:23
b Sl 89:14

KAP. 86

- c Sl 34:6
Is 66:2
d Sl 37:28
e 2Kr 16:9
f Sl 57:1
g Sl 25:5
h Sl 25:8
Sl 145:9
Lu 18:19
i Is 55:7
Mik 7:18
j Sl 130:7
k Sl 17:1
l Sl 18:6
m Sl 116:1
n Eks 15:11
Sl 96:5
1Ko 8:5, 6
o Dt 3:24
Sl 104:24
p Is 2:2, 3
Sak 14:9
Ap 7:9, 10
q Ap 15:4

xchi'uk li kosiltike chch'i yu'un li k'usitik ta jts'untike.^a

- 13 Li k'usi tuk'e ja' j'babe chbat yu'un^b xchi'uk tspol batel jun be sventa te xanav.

S-orasion David.

86 Kajval Jeova, ts'etano achikin* xchi'uk tak'bun, yu'un chkil jvokol xchi'uk abol jba.^c

- 2 Chabibun jkuxlejal ta skoj ti tuk' kak'oj jba ta atojolale.^d Koltaun ti vo'on avajtunelune, yu'un jpatoj ko'onton ta atojolal, yu'un vo'ot Jdiosot.^e

- 3 Kajval Jeova, ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal,^f yu'un skotol k'ak'al xivokolet ta atojolal.^g

- 4 Kajval Jeova, ak'o mu'yubajkun avu'un ti vo'on avajtunelune, yu'un vo'ot ta jk'oponot tal.

- 5 Kajval Jeova, yu'un toj lek avo'onton^h xchi'uk chapalot sventa xach'ay mulil,ⁱ toj ep tuk'il k'anelal avu'un ta stojolal li buch'utik xvokoletik ta atojolale.^j

- 6 Kajval Jeova, chikintao li j-orasione xchi'uk ts'et chikintao ti xivokolet ta jk'an koltae.^k

- 7 Ta jk'anbot vokol k'alal ja'o oy jvokole,^l yu'un chatak'bun.^m

- 8 Kajval Jeova, mu xako'olaj xchi'uk li yan diosetike,ⁿ mu'yuk buch'u spas yu'un li k'usitik apasoje.^o

- 9 Kajval Jeova, skotol li muk'ta lumetik la apase chtalik xchi'uk tsnijan sbaik ta atojolal,^p va'un chalbeik smuk'ulal li abie.^q

86:1 *O «nijano aba sventa xachikinta-bun».

- 10** Yu'un toj ech' xa no'ox amu-
k'ul xchi'uk labalik sba
li k'usitik apasoje,^a
yu'un vo'ot no'ox atuk
Diosot.^b
- 11** Kajval Jeova, chanubtasun
ta sventa li abee.^c
Ja' te ta jtam-o batel sbelel
li k'usi meel avu'une.^d
Pasbun ta jun ko'onton*
sventa jxi'ta^e li abie.^e
- 12** Kajval Jeova, Dios ku'un, ta
jk'upil k'optaot ta sjunul
ko'onton^f
xchi'uk ta jtoybe sk'oplal abi
ta sbatel osil,
- 13** yu'un toj muk' li tuk'il k'anelal
avu'un ta jtojolale
xchi'uk akoltaoj lok'el jkux-
lejal* sventa mu xbat li ta
yutil to Mukinale.^g
- 14** Dios ku'un, oy jtoyba vinike-
tik ti chital skontrainikune;^h
jtsop krixchanoetik ti mu'yuk
xk'uxul yo'ontonik ti tsk'an
tsmilikune
xchi'uk ti mu'yuk yich'ojoxuk
ta muk'e.ⁱ
- 15** Kajval Jeova, yan li vo'ote
jk'uxubinvanej Diosot xchi'-
uk oy slekil avo'onton,
mu ta aniluk chlik sk'ak'al
avo'onton xchi'uk oy tajek
avu'un tuk'il k'anelal xchi'-
uk tuk' tajek chavak' aba.^j
- 16** K'elun talel xchi'uk ak'o ta ilel
slekil avo'onton ta jtojolal.^k
Ak'bun jtsatsal^l
xchi'uk koltaun ta skoj ti
chitun ta atojolal jech
k'ucha'al la spas li jme'e.
- 17** Ak'bun senyail* slekil
avo'onton

86:11 *O «Ak'bun jun o'ontonal ti mu'-
yuk ch'akal». #K'elo Glosario, xi'tael
Dios. **86:13** *Li ta ebreo k'ope ja' ne-
fex. K'elo Glosario, nefex. *O «Seole»,
ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un
krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal.
86:14 *O «mu'yuk yak'ojot ta yelovalike».
86:15 *O «xchi'uk meel». **86:17**
*O «sk'elobil».

KAP. 86

a Si 72:18
Da 6:27

b Dt 6:4
Si 83:18
Is 44:6
1Ko 8:4

c Si 27:11
Si 119:33
Si 143:8
Is 54:13

d Si 43:3

e Ekl 12:13
Jer 32:39

f Mt 22:37

g Job 33:28
Si 56:13
Si 116:8

h 2Sa 15:12

i Si 10:4
Si 54:3

j Eks 34:6
Ne 9:17
Jon 4:2

k Si 25:16

l Si 28:7

Kolumna 2

KAP. 87

a 2Kr 20:19

b Si 48:1

c Si 78:68
Si 132:13

d Si 48:2
Is 60:14

e Si 89:10
Is 30:7

f 1Kr 15:16

g Si 150:4

h Si 46:4

KAP. 88

i 2Kr 20:19

j 1Re 4:30, 31
1Kr 2:6

k Si 27:9
Is 12:2

l Si 22:2

sventa xilik li buch'utik spa-
jojikune xchi'uk sventa
xich'ik k'exlaltasel.

Kajval Jeova, yu'un vo'ot
jkoltavanejot ku'un xchi'uk
vo'ot chapatbun ko'onton.

Sk'ejimol xnich'nabtak Kore.^a

87 Li snakleb steklumale te
oy ta ch'ul vitsetik.^b

2 Li Jeovae sk'anoj li Sione,^c
mas to sk'anoj, ja' mu sta
skotol li skarpanatak
Jakobe.

3 Steklumal meel Dios, jun
yutsil k'usitik chich' alet
ta atojolal.^d (Sela).

4 Li buch'utik xojtikinikune
te tsakal sk'oplal Raab^e
xchi'uk Babilonia;
te oy ek li Filistea, Tiro
xchi'uk Kuse.

Xi chich' albel sk'opalike:
«Li'e ja' te vok' tal ta
stojolal».

5 Xchi'uk xi chalbeik sk'oplal
li Sione:
«Skotolik xchi'uk ta jujuntal
te vok'ik tal ta stojolal».

Jech xtok, lek tsnakan Sion
li Buch'u toj toyol oye.

6 Xi chal Jeova k'alal tstsakbe
sbi li jteklumetike:
«Li'e ja' te vok' tal ta stojolal».
(Sela).

7 Xi chalik li jk'ejimoletik^f
xchi'uk j-ak'otetike;^g
«Te oy ta atojolal skotol
li nio'etik ku'une».^h

Sk'ejimol xnich'nabtak Kore.ⁱ

Sventa bankilal jtijson;
sventa maalat,^h tsjelilan sbaik
k'alal chich' k'ejintaele. Maskil^f
yu'un Emanⁱ ti ja' snitlulal Serae.

88 Kajval Jeova, vo'ot li Dios
ti jkoltavanejot ku'une,^k
xivokolet li ta k'ak'altike
xchi'uk chital ta atojolal
li ta ak'obaltike.^l

87:2 *Literal «li sti'tak Sione». **87:7** *O
«Chkile k'otemot ta snio'al skotol li k'u-
sitike». **88:Tit** *K'elo Glosario, maalat.
#K'elo Glosario, maskil.

- 2 K'otuk ta atojolal li j-ora-sione,^a
ts'etano lek achikin* ti
xivokolet ta jk'an ak'o
xakoltaune.^b
- 3 Yu'un soles li' lamal ta jtojolal
li vokolile^c
xchi'uk ta ti' Mukinal* xa
oy li jkuxlejale.^d
- 4 Te xa tsakal jk'oplal xchi'uk
li buch'utik chyalik xa batel
ta ch'ene;^{*e}
ja'un xa jun vinik ti mu xpak
yu'un sk'oplale.^{ff}
- 5 Te iktabilun yo' bu oy
animaetike,
jechun k'ucha'al li animaetik
ti te xa puch'ulik ta
mukinale,
li buch'utik mu'yuk xa
chavules ta ajole
xchi'uk li buch'utik ch'abal xa
te oy ta stojolalik li chabiel
avu'une.^{*}
- 6 Te avak'ojun li ta yutil to
ch'ene,
ja' ti bu ik'muts'ane,* ta jun
muk'ta xab.[#]
- 7 K'otem ta jun alal ikatsil
chka'i li sk'ak'al avo'ontone^g
xchi'uk chamajun jech k'u-
cha'al chmajvan li nab k'a-
lal natik tajek xva'i xkotie.
(Sela).
- 8 Anamajesoj batel tajek ta
jtojolal li buch'utik
xkojtikine;^h
ibal jba* chilikon avu'un.
Bajalun xchi'uk mu stak'
xijatav.
- 9 Lubem xa jsat ta skoj
li jvokole.ⁱ
Kajval Jeova, skotol k'ak'al/
xivokolet ta atojolal;
jye'oj muyel jk'ob ta atojolal.

88:2 *O «nijano aba sventa xachikin-tabun». 88:3 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 88:4 *O «mukinale». #O «k'ucha'al jun vinik ti ch'abal yipe». 88:5 *Literal «li ak'obe». 88:6 *O «ik'pulane». #K'elo Glosario, xab. 88:8 *K'elo Glosario, ibal sba.

KAP. 88

a 1Re 8:30

b SI 141:1

c SI 71:20

d Is 38:10

e SI 143:7

f SI 31:12

g SI 90:7
SI 102:10h Job 19:13, 19
SI 31:11
SI 142:4i Job 17:7
SI 42:3
Lam 3:49

j SI 55:17

Kolumna 2

a Job 14:14
SI 115:17
Is 38:18b Ekl 2:16
Ekl 8:10
Ekl 9:5

c SI 46:1

d SI 55:17
SI 119:147

e SI 43:2

f Job 13:24
SI 13:1

g Job 17:1

h SI 102:10

i Job 19:13
SI 31:11
SI 38:11
SI 142:4

- 10 ¿Mi oy van k'usitik labalik
sba chapas ta stojolal
li animaetike?
¿Mi xu' van xtotsik likel
li buch'utik chamemik
sventa sk'upil k'optaikote?^a
(Sela).
- 11 ¿Mi chich' albel sk'oplal ta
mukinal li tuk'il k'anelal
avu'une,
o mi chich' albel sk'oplal ta
yavil lajela' ti tuk' chavak'
abae?
- 12 ¿Mi chich' van ojtikinel ta
ik'al osil li k'usitik labalik
sba chapase,
o mi chich' van ojtikinel
atuk'ilal ta slumal
li buch'utik ch'aybilik
ta jolile?^b
- 13 Pe jech-o xivokolet ta atojolal
sventa xakoltaun, Kajval
Jeova,^c
jujun sob chk'ot ta atojolal
li j-orasione.^d
- 14 Kajval Jeova, ¿k'u yu'un
ti chap'ajune?^e
¿K'u yu'un ti chanak'* asat
ta jtojolale?^f
- 15 Ta jkeremal ono'ox
kiloj tal jvokol xchi'uk jutuk
xa mu licham;^g
solel alubemun yu'un li k'u-
sitik xibalik sba ti avak'oj
k'otuk ta jtojolale.
- 16 Mu xa jna' k'usi ta jpas yu'un
li sk'ak'al avo'onton ti
xtiltune;^h
tslajesun li k'usitik xibalik
sba avu'une.
- 17 Sjoyobtaojikun skotol k'ak'al
k'ucha'al vo';
ta buyuk xa no'ox chtalik*
stsakikun ta k'op.
- 18 Anamajesoj tajek batel ta
jtojolal li kamigotake
xchi'uk li jchi'iltake;ⁱ
ja' xa k'otem ta jchi'il li ik'al
osile.

88:11 *O «ta Abadon». 88:14 *O «chamuk». 88:17 *O ja' van sk'oplal «jmoj chtalik».

Maskil.*

Yu'un Etan^a ti ja' snitilulal Serae.

89 Ta jk'ejintabe sk'oplal ta sbatel osil ti k'u yelan chak' ta ilel tuk'il k'anelal li Jeovae.

Ta skotol li jayk'ol kuxlejale chkalbe batel sk'oplal ta ke ti tuk' chavak' abae.

- 2** Yu'un xi kaloje: «Chich' nakanel* ta sbatel osil li tuk'il k'anelale^b xchi'uk anakanoj lek ta vina-jel ti tuk' chavak' abae».
- 3** Xi laj avale: «Jpasoj jun trato xchi'uk li buch'u t'ujbil ku'une;^c

kak'oj ke ta stojalal li kajtunel Davide:^d

- 4** «Ta jnakan lek ta sbatel osil li anitilulale^e xchi'uk ta jva'an lek li achotleb sventa ajvalil ta skotol li jayk'ol kuxlejale».^f (Sela).

- 5** Kajval Jeova, li vinajele tsk'upil k'opta li k'usitik labalik sba apasoje, jech, tsk'upil k'optaik ti tuk' chavak' aba ta stsobbobbalik li buch'utik ch'ule.

- 6** Yu'un ħbuch'u la ti xko'olaj k'ucha'al Jeova te ta vinajele?^g ħBuch'u la junukal xnich'nab Dios^h ti xko'olaj k'ucha'al Jeovae?

- 7** Ich'bil ta muk' Dios ti bu tsobolik li buch'utik ch'ule;ⁱ toj muk' xchi'uk toj labal sba ch-ilat yu'un skotol li buch'utik te joyal ta spat xokone.^j

- 8** Kajval Jeova, Dios ku'un ti bankilalot yu'un solta-roetike,* ħbuch'u la xko'olaj stsatsal k'ucha'al vo'ote, Jeova?^{nk} Te joyal ta atojalal ti tuk' chavak' abae.^l

89:Tit *K'elo Glosario, maskil. **89:2** *O «Te oy-o». **89:8** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un solta-roetike. #Literal «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 89

a 1Re 4:30, 31

1Kr 2:6

b 1Kr 16:41

ls 54:10

c 2Sa 7:8

1Re 8:16

Lu 1:32, 33

d Sl 132:11

Ese 34:23

Os 3:5

Jn 7:42

e 1Kr 17:11

Ap 22:16

f 2Sa 7:12, 13

Ebr 1:8

g Sl 40:5

Sl 71:19

h Job 38:7

i ls 6:2, 3

j Da 7:9, 10

k 1Sa 2:2

Sl 84:12

l Dt 32:4

Kolumna 2

a Jer 31:35

b Sl 65:7

Sl 107:29

c Eks 14:26

Eks 15:4

d ls 30:7

e Eks 3:20

Dt 4:34

Lu 1:51

f 1Ko 10:26

g 1Kr 29:11

Sl 50:12

h Jos 19:22, 23

i Dt 3:8

Jos 12:1

j Eks 6:6

k Eks 13:3

l Sl 44:3

m Dt 32:4

Sl 71:19

Ap 15:3

n Eks 34:6

Jer 9:24

o Nu 10:10

Sl 98:6

p Sl 28:7

q 1Sa 2:10

r Sl 2:6

- 9** Vo'ot chapas ta mantal li skapemal sjol nabe;^a vo'ot chapajes k'alal xva'i xkoti no'oxe.^b

- 10** Ko'ol k'ucha'al junuk anima^c la apech' ta tek'el li Raabe,^d ta atsatsal k'ob apukoj batel li avajkontratake.^e

- 11** Ja' avu'un li vinajele xchi'uk ja' avu'un li balumile;^f li balumil ti bu xch'i lek k'usitike xchi'uk li k'usitik oy tee,^g vo'ot apasoj.

- 12** Vo'ot la apas li nortek xchi'uk sure; xmu'yubaj no'ox tsk'upil k'optaik abi li Tabor^h xchi'uk Ermone.ⁱ

- 13** Oy sju'el li ak'obe;^j oy yipal li ak'obe;^k chich' toybel sk'oplal li abats'ik'obe.^l

- 14** Ja' snakleb achotleb sventa ajvalil li tuk'ilal xchi'uk li k'usitik tuk'e;^m li tuk'il k'anelal xchi'uk tuk'il o'ontonale te va'alik ta aveloval.ⁿ

- 15** Xkuxet no'ox yo'ontonik li jteklum ti x-avetik ta mu'yubajele.^o

Kajval Jeova, te chanavik ti bu xojobinaj batel asate.

- 16** Skotol k'ak'al xkuxet no'ox yo'ontonik ta skoj li abie xchi'uk chich' toybel sk'oplalik ta skoj li atuk'ilale.

- 17** Yu'un vo'ot chapas ti junuk yutsil li stsatsalike^p xchi'uk ta skoj ti jech chak'ane, chich' toybel sk'oplal li jtsatsalkutike.^q

- 18** Yu'un ja' yak'oj Jeova li j-eskudokutike,* li ajvalil ku'unukutike ja' yak'oj li Buch'u ch'ul yu'un Israele.^r

- 19** Li va' k'ak'ale, oy k'usi laj avak'be yil li buch'utik tuk' yak'oj sbaik ta atojalale xchi'uk xi laj avale:

89:17 *Literal «li jxulubkutike». **89:18** *O «jmakobbaikutike».

- «Laj kak'be stsatsal jun vinik
ti tsots xu' yu'une;^a
jtvojbe sk'oplal li buch'u
t'ujbil ta jtekume.^b
- 20** Laj xa jta li kajtunel Davide;^c
jt'ujox xa ta jch'ul aseite.^d
- 21** Ta jkolta^e ta jk'ob
xchi'uk ta jtsatsubtas ta
jk'ob.
- 22** Mi junuk yajkontra tsujat
sventa oyuk k'usi stoj
xchi'uk mu'yuk ch-ilbajinat
yu'un mi junuk krixchano
ti mu'yuk stuk'ile.^f
- 23** Te sk'elox ta jlilinbe
li yajkontratake^g
xchi'uk ta jmaj li buch'utik
chp'ajat-oe.^h
- 24** Ti tuk' chkak' jbae xchi'uk
li tuk'il k'anelal ku'une
te oy ta stojolalⁱ
xchi'uk chkak'be mas
stsatsal* ta skoj li jbie.
- 25** Ta jkajanbe sk'ob* ta sba nab
xchi'uk chkak'be sbats'ik'ob
ta sba uk'um.^j
- 26** Xi ta sk'anbun vokole:
«Vo'ot Jtotot,
Jdiosot xchi'uk vo'ot li Muk'ta
Ton ti ja' Jpojvanej ku'une».^k
- 27** Chkak' k'otuk k'ucha'al sba
nich'onil,^l
ti mas to toyol sk'oplal k'u-
cha'al li yan ajvaliletik ta
balumile.^m
- 28** Te oy-o ku'un ta stojolal sba-
tel osil li tuk'il k'anelal
ku'uneⁿ
xchi'uk mu'yuk chtuch'-o ta
be li jtrato xchi'uke.^o
- 29** Chkak' ti te xkom-o ta sbatel
osil li snitilulale
xchi'uk chjalij tajak ku'un
k'ucha'al vinajel li xchotleb
sventa ajvalile.^p
- 30** Mi laj yiktaik jmantal
li xnich'nabtak
xchi'uk mi mu ja'uk tstamik
batel li k'usitik lok'em ta
kee,*

89:24 *Literal «xulub». **89:25** *O
«yabtel». **89:30** *O «chapanel ku'-
une».

KAP. 89

- a 1Sa 18:14
b 2Sa 7:8
c Ech 13:22
d 1Sa 16:12, 13
Ech 10:38
e Sl 80:17
Is 42:1
f 1Kr 17:9
g 2Sa 3:1
2Sa 7:9
h Sl 110:1
i 2Sa 7:15
1Kr 17:13
Ech 13:34
j 1Re 4:21
Sl 72:8
k 2Sa 22:47
Sl 18:2
l Sl 2:7
Ebr 1:5
m 1Ti 6:15
Ap 1:5
Ap 19:16
n Ech 13:34
o 2Sa 23:5
Sl 89:34
p Is 9:7
Jer 33:17
Ebr 1:8

Kolumna 2

- a 2Sa 7:14
1Re 11:14, 31
b 2Sa 7:15
1Re 11:32, 36
c Jer 33:20, 21
d Snt 1:17
e Nu 23:19
Sl 132:11
f 2Sa 7:16, 17
Sl 72:17
Is 11:1
Jer 23:5
Jn 12:34
Ap 22:16
g Da 7:14
Lu 1:32, 33
h 1Kr 28:9

- 31** mi tsokesbeik sk'oplal
li k'usitik kaloje
xchi'uk mi mu'yuk chch'unik
li jmantaltake,
32 chkak'be kastigo ta vach' ta
skoj ti mu'yuk la xch'unik
mantale*^a
xchi'uk ta jtsitsik[#] ta skoj
li spaltailike.^Δ
- 33** Pe mu'yuk ta jch'ak lok'el ta
stojolal li tuk'il k'anelal
ku'une^b
xchi'uk mu jeche'uk no'ox
li k'usi kaloje.*
- 34** Mu'yuk ta jch'ay ta be
li jtratoe^c
xchi'uk mu'yuk ta jel li k'usi
lok'em ta kee.^d
- 35** Ta skoj ti Ch'ulune, jun no'ox
velta kak'oj ke ta j-ech'el;
mu'yuk ta jutbe k'op*
li Davide.^e
- 36** Te oy-o sbatel osil
li snitilulale;^f
te oy-o sbatel osil k'ucha'al
k'ak'al li xchotleb sventa
ajvalile.^g
- 37** Chich' nakanel lek ta sbatel
osil k'ucha'al li luna,^{*}
ti xko'olaj k'ucha'al jun
tuk'il testigo ta vinajele».
(Sela).
- 38** Pe li vo'ote ajipoj xchi'uk
ap'ajoj komel;^h
kapem ajol ta stojolal
li buch'u at'ujoje.
- 39** Ap'ajoj ta jyalel li trato apa-
soj xchi'uk avajtunele;
asokesojbe sk'oplal li sko-
ronae, la ajipbe ta lumtik.
- 40** Alilinojbe skotol ti smoktak
ti pasbil ta tone;^{*}
busul kom slilijemal avu'un li
tayal k'elob osiletik yu'une.
- 41** Skotol li buch'utik te
ch-ech'ike chelk'anbeik
li k'usitik oy yu'une;

89:32 *O «ta skoj li stoyobbailike».
[#]O «ta xkak'beik nukul». ^ΔO «li xcho-
polilike». **89:33** *Literal «mu jeche'uk
ti tuk' chkak' jbae». **89:35** *O «jnopbe
k'op; jlo'la». **89:37** *O «ue». **89:40**
*O «snak'obbailik ti pasbil ta tone».

chlabanat yu'un li buch'utik
te nopol nakalike.^a

- 42 Avak'oj ti spasik kanal
li yajkontratake;^{*b}
vo'ot avak'oj ti xmu'yubajik
skotol li yajkontratake.
- 43 Jech xtok, mu xa xtun
li s-espada avu'une
xchi'uk mu'yuk akoltaoj
li ta pask'ope.
- 44 Alajesojebe sk'oplal li yutsi-
lale
xchi'uk ajipojbe ta lum li
xchotleb sventa ajvalile.
- 45 Avak'oj ti xmolib ta anile;
pixil avu'un ta k'exlal. (*Sela*).
- 46 Kajval Jeova, ζbak'in to van
ti jech chanak'* abae?
ζMi ta sbatel osil?^c
ζMi jech-o van xtiltun
k'ucha'al k'ok' li sk'ak'al
avo'ontone?
- 47 ¡Vuleso me ta ajol ti solel
komkom li jkuxlejale!^d
ζMi yu'un mu'yuk stu ti la
ameltsan skotol li krixcha-
noetike?

89:42 *Literal «Atoyojbe sbats'ik'ob li yajkontratake». 89:46 *O «chamuk».

KAP. 89

a Dt 28:37

b Dt 28:25

c Sl 13:1

d Job 7:7

Sl 39:5

Kolumna 2

a Job 30:23

Sl 49:7, 9

b 2Sa 7:12-15

Sl 132:11

Is 55:3

c Sl 41:13

Sl 72:18

48 ζBuch'u vinikal xu' xkuxi ti
mu'yuk chil-o lajelale?^a
ζMi xu' spoj sba lok'el
stuk li ta sju'el Mukinale?^{*}
(*Sela*).

49 Kajval Jeova, ζbu bat li k'u-
sitik to'ox la apas ta skoj
li tuk'il k'anelal avu'une,
ti laj avalbe David ti jech cha-
pas ta skoj ti tuk' chavak'
abae?^b

50 Kajval Jeova, vuleso ta ajol
ti k'u yelan tsa'ik ta k'op
li avajtuneltake;
ti k'u yelan kuchem tal ku'un'
ti tsa'ikun ta k'op skotol
li jteklumetike.

51 Kajval Jeova, li avajkontrata-
ke xchopol k'optaojik
li buch'u at'ujoej;
chopul k'usi yalojik ta sventa
skotol li k'usitik la spase.

52 Ak'o yich' k'upil k'optael
ta sbatel osil li Jeovae.
Jechuk, jechuk.^c

89:48 *Literal «ta sk'ob Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 89:50 *Literal «kich'oj tal ta sti' ko'on-ton».

XCHANIBAL LIVRO (Salmos 90-106)

S-orasion Moises ti ja'
yajtunel li melel Diöse.^a

- 90 Kajval Jeova, vo'ot k'ote-
mot ta jnaklebkutik^{*b} ti
jayk'ol kuxlejale ch-eh'e.
2 K'alal mu'yuk to'ox ch-ayan
li vitsetike
o k'alal mu'yuk to'ox apasoj^{*}
li balumil xchi'uk li osil
ti bu xchi' lek k'usitike,^c
vo'ot ono'ox Diosot, mu'yuk
alikeb xchi'uk mu'yuk
apajeb.^d
- 3 Vo'ot chavak' sutuk batel
ta pukuk^{*} li vinik ti sna'
xchame;

90:1 *O ja' van sk'oplal «jnak'obbailkuk-
tik». 90:2 *O «avak'oj ayankuk jech k'u-
cha'al xk'uxul alajel». 90:3 *O «lum».

KAP. 90

a Dt 33:1

b Dt 33:27

Sl 91:1

c Jer 10:12

d Sl 93:2

Is 40:28

Aba 1:12

ITi 1:17

Ap 1:8

Ap 15:3

Kolumna 2

a Je 3:19

Sl 104:29

Sl 146:3, 4

Ekl 3:20

Ekl 12:7

b 2Pe 3:8

c Job 9:25

d Sl 103:15

1Pe 1:24

e Job 14:2

xi chavale: «Xnich'nab krix-
chanoetik, sutanik batel ta
pukuk».^a

- 4 Yu'un li jmil jabile xko'olaj
chavil k'ucha'al li jun k'ak'al
jelav voljee,^b
xko'olaj k'ucha'al jayib no'ox
ora^{*} ta ak'obaltik.
- 5 Chames batel;^c jech chch'ay
batel sk'oplal k'ucha'al
vaychil;
ta sobe xko'olaj k'ucha'al
ts'i'lel ti chvok' tale.^d
- 6 Li ta sobe, chnichin xchi'uk
ch-epaj,
pe tslusp'ij ta mal k'ak'al
xchi'uk chtakij.^e

90:4 *O «k'oj chabivanej».

- 7 Yu'un chkich'kutik lajesel li ta sk'ak'al avo'ontone^a xchi'uk chkich'kutik sibtasel yu'un li skapemal ajole.
- 8 Te avak'oj lek ta aveloval li jpaltailkutike;^{*b} li k'usi mukul ku'unikutike chvinaj ta skoj li xojobal asate.^c
- 9 Chjutukaj jk'ak'alilikutik* ta skoj li sk'ak'al avo'ontone; li jabilalkutike chlaj no'ox k'ucha'al jik' o'onton.
- 10 Ti k'u sjalil chikuxikutike ja' 70 jabil, o 80 jabil^d chkuxi li buch'u lek tsotse.* Pe noj ta vokolil xchi'uk ta vul o'onton; anil chjelav xchi'uk j-ech'el chibatkutik-o.^e
- 11 ¿Buch'u la xa'ibe smelolal stsatsal li sk'ak'al avo'ontone? Toj ech' xa no'ox li sk'ak'al avo'onton jech k'ucha'al toj ech' xa no'ox xata-o xi'taele.^{*f}
- 12 Chanubtasunkutik k'uxi xu' jtuneskutik lek li jk'ak'alilikutike*^g sventa xu' xp'ijub li ko'onton-kutike.
- 13 ¡Kajval Jeova, sutan tal!^h ¿K'u to van sjalil chajalij?ⁱ K'uxubajuk ta avo'onton li avajtuneltake.^j
- 14 Li ta sobe, ak'bunkutik li tuk'il k'anelal avu'one,^k sventa xi-avankutik ta muyubajel xchi'uk xkuxetuk no'ox ko'ontonkutik^l ti jayib k'ak'al kuxulunkutike.
- 15 Ti k'u sjalil laj kil jvokolkutik avu'one^m jechuk sjalil xkuxet ko'ontonkutik,

90:8 *O «Ana'oj lek li jchopoliikuti-ke». 90:9 *O «Chjutukaj jkuxlejalku- tik». 90:10 *O «ta skoj ti lek tsots yipe». 90:11 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 90:12 *Literal «Chanubtasunku- tik k'uxi ta chapel li jk'ak'alilikutike».

KAP. 90

a Nu 17:12, 13

Dt 32:22

b Jer 16:17

c Pr 24:12

Ebr 4:13

d 2Sa 19:34, 35

e Job 14:10

SI 78:39

Lu 12:20

Snt 4:13, 14

f Is 33:14

Lu 12:5

g SI 39:4

h SI 6:4

i SI 89:46

j Dt 32:36

SI 135:14

k SI 36:7

SI 51:1

SI 63:3

SI 85:7

l SI 149:2

m SI 30:5

Kolumna 2

a Dt 2:14

b Nu 14:31

Jos 23:14

c SI 127:1

Pr 16:3

Is 26:12

1Ko 3:7

KAP. 91

d SI 27:5

SI 31:20

SI 32:7

e SI 57:1

f SI 18:2

Pr 18:10

g Pr 3:5

h Eks 19:4

Dt 32:11

Rut 2:12

i SI 57:3

SI 86:15

j Je 15:1

SI 84:11

k SI 121:4, 6

Is 60:2

l SI 64:2, 3

Is 54:17

ti jayib jabil kiloj tal jvokol- kutike^a jechuk sjalil xkuxet ko'ontonkutik.

- 16 Ak'o yilik avabtel li avajtunel- take

xchi'uk ak'o yilik amuk'ulal li anich'nabtake.^b

- 17 Li' oyuk ta jtojalalkutik slekil yo'onton li Jeova Dios

ku'unikutike;

ak'o lekuk xk'ot ta pasel avu'- un* li yabtel jk'obkutike,

jech, lekuk xk'ot ta pasel avu'un* li yabtel jk'obku- tike.^c

- 91 Li buch'u te chnaki ti bu oy li nak'obbail yu'un

li Buch'u toj toyol oye^d

chchabiat yu'un li Buch'u skotol xu' yu'one.^e

- 2 Xi chkalbe li Jeovae: «Vo'ot jnak'obbailot xchi'uk vo'ot jtsatsal pojobbailot,^f

vo'ot Jdiosot ti jpatoj ko'onton ta atjolale».^g

- 3 Yu'un ja' tspojot lok'el li ta spets' jyakmute, li ta tsatsal chamel ti chmilvane.

- 4 Ta xpixot* ta snatil k'uk'umal xchi'uk te chasa' anak'obbail ta yolon xik'.^h

Ti tuk' chak' sbaeⁱ chk'ot ta jun muk'ta eskudo^{ji} xchi'uk ta jun muro ti chchabivane.

- 5 Mu'yuk chaxi'o yu'un li k'usitik xibalik sba ta ak'obaltike,^k

mi ja'uk li flecha ti xjaylajet* ta k'ak'altike,^l

- 6 mi ja'uk bu chaxi'o li tsatsal chamel ti tsnutsvan k'alal ja'o ik'muts'ane,^m

mi ja'uk chaxi' yu'un li lajelal ta o'lol k'ak'ale.

- 7 Jmil chyalik ta lum ta axokon xchi'uk lajunmil ta abats'ik'ob,

90:17 *O «nakano lek». 91:4 *O «Ta smakot». *O «makobbail». 91:5 *O «xyolet; xjiplajet». 91:6 *O «ik'pu- lane».

pe li vo'ote mu'yuk chnopaj tal ta atojolal li k'usitik taje.^a

- 8** Ja' no'ox chavil ta asat chk'ot ta pasel, te ak'eloy mi laj yich'ik kastigo* li buch'utik toj chopolike.
- 9** Yu'un xi laj avale: «Ja' jna-k'obbail li Jeovae», k'otem ta atsatsal nak'obbail li Buch'u toj toyol oye;^b
- 10** mu'yuk chvul ta atojolal jtosuk vokolil^c xchi'uk mi jtosuk chamel chnopaj tal ta akarpana.
- 11** Yu'un ta stak tael yaj-anjel-tak^d ta atojolal sventa xchabiot ti buyuk no'ox chaxanave.^e
- 12** Chch'amikot batel ta sk'obik^f sventa mu xamaj avakan ta ton.^g
- 13** Chapech' ta tek'el li ch'iom leone xchi'uk li kovrae; chapech' ta tek'el li leon ti xtintun sjole xchi'uk li muk'ta kiletel chone.^h
- 14** Xi laj yal li Diose: «Ta jpoj lok'el' ta skoj ti sk'anojune.* Ta jchabi ta skoj ti xojtikin li jbie.ⁱ
- 15** Ta staun ta k'oponel, va'un ta jtak'be.^k Te ta jchi'in k'alal oy svokole.^l Ta jpoj lok'el xchi'uk ta jtoybe sk'oplal.
- 16** Chkak' ti jaluk xkuxie^m xchi'uk chkak'be yil li k'usitik ta jpas sventa chikolta-vane». ^{*n}

Salmo. K'ejimol ta sventa li sk'ak'alil savadoe.

- 92** Lek ti xkalbotkutik kolavale, Jeova,^o xchi'uk ti xich' k'upil k'optael ta k'ejimoletik* li abie, vo'ot ti toj toyol oyote,

91:8 *Literal «stojobil». **91:14** *Literal «ti tal sventa jpas ta jmoy ko'ontonkuti-ke». **91:16** *O «chkak'be yil li koltael ku'une». **92:1** *O «xich' tijbel sonetik».

KAP. 91

a Eks 12:13

b Sl 71:3
Sl 90:1

c Pr 12:21

d 2Re 6:17
Sl 34:7
Mt 18:10

e Eks 23:20
Ebr 1:7, 14

f Is 63:9

g Sl 37:24
Mt 4:6
Lu 4:10, 11

h Lu 10:19

i Sl 18:2

j Sl 9:10
Pr 18:10

k Ro 10:13
Ebr 5:7

l Sl 138:7
Is 43:2

m Sl 21:1, 4
Pr 3:1, 2

n Is 45:17

KAP. 92

o Sl 50:23

Kolumna 2

a Is 63:7

b 1Kr 15:16
1Kr 25:6
2Kr 29:25

c Sl 40:5
Sl 145:4
Ekl 3:11
Ap 15:3

d Job 26:14
Ro 11:33

e Sl 14:1
1Ko 2:14

f Sl 37:35, 38
Jer 12:1-3

g Dt 28:7
Sl 68:1

h Sl 23:5

i Sl 37:34

- 2** ti xich' albel sk'oplal ta sob li tuk'il k'anelal avu'une^a xchi'uk ti xich' alet ta ak'obal-tik ti tuk' chavak' abae,
- 3** ti ja'o jmoy xich' tijel xtok li stjobil son ti oy lajuneb yak'ile xchi'uk li stjobil son ti oy oxib yak'ile, ti te xlamet yutsil yech'omal li arpa.^b
- 4** Yu'un avak'oj ti xkuxet no'ox ko'onton ta skoj li avabtel-take, Kajval Jeova, xi-avet ta muyubajel ta skoj li yabtelak ak'obe.
- 5** Kajval Jeova, jtoj ech' xa no'ox muk'tik li avabteltake!^c jSolel mu'yuk spajeb li k'usitik chanope!^d
- 6** Li krixchano ti mu sna' xrasonaje mu sta ta ojtikinel taje; mi junuk bol krixchano xa'ibe smelolal li'e:^e
- 7** K'alal chvok'ik tal k'ucha'al chopol ts'i'lel* li buch'utik toj chopolike xchi'uk k'alal xnichinik no'ox skotol li jpaschoplejaletike, ja' sventa chich'ik lajesel ta sbatel osil.^f
- 8** Yan li vo'ote, Jeova, toj toyol ak'oplal sbatel osil.
- 9** Yu'un k'elavil k'u yelan chyalik ta lum li avajkontratake, Kajval Jeova, k'elavil k'u yelan chljajik li avajkontratake; chich'ik pukel batel skotol li jpaschoplejaletike.^g
- 10** Pe vo'ot chavak'bun mas jtsatsal jech k'ucha'al li jkot te'tikal tot vakaxe; ta jaxbe lekil aseite^h li jnukulile.
- 11** Ta xkil ta jsat ti chyalik ta lum li kajkontratake;ⁱ chk'ot ta jchikin ti k'u yelan chlomik yalel li buch'utik

92:7 *O «yaxal».

toj chopolik ti tsa'ikun ta k'ope.

- 12** Yan li buch'utik tuk'ike chnichinik k'ucha'al jtek' ste'el xan xchi'uk lek muk' chch'iik k'ucha'al jtek' sedro te' ta Libano.^a
- 13** Te ts'unbilik li ta sna Jeovae; xnichinik no'ox li ta yamak'-tak* Jdiostike.^b
- 14** Ak'o mi ep xa sjabilalik,* tsatinik-o;^c jech-o tsotsik# xchi'uk yoxik-o,^d
- 15** jech-o chalik batel ti tuk' li Jeovae.
Ja' k'otem ta Muk'ta Ton ku'un^e li buch'u mu spas li k'usi mu'yuk tuk'e.

93 j'Kotem ta Ajvalil li Jeovae!^f
Slapoj li smuk'ulale;
li Jeovae sk'u'inoj li stsatsale;
xchukinoj k'ucha'al chukil.
Lek nakanbil li balumile;*
mu stak' bak'esel.^g

2 Vo'ne xa tajek ti lek laj yich' nakanel li achotleb sventa ajvalile;^g

te no'ox oyot-o ta sbatel osil.^h

3 Kajval Jeova, ta anil xanav li uk'umetike,
ta anil xanav li uk'umetike xchi'uk xlomomet no'ox;
jech-o anil chanav li uk'umetike xchi'uk xchajajat no'ox.

4 Toj ech' no'ox muk' sk'oplal ta vinajel li Jeovae,
x-ech' to k'ucha'al chbak' li epal vo'e,ⁱ
mas to x-ech' sju'el k'ucha'al li nab k'alal natik tajek xva'i xkotie.^j

92:13 *O «sti'tak sna». K'elo Glosario, amak'. **92:14** *O «sak xa sjolik». #Literal «jup'emik». **93:1** *O «li balumil ti bu xch'i lek k'usitike». #O «mu stak' ni-kesel».

KAP. 92

a Si 52:8
Is 61:3
Is 65:22

b Si 100:4

c Si 71:18
Pr 16:31
Is 40:31
Is 46:4

d Jer 17:7, 8

e Dt 32:4

KAP. 93

f Si 96:10
Si 97:1
Is 52:7
Ap 11:17
Ap 19:6

g Si 145:13

h Si 90:2

i Si 65:7

j Si 8:1
Si 76:4

Kolumna 2

a Si 19:7
Si 119:111

b Ese 43:12
1Pe 1:16

KAP. 94

c Dt 32:35
Na 1:2
Ro 12:19

d Je 18:25
Ech 17:31

e Si 31:23

f Si 73:3
Si 74:10

g Si 14:4

h Si 59:2, 7
Ese 8:12

i Si 10:4, 11
Si 73:3, 11
Is 29:15

j Pr 1:22

k Si 34:15

l Si 9:5
Is 10:12

m Si 25:8
Is 28:26
Jn 6:45

5 Xu' jpat-o ko'ontonkutik li amantaltake.^a
Kajval Jeova, li k'usi ch'ule tsk'upiltas* ana^b ta sbatel osil.

94 Jeova, ju'ot li Dios ti xana' xapak sutele,^c
vo'ot li Dios ti xana' xapak sutele, xojobajan!

2 Jchapanvanej ta balumil, totsans tal.^d

Tojbo sutel k'ucha'al staik-o li jtoybaetike.^e

3 jBak'in to van, Kajval Jeova, bak'in to van ti jech-o xmu'yubajik li buch'utik toj chopolike?^f

4 Xbik'tal k'opojik no'ox xchi'-uk xtoyet no'ox chk'opojik; skotol li jpaschoplejaletike xtoyetik ta jyalel.

5 Kajval Jeova, chpech'ik ta tek'el li ateklumale^g xchi'uk chak'beik svokol li arextoe.*

6 Tsmilik li ants ti chamem smalale xchi'uk li jyanlum ti te nakale,
jech xtok, tsmilik li buch'utik chamem stotike.

7 Xi chalike: «Mu xil ma' li Jeovae;*,^h
mu xak' venta li Sdios Jakobe».ⁱ

8 A'ibeik smelolal li'e, vo'oxuk ti mu xana' xarasonajike;
vo'oxuk ti boloxuka, jBak'in to chavak' ta ilel ap'ijilik?^j

9 jMi mu van xa'i li buch'u la spas* jchikintike?
jMi mu van xil li buch'u la spas jsatike?^k

10 jMi mu van xu' xtuk'ibtasvan li buch'u tstuk'ibtas muk'tik lumetike?^l
jJa' li buch'u chchanubtas li krixchanoetike!^m

93:5 *O «sta-o lek». **94:5** *O «apu-kulale; aparte». **94:7** *Literal «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **94:9** *Literal «la sts'un».

- 11 Xojtikinbe snopben krixchanoetik li Jeovae, ti xko'olajik no'ox k'ucha'al jun velta yich'el ik'e.^a
- 12 Jeova, * xmuymbaj no'ox li buch'u chatuk'ibtase,^b li buch'u chachanubtas ta amantale,^c
- 13 sventa junuk yo'onton li ta sk'ak'alil vokolile, ja' to mi laj yich' jok'bel xch'enal li buch'u toj chopole.^d
- 14 Yu'un mu'yuk chikta komel steklumal li Jeovae^e mi ja'uk ta sjip komel li xrextoe.^f
- 15 Yu'un chtuk'ib yan velta li chapanele xchi'uk ja' tsts'akliik batel li buch'utik tuk' yo'ontonike.
- 16 ¿Buch'u xu' xtal ta jtojolal sventa tskontrain li buch'u toj chopole?
¿Buch'u xu' skoltaun k'alal ta jpas k'op xchi'uk li jpaschoplejaletike?
- 17 Ti ma'ukuk jkoltavanej ku'un li Jeovae, lilaj* no'ox ti jechuke.^g
- 18 K'alal xi laj kale: «Chjaxp'uj li kakane», te oy-o sventa chikun li tuk'il k'anelal avu'une, Kajval Jeova.^h
- 19 K'alal mu xa jna' k'usi ta jpas yu'un li vokolile,^{*} vo'ot la apatbun ko'onton xchi'uk la apasbun ta jun ko'onton.ⁱ
- 20 ¿Mi xu' van jmoy ajolik xchi'uk li chopol ajvaliletik* ti tsnop tpsasik k'usi chopol k'alal tstunesik li mantale?/
- 21 Tsots tstsakik ta k'op li buch'u tuk'e^k

94:12 *Literal «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. 94:14 *O «spukulale; spartee». 94:17 *Literal «lits'iji». 94:19 *O «li k'usitik ta jnop ti mu junuk ko'onton yu'une». 94:20 *O «jchapanvanjetik». Literal «chotlebal sventa ajvalil».

KAP. 94

- a 1Ko 3:20
b SI 119:71
Pr 3:11
1Ko 11:32
Ebr 12:5, 6
c SI 19:8
d SI 55:23
2Pe 2:9
e 1Sa 12:22
SI 37:28
Ebr 13:5
f Dt 32:9
g SI 124:2, 3
2Ko 1:10
h 1Sa 2:9
SI 37:24
SI 121:3
Lam 3:22
i SI 86:17
Flp 4:6, 7
j Is 10:1
Da 6:7
Ech 5:27, 28
k SI 59:3

Kolumna 2

- a 1Re 21:13
b SI 18:2
c Pr 5:22
2Te 1:6
d 1Sa 26:9, 10

KAP. 95

- e 2Sa 22:47
f SI 50:23
SI 100:4
g Eks 18:11
Jer 10:10
1Ko 8:5, 6
h Am 4:13
Am 9:3
i Jer 5:22
j Je 1:9, 10
k SI 100:3
Mt 4:10
Ap 14:7
l SI 23:1
Is 40:11
m Ebr 3:7-11
Ebr 4:7

- xchi'uk chalik ti sta-o xich' milel li buch'u ch'abal smule.^{*a}
- 22 Pe ja' chk'ot ta jlekil nak'obail li Jeovae, li Jdiiose ja' li muk'ta ton ku'un sventa jnak'obaille.^b
- 23 Ja' chak' ti xjoyp'ij ta sba stukik li k'usitik toj chopol tpsasike.^c
Ta slajes* ta sventa li xchoplejal stukike.
Li Jeova Dios ku'untike tslajesbe sk'oplalik.^{#d}
- 95** ¡La'ik, avetkutik ta muymbaj ta stojolal Jeova!
Kuxetuk ko'ontontik xij-avan xchi'uk k'ejinkutik ta stojolal li Muk'ta Ton ku'untik ti ja' jpojobbaitike.^e
- 2 Batik ta stojolal* sventa xkalbetik kolaval;^f
k'ejinkutik xchi'uk avankutik ta muymbajel ta stojolal.
- 3 Yu'un ja' muk'ul Dios li Jeovae, ja' muk'ul Ajvalil yu'un skotol li yan diosetike.^g
- 4 Ja' sventainoj li yutil to balumile;
ja' sventainoj li tayal vitsetike.^h
- 5 Ja' yu'uninoj li nab ti ja' spasoj stukeⁱ
xchi'uk ja' yabtel sk'ob li takin balumile.^j
- 6 La'ik, kich'tik ta muk' xchi'uk jnijan jbatik;
jkejan jbatik ta stojolal li Jeova ti ja' Jpasvanej ku'untike.^k
- 7 Yu'un ja' Jdiostik xchi'uk ja'utik li steklumal ti te oyutik ta yosile, ja'utik li chijetik ti chchabie.^{*l}
Mi chachikintabeik avi li k'usi chale,^m

94:21 *Literal «chalik ti oy smul xch'ich'el li buch'u ch'abal smule». 94:23 *Literal «sts'ijtsan». #Literal «tsts'ijtsanan». 95:2 *Literal «ta yeloval sat». 95:7 *Literal «ti oy ta sk'obe».

- 8** mu me xatsatsubtas avo'on-tonik jech k'ucha'al la spasi amoltotakik li ta Meribae,*^a jech k'ucha'al ta sk'ak'alil Masa^a ta takixokol balumil^b
- 9** k'alal laj yak'ikun ta prevae;^c la sk'elik ko'onton, ak'o mi laj yilil li kabteltake.^d
- 10** 40 jabil x-ibet ko'onton likom yu'un li jk'ol kuxlejal taje xchi'uk xi laj kale:
«Ja'ik jun jteklum ti skotol ora k'ejp'ujem* li yo'ontonike;
mu'yuk to yojtikinojik li jbee».
- 11** Ja' yu'un, ta sk'ak'al ko'onton xi laj kak' kee:
«Mu'yuk ch-ochik li ta xkuxobil ko'ontone».^e
- 96** K'ejintabeik junuk ach' k'ejimol^f li Jeovae.
jSpejel balumil,^g k'ejintaik li Jeovae!
- 2** K'ejintaik li Jeovae; k'upil k'optabeik li sbie.
Alik batel jujun k'ak'al li lekil a'yejetik sventa kolebal yu'une.^h
- 3** Alik batel ta stojolal muk'tik lumetik li smuk'ulale, alik batel ta stojolal jteklumetik li k'usitik labalik sba spasoje.ⁱ
- 4** Toj muk' li Jeovae xchi'uk sta-o tajak k'upil k'optael. Ja' mas toj labal sba, ja' mu jechuk li yan diosetike.
- 5** Skotol li sdiostak jteklumetike ja'ik diosetik ti mu'yuk sbalilike,^j yan li Jeovae ja' la spas li vinajele.^k
- 6** Jun no'ox yutsil xchi'uk xojobinaj no'ox ti bu oye;^l li sju'el xchi'uk yutsilale te oy ti bu ch'ul yu'une.^m

95:8 *Ja' sk'an xal «sa'kop». ^aJa' sk'an xal «preva» o «chich' ak'el ta preva».

95:10 *O «k'ejevem».

KAP. 95

- a Ebr 3:15
b Eks 17:7
c Sl 78:18
1Ko 10:9
d Nu 14:22, 23
e Je 2:3
Nu 14:22, 23
Ebr 4:3

KAP. 96

- f Sl 33:3
Sl 40:3
Sl 98:1
Sl 149:1
Is 42:10
g 1Kr 16:23-25
Sl 66:4
h Sl 40:10
Sl 71:15
Is 52:7
i Mt 28:19
1Pe 2:9
Ap 14:6
j Sl 97:7
Is 44:10
k 1Kr 16:26
1Ko 8:4
l Eks 24:9, 10
Is 6:1-3
Ese 1:27, 28
Ap 4:2, 3
m 1Kr 16:27
1Kr 29:11

Kolumna 2

- a 1Kr 16:28-33
Sl 29:1
b Sl 29:2
Sl 72:19
c Sl 93:1
Sl 97:1
Ap 11:15
Ap 19:6
d Sl 67:4
Sl 98:9
e Sl 98:7
f Sl 65:13
g 1Kr 16:33
h Je 18:25
Sl 9:8
Sl 98:9
Ech 17:31
2Pe 3:7
i Dt 32:4

KAP. 97

- j Sl 96:10
Ap 11:16, 17
Ap 19:6
k Is 49:13
l Is 60:9

- 7** Ak'beik Jeova li k'usi sta-oe, vo'oxuk li ta jujuchop nitilulal ta jteklumetike, ak'beik Jeova li k'usi sta-o ta skoj li smuk'ulale xchi'uk li yipe.^a
- 8** Albeik smuk'ulal Jeova ti sta-o ta skoj li sbie;^b ich'ik batel junuk matanal xchi'uk ochanik batel li ta yamak'e.*
- 9** Alapojuk ach'ul k'u'ik xakejan abaik ta stojolal* Jeova; jspejel balumil, ich'ik lek ta muk'!
- 10** Xi xavalik batel ta stojolal muk'tik lumetike: «jK'ot xa ta Ajvalil li Jeovae!^c Lek nakanbil li balumile,* mu stak' bak'esel.[#] Mu t'ujbiluk yajval chchapan^Δ li jteklumetike».^d
- 11** Muyubajuk li vinajele xchi'uk kuxetuk yo'onton li balumile;
xvo'o'etuk ta muyubajel li nabe xchi'uk skotol li k'usitik oy tee;^e
- 12** muyubajuk li osilitik xchi'uk skotol li k'usitik oy tee.^f Jech xtok, ja'uk-o x-avanik ta muyubajel ta yeloval Jeova skotol li te'etik ta toyolaltike,^g
- 13** yu'un chtal,[#] chtal xchapan li balumile. Tuk' ta xchapan li balumil ti bu oy yajvale*^h xchi'uk tuk' chak' sba k'alal ta xchapan li jteklumetike.ⁱ
- 97** jK'otem xa ta Ajvalil li Jeovae!^l Kuxetuk yo'onton li balumile.^k Kuxetuk yo'onton li epal lumetik joyol ta nabe.^l

96:8 *O «sti' snae». K'elo Glosario, amak'. **96:9** *O «xavich'ik ta muk'». **96:10**, **13** *O «li balumil ti bu xch'i lek k'usitike». **96:10** #O «nikesel». ^ΔO «tspakbe sk'oplal». **96:13** #O «talem xa».

- 2 Te joyol ta spat xokon li tok xchi'uk li pimil ik'al* osile;^a ja' snakleb xchotleb sventa ajvalil li tuk'ilal xchi'uk li k'usitik tuk'e.^b
- 3 Ja' j'babe ech'el yu'un li k'ok'e^c xchi'uk chchik' li yajkontra-tak ti te joyol ta spat xokone.^d
- 4 Tsakubtas balumil li sakse-vul* yu'une; chnik ta xi'el li balumil k'alal chile.^e
- 5 Ch-unij k'ucha'al chab* ta yeloval Jeova li vitsetike,^f ta yeloval li Yajval spejel balumile.
- 6 Ch-albat stuk'ilal yu'un li vinajele xchi'uk chilbeik smuk'ulal skotol li jteklumetike.^g
- 7 Ak'o ta k'exluluk xkom skotol li buch'u chich' ta muk' jtosuk lok'ole,^h li buch'utik xtoyet xa tspas sbaik ta skoj li sdiosik ti ch'abal sbalile.ⁱ
- Akotolik vo'oxuk ti diosoxuke, nijano abaik ta stojolal.*^j
- 8 Cha'i li Sione, va'un chmuyubaj;^k xkuxet yo'onton li jteklumetik* ta Juda ta skoj ti chachapanvane, Jeova.^l
- 9 Kajval Jeova, yu'un vo'ot no'ox atuk ti toj toyol oyot ta spejel balumile; vo'ot mas toj toyol ak'oplal, ja' mu sta li yan diosetike.^m
- 10 Vo'oxuk ti ak'anojik li Jeovae, pajik li k'usi chopole.ⁿ Chchabibe xkuxlejal li buch'utik tuk' yak'oj sbaik ta stojolale;^o

97:2 *O «ik'pulan». 97:4 *O «sakslet». 97:5 *Ya'eluke, ja' sk'oplal ti bu tskej spomik li chanul pom ti anil sna' x-unije. 97:7 *O «ich'ik ta muk'». 97:8 *Literal «stsebetak».

KAP. 97

- a Eks 20:21
b Sl 99:4
c Sl 50:3
Da 7:9,10
d Na 1:2, 6
Mal 4:1
e Eks 19:16, 18
Sl 77:18
Sl 104:32
f Jue 5:5
Na 1:5
Aba 3:6
g Aba 2:14
h Jer 10:14
i Sl 37:19
j Eks 12:12
Eks 18:11
k Is 51:3
l Sl 48:11
m Eks 18:11
Is 44:8
n Sl 34:14
Sl 101:3
Sl 119:104
Ro 12:9
Ebr 1:9
o Sl 37:28
Sl 145:20

Kolumna 2

- a Da 3:28
Mt 6:13
b Sl 112:4
Pr 4:18
Is 30:26
Mik 7:9

KAP. 98

- c Sl 33:3
Sl 96:1
Sl 149:1
Is 42:10
d Eks 15:11
Sl 111:2
e Eks 15:6
Is 52:10
Is 59:16
Is 63:5
f Lu 2:30, 31
g Is 5:16
h Le 26:42
Lu 1:54, 55
i Is 49:6
Ech 28:28
Ro 10:18
j Sl 47:1
Sl 67:4
k Nu 10:10
1Kr 15:28
2Kr 29:27

tskolta lok'el ta sk'ob* li buch'utik toj chopolike.^a

- 11 Xojobinajem sakil osil ta stojolal li buch'utik tuk'ike^b xchi'uk xojobinajem xkuxetel o'ontonal ta stojolal li buch'utik tuk' yo'ontonike.
- 12 Vo'oxuk ti tuk' avak'oj abaik, kuxetuk avo'ontonik ta stojolal Jeova xchi'uk k'upil k'optabeik li xch'ul bie.*

K'ejimol.

- 98 K'ejintabeik junuk ach' k'ejimol li Jeovae,^c yu'un toj labalik sba li k'usitik spasoje.^d Li sbats'ik'obe, li xch'ul k'obe, ja' koltavanem tal.*^e
- 2 Yak'oj ta ilel ti chkoltavan li Jeovae;^f yak'oj ta ojtikinel stuk'ilal ta stojolal li muk'tik lumetike.^g

3 Vulem ta sjol ti yalaj chak' ta ilel tuk'il k'anelal yu'une xchi'uk ti tuk' chak' sba li ta stojolal li jteklum Israele.^h Skotol li jnaklejetik k'alal to spajeb balumile yilojik ti koltavanem tal li Jdiostike.*ⁱ

- 4 Sjunul balumil, avanantik ta muyubajel xchi'uk k'ejintaik li Jeovae. Kuxetuk avo'ontonik, avanantik ta muyubajel xchi'uk k'upil k'optaik ta k'ejimoletik.*^j
- 5 K'upil k'optaik ta k'ejimoletik* ta arpa li Jeovae, ta arpa xchi'uk ta son ti k'upil sba yech'omale.
- 6 Ta ok'es xchi'uk ta yech'omal kachu^k

97:10 *O «sju'el». 97:12 *Literal «li xch'ul na'obile». 98:1 *O «ja' spasoje tal kanal». 98:3 *O «ti spasoje tal kanal li Jdiostike». 98:4 *O «tjibeik sonetik». 98:5 *O «Tjibeik sonetik».

avananik ta muyubajel xchi'uk k'ejinanik ta yeloval li Ajvalil Jeovae.

- 7 Xvo'o'etuk ta muyubajel li nabe xchi'uk skotol li k'usitik oy tee, jechuk ek li balumil* xchi'uk li buch'utik te nakajtike.
- 8 Ak'o xt'ax sk'ob li uk'umetike; jmojuk avetikuk ta muyubajel li vitsetik ta yeloval Jeovae,^a
- 9 yu'un chtal[#] xchapan li balumile. Tuk' ta xchapan li balumil ti bu oy yajvale*^b xchi'uk mu'yuk t'ujbil yajval chchapan li jteklumetike.^c

99 K'otem ta Ajvalil li Jeovae.^d Ak'o nikikuk ta xi'el li jteklumetike.

Te chotol ta xchotleb sventa ajvalil ta yak'ol* li keruvinetike.^e Ak'o nikuk li balumile.

- 2 Muk' sk'oplal ta Sion li Jeovae xchi'uk toyol sk'oplal ta stojolal skotol li jteklumetike.^f
- 3 Ak'o sk'upil k'optaik li amuk'ul bie,^g yu'un ch'ul xchi'uk toj ech' xa no'ox labal sba.
- 4 Ja'ot jun tsatsal ajvalil ti ak'anoj li tuk'ilale,^h vo'ot anakanoj lek li k'usitik tuk'e. Avak'oj tuk'ilal xchi'uk k'usitik tuk'ⁱ ta stojolal li Jakobe.
- 5 Toybeik sk'oplal li Jeova ti ja' li Dios ku'untike/ xchi'uk nijano abaik ta yeloval* li skajleb yakane;^k ch'ul li stuke.^l
- 6 Li buch'utik k'otik ta paleetik yu'une te tsakal ta venta li Moises xchi'uk Aarone^m

98:7, 9 *O «li balumil ti bu xch'i lek k'usitike». 98:9 *O «talem xa». 99:1 *O ja' van sk'oplal «ti bu oy». 99:5, 9 *O «ich'ik ta muk'».

KAP. 98

a Is 44:23
b Sj 9:8
Ech 17:31
c Sl 67:4
Sl 96:10
Ro 2:6

KAP. 99

d Sl 93:1
Ap 11:17
e Eks 25:22
f Sl 83:18
g Sl 8:1
Sl 148:13
Ap 15:4
h Job 36:6
i Dt 10:17, 18
Jer 9:24
j Eks 15:2
k 1Kr 28:2
Sl 132:7
l Le 19:2
m Eks 24:6
Nu 14:19, 20

Kolumna 2

a 1Sa 7:9
b Eks 15:24, 25
1Sa 15:10
c Eks 19:9
d Eks 40:16
1Sa 12:3
e Dt 9:19
f Mik 7:18
g Eks 34:6, 7
h Eks 15:2
i Sl 2:6
j 1Sa 2:2
Is 6:3

KAP. 100

k Sl 95:1, 2
Sl 98:4
l Dt 12:12
Ne 8:10
m Dt 6:4
n Sl 149:2
o Sl 95:6, 7
Ese 34:31
1Pe 2:25
p Sl 50:23
Sl 66:13
Sl 122:1, 2
q Sl 65:4
r Sl 96:2
Ebr 13:15
s Sl 86:5
Lu 18:19

xchi'uk li buch'utik la sk'anbeik vokol ta sbie te tsakal ta venta li Samuel eke.^a

- La sk'anbeik vokol li Jeovae, va'un tak'batik.^b
- 7 Te K'oponatik tal ta jvol tok.*^c La xch'unik li p'ijubtasel[#] albatike xchi'uk li mantal albatike.^d
- 8 Kajval Jeova, Dios ku'unukutik, vo'ot la atak'be.^e Vo'ot li Dios ti laj avak'be pertone,^f pe laj avak'be kastigo* ta skoj li k'usitik chopol la spasike.^g
- 9 Toybeik sk'oplal li Jeova ti ja' li Dios ku'untike^h xchi'uk nijano abaik ta yeloval* li xch'ul vitse,ⁱ yu'un ch'ul li Jeova ti ja' li Dios ku'untike.^j

K'ejimol sventa stojel ta vokol.

100 Sjunul balumil, avananik ta muyubajel xchi'uk k'ejintaik li Jeovae.^k

- 2 Kuxetuk avo'ontonik k'alal chatunik ta stojolal Jeovae.^l Avananik ta muyubajel k'alal chabatik ta stojolale.
- 3 Na'ik* ti ja' Dios li Jeovae.^m Ja' la spasutik xchi'uk ja' yu'unutik.^{#n} Steklumalutik xchi'uk ja' xchijutik ta yosil.^o
- 4 Tojik ta vokol k'alal cha-ochik ta sti' stemploe,^p k'upil k'optaik k'alal cha-ochik ta yamak'e.*^q Albeik kolaval; k'upil k'optabeik li sbie.^r
- 5 Yu'un toj lek li Jeovae;^s te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une

99:7 *Literal «jtet tok». #O «svulesobil ta jolil». 99:8 *Literal «la apakbe sutel». 100:3 *O «Ojtikinik». #O ja' van sk'oplal «xchi'uk ma'uk xa ku'un jba jtuktik». 100:4 *O «sti' snae». K'elo Glosario, amak'.

xchi'uk tuk'-o chak' sba
ak'o mi x-ech' jayk'oluk
kuxlejaj.^a

Sk'ejimol David.

101 Ta jk'ejintabe sk'oplal li
tuk'il k'analele xchi'uk
li tuk'ilale.

Kajval Jeova, ta jk'upil
k'optaot ta k'ejimoletik.*

2 Chkak' ta ilel ti oy lek jp'ijile
xchi'uk ti ch'abal
jpaltaile.*

¿Bak'in to chatal ta jtojolal?
Oy stuk'il ko'onton chkak'
jba^b li ta yutil jnae.

3 Mu'yuk bu te chkak' jsat
ta sventa li k'usi mu'yuk
sbalile.*

Jp'ajoj k'usitik tspasik li
buch'utik k'ejp'ujemik^c
lok'el ta sbelel li k'usi
tuk'e;^c

mu k'usi jventaik-o.^a

4 Nom oy ta jtojolal li chopol
o'ontonale;
mu lekuk chkil* li k'usi
chopole.

5 Buch'uuk no'ox ti chchopol
k'opta ta mukul xchi'ile^d
ta jts'ijtsan.*
Buch'uuk no'ox ti xtoyet xa
tspas sate xchi'uk ti xtoyet
xa li yo'ontone
mu teuk no'ox jk'elaj.

6 Te jsat ta stojolal li buch'utik
tuk' yak'oj sbaik li' ta
balumile,
sventa jmoj xinakikutik.
Ja' chk'ot ta kajtunel li buch'u
ch'abal spaltaile.*

7 Mi junuk jlo'lavanej krixcha-
no chnaki ta jna

101:1 *O «ta jtijbot sonetik». **101:2** *O «xchi'uk ti oy stuk'il ko'ontone; xchi'uk ti ch'abal jchopolile». **101:3** *O «ti mu k'usi xtun-oe». #O «k'ejjevemik; ts'e-p'ujemik». ^O «mu'yuk bu ta jchanbe li k'usi tspasike». **101:4** *Literal «mu'yuk chkojtikin». **101:5** *O «ta jlajesbe sk'oplal». **101:6** *O «oy stuk'il yo'ontone; ch'abal xchopolile».

KAP. 100

a Eks 34:6, 7
Dt 7:9
Sl 98:3

KAP. 101

b 1Re 9:4
Sl 78:70, 72

c Sl 97:10

d Pr 20:19

Kolumna 2

a Pr 20:8

KAP. 102

b Sl 61:2
Sl 142:2

c Sl 55:1
Da 9:17

d Eks 2:23

e Sl 27:9
Lam 1:20

f Sl 143:7
Is 65:24

g Lam 1:13

h Sl 143:4

i Sl 6:6
Sl 38:8

j Job 19:20
Pr 17:22

k Sl 38:11

xchi'uk mi junuk jutk'op*
chtal sva'an sba ta jtojolal.[#]

8 Jujun sob ta jlajesbe sk'oplal
skotol li buch'utik toj
chopolik ta balumile,
sventa jtuch' lok'el ta steklu-
mal Jeova skotol
li jpaschoplejale.^a

S-orasion li buch'u ilbajinbil
k'alal mu xa sna' k'usi tspace*
xchi'uk chalbe Jeova skotol
li k'usi tsvul-o yo'ontone.^b

102 Kajval Jeova, chikintao
li j-orasione;^c

k'otuk ta atojolal ti xivokolet
ta jk'an koltaele.^d

2 Mu xanak'* asat ta jtojolal
k'alal ja'o chkil jvokole.^e
Ts'etano tal achikin ta
jtojolal;[#]

ta melel, tak'bun ta anil k'alal
ta jk'oponote.^f

3 Yu'un yakal tsakch'ay batel
k'ucha'al ch'ail* li jkuxlejale
xchi'uk kajtsajem sk'ak'al
jbakiltak jech k'ucha'al
ak'al ti tsoj tajeke.^g

4 Li ko'ontone k'unibem xa
k'ucha'al ts'i'lel xchi'uk
takijem xa,^h

yu'un ch'ayem xka'i ti xive'e.

5 Ta skoj ti xi-avet yu'un
jvokole,ⁱ
stuk xa no'ox jbakil,
mu'yuk xa jbek'tal.^j

6 Xiko'olaj k'ucha'al li pelikano
mut ta takixokol balumile;
xiko'olaj k'ucha'al ch'in
kuxkux* ti te oy ti bu
jinem k'usitike.

7 Puch'ulun, pe mu x-och
jvayel;^{*}

xiko'olaj k'ucha'al jkot mut
ti stuktuk bu luchul ta jol
nae.^k

101:7 *O «jnopk'op; j-epalk'op». #Li-
teral «ta yeloval jsat». **102:Tit**
*O «chk'unibem». **102:2** *O «xamuk».
#O «Nijano aba xchi'uk chikintabun».
102:3 *O «ch'ayil». **102:6** *O «xkuj».
102:7 *O ja' van sk'oplal «Naka jbakil
xa».

- 8** Skotol k'ak'al chchopol k'optaikun li kajkontratake.^a
Li buch'utik tsabanikune*
tstunesik jbi k'alal
chchopol k'optavanike.
- 9** Yu'un xko'olaj k'ucha'al ja'
k'otem ta jpan li tane^b
xchi'uk kapal ta ya'lel jsat
li k'usi chkuche,^c
- 10** taje ja' ta skoj li sk'ak'al
avo'onton xchi'uk
li skapemal ajole,
yu'un vo'ot la achechun
muyel sventa jot-o xa
bu la ajipun batel.
- 11** Li jkuxlejale xko'olaj k'ucha'al
jun nak'obal ti tsakch'ay
batele^d
xchi'uk chitakij xa k'ucha'al
jobel.^e
- 12** Yan li vo'ote, Jeova, te oyot-o
sbatel osil^f
xchi'uk li ak'oplale* te
chkom-o ak'o mi x-ech'
jayk'oluk kuxlejaj.^g
- 13** Ta melel, chatots tal xchi'uk
chavak' ta ilel xk'uxul
avo'onton li ta Sione,^h
yu'un ja' xa yorail chavak'
ta ilel slekil avo'onton
ta stojolal;ⁱ
k'ot xa li sk'ak'alil albile.^j
- 14** Yu'un li avajtuneltake k'ux
ta yo'ontonik li stanaltak
Sione,^k
jech xtok, solem mu tuch'bjaj ta
yo'ontonik* li spukukale.^{#l}
- 15** Chi'tabeik* sbi Jeova
li muk'tik lumetike
xchi'uk skotol ajvaliletik
chilik li amuk'ulale.^m
- 16** Yu'un chcha'va'an Sion
li Jeovae;ⁿ
chak' ta ilel smuk'ulal.^o
- 17** Chchikintabe s-orasion
li buch'utik mu'yuk k'usi
x-ayan yu'unike;^p

102:8 *O «Li buch'utik chak'ikun ta k'ex-lale». **102:12** *O «abie». Literal «ana-obile». **102:14** *O «sk'anojik tajek». #O «slumale». **102:15** *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 102

a Si 31:11
Si 74:10
Si 79:4

b Lam 3:15

c Si 80:5

d Si 39:5

e Job 14:1, 2
Si 102:4

f Si 90:2

g Eks 3:15

h Is 49:15

i Is 60:10

j Esd 1:1, 2
Is 40:2
Da 9:2

k Ne 2:3
Si 137:5

l Si 79:1

m Is 60:3
Sak 8:22

n Si 147:2
Jer 33:7

o Is 60:1

p Da 9:20, 21

Kolumna 2

a Si 22:24

b Si 78:4
Ro 15:4

c 2Kr 16:9

d Eks 3:7
Is 61:1

e 2Kr 33:12, 13
Si 79:11

f Si 9:13, 14
Si 22:22
Is 51:11

g Is 11:10
Is 49:22
Is 60:3

h Si 90:2
Aba 1:12
Ap 1:8

i Si 8:3
Is 48:13
Ebr 1:10-12

j Job 36:26
Mal 3:6
Snt 1:17

mu'yuk tsp'ajbe li s-orasio-
nike.^a

- 18** Taje yich'oj ts'ibael ta sventa
li jayk'ol kuxlejaj chtal ta
ts'akale,^b

sventa sk'upil k'opta Jeova*
li jun jteklum ti ja' to
chtale.[#]

- 19** Yu'un te to chkelvan yalel tal
ta toyol ti bu ch'ule,^c
ta vinajel to tsk'el yalel tal
balumil li Jeovae,

- 20** sventa xchikintabe ti tsjik'
yo'onton li jchukeletike,^d
sventa tskolta li buch'utik
chappil xa sk'oplal
chchamike,^e

- 21** sventa xich' albel sk'oplal sbi
Jeova li ta Sione^f
xchi'uk sventa xich' k'upil
k'optael ta Jerusalen,

- 22** ja'o k'alal tsstob sbaik
li jteklumetik xchi'uk
li muk'tik lumetik
sventa chtunik ta stojolal
Jeovae.^g

- 23** La spojibun jtsatsal k'alal
o'lol jch'ielun to'oxe;
la stsules ti k'u sjalil
jkuxlejale.

- 24** Xi laj kale: «Dios ku'un,
mu xalajesbun jk'oplal,
yu'un o'lol jch'ielun to,
yu'un ti k'u sjalil akuxlejaj
vo'ote te oy-o ak'o mi x-ech'
jayk'oluk kuxlejaj.^h

- 25** Vo'ne xa tajek laj avak'be
snakle li balumile
xchi'uk ja' yabtel ak'ob
li vinajele.ⁱ

- 26** Chlajik li stukike, pe li vo'ote
jech-o kuxulot;
chlaj skotolik jech k'ucha'al
chlaj li k'u'il pok'ile.
Ja' jech chajel k'ucha'al
li k'u'il pok'ile, va'un
chlaj-o sk'oplalik.

- 27** Pe li vo'ote mu'yuk chajel
xchi'uk mu'yuk spajeb
li ajabilale.^j

102:18 *Literal «Ja». Taje ja' skomkom
bi li Jeovae. #Literal «chich' paseje».

28 Jun yo'onton chnakiik li
xnich'nabtak avajtuneltake
xchi'uk jun yo'onton chkuxiik
ta atojolal li snitilulalike». ^a

Salmo yu'un David.

- 103** Ak'o jk'upil k'opta
li Jeovae;
ak'o jk'upil k'optabe xch'il
bi ta sjunul ko'onton.
- 2 Ak'o jk'upil k'opta li Jeovae;
mu me xch'ay ta jol skotol
li k'usi spasoje. ^b
- 3 Tspasbun perton skotol
li jmule ^c
xchi'uk chpoxtabun skotol
li jchamele; ^d
- 4 tspoj lok'el jkuxlejal li ta
ch'ene ^e
xchi'uk chak' kil li tuk'il
k'anelal yu'une xchi'uk
li xk'uxul yo'ontone. ^f
- 5 Jun ko'onton yu'un ta skoj
ti chak'bun k'usitik lelik ^g
ti k'u sjalil kuxulune,
jehc xtok, keremun-o yu'un
xchi'uk lek tsotsun
k'ucha'al jkot aguilu. ^h
- 6 Li Jeovae tuk' k'usi tspas'
xchi'uk oy stuk'ilal
ta stojolal li buch'utik
ilbajinbilike. ⁱ
- 7 Laj yak'be yojtikin Moises
li sbetake, ^k
laj yak'be yojtikin xnich'nab
Israel li k'usitik la spase. ^l
- 8 Toj lek xk'uxubinvan
li Jeovae xchi'uk oy
slekil yo'onton, ^m
mu ta aniluk chlik sk'ak'al
yo'onton xchi'uk toj ech'
xa no'ox tuk'il k'anelal
yu'un. ⁿ
- 9 Mu teuk-o ta sjol sbatel
osil li jpaltaitike, ^o
mu teuk-o tsnak' ^p sk'ak'al
yo'onton sbatel osil. ^p
- 10 Ma'uk jehc spasojbujuk
ti k'u yelan jmultike, ^q

103:4 *O «mukinal». 103:8 *O «slekil
yutsil yo'onton». 103:9, 10 *O «li jcho-
politike». 103:9 *O «tsmuk».

KAP. 102

a Is 66:22

KAP. 103

b Dt 8:2

SI 105:5

c 2Sa 12:13

Is 43:25

d Eks 15:26

SI 41:3

SI 147:3

Is 33:24

Snt 5:15

Ap 21:4

e SI 56:13

f Mik 7:18

g SI 23:5

SI 65:4

h SI 51:12

Is 40:31

i SI 9:8

j SI 12:5

Pr 22:22, 23

Snt 5:4

k Eks 24:4

Nu 12:8

l SI 147:19

m Is 55:7

Snt 5:11

n Eks 34:6

Joe 2:13

Jon 4:2

o SI 30:5

p Is 57:16

q Ne 9:31

Kolumna 2

a Esd 9:13

SI 130:3

Is 55:7

b SI 103:17

Is 55:9

c Le 16:21, 22

Is 43:25

Jer 31:34

d SI 78:38

Is 49:15

Mal 3:17

Snt 5:15

e SI 78:39

f Je 2:7

g SI 90:5, 6

1Pe 1:24

h Job 14:1, 2

i Lu 1:50

j Eks 20:6

k Eks 19:5

Dt 7:9

SI 25:10

l 2Kr 20:6

Is 66:1

mu jechuk spakojbutik sutel
ti k'u yelan sta-o
li jpaltaitike. ^a

- 11 Yu'un jehc k'ucha'al mas
toyol li vinajel k'ucha'al
li balumile,
ja' jehc smuk'ul li tuk'il
k'anelal yu'un ta stojolal
li buch'u chi'taate. ^{a, b}
- 12 Jehc k'ucha'al toj nom xil
sbaik li slok'eb k'ak'al
xchi'uk smaleb k'ak'ale,
ja' jehc nom tajeck yak'oj batel
ta jtjolalitik li jmultike. ^c
- 13 Jehc k'ucha'al chak' ta ilel
xk'uxul yo'onton ta stojolal
xnich'nabtak li totile,
ja' jehc yak'oj ta ilel xk'uxul
yo'onton Jeova ta stojolal
li buch'utik chi'taate. ^d
- 14 Yu'un sna'oj lek ti k'u yelan
pasbilutike ^e
xchi'uk te ta sjol ti lumutik
no'oxe. ^f
- 15 Li xkuxlejal jun krixchano
ti sna' xchame xko'olaj
k'ucha'al li ts'i'letike; ^g
chnichinaj k'ucha'al li nichim
ta osiltike. ^h
- 16 Pe k'alal chtal ike', te chlaj
sk'oplal,
xko'olaj k'ucha'al ch'abal
ono'ox. ⁱ
- 17 Pe li tuk'il k'anelal yu'un
Jeovae te oy-o sbatel osil
ta stojolal li buch'utik
chi'taate, ^j
jehc xtok, te oy-o stuk'ilal
ta stojolal li snitilulalik
chtale. ^j
- 18 ta sventa li buch'utik
tstsakbeik ta venta
li stratoc ^k
xchi'uk li buch'utik sk'elaj
sbaik lek ta xch'unbel
li smantaltake.
- 19 Li Jeovae xchotanaj lek
ta vinajel li xchotleb
sventa ajvalile'

103:11 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

103:16 *Literal «mu xa x-ojtkinat ti bu
to'ox tek'ele».

xchi'uk li ajvalilal yu'une
sventainoj skotol.^a

- 20 K'upil k'optaik Jeova, akoto-
lik ti yaj-anjeloxuke,^b ti toj
ech' xa no'oxaju'elike,
ti chach'unbeik li sk'ope,^c ti
chapasik li k'usi chale.*
- 21 K'upil k'optaik Jeova, akoto-
lik ti yajsoltaroxuke,^d
li yajtuneloxuk ti chapasbeik
li k'usi tsk'an yo'ontone.^e
- 22 K'upil k'optaik Jeova, akoto-
lik ti spasbenoxuke,
ta skotol ti bu to k'alal
sventainoje.
Ak'o jk'upil k'opta li Jeovae.

104 Ak'o jk'upil k'opta li Jeovae.^f

Kajval Jeova, Dios ku'un,
vo'ot ti toj ech'em
amuk'ule.^g

Ak'u'inoj li amuk'ulal*
xchi'uk axojbale.^h

- 2 Pixilot ta sakil osil' jech
k'ucha'al jlikuk k'u'il
pok'il;
alich'anoj ech'el k'ucha'al
spok'al karpana li vinajele.^j
- 3 La ak'atanbe sts'amte'altak
li ana ta ba toke,^k
ja' k'otem ta akareta li toke,^l
ta sba xik' ik' chabat ti bu
chak'an chabate.^m
- 4 Oy lek sju'el avu'un
li avaj-anjeltake,
chavak' ti ak'o xk'ot ta jun
jchik'vanej k'ok' li
jtuneletik avu'une.ⁿ
- 5 Achotanoj lek ta snakleb
li balumile;^o
sbatel osil mu'yuk bu chich'
lok'esel ta yavil.^p
- 6 Jech k'ucha'al chpixon van li
k'u'il pok'ile ja' jech la apix
ta natil vo' li balumile.^q
Mut'ijem* kom ta vo'
li vitsetike.

103:20 *Literal «ti chava'iibeik li k'usi
chlok' ta (yech'omal) yee». 104:1 *O
«avich'el ta muk'». 104:5 *O «mu'yuk
bu chich' nikesel». 104:6 *O «Muki-
jem; Nojem; But'ijem».

KAP. 103

- a Sl 47:2
Sl 145:13
Da 4:25
- b Da 7:10
- c 2Re 19:35
Lu 1:19
- d 1Re 22:19
Sl 148:2
Lu 2:13, 14
- e Mt 13:41
Ebr 1:7

KAP. 104

- f Sl 103:1
- g Sl 86:10
- h 1Kr 16:27
Ese 1:27, 28
Da 7:9
- i Snt 1:17
1Jn 1:5
- j Is 40:22
- k Sl 18:11
Am 9:6
- l Dt 33:26
Is 19:1
- m 2Sa 22:11
Job 38:1
- n Ese 1:13
Ebr 1:7, 14
- o Job 38:4, 6
Sl 24:1, 2
- p Ekl 1:4
- q Je 1:2

Kolumna 2

- a Je 1:9
- b Pr 8:25
- c Job 38:8-10
Sl 33:7
Pr 8:29
Jer 5:22
- d Job 38:37
Sl 147:8
Jer 10:13
Am 9:6
Mt 5:45
- e Sl 65:9
Ech 14:17
- f Je 1:29, 30
Je 9:3
- g Ekl 9:7
- h Ekl 10:19

7 K'alal la atsak ta utele,
jativik batel;^a
k'alal xk'avlajet li chauk
avu'une, jativik batel
ta xi'el,

- 8 batik ti bu yavil avak'ojan-
bee,
lik vinajuk li vitsetike^b
xchi'uk li stenlejaltike.
- 9 Laj avak'be spajeb ti bu k'alal
xu' xpajike.^c
sventa mu xa smut'iik* yan
velta li balumile.
- 10 Vo'ot chajambe yok
li nio' sventa xk'ot
ta stenlejaltike;*
te chbein batel ta
vitstikaltik.
- 11 Chak'beik vo' skotol li te'tikal
chonbolometik ta osiltike;
ja' to te chpaj takiti'il cha'iik
li te'tikal vuroetike.
- 12 Li mutetike te tspas stasik
ta k'obk'ob te' li ta sti'iltak
uk'ume;
te xch'ivlajetik li ta sk'obk'ob-
tak muk'tik te'etike.
- 13 Te to ta ana ta toyol
chavak'be tal ya'el
li vitsetike.^d
Ta skoj li yabteltak ak'obe,
jun yo'onton li balumile.^e
- 14 Chavak' vok'uk ts'i'lel sventa
slajes li vakaxetike
xchi'uk oy k'usitik chch'i
sventa slajes li krixchanoe-
tike,^f
chavak' ch'iuik ve'lil
li ta balumile,
- 15 jech xtok, chavak' vino sven-
ta xmu'yubaj yo'onton li
krixchanoe,^g
aseite sventa xojobaj sat
xchi'uk pan sventa xak'be
yip yo'onton li krixchano
ti sna' xchame.^h
- 16 Oy lek ya'el li ate'take,
Jeova,
li sedro te' ta Libano
ti vo'ot la ats'une,
- 104:9 *O «smukiik». 104:10 *O «beo'-
tik ta stenlejaltike».

- 17 ti ja' te tspas stas li mutetike. Ja' snainoj enebro te' li sigüenya mute.^a
- 18 Ja' snainoj tayal vitsetik li te'tikal tentsunetike;^b li tayal tontike ja' snak'obbail li damanetike.^c
- 19 Ja' apasoj li luna* sventa xak' ta na'el li yorail ak'bile; li k'ak'ale sna'oj lek bak'in chch'ay batel.^d
- 20 Vo'ot chavak' tal ik'al osil, va'un ch-och ak'obal,^e ja'o k'alal xtal xbat no'ox skotol li te'tikal chonbolometike.
- 21 Li ch'iom leonetike tsots x-avetik ta sa'el li sve'elike' xchi'uk tsa'ik li ve'lil ti chak' Diose.^g
- 22 K'alal chlok' tal k'ak'ale, chjativik batel xchi'uk chbat sluban sbaik* ta xch'enik.
- 23 Chbat ta yabtel li jun vinike xchi'uk te ch-abtej-o k'alal to ta bat k'ak'al.
- 24 Kajval Jeova, jtoj ech' xa no'ox ep li k'usitik apasoje!^h Ta p'ijjal la apas skotol.ⁱ Noj yu'un balumil li k'usitik apasoje.
- 25 Te oy li nabe, toj muk' xchi'uk toj jamal, mu xa no'ox stak' chapel k'u yepal li k'usitik kuxajtik tee, oy bik'itik xchi'uk oy muk'tik.^j
- 26 Te chanav li varkoetike xchi'uk li Leviatan*^k ti la apas sventa te xtajine.
- 27 Te smalaojoxuk skotolik sventa xavak'be sve'elik ta yorail no'ox.^l
- 28 Li k'usi chavak'bee ta slajesik.^m
K'alal chajam li ak'obe, jun yo'onton chkomik ta skoj li k'usitik lekike.ⁿ

104:18 *Li damane xko'olajtik k'ucha'al t'ul ti ta ch'entikaltik nakale. 104:19 *O «u». 104:22 *O «xpuch'an sbaik». 104:26 *K'elo Glosario, Leviatan.

KAP. 104

- a Jer 8:7
b Job 39:1
c Pr 30:26
d Je 1:16
SI 19:6
Jer 31:35
e Je 1:5
SI 74:16
Is 45:7
f Am 3:4
g SI 147:9
h Ne 9:6
i Pr 3:19
Jer 10:12
j Je 1:21
k Job 41:1
l SI 136:25
SI 145:15
SI 147:9
Mt 6:26
m Lu 12:24
n SI 107:9
SI 145:16

Kolumna 2

- a Je 3:19
Job 34:14, 15
SI 146:3, 4
Ekl 3:19, 20
Ekl 12:7
b Job 33:4
Ech 17:28
c Je 1:31
d Eks 19:18
e SI 13:6
f SI 146:2
g SI 37:10, 38
Pr 2:22

KAP. 105

- h SI 136:1
i 1Kr 16:8-13
SI 96:3
SI 145:11, 12
Is 12:4
j SI 77:12
SI 119:27

- 29 Mu xa sna' k'usi tspasik k'alal chanak* asat ta stojolalike. Chchamik xchi'uk tsutik batel ta pukuk* mi la alo-kesbe li yip xkuxlejalike.^{a,a}
- 30 Mi laj avak' tal ach'ul espiritue, chich'ik pasel^b xchi'uk ch-ach'ub avu'un li lumtike.
- 31 Te oy-o sbatel osil smuk'ulal li Jeovae.
Ta xmuyubaj ta skoj yabtel tak li Jeovae.^c
- 32 K'alal chk'elat yu'un Dios li balumile, ta xlik nikuk; k'alal tspik li vitsetike, chlok' xch'aialik.^{*d}
- 33 Ta jk'ejinta Jeova^e ta sjunul jkuxlejal; ta jk'upil k'opta ta k'ejimole- tik* li Jdios yo' to kuxu- lune.^f
- 34 K'upiluk tajek sba xil li k'usi ta jnope.*
Chimuyubaj ta stojolal Jeova.
- 35 Chtup' sk'oplalik ta balumil li jpasmulietike xchi'uk chlaj sk'oplalik li buch'utik toj chopolike.^g Ak'o jk'upil k'opta li Jeovae. jk'upil k'optaik li Jeovae!^{*}

105

Albeik kolaval li Jeovae,^h k'upil k'optabeik li sbie,

jak'ik ta ojtikinel ta stojolal jteklumetik li k'usitik spasoje!ⁱ

- 2 K'ejintaik, k'upil k'optaik ta k'ejimoletik,*
nopbeik* sk'oplal skotol li k'usitik labalik sba spasoje.^j

104:29 *O «chamuk». *O «lum». ^aO «xch'ulelike». 104:32 *O «xch'ayilalik». 104:33 *O «ta jtijbe sonetik». 104:34 *O ja' van sk'oplal «K'upiluk tajek sba ti k'u yelan ta jnopbe sk'oplale». 104:35 *O «jAleluya!». Taje ja' sk'an xal jk'upil k'optaik Jab, li Jae ja' skomkom bi li Jeovae. 105:2 *O «tijbeik sonetik». *O ja' van sk'oplal «albeik».

- 3** Muk'ibtasbeik sk'oplal
li xch'ul bie.^a
Ak'o kuxetuk yo'ontonik
li buch'utik tsa'ik Jeovae.^b
- 4** Sa'ik li Jeovae^c xchi'uk
li yipe.
Sabeik sat* skotol ora.
- 5** Teuk me ta ajolik li k'usitik
labalik sba spasoje,
li sk'elobitak ju'elal spasoje
xchi'uk ti k'u yelan
chapanvaneme.^d
- 6** Vo'oxuk li snitilulaloxuk
Abraan ti ja' yajtunel
Diose,^e
vo'oxuk li xnich'naboxuk
Jakobe, ti t'ujbiloxuk
yu'un DiOSE.^f
- 7** Li Dios ku'untike ja'
li Jeovae,^g
ta spejel balumil chk'ot
li chapanel yu'une.^h
- 8** Te ta sjol ta sbatel osil
litrato spasoje,ⁱ
li k'usi yaloj tspace* te oy-o
ta sjol ak'o mi x-ech' jmil
ta k'ol kuxlejal.^j
- 9** Li trato la spas xchi'uk
Abraane^k
xchi'uk li k'usi laj yalbe
ta jamal li Isaake.^l
- 10** K'ot yu'un k'ucha'al jun
mantal ta stojolal
li Jakobe
xchi'uk k'ot k'ucha'al jun
trato ti te oy-o ta stojolal
li Israele,
- 11** xi laj yale: «Chkak'bot
li yosilal Kanaan^m
sventa chk'ot k'ucha'al
arextoe». *ⁿ
- 12** Taje ja'o albatik k'alal jutebik
to'ox tajeke,^o
jech, jutebik tajeke xchi'uk
k'alal jyanlumetik to'ox
li ta jteklume.^p
- 13** Xtal xbatik to'ox ta muk'tik
lumetik,

105:4 *O «Sa'ik bu oy». 105:8 *Literal «li mantal yaloje». 105:11 *O «apukula; apartee».

KAP. 105

- a Jer 9:24
b Sl 119:2
c Am 5:4
Sof 2:3
d Dt 7:18, 19
e Eks 3:6
f Eks 19:5, 6
Is 41:8
g Eks 20:2
Sl 100:3
h 1Kr 16:14-18
Is 26:9
Ap 15:4
i Ne 1:5
j Dt 7:9
Lu 1:72, 73
k Je 17:1, 2
Je 22:15-18
l Je 26:3
m Je 12:7
Je 13:14, 15
Je 15:18
Je 26:3
Je 28:13
n Sl 78:55
o Je 34:30
p Je 17:8
Je 23:4
1Kr 16:19-22
Ech 7:4, 5

Kolumna 2

- a Je 20:1
Je 46:6
b Je 31:7, 42
c Je 12:17
Je 20:2, 3
d Je 26:9, 11
e Je 41:30, 54
Je 42:5
Ech 7:11
f Je 37:28, 36
Je 45:4, 5
Je 50:20
g Je 39:20
h Ech 7:10
i Je 41:14
j Je 41:39-41
Je 41:48
Je 45:8
k Je 41:33, 38
l Je 46:4, 6

- xtal xbatik to'ox ti butik
chventainvan jujun
ajvalile.^a
- 14** Mu'yuk xak' ti x-ilbajinatik
yu'un junuk krixchanoe,^b
k'ajomal no'ox laj yak'be
tsots mantal ajvaliletik
ta skojik,^c
- 15** xi laj yale: «Mu me k'usi
xapasbeik li buch'utik
t'ujbil ku'une
xchi'uk mu me k'usi chopol
xapasbeik li j-alk'opetik
ku'une». ^d
- 16** Laj yak' taluk tsatsal vi'nal
li ta lume;^e
mu'yuk xa bu laj yak'be tal
spanik.*
- 17** Takbatik jelavel jun vinik
ti laj yich' chonel batel
sventa xk'ot ta mosoile,
ja' li Josee.^f
- 18** Chukbat* yakan ta kadena;^g
xojbat kadena li ta snuk'e
- 19** ja' to ti k'ot ta pasel li k'usi
yaloje,^h
ja' lekubtasat yu'un li k'usi
lok'em ta ye Jeovae.
- 20** Li ajvalile laj yal mantal
sventa xich' koltael lok'el,ⁱ
koltaat lok'el yu'un li ajvalil
yu'un jteklumetike.
- 21** Laj yak'be sventain li snae,
laj yak' k'otuk ta ajvalil ta
skotol li k'usitik oy yu'une,^j
- 22** sventa spas ta mantal*
li bankilal j-abteletik ti
k'u yelan tsk'an yo'ontone
xchi'uk sventa xak'be xchan
p'ijilal li moletik yu'un
ajvalile.^k
- 23** Va'un, och batel ta Ejipto'
li Israele
xchi'uk li Jakobe te naki
k'ucha'al jyanlum
li ta yosilal Kame.

105:16 *Literal «la sk'asbe skotol li ste'el spanike». Ja' van sk'oplal li te-etik ti tsunesik sventa tsk'ej spanike. 105:18 *Literal «Ak'bat svokol». 105:22 *Literal «xchuk».

- 24 Li Diose laj yak' ti x-epaj tajek li steklumale;^a ja' mas tsots yip k'otik, ja' mu sta li yajkontratakike,^b
- 25 laj yak' ti ak'o sjel yo'ontonik sventa xp'ajbat li steklumale, sventa tsnop tskontrainbeik li yajtuneltake.^c
- 26 La stak batel li yajtunel ti ja' li Moise^d xchi'uk li Aaron^e ti ja' xa on'o'ox st'ujoje.
- 27 Laj yak'ik ta ilel li senyailtak tspas ta stojolal j-egiptoetike, laj yak'ik ta ilel li sk'elobiltak ju'elal ta yosilal Kame.^f
- 28 Laj yak' tal ik'al osil, va'un ik'ub li ta jteklume;^g mu'yuk la stoy sbaik li cha'vo' viniketik ta sventa li k'usi albatike.
- 29 Pasbat ta ch'ich' li ya'alike xchi'uk milbat li xchoyike.^h
- 30 Xk'ulet* ranaetik li ta yosilalike,ⁱ k'alal ta ta skuarto ajvaliletik xk'ulet.
- 31 Laj yal mantal ti ak'o xbat voliatikuk* ta jti'vanej vo-vetike^o xchi'uk ti xbat voliatikuk ta usetik ta sjunul yosilalike.^j
- 32 Laj yak' tal bot, mu'yuk laj yak' tal vo' xchi'uk la stak batel sakse-vul* li ta yosilalike.^k
- 33 La smilbe li ste'el s-uvaik xchi'uk li ste'el s-igoike, jech xtok, lilijem kom yu'un li te'etik ta yosilalike.
- 34 Laj yalbe mantal k'ulubetik ti ak'o xbat volivanikuke,* mu xa no'ox stak' chapel k'u yepal li ch'iom k'ulubetik.^l

105:30 *O «Xlamamet». 105:31 *O «tsoboltaatikuk». ^oO «xkochetike». 105:32 *O «leb k'ok'; saktse». 105:34 *O «tsoboltavanikuke».

KAP. 105

- a Eks 1:7
Ech 7:17
- b Eks 1:8, 9
- c Eks 1:10
Ech 7:18, 19
- d Eks 3:10
Eks 4:12
Eks 6:11
- e Eks 4:14
Eks 7:1
- f Ne 9:10
Sl 78:43-51
- g Eks 10:22, 23
- h Eks 7:20, 21
- i Eks 8:6
- j Eks 8:17, 24
- k Eks 9:23-26
- l Eks 10:13-15

Kolumna 2

- a Eks 12:29
- b Je 15:13, 14
Eks 3:22
Eks 12:35, 36
- c Eks 12:33
- d Eks 14:19, 20
- e Eks 13:21
- f Sl 78:27
- g Eks 16:12-15
Sl 78:24
- h Eks 17:6
1Ko 10:1, 4
- i Sl 78:15, 16
- j Je 12:7
Je 15:13, 14
Eks 2:24
Dt 9:5
- k Nu 33:3
- l Jos 11:23
Jos 21:43
Ne 9:22
Sl 78:55
Ech 13:19

- m Dt 6:10, 11
Jos 5:11, 12
- n Dt 4:40

- 35 La slajesik skotol li ts'i'lel oy ta osiltike xchi'uk la slajesik li k'usitik chlok' ta balumile.
- 36 Va'un, la sjip ta lum skotol li ba nich'onil ta yosilalike, ja' li ba ololetike.^a
- 37 Laj yich' lok'el plata xchi'uk oro li steklumal k'alal la slok'es batele;^b jech xtok, mi junuk buch'u k'unib yu'unik.
- 38 Xmuyubaj xa li Ejipto k'alal lok'ik batele, yu'un xi'em ta jyalel ta stojolal li Israele.^c
- 39 Xk'iet batel tok yu'un sventa xmakatik^d xchi'uk laj yak' k'ok' sventa sakuk xvinaj li ta ak'obal-tike.^e
- 40 La sk'anik bek'et, va'un ak'batik kodornisetik;^of jech-o nojesbat xch'utik li ta pan chlik tal ta vinajele.^g
- 41 La sjav jp'ej muk'ta ton, va'un lok' talel vo';^h te xanax batel ta takixokol balumil k'ucha'al uk'um.ⁱ
- 42 Yu'un vul ta sjol li k'usi ch'ul yalobje Abraan ti ja' yajtunele.^j
- 43 Jech oxal, xmuyubajik tajek k'alal la slok'es li steklumale,^k x-avetik no'ox ta muyubajel li buch'utik st'ujoje.
- 44 Ja' ak'bat yu'uninik li yosil muk'tik lumetike;^l ja' la xrextoinik* li k'usitik tsots yabtelanojik li yan jteklumetike,^m
- 45 sventa spasik li k'usi yalojeⁿ xchi'uk ti xch'unbeik li sman-taltake. jK'upil k'o'ptaik li Jeovae!*

105:40 *O «voychijetik; jaxpek'etik». 105:44 *O «k'ot ta spukulalik; sparteinik». 105:45 *O «jAleluya!». Taje ja' sk'an xal «K'upil k'o'ptaik Ja», li Jae ja' skomkom bi li Jeovae.

106

iK'upil k'optaik
li Jeovae!^{*}

Albeik kolaval li Jeovae,
yu'un li stuke toj lek;^a
te oy-o sbatel osil li tuk'il
k'anelal yu'une.^b

- 2 **ζ**Mi oy van buch'u x-al yu'un
skotol li k'usitik spasoja ta
sju'el li Jeovae,
o ti xalbe sk'oplal skotol
li k'usitik spasoja ti sta-o
k'upil k'optaele?^c
- 3 Xmu'yubaj no'ox li buch'utik
tuk' k'usi tspace, li buch'utik
skotol ora ja' tspace li k'usi leke.^d
- 4 Kajval Jeova, vulesun me
ta ajol k'alal chavak' ta ilel
slekil avo'onton ta stojolal
li ateklumale.^e
Chabiun xchi'uk koltaun,
5 sventa jk'upin li slekil avo'ont-
on chavak'be ta ilel li
buch'utik t'ujbil avu'une,^f
sventa jmojuk ximuyubaj
xchi'uk li alumale,
sventa jmojuk xkuxet ko'on-
ton* jk'upil k'optaot xchi'uk
li arextoe.[#]
- 6 Jpasoja jmulkutik, jech k'u-
cha'al la spas smulik
li jmoltotakutike;^g
chopul k'usi jpasoja kutik;
toj ech' xa no'ox chopul
li k'usi jpasoja kutike.^h
- 7 Li jmoltotakutik ta Ejiptoe
mu'yuk laj yich'ik ta k'ux* li
k'usitik labal sba la apase.
Mu'yuk xvul ta sjolik ti toj
ech' xa no'ox li tuk'il
k'anelal avu'une,
ja' no'ox la stoy sbaik
li ta nabe, ta xokon
li Tsajal nabe.ⁱ
- 8 Pe koltaatik ta skoj li sbie,^j
sventa chak' ta ojtikinel
li sju'ele.^k

106:1 *O «iAeluya!». Taje ja' sk'an xal
«iK'upil k'optaik Jab», li Jae ja' skomkom
bi li Jeovae. 106:5 *O «muk' jk'oplal
chka'i jba». #O «apukulale; apartee».
106:7 *O «mu'yuk laj ya'ibeik smelolal».

KAP. 106

- a Lu 18:19
b 1Kr 16:34
Esd 3:11
SI 103:17
SI 107:1
c SI 40:5
d SI 15:1, 2
Is 64:5
e Ne 5:19
SI 51:18
SI 119:132
f Eks 19:5
g Ne 9:16
SI 78:8
h Esd 9:6
Da 9:5
i Eks 14:11, 12
j SI 143:11
Ese 20:14
k Eks 9:16
Ro 9:17

Kolumna 2

- a Eks 14:21, 22
b Eks 14:30
c Is 49:26
d Eks 14:13, 28
e Eks 14:31
f Eks 15:1
g Eks 15:24
Eks 16:2, 3
Eks 17:7
h Nu 11:4
Dt 9:22
1Ko 10:6
i Eks 17:2
SI 78:18
1Ko 10:9
Ebr 3:8, 9
j Nu 11:31, 33
SI 78:29-31
k Nu 16:3
l Le 21:8
Nu 16:5-7
m Nu 16:27, 32
n Nu 16:35
o Eks 32:4
Dt 9:12

- 9 La stsak ta utel li Tsajal
nabe, va'un takij;
beiltasatik ta yutil to li nab ti
xko'olaj k'ucha'al takixokol
balumile;^a
- 10 koltaatik lok'el ta sk'ob
li yajkontraike^b
xchi'uk pojatik lok'el ta sk'ob
li jkontrainvaneje.^c
- 11 Mut'ibatik* ta vo'
li yajkontratakiye;
mi junuk kuxul kom.^d
- 12 Va'un, laj yak' xch'unel
yo'ontonik ta sventa
li k'usi yaloje;^e
lik sk'ejintabeik k'ejimoletik.^f
- 13 Pe ta anil la xch'ay ta sjolik
li k'usi la spase;^g
mu'yuk la smalaik
li tojobtasel yu'une.
- 14 Ja' la spasi li k'usi tsk'an
yo'onton stukil li ta
takixokol balumile;^h
laj yak'ik ta preva Dios li ta
takixokol balumile.ⁱ
- 15 Ak'bat li k'usi la sk'anike,
pe ak'batik jtos tsatsal
chamel ti k'unibtasatik
xchi'uk ti chamik-oe.^j
- 16 It'ixajik ta stojolal Moises
ti bu spasoja skarpanaika
xchi'uk ta stojolal Aaron^k
ti ja' li ch'ul yu'un
Jeovae.^l
- 17 Jav li balumile, va'un bik'at
ochel li Datane
xchi'uk te ochik yalel
li buch'utik te tsobolik
xchi'uk Abirame.^m
- 18 Tsan sk'ak'al ti bu tsobolike;
k'ak'ik ta leb k'ok' li buch'utik
toj chopolike.ⁿ
- 19 La spasi jkot ch'iom tot
vakax li ta Orebe
xchi'uk la skejan sbaik
ta stojolal jun lok'ol
ti pasbil ta unijesbil
tak'ine.^o
- 20 Mu'yuk laj yich'ik ta muk'
li Diose,

106:11 *O «Mukibatik».

- ja' lek laj ya'ik yich'el ta muk'
li slok'ol tot vakax ti sna'
slo' yaxale.*^a
- 21** La xch'ay ta sjolik li Dios^b ti
ja' Jkoltavanej yu'unike,
ti ja' li buch'u toj muk'tik
k'usitik la spas ta Ejipto^c,
- 22** ti labalik sba k'usitik la spas
li ta yosilal Kame,^d
ti toj yan xa no'ox sba k'usitik
la spas li ta Tsajal nabe.^e
- 23** Jutuk xa ox mu laj yal mantal
ti xich'ik lajesele,
pe ja' k'opoj ta stojolalik* li
Moises ti ja' t'ujbil yu'une,
sventa spajesbe li sokemal
sjol ti chljajevane.^f
- 24** Va'un, lik sp'ajik li osil
ti k'upil sbae;^g
mu'yuk laj yak' xch'unel
yo'ontonik ta sventa
li k'usi yaloje.^h
- 25** Jech-o xbig'tal vulajetik
li ta skarpanaibe;ⁱ
mu'yuk la xchikintabeik
li yech'omal ye Jeovae.^j
- 26** Va'un, la stoy muyel sk'ob
sventa oy k'usi lek jamal
chal ta stojolalik,
ti te tslajesan ta takixokol
balumile.^k
- 27** ti te tslajesebe ta muk'tik
lumetik li snitlulalike
xchi'uk tspukan batel
li ta lumetike.^l
- 28** Va'un, te jmoj lik yich'ik ta
muk'* li Baal ta Peore^m
xchi'uk la slajesik li milbil
matanal ak'bil ta stojolal
animaetike.ⁿ
- 29** La sabeik sk'ak'al yo'onton
ta skoj li k'usitik la spasi^o
xchi'uk vul chamel ta
stojolalik.^o
- 30** Pe k'alal la sva'an sba xchi'uk
ti oy k'usi la spas li Finease,
paj li chamele.^p

106:20 *O «ts'i'lele». **106:23** *Literal «te la sva'an sba ta yeloval ti bu kay-kay». **106:28** *O «la snap'an sbaik ta stojolal». ^aJa' xkaltik, milbil matanal ak'bil ta stojolal animaetik o ta stojolal diosetik ti mu'yuk kuxajitike.

KAP. 106

- a Eks 20:4
b Dt 32:18
c Dt 4:34
d Sl 78:51
e Eks 14:25
f Eks 32:10, 11
Dt 9:14, 19
g Nu 13:32
Dt 8:7-9
h Nu 14:11
i Nu 14:2
Dt 1:27
j Nu 14:22, 23
k Nu 14:28, 29
Ebr 3:11
l Le 26:33
Dt 4:27
m Nu 25:3
Os 9:10
n Nu 25:6
Dt 32:16
o Nu 25:9
1Ko 10:8
p Nu 25:7, 8

Kolumna 2

- a Nu 25:11-13
b Nu 20:2, 12
Nu 27:13, 14
c Nu 20:10
d Jos 16:10
Jos 17:12
Jue 1:21
e Nu 33:52
Dt 7:1, 2
f Jos 15:63
Jue 1:33
g Is 2:6
h Jue 2:11, 12
2Re 17:12
i Eks 23:32, 33
j Dt 12:31
2Re 16:1, 3
2Re 17:17, 18
Jer 7:30, 31
1Ko 10:20
k 2Re 21:16
l Ese 16:20
m Jer 3:9
n Dt 32:30
Jue 3:8

- 31** Jech xtok, laj yich' alel ti tuk'
sk'oplale,
jech-o laj yich' albel sk'oplal
sbatel osil ta skotol
li jayk'ol kuxlejale.^a
- 32** La sabeik sk'ak'al yo'onton
li ta vo' ta Meribae,*
va'un chopol k'usi k'ot
ta stojolal Moises ta
skojik.^b
- 33** La sabeik sk'ak'al yo'onton,
va'un mu'yuk xa la snop
lek li k'usi laj yale.^c
- 34** Mu'yuk la smilik
li jteklumetike,^d
mu'yuk la spasi^e k'ucha'al
albatik yu'un Jeovae.^e
- 35** Yu'un la skap sbaik xchi'uk
li muk'tik lumetike^f
xchi'uk la xchanbeik
li k'usitik tpsasike.^g
- 36** Tunik-o batel ta stojolal
santoik,^h
va'un ja' k'ot ta spets'alik.ⁱ
- 37** Laj yak'ik ta chik'bil matanal
li xnich'nabike
xchi'uk laj yak'beik ta chik'bil
matanal pukujetik
li stsebetakike.^j
- 38** Jech-o la smalbeik xch'ich'el
li buch'u ch'abal smule,^k
la smalbeik xch'ich'el
li skerem stsebike,
la smilbeik ta smoton
li santoetik ta Kanaane;^l
va'un ik'ub ta ch'ich'
li yosilalike.
- 39** Ibal sba* komik ta skoj
li k'usitik tpsasike;
mu'yuk tuk' laj yak' sbaik
ta stojolal Dios ta skoj
li k'usitik la spasi^m
k'ak'al.
- 40** Ja' yu'un, til sk'ak'al yo'onton
ta stojolal stekdumal
li Jeovae
xchi'uk lik sp'aj li xrestoe.*
- 41** Ep ta velta laj yak' ta sk'ob
muk'tik lumetikⁿ

106:32 *Ja' sk'an xal «sa'k'op». **106:39** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **106:40** *O «spukulale; spartee».

- sventa ja'uk xventainatik
yu'un li buch'utik
pajvanemike.^a
- 42** Ak'bat svokolik yu'un
li yajkontratakike
xchi'uk laj yich'ik pasel
ta mantal.
- 43** Ep ta velta pojatik,^b
pe la stoy sbaik xchi'uk
mu xch'unik mantal,^c
va'un laj yich' bik'tajesbel
sk'oplalalik ta skoj
li spaltailike.^d
- 44** Pe ilbat li svokolike^e
xchi'uk a'ibatik ti xvokolet
tsk'anik koltaele.^f
- 45** Vul ta sjol li trato spasoj
xchi'ukike,
jech xtok, k'uxubaj ta yo'on-
ton* ta skoj ti ja' chtijbat
yo'onton ti toj ep li tuk'il
k'anenal yu'une.^g

106:43 *O «li xchopolilike». **106:45**
*O «chopol laj ya' sba».

KAP. 106

- a Jue 10:6-8
b Jue 10:11, 12
1Sa 12:11
c Jue 4:1
d Jue 6:1-5
e Jue 2:18
f Jue 3:9
g Eks 34:6
Dt 32:36
Is 63:7
Lam 3:32
Joe 2:13

Kolumna 2

- a Esd 9:9
b Sl 79:9
c Jer 32:37
d 1Kr 16:35
e 1Kr 29:10
Sl 41:13
Lu 1:68

- 46** Ja' la stijbe yo'onton li jchuk-
vanejetik ti oyuk xk'uxul
yo'ontonik
ta stojolal li buch'utik xchu-
kojike.^a
- 47** Koltaunkutik, Jeova Dios
ku'unkutik,^b
jech xtok, tsobunkutik lok'el
tal li ta muk'tik lumetik^c
sventa jk'upil k'optakutik
li ach'ul bie
xchi'uk ti xkuxetuk no'ox
ko'ontonkutik k'alal ta
jk'upil k'optaotkutike.^d
- 48** Ak'o yich' k'upil k'optael
sbatel osil li Jeova^e
ti ja' li Dios yu'un Israele.
Jech xtok, ak'o xi xal sjunul
li jteklume: «jJechuk!».*
jK'upil k'optaik li Jeovae!^f

106:48 *O «jJa' jech k'otuk ta pasel!».
*O «jAleluya!». Taje ja' sk'an xal jK'u-
pil k'optaik Ja!, li Jae ja' skomkom bi li
Jeovae.

SVO'OBAL LIVRO
(Salmos 107-150)

- 107** Albeik kolaval li Jeova,
yu'un li stuke
toj lek,^a
chjalij sbatel osil li tuk'il
k'anenal yu'une.^b
- 2** Li buch'utik pojbilik lok'el*
yu'un Jeovae ak'o yalisk
taje,
li buch'utik pojbilik lok'el
tal ta sk'ob[#] li jkontrain-
vaneje,^c
3 ti ja' li buch'utik la tsob
lok'el tal ta lumetike,^d
la tsob tal ta slok'eb
k'ak'al xchi'uk ta smaleb
k'ak'al,
la tsob tal ta norte xchi'uk
ta sur.^e
- 4** Xyal xmuyik ta takixokol
balumil, li ta balumil
ti mu'yuk buch'u nakal tee;

107:2 *O «manbilik lok'el». *O «ta
sju'el».

KAP. 107

- a Lu 18:19
b 1Kr 16:34
Sl 103:17
c Is 35:10
Jer 15:21
Mik 4:10
d Sl 106:47
Jer 29:14
e Is 43:5, 6
Jer 31:8

Kolumna 2

- a Os 5:14, 15
b Is 41:17
c Is 30:21
d Ne 11:3
e 1Kr 16:8
f Sl 40:5

- mu'yuk bu stabeik sbelel
junuk lum ti xu' te xbat
nakiikuke.
- 5** Vi'najik xchi'uk takij
yo'ontonik;
k'unibik ta skoj lubel.
- 6** Jech-o xvokoletik ta stojolal
Jeova k'alal laj yil
svokolike;^a
koltaatik lok'el k'alal tsots
tajek laj yil svokolike.^b
- 7** Beiltasatik batel ta tuk'il be^c
sventa xk'otik ta jun jteklum
ti bu xu' xnakiike.^d
- 8** Li krixchanoetike ak'o
stojbeik ta vokol Jeova^e
ta skoj li tuk'il k'anenal
yu'une
xchi'uk ta skoj li k'usitik laba-
lik sba spasoj ta stojolal li
xnich'nab krixchanoetike.^f
- 9** Yu'un la spajesbe stakiti'il
li buch'u takin to'ox
yo'ontone

- xchi'uk noj xch'ut yu'un ta k'usitik lekik li buch'u chvi'naj to'oxe.^a
- 10** Oy junantike te to'ox nakalik li ta pimil ik'al* osile, jchukeletik ti chil svokolike xchi'uk ti chukulik ta tak'ine.
- 11** Yu'un mu'yuk la stsakbeik ta muk' li sk'op Diose; mu'yuk laj yich'ik ta muk' k'usi tsk'an yo'onton li Buch'u toj toyol oye.^b
- 12** Ja' yu'un, ak'bat yil svokolik sventa spek'tsan-bat sk'oplalike;^c la smak* yakanik xchi'uk yalik ta lum, pe mu'yuk buch'u koltaatik.
- 13** K'alal laj yil svokolike, la sk'anbeik vokol Jeova sventa tsk'anik koltael; koltaatik lok'el k'alal tsots tajek laj yil svokolike.
- 14** Lok'esatik li ta pimil ik'al* osile xchi'uk tuch'bat lok'el li skadenailike.^d
- 15** Li krixchanoetike ak'o stoj-beik ta vokol Jeova ta skoj li tuk'il k'anelal yu'une^e xchi'uk ta skoj li k'usitik labalik sba spasoj ta stojolal li xnich'nab krixchanoetike.
- 16** Yu'un la slilin li ti' na pasbil ta kovree xchi'uk la xtuch' jelavel li stak'inaltak ti' nae.^f
- 17** Bol la spas sbaik, va'un laj yil svokolik^g ta skoj li smulik xchi'uk spaltailike.*^h
- 18** Mu xa jtosuk ve'lil xal yo'ontonik;* solet nopol xa ti' ch'en komik.
- 19** Xvokoletik ta stojolal Jeova sventa tsk'anik koltael k'alal laj yil svokolike;

107:10, 14 *O «ik'pulan». 107:12 *O «t'ab». 107:17 *O «xchopolilike». 107:18 *O «Sp'ajojik skotol li ve'lile».

KAP. 107

a Sl 34:10
Is 55:2
Lu 1:53

b Sl 106:43
Lam 3:42

c Le 26:21

d Sl 68:6
Sl 146:7
Is 49:8,9
Is 61:1

e Lam 3:22

f Is 45:1,2

g Jer 2:19

h Lam 3:39

Kolumna 2

a Sl 147:3

b Le 7:12
Sl 50:14

c 2Kr 9:21
Ese 27:9

d Je 1:21
Sl 104:25

e Sl 135:7
Jer 10:13
Jon 1:4

f Jon 1:4,13

g Jon 1:14

h Sl 65:7
Sl 89:9
Jon 1:15

koltaatik lok'el k'alal tsots tajek laj yil svokolike.

- 20** Laj yal tal mantal sventa xpoxtaatik^a xchi'uk xpojatik lok'el li ta ch'en bu tik'ilike.
- 21** Li krixchanoetike ak'o stoj-beik ta vokol Jeova ta skoj li tuk'il k'anelal yu'une xchi'uk ta skoj li k'usitik labalik sba spasoj ta stojolal li xnich'nab krixchanoetike.
- 22** Ak'o yak'ik milbil matanal k'alal tsojbeik ta vokole^b xchi'uk ak'o avanikuk ta muyubajel k'alal chalbeik sk'oplal li k'usitik spasoje.
- 23** Li buch'utik chanavik ta varko ta nabe, li buch'utik te ch-abtejik ta ba nab ti mu alabajuk sjamleje,^c
- 24** yilobjeik li yabteltak Jeovae xchi'uk li k'usitik labalik sba spasoj ta yutil to nabe;^d
- 25** ta smantal tslikes jun tsatsal ik',^e xva'i xkoti no'ox muyel yu'un li nabe.
- 26** Xchechetik muyel ta vinajel; chmut'ijik* ochel ta yutil to nab. Chlaj stsatsal yo'ontonik ta skoj li vokolil ti persa chtale.
- 27** Te xjoyibajik xchi'uk xtamlajetik k'ucha'al jyakubel xchi'uk bats'i mu'yuk stu k'ot li sp'ijilike.^f
- 28** Va'un, xvokoletik likel ta stojolal Jeova k'alal laj yil svokolike^g xchi'uk koltaatik lok'el k'alal tsots tajek laj yil svokolike.
- 29** Ja' tspajtsan li tsatsal ik'e; chpaj li nab ti xva'i xkoti no'oxe.^h
- 30** Xkuxet yo'ontonik k'alal ch'ab xi likele
- 107:26** *O «chmukijik; chbut'ijik».

- xchi'uk ja' chbeiltasatik batel li ta skotleb varko ti bu tsk'an stukike.
- 31** Li krixchanoetike ak'o stojbeik ta vokol Jeova ta skoj li tuk'il k'anelal yu'une
xchi'uk ta skoj li k'usitik labalik sba spasoj ta stojolal li xnich'nab krixchanoetike.^a
- 32** Ak'o stoybeik sk'oplal li ta stsobobbail jteklume^b
xchi'uk ak'o sk'upil k'optaik ti bu tsobol* li moletike.
- 33** Spas yu'un ta takixokol balumil li uk'umetike
xchi'uk spas yu'un ta takin lumtik li nio'etike.^c
- 34** spas yu'un ta xokol balumil li osil ti bu lek k'usi xch'i^d
ta skoj xchoplejal li buch'utik te nakalike.
- 35** Li takixokol balumile spas yu'un ta yavil vo' ti noj ta ajtike
xchi'uk spas yu'un ta nio'etik li takin lumtike.^e
- 36** Ja' te chak' nakiuk li buch'utik chvi'najike,^f
va'un tslikesik jun jteklum ti bu xu' xnakiike.^g
- 37** Oy k'usitik tsts'un ta yosilik xchi'uk tsts'unik uva^h
ti tsatin leke.ⁱ
- 38** Ch-ak'batik bendision, va'un ch-epajik tajek;
mu'yuk yak'oj ti xjutukaj li sts'unbal chonbolomike.^j
- 39** Pe chlik jutukajikuk yan velta xchi'uk chich'ik k'exlaltasel
ta skoj li ilbajinele, li vokolile xchi'uk li at-o'ontone.
- 40** Chak' ti ak'o xich' p'ajel li bankilaetike
xchi'uk ja' chak' ti xyal xmuyik no'ox ta takixokol balumil ti bu ch'abal bee.^k

107:32 *Literal «xchotleb».

KAP. 107

- a Sl 105:5
b Sl 111:1
c 1Re 17:1, 7
Is 42:15
Am 4:7
d Je 13:10
Dt 29:22, 23
e 2Re 3:17
Is 35:7
Is 41:18
f Sl 146:7
Lu 1:53
g Sl 107:7
h Is 65:21
i Ech 14:17
j Dt 7:13, 14
k Job 12:21, 24

Kolumna 2

- a 1Sa 2:8
b Sl 58:10
c Eks 11:7
Sl 63:11
d Sl 64:9
Os 14:9
e Sl 77:12
Sl 143:5
Jer 9:24

KAP. 108

- f Sl 57:7-11
Sl 104:33
g Sl 81:2
h Sl 36:5
Sl 103:11
i Sl 8:1
Sl 57:5, 11
j Sl 20:6
Sl 60:5

- 41** Pe chchabi* li buch'utik povre sventa mu xljajik ta ilbajinele^a
xchi'uk tspolesbe yuts' yalalik jech k'ucha'al jtsop chij.
- 42** Li buch'utik tuk'ike chilik taje xchi'uk xkuxet yo'ontonik;^b
yan li buch'utik mu'yuk tuk'ike tsamak yeik.^c
- 43** Ti buch'u oy sp'ijile tsnopbe lek sk'oplal li k'usitik taje^d
xchi'uk tskelbe lek sk'oplal li k'usitik spasoj Jeova ta skoj li tuk'il k'anelal yu'une.^e

K'ejimol. Salmo yu'un David.

108

Dios ku'un, staoj-o yav li ko'ontone.

Chik'ejin xchi'uk ta jtij son ta sjunul ko'onton.*^f

- 2** Julavan, stjobil son ti oy avak'iltake; julavan ek, arpa.^g
Ta xjulav ku'un li xojobal k'ak'al k'alal ja' to chlok' tale.
- 3** Kajval Jeova, ta jk'upil k'optaot ti bu oy li jteklumetike; ta jk'upil k'optaot ta k'ejimoletik* ti bu oy li muk'tik lumetike.
- 4** Yu'un toj muk' li tuk'il k'anelal avu'une, jech stayle k'ucha'al li vinajele^h
xchi'uk ti tuk' chavak' abae k'otem k'alal to vinajel.
- 5** Dios ku'un, ak'o xavich' toybel ak'oplal li ta sba vinajele;
teuk oy ta sba spejel balumil li amuk'ulale.ⁱ
- 6** Pojunkutik ta abats'ik'ob xchi'uk tak'bun sventa xapoj li buch'utik ak'anojane.^j

107:41 *O «chak' ta toyol», ja' xkaltik, ti bu mu xich' taele. 108:1 *Literal «ta jmu'ulal». 108:3 *O «ta jtijbot sone-tik».

- 7 Xi k'opojem li ch'ul* Diose:
«Chimuyubaj tajek, ta jpek
batel k'ucha'al rextol^f
li Sikeme;^a
jech xtok, ta jp'is li stenlej-
alik Sukote.^b
- 8 Ja' ku'un li Galaade,^c ja' ku'un
xtok li Manasese
xchi'uk ja' k'otem ta jkasko*
li Efraine;^d
li Judae ja' jvaxton sventa
komandante.^e
- 9 Li Moabe ja' li jlechlech boch
ta jpok-o kakan xchi'uk
jk'obe.^f
Te ta jten batel jxonob ta
stojolal li Edome.^g
Xi-avet no'ox ta stojolal
li Filistea ta skoj ti la
jpas kanale.^h
- 10 ¿Buch'u van chik'un batel
li ta jtekum ti joyobtabil
ta muroe?
¿Buch'u tsbeiltasun batel
k'alal to ta Edom?ⁱ
- 11 Dios, jta melel vo'ot ti cha-
beiltasunkutik batele!
Pe li avi une, Dios, chavikta-
unkutik komel xchi'uk mu-
yuk xa jmoj chabat xchi'uk
li kajsoltarotakutike.^j
- 12 Koltaunkutik li ta
jvokolkutike,^k
yu'un mu k'usi xtun-o
ti k'u yelan chkoltavan
li krixchanoetike.^l
- 13 Te ta jta kipalkutik ta stojolal
Dios^m
xchi'uk ja' tsju'lan ta tek'el
li kajkontrakutike.ⁿ
Sventa bankilal jtisun.
Sk'ejimol David.
- 109** Dios ku'un, vo'ot ti ta
jk'upil k'optaote,^o mu
teuk ts'ijil xakom.
- 2 Yu'un li buch'utik toj chopoli-
ke xchi'uk li jlo'lavanejetike
xlích'lun* yeik tskontraini-
kun.
- 108:7 *O ja' van sk'oplal «ti bu ch'ul
yu'un». ^fO «pukulal; parteil». 108:8
*Literal «jnak'obbaíl». 109:2 *O
«xch'obch'un».

KAP. 108

a Jos 17:7

b Je 33:17
Sl 60:6-8

c Jos 13:8, 11

d Dt 33:17

e Je 49:10

f 2Sa 8:2

g Nu 24:18
2Sa 8:14

h 2Sa 8:1

i Sl 60:9-12

j Dt 23:14

k Sl 18:6

l Sl 118:8
Sl 146:3, 4m 1Sa 2:4
2Sa 22:40
Is 40:29-31

n Sl 44:5

KAP. 109

o Sl 33:1

Kolumna 2

a 2Sa 15:2, 3
Sl 31:18b 2Sa 15:12
2Sa 16:5-7
Sl 69:4

c 2Sa 13:39

d Sl 35:11, 12
Sl 38:19, 20

e Sl 55:12-14

f Is 1:15
Mik 3:4g Sl 55:23
Mt 27:5

h Ech 1:16-20

Xbet'bun yok'ik chalik jutbil
k'op* ta jtjolal;^a3 te joyolik ta jpat jxokon cha-
lik k'usitik tsyayijesvan
xchi'uk ta jech no'ox
tskontrainikun.^b4 Li spakol yak'ojbeikun ti k'an-
vanemune ja' ti la stik'bei-
kun jmule;^c
pe jech-o ta jpas orasion.5 Chopol tspakbeikun sutel
li k'usi lek jpasojbeike^d
xchi'uk ak'o mi jk'anojik,
sp'ajojikun.^e6 Ak'o chapanatuk yu'un
li buch'u toj chopole;
ak'o teuk xva'i junuk jtik'-
mulil ta sbats'ik'ob.7 Ak'o yich' ael ti oy smul*
k'alal chich' chapanele;
jech xtok, ja'uk jun mulil
xk'ot k'alal tspas
orasione.^f8 Ak'o mu jaluk xkuxi;^g
yanuk xa-o buch'u sbain
li k'usi to'ox sbainoje.^h9 Ak'o komikuk ta me'on
li xnich'nabe*
xchi'uk komuk ta me'on
ants li yajnile.10 Yalél muyelikuk ta k'an
limoxna li xnich'nabe,*
ti bu nakalik ti lilijeme ak'o
lok'ikuk batel te sventa
xbat sa' sve'elik.11 Ich'batuk batel yu'un j-ak'-
ch'om tak'in* skotol
li k'usitik oy yu'une
xchi'uk ak'o elk'anbatuk batel
yu'un yan krixchanoetik
li k'usitik oy yu'une.12 Ch'abaluk buch'u
xk'uxubinat*
xchi'uk mu'yukuk buch'u
xk'uxubinat li xnich'nab
ti me'on komemike.

109:2 *O «nopbil k'op; epal k'op».
109:7 *O «toj chopol». 109:9, 10 *Li-
teral «skeremtake». 109:11 *O «Ak'o
xlaj ta spets' j-ak'ch'om tak'inetik».
109:12 *O «x-ak'bat ta ilel tuk'il k'ane-
lal».

- 13** Ak'o yich' lajesel li snitululale;^a
ak'o yich' tup'bel sbi
li ta jk'ol kuxlejale.
- 14** Ak'o svules ta sjol Jeova
li spaltail* smoltotake^b
xchi'uk ak'o mu xich' tup'bel
smul li sme'ike.
- 15** Teuk-o ta sjol Jeova
li k'usitik spasojike
xchi'uk ak'o ch'ayuk sk'oplal
sbiik li ta balumile.^c
- 16** Yu'un li vinik taje mu'yuk vul
ta sjol laj yak' ta ilel slekil
yo'onton,^{*d}
yu'un ja' no'ox laj yak' ta
yo'onton snutsel li vinik
ti chil svokole,^e ti povree
xchi'uk ti yayijem yo'onton
sventa tsmile.^f
- 17** Ja' xljaj-o li chopol k'optava-
neje, ja' yu'un jech k'ot ta
stojolal ek;
mi jutebuk oy ta yo'onton
ti sta bendision li yantike,
ja' yu'un mu'yuk laj yich'
jtosuk bendision ek.
- 18** La sk'u'in k'ucha'al sk'u' spok'
li chopol k'optavaneje
xchi'uk och batel ta yut
sbe'k'tal k'ucha'al vo',
xko'olaj k'ucha'al aseite och
batel ta sbakiltak.
- 19** Li chopol k'optavanej tspase
ja'uk jech k'ucha'al k'u'il
pok'il ti chpix-o sba stuke^g
xchi'uk jechuk k'ucha'al chu-
kil ti xchukinoj skotol orae.
- 20** Taje ja' li stojobil ch-ak'bat
yu'un Jeova li buch'u
tskontrainune^h
xchi'uk li buch'utik toj chopol
chalik jk'oplale.
- 21** Yan li vo'ote, Kajval Jeova
ti Muk'ul Jpasmantalote,
lekuk k'usi xapas ta jtojolal
ta skoj li abie.ⁱ
Koltaun, yu'un toj lek li tuk'il
k'anelal avu'une.^j

109:14 *O «li xchopilil». **109:16** *O
«tuk'il k'anelal yu'un».

KAP. 109

- a Si 37:28
b 2Sa 3:28, 29
2Sa 21:1
c Si 34:16
d Snt 2:13
e Si 10:2
f 2Sa 16:11
2Sa 17:1, 2
Si 37:32
g Si 109:29
h 2Sa 17:23
i Si 25:11
Si 31:3
j Si 36:7
Si 69:16
Si 86:5

Kolumna 2

- a Si 40:17
b Si 102:4
c Si 31:11
d Si 22:7
Mt 27:39
e Si 35:26
f Si 22:22

KAP. 110

- g Ro 8:34
Ef 1:20
Ebr 8:1
Ebr 12:2
h Mt 22:43, 44
Mr 12:36
Lu 20:42, 43
Ech 2:34, 35
1Ko 15:25
Ebr 1:3, 13
Ebr 10:12, 13

- 22** Yu'un mu xpak ku'un jk'oplal
xchi'uk abol jba^a
xchi'uk yayijem li ko'ontone.^b
- 23** J-ech'elbeun no'ox k'ucha'al
nak'obal ti tsakch'ay batele;
kuchbilun batel k'ucha'al jkot
k'ulub.
- 24** Chpux sba sjol kakan ta
skoj li ayunoe;^{*c}
bakun xa xchi'uk stuk xa
jbakil.[#]
- 25** Solel tslabanikun tajak.^c
Sjim xa sjolik k'alal
chilikune.^d
- 26** Kajval Jeova, Dios ku'un,
koltaun;
koltaun ta skoj li tuk'il
k'anelal avu'une.
- 27** Kajval Jeova, ak'o sna'ik
ti ja' yabtel ak'obe;
ti vo'ot la apas taje.
- 28** Ak'o chopol k'optavanikuk,
yan li vo'ote chavak'
bendision.
Ak'o ta k'exlaluk xkomik k'a-
al chlik stsakikun ta k'ope,
pe ak'o kuxetuk yo'onton
li avajtunele.
- 29** Ak'o pixil xkomik ta k'exlal li
buch'utik tsa'ikun ta k'ope;
ak'o pixil xkomik ta k'exlal
k'ucha'al natil k'u'il ti
ch'abal sk'obe.^e
- 30** Tsots ts'kupil k'opta Jeova
li kee;
ta yeloval epal krixchanoetik
ta jk'upil k'opta.^f
- 31** Yu'un te tsva'an sba ta sbats'i-
k'ob li buch'u abol sbae,
sventa tspoj lok'el ta stojolal
li buch'utik chalik ti oy
smule.

Sk'ejimol David.

110 Li Jeovae xi laj yalbe
li Kajvale:
«Chotlan ta jbats'ik'ob^g
ja' to mi laj kak' ta skajleb
avakan li avajkontratake».^h

109:24 *K'elo Glosario, ayuno. #Lite-
ral «ch'abal xa jbe'k'tal, ch'abal xa jxepu'-
al (j-aseiteal)».

2 Li Jeovae tstoy muyel avaxton sventa mu teuk no'ox ta Sion chapas mantal, xi chale:

«Paso batel mantal ta stojolal li avajkontratake».^a

3 Li ateklumale chlok' ta yo'onton tskolta sbaik k'alal tsta sk'ak'alil chavik' batel ta pask'op li avajsoltarotake.*

Li jtsop keremetike xko'olajik k'ucha'al ts'ujul ti chyal k'alal ja' to tsakub tale.

K'upil sba xvinajik xchi'uk ch'ulik.

4 Xi yak'oj ye ta melei li Jeovae xchi'uk mu'yuk bu tsjel li k'usi tsnope:*

«jPaleot jech k'ucha'al li Mel-kisedeke,^b

sbatel osil chakom ta paleal!».^c

5 Te oy ta abats'ik'ob li Jeovae;^d

tslilin ajvaliletik li ta yorail sk'ak'al yo'ontone.^e

6 Chchapan li muk'tik lumetike;^f

tsnojes ta animaetik li balumile.^g

Tslilin li jnitvanej* ta sjunlej balumile.

7 Chuch'be* ya'el li beo' ti te oy ta bee.

Jech oxal, lek ta stoy-o sjol.

111 jK'upil k'optaik li Jeovae!^{*h}

⌌ [alef]

Ta sjunul ko'onton ta jk'upil k'opta li Jeovae!

⌌ [bet]

ti bu tsobol li buch'utik tuk'ike xchi'uk li ta tsobobbaile.

110:3 *O «li ta sk'ak'alil chlok' batel li avajsoltarotake». 110:4 *O «mu'yuk tsutes yo'onton». 110:6 *Literal «joli-lil». 110:7 *Ja' sk'oplal «li Kajval» xi ta versikulo 1. 111:1 *O «jAleluyal». Taje ja' sk'an xal «jK'upil k'optaik Ja!», li Jae ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 110

a Si 2:8, 9
Si 45:4, 5
Mt 28:18
Ap 6:2
Ap 12:5
Ap 19:11, 15

b Je 14:18
Ebr 5:5, 6
Ebr 6:19, 20
Ebr 7:3, 11

c Ebr 7:21, 28

d Si 16:8

e Si 2:2
Ro 2:5
Ap 11:18
Ap 19:19

f Si 79:6

g Jer 25:31-33

KAP. 111

h Si 68:4
Si 113:1
Ap 19:1

i Si 9:1

Kolumna 2

a Si 98:1
Si 139:14
Ap 15:3

b Si 77:12
Si 143:5

c Si 103:17

d Dt 31:19
Jos 4:5-7

e Eks 34:6
Snt 5:11

f Si 37:25
Mt 6:33

g Si 89:34
Si 105:8

h Si 44:2
Si 105:44

i Dt 32:4

j Si 19:8
Is 55:10, 11

k Si 19:9

l Eks 15:13
Lu 1:68
Ap 7:10

⌌ [guimel]

2 Toj muk'tik li yabteltak Jeovae;^a

⌌ [dalet]

chchanbeik sk'oplal li buch'utik oy ta yo'onton tsk'an tsna'ike.^b

⌌ [e]

3 Li k'usitik spasoje chak' ta ilel li smuk'ulale xchi'uk li yutsilale

⌌ [waw]

xchi'uk te oy-o sbatel osil li stuk'ilale.^c

⌌ [sayin]

4 Ja' oy ta sba tsvules ta jolil li k'usitik labalik sba spasoje.^d

⌌ [jet]

Oy xk'uxul yo'onton xchi'uk chk'uxubinvan li Jeovae.^e

⌌ [tet]

5 Tsmak'lin li buch'utik chi'taate.^{*f}

⌌ [yod]

Te oy-o ta sjol sbatel osil li stratoe.^g

⌌ [kaf]

6 Ta sventa li k'usitik la spase laj yak'be yil sju'el li steklumal

⌌ [lamed]

k'alal laj yak'be yu'unin li xrextok* muk'tik lumetike.^h

⌌ [mem]

7 Melelik xchi'uk tuk'ik li yabteltak sk'obe;ⁱ

⌌ [nun]

stak' jpat-o ko'ontontik yu'un skotol li k'usi chale.^j

⌌ [samek]

8 Xu' jpat-o ko'ontontik avie xchi'uk ta sbatel osil;

⌌ [ayin]

tuk' pasbil xchi'uk melelik.^k

⌌ [pe]

9 Spojok lok'el li steklumale.^l

⌌ [sade]

Laj yal mantal ti sk'an xjalij sbatel osil li stratoe.

111:5 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
111:6 *O «spukulalik; sparteik».

ⲡ [kof]

Ch'ul li sbie xchi'uk toj labal
sba.^a

Ⲛ [rex]

- 10 Li k'usi ba'yel sk'an pasel
sventa xijp'ijube ja' ti
jxi'tatik li Jeovae.^b

Ⲩ [xin]

Skotol li buch'utik chch'un-
beik li smantaltake chak'ik
ta ilel ti oy lek sp'ijilike.^c

Ⲛ [taw]

Ak'o yich' k'upil k'optael ta
sbatel osil.

112

iK'upil k'optaik
li Jeovae!^{*d}

Ⲡ [alef]

Xmuyubaj no'ox li buch'u
xi'taoj[#] Jeovae,^e

Ⲕ [bet]

ti tsk'upinbe tajek li smantal-
take.^f

ⲓ [guimel]

- 2 Li snitulalale lek xu' yu'unik
li ta balumile,

Ⲛ [dalet]

jech xtok, tsta bendision
snitulal li buch'u tuk'e.^g

Ⲛ [e]

- 3 Oy lek k'usi x-ayan yu'un
xchi'uk oy lek sk'ulejal
li ta snae

Ⲛ [waw]

xchi'uk te oy-o sbatel osil
li stuk'ilale.

Ⲛ [sayin]

- 4 Chojobaj ta stojolal li buch'u-
tik tuk'ike, xko'olaj k'ucha-
al sakil osil ti chojobaj ta
ik'al osile.^h

Ⲛ [jet]

Oy slekil yo'onton, oy xk'uxul
yo'ontonⁱ xchi'uk tuk'.

Ⲩ [tet]

- 5 Lek chbat xkuxlejal li buch'u
ta sjunul yo'onton* chak' ta
ch'om li k'usitik oy yu'one.^j

112:1; 113:1 *O «iAleluja!». Taje ja' sk'an
xal «iK'upil k'optaik Ja», li Jae ja' skom-
kom bi li Jeovae. 112:1[#] K'elo Glosario,
xi'tael Dios. 112:5 *O «ta slekil yo'on-
ton».

KAP. 111

- a Sl 89:7
ls 6:2, 3
Lu 1:49
Ap 4:8
b Job 28:28
Pr 1:7
Ekl 12:13
c Dt 4:6
Jos 1:7, 8
1Re 2:3
Sl 119:100
2Ti 3:14, 15

KAP. 112

- d Eks 15:2
Ap 9:1
e Sl 111:10
f Sl 1:1, 2
Sl 40:8
g Sl 25:12, 13
Sl 37:25, 26
h Sl 97:11
1Pe 2:9
i Lu 6:36
Ef 4:32
j Dt 15:7, 8
Sl 41:1
Pr 19:17
Lu 6:34, 35
Ech 20:35
Ebr 13:16

Kolumna 2

- a Sl 15:5
Sl 125:1
b Ne 5:19
Pr 10:7
c Sl 27:1
Pr 3:25
d Sl 62:8
ls 26:3
e Pr 28:1
f Sl 59:10
g Dt 15:11
Pr 11:24
Pr 19:17
h Dt 24:12, 13
2Ko 9:9
Ebr 6:10
i Pr 11:7

Ⲛ [yod]

Tuk' li k'usitik tspase.

Ⲕ [kaf]

- 6 Mi ja'uk bu chich' nikesel.^a

Ⲛ [lamed]

Nabil-o sk'oplal sbatel osil
li buch'u tuk'e.^b

Ⲛ [mem]

- 7 Mu'yuk chi' ta skoj li chopol
a'yejetike.^c

Ⲛ [nun]

Staoj-o yav li yo'ontone,
spatoj-o yo'onton ta
stojolal Jeova.^d

Ⲕ [samek]

- 8 Tsots lek li yo'ontone,*
mu'yuk bu chi';^e

Ⲛ [ayin]

va'un te sk'elaj k'alal chich'
tsalel li yajkontratake.^f

Ⲛ [pe]

- 9 Mu p'isbiluk no'ox ti k'u yelan
la spuke; laj yak'be
li povreetike.^g

Ⲛ [sade]

Te oy-o sbatel osil li stuk'i-
lale.^h

ⲡ [kof]

Chich' toybel sk'oplal li stsa-
tsale* xchi'uk chich' k'upil
k'optabel.

Ⲛ [rex]

- 10 Chak' venta li buch'u toj
chopole, va'un chopol chil.

Ⲩ [xin]

Chk'ux stanal ye, va'un
chch'ay batel sk'oplal.

Ⲛ [taw]

Chch'ay sk'oplal k'usi oy
ta yo'onton li buch'u toj
chopole.ⁱ

113

iK'upil k'optaik
li Jeovae!^{*}

Vo'oxuk li yajtuneloxuk
Jeovae, k'upil k'optaik,
k'upil k'optabeik li sbi
Jeovae.

- 2 Ak'o yich' k'upil k'optabel
li sbi Jeova

112:8 *O «Jp'el yo'onton». 112:9 *Lite-
ral «li xulube».

avi xchi'uk k'alal to ta sbatel osile.^a

3 Ak'o yich' k'upil k'optabel sbi Jeova^b

ta slok'eb k'ak'al k'alal to smaleb k'ak'al.

4 Li Jeovae ja' mas toyol oy, ja' mu sta li muk'tik lumetike;^c li smuk'ulale ja' mas toyol oy, ja' mu sta li vinajele.^d

5 ĴBuch'u la xko'olaj jech k'ucha'al li Jeova Dios^e ku'untik

ti te nakal* ta toyole?

6 Tsnijan sba yalel sventa tsk'el li vinajel xchi'uk balumile,^f

7 tstoy likel ta pukuktik* li buch'u bik'it yak'oj sbae, tstoy likel ta tantik* li buch'u abol sba^g

8 sventa te xchotan xchi'uk li bankilaletike,

li bankilaletik ta steklumale.

9 Chak'be sna li ants ti mu sna' x-alaje,

ti xk'ot ta me'il ti xkuxet yo'onton xchi'uk yalabe.^{*h} ĴK'upil k'optaik li Jeovae![#]

114 K'alal lok' tal ta Ejipto li Israele,ⁱ

k'alal lok' tal snitilulal Jakob ta jun jteklum ti yan-o sk'opike,

2 li Judae ja' xch'ulna Dios k'ot, ja' la sventain li Israele.^j

3 Laj yil li nabe, va'un jatav;^k valopat sut li Jordane.^l

4 P'itik k'ucha'al tot chij li vitsetike;^m p'itik k'ucha'al ch'iom chij li bik'tal vitsetike.

5 Nab, Ĵk'usi la apas ti lajatave?ⁿ

Jordan, Ĵk'u yu'un ti valopat lasute?^o

113:5 *O «te chotal ta xchotleb sventa ajvalil». 113:7 *O «lumtik». #O ja' van sk'opial «ta ch'ayob k'a'ep». 113:9 *Literal «skeremtake». #O «ĴAeluya!». Taje ja' sk'an xal «ĴK'upil k'optaik Ja», li Jae ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 113

a 1Kr 16:36

1Kr 29:10

Sl 106:48

b Sl 72:19

Sl 86:9

Is 59:19

Mal 1:11

c Sl 97:9

Sl 99:2

d 1Re 8:27

e Eks 15:11

f Sl 18:35

Sl 138:6

Is 57:15

Is 66:2

g 1Sa 2:7

h 1Sa 2:5

Is 54:1

KAP. 114

i Eks 12:41

j Eks 6:7

Eks 19:6

Dt 32:9

k Eks 14:21

l Jos 3:16

m Eks 19:18

Jun 5:4

n Eks 15:8

o Jos 4:23

Kolumna 2

a 1Kr 16:29, 30

b Eks 17:6

Nu 20:11

Dt 8:14, 15

Sl 107:35

KAP. 115

c Is 48:11

Jn 12:28

d Sl 138:2

e Eks 32:12

Nu 14:15, 16

Dt 32:26, 27

Sl 79:10

f Sl 135:15-18

Is 40:19

Is 46:6

Jer 10:3, 4

Jer 10:8, 9

Ech 19:26

1Ko 10:19

g Aba 2:19

h 1Sa 5:3

Is 46:7

i Aba 2:18

j Is 44:9

k Sl 97:7

6 Vitsetik, Ĵk'u yu'un ti lap'itik k'ucha'al tot chije?

Bik'tal vitsetik, Ĵk'u yu'un ti lap'itik k'ucha'al ch'iom chije?

7 Balumil, nikan ta skoj li Avajvale,

ta skoj li Sdios Jakobe,^a

8 ti ja' li buch'u tspas ta yavil vo' ti noj ta ajtik li muk'ta tone, ti tspas ta nio' li tsatsal tone.^b

115 Mu k'usi jtakutik-o li vo'onkutike, Kajval Jeova, mu k'usi jtakutik-o,

yu'un ja' no'ox sta-o k'upil k'optael li abi^c

ta skoj li tuk'il k'anelal avu'une xchi'uk ti tuk' chavak' abae.^d

2 ĴK'u yu'un xi chal li muk'tik lumetike:

«ĴBu oy li Sdiosike?»^e

3 Te oy ta vinajel li Jdiostike; ja' tspas li k'usi oy ta yo'onton tspase.

4 Ta plata xchi'uk ta oro no'ox pasbil li santoike, yabtel no'ox yok sk'ob krixchanoetik.^f

5 Oy yeik, pe mu xk'opojik;^g oy satik, pe mu x-ilvanik.

6 Oy xchikinik, pe mu k'usi xa'iik; oy sni'ik, pe mu k'usi xa'ibeik yik'.

7 Oy sk'obik, pe mu k'usi stsak yu'unik; oy yakanik, pe mu xanavik;^h mi jset'uk* oy yech'omal snuk'ik.ⁱ

8 Li buch'utik tsmeltsanik san-toetike ja' jech chko'olajik xchi'ukik,^j

ja' jech chk'ot ta stojolalik ek li buch'utik spatoj yo'ontonik ta stojolal li santo-etike.^k

115:7 *O «jutebuk».

- 9 Jteklum Israel, pato avo'ontonik ta stojolal li Jeovae,^a yu'un ja' tskoltaoxuk xchi'uk ja' a-eskudoik.^{*b}
- 10 Snitulal Aaron,^c pato avo'ontonik ta stojolal li Jeovae, yu'un ja' tskoltaoxuk xchi'uk ja' a-eskudoik.^{*}
- 11 Vo'oxuk ti axi'taojik[#] li Jeovae, pato avo'ontonik ta stojolal li Jeovae,^d yu'un ja' tskoltaoxuk xchi'uk ja' a-eskudoik.^{*e}
- 12 Chak'butik bendision li Jeovae xchi'uk mu xch'ayutik ta sjol; chak'be bendision li jteklum Israele;^f chak'be bendision li snitulal Aarone.
- 13 Ch-ak'batik bendision yu'un Jeova li buch'utik chi'taika, ch-ak'batik bendision ta bik'ti ta muk'.
- 14 Cha-epajik yu'un li Jeovae, li vo'oxuke xchi'uk li avalab anich'nabike.^{*g}
- 15 Ak'o yak'boxuk bendision li Jeovae,^h ti ja' Jpasvanej yu'un vinajel xchi'uk balumile.ⁱ
- 16 Ja' yu'un Jeova li vinajele,^j pe li balumile ja' yak'ojbe li krixchanoetike.^k
- 17 Mu'yuk tsk'upil k'optaik Jeova^{*} li animaetike;^l mi junuk buch'u jech tspas li buch'u batem xa ta mukinale.^{*m}
- 18 Yan li vo'onkutike ta jk'upil k'optakutik Jeova^{*} li avie xchi'uk k'alal to ta sbatel osil. jK'upil k'optaik li Jeovae![#]

115:9-11 *O «amakobbaillik». 115:11 #K'elo Glosario, xi'tael Dios. 115:14 *Literal «li akerektakike». 115:17, 18 *Literal «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. 115:17 #Literal «ti bu ts'ijile». 115:18 #O «jAleluya!». Taje ja' sk'an xal jK'upil k'optaik Ja!, li Jae ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 115

a Pr 3:5

b Dt 33:29
SI 33:20

c Eks 28:1

d Pr 16:20

e SI 84:11

f Je 12:2

g Je 13:16

h SI 3:8

i SI 96:5

j Is 66:1

k Je 1:28
SI 37:29
Is 45:18
Ech 17:26l SI 6:5
Ekl 9:5

m SI 31:17

Kolumna 2

KAP. 116

a SI 18:6

b SI 34:15

c Is 38:10

d SI 18:4
SI 38:6e SI 34:6
Ro 10:13

f Dt 32:4

g Eks 34:6
Ne 9:17
Da 9:9

h SI 19:7

i SI 56:13
SI 94:18

j 2Ko 4:13

k Ro 3:4

116 Jk'anoj li Jeovae, yu'un chchikinta^{*} li yech'omal kee, chchikinta k'alal xivokolet ta jk'an koltaele.^a

- 2 Yu'un ts'tsetan tal xchikin ta jtojolal^{*b} xchi'uk ta jk'anbe vokol yo' to kuxulune.[#]
- 3 La sts'otun ta xch'ojon li lajelale; stsakojun li Mukinale.^{*c} La stsalun li vokolil xchi'uk at-o'ontone.^d
- 4 Pe la jk'anbe vokol ta sbi li Jeovae:^e «jKajval Jeova, pojun lok'el!».
- 5 Oy xk'uxul yo'onton^{*} xchi'uk tuk' li Jeovae;^f chk'uxubinvan li Jdiostike.^g
- 6 Li Jeovae chchabi li buch'u mu'yuk sp'ijile.^h Laj kich' bik'tajesbel jk'oplal, va'un ja' la skoltaun.
- 7 Ak'o jta yan velta li xkuxobil ko'ontone, yu'un toj lek yo'onton ta jtojolal li Jeovae.
- 8 Akoltaojun lok'el li ta lajelale, akoltaojun sventa mu teuk xmalmun ya'lel jsat ta ok'el xchi'uk sventa mu xch'ulp'ij^{*} kakan.ⁱ
- 9 Te oyun-o ta stojolal Jeova li ta balumil ti bu oy li k'usitik kuxajtike.
- 10 Lik'opoj ta skoj ti oy xch'unel ko'onton/ ta stojolal Diose; laj kil tajej jvokol.
- 11 Li vo'one lixi' tajej xchi'uk xi laj kale: «Jut'kop^{*} skotol li krixchanoetike».^k

116:1 *O ja' van sk'oplal «K'anvanemun ta skoj ti chchikintabun Jeova». 116:2 *O «tsnjan sba sventa xchikintabun». #Literal «ti jayib jk'ak'alile». 116:3 *Literal «la staun li vokolil chak' Seole». 116:5 *O «slekil yo'onton». 116:8 *O «sts'ulp'ij». 116:11 *O «Jnopk'op; J-epalk'op».

- 12 ĆK'usi xa ono'ox ta jtojbe-o Jeova skotol li k'usitik lek spasoj ta jtojole?
- 13 Ta xkuch* li sbel kopa sventa jtojbe ta vokol ti la spojune xchi'uk ta jk'anbe vokol ta sbi li Jeovae.
- 14 Ta jpas li k'usi kak'oj ke ta jpas ta stojolal Jeova k'alal te sk'el'oj sjunul li steklumale.^a
- 15 Tsots sk'oplal* chil Jeova k'alal chcham li buch'utik tuk' yak'oj sbaik ta stojolale.^b
- 16 Kajval Jeova, ta jk'anbot vokol, yu'un avajtunelun. Avajtunelun, ja' skeremun li ants ti avajtunele. Atitunojun lok'el li ta jch'ojonale.^c
- 17 Chkak'bot li milbil matanal sventa jtojbot ta vokole;^d ta jk'anbe vokol ta sbi li Jeovae.
- 18 Ta jpas li k'usi kak'oj ke ta jpas ta stojolal Jeova^e k'alal te sk'el'oj sjunul li steklumale,^f
- 19 te ta yamak'il* sna Jeova,^g te ta o'lol ti bu oyote, Jerusalem. ĆK'upil k'optaik li Jeovae!^h
- 117** Akotolik muk'tik lumetik, k'upil k'optaik li Jeovae;ⁱ akotolik jteklumetik, albeik slekikal.^j
- 2 Yu'un toj muk' li tuk'il k'anelal yu'un ta jtojolaltike;^k jech-o sbatel osil/ ti tuk' chak' sba li Jeovae.^m ĆK'upil k'optaik li Jeovae!ⁿ

116:13 *O «Ta jye' muyel». 116:15 *Literal «Ep sbalil». 116:19 *O «sti'». K'elo Glosario, amak'. 116:19; 117:2 *O «Aleluya!». Taje ja' sk'an xal ĆK'upil k'optaik Ja!, li Jae ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 116

a SI 22:25
Jon 2:9

b 1Sa 25:29
Job 1:12
SI 91:14
Sak 2:8
2Pe 2:9

c SI 107:14

d Le 7:12
SI 50:23

e SI 22:25
SI 76:11

f SI 116:14

g SI 96:8

h Ap 19:1

KAP. 117

i Ap 7:9, 10

j Ro 15:11

k Lam 3:22

l SI 100:5

m SI 25:10
SI 91:4

n SI 111:1

Kolumna 2

KAP. 118

a Mt 19:17

b SI 18:19

c SI 27:1

d Is 51:12
Ro 8:31
Ebr 13:6

e Mt 26:52, 53

f SI 54:7

g SI 40:4
SI 146:3, 4
Jer 17:5

h Ese 29:6, 7

i 2Kr 20:15, 17

118 Albeik kolaval li Jeovae, yu'un li stuke toj lek;^a

te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.

2 Xiuk ak'o yal li Israele:
«Te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une».

3 Xiuk ak'o yalik li snitlulal Aarone:
«Te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une».

4 Xiuk ak'o yalik li buch'utik xi'taojik* Jeovae:
«Te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une».

5 La jk'anbe vokol Jeova* k'alal ja'o oy jvokole;
la stak'bun li Jeovae xchi'uk te laj yak'un ti bu jun ko'ontone.^b

6 Li' xchi'inojun li Jeovae;
mu'yuk chixi'.^c
ĆK'usi xu' spاسبun li jun krixchanoe?^d

7 Li' xchi'inojun li Jeova k'ucha'al jkoltavanej ku'une;^e
chkil k'u yelan chyalik ta lum li buch'utik sp'ajojikune.^f

8 Ja' xlok' venta ti jsa' jnak'obbailtik ta stojolal Jeovae, ja' altik ti jpat ko'ontontik ta stojolal li krixchanoe.^g

9 Ja' xlok' venta ti jsa' jnak'obbailtik ta stojolal Jeovae, ja' altik ti jpat ko'ontontik ta stojolal li bankilale.^h

10 La setiikun skotol li muk'tik lumetike,
pe ta skoj ti laj kak' xch'unel ko'onton ta stojolal li sbi Jeovae,
namajik batel ku'un.ⁱ

11 La setiikun, la smakikun lek ta jujot,

118:4 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 118:5 *Literal «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. *O «ti bu jamalaltike». 118:7 *O ja' van sk'oplal «xchi'uk li buch'utik tskoltaikune».

- pe ta skoj ti laj kak' xch'unel ko'onton ta stojolal li sbi Jeovae, namajik batel ku'un.
- 12** La setiikun k'ucha'al chanul pom, pe lajik ta anil jech k'ucha'al chtup' ta anil sk'ak'al li ch'ixtike. Ta skoj ti laj kak' xch'unel ko'onton ta stojolal li sbi Jeovae, namajik batel ku'un.^a
- 13** Tsots laj kich' xujel batel* sventa xiyal ta lum, pe ja' la skoltaun li Jeovae.
- 14** Ja' jmakobbail li Jeovae* xchi'uk ja' kupal, jech xtok, ja' k'otem ta jkoltavanej ku'un.^b
- 15** X-avetik ta muyubajel ta skarpanaik li buch'utik tuk'ike, tsta skolebalik.* Chak' ta ilel sju'el li sbats'ik'ob Jeovae.^c
- 16** Tstoybe sba sk'oplal stuk li sbats'ik'ob Jeovae; chak' ta ilel sju'el li sbats'ik'ob Jeovae.^d
- 17** Mu'yuk chicham, chikuxi sventa xkalbe sk'oplal li yabteltak Jeovae.*^e
- 18** Tsots tajek laj yak'bun mantal li Jeovae,*^f pe mu'yuk laj yak'un ta sk'ob lajelal.^g
- 19** Jambeikun li yochebaltak tuk'ilale;^h chi-och batel te xchi'uk ta jk'upil k'opta li Jeovae.*
- 20** Taje ja' li ochebal yu'un Jeovae. Te chjelavik batel li buch'utik tuk'ike.ⁱ
- 21** Ta jk'upil k'optaot, yu'un la atak'bun^j

118:13 *O ja' van sk'oplal «Tsots la axujun batel». **118:14, 17-19** *Literal «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **118:15** *O «tspasik kanal».

KAP. 118

a 2Kr 14:11

b Eks 15:2
SI 18:2
Is 12:2c SI 89:13
Is 63:12d Eks 15:6
Is 40:26e SI 6:5
SI 71:17f SI 66:10
SI 94:12

g SI 16:10

h Is 26:2
Ap 22:14

i SI 24:3, 4

j SI 116:1

Kolumna 2

a Is 28:16
Lu 20:17
Ech 4:11
1Ko 3:11
Ef 2:19, 20
1Pe 2:4-7

b Ech 5:31

c Mr 12:10, 11

d Mt 21:7-9
Mt 23:39
Mr 11:7-10
Lu 19:37, 38e SI 18:28
1Pe 2:9f Le 23:34
SI 42:4

g Eks 27:2

h Eks 15:2
Is 25:1

i SI 50:23

j Esd 3:11
SI 118:1

KAP. 119

k 2Re 20:3
Snt 1:25

l SI 19:7

m 2Kr 31:20, 21

xchi'uk lak'ot ta jkoltavanej ku'un.

- 22** Li ton ti la sp'ajik li jva'anej naetike ja' li ton ta chikin na ti mas tsots sk'oplal k'oteme.^a
- 23** Ta stojolal Jeova likem talel taje;^b labal sba chkil ta jsatik.^c
- 24** Li'e ja' li sk'ak'alil yak'ojbe Jeovae; chijmuyubaj tajek xchi'uk xkuxet no'ox ko'ontontik li va' k'ak'ale.
- 25** Jeova, javokoluk, koltaunkutik, abolajan! Jeova, javokoluk, ak'o jpaskutik kanal!
- 26** Ak'o sta bendision li buch'uchtal ta sbi Jeovae;^d te to ta sna Jeova chkak'-botkutik tal bendision.
- 27** Ja' Dios li Jeovae; ja' chak'butik sakil osil.^e Chi'inik batel li buch'utik chbatik ta k'in ti stsakojik k'ob te'e,^f chi'inik batel ja' to mi lak'otik li ta xulubtak skajleb matanale.^g
- 28** Vo'ot Jdiosot xchi'uk ta jk'upil k'optaot; Dios ku'un, ta jtoybot ak'oplal.^h
- 29** Albeik kolaval li Jeovae,ⁱ yu'un li stuke toj lek;^j te oy-o sbatal osil li tuk'il k'anelal yu'une.

N [alef]

- 119** Xmuyubajik no'ox li buch'utik ch'abal spal-tail* ta xkuxlejalike,[#] li buch'utik chch'unbeik smantal Jeovae.^k
- 2** Xmuyubajik no'ox li buch'utik tstsakik ta venta li tojobtasel yu'une,^l li buch'utik ta sjunul yo'onton tsa'ike.^m

119:1 *O «xchopolil». [#]Literal «sbeike». O «li buch'utik oy stuk'il yo'ontoni-ke».

- 3** Mu'yuk tspasik mi jtosuk
li k'usi mu'yuk tuk'e;
te chanavik li ta sbetak
Diose.^a
- 4** Avaloj mantal
ti sk'an xich' ch'unel lek
li k'usitik avaloje.^b
- 5** ¡Oy tajek ta ko'onton
ti jtaojuk-o kav^c
sventa jtsak ta venta
li amantaltake!
- 6** Va'un bi, mu'yuk chkich'
ak'el ta k'exlal^d
k'alal chkak' ta ko'onton
li amantaltake.
- 7** Ta stuk'il ko'onton ta jk'upil
k'optaot
k'alal ta jchan li k'usitik tuk'
k'otem ta nopel avu'une.
- 8** Ta jtsak ta venta li amantal-
take.
Mu me xaviktaun komel.
□ [bet]
- 9** ¿K'uxi xu' sakuk-o xkuxlejal
li jun kerem o jun tsebe?
Ja' k'alal chchabi sba
leke xchi'uk k'alal tspas
k'ucha'al chal ak'ope.^e
- 10** Ta sjunul ko'onton ta jsa'ot.
Mu xavak' ti xik'ejj'uj* lok'el
li ta amantaltake.^f
- 11** Ta jnak' ta ko'onton k'ucha'-
al k'ulejal li k'usi chlok'
ta ave^g
sventa mu jsa' jmul ta
atojolale.^h
- 12** Kajval Jeova, k'upil
k'optabilukot;
chanubtasun li ta
amantaltake.
- 13** Chlok' ta ke
skotol li k'usitik k'otem
ta nopel avu'une.
- 14** Mas ximuyubaj yu'un skotol
li tojbtaseletik avu'une,ⁱ
ja' mu sta li yan k'usitik
ti ep sbalile.^j
- 15** Ta jnopbe sk'oplal*
li k'usitik avaloje^k

119:5 *Literal «ti staojuk-o yav li jbe».
119:10 *O «xik'ejev». 119:15 *O «Ta
jchanbe sk'oplal».

KAP. 119

a Is 38:3

b Dt 5:33

Jer 7:23

Snt 2:10

c SI 51:10

d SI 119:80

e Pr 6:20, 22

f SI 25:5

g SI 112:1

h SI 19:13

SI 37:31

i Jer 15:16

j SI 19:8, 10

SI 119:72

k SI 119:93

SI 119:100

Kolumna 2

a SI 25:10

b Snt 1:23-25

c Is 38:20

d 1Kr 29:15

e Dt 28:15

f SI 119:14

SI 119:168

g Dt 17:18-20

SI 119:105

2Ti 3:16, 17

h SI 22:15

i SI 119:154

SI 143:11

j SI 86:11

xchi'uk te chkak'-o batel
jsat li ta abetake.^a

- 16** Jk'anoy li amantaltake.
Mu'yuk ta jch'ay ta jol
li ak'ope.^b

¡ [guimel]

- 17** Oyuk slekil avo'onton
ta jtojolal
sventa xikuxi xchi'uk ti
jtsak ta venta li ak'ope.^c
- 18** Jambun jsat sventa xkil lek
li k'usitik labalik sba ta
amantale.
- 19** Jyanlumun no'ox li ta
balumile.^d
Mu xanak* ta jtojolal
li amantaltake.
- 20** Mu xa jna' k'usi ta jpas ta
skoj ti oy tajek ta ko'onton
skotol ora li k'usitik k'otem
ta nopel avu'une.
- 21** Chatsak ta utel li buch'utik
xtoyot cha'i sbaiké,
li buch'utik chopol k'optabi-
lik ti chk'ejj'ujik* lok'el
li ta amantaltake.^e
- 22** Lok'eso ta jtojolal* li labanel
xchi'uk p'ajele,
yu'un jtsakoj ta venta
li tojbtasel avu'une.
- 23** Ak'o mi jmoy xchotiik
li bankilal j-abteletik
sventa chopol chalbeikun
jk'oplale,
ta jnopbe sk'oplal*
li amantaltake.
- 24** Jk'anoy li tojbtaseletik
avu'une;^f
xko'olaj k'ucha'al viniketik
ti tstojobtasikune.^g

¶ [dalet]

- 25** Patalun ta pukuktik.^{*h}
Kuxul iktaun jech k'ucha'al
avaloje.ⁱ
- 26** Laj kalbot li k'usitik ta
jpase, va'un la atak'bun;
chanubtasun li ta amantal-
take.^j

119:19 *O «xamuk». 119:21 *O «chk'e-
jevik». 119:22 *Literal «Balalino lok'el
ta jba». 119:23 *O «ta jchanbe sk'o-
plal». 119:25 *O «lumtik».

- 27** Ak'bun ka'ibe smelolal
k'usi sk'an xal* li k'usitik
avaloje,
sventa xu' jnopbe sk'oplal#
li k'usitik labalik sba
apasoje.^a
- 28** Solet mu x-och jvayel ta
at-o'onton.
Tsatsubtasun jech k'ucha'al
avaloje.
- 29** Lok'eso ta jtjolal li sbelel
lo'lavaneje^b
xchi'uk ak'bun kil ti lek
chavilune, ak'bun jchan
li amantale.
- 30** Ja' jtamoj batel li sbelel
tuk'ilale.^c
Jna'oj ti tuk' li k'usitik
k'otem ta nopel avu'une.
- 31** Nap'alun ta stojolal
li tojbtasel avu'une.^d
Kajval Jeova, mu xavak' ti
ta k'exlal xikome.^e
- 32** Oy tajak ta ko'onton chibat*
li ta sbelel amantaltake,
yu'un chavak' ti jch'unej
mantaluk li ko'ontone.^f
- † [e]
- 33** Kajval Jeova, ak'bun kil'
sbelel li amantaltake,
va'un ja' ta jtam-o batel.^g
- 34** Ak'bun jp'ijil
sventa jtsak ta venta
li amantale
xchi'uk ti jch'un ta sjunul
ko'ontone.
- 35** Beiltasun* batel li ta sbelel
amantaltake,^h
yu'un toj k'upil sba chka'i.
- 36** Tijbun ko'onton sventa jk'an
li amantaltake,
ma'uk li k'usi ta jk'an jtuke.ⁱ
- 37** Joyp'ino batel jsat sventa
mu xil li k'usi mu k'usi
xtun-oe;/
ak'o xanavkun ta abe sventa
kuxul xikom-o.

119:27 *Literal «sbelel». #O «jchanbe sk'oplal». **119:32** *Literal «Ta xi-anilaj batel». #O ja' van sk'oplal «vo'ot avak'oj ti mu'yukuk xchibet li ko'ontone». **119:35** *O «Teuk xixanav avu'un».

KAP. 119

a SI 145:5

b SI 141:4
Pr 30:8

c Jos 24:15

d SI 19:7

e SI 25:20
SI 119:80f Is 48:17
Jn 6:45
Snt 1:5

g SI 119:112

h SI 23:3

i Lu 12:15
1Ti 6:10
Ebr 13:5j Nu 15:39
Pr 4:25
Pr 23:4, 5

Kolumna 2

a SI 19:9
SI 119:75b SI 51:1
SI 90:14

c SI 119:76

d SI 119:33

e SI 118:5

f Ro 1:16

g Job 23:12
SI 119:174
Ro 7:22

h SI 119:127

i SI 119:23
SI 119:71

- 38** K'otuk ta pasel avu'un
li k'usi avalojbun
chapas
sventa xavich' xi'taele.*
- 39** Lok'eso li jvokol ti chixi'oe,
yu'un lek li k'usitik k'otem ta
nopel avu'une.^a
- 40** K'elavil ti oy tajak ta ko'on-
ton li k'usitik avaloje.
Kuxul iktaun ta skoj
li atuk'ilale.
† [waw]
- 41** Kajval Jeova, ak'bun kil
li tuk'il k'anelal
avu'une,^b
koltaun jech k'ucha'al
avaloj chapase;^c
- 42** va'un bi ta jtak'be sutel
li buch'u chchopul
k'optaune,
yu'un jptajoj ko'onton
li ta ak'ope.
- 43** Mu me jset'uk* xapoj lok'el
ta ke li k'usi melel ta
ak'ope,
yu'un jptajoj ko'onton yu'un#
li k'usi k'otem ta nopel
avu'une.
- 44** Mu'yuk chikita-o jba ta
xch'unel li amantale,
sbatel osil jech ta jpas.^d
- 45** Xital xibat no'ox ti bu jun
ko'ontone,^e
yu'un ta jsa' li k'usitik
avaloje.
- 46** Chkalbe sk'oplal ta stojolal
ajvaliletik li tojbtaseletik
avu'une
xchi'uk mu'yuk chik'exav.^f
- 47** Jk'anoj li amantaltake,
jech xkal, jk'anoj.^g
- 48** Jtojoj muyel jk'ob ta jk'o-
ponot ta skoj ti jk'anoj
li amantaltake^h
xchi'uk ta jnopbe sk'oplal*
li amantaltake.ⁱ

119:38 *O ja' van sk'oplal «ti jech chapasbe li buch'utik chi'taikote». K'elo Glosario, xi'tael Dios. **119:43** *O «ju-tebuk». #O «jmalaoj». **119:45** *O «ti bu jamalaltike». **119:48** *O «ta jchanbe sk'oplal».

† [sayin]

- 49** Vuleso me ta ajol li k'usi avalojbun*
ti ja' avak'ojbun-o spatobil ko'ontone.[#]
- 50** Taje ja' tspatbun ko'onton k'alal oy jvokole,^a
yu'un ja' kuxulun yu'un li k'usi avaloje.
- 51** Solel sp'ajojikun li buch'utik xtoyet cha'i sbaike,
pe mu'yuk k'ejp'ujemun* lok'el li ta amantale.^b
- 52** Kajval Jeova, xvul ta jol li k'usitik k'ot ta nopel avu'un ta vo'nee^c
xchi'uk ja' tspatbun ko'onton.^d
- 53** Ilinemun ta jyalet ta skoj li buch'utik toj chopolike,
ti chiktaik li amantale.^e
- 54** K'otem ta jk'ejimol li amantaltake,
buyuk no'ox nakalun.*
- 55** Kajval Jeova, chvul ta jol li abi ta ak'obaltike,^f
taje ja' sventa jch'un li amantale.
- 56** Ja' jech nopem xka'i spasel tal taje,
yu'un jtsakoj ta venta li amantaltake.
- ‡ [jet]
- 57** Jeova, vo'ot k'otemot ta jparte;^g
kak'oj ke ta jch'un li ak'optake.^h
- 58** Ta sjunul ko'onton ta jk'an ti lekuk xavilune;ⁱ
ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolal/ jech k'ucha'al avaloj chapase.
- 59** Jchajoj lek ta k'elet ti bu chixanave,
sventa xisut tal xchi'uk ti jtam batel li tojebtaseletik avu'une.^k

119:49 *O «li k'usi avalojbun chapas». #O «ti ja' avak'oj jmalae». **119:51** *O «k'ejevemun». **119:54** *O «li ta na bu nakalun k'ucha'al jyanlume».

KAP. 119

a Sl 94:19
Ro 15:4

b Sl 119:157

c Nu 16:5
Dt 1:35, 36
Dt 4:3

d Ro 15:4

e Sl 119:158
Sl 139:21
Pr 28:4f Sl 63:6
Is 26:9

g Sl 16:5

h Eks 19:8

i Sl 51:17

j Sl 57:1

k Sl 119:101
Ef 5:15

Kolumna 2

a 2Kr 29:1, 3

b 1Sa 26:8, 9
2Kr 29:1, 2

c Sl 42:8

d Pr 13:20

e Sl 33:5
Sl 104:13f 1Re 3:9
Sl 94:10
Da 2:21
Flp 1:9

g Sl 119:11

h Sl 86:5
Mr 10:18

i Is 48:17

60 Ta jsuj jba xchi'uk mu'yuk chijalij
sventa jch'un li amantaltake.^a

61 La sts'otun ta xch'ojonik li buch'utik toj chopolike,
pe mu'yuk la jch'ay ta jol li amantale.^b

62 Chilik ta o'lol ak'obal sventa jtojobot ta vokol^c
li k'usitik tuk' k'otem ta nopel avu'une.

63 Ja' kamigotak skotol li buch'utik chi'taikote
xchi'uk skotol li buch'utik chch'unik li k'usitik avaloje.^d

64 Kajval Jeova, nojem yu'un balumil li tuk'il k'anelal avu'une;^e
chanubtasun li ta amantaltake.

‡ [tet]

65 Kajval Jeova, lek k'usi apasojbun
jech k'ucha'al avaloje.

66 Chanubtasun sventa xip'ijub batel xchi'uk sventa oyuk yojtkinobil ku'un,^f
yu'un ja' jpatoj-o ko'onton li amantaltake.

67 K'alal mu to'ox bu kiloj jvokole, chik'ejp'uj* to'ox ta be,[#]
pe li avie ta jch'un li k'usi chavale.^g

68 Lek avo'onton^h xchi'uk lelik li avabteltake.
Chanubtasun li ta amantaltake.ⁱ

69 Li buch'utik xtoyet cha'i sbaike tsokesbeikun jk'oplal li ta sjutbil k'opike,*
pe ta sjunul ko'onton ta jch'un li k'usitik avaloje.

119:67 *O «chik'ejev; chits'ep'uj». #O «mu'yuk bu xkak' venta la jsa'ilan tal jmul». **119:69** *O «snopbil k'opike; yepal k'opike».

- 70** Mu'yuk xk'uxul yo'ontonik,*^a
yan li vo'one jk'anoj
li amantale.^b
- 71** Lek ti laj kil jvokole,
sventa jchan li
amantaltake.^c
- 72** Tsots sk'oplal chka'i
li mantal avaloje,^d
ja' mu sta mi oy epal oro
xchi'uk platae.^e
[^] [yod]
- 73** Ja' la spasun xchi'uk la
smeltsanun li ak'obe.
Ak'bun jp'ijil
sventa jchanbe sk'oplal
li amantaltake.^f
- 74** Xmuyubajik k'alal chilikon
li buch'utik xi'taojikote,
yu'un ja' spatobil ko'onton
li ak'ope.*^g
- 75** Kajval Jeova, jna'oj ti tuk'
li k'usitik chk'ot ta nopel
avu'une^h
xchi'uk ti avak'ojbun kastigo
ta skoj ti tuk' chavak'
abae.ⁱ
- 76** Avokoluk, ja'uk ak'o spat-
bun ko'onton li tuk'il
k'anelal avu'une,^j
jech k'ucha'al avalojbun
chapase.
- 77** Oyuk xk'uxul avo'onton ta
jtjotal sventa jechuk-o
kuxulun,^k
yu'un jk'anoj li amantale.^l
- 78** Ak'o yich'ik ak'el ta k'exlal
li buch'utik xtoyet cha'i
sbaike,
yu'un ta jech no'ox*
chak'beikun jvokol.
Yan li vo'one ta jnopbe sk'o-
plal^m li k'usitik avaloje.^m
- 79** Ak'o sutikuk tal ta jtjotal
li buch'utik xi'taojikote,
li buch'utik xojtikin li tojob-
taseletik avu'une.

119:70 *Literal «Mu k'usi cha'i ta yo'ontonik jech k'ucha'al xepu». **119:74, 81** *O «jmalaoj li k'usi chavale». **119:78** *O ja' van sk'oplal «ta jutbil k'opetik». *O «ta jchanbe sk'oplal».

KAP. 119

- a Is 6:10
b Sl 40:8
Ro 7:22
c 1Ko 11:32
Ebr 12:9-11
d Dt 17:18, 19
e Sl 19:7, 10
Pr 3:13-15
f 1Kr 22:12
Job 32:8
g Sl 119:147
h Sl 119:160
i Dt 32:4
Ebr 12:11
j Eks 34:6
Sl 86:5
k Sl 51:1
Sl 103:13
Sl 119:116
Da 9:18
Lu 1:50
l Ro 7:22
m Sl 119:45
- Kolumna 2**
a 1Re 8:58
b Sl 119:5, 6
1Jn 2:28
c Mik 7:7
d Sl 69:3
e Sl 86:17
Sl 102:2
f Sl 119:61
Sl 119:176
g Sl 7:6
Ap 6:9, 10
h Sl 142:6
i Sl 89:2
Sl 119:152
j Dt 7:9

- 80** Ch'abaluk spaltail* ko'onton
k'alal ta jch'un batel
li amantaltake,^a
sventa mu xkich' k'exlalta-
sel.^b
[▷] [kaf]
- 81** Oy tajak ta ko'onton[#]
ti xakoltaune,^c
yu'un ja' spatobil ko'onton
li ak'ope.*
- 82** Tsk'el xa tajak ya'i jsat
li k'usi avaloje^d
k'alal xi chkale: «¿K'usi
to ora chapatbun
ko'onton?».^e
- 83** Yu'un xiko'olaj k'ucha'al yav
vo' pasbil ta nukul ti
takijem ta ch'aile,*
pe mu xch'ay ta jol
li amantaltake.^f
- 84** ¿Jayib to van k'ak'al sk'an
jmala?
¿K'usi to ora chachapan
li buch'utik chilbajini-
kune?»^g
- 85** Tsjok'ik jch'enaltak li
buch'utik xtoyet cha'i
sbaike,
li buch'utik tskontrainik
li amantale.
- 86** Xu' jpat-o ko'onton skotol
li amantaltake.
Ta jech no'ox chilbajinikun
li krixchanoetike,
jkoltaun!^h
- 87** Jutuk xa mu la stup'beikun
jk'oplal li ta balumile,
pe mu'yuk bu la jkomtsan
li k'usitik avaloje.
- 88** Kuxulukun-o avu'un ta skoj
li tuk'il k'anelal avu'une,
sventa jch'un li tojobtasele-
tik avaloje.
[↳] [lamed]
- 89** Kajval Jeova, sbatel osil
te oy-o ta vinajel li ak'ope.ⁱ
- 90** Jech-o tuk' chavak' aba, ak'o
mi x-ech' skotol li jayk'ol
kuxlejale.^j

119:80 *O «xchopolil». **119:81** *O «Ta jik'-o ko'onton». **119:83** *O «ch'ayile».

Lek anakanoj li balumil
sventa staojuk-o yave.^a

- 91** Te oyik-o* avi ta skoj
li k'usitik k'otem ta
nopol avu'une,
yu'un ja' avajtunel skotolik.
- 92** Ti mu'yukuk la jk'an
li amantale,
licham jechuk k'alal ja'o
oy jvokole.^b
- 93** Mi ja'uk bu ta jch'ay ta jol
li k'usitik avaloje,
yu'un ja' kuxulun-o avu'un.^c
- 94** Vo'ot avu'uninojun; kolta-
un me,^d
yu'un ja' jsa'oj li k'usitik
avaloje.^e
- 95** Smala malaik* tslajesbei-
kun jk'oplal li buch'utik
toj chopolike,
yan li vo'one ta jts'etanbe
lek xchikinal li tojbtase-
letik avu'une.
- 96** Ep k'usitik kiloj ti tuk'ike,
pe mas toj ech' xa no'ox lek
li amantaltake.
† [mem]
- 97** ¡Toj ech' xa no'ox jk'anoj
li amantale!^f
Ta jnopbe sk'oplal* skotol
k'ak'al.^g
- 98** Xjelav to jp'ijil yu'un li
amantale, ja' mu sta sp'ijil
li kajkontratake,^h
yu'un te oy-o ta jtojolal
sbatel osil.
- 99** Mas to p'ijun, ja' tsalbil to
komel skotol li jchanub-
tasvanejetik ku'une,
yu'un ta jnopbe sk'oplal*
li tojbtaseletik avu'une.ⁱ
- 100** Vo'on mas xka'ibe smelolal,
ja' mu sta li viniketik ti
mas xa oy sjabilalike,
yu'un ta jtsak ta venta
li k'usitik avaloje.
- 101** Mu jk'an jtam batel li be
ti toj chopole.^j

119:91 *Ja' xkaltik, skotol li k'usitik spa-
soje. **119:95** *O «Smalaajik». **119:97**
*O «Ta jchanbe sk'oplal». **119:99** *O
«ta jchanbe sk'oplal».

KAP. 119

a SI 104:5
Ekl 1:4

b Pr 6:23
Mt 4:4

c Le 18:5
Dt 30:16
Jn 6:63
Ro 10:5

d SI 86:2
Is 41:10

e SI 119:15

f SI 40:8

g SI 1:2

h SI 19:7
Pr 2:6
Pr 10:8

i Mt 11:25
Lu 2:46, 47

j SI 18:23
SI 119:59

Kolumna 2

a SI 19:7, 10
Pr 24:13, 14

b SI 119:100

c SI 97:10
SI 101:3
Pr 8:13
Pr 13:5
Ro 12:9

d SI 43:3
Pr 6:23
Is 51:4
Ro 15:4
2Ti 3:16, 17
2Pe 1:19

e SI 34:19

f SI 119:88
SI 143:11

g SI 50:23
Os 14:2
Ebr 13:15

h Dt 33:10
Is 48:17

i SI 119:61

j SI 119:87

k SI 19:8
SI 119:129
Jer 15:16

sventa xu' jch'un
li amantale.

- 102** Ta sventa li k'usitik k'otem
ta nopol avu'une mu'yuk
chik'ejp'uj* lok'el,
yu'un vo'ot achanubtasojun.
- 103** ¡Toj ech' xa no'ox chi' chka'i
ta jpak'ov* li k'usitik
chavale,
ja' xkom to xchi'il chka'i
ta ke li pome!^a
- 104** Ta skoj li k'usitik avaloje,
la jta-o jp'ijil.^b
Ja' yu'un, jp'ajoj skotol
li jeche' beetike.^c
‡ [nun]
- 105** Li ak'ope ja' k'otem ta kantil
yu'un li kakane
xchi'uk ja' sakjaman batel
yu'un li jbee.^d
- 106** Oy k'usi jamal kaloj ta
jpas ti chk'ot ta pasel
ku'une,
ja' ti ta jtsak ta venta
li k'usitik tuk' k'otem
ta nopol avu'une.
- 107** Kiloj tajek jvokol.^e
Kajval Jeova, kuxul iktaun
jech k'ucha'al avaloje.^f
- 108** Avokoluk, Jeova, k'upiluk
sba xavil li matanaletik
chlok' ta ko'onton ti ta
jk'upil k'optaote^g
xchi'uk ak'bun jchan li k'u-
sitik k'otem ta nopol
avu'une.^h
- 109** Nopajtik no'ox oy ta vokol
li jkuxlejale,
pe mu'yuk ch'ayem ta jol
li amantale.ⁱ
- 110** Li buch'utik toj chopolike
tsk'an tsyakikun ta
pets',
pe mu'yuk kiktaoj li k'usitik
avaloje.^j
- 111** Ja' jparte-o sbatel osil chkil
li tojbtaseletik avu'une,
yu'un ja' xkuxet-o ko'onton
yu'un.^k

119:102 *O «chik'ejev». **119:103** *O
«yak'ol ke».

112 Jp'el ta ko'onton ta jch'un*
skotol ora li amantaltake,
ja' to mi lichame.

☞ [samek]

113 Jp'ajoj li buch'utik xchibet
yo'ontonike,*^a

pe jk'anoj li amantale.^b

114 Vo'ot jnak'obbailot xchi'uk
j-eskudoot,*^c
yu'un ja' spatobil ko'onton
li ak'ope.^{#d}

115 Jpaschoplejaetik, ch'ako
abaik lok'el ta jtojolal^e
sventa jch'unbe smantaltak
li Jdiosé.

116 Ikun me jech k'ucha'al
avalobun chapase,^f
sventa kuxulukun-o;
mu me xavak' ti ta k'exlaluk
xikom ta skoj li k'usi
jpatoj-o ko'ontone.^g

117 Ikun me sventa kolem
xikom;^h

va'un skotol ora chkak'
ta ko'onton li amantal-
take.ⁱ

118 Chap'aj skotol li buch'utik
chk'ejp'ujik* lok'el li ta
amantaltake,^j
yu'un mu meleluk xk'opojik
xchi'uk tsjutik k'op.[#]

119 Chajip lok'el ta balumil
skotol li buch'utik toj
chopolike, jech chajip
lok'el k'ucha'al k'a'ep*
ti mu'yuk sbalile.^k
Jech oxal, jk'anoj li tojobjta-
seletik avu'üne.

120 Ta skoj li axi'taele, chnik
li jbek'tale;
chixi' mi mu jpas li k'usitik
k'otem ta nopel avu'üne.

119:112 *Literal «Ja' te kak'oj batel ko'onton ta xch'unel». **119:113** *O «vini-
ketik ti xch'akoj sba yo'ontoni-
ke». **119:114** *O «jmakobbailot». **#O**
«jmalaoj li k'usi chavale». **119:118**
*O «chk'ejevik». **#O** «tsnopik k'op;
ch-epal k'opojik». **119:119** *Li ta ebreo
k'ope ja' chalbe sk'oplal li sk'a'epal
chlok' tal k'alal chich' unijesel li plata o
li oroe.

KAP. 119

a 1Re 18:21
Ap 3:16

b SI 40:8
SI 119:97

c SI 32:7
SI 91:2

d SI 130:5

e SI 26:5

f Is 41:10

g SI 25:2
Ro 10:11

h Is 41:13

i Jos 1:8
SI 119:48

j 1Kr 28:9
SI 95:10

k Pr 2:22
Pr 25:4, 5
Ese 22:18

Kolumna 2

a SI 69:3
SI 143:7

b SI 119:81

c SI 69:16

d SI 143:10

e SI 119:34
2Ti 2:7
Snt 1:5

f SI 9:19
Jer 18:23

g SI 19:9, 10
SI 119:72
Pr 3:13, 14

h SI 19:8

i SI 119:104

j SI 119:105
Pr 6:23
2Ko 4:6
2Pe 1:19

k SI 19:7
Pr 1:1, 4
2Ti 3:15

l SI 42:1
1Pe 2:2

m 1Sa 1:10, 11
2Sa 16:11, 12
Is 38:9, 20

n Ebr 6:10

☞ [ayin]

121 Ja' jpasoj li k'usi leke
xchi'uk li k'usi tuk'e.
Mu teuk xaviktaun ta sk'ob
li buch'utik chilbajini-
kune.

122 Alo ta jamal ti chakoltaune;
ak'o mu xilbajinun li buch'u-
tik xtoyet cha'i sbaiké.

123 Lubem xa jsat ta smael
ti chakoltavane^a
xchi'uk li k'usi avaloj chapas
ti tuk'e.^b

124 Ak'bun kil li tuk'il k'anelal
avu'üne^c
xchi'uk chanubtasun li ta
amantaltake.^d

125 Avajtunelun; ak'bun jp'ijil^e
sventa xkojtkin li tojobjta-
seletik avu'üne.

126 Jeova, k'ot xa yorail sventa
oyuk k'usi xapas,^f
yu'un mu'yuk la xch'unik
li amantale.

127 Jk'anoj li amantaltake,
ja' mu sta li oroe, ak'o mi
ja' li lekil oroe.^g

128 Jech oxal, tuk' chkil
skotol li k'usi chavak'
ta chanele;^h
jp'ajoj skotol li jeché'
beetike.ⁱ

☞ [pe]

129 Toj labalik sba li tojobjtase-
letik avu'üne.
Jech oxal, ta jtsak ta venta.

130 Chak' talej sakil osil k'alal
chvinaj sk'oplal li ak'ope,^j
chak'be sp'ijil li buch'utik
mu'yuk sp'ijilike.^k

131 Ta jach' lek ke xchi'uk ta jik'
ko'onton,*
yu'un oy tajek ta ko'onton
li amantaltake.^l

132 K'elun talej xchi'uk oyuk
slekil avo'onton ta
jtojolal,^m
jech k'ucha'al k'otem ta no-
pel avu'un ta stojolal li
buch'utik sk'anojik abie.ⁿ

119:128 *O «li k'usi avaloje». **119:131**
*Literal «xitastun».

- 133** Beiltasun lek ta sventa
li k'usi avaloje;
mu xavak' spasun ta mantal
jtosuk li k'usi toj chopole.^a
- 134** Koltaun lok'el* ta sk'ob li bu-
ch'utik ch-ilbajinvanike,
va'un ta jch'un li k'usitik
avaloje.
- 135** Xojobajuk* asat ta jtojolal^b
xchi'uk chanubtasun
li ta amantaltake.
- 136** Solel xmalmun ya'lel jsat,
yu'un mu'yuk chch'unik
amantal li krixcha-
noetike.^c
- S [sade]
- 137** Kajval Jeova, tuk'ot^d
xchi'uk mu'yuk t'ujbil yajval
avu'un k'alal chachapan-
vane.^e
- 138** Tuk' ti k'u yelan chatojob-
tasvane
xchi'uk stak' jpat-o lek
ko'ontonkutik.
- 139** Xko'olaj k'ucha'al k'ok'
xtilun ta ko'onton ta
skoj ti oyot tajek ta
ko'ontone,^f
yu'un xch'ayoj xa ta sjolik
ak'optak li kajkontratake.
- 140** Toj ech' xa no'ox lek li k'usi
avaloje,^g
ja' yu'un jk'anoj.^h
- 141** Mu'yuk tsots jk'oplal xchi'uk
p'ajbilun.ⁱ
Ak'o mi jech, mu'yuk
ch'ayem ta jol li k'usitik
avaloje.
- 142** Te oy-o sbatel osil li k'usitik
tuk' apasoje^j
xchi'uk mel li amantale.^k
- 143** Ak'o mi xtal at-o'onton
xchi'uk vokolil ta jtojolal,
jech-o jk'anoj li amantal-
take.
- 144** Tuk'-o sbatel osil li
tojbtaseletik avu'üne.
Ak'bun jp'ijil' sventa
jechuk-o kuxulun.

119:134 *Literal «Manun lok'el».
119:135 *O «Tse'inuk».

KAP. 119

a SI 19:13
Ro 6:12

b Nu 6:25
SI 4:6

c Ese 9:4
2Pe 2:7,8

d Dt 32:4

e Ap 16:5,7

f 2Re 10:16
SI 69:9
Jn 2:17

g SI 12:6
SI 119:160

h SI 119:97

i SI 22:6,7

j SI 36:6

k Eks 34:6
SI 119:160
Jn 17:17

l SI 119:34

Kolumna 2

a SI 5:3
SI 88:13
Mr 1:35

b SI 63:6
Lu 6:12

c SI 51:1
Is 63:7

d Dt 4:7
SI 46:1
SI 145:18

e SI 19:9
Jn 17:17

f SI 119:144
Ekl 3:14

g SI 9:13

h 1Sa 24:15
SI 43:1

i 2Re 17:15,18
SI 73:27
Pr 15:29

¶ [kof]

- 145** Ta sjunul ko'onton ta
jk'oponot. Kajval Jeova,
tak'bun.
Ta jch'un li amantaltake.
- 146** Xivokolet ta atojolal;
jkoltaun!
Ta jch'un li tojbtaseletik
avu'üne.
- 147** Julavemun xa ono'ox sventa
xivokolet ta jk'an koltael^a
k'alal sk'an to'ox xlok' tal
li xojobal k'ak'ale,
yu'un ja' spatobil ko'onton
li ak'ope.*
- 148** Chvik' jsat ta o'lol ak'obal*
sventa xu' jnopbe sk'oplal*
li k'usi avaloje.^b
- 149** Chikintao li yech'omal ke
ta skoj li tuk'il k'anelal
avu'üne.^c
Kajval Jeova, kuxul iktaun
ta skoj li atuk'ilale.
- 150** Chnopajik tal li buch'utik
toj k'exlal sba stalelalike;
toj nom yak'oj sbaik li ta
amantale.
- 151** Kajval Jeova, nopol oyot
ta jtojolal^d
xchi'uk mel le skotol
li amantaltake.^e
- 152** Vo'ne xa laj kojtikin li tojob-
taseletik avu'üne,
ti lek la anakan sventa xjalij
sbatel osile.^f
- ¶ [rex]
- 153** K'elavil li jvokole xchi'uk
koltaun,^g
yu'un mu'yuk ch'ayem ta jol
li amantale.
- 154** Pakbun jk'oplal xchi'uk
pojun lok'el;^h
kuxulukun-o avu'un jech
k'ucha'al avaloj chapase.
- 155** Nom oy kolebal ta stojolalik
li buch'utik toj chopolike,
yu'un mu'yuk sa'ojik
li amantaltake.ⁱ

119:147 *O «jmalaoj li k'usi chavale».
119:148 *O «k'alal sk'an to'ox li chabi-
vane ta ak'obaltik». *O «jchanbe sk'o-
plal».

- 156** Kajval Jeova, toj ech' xa no'ox li xk'uxul avo'ontone.^a
Kuxulukun-o avu'un ta skoj li atuk'ilale.
- 157** Toj epik li kajkontratake xchi'uk li buch'utik chilbajinikune;^b
pe mu'yuk kiktajoj li tojbtaseletik avu'one.
- 158** Toj chopol chkil li jvalopatinvanejetike,
yu'un mu'yuk chch'unik li k'usi avaloje.^c
- 159** ¡K'elavil! ¡Jk'anoj tajek li k'usitik avaloje!
Kajval Jeova, kuxulukun-o avu'un ta skoj li tuk'il k'anelal avu'one.^d
- 160** Bats'i melel skotol li ak'ope^e xchi'uk te oy-o sbatel osil li k'usitik tuk' k'otem ta nopel avu'one.
✠ [sin o xin]
- 161** Ta jech no'ox tskontrainikun li bankilal j-abteletike,^f
pe li ko'ontone labal sba chil li ak'optake.^g
- 162** Ximuyubaj ta skoj li k'usi avaloje,^h
jech k'ucha'al k'alal oy buch'u tsta epal k'ulejale.
- 163** Jp'ajoj li sjutel k'ope, * bats'i mu jk'an jk'elbe sat,ⁱ
pe jk'anoj li amantale.^j
- 164** Vukub velta ta jk'upil k'optaot ta k'ak'al ta skoj li k'usitik tuk' k'otem ta nopel avu'one.
- 165** Jun tajek yo'ontonik li buch'utik sk'anojik amantale,^k
mu'yuk k'usi chmakbat* yakanik.
- 166** Kajval Jeova, jpatoj ko'onton ti oy k'usi chapas sventa chakoltavane xchi'uk ta jch'un li amantaltake.

119:163 *O «snopel k'ope; epal k'ope».
119:165 *O «cht'ab-o».

KAP. 119

a 1Kr 21:13
SI 86:15
Is 55:7
2Ko 1:3
Snt 5:11

b SI 25:19

c SI 139:21

d SI 119:40, 88
Lam 3:22

e 2Sa 7:28
SI 12:6
Jn 17:17

f SI 119:23

g 2Re 22:19

h Jer 15:16

i SI 101:7
SI 119:29, 104

j SI 1:2

k SI 1:2, 3
Pr 3:1, 2
Is 32:17
Is 48:18

Kolumna 2

a SI 1:2
SI 40:8
Ro 7:22

b SI 139:3
Pr 5:21
Pr 15:11
Ebr 4:13

c SI 18:6

d 1Kr 22:12
Pr 2:3, 5

e SI 63:5
SI 71:17
SI 145:7

f SI 40:9

g SI 60:5

h Dt 30:19
Jos 24:15, 22

i SI 1:2

j SI 9:13, 14
Is 38:19

k SI 95:7
Lu 15:4
1Pe 2:25

l Ekl 12:13

KAP. 120

m SI 18:6

n SI 50:15
Jon 2:1, 2

- 167** Ta jch'un li tojbtaseletik avu'one
xchi'uk jk'anoj ta melel.^a
- 168** Ta jch'un li k'usitik avaloje xchi'uk li tojbtaseletik avu'one,
yu'un venta avu'un skotol li k'usi ta jpase.^b
✠ [tav]
- 169** Kajval Jeova, k'otuk ta atojolal ti xivokolet ta jk'an ak'o xakoltaune.^c
P'ijubtasun jech k'ucha'al avaloje.^d
- 170** Chikintao ti xivokolet ta jk'an koltaele.
Koltaun jech k'ucha'al avaloj chapase.
- 171** Chtanijuk xa lok'el ta ke li ak'upil k'optaele,^e
yu'un avak'oj jchan li amantaltake.
- 172** Ta jk'ejjintabe sk'oplal li k'usi avaloje,^f
yu'un tuk' skotol li amantale.
- 173** Chapaluk xa ak'ob sventa skoltaun,^g
yu'un ja' ta jk'an ta jch'un li k'usitik avaloje.^h
- 174** Kajval Jeova, oy tajek ta ko'onton ti xakoltaune xchi'uk jk'anoj li amantale.ⁱ
- 175** Ak'bun to jkuxlejal sventa xu' jk'upil k'optaot;^j
ak'o skoltaun li k'usitik k'otem ta nopel avu'one.
- 176** K'ejj'ujemun* ta be k'ucha'al jkot ch'ayemal chij,^k Sa'un, yu'un mu'yuk jch'ayoj ta jol li amantaltake.^l

K'ejjimol sventa muyebaltik.*

120 La jk'anbe vokol Jeova k'alal laj kil jvokole,^m
va'un la stak'bun.ⁿ

2 Kajval Jeova, pojun lok'el ta stjokol li buch'utik chalik jutbil k'opetik* ta jtojolale

119:176 *O «K'ejevemun; Ts'ep'ujemun». 120:Tit *K'elo Glosario, K'ejjimol sventa muyebaltik. 120:2 *O «nophil k'opetik; epal k'opetik».

xchi'uk ta stojolal li buch'utik chlo'lavanike.

- 3 Li vo'ote, jlo'lavanej eil, çk'usi tšpasbot li Diose xchi'uk k'uxi chak'bot kastigo?^{#a}
- 4 Ta sflecha jun jpask'op ti lek juxbil sni'e^b xchi'uk ta yak'alil retama te' ti tsanemike.^c
- 5 ¡Toj abol jba, yu'un te linaki k'ucha'al jyanlum li ta Meseke!^d

Te nakiemun li ta karpanaetik ta Kedare.^e

- 6 Solel jal xa tajek la jchi'in ta naklej li buch'utik sp'ajojik jun o'ontonale.^f
- 7 Lek chkil li jun o'ontonale, pe k'alal chkalbe sk'oplale, ja' lek chilik li pask'o'pe.

K'ejimol sventa muyebaltik.

121 Ta jtoj batel jsat ta vitstikaltik.^g

¿Bu chlik tal li koltael ku'une?

- 2 Te chlik tal ta stojolal Jeova li jkoltaele,^h li Jpasvanej yu'un vinajel xchi'uk balumile.
- 3 Mi ja'uk ono'ox chak' ti xch'ulp'ij* li avakane.^{#i} Mi jset'uk[^] bu chnikav[®] li buch'u chchabiote.
- 4 ¡K'elavil! Mi jset'uk[^] bu chnikav[®] xchi'uk mi ja'uk bu chvay li buch'u chchabi Israele.^j
- 5 Yakal chchabiot li Jeovae. Li Jeovae ja' axinal*^k ta abats'ik'ob.^l
- 6 Li k'ak'ale mu'yuk k'usi chopol tšpasbot ta k'ak'altik^m mi ja'uk k'usi chopol tšpasbot ta ak'obaltik li lunae.*ⁿ

120:3 *Literal «k'usi to yan chak'bot». 121:3 *O «sts'ulp'ij». #O «ti xatamlajete». 121:3, 4 ^O «jutebuk». 121:3, 4 ®O «bu ch-och svayel». 121:5 *O «keoval». 121:6 *O «ue».

KAP. 120

- a Pr 12:22
b Sl 7:13
c Sl 140:10
d Je 10:2
e Jer 49:28
f Sl 57:4

KAP. 121

- g Sl 125:2
h Sl 46:1
Is 41:13
Jer 20:11
Ebr 13:6
i Sl 91:11, 12
Pr 3:26
j Is 27:3
Is 40:28
k Sl 91:1
Is 25:4
l Sl 16:8
Sl 109:31
m Is 49:10
Ap 7:16
n Sl 91:5, 6

Kolumna 2

- a Sl 91:10
Pr 12:21
b Sl 97:10
Sl 145:20

KAP. 122

- c 2Sa 6:15
Sl 27:4
Sl 42:4
Sl 84:10
d 2Kr 6:6
Sl 84:7
Sl 100:4
e 2Sa 5:9
f Eks 23:17
Dt 12:5, 6
g Dt 17:8, 9
2Kr 19:8
h 2Sa 7:16
1Re 10:18
1Kr 29:23
i Sl 51:18

7 Ja' chchabiot Jeova sventa mu k'usi xak' avokol.^a Ja' chchabi li akuxlejale.^b

8 Ja' chchabiot Jeova ta skotol li k'usi chapas* avi xchi'uk k'alal to ta sbatel osile.

K'ejimol sventa muyebaltik. Salmo yu'un David.

122 Xkuxet ko'onton laj ka'i k'alal xi laj yalbei-kune:

«Batik ta sna Jeova».^c

- 2 Jerusalen, li avie te xa tek'el kakankutik ta yut li ochebaletik avu'une.^d
- 3 Li Jerusalele lek va'anbil k'ucha'al jun jteklum ti lek jmoj tšobol oye.^e
- 4 Muyemik batel te li nitilulale-tike, li nitilulaleetik yu'un Jeovae,* sventa tsk'upil k'optabeik sbi Jeova jech k'ucha'al yich'oj mantal li Israele.^f
- 5 Yu'un te laj yich' ak'el li chotlebal sventa chapanobbaile,^g li chotlebal sventa snitilulal Davide.^h
- 6 K'anik ti oyuk jun o'ontonal li ta Jerusalele.ⁱ Jteklum, li buch'utik sk'ano-jikote jun yo'onton cha'i sbaik.
- 7 Oyuk-o jun o'ontonal li ta yut amuroale,* jun yo'onton cha'i sbaik li buch'utik te oyik li ta tayal k'elob osileetik avu'ine.
- 8 Ta skoj li jbankil kits'inabe xchi'uk li jchi'iltake, xi chkale: «Oyuk jun o'ontonal te ta atojolal».

121:8 *Literal «ti bu chalok' xchi'uk cha-och». 122:4 *Literal «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. 122:7 *O «atsatsal muroale».

- 9 Ta skoj li sna Jeova Dios ku'untike,^a ta jsa' k'usitik lek ta atojolal.

K'ejimol sventa muyebaltik.

123 Ta jtoy muyel jsat ta atojolal,^b

vo'ot ti te chotolot ta achotleb sventa ajvalil ta vinajele.

- 2 Jech k'ucha'al te satik ta sk'ob yajvalik li jtuneletike xchi'uk jech k'ucha'al te satik ta sk'ob sme' ajvalik li kiaraetike, ja' jech te jsatik ta stojolal li Jeova Dios ku'untike,^c ja' to mi laj yak' ta ilel slekil yo'onton ta jtojolaltike.^d

- 3 Ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolalkutik, Kajjal Jeova, ak'o ta ilel slekil avo'onton ta jtojolalkutik, yu'un lek ts'akal jtaoj ta jpartekutik li p'ajele.^e

- 4 Solel sta xa ka'ikutik* ti chlabanvanik li buch'utik jp'el xalike xchi'uk ti chp'ajvanik li buch'utik xtoyet cha'i sbaike.

K'ejimol sventa muyebaltik.
Salmu yu'un David.

124 «Ti mu'yukuk li' oy ta jtojolaltik li Jeovae»,^f xiuk ak'o xcha'al li Israele:

- 2 «Ti mu'yukuk li' oy ta jtojolaltik li Jeova^g k'alal tal stsakutik ta k'op li kajkontratike,^h
- 3 va'un bi, kuxul la sbik'utik jechukⁱ k'alal ja'o xtilton sk'ak'al yo'ontoni ta jtojolaltike.^j
- 4 Va'un bi, kuchbil lijbat va vo' jechuke, la xjochutik batel jechuk li vo' ti tsots yoke.^k
- 5 Kuchbil lijbat yu'un jechuk li vo' ti tsots tajek yipe.*
- 6 Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeovae,

KAP. 122

a 1Kr 29:3
SI 26:8
SI 69:9

KAP. 123

b SI 25:15
SI 121:1
c SI 119:82
SI 130:6
d Lam 3:25
Mik 7:7
e Ne 4:4
SI 44:13

KAP. 124

f SI 46:7
Ro 8:31
Ebr 13:6
g SI 54:4
SI 118:6
h SI 3:1
SI 22:16
i SI 27:2
j SI 56:1
k SI 18:4

Kolumna 2

a 1Sa 23:26-28
2Sa 17:21, 22
b SI 25:15
SI 91:3
c Pr 18:10

KAP. 125

d Jer 17:7
e 1Re 8:12, 13
SI 48:2
SI 132:13, 14
f 1Re 11:7
Ech 1:12
g SI 34:7
Is 31:5
Sak 2:4, 5
h Is 14:5
i Ekl 7:7
j SI 51:18
k SI 36:10
SI 73:1
l 1Kr 10:13
SI 53:5
Is 59:8

KAP. 126

m Esd 1:2, 3
SI 85:1

yu'un mu'yuk laj yak' ti slilinituk ta stanal yeike.

- 7 Xijko'olajutik k'ucha'al jkot mut ti jatav lok'el

li ta spets' jyakvaneje;^a laj yich' lilinel li pets'e, va'un lijatavutik lok'el.^b

- 8 Li jkoltaeltike te chlik tal ta stojolal li Dios ti Jeova sbie,^c li Jpvasvanej yu'un vinajel xchi'uk balumile».

K'ejimol sventa muyebaltik.

125 Li buch'utik spatoj yo'ontoni ta stojolal Jeovae^d

xko'olajik k'ucha'al li vits Sion ti mu stak' bak'esele,* yu'un te oy-o sbatel osil.^e

- 2 Jech k'ucha'al sjoyobtaojik Jerusalen li vitsetike,^f

li Jeovae ja' jech sjoyobtaoj steklumal^g avi xchi'uk k'alal to ta sbatel osil.

- 3 Li buch'utik toj chopolike* mu teuk tsventainik-o li buch'utik tuk'ike,^h sventa mu xk'ejp'ujik^z ta spasel^a k'usi chopol li buch'utik tuk'ike.ⁱ

- 4 Kajjal Jeova, lekuk k'usi xapas ta stojolal li buch'utik lekike,^j

li buch'utik tuk' yo'ontonike.^k

- 5 Yan li buch'utik chk'ejp'ujik* sventa tstam batel li xchopol beike, li Jeovae jmoj chak'be kastingo xchi'uk li jpaschoplejale-tike.^l

Oyuk jun o'ontonal li ta Israele.

K'ejimol sventa muyebaltik.

126 K'alal la stsob sutel tal Jeova ta Sion li buch'utik chukbilik batele,^m

125:1 *O «nikesele». 125:3 *Literal «Li xvaxton choplejale». ^zO «xk'evjik». ^aO «xk'ejp'uj sk'obik ta spasel». 125:5 *O «chk'evjik; tsts'ejp'ujik».

123:4 *O «Mu xa no'ox albajuk». 124:5 *O «ti ilineme».

kalojtk mi yakal chijvaychi-naj.

2 Li va' k'ak'ale, noj ta tse'imol li ketike

xchi'uk x-avet ta muyubajel li kok'tike.^a

Li va' k'ak'ale, xi laj yalbe sbaik li muk'tik lumetike: «Toj labalik sba k'usi spasoJ Jeova ta stojolalik».^b

3 Toj labalik sba k'usi spasoJ Jeova ta jtojolaltik.^c ja' yu'un xkuxet tajek ko'ontontik.

4 Kajlav Jeova, tsobo sutel tal li jchi'iltakutik ti chukbilik batele, jech k'ucha'al li yoktak vo' ta Neguebe.*

5 Li buch'utik ta ya'lel sat tsts'unolajike x-avetika ta muyubajel tstsobbeik sat.

6 Li buch'u x-ok'olet chbat ta yosil ti yich'oij batel jchep sbek' sts'unobe, ta melex-avet ta muyubajel tsut tal,^d yich'oibe xa tal sat li k'usi lok' yu'une.^e

K'ejimol sventa muyebaltik. Salmo yu'un Salomon.

127 Mi ma'uk tsva'an na li Jeovae,

altik ti tsots ch-abtejik li ja'anej naetike.^f

Mi ma'uk chchabi jteklum li Jeovae,^g

altik ti julavem-o chkom li jchabiej jteklume.

2 Altik ti sob chalike, ti julavemot-o ta ak'obaltike, ti tsots cha-abtej sventa xata ave'ele, yu'un ja' chak'be k'usitik chtun yu'un li buch'utik sk'anojane xchi'uk ja' chak' ti junuk yo'onton xvayike.^h

126:4 *O «beo'tik ta stenlejaltik ta sure».

KAP. 126

a Esd 3:11
Sl 106:47
Is 49:13
Jer 31:12

b Jos 2:9, 10
Ne 6:15, 16

c Esd 7:27, 28
Is 11:11

d Sl 30:5
Is 61:1-3

e Is 9:3

KAP. 127

f Pr 3:6
Pr 10:22
Pr 16:3

g Is 27:3

h Sl 3:5
Ekl 5:12

Kolumna 2

a Je 33:4, 5
Je 48:3, 4
1Sa 2:21

b Je 41:51, 52
Le 26:9
Job 42:12, 13
Sl 128:3

c Pr 17:6

d Je 50:23

KAP. 128

e Sl 112:1
Ebr 5:7

f Sl 119:1
Mik 6:8

g Ekl 5:18
Is 65:22

h Eks 23:26
Sl 127:3

i Sl 127:4, 5

j Sl 122:6
Is 33:20

3 jK'elavilik! Li alab nich'nabile ja' jun matanal ti likem tal ta stojolal Jeovae;^a

ja' jun matanal li alab nich'nabil ayaneme.^b

4 Li xnich'nab jun vinik ta skeremale

xko'olaj k'ucha'al flechaetik ti stsakoj ta sk'ob jun tsatsal vinike.^c

5 Xmuyubaj no'ox li viniketika ti ep skeremtakike.^d Mu'yuk chich'ik ak'el ta K'exlal,

yu'un chbat xchi'inik^e ta lo'il ta yochebal jteklum li jkontrainvanejetike.

K'ejimol sventa muyebaltik.

128 Xmuyubajik no'ox li buch'utik xi'taojik* Jeovae,^e

ti chanavik li ta sbetake.^f

2 Ja' chalajes li k'usi tsots laj avabtelane, ta xamuyubaj xchi'uk chak'upin li k'usitik oy avu'une.^g

3 Li avajnikle xko'olaj k'ucha'al ste'el uva ti lek tsatin ta yut anae;^h

li anich'nabe te joyolik ta amexa, xko'olajik k'ucha'al k'elom oliva te' ti te joyol chch'i tal ta yoke.

4 jK'elavilik! Ja' jech chich' ak'bel bendisionⁱ

li buch'u xi'taoj Jeovae.

5 Te to ta Sion chak'bot tal bendision li Jeovae.

Ta sjnunulak akuxlejal ak'o xavil ti oy k'usitik yu'un li Jerusalene^j

6 xchi'uk ak'o xavil li xnich'nab anich'nabe.

Oyuk jun o'ontonal li ta Israele.

127:5 *Literal «Xmuyubaj no'ox li vini-ketik ti tsnojesik-o lek li yav sflechaj-ke».

128:1 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

K'ejimol sventa muyebaltik.

129 «Ta jkeremal ono'ox ti nopajtik la stsakikun ta k'op li kajkontratake»,^a

xiuk ak'o yal avi li Israele:

2 «Ta jkeremal ono'ox ti nopajtik la stsakikun ta k'op li kajkontratake,^b pe mu'yuk bu stsalojikun.^c

3 Oy junantike xko'olaj k'ucha'al osil ti stak' lokel chilik li jpate;^d

natik tajek chak'beik surkoal».*

4 Pe tuk' li Jeovae;^e xtuch'ojbe xch'ojon li buch'utik toj chopolike.^f

5 Chich' bik'tajesbel sk'oplalik xchi'uk ta k'exlal tsutik batel skotol li buch'utik sp'ajojik li Sione.^g

6 Ja' jech chk'otik k'ucha'al ts'i'lel ti ch'iem ta jol na ti chtakij k'alal mu'yuk to bulbile,

7 ti mu xnoj yu'unbe sk'ob li buch'u tsosb li k'usi chlok'e xchi'uk mi ja'uk xnoj-o batel sk'ob li buch'u chk'ech batel ta jujuchuke.

8 Mu'yuk xi chalik li buch'utik te chjelavike:
«Teuk ta atojolalik li sbendision Jeovae;
chkak'botkutik bendision ta sbi Jeova».

K'ejimol sventa muyebaltik.

130 Kajval Jeova, xivokolet ta atojolal k'alal ja'o oy tajek jvokole.^h

2 Kajval Jeova, a'io li yech'omal kee.

Ts'etano lek achikin ti xivokolet ta jk'an koltae.

3 Kajval Jeova,* ti ja'uk chak'elⁱ li jpaltailkutike,^a

129:3 *O «sjilal; xcholavil». **130:3**

*Literal «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. ^hO «ti chatsakuk ta lista».

^aO «li jchopolilikutike».

KAP. 129

a Eks 5:6, 9

b Lam 1:3

c Sl 118:13
Sl 125:3

d Sl 66:12
ls 51:23

e Esd 9:15
Ne 9:33

f Sl 124:7

g Ne 4:4
Ne 6:15, 16
Est 6:13
Est 9:5
Sl 137:7
Sak 12:3

KAP. 130

h Lam 3:55
Jon 2:1, 2

Kolumna 2

a Sl 38:4
Sl 103:14
Sl 143:1, 2
ls 55:7
Da 9:18
Ro 3:20
Tit 3:5

b Eks 34:6, 7
Sl 25:11

c Jer 33:8, 9

d Mik 7:7

e Sl 119:147

f Sl 86:5

KAP. 131

g Sl 78:70
Sl 138:6

h 1Sa 18:23

i 1Sa 30:6
Sl 62:1
ls 30:15
Lam 3:26

j Sl 130:7
Mik 7:7

KAP. 132

k 1Sa 20:1

¿buch'u van xu' te va'al-o jechuke, Jeova?»^a

4 Yu'un chavak' perton ta melel,^b

taje ja' sventa labaluk sba xavich' ilel.*^c

5 Jpatoj ko'onton ta stojolal Jeova,
ta jmla chk'ot ta pasel li k'usi yalaj tspase.

6 Jmlaaj tajek li Jeovae,^d mas to jmlaaj k'ucha'al smalaajik tsakub li jchabivanejetike,^e

jech ta melel, mas to jmlaaj k'ucha'al smalaajik tsakub li jchabivanejetike.

7 Ak'o teuk-o smalaaj Jeova li Israele,

yu'un li Jeovae tuk' yak'oj sba k'alal chk'anvane,^f

jech xtok, toj ech' no'ox sju'el sventa chholtavan.

8 Ta spoj lok'el Israel ta skotol spaltailtak.*

K'ejimol sventa muyebaltik.
Salmo yu'un David.

131 Kajval Jeova, mu'yuk tstoy sba li ko'ontone, mi ja'uk xtoyet cha'i sba li jsate;^g

mi ja'uk bu oy ta ko'onton sa'el xtok li k'usitik toj muk'tike^h

o li k'usitik mu xa no'ox jtae.

2 Mo'oj, yu'un jts'ijanoj xchi'uk mu k'usi sna' li ko'ontone,ⁱ jech k'ucha'al olol ti yiktaoj xa xchu' ti te xchi'uk sme'e; jun ko'onton jech k'ucha'al jun olol ti yiktaoj xa xchu'e.

3 Li Israele ak'o smala Jeova^j avi xchi'uk k'alal to ta sbatel osil.

K'ejimol sventa muyebaltik.

132 Kajval Jeova, teuk me ta ajol li Davide xchi'uk skotol li svokole;^k

2 Jeova, teuk ta ajol li k'usi jamal laj yalbote,

130:4 *Literal «sventa xavich' xi'tael».
130:8 *O «xchopoliltak».

vo'ot li Sdiosot Jakob ti ep
aju'ele.^a Xi jamal laj yalbot
li Davide:

- 3** «Mu'yuk chi-och li ta jkar-
panae, mu'yuk chi-och
li ta jnae.^b
Mu'yuk ta jpuch'an jba li ta
jvayebe, mu'yuk ta jpuch'an
jba li ta jteme;
- 4** Mu'yuk bu chkak' ti x-och
jvayele
xchi'uk mi ja'uk bu ta jmut's'
li jsate,
- 5** ja' to mi la jtabe lek yavil
li Jeovae,
ti bu xu' lek xnaki* li Sdios
Jakobe».^c
- 6** jK'elavilik! Laj ka'ibekutik
sk'oplal ta Efrata taje;^{*d}
te la jtakutik ta te'tikaltik.^e
- 7** Ochkutik batel ti bu nakale;^{*f}
nijian jbatik ta yeloval
li skajleb yakane.^g
- 8** Kajval Jeova, totsán tal sven-
ta xatal ti bu xkuxobil
avo'ontone,^h
vo'ot xchi'uk li Kaxa ti chak'
ta ilelaju'ele.ⁱ
- 9** Ak'o sk'u'inik tuk'ilal
li paleetik avu'une
xchi'uk avetikuk no'ox ta mu-
yubajel li buch'utik tuk'
chak' sbaik ta atojojale.
- 10** Ta skoj li David ti ja'
avajtunele,
mu xap'aj* li buch'u t'ujbil
avu'une.^j
- 11** Jamal albil yu'un Jeova
li Davide;
chk'ot ta pasel ta melel
li k'usi yaloj tspace:
«Ta jchotan ta achotleb
sventa ajvalil
jun anitilulal.^k
- 12** Mi chch'unik jtrato
li anich'nabe

132:5 *O «jun axibalna ti jun yut'sil
sventa». 132:6 *Ya'eluke, ja' sk'oplal
li Kaxae. 132:7 *O «li ta yaxibalna ti
jun yut'sile». 132:10 *Literal «mu xa-
joyp'inbe sat».

KAP. 132

- a 2Sa 7:2, 3
b 2Sa 5:11
c 2Sa 7:2
1Re 8:17
1Kr 15:3, 12
Ech 7:45, 46
d 1Sa 17:12
e 1Sa 7:1
1Kr 13:6
f SI 43:3
g 1Kr 28:2
SI 5:7
h Nu 10:35
2Sa 6:17
i 2Kr 6:41, 42
j 1Re 15:4
2Re 19:34
k 1Re 8:25
SI 89:3, 4
SI 89:20, 36
Is 9:7
Jer 33:20, 21
Mt 9:27
Lu 1:69
Ech 2:30, 31
Ech 13:22, 23

Kolumna 2

- a 1Kr 29:19
b 2Sa 7:12, 16
1Kr 17:11, 12
SI 89:20, 29
c SI 48:2, 3
SI 78:68
Ebr 12:22
d SI 87:2
e SI 46:5
Is 24:23
f SI 22:26
SI 147:12, 14
g SI 149:4
h SI 132:8, 9
i 1Re 11:36
1Re 15:4
2Kr 21:7
j SI 2:6
SI 72:8
Is 9:6
Ap 11:15

KAP. 133

- k Je 13:8
Jn 13:35
Kol 3:14
Ebr 13:1
l Pr 27:9
m Eks 29:4, 7
n Dt 3:8, 9
1Kr 5:23
o SI 125:2

xchi'uk li tojbtaseletik
chkak' ta chanele,^a
ta me jchotan ta achotleb
sventa ajvalil sbatel
osil ek

li xnich'nabike».^b

- 13** Yu'un ja' t'ujbil yu'un Jeova
li Sione;^c
oy ta yo'onton ti ja'uk xk'ot ta
snakebe,^d xi yaloje:
- 14** «Ja' xkuxobil ko'onton sbatel
osil li'e;
li' chinakie,^e yu'un ja' jech oy
ta ko'onton.
- 15** Ta xkak'be tajek bendision
li jteklum li'e, chkak'be
sve'elik;
ta jnojesbe xch'utik ta pan
li buch'utik abol sbaik li'e.^f
- 16** Chkak'be sk'u'inik kolebal
li paleetik yu'une^g
xchi'uk x-avetik no'ox ta
muyubajel li buch'utik tuk'
chak' sbaik ta stojolale.^h
- 17** Te ch-epaj yip* ku'un
li Davide.
Jchapanoj xa jun kantil ta
sventa li buch'u t'ujbil
ku'une.ⁱ
- 18** Pixil chkomik ku'un ta k'exlal
li yajkontratake,
yan li stuke chkak' xojobajuk
li skoronail sjole».^j
K'ejimol sventa muyebaltik.
Salmo yu'un David.

133 jK'elavilik! Toj lek xchi-
uk toj k'up'il sba
ti jmoj oyik li steklumal
Diose.^{*k}

- 2** Xko'olaj k'ucha'al lekil aseite'
ti laj yich' malel ta sjol
Aarone,
ti chbein yalel ta yisim^m
ti chk'ot k'alal to ta snuk'
sk'u' spok'take.
- 3** Jech k'ucha'al li ts'ujul ta
Ermonⁿ
ti te chk'ot ta svitstikaltik
Sione.^o

132:17 *Literal «xulub». 133:1 *Literal
«ermanoetike».

Ja' te ti bu laj yal Jeova
ti chak' bendisione,
li kuxlejal sbatel osile.

K'ejimol sventa muyebaltik.

134 K'upil k'optaik
li Jeovae,
akotolik li yajtuneloxuk
Jeovae.^a

vo'oxuk ti te va'aloxxuk ta sna
Jeova ta ak'obaltike.^b

2 Ch'ulukoxuk k'alal chatoy
ak'obike^c
xchi'uk k'upil k'optaik
li Jeovae.

3 Teuk to ta Sion ak'o yak'bot
tal bendision li Jeovae,
li Jpasvanej yu'un vinajel
xchi'uk balumile.

135 iK'upil k'optaik
li Jeovae!^{*}

K'upil k'optabeik li sbi
Jeovae,

vo'oxuk li yajtuneloxuk
Jeovae, k'upil k'optaik.^d

2 Vo'oxuk ti te va'aloxxuk ta sna
Jeovae,
li ta yamak'il* sna Jdiostike.^e

3 K'upil k'optaik li Jeovae,^{*}
yu'un toj lek li Jeovae.^f
K'upil k'optabeik ta k'ejimole-
tik[#] li sbie, yu'un jun yutsil.

4 Yu'un li Jeovae* st'ujoj li
Jakob sventa ja' xu'unine,
st'ujoj li Israel sventa ja'uk
yu'un xk'ot ti sk'anoj
tajeke.^{#g}

5 Yu'un jna'oj lek ti toj ech' xa
no'ox muk' li Jeovae;
ja' toj ech' no'ox muk' li Kaj-
valtike, ja' mu sta li yan
diosetike.^h

6 Li Jeovae tspas skotol
li k'usi tsk'an tspas'
ta vinajele, ta balumile,

135:1 *O «iAleluya!». Taje ja' sk'an xal
q;K'upil k'optaik Ja!, li Jae ja' skomkom
bi li Jeovae. **135:2** *O «sti!». K'elo Glo-
sario, amak'. **135:3, 4** *Literal «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **135:3** #O
«Tijbelek sonetik». **135:4** #O «ti ep sba-
lile».

KAP. 134

- a Ap 19:5
b 1Kr 9:33
1Kr 23:27, 30
Lu 2:37
Ap 7:15
c SI 28:2
SI 141:2

KAP. 135

- d SI 113:1
Ap 19:5
e SI 96:8
SI 116:19
f SI 119:68
Mt 19:17
g Eks 19:5
Dt 7:6
h Dt 10:17
SI 97:9
i SI 115:3
Is 46:10

Kolumna 2

- a Eks 14:21
Nu 11:31
Jer 10:13
Jer 51:16
Jon 1:4
b Eks 12:12, 29
c Eks 7:20
Eks 8:6, 17
Eks 9:6, 10
Eks 9:23
Eks 10:12, 21
d SI 136:15
e SI 44:2
f Jos 12:7, 8
g Nu 21:23, 24
h Nu 21:33-35
i Jos 11:23
j Eks 3:15
SI 102:12
k Eks 14:31

l Dt 32:36

m SI 115:4-8
Is 46:6
Ech 17:29
1Ko 10:19

n Aba 2:19

ta nabe xchi'uk li ta yutil to
nabe.

7 Ja' chak' toyuk muyel li tok*
ti te oy ta spajeb balumile;
xjaplajet[#] no'ox yu'un sakse-
vul[^] k'alal[#] chak' vo'e;
tslok'es tal ta snail li ik'e.^a

8 Ja' la smil li ba nich'oniletik
ta Ejiptoe,
li sba xnich'nab krixchanoe-
tik xchi'uk li sba yol
chonbolometike.^b

9 Laj yak' ta ilel senyailtak
xchi'uk sk'elobiltak ju'elal
ta Ejipto,^c
ta stojolal faraon xchi'uk
ta stojolal skotol li yajtunel-
take.^d

10 Ep muk'tik lumetik la slajes^e
xchi'uk la smil tsatsal
ajvaililetik.^f

11 La smil li Seone, ja' li ajvalil
yu'un j-amorreotike,^g
li Ogue, ja' li ajvalil yu'un
Basane,^h

xchi'uk skotol li jteklumetik
ta Kanaane.

12 La spukbe batel ta rextoil*
li yosilike,
ja' la xrextoin li Israel ti ja'
steklumale.ⁱ

13 Kajjal Jeova, te oy-o sbatel
osil li abie.
Jeova, li ak'oplale* te
chkom-o ak'o mi x-ech'
jayk'oluk kuxlejal.^j

14 Yu'un ta spakbe sk'oplal
steklumal li Jeovae^k
xchi'uk ta xk'uxubaj ta yo'on-
ton* li yajtuneltake.^l

15 Ta plata xchi'uk ta oro no'ox
pasbil santom li muk'tik
lumetike,
yabtel no'ox yok sk'ob
krixchanoetik.^m

16 Oy yeik, pe mu xk'opojik;ⁿ
oy satik, pe mu x-ilvanik.

135:7 *O «job osil». #O «sts'ayla-
jet». ^O «saktsele». #O ja' van sk'oplal
«tspasbe sbe sventa». **135:12** *O «pu-
kulalil; parteil». **135:13** *O «abie». Li-
teral «ana'obile». **135:14** *O «chopul
cha'i sba ta skoj».

- 17 Oy xchikinik, pe mu k'usi xa'iik;
mu'yuk chich'ik ik' ta yeik.^a
- 18 Li buch'utik tsmeltsanik santoetike ja' jech chko'olajik xchi'ukik,^b
ja' jech ch'ot ta stojolalik ek li buch'utik spatoj yo'ontonik ta stojolal li santoetike.^c
- 19 Jteklum Israel, k'upil k'optao li Jeovae;
snitilulal Aaron, k'upil k'optao li Jeovae.
- 20 Snitilulal Levi, k'upil k'optao li Jeovae.^d
Vo'oxuk ti axi'taojik* Jeovae, k'upil k'optaik li Jeovae.
- 21 Teuk to ta Sion ak'o yich' k'upil k'optal li Jeovae,^e ti ja' li buch'u te nakal ta Jerusaleme.^f
jK'upil k'optaik li Jeovae!^g

- 136** Albeik kolaval li Jeovae, yu'un li stuke toj lek;^h
te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.ⁱ
- 2 Albeik kolaval li Dios yu'un diosetike,^j
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 3 Albeik kolaval li Bankilal Jpsasmanta yu'unik li jpsasmantaletike,
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 4 Ja' no'ox stuk toj ech' xa no'ox labalik sba k'usitik spas,^k
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.^l
- 5 Ta sp'ijil la smeltsan li vinajele,^m
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 6 Ja' la xlich'an li balumil ta ba vo'e,ⁿ
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.

135:20 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
135:21 *Literal «Ja». Taje ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 135

a Jer 10:14

b Is 44:9

c Sl 97:7

d Dt 10:8

e Sl 48:1
Sl 132:13

f Jer 3:17

g Ap 19:6

KAP. 136

h Lu 18:19

i 2Kr 7:3
2Kr 20:21
Sl 106:1
Sl 107:1j Sl 97:9
Da 2:47k Eks 15:11
Ap 15:3

l Sl 103:17

m Job 38:36
Pr 3:19, 20n Je 1:9
Sl 24:1, 2

Kolumna 2

a Je 1:14

b Je 1:16
Jer 31:35

c Sl 8:3

d Eks 12:29

e Eks 12:51

f Eks 13:14

g Eks 14:21

h Eks 14:29

i Eks 14:27, 28

j Eks 13:18
Eks 15:22

k Jos 12:7, 8

- 7 Ja' la spas li k'usitik muk'tik ti chak' xojobale,^a
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une,
- 8 ja' la spas li k'ak'al sventa xak' xojobal ta k'ak'altike,^b
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une,
- 9 ja' la spas li luna* xchi'uk k'a-naletik sventa xak' xojobal ta ak'obaltike,^c
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 10 Ja' la smil li ba nich'oniletik ta Ejiptoe,^d
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 11 La slok'es tal ta Ejipto li Israele,^e
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une,
- 12 la sye' sk'ob xchi'uk ta sju'el sk'ob la spas,^f
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 13 La xch'ak ta o'lol* li Tsajal nabe,^g
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 14 Te jelav ta o'lol yu'un li Israele,^h
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 15 Jik'av yu'un ta Tsajal nab li faraon xchi'uk yajsolta-rotake,ⁱ
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 16 La sbeiltas li steklumal k'alal te oy ta takixokol balumile,^j
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 17 La stsal li muk'tikal ajvaliletike,^k
yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une.
- 18 La smil tsatsal ajvaliletik, yu'un te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une,

136:9 *O «U». 136:13 *Literal «Bik'itik xa la spas».

- 19 la smil li Seone,^a li ajvalil
yu'un j-amarreoetike,
yu'un te oy-o sbatel osil
li tuk'il k'anelal yu'une,
- 20 xchi'uk li Ogue,^b li ajvalil
yu'un te oy-o sbatel osil
li tuk'il k'anelal yu'une.
- 21 La spukbe batel ta rextoil*
li yosilike,^c
yu'un te oy-o sbatel osil
li tuk'il k'anelal yu'une,
- 22 k'ot ta xrexto* li Israel
ti ja' steklumale,
yu'un te oy-o sbatel osil
li tuk'il k'anelal yu'une.
- 23 La svulesutik ta sjol k'alal ja'
chkat tajek ko'ontontike,^d
yu'un te oy-o sbatel osil
li tuk'il k'anelal yu'une.^e
- 24 Jech-o la spojutik lok'el ta
sk'ob li kajkontratike,^f
yu'un te oy-o sbatel osil
li tuk'il k'anelal yu'une.
- 25 Chak'be sve'el skotol
li k'usitik kuxajtike,^g
yu'un te oy-o sbatel osil
li tuk'il k'anelal yu'une.
- 26 Albeik kolaval li Dios ti
chventainvan ta vinajele,
yu'un te oy-o sbatel osil
li tuk'il k'anelal yu'une.

137 Te lichotikutik ta xokon yuk'umaltak Babilo- nia.^h

Lik ok'kunkutik k'alal vul
ta jolkutik li Sione.ⁱ

- 2 Te la jok'an j-arpakutik/
li ta alamo te' ti te oy ta o'lol
Babiloniae.
- 3 Yu'un te laj yalbunkutik
li jchukvanej ku'unikutik ti
ak'o jk'ejintakutik junuk
k'ejimole,^k
tsk'anik ak'o xkak'kutik elov
li buch'utik chchopul k'op-
taunkutike, xi laj yalike:
«K'ejintabunkutik jkojuk li
k'ejimol sventa Sione».

136:21 *O «pukulalil; parteil». 136:22
*O «spukulal; sparte».

KAP. 136

a Nu 21:21-24

b Nu 21:33-35

c Nu 32:33

d Dt 32:36

e Ne 9:32

f Jue 3:9
Jue 6:9

g Sl 145:15
Sl 147:9

KAP. 137

h Jer 51:13
Ese 3:15
Da 10:4

i Da 9:2,3

j Is 24:8

k Sl 123:4

Kolumna 2

a Ne 2:3
Sl 84:2
Sl 102:13,14
Is 62:1
Jer 51:50

b Sl 122:1

c Jer 49:7
Lam 4:22
Ese 25:12
Abd 10-13

d Is 47:1
Jer 25:12
Jer 50:2

e Jer 50:29
Ap 18:6

f Is 13:1,16

KAP. 138

g Sl 9:1

h 1Sa 3:3
1Kr 16:1
Sl 28:2

i Jn 17:6

- 4 ¿K'uxi xa no'ox ta jk'ejintaku-
tik ta yan lum
li k'ejimol sventa Jeovae?
- 5 Mi la jch'ayot ta jole, Jerusa-
len,
ch'abaluk xa me stu* xkom li
jbsats'ik'obe.^a
- 6 Mi mu'yuk bu la jvulesot ta
jole,
mi mu'yuk bu kajal to chkal-
be sk'oplal li Jerusalen
ti ja' li srasonal mas tsots
sk'oplal ximuyubaj-oe,^b
ak'o spak' sba ta jpak'ov* li
kok'e.
- 7 Kajval Jeova, vuleso me ta
ajol
ti xi laj yalik li j-edometik k'a-
lal laj ta tsalel li Jerusa-
lene:
«jJinesik! jJinesik k'alal to ta
snakebtak!».^c
- 8 Stseb Babilonia, ti po'ot xa-
vich' lajesele,^d
ta xmuyubaj li buch'u jech
tstojbot sutel
li k'usi chopol la apasbun-
kutike.^e
- 9 Ta xmuyubaj li buch'u
tsak xut li ololetik
avu'une
xchi'uk ti tsjip batel ta
tontike.^f

Salmo yu'un David.

138 Ta sjunul ko'onton ta jk'upil k'optaot.^g

Ta sat yantik diosetik
ta jk'upil k'optaot ta k'ejimo-
letik.*

- 2 Ta jkejan jba batel ta stuk'il
ach'ul templo*^h
xchi'uk ta jk'upil k'opta
abi' ta skoj li tuk'il k'anelal
avu'une
xchi'uk ta skoj ti tuk' avak'oj
abae.

137:5 *O ja' van sk'oplal «takinuk». 137:6 *O «yak'ol ke». 138:1 *O ja' van sk'oplal «Chkak' ta preva yantik diosetik k'alal ta jtijbot sonetike». 138:2 *O «ti bu ch'ule».

Yu'un amuk'ibtasojbe sk'oplal li k'usi avaloje xchi'uk li abie, ja' bik'it komem skotol li yan k'usitike.*

3 K'alal la jtaot ta k'oponele, la atak'bun;^a

vo'ot laj avak'bun stsatsal ko'onton xchi'uk kupal.^b

4 Kajval Jeova, skotol li ajvaliletik ta balumile tsk'upil k'optaikot,^c

yu'un chk'ot ta xchikinik li k'usi avaloj chapase.

5 Tsk'ejintabeik sk'oplal li k'usitik spasoj Jeovae, yu'un toj ech' xa no'ox li smuk'ulal Jeovae.^d

6 Ak'o mi ta toyol to oy li Jeovae, chil talel li buch'u bik'it yak'oj sbae,^e

yan li jtoybae ta nom no'ox sk'elaj batel.*^f

7 Ak'o mi te chixanav ti bu xibal sbae, mu'yuk chavak' chamkun.^g

Chaye' batel ak'ob ta stojolal li kajkontratak ti kapem sjolike, ja' tspojun li abats'ik'obe.

8 Chk'ot ta pasel yu'un Jeova skotol li k'usi snopoj tspas ta jtojolale.

Kajval Jeova, te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal avu'une,^h

mu xavikta li yabteltak ak'obe.ⁱ

Sventa bankilal jtijson. Sk'ejimol David.

139 Kajval Jeova, achajojun lek ta k'elel xchi'uk xavojtikinun.^j

2 Xana' k'usi ora chichoti xchi'uk k'usi ora chilik.^k

Ta nom to chavil tal li k'usitik oy ta jnopbene.^l

138:2 *O ja' van sk'oplal «Amuk'ibtasojbe sk'oplal li k'usi avaloje, ja' pek'el to komem sk'oplal li abie». **138:6** *Literal «ta nom no'ox chojtikin batel».

KAP. 138

a Sl 18:6

b Sl 29:11
ls 12:2
ls 41:10

c Sl 102:15
ls 60:3

d 1Re 8:10, 11

e 1Sa 2:8
Sl 113:6-8
ls 57:15

f Snt 4:6
1Pe 5:5

g Sl 71:20

h Sl 103:17

i Job 14:15
Sl 71:18

KAP. 139

j 1Sa 16:6, 7
1Kr 28:9
Sl 17:3
Sl 139:23
Jer 20:12

k Je 16:13

l Sl 94:11

Kolumna 2

a Je 28:15
2Sa 8:14
Job 31:4
Sl 121:8
Pr 5:21

b Ebr 4:12

c Job 26:14
Job 42:3
Sl 40:5
Ro 11:33

d Jon 1:3

e Job 26:6
Pr 15:11

f Sl 63:8
Sl 73:23
ls 41:13

g Da 2:22

h Ebr 4:13

3 Chak'elun* k'alal oy bu chibate xchi'uk k'alal ta jpuch'an jbae;

lek xavojtikin skotol li k'usitik ta jpase.^{#a}

4 Kajval Jeova, k'alal mu'yuk to'ox k'usi lok'em ta kee, vo'ote ana'oj xa no'ox lek.^b

5 Ajoyobtaojun ta jpat jxokon; jech xtok, chavak' tal ak'ob ta jtojolal.

6 Toj vokol chka'i ta a'ibel smelolal* skotol li k'usitik taje. Toj ech' xa no'ox toyol oy

chka'i, solem mu jta.^c

7 ¿Bu xu' xibat sventa xijatav ta stojolal li ach'ul ju'ele xchi'uk bu xu' xijatav batel sventa mu xa xavilune?^d

8 Ati ximuy batel ta vinajele, te oyot, ati xkich' batel jtem* li ta Mukinale,[#] te oyot xtok.^e

9 Ati xivil batel ta xik' li xojabal k'ak'al k'alal ja' to chlok' tal sventa te xbat nakikun li ta nab ti bu mas to nome,

10 ta ono'ox sbeiltasun li ak'obe xchi'uk ta ono'ox snitun li abats'ik'obe.^f

11 Ati xi xkale: «jPersa tsna-k'un* li ik'al osile!», va'un li ak'obaltik ti te joyol ta jpat jxokone tspas ta sakil osil.

12 Li ik'al osile mu'yuk bu ik'muts'an* tajek chavil, yu'un li ak'obaltike sakjaman chavil k'ucha'al k'ak'altik;^g li ik'al osile xko'olaj k'ucha'al sakil osil chavil.^h

13 Yu'un vo'ot la apas li jrinyone;

139:3 *Literal «Chap'isun». [#]Literal «jbetake». **139:6** *O «Toj ech' xa no'ox labal sba chka'i». **139:8** *O «jvayeb». [#]O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. **139:11** *O «tsmukun». **139:12** *O «ik'pulan».

- la apixun sventa xachabium*
ta yalajeb jme'.^a
- 14** Ta jk'upil k'optaot, yu'un
toj labal sba ti k'u yelan
apasojune.^b
Ch'ayal to chk'ot ko'onton
yu'un li avabteltake,^c
jna'oj lek taje.
- 15** Chajal lek ta sba asat
li jbakiltak
k'alal ta nak'al* laj kich'
pasele,
k'alal yakal chich'i tal
li ta yalajeb jme'.^d
- 16** Laj avilun ta asat k'alal naka
to'ox linap' tale;
te xa ono'ox ts'ibabil ta alivro
li jts'akalultake,
ti k'usi k'ak'alil pas tale,
k'alal ch'abal to'ox k'usi
jutebuke.
- 17** Ja' yu'un, jtoj ech' xa no'ox
ep sbalil chkil li k'usitik
chanope!^e
Dios ku'un, jmu xa no'ox xlanj
ta chapel taje!^f
- 18** Ati xkak' persa xchapele,
mas to ep k'ucha'al li ji'e.^{*g}
K'alal chijulav ta sobe,
jeh-o ta jchap.^{#h}
- 19** Dios ku'un, jati xamil li bu-
ch'utik toj chopolike!,ⁱ
va'un bi, chch'ak sba lok'el ta
jtojolal li jsa'kop krixcha-
noetike,*
- 20** li buch'utik oy k'usi chopol
chalik ta atojolal ta xcho-
polil yo'ontonike;*
ja' avajkontratak li buch'utik
chopol tstunesik abie.^j
- 21** Kajval Jeova, ζmi mu
jp'ajojuk li buch'utik
sp'ajojikote^k
xchi'uk mi mu jp'ajojuk
li buch'utik tstoy sbaik
ta atojolale?^l

139:13 *O ja' van sk'oplal «la ajalun».

139:15 *O «mukul». 139:18 *O «yi'e».

#Literal «te jchi'ukot-o». 139:19 *O
«buch'utik oy smulik ta smalel ch'ich'e».

139:20 *O «jeh k'ucha'al tsnop stuki-
ke».

KAP. 139

a Si 22:9

Si 71:6

Jer 1:5

b Je 1:26

c Si 19:1

Si 104:24

Si 111:2

Ap 15:3

d Job 10:10, 11

e Is 55:9

f Ro 11:33

g Si 40:5

h Si 63:6

i Si 5:6

j Eks 20:7

k 2Kr 19:2

2Ko 6:14

l Si 119:158

Kolumna 2

a Si 101:3

b Jer 20:12

c Si 94:19

d Si 17:3

e Si 5:8

Si 143:8

Si 143:10

KAP. 140

f Si 18:48

Si 59:1

g Si 64:2, 6

h Si 52:1, 2

Si 58:3, 4

i Ro 3:13

Snt 3:8

j Si 17:8

Si 36:11

Si 71:4

k Si 10:9

l Jer 18:22

m Si 28:2

Si 55:1

- 22** Ti k'usi no'ox oy ta ko'ontone
ja' ti jp'ajojike;^a
bats'i kajkontraik ta jyalel.

- 23** Dios ku'un, chajun lek ta k'e-
lel xchi'uk na'ol lek li k'usi
oy ta ko'ontone.^b

K'elun lek avil xchi'uk na'ol
lek li k'usitik ta jvul-o
ko'ontone.^c

- 24** K'elo mi oy k'usi yakalun
spasel ti xu' xak'bun
jvokole,^d
jeh xtok, beiltasun batel^e li
ta be ti te oy-o sbatel osile.

Sventa bankilal jtjison.

Sk'ejimol David.

140

Kajval Jeova, pojun ta
stojolal li buch'utik
toj chopolike;

chabiun ta stojolal li jsa'kop
krixchanoetike,^f

- 2** chabiun ta stojolal li buch'u-
tik toj chopol k'usi tsnop
ta yo'ontonike^g

xchi'uk ti tsa'ikun ta k'op
skotol k'ak'ale.

- 3** Ts'ubajtik lek yok'ik k'ucha'al
yok' chon;^h

li k'usitik chalike toj ech' xa
no'ox chljavesvan k'ucha'al
svenenoal chon.ⁱ (Sela).

- 4** Kajval Jeova, pojun lok'el
ta sk'ob li buch'utik toj
chopolike;^j

chi'inun, chabiun me ta sto-
jolal li jsa'kop krixchanoe-
tike,

ta stojolal li buch'utik snopoj
tsjipikun ta lume.

- 5** Snak'ojik* jpets'al li buch'utik
xtoyet cha'i sbaike,

tstimanik ch'ojon ta xokon be
sventa jyakobil.^k

Chlich'anik jpets'altak.^l
(Sela).

- 6** Xi chkalbe li Jeovae:
«Vo'ot Jdiosot.

Kajval Jeova, chikintao
ti xivokolet ta jk'an ak'o
xakoltaune».^m

140:5 *O «Smukojik».

- 7 Kajval Jeova ti Muk'ul Jpasmantalote, vo'ot ti tsatsal Jkoltavanejot ku'une, vo'ot chachabi jol li ta yorail pask'ope.^a
- 8 Kajval Jeova, mu xavak'be li k'usi oy ta yo'ontonik li buch'utik toj chopolike. Mu xavak' xk'ot ta pasel li k'usi snopoj tspacek sventa mu stoy sbaike.^b (*Sela*).
- 9 Ja'uk ak'o xpixbat sjolik li k'usi toj chopol chlok' ta yeik li buch'utik joyolik ta jpat jxokone.^c
- 10 Ak'o yaluk tal tsanal ak'al ta sbaik.^d Ak'o yich'ik jipel ochel ta k'ok', ta natil ch'enetik*^e sventa mu xa xtotsik-o likel.
- 11 Ak'o mu sta yavil ta sba balumil li jchopolk'op-tavaneje.^f Ak'o nutsatuk yu'un choplejal li jsa'k'op krixchanoetike xchi'uk ak'o jipatikuk ta lum.
- 12 Jna'oj ti chpojat yu'un Jeova li buch'utik bik'it yak'oj sbaike xchi'uk chchapan lek li buch'utik abol sbaike.^g
- 13 Ta melez, ts'k'upil k'optaik abi li buch'utik tuk'ike; li buch'utik tuk'ike te chnakiik ta aveloval.^h
- Sk'ejimol David.
- 141** Kajval Jeova, xivokolet ta atojolal.ⁱ La' koltaun ta anil.^j Ta melez, ts'et chikintabun k'alal xivokolet ta atojolale.^k
- 2 Jechuk k'ucha'al pom ti lek chapanbil ta avental' li j-orasione;^m

140:10 *O «ch'enal vo'etik».

KAP. 140

a 1Sa 17:37

b 2Sa 15:31
Si 27:12

c Si 7:16
Pr 12:13

d Si 11:5, 6

e Si 55:23

f Si 12:3

g Si 10:17, 18
Si 22:24

h Si 23:6

KAP. 141

i Si 31:17

j Si 40:13
Si 70:5

k Si 39:12

l Lu 1:9, 10
Ap 5:8
Ap 8:3, 4

m Eks 30:34-36

Kolumna 2

a Eks 29:41

b Pr 13:3
Pr 21:23
Snt 1:26

c 1Re 8:58
Si 119:36

d 2Sa 12:7, 9
Pr 17:10
Gal 6:1

e Pr 6:23
Snt 5:14

f Pr 9:8
Pr 19:25
Pr 25:12

g 2Kr 20:12
Si 25:15

h Est 7:10
Si 7:14, 15
Si 9:15
Si 57:6

k'alal jye'oj jk'obe, ja'uk jech xavil k'ucha'al matanal* ta mal k'ak'al.^a

- 3 Kajval Jeova, oyuk buch'u xchabi avu'un li kee; ta melez, oyuk buch'u xchabi avu'un li sti'il kee.^b

- 4 Mu me xavak' ti x-ayan ta ko'onton jtosuk li k'usi chopole,^c

ti ko'ol jpaskutik k'usi toj chopol xchi'uk li buch'utik mu'yuk xk'uxul yo'ontonike; mi ja'uk me xbat jlajes li k'usitik jun yutsil tsajesike.

- 5 Ati smajun li buch'u tuk'e, ja' tuk'il k'anelal chak' ta ilel ta jtojolal jechuke;^d ati stuk'ibtasune, xko'olaj k'ucha'al tsmalbun aseite ta jol,^e mu'yuk ta jp'aj jechuk taje.^f Jech-o ta jpas orasion ak'o mi ja'o chil svokol.

- 6 Ak'o mi xich' jipel yalel ta taya' ch'en li jchapanvanejetik yu'un jteklume, jech-o tsts'et chikintaik li k'usi chkale, yu'un jun yutsil ta a'iel.

- 7 Jech k'ucha'al oy buch'u tslok osil xchi'uk tslliline, ja' jech yich'oj taniel ochel ta ti' Mukinal* li jbakilkutike.

- 8 Pe te sk'elojot-o li jsate, Kajval Jeova ti Muk'ul Jpasmantalote.^g Te jsa'oj jnak'obbail ta atojolal.

Mu xavich' batel li jkuxlejale.

- 9 Pojun li ta pets' yak'ojbei-kune, li ta xch'ojontak jpaschople-jaletike.

- 10 Jmoy ch-och ta spets' stukik li buch'utik toj chopolike,^h yan li vo'one jun ko'onton te chijelav.

141:2 *Literal «matanal sat ts'unobil». 141:6 *O «likil». 141:7 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal.

Maskil.* S-orasion David k'alal ja'ot te nak'al^a ta ch'ene.^a

142 Xi-avet ta jk'anbe ti ak'o skoltaun li Jeovae;^b

xi-avet ta jk'anbe vokol li Jeovae.

2 Chkalbe skotol li k'usi ta jvul-o ko'ontone;

chkalbe skotol jvokol^c

3 k'alal chljaj xa k'ipal ta ko'onton chka'ie.

Va'un, vo'ot chaventain li jbee.^d

Li ta be bu chixanave tsnak'ik* jpets'al li kajkontra-take.

4 K'elavil li ta jbats'ik'obe, ch'abal buch'u oyun ta yo'onton.*^e

Mu'yuk bu jotukal xu' xijatav batel;^f

mu'yuk buch'u tsvul yo'onton ta jtojolal.

5 Kajval Jeova, xivokolet ta atojolal sventa xakoltaun. Xi chkale: «Vo'ot jnak'obbailot,^g

vo'ot no'ox spatobilot ko'onton li ta balumile».

6 Ts'et chikintao ti xivokolet ta jk'an ak'o xakoltaune, yu'un toj ech' xa no'ox tsots li jvokole.

Pojun lok'el ta sk'ob

li kajkontratake,^h yu'un mas to tsotsik k'ucha'al vo'one.

7 Koltaun lok'el ta chukinab sventa jk'upil k'opta li abie. Li'uk joyol ta jpat jxokon li buch'utik tuk'ike, yu'un toj lek avo'onton ta jtojolal.

Sk'ejimol David.

143 Kajval Jeova, chikintao li j-orasione;ⁱ chikintao ti xivokolet ta jk'an ak'o xakoltaune.

142:Tit *K'elo Glosario, maskil. #O «mukul». 142:3 *O «tsmukik». 142:4 *Literal «xojtikinun».

KAP. 142

a 1Sa 22:1
1Sa 24:3
Ebr 11:32, 38

b SI 28:2
SI 141:1

c SI 18:6
Jon 2:7
Mt 26:38, 39
Mr 15:34
Ebr 5:7

d SI 139:3

e SI 31:11
SI 69:20

f 1Sa 23:11

g Pr 18:10

h 1Sa 20:33
1Sa 23:26
1Sa 25:29

KAP. 143

i SI 65:2

Kolumna 2

a Job 9:2
SI 130:3
Ekl 7:20
Ro 3:20
Gal 2:16
1Jn 1:10

b SI 142:3

c SI 102:4

d SI 77:5, 6
SI 77:11, 12
SI 111:2, 3

e SI 63:1

f SI 40:13
SI 70:5

g SI 142:3

h SI 27:9

i SI 28:1

j SI 5:8
Pr 3:6

k SI 59:1
SI 61:3, 4
SI 91:1

l SI 25:4

Tak'bun ta skoj ti tuk' chavak' abae xchi'uk ta skoj li atuk'ilale.

2 Mu xavik'un batel ta chapanel, vo'on li avajtunelune; yu'un mi junuk krixchano xu' tuk' k'alal te oy ta atojolale.^a

3 Yu'un snutsojun li kajkontrae; sju'ilanojbun ta tek'el ta lumtik li jkuxlejale.

Ta ik'al osil nakalun yu'un, xiko'olaj k'ucha'al li buch'utik vo'ne xa slajelike.

4 Chljaj xa k'ipal chka'i;^b alubem xa li ko'ontone.^c

5 Chvul ta jol li k'usitik vo'ne xa tajek k'otemik ta pasele; ta jnopbe sk'oplal skotol li avabtele;^d

ximuyubaj ta jnopbe sk'oplal^e li yabteltak ak'obe.

6 Ta jye' jk'ob ta atojolal; takin tajek ko'onton ta atojolal, xiko'olaj k'ucha'al li ta-kiseran balumil ti tsk'an xa tajek ya'lele.^e (Sela).

7 Kajval Jeova, tak'bun ta anil.^f Lajem xa li kipale.^g

Mu xanak^{*} asat ta jtojolal,^h yu'un mi jech chapase, ta me xiyal batel ta ch'en[#] k'ucha'al li yantike.ⁱ

8 Ak'bun ka'ibe sk'oplal ta sob li tuk'il k'anelal avu'une, yu'un jpatoj ko'onton ta atojolal.

Ak'bun kil bu beal sk'an xixanav batel,^j yu'un te chital ta atojolal.

9 Kajval Jeova, pojun lok'el ta sk'ob li kajkontratake. Ta jk'an ti xachabiune.^k

10 Chanubtasun ta spasel li k'usi chak'ane,^l yu'un vo'ot Jdiosot. Toj ech' xa no'ox lek avo'onton;

143:5 *O «ta jchanbe sk'oplal». 143:7 *O «xamuk». #O «mukinal».

ak'o sbeiltasun batel ta
stenlejaltik* li aju'ele.

11 Kajval Jeova, kuxulukun-o
avu'un ta skoj li abie.

Koltaun lok'el ta jvokol ta
skoj li atuk'ilale.^a

12 Ta skoj li tuk'il k'anelal
avu'une, lajeso* li kaj-
kontratake;^b
lajeso skotol li buch'utik
chilbajnikune.^c
yu'un avajtunelun.^d

Salmo yu'un David.

144 Ak'o yich' k'upil k'optael
li Jeova ti ja' li Muk'ta
Ton ku'une,^e

ti ja' chchanubtas ta pask'op
li jk'obe,^f

ti chchanubtas sni' jk'ob ta
pask'ope.

2 Ja' chak' kil tuk'il k'anelal
xchi'uk ja' jtsatsal
pojabbail,
ja' jlekil nak'obbail xchi'uk ja'
jkomtavanej ku'un,
ja' j-eskudo* xchi'uk ja' li bu-
ch'u te jsa'oj jnak'obbail ta
stojolale,^g

ja' li buch'u tspace ta mantal li
jtekumetik sventa mas bi-
k'it sk'oplal xkom ku'une.^h

3 Kajval Jeova, ¿mi yu'un tsots
sk'oplal li vinik ti chatsak
ta ventae?

¿Mi yu'un tsots sk'oplal li xni-
ch'on krixchano ti chavak'
tal asat ta stojolale?ⁱ

4 Li krixchano xko'olaj
k'ucha'al jun no'ox
velta yich'el ik';^j
ti jayib k'ak'al kuxule xko'olaj
k'ucha'al nak'obal ti chbat
no'oxe.^k

5 Kajval Jeova, nijp'unno yalel
tal li vinajele xchi'uk yalan
tal;^l
piko li vitsetike xchi'uk
lok'uk xch'aial* avu'un.^m

143:10 *O «ta yosilal tuk'ilal».
143:12 *Literal «ts'ijiluk xkomik avu'-
un». **144:2** *O «jmakobbail». **144:5**
*O «xch'ayilal».

KAP. 143

a Sl 31:1

b 1Sa 25:29
1Sa 26:9, 10

c 1Sa 24:12

d Sl 89:20

KAP. 144

e Dt 32:4

f 2Sa 22:35
Sl 18:2, 34

g 2Sa 22:2, 3

h Sl 18:47

i Sl 8:4
Ebr 2:6

j Sl 39:5

k 1Kr 29:15
Job 14:1, 2

l Sl 18:9

m Eks 19:18

Kolumna 2

a Job 36:32

b 2Sa 22:15

c 2Sa 22:17, 18
Sl 18:16, 17
Sl 54:3

d Sl 33:3
Sl 40:3
Sl 96:1
Is 42:10
Ap 5:9
Ap 14:3

e 2Sa 5:19
Sl 18:50

f 1Sa 17:45, 46
2Sa 21:15, 17

6 Japlajetuk* no'ox avu'un
li saksevuleⁿ xchi'uk
tanpukuk xbat avu'un
li jkontrainvaneje;^a

jipo batel li aflechatake
xchi'uk muux xa sna'
k'usi tspace avu'un.^b

7 Teuk to ta vinajel xayey'
yalel tal li ak'obe;
koltaun xchi'uk pojun lok'el
li ta vo' ti xyuk'lajet tajeke,
li ta sk'ob jyanlumetike.^c

8 ti naka jutbil k'op* chlok'
ta yeike
xchi'uk ti tsyey' muyel sbats'i-
k'obik sventa jamal chalik
li jutbil k'ope.^d

9 Dios ku'un, ta jk'ejintabot jun
ach' k'ejimol.^d

Ta jk'upil k'optaot ta k'ejimo-
letik* k'alal ja'o chich' tijel
li stjijobal son ti oy lajuneb
yak'iltake,

10 yu'un vo'ot chavak'be spas
kanal* li ajvaliletike,^e
vo'ot chachabi sventa mu xlay
ta milel ta espada li David
ti ja' avajtunele.^f

11 Koltaun xchi'uk pojun lok'el
ta sk'ob li jyanlumetike,
ti naka jutbil k'op* chlok' ta
yeike

xchi'uk ti tsyey' muyel sbats'i-
k'obik sventa jamal chalik
li jutbil k'ope.

12 Va'un, li jnich'nabkutike
chko'olajik k'ucha'al unin*
te'etik ti anil chch'ie,
li jtsebetakutike chko'olajik
k'ucha'al oyetik ti k'upil
sba yu'un li jujot xchikin
spasob mantal ajvaliele.

13 Noj ta skotol sbek' ts'unobile-
tik li snail jts'unobkutike;
li jchijikutik ta kosilkutike ta
x-epaj ta smilal xa no'ox, ta
slajunmilal xa no'ox.

144:6 *O «Ts'aylajetuk». ⁿO «saktse-
le». **144:8**, **11** *O «nopbil k'op; epal
k'op». **144:8** ⁿLiteral «xchi'uk chlo'la-
van li sbats'ik'obike». **144:9** *O «Ta
jtijbot sonetik». **144:10** *O «sta kole-
bal». **144:12** *O «unen».

14 Li jvaxakutik ti xchi'uk yo-like* mu'yuk chil svokolik xchi'uk mu'yuk chyal yolik; mu'yuk buch'u x-avet ta skoj svokol li ta kayeetik[#] ku'un-kutike.

15 jXmuyubaj no'ox li jteklum ti jech k'otem ta stojal taje! Yan li vo'one xi chkale:

«jXmuyubaj no'ox li jteklum ti ja' Sdios li Jeovae!»^a

Son sventa k'upil k'optael, salmo yu'un David.

Ⲛ [alef]

145 Dios ku'un, Ajvalil ku'un, ta jtoybot ak'oplal,^b ta jk'upil k'opta abi ta sbatel osil.^c

ⲛ [bet]

2 Skotol k'ak'al ta jk'upil k'optaot;^d ta jk'upil k'opta abi ta sbatel osil.^e

ⲗ [guimel]

3 Toj muk' li Jeovae xchi'uk sta-o tajak k'upil k'optael;^f mu'yuk spajeb* li smuk'ulale.^g

ⲛ [dalet]

4 Tsk'upil k'optaik avabteltak li jayk'ol kuxlejal chjelave; chalbeik sk'oplal li k'usitik apasoj ta ajuele.^h

ⲛ [e]

5 Chalbeik sk'oplal li avutsilale xchi'uk li amuk'ulaleⁱ xchi'uk ta jnopbe sk'oplal li k'usitik labalik sba apasoje.

ⲛ [waw]

6 Chalbeik sk'oplal li k'usitik labalik sba apasoje* xchi'uk chkalbe sk'oplal li amuk'ulale.

ⲛ [sayin]

7 Xmuyubajik chalbeik sk'oplal k'alal chvul ta sjolik ti toj ech' xa no'ox li slekil avo'ontone^j

KAP. 144

a SI 33:12
SI 37:9
SI 37:37
SI 146:5

KAP. 145

b Is 33:22
Ap 11:17

c 1Kr 29:10

d SI 119:164

e SI 146:2

f SI 150:2
Ro 1:20
Ap 15:3

g Job 26:14
SI 139:6
Ro 11:33

h Eks 12:26, 27

i SI 8:1

j 1Re 8:66
SI 13:6
SI 31:19
Is 63:7
Jer 31:12

Kolumna 2

a SI 51:14
Ap 15:3

b 2Kr 30:9
Ef 2:4

c Eks 34:6
Ne 9:17

d SI 25:8
Na 1:7
Mt 5:44, 45
Ech 14:17
Snt 1:17

e SI 19:1

f SI 30:4
Ebr 13:15

g Lu 10:8, 9

h Dt 3:24
1Kr 29:11
Ap 15:3

i SI 98:1

j SI 103:19

k SI 146:10
1Ti 1:17

l SI 37:23, 24
SI 94:18

m SI 146:8

n Je 1:30
SI 136:25

xchi'uk ch-avanik ta muyubajel ta skoj li atuk'ilale.^a

ⲛ [jet]

8 Oy slekil yo'onton xchi'uk chk'uxubinvan li Jeovae,^b mu ta aniluk chlik sk'ak'al yo'onton xchi'uk toj ech' xa no'ox tuk'il k'anelal yu'un.^c

ⲛ [tet]

9 Li Jeovae toj lek yo'onton ta stojal skotol^d xchi'uk lek jamal xvinaj xk'uxul yo'onton ta skotol li k'usitik spasoje.

ⲛ [yod]

10 Kajval Jeova, skotol li k'usitik apasoje tsmuk'ibtasik ak'oplal^e xchi'uk li buch'utik tuk' yak'o'j sbaik ta atojalale tsk'upil k'optaikot.^f

ⲛ [kaf]

11 Chalbeik sk'oplal li smuk'ulal ajvalilal* avu'une^g xchi'uk chalbeik sk'oplal ajue^h

ⲛ [lamed]

12 sventa xojtikin batel krixchanoetik li k'usitik apasoj ta ajueleⁱ xchi'uk li slekil yutsilal ajvalilal avu'une.^j

ⲛ [mem]

13 Li ajvalilal avu'une ja' jun ajvalilal sventa sbatel osil xchi'uk li ventainel avu'une te oy-o ak'o mi x-ech' jayk'oluk kuxlejal.^k

ⲛ [samek]

14 Li Jeovae ta xik skotol li buch'utik chyalik xa ta lume^l xchi'uk tstoy likel skotol li buch'utik nijajtik xae.^m

ⲛ [ayin]

15 Skotol te oy satik ta atojalal sventa tskanik ti ak'o xakoltae; vo'ot chavak'be sveelik ta yorail.ⁿ

144:14 *O «ti oy xch'utike». #O «li ta ch'ivitetik». 145:3 *O «mu tabaj ta a'ibel smelolal». 145:6 *O «li ajuele».

145:11 *K'elo Glosario, ajvalilal.

𐌺 [pe]

16 Chajam li ak'obe
xchi'uk chavak'be k'usi tsk'an
yo'ontonik skotol li k'usitik
kuxajtike.^a

𐌶 [sade]

17 Skotol ora tuk' k'usi tspas*
li Jeovae^b
xchi'uk oy stuk'il yo'onton
ta skotol li k'usi tspace.^c

𐌵 [kof]

18 Li Jeovae nopol oy ta stojal
skotol li buch'utik tsk'an-
beik vokole.^d
skotol li buch'utik tsk'anbeik
vokol ta melele.^{*e}

𐌶 [rex]

19 Chak'be k'usi oy ta yo'ontonik
li buch'utik chi'taate,^{*f}
chchikintabe k'alal xvokolet
tsk'anik koltaele xchi'uk
tskolta.^g

𐌶 [xin]

20 Chich'ik chabiel yu'un Jeova
skotol li buch'utik
sk'anojike,^h
pe tsajes skotol li buch'utik
toj chopolike.ⁱ

𐌶 [taw]

21 Li kee tsk'upil k'opta li
Jeovae;^j
skotoluk li k'usitik kuxajtike
ak'o sk'upil k'optabeik li
xch'ul bi ta sbatel osile.^k

146 iK'upil k'optaik
li Jeovae!^{*l}

Ak'o jk'upil k'opta ta sjunul
ko'onton li Jeovae.^m

2 Ta jk'upil k'opta Jeova ti k'u
sjalil kuxulune.

Ta jk'upil k'opta ta k'ejimo-
letik* li Jdios yo' to
kuxulune.

3 Mu xapat avo'ontonik ta
stojal li bankilaetike

145:17 *Literal «sbe». 145:18 *O «ta
sjunul yo'ontonike». 145:19 *K'elo
Glosario, xi'tael Dios. 146:1, 10 *O
«jAleluya!». Taje ja' sk'an xal «iK'upil
k'optaik Ja», li Jae ja' skomkom bi li
Jeovae. 146:2 *O «Ta jtijbe sonetik».

KAP. 145

a SI 104:27, 28

SI 107:9

SI 132:14, 15

b Je 18:25

Dt 32:4

c SI 18:25

Ap 15:3, 4

d SI 34:18

Snt 4:8

e SI 17:1

f SI 34:9

g SI 37:39, 40

SI 50:15

h SI 31:23

SI 97:10

i Pr 2:22

j SI 34:1

SI 51:15

k SI 117:1

SI 150:6

KAP. 146

l Ap 19:6

m SI 103:1

Kolumna 2

a SI 62:9

SI 118:8, 9

Is 2:22

Jer 17:5

b Je 3:19

SI 104:29

Ekl 3:20

Ekl 12:7

c Ekl 9:5, 10

Is 38:18

d SI 46:7

e SI 71:5

Jer 17:7

f Ech 4:24

Ap 14:7

g Dt 7:9

h SI 107:9

SI 145:16

i SI 107:14

SI 142:7

j SI 29:18

Is 35:5

k SI 145:14

2Ko 7:6

l Dt 10:18

SI 68:5

m SI 145:20

n Eks 15:18

Da 6:26

Ap 11:15

mi ja'uk ta stojal li xnich'on
krixchano ti mu xu' yu'un
xkoltavane.^a

4 Chlok' li yip xkuxlejale,*
tsut ta pukuktik*
li stuke;^b

li va' k'ak'ale, chljaj sk'oplal
li k'usitik tsnope.^c

5 Xmuyubaj no'ox li buch'u
k'otem ta jkoltavanej
yu'un li Sdios Jakobe,^d
ti ja' spatoj yo'onton ta stojo-
lal li Jeova ti ja' Dios
yu'une,^e

6 ti ja' li Jpavanej yu'un
vinajel xchi'uk balumile,
li nabe xchi'uk skotol
li k'usitik oy tee,^f

ti ja' li buch'u tuk'-o yak'oj
sba ta sbatel osile,^g

7 ti ja' li buch'u tuk' chchapan
li buch'utik lajemik ta
lo'laele,

ti ja' li buch'u chak'be sve'el
li buch'utik chvi'najike.^h

Yakal tskolta lok'el jchukele-
tik* li Jeovae.ⁱ

8 Yakal tsjambe sat ma'satetik
li Jeovae;^j

yakal tstoy Jeova li buch'utik
nijajtik xae;^k

sk'anoj buch'utik tuk'
li Jeovae.

9 Li Jeovae yakal chchabi li
jnaklejetik ti yan-o slumal
bu likemik tale;

yikoj li buch'u chamem stote
xchi'uk li ants ti chamem
smalale,^l

yan li buch'utik toj chopolike
chtuch'be ta be li k'usi
snopoj tspace.^{*m}

10 Ja' chk'ot ta Ajvalil sbatel osil
li Jeovae,ⁿ
Sion, li Adiose chk'ot ta
Ajvalil ti jayk'ol kuxlejaj
ch-ech'e.

iK'upil k'optaik li Jeovae!^{*o}

146:4 *O «xch'ulele». #O «lumtik».

146:7 *Literal «buch'utik chukbil».

146:9 *O «chotp'inbe sbe li buch'u toj
chopole».

- 147** iK'upil k'optaik li Jeovae!^{*}
Lek ti jk'upil k'optatik ta k'ejimoletik[#] li Jdiostike; isole jun yutsil xchi'uk sta-o ti jk'upil k'optatike!^a
- 2** Yakal tsmeltsan Jerusalen li Jeovae;^b tstsob talel li j-israeletik ti tanpukike.^c
- 3** Chpoxta li buch'utik voch'em^{*} yo'ontonike; chpixon be li syayijemalike.
- 4** Ta xchap jaypej li k'anale-tike; ta sk'opon ta sbi skotolik.^d
- 5** Toj muk' li Kajvaltike xchi'uk toj ech' xa no'ox sju'el;^e mu'yuk xa no'ox spajeb li sp'ijile.^{*f}
- 6** Tstoy likel manxoetik li Jeovae,^g yan li buch'utik toj chopolike tsjip yalel ta lumtik.
- 7** K'ejintaik Jeova sventa xatojbeik ta vokol; k'upil k'optaik ta k'ejimol li Jdiostik k'alal chich' tijel li arpae,
- 8** ti ja' li buch'u chpix ta tok li vinajele, li buch'u chak' talel vo' ta balumile,^h li buch'u chak' ch'iuk yaxal^{*i} ta vitstikaltike.
- 9** Chak'be sve'el li chonbolome-tike,^j chak'be sve'el li ch'iom jøj mutetik ti xvokoletik ta sk'anele.^k
- 10** Mu'yuk labal sba chil li yip ka'e;^l mi ja'uk labal sba chil ti k'u yelan tsots ch-anilaj li vinike.^m

147:1, 20; 148:1 *O «jAlaluya!». Taje ja' sk'an xal «jK'upil k'optaik Ja!», li Jae ja' skomkom bi li Jeovae. 147:1 *O «ti jtijbetik sonetik». 147:3 *O «t'usem». 147:5 *O «ti xa'ibe smelolale». 147:8 *O «ts'i'lel».

KAP. 147

- a Sl 135:3
b Sl 102:16
c Dt 30:1-3 Eze 36:24
d Is 40:26
e Na 1:3
f Is 40:28 Ro 11:33
g Sl 37:11
h 1Re 18:45 Jer 14:22 Mt 5:45
i Job 38:25-27 Is 30:23
j Sl 136:25
k Job 38:41 Lu 12:24
l Is 31:1 Os 1:7
m 1Sa 16:7

Kolumna 2

- a Mal 3:16
b Sl 33:18
c Le 26:6 Is 60:17
d Dt 8:7, 8 Sl 132:14, 15
e Job 37:6
f Job 38:29
g Jos 10:11
h Job 37:10
i Sl 148:8
j Dt 4:5
k Eks 19:5 Eks 31:16, 17 Dt 4:8 1Kr 17:21 Ro 3:1, 2
l Ap 19:6

KAP. 148

- m Sl 89:5

- 11** Li Jeovae ja' lek chil li buch'utik chi'taate,^{*a} li buch'utik ja' no'ox tsmalaik li tuk'il k'anelal yu'une.^b
- 12** Jerusalen, muk'ibtasbo sk'oplal li Jeovae. Sion, k'upil k'optao li Adiose.
- 13** Ja' ta stsatsubtas li stak'inal-tak ochebal avu'une, chak'be bendision li avalab te oy ta atojolale.
- 14** Chak' jun o'ontonal li ta avosilale;^c ja' chak' alajes li lekil* trigoe.^d
- 15** Tstak batel smantal li ta balumile; solel anil te chk'ot li k'usi chlok' ta yee.
- 16** Tstak tal li taiv ti xko'olaj k'ucha'al sakil tsotse;^{*e} tstani tal k'ucha'al tan li taive.^f
- 17** Xlamet* chyal tal yu'un k'ucha'al sililjemal pan li bote.^{*g} ¿Buch'u xa no'ox sts'ik yu'un li sike?^h
- 18** Chlok' tal mantal yu'un, va'un ch-unij. Xjumumet yu'un li ike,ⁱ va'un chbein li vo'e.
- 19** Chalbe Jakob li k'usi chlok' ta yee, chalbe Israel li smantaltake xchi'uk li k'usitik k'otem ta nopel yu'une.^j
- 20** Mu'yuk bu jech spasoj ta stojolal yan muk'ta lum;^k mu sna'ik jutebuk ta sventa li smantaltake. jK'upil k'optaik li Jeovae!^{*l}
- 148** iK'upil k'optaik li Jeovae!^{*}
K'upil k'optaik Jeova te ta vinajel;^m k'upil k'optaik te ta toyol.

147:11 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 147:14 *Literal «li sju'p'emal». 147:16 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. 147:17 *O «Sbuset». *O «yeloe».

- 2** Vo'oxuk ti yaj-anjeloxuke,
k'upil k'optaik akotolik.^a
Vo'oxuk ti yajsoltarooxuke,
k'upil k'optaik akotolik.^b
- 3** K'ak'al xchi'uk luna, * k'upil
k'optaik.
K'analetik ti xaxojobinajike,
k'upil k'optaik akotolik.^c
- 4** Tayal vinajel xchi'uk
toketik ta vinajel,
k'upil k'optaik.
- 5** Ak'o sk'upil k'optabeik
li sbi Jeovae,
yu'un ja' laj yal mantal
ti jech laj yich'ik
pasele.^d
- 6** Lek snakanojan ta sbatel
osil;^e
yak'oj mantal ta stojolalik
ti mu xlanj sk'oplale.^f
- 7** Vo'oxuk ti te oyoxuk ta
balumile,
vo'oxuk muk'tikil xchanul
nab xchi'uk skotol natil
nabetik, k'upil k'optaik
li Jeovae,
- 8** vo'oxuk saksevu* xchi'uk
bot, taiv xchi'uk pimil
tok;
vo'ot eke, tsatsal ik', ti cha-
pas li k'usi chale, k'upil
k'optaik.^g
- 9** vo'oxuk vitsetik xchi'uk
skotol bik'tal vitsetik,^h
te'etik ti chasatinike xchi'uk
skotol sedro te'etik, k'upil
k'optaik.ⁱ
- 10** vo'oxuk te'tikal chonbolome-
tik/ xchi'uk skotol ts'unbal
chonbolom,
vo'oxuk ti xakilet chaxana-
vike xchi'uk mutetik
ti xaviletike, k'upil
k'optaik,
- 11** vo'oxuk ajvaliletik ta balumil
xchi'uk skotol muk'tik
lumetik,
vo'oxuk bankilaletik xchi'uk
skotol jchapanvanejetik
ta balumil, k'upil k'optaik,^k

148:3 *O «u». 148:8 *O «saktse».

KAP. 148

a SI 103:20
Lu 2:13

b Jer 32:18
Jud 14

c SI 19:1

d SI 33:6

e SI 89:37

f SI 119:91
Jer 31:35, 36
Jer 33:25

g Eks 9:23
SI 107:25
Is 30:30

h SI 98:8

i 1Kr 16:33
Is 44:23

j Is 43:20

k SI 2:10, 11

Kolumna 2

a SI 8:1
Is 12:4

b 1Re 8:27
1Kr 29:11

KAP. 149

c SI 33:3
SI 96:1
Is 42:10
Ap 5:9

d SI 22:22

e SI 100:3
Is 54:5

f Jue 11:34

g Eks 15:20
SI 150:4

h SI 84:11

i SI 132:16
Is 61:10

- 12** vo'oxuk keremetik xchi'uk
tsebetik,*
moletik xchi'uk kerem tsebe-
tik, jmoj xak'upil k'optaik.

- 13** Ak'o sk'upil k'optabeik li sbi
Jeovae,^a
yu'un li sbie mu xa no'ox ta-
bajuk staylej oy.
Li smuk'ulale mas to toyol
k'ucha'al li vinajel xchi'uk
balumile.^b

- 14** Tstoybe sk'oplal li yip*
steklumale
sventa xich' k'upil k'optael
skotol li buch'u tuk' yak'oj
sba ta stojolale,
ti ja' li xnich'nab Israele,
li jteklum ti nopol oy ta
stojolale.

jK'upil k'optaik li Jeovae!^f

149

jK'upil k'optaik
li Jeovae!^f

K'ejintabeik junuk ach' k'ejoj
li Jeovae;^c

k'upil k'optaik ta stsobobbail
li buch'utik tuk' chak'
sbaike.^d

- 2** Li Israele ak'o kuxetuk yo'on-
ton ta stojolal li Muk'ul
Jpasvanej yu'une;^e

li yalabtak Sione ak'o ku-
xetuk yo'onton ta stojolal
li Ajvalil yu'une.

- 3** Ak'o ak'otajikuk ta sk'upil
k'optabel li sbie^f
xchi'uk ak'o sk'upil k'optaik
ta k'ejimoletik* ta pandere-
ta^g xchi'uk ta arpa.^g

- 4** Yu'un lek chil steklumal
li Jeovae.^h
Chak' ta ich'el ta muk' li man-
xoetik k'alal tskoltae.ⁱ

- 5** Li buch'utik tuk' chak' sbaike
ak'o muyubajikuk ta skoj
ti laj yich' muk'ibtasbel
sk'oplalike;

148:12 *Literal «tojol tsebetik».

148:14 *Literal «li xulub». 148:14;

149:1 *O «¡Aleluya!». Taje ja' sk'an xal
jK'upil k'optaik Ja!, li Jae ja' skomkom
bi li Jeovae. 149:3 *O «stijbeik sone-
tik». *O «chijchij tak'in».

ak'o avanikuk ta muyubajel ta sba stemik.*^a

6 Teuk ta yeik li sonetik sventa tsk'upil k'optaik li Diose

xchi'uk teuk ta sk'obik jun espada ti cha'jot yee,

7 sventa tspakbeik sutel li muk'tik lumetike xchi'uk chak'beik kastigo li jteklumetike,

8 sventa xchukik ta kadena li ajvaliletik yu'unike xchi'uk sventa xchukik ta tsatsal kadena li buch'utik tsots yabtel yu'unike,

9 sventa chak'beik kastigo jech k'ucha'al ts'ibabil ta mantale.^b

Li k'usi jun yutsil taje ja' tspacek skotol li buch'utik tuk' chak' sbaik ta stojolale.

jK'upil k'optaik li Jeovae!*

150 jK'upil k'optaik li Jeovae!^c

K'upil k'optaik Dios te to ta xch'ul templo.^d

149:5 *O «svayebik». 149:9; 150:1, 6 *O «jAleluya!». Taje ja' sk'an xal jK'u-pil k'optaik Ja!», li Jae ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 149

a Sl 63:6

b Dt 7:1

KAP. 150

c Ap 19:6

d Sl 116:19

Kolumna 2

a Sl 19:1

b Sl 107:15
Ap 15:3

c Dt 3:24
Sl 145:3

d Sl 81:3

e 1Kr 15:28

f Eks 15:20

g Sl 92:1, 3
Sl 144:9

h 1Sa 10:5

i 2Sa 6:5
1Kr 15:19
1Kr 16:5

j Ap 5:13

K'upil k'optaik te ta vinajel ti tsvinajesbe li sju'ele.^a

2 K'upil k'optaik ta skoj li k'usitik spasoja ta sju'ele.^b

K'upil k'optaik ta skoj ti toj ech' xa no'ox smuk'ul stsatsale.^c

3 K'upil k'optaik ta yech'omal kachu.^d

K'upil k'optaik ta stijobil son ti oy yak'iltake xchi'uk ta arpa.^e

4 K'upil k'optaik ta pandereta*^f xchi'uk ta ak'ot.^g

K'upil k'optaik ta stijobil son ti oy yak'iltake^g xchi'uk ta ama.^h

5 K'upil k'optaik ta simballo* ti sts'inlajet chbak'e.

K'upil k'optaik ta simballoⁱ ti tsotsik chbak'e.

6 Skotol li k'usitik kuxajtike ak'o sk'upil k'optaik li Jeovae.

jK'upil k'optaik li Jeovae!^j

150:4 *O «chijchij tak'in». #O «ti xajoyoyet cha-ak'otajike». ^O «amay; flauta». 150:5 *Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal stijobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup' sbae.

PROVERBIOS

K'USITIK YICH' OJ

- 1 Ti k'usi sventa li p'ijil lo'iletike (1-7)
Ch-ak'van ta vokol li chopol chi'ilile (8-19)
Tsots x-avet ta kaye li mele p'ijilale (20-33)
- 2 Ep sbalil li p'ijilale (1-22)
Sa'ilano li p'ijilal k'ucha'al li k'ulejal ti mukule (4)
Ja' chchabiot ti xatojob snopele (11)
Chak' vokolil li mulivajele (16-19)

- 3 Oyuk ap'ijil xchi'uk pato avo'onton ta stojolal Jeova (1-12)
«Ja'uk xavich'-o ta muk' Jeova li k'usitik ep sbalil avu'une» (9)
Chak' muyubajel li p'ijilale (13-18)
Chak' jun o'ontonal li p'ijilale (19-26)
Lekuk jtalelaltik ta stojolal li yantike (27-35)
Mu me xajalan aba ta skoltael li yantike, paso me k'alal xu' avu'une (27)

- 4 Li p'ijil chanubtasel chak' jun totile (1-27)
Li k'usi mas tsots sk'oplane
ja' ti xasa' ap'ijile (7)
Mu teuk xabat ta sbe li buch'utik
toj chopolike (14, 15)
Yantik xa sakub batel li sbe
buch'utik tuk'ike (18)
Chabio li avo'ontone (23)
- 5 P'ijubtasel ta skoj li jmulavil
antsetike (1-14)
Muyubajan no'ox xchi'uk
li avajnila (15-23)
- 6 Mu me xava'an aba ta ch'om (1-5)
«Ch'ajil vinik, batan ti bu oy
li xinich'e» (6-11)
Li vinik ti mu'yuk k'usi xtun-oe
xchi'uk ti toj chopole (12-15)
Oy vuktos ti k'usi sp'ajoj li Jeovae (16-19)
Chabio aba ta stojolal li chopol
antse (20-35)
- 7 Ch'uno li smantaltak Diose,
va'un chakuxi (1-5)
Laj ta lo'lael jun kerem ti ch'abal
sp'ijile (6-27)
«Xko'olaj k'ucha'al tot vakax
ti chbat ta milele» (22)
- 8 Xko'olaj jun krixchano ch'k'opoj
li p'ijilale (1-36)
Li Diose vo'on ba'yel la spasan
ta skotol li yabtelake (22)
Te oyun ta xokon k'ucha'al jun
bankilal j-abtel (30)
«La jk'an tajek li xnich'nab
krixchanoetike» (31)
- 9 Chtakvan ta ik'el li melel p'ijilale (1-12)
«Yu'un vo'on ta jkoj ti epal
k'ak'al chakuxie» (11)
Chtakvan ta ik'el li bol antse (13-18)
«Lek chi' ta uch'el li vo'
ti elk'anbile» (17)
- 10 P'IJIL LO'ILETIK YU'UN SALOMON (10:1-24:34)
«Li p'ijil nich'onile xkuxet yo'onton
yu'un li stote» (1)
«Li buch'u baxbol sk'obe tspas
ta jk'ulej» (4)
«K'alal ep k'usi chkaltike, persa ta
jsa' jmultik» (19)
«Ja' tspanvan ta jk'ulej li sbendision
Jeovae» (22)
«Ja' chnatub yu'un kuxlejal li xi'tael
Jeovae» (27)
- 11 «Li p'ijilale ja' te oy ta stojolal
li buch'utik bik'it chak' sbaike» (2)
Tsokes yantik li jvalopatinvaneje (9)
«K'alal oy ep tojjobtasvanejetike,
lek k'usi ch'ot ta pasel» (14)
Li buch'u ta slekil yo'onton chak'e
ch-epaj k'usitik yu'un (25)
Li buch'u spatoy yo'onton ta sk'ulejale
chyal ta lum (28)
- 12 Li buch'u sp'ajoj li tuk'ibtasele
mu sna' snopel (1)
«K'alal mu'yuk nopbil lek li k'usi
chich' alele, xko'olaj k'ucha'al sni'
espada ti chyayijesvane» (18)
«Xmuyubajik no'ox li buch'utik
chtojobtasvanik sventa oyuk jun
o'ontonale» (20)
«Toj chopol chil Jeova li buch'utik
tsjutik k'ope» (22)
Li vul o'ontone ja' tsubtsan
li o'ontonale (25)
- 13 P'ijik li buch'utik tsa'ik tojjobtasele (10)
«K'alal mu'yuk ta jtatik ta ora
li k'usi jmalaojtike, ch-ipaj-o
yu'un li ko'ontontike» (12)
«Li tuk'il j-ich'-a'yeje chpoxtavan» (17)
«Li buch'u ja' chchi'in li buch'utik
p'ijike chp'ijub ek» (20)
Li tuk'ibtasele ja' svinajeb ti oy
k'anelale (24)
- 14 «Li ko'ontontike xojtkin li svokol
stuke» (10)
Li be ti lek no'ox yilele ch-ik'van batel
ta lajelal (12)
«Li buch'u mu'yuk sp'ijile chch'un
skotol li k'usi ch-albate» (15)
«Ep yamigotak li jk'uleje» (20)
«Li o'ontonal ti sts'ijet no'ox
ja' slekilal li jbek'taltike» (30)
- 15 «K'alal xlamet no'ox chjttak'ave, chch'ak
lok'el li sk'ak'al o'ontonale» (1)
«Li Jeovae chajal ta sba sat skotol» (3)
Xmuyubaj-o yu'un Jeova li s-orasion
buch'utik tuk'ike (8)
Mu'yuk lek k'usi ch'ot ta pasel
mi mu'yuk chich' jak'ele (22)
Tsnop lek ba'yel li k'usi tstak'e (28)
- 16 Li Jeovae chhaj ta k'elel li k'usi
oy ta ko'ontontike (2)
«K'usiuik no'ox ti chapase ak'bo
sventain li Jeovae» (3)

- Ja' yu'un Jeova li kilo ti lek ts'akale (11)
Li toybaile chjipvan ta lum (18)
Li sakil jolile ja' k'otem ta jun korona
ti alak' sbae (31)
- 17 Mu chopoluk xapak sutel li k'usi leke (13)
«Yo' to mu xlik li k'ope, ja' lek
batan» (14)
«Li melel amigoile skotol ora chak'
ta ilel ti chk'anvane» (17)
«Li o'ontonal ti xmuyubaj no'oxe
ja' lekil poxil» (22)
«Li buch'u oy lek sp'ijile sna' spajtsan
li k'usi chale» (27)
- 18 Buch'uuk no'ox ti chch'ak sbae tsa' k'usi
tsk'an stuk xchi'uk mu'yuk p'ij (1)
«Li sbi Jeovae ja' jun tsatsal tayal
k'elob osil» (10)
Li k'ulejale ja' no'ox chich' nopel
ti chchabivane (11)
P'ij mi chich' chikintael
ta xcha'jotale (17)
Li jun amigoile mas to k'anvanem
k'ucha'al jchi'iltik ta vok'el (24)
- 19 Li p'ijilale ja' mu xlik-o ta anil sk'ak'al
yo'onton li jun krixchanoe (11)
«Li jsa'k'op ajnilale xko'olaj k'ucha'al
jol na ti te no'ox sts'ujts'un-o chyal
vo'e» (13)
«Li p'ijil ajnilale ja' chak' li Jeovae» (14)
«Tuk'ibtaso li anich'on yo' to oy k'usi
stak' pasele» (18)
Sventa xap'ijube, chikintao
li tojobtasele (20)
- 20 J-ak'vanej ta k'exlal li vinoe (1)
«Li buch'u ch'aje mu'yuk tslok yosil
li ta invierno» (4)
«Li k'usitik tsnop ta yo'onton li jun
vinike xko'olaj k'ucha'al natil vo'» (5)
P'ijubtasel sventa snopbe lek sk'oplal
mi laj yak' ye ti oy k'usi tspace (25)
«Li smuk'ulalik li keremetike ja'
li yipike» (29)
- 21 Li Jeovae tsbeiltasbe yo'onton
li ajvalile (1)
Mas to lek li tuk'ilale, ja' mu sta
li milbil matanale (3)
Li buch'u baxbole lek k'usi chk'ot
ta pasel yu'un (5)
Li buch'u mu xchikintabe li buch'u abol
sbae mu'yuk chchikintabat ek (13)
Mu'yuk p'ijilal ti xu' skontrain
li Jeovae (30)
- 22 «Ja' mas lek mi lek jk'oplaltike,
ja' mu sta li epal k'ulejale» (1)
K'alal ta skeremal no'ox chich'
chanubtasele, tstaibe sbalil
sjunul xkuxlejalik (6)
Li buch'u ch'aje chi'ta li leon ta
panae (13)
Li tuk'ibtasele ja' tsnamajes lok'el
li bolibele (15)
Chbat abtejuk ta stojolal ajvaliletik
li buch'u lek xtojobe (29)
- 23 Ich'o ap'ijil k'alal chavich' ik'el
ta ve'ele (2)
Mu xasa' li k'ulejale (4)
Chvil batel ta atojolal li k'ulejale (5)
«Mu xakap aba xchi'uk li buch'utik
mu'yuk sp'isol chuch'ik vinoe» (20)
Chti'van k'ucha'al jkot kiletel chon
li vinoe (32)
- 24 «Mu xavit'ixta li viniketik ti toj
chopolike» (1)
«Ta skoj ti oy jp'ijiltike, ta jva'an
li jnatike» (3)
Xu' xyal ta lum li buch'u tuk'e,
pe tstam sba likel yan velta (16)
Mu xapak sutel (29)
Mi chijnikave, chak' povreal (33, 34)
- 25 P'UJIL LO'ILETIK YU'UN SALOMON TI JA' LA
SLOK'TAIK LI SVINIKTAK ESEKIASE (25:1-29:27)
Ti k'usi mu stak' alel batele (9)
K'alal oy k'usi lek chich' alele (11)
Tsako ta venta li achi'ile (17)
Chatokanbe tsanal ak'al ta sjol
li avajkontrae (21, 22)
Li lekil a'yeje xko'olaj k'ucha'al
sikil vo' (25)
- 26 Chich' albel sk'oplal li buch'u
ch'aje (13-16)
Mu xatik' aba ta sk'op yantik (17)
Mu me chopoluk k'usi xavalbe
li achi'ile (18, 19)
«Ti bu mu'yuk si'e, chtup'
li k'ok'e» (20, 21)
«Li k'usi chlok' ta ye li jutmulile
xko'olaj k'ucha'al muil ve'lil» (22)
- 27 Ta jtabetik sbalil mi tstuk'ibtasutik
li jtuk'il amigotike (5, 6)
Kuni nich'on, muyubajuk avu'un
li ko'ontone (11)
Li tsatsal tak'ine chich' juxbel ye
ta tsatsal tak'in (17)

- Sk'an xavojtkin li achijtake (23)
«Mu'yuk chjalij sbatel osil
li k'ulejale» (24)
- 28 Li buch'u mu sk'an xchikinta mantale
toj chopol k'alal ta s-orasion (9)
Chich' k'uxubinel li buch'u chal ta
jamal smule (13)
Li buch'u anil tsta sk'ulejale ta
ono'ox spas smul (20)
Mas lek li tuk'ibtasele, ja' mu'yuk mi
lek xa k'usi chich' alel yilele (23)
Li buch'u lek k'usi xak'e mu'yuk k'usi
tspas palta yu'un (27)
- 29 Li olol ti koleman no'oxe ch-ak'van
ta k'exlal (15)
«Ti bu mu'yuk chbeiltsan
li Diose, mu'yuk spajeb
k'usi tspas li jteklume» (18)
«Li jun vinik ti ta anil chlik sk'ak'al
yo'ontone tslikes k'op» (22)
«Li buch'u bik'it chak' sbae chich'
muk'ibtasbel sk'oplal» (23)
- Li xi'tael krixchanoetike ja' jun
pets' (25)
- 30 LI K'USITIK LAJ YAL LI AGURE (1-33)
«Mu xapasun ta povre mi ja'uk
ta jk'ulej» (8)
Li k'usitik ti mu x-ech'
yo'ontonike (15, 16)
Li k'usitik mu xvinaj bu sbee (18, 19)
«Li jmulavil antse» (20)
Uni chonetik ti p'ijik xa ono'ox k'alal
chvok'ike (24)
- 31 LI K'USITIK LAJ YAL LI AJVALIL LEMUELE (1-31)
«¿Buch'u van xu' sta jun yajnil ti lek
xtojobe?» (10)
Sna' k'usitik tspas xchi'uk baxbol ta
abtel (17)
«Ta slekil yo'onton chk'opoj k'alal
chchanubtasvane» (26)
Chk'upil k'optaat yu'un yalabtak
xchi'uk smalal (28)
Xu' van jlikel no'ox ti jun yutsil
xijvinaje xchi'uk ti alak' jbatike (30)

1 Li'e ja' li p'ijil lo'iletik yu'un
Salomon^a ti ja' ajvalil ta Israe-
le^b xchi'uk ti ja' xnich'on Davide:^c

2 sventa xich' chanel*
li p'ijilale^d xchi'uk
li tuk'ibtasele;
sventa xich' a'ibel smelolal
li p'ijil lo'iletike;

3 sventa jtatik li tojobtasel^e
ti chak' jp'ijiltike,
li jtuk'iltike,^f ti xkich' jp'ijilti-
ke^g xchi'uk ti lekuk
k'usi jpastike;^h

4 sventa xak'be sp'ijil^h li buch'u
mu'yuk sp'ijile;
sventa oyuk yojtkinobil
yu'un li kerem tsebe xchi'-
uk ti xtojobuk snopele.ⁱ

5 Li buch'u p'ije chchikinta
xchi'uk chch'am batel mas
chanubtasel;^j
li buch'u xa'ibe smelolale tsa'
p'ijil beiltasel,^k

1:2 *Literal «na'el». 1:3 *O «ti jpastik
li k'usi tuk'e». ^aO «ti mu xijj'ujvane».

KAP. 1

a 1Re 4:29, 32

Ekl 12:9

b 2Sa 12:24

c 1Re 2:12

d Pr 8:11

e Pr 3:11, 12

f Ebr 12:11

g 1Re 3:28

h Pr 15:5

i Pr 2:11

Pr 3:21

Pr 8:12

j Pr 9:9

k 1Sa 25:32, 33

Pr 24:6

Kolumna 2

a Ekl 12:11

b Job 28:28

Pr 9:10

c Pr 5:12, 13

Pr 18:2

d Dt 6:6, 7

Ef 6:4

Ebr 12:9

e Le 19:3

Pr 31:26

2Ti 1:5

f Pr 4:7, 9

g Pr 3:21, 22

6 sventa xa'ibe smelolal
p'ijil lo'il xchi'uk jun
lok'olk'op,*

sventa xa'ibe smelolal
li k'usitik chal li buch'u
p'ije xchi'uk li k'usitik
chal ti vokol ta a'iele.^a

7 Li k'usi ba'yel sk'an pasel
sventa oyuk yojtkinobil
ku'untike ja' ti jxi'tatik*
li Jeovae.^b

Ja' no'ox tsp'ajik p'ijilal xchi'-
uk tuk'ibtasel li buch'utik
bolike.^c

8 Kuni nich'on, chikintao li tu-
k'ibtasel chak'bot atote^d
xchi'uk mu xavikta li chanub-
tasel* chak'bot ame'e.^e

9 Taje xko'olaj k'ucha'al skoro-
nail ajol ti k'upil sbae^f
xchi'uk lekil nats'il sventa
anuk'.^g

1:6 *O «jun lo'il ti vokol ta a'iele». 1:7
*O «xkich'tik ta muk'». K'elo Glosario,
xi'tael Dios. 1:8 *O «mantal».

- 10** Kuni nich'on, mu me xach'un
mi tslo'laoxuk ya'i
li jpsmuliletike.^a
- 11** Mi xi chalboxuke:
«La' chi'inunkutik.
Jnak'* jbatik sventa jmlatik
ch'ich'.
Ta nak'al ta jpuch'an jbatik,
jmlatik sventa jsa'tik ta
k'op li buch'utik ch'abal
smulike.
- 12** Kuxulik ta jbnik'tik jech k'u-
cha'al tpsas li Mukinale,*
jech sjunlej chich'ik bik'el
k'ucha'al li buch'utik
chyalik batel ta ch'ene.
- 13** Kich'betik skotol li k'usitik
ep sbalil yu'unik ti k'upilik
sbae;
jnojes-o jnatik li k'usitik ta
jpojbetike.
- 14** La' chi'inunkutik jechuke,*
va'un ko'ol ta jch'akbe jbatik
li k'usi chkelk'antike».[#]
- 15** Kuni nich'on, mu xats'aklian
batel.
Mu teuk xatek'an batel
avakan li ta sbeike.^b
- 16** yu'un anil chbat yakanik ta
spasel li k'usi toj chopole;
sujom chbat smalik ch'ich'.^c
- 17** Ta melel, altik no'ox mi chich'
ak'bel syakobil jkot mut mi
te sk'eloje.
- 18** Ja' yu'un, ta snak'* sbaik
sventa tsmalik ch'ich';
ta nak'al ta xpuch'an sbaik
sventa tsmilik li yantike.
- 19** Taje ja' jech sbeik li buch'utik
chlo'lanik sventa tsa'ik li
k'usi tsk'anike,
ja' xa tsta-o slajelik li buch'u-
tik jech tpsasike.^d
- 20** Tsots x-avet ta be^e li melel
p'ijilale.^f

1:11 *O «Jmuk». 1:12 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 1:14 *O «Ko'ol xij-abtej jechuke». *O «ko'ol ta jch'akbe jbatik li jchep koxtale». 1:18 *O «smuk».

KAP. 1

a Je 39:7,8
Dt 13:6-8b Pr 4:14
Pr 13:20
1Ko 15:33c Pr 6:16-18
Ro 3:15

d Pr 15:27

e Mt 10:27

f Ro 16:27
1Ko 1:20
Snt 3:17

Kolumna 2

a Pr 8:1-3
Pr 9:1, 3b Jn 18:20
Ech 20:20c Pr 5:12, 13
Jn 3:20d Sl 141:5
Ap 3:19

e Is 54:13

f Is 65:12

g Jue 10:13, 14

Te x-avet-o li ta
kayeetike.^{*a}

- 21** Te x-avet li ta xchikin
kayeetik ti bu ep
jxanvile.
Xi ta xal li ta yochebal
jtekumetike.^b
- 22** «Vo'oxuk ti mu'yuk ap'ijilike,
çbak'in to chaviktaik ti
ak'anoj li abolilike?
Vo'oxuk ti chalabanvanike,
çbak'in to chaviktaik ti lek
xava'iik labanvaneje?
Xchi'uk, vo'oxuk ti boloxuke,
çbak'in to chaviktaik sp'ajel
li yojtkinobile?»^c
- 23** Ts'et chikintaik li tuk'ibtasel
ku'une xchi'uk sutanik
tal.^{*d}
Va'un, chkak'boxuk tal
li sju'el jp'ijilale;
chkak' avojtkinik li k'usitik
chkale.^e
- 24** Yu'un la jtakoxuk ta ik'el,
pe mu'yuk xach'unik-o,
la jye' li jk'obe, pe mu'yuk bu-
ch'u la stsak ta muk',^f
- 25** mu'yuk la atsakik-o ta
venta skotol li tojbtasele-
tik ku'une
xchi'uk la ap'ajik-o li tuk'ibta-
sel ku'une,
- 26** ta xitse'in ek mi k'ot ta
atojalalik li vokolile;
ta jlabanoxuk k'alal mi k'ot ta
atojalalik li k'usi chaxi'ik-o
yu'un tajeke,^g
- 27** k'alal mi tal ta atojalalik
k'ucha'al tsatsal ik'alo'
li k'usi chaxi'ik-o yu'un
tajeke
xchi'uk mi tal ta atojalalik
k'ucha'al tsatsal ik'
li vokolile,
k'alal mi tal ta atojalalik li vo-
kolil xchi'uk at-o'ontone.
- 28** Xvokoletik-o ta ttojolal li
va' k'ak'ale, pe mu'yuk ta
jtak'beik;

1:20 *O «li ta ch'ivitetike; ti bu oy ep krixchanoetike». 1:23 *O «Sutanik tal k'alal chituk'ibtasvane».

- ta sa'ikun ta jyalel, pe mu'yuk ta staikun,^a
- 29** Yu'un la sp'ajik li yojtkinobile^b
xchi'uk mu'yuk la sk'an la xi'taik li Jeovae.^c
- 30** La sp'ajik li tojobtasel ku'une; mu'yuk laj yich'ik ta muk' skotol ti tuk'ibtasel ku'une.
- 31** Ja' yu'un, chil svokolik ta skoj* li k'usitik tspace^{#d}
xchi'uk tsta cha'ik li tojobtasel yu'un stukike.^e
- 32** Yu'un ja' chmilat yu'un stoyobailik li buch'utik mu'yuk sp'ijilike
xchi'uk ja' tsta-o slajebik ti tsa' k'usi tsk'an stukik li buch'utik bolike.
- 33** Yan li buch'u chchikintabune jun no'ox yo'onton chkuxi^e
xchi'uk mu'yuk tsvul-o yo'onton mi xvul ta stojolal jtosuk vokolil ti xibal sbae».^f
- 2** Kuni nich'on, mi chach'am li k'usitik chlok' ta kee xchi'uk mi chak'ej* k'ucha'al k'ulejal li jmantaltake,^g
- 2** taje ja'o k'alal chats'etan achi-kin ta stojolal li p'ijilale^h
xchi'uk ja'o k'alal chajam avo'onton sventa jamal xavil lek li k'usitike;ⁱ
- 3** jech xtok, mi xavokolet ta sk'anel li ya'ibel smelolale/
xchi'uk mi xa-avet ta sk'anel ti oyuk k'usi lek xanabe sk'oplale.^k
- 4** mi chasa'ilan-o k'ucha'al li platae,^l
mi chasa'ilan-o k'ucha'al li k'ulejal ti mukule;^m
- 5** va'un bi, chava'ibe smelolal k'uxi ta xi'tael* li Jeovaeⁿ
xchi'uk chavojtkin li DiOSE.^o
- 6** Yu'un ja' chak' j'p'ijiltik li Jeovae;^p

1:31 *Literal «tslobeik sat». #Literal «sbeike». ^aO «li k'usitik chopol snopoj tspace». **2:1** *O «chanak'». **2:5** *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 1
a Lam 3:44
b Os 4:6
c Jue 5:8
d Jer 6:19
Gal 6:7
e Is 48:18
f 2Re 6:15, 16
Is 26:3
2Pe 2:9

KAP. 2
g Dt 6:6, 8
h Pr 1:5
i Ebr 5:14
j 1Re 3:11, 12
Pr 9:10
2Ti 2:7
k Flp 1:9
l Sl 19:9, 10
m Job 28:15-18
n Job 28:28
Pr 8:13
Jer 32:40
o Jer 9:24
1Jn 5:20
p Eks 31:2, 3
1Re 4:29
2Ti 3:16, 17
Snt 3:17

Kolumna 2
a Sl 41:12
Pr 28:18
b Sl 97:10
c Ekl 12:13
Mik 6:8
Mt 22:37-40
d Sl 119:111
e Ech 17:11
f Ekl 7:12
g Pr 8:13
h Jn 3:19

- ja' chlok' tal ta ye li yojtkinobile xchi'uk li ya'ibel smelolale.
- 7** Chak'be sp'ijil li buch'utik tuk'ike;
chk'ot ta jun eskudo* ta stojolal li buch'utik tuk' yo'ontonike.^a
- 8** Tsk'eibe sbe li buch'utik tuk'ike
xchi'uk chchabibe sbe li buch'utik tuk' chak' sbaik ta stojolale.^b
- 9** Va'un, chava'ibe smelolal li tuk'ilale, ti k'usi tuk'e xchi'uk ti k'usi lek ta pasele, chava'ibe smelolal bu li tuk'il be sk'an xabate.^c
- 10** K'alal ch-och ta avo'onton li p'ijilale^d
xchi'uk k'alal k'upil sba chava'i li yojtkinobile,^e
- 11** ja' chchabiot ti xatojob snopele^f
xchi'uk ja' chchabiot ti oy k'usi lek xanabe sk'oplale,
- 12** tskoltaot sventa mu xatam batel li chopol bee, tskoltaot lok'el ta stojolal li vinik ti chopol k'usitik chale,^g
- 13** ta stojolal li buch'utik chiktaik li tuk'il be sventa ja' tstamik batel li sbelel ik'al osile,^h
- 14** ta stojolal li buch'utik xmyubajik ta spasel li k'usi chopole,
ti xkuxet yo'ontonik ta lo-lavanej xchi'uk ta spasel li k'usi toj chopole,
- 15** ti mu'yuk tuk' sbeike xchi'uk ti ja' stamojik batel ta sjunul xkuxlejalik li lo-lavaneje.
- 16** Tskoltaot lok'el ta stojolal li jtoyba* antse,

2:7 *O «makobbail». **2:16** *Literal «jch'ayemal». Ya'eluke, ja' sk'oplal ti ch'akal oy ta stojolal Dios ta skoj stalelale.

- ta stojolal li jmulavil* ants ti toj manya# k'u yelan chk'opoje,^a
- 17** ti tsjip komel li smalal* ta stsebabel^b
xchi'uk ti chch'ay ta sjol li strato spaso^c xchi'uk Sdiose.
- 18** Yu'un li snae chmut'ij* yalel ta lajelal
xchi'uk li sbetake te chk'ot ti bu oy li buch'utik mu xa k'usi stak' spasi^c ta lajelale.^c
- 19** Mi junuk xa tsutik-o tal li buch'utik chchi'inike*
xchi'uk mu'yuk xa tstaik yan velta li sbelel kuxlejale.^d
- 20** Ja' yu'un, te xabat ta sbe li buch'utik lekike
xchi'uk ja' xatambe-o batel sbe li buch'utik tuk'ike.^e
- 21** Yu'un ja' no'ox chnakiik ta balumil li buch'utik tuk'ike
xchi'uk ja' te chkomik-o li buch'utik ch'abal smulike.^f
- 22** Yan li buch'utik toj chopolike ta xich'ik k'okel* lok'el li ta balumile^g
xchi'uk li jlo'lavanejetike ta xich'ik bulel lok'el te.^h
- 3** Kuni nich'on, mu xach'ay ta ajol li chanubtasel* ku'une
xchi'uk k'elo ta sjunul avo'onton li jmantaltake,
2 yu'un chepajesbe sk'ak'alil xchi'uk sjabilal li akuxlejale
xchi'uk jun avo'onton yu'un.ⁱ
3 Mu me xavak' ti xiktaot li tuk'il k'anelal xchi'uk tuk'ilale.^j
Chuko ta anak';
ts'ibao ta avo'onton;^k

2:16 *Literal «jch'ayemal». Ya'eluke, ja' sk'oplat ti nom oy ta stojolal Dios ta skoj stalelale. ^aO «chlo'lavan». **2:17** *O «buch'u lek tajek xil». **2:18** *O «chmukij; chbut'ij». **2:19** *Literal «chbatik ta stojolale». **2:21** *O «te chkom-o li buch'u tuk'-o yo'ontone». **2:22** *O «jipel». **3:1** *O «mantal». **3:3** *O «melele».

KAP. 2

a Je 39:10-12
Pr 6:23, 24
Pr 7:4, 5

b Je 2:24
Pr 5:18

c Pr 5:3, 5
Pr 5:20, 23
Pr 9:16-18
Ef 5:5

d Ekl 7:26
Ap 22:15

e Pr 13:20

f Sl 37:11, 29

g Sl 104:35
Pr 10:7
Mt 25:46

h Dt 28:45, 63

KAP. 3

i Dt 5:16

j Os 12:6

k Dt 6:6, 8

Kolumna 2

a 2Ko 8:21

b Is 26:4
Jer 17:7

c Pr 28:26
Jer 10:23
1Ko 3:18

d 1Sa 23:2, 4
Ne 1:11
Flp 4:6

e Jos 1:7
Sl 25:9
Snt 1:5

f Pr 26:12
Ro 12:16

g Nu 31:50
Dt 16:16
Lu 16:9
1Ti 6:18

h Eks 23:19

i 2Kr 31:10
Mal 3:10

j Pr 15:32
Ebr 12:5, 6

k Sl 94:12

l Ap 3:19

m Dt 8:5
Ebr 12:7, 9

n Ekl 7:12

o Job 28:15, 18

- 4** va'un lek cha-ilat xchi'uk chata lek ap'ijil
chil li Diose xchi'uk li vinike.^a
- 5** Ta sjunul avo'onton pato avo'onton ta stojolal Jeova^b
xchi'uk mu xapat-o avo'onton ti oy k'usi xava'ibe smelolale.^c
- 6** Tsako ta venta ta skotol li k'usitik chapase,^{*d}
va'un ja' tsuk'ibtas batel li abe bu chabate.^e
- 7** Mu toj p'ijuk xava'i aba.^f
Xi'tao* li Jeovae xchi'uk ch'ako aba lok'el ta spasel li k'usi chopole.
- 8** Taje ja' chpoxta li abek'tale*
xchi'uk ja' tsikubtas li abakil-take.
- 9** Ja'uk xavich'-o ta muk' Jeova li k'usitik ep sbalil avu'une^g
xchi'uk li sba sat* skotol li k'usitik oy avu'une;^h
- 10** va'un soles chnoj li sk'ejobil*
k'usitik avu'uneⁱ
xchi'uk li ta spits'obiltak uva avu'une chmal lok'el li ach' vineo.
- 11** Kuni nich'on, tsako me lek ta muk' li tuk'ibtasel chak' Jeovae^j
xchi'uk mu xap'aj li tojobtasel chak'e,^k
- 12** yu'un li Jeovae tsuk'ibtas li buch'u sk'anoje,^l
jech k'ucha'al jun totil ti tsuk'ibtas xnich'on ti sk'anoje.^m
- 13** Xmuyubaj no'ox li vinik ti tsta sp'ijileⁿ
xchi'uk li vinik ti oy k'usi lek snae;
- 14** mi oy jp'ijiltike, mas to x-ech' slekil k'ucha'al li platae xchi'uk mas to ep sbalil ta jtatik k'ucha'al li oroe.^o

3:6 *Literal «li abetake». **3:7** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **3:8** *Literal «amixik'e». **3:9** *O «li butik mas to lelik ta». ^aO «li atak'ine». **3:10** *O «snak'obil».

- 15** Mas to ep sbalil k'ucha'al li k'upil sba tonetik ta nabe;* mi ja'uk stak' k'o'ltasal xchi'uk li k'usitik oy ta avo'onton chak'ane.
- 16** Te oy ta sbats'ik'ob li natil kuxlejale; te oy ta sts'etk'ob* li k'ulejal xchi'uk li ich'el ta muk'e.
- 17** Jun yutsil li sbetake xchi'uk oy jun o'ontonal ta skotol li sbetake.^a
- 18** Ja' jtek' te' ti chak'be xkuxlejale li buch'utik tstsakik leke xchi'uk xmuyubajik no'ox li buch'utik tsoets saksakojike.^b
- 19** Li Jeovae la stunes p'ijilal sventa la spas li balumile,^c ta skoj ti oy k'usi lek snabe sk'oplale, la snakan lek li vinajele.^d
- 20** Ta skoj li vojtikinel yu'une, la xch'ak sba yu'un li muk'ta nabe xchi'uk ts'uj yalel tal ts'ujul li ta vinajel ti oy stokale.^e
- 21** Kuni nich'on, teuk-o me ta asat.* Chabio li p'ijilale xchi'uk ti xatojob snopele;
- 22** ja' chak'bot akuxlejale xchi'uk chk'otik ta k'upil sba nats'il ta anuk'.
- 23** Va'un, jun avo'onton chaxanav ta abe xchi'uk mu'yuk bu chamak-o* avakan.^f
- 24** Mu'yuk chaxi' k'alal chapuch'an abae;^g chapuch'an aba, va'un jun avo'onton chavay.^h
- 25** Mu'yuk chaxi'o yu'un li k'usitik xibal sba chtal ta anile' mi ja'uk li tsatsal ik'alo' ti chtal ta stojolal li buch'utik toj chopolike.^j

3:15 *Koral sbi li k'upil sba tonetik taje. K'elo Glosario, koral. **3:16** *O «surto-k'ob». **3:21** *Ya'eluke, ja' sk'oplal li stalalaltak Dios ti laj xa yich' a'el ta yantik versikuloetike. **3:23** *O «cht'ab-o».

KAP. 3

- a Flp 4:9
b Sl 1:1, 2
c Sl 104:24
d Pr 8:27
Jer 10:12
e Job 36:27
Job 38:37
Jer 10:13
f Is 26:7
g Sl 3:5
Pr 6:22
h Ekl 5:12
i Sl 27:1
j Sl 73:12, 19

Kolumna 2

- a Pr 10:29
Pr 28:1
b Sl 91:14
c Snt 2:15, 16
d Dt 15:7, 8
Pr 28:27
e Pr 6:16, 18
f Pr 18:6
Pr 20:3
g Ro 12:18
h Sl 37:1
Pr 23:17
i Pr 6:16, 17
j Sl 15:1, 2
Sl 24:3, 4
Sl 25:14
k Dt 28:15
Jos 7:24, 25
Est 9:24, 25
l Job 42:12, 13
Sl 37:25
m Pr 19:29
n Sl 37:11
Sl 138:6
Is 57:15
Snt 4:6
o Est 6:11, 12
Pr 12:8

KAP. 4

- p Dt 6:6, 7
Pr 19:20
Ef 6:1

- 26** Yu'un ja' te chlik tal spatobil avo'onton ta stojolal li Jeovae;^a mu'yuk chak' ti x-och ta pets' li avakane.^b
- 27** Mu me xajalan aba ta spasel k'usi lek ta stojolal li buch'utik sk'an xakoltae,^c paso me k'alal xu' avu'une.^d
- 28** Mi xu' avu'un spasel avie, mu xiuk xavalbe li achi'ile: «jBatán, te xatal ta ts'akal! Te chkak'bot ok'om».
- 29** Mu xanop ta mukul k'usi chopol chapasbe achi'il^e k'alal jun yo'onton te xchi'ukot ta nakleje.
- 30** Mu ta jeche'uk no'ox xatsak ta k'op li jun vinik^f mi mu'yuk k'usi chopol spasojbote.^g
- 31** Mu xavit'ixta li jsa'k'op vinike^h mi ja'uk xatambe batel junuk li sbetake.
- 32** Yu'un toj chopol chil Jeova li buch'u mu'yuk stuk'il k'usi tspace,ⁱ yan li buch'u tuk'e lek tajek xil sba xchi'uk.^j
- 33** Li Jeovae chchopul k'optabe sna li buch'u toj chopole,^k pe chak'be bendision sna li buch'u tuk'e.^l
- 34** Yu'un tslaban li buch'utik tsna'leik yantike,^m pe chak'be ta ilel slekil yo'onton li manxoe.ⁿ
- 35** Li buch'utik p'ijike ja' chrextoinik* li ich'el ta muk'e, ja'uk li buch'utik bolike ja' tsoybeik sk'oplal li k'usi ch-ak'van ta k'exlale.^o
- 4** Kuni nich'nabtak, chikintaik li tuk'ibtasel chak' li totile;^p ts'et chikintaik sventa xataik li ya'ibel smelolale.
- 2** Yu'un vo'on ta jchanubtasoxuk lek;

3:35 *O «chk'ot ta spukulalik; tspacei-nik».

- mu xaviktaik li chanubtasel*
chkak'e.^a
- 3** Lik'ot ta lekil nich'onil ta
stojolal li jtote^b
xchi'uk vo'on ti lik'angat tajek
yu'un li jme'e.^c
- 4** Ja' la xchanubtasun xchi'uk
xi laj yalbune: «Nak'o lek
ta avo'onton li k'usitik
chkale.^d
Chabio li jmantaltake,
va'un chakuxi-o.^e
- 5** Sa'o ap'ijil, sa'o li ya'ibel
smelolale.^f
Mu xch'ay xava'i xchi'uk mu
xavikta li k'usi chkalbote.
- 6** Mu xavikta, va'un ja' tsk'elot.
K'ano, va'un ja' chchabiot.
- 7** Ja' no'ox stuk mas tsots
sk'oplal* li p'ijilale,^g ja'
yu'un sa'o ap'ijil;
ta skotol li k'usi chasa'e, ja'
sa'o li ya'ibel smelolale.^h
- 8** K'ano me tajek, va'un ta me
stoybot ak'oplal.ⁱ
Ta skoj ti chach'am ta sjunul
avo'ontone, ta xak'ot ta
ich'el ta muk'.^j
- 9** Chak'bot k'upil sba xnichimal
ajol;
tsk'upiltasot ta jun alak' sba
korona».
- 10** Kuni nich'on, chikintao
xchi'uk ch'amo li k'usi
chkalbote,
va'un chakuxi epal jabil.^k
- 11** Vo'on chhak'bot avil li sbelel
p'ijilale;^l
ta jbeiltasot batel ta sbelel
tuk'ilal ti lek xpolete.^m
- 12** K'alal chaxanave, mu'yuk
k'usi chmak-o* avakan;
xchi'uk mi la-anilaje, mu'yuk
k'usi chap'osi-o avakan.
- 13** Tsako lek li tuk'ibtasele;
mu xakolta.ⁿ
Chabio, yu'un ja' akuxlejal.^o
- 14** Mu xatambe batel sbe li bu-
ch'utik toj chopolike

4:2 *O «mantal». 4:7 *O «mas lek». 4:12, 19 *O «cht'ab-o».

KAP. 4

- a 1Kr 28:9
b 1Re 2:12
c 1Re 1:16-21
d Dt 4:9
e Le 18:5
f Ne 8:3, 8
Pr 9:10
g Ekl 7:12
h Pr 15:14
Mt 13:23
Ebr 5:14
i Da 1:17, 20
j 1Re 4:29
k Dt 5:16
l 1Re 4:29
m Is 26:7
n Pr 8:10
Ebr 2:1
Ebr 12:5, 6
o Dt 32:45-47
Ebr 12:11

Kolumna 2

- a Sl 1:1
1Ko 15:33
b Am 5:15
Ef 5:11
c Pr 5:3, 8
1Te 5:22
d 2Sa 23:3, 4
Sl 119:105
1Ko 13:12
2Ko 4:6
2Pe 1:19
e Sl 40:8
Pr 2:1
f 1Ti 4:8
g Jer 17:9
Mr 7:21-23
Ef 6:14

h 1Pe 2:1

i Mt 6:22

- xchi'uk mu teuk xaxanav ta
sbe li jpaschoplejaletike.^a
- 15** K'ejo* batel abe, mu teuk
xabat;^b
namajan batel ta stojolal
xchi'uk tuk' xajelav batel.^c
- 16** Yu'un ja' to ch-och svayelik
mi la spasik li k'usi
chopole.
Mu xtal svayelik mi mu'yuk
buch'u sjipojik ta lume.
- 17** Ja' xa k'otem ta spanik
li spasel choplejale
xchi'uk ja' xa k'otem
ta svinoik li sa'kope.
- 18** Pe li sbe buch'utik tuk'ike
xko'olaj k'ucha'al xojobal
sakil osil ta sob
ti yantik to tsakub batel ja'
to mi sakjaman xa ox lek
li k'ak'ale.^d
- 19** Li sbe buch'utik toj chopolike
xko'olaj k'ucha'al ik'al
osil;
mu sna'ik li k'usi tsmak-o*
yakanike.
- 20** Kuni nich'on, chikintao lek
li k'usitik chkale;
ts'et chikintao li k'usitik
chlok' ta kee.
- 21** Teuk-o me ta asat;
K'ejo me lek ta yutil
avo'onton.^e
- 22** Yu'un ja' xkuxlejalik
li buch'utik tstaik
xchi'uk ja' sventa slekial
sjunul li sbek'talike.^f
- 23** Li k'usi mas tsots sk'oplal
sk'an xachabie ja'
li avo'ontone,^g
yu'un ja' sni'oal li akuxlejale.
- 24** Namajeso ta atojolal li jutbil
k'ope*^h
xchi'uk nom tajek xavak' ta
atojolal li lo'lavaneje.
- 25** Li asate sk'an me tuk'
sk'elujuk batel,
jech, tuk' me k'elo* batel.ⁱ

4:15 *O «Joyo». 4:24 *O «nopbil k'ope; epal k'ope». 4:25 *O «li asate xojobajuk».

26 Paso ta pach'al* ti bu[#] chate-
k'an batel avakane,^a
va'un lek no'ox skotol
li abetake.

27 Mu xabat ta abats'ik'ob
mi ja'uk ta ats'etk'ob.*^b
Namajeso avakan ta stojolal
li k'usi chopole.

5 Kuni nich'on, chikintao lek
li jp'ijile.

Ts'et chikintao li k'usi jnabe
lek sk'oplale,^c

2 sventa xachabi ti xatojob
snopele
xchi'uk ti meleluk skotol
li k'usi chlok' ta avee.^d

3 Yu'un li yanal ye* jun jtoyba[#]
antse xko'olaj xchi'il
k'ucha'al pom^e
xchi'uk li yee mas to k'un
k'ucha'al li aseitee.^f

4 Pe ta ts'akal une, toj ch'a
k'ucha'al li ch'ail ts'i'lele^g
xchi'uk oy tajak ye k'ucha'al
jun espada ti cha'jot yee.^h

5 Li yakane te chyal batel
ta lajelal.
Ti bu chanav batele tuk'
ch-ik'van batel ta
Mukinal.*

6 Mu'yuk tsnopbe sk'oplal
li sbelel kuxlejale.
Xyal xmuy no'ox, pe mu sna'
bu chk'ot li sbee.

7 Avi une, kuni nich'nab,
chikintabeikun
xchi'uk mu xach'ak abaik
lok'el ta sventa li k'usi
chkalboxuke.

8 Nom oyan ta stojolal li jtoy-
ba[#] antse,
mu xanopaj batel li ta
yochebal snae.ⁱ

9 sventa jechuk-o xich'oxuk
ta muk' li yantike,^j

4:26 *O «parejo». #O ja' van sk'o-
plal «K'elo lek ti bu». **4:27** *O «asur-
tok'ob». **5:3** *O «spak'al ye». **5:3, 8**
#Literal «jch'ayemal». K'elo Proverbios
2:16. **5:5** *O «Seol», ja' xkaltik, li muki-
nal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo
Glosario, mukinal.

KAP. 4

a Ef 5:15

b Dt 12:32

Jos 1:7

KAP. 5

c 1Re 4:29

Snt 1:19

d Pr 15:7

e Pr 7:14-21

f Pr 9:16, 17

g Ekl 7:26

h Pr 6:32, 33

i Pr 9:14, 15

j Pr 29:3

Kolumna 2

a Pr 6:33-35

Pr 7:23

b Pr 31:3

Lu 15:30

c Pr 7:22, 23

d Pr 6:27-29

e 1Ko 7:3

Ebr 13:4

f Pr 5:20

g Je 2:24

h Dt 24:5

Ekl 9:9

i Kan 2:9

sventa mu xavil avokol ti ja-
yib to jabil chakuxi batele;^a

10 sventa mu ja'uk slajes yan
krixchanoetik li k'usitik
oy avu'une*^b

xchi'uk ti mu ja'uk xich' batel
ta sna jun jyanlum li k'usi
laj avabtelane.

11 Yu'un mi mu jechuk chapase,
xa-ijet* li ta slajeb xa batel
akuxlejaj

k'alal chlaj xa batel li avipale
xchi'uk li abek'tale,^c

12 va'un xi chavale: «¡Solel la
jp'aj li tuk'ibtasele!
¡Solel la sp'aj tajak tojobtasel
li ko'ontone!

13 Mu'yuk la jchikinta k'usi laj
yalik li jtojobtasvanejetik
ku'une

mi ja'uk la jts'et chikinta li
k'usi laj yalik li jchanubtas-
vanejetik ku'une.

14 Jutuk xa tajak mu lilaj-o
batel,

te sk'eloy skotolik li buch'utik
tsobol chich'ik ta muk'
Diose».^d

15 Ja' xavuch' li vo' te oy ta yav
ava'al atuke
xchi'uk li vo' ti chbein lok'el*
ta aposo atuke.^e

16 ¿Mi yu'un chmal lok'el yok
li ni'o'etik avu'une
xchi'uk mi yu'un chbein lok'el
ta kayeetik* li ava'ale?^f

17 Ja'uk no'ox avu'un atuk,
ma'uk sventa xavak'be yan
krixchanoetik.^g

18 Ak'o yich' ak'bel bendision
li snio'al ava'ale,
jech xtok, muyubajan no'ox
xchi'uk li avajnil ta akere-
male,^h

19 ja' jun uni lekil me' te'tikalchij
xchi'uk jun k'upil sba
te'tikal me' tentsun.ⁱ

5:10 *O «li aju'ele». **5:11** *O «xa-aja-
jet». **5:15** *O «lek sik chlok'». **5:16** *O
«ta ch'ivitetik; ti bu oy ep krixchanoe-
tik».

- Muyubajan skotol ora yu'un li xchu'e.
Skotol k'ak'al ch'ayaluk tajek avo'onton yu'un ta skoj ti sk'anojote.^a
- 20** Jech oxal, kuni nich'on, mu me lekuk ti xch'ay avo'onton yu'un li jun jtoyba* antse o ti xamey li jmulavil* antse.^b
- 21** Yu'un yiloy skotol Jeova li sbetak vinike; chchajbe ta k'e'el skotol ti butik chanave.^c
- 22** Li buch'u toj chopole chchukat yu'un li spaltail* stuke xchi'uk chchukat yu'un li xch'ojonal smul stuke.^d
- 23** Ta xcham ta skoj ti mu'yuk la xch'am tuk'ibtasele xchi'uk ta skoj ti toj ech' xa no'ox bole, ta xk'e'jp'uj* batel.
- 6** Kuni nich'on, mi ava'anoj aba ta ch'om ta stojolal li achi'ile,^e mi apasoj trato* xchi'uk li yan krixchanoe,^f
- 2** mi avich'oj chukel ta skoj ti oy k'usi avak'oj ave chapase, mi chukulot ta skoj li k'usi lok'em ta avee,^g
- 3** paso li'e, kuni nich'on, koltao aba lok'el, yu'un la-och xa ta sk'ob li achi'ile: batan, bik'tajeso aba xchi'uk k'anbo vokol ta anil li achi'ile.^h
- 4** Mu xavak' ti smuts' sba li asate mi ja'uk ti smak sba li xik' asate.
- 5** Koltao aba lok'el k'ucha'al te'tikalchij* ti ochem xa ta sk'ob li jnutsole,

5:20 *Literal «jch'ayemal». K'elo Proverbios 2:16. 5:22 *O «li xchopolil». 5:23 *O «xk'ejev; sts'ep'uj». 6:1 *Ja' xkaltik, ti oy k'usi avak'oj ave chapase. 6:5 *O «gasela».

KAP. 5

a Je 26:8
Je 29:20
Kan 8:6

b Pr 22:14

c 2Kr 16:9
Sl 11:4
Sl 17:3
Jer 17:10
Ebr 4:13

d Sl 7:14-16
Gal 6:7

KAP. 6

e Pr 17:18

f Pr 11:15
Pr 20:16

g Pr 18:7

h Mt 5:25

Kolumna 2

a Pr 10:26
Pr 26:13-15

b Pr 30:24, 25

c Pr 20:13
Pr 24:33, 34
Ekl 4:5

d Pr 13:4
Pr 20:4
Pr 24:30-34

e Pr 16:27
Snt 3:6

f Pr 10:10
Pr 16:30

g Sl 36:1, 4
Is 32:7
Mik 2:1

h Pr 16:28
Ro 16:17

i Sl 73:12, 18

jech k'ucha'al jkot mut ti ochem xa ta sk'ob li jyakmute.

6 Ch'ajil vinik, batan ti bu oy li xinich'e;^a

k'elavil li k'usitik tspase,* va'un te chata ap'ijil.

7 Ak'o mi ch'abal komandante yu'un, bankilal yaj-abtel o ajvalil yu'un,

8 chchapan k'usitik tslajes xchi'uk tstsob sve'el^b li ta yorail chich' tsobel ts'unobiletike.

9 ¿Bak'in to van te puch'ulot-o, ch'ajil vinik?

¿Bak'in to van chalik ta skoj ti vayemote?

10 Mi chavay uni jlikeluke, mi chanikav* uni jlikeluke, mi te no'ox ameyoj ak'ob uni jlikeluk sventa xakuxe,^c

11 li povreale chvul ta atojolal k'ucha'al jun j-elek' xchi'uk ti mu'yuk k'usi x-ayan avu'une chvul ta atojolal k'ucha'al jun vinik ti oy yabtejebe.^d

12 Li vinik ti mu'yuk k'usi xtun-oe xchi'uk ti toj chopole xtal xbat no'ox ta lol'avanaj;^e

13 smuts' no'ox li sate,^f xtek'tun xa yakan tspas xchi'uk xbechk'obtavan no'ox.

14 Ta skoj ti toj chopol li yo'ontone, skotol ora toj chopol li k'usitik tsnop tspase^g xchi'uk tspukbe batel sk'oplal sa'kop.^h

15 Ja' yu'un, ta anil no'ox chvul ta stojolal li svokole, ta anil no'ox chich' lilinel ti mu xa stak' poxtaele.ⁱ

16 Oy vaktos ti k'usi sp'ajoj li Jeovae; jech, oy vuktos ti k'usi toj chopol chile:

6:6 *Literal «li sbetake». 6:10 *O «ch-och avayel».

- 17** ja' li jtoyba satile,^a li jutk'op* eile^b xchi'uk li k'obil ti tsmalbe xch'ich'el li buch'u ch'abal smule,^c
- 18** li o'ontal ti chopol tajek k'usi tsnop tspase^d xchi'uk li akanil ti chbat ta anil ta spasel li k'usi toj chopole,
- 19** li jeché' testigo ti chlo'lavan skotol orae^e xchi'uk li buch'u tslikes sa'-k'op ta stojolal li buch'utik xchi'il sbaike.^f
- 20** Kuni nich'on, ch'unbo smantal li atote xchi'uk mu xavikta li chanub-tasel* chak'ame'e.^g
- 21** Teuk-o skotol ora li ta avo'ontone; chuko lek ta anak'.
- 22** Ja' tsbeiltasot k'alal chaxanave; ja' chchabiot k'alal chapuch'an abae xchi'uk ja' tsk'oponot* k'alal chajulave.
- 23** Yu'un ja' jun kantil li chanubtasele^h xchi'uk ja' sakil osil li mantaleⁱ xchi'uk ja' sbelel kuxlejal li tuk'ibtasele xchi'uk li tojobjtasele.^j
- 24** Ja' chchabiot ta stojolal li chopol antse,^k ja' chchabiot ta stojolal li k'usitik chal sventa chlo'lavan li jmulavil* antse.^l
- 25** Mu slo'labot avo'onton ti k'upil sba xvinaje^m mi ja'uk xch'ay avo'onton yu'un li sat ti chlo'lavane.
- 26** Yu'un ta skoj li jchonbail antse, jp'ej xa no'ox span chkom li jun vinike,ⁿ ja'uk li jmulavil antse tsta ta nutsel jun kuxlejal ti ep sbalile.

6:17 *O «jnopk'op; j-epalk'op». 6:20; 7:2 *O «mantal». 6:22 *O «chchanubtasot». 6:24 *Literal «jch'ayemal». K'elo Proverbios 2:16.

KAP. 6

- a Sl 101:5
Pr 8:13
Pr 16:5
- b Pr 12:22
Ap 21:8
- c Je 4:8, 10
Nu 35:31
Dt 27:25
- d Pr 11:20
Sak 8:17
Mal 2:16
- e Eks 23:1
- f Le 19:16
Gal 5:20, 21
Snt 3:14, 15
- g Dt 21:18, 21
Ef 6:1
- h Sl 119:105
- i Is 51:4
- j Pr 4:13
Ebr 12:11
- k Ekl 7:26
- l Pr 5:3
Pr 7:4, 5
- m Mt 5:28
Snt 1:14, 15
- n Pr 29:3
Lu 15:16, 30

Kolumna 2

- a Gal 6:7
- b 2Sa 11:4
2Sa 12:10, 11
Pr 6:32-35
Ebr 13:4
- c Eks 22:1, 4
- d Pr 2:18, 19
Pr 5:20, 23
Mal 3:5
1Ko 6:9, 10
Ebr 13:4
- e Pr 5:8, 9
- f 1Re 15:5
1Kr 5:1
Mt 1:6
- g Je 39:19, 20

KAP. 7

- h Pr 10:14
- i Le 18:5
Dt 5:16
Is 55:3
Jn 12:50
- j Pr 2:10, 11

- 27** ¿Mi mu van xk'ak' sk'u' spok' li jun vinik mi chak' k'ok' ta sti' yo'ontone?^a
- 28** O ¿mi mu van xk'ak' yakan li jun vinik mi chanav ta sba ak'ale?
- 29** Ja' jech li buch'u chchi'inbe ta vayel yajnil xchi'ile; skotol li buch'utik tspikik li ants taje ta xich'ik kastigo.^b
- 30** Li krixchanoetike mu'yuk sp'ajojik li j-elek' mi ch-elk'aj sventa xnoj xch'ut ta skoj ti chvi'naje.
- 31** Pe mi la staik ta tsakele, vukub to velta jech tstojsutel; chak'utel skotol li k'usitik toyol stojol oy ta snae.^c
- 32** Buch'uuk no'ox ti tso'la snup xchi'il xchi'uk jun antse mu'yuk yich'oj sp'ijil;* buch'uuk no'ox ti jech tspas taje chak'be sba slajeb stuk.^d
- 33** Ja' no'ox ta syayijes-o sba xchi'uk chk'exav-o^e xchi'uk mu'yuk chtup'-o sk'oplal li xk'exlale.^f
- 34** Yu'un li it'ixale ja' chkap-o taje skoj yu'un li jun malalile; mu'yuk chak' ta ilel xk'uxul yo'onton mi la spak sutele.^g
- 35** Mu'yuk k'usi ta xch'am sventa xk'ot ta xk'exol; mi ja'uk xlamaj yo'onton ak'o mi muk' tajej li matanal xavak'bee.
- 7** Kuni nich'on, ch'uno li k'usitik chlok' ta kee xchi'uk kejo* k'ucha'al k'ulejal li jmantaltake.^h
- 2** Ch'uno li jmantaltake, va'un chakuxi;ⁱ chabio li chanubtasel* ku'un jech k'ucha'al chachabi li yuninal^j asate.
- 3** Chuko ta sni'tak ak'ob; ts'ibao ta avo'onton.^j

6:32 *Literal «mu'yuk yo'onton». 7:1 *O «nak'o». 7:2 #O «yunenal».

- 4 Xi xavalbe li p'ijilale:
«Vo'ot jvixot»,
xi xavalbe xtok li ya'ibel
smelolale: «Vo'ot kuts'
kalalot»,
- 5 sventa xchabiot ta stojolal
li jtoyba* antse,^a
ta stojolal li jmulavil* antse
xchi'uk ti k'u yelan toj
manya# chk'opoje.^b
- 6 Te to ta sventanail jna la
jk'el yalel,
te to ta srejalil,
7 la jk'el batel li buch'utik
ch'abal sp'ijilike,*
va'un laj kil ti te oy kereme-
tike, pe te oy jun ti mu'yuk
yich'oj sp'ijile.^{#c}
- 8 Li kereme te ech' ta kaye
ti te nopol ta s-eskinail
sna li jmulavil* antse
xchi'uk te bat ta sbelel sna
- 9 k'alal ch'ayem xa ox batel li
k'ak'ale, k'alal ch-ik'ub xa
ox batele,^d
ja'o k'alal po'ot xa ox x-och
ak'obale xchi'uk k'alal xya-
met xa osile.*
- 10 Va'un, laj kil ti tal nupatak ta
be yu'un jun antse,
li sk'u' spok' slapoje xko'olaj
k'ucha'al jchonbail ants,^e
toj manya li yo'ontone.
- 11 Toj tsotsik sna' xk'opoj xchi'-
uk toj toyba.^f
Mu no'ox xnaki* ta sna.
- 12 Jlikele chlok' batel ta sna,
laje te xa oy ta kayeetik,*
te xnak'et# ta skotol eskinae-
tik.^g
- 13 Li antse la snit ta anil li kere-
me, va'un la sts'uts'.*
Jp'el yo'onton xi laj yalbee:

7:5, 8, 25 *Literal «jch'ayemal». K'elo Proverbios 2:16. 7:5 #O «chlo'lavan». 7:7 *O «mu'yuk k'usi sna'ike». #Literal «mu'yuk yo'ontone». 7:9 *O «sabet xa osile; oresontik xae; xtup'et xa osile». 7:11 *Literal «Mu no'ox teuk yakan». 7:12 *O «ta ch'ivitetik; ti bu oy ep krix-chanoetike». #O «xmuket». 7:13 *O «la sbuts'; la sts'uts'un».

KAP. 7

a Pr 23:27, 28

b Pr 2:11, 16

Pr 5:3

Pr 6:23, 24

c Pr 6:32

Pr 9:16, 17

d Job 24:15

e Jer 4:30

f Pr 9:13-18

g Pr 23:27, 28

Kolumna 2

a Le 19:5

b Ese 27:7

c Kan 3:6

Kan 4:14

d Pr 5:3

e 1Ko 6:18

f Pr 5:8-11

- 14 «Oy ta jba yak'el milbil mata-
nal sventa jun o'ontonal.^a
Avie, ay kak' li k'usi kak'oj
ke ta jpase.
- 15 Ja' yu'un, tal jnupot ta be
sventa xtal jsa'ot, pe jlaj xa
jtaot!
- 16 Laj xa jk'ibe komel slekil pix
li jteme,*
ja' lino ti ep skoloral ti likem
talel ta Ejipto.^b
- 17 La jvijbe komel mirra, aloe#
xchi'uk kanela li jteme.*^c
- 18 La', ket'es ko'ontontik ta
sk'upinel jbatik ja' to
ti k'uxi sakube;
ko'ol jk'upintik ti jk'anoj
jbatik tajeke.
- 19 Yu'un ch'abal te oy ta jna
li jmalale;
nom tajeke lok'em batel.
- 20 Laj yich' batel jchep stak'in,
ja' to tsut talel mi yij xa ox
li lunae».*
- 21 Toj jun yutsil ti k'u yelan
la slo'lae.^d
Toj manya ti k'u yelan la
slo'labe sjol ta sk'opojele.
- 22 Ta anil no'ox te tijil bat ta
spat, xko'olaj k'ucha'al tot
vakax ti chbat ta milele,
xko'olaj k'ucha'al bol vinik
ti chich' ak'bel kastigo
ta lats'ob te'e,^{#e}
- 23 ja' to ti mats'al k'ot ta sekub
jun flechae;
jech k'ucha'al jkot mut ti anil
tstik' sba ochel ta pets'e,
mu sna' ti ja' te chak'-o
xkuxlejale.*^f
- 24 Li avie, kuni nich'nab,
chikintabeikun;
ts'et chikintaik li k'usi chkale.
- 25 Mu me xlo'laj batel avo'onton
ta sbetak li jmulavil* antse,

7:16, 17 *O «jvayebe». 7:17 #Ja' sbi jtek' te' ti lek xmuete. K'alal ja'o ts'ibaj li Viviliae, tstunesik k'ucha'al perfume. 7:20 *O «ue». 7:22 *O «kadena». K'elo Glosario, lats'ob te'. 7:23 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

- mu me xak'ejp'uj* batel
ti butik chanave.^a
- 26** Yu'un ep xa buch'utik
chamem ya'un,^b
solel ep xa tajak li buch'utik
smiloje.^c
- 27** Li snae te ch-ik'van batel
ta Mukinal;*
te ch-och yael te yutil
skuartoaltak lajelal.
- 8** Mi mu teuk x-avet li p'ijilale?
¿Mi mu tsotsuk chk'opoj
li ya'ibel smelolale?^d
- 2** Te ta toyol stselejaltik^e
ta xokon be,
te tsva'an sba ti bu chch'ak
sba li beetike.
- 3** Ta sts'el li ochebal ti ja' sbelei
li jteklume,
li ta sti' ochebaletike,
xi tsots x-avet-oe:^f
- 4** «Krixchanoetik, vo'oxuk
ta jk'oponoxuk;
ta jtoy yech'omal ke ta
atojolal akotolik.*
- 5** Vo'oxuk ti mu'yuk ap'ijilike,
ayanuk ap'ijilik;^g
vo'oxuk ti boloxuke, ak'o
p'ijubuk li avo'ontonike.
- 6** Chikintaik, yu'un tsots
sk'oplal li k'usi chkale,
tuk' li k'usi chlok' ta kee;
- 7** yu'un lek k'un chlok' tal ta
ke li k'usi melele;
xchi'uk tsp'aj k'usi toj chopol
li kee.
- 8** Tuk' skotol li k'usi chlok' ta
kee.
Mi jp'eluk ti mu'yuk stuk'ile
o ti toj chopole.
- 9** Skotol jamal ta a'iel cha'i
li buch'u oy sp'ijile
xchi'uk tuk' cha'i li buch'utik
staoj yojtkinobil yu'unike.
- 10** Ja' t'ujik li tuk'ibtasel ku'une,
ma'ukuk li platae

7:25 *O «xak'ejev; xats'ep'uj». 7:27 *O
«Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon
yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario,
mukinal. 8:4 *Literal «atojolalik,
xnich'nab krixchanoetik».

KAP. 7

a Pr 5:8

b Ekl 7:26

c 1Ko 10:8

KAP. 8

d Pr 1:20, 21

e Mt 10:27

f Ech 20:20

g Sl 19:7

Kolumna 2

a Sl 19:9, 10
Sl 119:72, 127
Pr 3:13-15

b Pr 2:11
Pr 5:1, 2

c Sl 97:10
Sl 101:3
Pr 16:6
Ro 12:9

d Sl 101:5
1Pe 5:5

e Pr 4:24

f Pr 2:7

g Pr 4:7

h Pr 24:5

i Sl 72:1

j Pr 2:4, 5

k Pr 3:13, 14

xchi'uk ja' t'ujik li yojtkinobile,
ma'ukuk li lekil oroe.^a

- 11** Yu'un li p'ijilale mas to
lek k'ucha'al li k'upil
sba tonetik ta nabe;*
mi ja'uk stak' ko'oltasel
xchi'uk skotol li k'usitik
oy ta avo'onton chak'ane.
- 12** Vo'on li p'ijilalune, jmoj naka-
lun xchi'uk li p'ijubtasele,
jtaoj li yojtkinobile xchi'uk
ti xitobj snopele.^b
- 13** Li xi'tael* Jeovae ja' sk'an
xal ti chich' p'ajel li k'usi
chopole.^c
Jp'ajoj li buch'u tstoy sba stu-
ke, li buch'u muk' yak'oj
sbae.^d li be ti toj chopole
xchi'uk li chopol k'opojele.^e
- 14** Oy ku'un lekil tojbtasel
xchi'uk p'ijilal;^f
ja' ku'un li ya'ibel smelolale^g
xchi'uk li ju'elale.^h
- 15** Vo'on ta jkoj ti jech-o chven-
tainvanik li ajvaliletike
xchi'uk ti chak'ik mantal
li bankilal j-abteletike.ⁱ
- 16** Vo'on ta jkoj ti jech-o chven-
tainvanik li jnitvanejetike
xchi'uk ti tuk' chchapanvanik
li bankilaletike.
- 17** Jk'anojik li buch'utik
sk'anojikune
xchi'uk ta staikun li buch'utik
ta sa'ikune.^j
- 18** Te oy ta jtojolal li k'ulejale
xchi'uk li muk'ulale,
li k'ulejal ti te oy-oe* xchi'uk
li tuk'ilale.
- 19** Li k'usitik chhak'e mas to lek
k'ucha'al li oroe, ak'o mi ja'
li lekil oroe,
li k'usi chhak'e mas to lek k'u-
cha'al li mas lekil platae.^k
- 20** Te chixanav batel ta sbelei
tuk'ilal,
ochemun lek ta sbelei
li tuk'ilale;

8:11 *Koral sbi li k'upil sba tonetik taje.
K'elo Glosario, koral. **8:13** *K'elo Glo-
sario, xi'tael Dios. **8:18** *O «parteil ti
ep sbalile».

- 21** ep tajek chkak'be xrextó*
li buch'utik sk'anojikune
xchi'uk ta jnojesbe li sk'ejo-
bil# k'usitik yu'unike.
- 22** Ja' la spasan li Jeovae.
Vo'on ba'yel la spasan
ta skotol li yabteltake,^a
vo'on ti mas sob la spasan
ta vo'nee.^b
- 23** Le' xa ono'ox ta vo'ne laj
kich' va'anele,^c
le' xa ono'ox ta slikebale,
ja'o k'alal ch'abal to'ox
li balumile.^d
- 24** Laj kich' pasel* k'alal ch'abal
to'ox li natil vo'e.^e
ja'o k'alal ch'abal to'ox li nio' ti
xtuktun# chlok' tal ya'lele.
- 25** Ja'o laj kich' pasel k'alal
ch'abal to'ox ak'bil ta
yavil li vitsetike,
k'alal ch'abal to'ox li bik'tal
vitsetike.
- 26** Ja'o k'alal ch'abal to'ox spaso
li balumil xchi'uk
li osiletike
o li ba'yel pukuk* ti meltsaj-o
li balumile.
- 27** Te oyun k'alal la smeltsan
li vinajele;^f
k'alal laj yak'be sts'akil ti
bu k'alal ch'paj li vinajele
xchi'uk li nabe.^g
- 28** K'alal laj yak'* ta ak'ol
li toketike,
k'alal la snakan li yaviltak
natil vo'e,
- 29** K'alal laj yak' mantal ta
sventa li nab
ti mu xjelav batel mas li ya'lel
ti bu k'alal albil mantale,^h
k'alal laj yak'be snaklebtak
li balumile,
- 30** va'un ja'o te oyun ta xokon
k'ucha'al jun bankilal*
j-abtel.ⁱ

8:21 *O «spukulal; sparte». #O «sna-
k'obil». **8:24** *O «Li-ayan jech k'ucha-
al xk'uxul alajel». #O «xmalmun; xnix-
nun; xtomtun». **8:26** *O «lum». **8:28**
*Literal «la stsatsubtas». **8:30** *O
«p'ijil; baxbol».

KAP. 8

a Jn 1:1-3, 14

b Kol 1:15-17

c Mik 5:2

d Jn 8:58
Jn 17:5

e Je 1:2

f Sl 33:6
Jer 10:12g Je 1:6, 7
Job 26:10h Job 38:8-11
Sl 33:7
Sl 104:6-9
Jer 5:22i Je 1:26
Jn 1:1, 3
Jn 17:5
Kol 1:15, 16

Kolumna 2

a Is 42:1
Mt 3:17

b Job 38:7

c Pr 3:11
Pr 4:13
Ebr 12:7, 9

d Pr 13:14

e Pr 5:23

KAP. 9
f Pr 1:20-22

Vo'on ti buch'u mas la sk'a-
nun tajek^a jujun k'ak'ale
xchi'uk limuyubaj skotol ora
ta yeloval;^b

- 31** limuyubaj yu'un li balumil
ti xu' xich' naklebinele
xchi'uk ja' la jk'an tajek li
xnich'nab krixchanoetike.
- 32** Avi une, kuni nich'nab,
chikintabeikun;
jech, xmuyubajik no'ox
li buch'utik ja' stamojik
batel li jbetake.
- 33** Chikintaik li tuk'ibtasele,^c
va'un chata ap'ijilik
xchi'uk mu me xach'ay ta
avo'ontonik li tuk'ibtasele.
- 34** Xmuyubaj no'ox li vinik ti
chchikintabune,
ti sob chtal* jujun k'ak'al ta
sti' jnae,
ti te smalaoj ta sts'el sti' jnae.
- 35** Yu'un li buch'u tstaikune
tstaik kuxlejal^d
xchi'uk lek ch-ilatik yu'un
li Jeovae.
- 36** Yan li buch'u mu'yuk tstsaa-
kun ta ventae chak'be sba
svokol stuk
xchi'uk li buch'utik sp'ajoji-
kune sk'anojik li lajelale». ^e
- 9** Li meler p'ijilale sva'anoj sna;
smeltsanojbe* vukub
yoyaltak.
- 2** Smeltsanoj xa lek li bek'ete;*
skapoja xa lek li svinoe;
jech xtok, xchapanoj xa lek
li xmexae.
- 3** Stakoj batel skiaratak
sventa xi x-avanik ti butik
mas toyol li ta jteklume:^f
- 4** «Buch'uuk no'ox ti ch'abal
sp'ijile, ochanik tal li'e».
Xi chalbe li buch'u mu'yuk
yich'oj sp'ijile:*
- 5** «La', la' ve'an li jpane
xchi'uk ko'ol xkuch'tik
li vino ti jkapoj xae.

8:34 *O «ti julavem». **9:1** *O «xch'u-
lojbe». **9:2** *Literal «Laj xa smil li
xchonbolome». **9:4** *Literal «mu'yuk
yo'ontone».

- 6 Iktao komel li abolile, va'un chakuxi;^a
te xaxanav batel li ta sbelel p'ijilale».^b
- 7 Li buch'u tstuk'ibtas jun jlabanvaneje tsa' xk'exlal stuk^c
xchi'uk buch'uuk no'ox ti tstuk'ibtas ti buch'u toj chopole tsyayijes sba.
- 8 Mu xatuk'ibtas li jun jlabanvaneje, mi mo'oje, ta sp'ajot.^d
Ja' tuk'ibtas li buch'u p'ije, va'un ta sk'anot.^e
- 9 Ja' p'ijubtas li buch'u p'ije, va'un mas to chp'ijub batel.^f
Chanubtas li buch'u tuk'e, va'un chchan batel mas.
- 10 Li k'usi ba'el sk'an pasel sventa xijp'ijube ja' ti jxi'tatik* li Jeovae.^g
Li yojtikinobil yu'un Ch'ul Diose^h ja' li ya'ibel smelolale.
- 11 Yu'un vo'on ta jkoj ti epal k'ak'al chakuxieⁱ
xchi'uk ti epal jabil chakuxie.
- 12 Mi chap'ijube, chatabe sbalil li ap'ijile,
yan mi jlabanvanejote, vo'ot no'ox chatabe stojobil.
- 13 Li bol antse toj tsotsik sna' xk'opoj.^j
Mu'yuk sp'ijil xchi'uk mi jutebuk k'usi snabe sk'oplal.
- 14 Te chchoti ta yochebal sna ta jun chotlebal ti butik mas toyol li ta jteklume,^k
- 15 xi chapta li buch'utik te ch-ech'ik batele,
ja' li jxanviletik ti tuk' stamoj batel sbeike:
- 16 «Buch'uuk no'ox ti ch'abal sp'ijile, ochanik tal li'e».
Xi chalbe li buch'utik mu'yuk yich'oj sp'ijilike:^{*l}
- 17 «Lek chi' ta uch'el li vo' ti elk'anbile

9:10 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 9:16 *Literal «mu'yuk yo'ontonike».

KAP. 9

- a Sl 119:130
b Pr 4:5
Pr 13:20
c Pr 15:12
d 1Re 21:20, 21
1Re 22:8
2Kr 25:15, 16
Mt 7:6
e Sl 141:5
Pr 27:6
Pr 28:23
f Pr 1:5
Pr 15:31
Pr 17:10
Pr 25:12
g Sl 111:10
h 1Kr 28:9
Mt 11:27
Jn 17:3
i Dt 6:1, 2
Pr 8:35
Pr 10:27
j Pr 7:10, 11
k Pr 23:27, 28
l Pr 6:32

Kolumna 2

- a Pr 7:18, 19
b Pr 2:18, 19
Pr 7:23, 26
Pr 23:27, 28

KAP. 10

- c Pr 1:1
d Pr 13:1
Pr 27:11
e Pr 11:4
f Sl 33:18, 19
Sl 37:25
Mt 6:33
g Pr 20:4
Ekl 10:18
h Pr 12:24
Pr 13:4
Pr 21:5
i Pr 6:6, 9
j Eks 23:25
Pr 28:20
k Sl 112:6
Ekl 7:1
l Sl 9:5

xchi'uk toj lek mu li ve'lil ti ta mukul chich' lajesele».^a

- 18 Pe li buch'utik mu'yuk yich'oj sp'ijilike mu sna' ti ja' te oyik li buch'utik mu xa k'usi stak' spasik ta lajelale,
ti te oyik ta yutil Mukinal*^b li yajvula'altake.

10 P'ijil lo'iletik yu'un Salomon.^c

Li p'ijil nich'onile xkuxet yo'onton yu'un li stote,^d
yan li bol nich'onile chat yo'onton yu'un li sme'e.

- 2 Mi jset'uk* sbalil li k'ulejal mi ta chopol k'u yelan tabile,
pe li tuk'ilale ja' chpojvan lok'el li ta lajelale.^e
- 3 Mu'yuk chak' Jeova ti xil vi'nal li buch'u tuk'e,^f
yan li buch'utik toj chopolike mu'yuk chak'be li k'usi tsk'an yo'ontonike.

- 4 Li buch'u ch'aj sk'obe tspas ta povre,^g
pe li buch'u baxbol sk'obe tspas ta jk'ulej.^h

- 5 Li nich'onil ti oy sp'ijile tstsob ts'unobil ta verano,^{*}
yan li nich'onil ti k'exlal sba stalelale ochem lek svayel k'alal ja'o chich' tsobel li ts'unobile.ⁱ

- 6 Te oy bendision ta stojolal li buch'u tuk'e,^j
yan li buch'u toj chopole sna-k'oj* ta yo'onton li sa'kope ak'o mi jun yutsil li sk'opojele.

- 7 Lek chich' albel sk'oplal k'alal chtaat ta na'el* li buch'u tuk'e,^k
yan li sbi buch'u toj chopole chch'ay batel sk'oplal.^l

9:18 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta koman yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 10:2 *O «jutebuk». 10:5 *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. 10:6 *O «smukoj». 10:7 *O «Lek chich' albel sk'oplal stalelal».

- 8** Li buch'u oy sp'ijil yo'ontone chch'am li chanubtase-letike,^{*a}
yan li buch'u mu xich' smelol chk'opoje chich' pech'ilanel ta tek'el.^b
- 9** Li buch'u tuk' yo'onton yak'oj sbae jun no'ox yo'onton,^c
yan li buch'u mu'yuk stuk'il k'usitik tspase* chvinaj ono'ox.^d
- 10** Li buch'u tsmuts' sativan ta skoj smanyaile chak'be yatel yo'onton yantik^e
xchi'uk li buch'u mu xich' smelol chk'opoje chich' pech'ilanel ta tek'el.^f
- 11** Li ye buch'u tuk'e ja' snio'al kuxlejal,^g
yan li buch'u toj chopole sna-k'oj* ta yo'onton li sa'kope ak'o mi jun yutsil li sk'opoleje.^h
- 12** Li p'ajbaile ja' tslikes sa'kop, yan li k'anbaile chpix skotol li mulile.ⁱ
- 13** Li p'ijilale te oy ta ye li buch'u oy k'usi lek snabe sk'oplale,^j
ja'uk li vach'e ja' sventa spat li buch'u mu'yuk yich'oj sp'ijile.^{*k}
- 14** Li buch'utik p'ijike sk'ejojik* k'ucha'al k'ulejal li yojtikinobile,^l
ja'uk li ye buch'utik bolike tsa' svokol stukik.^m
- 15** Li jk'uleje ja' k'otem ta sk'ulejal* li steklumal ti joyobtabil ta muroe.
Li buch'utik povreike ja' slajebik li spovrealike.ⁿ
- 16** Li k'usitik tspas li buch'u tuk'e ch-ik'van batel ta kuxlejal,
yan li k'usitik tspas li buch'u toj chopole ch-ik'van batel ta spasel mulil.^o

10:8 *O «mantaletike». **10:9** *Literal «sbee». **10:11** *O «smukoj». **10:13** *Literal «mu'yuk yo'ontone». **10:14** *O «snak'ojik». **10:15** *O «ja' ep sbalil yu'un».

KAP. 10

a Dt 4:6
Sl 19:7
Sl 119:34
Sl 119:100

b Pr 18:6

c Sl 25:21

d 1Ti 5:24

e Pr 6:12, 13

f Pr 18:21

g Pr 11:30

h Mt 12:35
Snt 3:5

i Pr 17:9
1Ko 13:4, 7
1Pe 4:8

j Is 50:4

k Pr 26:3

l Pr 9:9

m Pr 13:3
Pr 18:7

n Pr 19:7
Pr 30:8, 9
Ekl 7:12

o Mt 7:17

Kolumna 2

a 1Sa 18:17, 21

b Ekl 5:2

c Sl 39:1
Pr 17:27
Pr 21:23
Snt 1:19

d Pr 12:18
Pr 16:13

e Jer 3:15

f Os 4:6

g Dt 8:17, 18
Sl 37:22
1Ti 6:6

h Pr 2:10, 11
Pr 14:9
Pr 15:21

i Sl 37:4
1Jn 5:14

j Sl 37:10

k Mt 7:24, 25

- 17** Li buch'u tstsak ta venta li tuk'ibtasele tsbeiltas batel yantik li ta sbelel kuxlejale,^{*}

yan li buch'u mu'yuk tstsak ta venta li tuk'ibtasele chch'ay batel ta be yu'un li yantike.

- 18** Li buch'u p'ajvanem ta muku-
le chal jutbil k'opetik^{*a}
xchi'uk li buch'u chlo'iltavane ja' bol krixchano.

- 19** K'alal ep k'usi chkaltike,
persa ta jsa' jmultik,^b
pe li buch'u tspajtsan li yee chak' ta ilel ti oy sp'ijile.^c

- 20** Li yok' buch'u tuk'e xko'olaj ta bats'i lekil plata,^d
pe ja' jutuk sbalil li yo'onton buch'u toj chopole.

- 21** Li ye buch'u tuk'e ep buch'u tsmak'lin,^{*e}
yan li buch'u bole chcham ta skoj ti mu'yuk yich'oj sp'ijile.^f

- 22** Ja' tspasvan ta jk'ulej li sbendision Jeovae,^g
pe mu'yuk vo'ol chak' tal xchi'uk vokolil.^{*}

- 23** Li buch'u bole xko'olaj tajimol no'ox chil ti tstik' sba ta spasel li k'usi toj k'exlal sbae,
yan li p'ijilale ja' sventa li buch'u oy k'usi lek snabe sk'oplale.^h

- 24** Li k'usi ta xi'ta li buch'u toj chopole ja' chvul ta stojal,
yan li buch'u tuk'e ja' ch-ak'bat li k'usi tsk'an yo'ontone.ⁱ

- 25** Chch'ay batel sk'oplal li buch'u toj chopol mi ech' xa ox li tsatsal ik'alo'e,^j
yan li buch'u tuk'e xko'olaj k'ucha'al snakleb na ti te oy ta sbatel osile.^k

10:17 *O ja' van sk'oplal «te oy ta sbelel li kuxlejale». **10:18** *O «nopbil k'opetik; epal k'opetik». **10:21** *O «tsbeiltas». **10:22** *O «k'usi k'ux».

- 26** Li buch'u ch'aje ja' jech ch-ilat
yu'un yajval yabtel
k'ucha'al pajal vino ta
stanal ketik xchi'uk k'ucha'-
al ch'ail* ta sbek' jsatik.
- 27** Ja' chnatub yu'un kuxlejaj
li xi'tael* Jeovae,^a
ja'uk li buch'u toj chopole
chjutukaj ti jayib jabil
xkuxlejale.^b
- 28** Ja' xmuyubaj-o ti k'usi sma-
laoj* li buch'u tuk'e,^c
pe li k'usi spatoj-o yo'onton
li buch'u toj chopole chljaj
no'ox sk'oplal.^d
- 29** Li sbe Jeovae ja' stsatsal
pojjobbailik li buch'utik
ch'abal smulike,^e
pe ja' chk'ot ta slajebik
li jpaschoplejaletike.^f
- 30** Li buch'u tuk'e mi jset'uk*
chich' jipel ta lum,^g
yan li buch'utik toj chopolike
mu'yuk xa tsnaklebinik
li balumile.^h
- 31** Chlok* tal p'ijilal ta ye
li buch'u tuk'e,
ja'uk li chopol eile ta xich'
ts'ijtsanel^f sbatel osil.
- 32** Li ye buch'u tuk'e sna'oj
li k'usi leke,
yan li ye buch'utik toj chопо-
like naka jlo'lavanej.
- 11** Toj chopol chil Jeova
li jlo'lavanej kiloe,
pe ja' lek tajek chil mi ts'akal
lek li sp'isobile.ⁱ
- 2** K'alal chtal li toyobbaile,
te nap'al chtal li k'exlale,^j
pe li p'ijilale ja' te oy ta
stojolal li buch'utik
bik'it chak' sbaike.^k
- 3** Li buch'utik tuk'ike ja'
chbeiltasatik yu'un
li stuk'il yo'ontonike,^l
pe li jlo'lavanejetike ja'
chljasesatik yu'un
ti chlo'lavanike.^m

10:26 *O «ch'ayil». 10:27 *K'elo Glo-
sario, xi'tael Dios. 10:28 *O «spa-
tobil yo'onton». 10:30 *O «jutebuk».
10:31 *O «Tsatin». *O «ts'ijlanel».

KAP. 10

a Sl 91:15, 16

b Sl 55:23

c Sl 16:9
Ro 12:12

d Pr 11:7

e Pr 18:10
Is 40:31

f Ro 2:6-8

g Sl 16:8

h Sl 37:9

KAP. 11

i Le 19:36

j Pr 16:18
Lu 14:8, 9k Mik 6:8
1Pe 5:5l Sl 26:1
Pr 13:6

m Pr 28:18

Kolumna 2

a Eze 7:19
Mt 16:26

b Je 7:1

c 2Sa 17:23
Est 7:10
Pr 5:22

d Jer 39:18

e Pr 1:32

f Eks 15:9, 10
Lu 12:18-20g Est 7:9
Pr 21:18
Da 6:23, 24

h Pr 2:10-12

i Eks 15:20, 21
Est 9:19, 22

j Pr 14:34

k Snt 3:6

- 4** Li k'ulejale* mu'yuk sbalil
li ta yorail sk'ak'al
o'ontonale,^a
pe ja'uk li tuk'ilale ja'
chpojvan lok'el li
ta lajelale.^b
- 5** Chtuk'ibtasbat sbe yu'un
stuk'ilal li buch'u ch'abal
smule,
yan li buch'u toj chopole
ta xyal ta lum ta skoj
xchoplejal stuk.^c
- 6** Chpojatik yu'un stuk'ilalik
li buch'utik tuk'ike,^d
pe li jlo'lavanejetike ja'
chchukatik-o yu'un li k'usi
tsk'an yo'ontonike.^e
- 7** K'alal chcham li jun vinik ti
toj chopole, chljaj sk'oplal
li spatobil yo'ontone;
xchi'uk li k'usi smalaoj tsta
ta skoj yipe chljaj sk'oplal
xtok.^f
- 8** Chich' pojel lok'el ta vokolil
li buch'u tuk'e,
yan li buch'u toj chopole ja'
ch-och ta xk'exol.^g
- 9** Tsokes xchi'il ta skoj ye
li jvalopatinvaneje,*
pe ta skoj ti oy yojtkinobil
yu'unik li buch'utik tuk'ike,
chich'ik pojel.^h
- 10** Xmuyubaj yu'un jteklum
ta skoj slekil yo'onton
li buch'u tuk'e
xchi'uk x-avetik ta muyubajel
k'alal chcham li buch'utik
toj chopolike.ⁱ
- 11** Chich' toybel sk'oplal jun
jteklum ta skoj ti yich'ojik
bendision li buch'utik
tuk'ike,^j
pe ta skoj li k'usi chlok'
ta yeik li buch'utik toj
chopolike, ja' ta sjinesik
li jteklume.^k
- 12** Buch'uuk no'ox ti mu'yuk
yich'oj sp'ijile* chak' ta
ilel ti sp'ajoj li xchi'ile,

11:4 *O «k'usitik ep sbalile». 11:9 *O
«chopol krixchanoe». 11:12 *Literal
«mu'yuk yo'ontone».

- pe li vinik ti oy k'usi lek snabe sk'oplal ta melele ts'ijil no'ox.^a
- 13** Li jutmulile* xtal xbat no'ox ta yalel batel li k'usi mu stak' alele.^b
pe li buch'u stak' jpat ko'on-tontik ta stojolale mu'yuk chal batel li k'usi mukule.
- 14** K'alal mu'yuk buch'u lek chbeiltasvane,* chil svokol li jteklume,
pe k'alal oy ep jtojobtasvanejetike, lek k'usi chk'ot ta pasel.^{#c}
- 15** Buch'uuk no'ox ti tsva'an sba ta ch'om ta stojolal li buch'u mu xojtikine mu'yuk k'usi lek chk'ot ta stojolal,^d pe buch'uuk no'ox ti mu'yuk* chak' sk'ob sventa tspas jun tratoe jun no'ox yo'onton.
- 16** Tsta yutsilal li jun ants ti lek yo'ontone,^{*e}
pe li viniketik ti mu'yuk xk'u-xul yo'ontonike tstsatsal ich'ik li k'ulejale.
- 17** Li buch'u oy slekil yo'ontone* tstabe sbalil stuk,^f
pe ja'uk li buch'u ch'abal xk'u-xul yo'ontone chak'be sba svokol stuk.^g
- 18** Li buch'u toj chopole mu'yuk sbalil li stojol tsta,^h
pe li buch'u tsts'un k'usi tuk'e tsta li bats'i matanale.ⁱ
- 19** Li buch'u te nap'al-o ta stojolal li tuk'ilale tsta kuxlejal,^j
pe li buch'u ja' snutsoj batel li choplejale tsta lajelal.
- 20** Li Jeovae toj chopol chil li buch'utik chopol yo'ontonike,^k
yan li buch'utik ch'abal xchopolil li sbeike lek tajek chil.^l

11:13 *O «jnopmulile». **11:14** *O «p'ijil beiltasele». #O «oy kolebal». **11:15** *Literal «ti sp'ajoj». **11:16** *O «k'upil sbae». **11:17** *O «oy tuk'il k'anelal yu'üne».

KAP. 11

a Pr 17:27
1Pe 2:23

b Le 19:16
Pr 20:19
Pr 26:22

c Pr 15:22
Pr 20:18
Pr 24:6

d Pr 6:1, 5
Pr 20:16

e 1Sa 25:39
1Pe 3:3, 4

f Lu 6:38

g Snt 5:3, 4

h Job 27:13, 14

i Gal 6:7, 8

j Ech 10:34, 35
Ap 2:10

k Sl 18:26
Pr 3:32

l Sl 51:6
Pr 15:8

Kolumna 2

a Ekl 8:13
Ese 18:4

b Is 26:9
Mt 5:6

c Dt 15:10
Pr 19:17
Ekl 11:1, 2

d Aj 1:6

e Ech 20:35
2Ko 9:6

f Lu 6:38

g Pr 12:2

h Est 7:10
Sl 10:2

i Job 31:24, 28
Sl 52:5, 7

j Sl 1:2, 3
Sl 52:8

k Jos 7:15

- 21** Teuk me ta ajol li'e: li buch'u toj chopole persa chich' kastigo,^a
ja'uk li xnich'nab buch'utik tuk'ike kolek chkomik.
- 22** Li k'upil sba ants ti mu sk'an xich' sp'ijile
xko'olaj k'ucha'al aniyo ta oro ti xojol ta sni' chitome.
- 23** Li k'usi oy ta yo'onton li buch'utik tuk'ike lek bu ch-ik'van batel,^b
pe li buch'utik toj chopolike ja' smalaojik li sk'ak'al yo'onton Diose.
- 24** Li buch'u ta slekil yo'onton chak'e* chich' ak'bel mas;^c
pe li buch'u mu sna' xak' k'u-sitik yu'üne povre chkom.^d
- 25** Li buch'u* ta slekil yo'onton chak'e ch-epaj k'usitik yu'un^{#e}
xchi'uk buch'uuk no'ox ti tsikubtasbe yo'onton[^] yantike ta xich' sikubtasbel yo'onton ek.^f
- 26** Li krixchanoetike ta xchopol k'o'ptaik li buch'u mu xak' sat ts'unobile,
pe ja' tselek k'o'ptaik li buch'u chchone.
- 27** Li buch'u baxbol ta spasel k'usi leke lek chich' ilel,^g
yan li buch'u ja' tspas li k'usi chopole jp'el sk'oplal ti ja' chvul ta stojolale.^h
- 28** Li buch'u spatoy yo'onton ta sk'ulejale chyal ta lum,ⁱ
yan li buch'utik tuk'ike chch'iik batel k'ucha'al k'ob te.^j
- 29** Buch'uuk no'ox ti chak'be svokol yuts' yalale ja' no'ox chrextoinik* li ik'e^k
xchi'uk li buch'u bole chmosoinat yu'un li buch'u pijj yo'ontone.

11:24 *Literal «Li buch'u tspuke». **11:25** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. #Literal «ta xjup». ^Literal «ti chat'es». **11:29** *O «chk'ot ta spukalalik; tsparteinik».

30 Li k'usi tšpas li buch'u tuk'e xko'olaj k'ucha'al jtek' te' sventa kuxlejal.^a

xchi'uk oy sp'ijil li buch'u* tštijbe yo'onton yantik sventa spasiq k'usi leke.^b

31 Teuk me ta ajol ti ta xich' smoton li buch'u tuk' ta sba balumile, pe mas to chich' smoton li buch'u toj chopole xchi'uk li jpsasmulile.^c

12 Li buch'u sk'anoj chanub-tasele sk'anoj li jojtikinobile,^d

yan li buch'u sp'ajoj li tuk'ib-tasele mu sna' snopel.^{*e}

2 Li lekil krixchanoe lek ch-ilat yu'un li Jeovae, pe sp'ajoj li buch'u toj chopol k'usi snopoj tšpase.^f

3 Mi junuk vinik lek k'usi tsta ta skoj ti tšpas li k'usi toj chopole,^g pe li buch'utik tuk'ike mu'yuk chich' bulbel lok'el yibelik.

4 Li lekil ajnilale chk'ot ta skoronail sjol li smalale,^h pe li ajnilal ti k'exlal sba k'usi tšpase xko'olaj k'ucha'al chamel ti chk'a' yu'un sbakil li smalale.ⁱ

5 Lek k'usitik tsnop li buch'utik tuk'ike, ja'uk li beiltasel chak' li buch'utik toj chopolike ja' no'ox chlo'lavan.

6 Li k'usitik chlok' ta ye li buch'u toj chopole xko'olaj k'ucha'al jkontrainvanej ti nak'al* chmalavan sventa chmilvane,^j

ja'uk li yeik li buch'utik tuk'ike ja' chpojatik.^k

7 K'alal chich'ik jipel ta lum li buch'utik toj chopolike, chljaj sk'oplalik, pe te va'al-o chkom sna li buch'utik tuk'ike.^l

KAP. 11

a Pr 15:4

b 1Ko 9:20-22
Snt 5:19, 20

c Ese 18:24
2Te 1:6
1Pe 4:18

KAP. 12

d Pr 4:13

e Sl 32:9

f Dt 25:1
1Re 8:31, 32

g Sl 37:10, 38

h Pr 18:22
Pr 19:14

i 1Re 21:25

j 2Sa 17:1, 2

k Est 7:3, 4
Pr 14:3

l Pr 24:3
Mt 7:24, 25

Kolumna 2

a Je 41:39
1Sa 16:18

b 1Sa 25:14, 17
Mt 27:3, 4

c Pr 13:7

d Je 33:12-14
Eks 23:12
Dt 22:4, 10
Dt 25:4
Jon 4:11

e Pr 28:19
Ef 4:28

f 1Re 2:23, 24
Sl 5:6
Ekl 5:6

g Pr 13:2
Pr 18:20

h Pr 3:7
Pr 26:12

i Pr 1:5

j Pr 29:11

8 Chich' k'upil k'optael li buch'u yich'oj sp'ijil chk'opoje,^a

pe ja' chich' p'ajel li buch'u toj chopol yo'ontone.^b

9 Ja' lek mi jutuk k'anbilutik xchi'uk mi jun no'ox kajtuneltike,

ja' altik mi ta jmk'ibtas jk'oplal jtuktik xchi'uk mi ch'abal jve'eltike.^{*c}

10 Li buch'u tuk'e chchabi li sts'unbal chonbolomtake, pe li buch'u toj chopole mu'yuk xk'uxul yo'onton chchabivan.^d

11 Noj lek xch'ut ta ve'lil li buch'u chabtelan yosile,^e yan li buch'u ja' tšts'akli batel li k'usitik mu'yuk sbaliile mu'yuk yich'oj sp'ijil.^{*f}

12 Li buch'u toj chopole chit'ix-ta li k'usitik staoj ta nutsel li yan chopol viniketike, pe li buch'utik tuk'ike xko'olajik k'ucha'al jtek' te' ti chak' sat ta skoj ti lek ts'unul yibele.

13 Chukbil chk'ot yu'un xchopol k'opojel li buch'u toj chopole,^f yan li buch'u tuk'e chkol lok'el li ta vokolile.

14 Li vinike jun yo'onton ta skoj li k'usi lek chlok' ta yee^g xchi'uk tštabe sbalil li yabtel yok sk'obe.

15 Tuk' no'ox chil sbe stuk li buch'u bole,^h pe li buch'u p'ije chch'am li tojbtasele.ⁱ

16 Li buch'u bole ta anil* no'ox chak' ta ilel skapemal sjol,^j yan li buch'u p'ije mu'yuk tštsak ta venta^k li k'usi chopol ch-albate.

17 Li tuk'il testigoe meyel* k'usi chlok' ta ye,

12:9 *Literal «jpanitike». **12:11** *Literal «mu'yuk yo'onton». **12:16** *O «ta sk'a-k'alil». ^aLiteral «li buch'u p'ije chpix». **12:17** *Literal «tuk'».

11:30 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. **12:1** *O «mu'yuk yich'oj sp'ijil». **12:6** *O «mukul».

yan li jech'e' testigoe mu meleluk li k'usi chale.

- 18 K'alal mu'yuk nopbil lek li k'usi chich' alele, xko'olaj k'ucha'al sni' espada ti ch'yayijesvane, pe li yok' buch'utik p'ijike chpoxtavan.^a
- 19 Li eil ti melel xk'opoje te oy-sbatel osil,^b pe li eil ti tsjut k'ope* mu'yuk bu chjalij.^c
- 20 Te oy ta yo'onton lo'lavanej li buch'u tsnop tspas k'usi chopole, pe xmu'yubajik no'ox li buch'utik chtojobtasvanik sventa oyuk jun o'ontonale.^d
- 21 Mu'yuk k'usi chopol chk'ot ta stojolal li buch'u tuk'e,^e ja'uk li buch'utik toj chopolike tstaik ep vokolil.^f
- 22 Toj chopol chil Jeova li buch'utik tsjutik k'ope,^g pe ja' k'upil sba chil li buch'utik tuk' chak' sbaikie.
- 23 Li p'ijil vinike tsnak* li k'usi sna'oje, pe li yo'onton buch'u bole chak' ta ilel li sbolile.^h
- 24 Li buch'u baxbol sk'obe ja' tspasvan ta mantal,ⁱ ja'uk li buch'u ch'aj sk'obe ch-ak'bat tsatsal abtelal.^j
- 25 Li k'usi tsvul-o yo'onton li jun vinike ja' tsubtsanat* yu'un,^k pe ja' chpatbat yo'onton yu'un li lekil k'ope.^l
- 26 Li buch'u tuk'e tsk'el lek li k'usi oy ta spat xokone, pe ja'uk li sbe bu stamoj batel li buch'utik toj chopolike ja' chke'jp'ujik-o* lok'el.
- 27 Li buch'u ch'aje mu'yuk chbat nutsolajuk,^m

12:19 *O «tsnop k'ope; ch-epal k'opoje». 12:22 *O «tsnopik k'ope; ch-epal k'opojike». 12:23 *O «tsmuk». 12:25 *O «chat-o yo'onton». 12:26 *O «chk'ejevik-o; tsts'ep'ujik-o».

KAP. 12

- a Pr 16:24
b 1Pe 3:10
c Pr 19:9
Ech 5:3, 5
d Mt 5:9
e Sl 91:9, 10
f Pr 1:30, 31
Is 48:22
g Sl 5:6
Pr 6:16, 17
Ap 21:8
h Pr 10:19
i Je 39:4
1Re 11:28
j Pr 19:15
k Sl 38:6
Pr 13:12
Pr 15:13
l Pr 16:24
Is 50:4
m Pr 26:13-15

Kolumna 2

- a Sl 37:27
Pr 10:7
Aba 2:4

KAP. 13

- b Ebr 12:7, 9
c 1Sa 2:22-25
Pr 9:7
d Pr 12:14
Pr 18:20
e Sl 39:1
Sl 141:3
Pr 21:23
f Pr 10:19
Mt 12:36
g Pr 26:13-15
h Pr 10:4
Pr 12:24
i Sl 119:163
Pr 8:13
Ef 4:25
j Sl 25:21
k Pr 12:9
l Jer 41:8
m Jer 39:10
n Sl 97:11

pe li buch'u baxbole chk'ot k'ucha'al k'ulejal ti ep sbalil ta stojolal jun vinike.

- 28 Li sbelel tuk'ilale ch-ik'van batel ta kuxlejal;^a mu'yuk lajelal li ta sbelele.

13 Li p'ijil nich'onile chch'am li tuk'ibtasel chak' stote,^b

pe li jlabanvaneje mu'yuk chchikinta li tojbtasele.*^c

- 2 Li vinike jun yo'onton ta skoj li k'usi lek chlok' ta yee,^d pe li k'usi tsk'an tajak li jlo'avanjetike ja' li sa'k'ope.

- 3 Li buch'u chchabi yee* chchabi xkuxlejal,^e pe li buch'u mu spajtsan yee chil svokol.^f

- 4 Li ch'ajil krixchanoe oy k'usi tsk'an, pe mu'yuk k'usi oy yu'un,^g

yan li buch'u baxbole lek no'ox noj xch'ut.*^h

- 5 Li buch'u tuk'e sp'ajoj li jutbil k'ope,^h

pe li k'usitik tspasik li buch'utik toj chopolike chich'ik-o k'exlaltasel xchi'uk labanel.

- 6 Li buch'u lek k'usi tspace* chchabiat yu'un li tuk'ilale,^j pe li jpsmulile ja' chjipat yalel ta lum yu'un li choplejale.

- 7 Oy buch'u ti jk'ulej cha'i sbae, pe mu k'usi x-ayan yu'un;^k oy yan ti povre cha'i sbae, pe oy ep sk'ulejal.

- 8 Li buch'u jk'uleje tstoj ta sk'ulejal sventa tspoj li xkuxlejale,^l

pe li buch'u povree mu'yuk ta vokol li xkuxlejale.*^m

- 9 Li buch'utik tuk'ike solet xojobaj* tajak li sakil osil yu'unike,ⁿ

13:1 *O «tuk'ibtasele». 13:3 *O «k'usi chale». 13:4 *Literal «chjup». 13:5 *O «nopbil k'ope; epal k'ope». 13:6 *Literal «sbee». 13:8 *Literal «mu'yuk chich' utel». 13:9 *Literal «xmu'yubaj».

- pe li buch'utik toj chopolike chtup' li skantilike.^a
- 10** Li toybaile ja' no'ox ch-ik'van batel ta sa'kop.^b
pe li p'ijilale te oy ta stojalal li buch'utik tsa'ik* tojjobtasele.^c
- 11** Li k'ulejal ti anil chich' taele* ta k'unk'un chch'ay batel,^d
pe li buch'u k'unk'un tstsob* sk'ulejale ch-epaj batel yu'un.
- 12** K'alal mu'yuk ta jtatik ta ora li k'usi jmalaojtike,* ch-ipaj-o yu'un li ko'ontontike,^e
pe k'alal chk'ot ta pasel li k'usi ta jk'antike, xko'olaj k'ucha'al jtek' te' ti chak' kuxlejale.^f
- 13** Buch'uuk no'ox ti tsp'aj li chanubtasele chich' ak'bel kastigo,^g
pe li buch'u stsakoj ta muk' li mantale chich' ak'bel smoton.^h
- 14** Li chanubtasele* chak' li buch'u p'ije ja' snio'al kuxlejajⁱ sventa chch'akvan lok'el li ta spets' lajelale.
- 15** Li buch'u oy lek sp'ijile lek ilbil,
pe li ta sbe jlo'lavanejetike naka vokolil te oy.
- 16** Li buch'u p'ije oy yojtkinobil yu'un k'alal oy k'usi tspase,^j
pe li buch'u bole chak' ta ilel stuk li sbolile.^k
- 17** Li jun j-almantal ti toj chopole chak' vokolil,^l
pe li tuk'il j-ich'-a'yeje chpoxstavan.^m
- 18** Buch'uuk no'ox ti mu'yuk tstsak ta venta li tuk'ibta-sele tspace ta povre xchi'uk chich' k'exlaltasel,
pe ja'uk li buch'u chch'am

13:10 *O «chalbe sbaik». **13:11** *O «Li jeché' k'ulejale». ^aLiteral «tstsob ta sk'ob». **13:12** *O «spatobil ko'ontontike». **13:14** *O «mantal».

- KAP. 13**
a Pr 24:20
b Jue 8:1
c Pr 11:2
Pr 24:6
Ech 15:5, 6
d Pr 28:8
Jer 17:11
e Sl 143:7
f Je 21:5-7
Lu 2:29, 30
g 2Kr 36:15, 16
h Sl 19:8, 11
Pr 13:18
i Pr 24:14
j Pr 14:15
k 1Sa 25:25
l 2Sa 4:9, 10
m Pr 25:25

Kolumna 2

- a Sl 141:5
Pr 15:32
Ebr 12:11
b 1Re 1:47, 48
c Am 5:10
d Ech 4:13
e Je 34:1, 2
f Dt 28:20
g Ro 2:9, 10
h Dt 6:10, 11
i 1Sa 3:12, 13
1Re 1:5, 6
Pr 29:15
j Dt 6:6, 7
Pr 19:18
Pr 22:15
Ef 6:4
Ebr 12:6
k Sl 34:10
Sl 37:25
l Is 65:13

KAP. 14

- m Pr 24:3
Pr 31:26

- tojjobtasele* chich' toybel sk'oplal.^a
- 19** K'alal chk'ot ta pasel li k'usi tsk'an jun krixchanoe,^b
chi' lek cha'i,
pe li buch'utik bolike mu sk'an xiktaik li k'usi chopole.^c
- 20** Li buch'u ja' chchi'in li buch'utik p'ijike chp'ijub ek,^d
pe li buch'u ja' chchi'in li buch'utik bolike mu'yuk k'usi lek chk'ot ta stojalal.^e
- 21** Tsnutsatik yu'un vokolil li jpsamuliletike,^f
pe tstaik k'usitik lekil li buch'utik tuk'ike.^g
- 22** Li lekil krixchanoe chiktabe komel xrext* li smamobtake,
pe ja'uk li sk'ulejal jpsamulile chich' k'ejele* sventa li buch'u tuk'e.^h
- 23** Li slokbil osil buch'utik povree chlok' yu'un ep ve'llil,
pe xu' bek'bil* xbat ta skoj ti mu'yuk tuk'ilale.
- 24** Li buch'u mu'yuk chak'be vach* li xnich'one yu'un sp'ajoj,ⁱ
pe li buch'u sk'anoje mu xikta sba ta stuk'ibtasel.^j
- 25** Li buch'u tuk'e ta xve' xchi'uk noj lek xch'ut chkom,^k
pe li buch'utik toj chopolike xokol xch'utik.^l
- 14** Li ants ti p'ij ta melele tsva'an sna,^m
pe li bol antse ta sjines ta sk'ob li snae.
- 2** Li buch'u tuk' k'usi tspace xi'taoj* li Jeovae,
pe li buch'u naka lo'lavanej tspace* p'ajbil yu'un li Diose.

13:18 *O «tuk'ibtasele». **13:22** *O «spukulaj; sparte». **13:23** *O «mesbil». **13:24** *O «tuk'ibtasel; kastigo». **13:25** *O ja' van sk'oplal «ta anil no'ox tsk'ibtas». **14:2** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **14:2** *O «xot-xot sbee».

- 3** K'alal xtoyet chk'opoj li buch'u bole, xko'olaj k'ucha'al vach' sventa kastigo, pe ja'uk li ye buch'utik p'ijike ja' chchabiatik yu'un.
- 4** Ti bu ch'abal vakaxe sak no'ox li sve'ebe, pe ta skoj ti tsots yip li tot vakaxe, ep ts'unobal chlok' yu'un.
- 5** Li tuk'il testigoe mu'yuk tsjut k'op,* yan li jeche' testigoe chlo'lavan skotol ora.^a
- 6** Li jlabanvaneje tsa' p'ijilal, pe mu sta, yan li buch'u xa'ibe smelolale k'un ta a'iel cha'i li yojtikinobile.^b
- 7** Nom oyan ta stojolal li bol vinike, yu'un mu'yuk chata ap'ijil ta stojolal.^c
- 8** Ta skoj li p'ijilale, li p'ijil vinike sna' bu chk'ot li be bu stamoj batele, pe li buch'utik bolike chich'ik lo'lael* ta skoj li sbolilike.^d
- 9** Li buch'utik bolike tstse'inik no'ox ta sventa li mulile,^e pe li buch'utik tuk'ike ta sjunul yo'onton chchapan sk'opik.
- 10** Li ko'ontontike xojtikin li svokol stuke xchi'uk k'alal xmuyubaje, mu xu' xmuyubaj yu'un yan krixchano.
- 11** Chich' lajesbel sna li buch'utik toj chopolike,^f pe li skarpana buch'utik tuk'ike ta xmuk'ib batel.
- 12** Oy jun be ti lek no'ox chil li jun krixchanoe,^g pe ch-ik'at batel ta lajelal.^h
- 13** Ak'o mi chijtse'in, pe xu' van oy svokol li ko'ontontike xchi'uk li muyubaje xu' xjoyp'ij ta vokolil.

14:5 *O «tsnop k'op; ch-epal k'opoj». **14:8** *O ja' van sk'oplal «li buch'utik bolike tslo'laik yantik».

KAP. 14

a Pr 6:16, 19
Pr 19:5

b Pr 18:15

c Pr 13:20

d Pr 14:12

e Pr 10:23
Pr 30:20

f Pr 21:12

g Pr 30:12

h Pr 16:25

Kolumna 2

a Pr 1:32

b Gal 6:7, 8

c Ne 6:2, 3
Pr 27:12d Pr 12:16
Pr 16:32

e Pr 4:7-9

f Pr 19:7

g Pr 19:4

h Sl 41:1
Pr 19:17
Is 58:7, 8i Job 42:10
Sl 25:10

- 14** Li buch'u jtoyba yo'ontone tstabe stojobil li k'usitik tspase,^a pe li lekil vinike ja' tstage sbalil li k'usi lek tspase.^b
- 15** Li buch'u mu'yuk sp'ijile* chch'un skotol li k'usi ch-albate, yan li buch'u p'ije tsnop lek li k'usi tspase.^c
- 16** Li buch'u p'ije lek yich'oj sp'ijil xchi'uk chch'ak sba lok'el ti bu toj chopole, ja'uk li buch'u bole mu'yuk yich'oj sp'ijil* xchi'uk spatoy tajak yo'onton ta stojolal.
- 17** Li buch'u ta anil no'ox sna' x-iline chak' ta ilel ti bole,^d pe p'ajbil li buch'u tsnop lek k'usitik tspase.*
- 18** Li buch'utik ch'abal sp'ijilike* chbolibik, pe li buch'utik p'ijike chk'ot ta skoronaik li yojtikinobile.^e
- 19** Li buch'utik chopolike persa tsnijan sbaik ta stojolal li buch'utik lekike xchi'uk li buch'utik toj chopolike tsnijan sbaik ta sti' sna li buch'utik tuk'ike.
- 20** Li buch'u povree k'alal ta xchi'iltak chp'ajat-o,^f pe ja' ep yamigotak li jk'uleje.^g
- 21** Li buch'u tsp'aj xchi'ile tsa' smul, pe xmuyubaj no'ox li buch'u chak' ta ilel xk'uxul yo'onton ta stojolal li buch'u povree.^h
- 22** ¿Mi mu tauk xch'ayik ta be li buch'utik snopoj tspace k'usitik chopole? Pe li buch'utik jp'el yo'onton tspace li k'usi leke ta xich'ik ak'bel ta ilel tuk'il k'anelal xchi'uk tuk'ilal.ⁱ

14:15 *O «Li buch'u bole». **14:16** *O «li buch'u bole ch-ilin». **14:17** *O «li buch'u xtojob lek snopole». **14:18** *O «Li buch'utik bolike».

- 23** K'usiuk tsatsal abtelal chich' tabel sbalil, pe mi naka lo'il no'oxe, ch-ik'-van batel ta povreal.^a
- 24** Li buch'utik p'ijike ja' k'otem ta skoronaik li sk'ulejalike; pe li k'usitik tspasik li buch'utik bolike mas to chbolibik-o.^b
- 25** Li jun mel testigoe chkoltavan, pe li jutk'op* testigoe chlo'avan skotol ora.
- 26** Li buch'u xi'taoj Jeovae spatoj lek yo'onton ta stojolal^c xchi'uk ja' chk'ot ta snak'ob-bail li xnich'nabe.^d
- 27** Ja' snio'al kuxlejal li xi'tael Jeovae, ja' chch'akvan lok'el li ta spets' lajelale.
- 28** Ja' smuk'ulal ajvalil li epal krixchanoetike,^e pe li ajvalil ti ch'abal buch'u tsventaine mu'yuk k'usi xu'yu'un.
- 29** Li buch'u mu sna' xkap ta anile xa'ibe lek smelolal,^f pe li buch'u mu'yuk smalael yu'une chak' ta ilel sbolil.^g
- 30** Li o'ontonal ti sts'ijet* no'oxe ja' slekikal li jbek'taltike, pe li yit'ixal o'ontonale xko'olaj k'ucha'al chamel ti chk'a' yu'un jbakiltike.^h
- 31** Li buch'u tso'la li povree ja' chchopole k'opta li Jpasvanej yu'une,ⁱ ja'uk li buch'u chak'be ta ilel xk'uxul yo'onton li buch'u abol sbae ts'upil k'opta li Diose.^j
- 32** Li buch'u toj chopole ta xjipat ta lum yu'un li xchoplejal stuke, pe ja'uk li buch'u tuk'e tsta snak'obbail ta skoj ti tuk' yo'ontone.^k

14:25 *O «jnopk'op; j-epalk'op». 14:30 *O «xlamet».

KAP. 14

a Pr 28:19

b Pr 27:22

c Sl 34:9
Ro 8:31d Pr 18:10
Jer 15:11

e 1Re 4:21

f Pr 17:27
Snt 1:19g Pr 25:28
Pr 29:11
Ekl 7:9h Je 37:3, 4
1Sa 18:8, 9i Dt 24:14, 15
Sl 12:5

j Mt 19:21

k Pr 2:7
Pr 10:9

Kolumna 2

a Pr 15:28

b Dt 4:6

c 2Sa 15:32-34
Pr 22:29

d 1Re 2:44, 46

KAP. 15

e Jue 8:2, 3
1Sa 25:32, 33
Pr 25:15

f 1Re 12:14, 16

g Pr 16:23
Is 50:4h 2Kr 16:9
Sl 11:4
Ebr 4:13i Pr 12:18
Pr 16:24
Pr 17:27

j 1Sa 2:22-25

k Sl 141:5
Pr 13:1
Ebr 12:11

l Snt 5:3, 4

m Sl 37:30
Mt 10:27

n Mt 12:34, 35

- 33** Li p'ijilale te ts'ijil chxuk ta yut yo'onton jun krixchano ti xa'ibe smelolale,^a pe li buch'utik bolike chak'ik ta ojtikinel ta anil.

- 34** Li tuk'ilale tstoybe sk'oplal jun muk'ta lum,^b yan li mulile chak' ta k'exlal jun jteklum.

- 35** Li ajvalile xmu'yubaj ta stojolal li jun jtunel ti oy sp'ijil k'usi tspase,^c pe ja' xkapet sjol ta stojolal li buch'u k'exlal sba k'usi tspase.^d

- 15** K'alal xlamet* no'ox chij-tak'ave, chch'ak lok'el li sk'ak'al o'ontonale,^e yan mi chyayijesvan* ti k'u yelan chijk'opoje, tslikes skapemal jolil.^f

- 2** Li yok' buch'utik p'ijike lek tstunesik li yojtikinobile,^g yan li buch'utik bolike ja' chlok' ta yeik li k'usitik bolike.

- 3** Li Jeovae chajal ta sba sat skotol, yiloj li buch'utik lekike xchi'uk li buch'utik chopolike.^h

- 4** Li lekil k'opojele* xko'olaj k'ucha'al jtek' te' sventa kuxlejal,ⁱ yan li chopol k'opojele tsyayijes ko'ontontik.

- 5** Li buch'u bole mu'yuk chich' ta muk' li tuk'ibtasel chak' stote,^j

yan li buch'u p'ije chch'am li tojobtasele.*^k

- 6** Ep tajak k'ulejal ta sna li buch'u tuk'e, yan li buch'u toj chopole tsta-o svokol li k'usitik tsta.^l

- 7** Li ye buch'utik p'ijike tspukik batel yojtikinobil,^m pe mu jechuk tspas yo'onton li buch'u bole.ⁿ

15:1 *O «lek». #O «k'uxik». 15:4 *O «Li k'opojele ti chpoxtavane». 15:5 *O «tuk'ibtasele». 15:6 *O «li stak'ine».

- 8** Toj chopol chil Jeova li milbil matanal chak'ik li buch'utik toj chopolike,^a ja'uk li s-orasion buch'utik tuk'ike xmuyubaj-o yu'un.^b
- 9** Toj chopol chil Jeova ti k'u yelan xkuxlejal* li buch'u toj chopole,^c pe ja' sk'anoj li buch'u tsts'akli batel li tuk'ilale.^d
- 10** Chopol* no'ox chil tuk'ibtasel li buch'u tskomtsan lekil bee,^e pe buch'uuk no'ox ti tsp'aj li tuk'ibtasele chcham.^f
- 11** Chajal ta sba ta sat Jeova li Mukinale* xchi'uk li yavil lajelale,^g ipe mas to chajal ta sba ta sat li yo'onton krixchanoetike!^h
- 12** Li jlabanvaneje mu'yuk sk'anoj li buch'u chtuk'ibtasate,ⁱ mu'yuk tsjak'be slo'il li buch'utik p'ijike.^j
- 13** Li o'ontonal ti xmuyubaje stse'et no'ox jsatik yu'un, pe mi k'ux li ko'ontontike, chlubtsanvan.^k
- 14** Li o'ontonal ti xa'ibe smelolare tsa' li yojtkinobile,^l yan li ye buch'utik bolike ja' no'ox sve'elinojik* li k'usi bole.^m
- 15** Chopol no'ox chil skotol k'ak'al li buch'u chat yo'ontone,ⁿ yan li buch'u xkuxet* no'ox yo'ontone xmuyubaj no'ox skotol k'ak'al.^o
- 16** Ja' mas lek mi jxi'taojtik* Jeova ak'o mi jutuk k'usi oy ku'untike,^p

15:9 *Literal «li sbe». **15:10** *O «Tsots». **15:11**, **24** *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, *mukinal*. **15:11** *O «xchi'uk li Abadone». **15:14** *O «snutsojik». **15:15** *O «lek». *O «xmuyubaj no'ox, yu'un xko'olaj ti oy muk'ta ve'el skotol k'ak'al ch'ie». **15:16** *K'elo Glosario, *x'tael Dios*.

KAP. 15

- a Is 1:11
b Snt 5:16
1Pe 3:12
1Jn 3:21, 22
c Sl 146:9
d Is 26:7
e 1Re 18:17, 18
f Le 26:21
Pr 1:32
g Sl 139:8
h Jer 17:10
Ebr 4:13
i Pr 9:7
Jn 3:20
Jn 7:7
j 2Kr 18:6, 7
k Pr 12:25
Pr 17:22
l Sl 119:97
Ech 17:11
m Is 30:9, 10
n Job 3:11
o Ech 16:23-25
p Sl 37:16

Kolumna 2

- a Pr 15:17
b Sl 133:1
c Pr 17:1
d Pr 10:12
e Je 13:8, 9
1Sa 25:23, 24
Pr 25:15
Snt 1:19
f Pr 26:13-15
g Is 30:21
h Pr 27:11
i Pr 23:22
Pr 30:17
j Pr 26:18, 19
Ekl 7:4
k Pr 10:23
Ef 5:15, 16
Snt 3:13
l Pr 20:18
m Ef 4:29
n 1Sa 25:32, 33
Pr 25:11
o Mt 7:13, 14
p Pr 8:35, 36
q Lu 18:14
r Sl 146:9

- ja' mu'yuk lek mi chkat ko'ontontik* ak'o mi ep jk'ulejalitike.^a
- 17** Ja' mas lek mi oy k'anbail ak'o mi jun no'ox sets* itaj oye,^b ja' mu'yuk lek mi oy p'ajbail ak'o mi oy jkot tot vakax ti jup'esbile.^c
- 18** Li buch'u anil sna' x-iline ja' tslikes k'op,^d yan li buch'u mu sna' x-ilin ta anile ja' tspajes k'op.^e
- 19** Li buch'u ch'aje xko'olaj ti makbil ta ch'ix li sbee,^f pe li sbe buch'utik tuk'ike xko'olaj k'ucha'al jun be ti lek meltsanbile.^g
- 20** Li p'ijil nich'onile xmuyubaj yu'un li stote,^h yan li bol vinike sp'ajoj li sme'e.ⁱ
- 21** Li buch'u mu'yuk yich'o'j spijile* ja' xkuxet-o yo'onton yu'un li sbolile,^j yan li vinik ti oy k'usi lek sna'e tuk' stamoj batel sbe.^k
- 22** Mu'yuk lek k'usi chk'ot ta pasel mi mu'yuk chich' jak'el li k'usi chich' pasele, pe lek k'usi ch'kot ta pasel k'alal oy ep jtojobtasvanejetike.^l
- 23** K'alal lek k'usi tstak' li jun vinike, xkuxet no'ox yo'ontone^m xchi'uk jtoj lek k'alal oy k'usi chich' alet ti ta yorail no'oxe!ⁿ
- 24** Li buch'u oy sp'ijile chmuy batel li ta sbelel kuxlejale^o xchi'uk ma'uk tstam batel li be ti bu chyal batel ta Mukinale.^p
- 25** Li Jeovae tjsjensebe sna li jtoybaetike,^q pe ja' te chiktabe-o sts'akil yosil li ants ti chamem smalale.^r

15:16 *O «mi mu jna' k'usi ta jpas-tik». **15:17** *O «plato». *Literal «ti mak'linbil ta sve'ebe». **15:21** *O «mu'yuk yo'ontone».

- 26** Li Jeovae solem mu'yuk lek chil li k'usi chopol snopoj tspacek li buch'utik toj chopolike,^a
pe ja' lek chil li k'usitik k'upilik sba chich' alele.^b
- 27** Li buch'u mu lekuk k'uxi tsta stak'ine chak'be svokol* yuts' yalal,^c
yan li buch'u sp'ajoj li chon-bail ta tak'ine[#] ta xkuxi.^d
- 28** Li buch'u tuk'e tsnop lek ba'yel ta yo'onton li k'usi tstage,^e
yan li buch'utik toj chopolike chak' lok'uk ta yeik li k'usitik mu'yuk leke.
- 29** Li Jeovae solem nom oy ta stojolal li buch'utik toj chopolike,
pe ja' chchikintabe s-orasion li buch'utik tuk'ike.^f
- 30** Chak' muyubajuk ko'ontontik mi xojobaj no'ox li jsatike,* k'alal oy k'usi lek chich' alele, tstsatsubtas li jbakiltike.^g
- 31** Li buch'u chchikinta li tuk'ibtasel ti chak' kuxlejale te xchi'uk ta naklej li buch'utik p'ijike.^h
- 32** Buch'uuk no'ox ti sp'ajoj li tuk'ibtasele tspacek li xkuxlejale,ⁱ
pe buch'uuk no'ox ti chchikinta li tuk'ibtasele tsta sp'ijil.^j
- 33** Li xi'tael Jeovae tstojobtas li jun krixchano sventa sta sp'ijile^k
xchi'uk mi bik'it chak' sbae, ta sta li smuk'ulale.^l

16 Li jun vinike chchapan li k'usitik oy ta yo'ontone,* ak'o mi jech, li k'usi tstage[#] likem tal ta stojolal Jeova.^m

15:27 *O «chak' ta k'exlal». #O «li mich'ob k'abale». 15:30 *O «mi xij-muyubaj no'ox chijk'elvane». #Literal «chjup' yu'un li jbakiltike». 16:1 *Literal «Li k'usitik tsnop li o'ontonale ja' yu'un li jun vinike». #O «li k'usi lek chich' tak'ele». Literal «li k'usi tstage yok'e».

KAP. 15
a Pr 6:16, 18
b Sl 19:14
c Dt 16:19
1Sa 8:1, 3
Pr 1:19
d Is 33:15, 16
e Pr 16:23
f Sl 34:15, 16
Sl 138:6
Sl 145:19
Jn 9:31
g Pr 16:24
Pr 25:25
h Pr 9:8
Pr 19:20
i Pr 5:12, 14
Ebr 12:25
j Pr 13:18
Mt 7:24, 25
k Sl 111:10
l Pr 18:12
Snt 4:10

KAP. 16
m Jer 1:9
Lu 12:11, 12

Kolumna 2
a 1Sa 15:13, 14
Sl 36:1, 2
Pr 21:2
Jer 17:9
b 1Sa 16:6, 7
Pr 24:12
c Sl 37:5
Flp 4:6, 7
d Eks 14:4
Ro 9:21
e Pr 6:16, 17
Pr 8:13
Pr 21:4
f Ech 3:19
g Ne 5:8, 9
2Ko 7:1
h Je 31:24
Eks 34:24
i 1Ti 6:6
j Sl 37:16
Jer 17:11
k Pr 16:1
Jer 10:23
l Dt 17:18, 19
1Re 3:28
m Sl 72:1, 14
n Le 19:36
Pr 11:1

- 2** Lek* no'ox ta xil skotol sbetak li jun vinike,^a
pe li Jeovae chchaj ta k'elel li k'usi oy ta o'ontonale.^b
- 3** K'usiuuk no'ox ti chapase ak'bo sventain li Jeovae,^c
va'un lek chk'ot ta pasel li k'usi anopoj chapase.
- 4** Li Jeovae tstunes skotol k'usitik sventa xk'ot ta pasel li k'usi tsk'an tspace xchi'uk ja' oy ta sba ti xich'ik lajesel li buch'utik toj chopolike.^d
- 5** Toj chopol chil Jeova skotol li buch'utik xtoyet yo'ontonike.^e
Teuk me ta ajol ti jp'el sk'oplal chich'ik kastigoe.
- 6** Chich' tael perton ta skoj tuk'il k'anelal xchi'uk tuk'ilal.^f
Mi xi'taoj* Jeova li krixchano, chikta spasel li k'usi chopole.^g
- 7** K'alal toj lek chil Jeova li k'usitik tspace* li jun krixchano,
ta xk'ot ta pasel yu'un ti junuk yo'onton xchi'uk li yajkontratake.^h
- 8** Ja' mas lek mi oy tuk'ilal ak'o mi jutuk k'usi oy ku'untike,ⁱ
ja' altik mi ch'abal tuk'ilal ak'o mi ep jtak'intike.^j
- 9** Li jun vinike xu' snop lek ta yo'onton ti bu beal sk'an stam batele,
pe ja' tseilntasbat yakan yu'un li Jeovae.^k
- 10** Li k'usi snopoj Diose sk'an te oyuk ta ye li ajvalile;^l
sk'an tuk' xak' sba k'alal chchapanvane.^m
- 11** Ja' yu'un Jeova li kilo xchi'uk li sp'isobil ti lek ts'akale;
ja' yak'oj mantaletik ti k'uxi ta tunesel li sp'isobil k'usitike.ⁿ

16:2 *Literal «Sak». 16:6 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 16:7 *Literal «li sbetak».

- 12** Solel mu'yuk lek chil ajvali-
letik li k'usitik toj chopol
chich' pasele,^a
yu'un lek nakanbil ta skoj
tuk'ilal li chotlebal
sventa ajvaliile.^b
- 13** Li ajvaliletike k'upil sba
chilik li k'usitik tuk' chich'
alele,
sk'anojik li buch'u meel sna'
xk'opoje.^c
- 14** Li skapemal sjol ajvaliile
xko'olaj k'ucha'al j-almantal
sventa lajelal.^d
yan li p'ijil vinike ta spajesbe
li skapemal sjole.^e
- 15** Mi oy junuk krixchano ti
chk'uxubinat yu'un li ajvali-
le, tsta lekil kuxlejal.
Li slekil yo'onton ajvaliile
xko'olaj k'ucha'al jvol tok
ti xkuchoj tal vo' ta
primaverae.^{*f}
- 16** ¡Mas toj lek ti ja' xich' sa'el li
p'ijilale, ja' mu sta li oroe!^g
¡Mas toj lek ti ja' xich' tael
li ya'ibel smelolale, ja' mu
sta li platae!^h
- 17** Li buch'utik tuk'ike mu'yuk
tstamik batel li sbelel k'usi
chopole,
buch'uuk no'ox ti chchabi
sbee ja' chchabi
li xkuxlejale.ⁱ
- 18** Li toybaile ch-ik'van batel ta
lajelal,
li toyetele* chjipvan ta lum.^j
- 19** Mas lek ti bik'it xkak' jbatik
ti te oyutik ta stojolal
li manxoetike,^k
ja' altik ti jch'akbe jbatik
li k'usi spojojik tal
li jtjybaetike.
- 20** Li buch'u chak' ta ilel sp'ijil
ta sventa k'usi tspase lek
chbat yu'un
xchi'uk xmuyubaj li buch'u
spatoj yo'onton ta stojolal
Jeovae.

16:15 *Ja' xkaltik, yorail uninaltik.
16:18 *Literal «talelal ti toybae».

KAP. 16
a Pr 20:26
b Pr 29:14
Ap 19:11
c Sl 101:6
d 1Sa 22:17, 18
1Re 2:29
e Ekl 10:4
f Sl 72:1, 6
g Ekl 7:12
h Pr 4:7
i Pr 10:9
j Pr 11:2
Da 4:30-32
k Is 57:15

Kolumna 2

a Pr 4:7
b Lu 4:22
Kol 4:6
c Pr 22:17, 18
Mt 12:35
d Pr 4:20-22
Pr 12:18
e Pr 14:12
Mt 7:22, 23
f Ekl 6:7
g Pr 6:12, 14
h Snt 3:6
i Snt 3:16
j Je 3:1
1Sa 24:9
Ro 16:17
k Sl 92:12-14

- 21** Li buch'u oy sp'ijil yo'ontone
chich' albel sk'oplal ti
xa'ibe smelolale^a
xchi'uk li buch'u oy slekil
yo'ontone chk'ot ta
o'ontonal li k'usi chale.^b
- 22** Li p'ijilale ja' snio'al xkuxlejal
li buch'utik oy sp'ijilike,
yan li buch'utik bolike
chich'ik tuk'ibtasel
yu'un li sbolilike.
- 23** Li buch'u xa'ibe smelolale
oy sp'ijil chk'opoje^c
xchi'uk chk'ot ta o'ontonal
li k'usi chale.
- 24** Li k'usitik jun yutsil chich'
alele xko'olaj k'ucha'al
bats'i pom,
lek chi' ta a'iel xchi'uk
chpoxta li jbakiltike.^d
- 25** Oy jun be ti lek no'ox chil
li jun krixchano,
pe ch-ik'at batel ta lajelal.^e
- 26** Ta skoj ti chvi'naj li jun j-ab-
tele, mas to tsots ch-abtej,
yu'un ja' tsujat-o ta abtel ti
chvi'naje.^{*f}
- 27** Li vinik ti mu k'usi
xtun-oe tsjok' lok'el li k'usi
chopole,^g
li sk'opojele xko'olaj k'ucha'al
k'ok' ti chchik'vane.^h
- 28** Li jsa'k'op vinike* tslikes
k'op'
xchi'uk li jutmulile[#] chch'ak
sba yu'un li buch'utik
yamigo tajek sbaike.^j
- 29** Li jsa'k'op vinike tslo'labe
yo'onton li xchi'ile
xchi'uk tsbeiltas batel
ta chopole be.
- 30** Smuts' xa sat k'alal chopol
k'usi tsnop tspase.
Sti'o'j xa yanal ye* k'alal
tspas li k'usi chopole.
- 31** Ta skoj ti ja' stamoj batel
sbelel tuk'ilal li jun
krixchano,^k

16:26 *Literal «li yee». 16:28 *O «Li
buch'u chopol k'usi tsnop tspase». #O
«jnopmulile». 16:30 *O «spak'al yee».

- li sakil sjole ja' k'otem ta jun korona ti alak' sbae. *^a
- 32** Li buch'u mu ta aniluk xlik sk'ak'al yo'ontone^b mas to lek k'ucha'al li tsatsal vinike
xchi'uk li buch'u tspajes sbae mas to lek k'ucha'al li buch'u tstsaj jun jteklume.^c
- 33** Chak'ik tonetik ta yok sk'u' spok'ik* sventa suerte,^d pe ja' tsnop stuk Jeova k'usi chk'ot ta pasel.^e
- 17** Ja' mas lek ti bu oy jun o'ontonale* ak'o mi jpech no'ox takin pan oy,^f ja' altik mi oy k'op ak'o mi oy-o k'in^g li ta nae.^g
- 2** Li jun jtunel ti oy sp'ijile tspas ta mantal li xnich'on yajval ti k'exlal sba k'usitik tspase;
jech xtok, ta xich' xrexto* jech k'ucha'al ta xich'ik li xnich'nab yajvale.
- 3** Li p'in ti chlekubtasvane* ja' sventa li platae xchi'uk li ornoe ja' sventa li oroe,^h pe li Jeovae ja' chhaj ta k'elet li o'ontonaletike.ⁱ
- 4** Li buch'u toj chopole tsts'et chikinta li k'usitik chich' alet ti chyayijesvane, li jlo'lavanej vinike ta xchikinta li k'usitik chopol chalik yantike.^j
- 5** Buch'uuk no'ox ti tslaban li povree ja' chchopol k'opta li Jpasvanej yu'une^k xchi'uk buch'uuk no'ox ti xmuyubaj ta skoj ti chil svokol yantike persa ta xich' kastigo.^l

16:31 *O «jun yutsile». **16:33** *Taje ja' li yok sk'u' spok'ik ti pixil-o yo'ik k'alal chotolike. **17:1** *O «mi ts'ijilutik no'oxe». #Literal «milbil matanaletik». **17:2** *O «spukulal; sparte». **17:3** *Ja' jp'ej lumal p'in ti chunijesik-o xchi'uk tslekubtasik-o platae.

KAP. 16

a Le 19:32

Job 32:7

Pr 20:29

b Pr 14:29

Snt 1:19

c Pr 25:28

d Nu 26:55

Pr 18:18

e 1Sa 14:41, 42

Ech 1:24, 26

KAP. 17

f Sl 37:16

g Pr 15:16, 17

Pr 21:9, 19

h Pr 27:21

i Sl 26:2

Pr 21:2

Pr 24:12

j Jer 5:31

k Pr 14:31

l Pr 24:17

Abd 12

Kolumna 2

a Pr 26:7

b Pr 16:10

c Je 32:20

2Sa 16:1

d 1Sa 25:18, 35

Pr 18:16

Pr 19:6

e Pr 10:12

1Pe 4:8

f Pr 16:28

g Sl 141:5

Pr 9:8

h Pr 27:22

i 2Sa 18:15

2Sa 20:1, 22

1Re 2:22, 24

j Pr 27:3

k 2Sa 12:8-10

- 6** Li buch'utik oy xa sjabilalike ja' chk'ot ta skoronaik li smamobtakike, li totiletike* ja' yutsilalik li skerem stsebike.[#]
- 7** Li lekil* k'opojele mu sta-o li buch'u bole.^a jMas to li ajvalile[#] mu sta-o ti mu meleluc xk'opoje!^b
- 8** Li jun matanale xko'olaj k'ucha'al ton ti ep sbalil chil li yajvale;^c buyuk no'ox ti chbat li yajvale lek k'usi chk'ot ta stojolal yu'un.^d
- 9** Buch'uuk no'ox ti chch'ay* mulile chak' ta ilel k'anelal,^e pe li buch'u te xnopnun-o xchi'uk jtosuc k'usie ta xch'ak sba yu'un li buch'u yamigo tajek sbaikie.^f
- 10** Ak'o mi jun no'ox velta xich' tuk'ibtasel li buch'u xa'ibe smelolale,^g mas chk'ot ta yo'onton, ja' mu'yuk chk'ot ta yo'onton ak'o mi sien ta velta xich' majel li buch'u bole.^h
- 11** Li chopol vinike ja' no'ox tsk'an tstoy sba, pe li j-almantal ti mu'yuk xk'uxul yo'ontone ta xich' takel batel sventa xak'be kastigo.ⁱ
- 12** Mas to xu' mi la anup ta be jkotuk me' oso ti laj yich' pojbel yalabe, ja' chopol mi la anup ta be li buch'u bol ti spatoj yo'onton ta sbolil stuke.^j
- 13** Mi oy buch'u chopol tspak sutel li k'usi leke, te chkom-o ta sna li k'usi chopole.^k
- 14** Mi laj yich' likesel k'ope, xko'olaj k'ucha'al chich' jambel sti' li vo' ti bu makbil yoke;

17:6 *O «totil me'iletike». #O «yalab xnich'nabike». **17:7** *O «tuk'il». #O «bankilale». **17:9** *Literal «chpik».

yo' to mu xlik li k'ope, ja' lek batan.^a

- 15 Buch'uuk no'ox ti chal ti mu'yuk smul li buch'u toj chopole xchi'uk buch'uuk no'ox ti chal ti oy smul li buch'u tuk'e:^b

xcha'tosal toj chopol chil li Jeovae.

- 16 ĆK'usi stu mi oy ta yok sk'ob ti xu' sta sp'ijil li buch'u bole,

pe mi mu'yuk ta yo'onton tsk'an tsa'e? *^c

- 17 Li melal amigoile skotol ora chak' ta ilel ti chk'anvane^d xchi'uk ja' jchi'iltik ta vok'el chk'ot k'alal oy jvokoltike.^e

- 18 Li jun vinik ti mu'yuk yich'oj sp'ijile* chak' sk'ob sventa tspas jun trato, tspas jun trato sventa ja' tsva'an sba ta ch'om ta yeloval li xchi'ile.^f

- 19 Li buch'u sk'anoj li sa'k'ope sk'anoj li mulile.^g Buch'uuk no'ox ti xtoyot cha'i sbae* tsa' slajebal stuk.^h

- 20 Li buch'u chopol yo'ontone mu'yuk k'usi lek chk'ot ta stojolalⁱ xchi'uk li buch'u chlo'lavane ta ono'ox sta svokol.

- 21 Li totil ti bol xnich'one ta svul yo'onton; mu'yuk xmuyubaj li totil ti mu'yuk sp'ijil xnich'one.^j

- 22 Li o'ontonal ti xmuyubaj no'oxe ja' lekil poxil, *^k pe mi k'ux li ko'ontontike, tslajes kipaltik.^{#l}

- 23 Li buch'u toj chopole ta mukul chchon sba ta tak'in*

17:16 *O «mu'yuk yich'oj sp'ijile».

17:18 *Literal «mu'yuk yo'ontone».

17:19 *O «Buch'uuk no'ox ti toyol tsmel-tsan li ochebal yu'one». 17:20 *Literal «mu'yuk tsta k'usi lek». 17:22 *O «lek xpoxatavan». #O «tstakijes jbakiltik». 17:23 *O «ta mukul ttsak mich'ob k'abal».

KAP. 17

a Je 13:8, 9
Pr 25:8
Mt 5:39
Ro 12:18

b Eks 23:7
1Re 21:13
Is 5:22, 23

c Pr 1:22
Ro 1:20, 21

d Pr 18:24
Jn 15:13

e Rut 1:16, 17
1Sa 19:2

f Pr 11:15
Pr 22:26, 27

g Snt 3:16

h 2Sa 15:2-4

i Sl 18:26
Pr 6:14, 15

j 1Sa 2:22-25
1Sa 8:1-3
2Sa 15:14

k Pr 12:25
Pr 15:13

l Pr 18:14

Kolumna 2

a Eks 23:8

b Ekl 2:14

c Pr 15:20

d Pr 10:19
Snt 1:19

e Pr 15:4
Ekl 9:17
Snt 3:13

KAP. 18

f Pr 10:19

g Pr 11:2

h Pr 10:11

sventa mu xich' pasel li k'usi tuk'e.^a

- 24 Li p'ijilale te oy ta yeloval li buch'u oy k'usi lek snabe sk'oplane,

ja'uk li sat buch'u bole xtal xbat no'ox k'alal to ta spajeb balumil.^b

- 25 Li bol nich'onile chak'be yatel yo'onton li stote

xchi'uk chak'be svokol ti buch'u vok'esate.^c

- 26 Mu'yuk lek ti xich' ak'bel kastigo* li buch'u tuk'e xchi'uk mu tuk'uk ti xich' tsitsel[#] li bankilaletike.

- 27 Li buch'u oy lek sp'ijile sna' spajtsan li k'usi chale^d xchi'uk li buch'u oy k'usi lek snabe sk'oplane te no'ox ts'ijil chkom.*^e

- 28 Mi te no'ox ts'ijil chkom li buch'u bole, oy sp'ijil chich' ilel

xchi'uk li buch'u mu'yuk k'usi chak' lok'uk ta yee oy k'usi snabe sk'oplal chich' ilel.

- 18** Buch'uuk no'ox ti chch'ak sbae ja' no'ox tsa' li k'usi tsk'an yo'onton stuke;

ta sp'aj* skotol ni p'ijilale. 2 Li bol krixchanoe mu'yuk k'upil sba chil li ya'ibel smelolale;

ja' lek cha' ti chhaj ta k'elet li k'usi oy ta yo'ontone.^f

- 3 K'alal chtal li buch'u toj chopole, chtal li p'ajel xtoko; xchi'uk k'alal oy k'exlaltasele, oy vokolil xtok.^g

- 4 Li k'usitik chlok' ta ye li jun vinike xko'olaj k'ucha'al natil vo'.^h

Li snio'al p'ijilale xko'olaj k'ucha'al uk'um ti tsots chanav yoke.

17:26 *O «xich' k'anbel multa». #O «ak'bel nukul». 17:27 *Literal «sts'ijet no'ox stajale». 18:1 *O «chak' ta ilel ti tsp'aj».

- 5 Mu'yuk lek ti ja' lek xa chkil-tik li buch'u toj chopole^a xchi'uk mu'yuk lek ti mu xa lekuk chich' chapanel li buch'u tuk'e.^b
- 6 Li sk'opojel buch'u bole tslikes k'op^c xchi'uk ta skoj li yee, tsa' smajel stuk.^d
- 7 Li ye buch'u bole ja' slajeb stuk^e xchi'uk li yanal yee* ja' pets' ta sventa li xkuxlejale.
- 8 Li k'usi chlok' ta ye li jutmulile* xko'olaj k'ucha'al muil ve'lil;^{#f} chich' bik'el xchi'uk chk'ot k'alal to ta yut ch'util.^g
- 9 Buch'uuk no'ox ti ch'aj ta yabtele ja' xchi'il li buch'u chak' vokolile.^h
- 10 Li sbi Jeovae ja' jun tsatsal tayal k'elob osil.ⁱ Ja' te chbat ta anil li buch'u tuk'e, va'un te chich' chabiel.^{*j}
- 11 Li sk'ulejal buch'u jk'uleje ja' li steklumal ti joyobtabil ta muroe; li ta snopbene xko'olaj k'ucha'al jun muro ti chchabivane.^k
- 12 Mi xtoyet yo'onton li jun vinike, ja' chyalesat ta lum' xchi'uk mi oy buch'u bik'it chak' sbae, tsta smuk'ulal.^m
- 13 Mi oy buch'u tstak' ta anil k'alal mu'yuk to yabinoj li k'usi k'otem ta pasele, ja' bol krixchano xchi'uk chak' sba ta k'exal.ⁿ
- 14 Li stsatsal yo'onton jun krixchanoe ja' xu' xkoltaat sventa xkuch yu'un li xchamele.^o

18:7 *O «spak'al yee». 18:8 *O «jnopolile». #O «xko'olaj k'ucha'al k'usitik ti anil chich' bik'ele». 18:10 *Literal «chich' toyel muyel ta toyol», ja' xkaltik, ti bu mu xich' taele, ti bu jun yo'ontone.

KAP. 18

- a Dt 1:16, 17
Pr 28:21
- b 1Re 21:9, 10
- c Pr 13:10
- d Pr 19:19
- e Pr 13:3
- f Le 19:16
- g Pr 26:22
- h Pr 10:4
- i 1Sa 17:45, 46
Sl 20:1
- j Sl 18:2
Sl 91:14
- k Sl 49:6, 7
Pr 11:4
Jer 9:23
Lu 12:19-21
- l Pr 11:2
Da 5:23, 30
Ech 12:21-23
- m Pr 22:4
1Pe 5:5
- n Pr 25:8
- o Job 1:21
2Ko 4:16
2Ko 12:10

Kolumna 2

- a Pr 17:22
- b 1Re 3:7-9
Pr 9:9
- c Je 43:11
Pr 17:8
- d 2Sa 16:3, 4
- e 2Sa 19:25-27
Pr 25:8
- f Jos 14:1, 2
Ne 11:1
Pr 16:33
- g Je 27:41
2Sa 13:22
- h 2Sa 14:28
Ech 15:37-39
- i Pr 12:14
Pr 13:2
- j Mt 15:18
Ef 4:29
Snt 3:6, 9
- k Ekl 10:12
- l Pr 31:10
- m Pr 19:14
Ekl 9:9
- n 2Sa 15:31
Mt 26:49

- pe ¿buch'u xu' xkuch yu'un li tsatsal at-o'ontone?^a
- 15 Li yo'onton buch'u xa'ibe smelolale tsa' li yojtkinobile^b xchi'uk li xchikin buch'u p'ije chak' persa sa'el li yojtkinobile.
- 16 Li matanal yu'un jun vinike ja' chjambat batel sbe;^c ja' chjelav-o batel ta stojolal li buch'utik tsots sk'oplalike.
- 17 Li buch'u ba'yel chk'ot spak sk'oplale oy srason yilel,^d pe mi k'ot li yane, chchaj lek ta k'eel mi melel.^e
- 18 Mi laj yich' ak'el li suertee, ja' te chljav-o li k'ope^f xchi'uk ta lek no'ox chch'ak sbaik yu'un li buch'u tsots skontrainoj sbaik.
- 19 Mas vokol ta lajesbel yo'onton li amigoil ti chopol cha' sbae, ja' mas k'un ta tsalet li jun jteklum ti joyol ta muroe.^g Jech xtok, oy utbail ti xko'olaj k'ucha'al li stak'inaltak sti' jun tsatsal jteklume.^h
- 20 Li k'usi chlok' ta ye li jun vinike xko'olaj k'ucha'al ve'lil ti chnojesbat xch'ute,ⁱ ja' chnoj-o xch'ut li k'usi chlok' ta yee.
- 21 Li kok'tike xu' xak' kuxlejaj xchi'uk lajelal;^j li buch'utik lek xa'iik stunesel li yok'ike tstaibeik stojobil li k'usitik chalike.^k
- 22 Li buch'u tsta jun lekil ajnilale oy k'usi lek staoj' xchi'uk lek ch-ilat yu'un li Jeovae.^m
- 23 Li buch'u povree xvokolet chk'opoj, pe li buch'u jk'uleje tsotsik xa chtak'av.
- 24 Oy buch'utik ti xchi'il sbaik ta anil no'ox tsyayijes sbaik ta jujuntal.ⁿ

pe oy jun amigoil ti mas to k'anvanem k'ucha'al junuk jchi'iltik ta vok'ele.^a

- 19** Mas lek mi oy stuk'il ko'ontontik ak'o mi povreutike,^b
ja' mu'yuk lek mi bolutik xchi'uk mi ta jutik k'ope.*^c
- 2** Mu'yuk lek mi mu'yuk yojtकिनobil yu'un li jun krixchanoe*^d
xchi'uk li buch'u anil no'ox k'usitik tspase[#] yakal tspas smul.
- 3** Ta skoj sbolil stuk li jun vinike, tsokes li sbee, va'un ch-ilin ta stojolal Jeova li yo'ontone.
- 4** Ep tajek yamigotak li buch'u jk'uleje, yan li buch'u povree ch-ik-taat yu'un k'alal ta yamigo.*^e
- 5** Persa chich' kastigo li jeché' testigoe^f
xchi'uk li buch'u chlo'lavan skotol orae mu'yuk kalem chkom.^g
- 6** Ep buch'utik chk'ot ta yamigo li buch'u lek yo'ontone*
xchi'uk skotolik tsk'an chamigoinik li buch'u chak' matanaletike.
- 7** P'ajbil yu'un skotol xchi'iltak ta vok'el li buch'u povree;^h
imas to p'ajbil yu'un li yamigotake!
Te xtijet* ta spatik sventa tsk'anbe vokol, pe mi junuk buch'u xtak'av.
- 8** Buch'uuk no'ox ti tsk'an tsa' sp'ijile* sk'anoj sba stuk,ⁱ
buch'uuk no'ox ti ep sbalil chil ti oy k'usi lek snabe sk'oplale lek k'usi chk'ot ta stojolal.^k

19:1 *O «ta jnoptik k'ope; chij-epal k'opoje». **19:2, 15** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **19:2** *Literal «li buch'u sujom chbat xchi'uk yakane». **19:6** *O «li buch'u lek xt'olp'ijane». **19:7** *O «xnep'et». **19:8** *Literal «ti tsk'an oyuk yo'ontone».

KAP. 18

a 1Sa 19:2, 4
Pr 17:17

KAP. 19

b Pr 15:16
Snt 2:5
c Pr 28:6
d Ro 10:2
e Pr 14:20
f Dt 19:18, 19
g Pr 19:9
h Pr 14:20
i Ekl 9:14, 15
Snt 2:2, 3
j Pr 15:32
k Pr 2:2, 5

Kolumna 2

a Pr 19:5
Ap 21:8
b 2Sa 3:24
2Sa 3:38, 39
Pr 30:21, 22
Ekl 10:7
c Pr 14:29
Pr 16:32
Snt 1:19
d Je 50:19-21
Mt 18:21, 22
Ef 4:32
e Pr 16:14
Pr 20:2
Da 2:12
f 2Sa 16:21, 22
g Pr 21:9, 19
Pr 27:15
h Je 24:14
Pr 18:22
Pr 31:10
i Pr 23:21
Pr 24:33, 34
2Te 3:10
j Pr 16:17
k Pr 15:32

l Dt 15:7, 8
Sl 37:25, 26
Ebr 13:16

m Pr 11:24
Mt 5:7
Ebr 6:10

- 9** Persa chich' kastigo li jeché' testigoe
xchi'uk li buch'u chlo'lavan skotol orae chljaj sk'oplal.^a
- 10** Mu sta-o ti toj ech'em k'usitik oy yu'un li buch'u bole;
imas to mu sta-o ti ja' sventain bankilaletik li jun jtunele!^b
- 11** Li sp'ijil jun vinike ja' chkol-taat sventa mu xlik ta anil sk'ak'al yo'ontone^c
xchi'uk tsta-o ich'el ta muk' ta skoj ti mu stsak ta muk'*
li k'usi chopol tspasbate.^{#d}
- 12** Li skapemal sjol jun ajvalile xko'olaj k'ucha'al jkot leon*
ti xlokot snuk'e,^{#e}
pe li slekil yo'ontone xko'olaj k'ucha'al ts'ujul ta sba ts'i'leltik.
- 13** Chak'be svokol stot li bol nich'onile^f
xchi'uk li jsa'k'op ajnilale*
xko'olaj k'ucha'al jol na ti te no'ox sts'ujts'un-o chyal vo'e.^g
- 14** Li nae xchi'uk li k'ulejale ja' chak'ik komel ta rextoil*
li totiletike,
pe li p'ijil ajnilale ja' chak' li Jeovae.^h
- 15** Li ch'aje chak' tajek vayel xchi'uk li ch'ajil krixchanoe*
chil vi'nal.ⁱ
- 16** Li buch'u chch'un mantale chchabi li xkuxlejale;^j
li buch'u mu'yuk sp'ijil k'usi tspas ta xkuxlejale chcham.^k
- 17** Li buch'u tskolta li povree oy k'usi chak'be ta ch'om li Jeovae^l
xchi'uk ja' chtojbat sutel*
yu'un Dios ta skoj li k'usi tspase.^m

19:11 *Literal «ti xjelav no'ox yu'un». #O «li mulile». **19:12** *O «ch'iom leon ti xtinlajet sjol». #O «xlaket snuk'e; x-avete». **19:13** *O «li ajnilal ti ech'em x-iline». **19:14** *O «pukulalil; parteil». **19:17** *O «ja' ch-ak'bat smoton».

- 18** Tuk'ibtaso li anich'on yo' to
oy k'usi stak' pasele^a
xchi'uk ma'ukuk me ta amul*
ti xchame.^b
- 19** Persa chich' kastigo li buch'u
anil sna' x-iline;
mi chak'an chapoje, ep ta
velta sk'an jech xapoj.^c
- 20** Chikintao li tojobtasele xchi'-
uk ch'amo li tuk'ibtasel^d
sventa xap'ijub batel ta mas
jelavele.^e
- 21** Ep k'usi snopoj ta yo'onton
tspas li jun vinike,
pe li tojobtasel yu'un*
Jeovae ja' mu'yuk chljaj-o
sk'oplal.^f
- 22** Li k'usi k'upil sba yu'un li jun
vinike ja' li tuk'il k'anelal
yu'une.^g
Mas lek mi povreutike,
ja' mu'yuk lek mi
jutk'oputike.*
- 23** Li xi'tael* Jeovae ch-ik'van
batel ta kuxlejaj;^h
li buch'u xi'taoje jun yo'onton
chkux, mu'yuk k'usi chopol
chvul ta stojolal.ⁱ
- 24** Li ch'ajil krixchanoel tistik'
ochel sk'ob li ta sets'al*
ve'lile,
pe mi ja'uk chak' persa tistik'
ochel ta ye li sve'ele.^j
- 25** Majo li jlabanvaneje,^k va'un
ta xp'ijub li buch'u mu'yuk
sp'ijile/
xchi'uk tuk'ibtaso li buch'u
xa'ibe smelolal sventa
x-epaj li yojtkinobil
yu'une.^m
- 26** Li buch'u chilbajin stote
xchi'uk ti tsnuts lok'el
sme'e
ja' jun kerem ti ch-ak'van ta
k'exlal xchi'uk ta vokole.ⁿ
- 27** Kuni nich'on, mi laj avikta
xchikintael li tuk'ibtasele,

19:18 *O «mu'yukuk me ta avo'onton».
19:21 *O «li k'usi tsk'an tspan». **19:22**
*O «mi jnopk'oputike; mi j-epalk'oputi-
ke». **19:23** *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
19:24 *O «splatooal».

KAP. 19

- a Pr 13:24
Pr 22:6, 15
b 1Sa 3:12, 13
c 1Sa 24:16-18
1Sa 26:21
d Pr 4:13
e Dt 8:14, 16
Ebr 12:7, 11
f Je 11:6, 7
Je 50:19, 20
Pr 21:30
Da 4:35
Ech 5:38, 39
g Mik 6:8
h Pr 14:27
Mal 3:16
i Pr 12:21
j Pr 6:9-11
Pr 15:19
Pr 24:30, 31
Pr 26:14, 15
k Dt 25:2
l Pr 15:5
m Pr 9:9
Pr 21:11
n Eks 20:12
Le 20:9
Pr 20:20
Pr 30:17

Kolumna 2

- a 1Re 21:9, 10
b Pr 4:16, 17
c Pr 9:12
d Pr 10:13
Pr 26:3

KAP. 20

- e Je 9:20, 21
Pr 23:29-35
f Is 28:7
g 1Ko 6:10
Gal 5:21
Ef 5:18
h Pr 19:12
Ekl 10:4
i 1Re 22:22-24
j Pr 14:29
2Ti 2:23
k Pr 18:6
Ekl 7:9
l Pr 6:10, 11
2Te 3:10
m Job 1:1
Lu 1:5, 6

chak'ejpuj* lok'el ta sbelel
li yojtkinobile.

- 28** Li jun testigo ti mu'yuk
sbalile tslaban li tuk'il
chapanele^a
xchi'uk li buch'utik toj
chopolike tsbik'ik ochel
li choplejale.^b
- 29** Li chapanele ja' chapanbil
sventa li jlabanvanejetike^c
xchi'uk li majele ja' sventa
spat li buch'utik bolike.^d
- 20** J-ak'vanej ta k'exlal li vi-
noe,^e jtoyba li poxe;^f
buch'uuk no'ox ti chk'ejpuj-o*
ta bee mu'yuk p'ij.^g
- 2** Ti k'u yelan tsbitasvan li jun
ajvalile xko'olaj k'ucha'al
jkot leon* ti xlokot
snuk'e;^h
- buch'uuk no'ox ti tsabe
skapemal sjole chak'
ta vokol li xkuxlejale.ⁱ
- 3** Ich'bil ta muk' li buch'u mu'-
yuk tistik' sba ta sa'k'ope,^j
pe skotol li buch'utik bolike
tistik' no'ox sbaik ta sa'k'op.^k
- 4** Li buch'u ch'aje mu'yuk tslok
yosil li ta inviernoe,*
jech oxal k'alal ch'abal k'usi
oy yu'une, xtal xbat ta k'an
limoxna k'alal chich' tsobel
li k'usitik chlok'e.^l
- 5** Li k'usitik tsnop ta yo'onton li
jun vinike xko'olaj k'ucha'al
natil vol',
pe li buch'u oy sp'ijile sna'
slok'esel tal.
- 6** Epal krixchanoetik chalik ti
oy yu'unik tuk'il k'anelale,
pe j'buch'u xu' sta ta sa'el jun
tuk'il vinik?
- 7** Li buch'u tuk'e oy stuk'il
yo'onton k'usi tspan.^m
- 19:27** *O «chak'ejev; chats'ep'uj».
20:1 *O «chk'ejev-o; tsts'ep'uj-o».
20:2 *O «ch'iom leon ti xtinlajet
sjol». #O «xlaket snuk'e; x-avete».
20:4 *Ja' xkaltik, yorail siktik. #O ja'
van sk'oplal «chlok' sa' k'alal chich' tsob-
el li k'usitik chlok'e, pe mu'yuk k'usi
tsta».

- Xmuyubaj no'ox li xnich'nab*
ti chtal ta ts'akale.^a
- 8** K'alal chchoti ta xchotleb
sventa chchapanvan
li ajvalile,^b
ta sat no'ox chch'ak sba lok'el
yu'un skotol li choplejale.^c
- 9** ¿Buch'u van xu' xi chale:
«Jsakubtasoj li ko'ontone,^d
sakun, mu'yuk jmul?»^e
- 10** Li jlo'lavanej kiloe xchi'uk li
sp'isobil ti mu'yuk ts'akal
leke*
toj chopol chil li Jeovae.^f
- 11** Li jun olol* eke ojtikinbil
ta skoj li k'usitik tspase,
mi sak xchi'uk mi tuk'
li stalelale.^g
- 12** Li jchikintik ti xa'i k'oponele
xchi'uk li sbek' jsatik ti
x-iltvane
xcha'tosal ja' spasoj
li Jeovae.^h
- 13** Mu k'upiluk xava'i li vayele,
yu'un mi mo'oje, chapas
ta povre.ⁱ
Vik'o lek asat, va'un chnoj lek
ach'ut ta pan.^j
- 14** Xi chal li jmanolajele: «¿Mu'-
yuk lek, mu'yuk lek!»;
va'un ta xbat xchi'uk xtoyet
xa cha'i sba.^k
- 15** Oy oro xchi'uk oy ep k'upil
sba tonetik ta nab,*
pe li sk'opojel buch'u oy
sp'ijile mas to ep sbalil.^l
- 16** Ich'bo sk'u' spok' li jun vinik
mi la sva'an sba ta ch'om ta
skoj yan krixchanoe;^m
oyuk k'usi xavich'be ta pren-
tal* mi jech la spas ta skoj
jun jyanlum antse.ⁿ
- 17** Li vinike lek mu cha'i li pan ti
ta lo'lavanej staoje,

20:7 *Literal «skeremtak». **20:10** *O
«Li chib kilo ti jelajtik yepal tsp'ise xchi'-
uk li chib sp'isobil ti jelajtik yepal tsp'i-
se». **20:11** *O «kerem». **20:15** *Koral
sbi li k'upil sba tonetik taje. K'elo Glosa-
rio, koral. **20:16** *O «prentail; xk'exol».
#O «jyanlume».

KAP. 20

a Si 37:25, 26

b 1Re 7:7

c 1Re 3:28

SI 72:1, 4

Pr 16:12

d Job 14:4

e SI 51:5

Ekl 7:20

Snt 3:2

f Pr 11:1

Am 8:5

Mik 6:11

g Pr 22:15

h Eks 4:11

i Pr 10:4

j Pr 12:11

k Le 19:13

Pr 21:6

l Pr 3:13-15

m Pr 11:15

n Pr 27:13

o Pr 27:13

Kolumna 2

a Pr 6:30, 31

b Pr 15:22

c Pr 11:14

Pr 24:6

Lu 14:31, 32

d Le 19:16

Pr 11:13

Pr 25:9, 23

e Eks 20:12

Le 20:9

Pr 19:26

f Pr 28:8, 20

1Ti 6:9, 10

g Dt 32:35

Pr 24:29

Mt 5:38, 39

Ro 12:17, 19

1Te 5:15

h SI 37:34

i SI 34:7

1Pe 4:19

j SI 37:23

Jer 10:23

k Le 27:9

l Nu 30:2

Ekl 5:4, 6

Mt 5:33

m SI 101:8

n Is 28:27

pe ta ts'akale, nojem chkom
ta grava li yee.^a

- 18** Ta skoj ti chich' jak'ele,* lek
chk'ot ta pasel li k'usi
nobile^b

xchi'uk sk'an oy buch'u lek
sbeiltasot[#] k'alal chabat
ta pask'ope.^c

- 19** Li jutmulile* xtal xbat no'ox
ta yalel li k'usi mu stak'
alele;^d

mu xachi'in li buch'u lek xa'i
xlo'iltavane.[#]

- 20** Buch'uuk no'ox ti chchopol
k'opta li stot xchi'uk sme'e
chtp' skantil mi tal li ik'al
osile.^e

- 21** Ak'o mi tsta sk'ulejal ta
slikebal li buch'u xpich'et
no'ox yo'ontone,
ta slajebale mu'yuk tsta
bendision.^f

- 22** Mu xiuk xavale: «¿Chopol ta
jpkabe sutel li buch'u toj
chopol k'usi spasojbune!».^g
Pato avo'ontona ta stojolal
Jeova,^h va'un ja' tskoltaot.ⁱ

- 23** Toj chopol chil Jeova
li jlo'lavanej kiloe*
xchi'uk chopol li sp'isobil
ti mu'yuk lek ts'akale.

- 24** Li Jeovae ja' tsbeiltasbe
yakan li jun vinike;^j
¿k'uxi xu' sna' bu beal sk'an
stam batel li jun vinike?

- 25** Ja' jun pets' ta stojolal jun
vinik mi ta anil no'ox oy
k'usi jamal chalbe Diose^k
xchi'uk ti ta ts'akal to
tsnopbe sk'oplal li k'usi
laj yak' ye tspase.^l

- 26** Li p'ijil ajvalile chch'ak lok'el
li buch'utik toj chopolike^m
xchi'uk tstselelinbe* ta sbaik
li smajobil ts'unobil ti
set-sete.ⁿ

20:18 *O «li tojobtasele». #O «p'i-
jil beiltasle». **20:19** *O «jnopmulile».
#O «li buch'u chlo'lavan xchi'uk yee».
20:23 *O «chib kilo ti jelel tsp'ise».
20:26 *O «ti stselelet yu'un».

- 27** Li k'usi chlok' ta ye* jun vinike xko'olaj k'ucha'al skantil Jeova sventa chak' ta ilel li k'usi oy ta yutil to yo'ontone.
- 28** Li tuk'il k'anelale xchi'uk li tuk'ilale ja' chchabiik li ajvalile;^a ta skoj li tuk'il k'anelale, tsnakan lek li xchotleb sventa ajvalile.^b
- 29** Li smuk'ulalik li keremetike ja' li yipike,^c jan li yutsilalik moletike ja' li sakil sjolike.^d
- 30** Mi yaxubemik jbek'taltik xchi'uk mi oy jyayijemaltike,^e ja' tskoltauitik ta yik-tael li k'usi toj chopole xchi'uk li majele ja' tsakubtas li yut ko'ontontike.
- 21** Li yo'onton jun ajvalile xko'olaj k'ucha'al yok vo' ti oy ta yok sk'ob li Jeovae.^f Ja' tsbeiltas batel ti bu tsk'ane.^g
- 2** Lek no'ox ta xil skotol sbetak li jun vinike,^h pe li Jeovae chchaj ta k'elel li o'ontonale.^{*i}
- 3** Mas to lek chil Jeova mi ja' ta jpastik li k'usi lek xchi'uk k'usi tuk'e, ja' mu sta li milbil matanale.^j
- 4** Li jtoyba satile xchi'uk li jtoyba o'ontonale... xko'olaj k'ucha'al kantil ti tsbeiltas batel li buch'utik toj chopolike, taje ja' jun mulil.^k
- 5** Li k'usitik snopoj tspas li buch'utik baxbolike jp'el sk'oplal lek chk'ot ta pasel,^{*l} pe ja'uk li buch'utik anil no'ox k'usitik tsnop tspaceke jp'el sk'oplal ch-ik'atik batel ta povreal.^m

20:27 *Literal «Li yik'al ye». 21:2 *O «li k'usi oy ta o'ontonale». 21:5 *O «jp'el sk'oplal tstage sbalil».

KAP. 20

a Sl 61:6, 7

b Sl 21:7

c Ekl 11:9

d Le 19:32
Pr 16:31

e Sl 119:71

KAP. 21

f Eks 14:4
Esd 7:27g Ne 2:7, 8
Is 44:28
Ap 17:17h Sl 36:1, 2
Pr 16:2i 1Sa 16:6, 7
Pr 24:12
Jer 17:10j 1Sa 15:22, 23
Os 6:6
Mik 6:7, 8
Mt 12:7

k Sl 10:4

l Pr 13:4

m Pr 14:29

Kolumna 2

a Pr 1:19
Pr 20:21

b Sl 7:14-16

c Sl 37:37
Pr 16:17
1Pe 1:22d Pr 17:1
Pr 21:19
Pr 25:24
Pr 27:15e Je 6:5
Sl 36:1, 4

f 1Sa 25:10, 11

g Pr 9:9
Pr 19:25h Je 19:29
Sl 37:10, 20
2Pe 2:4
2Pe 3:5, 6i Dt 15:9
Pr 28:27
Snt 5:4

j Pr 18:16

- 6** Mi ta lo'lavanej chich' tael li k'ulejale, xko'olaj k'ucha'al lumaltok ti tsakch'ay batele, ja' jun pets' ti chmilvane.^{*a}
- 7** Li buch'utik toj chopolike ja' chbek'atik* batel yu'un li xchoplejalike,^b yu'un mu sk'an spasik li k'usi tuk'e.
- 8** Xotxot sbe li buch'u oy smule, pe tuk' k'usitik tspas li jun vinik ti mu'yuk xchopolile.^c
- 9** Ja' mas lek mi ta xchikin jol na nakalutike, ja' mu'yuk lek mi ko'ol nakalutik xchi'uk jun ajninal ti lek sa'k'ope.^{*d}
- 10** Li buch'u toj chopole oy tajej ta yo'onton li k'usi chopole;^e mu'yuk chak'be ta ilel slekil yo'onton li xchi'ile.^f
- 11** K'alal chich' ak'bel kastigo li jlabanvaneje, mas ta xp'ijub li buch'u mu'yuk sp'ijile xchi'uk k'alal tsta sp'ijil li buch'u xa'ibe smelolale, sna' k'usi tspas.^{*g}
- 12** Li tuk'il Diose sk'elojbe sna li buch'u toj chopole; tsjip ta lum li buch'utik toj chopolik sventa xil svokolike.^h
- 13** Buch'uuk no'ox ti tsmak xchikin k'alal xvokolet tsk'an koltael li buch'u abol sbae mu'yuk chich' tak'bel mi tsk'an vokol eke.ⁱ
- 14** Li jun matanal ti mukul chich' ak'ele tslamajes li sk'ak'al o'ontonale^j xchi'uk li manvanej ta tak'in* ti ta mukul chich' ak'ele tspajes li tsatsal ilinele.

21:6 *O ja' van sk'oplal «ja' jech ta sventa li buch'utik tsa'ik lajelale». 21:7 *O «tsmesatik». 21:9 *O «jun ajninal ti ech'em x-iline». 21:11 *O «tsta yojitkinobil». 21:14 *O «li mich'ob k'abal».

- 15 Li buch'u tuk'e xmuyubaj no'ox k'alal tspas li k'usi tuk'e,^a ja'uk li buch'utik tspace k'usitik toj chopole solem mu'yuk lek cha'ik spasel li k'usi tuk'e.
- 16 Li vinik ti chk'ejp'uj* lok'el li ta sbelel p'ijilale te chbat xkux xchi'uk li buch'utik mu xa k'usi stak' spasi ta lajelale.^b
- 17 Li buch'u tsk'upin tajak chch'ay yo'ontone tspace li buch'u sk'anoj tajak li vinoe xchi'uk li aseitee mu'yuk tspace ta jk'ulej.
- 18 Li buch'u toj chopole chk'ot ta xk'exol li buch'u tuk'e xchi'uk li jvalopatinvaneje ja' ch-ik'at batel ta xk'exol li buch'u tuk'e.^d
- 19 Ja' mas lek mi nakalutik ta takixokol balumile, ja' mu'yuk lek mi nakalutik xchi'uk jun ajnilal ti lek sa-k'ope* xchi'uk ti lek xkape.^e
- 20 Li k'ulejal ti ep sbalile xchi'uk li aseitee te oy ta sna li buch'u p'ije,^f pe li buch'u bole ixtol cha'i* li k'usi oy yu'one.^g
- 21 Buch'uuk no'ox ti ja' sts'akloj batel li k'usi tuk'e xchi'uk li tuk'il k'anelale tsta mukxlejal, tuk'ilal xchi'uk muk'ulal.^h
- 22 Li p'ijil vinike xu' xmuy* ta smuroal steklumal li buch'utik tsotsike xchi'uk mu'yuk xa stsatsal chkom yu'un li k'usi spatof-o yo'ontonike.ⁱ
- 23 Li buch'u chchabi ye xchi'uk yoke, mu'yuk tstik' sba ta vokol.^j
- 24 Jtoyba xchi'uk jp'el xal chavalbe sk'oplat

21:16 *O «chk'ejev; tsts'ep'uj». 21:19 *O «jun ajnilal ti ech'em x-iline». 21:20 *Literal «tsbik». 21:22 *O «te oy-o».

KAP. 21

- a Sl 106:3
b Snt 1:15
2Pe 2:21
c Ekl 7:4
Lu 15:13, 14
d Est 7:10
e Pr 17:1
Pr 21:9
Pr 25:24
Pr 27:15
f Pr 15:6
Ekl 5:19
g Lu 15:13, 14
h Pr 15:9
Pr 22:4
Mt 5:6
Ro 2:6, 7
i Ekl 7:19
2Ko 10:4
j Sl 141:3
Pr 10:19
Ekl 10:20

Kolumna 2

- a Nu 14:44
Est 6:4
b Pr 6:6-11
Pr 13:4
Pr 19:24
c Sl 37:25, 26
Sl 112:9
Lu 6:30
d 1Sa 15:22, 23
Pr 15:8
Is 1:11
e Dt 19:18, 19
Pr 19:5
f Pr 28:14
Pr 29:1
g Pr 11:5
h Nu 23:7, 8
Pr 19:21
Ech 5:38, 39
i Sl 20:7
Sl 33:17
Is 31:1
j 2Kr 20:15, 17
Sl 68:20
Ap 7:10

KAP. 22

- k Ekl 7:1
l Ech 17:26

- li vinik ti mu'yuk spajeb xtoyet cha'i sbae.^a
- 25 Li k'usi tsk'an tajak li ch'ajil vinike ja' tsta-o slajel, yu'un mu sk'an x-abtej li sk'obe.^b
- 26 Sjunul k'ak'al solem xpich'et yo'onton tsk'an tajak, pe li buch'u tuk'e mu'yuk k'usi tsjalan yak'el.^c
- 27 Toj ibal sba* li milbil matanal chak' li buch'u toj chopole.^d jMas to ibal sba mi ta xchopole yo'onton chak'el!^f
- 28 Chlaj sk'oplat li jutk'op* testigoe,^e pe lek chk'ot ta pasel li k'usi chal li vinik ti chchikinta leke.
- 29 Li buch'u toj chopole mu'yuk tsnop li k'usitik tspace,^f yan li buch'u tuk'e tsnop lek ti bu chanav batele.^g
- 30 Mu'yuk p'ijilal xchi'uk mu'yuk tojbtasel ti xu' skontrain li Jeovae.^h
- 31 Li ka'e chapanbil sventa li sk'ak'alil pask'ope,ⁱ pe ja' no'ox xu' xkoltavan li Jeovae.^j
- 22** Ja' mas lek mi lek jk'oplat-tike,* ja' mu sta li epal k'ulejale;^k ja' mas lek mi ich'bilutik ta muk'e,* ja' mu sta li plata xchi'uk oroe.
- 2 Ko'olik no'ox li jk'ulej xchi'uk li povree: ja' pasbilik yu'un Jeova xcha'vo'alik.^l
- 3 Li buch'u p'ije tsta ta ilel li vokolile, va'un tsnak'* sba, pe li buch'utik ch'abal sp'iji-like tuk' chjelavik batel, va'un tsta-o svokolik.[#]

21:27 *K'elo Glosario, *ibal sba*. #O «mi k'exlal sba stalelal chak'e». 21:28 *O «jnopk'op; j-epalk'op». 21:29 *O «jun no'ox yo'onton ti bu chanav batele». 22:1 *O «mi la jt'uj lek jbitike». #Literal «mi lek ilbilutike». 22:3 *O «tsmuk». #O «tstaik-o kastigo».

- 4 Mi bik'it chkak' jbatike xchi'-uk mi jxi'taojtik* li Jeovae, ta jtatik k'ulejal, muk'ulal xchi'uk kuxlejal.^a
- 5 Oy ch'ixtik xchi'uk pets'etik li ta xchopel be li vinike, pe buch'uuk no'ox ti ep sbalil chil li xkuxlejale chnamaj lok'el ti bu oy ch'ixtik xchi'uk pets'etike.^b
- 6 Chanubtaso bu beal sk'an stam batel li kereme;^{*c} va'un mu'yuk chk'ejp'uj# lok'el ta be ak'o mi mol xa ox.^d
- 7 Li jk'uleje tsventain li buch'u povree
xchi'uk li buch'u oy k'usi chch'amune ja' chmosoinat yu'un li buch'u ch-ak'bat ta ch'ome.^e
- 8 Buch'uuk no'ox ti ja' tsts'un li k'usi mu'yuk tuk'e ja' tsta ta tsobel li vokolile^f
xchi'uk chljaj sk'oplal ti tsots tspanvan ta mantale.^{*g}
- 9 Li buch'u lek xak' li k'usitik oy yu'une chich' ak'bel bendision,
yu'un chak'be sve'el li buch'u povree.^h
- 10 Tako lok'el li jlabanvanej vinike,
va'un chljaj sk'oplal li sa'k'ope; chch'ay sk'oplal li utbaile xchi'uk li chopel k'optaele.
- 11 Li buch'u mu'yuk xchopolil yo'ontone xchi'uk ti toj lek li sk'opojele
chk'ot ta yamigo li ajvalile.ⁱ
- 12 Li Jeovae ja' chchabi li p'ijilale,
pe tsbik'tajesbe sk'oplal li k'usitik chalik li jlo'lavanejetike.^j
- 13 Xi chal li buch'u ch'aje: «¡Oy jkot leon li ta panae!»

22:4 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 22:6, 15 *O «li olole». 22:6 #O «chk'ejev; tsts'ep'uj». 22:8 *Literal «li vach' sventa skapemal sjole». 22:13 *O «pat nae».

KAP. 22

- a Sl 34:9
Pr 18:12
- b Pr 4:14, 15
- c Je 18:19
Dt 6:6, 7
Ef 6:4
- d 2Ti 3:14, 15
- e 2Re 4:1
Mt 18:25
- f Gal 6:7, 8
- g Sl 125:3
- h Dt 15:7, 8
Pr 11:25
Ebr 6:10
- i Sl 45:2
Pr 16:13
Mt 5:8
- j Ech 13:8-10

Kolumna 2

- a Pr 26:13-15
- b Pr 5:3
Ekl 7:26
- c Je 8:21
- d Pr 13:24
Pr 19:18
- e Sl 12:5
Pr 14:31
- f Pr 13:20
- g Pr 15:14
- h Pr 2:10
Pr 24:14
- i Pr 15:7
- j Pr 23:10

k Eks 23:6
Am 5:12

l 1Sa 24:12
Sl 12:5

- ¡Te chkich' milel li ta o'lol kayee!».^{*a}
- 14 Li ye jtoyba* antsetike ja' jun natil ch'en.^b
Te ta xp'aj# ochel li buch'u mu'yuk lek ilbil yu'un Jeovae.
- 15 Li bolibele yak'oj yibel ta yo'onton li kereme,^{*c}
pe li vach' sventa tuk'ibtasele ja' tsnamajes lok'el ta stojolal.^d
- 16 Li buch'u tslo'la povre sventa ch-epaj li sk'ulejale^e
xchi'uk li buch'u chak'be smoton li jk'uleje tspanvan ta povree.
- 17 Ts'et chikintao xchi'uk a'io li k'usitik chal li buch'utik p'ijike,^f
sventa xachan ta sjunul avo'onton li k'usi chkak' achane.^g
- 18 Yu'un toj lek ti teuk tik'il ta yutil to avo'onton^h
sventa ja'uk xavalbe sk'oplal skotol orae.ⁱ
- 19 Skotol li k'usitik chkak' avojtkin avie
ja' sventa xapat avo'onton ta stojolal li Jeovae.
- 20 ¿Mi mu lajuk xa jts'ibabot, mi mu lajuk xa jtojobtasot xchi'uk mi mu lajuk xa kak' avojtkin
- 21 sventa xkak' achan li k'usitik melelike xchi'uk ti stak' ch'unele,
sventa lekuk tuk' xk'ot avalbe li buch'u la stakot batele?
- 22 Mu k'usi xavelk'anbe li buch'u povre ta skoj ti povree^j
xchi'uk mu xavilbajin ta sti' jteklaum li buch'u abol sbae.^k
- 23 Yu'un li Jeovae ta spakbe sk'oplalik^l

22:13 *O «ch'ivite; bu oy ep krixchanoetike». 22:14 *Literal «jch'ayemal». K'elo Proverbios 2:16. #O «sts'uj».

xchi'uk tsmil li buch'utik*
chelk'anbeik li k'usitik oy
yu'unike.

- 24 Mu xachi'in li buch'u lek
sna' xkape
mi ja'uk xachi'in li buch'u
anil sna' x-iline,
- 25 sventa mu xachanbe
li k'usitik tspase
xchi'uk ti mu xatik' aba
ta pets'e.^a
- 26 Mu teuk ak'oplal xchi'uk
li buch'utik chak' sk'obik
sventa tspasik jun trato
ti oy k'usi chak'ike,
li buch'utik oy k'usitik chak'ik
ta prental* sventa tsva'an
sbaik ta ch'ome.^b
- 27 Mi mu xa k'usi xtoj-o avu'une,
jja' chich' ich'el batel li atem*
ti bu puch'ulot-oe!
- 28 Mu xajelbe yavil li sts'akil osil
ti vo'ne xa ak'bile,
ti ja' laj yak'ik ta yavil
li amoltotakike.^c
- 29 ĆMi oy aviloj junuk vinik
ti lek xtojob ta yabtele?
Chbat abtejuk ta stojolal
ajvaliletik;^d
ma'uk ch-abtej ta stojolal
li krixchanoetik no'oxe.
- 23** K'alal chachi'in ta ve'el
jun ajvalile,
k'elo lek li k'usi oy ta
avelovale;
- 2 mi oy k'usi chalajes tajek
ava'ie,
ak'o junuk kuchilu ta anuk'.*
- 3 Mu xk'upij* avo'onton yu'un
li sve'eltak ti muik tajeke,
sventa mu xalaj ta lo'lael
yu'un li ve'lile.
- 4 Mu xalubtsan aba ta sa'el
li k'ulejale.^e
Iktao spasel xchi'uk ak'o ta
ilel ti xava'ibe smelolale.*

22:23 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. 22:26 *O «prentail; xk'exol». 22:27 *O «avayeb». 23:2 *O «pajeso aba». 23:3, 6 *O «xpich'». 23:4 *O ja' van sk'oplal «Pajtsano aba ti xava'ibe smelolal avaloje».

KAP. 22

a Pr 13:20

b Pr 6:1-3

c Dt 19:14

Pr 23:10

Os 5:10

d 1Sa 16:18, 19

1Re 7:13, 14

KAP. 23

e Pr 28:20

Jn 6:27

1Ti 6:9, 10

Kolumna 2

a 1Jn 2:16, 17

b Pr 27:24

c Pr 9:7

Pr 26:4

d Mt 7:6

e Dt 19:14

Pr 22:28

f Eks 22:22, 23

Sl 10:14

g Pr 13:24

Pr 19:18

Ef 6:4

- 5 K'alal chavak' asat ta stojola-
le, mu'yuk xa te oy,^a
yu'un jp'el sk'oplal ch-ayan
xik' k'ucha'al jkot aguila,
va'un chvil batel ta vinajel.^b
- 6 Mu xalajesbe sve'el li buch'u
toj t'ut'e;^c
mu xk'upij* avo'onton yu'un
li sve'eltak ti muik tajeke.
- 7 Yu'un xko'olaj xchi'uk
li buch'u chchap batel
ti k'u yepal chalajese.
Xi chalbote: «Ve'an xchi'uk
uch'bolajan», pe mu
meleluk li k'usi chalbote.*
- 8 Chaxeta skotol ti k'usi
alajesojae
xchi'uk mu'yuk sbalil chkom
li k'usitik jun yutsil laj
avalbee.
- 9 Mu k'usi xavalbe ta xchikin
li buch'u bole,^c
yu'un mu'yuk sbalil chil
li k'usitik p'ijik chavale.^d
- 10 Mu xajelbe yavil li sts'akil
osil ti vo'ne xa ak'bile^e
mi ja'uk xanet'be batel yosil li
buch'utik chamep stotike.
- 11 Yu'un lek tsotsi li Jpojvanej*
yu'unike;
ja' chpakbat sk'oplalik
xchi'uk tskontrainot.^f
- 12 Ak'o ta avo'onton
li tuk'ibtasele
xchi'uk ts'et chikintao
li p'ijil lo'iletike.
- 13 Mu xavikta stuk'ibtasel
li kereme.*^g
Mu xcham-o mi laj avak'be
vach'e.
- 14 Sk'an xavak'be vach'
sventa mu xbat li ta
Mukinale.*
- 15 Kuni nich'on, mi chp'ijub
li avo'ontone,

23:6 *O «buch'uuk no'ox ti toj cho-
pol sate». 23:7 *Literal «mu'yuk te
xchi'ukot li yo'ontone». 23:11 *Lite-
ral «Jmanvanej». 23:13 *O «li olole».
23:14 *O «Seole», ja' xkaltik, li muki-
nal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo
Glosario, mukinal.

- chmuyubaj yu'un li ko'on-tone.^a
- 16** Mi lekik li k'usi chlok' ta avee, ta xmu'yubaj li yutil to ko'ontone.*
- 17** Mu x-it'ixaj avo'onton ta stojal li jpsmuliletike,^b ja' lek ak'o xi'ta* Jeova skotol ora.^c
- 18** Yu'un mi jeche, lek k'usi chk'ot ta atojolal ta ts'akal^d xchi'uk mu'yuk chljaj sk'oplal li spatobil avo'ontone.
- 19** Kuni nich'on, chikintao, va'un jech chap'ijub xchi'uk beiltaso batel avo'onton li ta tuk'il bee.
- 20** Mu xakap aba xchi'uk li buch'utik mu'yuk sp'isol chuch'ik vinoe,^e mu xakap aba xchi'uk li buch'utik mu xa no'ox x-ech' yo'ontoni ta sti'el bek'ete.^f
- 21** Yu'un li jyakubele xchi'uk li buch'u mu no'ox x-ech' yo'ontona ta ve'ele tspacek ta povre^g xchi'uk li buch'u lek xa'i xvaye pak'bentik* no'ox li sk'u spok'e.
- 22** Chikintao li k'usi chal atote, yu'un ja' ta skoj ti la-ayane xchi'uk mu me xap'aj ame' ta skoj no'ox ti me'elub xae.^h
- 23** Mano* li k'usi melele xchi'uk mu me bak'inuk xachon batel,ⁱ jech xtok, mano li p'ijilale, li tuk'ibtasele xchi'uk li ya'ibel smelolale.^j
- 24** Jp'el sk'oplal chmuyubaj yu'un stot li buch'u tuk'e; buch'uuk no'ox ti p'ij li xni-ch'one chmuyubaj ta stojolal.
- 25** Ta xmu'yubajik li atos xchi'uk ame'e

23:16 *Literal «li jryinyone». **23:17** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **23:21** *O «pak'arantik». **23:23** *O «Sa'o».

KAP. 23

a Pr 27:11
3Jn 4

b Sl 37:1

c Sl 111:10
2Ko 7:1

d Sl 37:37
Pr 24:14

e Pr 20:1
Is 5:11
Ro 13:13
1Pe 4:3

f Pr 28:7
1Ko 10:31

g Dt 21:20, 21
Pr 21:17

h Eks 20:12
Eks 21:17
Mt 15:5, 6
Ef 6:1

i Flp 3:7, 8

j Pr 4:5
Pr 16:16

Kolumna 2

a Sl 107:43

b Pr 22:14

c Pr 7:10, 12
Ekl 7:26

d Pr 20:1
Ef 5:18

e Os 4:11

- xchi'uk tsta xkuxetel yo'onton li buch'u la svok'esote.
- 26** Kuni nich'on, ak'bun me li avo'ontone xchi'uk k'upiluk sba xil asat li jbetake.^a
- 27** Yu'un li jchonbail antse ja' jun natil ch'en xchi'uk li jmulavil* antse ja' jun poso ti bik'it tajek xyal batele.^b
- 28** Te snak'oj* sba chmalavan k'ucha'al jun j-elek';^c ta x-epaj yu'un li viniketik ti mu'yuk tuk' chak' sbaikie.
- 29** ¿Buch'u ti x-ijet* yu'un svokole? ¿Buch'u ti mu junuk yo'ontone? ¿Buch'u ti tsa' k'ope? ¿Buch'u ti tsk'an partee? ¿Buch'u ti ta jeche' no'ox oy syayijemale? ¿Buch'u ti lubemik* sbek' sate?
- 30** Ja' li buch'utik jal tajek chuch'ik vinoe;^d ja' li buch'utik tsa'ik* li vino ti lek kapbile.
- 31** Mu xak'el li vino k'alal sts'ayayet stsajal li ta kopae, ti jun yutsil chyal batel ta jnuk'tike.
- 32** Yu'un ta ts'akale, chtivan k'ucha'al jkot kiletel chon xchi'uk chak' svenenoal k'ucha'al jkot chon.
- 33** Toj yan xa sba k'usitik chil li asate xchi'uk chopolik xa k'usitik chlik yal li avo'ontone.^e
- 34** Chako'olaj xchi'uk li buch'u te puch'ul ta o'lol nabe, chako'olaj xchi'uk li buch'u te puch'ul ta sni' li ste'el spok'al varkoe.
- 35** Xi chavale: «La smajikun, pe mu'yuk laj ka'i,*
- 23:27** *Literal «jch'ayemal». K'elo Proverbios 2:16. **23:28** *O «smukoj». **23:29** *O «x-ajajet». #O «ti tsmuts' xa sba». **23:30** *O «tstsob sbaik sventa tspacek preva». **23:35** *O «mu'yuk laj ka'ibe xk'uxul».

laj kich' majel, pe mu'yuk
xkak' venta.

¿Bak'in to chijulav?^a

Ta jk'an to jp'isuk* vino».

- 24** Mu xavit'ixta li viniketik
ti toj chopolike
xchi'uk mu'yukuk ta
avo'onton xachi'inan.^b
- 2** Yu'un li yo'ontonike ja' tsnop-
beik sk'oplal li sa'kope
xchi'uk li yeike ja' no'ox chal-
beik sk'oplal li vokoliletike.
- 3** Ta skoj ti oy jp'ijiltike,
ta jva'an li jnatike*^c
xchi'uk lek va'al ta skoj
ti oy k'usi xka'ibetik lek
smelolale.
- 4** Ta skoj li yojtikinobil ku'unti-
ke, li skuartoaltake ta xnoj
ta jeltos k'ulejal ti ep sbalile
xchi'uk ti jun yutsikile.^d
- 5** Li p'ijil vinike xu' yu'un^e
xchi'uk ta skoj ti oy yojtikino-
bil yu'un jun vinike, ch-epaj
li sju'ele.
- 6** Ta skoj ti oy buch'u lek
chbeiltasvane,* chapas
pask'op^f
xchi'uk ta skoj ti oy ep
jtojobtasvanejetike,
chich' pasel kanal.^g
- 7** Li buch'u bole solem mu sta
li melel p'ijilale;^h
mu'yuk k'usi stak' xal li ta sti'
jtklume.
- 8** Buch'uuk no'ox ti tsnop tspan
k'usi toj chopole
chich' albel sk'oplal ti xtojob
lek snopel k'uxi ta pasel
li k'usi chopole.ⁱ
- 9** Li k'usitik chopol tsnop tspan
li buch'u bole ja' mulil
xchi'uk toj chopol ch-ilat
yu'un krixchanoetik
li jlabanvaneje.^j
- 10** Mi chachibaj li ta yorail
vokolile,
ta xk'unib li avipe.

23:35 *O «Ta jsa' to yan». **24:3** *O
«kuts' kalaitike». **24:6** *O «p'ijil beil-
tasele». *O «lek k'usi chk'ot ta pasel;
chich' tael kolebal».

KAP. 23

a Je 19:33

KAP. 24

b Si 26:5
Pr 1:10

c Pr 9:1
Pr 14:1

d 1Re 10:23
Pr 15:6

e Pr 8:14
Pr 21:22

f Pr 20:18
Lu 14:31, 32

g Pr 11:14
Pr 13:10
Pr 15:22
Ech 15:5, 6

h Pr 14:6
1Ko 2:14

i Pr 6:12-14

j Pr 22:10

Kolumna 2

a Si 82:4

b Pr 5:21
Pr 17:3
Pr 21:2

c Si 62:12
Mt 16:27
Ro 2:5, 6

d Si 19:9, 10
Si 119:103

e Pr 23:18

f Si 34:19
2Ko 1:10

g 1Sa 26:9, 10
Est 7:10

h Job 31:29
Pr 17:5
Pr 25:21, 22

i Ese 26:2, 3
Sak 1:15

11 Pojo li buch'utik ch-ik'atik
batel ta lajelale
xchi'uk mu xavak' ti xich'ik
ik'el batel ti bu chich'ik
milele.^a

12 Mi xi chavale: «Pe mu to'ox
jnabekutik sk'oplal taje»,
¿mi mu tauk xak' venta
li buch'u chhaj ta k'elel
o'ontonale?^{*b}

Jech, li buch'u sk'elajote ta
xak' venta

xchi'uk jech ta stojbe sutel
ta jujuntal ti k'u yelan
yabtelik li viniketike.^c

13 Kuni nich'on, lajeso li pome,
yu'un toj lek;

li xchi'il bats'i pome lek cha-
va'i k'alal chapas prevae.

14 Ja' jech ek, na'o me ti lek
k'usi chk'ot ta atojolal
yu'un* li p'ijilale.^d

Mi la atae, lek k'usi chata
ta jelavel

xchi'uk mu'yuk chljaj sk'oplal
li spatobil avo'ontone.^e

15 Mu jechuk xapas k'ucha'al
tspan li buch'u toj chopole,
mu teuk nopol xanak'* aba
ta sna sventa chamala
li buch'u tuk'e;

mu xatukibe ti bu chkux
yo'ontone.

16 Yu'un xu' van xyal ta lum vu-
kub velta li buch'u tuk'e, pe
tstam sba likel yan velta,^f
yan li buch'u toj chopole
j-ech'el chyal-o ta lum ta
skoj li svokole.^g

17 Mu xamuyubaj k'alal chyal
ta lum li avajkontrae
xchi'uk mu me xkuxetuk
avo'onton k'alal tsmak*
yakane;^h

18 yu'un mi jech chapase,
ta xak' venta li Jeovae
xchi'uk chopol chil,
va'un chpaj skapemal sjol
ta stojolal li avajkontrae.ⁱ

24:12 *O «li k'usitik oy ta o'ontonale».

24:14 *O «lek chi' chava'i». **24:15** *O
«xamuk». **24:17** *O «cht'ab».

- 19** Mu xakap* ta skoj li buch'utik mu'yuk xk'uxul yo'ontonike; mu xavit'ixta li buch'utik toj chopolike.
- 20** Yu'un mu'yuk k'usi lek smalaoj ta jelavel li buch'u mu'yuk xk'uxul yo'ontone;^a li buch'utik toj chopolike chtup' li skantilike.^b
- 21** Kuni nich'on, xi'tao* li Jeovae xchi'uk li ajvalile^c xchi'uk mu xachi'in li buch'utik tstay sbaik ta stojolal ajvalile.^d
- 22** Yu'un ta anil no'ox chtal li svokolike.^e
Mu stak' na'el k'usi lajelal chak'ik* talef ta stojolal li jtoybaetike.^f
- 23** Li' xtoke ja' jech chalik li buch'utik p'ijike: mu'yuk lek ti t'ujbil yajval ta jpastik k'alal te oyutik ta chapanoobaile.^g
- 24** Buch'uuk no'ox ti xi chalbe li buch'u toj chopole: «Tuk'ot»,^h chich' chopol k'optael yu'un li lumetike xchi'uk chtik'bat smul yu'un li muk'ta lumetike.
- 25** Pe lek k'usi chk'ot ta stojolal li buch'utik ta stuk'ibtasik li buch'u toj chopole;ⁱ chvul ta stojolalik bendision ti yich'oj tal k'usitik lekike.^j
- 26** Li krixchanoetike chich'ik ta muk'* li buch'u meles sna'xtak'ave.^k
- 27** Paso ba'yel li avabteltake xchi'uk chapano skotol li k'usi sk'an pasel ta avosile; ta ts'akal une, va'ano li anae.*
- 28** Mu xak'ot ta testigo sventa chopol xavalbe sk'oplal achi'il mi mu'yuk sprevaile,^l

24:19 *O «Mu xa-ilin». **24:21** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **24:22** *Ja' xkal-tik, li Jeova xchi'uk ajvalile. **24:26** *Literal «ta sts'uts'beik ye». ^aO ja' van sk'oplal «K'alal tuk' chijtak'ave, xko'olaj chkak'tik ts'uts'el». **24:27** *O «li avuts'avalale».

KAP. 24

- a Si 73:18, 27
Pr 10:7
- b Pr 13:9
- c 1Sa 24:6, 7
1Pe 2:17
- d 2Sa 15:12
- e Nu 16:2, 31
- f Pr 20:2
- g Le 19:15
Dt 1:16, 17
Dt 16:19
2Kr 19:7
1Ti 5:21
- h Pr 17:15
- i Le 19:17
1Ti 5:20
- j Pr 28:23
- k Pr 27:5
- l Eks 20:16

Kolumna 2

- a Ef 4:25
- b Pr 20:22
Ro 12:17, 19
1Te 5:15
- c Pr 6:10, 11
- d Pr 20:4
Pr 22:13
Ekl 10:18
- e Pr 10:4
Pr 23:21

KAP. 25

- f 1Re 4:29, 32
Ekl 12:9
- g 2Kr 29:1
- h Dt 29:29
Ro 11:33

mu xalo'la yantik xchi'uk li avee.^a

- 29** Mu xiuk xavale: «Ja' jech ta jpakbe sutel jech k'ucha'al la spasbune; chkak'be stoj ta skoj li k'usi la spase».*^b
- 30** Te li-ech' ta yosil li buch'u ch'aje,^c ti bu sts'unoj s-uva li vinik ti mu'yuk yich'oj sp'ijile.*
- 31** Laj kak' venta ti mas nat ch'iem li chopol ts'i'lele; pixil ta laetik* li lumetike xchi'uk jinem yale li smuroal ti pasbil ta tone.^d
- 32** La jk'el lek, va'un la jnopbe sk'oplal; laj kil, va'un oy k'usi laj yak' jchan, * ja' li'e:
- 33** mi chavay uni jlifeluke, mi chanikav* uni jlifeluke, mi te no'ox ameyoj ak'ob uni jlifeluk sventa xakuxe,
- 34** li povreale chvul ta atojolal k'ucha'al jun j-elek' xchi'uk ti mu'yuk k'usi x-ayan avu'one chvul ta atojolal k'ucha'al jun vinik ti oy yabtejebe.^e

25 Li' xtoke ja' p'ijil lo'ile-tik yu'un Salomon^f ti ja' la slok'taik* li sviniktak Esekiasse,^g li ajvalil ta Judae:

- 2** chich' muk'ibtasbel-o sk'oplal Dios ta skoj ti oy k'usitik mukul yu'une,^h chich' muk'ibtasbel-o sk'oplal ajvaliletik k'alal tsabeik lek smelolal li vojtkinobile.
- 3** Jech k'ucha'al toj toyol oy li vinajele xchi'uk ti toj nat xyal li balumile, ja' jech li yo'onton ajvaliletike mu xa no'ox stak' a'ibel smelolal.

24:29 *O «ta jpakbe sutel». **24:30** *Literal «mu'yuk yo'ontone». **24:31** *O «ortiga ts'i'leletik». **24:32** *Literal «la jch'am li tuk'ibtasele». **24:33** *O «ch-och avayel». **25:1** *O «la spasi kopiar xchi'uk ta la tsobik».

- 4 Lok'esbo yik'obal li platae, va'un lek xa sak chkom.^a
- 5 Lok'eso batel ta yeloval ajvalil li buch'u toj chopole, va'un li xchotleb sventa ajvalile lek nakal chkom ta skoj tuk'ilal.^b
- 6 Mu xatoy ak'oplal atuk ta yeloval li ajvalile^c xchi'uk mu teuk xbat chotlan ti bu yavil li buch'utik tsots sk'oplalike.^d
- 7 Yu'un mas lek mi xi chalbot stuke: «La' chotlan li'e», ja' mu'yuk lek mi laj yak'ot ta k'exlal ta yeloval li buch'u tsots yabtele.^e
- 8 Mu ta aniluk xbat ak'an chapanel ta snail chapanobail, yu'un çk'usi chapas mi laj yak' ta ilel achi'il ti mu meeluk li k'usi chavale?^f
- 9 Chapano ak'opik xchi'uk li achi'ile,^g pe mu xaval li k'usi laj yalbot ti mu stak' alele batele,^h
- 10 yu'un li buch'u cha'ie ta xak'ot ta k'exlal xchi'uk li k'usi chopol chapuk batele* mu xa stak' tsobel sutel tal.
- 11 K'alal oy k'usi lek chich' alel ta yorail no'oxe, xko'olaj k'ucha'al slok'ol mantsanaetik ta oro ti te lok'tabil ta lechlech plato ti pasbil ta platae.ⁱ
- 12 Li jun p'ijil jtuk'ibtasvaneje xko'olaj k'ucha'al arete pasbil ta oro xchi'uk ta natsiletik pasbil ta lekil oro, ja' jech ta xk'ot ta stojolal li buch'u lek sna' xchikintae.^j
- 13 Li jun tuk'il j-almantale xko'olaj k'ucha'al sikil uch'bol* k'alal chich' tsobel li sat ts'unobile,

25:9 *O «li k'usi mukul yu'un yantike». 25:10 *O «li k'usi chapuk batel ta xchopolil avo'ontone». 25:13 *Literal «sikil taiv».

KAP. 25

a Pr 17:3

b 1Re 2:44, 46

Pr 20:28

Pr 29:14

c Pr 27:2

d Sl 131:1

e Lu 14:8-10

1Pe 5:5

f Pr 18:17

Mt 5:25

g Mt 18:15

h Pr 11:13

i Pr 15:23

Is 50:4

j Sl 141:5

Pr 1:8, 9

Pr 9:8

Kolumna 2

a Pr 13:17

b Mt 5:37

c Je 32:4, 5

Pr 15:1

d Pr 25:27

e Eks 20:16

f Sl 137:3, 4

g Eks 23:5

2Re 6:21, 22

Pr 24:17

Mt 5:44

ja' jech cha'ik li buch'utik la stakik batele, yu'un ja' tsikubtasbe yo'onton li yajvale.^a

14 Jech k'ucha'al tok xchi'uk ik' ti mu'yuk chkuch talele vo'e,

ja' jech li jun vinik ti xtoyot xa cha'i sba ta skoj jun matanal ti mu'yuk yak'oje.^{*b}

15 Ta skoj li smalaele, xu' xich' tsalele jun komandante xchi'uk li lekil k'opojele xu' sk'as yu'un jun bak.^c

16 Mi oy bu la ata pome, mu me toj epuk xalo', yu'un xu' xaxeta lok'el mi toj ep la alajese.^d

17 Mu me teuk xava'vun ta sna achi'il sventa mu x-ech' yo'onton avu'un xchi'uk sventa mu sp'ajot.

18 Li jun vinik ti jech'e tstik'be smul xchi'ile xko'olaj k'ucha'al jtel te' sventa pask'op, jun espada xchi'uk jun flecha ti lek ts'ubts'ub sni'e.^e

19 Mi ta jpat ko'ontontik ta stojolal li buch'u chvalopatinvan komel ta yorail vokolile,

xko'olaj k'ucha'al tanal eil ti k'aseme xchi'uk jun akanil ti mu xtek'ij leke.

20 K'alal chich' k'ejintabel junuk son li buch'u chat yo'ontone,

xko'olaj k'ucha'al oy buch'u ta jlok'betik sk'u' spok' k'alal yorail sike

xchi'uk xko'olaj k'ucha'al chich' ak'bel pajal vino li vikarvonatoe.^f

21 Mi chvi'naj li avajkontrae,* ak'bo sve' pan; mi cha'i takiti'ile, ak'bo yuch' vo',^g

25:14 *Literal «jech'e matanale». 25:21 *O «li buch'u sp'ajojote».

22 yu'un mi jech chapase,
ta xatokanbe tsanal
ak'al ta sjol,*^a
va'un tstojobot sutel li Jeovae.

23 Li ik' chlik talel ta nortee
chich' talel tsatsal vo'
xchi'uk li eil ti lek xa'i xlo'il-
tavane chak'be sk'ak'al
yo'onton yantik.^b

24 Ja' mas lek mi ta xchikin jol
na nakalutike,
ja' mu'yuk lek mi ko'ol
nakalutik xchi'uk jun
ajnilal ti lek sa'kope.*^c

25 Li lekil a'yej chlik talel
ta namal lume
xko'olaj k'ucha'al sikil vo'
ta stojolal li buch'u* cha'i
takiti'ile.^d

26 Li jun tuk'il krixchano ti
chak' sba ta tsalel* ta
stojolal li buch'u toj
chopole
xko'olaj k'ucha'al nio' ti noj
ta ach'e le xchi'uk xko'olaj
k'ucha'al poso ti noj ta
ik'obale.

27 Mu lekuk mi toj ep ta jlo'tik
li pome^e
xchi'uk mu lekuk mi ta jsa'
jmuk'ulal jtuktike.^f

28 Li vinik ti mu xpaj yu'un
skapemal sjole
xko'olaj k'ucha'al jun jteklum
ti jinem smuroale.^g

26 Mu sta-o ich'el ta muk'
li buch'u bole,^h
jech k'ucha'al mu sta-o oy
taiv li ta verano^e* xchi'uk
jech k'ucha'al mu sta-o
chak' vo' k'alal yorail chich'
tsobel k'usitike.

2 Jech k'ucha'al oy srasonal ti
chjatav li mute xchi'uk jech

25:22 *Ja' xkaltik, ta jk'unibtasbetik
yo'onton xchi'uk ta xkulesbetik stsa-
tsal yo'onton li krixchano. 25:24 *O
«jun ajnilal ti ech'em x-iline». 25:25
*Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glo-
sario, nefex. 25:26 *Literal «ti xtamla-
jet». 26:1 *Ja' xkaltik, yorail k'epela-
tik.

KAP. 25

a Ro 12:20

b Sl 101:5

c Pr 21:9, 19
Pr 27:15d Pr 15:30
Is 52:7

e Pr 25:16

f Pr 27:2
Jn 5:44
Flp 2:3g 1Sa 20:33
Pr 16:32
Pr 22:24, 25
Pr 29:11

KAP. 26

h Pr 30:21, 22
Ekl 10:7

Kolumna 2

a Sl 32:9

b Pr 27:22

c Mt 21:23-25

d Pr 17:7

e Pr 19:10
Pr 26:1

f 2Pe 2:22

g Pr 12:15
1Ko 3:18
1Ko 8:2

k'ucha'al oy srasonal chvil
batel li golondrinae,*
ja' jech oy lek srasonal ti
chvul li chopol k'optaele.[#]

3 Li nukule ja' sventa li ka'e, li
frenoe ja' sventa li vuroe^a
xchi'uk li vach'e ja' sventa
spat li buch'utik bolike.^b

4 Mu jechuk xatak'be sutel
k'ucha'al chk'opoj li buch'u
bole,
sventa mu ko'oluk xakomik.

5 Tak'bo sutel jech k'ucha'al
chk'opoj li buch'u bole,
sventa mu snop ti p'ije.^c

6 Li buch'u oy k'usi chak'be
sbain li buch'u bole
xko'olaj k'ucha'al li buch'u
chtuch' lok'el li yakane
xchi'uk li sk'obe.

7 Li p'ijil lo'il ti te oy ta ye
li buch'utik bole
xko'olaj k'ucha'al yakan jun
koxo ti ch'abal yipe.*^d

8 K'alal chich' muk'ibtasbel
sk'oplal li buch'u bole,^e
xko'olaj k'ucha'al chich' chu-
kel jpej ton li ta jimich'e.

9 Li p'ijil lo'il ti te oy ta ye
li buch'utik bolike
xko'olaj k'ucha'al jpets ch'ix ti
te oy ta sk'ob li jyakubele.

10 Li buch'u chik' ta abtel li bu-
ch'u bole o li j-ech'elbeetike
xko'olaj k'ucha'al j-ak'flecha
ti buyuk no'ox sjip batele.*

11 Li buch'u bole tspanlan
li k'usi bole,^f
xko'olaj k'ucha'al jkot ts'i'
ti tslo' sutel xete.*

12 ¿Mi oy aviloj junuk vinik
ti p'ij cha'i sbae?^g
Mu'yuk xa k'usi mas stak' pa-
sel ta stojolal li vinik taje,
ja' oy to k'usi stak' paset ta
stojolal li buch'u bole.

26:2 *O «xaval ek'ene». #O ja' van
sk'oplal «sventa mu xvul chopol k'optael
mi mu jtatik-oe». 26:7 *O «ti jech'e
xt'uyete». 26:10 *O «ti tsyayijes sko-
tol krixchanoetike». 26:11 *O «xee».

- 13** Xi chal li buch'u ch'aje: «¡Oy jkot ch'iom leon li ta bee! ¡Oy jkot leon li ta kayee!». *^a
- 14** Li ti' nae te xjoyoyet* ta stsaklebtak
xchi'uk li buch'u ch'aje te xjoyibaj ta sba stem. #^b
- 15** Li ch'ajil krixchanoé tstitik' ochel sk'ob li ta sets'al* ve'lile,
pe lubem tajak cha'i ti mu xa xtik' ochel yu'un ta ye li sve'ele. ^c
- 16** Li buch'u ch'aje tsnop ti mas to p'ije,
ti ja' mu sta li vukvo' krixchanoetik ti lek sna'ik stak'ele.
- 17** Li j-ech'elbe ti chkap sjol ta skoj* sk'op yantike^d
xko'olaj k'ucha'al li buch'u tsnitbe xchikin jkotuk ts'i'e.
- 18** Jech k'ucha'al jun chuvaj ti tsjip batel abtejebaletik ti tsanal sk'ak'ale xchi'uk flechaetik ti chmilvane,
- 19** ja' jech li vinik ti chopol k'usi chalbe li xchi'ile xchi'uk ti xi chale: «¡Ixtol lo'il no'ox!». ^e
- 20** Ti bu mu'yuk si'e, chtup' li k'ok'e
xchi'uk ti bu ch'abal jutmulile,* chljaj sk'oplal li sa'k'ope. ^f
- 21** Li jsa'k'op vinik ti tslikes k'ope^g
xko'olaj k'ucha'al chich' tik'-bel yan yak'alil li tsanem ak'ale xchi'uk xko'olaj k'ucha'al chich' ak'bel yan si'il li k'ok'e.
- 22** Li k'usi chlok' ta ye li jutmulile* xko'olaj k'ucha'al muil ve'lil;#
chich' bik'el xchi'uk chk'ot k'alal to ta yut ch'util. ^h

26:13 *O «li ta ch'ivite; ti bu oy ep krixchanoetike». **26:14** *O «setetet». #O «svayeb». **26:15** *O «splatoal». **26:17** *O ja' van sk'oplal «ti tstitik' sba ta». **26:20, 22** *O «jnopmulile». **26:22** #O «xko'olaj k'ucha'al k'usitik ti anil chich' bik'ele».

KAP. 26

a Pr 22:13

b Pr 6:9

Pr 19:15

Pr 24:33, 34

c Pr 19:24

d 1Te 4:11

1Pe 4:15

e Pr 15:21

f Pr 22:10

Snt 3:6

g Pr 3:30

Pr 16:28

Pr 17:14

h Pr 18:8

Kolumna 2

a 2Sa 20:9, 10

b Est 7:10

Sl 9:15

Pr 28:10

Ekl 10:8

c Pr 29:5

KAP. 27

d Lu 12:19, 20

Snt 4:13, 14

e Pr 25:27

Jer 9:23

2Ko 10:18

f 1Sa 25:25

- 23** Li k'usitik lekik chlok' ta ye li buch'u toj chopol yo'ontone^a
xko'olaj k'ucha'al k'upiltasbil ta plata li sjepelul k'usi pasbil ta lume.
- 24** Li buch'u sp'ajoj yantike mu xak' ta illel li ta sk'opojele,
pe te snak'oj* ta yo'onton li lo'lavaneje.
- 25** Ak'o mi lek li sk'opojele, mu xapat avo'onton ta stojolal,
yu'un oy vuktos li k'usitik toj ibalik sba* ta yo'ontone. #
- 26** Ak'o mi xlo'lavan sventa tsmuk ti chp'ajvane,
chvinaj ta tsoobbail li xchoplejale.
- 27** Li buch'u tsjok' jun ch'ene te chp'aj* yalel stuk xchi'uk buch'uuk no'ox ti tsbalalin jp'ejuk tone ja' tsut tal ta stojolal stuk. ^b
- 28** Ti buch'u lek xlo'lavan yok'e sp'ajoj li buch'u chak'be svokole
xchi'uk li buch'u lek xa k'usi chlok' ta ye yilele chak'be svokol li yantike. ^c

27 Mu xatoy aba ta sventa li k'usi chapas ta yok'omale,

yu'un mu xana' k'usi chk'ot ta pasel li ta yok'omale. ^d

2 Ak'o sk'upil k'optaot yan krixchano,* ma'ukuk li ave atuke,

yanuk-o buch'utik# sk'upil k'optaikot, ma'ukuk li yanal ave^e atuke. ^e

3 Ol li jp'ej tone xchi'uk ol li j'e. ^f

pe li sk'ak'al o'ontonal chak' li buch'u bole mas to toj ol, ja' mu sta li cha'tos taje. ^f

26:24 *O «smukoj». **26:25** *K'elo Glo-sario, *ibal sba*. #O «yu'un toj ech' xa no'ox ibal sba li yo'ontone». **26:27** *O «tsts'uj». **27:2** *Literal «li buch'u mu xavojtikine». #Literal «jyanlumuk». ^aO «spak'al ave». **27:3** *O «yi'e».

- 4 Toj chopol li skapemal jolile xchi'uk xko'olaj k'ucha'al nojelal ta vo' li sk'ak'al o'ontonale, pe ꝑbuch'u xa no'ox sts'ik yu'un li it'ixale?^a
- 5 Mas lek ti jamal chijtuk'ib-tasvane, ja' altik mi mu'yuk chkak'tik ta ilel ti k'anvane-mutike.^b
- 6 Ja' xlok' venta mi tstuk'ib-tasutik li jtuk'il amigotike,^c ja' altik mi tsts'uts'utik* tajek[#] li kajkontratike.
- 7 Li buch'u* noj lek xch'ute mu xa sk'an[#] bats'i pom, pe li buch'u chvi'naje lek xa chi' cha'i ta lajesel li k'usi ch'ae.
- 8 Li jun vinik ti chjativ lok'el ta snae xko'olaj k'ucha'al jkot mut ti chjativ lok'el ta stase.
- 9 Chmuyubaj yu'un ko'ontontik li aseite xchi'uk pome, ja' jech ek li tojjobtasel ti chak' ta sjunul yo'onton li jun kamigotike.^d
- 10 Mu xavikta komel li avamigoe mi ja'uk xavikta komel li yamigo atote xchi'uk mu xa-och batel ta sna achi'il ta vok'el li ta yorail avokole. Mas lek li alak'na ti te nopol oye, ja' mu sta li achi'il ta vok'el ti nom oye.^e
- 11 P'ijan me, kuni nich'on, va'un chmuyubaj avu'un li ko'ontone^f xchi'uk xu' jtak'be sutel li buch'u tsa'un ta k'ope.*^g
- 12 Li buch'u p'ije tsta ta ilel li vokolile, va'un tsnak* sba,^h pe li buch'utik ch'abal sp'iji-

27:6 *O «tstbuts'utik; tsts'uts'unutik». #O ja' van sk'oplal «ti mu ta sjunuluk yo'onton tspace; ta persa». 27:7 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. #Literal «chpech' ta tek'el». 27:11 *O «li buch'u chchopol k'optaune; li buch'u tslabanune». 27:12 *O «tsmuk».

KAP. 27

a Je 37:9-11
Pr 14:30
Ech 17:5b Le 19:17
Mt 18:15c 2Sa 12:7,9
SI 141:5
Ap 3:19d 1Sa 23:16
Pr 15:23
Pr 16:24e Pr 17:17
Pr 18:24f Pr 10:1
Pr 23:15
2Jn 4

g Job 1:8,9

h Pr 18:10
Is 26:20
Ebr 11:7

Kolumna 2

a Pr 20:16

b Pr 21:9,19

c 1Sa 23:16
Ebr 10:24,25

d Pr 13:4

e Je 39:2
Pr 17:2

f Pr 30:15,16

g Pr 17:3

like tuk' chjelavik batel, va'un tsta-o svokolik.*

- 13 Ich'bo sk'u' spok' li jun vinik mi la sva'an sba ta ch'om ta skoj yan krixchanoe; oyuk k'usi xavich'be ta prental* mi jech la spas ta skoj jun jyanlum antse.^{#a}
- 14 K'alal oy buch'u tsots chapta xchi'il ta sob tajek sventa chak'be bendisione, chopol k'optael chich' ilel li k'usi laj yale.
- 15 Li jsa'kop ajniale* xko'olaj k'ucha'al jol na ti te no'ox sts'ujts'un-o chyal vo' k'alal chak' vo'e.^b
- 16 Buch'uuk no'ox ti spajtsaj yu'une spajtsaj yu'un li ik'e xchi'uk stsak yu'un ta sbats'ik'ob li aseitee.
- 17 Li jun vinik ti tskolta yamigo sventa xlekub li k'usitik tspace*^c xko'olaj k'ucha'al li tsatsal tak'in ti chich' juxbel ye ta tsatsal tak'ine.
- 18 Li buch'u chchabi li ste'el igoe tslobe sat^d xchi'uk li buch'u chchabi yajval ta abtele chich' ich'el ta muk'.^e
- 19 Chavak' venta k'u avelan k'alal chak'el li yantike jech k'ucha'al lek xil sat ta yut vo' li jun krixchanoe.
- 20 Li Mukinale xchi'uk li yavil lajelale* solem mu xpaj li k'usi tsk'anike,^f ja' jech li sat jun krixchano eke solem mu xpaj li k'usi tsk'ane.
- 21 Li p'in ti chlekubtasvane* ja' sventa li platae xchi'uk li ornoe ja' sventa li oroe,^g

27:12 *O «tstaik-o kastigo». 27:13 *O «prentail; xk'exol». #O «jyanlume». 27:15 *O «Li ajnial ti ech'em x-iline». 27:17 *Literal «Li jun vinik ti chjux li yamigoe». 27:20 *O «Seole xchi'uk li Abadone». 27:21 *Ja' jp'ej lumal p'in ti chunijesik-o xchi'uk tslekubtasik-o platae.

- ja' jech k'alal chich' k'upil
k'optael li jun krixchanoe,
ja' chich' ak'el-o ta preva.
- 22** Ak'o mi xavoch* li buch'u bol
jech k'ucha'al chich'
voche'l ta xvoch'obil li sat
ts'unobile,
mu'yuk chlok'-o li sbolile.
- 23** Sk'an xavojtikin lek k'u yelan
li achijtake.
Chabio lek* li achijtake.^a
- 24** Yu'un mu'yuk chjalij sbatel
osil li k'ulejale^b
xchi'uk li koronae mu'yuk te
chkom-o ta jayk'ol kuxlejal.
- 25** Chch'ay batel li yaxal ts'i'lele,
va'un chvok' tal yan ts'i'lele
xchi'uk chich' tsobel li ts'i'lele
ta vitstikaltike.
- 26** Li ch'iom tot chijetike ja'
chak' ak'u apok'
xchi'uk li tot tentsunetike ja'
chak' tojol osil.
- 27** Ch-ayan ep ya'lelel xchu' ten-
tsun sventa smak'linot,
sventa smak'lin li avuts' ava-
lale xchi'uk sventa chak'be
k'usitik chtun yu'un li akia-
ratake.
- 28** Li buch'utik toj chopolike
chjatavik ak'o mi ch'abal
nutsbilik,
yan li buch'u tuk'ike jun tajek
yo'ontonik jech k'ucha'al
jkot leon.*^c
- 2** K'alal tspas smulik* li jna-
klejetik ta lume, chjelilan
no'ox li ajvalil yu'unike,^d
pe ta skoj ti chkoltavan li jun
vinik ti oy k'usi snabe lek
sk'oplale xchi'uk ti oy yojti-
kinobil yu'une, jal tajek te
chkom-o li jun ajvalile.^e
- 3** Li povre vinik ti tso'la
li buch'u abol sbae'
xko'olaj k'ucha'al tsbek*
batel skotol ve'lil k'alal
chak' vo'e.

27:22 *O «xat'us». 27:23 *O «Ak'o ta
avo'onton; Tsako lek ta venta». 28:1
*O «ch'iom leon». 28:2 *O «tstoy
sbaik; tsai'k'op». 28:3 *O «tsmes».

KAP. 27
a Kol 3:23

b Pr 23:4, 5
1Ti 6:17

KAP. 28
c Da 3:16, 17
Ech 4:13

d 1Re 16:8, 15
1Re 16:22

e Da 4:27

f Pr 14:31

Kolumna 2

a Nu 25:6-8
1Sa 15:22, 23
Ef 5:11

b Si 25:14
Mr 4:11, 12
Snt 1:5

c Pr 16:8
Pr 19:1

d Pr 23:20
1Ko 15:33

e Dt 23:19

f Pr 13:22
Pr 19:17

g Si 66:18
Pr 15:29
Is 1:15

h Si 7:14-16

i Dt 7:12
Si 37:11, 18
Si 84:11

j Pr 18:11

k Mr 10:21

- 4** Li buch'utik mu'yuk
chch'unik li mantale ja'
tsk'upil k'optaik li buch'u
toj chopole,
pe li buch'utik chch'unik li
mantale chkap tajek sjolik
ta stojolal li buch'utik mu-
yuk chch'unik mantale.^a
- 5** Li buch'utik toj chopolike mu
xa'ibeik smelolal li k'usi
tuk'e,
yan li buch'utik tsa'ik
li Jeovae xa'ibeik
smelolal skotol.^b
- 6** Ja' mas lek mi povre no'ox
li jun vinik mi oy stuk'il
yo'ontone,
ja' altik mi jk'ulej li jun vinik
mi mu'yuk stuk'il li k'usitik
tspase.*^c
- 7** Li jun nich'onil ti xa'ibe sme-
lolale chch'un li mantale,
pe ja'uk li buch'u ja' chchi'in
li buch'u mu x-ech' yo'onton
ta ve'ele chak' ta k'exlal
li stote.^d
- 8** Li buch'u chepajes sk'ulejal
ta skoj ti toyl tajek
tsk'anbe sjol stak'ine^e
ja' tstsob ta sventa li buch'u
sna' xk'uxubin li povre-
etike.^f
- 9** Li buch'u mu sk'an xchikinta
mantale
toj chopol k'alal ta s-orasion.^g
- 10** Li buch'u chik' batel ta cho-
pol be li buch'u tuk'e ja' te
ch-och li ta pets' ti yak'oj
stuke,^h
yan li buch'utik mu'yuk
smulike ja' chrextoinik*
li k'usi leke.ⁱ
- 11** Li jk'ulej vinike p'ij cha'i sba,^j
yan li buch'u abol sba ti oy
k'usi xa'ibe lek smelolale
xu' xil ta melel k'u yelan
li jk'ulej vinike.^k
- 12** K'alal tspas kanal li buch'utik
tuk'ike, chmuyubaj
li jtekume,

28:6 *Literal «li sbee». 28:10 *O
«chk'ot ta spukulalik; tsparteinik».

- pe k'alal chich' sju'el li buch'utik toj chopolike, chbat snak* sba li krixchanoe-tike.^a
- 13** Li buch'u tsmuk smule mu'yuk k'usi lek chk'ot ta stojolal,^b
pe li buch'u chal ta jamale xchi'uk ti chikta spasele chich' k'uxubinel.^c
- 14** Xmuyubaj no'ox li vinik ti skotol ora xi'taoj* Diose, pe buch'uuk no'ox ti tsyijub-tas yo'ontone ta sta svokol.^d
- 15** Li jun ajvalil ti toj chopol ti sventainoj jun jteklum ti mu xpak yu'un sk'oplale^e xko'olaj k'u'cha'al jkot leon ti xloket snuk'e* xchi'uk jkot oso ti chvoch'ivane.
- 16** Li jnitvanej ti mu k'usi xa'ibe lek smelolale ch-ilbajinvan ta skoj ti oy yabtele,^f
pe jal ta xkuxi li buch'u sp'ajoj ti chlo'lavan sventa tspace kanal tak'ine.^g
- 17** Li vinik ti ja' ta smul ti oy buch'u* chame jech-o chjativ ja' to mi bat ta mukinale.^h
Mu me buch'u skolta.
- 18** Li buch'u ch'abal spaltail* kuxule ta xkol,ⁱ
pe li buch'u toxtot sbee ta anil no'ox chyal ta lum.^j
- 19** Li buch'u chabtelan yosile tsta ep span,
pe li buch'u ja' no'ox tsa' li k'usitik mu'yuk sbalile tspace tajek ta povre.^k
- 20** Li jun tuk'il vinike tsta epal bendision,^l
yan li buch'u anil tsk'an tspace ta jk'uleje ta ono'ox spase smul.^m
- 21** Mu lekuk ti t'ujbil no'ox yajval buch'u lek chkiltike;ⁿ

28:12, 28 *O «smuk». 28:14 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 28:15 *O «xlaket snuk'e; x-avete». 28:17 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. *O «ch'ene». 28:18 *O «xchopolil».

KAP. 28

- a 1Re 17:1-3
Pr 29:2
- b 1Sa 15:13-15
- c 2Sa 12:13
2Kr 33:12, 13
Sl 32:3, 5
Sl 51:1
- d Eks 7:22
Ne 9:29
Pr 29:1
Jer 16:12, 13
- e Sof 3:3
Mt 2:16
- f Ne 5:15
Am 4:1
- g Is 33:15, 16
- h Je 9:6
1Re 21:19
Mt 27:3-5
- i Sl 25:21
- j Sl 73:12, 18
1Te 5:3
Ap 3:3
- k Pr 23:21
Lu 15:13, 14
- l 1Sa 18:5
Ne 7:2
Sl 101:6
- m 2Re 5:20-22
Jer 17:11
1Ti 6:9
- n Le 19:15
Pr 18:5
Snt 2:1

Kolumna 2

- a 2Sa 12:7, 9
Gal 2:11
- b Sl 141:5
Pr 27:6
- c Mr 7:10, 11
- d Pr 19:26
- e 1Re 3:11-13
- f Pr 3:5
Jer 17:9
- g Job 28:28
- h Dt 15:7, 10
Sl 41:1
Pr 19:17
Ebr 13:16
- i Est 8:17

KAP. 29

- j Eks 11:10
2Kr 36:11-13
- k 1Sa 2:22-25
2Kr 36:15, 16

pe li jun vinike xu' oy k'usi chopol spase ta skoj no'ox jxet'uk pan.

- 22** Li jun vinik ti xpich'et yo'ontone solel tsk'an tajek li k'ulejale,
pe mu sna' ti chvul ta stojolal li povreale.
- 23** Buch'uuk no'ox ti tstuk'ibtas li jun vinike^a mas lek ch-ilat ta ts'akal,^b
ja' mu'yuk li buch'u lek xa k'usi chlok' ta ye yilele.
- 24** Buch'uuk no'ox ti oy k'usi chelkanbe stot sme' xchi'uk ti xi chale: «Mu'yuk chopol»,^c
ja' xchi'il li vinik ti chak' vokolile.^d
- 25** Li buch'u xpich'et yo'ontone* tspace k'op,
yan li buch'u tspace yo'ontone ta stojolal Jeovae ch-epaj k'usitik yu'un.^e
- 26** Bol me li buch'u tspace yo'ontone ta stojolal stuke,^f
yan li buch'u p'ije ta xkol.^g
- 27** Buch'uuk no'ox ti oy k'usi chak'be li povree mu'yuk k'usi tspace palta yu'un,^h
yan li buch'u tspace smul'at ta stojolalike chich' tajek chopol k'optael.
- 28** K'alal chich' sju'el li buch'utik toj chopolike, chbat snak* sba li jun vinike,
pe k'alal chchamik li buch'utik toj chopolike, ja' ch-epaj li buch'utik tuk'ike.ⁱ
- 29** Li vinik ti chpimub ta mantal* ta skoj ti chich' tuk'ibtasel ep ta veltae^j
ta anil no'ox chich' lilinel ti mu xa stak' poptaele.^k
- 2** K'alal ep li buch'utik tuk'ike, xmuyubaj li jteklume,

28:25 *O ja' van sk'oplal «Li buch'u xto-yete». ^aLiteral «ta xjup». 28:26 *Literal «ta yo'ontone stuke». 29:1 *Literal «te'tsinan snuk».

- pe k'alal ja' chventainvan li buch'u toj chopole, x-avet ta ok'el li jteklume.^a
- 3** Li jun vinik ti sk'anoj li p'ijilale chmuyubaj yu'un li stote,^b yan li buch'u ja' chchi'in li jchonbail antsetike ixtol cha'i li sk'ulejale.^c
- 4** Ta skoj li tuk'ilale, li ajvalile jun yo'onton yu'un li slumale,^d yan li vinik ti chchon sba ta tak'ine* ja' no'ox chak'be svokol.
- 5** Li jun vinik ti lek xa tsk'opon yilel li xchi'ile chlich'anbe batel spets'al yakan.^e
- 6** Li chopol vinike chchukat yu'un li smul stuke,^f yan li buch'u tuk'e x-avet ta muyubajel xchi'uk xkuxet yo'onton.^g
- 7** Li buch'u tuk'e oy ta yo'onton ti lekuk xich' chapanel li buch'u povree,^h yan li buch'u toj chopole mu k'usi sventa-o.ⁱ
- 8** Li jtoyba viniketike tsabeik sjol li jteklume,^j yan li buch'utik p'ijike spajesbeik li sk'ak'al yo'ontone.^k
- 9** K'alal chlik stsak sbaik ta k'op li p'ijil vinik xchi'uk li buch'u bole, chlik utbail xchi'uk labanvanej, pe mu junuk yo'onton chkom li p'ijil vinike.^l
- 10** Li viniketik ti smal tajak ya'ik ch'iche' sp'ajojik buch'uuk no'ox ti ch'abal smule*^m xchi'uk tsmil ya'ik li buch'utik tuk'ike.ⁿ
- 11** Li bol krixchanoe tsbusan lok'el skotol ti k'usi oy ta yo'ontone,ⁿ

29:4 *O «ti tstsak mich'ob k'abale».
29:10 *O «spaltaile». #O ja' van sk'oplal «pe li buch'u tuk'e ts'el k'uxi chchabi sba».

KAP. 29

- a Est 3:13, 15
 b Pr 27:11
 c Pr 5:8-10
 Pr 6:26
 Lu 15:13, 14
 d 2Sa 8:15
 Sl 89:14
 Is 9:7
 e Pr 26:28
 Ro 16:18
 f Pr 5:22
 g Sl 97:11
 h Sl 41:1
 i Jer 5:28
 j Snt 3:6
 k Ech 19:29, 35
 l Pr 26:4
 m Je 27:41
 1Sa 20:31
 1Jn 3:11, 12
 n Pr 12:16
 Pr 25:28

Kolumna 2

- a Pr 14:29
 b 1Re 21:8-11
 Jer 38:4, 5
 c Sl 72:1, 2
 d Pr 20:28
 Pr 25:5
 Is 9:7
 e Pr 22:6
 Pr 22:15
 Pr 23:13
 Ef 6:4
 f Sl 37:34
 Ap 18:20
 g Ebr 12:11
 h Os 4:6
 i Pr 19:16
 Jn 13:17
 Snt 1:25
 j Pr 26:3
 k Ekl 5:2
 Snt 1:19
 l Pr 14:29
 Pr 21:5

- yan li buch'u p'ije sna' spajes sba.^a
- 12** K'alal chch'un jutbil k'opetik* li jun ajvalile, tsok tajak skotol li yajtunel-take.^b
- 13** Ko'olik no'ox li buch'u povree xchi'uk li buch'u ch-ilbajin-vane: xcha'vo'alik ja' ak'bil xkuxle-jalik yu'un li Jeovae.
- 14** K'alal mi lek tuk' chchapan povreetik li ajvalile,^c lek nakal chkom sbatel osil li xchotleb sventa ajvalile.^d
- 15** Chak' p'ijilal li vach'* xchi'uk li tuk'ibtasele,^e yan li olol ti kolek no'oxe chak' ta k'exlal li sme'e.
- 16** K'alal ch-epaj li buch'utik toj chopolike, ch-epaj li mulile, ja'uk li buch'utik tuk'ike chilik k'u yelan chyalik ta lum.^f
- 17** Tuk'ibtaso li akereme, va'un jun avo'onton yu'un xchi'uk xkuxet tajak avo'onton yu'un.^g
- 18** Ti bu mu'yuk chbeiltasvan li Diose, mu'yuk spajeb k'usi tspas li jteklume,^h pe ja' xmuyubajik no'ox li buch'utik ta xch'unik li mantale.ⁱ
- 19** Li jun jtunele mu xak' sba ta tuk'ibtasel k'alal oy k'usi ch-albate, yu'un ak'o mi xa'ibe smelolal, mu'yuk chch'un mantal.^j
- 20** ¿Mi oy aviloy junuk vinik ti anil k'usi chale?^k Mu'yuk xa k'usi mas stak' pasel ta stojolal li vinik taje, ja' oy to k'usi stak' pasel ta stojolal li buch'u bole.^l
- 21** Mi solet k'anbil* ta sbik'tal li jun jtunele,

29:12 *O «nopbil k'opetik; epal k'opetik».
29:15 *O «tuk'ibtasel; kastigo».
29:21 *O «jaxbil sjol».

- ta ts'akale, mu xa me sna'
k'usi stoj ta vokol.
- 22** Li jun vinik ti ta anil chlik
sk'ak'al yo'ontone tslikes
k'op,^a
buch'uuk no'ox ti ta anil
no'ox ch-iline tsa' ep
smul.^b
- 23** Li stoyobbail jun vinike ja'
ch-ak'at ta k'exlal,^c
yan li buch'u bik'it chak'
sbae chich' muk'ibtasbel
sk'oplal.^d
- 24** Li xchi'il jun j-elek'e sp'ajoj
sba stuk.
Xu' van xa'i ti sk'an oyuk
buch'u xbat yal ta jamale,
pe mu'yuk k'usi chal.^e
- 25** Li xi'tael* krixchanoetike
ja' jun pets',^f
yan li buch'u spatoj yo'onton
ta stojolal Jeovae ta xich'
chabiel.^g
- 26** Ep buch'utik tsk'an chbat
sk'oponik* li ajvalile,
pe li jun vinike ja' no'ox
tsta tuk'ilal ta stojolal
li Jeovae.^h
- 27** Li jun vinik ti mu'yuk stuk'ile
toj chopol ch-ilat yu'un
li buch'utik tuk'ike,ⁱ
yan li buch'u tuk' k'usitik
tspase* toj chopol ch-ilat
yu'un li buch'u toj chopole.^j
- 30** Li Agur ti ja' xnich'on Ja-
kee laj yal jun a'yej ti tsots
sk'oplale, laj yalbe Itiel xchi'uk
Ukal.
- 2** Vo'on ti mas mu k'usi jnabe
sk'oplal k'ucha'al yantike^k
xchi'uk ti mu k'usi xka'ibe
smelolal jech k'ucha'al
sk'an xa'ibe smelolal li jun
vinike.
- 3** Mu'yuk jtaoj jp'ijil
xchi'uk mu'yuk jtaoj li yojtiki-
nobil yu'un li Ch'ul Diose.

29:25 *O «Ti chijt'el ta yeloval». **29:26**
*O ja' van sk'oplal «tsa' ti lekuk x-ila-
tik yu'un». Literal «tsk'elba ye'iik sat».
29:27 *Literal «sbee».

KAP. 29

- a Pr 15:18
b 1Sa 18:8, 9
Snt 3:16
c Est 6:6, 10
Snt 4:6
d Pr 18:12
Mt 18:4
Flp 2:8, 9
e Le 5:1
f Mt 10:28
Mt 26:75
g 2Kr 14:11
Pr 18:10
h Sl 62:12
Lu 18:6, 7
i Sl 119:115
Sl 139:21
j Jn 7:7
1Jn 3:13

KAP. 30

- k Job 42:3
Kolumna 2
a Jn 3:13
b Is 40:12
c Job 38:4
d Sl 12:6

- e Je 15:1
2Sa 22:31
Sl 84:11
f Dt 4:2
Ap 22:18
g Pr 12:22
h Mt 6:11
1Ti 6:8

i Dt 6:10-12

j Da 6:24

- k Le 20:9
Pr 19:26
Mr 7:10, 11

- 4** ¿Buch'u muyem batel ta
vinajel xchi'uk ti yal tal
ta ts'akale?^a
¿Buch'u stsojoj ta xchibal
sk'ob li ik'e?
¿Buch'u xpixoj ta sk'u' spok'
li vo'e?^b
¿Buch'u snakanoj* skotol
li sti'iltak balumile?^c
Mi ana'oje, ¿k'usi sbi xchi'uk
k'usi sbi li xnich'one?
- 5** Lek skotol li k'usitik chlok' ta
ye Diose.^d
Ja' chk'ot ta s-eskudoik*
li buch'utik tsa' snak'ob-
bailik ta stojolale.^e
- 6** Mu xavak'be sts'ak li k'usi
chlok' ta yee,^f
yu'un mi mo'oje,
ta stuk'ibtasot,
va'un chvinaj ti jutk'opote.*
- 7** Cha'tos ti k'usi ta jk'anbote.
Mu xajalanbun yo' to kuxu-
lune.
- 8** Lok'eso batel ta jtojolal li
lo'lavaneje xchi'uk namaje-
so batel ta jtojolal li jutbil
k'ope.*^g
Mu xapasun ta povre mi ja'uk
ta jk'ulej.
Ja' no'ox ak'bun li jve'el ti k'u
yepal chtun ku'un^h
- 9** sventa mu jmukot ta ko'onton
mi solel noj xa jch'ute
xchi'uk ti xi chkale:
«¿Buch'u ja' li Jeovae?».ⁱ
Mu me xavak' ti xipas ta
povree, ti xi-elk'aje xchi'uk
ti jk'exlaltas* li sbi Jdiose.
- 10** Mu xajutbe* smul ta yeloval
yajval li jun jtunele
o xu' xchopol k'optaot, va'un
vo'ot oy amul chakom.^j
- 11** Oy jk'ol kuxlejaj ti chchopol
k'opta li stote
xchi'uk ti mu'yuk tsk'upil
k'opta li sme'e.^k

30:4 *Literal «sva'anoj». **30:5** *O
«smakobbailik». **30:6** *O «jnopk'o-
pote; j-epalk'opote». **30:8** *O «nop-
bil k'ope; epal k'ope». **30:9** *O «jkon-
train». **30:10** *O «xanopbe».

- 12** Oy jk'ol kuxlejal ti sak cha'i sba stuke,^a pe mu'yuk sakubtasbil li ta yik'obale.*
- 13** Oy jk'ol kuxlejal ti xtoyet tajek li sbek' sate xchi'uk ti xtoyet xa tajek tspas sat chk'el'vane.^b
- 14** Oy jk'ol kuxlejal ti ja' espada li stanal yeike xchi'uk ti ja' jmilvanej kuchi-lu li sbakil yolon yeike; taje ja' tsajesik li buch'utik bik'it yak'oj sbaik ta balumile xchi'uk li buch'utik abol sbaik ta stojolal krixchanoetike.^c
- 15** Li sanguijuela* chonetike oy cha'vo' stsebetakik ti xi chalike: «jAk'o tal! jAk'o tal!».
- Oy oxtos ti k'usi mu x-ech' yo'ontonike, oy chantos ti mu bak'inuk xi chalike: «jTa'lo xa xka'il!»:
- 16** ja' li Mukinala,^{*d} li ants ti mu sna' x-alaje, li balumil ti mu'yuk ya'lele xchi'uk li k'ok' ti mu bak'inuk xi chale: «jTa'lo xa xka'il!».
- 17** Li buch'u tsaban stot xchi'uk ti mu xch'unbe smantal li sme'e...^e chch'ojilanbat sbek' sat yu'un li joj mutetik ta stenlejaltike* xchi'uk chtibat sbek' sat yu'un li ch'iom aguilaetike.^f
- 18** Oy oxtos ti k'usi mu jta ta a'ibel smelolale* xchi'uk chantos ti mu xka'ibe smelolale:

30:12 *Literal «li ta stso'e». **30:15** *Ja' jtos bik'it xchanul vo' ti tsts'uts' ch'ich' k'alal chpak'i ta sbek'tal krixchanoetik o chonbolometike. **30:16** *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, *mukinal*. **30:17** *O «beo'tik ta stenlejaltike». **30:18** *O «ti k'usi toj ech' xa no'ox labalik sba chka'ie».

KAP. 30

a Sl 36:1, 2
Is 65:5
1Jn 1:8

b Sl 101:5
Pr 6:16, 17

c Sl 14:4
Pr 22:16
Is 32:7

d Pr 27:20

e Pr 23:22

f Le 20:9
Dt 21:18, 21
Pr 20:20

Kolumna 2

a Pr 7:10, 11

b Pr 19:10
Ekl 10:7
Is 3:4

c Je 16:5

d Job 35:11

e Pr 6:6-8

f Le 11:5

g Sl 104:18

h Eks 10:14
Joe 1:4

i Joe 2:7

j Le 11:29, 30

- 19** li sbe aguila ta vinajele, li sbe kiletel chon ta sba muk'ta tone, li sbe jkot varko ta sba nabe xchi'uk li sbe jun vinik xchi'uk jun tsebe.
- 20** Li'e ja' jech tspas* li jmulavil antse: ta xve' no'ox, ta skus no'ox ye; va'un xi chale: «Mu'yuk k'usi chopol jpasoj»,^a
- 21** Oy oxtos ti k'usi tsnikes li balumile xchi'uk chantos ti k'usi mu sts'ik yu'ne:
- 22** K'alal tspas mantal k'ucha'al ajvalil li jun mosoile,^b k'alal tsta cha'i sve'el li buch'u bole,
- 23** K'alal tsta smalal li jun ants ti p'ajbile* xchi'uk k'alal ch-och ta xk'e-xol sme' ajval li kiaraile.^c
- 24** Oy chantos uni chonetik ta sba balumil ti mas bik'itike, pe p'ijik xa ono'ox k'alal chvok'ike:^{*d}
- 25** li xinich'etike mu'yuk tsotsik,* ak'o mi jech, chchapan k'usitik tsajesik li ta veranoe.^{*e}
- 26** Li damanetike^{*f} mu'yuk tsotsik,* ak'o mi jech, tspas snaik ta tayal ch'entikaltik.^g
- 27** Li k'ulubetike^h mu'yuk ajvalil yu'unik, ak'o mi jech, lek xcholet* chanavik batel skotolik.ⁱ
- 28** Li jekoe^{*j} mu'yuk chp'aj* k'alal xnoch'et ta pak'bal nae^Δ xchi'uk ch-och batel ta spasob mantal jun ajvalil.

30:20 *Literal «sbe». **30:23** *O «ti mu'yuk k'anbile». **30:24** *O «pe toj ech' xa no'ox p'ijik». **30:25, 26** *Literal «ja'ik jun jteklum ti mu'yuk yipike». **30:25** *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. **30:26** *Li damane xko'olajtik k'ucha'al t'ul ti ta ch'entikaltik nakale. **30:27** *O «ta jujutsop lek». **30:28** *Xko'olaj k'ucha'al okots. *O «tsts'uj». Δ O «pak' nae; k'al nae; ch'ut nae».

- 29 Oy oxtos k'usitik ti labalik sba ta k'e'elele, oy chantos ti toj labalik sba k'alal chbak'ike:
- 30 ja' li leon ti mas to xu' yu'un k'ucha'al li yan chonbolometike, mi jset'uk* k'usi ta valopat tsut-o;^a
- 31 li jnutsal ts'e; * li tot tentsune; xchi'uk li jun ajvalil ti te xchi'uk yajsoltarotake.
- 32 Mi atoyoj aba ta skoj abolile^b o mi anopoj jech chapase, mako ta ak'ob li avee.^c
- 33 Yu'un jech k'ucha'al tspas ta mantekiya k'alal chich' juyilanel li lechee xchi'uk jech k'ucha'al chlok' ch'ich' k'alal ta jpits' jni'tike ja' jech chlik-o k'op k'alal oy buch'u chich' sabel skapemal sjole.^d
- 31** Li k'usitik laj yal li ajvalil Lemuele ja' jun a'yej ti tsots sk'oplal ti ja' albat yu'un sme' sventa xchanubtasate:^e
- 2 ζk'usi van xu' xkalbot, kuni kerem? Vo'ot ti la-ayan ku'une, ζk'usi van xu' xkalbot? Kuni ol, ζk'usi xu' xkalbot ti vo'ot ta akoy laj kak' kee?^f
- 3 Mu xavak' ti slajes avipal li antsetike,^g mu xatam batel li be ti bu chljaj-o ajvaliletike.^h
- 4 Lemuel, ma'uk sventa ajvaliletik li uch'bolajele, ma'uk sventa xuch'ik vino li ajvaliletike, ma'uk sventa xi xalik li buch'utik tsots yabtelike: «ζBu oy li kuch'bole?».ⁱ
- 5 Sventa mu x-uch'bolajik xchi'uk ti xch'ay ta sjolik li k'usi chapanbile xchi'uk ti sokesbeik sderecho li buch'utik abol sbaike.

30:30 *O «jutebuk». 30:31 *O «gal-goe».

KAP. 30

a Nu 23:24
Is 31:4

b Pr 26:12

c Pr 27:2

d Pr 26:21

KAP. 31

e Pr 1:8
2Ti 1:5

f 1Sa 1:11, 28

g Os 4:11

h Dt 17:15, 17
1Re 11:1-3
Ne 13:26

i Ekl 10:17
Is 28:7

Kolumna 2

a Sl 104:15
Mt 27:34

b Jer 16:7

c Sl 82:4

d Dt 1:16, 17
2Sa 8:15
Sl 72:1, 2
Is 11:4

e Rut 3:10, 11
Pr 12:4
Pr 19:14

f 1Sa 2:18, 19
Tit 2:3-5

g 2Kr 9:21

- 6 Ak'beik pox li buch'utik chchamik xae^a xchi'uk ak'beik vino li buch'utik tsots chil svokolike.^b
- 7 Ak'o yuch'ik, va'un chch'ay ta sjolik ti abol sbaike; mu'yuk xa chvul ta sjolik li svokolike.
- 8 K'opojan sventa xapakbe sk'oplal li buch'utik mu xpak yu'un sk'oplalike; pakbo sk'oplal sderecho skotol li buch'utik chchamik xae.^c
- 9 K'opojan xchi'uk tuk'uk xachapanvan, pakbo sk'oplal sderecho li buch'utik bik'it yak'oj sbaike xchi'uk li povreetike.^d

⚠ [alef]

- 10 ζBuch'u van xu' sta jun yajnil ti lek xtojobe?^{*e} Mas to ep sbalil k'ucha'al li k'upil sba tonetik ta nabe.[#]

⚠ [bet]

- 11 Li smalale spatoy lek yo'onton ta stojolal xchi'uk oy yu'un skotol li k'usitik oy sbalile.
- ⚠ [guimel]
- 12 Li antse lek k'usi chak'be sutel li smalale, ma'uk li k'usi chopole, jech tspas ti k'u sjalil kuxule.

⚠ [dalet]

- 13 Ta sa' tsots* xchi'uk lino; tsk'upin spasel k'usitik ta sk'ob.^f

⚠ [e]

- 14 Li antse xko'olaj k'ucha'al svarko jp'olmajeletik,^g ta nom to chich' talel li sve'ele.

⚠ [waw]

- 15 Ik' to chlik xtok, chak'be sve'el li yuts' yalale

31:10 *O «ti lek tajeke». #Koral sbi li k'upil sba tonetik taje. K'elo Glosario, koral. 31:13 *Taje ja' tsotsil chij o tsotsil yan chonbolometik.

- xchi'uk chak'be sparte
li skiaratake.^a
‡ [sayin]
- 16 Tsnopbe sk'oplal jsep osil,
va'un tsman;
tsts'un-o s-uvatak ti k'u
yepal spasoj kanal ta
yabtel stuke.
‡ [jet]
- 17 Chchapan sba sventa tspas
li tsatsal abtele^{*b}
xchi'uk tsatsatubtas li sk'obe.
‡ [tet]
- 18 Oy lek skanalil chil
li sp'olmale;
mu'yuk chtup' ta ak'obaltik
li skantile.
* [yod]
- 19 Stsakoj lek ta sk'ob li te'
ti bu xojoj li ststose^{*}
xchi'uk tsakoj lek
li spetete.^{#c}
‡ [kaf]
- 20 Tsyebe sk'ob sventa tskolta
li buch'u bik'it yak'oj sbae
xchi'uk oy k'usitik chak'be ta
slekil yo'onton li buch'utik
povreike.^d
↳ [lamed]
- 21 K'alal chak' taive, mu'yuk
tsvul yo'onton ta stojolal
li yuts' yalale,
yu'un lek pimir sk'u' spok'
yu'un li yuts' yalale.
‡ [mem]
- 22 Tspas stuk li xpix steme.[#]
Li sk'u' spok'e pasbil ta lino
xchi'uk ta tsots^{*} ti bonbil
ta kuxul moradoe.
‡ [nun]
- 23 Li smalale lek ojtikinbil ta
sti' jteklum^e
xchi'uk te chchi'in ta chotlej
li moletik ta jteklume.

31:17 *Literal «Ta stsin lek li xch'ute».
31:19, 22 *Taje ja' ststsil chij o ststsil
yan chonbolometik. 31:19 #Li te' ti bu
xojoj li ststsike xchi'uk li petete ja' sk'o-
plal te'etik ti tstunesik sventa chnau-
jike, tspasik-o no xchi'uk tspasik-o es-
tambre. 31:22 #O «svayebe».

KAP. 31

a 1Ti 5:9, 10

b Je 24:15, 20

c Eks 35:25

d 1Sa 25:18

Pr 19:17

1Ti 2:10

Ebr 13:16

e Rut 4:1

Job 29:7, 8

Kolumna 2

a Jue 13:22, 23

1Sa 25:30, 31

Est 5:8

Tit 2:3

b Pr 14:1

1Ti 5:9, 10

Tit 2:3-5

c 2Re 9:30

Est 1:10-12

Pr 6:25, 26

d Je 24:60

Jue 5:7

1Pe 3:3, 4

e Rut 3:10, 11

f Ro 16:1, 2

‡ [samek]

- 24 Ta spas xchi'uk ta xchon
k'u'il pok'iletik pasbil
ta lino
xchi'uk chchonbe chukiletik
li jp'olmajeletike.
‡ [ayin]
- 25 Ja' k'otem ta sk'u' spok' li yipe
xchi'uk li yutsilale
xchi'uk spatoj lek yo'onton
ta sventa li k'usi chtal ta
ts'akale.^{*}
‡ [pe]
- 26 Oy sp'ijil k'alal chk'opoje,^a
ta slekil yo'onton chk'opoj
k'alal chchanubtasvane.^{*}
‡ [sade]
- 27 Tsk'el lek li k'usitik chich'
pasel ta yut snae
xchi'uk mu'yuk xch'ajet
jset'uk.^{#b}
‡ [kof]
- 28 Li yalabtake ta xva'iik,
va'un tsk'upil k'optaik;
li smalale ta xva'it, va'un
tsk'upil k'opta.
‡ [rex]
- 29 Oy ep antsetik ti lek
xtojobike,^{*}
pe li vo'ote... atuk no'ox ti
mas to xatojob k'ucha'al
li epal antsetike.
‡ [xin]
- 30 Xu' van chlo'lavan no'ox ti jun
yutsil xvinaje xchi'uk xu'
van jlikek no'ox^{*} ti alak' sba
xvinaje,^c
pe ja' chich' k'upil k'optael li
jun ants ti xi'taoj[#] Jeovae.^d
‡ [taw]
- 31 Ak'bo smoton ta skoj li k'usi
tspase,^e
ak'o yich' k'upil k'optael ta
sti' jteklum ta skoj li yabtel
sk'obe.^f

31:25 *O «stse'in no'ox ta sventa li k'usi
chtal ta ts'akale». 31:26 *Literal «te
oy ta yok' li mantal sventa slekil o'onto-
nale». 31:27 *O «jutebuk». 31:29 *O
«ti lelik tajeke». 31:30 *O «xu' van je-
che' no'ox». #K'elo Glosario, xi'tael
Dios.

EKLESIASTES

K'USITIK YICH'OJ

- 1 «jMu'yuk sbalil skotol!» (1-11)
«Li balumile te oy-o sbatel osil» (4)
Mu xpaj ta abtel li k'usitik yich'oj
pasele (5-7)
«Mu'yuk yan k'usi ach' li' ta
balumile» (9)
Oy spajeb li sp'ijil krixchanoetike (12-18)
«Xko'olaj k'ucha'al ta jnutstik ik'» (14)
 - 2 Tsnopbe sk'oplal li k'usitik staoj
li Salomone (1-11)
Oy no'ox spajeb li sp'ijil
krixchanoe (12-16)
Mu'yuk sbalil li tsatsal abtelale (17-23)
Chve', ch-uch'bolaj xchi'uk tsk'upin
li yabtele (24-26)
 - 3 «Ak'bil yorail skotol» (1-8)
Li sk'upinel kuxlejale ja' jun matanal
yak'oj Dios (9-15)
Yak'ojbe ta yo'onton ti xu' xkuxiik
sbatel osil li krixchanoetike (11)
Li Diose tuk' chchapanvan (16, 17)
Li krixchanoetike xchi'uk li
chonbolometike ta xchamik (18-22)
«Skotolik tsutik batel ta pukuk» (20)
 - 4 Li ilbajinele mas to toj chopol,
ja' mu sta li lajelale (1-3)
Oyuk sp'isol xkiltik li abtelale (4-6)
Oy sbalil li amigoile (7-12)
«Mas lek mi cha'vo'ike, ja' mu sta
mi jun no'oxe» (9)
Xu' van mu'yuk sbalil xkuxlejale
li jun ajvalile (13-16)
 - 5 Xi'tao Dios K'alal chanopaj ta
stojolale (1-7)
Li bankilal j-abtele k'elbil yu'un
li buch'u mas to tsots yabtele (8, 9)
Mu'yuk sbalil li k'ulejale (10-20)
Li buch'utik sk'anojik tak'ine
mu x-ech' yo'ontonik (10)
«Li jun mosoile jun yo'onton
chvay» (12)
 - 6 Ak'o mi ep k'usitik oy ku'untik,
mu'yuk ta jk'upintik (1-6)
K'upino li k'usitik oy avu'un avie (7-12)
 - 7 Lek jk'oplaltik xchi'uk li sk'ak'alil
chijchame (1-4)
Li tuk'ibtasel chak' li buch'u p'ije (5-7)
 - «Ja' mas lek k'alal oy xa k'usi tsutsutse,
ja' mu sta mi naka to chlike» (8-10)
Li sbalil li p'ijilale (11, 12)
Lekil k'ak'al xchi'uk chopol k'ak'al (13-15)
Oyuk no'ox me sp'isol li k'usi ta
jpastike (16-22)
Li k'usitik la sta ta ilel
li jtsobvaneje (23-29)
- 8 K'alal chventainvan li jpsasmulil
krixchanoe (1-17)
Ch'unbo smantal li ajvalile (2-4)
Chak' vokoilil k'alal tspas sba ta
mantal stuk li krixchanoe (9)
K'alal mu aniluk chich' ak'el
kastigoe (11)
Ve'an, uch'bolajan xchi'uk kuxetuk
no'ox avo'onton (15)
 - 9 «Ko'ol k'usi chk'ot ta stojolal
skotolik» (1-3)
K'upino akuxlejale ak'o mi xacham (4-12)
«Li buch'utik chame mike mu xa k'usi
sna'ik jset'uk» (5)
Ch'abal xa k'usi chich' pasel
li ta Mukinale (10)
«Li yorail k'usitik chk'ot ta pasel
ti mu'yuk malabile» (11)
Li p'ijilale chich' p'ajel bak'intik (13-18)
 - 10 Ak'o mi juteb no'ox li bolile,
xu' tsokes li p'ijilale (1)
Xibal sba mi mu xijtojbe (2-11)
Toj abol sbaik li buch'utik bole (12-15)
Oy sbolil li ajvaliletike (16-20)
Xu' xal batel k'usi chaval
li jkot mute (20)
 - 11 Paso ti bu k'alal xu' avu'une (1-8)
«Ak'o batel ta ba vo' li apane» (1)
Ts'uno sbek' ats'unob ta sob k'alal
to ta mal k'ak'al (6)
Oyuk no'ox me smelolal xak'upin
li akeremale (9, 10)
 - 12 Vuleso ta ajol li Muk'ul Jpsavanej
yo' to mu xayijube (1-8)
Li k'usi mas tsots sk'oplal ta skotol
ti laj yal li jtsobvaneje (9-14)
«Li k'usitik chalik li buch'utik p'ijike
xko'olaj k'ucha'al vach'» (11)
«Xi'tao li melel Diose» (13)

1 Li k'usitik chal li jtsobvanej^{*a} ti ja' xnich'on David xchi'uk ti ja' ajvalil ta Jerusalene.^b

2 Xi chal li jtsobvaneje: «iMu'yuk sbalil!

iMu'yuk sbalil! iMu'yuk sbalil skotol!».^c

3 ĴK'usi tsta li jun krixchano ti tsots ch-abtej ta tsatsal abtelal li' ta balumile?^{*d}

4 Chtal jk'ol kuxlejal, chbat jk'ol kuxlejal, pe li balumile te oy-o^{*} sbatal osil.^e

5 Chlok' tal^{*} xchi'uk ch-och batel li k'ak'ale, va'un anil xa chbat^f ti bu chlok' tal yan veltae.^f

6 Li ik'e chbat ta sur, va'un chjoyibaj batel sven-ta chbat ta norte; jech-o chjoyibaj batel; te no'ox xjoyibaj-o li ik'e.

7 Skotol li uk'umetike^{*} chbein batel ta nab; ak'o mi jech, mu'yuk chnoj li nabe.^g Sventa chbein yan velta li uk'umetike, tsutik batel ti bu chlikik tale.^h

8 Chak' lubel skotol li k'usitike; mu'yuk buch'u xu' xalbe sk'oplal skotol.

Li sbek' jsatike mu x-ech' xa'i ta sk'eel k'usitik; li jchikintike mi ja'uk x-ech' xa'i ta xchikintael.

9 Li k'usi oye ja' li k'usi te oy-oe xchi'uk li k'usi pasbil xae ja' li k'usi chich' pasel yan veltae; mu'yuk yan k'usi ach' li' ta balumile.^{*i}

10 ĴMi oy van buch'u xu' xi xalbe sk'oplal jtosuk k'usie: «K'e-lavil li'e: ach' to?»

1:1 *O «jnitvanej». 1:3, 9, 14 *Literal «ta yolon k'ak'ale». 1:4 *Literal «te va'al-o». 1:5 *O «Chojobaj». #O «xlejlan tsut batel». 1:7 *O «uk'umetik ta yoral siktike; uk'umetik ti chtakij no'oxe».

KAP. 1

a 1Re 8:1, 22

b 1Re 2:12
2Kr 9:30

c Sl 39:5
Ro 8:20

d Ekl 2:11
Mt 16:26
Jn 6:27

e Sl 78:69
Sl 104:5
Sl 119:90

f Je 8:22
Sl 19:6

g Job 38:8, 10

h Job 36:27, 28
Is 55:10
Am 5:8

i Je 8:22
Ekl 1:4

Kolumna 2

a Ekl 2:16
Ekl 9:5
Is 40:6

b 1Re 11:42
Ekl 1:1

c 1Re 4:29, 30

d Ekl 8:16

e Sl 39:5, 6
Ekl 2:11, 18
Ekl 2:26
Lu 12:15

f Ekl 2:9

g 1Re 3:28
1Re 4:29-31
2Kr 1:10-12

h Ekl 2:2, 3
Ekl 2:12
Ekl 7:25

i Ekl 2:15
Ekl 12:12

Oy xa ono'ox ta vo'ne; te xa ono'ox oy k'alal ch'abalutik to'oxe.

11 Mu'yuk xa buch'u chvul ta sjol li krixchanoetik ta vo'nee; jech xtok, mu'yuk xa buch'u chvul ta sjol li buch'utik chtal ta ts'akale; mi ja'uk chtaatik ta na'el yu'un li buch'utik chtalik ta mas ts'akale.^a

12 Vo'on li jtsobvanejune li-och ta ajvalil yu'un Israel li ta Jerusalene.^b **13** Laj kak' ta ko'onton xchanel xchi'uk sk'elbel sk'oplal ta jp'ijil^c skotol li k'usitik pasbil li' ta balumile.^d La jsabe sk'oplal li k'usi ak'bil spasik yu'un Dios li krixchanoetike. Li k'usitik tspacek ti ja' batem-o yo'ontonike ja' tsvul-o yo'ontonik.

14 Laj kil skotol li k'usitik chich' pasel li' ta balumile,^{*} pe laj kak' venta ti mu'yuk sbalil skotole, xko'olaj k'u-cha'al ta jnutstik ik'.^e

15 Mu xa stak' tuk'ibtasel li k'usi xotxote xchi'uk mu stak' chapel li k'usi ch'ayeme.

16 Va'un, xi laj kal ta ko'ontone: «Jtaoj ep jp'ijil, ja' xkom to li buch'utik ech'ik xa ku'un ta Jerusalene,^f la sta ep sp'ijil xchi'uk yojtikinobil li ko'ontone».^g **17** Laj kak' ta ko'onton yojtikinel k'u yelan li p'ijilale, ti k'u yelan li chuvajile xchi'uk ti k'u yelan li bolile,^h va'un te laj kak' venta xtok ti xko'olaj k'u-cha'al ta jnutstik ik'e.

18 Yu'un ch-epaj vul o'onton mi epaj li p'ijilale, ja' yu'un buch'uuk no'ox ti ch-epaj yojtikinobil yu'une ch-epaj li k'usi k'ux ch'ae.ⁱ

2 Va'un, xi laj kal ta ko'ontone: «Batic, bat jpastik preva li k'usi ta jk'an ta jk'upintike xchi'uk ti k'usi lek xu' jtatik yu'une». Pe laj kak' venta ti mu'yuk sbalil xtoke.

2 Xi laj kalbe sk'oplal li tse'eje: «Toj chuvaj!», xchi'uk xi laj kalbe sk'oplal li k'usi ta jk'an ta jk'upine: «ĴK'usi xtun-o?».

3 La jk'el k'usi slekil k'alal ta jk'upintik li vinoe,^a pe skotol ora te kich'oj-o jp'ijil; jech xtok, bol la jpas jba sventa xkil ti k'usi mas lek xu' spas li krixchanoetik ti jayib no'ox k'ak'al kuxulik li' ta balumile. **4** Lik jpas muk'tik abtelaletik.^b La jva'an ep jna;^c la jts'un ep ste'eltak j-uva.^d **5** La jts'un ep ta sep jamal nichimaltik ti k'upilik sbae xchi'uk ti oy ep ste'eltake, va'un te la jts'un xtok jeltos te'etik ti tsatine. **6** La jpas yaviltak ka'al sventa xkat'es* li te'tikaltik ti bu jts'unoj k'upil sba te'etike. **7** La jsa' jmosotak xchi'uk jkiaratak,^e jech xtok, te vok' kajtuneltak li ta jnae. Epaj tajak jts'unbal chonbolomtak, vakaxetik xchi'uk chijetik,^f ja' xkom to li buch'utik ech'ik ba'yel ku'un ta Jerusalemene. **8** La jtsob jplata xchi'uk j-oro^g ti ja' sk'ulejal li ajvaliletik ti tsventainik jteklumetike.^h La jtsob jk'ejimoletik ti oy antsetik xchi'uk viniketike, la jtsob xtok li k'usi tsk'an tsk'upinik tajak li xnich'nabtak krixchanoetike, la jsa' jun kajnil, jech, la jsa' ep kajniltak. **9** Ja' yu'un, muk'ib jk'oplal, ja' xkom to li buch'utik ech'ik ba'yel ku'un ta Jerusalemene.ⁱ Pe kich'oj-o jp'ijil.

10 Skotol li k'usi la jk'ane* mu'yuk la jalanbe jba.^j Mu'yuk la jmakbe jba ko'onton ta sventa li k'usi tsk'an ko'ontone, yu'un chmuyubaj tajak ko'onton ta skoj skotol li tsatsal abtelal la jpase, taje ja' jtojol^k ta sventa li tsatsal abtelal la jpase.^k **11** Pe k'alal la jnopbe sk'oplal skotol li yabtel jk'obe xchi'uk skotol li tsatsal abtelal la jpase, laj kak' venta ti mu'yuk sbalil skotole^l xchi'uk ti

2:6 *O «jmalta». 2:10 *Literal «li k'usi la sk'an jsate». #O «jparte».

KAP. 2

- a Sl 104:15
Ekl 10:19
b 1Re 9:17-19
2Kr 9:15, 16
c 1Re 7:1, 8
d 1Re 4:25
Kan 8:11
e 1Sa 8:10, 13
1Re 9:22
f 1Re 4:22, 23
g 1Re 9:14, 28
1Re 10:10
2Kr 1:15
h 1Re 10:14, 15
2Kr 9:13, 14
i 1Re 3:13
1Re 10:23
j Ekl 11:9
k Ekl 3:22
Ekl 5:18
Ekl 9:9
l 1Re 7:1

Kolumna 2

- a Sl 49:10
Ekl 1:14
Ekl 2:16
1Ti 6:7
b Ekl 1:3
Ekl 2:17
c Ekl 1:17
Ekl 7:25
d Pr 4:7
Ekl 7:11, 12
e Pr 4:25
f Pr 14:8
Pr 17:24
Jn 3:19
1Jn 2:11
g Ekl 3:19, 20
Ekl 9:2, 3
Ekl 9:11
h Sl 49:10
i Eks 1:8
Ekl 1:11
j Ekl 6:8
Ro 5:12
k 1Re 19:2, 4
Jer 20:17, 18
l Job 7:6
Ekl 2:21
Ro 8:20
m Ekl 1:14
Ekl 5:16
n Ekl 2:4-8
o Sl 39:6
Lu 12:20
p 1Re 12:6, 8
2Kr 12:1, 9

xko'olaj ta jnutstik ik'e;^a mu'yuk sbalil ta meel li k'usitik oy li' ta balumile.^b

12 Va'un, lik jsa' li p'ijilale, li chuvajile xchi'uk li bolile.^c (Yu'un Ĵk'usi xu' spas li vinik ti te xtal ta spat li ajvalile? Ja' no'ox stak' spas li k'usi pasbil xa ono'o-xe). **13** Laj kak' venta ti ja' oy sbalil li p'ijilale ti ja' mu'yuk li bolile,^d jech k'ucha'al ja' oy sbalil li sakil osil ti ja' mu'yuk li ik'al osile.

14 Li buch'u p'ije jamal lek xil skotol;^e ye yan li buch'u bole ta ik'al osil oy.^f Laj kak' venta xtok ti jtos no'ox k'usi chk'ot ta pasel ta stojolal xcha'vo'alone.^g **15** Va'un, xi laj kal ta ko'ontone: «Ja' jech chk'ot ta jtojolal jech k'ucha'al chk'ot ta stojolal li buch'u bole».^h Va'un cha'a, Ĵk'usi sbalil la jtabe ta skoj ti soel p'ijun tajeke? Ja' yu'un, xi laj kal ta ko'ontone: «Li' xtoke mu'yuk sbalil». **16** Yu'un mu'yuk jal chich' tael ta na'el li buch'u p'ije mi ja'uk li buch'u bole.ⁱ Mi ech' bael jayibuk k'ak'ale, mu'yuk xa chich'ik tael ta na'el. Ĵk'u yelan chcham li buch'u p'ije? Jech chcham k'ucha'al chcham li buch'u bole.^j

17 Ja' yu'un, la jp'aj li kux-lejale,^k yu'un skotol no'ox chak' vul o'onton chkil li k'usitik yakal chich' pasel li' ta balumile,^l yu'un skotol mu'yuk sbalil' xchi'uk xko'olaj k'ucha'al ta jnutstik ik'.^m **18** La jp'aj skotol li k'usitik tsots laj kabtelan li' ta balumile,ⁿ yu'un persa ja' chkiktabe komel li vinik ti te tijil chtal ta jpate.^o **19** ĴMi oy buch'u sna' mi p'ij o mi bol li vinik taje?^p Ak'o mi jech, ja' ch-och ta sk'ob skotol li k'usitik laj kak' persa stael li' ta balumile* xchi'uk ti la jtu-nene jp'ijil sventa jtae. Taje mu'yuk sbalil xtok. **20** Ja' yu'un, lik jvul ko'onton ta skoj ti tsots li-ab-

2:11, 17-19 *Literal «ta yolon k'ak'ale». 2:14 *O «vik'il lek sat».

tej ta spasel skotol li tsatsal abtelal li' ta balumile. **21** Yu'un li jun vinike tsots ch-abtej, tstunes spijil, yojtkinobil xchi'uk ti xtojob leke, pe li k'usi oy yu'une ja' chak'be* li jun vinik ti ma'uk laj yabtelane.^a Taje mu'yuk sbalil xtok xchi'uk jeche' ech' svokol.

22 ζK'usi tsta ta melez li jun vinik ta skoj ti tsots ch-abtej xchi'uk ti ja' tsujat sven-ta smil sba ta abtel li' ta balumil*^b ta skoj ti ep k'usitik tsk'ane? **23** Yu'un ti jayib k'ak'al kuxule, ch-ak'bat-o svokol li k'usi tspase xchi'uk tsvul-o yo'onton,^c jech xtok, solez mu xkux ta ak'o-baltik li yo'ontone.^d Taje mu'yuk sbalil xtok.

24 Ti k'usi mas to lek xu' spas li jun vinike ja' ti xve'e, ti x-uch-bolaje xchi'uk ti sk'upin li k'usi tsots laj yabtelane.^e Taje kak'oj venta xtok ti te likem talez ta stolal li melez Diose,^f **25** yu'un ζbuch'u mas to lek chve' xchi'uk ch-uch'bolaj k'ucha'al li vo'one?^g

26 Li melez Diose chak'be spijil, yojtkinobil xchi'uk xkuxetel yo'onton li jun vinik ti lek ta xile,^h yan li jpsasmulile chak'be stsob k'usitik yu'un sventa ja' xak'be li buch'u lek ch-ilat yu'un li melez Diose.ⁱ Taje mu'yuk sbalil xtok, xko'olaj k'ucha'al ta jnustik ik'.

3 Ak'bil yorail skotol, ak'bil yorail skotol li k'usi chich' pasel li' ta balumile:*

2 Oy yorail chijvok' xchi'uk oy yorail chijcham; oy yorail chijts'unolaj xchi'uk oy yorail ta jbutlik lok'el li k'usi la jts'untike;

3 oy yorail milbail xchi'uk oy yorail poxtavanej; oy yorail ti oy k'usi chich' jinesele xchi'uk oy yorail sva'anel;

2:21 *O «chak'be skotol». 2:22 *Literala «ta yolon k'ak'al». 3:1 *Literala «ta yolon k'ak'ale».

KAP. 2

a Ekl 2:18
Ekl 5:15, 16

b Ekl 1:3
Ekl 3:9

c Job 14:1, 2
Lu 12:29

d Je 31:40, 41

e Dt 12:18
Ekl 3:22
Ekl 8:15
Ech 14:17

f Ekl 3:12, 13
Ekl 5:18, 19

g 1Re 4:7
1Re 4:22, 23
1Re 10:4, 5
1Re 10:21

h 1Sa 18:14
Pr 3:32, 33
Is 3:10

i Dt 6:10, 11
Pr 13:22
Pr 28:8

Kolumna 2

KAP. 3

a 2Sa 3:31

b Sl 39:1

c 1Sa 19:4
1Sa 25:23, 24
Est 4:13, 14
Sl 145:11
Pr 9:8

d Sl 139:21
Ro 12:9

e Ekl 1:3
Ekl 5:15, 16

f Je 1:31
Ro 1:20

g Sl 37:3
1Te 5:15

h Ekl 5:18, 19
Is 65:21, 22

4 oy yorail chij-ok' xchi'uk oy yorail chijtse'in;

oy yorail ta jmil jbatik ta ok'el xchi'uk oy yorail chij-ak'otaj;*

5 oy yorail ta jiptik batel tonetik xchi'uk oy yorail ta jtsobtik tonetik;

oy yorail chijmeyvan xchi'uk oy yorail ti mu'yuk chijmeyvane;

6 oy yorail ta jsa'tik xchi'uk oy yorail ti ta jch'ay-o ta ko'ontontike;

oy yorail ta jk'ejtik* xchi'uk oy yorail ta jiptik batel;

7 oy yorail ta jch'i'tik ta jatel^a xchi'uk oy yorail ta jnupt'ik ta ts'isel;

oy yorail chijts'ijji^b xchi'uk oy yorail chijj'opoj;^c

8 oy yorail chijk'anvan xchi'uk oy yorail chijj'ajvan;^d

oy yorail sventa jpastik k'op xchi'uk oy yorail sventa junuk ko'ontontik.

9 ζK'usi tsta li jun j-abtel ta skoj ti tsots tajek ch-abteje?^e

10 Kiloj li k'usi ak'bil spasiq yu'un Dios li xnich'nab krixchanoetik ti ja' batem-o yo'ontonike. **11** Li Diose skotol k'upil sba* spasoq xchi'uk ta yorail no'ox spasoq.^f Jech xtok, yak'oj-be ta yo'onton krixchanoetik ti xu' xkuxiik sbatel osile; ak'o mi jech, mu'yuk ono'ox tstaik ta ojtikinel lek li yabtel sk'ob Dios ti la spas ta slikeb k'alal to ta slajebale.

12 Laj kak' venta ti k'usi mas lek xu' spasiqe ja' ti xmuyubajike xchi'uk ti spasiq k'usi lek ti k'u sjalil kuxulike,^g **13** jech xtok, ti ak'o ve'ikuk skotolike, ti x-uch-bolajike xchi'uk ti sk'upinik li k'usi tsots tajek laj yabtelanike. Taje ja' jun matanal yu'un Dios.^h

14 Jtaoj ta ojtikinel ti te oy-o sbatel osil skotol li k'usi tspas

3:4 *Literala «chijp'itolaj». 3:6 *O «jnak'tik». 3:11 *O «lek chapanbil».

Diose. Mu'yuk k'usi xu' xich' tik'-bel xchi'uk mu'yuk k'usi xu' xich' lok'esbel. Ja' jech spasoj li meel Dios sventa xi'taat* yu'un li krixchanoetike.^a

15 K'usiuk no'ox ti chk'ot ta pasele k'otem xa ono'ox ta pasesel, jech xtok, li k'usi ta to xtale talem xa;^b pe li meel DiOSE tsa' li buch'utik nutsbilike.*

16 Li'e jech kiloj li' ta balumil* xtoke: ti bu oy tuk'ilal jechuke, oy choplejal, ti bu oy k'usitik tuk' jechuke, naka choplejal oy.^c **17** Ja' yu'un, xi laj kal ta ko'ontone: «Li meel DiOSE chchapan li buch'utik tuk'ike xchi'uk li buch'utik toj chopolike,^d yu'un oy yorail skotol abtelel xchi'uk skotol li k'usitik chich' pasele».

18 Laj kal ta ko'onton xtok ti chak' ta preva xnich'nab krixchanoetik li meel DiOSE xchi'uk chak'be yil ti xko'olajik k'ucha'al chonbolometike, **19** yu'un ko'ol k'usi chk'ot ta stojolal li krixchanoetik xchi'uk chonbolometike; ko'ol k'usi chk'ot ta stojolal skotolik.^e Jech k'ucha'al chcham li june, ja' jech chcham li yan xtoke; skotolik ko'ol no'ox yip xkuxlejalik.*^f Ja' yu'un, ma'uk mas muk' sk'oplal li jun krixchano ta stojolal li chonbolometike, yu'un mu'yuk sbalil skotol. **20** Jun yavil bu chbat skotolik.^g Ko'ol likemik tal ta pukuk*^h xchi'uk skotolik tsutik batel ta pukuk.ⁱ **21** ζBuch'u sna'oj ta meel mi chmuy batel ta ak'ol li yip xkuxlejal* krixchanoetike xchi'uk buch'u sna'oj ta meel mi chyal batel ta balumil li yip xkuxlejal* chonbolometike? **22** Laj kak' venta ti jtos no'ox k'usi mas lek xu' spas li krixchano ja' ti sk'upin li yabtele,^k yu'un ja' stojol,* yu'un ζbu-

3:14 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **3:15** *O ja' van sk'oplal «li k'usi batem xae». **3:16; 4:1** *Literal «ta yolon k'ak'al». **3:19** *O «xch'ulelik». **3:20** *O «lum». **3:21** *O «xch'ulel». **3:22** *O «sparte».

KAP. 3

a Jer 10:7
Ap 15:4

b Ekl 1:9

c Sl 82:2
Sl 94:16, 21

d Ekl 12:14
Ech 17:31
Ro 2:5, 6

e Job 14:10
Sl 39:5
Sl 89:48

f Je 7:22
Sl 104:29
Ekl 12:7

g Ekl 9:10

h Je 2:7, 19

i Je 3:19
Job 10:9

j Sl 146:3, 4
Ekl 3:19
Ekl 9:10

k Dt 12:7
Ekl 5:18

Kolumna 2

a Job 14:21
Ekl 6:12

KAP. 4

b Sl 69:20
Sl 142:4

c Job 3:17
Ekl 2:17

d Jer 20:18

e Ekl 1:14

f Gal 5:26

g Pr 6:10, 11
Pr 20:4

h Sl 37:16
Pr 15:16
Pr 16:8
Pr 17:1

i Pr 27:20
Ekl 5:10

j Sl 39:6
Lu 12:18-20

k Ekl 2:22, 23

l Je 2:18
Pr 27:17

ch'u xu' xak'be yil li k'usi chk'ot ta pasesel k'alal mi chamem xa oxe?^a

4 La jnopbe sk'oplal yan velta skotol li k'usitik chich' pasesel li' ta balumil* ti chak' vokolile. Laj kilbe ya'lel satik li buch'utik ilbajinbilike, mu'yuk buch'u xpatbat yo'ontonik^b xchi'uk mu'yuk buch'u xk'uxubinatik. Yu'un oy sju'elik li buch'utik ch-ilbajinvanike. **2** Xchi'uk la jk'upil k'opta li buch'utik chamemik xae, ma'uk la jk'upil k'opta li buch'utik kuxajtik toe.^c **3** Jech xtok, ta xcha'vok'alik taje, mas lek oy li buch'u ch'abal to vok'eme,^d yu'un mu'yuk to yiloy li k'usitik chich' pasesel ti chak' vul o'onton li' ta balumile.*^e

4 Laj kil xtok ti k'alal ta stsalsbaik li krixchanoetike,^f chak'beik tajak yipal* xchi'uk tspacek lekil abtelel; taje mu'yuk sbalil xtok, xko'olaj k'ucha'al ta jnutstik ik'.

5 Li buch'u bole smeyoj no'ox sk'ob smalaoj chljat batel.*^g

6 Mas lek mi ta jkuxtik jlileluke, ja' altik mi ta jmil jbatik ta abtele, yu'un xko'olaj k'ucha'al ta jnutstik ik'.^h

7 Oy k'usi yan laj kak' venta ti mu'yuk sbalil li' ta balumile.* **8** Oy jun vinik ti stuk ta jyalele, mu'yuk xchi'il; mu'yuk xnich'on mi ja'uk xchi'il ta vok'el, pe mu'yuk spajeb ti tsots tajak ch-abteje. Mu'yuk spajeb tsk'an k'ulejal li sbek' sate.ⁱ Pe xi tsjak'be sbae: «ζBuch'u ta skoj ti tsots ch-abteje xchi'uk ti ta jmakbe jba ko'onton ta sventa li k'usitik lekike?».^j Taje mu'yuk sbalil xtok xchi'uk chak' vul o'onton li k'usitik tspace.^k

9 Mas lek mi cha'vo'ike, ja' mu sta mi jun no'oxe,^l yu'un tsta lek smotonik ta skoj ti tsots ch-abte-

4:3, 7 *Literal «ta yolon k'ak'ale». **4:4** *O «tsots tajak ch-abtejik». **4:5** *Literal «tsti' batel li sbek'tal stuke».

jike. **10** Yu'un mi oy buch'u junukal yal ta lume, xu' xkoltaat likel yu'un li xchi'ile. Pe çk'usi chk'ot ta stojolal li buch'u chyal ta lum ti mu'yuk buch'u xu' xkoltaat likele?

11 Jech xtok, lek k'ixinik-o mi ko'ol chmochan sba xcha'vo'ali-ke. Pe çk'uxi xu' k'ixin-o mi stuk no'oxe? **12** Jech xtok, xu' xich' tsalet yu'un jun krixchano mi stuk no'oxe, pe mi cha'vo'ike, xu' yu'un spat sk'oplalik. Xchi'uk mi oxpej sat* li ch'ojone, mu xtuch' ta anil.

13 Mas lek li jun olol ti p'ij ak'o mi povree, ja' mu sta li jun mol ajvalil mi bole,^a ti mu'yuk xa sp'ijil sventa xch'un li p'ijubtasele.^b **14** Yu'un li stuke* lok' talel ta chukel sventa xk'ot ta ajvalil,^c ak'o mi povre vok' k'alal ja'o chventainvan li ajvalile.^d **15** Laj kil skotol li buch'utik kuxulik ti xtal xbatik no'ox li' ta balumile,* jech xtok, laj kil ti k'usi chk'ot ta stojolal li kerem ti ja' ch-och ta xk'exol li ajvalile. **16** Ep tajej li buch'utik chkoltaate, pe li krixchanoetik ti chtalik ta ts'akale mu'yuk xa jun yo'ontonik ta stojolal.^e Taje mu'yuk sbalil xtok, xko'olaj k'ucha'al ta jnust- tik ik'.

5 K'elo me lek aba k'alal chabat jujukoj ta sna li melet Diose.^f Ja' mas lek mi chanopaj babetel sventa chachikinta^g li k'usi chich' alet tee, ja' mu sta mi chavak' milbil matanal jech k'ucha'al tspacek li buch'utik bolike,^h yu'un mu xak'ik venta ti chopol li k'usi yakal tspacek.

2 Mu ta aniluk k'usi xlok' ta ave, mu ta aniluk k'usi xal avo'onton ta stojolal li melet Diose.ⁱ Yu'un te oy ta vinajel li mellet Diose, yan li vo'ote li' oyot ta balumile. Jech oxal, sk'an jutuk no'ox li k'usi chlok' ta avee.^j

4:12 *O «pasbil ta oxk'ol». **4:14** *Xu' van ja' sk'oplal li p'ijil nich'onile. **4:15** *Literal «ta yolon k'ak'ale».

KAP. 4

- a Pr 19:1
Pr 28:6, 16
b 1Re 22:8
2Kr 25:15, 16
c Je 41:14, 40
d 2Sa 7:8
Job 5:11
e 2Sa 20:1

KAP. 5

- f Sl 15:1, 2
g Dt 31:12
Ech 17:11
h 1Sa 13:12, 13
1Sa 15:22
Pr 21:27
Is 1:13
Os 6:6
i Nu 30:2
1Sa 14:24
j Pr 10:19

Kolumna 2

- a Mt 6:25, 34
Lu 12:18-20
b Pr 10:19
Pr 15:2
c Dt 23:21
Sl 76:11
Mt 5:33
d Ekl 10:12
e Nu 30:2
Sl 66:13
f Dt 23:22
Pr 20:25
g Jue 11:35
h Le 5:4
i Sl 127:1
Aj 1:11
j Ekl 5:3
k Ekl 12:13
l Ekl 3:16
m 1Sa 8:11, 12
1Re 4:7
2Kr 26:9, 10
Kan 8:11
n Ekl 4:8

- o Mt 6:24
Lu 12:15
1Ti 6:10

3 Yu'un k'alal oy tajej vul o'ontone,^a chvaychinaj yu'un li jun krixchano xchi'uk k'alal ep k'usitik chich' alele, ja' ta skoj ti bolik k'usi chlok' ta ye li jun krixchano.^b **4** K'alal oy k'usi chavak' ave chapas ta stojolal Diose, k'otuk no'ox me ta pasel avu'un.^c Yu'un li Diose mu'yuk xmuyubaj ta stojolal li buch'utik bolik^d ti mu xk'ot ta pasel yu'unik li k'usi chalike. Li k'usi chavak' ave chapase paso me.^e **5** Ja' mas lek ti mu xavak' ave ti oy k'usi chapas mi mu xk'ot ta pasel avu'une.^f **6** Mu xasa' amul ta skoj li k'usi chlok' ta avee^g xchi'uk mu xaval ta yeloval junuk anjel* ti mu meleluk ti oy k'usi laj avak' ave chapase.^h çK'u yu'un chasokesbe yo'onton melet Dios ta sventa li k'usi chaval ti ja' ta skoj ti tsajes-o li yabtel ak'obe?ⁱ **7** Yu'un jech k'ucha'al jun krixchano mu xkux lek k'alal chvaychinaj* ta skoj ti ep k'usi tsvul-o yo'ontone,^j ja' jech mu'yuk sbalil ek k'alal ep k'usitik chich' alele. Pe li vo'ote ja' xi'tao^k li melet Diose.^k

8 Mu toj labaluk sba xavil mi laj avak' venta ti chich' ilbajinel li buch'u povree xchi'uk ti mu'yuk xa chich' pasel li k'usi leke xchi'uk li k'usi tuk' ta alumale.^l Yu'un li bankilal j-abtel ti jech tspacek taje k'elbil yu'un li buch'u mas to tsots yabtele, pe oy to yantik ti mas to tsots yabtelik k'ucha'al li stuke.

9 Jech xtok, ta xch'akbe sba skotolik li k'usitik chlok' ta balumile; xchi'uk li ajvalil eke ja' tsajes li k'usitik chlok' ta osile.^m

10 Li buch'u sk'anoj platae mu x-ech' yo'onton ta plata, ja' jech ek li buch'u sk'anoj k'ulejaleⁿ mu x-ech' yo'onton ta tak'in. Taje mu'yuk sbalil xtok.^o

5:3 *O «ep tajej k'usitik chich' chabiele». **5:6** *O «j-almantal». **5:7** *O «ti julavem chvaychinaj». *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

11 K'alal ch-epaj li k'usitik le-kike, ch-epaj ek li buch'utik ts-lajesike.^a ¿K'usi sbalil tstabe li yaj-val ti ja' no'ox j-ech'el ch-ech' ta sate?^b

12 Li jun mosoile jun yo'on-ton chvay, mu ventauk mi juteb o mi ep chve'. Pe ta skoj ti ep k'usitik x-ayan yu'un li jk'uleje, mu x-och-o svayel.

13 Oy k'usi kiloj li' ta balumil* ti chak' tajek vul o'ontone: K'alal tsoep ep sk'ulejal li jun krixchano, ja' sventa tsta-o svokol stuk.

14 Li sk'ulejale ch'ay ta skoj ti oy k'usi chopol k'ot ta pasele, ja' yu'un k'alal ayan xnich'one, mu-yuk xa k'usi xak'be komel ta sparte.^c

15 Jech k'ucha'al t'anal vok'tal ta yalajeb sme' li jun krixchano, ja' jech t'anal tsut batel xtok jech k'ucha'al t'anal tale.^d Mu-yuk chich' batel jutebuk li k'usitik tsots laj yabtelane.^e

16 Oy to k'usi yan xtok ti chak' tajek vul o'ontone: ja' ti jech tajek tsut batel k'ucha'al tale; jech xtok, ¿k'usi sbalil tstabe li buch'u tsots tajek ch-abtej ti xko'olaj k'ucha'al tsnuts ik'e?^f **17** Jech xtok, skotol k'a-k'al xko'olaj k'ucha'al ta ik'al osil chve', tsul tajek yo'onton, ch-ipaj xchi'uk ch-ilin.^g

18 Li'e ja' li k'usi kiloj ti lek ta pasel xchi'uk ti jun yutsile: ti xijve'e, ti xij-uch'bolaje xchi'uk ti jk'upintik skotol li k'usi tsots laj kablantik^h li' ta balumil* ti jayib k'ak'al yak'oj jkuxeljaltik li melez Diose, yu'un taje ja' jtojoltik.^h **19** Jech xtok, li melez Diose chak'be sk'ulejal li jun krixchano, chak'be k'usitik yu'un xchi'uk chak'be ti ak'o sk'upin li k'usitik taje. Va'un, ta xch'am k'ucha'al stojol* li jun krixchano xchi'uk ta sk'upin li k'usi laj yabtelane. Taje ja' matanal yak'oj li Diose.^k **20** Li krixchano taje

5:13, 18; 6:1 *Literal «ta yolon k'ak'al». 5:18[#] O «jpartetik». 5:19 *O «sparte».

KAP. 5

a 1Re 4:22, 23

b Pr 23:4, 5
1Jn 2:16c Pr 23:4, 5
Mt 6:19

d Job 1:21

e Sl 49:17
Lu 12:20
1Ti 6:7f Mt 16:26
Jn 6:27

g 1Ti 6:10

h 1Re 4:20

i Ekl 2:24
Ekl 3:22
Is 65:21, 22j 1Re 3:12, 13
Job 42:12k Dt 8:10
Ekl 3:12, 13
1Ti 6:17
Snt 1:17

Kolumna 2

a Dt 28:8
Sl 4:7

KAP. 6

b Ekl 4:2, 3

c Job 3:11, 13
Job 14:1d Job 30:23
Ekl 3:20
Ro 5:12e Je 3:19
Pr 16:26f Sl 49:10
Ekl 2:15, 16

mu'yuk chak' venta ti anil chje-lav* ti k'u sjalil kuxule, yu'un ak'bil ta yo'onton yu'un melez Dios ti ak'o xmuyubaje.^a

6 Oy to yan vokolil kiloj li' ta balumil* ti jech ono'ox chk'ot ta stojolal li krixchanoetike: **2** li melez Diose chak'be sk'ulejal, k'usitik yu'un xchi'uk smuk'ulal li jun vinike, ja' yu'un oy yu'un skotol li k'usi oy ta yo'ontone. Ak'o mi jech, mu x-ak'bat sk'upin yu'un li melez Diose, yu'un ja' chak'be sk'upin li yan krixchano. Taje mu'yuk sbalil xchi'uk ja' tsatsal vokolil. **3** Mi oy jun vinik ti xvok' sien ta vo' xnich'nabe, ti xkuxi epal jabile xchi'uk ti sta lek syijile, pe ti mu'yuk tsk'upin li k'usitik lelik oy yu'un k'alal mu'yuk to chbat ta mukinale, jamal chkal ti mas to lek oy li jun olol ti chamem vok'e.^b **4** Yu'un jech' tal xchi'uk ta ik'al osil bat, jech xtok, pixil ta ik'al osil li sbie. **5** Ak'o mi mu'yuk laj yil jutebuk li k'ak'ale o mu'yuk k'usi laj yojtikin, mas to lek oy* k'ucha'al li vinik taje.^c **6** ¿K'usi sbalil tstabe mi mu'yuk k'usi tsk'upin ak'o mi xkuxi cha'mil jabile? ¿Mi mu ko'oluk bu chbat skotolik?^d

7 Li jun vinike tsots tajek ch-abtej sventa nojuk xch'ut;^e ak'o mi jech, mu x-ech' yo'onton ta sventa li k'usi tsk'ane. **8** Yu'un ¿k'usi oy yu'un li buch'u p'ij ti ja' ch'abal yu'un li buch'u bole?^f ¿K'usi sbalil tstabe li buch'u povre ti sna' k'uxi xkuxi ak'o mi juteb li k'usi oy yu'une? **9** Mas lek ti jk'upintik li k'usi chil jsatike, ja' altik mi ja' ta jk'antik li k'usi mu jtatike. Taje mu'yuk sbalil xtok, xko'olaj k'ucha'al ta jnutstik ik'.

10 Skotol li k'usitik oye ak'bil xa sbi xchi'uk li vinike ojtikinbil xa ti k'u yelane; jech xtok, mu

5:20 *O «mu'yuk tsvules ta sjol». 6:5 *Literal «mas to lek chkux».

stak' sa' k'op* xchi'uk li buch'u mas oy sju'ele. **11** K'alal ep tajak k'usi chich' alele,* ch-epaj tajak li k'usi mu'yuk sbalile; pe taje mu'yuk ta stabe sbalil li vinike. **12** Mu'yuk buch'u sna' k'usi mas lek xu' spas li jun vinik ti jayib no'ox k'ak'al xkuxlejal ti mu'yuk sbalile, ti jech ch-ech' batel k'u-cha'al nak'obale.^a Yu'un mu'yuk buch'u xu' xalbe k'usi chk'ot ta pasel li' ta balumil k'alal mi chamem xa ox li vinike.

7 Ja' mas lek mi lek jk'oplaltike,* ja' mu sta li lekil aseetee.^b Jech xtok, ja' mas lek ti k'usi k'a-k'alil chijchame, ja' mu sta ti k'usi k'ak'alil chijvok'e. **2** Ja' mas lek mi chijbat ta sna li buch'utik chok'ita yanimaik, ja' mu sta li ta snail k'ine,^c yu'un ja' jech stsutseb skotol ti krixchanoetike, pe li buch'u kuxul toe sk'an xak' lek ta yo'onton taje. **3** Ja' mas lek li vul o'ontone, ja' mu sta li tse'eje,^d yu'un mi chvinaj ta jsatik ti chkat ko'ontontike, ja' chlekub-o' yu'un li ko'ontontike.^e **4** Li yo'onton buch'utik p'ijike te oy ta sna li buch'utik chok'ita yanimaik, pe li yo'onton buch'utik bolike te oy ta snail k'in.^{af}

5 Ja' mas lek mi ta jchikintatik li tuk'ibtasel chak' li buch'u p'ije,^g ja' mu sta mi ja' ta jchikintabetik son li buch'utik bolike. **6** Yu'un jech k'ucha'al xt'omlajet chk'ak' ta yolon p'in li ch'ixe, ja' jech li stse'eje buch'u bole;^h taje mu'yuk sbalil xtok. **7** Yan li il-bajinele xu' xlik-o' xchuvaj yu'un li buch'u p'ije xchi'uk li chonbail ta tak'ine* xu' sokes o'ontonal.ⁱ

8 Ja' mas lek k'alal oy xa k'usi tstsutse, ja' mu sta mi naka to chlike. Mas lek mi oy smalael ku-untike, ja' mu'yuk lek mi ta jtay

6:10 *O «spak sk'oplal». 6:11 *O ja' van sk'oplal «k'usi oye». 7:1 *O «mi lek jbitike». 7:4 *O «muyubajel; ch'a-yob o'ontonal». 7:7 *O «li mich'ob k'a-bale».

KAP. 6

a 1Kr 29:15
Job 8:9
Job 14:1, 2
Sl 102:11

KAP. 7

b Pr 10:7
Pr 22:1
Is 56:5
Lu 10:20
c Is 5:11, 12
d Sl 119:71
Lu 6:21
e 2Ko 7:10
Ebr 12:11
f 1Sa 25:36
Pr 21:17
g Sl 141:5
Pr 15:31
h Ekl 2:2
i Eks 23:8
Dt 16:19
1Sa 8:1-3
Pr 17:23

Kolumna 2

a Pr 13:10
Snt 5:10
1Pe 5:5
b Pr 16:32
Snt 1:19
c Je 4:5
Est 5:9
Pr 14:17, 29
Pr 29:11
d Lu 9:62
e Pr 4:5, 6
f Pr 10:15
g Pr 3:13, 18
Pr 8:35
Pr 9:11
h Job 9:12
Is 14:27
i Snt 5:13
j Job 2:10
Is 45:7
k Pr 27:1
Ekl 9:11
Snt 4:13, 14
l Sl 39:5
m Je 4:8
1Sa 22:18
n Job 21:7
Sl 73:12
o Is 65:5
Mt 6:1
Ro 10:3
Ro 14:10
p Pr 3:7
Ro 12:3
q Pr 16:18
r Sl 14:1
Pr 14:9
s Sl 55:23
Pr 10:27
t Flp 4:5

jbatike.^a **9** Mu ta aniluk chopol xava'i aba,^b yu'un li buch'utik bolike ch-ilinik ta anil xchi'uk jech-o chopol cha'i sbaik.*^c

10 Mu xiuk xavale: «¿K'u yu'un mas to'ox lek li k'ak'ale-tik ta vo'ne ti ja' xa mu jechuk li avie?». Yu'un mu'yuk p'ijot mi jech chajak'e.^d

11 Li p'ijilal xchi'uk li rextoule* ja' li k'usi leke xchi'uk tsta-beik sbalil li buch'utik xilik li sakilal osile.^e **12** Yu'un li p'ijilale chchabivan^e jech k'ucha'al chchabivan li tak'ine,^f pe li sbalil li yojtकिनobile xchi'uk li p'ijilale ja' ti kuxul chkom yu'un li yajvale.^g

13 K'elo lek li yabtel meel Diose, yu'un ¿buch'u xu' stuk'ibtas li k'usi xotp'inoje?^h **14** Li ta sk'ak'alil vokolile, sk'an xavak' venta ti ja' yak'oj k'otuk ta pasel meel Dios ti oyuk lekil k'a-k'ale' xchi'uk ti oyuk chopol k'a-k'al' sventa mu staik ta nael k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal li krixchanoetike.^k

15 Ti k'u no'ox sjalil kuxulune' kiloj skotol: oy jlom li buch'utik tuk'ik ti chchamik no'oxe, ak'o mi tuk'ik,^m oy jlom li buch'utik toj chopolik ti jal chkuxiike, ak'o mi chopolik.ⁿ

16 Mu me toj tuk'uk xava'i aba^o xchi'uk mi ja'uk toj p'ij xava'i aba.^p ¿K'u yu'un ti chasa' alajeb atuke?^q **17** Mu me toj chopoluk xapas aba xchi'uk mu me toj boluk xapas aba.^r ¿K'u yu'un chacham k'alal ma'uk to yoraile?^s **18** Li k'usi mas leke ja' ti xatsak lek li jun p'ijubtasele, pe mu xakolta li yan une;^t yu'un li buch'u xi'taoj* Diose ta xch'un skotol taje.

19 Li p'ijilale mas to tstsatsub yu'un li jun p'ijil vinike, ja' xkom to stsatsal li lajunvo'

7:9 *O ja' van sk'oplal «ja' xa jech ojti-kinbil li buch'u bole». 7:11 *O «pukulalile; parteile». ^aJa' xkaltik, li buch'utik kuxuliike. 7:18 *K'elo Glosario, xi'tae/ Dios.

tsatsal viniketik ta jun jteklume.^a **20** Yu'un ch'abal junuk tuk'il vinik li' ta balumil ti skotol ora tpsas k'usi leke xchi'uk ti mu spas smule.^b

21 Jech xtok, mu xavak' ta avo'onton skotol li k'usi chal li krixchanoetike;^c yu'un mi jech, xu' van xava'i ti chchopol k'optaot li avajtunele. **22** Yu'un ana'oj lek ta avo'onton ti oy ep ta velta achopol k'optaot li yan-tik eke.^d

23 Skotol taje la jchaj ta sa'el ta jp'ijilal, va'un xi laj kale: «Ta xip'ijub». Pe solet nom oy ta jtojolal. **24** Skotol li k'usi oye solet nom oy xchi'uk toj vokol ta a'iel. ¿Buch'u van xa'ibe smelolal? **25** Laj kak' ta ko'onton sventa jnabe sk'oplal, sventa jchaj ta sa'el, sventa jsa' li p'ijilale xchi'uk ti k'u yu'un oy k'usitik ch'kot ta pasele. Laj kak' ta ko'onton sventa xka'ibe smelolal li xchopol talelal li buch'utik bolike xchi'uk li sbol talelalik li buch'utik chuvaj tpsas sbaike.^f **26** Va'un, laj kak' venta li'e: oy to k'usi mas toj chopol* ti ja' mu sta li lajelale, ja' li ants ti xko'olaj k'ucha'al spets' jnutoslajele, ti xko'olaj k'ucha'al snuti'al tsakobil choy li yo'ontone xchi'uk ti xko'olaj k'ucha'al skadenail jchukel li sk'obe. Li buch'u lek ch-ilat yu'un li Diose chjavav ta stojolal li ants taje,^g yan li jsa'mulile yakbil chkom yu'un.^h

27 Xi laj yal li jtsobvaneje: «K'elavil, ja' jech la jta li'e. Ep ta tos k'usi la jsabe sk'oplal sventa xka'ibe smelolal, **28** pe li k'usi la jsa'ilane mu'yuk la jta. La jta jun tuk'il vinik li ta jmil ta vo' viniketike, pe mu'yuk te la jta mi junuk tuk'il ants ta stojolalik. **29** Ja' no'ox jtaoj li'e: tuk' pasatik yu'un melel Dios li krixchanoetike,ⁱ pe sa'ojik ep k'usitik tpsasik».^k

7:26 *Literal «toj ch'a».

KAP. 7

- a Pr 21:22
Pr 24:5
- b 2Kr 6:36
Sl 51:5
Ro 3:23
1Jn 1:8
- c 1Sa 24:9
- d Snt 3:2, 8, 9
- e Sl 36:6
Sl 139:6
Is 55:9
Ro 11:33
- f Ekl 1:17
Ekl 2:12
- g Je 39:7-9
- h Pr 5:3, 14
Pr 7:22, 23
Pr 22:14
- i Ekl 1:1
- j Je 1:26, 31
- k Je 3:6
Je 6:12
Dt 32:5

Kolumna 2

KAP. 8

- a Pr 24:21, 22
Ro 13:1
Tit 3:1
1Pe 2:13
- b 2Sa 5:3
- c Ekl 10:4
- d 1Re 1:5, 7
Pr 20:2
- e 1Re 2:24, 25
- f Ro 13:5
1Pe 3:13
- g 1Sa 24:12, 13
1Sa 26:8-10
Sl 37:7
- h Ekl 3:17
- i Sl 89:48
- j Eks 1:13, 14
Mik 7:3

8 ¿Mi oy buch'u xko'olaj xchi'uk li p'ijil vinike? ¿Mi oy buch'u sna' xchapan jtosuk vokolil? Li sp'ijil jun vinike ta xojobaj yu'un li sate xchi'uk ta xlekub yu'un ti k'u yelan xvinaj li sate.

2 Xi chkale: «Ch'unbo smantal li ajvalil^a ta skoj ti oy k'usi jamal avaloj ta stojolal li Diose.^b **3** Mu ta aniluk xalok' batel ta yeloval.^c Mu xatik' aba ta spasel li k'usi chopole;^d yu'un xu' spas li k'usi xal yo'onton li ajvalile, **4** yu'un jp'el sk'oplal li k'usi chlok' ta yee;^e ¿buch'u van xu' xi xalbee: <¿K'usi chapas le'e?>?».

5 Li buch'u chch'un mantale mu'yuk chil jset'uk* svokol' xchi'uk li buch'u oy sp'ijil yo'ontone snabe lek yorail xchi'uk ti k'u yelan li lekil chapanele.^g **6** Oy yorail xchi'uk oy xchapanobil jujutos,^h yu'un toj ech' xa no'ox svokol li krixchanoetike. **7** Ta skoj ti mu'yuk buch'u sna' li k'usi ch'kot ta pasele, ¿buch'u xu' xalbe ti k'uxi ch'kot ta pasele?

8 Jech K'ucha'al mi junuk vinik oy sju'el ta stojolal li yip kuxlejale* o ti spajtsan sventa mu xbat li yip kuxlejale,* ja' jech mu'yuk buch'u oy sju'el ta stojolal li sk'ak'alil lajelale.ⁱ Jech k'ucha'al mu stak' xich' koltael tal li buch'u batem ta pask'ope, ja' jech mu'yuk ta xkol ta kastigo li buch'u tpsas k'usi toj chopole.^h

9 Kiloj skotol taje xchi'uk laj kak' ta ko'onton sk'elel skotol li k'usitik yich'oj pasel li' ta balumile,* ti k'u sjalil spasoj sbaik ta mantal li krixchanoetike yak'ojbe sba svokol^h stukik.ⁱ **10** Laj kil ti yakal chich'ik mukel li buch'utik toj chopolik ti ja'ik li buch'utik xlok' x-ochik to'ox ti bu ch'ule, pe

8:1 *O «¿Mi oy buch'u x-albe yu'un smelolal li k'usitik oye?». **8:5** *O «jutebuk». **8:8** *O «ch'ulelale». *O ja' van sk'oplal «li buch'utik toj chopolike mu xpojatik yu'un li xchoplejalike». **8:9** *Literal «ta yolon k'ak'ale». *O «syayijesoj sba; yilbajinoj sba».

ta anil no'ox laj yich'ik ch'ayel ta jolil li ta jtekum ti bu la spasik li choplejale.^a Taje mu'yuk sbalil xtok.

11 Ta skoj ti mu ta aniluk chich' ak'el kastigo ta sventa li k'usi chopol chich' pasele,^b ta stsatsub yo'onton ta spasel k'usi chopol li vinike.^c **12** Ak'o mi sien ta velta spas k'usi chopol li jpsmulile xchi'uk mi jal xkuxi, ak'o mi jech, kak'oj venta ti lek k'usi chk'ot ta stojalalik li buch'utik xi'taojik* li melel Dios ta skoj ti yich'ojik ta muk'e.^d **13** Pe mu'yuk lek k'usi chk'ot ta stojolal li buch'u toj chopole^e xchi'uk mi ja'uk chjalij yu'un li xkuxlejale, yu'un xko'olaj k'ucha'al jun nak'obal^f ta skoj ti mu'yuk xi'taoj li Diose.

14 Oy k'usi chk'ot ta pasel ta balumil ti mu'yuk sbalile:* li buch'utik tuk'ike ja' chich'ik li k'usi ja' staik-o li buch'utik toj chopolike^g xchi'uk li buch'utik toj chopolike ja' chich'ik li k'usi ja' staik-o li buch'utik tuk'ike.^h Chkale mu'yuk k'usi sbalil xtok taje.

15 Ja' yu'un, laj kal ti ja' lek ti xijmuyubaje,ⁱ yu'un li k'usi mas lek xu' spas li' ta balumil* li jun krixchanoe ja' ti xve'e, ti x-uch-bolaje xchi'uk ti xkuxetuk no'ox yo'ontone. Jech xtok, sk'an me xmuyubaj k'alal tsots ch-abtej ti k'u sjalil kuxule,^j yu'un jech ak'bil yu'un melel Dios li' ta balumile.[#]

16 Laj kak' ta ko'onton sa'el p'ijilal xchi'uk ta sk'eel skotol li k'usitik chich' pasel ta balumile,^k yu'un mu'yuk xivay ta k'a-k'al ak'obal.* **17** La jchaj ta k'eel skotol li yabtel sk'ob melel Diose, va'un laj kak' venta ti mu

8:12 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **8:14** *O «ti chak' vul o'ontone». **8:15, 17; 9:3** *Literal «ta yolon k'ak'al». **8:15** #Literal «ta yolon k'ak'ale». **8:16** *O ja' van sk'oplal «mu x-och svayelik ta k'a-k'al ak'obal li krixchanoetike».

KAP. 8

- a Pr 10:7
b Sl 10:4, 6
c 1Sa 2:22, 23
d Sl 34:9
Sl 103:13
Sl 112:1
Is 3:10
2Pe 2:9
e Sl 37:10
Is 57:21
f Job 24:24
g Ekl 7:15
h Sl 37:7
Sl 73:12
i Sl 100:2
j Ekl 2:24
Ekl 3:12, 13
k Ekl 1:13
Ekl 7:25

Kolumna 2

- a Ekl 3:11
Ro 11:33
b Job 28:12
Ekl 7:24
Ekl 11:5

KAP. 9

- c Dt 33:3
1Sa 2:9
Sl 37:5
d Ekl 5:15
e Ekl 8:10
f Job 3:17-19
Ekl 2:15
g Is 38:19
h Je 3:19
Ro 5:12
i Sl 88:10
Sl 115:17
Sl 146:4
Is 38:18
Jn 11:11
j Job 7:9, 10
Ekl 2:16

xa'ibeik smelolal k'usitik chk'ot ta pasel li' ta balumil*^a li krixchanoetike. Mu ventauk mi xa-k'ik tajej persa, mu xa'ibeik smelolal. Ak'o mi xalik ta jamal ti oy lek sp'ijilik sventa sna-beik sk'oplale, mi jutebuk xa'ibeik smelolal.^b

9 Ja' yu'un, laj kak' ta ko'ontone skotol li'e xchi'uk laj kak' venta ti oy ta yok sk'ob melel Dios li buch'utik tuk'ike, li buch'utik pi-jike xchi'uk li k'usitik tspace.^c Li krixchanoetike mu snabeik sk'oplal ti k'u yelan k'anbail xchi'uk p'ajbail k'alal ch'abalik to'oxe. **2** Ko'ol k'usi chk'ot ta stojolal skotolik:^d li buch'u tuk'e xchi'uk li buch'u toj chopole;^e li buch'u leke, li buch'u sake xchi'uk li buch'u ibal sbae;^f li buch'utik chak'ik milbil matanale xchi'uk li buch'utik mu'yuk chak'ik milbil matanale. Li buch'u leke xko'olaj xchi'uk li jpsmulile; li buch'u mu'yuk tsnop lek k'alal oy k'usi chak' ye tspace xko'olaj xchi'uk li buch'u chich' lek sp'ijil k'alal oy k'usi chak' ye tspace. **3** Li'e ja' jtos ti k'usi chk'ot ta pasel li' ta balumil* ti chak' vul o'ontone: yu'un ko'ol k'usi chk'ot ta stojolal skotolik, li yo'onton krixchanoetike noj ta choplejal;^f jech xtok, oy xchuvajil yo'ontonek ti k'u sjalil kuxulike, va'un chchamik.[#]

4 Oy to k'usi stak' pasel ta stojolal li buch'utik kuxulik toe, yu'un mas to lek oy li jkot ts'i' ti kuxul toe, ja' mu sta li jkot leon ti chamem xae.^g **5** Yu'un li buch'utik kuxulik toe sna'ojik* ti ta xchamike,^h pe li buch'utik chamemike mu xa k'usi sna'ik jset'uk,ⁱ mu xa k'usi tstaik,^Δ yu'un ch'aybilik xa ta jolil.^j **6** Jech xtok, laj xa sk'oplal

9:2 *K'elo Glosario, ibal sba. **9:3** #O «ta ts'akal une, chbatik ti bu oy li animaeetike». **9:5** *O «te ta sjolik». #O «jutebuk». ^ΔO «mu'yuk xa tsta stojolik».

ti chk'anvanike, ti chp'ajvani-
ke xchi'uk ti ch-it'ixtavanike,
j-ech'el kom-o yu'unik spasel li
k'usi chich' pasel li' ta balumile.*^a

7 Batan, xuketuk no'ox avo'-
onton bat lajeso li ave'ele xchi'-
uk muyubajuk no'ox avo'onton
xavuch' li avinoe,^b yu'un lek laj
yil meel Dios li yabtel ak'o-
be.^c **8** Jechuk-o me sak li ak'u'
apok'e* xchi'uk mu me xch'ay
xava'i xavak'be aseite li ajo-
le.^d **9** K'upino akuxlejal xchi'uk
ak'anbil ajnil^e ti k'u sjalil akux-
lejal yak'ojbot Dios li' ta balumi-
le,* jechuk xapas skotol k'ak'al ta
akuxlejal ti mu'yuk sbalile. Yu'un
ja' aparte ta akuxlejal xchi'uk ja'
amoton ta skoj ti amiloj aba ta
spasel li tsatsal abtelal li' ta ba-
lumile.^f **10** K'usiuk ti xu' spas
li ak'obe ak'bo yipal spasel, yu'un
ch'abal xa cha-abtej, ch'abal k'usi
chanop chapas, ch'abal xa k'usi
chavojtikin xchi'uk ch'abal xa
k'usi chava'ibe smelolal li ta Mu-
kinal*^g ti bu chabate.

11 Oy to k'usi kiloj li' ta ba-
lumile,* mu skotoluk velta tspas
kanal anilajel li buch'u tsots
x-anilaje, mu skotoluk velta
tspas kanal pask'ol li buch'utik
lek tsots xu' yu'unike,^h mi ja'uk
oy sve'el skotol ora li buch'u-
tik p'ijike, mi ja'uk oy sk'ulejalik
skotol ora li buch'utik oy sp'iji-
like/ xchi'uk mi ja'uk skotol ora
lek k'usi ch'k'ot ta pasel yu'unik
li buch'utik oy yojtikinobil yu-
unike;/ yu'un tsnuptan skotolik li
yorail k'usitik ch'k'ot ta pasel ti
mu'yuk malabile. **12** Yu'un mu
sna' k'usi ora chcham li jun krix-
chanoe.^k Jech k'ucha'al chich'
tsakel choy li ta nuti' sventa stsa-
skobile xchi'uk jech k'ucha'al chi-
ch'ik yakel ta pets' li mutetike,

9:6, 9, 11 *Literal «ta yolon k'ak'ale».
9:8 *Ja' xkaltik, k'u'il pok'il ti chak' ta
ilel muyubajele, ma'uk k'u'il pok'il sven-
ta at-o'onton. **9:10** *O «Seol», ja' xkal-
tik, li mukinal ta komon yu'un krixcha-
noetike. K'elo Glosario, mukinal.

KAP. 9

a Ekl 9:10

b Dt 12:7
SI 104:15
Ekl 2:24c Dt 16:15
Ech 14:17

d Da 10:2, 3

e Pr 5:18

f Ekl 5:18

g SI 115:17
SI 146:3, 4
Is 38:18h 1Sa 17:50
SI 33:16

i Ekl 2:15

j 2Sa 17:23

k Ekl 8:8
Snt 4:13, 14

Kolumna 2

a Ekl 9:11

b Pr 21:22
Pr 24:5
Ekl 7:12, 19
Ekl 9:18c Mr 6:3
1Ko 2:8d Jos 22:20
1Ko 5:6
Ebr 12:15

KAP. 10

e Nu 20:10, 12
2Sa 12:9-11f Pr 14:8
Pr 17:16

g Pr 10:23

h Pr 13:16
Pr 18:7

ja' jech chich'ik yakel li xnich'-
nab krixchanoetik ta yorail voko-
lile, ta anil no'ox chvul ta stoj-
lalik.

13 Jech xtok, oy to k'usi toj
labal sba laj kil li' ta balumil*
ta sventa li p'ijilale: **14** oy jun
bik'it jteklum ti jayvo' no'ox vi-
niketik te oyike; pe oy jun
tsatsal ajvalil ti tal stsak ta
k'ope xchi'uk lik sva'an muk'-
ta muro sventa tsjoyobta li bik'it
jteklume. **15** Li ta bik'it jteklu-
me, te oy jun vinik ti abol sbae,
pe lek p'ij. Va'un, ja' la spoj li jte-
klum ta skoj ti oy sp'ijile. Pe
mu'yuk buch'u la stsak ta muk'
li k'usi la spas li abol sba vi-
nik taje.^a **16** Va'un, xi laj kalbe
jbae: «Ja' mas lek li p'ijilale, ja'
mu sta li ju'elale;^b ak'o mi jech, li
sp'ijil jun abol sba vinike chich'
p'ajel xchi'uk mu'yuk tsakbil ta
venta li k'usitik chale».^c

17 Ja' mas lek mi ja' ta jtsak-
tik ta venta li k'usi xlamet* no'ox
chalik li buch'utik p'ijike, ja' mu-
yuk lek li k'usitik tsots x-avet
chal li buch'u sventainoj li bu-
ch'utik bolike.

18 Ja' mas lek li p'ijilale, ja'
mu sta li abtejbaletik sventa
pask'ope, pe li jun no'ox jpasmu-
lile xu' xak' ep vokoliletik.^d

10 Li chamem vovetike* xu'
chtuub yu'un xchi'uk chlok'
svok yu'un li aseite ti lek mel-
tsanbile, ja' jech ek, ak'o mi juteb
no'ox li bolile, xu' tsokes li p'ijilal
xchi'uk muk'ulale.^e

2 Li yo'onton buch'u p'ije
tsbeiltasat batel li ta lekil bee,*
pe li yo'onton buch'u bole tsbeil-
tasat batel li ta chopol bee.^f

3 Buyuk no'ox beal ti bu stamoj
batel li buch'u bole mu'yuk yi-
ch'oj sp'ijil*^g xchi'uk chak'be sna'
skotol krixchanoetik ti bole.^h

9:13 *Literal «ta yolon k'ak'ale». **9:17**
*O «k'un». **10:1** *O «usetike». **10:2**
*Literal «te oy li ta sbats'ik'obe». ^fLi-
teral «te oy li ta sts'etk'obe». **10:3** *Li-
teral «mu'yuk yo'onton».

4 Mi tsan sk'ak'al yo'onton ta atojolal li jun ajvalile, mu xavik-ta li avavile.^a Yu'un mi xats'ijet no'oxe, tsk'unibtas li tsatsal mulile.^b

5 Oy k'usi kiloj ti k'otem ta pasel li' ta balumil* ti chak' vul o'ontone, ja' li k'usi mu'yuk lek spasojik li buch'utik yich'oj yabtelike:^c 6 li buch'utik bolike chich' ak'bel tsots yabtelik, yan li jk'ulejetike* pek'el-o yabtelik.

7 Oy kiloj ti ja' kajajtik ta ka' chanavik li jtuneletike, pe ja'uk li bankilal j-abteletike ta yakan chanavik jech k'ucha'al li jtuneletike.^d

8 Li buch'u tsjok' jun ch'ene xu' ja' te xp'aj* yalel stuk.^e Xchi'uk li buch'u tsvok' ochel jun muro ti pasbil ta tone xu' x'aj ta ti'el ta chon.

9 Li buch'u tsvok' lok'el tal tonetike xu' syayijesat yu'un xchi'uk li buch'u cht'ox* si'e xu' sta-o svokol.^f

10 Mi oy jun abtejebal ti pasbil ta tak'in ti mu'yuk yee xchi'uk ti mu'yuk buch'u chjuxbe yee, sk'an tsots xak' yipal k'alal tstunese. Yan li p'ijilale chholtavan sventa lekuk k'usi xk'ot ta pasel.

11 Mi ti'van li jkot chon k'alal mu'yuk to'ox yich'oj vovijesbel sjole, mu'yuk stu chk'ot ti xchanoj lek ta svovijesbel sjol chon li jun krixchano.

12 Li k'usi chlok' ta ye li buch'u p'ije k'upil sba ta a'el,^f yan li ye buch'u bole ja' no'ox tsta-o svokol stuk.^g 13 Bol li k'usi ba'yuk chlok' ta yee^h xchi'uk li stutseb k'usi chale ja' chujajil ti ch-ik'van batel ta lajele. 14 Pe te no'ox xvulvun-o li buch'u bole.ⁱ

Li jun vinike mu sna' li k'usi chk'ot ta pasele; ħbuch'u xu' xal-

10:5 *Literal «ta yolon k'ak'al». 10:6 *O «li buch'utik xtojobike». 10:8 *O «sts'uj». 10:9 *O «tsjav; tsvok'». #O ja' van sk'oplal «sk'an sk'el sba ta stojolal».

KAP. 10

a Ekl 8:2, 3

b 1Sa 25:23, 24
Pr 25:15c 1Sa 26:21
1Re 12:13, 14

d Pr 30:21-23

e Pr 26:27

f 1Re 10:6, 8
Sl 37:30
Lu 4:22
Ef 4:29g Sl 64:2, 8
Pr 10:14, 21
Pr 14:3

h 1Sa 25:10, 11

i Pr 10:19
Pr 15:2

Kolumna 2

a Pr 27:1
Ekl 6:12
Snt 4:13, 14b 2Kr 13:7
2Kr 36:9

c Pr 31:4, 5

d Pr 21:25
Pr 24:33, 34e Sl 104:15
Ekl 9:7

f Ekl 7:12

g Eks 22:28

KAP. 11

h Pr 22:9

i Dt 15:10, 11
Pr 19:17
Lu 14:13, 14
Ebr 6:10j Sl 37:21
Lu 6:38
2Ko 9:7
1Ti 6:18

be li k'usi chtal ta ts'akal mi chamem xa oxe?^a

15 Li buch'u bole solel chlub-o ta skoj li tsatsal abtelele, yu'un mi ja'uk sna' k'uxi tsut batel li ta jteklume.

16 ħSolel toj abol sba li jteklum k'alal kerem to li ajvalil^b yu'unike xchi'uk ti sob no'ox chlik ve'ikuk li bankilal j-abteletike! 17 ħSolel xmuyubaj li jteklum k'alal ja' ajvailil yu'unik li xnich'on buch'utik tsots yabtelike xchi'uk ti ta yorail no'ox chve'ik xchi'uk ch-uch'bolajik sventa oyuk yipik li bankilal j-abteletike, ti ma'uk jech tspacek sventa chyakubike!^c

18 Mi oy jun krixchano ti ch'aj tajeke, chp'ajanuk* yalel li sts'amte'al snae xchi'uk ta skoj ti te no'ox smeyoj sk'obe, sts'ujts'un chyal vo' li ta snae.^d

19 Li pane* chich' pasel sventa xkuxet-o ko'ontontik yu'un xchi'uk li vinoe chak' jk'upin li jkuxlejaltike,^e yan li tak'ine toj jtunel ta skotol li k'usitik chtun ku'untike.^f

20 Ak'o mi te oyot ta atem,* mu xachopol k'opta li ajvalile^g xchi'uk mu xachopol k'opta ta akuarto li jk'uleje; yu'un xu' xal batel k'usi laj aval li jkot mute^h o xu' sjelubtas batel li k'usi laj aval li k'ox mute.

11 Ak'o* batel ta ba vo' li apane,^h yu'un chata yan velta mi ech' xa ox epal k'a-k'aletike.ⁱ 2 Ak'bo jlomuk k'usi oy avu'un li vukvo' o vakakvo'e,^j yu'un mu xana' k'usi vokolil chk'ot ta pasel li ta balumile.

3 Mi xkuchoj tael ep vo' li toke, tsots ta xak' yalel tal vo' li ta balumile; jech xtok, mi oy jtek' te' ti chlom batel ta sur o ta nortee, ti bu chlom batele, ja' te telel chkom-o.

10:18 *O «tsts'ujanuk». 10:19 *O «ve'lile». 10:20 *O «avayeb». #Literal «li k'usi chvil ta vinajele». 11:1 *O «Tako».

4 Li buch'u ja' no'ox tsk'el li ik'e mu'yuk tsts'un li sbek' ts'unobile xchi'uk li buch'u ja' no'ox tsk'el li toke mu'yuk k'usi tstsobbe sat.^a

5 Jech k'ucha'al mu xana' k'u yelan ch-abtej espiritu* li ta sbakil jun olol ti te oy ta xch'ut sme'e,^b ja' jech mu xana' k'u yelan yabtel li melel Dios ti ja' tspas skotol li k'usitike.^c

6 Ts'uno sbek' ats'unob li ta sobe xchi'uk mu me xkux ak'ob k'alal to ta mal k'ak'al.^d Yu'un mu xana' bu junukal chch'i tal, mi ja' li ba'yele o mi ja' li ts'akale o mi xchibal lek chch'i tal.

7 Toj k'upil sba li sakil osile xchi'uk lek cha'i jsatik k'alal chil li k'ak'ale. 8 Yu'un mi oy jun vinik ti chkuxi epal jabile, ak'o sk'upin skotol.^e Pe sk'an me teuk ta sjol ti xu' xjalij tajek li sk'ak'alil vokolile; skotol li k'usi ta to xtale mu'yuk sbalil.^f

9 Kerem, kuxetuk no'ox avo'onton yo' to keremote xchi'uk ak'o muyubajuk avo'onton li ta sk'ak'alil akere male. Batan ti bu ts'kan avo'ontone xchi'uk batan ti bu ch-ik'van batel li asate; pe teuk me ta ajol ti chchapanot* melel Dios ta skoj skotol li k'usitik taje.^g 10 Ja' yu'un, jipo lok'el li k'usi chak'be svokol avo'ontone xchi'uk mu xapas li k'usitik chak'be svokol abek'tale; yu'un li akere male ja' li yorail mas lek ta akuxlejale, ak'o mi jech, mu'yuk sbalil.^h

12 Vuleso ta ajol li Muk'ul Jpasvanej avu'un li ta sk'ak'alil akere m atse bale, yo' to mu xvul li sk'ak'alil vokolileⁱ xchi'uk li jabiletik ti xi chavale: «Mu'yuk ximuyubaj li ta jkuxlejale»; 2 yo' to mu xch'ay batel li xojbal k'ak'ale, li xojbal lunae* xchi'uk li xojbal k'analetike^k

11:5 *Li'e ja' van sk'oplal li s-espiritu Diose. 11:9 *O «chich'bot ave». 12:2 *O «ue».

KAP. 11

- a Pr 20:4
b Sl 139:15
c Job 26:14
Sl 40:5
Ekl 8:17
Ro 11:33
d Ekl 9:10
2Ko 9:6
Kol 3:23
e Ekl 5:18
Ekl 8:15
f Ekl 12:1
g Ekl 3:17
Ekl 12:14
Ro 2:6
h Sl 25:7
2Ti 2:22

KAP. 12

- i Sl 71:17
Sl 148:7, 12
Lu 2:48, 49
2Ti 3:15
j Sl 90:10
k 1Sa 4:15

Kolumna 2

- a Je 48:10
b 2Sa 19:34, 35
c Pr 16:31
d Job 30:23
Ekl 9:10
e Je 50:7, 10
f Je 3:19
Sl 146:4
g Je 2:7
Job 27:3
Job 34:14, 15
Sl 104:29
Is 42:5
h 1Re 8:1
i Ekl 1:2, 14

- j 1Re 10:1, 3
1Re 10:6, 8
k 1Re 4:29, 32
Pr 1:1

xchi'uk yo' to mu sut tal yan velta li tok k'alal ja' to'ox yak'oj tsa-tsalsal vo'e;* 3 yo' to mu xk'ot sk'ak'alil ti xt'elajet* li jchabinaetike, yo' to mu xvujk'ij spatik li tsatsal viniketike, yo' to mu xiktaik juch'nom li antsetik ta skoj ti jutebik xae xchi'uk ti mu xa x-ilvanik lek li antsetik ti ts'elik lok'el osil ta ventanae;^a 4 yo' to mu'yuk makal li ti' na ti oy ta kayee, ti k'un xa ta a'iel k'alal chbak' li molinoe, ti chajulav-o ta anil ta skoj ti xch'ivch'un jkot mute xchi'uk ti chch'ay xa batel yech'omal yeik li j'kejimol antsetike.^b 5 Jech xtok, yo' to mu'yuk chaxi' ti bu mas toyole xchi'uk chavul avo'onton ta sventa li k'usitik xibal sba ta kayee. Xchi'uk yo' to mu'yuk t'omemik xnich li almindra te'e,^c ti tskil sba li p'ilixe* xchi'uk ti cht'omanuk sat li alkaparra te'e, yu'un li krixchanoe te xa chanav batel ta sbele li na ti bu jal chbat nakluke^d xchi'uk te chanavik ta kaye li buch'utik chok'ita yanimaik;^e 6 yo' to mu xtuch' li ch'ojon pasbil ta platae, ti xvoch' li boch pasbil ta oroe, ti xvok' ta sts'el nio' li jarrae xchi'uk ti sk'as li set-set tak'in ti chanav-o ch'ojon sventa chich' lok'esel vo' ta posoe. 7 Va'un, li jun vinik ti lik tal ta pukuke* tsut batel ta pukuk' xchi'uk li yip xkuxlejale^f tsut batel ta stojal melel Dios ti ja' ono'ox yak'oje.^g

8 Xi chal li jtsobvaneje:^h «[Mu'yuk sbalil! iMu'yuk sbalil skotol!].ⁱ

9 Ma'uk no'ox la sta sp'ijil li jtsobvaneje, yu'un nopajtik la xchanubtas krixchanoetik ta sventa li k'usi sna'e,^j la snopbe sk'oplal xchi'uk la xchajbe lek sk'oplal skotol sventa tsob* li epal p'ijil lo'iletike.^k

12:2 *O ja' van sk'oplal «li tok xchi'uk tsatsal vo'e». 12:3 *O «xniknun». 12:5 *O «saltamontee; chile». 12:7 *O «lume». ^aO «xch'ulele». 12:9 *O «xchol lek; tsob lek».

1019 EKLESIASTES 12:10–EL KANTAR DE LOS KANTARES K'usitik yich'oj

10 Li jtsobvaneje laj yak' per-sa sa'el k'upil sba k'opetik^a xchi'-uk la sts'iba lek li k'usitik melele.

11 Li k'usitik chalik li buch'utik p'ijike xko'olaj k'ucha'al vach^{*b} xchi'uk li k'usitik p'ijik chlok' ta yeike xko'olaj k'ucha'al laux ti lek ts'apajtike; taje jun no'ox jchabichij yak'oj. **12** Kuni nich'on, ta skotol li k'usitik laj xa yich' alele, ta to jp'ijubtasot ta sventa li'e: mu'yuk spajeb li spa-

12:11 *K'elo Glosario, vach'.

KAP. 12

a Pr 16:24
Pr 25:11
b Ech 2:37
Ebr 4:12

Kolumna 2

a Ekl 1:18
b Job 28:28
Sl 111:10
Pr 1:7
c 1Jn 5:3
d Dt 6:1, 2
Dt 10:12
e Sl 62:12
Ekl 11:9
Mt 12:36, 37
Ech 17:31
2Ko 5:10
1Ti 5:24

sel epal livroetike xchi'uk tslubtsan abek'tal mi avak'ojbe tajek yipal xchanele.^a

13 Li k'usi mas tsots sk'oplal ta skotol li k'usi laj xa yich' a'iel tale ja' li'e: xi'tao* li meel Diose^b xchi'uk ch'unbo li smantaltake,^c yu'un ja' li k'usi sk'an spas li krixchano.^d **14** Yu'un li meel Diose chchapan skotol li k'usitik chich' pasele, te tsakal sk'oplal skotol li k'usi mukule, manchuk mi lek o mi chopol.^e

12:13 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

EL KANTAR DE LOS KANTARES

K'USITIK YICH' OJ

LI JSULEM TSEBE TE OY TI BU SPASOJ SKARPANA
LI AJVALIL SALOMONE (1:1–3:5)

- Li k'ejimol ti mas k'upil sbae (1)
Li tsebe (2-7)
Stsebetak Jerusalem (8)
Li ajvalile (9-11)
«Ta jpastik xoj ajol ta oro» (11)
Li tsebe (12-14)
«Li kuni k'anbil kereme xko'olaj chkil k'ucha'al jun volsa muil mirra» (13)
Li jchabichije (15)
«Kuni k'anbil tseb, toj k'upil aba»
Li tsebe (16, 17)
«Kuni k'anbil kerem, toj k'upil aba» (16)
- Li tsebe (1)
«Xiko'olaj no'ox k'ucha'al asafiran nichim»
Li jchabichije (2)
Li kuni k'anbil tsebe xko'olaj k'ucha'al lirio nichim
Li tsebe (3-14)
«Mu xatijik ko'onton sventa xik'anvan, ja' to mi jech ayan ta ko'onton jtuke» (7)
Chich' alel li k'usi laj yal li jchabichije (10 xcha'vok'al Kalal ta 14)

«La' ch'i'inun, kuni k'upil tseb»
(10 xcha'vok'al xchi'uk 13)

Li xchi'iltak ta vok'el li tsebe (15)
«Jtsaktik li vetetike»

Li tsebe (16, 17)
«Ja' ku'un li kuni k'anbil kereme xchi'uk ja' yu'unun ek» (16)

3 Li tsebe (1-5)
La jsa' ta ak'obaltik li buch'u jk'anoje (1)

TE OY TA JERUSALEN LI JSULEM TSEBE (3:6–8:4)

3 Stsebetak Sion (6-11)
Chich' albel sk'oplal ti bu kuchbil batel li Salomone

4 Li jchabichije (1-5)
«Kuni k'anbil tseb, toj k'upil aba» (1)

Li tsebe (6)
Li jchabichije (7-16 sbavok'al)
«Kuni lekom, la alo'labun xa ko'onton» (9)

Li tsebe (16 xcha'vok'al)

5 Li jchabichije (1 sbavok'al)
Antsetik ta Jerusalem (1 xcha'vok'al)
«Et'eso avo'ontonik ti k'u yelan chavak'ik ta ilel ti ak'anoj abaike»

- Li tsebe (2-8)
Chal li k'usi la xvaychintae
Stsebetak Jerusalem (9)
«¿K'uxi ti mas lek k'ucha'al yan
viniketik li avuni k'anbil kereme?»
Li tsebe (10-16)
«Stuk no'ox jech li ta lajunmil
viniketike» (10)
- 6 Stsebetak Jerusalem (1)
Li tsebe (2, 3)
«Ja' yu'unun li kuni k'anbil kereme
xchi'uk ja' ku'un ek li kuni k'anbil
kereme» (3)
Li ajvalile (4-10)
«Toj k'upil aba k'ucha'al li Tirsae» (4)
Chich' alel li k'usi laj yal
li antsetike (10)
Li tsebe (11, 12)
Li ajvalile (xchi'uk yantik) (13 sbavok'al)
Li tsebe (13 xcha'vok'al)
Li ajvalile (xchi'uk yantik) (13 yoxvok'al)
- 7 Li ajvalile (1-9 sbavok'al)
K'anbil tseb, toj k'upil aba,
toj jun avutsil (6)

- Li tsebe (9 xcha'vok'al k'alal ta 13)
«Ja' yu'unun li kuni k'anbil kereme
xchi'uk vo'on no'ox ti tsk'anun
tajeke» (10)
- 8 Li tsebe (1-4)
«Ati ja'uk jbankilote» (1)
- SUT TAL LI JSULEM TSEBE, VINAJ TI TUK' YAK'OJ
SBAE (8:5-14)
- 8 Li sbankiltak tsebe (5 sbavok'al)
¿Buch'u ti smeyoj tal li yuni k'anbil
kereme?
Li tsebe (5 xcha'vok'al k'alal ta 7)
«Li k'anelale tsots tajeke jech k'ucha'al
li lajelale» (6)
Li sbankiltak tsebe (8, 9)
«Mi ja' jun muro li kixleltike»;
«mi ja' jun ti' nae» (9)
Li tsebe (10-12)
«Ja'un jun muro» (10)
Li jchabichije (13)
Ak'bun ka'i yech'omal ave
Li tsebe (14)
«Anil xatal jech k'ucha'al gasela»

1 Li sk'ejimol Salomon^a ti mas
k'upil sbae:*

2 «Ak'o sts'uts'un* li avee,
yu'un toj ech' xa no'ox lek
ti k'u yelan chavak' ta ilel
ti ak'anojune, ja' xkom to
slekil li vinoe.^b

3 K'upil sba smuil li aperfume-
take.^c

Li abie xko'olaj k'ucha'al muil
aseite k'alal chich' malele.^d
Jech oxal, sk'anojot
li tsebetike.

4 Ik'un batel;* anilajkutik ba-
tel.

¡Yu'un laj yik'un xa ochel ta
yutil skuartotak li ajvalile!
Muyubajkutik xchi'uk jmojuk
xkuxet ko'ontontik.

KAP. 1

a 1Re 4:29, 32

b Kan 4:10

c Pr 27:9
Ekl 9:8
Kan 5:5

d Ekl 7:1

Kolumna 2

a Sl 120:5
Ese 27:21

Ja' mas jlo'iltatik* ti k'uxi
chavak' ta ilel ti ak'anojune,
ja' mu sta li vinoe.

Jech oxal, sk'anojikut.*[#]

5 Stsebetak Jerusalem, yamal*
tsebun, pe k'upil jba
jech k'ucha'al li karpanaetik
ta Kedare^a xchi'uk jech k'u-
cha'al li spok'al skarpana^b
Salomone.

6 Mu xak'elikun tajeke ta skoj
ti yamal* tsebune,
yu'un k'ak'emun ta k'ak'al.
Ilinik ta jtojolal li skeremtak
jme'e;

la sva'anikun ta sk'elet ti bu
ts'unajtik uvae,
pe ja' mu'yuk la jk'el ti bu
jts'unoj j-uva jtuke.

1:1 *O «ti mas leke». 1:2 *O «sbu-
ts'un; sts'uts'unun». 1:4 *Literal «No-
pajesun ta atojolal».

b Eks 36:14

1:4 *O «jk'upil k'optatik». [#]Ja' xkaltik,
li tsebetike. 1:5, 6 *Literal «ik'al». O
«tsajal».

- 7 Vo'ot ti jk'anojot tajeke, alburn bu chbat avak' ve'uk li achijtake,^a bu chavak'be xkux yo'onton li ta o'lol k'ak'ale. Alburn sventa mu teuk xbat jsa'ot ti bu chchabi xchijtak li achi'iltake ti xiko'olaj xa k'ucha'al jun ants ti xpixoj sat ta pok'e».*
- 8 «Vo'ot ti mas k'upil aba ta yan antsetike, mi mu xana' bu chabate, ja' ts'aklio batel li yav yok chijetike xchi'uk bat ak'o ve'uk ach'iom tentsuntak li ta xokon skarpana jchabichijetike».
- 9 «Kuni k'anbil tseb, ta jko'olotasot ta jkot me' ka'* ti tsnitbe skareta faraone.^b
- 10 Alak' sba xokon asat ta skoj ti k'upiltasbile,* k'upil sba ta nats'iletik li anuk'e.
- 11 Ta jpastik xoj ajol ta oro ti nap'anbil splataile».
- 12 «K'alal te chotol ta yeloval set-set mexa li ajvalile, chlok' batel smuil li jperfumee.*^c
- 13 Li kuni k'anbil kereme xko'olaj chkil k'ucha'al jun volsa muil mirra^d ti te oy ta sti' ko'onton ta ak'obaltike.
- 14 Li kuni k'anbil kereme xko'olaj chkil k'ucha'al jchex alenya nichim^e ti te xchi' ti bu ts'unajtik uva ta En-Guedie».^f
- 15 «jK'elavil!, kuni k'anbil tseb, toj k'upil aba. jK'elavil! Toj k'upil aba. Li sbek' asate xko'olaj k'ucha'al sbek' sat paloma».^g
- 16 «jK'elavil!, kuni k'anbil kerem, toj k'upil aba* xchi'uk jun avutsil.^h

1:7 *O «ta pok' sventa at-o'ontone». 1:9 *O «sme' jka'». 1:10 *O ja' van sk'oplal «li xpech'benal ajole». 1:12 *Literal «li jnardo». 1:16 *O «alak' aba».

KAP. 1

a Kan 6:3

b 1Re 10:28
2Kr 1:16, 17
Kan 6:4

c Kan 4:13, 14

d Eks 30:23, 25
Est 2:12
Sl 45:8
Kan 4:6
Kan 5:13

e Kan 4:13

f Jos 15:20, 62
1Sa 23:29
2Kr 20:2g Kan 4:1
Kan 5:2

h Kan 5:10

Kolumna 2

KAP. 2

a Kan 2:16

b 1Sa 30:11, 12

c Kan 8:3

d 2Sa 2:18

e Kan 3:5
Kan 8:4

Ja' k'otem ta jtemtik* li yanal te'etike.

- 17 Li sts'amte'altak jnatike* ja' sedro te', li ste'eltak sjol jnatike ja' ebreno te'.

2 »Xiko'olaj no'ox k'ucha'al asafan nichim ta stenlejaltik ti' nab, jun lirio nichim ta stenlejaltik».^a

- 2 «Li kuni k'anbil tseb ti te oy ta stojolal li tsebetike xko'olaj k'ucha'al lirio nichim ti te oy ta ch'ixtikaltike».
- 3 «Li kuni k'anbil kerem ti te oy ta stojolal li keremetike xko'olaj k'ucha'al ste'el mantsana ti te oy ta te'tikaltike. Oy tajek ta ko'onton chichoti ta yaxinal* xchi'uk lek chi' chka'i li sate.
- 4 Laj yik'un ochel li ta snail k'ine* xchi'uk skotolik laj yak'ik venta ti vo'on no'ox sk'anojune.
- 5 Ak'beikun pan ti pasbil ta takin sat uva^b sventa xitsatsub-oe; ak'beikun mantsana sventa xak'bun kupal, yu'un ipun ta skoj ti oy buch'u jk'anoje.
- 6 Li sts'etk'obe* xk'echoj li jole xchi'uk ja' smeyojun li sbats'ik'obe.^c
- 7 Stsebetak Jerusalem, albeikun ta jamal ta stojolal li gaselaetik^d o li me' te'tikalchijetik ta osiltike: mu xasujikun xchi'uk mu xatijik ko'onton sventa xik'anvan, ja' to mi jech ayan ta ko'onton jtuke.^e
- 8 jLaj ka' ti te xa xtal li kuni k'anbil kereme! jK'elavil! Le' xa xtale, te xa xmuy tal ta vitsetik,

1:16 *O «jvayebtik». 1:17 *O «jmuk'ta natike». 2:3 *O «skeoval». 2:4 *O «snail vino». 2:6 *O «surtok'obe».

xp'itomaj xa tal ta sba
bik'tal vitsetik.

- 9 Li kuni k'anbil kereme
xko'olaj k'ucha'al gasela,
xko'olaj k'ucha'al ch'iom
te'tikalchij.^a
Te va'al ta spat jmurotik,
te k'elvanem ochel ta
ventanaetik,
te nach'al ochel sat ta
srejailtak.
- 10 Xi chalbun li kuni k'anbil
kereme:
«Likan, kuni k'anbil tseb,
la' chi'inun, kuni k'upil tseb.
- 11 jK'elavil! Ech' xa li inviernoe.*
Ech' xa li yora vo'tike, jelav
xa batel.
- 12 Vok' xa tal li nichimetik ta
balumile.^b
k'ot xa yorail ti chich' tuch'-
bel sk'obtak^c li ste'el uvae
xchi'uk xka'itik xa chk'ejin ta
jlumaltik li tortolae.^d
- 13 Tok'onik xa li sba sat igoe;^e
yakal xa chnichin li ste'eltak
uvae xchi'uk xmuet chlok'
tal li yik'e.
Likan, kuni k'anbil tseb, la'.
La' chi'inun, kuni k'upil tseb.
- 14 Kuni paloma, lok'an talel ti
bu anak'oj* aba ta tayal
jomajtik ch'ene,^f
li ta sjavbenal tayal^g ch'ene.
Ak'bun jk'el li asate xchi'uk
ak'bun ka'i li yech'omal
avee,^g
yu'un k'upil sba li yech'omal
avee xchi'uk alak' sba^h
li apat axokone».
- 15 «Jtsaktik li vetetike,
jtsaktik li k'ox vetetik ti
tsokesik li ste'eltak uvae,
yu'un yakal xa chnichin».
- 16 «Ja' ku'un li kuni k'anbil kere-
me xchi'uk ja' yu'unun ek.ⁱ
Te tsk'el xchij^j ti bu oy li lirio
nichimetike.^k

2:11 * Ja' xkaltik, yorail siktik. O «li yorail
vo'tike». 2:12 * O «puruvoke». 2:14
* O «amuko». # O «likil».

KAP. 2

a Kan 2:17
Kan 8:14

b Kan 6:11

c Is 18:5
Jn 15:2

d Jer 8:7

e Is 28:4
Na 3:12

f Kan 5:2
Jer 48:28

g Kan 8:13

h Kan 1:5
Kan 6:10

i Kan 7:10

j Kan 1:7

k Kan 2:1
Kan 6:3

Kolumna 2

a 2Sa 2:18

b Kan 2:9
Kan 8:14

KAP. 3

c Kan 1:7

d Kan 5:6

e Kan 5:7

f Kan 8:2

g Kan 2:7
Kan 8:4

- 17 Kuni k'anbil kerem, yo' to
mu xtal ik' li ta k'ak'altike
xchi'uk yo' to mu xch'ay
batel li axinale.*
sutan tal ta anil,
jech k'ucha'al li gasela^a o li
ch'iom te'tikalchij^b ti te oy li
ta vitsetik ti xch'akojutike.[#]

3 »K'alal te oyun ta jtem* ta
ak'obaltike,

la jsa' li buch'u jk'anoje,^c
la jsa', pe mu'yuk la jta.^d

- 2 Chilik batel xchi'uk chbat
jxan li jteklume;
chbat jxan li kayetike
xchi'uk li ch'ivitetike,*
ak'beikun jsa' li buch'u
jk'anoje.

La jsa', pe mu'yuk la jta.

- 3 Te la staikun li jchabivane-
jetik k'alal ja'o yakalik ta
xanel li jteklume,^e va'un
xi la jak'beike:

«¿Mi oy bu laj avilik li buch'u
jk'anoje?».

- 4 Naka to'ox li-ech' batel ti bu
oy jchabivanejetik
K'alal la jta li buch'u jk'anoje.
Tsots la jnit xchi'uk mu xa
jk'an jkolta,
ja' to ti la jtik' ochel li ta sna
jme'e,^f

li ta yutil to skuarto ti bu lik
xchi'inun li jme'e.

- 5 Stsebetak Jerusalem, albei-
kun ta jamal ta stojolal
li gaselaetik o li me' te'tikal-
chijetik ta osiltike:

mu xasujukun xchi'uk mu
xatijik ko'onton sventa
xik'anvan, ja' to mi jech
ayan ta ko'onton jtuke.^g

- 6 «¿K'usi xa no'ox ti le' xa xmuy
talel ta takixokol balumil
ti xko'olaj k'ucha'al ch'aail*
ti xtomet muyeje,

2:17 * O «li keovale». # O ja' van sk'o-
plal «li ta vitsetik ti javemike». O «li ta
vitsetik ta Betere». 3:1 * O «jvayeb».
3:2 * O «ti bu oy ep krixchanoetike».
3:6 * O «ch'ayil».

ti muibtasbil ta mirra xchi'uk
ta sakil pome,*

ti muibtasbil ta jeltos mul
perfumeetik ti chchon
jp'olmajele?»^a

7 «jK'elavil! Ja' li xkuchobil*
Salomone.

Te joyol 60 ta vo' tsatsal
viniketik,
ja' li tsatsal viniketik ta
Israele,^b

8 yich'oj s-espadaik skotolik,
chanemik lek ta pask'op
skotolik,
chukul lek ta xokonik
s-espadaik
sventa xchabi sbaik ta skoj
li k'usitik xibalik sba ta
ak'obaltike».

9 «Ja' li xkuchobil* ajvalil
Salomon ti la spas
ta te'etik ti likem tal ta
Libanoe.^c

10 Li yoyaltake ta plata la
spasbe,
li skiklebale pasbil ta oro.
Li xchotlebale pasbil ta
tsots* ti bonbil ta kuxul
moradoe;
li ta yute lek la sk'upiltasik
li stsebetak Jerusalem ta skoj
ti k'anvanemike».

11 «Stsebetak Sion, lok'anik tal,
k'elik lek li ajvalil Salomon
ti xojj ta sjol li korona sven-
ta nupunel* ti pasbat yu'un
sme^d

li ta sk'ak'alil snupunele,
k'alal xmuyubaj tajek
yo'ontone».

4 «jK'elavil!, kuni k'anbil tseb,
toj k'upil aba.

jK'elavil! Toj k'upil aba.

Li sbek' asat ti pixil ta pok'e
xko'olaj k'ucha'al sbek' sat
paloma.

3:6; 4:6 *K'elo Glosario, *sakil pom*.
3:7, 9 *Ja' jun chotlebal ti lek pixil ti ja'
chich' kuchel-o li buch'u tsots sk'oplale.
3:10 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan
chonbolometik. 3:11 *Taje ja' van jun
korona ti pasbil ta nichimetik o ta yanal-
tak te'e.

KAP. 3

a Eks 30:23, 24
Eks 30:34

b 1Re 9:22

c 1Re 5:8, 9

d 2Sa 12:24
Pr 4:3

Kolumna 2

KAP. 4

a Nu 32:1
Dt 3:12
Kan 6:5-7

b Kan 1:10

c Ne 3:25
Kan 7:4

d 2Sa 8:7
2Re 11:10

e Kan 7:3

f Ekl 2:5

g Kan 4:1

Li stsotsil ajole xko'olaj
k'ucha'al jtsop tentsunetik
ti xk'ietik* yalel tal ta anil ta
vitstikaltik Galaade.^a

2 Li stanaltak avee xko'olaj
k'ucha'al jtsop chijetik ti ja'
to laj yich' lok'bel stsotsile,
ti ja' to laj yich'ik pokele,
naka vach vok'em li yolike
xchi'uk mi jkotuk ch'ayem
li yalabike.

3 Li yanal avee* xko'olaj
k'ucha'al no ti lek kuxul
stsajale
xchi'uk toj ech' xa no'ox jun
yutsil ta a'iel li ak'opojele.
Li xokon asat ti pixil ta pok'e
xko'olaj k'ucha'al jxet^b
granada.^a

4 Li anuk'e^b xko'olaj k'ucha'al
li tayal k'elob osil yu'un
David^c

ti pasbil ta latsbil tone,
ti te t'uyajtik* jmil
eskudoetike,[#]
skotol li set-set eskudoetik
ti ja' yu'unik li tsatsal
viniketike.^d

5 Li achu'e xko'olaj k'ucha'al
cha'kot te'tikalchij
ti ja' xvachtak li gaselae,^e
ti te chve'ik ti bu oy li lirio
nichimetike».

6 «Yo' to mu xtal ik' li ta k'a-
k'altike xchi'uk yo' to mu
xch'ay batel li axinale,[#]
chibat li ta vits ti bu oy
mirrae

xchi'uk li ta bik'tal vits ti bu
oy sakil pome».^{*,f}

7 «Kuni k'anbil tseb, soles k'upil
aba ajunlej,^g
mu'yuk achopolil jset'uk.*

8 Kuni lekom,* la' chi'inun,
yalan tal te ta Libano,

4:1 *O «stsopetik». 4:3 *O «spak'al
avee». #O «jov». ^Ja' jtos sat te' ti
lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'-
al mantsanae. 4:4 *O «jok'ajtik; jipaj-
tik». #O «makobbaitetike». 4:6 #O
«li keovale». 4:7 *O «jutebuk». 4:8
*O «elom».

la' chi'inun, yalan tal te ta
Libano.^a

Yalan tal te ta jol vits
Amana.*

te to xalik tal li ta jol vits Se-
nire, li ta jol vits Ermone,^b
te to xalik tal ti bu oy
li xch'en leonetike, te to
xalik tal li ta vitsetik ti bu
oy leopardoetike.

- 9 Kuni ixlel, kuni lekom,* la
alo'labun xa ko'onton.^c
Ta jun no'ox velta la ak'elun
toj k'otelot ta ko'onton,
ta jp'ej no'ox avuni nats' k'upij
ko'onton avu'un.

- 10 Kuni ixlel, kuni lekom,*
jtoj ech' xa no'ox lek ti k'u
yelan chavak' ta ilel ti
ak'anojune!^d
jToj ech' xa no'ox lek ti k'u
yelan chavak' ta ilel ti
ak'anojune, ja' xkom to
slekil li vinoe^e

xchi'uk toj ech' xa no'ox
lek smuil li aperfume, ja'
xkom to smuil li yan muil
ts'i'leletike!^f

- 11 Kuni lekom,* te tsts'uj lok'el
tal bats'i pom^g li ta yanal
avee.^h

Li avok'e^h xko'olaj k'ucha'al
leche xchi'uk pom,
li smuil ak'u' apok'e xko'olaj
k'ucha'al li smuil te'etik ta
Libanoe.

- 12 Li kuni ixlele, li kuni lekome*
xko'olaj k'ucha'al nichimal-
tik ti lek joybile,
jech k'ucha'al nichimaltik ti
lek joybile, jun nio' ti lek
makale.

- 13 Xako'olaj k'ucha'al li ste'eltak
granada* ta jun nichimaltik
ti pim tajek sat li ta
sk'obk'obtate,
te oy ti bu mas k'upilik

4:8 *O «ta jol vitstikaltik ta yeloval Li-
bano». 4:9-11; 5:1 *O «elom». 4:11
#O «spak'al avee». 4:12 *O «elome».
4:13 *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral
ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

KAP. 4

a Dt 3:25

b Dt 3:8, 9
Sl 133:3

c Pr 5:18, 19

d Kan 7:12

e Kan 1:2, 4

f Est 2:12
Kan 1:12

g Pr 16:24

h Kan 5:1

Kolumna 2

a Jn 12:3

b Is 43:24

c Pr 7:17

d Sl 45:8

e Eks 30:23, 24
Eks 30:34
Ese 27:2, 22

f Jer 18:14

KAP. 5

g Kan 4:16

h Kan 4:13, 14

i Kan 4:11

j Kan 1:2

k Kan 3:1

sba sate, li alenya nichime
xchi'uk li nardo nichime,

- 14 li nardo nichime,^a li asafan
nichime, li vale' ti mu yik'e^b
xchi'uk li kanelae^c
xchi'uk oy ep ta tos ste'eltak
sakil pom, mirra xchi'uk
aloe,^{*d}

te oy xtok skotol li parfume-
tik ti mas lekike.^e

- 15 Ja'ot jun nio' ta nichimaltik,
jun sposoal vo' ti stak'
uch'ele
xchi'uk uk'umetik ti chlik
talel yok ta Libanoe.^f

- 16 Ik' ta norte, julavan,
ik' ta sur, ochan tal,
k'un'kun xavuch'ta* tal
li nichimaltik ku'un
sventa xpuk batel li smuile».
«Ak'o ochuk ta nichimaltik
yu'un li kuni k'anbil kereme
xchi'uk ak'o slobe li sat te'etik
ti mas lekike».

- 5 «Kuni ixlel, kuni lekom,*
ochemun xa li ta nichimaltik
ku'une.^g

La jtsob li jmirrae xchi'uk
li muil ts'i'leletik ku'une.^h

Laj xa jlo' li jpom ti tsts'uj
yalel tal ta snae;

laj xa kuch' li jvinoe xchi'uk
li jlechee.ⁱ

«jKuni amigotak, ve'anik!
jUch'bolajanik xchi'uk et'eso
avo'ontonik ti k'u yelan
chavak'ik ta ilel ti ak'anoj
abaik!».^j

- 2 «Vayemun, pe ja' julavem
li ko'ontone.^k

jXka'i ti xk'ojk'un li kuni
k'anbil kereme!

jKuni ixlel, kuni k'anbil tseb,
la' jambun,

kuni paloma ti mu jset'uk*
achopolile!

Yu'un t'uxul xa ta ts'ujul
li jole,

4:14 *Ja' sbi jtek' te' ti lek xmuete. K'alal
ja'o ts'ibaj li Vivliae, tstunesik k'ucha-
al parfume. 4:16 *O «xajuch'ta». 5:2
*O «jutebuk».

t'uxul xa stsotsil jol li ta job
osil ta ak'obaltike». ^a

- 3** Jlok'oj xa li jnatil k'u' ti
ch'abal sk'obe.
¿Mi ta to van jlaj yan velta?
Jpokoj xa li kakane.
¿Mi ta to van xkik'ubtas yan
velta?
- 4** Li kuni k'anbil kereme la
slok'es sk'ob ti bu sjamobil
ti' nae,
va'un xp'itp'un xa kom
li ko'ontone.
- 5** Lik jambe ti' na li kuni k'anbil
kereme;
ts'uj yalel mirra li ta jk'obe
xchi'uk ts'uj yalel s-aseiteal
mirra ta sni' jk'ob,
va'un te k'ot ta sba li sjamobil
ti' nae.
- 6** La jambe li kuni k'anbil
kereme,
pe sut xa ox batel li
kuni k'anbil kereme,
batem xa ox.
Chopol tajek laj ka'i jba k'alal
bate.
La jsa', pe mu'yuk bu la jta. ^b
Laj kapta, pe mu'yuk bu la
stak'bun.
- 7** La staikun li jchabivanejetik
k'alal ja'o yakalik ta xanel
li jteklume.
La smajikun xchi'uk la
syayijesikun.
Li jchabiej muroetike la
spojbeikun li jmochibe.
- 8** Stsebetak Jerusalem,
albeikun ta jamal:
mi oy bu la ataik li kuni
k'anbil kereme,
albeik ti ipun ta skoj
ti jk'anoje».
- 9** «¿K'uxi ti mas lek k'ucha'al
yan viniketik li avuni
k'anbil kereme,
vo'ot ti mas k'upil aba ta yan
antsetike?
¿K'uxi ti mas lek k'ucha'al
yan viniketik li avuni
k'anbil kereme,
ti chavalbunkutik ti oyuk
k'usi xkalkutik ta jamale?».

KAP. 5

a Lu 2:8

b Kan 3:1, 3

Kolumna 2

a Kan 6:2

b Kan 1:13

c Sl 92:12

d Kan 2:3

- 10** «Li kuni k'anbil kereme toj
alak' sba xchi'uk chakvo-
xan* no'ox,
stuk no'ox jech li ta lajunmil
viniketike.
- 11** Li sjole toj k'upil sba jech
k'ucha'al li bats'i lekil oroe.
Li stsotsil sjole xko'olaj
k'ucha'al yanaltak xan
ti xni'lajete,*
lek ik'ts'ujan jech k'ucha'al joj
mut.
- 12** Li sbek'tak sate xko'olaj
k'ucha'al palomaetik ti
te oy ta xokon uk'um
ti te ch-atinik ta lechee,
ti te kotajtk ta xokon tanke
ti noj lek ya'lele.
- 13** Li xokon sate xko'olaj k'ucha'-
al muil ts'i'leletik ti te oy ta
yavile, ^a
xko'olaj k'ucha'al epal muil
vomoletik.
Li yanal yee* xko'olaj k'ucha'-
al lirio nichimetik ti sts'uj-
ts'un chlok' tal s-aseiteal
mirrae. ^b
- 14** Li sni'tak sk'obe ja' oro.
Li sni'tak yich'ake ja'
krisolito ton.
Li xch'ute ja' ch'ulbil marfil
ti pixil ta safiro tone.
- 15** Li yakantake ja' oyetik
ti pasbil ta marmol ti
ja' lekil oro li snaklebe.
Li spat xokone xko'olaj
k'ucha'al li Libanoe,
xko'olaj k'ucha'al sedro
te'^c ti stuk no'ox jech.
- 16** Li yanal yee* lek chi' k'ucha'al
li pome
xchi'uk skotol no'ox lek chkil
ti k'u yelane. ^d
Stsebetak Jerusalem, taje ja'
li buch'u jk'anoje, ja' li kuni
k'anbil kereme».
- 6** «¿Bu bat li avuni k'anbil
kereme,
vo'ot ti mas k'upil aba ta
yan antsetike?

5:10 *O «xkuxoj; t'ujom». 5:11 *O ja'
van sk'oplal «jujuchoj sat xan». O «xne-
lajete». 5:13, 16 *O «spak'al yee».

- ¿Bu beal la stam batel
li avuni k'anbil kereme?
Chbat jchi'inotkutik ta sa'el».
- 2 «Li kuni k'anbil kereme yal
batel li ta nichimaltik
yu'une,
ti bu oy yav li muil
ts'i'leletike,
sventa xchabi xchijtak
li ta nichimaltike
xchi'uk sventa stsob lirio
nichimetik.^a
- 3 Ja' yu'unun li kuni k'anbil
kereme
xchi'uk ja' ku'un ek li kuni
k'anbil kereme,^b
te tsk'el xchij ti bu oy li lirio
nichimetike».^c
- 4 «Kuni k'anbil tseb,^d toj k'upil
aba k'ucha'al li Tirsae,^{*e}
toj alak' aba k'ucha'al
li Jerusalene,^f
toj labal aba k'ucha'al
soltaroetik ti chapalik
xa sventa pask'ope.^g
- 5 Mu xa xak'elun,^h
yu'un mu xa jna' k'usi ta jpas
yu'un li sbek' avuni sate.
Li stsotsil ajole xko'olaj
k'ucha'al jtsop tentsunetik
ti xk'ietik* yalel tal ta anil ta
yalebaltik yu'un Galaade.ⁱ
- 6 Li stanaltak avee xko'olaj
k'ucha'al jtsop chijetik
ti ja' to laj yich'ik pokele,
naka vach vok'em li yolike
xchi'uk mi jkotuk ch'ayem
li yalabike.
- 7 Li xokon asat ti pixil ta pok'e
xko'olaj k'ucha'al jxet**
granada.[#]
- 8 Ak'o mi oy 60 ta vo' me'
ajvaliletik,
ak'o mi oy 80 ta vo' ts'akal
ajnilaletik
xchi'uk ak'o mi mu albjuk
yepal li tsebetike,^j

6:4 *O «li K'upil sba Jteklume». 6:5
*O «stsopetik». 6:7 *O «jov». 6:7, 11
#Ja' jtos sat te' ti lek tsaj skoloral ti
xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

KAP. 6

a Kan 1:7
Kan 2:16

b Kan 7:10

c Kan 2:16

d Kan 1:9

e 1Re 14:17
1Re 15:33

f Sl 48:2

g Kan 6:10

h Kan 1:15
Kan 4:9
Kan 7:4

i Kan 4:1-3

j 1Re 11:1

Kolumna 2

a Kan 2:14

b Kan 6:4

c Ekl 2:5

d Kan 1:6

- 9 pe jun no'ox li kuni paloma^a ti
mu'yuk jset'uk* xchopolile.
Stuk no'ox jech ilbil yu'un
li sme'e.
Ja' no'ox stuk k'anbil yu'un
li buch'u vok'esate.
K'alal chilik li tsebetike,
tslekil k'optaik;
li me' ajvaliletik xchi'uk
li ts'akal ajnilaletike ta
sk'upil k'optaik.
- 10 «¿Buch'u xa no'ox ti xojobi-
naj* jech k'ucha'al li k'ak'al
ti naka to chlok' talele,
ti toj k'upil sba k'ucha'al
luna[#] ti lek xa yije,
ti lek sak k'ucha'al li xjobal
k'ak'ale,
ti toj labal sba k'ucha'al
soltaroetik ti chapalik
xa sventa pask'ope?».^b
- 11 «Liyal batel li ta nichimaltik
ti bu oy li ste'eltak nuese*^c
sventa jk'el mi oy xa k'usi
ch'iem tal li ta stenlejalti-
ke,^Δ
sventa jk'el mi k'elomajem
xa tal^Ω li ste'el uvae,
sventa jk'el mi t'omem
xa xnich li ste'eltak
granada.[#]
- 12 Mu'yuk to'ox kak'oj venta,
pe ta skoj ti oy ta ko'onton
sk'e'el li k'usitik taje, te xa
ox oyun
ti bu oy skaretatak li jteklu-
mal ti lek xkoltavane».
- 13 «¿Jsulem tseb, sutan tal,
sutan tal!
¿Sutan tal, sutan tal,
yu'un ta jk'an ta jk'elotku-
tik!».
«¿K'u yu'un ti te ak'elajik-o
li jsulem tsebe?».^d
«¿Yu'un xko'olaj k'ucha'al li
j-ak'otetik ta Maanaime!».

6:9 *O «jutebuk». 6:10 *Literal «ti
chk'elvan yalel». [#]O «u». 6:11 *Taje
ja' jtos ste'el nues ti chchi' ta Israele.
^ΔO «beo'tik ta stenlejaltike». ^ΩO «mi
t'omem xa tal xnich».

- 7** «iTseb ti lek xana' xakolta-vane, soletoj k'upil sba li avakan ta axonobe!
Li xokontak yolon achuk-benale* xko'olaj k'ucha'al nats'iletik
ti ja' yabtel sk'ob li buch'utik xtojokib lek spasele.
- 2** Li amixik'e xko'olaj k'ucha'al uni set-set kopa.
Oyuk-o me svinoal ti lek kapbile.
Li ach'ute ja' jtsop trigo ti joybil ta lirio nichimetike.
- 3** Li achu'e xko'olaj k'ucha'al cha'kot te'tikalchij ti ja' xvachtak li gaselae.^a
- 4** Li anuk'e^b xko'olaj k'ucha'al jun tayal k'elob osil^c ti pasbil ta marfile.
Li sbek' asate^d xko'olaj k'ucha'al stankeal vo' ta Esbon^e
ti te ta xokon li ochebal ta Bat-Rabime.
Li ani'e xko'olaj k'ucha'al tayal k'elob osil ta Libano ti sk'elaj batel Damaskoe.
- 5** Li ajole toj k'upil sba jech k'ucha'al li Karmeloe,^f li stsotsil ajole^g xko'olaj k'ucha'al tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe.^h
Li ajvalile solet lo'labil-o[#] yo'onton ti k'u yelan k'un-k'un xk'iet li stsotsil ajole.
- 6** K'anbil tseb, itoj k'upil aba, toj jun avutsil, atuk xa no'ox jech k'ucha'al li yan k'usitik ti chich' k'upinele!
- 7** Li anatile xko'olaj k'ucha'al ste'el xan, li achu'e xko'olaj k'ucha'al jujuchoj sat xan.^{*i}
- 8** Xi laj kale: Chimuy li ta ste'el xane

7:1 *O «ach'ute». 7:5 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. #O «chukbil-o». 7:7 *Literal «datil».

KAP. 7

a Kan 4:5

b Kan 1:10

c Kan 4:4

d Kan 4:1

e Nu 21:25
Jos 21:8, 39

f Is 35:2

g Kan 6:5

h Est 8:15

i Kan 7:3
Kan 8:10

Kolumna 2

a Kan 2:16
Kan 6:3

b Kan 1:14

c Kan 2:13

d Kan 6:11

e Kan 1:2
Kan 4:10

f Je 30:14

g Kan 4:16

KAP. 8

h Kan 1:2

- sventa jtsak kikob li ta sk'obk'obtak ti bu oy sate».
- Ak'o ko'olajuk k'ucha'al jujuchoj uva li achu'e, ak'o ko'olajuk k'ucha'al smuil mantsana li yik' avee
- 9** xchi'uk ak'o ko'olajuk k'ucha'al lekil vino li avee». «Ak'o junuk yutsil xyal batel ta snuk' li kuni k'anbil kereme, ak'o junuk yutsil xyal batel ta sti'l ye li buch'utik chvayike.
- 10** Ja' yu'unun li kuni k'anbil kereme^a
xchi'uk vo'on no'ox ti tsk'anun tajeke.
- 11** La', kuni k'anbil kerem, batik li ta osiltike; bat jkux ko'ontontik ti bu oy li alenya nichimetike.^b
- 12** Sob xijlik batel, va'un batik ti bu ts'unajtik uvae sventa xbat jk'eltik mi k'elomajem xa tal* li ste'el uvae, mi t'omem xa tal li xniche^c xchi'uk mi chnichin xa li ste'eltak granadae.^{#d}
Te chkak'bot ta ilel ti jk'anojote.^e
- 13** Chpuk xa lok'el smuil li mandragoraetike,^{*f} oy ep ta tos lekil sat te'etik^g li ta xokon sti' jnatike. Oy ach' sat te'etik xchi'uk takin sat te'etik,[#] kuni k'anbil kerem, vo'ot jke'ojbot.
- 8** »iAti ja'uk jbankilote,* ti lajuk achu'unbe xchu'[#] li jme'e!
Va'un bi, ta jts'uts'ot^{△h} mi te la jtaot ta panae[®]
- 7:12 *O «mi t'omem xa tal xnich». # Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae. 7:13 *Ja' jtos ts'i'lel ti chak' sjol ti xko'olajtik k'ucha'al isak'e. #Literal «li sat te'etik ti vo'ne xa k'e'ajjtike». 8:1 *O «xi'melote». #O «xchu'untasot». △O «jbut'sot; jts'uts'unot». ®O «pat nae».

- xchi'uk mu'yuk buch'u chopol
chilun jechuke.
- 2** Ti jechuke, ta jbeiltasot
batel,
ta jtik'ot ochel li ta sna jme'^a
ti ja' li buch'u la xchanubta-
sune.
Jechuke, chkak'bot avuch'
vino ti kapbil ta muil
ts'i'leletike
xchi'uk li ya'el granada*
ti ja' to pasbile.
- 3** Ti jechuke, ta xk'echbun jol
li ats'etk'obe*
xchi'uk ta smeyun
li abats'ik'obe.^b
- 4** Stsebetak Jerusalen,
albeikun ta jamal:
mu xasujikun xchi'uk mu
xatijik ko'onton sventa
xik'anvan, ja' to mi jech
ayan ta ko'onton jtuke».^c
- 5** «¿Buch'u ti le' xmuy tal ta
takixokol balumil
ti smeyoj tal li yuni k'anbil
kereme?».
«Te la jtijot ta yolon ste'el
mantsana.
Ja' te laj ya'ibe xk'uxul alajel
li ame'e,
ja' te lavok' yu'un.
- 6** Ak'un k'ucha'al seyo li ta
avo'ontone,
jech k'ucha'al seyo ta ak'ob,
yu'un li k'anelale tsots tajek
jech k'ucha'al li lajelale^d
xchi'uk li stuk'il o'ontonale
tsots tajek jech k'ucha'al
li Mukinale.*
Li k'anelal taje xko'olaj k'u-
cha'al sleb k'ok' ti xtiltune,[#]
ja' li sleb k'ok' yu'un
Jeovae.^{Δe}
- 7** Li vo' ti xyuk'lajete mu xtup'
yu'un li k'anelale^f

8:2 *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj sko-
loral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.
8:3 *O «asurtok'obe». 8:6 *O «Seo-
le», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un
krixchanoetike. K'elo Glosario, *muki-
nal*. #O «xloklune; xpulpune». ΔLite-
ral «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae.

KAP. 8

a Kan 3:4

b Kan 2:6

c Kan 2:7

Kan 3:5

d Jn 15:13

Ef 5:25

Ap 12:11

e Dt 4:24

1Jn 4:8

f 1Ko 13:8,13

Kolumna 2

a Ro 8:38, 39

b Kan 1:6

c Ekl 2:4

d Kan 1:6

Kan 6:11

e Kan 2:14

f Kan 2:9,17

xchi'uk mi ja'uk xkuch yu'un
batel li uk'umetike.^a

Mi oy junuk vinik ti chak'
skotol sk'ulejal ta sna ta
skoj li k'anelale,
mu'yuk lek chich' ilel ta
jyalel».*

- 8** «Oy jun jk'ox ixleltik^b
ti ch'abal to xchu'e.
¿K'usi van ta jpastik ta
stojolal li kixleltik
mi tal yich' k'anele?».
- 9** «Mi ja' jun muro li kixleltike,
ta to jva'anbetik muyel smak
sjol ta plata,
pe mi ja' jun ti' nae,
ta jk'uxtatik* lek ta pimil
tavla ta sedro te».
- 10** «Ja'un jun muro
xchi'uk li jchu'e xko'olaj
k'ucha'al taya' k'elob osil.
Jech xtok, li kuni k'anbil
kereme chak' venta stuk
ti jun no'ox ko'ontone.
- 11** Li Salomone oy sts'unoj
s-uva^c ta Baal-Amon.
Oy buch'utik laj yak'be komel
sk'el li s-uvae.
Ta jujuntal chich'beik tal
jmil ta sep plata ta sventa
li sate.
- 12** Salomon, li jmil ta sep platae
ja' avu'un atuk,
yan li chib siene ja' sventa
li buch'utik chchabiik uvae.
Pe oy bu jts'unoj j-uva ti ja'
no'ox ku'un jtuke».
- 13** «Vo'ot ti te nakalat ta
nichimaltike,^d
cha'iik yech'omal ave
li jchi'iltake.
Ak'bun ka'i ek».^e
- 14** «Kuni k'anbil kerem, sujo aba
xchi'uk anil xatal jech
k'ucha'al gasela,^f
jech k'ucha'al ch'iom
te'tikalchij
te ta vitsetik ti bu chchi'
muil ts'i'leletike».

8:7 *O ja' van sk'oplal «mu'yuk lek chich'
ilel ta jyalel li vinike». 8:9 *O «jtenu-
tik; jk'uxitik».

ISAIAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Jun totil ti tstoy sba xnich'nabtake (1-9)
Li Jeovae sp'ajoj ti mu'yuk ta sjunul
yo'onton ch-ich'vanik ta muk'e (10-17)
«Jchapantik li jk'optike» (18-20)
Li Sione chk'ot yan velta ta tuk'il
jtekum (21-31)
- 2 Li vits yu'un Jeovae chich' toyel
muyel (1-5)
«Tspasik ta jos li slansaike» (4)
Li ta sk'ak'alil Jeovae, chbik'taj
sk'oplalik li jtoybaetike (6-22)
- 3 Li jnitvanejetik ta Judae xtal xbat no'ox
yu'unik li krixchanoetike (1-15)
Chich'ik chapanel li stsebetak Sion
ti tsts'u' sativanike (16-26)
- 4 Vukvo' antsetik ti jun no'ox smalalike (1)
Li k'usi chak' vok'uk li Jeovae jun
yutsil (2-6)
- 5 K'ejimol ta sventa ti bu sts'unoj s-uva
li Jeovae (1-7)
Vokoliletik chk'ot ta stojolal ti bu
sts'unoj s-uva li Jeovae (8-24)
Sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolal
li steklumale (25-30)
- 6 Li k'usi laj yak' ta ilel ta stemplo
li Jeovae (1-4)
Ch'ul, ch'ul, ch'ul li Jeovae (3)
Laj yich' lekubtasbel k'usi chlok' ta ye
li Isaiase (5-7)
Laj yich' ak'bel yabtel li Isaiase (8-10)
«jLi' oyun vo'one! jTakun batel!» (8)
«Kajval Jeova, ħbak'in to van ti jech
yelane?» (11-13)
- 7 Jun a'vej sventa li ajvalil Akase (1-9)
Sear-Jasub (3)
Li senyail Emanuele (10-17)
Li k'usitik tsnuptanik ta skoj ti mu'yuk
tuk' laj yak' sbaike (18-25)
- 8 Chtal tsakvanuk ta k'op li Asiriae (1-8)
«Maer-Salal-As-Bas» (1-4)
Mu xaxi'ik: jLi' oy ta jtojolaltik
li Diose! (9-17)
Li Isaias xchi'uk xnich'nabe xko'olajik
k'ucha'al senyailtak (18)
Jak'beik sk'oplal li mantale, ma'uk
li pukujetike (19-22)
- 9 Jun sakil osil li ta yosilal Galileae (1-7)
Chvok' li Bankilal
J-ak'-jun-o'ontonale (6, 7)
Laj yich' kontrainel yu'un Dios
li Israele (8-21)
- 10 Sye'oj sk'ob Dios ta skontranel
Israel (1-4)
Li Asiriae ja' li xvach'il sk'ak'al yo'onton
Diose (5-11)
Chich' kastigo li Asiriae (12-19)
Tsutik li skomenal snitilulal
Jakobe (20-27)
Chchapan Asiria li Diose (28-34)
- 11 Tuk' chventainvan li sk'elom
Jesee (1-10)
Li loboe ko'ol ta xnakiik xchi'uk
li ch'iom hije (6)
Li balumile chnoj ta krixchanoetik
ti xojtikanik li Jeovae (9)
Tsut ta steklumal li skomenale (11-16)
- 12 K'ejoj sventa stojel ta vokol (1-6)
«Ja' kupal li Jeovae xchi'uk
ja' ju'el li Jeovae» (2)
- 13 Li k'usi chk'ot ta stojolal
Babiloniae (1-22)
«jPo'ot xa li sk'ak'alil Jeovae!» (6)
Li jmediaetike tslajesik
li Babiloniae (17)
Mu'yuk xa chich'-o naklebinel
li Babiloniae (20)
- 14 Li Israele chnaki ta slumal stuk (1, 2)
Chich' labanel li ajvalil ta
Babiloniae (3-23)
Chp'aj yalel tal ta vinajel li k'anal
ti xojjobinaje (12)
Li sk'ob Jeovae ta sililin li j-asiria
krixchanoe (24-27)
A'vej ta sventa Filistea (28-32)
- 15 Jun a'vej ta sventa Moab (1-9)
- 16 Oy to yan a'vej ta sventa
Moab (1-14)
- 17 Jun a'vej ta sventa Damasko (1-11)
Ta tsakatik ta utel yu'un Jeova
li muk'tik lumetike (12-14)
- 18 Jun a'vej ta sventa Etiopia (1-7)

- 19 Jun a'vej ta sventa Ejipto (1-15)
Li Ejiptoe ta xojtikin li Jeovae (16-25)
Jun skajleb smoton Jeova ta
Ejipto (19)
- 20 Senyail ta sventa Ejipto xchi'uk
Etiopia (1-6)
- 21 «Jun a'vej ta sventa li nab ta takixokol
balumile» (1-10)
Te to chk'elvan tal ta tayal k'elob
osil (8)
«jLom xa li Babiloniae!» (9)
Jun a'vej ta sventa li Dumae xchi'uk li
stenlejaltik takixokol balumile (11-17)
«JK'el-osil ta toyol, ġmi jal to sk'an
x-ech' li ak'obale?» (11)
- 22 «Jun a'vej ta sventa li stenlejaltik ti bu
ep k'usitik chak' ta ilel Diose» (1-14)
Sebna ti ja' li jchabinae och xk'exol,
ja' li Eliakime (15-25)
Lok'olk'op ta sventa laux (23-25)
- 23 Jun a'vej ta sventa Tiro (1-18)
- 24 «Li Jeovae ta xokobtas
li jteklume» (1-23)
Li Jeovae k'ot xa ta Ajvalil ta Sion (23)
- 25 Tsta lekil bendisionetik li steklumal
Diose (1-12)
Muk'ta ve'el chak' Jeova ti oy epal
lekil vinoe (6)
Mu'yuk xa lajelal (8)
- 26 K'ejoj ta sventa spatobil o'ontonal
xchi'uk kolebal (1-21)
«Li Jeovae ja' li Muk'ta Ton ti te oy-o
sbatel osile» (4)
«Li jnakejetik ta balumile ta xchanik
ta sventa li tuk'ilale» (9)
«Ta xkuxiik li buch'utik chamem
avu'une» (19)
Ochan li ta yutil to akuartotake
xchi'uk nak'o aba (20)
- 27 Chmilat yu'un Jeova
li Leviatane (1)
K'ejoj sventa Israel ti xko'olaj k'ucha'al
ti bu ts'unbil uvae (2-13)
- 28 jAbol sba li jyakubeletik ta Efraine! (1-6)
Xtamlajetik li paleetik xchi'uk
j-alk'opetik ta Judae (7-13)
«Jpasojkutik trato xchi'uk
li Lajelale» (14-22)
Jp'ej ton ta chikin na ti ep sbalil
ta Sione (16)
- Li k'usi tpsas Jeova ti yan-o ta
k'elele (21)
Chich' ak'el ta ilel ti lek chtuk'ibtasvan
li Jeovae (23-29)
- 29 jAbol sba li Ariele! (1-16)
Chopol ti ta yeik no'ox ch-ich'vanik
ta muk'e (13)
Li buch'utik makal xchikinike ta xa'iik
xchi'uk li ma'satetike ta xilik
osil (17-24)
- 30 «Mu'yuk k'usi xtun-o ta jyalel li koltael
chak' Ejiptoe» (1-7)
Li krixchanoetike tsp'ajik li albil
k'opetike (8-14)
Chk'ot ta kipaltik k'alal jpatoj
ko'ontontik ta stojolal Diose (15-17)
Li Jeovae chak' ta ilel slekil yo'onton
ta stojolal steklumal (18-26)
Li Muk'ul Jchanubtasvanej
Jeovae (20)
«Li' me li bee» (21)
Li Jeovae chak'be kastigo
li Asiriae (27-33)
- 31 Chlik tal ta stojolal Dios li melel
koltaele, ma'uk ta stojolal
krixchanoetik (1-9)
Li ska'ik j-ejiptoetike ja'ik no'ox
bek'et (3)
- 32 Jun ajvalil xchi'uk bankilaletik ti tuk' lek
chventainvanike (1-8)
Chich'ik p'ijubtasel li antsetik ti ja' no'ox
tspasik li k'usi xal yo'ontonike (9-14)
Li bendisionetik chich' tael k'alal mi laj
yak' tal s-espiritu li Diose (15-20)
- 33 Chapanel xchi'uk spatobil yo'onton
li buch'utik tuk'ike (1-24)
Li Jeovae ja' Jchapanvanej, ja'
J-ak'mantal xchi'uk ja'
Ajvalil (22)
Mu'yuk buch'u xi chale:
«Toj ipun» (24)
- 34 Li Jeovae tsparkbe sutel li muk'tik
lumetike (1-4)
Mu'yuk k'usi chkom li ta Edome (5-17)
- 35 Chcha'ta yav li paraisoe (1-7)
«Chjam satik li ma'satetike
xchi'uk chjam xchikinik
li pak'chikinetike» (5)
Sbe li Buch'utik Ch'ulik ti yich'ojik
cha'manele (8-10)

- 36 Li Senakeribe chbat sstak ta k'op
li Judae (1-3)
Li rabsakee chchopol k'opta
li Jeovae (4-22)
- 37 Li Esekiasse la sk'anbe koltael Dios
ta stojolal Isaias (1-7)
Li Senakeribe tsibtas li Jerusaleme (8-13)
Tspas orasion li Esekiasse (14-20)
Chal k'usi albat yu'un Dios
li Isaiasse (21-35)
Jun anjel la smil 185 mil
j-asiriaetik (36-38)
- 38 K'alal ipaj xchi'uk k'alal ech' yu'un
xchamel li Esekiasse (1-22)
K'ejin sventa tstoj ta vokol (10-20)
- 39 Li buch'utik la stak tal ajvalil ta
Babiloniae (1-8)
- 40 Chich'ik patbel yo'onton li steklumal
Diose (1-11)
Jun yech'omal eil ta takixokol
balumil (3-5)
Li smuk'ulal Diosse (12-31)
«Li muk'tik lumetike xko'olajik
k'ucha'al jp'aj uni vo' ta jun
valte» (15)
Li Diosse te nakal ta yak'ol li balumil
ti volvole (22)
Ta sk'opon ta sbi skotol
li k'analetike (26)
Mu sna' xlub li Diosse (28)
Mi la jpat ko'ontontik ta stojolal
Jeovae, chijtsatsub yan velta (29-31)
- 41 Jun tsatsal jpass'op ti te to chlik tal
ta slok'eb k'ak'ale (1-7)
Li Israele laj yich' t'ujel sventa xk'ot
ta yajtunel Dios (8-20)
«Li Abraan ti ja' kamigoe» (8)
Laj yich'ik ak'el ta preva li yan
diosetike (21-29)
- 42 Li yajtunel Dios xchi'uk li yabtele (1-9)
Ja' Jeova li jbie (8)
Jun ach' k'ejoj sventa xich' k'upil
k'optael li Jeovae (10-17)
Li Israele pak'chikin xchi'uk
ma'sat (18-25)
- 43 Li Jeovae ta stsob yan velta
li steklumale (1-7)
Chich'ik chapanel li diosetike (8-13)
«Vo'oxuk jtestigooxuk» (10, 12)
Kolik lok'el tal ta Babilonia (14-21)
«La' jchapan li jk'optike» (22-28)
- 44 Tsta bendision li jteklum ti t'ujbil
yu'un Diosse (1-5)
Ja' no'ox stuk Dios li Jeovae (6-8)
Mu'yuk sbalil li lok'oletik tspas
krixchanoe (9-20)
Li Jeovae ja' li Jcha'manvanej yu'un
Israele (21-23)
Chcha'ta yav ta skoj li Siroe (24-28)
- 45 Li Siroe laj yich' t'ujel sventa stsal
li Babiloniae (1-8)
Li ach'ele mu'yuk tstsak ta k'op
li Jpatp'ine (9-13)
Li muk'tik lumetike chak'ik venta ti
chi'inbilib yu'un Dios li Israele (14-17)
Xu' jpat ko'ontontik ta stojolal Dios ta
sventa li spasbentake xchi'uk li k'usi
chal ti chk'ot ta pasele (18-25)
Li balumile laj yich' meltsanel sventa
xich' naklebinel (18)
- 46 Li Dios yu'un Israele tskontrain
li diosetik ta Babiloniae (1-13)
Li Jeovae chal k'usi chk'ot ta pasel
ta ts'akal (10)
Jkot aguila te to chlik tal ta slok'eb
k'ak'al (11)
- 47 Chich' tsalel li Babiloniae (1-15)
Chvinaj ti mu k'usi xtunik-o
li jk'elk'analetike (13-15)
- 48 Laj yich' tuk'ibtasel xchi'uk sakubtasel
li Israele (1-11)
Li Jeovae oy k'usi tspas sventa
tskontrain li Babiloniae (12-16 sbavok'al)
Chich' tabel sbalil li chanubtasel chak'
Diose (16 xcha'vok'al k'alal ta 19)
«jLok'anik tal li ta Babiloniae!» (20-22)
- 49 Chich' ak'bel yabtel li yajtunel
Jeovae (1-12)
Chk'ot sakil osil ta stojolal
li muk'tik lumetike (6)
Spatobil yo'onton Israel (13-26)
- 50 Li smul Israele chak' vokoliletik (1-3)
Jun yajtunel Jeova ti jch'unej
mantale (4-11)
Li yok' xchi'uk xchikin li buch'u chich'
chanubtasele (4)
- 51 Li Sione chcha'meltsaj jech k'ucha'al
li nichimaltik Edene (1-8)
Li Sione chpatbat yo'onton yu'un
li Jpasvanej ti oy sju'ele (9-16)
Skopail sk'ak'al yo'onton Jeova (17-23)

- 52 «Sion, jjulavan!» (1-12)
 Toj k'upil sba yakan li buch'u chich'
 talel lekil a'yejetike (7)
 Li jk'el-osiletik ta toyole ko'ol ta
 x-avanik (8)
 Sk'an mu xik'ubtas sbaik li buch'utik
 chich'ik batel li k'usitik chtun ta sna
 Jeovae (11)
 Chich' toybel sk'oplal li yajtunel
 Jeovae (13-15)
 «Sok ta jyalet li sate» (14)
- 53 Li svokol, li slajel xchi'uk k'alal laj yich'
 mukel li yajtunel Jeovae (1-12)
 «Laj yich' p'ajel xchi'uk mu'yuk laj
 yich' k'anel» (3)
 Ta xkuch batel li chameletike xchi'uk
 li k'usitik k'ux chka'itike (4)
 «Laj yich' ik'el batel k'ucha'al jkot chij
 ti chich' milele» (7)
 «La xkuchbe batel smul epal
 krixchanoetik» (12)
- 54 Li Sion ti mu sna' x-alaje chil ep
 skeremtak (1-17)
 Li Sione ja' k'otem ta smalal
 li Jeovae (5)
 Li skeremtak Sione chchanubtasatik
 yu'un Jeova (13)
 Mi junuk abtejebal tstsalat li Sione (17)
- 55 Takel ta ik'el sventa matanal uch'bajel
 xchi'uk ve'el (1-5)
 Sa'ik Jeova xchi'uk li sk'op ti xu' jpat
 ko'ontontik yu'une (6-13)
 Mas toyol oy li sbe DiOSE, ja' mu sta
 li sbe krixchanoetike (8, 9)
 Li sk'op DiOSE persa chk'ot ta pasel
 skotol (10, 11)
- 56 Tsta bendision li jyanlumetike xchi'uk
 li kapon viniketike (1-8)
 Jp'ej na sventa spasobil orasion
 sventa skotol krixchanoetik (7)
 Jk'el-osiletik ta toyol ti ma'satetike,
 uma' ts'i'etik (9-12)
- 57 Li buch'u tuk' chak' sbae xchi'uk
 li buch'u tuk'e ta xchamik (1, 2)
 Chich' ak'el ta na'el ti chich' ta muk'
 yan diosetik li Israele (3-13)
 Chich' patbel yo'onton li buch'utik bik'it
 yak'oj sbaike (14-21)
 Li buch'utik toj chopolike xko'olajik
 k'ucha'al nab ti xyuk'lajete (20)
 «Mu'yuk jun yo'onton li buch'utik toj
 chopolike» (21)
- 58 Jeche' ayuno xchi'uk meel ayuno (1-12)
 Tsk'upinik xchabiel li savadoe (13, 14)
- 59 Li Israele ja' namajem-o ta stojolal Dios
 li smule (1-8)
 Jamal chal smulik (9-15 sbavok'al)
 Li Jeovae tspakbe sk'oplal li buch'utik
 tsutes yo'ontonike
 (15 xcha'vok'al k'alal ta 21)
- 60 Li yutsilal Jeovae chojobaj ta stojolal
 Sion (1-22)
 «Xko'olajik k'ucha'al paloma ti chbat
 ta snaike» (8)
 Li oroe chk'ot ta xk'exol li kovree (17)
 «Ti bu uni jutebe ta xk'otik ta
 jmil» (22)
- 61 Laj yich' t'ujel sventa xalbe sk'oplal lekil
 a'yejetik (1-11)
 «Li sjabilal ti chak' ta ilel slekil
 yo'onton Jeovae» (2)
 «Muk'ta te'etik sventa tuk'ilal» (3)
 Chkoltavan li jyanlumetike (5)
 Paleetik yu'un Jeova (6)
- 62 Oy xa ach' sbi li Sione (1-12)
- 63 Li Jeovae tspakbe sutel li muk'tik
 lumetike (1-6)
 Li tuk'il k'anelal laj yak' ta ilel Jeova
 ta vo'nee (7-14)
 Jun orasion ti chak' ta ilel ti sutesoj
 yo'ontone (15-19)
- 64 Ja' to chich' albel sk'oplal li orasion ti
 chak' ta ilel ti sutesoj yo'ontone (1-12)
 Jeova, «vo'ot Jpatvanejot
 ku'unikutik» (8)
- 65 Li Jeovae ta xchapan li buch'utik
 chich'ik ta muk' yan diosetike (1-16)
 Li dios yu'un Lekil Suertee xchi'uk
 li dios ti chal k'usi chk'ot ta pasel
 ta ts'akale (11)
 «Li kajtuneltake ta xve'ik» (13)
 «Ach' vinajel xchi'uk jun ach'
 balumil» (17-25)
 Sva'anel naetik; sts'unel
 uvaetik (21)
 «Mu jeche'uk no'ox ti tsots
 ch-abtejike» (23)
- 66 Li yich'el ta muk' DiOSE xchi'uk li yich'el
 ta muk' jeche' diosetike (1-6)
 Li Sion xchi'uk yalabe (7-17)
 Li jteklume stsoboj sbaik sventa xich'ik
 ta Dios ta Jerusalem (18-24)

1 Li ta sk'ak'alil Usias,^a Jotan,^b Akas^c xchi'uk Esekias^d ti ja'ik ajvaliletik ta Judae,^e li Isaias^{mf} ti ja' xnich'on Amose ak'bat yil yu'un Dios li k'usi chk'ot ta stojo-lal li Juda xchi'uk Jerusalene:

2 chikintao, vinajel, chikintao, balumil,^g

yu'un k'opoj xa li Jeovae:

«Jts'itesoj jnich'nabtak

xchi'uk jchanubtasojan,^h

pe li stukike la stoy sbaik ta jtojolal.ⁱ

3 Li jkot tot vakaxe xojtikin lek li jmanvanej yu'une xchi'uk li jkot vuroe sna' bu oy yavil sve'el ti ak'bil yu'un yajvale;

yan li Israele mi ja'uk

xojtikinun,^{*j}

li jteklumale mu xa'ibeik mi jset'uk^z smelolal».

4 ¡Toj abol sba li jsa'mulil

jteklume,^k

li jteklum ti ep tajak sa'oj spaltaile,^{*}

li snitilulal viniketik ti toj chopolike, li alab nich'nabi-letik ti soles sokemike!

La skomtsanik li Jeovae,^l

mu'yuk la stsakik ta venta li Ch'ul Dios yu'un Israele, la svalopatinik komel.

5 ¿Bu xa jotukal abek'talik ta xavich'ik majel mi mas to la atoy abaik tajeke?^m

Ip spejel li ajolike

xchi'uk ip sjunlej li avo'ontonike.ⁿ

6 Ta xlik ta xpach'omal avakanik k'alal to ta ajollik, mi ja'uk jutebuk ti bu ch'abal ip avu'unike.

Oy ayayijemalik, yoxik no'ox abek'talik xchi'uk silajtik no'ox abek'talik,

mu'yuk yich'oj poxtael* mi ja'uk yich'oj pixel xchi'uk

KAP. 1

a 2Kr 26:22
ls 6:1

b 2Kr 27:1, 2

c 2Kr 28:1

d 2Kr 29:1, 2
2Kr 32:20

e Mt 1:9

f 2Kr 32:32

g Sl 50:4

h Dt 1:31

i Dt 4:25, 26
Ese 20:8

j Os 4:6

k Da 9:11

l Dt 31:16
Jer 2:5

m Jer 5:3

n Ne 9:34, 35
Da 9:8

Kolumna 2

a Lu 10:34

b Dt 28:33, 63

c 2Re 18:11

d 2Re 18:13, 14
ls 8:7, 8

e Je 19:24, 25
Dt 29:22, 23
Ro 9:29

f Je 13:13
ls 3:8, 9

g Dt 32:32
Jud 7

h 1Sa 15:22
Pr 15:8
Os 6:6
Mik 6:7

i Eks 29:38

j Le 3:14-16

k Le 17:11

l Le 4:18, 21

m Le 16:5

n Dt 16:16

mu'yuk yich'oj k'unibtasel ta aseite.^a

7 Mu'yuk k'usi x-ayan li ta alumalike.

Li ateklumalike yich'oj chik'el ta k'ok'.

Te ak'elajok la slajesik jyanlumetik li k'usi chlok' ta avosilike.^b

Xko'olaj k'ucha'al takixokol balumil kom yu'unik li jyanlumetike.^c

8 Li stseb Sione jech kom k'ucha'al nak'obbail*

ti bu ts'unbil uvae,

xko'olaj k'ucha'al vakaxna^z ta osiltik ti bu ts'unajitik pepinoe,

xko'olaj k'ucha'al jteklum ti joyobtable.^d

9 Ti manchukuk laj yak' oyuk buch'u kuxul xkom li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,^{*}

lijkotutik k'ucha'al Sodoma ti jechuke

xchi'uk jech lijkomutik k'ucha'al Gomorra ti jechuke.^e

10 Jpasmantaletik* ta Sodoma,^f chikintabeik li sk'op Jeovae.

Jteklum Gomorra,^g ts'et chikintaik li smantal^z Jdioskutike.

11 Xi chal li Jeovae: «¿K'usi sbalil ta jtabe li epal milbil matanal chavak'ike?^h

Ta'lo xa ka'i li tot chijetik ti chavak'ik ta chik'bil mata-naletike' xchi'uk li xepu'al jup'em chonbolometike,ⁱ

mu jk'upin li xch'ich'el^k ch'iom tot vakaxetike,^l li xch'ich'el ch'iom chijetike xchi'uk li xch'ich'el tentsunetike.^m

12 K'alal chtal ava'an abaik ta jtojolale,ⁿ

1:1 *Ja' sk'an xal 'ja' chkoltavan li Jeovae. 1:3 *O «mi ja'uk xojtikin li yajvale». *O «jutebuk». 1:4 *O «xchopolile». 1:6 *Literal «pits'el».

1:8 *O «axibalna». *O «oyalna». 1:9 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 1:10 *O «Ajvaliletik». *O «chanubtasel yu'un».

¿buch'u laj yalboxuk ti
xatalike,
ti xtal apech'ilanik ta tek'el
li kamak'e? ^a

- 13** Mu xa xavich'ik tal li matanal
sat s'tunobiletik ti mu k'usi
xtun-oe.

Li apomike soles toj chopol
chkil. ^b

Li jujun ach' lunae, ^c li
savadoetike, ^d ti chatsob
abaik... ^e

mu xa sts'ik ku'un ti chatu-
nesik sju'el majia' k'alal ja'o
chapasik li tsobajel ti tsots
sk'oplale.

- 14** Jp'ajoj li jujun ach' luna*
avu'unike xchi'uk li k'inetik
chapasike.

K'otem ta ikatsil chka'i;
soles lilub xa ta xkuchel.

- 15** K'alal chaye' muyel ak'obik
sventa chapasik orasione,
ta jnak' ^f jsat ta atojolalik. ^g
Ak'o mi ep chapasik orasion, ^h
mu'yuk ta jchikinta; ⁱ
yu'un soles balom [#] ch'ich'
li ak'obike. ^j

- 16** Poko abaik, sakubtaso
abaik; ^k

iktaik spasel li k'usitik toj
chopole chapasik ta yeloval
jsate;

komsanik spasel li k'usi
chopole. ^l

- 17** Chanik spasel li k'usi leke,
sa'ik li k'usi tuk'e, ^m
tuk'ibtasik li j-ilbajinvaneje,
pakbeik sk'oplal sderecho
li buch'u chamem stote, ^{*}
pakbeik sk'oplal sventa
tuk'uk xich' chapanel li
ants ti chamem smalale». ⁿ

- 18** Xi chal li Jeovae: «La'ik,
jchapantik li jk'optike. ^o
Ak'o mi soles kuxul tsoj
li amulike,

1:12 *O «sti' jnae». K'elo Glosario,
amak'. 1:13 *O «ach' ue». 1:14 *O
«ach' u». 1:15 *O «jmu». #O «ba-
lem; bonol ta». 1:17, 23 *O «li me'-
one».

KAP. 1

- a Ekl 5:1
Mal 1:8
b Pr 21:27
Ese 8:11, 12
c Nu 28:11
d Eks 31:13
e Le 23:2
f Le 19:26
g Pr 15:29
h Mt 6:7
i Pr 28:9
Is 59:2
Lam 3:44
j Mik 3:2-4
k Jer 4:14
l Is 55:7
m Mik 6:8
n Dt 10:18
Jer 22:3
o Mik 6:2
Snt 4:8

Kolumna 2

- a Sl 51:7
Is 44:22
Mik 7:19
b Dt 28:1, 2
Joe 2:19
c Le 26:33
Pr 29:1
d Jer 2:20
e Sl 48:2
f 2Sa 8:15
1Re 3:28
g 2Kr 19:9, 10
h Mik 3:1-3
Lu 13:34
i Ese 22:18
j Is 3:14
Mik 3:9-11
k Eks 23:8
l Eks 22:22
Jer 5:28
m Ese 5:13

sak ta xkom k'ucha'al
li taive; ^a

ak'o mi tsoj taje k'ucha'al
li kuxul tsajal poke,
sak ta xkom jech k'ucha'al
li sakil tsotse. ^{*}

- 19** Mi oy ta avo'ontonik
chachikintaik,
chalajesik li k'usitik lek
chlok' ta balumile. ^b
- 20** Pe mi mu xachikintaik
xchi'uk mi la atoy abaik,
chavich'ik milel ta espada, ^c
yu'un jech lok'em ta ye li
Jeovae».

- 21** jK'uxi xa no'ox k'ot ta jchon-
bail ants ^d li tuk'il jteklume! ^e
Ep to'ox tuk'ilal te; ^f
te to'ox oy tuk'ilal ta stojolal, ^g
pe li avie, ja' no'ox oy jmilva-
nejetik tey. ^h

- 22** Li aplatae k'otem xa k'ucha'al
k'aep' ⁱ
xchi'uk li aservesae* kapal
xa ta vo'.

- 23** Li bankilaetik avu'une toj
pimik ta mantal xchi'uk
lek xil sbaik xchi'uk
li j-elek'etike. ^j

Lek taje k'uxi xchon sbaik
ta tak'in [#] ta jujuntal xchi'-
uk yak'ojik persa sa'el
matanaetik. ^k

Mu'yuk chchapanik lek
li buch'u chamem stote*
xchi'uk mu'yuk tstsakik ta
venta k'alal tsk'an parte li
buch'u chamem smalale. ^l

- 24** Ja' yu'un, li Kajvaltik ta me-
lele, li Jeova ti ja' bankilal
yu'un soltarotike,
li Buch'u oy sju'el yu'un Israe-
le, xi chale:
«Li' xa no'ox k'alale, ta xkak'-
be slajeb li buch'utik
chopole chilikune
xchi'uk ta jpakbe sutel
li kajkontratake. ^m

1:18 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan
chonbolometik. 1:22 *O «aservesa ti
pasbil ta trigoe». 1:23 *O «stsakik mi-
ch'ob k'abal».

- 25** Ta xlik ज्याles jk'ob ta atojolalik, ta jlok'es skotol li avik'obalik jech k'ucha'al li buch'u chunijes plata sventa slok'esbe li yik'obale.^a
- 26** Ta jva'anboxuk yan velta jchapanvanejetik jech k'ucha'al ta slikebale xchi'uk chkak'boxuk yan velta jtojobtasvanejetik jech k'ucha'al ta ba'yele.^b Mi jech k'ot ta pasele, chavich'ik biiltasel ta Tuk'il Jteklum, ta Tuk'il Jnaclejetik.^c
- 27** Ta skoj ti tuk'une, ta jman yan velta li Sione,^d ta tuk'ilal ta jman li jnaclejetik ta Sion sventa sutik tale.
- 28** Li jtoybaetik xchi'uk li jpasmuliletike ko'ol chich'ik lajesel,^e li buch'utik chiktaik Jeovae ta xk'ot yorail chljajik.^f
- 29** Yu'un ta k'exlal chakomik ta skoj li muk'ta te'etik la ak'anike^g xchi'uk k'exlal chakomik ta skoj li nichimaltik* la at'ujike.^h
- 30** Yu'un jech chak'otik k'ucha'al jpets muk'ta te' ti chtakij li yanale,ⁱ k'ucha'al nichimaltik ti ch'abal ya'lele.
- 31** Li tsatsal vinike jech chk'ot k'ucha'al li linoe, li yabtele ta xch'it k'ucha'al xnich k'ok'; xcha'tosal chlik tsanuk sk'ak'al, ti mu'yuk buch'u xu' xtup' yu'une».
- 2** Li'e ja' li k'usi laj yil ta sventa Juda xchi'uk Jerusalem li Isaiaj ti ja' xnich'on Amose!^j
- 2** li ta slajebaltik k'ak'ale, li vits ti bu oy sna Jeovae

1:29 *Ya'eluke, ja' te'etik xchi'uk nichimaltik ti tsakal sk'oplal xchi'uk li yich'el ta muk' jech'e diosetike.

KAP. 1

a Jer 6:29, 30
Jer 9:7
Mal 3:3

b Nu 12:3
1Sa 12:1, 3
Is 32:1
Ese 34:23

c Is 62:1

d Jer 31:11

e Ese 20:38

f 1Re 9:6, 7

g Ese 6:13

h Is 65:3
Is 66:17

i Jer 17:5, 6

KAP. 2

j Is 1:1

Kolumna 2

a Sak 8:3

b Sl 72:1, 8
Sl 86:9
Mik 4:1-3
Aj 2:7
Ech 10:34, 35

c Sak 8:23

d Is 54:13

e Is 51:4

f Sl 46:9

g Sl 72:7
Is 60:18
Mt 26:52

h Is 60:19, 20

i Dt 31:16, 17

j Dt 18:10

ja' mas toyol chk'ot k'ucha'al li yan vitsetike xchi'uk lek nakal chkom,^a

chich' toyel muyel ta yak'ol li bik'tal vitsetike

xchi'uk te chbatik li muk'tik lumetike.^b

3 Epal jteklumetik te chbatik xchi'uk xi chalike:

«La'ik, muykutik batel li ta vits yu'un Jeovae,

li ta sna Sdios Jakobe.^c

Ja' ta xchanubtasutik ta sventa li beetik yu'une

xchi'uk te chjixnanav li ta sbetake».^d

Yu'un te chlok' tal mantal* li ta Sione

xchi'uk te chlok' tal ta Jerusalem li sk'op Jeovae.^e

4 Ja' chchapan li muk'tik lumetike

xchi'uk ja' tsbeiltas li epal jteklumetike.

Tspasik ta slokobil balumil li s-espadaike

xchi'uk tspasik ta jos* li slansaikke.^f

Mu'yuk xa tstsak sbaik ta k'op li muk'tik lumetike^g

xchi'uk mi ja'uk xa chchanik pask'op.^g

5 La'ik, snitilulal Jakob, xanavkutik li ta sakil osil yu'un Jeovae.^h

6 Dios, la akomtsan xa li ateklumale, li snitilulal Jakobe.ⁱ

Yu'un li slumalike nojem xa ta k'usitik ti likemik tal ta Slok'eb K'ak'ale;

tspasik majia^j jech k'ucha'al li jfilisteatike

xchi'uk epajem yalab xnich-nabik te li jyanlumetike.

2:3 *O «chanubtasel». **2:4** *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa txuch'obil li k'usitik ts'unbile o sventa chich' tsobbel-o sat. *O «Li jun muk'ta lume mu'yuk xa tstsak s-espada ta skontrainel li yan muk'ta lume».

- 7** Nojem ta plata xchi'uk ta oro li slumalike, mu'yuk xa no'ox spajeb li sk'ulejalike. Nojem ta ka'etik li slumalike xchi'uk mu'yuk xa no'ox spajeb li skaretaike.^a
- 8** Li slumalike noj ta diosetik ti ch'abal sbalile.^b Tsnijan sbaik ta stojolal li yabtel yok sk'obike, tsnijan sbaik ta stojolal li yabtel sni' sk'obike.
- 9** Jech ta snijan sba li vinike, ta xich' ak'el ta k'exlal, va'un mu xa xu' avu'un xavak' ta perton.
- 10** Ochan li ta ch'ene xchi'uk nak'o* aba ta pukuk[#] ta skoj ti toj xibal sba li sk'ak'al yo'onton Jeovae xchi'uk li smuk'ulal ti toj labal xa no'ox sbae.^c
- 11** Li jtoybaetike sk'an snijan sbaik xchi'uk li buch'u xtoyey cha'i sbaike sk'an sbik'tajes sbaik.* Li va' k'ak'ale, ja' xa no'ox chich' toybel sk'oplal li Jeovae.
- 12** Yu'un ja' sk'ak'alil li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeetike.^{#d} Chtal ta stojolal skotol li jtoybae xchi'uk li buch'u xtoyey cha'i sbae, chtal ta stojolal skotolik ak'o mi tsots sk'oplalik o mi bik'it sk'oplalik,^e
- 13** chtal ta stojolal skotol li sedro te'etik ta Libano ti natik tajeke xchi'uk ti labalik sbae, chtal ta stojolal skotol li tulaneetik ta Basane,
- 14** chtal ta stojolal skotol li tayal vitsetike

2:10 *O «muko». #O «lum». 2:11, 17 *O «chich'ik k'exlaltasel». 2:12 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeetike.

KAP. 2

a Dt 17:15, 16

b 2Kr 28:1, 2
2Kr 33:1, 7

c Eks 20:18

d Sof 1:4, 7

e Is 66:16

Kolumna 2

a 1Re 10:22
Ese 27:25

b Is 27:9

c Ap 6:15

d Is 2:10
2Te 1:9

e Is 30:22
Is 31:7

- xchi'uk chtal ta stojolal skotol li tayal bik'tal vitsetike,
- 15** chtal ta stojolal skotol li tayal k'elob osile xchi'uk ta skotol li tsatsal muroetike,
- 16** chtal ta stojolal skotol li varkoetik ta Tarsise^a xchi'uk ta stojolal skotol li k'upil sba varkoetike.
- 17** Li jtoybaetike sk'an snijan sbaik xchi'uk li buch'u xtoyey cha'i sbaike sk'an sbik'tajes sbaik.* Li va' k'ak'ale, ja' xa no'ox chich' toybel sk'oplal li Jeovae.
- 18** Chch'ay sk'oplal ta j-ech'el li diosetik ti mu'yuk sbalilike.^b
- 19** Li krixchanoetike ch-ochik ta ch'en xchi'uk ti bu jomajtik yut balumil^c ta skoj ti toj xibal sba li sk'ak'al yo'onton Jeovae xchi'uk li smuk'ulal ti toj labal xa no'ox sbae,^d solet chnik ta xi'el yu'un balumil k'alal chtotse.
- 20** Li va' k'ak'ale, li viniketike tstsakik li sdiosik ti mu'yuk sbalil ti pasbil ta plata xchi'uk ta oro ti laj to'ox spasik sventa snijan sbaik ta stojolale, ta sjipik batel ti bu oy li ch'oeetike* xchi'uk li sots'etike,^e
- 21** va'un ch-ochik batel ti bu jomajtik li tonetike xchi'uk ch-ochik ti bu sjavbenal tayal tonetik ta skoj ti toj xibal sba li sk'ak'al yo'onton Jeovae xchi'uk li smuk'ulal ti toj labal xa no'ox sbae, solet chnik ta xi'el yu'un balumil k'alal chtotse.

2:20 *O «musaranyaeetike».

22 Mu xapat avo'ontonik ta stojolal li jun no'ox vinik ti chich' ik'e,
 yu'un ja' sventa alekilalik.
 ĆK'u yu'un ti chatsakik ta venta li vinike?

3 Yu'un li Kajvaltik ta melele, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,*
 ta slok'es skotol ta Jerusalen xchi'uk ta Juda li jeltos koltael xchi'uk li k'usitik chtune,
 ja' xkaltik, li pane xchi'uk li vo'e.^a

2 li tsatsal vinike, li jpask'ope, li jchapanvaneje, li j-alk'ope,^b li jt'unole,* li mole,

3 li bankilal ta stojolal 50 ta vo'e,^c li buch'u tsots yich'oj yabtele, li jtjobeltasvaneje, li buch'u xtojob lek spasel majiae xchi'uk li buch'u xchanoj lek svovijesbel sjol chone.^d

4 Naka keremetik ta xkak' k'otuk ta bankilaetik avu'unik xchi'uk ja' tsventainoxuk li buch'utik xtal xbat no'ox snopbenike.

5 Ta xilbajin sbaik ta jujuntal li krixchanoetike, ta xilbajin li xchi'ililike.^e Li kereme tsatsak ta k'op li buch'u mole, li buch'u mu'yuk mas k'anbile tskontrain li buch'u ich'bil ta muk'e.^f

6 Ta jujuntal ta tsakbeik sk'ob li sbankilik ta sna stotike xchi'uk xi chalike:
 «Li vo'ote oy ak'u' apok', k'o-tan ta jkomandantekutik.
 Vo'ot baino sk'e'el li sjinemal k'usitik lomem li'e».

3:1 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. **3:2** *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike.

KAP. 3

a Le 26:26
 Dt 28:49, 51
 Jer 37:21
 Ese 4:16

b Ese 13:9

c Eks 18:21

d Dt 18:10, 12
 Is 8:19

e Jer 9:4, 5
 Mik 3:2, 3

f Le 19:32

Kolumna 2

a 2Kr 33:1, 6
 Ese 9:9

b Je 18:20
 Is 1:10
 Jud 7

c Ekl 8:12
 Sof 2:3

d Jer 5:31
 Aba 1:4

7 Pe xi tstak' li va' k'ak'ale:

«Mu vo'onukun ta jpix li ayayijemaltake;*
 ch'abal jve'el xchi'uk ch'abal jk'u' jpok' li ta jnae.

Mu xava'anikun ta komandante ta stojolal li jteklume».

8 Yu'un li Jeruslene smakoj* xa yakan xchi'uk li Judae yalem xa ta lum,

yu'un li k'usi chalik xchi'uk li k'usi tspasike kontra chil li Jeovae;
 xtoyet tspas sbaik ta yeloval li yutsilale.^a

9 Lek xvinaj ta satik li spaltailike*

xchi'uk chalik ta jamal smulik jech k'ucha'al li Sodomae;^b

mu'yuk bu ta smukik jset'uk.*
 jToj abol sbaik, yu'un chak'be sba svokol stukik!

10 Albeik ti lek k'usi chk'ot ta stojolalik li buch'utik tuk'ike;

ta sta smotonik ta skoj li k'usi tspasike.*^c

11 jToj abol sba li buch'u toj chopole!

Chtal vokolil ta stojolal, yu'un ti k'u yelan spasojebe li yantike ja' jech chich' pasbel ek.

12 Li jk'el-abteletik yu'un li jteklumale toj ech' no'ox ch-uts'intavanik xchi'uk antsetik xa tspasatik ta mantal.

Jteklumal, li jnitvanejetik avu'une xatal xabatik no'ox yu'un

xchi'uk mu xa xana' bu jotukal be chatamik batel yu'un.^d

13 Li Jeovae yakal tstsak yabtel k'ucha'al jun jchapanvanej;

3:7 *O «ta xik'ot ta jpoxtavanej avu'un». **3:8** *O «t'abem». **3:9** *O «xchopolilike». *O «jutebuk». **3:10** *Literal «tslobeik sat li k'usi tspasike».

ta xva'i sventa xal k'usi chk'ot
ta stojolal li jteklumetike.

- 14** Li Jeovae chlik xchapan li
moletike xchi'uk li bankila-
letik ta steklumale.

Xi chalbe ya'iike: «Li vo'oxuke
la achik'ik skotol li ste'eltak
uvae

xchi'uk avich'ojik batel ta
anaik li k'usi laj avelk'an-
beik li buch'u povreike.^a

- 15** ĆK'uxi xa no'ox ti chapech'ik
ta tek'el li jteklumale
xchi'uk ti chavilbajinik tajek
li buch'u povreike?^b,^b xi li
Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpas-
mantale, li Jeova ti ja' ban-
kilal yu'un soltaroetike.

- 16** Xi chal li Jeovae: «Ta skoj
ti jtoybaetik li stsebetak
Sione,

stoyoj lek sjol* chanavik,
sts'u sativanik no'ox,
xp'itomajik no'ox ti bu
chbatike,

sts'inlajet no'ox li snats'il
snuk' yakanike,

- 17** Li Jeovae tsyayijesbe sjol
li stsebetak Sione xchi'uk
chak' ti oyuk spak'take*
xchi'uk li Jeovae chak' ti
xich'ik lok'bel li stsotsil
sjolike.^c

- 18** Li va' k'ak'ale, li Jeovae ta
slok'esbe li snats'il snuk'
yakanik ti k'upilik sbae,
li xchuk sjolike xchi'uk li
k'usitik alak'ik sba ti xko'o-
laj yelanil k'alal unin* to
li lunae,^{#d}

- 19** li s-areteike, li spulseraike,
li xpix satike,

- 20** li sdiademaik, li skadenail
snuk' yakanike, li xchukik
sventa sk'upiltas-o sbaik,
li yav sperfumeike xchi'uk
li k'usitik tstunesik sventa
mets'ule,*

3:16 *Literal «xach'al no'ox lek snuk'».
3:17 *O «xchinaltake». **3:18** *O
«unen». #O «ue». **3:20** *O «s-amule-
toike».

KAP. 3

a Is 1:23
Jer 5:26-28
Mik 2:1, 2
Mik 6:10

b Mik 3:2, 3

c Is 3:24

d Jue 8:26

Kolumna 2

a Eks 38:8

b Est 2:12

c Mik 1:16

d Lam 2:10

e Lam 2:21

f Lam 1:4

g Lam 2:10

KAP. 4

h Is 3:25

i Je 30:22, 23
Lu 1:24, 25

- 21** li s-aniyoal sni' sk'obike xchi'-
uk li s-areteal sni'ike,

- 22** li snatil k'u'ik k'alal oy k'usi
tsots sk'oplal tspasike, li
xcha'k'olal sk'u'ike, li xmo-
chibike xchi'uk li svolsaikke,

- 23** li snenik ti oy stsakobile,^a
li sk'u' spok'ik ti pasbil
ta linoe,*

li sts'otobil sjolike xchi'uk
li xpix satike.

- 24** Ak'o mi xmuetik ta muil
aseite^b li avie, ta sok yik'ik
k'ucha'al ti k'usi k'a'eme;
ak'o mi oy lek xchukik li avie,
ch'ojon xa ta xchukinik;
ak'o mi k'upil sba tstus sjolik
li avie, stuk xa xbochil sjol
ta xkomik;^c

ak'o mi toyolik stojol li sk'u'
spok'ik avie, ch'ixal k'u'il*^d
xa ta slapik;

ak'o mi k'upil sbaik li avie,
ta xich' smarkailik ta k'ak'al
tak'in.

- 25** Li viniketik avu'une chlajik ta
espada

xchi'uk li tsatsal viniketik
avu'une chchamik ta
pask'op.^e

- 26** Li ochebaetik yu'un Sione
solel ch-ok'ik xchi'uk mu
x-ech' cha'iik li at-o'ontone,^f
te chchoti ta lumtik^g ti bu
mu'yuk k'usi x-ayane».

- 4** Li va' k'ak'ale, oy vukvo' an-
tsetik ta spak'alinal sbaik ta
stojolal jun vinik^h xchi'uk xi chal-
beike:

«Ja' ta jve' li jpan jtukutike
xchi'uk ja' ta jlaj li jk'u' jpok'
jtukutike;

ja' no'ox ak'o kich'kutik abi
sventa jechuk xkich'kutik
ojtkinil,

sventa xlaj sk'oplal ti chkich'-
kutik k'exlaltasele».*ⁱ

3:23 *O «li sk'u' spok'ik ta yute». **3:24**
*K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. **4:1** *Ja'
xkaltik, ja' ti k'exlal sba ti mu'yuk mali-
jemike xchi'uk ti mu'yuk yalabike.

2 Li va' k'ak'ale, li k'usi chak' vok'uk li Jeovae toj labal sba xchi'uk jun yutsil. Li buch'u kuxul chkomik ta Israele chmuyubajik xchi'uk xkuxet yo'ontonik ta skoj li k'usi chak' li balumile.^a 3 Buch'uuk no'ox ti te oy-o ta Sione xchi'uk ti te chkom-o ta Jerusalene ch'ul chich' biiltasel, skotol li buch'utik te oyik ta Jerusalene chich' tsakbel sbiik sventa kuxlejal.^b

4 Li Jeovae chak' ta ilel sk'a-k'al yo'onton xchi'uk ta xchapan^c li Jerusalene, va'un jech tspokbe lok'el yik'obal* li stsebetak Sione^d xchi'uk ja' jech ta spok Jerusalem ta skoj ti malbil ch'ich' tee. 5 Jech xtok, li Jeovae ta xak' tok xchi'uk ch'aiil* li ta k'ak'altike xchi'uk ta xak' k'ok' ti xtiltun^e sventa sakjamanuk ta ak'obaltik^e ta sjunul li vits Sione xchi'uk ta skotol ti butik tstsob sbaik; yu'un skotol ti butik jun yutsile ta x-ayan nak'obbail. 6 Xchi'uk ch-ayan axibalna sventa oyuk axial* li ta k'ak'altik k'alal k'ixin tajeke^f xchi'uk sventa te snak^g sbaik xchi'uk xchabi sbaik k'alal ja'o oy tsatsal ik'alo'e xchi'uk k'alal chak' vo'e.^g

5 Avokolikuk, ak'beikun jk'ejin-ta li buch'u jk'anoje, ta jk'ejinta jun son ta sventa li buch'u jk'anoje xchi'uk ta sventa ti bu ts'unajtik s-uvae.^h

Li buch'u jk'anoje oy to'ox sts'unoj s-uva ta vitstikaltik ti bu lek xch'i k'usitike.

2 La slokbe li yosilale xchi'uk la stsobbe lok'el li stanaltake.

Te la sts'un bats'i lekil tsajal uva,

la sva'an jun tayal k'elob osil ta o'lol ti bu sts'unoj s-uvae

4:4 *Literal «tso'». 4:5 *O «ch'ayil». #O «xlokun; xpulpun». 4:6 *O «keoval». #O «smuk».

KAP. 4

a Is 30:23
Joe 3:18
Sak 9:17

b Eks 32:32, 33

c Ese 22:20-22

d Ese 36:25

e Eks 13:21
Nu 9:15
Sak 2:4, 5

f SI 121:5

g Is 25:4

KAP. 5

h SI 80:8
Is 5:7
Jer 2:21
Lu 20:9

Kolumna 2

a Mt 21:33
Mr 12:1

b Os 10:1

c Mik 6:2

d 2Kr 36:15
Ese 24:13

e Le 26:31, 33
Ne 2:3
SI 79:1

f Dt 29:22, 23
Jer 25:11
Jer 45:4

g Is 32:13

h Dt 11:16, 17

i SI 80:8
Jer 12:10

j Mik 6:8

xchi'uk la sjok'be spits'obil s-uva^a te ta yut.

Va'un, la smala sventa xak' sat li s-uvae, pe ja' no'ox laj yak' te'tikal uva.^b

3 Ja' yu'un, xi laj yale: «Jnakte-jetik ta Jerusalem xchi'uk viniketik ta Juda, avokolikuk, chapanunkutik xchi'uk li ste'eltak j-uvae.^c

4 ¿K'usi to ti mu'yuk jpasojbe li ste'eltak j-uvae?^d ¿K'u yu'un ti k'ajomal no'ox te'tikal uva laj yak' ti jmalaoj ox chak' bats'i uvae?

5 Avokolikuk, avi une, chkalboxuk ava'iik li k'usi ta jpasbe li ste'eltak j-uvae:

ta jlok'esbe li smokale, va'un ta xich' chik'el.^e Ta jinesbe li smuroal ti pasbil ta tone, va'un ta xich' pech'ilanel ta tek'el.

6 Ta jk'atajes ta takixokol balumil;^f mu'yuk ta xich' tuch'bel sk'obk'obtak xchi'uk mu'yuk chich' ak'intael, mas natik chch'i li ch'ixetike xchi'uk li chopol ts'i'leletike^g

xchi'uk ta jpas ta mantal toketik ti mu xak'ik tal vo' ta stojolale.^h

7 Vo'on Jeovaun ti bankilalun yu'un soltaroetike,* li Israele ja' li ste'eltak j-uvae;ⁱ

li viniketik ta Judae ja'ik li k'usi ts'unbil ti jk'anoj to'ox tajeke.

La jmala ti oyuk tuk'ilale,^j pe ch'abal tuk'ilal; la jmala ti xtuk'ib li krixchanoetike,

5:7 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

- pe ja' no'ox x-avlajetik li buch'utik oy svokolike».^a
- 8** ¡Abol sbaik li buch'utik chu'uninik epal naetike^b xchi'uk li buch'utik chu'uninik epal osiletik^c ja' to mi laj yu'uninik xa skotole xchi'uk ti stuk xa nakalik li ta jteklume!
- 9** Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike laj ka'i ti laj yal ta jamal ti soles chak' xi'el ti k'u yelan chkom li epal naetike, ak'o mi jun yutsikil xchi'uk muk'tik, ch'abal jnaklejetik te chkom.^d
- 10** Yu'un li chanib ektaria ti bu ts'unajtik uvae k'ajomal no'ox chlok' jun bato* xchi'uk li jp'is jomer^e sbek' ts'unobile k'ajomal no'ox chlok' jun efa.^e
- 11** ¡Abol sbaik li buch'utik sob tajek chlikik ta yuch'el poxe^f ti ja' to chkechanik mi ik' xa ox osil k'alal yakubemik xa oxe!
- 12** Oy s-arpaik, stijobil sonik ti oy yak'iltake, spanderetaik,* s-amaik^g xchi'uk oy svinoik li ta sk'inike; pe mu'yuk tsnopbeik sk'oplal li k'usitik spasojeovae xchi'uk mu xilik li yabtel tak sk'obe.
- 13** Ja' yu'un, ta skoj ti mu xojtakinikune,^g ta xich'ik chukel batel li jteklumale; li viniketik ti tsots sk'oplalike ta xilik vi'nal^h

5:10 *Li jun batoe ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. ^aLi jun jomere ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. ^bLi jun efae ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. **5:12** *O «xchijchij tak'inik». ^cO «s-amayik; sflautaik».

KAP. 5

a Dt 15:9

b Mik 2:1, 2

c 1Re 21:15, 16

d 2Kr 36:20, 21
Is 27:10e Dt 28:15, 17
Joe 1:17f Lu 21:34
Ro 13:13g Is 27:11
Jer 8:7
Os 4:6

h Lam 4:9

Kolumna 2

a Dt 28:63

b Is 6:3
Ap 4:8

c Dt 32:4

d Jer 5:12
Jer 17:15
Ese 12:22

xchi'uk sjunul li jteklume ta xilik takiti'il.

- 14** Jech oxal, soles muk'ibem tajej li Mukinale* xchi'uk soles mu'yuk xa no'ox spajeb ti k'u yelan sjamoj yee;^a li bankilaetik ta jteklume, li epal krixchanoetik ti xvochlajetike[#] xchi'uk li jpask'inetike te chyalik batel.
- 15** Li vinike ta sbik'tajes sba, li vinike ta xich' nijanel xchi'uk li jtoybaetike sk'an snijan sbaik.
- 16** Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike chich' toybel sk'oplal ta skoj ti k'u yelan chchapanvane,* li mele Diose, li Buch'u ch'ule,^b ta xch'ultajes sba ta skoj li stuk'ilale.^c
- 17** Li ch'iom chijetike te chve'ik jech k'ucha'al k'alal te oyik li ta yaxaltike; te chve'ik jyanlumetik ti bu to'ox chve'ik li jup'em chonbolometik ti ch'abal xa k'usi x-ayan tee.
- 18** ¡Abol sbaik li buch'utik tsjutik k'ope!* Ta skoj ti tsjutik k'ope, chjoch batel spaltailik[#] xchi'uk smulik jech k'ucha'al chjoch batel ta ch'ojon kareta li jkot chonbolome,
- 19** ti ja'ik li buch'utik xi chalike: «¡Anilik ak'o spas yabtel li Diose; taluk ta anil sventa xkiltik; ak'o k'otuk ta pasel li k'usi tsk'an yo'ontom* li Buch'u ch'ul yu'un Israel sventa xkojtkintike!».^d

5:14 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. ^aO «x-avlajetike». **5:16** *O «ti tuk'e». **5:18** *O «tsnopik k'ope; ch-epal k'opojike». [#]O «xchopolilik». **5:19** *O «k'usi k'otem ta nopel yu'un; tojbtasel yu'un».

- 20** ꞑAbol sbaik li buch'utik chalik ti ja' lek li k'usi chopole xchi'uk ti chopol li k'usi leke.^a
li buch'u tsjelik ta ik'al osil li sakil osile xchi'uk tsjelik ta sakil osil li ik'al osile, li buch'utik tsp'isik ta ch'a li k'usi chi'e xchi'uk ti tsp'isik ta chi' li k'usi ch'ae!
- 21** ꞑAbol sbaik li buch'utik p'ij cha'i sba stukike xchi'uk ti lek xtojob cha'i sba stukike!^b
- 22** ꞑAbol sbaik li buch'utik solel ep sna' xuch'ik vineo xchi'uk li viniketik ti lek xtojobik skapel li jeltos poxetike!^c
- 23** ꞑAbol sbaik li buch'utik chchon sbaik ta tak'in* sventa chalik ti ch'abal smul li buch'utik toj chopolike^d
xchi'uk ti chalik ti ja' oy smul li buch'utik tuk'ike!^e
- 24** Ja' yu'un, chljajik jech k'ucha'al chk'ak' ta sleb k'ok' li jobe le
xchi'uk li takin ts'i'lele.
Ta xk'a' li yibelike
xchi'uk chtanij batel k'ucha'al pukuk* li xnichik
ta skoj ti la sp'ajbeik sman-tal* li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike
xchi'uk ti mu'yuk laj yich'beik ta muk' sk'op li Buch'u ch'ul yu'un Israele.^f
- 25** Jech oxal, chtil sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolal li ste-klumale
xchi'uk tsye' batel sk'ob sven-ta xak'anbe kastigo.^g
Ta xnik li vitsetike
xchi'uk ta xk'ot k'ucha'al k'aep ta kayeetik li sbek'ta-like.^h

5:23 *O «ttsakik mich'ob k'abal». 5:24 *O «lum». #O «li chanubtasel yu'un».

KAP. 5

- a Pr 17:15
Mal 2:17
- b Pr 3:7
Ro 12:16
- c Pr 23:20
Pr 31:4, 5
- d Dt 16:19
Is 1:23
Mik 3:11
- e 1Re 21:13
Pr 17:15
- f Dt 31:20
2Re 17:13, 14
Ne 9:26
Is 1:4
- g Dt 31:16, 17
2Kr 36:15, 16
Lam 2:2
- h Jer 16:4

Kolumna 2

- a Jer 52:4
- b Dt 28:49, 50
Jer 5:15
- c Jer 4:13
- d Aba 1:8
- e Jer 50:17
- f Jer 6:23

g Jer 4:23

Ta skoj taje, mu'yuk pajem-o sk'ak'al yo'onton li Diose, yu'un sye'oj to li sk'ob sventa chmajvane.

- 26** Sva'anoj jun senyail* ta sventa jun namal muk'ta lum;^a ta spiopta* tal sventa xtalik li krixchanoetik k'alal to ta spajeb balumile;^b jk'elavil!, solel anil chtalik.^c
- 27** Mi junuk buch'u lubem yu'un-ik xchi'uk mu'yuk buch'u ti xtamlajete.
Mi junuk ti buch'u chnikave* xchi'uk ti chvaye.
Li xchukobil xch'utike mu'yuk yochol
xchi'uk mu'yuk tuch'em li ya-k'il xonobike.
- 28** Lek juxbil sni' skotol li sfle-chaike,
lek xa lap'ujem* skotol li s-ar-koike.
Li svoy ska'ike xko'olaj k'u-cha'al tsatsal ton
xchi'uk li syantaitak skare-taice jech chjoyibaj k'ucha'al li tsatsal ike.^d
- 29** Jech x-avetik k'ucha'al jkot leon;
x-avetik k'ucha'al ch'iom leonetik.*^e
Xlokot snuk'ik* xchi'uk tstsak li sve'elike,
va'un chich'ik batel xchi'uk mu'yuk xa buch'u xpojba-tik.
- 30** Li va' k'ak'ale, x-avljajetik ta skoj li sve'elike
xko'olaj k'ucha'al nab ti tsots chbak'e.^f
Buch'uuk no'ox ti tuk' sk'elaj-o batel li balumile ta xil ik'al osil ti chak' at-o'ontone;
yu'un li sakil osile ta x-ik'ub ta skoj li toketike.^g

5:26 *O «poste sventa senyail». #O «xuxubta». 5:27 *O «ch-och svayele». 5:28 *O «chupal». 5:29 *O «ch'iom leonetik ti xtinalajet sjolike». #O «Xlakot snuk'ik; X-avetik».

6 Li ta sjobilal k'alal cham li aj-valil Usiase,^a te chotol laj kil Jeova ta jun chotlebal sventa aj-valil ti lek toyole,^b jech xtok, li yok snatil k'ue noj yu'un li temploe. **2** Te va'al serafinetic ta spat xokon; oy vakib xik'ik ta jujuntal. Li chib xik'ike smakoj-o satik, li chibe smakoj-o yakanik, li yan chib xik'ike ja' ta xvilik-o ti xtal xbatik no'oxe.

3 Xi chalbe sbaik ta jujuntale: «Ch'ul, ch'ul, ch'ul li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroe-tike.*^c

Noj ta smuk'ulal spejel li balumile».

4 Ta skoj li tsatsal yech'omal eile,* li spostealtak ochebale nik xchi'uk noj ta ch'ail[#] li nae.^d

5 Va'un, xi laj kale: «¡Abol jba! ¡Jpel sk'oplal chamemun,* yu'un chopol li k'usi chlok' ta kee xchi'uk te nakalun xchi'uk krixchanoetik ti chopol k'usi chlok' ta yeike;^e yu'un laj xa yil jsat li Ajvalile, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroe-tike!».

6 Laj une, vil tal ta jtojolal jun li serafine, stsakoj talej jpej tsanem ak'al' ta slats'obil, te la slok'es tal li ta skajleb matanale.^g

7 La snap'anbun ta ke xchi'uk xi laj yale:

«¡K'elavil! Li'e laj xa yich' napanel li ta avee.

Ch'abal xa apaltail*

xchi'uk ch'ay xa sk'oplal li amule».

8 Va'un, laj ka'ibe yech'omal ye Jeova ti xi chale: «¿Buch'u ta jtak batel xchi'uk buch'u chbat ku'untik?»^h Laje, xi laj kale: «¡Li' oyun vo'one! ¡Takun batel!»ⁱ

6:3 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroe-tike. **6:4** *Literal «tsatsal yech'omal ye buch'u k'opoje». *O «ch'ayil». **6:5** *Literal «chkich' ts'ijtsanel». **6:7** *O «achopolil».

KAP. 6

a 2Kr 26:23

b 1Re 22:19
Da 7:9

c Eks 15:11
Ap 4:8

d Ap 15:8

e Is 29:13

f Ese 10:2

g Ap 8:5

h Je 1:26
Jn 1:1, 2
Jn 12:41

i Sl 110:3
Mt 4:19, 20

Kolumna 2

a Jer 5:21
Mt 13:14
Lu 8:9, 10
Ech 28:25, 26

b Ese 3:7

c Jer 6:10
Jn 3:20

d Mt 13:15
Ech 28:27

e 2Kr 36:20, 21
Is 3:26
Is 24:1

f 2Re 25:11

KAP. 7

g 2Re 16:1, 2

h 2Re 15:37
2Kr 28:6

9 Xi la stak'e: «Batan xchi'uk xi xavalbe li jteklum li'e:

«Ep ta velta chava'iik, pe mu'yuk chava'ibeik smelolal;

ep ta velta chavilik, pe mu'yuk chavojtikinik».^a

10 Ak'o yijubuk yo'onton li jteklum li'e,^b

ak'o mu'yukuk ta yo'ontonik xchikintael^c

xchi'uk makbo li satike, sventa mu k'usi xilik ta satik, sventa mu k'usi xa'iik li ta xchikinike, sventa mu xa'ibeik smelolal ta yo'ontonik

xchi'uk sventa mu sutik tal ta jtojolal xchi'uk ti jech xch'ik poxtaele».^d

11 Ja' yu'un, xi laj kale: «Kaj-val Jeova, ¿bak'in to van ti jech yelane?». Va'un, xi laj yale:

«Ja' to mi lilijem xa kom li jteklumetike, mi ch'abal xa ox li jnakejetike, mi mu'yuk xa ox yajval li nae-tike, mi lajem xa ox li lume xchi'uk mi mu'yuk xa ox k'usi x-ayane»^e

12 ja' to mi la snamajes xa ox batel viniketik li Jeovae^f xchi'uk mi xokol xa ox kom li balumile.

13 »Pe oy to juteb* krixchanoetik ti te chkom nakiikuk li ta jteklume xchi'uk chich' chik'el yan velta, xko'olaj k'ucha'al jpets muk'ta te' xchi'uk xko'olaj k'ucha'al jpets sedro te' ti chkom xchumanil mi laj xa ox yich' tuch'ele; ja' jun ch'ul nitilulal chk'ot li xchumanile».

7 Li ta sk'ak'alil Akas^g ti ja' aj-valil ta Juda, ti ja' xnich'on Jotan xchi'uk ti ja' smom li Usiase, li ajvalil Resin ta Siriae xchi'uk li Peka^h ti ja' xnich'on Remalias xchi'uk ti ja' ajvalil ta Israele

6:13 *O «jun ta lajunvo'».

muy stsakik ta k'op li Jerusalene, pe mu'yuk tsal yu'unik.^a **2** Xi laj yich'abel jun a'yej li snitilulal ajvalil Davide: «Li Siria xchi'uk Efraine la sko'ltas sjolik sventa stsakvanik ta k'op».

Va'un, lik nikuk ta xi'el yo'onton li Akase xchi'uk lik nikuk ta xi'el yo'onton li steklumal jech k'ucha'al chnik ta ik' li te'tike.

3 Va'un, xi albat yu'un Jeova li Isaiase: «Avokoluk, lok'an batel, bat nupo ta be li Akase, ik'o batel li akereem Sear-Jasube,^{*b} te xabat ti bu chbein lok'el li vo' ti chlik talel ta tanke ti ta toyol oye,^c ta xokon li sbelel yosilal jchuk'ome-tike. **4** Sk'an xi xavalbee: «K'elo me lek aba sventa junuk no'ox avo'onton. Mu me xaxi' xchi'uk mu me xalubtsaj ta skoj li chib chumante' ti tsanem sk'ak'ale, ti xtiltun sk'ak'al yo'onton li Resin ti ja' ajvalil ta Siria xchi'uk li xnich'on Remaliase.^d **5** Yu'un li Siria, li Efrain xchi'uk li xnich'on Remaliase oy k'usi chopol snopoj tspacebot, xi chalike: **6** «Muy jtsaktik ta k'op li Judae, bat jlilintik* xchi'uk bat jtsaltik,[#] ja' jbiiltastik ta ajvalil yu'un li xnich'on Tabelee».^e

7 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Mu'yuk chkuch yu'unik, mu'yuk chk'ot ta pasel li k'usi snopojike.

8 Yu'un li jolil yu'un Siriae ja' li Damaskoe, li jolil yu'un Damaskoe ja' li Resine.

Ja' no'ox mi jelav 65 jabile, chich' lilinel ta j-ech'el li Efraine xchi'uk ma'uk xa jun jteklum chkom.^f

9 Li jolil yu'un Efraine ja' li Samariae,^g li jolil yu'un Samariae ja' li xnich'on Remaliase.^h

7:3 *Ja' sk'an xal qjuteb xa no'ox tsutik tal». 7:6 *O ja' van sk'oplal «bat jsib-tastik». #O «jombetik li smuroike».

KAP. 7

a 2Re 16:5

b Is 8:18

c 2Re 18:17

d 2Re 15:30
Is 8:6, 7

e 2Re 16:5

f 2Re 17:6
Os 1:6

g 1Re 16:23, 24

h 2Re 15:27

Kolumna 2

a Jue 6:36, 37
Is 37:30
Is 38:7, 8

b 2Kr 36:15, 16

c Is 9:6
Jn 1:14
1Ti 3:16d Mt 1:23
Lu 1:30-35e 2Re 15:29
2Re 16:8, 9
Is 8:3, 4
Is 17:1

f 1Re 12:20

g 2Re 18:13, 14
2Kr 28:19, 20
Is 36:1

Mi mu'yuk tsots lek xch'unel avo'ontonike, mu'yuk jun avo'ontonik»»».

10 Xi to albat yu'un Jeova li Akase: **11** «K'anbo junuk senyail li Jeova ti ja' Adiose;^a xu' van toj nat xyal k'ucha'al li Mukinale* o toj toyol xmuy k'ucha'al li vina-jele». **12** Pe xi laj yal li Akase: «Mu'yuk ta jk'an, mu'yuk chkak' ta preva li Jeovae».

13 Va'un, xi laj yal li Isaiase: «Avokoluk, chikintaik, snitilulal David. ζMi mu baluk no'ox chava'ik ti chavak'ik ta preva li smalael yu'un li viniketike? ζMi yu'un chavak'ik ta preva xtok li smalael yu'un Diose?^b **14** Ja' yu'un, chak'boxuk jun senyail li Jeovae: jk'elavilik! Li tsebe* ta xchi'in yol, va'un ta svok'es jun kerem^c xchi'uk Emanuel[#] chak'be sbi.^d **15** K'alal mi sna' xa ox sp'ajel li k'usi chopole xchi'uk mi sna' xa ox st'ujel li k'usi leke, slaje-soj xa ox mantekiya xchi'uk pom.

16 Yu'un k'alal sk'an to'ox sna' sp'ajel k'usi chopol xchi'uk k'alal sk'an to'ox sna' st'ujel li k'usi leke, solel sts'ijlan* ta xkom slumalik li cha'vo' ajvaliletik ti axi'taojik ta-jeke.^e **17** Akas, li Jeovae chak' taluk tsots vokolil ta atojolal, ta stojolal li alumale xchi'uk ta stojolal li yuts' yalal atot ti mu'yuk jech k'otem-o ta pasel le' xa tal ta sk'ak'alil Efrain k'alal la xch'ak sba ta stojolal Judae,^f yu'un ta xik' talel li ajvalil ta Asiriae.^g

18 »Li va' k'ak'ale, li Jeovae ta spiohta* tal vovetik[#] li ta namal uk'um Nilo ta Ejiptoe xchi'uk ta spiohta tal li chanul pometik ta yosilal Asiriae. **19** Chtal skotolik xchi'uk te chkomik li ta stenlejaltik* ti va'altik jutuke,

7:11 *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 7:14 *O «Li tojol tsebe». #Ja' sk'an xal «li' oy ta jtojolaltik li Diose». 7:16 *O «ts'ijil». 7:18 *O «xu-xubta». #O «usetik». 7:19 *O «beo'tik ta stenlejaltik».

li ta sjavbenal tayal tonetike, ta skotol li ch'ixtikaltike xchi'uk ta skotol li yaxaltike.*

20 »Li va' k'ak'ale, ta stojolal jun navaja ti xch'amunoj tal Akas ta yosilal Uk'ume,* ta stojolal ajvalil ta Asiria,^a li Jeovae ta xjuxbe tsotsil sjol xchi'uk tsotsil yakan, jech xtok, ta xjuxbe lok'el li yisime.

21 »Li va' k'ak'ale, oy jun vlnik ti mu'yuk chak' chamuk cha'kot xchij xchi'uk jkot xch'iom me' vakaxe. **22** Ta skoj ti oy tajek lechee, li vinike ta slajes mantekiya, yu'un skotol li buch'utik kuxul chkomik li ta muk'ta lume ta slajesik mantekiya xchi'uk pom.

23 »Li va' k'ak'ale, ti bu to'ox oy jmil ta tek' uva ti jmil ta sep plata stojole, ja' xa no'ox ch'ixtik xchi'uk chopol ts'i'leletik chchi'. **24** K'alal chbatik te li viniketike, chich' batel sflechaik xchi'uk s-arkoik, yu'un sjunul li muk'ta lume chnoj ta ch'ixtik xchi'uk ta chopol ts'i'leletik. **25** Mu'yuk xa chanopaj batel ta skotol li vitsetik ti chich' to'ox ch'ubael ta asadone, mu'yuk xa chanopaj batel te ta skoj ti chaxi' yu'un li ch'ixtik xchi'uk chopol ts'i'leletike, yu'un ta xk'ot ta sve'eb tot vakaxetik xchi'uk chijetik».

8 Xi laj yalbun li Jeovae: «Tsako jun muk'ta pechpech te^b xchi'uk te xats'iba letraetik ti k'un ta k'elele:* «Maer-Salal-As-Bas».[#] **2** Ta jk'an ti teuk sk'elojik tuk'il testigoetik li k'usi chich' ts'ibaele, ja'uk li Urias^c ti ja' palee xchi'uk li Sakarias ti ja' xnich'on Jeberekiase».

3 Va'un, la jchi'in ta vayel* li me' j-alk'ope,[#] laje la xchi'in yol,

7:19 *O «ti bu chich' uch'el vo'e». **7:20**; **8:7** *Ja' xkaltik, li Eufратese. **8:1** *O «te xats'iba ti k'u yelan sna' sts'ibaj li krixchanoe». [#] Li biil taje chak' ta a'iel ti ta anil chbat krixchanoetik ta slumal li yajkontraik sventa tspojbeik li k'usitik oy yu'unike. **8:3** *Literal «linopaj ta stojolal». [#] Ja' xkaltik, li yajnil Isaiase.

KAP. 7

a 2Re 16:7

KAP. 8

b Is 30:8

c 2Re 16:10

Kolumna 2

a Is 8:18

b 2Re 15:29

2Re 16:8, 9

2Re 17:6

Is 7:16

Is 17:1

c Is 7:1

d 2Re 17:16

Jer 17:13

e 2Re 17:5

2Re 18:9

f 2Kr 28:19, 20

Is 7:17, 20

Is 10:28-32

g Is 7:14

Mt 12:23

h 2Kr 32:21

ta ts'akale vok' yu'un jun kerem.^a Xi to laj yalbun li Jeovae: «Maer-Salal-As-Bas xavak'be sbi, **4** yu'un k'alal mu to'ox xlok' yu'un ta a'el «jkuni tot!» xchi'uk «jkuni me!» xi li kereme, li k'usitik oy yu'un li Damaskoe xchi'uk li k'usitik spojok tal li Samariae chich' ich'el batel ta stojolal li ajvalil ta Asiria».^b

5 Xi to la sk'oponun yan velta li Jeovae:

6 «Ta skoj ti xmuyubajik ta stojolal Resin xchi'uk xnich'on Remalias li jteklume^c xchi'uk ta skoj ti la sp'ajik komel li vo' ta Siloe* ti k'un chanav yoke,^d

7 ja' yu'un li Jeovae tstak talel ta stojolalik

li ajvalil ta Asiria^e xchi'uk sju'el sventa stsakatik ta k'ope.

Ta anil chtal xchi'uk li yaj-soltarotak ti tsots xu' yu'unike,

jech k'ucha'al li Uk'um* k'alal tsatsubem tajek yok ti chmal xa lok'el ta sti'iltake

8 xchi'uk ch-ech' sbek** batel li Judae.

Xko'olaj k'ucha'al nojelal ta vo' ti tsmut'i[#] li Judae xchi'uk chjelav to batel, chk'ot k'alal to ta snuk'.^f

iXko'olaj k'ucha'al jkot mut, ta xlich' xik' sventa chpix sjunul li alumale,

Emanuel!».^g

9 Jteklumetik, ak'ik vokolil, pe chavich'ik livilin.

iAkotolik ti oyoxuk ta namal balumile, chikintaik!

iChapano abaik ta sventa li pask'ope,* pe chavich'ik livilin!^h

iChapano abaik ta sventa li pask'ope, pe chavich'ik livilin!

8:6 *Li Siloee ja' li bu chbein vo'e. **8:8** *O «smes». [#]O «tsmuki; tsnojes; tsbut'iu». [^]K'elo Isaias 7:14. **8:9** *O «Chukino avabtejebik».

10 ꞑChapanik k'usi chapasik, pe chich' ch'ayel ta be!

ꞑAlik ti k'usi chak'an chavali-ke, pe mu'yuk chk'ot ta pasel,

yu'un li' oy ta jtojolalkutik li Diose!^a

11 Li' oy ta jtojolal li sk'ob Jeova ti lek tsotse, xi laj yalbun sventa mu ja'uk jtam batel li be bu stamoj batel li jteklume:

12 «Mu me xavalik ti oy k'usi chopol chapanbil ta mukul ta skoj no'ox ti jech chal li jteklume.

Mu xaxi'taik li k'usi xi'taojike; mu xanikik ta xi'el yu'un.

13 Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike...^a ja' no'ox stuk sk'an ch'ul xavilik,^b ja' li buch'u sk'an xaxi'taike[#] xchi'uk ja' li buch'u sk'an xanikik ta xi'el yu'une».^c

14 Jech chk'ot k'ucha'al ti bu ch'ule,
pe jech chk'ot k'ucha'al jpej ton ti tsamak* akanile xchi'uk k'ucha'al jpej ton ti chyalesvan ta lum^d ta sventa li chib ajvalilal[#] ta Israele,
xko'olaj k'ucha'al pets' xchi'uk ch'ojon ta stojolal li jnaclejetik ta Jerusalene.

15 Ep buch'utik ta smak* yakanik, chyalik ta lum xchi'uk chyayijik;
chich'ik yakel ta ch'ojon xchi'uk mu xa xkolik lok'el.

16 ꞑPixo li k'usi laj xa yich' ts'i-baele;
ak'bo seyoal li mantal* ta ye-loval li kajchank'optake!

8:10 *Li ta ebreo k'op k'alal «li' oy ta jtojolalkutik li Diose» xie, ja' Emanuel. K'elo Isaias 7:14; 8:8. 8:13 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. #K'elo Glosario, xi'tael Dios. 8:14 *O «cht'ab-o». #K'elo Glosario, ajvalilal. 8:15 *O «ta xt'ab». 8:16 *O «chanubtasel».

KAP. 8

a Dt 20:1
SI 44:3b Le 10:3
Le 22:32c Ekl 12:13
Mt 10:28d Mt 21:42, 44
Lu 20:17, 18
Ro 9:31-33
IKo 1:23
1Pe 2:7, 8

Kolumna 2

a SI 33:20

b Dt 31:16, 17
Mik 3:4

c Ebr 2:13

d Is 7:14, 16
Is 8:3, 4e Le 20:6
Dt 18:10, 11
SI 146:4
Ekl 9:5, 10

f Pr 4:19

g Dt 28:15, 48

KAP. 9
h 2Re 15:29

17 Ta sjunul ko'onton ta jma-la li Jeova^a ti snak'oj* sat ta stojolal li snitlulal Jakobe^b xchi'uk ja' jpatoj ko'onton ta stojolal.

18 ꞑK'elavilik! Li vo'on xchi'uk nich'nab ti yak'oj Jeovae^c xi-ko'olajkutik k'ucha'al senyailtak^d xchi'uk sk'elobil ju'elal ta Israel ti likem tal ta stojolal Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike xchi'uk ti te nakal ta vits Sione.

19 Mi xi chavich'ik albele: «Bat jak'beik j-espiritistaetik xchi'uk li buch'u chalbe sk'opjal k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti xmixmun* xchi'uk ti k'un chk'opojike», ꞑmi mu ja'uk sk'an staik ta k'oponel Sdiosik li jun jteklume? ꞑMi yu'un ja' chbat sk'oponik animaetik sventa xich'ik koltael li buch'utik kuxulike?^e 20 Li k'usi sk'an spasiq jechuke, jja' ti xbat sjak'beik sk'opjal li mantale xchi'uk ti k'usi laj xa yich' ts'i-baele!

K'alal mu jechuk chk'opojik k'ucha'al chal mantale, mu'yuk sakil osil yu'unik.^{#f} 21 Ta jujuntal chvi'najik xchi'uk chat yo'ontonik k'alal ch-ech'ik li ta steklumalike;^g va'un ta skoj ti chvi'najik xchi'uk ti ch-ilinike, chchopol k'optaik li ajvalil yu'unike xchi'uk li Sdiosik k'alal ts'kelik mu-yel ta toyole. 22 Va'un, ts'kelik li spat xokonike, pe ja' no'ox chilik at-o'onton, ik'al osil, pimil ik'al* osil, yoral vokolil xchi'uk solet ik'muts'an* chilik, mi jutebuk k'usi xojobinaj.

9 Ak'o mi jech, li ik'al osil taje mu xko'olaj k'ucha'al ech' ta vo'ne k'alal laj yich' p'ajel xchi'uk laj yil svokol li yosilal Sabulon xchi'uk yosilal Neftalie.^h Pe li ta mas jelavele, li Diose chak' ta ich'el ta muk' li sbelel nabe, ti te ta yosilal Jordane, li Galilea ti bu nakal jyanlumetike.

8:17 *O «smukoj». 8:19 *O «svisvun; skoskun; stsajtsun». 8:20 *Literal «mu'yuk xojobal k'ak'al yu'unik ti k'alal ja' to chlok' tale». 8:22 *O «ik'pulan».

- 2** Li jteklum ti chanavik to'ox ta ik'al osile
yilojik xa sakil osil.
Li buch'utik te nakalik li ta jteklum ti oy tajej ik'al osile
xojobinaj xa sakil osil ta stoljalalik.^a
- 3** Epajem avu'un jnaklejetik li ta muk'ta lume;
solel xkuxet tajej yo'onton avu'un.
Xkuxet yo'onton ta atojolal jech k'ucha'al xkuxet tajej yo'ontoni li krixchanoetik k'alal ja'o yorail tstsob li sts'unobike,
jech k'ucha'al xmu'yubajik tajej k'alal chch'akbe sbaik li k'usi spojokik tale.
- 4** Yu'un alilinojbe li sk'atlom te'al yikatsike,
li te' ta snekebike, li xvach' buch'u tsujvan ta abtele,
jech k'ucha'al li ta sk'ak'alil k'alal laj yich' tsalet li Madiane.^b
- 5** Skotol li svota soltaroetik ti tsnikes balumil k'alal chchan yakanike
xchi'uk skotol li sk'u' spok'ik ti balal* ta ch'iche
chk'ot ta stilesobil k'ok'.
- 6** Yu'un vok' xa jun olol ta jtojalaltik,^c
laj xa kich'tik ak'bel jun kerem;
xchi'uk ja' ch-och ta sk'ob li ajvalilale.^d
Xi chich' biiltasele: P'ijil Jtojobtasvanej,^e Dios ti oy sju'ele,^f Totil sbatel osil, Bankilal J-ak'-jun-o'ontonal.
- 7** Solel mu'yuk spajeb ti bu to chk'ot li ajvalilal yu'une*
xchi'uk mu'yuk spajeb li jun o'ontonale,^g

9:5 *O «balem; bonol». 9:6, 7 *O «chventainvan k'ucha'al xnich'on ajvalil». K'elo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 9

a Mt 4:13-16
Lu 1:78, 79
Lu 2:30-32
Jn 1:9
Jn 8:12

b Jue 8:12, 28
Is 10:26, 27

c Lu 1:35
Lu 2:11

d Je 49:10
Sl 2:6
Sak 6:13
Lu 22:29
Ap 19:16

e Is 11:2
Mt 7:28, 29
Mt 12:42

f Sl 45:3
Jn 1:18

g Sl 72:1, 7
Da 2:44

Kolumna 2

a Lu 1:32, 33

b 2Sa 7:16, 17
Ap 11:15

c Sl 45:6
Is 32:1
Is 42:1
Jer 23:5
Mt 12:18
Ebr 1:8

d 2Re 17:6

e Am 5:11

f 2Kr 28:18

g Dt 31:17

h Is 5:25
Is 10:4

i 2Re 17:13, 14
Os 7:10
Am 4:6
Am 5:6

ja' chlik chotiuk li ta xchotleb
ajvalil Davide^a xchi'uk ja'
ch-och ta sk'ob li ajvalilale,
lek nakal xchom^b xchi'uk ta
xich' tsatsubtasel
ta skoj tuk'ilal^c
li avie xchi'uk k'alal to ta sba-
tel osil.

Li Jeova ti ja' bankilal
yu'un soltaroetike* ta sju-
nul yo'onton tspas taje.

8 Li Jeovae oy k'usi laj yal tal
sventa tsp'ijubtas li Jakobe
xchi'uk vul ta stojolal li Isra-
ele.^d

9 Ta xk'ot ta xchikin li Efrain
xchi'uk li jnaklejetik ta Sa-
mariae,
ta sjunul li jteklume,
mu'yuk xk'exlalik xchi'uk xto-
yet xi chalike:

10 «Jin xa yalel li sladriyoal jna-
kutike,
pe ta jva'ankutik ta ton.^e
Yich'oj xa tuch'el li sikomoro
te'teike,
pe ta jk'extakutik ta sedro te'-
etik».

11 Li Jeovae ta stijbe tal sjol
li yajkontratak Resin sven-
ta stsakat ta k'ope
xchi'uk ta stijbe yo'onton li
yajkontratak Israel sventa
xkontrainate,

12 ja' li Siria ta slok'eb k'ak'ale
xchi'uk li jfilisteaeetik ta
smaleb k'ak'ale,^f
solel xjach'oj lek yeik sventa
sliiliniq ta ti'el li Israele.^g

Ta skoj taje, mu'yuk pajem-o
sk'ak'al yo'onton li Diose,
yu'un svey'oj to li sk'ob sventa
chmajvane.^h

13 Yu'un li jteklume mu'yuk su-
tem ta stojolal li buch'u
ch-ak'bat svokolike;
mu'yuk sa'ojik li Jeova ti
ja' bankilal yu'un soltaro-
etike.ⁱ

9:7 *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike*.

- 14** Li Jeovae ta jun no'ox k'ak'al chtuch' lok'el ta Israel li jolile xchi'uk li neile, li yok ts'i'lele xchi'uk li tayal jobele.^a
- 15** Li mole xchi'uk li buch'u lek ich'bil ta muk'e ja' li jolile, li j-alk'op ti chak' jeche' chanutasele ja' li neile.^b
- 16** Li buch'utik ta sbeiltasik li jteklum li'e xtal xbat no'ox yu'unik xchi'uk li buch'utik chich'ik beiltasele mu xa sna' bu chbatik.
- 17** Ja' yu'un, mu'yuk xmuyubaj Jeova ta stojolal li keremetike xchi'uk mu'yuk ta xk'uxubaj ta yo'onton li buch'utik chamem stotike* xchi'uk li buch'utik chamem smalalike, yu'un skotolik valopatinvanik komel xchi'uk la spasik k'usitik chopol^c xchi'uk naka bolik li k'usi chlok' ta yeike. Taskoj taje, mu'yuk pajem-o sk'ak'al yo'onton li Diose, yu'un sye'oj to li sk'ob sventa chmajvane.^d
- 18** Yu'un li choplejale chchik'-van k'ucha'al k'ok', chchik' li chopol ts'i'leletike xchi'uk li ch'ixetike. Ta tsanbe sk'ak'al li ch'ixitalkatik ta te'tikaltike xchi'uk xtomet no'ox muyel li xch'ailale.*
- 19** Taskoj skapemal sjol li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike, tsanem sk'ak'al li balumile xchi'uk chk'ot ta stilesobil k'ok' li jteklume. Mi junuk buch'u chk'uxubaj ta yo'onton li xchi'il ta vo'kele.

9:14 *O ja' van sk'oplal «li sk'ob xane xchi'uk li sk'ob aje». 9:17 *O «me'onetike». 9:18 *O «xch'ayilale».

KAP. 9

a 2Re 17:6
Os 10:15

b Dt 13:1-3

c Dt 4:25, 26

d Is 5:25

Kolumna 2

a 2Kr 28:6

b Is 5:25

KAP. 10

c Le 19:15
Dt 1:16, 17

d Am 2:7, 8

e Dt 27:19
Snt 1:27

f Os 9:7

g Dt 28:49, 50

h Os 5:13

- 20** Li june ta sboj bek'et ti te oy ta bats'ik'obe, pe chvi'naj to; xchi'uk li june tsti' bek'et ti te oy ta ts'etk'obe,* pe mu'yuk ta xnoj xch'ut. Ta jujuntal ta sti' li sbek'tal sk'ob stukike,
- 21** li Manasese ta slilin ta ti'el li Efraine, li Efraine ta slilin ta ti'el li Manasese. Ko'ol ta skontrainik li Judae.^a Taskoj taje, mu'yuk pajem-o sk'ak'al yo'onton li Diose, yu'un sye'oj to li sk'ob sventa chmajvane.^b

10 iAbol sbaik li buch'utik chak'ik mantaletik ti chak' vokolile,^c li buch'utik nopajtik no'ox ts'is'baik mantaletik ti chak'be svokol krixchanoe-tike,

- 2** ti ja' sventa mu tsakik ta muk' li buch'utik povreik ti ts'kanik chapanele, sventa mu xchapanik li buch'utik abol sbaik ta jteklume,^d sventa spojbeik k'usitik oy yu'unik li buch'utik chamem smalalike xchi'uk sventa chelk'anbeik k'usitik oy yu'unik li buch'utik chamem stotike!^e
- 3** iK'usi chapasik mi k'ot sk'alil chavich'ik kastigoe,^f k'alal mi vul ta atojolalik li la-jelal ti chlik tal ta nome?^g iBuch'u chbat ak'anbeik kol-tael^h xchi'uk bu van chaviktaik komel li ak'ulejalike?*
- 4** Mu'yuk k'usi stak' xapasik, ja' xa no'ox te xanijet chakomik ti bu oy jchukeletike o te chayalik ta lum ti bu telajtik li animaetike.

9:20 *O «surtok'obe». 10:2 *O «li me'onetike». 10:3 *O «amuk'ulalike».

Ak'o mi jech, mu'yuk pajem-
sk'ak'al yo'onton li Diose,
yu'un sye'oj to li sk'ob sventa
chmajvane.^a

- 5** «¡K'elavilik! Li j-asiria vinike^b
ja' li vach' sventa xkak' ta ilel
li sk'ak'al ko'ontone^c
xchi'uk ta jtunes li te' stsakoj
sventa xkak' kastigoe.
- 6** Ta jtak batel sventa stsak ta
k'op jun muk'ta jteklum ti
valopatinvaneme,^d
sventa stsak ta k'op li jteklum
ti la sa' sk'ak'al ko'ontone;
chkalbe mantal sventa epuk
k'usi spoj batel xchi'uk ti
epuk k'usi xelk'an batele
xchi'uk sventa xpech'ilanat ta
tek'el k'ucha'al ach'el ta ka-
yeetik.^e
- 7** Pe mu jechuk tsk'an tspas
taje
xchi'uk mu jechuk oy ta
yo'onton taje;
yu'un li k'usi oy ta yo'ontone
ja' ti chlajesvan ta j-ech'ele,
ja' ti ts'lajes epal muk'tik lu-
metike, ma'uk jayib no'ox.
- 8** Yu'un xi chale:
«¿Mi mu ja'uk ajvaliletik sko-
tol li bankilal j-abteletik
ku'une?»^f
- 9** ¿Mi mu xko'olajuk tajek li
Kalno^g xchi'uk li Karke-
mise?»^h
¿Mi mu xko'olajuk li Amat'ⁱ
xchi'uk li Arpade?»^j
¿Mi mu xko'olajuk li Samaria^k
xchi'uk li Damaskoe?»^l
- 10** Stsakoj lek jk'ob li ajvalila-
letik* ti chich'ik ta muk'
diosetik ti mu'yuk k'usi
xtun-oe,
jti mas to ep spasojik lok'ole-
tik yu'unike, ti ja' mu sta li
Jerusalen xchi'uk li Sama-
riae!^m
- 11** ¿Mi mu jechuk ta jpasbe li Je-
rusalen xchi'uk li lok'oletik
yu'unik

10:10 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 10

a Is 5:25
Is 9:12

b Je 10:9,11

c 2Re 17:3
Is 8:3, 4
Is 10:24

d 2Re 17:6

e Dt 28:45, 63
2Re 17:22, 23

f 2Re 18:19, 24

g Am 6:2

h 2Kr 35:20

i 2Re 17:24

j 2Re 19:11, 13

k 2Re 17:5
2Re 18:9, 10

l 2Re 16:8, 9

m 2Re 19:17, 18

Kolumna 2

a 2Re 18:33, 34
2Kr 32:16, 19

b 2Re 18:19
2Re 18:28, 35

c 2Re 15:29
2Re 17:6
2Re 18:11
1Kr 5:26

d 2Re 16:8
2Re 18:16

e 2Re 18:19, 25

f Is 10:5

jech k'ucha'al la jpasbe li Sa-
maria xchi'uk li diosetik
yu'unik ti mu'yuk k'usi
xtun-oe?»^a

12 »K'alal mi tsuts yu'un
Jeova skotol li k'usi sk'an spas ta
vits Sion xchi'uk ta Jerusalene,
chak'be* kastigo li ajvalil ta Asi-
ria ta skoj ti mu'yuk xk'exlale, ti
xtoyete xchi'uk ti stuk xa no'ox
cha'i sbae.^b **13** Yu'un xi chale:

«Jech ta jpas ta skoj ti lek
tsots li jk'obe

xchi'uk ta pj'ijil jech ta jpas,
yu'un p'ijun.

Ta jlok'esbe sts'akiltak li jte-
klumetike,^c

ta jpojbe li sk'ulejalike^d
xchi'uk ta jpas ta mantal
li jnaklejetik jech k'ucha'al
tspas li buch'u ech'em xu'
yu'une.^e

14 Li jteklumetike xko'olajik k'u-
cha'al stas mut.

Ta xkich'be sk'ulejal li jteklum-
metike,

ta jtsak k'ucha'al ston mut ti
iktabil komele,

ta xkich' skotol li k'usitik oy
ta balumile.

Mi jkotuk mut ta xlich'ulan
xik' te mi ja'uk ta xjach' ye
xchi'uk mi ja'uk xch'ivla-
jet».

15 Li ek'ele, ¿mi tstoy van sba
ta stojolal li buch'u tstune-
sat sventa oy k'usi xtuch'e?

Li sierrae, ¿mi tstoy van sba
ta stojolal li buch'u tstune-
sat sventa oyuk k'usi sboje?

Li namte'ile,^f ¿mi xu' van stoy
muyel li buch'u chtoyat mu-
yele?

O li vach'e, ¿mi xu' van stoy
muyel li buch'u ma'uk pas-
bil ta te'e?

16 Jech oxal, li Kajvaltik ta me-
lele, li Jeova ti ja' bankilal
yu'un soltaroetike,*

10:12 *Literal «chak'be». **10:16**
*K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un*
soltaroetike.

chak' ti xbakubik li jup'em v-
niketik yu'un Asiriae.^a

Mu'yuk xa smuk'ulal chkom
li Asiriae, xko'olaj ti chich'
chik'el ta k'ok' skotole.^b

- 17 Li Sakil osil yu'un Israele^c
chk'ot ta k'ok'^d
xchi'uk li Buch'u ch'ul yu'une
chk'ot ta leb k'ok';

xlomlij* to tsatsak sk'ak'al
xchi'uk ta jun no'ox k'ak'al
chchik' li chopol ts'i'leletik
xchi'uk li ch'ixtikaltik yu'un
j-asiria vinike.

- 18 Li Diose ta slajesbe ta jyalet li
k'upil sba te'tikaltik yu'une
xchi'uk li k'usitik sts'unoje;
ja' jech chkom k'ucha'al jun
vinik ti chk'unib batel ta
skoj chamele.^e

- 19 Uni jaytek' xa no'ox te'etik
chkom yu'un,
xchap xa no'ox yu'un jun k'ox
kerem.

- 20 Li buch'utik te chkomik ta Is-
rael li va' k'ak'ale
xchi'uk li buch'utik
kuxul chkomik ta snitilulal
Jakobe

mu'yuk xa tspat yo'ontonik ta
stojolal li jteklum ti tsaka-
tik ta k'ope;^f
tspat xa yo'ontonik ta stojolal
Jeova,

ja' li Buch'u ch'ul yu'un Israe-
le, ta sjunul yo'onton* jech
ta spasik.

- 21 Juteb xa no'ox tsutik tal ta
stojolal li Dios ti oy sju'ele,
ja' xa no'ox li skomenal* sniti-
lulal Jakobe.^g

- 22 Israel, ak'o mi xko'olaj ta sji-
al* nab
li ateklumale,
juteb xa no'ox tsutik tal.^h
Nopbil xa sk'oplal ti chich'ik
lajeseleⁱ
xchi'uk chljajik ta kastigo.^j

10:17 *O «xlolklij». 10:20 *O «ta me-
le». 10:21 *O «skomelal». 10:22 *O
«syi'al».

KAP. 10

a 2Kr 32:21

b Is 30:30, 31

c SI 84:11

d Is 9:5
Is 30:27
Is 31:8, 9
Na 1:6

e Is 37:36

f 2Kr 28:20, 21
Os 5:13
Os 14:3

g Is 65:9
Os 1:10, 11

h Is 1:9

i Is 28:22

j Ro 9:27, 28

Kolumna 2

a Dt 28:45, 63

b 2Re 18:13
Is 10:5

c Eks 14:3, 9

d 2Re 19:35

e 2Kr 32:21
Is 30:32
Na 3:7

f Jue 7:25
Jue 8:21
SI 83:11

g Eks 14:21, 27

h Is 9:4
Na 1:13

i Is 14:25

j 2Re 19:35
Is 37:35, 36

k Jos 7:2

l 1Sa 13:2
1Sa 14:31

m Jos 21:8, 17
2Kr 16:6

n Jue 20:13

o Os 5:8

p Jos 21:8, 18
Jer 1:1

- 23 Jech, li lajebal ti snopoj xa
li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpas-
mantale, li Jeova ti ja' ban-
kilal yu'un soltaroeitike,
chk'ot ta pasel ta sjunul li
muk'ta lume.^a

24 Ja' yu'un, xi chal li Aj-
valil ti ja' Muk'ul Jpasmanta-
le, li Jeova ti ja' bankilal yu'un
soltaroeitike: «Mu xaxi', kuni te-
klumal ti te nakalot ta Sione, mu
xaxi' yu'un li j-asiriae, ti tsjis-
bot to'ox vache^b xchi'uk ti tstoy
to'ox snamte' ta atojolal sventa
tskontrainot jech k'ucha'al la
spas li Ejiptoe.^c 25 Yu'un jlkel
xa sk'an xljaj li sk'ak'al ko'ontone,
ja'o chljaj k'alal mi laj xa ox y-
ch'ik lajesele.^d 26 Li Jeova ti ja'
bankilal yu'un soltaroeitike tsjis-
be nukul^e jech k'ucha'al la stsal
li Madian ta sts'el li muk'ta
ton yu'un Orebe.^f Li snamte'e te
chak' ta sba nab xchi'uk tstoy ba-
tel jech k'ucha'al la spas ta stojo-
lal li Ejiptoe.^g

- 27 Li va' k'ak'ale, chich' lok'esel
ta anekeb li yikats ajvalil ta
Asiriae^h
xchi'uk li sk'atlom te' ti te oy
ta anukeⁱ
xchi'uk ta xllilij li k'atlom te'
ta skoj li aseitee». *

- 28 Laj xa stsak ta k'op li Ayate;^k
ech' xa tal ta Migron;
te chak' yikats ta Mikmax.^l

- 29 Ech' xa xtuch'ik li uk'um ti bu
komkom no'oxe,
te ech' yu'unik ak'obal ta
Gueba;^m
ta xnik ta xi'el li Ramae, jatav
xa li Guibeaⁿ ti ja' slumal
Saule.^o

- 30 Jnacklejetik ta Galim, jtsots
xa-avanik!

jTs'et chikintao, Laisa!
jToj abol aba, Anatot!^p

10:27 *Taje ja' van sk'oplal li aseite ti
chich' to'ox t'ujel-o ajvaliletik ta Israele
o ja' li aseite sventa sk'ok'ik li oxib sien
sviniktak Jedeone.

- 31** Jatav xa batel li Madmenae. Li jnaklejetik ta Guebime laj xa sa' snak'obbailik.
- 32** Avi ta k'ak'altike, te chpaj ta Nob.^a
Xmich'oj xa sk'ob tsye'ilanbe li jnaklejetik ta vits Sione, li ta bik'it vits ta Jerusalemene.
- 33** jK'elavilik! Li Kajvaltik ta melele, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike, solet xibal sba ti k'u yelan xk'avlajet tsk'as li k'ob te'tike;^b
yagal chich' lomesel li tayal te'tike
xchi'uk ti bu toyolik tajeke chyalik ta lum.
- 34** Li ch'ixtikaltik ta te'tikaltike ta ts'set ta jun abtejebal ti pasbil ta tak'ine*
xchi'uk li te'tetik ta Libano^e ja' tslomes li buch'u tsots xu' yu'une.
- 11** Ta xch'i talel jun yuni k'elom^c li xchumanil Jese^d
xchi'uk li sk'elom^e chlok' talel ta yibebe tsatin lek.
- 2** Te chkom-o ta stojolal li s-espíritu Jeovae,^f
jech oxal chp'ijub^g xchi'uk ep k'usi cha'ibe lek smelolal, chtojobtasvan lek xchi'uk tstsatsub lek,^h
oy lek yojtikinobil yu'un xchi'uk chich' lek ta muk' li Jeovae.
- 3** Ta sk'upin xi'tael* li Jeovae.ⁱ
Ma'uk no'ox jech chchapanvan ti k'u yelan chil ta sate xchi'uk ma'uk jech chtuk'ib-tasvan ti k'u yelan cha'i ta xchikine.^j
- 4** Tuk' ta xchapan* li buch'utik abol sbaike
xchi'uk lek ta stuk'ibtas li manxoetik ta balumile.

10:34 *O «ta ek'el». **11:3** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **11:4** *O «Mu'yuk cht'u'jvan k'alal chchapan».

KAP. 10

a 1Sa 22:18, 19

b 2Kr 32:21
Is 37:36

KAP. 11

c Sl 132:11
Is 53:2Ap 5:5
Ap 22:16d Rut 4:17
1Sa 17:58
Mt 1:1, 6
Lu 3:23, 32
Ech 13:22, 23
Ro 15:12e Jer 23:5
Jer 33:15
Sak 3:8
Sak 6:12f Is 42:1
Jn 1:32
Ech 10:38

g Lu 2:52

h Is 9:6

i Ebr 5:7

j Jn 7:24
Jn 8:16

Kolumna 2

a Sl 2:9
Sl 110:2
Ap 19:11, 15

b 2Te 2:8

c Ap 3:14

d Is 65:25

e Ese 34:25

f Os 2:18

g Is 2:4
Is 35:9
Is 60:18
Mik 4:4h Is 51:3
Is 56:7
Is 65:25i Sl 22:27
Aba 2:14j Ro 15:12
Ap 22:16

Li vach' chlok' ta yee ta smaj-o li balumile^a
xchi'uk ta skoj li yik'al yee,^b
chak'be-o slajeb li buch'utik toj chopolike.

- 5** Ja' chk'ot ta xchuk ta xchuk-benal* li tuk'ilale
xchi'uk chk'ot ta xchuk xch'ut li k'usi tuk'e.^c
- 6** Li loboe* ko'ol ta xnakiik k'uk sjalil xchi'uk li ch'iom chije,^d
li leopardo xchi'uk li ch'iom tentsune ko'ol chxuk yo'ontonik,
jmoj oy skotolik li ch'iom tot vakaxe, li leone^e xchi'uk li chonbolometik ti jupesbilibi-ke;^{Δe}
ja' tsbeiltasatik yu'un jun k'ox kerem.
- 7** Li me' vakax xchi'uk li me' osoe jmoj chve'ik
xchi'uk jmoj bu chxuk yo'ontonik li yalabike.
Li leone jobel tslo' jech k'ucha'al li tot vakaxe.^f
- 8** Li olol ti chchu'un toe te chtajin ti bu oy xch'en li kovrae
xchi'uk li jun olol ti yiktaoj xa xchu'e tstik' ochel sk'ob ta xch'en li chon ti oy svenenoale.
- 9** Mu'yuk chak'ik vokolil^g
xchi'uk mi ja'uk k'usi chopol tspacek ta sjunul li ch'ul vits ku'une;^h
yu'un li balumile jp'el sk'oplal chnoj ta krixchanoetik ti xojtikinik li Jeovae,
jech k'ucha'al nojem ta vo' li nabe.ⁱ
- 10** Li va' k'ak'ale, li yibel Jese^j ta xva'i k'ucha'al jun sen-
- 11:5** *O «xch'ut». **11:6** *Li loboe xko'o-lajtik k'ucha'al ok'il. ^eO «ch'iom leon ti xtinlajet sjole». ^ΔO ja' van sk'oplal «jmoj chve'ik li ch'iom tot vakax xchi'uk li leone».

yail* ta sventa li jteklumetike.^a

Li muk'ta jteklumetike chbat sa'ik sventa sbeiltsatik^{#b} xchi'uk jun yutsil chk'ot ti bu chkux yo'ontone.

11 Li va' k'ak'ale, li Jeovae chcha'ye' sk'ob yan velta sventa tsk'an sutel li skomenal* steklumal ti te oyik ta Asiria,^c ta Ejipto,^d ta Patros,^e ta Kus,^f ta Elam,^g ta Sinar,[#] ta Amat xchi'uk li ta lumetik ti joyol ta nabe.^h **12** Ta stoy jun senyail* ta sventa li muk'ta lumetike xchi'uk tstsob sutel tal ti bu tanpuk batemik li j-israeletikeⁱ xchi'uk tstsob sutel tal ti bu tanpuk batemik li judaetik ta xchanjotal sti'iltak balumile.^j

13 Chlaj sk'oplal yit'ixal yo'onton li Efraine^k

xchi'uk chich'ik lajesel li buch'utik tskontrainik li Judae.

Li Efraine mu'yuk ch-it'ixaj ta stojolal li Judae, jech ek li Judae mu'yuk tskontrain li Efraine.^l

14 Xlametik* yalel ta anil ta smaleb k'ak'al ta yalebaltik yu'un[#] jfilisteetik; ko'ol ta spojbeik k'usitik oy yu'unik li jteklumetik ta Slok'eb K'ak'ale.

Ta stoy batel sk'obik ta skontrainel[^] li Edom^m xchi'uk Moabeⁿ

xchi'uk chlik spasik ta mantal li j-ammonetike.^o

15 Li Jeovae ta xch'akbe* yok li nab ta Ejiptoe^p

xchi'uk tsye'ilan sk'ob ta sba li Uk'ume.^{#q}

11:10, 12 *O «poste sventa senyail». **11:10** #O «Li muk'ta jteklumetike chbat sa'ik». **11:11** *O «skomelal». #Ja' xkaltik, Babilonia. **11:14** *O «Sbusetik». #Literal «te ta snekeb». ^O «Li yip stsatsalike chk'ot ta stojolal». **11:15** *O ja' van sk'oplal «ta stakijesbe». #Ja' xkaltik, li Euftrateš.

KAP. 11

a Je 49:10

Is 49:22

Is 62:10

b Ech 11:18

Ech 28:28

c Is 11:16

d Is 27:13

Jer 44:28

Mik 7:12

e Jer 44:15

f Sof 3:10

g Da 8:2

h Is 66:19

i Esd 1:2, 3

Is 49:22

Is 62:10

j Sl 147:2

Is 66:20

k 2Kr 30:1, 10

Jer 31:6

l Jer 3:18

Ese 37:16, 19

Os 1:11

m Am 9:11, 12

Abd 18

n Is 25:10

o Jer 49:2

p Eks 14:22

q Je 15:18

Kolumna 2

a Is 19:23

Is 27:13

Is 35:8

Is 40:3

Is 57:14

Jer 31:21

b Esd 1:2, 3

KAP. 12

c Dt 30:3

Sl 30:5

Sl 85:1

Sl 126:1

Is 40:2

Is 66:13

d Is 45:17

e Is 26:4

f Sl 118:14

Os 1:7

g Is 49:10

h 1Kr 16:8

Sl 105:1, 2

i Eks 15:2

j Sl 149:3

k Sl 98:1

Li yik'al ye ti chchik'vane ta stakijes* li vukub yoktak uk'ume

xchi'uk slapoj xonobik ch-ech' xtuch'ik uk'um li krixchanoetike.

16 Jech xtok, chchapanbatik jun be^a ti chlok' tael ta Asiria li steklumal Dios ti te to oyike,^b

jech k'ucha'al chapanbatik jun be li Israel k'alal lok'ik tael li ta yosilal Ejiptoe.

12 Li va' k'ak'ale, xi chaval ta melele:

«Kajval Jeova, kolaval chkalbot,

yu'un ak'o mi ilinemot to'ox ta jtojolal,

ta k'un'uk ch'ay batel li sk'a-k'al avo'ontone xchi'uk la apatbun ko'onton.^c

2 j'Kelavil! Li Diose ja' jkoltavanej ku'un.^d

Ta jpat ko'onton ta stojolal xchi'uk mu'yuk k'usi ta jxi'ta;^e

yu'un ja' kupal li Jeovae* xchi'uk ja' ju'el li Jeovae xchi'uk ja' k'otem ta jkoltavanej ku'un».^f

3 Xkuxet avo'ontonik chalok'e-sik vo' li ta nio'etik ti chak' kolebale.^g

4 Xi chavalik li va' k'ak'ale:

«Albeik kolaval li Jeovae, k'upil k'optabeik li sbie, jak'ik ta ojtikinel ta stojolal jteklumetik li k'usitik spasoje»^h

Alik batel ti toybil sk'oplal li sbie.ⁱ

5 K'upil k'optaik ta k'ejimoretik* li Jeovae,^j yu'un toj labalik sba li k'usitik spasoje.^k

Ak'o yich' ak'el ta ojtikinel ta spejel balumil taje.

11:15 *O ja' van sk'oplal «ta smaj». **12:2** *Literal «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **12:5** *O «Tjibeik sonetik».

6 Jnakej ta Sion, tsots xa-avan ta muyubajel, yu'un muk' li Buch'u ch'ul yu'un Israel ti te oy ta ato-jolale».

13 Li Isaias^a ti ja' xnich'on Amose ak'bat yil li k'usi chk'ot ta stojolal li Babiloniae.^b

2 «Va'anik junuk senyail^{*c} ta jun vits ti naka tontikaltike. Ik'ik tal, velk'obtaik tal sventa x-ochik li ta ocbebaletik yu'un bankilaletike.

3 Kalojbe xa mantal li buch'utik jt'ujoje.^{*d} Laj xa jtak ta ik'el li kajsoltarotak sventa chkak' ta ilel li sk'ak'al ko'ontone, li buch'utik jp'el xalik ti xmu-yubajike.

4 jChikintaik! jOy epal krixchanoetik ta vitstik; jech x-avljajetik k'ucha'al jun jteklum ti mu al bajuk yepalike!

jChikintaik! jXvochlajetik li lumetike, li muk'tik lumetik ti stsoboj sbaike!^e

Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike* yakal tstsob li soltaroeitik sventa chbatik ta pask'ope.^f

5 Li Jeova xchi'uk li yabtejeb tstunes sventa chak' ta ilel sk'ak'al yo'ontone ta namal lum to chlikik tal,^g ta yibel vinajel to chlikik tal, ja' tsiilin-o sjunul li balumile.^h

6 Avetanik ta ok'el, jyu'un po'ot xa li sk'ak'alil Jeovae!

Li va' k'ak'ale, li Buch'u skotol xu' yu'une tsajes skotol li k'usi oy ta avosilalike.ⁱ

7 Jech oxal, jech' xa majajtik* sk'ob skotol li krixchanoetike

13:2 *O «poste sventa senyail». 13:3 *Literal «li buch'utik jch'ultajesoje». 13:4 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. 13:7 *O «jok'ajtik».

KAP. 13

a Is 1:1

b Jer 25:12
Jer 50:1-3
Ap 18:2c Jer 51:12
Jer 51:27, 28

d Is 45:1

e Da 5:28

f Jer 50:15

g Jer 50:9
Jer 51:28

h Jer 51:11

i Is 13:18
Jer 50:13

Kolumna 2

a Jer 50:43

b Da 5:6

c Jer 50:23, 29

d Job 9:9
Job 38:31
Am 5:8e Sl 137:8
Jer 51:37
Ap 18:2f Jer 50:29
Da 5:22, 23g Jer 50:30
Jer 51:3, 4

xchi'uk chnik ta xi'el yo'ontone skotolik.^a

8 Solel chbat xch'ulelik ta xi'el li krixchanoetike.^b

Jech chlik t'elajetikuk* xchi'uk oy k'usi k'ux cha'ik k'ucha'al jun ants ti yakal chvok' yole.

Solel xi'emik k'alal tskelbe sba satik ta jujuntale, solel xvinaj xa ta satik ti chat yo'ontone.

9 jK'elavilik! Chtal xa li sk'ak'alil Jeovae,

mu'yuk buch'u chk'uxubaj ta yo'ontone li va' k'ak'ale, xkapet tajek sjol chtal xchi'uk xtiltun li sk'ak'al yo'ontone

sventa xibaluk sba ti k'u yelan chkom li balumile^c xchi'uk sventa xich' lajesel li jpasmuliletik ti te oyike.

10 Yu'un li k'analetik ta vinajele xchi'uk li jaysop k'analetik te oye^{*d}

mu'yuk xa chak' xojobalik; solel ik' k'alal chlok' tal li k'ak'ale,

xchi'uk mu'yuk xa chak' xojobal li luna.^e

11 Ta xkak'be kastigo li jnakejjetik ta balumil ta skoj li k'usitich chopol tspace^e

xchi'uk ta skoj spaltailik* li buch'utik toj chopolike.

Ta jlajesbe sk'oplal stoyobailik li buch'utik jp'el xalike

xchi'uk chkak' ta k'exlal li j-ilbajinvanejetike.^f

12 Mas to juteb chkom ku'un li krixchano ti sna' xchame, ja' mas to oy ta tael li lekil oro^e

xchi'uk mas to juteb chkom ku'un li krixchanoetike, ja'

13:8 *O «nikikuk». 13:10 *Literal «xchi'uk li Kesiletik te oye». Ja' van sk'oplal li jtsop k'anal Orione xchi'uk li jaysop k'analetik te oy ta xokone. [#]O «ue». 13:11 *O «xchopolilik».

- mas to oy ta tael li oro ti talem ta Ofire.^a
- 13** Vo'on li Jeova ti bankilalun yu'un soltaroeitike ta xkak'nikuk li vinajele xchi'uk k'alal mi k'ot yorail xtiltun li sk'ak'al ko'ontone, ta skapemal jol ta jbak'es lok'el ta yavil li balumile.^b
- 14** Ta sutik batel ta slumalik ta jujuntal, ta jujuntal chjativik sutel ta yosilalik^c xko'olaj k'ucha'al jkot gasela ti nutsbile xchi'uk xko'olaj k'ucha'al jtsop chij ti mu'yuk buch'u stsobatike.
- 15** Ti buch'u chich' taele chich' pajbel espada xchi'uk ti buch'u chich' tael ta tsakele chich' milel ta espada.^d
- 16** Te sk'elojik chich' bojilanel li yalab xnich'nabike,^e chich'ik pojbel batel li k'usitik oy ta snaike xchi'uk chich' tsatsal tsakel li yajnilike.
- 17** Ta jtijbe tal yo'onton li jmediaetik sventa xtal kontrinatikuke,^f ti mu'yuk sbalil chilik li platae xchi'uk ti mu'yuk k'upil sba chilik li oroe.
- 18** Tstunes sflechaik sventa chch'och'obtaik-o* li kere-metike;^g mu'yuk abol sba chilik li ololetike mi ja'uk chk'uxubaj ta yo'ontoni li k'oxetike.
- 19** Li Babilonia ti mas muk' sk'oplal* ta skotol li muk'tik lumetike,^h ti alak' sba chilik li jkaldeaetike xchi'uk ti ja' stoyobballik k'oteme,ⁱ ja' jech chk'ot k'ucha'al li Sodoma xchi'uk Gomorra k'a-

13:18 *O «chjomoch'taik-o». 13:19 *O «ti mas to jun yutsil».

KAP. 13

a 1Re 10:11

b Jer 51:29

c Jer 50:16

d Jer 51:3, 4

e Sl 137:8, 9

f Is 21:2
Jer 50:9
Jer 51:11
Da 5:30, 31

g Jer 50:14

h Is 47:5
Da 4:30

i Is 47:1

Kolumna 2

a Je 19:24, 25
Jer 50:40

b Jer 50:3, 13
Jer 51:29, 37
Ap 18:21

c Ap 18:2

d Jer 51:33

KAP. 14

e Le 26:42

f Sak 1:17

g Dt 30:1-3
Is 66:20
Jer 24:6
Ese 36:24

h Is 56:6, 7
Is 60:3
Sak 8:22, 23

i Is 61:5
Sak 2:8, 9

j Esd 3:1
Esd 9:8
Jer 30:10

lal laj yich'ik lajesel yu'un li Diose.^a

- 20** Mu'yuk xa chich'-o naklebi-nel, mu'yuk chbat nakiikuk te li jayk'ol kuxlejaj chjelave.^b Mi junuk j-arabia krixchano te chbat sva'an skarpana xchi'uk mu'yuk chbat slaman xchijik te li jchabichijetike.
- 21** Te chbat xkux yo'ontoni li te'tikal chonbolometike; li snaike chnoj ta kuxkuxetik,^{*} te chnakiik li avestrusetike^c xchi'uk te chp'itomajik li te'tikal tentsunetike.[#]
- 22** Li ta tayal k'elob osiletik yu'un Babiloniae, te ch-avanik li chonbolometike xchi'uk li te'tikal ts'etike te chbat avanikuk ta spasob mantal ajvalil ti k'upilik sbae.

Nopol xa li yoraile xchi'uk po'ot xa li sk'ak'alile». ^d

14 Yu'un li Jeovae chk'uxubin li Jakobe^e xchi'uk tst'uj yan velta li Israele.^f Te chak' nakiuk* ta slumalik^g xchi'uk chbat ch'inatikuk yu'un li jyanlumetike, tsnapan sbaik ta stojolal li snitilulal Jakobe.^h **2** Li krixchanoetik ta yantik lume ja' chik'ik lok'el li Israele xchi'uk ja' chik'ik sutel li ta slumalike. Va'un, li jtekum Israele chk'ot ta smosoik xchi'uk ta skiaraik' li ta yosilal Jeovae; xchi'uk tspacek ta smosoik li buch'utik mosoinatik to'oxe xchi'uk ja' ta sventainik li buch'utik tsujatik to'ox ta abtele.

3 K'alal mi k'ot sk'ak'alil ti chak' akux Jeova ta sventa li avokole, li at-o'ontone xchi'uk ti tsots laj avich' mosoinele,^j **4** xi chlik aval jun lo'il sventa chalaban li ajvalil ta Babiloniae:

13:21 *O «xkujetik». #O ja' van sk'oplal «li pukujetik ti xko'olajik ta tentsune». 14:1 *O «ch-ak'bat xkuxik».

«jK'elavil k'u xa no'ox yelan
laj sk'oplal li buch'u tsuj
to'ox ta abtel li yantike!

jK'elavil k'u xa no'ox yelan laj
sk'oplal li ilbajinele!^f

5 Li Jeovae laj xa sk'asbe
xvach' li buch'utik toj cho-
polike,

li xvaxton ajvaliletike,^b

6 ja' li buch'u mu'yuk spajeb la
smaj li jteklumetik ta ska-
pamal sjole,^c

li buch'u ilinem la spas ta
mantal li muk'tik lumetik ti
mu'yuk xk'uxul yo'onton la
skontraine.^d

7 Li avie, chkux sp'ejel li balu-
mile, mu'yuk xa chil svokol.
X-avetik no'ox ta muyubajel li
krixchanoetike.^e

8 Solel xmu'yubajik avu'un ek li
enebro te'etike
xchi'uk li sedro te'etik ta Li-
banoe.

Xi chalike: «Mu'yuk xa xmu'y
talel jtuch'si'etik ta jtojolal-
kutik

ti k'u xa sjalil layal ta lume».

9 Li Mukinal* ti te oy ta
olone solel mu xa sna' k'usi
tspas

sventa xtal snumot ta be k'a-
lal mi lak'ote.

Vo'ot ta akoj ti chbat stij talel
li buch'utik mu xa k'usi
stak' spasiq ta lajelale,
skotol li jnitvanejetik^f ti ilba-
jinvanik ta balumile.

Li Mukinale chal mantal ti
ak'o xtotsik talel ta xchotle-
bik li ajvaliletik ta muk'tik
lumetike.

10 Skotol chlik k'opojikuk xchi'-
uk xi chalbeikote:

«¿Mi yu'un lak'unib xa jech
k'ucha'al li vo'onkutike?

¿Mi ja' xa jechot k'ucha'al li
vo'onkutike?

14:9, 11, 15 *O «Seol», ja' xkaltik, li
mukinal ta komon yu'un krixchanoetike.
K'elo Glosario, *mukinal*. **14:9** [#]Literal
«tot tentsunetik».

KAP. 14

a Jer 50:23

b Sl 125:3

c 2Kr 36:17
Jer 50:17

d Aba 1:6
Sak 1:15

e Sl 126:2
Is 49:13
Jer 51:48
Ap 18:20

Kolumna 2

a Ap 18:22

b 2Kr 36:17
Jer 51:7
Ese 29:19
Da 5:18, 19

c Is 47:7
Da 4:30

d Da 5:22, 23

e Sl 48:1, 2

f Jer 51:25

g 2Re 25:21
Is 64:10

h 2Re 24:12, 14
2Re 25:11

11 Yal xa talel ta Mukinal* li ato-
yobbaile

xchi'uk li yech'omal stijobil
ason ti oy yak'iltake.^a

Li xuvite ja' chk'ot k'ucha'al
atem*

xchi'uk ja' pixilot-o li ta xuvi-
te».

12 K'anal ti xaxojobinaje,
jK'uxi xa no'ox ti lap'aj* yalel
tal ta vinajele!

Vo'ot ti la atsal muk'tik lume-
tike,^b

jK'uxi xa no'ox ti laj avich' tu-
ch'el ta balumile!

13 Vo'ot ti xi laj aval ta avo'on-
tone: «Chimuy batel ta vina-
jel.^c

Te chkak' ta yak'ol k'analetik
yu'un Dios li jchotleb sven-
ta ajvalile^d

xchi'uk te chichoti ta sba li
vits sventa tsobobbaile,
li ta norte ti bu mas to nome.^e

14 Chimuy batel ta ba toktik;
jech ta jpas jba k'ucha'al li
Buch'u toj toyol oye».

15 Pe mu jechuk chk'ot ta atojol-
lal, yu'un chavich' jipel ya-
lel ta Mukinal,*
te ta yutil to ch'en.

16 Li buch'utik tsk'eloxuke te
chak'-o satik ta atojolal;
solel chchajikot ta k'elel
xchi'uk xi chalike:

«Li vinik li'e, ¿mi ja' li buch'u
la snikes li balumile,
ti laj yak' nikuk li muk'tik lu-
metike,^f

17 ti ja' li buch'u la spas ta taki-
xokol lum li balumile

xchi'uk ti la sjines li lumetik
ta balumile,^g

ti mu xak' sutuk batel ta
snaik li buch'utik te xchu-
koje?»,^h

18 Skotol li yan ajvaliletik yu'un
muk'tik lumetike
lek laj yich'ik mukel ta skoj ti
ich'bilik ta muk'e,

14:11 *O «avayeb». **14:12** *O «lats'uj».

ta jujuntal te mukatik ta xch'enalik.*

- 19** Pe li vo'ote ch'abal chavich' mukel ta ch'en, ja' no'ox chavich' jipel batel, xako'olaj k'ucha'al k'ob te' ti mu'yuk k'anbile, net'bil chakom li ta animae-tik ti laj yich'ik pajbel es-padae xchi'uk ti laj yich'ik jipel yalel ti bu noj ta tontike, xako'olaj k'ucha'al jun anima ti chich' pech'ilanel ta tek'ele.
- 20** Mu'yuk chavich' mukel xchi'uk li ajvaliletike, yu'un la alajes atuk li avosilale, la amil atuk li ateklumale. Li snitilulal buch'utik toj chopolike mu'yuk xa chich' albel sbiik yan velta.
- 21** Chapanik ti bu xu' xich' milel li yalab xnich'nab ta skoj li spaltail* smoltotakike, sventa mu xlikik xchi'uk xu'uninik li balumile xchi'uk ti snojesik balumil li ta muk'tik lumetik yu'unike».
- 22** Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:* «Chlik jkontrainik»,^a Xi to laj yal xtok li Jeovae: «Ta jtup'be sk'oplal ta Babilonia li sbie, li skomenale,[#] li snitilulale xchi'uk li k'usi tspas ta tsakale»,^b
- 23** Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Li Babiloniae chkak' ti ak'o xu'uninik li ch'ix-uchetike xchi'uk chkak' k'otuk ta sts'anleb vo', jech xtok, ta xkak'be slajeb ta j-ech'el»,^c
- 24** Xi yaloj ta jamal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:

14:18 *Literal «snaik». **14:21** *O «li xchopolil». **14:22** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. [#]O «skomelale».

KAP. 14

a Is 43:14
Jer 50:25
Jer 51:56

b Jer 51:62

c Is 13:1, 21
Jer 50:35, 39
Ap 18:2

Kolumna 2

a 2Kr 32:21, 22
Is 30:31
Is 31:8
Is 37:36, 37

b Is 10:24

c Sl 33:11
Pr 19:21
Pr 21:30
Is 46:11

d 2Kr 20:5, 6
Is 43:13

e 2Re 16:20
2Kr 28:27

f 2Kr 26:3, 6

g 2Re 18:1, 8

h Jer 47:1
Ese 25:16
Joe 3:4
Am 1:6-8
Sof 2:4
Sak 9:5

«Jech k'ucha'al oy ta ko'on-tone jech chk'ot ta pasel xchi'uk jech k'ucha'al k'otem ta nopel ku'une persa chk'ot ta pasel.

- 25** Ta jililn ta kosil li j-asiria krixchanoe xchi'uk ta jpech'ilan ta tek'el li ta vitsetik ku'une.^a Ta xich' lok'esbel li sk'atlom te'ik ti te oy ta stojolal li jteklumale xchi'uk ta xich' lok'esbel li yikatsik ta snekebike»,^b
- 26** Taje ja' li k'usi k'otem xa ta nopel ta stojolal li spejel balumile xchi'uk ja' li k'obil ti ye'el xa* sventa chich' tsakel ta k'op skotol li muk'tik lumetike.
- 27** Yu'un li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike k'ot xa ta nopel yu'un, ¿mi oy van buch'u xu' smak ta be?^c Ye'el xa li sk'obe, ¿mi oy van buch'u xu' snitbe yalel?^d
- 28** Li ta sjabilal k'alal cham li ajvalil Akase,^e xi la stak tal a'yej li Diose:
- 29** «Filistea, ak'o mi k'as xa li te' ti tsmajot to'oxe, mu xamuyubaj, mi junuk buch'u xmuyubaj avu'unik. Yu'un li ta snitilulal li chone^f chlok' talel jkot chon ti oy svenenoale^g xchi'uk li snitilulale chk'ot ta chon ti xjipet ta anile xchi'uk ti xko'olaj k'ucha'al k'ok' li svenenoale.
- 30** Li xnich'nab ti buch'utik abol sbaike lek xa noj xch'utik xchi'uk li buch'utik povreike jun xa yo'onton ta xvayik, pe li ateklumale ta jmil ta vi'nal xchi'uk li buch'u te to chkom avu'unike ta xich'ik milel.^h

14:26 *O «chupal xa chmajvan».

31 ¡Avanan, ochebal! ¡Avetan ta ok'el, jteklum!

Filistea, imi jutebuk chkom spatobil avo'onton!

Yu'un te xa xtal li ch'aail* ta nortee

xchi'uk mi junuk soltaro ta xkom ta patil».

32 ¿K'usi sk'an stak'beik sutel li j-almantaletik yu'un li muk'ta lume?

Ja' ti yak'ojbe xa snakleb Sion^a li Jeovae

xchi'uk ti te chbat snak* sbaik li buch'utik abol sbaik ta steklumale.

15 Li'e ja' jun a'eyj ta sventa li Moabe:^b

yu'un ta jun no'ox ak'obal laj yich' lajesel,

li Ar^c yu'un Moabe solet sts'ijlan* kom.

Yu'un ta jun no'ox ak'obal laj yich' lajesel,

li Kir^d yu'un Moabe solet sts'ijlan kom.

2 Li jnakejetike muyik batel li ta Nae* xchi'uk li ta Di-

bone,^e bat ok'ikuk li ta tayal k'opojebaletike.^f

Li Moabe ch-ok' ta skoj li Neboe' xchi'uk ta skoj li Medebae.^g

Skotolik juxbil li stsotsil sjolike,^h skotolik lok'bil li yisimike.ⁱ

3 Li ta skayealtak Moabe slapojik ch'ixal k'u'il.*

Skotolik x-avetik ta ok'el li ta sjol snaike xchi'uk li ta xch'ivitike;^f

x-ok'oletik chyalik tael.^j

4 X-avetik li Eleale^k xchi'uk li Esbone;

li yech'omal yeike xvinaj to k'alal ta Jaas,^l

14:31 *O «ch'ayil». 14:32 *O «smuk». 15:1 *O «ts'ijil». 15:2 *O «Temploe». ^fK'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. 15:3 *K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*. ^oO «li ta skayetakike; ti bu oy ep krixchanoetike».

KAP. 14

a Sl 48:1-3
Sl 87:1, 2
Sl 132:13, 14

KAP. 15

b Jer 9:25, 26
Ese 25:11

c Nu 21:28
Dt 2:9

d 2Re 3:24, 25
Jer 48:31

e Jer 48:18

f Jer 48:1

g Nu 21:30
Jos 13:15-17

h Dt 14:1

i Jer 48:36, 37

j Jer 48:38

k Nu 32:37
Is 16:9

l Jue 11:20

Kolumna 2

a Je 13:10

b Jer 48:34

c Jer 48:3, 5

d Jer 48:20

e 2Re 17:25, 26

ja' yu'un li soltaroetik ta Moabe jech-o ch-avanik.

Solel chnik ta xi'el li krixchanoetik ta jteklume.

5 K'ux tajek ta ko'onton li Moabe.

Li buch'utik jatavik lok'ele batik k'alal to ta Soar^a

xchi'uk k'alal to ta Eglat-Selisiya.^b

X-ok'oletik k'alal chmuyik batel li ta Luite;

k'alal yakal chanavik batel li ta Oronaime, solet x-avetik ta skoj li vokolile.^c

6 Yu'un takij xa ta jyalel li uk'umetik ta Nimrime,

li ts'i'lel ti yox to'oxe takij xa, takij xa li yaxaltike xchi'uk ch'abal xa k'usi yox.

7 Ja' yu'un, yakal chich'ik batel li k'usitik te to oy yu'unik li ta sk'ejobile* xchi'uk ti k'u

to yepal oy sk'ulejalike;

yakal ch-ech' xtuch'ik li stenlejaltik^f ti bu oy alamo te'etike.

8 Yu'un ti k'u yelan x-avetik ta ok'ele xa'ik to ta sjunul yosilal Moab.^d

Ti x-ok'oletike chk'ot k'alal to ta Eglaim;

ti x-avetik ta ok'ele chk'ot k'alal to ta Beer-Elim.

9 Ak'o mi noj xa ta ch'ich' li vo' ta Dimone,

oy to k'usi yan jchapanoj ta stojolal:

jchapanoj jkot leon ta sventa li buch'utik chjatavik lok'el

ta Moabe

xchi'uk li buch'utik te chkomik ta yosilalike.^e

16 Takbeik batel jkotuk tot chij li ajvaili ta jteklume,

li ta vits yu'un jteklum Sione,

te to xavik'ik tal ta Sela xchi'uk ech' tuch'ik li takixokol balumile.

15:7 *O «snak'obile». ^oO «beo'tik ta stenlejaltik».

- 2** K'alal te oyik li jnaklejetik ta Moab li ta uk'um Arnon^a ti bu komkom no'oxe, jech ch'otik k'ucha'al jkot mut ti chich' sibtasel lok'el ta stase.^b
- 3** «Tojobtasvananik, pasik li k'usi k'ot xa ta nopele. K'alal ja'o o'lol lek k'ak'ale, jechuk avaxinalik* k'ucha'al li ak'obale. Chabiik li buch'utik tanpuk batemike xchi'uk mu xalo-laik li buch'utik yakal chjavavike.
- 4** Moab, teuk xnakiik ta atojo-lal li buch'utik tanpuk batemike. K'otan ta nak'obbail yu'unik ta skoj li jlajesvaneje.^c Tsta slajeb li j-ilbajinvaneje, ch'kot yorail chich' lajesel li lajebale xchi'uk chich' tup'bel sk'oplalik ta balumil li buch'utik chpech'ilanik ta tek'el yan-tike.
- 5** Va'un, chich' nakanel lek jun chotlebal sventa ajvalil ta skoj li tuk'il k'anelale. Li chotlebal taje te oy ta skarpana David, tuk' chak' sba li buch'u te chchotie;^d mu'yuk cht'ujvan k'alal chchapanvane xchi'uk ta anil no'ox tuk' chchapanvan».^e
- 6** K'otem ta jchikintik li stoyob-bail Moabe... li stuke toj ech' xa no'ox jtoyba,^f k'otem ta jchikintik ti stuk xa no'ox cha'i sbae, ti jp'el xale xchi'uk li skapemal sjole;^g pe li k'usi jech'e' chlok' ta yee mu'yuk sbalil.
- 7** Ja' yu'un, li Moabe ta x-ok' ta skoj li svokole; skotolik li jnaklejetik ta Moabe ta x-ok'ik.^h Li buch'utik ta xil svokolike ta x-ok'ik ta skoj li pan ti

16:3 *O «akeovalik».

KAP. 16
a Nu 21:13
b Jer 48:19
c Jer 48:8, 42
d 2Sa 7:16, 17
e Si 45:6
Si 72:1, 2
Is 9:6, 7
Is 32:1
Jer 23:5
f Jer 48:26, 29
Sof 2:9, 10
g Am 2:1
h Is 15:2
Jer 48:20

Kolumna 2
a 2Re 3:24, 25
b Jos 13:15, 17
c Nu 32:37, 38
Jos 13:15, 19
d Jos 13:24, 25
Jer 48:32
e Is 15:4
Jer 48:34
f Jer 48:33
g Sof 2:9
h Is 15:5
Jer 48:36
i Is 15:1

- pasbil ta takin sat uva ta Kir-Aresete.^a
- 8** Yu'un takijem xa li ts'unbil uvaetik ta Esbone.^b li ts'unbil uvaetik ta Sibmae,^c ni'il* xa ox batel k'alal ta Jaser;^d li sk'obk'obtate slinoj to'ox sba batel ta takixokol balumil. Batem xa ox tajek, k'otem xa ox k'alal ta nab, pe li ajvaliletik ta muk'tik lumetike la xpech'ilanik ta tek'el li sk'obk'obtak ti pim tajek sate.^e
- 9** Ja' yu'un, ta xkok'ita li ts'unbil uvaetik ta Sibma jech k'ucha'al chi-ok' ta skoj li Jaser. Li Eleale^e xchi'uk Esbone ta jt'uxubtas ta ya'lel jsat, yu'un laj xa ti k'u yelan x-avet ta muyubajel ta skoj li sat sts'unob ta veranoe* xchi'uk li stsobbel sat sts'unobe.^f
- 10** Mu'yuk xa muyubajel xchi'uk kuxetel o'ontonal li ta ts'unobaltike; ch'abal xa buch'u ch'ejin ta muyubajel xchi'uk mu'yuk xa ch-avanik ta muyubajel ti bu ts'unajtik uvae.^f Mu'yuk xa buch'u tspas vino li ta spits'obiltak uvae, yu'un laj xa ku'un sk'oplal ti x-avetik to'ox ta muyubajele.^g
- 11** Jech oxal, solel xnknun li ko'onton k'ucha'al jun arpa k'alal chich' tijeje, xnknun ta skoj li Moabe^h xchi'uk xnknun ta skoj li Kir-Aresete.ⁱ

16:8 *O «ni'inem». #O «li sk'obk'obtak ti pim tajek sat xchi'uk ti lek tsojike». 16:9 *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. #O ja' van sk'oplal «yu'un ti k'u yelan x-avetik ta pask'ope vul xa ta stojolal li sts'unobik ta veranoe xchi'uk li sat sts'unobike».

12 Ak'o mi te xbat slubtsan sba ta tayal k'opojebaletik* li Moabe xchi'uk ti xbat spas orasion ti bu ch'ul yu'une, mu'yuk k'usi tstabe sbalil.^a

13 Taje jech xa ono'ox yaloj Jeova ta stojolal li Moabe.

14 Avi une, xi chal li Jeovae: «Le' batel ta oxib jabile, ti lek ch'apbil jech k'ucha'al ch'chap jun jsa'abtele,* li smuk'ulal Moabe chich' ak'el ta k'exlal ta skoj ti so-lel xvochlajetike.[#] Jech xtok, toj juteb ti buch'u te chkomike xchi'uk mu'yuk sbalilik». ^b

17 Li'e ja' jun a'yej ta sventa li Damaskoe:^c

«jK'elavilik! Li Damaskoe ma'uk xa jun jteklum chkom

xchi'uk busul chkom slilijemal.^d

2 Ta xich' komtsanel li jteklumetik yu'un Aroere;^e ja' xa no'ox te chbat sluban sba* chijetik ti mu'yuk buch'u tsibtasatike.

3 Chch'ay sk'oplal ta Efrain^f li jteklumetik ti joyobtabil ta muroe

xchi'uk li ajvalilal* yu'un Damaskoe;^g

jech xtok, chch'ay sk'oplal yu'un tsilal li buch'utik kuxul to chkomik ti likemik ta Siria,

jech ch'ot k'ucha'al k'ot ta stojolal li j-israeletike»,[#] xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike.^Δ

4 «Li va' k'ak'ale, chjutukaj yu'un tsilal li Jakobe xchi'uk ta xbakub ak'o mi xkuxoj lek li sbek'tale.*

16:12 *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*.

16:14 *Ja' xkaltik, ts'akal lek oxib jabile. [#]O «x-avljajetike». 17:2 *O «xpu-ch'an sba». 17:3 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. [#]Literal «li xnich'nabtak Israele».

^ΔK'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltarotike*. 17:4 *Literal «jup'em lek li sbek'tale».

KAP. 16

a Jer 48:7, 35

b Is 25:10

Jer 48:46, 47
Sof 2:9

KAP. 17

c Jer 49:23

Sak 9:1

d 2Re 16:8, 9

Is 8:4
Am 1:5

e Nu 32:34

Jos 13:15, 16
2Re 10:32, 33

f 2Re 17:6

Is 7:8
Is 28:1, 2
Os 5:14

g 2Re 16:8, 9

Kolumna 2

a Jos 15:8, 12

Jos 18:11, 16

b Dt 4:27

Dt 24:20

c 2Kr 31:1

d Os 8:6, 11

e Os 10:14

Am 3:11

f Sl 50:22

Os 8:14

g Dt 32:4

2Sa 22:32

5 Ja' jech ch'ot k'ucha'al li buch'u tstsob li k'usitik ts'unbil ta osilitike

xchi'uk ti chtuch' ta sk'ob li trigoe,

xko'olaj k'ucha'al li buch'u ch'k'uxk'ulta* trigo ta stenlejalitik Refaime.^a

6 Ja' xa no'ox chkom li k'usi xu' xich' k'uxk'ultaele, jech k'ucha'al jtek' oliva te' ti yich'oj jisbel te'e:

ja' xa no'ox cha'pej o oxpej sat te t'yul* chkom li ta sk'ob ti mas toyl oye,

ja' xa no'ox chanpej o vo'pej sat li ta sk'obtak ti lek tsatine»,^b xi li Jeova ti ja' li Dios yu'un Israele.

7 Li va' k'ak'ale, li vinike tsk'el batel li Jpasvanej yu'une xchi'uk tuk' chak' batel sat ta stojolal li Buch'u ch'ul yu'un Israele.

8 Ma'uk xa te chak' batel sat li ta skajleb matanaletik^c ti ja' yab-teltak sk'ob stuke;^d ma'uk xa te tuk' tsk'el batel li yabtelat sni' sk'obe mi ja'uk li ch'ul posteetike* xchi'uk li skajleb pometike.

9 Li va' k'ak'ale, li jteklumetik yu'un ti joyobtabil ta muroe ta xk'otik k'ucha'al osil ti jipbil komel ta te'tike,^e

jech ch'otik k'ucha'al jun k'ob te' ti iktabil komel ta yeloval li j-israeletike,

ta xk'ot k'ucha'al jun osil ti iktabil komele.

10 Yu'un la ach'ay ta avo'onton li Dios^f ti ja' jkoltavanej avu' une;

mu'yuk la avules ta ajol li Muk'ta Ton^g ti ja' atsatsal nak'obbaile.

Jech oxal, li k'upil sba* ts'unobiletik chats'one

ko'ol chats'un xchi'uk li sk'e-
lom ste' yan krixchanoe.[#]

17:5 *K'elo Glosario, *k'uxk'ultael*. 17:6 *O «jok'ol; jipil». 17:8 *K'elo Glosario, *ch'ul poste*. 17:10 *O «li lekil». [#]O «jun dios yu'un jyanlume».

11 K'alal chavak'be lek smokal li k'usi ats'unoje, chavak' ti ak'o xvok' tal sbek' ats'unob li ta sobe, pe te no'ox chch'ay batel li sat k'alal ipot tajeke xchi'uk k'alal mu'yuk xpoxil li xk'u-xul achamele.^a

12 jChikintao! jXvochetik tajeke li epal jteklumetike, jechik k'ucha'al nab ti xvo'o'et tajeke!

jX-avetik tajeke li muk'ta lumetike, ti k'u yelan x-avetike jechik k'ucha'al vo' ti tsots xvo'o'ete!

13 Ti k'u yelan ta x-avanik li muk'ta lumetike ja' jech k'ucha'al xvo'o'et li epal vo'e.

Ta tsak ta utel, va'un nom ta xjativik batel, nutsbil ta xbatik, xko'olajik k'ucha'al solepal* k'usitik ta vitstik ti nutsbil ta ik'e, xko'olajik k'ucha'al tomalch'ix[#] ti xbalalet^Δ batel ta tsatsal ik'e.

14 Li ta mal k'ak'ale, oy k'usi xibal sba, pe ch'abal xa ox li ta sobe. Taje ja' tsparteinik li buch'utik tspojik batel li k'usitik oy ku'untike xchi'uk ja' jech chk'ot ta stojolal li buch'utik chelk'anik batel li k'usitik oy ku'untike.

18 jAbol sba li muk'ta jteklum ti xjananet* xik' k'ucha'al li bik'tal chonetike,

ti te oy ta yosilal uk'umetik ta Etiopiae!^b

2 Tstak batel j-almantaletik ta nab,

17:13 *O «spat». K'elo Glosario, solepal. ^aO «ch'ix nichim; sakil ch'ix». ^ΔO «k'ucha'al ts'i'lel ti xbalalet». 18:1 *O «sts'i'iet».

KAP. 17

a Dt 28:30
Os 8:7

KAP. 18

b Is 20:3, 4
Ese 30:4

Kolumna 2

a 2Kr 12:2, 3
2Kr 14:9
2Kr 16:8

te ch-ech' xtuch'ik vo' ta varko ti pasbil ta papiroe,* xi chalbe ya'iike:

«BataniK j-almantaletik ti anil xana' xaxanavike, bataniK ta stojolal li muk'ta jteklum ti natik tajeke yajvale xchi'uk ti lek k'un li snukulilike,[#]

jun jteklum ti ta buyuk no'ox xi'tabile,^a

ta stojolal jun jteklum ti tso-tse xchi'uk ti tstsalsvane,^Δ ti chich' bek'el[®] batel ta uk'um li yosilale».

3 Akotolik jnaklejetik ta jteklum xchi'uk vo'oxuk jnaklejetik ta balumil, ti k'usi chavilike xko'olaj k'ucha'al jun senyail* ti va'ambil ta sba vitsetike

xchi'uk oy k'usi chava'iik chbak' ti xko'olaj k'ucha'al chich' jupanel jun kachue.

4 Yu'un xi laj yalbun li Jeovae: «Ts'ijilun no'ox xchi'uk ta jk'el batel* ti bu oy li kavil ti lek nakanbile,

jech k'ucha'al xojobal k'ak'al ti k'ixine,

jech k'ucha'al job osil ti chyal ta yorail k'epelaltik k'alal chich' tsobbel sat ts'unobile.

5 K'alal sk'an to'ox xich' tsobbel sat li ts'unobile,

k'alal mi laj xa ox li xniche xchi'uk mi k'ataj xa talel ta uva ti chyijub xa batele, li sk'elomtake ta xich' tuch'el lok'el ta jos^{*}

xchi'uk ta xich' ch'ulbel lok'el li sk'elomtake ta sk'ob-k'obtate.

18:2 *K'elo Glosario, papiro. [#]Literal «jun muk'ta jteklum ti natike xchi'uk ti sts'ayayetike». ^ΔO «jun jteklum ti xu' yu'un ti chpech' ta tek'el yantike». [®]O «mesel». 18:3 *O «poste sventa senyail». 18:4 *O ja' van sk'oplal «Ts'ijilun no'ox te to». 18:5 *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa xtuch'obil li k'usitik ts'unobile o sventa chich' tsobbel-o sat.

6 Skotolik ja' chich' ak'bel komel ta sve'el li xulemetik ta vitstike

xchi'uk li chonbolometik ta balumile.

Li xulemetike te ch-ech' yu'unik verano*

xchi'uk skotol li chonbolometik ta balumile te ch-ech' yu'unik li yorail k'alal chich' tsobbel sat li ts'unobiletike.

7 Li va' k'ak'ale, chich'beik tal smoton li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,*

ja' chak' talel li muk'ta jteklum ti natik tajek yajvale xchi'uk ti lek k'un li snukulilike,[#]

jun jteklum ti ta buyuk no'ox xi'tabile,

jun jteklum ti tsotse xchi'uk ti tstsalsvane,^Δ

ti chich' bek'el[®] batel ta uk'um li yosilale,

te to chk'ot li ta vits Sion^Δ ti bu yich'ojbe sbi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».

19 Li'e ja' jun a'eyj ta sventa li Ejiptoe:^b

jk'elavilik! Li Jeovae te kajal batel ta sba tok ti anil channave xchi'uk ch-och batel ta Ejipto.

Li diosetik yu'un Ejipto ti mu'yuk sbalilike ta xnikik ta xi'el ta yeloal ni DiOSE^c xchi'uk chnik yo'ontonik ta xi'el li j-ejiptoeitike.

2 «Ta jtijbe yo'onton li j-ejiptoeitik sventa skontrain sbaik ta jujuntale, tstsak sbaik ta k'op ta jujuntal,

18:6 *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. 18:7; 19:4 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 18:7 #Literal «jun muk'ta jteklum ti natike xchi'uk ti sts'ayayetike». ^ΔO «jun jteklum ti xu' yu'un ti chpech' ta tek'el yantike». 18:7; 19:7 [®]O «mesel».

KAP. 18

a Is 8:18
Is 24:23

KAP. 19

b Jer 25:17, 19
Ese 29:2
Joe 3:19

c Eks 12:12
Jer 43:12
Jer 46:25
Ese 30:13

Kolumna 2

a Is 19:11, 13

b Is 8:19
Ech 16:16
Ap 18:23

c Is 20:3, 4
Jer 46:25, 26
Ese 29:19

d Ese 30:12
Sak 10:11

e Eks 2:3

f Dt 11:10

g Ese 29:10

ta stsak sbaik ta k'op ak'o mi yits'in sbankil no'ox sbaik xchi'uk ak'o mi xchi'il no'ox sbaik,

tskontrain sbaik ta jujun jteklum xchi'uk tskontrain sbaik ta jujun ajvalilal.*

3 Ch'ayal to chk'ot yo'ontonik li j-ejiptoeitike

xchi'uk ta jsokesbe li k'usi snopoj tspasike.^a

Va'un, chbat sk'oponik li diosetik ti mu'yuk sbalile,

li buch'utik tsvojijesbeik sjol chonetike, li j-espiritistaeitike xchi'uk li jt'unoletike.*^b

4 Li Ejiptoe chkak' ta stojolal jun jventainvanej ti mu'yuk xk'uxul yo'ontone

xchi'uk ti x-ajvalilaj ta stojolalik jun ajvalil ti toj chopole»,^c xi li Kajvaltik ta melele, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike.*

5 Ta xtakij ya'lel li nabe; ta x-ul xchi'uk ta xljaj ya'lel li uk'ume.^d

6 Jech xtok, ta xtuib li uk'umetike;

li Nilo ta Ejiptoe ta xbk'itaj yoktak xchi'uk ta xtakij.

Li ajetike xchi'uk li pujetike* ta xnkultaj.^e

7 Li ts'i'leletik ti te oy ta sti'iltak Niloe xchi'uk ti bu chch'ak sba batel yoktak li Niloe

xchi'uk skotol li k'usitik ts'unbil ta osiletik ta xokon Niloe^f ta xtakij.^g

Ta xich' bek'el[®] batel ta ik', va'un chch'ay batel sk'oplal.

8 Ch-ok'ik ta at-o'onton li jtsakchoyetike,

chat tajek yo'ontonik li buch'utik tsjijap ochel s-an-sueloik ta uk'um Niloe

19:2 *K'elo Glosario, ajvalilal. 19:3 *Ja' li buch'u ts'kan tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa'koltael ta stojolal pukujetike. 19:6 *Li puje ja' jtos natil ts'i'lel ti ta ts'ants'an vo'tik xch'ie.

xchi'uk chjutukajik li buch'utik tsjip ochel ta ba vo' li snuti'ik sventa tsakob choye.

- 9** Chich'ik k'exlaltasel li buch'utik chabtelanik lino ti lek xa tusbile^a

xchi'uk li buch'utik tsjalik sakil pok'e.

- 10** Ta xich'ik voch'el* li buch'utik chjalavik yu'un j-ejip-toetike;

skotol li jsa'abteletike chat tajek yo'ontonik.

- 11** Li bankilaetik ta Soane^b toj bolik.

Li jtojobtasvanejetik yu'un faraon ti mas p'ijike mu'yuk smelol li tojobtasel chak'ike.^c

čK'uxi xa no'ox ti xi chalbeik li faraone:

«Ja' snitilulalun li buch'utik p'ijike,

ja' snitilulalun li ajvaliletik ta vo'nee?»

- 12** čBu oy ti p'ijil viniketik avu'un une?^d

Ak'o yalboxuk mi sna'ik li k'usi snopoj tšpas ta stojolal Ejipto li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike.

- 13** Li bankilaetik ta Soane toj bol li k'usitik spasojike, li bankilaetik ta Nofe^{*e} lajemik ta lo'lael;

li bankilaetik ta juvovok' nitalulal yu'un Ejipto ta yanobe bu laj yik'ik batel li xchi'iltakike.

- 14** Li Jeovae la syanijesbe* yo'onton sventa mu xa sna' k'usi tšpas;^f

li bankilaetik la sk'ejp'unik^g batel Ejipto sventa mu xk'ot ta pasel li k'usi snopoje,

ječ k'ucha'al jun jyakubel ti te xtmlajet ti bu oy xete.^Δ

19:10 *O «t'usel». **19:13** *O «Menfise». **19:14** *O «sokbe». ^aO «sts'ep'unik». ^ΔO «xee».

KAP. 19

a Eks 9:25, 31
Pr 7:16

b Sl 78:12
Ese 30:14

c Is 44:25

d Je 41:8
1Re 4:30
Ech 7:22

e Jer 46:14
Ese 30:13

f Job 12:20, 24
Is 19:3

Kolumna 2

a Is 11:15

b Is 20:3, 4
Jer 25:17, 19
Jer 43:10, 11
Ese 29:6

c Jer 43:4, 7
Jer 44:1

d Is 19:1
Jer 46:13

- 15** Mu'yuk xa yabtel li Ejipto, jech ek li jolile, li neile, li yok ts'i'lele xchi'uk li tayal jobele* mu'yuk xa k'usi stak' spasik.

16 Li va' k'ak'ale, ta skoj ti xmich'oj xa sk'ob li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetik sventa tskontrain li j-ejiptoetike,^a ta xt'elik* xchi'uk chi'ik k'ucha'al antsetik. **17** Va'un, li j-ejiptoetike ta xi'ik tajek ta skoj li yosilal Judae. Solel chi'ik-o ja' no'ox mi laj ya'ibeik sk'oplale, yu'un li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike oy xa k'usi k'ot ta nopel yu'un sventa tskontrain li j-ejiptoetike.^b

18 Li va' k'ak'ale, oy vo'ob jteklumetik ta yosilal Ejipto ti ta xk'opojik ta sk'op Kanaane^c xchi'uk ti chalik ta jamal ti tuk' yo'onton chak' sbaik ta stojolal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike. Li jun jteklume ta sbiin Jteklum ti chich' Lajesele.

19 Li va' k'ak'ale, ta xich' pasel jun skajleb smoton Jeova li ta o'lol yosilal Ejipto xchi'uk ta xich' ak'el jun oy ta sts'a-kiltak sventa yich'obil ta muk' li Jeovae. **20** Chk'ot ta jun senyail xchi'uk chk'ot ta sventa xich' tael-o ta na'el ta yosilal Ejipto li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike; yu'un tsk'anbeik vokol Jeova sventa xpojatik lok'el ta sk'ob li j-ilbajinvanejetike, va'un chtakbatik tal jun muk'ul jkoltavanej ti chpojatike. **21** Li Jeovae chak' sba ta ojtinkel ta stojolal li j-ejiptoetike, li j-ejiptoetik eke chojtikinik Jeova li va' k'ak'ale. Va'un, ta xak'beik milbil chonbolometik xchi'uk manaletik, oy k'usi jamal chalbeik Jeova xchi'uk chk'ot ta pasel yu'unik. **22** Li Jeovae chak'be kastigo li Ejipto,^d ta smaj, laje ta xpoxta; ta ts'akal une, tsutik batel ta stojolal Jeova, li stuk eke

19:15 *O ja' van sk'oplal «li sk'ob xane o li sk'ob aje». **19:16** *O «xnikik».

ta stak'be ti xvokolet tsk'anik koltaele xchi'uk ta xpoxta.

23 Li va' k'ak'ale, chlok' tal jun be^a ta Ejipto ti chk'ot ta Asiria. Va'un, ch-ochik batel ta Ejipto li j-asiriaetike, li j-ejiptoetik eke ch-ochik batel ta Asiria. Ko'ol chtunik ta stojolal Dios li Ejipto xchi'uk Asiria. **24** Li va' k'ak'ale, li Israele tsko'oltas sjol xchi'uk li Ejipto xchi'uk Asiria,^b chk'ot ta jun bendision ta stojolal li balumile. **25** Yu'un li va' k'ak'al k'alal yak'ojbe xa ox bendision li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike, xi chale: «Ak'o yich' bendision li Ejipto ti ja' jteklumale, li Asiria ti ja' yabtel jk'obe xchi'uk li Israel ti ja' jretxoe».*^c

20 Li ajvalil Sargon ta Asiria la stak batel tartan* ta stojolal Asdod,^d va'un lik stsak ta k'op li Asdode xchi'uk laj yu'unin li va' jabile.^e **2** Li va' k'ak'ale, li Jeovae k'opoj ta stojolal Isaias^f ti ja' xnich'on Amose, xi laj yale: «Batan, bat lok'o li achixal k'u* alapoje xchi'uk li axonobe». Va'un, ja' jech la spas, t'anal^g xchi'uk ch'abal xonob ti bu xtal xbate.

3 Laje, xi to laj yal li Jeovae: «Li kajtunel Isaiase oxib jabil t'anal xchi'uk ch'abal xonob bu xtal xbat, taje chk'ot k'ucha'al jun senyail^g xchi'uk sp'ijubtasobilik li Ejipto^h xchi'uk Etiopiae,ⁱ **4** ja' jech chchukatik batel yu'un ajvalil ta Asiria li Ejipto^j xchi'uk Etiopiae, ta keremetik xchi'uk ta moletik, t'analik, ch'abal xonobik xchi'uk t'anajtik xchakik, taje k'exlal sba ta stojolal li Ejipto. **5** Ta xch'ay xch'ulelik ta xi'el xchi'uk chk'exavik ta stojolal li Etiopia ti ja' to'ox spatoj-o yo'ontonike xchi'uk li Ejipto ti ja' to'ox stoyoj-o sbaik.* **6** Li va' k'ak'a-

19:25 *O «jpukulale; jpartee». 20:1 *O «komandante». 20:2 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. #O «smelol xa sk'u' spok' slapoj kom». 20:5 *O «ti labal to'ox sba chilik li st'ujomale».

KAP. 19

a Is 11:16
Is 35:8
Is 40:3

b Sak 2:11

c Dt 32:9
Sl 115:12
Is 61:9

KAP. 20

d Jos 13:2, 3

e Am 1:8

f Is 1:1

g Is 8:18

h Is 19:1

i Is 18:1

j Is 19:4

Kolumna 2

KAP. 21

a Is 13:1, 20

b Is 13:4, 18

c Jer 51:11, 28
Da 5:28, 30

d Sl 137:1
Is 14:4, 7
Is 35:10

e Aba 3:16

f Da 5:1

le, xi chalik li jnaklejetik li' ta ti'ti' nabe: «k'elavil k'usi k'ot ta stojolal li buch'u jpatoj to'ox ko'ontontik yu'un ti ay jk'anbetik koltaele xchi'uk ti la spojutik lok'el ta sk'ob li ajvalil ta Asiria! ¿Buch'u xa no'ox chbat jk'anbetik koltael un?».

21 Jun a'yej ta sventa li nab ta takixokol balumile.*^a

li a'yeje chtal k'ucha'al tsatsal ik' ti te chlik talel ta sure, ti chlik talel ta takixokol balumile, ta jun lum ti xibal sbae.^b

2 Oy k'usi laj kich' ak'bel kil ti chak' at-o'ontone:

li jlo'lavaneje naka lo'lavanej tspas xchi'uk li jlavesvaneje yakal chlajesvan.

¡Muyan talel, Elam! ¡Joyobtavanan, Media!^c

Chkak'be slajeb skotol li jik' o'onton laj yak'e.*^d

3 Jech oxal, ta jvul tajek ko'onton.*^e

Solel k'ux chka'i jech k'ucha'al cha'ibe xk'uxul k'alal chvok' yol jun antse.

Mu xa xka'i ta skoj ti ta jvul ko'ontone;

mu xa xkil ta skoj ti mu xa jna' k'usi ta jpase.

4 Solel xp'itp'un li ko'ontone; solel chinik ta xi'el.

Oy to'ox tajek ta ko'onton ti xch'ay batel li k'ak'ale, avie, chinik xa yu'un ta xi'el.

5 ¡K'o' li k'usitik chtun ta mexae xchi'uk chapano li chotlebaletike!

¡Ve'an xchi'uk uch'bolajan!^f ¡Likani, bankilaetik, ak'-beik aseite li eskudoe!*

21:1 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li yosilal vo'neal Babiloniae. 21:2 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li Babiloniae. 21:3 *Literal «solel k'ux sjunul li chjukbenale». 21:5 *O «makobbaile».

- 6** Yu'un xi laj yalbun li Jeovae: «Batan, bat va'ano jun jchabivanej, va'un albo ti ak'o yal li k'usi chile».
- 7** Va'un, laj yil jun kareta sventa pask'op ti nitbil ta ka'etike, jkot kareta sventa pask'op ti nitbil ta vuroetike xchi'uk jkot kareta sventa pask'op ti nitbil ta kameyoetike. Lek tajek sk'el'oj batel, solet laj yak' ta yo'onton sk'elel.
- 8** Va'un, xi avan k'ucha'al jkot leone: «Kajval Jeova, te oyun-o li ta tayal k'elob osile, te va'alun-o skotol k'ak'al xchi'uk te oyun-o ta kavil sventa chichabivan skotol ak'obal.^a
- 9** K'elavil li k'usi le' xtale: jviniketik ti kajajtik ta jun kareta sventa pask'op ti nitbil tal ta ka'etike!».^b Va'un, lik k'opojuk xchi'uk xi laj yale: «jLom xal jLom xa li Babiloniae!^c jSkotol li slok'oltak sdios spa-soje laj xa yich' lilinel ta lumtik!».^d
- 10** Kuni teklumal ti laj xa avich' majel jech k'ucha'al chich' majel li sat ts'unobile, li sat ts'unobil* ti te oy ta yik'aobil jts'unobe,^e kalojboxuk xa ti k'usi ka'ioj ta stojolal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike,^f li Dios yu'un Israele.
- 11** Jun a'eyj ta sventa li Dumae:* oy buch'u chaptaun tal te to ta Seir:^f «Jk'el-osil ta toyol, ħmi jal to sk'an x-ech' li ak'obale?

21:10 *Literal «nich'onil». #K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotetike. **21:11** *Ja' sk'an xal «sts'ijlan».

KAP. 21

a Eze 3:17
Aba 2:1

b Jer 50:3, 9
Jer 51:27, 28

c Is 13:19
Is 14:4
Is 45:1
Jer 51:8
Da 5:28, 30
Ap 14:8
Ap 18:2

d Jer 50:2
Jer 51:44, 52

e 1Re 8:46

f Je 32:3
Dt 2:8
Si 137:7

Kolumna 2

a Jer 25:17, 23

b Job 6:19
Jer 25:17, 23

c Je 25:13
Si 120:5
Kan 1:5
Is 42:11
Jer 49:28
Eze 27:21

KAP. 22

d Jer 6:6

e Is 3:1
Jer 38:2
Lam 4:9

Jk'el-osil ta toyol, ħmi jal to sk'an x-ech' li ak'obale?».

- 12** Xi laj yal li jk'el-osil ta toyole: «Po'ot xa sakub, jech xtok, po'ot xa x-ik'ub.

Mi chak'an chajak'ike, jak'ik. jTe xatalik yan velta!».

- 13** Jun a'eyj ta sventa li stenlejaltik takixokol balumile:

jtsop jxanviletik yu'un Dedan^a ti oy akameyoike, te ch-ech' avu'unik ak'obal li ta stenlejaltik takixokol balumil ti oy bik'tal te'etike.

- 14** Vo'oxuk jnaklejetik ta yosilal Tema,^b

ich'ik tal vo' sventa xbat yich' nupel ta be li buch'u takin yo'ontone

xchi'uk ich'ik tal pan ta sventa li jatvile.

- 15** Yu'un jatavemik ta skoj li espadae, li espada ti lok'esbil xa ta yavile,

jatavemik xa ta skoj li arko ti lek xa lap'ujeme xchi'uk ta skoj li pask'op ti chak' epal vokolile.

- 16** Yu'un xi laj yalbun li Jeovae: «Le' batel ta jun jabile, jech k'ucha'al chchaj lek jun jsa'abtele,* chljaj sk'oplal skotol li smuk'ulal Kedare.^c **17** Jutuk xa kuxul chkomik li jayvo' j-ak'flechaetik oy ta yajsoltarotak Kedare, yu'un jech xa lok'em ta ye li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele».

- 22** Jun a'eyj ta sventa li stenlejaltik ti bu ep k'usitik chak' ta ilel Diose:^d

ħk'usi k'ot ta atojolalik ti lamuy akotolik ta sjol anaike?

- 2** Solel ep to'ox buch'utik te x-avljajetik avu'un, jun jteklum ti xvochljajete, jun jteklum ti xmuyubaje. Li avanimatake ma'uk ta espada chamik mi ja'uk ta pask'op chamik.^e

21:16 *Ja' xkaltik, ts'akal lek jun jabil. **22:1** *Ya'eluke, ja' sk'oplal li Jerusalemene.

- 3** Li buch'utik tsots tspacek mantal ta atojolalike jmoj xa jatavik batel.^a
Mu persauk la stunesik arko k'alal laj yich'ik chukel batele.
Skotol li buch'utik taatike laj yich'ik chukel batel,^b
ak'o mi nom tajak jatavemik batel.
- 4** Ja' yu'un, xi laj kale: «Mu xa xak'elikun,
va'un ta jmil jba ta ok'el.^c
Mu xa xapatbeikun ko'onton ta skoj ti chich' lajesel li stseb jteklumale.*^d
- 5** Yu'un li ta stenlejaltik ti bu ep k'usitik chak' ta ilel Diose,
ja' sk'ak'alil ti mu xa a'ibaj k'usi chich' pasele, ja' sk'a-k'alil tsalet xchi'uk xi'el^e
ti likem tal ta stojolal li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike.*
Chich' jinesel li muroe^f
xchi'uk ch'ot k'alal to ta vits ti x-avet tsk'anik koltael li jteklume.
- 6** Li Elame^g ta stsak li yav flecha
k'alal te xa ox oy li ta karetaetik ti nitbil ta ka'etik ti noj ta viniketike
xchi'uk li Kire^h tslok'esbe xpix* li eskudoe.*^h
- 7** Li stenlejaltik avu'un ti mas lekike
ta xnoj ta karetaetik sventa pask'op
xchi'uk li ka'etike* te chkotiik ta yeloval ochebal,
- 8** li muro ti chchabi-o sba li Judae chich' lok'esel.

22:4 *K'alal «stseb jteklumal» xie, ja' jun nichimalk'op ti chak' ta a'iel xk'uxul o'ontonal xchi'uk slekil o'ontonale. 22:5 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. 22:6 *O «chchapan». #O «makobbaile». 22:7 *O «li ka'etik ti kajajtik yajvale».

KAP. 22

a 2Re 25:4, 5

b 2Re 25:11

c Jer 4:19
Jer 8:18, 19
Jer 9:1

d Mik 1:8, 9

e Mik 7:4

f 2Re 25:10
Ne 1:3

g Je 10:22

h 2Re 16:9

Kolumna 2

a 1Re 7:1, 2

b 2Re 25:9, 10
Jer 52:7

c Ne 3:15

d Joe 2:17

e Is 5:12
Is 56:12
Am 6:1, 4
Lu 17:27
Snt 5:5

f 1Ko 15:32

g Le 26:31
Is 1:11
Jer 15:1
Ese 24:13h 2Re 18:37
2Re 19:2

«Li va' k'ak'ale, chak'el batel li snail abtejebal sventa pask'op ti Te'tikal Na^a sbie, **9** va'un chavilik ti ep bu jomajtik li smuroal Steklumal Davide.^b Chatsobik vo' li ta tanke ti ta olon oye.^c
10 Chak'elik lek li naetik ta Jerusalem, va'un chajinesik jaypejuk sventa chatsatsubtasiko li muroe. **11** Jech xtok, li ya'el vo'neal tankee chapasbeik yan yavil ta o'lol li ta xchibal muroe, pe ja' mu'yuk chasa'ik li Muk'ul Jpavanej ti ja' la xchapan ta vo'ne li vokoliile.

12 Li va' k'ak'ale, li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,
chal ti ak'o x-ok'ike xchi'uk ti xat yo'ontonike,^d
ti jxux li stsotsil sjolike xchi'uk ti slapik li ch'ixal k'u'ile.*

13 Pe mu jechuk tspacek, ja' no'ox tspacek k'in xchi'uk chmuyubajik,
tsmilik vakaxetik xchi'uk tsmilik chijetik,
tsti'ik bek'et xchi'uk chuch'ik vino.^e
Xi chavalike: «Ve'kutik, uchbolajutik, yu'un chijcham ok'om».*^f

14 Va'un, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike xi laj yal-bun ta jchikine: ««Mu'yuk chavich' ch'aybel li amulik ja' to mi lachamike»,^g xi li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike».

15 Xi chal li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike: «Och k'elo li jchabina Sebna^h ti ja' oy ta sba sk'eel li nae* xchi'uk xi xavalbee: **16** ¿K'usi tal apas li'e xchi'uk mi oy li' avuts' avalal ti chtal ajom ach'enal li'e?». Te tsjom xch'enal ti bu mas to toyo-

22:12 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. 22:15 *O «pasob mantale».

le; ta sjom jun tayal ton sventa te xkux yo'onton.* **17** «K'elavil, vinik! Li Jeovae tsatsal jipot yalel xchi'uk ta sjunul yip ta xmi- ch'ot. **18** Jp'el sk'oplat ta svolot lek xchi'uk ta sjipot batel k'ucha'- al pelota ta jun jamal balumil. Te chacham xchi'uk te chkom li akaretatak ti k'upilik sbae, j-ak'- vanej ta k'exlal chak'ot li ta sna avajvale. **19** Ta jlok'esot li ta avabete xchi'uk ta jipot lok'el li ta avavile.

20 »Li va' k'ak'ale, ta jtak ta ik'el li kajtunel Eliakim^a ti ja' xnich'on Ilkiase, **21** ja' chkak'be slap li anatil k'ue, ta jchukbe ta xch'ut li achuke^b xchi'uk chkak'- be ta sk'ob li avabete. Ja' chk'ot k'ucha'al totil ta stojolal li jnakejetik ta Jerusalene xchi'uk ta stojolal li jtekum Judae. **22** Li vo'on une ta xkak'be sbain* li syaveal sna Davide.^c Mu'yuk buch'u xu' smak mi la sjame; jech xtok, mu'yuk buch'u xu' sjam mi la smake. **23** Ta jbjaj lek k'ucha'al jun laux ta jun yavil ti te oy-oe xchi'uk chk'ot k'ucha'al jun k'upil sba chotlebal sventa ajvalil ta stojolal li yuts' yalal stote. **24** Te tsjok'anik li k'usitik jun yutsil ta sna stote, li nitilulale lek xchi'uk li alab nich'nabiletike, skotol li bik'tal sets'etike,* li pulajtik^g sets'etike xchi'uk skotol li muk'ta k'ibetike».

25 »Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike: «Li va' k'ak'ale, li laux ti te to'ox ts'apal lek li ta yavil ti te oy-oe ta xich' lok'esel,^d chich' tuch'el xchi'uk chp'aj* yalel, jech xtok, li k'usi to'ox te jok'ole ta xlilij, yu'un jech lok'em ta ye li Jeovae».

23 Jun a'yej ta sventa li Tiroe:^e

javananik ta ok'el, varkoetik ta Tarsis!^f

22:16 *Literal «te xnaki». **22:22** *Literal «ta jok'anbe ta snekeb». **22:24** *O «platoetike». #O «puchajtik; lech-lech». **22:25** *O «tsts'uj».

KAP. 22

a 2Re 18:26, 37

b Je 41:41, 42
Est 8:15

c Ap 3:7

d Is 22:15, 17

KAP. 23

e Jer 25:17, 22
Jer 47:4
Ese 26:3
Ese 27:2
Joe 3:4
Am 1:9, 10
Sak 9:3, 4

f 2Kr 9:21
Ese 27:25

Kolumna 2

a Je 10:2, 4
Jer 2:10
Ese 27:6

b Je 10:15
Ese 27:8

c Jer 2:18

d Ese 27:32, 33
Ese 28:4

e Jer 47:4

f Is 19:1, 16

g Ese 27:35
Ese 28:19

h Ese 28:2

Yu'un laj xa yich' lajesel li skotleb varkoe, mu'yuk xa buch'u xu' x-och batel te.

K'ot xa ta xchikinik k'alal to ta yosilal Kitim.^a

2 Jnakejetik ta ti'ti' nab, ts'ijlanik.

Epajem xa ak'ulejalik yu'un li jp'olmajeletik ta Sidon^b ti chtuch'ik nabe.

3 Ta ba vo' chjelav batel li sat sts'unob Siore,^c

li k'usitik chlok' ta xokontak Niloe ja' skanal li Tiroe, chich'be tal skanal li muk'tik lumetike.^d

4 K'exavan, Sidon, ti vo'ot tsatsal pojabbailot ta nabe, yu'un xi laj yal li nabe:

«Mu'yuk xka'ibe xk'uxul alajel, mu'yuk jvok'esoj olol, mu'yuk jts'itesoj keremetik mi ja'uk jts'itesoj tsebetik».^e

5 Jech k'ucha'al laj yat yo'ontonik k'alal laj ya'ibeik sk'oplal li Ejiptoe,^f

ja' jech solel chat yo'ontonik li krixchanoetik ta skoj ti cha'ibeik sk'oplal li Tiroe.^g

6 jBatani^h ta Tarsis!

jAvananik ta ok'el, jnakejetik ta ti'ti' nab!

7 Le'e, žmi ja' li ateklumal ti xmu'yubaj to'ox ta vo'ne ti k'uxi lik tale?

Xanav batel ta yakan sventa bat nakiuk ta namal lumetik.

8 jBuch'u ti jech k'ot ta nopel yu'un ti xich' kontranel li Tiroe,

ti ja' li buch'u chak' koronaetike,

ti ja' to'ox bankilaetik li jp'olmajeletik yu'une,

ti ich'bilik to'ox ta muk' ta sp'ejel balumil li jchonolajetlik yu'une?^h

23:3 *Ja' xkaltik, jun yok li uk'um Niloe.

23:4 *Literal «tojol tsebetik».

- 9** Ja' jech k'otem ta nopel yu'un li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,* sventa slajesbe sk'oplal li stoyobail ta skoj ti k'upil sbae, sventa xk'exlaltas skotol li buch'utik ich'bilik to'ox ta muk' ta spejel balumile.^a
- 10** Stseb Tarsis, ech'an batel ta alumul jech k'ucha'al li uk'um Niloe. Ch'abal xa ti bu tsmeltsanik varkoetike.*^b
- 11** Li Diose sye'oj batel sk'ob ta ba nab; snikesoj li muk'tik lumetike. Li Jeovae yalaj xa mantal ti chich' ak'bel slajeb li tsatsal pojabbaitik yu'un Fenisiae.^c
- 12** Xi chale: «Stojol tseb Sidon, vo'ot ti ilbajinbilote, mu'yuk xa chamuyubaj.^d Likan, ech'an batel ta Kitim.^e Ak'o mi te xa-ech', mu'yuk chata xkuxobil avo'onton».
- 13** jK'elavilik li yosilal jkaldeaetike!^f Ja' jkaldeaetik ti la sk'atajesik* li jteklum ta yavil chonbolometik ti nakalik ta takixokol balumile, ma'uk li Asiriae.^g Sva'anoj xa tayal luchlebaleetik yu'unik sventa stsakvanik ta k'op, laj xa sjnesik li tsatsal tayal k'elob osiletik yu'une,^h ja' xa no'ox xch'uch'ulil te kom.
- 14** Avananik ta ok'el, varkoetik ta Tarsis, yu'un laj yich' lajesel li tsatsal pojabbaitik avu'unike.ⁱ
- 15** Li va' k'ak'ale, 70 jabil chich' ch'ayel ta jolil li Tiroj jech

23:9 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. **23:10** *O ja' van sk'oplal «skotleb varkoetike». **23:13** *Ja' van sk'oplal li Tiroe.

KAP. 23

a Da 4:37
Snt 4:6b Is 23:1
Ese 26:14, 17

c Ese 26:5, 15

d Ese 26:13

e Ese 27:6

f Is 13:19
Aba 1:6g Is 10:12
Na 3:18
Sof 2:13

h Ese 26:8, 9

i Is 23:1

j Jer 25:8, 11
Jer 27:3, 6

Kolumna 2

a Is 60:5

KAP. 24

b Is 5:5
Jer 4:6
Ese 6:6

c 2Re 21:13

d Dt 28:63, 64
Ne 1:8
Jer 9:16

k'ucha'al ti k'u sjalil chkuxi* jun ajvaliile. Va'un, mi ech' li 70 jabile, li Tiroe ja' jech ch'ot ta stojolal k'ucha'al li k'ejimol ta sventa jchonbail antse:

16 «Jchonbail antsi ti ch'aybilot ta o'ontonale, tsako jun arpa xchi'uk bat xanavan ta sjunul li jteklume.

Lek tajek xatij li a-arpae; k'ejintao epal sonetik sventa xlik svulesoxuk ta sjolik».

17 Mi tsuts li 70 jabile, li Jeovae chlik yak' batel sat yan velta ta stojolal li Tiroe, va'un chlik stsak yan velta stojol xchi'uk chlik xchon sba ta stojolal skotol li muk'tik lumetik ti oy ta sba balumile. **18** Pe li skanal ta stae xchi'uk li stojole ch'ul ta xil li Jeovae. Mu'yuk chich' tso-bel xchi'uk mu'yuk chich' k'ejel,* yu'un li stojole ja' chich' li steklumal Jeova sventa lek xve'ik ja' to mi noj xch'utike xchi'uk sventa slapik k'upil sba k'u'il pok'iletik.^a

24 jK'elavil! Li Jeovae ta xokobtas li jteklume* xchi'uk mu'yuk k'usi te chikta.^b

Ta sts'ukanbe^c sjol^c xchi'uk tanpuk chbat yu'un li jna-klejetik tee.^d

- 2** Ko'ol k'usi chk'ot ta stojolal skotolik:
li krixchanoetik ta jteklume ko'ol k'usi chk'ot ta stojolal xchi'uk li palee,
li jtunele xchi'uk li yajvale,
li kiarae xchi'uk li sme' ajvale,
li jmanolajele xchi'uk li jchonolajele,
li buch'u chak' ta ch'ome xchi'uk li buch'u tsk'an ta ch'ome,

23:15 *Literal «sk'ak'alil». **23:18** *O «nak'el». **24:1** *O «balumile». #O «spajanbe».

li buch'u oy k'usi chak' ta k'e-xe xchi'uk li buch'u oy k'usi chk'exe.^a

- 3** Solel xokol chkom li lume; chich' pojbel skotol li k'usitik oy yu'ne,^b yu'un jech lok'em ta ye li Jeovae.
- 4** Solel chat yo'onton* li lume,^c tsakch'ay xa batel. Chtakij xa li balumil ti bu lek xchi' k'usitike; tsakch'ay xa batel. Li buch'utik tsots sk'oplalik ta lume ta xjutukajik xa batel.
- 5** Solel sokesbil xa yu'un jna- klejetik li lume,^d yu'un mu'yuk la stsakik ta venta li mantaletike,^e la sjelik li mantaletike^f xchi'uk mu'yuk xich'ik ta muk' li vo'neal tratoe.^g
- 6** Ja' yu'un, li jteklume lilijem chkom ta skoj ti laj yich' chopol k'optae^h xchi'uk oy smul ta x-ilatik li buch'utik te nakalike. Jech oxal, jutebik xa li jna- klejetik ta lume xchi'uk toj jutuk xa kom li v- nicketike.ⁱ
- 7** Chtakij xa li ach' vinoe, yu'un takij xa li ste'el uvae/^j xchi'uk skotol li buch'utik xkuxet to'ox yo'ontonike tsjik' yo'ontonik.^k
- 8** Ch'abal xa ti jun yutsil sts'in- lajel li panderetae;^{*} mu'yuk xa xchie'lajetik li jpas- k'inetike; ch'abal xa ti jun yutsil chbak' li arpae.^l
- 9** Mu'yuk sonik k'alal chuch'ik vinoe xchi'uk li buch'utik chuch'ik poxe ch'a xa ta xa'ik.
- 10** Chich' jinesel li jteklum^m ti mu'yuk k'usi x-ayan tee;

24:4 *O ja' van sk'oplal «Chtakij». **24:5** *O «li trato ti mu'yuk spajebe». **24:8** *O «chijhij tak'ine».

KAP. 24

a Eze 7:12, 13

b Le 26:31
Dt 29:28

c Jer 4:28
Lam 1:4

d Le 18:24
Nu 35:33, 34
2Kr 33:9
Jer 3:1
Jer 23:10, 11
Lam 4:13

e 2Re 22:13
Da 9:5

f Mik 3:11

g Eks 19:3, 5
Eks 24:7
Jer 31:32
Jer 34:18-20

h Le 26:15, 16

i Dt 4:27
Dt 28:15, 62

j Jer 8:13
Joe 1:10

k Is 32:12

l Jer 7:34

m 2Re 25:8-10

Kolumna 2

a Lam 5:15

b Is 32:14
Jer 9:11
Lam 1:4
Lam 2:8, 9

c Dt 24:20

d Jer 6:9
Ese 6:8

e Is 40:9
Jer 31:12
Jer 33:10, 11

f Is 43:5

g Is 11:11
Is 60:9

h Eks 15:11
Esd 9:15
Sl 145:7
Ap 15:3

i Jer 9:2, 3

j Jer 8:3
Ese 14:21

chich' makel skotol li naetik sventa mu'yuk buch'u x-och tee.

- 11** X-avetik ta kayetik sventa tsa'ik vino. Ch'ay xa batel skotol li muyu- bajele; ch'ay xa batel xkuxetel yo'on- ton li lume.^a
- 12** Solel lilijem kom li jteklume; laj yich' lilinel li ti' nae, ja' xa no'ox xch'uch'ulil busul kom.^b
- 13** Yu'un ja' jech chk'ot ta pasel li ta jteklume, ta stojolal li krixchanoetike: jech k'ucha'al ste'el oliva ti jisbil te'e,^c xko'olaj k'ucha'al xk'uxk'ul- tael* sat uva k'alal yich'oj xa ox tsobbel li sate.^d
- 14** Chlik avanikuk, ta x-avanik ta muyubajel. Te to ta nab* chlik yalbeik smuk'ulal li Jeovae.^e
- 15** Ja' yu'un, ta sk'upil k'optaik Jeova li ta slok'eb k'ak'ale;^f li ta lumetik ti joyol ta nabe ts'upil k'optabeik li sbi Jeovae, li Dios yu'un Israele.^g
- 16** Xi laj ka'tik k'ejimoletik k'a- lal to ta spajeb balumile: «jK'upil k'optabiluk* li Buch'u tuk'e!».^h Pe xi ta xkale: «jChilubtsaj xa batel, chilubtsaj xa batel! jToj abol jba! Li jlo'lavanejeti- ke# naka lo'lavanej tspacek. Li jlo'lavanejetike# puro lo'lav- vanej yabtelik».ⁱ
- 17** Jnaclejetik ta jteklum, te smalaojoxuk li k'usi chak' xi'ele, li ch'ene xchi'uk li pets'etike.^j
- 18** Buch'uuk no'ox ti chjativ ta skoj li k'usi xibal sbae chp'aj* yalel ta ch'en

24:13 *K'elo Glosario, k'uxk'ultael.

24:14 *O «Te to ta slok'eb k'ak'al».

24:16 *O «Junuk yutsil». *O «jvalopa- tinvanejetike». **24:18** *O «tsts'uj».

xchi'uk buch'uuk no'ox ti
chlok' tal ta ch'ene yakbil
chk'ot ta pets'.^a

Yu'un chjam li smaktak vo' ta
vinajele

xchi'uk chnik li snaklebtak
balumile.

19 Javemik xa li lume;
laj xa yich' yuk'ilanel li lume;
solel tsots nik li lume.^b

20 Li lume solel xtamlalet jech
k'ucha'al li jun jyakubele
xchi'uk xvuylajet no'ox jech
k'ucha'al jun vakaxna* ti
xvuyvun ta ik'e,
solel ol tajek cha'i li smule,^c
ta xyal ta lum, va'un mu'yuk
xa chlik tal yan velta.

21 Li va' k'ak'ale, li Jeovae ja' te
chak' batel sat ta stojolal li
soltaroetik ta vinajele
xchi'uk ta stojolal li ajvalile-
tik ta balumile.

22 Ta xich'ik tsobel
k'ucha'al jchukeletik ta jun
ch'en
xchi'uk ta xich'ik bajel ta jun
chukinab,
va'un mi jelav epal k'ak'ale, ta
xich'ik chapanel.

23 Li luna* ti lek xa setele ta
xk'exav
xchi'uk li k'ak'al ti lek xojobi-
naje ta xk'exav ek,^d
yu'un li Jeova ti ja' bankilal
yu'un soltaroetike^e k'ot xa
ta Ajvalil^e li ta vits Sione^f
xchi'uk li ta Jerusalene,
xojobinaj no'ox yutsil ta x-aj-
valilaj ta yeloval li moletik
ta steklumale.^{ag}

25 Kajval Jeova, vo'ot li Dio-
sot ku'üne.

Ta jtjybot ak'oplal, ta jk'upil
k'opta li abie,
yu'un toj labalik sba li k'usitik
apasoj^h

24:20 *O «oyalna». **24:23** *O «u». **24:23**; **25:6** ^aK'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **24:23** ^aLi-teral «ta yeloval li moletik yu'üne».

KAP. 24

a Jer 48:44

b Jer 4:24

c 2Re 21:16
2Kr 36:15, 16
Jer 14:20

d Ap 21:23

e SI 97:1
Ap 11:17

f SI 132:13
Is 12:6
Joe 3:17
Mik 4:7
Sak 2:10

g 1Re 8:11

KAP. 25

h SI 40:5
SI 98:1
SI 107:8
SI 145:1, 4

Kolumna 2

a Dt 32:4
Ne 9:33

b SI 33:11

c SI 46:10
SI 66:3
Ese 38:23

d SI 46:1
Na 1:7
Sof 3:12

e SI 91:1
SI 121:5-7
Is 49:10

f Is 11:9
Is 65:25

g SI 72:16
SI 85:11, 12
Jer 31:12

ti ja' li k'usitik la anop la
apas* ta vo'ne^a

ta skoj ti tuk'ote^b xchi'uk ta
skoj ti xu' jpat ko'ontonku-
tik ta atojolale.

2 Yu'un naka xa stanal lamal
kom avu'un li jun jteklume,
k'ajomal xa xch'uch'uulil kom
li jun jteklum ti oy lek smu-
roale.

Li steklumal jyanlume ma'uk
xa jun jteklum kom;
mu'yuk xa bu chich'-o cha'va'-
anel sbatel osil.

3 Jech oxal, tstoybot ak'oplal
jun tsatsal jteklum;
li slumal j-ilbajinvanej krix-
chanoetike ta xi'taikot.*^c

4 Yu'un k'otomot ta stsatsal
pojjobail li buch'u abol
sbae,
jun tsatsal pojjobail ta sto-
jolal li buch'u povre k'alal
chil svokole,^d

jun nak'obbail k'alal oy tsa-
tsal ik'alo'e,
jun axinal* k'alal k'ixin tajek
li k'ak'ale.^e

K'alal chlik sk'ak'al yo'onton
li j-ilbajinvanejetik ti xko'o-
laj k'ucha'al tsatsal ik'alo' ti
makal chk'ot ta jun muroe,

5 ti xko'olaj k'ucha'al xk'ixnal
k'ak'al li ta takin lume,
jech chapajtsan ti k'u yelan
xvochlajetik* li yan krix-
chanoetike.

Jech k'ucha'al tspajes xk'ix-
nal k'ak'al li yaxinal^f toke,
ja' jech chich' pajesel li sk'eji-
mol j-ilbajinvanejetike.

6 Li ta vits li'e,^f li Jeova ti
ja' bankilal yu'un soltaro-
etike^g ta xchapanbe skotol
jteklumetik
epal lekil ve'lil,^g
epal lekil vino,*

25:1 *O «li tojtoabasetetik laj avak'». **25:3** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **25:4** *O «keoval». **25:5** *O «x-avljajetik». *O «skeoval». **25:6** *O «vino ti te to oy smats'ile».

epal ve'li'l ti naka lekil be-
k'ete*

xchi'uk lekil vino ti chijbil
leke.

- 7 Li ta vits li'e, ta slok'es* li
pok' ti pixil-o skotol li jte-
klumetike

xchi'uk li k'usi te lich'il ta sto-
jola^a skotol li muk'tik lu-
metike.

- 8 Li Diose ta slajesbe sk'oplal*
ta sbatel osil li lajelale^a
xchi'uk ta skus lok'el skotol
ya'lel satil^b li Ajvalil Jeova
ti ja' Muk'ul Jpasmantale.
Ta slok'es ta balumil skotol
li chopol k'optaele,
yu'un jech yalaj stuk li
Jeovae.

- 9 Li va' k'ak'ale, xi chalike:
«jK'elavilik! jLi'e ja' li Dios
ku'untike!^c

Ja' jpatoj ko'ontontik ta
stojola^d

xchi'uk ja' tskolautik,^e
jLi'e ja' li Jeovae!

Ja' jpatoj ko'ontontik
ta stojola.

Kuxetuk no'ox ko'ontontik
xchi'uk muyubajkutik,
yu'un ja' tskolautik.^f

- 10 Yu'un li sk'ob Jeovae chchabi
li vits li'e^g

xchi'uk chich' pech'ilanel ta
tek'el te ta yavil li Moabe,^h
jech k'ucha'al chich' pech'ila-
nel ta tek'el li jobel ti bu-
sul ik'obale.*

- 11 Ta sye' li sk'obe xchi'uk ta
smaj li Moabe,
jech k'ucha'al tsmaj vo' ta
sk'ob k'alal chnuxinaj li jun
jnuxinajele
xchi'uk ta slajesbe sk'oplal li
stoyobbaile,ⁱ
lek xtojob ti k'u yelan tsba-
kes sk'ob k'alal jech tspase.

25:6 *O «epal ve'li'l ti oy lek xchinabil
li sbakile». 25:7, 8 *Literal «ta sbik'». 25:7
*O «li k'usi pixil-o». 25:10 *O
«tso'e».

KAP. 25

a Os 13:14
1Ko 15:54
2Ti 1:10
Ap 20:14

b Is 35:10
Ap 7:17
Ap 21:4

c Is 25:1

d Si 37:34
Si 146:5

e Mik 7:7

f Si 20:5
Sof 3:14, 15

g Si 132:13, 14
Is 12:6

h Is 15:1
Sof 2:9

i Jer 48:29
Snt 4:6

Kolumna 2

KAP. 26

a Jer 33:10, 11

b Eks 15:1
2Sa 22:1
Is 12:5

c Si 48:2, 12

d Is 60:18
Sak 2:4, 5

e Is 60:11

f Si 119:165
Is 54:13
Flp 4:6, 7

g Si 9:10
Jer 17:7

h 2Kr 20:20
Si 62:8
Pr 3:5

i Dt 32:4, 31

- 12 Ta sjines yalel li jteklum ti oy
lek smuroale,
ti toyolik lek smuroal sventa
chchabi-o sbaike,
ta sjiy yalel ta lum, ta sjiy ya-
lel ta pukuktik.*

26 Li va' k'ak'ale, li ta yosilal
Judae^a ta xich' k'ejintael li
k'ejoj li'e:^b

«Oy ku'untik jun jteklum ti
lek tsoetse.^c

Li Diose ta sk'atajes ta pojjob-
bail li smuroaltake xchi'uk
li yiktak muroe.^d

- 2 Jamik li ochebaletik^e
sventa x-och li tuk'il
muk'ta lum,
li jun muk'ta lum ti lek tuk'-o
stalelale.

- 3 Vo'ot chachabi li buch'utik ja'
no'ox te tsa'ik koltael ta
atojolale; *
chavak'be-o jun o'ontonal,^f
yu'un ja' no'ox ta atojolal la
spat yo'ontonik.^g

- 4 Pato avo'onton ta stojola
Jeova ta sbatel osil,^h
yu'un li Jeovae, * li Jeovae ja'
li Muk'ta Ton ti te oy-o sba-
tel osile.ⁱ

- 5 Yu'un sjipoj xa yalel ta olon li
jnaklejetik ta toyole, li jte-
klum ti ta toyol oye.
Stenoj xa yalel ta lum,
sjipoj xa yalel ta balumil;
sjipoj xa yalel ta pukuktik.*

- 6 Ta xich'ik pech'el ta tek'el,
ta xpechatik ta tek'el yu'un li
buch'utik bik'it yak'oj sbai-
ke xchi'uk li buch'utik abol
sbaike».

- 7 Li buch'u tuk'e lek tuk'* li
sbee.
Yu'un li vo'ote tuk'ot,
chapasbe ta parejo sbe li bu-
ch'u tuk'e.

25:12; 26:5 *O «lumtik». 26:3 *O ja'
van sk'oplal «li buch'utik mu stenikot
komele». 26:4 *Literal «Jae». Taje ja'
skomkom bi li Jeovae. 26:7 *O «pare-
jo».

8 Kajval Jeova, k'alal te chixanavkutik batel li ta sbelet tuk'ilal avu'one, ta jpat ko'ontonkutik ta atojalal.

Oy tajak ta ko'ontonkutik li abie xchi'uk ta jvules ta jol-kutik.*

9 Li ta ak'obaltike, solet oyot tajak ta ko'onton, ta melet, jech-o yakal ta jsa'ot ta sjunul ko'onton,^a yu'un k'alal mi la achapan li balumile, li jnakejetik ta balumile ta xchanik ta sventa li tuk'ilale.^b

10 Ak'o mi xich' ak'bel ta ilel sekil o'ontonal li buch'u toj chopole, mu'yuk ta xchan li k'usi tuk'e.^c Ak'o mi te oy li ta balumil ti bu oy tuk'ilale,* toj chopol k'usi tspas^d xchi'uk mu'yuk ta xilbe smuk'ulal li Jeovae.^e

11 Kajval Jeova, atoyoj muyel li ak'obe, pe li buch'utik toj chopolike mu xilik.^f K'alal mi laj yilik ti oy tajak ta avo'onton li ateklumale, ta k'exlal ta xkomik. Li ak'ok'e ta xak'be slajeb li avajkontratake.

12 Kajval Jeova, vo'ot chavak'-bunkutik jun o'ontonal,^g yu'un skotol li k'usi jpasojkutike vo'ot avak'oj kipalkutik sventa spas ku'unkutik.

13 Jeova Dios ku'unkutik, spasojunkutik ta mantal yan ajvaliletik,^h ak'o mi jech, ja' no'ox ta xkal-bekutik sk'oplal li abie.ⁱ

14 Chamexik xa, mu'yuk xa chkuxiik tal.

26:8 *Ja' xkaltik, ti ak'o yich' tael ta na'el li Diose xchi'uk li sbie, ti xich' ak'el ta oj-tikinele. 26:10 *O «ti bu ch'abal lo'lale».

KAP. 26

a SI 63:6
SI 119:62
Lu 6:12

b SI 9:8
SI 58:10, 11
SI 85:11, 13
SI 96:13
SI 97:2
Is 61:11

c SI 106:43

d Jer 2:7
Os 11:7

e SI 28:5
Is 5:12

f Is 6:9

g Is 57:19
Jer 33:6, 7

h 2Kr 12:7, 8

i 2Ti 2:19

Kolumna 2

a Jer 51:39

b Is 60:21

c 1Re 4:21

d SI 78:34, 35
Os 5:15

e Is 25:8
Os 13:14
Mr 12:26
Jn 5:28, 29
Jn 11:24, 25
Ech 24:15
1Ko 15:21
1Te 4:14
Ap 20:12, 13

f Je 3:19

Mu xa k'usi stak' spasiq ta lajelal, mu'yuk xa ta xtotsik tal.^a

Yu'un laj xa achapan sventa chalajes xchi'uk sventa chatup'be sk'oplalik.

15 Kajval Jeova, muk'ib xa avu'un li muk'ta lume, muk'ib xa avu'un li muk'ta lume; laj xa amuk'ibtas ak'oplal.^b Laj xa amuk'ibtas batel li jujujot sts'akiltak muk'ta lume.^c

16 Kajval Jeova, k'alal ja'o oy svokolike, tal sk'anik kol-tael ta atojalal; k'alal la atuk'ibtase, solet xvokoletik la spasiq orasion.^d

17 Jech k'ucha'al jun ants ti jutuk xa sk'an xvok' yole, ti oy xk'uxul ta xa'i xchi'uk ti x-avet ta yipale, Kajval Jeova, ja' jech laj ka' jbakutik avu'un.

18 La jchi'in kolkutik, laj ka'ibe-kutik xk'uxul alajel, pe xko'olaj k'ucha'al ik' no'ox vok' ku'unkutik. Mu'yuk bu la sta skolebal ku'unkutik li jteklume xchi'uk mu'yuk buch'u vok' sventa xnaki li ta balumile.

19 Xi chal li Diose: «Ta xkuxiik li buch'utik chamem avu'one. Ta xtotsik tael li animaetik ta jteklumale.*^e jJulavanik xchi'uk avanantik ta muyubajel, vo'oxuk ti te oyoxuk ta pukukel!^{ff}

Yu'un li ts'ujul avu'one xko'olaj k'ucha'al ts'ujul ta sob,^g li balumile chak' ti xcha'kuxiik tal li buch'utik mu xa k'usi stak' spasiq ta lajelale.^{gg}

26:19 *Literal «li animaetik ku'one». ^{ff}O «lume». ^gO ja' van sk'oplal «sts'ujul ts'i'leletik (malva ts'i'lel)». ^{gg}O «svok'es tal li buch'utik mu xa k'usi stak' spasiq ta lajelale».

- 20** Kuni teklumal, batan, ochan li ta yutil to akuartotake xchi'uk mako lek li sti'tak akuarto k'alal mi la-oché.^a Nak'o* aba uni jlikeluk, ja' to mi ech' li sk'ak'al o'ontonale.^b
- 21** Yu'un li Jeovae chtots tael ti bu oye sventa xtal yak'be stoj smul li jnakejetik ta balumile, li balumile ta xak' ta ilel li ch'ich' te malbile xchi'uk mu'yuk xa tsnak'* li buch'utik yich'ojik milele».
- 27** Li va' k'ak'ale, li Jeovae tsunes smuk'ta espada ti oy lek ye^c sventa xak'be kastigo li Leviatane,* li chon ti xkilet ta anile, li chon ti xotoj sbae. Ta smil li muk'ta chanul nabe.
- 2** Li va' k'ak'ale, xi xak'ejintaik li jteklume:* «jLek chak' vino ti bu ts'unajtik uvae!^d
- 3** Vo'on li Jeovaune lek jchabioj.^e Jujulikel chkak'be ya'lel.^f Ta k'ak'al ak'obal ta jchabi sventa mu'yukuk buch'u xilbajin.^g
- 4** Ch'abal xa kapem jol ta stojolal.^h Mi oy jun kajkontra ti tsmakbun jbe ta ch'ixtik xchi'uk ta chopol ts'i'lel li ta pask'ope, ta jpech' ta tek'el xchi'uk ta jtsanbe sk'ak'al skotol.
- 5** Ja' yu'un, ak'o stsak lek yikob li ta tsatsal pojobbail ku'une. Ak'o sa'un sventa junuk ko'ontonkutik;

26:20 *O «Muko». 26:21 *O «tsmuk». 27:1 *K'elo Glosario, *Leviatan*. 27:2 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li Israel ti chich' ko'oltasel k'ucha'al jun ants xchi'uk ti bu ts'unajtik uvae.

KAP. 26

a Je 7:15, 16
Eks 12:22, 23
Pr 18:10

b Sl 27:5
Sl 91:4

KAP. 27

c Dt 32:41
Jer 47:6

d Sl 80:8
Is 5:1
Jer 2:21

e Dt 33:29

f Is 35:6
Is 41:18
Is 58:11

g Sl 121:4
Is 46:3, 4

h Sl 85:2, 3
Is 12:1

Kolumna 2

a Ese 39:25
Os 14:5

b Is 60:21, 22
Jer 30:18, 19

c Jer 4:11
Ese 13:13

d Is 4:4
Is 48:10

e Mik 5:13, 14

f Is 6:11, 12
Jer 26:18
Lam 2:5
Ese 36:4

g Is 32:14

h Dt 32:28
Is 1:3
Jer 4:22
Os 4:6

ak'o sa'un sventa lekuk xkil jbakutik».

- 6** Li k'ak'aletik ta xtale, li Jakobe ta xak' yibel, li Israele ta xnichin xchi'uk ta xak' sat,^a va'un chlik nojuk yu'un balumil li satake.^b
- 7** jMi yu'un sk'an xich' majel jech k'ucha'al yakal chich' majele? jMi yu'un sk'an xich' milel jech k'ucha'al laj yich'ik milel li buch'utik lajemik ta milel yu'une?
- 8** Toj xibal sba ti k'u yelan ch-avan k'alal mi la stsak ta utel sventa stak batele. Ta stsatsal yik'al ye ta snuts-o lok'el k'alal ja'o xjumumet li ik' ta slok'eb k'a-k'ale.^c
- 9** Li'e ja' jech ta xich' ch'aybel-o spaltail* li Jakobe,^d ja' jech chk'ot ta pasel k'alal mi ch'aybat li smule: ta sililn k'ucha'al k'unil ton skotol li skajleb matanaletik ti pasbil ta tone xchi'uk ch'abal xa chkom junuk ch'ul poste[#] o xchik'obil pom.^e
- 10** Yu'un li jteklum ti joyol lek ta muroe solet sts'ijlan* chkom; li yaxaltike solet stuk ta xkom xchi'uk ta xich' jipel komel k'ucha'al takixokol balumil.^f Te ta xve' xchi'uk te ta xkux yo'onton li ch'iom tot vakaxe xchi'uk ja' ta slajes li sk'obtak te' ti te oye.^g
- 11** K'alal mi takij xa ox li yuni bik'tal k'obk'obtake, ta xtal li antsetike xchi'uk ta sk'asik, va'un ja' ta stsan-o sk'ok'ik. Yu'un li jteklum li'e mu xa'i-beik smelolal.^h

27:9 *O «xchopolil». #K'elo Glosario, *ch'ul poste*. 27:10 *O «ts'ijlan».

Jech oxal, mu'yuk chk'uxubinatik yu'un li Jpasvanej yu'unike

xchi'uk li buch'u pasatik yu'une mu'yuk ch-ak'batik ta illel slekil yo'onton.^a

12 Li va' k'ak'ale, li Jeovae ta stsobbe ta jujupej li sat te'e, te chlik stsob li ta Uk'um* ti tsots lek yoke xchi'uk te to chpaj ta beo'tik ta stenlejaltik^z Ejip-to.^b Li vo'oxuke, jteklum Israel, ja' jech chavich'ik tsobel ta jujuntal.^c **13** Li va' k'ak'ale, ta xich' jupanel jun muk'ta kachu,^d va'un li buch'utik jutuk xa sk'an xchamik ta yosilal Asiriae^e xchi'uk li buch'utik tanpuk batemik ta yosilal Ejipto^e f chtalik xchi'uk tskejan sbaikt ta yeloval Jeova li ta ch'ul vits ta Jerusalene.^g

28 iAbol sba li k'upil sba* korona^z ti ja' yu'un li jyaku-beletik ta Efraine^h

xchi'uk li nichim ti jun yutsil ti chtakij xa batele, ti te oy ta sba li stenlejaltik ti lek yox ti ja' yu'unik li buch'utik ech'em xuch'ik vinoe!

2 jK'elavil! Li Jeovae oy buch'u yu'un ti lek tsots xchi'uk ti oy sju'e.

Xko'olaj k'ucha'al vo' ti oy xchaukal xchi'uk sbotale, tsatsal ik' ti chljajevane, xko'olaj k'ucha'al tsatsal ik'alo' ti oy xchaukal ti chmukivane, solet tsots ta sjip yalel tal ta balumil li koronae.

3 Ta xich' pech'ilanel ta tek'el' li k'upil sba* korona ti ja' yu'un li jyakubeletik ta Efraine.

4 Li nichim ti jun yutsil ti chtakij xa batele

27:12 *Ja' xkaltik, li Eufatase. ^zK'elo Glosario, beo'tik ta stenlejaltik. **28:1, 3** *O «jtobyba». **28:1** *Ya'eluke, ja' sk'oplal li skapitalil jteklume, ja' li Samariae.

KAP. 27

a 2Kr 36:15, 16
Ese 9:9, 10

b Nu 34:2, 5

c Dt 30:3
Ne 1:9
Is 11:11, 12
Am 9:14

d Is 49:22
Is 62:10

e 2Re 17:6
Is 11:16
Os 9:3

f Jer 43:4, 7
Sak 10:10

g Is 2:3
Is 25:6
Is 52:1
Jer 3:17

KAP. 28

h Is 7:2

i 2Re 17:6
Is 17:3

Kolumna 2

a Is 11:16

b Si 18:34
Si 68:35

c 2Re 16:10, 11
Jer 5:31

xchi'uk ti te oy ta sba li stenlejaltik ti lek yoxe ta xk'ot k'ucha'al li sba sat igo k'alal sk'an to'ox xk'ot li veranoe.*

Mi oy buch'u laj yile, chbat stul slo' ta anil.

5 Li va' k'ak'ale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike* ta xk'ot k'ucha'al k'upil sba korona xchi'uk ta k'upil sba xotbil nichim ta stojolal li buch'utik chkomik ta steklumale.^a **6** Ta stijbe yo'onton jchapanvanejetik sventa tuk' xchapanvanik xchi'uk chak'be stsatsal yo'onton li buch'utik chchabiik ochebal ta skoj ti tstsakvan ta k'op li yajkontraike.^b

7 Jech xtok, ta xk'ejp'ujik* ta be ta skoj li vinoe, jech'e xa xtamlaletik ta skoj li xpxoxike.

Li paleetik xchi'uk li j-alk'opetike ch'ayemik ta be ta skoj li poxe; ch'ayem sjolik ta skoj li vinoe xchi'uk jech'e xa xtamlaletik ta skoj li xpxoxike.

Ja' xa chk'ejp'ujik-o ta be ta skoj li k'usi ch-ak'bat yilike xchi'uk mu'yuk k'usi lek chk'ot ta nopel yu'unik k'alal chchapanvanike.^c

8 Yu'un li xmexaike noj ta xetik* ti chak' ib o'ontone, solet yatinoj sjunul li xme-xaike.

9 Xi chalike: «¿Mi yu'un ja' chchanubtasutik xchi'uk mi yu'un ja' chalbutik smelolal li a'eyeje?

¿Mi yu'un ja' to lij-iktabat jchu'tik chil?

¿Mi yu'un ja' to lijpojbat jchu'tik chil?

10 Yu'un «oy mantal ak'o mi oy xa mantal, oy mantal ak'o mi oy xa mantal,

28:4 *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. **28:5** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **28:7** *O «xk'ejevnik; sts'ep'ujik». **28:8** *O «xeik».

oy jlik ch'ojon sventa sp'isobil ak'o mi oy xa jlik ch'ojon sventa sp'isobil, oy jlik ch'ojon sventa sp'isobil ak'o mi oy xa jlik ch'ojon sventa sp'isobil,^a

juteb li'e, juteb le'e».*

11 Ja' yu'un, ja' tstunes li bu-ch'u xmaklajet chk'opoj* xchi'uk ti jelel sk'opojel sventa tsk'opon li jteklum li'e.^b **12** Xi albatik jun veltae: «Li'e ja' li xkuxobil o'ontonale. Ak'o xkuxik li buch'utik lubemike; ja' te xu' sikubtas yo'ontonik», pe mu'yuk la sk'an la xchikintaik.^c **13** Ja' yu'un, xi ch'albatik yu'un li Jeovae:

«Oy mantal ak'o mi oy xa mantal, oy mantal ak'o mi oy xa mantal,

oy jlik ch'ojon sventa sp'isobil ak'o mi oy xa jlik ch'ojon sventa sp'isobil, oy jlik ch'ojon sventa sp'isobil ak'o mi oy xa jlik ch'ojon sventa sp'isobil,^d

juteb li'e, juteb le'e».

Pe mu'yuk la xchikintaik.

Jech oxal, ta xyalik ta lum xchi'uk ta valopat tsutik batel,

chich'ik tsalel, chich'ik yakel ta ch'ojon xchi'uk chich'ik chukel.^e

14 Ja' yu'un, chikintaik k'usi chal li Jeovae, vo'oxuk ti jtoybaoxuke, vo'oxuk li ajvaliloxuk li' ta jteklum Jerusalene,

15 yu'un xi chavalike, viniketik: «Jpasojkutik trato xchi'uk li Lajelale,^f jpasojkutik trato* xchi'uk li Mukinale.^g

28:10 *Li a'yej laj yal Isaiase ja' no'ox chcha'alilan laj ya'iik li jnitvanejetik ta relijione xchi'uk sventa oletik laj ya'iik. **28:11** *Literal «yanal ye». **28:15** *O ja' van sk'oplal «oy k'usi kilojkutik». **28:15, 18** *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal.

KAP. 28

a 2Re 21:13
Is 28:17
Lam 2:8

b Dt 28:49, 50
Jer 5:15
1Ko 14:21

c Sl 81:10, 11

d Is 28:17

e 2Kr 36:15, 16
Is 8:14, 15

f Is 28:18

Kolumna 2

a Is 30:9, 10

b Sl 118:22

c Mt 21:42
Mr 12:10
Lu 20:17
Ech 4:11

d Ef 2:19, 20

e Ro 9:33
Ro 10:11
1Pe 2:4, 6

f 2Re 21:13

g Jer 11:20

h Is 28:15

i Is 24:1

K'alal mi ech' li tsatsal vo' ti chtal ta anile,

mu'yuk tstaunkutik, yu'un k'otem ta jnak'obbail-kutik li jutbil k'ope*

xchi'uk te jnak'oj# jbakutik ta stojolal li k'usi mu melelu-ke».^a

16 Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-mantale:

«Li vo'one te ta xkak' jpej ton ti kuchem xa yu'un ti ja' chk'ot ta snakleb na te ta Sione,^b

ja' li ton ti ep sbalil ta chikin na^c ti mu xnike.^d

Mu'yuk bu ta xi' ti buch'u chak' xch'unel yo'onton ta stojolale.^e

17 Li tuk'ilale chk'ot ku'un ta ch'ojon sventa chp'isvan^f xchi'uk li k'usi tuk'e ta jpas ta jun abtejebal ti tspasvan ta parejoe.^g

Li bote ta sbek'^h batel li na-k'obbail ti ja' li jutbil k'ope* xchi'uk li vo'e ta smut'i^h li na-k'obbaile.

18 Li trato la apasik xchi'uk li Lajelale ta xch'ay sk'oplal,

li trato la apasik xchi'uk li Mukinale^h chlah no'ox sk'oplal.^h

K'alal mi ech' li tsatsal vo' ti chtal ta anile,

ta slajesot ta j-ech'el.

19 Ti jayib velta ta x-ech'e

ta sbek'oxuk* batel;ⁱ yu'un ta jujun sob ta x-ech', ta k'ak'altik xchi'uk ta ak'o-baltik.

Ja' to cha'ibeik smelolal k'usi laj yich' a'yel k'alal mi nikik ta xi'ele».^g

28:15, 17 *O «nopbil k'ope; epal k'ope».

28:15 #O «jmkukoj». **28:17** #O «jlik ya-k'il plomo». ^hO «smes». ^hO «smuki; snojes; sbut'i». **28:19** *O «smesoxuk». #O ja' van sk'oplal «Solel chnikik ta xi'el k'alal mi laj ya'ibeik smelolale».

- 20** Yu'un toj bik'it li teme,* mu xij-och-o sventa jxach' jbatik tey xchi'uk toj bik'it li jalbil pok'e, mu xijpix yu'un.
- 21** Yu'un li Jeova ta xtots tal jech k'ucha'al tots li ta vits Perasime; ta xtots tal jech k'ucha'al tots li ta stenlejaltik ti nopel xil Gabaon^a sventa spas li k'usi tspase, li k'usi tspace ti yan-o ta k'elele xchi'uk sventa xk'ot ta pasel yu'un li yabtele, li yabtel ti labal sbae.^b
- 22** Avi une, mu xalabanvanik^c sventa mu stsin sba mas li achukobilike, yu'un li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, ka'ioj ti k'otem xa ta nopel yu'un ti chak'be slajeb sjunul li jteklume.^{*d}
- 23** Ts'et chikintaik xchi'uk a'iiik li yech'omal kee; ts'etano lek achikinik xchi'uk a'iiik li k'usi chkale.
- 24** ¿Mi sjunul k'ak'al tslok osil li jlokbalumul k'alal sk'an to sts'un li sbek' sts'unobe? ¿Mi ta sk'unibtas xchi'uk tspace ta parejo skotol ora li yosile?^e
- 25** K'alal parejo xa ox yu'un li yosile, ¿mi mu tauk svij li ik'al kominoe xchi'uk mi mu tauk sts'un li kominoe? ¿Mi mu tauk sts'un trigo, mijo* xchi'uk sevada li ta yosiltake? ¿Mi mu tauk sts'un ta sti'iltak li jtos-o ta trigoe?^{ff}

28:20 *O «vayebale». **28:22** *O «sp'e-jel li balumile». **28:25** *Ja' jtos ts'i'lel ti chak' bik'itik sbek' ti ja' tspace-o pane. ^{ff}Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal jtos trigo ti mu'yuk mas leke xchi'uk ti te to'ox tsts'unik ta vo'neal Ejiptoe.

KAP. 28

a Jos 10:8-14
2Sa 5:20
1Kr 14:10-16

b Lam 2:15
Aba 1:5-7

c 2Kr 36:15, 16
Jer 20:7

d Is 10:23
Is 24:1

e Si 30:5
Si 103:9
Mik 7:18

f Eks 9:31, 32
Ese 4:9

Kolumna 2

a Si 119:71

b Is 41:15
Am 1:3

c Si 103:9
Is 21:10
Mik 7:18

d Le 26:44
Jer 10:24

e Si 40:5
Jer 32:19
Ro 11:33

KAP. 29

f 2Sa 5:7, 9

g Dt 16:16

h Dt 28:53-55

i Is 51:19
Lam 1:4

j Jer 15:14
Sof 1:7

- 26** Yu'un lek chtuk'ibtasat* yu'un li Diiose; chchanubtasat yu'un li Sdiiose.^a
- 27** Yu'un li ik'al kominoe mu'yuk chich' voch'el li ta pech-pech te' sventa smajobil sat ts'unobile^{*b} xchi'uk mu'yuk chich' balalinel syantail kareta ta sba li kominoe. Mu jechuk chich' pasbel, yu'un chich' jisbel te' li ik'al kominoe xchi'uk chich' jisbel vach' li kominoe.
- 28** ¿Mi oy buch'u chvoch' sat ts'unobil sventa tspace pan? Mu'yuk, mu'yuk tsmajilan skotol ora;^c jech xtok, k'alal tsbalalinbe ta sba li syantail kareta ti nitbil ta ka'e, mu'yuk ta xvoch' yu'un.^d
- 29** Taje likem tal xtok ta stojolal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, ti labal sba li tojbtasel chak'e* xchi'uk ti skotol ora lek chk'ot ta pasel li k'usitik tspace.^{*e}
- 29** «¡Abol sba li Ariele,* ja' li jteklum Ariel ti bu la spase skarpana li Davide!^f Jechuk-o me xapasik jujun jabil li k'ine;^g jechuk-o me jujun jabil.
- 2** Pe chhak' tal vokolil ta stojolal li Ariele,^h chlik yat yo'ontonik xchi'uk chlik ok'ikukⁱ xchi'uk jech chk'ot ku'un k'ucha'al yavil xchik'obil smoton Dios.^j

28:26 *O «ch-utat». **28:27** *K'elo Glosario, smajbel sat ts'unobil. **28:29** *O «li k'usi tsk'an tspace». ^fO «xchi'uk ti toj ech' xa no'ox p'ije». **29:1** *Ja' van sk'an xal «li yavil skajleb smoton Diiose». Ya'eluke, ja' sk'oplal Jerusalen.

- 3** Ta jpas karpanaetik ta apat axokon sventa ta jkontrai-not, ta jsetuot ta te'etik ti ts'ubaj-tik sni'e xchi'uk chlik jva'an muro sventa ta joyobtaot.^a
- 4** Chavich' yalesbel ak'oplal; te to ta lumtik chak'opoj tal, li k'usi chavale te chch'ay sk'oplal ta pukuktik.* Li yech'omal ave ti te chlik tal ta polvoe^b xko'olaj k'ucha'al yech'omal ye j-espiritistaetik xchi'uk li k'usi chavale smelol xmixmun[#] te chlik talel ta pukuktik.
- 5** Li avajkontratak* ti solet epik tajeke xko'olaj k'ucha'al ninal pukuk^{#c} xchi'uk li j-ilbajinvanejetik ti epik tajeke xko'olaj k'ucha'al jobel ti kuchbil chbat ta ik'e.^d Ta anil no'ox xchi'uk ta ora no'ox jech chk'ot ta pasel.^e
- 6** Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike* chak' tal sat ta atojolal sventa tskoltaot. K'alal mi jech k'ot ta pasel taje, chtal chauk, chtal nikel, oy k'usi tsots tajek chbak', chtal tsatsal ik', sutub ik' xchi'uk leb k'ok' ti chchik'-vane.^f
- 7** Va'un, skotol li epal krixchano ta skotol muk'tik lumetik ti tstsakik ta k'op li Ariele,^g skotol li buch'utik tspacek k'op xchi'uke, li tayal luchlebaletik sventa tstsakvanik-o ta k'ope xchi'uk li buch'utik chak'beik svokole

29:4 *O «lumtik». #O «svivun; skoskun; stsajtsun». **29:5** *O «jyanlumetik». #O «lum». **29:6** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

KAP. 29

a 2Re 24:11
2Re 25:1

b Is 51:23

c Is 13:19
Is 14:22
Is 21:9d Is 13:11
Is 17:13e Is 47:9
Is 48:3f 1Sa 2:10
Jer 50:25
Na 1:3

g Jer 25:12, 14

Kolumna 2

a Is 10:12
Jer 51:24

b Aba 1:5

c Is 6:9

d Is 6:10
Ro 11:8e Jer 14:14
Jer 27:15

f Mik 3:7

g Is 8:16

ta xko'olajik k'ucha'al jun vaychil, xko'olajik k'ucha'al oy k'usi chich' ilel ta ak'obal-tik.

- 8** Ta melel, ja' jech chk'otik k'ucha'al li buch'u chvi'naj ti chve' xa yilel ta xvayiche, pe chvi'naj-o k'alal chjulave, xko'olaj k'ucha'al li buch'u takin yo'onton ti oy xa k'usi chuch' yilel ta xvayiche, pe takin yo'onton xchi'uk lubem k'alal chjulave. Ja' jech chk'ot ta stojolal li epal krixchanoetik ta skotol muk'tik lumetik ti tstsakik ta k'op li vits Sione.^a
- 9** Mu xa xabak' xakomik xchi'uk ch'ayaluk to xk'ot avo'ontonik;^b muts'o asatik xchi'uk pasanik ta ma'sat.^c Chayakubik, pe ma'uk ta skoj li vinoe; xatamlajetik, pe ma'uk ta skoj li poxe.
- 10** Yu'un li Jeovae laj yak' ti ak'o ochuk tajek avayelike;^d smakojbe satik li j-alk'opetike^e xchi'uk xpixojbe sjolik li viniketik ti oy k'usi ch-ak'bat yilike.^f
- 11** Skotol li k'usi laj yich' ak'el ta ilele xko'olaj chavilik k'ucha'al li k'usi ts'ibabil ta jlik livro ti pak'bil lek seyoale.^g K'alal oy buch'u chak'beik sk'el ti xtojob sk'e-lel vune xchi'uk mi xi chalbeike: «Avokoluk, aptao tal li'e», va'un xi tstak' tale: «Mu stak' jk'el ta skoj ti pak'bil lek seyoale».
- 12** Jech xtok, k'alal chak'beik li livro li buch'u mu xtojob sk'e-lel vune xchi'uk ti xi chalbeike: «Avokoluk, aptao tal li'e», va'un xi tstak' tale: «Mu jna' sk'e-lel jse-t'uk».*

29:12 *O «jutebuk».

- 13** Xi chal li Jeovae: «Li jteklum li'e ta ye no'ox chnopajik ta jtojalal xchi'uk ta yeik no'ox chich'ikun ta muk',^a pe li yo'ontonike nom tajek oy ta jtojalal; xchi'uk ti xi'taojikune* ja' no'ox ta skoj li smantaltak krixchanoetik ak'bil xchanike.^b
- 14** Ja' yu'un, vo'on ta jpas van velta li k'usitik labalik sba ta stojolal li jteklum li'e,^c ep ta velta ta jpas li k'usitik labalik sbae; chljaj sp'ijil li buch'utik p'ijik yu'unike xchi'uk chch'ay sp'ijil li buch'u xa'ibe smelolal yu'unike».^d
- 15** jAbol sba li buch'utik yak'ojik persa tsnak'ik* ta stojolal Jeova li k'usi snopoj tspace!^e Ta ik'al osil oyik k'alal oy k'usi tspace xchi'uk xi chalike: «¿Buch'u yilojutik? ¿Buch'u sna'oj li k'usi ta jpas-tike?».^f
- 16** jToj ech' xa no'ox chasokes-beik sk'oplal k'usitik li vo'oxuke!^g ¿Mi ko'ol van chich' ilel li ach'el xchi'uk li jpatp'ine?^g ¿Mi xi van chalbe sk'oplal jpasvanej yu'un li k'usi pasbale: «Ma'uk la spasun ma' le'e?»^h ¿Mi xi van chal ta stojolal jpasvanej yu'un li k'usi pasbale: «Le'e mu k'usi snabe sk'oplal?»ⁱ
- 17** Mu xa jaluk sk'an ti chk'ataj ta ts'unobaltik li Libanoe,^j va'un li ts'unobaltik taje te'tikaltik xa chich' ilel.^k

29:13 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 29:15 *O «tsmukik». 29:16 *O «jToj ech' xa no'ox chopoloxuk!».

KAP. 29

a Is 48:1
Jer 5:2

b Mt 15:7-9
Mr 7:6-8

c Is 28:21
Aba 1:5

d Jer 8:9
1Ko 1:19

e Is 30:1

f Ese 8:12

g Is 64:8

h Jer 18:6

i Ro 9:20, 21

j Is 35:1
Is 41:19

k Is 32:14, 15

Kolumna 2

a Is 35:5
Is 42:16

b Is 41:16

c Mik 2:1

d Am 5:10

e Ese 13:19

f Ne 9:7
Mik 7:20

g Joe 2:27

h Is 45:11

i Is 8:13
Os 3:5

- 18** Li va' k'ak'ale, li buch'utik makal xchikinike ta xa'iik li k'usitik ts'ibabil ta livroe xchi'uk li ma'satetik ti te oyik ti bu ik'muts'an* xchi'uk ik' osile ta xilik osil.^a
- 19** Li manxoetike chmuyubajik tajek ta stojolal Jeova xchi'uk li buch'utik povreike ta xmyubajik ta stojolal li Buch'u ch'ul yu'un Israele.^b
- 20** Yu'un chljaj sk'oplal li j-ilba-jinvaneje, chtup' sk'oplal li buch'u jp'el xale, chich' lajesel skotol li buch'utik chapalik ta yak'el vokolile,^c
- 21** li buch'utik ta sjutbeik* smul yantik ta jp'el no'ox k'ope, li buch'utik tstimanbeik syakobil li buch'u chpojvan* ta yochebal jteklume^d xchi'uk li buch'u jeche' k'usi chal sventa mu lekuk xich' chapanel li buch'u tuk'e.^e
- 22** Jech oxal, li Jeova ti ja' la skolta li Abraane' xi chalbe li snitilulal Jakobe:
«Mu'yuk xa chk'exav li Jakobe, mu'yuk xa tsakpak'taj li sate.»^g
- 23** Yu'un k'alal chil li xnich'nab ti te oy ta spat xokon ti ja'ik yabtel jk'obe,^h ta xch'ultajesbeikun li jbie; ta melel, ta xch'ultajesik li Buch'u ch'ul yu'un Jakobe xchi'uk chva'iik ta skoj ti labal sba chilik li Dios yu'un Israele.ⁱ
- 24** Li buch'utik tstoy sbaik* chlik sta sp'ijilik
-
- 29:18 *O «ik'pulan». 29:21 *O «snopbeik». ^gO «chtuk'ibtasvan». 29:22 *Ja' xkaltik, mu'yuk xa tsakpak'taj ta k'exlal ta skoj ti mu'yuk xk'ot ta pasel li k'usi snopoje. 29:24 *Literal «Li buch'utik jtoyba stalelalike».

xchi'uk li buch'utik chbik'tal k'opojike chlik xch'amik chanubtasel».

30 Xi chal li Jeovae:

«Abol sba li jtoyba nich'oniletik^a

ti ja' tspasik li k'usi snopj stukike, ma'uk li k'usi ta jnope.^b

ti tspas ta jmoj sjolik xchi'uk li yantike,* pe ma'uk jech k'ucha'al tsk'an ko'ontone, ti jech tspasike, chak'beik to mas sts'ak li smulike.

2 jMu'yuk tsjak'beikun^{*c} k'alal chyalik batel ta Ejipto^d sventa chbat sa'ik chabiel ta stojolal li faraone[#]

xchi'uk sventa chbat snak'^Δ sbaik ta yaxinal[®] li Ejiptoel!

3 Pe li chabiel chak' faraone chak'oxuk ta k'exlal xchi'uk tsbik'tajes ak'oplalik ti chasa' anak'obbailik li ta yaxinal[®] Ejiptoel.^e

4 Yu'un li bankilaetik yu'une te oyik ta Soan^f xchi'uk li j-ich'-a'yejetik yu'une k'otemik k'alal ta Anes.

5 Skotolik ta xich'ik ak'el ta k'exlal ta stojolal jun jteklum ti mu'yuk k'usi sbalil ta stabeike, ti mu'yuk chkoltavane xchi'uk ti mu'yuk k'usi chak'e, li j-ejiptoetike chak'ik ta k'exlal li j-israeletike».^g

6 Jun a'yej ta sventa li chonbolometik ti te oyik ta sure:

li j-ich'-a'yejetike te ch-ech'ik li ta yosilal at-o'onton xchi'uk vokoliile,

30:1 *Literal «chich' malel uch'bolajel ti chk'ot k'ucha'al matanale». Ya'eluke, ja' sk'oplal k'alal chich' pasel jun tra-toe. 30:2 *O «chich'beikun ke». [#]Literal «sventa chbatik li ta stsatsal pojjobail faraone». ^ΔO «smuk». 30:2, 3 [®]O «skeoval».

KAP. 30

a Is 1:2
Is 63:10
Is 65:2

b Is 29:15

c Nu 27:21
1Re 22:7

d Is 31:1
Ese 29:6

e Jer 17:5

f Is 19:11
Ese 30:14

g Is 31:3
Jer 2:36

Kolumna 2

a Is 31:1
Jer 37:7, 8

b Si 87:4
Si 89:10

c Is 8:1
Jer 36:2

d Ro 15:4

e Dt 31:27
Is 1:4
Jer 44:3

f Is 59:3
Jer 9:3

g 2Kr 33:10
2Kr 36:15, 16
Ne 9:29
Jer 7:13

h 2Kr 16:10
2Kr 18:7
Jer 11:21
Jer 26:11

i Jer 23:16, 17
Ese 13:7
Mik 2:11

j Am 7:13, 16

li ta yosilal leone, li leon ti x-avete,

li ta yosilal kijetel chone, li chon ti xjipet ta anile xchi'uk ti xko'olaj k'ucha'al k'ok' li svenenoale,*

skajanojik batel ta spat vu-roetik li sk'ulejalike xchi'uk ta svujvujil spat kameyoetik skajanojik batel li k'usitik oy yu'unike.

Skotol taje mu'yuk ta stabeik sbalil li jteklume.

7 Yu'un mu'yuk k'usi xtun-o ta jyalel li koltael chak' Ejip-toe.^a

Ja' yu'un, xi kak'ojbe sbie: «Raab,^b li buch'u te no'ox chotol smeyoj sk'obe».

8 «Avi une, batan, bat ts'ibao ta pechpech ton* ta yelovalik xchi'uk ts'ibao ta jlik livro^c sventa xtun ta mas jelavel, ti xk'ot k'ucha'al jun spreval ti te chkom-oe.^d

9 Yu'un ja'ik jun jteklum ti jtoybae,^e jlo'lavanej nich'na-biletik,^f nich'nabiletik ti mu sk'an xchikintaik li smantal* Jeovae.^g

10 Xi chalbeik li j-alk'opetike: «Mu xa xak'elik li k'usi cha-ak'bat avilike»,

xchi'uk xi chalbeik li buch'utik oy k'usi ch-ak'bat yilike: «Mu xavalik li k'usi cha-ak'bat avilik ti melelike.^h

Albunkutik li k'usitik lek chka'ikutike;* ja' k'elik li k'usitik mu meleluke.ⁱ

11 K'ejo abaik lok'el li ta bee; ch'ako abaik lok'el li ta bee.

Mu xa xavalbunkutik sk'oplal li Buch'u ch'ul yu'un Israele».^j

30:6 *O «li chon ti oy svenenoal ti xjipet ta anile». 30:8 *O «pechpech te». 30:9 *O «li chanubtasel yu'un». 30:10 *Literal «li k'usitik k'upilik sba chka'ikutike».

12 Ja' yu'un, xi chal li Buch'u ch'ul yu'un Israele:

«Ta skoj ti chap'ajik li jk'ope,^a ti ja' apatoj avo'ontonik li ta lo'laele, li ta jutbil k'ope* xchi'uk ti ja' avak'oj ta avo'ontonike,^b

13 li amulik taje xko'olaj k'ucha'al stsik'emal pak'bal na,* xko'olaj k'ucha'al jun tayal muro ti ts'eel xae.

Ta anil no'ox xchi'uk ta ora no'ox ta xlij yalel.

14 Ja' jech chich' vok'el k'ucha'al jun muk'ta jarra ti pasbil ta lume,

ta xich' lilinel ta j-ech'el, yu'un mu'yuk xa chkom jse-t'uk* sjepelul

ti xu' xich' luchel-o lok'el ak'al li ta tsanobil k'ok'e o ti xich' lupel-o lok'el vo' ti bu ts'anale»,[#]

15 Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Buch'u ch'ul yu'un Israele:

«Mi lasutik tael ta jtojolale xchi'uk mi chakuxike, ta xakolik;

ja' chk'ot ta avipalik mi ts'ijiloxuk no'oxe xchi'uk mi apatoj avo'ontonik ta jtojolale»,^c

Pe mu jechuk la apasik.^d

16 K'ajomal xi laj avalike: «iMo'oj, chijatavkutik batel ta ka'etik!».

Ja' yu'un, chajatavik batel. «iTa xikajikutik batel ta ka'etik ti soled anil chanavike!»^e

Ja' yu'un, soled xjipetik ta anil li buch'utik tsnutsoxuke.^f

17 Ta skoj no'ox jun krixchano ti tsibtasvane, ta xt'elik* ta xi'el jmil,^g

30:12 *O «nopbil k'ope; epal k'ope». **30:13** *O «pak' na; k'al na; ch'ut na». **30:14**, **19** *O «jtutebuk». **30:14** #O ja' van sk'oplal «li ta tankee». **30:17** *O «xnirik».

KAP. 30

a Am 2:4, 5

b Jer 13:25
Mik 3:11

c 1Kr 5:20
2Kr 16:8
Is 26:3

d Mt 23:37
Ech 7:51

e Is 31:1, 3

f Dt 28:49, 50
Jer 4:13
Lam 4:19
Aba 1:6, 8

g Le 26:36
Dt 32:30

Kolumna 2

a Ese 12:16

b Eks 34:6
Ese 36:9, 10

c Sl 102:13
Ro 9:15

d Sl 99:4
Jer 10:24

e Jer 17:7

f Ne 11:1
Is 44:28
Is 62:1
Jer 31:6
Sak 1:17

g Ne 12:27
Is 61:3

h Jer 29:11, 12

i Le 26:26
Sl 80:5

j Job 36:22
Sl 32:8
Sl 71:17
Sl 119:102

k Dt 5:32
Jos 1:7, 8
Pr 4:27

l Sl 25:8, 9

m Eks 32:4
Dt 7:5, 25
Jue 17:3, 4

n Os 14:8
Sak 13:2

ta skoj no'ox vo'ob krixchano ta sibtasvanik, chajatavik-o batel,

ja' to mi jech lakomik k'ucha'al jun poste ti stuk te va'al ta sba jp'ej vitse,

k'ucha'al jun poste sventa senyail ta jol vits.^a

18 Pe li Jeovae te smalaoj sventa xak'boxuk ta ilel slekil yo'onton^b

xchi'uk chtots tael sventa xak'boxuk ta ilel xk'uxul yo'onton.^c

Yu'un li Jeovae ja' jun tuk'il Dios.^d

Xmuyubajik no'ox skotol li buch'utik smalaojik* ta stolole.^e

19 K'alal mi te xa ox oyik ta Jerusalen li jnaklejetik yu'un Sione,^f mu'yuk ta xa-ok' jset'uk.*^g Jp'el sk'oplal ta xk'uxubinot mi laj ya'i ti xavokolet ta sk'anel kol-taele; k'alal mi laj ya'i li ak'ope, ta stak'bot ta ora.^h **20** Ak'o mi chak'boxuk Jeova li vokolil ti xko'olaj k'ucha'al pane xchi'uk li ilbajinel ti xko'olaj k'ucha'al vo' ta xavuch'ike,ⁱ mu'yuk xa tsnak'* sba ta atojolal li Muk'ul Jchanubtasvanej avu'une xchi'uk ta xavil ta asat atuk li Muk'ul Jchanubtasvanej avu'une.^j **21** Mi oy bu lak'ejp'ujik* batel ta bats'ik'obe o mi oy bu lak'ejp'ujik batel ta ts'etk'obe,^{#k} chava'ik jun yech'omal eil ta apatik ti xi chale: «Li' me li bee,^l ja' xatamik batel».

22 Li vo'oxuke ta xavik'ubtasik li plata ti ja' pixil-o asantoike xchi'uk li oro ti ja' pixil-o li lok'oletik avu'unik ti pasbil ta unijesbil tak'ine.^m Ta xajipik batel k'ucha'al tsjip batel yik'al k'u' jun ants k'alal chil xchamele xchi'uk xi chavalbeike: «iBatanik xa!».ⁿ

23 Li Diose ta xak' tael vo' ta

30:18 *O «smalaojik ta sjunul yo'ontonik». **30:20** *O «tsmuk». **30:21** *O «lak'ejevik; lats'ep'ujik». #O «surtok'obe». **30:22** *O ja' van sk'oplal «xchi'uk ta xap'is ta ik'obal».

sventa li sbek' ts'unobil ti chacts'unik ta osile^a xchi'uk solet ep xchi'uk toj ech' xa no'ox lekik li k'usitik chch'i ta osile.^b Li va' kak'ale, te ta xve' ta jamal yaxaltik li ats'unbal chonbolomike.^c

24 Li vakaxetik xchi'uk li vuroetik ti ch-abtejik ta osile ta slajesik lekil vel'il ti yich'o'j lek ik'ael ta pala xchi'uk ta chavchav te'e.*

25 Li ta sba skotol li tayal vitsetike xchi'uk li ta sba skotol bik'tal vitsetike, ta x-ayan uk'umetik xchi'uk beo'etik^d li ta sk'ak'alil muk'ta milbail k'alal mi lom li tayal k'elob osiletike. **26** Li xojobal luna* k'alal lek xa yije ta xko'olaj k'ucha'al xojobal k'ak'al; li k'ak'ale vukub to vel'ta mas tsakub li xojobale,^e ta xko'olaj k'ucha'al sakil osil ta vukub k'ak'al, li ta sk'ak'alil ti chpixbe sk'asemal steklumal li Jeovae^f xchi'uk ti chpoxtabe ti bu ep yayijem tajak ta skoj ti ta smaje.^g

27 jK'elavil! Ta xtal li Jeovae,* ta nom chlik tal, xtiltun tal sk'ak'al yo'onton xchi'uk joyol tal ta pimil tok.

Li yee nojem ta sk'ak'al yo'onton

xchi'uk li yok'e xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti chchik'vane.^h

28 Li yik'al yee xko'olaj k'ucha'al tsatsal uk'um ti chmut'ivan* k'alal to ta jnuk'tike, li Diose ta xchij li muk'tik lumetike, pe mu'yuk k'usi lek tsta, ja' yu'un ch'abal xa k'usi chkom xchi'uk li jteklumetike ta xich'ik ak'bel sfrenoal yeik' sventa xich'ik k'e'jp'unelⁱ lok'el li ta bee.

29 Pe li asone ta xko'olaj k'ucha'al li k'usi chich' k'e'jintael ta ak'obaltik

30:24 *Taje chich' tunesel sventa chich' ik'ael li ts'unobile xchi'uk oy jayibuk sni' ti lukajitike. **30:26** *O «u». **30:27** *Lital «Ta xtal li sbi Jeovae». **30:28** *O «chmukivan; chbut'ivan». *O «ts'ep'unel».

KAP. 30

a SI 65:9

Sak 10:1

b Os 2:21, 22

c Is 65:10

d Is 41:18

Is 44:3

e Is 60:20

Ap 21:23

Ap 22:5

f Lam 2:13

g Jer 33:6

Am 9:11

h Is 10:17

Na 1:6

Sof 3:8

i 2Re 19:28

SI 32:9

Kolumna 2

a Dt 16:14

SI 42:4

Jer 33:10, 11

b Dt 32:4

Is 26:4

c SI 29:3, 4

d Eks 15:16

SI 98:1

e Na 1:2

f SI 18:13

g Jue 5:4

h Jos 10:11

i Is 37:36

j Is 10:12

k Eks 15:20

Jue 11:34

l Is 10:24, 26

m 2Re 23:10

Jer 7:32

n Is 37:37, 38

Ese 32:22

KAP. 31

o Is 30:2

p Dt 17:15, 16

k'alal chachapan aba* ta sventa junuk k'ine^a

xchi'uk xkuxet no'ox avo'onton jech k'ucha'al li buch'u chok'es ama[#]

k'alal chbat li ta vits yu'un Jeovae, li Muk'ta Ton yu'un Israele.^b

30 Li Jeovae chak' ta a'iel li yech'omal ye ti tsots tajeke^c xchi'uk chak' ta ilel sk'ob^d k'alal anil tsyales ta sk'ak'al yo'ontone,^e

kapal ta leb k'ok' ti chchik'vane,^f

ta tsatsal vo',^g ta tsatsal ik'alo' xchi'uk ta bot.^h

31 Yu'un ta skoj li yech'omal ye Jeovae, li Asiriae ta xnik yo'onton ta xi'el;ⁱ ta smaj ta vach'.^j

32 Ta jujumoj vach' sventa kastigo ti chich' ak'bel yu'un Jeova li Asiriae

ta xich' tijel li arpaie xchi'uk li panderetae,^{*k}

ja'o tsye' sk'ob k'alal tspace k'op xchi'uke.^l

33 Yu'un chapal xa ti bu chich' lajesele;^{*m} jech xtok, chapanbil xa ta sventa li ajvalile.ⁿ

Nat xyal ti bu xchapanoj sventa te tsbusan li si'e, oy ep si' xchi'uk solet chchik'van ta jyalel li k'ok'e.

Li yik'al ye Jeovae xko'olaj k'ucha'al asufre ti chbein tale,

ta stsanbe sk'ak'al.

31 Abol sbaik li buch'utik chyal sk'anik koltael ta stojolal li Ejiptoe,^o

li buch'utik spatoj yo'ontonik ta stojolal ka'etike,^p

30:29 *O «chach'ultajes aba». *O «amay; flauta». **30:32** *O «chijchij ta k'ine». **30:33** *O «li Tofet yu'une». Li Tofet li'e chich' tunesel k'ucha'al lok'ol'kop ti bu chich' chik'el k'usitik ti ja' sk'oplal lajebale.

ti spattoj yo'ontonik ta stojolal
karetaetik sventa pask'op
ta skoj ti ep tajeke

xchi'uk ti spattoj yo'ontonik
ta stojolal ka'etik sventa
pask'op* ta skoj ti
tsotsike.

Pe ma'uk te chak' batel satik
ta stojolal li Buch'u ch'ul
yu'un Israele

xchi'uk mu'yuk tsa'ik li
Jeovae.

2 Pe pij li Diose xchi'uk chak'
tal vokolil

xchi'uk persa chk'ot ta pasel
li k'usi chale.

Chlik stsak ta k'op li jtsop
jpaschoplejaletike

xchi'uk tstsak ta k'op
li buch'utik tskoltaik
li jpaschoplejaletike.^a

3 Pe li j-epiptoetike ja' no'ox
krixchanoetik, ma'ukik
Dios;

li ska'ike ja'ik no'ox bek'et,
ma'ukik kuxlejal ti mu
xvinaj ta k'elele.^b

K'alal mi la sye' tal sk'ob
li Jeovae,

chmak* yakan li buch'u
chkoltavane,

chyal ta lum li buch'u
chich' koltaele,

skotolik ta jun no'ox
yorail chljajik.

4 Yu'un xi laj yalbun
li Jeovae:

«Jech k'ucha'al jkot leon,
jkot ch'iom tsatsal leon*
ti x-avet ta sba li k'usi
staoj ta tsakele,

ti ak'o mi ch-ik'atik tal epal
jchabichijetik sventa
tsibtasike,

mu'yuk ta xi'o yu'un
li yech'omal yeike

xchi'uk mu'yuk chi'o ta
skoj ti xvochlajetike,

31:1 *O «viniketiki ti kajajtki ta ka».

31:3 *O «cht'ab». **31:4** *O «ch'iom
leon ti xtinlajet sjol».

KAP. 31

a Ese 29:6, 7

b Sl 33:17
Pr 21:31

Kolumna 2

a Dt 32:11, 12
Sl 91:4

b Is 55:7
Joe 2:12

c 2Re 19:35
2Kr 32:21
Is 37:36

KAP. 32

d Je 49:10
Sl 2:6
Lu 1:32, 33
Jn 1:49

e Sl 45:6
Sl 72:1
Is 9:7
Is 11:4, 5
Jer 23:5
Sak 9:9
Ebr 1:9
Ap 19:11

ja' jech chyal tal li Jeova ti
ja' bankilal yu'un soltaroe-
tik* sventa tspas k'op
li ta vits Sione xchi'uk li ta
bik'it vits yu'une.

5 Jech k'ucha'al jkot mut ti xvi-
let ta xchabiel li yalabe, ja'
jech ta xchabi Jerusalen^a li
Jeova ti ja' bankilal yu'un
soltaroetike.

Ta spakbe sk'oplal xchi'uk ta
spoj.

Ta skolta xchi'uk kuxul ta
xikta».

6 «Jteklum Israel, sutanik ta
stojolal li buch'u mu'yuk ak'ex-
lalik la atoy abaik ta stojolale.^b

7 Yu'un li va' k'ak'ale, ta jujuntal
ta sp'ajik li sdiosik ta plata ti mu'-
yuk k'usi xtun-oe xchi'uk li sdio-
sik ta oro ti mu'yuk sbalile, taje
ja' yabtel sk'obik xchi'uk la sta-
smulik ti jech la spasike.

8 Li j-asiriaetike chyalik ta lum
ta espada, ma'uk ta s-espada
jun vinik;

chljajik ta espada, ma'uk ta
s-espada jun krixchano.^c

Chjatavik batel ta skoj li es-
padae

xchi'uk li keremetik yu'unike
ta sujatik ta spasel tsatsal
abtela.

9 Li tayal ton yu'une tsakch'ay
ta skoj no'ox xi'el

xchi'uk li bankilaetik yu'une
ta xi'ik ta skoj li poste
sventa senyaile», xi li

Jeovae,

ti te oy xojobal* li ta Sione
xchi'uk ti te oy ta Jerusa-
len li s-ornoe.

32 jK'elavil! Oy jun ajvalil^d ti
tuk' ta spas mantale^e
xchi'uk oy bankilaetik ti tuk'
ta xventainvanike.

2 Ta jujuntal chk'otik k'ucha'al
nak'obbail k'alal oy ik'e,
jun nak'obbail k'alal oy tsa-
tsal ik'alo'e,

31:4 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal
yu'un soltaroeetike. **31:9** *O «sk'ok».

- chk'otik k'ucha'al uk'um li ta balumil ti bu takin tajeke,^a k'ucha'al yaxinal* muk'ta taya ton li ta takixokol balumile.
- 3** Va'un, li satik buch'utik xilike mu'yuk xa makal xchi'uk li xchiklinik buch'utik xa'iike ta xa'ilek.
- 4** Li yo'onton buch'utik ta anil k'usi chalice chlik snopbeik sk'oplal li yojtikinobile xchi'uk li yok' buch'u xmaklajet chk'opoje lek xa jamal xchi'uk xp'ejlajet xa chk'opoj.^b
- 5** Li buch'u bole mu'yuk xa chich' albel sk'oplal ti tsk'upin yak'el li k'usitik oy yu'une xchi'uk li buch'u mu xich' smelole ma'uk xa bankilal chich' albel sk'oplal.
- 6** Yu'un li buch'u bole mu'yuk smelolal k'usi chal xchi'uk li yo'ontone tsnop tspas li k'usi chak' vokolile:^c tstijbe yo'onton yantik sventa xvalopatinvanik,* sventa xalik jutbil k'opetik[#] ta stojal Jeova, sventa mu xich' mak'linel li buch'u chvi'naje xchi'uk sventa mu k'usi xich' ak'bel yuch' li buch'u takin yo'ontone.
- 7** Li k'usitik tsnop tspas li buch'u mu xich' smelole naka chopol;^d tstijbe yo'onton yantik sventa toj k'exlaluk sba stalelalik yo' xak'be svokol ta jutbil k'op* li buch'u abol sbae,^e ak'o mi tuk' li k'usi chale.
- 8** Yan li buch'u lek yo'ontone oy ta yo'onton yak'el li k'usitik oy yu'une

32:2 *O «skeoval». 32:6 *O «mu x-ich'vanik ta muk'». [#]O «nopbil k'opetik; epal k'opetik». 32:7 *O «nopbil k'op; epal k'op».

KAP. 32

a Is 35:6

b Is 35:6

c Mik 2:1

d Jer 5:26
Mik 7:3

e 1Re 21:9,10

Kolumna 2

a Is 3:16

b Lam 2:12
Sof 1:13

c Is 3:24

d Is 22:2
Lam 2:15

e 2Re 25:9,10

f 2Kr 27:1,3
Ne 3:26

xchi'uk mu'yuk chikta yak'el li k'usitik oy yu'une.*

- 9** «jAntsetik ti ja' no'ox chapas li k'usi xal avo'ontonike, li-kanik xchi'uk chikintaik li yech'omal kee!
jTsebetik ti mu'yuk k'usi chavul-o avo'ontonike,^a ts'et chikintaik li k'usi chkale!
- 10** Le' batel mas jutuk ta jun jabile, li vo'oxuk ti mu'yuk k'usi chavul-o avo'ontonike, chat'elik* ta x'el, yu'un mi jpejuk sat uva yi-ch'oj tsobel k'alal mi ech' xa ox yorail chich' tsobbel sate.^b
- 11** jAntsetik ti ja' no'ox chapas li k'usi xal avo'ontonike, t'elanik!*
jVo'oxuk ti mu'yuk k'usi chavul-o avo'ontonike, xi'anik!
T'anano abaik xchi'uk pixo-o achukbenalik[#] li ta ch'ixal k'u'ile.^{Ac}
- 12** Majo sti' avo'ontonik ta skoj at-o'onton, ta skoj li k'usi k'ot ta stojal li ts'unobaltike xchi'uk ti bu ts'unajtik uva ti lek chak' sate.
- 13** Yu'un li yosil jteklumale noj chkom ta ch'ixtik xchi'uk ta ts'i'leletik ti oy xch'ixale; ta xpix skotol li naetik ti bu oy to'ox muyubajele, jech, ta xpix li jteklum ti bu xkuxet to'ox yo'ontonike.^d
- 14** Yu'un laj xa yich' iktael komel li tsatsal tayal k'elob osile, laj xa yich' iktael komel li jteklum ti xvochlajetike.*^e
Li Ofel' xchi'uk li tayal k'elob osile pas xa ta xokol balumil ta sbatel osil,

32:8 *O «yak'el ta ilel li slelik yo'ontone». 32:10 *O «chanikik». 32:11 *O «nikanik». [#]O «ach'utik». ^ΔK'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. 32:14 *O «x-avlajetike».

- jun yo'ontonik te li te'tikal vu-roetike,
 k'otem xa ta sve'eb chijetik,^a
15 ja' to mi laj yak' tal s-espíritu Dios ta jtojolaltike,^b
 ja' to mi k'ataj ta ts'unobaltik li takixokol balumile
 xchi'uk ja' to mi te'tikaltik xa ox chich' ilel li ts'unobaltike.^c
16 Va'un, oy xa likel tuk'ilal li ta takixokol balumile
 xchi'uk te ta xkom ta ts'unobaltik li k'usi tuk'e.^d
17 Li sballil chich' tabel li meel tuk'ilale ja' li jun o'ontonale,^e
 li k'usi chak' k'otuk ta pasel li meel tuk'ilale ja' ti mu'yuk k'usi jna'tik xchi'uk ti jun ko'ontontik ta sbatel osile.^f
18 Li jteklumale te chnakiik ti bu jun yo'ontonike,
 mu k'usi sna'ik ti bu chnakiike xchi'uk mu'yuk k'usi chi'ik-o ti bu chkux yo'ontonike.^g
19 Pe chlaj ta bot li te'tikaltike xchi'uk solet nelbil chkom li jteklume.
20 Xamuyubajik no'ox vo'oxuk ti chats'unolajik ta xokon ti bu oy vo'e,
 ti chakoltaik batel li tot vaxaxe xchi'uk li vuroe.^h
33 ¡Abol aba, vo'ot ti jlajesvanejot ti mu'yuk avich'oj lajesele;ⁱ
 vo'ot ti jlo'lavanejot ti mu'yuk avich'oj lo'laele!
 Mi lalajesvan xa oxe, chavich' lajesel ek.^j
 Mi lalo'lavan xa oxe, chavich' lo'lael ek.
2 Kajval Jeova, k'uxubinunkutik.^k
 Jpatoj ko'ontonkutik ta atojalal.
 Vo'ot me xavikunkutik ta ak'ob* jujun sob,^l

33:2 *O «aju'el».

KAP. 32

a Is 27:10

b Is 44:3

c Is 29:17
Is 35:1, 2

d Is 42:1, 4
Is 60:21

e SI 119:165
Is 55:12

f Ese 37:26
Mik 4:3, 4

g Is 60:18
Is 65:22
Jer 23:6
Ese 34:25
Os 2:18

h Is 30:23, 24

KAP. 33

i 2Re 18:13
Is 10:5

j Is 10:12
Na 3:7

k SI 123:2

l SI 44:3
Is 52:10

Kolumna 2

a SI 46:1
Na 1:7

b SI 46:6
SI 68:1
Is 17:13

c SI 27:1

d Pr 19:23

e 2Re 18:19, 20

ta meel, vo'ot chakoltaunkutik li ta yorail vokolile.^a

- 3** K'alal cha'ik yech'omal ave li krixchanoetike, chjatavik batel.

K'alal chatots tale, tanpuk chbat li muk'tik lumetike.^b

- 4** Jech k'ucha'al tstsob sbaik li k'ulubetik ti toj ech' no'ox k'usi slajesike, ja' jech ta xich' tsobel li k'usitik apojjik talele;

li krixchanoetike solet anil chtal svoliik* li k'usitik apojjik jech k'ucha'al li epal k'ulubetike.

- 5** Chich' toybel sk'oplal li Jeovae,

yu'un te nakal ta ak'ol, te oy ta toyl.

Ta snojes ta k'usitik tuk' xchi'uk ta k'usitik lek li Sione.

- 6** Ja' chak' ti junuk no'ox avo'onton xava'i abae; ep k'usitik spasoj sventa chkoltavan,^c chak' p'ijilal, yojtkinobil xchi'uk k'uxi ta xi'tael* li Jeovae,^d
 taje ja' sk'ulejal.

- 7** ¡K'elavil! X-avetik ta kayetik li sviniktat ti tsots yo'ontonike;

li j-almantaletik sventa jun o'ontonale solet tsmil sbaik ta ok'el.

- 8** Ch'abal k'usi x-ayan li ta beetike;
 mu'yuk buch'u chanav li ta beetike.

Laj xa sokes* li tratoe; laj xa sp'aj li jteklumetike, mi jset'uk* chich' ta muk' li vinik ti sna' xchame.^e

- 9** Li balumile chat yo'onton* xchi'uk chtakij xa.

33:4 *O «stsoboltaik». 33:6 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 33:8 *Taje ja' sk'oplal li jkontrainvaneje. *O «jutebuk». 33:9 *O ja' van sk'oplal «takise-ran chkom».

- Li Libanoe chk'exav,^a
sok xa.
Li Sarone xko'olaj xa k'ucha'-
al takixokol balumil,
jech xtok, tsililinal yanal li Ba-
san xchi'uk Karmeloe.^b
- 10** Xi chal li Jeovae: «Li avie, ta
xitots talel,
li avie, ta jtoy jk'oplal,^c
li avie, ta jmuk'ibtas jk'oplal.
- 11** Li k'usi chanop chapasike
xchi'uk li avabelike mu'-
yuk sbalil, xko'olaj k'ucha'al
takin jobel xchi'uk takin
ts'i'leltik.
Li achopol talelalike ja' tsla-
jesoxuk jech k'ucha'al li
k'oke.^d
- 12** Li jteklumetike ta xk'otik k'u-
cha'al stanil k'ok'.
Chk'otik k'ucha'al ch'ixetik ti
k'okbile, ta xich' tsanbel
sk'ak'alik.^e
- 13** jVo'oxuk ti nom oyoxuke, chi-
kintaik li k'usi ta jpase!
jVo'oxuk ti nopol oyoxuke,
taik ta ojtkinel li ju'ele!
- 14** Li jpasmuliletik ta Sione so-
lel xi'emik;^f
solel cht'elik* ta xi'el li jvalo-
patinvanejetike:
«¿Buch'u xa no'ox xu' kuxul
chkom ku'untik ti bu oy
k'ok' ti chchik'vane?»^g
¿Buch'u xa no'ox xu' kuxul
chkom ku'untik ti bu oy leb
k'ok' ti mu stak' tup'e!?».
- 15** Li buch'u tspace-o li k'usi
tuk'e,^h
ti chalbe sk'oplal li k'usi
tuk'e,ⁱ
ti tsp'aj li lo'lavanej sventa
spasel kanal tak'ine xchi'uk
ti k'u yelan chopol chich'
tael tak'ine,
ti mu'yuk xye'et sk'ob sventa
chchon sba ta tak'ine,^{*j}
ti tsmak xchikin k'alal cha'i
ti oy buch'u tsnop tsmal
ch'ich'e

33:14 *O «chnikik». 33:15 *O «ttsak
mich'ob k'abale».

KAP. 33

a Is 37:24

b Na 1:4

c Sl 46:10

d Is 5:24

e Is 9:18

f Dt 28:66, 67

g Dt 32:22

Na 1:6
Ebr 12:29

h Ese 18:17

i 1Kr 29:17

j Eks 23:8
Dt 16:19

Kolumna 2

a 1Re 19:5, 6
Sl 34:9, 10
Is 65:13

b 2Re 15:19

c Dt 28:49, 50
Is 28:11
Jer 5:15

d Dt 12:5, 6

e Sl 125:1

f Je 18:25
Sl 50:6
Sl 98:9

g Le 26:3
Snt 4:12

xchi'uk ti tsmak sat sventa
mu sta ta ilel li k'usi
chopole

- 16** ja' te chnaki li ta tayal vitse-
tike;
ja' te tsa' lek snak'obbail li ta
tayal tonetike,
ch-ak'bat li spane,
mu'yuk ch'aj ya'al li ta
yavile».^a
- 17** Li asate ta xil jun ajvalil
ti jun yutsile;
chil batel jun namal balumil.
- 18** Cht'ab ta avo'onton* li k'usi
xibal sbae:
«¿Bu oy li sekretarioe?
¿Bu oy li buch'u la stoj
li patane?»^b
¿Bu oy li buch'u la xchap
li tayal k'elob osiletike?».
- 19** Mu'yuk xa chavil li jteklum
ti jtoybae,
jun jteklum ti toj vokol ta
a'ibel sk'ope,
ti mu xava'ibe smelolal
ta skoj ti xmaklajet
chk'opoje.^c
- 20** jK'elavil li Sione, li jteklum
ti bu ta jpastik k'inetike!^d
Li asate lek no'ox sba ta na-
klebinel ta xil li Jerusa-
lene,
jun karpana ti mu'yuk chich'
bak'esele,^{*e}
mi ja'uk bu chich' bots'el-o lo-
k'el li ste'el karpanae,
mi ja'uk bu ta xtuch' jlikuk li
xch'ojonale.
- 21** Ti bu taje, li muk'ul Jeovae
chchabiutik k'ucha'al uk'ume-
tik xchi'uk jamal beo'tik
ti mu'yuk te ch-ech'ik li var-
koetik ti ta te' tsmajik batel
li vo'e
xchi'uk mu'yuk te chjelav mi
jkotuk varko ti labal sbae.
- 22** Yu'un ja' Jchapanvanej ku'un-
tik li Jeovae,^f
ja' J-ak'mantal ku'untik li
Jeovae,^g

33:18 *O «Chanop». 33:20 *O «nike-
sele».

ja' Ajvalil ku'untik li Jeovae,^a
 ja' li buch'u tspojutike.^b

23 Li xch'ojonal svarkoik li
 jkontrainvanejetike yocho-
 lik no'ox,
 mu'yuk va'al lek li ste'el var-
 koe mi ja'uk lich'il lek li
 spok'ale.
 Li va' k'ak'ale, ta xch'akbe
 sbaik li k'usitik ep yich'oj
 pojele;
 li koxoetik eke ep ta xich'ik
 batel li k'usitik yich'oj
 pojele.^c

24 Jech xtok, mi junuk jnaklej
 ta balumil xi chale: «Toj
 ipun».^d
 Li krixchanoetik ti te naka-
 like ja'ik li buch'utik ch'ay-
 bil xa smulike.^e

34 Muk'tik lumetik, nopajanik
 tal sventa xachikintaik,
 jteklumetik, ts'et chikintaik.
 Ak'o ya'ik ek li balumil xchi'-
 uk li k'usitik te oye,
 li osile xchi'uk li k'usitik te
 kuxajtike.

2 Yu'un li Jeovae kapem sjol ta
 stojolal skotol li muk'tik lu-
 metike^f
 xchi'uk oy sk'ak'al yo'onton ta
 stojolal skotol li yajsoltaro-
 takike.^g
 Ta xak'be slajeb ta j-ech'el
 skotolik;
 chak' ta milel skotolik.^h

3 Te no'ox telajtik chkom li ya-
 nimaike
 xchi'uk chlok' tal stuil li yani-
 maike;ⁱ
 chjem yalel vitsetik ta skoj* li
 xch'ich'elike.^j

4 Ta xk'a' skotol li yajsoltarotak
 vinajele
 xchi'uk li vinajele tsbal sba
 jech k'ucha'al li balbalvune.
 Skotol li yajsoltarotake ta
 xtakijik,
 jech k'ucha'al k'alal chlilij
 stakin anal li ste'el uvae

34:3 *O «chbein yalel vitsetik xchi'uk».

KAP. 33

a Sl 44:4
 Sl 97:1
 Ap 11:15, 17

b Is 12:2
 Sof 3:17

c Is 33:4

d Dt 7:15
 Ap 21:4
 Ap 22:1, 2

e Jer 50:20
 Mik 7:18, 19

KAP. 34

f Jer 25:15
 Joe 3:12
 Sof 3:8
 Sak 14:3

g Is 30:27
 Na 1:2

h Ap 19:11, 15

i Jer 25:33

j Ese 39:4

Kolumna 2

a Dt 32:41

b Sl 137:7
 Jer 49:7, 22

c Le 3:16

d Is 63:1-3
 Abd 8, 9

e Dt 32:41
 Sl 94:1

f Is 35:4

xchi'uk jech k'ucha'al chlilij
 yalel li sat igo ti takin xae.
5 «Yu'un ta xt'uxij li j-espada ta
 vinajele.^a

Ta jye' tal ta stojolal Edom
 sventa xich' chapanel,^b
 jun jteklum ti jnopoju xa
 chkak'be slajeb ta j-ech'ele.

6 Oy s-espada li Jeovae; ba-
 lom* ch'ich' chkom.

Balal ta xepu' chkom,^c
 balal chkom ta xch'ich'el
 ch'iom tot chijetik xchi'uk
 tentsunetik,
 balal chkom ta xepu'al sryn-
 yon tot chijetik.

Yu'un li Jeovae chak' milbil
 matanal ta Bosra,
 ep k'usitik chich' milel li ta
 yosilal Edome.^d

7 Ko'ol ta xyal batel xchi'uk li li
 te'tikal tot vakaxetike,
 li ch'iom tot vakaxetike ko'ol
 chyalik batel xchi'uk li tsa-
 tsal tot vakaxetike.

T'uxul ta xkom ta ch'ich' li
 yosilike
 xchi'uk balal* chkom ta xepu'
 li pukuktik* yu'unike».

8 Yu'un li Jeovae oy jun sk'a-
 k'alil yu'un sventa tspak su-
 tel,^e

jun jabil ti chak' kastigo
 sventa tspakbe sk'oplal li
 Sione.^f

9 Li yuk'umtake* ta xjoyp'ij ta
 chachapote
 xchi'uk ta xjoyp'ij ta asufre li
 pukuktik* yu'une;
 jech xtok, li yosile ta xk'ot
 k'ucha'al chachapote ti xtil-
 tun^g sk'ak'ale.

10 Ta k'ak'al ak'obal mu'yuk ta
 xtup'-o;
 xtoket-o xch'ailal* sbatel osil.
 Ak'o mi x-ech' jayk'ol kuxle-
 jal, jech-o lilijem chkom;

34:6 *O «balem; bonol ta». **34:7** *O
 «balem; bonol». **34:7, 9** *O «lumtik».
34:9 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li Bosrae, ja'
 li kapitalil Edome. ^gO «xloklun; xpul-
 pun». **34:10** *O «xch'ayilal».

mu'yuk buch'u te chjelav ta sbatel osil.^a

- 11** Ja' te ta xnaki li pelikano mute xchi'uk li ch'ix-uche, te chnakiik ek li kuxkuxetike* xchi'uk li joj mutetike. Li Diose ta sp'is lek ta ch'ojon sventa sp'isobil xchi'uk ta plomo[#] li lum taje sventa chak' ta itel ti xokol xchi'uk ti jinem chkome.
- 12** Mi junuk ch-och ta ajvalil li bankilaletik yu'une xchi'uk chljaj sk'oplal skotol li bankilaletik yu'une.
- 13** Chch'i ch'ixetik li ta tsatsal tayal k'elob osiletik yu'une, chch'i laetik* xchi'uk ch'ixetik ti butik joyol lek ta mu-roe. Chk'ot ta sna te'tikal ts'i'etik^b xchi'uk te chnaki li avestru-setike.
- 14** Li chonbolometik ta takixokol balumile ko'ol te tsta sbaik xchi'uk li chonbolometik ti ch-avanike, li te'tikal tentsune* xme'et chik' tal li xchi'ile. Jech, te ta xnaki li chotakavra mute xchi'uk te chkux yo'onton.
- 15** Te tspas stas li kiletel chone xchi'uk te chak' ston, te tsluts' li stone xchi'uk chchabi. Ta melez, te tstsob sbaik li milano mutetike, oy xchi'ilik jujukot.
- 16** Chajik ta sa'el li ta slivro Jeovae xchi'uk tsots xavaptaik: ts'akal lek skotolik, mi jkotuk ti mu'yuk xchi'il chkome,

34:11 *O «xkuxetike». [#]Li plomoe ol xchi'uk oy yak'il ti tstonesik sventa lek tuk' xbat li k'usi tsva'anike. **34:13** *O «ortiga ts'i'leletik». **34:14** *O ja' van sk'oplal «li pukuj ti xko'olaj ta tentsune».

KAP. 34

a Mal 1:4

b Mal 1:3

Kolumna 2

KAP. 35

a Is 29:17
Is 32:14, 15b Is 4:2
Is 27:6
Is 35:6
Is 51:3
Ese 36:35

c Os 14:5, 6

d Is 60:13

e Jer 50:19

f Is 65:10

g Ebr 12:12

h Jer 51:56

i Is 25:9
Sof 3:16, 17j Sl 146:8
Is 42:16
Mt 9:28-30k Is 29:18
Jer 6:10
Mr 7:32-35
Lu 7:22

yu'un ja' jech lok'em ta yestuk li Jeovae xchi'uk ja' tsoobilik yu'un li xch'ul espritue.

- 17** Ja' k'otem ta nopel yu'un k'u yepal sparte ta staik xchi'uk ja' sp'isoj lek ta sk'ob stuk ti bu ta staik.* Chu'uninik ta sbatel osil; te chnakiik-o ak'o mi x-ech' jayk'ol kuxlejal.

35 Li takixokol balumile xchi'uk li takin balumile ta xmu'yubajik,^a li stenlejaltik ti takin tajeke xkuxet no'ox yo'onton likel xchi'uk chnichin k'ucha'al li asafran nichime.^b

- 2** Persa ta xnichin;^c xkuxet yo'onton xchi'uk ta x-avan ta muyubajel. Chich' ak'bel sutel yutsilal li Libanoe,^d chich' ak'bel sutel yutsilal li Karmeloe^e xchi'uk li Sarone.^f Li krixchanoetike ta xilbeik smuk'ulal Jeova, ta xilbeik yutsilal li Jdiostike.

- 3** Tsatsubtasbeik sk'ob li buch'u k'un sk'obe xchi'uk tuk'ibtasbeik sjol yakan li buch'u cht'el* sjol yakane.^g
- 4** Xi xavalbeik li buch'utik tsvul yo'ontonike: «Tsotsanik. Mu xaxi'ik. jK'elavilik! Li Adiosike chtal spak sutel, li Diose chtal yak' kastigo.^h Chtal xchi'uk ta spojoxuk».ⁱ
- 5** Li va' k'ak'ale, chjam satik li ma'satetike/^j xchi'uk chjam xchikinik li pak'chikinetike.*^k

34:17 *Literal «ch'akbil sparteik ta jun ch'ojon sventa sp'isobil». **35:3** *O «chnik». **35:5** *O «koketike; li buch'utik makal xchikinike».

- 6** Li va' k'ak'ale, ta xp'itomajik k'ucha'al te'tikalchij li koxoetike^a xchi'uk ch-avanik ta muyubajel li uma'etike.^b Ta xlik lok'uk tal vo' li ta takixokol balumile xchi'uk ch-ayan uk'umetik li ta stenlejaltik ti takin ta-jeke.
- 7** Li balumil ti takin tajek ta k'ak'ale chk'ataj ta yavil ajtik xchi'uk li osil ti takin tajeke chk'ot ta nio'tik.^c Ti bu no'ox chkux yo'onton li te'tikal ts'i'etike,^d chch'i tal yaxal ts'i'leletik, ajetik xchi'uk papiroetik.*
- 8** Te ch-ayan jun be,^e Ch'ul Be chich' ak'bel sbie. Mu'yuk te chanav li buch'u ibal sbae.^{*f} Ja' no'ox te ta xanavik li buch'utik xu' xanavik tee; mi junuk buch'u bol te chanav batel.
- 9** Mi jkotuk leon chtal te xchi'uk mi jkotuk jti'vanej chonbolom chtal te. Mu'yuk chich'ik tael te;^g ja' no'ox te chanavik li buch'utik yich'ojik cha'manele.^h
- 10** Li buch'utik manbilik yu'un Jeovae tsutik tal' xchi'uk x-avetik ta muyubajel chtalik ta Sion.ⁱ Xkuxet no'ox yo'ontonik ta sbatel osil.^k Ta xmuyubajik xchi'uk xkuxet yo'ontonik, li at-o'onton xchi'uk li jik' o'ontone ta xch'ay batel.^l

36 K'alal 14 jabil xa ox uchel ta ajvalil li Esekiasie, li Senakerib ti ja' ajvalil ta Asiriae^m muy batel sventa stsak ta k'op skotol li jteklumetik ta Juda ti lek joyajtik ta muroe, va'un och

35:7 *K'elo Glosario, *papiro*. 35:8 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 35

- a Mt 11:5
Ech 8:7
Ech 14:8-10
- b Mt 15:30
- c Is 44:3
- d Jer 9:11
- e Esd 1:3
Is 11:16
Is 49:11
Is 62:10
Jer 31:21
- f Is 52:1
- g Is 11:6, 7
Is 65:25
Ese 34:25
Os 2:18
- h Sl 107:2, 3
Is 62:12
- i Dt 30:4
- j Is 51:11
Jer 31:11, 12
- k Jer 33:10, 11
- l Is 30:19
Is 65:19

KAP. 36

m Is 10:5

Kolumna 2

- a 2Re 18:13
2Kr 32:1
Is 8:7, 8
Is 10:28-32
Is 33:8
- b 2Kr 32:9
- c 2Re 19:8
- d Is 7:3
- e 2Re 18:17, 18
- f Is 22:20, 21
- g 2Re 19:2
- h 2Re 18:19-25
2Re 19:10
- i 2Re 18:1, 7
- j 2Re 17:4
Is 30:2, 7
Jer 37:7
- k 2Re 18:1, 4
2Kr 31:1
- l Dt 12:11
2Kr 7:12
2Kr 32:12
- m 2Re 18:13

ta sk'ob.^a **2** Laje, li ajvalil ta Asiriae la stak batel li rabsakee^{*b} xchi'uk epal soltaroetik ti likik batel ta Lakis^c sventa xbatik ta stojolal li ajvalil Esekias ti te oy ta Jerusalene. Te la sva'an sbaik ta xokon li beo' ti te chlik tal ya'lal li ta tanke ti ta toyo' oye,^d ti te oy li ta sbelel yosilal jchuk'ometike.^e **3** Laje, li Eliakim' ti ja' xni-ch'on Ilkias, ti ja' oy ta sba sk'e'el li nae,^{*f} li Sebna^g ti ja' sekretarioe xchi'uk li buch'u ja' yabtel sts'ibael skotol li k'usitik chk'ot ta pasel ti ja' li Joa xni-ch'on Asafe lok'ik batel sventa xbat snupik ta be.

4 Jech oxal, xi albatik yu'un li rabsakee: «Avokolikuk, xi xavalbeik li Esekiasie: «Xi chal li muk'ul ajvalile, ja' li ajvalil ta Asiriae: «Z'k'usi ti apatoj-o avo'ontone?»^h **5** Xi chavale: «Oy jp'ijil xchi'uk oy ju'el sventa xibat ta pask'op», pe mu meleluk li k'usi chavale. ζBuch'u xa no'ox apatoj avo'onton ta stojolal ti chatoy aba ta jtojolale?»ⁱ **6** ¡K'e-lavil! Ja' apatoj avo'onton ti tskoltaot li jtel aj ti voch'eme, ti ja' li Ejiptoe, mi chikobin jun v-nike, ch-och ta yut sk'ob xchi'uk toj jelavel ta jot. Ja' jech chk'ot ta stojolal skotol li buch'utik spatoj yo'ontonik ta stojolal li faraon ta Ejiptoe.^j **7** Mi xi chavabune: «Jpatoj ko'ontonkutik ta stojolal Jeova ti ja' Jdioskutike», ζmi mu ja'uk yu'un li tayal k'o-pojebaletik* xchi'uk li skajlebtak matanal ti la slok'es li Esekiasie^k xchi'uk ti xi laj yalbe li Juda xchi'uk Jerusalene: «Ja' xa no'ox jun li skajleb matanal ti bu sk'an xakejan abaik ta yelovale?»^l **8** Avi une, jk'eltik kik buch'u spas kanal avu'unik xchi'uk li kajval ti ja' ajvalil ta Asiriae:^m ta xkak'bot cha'mil ta kot ka'etik, va'un jk'eltik kik mi xatabe

36:2 *O «li bankilal jp'is-uch'bole». 36:3 *O «pasob mantale». 36:7 *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*.

yajval buch'utik tskajlebin. **9** Li vo'ote apatoj avo'onton ta stojalal Ejipto sventa xata karetaetik xchi'uk viniketik ti tskajlebinik ka'e, pe taje ma'uk tskoltaot sventa xmak ta be avu'un junuk ajvalil ti mas to its'inal yu'un li ta yajtuneltak kajvale. **10** Jech xtok, ζmi yu'un ma'uk ta smantal Jeova ti tal jtsak ta k'op sventa jlajes li lum li'e? Xi laj yal-bun stuk li Jeovae: «Muyan batel sventa xatsak ta k'op li lum li'e xchi'uk ak'bo slajeb».

11 Ja' yu'un, li Eliakim, Sebna^a xchi'uk Joae xi laj yalbeik li rabsakee:^b «Avokoluk, k'oponunkutik ta arameo* k'op^c ti avajtunelunkutike, yu'un xka'ikutik. Mu xak'oponunkutik ta sk'op judaetik, yu'un cha'iik li buch'utik oyik ta sba muroe».^d **12** Pe xi laj yal li rabsakee: «ζMi yu'un ja' no'ox la stakun tal kajval sventa xtal jk'el li avajval xchi'uk li vo'oxuk sventa xtal kalboxuk li'e? ζMi mu ja'uk tal kalbeik ek li viniketik ti chotajtik ta sba muro ti ko'ol chlik alo' avik'obal* atukike xchi'uk ti ko'ol chavuch' ak'ab atukike?».

13 Va'un, li rabsakee va'i xchi'uk xi tsots laj yal ta sk'op judaetike:^e «Chikintaik k'usi chal li muk'ul ajvalile, ja' li ajvalil ta Asiriae.^f **14** Xi chal li ajvalile: «Mu xavak' abaik ta lo'lael yu'un li Esekiasie, yu'un mu xu' spojoxuk.^g **15** Jech xtok, mu xlik apat avo'ontonik ta stojalal Jeova^h ta skoj ti xi chalboxuk li Esekiasie: «Jp'el sk'oplal ta spojutik li Jeovae xchi'uk mu'yuk ch-och ta sk'ob ajvalil ta Asiria li jteklum li'e». **16** Mu xachikintaik k'usi chal li Esekiasie, yu'un xi chal li ajvalil ta Asiriae: «Ak'o xa pajuk li k'op ku'untike xchi'uk ak'o abaik ta jk'ob, va'un ta jujuntal chalobeik sat li a-uvaikie, chalobeik sat li steel a-igoike xchi'uk chavuch'beik ya-

36:11 *O «sirio». 36:12 *O «atso'».

KAP. 36

a Is 22:15

b 2Re 18:17

c Esd 4:7
Da 2:4

d 2Re 18:26, 27

e 2Kr 32:18

f 2Re 18:28-35

g 2Kr 32:11, 15
Da 3:15

h 2Re 19:22

Kolumna 2

a 2Re 17:6

2Re 17:22, 23

b 2Re 19:11, 12
2Kr 32:14
Is 37:11, 12

c Jer 49:23

d 2Re 17:24

e 2Re 17:6
2Re 17:22, 23
Is 10:11f 2Re 19:17, 18
2Kr 32:15
Is 37:23g 2Re 18:36, 37
Pr 9:7

h Is 22:15

KAP. 37

i 2Re 19:1-4

j 2Kr 26:22
Is 1:1

lel li aposoike, **17** va'un mi litalle, chki'oxuk batel ta jun lum ti xko'olaj k'ucha'al alumalike,^a jun osil ti chak' trigo, sevada xchi'uk uva sventa chameltsanik-o pan xchi'uk vineo. **18** Mu me slo-laouxuk li Esekias k'alal xi chalboxuke: «Ja' tspojutik li Jeovae. ζMi oy junuk sdios muk'tik lumetik ti spojok lok'el slumal ta sk'ob li ajvalil ta Asiriae?»^b **19** ζBu oy li sdiostak Amat xchi'uk Arpade?^c ζBu oy li sdiostak Sefarvaim?^d ζMi kuch yu'unik spojfel lok'el ta jk'ob li Samariae?^e **20** Ta skotol li diosetik yu'un muk'ta lumetik taje, ζbu junukal la spoj lok'el ta jk'ob li slumal sventa xanopik ti tspoj lok'el ta jk'ob Jerusalem li Jeovae?»^f

21 Pe mu k'usi la stak'ik jp'e-luk xchi'uk te ts'ijajtik-o, yu'un xi albilik mantal yu'un li ajvalile: «Mu me xatak'beik»,^g **22** Va'un, li Eliakim ti ja' xnich'on Ilkias, ti ja' oy ta sba sk'elet li nae,* li Sebna^h ti ja' sekretarioe xchi'uk li buch'u ja' yabtel sts'ibael skotol li k'usitik chk'ot ta pasel ti ja' li Joa xnich'on Asafe bat sk'e-luk li Esekiasie. Bat yalbeik k'usi laj yal li rabsakee xchi'uk sli'oj xa ta jatel sk'u' spok'ik k'alal k'otik tee.

37 K'alal laj ya'i ajvalil Esekias taje, ta anil no'ox la sli' ta jatel li sk'u' spoke, la slap ch'ixal k'u'il* xchi'uk och batel li ta sna Jeovae.ⁱ **2** Va'un, la stak batel li Eliakim ti ja' oy ta sba sk'elet li nae,* li Sebna ti ja' sekretarioe xchi'uk li moletik yu'un paleetika, slapojik batel ch'ixal k'u'il sventa xbat sk'eelik li j-al-k'op Isaias/ ti ja' xnich'on Amose. **3** Xi k'ot yalbeike: «Xi chal li Esekiasie: «Li avie, ja' sk'ak'alil at-o'onton, tuk'ibtasel* xchi'uk k'exlal, yu'un xko'olaj k'ucha'al jutuk xa sk'an xvok' yol jun ants, pe

36:22; 37:2 *O «pasob mantale». 37:1 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. 37:3 *O «utel».

mu'yuk yip sventa svok'es.^a **4** Li Jeova ti ja' Adiose yik'al van xa'i li k'usi laj yal rabsakee, ti ja' takat talel yu'un li yajval ti ja' li ajvalil ta Asiria sventa xchopol k'opta* li kuxul Diose,^b ak'o ak'batuk kastigo yu'un Adios Jeova ta skoj li k'usi laj yale. Ja' yu'un, paso orasion^c ta stojolal li buch'utik li' to oyik ta jteklume».^d

5 Va'un, li yajtuneltak ajvalil Esekiasie ochik batel ti bu oy li Isaiase^e **6** xchi'uk xi albatik yu'un li Isaiase: «Xi sk'an xavalbeik li avajvalike: <Xi chalbot li Jeovae: «Mu xaxi'^f ta skoj li k'usi laj ava'ie, ta la xchopol k'optaikun li yajtuneltak ajvalil ta Asiriae.^g **7** K'elavil, oy k'usi ta jtik'be ta snopben, va'un ta xa'i jun a'yej xchi'uk tsut batel li ta slumale,^h te chkak' lajuk ta espada li ta slumale»».ⁱ

8 K'alal laj ya'i rabsake ti lok' xa batel ta Lakis li ajvalil ta Asiriae, bat sa', va'un te yakal tstsak ta k'op Libna' la sta. **9** Laje, li ajvalile laj ya'i ti chtal tsakatuk ta k'op yu'un li Tiraka ti ja' ajvalil ta Etiopiae. K'alal laj ya'i taje, la stak batel yan velta j-alman-taletik ta stojolal li Esekiasie,^k xi laj yal batele: **10** «Xi sk'an xavalbeik li Esekias ti ja' ajvalil ta Judae: «Mu xavak' slo'laot li Adios ti ja' apatoj-o avo'onton ta stojolale, ti xi chalbote: «Mu'yuk chich' ak'bel ta sk'ob ajvalil ta Asiria' li Jerusalene». **11** jK'elavil! Ava'ioj skotol k'usi la spask li ajvaliletik ta Asiria sventa xak'beik slajeb ta j-ech'el skotol li jteklumetike,^m zmi vo'ot xa no'ox van atuk chavich' pojel? **12** jMi laj yich'ik pojel yu'un sdiosik li muk'ta lumetik ti lajesatik yu'un li jmoltotake?'' zBu oy li Gosan, Aran,^o Resef xchi'uk li krixchanoetik ta Eden ti te to'ox oyik ta Tel-Asare? **13** zBu oy li ajvalil ta Amate, li ajvalil ta Arpade xchi'uk li ajvaliletik ta jteklu-

KAP. 37

a Is 26:17, 18

b 1Sa 17:45
2Re 18:28, 35c 2Kr 32:20
Sl 50:15
Joe 2:17

d 2Re 17:18

e 2Re 19:5-7

f Dt 20:1

g 2Re 18:17

h Pr 21:1

i 2Kr 32:21
Is 37:37, 38j Jos 10:29, 30
2Re 8:22
2Re 19:8-13

k 2Re 18:17

l 2Kr 32:15

m 2Re 17:5, 6
2Kr 32:13
Is 10:11

n Is 36:19

o Je 11:31

Kolumna 2

a 2Re 17:24
Is 36:19

b 2Re 19:14-19

c 1Re 8:30
2Kr 6:20
2Kr 20:9
Da 9:3d Sl 46:7
Is 8:13e 2Kr 6:40
Sl 65:2f 2Kr 16:9
1Pe 3:12

g Is 37:4

h 2Re 15:29
2Re 16:8, 9
1Kr 5:26

i Is 10:11

j Is 40:19
Is 41:7
Jer 10:3
Os 8:6
Ech 17:29k Dt 32:31, 39
Sl 83:18
Sl 96:5

l 2Re 19:20, 21

metik yu'un Sefarvaime,^a ta Enae xchi'uk ta Ivae?»)».

14 Li Esekiasie la stsak li kar-taetik ti yich'o'jik k'otel li j-alman-taletike xchi'uk la sk'el. Va'un, muy batel ta sna Jeova li Esekiasie xchi'uk te la xlich'an^a ta yeloval li Jeovae.^b **15** Li Esekiasie lik sk'opon li Jeovae,^c xi laj yalbee: **16** «Kajval Jeova ti bankilalot yu'un soltaroetike,^d ti vo'ot Diosot yu'un Israele, ti te chotolot ta chotlebal sventa ajvalil ta yak'ol^e li keruvinetike, vo'ot no'ox atuk ti mel-el Diosot ta skotol li muk'tik lumetik ta balumile. Vo'ot la apas li vinajele xchi'uk li balumile. **17** jKajval Jeova, t'setano achi-kin xchi'uk a'io!^e jKajval Jeova, jama li asate xchi'uk k'elo tal!^f Chikintao skotol li k'usi chal Senakerib sventa xchopol k'optaot* vo'ot li kuxul Diosote.^g **18** Kajval Jeova, jna'o'jukturik ta melet ti slajesoj xa skotol lumetik li ajvaliletik ta Asiria^h xchi'uk jech slajesojik xtok li slumal stukike. **19** La sjipbeik ochel ta k'ok' li sdiosike,ⁱ yu'un ma'uk melet diosetik, ja' no'ox yabtel sk'ob krixchanoetik/ ti pasbil ta te' xchi'uk ta tone. Jech oxal, laj sk'oplal yu'unik. **20** Pe li avie, Jeova Dios ku'unkutik, pojunkutik lo-k'el ta sk'ob sventa sna'ik skotol muk'tik lumetik ta balumil ti vo'ot no'ox atuk Diosote, Kajval Jeova».^k

21 Va'un, li Isaias ti ja' xni-ch'on Amose xi laj yalbe batel a'yej li Esekiasie: «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Ta skoj ti laj avalun ta a-orasion ti k'usi tspas li Senakerib ti ja' ajvalil ta Asiriae,^l **22** xi laj yal Jeova li k'usi ch'ot ta stojolale:

«Li stojol tseb Sione sp'ajojot, tsnaleot.

37:14 *Literal «xlich'an». **37:16** *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike*. #O ja' van sk'oplal «ti bu oy». **37:17** *O «sa'ot ta k'op; slabanot».

- Li stseb Jerusalene ta sjimulan sjol sventa tslabanot.
- 23** ¿Buch'u ti la achopol k'optae*^a xchi'uk ti la alabane?
¿Buch'u ti la atoy ave ta stolajale^b
xchi'uk ti jp'el xa xaval ti k'u yelan la ak'elet?
¡Ja' jech la apasbe li Buch'u ch'ul yu'un Israele!^c
- 24** Ta stoljal avajtuneltak la achopol k'opta* li Jeovae,^d xi laj avale:
«Ta skoj ti jun yepal li jkaretatak sventa pask'ope,
chimuy batel li ta vitsetik ti bu mas toyolike,^e
ti bu mas to nom li ta Libanoe.
Ta jts'et li taya sedro te'etik ti te oye xchi'uk li lekikil enebro te'etike.
Te chi-och batel ti bu mas to vitstikantik yu'une, li ta pimilal te'etik yu'une.
- 25** Ta jok' posoetik, va'un ta xkuch' vo';
ta jtakijesbe ta xpach'omal kakan li yoktak ya'al* Ejipto».
- 26** ¿Mi yu'un mu'yuk ava'ioj? Vo'ne xa tajek ti k'otem ta nopel* ku'une.
Vo'ne xa ono'ox jchapanoj^f talel.^f
Li avie, chkak' k'otuk ta pasel:^g
solel busul chkom slilijemal avu'un li jteklumetik ti lek joyot la muroe.^h
- 27** Li jnakejetik tee mu xa sna' k'uxi tspoj sbaik;
ta xch'ay xch'ulelik ta xi'el xchi'uk chich'ik ak'el ta k'exlal.

37:23 *O «la asa' ta k'ope». **37:24** *O «la asa' ta k'op; la alaban». **37:25** *O «beo'etik yu'un Nilo ta». **37:26** * Literal «pasel». *O «jmeltsanoj».

KAP. 37
a 2Re 19:4, 16
b 2Re 18:30, 35
Is 10:12, 13
c Eks 15:11
2Re 19:22-24
Is 10:20
Ese 39:7
d 2Kr 32:17
e Is 10:10, 11
f Sl 33:11
Is 46:10
g Is 55:10, 11
h 2Re 19:25, 26

Kolumna 2
a Pr 5:21
Pr 15:3
Ebr 4:13
b 2Re 19:27, 28
c Sl 46:6
Is 10:15
Is 37:23
d Is 36:4, 20
e Sl 32:9
f 2Re 19:29-31
g Is 1:9
Is 10:20, 21
h 2Re 19:4
i Is 59:17
Joe 2:18
Sak 1:14, 15
j Is 10:24
k 2Kr 32:22
Is 10:32

- Ta xk'otik k'ucha'al ts'i'leletik ta osiltik xchi'uk yaxal ti lek yoxe,
xko'olajik k'ucha'al ts'i'lel ti ch'iem ta jol na ti chtakij ta ik' ti chlik talel ta slok'eb k'ak'ale.
- 28** Pe jna'oj lek bak'in chachoti, bak'in chalok', bak'in cha-och^a
xchi'uk bak'in kapemot ta jtojolal,^b
- 29** yu'un k'ot xa ta jchikin ti kapemot ta jtojolale^c xchi'uk ti xajajet no'oxe.^d
Ja' yu'un, ta jtik'bot xotxot tak'in ta ani' xchi'uk ta jtik'-be sfrenoal^e li avee
xchi'uk te chkik'ot sutel li ta be ti bu latala».
- 30** »Li'e ja' li senyail chkak'bote:* li jabil li'e, ja' chalajes li k'usi chch'i tal stuke, li ta xchibal jabile, ja' chalajesbe sat xtok li k'usi te chcha'ch'i tale; pe li ta yoxibal jabile, chats'un sbek' ts'unobil xchi'uk chatsobbe sat, chats'un uva xchi'uk chalajesbe sat.^f
- 31** Li buch'utik kuxul chkomik li ta jteklum Judae, li skomenale,^g ta sts'un sba yalel yibelik xchi'uk ta xak' satik. **32** Yu'un te to chkom jlom krixchanoetik li ta Jerusalene xchi'uk oy buch'u kuxul chkom li ta vits Sione.^h
Ta skoj ti oy tajek ta yo'onton jech tspas li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, chk'ot ta pasel yu'un.ⁱ
- 33** »Ja' yu'un, xi chal Jeova ta stoljal li ajvalil ta Asiriae:^j
«Mu'yuk ta x-och li ta jteklume,^k
mu'yuk ta sjip batel junuk sflecha te,
mu'yuk te chk'ot xchi'uk s-eskudo*
37:29 *O «ti tsotsik xa ave chak'opoje». **37:30** *Ja' xkaltik, ja' ch-albat li Esekia-se. **37:31** *O «skomelale». **37:33** *O «smakobail».

xchi'uk mu'yuk te chbat yak' stek'obik sventa stsakik ta k'op».^a

34 Xi chal li Jeovae: «Te tsut batel li ta be bu tale;

mu'yuk ch-och li ta jteklume.

35 Vo'on ta jpakbe sk'oplal li jteklum li'e^b xchi'uk ta jkolta ta skoj li jbie^c

xchi'uk ta skoj li kajtunel Davide».^d

36 Va'un, lok' tal li yaj-anjel Jeovae xchi'uk la smil 185 mil j-asiriaetik ti bu spasoj skarpnainke. K'alal sob tajek likik li krixchanoetike, laj yilik ti te telajtik li animaeetike.^e **37** Ja' yu'un, lok' batel li Senakerib ti ja' ajvalil ta Asiriae xchi'uk sut batel ta Ninive,^f va'un te kom.^g **38** K'alal ja'o te tsnijan sba li ta sna* sdios ti Nisrok sbie, milat ta espada^h yu'un li xnich'nabtak ti Adramelek xchi'uk Sareser sbiike, laje jatavik batel ta yosilal Ararat.ⁱ Ta ts'akale, ja' och ta ajvalil li xnich'on ti Esar-Adon sbie.^j

38 Li va' k'ak'ale, ipaj li Esekias xchi'uk jutuk xa mu cham.^k Li j-alk'op Isaias' ti ja' xnich'on Amose bat sk'el xchi'uk xi laj yalbee: «Xi chal li Jeovae: «Albo komel mantal li avuts' avale, yu'un chacham; mu'yuk xa ch-ech' avu'un».^m **2** K'alal jech laj ya'ie, la sjoyp'in batel sat ta pak'bal na* li Esekias xchi'uk xi lik sk'opon li Jeovae: **3** «Kajval Jeova, ta jk'anbot vokol, avokoluk, vuleso ta ajolⁿ ti k'u yelan tuk' kak'oj jba tal ta atojolale xchi'uk ti ta sjunul ko'onton laj kak' jba ta atojolale,^o jech xtok, ja' jpasoj li k'usi lek chavile». Va'un, lik smil sba ta ok'el li Esekias.

4 Laje, li Isaiase xi albat yu'un li Jeovae: **5** «Sutan batel xchi'uk xi xbat avalbe li Esekias».^p

37:38 *O «stemplo». **38:2** *O «pak' na; k'al na; ch'ut na».

KAP. 37

a 2Re 19:32-34

b Is 31:5

c Dt 32:27
1Sa 12:22
2Re 20:6
Ese 36:22

d 1Re 15:4

e 2Re 19:35-37
2Kr 32:21f Je 10:8, 11
Jon 1:2

g 2Re 19:7, 28

h 2Kr 32:21

i Je 8:4

j Esd 4:1, 2

KAP. 38

k 2Kr 32:24

l 2Re 19:20
Is 1:1

m 2Re 20:1-3

n Ne 13:22
SI 20:1-3
Ebr 6:10

o 2Kr 31:20, 21

p 2Re 20:4-6

Kolumna 2

a Pr 15:29
1Jn 5:14b SI 39:12
SI 56:8c Dt 32:39
1Sa 2:6

d 2Kr 32:22

e 2Re 20:8-11

f Jos 10:12, 13

g SI 6:5
Ekl 9:5h SI 146:4
Ekl 8:8

«Xi chalbot li Jeova ti ja' Sdios li David ti ja' amoltote: «Laj ka' li a-orasione.^a Laj kil ti la amal li ya'lel asate.^b K'elavil, ta to jnatubtasbot 15 jabil li akuxlejale,^c **6** ta jpojot lok'el ta sk'ob li ajvalil ta Asiriae xchi'uk ta jpoj lok'el li jteklume xchi'uk ta jpakbe sk'oplal.^d **7** Li'e ja' li senyail likem tal ta stojolal Jeova sventa chak'bot avil ti tspas ono'ox li k'usi yalaj Jeovae:^e **8** K'elavil, ta xkak' ti sut muyel lajunktjuk ta s-eskalera^f Akas li xojobal k'a-k'ale»».^f Ja' yu'un, sut muyel lajunktjuk ta eskalera li xojobal k'a-k'al ti yalem xa ox talele.

9 Li'e ja' la sts'iba Esekias ti ja' ajvalil ta Juda k'alal pajje xchi'uk k'alal ech' yu'un li xchamele.

10 Xi laj kale: «K'alal j-o'lol to xbat li jkuxlejale, chi-och batel li ta sti' Mukinale.^g

Mu'yuk xa chi-ak'bat ti jayib to jabil jkuxlejale».

11 Xi laj kale: «Mu'yuk xa chkil li Jeovae,^h mu'yuk xa chkil Jeova li ta balumul ti bu oy li buch'utik kuxajtike.^g

Mu'yuk xa chkil yan velta li krixchanoetike, yu'un ja' xa te ta jchi'in li buch'utik chamemike.

12 Yu'un ti bu nakalune xko'olaj k'ucha'al skarpana jchabi-chij

ti laj yich' pojbel xchi'uk ti laj yich' jochbel batele.^h

Jbalaj jkuxlejale jech k'ucha'al tsbal sjolob* li j-abtel k'alal tsutsem xa yu'une;

li Diose ta xtuch'un k'ucha'al snaul jolobil.

38:5 *Literal «li ak'ak'alile». **38:8** *Li eskalera taje ja' van tstunesik sventa sk'elik li orae, k'ucha'al jun reloj ti ta xojobal k'ak'al chich' k'elele. **38:10** *O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. **38:11** *Literal «Jae». Taje ja' skomkom bi li Jeovae. **38:12** *O «sja-lolob».

Ta k'ak'al ak'obal jech-o
chak'bun jvokol.^a

- 13** Chkak' persa ti junuk ko'on-
ton k'alal to ta sobe.
Jech-o chvoch'bun skotol
jbakil jech k'ucha'al tspas li
jkot leone;
ta k'ak'al ak'obal jech-o chak'-
bun jvokol.^b

- 14** Xiko'olaj k'ucha'al vensejo
mut o k'ucha'al sorsal* mut
ti te xch'ivch'une;^c
xivu'et* ta ok'el k'ucha'al pa-
loma.^d
Solel lubem li jsat k'alal ta
jtoy muyele:^e
«Kajval Jeova, solel mu alba-
juk li jvokole.
jK'otan ta jkoltavanej
ku'un!».^f

- 15** ĸK'usi van stak' xkal?
Oy k'usi laj yalbun xchi'uk
k'ot ta pasel yu'un.
Ta skoj ti toj tsots laj kil li
jvokole,
bik'it chkak' jba ti jayib jabil
kuxulune.

- 16** «Kajval Jeova, ja' kuxul-o
skotol krixchanoetik ta
skoj li k'usitik taje*
xchi'uk ja' te oy li yip jkuxle-
jale.^g
Vo'ot chapoxtaun xchi'uk ku-
xul chaviktaun.^g

- 17** jK'elavil! Ep tajak laj kil jvo-
kol, mu'yuk la jta jun o'on-
tonal;
pe ta skoj ti ak'anojune,
la achabiun sventa mu xibat
li ta xch'enal lajelale.^h
Laj xa ajip batel ta apat sko-
tol li jmltake.*ⁱ

- 18** Yu'un mu xu' sk'upil k'optaot
li Mukinale.*^j

38:14 *O ja' van sk'oplal «gruya». #O
«xijuet». ^aLiteral «jK'otan ta jpren-
tal!». **38:16** *Ja' xkaltik, li k'usitik yalaj
xchi'uk li k'usitik k'otem ta pasel yu'une.
#O «li jch'ulele». **38:17** *O «La alok'es
batel ta yeloval asat skotol li jmltake». **38:18**
*O «Seole», ja' xkaltik, li mukinal
ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo
Glosario, mukinal.

KAP. 38

a Job 17:1

b Sl 39:10

c Sl 102:7

d Is 59:11

e Sl 39:7

f Sl 39:12
Sl 119:82, 123g 1Sa 2:6
Job 33:28
Sl 71:20h Sl 30:3
Sl 86:13
Jon 2:6i Is 43:25
Mik 7:18

j Sl 30:9

Kolumna 2

a Sl 6:5
Sl 115:17

b Ekl 9:5, 10

c Je 18:19
Dt 4:9
Jos 4:21-24

d Sl 30:11, 12

e 2Re 20:5
Sl 84:2

f 2Re 20:7

g 2Re 20:8

KAP. 39

h 2Kr 32:23

i 2Re 20:5
2Re 20:12, 13

j 2Kr 32:27

mu xu' slekil k'optaot
li lajelale.^a

Li buch'utik chyalik batel ta
ch'ene mu'yuk xa chilik li
stuk'il avo'ontone.^b

- 19** Ja' no'ox xu' sk'upil k'optaot li
buch'utik kuxulik
jech k'ucha'al xu' jk'upil k'op-
taot li avi k'ak'ale.
Li jun totile xu' xchanubtas
xnich'nab ta sventa li stu-
k'il avo'ontone.^c

- 20** Kajval Jeova, koltaun,
va'un ti jayib k'ak'al
kuxulunkutike,
ta jtjikutik sonetik ta arpa
xchi'uk yantik^d li ta sna
Jeovae».^e

21 Laje, xi laj yal li Isaiase:
«Sventa xpoxtaje, ich'ik tal noy-
bil takin sat igo* xchi'uk te xajax-
beik ta sba li xchinale».^f **22** Xi
xa ono'ox sjak'oj li Esekiasse:
«ĸK'usi senyail ti chimuy batel li
ta sna Jeovae?».^g

39 Li va' k'ak'ale, li aj-
valil ta Babilonia ti ja'
Merodak-Baladan ti ja' xnich'on
Baladane la stakbe batel kartae-
tik xchi'uk matanal li Esekiasse,^h
yu'un laj ya'i ti ipaj to'oxe xchi-
uk ti ech' xa yu'une.ⁱ **2** Li Ese-
kiasse xmuyubaj xa la xch'am* li
buch'utik takbilik tal yu'un ajva-
lile, laj yak'be yil li snail sk'u-
lejale:^j li platae, li oroe, li muil
aseitee xchi'uk li yan lekil aseitee,
skotol li yabtejebtak sventa
pask'ope xchi'uk skotol li k'usi-
tik oy ta snail sk'ulejale. Laj ya-
k'anbe yil skotol li k'usitik te ta
snae* xchi'uk ti bu to k'alal sven-
tainoje.

3 Ta ts'akal une, li j-alk'op
Isaiase bat sk'el li ajvalil Esekia-
sse xchi'uk xi la sjak'bee: «ĸK'usi
laj yalik li viniketik ti ayike xchi-
uk bu likemik tal?». Ja' yu'un,
xi la stak' li Esekiasse: «Likemik

38:21 *Literal «jun pan pasbil ta takin
sat igo». **39:2** *Literal «muyubaj ta
stojlal». #O «spasob mantale».

tal ta namal balumil, ta Babilonia to».^a **4** Laje, xi to la sjak'e: «¿K'usi laj avak'be yilik li ta anae?».* Xi la stak' li Esekias: «Laj yilik skotol li k'usitik oy ta jnae.»^f Mu'yuk k'usi jtosuk ti mu'yuk laj kak'be yilik li ta snail jk'ulejale».

5 Va'un, li Isaiase xi laj yalbe li Esekias: «Chikintao li k'usi chal Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike:» **6** «jK'elavil! Chk'ot sk'ak'alil ti chich' ich'el batel ta Babilonia skotol li k'usitik oy ta anae* xchi'uk skotol li k'usitik stsobojik tal amoltotak k'alal to avie. Mu'amuk xa k'usi chkom jset'uk»,^{#b} xi li Jeovae.^c **7** «Jech xtok, chich'ik ik'el batel junantik anich'nab ti ja' to chvo- k'ike xchi'uk chk'otik ta bankilal j-abteletik li ta spasob mantal ajvalil ta Babiloniae».^d

8 Ja' yu'un, li Esekias xi laj yalbe li Isaiase: «Oy lek srasonal li k'usi laj yal Jeova ti laj avalbune». Xi to laj yale: «Yu'un ti k'u sjalil* kuxulune oy-o jun o'ontonal xchi'uk mu'yuk k'usi xibal sba».^e

40 Xi chal li Dios avu'unike:

«Patbeik yo'onton, patbeik yo'onton li jteklumale.»^f

2 Ta yutsiluk avo'onton xak'oponik li Jerusalene xchi'uk albeik ti laj xa yich' pasel li abtelal ti persa sk'an spasike, ti laj xa yich' tojel ta j-ech'el li smulike.^g

Li Jeovae laj yak'be epal* kastigo ta skoj skotol li smulike».^h

3 Oy buch'u xi tsots ch-avan ta takixokol balumile: «jChapanbeik* li sbe Jeovae!»

39:4, 6 *O «apasob mantale». **39:4** #O «jpasob mantale». **39:5** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. **39:6** #O «jutebuk». **39:8** *Litera «ti jayib k'ak'al». **40:2** *O «chib velta». **40:3** *O «Ch'ubabeik».

KAP. 39

a 2Re 20:14, 15

b 2Re 24:11, 13
2Re 25:13
2Kr 36:18
Da 1:1, 2

c 2Re 20:16-18

d 2Re 24:12
Da 2:49
Da 5:29

e 2Re 20:19

KAP. 40

f Is 49:13
Is 51:3
2Ko 1:3, 4

g Sl 79:8, 9
Jer 31:34
Jer 33:8

h Jer 16:18
Da 9:11, 12

i Is 35:8
Is 57:14
Mal 3:1

Kolumna 2

a Is 11:16

b Mt 3:1, 3
Mr 1:2-4
Lu 3:3-6
Jn 1:23

c Is 42:16

d Is 24:15

e Is 49:6
Is 52:10

f Job 14:1, 2
Sl 90:5, 6

g Snt 1:11

h Sl 103:15, 16

i Is 46:10
1Pe 1:24, 25

j Is 52:7

k Is 12:2
Is 25:9

Pasik jun tuk'il be^a sventa Jdiostik ti te chjelav ta takixokol balumile.^b

4 Ak'o yich' nojesel skotol li stenlejaltike xchi'uk ak'o yich' jemel yalel skotol li muk'ta vitsetike xchi'uk li bik'tal vitsetike.

Li balumil ti lomolpots'ole sk'an xich' pasel ta parejo xchi'uk li balumil ti mu'yuk parejoe sk'an stenlejaltik xkom.^c

5 Ta skoj ti oy k'usi yaloj li Jeovae, chich' ak'el ta ilel smuk'ulal li Jeovae^d xchi'uk ta xilik skotol li krixchanoetike».^e

6 jChikintao! Oy buch'u xi chale: «jOyuk k'usi tsots xaval!».

Xi tsjak' li yane: «¿K'usi ti tsots chkale?».

«Skotol li krixchanoetike ja'ik yaxal ts'i'lel, skotol li tuk'il k'anelal yu'unike xko'olak' k'ucha'al nichim ta osilitik.»^f

7 Chtakij li yaxal ts'i'lele, chnukultaj li nichime,^g yu'un li Jeovae te chvuch'ta* batel ta yik'al ye.^{#h} Ta mel, li krixchanoetike ja'ik no'ox yaxal ts'i'leletik.

8 Chtakij li yaxal ts'i'lele, chnukultaj li nichime, yan li sk'op Jdiostike te oy-o sbatel osil.»ⁱ

9 Ants ti avich'oj talel lekil a'yey ta sventa li Sione,^j muyan ta jun tayal vits. Ants ti avich'oj talel lekil a'yey ta sventa li Jerusalene, tsots xa-avan.

Mu xaxi', tsots xa-avan. Xi xavalbe li jteklumetik ta Juda: «Li' oy li Adiosike».^k

10 jK'elavil! Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale chtal xchi'uk sjuel,

40:7 *O «chjuch'ta». #O «s-espíritu».

jech xtok, li sk'obe ja' ta
x-ajvalilaj.^a

jK'elavil! Te yich'oj
li matanal chak'e

xchi'uk te oy ta yeloval
li tojolil ta xake.^b

- 11** Xko'olaj k'ucha'al jun jchabi-
chij ta xchabi* li xchijtake.^c
Ta stsob[#] batel li nene'
chijetike
xchi'uk te chak' batel ta sti'
yo'onton.

Lek tajek ta stuk'ulan batel
li me' chijetik ti chak' to
chu'unuk yolike.^d

- 12** ¿Buch'u x-och ta yut sk'ob
skotol li ya'lel nabe?^e
¿Buch'u xu' xch'ixta* ta sk'ob
sventa tsp'is[#] li vinajele?
¿Buch'u stsojoj ta jun sp'iso-
bil li spukukal^Δ balumile^f
o buch'u sp'isoj ta kilo
li vitsetike
xchi'uk li bik'tal vitsetike?

- 13** ¿Buch'u ya'iojbe smelolal*
li s-espíritu Jeovae
xchi'uk buch'u xu' xk'ot
ta yajtojbtasvanej sventa
xchanubtasat?^g

- 14** ¿Buch'u la sjak'be sventa sta
li sp'ijile
o buch'u tsbeiltasat batel
li ta sbelel tuk'ilale
o buch'u ch-ak'bat yil
li yojtikinobile
o ti ch-ak'bat yil sbelel li
bats'ya'ioibil smelolale?^h

- 15** jK'elavil! Li muk'tik lumetike
xko'olajik k'ucha'al jp'aj
uni vo' ta jun valte
xchi'uk xko'olajik k'ucha'al
pukuk* ch-ilatik ti te lamal
ta sba li kiloe.ⁱ
jK'elavil! Li lum ti joyol
ta nabe ta stoy muyel
k'ucha'al ninal pukuk.

40:11 *O «sk'el». #O «Ta spet».
40:12 *Ja' ti k'u sjamlej yiloj sba li sme'
jk'obtik xchi'uk li bik'it sni' jk'obtik k'a-
lal jlich'oj lek li jk'obtike. K'elo Apendi-
se B14. #O «tsk'el k'u smuk'ul». ΔO
«slumal». **40:13** *Literal «sp'iojbe».
40:15 *O «lum».

KAP. 40

a Is 53:1
Jn 12:37, 38

b Is 62:11
Ap 22:12

c Is 49:10
Ese 34:15, 16
1Pe 2:25

d Je 33:13
1Pe 5:2, 3

e Pr 30:4

f Job 38:4, 5

g Job 36:22, 23
Ro 11:34
1Ko 2:16

h Sl 147:5

i Sl 62:9

Kolumna 2

a Da 4:35

b Is 41:11, 12

c Eks 8:10
Sl 86:8
Jer 10:6, 7

d Dt 4:15, 16
Ech 17:29

e Sl 115:4-8

f Is 44:14, 15

g Is 41:7
Is 46:6, 7
Jer 10:3, 4

h Sl 19:1
Ro 1:20

i Is 66:1

j Is 44:24
Jer 10:12
Sak 12:1

- 16** Li te'etik ta Libanoe mu
xlok'-o sventa tsanemuk-o
yu'un li k'oke*
xchi'uk li te'tikal chonbolo-
metik te oye mu xlok'-o
sventa xich' ak'el ta
chik'bil matanal.

- 17** Xko'olaj k'ucha'al ch'abal
chil li muk'tik
lumetike,^a

xko'olaj k'ucha'al mu'yuk stu
ta xil, xko'olaj k'ucha'al
mu'yuk sbalil.^b

- 18** ¿Buch'u van xu' xako'oltasik-o
li Diose?^c

¿Buch'u van slok'ol ti xko'olaj
xchi'uke?^d

- 19** Li buch'u xtojob spasel k'usi-
tike ta spas jun lok'ol,
li buch'u chabtelan tak'ine ta
xpix lek ta oro^e
xchi'uk tsmeltsan kadenaetik
ta plata.

- 20** Tst'uj jtek' te' sventa xak' ta
matanal,^f

jtek' te' ti mu'yuk chk'a'e.
Chbat sa' junuk krixchano
ti xtojob spasel k'usitike
sventa spas junuk lok'ol
ti mu xbalch'uje.^g

- 21** ¿Mi yu'un mu xana'ik?
¿Mi yu'un mu'yuk ava'iojik?
¿Mi yu'un mu'yuk laj avich'ik
albel ta slikebal?

¿Mi yu'un mu'yuk ava'iojbeik
tal smelolal ta slikebal
balumil?^h

- 22** Oy buch'u ti te nakal ta yak'ol
li balumil ti volvole,ⁱ

li jnaklejetik tee xko'olajik
k'ucha'al p'ilixetik.*
Li Diose ta xlich'an batel
k'ucha'al jayal
pok' li vinajele
xchi'uk jech ta sk'i batel
k'ucha'al spok'al karpana
ti stak' naklebinele.^j

- 23** Ta sbik'tajesbe sk'oplal
li bankilal j-abteletike

40:16 *O «mu xlok' tal yu'un ep si'».
40:22 *O «saltamonteetik; chiletik».

- xchi'uk mu'yuk sbalil chikta li jchapanvanejetik* ta balumile.
- 24** Mu'yuk yich'ojik lek ts'unel, mu'yuk yich'ojik lek pajel, mu'yuk yak'oj lek yibelik ta balumil li yoktakike, chich'ik vuch'tael,* va'un chtakijik xchi'uk chkuchatik batel ta ik' k'ucha'al jobel.^a
- 25** Xi chal li Buch'u ch'ule:
«¿Buch'u xu' xako'oltasi-kun-o? ¿Buch'u xiko'olaj-o xchi'uk?»
- 26** Toyo muyel asatik li ta vina-jele xchi'uk k'elavilik.
¿Buch'u spasoj li k'usitik te oye?^b
Ja' li buch'u tsbeiltas k'ucha'al soltaroetik li k'usitik tee xchi'uk ti xchapoj lek k'u yepal oye;
ta sk'opon ta sbi skotolik.^c
Ta skoj ti toj ech' no'ox yipe xchi'uk ti toj labal sba li sju'ele,^d
mi jp'ejuk ta xch'ay batel.
- 27** Jakob, ¿k'u yu'un ti xi chavale xchi'uk k'u yu'un ti xi chavale, Israel:
«Mu'yuk yak'oj venta Jeova ti k'u yelan li jkuxlejale* xchi'uk mu stsak ta muk' li k'usi chopol chk'ot ta jtojole»^e
- 28** ¿Mi yu'un mu xana'? ¿Mi yu'un mu'yuk to avabinoj? Li Jeova ti ja' Jpasvanej yu'un skotol li k'usitik oy ta balumile ja' jun Dios ti te oy-o sbatel osile.^f
Mu sna' xclub xchi'uk mi ja'uk chk'unib.^g
Mu xa no'ox tabaj ta na'el* li k'usi xa'ibe smelolale.^h
- 29** Chak'be stsatsal li buch'u lubeme

40:23 *O «ajvaliletik». 40:24 *O «juch'tael». 40:27 *Literal «li jbee». 40:28 *O «Mu xa no'ox alabajuk».

KAP. 40

a 1Re 21:20, 21
2Re 10:10, 11
Jer 22:24, 30

b Sl 102:25

c Sl 147:4

d Sl 89:13

e Is 49:14
Ese 37:11

f Je 21:33
Sl 90:2
Jer 10:10
1Ti 1:17

g Sl 121:4
Is 27:3

h Sl 139:4, 6
Sl 147:5
Is 55:9
Ro 11:33
1Ko 2:16

Kolumna 2

a Sl 29:11
Is 40:26
Flp 4:13
Ebr 11:33, 34

b Sl 103:5

c 1Re 18:46
Sl 84:7

KAP. 41

d Is 41:21

e Is 44:28
Is 46:11
Ap 16:12

f Is 45:1

xchi'uk chak'be lek yip li buch'u mu xa k'usi spas yu' une.^a

- 30** Li chex keremetike chlubik xchi'uk chk'unibik, li keremetike tsmak* yakanik xchi'uk chyalik ta lum,
- 31** pe li buch'utik spatoy yo'on-tonik ta stojolal Jeovae ta stsatsubik yan velta.
Toyol ta xvilik jech k'ucha'al li aguilaetike.^b
Ta x-anilajik, pe mu'yuk ta xk'unibik;
ta xanavik, pe mu'yuk ta xclubik».^c

41 «Lumetik ti joyibtabiloxuk ta nabe, ts'ijlanik* xchi'uk chikintaik;

muk'tik lumetik, tsako lek avipik yan velta.

Nopajanik tal ta jtojolal, va'un k'opojanik.^d

La'ik ta keloval sventa jchapanoxuk.

- 2** ¿Buch'u ti sva'anoj jun vinik ti te to chlik tal ta slok'eb k'ak'ale,^e
ti chik' tal sventa spas li k'usi tuk'e xchi'uk sventa xtun ta stojolale,
sventa xak'be ta sk'ob li muk'tik lumetike
xchi'uk sventa spas ta mantal li ajvaliletike?^f
¿Buch'u ti tsiilin ta jyalel ta s-espada li muk'tik lumetike
xchi'uk ti tstani batel ta s-arko jech k'ucha'al jobel ti kuchbil chbat ta ik'e?
- 3** Snutsojan batel, mu'yuk k'usi chmakat-o, chjelav no'ox batel,
te chanav batel ta be ti bu mu'yuk ech'em-oe.
- 4** ¿Buch'u ti jech spasoj xchi'uk ti jech yak'oj k'otuk ta pasele,

40:30 *O «cht'ab». 41:1 *O «ch'an xianik k'alal te oyoxuk ta kelovale».

ti tstat ta ik'el li jayk'ol kux-lejal ta slikebale?

Vo'on li Jeovaune, vo'on li Ba'yelune^a

xchi'uk mu'yuk chijel-o ta stojolal li buch'utik chku-xiik ta slajebe».^b

- 5** Li lumetik ti joyol ta nabe laj yilik li k'usitik k'ot ta pasele, va'un xi'ik-o.

Li krixchanoetik ta spajeb balumile lik nikikuk ta xi'el. La stsob sbaik li muk'tik lumetike.

- 6** Ta jujuntal tskolta sbaik xchi'uk xi chalbe li xchi'ilike: «Tsotsan me».

- 7** Ja' yu'un, li buch'u xtojob lek spasel k'usitike tstsatsubtas li buch'u chabtelan tak'ine;^c

li buch'u tsten ta martiyo li tak'ine

tstsatsubtas li buch'u tsten tak'in ta stenobile.

Xi chalbe li buch'u tspak' tak'ine: «Lek chkil une».

Va'un, oy buch'u tsbaj lek ta laux sventa mu xlom.

- 8** «Pe li vo'ote, Israel, ja'ot kaj-tunel,^d

li vo'ote, Jakob, vo'ot jt'ujojot^e ti ja' snitilulalot li Abraan ti ja' kamigoe,^f

- 9** vo'ot ti la jlok'esot tal li ta spajeb balumile^g

xchi'uk vo'ot ti la jtakot lok'el tal ta ik'el ta namal balumile.

Xi laj kalbote: «Vo'ot kajtunelot,^h

vo'ot jt'ujojot, mu'yuk jp'ajojot.ⁱ

- 10** Mu xaxi', yu'un li' jchi'inojote.^j

Mu xavul avo'onton, yu'un vo'on Adiosun.^k

Vo'on ta jtsatsubtasot, jech, vo'on ta jkoltaot,^l

ta melez, ta xkikot* lek ta jba-ts'ik'ob ti tuk' k'usi tspace».

41:10 *O «ta jtsakot».

KAP. 41

a Is 43:10
Is 44:6
Is 48:12
Ap 1:8

b Is 46:4
Mal 3:6
Snt 1:17

c Is 44:12
Is 46:6

d Eks 19:5, 6
Le 25:42

e Dt 7:6
Sl 33:12

f 2Kr 20:7
Snt 2:23

g Sl 107:2, 3

h Is 43:10

i 1Sa 12:22
Jer 33:25, 26

j Dt 20:1
Sl 46:1
Ro 8:31

k Is 60:19, 20

l Dt 33:27
Sl 115:9

Kolumna 2

a Is 45:24

b Is 40:17
Is 60:12

c Is 54:17

d Dt 33:29

e Dt 7:7

f Is 43:14
Is 47:4

g Mik 4:13

h Is 25:9

i Is 12:6

- 11** jK'elavil! Skotol li buch'utik xkapet sjolik ta atojolale chich'ik ak'el ta k'exlal xchi'uk chich'ik bik'tajesbel sk'oplalik.^a

Li buch'utik tstsakoxuk ta k'ope ta xtup' sk'oplalik xchi'uk chlaj sk'oplalik.^b

- 12** Li vo'ote chasa' viniketik ti stsakoxuk ta k'ope, pe mu'yuk xa chata; li viniketik ti tsa'oxuk ta k'ope mu'yuk xa k'usi stu chk'otik, mi jset'uk* xa sbalil chk'otik.^c

- 13** Yu'un jtsakoj lek abats'ik'ob vo'on ti Jeovaune, vo'on li Adiosune, xi chkalbote: «Mu xaxi'. Vo'on ta jkoltaot».^d

- 14** Jakob ti xako'olaj k'ucha'al xuvite,^{*e} mu xaxi', viniketik ta Israel, vo'on ta jkoltaoxuk», xi li Jeova ti ja' Jcha'manvanej avu'one,^f li Buch'u ch'ul yu'un Israele.

- 15** «jK'elavil! K'otemot ku'un ta pechpech te' sventa smajobil sat ts'unobil,^{*g} jun ach' pechpech te' ti oy lek yee.

Ta xapech' ta tek'el li vitseti-ke xchi'uk chalilin xchi'uk li bik'tal vitsetike jech chavikta k'ucha'al solepal^{*h} k'usitik.

- 16** Ta xavij batel, va'un chkuch batel li ik'e, ja' ta spuk batel li tsatsal ik'e. Li vo'ote xkuxet no'ox avo'onton ta stojolal li Jeovae,^h ta xamuyubaj ta stojolal li Buch'u ch'ul yu'un Israele».ⁱ

- 17** «Li buch'utik abol sbaike xchi'uk li buch'utik povreike yakalik ta sa'el vo', pe mu staik.

41:12 *O «jutebuk». 41:14 *Ja' xkaltik, mu xpak yu'un sk'oplal xchi'uk abol sba. 41:15 *K'elo Glosario, smajbel sat ts'unobil. *O «spat». K'elo Glosario, solepal.

Takin xa sti'il yeik ta takiti'il.^a
Vo'on ta jkoltaik, vo'on li Jeova-
vaune.^b

Mu'yuk ta xkiktaik,^c vo'on li
Diosun yu'un Israele.

18 Chkak' beinuk uk'umetik ta
sba li bik'tal vitsetik ti mu'-
yuk k'usi xch'i tee^d
xchi'uk chkak' ayanuk nio'e-
tik li ta stenlejaltike.^e

Li takixokol balumile ta jpas
ta yavil vo' ti noj ta ajtike
xchi'uk ta jk'atajes ta nio'etik
li takin balumile.^f

19 Li ta takixokol balumile, ta
jts'un sedro te',
akasia te', mirto nichim xchi'-
uk toj.^g

Li ta stenlejaltik ti takin taje-
ke, ta jts'un enebro te',
fresno te' xchi'uk nukulpat^h

20 sventa xilik xchi'uk sna'ik
skotol li krixchanoetike,
ti sts'et chikintaik xchi'uk ti
xa'ibeik smelolal
ti ja' yabtel sk'ob Jeova taje
xchi'uk ti ja' spasoj li Buch'u
ch'ul yu'un Israele». ⁱ

21 Xi chal li Jeovae: «Alik tal
k'usi ti ak'opike». Xi chal li
Ajvalil yu'un Jakobe:
«Ak'ik ta ilel li spreavail-
take.

22 Ak'ik ta ilel li spreavailtake
xchi'uk albunkutik tal li
k'usitik ta xk'ot ta pasele.
Albunkutik tal li k'usitik k'o-
temik xa ta pasel ta vo'nee*
sventa jnopbekutik sk'oplal[#]
xchi'uk jna'kutik li k'usitik
k'ot ta pasele,
o mo'oje, albunkutik li k'usi-
tik chtal ta ts'akale.^j

23 Albunkutik tal li k'usitik
chk'ot ta pasel ta jelavele
sventa jna'kutik ti ja'
diosoxuke.^k
Ta melez, pasik k'usi lek o pa-
sik k'usi chopol

41:19 *O «sipres». 41:22 *Literal «ta
ba'yele». #O «xkak' ta ko'ontonkutik».

KAP. 41

a Dt 28:48
Am 8:11

b Is 30:19
Is 55:1

c Sl 94:14
Is 42:16
Ebr 13:5

d Is 30:25

e Joe 3:18

f Sl 107:35

g Is 32:14, 15
Is 60:21

h Is 51:3
Is 55:13

i Eze 39:28

j Is 42:9
Is 46:9, 10
Is 48:5

k Is 44:6, 7

Kolumna 2

a Jer 10:5

b Is 44:10
Jer 10:14, 15

c Dt 7:26
Dt 27:15
Sl 115:4, 8

d Is 44:28
Is 45:1
Jer 51:28, 29

e Is 46:11
Ap 16:12

f Mik 7:10

g Is 43:9
Is 44:7
Is 45:21

h Aba 2:18, 19

i Is 43:10

j Esd 1:1, 2
Is 40:9

k Sl 115:4-8
Is 44:9
1Ko 8:4

sventa ch'ayaluk to xk'ot
ko'ontonkutik mi laj
kilkutike.^a

24 jK'elavilik! Li vo'oxuke mu'-
yuk k'usi xatunik-o
xchi'uk mu'yuk sbalil li k'usi
apasojike.^b

Li buch'utik chich'oxuk ta
muk'e pajbil chk'otik ek.^c

25 Oy buch'u jva'anoj te to ta
norte, va'un chtal,^d
oy buch'u jva'anoj ta slok'eb
k'ak'al^e ti tsk'upil k'opta li
jbie.

Ta xpech' ta tek'el k'ucha'al
ach'el li ajvaliletike,^f
jech k'ucha'al jpatp'in ti tsvo-
ts'ilan ta tek'el li ach'el ti
t'uxul toe.

26 jBuch'u laj yalbe sk'oplal
ta slikebal sventa jna'kutik
taje
o ti laj yalbe sk'oplal ta vo'ne
sventa xi xkalkutike: «Oy
srason»?^g

Ta melez, jmu'yuk buch'u jech
laj yal!

jMu'yuk buch'u laj yak' ta
a'iel!

jMu'yuk buch'u avak'ojbeik
ya'il!». ^h

27 Vo'on ba'yel xi laj kalbe li
Sione: «jK'elavil! jLi' xa oyi-
ke!». ⁱ

xchi'uk ta jtak batel jun j-al
lekil a'yej ta stojolal li Jeru-
salene.^j

28 La jsa'ilan, pe mu'yuk buch'u
la jta;
mu'yuk buch'u junuk yu'unik
ti x-ak' yu'un tojobtasele.
Te xivulvun ta stojolalik, pe
mu'yuk buch'u la stak'bun.

29 jK'elavil! Skotolik le'e xko'olaj
ti ch'abalike.

Mu'yuk sbalil li k'usi spaso-
jike.

Li lok'oletik yu'unik ti pasbil
ta unijesbil tak'ine xko'ola-
jik k'ucha'al ik' xchi'uk mu'-
yuk sbalilik.^k

41:25 *O «its'inal jpasmantaletike».

42 iK'elavil li kajtunel^a ti jkol-taoje!

iLi buch'u jt'ujob^b ti ximuyu-baj yu'une!^c

Kak'oj j-espirtu ta stojolal;^d chich' talel tuk'ilal ta stojolal li muk'tik lumetike.^e

2 Mu'yuk tsots chk'opoj mi ja'uk tstoy yech'omal ye xchi'uk mu'yuk chak' ta a'iel ta kaye li yech'omal yee.^f

3 Mu'yuk bu tsk'as junuk aj ti voch'em xae xchi'uk mu'yuk bu tstup' junuk mecha ti smelol xa te xleblune.^g

Chak' ta ilel li melel tuk'ilale.^{*h}

4 Mu'yuk ta xjutukaj li yutsilale xchi'uk mi ja'uk ta xich' voch'el.^{*} Ta snakan tuk'ilal li ta balumile;ⁱ li lumetik ti joyol ta nabe ta smalabeik-o li smantae.[#]

5 Li melel Dios Jeovae, li Jpasvanej yu'un vinajele xchi'uk li buch'u la xlich'an batele;^j

li buch'u la xlich'an batel li balumile xchi'uk ti la spas skotol li k'usitik te oye,^k

li buch'u chak'be yich'ik ik' li krixchanoetik ti te oyike^l xchi'uk ti chak'be yip xkuxlejal^{*} li buch'utik te chana-vike^m xi chale:

6 «Vo'on li Jeova ti la jtakot ta ik'el ta skoj ti tuk'une; xchi'uk jtsakobjot li ak'obe. Vo'on ta jchabiot xchi'uk chak'ot ku'un k'ucha'al jun tra-to ta stojolal li jteklumeⁿ xchi'uk chak'ot ku'un k'ucha'al sakil osil ta stojolal li muk'tik lumetik^o

7 sventa xajambe sat li ma'sa-tetike,^p sventa xalok'es ta ch'en li jchukele

KAP. 42

a Is 52:13

b Is 49:7
Lu 9:35

c Mt 3:17
Jn 6:27
2Pe 1:17

d Is 61:1
Mt 3:16

e Mt 12:15-18

f Sak 9:9
Mt 12:16, 19

g Mt 11:28, 29
Ebr 2:17

h Is 11:3, 4
Mt 12:20
Jn 5:30
Ap 19:11

i Is 9:7
Is 49:8

j Is 40:22, 26

k Jer 10:12

l Je 2:7
Ech 17:24, 25

m Job 12:10

n Is 49:8

o Is 49:6
Lu 2:29-32
Jn 8:12

p Is 35:5

Kolumna 2

a Is 61:1
1Pe 2:9

b Eks 34:14

c Is 41:23
Is 43:19
2Pe 1:21

d Sl 96:1
Sl 98:1
Ap 14:3

e Is 44:23

f Is 51:5

g Is 35:1

h Je 25:13
Is 60:7

i Sl 22:27
Is 24:15
Is 66:19

j Is 59:17

k Eks 15:3

l 1Sa 2:10

xchi'uk sventa xalok'es ta chukinab li buch'utik te chotajtik ta ik'al osile.^a

8 Vo'on Jeovau, taje ja' jbi; mu'yuk chakak' ta yan li jmu-k'ulale,^{*}

mu'yuk chakak' ti ja' xich' k'u-pil k'optael li lok'oetike.^b

9 K'elavilik, k'ot xa ta pasel li k'usitik kaloj ta vo'nee, li avie yakal chkal k'usitik ach'.

Yo' to mu xk'ot ta pasele, chkalboxuk sk'oplal».^c

10 K'ejntabeik junuk ach' k'ejoj li Jeovae.^d

jnaklejetik k'alal to ta spajeb balumil, k'upil k'optaik,^e

vo'oxuk ti chayalik batel ta nabe xchi'uk xchanul nabe-tik,

lumetik ti joyoloxuk ta nabe xchi'uk li jnaklejetik tee.^f

11 Ak'o stoy yech'omal ye li takixokol balumile, li jteklumetik yu'une^g

xchi'uk li karpanaetik ta Ke-dare.^h

Ak'o avanikuk ta muyubajel li buch'utik te nakajtik ta talyal tone;

ak'o avanikuk tal te to ta jol vitsetik.

12 Ak'o yalbeik smuk'ulal li Jeovae

xchi'uk ak'o yich' k'upil k'optael li ta lumetik ti joyol ta nabe.ⁱ

13 Li Jeovae chlok' tal k'ucha'al jun tsatsal vinik,^j

xko'olaj k'ucha'al junuk jpas-k'op ti mu xa xu' yu'un spajes sbae.^k

Ta x-avan, jech, tsots tajek ta x-avan;

chak' ta ilel ti mas to xjelav sju'ele, ja' xkom to li yajkon-tratake.^l

14 Xi chale: «Jal xa tajek ti mu'yuk k'usi xkale,

42:3 *O «Tuk' chchapanvan». 42:4 *O «t'usel». *O «chanubtasel yu'une». 42:5 *O «xch'ulel».

42:8 *O «mi junuk buch'u chakak'be li jmu'ulale».

te ts'ijilun no'ox xchi'uk la
jpajtsan jba.

Jech k'ucha'al jun ants ti ya-
kal chvok' yole,
xi-ijet* likel, xitastun likel
xchi'uk xjach'jun likel ke
xtok.

- 15 Ta jililin yalel li vitsetike
xchi'uk li bik'tal vitsetike
xchi'uk ta jtakijes skotol li
ts'ileletik tee.

Jech xtok, ta jpas ta takin
balumil li uk'umetike
xchi'uk ta jtakijes li yav vo'e-
tik ti noj ta ajtike.^a

- 16 Li ma'satetike ta jbeiltas bat-
tel ta jun be ti bu mu xoiti-
kinike^b
xchi'uk chkak' ak'o xanavikuk
batel li ta be ti bu mu'yuk
yilojik-oe.^c

Ta jpas ta sakil osil li ik'al
osil te oy ta yelovalike^d
li balumil ti lomolpots'ole.^e
Ja' jech ta jpas ta stojolalik
xchi'uk mu'yuk ta xkik-
taik*.

- 17 Li buch'utik ja' spatoj yo'ontoni-
k ta stojolal li lok'oletike,
li buch'utik xi chalbeik li lo-
k'oletik ti pasbil ta unijesbil
tak'ine: «Vo'oxuk jdiosotku-
tik»,^f
ta valopat ta sutik batel xchi'-
uk solet chich'ik ak'el ta
k'exlal.

- 18 Pak'chikinetik,* chikintaik,
ma'satetik, k'elik lek xchi'uk
vik'o lek asatik.^g

- 19 ¿Mi mu ja'uk no'ox stuk ma'-
sat li kajtunele,
mi mu ja'uk no'ox stuk pak'-
chikin* li j-almantal ta jtak
batele?

¿Mi oy buch'u jech solet ma-
kem sat k'ucha'al li buch'u
chich' stojole,

42:14 *O «xi-ajajet». 42:16 *O «pare-
jo». 42:18 *O «Koketik; Vo'oxuk ti ma-
kal achikinike». 42:19 *O «kok; makal
xchikin».

KAP. 42

a Sl 107:33
ls 44:27
ls 50:2

b ls 29:18
ls 35:5
Jer 31:8

c ls 30:21

d ls 60:1, 20

e ls 40:4

f ls 44:10, 11
ls 45:16

g ls 6:9, 10
ls 43:8

Kolumna 2

a ls 56:10
Jer 4:22
Ese 12:2

b Ese 33:31

c Dt 28:15, 33
Jer 50:17

d Sl 102:19, 20

e Dt 28:29, 52

f Jue 2:12, 14
2Kr 15:3, 6
Sl 106:41

g Dt 32:22
Na 1:6

h ls 9:13
Jer 5:3
Os 7:9

i ls 57:11

mi oy buch'u jech solet ma-
kem sat k'ucha'al li yajtunel
Jeovae?^a

- 20 Ep k'usitik chavil, pe mu'yuk
chatsak ta muk'.

Chava'i, pe jelavel no'ox chje-
lav avu'un.^b

- 21 Ta skoj stuk'ilal li Jeovae,
sk'upinoj tajek smuk'ibtasbel
sk'oplal li mantale* xchi'uk
ti labaluk sbae.

- 22 Pe li jun jteklum li'e yich'oj
pojel batel xchi'uk yich'ojik
ik'el batel;^c

skotolik te tik'ajtik ta ch'ene-
tik xchi'uk te nak'ajtik* ta
chukinabetik.^d

Yich'ojik ik'el batel, mu'yuk
buch'u xu' xpojatik^e

xchi'uk elk'anbilik batel, mu'-
yuk buch'u xi chale: «¡lk'ik
sutel tal!».

- 23 ¿Buch'u van junukal avu'unik
ti chchikinta taje?

¿Buch'u van tsstset chikinta
xchi'uk cha'i sventa stabe
sbalil li ta mas jelavele?

- 24 ¿Buch'u van yak'oj batel ta
pojel li Jakobe

xchi'uk buch'u van ti
yak'ojbe ta sk'ob j-elek'etik
li Israele?

¿Mi mu ja'uk li Jeovae, li
buch'u la sa' smulik ta sto-
jolale?

Mu'yuk la sk'an la stamik ba-
tel li sbetake

xchi'uk mu'yuk la xch'unbeik
li smantale.^{g,f}

- 25 Ja' yu'un, li Diose jech-o te la
smal skapemal sjol ta stojo-
lal li Israele,

li sk'ak'al yo'onton xchi'uk li
sti'emal sjol ta pask'ope.^g

Taje ja' la xchik' skotol li k'u-
sitik oy ta spat xokone, pe
mu'yuk la stsak ta muk'.^h

Tsak sk'ak'al li Israele, pe
mu'yuk laj yak' ta yo'onton.ⁱ

42:21 *O «chanubtasele». 42:22 *O
«mukajtik». 42:24 *O «chanubtasel
yu'une».

- 43** Jakob, Israel, li Jeova ti ja' Jpasvanej avu'un xchi'uk ti ja' la smeltsa-note xi chale:^a
 «Mu xaxi', yu'un vo'on jcha-manojot.^b
 La jtakot ta ik'el ta abi. Ku'unot xa.
2 K'alal mi ech' atuch' li nabe, te ta jchi'inot^c
 xchi'uk mi ech' atuch' li uk'umetike, mu'yuk ta smu-t'iot.^{*d}
 K'alal mi la-ech' ta sba li k'ok'e, mu'yuk ta xak'ak' xchi'uk mu'yuk chchik'ot li sleb k'ok'e.
3 Yu'un vo'on Jeovaun, vo'on Adiosun, li Buch'u ch'ul yu'un Israele, li Jpojvanej avu'une. Ja' kak'oj ti xk'ot ta ak'exol li Ejiptoe, ja' laj kak' ti xk'ot ta ajelobil li Etiopia xchi'uk Sebae.
4 Yu'un ep abalil chkilot,^e kich'ojot ta muk' xchi'uk jk'an-nojot.^f
 Ja' yu'un, ta xkak' ta ak'exol li krixchanoetike xchi'uk ja' chk'ot ta xk'exol akuxlejal li muk'tik lumetike.
5 Mu xaxi', yu'un li' jchi'inojote.^g
 Ta xkik' talel anitulal ti te to oyik ta slok'eb k'ak'ale xchi'uk ta jtsobik talel ti te to oyik ta smaleb k'ak'ale.^h
6 Xi ta xkalbe li nortee: «Ak'o sutikuk tal!»ⁱ
 xchi'uk xi chkalbe li sure: «Mu teuk xavik'-o komel. Ik'o sutel talel li jnich'nab ti nom to oyike xchi'uk li jtsebetak ti te to oyik li ta spa-jeb balumile,^j
7 skotol li buch'utik yich'ojik jbie^k

43:2 *O «smukiot; sbut'iot».

KAP. 43

- a Sl 100:3
 ls 43:15
 ls 44:2, 21
 b ls 44:23
 Jer 50:34
 c Eks 14:29
 d Jos 3:15, 16
 2Re 2:8
 e Eks 19:5, 6
 f Dt 7:8
 Jer 31:3
 g ls 41:10
 ls 44:2
 Jer 30:10
 h Dt 30:1-3
 Sl 106:47
 ls 66:20
 Ese 36:24
 Mik 2:12
 Sak 8:7
 i Jer 3:18
 j Jer 31:8
 k Jer 33:16
 Kolumna 2
 a Sl 100:3
 ls 29:23
 b ls 6:9, 10
 ls 42:18, 19
 c ls 41:1
 d ls 41:21, 22
 ls 44:7
 e 1Re 18:24, 25
 f Ech 1:8
 Ap 1:5
 g Dt 4:37
 h ls 41:4
 i ls 44:8
 j Dt 6:4
 k ls 12:2
 Os 13:4
 1Ti 2:3
 Jud 25
 l Dt 32:12
 m ls 46:9, 10

xchi'uk li buch'u jpasoj sven-ta xkich' muk'ibtasbel jk'o-plale,
 ti buch'u jmeltsanoj xchi'uk jpasoje.^a

- 8** Lok'eso tal jun jteklum ti ma'sat ak'o mi oy sate xchi'uk lok'eso tal li pak'chikinetik* ak'o mi oy xchikinike.^b
9 Ak'o stsob sbaik ta jun yavil skotol li muk'tik lumetike xchi'uk ak'o stsob sbaik li jteklumetike.^c
 ¿Buch'u junukal yu'unik xu' xalbe sk'oplal taje?
 ¿Mi xu' xalik tal ka'itik li k'usitik po'ot xa xk'ot ta pasele?^{*d}

Ak'o yik' tal ststigoik sventa xak'ik ta ilel ti oy srasonike o ti xa'ik yantik xchi'uk ti «melel ya'uk!»^e xiikuke».

- 10** Xi ta xal li Jeovae: «Vo'oxuk jtestigooxuk,^f
 jech, vo'oxuk li kajtuneloxuk ti jt'ujojoxuke,^g
 ja' yu'un chavojtikinikun xchi'uk chavak' xch'unel avo'ontonik* ta jtojolal xchi'uk chava'ibeik smelolal ti mu jna' xijele.^h
 Mu'yuk laj yich' pasel mi junuk dios k'alal ch'abalun to'oxe
 xchi'uk mu'yuk x-ayan yan dios k'alal oyun xa oxe.ⁱ
11 Vo'on no'ox jtuk Jeovaun,^j
 mu'yuk yan jkoltavanej, vo'on no'ox jtuk».^k

- 12** Xi chal li Jeovae: «Vo'on ti laj kal li k'usi chk'ot ta pasele, ti la jkoltaoxuke xchi'uk vo'on laj kak' ta na'el k'alal ch'abal to'ox yan dios ta atojolalike.^l
 Ja' yu'un, vo'oxuk jtestigooxuk ti vo'on Diosune.^m

43:8 *O «koketik; buch'u makal xchikinik». 43:9 *Ja' van sk'oplal li k'usitik ba'yel chk'ot ta pasel ta jelavele. 43:10 *O «chapat avo'ontonik».

- 13** Jech xtok, mu jna' xijel ta sbatel osil;^a
mu'yuk buch'u xu' spojbn
li k'usi oy ta jk'obe.^b
¿Buch'u xu' spajtsanun k'alal
oy k'usi ta jpase?». ^c
- 14** Xi chal li Jeovae, ti ja' li
Jcha'manvanej avu'unike,^d
li Buch'u ch'ul yu'un
Israele:^e
«Vo'oxuk ta akojik ta jtak
batel soltaroetik li ta Babi-
loniae xchi'uk ti ta jtots lo-
k'el li stak'inaltak ochebale-
tike,^f
va'un li jkaldeaetike ta
x-avanik ta at-o'onton
li ta svarkoike.^g
- 15** Vo'on li Jeovaune, li Buch'u
ch'ul avu'unike,^h li Jpasva-
nej yu'un Israele,ⁱ li Ajvalil
avu'unike». ^j
- 16** Li Jeova
ti ja' li buch'u tspol batel jun
be ta nabe
xchi'uk ti tspol batel jun be
li ta vo' ti xyuk'lajete,^k
- 17** ti ja' li buch'u tslok'es tal
kareta sventa pask'ope,
li ka'e,^l
li soltaroetike xchi'uk
li tsatsal jpask'opetike
xi chale:
«Te telajtik chkomik xchi'uk
mu'yuk xa chtotsik talel.^m
Chich' tup'bel sk'oplalik jech
k'ucha'al chich' tup'el jun
mecha ti tsanem sk'ak'ale».
- 18** «Mu xavules ta ajolik
li k'usitik ech'em xae
xchi'uk mu ja'uk te
xanopnunik-o yu'un
li k'usitik jelavem xae.
- 19** ¿K'elavil! Oy k'usi ach' yakal
ta jpas;ⁿ
avie, ta xa xlik vinajuk tal.
¿Mi mu xavak'ik venta?
Ta jpas jun be ti ch-ech'
li ta takixokol balumile^o
xchi'uk chkak' beinuk
uk'umetik li ta takixokol
balumile.^p

KAP. 43

- a Is 41:4
Ap 1:8
- b Dt 32:39
- c Is 14:27
Da 4:35
- d Is 44:6
Is 63:16
- e Is 54:5
- f Is 45:1,2
- g Jer 50:10
- h Is 89:18
- i Is 43:1
- j Dt 33:5
SI 74:12
Is 33:22
Ap 11:17
- k Eks 14:16
Jos 3:13
- l Eks 15:4
- m Jer 51:39
- n Is 42:9
- o Is 11:16
Is 40:3
- p Is 41:18

Kolumna 2

- a Is 41:17
Jer 31:9
- b SI 33:12
Is 41:8
1Pe 2:9
- c Is 60:21
- d Is 64:7
- e Jer 2:5
Os 7:10
Mik 6:3
- f Is 66:3
- g Le 3:14-16
- h Is 1:14,15
- i Is 1:18
Jer 50:20
- j SI 25:7
SI 79:8,9
Ese 20:9
- k Jer 31:34

- 20** Ta xlik yich'ikun ta muk'
li te'tikal chonbolometik
ta osiltike,
li te'tikal ts'i'etike xchi'uk
li avestrusetike,
yu'un chkak' ayanuk vo' ta
takixokol balumil,
chkak' ayanuk uk'umetik ta
takixokol balumil^a
sventa xuch' li jteklumale,
li buch'u jt'ujoje,^b
- 21** li jteklum ti la jpas sventa
ku'un jtuk
yo' sk'upil k'optaune.^c
- 22** Pe li vo'ote, Jakob, mu'yuk
ataojun ta k'oponel,^d
yu'un lalub xa ta jtojolal,
Israel.^e
- 23** Mu'yuk avik'ojbn tal chijetik
sventa xavak' li skotlej
chik'bil matanale
xchi'uk mu'yuk chak'upil
k'optaun ta milbil
matanaletik.
Mu'yuk jsujotot sventa
xavich'bun talel junuk
matanal,
mu'yuk jlubtsanojot sventa
xavak'bun ta persa sakil
pom.^{*f}
- 24** Mu'yuk la amanbun ta atak'in
vale' ti xmuet yik'e
xchi'uk mu'yuk jun ko'onton
yu'un li xepu'al milbil
matanal chavak'e.^g
Yu'un k'ajomal no'ox avak'oj
jkuch li amultake
xchi'uk lilub avu'un ta skoj
li apaltaitake.^{*h}
- 25** Vo'on no'ox ta jtup' amultak^{#i}
ta skoj li jbie/ⁱ
xchi'uk mu'yuk xa ta jvules
ta jol li apaltaitake.^{*k}
- 26** La' jchapan li jk'optike,
vulesbun ta jol;
alo talel k'usi k'ot ta pasel
sventa xavak' ta ilel ti oy
arasone.

43:23 *K'elo Glosario, sakil pom.
43:24, 25 *O «li achopolitake». 43:25
*O «atoyobballtak».

27 La sa' smul li ba'yel amoltote xchi'uk la stoy sbaik ta jtojalal li jk'opojeletik* avu'une.^a

28 Ja' yu'un, ta jsokesbe sk'oplal li bankilaletik ti te oyik ta temploe;

chkak' ti ak'o xich' lajesel li Jakobe

xchi'uk chkak' ti ak'o xich' chopol k'optael li Israele.^b

44 »Chikintao, kajtunel Jakob,

chikintao, Israel, vo'ot ti jt'ujojote.^c

2 Xi chal li Jeova

ti ja' li Jpasvanej avu'une xchi'uk ti ja' Jmeltsanvanej avu'une,^d

ti ja' la skoltaot tal k'alal te to'ox oyot ta yalajeb ame'e:*

«Mu xaxi', kajtunel Jakob,^e mu xaxi', Jesurun,^f vo'ot ti jt'ujojote.

3 Yu'un vo'on ta jmal tael vo' li ta takin balumile^g

xchi'uk chkak' beinuk uk'um li ta takin lume.

Ta jmal tael j-espirtu ta stojolal li anitilulale^h

xchi'uk chkak' tael bendision ta stojolal li anitilulale.

4 Ta xliik ch'iikuk jech k'ucha'al chch'i li ts'i'leltik ti lek yoxike,ⁱ

jech k'ucha'al alamo te'etik ti te chch'i ta xokon uk'umetike.

5 Oy jun ti xi ta xale: «Ja' yu'unun li Jeovae».^j

Oy jun xtoko ta xich'be sbi Jakob

xchi'uk oy to yan xtok ti xi ta sts'iba ta sk'obe: «Ja' yu'unun li Jeovae».

Va'un, ta xich'be sbi li Israele».

43:27 *Ja' van sk'oplal li jchanubtasvanejetik ta Mantale. 44:2 *O «k'alal la-ayane». #Ja' sk'an xal «jun ti buch'uk' yo'ontone». Jech chich' albel sk'oplal Israel ti chak' ta a'iel ti tsots sk'oplale.

KAP. 43

a Is 28:7
Jer 5:31

b Sl 79:4
Sl 137:3

KAP. 44

c Dt 17:1, 7
Je 35:10, 11
Is 41:8

d Is 43:1
Is 44:21

e Is 41:10
Jer 30:10

f Dt 32:15
Dt 33:5, 26

g Is 41:17

h Is 32:14, 15

i Is 61:11

j Sak 13:9

Kolumna 2

a Dt 33:5
Is 33:22

b Eks 6:6
Jer 50:34

c Is 41:4
Is 48:12
Ap 22:13

d Dt 4:35, 39
Is 43:10

e Is 46:9

f Is 43:9
Is 45:21

g Is 41:10

h Is 43:10

i Dt 32:4
2Sa 22:32

j Jue 10:14
1Re 18:26
1Ko 8:4

k Sl 115:4, 5

l Jer 51:17

m Jer 10:5
Ech 19:26

n 1Sa 5:3, 7

6 Xi chal li Jeova

ti ja' Ajvalil yu'un Israele^a

xchi'uk ti ja' Jcha'manvanej yu'une,^b li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:*

«Vo'on li ba'yelune xchi'uk vo'on li slajebune.^c

Vo'on no'ox jtuk Diosun, mu'yuk yan.^d

7 ¿Mi oy buch'u ti xiko'olaj xchi'uke?^e

¡Ak'o k'opojuk, ak'o yal tal xchi'uk ak'o yak'bun ta ile!#

Ak'o yal tal li k'usitik k'ot ta pasel k'alal la jlikes tal li

pateklum ta vo'ne tajeke,

li k'usitik ja' to chtale xchi'uk li k'usitik ja' to chk'ot

ta pasele.

8 Mu xanikik ta xi'el

xchi'uk mu xch'ay ach'ulelik ta xi'el.^g

¿Mi mu ba'yeluk xa ono'ox kalojboxuk xchi'uk kak'oj

ana'ik ta jujuntal?

Vo'oxuk jtestigooxuk.^h

¿Mi oy van yan Dios jech k'ucha'al vo'one?

Mu'yuk, mu'yuk yan Muk'ta ton;' mi junuk bu kiloj».

9 Skotolik li buch'utik tspasik

lok'oletike mu'yuk sbalilik xchi'uk li lok'oletik yu'unik ti

sk'anojike mu'yuk sbalil jse-t'uk* ta xkom.ⁱ

Li stukike# mu xu' xk'otik ta testigo, yu'un mu k'usi xililik

xchi'uk mu k'usi sna'ik,^k

ja' yu'un, chich'ik ak'el ta k'ex-lal li buch'utik tspasik lo-

k'oletike.^l

10 ¿Buch'u van tspas jun dios o chunijes tak'in sventa tspas

jun lok'ol

ti mu k'usi xtun-oe?#^m

11 ¡K'elavil! ¡Skotol li xchi'iltak ta pasel lok'oletike chich'ik ak'el ta k'exlal!#ⁿ

44:6 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 44:9 *O «jutebuk».

#Ja' xkaltik, li lok'oletike.

- Li buch'utik xtojobik lek spasel k'usitike ja'ik no'ox krixchanoetik.
Ak'o stsob sba skotolik xchi'uk teuk ts'ijil xkomik.
Ta xch'ay xch'ulelik ta xi'el xchi'uk ta xich'ik ak'el ta k'exlal.
- 12** Li jtentak'ine stsakoj yabtejeb sventa tsk'ak'ubtas ta sba ak'al li tak'ine.
Ta sten ta martiyo,
xkechet ta stuk'ibtas batel ta sk'ob ti lek tsotse.^a
Laje, chlik vi'najuk xchi'uk ch'abal xa yip chkom;
mu'yuk chuch' vo', va'un ta xlub.
- 13** Li buch'u ta xan te'e ta stimanbe ch'ojon sventa tsp'is li te'e, chak'be batel senyail ta tsajal jis.
Xkechet ta stuk'ibtas batel ta xjuxobil te' xchi'uk ta sp'is ta jun abtejebal* sventa chak'be senyail.
Jech tslok'ta k'ucha'al slok'ol vinik,^b
jech k'upil sba tspas k'ucha'al jun vinik
sventa xich' chotanel ta jun na.^{#c}
- 14** Oy jun ti ja' yabtel xtuch'el sedro te'e.
Tst'uj jtosuk te', jtek' tulan xchi'uk chak' ch'iuk lek te ta yut te'tikaltik.^d
Ta sts'un jtek' tsij-uch,* va'un chch'i k'alal chak' vo'e.
- 15** Va'un, chk'ot ta si' sventa tstsan-o sk'ok' jun krixchano.
Tstunes jlom sventa chk'atin-o;
ta stsan-o sk'ok' xchi'uk tsta'ajes-o span.
Pe tspas-o jun dios xtok xchi'uk chich' ta muk'.
Ta spas ta jun lok'ol xchi'uk tsnijan sba ta stojolal.^e

44:13 *O «kompas». #O «ti bu ch'ule».
44:14 *O «tsis-uch».

KAP. 44

a Is 40:19
Is 41:7
Is 46:6

b Eks 20:4
Dt 4:15, 16
Ech 17:29

c Dt 27:15

d Is 40:20
Jer 10:3

e Eks 20:4, 5
Le 26:1
Aba 2:18, 19

Kolumna 2

a Is 37:37, 38
Is 45:20
Is 46:7

b Jer 10:8, 14
Ro 1:21-23

c Dt 27:15

- 16** Li j-o'lole ja' si'il sk'ok';
ja' tsovo-o bek'et sti' xchi'uk
lek noj xch'ut chkom.
Jech xtok, ja' tsk'atin xchi'uk
xi chale:
«Jun xa no'ox yutsil xk'ixnal
li k'ok'e».
- 17** Pe li skomenal* te'e ja' tspas-o jun sdios, ta spas-o jun lok'ol.
Tsnijan sba ta stojolal xchi'uk chich' ta muk'.
Tspas orasion xchi'uk xi chalbee:
«Koltaun, yu'un vo'ot jdiosot».^a
- 18** Mu'yuk k'usi sna'ik li jpaslok'oletike xchi'uk mu'yuk k'usi xa'ibeik smelolal,^b
yu'un makal li satike xchi'uk mu xilik
xchi'uk ch'abal sp'ijil li yo'ontonike.
- 19** Mi junuk buch'u tsnop ta yo'onton
o mu'yuk yojtkinobil yu'un o mu'yuk sp'ijil sventa xi chale:
«Li j-o'lole k'ot ta si'il jk'ok' xchi'uk li yak'alile ja' la jta'ajes-o jpan xchi'uk ja' la jvo-o bek'et jti'.
Va'un cha'a, ¿mi ta jpas-o k'usi toj chopol li ta skomenal* te'e?^c
¿Mi ta van xkich' ta muk' li jp'os te'e?».[#]
- 20** Xko'olaj k'ucha'al puro tan tso' y'eluka.
Li yo'onton ti lajem ta lo'laele ke'jp'unat* lok'el ta be.
Mu xpoj yu'un sba stuk xchi'uk mu'yuk chal ta jamal ti mu'yuk sbalil li lok'ol te stsakoj.
- 21** «Jakob, vuleso ta ajol li k'usitik taje; Israel, vuleso ta ajol ek, yu'un vo'ot kajtunelot.

44:17, 19 *O «skomelal». 44:19 #O «jp'os takin te'e». 44:20 *O «ts'ep'unat».

Vo'on la jpasot xchi'uk vo'ot kajtunelot.^a

Mu'yuk ta jch'ayot ta jol, Israel.^b

- 22 Ta jtup' amultak, xko'olaj k'u-cha'al ta jpix ta tok^c xchi'uk ta jtup' apaltaitak,* xko'olaj k'ucha'al ta jpix ta pimit tok.

Sutan tal ta jtojolal, yu'un vo'on ta jcha'manot.^d

- 23 Vinajel, javanan ta muyubajel,

yu'un oy xa k'usi spasoj li Jeovae!

Yutil to balumil, jxkuxetuk avo'onton xa-avan!

Vitsetik, te'tikaltik xchi'uk skotol li te'etik te oye,

javananik ta muyubajel!^e Yu'un li Jeovae la xcha'man li Jakobe

xchi'uk te chak' ta ilel yutsilal ta stojolal li Israele.^f

- 24 Li Jeovae, li Jcha'manvanej avu'une,^g

li buch'u la spasot k'alal te to'ox oyot ta yalajeb ame'e, xi chale:

«Vo'on Jeovaun, vo'on la jpas skotol li k'usitik x-ayane. Vo'on no'ox jtuk la jllich'an batel li vinajele^h

xchi'uk vo'on la jnakan li balumile.ⁱ

¿Buch'u van te jchi'uk sventa skoltaun?

- 25 Yakal ta jsokesbe li senyail chak'ik ta ilel li jeche' j-al-k'opetike

xchi'uk vo'on ta jpas ti chuvaj xa tspas sbaik li jt'unoletike,*^j

vo'on yakal ta jpas ti mu xa sna' k'usi tspasik li buch'utik p'ijike

xchi'uk yakal chakak' bolibikuk ak'o mi oy sp'ijilik;^k

44:22 *O «achopolitak». 44:25 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike.

KAP. 44

a Is 43:1

Is 44:1

b Is 49:15

c Sl 51:1

Sl 103:12

Is 1:18

Is 43:25

Jer 33:8

Ech 3:19

d Is 1:27

Is 48:20

Is 59:20

e Is 49:13

Is 55:12

f Is 60:21

g Is 44:6

h Job 26:7

Is 40:22

i Is 42:5

Is 48:13

j Os 9:7

k 2Sa 15:31

Is 29:14

Kolumna 2

a Jos 23:14

Is 55:10, 11

Sak 1:6

b Sl 147:2

c Is 60:10

d Is 61:4

e Is 42:15

Jer 50:38

Ap 16:12

f Esd 1:1, 2

Is 41:25

Is 45:1

Is 46:11

Da 10:1

g Is 48:14

h 2Kr 36:22, 23

Esd 6:3

Is 45:13

KAP. 45

i Esd 1:1, 2

Is 44:28

j Is 45:4

k Is 13:17

Is 41:25

l Is 13:4

m Sl 107:16

- 26 ja' li buch'u chak' k'otuk ta pasel li k'usi chal li yaj-tunele

xchi'uk ti chk'ot ta pasel yu'un skotol li k'usi chal yaj-almantaltake;^a

ja' li buch'u xi chal ta stojolal li Jerusalene: «Chich' naklebinel»,^b

ti xi chal xtok ta stojolal li jteklumetik ta Judae: «Chlik yich' cha'va'anel skotol^c

xchi'uk ta jtoybe likel li slilijemaltake»;^d

- 27 ja' li buch'u xi chalbe li natil vo'e: «Takijanik xchi'uk ta jtakijes skotol li uk'umetik avu'une»;^e

- 28 ja' li buch'u xi chal ta stojolal li Siroe:^f «Le'e ja' jchabichij ku'un

xchi'uk ja' chk'ot ta pasel yu'un skotol li k'usi tsk'an ko'ontone»;^g

ja' li buch'u xi chal ta stojolal li Jerusalene: «Ta xich' cha'va'anel»

xchi'uk ti xi chalbe li tem-ploe: «Chich' ak'el yan velta li anaklebe»»;^h

- 45 Vo'on li Jeovaune xi chkalbe li buch'u jt'ujoje, li Siroe,ⁱ

ti jtsakojbe lek li sbats'ik'obe,^j sventa ta jchapan muk'tik lumetik ta yeloval,^k

sventa ta jlajesbe stsatsal* li ajvailletike,

sventa ta jam xcha'pechal ti' naetik ta yeloval

xchi'uk sventa mu makaluk li ti' naetike:

- 2 «Vo'on jbabe chibat avu'un/ xchi'uk ta jem yalel li bik'tal vitsetik sventa parejox kome.

Ta jlilin li ti' naetik ti pasbil ta kovree

xchi'uk ta jtuch'be li stak'inaltak ti k'atajtike.^m

45:1 *Literal «jtunbe xch'ut».

- 3** Ta xkak'bot li k'ulejaletik ti te oy ta ik'al osile xchi'uk li k'ulejaletik ti lek nak'ajtik* ta snak'obile,^a sventa xana' ti vo'on Jeovaune, li Dios yu'un Israele, ti la stakot ta ik'el ta abie.^b
- 4** Ta skoj li kajtunel Jakob xchi'uk li Israel ti ja' jt'ujoje, yakal ta jtakot ta ik'el ta abi. Yakal chkak'bot jun abi ti ja' chavich'-o ich'el ta muk'e ak'o mi mu to'ox xavojtiki-nun.
- 5** Vo'on Jeovaun, mu'yuk buch'u yan. Mu'yuk yan Dios jech k'ucha'al vo'one.^c Vo'on ta jtsatsubtasot* ak'o mi mu to'ox xavojtikinun,
- 6** sventa sna'ik krixchanoetik k'alal to slok'eb k'ak'al xchi'uk k'alal to smaleb k'ak'al, ti ch'abal buch'u yan jech k'ucha'al vo'one.^d Vo'on Jeovaun, mu'yuk buch'u yan.^e
- 7** Vo'on chkak' ayanuk li sakil osile^f xchi'uk li ik'al osile,^g vo'on chkak' li jun o'ontonale^h xchi'uk li vokolile;ⁱ vo'on Jeovaun, vo'on ta jpas skotol li k'usitik taje.
- 8** Vinajel, ak'o yaluk tal vo';^j ak'o smal yalel tal tuk'ilal li toke. Ak'o ch'iuk k'ucha'al sbek' ts'unobil ta balumil li kolebal xchi'uk tuk'ilale xchi'uk ak'o p'olikuk batel.^k Vo'on Jeovaun, vo'on kaloj ti jech chk'ot ta pasel taje».
- 9** iAbol sba li buch'u tstsak ta k'op li Jpasvanej yu'une,* yu'un xko'olaj k'ucha'al sjepe-lul lumal p'in

45:3 *O «mukajtik». 45:5 *Literal «ta jtsinbot lek ach'ut». 45:9 *O «li Buch'u pasat-o yu'une».

- KAP. 45**
 a Jer 50:35, 37
 b Esd 1:1, 2 Is 44:28
 c Dt 4:35, 39 Dt 32:39
 d 1Sa 17:46 Sl 102:15, 16 Is 37:20
 e Sl 83:18
 f Je 1:3 Jer 31:35
 g Eks 10:21 Sl 104:20
 h Is 26:12
 i Ekl 7:14 Am 3:6
 j Ese 34:26
 k Is 61:11

Kolumna 2

- a Is 29:16 Jer 18:6 Ro 9:20
 b Is 43:3
 c Os 1:10
 d Je 1:1 Is 40:28
 e Je 1:27
 f Is 44:24 Jer 32:17 Sak 12:1
 g Ne 9:6
 h Is 42:6
 i 2Kr 36:23 Esd 1:2, 3 Is 44:28
 j Is 14:16, 17 Is 43:14 Is 49:25
 k Is 13:17

- ti te pechel ti bu lamal li yantik sjepelel lumal p'ine!
 iMi xi van chalbe Jpatp'in* li ach'ele: «iK'usi yakal chapas?»^a
 O iMi xi van chal li yabtel ak'obe: «Mu'yuk sk'ob?»^a
- 10** Abol sba li buch'u xi chalbe stote: «iK'u yu'un ti lak'ot ta jtote?»
 xchi'uk li buch'u xi chalbe sme'e: «iK'u yu'un ti la avo-kesune?».
- 11** Xi chal li Jeovae, li Buch'u ch'ul yu'un Israele,^b ti ja' li Jpasvanej yu'une:
 «iMi yu'un chachibal k'optai-kun ta sventa li k'usi chtal ta mas jelavele
 xchi'uk mi yu'un chaval-beikun k'usi sk'an jpas ta stojolal li jnich'nabe^c xchi'uk ta sventa li yabtel tak jk'obe?»
- 12** Vo'on la jpas li balumile^d xchi'uk vo'on la jmeltsan li krixchanoetik ti te oyike.^e Vo'on la jlich'an batel ta jk'ob jtuk li vinajele^f
 xchi'uk laj kalbe mantal li k'analetike xchi'uk skotol li k'usitik te oye».^g
- 13** Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:* «Ta skoj ti tuk'une, jva'anoj jun vinik^h
 xchi'uk vo'on ta jtuk'ibtasbe skotol li sbetake.
 Ja' ta xcha'va'an li jteklumaleⁱ xchi'uk ta skolta lok'el tal li buch'utik ik'bilik batel ku'une,^j mu'yuk tsk'an stojol xchi'uk mu'yuk tstsak ta- k'in».^{*,k}
- 14** Xi chal li Jeovae:

45:9 *O «li Buch'u pasat-o yu'un». #O ja' van sk'oplal «O iMi xi van chal li ach'ele: «Mu'yuk stsakobil li avabtele?»». 45:13 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. #O «tstsak mich'ob k'abal».

«Li skanal* Ejiptoe xchi'uk li spolmal# Etiopia xchi'uk jsebaetik ti ja'ik natil vini- ketike

chtalik ta atojolal xchi'uk chavu'uninan.

Chukajtik ta kadena tijil chtalik ta apat.

Chtalik xchi'uk tsnijan sbaik ta atojolal.^a

Chich'oxuk ta muk' k'alal xi tsk'oponoxuke: «Ta melez, te xchi'ukot li Diose^b

xchi'uk mu'yuk buch'u yan te xchi'ukot; mu'yuk yan Dios».

- 15** Ta melez, vo'ot li Diosot ti anak'oj* abae, Dios yu'un Israel, vo'ot ti Jkoltavanejote.^c

- 16** Skotolik ta xich'ik ak'el ta k'exlal xchi'uk chich'ik bik'tajesbel sk'oplalik; li buch'utik tspasik lok'oletike xnijetik xa batel ta k'exlal.^d

- 17** Pe li Jeovae ta skolta Israel sventa sbatel osil.^e Mu'yuk chavich'ik ak'el ta k'exlal xchi'uk mu'yuk chavich'ik bik'tajesbel ak'oplalik ta sbatel osil.^f

- 18** Yu'un li Jeova ti ja' Jpasvanej yu'un vinajele,^g ti ja' melez Diose, ti ja' li buch'u la spas li balumile, ti buch'u la smeltsan ti la snakan leke,^h ti mu jeche'uk no'ox la smeltsane,^{*} ti la smeltsan sventa xich' naklebinele,ⁱ xi chalez:

«Vo'on Jeovaun, mu'yuk buch'u yan.

- 19** Mu'yuk bu bat jnak** jba k'alal lik'opoje,^j mu'yuk bat k'opojkun li ta yosilal ik'al osile;

45:14 *O ja' van sk'oplal «Li j-abtele- tek yu'un». #O ja' van sk'oplal «li jp'ol- majeletik yu'un». **45:15** *O «amukoj». **45:18** *O ja' van sk'oplal «ti mu jeche'- uk no'ox xokole». **45:19** *O «jmuk».

KAP. 45

a Est 8:17
Is 14:1, 2
Is 49:23
Is 60:14
Is 61:5

b Sak 8:23

c Is 43:11
Is 60:16
Tit 1:3

d Sl 97:7
Is 44:9

e Is 26:4
Is 51:6

f Is 29:22
Is 54:4
Joe 2:26
Sof 3:11

g Is 42:5
Jer 10:12

h Sl 78:69
Sl 104:5
Sl 119:90
Pr 3:19

i Je 1:28
Je 9:1
Sl 37:29
Sl 115:16

j Is 48:16

Kolumna 2

a Sl 111:7, 8
Sl 119:137

b Is 66:20
Jer 50:28

c Is 42:17
Jer 50:2

d Is 43:3

e Dt 4:39
Is 44:8
Mr 12:32

f Mik 7:7

g Dt 4:35

h Is 55:10, 11

i Dt 6:13
Ro 14:11

mu'yuk xi laj kalbe li snitilulal Jakobe:

«Sa'ikun, pe jeche' no'ox chavak' avokolik».

Vo'on Jeovaun ti tuk' k'usi chkale xchi'uk ti melez li k'usi chlok' ta kee.^a

- 20** Tsobo abaik xchi'uk la'ik. Jmoy xanopajik tal, vo'oxuk ti jatavemoxuk lok'el tal li ta muk'tik lumetike.^b

Mu'yuk k'usi sna'ik li buch'utik yich'ojik batel lok'o- letike xchi'uk ti tsk'oponik jun dios ti mu xu' xkoltaatike.^c

- 21** Alik tal li k'usi k'ot ta pasele, alik tal k'usi ti ak'opike. Jmoyuk xachap alo'ilik.

¿Buch'u ti vo'ne xa ono'ox laj yal taje xchi'uk ti laj yak' ta a'iel ta vo'nee?

¿Mi mu vo'onuk laj kal ti Jeovaune?

Mu'yuk yan Dios k'ucha'al vo'on; jun Dios ti tuk' k'usitik tspase xchi'uk ti Jkoltavaneje,^d mu'yuk buch'u yan k'ucha'al vo'one.^e

- 22** Akotolik k'alal to ta spajeb balumil, la'ik ta jtojolal, va'un chakolik,^f yu'un vo'on Diosun, mu'yuk buch'u yan.^g

- 23** Laj kak' ke ta skoj li jbie; oy xa k'usi lok'em ta ke ti ja' melele, ja' yu'un persa chk'ot ta pasel:^h tskejan sba skotolik ta jtojolal

xchi'uk skotolik chalbeikun ta jamal ti tuk' chak' sbaikⁱ

- 24** xchi'uk xi chalike: «Ta melez, oy melez tuk'ilal xchi'uk ju'elal ta stojolal li Jeovae.

Skotol li buch'utik chkap sjolik ta stojolale xnijetik xa ta k'exlal chtalik ta stojolal.

25 Skotol li snitilulal Israele chak'ik venta ti oy srasonik ti chtunik ta stojolal Jeovae^a xchi'uk chmuyubajik ta stojolal».

46 Li dios Bele tsnijan sba,^b li dios Neboe tsjukan sba.

Li slok'olike kuchbil batel ta chonbolometik, ta sba j-ikatsnom chonbolometik,^c xko'olaj k'ucha'al alal ikatsil cha'iik li chonbolometik ti lubemike.

2 Ko'ol ta snijan sbaik xchi'uk ta skujan sbaik; mu xpoj yu'unik tal li ika-tsile* xchi'uk chich'ik chukel batel ek.

3 «Snitilulal Jakob xchi'uk akotolik ti jayvo' xa oyoxuk li ta jteklum Israele,^d chikin-tabeikun, vo'oxuk ti la jchabioxuk tal k'alal te to'ox oyoxuk ta yalajeb li ame'ike xchi'uk ti la jkoltaoxuk tal k'alal lavok'ike.^e

4 Li vo'one mu'yuk ta xijel-o ak'o mi xamalub;^f ak'o mi sak xa ox ajol, ta jkuchot-o. Vo'on ta xkik'ot batel, ta jku-chot xchi'uk ta jpojot jech k'ucha'al jpasoj talele.^g

5 ¿Buch'u ta xako'oltasikun-o^h o buch'u chavalik ti xiko'olaj-o xchi'uke?ⁱ

6 Oy buch'utik ti ixtol ta xa'iik li oro ti te oy ta yavil yu'unike; ta sp'isik ta kilo li platae. Ta stojik li buch'u chabtelan tak'ine, va'un ta spas-o ta jun dios li platae.^j Laje, tskejan tspanan sbaik ta stojolal, ta xich'ik ta muk'.^{*k}

46:2 *Ja' xkaltik, li lok'oletik ti kuchbil chbat ta chonbolometike. 46:6 *Literal «ta snijan sbaik ta stojolal».

KAP. 45
a Is 61:9

KAP. 46
b Jer 50:2
Jer 51:44

c Is 45:20

d Is 1:9

e Eks 19:4
Dt 1:31
Is 44:2

f Is 41:4

g Is 43:13

h Eks 15:11

i Ech 17:29

j Is 40:19
Jer 10:8, 9

k Is 44:16, 17
Da 3:1, 5

Kolumna 2

a Jer 10:5

b 1Sa 5:3

c 1Re 18:26
Is 37:37, 38
Jon 1:5

d Dt 33:26

e Is 42:9
Is 45:21

f Sl 33:11

g Sl 135:6
Is 55:10, 11

h Is 41:2
Is 45:1

i Esd 1:1, 2
Is 44:28
Is 48:14

j Nu 23:19
Job 23:13

k Is 12:2
Is 51:5
Is 62:11

7 Ta skajan batel ta snekebik;^a ta xkuchik batel xchi'uk ta xak'ik ta yavil, va'un jeché no'ox te va'al chkom.^b Mi ja'uk tsjel yavil, te chkom ti bu ak'te.

Ta sk'oponik, pe mu xtak'av; mu xpoj yu'un li buch'u chil svokole.^c

8 Vo'oxuk ti jpsasmulioxuke, ak'o ta avo'ontonik li'e, vuleso ta ajolik xchi'uk tso-tsanik.

9 Vuleso ta ajolik li k'usitik k'o-temik ta pasel ta vo'nee,* ti vo'on Diosune, mu'yuk yan. Vo'on Diosun, mu'yuk yan k'ucha'al li vo'one.^d

10 Ta slikebal ono'ox chkal ti k'u yelan chk'ot ta tsutsele xchi'uk ta vo'ne laj kal li k'usitik mu'yuk to k'otemik ta pasele.^e

Xi chkale: «Chk'ot ta pasel li k'usi k'otem ta nopel ku'une*^f

xchi'uk ta jpas li k'usi tsk'an ko'ontone».^g

11 Yakal ta jtak ta ik'el jkot aguil-la te to ta slok'eb k'ak'al,^h yakal ta jtak ta ik'el ta namal lum jun vinik sventa spas li k'usi k'otem ta nopel ku'une.^{*i}

Jech kaloj xchi'uk chkak' k'o-tuk ta pasel.

Jech k'otem ta nopel ku'un xchi'uk jech chkak' k'otuk ta pasel.^j

12 Chikintabeikun vo'oxuk ti yijubem* avo'ontonike, vo'oxuk ti nom oyoxuk ta stojolal li tuk'ilale.

13 Po'ot xa chkak' ta ilel li tuk'ilal ku'une; mu'yuk xa chjalij xchi'uk chkak' xa no'ox talel li kolebale.^k

46:9 *Literal «ta ba'yele». 46:10, 11 *O «li k'usi ta jk'ane; li tojobjtasel ku'une». 46:12 *Literal «tsatsubem».

Ta xkak' kolebal li ta Sione, chkak' ta ilel jmkul'al li ta Israele». ^a

47 Tojol tseb yu'un Babilonia, ^b

yalan xchi'uk chotlan ta pukuktik. ^{*}

Stseb jkaldeaetik, chotlan ta lumtik ti bu mu'yuk chotlebal sventa ajvalile, ^c

yu'un mu'yuk xa chavich' albel ti k'anbilote xchi'uk ti k'uxubinbilote.

2 Tsako amolino* xchi'uk juch'o arina.

Lok'eso li xpix asate.

Lok'o li anatil k'u'e, ak'o vina-juk li avo'e.

Tuch'o li uk'ume.

3 Chich' ilel ti t'analote.

Chvinaj li k'usi chak'exav-oe.

Ta jpak sutel, ^d mi junuk vinik chtal smakun ta be. ^{*}

4 «Li buch'u yakal chcha'manutike

ja' li Buch'u ch'ul yu'un Israele, ^e

li sbie ja' Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike». ^{*}

5 Stseb jkaldeaetik, ^f

ts'ijiluk te xachotan aba xchi'uk ochan ta ik'al osil;

mu'yuk xa chavich' albel ti me' ajvalilot yu'un muk'tik lumetike. ^g

6 Li-ilin ta stojolal li jteklumale. ^h

La jsokesbe sk'oplal li jrextoe* ⁱ

xchi'uk laj kak' ta ak'ob. ^j

Pe li vo'ote mu'yuk la ak'uxubin, ^k

47:1 *O «lumtik». 47:2 *Ja' jun k'ox molino ti ta k'abal chich' tunesele. K'elo Glosario, *stanal molino*. 47:3 *O ja' van sk'oplal «mu'yuk buch'u ta jta ti lek yo'ontone». 47:4 *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike*. 47:6 *O «jpukulale; jpartee».

KAP. 46

a Is 44:23
Is 60:21

KAP. 47

b Si 137:8
Jer 50:41, 42

c Da 5:30

d Dt 32:35, 41
Si 94:1

e Is 41:14
Is 43:3
Is 44:6

f Is 47:1

g Is 13:19
Is 14:4
Ap 17:5

h 2Kr 36:15, 16
Is 42:24, 25
Sak 1:15

i Dt 28:63
Ese 24:21

j Jer 52:14

k 2Re 25:18-21
Si 137:8

Kolumna 2

a Dt 28:49, 50

b Da 4:30
Ap 18:7

c Ap 18:3

d Da 5:22, 23

e Ap 18:7

f Ap 18:10

g Ese 21:21
Da 5:7
Ap 18:23

h Jer 51:29

yu'un k'alal ta moletik laj avak'be xkuch jun alal k'a-tlom te'. ^a

7 Xi laj avale: «Me' ajvailulun-ota sbatel osil». ^b

Mu'yuk xavak' ta avo'onton li k'usitik taje;

mu'yuk xanopbe sk'oplal ti k'u yelan chk'ot ta tsutsele.

8 Chikintao li'e, vo'ot ti ja' ak'a-noj li k'usi k'upil sba chava'i atuke, ^c

ti jun avo'onton chotolote, ti xi chaval ta avo'ontone:

«Jtuk no'ox jechun, mu'yuk buch'u yan jech. ^d

Mu'yuk chipas ta me'on ants.

Mu'yuk chk'ot ta jtojolal ti chcham kalabe». ^e

9 Pe ta anil no'ox chvul ta atojolal li cha'tos taje, ta jun no'ox k'ak'al. ^f

chcham li avalabe xchi'uk me'on ants chakom.

Ta skoj ti* naka ak'chamel chapase xchi'uk skotol li k'usi chopol chapas sventa chatuch' orae, ^g

solel tsots chvul ta atojolal li vokoliletik taje. ^h

10 La apat avo'onton ta stojolal li k'usi chopol chapase.

Xi laj avale: «Mu'yuk buch'u yilojun».

Ja' la ske'jp'unot* lok'el ta be li ap'ijile xchi'uk li k'usi xanabe sk'oplale

xchi'uk xi chaval ta avo'ontone: «Jtuk no'ox jechun, mu'yuk buch'u yan jech».

11 Pe chvul ta atojolal li vokolile xchi'uk mi jtosuk amajia chpaj yu'un. ^{*}

Chvul ta atojolal li k'usi chopole; mu'yuk k'usi xu' xapas sventa xamak ta be.

47:9 *O ja' van sk'oplal «Ak'o mi». 47:10 *O «sts'ep'unot». 47:11 *O «xchi'uk mu xa xana' k'usi majial chatunes sventa chapajes».

- Ta anil no'ox chvul tal ta atojolal li lajelal ti mu'yuk bu jech aviloj-oe.^a
- 12** Va'un cha'a, ak'bo xa yipal li tuch'ora chapase xchi'uk li epal ak'chamel^b ti ja' avak'oj persa spasel talel ta ach'iomale. Xu' van xatabe sbalil; xu' van labal sba xil avu'un li krixchanoetike.
- 13** Lalub xa ta skoj li epal jtojob-tasvanejetik avu'une. Avi une, ak'o va'iikuk xchi'uk ak'o skoltaikot, ti ja' li buch'utik chich'ik ta muk' li vinajele,^{*} li buch'utik tsk'elik li k'analetike,^c li buch'utik chalbeik sk'oplal ta jujun ach' luna^d li k'usi xojtikinik ta sventa li k'usitik chvul ta atojolale.
- 14** jK'elavilik! Xko'olajik k'ucha'al jobel. Chk'ak'ik ta j-ech'el ta k'ok'. Mu xpoj yu'un sba stukik li ta leb k'ok'e. Li leb k'ok' taje mu xko'olaj k'ucha'al ak'al ti stak' k'ati-nele xchi'uk mu xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti xu' xijchoti ta yelovale.
- 15** Ja' jech chk'ot ta stojolal li j-ak'chameletik avu'un ti ja' li buch'utik la achi'in talel ta abtel ta ach'iomale. Xyal xmuyik no'ox, tanpuk chbatik ta jujuntal. Mu'yuk buch'u xu' skoltaot.^d
- 48** Snitilulal Jakob, chikintaik li'e, vo'oxuk ti chavalik ti j-israeloxuke,^e ti te lalok'ik tal ta snio'al* Judae,

47:13 *O ja' van sk'oplal «li buch'utik chch'akik li vinajele; li jk'elk'analetike». *O «ach' u». **48:1** *O ja' van sk'oplal «snitilulal».

KAP. 47

a Ap 18:10

b Da 2:2

c Da 5:7

d Jer 51:6

KAP. 48

e Je 32:28

Kolumna 2

a Dt 6:13

b Le 19:12
Sof 1:4, 5

c Is 52:1

d Jer 21:1, 2

e Is 42:9

f Jos 21:45
Is 55:10, 11g Eks 32:9
2Re 17:13, 14
2Kr 36:15, 16
Sl 78:8
Ese 3:7

h Is 43:10

i Is 42:9
Is 65:17

- vo'oxuk ti oy k'usi jamal laj avalik ta sbi Jeovae^a xchi'uk ti chataik ta k'oponel li Dios yu'un Israele, ak'o mi mu meleluk xchi'uk mu tuk'uk ti k'u yelan chapasike.^b
- 2** Yu'un yalajok ti te nakalik li ta ch'ul jteklume^c xchi'uk tsa'ik koltael ta stojolal li Dios yu'un Israele,^d ja' li Jeova ti bankilal yu'un soltaroetik* sbie.
- 3** «Ta vo'ne xa ono'ox kalojbot li k'usitik k'otemik ta pasele.* Vo'on jtuk lok' ta ke xchi'uk vo'on laj kak' ta na'el.^e Ta anil no'ox oy k'usi la jpas, va'un k'ot ta pasel.^f
- 4** Ta skoj ti laj ka'i ti toj pimot ta mantale, ti te'tsinan k'ucha'al tsatsal tak'in li xch'uxuvil anuk'e xchi'uk ti xko'olaj k'ucha'al kovre li atibae,^g
- 5** vo'ne xa ono'ox laj kalbot li k'usitik taje. Laj xa ono'ox kak' ava'i k'alal sk'an to'ox xk'ot ta pasel sventa mu xiuk xavale: «Ja' laj yak' k'otuk ta pasel li jdiose; ja' laj yal li jsantoe xchi'uk li lok'ol ku'un ti pasbil ta uni-jesbil tak'ine».
- 6** Ava'ioj xchi'uk aviloj skotol taje. jMi mu'yuk van chavalbeik sk'oplal?^h Li avie, chlik kalbot sk'oplal li k'usitik ach'ike,ⁱ li k'usitik mukul ti mu'yuk ava'iojbe sk'oplale.
- 7** Li avie, yakal ta jpas li k'usitik taje, mu vo'neuk xa la jpas, ja' li k'usitik mu'yuk to'ox ava'iojbe sk'oplal ti ja' to laj ava'i avi

48:2 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **48:3** *Literal «li k'usitik ba'jele»

sventa mu xiuk xavale: «Jna'-
ojbe xa ono'ox sk'oplal».

- 8** Mu'yuk k'otem ta achikin,^a
mu'yuk ava'iojbe sk'oplal
xchi'uk mu'yuk ono'ox la
ats'etan achikin li ta vo'nee.
Yu'un jna'oj ti toj lek xalo'la-
vane^b
xchi'uk jpsmulil abiinoj ti
k'uxi lavok'e.^c
- 9** Pe ta skoj li jbie, ta jpaitsan li
sk'ak'al ko'ontone,^d
ta skoj li jmu'ulale, ta jpa-
itsan jba ta atojolal,
mu'yuk ta jlajesot.^e
- 10** ¡K'elavil! Laj xa jlekubtasot,
pe mu jechuk la jpas jech
k'ucha'al li platae.^f
Laj kak' ti xavil avokolik
sventa xalekubik jech k'u-
cha'al chich' unijesel ta
orno li tak'ine.^g
- 11** Ta melel, oy k'usi ta jpas ta
skoj li jbie,^h
yu'un jk'uxi xa no'ox ti chkak'
ta sokesel li jk'oplale?ⁱ
Mu'yuk chkak' ta yan li jmu-
k'ulale.*
- 12** Chikintabun, Jakob, chikin-
tabun, Israel, ti jtakojot ta
ik'ele.
Vo'on li ba'yelune xchi'uk
vo'on li slajebune,^j mu jna'
xijel.^k
- 13** Ja' laj yak'be snakleb balumil
li jk'obe^l
xchi'uk ja' la xlich'an batel vi-
najel li jbats'ik'obe.^m
K'alal ta jtaik ta ik'ele, jmoj
chtalik.
- 14** Jmoj xatsob abaik akotolik
xchi'uk chikintaik.
¿Buch'u van junukal jeche'
diosetik yalojbeik sk'oplal li
k'usitik taje?
Vo'on li Jeovaune jk'anoj li
kajtunel.ⁿ
sventa xk'ot ta pasel yu'un li
k'usi oy ta ko'onton ta sto-
jolal li Babiloniae,^o

48:11 *O «Mi junuk buch'u chkak'be li
jmu'ulale».

KAP. 48

- a Is 29:10
b Jer 5:11
Jer 9:2
c Dt 9:7
SI 95:10
d 1Sa 12:22
SI 25:11
SI 79:9
Jer 14:7
e Ne 9:30, 31
SI 78:38
f Pr 17:3
g Is 1:25
Jer 9:7
h Is 48:9
i Ese 20:9
j Is 44:6
Ap 1:8
Ap 22:13
k Is 43:13
Is 46:4
l Job 38:4
m Is 40:22
Is 42:5
n Is 45:1
o Is 44:28

Kolumna 2

- a Is 13:19
Jer 50:13
b Is 41:2
c Is 45:5
d Is 45:19
e Is 43:14
Is 44:6
Is 54:5
f 1Re 8:36
SI 25:8
Is 54:13
Mik 4:2
g SI 32:8
Is 30:20, 21
Is 49:10
h Dt 5:29
SI 81:13, 14
i SI 119:165
Is 32:18
Is 66:12
j Am 5:23, 24
k Jer 22:15, 17
Jer 33:22
Os 1:10
l Jer 50:8
Ap 18:4
m Is 49:13
n Jer 50:2

chak' talel sk'ob sventa skon-
train li jkaldeaetike.^a

- 15** Vo'on lik'opoj, vo'on la jtak ta
ik'el.^b
Laj kik' talel xchi'uk lek
chk'ot ta pasel li k'usi
tspase.^c
- 16** Nopajanik tal ta jtojolal xchi'-
uk chikintaik.
Ta slikebal ono'ox mu'yuk
k'usi mukul laj kal.^d
Te ono'ox oyun ti k'alal k'ot ta
pasele».
Li avie, la stakun tal li Ajvalil
Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-
mantale xchi'uk laj yak'bun
li s-espiritue.
- 17** Xi chal li Jeova ti ja' Jcha'-
manvanej avu'une, li Bu-
chu'u ch'ul yu'un Israele:^e
«Vo'on Jeovaun, vo'on Adio-
sun,
vo'on ta jchanubtasot sventa
xatabe sbalil* atuk,^f
vo'on ta jbeiltasot batel ti bu
beal sk'an xatam batele.^g
- 18** ¡Oy ta ko'onton ti xats'et chi-
kinta li jmantaltake!^h
Va'un bi, li jun o'ontonal
avu'une chk'ot k'ucha'al jun
uk'umⁱ
xchi'uk li tuk'ilal avu'une
chk'ot k'ucha'al li nab ti mu
xpaj ta yuk'lajetele.^j
- 19** Li anich'nabtake ch-epaj ta-
jek jech k'ucha'al li ji'e*
xchi'uk li anitilulale jech
chk'ot k'ucha'al li jujup'ej
sat ji'e.^k
Li sbie mu'yuk ta xtup'-o sk'o-
plal, mu'yuk ta xch'ay sk'o-
plal ta sba jsat».
- 20** ¡Lok'anik tal li ta Babiloniae!^l
¡Jatavanik lok'el ta stojolal li
jkaldeaetike!
¡Kuxetuk avo'ontoni k'avalik
batel! ¡Pukik batel!^m
Alik batel k'alal to ta spajeb
balumil.ⁿ

48:17 *O «sventa alekilal». **48:19** *O
«yi'e».

Xi xavalike: «Li Jeovae laj xa xcha'man li Jakob ti ja' li yajtunele.^a

- 21 Mu'yuk xilik takiti'il k'alal beilatasatik batel ta takixokol balumile.^b

Laj yak' ti xlok' vo' li ta muk'-ta ton sventa xuch'ike;
la sjav jp'ej muk'ta ton sventa xlok' tal tsots vo'».^c

- 22 Xi chal li Jeovae: «Mu'yuk jun yo'onton li buch'utiktoj chopolike».^d

- 49** Lumetik ti joyoloxuk ta nabe, chikintabeikun; namal muk'ta lumetik, ts'et chikintaik.^e

Li Jeovae la stakun ta ik'el k'alal ch'abal to'ox vok'e-mune,^{*f}

k'alal te to'ox oyun ta yalajeb jme'e, la stabun ta alel li jbie.

- 2 La spasbun k'ucha'al jun ts'ubts'ub espada li kee; la snak'un* ta yaxinal[#] sk'ob.^g La spasun k'ucha'al jun flecha ti lek juxbil sni'e; la snak'un li ta yav sflechae.

- 3 Xi laj yalbune: «Israel, vo'ot kajtunelot,^h vo'ot ta atojolal chkak' ta ilel li kutsilale».ⁱ

- 4 Pe xi laj kale: «Jeche' no'ox ti tsots li-abteje.

Altik no'ox la jtunes jtsatsal, mu'yuk k'usi tun-o.

Pe ta melel, li buch'u chchapanune ja' li Jeovae* xchi'uk li buch'u chak'bun li jtojole[#] ja' li Jdiosse».^j

- 5 Li Jeova ti ja' li buch'u la pasun li ta yalajeb jme' sventa xik'ot ta yajtunele laj yalbun ti ak'o xkik' sutel tal ta stojolal li Jakobe, sventa stsob sbaik tal ta stojolal li Israele.^k

49:1 *Literal «k'alal te to'ox oyun ta alajebale». 49:2 *O «smukun». #O «skeoval». 49:4 *O «ja' chak'bun tuk'ilal li Jeovae». #O «jmotone».

KAP. 48

a Jer 31:10, 11

b Eks 15:24, 25
Dt 8:14, 15
Is 43:19

c Eks 17:5, 6
Nu 20:11

d Is 57:20, 21

KAP. 49

e Is 55:4

f Is 44:2
Is 46:3

g Is 51:16

h Is 43:10

i Is 44:23

j Is 40:10

k Is 56:8

Kolumna 2

a Is 42:6
Mt 12:18
Lu 2:30, 32

b Sl 98:2
Is 11:10
Is 52:10
Ech 13:47

c Is 43:14

d Is 53:3

e Dt 7:9

f Is 42:1

g Sl 69:13

h Lu 1:69
Lu 22:43
2Ko 6:2
Ebr 5:7

i Is 42:6, 7

j Is 54:3

k Sl 102:19, 20

l Sl 112:4
Is 9:2
Lu 1:68, 79

Ta xkich' toybel jk'oplal ta sba sat li Jeovae xchi'uk chk'ot ta jtsatsal li Jdiosse.

- 6 Xi laj yale: «Ma'uk no'ox ti ja'ot kajtunel sventa xatoy likel li snitilulal Jakobe

xchi'uk sventa xavik' sutel tal li skomenal* Israele.

Yu'un k'otemot ku'un xtok k'ucha'al sakil osil ta stojolal muk'tik lumetik^a sventa xk'ot k'alal to ta spa-
jeb balumil li kolebal ku'-
une».^b

- 7 Li Jeova ti ja' li Jcha'manvanej yu'un Israele, ti Buch'u ch'ul yu'une,^c xi chalbe li buch'u p'ajbible,^d ti buch'u tenbil yu'un li muk'tik lumetike xchi'uk ti na'lebil yu'un yajtunel ajvaliletike:

«Ta skoj ti oy k'usi ta xilik li ajvaliletike, ta sva'an sbaik, li bankilaletike ta snijan sbaik

ta skoj li Jeova ti ja' li buch'u tuk'e,^e

ti ja' li Buch'u ch'ul yu'un Israele, ti ja' li buch'u la st'u-jote».^f

- 8 Xi chal li Jeovae:

«Ja'o la jtak'bot k'alal yorail chkak' ta ilel slekil ko'ontone,^g

la jkoltaot li ta sk'ak'alil kolebale;^h

la jchabiot-o sventa xak'ot k'ucha'al jun trato ta sventa li jteklume,ⁱ

sventa xcha'ta yav li balumile,

sventa xu'uninik li xrextok* ti jinesbile,^j

- 9 sventa xi xavalbe li jchukeletike: «Lok'anik tal!»,^k sventa xi xavalbe li buch'utik oyik ta ik'al osile! «Ak'o abaik ta ilel!».

49:6 *O «skomelal». 49:8 *O «spukulalik; sparteik».

Te ta xve'ik ta xokon beetik, oy lek yaxaltik yu'unik ta skotol li xokon beetike.*

- 10** Mu'yuk chilik vi'nal xchi'uk mu'yuk chilik takiti'il,^a mu'yuk chk'ak'ik k'alal ja'o k'i-xin tajek k'ak'ale xchi'uk mu'yuk chyayijesatik.^b Yu'un ja' chbeiltasatik yu'un li buch'u ta xk'uxubinatike^c xchi'uk te chbeiltasatik batel ti bu oy snio'al vo'e.^d
- 11** Ta jpas ta beetik skotol li vitsetik ku'une xchi'uk ta jpas lek ta parejo li beetik ku'une.^e
- 12** jK'elavil! Ta nom to ta xtalik,^f te to ta norte xchi'uk ta smaleb k'ak'al chtalik, jech xtok, te to ta slumal Sinim».g
- 13** Vinajel, avanan ta muyubajel; balumil, kuxetuk avo'onton.^h Vitsetik, kuxetuk avo'onton ta muyubajel.ⁱ Yu'un laj xa spatbe yo'onton steklumal li Jeovae^j xchi'uk laj xa yak'be ta ilel xk'uxul yo'onton li buch'utik abol sbaike.^k
- 14** Pe xi laj yalilan-o li Sione: «La sijpun komel li Jeovae,^l la xch'ayun ta sjol li Jeovae».m
- 15** Li jun antse, žmi xu' van xch'ay ta sjol li yol ti chchu'un toe o mi mu'yuk van chk'uxubaj ta yo'onton li yol ti ja' la svok'ese? Ak'o mi oy antsetik ti jech chch'ay ta sjol li yolike, li vo'one mi ja'uk ono'ox ta jch'ayot ta jol.ⁿ
- 16** jK'elavil! Te jts'ibaoj ta xpa-ch'omal jk'ob li abie. Li' oy ta keloval skotol ora li muroetik avu'une.

49:9 * O ja' van sk'oplal «bik'tal vitsetik ti ch'abal k'usi xch'ie».

KAP. 49

- a Is 55:1
Is 65:13
- b Is 32:2
- c Ese 34:23
- d Si 23:1, 2
Jer 31:9
Ap 7:16, 17
- e Si 107:6, 7
Is 11:16
Is 40:3, 4
- f Dt 30:4
- g Is 43:5, 6
- h Is 42:10
- i Is 55:12
- j Is 12:1
Is 40:1
Is 66:13
- k Is 44:23
Is 61:3
Jer 31:13
- l Is 54:7
- m Lam 5:20
- n Is 44:21
Jer 31:20

Kolumna 2

- a Is 43:5, 6
Is 60:4
- b Is 51:3
- c Jer 30:18, 19
- d Jer 51:34
- e Jer 30:16
- f Is 54:1, 2
- g Is 43:5
Jer 31:17
- h Lam 1:1
- i Is 62:4

- 17** Li avalabtake tsutik tal ta anil. Li buch'utik la sjinesote xchi'uk la sokesote chlok'ik batel ta atojalal.
- 18** Toyo muyel asat xchi'uk'elo li k'usitik oy ta apat axokone. Skotolik yakal xa tstsob sbaik.^a Chtalik ta atojalal. Xi chal li Jeovae: «Ta skoj ti kuxulun ta melele, jamal chkal ti chk'ot k'ucha'al ak'u' apok' skotolik sventa k'upiluk sba xavinaje xchi'uk ti chk'ot k'ucha'al anats' jech k'ucha'al tsk'upiltas sba ta snats' li jun jnupunel tsebe.
- 19** Ak'o mi lajem kom li avosilale, ak'o mi mu'yuk k'usi x-ayan kom xchi'uk ak'o mi lilijem kom,^b bik'it xa chkom yu'unik likel li buch'utik te chnakiike,^c jech xtok, li buch'utik la sliilinode^d nom bu chbatik.^e
- 20** Xi chalbeikot ta achikin li avalabtak ti ja'o ayan k'alal chavul to'ox avo'ontone: «Toj bik'it li lum li'e, mu xa xi-och-o. Xokobtasbun kavil sventa li' xinakie».f
- 21** Xi chaval ta avo'ontone: «žBuch'u stot li ololetik ti laj kich' ak'bel li'e? Yu'un ja'un jun ants ti mu xkil kole xchi'uk ti mu jna' xi-alaje, ik'bilun batel xchi'uk chukbilun batel. žBuch'u la sts'ites li ololetik li'e?g jK'elavil! Jtuk likom,^h ja' yu'un, žbu lok'ik tal le'e?».ⁱ
- 22** Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «jK'elavil! Ta jtoy jk'ob sventa xilik li muk'tik lumetike

xchi'uk ta jtoy jun senyail*
ku'un ta stojolal li jteklume-
tike.^a

Ta spetbeikot talel[#] li ake-
remtake

xchi'uk tsjakan talel ta sneke-
bik li atsebetake.^b

23 Ja' ta xchabiot li ajvaliletike^c
xchi'uk ja' ta sts'itesot li stse-
betak ajvaliletike.

Ta snijanj sbaik ta balumil ta
aveloval^d

xchi'uk tslek'ik li spukukal*
avakane,^e

va'un ta xana'ik ti vo'on Jeo-
vaune;

li buch'utik tspat yo'ontonik
ta jtojolale mu'yuk chich'ik
ak'el ta k'exlal.^f

24 Li buch'utik ochem xa ta
sk'ob jun tsatsal vinike, ζmi
oy to van buch'u xu' skolta
lok'el?

Li buch'utik chukbilik batel
yu'un li j-ilbajinvaneje, ζmi
xu' to van xich'ik pojel
lok'el?

25 Pe xi chal li Jeovae:

«Li buch'utik yich'ojik chukel
batel yu'un li jun tsatsal vi-
nike xu' to xich'ik koltael
lok'el,^g

li buch'utik ik'bilik batel
yu'un li j-ilbajinvaneje ta xi-
ch'ik pojel.^h

Ta jkontrain li buch'utik
tskontrainikote'
xchi'uk ta jkolta li avalab-
take.

26 Ta xkak' ti ak'o sti' sbek'tal
stukik li buch'utik chilbaji-
noxuke

xchi'uk ta xyakub ta xch'i-
ch'el stukik jech k'ucha'al
ta xyakubik ta skoj li chi'il
vinoe.

Va'un, tsna'ik skotol krixcha-
noetik ti vo'on Jeovaune,^j

KAP. 49

a Esd 1:3
ls 11:10, 12
ls 62:10

b ls 60:4
ls 66:20

c ls 60:10, 16

d ls 60:14

e Mik 7:16, 17

f ls 25:9

g Jer 29:14
Jer 46:27
Os 6:11
Joe 3:1

h ls 52:2
Jer 29:10
Jer 50:34
Sak 9:11

i ls 54:17

j Eze 39:28

Kolumna 2

a 1Ti 1:1

b ls 41:14
ls 48:20

c ls 60:16

KAP. 50

d Dt 24:1

e 2Re 17:16, 17

f ls 59:2
Jer 3:1

g Jer 35:15

h ls 40:28
ls 59:1

i Eks 14:21, 29
Sl 106:9
ls 51:10

j Sl 107:33
Sl 114:1, 3
ls 42:15
Na 1:4

k Eks 10:21

l Eks 4:11
Jer 1:9

m Jn 7:15, 46

n Mt 13:54

li Jkoltavanej avu'une,^a li
Jcha'manvanej avu'une^b
xchi'uk ti buch'u oy sju'el
yu'un Jakobe». ^c

50 Li'e ja' li k'usi chal li Jeo-
vae:

«ζBu oy li svunal ti chak' ta
ilel ti la jsutes-o^d li ame'ik
k'alal la jtak batele?

ζO buch'u ta junukal yajval
kil* la jchonoxuk batel?

jK'elavilik! Ja' ta skoj apal-
tail[#] atukik^e ti laj avich'ik
chonel batele

xchi'uk ja' ta skoj amul atukik
ti laj yich' takel batel li
ame'ike.^f

2 Va'un cha'a, ζk'u yu'un mu'-
yuk buch'u li' la jta k'alal li-
tale?

ζK'u yu'un mu'yuk buch'u
la stak'bun k'alal
lik'opoje?^g

ζMi yu'un toj komkom li jk'ob
sventa jpojoxuke

o mi yu'un van ch'abal ju'el
sventa jkoltaoxuk?^h

jK'elavilik! K'alal chkal man-
tale, chtakij li nabe;ⁱ

chk'ataj ku'un ta takixokol
balumil li uk'umetike.^j

Li choyetik teye ta xchamik
ta skoj ti ch'abal xa vo'e,
ta xchamik ta takiti'il.

3 Vo'on ta jpix ta ik'al osil li vi-
najele^k

xchi'uk vo'on chkak'be sk'u'in
li ik'al pok'e.

4 Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul
Jpasmantale xchanubtasoj-
bun lek li kok' sventa xicha-
nubtasvane,^{#l}

sventa xitoxobuk lek stak'bel[#]
li buch'u lubeme.^m

Ja' tstijun jujun sob,
ja' ta stijun sventa jts'et chi-
kinta li k'usi yakal chak'
jchane.ⁿ

50:1 *O «jch'om». [#]O «achopolil».

50:4 *O «stojobtasojbun lek kok'». [#]O
ja' van sk'oplal «stsatsubtasel».

49:22 *O «poste sventa senyail». [#]Li-
teral «Ta spetboxuk talel ta sti' yo'ontoni-
k». **49:23** *O «slumal».

- 5** Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul
Jpasmantale sjamajbun lek
li jchikine
xchi'uk mu'yuk la jtoy jba.^a
Mu'yuk bu la jvalopatin ko-
mel.^b
- 6** Laj kak'be ak'o smajik jpat li
buch'utik tsmajikune
xchi'uk laj kak'be xokon jsat
li buch'utik tsbulik kisime.
Mu'yuk la jnak** jsat ta sventa
li chopol k'optaele xchi'uk
ta sventa li tubtaele.^c
- 7** Pe ta skoltaun li Ajvalil
Jeova ti ja' Muk'ul Jpasm-
mantale.^d
Jech oxal, mu'yuk chik'exav.
Jech oxal, tsots la jpas jsat
k'ucha'al tsatsal ton,^e
yu'un jna'oj ti mu'yuk chkich'
k'exlaltasele.
- 8** Li buch'u chal ti tuk'une no-
pol oy ta jtojolal.
¿Buch'u van xu' stik'bun
jmul?***
Jmujuk jtsal jbatik.[#]
¿Buch'u ti tskontrainune?
Ak'o nopajuk talel ta jtojolal.
- 9** ¡K'elavilik! Ta skoltaun li Aj-
valil Jeova ti ja' Muk'ul
Jpasmantale.
¿Buch'u van xu' xal ti oy
jmule?
¡K'elavilik! Skotolik ta xmoli-
bik k'ucha'al jlik k'u'il po-
k'il.
Ta xlajesatik yu'un jkot bik'it
chon.
- 10** ¿Buch'u junukal avu'unik ti ta
xi'ta* Jeova
xchi'uk ti ta xchikinta k'usi
chal li yajtunele?†
¿Buch'u junukal xanavem ta
ik'pulan osil ti bu ch'abal
jutebuk sakil osile?
Ak'o spat yo'onton li ta sbi
Jeovae xchi'uk ak'o sa' kol-
tael# ta stojolal li Sdiöse.

50:6 *O «jmuk». 50:8 *O «sa'un ta k'op». #O «Jmujuk xijva'i». 50:10 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. #O «spat yo'onton».

KAP. 50

a Sl 40:6-8

b Mt 26:39
Flp 2:8c Mt 26:67
Mr 14:65
Lu 22:63
Jn 18:22

d Is 49:8

e Ese 3:8, 9

f Ro 8:33

g Is 42:1
Is 53:11

Kolumna 2

KAP. 51

a Je 21:2

b Je 12:1
Je 15:2

c 1Re 4:20

d Sl 102:13
Is 66:13
Jer 31:12e Is 44:26
Is 61:4

f Je 2:8

g Is 35:1
Is 41:18

h Jer 33:10, 11

i Eks 19:6
Dt 7:6j Is 2:3
Mik 4:2

k Pr 6:23

- 11** ¡K'elavilik! Akotolik vo'oxuk
ti yakal chatsanik k'ok'e,
ti yakal chavilesik muyel li
xnich k'ok'e,
te xaxanavik li ta xojobal
ak'ok'ike,
ti bu xch'itlajet chlok' li xnich
ak'ok'ike.
Li'e ja' li kastigo chkak'bo-
xuke:
ta skoj ti oy k'usi solet k'ux
chava'iike, ta xapuch'an
abak.

51 »Vo'oxuk ti chasa'ik li k'usi
tuk'e, chikintabeikun,
vo'oxuk ti yakal chasa'ik li
Jeovae.

K'elavilik li muk'ta ton ti bu
lalok'ik tale
xchi'uk li ch'en ti bu laj avi-
ch'ik jok'el lok'el tale.

- 2** K'elavilik li atotik Abraane
xchi'uk li Sara^a ti ja' la svok'e-
soxuke.*

Yu'un stuk to'ox k'alal la jtak
ta ik'ele,^b
va'un laj kak'be bendision
xchi'uk epajik ku'un.^c

- 3** Yu'un li Jeovae tspatbe yo'on-
ton li Sione.^d

Chak'be spatobil yo'onton
skotol li sjinemaltake^e
xchi'uk tspas k'ucha'al Eden
li takixokol balumil tee^f
xchi'uk tspas k'ucha'al nich-
maltik yu'un Jeova li sten-
lejaltik ti takin tajeke.^g

Ch-ayan xkuxetel o'ontonal
xchi'uk muyubajel te,
tstojik ta vokol xchi'uk tstijik
sonetik.^h

- 4** Jteklumal, ts'et chikinta-
beikun
xchi'uk chikintabeikun,
muk'ta lum ku'un.ⁱ

Yu'un chkak' tal jun mantal/
xchi'uk chkak' k'otuk k'ucha'-
al sakil osil ta stojolal jte-
klumetik li jtuk'ilale.^k

51:2 *O «ti laj ya'ibe xk'uxul k'alal la svok'esoxuke».

- 5** Po'ot xa xvul li tuk'ilal ku'une.^a
Ta xtal ta atojolal li kolebal ku'une^b
xchi'uk ta xchapan jteklumetik li jk'obe.^c
Tspat yo'ontonik ta jtojolal li lumetik ti joyol ta nabe^d
xchi'uk ja' tspat-o yo'ontonik li ta jk'obe.*
- 6** Toyo muyel asatik li ta vinajele
xchi'uk k'elik yalel li balumile.
Yu'un li vinajele ta spuk sba batel k'ucha'al ch'ail;*
li balumile ta xljaj batel k'ucha'al k'u'il pok'il
xchi'uk li jnakejetik tee chchamik jech k'ucha'al usetik.
Ja'uk li kolebal ku'une ja' sventa sbatel osil^e
xchi'uk mu'yuk chljaj^f sk'oplal li tuk'ilal ku'une.^f
- 7** Chikintabeikun, vo'oxuk ti xavojtikinik li tuk'ilale, vo'oxuk ti oy ta avo'ontonik li jmantale.*^g
Mu xaxi'ik yu'un ti tsa'vanik ta k'op li krixchanoetik ti sna' xchamike
xchi'uk mu xch'ay ach'ulelik ta xi'el ta skoj ti chchopol k'optavanike.
- 8** Yu'un chk'uxatik yu'un bik'tal chon jech k'ucha'al chljaj ta k'uxel li jlik k'u'il pok'ile;^h
chk'uxatik yu'un xchanul* k'u'il pok'il jech k'ucha'al chljaj ta k'uxel li tsotse.^h
Pe li tuk'ilal ku'une te oy-o ta sbatel osil
xchi'uk li kolebal ku'une te oy-o ta skotol li jayk'ol kuxlejal».ⁱ

51:5 *O «li ta ju'ele». **51:6** *O «ch'ayil». #O «chch'ay». **51:7** *O «li channubtasel ku'une». **51:8** *O ja' van sk'oplal «xuvital». #Taje ja' tsotsil chij o tsotsil yan chonbolometik.

KAP. 51

- a Is 46:13
b Is 12:2
Is 56:1
c 1Sa 2:10
Is 2:4
d Is 60:9
e Is 45:17
f Si 102:25-27
Mt 24:35
g Jer 31:33
h Is 50:9
i Is 45:17
Lu 1:50

Kolumna 2

- a Lu 1:51
b Si 87:4
SI 89:10
Is 30:7
c Eks 15:4
Ne 9:10, 11
SI 106:22
Ese 29:3
d Eks 14:21, 22
e SI 106:9
f Jer 31:11
Sak 10:10
g Is 35:10
h Is 61:7
i Is 25:8
Is 65:18, 19
j Is 49:13
Is 66:13
k SI 118:6
Da 3:16, 17
Mt 10:28
l Is 44:2
m Is 40:22

- 9** jOyuk k'usi spas li sk'ob Jeovae!
Jech, joyuk k'usi spas li sk'obe xchi'uk ak'o yak' ta ilel li yipe!^a
Oyuk k'usi spas jech k'ucha'al la spas ta vo'nee, jech k'ucha'al la spas ta stojolal li jayk'ol kuxlejal ech' ta vo'nee.
¿Mi mu vo'otuk ti la alilin li Raabe,^{*b}
mi mu vo'otuk ti oy k'usi la apajbe ochel li muk'ta channul nabe?^c
- 10** ¿Mi mu vo'otuk ti la atakijes li nabe, li vo' ti jun to snatil xyale?^d
¿Mi mu vo'otuk ti la ajam jun be li ta natil nab sventa te x-ech' xtuch'ik li buch'utik laj yich'ik cha'manele?^e
- 11** Li buch'utik ta xpojatik yu'un Jeovae ta sutik tal.^f
X-avetik ta muyubajel ta xtalik li ta Sione^g
xchi'uk xkuxet yo'ontonik ta sbatel osil.^h
Naka xa kuxetel o'ontonal xchi'uk muyubajel ta xa'iik, li at-o'onton xchi'uk jik' o'ontone ta xch'ay batel.ⁱ
- 12** «Vo'on ta jpat avo'ontonik.^j
¿K'u yu'un ti chaxi'ik yu'un li krixchano ti sna' xchamek^k
xchi'uk li xnich'on krixchano ti chtakij k'ucha'al yaxal ts'i'ilele?»
- 13** ¿K'u yu'un ti chach'ay ta ajol li Jeova ti ja' Jpasvanej avu'une,^l
ti ja' la xlich'an batel li vinajele^m xchi'uk ti laj yak'be snakleb li balumile?
Ta skoj taje, skotol k'ak'al laxi' yu'un li skapemal sjol j-ilbajinvaneje,^{*}
ti xko'olaj chapal xa sventa slajes ak'oplale.

51:9 *K'elo Glosario, Raab. **51:13** *O «li buch'uk la sjoyobtaote».

- Avi une, ¿bu oy li skapemal sjol j-ilbajinvaneje?
- 14** Li buch'u nijil ta skoj ti chukul ta kadenae po'ot xa xich' koltael lok'el;^a mu'yuk ta xcham xchi'uk mu'yuk chbat ta ch'en xchi'uk oy no'ox span.
- 15** Pe vo'on Jeovaun, vo'on li Adiosune, vo'on ta jyuk'ilan li nabe xchi'uk xv'o'et ku'un k'alal xyuk'lajete,^b li jbie ja' Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.*^c
- 16** Ta xkak' ta ave li k'usi chkale xchi'uk ta jpixot ta snak'obal jk'ob^d sventa xkak' ta yavil li vinajele xchi'uk sventa xkak'be snakleb li balumile^e xchi'uk sventa xi xkalbe li Sione: «Vo'ot jteklumalot.»^f
- 17** ¡Julavan! ¡Julavan! Totsan, Jerusalen,^g vo'ot ti laj xa avuch'be skopail sk'ak'al yo'onton li Jeova ti te stsakoje. Laj xa avuch' li vino te oy ta kopae; xokol xa kom avu'un li kopa ti xatamlajet yu'une.^h
- 18** Ta skotol li yalab ayane, mi junuk te oy sventa sbeil-tasat xchi'uk ta skotol li yalab la sts'itese, mi junuk te oy sventa xnitbat sk'ob.
- 19** Oy k'usi cha'tos chvul ta atojolal. ¡Chavich' lajesel xchi'uk chavich' ulesel, chavil vi'nal xchi'uk chalaj ta espada!ⁱ ¿Buch'u van chak'uxubaj ta yo'onton? ¿Buch'u van ta spat avo'onton?^j
- 20** Yalik xa ta lum li akerem-take.^k

51:15 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

KAP. 51

- a Esd 1:2, 3
Is 48:20
Is 52:2
- b Jer 31:35, 36
Jon 1:4
- c Is 47:4
- d Dt 33:27
SI 91:1
- e Is 65:17
Is 66:8, 22
- f Is 60:14
Jer 31:33
Sak 8:8
- g Is 52:1
Is 60:1
- h Jer 25:15
- i Eze 41:21
- j Lam 1:17
- k Lam 2:11

Kolumna 2

- a Is 51:17
- b Is 54:9
Is 62:8
- c Is 49:25

KAP. 52

- d Is 51:17
- e Aj 2:4
- f Is 61:3
- g Is 35:8
Is 60:21
Ap 21:27
- h Is 51:14
Is 61:1
- i Is 50:1

- Telajtik ta jujun s-eskinail kayeetik, xko'olajik k'ucha'al kolemal chij ti tik'il ta pets'e.
- Vulem ta stojolalik li sk'ak'al yo'onton Jeovae, tsots al-batik mantal yu'un li Adiose».
- 21** Ja' yu'un, avokoluk, chikintao li'e, ants ti oy avokole xchi'uk ti chayakub ak'o mi ma'uk ta skoj vinoe.
- 22** Xi chal li Jeova ti ja' Avajvale, li Adios ti tspakbe sk'oplal li steklumale: «¡K'elavil! Ta jpojbot lok'el ta ak'ob li kopa ti xatamlajet yu'une,^a li vino te oy ta kopae, li skopail sk'ak'al ko'ontone; mu'yuk xa bu chavuch'-o.^b
- 23** Ja' xa chkak'be ta sk'ob li buch'utik chak' avokole,^c li buch'utik xi laj yalboxuke: «¡Patano aba sventa xixanavkutik ta aba!». Ja' yu'un, k'ot avu'un k'ucha'al balumil li apate, k'ot k'ucha'al kaye sventa te xanavik».
- 52** Sion,^d ¡julavan! ¡Julavan! ¡Oyuk me lek avipal!^e Ch'ul jteklum Jerusalen, jlapo li k'upilik sba ak'u apok'e!^f Yu'un mu'yuk xa ch-och yan velta ta atojolal li buch'u mu'yuk yich'oj sirkunsisione* xchi'uk li buch'u ibal sbae.*^g
- 2** Jerusalen, likan, lilino li apukukale* xchi'uk chotlan. Stseb Sion ti chukbilote, tituno li skadenail* anuk'e.^h
- 3** Yu'un xi chal li Jeovae: «K'alal laj avich'ik chonele, mu'yuk buch'u la stojoxuk'ⁱ

52:1 *K'elo Glosario, sirkunsision. *K'elo Glosario, ibal sba. 52:2 *O «alumale». *O «yak'il».

xchi'uk k'alal chavich'ik cha-
manele, mu'yuk buch'u ta
stojoxuk xtok». ^a

4 Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova
ti ja' Muk'ul Jpasmantale:
«Ta slikebale, li jteklumale
yal batel ta Ejipto sventa te
xnaki k'ucha'al jyanlum; ^b
va'un li Asiriae mu'yuk sraso-
nal laj yilbajin».

5 «Va'un cha'a, ¿k'usi van sk'an
jpas li'e?», xi li Jeovae.

«Yu'un li jteklumale ta jech
no'ox laj yich'ik ik'el batel.

Ti buch'utik tspasik ta
mantal li jteklumale xtoye-
tik xa ^c

xchi'uk nopolik no'ox mu'yuk
chich'ik ta muk' li jbie, skot-
tol k'ak'al jech tspasik», ^d xi
li Jeovae.

6 «Ta skoj taje, chojtkin jbi li
jteklumale; ^e

jech xtok, li va' k'ak'ale, tsna-
ik ti vo'on yakal chik'opoje.
jK'elavil, vo'on chkal!».

7 Toj k'upil sba yakan ta ba vi-
setik li buch'u chich' talel
lekil a'yejetike, ^f
ti chalbe sk'oplal jun o'onto-
nale, ^g

ti chich' talel lekil a'vej ta
sventa k'usi leke,
ti chalbe sk'oplal kolebale,
ti xi chalbe li Sione: «jK'ot xa
ta Ajvalil li Adiose!», ^h

8 jChikintao! Li jk'el-osiletik ta
toyal avu'une tstoy yech'o-
mal yeik.

Ko'ol ta x-avanik ta muyuba-
jel,

yu'un chil ta sat stukik ti
tstsob sutel Jeova li bu-
ch'utik likemik ta Sione.

9 Sililijemal Jerusalen, ⁱ kuxe-
tuk avo'ontonik, ko'oluk
xa-avanik ta muyubajel,
yu'un laj xa spatbe yo'onton
steklumal li Jeovae; ^j laj xa
xcha'man li Jerusalene. ^k

10 Li Jeovae laj xa yak' ta ilel
xch'ul k'ob ta sba ta sat
skotol li muk'tik lumetike; ^l

KAP. 52

- a Is 45:13
b Je 46:5-7
c Sl 137:3
Jer 50:17
d Sl 74:10
Ro 2:24
e Ese 20:44
f Is 40:9
Na 1:15
Ech 8:4
Ro 10:15
Ef 6:14, 15
g Lu 2:14
Ech 10:36
Ef 2:17
h Sl 93:1
Is 33:22
Mik 4:7
Mt 24:14
Ap 11:15, 17
i Is 61:4
j Is 66:13
k Is 44:23
l Is 51:9

Kolumna 2

- a Sl 22:27
Is 49:6
b Is 48:20
Jer 50:8
Jer 51:6
Sak 2:6
c Le 5:2
Ese 44:23
d 2Ko 6:17
Ap 18:4
e Le 10:3
Nu 3:6, 8
Esd 1:7
Esd 8:30
f Eks 13:21
1Kr 14:15
g Is 58:8
h Is 42:1
Is 61:1
Flp 2:5-7
i Sl 2:6
Sl 110:1
Is 9:6
Mt 28:18
j Sl 2:2
k Sl 2:10
Sl 72:11
l Ro 15:20, 21

KAP. 53

- m Ro 10:16
n Is 51:9
o Is 40:5
Jn 12:37, 38

k'alal to ta spajeb balumil ta
xilil li k'usitik tspas sventa
xkoltavan* li Jdiostike. ^a

11 jCh'ako abaik lok'el, ch'ako
abaik lok'el, lok'anik talel
te, ^b mu xapikik li k'usi toj
ibal sbae! ^c

Lok'anik xa talel te, ^d mu xavi-
k'ubtas abaik,
vo'oxuk ti chavich'ik batel
li k'usitik chtun ta sna
Jeovae. ^e

12 Yu'un mu'yuk xi'em xa cha-
batik

xchi'uk mu'yuk chajtavik,
yu'un ja' jbabe chbat avu'unik
li Jeovae ^f

xchi'uk li Dios yu'un Israele
ja' chchabioxuk batel ta
apatik. ^g

13 jK'elavilik! Oy lek sp'ijil k'usi-
tik tspas li kajtunele. ^h

Chich' toyel muyel ti bu mas
toyole,

ta xich' ak'bel tsots yabtel
xchi'uk solet chich' toybel
sk'oplal. ⁱ

14 Jech k'ucha'al ep
buch'utik ch'ayal to yo'on-
ton la sk'elike,

yu'un sok ta jyalel li sate,
ma'uk xa krixchano yilel

xchi'uk sok ta jyalel li
sbe'kal ti k'upil to'ox sbae,
ja' lek to kom yilel li jun
krixchane,

15 ja' jech ep muk'tik lumetik
chi' yu'un xtok. ^j

Li ajvaliletike ta smak yeik*
ta yeloval, ^k

yu'un chilik li k'usitik mu'yuk
to'ox albilik sk'oplale

xchi'uk tsnopbeik sk'oplal li
k'usi mu'yuk to'ox ya'iojike. ^l

53 ¿Buch'u laj yak' xch'unel
yo'onton ta sventa
li k'usi laj kalkutike? ^m

Li Jeovae, ⁿ ¿buch'u yak'ojbe
yil li sjujele? ^{*o}

52:10 *O «spas kanal». **52:15** *O «mu
xa sna' k'usi chalik». **53:1** *Literal «li
sk'obek».

2 Li jtunele chch'i muyel
k'ucha'al sk'elom te^a
te ta yeloval, * xko'olaj
k'ucha'al yibel te' ta
takin balumil.

Mu xvinaĵ mi likem tal ta
yuts' yalal aĵvalil, mi jute-
buk yutsilal;^b

ječ xtok, k'alal ta jk'eltike,
mu'yuk k'upil sba ta
k'e'lel li sate.[#]

3 Laj yich' p'ajel xchi'uk
mu'yuk laj yich' k'anel
yu'un krixchanoetik,^c
ja' jun vinik ti laj ya'ibe
smelolal* li k'usitik
k'ux-ipe xchi'uk laj ya'ibe
smelolal li chamele.

Xko'olaj k'ucha'al nak'al[#]

ta jtoĵalaltik li sate.^Δ

Laj yich' p'ajel xchi'uk
mu'yuk sbalil laj yich'
ilel.^d

4 Ta melel, ja' laj yich' batel
li jchameltike^e
xchi'uk ja' la xkuch batel
li k'usitik k'ux chka'itike.^f
Pe li vo'otike la jnoptik ti
ak'bil kastigo* yu'un Diose,
ti majate xchi'uk ti ak'bat
svokole.

5 Pe oy k'usi laj yich' pajbel^g
ta skoj li jmultike;^h
laj yil svokol ta skoj
li jpaltailtike.ⁱ
Kuch yu'un kastigo sventa
jta jlekilaltik/
xchi'uk ta skoj li syayijemale,
laj kich'tik poxtael.^k

6 Xijko'olaj k'ucha'al chijetik
ti xijtal xijbat jkoltotike,^l
ta jujuntal jtamoj batel jbe
jtuktik,

53:2 *Taje ja' van sk'oplal buch'uuk
no'ox krixchanoal ti te sk'eloje o ja' van
sk'oplal li Diose. #O «mu'yuk yan xa
sba yutsil sat ti ta jkan xa ta jk'elti-
ke». 53:3 *O «ti ja' sventa». #O «mu-
kul». ΔO ja' van sk'oplal «Xko'olaj k'u-
cha'al jun krixchano ti tsjoyp'in satik ta
stoĵolare». 53:4 *O «ak'bil xchamel». 53:5 *O «jchopoliltike».

KAP. 53

- a Is 11:1
Sak 6:12
b Is 52:14
Jn 1:10
Flp 2:7
c Sl 22:7
Mt 26:67, 68
Jn 6:66
1Pe 2:4
d Sak 11:13
Jn 18:39, 40
Ech 3:13, 14
Ech 4:11
e Mt 8:14-17
f Le 16:21, 22
1Pe 2:24
1Jn 2:1, 2
g Sak 12:10
Jn 19:34
h Da 9:24
Ro 4:25
i Mt 20:28
Ro 5:6, 19
j Kol 1:19, 20
k 1Pe 2:24
l 1Pe 2:25

Kolumna 2

- a 1Pe 3:18
b Sl 22:12
Sl 69:4
c 1Pe 2:23
d Jn 1:29
1Ko 5:7
e Mt 27:12-14
Ech 8:32, 33
f Da 9:26
Mt 27:50
g Sak 13:7
Jn 11:49, 50
Ro 5:6
Ebr 9:26
h 1Pe 2:22
i Mt 27:38
j Mt 27:57-60
Mr 15:46
Jn 19:41
k Le 16:11
2Ko 5:21
Ebr 7:27
l Is 9:7
1Ti 6:16
m Kol 1:19, 20

ja' yu'un li Jeovae laj yak'be
xkuch li jpaltailtik* jkoltol-
tike.^a

7 Laj yich' ak'bel svokol^b
xchi'uk laj yak' sba ta
ilbajinel,^c
pe mu'yuk k'usi laj yal.
Laj yich' ik'el batel k'ucha'al
jkot chij ti chich' milele,^d
ječ k'ucha'al jkot chij ti
ch'an xi k'alal chich' lok'bel
stsotsile

xchi'uk mu'yuk k'usi laj yal.^e

8 Ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yich'
chapanele, laj yich' milel;
ječ xtok, ĵbuch'u van tsots
sk'oplal cha'i ti bu likem
tale?

Yu'un laj yich' tup'bel sk'oplal
xkuxlejal li ta balumil ti bu
oy li k'usitik kuxajtike;^f

laj yich' yayijesel* ta skoj li
smul jteklumale.^g

9 Ak'o mi mu'yuk k'usi chopol
spasoj*
xchi'uk mi ja'uk bu lo'lavan ta
sk'opoĵel,^h

jmoj xch'enal laj yich' ak'el
xchi'uk li buch'utik toj cho-
polikeⁱ

xchi'uk k'alal chame, jmoj
laj yich' mukel xchi'uk
li jk'uleje.^{#j}

10 Pe ja' jech la sk'an yo'onton
Jeova* ti laj yil svokol li
yajtunele xchi'uk laj yak' ti
x-ipaje.

Dios, ti xavak' ta matanal ta
skoj mulil li xkuxlejale,^k
ta xil snitulal, ta xnatub li
sk'ak'alile^l

xchi'uk ja' ta stoĵolal chk'ot
ta pasel li k'usi oy ta yo'on-
ton Jeovae.^m

11 Ta skoj ti laj yil svokole, jun
yo'onton chkom ti chilbe
sbalil li k'usi la spase.

53:6 *O «jchopoliltik». 53:8 *O «mi-
lel». 53:9 *O «sa'oj k'op». #Literal
«jk'ulej vinike». 53:10 *O «Pe lek laj yil
Jeova».

Ta skoj ti ep k'usitik ech'
ta xkuxlejal* li buch'u tuk'e,
li kajtunele,^a

tskolta ep krixchanoetik
sventa tuk' x-albat
sk'oplalik^b

xchi'uk ja' chkuchbe li spal-
tailike.^{#c}

12 Ja' yu'un, chkak'be sparte
jech k'ucha'al ep buch'utik
tsta sparteike,

va'un li stuk eke chch'akbe
sparteik li buch'utik tsotsi-
ke, ja' li k'usitik tabil tal ta
pask'ope,

yu'un laj yak' xkuxlejal^d
xchi'uk jpsasmulil albat sk'o-
plal.^e

La xkuchbe batel smul epal
krixchanoetik^f

xchi'uk k'ot ta jk'opojele ta sto-
jolal li jpsasmuliletike.^g

54 Xi chal li Jeovae: «Ants ti
mu xana' xa-alaje,^h java-
nan ta muyubajel!

Vo'ot ti mu bak'inuk avabinoj-
be xk'uxul alajele,ⁱ kuxetuk
avo'onton xchi'uk avanan ta
muyubajel,^j

yu'un mas to ep skerem* li
buch'u iktabile,

ja' mu sta li jun ants ti oy
smalale.^{#k}

2 Muk'ibtaso batel li akar-
panae.^l

Lich'anbo batel spok'al li ava-
xibalna ti jun yutsile.

Ti bu k'alal xu' avu'une, xach'-
bo batel xch'ojonal li akar-
panae

xchi'uk tsinanbo lek li s-esta-
kaile.^m

3 Yu'un chapuk aba batel ta ba-
ts'ik'ob xchi'uk ta ts'etk'ob.*

Li anitilulale chu'unin li
muk'tik lumetike

xchi'uk tsnaklebin li jines-
bil jteklumetike.ⁿ

KAP. 53

- a Is 42:1
b Ro 5:18, 19
c 1Pe 2:24
d Sl 22:14
Mt 26:27, 28
Ebr 2:14
e Mr 15:27
Lu 22:37
Lu 23:32, 33
f Mt 20:28
ITi 2:5, 6
Tit 2:13, 14
Ebr 9:28
g Ro 8:34
Ebr 7:25
Ebr 9:26
1Jn 2:1, 2

KAP. 54

- h Is 62:4
i Is 66:7, 8
j Is 44:23
Is 49:13
k Gal 4:26, 27
l Is 49:20
m Is 33:20
n Is 49:8
Ese 36:35

Kolumna 2

- a Is 41:10
b Is 61:7
c Is 44:2
d Ese 16:8
Os 2:16
e Is 44:6
f Sak 14:9
Ro 3:29
g Is 49:14
Is 62:4
h Dt 30:1, 3
Sl 30:5
Sl 106:47
Is 27:12
Jer 29:10
i Is 47:6
Ese 39:23
j Is 55:3
k Is 48:17
Is 49:26
l Je 7:23
m Je 8:21
n Jer 31:35, 36
Ese 39:29

4 Mu xaxi',^a yu'un mu'yuk
chavich' k'exlaltasel;^b
mu chopoluk xava'i aba,
yu'un mu'yuk chavich'
labanel.

Yu'un chch'ay ta ajol li k'usi
lak'exav yu'un ta atsebele
xchi'uk mu'yuk xa chvul ta
ajol li avokol ti cham
amalale».

5 «Yu'un li Muk'ul Jpavanej
avu'une^c xko'olaj k'ucha'al
amalal,^{#d}

li sbie ja' Jeova ti bankilal
yu'un soltaroetike[#]
xchi'uk li Buch'u ch'ul yu'un
Israele ja' Jcha'manvanej
avu'un.^e

Chich' abel sk'oplal ti ja' Dios
ta sjunul balumile.^f

6 Yu'un li Jeovae la stakot
ta ik'el k'ucha'al jun ajniral
ti iktabil xchi'uk ti chat
yo'ontone,^g

k'ucha'al jun ajniral ti ta tse-
bal malije xchi'uk ti laj
yich' pajel ta ts'akale»,
xi li Dios avu'une.

7 «Laj kikkaot k'uk yuni jalil,
pe solet ta xk'uxul ko'onton
chkik'ot tal yan velta.^h

8 Ta skapemal jol la jnak*[#] jsat
ta atojolal uni jlikel,ⁱ

pe ta skoj ti te oy-o sbatel
osil li tuk'il k'anelal ku'une,
chak'uxubaj ta ko'onton»,^j
xi li Jeova ti ja' Jcha'man-
vanej avu'une.^k

9 «Taje xko'olaj chkil k'ucha'al
ta sk'ak'alil Noe.^l
Jech k'ucha'al laj kak' ke ta
sk'ak'alil Noe ti mu'yuk xa
ta jnojjes ta vo' li balumile,^m
ja' jech ta xkak' ke ti mu'yuk
xa chi-ilin ta atojolale xchi-
uk ti mu'yuk xa ta xkutote.ⁿ

10 Yu'un li vitsetike xu' xich'
lok'esel ta yavil

53:11 * Literal «ti oy yojtkinobil yu'un». #O «xchopolilike». 54:1 * O «yalab». #O «yajvale». 54:3 * O «surtok'ob».

54:5 * O «avajval». #K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 54:8 * O «jmuk».

xchi'uk li bik'tal vitsetike xu' xich' nikesel, pe li tuk'il k'anelal ku'une mu xu' xich' lok'esel ta atojolal^a mi ja'uk xu' xich' nikesel li jtrato sventa jun o'ontonale»,^b xi li Jeova ti ja' li buch'u chk'uxubinote.^c

11 «Ants ti oy avokole,^d ti jipbilot batel ta tsatsal ik'alo'e, ti mu'yuk buch'u spatbot avo'ontone,^e yakal ta jva'an amuroal ta ton xchi'uk ta lekil meskla xchi'uk ta safiro ton ta jpas li anaklebtake.^f

12 Ta jpas ta rubi tonetik li sjol muroetik avu'une, li ochebaletik avu'une ta jpas ta tonetik ti sts'aylajete xchi'uk skotol li ts'aketik avu'une ta jpas ta lekil tonetik.

13 Chchanubtasatik yu'un Jeova skotol li akeremtake^{*g} xchi'uk ta x-epaj li jun o'ontonal cha'iike.^h

14 Ja' chk'ot lek ta anakleb li tuk'ilale.ⁱ Chich' namajesel batel ta atojolal li j-ilbajinvaneje,^j mu'yuk k'usi chaxi'o yu'un jutebuk xchi'uk ch'abal k'usi ti chch'ay-o ach'ulel ta xi'el yu'une, yu'un mu'yuk chnopaj tal ta atojolal.^k

15 Mi oy buch'u tal stsakot ta k'ope, ma'uk ta jmantal. Buch'uuk no'ox ti xtal stsakot ta k'ope chlaj ta tsalel».^l

16 «jK'elavil! Vo'on la jpas li buch'u xtojob spasel k'usitike, li buch'u tsjubbe sk'ak'al li ak'ale xchi'uk ti tspas abtejebale. Jech xtok, vo'on la jpas li j-ak'vokolil vinik ti chmilvane.^m

KAP. 54

a Is 51:6
b Is 55:3
c Is 14:1
d Is 52:2
e Lam 1:2, 17
f Ap 21:19
g Jer 31:34
Jn 6:45
h Sl 119:165
Is 66:12
Jer 33:6
i Is 1:26
Is 60:21
j Is 52:1
k Jer 23:4
Sof 3:13
l Eze 38:16, 22
Sak 2:8
Sak 12:3
m Is 10:5

Kolumna 2

a Sl 2:2, 4
Is 41:12
b Jer 23:6

KAP. 55

c Sl 42:2
Sl 63:1
Am 8:11
Mt 5:6
d Is 41:17
e Joe 3:18
f Ap 21:6
Ap 22:17
g Is 25:6
h Sl 36:7, 8
Sl 63:5
i Snt 4:8
j Is 61:8
k 2Sa 7:8, 16
2Sa 23:5
Sl 89:28, 29
Jer 33:25, 26
Ech 13:34
l Ap 1:5
Ap 3:14
m Da 9:25
Mt 23:10
n Je 49:10

17 Mu'yuk pasbil mi junuk abtejebal ti xu' stsalote^a xchi'uk jamal chaval ti oy smul li buch'u tskontrainot ta chapanobbaile. Taje ja' sparate chk'ot li jajtuneltak Jeovae xchi'uk li stuk'ilalike ja' likem tal ta jtojolal», xi li Jeovae.^b

55 Akotolik ti takin avo'ontonike,^c jla'ik, la' uch'anik vo!^d

Vo'oxuk ti ch'abal atak'inike, jla'ik, manolajanik xchi'uk ve'anik!

Jech, la'ik, tsakik batel ta moton li vino xchi'uk lechee,^e mu'yuk tojbil.^f

2 jK'u yu'un jech-o chalajes atak'inik ta sventa li k'usi ma'uk pane

xchi'uk k'u yu'un chalajes akanalik* ta sventa li k'usi mu xnoj-o ach'utike?

Ts'et chikintabeikun, va'un ja' chalajesik li k'usi leke^g xchi'uk chak'upinik tajek li bats'i lekil ve'lile.^h

3 Ts'etano achikinik xchi'uk la'ik ta jtojolal.ⁱ

Chikintaik, va'un chakuxiik xchi'uk ta sjunul ko'onton ta jpas jun trato ta sbatel osil xchi'uk vo'oxuk^j

jech k'ucha'al laj kak'be ta ilel melel tuk'il k'anelal li Davide.^k

4 jK'elavilik! La jva'an ta jun testigo^l ta stojolal li muk'tik lumetike,

ta jun jnitvanej^m xchi'uk ta jun komandanteⁿ ta stojolal li muk'tik lumetike.

5 jK'elavil! Chatak tal ta ik'el jun muk'ta lum ti mu xavojtikine

xchi'uk ta anil chtalik ta atojolal li jnaklejetik ta jun

55:2 *O «li atak'inik ti vokol la ataik». #Literal «li sjup'emale».

- muk'ta lum ti mu xayojtiki-note,
ti jech taje, ja' ta skoj li Jeova
ti ja' Adiose,^a li Buch'u ch'ul
yu'un Israele,
yu'un ja' ta smuk'ibtas ak'o-
plal.^b
- 6** Sa'ik Jeova yo' to xu' xich'
taele.^c
Taik ta k'oponel yo' to nopol
oye.^d
- 7** Ak'o skomtsan sbe li buch'u
toj chopole^e
xchi'uk ak'o yikta k'usi tsnop
li jpaschoplejale;
ak'o sutuk tal ta stojolal li
Jeova ti ja' chk'uxubinate,^f
ak'o sutuk tal ta stojolal
li Jdiostike, yu'un mu'yuk
spajeb ch-ak'van ta
perton.^g
- 8** Xi chal li Jeovae: «Yu'un li
k'usitik ta jnope mu jechuk
chanopik li vo'oxuke^h
xchi'uk li abeike mu xko'olaj
xchi'uk li jbetake.
- 9** »Yu'un jech k'ucha'al mas to-
yol oy li vinajele, ti ja' mu
sta li balumile,
ja' jech mas toyol oy li jbeta-
ke, ja' mu sta li abeike
xchi'uk mas toyol oy li k'u-
sitik ta jnope, ja' mu sta li
k'usitik chanopik vo'oxuke.ⁱ
- 10** Yu'un jech k'ucha'al li vo'
xchi'uk taiv ti chyal tal ta
vinajel
ti mu'yuk tsut muyel ja' to mi
t'uxij yu'un li balumile, ti
chak' vok'uk xchi'uk ch'iuk
li ts'i'leletike,
ti chak'be sbek' sts'unob
li jts'unolajele xchi'uk ti
chak'be span li buch'u
chve'e,
- 11** ja' jech chk'ot ta pasel* ek li
k'usi chlok' ta kee.^j
Mu'yuk tsut tal ta jtojolal mi
mu'yuk k'otem ta pasele.^k

55:7 *O «ta sjunul yo'onten ch-ak'van ta perton». 55:11 *O «j'pel sk'oplal chk'ot ta pasel».

KAP. 55

a Sak 8:23

b Is 49:3
Is 60:9

c 1Kr 28:9

d Sl 145:18
Snt 4:8e Ese 18:21
Ech 3:19f Eks 34:6
2Kr 33:12, 13g Nu 14:18
Sl 103:12, 13
Is 43:25

h Sl 40:5

i Sl 103:11

j Nu 23:19
Is 46:11k Jos 23:14
Is 45:23

Kolumna 2

a Sl 135:6
Is 46:10

b Is 35:10

c Is 54:13
Is 66:12

d Sl 42:11

e Is 44:23

f Is 41:19
Is 60:13

g Jer 33:9

KAP. 56

h Mik 6:8

i Is 46:13
Is 51:5

j Is 58:13, 14

k Is 60:10
Sak 8:23

Chk'ot ta pasel ta meel li
k'usi tsk'an ko'ontone^a
xchi'uk persa chk'ot ta pasel
skotol li k'usi chkale.

- 12** Yu'un xkuxet avo'ontonik
chalok'ik tal^b

xchi'uk jun avo'ontonik cha-
sutik tal.^c

Li vitsetike xchi'uk li
bik'tal vitsetike xkuxet ta-
jek yo'ontonik k'alal mi la-
k'otike^d

xchi'uk li te'etik ta osiltike ta
xt'ax sk'obik.^e

- 13** Mu'yuk xa chch'i ch'ixetik, ja'
xa no'ox enebro te',^f
mu'yuk xa chch'i tal la* ti
chak' ch'ininule, ja' xa no'ox
mirto te'.

Ja' chpuk-o batel sk'oplal^g
Jeova,^g

ja' jun senyail ti te chkom-o
sbatel osile, mu'yuk chljaj-o
sk'oplal».

56 Xi chal li Jeovae:

«Pakbeik sk'oplal li tuk'ila-
le^h xchi'uk pasik li k'usi
tuk'e,

yu'un po'ot xa xtal li kolebal
ku'une

xchi'uk chich' ak'el ta ilel li
tuk'ilal ku'une.ⁱ

- 2** Xmuyubaj no'ox li jun vinik ti
jech tspace taje

xchi'uk li xnich'on krixchano
ti te nap'al-o ta stojolale,

ti ta xchabi li savadoe

xchi'uk ti mu'yuk tsokesbe
sk'oplae^j

xchi'uk ti spajtsanoj sk'ob ta
spasel li k'usitik chopole.

- 3** Li jyanlum ti chich' ta muk'
Jeovae^k sk'an mu xiuk xale:

«Ta meel, ta xch'akun lok'el
ta steklumal li Jeovae».

Xchi'uk sk'an mu xiuk xal li
kapon vinike:* «Ja'un takin
te'».

55:13 *O «ortiga ts'i'lele». #O «chak' ta ojtikinel». 56:3 *K'elo Glosario, kapon.

4 Li Jeovae xi chalbe li kapon viniketik ti chchabiik li savado yu'üne,* ti ja' ts't'ujik spasel li k'usi tsk'upin yo'ontone xchi'uk ti ja' stsakojik lek li stratoe:

5 «Chkak'boxuk jun avavilik li ta jnae xchi'uk ta jvules-o ta jol li abiik ti ja' x-ech' to slekil k'ucha'al ti x-ayan akere m atsebike. Ta xkak'boxuk jun abiik ti chjalij ta sbatel osile, jun biil ti mu'yuk chljaj-o sk'oplale.

6 Li jyanlumetik ti chtalik ta stojolal Jeova sventa chich'ik ta muk'e, sventa tsk'anbeik li sbi Jeovae^a xchi'uk sventa chk'otik ta jaj-tuneltake, skotol li buch'utik chchabiik li savadoe, ti mu'yuk tso-kesbeik sk'oplale xchi'uk ti ja' stsakojik lek li jtratoe,

7 ta xkik'ik tal ek li ta ch'ul vits ku'üne^b

xchi'uk chkak' ti xkuxetuk yo'ontonik te ta yut jna sventa spasobil orasione. Li skotlej matanal chak'ike xchi'uk li chik'bil matanal chak'ike te chich' ch'amel li ta skajleb jmotone.

Yu'un li jnae spasobil orasion sventa skotol jteklumetik chich' albel sk'oplal».^c

8 Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale, ti yakal tstsob li buch'utik tanpuk bate-mik yu'un Israele:^d

«Ta jtsob to tael yantik ta stojolalik, ma'uk no'ox li buch'utik yich'ojik xa tso-bele».^e

9 Akotolik te'tikal chonbolometik ti oyoxuk ta osiltike, la' ve'anik, akotolik chonbolometik ta te'tikaltik.^f

KAP. 56

a Mal 1:11

b Is 2:3
Mik 4:2
Sak 8:3c 1Re 8:29, 43
Mt 21:13
Mr 11:17
Lu 19:46d Dt 30:3
Is 27:12
Os 1:11e Is 49:22
Is 60:4

f Jer 12:9

Kolumna 2

a Is 6:10
Is 29:10b Jer 6:13, 14
Ese 13:16

c Ese 33:6

d Mik 3:6

e Is 5:22
Is 28:7
Os 4:11

KAP. 57

f Mik 7:2

10 Li jk'el-osiletik ta toyole ja'ik ma'satetik,^a mu'yuk chak'ik venta ti oy k'usi xu' xk'ot ta pasele.^b

Ja'ik uma' ts'i'etik, mu sna' xti'vanik.^{*c}

Te no'ox lukulik[#] xchi'uk xlej-lajetik,[^] jun yutsil cha'ik li vavele.

11 Xko'olajik k'ucha'al ts'i'etik ti chchamik xa ta vi'nale;

solel mu xnoj xch'utik. Ja'ik jk'elchijetik ti mu'yuk k'usi xa'ibeik smelolale.^d Ta jujuntal stamoj batel sbeik skotolik;

bats'i skotolik chlo'lavanik sventa spasik kanal tak'in xchi'uk xi chalike:

12 «La'ik, la' kuch'tik vino; kuch'tik ja' to ti k'uxi xijyakube.^e

jLi ok'ome mas to lek k'ucha'al li avie, jech, mas to lek tajek!».

57 Laj xa sk'oplal li buch'u tuk'e,

pe mu'yuk buch'u laj yak' ta yo'onton.

Laj yich'ik ik'el batel* li vini-ketik ti tuk' yak'oj sbaike,^f pe mu'yuk buch'u laj yak' venta

ti cham ta skoj vokolil[#] li buch'u tuk'e.

2 Chbat xkux yo'onton.

Te chkux ta sba stemik* skotol li buch'utik ja' stamojik batel sbelel li k'usi tuk'e.

3 «Pe li vo'oxuke, nopajanik tal, vo'oxuk ti yalaboxuk me' j-ak'-chamele, ti skeremoxuk li buch'u tslo'-la snum xchi'ile xchi'uk li jchonbail antse:

56:10 *O «xvojajajetik». #O «puch'ulik». ^O «xjejlajetik». **57:1** *Ja' xkaltik, ta lajelal. #O ja' van sk'oplal «sventa xjatav lok'el ta vokolil». **57:2** *O «svayebik». Ja' xkaltik, ta smukinalik.

- 4 Ĵbuch'u van ti chalabanike?
ĴBuch'u ti chajach'be aveike
xchi'uk ti chalok'esbe avo-
k'ike?
ĴMi mu ja'uk xnich'naboxuk li
mulile
xchi'uk li lo'lavaneje,^a
- 5 ti oy tajek ta avo'ontonik chi'-
inejbail ta vayel ta yolon
muk'tikil te'etike,^b
ta yolon skotol te'etik ti lek
pim yanale,^c
ti chamil avalab anich'nabik
ta stenlejaltike,^{*d}
li ta yolon sjavbenal tayal to-
netike?
- 6 Ja' aparte li ch'ulul tonetik ta
stenlejaltike.*
Jech, ja' arexto.^{*e}
Yu'un la amalbe matanal vino
xchi'uk laj avak'be matana-
letik.^f
ĴMi yu'un jun ko'onton yu'un^Δ
li k'usitik taje?
- 7 Te laj avak' atem* ta sjol tayal
vits^g
xchi'uk te lamuy batel sventa
te xavak' milbil matanal.^h
- 8 Ta spat li ti' na xchi'uk li
smarkoal ta xokontake la
ajok'anbe senyail sventa
svulesobil ta ajol.
Laj aviktaun xchi'uk la at'a-
nan aba;
lamuy xchi'uk la axokobtas
atem* sventa xatik' yan.
La apas jun trato xchi'ukik.
Lek tajek xava'i ti ko'ol ate-
mik xchi'ukike,ⁱ
jehc xtok, te bat asat ta sk'el-
bel li sk'unil vinike.[#]
- 9 Layal batel xchi'uk a-aseite
ta stojlal Melek*
xchi'uk laj avich' batel epal
perfume.

57:5 *O «beo'tik ta stenlejaltike». 57:6
*O «beo' ta stenlejaltike». #O «apu-
kula; aparte». ΔO «tspat ko'onton».
57:7, 8 *O «avayeb». 57:8 #Ja' van
sk'oplal li yich'el ta muk' yan diosetike.
57:9 *O ja' van sk'oplal «li ajvalile».

KAP. 57

a Is 1:4
Is 30:9

b Is 1:29

c Dt 12:2
1Re 14:22, 23d 2Re 16:1, 3
Jer 7:31

e Jer 3:9

f Jer 7:18

g Jer 2:20
Ese 16:16
Ese 23:17

h Ese 20:28

i Ese 16:25, 33
Ese 23:18

Kolumna 2

a Is 30:9, 10
Is 59:3b Is 1:3
Jer 2:32
Jer 9:3

c Is 42:24, 25

d Sl 50:21

e Is 58:2

f Is 66:3

g Jer 7:4
Mik 3:4h Jue 10:14
Is 42:17i Is 56:6, 7
Is 66:20
Ese 20:40
Joe 3:17j Is 35:8
Is 40:3
Is 62:10

Nom la atak batel li j-ich'-a'ye-
jetik avu'une,
ja' yu'un layal batel ta Muki-
nal.*

- 10 Avak'oj persa stamel li epal
beetik avu'une,
pe mu xiuk laj avale: «ĴCh'abal
xa spatobil ko'onton!».
La ata yan velta avipal.
Ja' yu'un, mu'yuk xalubtsaj.*
- 11 ĴBuch'u ti ch'ay ach'ulel ta
xi'el yu'une xchi'uk
ti lik ajut k'op* ta skoj ti laxi'
yu'une?^a
Mu'yuk la avulesun ta ajol.^b
Mu'yuk k'usi laj avak' ta
avo'onton.^c
Ta skoj ti ts'ijilun no'ox xchi'-
uk ti la jmur li k'usitik apa-
soje,^d
mi jset'uk[#] la axi'taun.^Δ
- 12 Chkak' ta ojtikinel li atuk'ilal
ta alele^e xchi'uk li k'usitik
chapase,^f
pe mu'yuk chatabe sbalil.^g
- 13 K'alal xa-avet chak'an kol-
taele,
mu'yuk chtal skoltaot li epal
santoetik avu'une.^h
Ta xich'ik kuchel batel skoto-
lik ta ik',
ta yik'al no'ox sni' jun
krixchano ta xkuchatik
batel,
pe ja'uk li buch'u tsa' snak'ob-
bail ta jtojolale ja' ta xu'u-
nin li balumile
xchi'uk ch'ot ta sparte li
ch'ul vits ku'une.ⁱ
- 14 Xi chich' alele: «ĴMeltsanik,
meltsanik batel jun be!
ĴChapanik li bee!»
Lok'esik skotol li k'usi
chmakvan li ta sbe jteklu-
male».

57:9 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta
komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glo-
sario, mukinal. 57:10 *Literal «xalub».
57:11 *O «anop k'op; epal k'opojan».
#O «jutebuk». ΔK'elo Glosario, xi'tael
Dios.

- 15** Yu'un xi chal li Buch'u toyol oye xchi'uk li Buch'u mas toyol oye, ti te oy-o* sbatel osile^a xchi'uk ti ch'ul li sbie:^b
 «Tey nakalun ti bu mas toyole xchi'uk ti ch'ule,^c pe te jchi'uk xtok li buch'utik oy svokolike[#] xchi'uk li buch'utik bik'it yak'oj sbaike, sventa xich'ik ak'bel yan velta yipik li buch'utik bik'it yak'oj sbaike xchi'uk sventa xich'ik tsa-tsutasbel yo'ontonik yan velta li buch'utik oy svokolike.^{#d}
- 16** Yu'un mu'yuk ta jkontrainik-o sbatel osil mi ja'uk ilinemun-o ta stojolalik;^e yu'un li yip xkuxlejal* jun vinnike ta xk'unib ta jkoj,^f ta xk'unibik ek li k'usitik chich'ik ik' ti vo'on jpasoje.
- 17** Li-ilin ta skoj li smule, ti yak'oj persa chlo'lavan sventa spas kanal tak'ine,^g ja' yu'un la jmaj, la jnak* li jsate xchi'uk li-ilin. Pe jech-o la stoy sba,^h ja' la stam-o batel li k'usi tsk'an yo'ontone.
- 18** Kiloj li k'usitik tspase,* ak'o mi jech, ta jpoxta' xchi'uk ta jbeiltas,ⁱ jech xtok, ta jpatbe yo'onton yan velta^k xchi'uk ta jpatbe yo'ontonik li buch'utik te xchi'uk ti chat yo'ontonike».^l
- 19** Xi chal li Jeovae: «Vo'on chkak' ti ak'o sk'upil k'op-taikune. Chkak'be ti junuk-o yo'onton li buch'u nom oye xchi'uk li buch'u nopol oye^m xchi'uk ta jpoxta.

57:15 *O «nakal-o». #O «buch'utik sutesoj yo'ontonike». 57:16 *O «xch'ulel». 57:17 *O «jmuk». 57:18 *Literal «li sbetake».

KAP. 57

a Je 21:33
 SI 90:2
 Is 40:28
 ITI 1:17

b Eks 15:11
 Lu 1:46, 49

c 1Re 8:27

d SI 34:18
 SI 147:3
 Is 61:1
 Is 66:2

e SI 103:9
 Mik 7:18

f Job 34:14, 15

g Jer 6:13
 Jer 8:10

h Jer 3:14

i Jer 33:6
 Os 14:4

j Is 12:1

k Is 49:10

l Is 61:2
 Lam 1:4

m Is 48:18
 Ef 2:17

Kolumna 2

a Pr 13:9
 Is 3:11

KAP. 58

b Is 1:2
 Is 31:6
 Is 59:13

c Is 29:13
 Ese 33:32

d Is 1:14, 15

e Mal 3:14

f Le 16:29

g Jer 34:15, 16
 Mik 3:2-4

- 20** Pe li buch'utik toj chopolike xko'olajik k'ucha'al nab ti mu xpaj ta yuk'lajetele xchi'uk ti naka ach'el ta sjip lok'el talele xchi'uk li ts'i'leletik ti chch'i ta yute».

- 21** Xi chal li Dios ku'une: «Mu'yuk jun yo'onton li buch'utik toj chopolike».^a

58

«iTa skotol avip xa-avan; mu xapajes aba!

Toyo yech'omal ave jech k'ucha'al jun kachu.

Albo stoyobbailik li jteklumale,^b albo smulik li snitilulal Jakobe.

- 2** Tsa'ikun jujun k'ak'al xchi'uk chalik ti k'upil cha'iik tajek ta yojtikinel li jbetake, xko'olajik yilel k'ucha'al jun jteklum ti tspasik ono'ox li k'usi tuk'e xchi'uk ti mu'yuk ono'ox yik-taojik komel li smantaltak Sdiosike.^c

Tsk'upinik ti chnopajik ta stojolal Diose,^d tsk'anbeikun lekil chapanel,

- 3** xi chalike: «iK'u yu'un mu xavak' venta k'alal ta jpaskutik ayunoe?»^e Xchi'uk iK'u yu'un mu xavak' venta k'alal ta jbiK'tajes jbakutike?».^f

Xi la jtak'beike: «Yu'un k'alal chapasik ayunoe, ja' no'ox chasa'ik li k'usi tsk'an avo'onton[#] atukike xchi'uk chavilbajin avaj-abtelik.»^g

- 4** K'alal chapasik ayunoe, ta pask'op xchi'uk ta majbail tstsuts avu'unik xchi'uk amich'oj ak'obik chamajvanik, mu'yuk xk'uxul avo'ontonik.

58:3 *K'elo Glosario, ayuno. #O «cha-k'upin».

Ti k'u yelan chapasik ayuno avie ja' chmakvan sventa mu xk'ot ta vinajel li yech'omal aveike.

- 5 ĴMi yu'un jech lek chkil li ayuno k'ucha'al chapase, ti k'otem ta sk'ak'alil chabik'tajes abae, ti chanijan ajol k'ucha'al li tayal jobele, ti ja' te chavay ta sba li ch'ixal k'u'il* xchi'uk li ta tane?

ĴMi yu'un ja' ayuno avaloj taje xchi'uk mi yu'un lek chil avaloj li Jeovae?

- 6 Mo'oj, li ayuno ti lek chkile ja' li'e:

sventa xich' lok'esel li skadenail ilbajinele,

sventa xich' titunel xch'ojonal li te' ti chtun ta k'atlom te'e,^a

sventa kolemek xkom li buch'utik ilbajinbilike^b

xchi'uk sventa xich' k'asel ta o'lol skotol li te' ti chtun ta k'atlom te'e;

- 7 ja' sventa xavak'be apan li buch'utik chvi'naje,^c

sventa xavik' tal ta ana li povreetike xchi'uk li buch'utik ch'abal snaike,

sventa xavak'be sk'u' spok' mi oy buch'u t'anal laj avile,^d ma'uk sventa xavalopatin komel li avuts' avalale.

- 8 Va'un, li sakil osil avu'une ta xojobinaj k'ucha'al k'ak'al k'alal ja' to chlok' tale^e xchi'uk chapoxtaj no'ox ta anil.

Ja' jbate chbat avu'un li tuk'ilale

xchi'uk ja' chchabiot batel ta apat li smuk'ulal Jeovae.^f

- 9 Laj une, chak'an vokol, va'un ta stak'bot li Jeovae;

xavokolet chlik ak'an koltael, va'un xi chale: «ĴLi' oyune!».

Mi chalok'es batel ta atojolal li te' ti chtun ta k'atlom te'e

KAP. 58

a Jer 34:8,9

b Pr 28:27

c Sl 41:1
Sl 112:9
Pr 19:17
Pr 22:9

d Ese 18:7,8
Snt 2:15,16
1Jn 3:17

e Pr 4:18

f Eks 14:19
Is 52:12

Kolumna 2

a Is 32:6
Is 59:3

b Dt 15:7,8

c Sl 37:5,6

d Is 49:10

e Is 61:11
Jer 31:12

f Ne 2:5
Jer 31:38

g Is 61:4

h Ne 6:1
Am 9:11,14

i Ne 13:15
Is 56:2
Jer 17:21

j Dt 5:12-14

xchi'uk mi chavikta ti chabechk'obtavane* xchi'uk mi chavikta yalel li k'usitik toj chopolike,^a

- 10 mi chavak'be k'usi chak'upin li buch'u chvi'naje^b

xchi'uk mi chavak'be k'usi chtun yu'un li buch'utik oy svokolike,

va'un bi, ta xojobinaj li sakil osil avu'une ak'o mi ik' osil

xchi'uk ta xko'olaj k'ucha'al o'lol k'ak'al li ik'muts'an* osil avu'une.^c

- 11 Ta sbeiltasot-o batel li Jeovae

xchi'uk chak'bot k'usi chtun avu'un ak'o mi ta takin balumil oyot;^d

ta stsatsubtas li abakiltake xchi'uk ja' jech chak'ot k'ucha'al jun nichimaltik ti lek at'esbile,^e

jech k'ucha'al jun nio' ti muxlaj ya'lele.

- 12 Ta xich' cha'va'anel ta akoj li k'usitik vo'ne jinemike^f

xchi'uk vo'ot chava'anbe li snaklebtak ti jinemik ta sjayk'olal xa kuxlejale.^g

Chavich' ojtikinel ti vo'ot chameltsan li muroetik ti jinemike,^h

ti vo'ot chameltsan li be ti bu oy naetike.

- 13 Mi ta skoj savado chapajtsan aba ta sa'el li k'usi chak'an atuk k'alal ja'o yorail li ch'ul k'ak'al ku'uneⁱ

xchi'uk ti chaval ti k'upil tajej chava'i li savadoe, li ch'ul k'ak'al yu'un Jeovae,

jun k'ak'al ti tsots sk'oplal chava'ie,^j

xchi'uk ti ja' chatoybe sk'oplale, ti ma'uk li k'usi chak'an atuke xchi'uk li k'usitik jeche'ik chlok' ta avee,

58:9 *Ja' van sk'oplal ti chlabanvanike xchi'uk ti jeche' tistik'ik mulile. 58:10 *O «ik'pulan». 58:11 *O «maltabile».

14 mi jech chapase, te chata ta stojolal Jeova li k'usi chak'upin tajeke xchi'uk chkak' apas ta mantal ti butik toyoj oy ta balumile.^a
Chkak' ak'upin* li xrexto[#] Jakob ti ja' amoltote,^b yu'un jech lok'em ta ye li Jeovae».

59 iK'elavilik! Li sk'ob Jeovae mu toj komkomuk sven-ta mu xkoltavan^c mi ja'uk makal xchikin ti mu xa xa'ie.^d

2 Mu jechuk, yu'un ja' snamajesofoxuk ta stojolal Adiosik li apaltailike.*^e
Ja' snak'oj-o[#] sat ta atojolalik li amulike xchi'uk mu sk'an xchikintaboxuk.^f

3 Yu'un balom* ch'ich' li xpa-ch'omal ak'obike^g xchi'uk noj ta mulil li sni' ak'obike.
Naka jutbil k'op[#] li k'usi chlok' ta aveike^b xchi'uk ati'oj xa stanal aveik chavalik li k'usi mu'yuk tuk'e.

4 Mu'yuk buch'u oy ta yo'onton li tuk'ilaleⁱ xchi'uk mu'yuk buch'u chbat ta snail chapanobbail ti tuk' xa k'usi chale.
Ja' spatoj-o yo'ontoni li k'usi mu meleluke^{#j} xchi'uk chalik li k'usi mu'yuk stue.
Chchi'inik k'ucha'al jun olol li choplejale, va'un ja' chvok' yu'unik li k'usi chak' vokolile.^k

5 Li k'usi chvok' yu'unike ja' li ston kiletel chon ti oy svenenoale xchi'uk tsjalik sna om sventa tspanik-o ta pok'.^l

58:14 *Literal «alajes». #O «spukulal; sparte». 59:2 *O «achopolilike». #O «smukoj-o». 59:3 *O «balem; bonol ta». #O «nopbil k'op; epal k'op». 59:4 *O «li k'usi jech'e».

KAP. 58

a Dt 32:13

b Sl 105:10, 11
Jer 3:18

KAP. 59

c Nu 11:23
Is 50:2

d Sl 116:1

e Jer 5:25

f Dt 31:16, 17
Dt 32:20
Is 57:17
Ese 39:23
Mik 3:4g Is 1:15
Jer 2:34
Ese 7:23h Jer 7:9, 10
Ese 13:8i Jer 5:1
Ese 22:30
Mik 7:2

j Is 30:12, 13

k Mik 2:1

l Job 8:13, 14

Kolumna 2

a Is 57:12

b Jer 6:7
Mik 6:12c Jer 22:17
Ese 9:9
Mt 23:35

d Ro 3:15–17

e Is 5:7
Is 59:15
Jer 5:1
Am 6:12
Aba 1:4

f Jer 8:15

g Is 5:30

h Dt 28:15, 29

Buch'uuk no'ox ti tslobe li ston kiletel chone ta xcham xchi'uk li ston chon ti chich' voh'ele* te ta xlok' tal jkot kiletel chon.

6 Li sna om ti la sjalike mu xtun ta k'u'il pok'il mi ja'uk xu' xpix-o sbaik li k'usi tspanike.^a
Ja' no'ox chak' vokolil li yabtelike
xchi'uk chopolik tajek k'usitik tspanik xchi'uk li sk'obike.^b

7 Xp'itetik batel ta anil ta spasel li k'usi chopole xchi'uk sujom chbat smalbeik xch'ich'el li buch'u mu'yuk smule.^c
Chopol li k'usitik tspanike; naka lajalel xchi'uk vokolil oy li ta sbeike.^d

8 Mu xojtkinbeik sbelel li jun o'ontonale xchi'uk mu'yuk tuk'ilal ti butik ech'emike.^e
Ta xotp'in li sbeike; li buch'u te chanav batele mu'yuk ta xojtkin li jun o'ontonale.^f

9 Ja' yu'un, nom oy ta jtojolal-kutik li tuk'ilale xchi'uk mu'yuk chvul ta jtojolal-kutik li k'usi tuk'e.
Jech-o ta jmalakutik ti oyuk sakil osile, pe ja' no'ox oy ik'al osil;
jech-o ta jmalakutik ti xojobajuk li sakil osile, pe so-lel ik'muts'an-o* ti bu yakal chixanavkutike.^g

10 Ta jchavchav pikutik* li muro k'alchal chixanavkutike, xiko'olajkutik k'ucha'al ma'satetik;^h
xiko'olajkutik xchi'uk li buch'utik ch'abal sbek' satike, jech-o chavchav pikbil chixanavkutik.

59:5 *O «t'usele». 59:9 *O «ik'pu-lan-o». 59:10 *O «jax pikutik».

- Ta jmak* kakankutik ta o'lol k'ak'al, xko'olaj k'ucha'al ch-ik'ub xa osil ta mal k'a-k'al;
- k'alal te oyunkutik xchi'uk li buch'utik tsotsike, xiko'o-lajkutik k'ucha'al anima.
- 11** Jkotołkutik jech-o xi-avetkutip k'ucha'al oso xchi'uk xivu'etkutik* ta ok'el ta at-o'onton k'ucha'al paloma.
- Jmalaojkutik ti oyuk tuk'ilale, pe jech'e no'ox; jmalaojkutik ti oyuk kolebale, pe solet nom oy ta jtojalakutik.
- 12** Yu'un ep tajak la jtoy jbakutik ta yeloval asat;^a ta jujutos li jpaltailkutike* ja' chak' ta ilel ti oy jmulkutike.^b
- Yu'un jna'ojkutik ti la jtoy jbakutike; xkojtikinkutik lek li jpaltailkutike.^c
- 13** Jpasoj jmulkutik xchi'uk jmukoj ta ko'ontonkutik li Jeovae; laj xa kiktakutik li Jdioskutike.
- Kalobjekutik sk'oplal li ilbajinvaneje xchi'uk li toybaile;^d
- la jnop ta ko'ontonkutik li jubit k'ope* xchi'uk jk'uxoj xa stanal kekutik laj kalkutik batel.^e
- 14** Chich' nutsel sutel li tuk'ilale^f xchi'uk nom va'al chkom li k'usi tuk'e;^g
- yu'un li k'usi melele laj xa smak* yakan ti bu oy ep krixchanoetike^h
- xchi'uk li k'usi tuk'e mu xa x-och batel te.
- 15** Ch'ay xa batel sk'oplal li k'usi melele^h

59:10 *O «xt'ab». 59:11 *O «xijuetkutik». 59:12 *O «li jchopolilkutike». 59:13 *O «nopbil k'ope; epal k'ope». 59:14 *O «t'ab xa». #O «li ta ch'ivite; li ta kayee».

KAP. 59

a Is 1:5
Ese 5:5, 6

b Jer 14:7
Os 5:5

c Esd 9:13
Ne 9:33
Da 9:5

d Is 31:6
Is 32:6
Jer 17:13

e Jer 5:23

f Sl 82:2
Aba 1:4

g Is 5:22, 23

h Is 48:1

Kolumna 2

a Mik 3:2

b Ef 6:17
1Te 5:8

c Dt 32:35
Sl 94:1

d Job 34:11
Sl 62:12
Jer 17:10

e Is 1:24
Lam 4:11
Ese 5:13

f Is 62:11

g Is 48:17

h Dt 30:1-3
Ro 11:26

xchi'uk buch'uuk no'ox ti chikta spasel li k'usi chopole chich' pojbel li k'usitik yu'une.

Li Jeovae laj yil taje xchi'uk chopol laj ya'i,* yu'un mu'yuk tuk'ilal.^a

16 Laj yil ti ch'abal junuk vinik ti chkoltavane xchi'uk labal sba laj yil ti mu'yuk buch'u bat spak k'ope, ja' yu'un ja' pojvan* li sk'obe xchi'uk ja' koltaat yu'un li stuk'ilale.

17 Va'un, la slap k'ucha'al smak sbek'tal* li tuk'ilale xchi'uk la xoj ta sjol k'ucha'al smak sjol li kolebale.^{#b}

La slap li k'u'il pok'il sventa pakob k'ope^c

xchi'uk ti oy tajak ta yo'onton chtuk'ibtasvane la slap k'ucha'al natil k'u'il ti ch'abal sk'obe.

18 Ta jujuntal ta xak'be stojol ta skoj li k'usi spasojike:^d li buch'utik chopol ch-ilate chak'be ta ilel skapemal sjol, li yajkontrateke tspakbe sutel.^e

Li lumetik ti joyolik ta nabe ja' chak'be li k'usitik staik-oe.

19 Te to ta smaleb k'ak'al ta xi'tabeik* li sbi Jeovae xchi'uk te to ta slok'eb k'ak'al ta xi'tabeik li smuk'ulale, yu'un jech chtal k'ucha'al yok uk'um ti tsots tajeke, ti kuchbil chtal ta yip Jeovae.

20 Xi chal li Jeovae: «Te chk'ot^f ta Sion li Jcha'manvaneje,^g te chk'ot ta stojolal li snitilulal Jakob ti chiktaik spasel li k'usitik chopole».^h

59:15 *Literal «chopole laj yil sat». 59:16 *O «kuch-o yu'un». 59:17 *Ja' jtos makobbail tstunesik k'alal chbatik ta pask'ope. #O «ti kuch yu'une». 59:19 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

21 «Li vo'one xi yelan li jtra-to xchi'ukike»,^a xi li Jeovae. «Li kip ti te oy ta atojolale xchi'uk li k'usitik kaloj ti kak'oj ta avee mu'yuk chich' lok'esel li ta avee, li ta ye anich'nabe mi ja'uk li ta ye amamobtake, jech-o avi xchi'uk k'alal to ta sbatel osil», xi li Jeovae.

60 «Ants, likan xa,^b xojobajan, yu'un vul xa li sakil osil avu'une.

Xojobaj xa ta atojolal li yutsilale Jeovae.^c

2 Yu'un li ik'al osile chpax li balumile

xchi'uk li pimil ik'al* osile ta xpax li muk'tik lumetike; yan li vo'ote te chojobinaj ta atojolal li Jeovae xchi'uk te chvinaj ta atojolal li yutsilale.

3 Li muk'tik lumetike ta xno-pajik batel li ta sakil osil avu'une^d

xchi'uk li ajvaliletike^e ta xno-pajik batel li ta sakil osil avu'un ti xojobaje.^{*f}

4 ¡Toyo li asate xchi'uk k'elo ta jujujot li apat axokone!

Skotolik laj xa yich'ik tsobel; yakal xa chtalik ta atojolal. Ta nom to chlikik tal li akere-remtake^g

xchi'uk kuchbil chtal li atsebetake.^h

5 Li va' k'ak'ale, chavil xchi'uk ta xojobaj asat ta muyubajel,ⁱ

xp'itp'un xa li avo'ontone xchi'uk chmuyubaj tajek, yu'un chich' takel tal ta atojolal li sk'ulejal nabe; chtal ta atojolal li k'usitik oy yu'un muk'tik lumetike.^j

6 Epal kameyoetik chtal snojesik li avosilale,^{*}

ja' li ch'iom kameyoetik ta Madian xchi'uk ta Efae.^k

60:2 *O «ik'pulan». **60:3** *O «li ta xojobal k'alal avu'un k'alal naka to chlok' talele». **60:6** *Literal «snojesikot».

KAP. 59

a Ro 11:27

KAP. 60

b Is 51:17

Is 52:1

c Is 60:19, 20

d Is 11:10

e Is 49:23

f Ap 21:23, 24

g Is 49:17, 18

Is 54:1

h Is 49:21, 22

i Jer 33:9

j Is 61:6

Aj 2:7, 8

k 1Kr 1:32, 33

Kolumna 2

a Mal 1:11

b Is 42:11

c Je 25:13

d Eks 29:39, 42

Is 56:6, 7

e Aj 2:9

f Is 51:5

g Is 60:4

Is 66:20

h Si 149:4

Is 52:1

Is 55:5

i Esd 7:27

Ne 2:7, 8

Is 49:23

j Dt 30:3

Si 30:5

Is 54:7

Is 57:17, 18

k Ap 21:25, 26

Ta xtal skotolik li buch'utik te ta Sabae; ta xich'ik tal oro xchi'uk sakil pom.*

Ta sk'upil k'optaik Jeova ta yeloval krixchanoetik.^a

7 Ta xavich' tsobbel tal skotol li chijetik ta Kedare.^b

Li tot chijetik ta Nebayote^c ta xtun avu'un.

Chtalik li ta skajleb jmotone xchi'uk lek chich'ik ch'amel^d

xchi'uk ta jk'upiltas li jna ti jun yutsile.^{**e}

8 ¿Buch'utik ti le' xviletik tal k'ucha'al toketike, ti xko'olajik k'ucha'al paloma ti chbat ta snaike?*

9 Tspat yo'ontonik ta jtojolal li lumetik ti joyol ta nabe;^f li varkoetik ta Tarsise jbbabe xtalik,

sventa xik' tal ta nom li avalabe,^g

yich'oj tal splataik xchi'uk s-orok

sventa sk'upil k'optabeik li sbi Jeova ti ja' Adiose xchi'uk li Buch'u ch'ul yu'un Is-raele,

yu'un ja' tsmuk'ibtas ak'oplal.^{*h}

10 Jyanlumetik ta sva'anik li amuroale

xchi'uk li ajvaliletik yu'unike ta xtunik ta atojolal,ⁱ

yu'un ta skapemal jol la jmajot,

pe ta skoj li slekil ko'ontone, ta jk'uxubinot.^j

11 Li ochebaletik avu'une jamal-o skotol ora;^k

mi ja'uk ta xich' bajel ta k'alak'al ak'obal

sventa xich'bot tal k'usitik oy yu'un li muk'tik lumetike

60:6 *K'elo Glosario, sakil pom. **60:7** *O «li jna ti alak' sbae». **60:8** *O «ta snaik ti bu jomajtike». **60:9** *O «ta sk'upiltasot».

- xchi'uk ja' j' babe chtalik li ajvaliletik yu'unike.^a
- 12** Yu'un ch'aj sk'oplal skotol li muk'tik lumetik xchi'uk skotol li ajvalilaleetik* ti mu'yuk chtunik ta atojolale xchi'uk ta xich'ik ulesel ta j-ech'el li muk'tik lumetike.^b
- 13** Chvul ta atojolal li yutsilal Libano:^c
li enebro te'e, li fresno te'e xchi'uk li nukulpate,^{*d}
sventa k'upiluk sba yu'un li yavil jtemploe;
vo'on ta jtoybe sk'oplal li yavil kakane.^e
- 14** Li xnich'nab buch'utik laj yak'avokole chtalik ta atojolal xchi'uk tskejan sbaik ta atojolal;
skotol li buch'utik mu'yuk laj yich'ikot ta muk'e tskejan sbaik ta avakan
xchi'uk steklumal Jeova chalik ak'oplal,
li Sion ti ja' yu'un li Buch'u ch'ul yu'un Israele.^f
- 15** Ak'o mi laj kikkaot, ak'o mi la sp'ajot li krixchanoetike xchi'uk ak'o mi mu'yuk buch'u te x-ech',^g
ta xkak' ti toybiluk ak'oplal ta sbatel osile,
ti vo'otuk ta ak'oj ti xkuxet yo'ontonik skotol li jayk'ol kuxlejal ta x-ech'e.^h
- 16** Ta melel, li muk'tik lumetik xchi'uk ajvaliletike ta xak'-beikot skotol li k'usi chtun avu'une,ⁱ
jech k'ucha'al jun ants ti chak'be xchu' li yole;^{*j}
va'un te chavak' venta ta meler ti vo'on Jkoltavane-jun avu'une, ti vo'on li Jeovaune
xchi'uk ti ja' Jcha'manvanej avu'un^k li Buch'u oy sju'el yu'un Jakobe.
- 60:12** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **60:13** *O «siprese». **60:16** *Literal «ta xachu'unbe xchu' li muk'tik lumetike xchi'uk xachu'unbe xchu' li ajvaliletike».

KAP. 60

a Is 60:3, 5

b Is 41:11

c Is 35:1, 2

d Is 41:19
Is 55:13

e Sl 132:7

f Is 62:12

g 2Kr 36:20, 21
Is 49:14
Jer 30:17
Lam 1:4h Is 35:10
Is 61:7
Jer 33:10, 11

i Is 61:6

j Is 49:23

k Is 49:26

Kolumna 2

a Is 1:26
Is 32:1b Is 2:4
Is 11:9
Is 54:14
Sak 9:8

c Is 26:1

d Sl 36:9
Is 60:1
Ap 21:23
Ap 22:5

e Sak 2:4, 5

f Sl 27:1
Sl 84:11g Is 25:8
Is 30:19
Is 35:10

- 17** Oro chkak'bot ta xk'exol li kovree,
plata chkak'bot ta xk'exol li tsatsal tak'ine,
kovree chkak'bot ta xk'exol li te'e
xchi'uk tsatsal tak'in chkak'-bot ta xk'exol li tonetike;
jech xtok, li jun o'ontonale ta jva'an k'ucha'al jk'elvanej avu'un
xchi'uk li tuk'ilale ta jva'an k'ucha'al jpuk-abtel avu'un.^a
- 18** Mu'yuk xa chich' a'iel sa'kop li ta alumale
mi ja'uk chich' a'ibel sk'oplal lajesel xchi'uk ti oy k'usi chich' jinesel ti bu k'alal ats'akiltake.^b
Li amuroaltake Kolebal chavak'be sbi^c xchi'uk li ochebaletik avu'une K'upil k'optael chavak'be sbi.
- 19** Li k'ak'ale mu'yuk xa chojobaj ta atojolal li ta k'ak'altike xchi'uk li luna^e mu'yuk xa chojobaj ta atojolal ta ak'o-baltik,
yu'un ja' xa chk'ot ta sakil osil avu'un ta sbatel osil li Jeovae;^d
xchi'uk ja' chk'ot ta avutsilal li Adiose.^e
- 20** Li k'ak'al avu'une mu'yuk xa chch'ay batel
xchi'uk mu'yuk xa chk'unib batel xojobal li luna^e avu'une,
yu'un ja' xa chk'ot ta sakil osil avu'un ta sbatel osil li Jeovae^f
xchi'uk ch'aj sk'oplal li yorail at-o'onton avu'une.^g
- 21** Jech xtok, chtuk'ib skotol li ateklumale;
ja' chu'uninik ta sbatel osil li balumile.
Ja'ik li sk'elom ts'unobal ti la jts'une,

60:19 *O «ue». **60:20** *O «u».

ja'ik li yabtel jk'ob^a sventa
xkich' toybel-o jk'oplale.^b

22 Ti bu uni jutebe ta xk'otik ta
jmlil

xchi'uk ti bu uni bik'ite ta
xk'ot ta muk'ta tsatsal lum.
Vo'on Jeovaun, vo'on chkak'
ti jechuk xk'ot ta pasel ta
anil mi la sta yoraile».

61 Li' oy ta tjojalal xch'ul es-
piritu li Ajvalil Jeova ti
ja' Muk'ul Jpasmantale,^c
yu'un li Jeovae la st'ujun
sventa xkalbe lekil a'yejetik
li manxoetike.^d

La stakun tal sventa jpixbe
syayijemal li buch'utik vo-
ch'em* yo'ontonike,
sventa xkalbe sk'oplal kole-
bal li buch'utik chukbilik
batele

xchi'uk sventa xkalbe sk'o-
plal ti chjam lek satik li
jchukeletike,^e

2 sventa xkalbe sk'oplal li sja-
bital ti chak' ta ilel slekil
yo'onton Jeovae
xchi'uk li sk'ak'alil ti tspak su-
tel li Jdiostike,^f
sventa ta jpatbe yo'ontonik
skotol li buch'utik chat
yo'ontonike,^g

3 sventa xkak'be k'usi chtun
yu'unik li buch'utik chat
yo'ontonik ta stojolal Sione,
sventa xkak'be sdiademaik
yo' ma'ukuk xa tan oy ta
sjolike,
sventa xkak'be aseite sventa
kuxetel o'ontonal yo' mu xa
xat yo'ontonike

xchi'uk sventa xkak'be k'u'il
pok'il sventa k'upil k'optael
yo' mu xa svul yo'ontonike.
Muk'ta te'etik sventa tuk'ilal
chich' albel sk'oplalik,
ja' li k'usitik sts'unoj Jeova
sventa xich' toybel-o sk'o-
plale.^{*h}

61:1 *O «t'usem». **61:3** *O «k'upil-
tasel-oe».

KAP. 60

a Is 43:6, 7

b Is 44:23

KAP. 61

c Is 42:1

Mt 3:16

d Mt 11:4, 5
Ech 10:37, 38

e Lu 4:17-21
Lu 7:22
Ech 26:17, 18

f Is 34:8

g Is 25:8
Mt 5:4
Lu 6:21

h Is 60:21

Kolumna 2

a Is 49:8
Is 51:3

b Is 44:26
Is 58:12

c Ese 36:33, 34

d Is 60:10

e Is 14:1, 2

f Eks 19:6

g Is 23:17, 18
Is 60:5, 7

h Sak 9:12

i Is 35:10

j Dt 32:4
SI 33:5
SI 37:28

k Pr 6:16-19

l Is 55:3
Jer 32:40

m Sak 8:13

n Is 65:23

4 Ta xcha'va'anik li k'usitik ji-
nem ta vo'nee;
ta smeltsanik ti butik xokol
komem ta vo'nee^a

xchi'uk ta xchameltsanik li
jteklumetik ti jinemike,^b
ti butik jeche' xokol komem
ta jaylajunk'ol kuxlejale.^c

5 «Ta xtalik li yan krixcha-
noetike xchi'uk chchabiik li
achijike,
li jyanlumetike^d ja' ta xabte-
lan li avosilike xchi'uk ti bu
ats'unoj a-uvaike.^e

6 Li vo'oxuke ta xavich'ik albel
ti paleoxuk yu'un Jeovae;^f
chalboxuk ti ja'oxuk yajtunel
li Jdiostike.

Vo'oxuk chalajesbeik li k'usi-
tik oy yu'unik li muk'tik lu-
metike^g

xchi'uk xkuxet avo'ontonik
yu'un li sk'ulejalike.*

7 Ta xk'exol li k'exlal laj ava-
iike chib to velta chavich'
aparteik,
ta xk'exol li labanele ch-ava-
nik ta muyubajel ta skoj li
sparte staike.

Ta melel, chib to velta chich'
sparteik li ta yosilalike.^h
Tstaik muyubajel ta sbatel
osil.ⁱ

8 Yu'un vo'on Jeovaun, jk'anoj
li k'usi tuk'e;^j
jp'ajoj li elek'e xchi'uk li k'usi
mu'yuk tuk'e.^k

Tuk' ko'onton, ja' yu'un
chkak'be stojolik
xchi'uk ta jpas jun trato xchi'-
ukik ta sbatel osil.^l

9 Li snitilulalike ta xich'ik oj-
tikinel ta stojolal li muk'tik
lumetike^m

xchi'uk li xnich'nabtakike ta
xich'ik ojtikinel ta stojolal li
jteklumetike.

Skotol li buch'utik ta x-ilatike
ta sna'ik ti ja'ik li nitilulal ti
ak'bilik bendision yu'un li
Jeovae».ⁿ

61:6 *O «li smuk'ulalike».

10 Ta ximuyubaj tajek ta stojo-
lala Jeova.

Solel xkuxet tajek ko'onton ta

stojolal li Jdiose.^a

Yu'un la slapbun li k'u'il pok'il
sventa kolebale;^b

la xpixun ta natil k'u'il* sven-
ta tuk'ilal,

xiko'olaj k'ucha'al jun jnupu-
nel kerem ti yak'oj sts'otobil
sjol k'ucha'al jun palee,^c

xiko'olaj k'ucha'al jun
jnupunel tseb ti lek
smeltsanoj sba ta k'usitik
alalak'ik sbae.

11 Yu'un jech k'ucha'al
li balumil ti oy k'usi
ch-ayan tael yu'une
xchi'uk jech k'ucha'al li nich-
maltik ti chak' ch'iuk li k'u-
sitik te chich' ts'unele,
ja' jech tspas li Ajvalil Jeova
ti ja' Muk'ul Jpasmantale,
chak' ayanuk tuk'ilal^d xchi'uk
k'upil k'optael^e ta yeloval
skotol li muk'tik
lumetike.

62 Ta skoj li Sione, mu'yuk
ts'ijil chikom'^f
xchi'uk ta skoj li Jerusalemene,
mu teuk no'ox jmeyoj jk'ob
chikom
ja' to mi laj kak' xojobajuk
k'ucha'al sakil osil li tuk'ilal
yu'une^g
xchi'uk ja' to mi tsan sk'ak'al
k'ucha'al toj li kolebal yu-
une.^h

2 «Ants, ta xilik atuk'ilal li
muk'tik lumetike/
xchi'uk ta xilik amuk'ulal
skotol li ajvaliletike.^j
Ach' biil xa chavich' albel,^k
ti ja' jech chlok' ta ye stuk li
Jeovae.

3 Chak'ot ta jun k'upil sba ko-
rona ta sk'ob li Jeovae
xchi'uk chak'ot ta jlik sts'oto-
bil lolil sventa ajvalilal ta
xpach'omal sk'ob li Adiose.

61:10 *O «natil k'u'il ti mu'yuk sk'ob».

KAP. 61

a Is 65:13

b Is 52:1
Ap 21:2

c Eks 28:39, 41

d Is 45:8
Is 62:1

e Is 58:11
Is 60:18
Is 62:7

KAP. 62

f Sl 102:13
Sak 2:12

g Is 1:26

h Is 51:5

i Is 54:1
Is 60:1

j Is 49:23
Is 60:11

k Jer 33:16

Kolumna 2

a Is 49:14
Is 54:6

b Is 32:14

c Sl 149:4
Sof 3:17

d Is 65:18, 19
Jer 32:41

e Is 61:11
Jer 33:9
Sof 3:19, 20

f Dt 28:49-51
Jer 5:17

4 Mu'yuk xa chavich' albel
ak'oplal ti komtsanbil
antsote^a
xchi'uk li avosilale mu'yuk xa
chich' albel sk'oplal ti xokol
komeme.^b

Yu'un xi chavich' albel
ak'oplale: «Ja' Sk'upil Ko'on-
ton»,^c

li avosilale xi chich' albel
sk'oplale: «Malijem xa».

Yu'un ta xk'upij yo'onton ta
atojolal li Jeovae
xchi'uk li avosilale chich' al-
bel sk'oplal ti malijem xae.

5 Yu'un jech k'ucha'al jun ke-
rem ti chik' jun tojol tsebe,
ja' jech chanupun xchi'uk li
avalabtak eke.

Jech k'ucha'al xkuxet yo'on-
ton ta stojolal jun tseb li
kereme,

ja' jech ta xmuyubaj ta atojol-
lal li Adiose.^d

6 Jerusalem, jva'anoj jk'el-osile-
tik ta toyol li ta sba amu-
roale.

Skotol ora, sjunul k'ak'al
xchi'uk sjunul ak'obal mu'-
yuk ts'ijil ta xkomik.

Vo'oxuk ti chavalbeik sk'oplal
li Jeovae,
mu me xakuxik,

7 mu me xavikta abaik ta sk'o-
ponel ja' to mi la snakan lek
li Jerusalemene,

jech, ja' to mi laj yich' k'upil
k'optael li ta balumile». ^e

8 Li Jeovae xi jamal laj yak' ye
k'alal la stoy li sbats'ik'obe,
li sk'ob ti lek tsotse:

«Mu'yuk xa chhak'be slajes
avajkontratak li sat ats'u-
nobe

xchi'uk mu'yuk ta xuch'ik
jyanlumetik li ach' vino
avu'un ti tsots la-abtej
sventa la atae. ^f

9 Yu'un li buch'utik ta stsobik
li sat ts'unobile ja' ta slaje-
sik xchi'uk tsk'upil k'optaik
li Jeovae;

li buch'utik tstsobik li uvae
ja' ta xuch'ik vino li ta ch'ul
amak'etik* ku'une». ^a

- 10** Jelavanik, jelavanik li ta
ochebaletike.
Ch'ubabeik sbe li jteklume. ^b
Meltsanik, meltsanik
li bee.

Ch'ubabeik lok'el
li stanaltake. ^c

Va'anik junuk senyail* ta
sventa li jteklumetike. ^d

- 11** Li Jeovae xi yaloj batel k'alal
to ta spajeb balumile:
«Xi xavalbeik li stseb Sione:
jK'elavil! Chtal xa
li akolebale. ^e

jK'elavil! Te yich'o
li matanal chak'e
xchi'uk te oy ta yeloval
li tojolil ta xak'e». ^f

- 12** Chich' albel sk'oplalik
ti ja' li ch'ul jteklume,
li buch'utik cha'manbilik
yu'un Jeovae. ^g
li vo'ote xi chavich' albel
ak'oplae: «Li Jteklum
ti Sabile, jun Jteklum ti
Mu'yuk Yich'o jktaele». ^h

63

«Buch'u ti le' chlik tal ta
Edome, ⁱ
ti sts'ayayet skoloral* sk'u'
spok' te chlik tal ta Bosrae, ^j
ti toj k'upil sba li sk'u' spok'e,
ti chak' ta ilel ti mu al bajuk
sju'el k'alal chchan yakane?
«Vo'on, vo'on ti tuk'
chik'opoje,
ti tsots lek ju'el sventa
xikoltavane».

- 2** jK'u yu'un tsoj li ak'u' apok'e
xchi'uk k'u yu'un xko'olaj
ak'u' apok' xchi'uk li buch'u
tspits' uva ta yavile? ^k
3 «Jtuk la jpech' ta tek'el
li yavil vineo,
mu'yuk buch'u te la xchi'inun.

62:9 *O «ti' naetik». K'elo Glosario,
amak'. **62:10** *O «poste sventa sen-
yail». **63:1** *O ja' van sk'oplal «ti sts'a-
yayet stsajal».

KAP. 62

a Dt 14:23
Is 65:21, 22

b Is 40:3
Is 48:20

c Is 57:14

d Esd 1:1, 3
Is 11:12
Is 49:22

e Sak 9:9
Mt 21:5
Jn 12:15

f Is 40:9, 10
Ap 22:12

g Sl 107:2, 3

h Is 54:7

KAP. 63

i Sl 137:7
Is 34:5, 6

j Am 1:12

k Joe 3:13
Ap 14:19, 20
Ap 19:15

Kolumna 2

a Is 34:2

b Is 34:8
Is 35:4
Is 61:1, 2

c Is 51:9
Is 52:10
Is 59:16

d Jer 25:15, 16

e Sl 78:12
Sl 105:5

f Eks 24:7

g Eks 14:30

h Eks 3:7

Jech-o la jpech'ik ta tek'el ta
sk'ak'al ko'onton
xchi'uk jech-o la jt'usik ta
tek'el ta skapemal jol. ^a

Ch'itemik ta jk'u' jpok'
li xch'ich'eike
xchi'uk laj xa yatin slikej
li jk'u' jpok'e.

- 4** Yu'un jnopo j xa ti oy jun
sk'ak'alil ta jpak sutele ^b
xchi'uk ti oy jun jabil ta
jcha'manik sutel tale.
- 5** La jk'el ta jujujot, pe mu'yuk
buch'u xtal skoltaun;
labal sba laj kil ti mu'yuk
buch'u tal koltavanuke.
Ja' yu'un, ja' la spojun*
li jk'obe ^c
xchi'uk ja' la skoltaun
li skapemal jole.
- 6** Ta skapemal jol la jpech'ilan
ta tek'el li jteklumetike,
yakubik ku'un li ta sk'ak'al
ko'ontone ^d
xchi'uk la jmalbe ta lumtik
li xch'ich'eike.
- 7** Ta xkal li k'usitik spaso
Jeova ta skoj li tuk'il
k'anelal yu'une
xchi'uk li k'usitik spaso
Jeova ti sta-o k'upil
k'optaele,
ja' ta skoj skotol li k'usitik
spasoj Jeova ta
jtojolaltike, ^e
ti ep k'usitik lelik spasoj ta
stojal li jteklum Israel
ta skoj li xk'uxul yo'ontone
xchi'uk li tuk'il k'anelal
ti mu al bajuk oy
yu'une.
- 8** Yu'un xi laj yale: «Ta melez,
le'e ja'ik li jteklumale, ja'ik
nich'nabiletik ti tuk'-o chak'
sbaik». ^{*f}
Ja' yu'un, ja' k'ot ta Jkoltava-
nej yu'unik. ^g
- 9** Ti k'u sjalil laj yil svokolike,
jech laj yil svokol ek. ^h

63:5 *O «kuch yu'un». **63:8** *O «ti
mu'yuk chlo'lavanike».

Jech xtok, ja' koltaatik lok'el
yu'un li anjel ti te oy ta ye-
lovale.*^a

Ta skoj ti k'anvaneme xchi'uk
ti oy xk'uxul yo'ontone, la
xcha'man sutel tal,^b

la stoy likel xchi'uk la xchabi
ta skotol ora li ta vo'nee.^c

10 Pe la stoy sbaik^d xchi'uk
laj yak'beik yat yo'onton li
xch'ul espritue.^e

Va'un, kontrainatik^f
xchi'uk tsakatik ta k'op.^g

11 Laje, vul ta sjolik li k'usitik
k'ot ta pasel ta vo'ne
li ta sk'ak'alil Moises ti ja' yaj-
tunele xchi'uk xi laj yalike:

«¿Bu oy ti buch'u ik'atik lok'el
tal ta nab^h ta stojolal li
jchabichijetik yu'une?ⁱ

¿Bu oy li buch'u laj yak' xch'ul
espiritu ta stojolale?^j

12 ¿Bu oy li buch'u la stunes li
sk'ob ti k'upil sba sventa
tsbeiltasbe sbats'ik'ob li
Moisese,^k

ti buch'u la xch'ak li vo' ta ye-
lovalike,^l

sventa teuk-o yu'un sbatel
osil li sbie?^m

13 ¿Bu oy li buch'u laj yak' xana-
vikuk ta vo' ti xyuk'lajete,^{*}
ti mu'yuk la smakⁿ yakanik
k'alal xanavike,
ti xko'olajik k'ucha'al jkot ka'
ti chanav ta jamal yaxalti-
ke?^a

14 Jech k'ucha'al ts'unbal chon-
bolometik ti chyalik batel
ta stenlejaltik sventa xku-
xike,
jech ak'bat xkux yo'ontonik
yu'un li s-espiritu Jeovae,ⁿ
Ja' jech la abeiltas ateklumal
sventa k'upiluk sba xk'ot
avu'un li abie.^o

15 Te to ta vinajel xavak' yalel
tal asat xchi'uk k'elo yalel,

63:9 *Literal «li j-almantal ti ja' yu'-
une». **63:13** *O «ta vo' ti nat tajeke».
[#]O «mu'yuk t'ab». [^]O «ta takixokol ba-
lumile».

KAP. 63

a Eks 14:19
Eks 23:20

b Dt 7:8

c Eks 19:4
Dt 1:31

d Dt 9:7

e Ech 7:51
Ef 4:30

f Le 26:14, 17
Dt 28:63

g Jer 21:5

h Eks 14:30
Is 51:10

i Si 77:20

j Nu 11:16, 17

k Eks 6:1, 6
Eks 15:16

l Eks 14:21, 22

m Eks 9:15, 16
Eks 14:17
Ro 9:17

n Jos 22:4

o 2Sa 7:23
Ne 9:10

Kolumna 2

a Dt 4:31
Ne 9:17

b Jer 31:20

c Eks 4:22

d Is 41:14

e Is 6:10

f Si 74:2
Si 80:14, 15

g 2Kr 36:19
Is 64:11
Lam 1:10

te to ti bu nakalot ta toyol
ti ch'ule xchi'uk ti jun
yutsile.

¿K'u yu'un mu'yuk xa
chats'etan achikin? ¿K'u
yu'un mu'yuk xa chavak'
ta ilel liaju'ele?

¿K'u yu'un ti mu'yuk xa
chak'uxubinvane^a xchi'uk
ti mu'yuk xa xk'uxul
avo'ontone?^b

Taje mu'yuk xa chavak' ta ilel
ta jtojolalkutik.

16 Yu'un vo'ot Jtototkutik;^c
ak'o mi mu xtojikinunkutik
li Abraane

xchi'uk ak'o mi mu xojtiki-
nunkutik li Israele,
vo'ot Jtototkutik, Jeova.

Vo'ot li Jcha'manvanejot
ku'unkutik ta vo'nee.^d

17 Jeova, ¿k'u yu'un chavak' ti
xik'ejp'ujkutik* lok'el^h ti ta
abetake?

¿K'u yu'un chavak'[^] ti xyijub
li ko'ontonkutik sventa mu
xa jxi'taotkutike?^{88e}

Sutan tal ta skoj li avajtunel-
take,
ta skoj li snitilultak
arextoe.^{□f}

18 Li ach'ul tekulumale laj to'ox
yu'unin k'uk sjalil li osile.
Li kajkontrakutike la xpech'i-
lanik ta tek'el ti bu ch'ul
avu'une.^g

19 Jal xa tajej ti xiko'olajkutik
xchi'uk li buch'utik mu'yuk
ono'ox la aventainane,
xiko'olajkutik xchi'uk li bu-
ch'utik mu'yuk ono'ox
laj yich'ik biiltasel ta abie.

64 [^]Ati lajuk ajat li vinajele
xchi'uk ti layaluk tale,
ati lajuk anikes li vitsetike,
2 jech k'ucha'al li k'ok' ti chtil
yu'un jobel
sventa chvokan yu'un li vo'e,

63:17 *O «xik'ejevikutik; xits'ep'ujkutik».
[#]O «ti xik'ejp'ujkutik lok'el avu'un».
[^]Literal «chapas». ⁸⁸K'elo Gosario, xi'-
tael Dios. [□]O «apukulale; apartee».

va'un bi, chojtkin abi li avaj-kontratake
xchi'uk chnikik ta xi'el avu'un
li muk'tik lumetike!

- 3 K'alal oy k'usitik labalik sba la apas ti mu'yuk jmalaoj-kutik jeche,^a
layal talel, va'un nik avu'un li vitsetike.^b
- 4 Ta vo'ne xa ono'ox mu'yuk buch'u ya'ioj mi ja'uk buch'u sts'etanoj xchikin,
mi junuk buch'u yiloy yan Dios k'ucha'al li vo'ote,
ti oy k'usi lek chapasbe li buch'utik spatoy yo'ontonik* ta atojolale.^c
- 5 Lok' anup ta be li buch'utik xmyubajik no'ox tspanik li k'usitik leke,^d
li buch'utik tstaikot ta na'ele xchi'uk ti stamojik batel li abee.
jK'elavil! La-ilin, yu'un la jsa' jmulkutik,^e
jal tajek jech la jpaskutik.
Ja' yu'un, ζmi jtakutik-o van ti xkich'kutik pojele?
- 6 Jkotalkutik xiko'olajkutik xchi'uk li buch'utik ibal sbaike*
xchi'uk skotol li k'usitik tuk' ta jpaskutike xko'olaj k'ucha'al jlik sk'u' spok' jun ants k'alal chil xchamele.^f
Jkotalkutik ta xitakijkutik k'ucha'al yanal te'
xchi'uk chkuchunkutik batel k'ucha'al ik' li jpaltailkutike.^g
- 7 Mu'yuk buch'u tsta ta na'el li abie,
mu'yuk buch'u oy ta yo'onton ti stsak yikob ta atojolale, yu'un laj xa anak'* asat ta jtojolalkutik^g
xchi'uk chilubtsajkutik^h batel avu'un ta skoj li jmulkutike.

64:4 *O «oy smaelael yu'unik». 64:6 *K'elo Glosario, *ibal sba*. *O «jchopoliilkutike». 64:7 *O «amuk». #Literal «chi-unijkutik».

KAP. 64

a Eks 34:10

b Aba 3:6

c Sl 130:6-8
Is 25:9
Mik 7:7
1Ko 2:9

d Sof 2:3
Ech 10:34, 35

e Is 1:21
Is 63:10

f Le 12:2
Le 15:20

g Dt 31:17
Is 57:17

Kolumna 2

a Is 63:16

b Is 29:16
Is 45:9
Jer 18:6

c Sl 74:1
Sl 79:5

d Sl 79:1
Lam 1:4
Lam 5:18
Mik 3:12

e 2Kr 36:17, 19
Jer 52:12, 13

f Sl 74:10, 11
Sak 1:12

KAP. 65

g Is 55:6, 7

h Ro 10:20, 21

i Dt 31:27
Ne 9:29
Sak 7:11

j Is 59:7, 8
Jer 35:15

k Jer 5:23

8 Pe li vo'ote, Jeova, vo'ot Jto-totkutik.^a

Vo'onkutik li ach'ele xchi'uk vo'ot Jpatvanejot ku'unikutik;^{*b}

jkotalkutik ja'unikutik yabtel ak'ob.

9 Kajval Jeova, mu toj ech'e-muk xa-ilin ta jtojolalkutik^c xchi'uk mu xavules ta ajol ta sbatel osil li jmulkutike.
Avokoluk, vuleso ta ajol ti jkotalkutik ja'unikutik ate-klumale.

10 Li ch'ul jteklumetik avu'une k'otem xa ta takixokol balumil.

Li Sione k'ot xa ta takin balumil,
li Jerusalene xokol osil xa kom.^d

11 Li ch'ul templo ku'unikutik ti toj k'upil sbae,
ti bu la sk'upil k'optaikot li jmolotakutike,
laj xa yich' chik'el ta k'ok'^e xchi'uk lilijem xa skotol li k'u-sitik ep sbalil ch'kilkutike.

12 Ta skoj taje, Kajval Jeova, ζmi mu'yuk van k'usi chapas?

ζMi te no'ox ts'ijil chakom xchi'uk mi te no'ox ak'eloy ti chi-ak'bat tajek jvokolkutike?^f

65 «Laj kak' jba ta sa'el ta stojal li buch'utik mu'yuk la sjak'ik jk'oplale;

laj kak' ti staikun li buch'utik mu'yuk la sa'ikune.^g

Xi laj kalbe jun muk'ta lum ti mu'yuk la sk'upil k'optaik li jbie: «Li' oyune, li' oyune!»^h

2 Sjunul k'ak'al xye'et jk'ob ta stojal jun jteklum ti pim ta mantale,ⁱ
ti ta xanav ta chopol bee,^j
ti ja' tspanilan-o li k'usi tsnop stuke,^k

64:8 *O «la apasunkutik».

- 3** jun jteklum ti nopolik no'ox ta sabun jol ta yeloval jsate^a
chak' milbil matanal ta nichim-
maltik^b xchi'uk xtomet mu-
yel xch'aiall* chak' milbil
matanal ta sba ladriyoetik.
- 4** Te chchotiiik ti bu oy muki-
nale,^c
te ch-ech' yu'unik ak'obal
ti butik lek nak'ale,*
yakalik ta sti'el sbek'tal
chitom^d
xchi'uk te oy ta sp'linik li ya'-
lel k'usitik toj ibalik sbae.^{##}
- 5** Xi chalike: «Te koman ti bu
oyote, mu xanopaj tal ta
jtojolal,
yu'un vo'on mas to ch'ulun
k'ucha'al vo'ote».*
Taje xko'olaj k'ucha'al ch'aiall[#]
chk'ot ta jni', k'ucha'al k'ok'
ti xtiltun[^] sjunul k'ak'ale.
- 6** jK'elavilik! Te ts'ibabil ta ke-
loval;
mu'yuk te ts'ijil chikom,
yu'un chkak'be stojolik,^f
ts'akal lek chkak'be stojolik,
- 7** ta skoj li spaltailike[#] xchi'uk
ta skoj li spaltail smoltota-
kik eke»,^g xi li Jeovae.
«Yu'un xtomet muyel xch'ai-
lal* milbil matanal laj ya-
k'ik ta sba vitsetik
xchi'uk la xchopol k'optaikun
ta sba bik'tal vitsetik,^h
vo'on ba'yel lek ts'akal ta jp'is-
beik li stojolike».
- 8** Xi chal li Jeovae:
«Jech k'ucha'al te chich' tael
ach' vino li ta jchoj uvae
xchi'uk ti oy buch'u xi chale:
«Mu xach'ayik batel, yu'un
oy to bu lekik»,

65:3, 7 *O «xch'ayilal». **65:4** *O «mu-
kule». O ja' van sk'oplal «ta vakaxna ti ja'
sventa jchabivaneje». #O «k'usitik toj
ik'ike». K'elo Glosario, *ibal sba*. **65:5**
*O ja' van sk'oplal «yu'un chkalbot sk'o-
plal ti ch'ulun». #O «ch'ayil». ^O
«xloklun; xpulpun». **65:7** #O «xchopo-
lilike».

KAP. 65

a 2Re 17:16, 17
Jer 32:29

b Is 1:29
Is 66:17

c Nu 19:16

d Le 11:7, 8
Is 66:17

e Dt 14:3

f Sl 50:3, 21
Jer 16:18
Ese 11:21

g Eks 20:4, 5
Le 26:39

h 1Re 22:41, 43
2Re 12:3

Kolumna 2

a Jer 30:11
Am 9:8

b Is 60:21
Ese 37:21
Abd 17

c Is 61:7
Sof 3:20

d Is 33:9

e Jos 7:24
Os 2:15

f Is 1:4

g 2Kr 28:24
2Kr 34:25

h Le 26:25
Ese 6:13

i Ese 9:6

j 2Kr 36:15, 16

k Is 66:3

l Sl 37:19, 25
Am 8:11

m Is 49:10

ja' jech ta jpas ta stojolal li
kajtuneltake;
mu'yuk ta jch'aybe sk'oplal
skotolik.^a

- 9** Ta jlok'es tal jun nitilulal ta
stojolal li Jakobe,
te ta jlok'es tal ta stojolal
Juda ti buch'u ta xu'unin li
vitsetik ku'une;^b
li buch'utik jt'ujoe ja' ta xu'u-
ninik
xchi'uk ja' te chnakiik li kaj-
tuneltake.^c
- 10** Li Sarone^d chk'ot ta
jamal osilitik svanta sve'eb
chijetik
xchi'uk li stenlejaltik Akore^e
chk'ot ta xkuxobil yo'onton
vakaxetik,
ja' chu'unin li jteklumal ti tsa'-
une.
- 11** Pe li vo'oxuke te ak'oplalik
xchi'uk li buch'utik chik-
taik Jeovae,^f
ti chch'ay ta sjolik li ch'ul vits
ku'une,^g
ti chak'ik jun mexa ta svanta
li dios yu'un Lekil Suertee
xchi'uk ti tsnojesik kapbil
vino ta kopaetik svanta li
dios ti chal k'usi chk'ot ta
pasel ta ts'akale.
- 12** Ja' yu'un, chkak'oxuk ta milel
ta espada,^h
akotolik ta xanijan abaik
svanta chavich'ik milel,ⁱ
yu'un la jtakoxuk ta ik'el, pe
mu'yuk la atak'beikun,
lik'opoj, pe mu'yuk xachikin-
taik;^j
ja' la apasilanik-o li k'usi mu'-
yuk lek chkile
xchi'uk ja' la at'ujik spasel li
k'usi chopol chkile».^k
- 13** Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil
Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-
mantale:
«Li kajtuneltake ta xve'ik, pe
li vo'oxuke chavilik v'inal.^l
Li kajtuneltake oy no'ox k'usi
ta xuch'ik,^m pe li vo'oxuke
ta xava'lik takiti'il.

- Li kajtuneltake ta xmuyubajik,^a pe li vo'oxuke ta xavich'ik ak'el ta k'exlal.^b
- 14** Li kajtuneltake ta x-avanik ta muyubajel ta skoj ti mu k'usi xal yo'ontonike, yan li vo'oxuke cha-avanik ta skoj ti oy k'usi k'ux chava'iik ta avo'ontonike xchi'uk xa-ijetik* ta skoj li avokolike.
- 15** Li vo'oxuke chopol sk'oplal chkom abiik xchi'uk ja' tstunesik sventa xchopol k'optavanik-o li buch'utik jt'ujoje.
Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale ta smiloxuk ta jujuntal, pe li yajtuneltake ta xak'be yan sbiik.^c
- 16** Jech oxal, buch'uuk no'ox ti tsk'an ti x-ak'bat bendision li ta balumile ta x-ak'bat bendision yu'un li Dios ti melel* sna' xk'opoje xchi'uk buch'uuk no'ox ti oy k'usi jamal chal ta balumile ja' oy k'usi jamal chal ta stojolal li Dios ti melel* sna' xk'opoje.^d
Yu'un mu'yuk xa chich' tael ta na'el li vokoliletik oy to'ox ta vo'nee; ta xich' lok'esel batel ta yeloval jsat.^e
- 17** Yu'un ta jpas ach' vinajel xchi'uk jun ach' balumil;^f mu'yuk xa chich' tael ta na'el* li k'usitik k'otemik ta pasel ta vo'nee xchi'uk mu'yuk te chkom-o ta o'ontonal.^g
- 18** Ja' yu'un, muyubajanik xchi'uk kuxetek no'ox avo'ontonik ta sbatel osil ta sventa li k'usi ta jpase.
Yu'un ta jpas ti ja'uk sventa xak' muyubajel li Jerusalene

65:14 *O «xa-ajajetik». **65:16** *O «tuk». **65:17** *O «mu'yuk xa chtal ta jolil».

KAP. 65

a Is 66:14

b Is 66:5

c Is 62:2
Jer 33:16

d Dt 6:13

e Is 12:1
Jer 31:12
Sof 3:14, 15

f Esd 5:2
Is 51:16
Is 66:22
2Pe 3:13

g Ap 21:1, 4

Kolumna 2

a Is 51:11

b Is 62:4
Jer 32:41

c Is 25:8
Jer 31:12

d Jer 31:4

e Is 62:8
Am 9:14

f Si 92:12-14

g Le 26:3-5
Dt 28:4

h Is 61:9

i Is 66:22

xchi'uk ta jpas ti ja'uk sventa xak' kuxetel o'ontonal li jnaklejetik tee.^a

- 19** Ta ximuyubaj ta stojolal li Jerusalene xchi'uk xkuxet ko'ontan ta stojolal li jteklumale;^b
jech xtok, mu'yuk xa chich' a'iel ti oy buch'u te xviket ta ok'ele mi ja'uk ti oy buch'u te x-avet ta skoj svokole»,^c
- 20** «Ma'uk xa no'ox jayib k'ak'al chkuxi li ololetik tee, mi junuk mol ta xcham k'alal mu'yuk to staoj sk'ak'alile. Yu'un buch'uuk no'ox ti chcham k'alal sien jabil yich'oje uni kerem to chich' ilel xchi'uk li jsa'mulile ta xcham ta skoj ti chich' chopol k'optaele ak'o mi sien xa ox jabil yich'oj.*
- 21** Ta xlik sva'an snaik sventa te chnakiik,^d ta sts'un s-uvaik sventa tslobeik sat.^e
- 22** Mu'yuk bu tsva'anik naetik ti yan-o xa buch'u te chnokie mi ja'uk tsts'unolajik ti yan-o xa buch'u tsajesbe sate. Yu'un ti k'u sjalil kuxul li jtek' te'e, ja' jech sjalil chkuxi li jteklumale^f xchi'uk ta sk'upinik lek yabtel sk'obik li buch'utik jt'ujoje.
- 23** Mu jech'euk no'ox ti tsots ch-abtejike^g xchi'uk mu jech'euk no'ox ch-ayan yalab xnich'nabik sventa xil svokolik; yu'un ak'bilik bendision yu'un Jeova^h xchi'uk li snitlulalike.ⁱ
- 24** K'alal mu'yuk to tsk'anbeikun vokole, yakal xa ta jtak'beik;

65:20 *O ja' van sk'oplal «xchi'uk ti buch'u mu to sta sien jabil chchame chopol k'optabil chich' ilel».

k'alal yakal to chk'opojike,
yakal xa ta jchikintabeik.

- 25 Jmoj chve'ik li lobo* xchi'uk
li nene' chije,
li leone jobel tso' jech k'u-
cha'al li tot vakaxe^a
xchi'uk pukuk^z tso' li kiletel
chone.

Mu'yuk chak'ik vokolil xchi'-
uk mi ja'uk k'usi chopol
tspasik ta sjunul li ch'ul
vits ku'une»,^b xi li Jeovae.

- 66 Xi chal li Jeovae:
«Ja' jchotleb sventa ajvalil
li vinajele xchi'uk ja'
skajleb kakan
li balumile.^c

Va'un cha'a, ζk'usi van jtosu-
kal na xu' xava'anbeikun?^d
ζBu oy li xkuxobil ko'on-
tone?».^e

- 2 Xi chal li Jeovae: «Ja' yabtel
jk'ob skotol li k'usitik taje
xchi'uk jech lik ayanuk
skotol.^f

Ak'o mi jech, ta jk'el yalel
li buch'u bik'it chak' sbae
xchi'uk li buch'u voh'em*
yo'onton ti ta xnik ta xi'el^z
ta skoj li k'usi chkale.^g

- 3 Li buch'u ta smil tot vakaxe
xko'olaj k'ucha'al li buch'u
tsjip ta lum jun vinike.^h
Li buch'u chak' ta milbil
matanal jkot chije xko'olaj
k'ucha'al li buch'u tsk'asbe
ste'el snuk' jkot ts'ie.ⁱ

Li buch'u chak' jun mata-
nale... jxko'olaj k'ucha'al
xch'ich'el chitom!^j

Li buch'u chak' ta matanal
sakil pom^{*k} sventa svuleso-
bil ta jolile xko'olaj k'ucha'-
al li buch'u tsmuyubta
lok'oletike.^l

La st'uj stukik ti bu beal
tsk'an chbatike

65:25 *Li lobo xko'olajtik k'ucha'al
ok'il. ^aO «lum». 66:2 *O «t'usem».
^zO «ti tsvul yo'onton». 66:3 *K'elo
Glosario, sakil pom.

KAP. 65

a Is 35:9
Os 2:18

b Is 2:3, 4
Is 11:6-9
Mik 4:2

KAP. 66

c Mt 5:34, 35

d 2Kr 6:18
Ech 17:24

e 1Kr 28:2
Ech 7:48-50

f Is 40:26

g 2Re 22:18, 19
Lu 18:14

h Is 1:11

i Le 11:27

j Dt 14:8

k Le 2:1, 2

l Is 1:13

Kolumna 2

a Dt 28:15

b Jer 7:13

c 2Re 21:9
Is 65:3

d Is 5:18, 19
Is 29:13

e Is 65:13, 14
Jer 17:13, 18

f Is 54:1

xchi'uk k'upil taje sba chilik
li k'usi toj chopole.

- 4 Ja' yu'un, ta jk'el k'utik
yelan xu' xkak'beik
kastigo^a

xchi'uk chkak' taluk ta
stojolalik li k'usitik
chi'ik-oe.

Yu'un k'alal la jtakik ta
ik'ele, mu'yuk buch'u
la stak'bun;

k'alal lik'opoje, mu'yuk
buch'u la xchikintabun.^b

Ja' la spasilanik-o li k'usi
mu'yuk lek chkile

xchi'uk ja' la st'ujik spasel
li k'usi chopol chkile». ^c

- 5 Vo'oxuk ti ta xanikik ta xi'el*
ta skoj li k'usi chale,
chikintaik k'usi chal
li Jeovae:

«Li achi'iltakik ti sp'ajojoxuk
xchi'uk ti chopol chiloxuk
ta skoj li jbie xi laj yalike:
ζK'upil k'optabiluk
li Jeovae!». ^d

Chak' sba ta ilel ta atojolalik
li Diose xchi'uk chak' ti
xkuxetuk avo'ontonike,
pe li stukike ta k'exlal
chkomik». ^e

- 6 ζOy k'usi xvochlajet* te
ta jtekum, oy k'usi
tsots chbak' tal te
to ta tempol!

Yu'un li Jeovae tal yak'be
kastigo li yajkontratak
ti k'u yelan staik-oe.

- 7 K'alal sk'an to'ox xlik xk'uxul
li yole, vok' yu'un.^f
K'alal sk'an to'ox xa'ibe
xk'uxul alajele, vok'
yu'un jun kerem.

- 8 ζBuch'u jech ya'ioj taje?
ζBuch'u yiloy jech taje?
ζMi ta jun no'ox van k'ak'al
ch-ayan tal jun jtekum?
O ζmi ta anil no'ox chvok'
jun muk'ta lum?

66:5 *O «ti chavul avo'ontonik». 66:6
*O «x-avljajet».

Ak'o mi jech, k'alal lik xk'uxul yol li Sione, vok' no'ox ta anil li yalabtake.

- 9 Xi chal li Jeovae: «¿Mi ta van jambe yalajeb jun ants pe ti mu'yuk chkak' vok'uk tal li yole?».

Xi chal li Adiose: «¿Mi mu'yuk van chkak' vok'uk yol jun ants ti likem xa xk'uxul xch'ute?».

- 10 Kuxetuk avo'ontonik xchi'uk li Jerusalene, akotolik vo'oxuk ti ak'anojike,^a muyubajnik xchi'uk.^b

Vo'oxuk ti chavat avo'ontonik ta stojolale, kuxetuk tajek avo'ontonik xchi'uk,

- 11 yu'un jech k'ucha'al jun me'il ti chak' chu'unuk yol ja' to mi lek xa noj xch'ut chkome, ja' jech chchabioxuk li Jerusalene.

Ta melel, chnoj lek ach'utik xchi'uk ta xamuyubajnik tajek, yu'un laj xa yich' ak'bel yutsilal.

- 12 Yu'un xi chal li Jeovae: «Ta xkak'be tal jun o'ontonal k'ucha'al uk'um^c

xchi'uk li yutsilal jteklumetike chkak'be tal k'ucha'al tsatsal uk'um ti chmut'ivanane.^{*d}

Vo'oxuke ta xak' chu'unanik li Jerusalene, tspetoxuk batel

xchi'uk chch'ipoxuk ta sba yo'.

- 13 Jech k'ucha'al jun me'il ti tspatbe yo'onton li yole, ja' jech-o ta jpat avo'ontonik;^e xchi'uk ta xavich' patbel avo'ontonik ta skoj li Jerusalene.^f

- 14 K'alal chavilik taje, chamuyubajnik tajek xchi'uk li abakilike ta xch'i k'ucha'al li unin^g ts'i'lele.

66:12 *O «chmukivane; chbut'ivanane».
66:14 *O «unen».

KAP. 66

a Sl 137:6

b Is 44:23

c Is 9:7

d Is 60:3
Aj 2:7

e Is 51:3

f Is 44:28
Is 65:18, 19

Kolumna 2

a Is 59:18

b Dt 4:24

c Sl 50:3
Jer 25:32, 33

d 2Te 1:7, 8

e Is 1:29
Is 65:3

f Le 11:7, 8
Is 65:4

g Le 11:29

h Je 10:4

i Je 10:6, 13

j Je 10:2
Ese 27:12, 13

k Is 60:3
Mal 1:11

l Dt 30:1-3
Is 11:16
Is 43:6
Is 60:4, 9

Jech xtok, li sju'el* Jeovae ojtikinbil lek chk'ot ta stojolal li yajtuneltake, pe tstik'be smul li yajkontra-take».^a

- 15 «Yu'un li Jeovae chtal k'ucha'al k'ok'^b

xchi'uk li skaretatake xko'olaj k'ucha'al tsatsal ik',^c

sventa ta sk'ak'al yo'onton tstojsbe sutel li yajkontra-take

xchi'uk sventa xak'be kastigo ta leb k'ok'.^d

- 16 Yu'un tstunes k'ok' sventa chchapanvan li Jeovae, ta melel, ta s-espada tsalajes skotol li krixchanoetike; ep tajek buch'utik chhem chkom yu'un li Jeovae.

17 »Li buch'utik chch'ultajes sbaikexchi'uk ti tsakubtas sbaik sventa ch-ochik batel ta nichimalktik^{*e} ti ja' chbatik ta stojolal li k'usi te oy ta o'ole, li buch'utik tsti'ik chitome,^f li ch'oe^g xchi'uk li k'usitik ibalik sbae,^h chk'ot slajeb skotolik», xi li Jeovae. 18 «Ta skoj ti jna'oj li yabtelike xchi'uk li k'usi tsnopike, ta xital sventa jtsob krixchanoetik ta skotol muk'tik lumetik xchi'uk ta jeltos k'opetik, va'un chtalik xchi'uk chilik li kutsilale».

19 «Chkak' jun senyail ta stojolalik xchi'uk ta jtak batel jlo-muk jatviletik ta stojolal li muk'tik lumetike, ta Tarsis,^h ta Pul xchi'uk ta Lud'ⁱ ta ja' slumal j-ak'-arkoetike, ta Tubal, ta Javan/^j xchi'uk li ta namal lumetik ti joyol ta nabe, ti mu'yuk ya'iojik jk'oplale o ti mu'yuk yilojik li kutsilale; li jatviletike ja' chalik batel kutsilal ta stojolal li muk'tik lumetike.^k 20 Ja' chik'ik lok'el tal ta muk'tik lumetik/^l

66:14 *Literal «li sk'ob». 66:17 *Ja' xkaltik, li nichimalktik ti bu chich'ik ta muk' lok'oletike. *K'elo Glosario, *ibal sba*.

li achi'iltakik ti chk'otik k'ucha'al matanal sventa Jeovae, ta ka'etik, ta karetaetik, ta karetaetik ti lek makale, ta mulaetik, ta kameyoetik ti anil sna' xanavike, chik'ik tal li ta ch'ul vits ku'une, ja' li Jerusale, jech tajek k'ucha'al tspas Israel k'alal chich' tal matanal ta sna Jeova ta jun yavil ti lek sake», xi li Jeovae.

21 «Jech xtok, jlome ta xkak' k'otuk ta paleetik xchi'uk ta yajkoltaobba jlevietik», xi li Jeovae.

22 «Yu'un jech k'ucha'al ta jpas ach' vinajel xchi'uk ach' balumil^a ti te oy-o ta kelovale, ja' jech te oy-o li anitulalike xchi'uk li abiike»,^b xi li Jeovae.

KAP. 66

a Is 65:17, 18
2Pe 3:13
Ap 21:1

b Is 65:23
Jer 31:35, 36

Kolumna 2

a Sl 86:9
Sak 14:16
Mal 1:11

b Is 34:10
Mt 25:41
Mr 9:47, 48
2Te 1:9

23 Xi chal li Jeovae: «Ta jujun ach' luna* xchi'uk ta jujun savado,

chtal snijan sbaik ta keloval[#] sktol li krixchanoetike.^a

24 Jech xtok, chlok'ik batel xchi'uk tsk'elik ti bu telajtik sbek'tal li viniketik ti la stoy sbaik ta jtojolale; yu'un mu xcham li xvivalik ti te xvolvune xchi'uk mu xtup' li sk'ak' alike^b xchi'uk toj ibal sba ch-ilatik yu'un sktol li krixchanoetike».

66:23 *O «ach' u». #O «chtal yich'ikun ta muk'».

JEREMIAS

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 Laj yich' va'anel ta j-alk'op li Jeremiase (1-10)
Laj yich' ak'bel yil ste'el almendra (11, 12)
Laj yich' ak'bel yil jp'ej p'in sventa smeltsanobil ve'lil (13-16)
Li Jeremiase laj yich' tsatsubtasbel yo'onton sventa spas li yabtele (17-19)</p> <p>2 Li Israele laj yikta komel li Jeovae, ja' bat sa' li yan diosetike (1-37)
Li Israele k'ataj ta sk'ob te'tikal chopol uva (21)
Li sk'u' spok'e balal ta ch'ich' (34)</p> <p>3 Toj ech' xa no'ox chopol ti k'u yelan valopatinvan komel li Israele (1-5)
Li Israel xchi'uk Judae mukul sativanik (6-11)
Chich'ik albel ti ak'o sutes yo'ontonike (12-25)</p> <p>4 Tstaik bendision li buch'utik tsutes yo'ontonike (1-4)
Ta norte to chlik tal li vokolile (5-18)
Toj k'ux cha'i Jeremias ta skoj li vokolil chtale (19-31)</p> | <p>5 Li jteklume mu sk'anik li tuk'ibtasel chak' Jeovae (1-13)
Chvul lajebal, pe mu'yuk chljajik-o ta j-ech'el (14-19)
Li Jeovae chak'be kastigo li jteklume (20-31)</p> <p>6 Jutuk xa sk'an xich' tsakel ta k'op li Jerusale (1-9)
Li sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolal Jerusale (10-21)
Xi chalike: «iOy jun o'ontonal!, pe ch'abal jun o'ontonal» (14)
Chtal jkontrainvanejetik ta norte ti simaronike (22-26)
Li Jeremiase chtun k'ucha'al li buch'u tslekubtas oroe (27-30)</p> <p>7 Jech' la spat yo'ontonik ta stojolal li stemplo Jeovae (1-11)
Jech chk'ot k'ucha'al Silo li temploe (12-15)
Chopol chich' ille li yich'el ta muk' jech' diosetike (16-34)
Ta xich' ich'el ta muk' li Me' Ajvalil ta Vinajele (18)
Chchik'ik ololetik li ta Inone (31)</p> |
|---|---|

- 8 Li krixchanoetike ja' tsts'akliik spasel
li k'usi tspasik yantike (1-7)
¿Mi oy van sp'ijilik mi la sp'ajik
li sk'op Jeovae? (8-17)
Li Jeremiase solet chopol cha'i
ti yal xa ta lum li Judae (18-22)
«¿Mi yu'un ch'abal balsamo
li ta Galaade?» (22)
- 9 Solel chat tajek yo'onton
li Jeremiase (1-3 sbavok'al)
Li Jeovae chak'be kastigo
li Judae (3 xcha'vok'al k'alal ta 16)
Ch-ok'ik ta at-o'onton ta skoj
li Judae (17-22)
Muk'uk ak'oplal xava'i abaik ta skoj
ti xavojtikinik li Jeovae (23-26)
- 10 Li diosetik yu'un muk'tik lumetike
mu xko'olajik xchi'uk li melel
Diose (1-16)
Po'ot xa xich'ik ik'el batel xchi'uk
xich'ik lajesel (17, 18)
Chat yo'onton li Jeremiase (19-22)
Tspas orasion li j-alk'ope (23-25)
«Mu sventainojuk stuk sbe li jun
krixchanoe» (23)
- 11 Li Judae tsokesbe sk'oplal li trato
spasoj DiOSE (1-17)
Ep tajek diosetik jech k'ucha'al ep
tajek li jteklumetike (13)
Li Jeremiase xko'olaj k'ucha'al ch'iom
chij ti chich' milele (18-20)
Li viniketik ti ko'ol slumal xchi'uk
li Jeremiase chkontrainvanik (21-23)
- 12 Tsk'an parte li Jeremiase (1-4)
Li k'usi la stak' Jeovae (5-17)
- 13 K'a' li chukil ti pasbil ta lineo (1-11)
Chich' lilinel li sp'inaltak vinoe (12-14)
Ta xich' chukel batel li Juda ti mu
xtuk'ibe (15-27)
«¿Mi xu' van sjel skoloral snukulil
li jun vinik ti likem ta Kuse?» (23)
- 14 K'epelaltik, tsatsal vi'nal xchi'uk
pask'op (1-12)
Ch-albat sk'oplal ti chchamik
li jech'e' j-alk'opetike (13-18)
Li Jeremiase sna'oj lek ti sa'oj
smul li jteklume (19-22)
- 15 Jp'el sk'oplal chak' kastigo
li Jeovae (1-9)
Tsk'an parte li Jeremiase (10)
- Li k'usi laj yal Jeovae (11-14)
Li s-orasion Jeremiase (15-18)
La slajes k'ucha'al ve'lil li sk'op
Diose (16)
Li Jeremiase tsatsubtasat yu'un
Jeova (19-21)
- 16 Albat ti mu xnupun li Jeremiase,
ti mu xbat ti bu chok'ita yanimaik
xchi'uk li ta k'ine (1-9)
Chich'ik kastigo, laje chich'ik ik'el sutel
ta slumalik (10-21)
- 17 «Te ts'ibabil ta yo'onton smul
li Judae» (1-4)
Chich' tael bendision k'alal ta jpat
ko'ontontik ta stojolal Jeovae (5-8)
«Li ko'ontontike ja' no'ox stuk ti toj ech'
xa no'ox xlo'lavane» (9-11)
Li Israele ja' no'ox xu' spat yo'onton ta
stojolal Jeova (12, 13)
Li s-orasion Jeremiase (14-18)
Tsots sk'oplal ti xchabiik li
savadoe (19-27)
- 18 Li jpatp'ine yakal tspat li p'ine (1-12)
Li Jeovae la svalopatin komel li
Israele (13-17)
Tsnopik k'usi tspasbeik li Jeremiase;
la sk'an vokol li Jeremiase (18-23)
- 19 Laj yich' albel Jeremias ti sliin la vok'el
jp'ejuk lumal p'ine (1-15)
La xchik' xnich'nabik ta sventa
Baal (5)
- 20 Li Pajsure la smaj li Jeremiase (1-6)
Mu'yuk x-iktaj yu'un cholmantal
li Jeremiase (7-13)
Li sk'op DiOSE xko'olaj k'ucha'al k'ok'
ti xiltune (9)
Li Jeovae xko'olaj k'ucha'al jun
tsatsal jpask'op (11)
Tsk'an parte li Jeremiase (14-18)
- 21 Li Jeovae mu'yuk la xchikinta li k'usi
la sk'an Sedekias (1-7)
Li jteklume xu' st'ujik li sbelel
kuxlejale xchi'uk li sbelel
lajelale (8-14)
- 22 Chich'ik albel k'usi chk'ot ta stojolal
li chopol ajvaliletike (1-30)
Li k'usi chk'ot ta stojolal
li Salume (10-12)
Li k'usi chk'ot ta stojolal
li Jeoiakime (13-23)

- Li k'usi chk'ot ta stojolal
li Koniase (24-30)
- 23 Lekil jchabichijetik xchi'uk chopol
jchabichijetik (1-4)
Ch-ayan jun o'ontonal mi lik
ventainvanuk li sk'elom David
ti lek tuk'e (5-8)
Chich'ik ak'bel kastigo li jeché'
j-alk'opetike (9-32)
«Li yikats Jeovae» (33-40)
- 24 Lekil igoetik xchi'uk chopol igoetik (1-10)
- 25 Li Jeovae ta xchapan li muk'tik
lumetike (1-38)
Li muk'tik lumetike ta xtunik 70 jabil
ta stojolal li Babiloniae (11)
Li skopail vino ti noj ta sk'ak'al
yo'onton Jeovae (15)
Xkechet tspuk sba batel ta jujun
muk'ta lum li volokile (32)
Li buch'utik chamem chkom
yu'un Jeovae (33)
- 26 Laj yich' albel Jeremias ti chich'
milele (1-15)
Mu'yuk laj yich' milel li Jeremiase (16-19)
Laj yich' alel li albil k'opetik laj yal
Mikease (18)
Li j-alk'op Uriyae (20-24)
- 27 Li sk'atlom te' Babiloniae (1-11)
Chich' albel Sedekias ti xtun ta stojolal
Babiloniae (12-22)
- 28 Li Jeremiase tsakat ta k'op yu'un
li j-alk'op Ananiase (1-17)
- 29 Li Jeremiase la stakbe batel karta
li buch'utik chukbilik batel ta
Babiloniae (1-23)
Mi ts'aki 70 jabile tsut talel
li Israele (10)
Oy k'usi laj yich' albel li Semayae (24-32)
- 30 Albil xa ono'ox ti chcha'ta yavike
xchi'uk ti chlekubike (1-24)
- 31 Li skomenal Israele chnakiik yan velta
li ta jteklume (1-30)
Li Rakele chok'ita li skeremtake (15)
«Jun ach'trato» (31-40)
- 32 Li Jeremiase la sman jsep osil (1-15)
Li s-orasion Jeremiase (16-25)
Li k'usi la stak' Jeovae (26-44)
- 33 Albil xa ono'ox ti chcha'ta yavik yan
veltae (1-13)
- Ch-ayan jun o'ontonal mi lik
ventainvanuk li sk'elom David
ti lek tuk'e (14-16)
Li trato xchi'uk Davide; li trato xchi'uk
paleetike (17-26)
Li trato ta sventa li k'ak'altike xchi'uk
li ak'obaltike (20)
- 34 Chich' albel k'usi chk'ot ta stojolal
li Sedekias (1-7)
Li trato la spasik ti sk'an skoltaik batel
li smosoike mu'yuk k'ot ta pasel
yu'unik (8-22)
- 35 Li yuts' yalal Rekabe lek ta chanbel
ti k'u yelan la xch'unik mantale (1-19)
- 36 Li Jeremiase laj yak' ta ts'ibael jlik
balbalvun (1-7)
Li Baruke tsots laj yapta
li balbalvune (8-19)
Li Jeoiakime la xchik' ta k'ok'
li balbalvune (20-26)
Laj yich' ts'ibael yan velta ta yan
balbalvun li a'yeje (27-32)
- 37 Jlikel no'ox lok'ik batel
li jkaldeetike (1-10)
Laj yich' tik'el ta chukel
li Jeremiase (11-16)
Li Sedekias la stak ta ik'el
li Jeremiase (17-21)
Li Jeremiase laj yich' ak'bel pan (21)
- 38 La stik'ik ochel ta poso
li Jeremiase (1-6)
Li Ebed-Meleke la slok'es ta poso
li Jeremiase (7-13)
Li Jeremiase chalbe Sedekias ti ak'o
xak' sba ta k'abale (14-28)
- 39 Laj yich' lajesel li Jerusalem (1-10)
Li Sedekias jatav batel, pe laj yich'
tael ta tsakel (4-7)
Laj yich' chabiel li Jeremiase (11-14)
Mu'yuk laj yich' milel
li Ebed-Meleke (15-18)
- 40 Li Nebusaradane la skolta lok'el
li Jeremiase (1-6)
Li Guedaliase laj yich' va'anel sventa
tsk'el li jteklume (7-12)
La snop k'usi tpsasbeik
li Guedaliase (13-16)
- 41 Milat yu'un Ismael li Guedaliase (1-10)
Li Joanane laj yak' jatavuk batel
li Ismaele (11-18)

- 42 Li jteklume la sk'anbeik Jeremias ti ak'o sk'opon Dios ta stojolalik sventa xbeilatasatike (1-6)
Xi la stak' li Jeovae: «Mu xabatic li ta Ejiptoe» (7-22)
- 43 Mu'yuk la xch'unik li jteklume, batik ta Ejipto (1-7)
Li Jeremiase k'oponat tal yu'un Jeova te ta Ejipto (8-13)
- 44 Laj yich' alet li vokolil chvul ta stojolalik ta Ejipto li judaetike (1-14)
Li jteklume mu'yuk la stsakik ta venta li p'ijubtasel laj yak' Jeovae (15-30)
Ta xich' ich'el ta muk' li Me' Ajvalil ta Vinajele (17-19)
- 45 Oy k'usi albat yu'un Jeova li Baruke (1-5)
- 46 Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Ejiptoe (1-26)
Li Ejiptoe laj yich' tsalel yu'un li Nabukodonosore (13, 26)
Li k'usi laj yich' albel li Israele (27, 28)
- 47 Li k'usi laj yich' alet ta sventa li jfilisteatike (1-7)
- 48 Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Moabe (1-47)
- 49 Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Ammone (1-6)
Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Edome (7-22)
- Ma'uk xa jun jteklum kom li Edome (17, 18)
Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Damaskoe (23-27)
Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Kedar xchi'uk Asore (28-33)
Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Elame (34-39)
- 50 Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Babiloniae (1-46)
«Jatavanik lok'el li ta Babiloniae» (8)
Chich'ik ik'el sutel tal li Israele (17-19)
Chich' ulesel li vo' ta Babiloniae (38)
Ch'abal xa jnaklejetik chkom li ta Babiloniae (39, 40)
- 51 Li k'usi laj yich' alet ta sventa li Babiloniae (1-64)
Li jmediaetike ta anil no'ox chyal ta lum yu'unik li Babiloniae (8-12)
Chich' jipel ochel ta uk'um Eufrates li livroe (59-64)
- 52 Li Sedekias la stoy sba ta stojolal li Babiloniae (1-3)
Li Nabukodonosore la stsak ta k'op li Jerusalene (4-11)
Laj yich' lajesel li jteklume xchi'uk li temploe (12-23)
Laj yich' chukel batel ta Babilonia li jteklume (24-30)
Laj yich' lok'esel ta chukel li Joakine (31-34)

1 Li'e ja' li k'usi laj yal Jeremias* ti ja' xnich'on Ilkiase, ti ja' jun pale ta Anatote,^a te ta silal Benjamin. **2** K'alal 13 xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Josias^b ti ja' xnich'on Amone,^c ja'o k'oponat yu'un Jeova li Jeremiase. **3** Jech xtok, tal k'oponatuk yan velta k'alal ja'o ch-ajvalilaj ta Juda li Jeoiakim^d ti ja' xnich'on Josiase, jech-o k'oponat ja' to ti k'uxi ts'aki li jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Sedekias^e ti ja' xnich'on Josiase, ja'o k'alal laj yich'

1:1 *Ja' van sk'an xal t'stoy k'oplalil li Jeovae.

KAP. 1

a Jos 21:8, 18

b 2Re 22:1, 2

c 2Re 21:19, 20

d 2Re 24:1

2Kr 36:4

e 2Re 24:18, 19

Kolumna 2

a 2Re 25:8, 11

Jer 52:12, 15

b Jue 13:5

Si 139:15, 16

c Lu 1:13, 15

ik'el batel li jnaklejetik ta Jerusalem ta svo'obal ue.^a

4 La sk'oponun li Jeovae, xi laj yalbune:

5 «Xkojtikinet* xa ono'ox k'alal sk'an to'ox jmeltsanot ta yalajeb ame^eb xchi'uk k'alal sk'an to'ox xavok'e,^f la jt'ujot.^c

Lak'ot ku'un ta jun j-alk'op ta stojolal muk'tik lumetik».

6 Pe xi laj kale: «iAy, Kajval Jeova ti Muk'ul Jpasmantalote!

1:5 *O «Jt'ujojot». ^fLiteral «k'alal sk'an to'ox xalok' talel ta alajebale».

Li vo'one mu jna' xik'opoj,^a
yu'un toj keremun to».^b

7 Va'un, xi laj yalbun li Jeovae:

«Mu xaval ti toj keremot toe.
Yu'un sk'an xbat ak'el skotol li
buch'utik chkalbot ti sk'an
xabat ta stojolare
xchi'uk sk'an xaval skotol li
k'usi chkalbote.^c

8 Mu xaxi' ta skoj ti k'u yelan
xvinajike,^d
yu'un te jchi'ukot sventa ta
jkoltaot,^e xi li Jeovae».

9 Va'un, la sye' tael sk'ob li
Jeovae xchi'uk la spikbun li kee.^f
Xchi'uk xi laj yalbun li Jeovae:
«Laj xa kak' ta ave li jk'ope.^g

10 K'elavil, li avi k'ak'ale, laj xa
jva'anot sventa xabat ta stojolar
li muk'tik lumetike xchi'uk ta sto-
jolal li ajvalilaleetike,^{*} sventa xa-
bul lok'el xchi'uk xajines, sventa
xalilin xchi'uk xalajes, sventa xa-
va'an xchi'uk xats'un».^h

11 La sk'oponun yan velta li
Jeovae xchi'uk xi laj yalbune:
«ǰK'usi te chavil, Jeremias?». Ja'
yu'un, xi laj kale: «Te chkil jun
sk'ob almendra te».^{*}

12 Xi laj yalbun li Jeovae:
«Ja' li k'usi laj avile, yu'un lek ju-
lavemun sventa chk'ot ta pasel
ku'un li k'usi kaloje».

13 La sk'oponun tal ta xchi-
bal velta li Jeovae, xi laj yalbune:
«ǰK'usi te chavil?». Ja' yu'un, xi
laj kale: «Te chkil jp'ej p'in* ti
chvokane,[#] te oy ta norte ti ts'e'-
el batel sti' ta sure». **14** Va'un,
xi laj yalbun li Jeovae:

«Ta norte to chlik tael vo-
kolil

ta stojolar skotol li jnaklejetik
ta sjunul lume.ⁱ

15 Yu'un «ta jtakik ta ik'el skotol
li snitilulal ajvalilaleetik ta
nortee, xi li Jeovae,^j

1:10 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **1:11** *Li-
teral «k'usi chtijvan». **1:13** *O «jp'ej
p'in ti lek muk' sti' sventa smeltsanobil
ve'ilil». #Literal «ti jubbil lek sk'ak'ale».
Chak' ta a'iel ti lek tsakem sk'ak'al ta yo-
lone.

KAP. 1

a Eks 4:10

b 1Re 3:5, 7

c Eks 7:1, 2

d Ese 2:6

e Eks 3:11, 12
Jer 15:20
Ech 18:9, 10

f Is 6:7

g Eks 4:12, 15
Ese 33:7

h Jer 18:7-10
Jer 24:5, 6

i Jer 6:1
Jer 10:22

j Jer 5:15
Jer 6:22
Jer 25:9

Kolumna 2

a Jer 39:3

b Dt 28:52
Jer 34:22
Jer 44:6

c Jos 24:20
2Re 22:17
2Kr 7:19, 20

d Ese 8:10, 11
Os 11:2

e Is 2:8

f Ese 2:6

g Jer 15:20
Jer 20:11
Ese 3:8
Mik 3:8

h Jer 26:12

i Je 28:15
Eks 3:12
Jos 1:5

«va'un ta xtalik; ta jujuntal
ta snakan xchotlebik sven-
ta ajvalil

ta yochebal li sti'tak Jerusa-
lene,^a

ta sjojejal li smuroaltake
xchi'uk ta skotol li jteklume-
tik ta Judae.^b

16 Va'un, ta jchapanik ta skoj
skotol li xchoplejalike,
yu'un laj yiktaikun^c

xchi'uk xtomet muyel xch'ai-
lal* chak'beik milbil mata-
nal li yan diosetike^d

xchi'uk tsnijan sbaik ta stojo-
lal li yabtel sk'obike».^e

17 Pe li vo'ote sk'an xachapan
aba sventa oyuk k'usi xa-
pas,^{*}

sk'an xava'an aba xchi'uk
sk'an xavalanbe skotol li
k'usi chkalbote.

Mu xanik ta xi'el ta
stojolarik,^f

sventa mu xkak' ti xaxi' ta ye-
lovalike.

18 Yu'un li avie, la jpasot k'u-
cha'al jun jteklum ti lek jo-
yol ta mureo,

jun oy ti pasbil ta tsatsal
tak'ine xchi'uk jun muro
ti pasbil ta kovre sventa
xkuch avu'un ti tskontrai-
not sjunul li muk'ta
lume,^g

li ajvaliletik ta Judae xchi'uk
li bankilaleetik yu'unike,

li paleetik yu'unike xchi'uk
li krixchanoetik ta sjunul
lume.^h

19 Jp'el sk'oplal tstsakoxuk ta
k'op,

pe mu'yuk tstsalikot,^{*}
yu'un «te jchi'ukot sventa ta
jkoltaot», xi li Jeovae».ⁱ

2 La sk'oponun tal li Jeovae,
xi laj yalbune: **2** «Batan, xi
xbat avalbe ta xchikin li Jerusa-
lene: «Xi chal li Jeovae:

1:16 *O «xch'ayilal». **1:17** *Literal
«sk'an xatsin lek li achukbenale». **1:19**
*O «chavich' tsalel».

«Xvul lek ta jol ti k'u yelan
laj avak' ta ilel ta atsebal li
tuk'il k'anelale,^a
li k'anelal laj avak'bun ta ilel
k'alal laj avak' ave ti chijnju-
pune,^b
ti la ats'akliun batel ta takixo-
kol balumile,
ta jsep osil ti mu'yuk k'usi
ts'unbile.^c

3 Ch'ul to'ox ilat yu'un Jeova li
Israele,^d li sba sat sts'unob-
be».

«Buch'uuk no'ox ti oy k'usi
chopul tpsasbee oy smul
chk'ot.
Chvul vokolil ta stjojalik, xi
li Jeovae».^e

4 Chikintaik li k'usi chal
Jeovae, snitilulal Jakob
xchi'uk akotolik uts' alaliletik
ta jteklum Israel.

5 Xi chal li Jeovae:
«¿K'usi jchopolil laj yilik li
amoltotakik^f
ti solet namajik tajeke batel ta
jtojolele
xchi'uk ti la sts'akliik batel li
lok'oletik ti mu'yuk sbalili-
ke^g xchi'uk ti jech mu'yuk
sbalil k'otik eke?»^h

6 Mu'yuk xi la sjak'ike: ¿Bu oy
li Jeova
ti la slok'esutik tal ta yosilal
Ejipto,ⁱ
ti la sbeiltasutik ta takixokol
balumile,
ta jun balumil ti takin tajeke^j
xchi'uk ti oy ch'enetike,
ta jun balumil ti bu mu'yuk
vo'e^k xchi'uk ti ik'muts'an*
tajeke,
ta jun balumil ti mu junuk vi-
nik ech'em tee
xchi'uk ti bu mu junuk krix-
chano te nakale?».

7 Va'un, laj kik'oxuk tal ta jsep
osil ti oy k'usitik xch'i
sventa xalobeik li sate xchi'-
uk li k'usitik lekik chlok'
tee.^l

KAP. 2

a Os 2:15

b Eks 24:3

c Dt 2:7

d Eks 19:6
Dt 7:6

e Eks 17:8, 13

f Is 5:4
Mik 6:3

g Dt 32:21

h Sl 115:4, 8

i Eks 14:30

j Dt 1:1
Dt 32:9, 10

k Dt 8:14, 15

l Nu 13:26, 27
Dt 6:10, 11
Dt 8:7-9

Kolumna 2

a Le 18:24
Nu 35:33
Sl 78:58
Sl 106:38
Jer 16:18

b 1Sa 2:12
Lam 4:13

c Ese 34:7, 8

d 1Re 18:19
Jer 23:13

e Ese 20:35
Mik 6:2

f Je 10:2, 4

g Je 25:13
Sl 120:5
Jer 49:28

h Sl 106:20

i Sl 36:9
Jer 17:13
Ap 22:1

Pe li vo'oxuke la asokesik li
kosil k'alal la-ochike;
toj chopol kom avu'unik li
jrextoe.*^a

8 Mu'yuk xi la sjak'ik li paleeti-
ke: ¿Bu oy li Jeovae?»^b

Li buch'utik oy ta sbaik Man-
tale mu'yuk laj jojtikini-
kun,

li jchabichijetike la stoy sbaik
ta jtojolal,^c

li j-alk'opetike k'otik ta j-al-
k'opetik yu'un Baal^d

xchi'uk ja' la sts'akliik batel li
diosetik ti mu'yuk k'usi lek
chak'ike.

9 Xi chal li Jeovae: «Ja' yu'un,
ta jsa'oxuk ta k'op yan
velta^e

xchi'uk ta jsa' ta k'op li xnich-
nab anich'nabe».

10 «Pe ech' tuch'ik li lumetik ta
ti'ti'nab* yu'un jkitimetike^f
xchi'uk k'elavil k'usi xu' xa-
taik.

Jech, takik batel a'yej ta Ke-
dar^g xchi'uk nopbeik lek
sk'oplal;

k'elik mi oy jech k'otem ta pa-
sel k'ucha'al taje.

11 ¿Mi oy van junuk muk'ta lum
ti sjeloj sdios ta yan diose-
tik ti mu meleluka?

Pe li jteklumale laj yiktaik li
jmuk'ulale, ja' bat sa'ik li
k'usitik mu'yuk sbalile.^h

12 Vinajel, labaluk sba xavil k'a-
lal chak'el batel taje;
nikan ta skoj ti toj xibal
sbae», xi li Jeovae,

13 «Yu'un oy cha'tos ti k'usitik
chopla ta spas li jteklumale:

Laj yiktaikun komel ti vo'on
snio'alun vo' ti chak' kuxle-
jaleⁱ

xchi'uk la sjok'ik* yav ya'al
stukik,

jun yav vo' ti jomole, ti mu
xch'am yu'un vo'e».

2:7 *O «jpukulale; jpartee». 2:10 *O
«lumetik ti joyol ta nab». 2:13 *O «la
sjomik», mase ta yut ton la sjomik.

- 14** «¿Mi ja' jun jtunel li Israele?
O ¿mi ja' jun mosoil ti vok'
ta sna yajvale?
Va'un cha'a, ¿k'u yu'un laj
yich'ik ik'el batel yu'un li
krixchanoetike?»
15 X-avetik ta stojolal Israel li
ch'iom leonetike;^a
laj xa stoy yech'omal yeik.
Toj xibal sba komtsanbat li
slumale.
Laj xa yich' tsanbel sk'ak'al li
jteklumetik yu'une, ja' yu'un
mu'yuk xa jnaclejetik.
16 Li jteklum Nof^{*b} xchi'uk Ta-
panese^c te chve'ik ta ajol
xchi'uk t'axjol chakom yu'u-
nik.
17 Taje la asa' atuk
ta skoj ti laj avikta komel li
Jeova ti ja' Adiose,^d
k'alal ja'o la sbeiltasot batel li
ta bee.
18 Avi une, ¿k'u yu'un ti oy ta
avo'onton chabat li ta sbelel
Ejipto^e
sventa xbat avuch' li vo' ta
uk'um Siore?^{**}
¿K'u yu'un ti oy ta avo'onton
chabat li ta sbelel Asiria^f
sventa xbat avuch' li vo' ta
uk'um Eufратese?
19 Sk'an oy k'usi xachan ta skoj
li achoplejale
xchi'uk sk'an xavich' tuk'ibta-
sel ta skoj ti mu'yuk tuk'
avak'oj abae.
Teuk ta ajol xchi'uk ak'o ven-
ta ti toj chopol xchi'uk ti
chak' at-o'onton^g
mi laj avikta li Jeova ti ja'
Adiose;
mu'yuk axi'taojun* jutebuk,^h
xi li Ajvalil ti ja' Muk'ul
Jpasmantale, li Jeova ti ja'
bankilal yu'un soltaroe-
tike.[#]

2:15 *O «li ch'iom leonetik ti xtinlajet
sjolike». 2:16 *O «Menfis». 2:18 *Ja'
xkaltik, jun yok li uk'um Niloe. 2:19
*K'elo Glosario, xi'tael Dios. #K'elo
Glosario, Jeova ti bankilal yu'un solta-
roetike.

KAP. 2

a Is 5:29
Jer 4:7

b Jer 46:19

c Jer 43:4, 7
Jer 46:14
Ese 30:18d 1Kr 28:9
2Kr 7:19, 20e Is 30:2
Is 31:1
Lam 5:6
Ese 16:26
Ese 17:15f 2Re 16:7
Os 5:13

g Jer 4:18

h Jer 5:22

Kolumna 2

a Le 26:13

b Eks 34:15
Ese 16:15, 16c 1Re 14:22, 23
Ese 6:13d Eks 15:17
Sl 80:8
Is 5:1

e Is 5:4

f Jer 16:17

g Jer 18:12

- 20** «Yu'un vo'ne xa la jlilin li ak'a-
tlom te'ale^a
xchi'uk la jtuch' li akadenaile.
Pe xi laj avale: «Mu'yuk chi-
tun ta atojolal»,
yu'un te levelot chachon aba^b
ta sba skotol tayal bik'tal vi-
tsetik xchi'uk ta yolon sko-
tol muk'tik te'tetik.^c
21 La jts'unot k'ucha'al jpets tsa-
jal lekil uva,^d ti toj lek li
sts'unobale;
ja' yu'un, ¿k'uxi ti lak'ataj
ta sk'ob te'tikal chopol
uva?^e
22 «Ak'o mi xapok aba ta vikar-
vonato xchi'uk ak'o mi xa-
vak'be aba epal xavon,
jech-o ik' chkilot ta skoj li
amule,^f xi li Ajvalil Jeova ti
ja' Muk'ul Jpasmantale.
23 ¿K'uxi ti xi chavale: «Mu'yuk
kik'ubtasoj jba.
Mu'yuk jts'aklioj batel li Baa-
letike?]
Ak'o avil venta k'u yelan ata-
lental li ta stenlejaltike.
Nopbo sk'oplal li k'usitik apa-
soje.
Xako'olaj k'ucha'al tsebal ka-
meyo ti lek x-anilaje,
mu'yuk tuk' stamoj batel sbe
xchi'uk xyal xmuy no'ox.
24 Li te'tikal me' vuro ti nopem
xa'i takixokol balumile
xvusvun no'ox sni' tsa'^{*} te'ti-
kal tot vuro ta skoj ti tsk'an
tajek chkuchomaje.
¿Buch'u van xu' spajtsan k'a-
lal ja'o yorail chkuchomaje?
Mi tsk'an chbat sa'ike, jech'e
no'ox tslubes saik.
Ja' to tstaik mi la sta yorail
chkuchomaje.[#]
25 Mu me xalubes avakan
xchi'uk mu me xtakij anak'
ta snutsel li k'usitik mu'yuk
sbalile.
Pe xi laj avale: «jMu'yuk xa
k'usi stak' pasel!^g

2:24 *O «chuts'i batel». #Literal «yui-
lale».

- ¡Mu'yuk xa! Lik xa jk'an li yan diosetike^a
xchi'uk ja' ta jts'akli batel.^b
- 26** Jech k'ucha'al chk'exav jun j-elek' mi laj yich' taele, ja' jech laj yich' ak'el ta k'exlal li jteklum Israele, li ajvailletik yu'unike xchi'uk li bankilaleetik yu'unike, li paleetik yu'unike xchi'uk li j-alk'opetik yu'unike.^c
- 27** Xi chalbeik li jtek' te'e: «Vo'ot jtotoť.^d
xchi'uk xi chalbeik li jpej tone: «Vo'ot la avok'esun». Ja'uk li vo'one svalopatinojikun komel, mu'yuk sk'elojikun tal.^e
Va'un, xi chalik k'alal ja'o yo-rail svokolike:
«Totsan talel xchi'uk kol-taunkutik!».^f
- 28** Jteklum Juda, ¿bu oy li diosetik avu'un ti la apase?^g
Ak'o totsikuk tal mi xu' yu-unik spojot k'alal ja'o yorail avokole,
yu'un solet ep tajak adiostak jech k'ucha'al ep tajak li jteklumetik avu'une.^h
- 29** Xi chal li Jeovae: «¿K'u yu'un ti jech-o chasa'ikun ta k'ope?
¿K'u yu'un ti la atoy aba akotolik ta jtojolale?».ⁱ
- 30** Jech' no'ox ti la jmaj li anich'nabike.^j
Mu'yuk la xch'unik tuk'ibtasel;^k
la amil ta a-espadaik li j-alk'o-petik avu'unike,^l
jech k'ucha'al chmilvan li jkot leone.
- 31** Jk'ol kuxlejaj, nopbeik sk'oplal li k'usi yaloj Jeovae.
¿Mi k'otemun k'ucha'al takixokol balumil ta stojolal li Israele?
O ¿mi k'otemun k'ucha'al jun lum ti bu ik'muts'an* ta jyalele?

2:31 *O «ik'pulan».

KAP. 2

- a Is 2:6
Jer 3:13
- b Jer 44:17
- c Esd 9:7
- d Is 44:13
- e 2Kr 29:6
Jer 32:33
- f Jue 10:13-15
Sl 78:34
Sl 106:47
Is 26:16
Os 5:15
- g Dt 32:37, 38
- h Jer 11:13
- i Jer 5:1
Jer 9:2
Da 9:11
- j 2Kr 28:20-22
Is 9:13
- k Is 1:5
Jer 5:3
Sof 3:2
- l 2Kr 36:15, 16
Ne 9:26
Ech 7:52

Kolumna 2

- a Dt 32:15
- b Sl 106:21
Is 17:10
Jer 18:15
Os 8:14
- c 2Kr 33:9
- d 2Re 21:16
Sl 106:38
Is 10:1, 2
Mt 23:35
- e Eks 22:2
- f 2Kr 28:20, 21

g Is 30:3
Jer 37:7

h 2Sa 13:19

¿K'u yu'un xi laj yal li jteklumale: «Chibatkutik ti bu xal ko'ontonkutike.

Mu'yuk xa chisutkutik tal ta atojolal?»^a

32 ¿Mi xch'ay van ta sjol snats'tak* li jun tojol tsebe?

¿Mi xch'ay van ta sjol xchuk sventa nupunel li jun jnupunel tsebe?

Pe li jteklumale jal xa tajak ti xch'ayojun ta sjole.^b

33 Ants, ¡xatojob lek sa'el abe yo' xata viniketik sventa sk'anote!

Achanubtasoj aba lek ta stambel sbelel li k'usi toj chopole.^c

34 Yu'un li ak'u' apok'e balal* ta xch'ich'el li buch'utik* mu'yuk smulik ti abol sbaike,^d

ak'o mi mu'yuk te bonol xch'ich'elik la jta ti bu la atsa-

tsal jam ochel ti' nae,

ja' te oy ta sliklej li ak'u' apok'e.^e

35 Pe xi chavale: «Mu'yuk jmul. Ta melel, mu'yuk xa ilinem ta jtojolal li Diöse».

Pe li avie, ta jchapanot, yu'un xi chavale: «Mu'yuk jsa'oj jmul».

36 ¿K'u yu'un mu'yuk tsots sk'oplal chavil ti junuk no'ox abe atamoje?

Jech k'ucha'al lak'exav yu'un li Asiriae^f

ja' jech chak'exav yu'un li Ejipto eke.^g

37 Jech xtok, apikoj xa ajol ta k'exlal chalok' talel ta skoj taje,^h

yu'un li Jeovae laj xa sp'aj li buch'utik apatoj to'ox avo'onton ta stojolalike; mu'yuk k'usi lek chata yu'unik».

2:32 *Te tsakal sk'oplal arete, aniyo, xchuk k'obil xchi'uk yan k'usitik. 2:34 *O «balem; bonol». ^aLi ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

3 Xi tsjak' li krixchanoetike: «Mi oy jun vinik ti tsnuts batel yajnil xchi'uk ti chmalij ta yan li yajnil k'alal suturem xa ox yu' une, ħmi lek van ti xix' yan velta yajnil li vinike?».

ħMi mu lajuk yich' sokesel ta j-ech'el li jteklume?^a

«Li vo'ote la achon aba ta stojolal li achi'iltak ti toj epike,^b

ħmi chanop ti xu' to xasut tal ta jtojolale?»^c, xi li Jeovae.

2 «Toyo batel asat li ta t'ant'an bik'tal vitsetike xchi'uk k'elo lek avil.

ħMi oy to van bu jotukal ti mu'yuk yik'ojot batel vini-ketik sventa xchi'inot ta va-yele?

Te lachoti ta xokon bebetik sventa chamala li amalaltake,

jech k'ucha'al jun j-ech'elbe* ta takixokol balumil.

Jech-o yakal chasokes li jteklum

ta skoj ti chachon abae xchi'uk ta skoj li k'usitik toj chopol chapase.^c

3 Jech oxal, mu'yuk xa chak' tsatsal vo'^d

xchi'uk mu'yuk xa chak' vo' li ta primaverae.*

Toj k'exlal sba li k'usitik chapase, jechot k'ucha'al jun ajnjal ti chchon sbae;

mu xana' xak'exav.^e

4 Pe li avie, xi xavokolet ta jtojolale:

«ĤKuni Tot, vo'ot ono'ox jchi'ilot ta jtsebal!^f

5 ĤMi sbatel-o van osil cha-ilin? ĤMi te van anak'oj-o li sk'ak'al avo'ontone?».

K'alal jech chaval taje,

jech-o chapas skotol li k'usitik chopol ti bu k'alal xu' avu'une».^g

KAP. 3

a Is 24:5
Jer 2:7

b Jer 2:20
Ese 16:28, 29

c Ese 16:16
Ese 20:28

d Le 26:19
Jer 14:4
Am 4:7

e Jer 6:15

f Jer 2:2

g Mik 2:1
Mik 7:3

Kolumna 2

a 2Re 22:1

b Ese 20:28
Os 4:13

c 2Re 17:13
2Kr 30:6
Os 14:1

d Ese 16:46
Ese 23:2, 4

e Dt 24:1

f Ese 23:4, 5, 9
Os 2:2
Os 9:15

g 2Re 17:19
Ese 23:4, 11

h Is 57:5, 6
Jer 2:27

i Ese 16:51
Ese 23:4, 11

j 2Re 17:6
Jer 23:8

k Jer 4:1
Ese 33:11
Os 14:1

l Os 11:8, 9

6 Xi laj yalbun Jeova li ta sk'ak'alil ajvalil Josiase:^a «ħMi aviloj k'usi la spas li jmulavil Is-raele? Yu'un ayem xchon sba ta may vitsetik xchi'uk ta yolon muk'tikil te'etik.^b **7** Ak'o mi jech la spas skotol li k'usitik taje, laj kalilanbe-o ti ak'o sutuk tal ta jtojolale,^c pe mu'yuk sut tale. Li Judae ja' la sk'el-o li k'usitik la spas li xvix ti lo'lavane.^d **8** K'alal laj kil taje, la jnuts batel li Israel ti mu'yuk tuk' laj yak' sbae, la jpasbe lek svunal sventa jsutes-o^e ta skoj ti la smukul satiune.^f Pe ja'uk li Juda ti ja' mukile mu'yuk xi' jutebuk; yu'un lok' batel ek, bat xchon sba.^g **9** Mu'yuk chopol laj yil ti la xchon sbae, jech-o la sokes li jteklume xchi'uk mukul sativan k'alal laj yich' ta muk' li tonetike xchi'uk li te'etike.^h **10** Ak'o mi jech, li Juda ti ja' li jlo'lavanej mukile mu'yuk ta sjunul yo'onton sut tal ta jtojalal, jech' no'ox la skuy sba», xi li Jeovae».

11 Va'un, xi laj yalbun li Jeovae: «Li Israel ti mu'yuk tuk' laj yak' sbae vinaj ti mas jutuk smule, ti ja' xjelav to smul li jlo'lavanej Judae.ⁱ **12** Batan, xi xbat avalbe li nortee:^j

»«ħJtoyba Israel, sutan tal», xi li Jeovae.^k «ħMu'yuk ta jp'ajot ta skapemal jol, yu'un tuk' kak'oj jba», jech laj yal xtok li Jeovae. «ħMu'yuk te jnak'oj-o sbatel osil li sk'ak'al ko'ontone. **13** Ja' no'ox tao ta ojtikinel li amule, yu'un la atoy aba ta stojolal li Jeova ti ja' Adiose. Yu'un jech-o lamulivaj ta yolon muk'tikil te'etik xchi'uk li jyanlumetike,* li vo'oxuke mu'yuk la ach'unik li k'usi laj kale», xi li Jeovae».

14 Xi chal li Jeovae: «Sutanik tal, jtoyba nich'oniletik. Yu'un vo'on avajvalikun* ta melel; ta xkik'oxuk lok'el jun ta jujun lum xchi'uk cha'vo' ta jujuhop uts'

3:2 *Literal «j-arabia krixchano». 3:3

*Ja' xkaltik, yorail uninaltik.

3:13 *O «li diosetik ti yan-o slumale».

3:14 *O ja' van sk'oplal kamalalikun».

alalil, va'un chik'oxuk tal ta Sion.^a **15** Chkak'boxuk jchabichijetik ti tspasik li k'usi tsk'an ko'ontone,^b oy lek sp'ijilik xchi'uk yojtkinobil yu'unik k'alal chchabioxuke. **16** Li va' k'ak'ale, ta xa-epajik tajek xchi'uk chap'olik tajek li ta jteklum», xi li Jeovae.^c «Mu'yuk xa xi chalike: «Li xkaxail strato Jeovae!», mu'yuk xa tsnopbeik sk'oplal, mu'yuk xa chvul ta sjolik, mi ja'uk ta sna'ik xchi'uk mu'yuk xa ta spasik yan. **17** Li va' k'ak'ale, chalike ti ja' xchotleb Jeova sventa ajvalil li Jerusalene^d xchi'uk skotol li muk'tik lumetike chich'ik tsobel sventa sk'upil k'optabeik sbi Jeova li ta Jerusalene,^e va'un mu'yuk xa tstoy sbaik xchi'uk mu'yuk xa tspasik li k'usi toj chopol oy ta yo'ontonike».

18 «Li va' k'ak'ale, jmoj chanavik li jteklum Juda xchi'uk li jteklum Israele,^f jmoj chlikik tal ta yosilal norte sventa xtalik li ta balumil ti laj kak'be ta xrextoik* li amoltotakike.^g **19** Xi la jnope: «K'uxi xa no'ox ti te laj kak'ot ti bu oy jnich'nabe xchi'uk ti laj kak'bot li k'upil sba osile, ti ja' jun rextoil* ti mas k'upil sba ta stojolal li muk'tik lumetike!»,^h Jech xtok, la jnop ti xi chavalbeikune: «Kuni Tot!» xchi'uk kaloj mi chats'akliikun-o. **20** «Ta melel, jech k'ucha'al jun ajnilal ti tslo'la smalal* xchi'uk ti chik-ta komele, ja' jech la alo'laun ek, jteklum Israel»,ⁱ xi li Jeovae».

21 Li ta t'ant'an bik'tal vitsetike oy k'usi te chich' a'iel, ja' li jteklum Israel ti x-avetik ta ok'el xchi'uk ti xvokoletike, yu'un laj xa sokes li sbeike; laj xa xch'ay ta sjolik li Jeova ti ja' Sdiosike.^j

22 «Sutanik tal, jtoyba nich'oniletik.

KAP. 3

a Jer 23:3

b Jer 23:4
Ese 34:23

c Os 1:10

d Si 87:3
Ese 43:7e Is 2:2, 3
Is 56:6, 7
Is 60:3
Mik 4:1, 2
Sak 2:11
Sak 8:22, 23f Jer 50:4
Ese 37:19
Os 1:11g 2Kr 36:23
Esd 1:3
Am 9:15

h Ese 20:6

i Is 48:8
Os 3:1
Os 5:7j Is 17:10
Os 8:14
Os 13:6

Kolumna 2

a Os 14:1, 4

b Jer 31:18
Os 3:5

c Is 65:7

d Is 12:2

e Os 9:10

f Jer 2:19

g Esd 9:7
Si 106:7

KAP. 4

h Jer 3:22
Joe 2:12, 13

Vo'on ta jpoxta li avo'ontonik ti jtoybae».^a

«Li' xa oyunkutike! Litalkutik xa ta atjoolal, yu'un vo'ot Jdiosotkutik, Kajval Jeova.^b

23 Ta melel, jech' no'ox la jlo'la jba jtukutik ti te xi-avetkutik ta bik'tal vitsetike xchi'uk li ta sba vitsetike.^c

Ta melel, ja' no'ox xu' te sta skolebal Israel ta atjoolal, Jeova ti vo'ot Jdiosotkutike.^d

24 K'alal bik'itunkutik to'oxe, li k'usi k'exlal sbae* ja' laj yu'unin skotol li k'usitik tsots laj yabtelanik li jmoltootakutike,^e li xchijtakike xchi'uk li xvakaxtakike,

li skeremtakike xchi'uk li stsebetakike.

25 Ta k'exlaluk xbat vaykun-kutik

xchi'uk ja' ak'o xpixunkutik li k'exlaltasele, yu'un la jsa' jmulkutik ta atjoolal, Jeova ti vo'ot Jdiosotkutike^f

xchi'uk mu'yuk la jch'unkutik li k'usi laj avale, Jeova ti vo'ot Jdiosotkutike, jech-o la jpaskutik talel xchi'uk jmoltootakutik k'alal bik'itunkutik to'oxe».^g

4 Xi chal li Jeovae: «Mi lasut tale, Israel, mi lasut tal ta jtojolele xchi'uk mi la alok'es batel ta yeloval jsat li ibal sba* lo-k'oletik avu'one, va'un bi, mu'yuk xa chak'ot k'ucha'al jun jatvil.^h

2 Mi xi jamal chaval' avee: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeoval», mi melel li k'usi chavale xchi'uk mi tuk' li k'usi chlok' ta avee,

3:18 *O «spukulalik; sparteik». 3:19 *O «pukulalil; parteil». 3:20 *Literal «xchi'il».

3:24 *O «li dios ti k'exlal sbae». 4:1 *K'elo Glosario, ibal sba.

va'un bi, li muk'tik lumetike ta staik bendision ta stojo-lal*^a

xchi'uk ta xmuyubajik ta sto-jolal». ^a

3 Yu'un li Jeovae xi chalbe li viniketik ta Juda xchi'uk ta Jeru-salene:

«Lokik li osil ti bu oy k'usi xch'ie

xchi'uk mu teuk-o xats'unola-jik ti bu oy ch'ixetike. ^b

4 Viniketik ta Juda xchi'uk jna-
klejetik ta Jerusalen,
ich'ik sirkunsision, * va'un
jeh chavak' abaik ta stojo-
lal li Jeovae.

Ich'ik sirkunsision ta avo'on-
tonik ^c

sventa mu tsan k'ucha'al
k'ok' li skapemal jole
xchi'uk ti xtil tajak ti mu'yuk
xa buch'u xtp' yu'une,
ta skoj li k'usitik chopol cha-
pasike». ^d

5 Alik batel ta Juda xchi'uk pu-
kik batel ta Jerusalen.
Avanik xchi'uk jupanik ka-
chu ta sjunul li muk'ta
lume. ^e

Tsots xa-avanik xchi'uk xi xa-
valike: «Tsobo abaik
xchi'uk jatavkutik batel li ta
jtekumetik ti lek joybil ta
muroe. ^f

6 Toyik muyel junuk senyail*
ti chak' ta ilel li sbelel
Sione.

Sa'o anak'obbailik, mu teuk
no'ox ameyoj ak'ob xako-
mik»,
yu'un chkak' tael vokolil ta
norte, ^g jun tsatsal vokolil.

7 Li jkontrainvaneje lok' xa ta-
lel k'ucha'al jkot leon ti te
oy ta ch'ixtikaltike; ^h
lok' xa tael li buch'u tsajes
muk'tik lumetike. ⁱ

4:2 *Ja' xkaltik, ta stojolal Jeova. **4:4**
*K'elo Glosario, sirkunsision. **4:6** *O
«poste sventa senyail».

KAP. 4

a Is 65:16

b Os 10:12

c Jer 9:25, 26

d Lam 4:11

e Jer 6:1

f Jer 35:11

g Jer 1:14
Jer 21:7
Jer 25:9

h 2Re 24:1
2Re 25:1
Jer 5:6
Jer 50:17

i Ese 26:7

Kolumna 2

a Is 5:9
Is 6:11
Jer 2:15
Jer 9:11

b Jer 6:26

c 2Re 25:5

d Is 29:9, 10

e Ese 14:9

f Jer 6:13, 14
Jer 14:13
Jer 23:16, 17

Lok' xa tael ta yosilal sventa
xibaluk sba xkom yu'un li
ateklumale.

Ta xich' jinesel ta j-ech'el li
jtekumetik avu'une, mi ju-
nuk jnaklej te chkom. ^a

8 Ja' yu'un, lapik ch'ixal
k'u'il, ^{*b}
ok'anik ta at-o'onton[#] xchi'uk
ijetanik, ^Δ

yu'un li' oy-o ta tjojolaltik li
sk'ak'al yo'onton Jeova ti
xtiltun tajeke.

9 Xi chal li Jeovae: «Li va' k'a-
k'ale, chljaj stsatsal yo'on-
ton li ajvalile, ^c

jeh xtok, chljaj stsatsal
yo'onton li bankilaletike;
li paleetike ta xch'ay xch'ule-
lik ta xi'el xchi'uk li j-alk'o-
petike ch'ayal to yo'onton
chkomik». ^d

10 Va'un, xi laj kale: «iAy, Kaj-
val Jeova ti Muk'ul Jpasmantalo-
te! Ta melel, alo'laoj ta j-ech'el li
jtekum li'e^e xchi'uk li Jerusalen
k'alal xi laj avale: «Chataik jun
o'ontonal, ^f pe tjanbil xa espada
li ta jnuk'kutike».

11 Li va' K'ak'ale, xi chich' al-
bel li jtekum li'e xchi'uk li Jeru-
salene:

«Chlik tael jchik'vanej ik' ta
t'ant'an bik'tal vitsetik ta
takixokol balumil,

ch-ech' smes li stseb jteklumale; ^{*}

ma'uk chtal sventa chik'a mi
ja'uk sventa tslok'esbe li yi-
k'obale.

12 Li tsatsal ik' ti xjument tajeke
chch'un tael li jmantale.

Va'un, vo'on ta jchapanik.

13 iK'elavilik! Li jkontrainvaneje
chtal k'ucha'al tok ti xku-
choj tael vo'e,

4:8 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. [#]Li-
teral «majo sti' avo'ontonik». ^ΔO «aja-
jetanik». **4:11** *K'alal «stseb jteklumal»
xie, ja' jun nichimalk'op ti chak' ta a'el
xk'uxul o'ontonal xchi'uk slekil o'onto-
nale.

- li skaretatake xko'olaj k'u-
cha'al tsatsal ik'.^a
Li ska'take mas to anil xyole-
tik* k'ucha'al aguila.^b
¡Toj abol jbatik, yu'un
chkhik'tik lajesel!
- 14** Jerusalen, pokbo lok'el xcho-
polil li avo'onton sventa xa-
vich' koltaele.^c
¿Bak'in to te chanak'[#]
li k'usitik toj chopol
chanope?
- 15** Yu'un oy jun yech'omal eil
ti chal a'yejetik te to ta
Dane^d
xchi'uk chalbe sk'oplal voko-
lil te to ta vitstikaltik yu'un
Efrain.
- 16** Albeik batel li muk'tik lume-
tike.
Albeik li Jerusalene».
«Ta xtal jpa'ivanejetik* ta na-
mal lum
xchi'uk chlik stoy yech'omal
yeik ta stojolal li jteklume-
tik ta Judae.
- 17** Chvul setuik li Jerusalen
jech k'ucha'al jchabivaneje-
tik ti setelik ta xchabiel
ts'unobiletik li ta jamal osil-
tike,^e
yu'un laj xa stoy sba ta jtojo-
lal»,^f xi li Jeovae.
- 18** «Ti k'u yelan atalelale xchi'uk
li k'usitik chapase chvul ta
aba atuk.^g
¡Toj ech' xa no'ox k'ux li voko-
lil chvul ta atojolale,
yu'un yak'oj xa yibel ta
avo'onton li atoyobbaile!».
- 19** ¡Ti xk'uxul xa no'ox li
jvokole, ti xk'uxul xa no'ox
li jvokole!
Chk'ot k'alal to ta ko'onton li
xk'uxule.
Solel xp'itp'un li ko'ontone.
Mu stak' ti ts'ijil chikome,

4:13 *O «xtoletik; xviletik». **4:14** *O
«chamuk». **4:16** *O «jpamuk'tavaneje-
tik». Ja' xkaltik, li buch'utik tsk'elik ju-
nok jteklum sventa xilik bak'in tsatsakik
ta k'ope.

KAP. 4

a Is 5:26, 28

b Dt 28:49, 50

Lam 4:19

Aba 1:8

c Is 1:16

Ese 18:31

d Jer 8:16

e 2Re 25:1, 2

f Is 63:10

Ese 2:3

g Sl 107:17

Kolumna 2

a Sof 1:15, 16

b Jer 10:20

c Jer 6:1

d Dt 32:6

Jer 5:21

e Jer 9:10

f Is 5:30

Joe 2:31

g Is 5:25

h Sof 1:3

i Dt 29:22, 23

- yu'un laj xa ka'ibe yech'omal
li kachu
ti ja' senyail li pask'ope.^{*a}
- 20** Xvul-o xvul-o* ya'yejal li vo-
koliletike,
yu'un laj xa yich' lajesel sju-
nul li muk'ta lume.
Yu'un ta anil no'ox laj yich' la-
jesel li jkarpanatake,
ta anil no'ox laj yich' lajesel li
spok'al jkarpanae.^b
- 21** ¿K'u to van sjalil ta jk'el
li senyail* ti chak' ta ilel
li sbelel Sione,
ti ta xka'i chbak' li yech'omal
kachue?^c
- 22** «Yu'un bol li jteklumale.^d
Mu'yuk tsatsakikun ta
venta.
Bol nich'oniletik, mu xa'ibeik
smelolal.
Lek xtojobik* spasel li k'usi
chopole,
pe ja' mu sna'ik k'uxi ta pasel
li k'usi leke».
- 23** K'alal la jk'el li balumile, laj
kil ti xokol xchi'uk ti mu'-
yuk k'usi x-ayane.^e
La jk'el muyel li vinajele,
va'un mu'yuk xa k'usi cho-
jobinaj.^f
- 24** K'alal la jk'el li vitsetike, laj
kil ti chnikike
xchi'uk ti xnknun li bik'tal
vitsetike.^g
- 25** K'alal la jk'el batele, laj kil
ti ch'abal mi junuk krix-
chanoe
xchi'uk ti jatavem batel sko-
tol li mutetike.^h
- 26** K'alal la jk'el batele, laj kil ti
k'atajem xa ox ta takixokol
balumil ti bu to'ox ts'unob-
altike
xchi'uk ti laj xa ox yich' ji-
nesel skotol li jteklumetik
yu'une.ⁱ
Taje ja' ta skoj li Jeovae,
- 4:19** *O ja' van sk'oplal «ti xvochetik
ta pask'ope». **4:20** *O «Nopolik no'ox
chvul». **4:21** *O «poste sventa sen-
yail». **4:22** *O «Oy lek sp'ijilik ta».

ja' ta skoj ti xiltun li sk'ak'al yo'ontone.

27 Yu'un xi chal li Jeovae:
«Xokol ta xkom sjunul li jteklume,^a
pe mu'yuk ta jlajesbe sk'oplal ta j-ech'el.

28 Ta skoj taje, ta xat yo'onton li balumile^b
xchi'uk ta x-ik'ub li vinajele.^c
Yu'un jech kaloj, jech k'otem ta nopel ku'un,
mu'yuk ta jel* li k'usi k'otem ta nopel ku'une, mi ja'uk ta jsutes ke.^d

29 K'alal xvochetik* li viniketik ti kajajtik ta ka'e xchi'uk li j-ak'flechaetike,
chjativik batel sjunul li jteklume.^e
Ch-ochik batel li ta ch'ixtikal-tike

xchi'uk chmuyik batel li ta muk'ta tonetike.^f

Mu'yuk xa yajval ta xkom li jteklumetike
xchi'uk mi junuk krixchano te chkom nakiuk».

30 Li avi ti avich'oj xa lajesel ta j-ech'e'le, ħk'usi van chapas? Kuxul tsoj to'ox li ak'u' apok' chalape,
chak'upiltas to'ox aba ta nats'iletik* ti pasbil ta oroe xchi'uk chabon to'ox ta ik'al pintura^g li sti'iltak asat sventa k'upiluk sbae.
Pe jeche' no'ox ti la ak'upiltas abae,^g

yu'un li buch'utik xtijetik^h to'ox ta apat ti tsk'an chchi'inikot ta vayeel sp'ajojikot xa;
avie, tsk'an xa tsmilikot.^h

31 Yu'un laj xa ka'i yech'omal eil ti xko'olaj k'ucha'al jun ants ti ipe,

4:28 *O «chopol chka'i». 4:29 *O «x-avlajetik». 4:30 *Te tsakal sk'oplal arete, aniyu, xchuk k'obil xchi'uk yan k'usitik. ^aO «sbon satil». ^hO «xna-p'etik».

KAP. 4

a Le 26:32
2Kr 36:20, 21
Is 6:11
Jer 10:22
Ese 33:28

b Is 24:4
Joe 1:10

c Is 5:30
Joe 2:30, 31

d 2Re 23:26
Ese 24:14

e 2Re 25:4

f Is 2:19

g Ese 23:22, 26

h Lam 1:2

Kolumna 2

a Lam 1:17

KAP. 5

b Ese 22:29
Mik 7:2

c Is 48:1

d 2Kr 16:9

e 2Kr 28:20-22
Jer 2:30

f Sak 7:11

g Sl 50:17
Is 42:24, 25
Ese 3:7
Sof 3:2

ti oy buch'u x-avet ta svokol ti xko'olaj k'ucha'al jun ants ti ja' to chvok' li sba yole,
ja' li yech'omal ye stseb Sion ti vokol xa tajek chich' ik'e.
Xi chal k'alal ja'o sye'oj muyel sk'obe:^a

«ĳAbol jba, yu'un soles lilub xa tajek ta skoj li buch'utik chmilvanike!».

5 Xanik li skayealtak Jerusalemene.

K'elik li apat axokonike xchi'uk tsakik lek ta venta.

Sa'ik te ta ch'ivitetik* sventa xavilik

mi oy te xataik junuk vinik ti tuk' k'usi tspase,^b
junuk vinik ti oy ta yo'onton tuk' chak' sbae,
va'un chkak' ta perton.

2 Ak'o mi xi chalike: «ĳJamal chkal ta skoj kuxul Jeova!»,
pe mu meleluk li k'usi chalike.^c

3 Kajval Jeova, ħmi mu ja'uk chchaj ta sa'el asat li tuk'il o'ontonale?^d

La amaj, pe mu'yuk k'ux laj ya'ik.*

Laj avak'be slajeb, pe mu'yuk la xch'amik tuk'ibtasel.^e
Solel mas to la syijubtas yo'ontonik^g k'ucha'al jp'e' ton^f
xchi'uk mu sk'an sutik tal.^g

4 Pe xi laj kalbe jba jtuke: «Ta melel, ja'ik van li buch'utik abol sbaieke.

Bol tspas sbaik, yu'un mu xoj-tikinbeik li sbe Jeovae,
li k'usi chk'anbatik yu'un Sdiosieke.

5 Ja' chibat ta stojolal li vini-ketik ti tsots sk'oplalike,
chbat jk'oponik,
yu'un li stukike laj yak'ik ven-ta jechuk li sbetak Jeovae,

5:1 *O «kayeetik; ti bu oy ep krixchanoetik». 5:3 *Literal «mu'yuk k'unibik-o». ^gLiteral «satik».

li k'usi chk'anbatik yu'un
Sdiosike.^a

Pe sk'asojik xa skotolik li k'a-
tlom te'e
xchi'uk xtuch'ojik li xchuko-
bile».

- 6** Jech oxal, tstsakatik yu'un
jkot leon ti likem ta te'tikal-
tike,
tslajesatik yu'un jkot lobo* ti
likem ta stenlejaltik takixo-
kol balumile,
te xjoyet jkot leopardo li ta
jtekumetik yu'unike.
Chich' lilinel ta ti'el ti buch'u
chlok' ta jteklume.

Yu'un toj ep li spaltailike;[#]
mu albajuk yepal li k'usitik
chopol tspace.^b

- 7** ζK'uxi xa no'ox chkak'ot ta
perton ta skoj taje?
Laj yiktaikun li anich'nabe
xchi'uk oy k'usi chalik ta ja-
mal ta stojalal li buch'u
ma'uk Diose.^c
Laj kak'beik li k'usi chtun yu'-
unike,
pe jech-o mukul sativanik
xchi'uk jmoj stsobetik batel
ta sna li jchonbail antse.

- 8** Xko'olajik k'ucha'al ka' ti mu
xa xmalaj yu'une, ti chku-
chomaj xa ya'ie,
xtijet* xa chbatik ta spat yaj-
nil yan vinik.^d

- 9** Xi chal li Jeovae: «ζMi mu
sk'anuk xkak'beik kastigo
ta skoj taje?
ζMi mu sk'anuk jpakbe sutel
li muk'ta lum taje?»^e

- 10** «Muyanik batel ti bu sts'unoj
s-uvaik xchi'uk ak'beik sla-
jeb,
pe mu xalajesbeik ta j-ech'el.^f
K'okbeik li sk'obk'obtak ti ya-
kal xa tslin sba batele,
yu'un ma'uk yu'untak Jeova.

- 11** Yu'un li jteklum Israel xchi'uk
li jteklum Judae

KAP. 5

a Mik 3:1

b Esd 9:6
Is 59:12
Ese 23:19

c Jos 23:6, 7
Jer 2:11
Jer 12:16
Sof 1:4, 5

d Ese 22:11

e Le 26:25
Jer 9:9
Jer 44:22
Na 1:2

f Le 26:44
Jer 46:28

Kolumna 2

a Is 48:8
Jer 3:20
Os 5:7
Os 6:7

b 2Kr 36:15, 16
Is 28:15

c Jer 23:17

d Jer 1:9

e Jer 23:29

f Jer 1:15
Jer 4:16
Jer 25:9
Ese 7:24
Aba 1:6

g Dt 28:49, 50

la slo'laikun komel ta
j-ech'el», xi li Jeovae.^a

- 12** «La smuk ta yo'ontonik
li Jeovae xchi'uk xi chalila-
nike:

«Mu'yuk k'usi tspacebutik jse-
t'uk.^{*b}

Mu'yuk chtal jtosuk vokolil ta
jtojolaltik;
mu'yuk chkiltik pask'op xchi'-
uk vi'nal.^c

- 13** Li j-alk'opetike jech'e no'ox li
k'usitik chalike
xchi'uk mu'yuk te oy ta stojal-
alal li sk'op Diose.
jJechuk xk'ot ta stojalalik
taje!».

- 14** Ja' yu'un, xi chal li Diose, li
Jeova ti ja' bankilal yu'un
soltaroetike:^{*}
«Ta skoj ti jech chal li vinike-
tik taje,
chkak' tiluk[#] k'ucha'al k'ok' ta
ave li jk'ope,^d

ja' chk'otik ta si' li jteklum
taje
xchi'uk ja' chchik'atik yu'un li
k'ok'e».^e

- 15** Xi chal li Jeovae: «Jteklum
Israel, ta jtak talel ta atojal-
alik jun muk'ta namal
lum.^f

Jun muk'ta lum ti jal xa te
oye.

Jun muk'ta lum ti vo'ne xa te
oye,

jun muk'ta lum ti mu xavojti-
kinbe sk'ope
xchi'uk ti mu xava'ibe smelo-
lal li sk'opojelike.^g

- 16** Li yavil sflechaik xko'olaj
k'ucha'al mukinal ti jamal
sti'e;
skotolik ja'ik tsatsal jpask'o-
petik.

- 17** Ja' chtal slajesik li k'usitik
ats'unoje xchi'uk li apane.^h
Ja' chtal slajesik li ak'eremta-
ke xchi'uk atsebetake.

5:12 *O «jutebuk». **5:14** *K'elo Glosa-
rio, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.
[#]O «tsanuk».

5:6 *Li lobo xko'olajtik k'ucha'al ok'il.
[#]O «xchopolilike». **5:8** *O «xnap'et».

h Le 26:16

Ja' chtal slajesik li achijtak xchi'uk avakaxtake.

Ja' chtal slajesik li ste'eltak a-uva xchi'uk ste'eltak a-igoe.

Tslajesik ta espada li jteklumetik avu'un ti lek joyol ta muro ti ja' apatoj avo'onton yu'une».

18 Xi chal li Jeovae: «Ak'o mi jech un, mu'yuk ta jlajesoxuk ta j-ech'el li va' k'ak'ale.^a **19** Va'un, mi xi la sjak'ike: «¿K'u yu'un ti vi yelan la spasbunkutik li Jeova ti ja' Jdioskutike?», sk'an xi xatak'-be ya'iike: «Jech k'ucha'al laj avik-taikun sventa latunik ta stojolal yan dios* ta alumalike, ja' jech chbat tunanik ta stojolal jyanlumetik ti bu ma'uk avosilalike».^b

20 Alik batel ta stojolal snitlulal Jakob xchi'uk alik batel ta Juda, xi xavalike:

21 «Bol jteklum ti mu xa-och ta rasono,* chikintao li'e:^c

Oy sbek' asatik, pe mu xa-ilvanik;^d

oy achikinik, pe mu xava'iik.^e

22 Xi chal li Jeovae: «¿Mi mu'yuk chaxi'taikun?»^a

¿Mi mu'yuk chat'elik^a ta xi'el ta keloval?

Vo'on laj kak' li ji'^a sventa te no'ox xpaj li nabe, taje ja' jun mantal ti te oy-o sbatel osil ti sk'an tsakel ta ventae.

Ak'o mi xyuk'lajet tajek li nabe, mu ono'ox xjelav batel;

ak'o mi xvo'o'et tajek, te no'ox chkom ti bu ak'bil sts'akile.^f

23 Pe li jteklum li'e pim ta mantal xchi'uk jtoyba li yo'ontone;

KAP. 5

a Jer 4:27

b Dt 4:27
Dt 28:48
Dt 29:24, 25
2Kr 7:21, 22

c Jer 4:22

d Is 59:10

e Is 6:9
Ese 12:2
Mt 13:13f Job 38:8, 11
Sl 33:7
Pr 8:29

Kolumna 2

a Sl 95:10
Jer 11:8

b Dt 11:14

c Dt 28:23, 24
Jer 3:3d Am 8:5
Mik 6:11, 12

e Is 1:23

k'ejp'ujem* lok'el li ta jbee xchi'uk ja' stamoj batel li sbe stuke.^a

24 Xchi'uk mu'yuk xi chal ta yo'ontonike:

«Li avie, jxi'tatik li Jeova ti ja' Jdiostike,

ti ja' chak' tal vo' li ta yoraile, jech xtok, ja' chak' tal li vo' ta otonyo* xchi'uk ta primaverae,^a

ja' yak'ojbe yorail xtok li stsobbel sat k'usitik ts'unbile».^b

25 Ja' ta skoj apaltailik* ti mu'yuk chvul ta atojolalik taje; xchi'uk ja' ta skoj amulik ti mu'yuk chataik li k'usi leke.^c

26 Yu'un li ta jteklumale oy vini-ketik ti toj chopolike.

Te xnach'et-o satik jech k'ucha'al jyakmutetik ti tsubanaj sbaike.

Chak'ik pets'etik ti chmilvan sventa tsyakik li krixchanoe-tike.

27 Jech k'ucha'al sjaulail* mut ti noj ta mutetike,

ja' jech noj ta lo'lavanej li snaike.^d

Jech oxal, pasemik ta jk'ulej xchi'uk muk'ibem sk'oplalik.

28 Solel jup'emik xa xchi'uk lek k'un li sbek'talike; toj ech' xa no'ox chopol li k'usitik tspaceike.

Mu'yuk tspaceik sk'oplal ta snail chapanobball li buch'u chamem stot^e

sventa ja' staik li k'usi tsk'an stukike;

xchi'uk mu'yuk chchapanik li buch'utik abol sbaike».^f

29 Xi chal li Jeovae: «¿Mi mu sk'anuk xkak'beik kastigo ta skoj taje?

5:19 *Literal «li dios ti yan-o slumal». 5:21 *Literal «Bol jteklum ti mu'yuk avo'ontone». 5:22 *K'elo Glosario, xj'-tael Dios. ^aO «chanikik». ^aO «yi'».

5:23 *O «k'ejvem; ts'ep'ujem». 5:24 *Ja' xkaltik, yorail vo'tik. ^aJa' xkaltik, yorail uninaltik. 5:25 *O «achopolilik». 5:27 *O «slapobil».

¿Mi mu sk'anuk jpakbe sutel li muk'ta lum taje?

30 Oy k'usi toj chopol xchi'uk toj xibal sba k'otem ta pasel li ta jteklume:

31 Li j-alk'opetike chalik jeche' albil k'opetik^a xchi'uk li paleetike tspacek ta mantal yantik ta skoj li yabtel yich'ojike.^b

Li jteklumale lek tajek chilik taje.

Pe ¿k'usi van chapasik mi k'ot slajeb li k'usitik taje?».

6 Xnich'nab Benjamin, nak'o* abaik, jatavanik lok'el li ta Jerusalene.

Jupanik kachu^c ta Tekoa;^d jtsanik k'ok' ta Bet-Akerem sventa xk'ot ta jun senyail!

Yu'un ta xlik talel vokolil ta norte, ta xlik talel tsatsal vokolil.^e

2 Li stseb Sione xko'olaj k'ucha'al jun ants ti alak' sbae xchi'uk ti k'uxubin-bile.^f

3 Ta xtal li jchabichijetik xchi'uk xchijike.

Te ta sva'an skarpanaik ta spat xokon,^g

ta jujuntal te tsmak'lin li xchijik ti oy ta sbaik sk'elele.^h

4 «¡Chapano* abaik sventa xbat atsakik ta k'op li Jerusalelene!

¡Likanik, bat jtsaktik ta k'op ta o'lol k'ak'al!».

«¡Toj abol jbatik, yu'un chch'ay xa batel li k'ak'ale, yu'un ch-ik'ub xa batel li osile!».

5 «Likanik, bat jtsaktik ta k'op ta ak'obaltik xchi'uk bat jinesbetik li tsatsal tayal k'elob osiletik yu'une».ⁱ

6:1 *O «muko». 6:4 *Literal «Ch'ultajes».

KAP. 5

a Jer 14:14
Lam 2:14
Ese 13:6

b Is 30:10
Jn 3:19

KAP. 6

c Jer 4:5

d 2Kr 11:5, 6
Am 1:1

e Jer 1:14
Jer 10:22

f Is 3:16

g 2Re 25:1

h Jer 4:16, 17

i 2Kr 36:17, 19
Am 2:5

Kolumna 2

a Ese 21:21, 22

b 2Re 21:16
Ese 7:23

c Ese 7:11
Mik 2:2

d Ese 23:18

e Le 26:34
Jer 9:11

f Is 6:10
Ech 7:51

g 2Kr 36:15, 16
Jer 20:8

h Jer 20:9

6 Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:*

«Tuch'ik te'etik xchi'uk paso atek'obik sventa xatsakik ta k'op li Jerusalene.^a

Ja' li jteklum ti sk'an xich' ak'bel kastigoe;

yu'un naka j-ilbajinvanejetik te oy, mu'yuk k'usi yan.^b

7 Jech k'ucha'al jun poso ti ja' snio'al sikil vo'e, ja' jech li jteklum eke ja' snio'al choplejal.

Ja' no'ox chich' a'iel sa k'op xchi'uk milbail te;^c naka chameletik xchi'uk vokoliletik oy ta yeloval jsat.

8 Jerusalen, mi mu'yuk chach'am li tuk'ibtasele, ta jipot komel ta skapemal jol.^d Ta xak'ataj ku'un ta jun lum ti xokol chkome, ta jun lum ti ch'abal jnaklejetik chkome».^e

9 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:

«Ta xchajik ta sa'el li skomenal* Israel jech k'ucha'al chich' tsobbel li slajeb sat uvae.

Chajo ta sa'el yan velta jech k'ucha'al li buch'u chk'uxk'ulta^f li uvae».

10 «¿Buch'u van sk'an jk'opon xchi'uk jp'ijubtas?

¿Buch'u van ta xchikinta?

¡K'elavil! Makal li xchikinike,* ja' yu'un mu stak' sts'etan xchikinik.^f

¡K'elavil! La sp'ajik li sk'op Jeovae,^g

mu'yuk bu tsk'upinik.

11 Solel ttiltun ta ko'onton li sk'ak'al yo'onton Jeovae xchi'uk mu xa sts'ik ku'un ti li' no'ox ts'ijilune».^h

6:6 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 6:9 *O «skomelal». ^fK'elo Glosario, k'uxk'ultael. 6:10 *Literal «Mu'yuk yich'oj sirkunsision li xchikinike».

Xi laj yalbun li Jeovae: «Ja' ak'bo ta sbaik li ololetik ta kayee,^a

ta stojolal li keremetik ti bu tsoboj sbaike.

Skotolik ta xich'ik ik'el batel, li jun vinik xchi'uk yajnilie, li viniketik ti oy xa sjabilalike xchi'uk li buch'utik mas xa molike.^{*b}

- 12** Chich' ak'bel yan krixchano li snaike, li yosilike xchi'uk li yajnilike.^c Yu'un ta jye' batel jk'ob sven-ta jkontrain li jnaklejetik ta muk'ta lume».

- 13** «Yu'un ta bik'it ta muk' ta xlo'lanivan sventa spasiq kanal tak'in;^d

k'alal ta j-alk'op xchi'uk ta pale chopol ti k'u yelan tpsasik kanal tak'ine.^e

- 14** Chak'ik persa yalojik chpoxtabeik syayijemal* li jteklumale, xi chalbeike:

«Oy jun o'ontonal! Oy jun o'ontonal!,

pe ch'abal jun o'ontonal.^f

- 15** ĆMi ta van xk'exavik ta skoj li k'usitik toj chopol spasiojike?

iMi jset'uk* chk'exavik!

iMi ja'uk sna'ik k'u yelan li k'exlale!^g

Ja' yu'un, te chyalik ta lum ti bu yalemik ta lum li yantike.

K'alal mi laj kak'beik talel kastigoe, ta smak[#] yakanik», xi li Jeovae.

- 16** Xi chal li Jeovae:
«Te va'lanik ti bu chch'ak sba li beetike xchi'uk k'elik lek. Jak'beik sk'oplal li vo'neal beetike, jak'ik bu oy li lekil bee xchi'uk te xaxanavik batel,^h va'un te chata xkuxobil avo'ontonik.»

6:11 *Literal «ep sk'ak'alilike». **6:14** *O «sk'asemal». **6:15** *O «jutebuk». #O «ta xt'ab».

KAP. 6

a Jer 18:21

b Ese 9:6

c Dt 28:30
Jer 8:10
Lam 5:11
Sof 1:13

d Ese 22:12

e Jer 2:8
Jer 8:10-12
Jer 23:11
Mik 3:5,11
Sof 3:4

f Jer 14:13
Jer 23:16,17
Ese 13:10
1Te 5:3

g Jer 3:3

h Is 30:21

Kolumna 2

a Jer 18:15

b Jer 25:4
Ese 3:17
Aba 2:1

c Is 58:1

d Sak 7:11

e Dt 4:25, 26
Da 9:12

f Is 1:11
Is 66:3
Jer 7:21
Am 5:21

g 2Kr 36:17
Lam 2:21

h Jer 1:14
Jer 25:9

Pe xi chalike: «Mu'yuk te chixanavkutik batel»,^a

- 17** «La jva'an jk'el-osiletik ta toyol^b ti xi laj yalike:

«ĶChikintao ava'iik li yech'omal kachue!»^c

Pe xi laj yalike: «Mu'yuk ta jts'et chikintakutik»,^d

- 18** «Ja' yu'un, Ķchikintaik muk'tik lumetik!

Jteklum, na'ik

li k'usi chk'ot ta stojolalike.

- 19** Balumil, Ķchikintao!

Ta skoj li k'usitik chopol tsnopik li ta jteklum li'e,^e ta xkak' talel vokoilil ta stojolalik,

yu'un mu'yuk la sts'et chikintaik li k'usitik laj kale xchi'uk la sp'ajik li jmantale». *^f

- 20** «ĶK'usi jventa-o mi chavich' talel sakil pom* te to ta Saba

xchi'uk ti chavich' talel ta namal lum li vale' ti xmuet yike?

Mu'yuk ta jch'am li skotlej chik'bil matanal chavak'ike xchi'uk mu'yuk lek

chkil li milbil matanal chavak'ike»,^f

- 21** Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «K'elavil, oy k'usi chkak' sven-ta smak-o* yakan li jteklum li'e,

ta smak-o yakanik totil xchi'uk nich'onil, ta smak-o yakan skotolik xchi'uk xchi'iltakik, ta xljaj skotolik»,^g

- 22** Xi chal li Jeovae:

«ĶK'elavil! Ta xtal jun jteklum ti te chlik talel ta nortee

xchi'uk chich' totsels talel jun muk'ta lum ta namal balumil.^h

6:19 *O «chanubtasel ku'une». **6:20** *K'elo Glosario, sakil pom. **6:21** *O «xt'ab-o».

- 23** XMich'ojik lek li arkoe xchi'-uk li javalinae.*
Toj simaronik xchi'uk mu'yuk xk'uxul yo'ontonik.
Tsots yech'omal yeik jech k'u-cha'al xvo'o'et li nabe xchi'uk kajajtik ta ka'etik.^a
Xcholoj sbaik sventa chtal stsakikot ta k'op, stseb Sion, xko'olajik k'ucha'al jun soltaro».
- 24** Laj xa ka'ikutik li k'usi k'ot ta stojolale.
Majajtik* xa li jk'obkutike^b xchi'uk ch'abal xa yip; vul xa ta jtojolalkutik li voko-
lile,
jech k'ucha'al li svokol[#] jun ants k'alal yakal chvok' yole.^c
- 25** Mu xalok' batel li ta osiltike xchi'uk mu xaxanav li ta be-
betike,
yu'un li jkontrainvaneje oy s-espada;
ta buyuk xa no'ox solel xi'e-
mik ta jyaalel.
- 26** Stseb jteklumal,
lapo ch'ixal k'u'il*^d xchi'uk balalino aba ta tantik.
Ochan ta at-o'onton ti xko'o-
laj k'ucha'al chcham li jun no'ox akere-
me, avetan ta ok'el,^e
yu'un anil no'ox chtal ta jtojo-
laltik li jlajesvaneje.^f
- 27** «Jva'anojot* jech k'ucha'al li buch'u tslekubtas oroe,
yu'un sk'an xalekubtas li jte-
klumale,
sk'an xavak' lek venta k'u yel-
anik xchi'uk ti xak'el lek li k'usi yakal tspace.^g
- 28** Skotolik taje ja'ik li buch'utik mas pimat ta mantale,^g
ti xtal xbatik no'ox ta sjutel* mulile.^h

6:23 *Li javalinae xko'olaj k'ucha'al li lansae, ja' no'oxe mas komkom. **6:24** *O «Jok'ajtik». #Literal «xk'uxul yalajej». **6:26** *K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*. **6:27** *Ja' xkaltik, li Jeremiase. #Literal «li sbeike». **6:28** *O «snopel».

KAP. 6

a Aba 1:8

b Ese 21:7

c Jer 4:31

d Jer 4:8

e Lam 1:2, 16

f Jer 15:8

g Is 30:1
Is 48:4
Jer 5:23

h Jer 9:4

Kolumna 2

a Jer 9:7
Ese 22:20

b Ese 24:13

c Jer 14:19
Lam 5:22

KAP. 7

d Jer 26:13

e Mik 3:11

f Jer 21:12
Jer 22:3g Dt 24:17
SI 82:3
Sak 7:9, 10
Snt 1:27

Xko'olajik k'ucha'al kovre xchi'uk tsatsal tak'in; skotolik toj chopolik ta j-ech'el.

- 29** Li j-abtele solel tsots abtej sventa tslekubtas li platae; k'ak' xa yu'un li yabtejeb sventa sjubobil k'ok'e.
Pe mu k'usi bal-o li k'usi laj yak'be yipal spasele; ja' no'ox plomo lok' tal li ta k'ok'e.^a

Li buch'utik chopolike mu'yuk to yich'ojik lok'esel li ta jteklume.^b

- 30** P'ajbil plata ch-albat sk'opla-
lik yu'un li krixchanoetike,
yu'un p'ajbilik xa yu'un li Jeovae». ^c

7 Li'e ja' li k'usi albat yu'un Jeova li Jeremiase, xi alba-
te: **2** «Te xbat va'lan ta yoche-
bal li sna Jeovae xchi'uk te xaval li a'yej li'e: «Naklejetik ta Juda ti cha-ochik tal li ta ochebale-
tik sventa chanijan abaik ta sto-
jola Jeovae, chikintaik li k'usi
chal Jeovae. **3** Xi chal li Jeova
ti ja' bankilal yu'un soltaroe-
tike,* li Dios yu'un Israele: «Tu-
k'ibtaso li atalelalike[#] xchi'uk li
k'usitik chapasike, va'un chkak'
ti li'uk xanakiik-oe.^d **4** Mu xapat
avo'ontonik yu'un li k'usitik jech-
chich' alele xchi'uk mu xiuk xa-
valike: «Li'e ja'* stemplo Jeova,
ja' stemplo Jeova, ja' stemplo
Jeova!». ^e **5** Yu'un mi chatuk'ib-
tasik ta melel li atalelalike[#] xchi-
uk li k'usitik chapasike; mi tuk'
chachapanik ta melel li jun vi-
nik xchi'uk xchi'ile; ^f **6** mi mu-
yuk chavilbajinik li jyanlumetik
ti achi'ukik ta nakleje, li buch'u
chamem stot sme'ike[#] xchi'uk li
buch'utik chamem smalalike;^g mi
mu'yuk chamalbeik xch'ich'el li'
ta balumil li buch'u mu'yuk smule

7:3 *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike*. **7:3**, **5** #Literal «li abeike». **7:4** *Literal «Li'e ja'ik», ja' chalbe sk'oplal skotol li naetik ta xokon temploe. **7:6** *O «li me'onetike».

xchi'uk ti mu'yuk chats'akliik batel yan diosetik ti chavil-o avokolike;^a **7** va'un bi, chkak' ti li'uk xanakiik-oe, li ta osil ti laj kak'be amoltotakike ta sbatel osile»»).

8 «Pe li vo'oxuke ja' chapat-o avo'ontonik li ta jeche' lo'iletike,^b ti jp'el sk'oplal mu'yuk k'usi lek chataik yu'one. **9** ¿Mi yu'un xu' xa-elk'ajik,^c xamilvanik, xalo'la anup achi'ilik, mi yu'un xu' jeche' xavak' aveik,^d xavak'beik milbil matanal* Baal^e xchi'uk ti xbat ats'akliik li diosetik ti mu xavojtikinike, **10** va'un ti ta ts'akal chtal ava'an abaik ta keloval li' ta na ti yich'oj jbie xchi'uk ti xi chavalike: <Ta xkich'tik pojel>, ak'o mi chapasik li k'usitik ibalik sba* taje? **11** ¿Mi yu'un k'otem ta xch'en j-elek'etik chavilik li na ti yich'oj jbie? Kiloj jtuk li k'usitik chapasike», xi li Jeovae.

12 «Ak'o mi jech, batanik li ta kavil te ta Siloe,^g ti ja' te laj kak' ba'yel li jbieⁿ xchi'uk k'elavilik k'usi la jpasbe ta skoj li xchopelejal jteklumal Israele.ⁱ **13** Pe jech-o la apasik li k'usitik taje», xi li Jeovae, «ak'o mi ep ta velta la jk'oponoxuk,* mu'yuk xachikintaik.^j Ep ta velta laj k'oxuk, pe mu'yuk xatak'beikun.^k **14** Jech k'ucha'al la jpasbe li Siloe,^l ja' jech ta jpasbe li na ti yich'oj jbie,^m ti laj to'ox apat avo'ontonik ta stojolaleⁿ xchi'uk jech ta jpasbe li templo ti laj kak'boxuk xchi'uk amoltotakike. **15** Ta jipoxuk batel ta yeloval jsat, jech k'ucha'al la jip batel li achi'iltakike, skotol li snitilulal Efraine».^o

16 »Li vo'ot eke, mu xapas orasion ta stojolal li jteklum li'e. Mu xak'anbun vokol ta orasion xchi'uk mi ja'uk xavokoletuk xa ta stojolalik,^p yu'un mu'yuk ta jchikintabot.^q **17** ¿Mi mu xavil

7:9 *O «xtomet muyel xch'aial xavak'-beik milbil matanal». **7:10** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **7:13** *Literal «sob chilik xchi'uk ta jk'oponoxuk».

KAP. 7

- a Dt 8:19
b Is 30:10
Jer 5:31
Jer 14:14
c Is 3:14
Mik 2:2
d Jer 5:2
e Jer 11:13
f Mt 21:13
Mr 11:17
Lu 19:45, 46
g Jos 18:1
h Dt 12:5, 11
i 1Sa 4:11
Sl 78:60
Jer 26:6, 9
j 2Kr 36:15, 16
Jer 25:3, 4
k Is 65:12
l 1Sa 4:10, 11
Sl 78:60
Jer 26:4, 6
Lam 2:7
m 2Re 25:8, 9
n Jer 7:4
o 2Re 17:22, 23
p Eks 32:9, 10
Jer 11:14
q Jer 15:1

Kolumna 2

- a Jer 44:17
b Is 57:6
Jer 19:13
Ese 20:28
c Da 9:7
d Lam 2:3
e 2Re 22:17
Jer 17:27
f Is 1:11
Jer 6:20
Os 8:13
Am 5:21
g 1Sa 15:22
Os 6:6
h Eks 19:5
Le 26:3, 12
i Dt 5:29
j Eks 32:8

li k'usitik yagal tpsasik li ta jteklumetik yu'un Judae xchi'uk li ta skayealtak Jerusalemene? **18** Li alab nich'nabiletike yagal tstsobik si', li totiletike yagal tstsobnik k'ok' xchi'uk li ajnilaletike yagal tsvots'ik arina sventa tpsasik pan ta smoton li Me' Ajvalil ta Vinajele^{*a} xchi'uk yagal tsmalbeik matanal vino yan diosetik sventa tsabeikun jol.^b **19** Xi chal li Jeovae: «Pe ¿mi vo'on van ti tsyayijes sba stukit sventa chak' sbaik ta k'exlal?». **20** Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «¿'elavil! Li sk'a-k'al ko'ontone xchi'uk skapemal jole ta jmal tale! li ta lum li'e,^d ta stojolal krixchanoetik, ta stojolal chonbolometik, ta stojolal te'etik ta osilitik xchi'uk ta stojolal li k'usitik chch'i ta osile; li sk'a-k'al ko'ontone xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti mu'yuk ta xtup'e».^e

21 »Xi chal li Jeova ti ja' banikal yu'un soltarotike, li Dios yu'un Israele: «Pasik un, ak'beik sts'ak li milbil matanal chavak'ike, ja' ak'ik li skotlej chik'bil matanale xchi'uk ti'an atukik li sbek'tale.^f **22** Yu'un k'alal la jlo-k'es tal ta yosilal Ejipto li amoltotakike, mu'yuk laj kalbeik xchi'uk mu'yuk laj kak'beik mi junuk mantal ta sventa li skotlej chik'bil matanaletike xchi'uk li milbil matanaletike.^g **23** Pe laj kalbeik li mantal li'e: «Ch'unik li k'usi chkale, va'un vo'on chik'ot ta Adiosik xchi'uk chak'otik ta jteklumal.^h Sk'an te xaxanavik batel ti bu chkalboxuk sventa lek xbat ti akuxlejajlike».ⁱ **24** Pe mu'yuk bu laj ya'iik xchi'uk mu'yuk la sts'et chikintaik.^j Ja' no'ox la spasik li k'usi tsnop stukike,* pimik

7:18 *Ja' sbi jun me' dios ti ja' chich'ik ta muk' li j-israeletik ti valopatinvanik komele; ja' van sk'oplal jun me' dios ti chak' la alajuk antsetike. **7:19** *O «tsabeikun jole». **7:24** *O «li tojobtasel yu'un stukike».

ta mantal, yu'un ja' no'ox la spasik li k'usi tsk'an yo'onton stukik ti toj chopole,^a mas to sokik batel, mu'yuk xa xlekubik-o, **25** ti k'uxi lok'ik tal ta yosilal Ejipto li amoltotakik k'alal to avie jechoxuk-o.^b Ja' yu'un, jech-o la jtak talel ta atojolalik skotol li j-alk'opetik ti ja'ik kajtunelta-ke, jujun k'ak'al la jtak talel, ep ta velta jech la jpas.^c **26** Pe mu'yuk laj ya'ibeikun xchi'uk mu'yuk la sts'et chikintabeikun,^d yu'un k'ajomal pimubik ta mantal,^e jmas to toj chopol k'usi la spasik, ja' mu sta li smoltotakike!

27 »Ja' chavalbe ya'ik skotol li k'usitik li'e,^e pe mu'yuk ta xchikintak; chatakan ta ik'el, pe mu'yuk ta stak'ik. **28** Xi chavalbe ya'ike: «Li'e ja' li jteklum ti mu'yuk la xch'un li k'usi laj yal li Jeova ta ja' Sdiosike xchi'uk ti mu'yuk la xch'amik li tuk'ibtasele. Laj xa sk'oplal li tuk'ilale xchi'uk mu'yuk xa chalbeik sk'oplal».^f

29 »K'oko lok'el li stsotsil ajol ti mu'yuk asetaje* xchi'uk jipo batel, k'ejintao jun son sventa ta at-o'onton ta sba t'ant'an vits, yu'un li Jeovae laj xa sp'aj xchi'uk ta sjip komel li jk'ol kuxlejale li'e, ti sabat sk'ak'al yo'ontone. **30** Xi chal li Jeovae: «Yu'un li jteklum Judae la spas li k'usi chopol chkile, sva'anojik ibal sba lok'oletik li ta na ti yich'oj jbi sventa xik'ubtasike.^g **31** La sva'anik tayal k'opojebaletik* ta Tofet, te oy ta stenlejaltik Inon,^h sventa te xchik'ik ta k'ok' li skeremtakike xchi'uk li stsebetakike,ⁱ taje mu'yuk jech kaloj mantal ti jech ak'o spasike xchi'uk

7:25 *Literal «jujun k'ak'al sob lilik xchi'uk la jtakboxuk tal». 7:26 *Literal «la ste'tsinan snuk'ik». 7:28 *Literal «laj xa yich' tuch'bel lok'el ta yeik». 7:29 *O «li stsotsil ajol ti ja' svinajeb ti avak'oj aba ta stojolal Diose». 7:31 *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. 7:31, 32 *K'elo Glosario, Jeena.

KAP. 7

- a Os 4:16
Sak 7:12
b Dt 9:7
1Sa 8:8
c 2Re 17:13
2Kr 36:15
Ne 9:17, 30
Jer 25:4
d 2Kr 33:10
Jer 25:3
e Jer 26:2
Ese 2:7
f Jer 5:1
Mik 7:2
g 2Re 21:1, 4
2Kr 33:1, 4
Jer 23:11
Jer 32:34
h Jos 15:8, 12

- i Dt 12:29-31
2Re 17:17
2Kr 28:1, 3
2Kr 33:1, 6
Ese 20:31

Kolumna 2

- a Le 18:21
Le 20:3
Jer 19:5, 6
Jer 32:35
b Jer 19:11
Ese 6:4, 5
c Dt 28:26
Sl 79:2
Jer 16:4
d Is 24:8
Jer 25:10
e Le 26:33
Is 1:7
Is 6:11

KAP. 8

- f Dt 4:19
2Re 17:16
2Re 21:1, 3
Jer 19:13
Ese 8:16
Sof 1:4, 5
g Jer 16:4

uk mu'yuk jech lok'em ta ko'onton».^a

32 »Xi chal li Jeovae: «Ja' yu'un, chk'ot sk'ak'alil ti ma'uk xa Tofet chich' albel sk'oplale o ti stenlejaltik Inone,^a yu'un ja' xa stenlejaltik sventa Milbail chich' albel sk'oplal. Te ta smukik animaeetik li ta Tofete, ja' to mi mu'yuk xa bu xokol kom jutebuke.^b **33** K'alal mi chamemik xa ox li jteklum taje, ta xk'ot ta sve'el mutetik ta vinajel li sbek'talike xchi'uk ta sve'el li chonbolometik ta balumile, ti mu'yuk buch'u tsibtasatike.^c **34** Ta jlajesbe sk'oplal ta jteklumetik ta Juda xchi'uk ta skayealtak Jerusalem li xkuxetel o'ontonale xchi'uk li muyubajele, li yech'omal ye jnupunel kereme xchi'uk li yech'omal ye jnupunel tsebe,^d yu'un ta xich' lajesel li jteklume».^e

8 Xi chal li Jeovae: «Li va' k'a-k'ale, chich' lok'esel ta smukinanalik li sbakil ajvaliletik ta Judae, li sbakil bankialeetik yu'unike, li sbakil paleetike, li sbakil j-alk'opetike xchi'uk li sbakil jnakejetik ta Jerusalem. **2** Chich'ik k'iel ta yeloval k'ak'al, ta yeloval luna* xchi'uk ta yeloval skotol li k'analetik ta vinajele,^f yu'un ja' la sk'anik, ja' tunik ta stojolal, ja' la sts'akliik, ja' la sa'ik xchi'uk ja' la snijan sbaik ta stojolal.^f Mu'yuk ta xich'ik tso-bel xchi'uk mi ja'uk chich'ik mulkel. Ta xk'otik k'ucha'al ik'obal^a ta sba balumil».^g

3 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeetike: * «Ta skotol ti butik ta jpukik batel ti k'u yepal kuxul chkomik li chopol uts' alalil taje, ja' ts'tujik li lajelale ma'uk li kuxlejale».

4 «Sk'an xi xavalanbee: <Xi chal li Jeovae:

7:31 *O «mu'yuk jech ochem-o ta jnopen». 8:2 *O «u». #Literal «skotol li soltaroeetik ta vinajele». ^aO «tso». 8:3 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeetike.

- «¿Mi mu'yuk xa van chtotsik mi yalik ta lume?
Mi sut talel junuke, ¿mi mu tauk sut talel li yan eke?»
- 5 ¿K'u yu'un jech-o mu'yuk tuk' chak' sba ta jtojolal li jteklum li'e, li Jerusaleme?
Ja' no'ox batem ta yo'ontonik li lo'lavaneje;
mu sk'an xjelik.^a
- 6 La jts'etan lek jchikin xchi'uk te laj ka'i-o, pe laj ka'i ti mu'yuk tuk' chk'opojike.
Mi junuk vinik la sutes yo'onton ta skoj li xchoplejale xchi'uk mi ja'uk xi tsjak'be sbae: «¿K'usi ti la jpase?».^b
Ta jujuntal ja' tsts'akliik spasel li k'usi tspasik yantike, xko'olajik k'ucha'al ka' ti xjipet batel ta anil ta pas-k'ope.
- 7 Li sigüenya mut ta vinajele sna'oj lek k'usi ora chvil batel ta yan lum;
li tortolae,* li vensejo mute xchi'uk li sorsal[#] mute sna'ojik lek k'usi ora tsutik talel.
Pe ja'uk li jteklumale mu xa'i-beik smelolal bak'in ta jchapanik, vo'on li Jeovaune».^c
- 8 «¿K'uxi xa no'ox ti xi chavali- like: «P'ijunkutik xchi'uk li' oy ta jk'obkutik li smantal* Jeovae?»
Yu'un li sekretarioetike[#] ja' no'ox tstunes slapisik sventa tsts'ibaik jutbil k'opetik.^d
- 9 Laj xa yich'ik ak'el ta k'exlal li buch'utik p'ijike.^e
Ch'ay xa xch'ulelik ta xi'el xchi'uk laj xa yich'ik chukel ta ch'ojon.
jK'elavilik! Laj xa sp'ajik li sk'op Jeovae,
ja' yu'un, ¿mi oy van sp'ijilik?

8:7 *O «puruvoke». #O ja' van sk'oplal «gruya». 8:8 *O «chanubtasel yu'un». #O «jts'ibajometike». ΔO «nopbil k'opetik; epal k'opetik».

KAP. 8

a Jer 5:3

b Jer 5:1

c Is 1:3

d Is 8:1

e Is 29:14

Kolumna 2

a Dt 28:30
Sof 1:13b Is 56:11
Ese 33:31
Mik 3:11c Jer 5:31
Jer 6:12-15
Jer 27:9
Lam 2:14
Ese 22:28d Jer 23:16, 17
Ese 13:10

e Jer 3:3

f Jer 23:12

g Jer 4:5

h Jer 9:15
Jer 23:15
Lam 3:19

- 10 Jech oxal, chkak'be yan vini- ketik li yajnilike,
li yosillike chjel yajval ku'un;^a yu'un ta bik'it ta muk' ta xlo'lavanik sventa spasik kanal tak'in;^b
k'alal ta j-alk'op xchi'uk ta pale chopol ti k'u yelan tspasik kanal tak'ine.^c
- 11 Chak'ik persa yalojik chpox- tabeik syayijemal* li jteklumale, xi chalbeike:
«¿Oy jun o'ontonal! ¿Oy jun o'ontonal!»,
pe ch'abal jun o'ontonal.^d
- 12 ¿Mi ta van xk'exavik ta skoj li k'usitik toj chopol spaso- jike?
¿Mi jset'uk* chk'exavik!
¿Mi ja'uk sna'ik k'u yelan li k'exlale!^e
Ja' yu'un, te chyalik ta lum ti bu yalemik ta lum li yan- tike.
K'alal mi laj kak'beik talel kastigoe, ta smak[#] yaka- nik,^f xi li Jeovae.
- 13 Xi chal li Jeovae: «K'alal mi la jtsobike, chkak'be slajebik.
Ch'abal xa chkom sat li ste'el uvae, ch'abal xa chkom sat li ste'el igoe xchi'uk chtakij li yanale.
Xchi'uk chch'ay batel yu'unik li k'usitik laj kak'beike».
- 14 «¿K'u yu'un ti li' chotolutike? Jtsob jbatik xchi'uk ochkutik batel li ta jteklumetik ti lek joyol ta muroe^g xchi'uk te chamkutik.
Yu'un li Jeova ti ja' Jdiostike tstup' batel jk'oplaltik xchi'uk chak' kuch'tik vo' ti oy svenenoale,^h
yu'un laj xa jsa' jmultik ta sto- jolal li Jeovae.
- 15 Jmalaojtik ox ti xtal jun o'ontonale, pe mu'yuk k'usi lek tal;

8:11 *O «sk'asemal». 8:12 *O «jute- buk». #O «ta xt'ab».

jmalaojtk ox ti xkich'tik pox-taele, jpe naka xi'el vul ta jtojolaltik!^a

- 16** Te to ta Dan chich' a'iel ti tsvusilan sni' li ska'ike. Ta skoj ti x-ijijet* li stot ska'ike,[#] chnik sjunul li balumile. Ch-ochik xchi'uk tslilini li muk'ta lume xchi'uk skotol li k'usitik te oye, li jteklume xchi'uk li jnakeleje-tik tee».
- 17** «jK'elavilik!, ta jtak tael ta atojolalik kiletel chonetik, chonetik ti oy sveneoal ti mu stak' vojijesbel sjolike xchi'uk jp'el sk'oplal ta sti'o-xuk», xi li Jeovae.
- 18** Mu'yuk xa no'ox xpoxil ti k'u yelan chkat ko'ontone. Ip li ko'ontone.
- 19** Te to ta namal balumil chich' a'iel ti x-avet tsk'an koltael li stseb jteklumale:
«¿Mi mu teuk oy ta Sion li Jeovae?
¿Mi mu teuk oy li ajvalil yu'une?».
«¿K'u yu'un la sabeikun sk'a-k'al ko'onton ta skoj li lok'o-letik yu'unike, li yan diosetik* yu'unik ti mu'yuk sbalilike?».
- 20** «jEch' xa yorail li stsobbet lat ts'unobile, laj xa yorail li veranoe,* pe li vo'otike mu'yuk kich'o'jtik-o pojel!».
- 21** Solel lilijem chka'i jba ta skoj ti yal xa ta lum li stseb jteklumale;^b solel chkat tajek ko'onton. Vul xa ta jtojolal li xi'ele.
- 22** ¿Mi yu'un ch'abal balsamo* li ta Galaade?^c

8:16 *O «x-i'i'et». #O «stotinom ka'ike». **8:19** *Literal «li diosetik ti yan-o slumalik». **8:20** *Ja' xkaltik, yorail k'e-pelaltik. **8:22** *O «balsamo ti oy k'usi tspajesbe xk'uxul».

KAP. 8

a Jer 4:10
Jer 14:19

b Jer 4:19, 20
Jer 14:17

c Je 37:25

Kolumna 2

a Jer 30:12, 13

b Jer 30:17
Jer 33:4, 6

KAP. 9

c Is 22:4
Jer 13:17

d Jer 5:7
Jer 23:10

e Is 59:3

f Jer 4:22

g Jer 12:6
Mik 7:2, 5

h Jer 6:28
Ese 22:9

i Sl 50:19
Mik 6:12

¿Mi yu'un ch'abal jpoxtavanej* te?^a

¿K'u yu'un mu'yuk poxtajem-o li stseb jteklumale?^b

9 jAti xk'otuk ta yavil vo' li jole, ati xk'otuk ta snio'al ya'lel jsat li sbek' jsate!^c Va'un bi, chi-ok' ta k'ak'al ak'obal ta skoj li buch'utik laj yich'ik milel ta jteklumale.

2 jAti oyuk xkuxobil ko'onton ta takixokol balumile! Va'un bi, chkikta li jteklumale xchi'uk ta jch'ak jba lok'el ta stojolalik, yu'un skotolik chmukul sativanik,^d

ja'ik jtsop krixchanoetik ti chlo'lanavane.

3 Chapal xa yok'ik ta jut k'op* jech k'ucha'al jun arko ti lek xa chapal ta sjip batel flechae;

noj ta lo'lavanej li jteklume, mu'yuk tuk'ilal.^e Xi chal li Jeovae: «Mu no'ox xkechanik ta spasel li k'usi chopole

xchi'uk mu'yuk tsts'et chikin-taik li k'usi chkale».^f

4 «K'elo me aba akotolik ta stojolal li achi'iltakike xchi'uk mi ja'uk xapat avo'ontonik ta stojolal li avuts' avalalike.

Yu'un jlo'lavanej skotol li avuts' avalaltake^g xchi'uk jutmulil* skotol li achi'iltake.^h

5 Ta jujantal ta slo'la xchi'ililik xchi'uk mi junuk buch'u mellexk'opoj. Xchanubtasojik ta yalel jutbil k'op* li yok'ike.ⁱ Solel lubem chkomik ta spasel li k'usi chopole.

8:22 *O «doktor». **9:3** *O «nop k'op; epal k'op». **9:4** *O «jnopmulil». **9:5** *O «nopbil k'op; epal k'op».

- 6** Te oyot ta o'lol ti bu oy lo'la-vaneje.
Ta skoj ti chlo'lavanike, mu sk'an xojtikinikun», xi li Jeovae.
- 7** Ja' yu'un, xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:^{*}
«Ta xkunijesik k'ucha'al ta-k'in sventa xlok' li xchopoli-like,^a
yu'un žk'usi to xu' jpas ta stolal li stseb jteklumale?
- 8** Li yok'ik ti chlo'lavane xko'olaj ta flecha ti chmilvane.
Ta ye li jun krixchano chal-be sk'oplal jun o'ontonal li xchi'ile,
pe li ta yo'ontone yakal tsnop k'usi chopol tspasbe».
- 9** Xi chal li Jeovae: «žMi mu sk'anuk xkak'beik kastigo ta skoj taje?
žMi mu sk'anuk jpakbe sutel li muk'ta lum taje?^b
- 10** Ta xi-ok' xchi'uk chkat ko'onton ta skoj li vitsetike xchi'uk ta jk'ejinta son sventa at-o'onton ta skoj li yaxaltik ta takixokol balumile, yu'un laj xa xchik'ik, ja' yu'un mi junuk xa krixchano stak' xjelav te
xchi'uk mu xa xich' a'iel te ti xmujet^{*} li vakaxe.
Jatavik xa batel li mutetike xchi'uk li chonbolometike; ch'abal xa te oyik.^c
- 11** Tokol slilijemal chkom ku'un li Jerusalene.^d chk'ot ta sna te'tikal ts'i'etik^e
xchi'uk solet xokol chkom li jteklumetik ta Judae, mi junuk jnaklej chkom.^f
- 12** žBuch'u oy lek sp'ijil sventa xa'ibe smelolal taje?
žBuch'u van k'oponat yu'un Jeova sventa xalbe sk'oplale?

9:7 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 9:10 *O «xme'et; xju'et».

KAP. 9

a Is 1:25
Is 48:10

b Jer 5:9, 29

c Jer 4:25
Sof 1:3

d Sl 79:1
Jer 26:18

e Jer 10:22

f Jer 4:27
Jer 25:11
Jer 32:43

Kolumna 2

a Jer 7:24

b Jue 3:7
1Sa 12:10
Os 11:2

c Jer 8:14
Jer 23:15
Lam 3:15, 19

d Le 26:33
Dt 28:64
Sl 106:27
Sak 7:14

e Jer 29:17
Ese 5:2

f 2Kr 35:25

g Jer 6:26
Jer 14:17

h Jer 4:31
Ese 7:16
Mik 1:8, 9

žK'u yu'un laj li jteklume?
žK'u yu'un k'ak' ti xko'olaj xa k'ucha'al takixokol balumil ti mu'yuk xa buch'u xu' xjelav tee?».

13 Xi la stak' li Jeovae: «Ja' ta skoj ti la sp'ajik li jmantal* laj kak'beike xchi'uk ja' ta skoj ti mu'yuk la xch'unike xchi'uk ti mu'yuk la spasik li k'usi laj kal-beike. **14** Yu'un ta skoj ti pimik ta mantale, ja' no'ox la spasik li k'usi tsk'an yo'onton stukike^a xchi'uk ja' la sts'akliik batel li slok'oltak Baale, jech k'ucha'al chanubtasatik ta spasel yu'un li stotike.^b **15** Ja' yu'un, xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, li Dios yu'un Israele: «Chkak'be slajes ch'ail ts'i'ilel li jteklum li'e xchi'uk chkak'be yuch' vo' ti oy svenenoale.^c

16 Tanpuk chbatik ku'un ta muk'tik lumetik ti mu xojtikinike xchi'uk ti mu'yuk yojtikinokik li stotike^d xchi'uk chkak'ik ta mil-lel ta espada ja' to mi tup' sk'oplalik ku'une».^e

17 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:
«Nopbo sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasele.

Ik'ik tal li antsetik ti tsk'ejin-taik li son sventa at-o'ontone^f

xchi'uk albeik ak'o talikuk li antsetik ti xtojokik leke,

18 sventa xtalik ta anil xchi'uk ti xlik sk'ejintabutik li son sventa at-o'ontone,
sventa xlok' ya'lel jsatik yu-unik

xchi'uk ti xmalmunuk ya'lel jsatik yu'unike.^g

19 Yu'un te to ta Sion chich' a'iel ti x-ok'oletik ta at-o'ontone:^h

«jTi k'u xa no'ox yelan laj kich'tik lajesele!

jMu xa no'ox alabajuk ti k'exlal chka'itike!

9:13 *O «chanubtasel».

Yu'un laj xa jiptik komel li jteklume xchi'uk laj xa slilink li jnatike»,^a

- 20** Antsetik, chikintaik li k'usi chal Jeovae.
Ochuk ta achikinik li k'usi chlok' ta yee.
Chanubtaso atsebetakik sventa x-ok'ik ta at-o'onton xchi'uk chanubtaso abaik ta jujuntal ta sk'ejintael li son sventa at-o'ontone.^b
- 21** Yu'un muy xa tal ta jventanatik li lajelale;
och xa tal li ta tsatsal tayal k'elob osiletik ku'untik sventa xik' batel li ololetik ta kayeetike
xchi'uk sventa xik' batel li keremetik ta ch'ivitetike»,^c
- 22** Xi xavale: «Xi chal li Jeovae: «Li sbek'tal krixchanoetik ti chamemike te telajtik chkom k'ucha'al ik'obal* ti lamal ta sba osiltike, xko'olajik k'ucha'al ts'unobil ti lamal chkom k'alal ch-ech' li jtuch'ts'unobile, ti mu'yuk buch'u ta stsobe»»,^d
- 23** Xi chal li Jeovae:
«Mu me muk'uk sk'oplal xa'i sba ta skoj sp'ijil li buch'u p'ije»,^e
mu me muk'uk sk'oplal xa'i sba ta skoj stsatsal li buch'u oy stsatsale;
xchi'uk mu me muk'uk sk'oplal xa'i sba ta skoj sk'ulejal li buch'u jk'uleje»,^f
- 24** «Pe li buch'u muk' sk'oplal cha'i sbae ja'uk ta skoj li'e: ti oyuk sp'ijile xchi'uk ti xojtkinun^g
ti vo'on Jeovaune, ti vo'on chkak' ta ilel tuk'il k'anelale xchi'uk ti tuk' k'usi ta jpas ta balumile,^h
yu'un ja' k'upil sba chkil li k'usitik taje», xi li Jeovae.ⁱ

9:21 *O «ti bu oy ep krixchanoetike».
9:22 *O «tso».

KAP. 9

- a Lam 4:15
Mik 2:10
b Is 29:2
Jer 7:29
c 2Kr 36:17
Jer 6:11
d Is 5:25
Jer 16:3, 4
e Is 5:21
f Dt 8:12-14
Dt 8:17, 18
g 1Ko 1:31
2Ko 10:17
h Eks 34:6
SI 89:14
i SI 99:4
Os 6:6
Mik 6:8
Mik 7:18

Kolumna 2

- a Am 3:1, 2
b Is 19:1
Ese 29:2
c Is 1:1
d Jer 27:2, 3
Ese 32:29
Abd 1
e Jer 49:1
Ese 25:2
f Is 15:1
Jer 48:1
g Jer 25:17, 23
Jer 49:32
h Le 26:41
Jer 4:4

KAP. 10

- i Le 18:3, 30
Le 20:23
Dt 12:30
j Is 47:13
k Is 40:20
Is 44:14, 15
Is 45:20
Aba 2:18
l SI 115:4
Is 40:19
m Is 41:7
n Aba 2:19
o Is 46:7
p Is 41:23
Is 44:9
1Ko 8:4
q Eks 15:11
2Sa 7:22
SI 86:8

25 Xi chal li Jeovae: «jK'elavilik! Chk'ot sk'ak'alil ti chkak'-be kastigo skotol li buch'utik ta sbek'tal no'ox yich'o'jik sirkunsisione,^a **26** li Ejiptoe,^b li Judae,^c li Edome,^d li j-ammonetike,^e li Moab^f xchi'uk skotol li buch'utik komkom setoj sjolik ta xokontak xchikinik ti te nakalik ta takixokol balumile;^g yu'un skotol li muk'tik lumetike mu'yuk yich'o'jik sirkunsision xchi'uk sjunul li jteklum Israele mu'yuk yich'o'j sirkunsision ta yo'ontonik»,^h

10 Jteklum Israel, chikintao li p'ijubtasel chak'bot Jeovae. **2** Xi chal li Jeovae:

«Mu xachanbe li k'usitik tspasik li muk'tik lumetike,ⁱ
mu xanikik ta xi'el yu'un li senyailtak chvinaj ta vinajele,
yu'un li muk'tik lumetike chnikik-o ta xi'el ta skoj taje.»

3 Yu'un jeche' no'ox* li k'usitik nopem xa'iik spasel li jteklumetike.

Li buch'u xtojob spasel k'usitike ta xtuch' talel te' ta te'tikalitik

xchi'uk tspas-o jun lok'ol.^k

4 Ta sk'upiltasik ta plata xchi'uk ta oro^l

xchi'uk tsbajbeik lek xlauxal ta martiyo sventa mu xlom.^m

5 Xko'olajik k'ucha'al jurax* ti te va'al ta osiltik li bu ts'unbil pepinoe, mu xk'o'pojik;ⁿ

persa kuchbil chbatik, yu'un mu xanavik.^o

Mu xaxi'ik-o, yu'un mu'yuk k'usi chopol xu' spaspik, mi ja'uk spas yu'unik k'usi lek».^p

6 Kajval Jeova, mu'yuk buch'u xako'olaj-o li vo'ote.^q

9:25 *K'elo Glosario, sirkunsision.
10:3 *O «mu'yuk k'usi stku». 10:5 *O «xutax; espantapajaro».

Toj ech'em amuk'ul, toj muk' li abie xchi'uk chak' ta ilel aju'el.

- 7** Muk'ul Ajvalil yu'un muk'tik lumetik,^a ¿buch'u van ti mu'yuk chi'taote? * Yu'un xata-o xi'tael.
Yu'un ta skotol li buch'utik p'ijik ta muk'tik lumetike xchi'uk ta skotol li ajvalilitik yu'unike,
ch'abal buch'u junuk ti xako'olaj xchi'uke.^b
- 8** Skotolik mu sna'ik rason xchi'uk toj bolik.^c
Li jun lok'ol ti pasbil ta te'e ja' no'ox tstijbe yo'onton krixchanoetik ta sa'el li k'usitik mu'yuk sbalile.^{*d}
- 9** Pixbil ta plata ti likem tael ta Tarsise^e xchi'uk ta oro ti likem tael ta Ufase,
ja' chabtelan li buch'u xtojob spasel k'usitike xchi'uk li buch'u chabtelan tak'ine,
li sk'u' spok' tslapbeike pasbil ta asul no xchi'uk ta tsots* ti bonbil ta kuxul moradoe.
Skotol taje ja' yabtel sk'obik li buch'utik lek xtojobike.
- 10** Pe li Jeovae ja' meel Dios.
Ja' li kuxul Diose^f xchi'uk ja' li Ajvalil ta sbatel osile.^g
Ta skoj li sk'ak'al yo'ontone, ta xnik li balumile^h
xchi'uk mi junuk muk'ta lum chkuch yu'un li skapemal sjole.
- 11** * Sk'an xi xavalbeike:
«Li diosetik ti ma'uk la spasiq li vinajel xchi'uk balumile ta xlaj sk'oplalik ta balumil xchi'uk ta yolon vinajel».ⁱ
- 12** Li Diose ja' la spas ta sju'el li balumile,
ja' la snakan ta sp'ijil li balumil ti bu lek xch'i k'usitike/

10:7 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **10:8** *O «mu'yuk stue». **10:9** *Taje ja' stso-tsil chij o stso-tsil yan chonbolometik. **10:11** *Li versikulo 11 ta arameo k'op laj yich' ts'ibael.

KAP. 10

a Si 22:28

b Si 89:6
Da 4:35

c Jer 51:17
Aba 2:18

d Is 44:19

e 1Re 10:22

f Jos 3:10
Da 6:26

g Da 4:3
Aba 1:12
Ap 15:3

h Na 1:5

i Is 2:18
Jer 51:17, 18
Sof 2:11

j Pr 3:19
Is 45:18

Kolumna 2

a Si 136:3, 5
Is 40:22
Jer 51:15, 16

b Job 37:2
Job 38:34

c Job 36:27
Si 135:7

d Je 8:1
Eks 14:21
Nu 11:31
Jon 1:4

e Is 42:17
Is 44:11

f Jer 51:17
Aba 2:18, 19

g Is 41:29

h Dt 32:9
Si 135:4

i Is 47:4

xchi'uk ja' la xlich'an batel ta sp'ijil* li vinajele.^a

- 13** K'alal chak' ta a'iel li yechomal yee,
solel xvo'o'et li vo' te ta vinajele^b
xchi'uk ja' chak' toyuk muyel li tok* ti te oy ta spajeb balumile.^c
Xjaplalet* no'ox yu'un saksevul^A k'alal^B chak' vo'e
xchi'uk tslok'es tal ta snail li ik'e.^d
- 14** Skotol li krixchanoetike chak'ik ta ilel ti mu sna'ik snopete xchi'uk ti ch'abal yojtkinobil yu'unike.
Skotol li buch'u chabtelan tak'ine ta xich'ik ak'el ta k'exlal ta skoj li lok'oletik tspasike;^e
yu'un jeche' li lok'oletik yu'unik ti pasbil ta unijesbil tak'ine
xchi'uk ch'abal yip xkuxlejalik.^{*f}
- 15** Mu'yuk k'usi xtunik-o, ja' no'ox pasbilik sventa xich'ik labanel.^g
K'alal mi k'ot yorail chich'ik ak'bel kastigoe, ta xlaj sk'oplalik.
- 16** Li Dios yu'un* Jakobe mu xko'olaj k'ucha'al li k'usitik taje,
yu'un ja' la spas skotol li k'usitik oye
xchi'uk li Israele ja' li vaxton ti k'otem ta xrexto[#] Diose.^h
Li sbie ja' Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.^{Δi}
- 17** Ants ti te nakalot ti bu yich'oj setuele,
tsobo li avikats te oy ta lumetike.

10:12 *O «ya'obil smelolal». **10:13** *O «job osil». #O «Sts'aylajet». ΔO «saktsele». B O ja' van sk'oplal «Tspasbe sbe sventa». **10:14** *O «xch'ulelik». **10:16** *Literal «Li sparte». #O «spukulal; sparte». ΔK'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

- 18** Yu'un xi chal li Jeovae:
«Li avie, li' oyun sventa ta jipik lok'el* ta balumil li jnakeletike^a
xchi'uk chkak' ti xa'iik k'u yelan li vokolile».
- 19** ¡Toj abol jba ta skoj li jyayijemale!^{*b}
Mu'yuk xa xpoxil li jyayijemale.
Xchi'uk xi laj kale: «Ta meyel, ja' jchamel ma' taje, ja' yu'un sk'an sts'ik batel ku'un.
- 20** Laj xa yich' tukieli jkarpanae xchi'uk laj xa yich' tuch'el lok'el skotol li xch'ojonaltake.^c
Laj xa yiktaikun li jnich'nabtake^d xchi'uk mu'yuk xa tsutik-o tal.
Mu'yuk xa buch'u chlich'an li jkarpanae xchi'uk ti tstoybe muyel li spok'altake.
- 21** Yu'un li jchabichijetike mu'yuk yak'oj ta ilel li sp'ijilike^e xchi'uk mu'yuk staojik ta k'oponel li Jeovae.^f
Ja' yu'un, ch'abal yak'oj ta ilel sp'ijilik ta sventa li k'usitik tpsasike
xchi'uk skotol li xchijike tanpuk batemik»,^g
- 22** ¡A'iik jun a'yej!
Solel xvochetik* xa talel ta yosilal norte^h
sventa xokol xkom yu'unik li jteklumetik ta Judae, ti xk'ot ta snail te'tikal ts'tetike.ⁱ
- 23** Kajval Jeova, jna'oj lek ti mu sventainojuk stuk sbe li jun krixchanoe.
Mi ja'uk xu' yu'un tsbeiltas sba batel stuk li jun krixchano ti yakal chanave.^j
- 24** Kajval Jeova, tuk'ibtasun ti k'u yelan jta-o chavile,

10:18 *O «ta jipik lok'el ta jimich'».

10:19 *O «j'k'asemale». 10:22 *O «x-avlajetik».

KAP. 10

a Dt 28:63
Jer 16:13

b Jer 8:21

c Jer 4:20

d Jer 31:15

e Jer 5:31

f Jer 2:8
Jer 8:9

g Jer 23:1
Ese 34:5, 6

h Jer 1:15
Jer 4:6
Jer 6:22
Aba 1:6

i Jer 9:11

j Sl 17:5
Sl 37:23
Pr 16:3
Pr 20:24

Kolumna 2

a Sl 6:1
Sl 38:1

b Jer 30:11

c Is 34:2

d Jer 51:34

e Is 10:22

f Sl 79:6, 7
Jer 8:16
Lam 2:22

KAP. 11

g Dt 27:26
Dt 28:15

h Eks 24:3

i Eks 13:3
Dt 4:20

j Le 26:3, 12

k Je 15:18
Eks 3:8
Le 20:24
Dt 6:3

pe ma'ukuk me ta sk'ak'al avo'onton^a sventa mu xalajesun ta j-ech'el.^b

- 25** Malo tal skapemal ajol ta stoljal li muk'tik lumetik ti mu stsakikot ta ventae^c
xchi'uk ta stoljal li uts' alaletik ti mu'yuk tsk'anik vokol ta abie.
Yu'un laj xa slilink ta ti'el li Jakobe,^d
laj xa slajesbeik sk'oplal ta j-ech'el^e
xchi'uk li slumale xokol xa kom yu'unik.^f

11 Li'e ja' li k'usi albat yu'un Jeova li Jeremiase, xi albate: **2** «¡Jnakeletik ta jteklum, chikintaik li trato la jpase!».

«Albo ya'iik* li viniketik ta Judae xchi'uk li jnakeletik ta Jerusalem, **3** xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Jeova ti ja' li Dios yu'un Israele: «Ak'o yich' chopol k'optael li vinik mi mu'yuk chch'un li trato la jpase.^g **4** ti ja' laj kalbeik li amoltotakik k'alal la jlok'esik tal li ta yosilal Ejiptoe,^h li orno ti chunijes tak'ine,ⁱ xi laj kalbeike: «Ch'unik li k'usi chkale xchi'uk pasik skotol li k'usi chkalboxuke; va'un chak'otik ta jteklumal xchi'uk vo'on chik'ot ta Adiosik,^j **5** sventa xk'ot ta pasel ku'un li k'usi jamal laj kalbe li amoltotakike, ti chkak'beik li balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome,^k ti ja' li bu nakaloxuk-o li avie»»».

Va'un, xi la jtak'e: «Jechuk,* Kajval Jeova».

6 Va'un, xi laj yalbu li Jeovae: «Xi xaval batel li ta jteklumetik yu'un Juda xchi'uk ta skayealtak Jerusalem li k'usi laj kalbote: «Chikintaik li trato la jpase xchi'uk k'otuk me ta pasel avu'unik. **7** Yu'un ti k'uxi la jlok'esik tal ta yosilal Ejipto li amoltotakik k'alal to avie, jech-o tsots

11:2 *Ya'eluke, ja' chich' albel li Jeremiase. 11:5 *O «¡Ja' jech k'otuk ta pasel!».

laj kalbeik tal mantal, ep ta velta xi laj kalbeik mantale.* «Ch'unik li k'usi chkale».^a **8** Pe mu'yuk bu laj ya'ik xchi'uk mu'yuk la sts'et chikintaik, yu'un ta skoj ti pimik ta mantale, ja' no'ox la spasik li k'usi tsk'an yo'onton stukik ti toj chopole.^b Jech oxal, laj kak' taluk ta stojolalik li k'usi kaloj li tatrato la jpase, yu'un mu'yuk la xch'unik li k'usi laj kalbeike».

9 Va'un, xi laj yalbun li Jeovae: «Spasoj ta jmoj sjolik li viniketik ta Juda xchi'uk li jnaklejetik ta Jerusalene. **10** Lik spasik li k'usitik chopol la spasik li smoltotakik ta vo'nee, ti mu'yuk la sk'an la xch'unik li k'usi laj kale.^c Li stukik eke la sts'akliik batel yan diosetik xchi'uk tunik ta stojolal.^d Li jteklum Israele xchi'uk li jteklum Judae laj xa sokesbeik sk'oplal li trato la jpas xchi'uk smoltotakike.^e **11** Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «K'elavil, ta xkak' talel vokolil' ta stojolalik ti mu xu' spoj sbaik lo'ele. K'alal xvokoletik tsk'anbeikun koltaele, mu'yuk ta jchikintabeik.^g **12** Va'un, li jteklumetik ta Judae xchi'uk li jnaklejetik ta Jerusalene, chbatik ta stojolal li diosetik ti chak'beik milbil matanale* xchi'uk ti xvokolet tsk'anbeik koltaele,^h pe mi jset'uk^f ta xkoltaatik k'alal ja'o chil svokolike. **13** Yu'un li Judae epajem tajek sdiostak jech k'ucha'al ep tajek li jteklumetik yu'une xchi'uk solet ep sva'anojbe skajleb smoton li k'usi k'ex'al sba* jech k'ucha'al ep tajek li skayeal Jerusalene, ja' li skajleb matanaletik sventa te chich' ak'bel milbil matanaletik li Baale.»ⁱ

14 »Li vo'ot eke,* mu xapas orasion ta stojolal li jteklum li'e.

11:7 *Literal «sob chilik xchi'uk xi ta xkalbeik mantale». **11:12** *O «ti xto-met muyel xch'aial chak'beik milbil matanale». ^aO «jutebuk». **11:13** *O «li dios ti k'ex'al sba». **11:14** *Ja' xkaltik, li Jeremiase.

KAP. 11

a Jer 7:13
Jer 25:4
Jer 35:15

b Is 65:2
Jer 7:24, 26
Ese 20:8
Sak 7:11, 12

c Jue 2:11, 17
1Sa 8:8
2Re 22:17

d 2Kr 28:22, 23

e Dt 31:16
2Re 17:6, 7
Os 6:7

f 2Re 22:16
Jer 6:19
Ese 7:5

g Is 1:15
Jer 14:12
Ese 8:18
Mik 3:4

h Dt 32:37, 38
Jer 2:28

i Jer 7:9, 10

Kolumna 2

a Jer 7:16
Jer 14:11

b Is 5:2
Jer 2:21

c Jer 19:5, 15

d Jer 18:18

Mu xak'anbun vokol ta orasion ta skojik^a xchi'uk mi ja'uk xavokoletuk xa ta stojolalik, yu'un mu'yuk ta jchikintabeik k'alal mi xvokolet tsk'anbeikun koltael ta skoj li svokolike.

15 ¿Mi yu'un oy sderecho sventa teuk ta jna li buch'utik jk'anoj

ti ep buch'utik spasojik k'usi chopole?

¿Mi yu'un ja' tspojojuk li milbil matanal* k'alal mi tal li avokolike?

¿Mi ta van xamuyubaj li va' k'ak'ale?

16 Li Jeovae la sbiiltasot to'ox ta muk'ta te'el oliva

ti k'upil sba xvinaj xchi'uk li sat ti lekike.

Pe oy k'usi tsots bak', va'un la xchik'

xchi'uk laj yich' k'asbel li sk'obtaka.

17 »Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,* ti ja' Jts'unvanej avu'une,^b yaloj ti chtal vokolil ta atojolal ta skoj li k'usitik chopol spasoj li jteklum Israele xchi'uk li jteklum Judae, ti sa'ojebeikun jol ta skoj ti chak'beik milbil matanal li Baale.»^c

18 Li Jeovae laj yalbun sventa jnabe sk'oplal;

li va' k'ak'ale, laj avak'bun kil li k'usi yakal tspasike.

19 Li vo'one xiko'olaj to'ox k'ucha'al manxo ch'iom chij, ti chich' ik'el batel sventa chich' milele.

Mu to'ox jna' ti oy k'usi chopol tsnop tspasbeikune,^d xi chalike:

«Jts'etik lok'el xchi'uk sat li te'e,

jlajesbetik sk'oplal ta balumil ti bu oy k'usitik kuxajtike, va'un jech mu xa xich' tael ta na'el li sbie».

11:15 *Ja' xkaltik, li milbil mantal chak'ik ta temploe. **11:17** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

20 Pe tuk' chchapanvan li Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike, chchaj ta k'elil li ko'ontontike xchi'uk li k'usi oy ta yutil to jnopbentike.*^a Ak'bun kil ti k'u yelan chapakbe sutele, yu'un kak'oj xa ta ak'ob sven-ta vo'ot xapakbun jk'oplal.

21 Ja' yu'un, xi chal Jeova ta stojolal li viniketik ta Anatot^b ti tsk'an tsmilikote xchi'uk ti xi chalike: «Mu xaval albil k'op ta sbi li Jeovae,^c o mi mo'oje, ta jmi-lotkutik»; **22** ja' yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un sol-taroetike: «K'elavil, chkak'beik kastigo. Chich'ik milel ta espada li keremetike,^d li skerem stse-bike chchamik ta tsatsal v'nal.^e **23** Mi junuk buch'u kuxul chkom yu'unik, yu'un chkak' taluk voko-lil ta stojolal li viniketik ta Ana-tote,^f li ta sjabillal k'alal chich'ik ak'bel kastigoe».

12 Kajval Jeova, li vo'ote tu-k'ot k'alal ta jk'anbot partee,^g

k'alal chkalbot sk'oplal li k'usi tuk'e.

Pe ħk'u yu'un lek chbat xkux-lejalik li buch'utik toj cho-polike^h

xchi'uk k'u yu'un jun no'ox yo'ontonik li jlo'lava-nejetike?

2 Vo'ot la ats'un xchi'uk laj xa yak' yibelik. Ch'iik xa xchi'uk satinik xa. Chalilanik ak'oplal, pe li yo'ontonike nom oy ta ato-jolal.ⁱ

3 Ch'ako lok'el k'ucha'al chijetik ti chich'ik milele xchi'uk parte xavak' sventa li sk'ak'alil milbaile. Pe li vo'ote, Kajval Jeova, xavojtikinun lek, avilojun lek; achajoj ta k'elil li ko'ontone xchi'uk aviloj ti te oy ta ato-jolale.^k

KAP. 11

a 1Kr 28:9
Jer 17:10
Jer 20:12

b Jer 1:1

c Is 30:10
Am 2:12
Am 7:16

d 2Kr 36:17
Lam 2:21

e Jer 18:21

f Jos 21:8, 18

KAP. 12

g Je 18:25

h Job 12:6
Job 21:7
Sl 73:3
Jer 5:28

i Is 29:13

j Sl 139:1, 2

k 2Re 20:3
Sl 17:3
Jer 11:20

Kolumna 2

a Jer 14:6
Jer 23:10

b Jer 4:13

c Jer 9:4

d Lu 13:35

e Eks 19:5
Is 47:6

f Lam 2:1

g 2Re 24:2
Ese 16:37

h Is 56:9
Jer 7:33

4 ħK'u to van sjalil jech chtakij batel li balumile xchi'uk ti chtakij li k'usitik chch'i ta osiltike?^a

Yu'un ta skoj xchoplejalik li buch'utik te nakajtike, laj xa yich'ik milel li chonbolometik xchi'uk li mutetik tee.

Yu'un xi yalojike: «Mu xil li k'usi chk'ot ta jtojolaltike».

5 Mi chalub k'alal cha-anilaj xchi'uk li viniketike, ħk'uxi xa no'ox xu' xatsal ta anilajel li ka'etike?^b

Ak'o mi jun avo'onton te oyot li ta balumil ti bu oy jun o'ontonale,

pe ħk'usi van chapas k'alal mi te oyot li ta pimil ch'ixtikal-tik ta sti'il Jordane?

6 Yu'un k'alal ta achi'iltak ta vok'el, k'alal ta yuts' yalal atos

la svalopatinikot komel.^c Tsots x-avlajetik ta ato-jolal. Mu xapat avo'onton ta stojolalik, ak'o mi lekik xa yilel li k'usi chalbeikote.

7 «Laj xa kikka komel li jnae,^d laj xa jkomtsan li jrextoe.*^e Laj xa kak' ta sk'ob yajkontra-tak li buch'u jk'anoj tajeke.^f

8 Xko'olaj xa chkil k'ucha'al jkot leon ta te'tikaltik li jrextoe.*

Xloket snuk'ik^g la skontraini-kun.

Jech oxal, laj xa jp'ajik ko-mel.

9 Li jrextoe* xko'olaj xa chkil k'ucha'al jkot xik ti ep ta tos skolorale;^h ta xjoyibtaat yu'un yan xike-tik xchi'uk tstsakal ta ti'el.^g Te'tikal chonbolometik ta osiltik, la'ik, tso-bo abaik tal; la' ve'anik.^h

12:7-9 *O «jpukulale; jpartee». 12:8 *O «Xlaket snuk'ik; X-avetik». 12:9 *O «ti pintotike».

10 Ep jchabichijetik la slajesik ti bu jts'unoj j-uvae;^a la xpech'ilanik ta tek'el li jparte osile.^b

Laj xa sk'atajesik ta takixokol balumil li jparte osil ti k'u-pil sbae.

11 Xokol balumil xa kom yu'un-
nik.

Takijem xa kom;^{*} laj kil ti mu xa k'usi x-ayan kome.^c

Mu xa k'usi x-ayan kom ta sjunul li muk'ta lume, pe mi junuk krixchano laj yak' ta yo'onton.^d

12 Ta skotol li beetik ti sokemik xa ti te ch-ech' ta takixokol balumile te talik li jmilva-nejetike,

yu'un li s-espada Jeovae ta slajes skotol krixchanoetik ta jujujot sti'il li muk'ta lume.^e

Mu'yuk buch'u jun yo'onton.

13 Sts'unojik trigo, pe ch'ix no'ox staojik ta tsobel.^f

Slubtsanoj sbaik ta abtel, pe mu'yuk staojbeik sbalil.

Ta skoj li sk'ak'al yo'onton Jeovae,

mu'yuk chak' ti oyuk k'usi staik ta tsobele xchi'uk chak'anan ta k'exlal.^g

14 Xi chal li Jeovae: «Skotol li jlak'na ti toj chopolike, ti la sokesik li rextoil* ti laj kak'be yu'unin li jteklumal Israele,^g ta jbulik lok'el li ta yosilalike^h xchi'uk ta jbul lok'el ta stojolalik li jteklum Judae. **15** Pe mi laj xa ox jbulik lok'ele, ta jk'uxubinik yan velta xchi'uk ta jujuntal chkik'ik tal yan velta li ta xrextolike* xchi'uk li ta yosilike».

16 «Mi ta xak'ik persa xchanbel stalelal li jteklumale xchi'uk mi xi jamal chalik ta jbie: «Jamal chkal ta skoj kuxul Dios Jeova ti jech ta jpase!», jech k'u-

12:11 *O ja' van sk'oplal «Chat yo'onton». 12:14 *O «pukulalil; parteil». 12:15 *O «spukulalike; sparteike».

KAP. 12

a Sl 80:8
ls 5:1, 7
Jer 6:3

b ls 63:18
Jer 3:19

c Jer 9:11
Jer 10:22

d ls 42:24, 25

e Le 26:33
Jer 15:2

f Le 26:16
Mik 6:15

g Sl 79:4
Jer 48:26
Ese 25:3
Sak 1:15
Sak 2:8

h Jer 48:2
Jer 49:2

Kolumna 2

a ls 60:12

KAP. 13

b Le 26:19
Sof 3:11

c 2Kr 36:15, 16

d Jer 6:28

cha'al la xchanubtasik to'ox jteklumal sventa oy k'usi jamal xalik ta stojolal li Baale, va'un bi, te chnakiik xchi'uk li jteklumale.

17 Pe mi oy junuk muk'ta lum ti mu sk'an xch'une, ta jbul lok'el ek li muk'ta lum taje, ta jbul lok'el ta j-ech'el xchi'uk ta jtup'be sk'oplal, xi li Jeovae.^a

13 Xi laj yalbun li Jeovae: «Batan, bat mano jlikuk achuk ti pasbil ta lineo xchi'uk chuko ta achukbenal,* pe mu me xat'uxubtas». **2** Ja' yu'un, bat jman jchuk jech k'ucha'al laj yalbun li Jeovae xchi'uk la jchuk ta jchukbenal.* **3** Xi la sk'oponun tal ta xchibal velta li Jeovae: **4** «Tsako li achuk ti la aman ti te achukinoje, va'un likan xchi'uk batan li ta Eufратese, te xbat anak* ta sjavbenal tayal muk'ta ch'en». **5** Jech oxal, libat xchi'uk te la jnak'* ta xokon Eufратese, jech k'ucha'al laj yalbun li Jeovae.

6 K'alal ech' xa ox epal k'ak'ale, xi laj yalbun li Jeovae: «Likan, batan li ta Eufратese, bat ich'o tal li chukil ti laj kalbot li xbat anak* komel tee». **7** Ja' yu'un, libat li ta Eufратese xchi'uk la jots' lok'el li chukile, la jtsak lok'el ti bu la jnak'e,* ja' to chkile k'a'em xa, mu xa k'usi xtun-o.

8 Xi laj yalbun li Jeovae: **9** «Xi chal li Jeovae: «Ja' jech ta jlajesbe sk'oplal li stoyobbail Juda xchi'uk li stoyobbail Jerusalem ti mu albajuke.^b **10** Li chopol jteklumetik taje, ti mu sk'an xch'unik li k'usi chkale,^c ti tspasik li k'usi tsk'an yo'onton stukik ta skoj ti pimik ta mantale,^d ti yakal tsst'akliik batel yan diosetike, ti chtunik ta stojolale xchi'uk li tsnijan sbaik ta stojolale, ja' jech chk'otik k'ucha'al li chukil ti mu xa k'usi xtun-oe». **11** Xi chal li Jeovae: «Jech k'ucha'al jlik chukil ti lek nap'al ta

13:1 *O «ach'ut». 13:2 *O «jch'ut». 13:4, 6 *O «amuk». 13:5 *O «jmuk». 13:7 *O «sjmuke».

xchukbenal* li jun vinike, ja' jech la jnap'an lek ta jtojolal li jteklum Israel xchi'uk sjunul li jteklum Judae, sventa xk'otik ta jteklumal,^a sventa xk'otik ta jmuk'ulal,^b sventa sk'upil k'optaikun xchi'uk sventa xich'ikun ta muk'. Pe mu'yuk la xch'unik.^c

12 »Jech xtok, sk'an xavalbe ya'lik li a'eyj li'e: «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Skotol li muk'tik p'inetike sk'an xich' nojesel ta vino». Pe xi tstak'beiko-te: «Mi yu'un mu jna'kutik avaloj ti sk'an nojesel ta vino skotol li muk'tik p'inetike?». **13** Va'un, xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Jeovae: «K'elavilik, ta jyakubtas skotol li jnaklejetik ta jteklum li'e,^d li ajvaliletik ti te chotolik li ta xchotleb ajvalil Davide, li paleetike, li j-alk'opetike xchi'uk skotol li jnaklejetik ta Jerusalem. **14** Ta xkak' ti smaj sbaik ta jujuntale, li totil xchi'uk li xnich'one.^e Mu'yuk chkak' ta ilel slekil ko'onton, mu'yuk chkak' ta ilel xk'uxul ko'onton ta stojolalik xchi'uk mu'yuk k'usi chopol chka'i ta stojolalik; mu'yuk k'usi tspajtsanun sventa jlajesik»,^f xi li Jeovae.

15 A'ik xchi'uk ts'et chikintaik. Mu me xatoy abaik, yu'un ja' jech yalaj li Jeovae.

16 Albeik yutsilal li Jeova ti ja' Adiosike, yo' to mu xak' talel ik'al osil xchi'uk yo' to mu xamak* avakanik li ta vitsetik k'alal mi ch'ayem xa ox batel li k'a-k'ale.

Li vo'oxuke chamalaik ti oyuk sakil osile, pe chak' talel ik'al osil; ta sk'atajes ta pihil ik'al^g osil.^g

17 Mi mu xak'an xachikintaike, ta xi-ok' ta mukul ta skoj li atoyobbailike.

13:11 *O «xch'ut». **13:16** *O «xt'ab». *O «ik'pulan».

KAP. 13

a Eks 19:5
Dt 26:18
Sl 135:4

b Jer 33:9

c Jer 6:17

d Is 29:9
Is 51:17
Jer 25:27

e Jer 6:21
Ese 5:10

f Ese 7:4
Ese 24:14

g Is 59:9

Kolumna 2

a Jer 9:1

b Sl 100:3

c 2Re 24:12
Jer 22:24, 26

d Dt 28:64

e Jer 6:22

f Ese 34:8

g Is 39:1, 2

h Jer 6:24
Mik 4:9

i Jer 5:19
Jer 16:10, 11

j Ese 16:37

k Pr 27:22

Ta jmal lok'el ep ya'lel jsat xchi'uk sts'ujlajet no'ox chlok' li ya'lel jsate,^a yu'un laj xa yich' chukel batel li xchijtak Jeovae.^b

18 Xi xavalbe li ajvalil xchi'uk sme'e:^c «Chotlanik ti bu mas pek'ele,

yu'un ta xp'aj* lok'el ta ajolik li akoronaik ti k'upil sbae».

19 Li jteklumetik ta sure bajalik* lek, mu'yuk buch'u xu' sjam.

Skotol li krixchanoetik ta Judae laj yich'ik chukel batel, laj yich'ik ik'el batel skotolik.^d

20 Toyo batel li asate xchi'uk k'elavil li buch'utik te xtalik ta nootee.^e

«Bu oy li chijetik ti laj avich' ak'bele, li achijtak ti k'upilik sbae?»^f

21 «K'usi van chaval mi tal yak'boxuk kastigo

li avamigotak ti vo'ne xa lek xavil aba ach'uke?»^g

«Mi mu tauk xava'ibe xk'uxul jech k'ucha'al li jun ants ti cha'ibe xk'uxul k'alal yakal chvok' yole?»^h

22 K'alal mi xi laj aval ta avo'ontone: «K'u yu'un jech k'ot ta pasel ta jtojolal?»ⁱ

ja' ta skoj ti toj tsots la apas amul ti laj avich' nitbel lok'el li ak'u' apok'e/^j xchi'uk ti oy k'usi k'ux tajek cha'i li xchak avakane.

23 «Mi xu' van sjel skoloral snukulil li jun vinik ti likem ta Kuse* o mi xu' sjel spintoal li leopardoe?»^k

Ti yu'un xu'uke, spas avu'unik ek li k'usi leke, vo'oxuk ti lek chanubtasbi- loxuk ta spasel li k'usi chople.

24 Ja' yu'un, ta jpukoxuk batel k'ucha'al jobel ti kuchbil

13:18 *O «sts'uj». **13:19** *O «setubilik». **13:23** *O «jun j-etiofia vinike».

chbat ta ik' ti likem talel ta takixokol balumile.^a

- 25 Taje ja' jech chk'ot ta atojolal, ja' li aparte jp'isobbot sventa chavu'unine», xi li Jeovae,

«yu'un la ach'ayun ta ajol^b xchi'uk ja' la apat avo'onton li ta jutbil k'ope.^{*c}

- 26 Jech xtok, vo'on ta jvalk'un muyel k'alal to ta asat li ak'u' apok'e, va'un chvinaj li k'usi k'exlal sba avu'une.^d

- 27 ti chamukul sativane,^e ti chak'an xa tajak chi'inel ta vaye

xchi'uk ti toj ibal sba* k'u yelan chachon abae.

Kiloj li k'usitik toj k'exlal sba chapas

ta osiltike xchi'uk li ta sba bik'tal vitsetike.^f

¡Toj abol aba, Jerusalem!

¿Bak'in to van ti chasakubtas abae?»^g

- 14** Xi albat yu'un Jeova li Jeremias ta sventa li k'epelaltike:^h

- 2 Chat yo'onton li Judae,ⁱ li ochebaletik yu'une lilijemik xa yalel.

Jinemik yalel ta lumtik ta skoj at-o'onton

xchi'uk ti k'u yelan x-avetik ta at-o'onton li jnaklejetik ta Jerusalene k'ot xa k'alal to ta vinajel.

- 3 Li buch'utik tsots sk'oplalike tstat batel yajtunelik* sventa xbat sa'ik tal vo'.

Te chbat sa'ik tal ti bu jomajtik yavile,[#] pe mu'yuk tstaik tal vo'.

Jeche' xokol tsut tal yu'unik li yave.

Chk'exavik xchi'uk chopol cha'i sbaik,

va'un chpax li sjolike.

13:25 *O «nopbil k'ope; epal k'ope». 13:27 *O «k'exlal sba». K'elo Glosario, *ibal sba*. 14:3 *O «xk'otakik». #O «yaviltak vo'e; beo'etike».

KAP. 13

a Le 26:33
Dt 28:64

b Jer 2:32

c Dt 32:37, 38
Is 28:15
Jer 10:14

d Lam 1:8
Ese 16:37
Ese 23:29

e Jer 2:20
Ese 16:15

f Is 65:7
Ese 6:13

g Ese 24:13

KAP. 14

h Dt 28:24

i Joe 1:10

Kolumna 2

a Le 26:20
Dt 28:23

b Jer 12:4
Joe 1:18

c Jos 7:9
Sl 25:11
Sl 115:1, 2

d Esd 9:6
Ne 9:33
Da 9:5, 8

e Sl 106:8
Sl 106:21
Is 45:15

f Eks 29:45
Dt 23:14

g Da 9:19

h Jer 2:23

i Jer 2:25

- 4 Ta skoj ti mu'yuk chak' vo'e, t'ajemik xa li balumile,^a jech oxal mu xa a'ibaj k'usi tspasik li j-abteletik ta osile xchi'uk chpax li sjolike.

- 5 Li me' te'tikalchij ti oy ta osiltik eke chikta komel li yol ti ja' to vok'e, yu'un ch'abal xa yaxaltik.

- 6 Li te'tikal vuroetike te kotajtik ta sba t'ant'an bik'tal vitsetik.

Te xlejajetik* k'ucha'al te'tikal ts'i'etik;

mu xa x-ilvanik lek ta skoj ti ch'abal xa ts'i'ele.^b

- 7 Kajval Jeova, ak'o mi chak' ta ilel ti oy jmlukutik li k'usitik chopol ta jpaskutike, oyuk k'usi xapas ta skoj li abie.^c

Yu'un ep tajak li k'usitik mu'yuk tuk' ta jpaskutike^d

xchi'uk jsa'oj jmlukutik ta atojolal.

- 8 Vo'ot ti chapatbe yo'onton Israele, ti vo'ot Jkoltavanejot* yu'un k'alal oy svokole, ¿k'u yu'un ti xako'olaj k'ucha'al yan krixchano li ta jteklume?

¿K'u yu'un ti xako'olaj k'ucha'al jun jxanvil ti ja' no'ox te chpaj sventa te chvaye?

- 9 ¿K'u yu'un ti xako'olaj k'ucha'al jun vinik ti oy k'usi labal sba chile?

¿K'u yu'un ti xako'olaj k'ucha'al jun tsatsal vinik ti mu xu' yu'un xpojvane?

Yu'un li' oyot ta jtojolalkutike, Kajval Jeova^f

xchi'uk kich'ojkutik biiltasel li ta abie.^g

Mu xaviktaunkutik komel.

- 10 Xi chal li Jeova ta stojolal li jteklum taje: «Ja' xljajik-o ti xyal xmuyik no'oxe;^h mu spajes li yakanike.ⁱ Ja' yu'un, mu-

14:6 *O «xlejajetik».

yuk ximuyubaj ta stojolalik vo'on li Jeovaune.^a Avi une, ta jvules ta jol li spaltailike* xchi'uk chkak'-be kastigo ta skoj li smulike». ^b

11 Va'un, xi laj yalbun li Jeovae: «Mu xapas orasion sven-ta sta slekial li jteklum taje.^c **12** K'alal tpsasik ayunoe,* mu'yuk ta jchikintabeik mi xvokoletike;^d k'alal chak'ik skotlej chik'bil matanale xchi'uk k'alal chak'ik sat ts'unobiletik ta matanale, mu'yuk lek chkil,^e yu'un ta jlajesbe sk'oplalalik ta espada, ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel».^f

13 Ja' yu'un, xi laj kale: «iAy, Kajval Jeova ti Muk'ul Jpasman-talote! A'io ava'i ti xi chal li j-alk'opetike: «Mu'yuk chavilik pas-k'op xchi'uk tsatsal vi'nal, yu'un chkak'boxuk meel jun o'ontonal li ta jteklum li'e»». ^g

14 Va'un, xi laj yalbun li Jeovae: «Li j-alk'opetike yakal chalik ta jbi albil k'opetik ti mu meleluke.^h Mu'yuk la jtakik batel, mu'yuk laj kalbeik mantal xchi'uk mi ja'uk la jk'oponik. K'alal chalboxuk albil k'opetike, ja' chalik li k'usi mu meleluk ak'bil yilike, li k'usi jeche' chilik ta t'unole* xchi'uk li lo'lavanej oy ta yo'ontonike.ⁱ **15** Ja' yu'un, oy k'usi chal Jeova ta stojolal li j-alk'opetik ti chalik albil k'opetik ta jbie, ak'o mi mu'yuk la jtakik batel k'alal laj yalik ti mu'yuk chilik pask'op mi ja'uk tsatsal vi'nal li jteklum li'e, xi chale: «Li va' j-alk'opetike ta xlajik ta espada xchi'uk ta tsatsal vi'nal.^k **16** Li krixchanoetik ti yakal ch-albatik albil k'opetike ta xich'ik jipel lo-k'el ta skayealtak Jerusalen ta skoj li tsatsal vi'nale xchi'uk ta skoj li pask'ope, mi junuk ta xich'ik mukel,^l mi ja'uk li stuki-

14:10 *O «xchopolilike». **14:12** *K'elo Glosario, ayuno. **14:14** *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike.

KAP. 14

a Jer 6:20

b Os 8:13

c Jer 7:16
Jer 11:14

d Is 1:15
Is 58:3
Jer 11:11
Ese 8:18

e Is 1:11

f Jer 9:16
Ese 5:12

g Jer 4:10
Jer 5:31
Jer 6:13, 14
Jer 23:16, 17
Jer 27:8-10
Ese 13:10
Mik 3:11

h Jer 23:25, 26
Jer 29:21

i Jer 23:21
Jer 27:15

j Lam 2:14

k Jer 5:12, 13
Jer 23:15
Ese 12:24
Ese 13:9

l Si 79:2, 3
Jer 9:22

Kolumna 2

a Jer 4:18

b Jer 8:18, 21
Jer 9:1

c Lam 1:15

d Ese 7:15

e Lam 5:10

f Dt 28:36

g Jer 12:8
Lam 5:22

h 2Kr 36:15, 16

i Jer 8:15

j Esd 9:7
Da 9:5, 8

k Ese 36:22
Da 9:15

l Eks 32:13
Le 26:41, 42
Si 106:43-45

m Dt 28:12
Is 30:23
Joe 2:23

ke, li yajniliike, li skeremtakike o li stsebetakike, yu'un chkak'beik tael li vokolil ti staik-oe».^a

17 »Xi sk'an aavalbe ya'iike:

«K'o lok'uk ya'lel jsat ta k'a-k'al ak'obal, muuk xpaj li ya'lel jsate.^b

yu'un li stojol tseb jteklumale laj xa yich' lilinel xchi'uk lajesel ta j-ech'el,^c

solel tsots tajej yayijem kom.

18 Mi lilok' batel ta osiltike, jte chkil li buch'utik lajemik ta espadae!^d

Jech xtok, mi li-och batel ta jteklume,

jja' no'ox ta xkil li buch'utik ipik ta skoj tsatsal vi'nale!^e

Yu'un li j-alk'opetik xchi'uk li paleetike xyal xmuyik no'ox li ta balumil ti mu xojtikini-ke»». ^f

19 ¿Mi laj xa ap'aj ta j-ech'el li Judae o mi toj chopol xa chavil li Sione?^g

¿K'u yu'un la ayayijesunkutik ti mu xa stak' poxtael li jya-yijemalkutike?^h

Jmalojkutik ox ti xtal jun o'ontonale, pe mu'yuk k'usi lek tal;

jmalaojkutik ox ti xkich'kutik poxtaele, jpe naka xi'el vul ta jtojolalkutik!ⁱ

20 Kajval Jeova, jna'ojkutik lek ti jpasojkutik li k'usitik toj chopole xchi'uk ti la sa' smulik li jmol-totakutike,

la jsa' jmulkutik ta atojolal.^j

21 Ta skoj li abie, mu xaviktaunkutik;^k

mu xap'aj li achotleb sventa ajvaili ti k'upil sbae.

Vuleso ta ajol li trato la apas xchi'uk vo'onkutike, mu xach'aybe sbalil.^l

22 ¿Mi xu' xak' tal vo' li jeche' diosetik yu'un muk'tik lumetike?

¿O mi xu' van xak' tael tsatsal vo' stuk li vinajele?^m

Kajval Jeova ti vo'ot Jdio-
sotkutike, ĉmi mu vo'otuk
no'ox ti spas avu'un taje?
Jpatoj ko'ontonkutik ta atojol-
al,
yu'un vo'ot apasoj skotol li
k'usitik taje.

15 Va'un, xi laj yalbun li
Jeovae: «Ak'o mi xtal va'-
iikuk ta keloval li Moises xchi'-
uk li Samuele,^a mu'yuk ono'ox
ta jk'uxubin li jteklum li'e. Lo-
k'eso batel ta jtojolal. Ak'o ba-
tikuk. **2** Pe mi xi tsjak'beikote:
«ĉBu chibatkutik un?»), xi xatak'be
ya'iike: «Xi ta xal li Jeovae:

«Oy jlom avu'unik ti chcha-
mik ta skoj chamele,
oy jlom avu'unik ti chich'ik
milel ta espadae,^b
oy jlom avu'unik ti chchamik
ta skoj tsatsal vi'nale
xchi'uk oy jlom avu'unik ti
chich'ik chukel batele».^c

3 »Xi chal li Jeovae: «Chkak'
talel chantos vokolil* ta stojola-
lik:^d chlajik ta espada, chich'ik
jochel batel ta ts'itetik, chich'ik
ti'el ta mutetik xchi'uk chich'ik li-
linel ta ti'el ta jti'vanej chonbo-
lometik ta balumil.^e **4** Jp'el sk'o-
plal xibal sba chkom ku'un ta sba
sat skotol muk'tik lumetik ta ba-
lumil,^f taje ja' ta skoj li k'usi la
spas ta Jerusalen li Manases ti ja'
ajvalil ta Judae xchi'uk ti ja' xni-
ch'on Esekiasae.^g

5 Jerusalen, ĉbuch'u van chak'
ta ilel xk'uxul yo'onton ta
atojolal,
buch'u van k'ux ta xa'i avokol
xchi'uk buch'u van te chva'i
sventa tsjak' mi lek oyote?».

6 Xi chal li Jeovae: «Laj xa avik-
taun komel.^h
Jech-o yakal chanamaj batel
ta jtojolal.ⁱ
Ja' yu'un, ta jye' talel jk'ob ta
atojolal xchi'uk ta jlajesot.^j

15:3 *O ja' van sk'oplal «chantos kasti-
go». **15:6** *O ja' van sk'oplal «Jech-o
valopat chasut».

KAP. 15

a Eks 32:11
1Sa 7:9
Sl 99:6
Sl 106:23

b Ese 5:2

c Ese 12:11

d Ese 14:21

e Dt 28:26
Jer 7:33

f Dt 28:15, 25
Jer 24:9
Ese 23:46

g 2Re 21:11
2Re 23:26
2Re 24:3, 4

h Jer 2:13

i Is 1:4

j Sof 1:4

Kolumna 2

a Dt 28:15, 18
Jer 9:21
Ese 24:21

b Jer 5:3

c Jer 44:27
Ese 5:12

d Jer 20:14

Tavan xa xka'i ti chk'uxubaj
ko'onton* ta atojolale.

7 Ta jipik lok'el ta sti'tak jte-
klum ta chavchav te'.^a

Ta jmilbe li yalab xnich'na-
bike.^a

Ta jtup'be sk'oplal li jteklu-
male,

yu'un mu sk'an xiktaik komel
li be bu stamojik batele.^b

8 Ta xkak' ti ep tajek xkom
me'on antsetik yu'unike, ja'
xkom to yepal li ji'* ta nabe.

Ta jtak talel jun jmilvanej ta
stojolalik ta o'lol k'ak'al, ta
stojolal li me'iletik xchi'uk
li keremetike.

Ta anil no'ox chkak' talel
at-o'onton xchi'uk xi'el ta
stojolalik.

9 Li ants ti ayan vukvo' yalabe
k'unibem xa;

vokol xa tajek chich' ik'.

Ak'o mi k'ak'altik to, xko'olaj
k'ucha'al ta ik' osil oy,

taje ch-ak'at ta k'exlal xchi'uk
ta labanel.*

«Xchi'uk ti jayvo' kuxul chko-
mike

chkak' ti xmlatik yu'un yaj-
kontraik ta espadae, xi li
Jeovae».^c

10 Toj abol jba, kuni me', yu'un
li-ayan avu'un,^d

ti jlikesej k'op vinikun no'oxe
xchi'uk ti ch-ayan k'op
ku'un ta sjunul li lume.

Mu'yuk k'usi kak'oj ta ch'om
xchi'uk mu'yuk k'usi jk'anoj
ta ch'om,

pe skotolik chchopol k'optai-
kun.

11 Xi chal li Jeovae: «Jp'el sk'o-
plal ta jkoltaot sventa le-
kuk oyot;
jp'el sk'oplal chik'opoj ta ato-
jolal li ta yorail vokoliile,

15:6 *O «ti chopol chka'i jba». **15:7**
*Taje chich' tunesel sventa chich' ik'ael
li ts'unobile xchi'uk oy jayibuk sni' ti lu-
kajtike. **15:8** *O «yi». **15:9** *O ja' van
sk'oplal «chk'exav xa xchi'uk sts'ijet xa».

- li ta yorail k'alal chak' vokolil li jkontrainvaneje.
- 12** ¿Mi oy van buch'u xlijij yu'un li tsatsal tak'ine, li tsatsal tak'in ti likem tal ta nortee xchi'uk li kovree?
- 13** Ta skoj li k'usitik chopol apa-soj ta sjunul li avosilale, chkak' batel ta pojel li k'usitik oy avu'une xchi'uk li ak'ulejale,^a mi jutebuk chavich' tojbel.
- 14** Chkak'be batel avajkontra-takik sventa xich'ik batel ta jun lum ti mu xavojtikinike.^b Yu'un lik tsanak k'ok' ta skoj li sk'ak'al ko'ontone xchi'uk xtiltun ta atojolalik»,^c
- 15** Kajval Jeova, aviloj li jvokole, vulesun me ta ajol xchi'uk ak'o tal asat ta jtojolal. Pakbun sutel jk'oplal ta stojolal li kajkontratake.^d Ta skoj ti mu xtal ta anil li sk'ak'al avo'ontone, mu me teuk no'ox ak'elox jxaj jk'oplal. Teuk me ta ajol ti kuchem ku'un chopol k'optael ta akoje.^e
- 16** K'alal vul ta jtojolal li ak'ope, la jlajes k'ucha'al ve'lil;^f li ak'ope ja' xmuyubaj-o ko'onton xchi'uk ja' xkuxet-o ko'onton, yu'un kich'oj abi, Kajval Jeova, Dios ku'un ti vo'ot bankilalot yu'un soltaroe-tike.*
- 17** Mu'yuk ta jchi'in ta chotlej li buch'utik batem ta yo'ontonik k'ine xchi'uk mu'yuk chimuyubaj xchi'ukik.^g Ta skoj ti vo'ot chabeiltasun ta ak'obe, jtuk chichoti, yu'un oy tajek sk'ak'al ko'onton ta skoj li k'usitik chopol spasojike.^h

15:16 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroe-tike.

KAP. 15

a Jer 20:5

b Le 26:38

Jer 16:13

c Dt 32:22

Is 42:24, 25

Jer 17:4

d Jer 11:20

Jer 12:3

Jer 17:18

Jer 37:15

e Sl 69:7

f Ese 3:1-3

Ap 10:9, 10

g Sl 1:1

h Jer 20:8

Kolumna 2

a Jer 1:18

Ese 3:9

b Jer 20:11

KAP. 16

c Jer 15:2

- 18** ¿K'u yu'un mu x-ech' li k'usi k'ux chka'ie xchi'uk k'u yu'un mu xpoxtaj li jyayijemale?

Mu xa xkol li jyayijemale.

¿Mi chak'ot ku'un k'ucha'al

snio'al vo' ti chlo'lavane,

ti mu stak' jpat ko'ontonkutik yu'une?

- 19** Ja' yu'un, xi chal li Jeovae:

«Mi lasut tal ta jtojolale, lek

chkilot yan velta

xchi'uk te chava'i ta yeloval

jsat.

Mi chach'ak lok'el k'usitik ep

sbalil ta stojolal li k'usi mu

k'usi xtun-oe,

chak'ot ku'un ta kajk'opojel.

Va'un, ta sutik tal ta atojolal,

mu vo'otuk chabat ta stojolalik».

- 20** Xi chal li Jeovae: «Chak'ot

ku'un k'ucha'al jun tsatsal

muro ti pasbil ta kovre ta

stojolal li jtekulum li'e,^a

jpe'el sk'oplal tstsakikot ta k'op,

pe mu'yuk ttsalikot,^{*b}

yu'un te jchi'ukot sventa ta

jkoltaot xchi'uk sventa ta

jpojot.

- 21** Vo'on ta jpojot lok'el ta sk'ob

li buch'utik toj chopolike

xchi'uk ta jkoltaot lok'el ta

sk'ob li buch'utik mu'yuk

xk'uxul yo'ontonike».

16 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune:

2 «Mu me xasa' avajnil xchi'uk

mu me x-ayan akerem atseb li ta

lum li'e. **3** Yu'un xi chal Jeova

ta stojolal li keremetik xchi'uk

tsebetik ti li' chvok'ik ta jteklume

xchi'uk ta stojolal li sme'ik

ti ja' chvok'esatike xchi'uk ta stojolal

li stotike: **4** «Chchamik ta skoj

tsatsal chamel,^c pe mu'yuk

buch'u chat yo'onton ta stojolalik

xchi'uk mu'yuk buch'u

chmukatik; ta xk'otik k'ucha'al

15:20 *O «chavich' tsalel».

ik'obal* ta lumtik.^a Chlajik ta espada xchi'uk ta tsatsal vi'nal,^b li sbek'talike chk'ot ta sve'el mutetik xchi'uk ta sve'el chonbolometik ta balumil).

5 Yu'un xi chal li Jeovae:

«Mu xa-och batel ta jpejuk na ti bu chok'ita yanimaikexchi'uk mu xbat ok'an te xchi'uk mu k'uxuk xava'ibe li svokolike».^c

Xi chal li Jeovae: «Yu'un mu'yuk xa chkak'be jun o'ontonal li jteklum li'e, mu'yuk xa chkak' ta ilel tuk'il k'anelal ta stojolalik xchi'uk mu'yuk xa ta jk'uxubunik».^d

6 Ta bik'it ta muk' chchamik li ta jteklum li'e.

Mu'yuk ta xich'ik mukel, mu'yuk buch'u ch-ok' ta stojolalik,

mu'yuk buch'u chtuch' sbek'tal xchi'uk mu'yuk buch'u tslok' sjol ta stojolalik.*

7 Mu'yuk ch-ich'bat batel sve'elik sventa xpatbat yo'ontonik

li buch'utik chok'ita yanimaik;

jech xtok, mu'yuk chbat ak'batikuk junuk kopa vino ti tspat o'ontonal

sventa xuch'ik ta skoj ti cham stotik o sme'ike.

8 Mu xa-och batel ta jpejuk na ti bu tspacek k'ine,

ti te xa jmoj chotoloxuk chav'e'ik xchi'uk cha-uch'bolajike.

9 »Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,* li Dios yu'un Israele: «Yo' to kuxuloxuke chavil ta asat atukik li'

16:4 *O «tso'». 16:6 *Ja' skostumbre jyanlumetik k'alal oy buch'u chcham yu'unike, taje ja' van jech lik xchanik li jvalopatinvanej Israele. 16:9 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike.

KAP. 16

a Sl 79:2, 3
Is 5:25
Jer 7:33
Jer 9:22
Jer 36:30

b Ese 5:12

c Ese 24:16, 17

d Dt 31:17
Is 27:11
Is 63:10

Kolumna 2

a Is 24:7, 8
Jer 7:34
Ap 18:23

b Jer 5:19

c Jue 2:12

d Jer 8:1, 2

e Da 9:11
Am 2:4

f Jer 7:26

g Ne 9:29
Jer 6:28

h 2Kr 7:20
Jer 15:14
Jer 17:4

i Dt 4:27, 28
Dt 28:36

j Eks 20:2
Jer 23:7, 8

k Dt 30:1-3
Jer 3:18
Jer 24:6
Jer 30:3
Jer 32:37
Am 9:14

ta jteklum ti ta jlajesbe sk'oplal li xkuxetel o'ontonale xchi'uk li muyubajele, li yech'omal ye jnupunel kereme xchi'uk li yech'omal ye jnupunel tsebe».^a

10 »K'alal mi laj avalbe jteklum skotol li k'usi laj kalbote, xi tsjak'beikote: «K'u yu'un laj yal Jeova ti chvul ta jtojolalkutik li tsatsal vokolil taje? K'usi chopol la jpaskutik xchi'uk k'usi mulil la jpaskutik ta stojolal li Jeova ti ja' Jdiostike?».^b 11 Xi sk'an xatak'be ya'iike: «Xi chal li Jeovae: «Ja' ta skoj ti laj yiktaikun li amolotakike,^c ti la sts'akliik batel yan diosetike, ti tunik ta stojolale xchi'uk ti la snijan sbaik ta stojolale.»^d Ja'uk li vo'one laj yiktaikun komel xchi'uk mu'yuk la xch'unik li jmantale.^e 12 Pe li vo'oxuke mas to toj chopol li k'usi la apasike, ja' xkom to li amolotakike,^f ja' la apasik li k'usi toj chopol oy ta avo'ontonik ta skoj ti toj pimoxuk ta mantale, ja' mu'yuk la ach'unik li jmantale.^g 13 Ja' yu'un, ta jipoxuk lok'el li ta jteklum li'e, ta jipoxuk batel ta jun lum ti mu xavojtikinike xchi'uk ti mu'yuk bu laj vojtkinik li amolotakike,^h jech xtok, te chlik tunanik ta stojolal yan diosetik ta k'ak'al ak'obal,ⁱ yu'un mu'yuk bu chkak' ta ilel xk'uxul ko'onton ta atojolalik».

14 »Xi chal li Jeovae: «Pe chk'ot sk'ak'alil ti mu'yuk xa xi chalike: «J Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' li buch'u la slok'es tal ta yosilal Ejipto li jteklum Israele!».^j 15 yu'un xi xa chalike: «J Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' li buch'u la slok'es tal jteklum Israel li ta yosilal nortee xchi'uk ta skotol li jteklumetik ti bu to'ox spukoj batele!», ta xkik'ik sutel tal li ta yosilalik li laj kak'be li smolotakike».^k

16 Xi chal li Jeovae: «Ta jtak tal ta ik'el epal jtsakchoyetik, va'un ta xich'ik tael ta tsakel li jteklumale.

Ta ts'akale, ta jtak tal ta ik'el epal jnutsoletik, va'un ta xich'ik tael ta nutsel ta vitstikaltik, ta bik'tal vitstikaltik xchi'uk ta sjavbenaltak taya tonetik.

- 17** Yu'un te oy jsat ta skotol li k'usi tspace.*
Mu'yuk k'usi makal ta jsat xchi'uk mi ja'uk stak' smukik ta jtojolal li spaltailike.[#]
- 18** Pe yo' to mu xkik'ik sutel tal li ta yosilalike, ba'yel lek ts'akal chkak'be stojik li spaltailik*^a xchi'uk smulike, yu'un laj xa sokesik kosil ta skoj li slok'ol sdiostakik ti mu'yuk kuxulike xchi'uk ti ibalik sbae.[#]
xchi'uk li jrexto^a osile laj xa snojesik li ta k'usitik ibalik sba yu'unike».^b
- 19** Kajval Jeova, vo'ot kupalot xchi'uk vo'ot jtsatsal pojobailot, vo'ot no'ox te chital ta atojolal k'alal oy jvokole,^c chtalik ta atojolal li muk'tik lumetik k'alal to ta spajeb balumile, xi chalike: «Li jmoltotakutike ja' la xrextoinik* li jech' diosetike, li k'usitik mu'yuk stue xchi'uk li k'usitik jech' ti mu'yuk sbalile».^d
- 20** ¿Mi spas yu'un diosetik li jun krixchanoe?
Li k'usi tspace ma'uk meled diosetik.^e
- 21** «Ja' yu'un, chkak'be sna'ik, chkak'be yilik ta j-ech'el li ju'el xchi'uk kipale, va'un persa tsna'ik ti ja' Jeova li jbie».

16:17 *Literal «li sbeike». [#]O «xchopoliike». **16:18** *O «xchopoliik». [#]K'elo Glosario, *ibal sba*. [^]O «jpukalal; jparte». **16:19** *O «k'ot ta spukalal; sparteinik».

KAP. 16
a Is 40:2

b Le 26:30
Sl 106:38

c Jer 17:17

d Jer 10:5,14

e Sl 115:4
Jer 2:11
1Ko 8:4

Kolumna 2

KAP. 17

a Jue 3:7
2Kr 24:18
2Kr 33:1,3

b Is 1:29
Ese 6:13

c 2Re 24:11,13
Jer 15:13

d Le 26:30
Ese 6:3

e Lam 5:2

f Dt 28:48
Jer 16:13

g Is 5:25
Jer 15:14

h Is 30:1,2

i 2Re 16:7

- 17** «Te ts'ibabil ta yo'onton smul li Judae, ta tsatsal tak'in laj yich'o ts'ibael. ta sts'ubts'ubil sni' diamante laj yich' ts'ibael xchi'uk te ts'ibabil ta xulub skajleb matanaletik yu'unik,
2 yu'un li xnich'nabike te ta snopbenik li skajleb matanaletik xchi'uk li ch'ul posteetik* yu'unike^a ti te oy ta xokon li muk'ta te'etike, ta sba taya bik'tal vitsetik,^b
3 ta sba muk'ta vitsetik ti nom to xil li jteklumetike. Chkak' batel ta pojel li k'usitik oy avu'une xchi'uk skotol li ak'ulejale,^c ta xich'ik batel li k'usitik oy avu'un ta taya k'opojebaletik* ta skoj li amul ti oy ta sjunul avosilale.^d
4 Ta amul atuk chch'ay batel li arexto* laj kak'bote.^e Chkak' tunan ta stojolal avajkontratak ta jun lum ti mu xavojtikine,^f yu'un la atsanik k'ucha'al k'ok' li sk'ak'al ko'ontone.^{#g} Jech te xiltun-o ta sbatel osil».
5 Xi chal li Jeovae:
«Chopol k'optabiluk li vinik* ti tspace yo'onton ta stojolal li krixchanoetike,^h ti tspace yo'onton ta yip krixchanoeⁱ xchi'uk ti chnamaj ta stojolal Jeovae.
6 Ta xk'ot k'ucha'al jpets te' ti stuk te tek'el ta takixokol balumile.
Mu'yuk ta xil k'alal mi tal li lekilale,

17:2 *K'elo Glosario, *ch'ul poste*. **17:3** *K'elo Glosario, *taya k'opojebal*. **17:4** *O «apukalal; aparte». [#]O ja' van sk'oplal «jch k'ucha'al chich' tsanel li k'ok'e, ja' jech chavich'ik tsanel ta sk'ak'al ko'onton ek». **17:5** *O «tsatsal vinik».

- ja' te chnaki li ta takixokol balumil ti k'ixin tajeke, ta jun balumil ti oy yats'amil ti mu'yuk buch'u xu' te xku-xie.
- 7** Lekil k'optabiluk li buch'u* tspat yo'onton ta stojal Jeovae, ti ja' spatoy-o yo'onton ta stojal Jeovae.^a
- 8** Ta xk'ot k'ucha'al jpets te' ti te tek'el ta xokon vo'e, ti yak'oj batel yibel ta beo'e. Mu'yuk k'usi cha'i k'alal mi k'ixnaj tal tajeke, lek yox-o li yanale.^b Mu'yuk chtakij* ak'o mi mu'yuk chak' vo' sjunul jabil, jech-o chak' sat.
- 9** Li ko'ontontike ja' no'ox stuk ti toj ech' xa no'ox xlo'lavane xchi'uk ti toj xibal sbae.*^c ¿Buch'u van xoxtikin?
- 10** Vo'on ta jchaj ta k'elel li yo'onton krixchanoetike,^d vo'on li Jeovaune, ta jk'elbe lek li k'usi oy ta snopbenike,* sventa xkak'beik stojal ta jujuntal ta skoj li k'usitik tspasike,^e ta skoj ti k'u yelan yabtelike.^e
- 11** Li buch'u ta lo'lavanej tsta sk'ulejale^f xko'olaj k'ucha'al x-ub* mut ti tstsobbe ston yan mute, yu'un li sk'ulejale ta xch'ay batel k'alal o'lol to batel xkuxlejale, va'un te chvinaj ti bol krixchanoe».
- 12** Ti bu ch'ul ku'untike ja' jun chotlebal ti jun yutsile, ti ta slikebal ono'ox toybil sk'oplale.^g

17:7 *O «tsatsal vinik ti». 17:8 *Literal «Mu'yuk tsul yo'onton». 17:9 *O ja' van sk'oplal «mu'yuk xpoxile». 17:10 *O «li k'usi oy ta yutil to yo'ontonike». Literal «li srinyonike». ^aLiteral «li sbeike». 17:11 *Ja' jkot mut ti xko'olaj k'ucha'al alak'e.

KAP. 17

a Sl 34:8
Sl 146:5
Is 26:3

b Sl 1:3
Sl 92:12, 13

c Je 6:5
Je 8:21
Pr 28:26

d 1Sa 16:7
1Kr 28:9
Pr 17:3
Pr 21:2

e Ro 2:6
Gal 6:7
Ap 2:23
Ap 22:12

f Pr 28:20
Is 1:23
Snt 5:4

g 2Kr 2:5
Is 6:1

Kolumna 2

a Sl 73:27
Is 1:28

b Jer 2:13
Ap 22:1

c Jer 15:20

d Is 5:19
2Pe 3:4

e Jer 15:15
Jer 20:11

f Jer 18:23

- 13** Kajval Jeova, vo'ot ti spatobilot yo'onton Israele, skotol li buch'utik chiktaikot komele chich'ik ak'el ta k'exlal. Li buch'utik tsvalopatinot* komele ta pukuktik[#] chich' ts'ibabel sbiik,^a yu'un laj yiktaik komel li Jeova ti ja' snio'al li vo' sventa kuxlejale.^b
- 14** Kajval Jeova, poxtaun, va'un jech chipoxtaj. Koltaun, va'un jech kolek chikom,^c yu'un vo'ot no'ox ta jk'upil k'optaot.
- 15** jK'elavil! Oy buch'utik ti xi chalbeikune: «¿Bu oy li k'usi yaloy Jeovae?^d jAk'o k'otuk ta pasel ta ora!».
- 16** Yan li vo'on ti jchabichijune mu'yuk laj kikkaot ta ats'akliel, mu'yuk bu te xivulvun ta sk'anel ti xtal li sk'ak'alil vokolile. Ana'oj lek skotol li k'usi lok'em ta kee; javiloj ta asat ti jech laj kal skotol taje!
- 17** Mu me xavak' ti xixi'e. Vo'ot jnak'obbailot li ta yorail vokolile.
- 18** Ak'o yich' ak'el ta k'exlal li buch'utik tsnutsikune,^e pe mu me xavak' ti ta k'exlal xikom li vo'one. Ak'o ch'ayuk xch'ulelik ta xi'el, pe mu me xavak' ti xch'ay jch'ulel ta xi'el li vo'one. Ak'o taluk ta stojalalik li vokolile,^f tup'bo sk'oplalik xchi'uk lajesbo sk'oplalik ta j-ech'el.
- 19** Xi laj yalvun li Jeovae: «Batan, bat va'lan li smuk'ta ti' jteklum ti bu ch-ochik xchi'uk ti bu chlok'ik li ajvaliletik ta Judae

17:13 *Literal «tsvalopatinikun». Ya'eluke, ja' sk'oplal li Jeovae. ^aO «lumtik».

xchi'uk ta skotol li ochebaletik ta Jerusaleme.^a **20** Xi sk'an xavalbe ya'iike: «Ajvaliletik ta Juda, skotol jnaglejetik ta Juda xchi'uk jnaglejetik ta Jerusaleme ti cha-ochik li ta ochebaletik li'e, chikintaik li k'usi chal Jeovae. **21** Xi chal li Jeovae: «K'elo me abaik, mu me k'usi xakuchik batel li ta sk'ak'alil savadoe xchi'uk mi ja'uk k'usi xakuchik ochel li ta sti'tak Jerusaleme.^b **22** Mu me k'usi xakuchik lok'el ta anai li ta sk'ak'alil savadoe xchi'uk mu me xapasik jtosuk avabtelik.^c Ch'uluk-o me avu'unik li sk'ak'alil savadoe, jech k'ucha'al laj kalbe mantal li amoltotakike.^d **23** Pe mu'yuk bu laj ya'iik xchi'uk mu'yuk bu la sts'etan xchikinik. Mu'yuk la xch'unik xchi'uk mu'yuk la xch'amik tuk'ibtasel ta skoj ti pimik ta mantale».^e

24 »Xi chal li Jeovae: «Pe mi chach'unik skotol li k'usi chkale, mi mu'yuk k'usi chakuchik ochel ta sk'ak'alil savado li ta sti'tak jteklum li'e xchi'uk mi ch'ul-o avu'unik li sk'ak'alil savado ta skoj ti mu'yuk chapasik jtosuk avabtelike,^f **25** va'un bi, li ajvaliletik xchi'uk li bankilaletik ti chchotiik li ta xchotleb ajvalil Davide^g kajajtik ta karetta xchi'uk ta ka' ch-ochik talei li ta sti'tak jteklum li'e, jech, ja' li ajvaliletik xchi'uk bankilaletik yu'unike, li viniketik ta Judae xchi'uk li jnaglejetik ta Jerusaleme.^h Jech xtok, li jteklume jech-o chich' naklebinel ta sbatel osil. **26** Li krixchanoetik li likemik tal ta jteklumetik ta Judae, li ta spat xokon Jerusaleme, li ta yosilal Benjamine,ⁱ li ta stenlejaltike,^j li ta vitstikaltike xchi'uk li ta Neguebe* chich'ik tal ta sna Jeova skotlej chik'bil matanal,^k milbil matanal,^l matanal sat ts'unobiletik,^m sakil pomⁿ xchi'uk li milbil matanal sventa stojel ta vokole.ⁿ

17:23 *Literal «te'tsinan snuk'ike». 17:26 *O «li ta sure». *K'elo Glosario, sakil pom.

KAP. 17

a Jer 7:2

b Ne 13:19

c Eks 20:9, 10
Le 23:3

d Eks 31:13

e Is 48:4
Ese 20:13

f Dt 5:12-14

g Sl 132:11

h Jer 22:4

i Jer 32:44

j Jer 33:13

k Le 1:3

l Esd 3:3

m Le 2:1, 2

n Sl 107:22
Sl 116:17
Jer 33:10, 11

Kolumna 2

a 2Re 25:9, 10
Jer 39:8b 2Re 22:16, 17
Lam 4:11

KAP. 18

c Jer 19:1

d Ro 9:20, 21

e Jer 1:10
Jer 12:14
Jer 25:9
Jer 45:4f 1Re 8:33, 34
Sl 106:45Jer 7:3
Jer 26:3
Ese 18:21
Joe 2:13
Jon 3:5, 10

27 »»Pe mi mu'yuk chach'un-beikun ti sk'an ch'uluk avu'unik li sk'ak'alil savadoe xchi'uk ti sk'an mu k'usi xakuchik lok'el xchi'uk mi ja'uk k'usi xakuchik ochel ta sti'tak Jerusaleme li ta sk'ak'alil savadoe, ta jtsanbe sk'ak'al li yochebaltak Jerusaleme, va'un jp'el sk'oplal ta xk'ak' li tsatsal tayal k'elob osiletik tee,^a mu'yuk ta xtup' li sk'ak'ale».^b

18 Li'e ja' li k'usi albat yu'un Jeova li Jeremias: **2** «Totsan xchi'uk yalan batel ta sna li jpatp'ine,^c va'un te ta jk'oponot».

3 Ja' yu'un, liyal batel ta sna li jpatp'ine, te yakal tspat p'in li ta spatobil ti xjoyoyete.* **4** Pe li p'in ti yakal ta spat ta ach'ele te sok ta sk'ob. Ja' yu'un, li jpatp'ine la xcha'meltsan ta yan p'in, ja' ti k'u yelan lek laj yil stuke.

5 Va'un, la sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune: **6** «Xi chal li Jeovae: «Jteklum Israel, zmi mu xu'uk jech jpas ta atojoalalik jech k'ucha'al la spas li jpatp'ine? jK'elavil, jteklum Israel, li vo'oxuke jechoxuk ta jk'ob jech k'ucha'al li ach'el ti oy ta sk'ob li jpatp'ine.^d **7** Mi laj kalbe sk'oplal ti chich' bulel lok'el, chich' jinesel xchi'uk chich' lajesel junuk muk'ta jteklum o junuk ajvalilale,^e **8** pe mi laj yiktaik spasel li k'usi chopol ti ja' ox ta stoj-o smulik li jteklum taje, ta jel* ti jnopo ox chkak'be svokolike.^f **9** Pe mi laj kalbe sk'oplal ti ta jva'an xchi'uk ta jnakan junuk muk'ta jteklum o junuk ajvalilale, **10** mi lik spas li k'usi chopol chkile xchi'uk mi mu'yuk chch'un li k'usi chkale, ta jel li k'usi lek ox jnopo ta jpas ta stojolalike.»*

11 »Avi une, avokoluk, xi xavalbe li viniketik ta Judae xchi'uk li jnaglejetik ta Jerusaleme:

18:3 *O «setetete». **18:7** *K'elo Glosario, ajvalilal. **18:8** *O «chopol chka'i jba». **18:10** *O «mu'yuk chopol chka'i jba ta stojolalike».

«Xi chal li Jeovae: «Yakalun ta xchapanel* jtos vokolil xchi'uk oy k'usi chopol jnopoĵ ta jpas ta atojolalik. Avokolikuk, sutanik tal, iktaik li achopol beike, tuk'ib-taso li abeike xchi'uk li k'usitik chapasike»».^a

12 Pe xi laj yalike: «jMu xa k'usi stak' pasel!^b Yu'un ja' ta jpaskutik li k'usi jnopoĵkutike xchi'uk ja' ta jpaskutik ta jujuntal ti k'usi chopol tsk'an li ko'on-tonkutik ti jtoybae».^c

13 Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «Avokolikuk, jak'bo atukik li muk'ta lumetike.

¿Buch'u van ya'ioj ti oy jech k'otem ta pasel taje?

Li stojol tseb Israele oy k'usi toj ech' xa no'ox chopol spasoĵ.^d

14 ¿Mi ta van x-ul batel ta j-ech'el li taiv ta tayal tontikaltik ta Libanoe?

¿O mi ta van xtakij li sikil vo' ti nom to tajeĵ chlik tale?

15 Pe li jteklumale laj xa xch'a-yun ta sjolik.^e

Yu'un chak'beik milbil matanal* li k'usi mu'yuk sbalile^f xchi'uk tsk'ejp'unik^g lok'el li viniketik ta sbeike, li ta vo'neal bee,^g

sventa ja' stamik batel li bik'tal beetik ti mu'yuk pasbil ta parejoe xchi'uk ti mu'yuk polbil leke,^h

16 ta skoĵ taje, xibal sba chkom yu'unik li yosilalike^h xchi'uk chich'ik labanel* ta sbatel osil.ⁱ

Skotol li buch'utik te ch-ech'ike chch'ay xch'ulelik ta xi'el k'alal chilike xchi'uk sjim xa sjolik.^j

17 Jech k'ucha'al tspuk batel pukuk* li ik' chlik tal ta slo-

18:11 *Literal «spasel». **18:15** *O «xto-met muyel xch'aiall yu'unik li milbil matanal sventa». ^aO «tsts'ep'unik». ^bO «ti mu'yuk lek pasbile». **18:16** *Literal «chich'ik piobtael». **18:17** *O «lum».

KAP. 18

a Is 1:16
Ese 18:23

b Jer 2:25

c Dt 29:19, 20
Jer 7:24

d Jer 2:13

e Jer 2:19
Jer 3:21

f Jer 10:14, 15

g Jer 6:16

h Le 26:33
Ese 6:14

i 1Re 9:8
Jer 19:8
Lam 2:15
Mik 6:16

j Dt 28:37

Kolumna 2

a Dt 31:17

b Jer 11:19

c Sl 35:7

d Jer 12:3

e Lam 5:3

f 2Kr 36:17

g Sl 38:12

h Jer 11:19, 20

k'eb k'ak'ale, ja' jech ta jpu-kik batel ta stojolal li jkontrainvaneĵe.

Li ta sk'ak'alil svokolike ta jvalopatinik komel, mu'yuk chkak' batel jsat ta stojolalik».^a

18 Xi laj yalike: «La'ik, jnopo-tik k'usi ta jpasbetik li Jeremia-se,^b yu'un ja' chchanubtasutik ta mantal li paleetik ku'untike, ja' tstoĵobtasutik li p'ijil viniketike xchi'uk ja' chalbutik sk'op Dios li j-alk'opetike. La'ik, jchaptik k'usi ta jpasbetik xchi'uk mu jchikin-tabetik li k'usi chale».

19 Kajval Jeova, avokoluk, ts'et chikintao li k'usi chkale xchi'uk chikintao li k'usi yakal chalik li kajkontratake.

20 ¿Mi ta chopol chich' pakel sutel li k'usi lek chich' pasele? Yu'un sjok'oĵik xa jch'enal.^c Vuleso ta ajol ti ay jva'an jba ta aveloval sventa lek k'usi xkal ta stojolalike, sventa xlaĵ sk'ak'al avo'onton ta stojolalik.

21 Ja' yu'un, ak'o chamuk ta tsatsal vi'nal li xnich'nabike xchi'uk ak'o laĵikuk ta espada.^d

Ak'o chamuk yalab li jajni-like xchi'uk ak'o komuk ta me'onal antsetik.^e

Li viniketik yu'unike ak'o chamikuk ta tsatsal chamel, li skeremtakike ak'o laĵikuk ta espada li ta pask'ope.^f

22 Ak'o vinajuk batel ti te x-avet ta snaik k'alal mi la atak taleĵ ta anil jtsop j-elek'etik ta stojolalike.

Yu'un sjok'oĵik xa jun ch'en sventa staikun ta tsakel xchi'uk xlich'anojik pets'etik sventa syakikun.^g

23 Yan li vo'ote, Kajval Jeova, xavojtikin lek li k'usitik sno-poĵ tspacek sventa tsmilikune.^h

Mu xamukbe li smulike xchi'uk mu xatup'be li spaltailike.*

Ak'o smak^a yakanik ta aveloval^a

K'alal mi laj avak'be kastigo ta skoj li sk'ak'al avo'on-tone.^b

19 Xi laj yal li Jeovae: «Batan ti bu oy li jpatp'ine,^c va'un manbo jp'ejuk slumal p'in. Tako ta ik'el jayvo'uk bankilaletik ta jteklum xchi'uk jayvo'uk bankilal paleetik, **2** va'un batan li ta stenlejaltik Inone,^d ta sti' li Ochebal yu'un Jpatp'inetik sbie. Te xaval skotol li k'usi chkalbote. **3** Xi chavale: «Ajvaliletik ta Juda xchi'uk jnakejetik ta Jerusalen, chikintaik li k'usi chal Jeovae. Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,* li Dios yu'un Israele:

»«Jutuk xa sk'an xkak' talel vokolil li ta jteklume xchi'uk buch'uuk no'ox ti chk'ot ta xchikin taje solet ch'ayal to chk'ot yo'on-tonik. **4** Ja' ta skoj ti laj yik-taikune,^e ti mu xa stak' ojtikinel kom yu'unik li'e^f xchi'uk ti li' yakal chak'beik milbil matanal yan diosetik ti mu xojtikini-ke, ti mu ja'uk xojtikini li smoltotakike xchi'uk li ajvaliletik ta Judae, jech xtok, li' smalojbeik xch'ich'el li buch'utik mu'yuk smulike.^g **5** La sva'arik taya k'opojebaletik* sventa Baal yo' te xchik' xnich'nabik k'ucha'al skotlej chik'bil matanal sventa Baal,^h taje mu'yuk jech kaloj mantal ti jech ak'o spasike xchi'uk mu'yuk jech lok'em ta ko'on-ton»».^h

6 »«Xi chal li Jeovae: «Ja' yu'un, chk'ot sk'ak'alil ti ma'uk xa Tofet chich' albel sk'oplal li'e o ti stenlejaltik Inone, yu'un

18:23 *O «xchopolilike». #O «xt'ab». **19:3** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **19:5** *K'elo Glosario, taya k'opojebal. #O «mu'yuk jech ochem-o ta jnopben».

KAP. 18

a Si 35:4

b Jer 15:15

KAP. 19

c Jer 18:2

d Jos 15:8, 12

2Kr 28:1, 3

Jer 7:31

e 2Re 22:16, 17

Is 65:11

f 2Kr 33:1, 4

g 2Re 21:16

Is 59:7

Jer 2:34

Lam 4:13

Mt 23:34, 35

h 2Kr 28:1, 3

2Kr 33:1, 6

Is 57:5

i Le 18:21

Jer 7:31

Jer 32:35

Kolumna 2

a Jer 7:32

b Dt 28:25, 26

Si 79:2

Jer 7:33

Jer 16:4

c 1Re 9:8

Jer 18:16

Lam 2:15

d Le 26:29

Dt 28:53

Lam 2:20

Lam 4:10

Ese 5:10

e Jer 7:32

f Si 79:1

g Jer 8:1, 2

Sof 1:4, 5

h Jer 7:18

Jer 32:29

ja' xa stenlejaltik sventa Milbail chich' albel sk'oplal.^a **7** Vo'on ta jsokesbe li k'usi snopoj li' tspas li Juda xchi'uk Jerusale, chkak' ti xljajik ta espada ta yeloval li yajkontraike xchi'uk ti x-ochik ta sk'ob li buch'utik tsk'an chmilatike. Jech xtok, li sbek'talike chkak' ta sve'el mutetik xchi'uk ta sve'el chonbolometik ta balumil.^b **8** Chkak' ti xibaluk sba xkom li jteklum li'e xchi'uk ti xich' labanele.* Skotol li buch'utik te che-ech'ike chch'ay xch'ulelik ta xi'el k'alal chilike xchi'uk tslabanik ta skoj li svokoltake.^c **9** Chkak' ti sti'ik li skerem stsebike xchi'uk ti sti' xchi'iltakik ta jujuntale, ta skoj ti chich'ik joyobtaele xchi'uk ti mu xa sna' k'usi tspasik k'alal mi laj yich'ik setuel yu'un li yajkontraike xchi'uk li buch'utik tsk'an chmilatike».^d

10 »Va'un, vok'o li lumal p'in ta yeloval sat li viniketik ti te xchi'ukot batele **11** xchi'uk xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Jeovae: «Jech k'ucha'al mi oy buch'u la lilin ta vok'el jp'ejuk lumal p'in ti mu xa stak' meltsanele, ja' jech ta lilin li jteklum xchi'uk li lum li'e; te ta smukik li animaetik ta Tofete, ja' to mi mu'yuk xa bu xokol kom jutebuke».^e

12 »Xi chal li Jeovae: «Taje ja' jech ta jpasbe li jteklume xchi'uk li jnakejetik yu'un sventa jechuk xkom k'ucha'al li Tofete. **13** Li naetik ta Jerusale xchi'uk li snaik ajvaliletik ta Judae ibal sba* chkom jech k'ucha'al li Tofete,^f yu'un ja' te laj yak'ik ta jol naetik li milbil matanal sventa skotol li soltaroetik ta vinajele^g xchi'uk te la smalbeik matanal vino li yan diosetike».^h

14 K'alal lok' talel ta Tofet li Jeremias ti bu takat batel yu'un Jeova sventa xal li k'usi chk'ot

19:8 *Literal «chich'ik piobtaele».

19:13 *K'elo Glosario, ibal sba.

ta pasele, te va'i ta yamak'il* sna Jeova xchi'uk xi laj yalbe sjunul li jteklume: **15** «Xi chal li Jeova ti ja' bankial yu'un soltaroeitike, li Dios yu'un Israele: «K'elavil, li ta lum li'e xchi'uk ta skotol li jteklumetik yu'une chkak' talel skotol li vokolil ti kaloj xa ono'ox chkak'bee, yu'un ta skoj ti pimik ta mantale,* mu'yuk la xch'unik li k'usi chkale»».^a

20 Li pale Pasjur ti ja' xnich'on Imere xchi'uk ti ja' bankial j-abelt xtok li ta sna Jeovae te xchikintaoj li k'usitik laj yal Jeremias ti chk'ot ta pasele. **2** Va'un, li Pasjura ta smaj li j-alk'op Jeremiase xchi'uk la stik' ta lats'ob te^{*b} ti te oy ta ochebal ti Benjamin sbie, ti te oy ta sna Jeovae. **3** Pe li ta yok'omale, k'alal lok'esat yu'un Pasjur ta lats'ob te' li Jeremiase, li Jeremiase xi laj yal-bee:

«Li Jeovae ma'uk xa Pasjur abi yu'un, ja' xa *Magormisabib*.^{*c} **4** Yu'un xi chalbot li Jeovae: «Chanikik ku'un ta xi'el xchi'uk li avamigotake, te ak'elaj chmilatik ta espada yu'un yajkontratakik;^d chkak' ta sk'ob ajvalil ta Babilonia sjunul li Judae, va'un li ajvalile chik' batel ta Babilonia xchi'uk tsmil ta espada.^e **5** Chkak'be ta sk'ob yajkontraik skotol sk'ulejal li jteklum li'e,^f skotol li k'usi oy yu'une, skotol li k'usitik ep sbalil yu'une xchi'uk skotol li sk'ulejal ajvaliletik ta Judae. Chich'ik pojbel li k'usitik oy yu'unike, ch-u'uinbatik xchi'uk ch-ich'ibatik batel ta Babilonia.^g **6** Yan li vo'ote, Pasjur, chavich' chukel batel xchi'uk skotol li buch'utik te nakalik ta anae. Chabatik ta Babilonia, va'un te chacham xchi'uk te chavich' mukel xchi'uk skotol li avamigotake, yu'un naka

19:14 *O «sti'». K'elo Glosario, *amak'*. **19:15** *Literal «te'tsinan snuk'ike». **20:2** *K'elo Glosario, *lats'ob te'*. **20:3** *Taje ja' sk'an xal «muk'ta xi'el ta buyuk no'ox».

KAP. 19

a Ne 9:17, 29
Sak 7:12

KAP. 20

b 2Kr 16:10

c Jer 6:25

d Dt 28:32

e Jer 25:9
Jer 39:9

f 2Re 20:17
2Re 24:11, 13
2Re 25:13-15
Lam 1:10

g 2Kr 36:10
Jer 15:13

Kolumna 2

a Jer 14:14
Jer 28:15
Jer 29:21

b Ese 3:14
Mik 3:8

c Sl 22:7
Jer 15:10, 15

d 2Kr 36:16
Jer 6:10

e 1Re 19:2, 4
Jon 1:3

f Jer 6:11
Am 3:8
Ech 4:19, 20

g Sl 31:13

h Sl 38:16

i Jer 1:8
Ro 8:31

j Sl 27:2
Jer 15:15, 20
Jer 17:18

jutbil* li k'usitik laj avalbe ya'ik ti chk'ot ta pasele»».^a

7 Kajval Jeova, laj alo'laun, laj kak' jba ta lo'lael ek.

Laj avak' ta ilel ti vo'ot toj ech'em ajuele, la atsalun.^b Skotol k'ak'al chkich' labanel; skotolik chak'ikun ta k'exlal.^c

8 K'alal chkal batel li ak'ope, sk'an xi-avan xchi'uk sk'an tsots xkal batel:

«¡Chtal jsa'kop xchi'uk jlajes-vanej!».

K'alal chkal batel li sk'op Jeovae, ja' chkich'-o chopol k'optael xchi'uk labanel skotol k'ak'al.^d

9 Ja' yu'un, xi laj kale: «Mu'yuk xa chkalbe sk'opial jset'uk* xchi'uk mu'yuk xa chik'opoj ta sbi».^e

Pe li ta yut ko'ontone xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti xtiltune[#] xchi'uk xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti xtiltun ta jbakile, mu xa sts'ik laj ka'i

xchi'uk mu xa xkuch laj ka'i.^f

10 Yu'un laj ka'i ti chchopol lo'il-tavanik tajeke,^g

va'un lixi' tajeke, xi laj yalike: «¡Tik'beik smul, bat jtik'betik smul!».

Skotol li buch'utik chalbeikun ti junuk no'ox ko'ontone te smalaojik ti xiyal ta lume,^h xi laj yalike:

«Xu' van xlo'laj ku'untik sventa stsal ku'untik xchi'uk ti jpakbetik sutele».

11 Pe li Jeovae te la xchi'inun k'ucha'al jun tsatsal jpas-k'op.ⁱ

Ja' yu'un, li buch'utik tsnutsi-kune tsmak* yakanik xchi'uk mu'yuk chkuch yu'unik.^j Solel chich'ik ak'el ta k'exlal, yu'un mu'yuk chk'ot ta pasesel li k'usi snopoj tspasike.

20:6 *O «nopbil». **20:9** *O «jutebuk». [#]O «xloklune; xpulpune». **20:11** *O «cht'ab».

- Mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil ti laj yich'ik ak'el ta k'exlal ta sbatel osile.^a
- 12** Pe li vo'ote, Kajval Jeova ti bankilalot yu'un soltaroetike,* chachaj ta k'elel li buch'u tuk'e; avilojbe yo'onton li krixchanoe xchi'uk li k'usi oy ta yutit lo to snopbene.^{#b}
- Ak'bun kil ti k'u yelan chapakbe sutel li kajkontratake,^c
- yu'un kak'oj xa ta ak'ob sventavo'ot xapakun jk'oplal.^d
- 13** jK'ejintaik li Jeovae! jK'upil k'optaik li Jeovae!
- Yu'un la spoj lok'el ta sk'ob jpaschoplejaletik li buch'utik abol sbaike.
- 14** jAk'o yich' chopol k'optael ti k'usi k'ak'alil livok'e!
- jAk'o mu xich' k'upil k'optael ti k'usi k'ak'alil livok' yu'un jme'e!^e
- 15** Ak'o yich' chopol k'optael li vinik ti ay yalbe jun lekil a'yej li jtote, ti xi laj yalbee: «jVok' xa jun anich'on, ja' jun kerem!».
- Va'un, muyubaj-o tajek yu'un li jtote.
- 16** Li vinik taje ja'uk jech xk'ot k'ucha'al li jteklumetik ti mu'yuk chopol laj ya'j Jeova k'alal la sjinese.
- Ak'o k'otuk ta xchikin ti oy buch'u x-avet ta sob ta skoj svokole xchi'uk ti oy buch'u x-avet ta pask'op ta o'lol k'a-k'ale.
- 17** jK'u yu'un mu'yuk la smilun k'alal te oyun ta yalajeb jme' sventa ja'uk xk'ot ta jmukinale
- xchi'uk ti teuk-o tik'ilun li ta yalajebe?^f

20:12 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. #Literal «li srinyone».

KAP. 20

a Sl 6:10

b Jer 17:10

c Sl 59:10
Jer 17:18d Jer 11:20
1Pe 2:23e Job 3:3
Jer 15:10

f Job 10:18

Kolumna 2

a Job 3:20

KAP. 21

b Jer 38:1

c Jer 29:25
Jer 37:3
Jer 52:24, 27d 2Re 24:18
1Kr 3:15
2Kr 36:9, 10e 2Re 25:1
Jer 32:28
Jer 39:1f 1Sa 7:10
2Kr 14:11
Is 37:36, 37

g Jer 32:5

h Is 63:10
Lam 2:5

i Is 5:25

j Dt 28:21, 22
Ese 7:15

- 18** jK'u yu'un ti lilok' talel ta yalajeb jme' ti ja' no'ox chkil vokolil xchi'uk at-o'ontone
- xchi'uk ti ta k'exlal tsutsuts ti k'u sjalil kuxulune?^a

21 Li Jeremiase ja'o k'oponat tal yu'un Jeova k'alal tal k'elaturk yu'un Paskur^b ti ja' xnich'on Malkias xchi'uk li pale Sofonias^c ti ja' xnich'on Maaseyae, ti ja' takatik tal yu'un li ajvalil Sedekias^d sventa xi sk'anbeik vokole: **2** «Avokoluk, k'opono Jeova ta jtojalkutik, yu'un li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae yakal tsakunkutik ta k'op.^e Yik'aluk van xak' ta ilel ta jtojalkutik Jeova li k'usi labalik sba tspace, yo' xlok' batel ta jtojalkutik li ajvalile».^f

3 Xi la stak' li Jeremiase: «Xi sk'an xavalbeik li Sedekias: **4** «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «K'elavilik, ta joy-p'in tal ta aba atukik li abtejebaletik ta pask'op ti te atsakojike, ti ja' chatsakuk-o ta k'op li ajvalil ta Babilonia^g xchi'uk li jkaldeaetik ti te oyik ta spat muro ti sjoyobtaojoxuke. Li' ta jtsob ta o'lol jteklume. **5** Vo'on ta jtsakoxuk ta k'op^h ta jk'ob ti tsotse xchi'uk ti oy sju'ele, ta sk'ak'al ko'onton, ta skapemal jol xchi'uk ta skoj ti ilinemet tajeke.ⁱ **6** Ta jlajes li jnaklejetik ta jteklum li'e, k'alal ta krixchanoetik xchi'uk ta chonbolometik. Ta xchamik ta tsatsal chamel».^j

7 »«Xi chal li Jeovae: «Ta ts'akale, li Sedekias ti ja' ajvalil ta Judae xchi'uk li jajtuneltake xchi'uk li jnaklejetik ta jteklum li'e, ti ja'ik li buch'utik mu'yuk xchamik ta tsatsal chamel, ta espada xchi'uk ta vi'nale, chkak'ik batel ta sk'ob li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae, chka-k'ik ta sk'ob li yajkontraike xchi'uk chkak'ik ta sk'ob li buch'utik

21:2, 7 *Literal «Nabukodonosor», jech ta sts'ibaik li yantike.

tsk'an chmilatike.^a Chmilatik ta espada yu'un li ajvalile. Mu'yuk abal sba ch-ilatik, mu'yuk chopol cha'i sba ta stojolalik xchi'uk mi ja'uk chk'uxubinatik jset'uk». ^{a,b}

8 »Xi sk'an xavalbe li jteklum li'e: «Xi chal li Jeovae: «Chkak' at'ujik li sbelel kuxlejale xchi'uk li sbelel lajelale. **9** Li buch'utik li' chkomik ta jteklume ta xljajik ta espada, ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel. Pe buch'uuk no'ox ti chlok' batel xchi'uk ti chak' sba ta sk'ob li jkaldeaetik ti setuvanemike ja' kuxul chkom, ta xpoj yu'un li xkuxlejale». ^c

10 »«Xi chal li Jeovae: «Yu'un kak'oj talel jsat sventa xkak'be svokol li jteklum li'e, ma'uk sventa slekikal. ^d Ta xich' ak'el ta sk'ob ajvalil ta Babilonia, ^e va'un li ajvalile ta xchik' ta k'ok' li jteklume». ^f

11 »«Xi sk'an xavalbe li yuts' yalal ajvalil ta Judae: chikintaik li k'usi chal Jeovae. **12** Snitilulal ajvalil David, xi chalbot li Jeovae:

«Pakbeik sk'oplal jujun sob li k'usi tuk'e
xchi'uk pojik lok'el ta sk'ob
jlo'lavanej li buch'u lajem ta
j-elek'e,^g
sventa mu stsan k'ucha'al
k'ok' li skapemal jole^h
xchi'uk ti xtil tajek ti mu'yuk
xa buch'u xtip' yu'une,
ta skoj li k'usitik chopol chas-
pasike». ⁱ

13 Xi chal li Jeovae: «Jnaklejetik ta stenlejaltik,
krixchanoetik ti nakaloxuk li
ta jteklum ti kajal ta sba
tone, ta xkak'boxuk kas-
tigo.

Vo'oxuk ti xi chavalike: «¿Buch'u chtal stsakutik ta k'op?
¿Buch'u xu' yu'un ch-och tal
ta persa ti bu nakalutike?».

14 Xi chal li Jeovae: «Chkak'bo-
xuk kastigo

21:7 *O «jutebuk». 21:9 *O «kuxul chjativ batel».

KAP. 21

a 2Re 25:6, 7
Jer 37:17
Jer 39:5-7
Jer 52:9-11
Ese 17:20

b Dt 28:49, 50
2Kr 36:17

c Jer 27:12, 13
Jer 38:2, 17

d Jer 44:11

e Jer 38:3

f 2Kr 36:17, 19
Jer 17:27
Jer 34:2
Jer 37:10
Jer 39:8

g Is 1:17
Jer 22:3
Ese 22:29
Mik 2:2

h Dt 32:22
Is 1:31
Jer 7:20

i Jer 7:5-7

Kolumna 2

a Jer 5:9
Jer 9:9

b 2Kr 36:17, 19
Jer 52:12, 13

KAP. 22

c Le 19:15
Is 1:17
Ese 22:7
Mik 2:2

d 2Re 24:3, 4
Jer 7:6, 7

e 1Re 2:12

f Jer 17:24, 25

g Jer 39:8
Mik 3:12

h Is 6:11
Jer 7:34

ta skoj ti k'usitik chapasike.^a
Ta jtsanbe sk'ak'al li te'tikal-
tik avu'une,
va'un ta xk'ak' yu'un skotol
li k'usitik oy ta apat axo-
kone». ^b

22 Xi chal li Jeovae: «Yalan
batel ta sna* li ajvalil ta
Judae xchi'uk bat albo li a'yej
li'e. **2** Xi sk'an xavalbe: «Chi-
kintao li k'usi chal Jeovae, vo'ot
li ajvalilot ta Juda ti te cho-
tolot li ta xchotleb ajvalil Davi-
de, chikintao xchi'uk avajtunel-
tak xchi'uk ateklumal, skotol li
buch'utik ch-ochik li ta ochebale-
tik li'e. **3** Xi chal li Jeovae: «Pa-
sik li k'usi chal mantale xchi-
uk pakbeik sk'oplal li k'usi tuk'e.
Pojik lok'el ta sk'ob jlo'lavanej li
buch'u lajem ta j-elek'e. Mu xa-
vilbajinik mi junuk jyanlum xchi-
uk mu k'usi chopol xapasbeik
mi junuk olol ti chamem stote-
te* xchi'uk mi ja'uk li ants ti
chamem smalale. ^c Mu xamalbeik
xch'ich'el li' ta jteklum li bu-
ch'u mu'yuk smule. ^d **4** Yu'un mi
la ach'unik lek li k'usi laj kal-
boxuke, li ajvaliletik ti chcho-
tiik li ta xchotleb ajvalil Davide^e
kajajtik ta ka' xchi'uk ta kareta
ch-ochik ta sti'tak li na li'e, ko'ol
ch-ochik xchi'uk li yajtuneltake
xchi'uk li steklumale». ^f

5 »«Xi chal li Jeovae: «Pe mi
mu'yuk la ach'unik li k'usi laj kal-
boxuke, jamal chkal ta jbi jtuk ti
chich' lajesel li na li'e». ^g

6 »Yu'un xi chal Jeova ta
sventa li sna ajvalil ta Judae:

«Xako'olaj chkil k'ucha'al Ga-
laad,
xako'olaj k'ucha'al li sjol vits
Libanoe.
Pe chak'ot ku'un k'ucha'al ta-
kixokol balumil,
mi junuk xa jnaklejetik
chkom li ta jteklumetik
avu'une. ^h

22:1 *O «spasob mantal». 22:3 *O
«me'one».

7 Ta jva'an jmilvanejetik sventa slajesik ak'oplal, ta jujuntal chich' talel yabte-jebik.^a

Ta xtuch'ik li sedro te'etik avu'un ti mas k'upilik sbae xchi'uk ta xchik'ik ta k'ok'.^b

8 »Yepal muk'tik lumetik li ch-ech'ik ta xokon li jteklume xchi'uk xi chalbe sbaik ta jujuntale: «¿K'u yu'un jech la spasbe Jeova li muk'ta lum li'e?».^c **9** Va'un, xi tstak'be sbaike: «Yu'un laj yiktaik komel li trato la spasik xchi'uk Jeova ti ja' Sdiosike, la snijan sbaik ta stojolal yan diosetik xchi'uk tunik ta stojolal».^d

10 Mu xa-ok'ik ta stojolal li animae xchi'uk mu xk'uxubaj ta avo'ontonik.

Ja' milo abaik ta ok'el ta stojolal li buch'u chich' chukel batele, yu'un mu'yuk xa tsut-o tal sventa tsk'el li jteklum ti bu ayane.

11 »Yu'un xi chal Jeova ta stojolal Salum^{*e} ti ja' xnich'on Josiase^f xchi'uk ti ja' ajvalil ta Juda ti ja' ochem ta xk'exol li stote xchi'uk ti chukbil xa batele: «Mu'yuk xa tsut-o talel. **12** Yu'un te chcham ti bu chukbil batele, mu'yuk xa chil yan velta li jteklum li'e».^g

13 ¡Abol sba li buch'u chopol k'usi tspas sventa tsva'an snae xchi'uk ti mu'yuk tuk' k'usitik tspas k'alal tspasbe li skuartoaltak ta ak'ole, ti ta moton chak' abtejuk li xchi'iltake, ti mu sk'an stojbe li sk'ak'a-like!^h

14 Abol sba li buch'u xi chale: «Ta jva'an jpejuk jna ti lek muk'e

KAP. 22

a Ese 9:1

b Jer 21:14

c Dt 29:24-26
1Re 9:8, 9
Lam 2:15

d 2Re 22:16, 17

e 1Kr 3:15
2Kr 36:1

f 2Re 23:29, 30

g 2Re 23:34
2Kr 36:4h Le 19:13
Mik 3:9, 10

Kolumna 2

a 2Re 22:1, 2
2Re 23:23, 25b 2Re 23:34
2Kr 36:4

c Jer 36:30

d 2Kr 36:5, 6

xchi'uk lek muk'tik ta jpasbe li skuartoaltak ta ak'ole. Oy sventanailtak ta jpas, ta jpak'be lek sedro te' xchi'uk ta jbon lek ta tsoj».

15 ¿Mi ja' jal cha-ajvalilaj-o ta skoj ti vo'ot mas ep la atunes li sedro te' ti ja' mu sta li yantike?

Li atos eke ve' xchi'uk uch'bolaj,

pe li stuke ja' la spas li k'usi chal mantale xchi'uk la spakbe sk'oplal li k'usi tuk'e,^a

va'un lek k'usi k'ot ta stojolal.

16 La spakbe sk'oplal k'alal chich' chapanel li buch'u ilbajinbile xchi'uk li buch'u abol sbae, sventa lekuk k'usi xk'ot ta pasel.

«¿Mi mu ja'uk jech la spas ta skoj ti xojtikinune?, xi li Jeovae.

17 «Yan li vo'ote ja' no'ox te batem asat xchi'uk avo'onton ta lolavanej sventa xapas kanal tak'in, ti chamalbe xch'ich'el li buch'u ch'abal smule, ti cha-elk'aj xchi'uk ti chopol k'u yelan chapas kanal ta k'ine».

18 »Ja' yu'un, xi chal Jeova ta stojolal li Jeoiakim^b ti ja' xnich'on Josiase xchi'uk ti ja' ajvalil ta Judae:

«Mu'yuk xi ch-ok'ik ta stojolale:

«¡Ay, kuni chi'il ta vok'el! ¡Ay, kuni chi'il ta vok'el!».

Mu'yuk xi ch-ok'ik ta stojolale:

«¡Ay, kajval! ¡Ay, ajvalil ku'un!».

19 Ja' jech chich' mukel jech k'ucha'al jkot vuro,^c li sbek'tale chich' jochel batel xchi'uk chich' jipel batel ta spat li smuroal Jerusalem.^d

20 Muyan batel li ta Libanoé xchi'uk avanan, tsots xa-avan li ta Basane. Te to xa-avan tael ta Abarim,^a yu'un skotol li buch'utik sk'anojikot tajeke laj xa yich' la-jesel.^b

21 La jk'oponot k'alal jun to'ox avo'onton chava'i abae. Pe xi laj avale: «Mu'yuk ta jch'un».^c Ta akeremal ono'ox jech nopem xava'i spasel tal, yu'un mu'yuk xach'un li k'usi laj kalbote.^d

22 Chbek'atik* batel ta ik' li jchabichijetik avu'une^e xchi'uk chich'ik chukel batel li buch'utik sk'anojikot tajeke. Va'un, chavich' k'exlaltasel xchi'uk labanel ta skoj li avokoltake.

23 Vo'ot ti te nakalot ta Libanoé^f xchi'uk ti te apasoj atas ta sedro te'etike,^g jsolel xa-ijet* ta jyalel k'alal mi vul ta atojolal li k'usi k'uxe, ti xko'olaj k'ucha'al svokol^h jun ants k'alal yakal chvok' vole!^h

24 «Xi chal li Jeovae: «jKoni-ⁱasⁱ ti xnich'onot Jeoiakime/ xchi'uk ti ajvalilol ta Judae, jamal chkal ta skoj ti kuxulun ti ak'o mi ja'ukot jun aniyo ti oy seyoal ti xojolot ta jbats'ik'obe, ta ono'ox jipot lok'el! **25** Chkak'ot ta sk'ob li buch'utik tsk'an tsmilikote, li buch'utik chaxi' yu'une, chkak'ot ta sk'ob li Nabukodonorosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae xchi'uk ta stojolal li jkal-deaetike.^k **26** Li vo'ot xchi'uk ame'e ta jipoxuk batel ta yan lum

22:22 *O «Tsmesatik». 22:23 *O «xa-ajajet». ^hLiterál «xk'uxul yalajel». 22:24 * Joakin xchi'uk Jekonias sbi xtok. 22:25 *Literál «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike.

KAP. 22

a Dt 32:49

b 2Re 24:7

c Jer 2:31
Jer 6:16d Dt 9:7
Jue 2:11e Jer 23:1
Ese 34:2

f Jer 22:6

g Is 2:12, 13

h Jer 4:31
Jer 6:24i 2Re 24:6
Jer 22:28
Jer 37:1
Mt 1:11

j 2Re 23:34

k 2Re 24:12, 15
2Kr 36:9, 10
Jer 24:1
Jer 29:1, 2

Kolumna 2

a Jer 52:31-34

b 1Kr 3:17, 18

c 2Kr 36:9, 10
Jer 36:30
Mt 1:12

KAP. 23

d Jer 10:21
Jer 50:6
Ese 34:2

e Ese 34:5

f Is 11:11
Is 35:10
Jer 29:14
Jer 31:8g Jer 50:19
Ese 34:14
Mik 2:12h Dt 30:3, 5
Am 9:14
Sak 10:8

ti bu ma'uk te la-ayanike xchi'uk te chachamik. **27** Mu'yuk xa chasutik-o tael li ta jteklum ti oy tajeke ta avo'ontonike.^a

28 Li Koniase, ¿mi xko'olaj k'ucha'al jpe'j vok'em p'in ti p'ajbile,

k'ucha'al muk'ta p'in ti mu'yuk buch'u sk'ane?

¿K'u yu'un laj yich'ik jipel yalel xchi'uk snitilulal xchi'uk ti laj yich'ik jipel batel ta jun lum ti bu mu xoj-tikinike?»,^b

29 Balumil,* balumil, balumil, chikintao li k'usi chal Jeovae.

30 Xi chal li Jeovae:

«Mu'yukuk xnich'nab xats'iba-beik sbi li vinik li'e, jech k'ucha'al jun vinik ti mu'yuk k'usi lek chk'ot ta stojo-lal ti k'u sjalil* kuxule, yu'un mi junuk snitilulal chlik chotiuk li ta xchotleb ajvalil Davide xchi'uk mi junuk snitilulal ch-ajvalilaj yan velta li ta Judae».^c

23 Xi chal li Jeovae: «jAbol sba li jchabichijetik ti tslesjesbeik sk'oplal xchi'uk ti tanpuk chbat yu'unik li chijetik ti te oy ta kosile!».^d

2 Ja' yu'un, li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele xi chalbe li jchabichijetik ti yakal chchabibeik li steklumale: «Li vo'oxuke tanpuk bat avu'unik li jchijtake; la asib-tasik batel xchi'uk mu'yuk la achabiik lek».

Xi chal li Jeovae: «Ja' yu'un, chkak' tael jsat ta atojolalik ta skoj li k'usitik chopol chapasike».^e

3 «Va'un, ta jtsob sutel tal li skomenal* jchijtak ti tanpuk batemala ku'un ta skotol jteklumetike,^f ta jtsob sutel tal li ta yosilalike,^g ta x-epajik xchi'uk ta xp'olik.^h **4** Ta jva'an jchabichi-

22:29 *O «Jteklum». 22:30 *Literál «ti jayib k'ak'al». 23:3 *O «skomelal».

jetik yu'unik sventa xchabiatik ta melel.^a Mu'yuk xa ta xi'ik, mu'yuk xa ta xnikik ta xi'el xchi'uk mi jkotuk ta xch'ay», xi li Jeovae.

5 Xi chal li Jeovae: «ǰK'elavilik!, chk'ot sk'ak'alil ti chkak' lo-k'uk tal ta stojolal David jun sk'e-lom* ti lek tuk'e.^b Li ta jteklume[#] chlik ventainvanuk jun ajvalil^c ti chak' ta ilel sp'ijile, ti tspas li k'usi tuk'e xchi'uk ti tspas li k'usi chal mantale.^d **6** Li va' k'ak'ale, chich' pojel li Judae^e xchi'uk jun no'ox yo'onton chnaki li Israele.^f Xchi'uk xi chich' biiltasele: Ja' Tuk'ilal Ku'untik li Jeovae».^g

7 Xi chal li Jeovae: «Pe chk'ot sk'ak'alil ti mu'yuk xa xi chalike: «ǰJamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' li buch'u la slok'es tal ta yosilal Ejipto li jteklum Israele!».^h **8** Yu'un xi xa chalike: «ǰJamal chkal ta skoj kuxul Jeova ti ja' li buch'u la slok'es tal xchi'uk laj yik' tal li snitilul Israel li ta yosilal nortee xchi'uk ta skotol li jteklumetik ti bu'ox spukoj batele!»ⁱ, xchi'uk te chnaki ta yosilal stukik».^j

9 Xi chkalbe li j-alk'opetike:

solel lilijem li ko'ontone.

Solel chnik skotol li jbakil-take.

Xiko'olaj k'ucha'al jun vinik ti chyakube,

k'ucha'al jun vinik ti ch'ayem

xa sjol ta vineo,

ja' ta skoj li Jeovae xchi'uk ja' ta skoj li xch'ul k'ope.

10 Yu'un noj ta jmukulsativane-

jetik li jteklume,^j

li jteklume solel chat yo'onton ta skoj ti chopol k'optabile^k

xchi'uk takij xa li yaxal* ta takixokol balumile.^l

Chopol li k'usitik tspaceke

xchi'uk mu'yuk lek tstunes

li sju'elike.

23:5 *O «li buch'u chich' rextol». [#]O «balumile». **23:10** *O «ts'i'lel».

KAP. 23

a Jer 3:15
Jn 21:15
Ech 20:28

b Is 11:1
Is 53:2
Jer 33:15, 16
Sak 3:8
Mt 2:23

c Lu 1:32, 33

d Is 9:7
Is 11:3, 4
Is 32:1

e Sak 10:6

f Dt 33:28
Jer 32:37
Sak 14:11

g Is 54:17

h Jer 16:14, 15

i Is 43:5
Ese 34:13
Sof 3:20

j Jer 3:8, 9
Jer 5:7
Jer 13:27
Ese 22:11

k Is 24:4
Joe 1:10

l Jer 12:4

Kolumna 2

a Is 28:7
Jer 5:31
Jer 6:13
Ese 22:25
Sof 3:4

b 2Kr 33:1, 5
2Kr 36:14
Jer 7:11
Ese 8:10, 11
Ese 23:39

c Jer 13:16

d Ese 16:46

e Jer 29:21, 23

f Jer 23:26

g Is 3:9

h Jer 18:20
Dt 32:32
Is 1:10
Jud 7

i Jer 8:14
Jer 9:15

11 Xi chal li Jeovae: «Li j-alk'ope xchi'uk li palee yik'ubtasoj xa sbaik.»^a

Yu'un k'alal to ta jna te spa-sojik li k'usi toj chopole.»^b

12 Xi chal li Jeovae: «Ja' yu'un, ch'ulul xchi'uk ik'pulan chkom li sbeike;^c ta xich'ik takoltael,^{*} va'un chyalik ta lum.

Yu'un chhak' talel vokolil ta stojolalik

li ta sjabilal k'alal chich'ik ak'bel kastigoe.

13 Kiloj ti oy k'usi toj chopol tspacek li j-alk'opetik ta Samariae.^d

Chalik albil k'opetik ta sbi Baal

xchi'uk tsk'ejp'unik* lok'el ta be li jteklumal Israele.

14 Kiloj ti oy k'usi toj ech' xa no'ox chopol tspacek li j-alk'opetik ta Jerusalemene.

Chmukul sativanik xchi'uk chlo'lavanik;^e

tstijbeik yo'onton ta spasel k'usi chopol li jpaschopleja-letike;^f

mu xiktael spasel li k'usi toj chopole.

Skotolik xko'olajik chkil k'ucha'al li Sodomae^g

xchi'uk li jnaclejetik tee xko'olajik k'ucha'al li Gomorrae.»^h

15 Ja' yu'un, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeetike* xi chal ta stojolal li j-alk'opetike:

«Chkak'be slajesik ch'ail ts'i'lel

xchi'uk chkak'be yuch'ik vo' ti oy svenenoale.»ⁱ

Yu'un li j-alk'opetik ta Jerusalemene ja' la spukik batel ta sjunul jteklum li jech'e chanutasele».

23:11 *O «valopatinvanemik xa». **23:12** *O «xujel». **23:13** *O «tstse'p'unik». **23:15** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeetike.

16 Xi chal li Jeova ti ja' ban-
kilal yu'un soltaroeitike:

«Mu xachikintaik li k'usi chal
j-alk'opetik ti chk'ot ta pa-
sele.^a

Yu'un tslo'laouxuk.*

Li k'usi ak'bil yilik yu'un Dios
ta alele ta yo'onton no'ox
stukik lok'em,^b

ma'uk yalaj li Jeovae.^c

17 Ep ta velta xi chalbeik li
buch'utik mu xich'ikun ta
muk'e:

«Xi yalaj li Jeovae: «Chak'upi-
nik jun o'ontonal».^d

Xchi'uk xi chalbeik li buch'-
tik pimik ta mantal ti ja'
no'ox tspacek li k'usi tsk'an
yo'ontonike:

«Mu'yuk chvul ta atojolalik mi
jtosuk vokolil».^e

18 Yu'un ꞑbuch'u te tsakal sk'o-
plal li ta slekil amigotak
Jeova

sventa xil xchi'uk xa'ibe li
sk'ope?

ꞑBuch'u ya'ioj xchi'uk sts'et
chikintaobe li sk'ope?

19 jK'elavilik! Li skapemal sjol
Jeovae xko'olaj k'ucha'al
tsatsal ik' ti xjomet chtale;
xko'olaj k'ucha'al tsatsal ik'a-
lo' ti sututet chvul ta sjol li
buch'utik toj chopolike.^f

20 Li sk'ak'al yo'onton Jeovae
mu'yuk chpaj

ja' to mi la spas xchi'uk mi
k'ot ta pasel yu'un li k'usi
oy ta yo'ontone.

Taje ja' to chava'ibeik lek
smelolal li ta slajebaltik bat-
tel k'ak'ale.

21 Ak'o mi mu'yuk la jtak batel li
j-alk'opetike, bat stukik ta
anil.

Ak'o mi mu'yuk la jk'oponik,
lik yalik albil k'opetik.^g

22 Pe ti teuk ay va'iikuk ti bu
oyik li kamigotake,
laj yak'be ya'iik jechuk jk'op li
jteklumale,

23:16 *O «jeche' tspacek avo'ontonik».

KAP. 23

a Jer 27:9
Jer 29:8

b Lam 2:14

c Jer 14:14
Ese 13:3
Ese 22:28

d Jer 4:10
Jer 6:13, 14
Jer 8:11
Ese 13:10

e Mik 3:11

f Jer 25:32
Jer 30:23, 24

g Jer 14:14
Jer 27:15
Jer 29:8, 9

Kolumna 2

a Jer 25:4, 5

b Je 16:7, 13
Pr 15:3
Am 9:2
Ebr 4:13

c Sl 139:7

d Dt 18:20
Jer 27:9
Jer 29:21, 23

e Jer 14:14

f Jue 3:7
2Re 21:1, 3

g Jer 5:14

h Ebr 4:12

i Dt 18:20
Jer 14:15
Ese 13:2, 3

laj yik'ik sutel tal jechuk li
ta xchopol beike xchi'uk la
skoltaik jechuk sventa xik-
taik spasel li k'usi
chopole».^a

23 Xi chal li Jeovae: «ꞑMi
ja' no'ox van Diosun k'alal
nopol oyune, mi mu ja'uk
Diosun xtok k'alal nom
oyune?».

24 Xi chal li Jeovae: «ꞑMi oy van
bu xu' snak'* sba li jun krix-
chano ti bu mu jta ta ile-
le?».^b

Xi chal li Jeovae: «ꞑMi mu
xkiluk skotol li k'usi oy
ta vinajel xchi'uk ta
balumile?»^c

25 »Ka'ioj ti chalik jeche' al-
bil k'opetik ta jbi li j-alk'opeti-
ke, xi chalike: «ꞑOy k'usi la jvay-
chinta! ꞑOy k'usi la jvaychinta!».^d

26 ꞑBak'in to van jech-o chalik
jutbil k'opetik* ta yo'ontonik li
j-alk'opetike? Ja'ik j-alk'opetik ti
chalik li lo'lavanej oy ta yo'onto-
nike.^e 27 Li k'usi oy ta yo'onto-
nik li j-alk'opetik ti chalbe sbaik
ta jujuntal xvayichike ja' ti xch'ay
ta sjolik jbi li jteklumale, jech k'u-
cha'al la xch'ay ta sjolik jbi ta
skoj Baal li stotike.^f 28 Li j-al-
k'op ti oy k'usi la xvaychintae ja'
ak'o yal li xvayiche, pe li buch'u
te oy ta stojolal li jk'ope ja' ak'o
yal ta jamal li jk'ope».

«ꞑK'usi xko'olajik-o li jobel
xchi'uk li sat ts'unobile?», xi li
Jeovae.

29 Xi chal li Jeovae: «ꞑMi mu
xko'olajuk k'ucha'al k'ok' li jk'o-
pe» xchi'uk mi mu xko'olajuk k'u-
cha'al martiyo ti tsvok' li muk'ta
tone?».^h

30 Xi chal li Jeovae: «Ja'
yu'un, ta jkontrain li j-alk'opetik
ti tspacek sbaik ta jujuntal li jk'o-
pe».ⁱ

31 Xi chal li Jeovae: «Ta jkon-
train li j-alk'opetik ti xi chal li

23:24 *O «smuk». 23:26 *O «nobil
k'opetik; epal k'opetik».

k'usi tsnop stukike: «Xi chal li Diose!»^a

32 Xi chal li Jeovae: «Ta jkontrain li j-alk'opetik ti jeché k'usi chvaychintaike, ti chalbeik li jteklumale xchi'uk ti tskej'punik* batel ta be ta skoj li k'usitik jeché chalike xchi'uk ti xtoyet xa chk'opojike»^b

Xi to chal li Jeovae: «Pe mu'yuk la jtakik batel xchi'uk mu'yuk laj kalbeik mantal. Ja' yu'un, mu'yuk tstabeik sbalil li jteklum li'e»^c

33 «Mi oy junuk krixchano ta jteklum, mi oy junuk j-alk'op o mi oy junuk pale ti xi tsjak'bote: «¿K'usi ja' li yikats* Jeovae?», xi sk'an xatak'bee: «¿Vo'oxuk li ikatsiloxuke! Xchi'uk ta jipoxuk batel»^d xi li Jeovae. **34** Pe mi oy junuk j-alk'op o mi oy junuk pale o mi oy junuk krixchano ta jteklum ti xi chale: «¿Li'e ja' li yikats* Jeovae!», chkak'be kastigo li krixchano taje xchi'uk li yuts'yalale. **35** Ta jujantal xi chajak'be li ach'ilik xchi'uk li avuts'avalalike: «¿K'usi stak'oj talel li Jeovae? ¿K'usi yaloj li Jeovae?». **36** Pe mu xa xavalbeik sk'oplal li yikats* Jeovae, yu'un ja' k'otem ta ikatsil^e li k'usi chavalik ta jujuntale xchi'uk laj xa ajelik li k'usitik chal kuxul Diose, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetik ti ja' Jdiostike.

37 »Xi xajak'be li j-alk'ope: «¿K'usi stak'objbot talel li Jeovae? ¿K'usi yalojbot li Jeovae? **38** Mi xi chavalilanik-oe: «¿Li yikats* Jeovae!» mi xachiike, xi chalboxuk li Jeovae: «Ta skoj ti xi chavalike: «Li smantal Jeovae ja' jun ikatsil»,^f ak'o mi xi xa ono'ox kalojboxuke: «Mu xiuk xavalike: «¿Li yikats* Jeovae!»», **39** jech oxal

23:32 *O «tsts'ep'unik». **23:33** *O «li tsatsal a'vej yu'un». Cha'tos k'usi chak' ta a'iel li ta ebreo k'ope: «a'vej yaloj Dios ti tsots sk'oplale» o «tsatsal a'vej». **23:34, 36, 38** *O «tsatsal a'vej yu'un». **23:36, 38** *O «tsatsal a'vej».

KAP. 23

a Ese 13:7

b Sof 3:4

c Jer 7:8
Lam 2:14

d Jer 12:7

Kolumna 2

a Jer 24:9
Jer 42:18
Lam 5:20
Da 9:16

KAP. 24

b Jer 22:24

c 2Re 24:6
1Kr 3:16d 2Re 24:15, 16
Jer 29:1, 2

e Jer 24:8

f Esd 1:3
Jer 12:15
Jer 25:11
Jer 29:10
Ese 36:24g Jer 1:10
Jer 30:18
Jer 32:41

ta jtoyxuk likel xchi'uk nom ta jipoxuk lok'el li ta kelovale, jech ta jpasboxuk xchi'uk jech ta jpasbe li osil ti laj kak'boxuk xchi'uk ti laj kak'be li amoltotakike. **40** Chkak' ti xak'exavik ta sbatel osile xchi'uk ti xavich'ik labanel ta sbatel osile, ti mu ja'uk xch'ay ta jolile»^g»^a

24 Li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae la xchuk batel li Jekonias^{#b} ti ja' xnich'on Jeoikim^c xchi'uk ti ja' ajvalil ta Judae, laj yik' batel xtok li bankilaetik ta Judae, li buch'utik xtojobik spasel k'usitike xchi'uk li buch'utik chabte-lanik tak'ine.^Δ Lok'esatik batel ta Jerusalem sventa x-ik'atik batel ta Babilonia.^d Laj une, li Jeovae laj yak'bun kil chib moch igo ti te lechajtik ta yeloval stemplo Jeovae. **2** Li ta jun moche te oy lekil igoetik, xko'olaj k'ucha'al li sba sat igoe, pe li ta yan moche te oy chopol igoetik, mu xa stak' lo'el ta skoj ti toj chopolike.

3 Va'un, xi la sjak'bun li Jeovae: «¿K'usi te chavil, Jeremias?». Xi la jtak'bee: «Te chkil igoetik; li lekil igoetike toj ech' xa no'ox lelik, pe li chopol igoetike toj ech' xa no'ox chopolik, mu xa stak' lo'el ta skoj ti toj chopolike»^e

4 Va'un, la sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune: **5** «Xi chal li Jeovae, li Dios yu'un Israele: «Jech k'ucha'al li lekil igoe ja' jech lek chkil li jnaklejetik ta Juda ti chukbilik batele, ti la jlok'esik batel sventa jtakik batel li ta yosilal jkaldeae-tike. **6** Chkak' batel jsat ta stoljalalik sventa lekuk oyik xchi'uk chkak' sutikuk tal li ta lum li'e.^f Ta jva'anik, pe mu'yuk ta jinesik; ta jts'unik, pe mu'yuk ta jbulik lok'el.^g **7** Ta jtijbe

24:1 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike. [#]Joakin xchi'uk Konias sbi xtok. ^ΔO ja' van sk'oplal «li buch'utik tsmeltsanik mureo».

yo'ontonik sventa xojtikinikun ti vo'on Jeovaune.^a Va'un, chk'otik ta jteklumal xchi'uk vo'on chik'ot ta Sdiosic,^b yu'un ta sjunul yo'onton tsutik talel ta jtojolal.^c

8 »Pe xi chal Jeova ta sventa li chopol igoetik ti mu xa stak' lo'el^d ta skoj ti toj chopolike: «Ja' jech ta xkil li Sedekias^e ti ja' ajvalil ta Judae, li bankilaletik yu'une, li buch'utik kuxul komik ta Jerusalem ti te komik ta Judae xchi'uk ti te batik ta Ejjiptoe.^f **9** Toj ech' xa no'ox chopol li vokolil chkak' tal ta stojolalike. K'alal ta xilik li krixchanoetik ta skotol jteklumetik ta balumile,^g ta xi'ik ta skoj li k'usi chk'ot ta stojolalike, ta xchopol K'optaik, ja' sk'elobil chk'otik ti chopol sk'oplalike, ta xich'ik labanel xchi'uk ta xich'ik chopol k'optael^h ti butik ta jpukic batele.ⁱ **10** Ta xkak' ti xlijik ta espadae, ta tsatsal v'nal xchi'uk ta tsatsal chamel,^k ja' to mi tup' sk'oplalil li ta balumil ti laj kak'beike xchi'uk ti laj kak'beik li smoltotakike»».

25 Li Jeremiase oy k'usi albat yu'un Dios ti chk'ot ta pasel ta sjunul li jteklum Judae. Taje ja'o k'alal xchanibal xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Jeoiakim' ti ja' xnich'on Josiase, ti jun to'ox jabil yochel ta ajvalil ta Babilonia li Nabukodonosore.* **2** Li j-alk'op Jeremiase oy k'usi laj yal ta stojolal* sjunul li jteklum Judae xchi'uk skotol li jnaklejetik ta Jerusalem, xi laj yale:

3 «K'alal 13 jabil xa ox yochel ta ajvalil ta Juda li Josias^m ti ja' xnich'on Amone, ja'o te lik sk'oponun tal li Jeovae, oy xa ta 23 jabil ti tsk'oponun tale. Ep ta velta laj kalboxuk li k'usi chale,* pe mu'yuk la ats'et chikintaik.ⁿ **4** Li Jeovae la stakboxuk talel skotol li yaj-alk'optak ti ja'

25:1, 9 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **25:2** *O «oy k'usi laj yalbe». **25:3** *Literal «Sob chilik xchi'uk ta jk'oponoxuk».

KAP. 24

- a Dt 30:6
Jer 31:33
Ese 11:19
b Jer 30:22
Jer 32:38
Sak 8:8
c Jer 29:13
d Jer 29:17
e 2Re 25:6, 7
Ese 12:12, 13
f Jer 44:1
Jer 46:13
g Jer 15:4
Jer 34:17
h Jer 26:4, 6
Jer 29:22
i Dt 28:64
Jer 29:18
j Le 26:33
Jer 9:16
k Dt 28:59
Jer 15:2
Ese 7:15

KAP. 25

- l 2Re 24:1
Jer 36:1
Jer 46:2
Da 1:1
m Jer 1:2
n Jer 7:13
Jer 13:10

Kolumna 2

- a Jer 29:19
b 2Re 17:13
Is 55:7
Jer 18:11
Jer 35:15
Ese 18:30
Ese 33:11
c Dt 32:21
Ne 9:26
d Le 26:25
Is 5:26
Jer 1:15
e Jer 27:6
Jer 43:10
f Dt 28:49, 50
Jer 5:15
Ese 7:24
g Ese 26:7
Ese 29:19
Aba 1:6
h Is 24:7
Ese 26:13
i Jer 7:34

yajtuneltake, ep ta velta jech la spas,* pe mu'yuk laj ava'iik xchi'uk mu'yuk la ats'et chikintaik.^a **5** Xi laj yalike: «Avokolikuk, sutanik tal, iktaik li achopol beike xchi'uk iktaik li k'usi chopol chaspasike,^b va'un jal chakuxiik li ta balumil ti vo'ne xa laj yak'boxuk Jeovae xchi'uk ti laj yak'be li amoltotakike. **6** Mu xats'akliik yan diosetik, mu xatunik ta stojolalil xchi'uk mu xanijan abaik ta stojolalil, mu xasokesbeikun jol ta skoj li yabtel ak'obike; yu'un mi jech chaspasike, chkak' talel avokolik».

7 »Xi chal li Jeovae: «Pe mu'yuk la achikintaik li k'usi chkale. Yu'un ja' no'ox la asokesbeikun jol ta skoj li yabtel ak'obik ti ja' la ata-o avokolike».^c

8 »Ja' yu'un, xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike:* ««Ta skoj ti mu'yuk la ach'unik li k'usi chkale, **9** ta jtak tal skotol li jteklumetik ti te oyik ta nortee^d xchi'uk ta jtak talel li kajtunel Nabukodonosor^e ti ja' ajvalil ta Babiloniae, ta xkik' tal sventa skontrainik li jteklum Judae^f xchi'uk li jnaklejetik tee xchi'uk skotol li muk'tik lumetik ti te oy ta spat xokone.^g Chkak' ti xich'ik lajesel ta j-ech'ele, chkak' ti xibalul sba xkomike, ti xich'ik labanele^h xchi'uk chkak' ti jine-muk xkomik ta sbatel osile, xi li Jeovae. **10** «Ta jlajesbe sk'oplal li kuxetel o'ontonal xchi'uk li muyubajel cha'iike,^h li yech'omal ye jnupunel kereme xchi'uk li yech'omal ye jnupunel tsebe,ⁱ li xojbal kantile xchi'uk ti k'u yelan chbak' li molinoe.* **11** Sjunul li jteklum Judae chich' lajesel ta j-ech'el xchi'uk xibal sba chkom, li muk'tik lumetik ti te oy

25:4 *Literal «sob lik xchi'uk la stak tal ta atojolalik». **25:8** *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike*. **25:9** *Literal «ti xich'ik piobtaele». **25:10** *Ja' jun k'ox molino ti ta k'abal chich' tunesele. K'elo Glosario, *stana molino*.

ta spat xokone ta xtunik 70 jabil ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae»,^a

12 »Xi chal li Jeovae: «K'alal mi ts'aki li 70 jabile,^b chkak'be kastigo ta skoj smul li ajvalil ta Babiloniae^c xchi'uk chkak'be kastigo ta skoj smul li slumale xchi'uk xokol chkom ku'un ta sbatel osil li yosilal jkaldeaetike,^d **13** Chk'ot ta pasel ku'un skotol li k'usi kaloj ta stojolal li jteklum taje, skotol li k'usi li' ts'ibabil ta livroe, ja' li k'usi laj yal Jeremias ti chk'ot ta stojolal skotol li muk'tik lumetike. **14** Yu'un chk'otik ta smoso^e epal muk'ta lumetik^f xchi'uk muk'ta ajvaliletik, va'un li muk'ta lumetike chkak'be stojik ta skoj li k'usi la spasike xchi'uk ta skoj li yabtel sk'obike»,^g

15 Yu'un xi laj yalbun li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Ilo, tsako li skopail vino ti noj ta sk'ak'al ko'ontone, va'un ak'bo yuch' skotol li muk'tik lumetik ti bu ta jtakot batele. **16** Ta xuch'ik, xtamlajet xa chkomik xchi'uk chujav xa tspas sbaik ta skoj li pask'op chkak' tal ta stojolalike»,^h

17 Ja' yu'un, la jtsak li kopa ti te stsakoj Jeovae xchi'uk laj kak'be yuch' skotol li muk'tik lumetik ti bu la stakun batel li Jeovae:ⁱ **18** ja' ba'yel laj kak'be li Jerusalen xchi'uk li jteklumetik ta Judae,^j li ajvaliletik yu'une xchi'uk li bankilaetik yu'une. Taje ja' sventa xich'ik lajesel ta j-ech'el, sventa xibaluk sba xkomik, sventa xich'ik labanel* xchi'uk sventa xich'ik chopol k'optael^k jech k'ucha'al k'otem ta stojolalike avie. **19** Laje, laj kak'be li faraon ti ja' ajvalil ta Ejipto, li yajtuneltake, li bankilaetik yu'une, sjunul li steklumale^l **20** xchi'uk skotol li jyanlumetik ti te nakalike; skotol li ajvaliletik ta yosilal Use; skotol li ajvaliletik ta yosilal jfllisteaeetike,^m ta Askelon,ⁿ ta Gasa, ta

KAP. 25

a 2Kr 36:20, 21

Da 9:2

Sak 1:12

Sak 7:5

b Dt 30:3

Esd 1:1, 2

Jer 29:10

c Is 47:1

Jer 51:1

Da 5:26, 30

d Is 13:1, 19

Is 14:4, 23

e Is 14:2

Aba 2:8

f Jer 50:9

Jer 51:27

g Sl 137:8

Jer 50:29

Jer 51:6, 24

Ap 18:6

h Jer 51:7

Lam 4:21

Ese 23:32-34

Na 3:7, 11

i Jer 1:10

j Is 51:17

k Jer 24:9

l Jer 46:2

m Jer 47:1

n Jer 47:5

Kolumna 2

a Jer 49:17

Lam 4:21

b Jer 48:1

c Jer 49:1

d Jer 27:2, 3

Jer 47:4

e Jer 49:8

f Jer 9:25, 26

Jer 49:32

g Jer 49:31, 32

h Jer 49:34

i Jer 51:11

j Jer 51:41

k Is 63:6

Aba 2:16

l 1Re 9:7

Jer 7:12, 14

Da 9:18

Os 12:2

Mik 6:2

m Jer 49:12

Abd 16

Ekron xchi'uk li buch'utik kuxul komik ta Asdode; **21** ta Edom,^a ta Moab^b xchi'uk li j-ammonetike;^c **22** skotol li ajvaliletik ta Ti-roe, skotol li ajvaliletik ta Sidone^d xchi'uk li ajvaliletik ta lumetik ti joyol ta nabe; **23** ta Dedan,^e ta Tema, ta Bus xchi'uk skotol li buch'utik komkom setoj sjolik ta xokontak xchikinike;^f **24** skotol li ajvaliletik ta Arabia^g xchi'uk skotol li ajvaliletik yu'un jyanlumetik ti te nakalik ta takixokol balumile; **25** skotol li ajvaliletik ta Simrie, skotol li ajvaliletik ta Elame^h xchi'uk skotol li ajvaliletik yu'un jmediaetike;ⁱ **26** jech xtok, xkechet ch-ech' batel ta skotol li ajvaliletik ta norte ti nom xchi'uk nopol xil sbaik xchi'uk skotol li yan ajvalilaetik* ta balumile; laj une chuch' li ajvalil ta Sesake.^j

27 «Xi sk'an xavalbe ya'iike: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike, li Dios yu'un Israele: «Uch'bolajanik, yakubani, xenanik xchi'uk j-ech'eluk xayalik-o ta lum ti mu xa xatotsik^k ta skoj ti chayayijik li ta espada ta jtak talele». **28** Mi mu sk'an xuch'ik li kopa te atsakoj, xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike: «(Persa sk'an xavuch'ik! **29** Yu'un mi ba'yel chkak'be talele vokolil li jteklum ti yich'oj jbie,^l ¿mi vo'oxuk mu'yuk chavich'ik kastigo avalojik?»^m

»«Persa chavich'ik kastigo, yu'un chkak' yayijikuk ta espada skotol li jnaklejetik ta balumile, xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike.

30 »Xi sk'an xavalbe ya'iik skotol li k'usitik chk'ot ta pasele:

«Li Jeovae te to ta toyol ch-avan talel,
te to ta xch'ul nakleb chak'
talel ta a'iel li yech'omal yee.

25:26 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. #Ya'e-luke, ja' yan sbi li Babele (Babilonia).

Tsots ch-avan k'ucha'al jkot leon ti bu nakale.

Tsots lek tskejinta jun k'ejoj ta skoj ti la tsal skotol li jnaklejetik ta balumile, x-avet no'ox k'ucha'al li buch'u chpech' ta tek'el uva ta yavile».

- 31** Xi chal li Jeovae: «Oy k'usi tsots tajek chbak' k'alal to ta spajeb balumil, yu'un li Jeovae ta xchapan li muk'tik lumetike. Ja' ta xchapan stuk skotol li krixchanoetike.^a Ja' chak' ta milal ta espada li buch'utik toj chopolike».

- 32** Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «K'elavilikl, oy jun vokolil ti xkechet tspuk sba batel ta jujun muk'ta lume^b xchi'uk chlik tal jun tsatsal ik' ta namal balumil.^c

33 »Li va' k'ak'ale, ep tajek li buch'utik chamem chkom yu'un Jeova ta jujujot sti'il balumile. Mu'yuk chich'ik ok'itael, mu'yuk ta xich'ik tsobel xchi'uk mi ja'uk chich'ik mukel. Ta xk'otik k'ucha'al ik'obal* ta sba balumil».

- 34** Jchabichijetik, javananik xchi'uk ijetanik!* Chijetik ti tsots ak'oplalike, jbalalino abaik, yu'un k'ot xa yorail ti chavich'ik milal xchi'uk ti tanpuk chabatike, chayalik ta lum, va'un lilijem chakomik jech k'ucha'al jun vaso ti toyol stojole!

- 35** Li jchabichijetike mu'yuk bu xu' xjavatik batel xchi'uk li chijetik ti tsots sk'oplalike mu'yuk bu xu' xbat snak'* sbaik.

- 36** jChikintaik! X-avetik li jchabichijetike

25:33 *O «tso'». 25:34 *O «ajajetanik». 25:35 *O «smuk».

KAP. 25

a Joe 3:2

b Is 34:2, 3
Jer 25:17

c Sof 3:8

Kolumna 2

a Os 5:14

KAP. 26

b 2Re 23:34
2Kr 36:4
Jer 25:1
Jer 35:1
Jer 36:1

c Is 55:7
Jer 18:7, 8
Jer 36:3
Ese 18:27

d 2Re 17:13, 14
Jer 7:12-14
Jer 25:3

e Sl 78:60

xchi'uk x-jietik* li chijetik ti tsots sk'oplalike, yu'un li Jeovae yakal chak'be slajeb ti bu chve' xchijike.

- 37** Ta skoj li sk'ak'al yo'onton Jeovae, solet mu k'usi x-ayan kom ti bu jun to'ox yo'onton nakalike.
- 38** Li Diose laj yikta komel xch'en jech k'ucha'al jkot ch'iom leon,^a yu'un li yosilalike xibal sba kom ta skoj li jmilvanej espadae xchi'uk ta skoj li sk'ak'al yo'ontone».

26 K'alal ja'o lik ajvalilajuk ta Juda li Jeoiakim^b ti ja' xnich'on Josiase, xi k'oponat tal yu'un Jeova li Jeremias: **2** «Xi chal li Jeovae: «Te xbat ava'an aba li ta yamak'il* sna Jeovae, k'opono skotol li krixchanoetik ta jteklumetik ta Juda ti ch-ochik ta sna Jeova sventachich'ik ta muk'e.^c Albo ya'iiik skotol li k'usi chkalbote, mu me k'usi xamuk komel. **3** Yik'aluk van xchikintaik xchi'uk ti xiktaik ta jujuntal li xchopol beike, va'un ta jel* ti jnojox ox chkak'be svokolik ta skoj li k'usitik chopol tspasike.^c **4** Xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Jeovae: «Mi mu'yuk la achikintaik xchi'uk mi mu'yuk la ach'unik li mantal* laj kak'boxuke, **5** mi mu'yuk la achikintabeik k'usi chal li j-alk'opetik ti ja' kajtuneltake, ti ep ta velta la jtak tal ta atojalalike* xchi'uk ti mu ono'ox xachikintabeike,^d **6** va'un ja' jech chkom ku'un k'ucha'al Silo^e li na li'e xchi'uk li jteklum li'e, chkak' ti xchopol k'optaat yu'un sko-

25:36 *O «xme'etik». 25:38 *O «ch'iom leon ti xtinlajet sjole». 26:2 *O «sti'». K'elo Glosario, amak'. *O «tsnijan sbaik». 26:3 *O «chopol chka'i jba». 26:4 *O «chanubtasel». 26:5 *Literal «ti sob lilik xchi'uk ti la jtak tal ta atojalalike».

tol li muk'tik lumetik ta balumi-
le»»»»,^a

7 Li paleetike, li j-alk'opetike xchi'uk sjunul li jteklume laj ya'iik li k'usi laj yal Jeremias te ta sna Jeovae.^b **8** K'alal laj xa ox yal Jeremias skotol li k'usi albat yu'un Jeova ti ak'o xalbe sjunul jteklume, li paleetike, li j-alk'opetike xchi'uk sjunul li jteklume la stsakik xchi'uk xi laj yalbeike: «Jp'el sk'oplal chacham. **9** ĴK'u yu'un xi laj aval ta sbi Jeova: «Ja' jech chkom k'ucha'al Silo li na li'e, chich' lajesel xchi'uk mi junuk jnaklej chkom li ta jteklum li'e?»». Va'un, sjunul li jteklume lik stsob sbaik, te setelik ta stojal Jeremias ti te oy ta sna Jeovae.

10 K'alal laj ya'i bankilaetike ta Juda li k'usi laj yich' alele, lok'ik tal ta sna* ajvalil sventa xbatik ta sna Jeova, va'un te chotiik ta yochebal li ach' ti' na yu'un Jeovae.^c **11** Li paleetike xchi'uk li j-alk'opetike xi laj yalbeik li bankilaetike xchi'uk sjunul li jteklume: «Li vinik li'e sta-o xich' milel,^d yu'un laj ava'i ta achikin atukik ti laj yal ti chvul vokolil li ta jteklum li'e».^e

12 Va'un, li Jeremiase xi laj yalbe skotol li bankilaetike xchi'uk sjunul li jteklume: «Skotol li k'usi laj kal ava'iike, ja' la stakun tal Jeova sventa xkal li k'usi chk'ot ta stojal li na li'e xchi'uk li jteklum li'e.^f **13** Ja' yu'un, jelo li atalelali* xchi'uk li k'usitik chapasike xchi'uk ch'unik k'usi chal li Jeova ti ja' Adiosike, va'un li Jeovae ta sjel^g ti snopoj ox chak' avokolike.^g **14** Pe li vo'one li' xa oyun ta ak'obike. Pasbeikun ti k'usi lek xchi'uk ti k'usi tuk' chavilike. **15** Ja' no'oxe teuk me ta ajolik ti mi la amilikune, ta me xata amulik ti chamalbeik xch'ich'el jun vi-

26:10 *O «spasob mantal». **26:13** *Literal «li abeike». #O «chopol cha'i sba».

KAP. 26

a Jer 24:9

b Jer 26:2

c Jer 36:10

d Jer 18:19, 20

e Jer 38:4

f Jer 1:17

g Jer 7:3
Jer 36:3
Ese 18:32
Jon 3:9

Kolumna 2

a Mik 1:1

b 2Kr 29:1

c Si 79:1
Jer 9:11

d Mik 3:12

e 2Kr 32:26

f Jos 15:20, 60
Jos 18:11, 14
1Sa 7:2g 2Re 23:34
2Kr 36:5

niik ti ch'abal smule, ta sta smul li jteklum li'e xchi'uk li jnaklejetike, yu'un ta meel ja' la stakun tal Jeova sventa xkal ava'iik li k'usi laj xa kalboxuke».

16 Va'un, li bankilaetike xchi'uk sjunul li jteklume xi laj yalbeik li paleetik xchi'uk li j-alk'opetike: «Li vinik li'e mu sta-ox xich' milel, yu'un li k'usi laj yalbutike ja' ta sbi li Jeova ti ja' Jdiostike».

17 Jech xtok, oy junantik moletik ta jteklum ti va'iike xchi'uk xi laj yalbeik sjunul li jteklum ti te stsojoj sbaik: **18** «Li Mikeas^a ti likem ta Moresete ja'o laj yal albil k'opetik li ta sk'ak'alil Esekias^b ti ja' ajvalil ta Judae xchi'uk xi laj yalbe sjunul li jteklum ta Judae: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike:*

«Chich' lokel k'ucha'al osil li Sione

xchi'uk tokol chkom slilijemal li Jerusalene,^c

li vits ti bu oy li temploe^d
chnoj ta te'etik».^d

19 «Li ajvalil Esekias ta Juda xchi'uk li jteklum Judae, Ĵmi yu'un la smilik li Mikease? ĴMi mu lajuk xi'ta* Jeova li ajvalile xchi'uk mi mu lajuk sk'anbe vokol Jeova sventa xk'uxubinatik, va'un ti la sjel^e Jeova ti snopoj ox ch-ak'bat svokolike?^e Mi la jmlitik li Jeremiase, ta jsa' talel jvokol jtuktik.

20 «Oy yan vinik xtok ti laj yal albil k'opetik ta sbi Jeovae, ja' li Uriya ti ja' xnich'on Semaya ti likem ta Kiryat-Jearime,^f ti laj yal li k'usi chopol chk'ot ta stojal li jteklum li'e xchi'uk li muk'ta lum li'e, jech laj yal k'ucha'al laj yal li Jeremiase. **21** Li ajvalil Jeoiakim^g xchi'uk skotol li sviniktak ti lek tsotsike xchi'uk

26:18 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. #Literal «li Nae».

26:19 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. #O «chopol laj ya'i sba».

skotol li bankilaetike laj ya'ik li k'usi laj yal Uriyae, va'un li ajvalile tsk'an ox tsmil.^a K'alal k'ot ta xchikin li Uriya taje, lik xi'uk xchi'uk jatav batel ta Ejipto. **22** Va'un, li ajvalil Jeoiakime la stak batel ta Ejipto li Elnatan^b ti ja' xnich'on Akbore xchi'uk yan viniketik. **23** Ay yik'ik sutel tal ta Ejipto li Uriyae, va'un laj yik'ik batel ta stojolal ajvalil Jeoiakim, laje la smil ta espada^c xchi'uk te la sipbe batel sbek'tal ta smukinal li buch'utik abol sbaike».

24 Pe li Aikam^d ti ja' xnich'on Safane^e la skolta li Jeremiase, va'un jech mu'yuk xich' ak'el ta sk'ob jteklum sventa smilike.^f

27 K'alal slikebal to'ox yochel ta ajvalil ta Juda li Jeoiakim ti ja' xnich'on Josiase, xi k'oponat tal yu'un Jeova li Jeremiase: **2** «Xi laj yalun li Jeovae: «Chukbo xch'ojonal jayteluk k'atlom te'etik, va'un k'atano ta anuk'. **3** Laje, takbo batel li ajvalil ta Edome,^g li ajvalil ta Moabe,^h li ajvalil yu'un j-ammonetike,ⁱ li ajvalil ta Tiroe/^j xchi'uk li ajvalil ta Sidone,^k ja' ak'o yich'ik batel li j-almantaletik ti talem sk'elik ta Jerusalem li Sedekias ti ja' ajvalil ta Judae. **4** Xi xavalbe batel j-almantaletik sventa xalbeik li yajvalike:

»«Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike,* li Dios yu'un Israele, xi sk'an xavalbe li avajvalike: **5** «Vo'on la jpas li balumile, li krixchanoetike xchi'uk li chonbolometik ti oy ta sba balumile, la jpas ta ju'el xchi'uk ta jk'ob ti lek tsotse; ja' kak'ojbe ti buch'u xal ko'onton chkak'bee.^l **6** Li avi une, li kajtunel Nabukodonosor^m ti ja' ajvalil ta Babiloniae laj kak'be ta sk'ob li jteklumetik taje xchi'uk kak'ojbe sventain li te'tikal chonbolometik ta osiltike. **7** Skotol li muk'

27:4 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. **27:5** *Literal «ti buch'u tuk' chil jsate».

KAP. 26

a 2Kr 16:10

b Jer 36:11, 12

c Jer 2:30

d 2Re 22:12, 13
Jer 39:13, 14
Jer 40:5

e 2Re 22:10

f 1Re 18:4

KAP. 27

g Ese 25:12, 13
Abd 1h Jer 48:1
Ese 25:8, 9i Jer 49:1, 2
Ese 25:2j Is 23:1
Jer 47:4
Ese 26:3k Is 23:4
Ese 28:21
Joe 3:4

l Da 4:17

m Jer 25:9
Jer 28:14
Jer 43:10
Da 2:37, 38

Kolumna 2

a Sl 137:8
Jer 50:14, 27
Da 5:26, 30b Jer 25:12, 14
Jer 51:11

c Ese 26:7, 8

d 2Re 24:17
1Kr 3:15
Jer 37:1

e Jer 38:2, 20

f 2Re 25:7

tik lumetike chtunik ta stojolal, ta stojolal li xnich'one xchi'uk ta stojolal li smome ja' to mi k'ot yorail li slumale,^a ja' to mi k'ot ta mosoil yu'un muk'tik lumetik xchi'uk muk'tik ajvaliletike».^b

8 »»»Xi chal li Jeovae: «Mi oy junuk muk'ta lum o junuk ajvalil* ti mu sk'an xtun ta stojolal li Nabukodonosor ti ja' ajvalil ta Babiloniae xchi'uk ti mu sk'an sk'atan ta snuk' li k'atlom te' yu'un li ajvalil ta Babiloniae, vo'on ta xkak'be kastigo ta espada li muk'ta lume,^c ta xkak'be kastigo ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel ja' to mi laj kak'be slaje ta sk'ob li ajvalile».

9 »»»«Ja' yu'un, mu xachikintabeik li j-ak'opetik avu'unike, li jt'unoletik* avu'unike, li buch'utik oy k'usi chil ta xvayich avu'unike, li buch'utik tpsasik majia avu'unike xchi'uk li j-ak'chamiletik avu'unike, ti xi chalboxuke: «Li vo'oxuke mu'yuk chatunik ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae».

10 Yu'un jech'e no'ox li albil k'opetik chalike, mi chachikintabeike, nom chavich'ik ik'el batel li ta alumalike xchi'uk tanpuk chabatik ku'un xchi'uk te chachamik.

11 »»»Pe li jteklum ti tsk'atan ta snuk' li k'atlom te' yu'un li ajvalil ta Babiloniae xchi'uk ti chtun ta stojolale, chkak' ti te oyuk-o* ta yosilal sventa xabtelan xchi'uk ti te xnakie», xi li Jeovae»»».

12 Jech xtok, jech laj kalbe li Sedekias^d ti ja' ajvalil ta Judae, xi laj kalbee: «K'atano ta anuk'ik li k'atlom te' yu'un li ajvalil ta Babiloniae xchi'uk tunanik ta stojolal xchi'uk ta stojolal li steklumale, va'un kuxul chakomik.^e

13 ¿K'u yu'un ti chalajik xchi'uk ateklumal ta espada,^f ta tsa-

27:8 *K'elo Glosario, ajvalilal. **27:9** *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'opial li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike. **27:11** *Literal «ti te xkux-o».

tsal chamel^a xchi'uk ta tsatsal vi'-nal,^b ti jech yaloj Jeova ti chk'ot ta stojolal li muk'ta lum ti mu'yuk chtun ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae? **14** Mu xachikintaik ti xi chalboxuk li j-alk'opetike: «Li vo'oxuke mu'yuk chatunik ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae,^c yu'un jech'e no'ox li albil k'opetik chalboxuke.^d

15 »Xi chal li Jeovae: «Yu'un mu'yuk la jtakik tael, ma'uk mel-le li albil k'opetik chalik ta jbie. Mi la achikintabeike, tanpuk chabatik ku'un, va'un chachamik xchi'uk chchamik li j-alk'opetik ti chalboxuk jech'e albil k'opetike».^e

16 Xi laj kalbe ya'i li paleetike xchi'uk sjunul li jteklume: «Xi chal li Jeovae: «Mu xachikintaik ti xi chalboxuk li j-alk'opetike: «jK'e-lavilik! jPo'ot xa sk'an xich'ik sutel tal ta Babilonia li k'usitik chtun ta sna Jeovae!».^f Yu'un jech'e li albil k'opetik chalboxuke.^g **17** Mu xachikintabeike. Tunanik ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae, va'un kuxul chakomik.^h jMi yu'un ja' lek ti lili-jem chkom li jteklum li'e? **18** Pe mi ja'ik j-alk'opetike xchi'uk mi ja' chalbeik li sk'op Jeovae, ak'o sk'anbeik vokol Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetik sventa mu xich'ik batel ta Babilonia li k'usitik jtunelik ti te to oy ta sna Jeovae, li ta sna* ajvalil ta Judae xchi'uk li ta Jerusalene».

19 »Yu'un li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike xi chal ta sventa li oyetike,ⁱ li Nabe,^j li karetiyaetike^k xchi'uk li skomenal^l k'usitik jtunelik ti li' to komem li ta jteklum li'e, **20** ti ja' li k'usitik mu'yuk laj yich' batel li ajvalil Nabukodonosor k'alal la xchuk batel li Jekonias ti ja' xnich'on Jeoiakim xchi'uk ti ja' ajvalil ta Judae, laj yik' lok'el ta Jerusalene sventa xik' batel ta Babilonia

27:18, 21 *O «spasob mantal». **27:19** *Ja' xkaltik, li Nab ti pasbil ta kovre te ta temploe. ^hO «skomelal».

KAP. 27

- a Jer 21:9
Ese 14:21
b 2Re 25:3
c Jer 28:1, 2
Jer 28:11
Jer 37:19
d Jer 14:14
Jer 23:21
Jer 28:15
Jer 29:8, 9
Ese 13:6
e Jer 20:6
Jer 29:21
Ese 13:3
f 2Re 24:11, 13
2Kr 36:7
Jer 28:1-3
Da 1:1, 2
g Jer 14:13
h Jer 27:11
Jer 38:17
i 1Re 7:15
2Re 25:17
2Kr 4:11, 12
Jer 52:21
j 1Re 7:23
k 1Re 7:27
2Re 25:16
2Kr 4:11, 14

Kolumna 2

- a 2Re 24:14, 15
2Kr 36:10
Jer 24:1
Da 1:2, 3
b 2Re 25:13, 14
2Kr 36:18
Jer 52:17, 18
Da 5:3
c Esd 1:7
Esd 5:14

KAP. 28

- d 2Re 24:17
2Kr 36:10
e Jos 11:19
2Sa 21:2
f Jer 27:4, 8
g 2Re 24:11, 13
Jer 27:16
Da 1:2
h 2Re 24:8
2Re 25:27
Jer 37:1
i 2Re 23:36
2Re 24:6
j 2Re 24:12, 14
Jer 24:1

xchi'uk skotol li buch'utik tsots sk'oplalik ta Juda xchi'uk ta Jerusalene;^a **21** yu'un li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, li Dios yu'un Israele, xi chal ta sventa li k'usitik jtunelik ti te to oy ta sna Jeovae, li ta sna* ajvalil ta Judae xchi'uk li ta Jerusalene: **22** «Chich' ich'el batel ta Babilonia,^b te chkom-o ja' to mi k'ot sk'ak'alil chkak' batel jsat ta stojolale. Va'un, chkich' sutel tal xchi'uk li' chkak' yan velta ta yavile»,^c xi li Jeovae».

28 Li va' jabil ono'oxe, k'alal sk'an to'ox sts'aki chnib jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Sedekiase,^d ja'o ta svo'obal u, li j-alk'op Ananias ti ja' xnich'on Asur ti likem ta Gabaone^e oy k'usi laj yalbe li Jeremias te ta sna Jeova k'alal te oyik li paleetike xchi'uk sjunul li jteklume, xi laj yalbee: **2** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,^f ti ja' li Dios yu'un Israele: «Ta jk'asbe li k'atlom te' yu'un ajvalil ta Babiloniae.^f **3** Le' batel ta chib jabile, chkich' sutel tal li' ta jteklum li k'usitik jtunelik ta sna Jeova ti laj yich' batel ta Babilonia li ajvalil Nabukodonosore».^g **4** ««Jech xtok, chkik' sutel tal li Jekonias^h ti ja' xnich'on Jeoiakim' xchi'uk ti ja' ajvalil ta Judae xchi'uk skotol li judaetik ti laj yich'ik chukel batel ta Babiloniae,ⁱ yu'un ta jk'asbe li sk'atlom te' ajvalil ta Babiloniae», xi li Jeovae».

5 Va'un, li j-alk'op Jeremiasse la sk'opon li j-alk'op Ananias te ta yeloval li paleetike xchi'uk ta yeloval sjunul li jteklum ti te va'alik ta sna Jeovae. **6** Xi laj yal li j-alk'op Jeremiasse: «jJechuk!» jAk'o jechuk xk'ot ta pasel yu'un li Jeovae! jAk'o k'otuk ta pasel yu'un Jeova li k'usi laj aval ti chk'ot ta pasele xchi'uk ak'o yich' sutel tal li k'usitik

28:2 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **28:6** *O «jJa' jech k'otuk ta pasel!».

jtunelik ta sna Jeova ti batem ta Babiloniae xchi'uk ak'o yik' sutel tal skotol li buch'utik chukbilik batele! **7** Ak'o mi jech, avokoluk, chikintao li a'yej chkal ava'ie xchi'uk ti chkalbe ya'i sjunul li jteklume. **8** Yu'un li j-alk'opetik ta vo'ne ti ba'yel ech'ik ku'une xchi'uk ti ba'yel ech'ik avu'un eke laj yalik albil k'opetik ta sventa epal muk'tik lumetik xchi'uk tsatsal jteklumetik ta sventa pask'op, vokoliletik xchi'uk tsatsal chameletik. **9** Mi oy junuk j-alk'op chal ti ch-ayan jun o'ontonal xchi'uk ti chk'ot ta pasel li k'usi chale, va'un bi, chich' na'el ti ta melat takbil tal yu'un Jeova li j-alk'op taje».

10 Va'un, li j-alk'op Ananiase la snit lok'el li k'atlom te' ti te k'atal ta snuk' li j-alk'op Jeremiase xchi'uk la sk'as.^a **11** Laje, li Ananiase xi laj yal ta yeloval sat sjunul li jteklume: «Xi chal li Jeovae: «Le' batel ta chib jabile, ja' jech ta jk'asbe li sk'atlom te' Nabukodonosor ti ja' ajvalil ta Babilonia ti te k'atal ta snuk'ik skotol li muk'tik lumetike».^b Laje, la stam batel sbe li j-alk'op Jeremiase.

12 K'alal laj xa ox sk'as j-alk'op Ananias li k'atlom te' ti te k'atal ta snuk' li j-alk'op Jeremiase, xi albat yu'un Jeova li Jeremiase: **13** «Batan, xi xbat avalbe li Ananiase: «Xi chal li Jeovae: «Laj xa ak'as jun k'atlom te' ti pasbil ta te'e,^c pe chich' pasel yan k'atlom te' ti pasbil ta tsatsal tak'ine». **14** Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike, ti ja' li Dios yu'un Israele: «Skotol li va' muk'tik lumetike ta jk'atanbe ta snuk'ik jun k'atlom te' ti pasbil ta tsatsal tak'in sventa xtunik ta stojolal li Nabukodonosor ti ja' ajvalil ta Babiloniae, va'un persa chtunik ta stojolal.^d Jech xtok, chkak'be sventain te'tikal chonbolometik ta osiltik li ajvalile»».^e

KAP. 28

a Jer 27:2

b Jer 28:4

c Jer 27:2

d Dt 28:48
Jer 5:19e Jer 27:6
Da 2:37, 38

Kolumna 2

a Jer 28:1

b Jer 14:14
Jer 23:21
Jer 27:15
Ese 13:3c Dt 13:5
Dt 18:20
Jer 29:32

KAP. 29

d 2Re 24:8
Jer 22:24

e Jer 22:26

f 2Re 24:15, 16
Jer 24:1g 2Re 22:8
Jer 26:24
Jer 39:13, 14
Ese 8:11

h 2Re 24:18

15 Va'un, li j-alk'op Jeremiase xi laj yalbe li j-alk'op Ananiase:^a «Ananias, javokoluk, chikintao! Mu'yuk stakojot tal li Jeovae, yu'un jech' no'ox li k'usi laj avalbe li jteklum ti la spat-o yo'ontonike.^b **16** Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «K'elavil! Ta jtup' lok'el ak'oplal li ta sba balumile. Chacham li jabil li'e, yu'un la atijbe yo'onton yantik sventa stoy sbaik ta stojolal li Jeovae».^c

17 Ja' yu'un, li j-alk'op Ananiase cham ono'ox li va' jabile, ta svukubal u.

29 Li j-alk'op Jeremias ti te oy ta Jerusalene la stakbe batel jlik karta li buch'utik chukbilik batele: li jayvo' moletike, li paleetike, li j-alk'opetike xchi'uk li jteklume, te ik'atik lok'el ta Jerusalen yu'un Nabukodonosor sventa xchukatik batel ta Babilonia, **2** pe ba'yel xa ono'ox lok'emik batel ta Jerusalen li ajvalil Jekonias^d xchi'uk sme'e,^e li bankilal j-abeletik ta pasob mantale, li bankilaetik ta Juda xchi'uk ta Jerusalene, li buch'utik xtojobik spasel k'usitike xchi'uk li buch'utik chabtelanik tak'ine.^f

3 Li Jeremiase ja' laj yak'be batel karta li Elasa ti ja' xnich'on Safan^g xchi'uk li Guemarias ti ja' xnich'on Ilkiase, ti ja' takatik batel yu'un li Sedekias^h ti ja' ajvalil ta Juda sventa xbat sk'elik ta Babilonia li ajvalil Nabukodonosore. Xi chal li kartae:

4 «Vo'on li Jeova ti bankilalun yu'un soltarotetike,^{*} ti Diosun yu'un Israele, xi chkalbe skotol li buch'utik chukbilik batele, ti laj kak' ti x-ik'atik lok'el ta Jerusalen sventa xchukatik batel ta Babiloniae: **5** «Va'ano anak xchi'uk naklebinik. Ts'unik jsatinom te'etik xchi'uk lobeik sat. **6** Sa'o avajnilik xchi'uk ayanuk akorem

29:2 *O ja' van sk'oplal «li buch'utik tsmeltsanik mureo». **29:4** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotetike.

atsebik; sabo yajnil li akeremi-ke xchi'uk ak'o malijuk li atsebik sventa x-ayan skerem stsebik eke. Epajanik t'e, mu me xajutu-kajik. **7** Oyuk k'usi lek xapasik ta stojolal li jteklum ti bu laj kak' ti xavich'ik chukel batele xchi'uk k'oponik Jeova ta stojolal, yu'un mi jun yo'onton li jteklume, jun avo'ontonik ek.^a **8** Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike, li Dios yu'un Israele: «Mu xavak' slo'laoux li j-alk'opetik avu'unike,^b li jt'unoletik* ti te oy ta atojolalike xchi'uk mu xachikintabeik li buch'utik chalbeik smelolal vaychiletike. **9** Yu'un <yakal chalboxuk jech'e' albil k'opetik ta jbi. Mu'yuk la jtakik tal,^c xi li Jeovae»».

10 «Yu'un xi chal li Jeovae: <K'alal mi ts'aki li 70 jabil ti te oyoxuk ta Babiloniae, chkak' batel jsat ta atojolalik^d xchi'uk chk'ot ta pasel ku'un ti kaloj chki-ko'oxuk sutel tal li ta alumalike.^e

11 »Xi chal li Jeovae: <Yu'un jna'oj lek li k'usi ta jpas ta atojolalike, chkak'boxuk jun o'ontonal, ma'uk vokolil, sventa oyuk k'usi lek xataik ta jela-vel^f xchi'uk sventa oyuk spatobil avo'ontonik.^g **12** Ja' yu'un, chatalik, chak'anbeikun vokol xchi'uk chataikun ta k'oponel, va'un ta jchikintaboxuk.^h

13 »<Ta xasa'ikun, va'un chataikun,ⁱ yu'un ta sjunul avo'onton chasa'ikun./ **14** Li vo'on eke chkak' ti xataikun ta sa'ele,^k xi li Jeovae. <Ta jtsoboxuk sutel tal vo'oxuk ti chukbiloxuk batele, ta jtsoboxuk sutel tal ta skotol li muk'tik lumetik xchi'uk ti butik tanpuk labatik ku'une.^l Ta xki-ko'oxuk sutel tal ti bu lachukatik to'ox batel ku'une,^m xi li Jeovae.^m

15 »Pe xi avalojike: <Li Jeovae sva'anoj bunkutik xa j-alk'opetik li ta Babiloniae.

29:8 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti ts'a' koltael ta stojolal pukujetike.

KAP. 29

a 1Ti 2:1, 2

b Jer 14:14

Jer 27:14

c Jer 23:21

Jer 28:15

d 2Kr 36:20, 21

Esd 1:1-3

Da 9:2

Sak 1:12

e Dt 30:3

Esd 2:1

Jer 24:6

f Sof 3:15

g Jer 31:17

h Da 9:3

i Le 26:40

j Dt 4:29

Dt 30:1-4

1Re 8:47, 48

Jer 24:7

k Is 55:6

l Is 49:25

Jer 30:3

Ese 39:28

m Sl 126:1

Os 6:11

Am 9:14

Sof 3:20

Kolumna 2

a Jer 28:1

b Jer 24:10

c Jer 24:2, 8

d Le 26:33

e Dt 28:25

Jer 34:17

f 1Re 9:8

2Kr 29:8

Jer 25:9

Lam 2:15

g Jer 24:9

h Jer 7:13

i Jer 6:19

j Jer 14:14

Jer 29:8

Lam 2:14

16 »Yu'un li Jeovae xi chalbe li ajvalil ti te chotol ta xchotleb ajvalil Davide^a xchi'uk xi chalbe sjunul li jteklum ti te nakal ta Jerusalene, li ach'i'itakik ti mu'yuk chukbil batik xchi'uk vo'oxuke: **17** <Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike: «Ta xkak' ti xlajik ta espadae, ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel^b xchi'uk chkak' ti xk'otik k'ucha'al li igoetik ti k'a'emik* xa tajek ti mu xa stak' lo'ele»».^c

18 »<Ta xkak'be svokolik ta espada,^d ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel xchi'uk xibal sba chkomik ku'un ta sba sat skotol jteklumetik ta balumil,^e ti xich'ik chopul k'optaele, ti ch'ayal to xk'ot yo'onton yu'unik yantike, ti xich'ik labanele^f xchi'uk ti xich'ik k'exalatasiel yu'un skotol li muk'tik lumetik ti butik tanpuk batik ku'une,^g **19** taje ja' ta skoj ti mu'yuk la achikintaik li k'usi laj kal ta stojolal li j-alk'opetik ti ja'ik kajtunelake, ti ep ta velta la jtak tale,^h xi li Jeovae.

»<Pe mu'yuk la achikintaik,ⁱ xi li Jeovae.

20 »Ja' yu'un, chikintaik k'usi chal Jeova vo'oxuk ti la jtakoxuk lok'el ta Jerusalene, ti chukbiloxuk batel ta Babiloniae. **21** Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike, li Dios yu'un Israele, xi chal ta stojolal li Akab ti ja' xni-ch'on Kolaya xchi'uk ta stojolal li Sedekias ti ja' xnich'on Maaseyae, ti yakal chalboxuk jech'e' albil k'opetik ta jbie:/ <Chka-k'ik batel ta sk'ob li Nabukodonoros* ti ja' ajvalil ta Babiloniae, va'un te ak'elojik chich'ik miliel yu'un li ajvalile. **22** Li k'usi chk'ot ta stojolalik li Akab xchi'uk Sedekias ja' tstaik ta ael li

29:17 *O ja' van sk'oplal «ti javemik».

29:18 *Literal «ti xich'ik piobtaele».

29:19 *Literal «sob lilik xchi'uk la jtak

tal ta atojolalik».

29:21 *Literal «Nabukodoros», jech ta sts'ibaik li yantike.

judaetik ti chukbilik batel ta Babilonia k'alal oy buch'u chchopol k'optaika: «jJechuk ak'o spasbot Jeova jech k'ucha'al la spasbe li Sedekias xchi'uk Akabe, ti chik'atik ta k'ok' yu'un li ajvalil ta Babilonia!». **23** Yu'un toj k'exlale sba k'usi spasojik li ta Israele,^a mulivajik xchi'uk yajnil xchi'iltakik xchi'uk jech'e k'usi chalik batel ta jbi ti mu'yuk jech kalojbeik mantale.^b

»«Jna'oj skotol taje xchi'uk k'otemun ta testigo»,^c xi li Jeovae».

24 «Xi xavalbe li Semaya^d ti likem ta Neelame: **25** «Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, li Dios yu'un Israele, xi chale: «Ta skoj ti ta abi atuk la atakbe batel karta sjunul li jteklum te ta Jerusalemene, li pale Sofonias^e ti ja' xni-ch'on Maaseyae xchi'uk skotol li paleetike, ti xi laj avale: **26** «Sofonias, li Jeovae laj xa sva'anot ta pale sventa xak'ot ta xk'exol li Jeoiada ti ja' palee, sventa xak'ot ta jk'elvaney li ta sna Jeovae, sventa xak'el k'usi chapasbe mi oy jun chujav vinik ti tpsas sba ta j-alk'ope xchi'uk ti xalats'be yok sk'ob xchi'uk sjol li ta lats'ob te'e;»^f **27** va'un cha'a, zk'u yu'un mu'yuk la atsak ta utel li Jeremias ti likem ta Anatot^g ti tskey sba k'ucha'al j-alk'op avu'unike?»^h **28** Yu'un la stakbunkutik talej jlik karta li' to ta Babiloniae, xi laj yale: «jChajalijik te! Ja' yu'un, va'ano anaik xchi'uk naklebinik. Ts'unik jsatinom te'etik xchi'uk lobeik sat...»ⁱ».

29 K'alal laj yapta karta li j-alk'op Sofonias/ sventa xa'i li j-alk'op Jeremiase, **30** xi k'oponat tal yu'un Jeova li Jeremiase: **31** «Xi xavalbe batel ya'i li buch'utik chukbilik batele: «Xi chal Jeova ta stojolal li Semaya ti likem ta Neelame: «Ta skoj ti laj yalboxuk Semaya ti oy k'usi chk'ot ta pasel ak'o mi mu'yuk la

29:26 *K'elo Glosario, lats'ob te'.

KAP. 29

a Jer 23:14

b Jer 7:9, 10
Jer 27:15

c Jer 16:17
Jer 23:24

d Jer 29:31, 32

e 2Re 25:18, 21
Jer 21:1, 2
Jer 37:3
Jer 52:24, 27

f Jer 20:2

g Jer 1:1

h Jer 43:2

i Jer 29:5

j 2Re 25:18, 21

Kolumna 2

a Jer 14:14
Jer 28:15, 16
Ese 13:8, 9

KAP. 30

b Dt 30:3
Ese 39:25

c Esd 2:1
Jer 29:14
Jer 32:44
Ese 20:42
Am 9:14

d Jer 4:31
Mik 4:9

e Joe 2:11
Sof 1:14

jtak talele xchi'uk ti jech'e no'ox la apat avo'ontonik yu'un ta sventa li k'usi laj yalboxuke,^a **32** ja' yu'un xi chal li Jeovae: «Chkak'be kastigo li Semaya ti likem ta Neelame xchi'uk li snitilulale. Mi junuk yuts' yalal kuxul chkom li ta jteklume xchi'uk mu'yuk chil li lekilal chkak'be jteklumale, yu'un la stijbe yo'onton yantik sventa stoy sbaik ta stojolal li Jeovae», xi li Jeovae».

30 Xi albat yu'un Jeova li Jeremiase: **2** «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Ts'ibao ta jlik livro skotol li k'usi chkalbote. **3** Yu'un xi chal li Jeovae: «jK'elavil!, chk'ot sk'ak'alil ti ta jtsob sutel tal li jteklumal ti chukbilik batele, li Israel xchi'uk Judae,^b chkik'ik sutel talej li ta balumil ti laj kak'be li smolto-takike, va'un chu'uninik yan vel-ta»,^c xi li Jeovae».

4 Li'e ja' li k'usi albat yu'un Jeova li Israel xchi'uk Judae.

5 Xi chal li Jeovae:

«Laj ka'ikutik ti oy buch'utik x-avetik ta xi'ele, ch'abal jun o'ontonal, naka xi'el oy.

6 Avokolikuk, jak'ik mi oy junuk vinik ti xu' x-alaje.

Va'un cha'a, zk'u yu'un ti skotol tsatsal viniketik spetoy xch'utik* chkil

k'ucha'al jun ants k'alal yakal chovk' yole?»^d

zk'u yu'un ti sakpak'an xa sat skotolike?

7 Yu'un li va' k'ak'ale, toj ech' xa no'ox xibal sba.^e

Mu'yuk jech yan k'ak'al ti xko'olaje,

ja'o yorail chil svokol li Jakobe.

Pe ta jpoj lok'el li ta svokole».

8 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:* «Li va'

30:6 *O «yikoj xchukbenalik». **30:8** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

k'ak'ale, ta jk'as li k'atlom te' ti te k'atal ta snuk'e xchi'uk ta jtuch' ta o'lol li xch'ojonale;* jech xtok, mu'yuk xa chk'ot^f ta smoso yan krixchanoetik.^Δ 9 Chtunik ta stojolal li Jeova ti ja' Sdiosike xchi'uk ta stojolal li David ti ja' ajvalil yu'unike, ti ja' ta jva'an-beike».^a

10 Xi chal li Jeovae: «Li vo'ote kajtunel Jakob, mu me xaxi', Israel, mu me xanik ta xi'el.^b Yu'un ta jpojot ak'o mi nom oyot xchi'uk ta jpoj li anitilulal ti bu chukbilik batele.^c Ta sut talel li Jakobe xchi'uk jun xa no'ox yo'onton xchi'uk mu'yuk xa k'usi tsvul-oy'onton.

Mu'yuk buch'u tsibtasat».^d

11 Xi chal li Jeovae: «Yu'un li' jchi'inojot sventa jkoltaote. Pe ta jlajesbe sk'oplal ta j-ech'el skotol li muk'ta lumetik ti bu la jpukoxuk batele;^e yan li vo'ote mu'yuk ta jlajes ak'oplal ta j-ech'el.^f Ta jtuk'ibtasot* ti bu k'alal xata-oe xchi'uk persa chkak'bot kastigo».^g

12 Yu'un xi chal li Jeovae: «Mu xa stak' poxtael li ayayijemale.^h Ch'abal xa xpoxil li atuch'e-male.

13 Mu'yuk buch'u spak ak'oplal, mu xa stak' poxtael li ayayijemale. Mu xa xakol-o.

14 Skotol li buch'utik sk'anojokot tajeke xch'ayojokot xa ta sjolik.ⁱ Mu'yuk xa bu ta sa'ikot.

30:8 *Literal «xchukobiltake». [#]O «chk'otik». ^ΔO «jyanlumetik». 30:11 *O «jtsitsot».

KAP. 30

a Ese 34:23
Ese 37:24
Os 3:5

b Is 41:13

c Is 49:25
Jer 3:18

d Jer 33:16
Ese 34:25
Os 2:18
Mik 4:4

e Jer 50:29
Jer 51:24

f Le 26:44
Ne 9:31
Lam 3:22
Am 9:8

g Eks 34:6, 7
Jer 46:27, 28

h 2Kr 36:15, 16
Is 6:10
Jer 8:21, 22

i Lam 1:2, 19

Kolumna 2

a Lam 2:5

b Jer 5:6

c 2Kr 36:14

d Is 41:11
Jer 25:12

e Jer 51:29, 56
Mik 5:9

f Sak 2:8, 9

g SI 102:13
Jer 33:6, 7

h Lam 2:15

i SI 85:1
Jer 24:6
Jer 29:10

j Mik 4:8

k Esd 3:12
Ne 8:17
Is 35:10

Yu'un jech la jmajot k'ucha'al chmajvan li jun jkontrainvaneje,^a

jech k'ucha'al chak' kastigo li buch'u ch'abal xk'uxul yo'ontone,

taje ja' ta skoj ti toj ep apaltaile* xchi'uk ti toj ep amule.^b

15 ¿K'u yu'un ti xa-avet ta skoj li avokole?

¡Ch'abal xa xpoxil li k'usi k'ux chava'ie!

Jech la jpasbot ta skoj ti toj ep apaltaile*^c xchi'uk ti toj ep amule.

16 Ja' yu'un, skotol li buch'utik tslajesote ta xi-ch'ik lajesel ek^d

xchi'uk skotol li avajkontraike chukbil chbatik ek.^e

Li buch'utik tspojik k'usitik avu'unike chich'ik pojbel li k'usitik yu'unik eke

xchi'uk skotol li buch'utik chelk'anik li k'usitik avu'unike chkak' ti x-elk'anbatik batel li k'usitik yu'unik eke».^f

17 Xi chal li Jeovae: «Pe chkak' ti xalekub yan veltae xchi'uk ta jpoxta li ayayijemale,^g ak'o mi la sp'ajoxuk xchi'uk xi la sbiiltasoxuke:

«Li Sion ti mu'yuk sabile».^h

18 Xi chal li Jeovae:

«Ta jtsob sutel talel li' ta skarpana Jakob li buch'utik chukbilik bateleⁱ

xchi'uk chkak'be ta ilel xk'uxul ko'onton li axibalnaetik yu'unike.

Li jteklume chich' cha'meltsanel li ta yavil ono'oxe^j

xchi'uk li tsatsal tayal k'elob osile chich' va'anel ti bu ono'ox yavile.

19 Va'un, ta stojik ta vokol xchi'uk ta x-avanik ta muyubajel.^k

30:14, 15 *O «achopolile».

Ta jpolesik xchi'uk mu'yuk ta xjutukajik;^a

chkak' epajikuk*

xchi'uk mu'yuk ta xjutukajik.^b

20 Li xnich'nabtak Jakobe tsta yavik jech k'ucha'al ta vo'nee,

chk'otik ta jun tsatsal jteklum ta yeloval jsat.^c

Vo'on ta xkak'be kastigo li buch'utik ch-ilbajinatike.^d

21 Li jnitvanej yu'une te chlok' talel li ta steklumale xchi'uk te chlok' talel ta stojolal li ajvalil yu'une.

Chkak' ti xnopaj talele, va'un chnopaj talel ta jtojolal».

Xi chal li Jeovae: «Yu'un mi mu jechuk ta jpase, žbuch'van chnopaj talel ta jtojolal?

22 Va'un, chak'otik ta jteklumale xchi'uk vo'on chik'ot ta Adiosik».^f

23 jK'elavilik! Li skapemal sjol Jeovae xko'olaj k'ucha'al tsatsal ik' ti xjemet chtale,^g

xko'olaj k'ucha'al tsatsal ik'alo' ti sututet chvul ta sjol li buch'utik toj chopolike.

24 Li sk'ak'al yo'onton Jeova ti solet xtiltune mu'yuk chpaj ja' to mi la spas xchi'uk mi k'ot ta pasel yu'un li k'usi oy ta yo'ontone.^h

Taje ja' to chava'ibeik smelolal li ta slajebaltik batel k'a-k'ale.ⁱ

31 Xi chal li Jeovae: «Li va' k'ak'ale, vo'on chik'ot ta Sdiosik skotol li uts' alaliletik ta Israele xchi'uk ja' chk'otik ta jteklumal».^j

2 Xi chal li Jeovae:

«Li jteklum ti mu'yuk laj ta espadae la sta k'uxubinel li ta takixokol balumile,

30:19 *O ja' van sk'oplal «chkak'ik ta ich'el ta muk'».

KAP. 30

a Dt 30:5
Is 27:6
Sak 10:8

b Is 60:22
Mik 4:7

c Is 1:26

d Is 49:26
Jer 50:18

e Os 2:23

f Jer 31:1
Ese 11:20
Ese 36:28

g Jer 25:32

h Jer 4:28

i Jer 23:20

KAP. 31

j Le 26:12
Jer 30:22
Jer 31:33

Kolumna 2

a Dt 7:8

b Jer 33:7
Am 9:11

c Jer 30:18, 19

d Am 9:14
Mik 4:4

e Dt 30:9
Is 65:21, 22

f Is 2:3
Jer 50:4, 5

g Dt 32:43
Is 44:23

h Is 1:9
Jer 23:3
Joe 2:32

i Is 43:6
Jer 3:12

j Dt 30:4
Ese 20:34
Ese 34:12

k Is 35:6
Is 42:16

ja'o k'alal yakal chbat ti bu chkux yo'onton li Israele».

3 Ta nom to laj yak' sba ta ilel ta jtojolal li Jeovae xchi'uk xi laj yalbune:

«Laj kal ti ta jk'anot ta sbatel osile.

Ja' yu'un, laj kik'ot tal ta jtojolal ta skoj ti jk'anojot ta melele.»^a

4 Ta to jva'anot yan velta, va'un meltsajem chakom.^b

Stojol tseb Israel, ta to xatsak yan velta li apandere-tae*^c

xchi'uk xa-ak'otaj no'ox ta muyubajel chalok' talel.»^c

5 Chats'un uvaetik yan velta li ta vitstikaltik yu'un Samariae;^d

li jts'unolajeletike ta sts'unolajik xchi'uk tsk'upinbeik li sate.^e

6 Yu'un chk'ot sk'ak'alil ti xi ch-avanik li jk'el-osiletik ta vitstikaltik yu'un Efraine:

«Likanik, muykutik batel ta Sion, ti bu oy li Jeova ti ja' Jdiostike».^f

7 Yu'un xi chal li Jeovae:

«Avananik ta muyubajel ta stojolal li Jakobe.

Xkuxetuk avo'onton xa-avanik ta skoj ti mas muk' ak'oplalik ta stojolal li muk'tik lumetike.^g

Albeik batel sk'oplal; k'upil k'optaik li Diose xchi'uk xi xavalike:

«Kajval Jeova, pojo li ateklumale, li skomenal* Israele».^h

8 Ta xkik'ik lok'el tal li ta yosilal nortee.ⁱ

Ta jtsobik sutel tal ta namal balumil.^j

Te kapal chtalik ek li ma'sate, li koxoe,^k

31:3 *O «jech-o kak'oj ta ilel tuk'il k'anelal ta atojolal». **31:4** *O «achijchij ta k'ine». *O «chalok' tal achi'in ta ak'ot li buch'utik stse'inik no'ox ta ak'ote». **31:7** *O «skomelal».

li ants ti xchi'uk yole xchi'uk
li buch'u po'ot xa xvok' yole
ko'ol chtal skotolik.

Solel ep stsobetik sutel tal.^a

9 X-ok'olet tsutik tal.^b

K'alal yakal xvokolet tsk'anik
koltaele, ta jbeiltasik.

Ta xkik'ik batel ti bu oy beo-
etike,^{*c}

ta jun be ti lek parejo sventa
mu smak[#] yakanike.

Yu'un k'otemun ta Stot li Is-
raele xchi'uk ja' sba jnich'on
li Efraine». ^d

10 Muk'tik lumetik, chikintaik

li k'usi chal Jeovae
xchi'uk alik batel li ta namal
lumetik ti joyol ta nabe:^e

«Li buch'u la spuk batel li Is-
raele ta stsob sutel tal.

Jech chchabi k'ucha'al chcha-
bi xchij li jchabichije. ^f

11 Yu'un li Jeovae ta spoj lok'el

li Jakobe^g

xchi'uk tskolta lok'el ta
sk'ob li buch'u mas tsots
k'ucha'al Jakobe. ^h

12 X-avetik no'ox ta muyubajel

chtalik li ta Sion ti ta
toyol oyeⁱ

xchi'uk xkuxet no'ox yo'onto-
nik ta skoj li slekil yo'on-
ton* Jeovae,

ta skoj li sat ts'unobile, li ach'
vinoe,^j li aseitee

xchi'uk ta skoj li yalab xchijik
xchi'uk xvakaxike. ^k

Ta xk'otik k'ucha'al jun nichim-
altik ti lek at'esbile^{#l}

xchi'uk mu'yuk xa chk'unibik
yan velta». ^m

13 «Li va' k'ak'ale, xkuxet no'ox
yo'onton ch-ak'otaj li tojol
tsebe,

ta x-ak'otajik ek li keremetik
xchi'uk li moletike, jmoj
ch-ak'otajik. ⁿ

Ta jk'atajesbe ta muyubajel
li yatel yo'ontonike. ^o

KAP. 31

a Esd 2:1, 64

b Jer 50:4

c Is 35:7
Is 49:10

d Je 48:14
Eks 4:22

e Is 11:11
Is 42:10

f Is 40:11
Ese 34:11-13
Mik 2:12

g Is 44:23
Is 48:20

h Is 49:25

i Esd 3:13
Sl 126:1
Is 51:11

j Joe 3:18

k Is 65:10

l Is 58:11

m Is 35:10

n Sak 8:4

o Esd 3:12

Kolumna 2

a Is 51:3
Is 65:19

b Dt 30:9
Is 63:7

c Jos 18:21, 25
Jer 40:1

d Lam 1:16

e Mt 2:16-18

f Esd 1:5
Jer 23:3
Ese 11:17
Os 1:11

g Jer 29:11

h Jer 46:27

i Dt 30:1-3

j Esd 9:6

Ta jpatbe yo'ontonik xchi'uk
chkak' ti xkuxetuk yo'onto-
nike, mu'yuk xa chat yo'on-
tonik. ^a

14 Chkak'be lek sve'elik li palee-
tike

xchi'uk li jteklumale jun
yo'onton cha'i sba ta skoj li
slekil ko'ontone», ^b xi li
Jeovae.

15 «Xi chal li Jeovae:

«Chich' a'iel yech'omal eil ta
Rama, ^c oy buch'u ch-ok'
xchi'uk tsots x-avet ta
at-o'onton:

Ja' yakal chok'ita skeremtak*
li Rakele. ^d

Mu sk'an patbel yo'onton,
yu'un cham xa li yalabe». ^e

16 Xi chal li Jeovae:

««Mu xa xa-ok' xchi'uk mu xa
xamal li ya'lel asate,
yu'un oy amoton ta skoj li k'u-
sitik chapase.

Yu'un li akeremtake chlok'ik
tal li ta slumal jkontrainva-
neje», xi li Jeovae. ^f

17 «Oy k'usi lek chata li ta jela-
vele. ^g

Li akeremtake tsutik tal li ta
slumalike», ^h xi li Jeovae».

18 «Ta melel ka'ioj ti xi ch-ok'
ch-avan li Efraine:

«Laj xa atuk'ibtasun sventa
xituk'ib,
jech k'ucha'al jkot ch'iom
vakax ti mu'yuk chanubtas-
bile.

Ik'un sutel tal, va'un chisut
talel ta anil,
yu'un vo'ot Jdiosot, Jeova.

19 Yu'un chopol laj ka'i jba, ja'
yu'un lisut talel; ⁱ

K'alal laj ka'ibe smelolal
avu'une, la jmaj ta at-o'on-
ton li ko'e.

Toj k'exlal laj ka'i jba xchi'uk
toj bik'it laj ka'i jba, ^j

yu'un jech-o chik'exav ta skoj
li k'usitik la jpas ta jkere-
male».

31:15 *O «yalabtak».

31:9 *O «beo'tik ta stenlejaltike». #O
«xt'ab». **31:12** *O «li k'usitik lelik
chak'». #O «maltabile».

20 «¿Mi mu ja'uk kuni k'upil kerem li Efrain ti jk'anoj tajeke?»^a

Yu'un k'alal ja'o chkalbe mantal ta jujukoje, chvul ta jol. Ja' yu'un, toj yan sba ko'onton yu'un.^b

Jp'el sk'oplal chk'uxubaj ta ko'onton», xi li Jeovae.^c

21 «Va'anbo senyail li bee xchi'uk va'ano posteetik sven-ta senyail.^d

K'elo lek li be ti ja' li be bu sk'an xabate.^e

Stojol tseb Israel, sutan tael, sutan tael li ta jteklumetik avu'one.

22 Jmulavil tseb, ¿bak'in to van chavikta aba ti xatal xabat no'oxe?

Yu'un li Jeovae oy k'usi ach' spasoj li ta balumile:

jun ants ti solet nap'al chbat ta spat jun vinike».

23 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike,* li Dios yu'un Israele: «Xi ta xalik yan velta li ta yosilal Juda xchi'uk li ta jteklumetik yu'un k'alal mi la jtsobik sutel tal li buch'utik chukbilik batel yu'unike: «Vo'ot li snaklebot tuk'ilale^f xchi'uk vo'ot ti ch'ul vitsote,^g ak'o yak'bot bendision li Jeovae». **24** Te jmoj chnakiik li Juda xchi'uk skotol li jteklumetik yu'one, li j-abteletik ta osile xchi'uk li buch'utik tsbeiltasik chijetike.^h **25** Yu'un chkak'be k'usi chtun yu'un li buch'u lubtsajeme xchi'uk ta jnojes-be xch'ut li buch'u chk'unib ta vi'nale».ⁱ

26 Ja'o xa lilijav xchi'uk la jvik' jsat; toj lek livay.

27 Xi chal li Jeovae: «¿K'elavill, chk'ot sk'ak'alil ti ta jp'olesik li jteklum Israele xchi'uk li jteklum Judae, jech xtok, ta jp'oles-beik li sts'unbal chonbolomtakike».^j

31:23 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike.

KAP. 31

a Jer 31:9
Os 14:4

b Os 11:8

c Dt 32:36
Mik 7:18

d Is 62:10

e Is 35:8

f Is 1:26

g Sak 8:3

h Jer 33:12
Ese 36:10, 11

i Sl 107:9

j Dt 30:9
Ese 36:9
Os 2:23

Kolumna 2

a Jer 44:27
Jer 45:4

b Sl 102:16
Sl 147:2
Jer 24:6

c Ese 18:2-4

d Mt 26:27, 28
Lu 22:20
1Ko 11:25
Ebr 8:8-12

e Eks 19:5

f Ese 16:59

g Ese 11:19

h Ebr 10:16

i Jer 24:7
Jer 30:22

j Is 54:13
Jn 17:3

k Is 11:9
Aba 2:14

l Jer 33:8
Jer 50:20
Mt 26:27, 28
Ebr 8:10-12
Ebr 9:15
Ebr 10:17

28 Xi chal li Jeovae: «Jech k'ucha'al te jsat bak'in ta jbul lo-k'el, ta jines, ta jlilin, ta jlajes xchi'uk ta xkak'be svokole,^a ja' jech te jsat bak'in ta jva'an xchi'uk ta jts'un.^b **29** Li va' k'ak'ale, mu'yuk xa xi chalike: «Li totiletike la slo'ik pajal uva, pe ja' tsik' stanal yeik li xnich'nabike».^c **30** Pe li avie, ta jujuntal xa chchamik ta skoj li spaltail* stukike. Buch'uuk no'ox ti tso' pajal uvae tstsik' stanal ye stuk».

31 Xi chal li Jeovae: «¿K'elavill, chk'ot sk'ak'alil ti ta jpas jun ach'trato xchi'uk li jteklum Israele xchi'uk li jteklum Judae.^d

32 Mu xko'olaj xchi'uk li trato la jpas xchi'uk li smoltotakik k'alal la jnitbe lok'el tal sk'obik li ta yosilal Ejipto,^e «li jtrato ti la sokesbeik sk'oplale,^f ak'o mi vo'on sbats'i ajvalikun»,* xi li Jeovae».

33 Xi chal li Jeovae: «Yu'un k'alal mi ech' xa ox li sk'ak'alil taje, xi yelan ta jpas trato xchi'uk li jteklum Israele: ta jtik'be ta snopbenik li jmantale^g xchi'uk ta jts'ibabe li ta yo'ontonike.^h Va'un, vo'on chik'ot ta Sdiosik xchi'uk chk'otik ta jteklumal».ⁱ

34 Xi chal li Jeovae: «Jech xtok, mu'yuk xa bu chchanubtas mi junuk xchi'ilik xchi'uk mi junuk yermanoik, mu xa bu xi chalike: «¿Ojtikinik li Jeovae!»,/ Yu'un skotolik ta xojtikinikun, li buch'utik tsots sk'oplalike xchi'uk li buch'utik mu'yuke.^k Yu'un ta jch'aybe li spaltalike* xchi'uk mu'yuk xa bu ta jvules ta jol li smulike».^l

35 Xi chal li Jeovae,

ti ja' li buch'u ta xak' k'ak'al sventa oyuk sakil osil li ta k'ak'altike,

ti laj yak' mantaletik sventa li luna* xchi'uk li k'analetik sventa sakjamanuk li ta ak'obaltike,

31:30 *O «xchopolil». **31:32** *O ja' van sk'oplal «vo'on smalalikun». **31:34** *O «xchopolilike». **31:35** *O «u».

ti ja' li buch'u tsyuk'ilan
li nabe xchi'uk ti xvo'o'et
yu'un k'alal xyuk'lajete,
li sbie ja' Jeova ti bankilal
yu'un soltarotike.^a

36 «Xi chal li Jeovae: «Mi oy junuk velta ti mu xk'ot ta pasel li mantaletik taje, va'un bi, ma'uk xa jun muk'ta lum chkil li snitilulal Israe-le»».^b

37 Xi chal li Jeovae: «Ti stak'uk p'isel li vinajele xchi'uk ti stak'uk chajel ta k'elal li snaklebtak balumile, va'un bi, ja' to xu' jip komel skotol li snitilulal Israel ta skoj li k'usitik spasoje».^c xi li Jeovae».

38 Xi chal li Jeovae: «iK'elavil, chk'ot sk'ak'alil ti chich' va'anel li jteklum^d ta sventa Jeovae, te chlik ta Tayal k'elob osil Ananel^e xchi'uk chk'ot k'alal to ta ochebal ti Eskina sbie.^f **39** Li ch'ojon sventa sp'isobile^g te tuk' chjelav ta bik'it vits Gareb, va'un te chbat ta stuk'il Goa. **40** Skotol li stenlejaltik ti bu tsjipik batel li animaetike xchi'uk li tane,^{*} skotol li osiltik k'alal to ta stenlejaltik Sedrone,^h k'alal to ta s-eskinail ochebal ti Ka' sbi' ti te xkom ta slok'eb k'ak'ale, ch'ul ta xil li Jeovae.^j Mu'yuk xa chich' jinesel xchi'uk lilinel yan velta».

32 Li Jeremiase oy k'usi aljuben xa ob jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Sedekiasse, ja' xkaltik, k'alal 18 jabil xa oy yochel ta ajvalil li Nabukodonosore.^{**} **2** Li va' k'ak'ale, te setuojik Jerusalem li yajsoltarotak ajvalil ta Babiloniae, yan li j-alk'op Jeremiase ja'o te chukbil ta Yamak'^{*} Jchabivanejetik' ti te oy li ta sna[#] ajvalil ta Judae. **3** Yu'un li Sede-

31:40 *O «tan ti oy xepu'ale», ja' xkaltik, tan ti t'uxul ta xepu'al chik'bil matanale. **32:1** *Literal «Nabukodonosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **32:2, 8** *O «Sti' sna». K'elo Glosario, amak'. **32:2** #O «spasob mantal».

KAP. 31

a Is 51:15

b Is 54:10
Jer 33:20, 21

c Jer 30:11

d Ne 12:27
Is 44:28
Jer 30:18

e Ne 3:1
Sak 14:10

f 2Kr 26:9

g Sak 1:16

h 2Sa 15:23
2Re 23:6
Jn 18:1

i Ne 3:28

j Joe 3:17

KAP. 32

k Jer 25:1

l Ne 3:25
Jer 33:1
Jer 38:28

Kolumna 2

a Jer 37:18, 21

b Jer 34:2, 3
Jer 37:8, 17

c 2Re 25:6, 7
Jer 38:17, 18
Jer 39:5
Ese 12:13

d Jer 21:4
Ese 17:15

e Jos 21:8, 18
Jer 1:1

f Le 25:23, 24

g Jer 23:16

h Jer 32:44

i Rut 4:9

kias ti ja' ajvalil ta Judae la stik' ta chukel^a xchi'uk xi laj yalbee: «¿K'u yu'un ti chaval albil k'opetike? Yu'un xi chavale: «Xi chal li Jeovae: «Chkak'be ta sk'ob ajvalil ta Babilonia li jteklum li'e xchi'uk ta xu'unin.^b **4** Jech xtok, li ajvalil Sedekiasse mu'yuk chkol ta stojolal li jkaldeaetike, yu'un jp'el sk'oplal ch-och ta sk'ob li ajvalil ta Babiloniae, chbat sva'an sba ta ye-loval, te sk'elobje lek sat k'alal chchi'in ta lo'ile».^c **5** «Ta xchuk batel ta Babilonia li Sedekiasse, va'un te ta xkom-o ja' to mi laj kak' batel jsat ta stojolale. Ak'o mi xapasik k'op xchi'uk li jkaldeaetike, mu'yuk chkuch avu'unik».^d xi li Jeovae».

6 Xi laj yal li Jeremiase: «La sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune: **7** «Li' chtal sk'elot li Anamel ti ja' xnich'on li ajuntot* Salume xchi'uk xi chalbote: «Mano li kosil ti te oy ta Anatote,^e yu'un oy aderecho sventa vo'ot ba'yel xaman»».^f

8 Jech k'ucha'al laj yalbun ono'ox li Jeovae, tal sk'elun ta yut Yamak'^{*} Jchabivanejetik li Anamel ti ja' xnich'on juntote, xi laj yalbune: «Avokoluk, mano li kosil ti te oy ta Anatote, ti te xkom ta yosilal Benjamine, yu'un vo'ot oy aderecho sventa xavu'unin xchi'uk xacha'man. Mano sventa vo'ot xavich' komel». K'alal jech laj ka'i taje, laj kak' venta ti ja' smantal Jeovae.

9 Ja' yu'un, la jmanbe yosil li Anamel ti ja' xnich'on juntote, ja' li yosil ti te oy ta Anatote. La jp'isbe li tak'ine,^g vukub siklo^{*} xchi'uk lajunsep plata. **10** Va'un, la jpasbe lek svunal,^h laj kak'be seyoal, la jtak ta ik'el testigoetik' xchi'uk la jp'is ta kilo li tak'ine. **11** Ja' yu'un, laj kich'be li svunal ti chal ti la jmane,

32:7 *Ja' xkaltik, xchi'il ta vok'el stot. **32:9** *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14.

ti bu ak'bil seyoal jech k'ucha'al chal li mantale xchi'uk jech k'ucha'al tsk'an ajvalile, laj kich' xtok li svunal ti bu ch'abal yich'oj seyoale. **12** Va'un, li svunal osile laj kak'be li Baruk^a ti ja' xnich'on Nerias^b xchi'uk ti ja' smom Maseyae, te sk'elaj li Anamel ti ja' xnich'on juntote, te sk'elaj li testigoetik ti laj yak' sfirmalik li ta svunal osile xchi'uk skotol li judaetik ti te chotolik li ta Yamak^{*c} Jchabivanejetike.^c

13 Va'un, te ta satik xi laj kalbe mantal li Baruke: **14** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike,^{*} li Dios yu'un Israele: «Tsako li vunetik li'e, tsako li svunal osil ti bu ak'bil seyoale xchi'uk li jlik ti bu ch'abal ak'bil seyoale xchi'uk tik'o ta jp'ej p'in sventa jal te xich' k'e-jej».[#] **15** Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike, li Dios yu'un Israele: «Li ta jteklum li'e ta sman yan velta snaik, yosilik xchi'uk ti bu ts'unajtik uvae».^d

16 K'alal laj xa ox kak'be svunal osil li Baruk ti ja' xnich'on Nerias, la jk'opon Jeova xchi'uk xi laj kalbee: **17** «¡Ay, Kajval Jeova ti Muk'ul Jpasmantalote! jK'elavil! Vo'ot la apas li vinajel xchi'uk balumil taaju'el ti mu albajuke^e xchi'uk ta ak'ob ti lek tsotse. Mu'yuk k'usi jtosuk ti mu spas avu'une, **18** ti chavak'be ta ilel tuk'il k'anelal ta smilal no'ox krixchanoetike, pe ti chavak'be stojik alab nich'nabiletik ta ts'akal li smul stotike,^f ti vo'ot meel Diosote, ti vo'ot muk'ul Diosote xchi'uk ti oy aju'ele, ti ja' abi Jeova ti bankilalot yu'un soltarotike. **19** Toj muk'tik li k'usitik anopoj chak'an chapase,^g chavak' ta ilel aju'el k'alal oy k'usitik chapase,^h chajal ta asat skotol li k'usitik tspas^{*} krixchana-

32:12 *O «Sti' sna». **32:14** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. #O «nak'el». **32:19** *Literal «li sbe».

KAP. 32

a Jer 36:4
Jer 36:26

b Jer 51:59

c Jer 33:1

d Am 9:14
Sak 3:10e Is 40:26
Ap 4:11f Eks 34:6, 7
Nu 14:18

g Is 28:29

h Pr 15:3
Ebr 4:13

Kolumna 2

a Ekl 12:14
Jer 17:10
Ro 2:6b Eks 7:3, 5
Eks 9:15, 16
Dt 4:34
2Sa 7:23
Is 63:12c Eks 6:1, 6
Eks 15:16
Dt 26:8d Je 13:14, 15
Je 26:3

e Eks 3:8

f Dt 28:15
Jos 23:16g Dt 28:52
2Re 25:1
Jer 33:4
Ese 4:1, 2

h Le 26:31, 33

i Jer 14:12
Jer 15:2

noetik sventa xavak'be stojol ta jujuntal ta skoj li k'usi tspasike xchi'uk ta skoj ti k'u yelan yabtelike.^a **20** Laj avak' ta ilel senyailtak xchi'uk sk'elobiltak ju'elal li ta yosilal Ejiptoe, ti nabil-o sk'oplal li avie, ja' yu'un laj avak' ta ojtinkel abi ta Israel xchi'uk ta stojal skotol li krixchanoetike,^b jech k'ucha'al chk'ot ta pasel li avie. **21** K'alal la alok'es talel ta yosilal Ejipto li ateklumal Israele, laj avak' ta ilel senyailtak, sk'elobiltak ju'elal, laj avak' ta ilel li ak'ob ti oy sju'el xchi'uk ti lek tsotse xchi'uk la apas k'usitik ti xibalik sbae.^c

22 »Ta mas ts'akale, laj avak'be li balumil li'e, ti laj aval ti chavak'be li smoltotakike,^d li balumil ti bu oy lek leche xchi'uk pome.^e **23** Laje, ochik xchi'uk laj yu'uninik li balumile, pe mu'yuk la xch'unik li k'usi laj avalanbee xchi'uk mu'yuk la xch'unik li amantale, mu'yuk la spasi k'usitik^{*} li k'usi laj avalbe ti ak'ob pasike, ja' yu'un laj avak' ti xvul ta stojolalik skotol li vokolil li'e.^f **24** jK'elavil! Talemik viniketik xchi'uk stek'obik sventa chu'uninik li jteklume.^g Jech xtok, ta skoj pask'op,^h tsatsal vi'nal xchi'uk tsatsal chamel,ⁱ li jteklume jp'el sk'oplal ch-och ta sk'ob li jkaldeaetik ti yakal tstsakvanik ta k'ope; jech k'ucha'al chavile yakal chk'ot ta pasel skotol li k'usi laj avale. **25** Pe vo'ote, Kajval Jeova ti Muk'ul Jpasmantalote, xi laj avalbune: «Mano ta tak'in li osile xchi'uk sa'o testigoetik», ak'ob mi jp'el sk'oplal ch-och ta sk'ob jkaldeaetik li jteklume».

26 Va'un, ja'o k'oponat tal yu'un Jeova li Jeremiase, xi albatte: **27** «Vo'on Jeovaun, li Dios yu'un skotol krixchanoetike. ¿Mi oy k'usi jtosuk ti mu spas ku'une? **28** Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «Chkak'be ta sk'ob jkal-

32:23 *O «jutebuk».

deatetik li jteklum li'e xchi'uk ta sk'ob li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae, va'un ta xu'unin.^a **29** Li jkaldeaetik ti yakal tstsakik ta k'op li jteklum li'e ta x-ochik li ta jteklume, tstsansbeik sk'ak'al^b xchi'uk ta xchik'ik ta j-ech'el. Jech xtok, ta xchik'ik skotol ti naetik ti ta stunesbeik sjol sventa te xak'beik milbil matanal li Baale xchi'uk ti te to'ox tsmalbeik matanal vino yan diosetik sventa tsokesbeikun jole.^c

30 »Xi chal li Jeovae: «Yu'un li jteklum Israel xchi'uk Judae ja' no'ox tspacek li k'usi chopol chkile, jech ono'ox lik spasiq tal ta skeremalik;^d li jteklum Israele yakal-o tsokesbeikun jol ta skoj li yabtel sk'obike. **31** Yu'un ti k'uxi lik yich' va'anel tal li jteklume xchi'uk k'alal ta avie ja' no'ox tsabun sk'ak'al ko'onton xchi'uk skapemal jol.^e ja' yu'un sk'an jipel lok'el ta keloval.^f **32** Taje ja' ta skoj ti chopol k'usi la spas li jteklum Israel xchi'uk Judae, yu'un la sokesbeikun jol k'alal ta ajvaliletik yu'unik,^g bankilaetik yu'unik,^h paleetik yu'unik, j-alk'opetik yu'unik,ⁱ li viniketik ta Judae xchi'uk li jnaklejetik ta Jerusalem. **33** La svalopatinikun komel, mu'yuk la sk'elikun tal.^j Ak'o mi ep ta velta laj kak' persa xchanubtaselik,* mi junuk buch'u la sk'an la xchikinta sventa xich' tuk'ibtasel.^k **34** Li ta na ti yich'oj jbie te laj yak' li sdiosik ti toj ibal sbae,* taje ja' sventa xik'ubtasik li jnae.^l **35** Jech xtok, la spasiq taya k'opojebaetik* sventa Baal li ta stenlejalitk Inone,^m sventa te xchik'beik ta smoton Molek li skeremantik xchi'uk stsebetakike.ⁿ Taje mu'yuk jech kaloj mantal ti jech ak'o spasiqe^o xchi'uk

32:28 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **32:33** *Literal «sob lilik xchi'uk la jchanubtasik». **32:34** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **32:35** *K'elo Glosario, *taya k'opojebal*. *K'elo Glosario, *Jeena*.

KAP. 32

- a 2Re 25:4
Jer 20:5
b 2Re 25:9, 10
2Kr 36:17, 19
Lam 4:11
c Jer 7:18
Jer 19:13
Jer 44:25
d Dt 9:7
2Re 17:9
e 1Re 11:7
2Re 21:1, 4
f 2Re 23:27
2Re 24:3, 4
g 1Re 11:9, 10
2Re 23:26
1Kr 10:13
h Ese 22:6
i Mik 3:5, 11
j 2Kr 29:6
Jer 2:27
k Jer 25:3
Jer 35:15
l 2Re 21:1, 4
Jer 23:11
Ese 8:5, 6
m Jos 15:8, 12
n 2Kr 28:1, 3
2Kr 33:1, 6
Jer 7:31
o Le 18:21
Dt 18:10, 12

Kolumna 2

- a Dt 30:3
Jer 29:14
Ese 37:21
b Jer 23:3, 6
Jer 33:16
Ese 34:25
c Jer 31:33
Mik 4:5
d Ese 11:19
e Dt 5:29
f Is 55:3
Is 61:8
g Ese 39:29
h Ese 36:26
i Is 65:19
Sof 3:17
j Is 58:11
Jer 24:6
Am 9:15
k Jer 31:28
Sak 8:14, 15
l Ese 37:14

mu'yuk jech lok'em ta ko'onton* ti spasiq li k'usi ibal sba ti ja' la sta-o smul li Judae».

36 »Ja' yu'un, li Jeovae, li Dios yu'un Israele, xi chal ta stojolal li jteklum ti chavalik ti chich' ak'el ta sk'ob ajvalil ta Babilonia ta skoj li pas-k'ope, li tsatsal vi'nale xchi'uk li tsatsal chamele: **37** «Ta jtsobik sutel tal ta skotol lumetik ti butik la jpukik batel ta sk'ak'al ko'ontone, ta skapemal jol xchi'uk ta skoj ti li-lin tajeke,^a chki-k'ik sutel tal li ta lum li'e xchi'uk chkak' ti junuk yo'onton xnakiike.^b **38** Va'un, chk'otik ta jteklumal xchi'uk vo'on chik'ot ta Sdiosik.^c **39** Ta jelbe yo'ontone^d xchi'uk ta jelbe sbeik sventa jechuk-o xi'taikun,* taje ja' sventa slekikal stukik xchi'uk sventa slekikal li yalab xnich'nabik chtal ta ts'akale.^e **40** Ta jpas jun tra-to xchi'ukik ta sbatel osil,^f ja' ti mu'yuk chinamaj ta stojolalik sventa jpasbeik li k'usi leke.^g Jech xtok, ta jtik'be ta yo'ontone^h ti xi'taikun sventa mu xnamajet batel ta jtojolale.^h **41** Xkuxet ko'onton ta stojolalik' xchi'uk oy k'usi lek ta jpas ta stojolalik. Jech xtok, ta sjunul ko'onton xchi'uk ta skotol kip chkak' nakiikuk-o li ta lum li'e»ⁱ.

42 «Yu'un xi chal li Jeovae: «Jech k'ucha'al laj kak'be tal tsatsal vokoliletik li jteklum li'e, ja' jech chkak'be tal skotol li k'usitik lelik jech k'ucha'al chkalbeike.^k **43** Tsmanik yan velta osiletik li ta jteklum li'e,^l ak'o mi xi chavalike: «Mu k'usi oy li ta jteklum li'e, mi junuk krixchano xchi'uk mi jkotuk chonbolom, ak'bil xa ta sk'ob jkaldeaetik»^m.

44 »Xi chal li Jeovae: «Ta xlik sman yosilik ta tak'in, tspaceik lek svunal xchi'uk chich' ak'bel seyoal, chich' ik'el tal testioetik

32:35 *O «mu'yuk jech ochem-o ta jnopben». **32:39** *K'elo Glosario, *xi'tael Dios*.

ta yosal Benjamin,^a ta spat xokon Jerusalen, ta jteklumetik yu'un Juda,^b ta jteklumetik ti te oy ta vitstikaltike, ta jteklumetik ta stenlejaltik^c xchi'uk li ta jteklumetik ta sure. Yu'un chhik' sutel tal li buch'utik chukbilik batel yu'unike».^d

33 K'oponat tal yan velta yu'un Jeova li Jeremias k'alal ja'o te chukul ta Yamak*^e Jchabivanejetike,^e xi albate: **2** «Xi chal li Jeova ti ja' Jpavanej yu'un li balumile, li Jeova ti ja' la spas xchi'uk la snakan leke; li sbie ja' Jeova: **3** «Taun ta K'oponel, va'un ta jtak'bot xchi'uk chkalbot ta anil li k'usitik muk'tik sk'oplale xchi'uk li k'usitik vokol ta a'iel ti mu to xanabe sk'oplale».^f

4 «Yu'un li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele xi chal ta sventa li naetik li' ta jteklume xchi'uk li snatak ajvaliletik ta Juda ti laj yich' jinesel sventa spoj-o sbaik k'alal la sva'an stek'obik li yajkontraike xchi'uk k'alal tsakatik ta k'ope^g **5** xchi'uk xi chal ta sventa li buch'utik chtal stsakik ta k'op li jkaldeaetik ti li' telajtik chkom li sbek'talike, ti laj kak' lajikuk ta sk'ak'al ko'onton xchi'uk ta skapemal jole, ti ja' ta smulik ti la jnak*^h jsat ta stojolal li jteklume: **6** «Chkak' ti xlekubik yan veltae, chkak' ti xpoxtajike^h xchi'uk ti xkolike, chkak' ti junuk tajek yo'ontonike xchi'uk chkak'-be yojtikinik lek li k'usi melele.ⁱ **7** Ta xkik'ik sutel tal yan velta li buch'utik chukbilik batel yu'un li Juda xchi'uk li Israele,^j jp'el sk'oplal chkak'beik bendision yan velta jech k'ucha'al la jpas ta slikebale.^k **8** Ta jpokbe lok'el skotol li smul spasojik ta jtojole' xchi'uk ta jpasbe perton skotol li k'usi chopol spasojbeikune xchi'uk li smul spasojik ta jtojo-

33:1 *O «Sti' sna». K'elo Glosario, amak'. **33:5** *O «jmkuk».

KAP. 32

a Jer 32:10, 25

b Jer 31:23

c Jer 17:26
Jer 33:13

d Sl 126:1

KAP. 33

e Ne 3:25
Jer 32:2
Jer 37:21
Jer 38:28

f Is 48:6

g Dt 28:52
Jer 32:24h Is 30:26
Jer 30:17

i Is 54:13

j Dt 30:3
Jer 30:3

k Jer 24:6

l Is 40:2
Sak 13:1

Kolumna 2

a Sl 85:2
Is 43:25
Jer 31:34
Mik 7:18

b Is 62:3, 7

c Mik 7:17

d Ne 6:15, 16

e Jer 31:12

f Sak 9:17

g 2Kr 5:13
Esd 3:11
Sl 106:1
Is 12:4
Mik 7:18h Le 7:12
Sl 107:22i Is 65:10
Jer 32:43

lale.^a **9** Chimuyubaj yu'un k'alal chka'ibe sbi li jteklum li'e xchi'uk chak' ti sk'upil k'optaikun xchi'uk ti xich'ikun ta muk' li muk'tik lumetik ti cha'ik ti oy k'usitik lekik jpasoj ta stojolal li jteklumale.^b Ta xlik xi'ikuk xchi'uk chlik t'elikuk*^c ta skoj li k'usi lekik chkak'-be li jteklumale xchi'uk li jun o'ontonal chkak'be ti mu albajuje».^d

10 «Xi chal li Jeovae: «Ti chavalik ti jech' xokol li jteklume, ti ch'abal krixchanoetik xchi'uk ti ch'abal ts'unbal chonbolometike, li ta jteklumetik ta Juda xchi'uk ta skayealtak Jerusalen ti jech' xokole, ti bu ch'abal krixchanoetik, jnakejetik mi ja'uk ts'unbal chonbolometike, chich' a'iel yan velta **11** ti xmuxet yo'ontonike xchi'uk ti xmuyubajike,^e li yech'omal ye jnupunel kereme xchi'uk li yech'omal ye jnupunel tsebe xchi'uk li yech'omal ye li buch'utik xi chalike: «[Tojbeik ta vokol li Jeova ti ja' banikal yu'un soltaroretike,* yu'un toj lek yo'onton li Jeovae;^f te oy-o sbatel osil li tuk'il k'anelal yu'une!».^g

»«Chich'ik tal chik'bil matanal ta sna Jeova k'alal tstojik ta vokole,^h yu'un chhik'ik sutel tal ta jteklum li buch'utik chukbilik batel jech k'ucha'al ono'ox ta slikebale», xi li Jeovae».

12 «Xi chal li Jeova ti ja' banikal yu'un soltaroretike: «Li ta lum ti jech' xokol kome, ti ch'abal krixchanoetik, ti ch'abal ts'unbal chonbolometik xchi'uk ta skotol li jteklumetik yu'une chch'i yan velta yaxal* sventa te xik' batel xkux xchijik li jchabichijetike».ⁱ

13 »Xi chal li Jeovae: «Chlik xchap yan velta xchijik li jchabichijetik li ta jteklumetik ti te oy ta vitstikaltike, li ta jteklumetik ta stenlejaltike, li ta

33:9 *O «nikukuk». **33:11** *K'elo Glosario, Jeova ti banikal yu'un soltaroretike. **33:12** *O «ts'i'lel».

jteklumetik ta sure, li ta yosilal Benjamine, li ta spat xokon Jerusalem^a xchi'uk li ta jteklumetik yu'un Judae». ^b

14 «Xi chal li Jeovae: «jK'elavil! Chk'ot sk'ak'alil ti chk'ot ta pasel li k'usitik lekik laj kal ta jpas ta stojolal li jteklum Israele xchi'uk li jteklum Judae. ^c **15** Li va' orae xchi'uk li va' k'ak'ale, chkak' lok'uk tal ta stojolal David jun sk'elom ti lek tuk'e, ^d ti tpsas li k'usi tuk' ta jteklume^e xchi'uk ti tpsas li k'usi chal mantale. ^e **16** Li va' k'ak'ale, chich' pojel li Judae^f xchi'uk jun no'ox yo'on-ton chnakiik ta Jerusalem li krix-chanoetike. ^g Xchi'uk xi chich' biiltasele: Ja' Tuk'ilal Ku'untik li Jeovae». ^h

17 «Yu'un xi chal li Jeovae: «Jp'el sk'oplal ti oy-o jun snitilulal David ti te chchoti ta chotlebal sventa ajvalil ta jteklum Israele, ⁱ **18** jech xtok, li paleetik ti ja'ik jlevietike oy-o buch'u yu'un-uk ti te va'al ta keloval sventa xak'ik li skotlej chik'bil matanale, sventa xchik'ik li matanal sat ts'unobiletike xchi'uk sventa xak'ik li milbil matanale».

19 K'oponat tal yan velta yu'un Jeova li Jeremiase, xi albate: **20** «Xi chal li Jeovae: «Ti xtuch'uk avu'unik li trato la jpas ta sventa li k'ak'altike xchi'uk li trato la jpas ta sventa li ak'obaltik sventa mu xvul ta yorail li k'ak'altik xchi'uk ak'obaltike, ^j **21** va'un bi, chutch' jechuk li trato jpasoj xchi'uk kajtunel David^k sventa mu'yukuk xa junuk xnich'on ti xchoti li ta xchotleb sventa ajvalile^l xchi'uk chutch' jechuk xtok li trato jpasoj xchi'uk li paleetik ti ja'ik jlevietike, li kajtuneltake. ^m **22** Jech k'ucha'al mu stak' chapel li soltaroetik ta vinajele xchi'uk ti mu stak' p'isel li sji'al* nabe, ja' jech ta xkepajesbe snitilulal li kajtunel Da-

33:15 *O «li buch'u chich' rextiole». #O «balumile». **33:22** *O «syi'al».

KAP. 33

a Jer 17:26

b Jer 32:44

c Jer 29:10

d Is 53:2

Sak 6:12

Ap 22:16

e Is 11:1, 4

Jer 23:5

Ebr 1:9

f Is 45:17

g Ese 28:26

h Jer 23:6

i 2Sa 7:16, 17

1Re 2:4

SI 89:20, 29

Is 9:7

Lu 1:32, 33

j Je 1:16

Is 54:10

Jer 31:35-37

k 2Sa 7:16, 17

2Sa 23:5

SI 89:34, 35

SI 132:11

Is 55:3

l Is 9:6

Lu 1:32, 33

m Dt 21:5

Kolumna 2

a Je 1:16

b SI 104:19

Jer 31:35, 36

c Esd 2:1, 70

d Is 14:1

Jer 31:20

KAP. 34

e 2Re 25:1

Jer 32:2

Jer 39:1

Jer 52:4

f 2Kr 36:11

Jer 37:1

g Jer 21:10

Jer 32:28, 29

Jer 39:8

h Jer 37:17

Jer 39:5

vide xchi'uk li jlevietik ti chtunik ta jtojolale».

23 K'oponat tal yan velta yu'un Jeova li Jeremiase, xi albate: **24** «¿Mi mu'yuk avak'oj venta ti k'usi ta xal li jteklum li'e: «Li Jeovae ta sp'aj li chib uts' alalil ti la st'uje»? Jech xtok, mu'yuk chich'ik ta muk' li jteklumale xchi'uk ma'uk xa jun muk'ta lum chilik.

25 »Xi chal li Jeovae: «Jech k'ucha'al mu'yuk chch'ay-o sk'oplal li trato jpasoj ta sventa li k'ak'altik xchi'uk li ak'obaltike, ^a li mantaletik ta sventa li vinajel xchi'uk balumile, ^b **26** ja' no'ox jech ek, mu'yuk ono'ox ta jp'aj li snitilulal Jakobe xchi'uk li snitilulal kajtunel Davide, ja' yu'un te ta jlok'es tal ta snitilulal David li ajvaliletik ti tsventainbeik li snitilulal Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe. Yu'un ta jtsob sutel tal li buch'utik chukbilik batel yu'une^c xchi'uk chk'uxubajik ta ko'on-ton». ^d

34 Li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babilonia xchi'uk skotol li jajsoltarotake yakal tstsakik ta k'op li Jerusalem xchi'uk skotol li jteklumetik ta spat xokone. Te xchi'uk tal skotol li muk'tik lumetik ta balumil ti sventainoje xchi'uk skotol li jteklumetike. Va'un, ja'o k'oponat tal yu'un Jeova li Jeremiase, xi albate: ^e

2 «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Batan, bat k'opono li Sedekias^f ti ja' ajvalil ta Judae, xi xavalbee: «Xi chal li Jeovae: «Ta xkak'be ta sk'ob ajvalil ta Babilonia li jteklum li'e, va'un ta xchik' ta k'ok'. ^g **3** Li vo'ot eke mu'yuk chakol ta sk'ob li ajvalile, yu'un jp'el sk'oplal chavich' tael ta tsakel xchi'uk chavich' ak'el ta stojolal. ^h Chbat ava'an aba ta yeloval li ajvalil ta Babiloniae, te ak'el-lojbe lek sat k'alal chchi'inot ta

34:1 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike.

lo'ile, persa chabat ta Babilonia.^a
4 Ak'o mi jech chk'ot ta atojolal, Sedekias, ajvalil ta Juda, chikintao li k'usi chal Jeovae: «Xi chal li Jeova ta atojolale: «Li vo'ote mu'yuk chavich' milel ta espada. **5** Jun avo'onton chacham^b xchi'uk ta xchik'boxuk muil poxiletik k'alal chavich' mukel jech k'ucha'al la spasbeik li amoltotake, ja' li ajvaliletik ti ba'yel ech'ik avu'one, ta xat yo'ontonik ta atojolal, xi chalike: «Ay, ajvalil ku'un-kutik», yu'un «jech lok'em ta ke», xi li Jeovae»»»»».

6 Va'un, li j-alk'op Jeremiase la sk'opon li Sedekias ti ja' ajvalil yu'un Juda ti te oy ta Jerusalem, **7** ja'o k'alal yakal tstsakik ta k'op Jerusalem li yajsoltarotak ajvalil ta Babiloniae. Ja'o yakal tstsakik ta k'op xtok skotol li jteklumetik ta Juda ti mu'yuk to lajemik ta tsalele,^c ja' li Lakis^d xchi'uk Asekae,^e yu'un ja' xa no'ox stukik ti lek joyolik ta muro li ta jteklumetik ta Judae.

8 Li Jeremiase oy k'usi albat yu'un Jeova k'alal spasojik xa ox jun trato li ajvalil Sedekias xchi'uk sjunul li jteklum Jerusalem sventa skoltaik lok'el li smosoike,^f **9** ti skotolik sk'an skoltaik lok'el li smosoik ti ja'ik j-ebreoe-tike, ta vinik ta ants, sventa mu teuk smosoinik-o li xchi'ilik ti ja' judaetik eke. **10** Jech oxal, jech la spasik skotol li bankilaetike xchi'uk skotol li krixchanoetike. Yu'un te tsakal sk'oplalik li ta trato la spasik ti sk'an skoltaik lok'el li smosoike xchi'uk li skiaraike, ti mu teuk xkom-o ta smosoike. Ja' yu'un, la xch'unik mantal, la skoltaik batel. **11** Ak'o mi jech, laj yik'ik sutel tal li mosoiletik xchi'uk kiaraeetik ti laj to'ox skoltaik batele, va'un la sujik ti xk'otik ta smosoik yan veltae. **12** Ja' yu'un, k'oponot tal yan velta yu'un Jeova li Jeremiase, xi laj yal li Jeovae:

13 «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «La jpas jun tra-

KAP. 34

a 2Re 25:6, 7
Ese 12:13

b Ese 17:16

c Jer 4:5

d Mik 1:13

e Jos 15:20, 35

f Eks 21:2

Kolumna 2

a Eks 24:7

b Eks 13:3

c Eks 21:2
Le 25:10
Le 25:39-42
Dt 15:12

d Le 19:12

e Eks 21:2
Le 25:10f 2Re 25:3
Jer 21:7g Jer 15:2, 4
Jer 29:18

h Je 15:10, 17

to xchi'uk li amoltotakik^a k'alal la jlok'esik tal li ta yosilal Ejiptoe, ti bu mosoinbilik to'oxe,^b xi laj kale: **14** «Mi oy junuk avermano ti ja' j-ebroo ti amanoje xchi'uk mi vakib xa jabil tun ta atojolale, sk'an xakolta batel li ta svukubal jabile».^c Pe mu'yuk bu laj ya'ibeikun xchi'uk mu'yuk la sts'et chikintabeikun li amoltotakike. **15** Pe ach'tik toe,^{*} la ajel li anopbenike xchi'uk ja' la apasik li k'usi lek chkil k'alal la akoltaik lok'el ta mosoil li achi'iltakike, la apasik jun trato ta keloval li ta na ti yich'oj jbie. **16** Ta ts'a-kale, la ajel anopbenik yan velta xchi'uk la asokesbeik sk'oplal jbi^d k'alal laj avik'ik tal yan velta li amosoike xchi'uk li akiaraike, ti laj to'ox akoltaik lok'el jech k'ucha'al la sk'anike, va'un la asujik ti xk'otik ta amosoik yan veltae».

17 »Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «Li vo'oxuke mu'yuk la ach'unbeikun ti sk'an xakoltaik batel li amosoike, ti xakoltaik batel li achi'ilik ta jujuntale xchi'uk li avermanoike.^e Ja' yu'un, ja' to kolek chakomik ku'un mi la-lajik ta espada, ta tsatsal chamel xchi'uk ta tsatsal vi'nale,^f jech xtok, xibal aba chakomik ku'un ta sba sat skotol li muk'tik lumetik ta balumile»,^g xi li Jeovae. **18** «Li'e ja' jech chk'ot ta stoljal li viniketik ti mu'yuk la spasik jech k'ucha'al chal li jtra-toe, ti mu'yuk k'ot ta pasel yu'unik li trato la spasik ta keloval k'alal la xtuch'ik ta o'lol li ch'iom tot vakaxe xchi'uk ti te jela-vik ta o'lol ti bu xet'ajtik^{*} yu'unike,^h **19** li viniketik taje ja'ik li bankilaetik ta Judae, li bankilaetik ta Jerusalem, li bankilal j-abteletik ta pasob mantale, li paleetike xchi'uk skotol li krixchanoetik ta jteklum ti te jela-vik ta o'lol ti bu xet'ajtik^{*} yu'unik li ch'iom tot vakaxe: **20** chka-k'ik ta sk'ob li yajkontraike xchi'

34:15 *Literal «Pe li avie». **34:18, 19** *O «jekajtik».

uk li buch'utik tsk'an chmilatike, va'un ta xk'ot ta sve'el mute-tik ta vinajel li sbek'talike xchi'uk ta sve'el li chonbolometik ta balumile.^a **21** Li Sedekias ti ja' ajvalil ta Judae xchi'uk li bankilale-tik yu'une chkak'ik ta sk'ob li yajkontraike, li buch'utik tsk'an chmilatike xchi'uk li yajsoltarotak ajvalil ta Babiloniae,^b ti yakal xa chlok'ik batel li ta alumalike.^c

22 »Xi chal li Jeovae: «Ta xkal mantal, ta xkik'ik sutel tal li ta jteklume xchi'uk chtal stsakik ta k'op yan velta, ta xu'uninik, ta xchik'ik ta k'ok'^d xchi'uk xokol chkom ku'un li jteklumetik ta Judae, mi junuk jnaklej te chkom».^e

35 Li Jeremiase oy k'usi albat yu'un Jeova li ta sk'ak'alil Jeoiakim' ti ja' xnich'on Josiase xchi'uk ti ja' ajvalil ta Judae, xi albate: **2** «Bat k'elo xchi'uk bat k'opono li yuts' yalal Rekabe^a xchi'uk ik'o batel ta sna Jeova, ik'o ochel ta junuk yut ve'ebal,^{*} va'un ak'bo yuch'ik vino».

3 Ja' yu'un, laj kik' batel li Jaasanas ti ja' xnich'on Jeremias xchi'uk ti ja' smom Abasi-niase, li xchi'iltak ta vok'ele, skotol li xnich'nabe xchi'uk skotol li yuts' yalal Rekabe. **4** Te laj kik'ik batel ta sna Jeova. Laj kik'ik batel li ta ve'ebal yu'un xnich'on Anan ti ja' smom Igdaliase, ti ja' yajtunel li melez Diase, ti te nopol xil li ve'ebal yu'un bankilale-tike xchi'uk ti te oy ta ya-k'ol li ve'ebal yu'un Maaseya ti ja' xnich'on Salum xchi'uk ti ja' jchabitinae. **5** Va'un, te la jvuchan kopaetik xchi'uk vasoetik ti noj ta vino ta yeloval li yuts' yalal Rekabe, va'un xi laj kalbeike: «Uch'anik vino».

6 Pe xi laj yalike: «Mu'yuk ta xkuch'kutik vino, yu'un xi laj yalbunkutik mantal li Jeonadab^{*h}

35:2 *O «kuarto». **35:6, 10** *Literal «Jonadab», ja' skomkom bi li Jeonadabe.

KAP. 34

a Dt 28:26
Si 79:2
Jer 16:4

b 2Re 25:6, 7
Lam 4:20

c Jer 37:5

d 2Re 25:9, 10
Jer 32:29
Jer 39:8

e Le 26:33
Jer 44:2

KAP. 35

f 2Re 23:34
2Kr 36:5
Da 1:1

g 2Re 10:15
1Kr 2:55

h 2Re 10:15

Kolumna 2

a 2Kr 36:5, 6
Da 1:1

b Jer 32:33

ti ja' xnich'on Rekab ti ja' jmol-totkutike: «Mu me xavuch'ik jse-t'uk* vino ti k'u sjalil kuxuloxu-ke xchi'uk mi ja'uk stak' xuch'ik ek li anich'nabike. **7** Jech xtok, mu me xava'an anaik, mu k'usi xats'unik; mu me xats'unik uva, mi ja'uk xavu'uninik osiletik ti bu ts'unbil uvaetike. Ti k'u sjalil kuxuloxuke ja' no'ox xu' xanakiik ta karpanaetik sventa jal xakuxiik li ta jteklum ti bu naxulox k'ucha'al jyanlume». **8** Ja' yu'un, jech-o ta jch'unikutik skotol li k'usi laj yal Jeonadab ti ja' xnich'on li jmolto-**9** kutik Re-kabe, ti mu stak' xkuch'kutik vino ti k'u sjalil kuxulunkutike, mu stak' xuch'ik ek li kajnilku-tike xchi'uk li jkerem jtsebkutike. **9** Mu'yuk jva'anoj jnakutik sventa te xinakikutik, ch'abal bu ts'unajtik j-uvakutik, ch'abal kosilkutik xchi'uk sbek' jts'unobkutik. **10** Jech-o ta karpana naxulunkutik xchi'uk ta jch'unikutik-o skotol li k'usi laj yalbunkutik li Jeonadab* ti ja' jmolto-**11** kutike. **11** Pe k'alal tal stsak ta k'op jteklum li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae,^a xi laj kalkutike: «La'ik, batik ta Jeru-salen sventa xijatavutik ta stolal li yajsoltarotak jkaldeae-tik xchi'uk jsiriaetike», li avi une li' xa nakalunkutik ta Jerusa-lene».

12 Xi k'oponat tal yu'un Jeova li Jeremiase: **13** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un sol-taroetike,* li Dios yu'un Israele: «Batan, xi xbat avalbe li viniketik ta Judae xchi'uk li jnaklejetik ta Jerusalemene: «¿Mi mu nopolikuk no'ox la jtij avo'ontonik sventa xach'unik li k'usi chkale?»^b xi li Jeovae. **14** «Li Jeonadab ti ja' xnich'on Rekab laj yalbe mantal snitilulal ti mu xuch'ik vinoe.

35:6 *O «jutebuk». **35:11** *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yan-tike. **35:13** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

Va'un, jech xch'unojik-o tal k'alal to avie, mu'yuk chuch'ik li vinoe. Ja' jech xch'unojik-o tal li k'usi albatik yu'un smoltotike.^a Pe li vo'oxuke mu'yuk xach'unbeikun, ak'o mi ep ta velta la jk'oponoxuk.^{*b} **15** Jech-o la jtak tal ta atojolalik li j-alk'opetik ti ja' kajtuneltake, ep ta velta la jtakik tal,^{*c} xi laj yalike: «Avokolikuk, sutanik tal, iktaik li achopol beike^d xchi'uk pasik li k'usi tuk'e. Mu xabatik ta stojolal van diosetik xchi'uk mi ja'uk xatunik ta stojolal. Va'un, te chanakiik-o li ta balumil ti laj kak'boxuke xchi'uk ti laj kak'be li amoltotakike.^e Pe mu'yuk laj ava'ibeikun xchi'uk mu'yuk la ats'et chikintabeikun. **16** Li snitilulal Jeonadab ti ja' xnich'on Rekabe jech-o la xch'unik li k'usi albatik yu'un li smoltotike,^f yan li jteklum li'e mu sk'an xchikintabeikun»».

17 «Ja' yu'un, xi chal li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroe-tike, li Dios yu'un Israele: «Chkak' talel ta stojolal Juda xchi'uk ta stojolal skotol jnaklejetik ta Jerusalen skotol li vokoliletik ti kalojbeik xa ono'ox chkak' tale,^g yu'un la jk'oponik, pe mu'yuk la sk'an la xchikintaik, ep ta velta la jtakik ta ik'el, pe mu'yuk la stak'-beikun»».^h

18 Li Jeremiase xi laj yalbe li yuts' yalal Rekabe: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroe-tike, li Dios yu'un Israele: «Ta skoj ti la ach'unik li k'usi laj yalboxuk li amoltotik Jeonadabe xchi'uk ti jech-o tajek chapasik k'ucha'al laj yalboxuke, **19** xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroe-tike, li Dios yu'un Israele: «Mu'yuk chljaj-o sk'oplal li snitilulal Jeonadab* sventa xtunik ta jtojolale»».

35:14 *Literal «sob lilik xchi'uk la jk'oponoxuk». **35:15** *Literal «sob lilik xchi'uk la jtakik tal ta atojolalik». **35:19** *Literal «Jonadab», ja' skomkom bi li Jeonadabe.

KAP. 35

a Jer 35:8
b 2Kr 36:15, 16
Ne 9:26, 30
Jer 25:3

c Jer 7:24, 25

d Is 1:16
Jer 25:5
Ese 18:30
Os 14:1

e Jer 7:5-7

f Jer 35:8

g Dt 28:15
Dt 29:26, 27
Jos 23:15, 16
2Re 23:27

h Is 65:12
Is 66:4
Jer 7:13, 14

Kolumna 2

KAP. 36

a 2Re 23:36
Jer 25:1

b Jer 4:16
Jer 32:30

c Jer 1:5
Jer 25:9

d Jer 1:1, 2
Jer 25:3

e Is 55:7
Ese 33:11
Mik 7:18

f Jer 32:12
Jer 45:2-5

g Jer 45:1

h Jer 7:1, 2

36 Va'un, k'alal xchanibal xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Jeoiakim^a ti ja' xnich'on Josiase, k'oponat tal yu'un Jeova li Jeremiase, xi albate: **2** «Tsa-kom jlikuk balbalvun xchi'uk te xats'iba skotol li k'usi kalojbot ta stojolal Israel, Juda^b xchi'uk skotol li muk'tik lumetike,^c jech xkechet xlik ats'iba li k'usi laj kalbot ta ba'yel velta li ta sk'ak'alil Josias k'alal to avie.^d **3** Yik'aluk van xikta xchopol beik li jteklum Juda mi laj ya'iik li vokolil jnopo jchkak' talel ta stojolalike, va'un xu' jech jch'aybeik li spaltailike* xchi'uk li smulike».^e

4 Va'un, li Jeremiase la stak ta ik'el li Baruk' ti ja' xnich'on Neriase,^g li Jeremias une lik yalbe skotol li k'usi albil yu'un Jeovae, li Baruke la sts'iba li ta balbalvune. **5** Laje, xi laj yalbe mantal Baruk li Jeremiase: «Mu xak'ik ochkun li ta sna Jeovae, ja' yu'un mu xu' xi-och. **6** Jech oxal, vo'ot sk'an xabat sventa xbat avapta li k'usitik laj kalbot ti la ats'iba ta balbalvun ti ja' li k'usi laj yal Jeovae. Te xavapta ta sna Jeova sventa xa'iik li jteklume, ja'o xapas k'alal yorail tspace ayunoe;^{*} ja' xavap-tabe li buch'utik li' ono'ox like-mike xchi'uk skotol li jnaklejetik ti likemik talel ta jteklumetik ta Judae. **7** Yik'aluk van staik ta k'oponel Jeova sventa xk'uxubin-atike, va'un xu' jech chiktaik li xchopol beike, yu'un k'alal laj yal Jeova li k'usi chk'ot ta stojolal li jteklum li'e, toj ech' xa no'ox sk'ak'al yo'onton xchi'uk ilinem tajek».

8 Ja' yu'un, li Baruk ti ja' xnich'on Neriase jech la spas skotol jech k'ucha'al albat yu'un li j-al-k'op Jeremiase, te tsots laj yapta ta sna Jeova li k'usitik ts'ibabil ta balbalvun* ti ja' yalaj Jeovae.^h

36:3 *O «xchopolilike». **36:6** *K'elo Glosario, ayuno. **36:8** *O «livro».

9 Va'un, li ta svo'obal jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Jeoia-kim^a ti ja' xnich'on Josiase, li ta sbalunebal ue, laj yich'ik albel mantal ti ak'o spasi ayuno ta sventa Jeova skotol li krixchanoetik ta Jerusalene xchi'uk skotol li krixchanoetik ti talik ta Jerusalem ti likemik talel ta jteklumetik ta Judae.^b 10 Laje, li Baruke lik yaptabe sjunul jteklum li k'usi yaloj Jeremias ti ts'ibabil ta balbalvune,* te laj yapta ta sna Jeova, te ta skuarto^c Guemarias^c ti ja' xnich'on li jts'ibajom^a Safane,^d li ta amak¹⁸ ti ta ak'ol oye, li ta yochebal li ach' ti na yu'un Jeovae.^e

11 Li Mikaya ti ja' xnich'on Guemarias xchi'uk ti ja' smom Safane, laj ya'i skotol li k'usi chal Jeova ti te ts'ibabil ta balbalvune,* 12 va'un yal batel ta sna* ajvalil, ta skuarto li sekretarioe. Te chotolik skotol li bankilaletike:^f li Elisama' ti ja' sekretarioe, li Delaya ti ja' xnich'on Semayae, li Elnatan^g ti ja' xnich'on Akbore,^h li Guemarias ti ja' xnich'on Safane, li Sedekias ti ja' xnich'on Ananiase xchi'uk skotol li yan bankilaletike. 13 Li Mikayae laj yalbe ya'ik skotol li k'usi laj ya'i ta balbalvun* ti laj yapta ta stojolal sjunul jteklum li Baruke.

14 Va'un, skotol li bankilaletike ja' la stakik batel ta stojolal Baruk li Jeudi ti ja' xnich'on Naniase, ti ja' smom li Selemias xchi'uk ti ja' snamtal mom li Kusie, sventa xi xalbee: «La' xchi'uk ich'o tal li balbalvun ti la ak'elbe li jteklume». La stsak batel balbalvun li Baruk ti ja' xnich'on

36:10, 11 *O «livroe». 36:10 *O «ve'ebal yu'un». ^aLi jp'el K'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal li buch'utik tslok'taik li Mantale o yan k'usitik li ta Ch'ul Ts'ibetike. 36:10, 20 ¹⁸O «ti' na». K'elo Glosario, amak'. 36:12 *O «spasob mantal». ¹⁸O «bankilal j-abteletik ta pasob mantale». 36:13, 18 *O «livroe».

KAP. 36

a 2Re 23:36

b 2Kr 20:2, 3
Est 4:15, 16

c Jer 36:25

d 2Re 22:8
2Kr 34:20, 21
Jer 26:24
Jer 39:13, 14
Ese 8:11

e Jer 26:10

f Jer 36:20

g Jer 36:25

h 2Re 22:14
Jer 26:22

Kolumna 2

a Jer 36:26

b Jer 36:14

Neriasie xchi'uk bat ti bu oyike. 15 Laje, xi laj yalbeike: «Avokoluk, chotlan, tsots aptao tal sventa xka'ikutik». Ja' yu'un, li Baruke laj yaptabe ya'ik.

16 Va'un, k'alal laj ya'ik skotol li k'usi laj yale, xi'emik xa la sk'elbe sba satik ta jujuntal xchi'uk xi laj yalbeik li Baruke: «Li k'usi laj avale sk'an xbat kalbekutik skotol li ajvalile». 17 Xi la sjak'beik li Baruke: «Avokoluk, albunkutik k'uxi la ats'iba skotol li k'usi laj avale. ¿Mi ja' laj yalbot Jeremias li k'usi la ats'ibae?». 18 Xi la stak' li Baruke: «Ja' laj yalibun skotol li k'usi la jts'ibae xchi'uk ta tinta la jts'iba li balbalvun* li'e». 19 Li bankilaletike xi laj yalbeik li Baruke: «Batani, bat nak'o* abaik xchi'uk li Jeremias, mu me buch'u xavalbeik ti bu chanak' abaike».^a

20 Va'un, li balbalvune te laj yak'ik ta skuarto li Elisama ti ja' sekretarioe xchi'uk bat sk'elik ta amak¹⁸ li ajvalile xchi'uk laj yalbeik skotol li k'usi laj ya'ike.

21 Ja' yu'un, li ajvalile la stak batel Jeudi^b sventa xbat yich' tal li balbalvune, li Jeudie bat yich' tal ta skuarto li Elisama ti ja' sekretarioe. Va'un, lik yaptabe li ajvalile xchi'uk skotol li bankilaletik ti ko'ol te va'alik xchi'uk li ajvalile. 22 Li ajvalile ja'o te chotol li ta sna ti te ch-ech' yu'un yorail siktike, ja' li ta sbalunebal ue,* te xtiltun^f sk'ok' ta yav ak'al sventa chk'atin. 23 K'alal chlaj xa ox sk'el oxvok' o chanvok'uk li Jeudie, li ajvalile ta setilan lo-k'el ta xkuchilu sekretario li jujuvok' taje xchi'uk tsjip ochel li ta yav ak'al ti xtiltun^f sk'ak'ale, ja' to ti och ta k'ok' yu'un slikej li balbalvune. 24 Mu'yuk xi'ik jutebuk; mi ja'uk la sli' ta jatel sk'u' spok'ik li ajvalile xchi'uk li

36:19 *O «muko». 36:22 *Taje chlik ta o'lol yu'un noviembre xchi'uk tstsuts ta o'lol yu'un disiembre. K'elo Apendise B15. 36:22, 23 *O «xloluk; xpulpun».

yajtuneltak ti laj ya'ik li k'usi ts'ibabile. **25** Li Elnatan,^a Delaya^b xchi'uk Guemariase^c xvokoletik laj yalbeik ajvalil ti mu xchik' li balbalvune, pe mu'yuk la xchikinta. **26** Jech xtok, li ajvalile laj yalbe mantal Jerameel ti ja' xnich'on ajvalile,* li Seraya ti ja' xnich'on Asriele xchi'uk li Selemias ti ja' xnich'on Abdeel sventa xbat stsakik tal li Baruk ti ja' sekretarioe xchi'uk li j-alk'op Jeremiase, pe nak'atik[#] yu'un li Jeovae.^d

27 Va'un, k'oponat tal yan vel-ta yu'un Jeova li Jeremias k'alal laj xa ox xchik' ajvalil li balbalvun ti te sts'ibaoj Baruk li k'usi albat yu'un Jeremiase, xi albate:^e **28** «Sa'o yan balbalvun xchi'uk te xats'iba li k'usi te to'ox ts'ibabil li ta ba'yel balbalvun ti la xchik' li Jeoiakim ti ja' ajvalil ta Judae.^f **29** Xi sk'an xavalbe li Jeoiakim ti ja' ajvalil ta Judae: «Xi chal li Jeovae: «Vo'ot ti la achik' li balbalvune xchi'uk ti xi chavale: «K'u yu'un xi la ats'ibae: «Jpel sk'oplal chtal li ajvalil ta Babiloniae, tslajes ta j-ech'el li jteklum li'e, mi junuk krixchano xchi'uk mi jkotuk chonbolom chkom?»^g **30** Ja' yu'un, xi chal Jeova ta stojolal li Jeoiakim ti ja' ajvalil ta Judae: «Mi junuk snitulal chkom sventa te xchoti li ta xchotleb ajvalil Davide,^h li sbek'tale te telel chkom ta yeloval k'a-k'al xchi'uk te chlaj ta taiv li ta ta ak'obaltike.ⁱ **31** Chkak'be kastigo li ajvalile, li snitulalale xchi'uk li yajtuneltak ta skoj li spaltailike.* Jech xtok, chkak' tal ta stojolalik xchi'uk ta stojolal jnakelejetik ta Jerusalen xchi'uk viniketik ta Juda li vokolil ti kalobjeik xa ono'ox chkak' tale,^j pe mu'yuk la xchikintaik»^k».

32 Va'un, li Jeremiase la sa' yan balbalvun xchi'uk laj yak'be

36:26 * Ja' van sk'oplal jun yuts' yalal ajvalil. # O «mukatik». **36:31** * O «xchopolilike».

KAP. 36

a 2Re 24:8

b Jer 36:12

c Jer 36:10

d Jer 1:19

e Jer 36:2

f Jer 36:23

g Jer 25:8, 9

h 2Re 24:6, 8
2Re 24:15
2Kr 36:9, 10
Jer 22:24, 30

i Jer 22:18, 19

j Dt 28:15
Jer 19:15

k 2Kr 36:15, 16

Kolumna 2

a Jer 36:2, 4

b Jer 36:23

KAP. 37

c 2Re 24:17-19
1Kr 3:15

d 2Re 24:12
Jer 22:24

e 2Kr 36:10-12

f Jer 38:1, 4

g 2Re 25:18, 21
Jer 21:1, 2
Jer 29:25

h Jer 37:15

i Ese 17:15

j Jer 34:21

k Jer 17:5
Lam 4:17
Ese 17:17

l Jer 32:29

Jer 34:22

Jer 39:8

li Baruk ti ja' xnich'on Nerias ti ja' sekretarioe^a xchi'uk te la sts'iba li k'usi albat yu'un Jeremiase, skotol li k'usi te ts'ibabil li ta balbalvun* ti la xchik' li Jeoiakim ti ja' ajvalil ta Judae.^b Jech xtok, ep to ta p'el k'opetik te laj yich' ts'ibael ti xko'olajtik k'ucha'al li ta ba'yele.

37 Li ajvalil Sedekias^c ti ja' xnich'on Josiase ja' och ajvalilajuk ta xk'exol li Konias^{#d} ti ja' xnich'on Jeoiakime, yu'un li Nabukodonosor[#] ti ja' ajvalil ta Babiloniae la sva'an ta ajvalil ta yosilal Juda.^e **2** Pe li ajvalil Sedekias, li yajtuneltake xchi'uk li krixchanoetik ta jteklume mu'yuk la xchikintaik li k'usi laj yal Jeova ta stojolal li j-alk'op Jeremiase.

3 Li ajvalil Sedekias la stak batel li Jeukal' ti ja' xnich'on Semelemias xchi'uk li Sofonias^g ti ja' xnich'on li pale Maaseyae, takatik batel sventa xi xbat yalbeik li j-alk'op Jeremiase: «Avokoluk, paso orasion ta jtojolaltik, k'opono li Jeova ti ja' Jdiostike». **4** Li Jeremiase buyuk to'ox xu' xbat li ta jteklume, yu'un mu'yuk to'ox stik'ojik ta chukel.^h **5** Va'un, li yajsoltarotak faraone lok'ik tal ta Ejipto,ⁱ pe li jkaldeetik ti te to'ox setuojik Jerusalene laj ya' iik ti talik xae. Ja' yu'un, laj yiktaik ta skontraine li Jerusalene.^j **6** Laje, k'oponat tal yu'un Jeova li j-alk'op Jeremiase, xi albate: **7** «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: «Xi sk'an xavalbeik li ajvalil ta Juda ti ja' la stakoxuk tal sventa xtal ak'anbeikun vokole: «K'elavilik! Li yajsoltarotak faraon ti chtal skoltaoxuke persa tsut batel ta slumalik, ta Ejipto.^k **8** Ta sutik tal li jkaldeetik, ta stsakik ta k'op li jteklum li'e, ta xu'uninik xchi'uk ta xchik'ik ta k'ok'». **9** Xi chal li Jeovae: «Mu xalo'la abaik k'alal

36:32 * O «livro». **37:1** * Joakin xchi'uk Jekonias sbi xtok. # Literal «Nabukodonosor», jech ta sts'ibaik li yantike.

xi chavalike: «Jp'el sk'oplal mu'yuk xa tsut tal li jkaldeaetike», yu'un persa tsutik tal. **10** Ak'o ono'ox mi stsal avu'unik skotol li yajsoltarotak jkaldeaetik ti yakal tstsakoxuk ta k'ope xchi'uk ti k'ajomal xa no'ox te chkom li svinik-takik ti yayijemike, ak'o mi jech, ta ono'ox xtotsik lok'el tal li ta skarpanaike xchi'uk chchik'ik ta k'ok' li jteklum li'e»»».^a

11 K'alal lok'ik xa ox batel ta Jerusalen li yajsoltarotak jkaldeaetik ta skoj ti talik li yajsoltarotak faraone.^b **12** li Jeremiase lok' batel ta Jerusalen, bat ta yosilal Benjamin: sventa xich' sparte osil ti bu oy li xchi'iltake. **13** Pe k'alal k'ot li ta ochebal ti Benjamin sbie, li bankilal jchabiej ochebal Iriya ti ja' xnich'on Selemiase xchi'uk ti ja' smom li Ananiase la stsak li j-alk'op Jeremiase xchi'uk xi laj yalbee: «¿Mi yu'un chajipunkutik komel sventa xabat xchi'uk li jkaldeaetike?» **14** Xi la stak' li Jeremiase: «¿Mu meleluk ma'taje! Mu'yuk chkihtaokuk sventa xibat xchi'uk li jkaldeaetike». Pe mu'yuk la xchikinta li Iriyae. Ja' yu'un, la xchuk batel li Jeremiase xchi'uk laj yik' batel ta stojolal li bankilaetike. **15** Sole kapem tajek sjolik ta stojolal Jeremias li bankilaetike,^d la smajik xchi'uk te la sbajik^e ta sna li Jeonatan ti ja' sekretarioe, yu'un spasojik xa ono'ox ta chukinab. **16** Li Jeremiase laj yich' tik'el ta jun chukinab ti ta yut balumil oye xchi'uk epal k'ak'al te laj yich' chukel.

17 Va'un, li ajvalil Sedekiasse la stak ta ik'el li Jeremiase xchi'uk oy k'usi la sjak'be ta mukul te ta sna.^f Xi la sjak'bee: «¿Mi oy k'usi yaloj li Jeovae?» Xi la stak' li Jeremiase: «Oy». Xchi'uk xi to laj yale: «¿Chavich' ak'el ta sk'ob li ajvalil ta Babiloniae!»^g

18 Li Jeremias eke xi la sjak'be li ajvalil Sedekiasse: «¿K'usi xa

KAP. 37

a Jer 21:4

b Jer 34:21

c Jer 1:1

d Jer 26:11
Jer 38:4e Jer 20:2
Ebr 11:32, 36

f Jer 38:14

g Jer 21:7
Jer 24:8
Jer 34:21
Ese 12:12, 13

Kolumna 2

a Jer 14:13
Jer 23:16, 17
Jer 27:14
Jer 28:1, 2
Lam 2:14

b Jer 37:15

c Jer 26:15
Jer 38:8, 9d Ne 3:25
Jer 32:2
Jer 33:1
Jer 38:13, 28

e 1Re 17:6

f 2Re 25:3
Jer 38:9

KAP. 38

g Jer 37:3

h Jer 21:1, 2

i Jer 27:13
Jer 29:18
Ese 7:15

j Jer 21:8-10

k 2Re 25:1, 2
2Kr 36:17

l Jer 26:11

no'ox chopol la jpas ta atojo-lal, ta stojolal avajtuneltak xchi'uk ta stojolal li jteklum ti la atik'ikum ta chukele? **19** Avi une, ¿bu oy li j-alk'opetik avu'unik ti xi laj yalboxuke: «Li ajvalil ta Babiloniae mu'yuk chtal stsakoxuk ta k'op xchi'uk li alumalike?»^a **20** Avi une, kajval, chikintao li k'usi chkale. Avokoluk, ajvalil ku'un, ak'bun li k'usi xivo-kolet ta jk'ane. Mu xatakun sutel ta sna li Jeonatan^b ti ja' sekretarioe, yu'un mi la atakun sutele, te chicham».^c **21** Ja' yu'un, li ajvalil Sedekiasse laj yal mantal ti ak'o te xich' chukel ta Yamak* Jchabivanejetik^d li Jeremiase xchi'uk jujun k'ak'al chich' ak'bel jun set-set pan ti te chlik tal li ta kaye ti bu tspacek pane,^e ja' to ti laj skotol li pan ta jteklume.^f Li Jeremias une te kom-o li ta Yamak' Jchabivanejetike.

38 Va'un, li Sefatias ti ja' xni-ch'on Matane, li Guedalias ti ja' xnich'on Pasjare, li Jukal^g ti ja' xnich'on Selemiase xchi'uk li Pasjur^h ti ja' xnich'on Malkiyae laj ya'ik li k'usi laj yalbe sjunul jteklum li Jeremiase, ti xi laj yalbee: **2** «Xi chal li Jeovae: «Li buch'utik li' chkomik ta jteklume ta xlajik ta espada, ta tsatsal chamel' xchi'uk ta tsatsal vi'nal. Pe li buch'u chak' sba ta sk'ob li jkaldeaetike mu'yuk chlah ta milel, kuxul chkom, ta xpoj yu'un li xkuxlejale».ⁱ **3** Xi chal li Jeovae: «Li jteklum li'e jp'el sk'oplal chich' ak'el ta sk'ob li yajsoltarotak ajvalil ta Babiloniae xchi'uk ta xu'unin».^k

4 Xi laj yalbeik ajvalil li bankilaetike: «Avokoluk, ak'o yich' milel li vinik li'e,^l yu'un k'alal jech chal taje ta xchibajes li soltarotetik ti li' to oyik ta jteklume xchi'uk skotol li krixchanometike. Yu'un ma'uk tsabe slekilal li jteklume, ja' no'ox tsabe svokol».

37:21 *O «Sti' sna». K'elo Glosario, amak'. **38:2** *O «kuxul chjativ batel».

5 Xi la stak' li ajvalil Sedekiasse: «K'elavilik! Te oy ta avok ta ak'o-bik, yu'un li ajvalile mu k'usi stak' spas sventa spajtsanoxuk».

6 Ja' yu'un, laj yik'ik batel li Jeremiase xchi'uk la stik'ik ochel li ta sposo Malkiya ti ja' xnich'on ajvalile, ti te oy ta Yamak'* Jchabivanejetike.^a La xchukik yalel ta ch'ojon li Jeremiase, pe ch'abal ya'lel li posoe, ja' no'ox oy ach'el. Va'un, li Jeremiase lik mut'ijuk[#] yalel ta ach'el.

7 Li Ebed-Melek^b ti ja' j-etio-pia vinike xchi'uk ti tsots yabtel yich'oj* li ta spasob mantal[#] ajvalile laj ya'i ti laj yich' ti k'el ta poso li Jeremiase. Li ajvalile ja'o te chotol li ta ochebal ti Benjamin sbie.^c 8 Ja' yu'un, li Ebed-Meleke lok' batel li ta sna* ajvalile xchi'uk bat sk'opon, xi laj yalbee: 9 «Ajvalil ku'un, li viniketik taje, jtoj chopol li k'usi la spasbeik li j-alk'op Jeremiase! Yu'un la stik'ik ochel ta poso, va'un te chcham ta skoj li tsatsal v'uale. Yu'un ch'abal xa pan li ta jteklume».^d

10 Va'un, li ajvalile xi laj yalbe mantal li Ebed-Melek ti ja' j-etio-pia vinike: «Ik'o batel 30 ta vo' viniketik li'e xchi'uk lok'esik tal ta poso li j-alk'op Jeremias yo' to mu xchame». 11 Ja' yu'un, laj yik' batel viniketik li Ebed-Meleke xchi'uk och batel li ta sna* ajvalile, te bat ta yolon li sk'ejobil[#] k'ulejale,^e va'un la tsakik tal jaylikuk pok'etik ti lajemik xae xchi'uk jaylikuk xtuch'ulil tela ti lajemik xae xchi'uk la xchukbeik yalel ta ch'ojon li Jeremias ti te oy ta posoe. 12 Va'un, li Ebed-Melek ti ja' j-etio-pia vinike xi laj yalbe li Jeremiase: «Avokoluk, somtao

38:6, 13 *O «Sti' sna». K'elo Glosario, *amak'*. 38:6 #O «mukijuk; but'ijuk». 38:7 *O «ti ja' kapon vinik». K'elo Glosario, *kapon*. #O «sna». 38:8, 11 *O «spasob mantal». 38:11 #O «sna-k'obil».

KAP. 38

a Jer 33:1
Jer 37:21
Jer 38:28

b Jer 39:16

c Jer 37:13

d Jer 52:6

e 2Re 20:13

Kolumna 2

a Jer 37:21

b Jer 21:9
Jer 27:12

c 2Re 25:8, 9

d 2Re 25:6
Jer 39:5

ta pok' xchi'uk ta xtuch'ulil tela li alots'op sventa mu syayijesot li ch'ojone». Ja' jech la spas li Jeremiase. 13 La snitik lok'el tal ta ch'ojon li Jeremiase, va'un ja' jech la slok'esik tal li ta posoe. Li Jeremiase te kom-o li ta Yamak'* Jchabivanejetike.^a

14 Li ajvalil Sedekiasse la stak ta ik'el li j-alk'op Jeremias sventa xtal k'elatuk li ta yoxibal ochebal te ta sna Jeovae, va'un li ajvalile xi laj yalbe li Jeremiase: «Oy k'usi ta jak'bot. Pe jamal me xavalbun un». 15 Li Jeremiase xi laj yalbe li Sedekiasse: «Jp'el sk'oplal chamilun mi laj kalbota. Jech xtok, mu'yuk chachikintabun mi la jtojobtasote». 16 Ja' yu'un, li ajvalil Sedekiasse oy k'usi ta mukul laj yalbe li Jeremiase, xi laj yalbee: «Jamal chkal ta skoj kuxul Jeova, ti ja' li buch'u yak'oj jkuxlejaltike, ti mu'yuk ta jmilote xchi'uk ti mu'yuk chkak'ot ta sk'ob li viniketik ti tsk'an tsmilikote».

17 Va'un, li Jeremiase xi laj yalbe li Sedekiasse: «Xi chal li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaoetike,* li Dios yu'un Israele: «Mi laj avak' aba ta sk'ob li bankilaetik yu'un ajvalil ta Babiloniae, mu'yuk chavich' milel, mu'yuk chich' chik'el ta k'ok' li jteklum li'e, kuxul chakom xchi'uk li avuts' avalale.»^b 18 Pe mi mu'yuk laj avak' aba ta sk'ob li bankilaetik yu'un ajvalil ta Babiloniae, chich' ak'el ta sk'ob jkaldeaetik li jteklum li'e xchi'uk ta xchik'ik ta k'ok',^c persa cha-och ta sk'obik ek».^d

19 Va'un, li ajvalil Sedekiasse xi laj yalbe li Jeremiase: «Chixi' yu'un li judaetik ti iktavane-mik xa komel ti bat xchi'inik li jkaldeaetike, yu'un mi laj kich' ak'el ta sk'obike, xu' xilbajinikun». 20 Pe xi laj yal li Jeremiase: «Mu'yuk chavich' ak'el ta

38:17 *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaoetike*. #Literal «li anae».

sk'obik. Avokoluk, ch'uno li k'usi chal Jeova ti yakal chkalbot avie, va'un lek k'usi chk'ot ta atojolaj xchi'uk kuxul chakom. **21** Pe mi mu xak'an xavak' aba ta sk'obike, xi yak'oj kil Jeova ti k'usi chk'ot ta pasele: **22** jK'elavill, skotol li antsetik ti te chkomik ta sna* li ajvalil ta Judae chich'ik ak'el ta sk'ob li bankilaleetik yu'un ajvalil ta Babiloniae^a xchi'uk xi chalike:

«Laj xa slo'laot xchi'uk laj xa stsalot li viniketik ti laj to'ox apat avo'onton ta stoljalike.»^b

Laj xa yak'ik mats'iuk yalel ta ach'el li avakane.

Laj xa yiktaikot komel».

23 Skotol li avajniltak xchi'uk anich'nabtake chich'ik ak'el ta sk'ob li jkaldeaetike, li vo'ot eke jp'el sk'oplal cha-och ta sk'obik, yu'un chchukot batel li ajvalil ta Babiloniae^c xchi'uk vo'ot ta amul ti chich' chik'el ta k'ok' li jteklum li'e».^d

24 Va'un, li Sedekiasse xi laj yalbe li Jeremiase: «Mu me buch'u xavalbe li k'usitik laj avalbun sventa mu xavich' milele. **25** Mi laj ya'iiik bankilaleetik ti lijlo'ilaje xchi'uk mi xi tal yalboxuke: «Avokoluk, albunkutik k'usi laj avalbe li ajvalile. Albunkutik skotol, va'un mu'yuk ta jmilotkutik.^e jK'usi laj yalbot li ajvalile?» mi xiike, **26** xi sk'an xavalbe ya'iike: «Ja' no'ox la jk'anbe vokol li ajvalil ti mu stakun sutel ta sna li Jeonatan sventa mu teuk xichame».^f

27 Ta ts'akal une, skotol li bankilaleetike tal sk'elik li Jeremiase xchi'uk oy k'usi lik sjak'lanbeik. Li Jeremiase jech laj yal skotol jech k'ucha'al albat yu'un li ajvalile. Ja' yu'un, mu'yuk xa yan k'usi laj yalbeik, yu'un mu'yuk buch'u laj ya'i yu'unik k'alal

38:22 *O «spasob mantal». *O «li viniketik ti jun to'ox avo'onton xchi'uke».

KAP. 38

a Jer 39:3

b Lam 1:2

c 2Re 25:7

d Jer 52:8, 13

e Jer 38:4

f Jer 37:15

Kolumna 2

a Jer 15:20

Jer 32:2

Jer 33:1

Jer 37:21

Jer 39:13, 14

b 2Re 25:8, 9

2Kr 36:17

KAP. 39

c 2Re 25:1, 2

Jer 52:4, 5

Ese 24:1, 2

d 2Re 25:3, 4

Jer 52:6, 7

Ese 33:21

e Jer 1:15

f Dt 28:25

g 2Re 25:4-7

Jer 52:7-11

h Jer 32:4

Jer 38:18

i 2Re 23:31, 33

j 2Re 17:24

lo'ilaj xchi'uk li ajvalile. **28** Li Jeremiase te kom-o ta Yamak'* Jchabivanejetik ja' to ti k'uxi och ta k'albal li Jerusalene;^a yu'un te to'ox oy k'alal laj yich' u'uninel li Jerusalene.^b

39 K'alal sbalunebal xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Sedekiasse, ja'o li ta slajunebal ue, li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae xchi'uk skotol li yajsoltarotake talik ta Jerusalem xchi'uk la setuik.^c

2 K'alal 11 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Sedekiasse, ja'o li ta sbalunebal k'ak'al ta xchani-bal ue, la svok'ik ochel li smuroal jteklume.^d **3** Skotol li bankilaleetik yu'un ajvalil ta Babiloniae ochik batel xchi'uk te bat chotiikuk li ta ochebal ta O'lole,^e ja'ik li Nergal-Sareser ti ja' samgare, li Nebo-Sarsekim ti ja' rabsarise,* li Nergal-Sareser ti ja' rabmague^f xchi'uk skotol li yan bankilaleetik yu'un ajvalil ta Babiloniae.

4 Li Sedekias ti ja' ajvalil ta Judae xchi'uk skotol li soltarotetike laj yilik, va'un jatavik batel.^f Ta ak'obaltik lok'ik batel li ta jteklume, te jelavik batel li ta nichimaltik yu'un ajvalile, te lok'ik batel li ta ochebal ti bu oy chib muroe xchi'uk ja' la stambeik batel li sbele Arabae.^g **5** Pe li yajsoltarotak jkaldeaetike la snutsik batel li Sedekiasse, te la staik ta takixokol balumul ta stenlejaltik yu'un Jeriko.^h La stsajok xchi'uk laj yik'ik batel ta stajolaj li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae, ja'o te oy li ta Riblaⁱ ti ja' yosilal Amate,^j va'un te laj yal k'usi chich' pasbel. **6** Li Sedekiasse te sk'elaj k'alal laj yich' milbel li xnich'nab te ta Riblae

38:28 *O «Sti' sna». **39:1**, **5** *Literal «Nabukodonosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **39:3** *Yan k'u yelan ch'akal ta ts'ibael li ta ebreo k'ope: «Nergal-Sareser, Samgar-Nebo, Sarsekim, Rabsaris». *O «bankiall jpsamajiae (jk'el'anal)».

xchi'uk laj yich'ik milel skotol li bankilaetik ta Judae. Yu'un jech laj yal mantal li ajvalil ta Babiloniae.^a **7** Va'un, li ajvalile la spitsbe lok'el sbek' sat li Sedekiasse, laje la xchuk ta kadena ti pasbil ta kovre sventa xich' ik'el batel ta Babiloniae.^b

8 Va'un, li jkaldeaetike la xchik'beik li sna* ajvalile xchi'uk li naetik ta jteklume,^c la sjinesik li smuroaltak Jerusalene.^d **9** Li Nebusaradan^e ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike la xchuk batel ta Babilonia li yan buch'utik te to komemik ta jteklume, li buch'utik laj yak' sbaik ta sk'ob li jkaldeaetike xchi'uk skotol li buch'utik te to oyike.

10 Pe li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike te laj yikta ta yosilal Juda li buch'utik povreik tajeke, ja' li buch'utik mu'yuk k'usi x-ayan yu'unike. Li va' k'ak'al xtoke, laj yak'anbe ti bu ts'unajtik uvae xchi'uk osiletik sventa xabtela-nik.^f

11 Va'un, li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae laj yalbe k'usi sk'an spas ta stojolal Jeremias li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike, xi laj yalbee: **12** «Ik'o batel xchi'uk chabio; mu me k'usi chopol xapasbe jset'uk* xchi'uk ak'bo me skotol ti k'usi tsk'anbote».^g

13 Ja' yu'un, li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike, li Nebusasban ti ja' rabsarise,* li Nergal-Sareser ti ja' rabmague^h xchi'uk skotol li bankilaetik yu'un ajvalil ta Babiloniae la stakik batel viniketik **14** sventa xik'ik lok'el tal Jeremias li ta Ya-

39:8 *O «spasob mantal». **39:10** *O ja' van sk'oplal «sventa spasik tsatsal abtelal». **39:11** *Literal «Nabukodonosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **39:12** *O «jutebuk». **39:13** *O «bankilal j-abtel ta pasob mantale». *O «bankilal jpasmajiae (jk'elk'anal)».

KAP. 39

a Jer 21:7
Jer 34:18-20

b Ese 12:13

c Is 5:9
Jer 38:18

d 2Re 25:9-11
2Kr 36:17,19
Ne 1:3
Jer 52:13-15

e 2Re 25:20
Jer 40:1
Jer 52:12

f 2Re 25:12
Jer 52:16

g Jer 40:2, 4

Kolumna 2

a Jer 38:28

b 2Re 25:22
Jer 40:5
Jer 41:2

c 2Kr 34:20, 21
Jer 26:24

d 2Re 22:8

e Jer 32:2
Jer 37:21

f Jer 38:7

g Jer 45:2, 5

h Si 37:39, 40
Jer 17:7

KAP. 40

i Jos 18:21, 25

j Jer 39:9
Jer 52:12, 13

mak* Jchabivanejetike^a xchi'uk ti xak'beik batel li Guedalias^b ti ja' xnich'on Aikam^c xchi'uk ti ja' smom Safane^d sventa xik' batel ta sna. Ja' yu'un, te xa la xchi'in ta naklej li xchi'iltak ta jteklume.

15 K'alal te to'ox chukul ta Yamak* Jchabivanejetik^e li Jeremiase, k'oponat tal yu'un Jeova, xi albate: **16** «Batan, xi xbat avalbe li Ebed-Melek^f ti ja' j-etio-pia vinike: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,* li Dios yu'un Israele: «Chk'ot ta pasel ku'un li k'usi kaloj ta stojolal li jteklum li'e, ja' sventa svokolik, ma'uk sventa slekialik. Li va' k'a-k'ale, chavil ti jech chk'ot ta pasele»».

17 »«Pe li va' k'ak'ale, vo'on ta ppojot, mu'yuk chavich' ak'el ta sk'ob li viniketik ti chaxi' yu'une», xi li Jeovae.

18 »«Yu'un jp'el sk'oplal ta jkoltaot xchi'uk mu'yuk chalaj ta espada. Ta xpoj avu'un li akuxlejale,^g yu'un la apat avo'onton ta jtojolal,^h xi li Jeovae».

40 Li Jeremiase k'oponat tal yu'un Jeova k'alal lok'esat te ta jteklum Rama' yu'un li Nebusaradan' ti ja' li bankilal yu'un jchabivanejetike. Yu'un chukbil to'ox batel ta kadena sk'ob k'alal ik'at batele, te xchi'uk batel skotol li buch'utik chukbilik lok'el ta Jerusalem xchi'uk ta Juda ti yakkal chich'ik ik'el batel ta Babiloniae. **2** Va'un, li bankilal yu'un jchabivanejetike yan-o bu laj yik' batel li Jeremiase xchi'uk xi laj yalbee: «Li Jeova ti ja' Adiose kak xa ono'ox yaloj ti chvul svokol li jteklum li'e **3** xchi'uk k'ot xa ta pasel yu'un li k'usi yaloj Jeovae, yu'un la asa' amulik ta stojolal Jeova xchi'uk mu'yuk la ach'unbeik li k'usi chale.

39:14, 15 *O «Sti' sna». K'elo Glosario, amak'. **39:16** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. **39:18** *O «Kuxul chajatav batel».

Ja' yu'un, jech k'ot ta atojolalik.^a **4** Avi une, ta jlok'es li kadena ti chukul ta ak'obe. Mi lek chava'i ti xbat achi'inun ta Babiloniae, batik, vo'on ta jchabiot. Pe mi mu xak'an xbat achi'inun ta Babiloniae, mu xabat. jK'elavil! Oy ta avok ta ak'ob skotol li osil li'e. Batan ti bu chak'an chabate».^b

5 K'alal mu'yuk to snopoj mi tsut batel li Jeremiase, xi laj yal li Nebusaradane: «Sutan batel ta stojolal li Guedalias^c ti ja' xnich'on Aikame^d xchi'uk ti ja' smom Safane,^e ti ja' va'anbil yu'un ajvalil ta Babilonia sventa tsk'el li jteklumetik ta Judae. Va'un, te xkom achi'in li ta jteklume o batan ti bu chak'an chabate».

Laj une, li bankilal yu'un jchavivanejetike laj yak'be juteb sve'el xchi'uk jun smoton, va'un laj yak' batuk. **6** Ja' yu'un, li Jeremiase bat ta stojolal li Guedalias ti ja' xnich'on Aikam ti te oy ta Mispae,^f te kom xchi'in, jech xtok, te kom xchi'in li buch'utik te to komik ta jteklume.

7 Ta mas ts'akal une, skotol li bankilaletik yu'un soltaroetik xchi'uk li sviniktakik ti te oyik ta jamal osiltike laj ya'iik ti ak'bat yabtel yu'un ajvalil ta Babilonia li Guedalias ti ja' xnich'on Aikame. Yu'un va'anat sventa tsk'el li jteklume, li viniketike, li antsetike xchi'uk li ololetik ti povreik te ta jteklum ti mu'yuk laj yich'ik ik'el batel li ta Babiloniae.^g

8 Ja' yu'un, tal sk'elik li Guedalias ta Mispae.^h Taje ja'ik li Ismael' ti ja' xnich'on Netaniase, li Joanan' xchi'uk Jonatan ti ja' xnich'nab Kareae, li Seraya ti ja' xnich'on Tanumete, li xnich'nab Efai ti ja' jnetofa vinike xchi'uk li Jesanias^k ti ja' xnich'on jmaakat vinike, talik xchi'uk li sviniktakike. **9** Li Guedalias ti ja' xnich'on Aikam xchi'uk ti ja' smom Safane oy k'usi jamal laj yalbe ya'iik xchi'uk li sviniktakike, xi

KAP. 40

a Jer 50:7

b Jer 39:11, 12

c 2Re 25:22
Jer 39:13, 14
Jer 41:2d 2Re 22:12, 13
Jer 26:24

e 2Re 22:8

f Jue 20:1
1Re 15:22g 2Re 25:22
Jer 39:10

h 2Re 25:23

i 2Re 25:25

j Jer 41:11, 16
Jer 43:2

k Jer 42:1, 2

Kolumna 2

a 2Re 25:24
Jer 27:11

b Jer 39:10

c Jer 41:10

d Jer 41:2

laj yalbe ya'iike: «Mu xaxi'ik ti chatunik ta stojolal li jkaldeae-tike. Naklanik li ta jteklume xchi'uk tunanik ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae, va'un lek k'usi chk'ot ta atojolalik.^a **10** Li vo'one li' chikom ta Mispa sventa xik'opoj ta atojolalik* mi tal li jkaldeae-tike. Yan li vo'oxuke bat tsobik li vinoe, li sat te'etike xchi'uk li aseitee, va'un te xatik'ik li ta sk'e-jobiltake[#] xchi'uk te xanakiiik li ta jteklumetik ti bu laj xa avu'uninike».^b

11 Jech xtok, skotol li judaetik ti te oyik ta Moab, ta Ammon, ta Edom xchi'uk li buch'utik te oyik li ta yantik muk'ta lumetike laj ya'iik ti oy buch'utik te laj yikta ta Juda li ajvalil ta Babiloniae xchi'uk ti la sva'an sventa xk'elatik yu'un li Guedalias ti ja' xnich'on Aikame xchi'uk ti ja' smom Safane. **12** Jech oxal, skotol li judaetike sutik tal ti bu to'ox yich'ojik pukel batele, va'un talik ta yosilal Juda, talik ta stojolal Guedalias ti te oy ta Mispae. Laje, lik stsobik epal vino xchi'uk epal sat te'etik.

13 Li Joanan ti ja' xnich'on Kareae xchi'uk skotol li bankilaletik yu'un soltaroetik ti te oyik li ta jamal osiltike tal sk'elik li Guedalias ta Mispae. **14** Xi laj yalbeike: «¿Mi yu'un mu xana' ti takbil tal yu'un Baalis ajvalil ta Ammon^c li Ismael ti ja' xnich'on Netanias sventa xtal smilote?».^d Pe li Guedalias ti ja' xnich'on Aikame mu'yuk la xch'un.

15 Va'un, li Joanan ti ja' xnich'on Kareae xi laj yalbe ta mukol li Guedalias te ta Mispae: «Chibat ka'i xchi'uk chbat jmil li Ismael ti ja' xnich'on Netanias, va'un mu'yuk buch'u tsna'. ¿K'u yu'un ti chtal smilote? ¿K'u yu'un ti tspuk sbaik batel skotol li krixchanoetik ta Juda ti li' tso-bolik ta atojolale xchi'uk ti xljaj-o

40:10 *Literal «sventa jva'an jba ta atojolalik». #O «snak'obiltake».

sk'oplal li skomenal* judaetike?». **16** Pe li Guedalias^a ti ja' xnich'on Aikame xi laj yalbe li Joanan ti ja' xnich'on Kareae: «Mu jechuk xapas, yu'un mu meleluk li k'usi yakal chaval ta stojolal Ismaele».

41 Li ta svukubal ue, li Ismael^b ti ja' xnich'on Netanias xchi'uk ti ja' smom Elisamae, ti ja' snitilulal ajvalile xchi'uk ti ja' jun vinik ti mas tsots sk'oplal yu'un li ajvalile, tal xchi'uk lajunvo' sviniktak sventa xtal sk'oponik li Guedalias ti ja' xnich'on Aikam ta Mispae.^c K'alal ja'o te tsobol chve'ik ta Mispae, **2** li Ismael ti ja' xnich'on Netanias xchi'uk li lajunvo' sviniktake va'iik, lik smilik ta espada li Guedalias ti ja' xnich'on Aikam xchi'uk ti ja' smom Safane. Va'un, ja' jech la smil li buch'u sva'anoj ta sk'elel jteklum li ajvalil ta Babiloniae. **3** Jech xtok, li Ismaele la smil skotol li judaetik ti te xchi'uk li Guedalias ta Mispae, la smil xtok li yajsoltarotak jkaldeaetik ti te oyike.

4 Li ta yok'omal k'alal laj xa ox yich' milel li Guedaliase, k'alal mu'yuk to'ox buch'u sna'oje, **5** tal **80** ta vo' viniketik ti like-mik tael ta Sikem,^d ta Silo^e xchi'uk ta Samariae.^f Li viniketike xju-xoj tal yisimik, xch'oj ta jatel li sk'u spok'ike, xtuch'ojan sbek'talik,^g yich'ojik tal matanal sat ts'unobiletik xchi'uk yich'ojik tal sakil pom^{*h} sventa tal yak'ik ta sna Jeova. **6** Ja' yu'un, li Ismael ti ja' xnich'on Netanias lok' batel ta Mispa sventa xbat snupan tal ta be, x-ok'olet k'alal ja'o chanav batele. K'alal la staan ta bee, xi laj yalanbee: «La' k'elavilik li Guedalias ti ja' xnich'on Aikame». **7** Pe k'alal ochik li ta jteklume, li Ismael ti ja' xnich'on Netanias xchi'uk li sviniktake la smilik li viniketik taje xchi'uk la sijipik ochel ta poso.

40:15; 41:10 *O «skomelal». **41:5** *K'elo Glosario, sakil pom.

KAP. 40
a 2Re 25:22

KAP. 41
b 2Re 25:23
Jer 40:14

c 2Re 25:25

d 1Re 12:1

e Jos 18:1

f 1Re 16:23, 24

g Le 19:27, 28
Dt 14:1

h Le 2:1

Kolumna 2

a 1Re 15:22
2Kr 16:6

b Jer 40:12

c Jer 40:7

d Jer 40:14

e Jer 40:13
Jer 43:2

f Jer 40:6

8 Pe oy lajunvo' viniketik yu'unik ti xi laj yalbeik li Ismaele: «Mu xamilunkutik, yu'un oy jnak'ojkutik* yavil trigo, sevada, aseite xchi'uk pom ta osiltik». Ja' yu'un, mu'yuk te kapal laj yich'ik milel xchi'uk li xchi'iltakike. **9** Va'un, li Ismael ti ja' xnich'on Netanias la sijipie ochel ta jun muk'ta poso sbek'tal li viniketik ti la smile, li muk'ta posoe ja' la spas li ajvalil Asa k'alal yakal to'ox tspacek k'op xchi'uk li Baasa ti ja' ajvalil ta Israele.^e Taje ja' li poso ti la snojesbe ta sbek'tal li viniketik ti laj yich'ik milele.

10 Li Ismaele la xchuk batel skotol li skomenal* krixchanoetik ta Mispae,^b ti te tsakal sk'oplal li stebetak ajvalile xchi'uk li buch'utik te to oyik ta Mispae, ti ja' to'ox la sbain sk'elel li Guedalias^c ti ja' xnich'on Aikam ti ja' ta smantal li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike. Li Ismael ti ja' xnich'on Netanias la xchuk batel skotolik, va'un xanavik batel sventa xbatik ti bu oy li j-ammonetike.^d

11 Li Joanan^e ti ja' xnich'on Kareae xchi'uk skotol li bankilal soltaroetik ti te xchi'uke laj ya'iik skotol li k'usitik chopol la spas Ismael ti ja' xnich'on Netanias, **12** va'un laj yik'ik batel skotol li viniketike, bat tsakik ta k'op li Ismael ti ja' xnich'on Netanias, te la staik ta xokon ti bu ts'anal epal vo'* ta Gabaone.

13 Skotol li krixchanoetik ti xchukoj batel li Ismaele muyubajjik tajak k'alal laj yilik li Joanan ti ja' xnich'on Kareae xchi'uk skotol li bankilal soltaroetik ti te xchi'uk batele. **14** Va'un, skotol li krixchanoetik ti ay xchuk lok'el ta Mispa^f li Ismaele, joyijik sutel xchi'uk bat xchi'inik li Joanan ti ja' xnich'on Kareae. **15** Pe li Ismael ti ja' xnich'on Netanias xchi'uk li vaxakvo' sviniktake jata-

41:8 *O «jmukojkutik». **41:12** *O ja' van sk'oplal «muk'ta tanke».

vik ta stojolal li Joanane xchi'uk te batik ti bu oyik j-ammonetike.

16 Li Joanan ti ja' xnich'on Kareae xchi'uk skotol li bankilal soltaroetik ti te xchi'uke laj yik'ik sutel li skomenal* krixchanoetik ta Mispae, ti la spojbeik lok'el ta sk'ob li Ismael ti ja' xnich'on Netanias k'alal smiløj xa ox li Guedalias^a ti ja' xnich'on Aikame. Laj yik'ik sutel ta Gabaon li viniketike, li antsetike, li ololetike xchi'uk li bankilal j-abeletik ta pasob mantale. **17** Ja' yu'un, batik xchi'uk te komik li ta vaye bal yu'un Kimam ti te nopol ta Belene,^b yu'un oy ta yo'ontonik ti stam batel sbeik sventa xbatik ta Ejipto^c **18** ta skøj li jkaldeaetike. Yu'un xi'emik ta stojolal li jkaldeaetike, yu'un li Ismael ti ja' xnich'on Netanias la smil li Guedalias ti ja' xnich'on Aikame, ti ja' li buch'u la sva'an li ajvalil ta Babilonia sventa tsk'el li jteklume.^d

42 Va'un, skotol li bankilal soltaroetike, li Joanan^e ti ja' xnich'on Kareae, li Jesanias ti ja' xnich'on Osayae xchi'uk skotol li krixchanoetike, li buch'utik tsots sk'oplalike xchi'uk li buch'utik mu'yuke, nopajik batel ta stojolal li j-alk'op Jeremiase **2** xchi'uk xi laj yalbeike: «Avokoluk, chikintao li k'usi xivokoletkutik sk'anele, k'o'pono ta jtojolalkutik li Jeova ti ja' Adiose, ta jtojolalkutik ti jayvo' li' to oyunkutike, yu'un laj xa avil ti jutebunkutike ak'o mi epunkutik to'ox.^f **3** Ak'o yal ka'ikutik li Jeova ti ja' Adios ti bu beal sk'an xibatkutike xchi'uk ti k'usi sk'an jpaskutike».

4 Xi tak'batik yu'un li j-alk'op Jeremiase: «Lek oy, ta jk'o'pon li Jeova ti ja' Adiosike, jech ta jk'anbe k'ucha'al la ak'anbeikune. Te chkalboxuk skotol ti k'usi chalbun li Jeovae. Mu'yuk ta jmukboxuk jp'eluk».

41:16 *O «skomelal».

KAP. 41

a Jer 41:2

b Je 35:19

c 2Re 25:26
Jer 42:14
Jer 43:7

d Jer 41:2

KAP. 42

e Jer 40:13, 14

f Dt 28:62

Kolumna 2

a Jer 41:16

b Dt 32:36
Jer 18:7, 8
Mik 7:18

c Jer 41:17, 18

d Eks 34:6

e Jer 43:4, 7

5 Xi la stak'beik li Jeremiase: «K'otuk ta tuk'il testigo ku'unikutik li Jeovae xchi'uk ak'o yak'bunkutik kastigo mi mu'yuk ta jpaskutik skotol li k'usi chavalbunkutik ti ja' yaloj li Jeova ti ja' Adiose. **6** Manchuk mi lek o mi chopol chka'ikutik, ta jch'unikutik li k'usi chal Jeova ti ja' Jdioskutik ti ta jkatokkutik batel ta stojolale, yu'un lek k'usi chk'ot ta jtojalalkutik mi la jch'unbekutik smantal li Jeova ti ja' Jdioskutike».

7 Va'un, k'alal ech' xa ox lajuneb k'ak'ale, k'o'ponat tal yu'un Jeova li Jeremiase. **8** Ja' yu'un, la stak ta ik'el li Joanan ti ja' xnich'on Kareae, skotol li bankilaetik yu'un soltaroetik ti te xchi'inojane xchi'uk skotol li krixchanoetike, ti tsots sk'oplalike xchi'uk ti mu'yuk tsots sk'oplalike.^a **9** Xi laj yalbe ya'iike: «Xi chal li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele, ti la atakikun batel ta stojolal sventa xbat jk'anbe vokol ta aventaike: **10** «Mi jp'el sk'oplal ti li' chkom naklanik-o ta jteklume, va'un bi, ta jva'anoxuk, pe mu'yuk ta jinesoxuk; ta jts'unofoxuk, pe mu'yuk ta jbuloxuk lok'el, yu'un chopol chka'i jba* ta skøj li avokol laj kak'boxuke.^b **11** Mu xaxi'ik yu'un li ajvalil ta Babilonia ti xi'emoxuk ta stojolale».^c

»Xi chal li Jeovae: «Mu xaxi'ik yu'un, yu'un li' jchi'ukoxuk sventa jkoltaoxuk xchi'uk sventa jpojoxuk lok'el tal ta sk'ob. **12** Ta jk'uxubinoxuk^d xchi'uk ta xk'uxubinoxuk li ajvalil eke, va'un chik'oxuk sutel li ta alumalike.

13 »Pe mi xi chavalike: «jMo'oj, mu'yuk li' chikomkutik-o li ta jteklume!» xchi'uk mi mu'yuk chach'unik li k'usi chal li Jeova ti ja' Adiosike **14** xchi'uk mi xi chavalike: «Mu'yuk chikomkutik li'e, ja' lek chibatkutik ta yosilal Ejipto,^e tee mu'yuk

42:10 *O «chkat ko'onton».

chkilkutik pask'op, mu'yuk chka'ikutik chbak' kachu xchi'uk mi ja'uk chkilkutik vi'nal; ja' te chbat naklikunkutik» mi xachiike, **15** chikintaik li k'usi chalboxuk Jeovae, vo'oxuk ti skomenaloxuk* Judae. Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,[#] li Dios yu'un Israele: «Mi jp'el avo'ontoni chabatik ta Ejiptoe xchi'uk mi te chbat naklanike,[^] **16** va'un bi, li avajkontraik ti chaxi'ik yu'une chbat smiloxuk ta espada k'alal te oyoxuk ta Ejiptoe xchi'uk li tsatsal vi'nal ti chaxi'ik yu'une chk'ot te ta Ejipto xchi'uk te chachamik.^a **17** Xchi'uk skotol li buch'utik jp'el ta yo'ontoni chbat nakiiuk ta Ejiptoe te chljajik ta espada, ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel. Mi junuk buch'u kuxul chkom yu'unik xchi'uk mi ja'uk buch'u xu' spoj sba li ta vokolil ti chkak' talel ta stojolalike».

18 »Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike, li Dios yu'un Israele: «Jech k'ucha'al la jmal tal sk'ak'al ko'onton xchi'uk skapemal jol ta stojolal li jnakejetik ta Jerusalene,^b ja' jech ta jmal tal skapemal jol ta atojolalik mi labatik ta Ejiptoe. Jech xtok, chavich'ik chopol k'optael, ta xak' xi'el li k'usi chk'ot ta atojolalike, ja' sk'elobil chak'otik ti chopol ak'oplalike, ta xavich'ik labanel^c xchi'uk mu'yuk xa chtal ak'elik-o yan velta li jteklum li'e».

19 »Vo'oxuk ti skomenaloxuk* Judae, oy xa k'usi yaloj ta atojolalik li Jeovae. Mu xabatik li ta Ejiptoe. Na'ik me lek ti yakal ta jp'ijubtasoxuk avi **20** ti chavak'-o akuxlejajik li k'usi chopol chapasike. Yu'un la atakikun batel ta stojolal li Jeova ti ja' Adiosike, xi laj avalbeikune: «K'o-

42:15, 19 *O «skomelaloxuk». **42:15** [#]K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. [^]O «chbat naklanik k'uk sjalile».

KAP. 42

a Dt 28:45
Jer 44:12-14
Jer 44:27, 28

b 2Re 25:8-10
2Kr 34:24, 25
2Kr 36:16, 17
Lam 2:4

c Jer 29:18

Kolumna 2

a Jer 42:1, 2

b 2Kr 24:19
Ne 9:26
Sak 7:11

c Jer 43:10, 11

KAP. 43

d Jer 41:16
Jer 42:1-3

e Jer 36:4
Jer 45:1

f Jer 38:4, 6

g Jer 40:11, 12

pono ta jtojolalkutik li Jeova ti ja' Jdioskutike xchi'uk albunkutik skotol li k'usi chal li Jeova ti ja' Jdioskutike, va'un ta jpaskutik.^a **21** Laj xa kalboxuk li avie, pe mu'yuk chach'unik li k'usi chal li Jeova ti ja' Adiosike xchi'uk mu'yuk chapasik jset'uk* li k'usi laj yalibun ti ak'o xkalboxuke.^b **22** Ja' yu'un, na'ik me lek ti chalajik ta espada, ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel ti bu chak'an chabatik ta nakleje».^c

43 K'alal laj yo'onton Jeremias ta yalbel sjunul jteklum skotol li k'usitik laj yal Jeova ti ja' Sdiosike, ta jup'el li k'usitik laj yal mantal Jeova ti ak'o xich'ik albele, **2** li Asarias ti ja' xnich'on Osayae, li Joanan^d ti ja' xnich'on Kareae xchi'uk skotol li jtoyba viniketike xi laj yalbeik li Jeremias: «iMu meleluk li k'usi chavale! Li Jeova ti ja' Jdioskutike mu'yuk la stakot tal sventa xi xavalbunkutike: «Mu xabatik ta naklej ta Ejipto». **3** Yu'un ja' tstij avo'onton li Baruk^e ti ja' xnich'on Nerias sventa jech xavalbunkutik taje, yu'un tskan ti xi-ochkutik ta sk'ob li jkaldeaetike, ti xkich'utik milele o ti xkich'utik chukel batel ta Babiloniae».^f

4 Ja' yu'un, li Joanan ti ja' xnich'on Kareae, skotol li bankilal soltaroeitike xchi'uk skotol li krixchanoetike mu'yuk la xch'unbeik li smantal Jeova ti sk'an xkomik li ta yosilal Judae. **5** Jech oxal, li Joanan ti ja' xnich'on Kareae xchi'uk skotol li bankilal soltaroeitike ta stobik batel skotol li skomenal* Juda ti sutemik xa ox tal ta naklej ta yosilal Judae, ja'ik li buch'utik tanpuk to'ox batemik ta muk'ta lumetike.^g **6** Laj yi-k'ik batel li viniketike, li antsetike, li ololetike, li stsebetak ajvalile xchi'uk skotol li buch'u-

42:21 *O «jutebuk». **43:5** *O «skomelal».

tik* la sbain sk'e'el li Guedalias^a ti ja' xnich'on Aikam^b xchi'uk ti ja' smom Safane,^c ti ja' va'anat yu'un li Nebusaradan^d ti ja' bankilal yu'un jchabivanejeteke. Jech xtok, li j-alk'op Jeremiase xchi'uk li Baruk ti ja' xnich'on Neriase ik'atik batel ek. **7** Va'un, ochik batel li ta yosilal Ejiptoe, yu'un mu'yuk la xch'un-beik li smantal Jeovae xchi'uk batik k'alal to ta Tapanes.^e

8 Laj une, li Jeremiase k'oponatal tal yu'un Jeova te ta Tapanes, xi albate: **9** «Peto tal jay-pejuk muk'ta tonetik xchi'uk te xamuk li ta skoriyolal* yochebal sna faraon ti pasbil ta ladiyoe, ti te oy ta Tapanese. Teuk sk'e'loj judaetik k'alal jech chapase. **10** Va'un, xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,* li Dios yu'un Israele: «Ta jtak tal ta ik'el li kajtunel Nabukodonosor^f ti ja' ajvallil ta Babiloniae,^f li' ta jnakanbe xcholebe sventa ajvallil ta sba li tonetik la jmuke xchi'uk li' chvul xli-ch'an li skarpanae.^g **11** Ta xtal xchi'uk ta stsak ta k'op li yosilal Ejiptoe.^h Oy jlom ti chchamik la skoj tsatsal chamele, oy jlom ti chich'ik chukel batele xchi'uk oy jlom ti chich'ik millet ta espadae. **12** Jech xtok, ta jtsanbe sk'ak'al li sna* sdiosik ta Ejiptoe,ⁱ li ajvallil eke ta xchik'be li sna diosetike xchi'uk ta xchuk batel li diosetike. Jech k'ucha'al mu'yuk tsots cha'i ta slapel sk'u' spok' li jchabichije, ja' jech mu'yuk tsots cha'i ta stsalel sjunol Ejipto li ajvallile xchi'uk jun yo'onton^f chlok' batel te. **13** Ta silin komel li oyetik ta Bet-Semes^f ti te oy ta

43:6 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **43:9** *O «skorre-doral». **43:10; 44:2** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **43:10** *Literal «Nabukodrosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **43:12, 13** *O «stemplo». **43:12** *O «mu'yuk yayijem». **43:13** *O «Sna (Stemplo) K'a-k'al», ja' xkaltik, Eliopolis.

KAP. 43

a 2Re 25:22

b 2Kr 34:20, 21

Jer 26:24

c 2Re 22:8

d Jer 39:10

e Jer 2:14, 16

Jer 44:1

Ese 30:4, 18

f Jer 25:9

Jer 27:6

Ese 29:19, 20

g Da 2:21

Da 5:18

h Jer 25:17, 19

Jer 46:13

Ese 29:19

Ese 30:4, 18

i Jer 44:13

Ese 5:12

j Jer 46:25

Kolumna 2

KAP. 44

a Jer 43:4, 7

b Ese 29:10

Ese 30:6

c Ese 30:18

d Jer 46:14

Ese 30:16

e Ese 29:14

Ese 30:14

f 2Re 25:9, 10

Jer 39:8

g Lam 1:1

h Jer 11:17

i Dt 13:6-9

Dt 32:17

Jer 19:4

j 2Kr 36:15, 16

Is 65:2

Jer 7:24-26

Jer 35:15

k Jer 19:13

l Is 6:11

Jer 39:8

yosilal Ejiptoe xchi'uk ta xchik'be ta k'ok' li sna* diosetik ta Ejiptoe»»).

44 Li Jeremiase oy k'usi albat yu'un Dios ta stojolal skotol li judaetik ti te nakalik ta yosilal Ejiptoe,^a ja'ik li buch'utik te nakalik ta Migdol,^b ta Tapanes,^c ta Nof^d xchi'uk li ta yosilal Patrose,^e xi albate: **2** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,* ti ja' li Dios yu'un Israele: «Avilokik skotol li vokoliletik kak'oj tal ta stojolal li Jerusalene^f xchi'uk ta stojolal skotol li jteklumetik ta Judae, avi une jinemik xa xchi'uk ch'abal xa buch'u te nakal.^g **3** Ja' ta skoj li k'usitik chopol la spasiq sventa tsabeikun jole, ja'o k'alal bat yak'beik milbil matanal^h li yan diosetike xchi'uk ti tunik ta stojolale, xch'o mi mu xavojtikinik xchi'uk ak'o mi mu'yuk laj vojtikinik li amoltotakik eke.ⁱ **4** Jech-o la jtak tael ta atojoj-lalik skotol li j-alk'opetik ti ja'ik kajtuneltake, ep ta velta jech la jpas,* xi laj yalike: «Avokolikuk, mu xa xapasik li k'usitik toj chopol ti jp'ajoj ta jyalele».^j **5** Pe mu'yuk laj ya'ik xchi'uk mu'yuk la sts'et chikintaik sventa xiktaik spasel li k'usi chopol ti chak'beik milbil matanal li yan diosetike.^k **6** Ja' yu'un, li skapemal jol xchi'uk li sk'ak'al ko'onton ti solel xtiltune la jmal tael ta stojolal li jteklumetik ta Judae xchi'uk li ta skayealtak Jerusalene, va'un lili-jem xchi'uk xokol kom, jech k'ucha'al oy li avie».^l

7 »Avi une, xi chal li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, li Dios yu'un Israele: «¿K'u yu'un ti chavak'be aba avokol atukike? ¿K'u yu'un ti chavak'ik lajuk-o sk'oplal ta Juda li viniketike, li antsetike, li ololetike xchi'uk li uni k'oxetik ti chchu'unik toe? **8** ¿K'u yu'un ti

44:1 *O «Menfis». **44:4** *Literal «sob liliik xchi'uk la jtakik tal ta atojoj-lalik».

chasabeikun jol ta skoj li k'usitik chapasike, ti chavak'beik milbil matanal yan diosetik li ta yosilal Ejipto ti bu bat naklanike? Ta xljaj ak'oplalik, chavich'ik chopol k'optael xchi'uk chavich'ik labanel yu'un li muk'tik lumetik ta balumile.⁹ **9** ĆMi yu'un ch'ay xa ta ajolik li k'usitik toj chopol la spasiq li amoltotakike, li k'usitik toj chopol la spasiq li ajvaliletik ta Judae,^b li k'usitik toj chopol la spasiq li yajniltakike^c xchi'uk li k'usitik toj chopol la apasiq li vo'oxuk eke xchi'uk li k'usitik toj chopol la spasiq li avajnilike,^d ti te la apasiq ta yosilal Juda xchi'uk ta skayealtak Jerusalemene? **10** Mu'yuk sbik'tajesoj-o sbaik li avie, mu'yuk xi'taojikun,* mu'yuk xch'unojik li k'usitik kaloje^e xchi'uk li jmantal ti kalojboxuke xchi'uk ti kalojbeik li amoltotakike».^f

11 »Ja' yu'un, xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike, li Dios yu'un Israele: «K'otem xa ta nopel ku'un ti chkak' talel vokolil ta atojolalik sventa jlajes junul li Judae. **12** Li skomenal* Juda ti jp'el ta yo'onton batik ta yosilal Ejipto sventa te xnaakiike te chljaj skotolik ta yosilal Ejipto.^g Chljajik ta espada xchi'uk chljajik ta tsatsal vi'nal. Li buch'utik tsots sk'oplalike xchi'uk li buch'utik mu'yuke ko'ol chljajik ta espada xchi'uk ta tsatsal vi'nal. Chich'ik chopol k'optael, ta xak' xi'el li k'usi chk'ot ta stoljalalike, ja' sk'elobil chk'otik ti chopol sk'oplalike xchi'uk ta xich'ik labanel.^h **13** Ta xkak'beik kastigo ta espada, ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel li buch'utik te nakalik ta yosilal Ejipto, jech k'ucha'al laj kak'be kastigo li Jerusalemene.ⁱ **14** Jech xtok, li skomenal* Juda ti bat nakiikuk ta yosilal Ejipto mu'yuk buch'u chkol yu'unik xchi'uk

44:10 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.
44:12, 14 *O «skomelal».

KAP. 44

a 1Re 9:7
Jer 24:9
Jer 42:18

b 2Re 21:19, 20
2Re 24:8, 9

c 1Re 11:1-3

d Jer 44:19

e Jer 36:22-24

f Dt 6:1, 2

g Ese 30:13

h Jer 42:17, 18

i Jer 21:9
Jer 42:22
Jer 43:11

Kolumna 2

a Jer 43:4, 7

b Jer 44:1

c Jer 7:18

mu'yuk buch'u kuxul chkom sventa sut tal li ta yosilal Judae. Oy tajak ta yo'ontonik tsutik tal sventa xnaakiike te, pe mu'yuk xa tsutik tal, ja' xa no'ox tsutik tal li jayvo' chkolik komele».

15 Skotol li viniketik ti sna'ojik ti chak'beik milbil matanal yan diosetik li yajniliqe xchi'uk skotol li ajnilaletik ti te va'ajtik ti ep stsojoj sbaikexchi'uk skotol li buch'utik te nakalik ta yosilal Ejipto^a ta Patrose^b xi la stak'beik li Jeremiase: **16** «Mu'yuk ta jch'unikutik li k'usi laj avalbunikutik ta sbi Jeovae. **17** Yu'un jp'el sk'oplal ta jpaskutik li k'usi lok'em ta kekutike, chkak'bekutik milbil matanal li Me' Ajvalil ta Vinajele* xchi'uk ta jmalbekutik matanal vino.^c Yu'un jech ono'ox jpasojkutik tal ta jteklumetik ta Juda xchi'uk ta skayealtak Jerusalem xchi'uk jech ono'ox spasojik tal li jmoltotakutike, li ajvaliletik ku'unikutike xchi'uk li bankilalietik ku'unikutike, ja'o k'alal oy to'ox lek' jpankutike xchi'uk k'alal oy to'ox ep k'usitik ku'unikutike, k'alal mi jset'uk^d to'ox chkil jvokolkutike. **18** Ti k'u xa sjalil mu'yuk chkak'bekutik milbil matanal li Me' Ajvalil ta Vinajele* xchi'uk ti mu'yuk ta jmalbekutik matanal vinoe, ch'abal xa k'usi oy ku'unikutik, lajemunkutik xa ta espada xchi'uk ta tsatsal vi'nal».

19 Xi laj yalik li antsetik eke: «K'alal laj kak'bekutik milbil matanal li Me' Ajvalil ta Vinajele* xchi'uk k'alal la jmalbekutik matanal vinoe, Ćmi mu lajuk jak'be jmalalikutik k'alal la jpaskutik pan sventa matanal ti ja' slok'ol li Me' Ajvalil ta Vinajele xchi'uk k'alal la jmalbekutik matanal vinoe?».

44:17-19 *Ja' sbi jun me' dios ti ja' chich'ik ta muk' li j-israeletik ti valopatinvanik komele; ja' van sk'oplal jun me' dios ti chak' la alujuk antsetike. **44:17** *O «jutebuk».

20 Va'un, li Jeremiase xi laj yalbe skotol li krixchanoetike, li viniketik xchi'uk yajnilike xchi'uk skotol li krixchanoetik ti te xvulajetik ta stojolare: **21** «Li milbil matanal laj avak'ik ta jteklumetik yu'un Juda xchi'uk ta ska-yealtak Jerusalene,^a ti te laj yak'ik ek li amoltotakike, li ajvaliletik avu'unike, li bankilaletik avu'unike xchi'uk skotol li krixchanoetik ta jteklume la svules ta sjol li Jeovae, mu'yuk ch'ayem ta sjol. **22** Laj une, mu xa sts'ik laj ya'i Jeova li k'usitik toj chopol la apasike xchi'uk li k'usitik toj ibal sba* la apasike, ja' yu'un lajem kom li alumalike, ta xak' xi'el ti k'u yelan kome, laj yich' chopol k'optael xchi'uk ch'abal xa junuk jnaklej kom, jech k'ucha'al oy avie.^b **23** Ti jech k'otem avokolik li avie, ja' ta skoj ti laj avak'ik li milbil matanaletike xchi'uk ti la asa' amulik ta stojolal Jeova k'alal mu'yuk laj avich'ik ta muk' li k'usitik chal Jeovae, li smantaltake, li k'usitik la svules ta ajolike xchi'uk li k'usitik snopoj tspace».^c

24 Li Jeremiase xi to laj yalbe skotol li krixchanoetike xchi'uk skotol li antsetike: «Judaetik ti te oyoxuk ta yosilal Ejiptoe, chikintaik li k'usi chal Jeovae. **25** Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeetike, li Dios yu'un Israele: «Li k'usi lok' ta aveik xchi'uk li k'usi lok' ta ye li avajnilike k'ot xa ta pasel avu'unik, yu'un xi laj avalike: «Jp'el sk'oplat ta jpaskutik ti kak'oj ke chkak'bekutik milbil matanal li Me' Ajvalil ta Vinajele* xchi'uk ti ta jmalbekutik matanal vinoe».^d Antsetik, vo'oxuke jp'el sk'oplat chk'ot ta pasel avu'unik li k'usi jamal laj avalike xchi'uk chapasik li k'usi avak'oj ave chapasike».

44:22 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **44:25** *Ja' sbi jun me' dios ti ja' chich'ik ta muk' li j-israeletik ti valopatinvanik komele; ja' van sk'oplat jun me' dios ti chak' la alajuk antsetike.

KAP. 44

a Jer 11:13
Ese 16:24, 25

b 1Re 9:8, 9
Lam 2:15
Ese 33:29

c 2Kr 36:15, 16
Da 9:11

d Jer 7:18
Jer 44:15, 17

Kolumna 2

a Ese 20:39

b Is 48:1, 2
Jer 5:2

c Jer 1:10

d Jer 44:12

e Le 26:44
Is 27:13
Jer 44:14

f 2Re 25:7
Jer 34:21
Jer 39:5

KAP. 45

g Jer 32:12
Jer 43:3

h Jer 36:4, 32

i Jer 25:1
Jer 36:1

26 »Ja' yu'un, judaetik ti te nakaloxuk ta yosilal Ejiptoe, chikintaik li k'usi chal Jeovae: «Xi chal li Jeovae: «Jamal chkal ta jbi ti mu'yuk xa junuk juda vinik ti xi tstunesik jbi ta sjunul li yosilal Ejiptoe:^a «Jamal chkal ta skoj kuxul Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale!».^b **27** Avi une, kak'oj tal jsat ta stojolalik sventa xkak'be svokolik, ma'uk sventa slekilalik;^c skotol li juda vinitetik ti te oyik ta yosilal Ejiptoe chljajik ta espada xchi'uk ta tsatsal vi'nal, ja' to mi laj sk'opplalik ta j-ech'ele.^d **28** Uni jayvo' xa no'ox ti mu'yuk chljajik ta espadae xchi'uk chlok'ik tal ta yosilal Ejiptoe sventa xtalik li ta yosilal Judae.^e Va'un, skotol li skomenal* Juda ti bat nakiikuk ta yosilal Ejiptoe te chak'ik venta buch'u sk'op ti k'ot ta pasele: jmi ja' li k'usi laj kale o mi ja' li k'usi laj yal stukike!»».

29 «Xi chal li Jeovae: «Li'e ja' me senyail avu'unik ti chkak'boxuk kastigo li ta jteklum li'e, sventa xana'ik ti jp'el sk'oplat chk'ot ta pasel ku'un ti kaloj chkak' tal avokolike. **30** Xi chal li Jeovae: «Li faraon Ofra ti ja' ajvalil ta Ejiptoe chkak' ta sk'ob li yajkontratake xchi'uk ta sk'ob li buch'utik tsk'an chmilat yu'une, jech k'ucha'al la jpas ta stojolal li Sedekias ti ja' ajvalil ta Judae, ti laj kak' ta sk'ob li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae, ti ja' yajkontrae xchi'uk ti tsk'an chmilate»».^f

45 Li j-alk'op Jeremiase xi laj yalbe li Baruk^g ti ja' xnich'on Neriase, ja'o k'alal yakal tsts'iba ta jlik livro li k'usi albat yu'un Jeremiase^h xchi'uk ja'o xchanibal xa ox jabi yochel ta ajvalil ta Juda li Jeoiakim' ti ja' xnich'on Josiase:

44:28 *O «skomelal». **44:30** *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike.

2 «Baruk, xi chalbot li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele: 3 «Xi avaloje: «jAy, toj abol jba, yu'un li Jeovae ta to xak'bun at-o'onton ak'o mi oy xa ono'ox k'usi k'ux chka'! Lilub xa ta skoj ti naka jik' o'onton ta jpase xchi'uk mu'yuk jtaoj-o xkxobil ko'on-ton».

4 »Xi sk'an xavalbee: «Xi chal li Jeovae: «jK'elavil! Li k'usi la jva'ane ta jines xchi'uk li k'usi la jts'une ta jbul lok'el, jech ta jpasbe sjunul li jteklume.» 5 Pe li vo'ote ja' yakal chasa* li k'usitik muk'tik ta aventa no'ox atuke. Mu xa xasa' li k'usitik taje».

»Yu'un po'ot xa xkak' talef kolil ta stojolal skotol li krixchanoetike,^b yan li vo'ote chkak' ti kuxul xakom[#] ti buyuk no'ox xabate», xi li Jeovae».^c

46 Li j-alk'op Jeremiase oy k'usi albat yu'un Jeova ta sventa li muk'tik lumetike:^d 2 ta sventa li Ejiptoe.^e Xi laj yich' albel li jajsoltarotak faraon Neko^f ti ja' ajvalil ta Ejiptoe, ti ja'o te oyik ta sts'el li uk'um Eufratese xchi'uk ti te laj yich'ik tsalet ta Karkemise, ti ja' tsalvan li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babilonia ja'o k'alal xchanibal xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Jeoiakim^g ti ja' xnich'on Josiase:

3 «Chapano li ak'ox eskudoike* xchi'uk li amuk'ta eskudoike xchi'uk batanik li ta pask'ope.

4 Jkakjejetik ta ka', ak'beik smontura li ka'etike xchi'uk kakjebinik.

Chapano abaik ta sventa li pask'ope xchi'uk lapo akas-koik.

45:5 *O «chamala». #O «chkak' ti kuxul xajatav batel». 46:2 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yan-tike. 46:3 *K'ox makobbail ti ja' mas tstunesik li j-ak'flechaetike.

KAP. 45

a Is 5:5
Jer 1:1, 10

b Is 66:16
Jer 25:17, 26
Sof 3:8

c Jer 21:9
Jer 39:18
Jer 43:6

KAP. 46

d Jer 1:10

e Jer 25:15, 19
Ese 29:2
Ese 32:2

f 2Kr 35:20

g 2Re 23:36
Jer 25:1
Jer 36:1

Kolumna 2

a 2Re 24:7

b Ese 29:3
Ese 32:2

c Ese 27:2, 10

d Je 10:6, 13
Ese 30:4, 5

e Is 66:19

Juxbeik lek sni' li alansaike xchi'uk lapik li smak abek'talike.*

5 «jK'u yu'un ti xt'elajetik* ta xi'el chkile?

Tsutik xa batel xchi'uk lajik xa ta tsalet li jajsolta-rotake.

Xi'em xa jatavik batel, mu'yuk xa sutik tal li jajsolta-rotake.

Ta buyuk xa no'ox solet oy xi'el, xi li Jeovae.

6 «Mu xu' yu'un jatvil li buch'u anil sna' x-anilaje xchi'uk mu xu' yu'unik jatvil li sol-taroetike.

Te la smak* yakanik xchi'uk yalik ta lum

li ta nortee, ta sts'el li sti' uk'um Eufratese».^a

7 «Buch'u ti le' xmuy talef ti xko'olaj k'ucha'al li uk'um Niloe,

ti xko'olaj k'ucha'al li uk'um ti xyuk'lajet tajeke?

8 Li Ejiptoe jech chmuy batel k'ucha'al li uk'um Niloe,^b k'ucha'al li uk'um ti xyuk'lajet tajeke

xchi'uk xi chale: «Chimuy baltel xchi'uk ta jmut'i* li balumile.

Ta jlajesbe sk'oplal li jteklume xchi'uk li buch'utik te nakalike».

9 Ka'etik, jmuayanik batel! Karetaetik, jyoletanik* batel! AK'o batikuk li soltaroeetike, li Kus xchi'uk Put ti sna'ik lek stunesel li eskudoe^{#c} xchi'uk li jludetik^d ti xtojebik lek stunesel li arkoe.^e

10 »Li va' k'ak'ale, ja' st'ujoj li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un

46:4 *Ja' jtos makobbail tstunesik k'alal chbatik ta pask'ope. 46:5 *O «chnik». 46:6 *O «Te t'ab». 46:8 *O «jmuki; jbut'i». 46:9 *O «toletanik; viletanik». #O «makobaile».

soltaroetike,* ja' sk'ak'alil sven-ta tspakbe sutel li yajkontratake. Li espadae ta xmilvan, ta xet'es yo'onton ta ve'el, ta xet'es yo'onton ta yuch'el ch'ich', yu'un li Aj-valil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike, chak' milbil matanal ta yosilal norte te ta sts'el li uk'um Eufратese.^a

11 Stojol tseb Ejipto, muyan batel ta Galaad sventa xbat asa' balsamo.^b

Te chavil ti jech'e no'ox ti ep la asa' apoxile, yu'un mu'yuk xa apoxil.^c

12 Li muk'tik lumetike laj xa ya'iik ti laj xa avich' k'exlaltasele,^d

vinaj xa batel ta sjunul lum ti xa-avete.

Yu'un jech'e xa no'ox smak mak sbaik ta be li soltaroe-tike

xchi'uk jmoj chyalik ta lum».

13 Li j-alk'op Jeremiase xi al-bat yu'un Jeova ta sventa ti chtal tsak ta k'op yosilal Ejipto li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae:^e

14 «Alik batel ta Ejipto, pukbeik batel sk'oplal ta Migdol.^f

Alik batel ta Nof* xchi'uk ta Tapanes.^g

Xi xavalike: «Va'ano abaik xchi'uk chapano abaik, yu'un chljajik ta espada skotol li buch'utik te oy ta apat axokone.

15 ¿K'u yu'un laj yich'ik bek'el* lok'el li tsatsal viniketik avu'ne?

Mu'yuk te va'al komik, yu'un li Jeovae la sbutk'inan yalel.

46:10 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **46:13** *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yan-tike. **46:14** *O «Menfis». **46:15** *O «mesel».

KAP. 46

a 2Re 24:7

b Je 37:25
Jer 8:22

c Ese 30:21

d Ese 32:9

e Jer 43:10
Ese 29:19
Ese 30:10

f Jer 44:1
Ese 29:10
Ese 30:6

g Jer 43:4, 7
Ese 30:18

Kolumna 2

a Ese 29:3

b Jos 19:17, 22
Jue 4:6
SI 89:12

c 1Re 18:42

d Ese 32:15

16 Mu alabajuk yepalik ti tsmak* yakanik xchi'uk ti chyalik ta lume.

Xi chalbe sbaik ta jujuntale: «¡Likan tal!, jatavkutik batel ta skoj li jmilvanej espadae xchi'uk sutkutik batel li ta jteklumaltike, sutkutik batel li ta kosilaltik ti bu like-mutike».

17 Li tee xi laj yalik li tsatsal viniketike:

«Li faraon ti ja' ajvalil ta Ejipto-toe toj ep chk'opoj, pe jech'e no'ox, jech'e no'ox ech' yu'un k'ak'al».^a

18 Xi chal li Ajvalile, ti ja' sbi Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, jech ta x-och* batel k'ucha'al li vits Tabor^b ti te oy ta o'lol vitsetike

xchi'uk jech ta x-och batel k'ucha'al li Karmelo^c ti te oy ta sts'el nabe.

19 Tseb ti te nakalot ta Ejipto, chapano avikats ta skoj ti chavich' chukel batele.

Yu'un toj xibal sba chkom li Nofe;^{*}

ta xich' tsanbel sk'ak'al[#] xchi'uk mi junuk jnaklej chkom.^d

20 Li Ejipto xko'olaj k'ucha'al tsebal me' vakax ti k'upil sbae,

pe chtal ti'atuk yu'un jti'vanej vov* ti chlik talel ta nortee.

21 Jech xtok, li yajsoltarotak ti te oyik ta jteklum ti tstoj ta tak'ine xko'olajik k'ucha'al ch'iom tot vakax ti jup'esbi-like,

pe sutik xa batel xchi'uk jmoj jatavik batel.

46:16 *O «cht'ab». **46:18** *Ja' xkal-tik, li buch'u tsts'al Ejipto. **46:19** *O «Menfise». [#]O ja' van sk'oplal «xokol chkom». **46:20** *O «xkoch».

Mu'yuk kuch yu'unik ti te va'al xkomike,^a yu'un vul xa li sk'ak'alil ti chil svokolike, k'ot xa yorail ti chich'ik kasti- goe.

22 <Ti k'u yelan chbak'e xko'olaj k'ucha'al jkot kiletel chon ti sjiset ta anil chanave, yu'un chtal tsakatuk ta k'op yu'un li yajkontratak ti tsotsike, stsakoj tal yek'elik,

xko'olajik k'ucha'al viniketik ti chtuch'ik te'e.*

23 Chtal slomesik li te'etik yu'- une, ak'o mi mu x-ochik yilel.

Yu'un mu xa no'ox albajuk yepalik, ja' xkom to yepal li k'ulubetike, xi li Jeovae.

24 <Ta xich' ak'el ta k'exlal li stseb Ejiptoe. Ta xich' ak'el ta sk'ob li jteklum ta nortee>.^b

25 »Xi chal li Jeova ti ja' ban- kilal yu'un soltaroetike, li Dios yu'un Israele: <Avie, chkak' batel jsat ta stojolal li Amon^c ta jteklum Noe,^{*d} ta stojolal li faraone, ta stojolal li Ejiptoe, ta stojolal li sdiostake xchi'uk li ajvaliletik yu'une.^e Ta melal, chkak' batel jsat ta stojolal li faraone xchi'uk skotol li buch'utik tspat yo'ontoni- k ta stojolale.>^f

26 »Chkak' ta sk'ob li buch'utik ts'kan chmlilate, ta stojolal li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae^g xchi'uk ta stojolal li yajtuneltake. Pe ta ts'akale, ta xich' naklebinel yan velta jech k'ucha'al ta vo'nee, xi li Jeovae.^h

27 Yan li vo'ote, kajtunel Jakob, mu xaxi',

Israel, mu xanik ta xi'el.ⁱ

Yu'un ta nom to ta jpojot tal xchi'uk ta jpoj lok'el tal ti bu chukbil batel li anitilulale.^j

46:22 *O «ti chtuch'ik si'e». 46:25 *Ja' xkaltik, Tebas. 46:26 *Literal «Nabukodonosor», jech ta sts'ibaik li yantike.

KAP. 46

a Jer 46:5, 15

b Ese 30:10

c Na 3:8

d Ese 30:14

e Eks 12:12
Is 19:1
Jer 43:12, 13

f Jer 17:5
Jer 42:14

g Jer 43:10, 11
Ese 32:11

h Ese 29:13, 14

i Is 41:13
Is 43:1, 2
Is 44:2

j Is 11:11
Jer 50:19
Ese 39:27
Am 9:14
Sof 3:20

Kolumna 2

a Jer 23:3, 6
Jer 30:10, 11

b Jer 25:9

c Jer 5:10
Am 9:8

d Jer 10:24

KAP. 47

e Jer 25:17, 20
Ese 25:15, 16
Am 1:6
Sof 2:4
Sak 9:5, 6

f Jer 25:17, 20
Am 1:8
Sof 2:5

g Ese 26:2
Am 1:9, 10

Ta sut tael li Jakobe, jun xa yo'onton xchi'uk mu'yuk xa k'usi ta xi'o,

mu'yuk buch'u tsibtasat.^a

28 Ja' yu'un, mu xaxi', kajtunel Jakob, yu'un li' jchi'inojote.

Ta jlajesbe sk'oplal ta j-ech'el skotol li muk'ta lumetik ti bu la jpukoxuk batele;^b

yan li vo'ote mu'yuk ta jlajes ak'oplal ta j-ech'el.^c

Ta jtuk'ibtasot* ti bu k'alal xata-oe^d

xchi'uk persa chkak'bot kas- tigo, xi li Jeovae».

47 Li j-alk'op Jeremiase oy k'usi albat yu'un Jeova ta sventa jfilisteatetik^e k'alal mu'- yuk to'ox stsaloj Gasa li faraone.

2 Xi chal li Jeovae:

«jK'elavil! Chlik tael vo' ta nortel.

Chk'ot k'ucha'al tsatsal uk'um ti chmut'ivane.*

Ta smut'i li lume xchi'uk li k'usitik oy tee,

ta smut'i li jteklume xchi'uk li buch'utik te nakalike.

Li viniketike ta x-avanik

xchi'uk x-jitetik[#] no'ox li buch'utik te nakalik ta jteklume.

3 K'alal cha'ik ti xk'ojlajet svoj li stot ska'ike,*

ti xchak'lajet li skaretaik sventa pask'ope

xchi'uk ti skits'lajet no'ox tal li syantailtake,

li totiletike mu'yuk xa tsut tal skolta li xnich'nabike,

yu'un jech' xa te majajtik[#] li sk'obike,

4 yu'un chk'ot sk'ak'alil ti chich'ik lajesel skotol li jfilisteatetik;^f

chlaj skotol li buch'utik kuxulik to ti te oyik ta Tiro^g

46:28 *O «jtsitsot». 47:2 *O «chmu- kivane; chbut'ivane». #O «x-ajajetik». 47:3 *O «stotinom ka'ike». #O «jok'aj- tik».

xchi'uk Sidon^a ti sko'oltasoj
sjolik xchi'uke.

Yu'un li Jeovae tseljesbe sk'o-
plal li jfilisteaeetike,
ti ja'ik skomenal* li jnakleje-
tik ta Kaftor^{#b} ti joyol ta
nabe.

5 Li Gasae t'axjol* chkom.
Laj xa yich' ts'ijtsanel[#] li As-
kelone.^c

Skomenal^a jnaklejetik ta
stenlejaltik Gasa xchi'uk
Askelon,

čbak'in to van chavikta abaik
ti chatuch'ilan abek'talike?^d

6 jS-espada Jeoval,^e
čbak'in to ti ts'ijil chakome?
Tik'o aba ochel li ta anae.
Ts'ijlan xchi'uk mu xabak'.

7 jK'uxi xa no'ox xu' ts'ijil
chkom
ti ja' yalobje mantal li
Jeovae?
Yu'un ja' yak'obje yabtel ta
skontrainel

li Askelon xchi'uk li ti' nabe.^f

48 Li Jeova ti ja' bankilal
yu'un soltaroeetike,* li Dios
yu'un Israele, xi chal ta sventa li
Moabe:^g

«jAbol sba li Neboe,^h yu'un laj
xa yich' lajesel!

Li Kiryataimeⁱ laj xa yich'
ak'el ta k'exlal xchi'uk och
xa ta k'abal.

Li lekil nak'obbaile laj xa
yich' ak'el ta k'exlal xchi'uk
laj xa yich' lilinel.^j

2 Mu'yuk xa tsk'upil k'optaik
li Moabe.

Te ta Esbon^k la xchapik ti
chich' lajesele, xi laj yalike:
«Batik, bat kak'betik slajeb
sventa ma'ukuk xa jun
muk'ta lum xkom».

47:4 *O «skomelal». #Ja' xkaltik, Kre-
ta. 47:5 *Ja' xkaltik, ta xjux stsotsil
sjolik ta skoj at-o'onton xchi'uk ta k'ex-
lal. #O «ts'ijlanel». ^O «Skomelal».
48:1 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal
yu'un soltaroeetike.

KAP. 47

a Is 23:1, 4
Jer 25:17, 22
Jer 27:2, 3
Ese 28:21
Joe 3:4

b Je 10:13, 14
Dt 2:23

c Sof 2:4

d Dt 14:1
Jer 16:6

e Dt 32:41

f Ese 25:16

KAP. 48

g Je 19:36, 37
Is 15:1

h Nu 32:37, 38

i Jos 13:15, 19
Ese 25:9

j Is 15:2

k Nu 32:37
Is 16:8

Kolumna 2

a Is 15:5
Jer 48:34

b Is 15:5

c Nu 21:29
1Re 11:7

d Ese 25:9

e Sof 2:9

Li vo'ot eke, Madmen, teuk
no'ox ts'ijil xakom,
yu'un yakal ta snutsot li es-
padae.

3 Oy buch'utik te x-avetik te to
ta Oronaim^a
ta skoj ti laj yich' lajesel xchi'-
uk ti laj yich' jinesel ta
j-ech'el li jteklume.

4 Laj xa yich' lajesel li Moabe.
X-avljajetik li yalabtake.

5 X-ok'oletik k'alal chmuyik ba-
tel li ta Luite.

K'alal yakal chyalik tal li ta
Oronaim, cha'lik ti oy bu-
ch'utik x-avetik ta skoj li
vokolile.^b

6 jJatavanik batel sventa mu
xavich'ik mile!

Sk'an jech xak'otik k'ucha'al
jtek' enebro te' te ta takixo-
kol balumil.

7 Ta skoj ti la apat avo'onton
ta stojal li k'usitik chapa-
se xchi'uk li ak'ulejale,
cha-och ta k'abal ek.

Chich' chukel batel ek li dios
Kemose,^c

jmoj chich' chukel batel xchi'-
uk li paleetik yu'une xchi'-
uk li bankilaetik yu'une.

8 Li jlajesvaneje ch-och batel
ta jujun jteklum,
mu'yuk chkol mi junuk jte-
klum.^d

Chlaj sk'oplal li stenlejale,
chich' lajesel li balumil ta pa-
ch'altike,* jech k'ucha'al lo-
k'em ta ye li Jeovae.

9 Ak'bo junuk senyail sventa
sna' k'uxi chbat li Moabe,
yu'un k'alal yakal chich' laje-
sele, chjativik batel li jna-
klejetik tee,
li jteklumetik yu'une xibal
sba chkom,
mi junuk jnaklej chkom te.^e

10 jChopol k'optabiluk li buch'u
mu'yuk lek tspace li yabtel
Jeovael

48:8 *O «li balumil ti parejo ta sba vi-
tse».

¡Chopol k'optabiluk li buch'u mu sk'an smal ch'ich' ta s-espadae!

- 11** Li jmoabetike mu'yuk yiloj-o tal svokolik ta sbik'talik, xko'olajik k'ucha'al vino ti sts'anoj sba yalel smats'ile.

Mu'yuk yich'oj-o jelbel yavil xchi'uk mu'yuk yich'oj-o chukel batel.

Ja' yu'un, mu'yuk jelem-o li smuile

xchi'uk mu'yuk jelem-o li yik'e.

- 12** »Xi chal li Jeovae: «Ja' yu'un, ch'k'ot sk'ak'alil ti ta jtak batel viniketik sventa slajesike. Ta snujanbeik xchi'uk ta xokobtasbeik li sp'ínike xchi'uk ta svok'beik li smok'ta jarraike.

- 13** Li jmoabetike ta xk'exavik ta skoj li Kemose, jech k'ucha'al ta k'exlal komik li jteklum Israel ta skoj li k'usitik la spasik ta Betel ti ja' to'ox spatoj-o yo'ontonike.^a

- 14** ¿K'uxi xa no'ox ti xi chavali-ke: «Lek tsotsunkutik ta pask'op, lek chapalunkutik sventa xibatkutik ta pas-k'op?»^b

- 15** Xi chal li Ajvalile, ti ja' li Jeova ti bankilal yu'un soltaroetik sbie:^c

«Laj xa yich' lajesel li Moabe, oy xa buch'utik ochik ta persa li ta jteklumetik yu'üne^d xchi'uk laj xa yich' milel li keremetik yu'unik ti lek tso-tsike».^e

- 16** Jutuk xa sk'an xvul svokolik li jmoabetike xchi'uk po'ot xa tajak xyalik ta lum.^f

- 17** Ta xk'uxubaj ta yo'ontónik Moab skotol li buch'utik te oy ta spat xokone, skotol li buch'utik xojtikin-beik sbie.

Xi xavalbeike: «K'uxi xa no'ox ti k'as li tsatsal te'e, li vax-ton ti k'upil sbae!».

KAP. 48

a 1Re 12:28, 29
Os 10:15
Am 5:5

b Is 16:6

c Sl 24:8

d Jer 48:8

e Is 34:2

f Ese 25:11

Kolumna 2

a Nu 21:30
Jos 13:15, 17
Is 15:2

b Jer 48:8

c Nu 32:34
Dt 2:36

d Nu 21:13
Jos 13:8, 9

e Sof 2:9

f Nu 21:23
Is 15:4

g Jos 13:15, 18

h Nu 32:34

i Nu 32:3, 4

j Nu 32:37
Jer 48:1

k Nu 32:37, 38
Jos 13:15, 17
Ese 25:9

l Am 2:2

m Jer 25:15, 16

n Jer 48:42

o Lam 2:15
Sof 2:8

- 18** Iktao komel li amuk'ulale xchi'uk takinuk avo'ontón* xachoti, tseb ti te nakalot ta Dibone,^a

yu'un tal xa skontrainot ti buch'u chak'be slajeb li Moabe

xchi'uk tselin komel ti butik joyajtik ta muro avu'üne.^b

- 19** Jnaklej ta Aroer,^c va'ano aba ta xokon be xchi'uk k'elo batel.

Xi xajak'be li vinik ti yakal ta xjatave xchi'uk li ants ti yakal chjatave: «¿K'usi k'ot ta pasel?».

- 20** Laj xa yich' ak'el ta k'exlal li Moabe xchi'uk laj xa yich' sibtasel.

Ok'anik xchi'uk avananik. Alik batel ta Arnon^d ti laj xa yich' lajesel li Moabe.

- 21** »Yakal xa chich'ik kastigo li balumil ta pach'altike,^{*e} li Olone, li Jaase,^f li Mefaa-te,^g **22** li Dibone,^h li Neboe,ⁱ li Bet-Diblataime, **23** li Kiryataime,^j li Bet-Gamule, li Bet-Meone,^k **24** li Keriyote,^l li Bosrae xchi'uk skotol li jteklumetik ti nom xchi'uk nopol xil li yosilal Moabe.

- 25** «Laj xa yich' lajesbel yip* li Moabe; laj xa yich' k'asbel li sk'obe», xi li Jeovae.

- 26** «Yakubtasik,^m yu'un laj xa stoy sba ta stojolal li Jeovae.ⁿ

Li Moabe te tsbalalin sba ta xet* xchi'uk chich' labanel.

- 27** ¿Mi mu lajuk alaban li Isra-ele?^o

¿Mi yu'un te xchi'uk j-elek'etik la ata,

ti la ajimulan ajol xchi'uk ti chopol lak'opoj ta stojolale?

48:18 *O ja' van sk'oplal «ta takin balumil». **48:21** *O «li balumil ti parejo ta sba vitse». **48:25** *Literal «tuch'bel xulub». **48:26** *O «xe».

- 28** Jnaklejetik ta Moab, iktaik komel li jteklumetike xchi'uk bat naklanik ta tayal tontik, jechuk xak'otik k'ucha'al paloma ti tspas stas ta k'al tonetike».
- 29** «K'otem ta jchikintik li stoyobail Moabe... li stuke toj ech' xa no'ox jtoyba, k'otem ta jchikintik ti stuk xa no'ox cha'i sbae, ti muk' sk'oplal cha'i sbae xchi'uk ti jtoyba li yo'on-tone».^a
- 30** «Xi chal li Jeovae: <Xkojtitikin-be li skapemal sjole, pe li k'usi jech'e' chlok' ta yee mu'yuk sbalil. Mu'yuk k'usi tspasik jset'uk.*
- 31** Ja' yu'un, chopol chka'i jba ta stojolal li Moabe, chi-avan ta stojolal sjunul li jteklum Moabe xchi'uk chi-ok' ta stojolal li viniketik ta Kir-Erese.^b
- 32** Ste'el uva ta Sibma,^c chi-ok' ta atojolal, mas to chi-ok' ta atojolal, ja' mu sta ti k'u yelan li-ok' ta stojolal li Jasere.^d Li ak'obk'obtak ti lek yoxike jelav xa batel k'alal to ta toj nab. K'ot k'alal to ta nab, k'ot k'alal to ta Jaser. Pe vul xa jlajesvanej ta stojolal li asat ti chlok' ta veranoe*^e xchi'uk ti k'u yepal chich' tsobel li asate.
- 33** Laj xa sk'oplal li xkuxetel o'ontonal xchi'uk li muyubajel ta ts'unobaltik xchi'uk li ta Moabe.^f Mu'yuk xa chkak' lok'uk vino li ta spits'obile. Ch'abal xa buch'u chpech'ilanik ta tek'el uva ti x-avet ta muyubajele.

48:30 *O «jutebuk». **48:32** *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik.

KAP. 48

a Is 16:6
Is 25:10, 11
Sof 2:9, 10

b 2Re 3:24, 25
Is 16:7

c Nu 32:37, 38
Jos 13:15, 19

d Nu 21:32
Nu 32:34, 35
Jos 21:8, 39

e Is 16:8, 9
Jer 48:8

f Jer 25:10

Kolumna 2

a Is 16:10

b Nu 21:25
Jos 13:15, 17

c Nu 32:37
Is 16:9

d Nu 21:23

e Jer 48:2, 3

f Is 15:4-6

g Is 16:11

h Jer 16:6

i Le 19:28

j Jer 37:34
Is 15:2, 3

X-avljajetik, pe ma'uk xa ta skoj muyubajel».^a

- 34** «<Oy buch'u x-avet ta Esbon^b k'alal to ta Eleale.^c

Te tsots ch-avanik ta Jaas,^d x-avetik ta Soar k'alal to ta Oronaim^e xchi'uk k'alal to ta Eglat-Selisiya.

Jech xtok, ta xtakij li uk'umetik ta Nimrime.^f

- 35** Ta jlajesbe sk'oplal ta Moab li buch'u chich' batel milbil matanal ta tayal k'opojobaletike*^g

xchi'uk li buch'u chak'be chik'bil matanaletik li sdiiose», xi li Jeovae.

- 36** <Ja' yu'un, solel chi-ok' ta stojolal Moab k'ucha'al jun ama*^g

xchi'uk chi-ok' ta stojolal li viniketik ta Kir-Eres k'ucha'al jun amae.*

Yu'un chlaj sk'oplal li sk'ulejal stsoboje.

- 37** Yu'un t'axjol kom skotolik^h xchi'uk xjuxoj yisim skotolik.

Syayijesoj sk'ob skotolikⁱ xchi'uk xchukoj ta xchukbenalix* ch'ixal k'uiletik».^{#j}

- 38** «Xi chal li Jeovae: <Naka ok'el no'ox chich' a'iel

li ta jol naetik ta Moabe xchi'uk li ta ch'ivitetik* tee.

Yu'un li Moabe la jlilin jech k'ucha'al chich' lilinel jp'ej p'in ti mu'yuk k'usi xtun-oe.

- 39** ¡Avananik jnaklejetik ta Moab! ¡Solel xi'em xa tajek li Moabe!

¡Joyij xa batel ta skoj ti k'exave!

Laj xa yich' labanel,

48:35 *K'elo Glosario, tayal k'opojobal. **48:36** *Ja' xkaltik, jtos flauta ti tstijik k'alal oy buch'u chchame. **48:37** *O «xch'utik». *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. **48:38** *O «kayeetik; ti bu oy ep krixchanoetik».

solel xibal sba chilik li bu-
ch'utik te oyik ta spat xo-
kone»).

40 «Yu'un xi chal li Jeovae:
q̄iK'elavil! Li jkontrainvaneje
xko'olaj k'ucha'al jkot agui-
la ti xjipet yalele,^a
jech chlich' batel xik' ta stojo-
lal li Moabe.^b

41 Ta x-och ta k'abal li jteklume-
tike

xchi'uk ch-u'uninbatik
li snak'obbailike.

Li va' k'ak'ale, mu xa x-a'ibaj
k'usi tspasik li yajsoltaro-
tak Moabe,

jech k'ucha'al jun ants ti mu
xa x-a'ibaj k'usi tspas k'alal
chvok' yole».

42 «Li Moabe chich' lajesel
sventa ma'ukuk xa jun jte-
klum xkom,^c
yu'un la stoy sba ta stojolal li
Jeovae.^d

43 Jnaclejetik ta Moab,
te oy ta avelovalik li k'usi
chak' xi'ele, li ch'ene xchi'uk
li pets'e, xi li Jeovae.

44 <Buch'uuk no'ox ti chjativ
ta skoj li k'usi xibal sbae
chp'aj* yalel ta ch'en
xchi'uk buch'uuk no'ox ti
chlok' tal ta ch'ene yakbil
chk'ot ta pets'>.

<Yu'un li k'usitik taje chkak'
tal ta stojolal Moab mi k'ot
li sjabilal ti chkak'be kasti-
goe>, xi li Jeovae.

45 <Ch'abal xa yipik te va'alik ta
yaxinal* Esbon li buch'utik
chjativike.

Va'un, chlok' tal k'ok' li ta Es-
bone

xchi'uk chlok' tal leb k'ok' li
ta Seone.^e

Chchik'be stiba li Moabe
xchi'uk chchik'be sbakil sjol
li jsa'k'opetike.^f

46 q̄iAbol aba, Moab!
Laj xa sk'oplal li steklumal
Kemose.^g

48:44 *O «tsts'ujj». **48:45** *O «skeo-
val».

KAP. 48

a Lam 4:19
Aba 1:8

b Jer 49:22

c Jer 30:11

d Jer 48:29

e Nu 21:26, 28

f Nu 24:17
Am 2:2

g Nu 21:29
1Re 11:7

Kolumna 2

a Jer 48:7

b Ese 25:11

KAP. 49

c Je 19:36, 38
Dt 2:19
2Kr 20:1

d 1Re 11:5
Sof 1:4, 5

e Am 1:13

f Dt 3:11
Jos 13:24, 25
Ese 25:5
Am 1:14

g Ese 21:19, 20

h Is 14:2
Jer 50:19
Sof 2:9

i Am 1:13, 15

Yu'un laj xa yich' chukel batel
li akeremtake

xchi'uk laj xa yich' ik'el batel
li atsebeteake.^a

47 Pe li ta slajebaltik batel k'a-
k'ale, vo'on ta jtsob sutel tal
li jmoabetik ti chukbilib ba-
tele.

Taje ja' li kastigo ti laj yich'
alel ti chich' li Moabe,^b
xi li Jeovae.^c

49 Xi chal Jeova ta sventa li
j-ammonetike:^c

«¿Mi yu'un ch'abal xnich'nab
li Israele?

¿Mi yu'un ch'abal buch'u xich'
komel li k'usitik oy yu'une?

¿K'u yu'un ja' laj yu'unin Mal-
kam^d li yosilal Gade?^e

¿K'u yu'un te nakalik ta jte-
klumetik yu'un Israel li ste-
klumal Malkame?».

2 «Xi chal li Jeovae: <Ja' yu'un,
chk'ot sk'ak'alil

ti chkak' bak'uk li senyail ti
chich' xa tsakel ta k'op* li
Raba^f ti ja' j-ammonetike.^g

Stuk xa slilijemal chkom
xchi'uk li bik'tal lumetik

yu'un ti te no'ox nopol oye^h
ta xich' tsanbel sk'ak'al».

<Li Israele chich' sutel li yo-
silik ti pojbatik to'oxe>,^h xi li
Jeovae.

3 <Esbon, javetan ta ok'el, yu'un
laj xa yich' lajesel li Aie!

Bik'tal lumetik yu'un Raba
ti te no'ox nopol oyoxuke,
avetanik.

Lapik ch'ixal k'u'il.*

Ok'anik xchi'uk joyetanik li
ta koraletike,^h

yu'un li Malkame chich' chu-
kel batel,

jmoj chich' chukel batel xchi'-
uk li paleetik yu'une xchi'-
uk li bankilaletik yu'une.ⁱ

49:2 *O ja' van sk'oplal «ti xvochetik
ta pask'ope». *O «ti te ta sjoylejale».

49:3 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. *O
«li ta mokal chije». Ja' sk'oplal mok ti
pasbil ta tonetike.

- 4 Jmulavil tseb, ħk'u yu'un xatoyet chava'i aba ta sventa li stenlejale, ta sventa li stenlejal ti oy k'usi lek xch'i tee, ti chapat avo'onton li ta ak'ulejale xchi'uk ti xi chavale: «ĶBuch'u van xu' xtal stsakun ta k'op?»».
- 5 «Xi chal li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike: * <Ta jtak tael k'usi xibal sba ta atojolal, te chlik tael ta stojolal li buch'utik oy ta apat axokone. Ta buyuk no'ox chavich'ik pukel batel xchi'uk mu'yuk buch'u tstsob sutel tal li buch'utik chjata-vike»».
- 6 «Pe ta ts'akale, ta jtsob sutel tal li j-ammonetik ti chukblik batele», xi li Jeovae».
- 7 Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike xi chal ta sventa li Edome:
«ĶMi yu'un ch'abal xa p'ijilal li ta Temane?»
ĶMi yu'un laj xa sk'oplal li lekil tojbtasel chak'ik li buch'utik xa'ibeik smelolale?
ĶMi yu'un sok xa li sp'ijilike?
- 8 Jnaklejetik ta Dedan,^b jjavanik, sutanik batel!
jYalanik batel xchi'uk te xanakiik li ta yut ch'en ti nat jomajtike!
Yu'un chkak' tael vokolil ta stojolal li Esau
k'alal mi k'ot yorail chkak' tael jsat ta stojolale.
- 9 Mi tal ta atojolal li buch'utik tstsobik uvae,
Ķmi mu tauk to xiktaik jlo-muk sventa xich' k'uxk'ul-tael?»

49:5 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. 49:9 *K'elo Glosario, k'uxk'ul-tael.

KAP. 49

a Je 36:10, 11
Ese 25:13
Am 1:12
Abd 8

b Is 21:13
Jer 25:17, 23

Kolumna 2

a Abd 5

b Abd 6, 9

c Mal 1:3, 4

d Jer 25:27, 28
Lam 4:21
Abd 16

e Is 34:6
Is 63:1
Jer 49:22
Am 1:12

f Abd 18
Mal 1:3

g Abd 1

h Abd 2-4

Mi och j-elek'etik ta ak'obal-tike,
ta xelk'anik batel ti k'u yepal xal yo'ontonike.^a

- 10 Pe ta jt'anani li Esaue.
Chkak' ta na'el ti butik tsnak'* sbae,
va'un mu xa bu snak' sba.
Chich' lajesel li xnich'nabe, li yuts' yalale xchi'uk li slak'-natake^b
xchi'uk chlaj sk'oplal ek.^c
- 11 Iktabun li ololetik ti ch'abal stotike,
va'un vo'on ta jchabi sventa mu xchamik.
Li antsetik ti chamem smalalike tspat yo'ontonik ta jto-jolal».
- 12 Yu'un xi chal li Jeovae:
«ĶK'elavil! Mi chuch'ik sbel kopa li buch'utik mu persauk xuch'ike, Ķmi ja' xa van mu'yuk chavich' ak'bel kastigo li vo'ote? Persa chavich' kastigo, persa chavuch' li sbel kopae».^d
- 13 «Yu'un jamal laj kal ti chak' xi'el ti k'u yelan chkom li Bosrae, chich' chopol k'optael,^e chich' lajesel xchi'uk chich' labanel. Jech xtok, skotol li jteklumetik yu'une jinem chkom sbatel osil»,^f xi li Jeovae.
- 14 Laj ka'i ti oy k'usi laj yal li Jeovae,
jun j-almantal ti laj yich' takel batel ta stojolal li muk'tik lumetike, xi laj yale:
«Tsobo abaik xchi'uk bat kontrainik li Edome;
chapano abaik sventa li pas-k'ope».^g
- 15 «Yu'un k'elavil, bik'it kom ak'oplal ku'un ta stojolal li muk'tik lumetike,
pajbil lak'ot ta stojolal li krix-chanoetike.^h
- 16 Vo'ot ti nakalot ta tayal jomajtik ch'ene,
ti nakalot li ta vits ti mas-toyole,

49:10 *O «tsmuk».

ja' la slo'laot li stoyobbail
avo'ontone
xchi'uk ti chavak' xi'ele.
Ak'o mi ta toyol tajek chapas
atas k'ucha'al jkot aguila,
ta jipot yalel tal», xi li
Jeovae.

17 «Xibal sba chkom li Edo-
me.^a Skotol li buch'utik te
ch-ech'ike chch'ay xch'ulelik ta
xi'el k'alal chilike xchi'uk tsla-
banik* ta skoj li svokoltake.
18 Jech k'ucha'al laj yich' lajesel
Sodoma, Gomorra xchi'uk li jte-
klumetik ti te no'ox nopolike,^b ja'
jech chk'ot ta stojolal ek, mu'yuk
buch'u te chnaki xchi'uk mi ju-
nuk krixchano te tspas sna»,^c xi
li Jeovae.

19 «iK'elavilik! Oy buch'u
chlok' talel k'ucha'al jkot leon^d
te ta pimil ch'ixtikaltik ta xokon
Jordan sventa te chbat ti butik
jun yo'onton cha'i sbaik li chije-
tike, pe ta anil no'ox ta jnutsik*
lok'el li ta yosilalike. Te ta jva'-
an li buch'u t'ujbile. Yu'un ζbu-
ch'u xiko'olaj xchi'uk? ζBuch'u
xu' yu'un stsalun? ζMi oy junuk
jchabichij ti xu' va'al xkom ta ke-
lovale?^e **20** Ja' yu'un, viniketik,
chikintaik li k'usi snopoj tspas*
Jeova ta stojolal li Edome xchi-
uk li k'usi snopoj tspas ta stojol-
al li jnaklejetik ta Temane:^f

jpe'l sk'oplal chich'ik jochel
batel li ch'iom chijetike.
Xokol chkom yu'un ti bu to'ox
nakalike, jech chk'ot ta pas-
sel ta skoj smul stukik.^g

21 K'alal mi yalik ta lume, oy
k'usi solet tsots chbak' ti
chnik yu'un sjunul li balu-
mile.
jX-avetik ta jyalel!
Ti k'u yelan x-avetike chich'
a'iel k'alal to ta Tsajal nab.^h
22 jK'elavil! Li jkontrainvaneje
xko'olaj k'ucha'al jkot agui-

49:17 *Literal «tspiobtaik». **49:19**
*Xu' van ja' sk'oplal li jnaklejetik ta Edo-
me. **49:20** *O «tojobotasel chak'».

KAP. 49

a Jer 49:13

b Je 19:24, 25

c Is 34:6, 10

d Jer 4:7

e Sl 76:7
Jer 50:44-46
Na 1:6

f Abd 9

g Mal 1:4

h 1Re 9:26

Kolumna 2

a Jer 4:13

b Jer 48:40
Jer 49:13c Is 17:1
Am 1:3d Nu 13:21
2Re 17:24
Sak 9:1, 2

e Am 1:4

f Je 25:13
Is 42:11
Is 60:7
Ese 27:21

la ti chvil muyel xchi'uk ti
xjipet yalele,^a
jech chlich' batel xik' ta stojo-
lal li Bosrae.^b
Li va' k'ak'ale, mu xa x-a'ibaj
k'usi tspasik li yajsoltaro-
tak Edome,
jech k'ucha'al jun ants ti mu
xa x-a'ibaj k'usi tspas k'alal
chvok' yole».

23 Jun a'yej ta sventa li Damas-
koe:^c
«Laj xa yich' ak'el ta k'exlal li
Amat^d xchi'uk Arpade,
yu'un laj ya'ik jun chopol
a'yej.
Lik nikikuk ta xi'el.
Li krixchanoetike xko'olajik
k'ucha'al nab ti mu stak'
pajtsanele.

24 Ch'abal xa stsatsal yo'onton li
Damaskoe.
Jatav xa batel, ta xnik ta
xi'el.

Mu xa sna' k'usi tspas xchi'uk
toj k'ux cha'i,
xko'olaj k'ucha'al jun ants k'a-
lal chvok' yole.

25 ζK'u yu'un mu'yuk yich'oj ik-
tael li jteklum ti xmuyubaj
no'oxe,
ti xkuxet no'ox yo'ontone?

26 Yu'un li va' k'ak'ale, te lamal
chkomik ta skayealtak* li
keremetik yu'une
xchi'uk chlaj skotol li solta-
roetike», xi li Jeova ti ja'
bnakilal yu'un soltaroetike.

27 «Ta jtsambe sk'ak'al li smu-
roal Damaskoe
xchi'uk chk'ak' li tsatsal
tayal k'elob osiletik yu'un
Ben-Adade». ^e

28 Xi chal Jeova ta sventa li
Kedar^f xchi'uk li jteklumetik ta
Asor ti tsalatik yu'un Nabukodo-
nosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae:
«Likanik, muyanik batel ta
Kedar

49:26 *O «xch'ivitaltak». **49:28** *Lite-
ral «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li
yantike.

xchi'uk lajesbeik sk'oplal li buch'utik te nakalik ta Slo-keb K'ak'ale.

- 29** Chich'ik pojbel batel li skarpanaik xchi'uk li xchijike, chich'ik pojbel batel li spok'al skarpanaik xchi'uk skotol li k'usitik oy yu'unike.

Jech xtok, chich'ik ik'bel batel li skameyoike

xchi'uk xi ch-aptaatike:
 «¡Naka xi'el oy ta buyuk no'ox!».

- 30** Xi chal li Jeovae: «¡Naklejetik ta Asor, ¡jativanik, nom xajatavik batel!

¡Yalanik batel xchi'uk te xanakiik li ta yut ch'en ti nat jomajtike!

Yu'un li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae oy xa k'usi chopol snopoj tspas ta atojolalik

xchi'uk snopoj xa chak' avokolik».

- 31** Xi chal li Jeovae: «¡Likantik xchi'uk muyanik batel ta skontraine li jteklum ti jun yo'ontone,

ti mu'yuk k'usi chi'oe!

Mu'yuk smakobil li ochebale- tik yu'ne mi ja'uk stak'inal- tak; stuk bu nakalik.

- 32** Chich'ik ik'bel batel li skameyoike

xchi'uk chich'ik pojbel batel li sts'unbal chonbolomik ti mu albajuk yepale.

Ta buyuk no'ox tanpuk chbatik ku'un

li buch'utik komkom setoj sjolik ta xokontak xchikinike^a

xchi'uk ta buyuk no'ox chlik talel ku'un li svokolike», xi li Jeovae.

- 33** «Li Asore chk'ot ta sna te'tikal ts'i'etik, xokol chkom ta sbatel osil.

49:30 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike.

KAP. 49

a Jer 9:25, 26
 Jer 25:17, 23

Kolumna 2

a Je 10:22
 Is 21:2
 Jer 25:17, 25
 Ese 32:24
 Da 8:2
 Ech 2:8, 9

b 2Re 24:18

c Is 22:6

d Jer 25:17, 25

KAP. 50

e Is 13:1

f Jer 51:8
 Ap 14:8

g Is 46:1
 Jer 51:44

Mu'yuk buch'u te chnaki xchi'uk mi junuk krixchano te tspas sna».

34 Li j-alk'op Jeremiase oy k'usi albat yu'un Jeova sventa li Elame,^a ja'o k'alal ja' to'ox yochel ta ajvalil ta Juda li Sedekiase,^b xi albate: **35** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Ta jk'asbe li s-arko Elam^c ti ja' te staoj* yipale. **36** Chkak' tal ta stojolal Elam li ik' ti chlik tal ta xchanjotal sti'iltak vinajele xchi'uk tanpuk chbatik ku'un li ta xchanjotal sti'iltak vinajele. Mu'yuk xa junuk muk'ta lum ti mu'yuk te chk'otik li j-elametik ti tanpuk chbatike»».

37 Xi chal li Jeovae: «Chkak' nikuk ta xi'el j-elametik ta yeloval li yajkontraike xchi'uk li buch'utik tsk'an chmilatike; chkak' talel vokolil ta stojolalik, chkak' talel li sk'ak'al ko'onton ti xtiltune. Jech xtok, ta jtak batel espada ta stojolalik ja' to mi la jtup'be sk'oplalik ta j-ech'ele».

38 Xi chal li Jeovae: «Te chkak' jchotleb sventa ajvalil li ta Elame^d xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li ajvalil xchi'uk li bankilale- tike».

39 «Pe li ta slajebaltik batel k'ak'ale, vo'on ta jtsob sutel tal li j-elametik ti chukbilik batele», xi li Jeovae.

50 Li j-alk'op Jeremiase oy k'usi albat yu'un Jeova ta sventa li Babiloniae,^e ta sventa li yosilal jkaldeaetike, xi albate:

2 «Alik batel li ta muk'tik lumetike xchi'uk pukbeik batel sk'oplal.

Va'anbeik jun senyail* xchi'-uk pukbeik batel sk'oplal.

¡Mu xamukik jutebuk!

Xi xavalike: «Och xa ta k'abal li Babiloniae.^f

Laj xa yich' ak'el ta k'exlal li dios Bele.^g

49:35 *Literal «slikeb». **50:2** *O «pos- te sventa senyail».

Nik xa ta xi'el li dios Mero-dake.

Laj xa yich' ak'el ta k'exlal li lok'oletik yu'une.

T'elik* xa ta xi'el li ibal sba santoetik# yu'une.

3 Yu'un lik xa tal jun muk'ta lum ta norte sventa xkon-trainat.^a

Toj xibal sba chiktabe li slumale.

Mu'yuk xa buch'u te nakal.

Jatavik xa batel li krixchanoetike xchi'uk li chonbolometike;

lok'ik xa batel».

4 Xi chal li Jeovae: «Li va' orae xchi'uk li va' k'ak'ale, jmoj tsutik tal li j-israeletik xchi'uk judaetike.^b X-ok'oletik k'alal chanavik tale^c xchi'uk jmoj tsa'ik li Jeova ti ja' Sdiosike.^d **5** Ta sjak'beik batel sbelel li Sione, te xa sk'elojik batel^e k'alal xi chalike: «La'ik xchi'uk bat jpastik juntrato xchi'uk li Jeovae, ti mu'yuk chich' ch'ayel ta jolile.^f **6** Li jteklumale k'ot xa k'ucha'al jtsop chij ti ch'ayemike.^g Ja' k'ejp'unatik* yu'un li jchabichij yu'unike.^h K'ejp'unatik batel ta vitsetik, xyal xmuyik ta vits xchi'uk ta bik'tal vitsetik. Ch'ay xa ta sjolik ti bu chkux yo'ontonike. **7** K'alal taatik yu'un li yajkontraike,ⁱ lilinatik ta ti'el xchi'uk xi laj yalike: «Ma'uk ta jmulkik, yu'un la sa' smulik ta stojolal li Jeovae, ti te oy ta stojolal li tuk'ilale xchi'uk li spatobil yo'onton smoltotakike, ti ja' li Jeovae».

8 «Jatavanik lok'el li ta Babiloniae, lok'anik li ta yosilal jkaldeatike/ xchi'uk jechuk xak'otik k'ucha'al li chonbolometik ti

50:2 *O «Nirik». # Li ta ebreo k'ope x'uvan te nitil sk'oplat ta jp'el k'op ti «tso'» sk'an xale, ja'o chich' ael k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal sba*. **50:6** *O «ts'ep'unatik».

KAP. 50

a Is 13:17
Jer 51:11, 48

b Is 11:12
Jer 3:18
Os 1:11

c Jer 31:8, 9

d Os 3:5

e Is 35:10

f Jer 31:31

g Is 53:6

h Jer 10:21
Jer 23:2
Ese 34:2, 6

i Sl 79:6, 7

j Is 48:20
Jer 51:6, 45
Sak 2:7
2Ko 6:17
Ap 18:2, 4

Kolumna 2

a Is 21:2
Jer 51:11, 27,
28, 48
Da 5:28, 30

b Is 13:17, 18

c Jer 25:12
Jer 27:6, 7

d Ap 17:16

e Lam 1:21

f Is 14:4-6
Is 47:6
Jer 30:16

g Is 47:8

h Is 13:20, 21

i Sak 1:15

j Jer 25:12

k Jer 51:37

jbabe chbat yu'unik li jtsop chijetike.

9 Yu'un ta jva'an xchi'uk chkik'tal ta stojolal Babilonia epal muk'tik lumetik ti chlik talel ta yosilal nortee.^a Xcholoj sbaik sventa xtal stsakik ta k'op, va'un ch-och ta sk'obik. Li sflechaikexko'olaj k'ucha'al sflecha jun jpsak'op ti tsmilbe yalab xnich'nab li totil me'letike,^b mi jset'uk* tstselp'uj yu'unik.

10 Chpojbatik batel k'usitik yu'unik li jkaldeatike.^c Jun yo'onton chkomik skotol li buch'utik tspojik batele»,^d xi li Jeovae.

11 «Yu'un lamuyubajik^e xchi'uk xkuxet no'ox avo'ontonik k'alal la apojik batel li jrex-toe.^{*,f} Yu'un xatek'omajik no'ox k'ucha'al tsebal me' vakax ta yaxaltik xchi'uk xa-ijjetik^g no'ox k'ucha'al tot ka'etik.^h

12 Laj xa yich' ak'el ta k'exlal li ame'ike.^g Chopol xa cha'i sba li buch'u la svok'esoxuke. j'Kelavil! Ja' mukil k'otem yu'un li yantik muk'tik lumetike, jun takixokol balumil ti ch'abal ya'lele xchi'uk jun stenlejalitik ti takin tajeke.^h

13 Ta skoj li skapemal sjol Jeovae, mu'yuk xa chich' naklebinel;ⁱ xokol chkom ta j-ech'el.^j Skotol li buch'utik te ch-ech'ik ta Babiloniae chch'ay xch'ulelik ta xi'el k'alal chilike xchi'uk tslabanik* ta skoj li svokoltake.^k

50:9 *O «jutebuk». **50:11** *O «jpu-kulale; jpartee». #O «xa-i'etik». ^hO «totinon ka'etik». **50:13** *Literal «tspiobtaik».

14 Akotolik ti xatojobik lek stunesel li arkoel, la' tsakik ta k'op li Babiloniae, ta buyuk no'ox cholo abaik tal sventa xtal atsakik ta k'op.

T'ilesbeik batel li flechae, tunesik ti bu k'alal chtun avu'unike,^a

yu'un laj xa sa' smul ta stojolal li Jeovae.^b

15 Tsots xa-avanik sventa xatsakik ta k'op, avananik tal ta spat xokon.

Laj xa yak' sba ta k'abal.*

Jin xa yalel li oyetik yu'une xchi'uk lilij xa li smuroal-take,^c

yu'un ja' spakobil sutel yu'un li Jeovae.^d

Pakbeik sutel.

Jech xapasbeik jech k'ucha'al la spas eke.^e

16 Tup'beik sk'oplal ta Babilonia li jts'unolajele

xchi'uk li buch'u tstunes jos* k'alal chich' tsobel li ts'unobile.^f

Ta skoj li jmilvanej espadae, ta jujuntal tsut batel ta slumalik,

ta jujuntal chjatavik batel ti bu likemik tale.^g

17 »Li jteklum Israele ja'ik li chijetik ti tanpuk batemike.^h Tanpuk batik ta skoj li leonetike.ⁱ Ba'yele, lilinatik ta ti'el yu'un li ajvalil ta Asiriae;^j laje jech'bat sbakilik yu'un li Nabukodonorosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae.^k **18** Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike,* li Dios yu'un Israele: «Chkak'-be kastigo li ajvalil ta Babiloniae xchi'uk li steklumale, jech k'ucha'al laj kak'be kastigo li aj-

50:15 *Literal «Laj xa yak' sk'ob».

50:16 *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa xtuch'obil li k'usitik ts'unbile o sventa chich' tsobbel-o sat. **50:17** *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **50:18** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotetike.

KAP. 50

a Is 13:18
Jer 51:11

b Jer 51:35, 36

c Jer 51:58

d Jer 51:6, 11

e Sl 137:8
Ap 18:6

f Jer 51:23

g Is 13:14
Jer 51:9

h Jer 23:1
Jer 50:6
Ese 34:5

i Jer 2:15

j 2Re 17:6
Is 8:7

k 2Re 25:1
2Kr 36:17
Jer 4:7

Kolumna 2

a 2Re 19:35
Is 14:25
Sof 2:13

b Is 11:16
Is 65:10
Jer 23:3
Jer 33:7
Ese 34:14
Mik 2:12

c Mik 7:14

d Jer 31:6

e Abd 19

f Is 44:22
Jer 31:34
Mik 7:19

g Ese 23:22, 23

h Is 14:5, 6
Jer 51:20

i Jer 51:41
Ap 18:15, 16

j Jer 51:31
Da 5:30
Ap 18:8

k Is 13:5
Jer 51:11

l Jer 51:27

valil ta Asiriae.^a **19** Jech xtok, chkik' sutel tal ta sve'eb li Israele,^b va'un te chve' li ta Karmeloe xchi'uk li ta Basane,^c te chet'es yo'onton li ta vitstikaltik yu'un Efraine^d xchi'uk li ta Galaade».^e

20 Xi chal li Jeovae: «Li va' orae xchi'uk li va' k'ak'ale, chich' sabel smul li Israele, pe mu'yuk k'usi chich' tabel xchi'uk mu'yuk chich' tabel smul li Judae, yu'un ta jch'aybe smulik li buch'utik kuxul chkiktae».^f

21 Xi chal li Jeovae: «Muyan batel, bat tsako ta k'op li yosilal Merataime xchi'uk li jna-klejetik ta Pekode.^g

Ak'o yich'ik milel xchi'uk ak'o yich'ik lajesel ta j-ech'el.

Jech xapas skotol li k'usi laj kalbot xae.

22 Chich' a'iel pask'op li ta jteklume

xchi'uk oy jun muk'ta vokolil.

23 jLaj xa yich' vok'el xchi'uk lililnel li martiyo ti tsten skotol li muk'ta lumetik ta balumile!^h

jToj ech' no'ox xibal sba kom ta stojolal muk'tik lumetik li Babiloniae!ⁱ

24 Babilonia, la jtimanbot ch'ojon xchi'uk chukbil lak'ot, pe mu'yuk laj avak' venta.

Laj avich' tael xchi'uk la-och ta k'abal,^j

yu'un la akontrain li Jeovae.

25 Li Jeovae sjamoj xa li snail abtejebal sventa pask'op yu'une

xchi'uk tslok'es tal li abtejebaletik sventa chak' ta ilel li sk'ak'al yo'ontone.^k

Yu'un li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike, oy k'usi tspas

li ta yosilal jkaldaetike.

26 Vo'oxuk ti nom likemoxuk tale, ochanik ta skontrainel.^l

- Jambeik li snail sts'unobe.^a
 Tokanik lok'el li k'usitik spo-
 joj jech k'ucha'al chich' to-
 kanel sat ts'unobile.
 Tup'beik sk'oplal ta j-ech'el
 li jteklume.^b
 Mu'yukuk buch'u te xkom.
- 27** Milbeik skotol li ch'iom tot
 vakaxetik tee;^c
 ak'o yich'ik ik'el batel sventa
 xich'ik milel.
 jAbol sbaik, yu'un k'ot xa
 li sk'ak'alilike,
 li yorail ti ch-ak'batik kasti-
 goe!
- 28** Chich' a'ibel yech'omal ye li
 buch'utik chjatavik batele,
 li buch'utik chjatavik lok'el ta
 yosilal Babiloniae,
 sventa chalik ta Sion ti
 tspak sutel li Jeova Dios
 ku'untike,
 ti tspakbe sk'oplal li stem-
 plo.^d
- 29** Takik ta ik'el j-ak'flechaetik
 sventa skontrainik li Babi-
 loniae,
 takik ta ik'el li buch'utik xto-
 jobik lek stunesel li arkoe.^e
 Te xapas akarpanaik ta spat
 xokon; mu'yukuk buch'u
 xjatav avu'unik.
 Jech xatojbeik sutel ti k'u ye-
 lan yabtele.^f
 Jech xapasbeik jech k'ucha'al
 la spas eke.^g
 Yu'un xtoyot tajak la skon-
 train li Jeovae,
 la skontrain li Buch'u ch'ul
 yu'un Israele.^h
- 30** Li va' k'ak'ale, te lamal chko-
 mik ta skayealtak* jteklum
 li keremetikeⁱ
 xchi'uk chljaj* skotol li sol-
 taroetik ta jteklume», xi li
 Jeovae.
- 31** Li Ajvalil ti ja' Muk'ul Jpas-
 mantale, li Jeova ti ja' ban-
 kilal yu'un soltaroetike, xi
 chale: «jK'elavil! Vo'ot ti

50:30 *O «xch'ivitaltak». #Literal
 «chich' ts'ijtsanel».

KAP. 50

a Jer 50:10

b Is 14:22, 23

c Is 34:6, 7
Ese 39:18d Sl 94:1
Jer 51:11

e Jer 50:14

f Sl 137:8
Jer 51:56g Lam 3:64
Ap 18:6

h Is 14:13

i Is 13:17, 18

Kolumna 2

a Is 14:13
Da 4:30

b Jer 51:25

c Jer 51:26

d Is 47:6

e Is 14:17

f Is 41:14
Ap 18:8

g Is 47:4

h Lam 3:59

i Is 14:3, 4

j Jer 51:24

k Is 47:13
Jer 51:57
Da 5:7

l Jer 51:30

m Is 13:8

n Is 45:3

chasa'van ta k'ope,^a ta jkon-
 trainot.^b

Yu'un ta persa chvul
 li ak'ak'alile, li yorail
 ti chhak'bot kastigoe.

- 32** Vo'ot ti chasa'van ta k'ope,
 chamak* avakan xchi'uk
 chayal ta lum,
 mu'yuk buch'u tstayot likel.^c
 Jech xtok, ta jtsanbe sk'ak'al
 li jteklumetik avu'une,
 chchik' skotol li k'usitik oy ta
 apat axokone».
- 33** Xi chal li Jeova ti ja' bankilal
 yu'un soltaroetike:
 «Li jteklum Israel xchi'uk
 Judae chich'ik ilbajinel
 xchi'uk skotol li buch'utik laj
 yich'ik chukel batele te xa
 ik'atik-o komel.^d
 Mi jutebuk koltaatik sutel
 tal.^e
- 34** Pe lek tsots li Jcha'manvanaj
 yu'ununike.^f
 Li sbie ja' Jeova ti bankilal
 yu'un soltaroetike.^g
 Jp'el sk'oplal chpakbat sk'o-
 plalik ta chapanobbail^h
 sventa xak'be xkux li slumal
 Israeleⁱ
 xchi'uk ti xak'be svokol li jna-
 klejetik ta Babiloniae». ^j
- 35** Xi chal li Jeovae: «Yebil xa
 s-espadaail li jkaldeaetike,
 li jnaklejetik ta Babiloniae, li
 bankilaetik yu'une xchi'uk
 li p'ijil viniketik yu'une.^k
- 36** Yebil xa s-espadaail li jech'e'
 j-alk'opetike, va'un mu xa
 sna' k'usi tspasik.
 Yebil xa s-espadaail li solta-
 roetik yu'une, va'un chnikik
 ta xi'el.^l
- 37** Yebil xa s-espadaail li ska'ike,
 li skaretaik sventa pask'ope
 xchi'uk skotol li buch'utik jel-
 tos slumalik ti te nakalike,
 ta xk'otik k'ucha'al antsetik ti
 ta xi'ike.^m
 Yebil xa s-espadaail li sk'uuleja-
 le, va'un tspojik batel.ⁿ

50:32 *O «cht'ab».

38 Chich' lajesbel li ya'alike xchi'uk ch-ulesbatik.^a
Yu'un li Babiloniae noj ta lo-
k'oletik^b

xchi'uk chlik xchuvajik ta
skoj ti chilik k'usitik xibalik
sbae.

39 Ja' yu'un, li chonbolometik
ta takixokol balumile ko'ol
chnakiik xchi'uk li chonbo-
lometik ti ch-avanike
xchi'uk te chnakiik li avestru-
setike.^c

Mu'yuk xa chich' naklebinel-o
xchi'uk mu'yuk te chbat na-
kiikuk li jayk'ol kuxlejal
chjelave». ^d

40 «Jech k'ucha'al laj yich' la-
jesel yu'un Dios li Sodoma, Go-
morra^e xchi'uk li jteklumetik ti
te no'ox nopolike,^f ja' jech chk'ot
ta stojolal ek, mu'yuk buch'u te
chnaki xchi'uk mi junuk krixcha-
no te tspace sna»,^g xi li Jeovae.

41 «jK'elavilik! Chlik talel jun jte-
klum ta norte;
chich' biiltasel jun muk'ta
lum xchi'uk muk'ul ajvali-
letik^h
ti chlik tal ta namal balu-
mile.ⁱ

42 Xtojobik stunesel li arko
xchi'uk javalinae.^{*j}
Toj chopolik xchi'uk mu'yuk
xk'uxul yo'ontonik.^k
K'alal kajalik tal ta ska'ike,
xko'olajik k'ucha'al nab ti
xvo'o'et ta jyalele.^l
Xko'olajik k'ucha'al jun no'ox
vinik ti k'u yelan lek xcho-
loj sbaik tal sventa xtal
stsakikot ta k'ope, vo'ot ti
stsebot Babiloniae.^m

43 Li ajvalil ta Babiloniae laj xa
ya'ibe sk'oplalik,
jeche' xa te majajtik* sk'ob
kom.ⁿ
Solel chat yo'onton ta jyalel,^o

50:42 *Li javalinae xko'olaj k'ucha'al li
lansae, ja' no'oxe mas komkom. **50:43**
*O «jok'ajtik».

KAP. 50

a Is 44:27
Jer 51:36, 37
Ap 16:12

b Is 46:1
Jer 51:44, 52
Da 5:1, 4

c Is 13:20, 21
Jer 51:37
Ap 18:2

d Jer 25:12
Jer 51:43, 64

e Is 13:19

f Jer 19:24, 25
Jud 7

g Jer 51:26

h Is 45:1
Jer 51:11
Jer 51:27, 28

i Is 13:5, 17

j Jer 50:9

k Sl 137:8
Is 13:17, 18

l Jer 51:42

m Jer 51:27

n Jer 51:31

o Da 5:6

Kolumna 2

a Is 41:25

b Jer 49:19-21

c Jer 51:11

d Is 13:1, 20
Jer 51:43

e Ap 18:9

KAP. 51

f Jer 50:9

g Jer 50:14, 29

K'ux tajek cha'i, xko'olaj k'u-
cha'al jun ants k'alal chvok'
yole.

44 »jK'elavilik! Oy buch'u
chlok' talel k'ucha'al jkot leon
te ta pimil ch'ixtikaltik ta xokon
Jordan sventa te chbat ti butik
jun yo'onton cha'i sbaik li chije-
tike, pe ta anil no'ox ta jnutsik*
lok'el li ta yosilalike. Te ta jva'-
an li buch'u t'ujbile.^a Yu'un žbu-
ch'u xiko'olaj xchi'uk? žBuch'u
xu' yu'un stsalun? žMi oy junuk
jchabichij ti xu' va'al xkom ta ke-
lovale?^b **45** Ja' yu'un, viniketik,
chikintaik li k'usi snopoj tspace*
Jeova ta stojolal li Babiloniae^c
xchi'uk li k'usi snopoj tspace ta
stojolal li yosilal jkaldeaetike:

jpe'el sk'oplal chich'ik jochel
batel li ch'iom chijetike.

Xokol chkom yu'un ti bu to'ox
nakalike, jech chk'ot ta pa-
sel ta skoj smul stukik.^d

46 Solel xvo'o'et ta jyalel k'alal
ch-och ta k'abal li Babilo-
niae, chnik yu'un sjnunul
li balumile

xchi'uk ti k'u yelan x-avetike
chich' aiel k'alal to ta muk'-
tik lumetik». ^e

51 Xi chal li Jeovae:

«Ta jtak tal ta stojolal
Babilonia^f xchi'uk ta
stojolal jnaklejetik ta
Leb-Kamai*
li ik' ti chmilvane.

2 Ta jtak batel viniketik ta
Babilonia sventa chbat yi-
k'aiik,
ta sjpik muyel xchi'uk xokol
ta xiktabeik li yosilale;
ta buyuk no'ox ta xlikik tal
sventa stsakik ta k'op li ta
sk'ak'alil vokolile.^g

3 Ak'o mu stunes s-arkoik
li j-ak'flechaetike.

50:44 *Xu' van ja' sk'oplal li jnakle-
jetik ta Edome. **50:45** *O «tojobtasel
chak'». **51:1** *Ya'eluke, ja' sbi li Kal-
deae.

Mu'yukuk buch'u xva'i k'alal slapoj li smak sbek'tale.*

Mu me xk'uxubaj ta avo'on-tonik li keremetik ta jte-klume.^a

Lajesik ta j-ech'el skotol li soltaroetik tee.

- 4 Te telajtik chkomik li ta yosilal jkaldeaetike, tusul chkomik ta kaye, yayijem chkomik ta j-ech'el.^b

- 5 Yu'un li Israel xchi'uk Judae mu'yuk iktabil komel yu'un li Sdiosike, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike.*^c

Yan li slumal jkaldeaetike noj ta mulil ch-ilat yu'un li Buch'u ch'ul yu'un Israele.

- 6 Jatavanik lok'el li ta Babiloniae,

jatavanik sventa mu xachamik.^d

Mu teuk xalajik ta skoj li smule.

Yu'un ja' xa yorail ti tspak sutel li Jeovae.

Ta stojbe sutel ta skoj li k'usitik la spase.^e

- 7 Li Babiloniae k'otem k'ucha'al jun kopa ta oro ti te oy ta sk'ob li Jeovae;

yakub yu'un sjunul li balumile.

Li svinoal kopae laj yuch'ik li muk'ta lumetike;^f

jech oxal likem xchuvaj li muk'ta lumetike.^g

- 8 Ta anil no'ox yal ta lum li Babiloniae xchi'uk lilijem kom.^h

iOk'anik ta stojljal!ⁱ

Sa'ik tal balsamo sventa li k'usi k'ux cha'ie; yik'aluk van xpoxtaj to».

- 9 «Laj xa kak'kutik persa xpoxtael li Babiloniae, pe mu'yuk xpoxtaj.

51:3 *Ja' jtos makobbail tstunesik k'alal chbatik ta pask'ope. 51:5 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

KAP. 51

a Is 13:17, 18
Jer 50:30

b Is 13:15

c Sl 94:14
Is 44:21
Jer 46:28
Sak 2:12

d Jer 50:8
Sak 2:7
Ap 18:4

e Jer 25:12, 14
Jer 50:15

f Ap 17:1, 2
Ap 18:3

g Jer 25:15, 16

h Is 21:9
Is 47:9
Ap 14:8

i Ap 18:2, 9

Kolumna 2

a Is 13:14

b Ap 18:4, 5

c Mik 7:9

d Jer 50:28

e Jer 50:14

f Is 13:17
Is 45:1

g Is 13:2

h Ap 17:17

i Ap 17:1, 15

j Is 45:3
Jer 50:37

k Aba 2:9
Ap 18:11, 12
Ap 18:19

Iktaik komel, sutkutik batel ta jlumaltik ta jujuntal.^a

Yu'un li smul ti sta-o xich' chapanele k'otem xa k'alal to ta vinajel;

solel toyol oy k'ucha'al li toke.^b

- 10 Tuk' xa k'usitik tspas ta jtojo-laltik li Jeovae.^c

La'ik, bat kaltik ta Sion li k'usitik spasoj li Jeova ti ja' Jdiostike».^d

- 11 «Juxbeik sni' li flechaetike;^e tsakik li set-set eskudoe-tike.*

Li Jeovae la stijbe yo'onton li ajvaliletik yu'un jmediaetike,^f

yu'un oy ta yo'onton tsajesbe sk'oplal li Babiloniae.

Yu'un ja' tspak sutel li Jeovae, tspakbe sk'oplal li stemploe.

- 12 Toyik muyel junuk senyail*^g sventa xbat ajnesbeik li smuroal Babiloniae.

Ak'ik mas jchabivanejetik, va'anik jchabivanejetik.

Chapanik li buch'utik chmakvanik ta bee.

Yu'un li Jeovae oy xa k'usi snopoj tspas

xchi'uk chk'ot ta pasel yu'un li k'usi yaloj tspas ta stojljal li jnaklejetik ta Babiloniae».^h

- 13 «Ants ti nakalot ta sba epal vo'e,ⁱ

ti ep ak'ulejale,^j

vul xa alajeb, li' no'ox k'alal slajeb li akanale.^k

- 14 Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike xi jamal yaloj ta skoj sbi stuke:

«Ta jtak tal epal viniketik ta atojal jech k'ucha'al sbuset tajek li k'ulubetike

51:11 *O «makobbailletike». O ja' van sk'oplal «nojesik li yav flechaetike».

51:12 *O «poste sventa senyail».

- xchi'uk ch-avanik ta skoj ti la stsalikote).^a
- 15** Ja' la spas ta sju'el li balumile,
ja' la snakan ta sp'ijil li balumil ti bu lek xch'i k'usitike^b
xchi'uk ja' la xlich'an batel ta sp'ijil* li vinajele.^c
- 16** K'alal chak' ta a'iel li yech'omal yee,
solel xvo'o'et li vo' te ta vinajele
xchi'uk ja' chak' toyuk muyel li tok* ti te oy ta spajeb balumile.
Xjaplalet[#] no'ox yu'un saksevul[^] k'alal[®] chak' vo'e
xchi'uk tslok'es tal ta snail li ik'e.^d
- 17** Skotol li krixchanoetike chak'ik ta ilel ti mu sna'ik snopele xchi'uk ti ch'abal yojtinkinobil yu'unike.
Skotol li buch'u chabtelan ta k'ine ta xich'ik ak'el ta k'exlal ta skoj li lok'oletik tspace;^e
yu'un jeche' li lok'oletik yu'unik ti pasbil ta unijesbil ta k'ine
xchi'uk ch'abal yip xkuxlejalik.^f
- 18** Mu'yuk k'usi xtunik-o,^g ja' no'ox pasbilik sventa xich'ik labanel.
K'alal mi k'ot yorail chich'ik ak'bel kastigoe, ta xljaj sk'oplalik.
- 19** Li Dios yu'un* Jakobe mu xko'olaj k'ucha'al li k'usitik taje,
yu'un ja' la spas skotol li k'usitik oye
xchi'uk ja' la spas li vaxton ti k'otem ta xrextoe.^h
Li sbie ja' Jeova ti bankilal yu'un soltaroeetike».ⁱ

51:15 *O «ya'ioobil smelolal». 51:16 *O «job osil». #O «Sts'aylajet». ^O «saktsele». ®O ja' van sk'oplal «Tspace sbe sventa». 51:17 *O «xch'ulelik». 51:19 *Literal «Li sparte». #O «spukule; sparte».

KAP. 51

a Jer 50:15

b Sl 93:1
Sl 104:24

c Sl 136:5
Pr 3:19
Is 40:22
Jer 10:12-16

d Sl 135:7

e Is 44:11

f Aba 2:19

g Is 41:29
Jer 14:22

h Dt 32:9

i Is 47:4

Kolumna 2

a Sl 137:8

b Jer 50:31

c Jer 25:9

- 20** «K'otemot ku'un k'ucha'al jun te' sventa pask'op, k'otemot ta kabtejed sventa pask'op, yu'un ta jtunesot sventa ta jlajes li muk'tik lumetike.
Ta jtunesot sventa ta jlajes li jteklumetike.
- 21** Ta jtunesot sventa ta jlajes li ka'e xchi'uk li buch'u tsakjalebine.
Ta jtunesot sventa ta jlajes li kareta sventa pask'ope xchi'uk li buch'u te kajal batele.
- 22** Ta jtunesot sventa ta jlajes li vinik xchi'uk li antse.
Ta jtunesot sventa ta jlajes li mol xchi'uk li chex kereme.
Ta jtunesot sventa ta jlajes li kerem xchi'uk li tojol tsebe.
- 23** Ta jtunesot sventa ta jlajes li jchabichije xchi'uk li xchijtake.
Ta jtunesot sventa ta jlajes li j-abtel ta osile xchi'uk li xchonbolomtak ti tslokik balumile.
Ta jtunesot sventa ta jlajes li ajvaliletik xchi'uk li its'inal jpsamantetike.
- 24** Ta jtobje sutel li Babilonia xchi'uk skotol li jnaklejetik ta Kaldea
ta skoj li k'usi chopol la spasik ta Sion ta yeloval asatike»,^a xi li Jeovae.
- 25** Xi chal li Jeovae: «Vo'on ta jkontrainot,^b jlajevanej vits,
vo'ot ti chalajes sjunul balumile.^c
Ta jye' talel jk'ob sventa ta jkontrainot xchi'uk ta jbalalinet yalel ta tayal tontik xchi'uk chak'ot ku'un ta ka-k'emal vits».
- 26** Xi chal li Jeovae: «Li krixchanoetike mu'yuk xa te tsa'ik ta atojolal li ton sventa chikin nae mi ja'uk li ton sventasnakleb nae,

- yu'un xokol chakom ta sbatel osil».^a
- 27** «Toyik muyel junuk senyail* li ta jteklume.^b
Jupanik kachu li ta muk'tik lumetike.
T'ujik^c muk'tik lumetik sven- ta xbat stsakik ta k'op li Babiloniae.
Takik ta ik'el jteklumetik ta Ararat,^c ta Mini xchi'uk ta Askenas^d sventa skontrainik.
Va'anik bankilal soltaro sven- ta xbat skontrain.
Ak'o muyikuk tal ka'etik ti xk'uletik tal ta anil k'u- cha'al li k'ulubetike.
- 28** T'ujik^e li muk'tik lumetike, li ajvaliletik ta Mediae,^e li its'inal ajvaliletike xchi'uk skotol li its'inal jpsamantaletik yu'une
xchi'uk skotol li jteklumetik ti sventainojik sventa skontrainik li Babiloniae.
- 29** Li balumile ta xnix xchi'uk ta xbak',
yu'un chk'ot ta pasel li k'usi snopoj Jeova ta stojolal li Babiloniae,
sventa xibaluk sba xkom li yosilal Babiloniae xchi'uk sventa mi junuk jnaklej xkom.^f
- 30** Li yajsoltarotak Babiloniae mu'yuk ta tspasik k'op.
Te chotolik ta stsatsal pojob- bailik.
Ch'abal xa yipik,^g
xko'olajik xa k'ucha'al antse- tik.^h
Li naetik tee laj xa yich' tsan- bel sk'ak'al.
Laj xa yich' lilynbel li stak'i- naltak ochebal yu'une.ⁱ
- 31** Xk'ot xk'ot no'ox j-almanta- letik

51:27 *O «poste sventa senyail».
51:27, 28 ^aLiteral «Ch'ultajesik».

KAP. 51

a Jer 50:13, 40
Ap 18:21

b Is 13:2
Jer 51:12

c Je 8:4

d Jer 10:2, 3
Jer 50:41

e Is 13:17
Da 5:30, 31

f Is 13:13, 19
Jer 50:13
Jer 50:39, 40

g Is 13:7

h Jer 50:37

i Sl 107:16
Is 45:2

Kolumna 2

a Is 47:11
Jer 50:24, 43

b Is 44:27
Jer 50:38
Ap 16:12

c 2Kr 36:17, 18
Jer 50:17

d Jer 51:44

e Sl 137:8
Jer 50:29

f Jer 50:34

g Dt 32:35

xchi'uk xk'ot xk'ot no'ox
j-ich'-a'yejetik
sventa xalbe ajvalil ta Babi-
lonia ti laj xa yich' tsalet ta
buyuk no'ox li steklumale,^a

- 32** ti smakojbeik xa yoktak li vo'e,^b
ti laj xa yich' chik'el li varkoe- tik ti pasbil ta papiroe*
xchi'uk ti solet xi'emik ta jya- lel li soltaroetike».
- 33** Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, li Dios yu'un Israele:

«Li stseb Babiloniae xko'olaj k'ucha'al yik'aobil ts'unobil.

Ja' xa yorail chich' pech'ilanel ta tek'el sventa tsinil xkom.
Jutuk xa sk'an xk'ot yorail ti chich' tsobel k'ucha'al ts'u- nobile».

- 34** «Laj xa slilinin ta ti'el li Na- bukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae;^c
mu xa jna' k'usi ta jpas yu'un. Jeche' xa te vuchul laj yik- taun k'ucha'al p'pej p'in ti ch'abal xa sbele.
Laj xa sbik'un k'ucha'al chbik'van jkot muk'ta kile- tel chon;^d
noj-o xa lek xch'ut li k'usitik lelik ku'une.
Laj xa sjipun lok'el li ta ka- vile.

- 35** Xi chal li jnaklej ta Sione:
«Ak'o k'otuk ta sba Babilo-
nia li k'usi chopol laj kich'
pasbele!».^e
Xi chal li Jerusalene: «Ak'o
k'otuk ta sba jkaldaetik
li jch'ich'ele!».
- 36** Ja' yu'un, xi chal li Jeovae:
«Vo'on ta jpojot k'alal cha-
vich' chapanele^f
xchi'uk vo'on ta jpak
ak'oplal.^g

51:32 *K'elo Glosario, papiro. 51:34
*Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'i-
baik li yantike.

- Ta jtakijes li nab tee xchi'uk ta xkules li posoetik tee.^a
- 37 Li Babiloniae ja' xa no'ox te tokol chkom slilijemal,^b chk'ot ta sna te'tikal ts'ietik,^c xibal sba chkom xchi'uk chich' labanel,^{*} mi junuk jnaklej chkom.^d
- 38 Skotolik xloket snuk'ik* k'u-cha'al ch'iom leonetik.[#] X-avljajetik k'u-cha'al k'ox leonetik».
- 39 Xi chal li Jeovae: «K'alal ja'oy k'usi tsk'an tajek yo'ontonike, chkak'be sve'elik xchi'uk yuch'bolik, va'un chyakubik ku'un sventa xkuxetuk yo'ontonik,^e laje jal tajek ta xvayik, mu'yuk xa chjulavik-o».^f
- 40 «Chkak' ti ak'o yich'ik ik'el batel sventa xich'ik milel k'u-cha'al ch'iom chijetike, k'u-cha'al tot chijetik ti jmoj chbatik xchi'uk li tentsunetike».
- 41 «jSolel och xa ta k'abal li Se-sake,^{*g} laj xa yich' u'uninel li jteklum ti chk'upil k'optaat to'ox yu'un skotol li krixchanoe-tike!^h jSolel chi'ik-o muk'tik lumetik k'alal chilik li Babiloniae!
- 42 Muyem xa talel nab ta stojalal li Babiloniae. Mut'ij* xa ta skoj ti xyuk'lajet tajeke.
- 43 Xibal sba kom li jteklumetik yu'une, xko'olaj k'u-cha'al ta-kixokol balumil xchi'uk stenlejaltik ti takin tajeke. Mu'yuk buch'u te chnaki xchi'uk mu'yuk buch'u te chjelav batel.ⁱ

51:37 *Literal «chich' pioabtael». 51:38 *O «xlaket snuk'ik; x-avetik». #O «ch'iom leonetik ti xtinlajet sjolike». 51:41 *Ya'eluke, ja' sbi li Babele (Babilonia). 51:42 *O «Mukij; Noj; But'ij».

KAP. 51

- a Is 44:27
Jer 50:38
- b Jer 25:12
Jer 50:15
- c Is 13:19, 22
- d Jer 50:13, 39
- e Da 5:1, 4
- f Jer 25:17, 27
Jer 51:57
- g Jer 25:17, 26
- h Is 13:19
Jer 49:25
Da 4:30
- i Is 13:1, 20
Jer 50:39

Kolumna 2

- a Is 46:1
Jer 50:2
- b 2Kr 36:7
Esd 1:7
Jer 51:34
Da 1:1, 2
- c Jer 51:58
- d Is 48:20
Ap 18:4
- e Jer 51:6
Sak 2:7
- f Is 13:13
- g Is 13:15
Da 5:30
- h Is 44:23
Is 48:20
Is 49:13
Ap 18:20
- i Jer 50:3
Jer 50:41
- j Jer 50:17
Jer 51:24

- k Jer 50:8
Ap 18:4

- l Esd 1:3
Sl 137:5

- 44 Ta xkak' batel jsat ta stojalal li dios Bel^a ta Babiloniae xchi'uk ta jlok'esbe ta ye li k'usi laj xa sbik'e.^b Mu'yuk xa chtal ta stojalal li muk'tik lumetike xchi'uk ta xjin yalel li smuroal Babiloniae.^c
- 45 jJteklumal,^d lok'anik tal te! jJatavanik batel sventa mu xachamik^e li ta sk'ak'al yo'onton Jeovae!^f
- 46 Mu me xnix li avo'ontonike, mu me xaxi'ik ta skoj li k'usi chava'ik ta jteklume. Le' batel ta jun jabile, chtal jun a'yej, li ta yan jabile, chtal yan a'yej ti oy pask'op li ta balumile xchi'uk ti tskontrain sbaik li ajvaliletike.
- 47 Ja' yu'un, chk'ot sk'ak'alil ti chkak' batel jsat ta stojalal li lok'oletik ta Babiloniae. Chich' ak'el ta k'exlal sjunul li slumale xchi'uk te lamal chkom li jnaklejetik yu'un ti chlajik ta milele.^g
- 48 Li vinajel xchi'uk balumil xchi'uk skotol li k'usitik oy tee ch-avanik ta muyubajel k'alal mi laj yich' tsalel li Babiloniae,^h yu'un chlik talel ta norte li buch'utik tslajesate»,ⁱ xi li Jeovae.
- 49 «Li Babiloniae ma'uk no'ox la smil li j-israeletike,^j yu'un ep buch'utik te chamik ta Babilonia ti likemik tal ta spejel balumile.
- 50 Vo'oxuk ti mu'yuk xalajik ta espadae, jlok'anik batel, mu teuk va'al xakomik!^k Te to ta nom xavules ta ajolik li Jeovae xchi'uk teuk ta ajolik li Jerusalene».^l
- 51 «Ta k'exlal likomkutik, yu'un laj k'ak'utik ti chlabanvanike.

Solel chk'exav li jsatkutike, yu'un li jyanlumetike* ochik xa ti butik ch'ul ta sna Jeovae»,^a

52 «Ja' yu'un, chk'ot sk'ak'alil ti chkak' batel jsat ta stojolal li lok'oletik yu'une, ta skoj taje, ta sjunul yosilal x-avetik ta ok'el li buch'utik yayijemike»,^b xi li Jeovae.

53 «Ak'o mi xmuy batel k'alal to ta vinajel li Babiloniae^c xchi'uk ak'o mi stsatsubtas to mas li tayal k'elob osil yu'une, ta jtak talel jlajesvanejetik ta stojolal»,^d xi li Jeovae.

54 «jChikintaik! Oy buch'utik x-avetik te to ta Babilonia,^e chich' a'iel ti oy tsatsal vokolil li ta yosilal jkaldeaetike,^f

55 yu'un yakal tsajes Babilonia li Jeovae, chak'be slajeb li yech'omal ye ti tsots chbak'e.

Ti k'u yelan xvochetik* k'otel li jajkontraike xko'olaj k'ucha'al ti k'u yelan xvo'o'et li nabe.

Chich' a'iel li yech'omal yeike.

56 Yu'un chtal ta stojolal Babilonia li jlajesvaneje;^g li jajsoltarotake ta x-ochik ta k'abal,^h

chich' lilinbel li s-arkoike, yu'un li Jeovae ja' jun Dios ti tspak sutele.ⁱ

Jp'el sk'oplal ta stojbe sutel./

57 Ta jyakubtas li bankilaletik yu'une xchi'uk li buch'utik p'ijik yu'une,^k

li ajvaliletik yu'une xchi'uk skotol li its'inal jpsasmantaletik yu'une xchi'uk li jaj-soltarotake,

laje jal tajak ta xvayik, mu'yuk xa chjulavik-o»,^l xi li Ajvalile, ja' li Jeova ti bankilal yu'un soltaroetik sbie.

51:51 *O «yan krixchanoetike». 51:55 *O «x-avlajetik».

KAP. 51

a Si 79:1
Lam 1:10

b Is 13:15

c Is 14:13
Da 4:30

d Jer 50:10

e Is 13:6

f Jer 50:22, 23

g Is 21:2

h Jer 50:36

i Dt 32:35
SI 94:1
Is 34:8
Jer 50:29
Ap 18:5

j SI 137:8

k Jer 25:27

l Jer 51:39

Kolumna 2

a Jer 50:15
Jer 51:44

b Aba 2:13

c Jer 32:12
Jer 36:4
Jer 45:1

d Is 13:1, 20
Is 14:23
Jer 50:3, 39
Jer 51:29, 37

e Ap 18:21

f Jer 51:58

58 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:

«Ak'o mi lek pim pasbil li smuroal Babiloniae, ta xich' lilinel ta j-ech'el,^a ak'o mi lek toyol li ochebale-tike, chich' chik'el ta k'ok'.

Li jtekumetike jech'e no'ox laj yak' svokolik ti tsots ab-tejike,

li muk'tik lumetike jech'e no'ox la slubtsan sbaik sventa xich' chik'el ta k'ok'»,^b

59 Li j-alk'op Jeremiase jech laj yalbe batel mantal li Seraya ti ja' xnich'on Nerias^c xchi'uk ti ja' smom Maseya k'alal bat ta Babilonia xchi'uk li Sedekias ti ja' ajvalil ta Judae, taje ja'o k'alal xchanibal xa ox jabil yochel ta ajvalile; li Serayae ja' sbainoj li k'usitik oy yu'un ajvalile. **60** Li Jeremiase ta jlik no'ox livro la sts'iba skotol li vokolil ti chvul ta stojolal Babiloniae, taje ja' skotol li k'usitik laj yich' ts'ibael ta stojolal li Babiloniae. **61** Jech xtok, li Jeremiase xi laj yalbe li Serayae: «K'alal mi lak'ot ta Babiloniae xchi'uk mi laj avil ta asate, sk'an tsots xavapta skotol li k'usitik li' ts'ibabile. **62** Va'un, xi xavale: «Kajval Jeova, avaloj xa ono'ox ti chich' lajesel li jtekum li'e xchi'uk ti mi junuk jnaklej chkome, mi ja'uk krixchano xchi'uk mi ja'uk chonbolom xchi'uk ti xokol chkom ta sbatel osile.^d **63** K'alal mi tsuts avu'un yaptael li livro li'e, chukbo jp'ejuk ton, va'un jipo ochel ta uk'um Eufbrates. **64** Laje, xi xavale: «Ja' jech ta xmut'ij* yalel li Babiloniae, mu'yuk xa chtots tal yan velta^e ta skoj li vokolil chkak' talel ta stojolale, va'un ta xlubtsajik li jnaklejetik tee»»,^f

Li' vul ta tsutsel li k'usi laj yal Jeremiase.

51:64 *O «xmukij; xbut'ij».

52 Li Sedekias^a 21 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile, 11 jabil ajvalilaj li ta Jerusalene. Li sme'e Amutal^b sbi, ja' stseb Jeremias ti likem ta Libnae. **2** Li Sedekias^c ja' la spas-o li k'usi chopol chil Jeova jech k'ucha'al la spas li Jeoiakime.^c **3** Li k'usi k'ot ta pasel li ta Jerusalem xchi'uk ta Judae ja' lik-o sk'a-k'al yo'onton li Jeovae, ja' yu'un la sjiþ lok'el ta yeloval sat.^d Jech xtok, li Sedekias^e la stoy sba ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae.^e **4** K'alal sbalunebal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Sedekias^e, ja'o ta slajunebal k'ak'al li ta slajunebal ue, li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae te k'ot xchi'uk skotol yajsoltarotak sventa stsak ta k'op li Jerusalem. Te la spas skarpanaik xchi'uk la sva'anik muro ta sjoyobal li Jerusalem.^f **5** Te setuojik-o jteklum k'alal 11 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Sedekias^e.

6 Va'un, li ta sbalunebal k'a-k'al li ta xchanibal ue,^g mas to tsatsaj vi'nal li ta jteklume, mu'yuk xa sve'el skotol li krixchanoetik tee.^h **7** Laje, laj yich' jomel li smuroal jteklume, skotol li soltaroetike jatavik lok'el ta jteklum ta ak'obaltik, te lok'ik batel li ta ochebal ti bu oy chib muro ti te xkom ta sts'el li nichimaltik yu'un ajvalile, va'un ja' la stambeik batel li sbelel Arabae.ⁱ Taje ja'o k'ot ta pasel k'alal ja'o te sjoyobtaojik jteklum li jkaldeaetike. **8** Li soltaroetik yu'un jkaldeaetike bat snutsik li ajvalile, te la staik ta be ta takixokol balumil ta stenlejaltik yu'un Jeriko li Sedekias^e,^j pe jatav batel skotol li yajsoltarotak te xchi'uke. **9** Laj une, la stsakik li ajvalile xchi'uk laj yik'beik batel li ajvalil ta Babilonia ti te oy ta Ribla ti ja' yosilal Amate, va'un te laj yal k'usi chich' pasbel. **10** Li

52:4, 12 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'baik li yantike.

KAP. 52

a 2Re 24:17-20
2Kr 36:11, 12

b 2Re 23:31

c 2Re 24:1
2Kr 36:5

d Le 26:33
Dt 31:16, 17

e 2Kr 36:11, 13
Ese 17:15

f Dt 28:52
2Re 25:1, 2
Is 29:3
Jer 39:1
Ese 4:1, 2
Ese 21:21, 22

g Jer 39:2

h Dt 28:53-57
2Re 25:3-7
Is 3:1
Ese 4:16

i Jer 39:4-7

j Jer 24:8
Jer 34:21
Jer 37:17
Jer 38:18

Kolumna 2

a Ese 12:13

b 2Re 25:8-10

c 1Re 9:8
2Kr 36:17, 19
Sl 74:8
Sl 79:1
Jer 26:18
Lam 2:7
Ese 24:21

d Jer 39:8

e 2Re 25:11, 12
Jer 39:9, 10

f 2Re 25:22

g 1Re 7:15, 21

h 1Re 7:27

i 1Re 7:23
2Kr 4:11-15

j 2Re 25:13-16
Jer 27:19, 22

k 1Re 7:45

ajvalil ta Babiloniae te ta yeloval sat Sedekias la smilbe li xnich'nabe xchi'uk la smil skotol li bankilaetik ta Juda ti te oyik ta Riblae. **11** Va'un, li ajvalile la stup'be sbek' sat li Sedekias^e, laje la xchuk ta kadena ti pasbil ta kovree, laj yik' batel ta Babilonia xchi'uk la stik' ta chukel ja' to ti k'uxi chame.

12 Li ta slajunebal k'ak'al ta svo'obal ue, ja' xkaltik, k'alal 19 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babiloniae, ja'o och batel ta Jerusalem li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike, ja' li yajtunel ajvalil ta Babiloniae.^b **13** La xchik'be li sna Jeovae,^c li sna* ajvalile xchi'uk skotol li naetik ta Jerusalem; jech xtok, la xchik' li naetik ti tsotsik sk'oplale. **14** Skotol li soltaroetik yu'un jkaldeaetik ti ja' ventainbilik yu'un li bankilal yu'un jchabivanejetike la sjinesik komel li smuroal Jerusalem.^d

15 Li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike la xchuk batel junantik li ta jteklum ti abol sbaik xchi'uk li yan buch'utik te to komemik ta jteklume. Jech xtok, laj yik' batel li buch'utik laj yak' sbaik ta sk'ob li ajvalil ta Babiloniae xchi'uk li buch'utik xtojobik lek spasel k'usitike.^e **16** Pe li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike te laj yikta jlom li buch'utik mas povreik sventa sts'unik uva xchi'uk ti xich'ik sujel ta spasel yan abtelale.^f

17 Jech xtok, li jkaldeaetike la slilini^g li oyetik pasbil ta kovre^g ti te oy ta sna Jeovae, la slilini^g li karetiyaetike^h xchi'uk li Nab ta kovreⁱ ti te oy ta sna Jeovae. Laj yich'ik batel ta Babilonia skotol li kovree.^j **18** Laj yich'ik batel xtok li xch'amobiltak k'usitike, li palaetike, li stup'obiltak mechae, li bochetike,^k li

52:13 *O «spasob mantal».

kopaetike^a xchi'uk skotol li k'usitik pasbil ta kovre ti tstunesik k'alal tspasik abtelat ta temploe. **19** Li bankilal yu'un jchabivanejetike laj yich' batel li lechlech bochetike,^b li yavtak ak'ale, li bochetik sventa milbil matanale, li yavtak tane, li kandeleroeetike,^c li kopaetike, li yan bochetik ti pasbilik ta bats'i oro xchi'uk ta bats'i platae.^d **20** Li chib oye, li Nabe, li 12 ta kot tot vakaxetike^e ti pasbil ta kovre ti te oy ta yolon li Nabe, li karetiaetik ti ja' spaso^f li ajvalil Salomon sventa stunesik li ta sna Jeovae, skotol li k'usitik taje mu xa no'ox stak' p'isel.

21 Ta sventa li oyetike, li ta jujun oye 18 xuk'ubil* staylej. Sventa stak' p'isel k'u syijil li jujun oye, sk'an jlik ch'ojon ti 12 xuk'ubil snatile.^f Ti k'u spimile ja' chanib k'ob^g xchi'uk pujul^h li yute. **22** Li xlechlechul sjole ta kovre pasbil xchi'uk vo'ob xuk'ubil staylej.^g Ta kovre pasbil li slujoal ti xko'olaj ta mayae xchi'uk li slok'ol granadaetik* ti oy ta sjoyobal li xlechlechul sjole. Li ta xchibal oye jech pasbil ek xchi'uk te oy li slok'ol granadaetike. **23** Li ta jujujot xokone oy 96 slok'ol granadaetik;* ta skotole oy sien slok'ol granadaetik li ta sba slujoal ti xko'olaj ta mayae.^h

24 Li bankilal yu'un jchabivanejetike laj yik' batel xtok li Serayaⁱ ti ja' bankilal palee, laj yik' batel li Sofonias^j ti k'otem ta xchibal palee xchi'uk li oxvo' jchabitinaetike.^k **25** Li ta jteklume laj yik' batel jun bankilal j-abtel ta pasob mantal ti ja' sbainoj li soltaroetike, laj yik' batel vukvo' li buch'utik lek sk'o-

52:21 *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. ^aTi k'u sjamlej li jun sni' k'obile ja' 1.85 sentimetro. K'elo Apendise B14. ^o«po-jol». **52:22, 23** *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mansanae.

KAP. 52

a 2Kr 4:19, 22

b 1Re 7:50

c 1Re 7:48, 49

d 2Kr 24:14
2Kr 36:18

e 1Re 7:23, 25

f 1Re 7:15-20

g 2Kr 3:15

h 2Kr 3:16
2Kr 4:13i 1Kr 6:14
Esd 7:1j Jer 21:1, 2
Jer 29:25

k 2Re 25:18-21

Kolumna 2

a 2Re 25:6
Jer 52:10b Le 18:25
Dt 26:33
Is 24:3
Jer 25:9

c 2Re 24:12, 14

d Jer 32:1

e Jer 6:9

f 2Re 24:8
Jer 24:1
Jer 37:1
Mt 1:11

g 2Re 25:27-30

pon ajvalile, laj yik' batel li jajsekretario bankilal soltaroe, ja' li buch'u tso^b soltaroetik sventa xbatik ta pask'ope xchi'uk laj yik' batel 60 ta vo' yan viniketik ti te oyik ta jteklume. **26** Li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike laj yik'be batel li ajvalil ta Babilonia ti te oy ta Riblae. **27** Li ajvalil ta Babiloniae te la smilan ta Ribla^a ta yosilal Amat. Ja' jech laj yich' chukel lok'el ta slumal li Judae.^b

28 Li'e ja' li krixchanoetik ti la xchuk batel li Nabukodonosore:* li ta svukubal jabil yochel ta ajvalile laj yik' batel 3,023 judaetik.^c

29 K'alal 18 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Nabukodonosore,*^d laj yich' ik'el lok'el 832 krixchanoetik^e ta Jerusalen.

30 K'alal 23 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Nabukodonosore,* li Nebusaradan ti ja' bankilal yu'un jchabivanejetike la xchuk batel 745 judaetik.^e

Ta skotole laj yich' chukel batel 4,600 krixchanoetik.

31 K'alal 37 jabil xa ox xchukel batel li Joakin^f ti ja' ajvalil ta Judae, li ta sk'ak'alil 25 ta yuilal 12, li Evil-Merodak ti ja' ajvalil ta Babiloniae la slok'es ta chukel*^g li Joakin ti ja' ajvalil ta Judae. Li va' jabile, ja'o och ta ajvalil li Evil-Merodake. **32** Laj yak' ta ilel slekil yo'onton ta stojolal xchi'uk ja' mas laj yich' ta muk' ti ja' mu sta li yan ajvaliletik te xchi'uk ta Babiloniae. **33** Li Joakine la slok' li sk'u' spok' slapo^j to'ox ta chukinabe xchi'uk te la xchi'in ta ve'el jujun k'a-k'al li ajvalile ja' to ti k'uxi chame. **34** Ti k'u sjalil kuxule jujun k'ak'al ak'bat sve'el yu'un li ajvalil ta Babiloniae, ja' to ti k'uxi chame.

52:28-30 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **52:29** ^aLi ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **52:31** *Literal «la stoybe sjol».

LAMENTASIONES

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Li Jerusalene chich' ko'oltasel ta jun ants ti chamem smalale
Stuktuk te chotol kom xchi'uk laj yich' iktael komel (1)
Ep tajek sa'oj smul li Sione (8, 9)
Laj yich' p'ajel yu'un Dios li Sione (12-15)
Mu'yuk buch'u xpatbat yo'onton li Sione (17)
- 2 Li Jeovae oy sk'ak'al yo'onton ta stojolal li Jerusalene
Mu'yuk laj yak' ta ilel xk'uxul yo'onton (2)
Li Jeovae k'otem k'ucha'al jun jkontrainvanej ta stojolal (5)
Ok' ta skoj Sion (11-13)
Skotol li buch'utik te ch-ech'ik ta bee tslabanik li jteklum ti k'upil to'ox sbae (15)
Li jkontrainvanejetike muyubajik ta skoj ti laj yich' tsalel li Sione (17)
- 3 Li Jeremiase chal ti k'u yelan cha'i sbae xchi'uk li spatobil o'ontonale «Chkak' ta ilel ti ta jmaoete» (21)
- Jujun sob chak' ta ilel xk'uxul yo'onton li Diose (22, 23)
Li Diose lek yo'onton ta stojolal li buch'u spatol yo'onton ta stojolale (25)
Lek ti k'ataluk-o sk'atlom te'al snuk' ta skeremal li vinike (27)
Li Diose la smak sba ta tok (43, 44)
- 4 Li k'usitik k'ot ta pasel ta skoj ti laj yich' setuel li Jerusalene
Ch'abal ve'lil (4, 5, 9)
Li antsetike tslakan yalabik (10)
Li Jeovae laj xa smal talel li sk'ak'al yo'ontone (11)
- 5 Li jteklume tspas orasion yo' xcha'ta yave
«Teuk me ta ajol li k'usi k'ot ta jtojolalkutike» (1)
«Abol jbakutik, yu'un laj xa jpas jmulkutik!» (16)
«Kajval Jeova, ik'unikutik sutel tal ta atojolal» (21)
Ak'bunkutik yan velta ti k'u to'ox kelankutike (21)

N [alef]*

- 1** Li Jerusalene xko'olaj xa k'ucha'al jun ants ti stuktuk te chotol kome, ak'o mi ja' to'ox jun jteklum ti noj to'ox ta krixchanoetike.^a
jXko'olaj xa k'ucha'al jun ants ti chamem smalale, ak'o mi mas to'ox ep jnakejetik te k'ucha'al li ta yan muk'ta lumetike!^b
jK'ot xa ta kiarail li buch'u me' ajvalil to'ox ta stojolal li yantik lumetike!^c

1:1 *Li kapitulo 1 k'alal ta 4 ja' sonetik sventa at-o'onton xchi'uk ti k'u yelan ts'i-babile ja' jech xcholet k'ucha'al xcholet li letraetik ta ebreo k'o'ope.

KAP. 1

- a Sl 122:3, 4
b 1Re 4:20
c Dt 28:15, 48
2Re 25:11, 12

Kolumna 2

- a Lam 1:16
b Jer 4:30
Ese 16:37
c Jer 30:14
d Le 26:33
2Re 24:14, 15
2Re 25:21
Jer 39:9
Jer 52:27
e Jer 17:4

2 [bet]

- 2** Li ta ak'obaltike solel tsmil sba ta ok'el^a
xchi'uk li ya'lel sate xbein* no'ox yalel ta xokontak sat.
Li buch'utik sk'anoj sba xchi'uke mi junuk tal patbatuk yo'onton.^b
Iktaat xa komel yu'un li xchi'iltake; c k'ot xa ta yajkontratak.
j [guimel]
- 3** Laj xa yich' chukel batel li Judae,^d chil xa svokol xchi'uk mosoinbil xa.^e

1:2 *O «xchoret».

Sk'an te xbat nakiuk li ta muk'ta lumetike;^a mu sta xkuxobil yo'onton.

K'alal ja'o oy svokole, taat ta tsakel yu'un li buch'utik tsnutsate.

† [dalet]

- 4 Chat yo'onton li sbeletak Sione, yu'un mu'yuk xa buch'u chtal ta k'in.^b

Jinemik xa skotol li ochebaletik yu'une;^c tsjik' yo'ontonik li paleetik yu'une.

Chat yo'onton li stojol tsebetake xchi'uk chat tajek yo'onton li stuk eke.

† [e]

- 5 K'ot xa ta yajval li yajkontratake; jun xa yo'ontonik li buch'utik chopol ch-ilate.^d

Yu'un ak'bat xa yatel yo'onton yu'un Jeova ta skoj ti toj ep li smule.^e

Ik'bat xa batel li yalabe, ja' laj yik' batel li yajkontratake.^f

† [waw]

- 6 Ch'ay xa skotol yutsilal li stseb Sione.^g

Li bankilaletik yu'une xko'olajik k'ucha'al te'tikalchij ti mu sta sve'ele,

solel lubemik xa k'alal yakal chjativak ta stojolal li jnustvaneje.

† [sayin]

- 7 K'alal ja'o oy svokol li Jerusale ne xchi'uk k'alal mu'yuk sna kom li jnaklejetik tee, chvul ta sjol skotol li k'usitik ep sbalil ti oy to'ox yu'un ta vo'nee.^h

K'alal och ta sk'ob jkontrainvanej li steklumale xchi'uk k'alal mu'yuk buch'u xkoltaate,ⁱ

laj yil li jkontrainvanejetike xchi'uk la stse'intaik* k'alal yal ta lume.^j

† [jet]

- 8 Ep tajek sa'oj smul li Jerusale ne.^k

KAP. 1

a Dt 28:64

b Am 8:10

c Is 3:26

d Sak 1:15

e 2Kr 36:15, 16
Ne 9:33
Da 9:7, 16

f Jer 39:9
Jer 52:30

g Ese 24:21

h 1Re 10:27

i Jer 52:4

j Sl 137:7
Lam 2:16

k Is 1:4
Is 59:2
Ese 22:4

Kolumna 2

a Jer 13:22
Ese 23:29

b Jer 4:31

c Jer 8:7

d Jer 50:29

e Jer 52:17, 19
Da 1:1, 2

f 2Kr 36:17, 18
Sl 74:7
Jer 52:13

g Jer 38:9
Jer 52:6
Lam 2:12
Lam 4:4

h Jer 21:7

Jech oxal, laj xa yich' p'ajel. Skotol li buch'utik chich'ik to'ox ta muk'e chopol xa chilik, yu'un laj xa yilik ti t'anal kome.^a

X-avet ta ok'el^b xchi'uk chjyop'ij batel ta skoj ti chk'exave.

‡ [tet]

- 9 Ik'ubem sk'u' spok' ta skoj li smule.

Mu'yuk la snop ti k'usi chk'ot ta stojolal ta ts'akale.^c

Toj labal sba ti k'u yelan yal ta lume; mu'yuk buch'u xpatbat yo'onton.

Kajval Jeova, k'elavil li jvokole, yu'un xtoyet xa cha'i sba li jkontrainvaneje.^d

† [yod]

- 10 Li jkontrainvaneje laj xa yich'be batel li sk'ulejale.^e

Yu'un li Jerusale ne te sk'elaj ti ochik muk'tik lumetik ti bu ch'ul yu'une,^f

ochik li buch'utik avaloj ti mu stak' stsob sbaik xchi'uk li ateklumale.

‡ [kaf]

- 11 Tsjik' yo'ontonik sjunul li steklumale; xjoyetik ta sa'el pan.^g

Sventa sta k'usi slajesike, ja' yak'ojik li k'usitik ep sbalil yu'unik yo' mu xchamik ta vi'nale.

Kajval Jeova, k'elavil, k'otemun k'ucha'al jun ants* ti mu'yuk k'usi xtun-oe.

‡ [lamed]

- 12 ¿Mi mu'yuk k'usi aventaik-o vo'oxuk ti chajelavik li ta bee?

jK'elavilik xchi'uk chikintaik!

¿Mi oy buch'u yan jech xk'u-xul svokol jech k'ucha'al vul ta jtojolale,

ti ja' laj yak' Jeova li ta yorail sk'ak'al yo'onton ti xtiltune?^h

1:7 *O «la slabanik».

1:11 *Li'e ja' sk'oplal li Jerusale ne.

𐤇 [mem]

- 13 Te to ta vinajel la stak tal k'ok' sventa xchik' skotol li jbakile.^a
Xlich'anojbe syakobil kakan, va'un valopat lisut yu'un.
Lik'ot yu'un k'ucha'al jun ants ti stuktuk kome.
Ipun skotol k'ak'al.

𐤍 [nun]

- 14 Chukbil k'ucha'al k'atlom te' li jmule, ja' xchukoj ta sk'ob stuk xchi'uk la skajan ta jnuk', mu'yuk xa kupal.
Li Jeovae laj xa yak'un ta sk'ob li buch'utik mu stsals ku'une.^b

𐤏 [samek]

- 15 Li Jeovae la sjip lok'el li tsatsal viniketik ti li' to'ox oyik ta jtojolale.^c
Stakoj tal ta ik'el epal soltarotik sventa tal xpech'ik ta tek'el li jkeremtake.^d
Li Jeovae la xpech'ilan ta tek'el ta spits'obil uva li stojol tseb Judae.^e

𐤐 [ayin]

- 16 Chi-ok' ta skoj li k'usitik taje;^f li ya'lel jsate xbein* no'ox yalel.
Yu'un nom oy ta jtojolal li buch'utik xu' spatbun ko'ontone o ti chak'beikun yip ko'ontone.
Tanpuk bat li kalabe, yu'un tsalvan xa li jkontrainvaneje.

𐤑 [pe]

- 17 Xye'et sk'ob li Sione;^g mu'yuk buch'u xpatbat yo'onton.
Li Jeovae yalaj mantal ti ak'ot tal tsakatuk ta k'op yu'un yajkontratak li Jakob ti te oy ta spat xokone.^h
Solel chopol chilik li Jerusale.ⁱ

1:16 *O «xchoret».

𐤒 [sade]

- 18 Tuk' li Jeovae,^a pe li vo'one la jkontrainbe li smantale.^b
Jtekumetik, chikintaik xchi'uk k'elavilik li jvokole.
Laj xa yich'ik chukel batel li jtojol tsebetake xchi'uk li jkeremtake.^c

𐤓 [kof]

- 19 Jtakoj ta ik'el li buch'utik jk'anoj jba jchi'uke, pe jech'che' la slo'laikun.^d
Te chamik ta jtekum li paleetik ku'un xchi'uk li moletik ku'un k'alal yakalik ta sa'el sve'elik sventa xku-xiike.^e

𐤔 [rex]

- 20 Kajval Jeova, k'elavil, chkat tajek ko'onton.
Mu xa a'ibaj k'usi ta jpas.
Solel lilijem chka'i li ko'ontone, yu'un la jtoy jba ta j-ech'el.^f
Te ta pana* laj ta milel ta espada^g li kalabe; li ta yut nae chcham li krixchanoetik xtoke.

𐤕 [xin]

- 21 Ya'ioj krixchanoetik ti ta jik' ko'ontone; mu'yuk buch'u spatbun ko'onton.
Laj ya'i skotol kajkontratak ti oy jvokole.
Xkuxet yo'ontonik, yu'un vo'ot laj avak' tal li jvokole.^h
Pe chk'ot sk'ak'alil avu'un' ti jech chk'ot ta stojolalik jech k'ucha'al k'otem ta jtojolale.ⁱ

𐤖 [tav]

- 22 Ak'otuk ta yeloval asat skotol li k'usitik chopol tspacek xchi'uk ak'bo ya'iik kastigo,^k
jech k'ucha'al avak'ojbun kastigo ta skoj ti ep jsa'oj jmule.
Yu'un ta jik' tajek ko'onton xchi'uk ipi li ko'ontone.

1:20 *O «pat na».

KAP. 1

- a Sl 102:3
b Le 26:37
Ese 11:9
c 2Re 24:14, 15
d 2Kr 36:17
e Ap 14:19
Ap 19:15
f Jer 31:15
g Jer 4:31
h Dt 28:49
2Re 24:1, 2
2Re 25:1
i Lam 1:8

Kolumna 2

- a Ne 9:33
Da 9:7
b 1Sa 12:14, 15
c Dt 28:32
d Jer 30:14
e 2Re 25:3
Jer 38:9
f Sl 107:11
Is 1:2
Is 63:10
g Dt 32:25
Jer 15:2
h Ese 25:6, 7
Abd 12
i Is 13:19
Jer 25:12-14
Joe 3:19
j Sl 137:8, 9
Is 51:22, 23
k Jer 51:35

℣ [alef]

- 2** Li Jeovae ta sk'ak'al yo'onton la xpix ta tok li stseb Sione. Te to ta vinajel la sjipl yalel tal ta balumil li yutsilal Israele.^a
Li ta yorail sk'ak'al yo'ontone mu'yuk la svules ta sjol li skajleb yakane.^b

Ⲛ [bet]

- 2** Li Jeovae mu'yuk xk'uxul yo'onton la sjinesbe skotol li sna Jakobe.
Ta skapemal sjol la slilin ti butik lek joyol ta muro yu'un li stseb Judae.^c
La sjipl yalel ta lumtik xchi'uk la sokesbe sk'oplal li jteklum^d xchi'uk li bankilaletik yu'une.^e

ⲗ [guimel]

- 3** Ta yipal sk'ak'al yo'onton la slajesbe stsatsal li Israele. K'alal nopaj tal li jkontrainvaneje, la slok'es batel li sbats'ik'obe'
xchi'uk li sk'ak'al yo'onton ti xko'olaj k'ucha'al k'ok'e te xtiltun-o ta stojolal Jakob, la xchik' skotol li k'usitik te nopol oye.^g

ⲓ [dalet]

- 4** Slap'unoj xa lek s-arko jech k'ucha'al tpsal li jun jkontrainvaneje; chapal xa lek sbats'ik'ob sventa stsakvan ta k'op k'ucha'al jmilvanej;^h jech-o la smil batel skotol li buch'utik lek ilbilike.ⁱ
Li sk'ak'al yo'onton ti xko'olaj k'ucha'al k'ok'e/ la smal talel li ta skarpana stseb Sione.^k

ⲓ [e]

- 5** Li Jeovae k'otem k'ucha'al jun jkontrainvanej;^l la stup'be sk'oplal li Israele. La sjinesbe skotol li tayal k'elob osiletik yu'une; laj xa slilinbe skotol ti butik lek joyol ta muro yu'une. Laj yepajesbe yatel yo'onton xchi'uk yok'el li stseb Judae.

KAP. 2

- a Lam 2:15
b 1Kr 28:2
SI 132:7
Is 60:13
c Dt 28:52
Mik 5:11
d Ese 21:26, 27
e Is 39:7
Is 43:28
f SI 74:10, 11
g Dt 32:22
Is 42:25
Jer 7:20
h Dt 28:63
Is 63:10
Jer 21:5
i 2Re 25:21
j Jer 4:4
k Jer 10:20
l Jer 30:14

Kolumna 2

- a 2Re 25:8, 9
2Kr 36:19
Is 63:18
Is 64:11
b Lam 1:4
c Jer 52:24, 27
d Le 26:31
Jer 26:6
Jer 52:12, 13
Ese 24:21
Mik 3:12
e 2Kr 36:19
f SI 74:4
g 2Re 25:10
Jer 39:8
h 2Re 21:13
Is 28:17
i Ne 1:3
Jer 14:2
j Dt 28:15, 36
2Re 24:15
2Re 25:7
Lam 4:20
Ese 12:13
Da 1:3, 6
k SI 74:9
Jer 23:16
Ese 7:26
l Is 3:26

ⲧ [waw]

- 6** Laj xa slilin li axibalna^a yu'un ti xko'olaj k'ucha'al jun vakxna* ti te oy ta ts'unobal-tike.
Laj xa slajesbe sk'oplal li k'in yu'une.^b
Li Jeovae laj xa yak' ch'ayuk ta o'ontonal te ta Sion li k'i-netike xchi'uk li savadoe xchi'uk ta skoj ti kapem ta jyalele, la sp'aj li ajvalile xchi'uk li palee.^c

ⲓ [sayin]

- 7** Li Jeovae laj xa sp'aj li skajleb smotone, solet la sp'aj ta jyalel ti bu ch'ul yu'une.^d
Laj yak'be ta sk'ob jkontrainvanejetik li tsatsal tayal k'elob osiletik yu'une.^e
Xvochetik* no'ox ta sna Jeova' jech k'ucha'al ta sk'ak'alil k'ine.

ⲓ [jet]

- 8** K'ot xa ta nopel yu'un Jeova ti tslajesbe smuro li stseb Sione.^g
Laj xa sp'is ta ch'ojon li muroe.^h
Mu'yuk la sjalan sk'ob ta slajesel.
Chak'be yatel yo'onton li muroe xchi'uk li latsbil tone. Jmoj xa laj yich'ik jinesel.

Ⲛ [tet]

- 9** Mukij xa yalel ta balumil li sti'take.ⁱ
Laj xa slilinbe xchi'uk laj xa sk'asbe li stak'inaltake.
Te xa oyik ta muk'tik lumetik li ajvalil xchi'uk li bankilaletik yu'une.^j
Mu'yuk buch'u chch'un li mantale;* mi ja'uk oy k'usi ch-ak'bat yilik yu'un Jeova li j-alk'opetik yu'une.^k

ⲧ [yod]

- 10** Li moletik yu'un stseb Sione te no'ox ts'ijil chotajtik ta lumtik.^l

2:6 *O «oyalna». 2:7 *O «X-avljajetik». 2:9 *O «chanubtasele».

Tsvij ta sjolik pukuk* xchi'uk
tslapik ch'ixal k'u'il.^{#a}
Li tojol tsebjetik yu'un Jeru-
salene nijajtik xa ta lumtik.

↷ [kaf]

- 11 Lub xa ta ok'el li jsate.^b
Mu xa a'ibaj k'usi ta jpas.
Solel lilijem ko'onton ta skoj
ti yal ta lum li tseb jteklu-
male,^{*c}
ta skoj ti yalik xa ta lum li
ololetik xchi'uk li nene'etik
te ta skayealtak[#] jteklume.^d

↷ [lamed]

- 12 Xi chalbe li sme'ike: «Me',
jchivi'naj xchi'uk takin
tajek ko'onton!»^{,*e}
jech chalik k'alal chyalik xa
ta lume, xko'olajik xchi'uk
li buch'u chyal ta lum te ta
skayealtak[#] jteklum ta skoj
ti yayijeme,
te petbil yu'un sme'ik k'alal
chchamike.

↷ [mem]

- 13 Stseb Jerusalem, žmi oy van
buch'u jech chil svokol
jech k'ucha'al chavil
avokole?
Tojol tseb yu'un Sion, žk'usi
xu' jko'oltasot-o sventa
jpatbot avo'ontone?
Yu'un xko'olaj k'ucha'al muk'-
ta nab li smuk'ul ayayijema-
le.^f žBuch'u van xu' xpox-
taot?^g

↷ [nun]

- 14 Li k'usi laj yich' ak'bel yilike
li j-alk'opetik avu'une
jeche' xchi'uk mu'yuk
sbalil,^h
mu'yuk la svinajesik amul
sventa mu xavich' chukel
batel;ⁱ

2:10 *O «lum». #K'elo Glosario, ch'i-
xal k'u'il. 2:11 *K'alal «stseb jteklumal»
xie, ja' jun nichimalkop ti chak' ta a'iel
xk'uxul o'ontonal xchi'uk slekil o'ontona-
le. 2:11, 12 *O «xch'ivitaltak; ti bu
oy ep krixchanoetik ta». 2:12 *Literal
«žBu oy li sbek' ts'unobile xchi'uk li vi-
noe?».

KAP. 2

a Jer 6:26
Ese 7:18

b Lam 3:48

c Jer 14:17

d Jer 11:22
Lam 2:19
Lam 4:4

e Dt 28:49, 51
2Re 25:3
Is 3:1
Jer 18:21

f Jer 14:17
Da 9:12

g Jer 30:12

h Jer 2:8
Jer 27:14
Ese 13:2, 3

i Jer 23:14

Kolumna 2

a Jer 23:32
Jer 27:9
Mik 3:5
Sof 3:4

b Ese 25:2, 6

c 1Re 9:8
Jer 25:9

d Sj 48:2
Ese 16:14

e Jer 51:34

f Mik 4:11

g Abd 13

h Jer 18:11
Mik 2:3

i 2Re 23:27

j Le 26:14, 17
Dt 28:15

k Ese 5:11

ja' no'ox laj yalbeikot li k'usi
jeche' ak'bil yilike xchi'uk ti
lo'laele.^a

↷ [samek]

- 15 Skotol li buch'utik te
ch-ech'ik ta bee cht'ax sk'o-
bik sventa tsabanikot.^b
Xpilajetik* no'ox ta skoj ti la-
bal sba chilike^c xchi'uk sjim
xa sjolik ta stojalal li tseb
Jerusalene, xi chalike:
«žMi ja' li jteklum ti xi
to'ox chalbeik sk'oplale:
'Toj k'upil sba xchi'uk ja'
xmuyubaj-o sjunul li balu-
mile?»^{,d}

↷ [pe]

- 16 Skotol li avajkontratake
xjach'lajet no'ox yeik ta ato-
jolak.
Xpilajetik* no'ox, xk'uxet
no'ox stanal yeik xchi'uk
xi chalike: «Laj xa ku'un-
tik un.^e
jK'ot xa li sk'ak'alil ti jmalaoj-
tik xa ono'oxel!^f jK'ot xa ta
pasel un xchi'uk laj xa kil
ta jsatik!»^{,g}

↷ [ayin]

- 17 Li Jeovae k'ot xa ta pasel
yu'un li k'usi snopoj xa
ono'ox tspace;^h laj xa spas li
k'usi yaloje,ⁱ
ja' li k'usi lok'em ta ye ta
vo'nee.^j
Mu'yuk xk'uxul yo'onton la
slililot.^k
Laj yak' ti ak'o stsalot li avaj-
kontrae, va'un muyubaj; la
stsatsubtasbe yip[#] li bu-
ch'utik tsmilote.

↷ [sade]

- 18 Smuroal jteklum Sion, li krix-
chanoetike ta sjunul yo'on-
ton x-avetik ta stojalal li
Jeovae.
Ta k'ak'al ak'obal malmunuk
ya'lel asat k'ucha'al uk'um ti
lek tsotsyoke.
Mu xakux jlikeluk, mu me
xkux ta ok'el li asate.

2:15, 16 *O «Xuxubajik». 2:17 *Literal
«xulub».

𐤀 [kof]

- 19** ¡Likan! Avetan sjunul ak'obal. Albo skotol k'usi oy ta avo'onton li Jeovae, malo lok'el skotol jech k'ucha'al chich' malel li vo'e. Ye'o muyel ak'ob ta stojolal sventa mu xcham li avalabe, yu'un yakal chyalik ta lum ta skoj vi'nal li ta jujujot xchikin kayeetike.^a

𐤁 [rex]

- 20** Kajlav Jeova, k'elavil xchi'uk ak'o batel asat ta stojolal li buch'u laj avak'be kastigoe. ¿Mi yu'un lek ti jech-o tsti' yalab li antsetike, li yolik ti la svok'esike?^b O ¿mi yu'un lek ti te chich'ik milel li paleetik xchi'uk j-al-k'opetik ti bu ch'ul yu'un Jeovae?^c

𐤂 [xin]

- 21** Te telajtk ta kayeetik li keremetik xchi'uk moletik ti chamemik xae.^d Lajik xa ta espada li tojol tsebetik ku'une xchi'uk li jkeremtake.^e La amil li ta yorail sk'ak'al avo'ontone; mu'yuk xk'uxul avo'onton la amil.^f

𐤃 [taw]

- 22** Chatak tal ta ik'el ta buyuk no'ox li k'usi chixi'o yu'une, xko'olaj k'ucha'al sk'ak'alil k'in^g ti k'u yelan chtalike. Li ta yorail sk'ak'al yo'onton Jeovae mu'yuk buch'u jatav xchi'uk mu'yuk buch'u kuxul kom;^h li buch'utik la jvok'es xchi'uk la jts'itese lajik ta milel yu'un li kajkontrae.ⁱ

𐤄 [alef]

- 3** Laj kil li vokolile, yu'un ilinem tajek li DiOSE xchi'uk laj yak'bunkutik kastigo. **2** Laj yik'un lok'el xchi'uk laj yak' xanavkun ta ik'al osil, ma'uk ta sakil osil.^j

KAP. 2

- a Is 51:20
Lam 4:9
Ese 5:16
b Le 26:29
Dt 28:53
Jer 19:9
Lam 4:10
Ese 5:10
c Ese 9:6, 7
d Dt 28:49, 50
2Kr 36:17
e Jer 9:21
Jer 18:21
f Jer 13:14
Jer 21:7
Lam 3:43
Ese 5:11
Ese 9:6
g Dt 16:16
h Sof 1:18
i Dt 28:18

KAP. 3

- j Dt 28:15, 29
Jer 13:16

Kolumna 2

- a Is 63:10
b Jer 8:14
Jer 9:15
Lam 3:19
c Jer 39:7
d Sl 80:4
Sl 102:2
Is 1:15
Mik 3:4
e Is 63:17
f Job 38:39,
40
Os 5:14
Am 5:18, 19

- g Jer 6:8
Jer 32:43

- h Jer 9:15
Jer 23:15

- 3** Ta mel, skotol k'ak'al jech-o tskontrainun.^a

𐤅 [bet]

- 4** Chk'unib xa batel li jbek'tale xchi'uk chlay xa batel li jnukulile; laj xa slilinbun li jbakiltake. **5** La setuun; te joyol ta jpat jxokon yu'un li ch'ail venenoe^b xchi'uk li vokolile. **6** La sjun sventa te xichoti ti butik ik'muts'ane,* jech k'u-cha'al li buch'utik vo'ne xa chamemike.

𐤆 [guimel]

- 7** La sjoyun lek ta muro, ja' yu'un mu xa xu' xijatav lok'el; la xchukun ta alal kadena ti pasbil ta kovree.^c **8** Jech xtok, k'alal xivokolet ta sk'anel koltae, mu sk'an xchikinta* li j-orasione.^d **9** La smakbun jbe ta tonetik ti lek tuch'bilike; ja' yak'oj ti vokoluk xka'i xixanav li ta jbee.^e

𐤇 [dalet]

- 10** Nak'al* xa tsmalaun k'ucha'al jkot oso, k'ucha'al jkot leon ti te snak'oj sbae.^f **11** La sk'ejp'unun* lok'el ta persa ti bu jtamoj batel jbee xchi'uk laj xa slilinun; jtuk xa tajek likom yu'un.^g **12** Laj xa slap'un li s-arkoe xchi'uk tuk' xa sk'elajun tal sventa st'iles tal li flechae.

𐤈 [e]

- 13** Smats'anaj xa ta jrinyon li flechaetik ti te to'ox tik'il yu'un ta yavile. **14** Solel tse'inemik ta jtojolal* skotol li jteklumetike, sjunul k'ak'al ja' tsk'ejintaik jk'oplal. **15** Ja' chak'bun-o jlajes li k'usitik ch'ae xchi'uk ja' chak'-o kuch' li ch'ail ts'i'ilele.^h

- 3:6** *O «ik'pulane». **3:8** *O «tsmak ta be; mu xak'jelavuk». **3:10** *O «Mukul». **3:11** *O «sts'ep'unun». **3:14** *O «xk'exlaltasojikun».

ʎ [waw]

- 16 Ta sk'asbun stanal ke ta grava;
te xibalet yu'un ta tantik.^a
- 17 Mu xavak' ti junuk ko'ontone;
ch'ay xa ta jol li k'usi leke.
- 18 Ja' yu'un, xi chkale: «Laj xa sk'oplal li kutsilale xchi'uk li spatobil ko'onton ta stojo-lal Jeovae».

ʎ [sayin]

- 19 Mu me xch'ay ta ajol ti oy jvokole xchi'uk ti ch'abal jnae,^b vuleso ta ajol ti ta jlajes li ch'ail ts'i'ilel xchi'uk li ch'ail venenoe.^c
- 20 Jp'el sk'oplal chavulesun ta ajol xchi'uk chtal akol-taun.^d
- 21 Te oy-o ta ko'onton taje; ja' yu'un chkak' ta ilel ti ta jmalaote.^e

ʎ [jet]

- 22 Ta skoj ti oy tuk'il k'anelal yu'un li Jeovae, mu'yuk lajemutik-o,^f yu'un mu'yuk spajeb ti chk'u-xubinvane.^g
- 23 Jujun sob chak' ta ilel xk'u-xul yo'onton;^h mu albijuk yepal li stuk'ilale.ⁱ
- 24 Xi laj kale: «Ja' jparte k'otem li Jeovae,^j ja' yu'un chkak' ta ilel ti ta jmala».^k

ʎ [tet]

- 25 Li Jeovae lek yo'onton ta stojolal li buch'u spatoj yo'onton ta stojolale,^l li jun krixchano* ti tsa'ate.^m
- 26 Ja' lek ti ts'ijil no'ox xich' malaenⁿ ti ja' xkoltavan li Jeovae.^o
- 27 Ja' lek ti k'ataluk-o sk'atlom te'al snuk' ta skeremal li jun vinike.^p

ʎ [yod]

- 28 Ak'o chotiuk stuk xchi'uk ts'ijuk k'alal chkajanbat yikats yu'un li Diose.^q

3:25 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 3

- a SI 102:9
Jer 6:26
- b Ne 9:32
SI 137:1
- c Jer 9:15
Lam 3:5
- d SI 113:5-7
- e SI 130:6-8
Mik 7:7
- f Esd 9:8
- g Ne 9:31
Jer 30:11
Mik 7:18
- h SI 30:5
- i Dt 32:4
SI 36:5
- j SI 16:5
SI 73:26
SI 142:5
- k SI 130:6-8
- l SI 25:3
SI 130:5
Is 25:9
Is 30:18
Mik 7:7
- m 1Kr 28:9
Is 26:9
Sof 2:3
- n SI 37:7
- o SI 116:6
- p SI 119:71
- q SI 39:8, 9
Lam 3:39

Kolumna 2

- a Ese 16:63
- b Joe 2:12-14
- c Jer 3:12
Jer 31:37
Jer 32:40
Mik 7:18
- d SI 30:5
SI 103:9, 11
Is 54:7
Jer 31:20
- e Is 55:7
Ese 33:11
2Pe 3:9
- f SI 102:19, 20
- g SI 12:5
Pr 17:15
- h SI 103:10
Mik 7:9
- i Aj 1:5
- j Dt 4:30
Is 55:7
Joe 2:13
- k Dt 4:29
2Kr 7:14
2Kr 34:27

LAMENTACIONES 3:16-41

- 29 Ak'o spatun sba ta pukuktik;^a xu' van sta to spatobil yo'onton.^b
- 30 Ak'o yak'be xokon sat li buch'u chmajvane; ak'o chopol k'optaatuk ja' to ti bu k'alal xkuch yu'üne.
- ʎ [kaf]
- 31 Yu'un li Jeovae mu'yuk tsjiputik-o komel ta sbatel osil.^c
- 32 Ak'o mi yak'oj at-o'onton, chak' ta ilel xk'uxul yo'onton ta skoj ti mu albijuk yepal li tuk'il k'anelal yu'üne.^d
- 33 Yu'un mu'yuk lek chil ti chak'-be svokol o yatel yo'onton li xnich'nab krixchanoetike.^e
- ʎ [tamed]
- 34 Mu'yuk lek chil ti xpech' ta tek'el skotol li jchukeletik ta balumile,^f
- 35 ti mu xich' lek chapanel li jun vinik ta yeloval li Buch'u toj toyol oye,^g
- 36 ti mu tuk'uk xich' chapanel li jun vinike.
Mu'yuk lek chil Jeova li k'usitiktaje.

ʎ [mem]

- 37 Va'un cha'a, ʎbuch'u oy k'usi yalaj ti ch'kot ta pasel yu'un mi mu'yuk jech yaloj mantal li Jeovae?
- 38 Mu jmujuk chlok' ta ye k'usi lek xchi'uk k'usi chopol li Buch'u toj toyol oye.
- 39 ʎK'u yu'un tsk'an parte li jun krixchano* k'alal tsta svokol ta skoj li smule?^h
- ʎ [nun]
- 40 Jk'eltik lek xchi'uk jchajtik lek ta k'e'el li jbetike,ⁱ va'un sutkutik ta stojolal li Jeovae.^j
- 41 Ta sjunuluk ko'ontontik jk'anbetik vokol li Dios ti te oy ta vinajele xchi'uk jtoy mu-yel jk'obtik,^k xi xkaltike:

3:29 *O «lumtik». 3:39 *Literal «jun krixchano ti kuxul».

42 «Jsa'oj jmulkutik xchi'uk jtoybaunkutik,^a pe li vo'ote mu'yuk ach'ajoy li jmulkutike.^b

☞ [samek]

43 Ta skapemal ajol amakojunkutik ta be;^c

mu'yuk xk'uxul avo'onton anutsojunktik xchi'uk amilojunktik.^d

44 Amakoj aba lek ta tok sventa mu xk'ot ta atojolal li j-orasionkutike.^e

45 Lik'otkutik avu'un k'ucha'al ik'obal xchi'uk k'ucha'al k'a'ep ta sba sat li jteklumetike».

☞ [pe]

46 Skotol li kajkontrakutike xjach'lajet no'ox yeik ta jtojolalkutik.^f

47 Skotol ora chixi'kutik, yakbilunkutik ta pets',^g iktabilunkutik xchi'uk lajemunkutik ta j-ech'el.^h

48 Xko'olaj k'ucha'al uk'um li ya'lel jsat ta skoj ti yal ta lum li stseb jteklumale.ⁱ

☞ [ayin]

49 Mu xkux ta ok'el li jsate, mu xpaj jset'uk,^{*j}

50 ja' to mi la sk'el yalel tal li Jeovae xchi'uk mi laj yak' tal sat te to ta vinajele.^k

51 Solel chkat tajak ko'onton k'alal chkil li k'usi k'ot ta stojolal li stsebetik jteklumale.^l

☞ [sade]

52 Li kajkontratake ta jech no'ox la syakikun k'ucha'al jkot mut.

53 Laj xa stik'ikun ta ch'en sventa smilikun; jech-o tsjipbeikun tal ton.

54 Mut'ij* xa ta vo' li jole, va'un xi laj kale: «jLilaj xa ma' taje!».

3:49 *O «jutebuk». 3:54 *O «Mukij; But'ij».

KAP. 3

a Ne 9:26

b 2Re 24:3, 4

Da 9:5, 12

c Pr 15:8

d Dt 4:26

Lam 2:2

Ese 9:10

e SI 80:4

Pr 15:29

Pr 28:9

Is 1:15

Mik 3:4

Sak 7:13

f Lam 2:16

g Dt 28:66, 67

h Is 51:19

Jer 4:6

i Jer 9:1

j Jer 14:17

Lam 1:16

k SI 80:14

SI 102:19-21

Is 63:15

l Jer 11:22

Kolumna 2

a SI 130:1

Jon 2:1, 2

b Jer 50:34

c Jer 51:36, 37

d SI 74:18

KAP. 4

e 1Re 6:22

f Jer 52:12, 13

g 1Re 5:17

1Re 7:9-12

☞ [kof]

55 Kajval Jeova, xivokolet ta abi k'alal ja'ot te oyun ta yutil to ch'ene.^a

56 Chikintao li k'usi chkale; mu xamak achikin k'alal xivokolet ta jk'anbot koltaele.

57 K'alal la jtaot ta k'oponele, lanopaj talel ta jtojolal. Xi laj avale: «Mu xaxi'».

☞ [rex]

58 Kajval Jeova, laj xa apakbun jk'oplal xchi'uk vo'ot la apojun lok'el li ta vokolile.^b

59 Kajval Jeova, aviloj li k'usi chopol laj kich' pasbele; avokoluk, chapanun lek.^c

60 Aviloj ti nopem xa'ik spakel sutele, skotol li k'usitik chopol snopoj tspasbeikune.

☞ [sin o xin]

61 Kajval Jeova, ava'ioj ti k'u yelan tsa'vanik ta k'ope xchi'uk skotol li k'usitik chopol snopoj tspasbeikune.^d

62 ava'ioj li k'usi chlok' ta yeik li kajkontratake xchi'uk li k'usi chalik ta mukul ta jtojolal skotol k'ak'ale.

63 jK'elavil! Manchuk mi chotolik o mi va'alik, tslabanikun li ta sk'ejimolike.

☞ [taw]

64 Kajval Jeova, tojbo sutel ta skoj li k'usitik la spasike.

65 Vo'ot chayijubtasbe li yo'ontonike, chopol chkom sk'oplalik avu'un.

66 Jeova, ta sk'ak'aluk avo'onton tijil xabat ta spatik xchi'uk lajesbo sk'oplalik li ta balumile.

☞ [alef]

4 Mu'yuk xa sts'ayayet li oroe, li lekil oroe.^e

jBusul xa kom ta jujujot xchikin kaye^f li ch'ul tonetike!^g

☞ [bet]

2 Ta sventa li yalab Sion ti ep to'ox sbalilik k'ucha'al li lekil oroe,

jk'o'ol xa no'ox ch-ilatik k'u-
cha'al lumal p'in
ti ja' yabtel sk'ob li jpatp'ine!
† [guimef]

- 3 Li te'tikal ts'i'etike ta to xak'-
be xchu' li yalabike,
pe ja'uk li stseb jteklumale
ch'abal xa xk'uxul yo'onton^a
k'ucha'al avestrus ta takixo-
kol balumil.^b

† [dalet]

- 4 Li jchu'nom ololetike laj xa
spak' sba yok'ik ta spak'o-
vik* ta skoj ti takin yo'onto-
nike.

Li ololetike xvokoletik ta
sk'anel pan,^c pe mu'yuk bu-
chu' x-ak'batik.^d

† [e]

- 5 Li buch'utik jun to'ox yutsil
sve'elike te xa telajtik ta ka-
yeetik chljajik ta vi'nal.^e
Li buch'utik lekik tajek* sk'u'
spok'ik ch'iik tale^f telajtik
xa ta tantik.

† [waw]

- 6 Mas toj tsots laj yich' kasti-
go* li stseb jteklumale, ja'
xkom to li kastigo laj yich'
Sodoma ta skoj smule,^g
ti ta anil no'ox laj yich' jinesel
xchi'uk ti mu'yuk laj yich'
koltaele.^h

† [sayin]

- 7 Li jnasareoetik yu'uneⁱ mas
to'ox sakik k'ucha'al taiv
xchi'uk mas to'ox sakik k'u-
cha'al li lechee.

Mas to'ox tsojik k'ucha'al li
k'upil sba tonetik ta nabe*
jehchik to'ox k'ucha'al safiro
ton ti lek ch'ulbile.

† [jet]

- 8 Pe li avie, mas to ik' xvinajik
k'ucha'al li sibake,
mu xa x-ojtkinatik li ta ka-
yeetike.

4:4 *O «yak'ol yeik». 4:5 *Literal
«kuxul tsoj». 4:6 *Literal «toj tsots
smul». 4:7 *Koral sbi li k'upil sba tone-
tik taje. K'elo Glosario, koral.

KAP. 4

a Le 26:29
Dt 28:53-57
Jer 19:9
Lam 4:10

b Job 39:14-16

c Lam 1:11
Lam 2:11,12

d Jer 52:6

e Am 6:4,7

f Jer 6:2,26

g Ese 16:48

h Je 19:24,25
Da 9:12

i Nu 6:2

Kolumna 2

a Sl 102:5

b Jer 29:17
Jer 38:2

c Le 26:29
Lam 2:20
Lam 4:3

d Dt 28:54-57

e Jer 6:11
Jer 7:20
Ese 22:31

f Dt 32:22
2Re 25:9,10

g Dt 29:24
1Re 9:8

h Jer 5:31
Jer 14:14
Mik 3:11
Sof 3:4

i Jer 26:8
Mt 23:31
Ech 7:52

j Dt 28:28
Sof 1:17

k Is 1:15
Jer 2:34

LAMENTACIONES 4:3-14

Jeché' xa sot'ajtk snukulilik
li ta sbakilike;^a solet takin
tajek k'ucha'al takin te' li
snukulilike.

‡ [tet]

- 9 Mas to xu' li buch'utik laj yi-
ch'ik milél ta espadae, ja'
mas to vokol li buch'utik
chamik ta vi'nale,^b

li buch'utik chlubtsajik xa ta
skoj ti ch'abal ve'lele xko'o-
laj ti laj yich'ik pajbel es-
padae.

‡ [yod]

- 10 Li antsetik ti oy to'ox
xk'uxul yo'ontonike
laj xa slakan li yalabike.^c
Ja'o la sti'ik k'alal joyobtabil
li stseb jteklumale.^d

‡ [kaf]

- 11 Li Jeovae laj xa yak' ta ilel li
skapemal sjole;
laj xa smal talel li sk'ak'al
yo'onton ti xtiltune.^e
Jech xtok, tstsanbe sk'ak'al
Sion sventa xchik'be li sna-
klebtake.^f

‡ [lamed]

- 12 Li ajvaliletik ta balumile
xchi'uk skotol li jnaklejetik
tee mu to'ox xch'unik
ti ch-och ta sti'tak Jerusalem
li jmilvanej xchi'uk li jkon-
trainvaneje.^g

‡ [mem]

- 13 Ti k'usi k'ot ta pasele ja' ta
smul li j-alk'opetik yu'une
xchi'uk ja' ta smul li palee-
tik yu'une,^h
yu'un te la smalbeik
xch'ich'el li buch'utik
tuk'ike.ⁱ

‡ [nun]

- 14 Li j-alk'opetik xchi'uk li pa-
leetike xko'olajik k'ucha'al
ma'sat^j chanavik ta kayee-
tik.

Laj xa yik'ubtas sbaik ta
ch'ich',^k

ja' yu'un mu'yuk buch'u
xu' xpikbat li sk'u'
spok'ike.

☞ [samek]

- 15** Xi x-avet yajvalike: «¡Lok'anik batel! ¡Yu'un toj ibal abaik!* ¡Lok'anik batel! ¡Lok'anik batel! ¡Mu xtal apikunkutik!».

Yu'un ch'abal xa snaik, ja' no'ox ti bu xtal xbatike.

Xi chal li krixchanoetik ta muk'ta lumetike: «Mu xu' xkomik li'e.»^a

☞ [pe]

- 16** Li Jeovae tanpuk xa batik yu'un,^b mu'yuk xa lek ch-ilatik. Li viniketike mu'yuk xa chich'ik ta muk' li paleetike^c xchi'uk mu'yuk xa chak'be ta ilel slekil yo'ontonik li moletike».^d

☞ [ayin]

- 17** Solel lubem xa jsatkutik ta sa'el koltael, pe jech' no'ox.^e Xijotekutik ta sa'el koltael ta jun muk'ta lum, pe mu'yuk xu' yu'un skoltaunkutik.^f

☞ [sade]

- 18** Solel snutsojunktik li kaj-kontrakutike,^g ja' yu'un mu stak' xixanavkutik li ta jka-yekutike.* Po'ot xa xvul li jlajebkutike, chlaj xa sk'oplal ti jayib k'a-k'al kuxulunkutike, k'ot xa yorail ti chilajkutike.

☞ [kof]

- 19** Li buch'utik tsnutsunktike mas to anil xyoletik* k'u-cha'al li aguilae.^h La snutsunktik ta vitstikal-tik; te nak'alik^o sventa sma-kunkutik ta be li ta takixokol balumile.

☞ [rex]

- 20** Li buch'u t'ujbil yu'un Jeova ti ja' k'otem ta yik'al jni'tikeⁱ

4:15 *K'elo Glosario, *ibal sba.* ^aO «Mu xu' xkomik ta naklej k'ucha'al jyanlum». **4:18** *O «li ta jch'ivitkutike; ti bu ep krixchanoetike». **4:19** *O «xviletik». ^oO «mukulik».

KAP. 4

- a Dt 28:25, 66
b Le 26:33
Dt 28:64
Jer 24:9
c 2Re 25:18, 21
d Lam 5:12
Ese 9:6
e Lam 1:19
f Jer 37:7
Ese 29:6
g 2Re 25:5
Lam 3:52
h Dt 28:49, 50
Is 5:26
Jer 4:13
Aba 1:8
i Jer 37:1

Kolumna 2

- a 2Re 25:5, 6
Jer 39:5
b Si 137:7
Abd 17
c Jer 25:12, 20
Abd 16
d Jer 49:10, 12
e Le 26:44
Is 52:1
Is 60:18
f Is 34:5
Ese 25:13
Ese 35:15
Am 1:11
Abd 13

KAP. 5

- g Si 79:4
Lam 2:15
h Dt 28:30
Si 79:1
Jer 6:12
Sof 1:13
i Eks 22:24
Jer 18:21
j Dt 28:15, 48
Is 3:1
Ese 4:11, 16
k Dt 28:65
l Is 30:2
Jer 44:12
Ese 17:17, 18
m 2Kr 28:16
Jer 2:18, 36

laj xa stik'ik ta muk'ta ch'en,^a

ti ja' li buch'u xi laj kalbetik sk'oplale: «Ja' ta yaxinal* chijkuxiutik k'alal te oyutik li ta muk'tik lumetike».

☞ [xin]

- 21** Stseb Edom ti te nakalot ta yosilal Use, kuxetuk avo'onton xchi'uk muyubajan.^b Pe chavich' ak'bel ek li kopae,^c va'un chayakub xchi'uk chat'anana aba.^d

☞ [taw]

- 22** Stseb Sion, ts'aki xa li kastigo laj avich' ta skoj li amule. Mu'yuk xa buch'u chik'ot batel ta yan lum.^e Pe ja'uk li vo'ote, stseb Edom, ja' xa te chak' talel sat Dios li ta amule.

Ta svinajesbot li amule.^f

- 5** Kajval Jeova, teuk me ta ajol li k'usi k'ot ta jtojolalkutike. Ak'o tal asat xchi'uk k'elavil ti k'u yelan likomkutik ta k'exlale.^g

2 Laj xa yich' ak'bel yan krixchanoetik li jrextokutike* xchi'uk laj xa yich' ak'bel jyanlumetik li jnakutike.^h

3 Xiko'olajkutik xchi'uk li buch'u chamem stotike; li jme'kutike xko'olajik xa k'u-cha'al antsetik ti chamem smalalike.ⁱ

4 Persa la jtoj li ka'alkutike/ xchi'uk li jsi'kutike.

5 Jutuk xa sk'an staunkutik ta be li buch'utik tsnutsunktike; lubemunkutik xa, mu xak'ik jkuxkutik.^k

6 Xye'et jk'obkutik ta stojolal Ejipto/ xchi'uk Asiria^m yo' jta jpankutik sventa xnoj lek jch'utkutike.

7 Chamemik xa li jmoltotakutik ti la spas smulike, pe vo'onkutik sk'an jkuchbekutik li smulike.

4:20 *O «skeoval». **5:2** *O «jpukulalkutike; jpartekutike».

- 8** Li avie, ja' xa tsventainun-kutik li jtuneletike; mu'yuk buch'u xu' xtal spojunktik lok'el li ta sk'obike.
- 9** Chkak' ta vokol jkuxlejalkutik sventa jsa'kutik pan,^a yu'un oy buch'utik te stsa-koj s-espadaik li ta takixokol balumile.
- 10** Solel k'ok' tajak jnukulilkutik jech k'ucha'al jun orno ta skoj ti chkilkutik tsatsal vi'nale.^b
- 11** Laj xa yich'ik ak'el ta k'exlal* ta Sion li kajnikutike xchi'uk laj xa yich'ik ak'el ta k'exlal ta jteklumetik ta Juda li tojol tsebetik ku'un-kutike.^c
- 12** Li bankilaletik ta jteklume laj yich'ik jok'anel ta sk'obik^d xchi'uk mu'yuk ich'atik ta muk' li moletike.^e
- 13** Li keremetike xkuchojik batel li molinoe* xchi'uk li k'ox keremetike xtmlajetik ta skoj ti ol tajak li si' xkuchojike.
- 14** Li moletike ch'abal xa te oyik li ta yochebal jteklume;^f li keremetike mu'yuk xa tstijik son.^g
- 5:11** *O «yich'ik tsakel». **5:13** *Ja' jun k'ox molino ti ta k'abal chich' tusesele. K'elo Glosario, *stanal molino*.
- KAP. 5
a Ese 4:10
b 2Re 25:3 Lam 4:8
c Dt 28:30
d Jer 39:6
e Is 47:6 Jer 6:11 Lam 4:16
f Jos 20:4
g Jer 25:10
- Kolumna 2
a Am 8:10
b Lam 1:22
c Dt 28:65
d Jer 26:18
e SI 102:12 SI 145:13 SI 146:10
f SI 79:5 Jer 14:19
g Dt 4:30 SI 80:3 SI 85:4 Jer 31:18
h Jer 33:13
i Dt 28:15

- 15** Mu'yuk xa xmuyubaj li ko'on-tonkutike; ti chi-ak'otajkutik to'oxe k'ataj xa ta at-o'onton.^a
- 16** P'aj* xa yalel ta jolkutik li koronae. ¡Abol jbakutik, yu'un laj xa jpas jmulkutik!
- 17** Ta skoj taje ipaj li ko'onton-kutike^b xchi'uk ta skoj li k'usitik taje xmaklajet xa jsatkutik.^c
- 18** ta skoj ti xokol xa kom li vits Sione,^d naka xa vetetik xyal xmuyik te.
- 19** Yan li vo'ote, Kajval Jeova, te chotolot ta achotleb sventa ajvalil ta sbatel osil. Li achotleb sventa ajvalile te chkom-o sbatel osil.^e
- 20** ¿K'u yu'un ti chach'ayunkutik-o ta ajole xchi'uk ti jal tajak chajipunkutik komele?^f
- 21** Kajval Jeova, ik'un-kutik sutel tal ta atojolal, va'un ta anil chisutkutik tal ta atojolal.^g Ak'bunkutik tal yan velta jech k'ucha'al oyunkutik to'ox ta vo'nee.^h
- 22** Yan li vo'ote la ap'ajunkutik-o ta j-ech'el. Solel ilinemet-o tajak ta jtojo-lalkutik.ⁱ
- 5:16** *O «Ts'uj».

ESEKIEL

K'USITIK YICH'OJ

- 1** Li Esekiele oy k'usitik ak'bat yil yu'un Dios ta Babilonia (1-3)
Laj yil li kareta ta vinajel ti ja' yu'un Jeovae (4-28)
Tsatsal ik', tok xchi'uk k'ok' (4)
Chanvo' keruvinetik (5-14)
Chanib set-set tak'in (15-21)

- Oy k'usi pechpech ti xko'olaj k'ucha'al nen ti sts'ayayete (22-24)
Li xchotleb Jeova sventa ajvalile (25-28)
- 2** Va'anat ta j-alk'op li Esekiele (1-10)
«Mi xchikintaik o mi mu sk'an xchikintaik» (5)

- Ak'bat yil jun balbalvun ti te ts'ibabil son sventa at-o'ontone (9, 10)
- 3 Li Esekiele ta slajes li balbalvun ti ak'bat yu'un Diose (1-15)
Li Esekiele chk'ot ta jk'el-osil ta toyol (16-27)
Mi mu'yuk p'ijubtasvane, ja' chkom ta sba li ch'ich'e (18-21)
- 4 Laj yich' ak'el ta ilel k'uxi chich' setuel li Jerusalene (1-17)
Chkuch mulil 390 k'ak'al xchi'uk 40 k'ak'al (4-7)
- 5 Laj yich' ak'el ta ilel k'uxi chlaj li Jerusalene (1-17)
Li sjol xchi'uk yisim j-alk'ope laj yich' ch'akel ta oxvok' (1-4)
Li Jerusalene mas to toj chopol k'ucha'al li muk'tik lumetike (7-9)
Oxtos k'uxi chich' lajesel li jtoybaetike (12)
- 6 Chich' alel k'usi chk'ot ta stojolal li vitsetik yu'un Israele (1-14)
Chich' ak'el ta k'exlal li ibal sba santoetike (4-6)
«Jech chana'ik ti vo'on Jeovaune» (7)
- 7 Chtal xa li lajebale (1-27)
«Jun vokolil ti stuk no'ox jech» (5)
Ta sjipik batel ta kaye li stak'inique (19)
Ta sokesbeik sk'oplal li temploe (22)
- 8 Li Esekiele ak'bat yil ti laj yich' ik'el batel ta Jerusalene (1-4)
Laj yil ti oy k'usitik toj chopol tspasik ta temploe (5-18)
«Antsetik ti yakal chok'itaik li dios Tamuse» (14)
Viniketik ti chich'ik ta muk' k'ak'ale (16)
- 9 Vakvo' jmilvanejetik xchi'uk li vinik ti yich'oj yav tintae (1-11)
Te chlik yich'ik milel ti bu ch'ule (6)
- 10 Chich' lok'esel tsanal ak'al ti bu oy li ta set-set tak'inetike (1-8)
Chich' alel k'u yelan li keruvinetik xchi'uk set-set tak'inetike (9-17)
Li smuk'ulal Diose lok' batel li ta temploe (18-22)
- 11 Chopol k'usi chk'ot ta stojolal li chopol bankilaetike (1-13)
Xko'olaj k'ucha'al p'in li jteklume (3-12)
Albatik ti chcha'sutik tale (14-21)
Ch-ach'ub «li k'usi oy ta yo'ontonike» (19)
Li smuk'ulal Diose lok' batel li ta Jerusalene (22, 23)
Li Esekiele ak'bat yil ti sut batel ta Kaldeae (24, 25)
- 12 Laj yich' ak'el ta ilel k'u yelan chich' chukel batel li jteklume (1-20)
Li ikatsil chich'ik batel mi chukatik batele (1-7)
Li bankilale ta ak'obaltik chlok' batel (8-16)
Pan sventa vul o'onton, vo' sventa xi'el (17-20)
Chich' ak'el ta ilel ti jech' li k'usi nopem xa'i chalike (21-28)
«Skotol li k'usi kaloje mu xa jaluk sk'an xk'ot ta pasel» (28)
- 13 Chich' alel k'usi chopol chk'ot ta stojolal li jech' j-alk'opetike (1-16)
Chlom yalel li pak'bal naetik ti bonbil ta tane (10-12)
Li k'usi chopol chk'ot ta stojolal li jech' me' j-alk'opetike (17-23)
- 14 Chopol k'usi chk'ot ta stojolal li buch'utik chich' ta muk' santoetike (1-11)
Jp'el sk'oplal chich' kastigo li Jerusalene (12-23)
Li tuk'il Noe, Daniel xchi'uk Jobe (14, 20)
- 15 Li Jerusalene ja' jtek' ste'el uva ti mu k'usi xtun-oe (1-8)
- 16 Ti k'u yelan sk'anoj Jerusalen li Diose (1-63)
Laj yich' tael k'ucha'al jun olol ti jipbil komele (1-7)
Li Diose la sk'upiltas xchi'uk la spas jun trato sventa xnupun xchi'uk (8-14)
Lik xchon sba (15-34)
Laj yich' ak'bel kastigo k'ucha'al jun ants ti chmukul sativane (35-43)
Laj yich' ko'oltasel ta Samaria xchi'uk Sodoma (44-58)

- Li Diose tsvules ta sjol li trato la spase (59-63)
- 17 Li lo'il ti chukul ta a'el ta sventa li cha'kot aguila xchi'uk ste'el uvae (1-21)
Jun yuninal ni' te' ti chk'ot ta muk'ta sedro te'e (22-24)
- 18 Ta jujuntal chkom ta sba li smulike (1-32)
«Li buch'u tsa' smule ja' chcham stuk» (4)
Mu'yuk chkuchbe smul stot li nich'onile (19, 20)
Mu'yuk xkuxet yo'onton k'alal chcham li buch'u toj chopole (23)
Mi la sutes yo'ontone, mu'yuk ta xcham (27, 28)
- 19 Jun son sventa at-o'onton ta stojolal li bankilaetik yu'un Israele (1-14)
- 20 Slo'ilal stoyobbail Israel (1-32)
Albatik ti chcha'sutik tal li Israele (33-44)
Chich' a'el k'usi chk'ot ta stojolal li sure (45-49)
- 21 Chich' lok'esel ta yavil li s-espada Dios ti ja' chak'-o kastigoe (1-17)
Li ajvalil ta Babiloniae tstsak ta k'op li Jerusalene (18-24)
Li chopol bankilal ta Israele chich' lok'esel ta yabtel (25-27)
Lok'eso li akorone (26)
«Ja' to mi tal li buch'u oy sderecho chich'e» (27)
Li s-espada il j-ammonetike (28-32)
- 22 Li Jerusalene staoj smul ta smalel ch'ich' (1-16)
Li Israele k'otem k'ucha'al yik'obal tak'in ti mu'yuk k'usi xtun-oe (17-22)
Chopol k'usi chk'ot ta stojolal li jnitvanejetik xchi'uk li jteklum Israele (23-31)
- 23 Mu'yuk tuk' laj yak' sbaik cha'vo' antsetik ti xvix smuk sbaikae (1-49)
Li Oolae lik xchon sba ta stojolal Asiria (5-10)
Li Oolibae lik xchon sba ta stojolal Babilonia xchi'uk Ejipto (11-35)
Chopol k'usi k'ot ta stojolalik li cha'vo' antsetike (36-49)
- 24 Li Jerusalene xko'olaj k'ucha'al jp'ej p'in ti oy xkuxe (1-14)
Oy k'usi chak' ta ilel ti cham yajnil li Esekiele (15-27)
- 25 Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li Ammone (1-7)
Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li Moabe (8-11)
Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li Edome (12-14)
Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li Filistee (15-17)
- 26 Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li Tiroe (1-21)
«Stakijesobil nuti' sventa tsakob choy» (5, 14)
Tsjipik batel ta nab li tonetike xchi'uk li k'usitik lilijeme (12)
- 27 Jun son sventa at-o'onton ta stojolal svarko Tiro ti chmut'ij xa yalele (1-36)
- 28 Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li ajvalil ta Tiroe (1-10)
«Ja'un jun dios» (2, 9)
«Jun son sventa at-o'onton ta stojolal li ajvalil ta Tiroe» (11-19)
«Te to'ox oyot ta Eden» (13)
«Jun keruvin ti chchabivane xchi'uk ti t'ujbile» (14)
«Lik apas li k'usitik mu'yuk tuk'e» (15)
Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li Sidone (20-24)
Tsta yav yan velta li Israele (25, 26)
- 29 Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li faraone (1-16)
Li Babiloniae chu'unin Ejipto sventa xk'ot ta stojol (17-21)
- 30 Chich' a'el k'usi chopol chk'ot ta stojolal li Ejiptoe (1-19)
Chich' a'el ti tstsakvan ta k'op li Nabukodonosore (10)
Chich' k'asbel sk'ob li faraone (20-26)
- 31 Chyal ta lum li Ejipto ti ja' li natil sedro te'e (1-18)
- 32 Jun son sventa at-o'onton ta stojolal li faraon xchi'uk Ejiptoe (1-16)
Chich' mukel Ejipto xchi'uk li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsione (17-32)
- 33 Li k'usitik oy ta sba li jk'el-osil ta toyole (1-20)
Ya'yegal ti laj yich' lajesel li Jerusalene (21, 22)

- Jun a'vej ta sventa li jnaklejetik ta jteklumetik ti jinemike (23-29)
 Li krixchanoetike mu'yuk chak' ta xkuxlejalik li k'usi ch-albatike (30-33)
 Li Esekiele xko'olaj chilik ti tskejinta jun k'ejimol sventa k'anbaile (32)
 Ech' jun j-alk'op ta stojolalik (33)
- 34 Chich' a'el k'usi chk'ot ta stojolal li jchabichijetik ta Israele (1-10)
 Ti k'u yelan chchabi xchijtak li Jeovae (11-31)
 «Li kajtunel Davide» ja' chchabian (23)
 Jun trato sventa jun o'ontonal (25)
- 35 Chich' a'el k'usi chk'ot ta stojolal li vitstikaltik yu'un Seire (1-15)
- 36 Chich' a'el k'usi chk'ot ta stojolal li vitsetik yu'un Israele (1-15)
 Chcha'ta yav li Israele (16-38)
 Ta jch'ultajes li jmu'ul bie (23)
 «K'ucha'al nichimaltik Eden» (35)
- 37 Ak'bat yil li stenlejaltik ti bu busul takin baketike (1-14)
 Chich' lotel cha'tel te' (15-28)
 Jun xa no'ox ajvalil chventainatik li jun jteklume (22)
 «Jun trato ti chjalij ta sbatel osile» (26)
- 38 Li Gogue tstsak ta k'op li Israele (1-16)
 Li sk'ak'al yo'onton Jeova ta stojolal li Gogue (17-23)
 Li muk'tik lumetike tsna'ik ti vo'on Jeovaune (23)
- 39 Chich' lajesel li Gog xchi'uk yajsoltarotake (1-10)
 Te chich' mukel ta stenlejaltik Amon-Gog (11-20)
 Chcha'ta yav li Israele (21-29)
 Li Diose chak' tal xch'ul espiritu ta stojolal li Israele (29)
- 40 Li Esekiele ak'bat yil ti laj yich' ik'el batel ta Israele (1, 2)
 Li Esekiele ak'bat yil li temploe (3, 4)
 Li amak'etike xchi'uk li ochebaletike (5-47)
 Li ochebal ta muk'ta amak' ti sk'eloj batel slok'eb k'ak'ale (6-16)
- Muk'ta amak'; yan ochebaletik (17-26)
 Bik'it amak' xchi'uk ochebaletik (27-37)
 Kuartoetik sventa li k'usitik chich' pasel ta temploe (38-46)
 «Li skajleb matanale» (47)
 Li skoriyolal temploe (48, 49)
- 41 Ti bu ch'ul ta temploe (1-4)
 Li spak'bal temploe xchi'uk li kuartoetik ta spat xokone (5-11)
 Muk'ta na ta smaleb k'ak'al (12)
 La sp'is li temploe xchi'uk li muk'ta nae (13-15 sbavok'al)
 Li yut ti bu ch'ule (15 xcha'vok'al k'alal ta 26)
- 42 Ti bu cholol ve'ebaletike (1-14)
 Chich' p'isel ta xchanjotal li temploe (15-20)
- 43 Chnoj ta yutsilal Jeova li temploe (1-12)
 Li skajleb matanale (13-27)
- 44 Makal-o chkom li ochebal ta slok'eb k'ak'ale (1-3)
 Mantaletik ta sventa li jyanlumetike (4-9)
 Mantaletik ta sventa jlevietik xchi'uk paleetik (10-31)
- 45 Li jsep ch'ul osile xchi'uk li jteklume (1-6)
 Li sparte tsta bankilale (7, 8)
 Li bankilaletike lek xa k'usitik t'pasik (9-12)
 Li matanal chak' jteklum xchi'uk bankilale (13-25)
- 46 Ti k'usitik ora chich' ak'el li matanaletike (1-15)
 Li sparte bankilale chak' ta rextoil (16-18)
 Ti butik tslakanik li matanale (19-24)
- 47 Li vo' chlok' tal ta temploe (1-12)
 Yantik xnatub batel li vo'e (2-5)
 Chlik lekubuk ya'el li nab Muertoe (8-10)
 Mu'yuk ta xlelub li ts'ants'an vo'tike (11)
 Li sat te'etike ja' sventa xich' lo'el xchi'uk li yanale chpoxtavani (12)
 Li sts'akiltak osile (13-23)
- 48 Chich' ch'akel li osile (1-29)
 Li 12 ochebaletik ta jteklume (30-35)
 Xi chich' biiltasel li jteklume: «Te oy li Jeovae» (35)

1 Li ta jabil 30 ta svo'obal k'al k'alal xchanibal xa ox ue, k'alal ja'o te oyun ta sts'el uk'um Kebar^a xchi'uk li buch'utik chuk-bilik batele,^b jam li vinajele xchi'uk oy k'usitik laj yak'bun kil li Diöse. **2** Li ta svo'obal k'ak'al silikel li ue, ja' xkaltik, k'alal vo'ob jabil xa ox xchukel batel li ajvalil Joakine,^c **3** li Jeovae la sk'oponun tal ti vo'on Esekielun* ti xni-ch'onun li pale Busie, la sk'oponun tal ta sts'el li uk'um Kebar ta yosilal jkaldeaetike.^d Ja' te vul ta tojolal li sju'el Jeovae.^e

4 Va'un, oy k'usi laj kil, laj kil tsatsal ik^f ti chlik tal ta nor-tee xchi'uk xvolet tal muk'ta tok ti xleblajet tal sk'ak'ale.*^g Li toke xojobinaj ta j-ech'el ta sjoylejal. Ta o'lol li k'oke oy k'usi te ti xko'olaj k'ucha'al li oro ti kapal ta platae.^h **5** Oy k'usi te ta yut ti xko'olaj yilel ta chanvo' anjeletike^h xchi'uk ti xko'olajik yilel k'ucha'al jun krixchanoe. **6** Ta jujuntale oy chanjot satik xchi'uk chanib xik'ik.ⁱ **7** Lek tuk' li yakanike xchi'uk li xpach'omal yakanike xko'olaj k'ucha'al yakan ch'iom tot vakax, sts'ayayet k'ucha'al kovre ti lek ch'ulbile.^k **8** Ta yolon li jujun chanib xik'ike oy jujun sk'obik ti xko'olaj k'ucha'al sk'ob krixchanoe. Oy satik xchi'uk xik'ik xchanvo'alik. **9** Tsnup sba li xik'ike. K'alal chbatike, mu'yuk chjoyp'ijik; ta jujuntal tuk' chbatik-o.^l

10 Xi yelan xvinaj satik ta jujuntale: xchanvo'alik jech satik k'ucha'al jun krixchano, li ta bats'ik'obe jech satik k'ucha'al leon,^m li ta ts'etk'obe* jech satik k'ucha'al tot vakaxⁿ xchi'uk jech satik^o k'ucha'al aguila.^p **11** Ja' jech xvinaj li satike. Li xi-

1:3 *Ja' sk'an xal «tsatsabtasvan li Diöse». 1:4 *O «xvolet tal muk'ta tok xchi'uk saksevalal (sakttselal)». ^aJa' xkaltik, k'alal chich' kapel oro xchi'uk plata ti sts'ayayet tajeke. 1:5, 13, 20 *Literal «kuxlejaetike». 1:10 *O «sur-tok'obe».

KAP. 1

a Ese 3:15

b 2Re 24:12, 14

c 2Kr 36:9, 10

d Jer 22:25

e Ese 3:14

f 1Re 19:11

g Eks 19:18
Si 97:2, 3

h Ese 8:2

i Ese 10:9, 15
Ap 4:6j Is 6:2
Ese 10:20, 21
Ap 4:8

k Da 10:5, 6

l Ese 10:11, 15

m 2Sa 17:10
Pr 28:1

n Pr 14:4

o Ese 10:14, 15
Ap 4:7

p Job 39:27, 29

Kolumna 2

a Is 6:2

b Si 103:20
Ebr 1:7, 14

c Da 7:9, 10

d Ese 10:9-13
Ap 4:7e Pr 15:3
Sak 4:10

f Ese 10:15-17

k'ike stoyojik muyel. Ta jujuntale oy chib xik'ik ti tsnup sbae, yan li chib xik'ike ja' tsmak-o sbek'talilik.^a

12 Ta jujuntal tuk' chbatik-o, ja' ti bu x-ik'atik batel yu'un li es-piritue.^b K'alal chbatike, mu'yuk chjoyp'ijik. **13** Li chanvo' anjeletike* xko'olajik yilel k'ucha'al ak'al ti lek xa tsoje xchi'uk oy k'usi te xtal xbat ta stojolal li anjeletik ti xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti sts'ayayet xchi'uk xleblajet sakseval^c chlok' tal te.^c **14** K'alal xtal xbatik li anjeletike,* ti k'u yelan chvilike xko'olaj k'ucha'al sakseval^d ti xleblajete.

15 K'alal ja'o te jk'eloy li anjeletike,* oy k'usi laj kil ti xko'olaj yilel k'ucha'al set-set tak'in ta balumil ti te oy ta xokon li jujun anjeletik ti oy chanjot satike.^d

16 Li set-set tak'inetik xchi'uk ti k'u yelan pasbile sts'ayayet k'ucha'al krisolito ton, ko'ol yelan xchanibal. Ti k'u yelan xvinaje xchi'uk ti k'u yelan pasbile xko'olaj k'ucha'al xojol ochel yan set-set tak'in ta yut li jun set-set tak'ine.* **17** Xu' xbatik ta buyuk no'ox ta xchanjotal ti bu sk'elolajik batel k'alal chbak'ike, mu persauk chjoyp'ijik. **18** Li set-set tak'inetike labal sba tajeke ta skoj ti toj muk'tike xchi'uk li sti'iltake noj ta bek' satil ta sjoylejal.^e

19 Ti bu chbatik li anjeletike* te chbatik li set-set tak'inetik eke xchi'uk mi totsik muyel ta balumil li anjeletike, chtots muyel ek li set-set tak'inetike.^f **20** Buyuk no'ox ti chbat li espiritue te chbatik ek, te chbatik ti bu x-ik'atik batele. K'alal chtots muyel li anjeletike,* chtots muyel ek li set-set tak'inetike, yu'un li es-piritu ti te oy ta stojolal li anjeletike^g te oy ta stojolal li set-set tak'inetik eke. **21** Ti bu chbatik

1:13, 14 *O «saktsel». 1:14, 15, 19 *Li-teral «li kuxlejaetike». 1:16 *Ja' van sk'oplal ti jmoj lek nap'ajtike. 1:20 *Li-teral «li s-espiritu anjele».

li anjeletike* te chbatik li set-set tak'inetik eke; ti bu chpajike te chpajik ek; k'alal chtots muyel ta balumil li anjeletike, chtots muyel ek li set-set tak'inetike, yu'un li espiritu ti te oy ta stojolal li anjeletike te oy ta stojolal li set-set tak'inetik eke.

22 Ta yak'ol sjol li anjeletike* oy k'usi te pechpech ti xko'olaj k'ucha'al nen ti sts'ayayete xchi'uk ti labal sbae.^a **23** Li anjeletik* ti te oy ta yolon li k'usi pechpeche oy chanib xik'ik, chib ta jujujot. Li chib xik'ike tuk' xlich'ojik muyel xchi'uk snujoj sba. Li yan chib xik'ike ja' smakoj-o li jujujot sbektalike. **24** K'alal laj ka'i ti chbak' li xik'ike, xko'olaj k'ucha'al chbak' uk'um ti lek tsots yoke, xko'olaj k'ucha'al yech'omal ye li Buch'u skotol xu' yu'one.^b K'alal chvilike, jech ta a'iel k'ucha'al epal soltaroe-tik. K'alal chpajike, tsyales li xik'ike.

25 Ta yak'ol li k'usi pechpech ti te oy ta sjolike oy buch'u k'opoj. (K'alal chpajike, tsyales li xik'ike). **26** Ta yak'ol li k'usi pechpech ti te oy ta sjolike oy k'usi te ti xko'olaj yilel ta safiro tone^c xchi'uk xko'olaj yilel k'ucha'al jun chotlebal sventa ajvalil.^d Li ta chotlebale oy buch'u te chotol ti xko'olaj yilel k'ucha'al jun krixchano.^e **27** Oy k'usi laj kil ti sts'ayayet k'ucha'al li oro ti kapal ta platae^f xchi'uk ti xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti xleblajete, te chlok' tal yilel li ta xchukbenal* k'alal to ta ak'ole; li ta xchukbenal k'alal to ta olone oy k'usi laj kil ti xko'olaj yilel k'ucha'al k'ok'e.^g Oy k'usi xojobinaj ta spat xokon **28** ti xko'olaj k'ucha'al vaknak'obal^h ta tok k'alal ja'o chak' vo'e. Ja' jech xvinaj ti k'u yelan xojobinaj ta spat xo-

1:21, 22 *Literal «li kuxlejaletike». **1:23** *Literal «Li kuxlejaletik». **1:27** *O «xch'ut». **1:28** *O «vaknebal; arkoiris».

KAP. 1

a Ese 10:1

b Sl 29:3

Ese 43:2

Ap 14:2

c Eks 24:10

Sl 96:6

Ese 10:1

d 1Re 22:19

Sl 99:1

Is 6:1

Ap 4:2

e Da 7:9

f Ese 8:2

g Dt 4:24

Sl 104:1, 2

h Ap 4:3

Kolumna 2

a Eks 24:16, 17

Ese 8:4

KAP. 2

b Da 10:11

c Ese 3:24

d 2Kr 36:15

Ese 33:7

e Is 1:4

Jer 16:12

f Dt 9:24

Sl 78:8

Jer 3:25

Ech 7:51

g Ese 3:7

h Ese 3:11

Ese 33:4, 15

Ese 33:33

Jn 15:22

Ech 20:26

i Ese 12:2

j 2Re 1:15

Lu 12:4

k Mik 7:4

l Is 51:7

m Jer 1:8

Ese 3:9

n Jer 1:17

o Jer 15:16

Ap 10:9, 10

kone. Xko'olaj yilel k'ucha'al yut-silal Jeova.^a K'alal laj kile, la jpatan jba ta balumil, va'un laj ka'i ti oy buch'u k'opoj.

2 Va'un, xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano,* va'ano lek aba sventa jchi'inot ta lo'il».^b **2** K'alal la sk'oponune, vul ta jtojolal li s-espiritu Diose, va'un la sva'anun^c sventa xka'i k'usi chalbun li buch'u la sk'oponune.

3 Xi to laj yalbune: «Xnich'on krixchano, ta jtakot batel ta stojolal li jteklum Israele,^d ta stojolal li jp'ajmantal muk'tik lumetik ti stoyoj sbaik ta jtojolale.^e Li stukik xchi'uk li smoltotakike sa'oj smulik ta jtojolal, jech spasojik-o tal k'alal to avie.^f **4** Ta jtakot batel ta stojolal li jtoyba nich'nabiletik ti yijubem yo'ontonike,^g xi sk'an xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ol Jpasmantale». **5** Manchuk mi xchikintaik o mi mu sk'an xchikintaik, jp'el sk'oplal tsna'ik ti oy ech' jun j-alk'op ta stojolalike,^h yu'un ja'ik jun jteklum ti jtoybae.ⁱ

6 »Ja'uk li vo'ote, xnich'on krixchano, mu xaxi' ta stojolalik/ xchi'uk mu xaxi'o yu'un li k'usi chalike, ak'o mi joylot ta chixetik*^k xchi'uk ak'o mi te achik'uk ta naklej li tseketike.[#] Mu xaxi'o li k'usi chalike' xchi'uk mu xaxi'o li satike,^m yu'un ja'ik jun jteklum ti jtoybae. **7** Sk'an xavalbe ya'ik li k'usi chkale, manchuk mi xchikintaik o mi mu'yuk, yu'un ja'ik jun jteklum ti jtoybae.ⁿ

8 »Ja'uk li vo'ote, xnich'on krixchano, chikintao li k'usi yakal chkalbote. Mu xatoy aba jech k'ucha'al li jun jteklum ti jtoybae. Jach'o li avee xchi'uk lajeso li k'usi chkak'bote».^o

2:1 *Li «xnich'on krixchano» xie ja' ba'yel velta chvinaj li'e, oy 93 ta velta chvinaj ta sjunul li slivroal Esekiele. **2:6** *O ja' van sk'oplal «ak'o mi solet pimik ta mantal xchi'uk ak'o mi xko'olajik k'ucha'al li k'usitik chyayijesvanike». *O «es-korpionetike».

9 K'alal la jk'ele, laj kil ti oy buch'u sye'oj tal sk'ob ta jtojolare^a xchi'uk ti te tsakoj jun balbalvun ti oy k'usi te ts'ibabile.^b 10 K'alal la xlich'an tal ta xeloval jsate, laj kil ti ts'ibabil xcha'jotale.^c Te ts'ibabil son sventa at-o'onton xchi'uk li k'usitik chak' ok'el xchi'uk at-o'ontone.^d

3 Va'un, xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, lajeso li k'usi te oy ta avelovale. * Lajeso[#] li balbalvun li'e, va'un bat k'opono li jteklum Israele».^e

2 Ja' yu'un, la jach' li kee xchi'uk laj yak'bun jlajes li balbalvune. **3** Xi to laj yalbune: «Xnich'on krixchano, lajeso li balbalvun chak'bot li'e xchi'uk nojeso-o ach'ut». Jech oxal, lik jlajes, toj lek chi' laj ka'i k'ucha'al pom.^f

4 Xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, batan ti bu oyik li jteklum Israele xchi'uk bat albo ya'iik li k'usi chkale. 5 Yu'un ma'uk te chavich' takel batel ta stojalal jun jteklum ti tsots ta a'ibel sk'opike o ti vokol ta a'ibel sk'opike, ja' ta stojalal li jteklum Israele. 6 Ma'uk te chavich' takel batel ta stojalal epal jteklumetik ti tsots ta a'ibel sk'opike o ti vokol ta a'ibel sk'opik xchi'uk ti mu xava'ibe smelolale. Ti ja'uk te ta jtakot batel ta stojalalike, ta xchikintabeikot ti jechuke.^g 7 Pe li jteklum Israele mu'yuk ta xchikintabeikot, yu'un mu sk'an xchikintabeikun.^h Sjunul li jteklum Israele pimubemik ta mantal* xchi'uk yijubem yo'ontonik.ⁱ 8 jK'elavill, ta jpas ta tsots avo'onton jech k'ucha'al tsots tajek yo'onton tstoy sbaike.^j 9 Ta jtsatsubtasot lek* k'ucha'al jp'ej

3:1 *Literal «lajeso ti k'usi xatae». # O «Ve'an». 3:7 *Literal «yijubem sjolik». 3:8 *O «jtsatsubtasojbot asat jech k'ucha'al tsots satike xchi'uk jtsatsubtasojbot atiba jech k'ucha'al tsots li sti-baike». 3:9 *O «Jtsatsubtasojbot lek atiba».

KAP. 2

a Jer 1:9

b Ese 3:1

c Ap 5:1

d Ese 19:1

KAP. 3

e Ap 10:9, 10

f Sl 119:103

Jer 15:16

Ap 10:9, 10

g Jon 3:4, 5

Mt 11:21

h Lu 10:16

i Eks 34:9

Jer 3:3

Jer 5:3

j Jer 1:18, 19

Jer 15:20

Mik 3:8

Kolumna 2

a Is 50:7

b Jer 17:18

c 2Re 24:12, 14

d Ese 2:5

e Ese 8:3

f Ese 1:24

g Ese 10:16

h Ese 1:3

i Jer 23:9

j Is 21:8

Is 62:6

Jer 6:17

k Is 58:1

Ese 33:7

diamante, mas to ta jtsatsubtasot k'ucha'al li tsatsal tone.^a Mu xaxi' ta stojalalik mi ja'uk xaxi'o yu'un li satike,^b yu'un ja'ik jun jteklum ti jtoybae».

10 Va'un, xi to laj yalbune: «Xnich'on krixchano, ak'o ta avo'onton xchi'uk chikintao skotol li k'usi chkalbote. 11 Batan ti bu oy li ateklumal* ti chukbilik batele^c xchi'uk bat chi'ina-no ta lo'il. Manchuk mi xchikin-taik o mi mu sk'an xchikintaik,^d xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Aj-valil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasman-tale».

12 Va'un, li espiritue* laj yik'un batel^e xchi'uk laj ka'i jun tsatsal yech'omal eil ta jpat ti xi chale: «Ak'o yich' k'upil k'optabel yutsilal Jeova ti bu oye».

13 Laj ka'i ti bak' xik'ik li anjeletik* k'alal la sta sbaik ta tijeel' xchi'uk ti k'u yelan bak' li set-set tak'inetik te ta xokonike^g xchi'uk laj ka'i ti oy k'usi tsots tajek bak'e. 14 La stoyun likel xchi'uk laj yik'un batel li espiritue,* ja'o chopol tajek chka'i jba k'alal laj yik'un batele xchi'uk ja'o iline-mun. Jech xtok, laj ka'i ti tsots abtej ta stojalal li sju'el Jeovae. 15 Ja' yu'un, libat ta Tel-Abib ti ja' te oyik li buch'utik chukbilik batele, ti ja' te nakalik ta xokon li uk'm Kebare^h xchi'uk te likom ti bu nakalike. Te likom vukub k'a-k'al, pe mu xa jna' k'usi ta jpas laj ka'i.ⁱ

16 K'alal ts'aki vukub k'ak'ale, la sk'oponun tal li Jeovae:

17 «Xnich'on krixchano, laj xa jva'anot ta jk'el-osil ta toyol ta stojalal li jteklum Israele.^j K'alal mi laj ava'i li k'usi chlok' ta kee, sk'an xavalbe ya'iik li k'usi chkale.^k 18 K'alal mi xi laj kalbe li buch'u toj chopole: «Jp'el sk'oplal chacham, pe mi mu'yuk

3:11 *Literal «li xnich'nab ateklumal». 3:12, 14 *Li ta ebreo k'ope xu' van ja' sk'oplal li s-espirituo Diase o junuk anjel. 3:13 *Literal «li kuxlejetik».

xap'ijubtas xchi'uk mi mu'yuk laj avalbe ti xikta xchopol be sven-ta kuxul xkome,^a chcham ta skoj smul, yu'un toj chopol.^b Pe vo'ot chkom ta aba ku'un li xch'ichele.^c **19** Pe mi la ap'ijubtas li buch'u toj chopole xchi'uk mi mu xik-ta li xchoplejale xchi'uk li xchopol bee, chcham ta skoj smul stuk, pe li vo'ote jp'el sk'oplal kuxul chakom.^d **20** Pe mi oy buch'u tuk' ti chikta spasel li k'usi tuk'e xchi'uk ti ja' chbat spas li k'usi chopole,* oy k'usi chkak' ta sbe sventa smak^e yakan, va'un ta xcham.^e Mi mu'yuk la ap'ijubtase, chcham ta skoj smul stuk xchi'uk mu'yuk xa chich' vulesel ta jolil li k'usitik tuk' la spase. Pe vo'ot chkom ta aba ku'un li xch'ichele.^f **21** Pe mi la ap'ijubtas li buch'u tuk' sventa mu spas smule xchi'uk mi la xch'une, jp'el sk'oplal kuxul chkom, yu'un laj yich' p'ijub-tasel^g xchi'uk li vo'ot eke kuxul chakom».*

22 Va'un, te vul ta jtojolal li sk'ob Jeovae xchi'uk xi laj yalbune: «Likan, batan li ta stenle-jaltike, te ta jk'oponot». **23** Ja' yu'un, lilik xchi'uk libat li ta stenlejaltike. Ja' to chkile te oy li smuk'ulal Jeovae,^h jech k'ucha'al laj kil ta xokon uk'um Kebar/ li smuk'ulale, laje la jpatan jba ta balumul. **24** Va'un, och ta jtojolal li ch'ul espiritué xchi'uk la sva'anun/ xchi'uk la sk'oponun li Diose, xi laj yalbune:

«Batan, bat bajo aba li ta yut anae. **25** Li vo'ote, xnich'on krixchano, ta xchukikot ta ch'o-jon sventa mu xakol lok'el xchi'uk sventa mu xabat ti bu oyike. **26** Chkak' ti spak' sba ta apa-k'ov* li avok'e xchi'uk uma' chakom, mu xa xlok' xak'opoj sventa xatuk'ibtasan, yu'un ja'ik jun jteklum ti jtoybae. **27** Pe k'alal mi la jk'oponote, ta jam li avee xchi'-

3:19, 21 *Literal «chpoj avu'un li akuxle-jale». **3:20** *O «li k'usi mu'yuk tuk'e». *O «xt'ab». **3:26** *O «yak'ol ave».

KAP. 3

a Ech 2:40
1Ti 4:16

b Ese 33:4

c Ese 33:8

d Ese 33:9
Ech 18:6
Ech 20:26

e Ese 18:24, 26
Ese 33:12, 18

f Le 19:17
Ese 33:6
Ebr 13:17

g Pr 17:10
Ese 33:14, 15
Snt 5:19, 20

h Ese 1:27, 28

i Ese 1:1

j Ese 2:2
Da 10:19

Kolumna 2

a Ese 24:27
Ese 33:22

b Mt 11:15

c Is 30:9

KAP. 4

d 2Re 24:11
Jer 39:1

e 2Re 25:1

f Jer 6:6
Jer 32:24

g Ese 21:22

h Ese 12:6
Ese 24:24

i 2Re 17:21

j Nu 14:34
1Re 12:19, 20

k 2Re 23:27

l Jer 52:4

uk xi chavalbe ya'iike:^a «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-mantale». Li buch'u ts'kan chchikintae ak'o xchikinta,^b li buch'u mu sk'an xchikintae ak'o mu xchikinta, yu'un ja'ik jun jteklum ti jtoybae.^c

4 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, tsako junuk ladriyo xchi'uk ak'o ta aveloval. Te xapasbe slok'ol jun jteklum, ja' li Jerusale-ne. **2** Ak'o ta ilel k'uxi ta xich' setuel li jteklume,^d pasbo jun smuroal sventa xich' joyobtae,^e paso junuk tek'obal sventa xich' tsakel ta k'op,^f paso karpanaetik sventa pask'op ta spat xokon xchi'uk joyobtao ta abtejebale-tik sventa xich' lajesel.^g **3** Tsako junuk pechpech tak'in xchi'uk tselano ta o'lol sventa xch'akot xchi'uk li jteklume, ti xk'ot k'u-ch'al jun muro ti pasbil ta ta-k'ine. Va'un, tuk' xak'el batel li jteklume, ak'o ta ilel ti k'u yelan chich' joyobtae li jteklume. Taje ja' jun senyail ta sventa li jteklum Israele.^h

4 »Sk'an xats'e'an aba ta ats'etk'ob* xchi'uk te xalaman ta abaⁱ li smul jteklum Israele.^j Te lamal ta aba smulik ti k'u sjalil jech ts'e'elote. **5** Ta jk'an ti ak'o jech xapas 390 k'ak'ale, ja' ti jayib jabil tspace smulike/ xchi'uk chakuchbe smul li jteklum Israele. **6** Sk'an sts'aki avu'un.

»Va'un, sk'an xats'e'an aba yan velta, ja' no'oxe ta abats'ik'ob xa, 40 k'ak'al chakuchbe smul li jteklum Judae.^k Li jun k'ak'ale ja' jun jabil, ja' li k'usi kak'oj apase. **7** Xchi'uk balo sk'ob ak'u' apok' k'alal tuk' chak'el batel ti k'u yelan joyobtabil li Jerusalene/ xchi'uk sk'an xaval li k'usi chopol ch'ot ta stojolale.

8 »jK'elavil! Ta jchukot ta ch'ojon sventa mu xajoyij ta jujot ja' to mi ts'aki ti jayib k'ak'al chasetu li jteklume.

4:4 *O «asurtok'ob». *Ja' xkaltik, ta slaman ta sts'etk'ob li Esekiele.

9 »Sk'an xatsob trigo, seva-da, javax, lenteja, mijo* xchi'uk jtos-o ta trigo^f xchi'uk jmoj yavil xavak', va'un ja' xapas-o apan. Yu'un ja' chalajes ti jayib k'ak'al te ts'e'elot ta jot axokone, 390 k'a-k'al.^a 10 Sk'an xap'is ti k'u yepal chalajese, ja' 20 siklo* jujun k'a-k'al. Oy lek yorail sk'an xalajes.

11 »Sk'an p'isbil ti k'u yepal chavuch' vo'e, o'lol litro no'ox.* Oy lek yorail sk'an xavuch'.

12 »Jech ve'an k'ucha'al chav'e jun set-set pan ti pasbil ta se-vadae; te sk'elojik k'alal chata'a-jese, ja' chatunes k'ucha'al si' li yik'obal* krixchanoetik ti takijeme». 13 Xi to laj yal li Jeovae: «Li j-israeletike ja' jech ibal sba* ta sve' spanik ti bu tanpuk chbatik ku'un li ta muk'tik lumetike».^b

14 Va'un, xi laj kalbee: «jKaj-val Jeova ti Muk'ul Jpasmantalo-te! Mu'yuk ta jpas ma' taje, yu'un ta jbiq'tal ono'ox mu'yuk jsokeso-jba ta slajesel li sbek'tal chonbolom ti chamem chich' tael o ti lilinbil ta ti'el ta yan chonbolome^c xchi'uk mu'yuk jtik'oj ta ke jtosuk bek'et ti ibal sbae».^d

15 Ja' yu'un, xi laj yalbune: «Lek oy, ja' chkak' atunes li yik'obal* vakax sventa xata'ajes-o li apane, ma'ukuk xa li yik'obal krixchanoe». 16 Va'un, xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, mu'yuk xa chkak' ochuk ve'lil* li ta Jerusalene^e xchi'uk ta vul o'onton tslajesik li pan ti p'isbil chich'ik ak'bele^f xchi'uk ta xi'el chuch'ik li vo' ti p'isbil chi-

4:9 *Ja' jtos ts'i'lel ti chak' bik'itik sbek' ti ja' tspace-o pane. ^fLi jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal jtos trigo ti mu'yuk mas leke xchi'uk ti te tsts'unik ta vo'neal Ejiptoe. 4:10 *Te van 230 gramo yalal. K'elo Apendise B14. 4:11 *Literal «jvok' ta vakvok' jun in». K'elo Apendise B14. 4:12, 15 *O «stso'». 4:13 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 4:16 *Literal «ta jk'asbe skotol li ste'el pane». Ja' van sk'oplal li te'etik ti tstu-nesik sventa tsk'ej spanike.

KAP. 4

a Ese 4:5

b Os 9:3

c Eks 22:31

Le 7:24

Le 11:40

d Dt 14:3

Is 65:4

Is 66:17

e Le 26:26

Is 3:1

Ese 5:16

f 2Re 25:3

Jer 37:21

Lam 1:11

Lam 4:9

Lam 5:9, 10

Kolumna 2

a Ese 12:18

KAP. 5

b Jer 9:21

Ese 4:8

c Jer 15:2

d Le 26:33

Ese 5:12

e Jer 4:4

f Ese 16:46, 47

ch'ik ak'bele.^a 17 Taje ja' jech ch'kot ta pasel ti k'u sjalil ch'abal pan xchi'uk vo'e, xi'emik xa tsk'el sbaik ta jujuntal xchi'uk ta k'un-k'un chljajik batel ta skoj li smu-like.

5 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, tsako junuk espada ti oy lek ye sventa xatunes k'ucha'al slok'obil jolil.* Juxo lok'el li ajole xchi'uk li avisime, laje sa'o junuk akilo sventa xap'is-o xchi'uk ch'ako ta oxvok'. 2 Li jvok'e chachik' ta k'ok' ta yut jteklum mi ts'aki ti jayib k'ak'al chich' setuele.^b Laj une, chatsak li xcha'vo-k'ale xchi'uk chatuch'ilan ta espada te ta spat xokon jteklum, ^c li yoxvok'al une chatani batel sventa xbat ta ik', va'un ta jlok'es talej jun espada sventa snutsatik batel.^d

3 »Jech xtok, sk'an xatsak jaypejuk li stsotsil ajol xchi'uk avisime xchi'uk te xak'ej* li ta xpuxbenal ak'u apok'e. 4 Tamo to jaypejuk xtok xchi'uk tik'o ochel ta k'ok' sventa xk'ak'. Li k'ok' taje ta spuk sba batel ta sjunul li jteklum Israele.^e

5 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Taje ja' sk'oplal Jerusalen. Te laj kak' ta o'lol li muk'tik lumetike, oy muk'tik lumetike te ta spat xokon. 6 Pe la stoy sba, mu'yuk la xch'un li jmantaltake xchi'uk li k'usitik chapanbil ku'une, mas to toj chopol k'usitik la spas, ja' xkom to li muk'tik lumetike xchi'uk jteklumetik ti te oy ta spat xokone.^f Yu'un mu'yuk la xch'unik li jmantaltake xchi'uk la spa-jik li k'usitik k'otem ta nopel ku'une».

7 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti mas to toj ech'em xasa'ik k'op ti ja' mu sta li muk'tik lumetike te oy ta apat axokonike xchi'uk ti mu'yuk la ach'unik li jmantaltake xchi'uk li k'usitik

5:1 *O «isimil». 5:3 *O «xanak».

chapanbil ku'une, ti ja' no'ox la ach'unik li smantaltak muk'tik lumetik te oy ta apat axokone-ke.^a **8** xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jteklum Jerusalen, lik'ot xa ta avajkontra,^b te ta yeloval sat muk'tik lumetik chkak'bot kastigo.^c **9** Ta skoj li k'usitik toj chopol chapase, oy k'usi ta jpasbot ti mu'yuk jech jpasoj-oe xchi'uk ti mu'yuk xa jech ta jpas yan veltae.^d

10 »»Ja' yu'un, li totiletik te oy ta atojalale ta sti' li xnich'nabike^e xchi'uk li alab nich'nabiletik eke ta sti' li stotike; chkak' tale kastigo ta atojolal xchi'uk ta buyuk no'ox* tanpuk chbat ku'un li buch'utik kuxul to chkomike».^f

11 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, ta jpa-jot,^g mu'yuk chopol chka'i jba ta atojolal xchi'uk mu'yuk chak'uxubaj ta ko'onton,^g yu'un la asokesbe sk'oplal ta ibal sba^h lok'oletik avu'un ti bu ch'ul ku'une xchi'uk ta skoj li k'usitik toj chopol la apase.^h **12** Li jvok' jnaklejetik avu'une chljajik ta tsatsal chamel o chljajik ta tsatsal vi'nal. Li xcha'vok'ale chljajik ta espada te ta apat axokon.ⁱ Li yoxvok'al une tanpuk chbat ku'un ta buyuk no'ox* xchi'uk ta jlok'es tale jun espada sventa snutsatik batel.^j **13** Va'un, chljaj li skapemal jole, tsikub li sk'ak'al ko'onton ta stojolalike xchi'uk jun xa ko'onton chikom.^k K'alal mi laj xa ox jlok'es li sk'ak'al ko'onton ta stojolalike, te chak'ik venta ti kaloj xa ono'ox ti vo'on jtuk ta jk'an ich'el ta muk'e,^l ti vo'on Jeovaune.

14 »»Jinem chakom ku'un xchi'uk chkak'ot ta k'exlal ta stojolal li muk'tik lumetik te oy ta apat axokone xchi'uk chka-k'ot ta k'exlal ta sba sat li buch'utik te ch-ech'ike.^m **15** K'alal

5:10, 12 *Literal «ti bu chbat ta jujujot li ik'e». **5:11** *O «j'bi'k'tajesot». *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 5

a 2Re 21:9, 11
Jer 2:11

b Jer 21:5
Ese 15:7

c Dt 29:22, 24
1Re 9:8
Lam 2:15

d Lam 4:6
Da 9:12

e Le 26:29
Jer 19:9
Lam 4:10

f Le 26:33
Dt 28:64

g Lam 2:21
Ese 7:4

h Le 20:3
2Re 21:1, 7
2Kr 36:14
Jer 32:34

i Jer 14:12
Jer 15:2
Jer 21:9

j Le 26:33
Jer 9:16
Jer 42:16

k Ese 16:42

l Eks 20:3, 5
Eks 34:14
Dt 6:15

m Dt 28:37
1Re 9:7
Ne 2:17

Kolumna 2

a Si 79:4
Jer 24:9
Lam 2:15
Lam 3:61, 62

b Dt 32:23

c Le 26:26
Ese 4:16

d Le 26:22
Dt 32:24
Ese 14:21
Ese 33:27

e Ese 21:3

KAP. 6

f Is 27:9

g Le 26:30

mi laj kak'bot kastigo ta sk'ak'al ko'onton, ta skapemal jol xchi'uk mi laj kak'bot tsots stojol amule, chavich' chopol k'optael xchi'uk p'ajel.^a Li k'usi chk'ot ta atojolale chk'ot ta sp'ijubtasobil yantik xchi'uk ta xi'ik-o li muk'tik lumetik te oy ta apat axokone. Jech lok'em ta ke vo'on li Jeovaune.

16 »»Ta jtak tal tsatsal vi'nal ta atojolalik ti xko'olaj k'ucha'al flecha ta smiloxuke. Taje ja' li flecha ta jtak tal sventa tsalajes ak'oplalike.^b Chkak' ti masuk to xavil avokolik ta vi'nale, yu'un chkak' lajuk li ave'elike.^c **17** Ta jtak tal tsatsal vi'nal xchi'uk jti'vanej chonbolometik^d ta atojolal, va'un ja' tsmil li avalabe. Chalaj ta tsatsal chamel xchi'uk ta espada.^e Jech lok'em ta ke vo'on li Jeovaune».

6 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, k'elo batel li vitsetik yu'un Israele xchi'uk alo li k'usi chopol chk'ot ta stojolalike. **3** Xi sk'an xavale: «Vitsetik yu'un Israele, chikintao k'usi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chalbe li vitsetike, li bik'tal vitsetike, li uk'umetike xchi'uk li stenlejaltike: «jK'elavilik! Ta jtak tal jun espada ta atojolalik xchi'uk ta jlilin li tayal k'opojebale-tik* avu'unike. **4** Chich' jinesel li skajlebtak matanal avu'unike, chich' lilinel li xchik'obil pome' xchi'uk li buch'utik chcham avu'unike ta jip batel ti bu oy li asantoik ti ibal sbae.^g **5** Li buch'utik chcham yu'un jteklum Israele ta jip batel ta yeloval li ibal sba santoetik yu'unike xchi'

5:16 *Literal «ta jk'asbe skotol li ste'el pane». Ja' van sk'oplal li te'etik ti tstunesik sventa tske'j spanike. **6:3** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. **6:4** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal sba*.

uk tanpuk chbat ku'un abakilik ta sjoyobal li skajleb matanaletik avu'unike.^a **6** Buyuk no'ox ti nakaloxuke, chich' lajesel li jteklumetike^b xchi'uk chich' jinesel li tayal k'opojebaletik avu'unike, lajem chkom ta j-ech'el.^c Chich' lilinel li skajlebtak matanaletik avu'unike xchi'uk ch'uch'ultik chkom, chljaj sk'oplal li ibal sba santoetik avu'unike, chich' lajesel li xchik'obil pom avu'unike xchi'uk chich' tup'bel sk'oplal li yabteltak ak'obike. **7** Te chyalik ta lum ta axokonik li buch'utik chljajk ta milele,^d va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune.^e

8 »»Pe oy jlom ti mu'yuk chaljaj ta espadae, yu'un chabatic li ta muk'tik lumetike, tanpuk chabatic li ta jteklumetike.^f **9** Li buch'utik kuxul chkomike chivul ta sjolik k'alal chukbilik xa ox batel li ta muk'tik lumetike.^g Te chak'ik venta ti yayijem kom ko'onton yu'unik ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sbaik,^h ti la svalopatinikon komelⁱ xchi'uk ti ja' lik ayanuk tajek ta yo'ontonik^j li ibal sba santoetik yu'unike.^k Ta xk'exavik xchi'uk ch-ib-o yo'ontonik li k'usitik la spasik ti toj chopol xchi'uk ti toj ibal sbae.^l **10** Jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune xchi'uk ti mu jeche'uk no'ox laj kal ti chkak' tal vokolil ta stojolalike».^m

11 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale: «T'axo ak'ob ta at-o'onton, tek'ilano* avakan ta balumil xchi'uk chopoluk xava'i aba ta skoj li k'usitik chopol la spas xchi'uk li k'usitik solet mu'yuk lek la spas li jteklum Israele, yu'un chljajk ta espada, ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel.ⁿ **12** Li buch'u nom oye chljaj ta tsatsal chamel, li buch'u nopol oye chljaj ta es-

6:9 *O «ti mulivajjike; ti la xchi'inik ta vayeal epal krixchanoetike». *O «lik mulivajjikuk k'alal la sts'akliik». **6:11** *O «majulano».

KAP. 6

a Jer 8:1, 2

b Jer 2:15
Jer 32:29
Mik 3:12

c Ese 16:39

d Jer 14:18

e Ese 7:4

f Jer 30:10
Jer 44:28
Ese 14:22g Dt 30:1, 2
Sl 137:1h Sl 78:40, 41
Is 63:10

i Nu 15:39

j Ese 20:43
Ese 36:31k Ese 33:29
Da 9:12
Sak 1:6l Jer 15:2
Jer 16:4
Ese 5:12

Kolumna 2

a Ese 5:13

b Ese 12:15

c Jer 8:2

d Ese 20:28

KAP. 7

e Ese 5:11

f Jer 16:18
Ese 16:43

g Ese 6:13

h 2Re 21:12
Da 9:12

pada, pe li yantike chchamik ta tsatsal vi'nal. Ta jlok'es skotol li sk'ak'al ko'onton ta stojolalike.^a **13** Jech tsna'ik ti vo'on Jeovaun^b k'alal te lamal chkom yanimaik ta spat xokon li ibal sba santoetik yu'unike, ta spat xokon li skajleb matanaletik yu'unike,^c li ta sba tayal bik'tal vitsetike, ta skotol li jol vitsetike, ta yolon te'etik ti lek pim yanale xchi'uk ta yolon sk'ob muk'ta te'etik ti te laj yak'ik muil chik'bil matanaletik* sventa xlamaj yo'onton yu'unik li ibal sba santoetike.^d **14** Ta jye' batel jk'ob sventa xkak'beik kastigo xchi'uk xokol chkom ku'un li jteklume; skotol ti bu to'ox nakalike xokol tajek chkom, ja' xkom to li takixokol balumil ti nopol xil Diblae. Va'un, jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune».

7 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale xi chalbe li slumal Israele: «jChvul xa li alajebe! Tal xa slajeb li xchanjotal sti'il balumile. **3** Vul xa ta atojolal li lajebale xchi'uk ta jlok'es skotol sk'ak'al ko'onton ta atojolal, ta jchapanot ta skoj ti k'u yelan atalelale* xchi'uk chkak'bot kastigo ta skoj li k'usitik ibalik sba* chapase. **4** Mu'yuk chopol chka'i jba ta atojolal xchi'uk mu'yuk chak'uxubaj ta ko'onton,^e ta xkak' atoj ta skoj ti k'u yelan atalelale* xchi'uk chavil avokol ta skoj li k'usitik ibalik sba chapase.^f Va'un, chana'ik ti vo'on Jeovaune».^g

5 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale: «jK'elavil! Chtal jun vokolil, chtal jun vokolil ti stuk no'ox jeche.^h **6** Chtal xa lajebal. Chtal lajebal, ta anil no'ox chtal* ta atojolal. jK'elavil! Chtal xa. **7** Jnakejetik ta

6:13 *O «k'usitik muik yik». **7:3**, **4** *Literal «li abee». **7:3** *K'elo Glosario, ibal sba. **7:6** *Literal «chlik tal».

jteklum, k'ot xa avorail. Sta xa sk'ak'alil, jutuk xa sk'an li yo-raile.^a Mu xa xana' k'usi chapasik ta vitsetik xchi'uk mu'yuk xa xa-avetik ta muyubajel.

8 »Po'ot xa ta jmal talel skapemal jol ta atojolal^b xchi'uk ta jlok'es skotol sk'ak'al ko'on-ton ta atojolal,^c ta jchapanot ta skoj ti k'u yelan atalelale* xchi'uk chkak'bot kastigo ta skoj li k'u-sitik ibalik sba chapase. **9** Mu'yuk chopol chka'i jba ta atojolalik xchi'uk mu'yuk chak'uxubajik ta ko'onton,^d ta xkak' atojik ta skoj ti k'u yelan atalelalike* xchi'uk chavil avokolik ta skoj li k'u-sitik ibalik sba chapasike. Va'un, chana'ik ti vo'on Jeovaun ti chkak'boxuk kastigoe.^e

10 »iChvul xa li sk'ak'alile! iPo'ot xa! iVul xa li avoraile! Nichin xa li vach'e xchi'uk mas xa lik stoy sba li jkontrainvaneje. **11** Li sa'kope k'ot xa k'ucha'al jun vach' ti chak' kastigoe.^f Chlaj ak'oplalik, chlaj li ak'ulejalike, chlaj li epal krixchanoetik amu'unike xchi'uk chlaj sk'oplal li amuk'ulalike. **12** Chvul xa li yo-raile, chvul xa li sk'ak'alile. Mu me xmuyubaj li jmanolajele xchi'uk mu me xat yo'onton li jchonolajele, yu'un solet xtiltun sk'ak'al yo'onton Dios ta stojolal sjunul li jteklume.^{*h} **13** Yu'un li jchonolajele mu'yuk xa chich' sutel li k'usi la xchone, ak'o mi kuxul to xkom, yu'un li k'usi laj yich' ak'el ta ilele chk'ot ta stojolal sjunul li jteklume. Mi junuk kolek chkom li ta vokolile. Ta skoj li smulike, mi junuk buch'u kuxul chkom.

14 »Laj xa sjupanik li ok'ese' xchi'uk chapalik xa skotolik, pe mu'yuk buch'u chbat ta pask'op, yu'un solet xtiltun sk'ak'al ko'on-ton ta stojolal sjunul li jteklume. **15** Te oy ta spat jteklum li es-

7:8 *Literal «li abee». 7:9 *Literal «li abeike». 7:12 *Ja' xkaltik, mu k'usi ttabe sbalil li buch'u oy k'usi tsmame mi ja'uk li buch'u oy k'usi chchone, yu'un chlaj sk'oplal skotolik.

KAP. 7

a Sof 1:14

b 2Kr 34:21

c Jer 7:20

Ese 5:13

d Jer 13:14

e Is 66:6

Ese 33:29

f Sof 1:14

g Is 59:6

Jer 6:7

Mik 6:12

h Sof 1:18

i Jer 4:5

j Jer 7:20

Jer 12:12

Kolumna 2

a Le 26:25

b Jer 14:18

Ese 5:12

c Is 59:11

d Ese 21:7

e Is 3:24

f Is 22:12

g Pr 11:4

Sof 1:18

h 2Re 21:1, 7

Jer 7:30

i Jer 18:17

padae,^a pe ja' te oy ta yut jteklum li tsatsal chamel xchi'uk tsatsal vi'nale. Buch'uuk no'ox ti te oy ta osilitike chlaj ta espada xchi'uk buch'uuk no'ox ti te oy ta jteklume chlaj ta tsatsal chamel xchi'uk ta tsatsal vi'nal.^b **16** Li buch'utik kuxul chkomike chjativak batel ta vitstik; xko'olajik k'ucha'al paloma ta stenlejaltik, x-avetik ta ok'el ta jujuntal ta skoj li smulike.^c **17** Ch'abal xa yip te majajtik* chkom li sk'obike xchi'uk sts'ujlajet ya'lel li sjol yakanike.^{*d} **18** Laj xa slapik ch'ixal k'u'il^{*e} xchi'uk nikik xa ta xi'el. Chich'ik ak'el ta k'exlal skotolik xchi'uk t'axjol[#] chkom skotolik.^f

19 »Ta sjipik batel ta kaye li splataike xchi'uk ch-ib-o yo'ontonik li s-oroike. Mu'yuk chpojatik yu'un splataik mi ja'uk s-oroike li ta yorail sk'ak'al yo'onton Jeovae.^g Mu'yuk jun yo'onton chkomik xchi'uk mu'yuk tsnajes xch'utik, yu'un li splataik xchi'uk li s-oroike ja' la smak-o* yakanik sventa sa' smulik. **20** La stoy-o sbaik ta skoj ti k'upil sba xvinaj li snats'ike* xchi'uk ja' la spas-o[#] li santok ti ibal sbae, li lok'oletik yu'unik ti toj ibal sbae.^h Jech oxal, chkak' ti x-ib-o yo'ontonike. **21** Ta xkak'be* ta sk'ob jyanlutetik sventa spojik batel xchi'uk ta sk'ob li buch'utik toj chopolik ta balumil sventa xelk'anik batele, va'un ta sokesbeik sk'oplal.

22 »Ta jk'ej lok'el jsat ta stojolalik,ⁱ li stukike ta sokesbeik sk'oplal ti bu ch'ul ku'une;^{*}

7:17 *O «jok'ajtik». # Ja' xkaltik, tsk'abta sba skotolik ta skoj ti ta xi'ike. 7:18 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. # Ja' xkaltik, ta xjux stsotsil sjolik ta skoj at'o-nton. 7:19 *O «ja' t'ab-o». 7:20 *Te tsakal sk'oplal arete, aniyo, xchuk k'o-bil xchi'uk yan k'usitik. # Ja' xkaltik, li k'usitik yu'unik ta plata xchi'uk ta oroe. 7:21 *Ja' xkaltik, li splataik xchi'uk li s-oroike ti t'apas-o santoetike. 7:22 *Literal «ti bu nak'al ku'une». Ya'eluke, ja' sk'oplal li ta yutil to ti bu ch'ul yu'un Jeovae.

ch-och j-elek'etik te xchi'uk ta so-kesbeik sk'oplal.^a

23 »Pasbo skadenailtak^b li buch'utik chich' chukel batele, yu'un li ta jteklume ja' no'ox chchapanvanik sventa chmilvanik^c xchi'uk noj ta sa'k'op.^d

24 Ta jtak tal li viniketik ti mas chopolik li ta muk'tik lumetike^e xchi'uk ja' chtal yu'uninbeik li snaike.^f Jech xtok, ta jch'aybe sk'oplal stoyobbaalik li buch'utik tsotsike xchi'uk chich' sokesbel sk'oplal ti butik ch'ul yu'unike.^g

25 Mi tal tsots svokolike, tsa'ik jun o'ontonal, pe mu'yuk ta staik.^h **26** Xtal-o xtal-o* svokolik xchi'uk xvul-o xvul-o a'yejetik. Li krixchanoetike chbatik ta stojolal j-alk'opetik sventa x-albatik li k'usi ch-ak'bat yilike,ⁱ mu'yuk xa chchanubtasvanik ta mantal li paleetike xchi'uk mu'yuk xa chtojbtasvanik li moletike.^j **27** Ta xliq yat yo'onton li ajvalile^k xchi'uk chlik ch'ayuk spatobil yo'onton li bankilale, chlik nikuk ta xi'el sk'obik li krixchanoetik ta jteklume. Jech ta xkak'be stojik ti k'u yelan stalelilike* xchi'uk jech ta jchapanik k'ucha'al chapanvanike. Va'un, jech tsa'ik ti vo'on Jeovaune».^l

8 Li ta svakibal jabil,* li ta svo'obal k'ak'al ta svakibal ue, k'alal ja'o te chotolun ta jna xchi'uk te chotolik ta keloval li moletik ta Judae, vul ta jtojolal li sk'ob Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantal sventa xik'un batele. **2** Va'un, oy buch'u laj kil ti xko'olaj yilel k'ucha'al k'oke; li ta yolon xchukbenal* yilele oy k'ok' xchi'uk li ta yak'ol xchukbenal yilele solel xjobinaj,^m sts'ayayet tajej ti xko'olaj k'ucha'al li oro ti kapal ta platae.ⁿ **3** Va'un,

7:26 *O «Nopolik no'ox chvul». **7:27** *Literal «li sbeike». **8:1** *Ja' sk'oplal ti svakibal xa ox jabil yich'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Esekial xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekial 1:2. **8:2** *O «xch'ut». [#]Ja' xkaltik, k'alal chich' kapel oro xchi'uk plata ti sts'ayayet tajeje.

KAP. 7

a 2Kr 36:19
Lam 1:10

b Jer 39:6, 7
Lam 3:7

c 2Re 21:16
2Re 24:3, 4
Jer 2:34
Ese 9:9

d Is 59:6
Mik 2:2

e Dt 28:48-51
Ese 21:31
Aba 1:6

f Jer 6:12
Lam 5:2

g Ese 21:2

h Is 57:21
Jer 8:15

i Jer 21:1, 2
Jer 37:17

j Sl 74:9
Lam 2:9
Ese 20:3

k Jer 52:10

l Ese 6:13

KAP. 8

m Da 7:9

n Ese 1:4, 27

Kolumna 2

a Jer 20:2
Ese 9:2

b Dt 32:16

c Eks 40:34

d Ese 1:27, 28

e 2Kr 36:14

f Jer 26:4, 6

g Le 11:10

h Eks 20:4, 5

oy k'usi la sye' tal ti xko'olaj yilel k'ucha'al jun k'obile xchi'uk la snitbun jjom stotsil jol, jech xtok, oy k'usi laj yak' kil li Diose, li espritue* laj yik'un muyel ta toyol xchi'uk laj yik'un batel ta Jerusalem, te laj yik'un batel ta yochebal li ti' na ti te oy ta yutil amak'^{#a} ti sk'elaj batel nortee, ja' te va'al li lok'ol ti tsabe sk'ak'al yo'onton Diose.^b **4** Ja' to chkile te oy li smuk'ulal Dios yu'un Israele,^c jech k'ucha'al laj xa ono'ox kil ta stenlejaltike.^d

5 Va'un, xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, avokoluk, toyo batel asat li ta stuk'il nortee». Ja' yu'un, la jtoy batel jsat li ta stuk'il nortee, ja' to chkile te oy ta ochebal li lok'ol ti tsabe sk'a-k'al yo'onton Diose, te ta snorteeal li sti' skajleb matanale. **6** Xi to laj yalbune: «Xnich'on krixchano, zmi xavil li k'usitik toj chopol tspacek xchi'uk ti toj ibal sba* tspacek li jteklum Israele,^e ti ja' chinamaj-o batel ti bu ch'ul ku'une?^f Pe oy to k'usitik chavil ti mas to toj ibalik sbae».

7 Va'un, laj yik'un batel ta yochebal amak'.[#] K'alal la jk'el batele, laj kil ti jomol li mureo. **8** Xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, avokoluk, jomo ochel li mureo». Ja' yu'un, la jom ochel li mureo, va'un laj kil ti oy jun ochebal tee. **9** Xi laj yalbune: «Ochan batel xchi'uk k'elavil li k'usitik toj chopol xchi'uk ibalik sba tspacek li'e». **10** Ja' yu'un, li-och batel xchi'uk la jk'el, ja' to chkile oy ep ta tos slok'oltak chonbolometik ti xkilet chanavike, slok'oltak ibal sba chonbolometik^g xchi'uk slok'oltak skotol li ibal sba santokit* yu'un jteklum Israele;^h te

8:3 *Li ta ebreo k'ope xu' van ja' sk'oplal li s-espiritu Diose o junuk anjel. **8:3, 7** *O «ti' na». K'elo Glosario, amak'. **8:6** *K'elo Glosario, ibal sba. **8:10** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' aiel k'alal oy k'usi chich' p'ajeje.

slok'taojik ta sjoyobal li mureo. **11** Oy 70 ta vo' moletik yu'un jteklum Israel ti te va'ajtik ta yeolal li lok'oletike, te oy ek li Jaasianas ti ja' xnich'on Safane.^a Ta jujuntal stsakoj yav ya-k'alik xchi'uk xtomet no'ox muyel xch'ailal* yu'unik li mulil pome.^b

12 Xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, ζmi xavil k'usi tspacek ta ik'al osil li moletik yu'un jteklum Israele, li k'usi tspacek ta jujuntal ta skuartoik ti bu cholol li lok'oletik yu'unike?» Yu'un xi chalike: «Mu'yuk chilutik tal li Jeovae. Laj xa yikta komel jteklum li Jeovae».^c

13 Jech xtok, xi laj yalbune: «Oy to k'usitik chavil ti yakal tspacek ti mas to toj ibalik sbae». **14** Ja' yu'un, laj yik'un batel ta yochebal sti' sna Jeova ti te xkom ta nortee, laj kil ti te cho-tajtik antsetik ti yakal chok'itaik li dios Tamuse.

15 Xi to laj yalbun xtoko: «Xnich'on krixchano, ζmi xavil li k'usi tspacek li'e? Oy to k'usitik chavil ti mas to toj ibalik sbae».^d

16 Ja' yu'un, laj yik'un batel li ta bik'it amak* te ta sna Jeovae.^e Li te ta yochebal stemplo Jeovae, te ta o'lol ti bu oy li ochebal xchi'uk ti bu oy li skajleb matanale, te oyik 25 ta vo' viniketik ti svalopatinojik komel li stemplo Jeovae xchi'uk ti sk'elojik batel li slok'eb k'ak'ale; te nijajtik ta yeolal k'ak'al li ta slok'eb k'ak'ale.^f

17 Xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, ζmi xavil li k'usi tspacek li'e? ζmi mu baluk no'ox cha'i jteklum Juda ti tspacek li k'usitik toj ibal sbae, ti ta to snojesik ta sa'kop li jteklume^g xchi'uk ti jech-o tsabeikun jole? Li' yakal tspacek tal ta jsat li sk'ob te'e.* **18** Ja' yu'un, oy k'usi ta jpasbeik ta sk'ak'al ko'onton. Mu-

8:11 *O «xch'ayilal». **8:12** *O «li ta yutil to skuartoal lok'oletik yu'unike». **8:16** *O «ti' na». **8:17** *Ya'eluke, li k'ob te' taje tstunesik sventa xich'ik ta muk'yan diosetik.

KAP. 8

a 2Re 22:3, 4
2Re 25:22
Jer 26:24

b Ese 16:17, 18

c Is 29:15
Ese 9:9

d 2Kr 36:14

e 2Kr 4:9

f Dt 4:19
2Re 17:16
Jer 8:1, 2

g 2Re 21:16
Jer 19:4
Ese 9:9

Kolumna 2

a Ese 5:11
Ese 7:9

b Is 1:15
Mik 3:4

KAP. 9

c Jer 20:2
Ese 8:3

d 2Kr 4:1

e Ese 3:23
Ese 8:3, 4
Ese 11:22

f Ese 10:4

g Sl 119:53
2Pe 2:7, 8

h Ese 5:11

i Eks 32:26, 27
Ese 7:4

j 2Kr 36:17

k Eks 12:23
Jos 2:17-19
Ap 9:4

yuk chopol chka'i jba ta stojo-lalik xchi'uk mu'yuk chk'uxubaj- tik ta ko'onton.^a Ak'o mi x-avetik tsk'anbeikun koltael, mu'yuk ta jchikintabeik».^b

9 Va'un, k'ot ta jchikin ti oy buch'u tsots k'opoje, xi laj yale: «Tajtik tal ta ik'el li buch'utik chak'beik kastigo li jteklume, ak'o tsak tal yabtejebik ta jujuntal sventa xlajesvanik-o!».

2 Laj kil vakvo' viniketik ti te xtalik ta stuk'il li ochebal ti ta ak'ol oye^c xchi'uk ti sk'eloj batel nortee, ta jujuntal stsakojan yabtejebik ti chlilinvane.* Jech xtok, te xchi'ukik tal jun vinik ti slapoj lino k'u'ile xchi'uk ti te xch'ikoj ta xchukbenal[#] yav tinta sventa sekretarioe,^Δ va'un ochik talel xchi'uk te bat sva'an sbaik ta xokon li skajleb matanal ti pasbil ta kovree.^d

3 Va'un, li smuk'ulal Dios yu'un Israele^e toy muyel ti bu to'ox oye, ti te to'ox ta sba keruvinetike, laje te bat li ta sti' temploe.^f Li Diose laj yapta tal li vinik ti slapoj lino k'u'ile xchi'uk ti te xch'ikoj ta xchukbenal[#] yav tinta sventa sekretarioe. **4** Xi albat yu'un li Jeovae: «Batan ta sjunul li jteklum Jerusaleme, bat ak'bo smarkailik ta stibaik li buch'utik tsjik' yo'ontonik xchi'uk ti x-avetik^g ta skoj li k'usitik ibalik sba yakal chich' pasel ta jteklume».^h

5 Jech xtok, laj ka'i ti xi laj yalbe li yantike: «Batanik ta sjunul li jteklume, tijlanik batel ta spat li vinike xchi'uk milik li krixchanoetike. Mu chopoluk xa-va'i abaik ta stojolalik xchi'uk mu xk'uxubaj ta avo'ontonik.ⁱ **6** Milik ta j-ech'el li moletike, li kere-metike, li tojol tsebetike, li k'ox ololetike xchi'uk li antsetike.^j Pe mu xamilik mi junuk li buch'utik yich'oj smarkailike.^k Ja' te xalike-

9:2 *O «ti chch'uch'ultavane». **9:2, 3** *O «xch'utik». **9:2** ΔO «yav stinta jts'ibajome».

sik ti bu ch'ul ku'üne». ^a Ja' yu'un, lik smilik li moletik ti te oyik ta yeloval temploe. ^b 7 Va'un, xi albatike: «¡Batanik! Bat sokesbeik sk'oplal li temploe xchi'uk nojesik ta anima li yamak'iltake». ^{*c} Ja' yu'un, lok'ik batel xchi'uk lik smilik li krixchanoetik ta jteklume.

8 K'alal ja'o yakal tsmilik li krixchanoetike, jtuk xa likom, va'un lik jpatan jba ta balumil xchi'uk xi li-avane: «¡Ay, Kajjal Jeova ti Muk'ul Jpsamantalote! ¿Mi yu'un chalajesbe sk'oplal ta j-ech'el li skomenal* Israel ti chavak' talel ta stojalal Jerusalen li sk'ak'al avo'ontone?». ^d

9 Ja' yu'un, xi laj yalbune: «Toj ech' xa no'ox ep sa'oj smul li jteklum Israel xchi'uk Judae. ^e Li jteklume toj ep tajek smalozjik ch'ich' xchi'uk noj ta k'usitik chopol. ^g Yu'un xi chalike: «Laj xa yikta komel jteklum li Jeovae, mu'yuk chilutik tal li Jeovae». ^h 10 Li vo'one mu'yuk chopol chka'i jba ta stojalalik xchi'uk mu'yuk chk'uxubajik ta ko'onton. ⁱ Chkak'be stojik ta skoj ti k'u yelan stalelalike». ^{*}

11 Va'un, laj kil ti vul yal skotol k'usi k'ot ta pasel li vinik ti slapoj lino k'u'ile xchi'uk ti te xch'ikoj ta xchukbenal* yav tinta sventa sekretarioe. Xi laj yale: «Laj xa jpas skotol li k'usi laj avalbune».

10 Va'un, oy k'usi laj kil ta yak'ol li k'usi pechpech ti te oy ta sjolik li keruvinetike, xko'olaj yilel k'ucha'al safiro ton xchi'uk xko'olaj yilel k'ucha'al jun chotlebal sventa ajvalil. ^j 2 Laje, li Diose xi laj yalbe li vinik ti slapoj lino k'u'ile: ^k «Batan ta o'lol ti bu oy li set-set tak'inetike, ^l batan ta yolon li keruvinetike, nojeso tal ta tsanal ak'al ^m xchibal ak'ob ti chich' lok'esel tal

9:7 *O «sti'take». K'elo Glosario, *amak'*. 9:8 *O «skomelal». 9:10 *Literal «li sbeike». 9:11 *O «xch'ut».

KAP. 9

a 2Re 25:18, 21
Jer 25:29

b Ese 8:11

c Lam 2:21

d Je 18:23
Ese 11:13

e 2Kr 36:14
Is 1:4

f 2Re 21:16
Jer 2:34
Mt 23:30

g Ese 22:29

h Is 29:15
Ese 8:12

i Ese 5:11
Ese 7:4

KAP. 10

j Is 6:1
Ese 1:22, 26
Ap 4:2, 3

k Ese 9:2

l Ese 1:16

m Ese 1:13

Kolumna 2

a 2Re 25:8, 9

b Ese 1:27, 28
Ese 9:3

c Eks 40:35
2Kr 5:13
Ese 43:5

d Sl 29:3, 4
Ese 1:24
Jn 12:28, 29

e Ese 1:13

f Ese 9:2

g Ese 1:8

h Ese 1:15-18

ti bu oy li keruvinetike xchi'uk jipo batel ta sba li jteklume». ^a Va'un, te jk'eloj och batel li vinike.

3 K'alal och batel li vinike, te va'ajtik ta xokon templo li keruvinetike, te ta bats'ik'ob, va'un noj ta tok li bik'it amake. ^{*}

4 Va'un, li smuk'ulal Jeovae ^b toy muyel ti bu to'ox oye, te to'ox ti bu oy li keruvinetike, laje te bat li ta sti' temploe. Laj yene, k'un-k'un noj ta tok ^c li temploe; li amake* xojobinaj ta j-ech'el ta skoj li smuk'ulal Jeovae. 5 Ti k'u yelan chbak' xik'ik li keruvinetike xich' to a'iel li ta muk'ta amake, ^{*} ja' jech stsatsal k'ucha'al chk'opoj li Dios ti skotol xu'yune. ^d

6 Laje, li Diose xi laj yalbe li vinik ti slapoj lino k'u'ile: «Bat tsako lok'el tal k'ok' ti bu oy li k'usi xko'olaj yilel ta set-set tak'inetike xchi'uk ti bu oy li keruvinetike». Och batel li vinike xchi'uk te va'i ta xokon li set-set tak'ine. 7 Va'un, li jun keruvine laj yak' batel sk'ob li ta k'ok' ti te oy ta o'lol ti bu oy li keruvinetike. ^e La sjop lok'el tal juteb ak'al xchi'uk laj yak'be ta sk'ob li vinik ti slapoj lino k'u'ile. ^f K'alal sjopoj xa ox ta xchibal sk'obe, lok' batel. 8 Li keruvinetike oy sk'obik ta yolon xik'ik ti xko'olaj yilel k'ucha'al sk'ob krixchanoe. ^g

9 K'alal ja'o te jk'eloje, oy k'usi laj kil ti xko'olaj yilel k'ucha'al chabib set-set tak'in ta xokon li keruvinetike, jujun set-set tak'in ta xokon jujun keruvin, li set-set tak'inetike sts'ayayet tajek yilel k'ucha'al krisolito ton. ^h 10 Ko'ol xvinaj xchanibal, yileluke xojol ochel yan set-set tak'in ta yut li jun set-set tak'ine. 11 Xu' xbatik ta buyuk no'ox ta xchanjotal ti bu sk'elojik batel k'alal chbak'ike, mu persauk chjoyp'ijik, yu'un te chbatik ti bu

10:3 *O «ti' temploe». K'elo Glosario, *amak'*. 10:4, 5 *O «ti' nae».

yak'oj batel sjolik li keruvinetike, mu persauk chjoyp'ijik. **12** Sjunul li sbek'talike, li spatike, li sk'obike xchi'uk li xik'ike noj ta bek' satil. Li chanvo' keruvinetike oy jujun set-set tak'in ta xokonik ti noj ta bek' satil ta sjoyobale.^a **13** Laj ka'i jun yech'omal eil ti xi albatik li set-set tak'inetike: «jTselelin* abaik!».

14 Ta jujuntale* oy chanjot satik. Li ba'yel jot satike ja' sat keruvino, li xcha'jotale ja' sat krixchano, li yoxjotale ja' sat leon xchi'uk li xchanjotale ja' sat agula.^b

15 Li keruvinetike chtotsik muyel, ja'ik ono'ox li anjeletik* ti laj kil ta xokon uk'um Kebare,^c

16 ti bu chbatik li keruvinetike te chbatik li set-set tak'inetik eke xchi'uk mi la xlich' muyel xik'ik li keruvinetik sventa xtotsik likel ta balumile, mu persauk chjoyp'ijik li set-set tak'inetike xchi'uk mu'yuk tsvok' sbaik batel.^d

17 Ti bu chpajike te chpajik ek li set-set tak'inetike; k'alal chtotsik muyel ta balumile, chtots muyel ek li set-set tak'inetike, yu'un li espritu ti te oy ta stojolal li anjeletike* te oy ta stojolal li set-set tak'inetik eke.

18 Va'un, li smuk'ulal Jeovae^e lok' batel ti te to'ox oy ta sba li sti' temploe xchi'uk te k'ot ta sba li keruvinetike.^f **19** Te jk'eloy la stoy muyel xik'ik li keruvinetike xchi'uk totsik likel li ta balumile. Li set-set tak'inetike te napalik batel ta xokonik k'alal batiqe. Te pajik li ta yochebal sti' stemplo Jeova ti te xkom ta slok'eb k'ak'ale, te oy ta stojolalik li smuk'ulal Dios yu'un Israele.^g

20 Taje ja'ik li anjeletik* ti laj kil ta xokon uk'um Kebar^h ti te oyik ta yolon li Dios yu'un Israele; ja' yu'un laj kak' venta ti

10:13 *O «Setetin». **10:14** *Ja' xkaltik, ta jujuntal li keruvinetike. **10:15, 20** *Literal «li kuxlejaletik». **10:17** *Literal «li kuxlejaletike».

KAP. 10

a Ap 4:6, 8

b Ese 1:6, 10
Ap 4:7

c Ese 1:3

d Ese 1:19-21

e Ese 1:27, 28

f Ese 9:3
Ese 10:4

g Ese 11:22

h Ese 1:1, 22

Kolumna 2

a Ese 1:8

b Ese 1:10

c Ese 1:12
Ese 10:11

KAP. 11

d Ese 10:19

e Is 1:23
Ese 22:27

f Ese 12:27

g Ese 24:3

h Ese 3:17
Ese 20:46
Ese 21:2

i 2Pe 1:21

j Ese 7:23
Ese 22:3, 4

k Ese 24:6

ja'ik keruvinetike. **21** Oy chanjot sat xchanvo'alik, oy chanib xik'ik xchi'uk oy sk'obik ta yolon xik'ik ti xko'olaj yilel k'ucha'al sk'ob krixchano.^a **22** Ti k'u yelan xvinaj li satike ja' jech k'ucha'al laj kil ta xokon uk'um Kebare.^b Ta jujuntal tuk' chbatik-o.^c

11 Va'un, li espritue* la stoyun muyel xchi'uk laj yik'un batel li ta sti' sna Jeovae, ja' li ti' na ti te sk'eloy batel slok'eb k'ak'ale.^d Li ta yochebal ti' nae te oy laj kil 25 ta vo' viniketik, te oy ek li Jaasanas ti ja' xnich'on Asure xchi'uk li Pelatias ti ja' xnich'on Benayae, taje ja'ik bankilaletik yu'un jteklume.^e **2** Laje, xi laj yalbun li DiOSE: «Xnich'on krixchano, li'e ja' li viniketik ti oy k'usi chopol tsnop tspace xchi'uk ti chalbeik chopol tojobtasel li jteklume. **3** Xi chalilaniqe: «¿Mi mu ja'uk xa yorail chich' va'anel naetik? Li jteklume* ja' li pine,^{fg} vo'otike ja'utik li bek'ete.

4 »Ja' yu'un, alo k'usi chopol chk'ot ta stojolalik. Xnich'on krixchano,^h alo k'usi chk'ot ta stojolalik».

5 Va'un, vul ta jtojolal li s-espiritu Jeovaeⁱ xchi'uk xi laj yalbun li DiOSE: «Xi xavale: «Xi chal li Jeovae: «Jteklume Israel, mel li k'usi chavalike xchi'uk jna'oj li k'usi yakal chanopike. **6** Ep buch'utik chamem avu'unik li ta jteklume xchi'uk noj avu'unik ta animaetik li skayealtake»».^j **7** «Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li sbek'tal animaetik ti solel lamal kom avu'unik ta sjunul li jteklume ja'ik li bek'ete, li jteklume ja' li pine.^k Pe li vo'oxuke ta xavich'ik lok'esel li ta jteklume».

8 «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta

11:1 *Li ta ebreo k'ope xu' van ja' sk'oplal li s-espiritu DiOSE o junuk anjel.

11:3 *Li jteklume ja' sk'oplal li Jerusalem, ti ja' te chabibil cha'i sbaik li judaetike. ^aO «jp'ej pin ti lek muk' sti' sventa smeltsanobil ve'ile».

xaxi'ik-o li espadae,^a pe ta espada chkak'oxuk ta milel. **9** Ta jlok'esoxuk batel li ta jteklume, chkak'oxuk ta sk'ob li jyanlume-tike xchi'uk chkak'boxuk kastingo.^b **10** Chavich'ik milel ta espada.^c Te ta jchapanoxuk li ta sts'ak Israele,^d va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune.^e **11** Li jteklume mu'yuk chk'ot ta ap'inalik xchi'uk mu'yuk chak'otik ta bek'et li ta yut p'ine. Te ta jchapanoxuk li ta sts'ak Israele, **12** va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune. Yu'un mu'yuk la ach'unik li jmantaltake xchi'uk li k'usitik k'otem ta nopel ku'une,^f yu'un ja' no'ox la ach'unik li smantaltak muk'tik lumetik ti te oy ta apat axokonike».^g

13 K'alal naka to'ox laj kal li k'usi chk'ot ta pasele, cham li Pelatias ti ja' xnich'on Benayae, va'un lik jpatan jba ta balumil xchi'uk xi li-avane: «iAy, Kajval Jeova ti Muk'ul Jpsamantalote! iMi yu'un chalajesbe sk'oplat ta j-ech'el li skomenal* Israele?».^h

14 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **15** «Xnich'on krixchano, li jnakejetik ta Jerusalene xi laj yalbe sjunul li jteklum Israele xchi'uk li achi'iltak ti ja' oy sderechoik ta xcha'manel osile: «Nomuk-o oyanik ta stojolal li Jeovae. Ja' ku'unkutik ma' li osile, ak'bilunkutik xa sventa xk'ot ta jpartekutik». **16** Ja' yu'un, sk'an xi xavale: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale: «Ak'o mi nom la jtakik batel sventa te xnakiik li ta muk'tik lumetike xchi'uk ti tanpuk batik ku'un li ta jteklumetike,ⁱ chik'ot k'uk sjaliluk ta stojolalik k'ucha'al templo li ta jteklumetik ti bu batemike».^j

17 »Ja' yu'un, sk'an xi xavale: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale: «Ta jtsoboxuk sutel tal xtok li ta jteklumetike xchi'uk ta jtsoboxuk sutel tal li

KAP. 11

a Jer 38:19

b Jer 39:6, 7
Jer 52:24-27c 2Re 25:18-21
2Kr 36:17d 2Re 14:25
Jer 52:27

e Ese 6:13

f Esd 9:7
Ne 9:34g Dt 12:29-31
2Kr 28:1, 3
Sl 106:34-36

h Ese 9:8

i 2Re 24:14, 15
Jer 24:5

j Le 26:44

Kolumna 2

a Is 11:11, 12
Jer 30:10, 11
Ese 34:13, 14
Am 9:14, 15

b Ese 37:23

c Jer 24:7
Jer 31:33
Jer 32:39d Sl 51:10
Ese 36:31

e Sak 7:12

f Ese 36:26

g Ese 1:19

h Ese 10:18, 19

i Ese 9:3
Ese 10:4

j Sak 14:4

KAP. 12

k Is 6:9, 10
Jer 5:21
Ro 11:8

ta muk'tik lumetik ti bu tanpuk labatike, va'un chkak'boxuk li yosilal Israele.^a **18** Ta sutik batel te, va'un ta slok'esik skotol li k'usitik ibalik sbae* xchi'uk li k'usitik toj chopol tspace.^b **19** Ta jpasbe ta jun li yo'ontonike^c xchi'uk chkak' ach'ubuk li k'usi oy ta yo'ontonike,^d jech xtok, ta jlok'esbe li yo'ontonik ti xko'olaj k'ucha'al tone,^e va'un ta xkak'be jun yo'ontonik ti lek k'une.^f **20** sventa xch'unik li jmantaltake xchi'uk sventa spasiq li k'usitik k'otem ta nopel ku'une. Va'un, chk'otik ta jteklumal xchi'uk vo'on chik'ot ta Sdiosik».

21 »«Pe li buch'utik oy-o ta yo'ontonik li k'usitik ibalik sbae xchi'uk li k'usitik toj chopol tspace, chkak'be stojik ta skoj ti k'u yelan staelalike»,* xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale».

22 Li keruvinetike la stoy mu-yel xxi'ik xchi'uk te nopel oy ta stojolalik li set-set tak'inetike.^g Jech xtok, li smuk'ulal Dios yu'un Israele te oy ta stojolalik.^h

23 Va'un, li smuk'ulal Jeovaeⁱ toy mu-yel li ta jteklume, te bat li ta ba vits ti te xkom ta slok'eb k'ak'al yu'un jteklume.^j **24** Oy k'usi laj yak'bun kil ta s-espirtu li Diose, va'un la stoyun mu-yel li espirtue* xchi'uk laj yik'un sutel ta Kaldea ti ja' te ik'bilik batel li jteklume. Laj une, sakch'ay batel li k'usi li-ak'bat kile. **25** Va'un, skotol li k'usi laj yak'bun kil li Jeovae lik kalbe li jteklum ti chukbilik batele.

12 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, te nakalot ta jun jteklum ti jtoybae. Oy sbek' satik, pe mu x-ilvanik; oy xchikinik, pe mu xai'ik,^k

11:18 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **11:19** *Ja' xkaltik, chch'un li beiltasel chak' Diose. **11:21** *Literal «li sbeike». **11:24** *Li ta ebreo k'ope xu' van ja' sk'oplat li s-espirtu Diose o junuk anjel.

yu'un ja'ik jun jteklum ti jtoybae.^a
3 Li vo'ote, xnich'on krixchano, chapano avikats sventa xavak' ta ilel ti chavich' chukel batel ta yan lume. Va'un, teuk sk'elojik k'alal jech chapas ta k'ak'altike. Teuk sk'elojik k'alal chalok' batel ta anae. Yik'aluk van xtijbat yo'ontonik, ak'o mi ja'ik jun jteklum ti jtoybae. **4** Li ta k'ak'altike, teuk sk'elojik xalok'es li avikats ti achapanoj chavich' batel ti bu chavich' chukel batele. K'alal ch-ik'ub xa tale, teuk sk'elojik xalok' batel jech k'ucha'al li buch'u chich' chukel batele.^b

5 »Jomo jutebuk spak'bal ana* te ta yeloval satik, va'un te xalok'es li avikatse.^c **6** K'alal ik' xa osile, teuk ta yeloval satik xakajan lok'el ta anekab li avikatse. Pixo asat sventa mu xavil li lumtike, yu'un chak'ot ku'un k'ucha'al jun senyail ta stojolal li jteklum Israele».^d

7 Jech la jpas skotol li k'usi laj kich' albele. Li ta k'ak'altike, la jlok'es batel li kikats jech k'ucha'al tspas li buch'u chich' chukel batele, k'alal ch-ik'ub xa tale, ja'o la jom ta jk'ob juteb spak'bal jna.* K'alal ik'ub osil une, te ta yeloval satik la jkajan lok'el ta jnekeb li kikatse.

8 Li ta sob yok'omale, la sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **9** »Xnich'on krixchano, ¿mi oy xi la sjak'bot li jteklum Israel ti jtoybae: «¿K'usi chapas le'e?» **10** Xi xavalbe ya'ie: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li k'usi laj yich' alele ja' ta sventa li bankilal^e ta Jerusaleme xchi'uk skotol li j-israeletik ti te oyik ta jteklume»».

11 »Xi sk'an xavale: «Vo'on chik'ot k'ucha'al jun senyail ta atojolalik.^f Jech k'ucha'al laj kak' ta ilele, jech chk'ot ta stojola-

12:5 *O «spak' ana; sk'al ana; xch'ut ana». 12:7 *O «spak' jna; sk'al jna; xch'ut jna».

KAP. 12

a Ese 2:3, 5

b 2Kr 36:20
Jer 52:10, 11

c 2Re 25:4

d Is 8:18
Ese 4:3
Ese 24:24e Jer 21:7
Ese 21:25

f Ese 24:24

Kolumna 2

a Jer 52:15

b 2Re 25:4
Jer 39:4c Jer 52:9
Ese 17:20, 21d 2Re 25:6, 7
Jer 34:3
Jer 52:11
Ese 17:16

e 2Re 25:5

f Le 26:33
Jer 42:15, 16

g Le 26:26

h Is 6:11
Sak 7:14i SI 107:33, 34
Jer 6:7j Is 64:10
Jer 25:9

k Ese 6:13

lik ek. Chich'ik chukel batel, chich'ik ik'el batel ta yan lume.^a
12 Li bankilal yu'unike ta skajan batel ta snekeb li k'usitik chich' batele xchi'uk ta ak'obaltik chlok' batel. Ta sjom li muroe xchi'uk te ta slok'es ech'el li k'usitik chich' batele.^b Ta xpix sat sventa mu xil li lumtike». **13** Ta jipbe batel syakobil, va'un yakbil chk'ot ta pets'.^c Mi laje, chkik' batel ta Babilonia, li ta yosilal jkaldeae-tike, pe mu'yuk ta xil xchi'uk te ta xham.^d **14** Skotol li buch'utik te xchi'ukane, li yajkoltaob-batake xchi'uk li yajsoltarotake, ta buyuk no'ox tanpuk chbatik ku'un;^e jech xtok, ta jlok'es tal jun espada sventa snutsatik batel.^f **15** K'alal mi la jpukik batel ta muk'tik lumetik xchi'uk mi tanpuk batik ku'un li ta lumetike, jech ta sna'ik ti vo'on Jeovaune. **16** Pe oy jlom ti mu'yuk chkak'ik lajuk ta espada, ta tsatsal vi'nal xchi'uk ta tsatsal chamel sventa xbat yalik ta muk'tik lumetik skotol li k'usitik ibalik sba* la spasike, va'un jech ta sna'ik ti vo'on Jeovaune».

17 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **18** »Xnich'on krixchano, nikan ta xi'el k'alal chave' li apane, jech xtok, ta vul o'ontonuk xchi'uk ta at-o'ontonuk xavuch' li ava'ale.^g **19** Xi xavalbe li krixchanoetik ta jteklume: «Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chalbe li jnakejetik ta Jerusaleme ti te oyik ta yosilal Israele: «Ta vul o'onton ta sve' spanik xchi'uk ta xi'el ta xuch' ya'alik, yu'un li yosilalike soles xokol chkom^h ta skoj ti toj ech' no'ox sa'ik k'op li buch'utik te nakajtike.ⁱ **20** Li jteklumetik ti oy to'ox yajvale lilijem chkom xchi'uk soles xokol chkom li lume,^j va'un jech ta xana'ik ti vo'on Jeovaune»».^k

21 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune:

12:16 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

22 «Xnich'on krixchano, ħk'u yu'un nopem xa'iik xi chalik li ta Israele: «Li k'ak'aletike x-ech' no'ox, pe mu'yuk k'otem ta pasel mi junuk albil k'op?»^a **23** Ja' yu'un, xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Vo'on ta jlajesbe sk'oplal li k'usi nopem xa'iik chalike xchi'uk mu'yuk xa jech chalik li ta Israele». Pe xi xavalbe ya'iike: «Po'ot xa sta sk'ak'alil^b xchi'uk ch'ok'ta ta pasel skotol li albil k'opetike». **24** Yu'un ch'aj sk'oplal li jlo'lavanej j-alk'ope xchi'uk li jlo'lavanej jt'unol* ti te oyik ta yut jteklum Israele.^c **25** «Yu'un oy k'usi chkal ti vo'on Jeovaune. K'usiuk no'ox ti chlok' ta kee, persa ta xk'ot ta pasel.^d Jtoyba jteklum, ti k'u sjalil kuxulote^e oy k'usi chkal xchi'uk ch'ok'ta ta pasel ku'un», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

26 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **27** «Xnich'on krixchano, xi yakal chalik li jteklum Israele: «Li k'usi chich' ak'bel yile jal to sk'an xk'ot ta pasel xchi'uk li albil k'op yakal chale ja' sventa mas to jelavel». ^f **28** Ja' yu'un, xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Skotol li k'usi kaloje mu xa jaluk sk'an xk'ot ta pasel; k'usiuk no'ox ti chlok' ta kee, persa ch'ok'ta ta pasel», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

13 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, alo k'usi chopol ch'ok'ta ta stojal li j-alk'opetik yu'un Israel^g ti tsnop stukik li albil k'opetik chalike,^h xi xavalbe ya'iike: «Chikintaik li k'usi chal Jeovae. **3** Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «ġAbol sba li bol j-alk'opetik ti ja' chalik li k'usi tsnop stukike,

12:24 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi ch'ok'ta ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltae ta stojal pukujetike.

KAP. 12

a Is 5:19
Am 6:3
2Pe 3:3, 4

b Joe 2:1
Sof 1:14

c Jer 14:14
Lam 2:14
Ese 13:23

d Lam 2:17
Sak 1:6

e Jer 16:9
Aba 1:5

f Is 5:19
Is 28:15
2Pe 3:3, 4

KAP. 13

g Mik 3:5
Sof 3:4

h Jer 14:14
Jer 23:16

Kolumna 2

a Jer 23:32

b Ese 22:30

c Is 2:12
Joe 1:15

d Jer 29:31, 32

e Ese 22:28

f Jer 14:14
Jer 28:15, 16
Jer 29:8, 9

g Ese 6:13
Ese 11:10

h Jer 6:13, 14

i Is 30:10
Ese 22:28

yu'un mu'yuk k'usi kak'ojbe yilik!^a **4** Israel, li j-alk'opetik avu'une k'otemik xa k'ucha'al vetetik ti te nakajtik ti bu jinemik k'usitike. **5** Li vo'oxue mu'yuk chbat ameltsanik li smuroal jteklum Israel ti jineme.^b Jech oxal, mu'yuk ta xkuch yu'un Israel k'alal oy pask'op li ta sk'ak'alil Jeovae.^c **6** «Ma'uk melel li k'usi ak'bil yilike xchi'uk jutbil* li k'usi yalojike; xi chalilanike: «Xi chal li Jeovae» xiik, ak'o mi ma'uk takbilik tal yu'un Jeova xchi'uk smalaojik ti xk'ot ta pasel li k'usi chalike.^d **7** ħMi mu jech'euk li k'usitik avilojike xchi'uk mi mu jutbiluk* li k'usi chavalik k'alal «xi chal li Jeovae» xachiike, ak'o mi mu'yuk k'usi kalojboxuk jutebuk?».

8 »«Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: ««Ta skoj ti jech'e' li k'usi avalojike xchi'uk ti jutbil* li k'usi avilojike, ta jkontrainoxuk», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale». ^e **9** Ta jye' batel jk'ob sventa xkak'be kastigo li j-alk'opetik ta skoj ti jech'e' li k'usi chilike xchi'uk ti mu meleluk li k'usi chalike.^f Mu'yuk te chbat skap sbaik ti bu oy li buch'utik jpatoj ko'onton ta stojalalike, mu'yuk chich' tsakbel sbiik li ta slistail jteklum Israele xchi'uk mu'yuk tsutik batel li ta yosilal Israele, va'un jech tsna'ik ti vo'on Ajvalil Jeovaun ti Muk'ul Jpasmantalune.^g **10** Taje ja' ta skoj ti la sk'ejj'p'unik* batel li jteklumal k'alal xi laj yalike: «ġOy jun o'ontonal!», oy ch'abal jun o'ontonal.^h K'alal oy buch'u tsva'an jun pak'bal naⁱ ti mu'yuk tso-tse, ta sbonik ta tan». ^{Δi}

11 »Li buch'utik jech tsbonik ta tan li pak'bal nae* albo ya'iik

13:6, **8** *O «nopbil». **13:7** *O «nopbiluk». **13:10** *O «sts'ep'unik». [#]O «pak' na; k'al na; ch'ut na». ^ΔJa' xkaltik, tsva'anik jun pak'bal na ta yut na ti mu'yuk tso-tse xchi'uk ta sbonik ta tan sventa tsotsuk xa xvinaje. **13:11** *O «pak' nae; k'al nae; ch'ut nae».

ti ta xlome. Ta xtal tsatsal vo', bot xchi'uk tsatsal ik' sventa tslo-mes.^a **12** K'alal mi lom yalel li pak'bal nae,* xi chavich'ik jak'be-le: <¿Bu bat li pak'bal na ti la abo-nik ta tane?>.^b

13 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: <Ta sk'ak'al ko'onton ta xkak' talel tsatsal ik', ta skapemal jol ta xkak' talel tsatsal vo' xchi'uk chkak' talel bot ta skapemal jol ti chljavesvane. **14** Li pak'bal na* ti la abonik ta tane ta jines yalel xchi'uk ta jlomes yalel ta lum-tik, xvinaj xa chkom li snaklebe. K'alal mi jin yalel li jteklume, te chachamik, va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune>.

15 »K'alal mi la jlok'es ta j-ech'el sk'ak'al ko'onton ta stojal li pak'bal na* ti laj yich' bonel ta tane, xi chkalboxuke: «Laj xa sk'op'al li pak'bal nae xchi'uk laj xa sk'op'al li buch'utik la sbonik ta tane.^c **16** Chamik xa li j-alk'o-petik yu'un Israele, ja' li buch'utik chalik albil k'opetik ta sventa li Jerusalene xchi'uk ti ch-ak'bat yilik ti ch-ayan jun o'ontonal tee, ak'o mi ch'abal jun o'ontonal».^d xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

17 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, va'ano aba ta skontrainel li stsebetak ateklumal ti tsnop stukik li albil k'opetik chalike xchi'uk alo li k'usi chopol chk'ot ta stojalalike. **18** Xi xavalbe ya'iike: <Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «¿Toj abol sbaik li antsetik ti tsts'isik xchukobil k'obiletike* xchi'uk ti tpsasik spok'al jolil ti jeltos smu-k'ul sventa tsyakik-o krixchanoetike! ¿Mi vo'oxuk kuxul chakom avalojik ti jech chayakik li jteklumale? **19** Ta jayjop no'ox seveda xchi'uk ta jayxut* no'ox pan

13:12 *O «pak' nae; k'al nae; ch'ut nae». **13:14, 15** *O «pak' na; k'al na; ch'ut na». **13:18** *Ja' xkaltik, xchuk k'obiletik sventa majia ti chchuk ta xuk'obike o ta snuk' sk'obike. **13:19** *O «jayxet'; jayvok'».

KAP. 13

a Is 27:8

b Jer 37:19

c Is 30:12, 13

d Jer 6:13, 14
Jer 28:1-4

Kolumna 2

a Mik 3:11

b Jer 23:14

c Ese 6:13

d Jer 27:14

e Jer 23:14

f Jer 23:16, 17

g Dt 18:10, 14
Jer 27:9
Mik 3:6

KAP. 14

h Ese 33:30, 31

chasokesbeikun jk'op'al li ta jteklumale,^a yu'un chamilik li buch'u* mu sta-o xchame xchi'uk ja' kuxul chaviktaik li buch'u sta-o xchame. Sventa jech chapasik taje, chalo'laik li buch'utik ta jteklumal ti lek cha'ik li k'usi chavalike».^b

20 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: <Antsetik, ta jkontrain li xchuk k'obiletik ti chatunesik sventa chayakik-o li krixchanoetik jech k'ucha'al chich' yakel mutetike; ta jnit lok'el ta ak'obik xchi'uk ta jpoj lok'el li buch'utik laj xa ataik ta yakel k'ucha'al mutetike. **21** Ta jnit lok'el li spok'al ajolike xchi'uk ta jpoj lok'el ta ak'obik li jteklumale, jech mu xa stak' xayakik-o, va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune.^c **22** Li vo'oxuke la achibajesbeik yo'onton ta ajutbil k'opik*^d li buch'utik tuk'ike, ak'o mi mu jechuk oy ta ko'onton ti xil svokolike. Jech xtok, atijojbeik yo'onton ta spasel k'usi chopol li jpaschoplejaletik^e sventa mu xikta li xchopol beike, ta skoj taje, mu'yuk chku-xiik.^f **23** Ja' yu'un, antsetik, laj xa sk'op'al li k'usi jech' cha-ak'-bat avilike xchi'uk mu'yuk xa chat'unolajik;^g ta jkolta lok'el ta ak'obik li jteklumale, va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune».

14 Oy jayvok' moletik ta Isra-el talik ta jtojolal xchi'uk te chotiik ta keloval.^h **2** Va'un, la sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune: **3** «Xnich'on krixchano, li viniketik li'e jp'el ta yo'onton tsts'akliik batel li ibal sba santoetik* yu'unike xchi'uk sma-

13:19 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **13:22** *O «anopbil k'opik; avepal k'opik». **13:23** *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'op'al li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti ts'akal ta stojalal pukujetike. **14:3** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'op'al ta jp'el k'op ti «ts'o» sk'an xale, ja'o chich' alal k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, ibal sba.

kojbeik* yakan krixchanoetik sventa sa' smulik. ¿Mi yu'un chkak' to ti oyuk k'usi sjak'beikune?» **4** Ja' yu'un, chi'inano ta lo'il, xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Mi oy junuk j-israel ti jp'el ta yo'onton tsts'akli batel li ibal sba santoetik yu'une xchi'uk ti tsmakbe* yakan krixchanoetik sventa sa' smulike xchi'uk ti oy k'usi chbat sjak'be jun j-alk'ope, vo'on li Jeovaune, ta jtak'be ti k'u yelan sta-o ta skoj ti toj ep li santotak ti ibalik sbae. **5** Yu'un ta jtik'be xi'el ta yo'ontonik li jteklum Israel ta skoj ti namaj xa batel skotolik ta jtojolale xchi'uk ti ja' la sts'akliik batel li ibal sba santoetik yu'unike»». ^b

6 »Ja' yu'un, xi xavalbe ya'i li jteklum Israele: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Sutanik tal ta jtojolal, namajanik ta stojolal li ibal sba santoetik avu'unike xchi'uk itkaj komel skotol li k'usitik toj chopol chapasike. **7** Yu'un mi oy junuk j-israel o junuk jyanlum ti nakal ta Israel ti chch'ak sba ta jtojolale, ti jp'el ta yo'onton tsts'akli batel li ibal sba santoetik yu'une, ti tsmakbe* yakan krixchanoetik sventa tsa' smulike xchi'uk ti oy k'usi chbat sjak'be junuk kaj-alk'ope, ^d vo'on ta jtak'be jtuk, vo'on li Jeovaune. **8** Ta jkontrain li vinik taje xchi'uk chkak' k'otuk k'ucha'al jun senyail ti chp'ijubtasvane xchi'uk ja' sk'elobil chk'ot yu'unik ti chopol sk'oplale, ta jtuch'be lok'el sk'oplal li ta jteklumale; ^e va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune»».

9 »Pe mi laj ta lo'lael li j-alk'ope xchi'uk mi oy k'usi la stak'e, ta jye' batel jk'ob ta stojolal xchi'uk ta jtup'be sk'oplal li ta jteklum Israele. Vo'on la jlo'la li j-alk'ope, ^f vo'on li Jeovaune. **10** Ta stabe stojobil li smul stukike; li

14:3 *O «st'abesoibeik». **14:4, 7** *O «tst'abesbe».

KAP. 14

a 2Re 3:13
Is 1:15
Jer 11:11

b Jer 2:5

c Is 55:7

d Jer 21:1, 2
Ese 33:31

e Le 20:2, 3

f 1Re 22:21, 22
Jer 4:10
2Te 2:10, 11

Kolumna 2

a Jer 24:7
Ese 11:19, 20

b Le 26:26

c Is 3:1
Jer 15:2

d Jer 7:20

e Je 6:8, 9
Ebr 11:7

f Da 10:11

g Job 1:8
Job 42:8

h Pr 11:4
Jer 15:1
2Pe 2:9

i Le 26:22
Jer 15:3

j Le 26:25
Jer 25:9
Ese 21:3

buch'u tsjak'e xchi'uk li j-alk'ope ko'ol chk'ot smul xcha'vo'alik, **11** ja' sventa xikta jteklum Israel ti xtal xbatik no'ox yu' xnamajik batel ta jtojolale xchi'uk ti mu xa sokes sbaik ta skotol li spaltailike.* Va'un, chk'otik ta jteklumal xchi'uk vo'on chik'ot ta Sdiosik, ^a xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

12 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **13** «Xnich'on krixchano, mi oy junuk jteklum tsa' smul ta jtojolal ta skoj ti mu'yuk tuk' chak' sbae, ta jye' batel jk'ob ta stojolal xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal ti bu chlik tal li sve'elike.*^b Jech xtok, ta jtak batel tsatsal vi'nal li ta jteklume, ^c ta jlajesbe sk'oplal li krixchanoetike xchi'uk li chonbolometik tee. ^d **14** «Ti teuk oyik ta jteklum li oxvo' viniketik li'e: li Noe, ^e Daniel^f xchi'uk Jobe^g ja' no'ox kolek ta xkom stukik ta skoj li stuk'ilalike, ^h xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

15 ««O jnoptik no'ox ti chkak' jelavuk tal jti'vanej chonbolometik ta jteklum sventa ch'abaluk yajval xkome* xchi'uk ti xk'ot ta takixokol balumil yu'unik ti mu'yuk xa buch'u te ch-ech' batel ta skoj li jti'vanej chonbolometike. ⁱ **16** Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, ti li'uk oyik ta jteklum li oxvo' viniketike, mu ono'ox xpoj yu'unik li skeremtakike mi ja'uk li stsebetakike; ja' no'ox kolek chkom stukik xchi'uk jech' xokol chkom li jteklume, xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

17 ««O jnoptik no'ox ti chkak' tal jun espada ta stojolal li jteklume/ xchi'uk ti xi chkale: «Ak'o ech'uk junuk espada li ta

14:11 *O «xchopolilike». **14:13** *Literal «ta jk'asbe skotol li ste'el spanike». Ja' van sk'oplal li te'etik ti tstunesik sventa tskej spanike. **14:15** *O «xpojbat skerem stebike».

jteklume», va'un tsaljesbe sk'oplal li krixchanoetike xchi'uk li chonbolometike.^a **18** Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, ti li'uk oyik ta jteklum li oxvo' vinitetike, mu ono'ox xpoj yu'unik li skerentakike mi ja'uk li stsebetakike; ja' no'ox kolek chkom stukik, xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

19 «O jnoptik no'ox ti chkak' tal tsatsal chamel li ta jteklume^b xchi'uk ti ta jmal tael li sk'ak'al ko'onton ti ep buch'utik tsmil sventa slajesbe sk'oplal ta jteklum li krixchanoetike xchi'uk li chonbolometike. **20** Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, ti li'uk oyik ta jteklum li Noe,^c Daniel^d xchi'uk Jobe^e mu ono'ox xpoj yu'unik li skerentakike mi ja'uk li stsebetakike; ja' no'ox kolek chkom stukik ta skoj li stuk'ilalike,^f xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

21 «Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ja' jech chk'ot ta pasel mi la jtak tael li chanib kastigo li'e:^g li espadae, li tsatsal vi'nale, li jti'vanej chonbolometike xchi'uk li tsatsal chamele.^h Ja' ta jtak tael ta Jerusalen sventa slajesbe sk'oplal li krixchanoetike xchi'uk li chonbolometike.ⁱ **22** Pe li buch'utik kuxul chkomike chjatavik batel xchi'uk chich'ik ik'el lok'el ta jteklum/ k'alal ta kerem tsebetik. Chtalik ta atojalalik, va'un k'alal chavilik li stalelalik* xchi'uk li k'usitik la spasiqe, ta mel le tspat avo'ontoniq li vokolil laj kak' k'otuk ta stojalal Jerusalene xchi'uk skotol li k'usitik la jpas-bee».

23 «K'alal chavilbeik li stalelalik* xchi'uk li k'usitik la spasiqe, tspat avo'ontoniq xchi'uk te chavak'ik venta ti oy lek' rasonal ti jech la jpasbee,^k xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

14:22, 23 *Literal «li sbeik».

KAP. 14

a Sof 1:3

b Dt 28:21, 22

c Je 7:1

d Da 10:11

e Job 1:8
Job 42:8f Ese 18:20
Sof 2:3

g Jer 15:2

h Ese 5:17
Ese 33:27

i Jer 32:43

j Dt 4:31
2Kr 36:20
Ese 6:8
Mik 5:7k Ne 9:33
Jer 22:8, 9
Ese 9:9
Da 9:7

Kolumna 2

KAP. 15

a S1 80:14-16
Is 5:24
Jer 7:20
Ese 20:47b Ese 6:7
Ese 7:4c Is 6:11
Jer 25:11
Ese 6:14

d 2Kr 36:14

KAP. 16

e Ese 8:10
Ese 20:4f Jos 10:5
1Re 21:25, 26
2Re 21:11

g 1Kr 1:13, 14

15 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, çk'usi sjelbenal li ste'el uva xchi'uk li yan te' o junuk sk'ob te' li ta te'tikaltike? **3** çMi xu' van xich'-o tunesel sventa xich' pasel jtosuk abtelal li xvach'ile? Li krixchanoetike, çmi xu' van spasiqe-o ta sjok'anobil k'usitik? **4** jK'elavil! Ja' no'ox chich' tunesel sventa chich' chik'el ta k'ok', chlik k'ak'uk xcha'jotal sni', va'un chk'ak'-o sjunul. Avi une, çmi xtun xa van sventa xich' pasel-o jtosuk abtelal? **5** Mi mu k'usi xtun-o k'alal ch'abal to'ox k'ak'eme, jmas to mu k'usi xtun-o avi ti k'ak'em xae!».

6 «Jech oxal, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jech k'ucha'al li ste'el uva ta yut te'tikaltik ti kak'oj sventa chich' chik'el ta k'ok'e, ja' jech ta jpas ta stojalal li jnakejetik ta Jerusalene.^a **7** Ta jkontrainik. Koliq li ta k'ok'e, pe chich'ik chik'el ta k'ok' ta ts'akal. Va'un, jech chana'ik ti vo'on Jeovaun k'alal mi laj kak'beik kastigoe».^b

8 «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Chkak' ti jech' xokoluk xkom li jteklume,^c yu'un mu'yuk tuk' laj yak' sbaik».^d

16 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, albo ya' Jerusalen li k'usitik toj chopol tspace.^e **3** Xi sk'an xavalbee: «Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chalbe li Jerusalene: «Te ta yosilal jkanaanetik like-mto xchi'uk te lavok'. Ja' j-amorre'o vinik' li atote xchi'uk ja' j-et^g ants li ame'e. **4** K'alal lavok'e, mu'yuk la xtuch'ik li amixik'e, mu'yuk la spokoxuk, mu'yuk la xjaxboxuk ats'am xchi'uk mu'yuk la pxixoxuk ta pok'etik. **5** Mu'yuk buch'u lak'uxubaj ta yo'onton sventa spasbot jtosuk li k'usitik taje. Ch'abal buch'u abol aba laj yilot. Ja' no'ox laj avich' jipel

batel ta jamal osiltik, yu'un p'aj-bilot ono'ox k'alal lavok'e.

6 »»K'alal te lijelav batele, laj kil ti te xbechljajet avakan ti bu oy ach'ich'e. K'alal te teletot ti bu oy ach'ich'e, xi laj kalbote: «Mu xacham!». Jech, xi laj kalbot k'alal te teletot ti bu oy ach'ich'e: «Mu xacham!». **7** Solel la j'polest jech k'ucha'al ts'i'leletik ti chch'i ta osiltike, lach'i xchi'uk lapas ta ants xchi'uk ja' anats'inoj li k'upil sba nats'iletike.* Lek xa tsinajtik li achu'e xchi'uk ch'i li stsotsil ajole; pe t'analot-o xchi'uk mu'yuk ak'u apok'».

8 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'alal te lijelav batele xchi'uk k'alal laj kilote, laj kil ti oy xa ajabilal sventa xamalije. Ja' yu'un, la jlam ta aba li jk'u j'pok'e^a xchi'uk la jpixot ta skoj ti t'analote, jamal laj kal ti ta jk'anote xchi'uk la jpas juntrato ta atojolal, va'un laj ku'uninot. **9** Jech xtok, la jpokot, la jpok lok'el li ach'ich'e xchi'uk la jaxbot aseite.^b **10** Va'un, laj kak' alap jlik k'u'il pok'il ti oy lek xluchale* xchi'uk laj kak'bot axonot ti pasbil ta lekil nukule,^c la jpixot ta lekil lino xchi'uk laj kak' alap k'u'il pok'il ti toyolik stojole. **11** La jk'upiltasot ta nats'iletik,* laj kak'bot xchuktak ak'ob xchi'uk laj kak'bot snats'il anuk'. **12** Jech xtok, la jtik'be s-areteal ani', s-areteal achikin xchi'uk la jxoj ta ajol jun k'upil sba korona. **13** Jech-o la ak'upiltas aba ta oro xchi'uk ta plata, li ak'u apok' xtoke pasbil ta lekil lino, toyoliko stojol li k'usi pasbil-oe xchi'uk ja' jlik k'u'il pok'il ti oy lek xluchale.* La alajes lekil arina, pom xchi'uk aseite, toj ech' xa no'ox k'upil aba labat^c xchi'uk chapalot xa ox sventa xak'ot ta me' ajvalil.».[#]

16:7, 11, 17 *Te tsakal sk'oplal arete, aniyo, xchuk k'obil xchi'uk yan k'usitik. **16:10, 13, 18** *O «sts'isbenale». **16:10** #O «snukulil fokae». **16:13** #O «sventa xata junuk avabtel li ta pasob mantale».

KAP. 16

a Rut 3:9

b Sl 23:5

c Sl 48:2

Kolumna 2

a 1Re 4:21

b 1Re 10:1
Sl 50:2
Lam 2:15c Jer 7:4
Mik 3:11d 1Re 11:5, 7
Sl 106:35, 36
Is 57:7, 8
Jer 2:20
Snt 4:4

e Jer 3:13

f 1Re 14:22, 23
2Kr 21:5, 11

g Is 57:7, 8

h Ese 8:10, 11

i 2Re 22:16, 17

j Eks 13:2

k Sl 106:37, 38

l Le 18:21
Le 20:2
2Re 16:1, 3
2Kr 33:1, 6
Jer 7:31
Ese 20:26

14 «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti toj k'upil abae, lik vinajuk batel ak'oplal* li ta muk'tik lumetike,^a yu'un toj ech' xa no'ox k'upil aba ta skoj ti kak'oj kutsilal ta atojolale».^b

15 «Pe lik apat avo'onton ta skoj ti k'upil abae^c xchi'uk lik achon aba ta skoj ti vinaj batel ak'oplale.^d Toj ech' xa no'ox chopol ti k'u yelan la achon aba ta stojolal ti buch'uuk no'ox te ch-ech'e^e xchi'uk laj avak' aba ta stojolal. **16** La atunes jaylikuk ak'u apok' ti jeltos skoloral sventa xak'upiltas li tayal k'opojebaletik* ti bu chamulivaje.^f Taje mu stak' jech xapas ti jechuke, mi jset'uk^g ono'ox stak' jech xk'ot ta pasel. **17** Jech xtok, la atunes li k'upil sba nats'iletik* avu'un ti ja' pasbil li ta oro xchi'uk ta plata ti vo'on laj kak'bote, ja' la apas-o slok'ol viniketik xchi'uk lamulivaj xchi'ukik.^g **18** Ma'uk no'ox, ja' la apix-o^h li ak'u apok'tak ti oy lek xluchale,* laj avak'be li j-aseitee xchi'uk li jpome.^h **19** Jech xtok, li pan laj kak'bot ti pasbil ta lekil arina, ta aseite xchi'uk ta pom ti laj kak' alajese, laj avak'be ta smoton sventa lekuk xmuet yik' xk'ot ta stojolalik.*ⁱ Taje jech k'ot ta pasel, xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

20 «Li akeremtak xchi'uk atebebat ti ayam avu'un sventa xku'unine/ la amil sventa xk'ot ta smoton li lok'oletike.^k ¿Mi mu toj ech'emuk xa ti k'u yelan lamulivaje? **21** La amil li jnich'na-be xchi'uk la achik' ta k'ok' sventa xavak' ta matanal.^l **22** K'alal ja'o yakal chapas skotol li k'usitik toj chopol taje xchi'uk k'alal ja'o chamulivaje, mu'yuk xavules ta ajol ti k'alal tsebot to'oxe,

16:14 *Literal «abi». **16:16** *K'elo Glosario, tayal k'opojebal. #O «jutebuk». **16:18** #Ja' xkaltik, ja' la xpix-o li slok'ol viniketike. **16:19** #O «junuk yo'ontoni avu'un». Literal «slamajesbe yo'ontoni».

k'alal t'analot to'ox xchi'uk k'alal ch'abal to'ox ak'u' apoke, k'alal te xbechljajet avakan ti bu oy ach'ich'ele. **23** Ay, toj abol aba ta skoj li k'usitik chopol la apase,^a xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. **24** «La ava'an ti bu xu' xavich' ta muk' li jech'e' diosetike xchi'uk la apas jun taylor k'opojebal li ta jujun kayee.* **25** La apas taylor k'opojebaletik ti butik mas ojtikinbil li ta jujun kayee xchi'uk toj chopol kom li avutsilal ta skoj ti laj avak' aba* ta skotol li buch'utik te ch-ech'ike.^b Jech xtok, mu'yuk xa no'ox sp'isol ti k'u yelan la achon abae.^c **26** La achon aba ta stojolal li xnich'nabtak Ejip-to^d ti ja' li alak'natak ti oy tajej ta yo'ontonik chchi'invanik ta vaye,^e la asabun-o jol ta skoj ti toj ech' xa no'ox la achon abae. **27** Avi une, ta jye' tal jk'ob ta atojolal, ta jutukajesbot li ave'ele^f xchi'uk ta xkak'ot ta stojolal li antsetik ti sp'ajojikot sventa spasbeikot ti k'usi xal yo'ontonike,^f ja' li stsebetak jfilisteaeetik ti ch'ayal to k'ot yo'ontonik ta skoj li k'usitik k'exlal sba chapase.^g

28 »Ta skoj ti mu'yuk x-ech' avo'ontone, bat achon aba ta stojolal li skeremtak Asiriae,^h pe mu'yuk bu x-ech'-o avo'onton xtok k'alal la achon aba ta stojolalike. **29** Ja' yu'un, mas to laj avak'be yipal ti chachon abae, lik achon aba batel li ta yosilal jp'ol-majeletike* xchi'uk ta stojolal li jkaldeaetike.ⁱ Ak'o mi jech, mu'yuk bu x-ech'-o avo'onton xtok. **30** »Yan xa no'ox sba xchamel* avo'onton^f k'alal jech la apas skotol taje, ti mu'yuk xa no'ox ak'exlal la achon abae!^j xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-

16:24 *O «ta jujun ch'ivite; ti bu oy ep krixchanoetike». **16:25** *Literal «la alevan aba». **16:26** *Literal «ti muk'tik sbek'talike». **16:29** *Literal «ta yosilal Kanaane». **16:30** *O «Solel k'unibem». [#]O ja' van sk'oplal «Solel kapem jol ta atojolal».

KAP. 16

a Jer 13:27
Sof 3:1

b Jer 2:23, 24

c Jer 3:2

d Is 30:2, 3
Jer 2:36

e Dt 28:48

f Sl 106:41

g Jer 2:11, 12

h 2Re 16:7

i Ese 23:14, 16

j Jer 3:3

Kolumna 2

a Jer 3:1, 20

b Je 38:16

c Is 57:9

d 2Kr 16:2, 3

e Is 1:21
Jer 3:6

f 2Re 21:11

g Sl 106:37, 38

h Jer 13:22
Lam 1:8

mantale. **31** «Pe k'alal la ava'an ti bu xu' xavich' ta muk' li jech'e' diosetik ti butik mas ojtikinbil li ta jujun kayee xchi'uk k'alal la apas taylor k'opojebaletik ti bu oy ep krixchanoetike,* mu xako'olaj k'ucha'al li jun jchonbail antse, yu'un mu'yuk la ak'an atojol. **32** »Ja'ot jun ajinjal ti chalo'la amalale, ja' chach'am li yan vinike, ma'uk li amalale!^a **33** Li krixchanoetike ja' chak'beik smoton li jchonbail antse,^b pe li vo'ote mu jechuk chapas, yu'un vo'ot chavak'be smoton skotol li buch'utik oy tajej ta yo'ontonik chchi'inikot ta vaye,^c chatoj ta tak'in* sventa xtalik ta atojolal ta buyuk no'ox yo' xamulivaj xchi'ukike.^d **34** Li vo'ote jelelot k'ucha'al li yan antsetik ti chchon sbaikae. »Mu'yuk buch'u yan jech chchon sba k'ucha'al chapase! Vo'ot chatoj li yantike, ma'uk tstojoxuk. Toj yanot-o li vo'ote».

35 »Ja' yu'un, jchonbail ants,^e chikintao li k'usi chal Jeovae. **36** Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti avak'oj xa ta ilel ti chak'an tajej ch'iinel ta vaye, ti lavinaj xa ti t'analot k'alal ja'o chamulivaj xchi'uk li amalaltake xchi'uk skotol li asantotak ti toj ibalik sba^{af} xchi'uk ti toj chopolike, ti laj avak'be ta smotonin li xch'ich'el avalabtake,^g **37** ta jtsob tal skotol li amalaltak ti laj avak' ak'o sk'upinikote, ja' skotol li buch'utik la ak'ane xchi'uk skotol li buch'utik la ap'aje. Ta buyuk no'ox ta jtsob talel sventa skontrainikot xchi'uk ta jt'ananot ta yeloval satik, yu'un chilikot ti t'analot ta j-ech'ele.^h

38 »Jech chkak'bot kastigo k'ucha'al staik-o li antsetik ti

16:31 *O «li ta ch'ivitetike; li ta kayeetike». **16:33** *O «chavak'be mich'ob k'abal». **16:36** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso'» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal* sba.

chmukul sativanike^a xchi'uk ti tsmalik ch'ich'e;^b ta sk'ak'al ko'on-ton xchi'uk ta yit'ixal ko'on-ton ta jmal ach'ich'el.^c **39** Ta xka-k'ot ta sk'obik xchi'uk ja' tsjinesik ti bu chavich' ta muk' li jech'e' diosetike xchi'uk tslomesik li tayal k'opojebaletik avu'üne;^d ta slok'ik ak'u' apok'^e xchi'uk chich'ik batel li anats'tak^f ti k'upilik sbae, va'un t'anal chiktaikot, mu'yuk ak'u' apok' chakom. **40** Ep buch'utik chik'ik tal sventa skontrainikot,^g va'un chak'beikot ton^h xchi'uk tsmilikot ta s-espadaik.ⁱ **41** Ta xchik'ik ta k'ok' li anatake/ xchi'uk chavich' chapanel ta yeloval sat epal antsetik. Ta jlajesebe sk'oplal ti chachon abae,^k va'un mu'yuk xa buch'u chatoj. **42** Jech ta xpaj li sk'ak'al ko'on-ton ta atojolale' xchi'uk chlamaj li skapemal jol ta atojolale;^m jun xa ko'on-ton xchi'uk mu'yuk xa ch'ilin.

43 »«Ta skoj ti mu'yuk xavules ta ajol ti k'alal tsebot to'oxeⁿ xchi'uk ti la asabun jol ta skoj li k'usitik la apase, chkak' atoj ta skoj ti k'u yelan atalelale,^{*} va'un chavikta li k'usitik k'exlal sbae xchi'uk li k'usitik ibalik sba chapse», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

44 »«K'elavil! Xi chalik ta atojolal li buch'utik chalik p'ijil lo'ile: «Jlok' me'il li tseb le'e».^o **45** Xako'olaj k'ucha'al ame' ti la sp'aj li smalale xchi'uk li yalabe. Xako'olaj k'ucha'al li avix amuk ti la sp'aj li smalalike xchi'uk li yalabike. Ja' j-et ants li ame'ike xchi'uk ja' j-amorreo vinik^p li atotike».

46 ««Ja' avix li Samaria^q ti te oy ta norte^{*} xchi'uk stsebetake,^r jech xtok, ja' amuk li Sodoma^s ti te oy ta sur^Δ xchi'uk stse-

16:39 *Te tsakal sk'oplal arete, aniyo, xchuk k'obil xchi'uk yan k'usitik. **16:43** *Literal «li abee». **16:46** *Literal «ta ats'etk'ob». ^rXu' van ja' sk'oplal li bik'tal lumetik ti te no'ox nopajtike. ^ΔLiteral «ta abats'ik'ob».

KAP. 16

- a Je 38:24
Le 20:10
Dt 22:22
b Je 9:6
Eks 21:12
c Sl 79:2, 3
Ese 23:25
d Is 27:9
Ese 16:24
e Jer 4:30
f Is 3:18-23
Ese 23:26
g Ese 23:46, 47
Aba 1:6
h Dt 22:20, 21
i 2Kr 36:17
Jer 25:9
j 2Re 25:8, 9
k Ese 23:27
l Ese 5:13
m Is 40:2
n Jer 2:32
o 1Re 21:25, 26
2Re 21:2, 9
Sl 106:35, 36
p Dt 20:17
Jos 10:5
2Re 21:11
Ese 16:3
q Ese 23:33
r Jer 3:8
s Je 18:20
Is 3:9
Jer 23:14

Kolumna 2

- a Je 19:24, 25
b 2Re 21:2, 9
Ese 5:5, 6
c Pr 16:5
d Jud 7
e Je 13:10
f Pr 1:32
g Pr 21:13
h Pr 16:18
i Je 13:13
Je 18:20
Je 19:4, 5
j Je 19:24, 25
Lam 4:6
2Pe 2:6
k 2Re 21:13
Jer 23:13
Ese 23:33
l Jer 3:11
m Sl 126:1

betake.^a **47** Ma'uk no'ox ti jech la achanbe stalelalike xchi'uk ti la apas li k'usitik toj chopol tpsasike, yu'un ta anil no'ox mas to toj chopol li k'usitik lik apase»,^b **48** Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, li amuk Sodoma xchi'uk li stsebetake mu'yuk jech spasojik jech k'ucha'al la apas xchi'uk li atsebetake. **49** jK'elavil! Li'e ja' spaltail^c li amuk Sodoma: la stoy sbaik^c xchi'uk li stsebetake,^d oy to'ox ep sve'elike xchi'uk jun to'ox yo'ontonik;^e ak'o mi jech, mu'yuk la skoltaik li buch'u oy svokole mi ja'uk li buch'u povree.^g **50** Jech-o la stoy sbaik^h xchi'uk jech-o la spasiq li k'usitik toj chopol chkile,ⁱ ja' yu'un laj kak' venta ti sk'an xich'ik lajesele.^j

51 »«Jech xtok, li Samariae^k mi ja'uk sta j-o'lol jech la spas smul k'ucha'al la asa' amul li vo'ote. Mas to toj ep li k'usitik toj chopol la apase, ja' mu' sta li avix amuke. Ta skoj ti toj chopolik li k'usitik apasoje, ja' xa mu'yuk smul komik yilel.^l **52** Li avi une, sk'an xats'ik li k'exlale, yu'un apakojbe sk'oplal li avix amuke. Ja' xa mu'yuk smul komik avu'un ta skoj ti mas to ibalik sba li amul la apase. Ja' yu'un, k'exavan xchi'uk ts'iko labanel ta skoj ti mu'yuk xa smulik kom avu'un yilel li avix amuke.

53 »«Ta jtsob sutel li buch'utik chukbilik lok'el ta Sodoma xchi'uk stsebetake xchi'uk li buch'utik chukbilik lok'el ta Samaria xchi'uk stsebetake; jech xtok, ko'ol ta jtsob sutel xchi'uk li buch'utik chukbil lok'el ta alu-mal^m **54** sventa xava'i ti k'u yelan li k'exlale; chak'exav-o ta skoj li k'usi la apase, yu'un ja' xkom to smul laj ya'i sba avu'un li avix amuke. **55** Li amuk Sodoma xchi'uk stsebetake ta xcha'ta yav ti k'u to'ox yelanike, li avix

16:49 *O «xchopolil».

Samaria xchi'uk stsebetake ta xcha'ta yav ti k'u to'ox yelani-ke, li vo'ot xchi'uk atsebetake ta xcha'ta yav ti k'u to'ox avelanike.^a **56** Li amuk Sodomae mu sta-o ti laj avalbe sk'oplal k'alal ja'o lik atoy abae, **57** ti k'alal mu'yuk to'ox vinajem li achoplejale.^b Avi une, ta xchopol k'optaikot li stsebetak Siria xchi'uk li slak'natake. Jech xtok, sp'ajojikot li stsebetak jfilisteatik^c ti te oy ta apat axokone. **58** Chatabe stojobil li k'usitik k'exlal sba chapase xchi'uk li k'usitik ibalik sba chapase), xi li Jeovae).

59 «Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Avi une, jech ta jpasbot avai jech k'ucha'al la apase,^d yu'un mu'yuk xapas li k'usi jamal laj avale, jech mu'yuk xk'ot ta pape avu'un li jtratoe.^e **60** Pe li vo'one ta jvules ta jol litrato la jpastik k'alal tsebot to'oxe xchi'uk ta jpastik juntrato ti chjalij ta sbatel osile.^f **61** Ta xvul ta ajol ti k'u to'ox yelan atalelale, va'un chak'exav^g k'alal mi la ach'am li avixobtak xchi'uk amukobtake; jech xtok, chkak' ti xk'ot ta atsebetake, pe ma'uk ta skoj litrato la jpastike).

62 »«Ta jpas juntrato ta atojolal; va'un jech chana' ti vo'on Jeovaune. **63** Va'un, chvul ta ajol li k'usitik la apase xchi'uk solet chmak ave ta k'exlal^h k'alal mi laj kak'ot ta pertone, ak'o mi ep k'usitik la apas;ⁱ xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

17 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, alo jto-suk lo'il ti chukul ta a'iele xchi'uk alo junuk p'ijil lo'il ta sventa li jteklum Israele.^j **3** Xi sk'an xavale: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li muk'ta aguila^k ti natik tajak xik'e, ti pim xchi'uk natik sk'uk'umal xchi'uk ti ep ta tos skolorale, tal ta Libano' xchi'uk la sk'asbe sni' li sedro te'e.^m **4** La sk'okbe batel li

KAP. 16

a Ese 36:11

b Ese 21:24

c 2Kr 28:18

d Is 3:11
Gal 6:7e Dt 29:12
Jer 22:8,9f Jer 32:40
Jer 50:4,5

g Ese 20:43

h Esd 9:6
Ese 36:31i Sl 103:12
Mik 7:18,19

KAP. 17

j Os 12:10

k Dt 28:49,50
Jer 4:13
Lam 4:19

l Jer 22:23

m 2Re 24:12
2Kr 36:9,10
Jer 24:1

Kolumna 2

a 2Re 24:15

b 2Re 24:17
Jer 37:1

c Ese 17:13,14

d 2Kr 36:11

e Ese 17:15

f Jer 37:5,7

g 2Re 24:20
2Kr 36:11,13

h Jer 37:1

i Jer 21:7

j 2Re 25:7

sní' ti bu mas toyol oye, laj yich' batel li ta yosilal j'polmajeletike* xchi'uk te la sts'un li ta slumal j'polmajeletike.^a **5** Laje, la stam ta lumtik j'p'e sbek' ts'unobil^b xchi'uk te la sts'un ta jsep osil ti lek yoxe. La sts'un k'ucha'al sause te' ti te tek'el ta sti' uk'ume. **6** Va'un, vok' li sbek' ts'unobile, jech pas ta jpets uva ti lek pim yanale xchi'uk ti pek'el no'oxe.^c Jech xtok, nijajtik yalel li sk'obk'obtate xchi'uk te no'ox ta yon-la sts'un sba yalel li yibebe. Ja' jech pas ta jpets uva, lok' yalnaltak xchi'uk sk'obk'obtate.^d

7 »»«Tal to yan muk'ta aguila^e xtok ti natik tajak xik'e xchi'uk ti natik tajak sk'uk'umale.^f Va'un, li jpets uva taje ta anil no'ox laj yak' batel yibel ti bu oy li aguila, lik lok'anuk batel ti bu ts'unule; jech xtok, li sk'obk'obtate la slin sba batel ti bu oy li aguila sventa x-at'esa-te.^g **8** Lek xa ono'ox li osil ti bu ts'unbil sventa xak' sk'obk'obtate, sventa xak' sate xchi'uk sventa xk'ot ta muk'ta te'el uvae, te ts'unbil ta ti' uk'um».^h

9 »Xi sk'an xavale: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «¿Mi ta van xchi'i lek? ¿Mi mu'yuk van buch'u chtal sbulbe lok'el li yibel' sventa xk'a' li sate xchi'uk sventa xmats' li yuninaltak* sk'obe? Ta skoj ti solet takin chkome, mu xa persauk ja' tsbul lok'el li buch'u tsots yipe xchi'uk mu xa persauk ep yajval sventa xich' bulel lok'el k'alal to ta yibel. **10** Ak'o mi xich' cha'ts'unel, ¿mi ta to van xchi'i lek? ¿Mi mu tauk xtakij ta j-ech'el mi vul ta stojolal li ik' ti chlik tal ta slok'eb k'ak'ale? Te ta xtakij li ta yavil ti bu vok' tale»».

11 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **12** «Avokoluk, xi xavalbe li jte-

17:4 *Literal «ta yosilal Kanaane». **17:9** *O «xmaltaate». **17:9** *O «yune-naltak».

klum ti jtoybae: «¿Mi yu'un mu xavak'ik venta k'usitik sk'an xal taje?». Xi xavalbe ya'ie: «¿K'elavilik! Li ajvalil ta Babiloniae tal ta Jerusalen, va'un la xchuk li ajvalil xchi'uk li bankilaetik ta Jerusalemene xchi'uk laj yik'an batel ta Babilonia.^a **13** Jech xtok, laj yik'be batel jun snitlulal ajvalil,^b laj yalbe ti oyuk k'usi xal ta jamale xchi'uk la spas jun trato xchi'uk.^c Laje, laj yik' batel li viniketik ti tsots sk'oplalik ta jteklum^d **14** sventa xbi'ktaj sk'oplal li jteklume xchi'uk sventa mu xa stam-o sba likel. Jech oxal, sventa mu xlay sk'oplalike, persa sk'an stsakik ta venta li trato la spas ajvalil ta Babiloniae.^e **15** Pe li ajvalile* la stoy sba ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae,^f yu'un la stak batel yaj-almantaltak ta Ejipto sventa xtkabat tal ka'etik^g xchi'uk epal soltarotetik.^h ¿Mi ta van spas kanal? ¿Mi mu'yuk van chich' kastigo ta skoj li k'usitik tspace? ¿Mi xu' van ta jech no'ox slajesbe sk'oplal li tratoe xchi'uk ti mu xich' kastigoe?».ⁱ

16 »«Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, li ajvalile* te chcham ta Babilonia, ja' ti bu nakal li ajvalil* ti ja' tik'at yu'un ta ajvalile, yu'un mu'yuk xk'ot ta pasel yu'un li k'usi jamal laj yalike xchi'uk li trato la spasike.^j **17** K'alal mi laj yak' stek'obik xchi'uk mi la sva'anik muro sventa stsakik ta k'op jteklum li jbabeloniaetik yo' slajesbeik sk'oplal epal krixchanoe-tike,^k mu'yuk sbalil chk'ot ta pas-k'op li sviniktak faraon xchi'uk li yajsoltarotak ti mu albijuk yepale.^k **18** Yu'un li ajvalile mu'yuk xk'ot ta pasel yu'un li k'usi jamal laj yale xchi'uk li trato la spase.

17:15, 16 *Ja' xkaltik, Sedekias. **17:16** ^aJa' xkaltik, Nabukodonosor. **17:17** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex.

KAP. 17

a 2Re 24:12, 14
Is 39:7
Jer 22:24, 25
Jer 52:31, 32

b 2Re 24:17
Jer 37:1

c 2Kr 36:11, 13

d 2Re 24:15
Jer 24:1

e Jer 27:12
Jer 38:17

f 2Re 24:20
2Kr 36:11, 13

g Dt 17:16

h Jer 37:5

i Jer 32:3, 4

j Jer 34:2, 3
Jer 52:11

k Jer 37:7, 8
Lam 4:17
Ese 29:6

Kolumna 2

a Dt 5:11

b Ese 12:13

c Ese 20:36

d Ese 12:14

e Ese 6:13

f Is 11:1
Jer 23:5

g Is 53:2

h Si 2:6

i Is 9:6
Ese 21:26, 27
Da 4:17
Am 9:11

j 1Sa 2:7, 8
Lu 1:52

Ak'o mi laj yak' ye,* laj ono'ox spas skotol li k'usitik taje. Ja' yu'un, mu'yuk ono'ox bu chkol».

19 »«Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, chkak'be stoj ta skoj ti mu'yuk xk'ot ta pasel yu'un li k'usi jamal laj kale^a xchi'uk li jtratoe. **20** Ta jipbe batel syakobil, va'un yakbil chk'ot ta pets'.^b Chkik' batel ta Babilonia xchi'uk te ta jchapan ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sba ta jtojola-le.^c **21** Skotol li yajsoltarotak ti chjatavik batele chljajik ta espada, yan li buch'utik te chkomike tanpuk chbatik ta buyuk no'ox.*^d Va'un, jech chana'ik ti jech lok'em ta ke jtuke, vo'on li Jeovaune».^e

22 »«Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li natil sedro te'e ta jk'asbe li jun sni' ti bu mas toyol oye,^f va'un ta jts'un. Ta jtuch'be lok'el li jun yuninal* sni'e,^g laje chbat jts'un jtuk ta jp'ej vits ti toyol tajeke.^h **23** Te ta jts'un ta jp'ej tayal vits ta Israel, ta xch'i batel li sk'obk'obtake, ta xak' sat xchi'uk chpas ta jpets muk'ta sedro te'. Te chnakiik jeltos mutetik li ta yolone xchi'uk te chkux yo'ontonik ta yaxinal* sk'obk'obtak. **24** Skotol li te'etik ta osilitike chak'ik venta ti la jbi'ktajesbe sk'oplal li jtek' natil te'e xchi'uk ti vo'on la jmuk'ibtasbe sk'oplal li jpets komkom te'e,ⁱ vo'on li Jeovaune; laj kak' takijuk li yaxal te'e xchi'uk laj kak' k'elomajuk li takin te'e.^j Jech lok'em ta ke jtuk xchi'uk jech k'otem ta pasel ku'un, vo'on li Jeovaune»».

18 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «¿K'usi smelolal li p'ijil lo'il ti xi chavalik ta yosilal Israele: «Li

17:18 *Literal «laj yak' sk'ob». **17:21** *Literal «ti bu chbat ta jujujot li ik'e». **17:22** *O «yunenal». **17:23** *O «skeoval».

totiletike la slo'ik pajal uva, pe ja' tsik' stanal yeik li xnich'nabi-ke?)*^a

3 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, mu'yuk xa chavalilanik ta Israel li p'ijil lo'il taje. **4** jK'elavililki, ja' ku'un skotol li kuxlejale.* Ja' ku'un li xkuxlejal totile xchi'uk li xkuxlejal nich'onile. Li buch'u* tsa' smule ja' chcham stuk.

5 »Kaltik no'ox ti oy jun tuk'il vinik ti ja' tspan li k'usi tuk' xchi'uk li k'usi leke. **6** Mu'yuk chbat ta vitsetik sventa slajesbe smoton li santoetike;^b mu'yuk tsta ta k'oponel li ibal sba lok'oletik*^c yu'un jtekum Israele; mu'yuk chchi'inbe ta vayel yajnil xchi'il^c xchi'uk mu'yuk chchi'in ta vayel jun ants k'alal ja'o chil xchame-^d;^d **7** mu'yuk buch'u chilbajin,^e yu'un chak'be sutel li k'usi ak'bat komel ta prental*^f li buch'u oy yil yu'une; mu'yuk k'usi chelk'anbe yantik,^g yu'un chak'be sve'el li buch'u chvi'naje^h xchi'uk chak'be sk'u' spok' li buch'u t'anale;ⁱ **8** mu'yuk tsik'anbe sjol li k'usi chak' ta ch'ome xchi'uk mu'yuk tspan o kanal,^j mu'yuk tspan li k'usi mu'yuk tuk'e;^k tuk' chchapan k'alal oy sk'opik cha'vo' vini-^lketike;^l **9** jech-o ta xch'un batel jmantaltak xchi'uk k'usitik chapanbil ku'un sventa tuk'uk li k'usitik tspane. Li buch'u jech taje ja' jun tuk'il vinik xchi'uk jp'el sk'opial chkuxi),^m xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

10 »Pe kaltik no'ox ti oy jun xnich'on li vinik taje, ti ja' jun j-eleke,ⁿ ti ja' jun jmilvane-^o je*^o o ti tspan jtosuk li k'usitik li'e: **11** (ak'o mi mu jechuk spa-

18:4 *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **18:6** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'opial ta jp'el k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, ibal sba. **18:7** *O «prentail; xk'exol». **18:10** *Literal «ti ja' jun jmalch'ich'e».

KAP. 18

a Jer 31:29, 30

b Dt 12:2
Jer 3:6

c Le 20:10

d Le 18:19
Le 20:18

e Pr 14:21

f Dt 24:12, 13

g Le 6:2, 4

h Dt 15:11

i Is 58:6, 7
Snt 2:15, 16j Eks 22:25
Sl 15:5
Lu 6:34, 35

k Le 19:35

l Le 19:15
Le 25:14
Dt 1:16

m Le 18:5

n Le 19:13

o Je 9:6
Eks 21:12

Kolumna 2

a Dt 15:7, 8

b Le 26:30

c 2Re 21:11

d Ese 22:12

e Dt 16:20
Ro 10:5

soj jtosuk li totile) chbat slajes li smoton santoetik ta vitsetike, chchi'inbe ta vayel yajnil xchi'il, **12** chilbajin li buch'utik abol sbae xchi'uk li buch'u povree,^a ch-elk'aj, mu'yuk chak' sutel li k'usi ak'bil komel ta prentale,* tsta ta k'oponel li ibal sba lok'oletike,^b tspan li k'usitik toj chopolike,^c **13** tsik'anbe sjol li k'usi chak' ta ch'ome xchi'uk tspan-o kanal.^d Li nich'onil taje ta xcham. Ta skoj li k'usitik toj chopolik la spase, jp'el sk'opial chich' milel. Ja' chkom ta sba stuk li xchi'ch'e.

14 »Pe kaltik no'ox ti oy jun nich'onil ti chil skotol li k'usitik chopol tspan li stote. Ak'o mi ta xil li k'usitik tspan li stote, mu jechuk ta span li stuke. **15** Mu'yuk chbat ta vitsetik sventa slajesbe smoton li santoetike; mu'yuk tsta ta k'oponel li ibal sba lok'oletik yu'un jtekum Israele; mu'yuk chchi'inbe ta vayel yajnil xchi'il, **16** mu'yuk buch'u chilbajin, chak' sutel li k'usi ak'bil komel ta prentale,* mu'yuk k'usi chelk'an, chak'be sve'el li buch'u chvi'naje xchi'uk chak'be sk'u' spok' li buch'u t'anale, **17** mu'yuk chilbajin li buch'u povree, mu'yuk tsik'anbe sjol li k'usi chak' ta ch'ome xchi'uk mu'yuk tspan-o kanal; ta xch'un li jmantaltake xchi'uk tspan li k'usitik chapanbil ku'une. Li buch'u jech taje mu'yuk chcham ta skoj smul li stote. Jp'el sk'opial chkuxi. **18** Pe ja'uk li stote chcham ta skoj li smule, yu'un lo'avan, oy k'usi laj yelk'anbe li xchi'ile xchi'uk chopol k'usitik la spas li ta slumale.

19 »Pe xi chlik avalike: «¿K'u yu'un mu'yuk chkuchbe smul stot li nich'onile?». Ta skoj ti tuk' xchi'uk lek k'usi spaso li nich'onile, ti xch'unoj skotol li jmantaltake xchi'uk ti k'o-tem ta pasel yu'une, jp'el sk'opial chkuxi.* **20** Li buch'u tsa' smu-

18:12, 16 *O «prentaille; xk'exole».

le ja' chcham stuk.^a Li nich'onile mu'yuk chkuchbe smul li stote, jech li totil eke mu'yuk chkuchbe smul li xnich'one. Li buch'u tuk'e chich' smoton ta skoj ti tuk' k'usitik spasoje, ja'uk li buch'u toj chopole chich' kastigo ta skoj li k'usitik chopol spasoje.^b

21 »Pe mi chlik skomtsan skotol smul li buch'u toj chopole, mi chlik xch'un li jmantaltake, mi tspan li k'usi tuk'e xchi'uk li k'usi leke, jp'el sk'oplal chkuxi. Mu'yuk ta xcham.^c **22** Mu'yuk chhak'be kastigo ta skoj* li k'usitik chopol spasoje.^d Mu'yuk chcham ta skoj ti tuk' k'usitik tspane.^e

23 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «¿Mi yu'un xkuxet xa ko'onton k'alal chcham li buch'u toj chopole?¿i Mi mu ja'uk lek chka'i ti xikta komel li k'usi chopol tspane xchi'uk ti xkuxie?¿.^g

24 »Pe mi oy buch'u tuk' ti chikta spasel li k'usi tuk'e, ti ja' chbat spas li k'usi chopole* xchi'uk ti chlik spas li k'usitik ibalik sba jech k'ucha'al tspan li buch'utik toj chopole, ¿mi mu'yuk van chcham? Mu'yuk xa chich' vulesel ta jolil jtosuk li k'usitik tuk' la spase.^h Ta xcham ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sbae xchi'uk ta skoj ti la sa' smule.ⁱ

25 »Pe xi chlik avalike: «Mu'yuk tuk' li sbe Jeovae».^j Jteklum Israel, jchikintao avokoluk! ¿Mi ja' mu'yuk tuk' li jbee?¿k ¿Mi mu ja'uk mu'yuk tuk' li abeike?¿

26 »Mi oy buch'u tuk' ti chikta spasel li k'usi tuk'e, mi ja' chbat spas li k'usi chopole xchi'uk mi chame, ta xcham ta skoj li k'usitik chopol tspane.

27 »Mi la skomtsan spasel k'usitik toj chopol li jpaschoplejale xchi'uk mi lik spas li k'usi tuk'e xchi'uk li k'usi leke, mu'yuk ta xcham.^m **28** Mi laj yak' venta skotol li k'usitik chopol la

KAP. 18

a Dt 24:16

Jer 31:30

Ese 18:4

b Is 3:10, 11

Gal 6:7

c Is 55:7

Ese 3:21

Ese 33:12, 19

Ech 3:19

d 2Kr 33:12, 13

SI 25:7

Is 43:25

e Ese 33:16

f Lam 3:33

Ese 33:11

1TI 2:3, 4

2Pe 3:9

g Mik 7:18

h Ese 33:12, 18

Ebr 10:38

2Jn 8

i Pr 21:16

Ese 3:20

j Job 35:2

Pr 19:3

Ese 33:17, 20

k Dt 32:4

l Is 55:9

Jer 2:17

m Is 55:7

1TI 4:16

Kolumna 2

a Je 18:25

SI 145:17

Is 40:14

b Job 34:11

Ro 2:6

c SI 34:14

Is 1:16

d SI 51:10

Jer 32:39

Ese 11:19

Ef 4:23, 24

e Dt 30:15

Pr 8:36

Ech 13:46

f Jer 29:11

Lam 3:33

Ese 33:11

Lu 15:10

2Pe 3:9

g Dt 30:16

KAP. 19

h 2Kr 36:1

spase xchi'uk mi laj yikta spasele, jp'el sk'oplal chkuxi. Mu'yuk ta xcham.

29 »Pe xi chlik yal li jteklum Israele: «Mu'yuk tuk' li sbe Jeovae». Jteklum Israel, ¿mi ta melel ja' mu'yuk tuk' li jbee?¿a ¿Mi mu ja'uk mu'yuk tuk' li abeike?¿.

30 »Ja' yu'un, jteklum Israel, jech ta jchapanoxuk ta jujantal ti k'u yelan atalelalike, *b xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. «Iktaik, iktaik komel ta j-ech'el skotol li k'usitik chopol chapasik sventa mu smak# yakan avu'unik li yantike xchi'uk ti vo'oxuk xkom ta abaike. **31** Komtsanik skotol li k'usitik chopol chapasike, c jelo* li avo'ontonike xchi'uk jelo li anopbenike. d Jteklum Israel, ¿k'u yu'un ti te no'ox ak'elaj aba chchamike?¿. e

32 »Mu'yuk bu xkuxet xa ko'onton k'alal oy buch'u chchame, f ja' yu'un sutanik tal ta jtjolal sventa mu xachamik, g xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

19 «K'ejintao junuk son sventa at-o'onton ta stojolal li bankilaetik yu'un Israele. **2** Xi sk'an xavale:

«¿K'u to'ox yelan li ame'e?
Xko'olaj k'ucha'al jkot me'
leon ti te xchi'uk li yan leonetike.

Te xluket* xchi'uk li ch'iom leonetik# ti lek tsotsike xchi'uk te la sts'ites li yalabtake.

3 Oy jkot yol ti la sts'itese, k'ot ta tsatsal leon. h

La xchan lek stsakel sve'el. Jech xtoko, la silin ta ti'el krixchanoetik.

4 Li muk'tik lumetike laj ya'ibeik sk'oplal, va'un la sjo-mstik jun ch'en sventa te stsakik.

18:30 *Literal «abeike». #O «xt'ab».

18:31 *Literal «ach'ubtaso». **19:2** *O «xpuch'et». #O «ch'iom leonetik ti xtinlajet sjolik».

18:22 *Literal «Mu'yuk xa ta jvules ta jol». **18:24** *O «li k'usi mu'yuk tuk'e».

La xojbeik stak'inaltak sni' xchi'uk la xjochik batel ta yosilal Ejipto.^a

- 5 Li me'ile la smala bak'in tsut tal li yole, pe laj yak' venta ti mu'yuk xa tsut-o tale.

Jech oxal, la st'uj yan yol xchi'uk la xchanubtas sven-ta xk'ot ta jkot tsatsal ch'iom leon.

- 6 Lik xchi'in yan leonetik ek, k'ot ta jkot tsatsal ch'iom leon.

La xchan lek stsakel sve'el. Jech xtok, la slilin ta ti'el krixchanoetik.^b

- 7 Te xjoyet ti bu oy li tsatsal ta-yal k'elob osiletik yu'unike xchi'uk la slilinbe li steklu-malike.

Jech oxal, chich' a'yel k'u to stsatsal x-avet ta sjunul li jteklum ti mu xa k'usi x-ayan tee.^c

- 8 Li muk'ta lumetik ta spat xokone tal syakik li leone, la sjomik jun ch'en sventa te stsakik.

- 9 La xojbeik stak'inaltak sni', la stik'ik ta jun jaula* xchi'uk laj yik'ik batel ta stojolal li ajvalil ta Babiloniae.

Te la sbajik sventa mu xa xich' a'iel ta vitstikaltik yu'un Israel ti k'u yelan x-avete.

- 10 Li ame'e xko'olaj to'ox k'u cha'al jpets uva*^d ti te ts'un-bil ta xokon vo'e.

Ta skoj ti oy lek ya'lele, chak' to'ox sat xchi'uk oy to'ox lek sk'obk'obtak.

- 11 Lek tsotsik bat li sk'obk'obtake,* lek jtunel sventa xvax-ton ajvaliletik.

Ch'i xchi'uk mas to nat bat k'ucha'al li yan te'tike.

19:9 *O «slapobil». 19:10 *Literal «jpets uva ta ach'ich'el». 19:11, 14 *O «xvach'iltake».

KAP. 19

a 2Re 23:31-34
2Kr 36:4
Jer 22:11, 12

b Jer 22:17

c Pr 28:15

d Sl 80:8
Is 5:7

Kolumna 2

a Is 5:5
Ese 15:6

b 2Re 23:34
2Re 24:6
2Re 25:5-7

c Dt 32:22
Ese 15:4

d Dt 28:48
Jer 17:5, 6
Jer 52:27

e Ese 17:16, 18

KAP. 20

f Is 1:12, 15
Ese 14:3

Lek xich' tael ta ilel ta skoj ti lek nat bate xchi'uk ti lek pim yanale.

- 12 Pe ta sk'ak'al o'ontonal laj yich' bulel lok'el* xchi'uk laj yich' jipal yalel ta balumil xchi'uk takij sat ta skoj li ik' chtal ta slok'eb k'ak'ale.

Laj yich' k'okel lok'el li sk'obk'obtak ti lek tsotsike, va'un jech lik takijanuk^b xchi'uk k'ak' ta k'ok'.^c

- 13 Avi une, te xa yich'oj ts'unel ta takixokol balumil, ta jsep osil ti takin tajeke xchi'uk ti takiserane.^d

- 14 Lik k'ak'uk li sk'obk'obtake,* k'ak' batel li yuninaltake^e xchi'uk li sate.

Mi junuk xa kom li sk'ob ti lek tsotse, mu'yuk xa junuk vaxton sventa ajvalil.^e

»Taje ja' jun son sventa at-o'onton xchi'uk lek ojtikinbil ch'kot ti ja' jun son sventa at-o'ontone».

20 Li ta svukubal jabil,* li ta slajunebal k'ak'al ta svo'obal ue, oy jayvo'uk moletik ta Is-rael talik ta jtojolal xchi'uk te chotiik ta keloval sventa sjak'ik k'usi chal li Jeovae. **2** Va'un, la sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yal-bune: **3** «Xnich'on krixchano, k'opono li moletik ta Israele, xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «¿Mi yu'un oy k'usi tal ajak'-beikun? «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, mu'yuk ta jtak'boxuk li k'usi chajak'ike,^f xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

4 »¿Mi chapalot xa sventa xachapanan?* Xnich'on krixchano, ¿mi chapalot xa sventa xachapa-

19:14 *O «yunenaltake». 20:1 *Ja' sk'oplal ti svukubal xa ox jabil yich'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Esekil xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekil 1:2. 20:4 *O «sventa xaval k'usi ch'kot ta stojolalik».

nan? Ak'bo sna'ik li k'usitik toj chopol la spasik li smoltotakike.^a **5** Xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-mantale: «K'alal la jt'uj li Israele,^b oy k'usi jamal laj kal* ta stojolal li snitilulal Jakobe xchi'uk laj kak' jba ta ojtikinel ta stojolalik li ta yosilal Ejiptoe.^c Jech, xi jamal laj kalbeike: «Vo'on li Jeova ti Adiosikune». **6** Li va' k'ak'ale, laj kalbeik ta jamal ti ta jlok'esik tal li ta yosilal Ejiptoe xchi'uk ti chkik'ik batel ta jun balumil ti jt'uj* xa ono'oxe, ti bu oy lek leche xchi'uk pome.^d Ti ja' li mas k'upil sba xvinaj ta skotol li yan lumetike. **7** Va'un, xi laj kalbeike: «Ta jujuntal jipik batel li k'usitik ibal sba ti te oy ta yeloval asatike; mu xasokes abaik li ta ibal sba santoetik* ta Ejiptoe.^e Vo'on li Jeova ti Adiosikune.^f

8 »»»Pe la stoy sbaik ta jtojolal xchi'uk mu'yuk la sk'an la xchikintabeikun. Mu'yuk la sjipik batel li k'usitik ibal sba ti te oy ta yelovalike mi ja'uk laj yiktaik li ibal sba santoetik ta Ejiptoe.^g Ja' yu'un, laj kal ta jamal ti ta jmal tal skapemal jol ta stojolalike xchi'uk ti ta jlok'es skotol sk'ak'al ko'onton ta stojolalik li ta yosilal Ejiptoe. **9** Pe oy k'usi la jpas ta skoj jbi sventa mu xich' sokesbel sk'oplal ta yeloval li muk'tik lumetik ti bu batemik ta nakleje.^h Yu'un k'alal la jlok'esik* tal li ta yosilal Ejiptoe,ⁱ jech laj kak' jba ta ojtikinel ta stojolalik* ta yeloval li muk'tik lumetike. **10** Ja' yu'un, la jlok'esik tal li ta yosilal Ejiptoe xchi'uk la jbeiltasik batel ta takixokol balumil.^j

11 »»»Va'un, laj kak'beik li jmantaltake xchi'uk laj kak'be sna'ik li k'usitik chapanbil ku-

20:5 *Literal «la jtoy jk'ob». **20:6** *O «jpa'ioj». **20:7** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jpel k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' ael k'alal oy k'usi chich' pajele. K'elo Glosario, *ibal sba*. **20:9, 14** *Ja' xkaltik, Israel.

KAP. 20

a Ese 16:51
Ese 22:2
Lu 11:47

b Dt 7:6

c Eks 4:31
Eks 6:7, 8

d Eks 3:8

e Le 18:3
Dt 29:16, 17
Jos 24:14

f Le 20:7

g Eks 32:4

h Nu 14:13-16
Dt 9:27, 28
1Sa 12:22

i Eks 32:11, 12
Jos 2:9, 10
Jos 9:3, 9
1Sa 4:7, 8

j Eks 13:17, 18
Eks 15:22

Kolumna 2

a Dt 4:8

b Dt 8:3
Dt 30:16

c Eks 20:8-10
Le 23:3, 24
Le 25:4, 11

d Eks 31:13
Eks 35:2

e Eks 32:8
Nu 14:22, 23

f Nu 14:11, 12

g Jos 7:9
Ese 36:22

h Nu 14:30
SI 95:11
SI 106:26, 27

i Nu 13:26, 27

j Eks 32:1, 4
Nu 25:1, 2
Ech 7:42

k Nu 14:33

l SI 78:8

m Dt 4:1

n Jer 17:22

une,^a jech mu xcham li buch'un chch'un batele.^b **12** Jech xtok, laj kak'beik jun savado^c sventa xk'ot ta jun senyail ta stojolalik xchi'uk ta jtojalal^d yo' sna'ik ti vo'on ta jch'ultajesike, vo'on li Jeovaune.

13 »»»Pe li jteklum Israele la stoy sbaik ta jtojalal te ta takixokol balumil.^e Mu'yuk la xch'unik li jmantaltake xchi'uk la sp'ajik li k'usitik chapanbil ku'un ti ja' tsta-o xkuxlejal li buch'un chch'un batele. La sokesbeik sk'oplal ta j-ech'el li savado kak'ojbeike. Ja' yu'un, laj kal ta jamal ti ta jmal tal skapemal jol ta stojolalik te ta takixokol balumil sventa jtup'be sk'oplalike.^f **14** Pe oy k'usi la jpas ta skoj jbi sventa mu xich' sokesbel sk'oplal ta yeloval li muk'tik lumetike, ti laj yilik k'u yelan la jlok'esik* tale.^g

15 Jech xtok, laj kalbeik ta jamal te ta takixokol balumil ti mu'yuk chkik'ik batel li ta balumil ti kalojbeik xa ox chkak'beike,^h ja' ti bu oy lek leche xchi'uk pome, ti ja' li bu mas k'upil sba xvinaj ta skotol li yan lumetike.ⁱ **16** Taje ja' ta skoj ti la sp'ajik li k'usitik chapanbil ku'une, ti mu'yuk la xch'unik li jmantaltake xchi'uk ti la sokesbeik sk'oplal li savado kak'ojbeike, yu'un ja' bat ta yo'ontonik sts'akliel li ibal sba santoetik yu'unike.^j

17 »»»Pe k'uxubajik ta ko'onton, jech oxal mu'yuk la jlajesbe sk'oplalik; mu'yuk la jtup'be sk'oplalik li ta takixokol balumile. **18** Xi laj kalbe ta takixokol balumil li xnich'nabike:^k «Mu me xapasik li k'usi yaloj amoltotakike,^l mu xach'unik li k'usitik k'otem ta nopel yu'unike mi ja'uk xasokes abaik li ta ibal sba santotetik yu'unike. **19** Vo'on li Jeova ti Adiosikune. Ch'unik li jmantaltake xchi'uk pasik li k'usitik chapanbil ku'une, k'otuk ta pasel avu'unik.^m **20** Ch'ultajesik li savado kak'ojboxuke,ⁿ taje ja' chk'ot

ta jun senyail ta atojolalik xchi'uk ta jtojolal sventa xana'ik ti vo'on li Jeova ti Adiosikune.^a

21 »»Pe li nich'nabiletike lik stoy sbaik ta jtojolal.^b Mu'yuk la xch'unik li jmantaltake xchi'uk mu'yuk la spasik li k'usitik chapambil ku'un ti ja' tsta-o xkuxlejal li buch'u chch'un batele. La sokesbeik sk'oplal li savado kak'ojbeike. Ja' yu'un, laj kal ta jamal ti ta jmal tal skapemal jol ta stojolalike xchi'uk ti ta jlok'es skotol sk'ak'al ko'onton ta stojolalik te ta takixokol balumile.^c

22 Pe la jpajes jba^d xchi'uk oy k'usi la jpas sventa mu xich' sokesbel sk'oplal jbi^e ta yeloval li muk'tik lumetike, ti laj yilik k'u yelan la jlok'esik* tale. **23** Jech xtok, laj kalbeik ta jamal te ta takixokol balumil ti tanpuk chbatik ku'un li ta muk'tik lumetike xchi'uk ti ta jtaniik batel ta lumetike.^f **24** Yu'un mu'yuk la xch'unik li jmantaltake xchi'uk la spajik li k'usitik chapambil ku'une,^g la sokesbeik sk'oplal li savado kak'ojbeike xchi'uk ja' la sts'akliik batel* li ibal sba santoetik yu'un smoltotakibe.^h **25** Jech xtok, laj kak' ti ak'o xch'unik li mantaletik ti mu'yuk lekike xchi'uk li k'usitik chapambil ti mu'yuk tsta-o xkuxlejalike.ⁱ **26** Laj kak' ti sokes sbaik li ta milbil manaletik laj yak'ik k'alal la xchik'ik ta k'ok' li sba xnich'nabile,^j taje ja' sventa xljaj sk'oplalik xchi'uk sventa sna'ik ti vo'on Jeovaune».

27 »Ja' yu'un, xnich'on krixchano, k'opono li jteklum Israele, xi xavalbee: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ja' jech la xchopol k'optaikun li amoltotakik eke, mu'yuk tuk' laj yak' sbaik ta jtojolal. **28** Laj kak'ik batel li ta balumil ti bu kalobjeik xa ono'ox chkak'beike.^k K'alal laj yilik skotol li tayal vi-

20:22 *Ja' xkaltik, Israele. **20:24** *Literal «ja' te laj yak' batel satik ta stojolal».

KAP. 20

a Eks 31:13

b Nu 25:1
Dt 9:23

c Is 63:10

d Sl 78:38

e Sl 25:11
Sl 79:9
Jer 14:7
Da 9:19f Le 26:33
Sl 106:26, 27

g Le 26:15, 16

h Jer 2:7

i Sl 81:12

j Le 18:21
Jer 7:31

k Jos 23:5

Kolumna 2

a Dt 12:2

b Ese 16:24, 25

c Jue 2:19
2Kr 21:13
Jer 13:26, 27d Dt 18:10, 12
Sl 106:36-38
Jer 7:31

e Is 1:15

f Sak 7:13

g Jer 44:17

h Jer 21:5
Ese 8:18

tsetike xchi'uk li te'etik ti lek pim yanale,^a te lik yak'ik milbil manaletik xchi'uk yan manaletik ti tsa' sk'ak'al ko'ontone. Laj yak'ik manaletik ti xmuet yik'e* xchi'uk la smalik matanal vino. **29** Va'un, xi la jak'beike: «K'usi sventa ti chabatik li ta tayal k'opojebale?»* (Jech-o Tayal K'opojebal sbi k'alal to avi)».^b

30 »Avi une, xi xavalbe li jteklum Israele: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'usi mu jechuk chasokes abaik k'ucha'al la spas amoltotakik ti chats'akliik batel li ibal sba santoetik yu'unike xchi'uk ti mu'yuk tuk' chavak' abaik ta jtojolale?»^c **31** K'usi mu jechuk chasokes-o abaik avi k'alal chachik'ik ta k'ok' anich'nabik^d sventa xk'ot ta smoton li ibal sba santoetik avu'unike? Jteklum Israel, k'usi yu'un ta jtak'boxuk avalojik li k'usi chajak'beikun ti jech chaspasik taje?».^e

»«Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, mu'yuk ta jtak'boxuk li k'usi chajak'ike»,^f xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. **32** «Mu'yuk ono'ox bu chk'ot ta pasel li k'usi anopojik k'alal xi chavalike: «Jechuk jpastik k'ucha'al li muk'tik lumetike, li lumetik ta yantik balumil ti ja' chich'ik ta muk'* li te' xchi'uk tone»».^g

33 «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, ta jventainoxuk k'ucha'al jun ajvalil. Ta jye' talel li jk'ob ti oy yip xchi'uk ti oy sju'el sventa xkak'boxuk kastigoe. Ta jmal tal skapemal jol ta atojolalik.^h **34** Ta yip xchi'uk ta sju'el jk'ob xchi'uk ta sk'ak'al ko'onton ta jlok'esoxuk tal li ta jteklumetike xchi'uk ta jtsoboxuk lok'el tal li ta lumetik ti butik

20:28 *O «ti chak' jun o'ontonale». Literal «ti tslamajes o'ontonale». **20:29** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. **20:32** *O «chtunik ta stojolal».

tanpuk labatike.^a **35** Ta xkik'oxuk batel li ta takixokol balumil yu'un jteklumetike xchi'uk te jk'elobje jba jsatik ta jchapan jk'optik.^b

36 »Jech k'ucha'al la jchapan jk'opkutik xchi'uk li amoltotakik ta takixokol balumil ta yosilal Ejiptoe, ja' jech ta jchapan jk'optik ek, xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. **37** <Te chkak' jelavanik ta yolon xvach' li jchabichije^c xchi'uk chkak' ak'o kotuk ta pasel avu'unik li tra-toe. **38** Pe ta jvok' lok'el ta atojolalik li jtoybaetike xchi'uk li buch'utik tsa' smulik ta jtojolale.^d Yu'un ta jlok'esik tal li ta jteklum ti bu nakalik k'ucha'al jyanlumetike, pe mu'yuk ch-ochik li ta yosilal Israele.^e Va'un, jech chana'ik ti vo'on Jeovaune.

39 »Li vo'oxuke, jteklum Israael, xi chalboxuk li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: <Bat tunanik ta stojalal li ibal sba santoetik avu'unike.^f Pe mi mu'yuk laj aviktaik spasel taje, vo'oxuk chatabeik stojobil. Mu'yuk xa chavik'ubtasbeikun jch'ul bi k'alal chavak'ik milbil matanaletike xchi'uk k'alal chavich'ik ta muk' li ibal sba santoetik avu'unike.^g

40 »Yu'un li ta ch'ul vits ku'une, li ta tayal vits ta yosilal Israele,^h ja' te chich'ikun ta muk' skotol li j-israeletike.ⁱ Te chlik muyubajkun ta atojolalik xchi'uk chlik jk'anboxuk matanaletik xchi'uk li sba sat ats'unobike, skotol li k'usitik ch'ul avu'unike,^j xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. **41** <Ta skoj li matanaletik ti xmuet yik'e,^k chlik muyubajkun ta atojolalik. Taje ja'o chk'ot ta pasel k'alal mi la jtsoboxuk tal xchi'uk mi la jlok'esoxuk tal li ta jteklumetike, ja' li ta lumetik ti bu tanpuk labatike.^k

20:41 *O <ti chak' jun o'ontonale». Lital <ti tslamajes o'ontonale».

KAP. 20

a Is 27:13

Ese 34:16

b Jer 2:9

c Le 27:32

Ese 34:17

d Ese 34:20, 21

e Ese 13:9

f Jue 10:14

Sl 81:12

g Is 1:13

Ese 23:39

h Is 2:2, 3

Is 66:20

i Is 56:7

Sak 8:22

j Mal 3:4

k Is 11:11

Jer 23:3

Kolumna 2

a Is 5:16

Ese 38:23

b Ese 36:23

c Ese 11:17

d Le 26:40

Ese 6:9

Ese 16:61

e Jer 31:18

f Sl 79:9

Ese 36:22, 23

g Dt 32:22

Jer 21:14

h Is 66:24

i 2Kr 7:20

Lam 2:17

jech chkich' ch'ultajesel ta atojo-lalik ta yeloval sat li muk'tik lumetike.^a

42 »Chlik ana'ik ti vo'on Jeovaun^b k'alal mi laj kik'oxuk batel li ta yosilal Israele,^c li ta balumil ti kalobjeik xa ono'ox chkak'beik li amoltotakike. **43** Te chvul ta ajolik ti k'u to'ox yelan atalelalik xchi'uk skotol li k'usitik to'ox chapasik ti ja' la asokes-o abaike,^d va'un chlik ibuk avo'ontonik ta skoj li k'usitik chopol la apasike.^e **44** Jteklum Israel, jech chlik ana'ik ti vo'on Jeovaun k'alal mi jech la jpasboxuk ta skoj li jbie,^f ma'uk jech ta jpasboxuk ti k'u yelan li achopol talalalike xchi'uk li k'usitik chopol la apasike,^g xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.^g

45 Va'un, la sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **46** «Xnich'on krixchano, ak'o batel asat ta stuk'il sur, oyuk k'usi xaval ta stojalal li sure xchi'uk alo k'usi chk'ot ta stojalal li te'tikaltik ta yosilal sure. **47** Xi xavalbe li te'tikaltik ta sure: <A'io li k'usi chal Jeovae. Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'elavil, ta jtsanbot ak'a-k'al,^g chk'ak' skotol li yaxal te'etik xchi'uk takin te'etik tee. Mu'yuk chtup' li sk'ak'ale,^h skotol chlik ya'ik k'u to yelan li sk'ak'ale, chlik ta sur k'alal ta norte. **48** Skotol krixchanoetik ta xilik ti vo'on la jtsanbe sk'ak'al sventa mu xtup'e, vo'on li Jeovaune»».ⁱ

49 Va'un, xi laj kale: «¡Ay, Kajval Jeova ti Muk'ul Jpasmantale! Xi chalik ta jtojolale: «¡Naka babak'op li k'usi chale!»».

21 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, k'elo batel li Jerusalene xchi'uk alo k'usi chopol chk'ot ta stojalal ti butik ch'ule xchi'uk alo k'usi chopol chk'ot ta stojalal li yosilal Israele. **3** Xi xavalbe ya' li yosilal Israele: «Xi chal li Jeovae: «Ta xlik jtsakot ta k'op, ta jlok'es ta yavil

li j-espadae^a xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li buch'u tuk' xchi'uk li buch'u toj chopol ti te oyik ta atojolale. **4** Ta skoj ti te jlajesbe sk'oplal li buch'u tuk'e xchi'uk li buch'u toj chopol ti te oy ta atojolale, ta jlok'es ta yavil li j-espada sventa jmil skotol li krixchanoetike, chlik ta sur k'alal to ta norte. **5** Skotol li krixchanoetike tsna'ik ti vo'on jtuk la jlok'es ta yavil li j-espadae, vo'on li Jeovae. Mu'yuk xa ta jtik' sutel ta yavil li j-espadae».^b

6 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, jik'o avo'onton k'alal ja'o chanik ta xi'ele. Xachamak xa ta jik' o'onton ta yelovalik.^c **7** Mi xi la sjak'beikote: «¿K'u yu'un ti chajik' avo'ontone?». Xi xatak'be ya'iike: «Ja' ta skoj jun a'yaj. Yu'un jp'el sk'oplal chk'ot ta pasel. Chnik ta xi'el yo'onton skotolik, ch'abal xa yip te majajtik* chkom li sk'obike, soles chibajem chkomik xchi'uk sts'ujlajet ya'el li sjol yakanike.»^d «Jp'el sk'oplal chk'ot ta pasel, mu'yuk ta stselp'uj, xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

8 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **9** «Xnich'on krixchano, xi xaval li k'usi chk'ot ta pasele: «Xi chal li Jeovae: «¡Oy jun espada! Jun espada^e ti juxbil lek yee xchi'uk ti lek sts'ayayet pasbile. **10** Juxbil xa lek ye sventa ep buch'utik smil; lek juxbil sventa sts'ayts'unuk k'ucha'al saksevu!»».*

Xi la sjak' li jteklume: «¿Mi mu tauk ximuyubajkutik?».

Pe xi laj yal li Diose: «Li espadae,^f ¿mi ta van sp'aj li xvaxton jnich'on^f jech k'ucha'al tspas ta stojolal k'usuk te'ale?

11 »Oy buch'u laj yich' ak'bel sventa xjux xchi'uk sventa stsak lek ta sk'ob. Li espada taje lek juxbil ye xchi'uk lek sts'ayayet

21:7 *O «jok'ajtik». # Ja' xkaltik, tsk'abta sba skotolik ta skoj ti ta xi'ike. **21:10**, **15** *O «sakttsel». **21:10** # Ja' xkaltik, li s-espada Jeovae.

KAP. 21

a Le 26:33

b Jer 23:20

c Is 22:4

Jer 4:19

Ese 9:8

d Ese 7:15-17

e Is 66:16

Jer 12:12

Am 9:4

f Je 49:10

2Sa 7:12, 14

Kolumna 2

a Jer 25:9

Jer 51:20

b Ese 9:8

Mik 1:8

c Ese 19:1

d Jer 6:27

e 2Re 25:7

Ese 19:14

Ese 21:26

f 2Re 25:1, 2

g Ese 21:7

h Is 1:24

Ese 5:13

Ese 16:42

i Jer 49:2

Ese 25:5

Am 1:14

j 2Sa 5:9

2Kr 26:9

2Kr 32:2, 5

2Kr 33:1, 14

pasbil sventa xich' ak'bel ta sk'ob li jmilvaneje.^a

12 »Xnich'on krixchano, avanan xchi'uk ok'an,^b yu'un li espadae tal xa ta stojolal li jteklumale; tsmil skotol li bankilaetik ta Israele.^c Ko'ol ta xljajik ta espada xchi'uk li jteklumale. Ja' yu'un, majo avo' sventa xavak' ta ilel ti k'ux chava'ie. **13** Yu'un laj xa yich' chajel ta k'elel li jteklumale.^d ¿K'usi van chk'ot ta pasele mi la sp'aj vaxton li espadae? Chlaj sk'oplal li vaxtone,^e xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

14 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, alo li k'usi chk'ot ta pasele, t'axo ak'ob xchi'uk oxib velta xi xavale: «¡Oy jun espada!». Ja' li espada ti chmilvane, li espada ti ep buch'utik tsmile xchi'uk ti chmakvan ta jujujote.^f **15** Chnik ta xi'el yo'ontonik^g xchi'uk ep buch'utik te chyalik ta lum li ta yochebal slumalike; chkak' ti epuk buch'utik xljajik ta milel ta espadae. ¡Lek sts'ayts'un k'ucha'al saksevu! xchi'uk juxbil xa lek sventa xmilvan! **16** ¡Ak'o ta ilel ti lek juxbil avee, milvanan batel ta bats'ik'ob xchi'uk ta ts'etk'ob!* ¡Te xabat ti bu chavich' ye'el batele! **17** Li vo'un eke ta jt'ax jk'ob xchi'uk ta jlok'es li sk'a-k'al ko'ontone.^h Jech lok'em ta ke, vo'on li Jeovae».

18 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **19** «Li vo'ote, xnich'on krixchano, ak'bo senyail chibuk be sventa te xtal s-espada li ajvalil ta Babiloniae. Jmoj yosilal bu chlik tal li chib bee, sk'an xich' va'anel jun poste sventa senyail ti bu chch'ak sba li chib be ti ch-ik'van batel ta chib jteklume. **20** Sk'an xavak'-be senyail jun be sventa te xbat li espada ta Raba' ti ja' slumal li j-ammonetike xchi'uk ak'bo senyail li yan be sventa te xbat ta Jerusalem ti lek joyol ta muro' ti te oy ta Judae. **21** Yu'un li aj-

21:16 *O «surtok'ob».

valil ta Babiloniae te chpaj ti bu chch'ak sba li chib be sventa sk'elbe sk'oplal ta t'unole.* Tsy'e-olan li flechaetike. Ta sjak'be li santotake[#] xchi'uk tsk'elbe sk'oplal ta sekub chonbolom. **22** Li k'usi la sk'elbe sk'oplal li ta t'unol* ti te oy ta sbats'ik'obe ja' chak' batel ta ilel li Jerusalen yo' xich' ak'el abtejebaletik tee, yo' xich' a'el mental ti chlik milbaile, yo' x-avanik ta sventa li pask'o-pe, yo' xich' ak'el li abtejebaletik sventa xich' lajesel li ochebaletike, yo' spas stek'obik xchi'uk jun muro sventa tsakik ta k'op.^a **23** Ak'o mi jech, li buch'utik[#] oy k'usi jamal yaloybeike^b mu meleluk laj yilik li k'usi la sk'el ta t'unol* li ajvalile. Pe chvul ta sjol li k'usitik chopol spajojike xchi'uk chbat xchukanan tal.^c

24 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Vo'oxuk ta akojik ti laj yich' vulesel ta jolil li apaltailike.* Vinaj li k'usitik chopol apasojike xchi'uk li amulike, vinaj li achopol talalalike. Ta skoj ti laj avich'ik vulesel ta jolile, chavich'ik tsatsal tsakel batel».

25 »Vo'ot ti yayijemot tajeke, vo'ot li chopol bankilalot ta Israele,^d k'ot xa li avoraile, sta xa yora'il ti chavich' ak'bel li slajeb kastigoe. **26** Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Lok'eso li sts'otobil ajole xchi'uk li akoronae.^e Yu'un ta xjel skotol.^f Toyo muyel li buch'u ta pek'el oye^g xchi'uk jipo yalel li buch'u ta toyol oye.^h **27** Chtal slajeb, chtal slajeb, chtal slajeb li ajvalilale.* Mu'yuk buch'u yan chich' ak'bel, ja' to mi tal li buch'u oy sderecho chich'e,ⁱ ja' ta xkak'be.^j

21:21-23, 29 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti ts'a' koltael ta stojal pukujetike. **21:21** #O «terafimetike». **21:23** #Ja' xkaltik, li jnaklejetik ta Jerusale. **21:24** *O «achopolilike». **21:27** *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 21

a Jer 32:24
Jer 52:4

b 2Kr 36:11, 13
Ese 17:13

c 2Re 25:6, 7

d 2Kr 36:11, 13
Jer 24:8
Jer 52:1, 2
Ese 17:19

e 2Re 25:5-7
Jer 52:8, 11
Ese 12:12, 13

f Ese 21:13

g Sl 75:7
Da 4:17

h Da 4:37
Lu 21:24

i Je 49:10
Sl 89:3, 4
Sl 110:1
Is 9:6
Is 11:10
Lu 1:32, 33
Ap 5:5

j Sl 2:6, 8
Da 7:13, 14
Lu 22:29

Kolumna 2

a Ese 25:5

b Jer 49:2, 3

KAP. 22

c 2Re 21:16
Jer 2:34
Mt 23:37

d Ese 16:51

e Ese 24:6

f Ese 12:25

g 2Re 21:11

28 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, xi xaval li k'usi chk'ot ta pasele: «Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chal ta stojal li j-ammonetike xchi'uk ta sventa ti k'u yelan chchopol k'o-pojike: «Oy jun espada! Jun espada ti lok'em xa ta yavil ti chmilvane; juxbil xa lek sventa xmilvan xchi'uk sventa sts'ayts'unuk k'ucha'al saksevil.* **29** Ta skoj ti mu meleluk li k'usi laj yilik ta atojal li j-alk'opetike, ta skoj ti jeche' li k'usi laj yalik ta atojal li jt'unoletike,* te chavich' ak'el ti bu busul li animae-tike, ja' li chopol viniketik ti k'ot xa yoraillike, li yora'il ti laj yich'ik ak'bel li slajeb kastigoe. **30** Tik'o sutel ta yavil li espadae. Te ta jchapanot ti bu likemot talele, ja' li ta alumale. **31** Ta jmal talel ta atojal li sk'ak'al ko'on-tone. Ta xchik'ot k'ucha'al k'ok' li skapemal jole xchi'uk chkak'ot ta sk'ob li viniketik ti mu'yuk xk'uxul yo'ontonike, ti chanemik lek ta lajesvaneje.^a **32** Chak'ot ta stilesobil k'ok';^b chich' malel ta balumil li ach'ich'e, va'un mu'yuk xa chavich' vulesel ta jolil, yu'un jech lok'em ta ke jtuk, vo'on li Jeovaune»».

22 La sk'opoun tal yan vel- ta li Jeovae, xi laj yalbune:

2 «Xnich'on krixchano, jmi chapalot xa sventa xavalbe k'usi chk'ot ta stojal* li jteklum ti staaj smul ta smalel chich'e^c xchi'uk mi chapalot xa sventa xavalbe ya'i skotol li k'usitik toj chopol tspace?^d **3** Xi sk'an xavale: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jteklum ti chamalbe xch'ich'e^e li jnaklejetik avu'une, ti chtal xa avoraile,^f ti chapas ibal sba santoetik* sventa chasokes abae,^g **4** ataj

21:28 *O «saktsele». **22:2** *Literal «sventa xachapan, xachapan». **22:3** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta j'pel k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' a'el k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal sba*.

amul ta skoj ti amaloj ch'ich'e^a xchi'uk sokesojoj li ibal sba san-toetik avu'une.^b La akomkomta-
 ja ak'ak'alil atuk xchi'uk chk'ot
 xa sjabilal ti chavich' kastigoe.
 Jech oxal, laj kak' ti xavich' pajel
 yu'un li muk'tik lumetike xchi'-
 uk ti xavich' labanel yu'un skotol
 li lumetike.^c **5** Li jteklumetik ti
 nom xchi'uk nopol oyik ta atojola-
 lale ta slabanikot,^d vo'ot ti sokem
 abie xchi'uk ti nojot ta choplejale.
6 ¡K'elavil! Skotol li bankilale-
 letik ta Israel ti te oy ta atojola-
 lale smalojik ch'ich' ta skoj ti
 oy tsots yabtelike.^e **7** Li krix-
 chanoetik tee sp'ajoj stot sme'-
 ik.^f Tsl'o'laik li jyanlumetike, chil-
 bajinik li buch'u lumem stote*
 xchi'uk li ants ti chamem smala-
 le»»».^g

8 «Ap'ajoj ti butik ch'ul ku'-
 une xchi'uk asokesoje sk'oplal li
 savado ku'une.^h **9** Oy jutmulile-
 tik* te ti jp'el ta yo'onton tsmalik
 ch'ich'e.ⁱ Oy buch'utik te ti tsti'ik
 milbil matanal ta vitsetike. Jech
 xtok, oy buch'utik te ti toj k'exlal
 sba k'usitik tspace.^j **10** Oy bu-
 ch'utik te xtok ti chchi'inbeik ta
 vayel li yajnil stotike^k xchi'uk ti
 tsatsal tsakik jun ants ti yakal
 chil xchamele.^l **11** Oy buch'u te
 ti oy k'usi toj chopol tspace li
 yajnil xchi'ile,^m li yan xtoke tso-
 kes* yalib ta skoj ti oy k'usi toj
 k'exlal sba tspace,ⁿ li yan xto-
 ke tsatsal tsak li yixel ti ja'
 stseb li stote.^o **12** Oy buch'utik
 te ti chchon sbaik ta tak'in* sven-
 ta tsmalik ch'ich'e.^p Chak'anbe
 sjol li k'usi chavak' ta ch'ome^q o
 chapas-o kanal^r xchi'uk chatsal-
 sal k'anbe tak'in li achi'ile.^s Ta
 j-ech'el la ach'ayun ta ajol», xi li
 Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-
 mantale.

13 »¡K'elavil!, toj ibal sba
 chkil ti chalo'lavan sventa xa-

22:7 *O «me'one». 22:9 *O «jnopmu-
 liletik». 22:11 *O «chuts'inta». 22:12
 *O «tstsakik mich'ob k'abal». #O «o
 toj tojol chak'anbe sjol».

KAP. 22

- a Je 9:6
 b Le 26:30
 Ese 23:37
 c Dt 28:37
 1Re 9:7
 Sl 80:6
 Ese 23:32
 Da 9:16
 d Sl 79:4
 e Is 1:23
 Mik 3:1-3
 Sof 3:3
 f Dt 27:16
 g Eks 22:21, 22
 Sl 82:3
 Is 1:17
 h Le 19:30
 i Eks 23:1
 Le 19:16
 j Jer 13:27
 k Le 18:7
 Le 20:11
 l Le 18:19
 Le 20:18
 m Le 18:20
 Le 20:10
 Jer 5:8
 n Le 18:15
 o Le 20:17
 p Eks 23:8
 Dt 27:25
 Is 1:23
 q Dt 23:19
 r Eks 22:25
 Le 6:4, 5

Kolumna 2

- a Ese 21:7
 b Dt 4:27
 Dt 28:25
 c Is 1:25
 Ese 23:27
 d Ese 6:13
 e Pr 17:3
 Jer 6:28-30
 f Sl 119:119
 Pr 25:4
 g Ese 21:31
 h Dt 4:24
 Sl 21:9
 Jer 21:12
 i Sl 68:2

pas kanal tak'ine xchi'uk ti te
 chich' malel ch'ich' ta atojola-
 le. **14** ¿Mi tsots-o van avo'on-
 ton xchi'uk mi tsots-o van ak'ob
 mi k'ot sk'ak'alil chkak'bot kas-
 tigoe?» Jech lok'em ta ke jtuk,
 vo'on li Jeovaune xchi'uk jech ta
 jpas. **15** Tanpuk chatat ku'un li
 ta muk'tik lumetike xchi'uk ta
 jtaniot batel li ta lumetike;^b ta
 jch'aybe sk'oplal li achopolile.^c
16 Chavich' k'exlaltasel ta yelo-
 val muk'tik lumetik, va'un jech
 chana' ti vo'on Jeovaune».^d

17 Laje, la sk'oponun tal yan
 velta li Jeovae, xi laj yalbune:
18 «Xnich'on krixchano, li jte-
 klum Israele k'otem chkil k'ucha'-
 al yik'obal tak'in ti mu'yuk k'usi
 xtun-oe. Xko'olajik k'ucha'al ko-
 vre, estanyo tak'in, tsatsal tak'in
 xchi'uk plomo ti te tik'il ta or-
 noe. Xko'olajik k'ucha'al yik'obal
 plata.»^e

19 »Ja' yu'un, xi chal li Ajva-
 lil Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-
 mantale: «Ta skoj ti k'otemoxuk
 k'ucha'al yik'obal tak'in ti mu'-
 yuk k'usi xtun-oe,^f ta jtsobo-
 xuk ta yut Jerusalen. **20** Jech
 k'ucha'al chich' tsobel ta yut
 orno li plata, kovre, tsatsal ta-
 k'in, plomo xchi'uk estanyo ta-
 k'in sventa xich' tsanbel sk'a-
 k'ale xchi'uk sventa xich'
 unijesele, ja' jech ta jtsoboxuk ta
 sk'ak'al ko'onton xchi'uk ta ska-
 pemal jol, ta jtsan ak'ak'alik
 xchi'uk ta xkunijesoxxuk.^g **21** Ta
 jtsoboxuk xchi'uk ta jtsan ak'a-
 k'alik ta sk'ak'al ko'onton,^h va'un
 te chavich'ik unijesel ta yut jte-
 klum.ⁱ **22** Jech k'ucha'al chich'
 unijesel ta yut orno li platae, ja'
 jech ta xkunijesoxxuk ta yut jte-
 klum ek; va'un jech chana'ik ti
 vo'on la jmal tal ta atojolalik li
 sk'ak'al ko'ontone, vo'on li Jeova-
 une».^j

23 Laje, la sk'oponun tal yan
 velta li Jeovae, xi laj yalbune:
24 «Xnich'on krixchano, xi xa-
 valbee: «Ja'ot jun jteklum ti mu'-
 yuk chavich' lekubtasele, mu'yuk

chak' vo' ta atojolal li ta yorail sk'ak'al ko'ontone. **25** Li j-alk'opetik avu'une oy k'usitik chopol tsnop tspace,^a xko'olajik k'ucha'al jkot leon ti xlokot snuk* ta slilin ta ti'el li sve'ele.^b Ta smilik li krixchanoetike.[#] Ta xu'uninbeik li sk'ulejalike xchi'uk li k'usitik yu'unik ti ep sballile. Epajem yu'unik te li antsetik ti chamem smalalike. **26** Mu'yuk tstsakik ta venta jmantal li paleetik avu'une^c xchi'uk yakal tsolesik ti butik ch'ul ku'une.^d Ko'ol xa no'ox chilik li k'usi ch'ul xchi'uk li k'usi mu'yuke,^e mu'yuk chak'ik ta ojtikinel li k'usi ibal sba xchi'uk li k'usi sake;^f mu sk'an stsakik ta venta li savado ku'une xchi'uk tsokesbeikun jk'oplal. **27** Li bankilaetik avu'une xko'olajik k'ucha'al loboetik* ti tslilin ta ti'el sve'elike; tsmalik ch'ich' xchi'uk tsmilik krixchanoetik[#] sventa spasik kanal tak'in.^g **28** Li j-alk'opetik avu'une xpixojik ta tan li k'usitik spasojike. Ma'uk melel li k'usi ak'bil yilike xchi'uk jeche' li k'usi laj yalik ta t'unole*^h xchi'uk xi chalice: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale», ak'o mi mu'yuk jech yalaj li Jeovae. **29** Li krixchanoetik ta jteklume lo'avanemik xchi'uk elk'ajemik,ⁱ yilbajinojik li buch'u abol sbae xchi'uk li buch'u povree, slo'laojik li jyanlume xchi'uk mu'yuk tuk' li k'usi spasojbeike.

30 »La jsa' mi oy junuk vinik te ta stojalalik sventa smeltsan li muro pasbil ta tone o ti te sva'an sba ta keloval ti bu javem li muro yo' xk'opoj ta stojalal li jteklum sventa mu xich' lajesele,^j pe mu'yuk la jta. **31** Ja' yu'un, ta

22:25 *O «xlaket snuk'; x-avet». **22:25, 27** #Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. **22:27** *Li loboe xko'olajtik k'ucha'al ok'il. **22:28** *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi ch'kot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojalal pukujetike.

KAP. 22

a Jer 5:31

Jer 6:13, 14

b Mik 3:5

c Jer 2:8

Lam 4:13

Mik 3:11

d Le 20:3

Le 22:2

e Le 10:10

f Le 11:46, 47

g Mik 3:1-3

Sof 3:3

h Is 30:10

Jer 23:25

Lam 2:14

Ese 13:9, 10

i Is 1:23

Is 3:14

Jer 21:12

Mik 2:2

j Eks 32:11

Sl 106:23

Kolumna 2

KAP. 23

a Jer 3:6, 7

b Le 17:7

Dt 29:16, 17

Jos 24:14

Ese 20:8

c 1Re 16:23, 24

d 1Re 14:16

1Re 21:25, 26

e Os 2:5

f 2Re 15:19

2Re 17:3

Os 5:13

Os 7:11

g Os 5:3

h Eks 32:1, 4

1Re 12:28, 29

2Re 10:29

i 2Re 15:29

1Kr 5:26

jmal tal skapemal jol ta stojalalik xchi'uk ta jlajesbe sk'oplalilik ta sk'ak'al ko'onton ti xko'olaj k'ucha'al k'oke. Chkak'be stojik ta skoj ti k'u yelan stalelalike», * xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

23 La sk'oponun tal yan vel ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, oy to'ox cha'vo' antsetik ti ko'ol sme'ike.^a **3** Lik xchon sbaik ta Ejipto;^b ta stsebalik no'ox lik xchon sbaik tal. Te laj yich' petolanbel xchu'ik, te jaxolanbatik ta pikel li xchu'ik k'alal tojol tsebik to'oxe. **4** Li vixile Oolae* sbi, li mukile Ooliba* sbi. Laj ku'uninan to'ox, va'un ayan skeremik xchi'uk stsebik. Li Oolae ja' li Samariae,^c li Oolibae ja' li Jerusalemene.

5 »Li Oolae lik xchon sba^d k'alal ja' to'ox ku'une. Solel oy tajek ta yo'onton tsk'upin li smalaltake,^e ja'ik li j-asiriaetik^f ti te nopol nakalike. **6** Taje ja'ik ajvaliletik ti asul lek sk'u' spok' slapojike xchi'uk ja'ik its'inal jpasmantaetik, skotolik ja'ik k'upil sba keremetik ti kajajtik ta ka'e. **7** Jech-o la xchon sba ta stojalal li j-asiriaetik ti mas t'ujomike. La sokes sba^g xchi'uk li viniketik ti solel oy tajek ta yo'onton tsk'upine xchi'uk li ibal sba santoetik* yu'unike. **8** Mu'yuk laj yikta xchonel sba jech k'ucha'al la spas ta Ejipto, yu'un k'alal stsebal to'oxe, chi'inat ta vayel yu'un li jnakejetik tee, jaxolanbat ta pikel li xchu' k'alal tojol tseb to'oxe xchi'uk solel laj yet'es yo'ontonik ta xchi'inel ta vayel.^h **9** Ja' yu'un, laj kak' ta sk'ob li smalaltak ti ja'ik li j-asiriaetike,ⁱ ti solel oy tajek ta

22:31 *Literal «li sbeike». **23:4** *Ja' sk'an xal «skarpana». #Ja' sk'an xal «li jkarpanae te oy ta stojalal». **23:7** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «to» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, ibal sba.

yo'onton ts'kupine. **10** La st'anani komel^a xchi'uk la xchukbeik batel li skerem stsebetake,^b va'un la smilik komel ta espada. Puk batel sk'oplal ta stojal antsetik ti k'u yelane xchi'uk laj yich' chapanel yu'un li j-asiriaetike.

11 »K'alal laj yil Ooliba li k'usi la spas xvixe, mas to toj ech'em ayan ta yo'onton li mulivajele xchi'uk mas to lik xchon sba k'ucha'al li xvixe.^c **12** Solel ayan tajek ta yo'onton sk'upinel li j-asiriaetik^d ti te nopol nakalike, ja'ik ajvaliletik xchi'uk its'inal jpsamantaletik ti k'upil sba sk'u' spok' slapojike xchi'uk ti chkajjik ta ka'e, skotolik ja'ik k'upil sba keremetik. **13** K'alal la sokes sbae, laj kak' venta ti jmoj li be bu la stamik batel xcha'vo'alike.^e

14 Pe ma'uk no'ox ti la xchon sbae, oy to k'usi la spas. La sk'el li slok'ol viniketik ti te lok'tabil ta muroe, ja' slok'ol li jkaldeaetik ti bonbil ta tsoje, **15** oy lek xchukik, jamal lek li sts'otobil sjolike, xko'olajik k'ucha'al jpsak'opetik yilel, ja' slok'ol li jbabeloniaetik ti te vok'emik ta yosilal jkaldeaetike. **16** K'alal laj yile, solel ayan tajek ta yo'onton sk'upinel xchi'uk la stakbe batel j-almantaletik li viniketik ta Kaldae.^f **17** Ja' yu'un, li jbabeloniaetike jech-o chtalilanik ta stem* sventa xchi'inik ta vayel xchi'uk la sokesik ta skoj ti mulivajik xchi'uke. K'alal la sokesik xa oxe, ib yo'onton yu'unik, va'un namaj lok'el ta stojalalik.

18 »K'alal mu'yuk xk'exlal jech-o la xchon sbae xchi'uk ti laj yak' sba ta ilel ti t'anale,^g solel x-ibet ko'onton linamaj batel ta stojalal, jech k'ucha'al x-ibet ko'onton linamaj batel ta stojalal li xvixe.^h **19** Mas to lik xchon sba ta jyalel,ⁱ vul ta sjol k'alal la xchon sba ta stsebal li ta yosilal Ejiptoe.^j **20** Solel ayan ta

23:17 *O «svayeb».

KAP. 23

a Os 2:10

b 2Re 17:6
2Re 18:11

c Jer 3:6-8
Ese 16:46, 47

d 2Re 16:7

e 2Re 17:19

f Ese 16:29

g Jer 3:2
Ese 16:36, 37

h Sl 106:39, 40
Jer 6:8
Jer 12:8

i Ese 16:25

j Ese 20:7

Kolumna 2

a Jos 24:14

b Ese 23:3

c Ese 16:37
Aba 1:6

d Jer 6:22
Jer 12:9

e Ese 21:19

f 2Re 24:2

g Jer 50:21

h Jer 39:5

i Ese 15:7
Ese 20:47

j Jer 13:22
Ap 17:16

k Is 3:18-23
Jer 4:30
Ese 16:39

jek ta yo'onton sk'upinel li smalaltake. Jech k'ucha'al oy tajek ta yo'onton sk'upinel smalalik li ts'akal ajnialeetik ti xko'olaj k'ucha'al sk'unil vuro xchi'uk sk'unil ka' li sk'unil smalalike. **21** La ana' sutel li k'usitik toj k'exlal sba la apas ta atsebal te ta Ejiptoe,^a ja'o k'alal la jxaxolanboxuk ta pikel li achu' k'alal tojol tsebot to'oxe.^b

22 »Ja' yu'un, Ooliba, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale: «Ta jtijbe tal yo'onton li amalaltake,^c ti x-ibet avo'onton lanamaj batel ta stojalalike xchi'uk chkik'ik tal ta buyuk no'ox sventa skontrainikot:^d **23** ja' li jbabeloniaetik^e xchi'uk skotol li jkaldeaetike,^f li viniketik ta Pekod,^g ta Soa, ta Koa xchi'uk skotol li j-asiriaetike. Skotolik ja'ik k'upil sba keremetik, ja'ik ajvaliletik xchi'uk its'inal jpsamantaletik, jpsak'opetik xchi'uk viniketik ti t'ujbilik leke,^h kajajtik ta ka' skotolik. **24** Chtal stsakikot ta k'op ta epal karetaetik sventa pask'op xchi'uk chtal epal soltaroetik ti stsakojik tal smuk'ta eskudoik* xchi'uk xk'ox eskudoikeⁱ xchi'uk ti slapoj tal skaskoike. Ta buyuk no'ox ta setuikot, va'un chkak' ti xchapanikote, jech chchapanikot jech k'ucha'al lek chil stukike.^h **25** Chkak' ta ilel skapemal jol ta atojalal, solel mu'yuk xk'uxul yo'onton k'usi tpsasboxuk. Ta setboxuk lok'el ani' xchi'uk achikin, jech xtok, chljajik ta espada li buch'utik kuxul to chkome. Ta spojbeikot batel li akerem atsebetake, yan li buch'utik kuxul to chkome chljajik ta k'ok'.ⁱ **26** Ta slok'beikot li ak'u' apoke/ xchi'uk tpsojbeikot batel li anats'tak* ti k'upilik sbae.^k **27** Ta jlajesbe sk'oplal li

23:23 *Literal «ti takbilik ta ik'ele». 23:24 *O «makobbailik». *K'ox makobbail ti ja' mas tstunesik li j-ak'flechaetike. 23:26 *Te tsakal sk'oplal arete, aniyo, xchuk k'obil xchi'uk yan k'usitik.

k'usitik toj k'exlal sba chapase xchi'uk ti chachon abae,^a ti te lik apas tael ta yosilal Ejiptoe.^b Mu'yuk xa chak'el batel xchi'uk mu'yuk xa chavules ta ajol li Ejiptoe.

28 »Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Po'ot xa xkak'ot ta sk'ob li buch'utik ap'ajojane, ja'ik li buch'utik soles x-ibet avo'onton lanamaj batel ta stojolalike.^c **29** Ta sp'ajikot xchi'uk chich'ik batel skotol li k'usitik oy avu'un ti tsots la-abtej ta staele^d xchi'uk t'anal ta xiktaikot, ch'abal ak'u' apok' chakom. Skotolik ta xilik ti t'analote, ta xilik li k'usitik ibal sba la apase, jech, ta xak'ik venta ti jchonbail antso-^e. **30** Jech chk'ot ta atojolal ta skoj ti la ats'akli batel muk'tik lumetik k'ucha'al jun jchonbail antse,^f yu'un la asokes aba xchi'uk li ibal sba santoetik yu'unike.^g **31** Jmoy li be bu la atom batel xchi'uk li avixe,^h jech oxal chkak' atsak li skopae.ⁱ

32 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Chavuch'be svinoal skopa li avixe,^j li skopa ti lek pulpul xchi'uk ti lek jamal sti'e.

Noj ta labanel li kopae, ja' yu'un tstse'intaikot li krixchanoetike xchi'uk tslabani-^k.

33 Chavuch'be skotol svinoal skopa li avix Samariae, va'un chayakub xchi'uk chavil avokol, xibal aba chakom xchi'uk xokol chakom.

34 Chavuch'be skotol li sbele^l xchi'uk chlik ak'ux li kopae. Laje, chajos lok'el li achue. «Yu'un jech lok'em ta ke», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale).

35 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti la ach'ayun ta ajole

KAP. 23

a Is 27:9
Ese 16:41
Ese 22:15

b Ese 23:3

c Jer 21:7

d Dt 28:49, 51

e Ese 16:36, 37
Ese 16:39

f Jer 2:18

g Sl 106:35, 36
Ese 6:9
Ese 23:7

h Jer 3:8
Ese 16:46, 47

i 2Re 21:13
Jer 25:15
Da 9:12

j Is 51:17

k Dt 28:37
1Re 9:7
Lam 2:15

l Sl 75:8

Kolumna 2

a 1Re 14:9
Ne 9:26
Is 17:10
Jer 2:32
Jer 13:25

b Ese 23:4

c Os 1:2
Snt 4:4

d Le 18:21
2Re 17:17, 18
Ese 16:36

e Jer 7:31

f Le 20:3

g Is 57:9

h Jer 4:30

i Is 57:7

j Is 65:11

k Ese 8:10, 11

l Ese 16:17, 18

xchi'uk ti la ap'ajun ta j-ech'ele,^{*a} chatabe stojobil li k'usitik toj k'exlal sba la apase xchi'uk ti la achon abae».

36 Va'un, xi laj yalbun li Jeovae: «Xnich'on krixchano, ta jk'an ti ak'o xaval li k'usi chopol chk'ot ta stojolal li Oola xchi'uk Oolibae^b xchi'uk ti xaval-be ta jamal li k'usitik toj chopol la spasike. **37** Mulivajik^{*c} xa xchi'uk balal^d ta ch'ich' li sk'o-bike. Ma'uk no'ox mulivajik xchi'uk li ibal sba santoetik yu'unike, yu'un li yalabik ti la svok'esik sventa xku'unine la xchik'ik ta k'ok' yo' xk'ot ta sve'el li santotakike.^d **38** Jech xtok, xi la spas-beikun li va' k'ak'ale: la sokes-beik sk'oplal ti bu ch'ul ku'une xchi'uk la sokesbeik sk'oplal li savado ku'une. **39** Li va' k'ak'al xtoke, k'alal laj xa ox smil li yalabik sventa xak'beik ta smoton li ibal sba santotakike,^e talik ti bu ch'ul ku'un sventa sokesbeik sk'oplale.^f Taje ja' jech la spasik li ta yut jnae. **40** La stakik batel jun j-almantal xtok sventa txalik li viniketik ti nom to oyike.^g K'alal ta be xa txalike, la-atin, la abon asat xchi'uk la ak'u-piltas aba ta anats'tak.^{*h} **41** Lachoti ta jun k'upil sba chotlebalⁱ ti te chapanbil jun mexa ta yelovale,^j ja' te laj avak' li jpome^k xchi'uk li j-aseitee.^l **42** Xka'itik ti jun yo'ontonik te xvochlajetik^{*} epal viniketike, jlome ja'ik li jyakubeletik ti ik'bilik tal ta takixokol balumile. La xojbeik spulserail sk'obik li cha'vo' antsetike xchi'uk la xojbeik k'upil sba korona ta sjolik.

43 »Va'un, xi laj kal ta stojolal li buch'u lubtsajem xa ta skoj mulivajele: «Jech-o ta xchon sba». **44** Ja' yu'un, jech-o xlok'

23:35 *Literal «ti la ajipun batel ta apate». **23:37** *Ja' xkaltik, mulivajel ta mantal. #O «balem; bonol». **23:40** *Te tsakal sk'oplal arete, aniyo, xchuk k'obil xchi'uk yan k'usitik. **23:42** *O «x-avljajetik».

x-ochik ti bu oye, jech k'ucha'al chbatik ta stojolal jun jchonbail antse. Ja' jech ochik batel ti bu oy li Oola xchi'uk Oolibae, ja' li antsetik ti toj k'exlal sba k'usitik tspace. **45** Pe chchapanat yu'un tuk'il viniketik ti k'u yelan sta-o ta skoj ti mulivaje^a xchi'uk ti la smal ch'iche;^b yu'un ja'ik jmulavil antsetik xchi'uk balal* ta ch'ich' li sk'obike.^c

46 »Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Chich' ik'el tal epal soltaroetik ta stojolalik sventa xibal sba xkomik xchi'uk sventa xich'ik pojbel batel li k'usitik yu'unike.^d **47** Chich'ik ak'bel ton^e xchi'uk chich'ik millet ta espada yu'un li soltaroetike. Chich'ik milbel li skerem stebike^f xchi'uk chchik'bat ta k'ok' li snaike.^g

48 Chkak'be slajeb li k'usitik toj k'exlal sba tspace ta lume. Jech chich'-o yo'onton* skotol li antsetik, va'un mu'yuk tspace li k'usitik toj k'exlal sba la apasike.^h

49 Li soltaroetike chak' atojik li k'usitik toj k'exlal sba la apasike xchi'uk li k'usitik toj chopol la apasik xchi'uk li ibal sba santoeitik avu'unike. Va'un, jech chana'ik ti vo'on Ajvalil Jeovaun ti Muk'ul Jpasmantallune».ⁱ

24 Li ta sbalunebal jabil,* li ta slajunebal k'ak'al ta slajunebal ue, la sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, tsako ta vun ti k'usi k'ak'alil* avie. Yu'un li avie, li ajvalil ta Babiloniae lik xa stsak ta k'op li Jerusalene./ **3** Jech xtok, alo junuk p'ijil lo'il* ta sventa li jtoyba jteklume, xi xavale:

»Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

23:45 *O «balem; bonol». **23:48** *O «ta xchan-o». **24:1** *Ja' sk'oplal ti sbalunebal xa ox jabil yich'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Esekil xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekil 1:2. **24:2** *O «fe-chail». **24:3** *O «lok'olk'op».

KAP. 23

a Le 20:10

b Je 9:6
Ese 16:38c 2Re 24:3, 4
Sl 106:38
Ese 23:37d Jer 15:4
Jer 25:9
Ese 16:40

e Le 20:2

f 2Kr 36:17

g 2Re 25:9, 10
Jer 39:8

h 2Pe 2:6

i Ese 6:13

KAP. 24

j 2Re 25:1
Jer 39:1
Jer 52:4

Kolumna 2

a Ese 11:3

b Ese 11:7

c Jer 39:6

d 2Re 21:16
Mik 7:2
Mt 23:35

e Ese 11:7, 9

f Jer 2:34

g Le 17:13
Dt 12:16

h 2Re 24:3, 4

i Mt 23:37

«Kajano ta ba k'ok' li p'ine* xchi'uk ak'bo ya'lel.^a

4 Tik'o ochel li bek'et ti bik'itik bojibile,^b tik'o ochel ti bu mas lekike,

ja' li yo'e xchi'uk li sbek'tal snekebe; tik'o ochel li sbakiltak ti bu mas lekike.

5 T'ujo jaykotuk chij ti bu mas lekike.^c Latsbo lek si'il ta xokontak li p'ine.

Te ak'o vokanuk ta p'in li bek'ete xchi'uk li sbakiltake».

6 »Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«jAbol sba li jteklum ti tsmal ch'iche,^d ja' li p'in ti kuxinem xae, ti mu'yuk xjuxoj-beik lok'el xkuxe!

Maso lok'el ta jujun li bek'ete.^e Mu t'ujbiluk xamas lok'el.

7 Yu'un te oy-o ta jteklum li ch'ich' ti la smal li jnaclejetik tee;^f te la smal ta sba ton ti mu'yuk k'usi te oye.

Ma'uk te la smal ta balumil sventa xich' mukel ta lum.^g

8 Sventa mu xich' mukel li ch'iche, te la jkomtsan-o li ta sba ton ti sts'ayayete xchi'uk ti mu'yuk k'usi te oye.

Taje ja' sventa xlik-o sk'ak'al ko'onton xchi'uk ti jpak su-tele».^h

9 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«jAbol sba li jteklum ti tsmal ch'iche!ⁱ

Ta jtojanbe lek si'il.

10 Busanbo lek si'il xchi'uk tsanbo sk'ak'al.

Ak'o ta'ajuk lek li bek'ete, malbo li skaltoale xchi'uk ak'o k'ak'uk li sbakiltake.

11 Kajano ta sba ak'al li xokol p'in sventa xk'ak'ube,

24:3 *O «j'p'ej p'in ti kiek muk' sti' sventa smeltsanobil ve'ile».

sventa stsajub lek li p'ine.*
Te chvos ta yut li yik'obale^a
xchi'uk te ch-ul batel li
xkuxe.

12 Taje jech'e no'ox chak' lubel
xchi'uk vokol,
yu'un toj ech' xa no'ox xkux ti
mu stak' lok'esele.^b
jJipo ochel ta k'ok' xchi'uk
xkux!.

13 »Ja' la-ik'ub-o ta skoj li
k'usitik toj k'exial sba la apase.^c
Laj kak' persa sakubtaselot, pe
jech ik'ot-o. Mu'yuk chasakub-o
ja' to mi paj li sk'ak'al ko'onton
ta atojolale.^d **14** Jech lok'em
ta ke, vo'on li Jeovaune. Persa
chk'ot ta pasel. Jpel ko'on-
ton jech ta jpas, mu'yuk chopol
chka'i jba mi ja'uk xlanj xa jna'.^e
Jech chchapanikot ta skoj ti k'u
yelan atalelale xchi'uk ti k'usitik
la apase», xi li Ajvalil Jeova ti ja'
Muk'ul Jpasmantale».

15 La sk'oponun tal yan vel-
ta li Jeovae, xi laj yalbune:
16 »Xnich'on krixchano, po'ot xa
jpojbot batel ta anil li bu-
ch'u ak'anoj tajeke.^f Mu me xa-
vat avo'ontal,* mu me xa-ok' mi
ja'uk xamal ya'lel asat. **17** Ta
avo'ontonuk no'ox xava'ibe li
xk'uxule. Mu jechuk xapas k'u-
cha'al nopem xa'i chok'ita yami-
maike.^g Ak'o sts'otobil ajol^h xchi'-
uk lapo axonob.ⁱ Mu xamak
avisim^j xchi'uk mu xave' li pan
ti chich'boxuk tal yantike.»^k

18 Va'un, li ta sobe, la jk'o-
pon li jteklume, li ta mal k'a-
k'al une, cham li kajnile. Ja'
yu'un, li ta sob yok'omale, jech
la jpas ti k'u yelan laj kich' al-
bele. **19** Xi laj yalbun li jteklu-
me: «¿Mi mu'yuk chavalbunkutik
k'usi smelolal ta jventakutik li
k'usitik chapase?». **20** Va'un, xi
la jtak'beike: «La sk'oponun tal

24:11 *O «li p'in pasbil ta kovree».
24:16 *O «xamaj sti' avo'onton». **24:17**
*O «yak'ol yanal ave». #Literal «li
span yiniketike».

KAP. 24

a Jer 21:10
Jer 32:29
Ese 22:15

b Jer 5:3
Jer 6:29

c 2Kr 36:14
Ese 22:9

d Ese 5:12, 13
Ese 8:18

e Jer 13:14
Ese 5:11

f Ese 24:18, 21

g Jer 16:5

h Le 10:6

i 2Sa 15:30

j Mik 3:7

k Jer 16:7

Kolumna 2

a Sl 74:7
Sl 79:1
Jer 7:14
Lam 1:10
Lam 2:7
Ese 9:7

b 2Kr 36:17
Jer 6:11

c Ese 24:17

d Le 26:39
Ese 33:10

e Is 8:18
Is 20:3
Ese 4:3

f Dt 28:32
Jer 11:22

g Ese 33:21

h Ese 3:26
Ese 33:22

KAP. 25

i Je 19:36, 38

j Jer 49:1
Am 1:13
Sof 2:9

li Jeovae, xi laj yalbune: **21** »Xi
xavalbe li jteklum Israele: «Xi
chal li Ajvalil Jeova ti ja' Mu-
k'ul Jpasmantale: «Po'ot xa jso-
kesbe sk'oplal ti bu ch'ul ku-
une,^a ti ja' xamuyubajik-o yu'une,
ti ak'anojike xchi'uk ti oy tajeke ta
avo'ontonike. Chlajik ta espada li
akerem atebik ti te laj aviktaik
komele.^b **22** Va'un, sk'an jech
xapasik jech k'ucha'al la jpase.
Mu'yuk chamak avisimik* xchi'uk
mu'yuk chava'ik li pan ti chich'-
boxuk tal yantike.^c **23** Mu'yuk
chalok'esik li sts'otobil ajolike
xchi'uk mu'yuk chalok' li axono-
bike. Mu'yuk chavat avo'ontonik
xchi'uk mu'yuk cha-ok'ik. Ja' xa
no'ox chak'unibik batel yu'un li
apaltailike*^d xchi'uk chava'ibeik
xk'uxul ta jujantal. **24** Li Ese-
kiele k'otem k'ucha'al jun senyail
ta atojolalik.^e Jech chapasik k'u-
cha'al la spase. K'alal mi k'ot ta
pasele, jech chana'ik ti vo'on Aj-
valil Jeovaun ti Muk'ul Jpasmant-
alune»»»».

25 »Li vo'ote, xnich'on krix-
chano, k'alal mi k'ot sk'ak'a-
lil ta jpojbeik li skerem stsebik^f
xchi'uk li stsatsal nak'obbaili-
ke, ja' li k'usi k'upil sba ti ja'
xmuyubajik-o yu'une, ti sk'anoji-
ke xchi'uk ti oy tajeke ta yo'on-
tonike, **26** ja' chtal yalbot li bu-
ch'u kuxul chkome.^g **27** Li va'
k'ak'ale, chajam li avee xchi'uk
chachi'in ta lo'il li buch'u kuxul
chkome; chlaj sk'oplal ti uma'o-
te.^h Chak'ot k'ucha'al jun senyail
ta stojolalik, va'un jech tsna'ik ti
vo'on Jeovaune».

25 La sk'oponun tal yan vel-
ta li Jeovae, xi laj yalbune:
2 »Xnich'on krixchano, ak'o ba-
tel asat ta stojolal li j-ammo-
netikeⁱ xchi'uk alo k'usi chopol
chk'ot ta stojolalik.^j **3** Xi xaval-
be li j-ammonetike: «Chikintaik
k'usi chal li Ajvalil Jeova ti ja'
Muk'ul Jpasmantale. Xi chal li

24:22 *O «yak'ol yanal aveik». **24:23**
*O «achopolilike».

Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti »sta-o ma' le'e!« xachiik k'alal laj yich' sokešel sk'oplal ti bu ch'ul ku'nele xchi'uk k'alal xokol kom li jteklum Israele xchi'uk k'alal laj yich'ik ik'el batel ta yan lum li jteklum Judae, **4** chkak'oxuk ta stojolal li krixchanoetik ta Slok'eb K'ak'ale. Te tšpas skarpanaik* xchi'uk te chak' yaxibalnaik ti bu oyoxuke. Ta stun ta slajesik li k'usi chlok' ta avosilikke xchi'uk ta xuch'ik li ya'lel xchu' achonbolomike. **5** Ta jpas ta sve'eb kameyoetik li jteklum Rabae^a xchi'uk chk'ot ta xkuboxal yo'onton chijetik* li yosilal j-ammonetike; va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune»».

6 «Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti la at'ax ak'ob,^b ti lap'itomaj xchi'uk ti lamuyubaj tajak ta slabanel li jteklum Israel k'alal laj avil li k'usi k'ot ta stojolale,^c **7** ta jye' talej jk'ob ta atojolal xchi'uk chkak'ot ta sk'ob lumetik sventa spojik batel li k'usitik oy avu'one. Ta jtpu' lok'el ak'oplal li ta jteklumetike xchi'uk ta jlajes ak'oplal li ta lumetike.^d Ta xkulesot, va'un jech chana' ti vo'on Jeovaune».

8 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Xi yalajik li Moab^e xchi'uk Seire:^f «jK'elavil! Li jteklum Judae xko'olaj xchi'uk li yan muk'tik lumetike». **9** Ta skoj taje, ta xkak' ti stsakat ta k'op yu'un yajkontrakt li jteklumetik ti ja' sk'upiltasobil li Moabe, ja' li jteklumetik Bet-Jesimot, Baal-Meon xchi'uk li Kiryataim^g ti ta ts'ak xa oyike. **10** Chkak' ti jmojuk x-ochik ta sk'ob krixchanoetik ta Slok'eb K'ak'al^h li jmoabetike xchi'uk li j-ammonetike. Taje ja' sventa mu xa xich' vulesel ta jolil ta muk'tik lumetik li j-ammonetike.ⁱ

25:4 *O «skarpanaik ti joybil ta muroe». 25:5 *O «tentsunetik».

KAP. 25

a 2Sa 12:26
Ese 21:20

b Lam 2:15

c Sof 2:8

d Jer 49:2
Am 1:14e Is 15:1
Jer 48:1
Am 2:1

f Dt 2:4

g Nu 32:37, 38
Jos 13:15, 19

h Ese 25:4

i Ese 21:28, 32

Kolumna 2

a Jer 48:1

b 2Kr 28:17
Sl 137:7
Lam 4:22
Am 1:11
Abd 10

c Mal 1:4

d Jer 49:7, 8

e Is 11:14
Is 63:1

f Na 1:2

g 2Kr 28:18
Is 9:11, 12
Is 14:29
Jer 47:1
Joe 3:4-6
Am 1:6h Jer 25:17, 20
Sof 2:4

i Sof 2:5

j Jer 47:4

KAP. 26

k Joe 3:4-6
Am 1:9

11 Ta xkak'be kastigo li Moabe,^a va'un jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune».

12 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li Edome la spakbe sutel li jteklum Judae, va'un tsots la spas smul k'alal la spakbe sutele.^b **13** Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li vo'on eke ta jye' batel jk'ob ta stojolal li Edome xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li krixchanoetike xchi'uk li ts'unbal chonbolometik tee, va'un xokol chkom ku'un.^c Te chlik yich'ik milel ta espada ta Teman k'alal to ta Dedan.^d

14 «Ta jpakbe sutel li Edome, ja' ta jtunes li jteklumal Israele.^e Ja' chak'beik ya'i k'u yelan skapemal jol xchi'uk sk'ak'al ko'onton li Edome, jech cha'ik ti k'u yelan ta jpak sutele,^f xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

15 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li jfilitaeetike jech-o kontrainvanik, toj chopol ti k'u yelan la spak sk'oplalike xchi'uk ti k'u yelan lajesvanike.^g **16** Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta jye' batel jk'ob ta stojolal li jfilitaeetike.^h Ta jlajesbe sk'oplal li jkeretitaetikeⁱ xchi'uk chkak'be slajeb li jnaklejetik ta ti' nab ti kuxul to komemike.^j **17** Ep k'usitik labalik sba ta jpas sventa ta jpakbeik sutel, ta skapemal jol ta xkak'beik kastigo, va'un jech tsna'ik ti vo'on Jeovaun k'alal mi la jpakbeik sutele»».

26 Li ta jabil 11,* li ta sba k'ak'al yochel li ue, la sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, xi laj yal Tiro ta stojolal li Jerusalemene:^k «jSta-o ma' le'e! jLaj xa yich' lilinel li yoche-

26:1 *Ja' sk'oplal ti 11 xa ox jabil yich'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Esekiel xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekiel 1:2.

bal jteklumetike!^a Chku'unin skotol li k'usitik oye xchi'uk chipas ta jk'ulej ta skoj ti laj xa yich' lajesele». **3** Ta skoj taje, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Tiro, lik'ot xa ta avajkontra, ta jtoy tal epal muk'tik lumetik ta atojolal jech k'ucha'al li nab ti tstoy muyel syuk'benale. **4** Ja' ta sjinesik li smuroaltak Tiroe xchi'uk ja' ta sliliniq li tayal k'elob osiletik yu'one,^b vo'on ta jbek'* lok'el li slilijemale xchi'uk jech chkom ku'un k'ucha'al jpej ton ti sts'ayayete xchi'uk ti mu'yuk k'usi te oye. **5** Ta xk'ot ta stakijesobil nuti' sventa tsakob choy ti ta o'lol nab oye».^c

»Yu'un jech lok'em ta ke», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. «Jech xtok, chich' ich'bel batel yu'un muk'tik lumetik li k'usitik oy yu'one. **6** Li bik'tal lumetik yu'un ti te oy ta spat xokone chlajik ta espada, va'un li krixchanoetike tsna'ik ti vo'on Jeovaune».

7 »Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Chkik' tael ta norte li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil ta Babilonia sventa xtal skontrain li Tiroe,^d ja' li bankilal yu'un ajvaliletike.^e Chtal xchi'uk ska'tak,^f skaretatak^g sventa pask'op, jkajlejetik ta ka' xchi'uk epal solta-roetik.^h **8** Tsmil ta espada li jnaklejetik ta bik'tal lumetik avu'un ti te oy ta apat axokone, tsva'an muro sventa setuot xchi'uk tsva'an stek'ob sventa stsakot ta k'op xchi'uk tstoy muyel smuk'ta eskudo* sventa skontrainot. **9** Ta svok' ochel ta yabtejob li amuroaltake xchi'uk ta scomes ta yek'el* li tayal k'elob osiletik avu'one. **10** Pixil ta pukuk* chakom ta skoj ti solet ep

26:4 *O «jmes». 26:7 *Literal «Nabukodorosor», jech ta sts'ibaik li yan-tike. ^aLiteral «jteklumetik». 26:8 *O «makobail». 26:9 *O «s-espada». 26:10 *O «lum».

KAP. 26

a Lam 1:1

b Is 23:11

Am 1:10

Sak 9:4

c Ese 27:32

d Jer 25:9

Ese 29:18

e Da 2:37

f Aba 1:8

g Jer 4:13

Kolumna 2

a Is 5:28

Aba 1:8

b Ese 27:32, 33

Ese 28:5, 18

Sak 9:3

c Is 23:16

d Ese 26:4, 5

e Ese 27:28

f Ese 27:35

Ese 32:10

ska'take. Ta skoj ti xk'ulet tal li ka'etik ti kajajtik yajvale xchi'uk ti xk'ojlajet tal syantaitak li karetaetik sventa pask'ope, chnik li amuroaltak k'alal mi och tael li ta ochebaletik avu'one. Ja' jech ch-och tal k'ucha'al viniketik ti anil ch-ochik ta jun jteklum ti lomem smuroaltake. **11** Li svoytak ska'e chtal xpech'ilanik ta tek'el skotol li akayetake;^a tsmil ta espada li ateklumale xchi'uk chlomanuk yalel ta lumtik li tsatsal oyetik avu'one. **12** Chich'ik batel li k'usitik oy avu'one, tspojik batel li ap'olmale,^b tsjinesik li amurotake xchi'uk tslomesik li lekil naetik avu'one; va'un tsjipik batel ta nab li tonetik avu'one, li te'etik avu'one xchi'uk li alilijemale».

13 »«Ta slajesbe sk'oplal ti xnix no'ox asone xchi'uk mu'yuk xa chich' a'iel li yech'omal a-arpae.^c **14** Chak'ot ku'un k'ucha'al jpej ton ti sts'ayayete xchi'uk ti mu'yuk k'usi te oye.^d Ta xak'ot ta stakijesobil nuti' sventa tsakob choy. Mu'yuk xa chavich'o cha'va'anel, yu'un jech lok'em ta ke, vo'on li Jeovaune», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

15 »Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chalbe li Tiroe: «K'alal xajinin to yalele, k'alal te x-ijetik* li buch'utik chchamik xae,^e k'alal chvul milbail tee, ^zmi mu'yuk van chnikik li lumetik ti joyal ta nabe?^e **16** Skotol li bankilaletik ta nabe chyalik li ta xchotlebik sventa ajvalile, tslok' li snatil k'u'ik ti mu'yuk sk'obe, tsjipik lok'el li sk'u' spok'ik ti oy lek xluchale* xchi'uk chlik t'elikuk^f ta xi'el. Solel xniklajetik ta xi'el k'alal chchotiike xchi'uk ch'ayal to chk'ot yo'ontonik k'alal tsk'elikote.^f **17** Chlik sk'ejainta jun

26:15 *O «x-ajajetik». ^aLiteral «li buch'utik laj yich'ik milele». 26:16 *O «sts'isbenale». ^eO «nikikuk».

k'ejoj sventa at-o'onton^a ta atojolal, xi chalike:

«jK'uxi xa no'ox ti lalaje,^b vo'ot ti laj avich' naklebinel yu'un li krixchanoetik ti likemik talel ta nabe, vo'ot ti k'upil k'optabilote!

jLek to'ox xu' avu'unik ta nab xchi'uk li jnakejetik avu'une,^c

chavak'ik to'ox xi'el ta stojolal skotol li jnakejetik ta balumile!

18 Li lumetik joyol ta nabe ta xnikik k'alal mi lajin yalele, li lumetik joyol ta nabe ta svul yo'ontonik k'alal mi k'ot alajebe».^d

19 »Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'alal mi xokol lakom ku'un k'ucha'al li jteklumetik ti ch'abal jnakejetik tee, k'alal mi lamukij li ta vo' ti xyuk'lajete xchi'uk k'alal mi la smukiot li nabe,^e **20** chki-k'ot batel ta ch'en* jech k'ucha'al chki'ik batel li yantike, ja' ti bu oy li krixchanoetik ti vo'ne xa slajelike. Te chkak' naklan ta yutil to balumil jech k'ucha'al k'ot ta stojolalik li vo'neal lumetik ti laj yich'ik jinesele. Sventa mu xa xavich' naklebinele, jmoj chayalik batel xchi'uk li buch'utik chyalik batel ta ch'ene.^f Laj une, ta jk'upiltasbe slumal li buch'utik kuxulike.

21 »Ta anil no'ox chkak' talel xi'el ta atojolal, va'un chaj ak'oplal.^g Ta to sa'ikot, pe mu'yuk xa chavich' tael», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

27 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Li vo'ote, xnich'on krixchano, k'ejintao junuk son sventa at-o'onton ta stojolal li Tiroe,^h **3** xi xavalbe ya'i li Tiroe:

«Vo'ot ti te naklot ta ti' nabe, vo'ot ti chap'olmaj xchi'uk li epal lumetik ti joyol ta nabe,

KAP. 26

a Ese 27:32

b Am 1:9, 10

c Ese 28:2

d Is 23:5

e Ese 27:34

f Ese 28:8

g Ese 27:36

KAP. 27

h Ese 26:17

Kolumna 2

a Is 23:9
Ese 28:2, 12

b Dt 3:8, 9
1Kr 5:23

c Je 10:2, 4

d Je 10:2, 4

e Je 10:15, 18

f 1Re 9:27

g Jos 13:2, 5

h Ese 27:27

xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Tiro, vo'ot ti xi laj avalbe aba ak'oplale: «Toj ech' xa no'ox k'upil jba».^a

4 Ja' k'otem ta avosilal li o'lol nabe

xchi'uk mas to la sk'upiltasikot li buch'utik la sva'ani-kote.

5 Xako'olaj k'ucha'al jkot varko, li atavilaitak laj avich'o-pasele ja' ta enebro te' ti likem tal ta Senire^b

xchi'uk li ate'el ti lek va'ale laj yich' pasel ta sedro te' ti likem tal ta

Libanoe.

6 Li alechuoibiltake* la spasik ta tulanetik ti likem tal ta Basane

xchi'uk li ani'e la spasik ta nukulpat* xchi'uk la xno-ch'ianbeik marfil ti likem tal ta lumetik ti joyol ta nab ta Kitime.^c

7 Li apok'ale pasbil ta lino ti kuxul lek skoloraltak ti likem tal ta Ejiptoe

xchi'uk li avaxibale pasbil ta asul no xchi'uk ta tsots* ti bonbil ta kuxul morado ti likem tal ta lumetik ti joyol ta nab ta Elisae.^d

8 Li buch'utik chlechuikote ja'ik li jnakejetik ta Sidon xchi'uk ta Arvade.^e

Tiro, li j-abteletik avu'une* ja'ik li viniketik ti lek xtojobike.^f

9 Li viniketik ti lek xtojobik* xchi'uk ti lek chanemik ti likem tal ta Guebale^g tspa-k'ik lek ti bu tsnup' sba ate'eltake.^h

Skotol li varkoetik ta nabe xchi'uk skotol li j-abteletik* tee chtalik ta atojolal sven-

27:6 *O «sbek'obil vo' avu'une». #O «sipes». **27:7** *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. **27:8** *O «li amarinerotake». **27:9** *Literal «Li moletik». #O «marineroetik».

26:20 *O «mukinal».

ta xchonolajik xchi'uk
xmanolajik.

- 10** Li viniketik ta Persia, ta
Lud xchi'uk ta Pute^a
k'ot ta avajsoltarotak,
k'ot ta jpask'opetik
avu'un.

Te la sjok'anik ta atojolal
li s-eskudoik* xchi'uk
skaskoike xchi'uk la
sk'upiltasikot.

- 11** Li viniketik ta Arvad ti k'ot
ta avajsoltarotake te la
sva'an sbaik ta sjoyobal li
amuroale

xchi'uk li viniketik ti tsots
lek yo'ontonike te la xchol
sbaik ta tayal k'elob osile-
tik avu'un.

Te la sjok'anik ta sjoyejal
amuroal li s-eskudoik* ti
set-sete

xchi'uk mas to la sk'upiltasi-
kot.

- 12** »»»Ta skoj ti ep k'usi-
tik x-ayan avu'une,^b tal manola-
juk xchi'uk chonolajuk li Tarsi-
se.^c Tal sjelik ta plata, ta tsatsal
tak'in, ta estanyo tak'in xchi'-
uk ta plomo li k'usitik oy avu'-
une.^d **13** Ko'ol lap'olmaj xchi'uk
li Javan, Tubal^e xchi'uk Mese-
ke;^f chtal yak' smosoik^g xchi'uk
k'usitik pasbil ta kovre sventa xi-
ch'ik batel li k'usitik oy avu'-
une. **14** Li snitilulal Togarmae^h
tal sjelik ta ka' xchi'uk ta mula li
k'usitik oy avu'une. **15** Ko'ol
lap'olmaj xchi'uk li krixchanoe-
tik ta Dedane;ⁱ chasa' buch'u-
tik xp'olmaj avu'un ta lumetik ti
joyal ta nabe, chak'beikot mar-
fil^j xchi'uk ebano te' sventa stoj
spatanik. **16** Ta skoj ti ep k'u-
sitik x-ayan avu'une, tal manola-
juk xchi'uk chonolajuk li Edome.
Sventa xich'ik batel li k'usitik oy
avu'une, laj yak'ik komel turke-
sa ton, tsots* ti bonbil ta ku-

27:10, 11 *O «smakobbailik». **27:16,**
18 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan
chonbolometik.

KAP. 27

a Je 10:6

Jer 46:9

b 2Kr 9:21

c Je 10:2, 4
Jon 1:3

d Jer 10:9

e Is 66:19

f Je 10:2

g Joe 3:6

h Je 10:2, 3
Ese 38:6

i Je 10:7

j 1Re 10:22

Kolumna 2

a 1Re 5:9

Esd 3:7

Ech 12:20

b Jue 11:12, 33

c Je 43:11

d Jer 8:22

e Is 7:8

f Je 25:3

g Je 25:13

h 2Kr 17:11
Is 60:7

i Je 10:7

j 1Re 10:1, 2
Is 60:6

k Je 11:31

l 2Re 19:12
Am 1:5

m Je 10:22

n Je 25:3
Job 6:19

o 1Re 10:22
Is 23:14

xul moradoe, k'usitik luchbil* ti
ep ta tos skolorale, lekil pok'etik,
k'upil sba tonetik ta nab^f xchi'uk
rubi tonetik.

17 »»»Ko'ol lap'olmaj xchi'uk
Juda xchi'uk li yosilal Israele.
Sventa xich'ik batel li k'usitik oy
avu'une,^a chak'beikot komel tri-
go ti likem ta Minite,^b lekil ve'-
liletik, pom,^c aseite xchi'uk bal-
samo.^d

18 »»»Ta skoj ti ep k'usitik
x-ayan avu'une xchi'uk ti toj jk'u-
lejote, tal manolajuk xchi'uk cho-
nolajuk li Damaskoe;^e tal sjelik ta
vino ti likem ta Elbone xchi'uk ta
tsots* ti likem ta Saare. **19** Li
Vedan xchi'uk li Javan ta Usale
la sjelik ta tsatsal tak'in, ta ka-
sia te* xchi'uk ta vale[#] li k'usi-
tik oy avu'une. **20** Li Dedane^f laj
yak'bot pok'etik* sventa montu-
ra. **21** La avinikin li j-arabiaeti-
ke xchi'uk skotol li bankilaetik ta
Kedare,^g ti chchonik ch'iom chije-
tike, tot chijetike xchi'uk tentsu-
netike.^h **22** Ko'ol lap'olmaj xchi'-
uk li jp'olmajeletik ta Saba xchi'uk
ta Raamae;ⁱ sventa xich'ik batel li
k'usitik oy avu'une,^j laj yak'beikot
komel jeltos lekil parfumeetik, le-
kil tonetik xchi'uk oro. **23** Ko'ol
lap'olmaj xchi'uk li Aran,^k Kane,
Eden,^l Asur,^m Kilmad xchi'uk li
jp'olmajeletik ta Sabae.ⁿ **24** Li ta
ach'ivite te la xchonik k'upil sba
k'u'il pok'iletik, asul jalbil pok'etik
ti jeltos skoloral xluchale* xchi'uk
pimil pok'etik sventa yut na ti jel-
tos skolorale, lek chukajtik skotol
ta ch'ojon.

- 25** Li varkoetik ta Tarsise^o
la xkuchik tal li
ap'olmale,
ja' yu'un lanaj ta k'ulejal
xchi'uk epaj avikats ta o'lol
nab.

27:16 *O «ts'isbil». #Koral sbi li k'u-
pil sba tonetik taje. K'elo Glosario, *ko-
ral*. **27:19** *Ja' jtek' te' ti xko'olajtik k'u-
cha'al ste'el kanelae. #Ja' jtos vale' ti
xmuet yik'e. **27:20** *O «jalbil mantae-
tik». **27:24** *O «sts'isbenale».

26 Li buch'utik chlechuikote laj yik'ikot batel ti bu xyuk'la-jet tajek li nabe; li ik' ti chlik tal ta slok'eb k'ak'ale la silinot ta o'lol nab.

27 Li ak'ulejale, li k'usitik oy avu'une, li ap'olmale, li avaj-abteltake,* li buch'utik tspak'ik lek ti bu tsnup' sba ate'eltake, li buch'utik chchonik ap'olmale^a xchi'uk li jpask'opetik avu'une,^b

skotol li buch'utik te oy ta atojolale ta xmut'ijik[#] yalel ta o'lol nab k'alal mi k'ot yorail chavich' lajesele.^c

28 K'alal mi avanik li avaj-abteltake,* ta xnik li lumetik ta ti' nabe.

29 Skotol li buch'utik chlechuik varkoe, li j-abteletik ta varkoe* xchi'uk li buch'utik te oyik ta nabe chyal li ta svarkoike xchi'uk chbatik ta takin balumil.

30 Ch-avanik xchi'uk tsmil sbaik ta ok'el ta atojolal^d k'alal ja'o tsvij pukuk* ta sjo-like xchi'uk ti te xbaletik ta tantike.

31 Ta xjux lok'el stsotsil sjolik xchi'uk tslapik ch'ixal k'u'il;* tsmil sbaik ta ok'el ta atojolal xchi'uk chat tajek yo'ontonik.

32 K'alal ja'o ch-ok'ike, tske-jintaik jun son sventa at-o'onton ta atojolal, xi chk'ejinike:
 <¿Buch'u xko'olaj xchi'uk li Tiro ti jeche' xa te ts'ijil ta o'lol nabe?>^e

33 K'alal te to ta o'lol nab lik tal li k'usitik oy avu'une, jun

27:27, 28 *O «amarinerotake». 27:27 #O «xmukijik; xbut'ijik». 27:29 *O «marineroetike». 27:30 *O «lum». 27:31 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il.

KAP. 27

a Ese 27:8, 9

b Ese 27:10, 11

c Ese 26:14

d Is 23:1
Ese 26:17

e Ese 26:5

Kolumna 2

a Ese 27:14, 16

b Sak 9:3

c Ese 26:19

d Ese 27:27

e Ese 26:15

f Ese 28:17

g Sl 37:10

KAP. 28

h Ese 28:5

i Ese 27:4

j Da 2:48

yo'onton kom avu'un epal jtekumetik.^a

Li ak'ulejal ti mu albajuk yepale xchi'uk li ap'olmaltake ja' pasik-o ta jk'ulej li ajvaliletik ta balumile.^b

34 Avi une, laj xa avich' llinel ta o'lol nab, te ta natil nab;^c jech xtok, skotol li ap'olmale xchi'uk li aviniktake ko'ol xa lamut'ijik* yalel xchi'uk.^d

35 Skotol li jnaklejetik ta lumetik ti joyol ta nabe ch'ayal to chk'ot yo'ontonik k'alal tske'likote^e xchi'uk ta xnikik ta xi'el li ajvaliletik yu'unike,^f xvinaj ta satik ti mu xa sna' k'usi tspace.^g

36 Li j'p'olmajeletik ta muk'tik lumetike ta sjik' yo'ontonik ta skoj li k'usi chk'ot ta atojolale.

Ta anil no'ox xchi'uk toj xibal sba chavich' lajesel, va'un chljaj ak'oplal ta sbatel osil>>>»^g

28 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, xi xavalbe ya'i li jnitvanej ta Tiroe: <Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Ta skoj ti la stoy sba li avo'ontone,^h xi chavalilane: <Ja'un jun dios.

Chotolun ta smuk'ta chotleb jun dios te ta o'lol nab».ⁱ

Pe ja'ot no'ox jun krixchano, ma'uk diosot, ako mi chaval ta avo'onton ti ja'ot jun diose.

3 Avaloj ti mas p'ijot k'u'cha'al li Daniele^j xchi'uk ti mu'yuk k'usi mukul ta atojolale.

4 Lapas ta jk'ulej ta skoj li ap'i-jile xchi'uk ti oy k'usi lek xanabe sk'oplane

27:34 *O «lamukijik; labut'ijik».

- xchi'uk yakal-o chatsob oro xchi'uk plata li ta sk'ejobil* ak'ulejale.^a
- 5** Epaj ak'ulejal^b ta skoj ti lek xatojob ta polmajele xchi'uk lik stoy sba avo'onton ta skoj li ak'ulejale».
- 6** »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti chaval ta avo'onton ti ja'ot jun diose,
- 7** chkik' tal jyanlumetik sventa skontrainikot, ja'ik li buch'utik mas to toj simaronik ta muk'ta lumetike;^c ta slok'es s-espadaik xchi'uk tsajesik li k'usitik k'upilik sba ataoj ta skoj ap'ijile xchi'uk tsajesbeik sk'oplal li at'ujomale.^d
- 8** Tstik'ikot ochel ta ch'en* xchi'uk toj chopol k'u yelan chacham li ta o'lol nabe.^e
- 9** «Mi xi to chavalbe li buch'u tsmilote: «Ja'un jun dios»? K'alal cha-och ta sk'ob li buch'utik tsokes ak'oplale, ma'uk jun dios chilikot, ja' no'ox jun krixchano».
- 10** «Te chacham ta sk'ob li jyanlumetike, jech chacham k'ucha'al li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsione,* yu'un jech lok'em ta ke jtuk», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».
- 11** La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune:
- 12** «Xnich'on krixchano, k'ejin-tao jun son sventa at-o'onton ta stojalal li ajvalil ta Tiroe xchi'uk xi xavalbe ya'ie: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Tuk'ot to'ox tajek, ep tajek ap'ijil^f xchi'uk k'upil tajek aba.^g

28:4 *O «snak'obil». 28:8 *O «mukil». 28:10 *K'elo Glosario, sirkunsion.

KAP. 28

a Sak 9:3

b Is 23:1, 3
Ese 27:12

c Ese 30:10, 11

d Is 23:9

e Ese 27:26

f Ese 28:3

g Ese 27:3

Kolumna 2

a Ese 27:16

b Is 14:13

c Joe 3:4
Am 1:9d 1Re 10:11
2Kr 9:21
Ese 27:12

e Joe 3:6

f Is 23:9
Jer 25:17, 22
Jer 47:4
Joe 3:8

g Ese 27:3

h Is 14:14

i Is 14:15

j Am 1:9, 10

- 13** Te to'ox oyot ta Eden, ja' li ta nichimaltik yu'un Diose. K'upiltasbilot to'ox ta jeltos lekil tonetik: ta rubi, ta topasio xchi'uk ta jaspe; ta krisolito, ta onise xchi'uk ta jade; ta safiro, ta turkesa^a xchi'uk ta esmeralda; ta oro pasbil li stsaklebtake. Skotol taje ja'o la jmeltsan k'alal la jpasote.
- 14** Laj kak'bot avabelt k'ucha'al jun keruvin ti chchabivane xchi'uk ti t'ujbile. Te to'ox oyot li ta xch'ul vits Diose^b xchi'uk te to'ox xava'et ti bu oy li tonetik ti xtiltun* sk'ak'ale.
- 15** Lek to'ox tajek atalelal k'alal laj avich' pasele, ja' to lasok k'alal lik apas li k'usitik mu'yuk tuk'e.^c
- 16** Ta skoj ti ep lap'olmaje,^d solet lik ilbajinvanan xchi'uk lik asa' amul.^e Ja' yu'un, keruvin ti chachabivane, ta jnuntsot lok'el li ta vits yu'un Dios ta skoj ti chasokesvane xchi'uk ta jlajes ak'oplal,^f ti bu ta jipot batele nom xil li tonetik ti xtiltun* sk'ak'ale.
- 17** Ta skoj ti toj k'upil abae, lik stoy sba li avo'ontone.^g La asokes ap'ijil ta skoj li avutsilale.^h Ta jipot yalel ta balumil.ⁱ Chkak' ti xak'ot ta j-ak'-elov ta yeloval li ajvaliletike.
- 18** Ta skoj ti toj ech' xa no'ox amule xchi'uk ti lalo'lavan k'alal lap'olmaje, la asokesbe sk'oplal ti butik ch'ul avu'une. Chkak' ti ak'o tiluk* k'ok' ta atojolale, va'un ta xchik'ot.^j

28:14, 16 *O «xllokun; xpulpun». 28:18 *O «tsanuk».

Ja' xa no'ox atanil te tokol chkom ta balumil ta yeloval sat skotol li buch'utik tsk'elikote.

- 19 Skotol li buch'utik xojtikini-kot li ta jteklumetike ch'ayal to chk'ot yo'ontonik k'alal tsk'elikote.^a

Ta anil no'ox xchi'uk toj xibal sba chavich' lajesel, va'un chljaj ak'oplal ta sbatel osil»»».^b

- 20 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: 21 «Xnich'on krixchano, ak'o batel asat ta stojolal li Sidone^c xchi'uk alo k'usi chopol chk'ot ta stojolal. 22 Xi xavalbee: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Sidon, lik'ot xa ta avajkontra, chkich' muk'ibtasbel jk'oplal ta skoj li k'usi ta jpasbote.

Va'un, li krixchanoetike tsna'ik ti vo'on Jeovaun k'alal mi laj kak'bot kastigoe xchi'uk mi la jch'ultajes jba ta atojojale.

- 23 Ta jtak batel tsatsal chamel te xchi'uk chbein ch'ich' li ta skayealtake.

Ep buch'utik te chchamik k'alal mi tal ta buyuk no'ox li espadae;

jech tsna'ik ti vo'on Jeovae.^d

- 24 »»»Va'un, li jteklum Israele mu'yuk xa joyobtabil chkom ta ch'ixetik ti chchayijesvane^e xchi'uk ti toj chopole, ja' li muk'ta lumetik ti sp'ajojik li Israele; li krixchanoetik une jech tsna'ik ti vo'on li Ajvalil Jeovaun ti Muk'ul Jpasmantalune»».

- 25 »«Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'alal mi la jtsob sutel tal li jteklum Israel ti bu tanpuk batemik li ta jteklumetike,^f chkak'be yil muk'ta lumetik ti ch'ul Diosune.^g Li jteklum Israel une te chnakiik li

KAP. 28

a Eze 27:35

b Eze 27:36

c Is 23:4
Jer 25:17, 22
Eze 32:30

d Eze 26:6

e Nu 33:55
Jos 23:12, 13

f Dt 30:3
Is 11:12
Jer 30:18
Os 1:11

g Is 5:16

Kolumna 2

a Jer 23:8

b Je 28:13

c Is 32:18
Jer 23:6
Os 2:18

d Is 65:21, 22
Jer 31:5
Am 9:14

e Jer 30:16

KAP. 29

f Jer 25:17, 19
Jer 43:10, 11
Eze 31:2

g Jer 46:25
Eze 31:18

h Eze 32:2

i Eze 29:9

j Jer 25:33

ta balumil^a ti laj kak'be li kaj-tunel Jakobe.^b 26 Jun yo'onton te chnakiik,^c tsva'an snaik xchi'uk ta sts'un s-uvaik.^d Jun xa yo'onton chnakiik k'alal mi laj xa ox kak'beik kastigo li buch'utik chp'ajatik ti te oyik ta spat xokonike,^e jech tsna'ik ti vo'on Jeovae, ti vo'on Sdiosikune»».

29 Li ta slajunebal jabil,* li ta sk'ak'alil 12 ta slajunebal ue, la sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune: 2 «Xnich'on krixchano, ak'o batel asat ta stojolal li faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoe. Alo k'usi chopol chk'ot ta stojolal li faraone xchi'uk ta stojolal sjunul li Ejiptoe.^f 3 Xi xavalbe ya'ie: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Faraon ti ajvalilot ta Ejiptoe,^g lik'ot xa ta avajkontra,

vo'ot li muk'ta chanul vo' ti te maxalot* ta yok li uk'um Niloe.^h

Xi avaloje: «Ja' ku'un li uk'um Niloe.

La jpas sventa xku'unin jtuk».ⁱ

- 4 Pe ta xjojbot xotxot tak'in ta sbakil ave xchi'uk chkak' ti xpak'i ta amik'al* li choyetik ta uk'um Niloe.

Ta jochot lok'el ta uk'um Nilo xchi'uk li choyetik ti pak'i ta amik'ale.

- 5 Ta jipoxuk komel ta takixokol balumil xchi'uk skotol li choyetik ta Niloe.

Te telet chakom ta jamal osilitik, mu'yuk chavich' toyel likel mi ja'uk chavich' mukel.^j

29:1 * Ja' sk'oplal ti slajunebal xa ox jabil yich'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Esekiel xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekiel 1:2. 29:3 * O «patalot». * K'alal Nilo xi li'e xchi'uk li ta yantik bu chvinaj batele, ja' sk'oplal li uk'ume o li yoktak ti chat'es osilitike. 29:4 * O «avaruxal; amerioal; asolil».

Chak'ot ku'un ta sve'el jti'va-
nej chonbolometik ta balu-
mil xchi'uk ta sve'el mute-
tik ta vinajel.^a

6 Va'un, skotol li jnaklejetik ta
Ejiptoe tsna'ik ti vo'on Jeo-
vaune,

yu'un mu'yuk la skoltaik li
jtekum Israele, ja' no'ox
jeh k'otik k'ucha'al jtel aj.^b

7 K'alal la stsakik ak'ob
xchi'uk la skikan sbaik ta ato-
jolale, toj voh'el lak'ot,
va'un xtmlajetik xa kom
avu'un^c
xchi'uk yayij avu'un li sneke-
bike».

8 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil
Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:
«Chkak' talel jun espada ta ato-
jolal,^d ta jlajesbe sk'oplal li krix-
chanoetik xchi'uk li chonbolo-
metik ti te oy ta atojolale.

9 Li yosilal Ejiptoe xokol chkom
xchi'uk jinem chkom;^e va'un
tsna'ik ti vo'on Jeovaune, yu'un
xi avaloje: «Ja' ku'un li uk'um Ni-
loe; vo'on la jpas.»^f **10** Ja' yu'un,
ta jkontrainot xchi'uk ta jkon-
train li uk'um Niloe, xokol chkom
ku'un li yosilal Ejiptoe xchi-
uk takin chkom ku'un, sts'ijlan*
chkom k'ucha'al takixokol balu-
mil,^g te chlik ta Migdol^h k'alal
to ta Siene' xchi'uk chk'ot k'a-
lal to ta sts'akil Etiopia. **11** Mu-
yuk xa te ch-ech' krixchanoetik
mi ja'uk ts'unbal chonbolometik/
xchi'uk 40 jabil mu'yuk chich' na-
klebinel. **12** Ta xkak' ti mas to
xokol xkom li yosilal Ejipto k'u-
cha'al li yan lumetike, 40 jabil xo-
kol chkom li jtekumetik yu'une,^k
mas to xokol chkom k'ucha'al li
yan jteklumetike. Tanpuk chbat
ku'un ta lumetik li j-ejiptoetike
xchi'uk ta jtaniik batel ta muk-
tik lumetik».^l

13 »Yu'un xi chal li Ajvalil
Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:
«K'alal mi ech' xa ox 40 jabile, ta

29:10 *O «sts'ijil».

KAP. 29

a Ese 32:4

b Is 36:6
Jer 37:5-7
Ese 17:17

c Jer 17:5

d Jer 46:14
Ese 30:4
Ese 32:12

e Jer 43:11-13

f Ese 29:3

g Ese 30:12

h Jer 44:1

i Ese 30:6, 7

j Ese 31:12
Ese 32:13

k Jer 46:19

l Ese 30:23

Kolumna 2

a Jer 46:25, 26

b Je 10:13, 14
Ese 30:14

c Ese 30:13

d Ese 32:2

e Is 30:2
Is 36:4, 6
Jer 2:18
Jer 37:5-7

f Jer 25:9
Jer 27:3, 6

g Ese 26:7

h Jer 43:10, 12

i Ese 30:9, 10

jtsobik sutel tal li j-ejiptoetik ti
bu tanpuk batik ta jteklumetike.^a

14 Chkik'ik sutel ta Patros^b li
j-ejiptoetik ti chukbilik to'ox ba-
tele, chkik'ik sutel ta smulik,
va'un chpasik ta jun lum ti mu-
yuk tsots sk'oplale. **15** Li Ejiptoe
mas to bik'it sk'oplal chkom
k'ucha'al li yan lumetike, mu'yuk
xa tsventain li yan muk'tik lуме-
tike.^c Ta jbik'tajesbe tajek sk'o-
plal, jech mu'yuk xa tspas ta
mantal li yan muk'tik lumetike.^d
16 Li jtekum Israele j-ech'el mu-
yuk xa tspat yo'ontonik ta stojo-
lal li Ejiptoe;^e ja' no'ox chvul ta
sjolik ti ja' te la sta-o smulik k'a-
lal la sk'anbeik koltaele. Va'un, li
j-israeleitike jech tsna'ik ti vo'on
Ajvalil Jeovaun ti Muk'ul Jpas-
mantalune»».

17 Li ta jabil 27,* li ta sba k'a-
k'al yochel li ba'el ue, la sk'opo-
nun tal li Jeovae, xi laj yalbune:
18 «Xnich'on krixchano, li Nabu-
kodonosor^{ff} ti ja' ajvalil ta Babi-
loniae tsots laj yak' abtejuk yaj-
soltarotak sventa skontrain li
Tiroe.^g T'axjol komik xchi'uk
cho' snekeb skotolik. Pe li ajvalil
xchi'uk li yajsoltarotake mu'yuk
laj yich'ik tojel jset'uk^h ti abtejik
ta Tiroe.

19 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil
Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:
«Li Nabukodonosor* ti ja' ajvalil
ta Babiloniae^h chkak'be li yosilal
Ejiptoe, chich'be batel li sk'uleja-
le xchi'uk skotol li k'usitik oy yu-
une, ja' stojolik chk'ot li yajsolta-
rotake».

20 »Chkak'be yu'unin li yosi-
lal Ejipto sventa xk'ot ta stojolik
ta skoj ti abtejik ta skontrainel li
Tiroe, yu'un abtejik ku'un,ⁱ xi li
Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-
mantale.

29:17 *Ja' sk'oplal ti 27 xa ox jabil yi-
ch'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Ese-
kiel xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekuel
1:2. **29:18, 19** *Literal «Nabukodoro-
sor», jech ta sts'ibaik li yantike. **29:18**
*O «jutebuk».

21 »Li va' k'ak'ale, chkak' lo-k'uk tal jun xulubil ta sven-ta li jtekum Israele,^a li vo'ot une chkak' k'opojan ta yelovalik; va'un tsna'ik ti vo'on Jeovaune»;

30 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune:
2 «Xnich'on krixchano, alo k'usi chk'ot ta pasel, xi xavale: <Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Xi xa-avanik ta ok'ele: <Ay, chtal xa li sk'ak'alile!».

3 Yu'un nopol xa li sk'ak'alile, jech, jutuk xa sk'an xtal li sk'ak'alil Jeovae.^b

Li va' k'ak'ale, chvinaj tok ti solet ik' tajeke,^c ja' li yorail ak'bil ta sventa li muk'tik lumetike.^d

4 Chtal jun espada ta stojolal li Ejiptoe. K'alal mi cham li krixchanoetik ta Ejiptoe, mi laj yich' pojbel batel li sk'ulejale xchi'uk k'alal mi laj yich' jinesel li snaklebtake,^e

chch'ay xch'ulel ta xi'el li Etiopiae.

5 Li Etiopia,^f Put,^g Lud xchi'uk skotol li yan muk'tik lumetike, li Kub xchi'uk li nich'nabiletik ta yosilal Israel ti spasojik jun tratoe* ko'ol chljajik ta espada skotolik».

6 Xi chal li Jeovae:
<Ta xljajik ek li buch'utik ta stik' sbaik ta skoltael li Ejiptoe;
chich' lajesel xtok li yip xchi'uk li stoyobball Ejiptoe».^h

»Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: <Te chljajik ta milael ta espada li ta lume, chlik ta Migdol' k'alal to ta Siene./

29:21 *O «chkak'be stsatsal li jtekum Israele». **30:5** *Xu' van ja' sk'oplal li j-israeletik ti spasoja ta jmoj sjolik xchi'uk li Ejiptoe.

KAP. 29

a 1Sa 2:10
Lu 1:69

KAP. 30

b Abd 15

c Ese 32:7

d Sl 110:6

e Ese 32:11, 12

f Sof 2:12

g Na 3:8, 9

h Ese 30:18

i Jer 44:1

j Ese 29:10

Kolumna 2

a Jer 46:19
Ese 29:12
Ese 32:18b Ese 29:19
Ese 32:11

c Aba 1:6

d Ese 29:5

e Ese 29:3

f Ese 31:12

g Jer 43:12
Jer 46:14

h Jer 46:5

7 Mas to xokol chkom k'ucha'al li yan lumetike, li jteklu-metik yu'un xtoke mas to jinem chkom k'ucha'al li yan jteklu-metike.^a **8** K'alal mi la jtsanbe sk'a-k'al li Ejiptoe xchi'uk mi la jla-jesbe sk'oplal li buch'utik jmoj sjolik xchi'uke, jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune. **9** Li va' k'ak'ale, ta jtak batel j-almantaletik ta varkoetik sventa xkak' nikuk ta xi'el li Etiopia ti spatoj yo'onton ta stojolal stuke; li j-etioipiaetike chch'ay xch'ulelik ta xi'el mi k'ot sk'ak'alil li Ejiptoe, yu'un jp'el sk'oplal chk'ot ta pasel».

10 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: <Ta jtunes li Nabukodonosor* ti ja' aj-valil ta Babilonia^b sventa jlajesbe sk'oplal li yajsoltarotak Ejiptoe. **11** Li Nabukodonosor xchi'uk li yajsoltarotak ti ja'ik li buch'utik mas to toj simaronik ta muk'ta lumetike^c chich'ik ik'el tal sven-ta xak'beik slajeb li jteklume. Tslok'es s-espadaik sventa skon-trainik li Ejiptoe xchi'uk noj chkom yu'unik ta anima li lume.^d

12 Ta jtakijes li yotak uk'um Niloe^e xchi'uk li lume chkak' ti x-och ta sk'ob* li buch'utik toj chopolike. Chkak' ti slajesbeik sk'oplal jtekum li jyanlumetike^f xchi'uk skotol li k'usitik oy tee. Jech lok'em ta ke, vo'on li Jeovaune».

13 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: <Ta jlajesbe sk'oplal xtok li ibal sba san-toetike* xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li diosetik ta Nof^g ti mu'yuk k'usi xtunik-oe. J-ech'el mu'yuk xa chva'i junuk bankilal li ta yosilal Ejiptoe xchi'uk chkak' ti oyuk xi'el tee.^h **14** Xokol chkom

30:10 *Literal «Nabukodonosor», jech ta sts'ibaik li yantike. **30:12** *Literal «ta jchonbe». **30:13** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso'» sk'an xale, ja'o chich' ael k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, *ibal* sba. *O «Menfis».

ku'un li Patrose,^a ta jtsanbe sk'a-k'al li Soane xchi'uk chkak'be kastigo li Noe.^{*b} **15** Ta jmal tal skapemal jol ta stojolal li Sin ti ja' li stsatsal pojobbail Ejiptoe xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li jnaklejetik ta Noe. **16** Ta jtsanbe sk'ak'al li Ejiptoe xchi'uk chch'ay xch'ulel ta xi'el li Sine. Ta sjomik ochel li Noe xchi'uk ta k'a-k'altik lek chich' tsakel ta k'op li Nofe.^{*} **17** Li keremetik ta On^{*} xchi'uk ta Pibesete chlajik ta espada xchi'uk chich'ik chukel batel li jnaklejetik tee. **18** Ta x-ik'ub osil ta Teafnees k'alal mi te la jk'asbe sk'atlom te' li Ejiptoe.^c Chlaj sk'oplal li yipe xchi'uk li stoyobbaile,^d ta xmak ta tok xchi'uk chich'ik chukel batel li jnaklejetik yu'une.^e **19** Chkak'be kastigo li Ejiptoe, va'un jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune.»

20 Li ta jabil 11,^{*} li ta svukubal k'ak'al ta ba'yel ue, la sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune: **21** «Xnich'on krixchano, laj xa jk'asbe sk'ob li faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoe; mu'yuk ta xpixbeik sventa xkol mi ja'uk ta sts'otbeik ta pok' sventa stsatsub lek sventa tsak yu'un li espadae.»

22 «Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: <Ta jkontrain li faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoe.^f Ta jk'asbe xchibal li sk'obe, ti bu lek toe xchi'uk ti bu k'asem xa ono'oxe.^g Chkak' koluk yalel ta sk'ob li espadae.^h **23** Va'un, tanpuk chbat ku'un ta lumetik li j-ejiptoetike xchi'uk ta jtaniik batel ta muk'tik lumetik.ⁱ **24** Ta jtsatsubtasbe sk'ob^{*} li ajvalil ta Babiloniae/ xchi'uk chkak'be ta sk'ob li j-espadae.^k Yan li faraone ta jk'asbe li sk'obe,

30:14 *Ja' xkaltik, Tebas. **30:16** *O «Menfise». **30:17** *Ja' xkaltik, Eliopolis. **30:20**; **31:1** *Ja' sk'oplal ti 11 xa ox jabil yich'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Esekuel xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekuel 1:2. **30:24** *O «Ta xkepajesbe yip».

KAP. 30

a Je 10:13, 14
Jer 44:1

b Jer 46:25

c Ese 30:8

d Jer 46:20
Ese 31:18

e Jer 46:19

f Jer 46:25
Ese 29:3g 2Re 24:7
Jer 46:2

h Jer 46:21

i Ese 29:12

j Jer 27:6

k Ese 32:11, 12

Kolumna 2

a Ese 29:19, 20

b Ese 29:12

KAP. 31

c Jer 46:2
Ese 29:2

va'un solel tsots x-ijet^{*} ta yeloval[#] jech k'ucha'al x-ijet li buch'uk chcham xae. **25** Ta jtsatsubtasbe sk'ob li ajvalil ta Babiloniae, yan li sk'ob faraone jech' xa te majajtik^{*} chkom; k'alal mi laj kak'be ta sk'ob ajvalil ta Babilonia li j-espadae xchi'uk k'alal mi la stunes sventa skontrain li yosilal Ejiptoe,^a li krixchanoetike jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune. **26** Jech xtok, tanpuk chbat ku'un ta lumetik li j-ejiptoetike xchi'uk ta jtaniik batel ta muk'tik lumetik,^b va'un tsna'ik ti vo'on Jeovaune.»

31 Li ta jabil 11,^{*} li ta ba'yel k'ak'al ta yoxibal ue, la sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, xi xavalbe ya'i li faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoe xchi'uk li yaj-soltarotake:^c

«¿Buch'u xa no'ox jech smuk'ul k'ucha'al li amuk'ulale?»

3 Xako'olaj k'ucha'al jun j-asiria vinik, xako'olaj k'ucha'al jtek' sedro te' ta Libano, ti k'upilik sba sk'obk'obtaka, ti lek pim yanal ti chak' yaxinala^{*} xchi'uk ti toj nate;

ti k'otem k'alal to ta tok li sni'e.

4 Muk' tajek bat ta skoj ti oy lek vo'e, li vo' ti lek nat xyale ja' laj yak' ch'iuik.

Te xcholchun ch-ech' yok vo' li ta yosilal bu tek'e;le;

li yoktak vo'e ja' chat'es^{*} skotol li yan te'etik te tek'aj-tike.

5 Ja' yu'un, mas to nat bat k'ucha'al li yan te'etik ti te tek'ajtik ta osile.

Epaj li sk'obk'obtaka xchi'uk ta slin sba batel ta skoj ti lek tsots yok li vo'e.

30:24 *O «x-ajajet». [#]Ja' xkaltik, ta yeloval li ajvalil ta Babiloniae. **30:25** *O «jok'ajtik». **31:3** *O «skeovale». **31:4** *O «tsmalta».

6 Skotol li mutetik ta vinajele te la spas stasik li ta sk'obk'obtaka, skotol li chonbolometik ta osiltike te ay svok'es yalabik ta yolon li sk'obk'obtaka xchi'uk li epal muk'tik lumetike te nakiik ta yaxinal.[#]

7 Toj k'upil tajek sba bat xchi'uk la slin tajek sba batel li sk'obk'obtaka, yu'un li yibeltake la sts'un lek sba yalel ti bu oy lek vo'e.

8 Mu xko'olaj xchi'uk jtek'uk sedro te' li ta nichimalkik yu'un DiOSE.^a
Li sk'obk'obtaka mi jset'uk* xko'olaj k'ucha'al sk'obk'obtaka enebro te' xchi'uk mu xko'olaj sk'obk'obtaka k'ucha'al li *armon* te'e.[#]
Mu xko'olaj yutsil xchi'uk li yan te'etik ta nichimalkik yu'un DiOSE.

9 K'upil sba la jpas, ep tajek sk'obk'obtaka; skotol li te'etik ta Eden ti ja' li nichimalkik yu'un melez DiOSE it'ix yo'ontonik ta stolal.

10 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti toj nat bate, ti k'otem k'alal to ta tok li sni'e xchi'uk ti la stoy sba ta skoj ti nat bate, **11** chkak' ochuk ta sk'ob li ajvalil ta muk'tik lumetik ti tsots lek xu' yu'une.^b Jp'el sk'oplal chlik skontrain; li vo'on eke chlik jp'aj ta skoj li xchopolile. **12** Li jyanlumetik ti ja'ik li buch'utik mas to toj simaronik ta muk'ta lumetike ta sts'etik lok'el xchi'uk chiktaik komel ta vitsetik. Te lamal chkom ta stenle-

31:6, 17 [#]O «skeoval». **31:8** ^{*}O «jutebuk». [#]Ja' jpets te' ti muk'tik sk'obtaka xchi'uk ti stak' chobel spate.

KAP. 31

a Je 2:8
Ese 28:12, 13

b Ese 30:10, 11
Aba 1:6

Kolumna 2

a Ese 32:5, 6

b Ese 29:5
Ese 32:4

c Ese 31:9

d Ese 32:18, 20

e Ese 30:6
Ese 32:31

jaltik li sk'obk'obtaka xchi'uk te chexajtik chkom ta skotol uk'umetik ta jteklum li sk'obk'obtaka ti k'asemik xae.^a Skotol li jteklumetike ta xlok'ik batel li ta yaxinale* xchi'uk te chiktaik komel. **13** Skotol li mutetik ta vinajele te chnakiik li ta te' ti lomem xae xchi'uk skotol li chonbolometik ta osiltike te chnakiik ta sk'obk'obtaka.^b **14** Taje ja' sventa mu xlik natubuk tajek jtek'uk te' ti te ch'iem ti bu oy lek vo'e o ti mu xk'ot k'alal to ta tok li sni'e xchi'uk ti mu xk'ot k'alal to ta tok mi jtek'uk te' ti lek at'esbile.^a Yu'un chljaj skotolik, ch-ochik batel ta yut balumil, ko'ol chyalik batel ta ch'en[#] xchi'uk li xnich'nab krixchanoetike».

15 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'alal mi la sta yora'il chyal batel ta Mukinale,* chkak' ti x-ok'ik ta at-o'onton li krixchanoetike. Ja' yu'un, chlik jmak li natil vo'e xchi'uk ta jpajesbe li yok ti lek tsotse. Chkak' ti x-ik'ub osil ta Libano ta skoj li te'e xchi'uk chtakij skotol li te'etik ta osiltike. **16** Chi'ik ku'un muk'tik lumetik k'alal mi laj ya'ik ti k'u yelan xvoch'lajet yalel li te'e, k'alal mi ko'ol laj kak' yaluk batel ta Mukinal* xchi'uk li buch'u yakal chyalik batel ta ch'ene.[#] Jech xtok, skotol li te'etik ta Eden^c ti ja' li bu mas le kik ta Libano, skotol li te'etik ti lek at'esbile,^a chich' patbel yo'ontonik ta yut balumil. **17** Ko'ol xa yalik batel ta Mukinal* xchi'uk, ja' te ti bu oy li buch'utik chamemik ta espadae,^d jmoj yal batel xchi'uk li buch'utik chkoltaat to'oxe, ja' li buch'utik te to'ox nakalik ta yaxinal[#] ti te oyik ta muk'tik lumetike».^e

31:12 ^{*}O «skeoval». **31:14, 16** [^]O «maltabile». **31:14** [#]O «mukinal». **31:15-17** ^{*}O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, *mukinal*. **31:16** [#]O «mukinal».

18 »Mu'yuk jtek'uk te' ta Eden ti jech smuk'ul xchi'uk yutlilal k'ucha'al li vo'ote.^a Ak'o mi jech, jp'el sk'oplal chavich' jipel yalel ta lum xchi'uk li te'etik ta Edene. Te telel chakom ti bu oy li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsione,* ja' li buch'utik chamemik ta espadae. Taje ja' jech chk'ot ta stojolal li faraone xchi'uk skotol li yajsoltarotake», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

32 Li ta jabil 12,* li ta ba'yel k'ak'al ta yuilal 12, la sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, k'ejintao junuk son sventa at-o'onton ta stojolal li faraon ti ja' ajvalil ta Ejiptoe, xi xavalbee:

«Xako'olaj to'ox k'ucha'al jkot ch'iom tsatsal leon* ta stojolal li muk'tik lumetike, pe laj xa avich' ts'ijtsanel.[#] Xako'olaj to'ox k'ucha'al jkot muk'ta chanul nab,^b te to'ox xapuk'lajet ta uk'um, chatatubtas ta avakan li vo'e xchi'uk chavik'ubtas li uk'ume».

3 Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Ta jtunes jtsop muk'tik lumetik sventa sjipboxuk ta aba li jnuti' sventa tsakob choye, va'un ja' ta xjochikot-o lok'el li ta jnuti' sventa tsakob choye.

4 Te ta jipot komel ta lumtik; ta jtenot batel ta jamal osilitik.

Chkak' ti te xkoti ta aba li mutetik ta vinajele

31:18 *K'elo Glosario, sirkunsision. **32:1** *Ja' sk'oplal ti 12 xa ox jabil yich'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Esekiel xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekiel 1:2. **32:2** *O «ch'iom leon ti xtinlajet sjol». [#]O «ts'ijlanel».

KAP. 31

a Ese 31:9
Ese 32:19

KAP. 32

b Is 51:9,10
Ese 29:3

Kolumna 2

a Ese 29:5

b Ese 31:12

c Is 13:1,10

d Ese 29:12
Ese 30:26

e Jer 43:10,11
Jer 46:25,26
Ese 30:24

xchi'uk chkak' ti xet'es yo'ontonik ta sti'el abek'tal li jti'vanej chonbolometik ta sjunul li balumile.^a

5 Ta jip batel ta vitsetik li abek'tale

xchi'uk ta jnojes ta skomenal* abek'tal li stenlejaltike.^b

6 Li ach'ichel ti xchororet chlok'e ta jmal ta balumil, chk'ot k'alal to ta vitstikalitik; xchi'uk chnoj yu'un li beo'e-tike.

7 K'alal mi laj ak'oplale, ta jmak li vinajele xchi'uk ta jtup'be xojobal li k'analetike.

Ta jpix ta tok li k'ak'ale xchi'uk mu'yuk xa chak' xojobal li luna.^c

8 Vo'ot ta ak'oj chkak' ik'ubuk skotol li k'usitik chak' xojobal ta vinajele

xchi'uk ta jpix ta ik'al osil li avosilale», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

9 «Chkak' ti ak'o xat yo'onton epal jteklumetik k'alal mi la jchukik batel ta yantik lumetik li jnakejetik avu'une, ja' te chbatik li ta lumetik ti mu xavojtikine.^d

10 Chkak' ti xbat xch'ulelik ta xi'el epal jteklumetike.

Jech xtok, li ajvaliletik yu'unike cht'elik* ta xi'el ta ak'oj k'alal mi laj yilik ta jtunes li j-espadae.

Mi k'ot yorail chayal ta lume, solet te xt'elajetik-o ta xi'el ta skoj ti mu sk'an xchamike».

11 Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Chtal ta atojojolal li s-espada ajvalil ta Babiloniae.^e

12 Li avajsoltarotake chkak' ti xlajik ta s-espada li tsatsal jpask'opetike,

32:5 *O «skomelal». **32:7** *O «ue». **32:10** *O «chnikik».

skotolik taje ja'ik li buch'utik mas to toj simaronik ta muk'ta lumetike.^a

Tslajesbeik sk'oplal li stoyob-bail Ejiptoe xchi'uk tstup'-beik sk'oplal skotol li yaj-soltarotake.^b

13 Ta jmilbe skotol li sts'unbal chonbolom ti te oyik yo' bu oy lek vo' ta yosilale;^c

mi ja'uk yakan jun krixchano mi ja'uk svoy ts'unbal chonbolom tstatubtas yan velta li vo'e).^d

14 «Li va' k'ak'ale, ta jsakubtas li vo' te ta yosilale

xchi'uk chkak' ti jechuk xbein k'ucha'al aseite li uk'umetik tee», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

15 «K'alal mi la jk'atajes ta xokol balumil li Ejiptoe, mi laj skotol li k'usitik x-ayan tee^e

xchi'uk mi la jlajes skotol li jnaklejetik tee, tsna'ik ti vo'on Jeovaune.^f

16 Taje ja' jun son sventa at-o'onton xchi'uk jp'el sk'oplal tsk'ejintaik li krixchanoetike;

ja' tsk'ejintaik li stsebetak muk'ta lumetike.

Tsk'ejintaik ta sventa Ejiptoe xchi'uk ta sventa li yajsoltarotake», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

17 Va'un, li ta jabil 12,^g ta sk'ak'alil 15 li ta ue,^h la sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune:

18 «Xnich'on krixchano, ok'itao li yajsoltarotak Ejiptoe xchi'uk alo ti chyal batel* ta yut balumile, chyal batel xchi'uk li stsebe-

32:17 *Ja' sk'oplal ti 12 xa ox jabil yich'oj chukel batel li ajvalil Joakin, Esekiel xchi'uk yan judaetike. K'elo Esekiel 1:2. *Xu' van ja' sk'oplal li yuilal 12. K'elo versikulo 1. **32:18, 20** *Ja' xkaltik, li Ejiptoe.

KAP. 32

a Ese 30:10, 11
Aba 1:6

b Ese 29:19

c Ese 30:12

d Ese 29:8, 11

e Sl 107:33, 34
Ese 29:12

f Ese 30:26

Kolumna 2

a Ese 29:8

b Is 37:36
Sak 10:11

c Je 10:22
Jer 49:34, 35

tak tsatsal muk'tik lumetike, ko'ol chyalik batel xchi'uk li buch'utik yakal chyalik batel ta ch'ene.*

19 »«Mi yu'un mas to k'upil aba avaloj k'ucha'al li yantike? jYalan batel ta mukinal, te xbat atelan aba xchi'uk li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsisione!».*

20 »«Li j-ejiptoetike te chyalik ta lum ti bu telajtik li buch'utik lajik ta espadae.^a Laj xa yich' lajesel* ta espada; jochik batel xchi'uk skotol li yajsoltarotake.

21 »«Li tsatsal jpsak'opetike te to ta yutil Mukinal* tsk'oponik tal^a xchi'uk li yajkoltaobbatake. Jp'el sk'oplal chyalik batel xchi'uk te telajtik chkomik ti bu oy li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsision ti chamik ta espadae.

22 Te oyik ek li Asiria xchi'uk li yajsoltarotake. Te oy ta spat xokon ajvalil li smukinal j-asiriaetike, ja' li buch'utik chamik ta espadae.^b **23** Li smukinalike te oy ta yutil to ch'en,* te joyobabil smukinal yu'un li yajsoltarotake, ja' li buch'utik chamik ta espadae, yu'un la sibtasik li buch'utik kuxulik toe.

24 »«Li Elame^c te oy ek xchi'uk li yajsoltarotake, te joyol ta spat xokon smukinal li yajsoltarotake, ja' li buch'utik chamik ta espadae. Mu'yuk yich'ojik sirkunsision yalik batel ta yutil to balumil, ja'ik li buch'utik la sibtasik li buch'utik kuxulik toe. Ja' yu'un, jmoj chljajik ta k'exlal xchi'uk li buch'utik yakal chyalik batel ta ch'ene.* **25** Te la spas-beik* stem^a ti bu oy li buch'utik chamemike, te joyol ta spat xokon smukinal^a li yajsoltarota-

32:18, 24 *O «mukinal». **32:19** *K'elo Glosario, sirkunsision. **32:21** *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. ^aJa' van sk'oplal li farone. **32:23** *O «mukinal». **32:25** *Ja' xkaltik, li jteklum Elame. ^aO «svayeb». ^aLiteral «smukinaltak».

ke. Mu'yuk yich'ojik sirkunsision skotolik, ja' li buch'utik chamik ta espadae, yu'un la sibtasik li buch'utik kuxulik toe. Jmoy chljajik ta k'exlal xchi'uk li buch'utik yakal chyalik batel ta ch'ene.* Te laj yich' telanel ti bu oy li animaeitike.

26 »Ja' te oyik ek li Mesek, Tubal^a xchi'uk skotol li yajsoltarotakike. Li smukinalik buch'utik sventainoje te joyol ta spat xokon.* Mu'yuk yich'ojik sirkunsision cham skotolik, laj yich'ik pajbel espada, yu'un la sibtasik li buch'utik kuxulik toe. **27** ¿Mi mu ko'oluk te telel chkomik xchi'uk li tsatsal jpsak'opetik ti mu'yuk yich'ojik sirkunsisione, ja' li buch'utik yalemik xa batel ta Mukinal* xchi'uk li yabtejebik sventa pask'ope? Chak' ta xon sjolik li s-espadaike^g xchi'uk te nap'al chbat ta sbakilik li smulike, yu'un skotol li tsatsal jpsak'opetik taje la sibtasik li buch'utik kuxulik toe. **28** Yan li vo'ote* te chavich' lajesel ti bu oy li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsisione xchi'uk te telel chakom xchi'uk li buch'utik chamik ta espadae.

29 »Te xa oy li Edom^b eke, li ajvaliletik yu'une xchi'uk li bankilaletik yu'une. Ak'o mi toj ech'em xu' yu'unik, te telajtik komik ti bu oy li buch'utik chamik ta espadae; jech xtok, te telajtik chkomik xchi'uk li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsisione^c xchi'uk li buch'utik yakal chyalik batel ta ch'ene.*

30 »Te oy skotol li bankilaletik ta nortee xchi'uk skotol li jsidonetike,^d ja' li buch'utik ta k'exlal yalik batel xchi'uk

32:25, 29, 30 *O «mukinale». **32:26** *Ja' van sk'oplal li ajvalil ta Mesek xchi'uk Tubale. **32:27** *O «Seol», ja' xkal-tik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. *Xu' van ja' sk'oplal li jpsak'opetik ti laj yich'ik mukel xchi'uk li s-espadaik ta skoj ti lek ich'bilik ta muk'e. **32:28** *Xu' van ja' sk'oplal li faraone o li Ejiptoe.

KAP. 32

a Je 10:2
Ese 38:2

b Je 25:30
Is 34:5
Ese 25:12, 13
Am 1:11
Abd 1
Mal 1:4

c Jer 9:25, 26

d Je 10:15
Ese 28:21

Kolumna 2

a Ese 31:16

KAP. 33

b Ese 3:11

c Le 26:25
Ese 6:3
Ese 21:9

d Jer 4:5
Os 8:1

e Jer 6:17
Sak 1:4

f Ese 3:19
Ech 18:6

g Is 56:10

h Ese 3:18

li animaeitike, ak'o mi laj yak'ik to'ox xi'el ta skoj ti tsots xu' yu'unike. Mu'yuk yich'ojik sirkunsision chchamik, te telel chkomik xchi'uk li buch'utik chamik ta espadae xchi'uk jmoy chljajik ta k'exlal xchi'uk li buch'utik yakal chyalik batel ta ch'ene.*

31 »K'alal chil faraon skotolik taje, tsta spatobil yo'onton ta sventa li k'usi k'ot ta stojolal li yajsoltarotake;^a li faraon xchi'uk skotol li yajsoltarotake chich'ik milel ta espada, xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsasmantale.

32 »Ta skoj ti la sibtas li buch'utik kuxulik toe, li faraon xchi'uk skotol li yajsoltarotake te telajtik chkomik xchi'uk li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsisione, ja'ik li buch'utik chamik ta espadae, xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsasmantale».

33 La sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, chii'ino ta lo'il li xnich'nabtak atekulumale^b xchi'uk xi xavalbe ya'iike:

»«Jnoptik no'ox ti chkak' lajuk ta espada jun jteklume,^c va'un li jnakejetik tee ta st'ujik jun vinik sventa xk'ot ta jk'el-osil ta toyol. **3** K'alal chil ti te xa yebil talel s-espadaik li jteklume, ta sjupan li kachu sventa sp'ijubtas li jnakejetike.^d **4** Mi oy buch'u laj ya'i ti chbak' li kachue, pe mi laj ta espada ta skoj ti mu'yuk la stsak ta muk' li p'ijubtasele,^e chkom ta sba stuk li xch'ichele.^f **5** Laj ya'i ti chbak' li kachue, pe mu'yuk la stsak ta muk'. Jech oxal, chkom ta sba stuk li xch'ichele. Ti lajuk stsak ta muk' li p'ijubtasele, mu'yuk laj ta milel ti jechuke.

6 »Mi laj yil jk'el-osil ta toyol ti te xa yebil talel li espadae, pe mi mu'yuk ta sjupan li kachu^g sventa sp'ijubtas li jnakejetike xchi'uk mi oy buch'u laj ta espadae, chcham ta skoj smul stuk, pe ja'uk li xch'ichele ja' chkom ta sba ku'un li jk'el-osil ta toyole».^h

7 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, laj xa jva'anot ta jk'el-osil ta toyol ta stojolal li jteklum Israele. K'alal mi laj ava'i li k'usi chlok' ta kee, sk'an xavalbe ya'iik li k'usi chkale.^a 8 K'alal mi xi laj kalbe li buch'u toj chopole: «Jpaschoplejal, j'p'el sk'oplal chacham!»,^b pe mi mu'yuk xap'ijubtas xchi'uk mi mu'yuk laj avalbe ti xikta li xchopol bee, chcham ta skoj smul stuk,^c jech jpaschoplejal chcham-o. Pe vo'ot chkom ta aba ku'un li xch'ichele. 9 Yan mi la ap'ijubtas li buch'u toj chopol sventa xikta li xchopol bee, mi mu xikta li be bu stamoj batele, chcham ta skoj smul stuk,^d pe li vo'ote j'p'el sk'oplal kuxul chakom.^e

10 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, xi xavalbe ya'i li jteklum Israele: «Li vo'oxuke xi avalojike: «Ol tajek chka'itik li jtoyobailtike xchi'uk li jmultike, jech oxal chijlaj xa batel yu'un.^f ĴK'uxi xa no'ox ti chijlkuxi to jech?»»,^g 11 Xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, mu'yuk xkuxet xa ko'onton k'alal chcham li buch'u toj chopole,^h ja' xkuxet ko'onton yu'un mi laj yikta komel li xchopol bee' xchi'uk ti xkuxie.ⁱ Komtsanik, iktaik komel li achopol beike,^k Ĵk'u yu'un ti te no'ox ak'e-loj aba chachamike, jteklum Israe!»»,^l

12 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, xi xavalbe ya'i li xnich'nabtak ateklumale: «Li tuk'il krixchano mu xkoltaat yu'un stuk'il k'alal mi la stoy sbae;^m li buch'u toj chopole mu'yuk chcham ta skoj xchopolil k'alal mi laj yikta spasel li k'usi chopole.ⁿ Jech xtok, mi junuk tuk'il krixchano xu' xkuxi-o ta skoj stuk'il mi la sa' smule.^o 13 K'alal mi xi laj kalbe li buch'u tuk'e: «J'p'el sk'oplal

33:9 *Literal «chpoj avu'un li akuxlejal».

KAP. 33

- a Is 21:8
Jer 1:17
Ese 3:17
b Is 3:11
Ese 18:4
c Pr 11:21
d Pr 15:10
e Ese 3:19
Ech 18:6
f Le 26:39
Is 64:6
Ese 24:23
g Ese 37:11
h Ese 18:23
1Ti 2:3, 4
i Is 31:6
Lu 15:10
j Sl 130:7, 8
k Is 55:7
Jer 3:22
Jer 25:5
Ech 3:19
l Ese 18:31
2Pe 3:9
m Ese 3:20
Ese 18:24
n 1Re 8:48, 50
Ese 18:21
o Ese 18:26

Kolumna 2

- a 2Pe 2:20
b Ese 18:4
c Is 55:7
Ese 18:21
Mik 6:8
d Eks 22:26
e Le 6:2, 4
Ese 22:29
f Le 18:5
Ese 18:27
g Is 1:18
h Ese 20:11
i Ebr 10:38
2Pe 2:20
j Ese 18:27
k Ese 18:25, 29
l Ese 24:25-27

- m 2Re 25:4
2Kr 36:17
Jer 39:2

chakuxi», pe mi lik spat yo'onton ta sventa ti tuk' k'usi tspase xchi'uk mi lik spas li k'usi chopole,^a mu'yuk chich' vulesel ta jolil li k'usi tuk' spasoje, ta xcham ta skoj li k'usitik chopol spasoje.^b

14 »Xchi'uk mi xi laj kalbe li buch'u toj chopole: «J'p'el sk'oplal chcham», pe mi chlik skomtsan li smule, mi chlik spas li k'usi tuk' xchi'uk k'usi leke,^c 15 mi chak' sutel li k'usi yich'oj ta prentale,^d mi tsutes li k'usi yelk'anoje,^e mi chch'un li mantaletik ti chak' kuxlejal xchi'uk ti mu'yuk xa tspas li k'usi chopole, j'p'el sk'oplal chkuxi.^f Mu'yuk ta xcham. 16 Mu'yuk chich' tsakbel ta venta* jtosuk li smul la spase.^g Ta skoj ti ja' tspas li k'usi tuk' xchi'uk k'usi leke, j'p'el sk'oplal chkuxi.^h

17 »Pe li ateklumale xi yaloje: «Mu'yuk tuk' li sbe Jeovae», ak'o mi ja' mu'yuk tuk' li sbe stukike.

18 »K'alal chikta spasel k'usi lek li buch'u tuk'e xchi'uk ti ja' chlik spas li k'usi chopole, ta xcham ta skoj ti jech tspase.ⁱ 19 Pe mi la skomtsan spasel k'usitik toj chopol li jpaschoplejale xchi'uk mi lik spas li k'usi tuk'e xchi'uk li k'usi leke, mu'yuk ta xcham ta skoj ti jech tspase.^j

20 »Pe li vo'oxuke xi avalojike: «Mu'yuk tuk' li sbe Jeovae»,^k Jteklum Israel, vo'on ta jchapanoxuk ta jujantal ta skoj ti k'u yelan atalelalike».

21 Va'un, k'alal 12 jabil xa ox kich'ojkutik chukel batele, k'alal ta svo'obal xa ox kak'al yochel li slajunebal ue, tal sk'elun jun vinik ti jatav lok'el talel ta Jerusalene,^l xi laj yalbune: «ĴLaj xa yich' jinesel li jteklume!».^m

22 Pe k'alal jun to'ox ak'obal sk'an xvul li vinik ti jatav lok'el tale, vul ta jtojolal li s-espi-

33:13 *O «li k'usi mu'yuk tuk'e». 33:15 *O «prentaile; xk'exole». 33:16 *Literal «Mu'yuk xa chich' vulesel ta jolil».

ritu* Jeovae, va'un sjamojbun xa ono'ox ke k'alal mu'yuk to'ox talem sk'elun ta sob li vinike. Ja' jech jam li kee xchi'uk lik k'opojkun yan velta.^a

23 Va'un, la sk'oponun tal li Jeovae, xi laj yalbune: **24** «Xnich'on krixchano, li jnaklejetik ta jteklumetik ti jinemike^b xi chalik ta stojolal li yosilal Israele: «Li Abraane stuk no'ox, pe laj yu'unin li osile.^c Yan li vo'otike eputik tajak, jech oxal laj kich'tik ak'bel ta jpartetik li osile».

25 »Ja' yu'un, xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li vo'oxuke kapal ta xch'ich'el li bek'et chati'ike,^d chatoy batel asatik ta stojolal li ibal sba santoe-tik* avu'unike xchi'uk jech-o yakkal chamalik ch'ich'.^e Ja' yu'un, žmi xk'ot-o to van ti xavu'uninik li osile? **26** Apatoj avo'ontonik yu'un li a-espadaike,^f chapasik li k'usitik toj chopole xchi'uk achi'inojbeik ta vayel li yajnil achi'ilike.^g Ja' yu'un, žmi xk'ot-o to van ti xavu'uninik li osile?»^h

27 »Xi sk'an xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, chlajik ta espada li buch'utik te to nakalik ta lumetik ti jinemik xae; chkak' ti xk'otik ta sve'el jti'vanej chonbolometik li buch'utik nakalik ta jamal osiltike; jech xtok, chlajik ta skoj chamel' li buch'utik te oyik ta tsatsal pojabbailetik xchi'uk ta ch'enetike. **28** Xokol chkom ku'un ta j-ech'el li yosilalike/ xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li stoyobbailike xchi'uk ti jp'el xalike. Sts'ijlan* ta xkom li vitsetik yu'un Israele,^k mu'yuk buch'u te chjelav batel. **29** K'alal mi xokol laj kikka ta j-ech'el li yosila-

33:22 *O «li sk'ob». **33:25** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «kso» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, ibal sba. **33:28** *O «Ts'ijil».

KAP. 33

a Ese 3:26

b Jer 39:10
Ese 36:4

c Je 12:7

d Je 9:4
Le 17:12

e Ese 22:6

f Sof 3:3

g Jer 5:8

h Dt 4:26
Jos 23:15i Jer 42:22
Ese 5:12j 2Kr 36:20, 21
Is 6:11
Jer 44:2

k Ese 6:3

Kolumna 2

a Jer 9:11
Jer 25:11b 2Re 17:9
2Kr 36:14

c Jer 18:18

d Is 29:13
Jer 44:16, 17

e Ese 2:5

KAP. 34

f Jer 23:1
Mik 3:1, 11
Sof 3:3
Sak 11:17
Mt 23:13g Is 40:11
Jn 21:15h 2Re 21:16
Jer 22:17
Mik 3:3
Sak 11:4, 5

i Is 56:11

lik^a ta skoj li k'usitik toj chopol la spasike,^b jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune».

30 »Xnich'on krixchano, li ateklumale oy k'usi chalik ta atojolal te ta xokon muroetik xchi'uk ta ti' naetik.^c Xi chalbe sbaik ta jujuntale, xi chalbe li xchi'iltakike: «La'ik, bat ka'itik li a'eyj likem tal ta stojolal Jeovae».

31 Ep tstsob sbaik sventa xtal chotiikuk ta aveloval jech k'u-chal'at tspas li jteklumale; chchikintaik li k'usi chavale, pe mu'yuk chak' ta xkuxlejalik.^d Yu'un ak'o mi jun xa yutsil k'usi chalbeikot yilel, oy tajak ta yo'ontonik tpsasik kanal tak'in ta lo'lavanej. **32** jK'elavil! Xako'olaj chilik k'ucha'al jun jk'ejimol ti k'upil sba yech'omal yee, ti xtojob lek stijel li stijobil son ti oy yak'iltake xchi'uk ti tskejinta jun k'ejimol sventa k'anbaille. Chchikintaik li k'usi chavale, pe mu'yuk buch'u chak' ta xkuxlejal. **33** K'alal mi k'ot ta pasel taje, tsna'ik ti oy ech' jun j-alk'op ta stojolalike,^e yu'un jp'el sk'oplal ch'kot ta pasel».

34 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, alo k'usi ch'kot ta stojolal li jchabichijetik ta Israele. Alo k'usi ch'kot ta pasel xchi'uk xi xavalbe li jchabichijetike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «jAbol sba li jchabichijetik ta Israel' ti ja' no'ox yakkal tsamak'lin sba stukike! žmi mu ja'uk sk'an smak'linik jechuk li chijetike?»^g **3** Li vo'oxuke chalajesbeik li xepu'al chijetike, chak'u'inbeik li stotsile xchi'uk chamilik ti bu mas jup'emike,^h pe mu'yuk chavak'beik sve'el.ⁱ **4** Mu'yuk xatsatsubtasik li bu k'unibemike, mi ja'uk la apoxaik li bu ipike, mi ja'uk la apixik li bu yayijemike, mi ja'uk ay avik'ik sutel tal ti jaykot k'ej-pujemik* lok'el ta bee, mi ja'uk

34:4 *O «k'ejevemik; ts'ep'ujemik».

ay asa'ik tal ti jaykot ch'a-yemike;^a k'ajomal toj tsots la apasik ta mantal xchi'uk mu'yuk xk'uxul avo'ontonik la aventainik.^b **5** Ja' yu'un, tanpuk batik ta skoj ti mu'yuk jchabichij yu'unike;^c tanpuk batik xchi'uk k'otik ta sve'el jti'vanej chonbolometik ta osilitik. **6** Li jchijtake k'ejp'ujik* batel ta vitsetik xchi'uk ta bik'tal vitsetik; li jchijtake tanpuk batik ta sjunul balumul, mu'yuk buch'u ay sa' talem mi ja'uk oy buch'u ay stsob tael.

7 »»Ja' yu'un, jchabichijetik, chikintaik li k'usi chal Jeovae: **8** Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, ta skoj ti ch'abal buch'u xchabiatik li jchijtake, ti k'otik xa ta ve'lile, ti k'otik xa ta sve'el jti'vanej chonbolometik ta osilitike, yu'un li jchabichijetik ku'une mu'yuk bat sa'ik tal li jchijtake; k'ajomal no'ox la smak'lin sba stukik, mu'yuk la smak'linik li jchijtake», **9** ja' yu'un, jchabichijetik, chikintaik li k'usi chal Jeovae. **10** Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Chkak'-be kastigo li jchabichijetike xchi'uk ta jk'anbeik sutel li jchijtake,^d mu'yuk xa chkak' ti smak'linike* xchi'uk mu'yuk xa tsmak'lin sba stukik li jchabichijetike. Ta pojbeik lok'el ta yeik li jchijtake xchi'uk mu'yuk xa chk'ot ta sve'elik».

11 »»Yu'un xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'elavil, vo'on chbat jsa' tal jtuk li jchijtake xchi'uk vo'on ta jchabiik.^e **12** Ta jchabi li jchijtake, jech ta jpas k'ucha'al jun jchabichij k'alal tsta li xchijtak ti tanpuk to'ox batemike xchi'uk ti tsmak'line.^f Chbat jpojik lok'el tal ti butik tanpuk batik li ta sk'ak'alil k'alal ja'o oy toke xchi'uk k'alal ja'o ik' tajek osile.^g **13** Ta jlok'es

34:6 *O «k'ejevnik». **34:10** *O «xchabiike».

KAP. 34

a Lu 15:4

b Jer 22:13

c Jer 23:2
Jer 50:6
Mt 9:36

d Jer 52:24-27

e 1Sa 17:34, 35
Sl 80:1
Is 56:8

f Is 40:11

g Joe 2:1, 2
Sof 1:14, 15

Kolumna 2

a Jer 23:3
Ese 11:17
Am 9:14
Mik 7:14

b Is 25:6
Is 30:23
Jer 31:12

c Jer 33:12

d Jer 3:15

e Sof 3:13

f Mik 4:6
Mt 15:24
Lu 15:4

g Sak 10:3

talel li ta jteklumetike xchi'uk ta jtsobik lok'el tal li ta lumetike, chkik'ik tal ta yosilalik xchi'uk ta jmak'linik ta vitstikaltik yu'un Israel,^a te ta sts'el ti bu oy tsots lek yok vo'e xchi'uk ta sts'el li jteklumetik ti oy jnaklejetik tee. **14** Te ta jmak'lin ti bu oy lek yaxaltike xchi'uk te chve'ik li ta yal vitsetik yu'un Israele.^b Te ta sluban sbaik* ta pulem yaxaltik^c xchi'uk ja' tslo'ik li lekikil yaxal[#] ta vitsetik yu'un Israele.

15 »»Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Vo'on ta jmak'lin jtuk li jchijtake^d xchi'uk chkak' ti xkux yo'ontonike.^e **16** Chbat jsa' tal li jchij ti ch'ayeme,^f chbat kik' sutel tal li jchij ti k'ejp'ujem* lok'el ta bee, ta jpixbe syayijemal li jchij ti yayijeme xchi'uk ta jtsatsubtas li jchij ti k'unibeme. Pe ta jlajesbe sk'oplal li jup'emike xchi'uk ti bu lek tsotsike. Ta jchapanik xchi'uk chkak'beik kastigo jech k'ucha'al staik-oe».

17 »»A'io ava'ik, jchijtak, xi chkal vo'on li Ajvalil Jeovaun ti Muk'ul Jpasmantalune: «Ta jchapan li jchijtake, ta jchapan li tot chijetike xchi'uk li tot tentsunetike.^g **18** ¿Mi mu baluk no'ox chava'ik ti chalajesik li lekil yaxale? *¿Mi yu'un chapech'ilanik ta tek'el xtok li skomenal[#] yaxale? Jech xtok, ¿mi yu'un chatatubtas ta avakanik li sakil vo' k'alal mi avuch'ojik xa oxe? **19** Li avi une, ¿mi ja' xa tsalajes jchijtak li yaxal[#] ti laj xa apech'ilanik ta tek'ele xchi'uk mi ja' xa chuch'ik li vo' ti la atatubtasik ta avakanike?».

20 »»Ja' yu'un, li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chalbe li chijetike: «K'elavilik, ta jchapan li jup'em chijetike xchi'uk li bakil chijetike, **21** yu'un la

34:14 *O «xpuch'an sbaik». **34:14**, **19** *O «ts'i'lel». **34:16** *O «k'ejevem; ts'ep'ujem». **34:18** *O «ts'i'lele». #O «skomelal».

axujik batel ta axokonik xchi'uk ta anekebik li chijetik ti ipike xchi'uk la aluchik batel ta axulubik ja' to ti tanpuk bat avu'unik ta nome. **22** Vo'on ta jkolta li jchijtake; mu'yuk xa chkak' ti xich'ik tsakel batele.^a Ta jchapan ta jujukot li chijetike. **23** Ta jva'an jun jchabichij ta stojolalik,^b ja' li kajtunel Davide^c xchi'uk ja' ta xmak'linatik. Ja' chmak'linatik yu'un xchi'uk ja' ch'ot ta jchabivanej yu'unik.^d **24** Vo'on chik'ot ta Sdiosik,^e vo'on li Jeovaune, jech xtok, ja' ch'ot ta bankilal yu'unik li kajtunel Davide.^f Jech lok'em ta ke jtuk, vo'on li Jeovaune.

25 »»Ta jpas jun trato xchi'uk ti chak' jun o'ontonale^g xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal ta jteklum li jti'vanej chonbolometik^h sventa junuk yo'onton xnakiik li ta takixokol balumile xchi'uk ti xvayik li ta te'tikalitike.ⁱ **26** Chk'otik ku'un ta jun bendision li jchijtake xchi'uk li spat xokon bik'it vits ku'une,^j jech xtok, chkak' ti xak' vo' ta yoraile. Li bendisione ta xmal tael jech k'ucha'al chak' vo'e.^k **27** Chak' sat li te'etik ta osilitike xchi'uk oy k'usi lek chak' li balumile,^l va'un jun yo'onton chnakiik li ta jteklume. K'alal mi la jk'asbe li sk'atlom te'alike^m xchi'uk mi la jpojik lok'el ta sk'ob li buch'v mesoinatike, jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune. **28** Mu'yuk xa chich'ik tsakel batel yu'un li muk'tik lumetike xchi'uk mu'yuk xa chich'ik lilinel ta ti'el yu'un li jti'vanej chonbolometike. Jech xtok, jun yo'onton chnakiik, mu'yuk k'usi tsibtasatik.ⁿ

29 »»Oy k'usi ta jts'un ta sventaik yo' xich'ik-o ojtikinele; mu'yuk xa chchamik ta vi'nal li ta jteklume^o xchi'uk mu'yuk xa chich'ik k'exlaltasel yu'un li muk'tik lumetike.^p **30** <Va'un, tsna'ik ti te jchi'ukike, vo'on li Jeovaune, vo'on li Sdiosikune xchi'uk tsna'ik ti ja' jlumal li jteklum Israe-

KAP. 34

- a Is 40:11
Jer 23:3
b Jn 10:11
Ebr 13:20
1Pe 5:4
Ap 7:17
c Is 11:1
Jer 30:9
d Ese 37:24
Os 3:5
e Eks 29:45
Jer 31:1
f SI 2:6
Is 9:6
Jer 23:5
Mik 5:2
Lu 1:32
Ech 5:31
g Ese 37:26
h Is 26:6
Is 11:6-9
Is 35:9
Is 65:25
Os 2:18
i Jer 23:6
Jer 33:16
j Is 56:7
Ese 20:40
Mik 4:1
k Je 12:2, 3
Dt 28:12
Sak 8:13
l Is 26:4
SI 85:12
Is 35:2
Ese 36:30
m Le 26:13
n Jer 30:10
Jer 46:27
o Ese 36:29
p Ese 36:15

Kolumna 2

- a Ese 37:27
b SI 78:52
SI 100:3
Is 40:11

KAP. 35

- c Jer 32:3
Dt 2:5
d Jer 49:8
Lam 4:22
Ese 25:8, 9
Abd 1
e Ese 25:12, 13
f Joe 3:19
Mal 1:3
g Jer 27:41
Am 1:11
h SI 137:7
Abd 10
i Abd 15
j Ese 25:14
k Ese 25:13
l Jer 49:17, 18
Ese 25:13
Mal 1:4
m Ese 36:5
Abd 13

le),^a xi li Ajvalil Jeova ti ja' Mu-k'ul Jpasmantale».

31 »«Li vo'oxuke, jchijtak,^b li chijetik ti vo'on ta jchabie, krixchanooxuk no'ox, vo'on Adiosikun,^c xi li Ajvalil Jeova ti ja' Mu-k'ul Jpasmantale».

35 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, ak'o batel asat li ta vitstikaltik yu'un Seire^c xchi'uk alo k'usi chopol ch'ot ta stojolal.^d **3** Xi xaval-bee: <Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Mu'ul Jpasmantale: «Vitstikaltik yu'un Seir, lik'ot xa ta avajkontra. Ta jye' batel jk'ob ta atojolal xchi'uk xokol ch'kiktaot.^e **4** Ta jlilil li jteklumetik avu'une xchi'uk xokol chakom ku'un;^f va'un jech chana' ti vo'on Jeovaune. **5** Yu'un mu'yuk spajeb ti k'u yelan la akontrain li j-israelitike^g xchi'uk laj avak' ta milel ta espada k'alal ja'o oy svokoliike, k'alal ja'o laj yich'ik li slajeb kastigoe»^h.

6 »«Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Mu'ul Jpasmantale: <Jamal chkal ta skoj ti kuxulune, laj xa jt'ujot sventa xavich' milel, mu'yuk chajataj.ⁱ Yu'un la amil li buch'utik ap'ajoje, ja' yu'un persa chavich' milel.^j **7** Xokol chkom ku'un^k li vitstikaltik yu'un Seire, ta jtup'be sk'oplal li buch'utik te ch-ech'ike xchi'uk li buch'utik tsutik batel tee. **8** Ta njoes ta anima li vitsetik avu'une; li buch'utik chljajik ta espadae te lamal chkomik li ta bik'tal vitsetik avu'une, li ta stenlejaltik avu'une xchi'uk li ta beo'etik avu'une. **9** Xokol ch'kiktaot ta sbatel osil xchi'uk mu'yuk xa chich' naklebinel li jteklumetik avu'une;^l va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovaune.

10 »«Ta skoj ti xi laj avale: <Li chib muk'tik lumetik li'e, li chib lumetik li'e ta xku'unin xchi'uk ch-och ta jk'ob xchibal,^m ak'o mi te oy li Jeovae, **11** <ja' yu'un jamal chkal ta skoj ti kuxulune,

jech ta jpasbot jech k'ucha'al laj avak' ta ilel skapemal ajol ta stojolal li jlumale, ti k'u yelan laj avit'ixtae xchi'uk ti k'u yelan la ap'aje;^a chkak' jba ta ojtikinel ta stojolalik k'alal mi la jchapanote), xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. **12** «Va'un, jech chana' ti laj ka'i skotol li k'usitik chopol laj aval ta stojolal li vitsetik yu'un Israele, vo'on li Jeovaune, laj ka'i k'alal xi laj avale: «Xokol xa kom xchi'uk laj xa kich'tik ak'bel sventa jlajesbetik sk'oplal».* **13** Xatoyetik la achopol k'optaikun xchi'uk ep k'usitik chopol laj avalik ta jtojalal.^b Laj ka'i skotol li k'usi laj avalike».

14 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'alal mi xokol xa ox laj kikkaote, ta xmu-yubaj sjunul li balumile. **15** Ta skoj ti lamuyubaj k'alal xokol kom li xrexta* jteklum Israele, ja' jech xokol chkiktaot ek.^c Vitsetikaltik yu'un Seir, stuk xa no'ox alilijemal chkom, ja' jech chkom sjunul Edom;^d va'un jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune».

36 «Li vo'ote, xnich'on krixchano, alo k'usi chk'ot ta stojolal li vitsetik yu'un Israele xchi'uk xi xavalbee: «Vitsetik yu'un Israel, chikintaik li k'usi chal Jeovae. **2** Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Xi yaloj ta atojolalik li jkontrainvaneje: «Sta-o ma' le'e! jLaj xa ku'nuintik li tayal k'opojebale-tik* ta vo'nee!»».^e

3 »Ja' yu'un, alo k'usi chk'ot ta pasel, xi xavale: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «La silinoxuk li jkontrainvanejete xchi'uk ta buyuk no'ox tal stsakoxuk ta k'op, va'un laj yu'uninoxuk li buch'utik kuxul komik ta* muk'tik lumetike xchi'uk

35:12 *Literal «xk'ot ta jve'eltik». **35:15** *O «spukalaj; sparte». **36:2** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. **36:3** *Literal «li skomenal».

KAP. 35

a Am 1:11

b Abd 3

c Lam 4:21
Abd 12, 15d Is 34:5
Ese 25:12, 13
Ese 36:5

KAP. 36

e Jer 49:1
Ese 35:10

Kolumna 2

a Dt 28:37
1Re 9:7
Lam 2:15
Da 9:16

b Jer 25:9

c Sl 79:4
Ese 34:28

d Sof 3:8

e Abd 12

f Ese 25:12, 13
Ese 35:10, 11
Am 1:11g Sl 74:10
Sl 123:4h Jer 25:9
Jer 49:17i Is 44:23
Is 51:3
Ese 36:30

oy k'usi chalilanik ta atojolalik li krixchanoetike xchi'uk tsjut* amulik.^a **4** Ta skoj taje, vitsetik yu'un Israel, jchikintaik k'usi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale! Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chalbe li vitsetike xchi'uk li bik'tal vitsetike, li beo'etike xchi'uk li stenlejaltike, li sjinemal jteklum ti laj yich' lajesele^b xchi'uk li jteklumetik ti ch'abal yajval kome, ti laj yich'ik pojbel batel li k'usitik oy yu'unike xchi'uk ti laj yich'ik labanel yu'un li buch'utik kuxul komik ta muk'tik lumetik ti te nopol oyike;^c **5** li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chalbe ya'iike: «Xiltun sk'ak'al ko'onton^d ta jk'opon li buch'utik kuxul komik ta muk'tik lumetike xchi'uk sjunul li Edome, ja'ik li buch'utik xmu-yubajik tajeke xchi'uk ti so-lel chlabanvanik^e k'alal chalik ti ja' yu'unik li kosil sventa xu'unik ti bu oy lek yaxaltike xchi'uk ti spojik batel li k'usitik oy tee»».^f

6 »Ja' yu'un, alo k'usi chk'ot ta stojolal li yosilal Israele xchi'uk xi xavalbe li vitsetike xchi'uk li bik'tal vitsetike, li beo'etike xchi'uk li stenlejaltike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta sk'ak'al ko'onton xchi'uk ta skapemal jol chik'opoj ta skoj ti laj avich'ik labanel yu'un li muk'tik lumetike»».^g

7 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta jtoy jk'ob sventa jamal chkal ti chlajik ta k'exlal^h li muk'tik lumetik ti nopol oyike. **8** Yan li vo'oxuke vitsetik yu'un Israel, te chch'i ta atojolalik te'etik ti ep chak' sk'obk'obtake xchi'uk ti chak' ep sat ta sventa li jteklumal Israele,ⁱ yu'un po'ot xa sutik tal. **9** Yu'un te jchi'inojoxuk xchi'uk chkak' talel jsat ta atojolalik. Chavich'ik abtelanel xchi'uk oy k'usi chavich'ik

36:3 *O «tsnop».

ts'unbel. **10** Chkepajes li jnakejetik avu'une, ja' sjunul li jteklum Israele, chich' naklebinel yan velta li jteklumetike^a xchi'uk chich' cha'meltsanel ti bu jinemike.^b **11** Ta xkepajes li jnakejetik avu'unike xchi'uk li ats'unbal chonbolomike;^c ta xp'olik xchi'uk ta x-epajik. Chkak' ti xavich'ik naklebinel yan velta jech k'ucha'al ta ba'yuke^d xchi'uk mas to chkak'boxuk bendision jech k'ucha'al ta vo'nee;^e va'un jech chana'ik ti vo'on Jeovae.^f **12** Vitsetik, chkak' ti te xanavik ta atojolalik li jteklumal Israele xchi'uk chayuninoxuk.^g Chak'otik ta xrextioik* xchi'uk chlj sk'oplal ti mu junuk xnich'nabik ta xaviktabeike».^h

13 «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta skoj ti xi chalboxuke: «Li vo'ote ja'ot jun lum ti chalajes li jnakejetike xchi'uk ti chapojbe xnich'nab li muk'tik lumetik avu'une», **14** ja' yu'un, mu'yuk xa chalajes li jnakejetike xchi'uk mu'yuk xa chatup'be sk'oplal xnich'nab li muk'tik lumetik avu'une», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. **15** «Mu'yuk xa chkak' ti xchopol k'optaikot li muk'tik lumetike mi ja'uk chkak' ti slabanikot li krixchanoetikeⁱ xchi'uk mu'yuk xa chamakbe* yakan li muk'tik lumetik avu'une», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

16 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **17** «Xnich'on krixchano, k'alal te to'ox nakal ta yosilal li jteklum Israele, la sokesik ta skoj ti k'u yelan stalelalike/ xchi'uk li k'usitik tspace. Toj ibal sba* laj kil li stalelalike, jech k'ucha'al ibal sba k'alal chil xchamel jun antse.^k **18** Ja' yu'un, la jmal talek sk'ak'al ko'onton ta stojolalik ta

36:12 *O «spukulalik; sparteik». **36:15** *O «chat'abesbe». **36:17** *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 36

- a Sak 8:4
b Is 51:3
Jer 30:18, 19
Am 9:14
c Jer 31:27
d Is 54:7
Jer 30:18
e Aj 2:9
f Os 2:20
Joe 3:17
g Jer 32:44
Abd 17
h Is 65:23
i Is 54:4
Is 60:14
Mik 7:8
Sof 2:8
Sof 3:19
j Sl 106:38
Is 24:5
Jer 2:7
Jer 16:18
k Le 12:2
Is 64:6

Kolumna 2

- a Is 42:24, 25
b Ese 23:37
c Le 26:38
Ese 22:15
d Is 52:5
Ro 2:24
e Sl 74:18
Is 48:9
Ese 20:9
f Sl 106:7, 8
g Is 5:16
Ese 20:41
h Sl 102:13-15
i Dt 30:3
Is 43:5
Jer 23:3
Ese 34:13
Os 1:11
j Nu 19:13
Sl 51:7
k Is 4:4
Jer 33:8
l Ese 6:4
m Jer 32:39

skoj ti la smalik ch'ich' li ta osile^a xchi'uk ta skoj ti la sokesik ta ibal sba santoetik* yu'unike.^b **19** Ja' yu'un, tanpuk batik ku'un li ta muk'tik lumetike xchi'uk la jpukik batel li ta lumetike.^c Jech la jchapanik ta skoj ti k'u yelan stalelalike xchi'uk ta skoj li k'usitik la spasike. **20** Pe k'alal k'otik li ta muk'tik lumetik taje, li krixchanoetike la sokesbeik sk'oplal jch'ul bi^d k'alal xi laj yalik ta stojolal li jteklumale: «Le'e ja' steklumal li Jeovae, pe nutsatik lok'el li ta osil ti ak'batik to'oxe». **21** Ja' yu'un, oy k'usi ta jpas ta skoj li jch'ul bie, yu'un li jteklum Israele la sokesbeik sk'oplal li ta muk'tik lumetik ti bu tanpuk batike».^e

22 «Ja' yu'un, xi xavalbe li jteklum Israele: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jteklum Israel, ma'uk ta akojik ti oy k'usi ta jpase, ja' ta skoj li jch'ul bie, yu'un la asokesbeik sk'oplal li ta muk'tik lumetik ti bu tanpuk labatike».^f **23** «Jp'el sk'oplal ta jch'ultajes li jmuk'ul bi^g ti laj yich' sokesbel sk'oplal li ta muk'tik lumetike, ti vo'oxuk la asokesbeik sk'oplal tee; k'alal mi laj kich' ch'ultajesel ta atojolalik ta yeloval sat li muk'tik lumetike, tsna'ik ti vo'on Jeovae»,^h xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale. **24** «Ta jlok'esoxuk talek li ta muk'tik lumetike xchi'uk ta jtsoboxuk lok'el talek ta skotol li lumetike, va'un ch'ik'oxuk batel li ta avosilalike.ⁱ **25** Ta jvijboxuk lekil vo', va'un lek sak chakomik;^j ta jpkoboxuk lok'el skotol li achopollike^k xchi'uk ta jsakubtasoxuk ta skoj ti asokesoj abaik li ta ibal sba santoeitik avu'unike.^l **26** Chkak' ach'ubuk li k'usi oy ta avo'ontonike^m

36:18 *Li ta ebreo k'ope xu' van te nital sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' alel k'alal oy k'usi chich' p'a-jele.

xchi'uk chkak' ach'ubuk li anopbenike.^a Jech xtok, ta jlok'esbo-xuk li avo'ontonik ti xko'olaj k'ucha'al tone,^b va'un chkak'boxuk jun avo'ontonik ti lek k'une.*
27 Ta jtunes ju'el sventa jel li anopbenike xchi'uk chkak' ti xach'unik li jmantaltake^c xchi'uk ti xapasik li k'usitik chapanbil ku'une. **28** Laj une, chanakiik li ta osil ti laj kak'be li amoltotakike, va'un chak'otik ta jteklumal xchi'uk vo'on chik'ot ta Adiosik.^d

29 »Ta jlok'es skotol li achopolilike xchi'uk chkalbe li sat ts'unobil ti xak' lek sate. Jech xtok, mu'yuk xa chkak' talei vi'nal ta atojalalik.^e **30** Chkak' ti xak' lek sat li te'etike xchi'uk ti oyuk k'usi lek xchi' li ta osiltik sventa mu xa xavich'ik k'exlaltaseta ta muk'tik lumetik ta skoj li vi'nale.^f **31** Va'un, li vo'oxuke chvul ta ajolik li achopol talealike xchi'uk li k'usitik la apasik ti mu'yuk lekike, ch-ib-o avo'ontonik yu'un li amulike xchi'uk li k'usitik toj chopol la apasike.^g **32** Pe teuk me ta ajol, jteklum Israel, ti ma'uk ta akojik ti jech ta jpase,^h yu'un ja' no'ox ta jk'an ti xak'exavike xchi'uk ti chopoluk xava'i abaik ta skoj li atalealike», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

33 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «K'alal mi la jpokbot lok'el skotol li amule, chkak' ti xich' naklebinel yan velta li jteklumetikⁱ xchi'uk ti xich' cha'meltsanel ti bu jinemike.^j **34** Chich' abtelanel yan velta li osil ti xokol to'ox kome, ak'o mi xokol to'ox chilik li buch'utik te ch-ech'ike. **35** Xi chal li krixchanoetike: «K'ot xa k'ucha'al nichimaltik Eden^k li osil ti xokol to'ox kome, jech xtok, li jteklumetik ti lilijem kome, ti xokol kome xchi'uk ti jinem kome joyol xa lek ta muro xchi'uk oy xa jna-

36:26 *Ja' xkaltik, chch'un li beiltasel chak' DiOSE.

KAP. 36

a Sl 51:10
Ese 11:19, 20

b Sak 7:12

c Jer 31:33

d Jer 30:22
Ese 37:25, 27

e Ese 34:29

f Ese 34:27

g Esd 9:6
Ne 9:26
Jer 31:18
Ese 6:9

h Dt 9:5
Da 9:19

i Sak 8:8

j Is 58:12
Jer 33:10, 11
Am 9:14

k Je 2:8

Kolumna 2

a Is 51:3

b Ese 28:26
Ese 37:14

c Eks 23:17

d Jer 30:18, 19

KAP. 37

e Ap 21:10

f Ese 37:11

g Dt 32:39
1Sa 2:6

h Je 2:7
Ese 37:14

klejetik te».^a **36** Li muk'tik lumetik ti te to oyik ta apat axokonike ta sna'ik ti vo'on la jva'an li k'usi jinem to'oxe xchi'uk ti oy xa k'usi la jts'un ti bu xokol to'oxe, vo'on li Jeovaune. Jech lok'em ta ke jtuk xchi'uk jech k'o'tem ta pasel ku'un, vo'on li Jeovaune.^b

37 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jech xtok, chkak' ti sk'anbeikun jteklum Israel ti xkepajesik k'ucha'al epal chij li jnakjetik yu'une, va'un jech ta jpas. **38** Jech k'ucha'al li xchijtak li buch'utik ch'ule, jech k'ucha'al li chijetik ta Jerusalem* ta yorail k'inetike,^c li jteklumetik ti jinemik to'oxe chnoj ta epal krixchanoetik ti xko'olaj k'ucha'al epal chijetike,^d va'un tsna'ik ti vo'on Jeovaune».

37 Laj yak' talei sk'ob ta jtojal li Jeovae xchi'uk laj yi-k'un batel ta s-espíritu li Jeovae, va'un te laj yak'un ta o'lol stenlejaltike^e ti bu busul baketike. **2** Te laj yak' jelavkun ti bu busul baketike, laj kil ti toj ech' xa no'ox ep bak li ta stenlejaltike xchi'uk ti solet takijemike.^f **3** Xi la sjak'bune: «Xnich'on krixchano, ¿mi xu' to van xkuxi li baketik li'e?». Va'un, xi la jtak'bee: «Kajval Jeova ti Muk'ul Jpasmantalote, vo'ot ana'oj atuk».^g **4** Ja' yu'un, xi laj yalbune: «Alo k'usi chk'ot ta stojolal li baketike, xi xavalbee: «Takin baketik, chikintaik k'usi chal li Jeovae:

5 »Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale xi chalbe li baketike: «Ta xkak' ti xavich'ik ike, va'un chakuxiik yan velta.^h **6** Chkak' ach'uxuvilik, abek'talilik, anukulilik xchi'uk chkak' ti xavich'ik ike, va'un chakuxiik yan velta; jech chana'ik ti vo'on Jeovaune»».

7 Va'un, laj kal li k'usi chk'ot

36:38 *O ja' van sk'oplal «Jech k'ucha'al chijetik ta Jerusalem ti ja' chich' ak'el ta milbil matanal».

ta pasel jech k'ucha'al laj kich' al-bele. K'alal laj kale, ta anil no'ox oy k'usi lik bak'uk, xk'ojlajet xa lik sts'akan sba li baketike, ta jun bak lik sts'akan sba. **8** Laje, laj kil ti lik ayanuk xch'uxuvili-ke, sbek'talike xchi'uk snukulili-ke. Pe mu'yuk to'ox chich'ik ik'.

9 Va'un, xi to laj yalbun li Dio-se: «Oyuk k'usi xavalbe li ik'e. Xnich'on krixchano, xi xavalbe ya'i li ik'e: <Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ik',* la', te to xalik tale li ta xchanjotal sti'iltak balumile xchi'uk vuch'tao[#] tale li bu oy li buch'utik yich'ojik milel sventa xkuxiik yan veltae»».

10 Va'un, laj kal li k'usi chk'ot ta pasel jech k'ucha'al laj yalbune. Laje, lik yich'ik ik',* lik ku-xiikuk yan velta xchi'uk lik va'i-ikuk,^a solel epik tajej, xko'olaj k'ucha'al epal soltarotetik.

11 Laje, xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, li baketike ja' sk'oplal sjnun li jteklum Israel.^b K'elavil, xi chalike: «Taki-jem xa tajej li jbakiltike xchi'uk ch'abal xa spatobil ko'ontontik.^c Laj xa kich'tik lajesel ta j-ech'el».

12 Ja' yu'un, xi xavalbe ya'iik li k'usi chk'ot ta pasele: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jteklumal, ta jambe sti' li amukinalike^d xchi'uk ta jto-soxuk lok'el tal te, va'un chkik'o-xuk tal li ta yosilal Israele.^e

13 Jteklumal, jech ta xana'ik ti vo'on Jeovaun mi la jambe sti' li amukinalike xchi'uk mi la jtotso-xuk lok'el tal tee».^f **14** «Chkak' tale j-espirtu ta atojolalalik, va'un chakuxiik yan velta;^g te chana-kiik ku'un li ta avosilalike. Va'un, jech chana'ik ti jech lok'em ta ke jtu-ke xchi'uk ti jech k'otem ta pasel ku'une, vo'on li Jeovaune», xi li Jeovae».

15 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yalbune: **16** «Li

37:9 *O «Yip kuxlejal». [#]O «juch'tao». **37:10** *O «yip kuxlejal».

KAP. 37

a Ap 11:11

b Ese 36:10

c Is 49:14

d Is 66:14

e Ese 11:17
Am 9:14

f Sl 126:2

g Is 32:14, 15
Ese 36:27

Kolumna 2

a 2Kr 15:9
2Kr 30:11b 1Re 11:31
1Re 12:20c Is 11:13
Jer 3:18d Jer 50:4
Sak 10:6e Dt 30:3
Is 11:12
Jer 16:14, 15
Am 9:14f Jer 3:18
Os 1:11g Je 49:10
Sl 2:6
Is 9:6
Jer 23:5
Lu 1:32h Ese 37:19
Sak 10:6i Is 2:18
Ese 11:18
Os 14:8
Sak 13:2j Jer 31:33
Ese 36:28

vo'ote, xnich'on krixchano, tsako jteluk te' xchi'uk xi xats'iba tee: <Ta sventa Juda xchi'uk li j-is-raeletik ti jmoj sjolik xchi'uke».^a Laje, tsako yan jteluk te' xchi'uk xi xats'iba tee: <Ta sventa Jose ti ja' li ste' Efraine xchi'uk skotol li j-israeletik ti jmoj sjolik xchi'uke».^b **17** Va'un, loto xcha'telal sventa jteluk xa no'ox xvinaj k'alal atsakoje.^c **18** K'alal mi xi la sjak'bot li ateklumale:* «Mi mu'yuk chavalbunkutik k'usi smelolal li k'usi chapase?», **19** xi xatak'be ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta jtsakbe li ste' Jose ti te oy ta sk'ob li Efraine. Li te' xto-ke ja' sk'oplal li snitilulal Israel ti ko'ol sjolik xchi'uk li Efraine, li nitilulaletik taje ta jpas ta jmoj xchi'uk li ste' Judae.^d Va'un, jtel xa no'ox chk'otik ku'un k'alal jtsakoje».^e **20** Li cha'tel te' chats'ibae sk'an teuk atsakoje sventa xilik.

21 »Xi xavalbe ya'iike: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta jlok'es tale li j-israeletik ti batemik ta muk'tik lumetik xchi'uk ta jtsobik sutel tal ti butik tanpuk batemike, va'un chkik'ik sutel tal ta yosilalik.^e **22** Ta xk'otik ku'un ta jun xa no'ox jteklum li ta yosilalike,^f ja' li ta vitstikaltik yu'un Israele, jun xa no'ox ajvalil chventainatik skotolik^g xchi'uk mu'yuk xa chch'ak sbaik ta chib jteklum; mu'yuk xa ch'akal li yosilalike.^h

23 Mu'yuk xa tsokes sbaik li ta ibal sba santoetik* yu'unike, mi ja'uk li ta k'usitik toj chopol tpsa-sike, mi ja'uk li ta smulike.ⁱ Ta jkoltaik sventa xiktaik spasel li k'usitik chopole xchi'uk ta jsa-kubtasik. Va'un, vo'on chk'ot ta Sdiosik xchi'uk chk'otik ta jteklumal.^j

37:18 *Literal «li xnich'nab ateklumale». **37:23** *Li ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso» sk'an xale, ja'o chich' alet k'alal oy k'usi chich' p'ajete. K'elo Glosario, ibal sba.

24 »»Ja' chk'ot ta ajvalil yu'unik li kajtunel Davide^a xchi'uk jun xa no'ox jchabichij chk'ot yu'un skotolik.^b Tspasik li k'usitik chapanbil ku'une xchi'uk ta xch'unik lek li jmantalta-ke.^c **25** Te chnakiik li ta balumil ti laj kak'be li kajtunel Jakob ti ja' te naki li amoltotakike.^d Te chnakiik ta sbatel osil^e xchi'uk li xnich'nabike* xchi'uk li xnich'nab skeremtakike;^f xchi'uk ja' chk'ot ta bankilal yu'unik ta sbatel osil li kajtunel Davide.^g

26 »»Ta jpas jun trato xchi'ukik ti chak' jun o'ontonale,^h ja' jun trato ti chjalij ta sbatel osile. Ta xkak'be yosilik, chkak' ti xp'olike' xchi'uk te chkak' ta stojolalik ta sbatel osil li jtemploe. **27** Te chkak' jna* ti bu oyike, va'un vo'on chik'ot ta Sdiosik xchi'uk chk'otik ta jteklumal./ **28** Li muk'tik lumetike tsna'ik ti vo'on ta jch'ultajes li Israel k'alal mi te laj kak' ta stojolalik ta sbatel osil li jtemploe, vo'on li Jeovaune»».^k

38 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **2** «Xnich'on krixchano, ak'o batel asat ta stojolal li Gog ta yosilal Magogue,^l ja' li mero bankilal yu'unik Mesek xchi'uk Tubale,^m jech xtok, alo k'usi chk'ot ta stojolal.ⁿ **3** Xi xavale: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Gog, ta jkontrainot, vo'ot ti mero bankilalot yu'unik li Mesek xchi'uk Tubale. **4** Ta joyp'inoset sutel xchi'uk ta jtik' xotxot tak'in li ta sbakil avee,^o chkak' batan ta pask'op xchi'uk skotol li avajsoltarotake.^p Li avajsoltarotake jun yepalik, stsakojan smuk'ta eskudoik* xchi'uk xk'ox eskudoik,^q stsakojan s-espada skotolik, li aka'take xchi'uk li jkajlejetik ta ka' avu'une k'upi-

37:25 *Literal «skeremtakike». **37:27** *O «kaxibalna». **38:4, 5** *O «makobailik». **38:4** #K'ox makobaili ti ja' mas tstunesik li j-ak'flechaetike.

KAP. 37

a Jer 23:5
Jer 30:9
Os 3:5
Lu 1:32

b Jn 10:16
1Pe 5:4

c Dt 30:8-10
Jer 32:39
Ese 36:27

d Jer 30:3

e Joe 3:20

f Is 60:21
Am 9:15

g Ese 34:24
Lu 1:32

h Ese 34:25

i Jer 30:19
Sak 8:5

j Le 26:12
Ese 11:19, 20
Ese 43:7
Os 2:23
Ap 21:3

k Ese 36:23

KAP. 38

l Ese 38:15

m Is 66:19
Ese 27:13
Ese 32:26

n Ese 39:1

o 2Re 19:20, 28
Ese 29:3, 4
Ese 39:2

p Ese 38:15

Kolumna 2

a 1Kr 1:8

b Je 10:2, 3
Ese 27:14

c Ese 39:2

d Jer 23:5, 6
Ese 28:25, 26
Ese 34:25

e Eks 15:9

f Jer 37:12

lik sba sk'u' spok' slapojik. **5** Li Persia, Etiopia xchi'uk li Pute^a te xchi'ukik ek, skotolik oy xk'ox eskudoik* xchi'uk skaskoik; **6** li Gomer xchi'uk skotol li yajsoltarotake, li snitilulal Togarma^b ti likemik tal ti bu mas to nom xkom ta nortee xchi'uk skotol li yajsoltarotake. Epal jteklumetik te xchi'ukot.^c

7 »»Chapano abaik, tsako avabtejebik xchi'uk skotol li avajsoltarotak ti tsboj sbaik tal ta atojalale, vo'ot chak'ot ta komandante* yu'unik.

8 »»K'alal mi ech' xa ox epal k'ak'ale, chavich' takel ta ik'el. K'alal mi ech' xa ox epal jabile, cha-och ta persa ta yosilal jun jteklum ti ja' to tsatsatsub tal ta skoj ti laj ta espadae, ti yich'o-jik tsobel lok'el tal ta epal jteklumetik sventa xtalik li ta vitsetik yu'un Israele, ti jal xa ox tajek lilijem komeme. Li jnaklejetik ta jteklum taje laj yich'ik tsobel lok'el tal li ta lumetike, jun xa yo'onton nakal skotolik.^d **9** K'alal mi tal atsak ta k'ope, jech chatal k'ucha'al tsatsal ik'alo' xchi'uk jech k'ucha'al tok chapix li jteklume, ko'ol chatal xchi'uk avajsoltarotak xchi'uk epal jteklumetik»».

10 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li va' k'ak'ale, oy k'usi chlik ayanuk ta avo'onton spasel xchi'uk chlik anop k'usi chopol chapas. **11** Xi chavale: «Chi-och batel ta persa li ta jteklumetik ti ta jamal osiltik oye.^e Chtal jtsak ta k'op li buch'utik jun yo'onton nakalike, ti mu no'ox k'usi sna'ike; skotolik taje nakalik ta jteklumetik ti ta jamal osiltik oye, ch'abal smu-roal, mi ja'uk sti', mi ja'uk stak'i-naltak». **12** Yu'un oy ta avo'onton chbat avich' tal xchi'uk chbat apoj tal li k'usitik oy tee, chbat atsak ta k'op li lumetik ti jinemik to'ox ti oy xa yajval li avie'

38:7 *Literal «jchabivanej».

xchi'uk li jun jteklum ti yich'oj tsobel lok'el tal ta muk'tik lume-tike,^a ti yakalik stsobel sk'ulejalik xchi'uk k'usitik yu'unike,^b ti ja'ik li buch'utik nakalik ta o'lol balumile.

13 »Li Saba^c xchi'uk De-dane,^d ja' li jpolmajeletik ta Tarsise^e xchi'uk skotol li yajsoltarotakike,* xi chalbeikote: «¿Mi ta van xa-och ta persa sventa xavich' batel xchi'uk xapoj batel li k'usitik oy tee? ¿Mi la atsob avajsoltarotak sventa xavich' batel plata, oro, k'u lejaj xchi'uk k'usitik oy sventa mu al bajuk yepal li k'usitik chavich' batele?».

14 »Ja' yu'un, xnich'on krixchano, alo li k'usi chk'ot ta pasele xchi'uk xi xavalbe li Gogue: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li va' k'ak'ale, ¿mi mu tauk xavak' venta k'alal jun xa yo'onton nakal li jteklumal Israele?»^f **15** Te to chalik tal ta avavil, ja' ti bu mas to nom xkom ta nortee,^g epal jteklumetik chchi'inot tal, kajajtik chtalik ta ka' skotolik, jun yepal xvole-tik tal, epal soltarotetik chtalik.^h **16** Gog, chtal akontrain li jteklumal Israele, jech chatal k'ucha'al li tok ti chpik li jteklume. Li ta slajebaltik batel k'ak'ale, chki-k'ot tale sventa xakontrain li jteklumale,ⁱ taje ja' sventa xojtikinikun li muk'tik lumetik k'alal mi la jch'ultajes jba ta atojolal ta yeloval satike».^j

17 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «¿Mi mu vo'otuk ti laj kal ak'oplal ta vo'ne ta stojolal li kajtuneltak ti ja'ik j-alk'opetik ta Israele? Taje ja'ik li buch'utik ta epal jabil xa ono'ox laj yalik ti chavich' ik'el tal sventa xtal akontrain li jteklumale».

18 »Li va' k'ak'ale, k'alal mi och ta persa ta yosilal Israel li Gogue, chlik tsanak li sk'ak'al

38:13 *O «li xch'iom leontakik ti xtinla-jet sjolike».

KAP. 38

a Sak 10:8

b Is 60:5
Is 61:6

c Ese 27:22

d Ese 27:15

e Ese 27:25

f Ese 38:8

g Ese 39:2

h Sof 3:8

i Joe 3:2

j Eks 14:4
2Re 19:17-19
Sl 83:17, 18
Ese 39:21

Kolumna 2

a Joe 3:16
Na 1:2
Sak 2:8

b Na 1:5

c 2Kr 20:23
Aj 2:22
Sak 14:13

d Sak 14:12

e Eks 9:22
Jos 10:11

f Is 30:30

g Je 19:24

h Jer 25:31

KAP. 39

i Ese 38:2

j Ese 27:13
Ese 32:26

k Ese 38:4, 15

l Ese 38:21

ko'ontone», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.^a **19** «Oy k'usi chkal ta skapemal jol xchi'uk ta sk'ak'al ko'onton ti xko'olaj k'ucha'al k'o'ke; li va' k'ak'ale, ch-ech' jun tsatsal nikel li ta yosilal Israele. **20** Li choyetik ta nabe, li mutetik ta vinajele, li chonbolometik ta osiltike, skotol li k'usitik xkilet chanavike xchi'uk skotol li krixchanoetik ta sba balumile ta xkak' xi'ikuk. Ta xjin yalel li vitsetike,^b ta xlom li tayal ch'entikaltike xchi'uk ta xyal ta lum li muroetik».

21 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ta jtak talel jun espada ta stojolal li Gog ta sjunlejal li vitstikaltik ku'one. Chlik smil sba ta s-espada stukik ta jujuntal, ak'o mi xchi'il no'ox sbaik.^c **22** Chkak'be kastigo ta tsatsal chamel^d xchi'uk chkak' ti ep buch'utik xchamike. Chkak' ti xtal tsatsal vo', bot,^e k'ok'^f xchi'uk asufre^g ta stojolale, ta stojolal li yajsoltarotake xchi'uk ta stojolal li epal jteklumetik chchi'inat tale.^h **23** Jp'el sk'oplal ta jmu-k'ibtas jk'oplal, ta jch'ultajes jba xchi'uk chkak' jba ta ojtikinel ta yeloval sat epal muk'tik lumetik; va'un jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune».

39 »Xnich'on krixchano, alo k'usi chk'ot ta stojolal li Gogueⁱ xchi'uk xi xavalbee: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Gog, ta jkontrainot, vo'ot ti mero bankilalot yu'unik li Mesek xchi'uk Tubale.^j **2** Ta joyp'inot sutel tal, ta jbeil-tasot tal xchi'uk te to chalik tal ku'un ti bu mas to nom xkom ta nortee^k xchi'uk chki'ot tal li ta vitsetik yu'un Israele. **3** Ta jip-bot yalel li a-arko ti te atsa-koj ta ats'etk'obe^l xchi'uk chkak' ti xkol yalel ta abats'ik'ob li aflechae. **4** Te chyalal lum li ta vitsetik yu'un Israele,ⁱ te chyal ta lum li avajsoltarotake xchi'uk

39:3 *O «asurtok'obe».

li epal jteklumetik te xchi'ukote. Chak'ot ku'un ta sve'el xulemetik xchi'uk ta sve'el jti'vanej chonbolometik ta osiltik».^a

5 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Te chayal ta lum li ta jamal osiltike,^b yu'un jech lok'em ta ke jtuk.

6 »Chkak' batel k'ok' ta stojolal li Magogue xchi'uk ta stojolal li jnaklejetik ti jun yo'onton nakalik li ta lumetik ti joyol ta nabe;^c va'un jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune. 7 Chkak' ta ojtikinel ta stojolal jteklumal Israel li jch'ul bie xchi'uk mu'yuk xa chkak' ti xich' sokesbel sk'oplale; va'un li muk'tik lumetike jech tsna'ik ti vo'on Jeovaune,^d ti vo'on li Buch'u ch'ul yu'un Israele».^e

8 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Po'ot xa xk'ot ta pasel li k'usi laj yich' alele xchi'uk jp'el sk'oplal chk'ot ta pasel. Taje ja' li sk'ak'alil ti laj kalbe sk'oplale. 9 Li jnaklejetik ta jteklumetik yu'un Israele chlok'ik batel xchi'uk tsnsanik-o k'ok' skotol li abtejebaletik sventa pask'ope: li muk'ta eskudoetike* xchi'uk li k'ox eskudoetike,[#] li arkoetike xchi'uk li flechaetike, li te'etik sventa pask'ope^Δ xchi'uk li lansaeetike. Vukub jabil ja' tsnsanik-o k'ok'.^f 10 Mu persauk xbat sa'ik tal te' ta osiltik mi ja'uk persa chbat sa'ik tal si' ta te'tikaltik, yu'un ja' tsunesik sventa stsanik-o k'ok' li abtejebaletik sventa pask'ope».

»Ta spojbeik k'usitik yu'unik li buch'utik pojbatik k'usitik yu'unike xchi'uk ta xich'beik k'usitik yu'unik li buch'utik ich'batik k'usitik yu'unike», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

11 »Li va' k'ak'ale, chkak'be smukinal ta Israel li Gogue,^g ja'

39:9 *O «makobbailetike». #K'ox makobbail ti ja' mas tsunesik li j-ak'-flechaetike. ^ΔO ja' van sk'oplal «te» ti ts'ubajtik sni' ti tsunesik sventa pask'ope.

KAP. 39

a Ap 19:17, 18

b Jer 25:33

c Ese 38:22

d Ese 38:16

e Is 6:3

f Sl 46:9

g Ese 38:2

Kolumna 2

a Ese 39:15

b Dt 21:22, 23

c Ese 38:16

d Ese 39:11

e Ese 39:12

f Is 34:6-8
Jer 46:10
Sof 1:7

g Ap 19:17, 18

li ta stenlejaltik ta slok'eb k'a-k'al yu'un nab ti te chjelav krixchanoetike, jech chmak sbeik li buch'utik te ch-ech'ik batele. Ja' te chich' mukel li Gog xchi'uk skotol li yajsoltarotake. Taje chich' biiltasel stenlejaltik Amon-Gog.^{*a} 12 Li jteklum Israele vukub u chich' yu'un smukel li animaetik sventa sakubtas li balumile.^b 13 Skotol li krixchanoetik ta jteklume tskolta sbaik ta smukel li animaetike. Ta skoj taje, chpuk-o batel sk'oplalik k'alal mi k'ot sk'ak'alil ta jtoy jk'oplale,^c xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

14 »Sventa xich' sakubtasel li jteklume, ta xich' va'anel viniketike sventa xanik li jteklume xchi'uk sventa smukik li animaetik ti te busul ta sba balumile. Vukub u jech ta sa'ilanik li animaetike. 15 K'alal mi laj yilbeik sbakil krixchano li buch'utik ta xanik li jteklume, ta xak'beik senyal ta xokon. Va'un, li buch'utik oy ta sbaik smukel animae te chbat smukik li ta stenlejaltik Amon-Gogue.^d 16 Li te xtoket chlik ayanuk jun jteklum ti Amona* sbie. Jech xtok, ja' tsakubtasik li jteklume».^e

17 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, xi chalbot li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Xi xavalbe skotol li jeltos mutetike xchi'uk skotol li jti'vanej chonbolometik ta osiltike: «La'ik, tsobo abaik tal. Tsobo abaik ta sjoyobal li milbil matanal ti yakal ta jchapan ta aventaike, li epal milbil matanal chkak' ta vitstikaltik yu'un Israele.^f Chat'ik beket xchi'uk chavuch'ik ch'ich'.^g 18 Chatibeik sbek'tal li buch'utik tsots yipike xchi'uk chavuch'beik xch'ich'el li bankilaleetik ta balumile, li tot chijetike, li ch'iom chijetike, li tentsunetike xchi'uk li tot vakaxetike, sko-

39:11 *O «stenlejaltik Sviniktak Gog».

39:16 *Ja' sk'an xal «epal krixchanoetike».

tol li chonbolometik ta Basan ti jupesbilike. **19** Li ta milbil matanal ti yakal ta jchapan ta aventaike ja' te chavet'es avo'ontonik ta slajesel xepu' xchi'uk chavuch'ik ch'ich' ja' to ti k'uxi xayakubik-oe».

20 »Li ta jmexae te chtal ave'tes avo'ontonik ta sbek'tal ka'etik xchi'uk ta sbek'tal li buch'utik tsbeiltasik karetaetike, ta sbek'tal li buch'utik tsots yipike xchi'uk ta sbek'tal jeltos jpask'o-petik,^a xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

21 »Chkak' ta ilel jmuk'ulal ta yeloval li muk'tik lumetike, va'un skotol li muk'tik lumetike chak'ik venta ti k'u yelan lichapanvane xchi'uk ti k'u yelan laj kak' ta ilel ju'el* ta yelovalike.^b **22** Li va' k'ak'ale, li jteklum Israele chlik sna'ik ti vo'on Jeovane, ti vo'on Sdiosikune. **23** Li muk'tik lumetike tsna'ik ti ja' ta smul stuk jteklum Israel ti laj yich' chukel batele, yu'un mu'yuk tuk' laj yak' sbaik ta jtojalal.^c Ja' yu'un, la jnak'* jsat ta stojolalik^d xchi'uk laj kak'ik ta sk'ob li yajkontraike,^e jech lajik ta espada skotolik. **24** Jech la jpasbeik ti k'u yelan xchopolilike xchi'uk ti k'u yelan smulike, va'un la jnak'* jsat ta stojolalik».

25 »Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Chkak' ti sutik tal li snitilulal Jakob ti chukbilik batele^f xchi'uk ta jk'uxubin sjunul li jteklum Israele;^g xchi'uk ta sjunul ko'onton ta jpakbe sk'oplal li jch'ul bie.^h **26** K'alal mi laj xa ox yich'ik ak'el ta k'exlal ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sbaik ta jtojalale,ⁱ jun yo'onton chnaki li ta yosilalike, mu'yuk k'usi tsibtasatik.^j **27** K'alal mi laj kik'ik lok'el tal li ta jteklumetike xchi'uk mi la jtsobik sutel tal li ta yosilal yajkontraike,^k ta jch'ultajes jba ek ta stojolalik

39:21 *Literal «jk'ob». **39:23, 24, 29** *O «jmuk».

KAP. 39

a Ese 38:4-6
Aj 2:22
Ap 19:17,18

b Eks 7:4
Eks 14:4
Is 37:20
Ese 38:16
Mal 1:11

c 2Kr 7:21, 22

d Dt 31:18
Is 59:2

e Le 26:24, 25
Dt 32:30
SI 106:40, 41

f Jer 30:3
Ese 34:13

g Os 1:11
Sak 1:16

h Ese 36:21

i Da 9:16

j Le 26:5, 6

k Jer 30:10
Am 9:14
Sof 3:20

Kolumna 2

a Is 5:16
Ese 36:23

b Dt 30:4

c Is 45:17
Is 54:8
Jer 29:14

d Is 32:14, 15
Joe 2:28

KAP. 40

e 2Re 24:15, 16

f 2Re 25:8-10
Ese 33:21

g Ese 8:3

h Is 2:2

i Ese 1:5, 7
Da 10:5, 6

j Ese 47:3
Sak 2:1, 2
Ap 11:1
Ap 21:15

k Ese 43:10

ta yeloval sat li muk'tik lumetike.^a

28 »«Jech tsna'ik ti vo'on Jeovau, ti vo'on Sdiosikun k'alal mi laj kak' ti xich'ik chukel batel ta muk'tik lumetike xchi'uk mi laj kik'ik sutel tal ta yosilalike, mi junuk ta xkikka komel te.^b **29** Mu'yuk xa ta jnak'* jsat ta stojolalik,^c yu'un chkak' tal jch'ul espirtu ta stojolal li jteklum Israele,^d xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

40 K'alal 25 jabil xa ox chukbilunkutik talele,^e li ta slajunebal k'ak'al ta ba'yel ue, k'alal ech'em xa ox 14 jabil ti yich'oj lajesel li jteklume,^f ja' laj yak' tale sk'ob ta jtojalal li Jeovae xchi'uk laj yik'un batel li ta jteklume.^g **2** Oy k'usi laj yak'bun kil li Diose, laj yik'un batel yileluk ta yosilal Israel xchi'uk te la sva'anun ta jpej vits ti toyol tajeke,^h oy k'usi te meltsanbil ta sur ti xko'olajtik yilel K'ucha'al jun jteklume.

3 K'alal laj yik'un batel tee, laj kil jun vinik ti xojobinaj k'ucha'al kovree.ⁱ Te stsakoj jlik ch'ojon ti pasbil ta lineo xchi'uk stsakoj jtel aj' sventa sp'isobil k'usitik,^{*} te va'al ta ochebal. **4** Xi laj yal-bun li vinike: «Xnich'on krixchano, k'elo lek, chikintao lek xchi'uk ak'o lek venta* skotol li k'usi chkak' avile, yu'un ja' ta skoj ti laj avich' ik'el talele li'e. Albo jteklum Israel skotol li k'usi chavile».^k

5 Laj kil jun muro ti joyol ta spat xokon li temploe.* Li vinike te stsakoj jtel aj' sventa sp'isobil k'usitik ti vakib xuk'ubil snatile (li ta jujun xuk'ubile chanib k'ob to jelavem snatil).[#] Li vinike lik sp'is li muroe, li spimile ja' jtel aj, li stayleje ja' jtel aj xtok.

40:3 *K'elo Apendice B14. **40:4** *Literal «ak'o lek ta avo'onton». **40:5** *Literal «li nae». Taje jech chich' jelubtasel li ta kapitulo 40 k'alal ta 48 k'alal ja' sk'oplal sjunul ti bu k'alal smakoj li temploe o ja' sk'oplal li temploe. [#]Ja' sk'oplal li natil xuk'ubile. K'elo Apendice B14.

6 Va'un, nopaj batel ta ochebal* ti sk'eloy batel li slok'eb k'a-k'ale^a xchi'uk muy batel li ta skojojlokoj tek'obale. K'alal la sp'is li yolon ochebale, ti k'u sjamleje ja' jtel aj, li ta jot yolon ochebale jtel aj sjamlej xtok. 7 Ta jujun li skuarto jchabivanejetike jtel aj snatil xchi'uk jtel aj sjamlej, jech xtok, vo'ob xuk'ubil snamal xil sbaik ta jujup'ej li skuarto jchabivanejetike.^b Li yolon ochebal ti te oy ta xokon li skoriyolal* ochebal ta yeloval temploe jtel aj smuk'ul.

8 La sp'is li skoriyolal* ochebal ti sk'eloy batel temploe, jtel aj smuk'ul. 9 Va'un, la sp'is li skoriyolal* ochebale, ja' vaxakib xuk'ubil sjamlej; xchi'uk la sp'is li yoyaltak ti te oy ta xokone, ja' chib xuk'ubil snatil. Li skoriyolal ochebale sk'eloy batel li temploe.

10 Oy oxib skuarto jchabivanejetik li ta jujujot xokon ochebal ti sk'eloy batel li slok'eb k'a-k'ale. Ko'ol smuk'ul yoxibal, jech xtok, li oyetik ti te oy ta jujujot xokone ko'ol smuk'ul.

11 Va'un, la sp'is k'u sjamlej li yochebal ti' nae, lajuneb xuk'ubil sjamlej; jech xtok, ja' 13 xuk'ubil li snatile.

12 Li ta yeloval skuarto jchabivanejetike oy jun smuroal ti pek'el no'oxe, jun xuk'ubil lok'em to batel ta jujujot xokon li spak'bal* kuartoe. Li skuarto jchabivanejetik ti oy ta jujujot xokon ochebale ja' vakib xuk'ubil smuk'ul.

13 Laje, lik sp'isbe k'u sjamlej li sjole, te lik sp'is ta sjol jun skuarto jchabivanej* K'alal to ta sjol yan skuarto jchabivanej, ja' 25 xuk'ubil sjamlej; li skuarto jchabivanejetike sk'eloybe sba

40:6 *Li ochebale ja' jp'ej na ti oy jayk'ol skuartaaltake. 40:7-9 *O «skorredoral; sportikoal». 40:12 *O «spak'; sk'al; xch'ut». 40:13 *Ja' van sk'oplal li spak'bal skuarto jchabivanejetik ti bu mas toyole.

KAP. 40

a Ese 40:10
Ese 43:1, 4
Ese 46:1, 2

b 1Kr 9:26, 27

Kolumna 2

a Ese 40:20, 21

b 1Re 6:4
Ese 41:26

c 1Re 6:35

d 1Kr 28:12

sti'tak.^a 14 Va'un, la sp'is li oyetik ti te oy ta jujujot xokone, ja' 60 xuk'ubil staylej; jech xtok, la sp'is li oyetik ti te oy ta xokon-tak li ochebaletik ti oy ta sjoylej amak'e.* 15 Ti k'u snatil ta sjunul ti chlik ta sti' ochebal k'alal to ta jot koriyol* ti sk'eloy batel temploe ja' 50 xuk'ubil snatil.

16 Li ta skuarto jchabivanejetike xchi'uk li ta oyetik ti te oy ta xokontak li ochebaletike oy ventanaetik ti ja' bik'it xvinaj li ta spate ti ja' mas muk' xvinaj li ta yute.^b Li ta jujujot xokon yut koriyole* oy sventanailltak xtok xchi'uk oy slok'ol te'el xan^c li ta oyetik ti te oy ta jujujot xokontake.

17 Ta ts'akale, laj yik'un batel ta jun amak'* ti te oy ta spat li muk'ta amak'e, va'un te laj kil ve'ebaletiknd xchi'uk laj kil ti ak'bil lek spisoal li ta sjoylejal spat muk'ta amak'e. Oy 30 ve'ebaletik ti bu ak'bil spisoale. 18 Ti k'u sjamlej li amak'* ti ak'bil spisoale jech sjamlej k'ucha'al snatil li ochebaletike; taje ja' li amak' ti te oy ti bu mas pek'ele.

19 Laje, la sp'is k'u snamal xil sbaik* li sti' ochebal ti ta pek'el oye xchi'uk ti bu chlik li bik'it amak'e.^z Ja' sien xuk'ubil xil sbaik. Ja' jech li ochebal ta slok'eb k'ak'ale xchi'uk li ochebal ta nortee.

20 Li muk'ta amak'e* oy jun yochebal ti sk'eloy batel nor-tee, la sp'is k'u snatil xchi'uk k'u sjamlej. 21 Oy oxib skuarto jchabivanejetik ta jujujot xokon. Li yoyaltak ta jujujot xokone xchi'uk li skoriyolale* ko'ol smuk'ul xchi'uk li ba'yel ocheba-

40:14 *O «ti' nae». K'elo Glosario, amak'. 40:15 *O «korredor; portiko». 40:16 *O «korredore; portikoe». 40:17, 18 *O «ti' na». 40:17 *O «kuartoetik». 40:19 *Literal «k'u sjamlej». *O «li ti' temploe». 40:20 *O «ti' nae». 40:21 *O «skorredorale; sportikoale».

le. Ja' 50 xuk'ubil snatil xchi'uk 25 xuk'ubil sjamlej. **22** Li sventanailtake, li skoriyolale* xchi'uk li slok'oltak te'el xan tee^a ko'ol smuk'ul xchi'uk li ochebal ta slok'eb k'ak'ale. Sventa xk'otik te li krixchanoetike, sk'an xmuyik batel vukoj li ta skojolkoj tek'obale xchi'uk li skoriyolale te oy ta yeloval li skojolkoj tek'obale.

23 Li ta bik'it amak'e* oy jun ochebal ti te oy ta yeloval li ochebal ti sk'eloy batel nortee xchi'uk oy jun ochebal xtok ti te oy ta yeloval li ochebal ti sk'eloy batel li slok'eb k'ak'ale. La sp'is k'u snamal xil sbaik li jujun ochebale, ja' sien xuk'ubil xil sbaik.

24 Laj une, laj yik'un batel ta sur, va'un te laj kil jun ochebal li ta sure.^b Laje, la sp'isbe li yoyaltak ta jujujot xokone xchi'uk li skoriyolale,* ko'ol smuk'ul xchi'uk li yantike. **25** Oy sventanailtak ta jujujot xokon li ochebale xchi'uk li ta skoriyolale,* xko'olaj k'ucha'al li yan ventanaetike. Li ochebale 50 xuk'ubil snatil xchi'uk 25 xuk'ubil sjamlej. **26** Sventa xijk'ot tee, sk'an xijmuy batel vukoj li ta skojolkoj tek'obale^c xchi'uk li skoriyolale* te oy ta yeloval li skojolkoj tek'obale. Oy slok'ol te'el xan li ta yoyaltak ti oy ta jujujot xokontake, jun ta jujujot xokon.

27 Li bik'it amak'e* oy jun ochebal ti sk'eloy batel sure; la sp'is batel ta sur k'u snamal xil sbaik li jujun ochebale, ja' sien xuk'ubil xil sbaik. **28** Laje, laj yik'un batel li ta bik'it amak'e,* te li-ochkutik batel li ta ochebal ti sk'eloy batel sure; la sp'is li ochebal ta sure, va'un ko'ol smuk'ul xchi'uk li yantike. **29** Li skuarto jchabivanejetike, li oyetik ti te oy ta jujujot xokontake xchi'uk li skoriyolale* ko'ol smuk'ul xchi'uk li yantike. Oy sven-

KAP. 40

a Ese 41:20, 26

b Ese 46:9

c Ese 40:20, 22

Kolumna 2

a Ese 40:20, 21

b Ese 40:16

c Ese 40:32, 34
Ese 40:35, 37

tanailtak ta jujujot xokon li ochebale xchi'uk li ta skoriyolale. Li ochebale 50 xuk'ubil snatil xchi'uk 25 xuk'ubil sjamlej.^a **30** Skotol li yochebal bik'it amak'e* oy skoriyolal,[#] ja' 25 xuk'ubil snatil xchi'uk vo'ob xuk'ubil sjamlej. **31** Li skoriyolale* sk'eloy batel li muk'ta amak'e[#] xchi'uk oy slok'ol te'el xan li ta yoyaltak ti oy ta jujujot xokontake,^b sk'an xijmuy vaxakoj ta skojolkoj tek'obal sventa xijk'ot li ta ochebale.^c

32 Laje, laj yik'un batel li ta bik'it amak'e,* te li-ochkutik batel ta slok'eb k'ak'al xchi'uk la sp'is li ochebale, ko'ol smuk'ul xchi'uk li yantike. **33** Li skuarto jchabivanejetike, li oyetik ti te oy ta jujujot xokontake xchi'uk li skoriyolale* ko'ol smuk'ul xchi'uk li yantike. Oy sventanailtak ta jujujot xokon li ochebale xchi'uk li ta skoriyolale. Li ochebale 50 xuk'ubil snatil xchi'uk 25 xuk'ubil sjamlej. **34** Li skoriyolale* sk'eloy batel li muk'ta amak'e[#] xchi'uk oy slok'ol te'el xan li ta yoyal ti oy ta jujujot xokone, sk'an xijmuy vaxakoj ta skojolkoj tek'obal sventa xijk'ot li ta ochebale.

35 Ta ts'akale, laj yik'un batel li ta ochebal ti sk'eloy batel nortee^d xchi'uk la sp'is; ko'ol smuk'ul xchi'uk li yantike. **36** Li skuarto jchabivanejetike, li oyetik ti te oy ta jujujot xokontake xchi'uk li skoriyolale* ko'ol yelan xchi'uk li yantike. Oy sventanailtak ta jujujot xokon li ochebale. Li ochebale 50 xuk'ubil snatil xchi'uk 25 xuk'ubil sjamlej. **37** Li yoyaltak ta jujujot xokone sk'eloy batel li muk'ta amak'e[#] xchi'uk oy slok'ol te'el xan li ta yoyal ti oy ta jujujot xokone, sk'an xijmuy vaxakoj ta skojolkoj tek'obal sventa xijk'ot li ta ochebale.

38 Oy jun ve'ebel ti oy yochebal ti nopol xil li oyetik ti oy

40:22, 24-26, 29, 31, 33, 34, 36 *O «skorredorale; sportikoale». 40:23, 27, 28, 30, 32 *O «ti' temploe».

d Ese 44:4

40:30 *O «skorredoral; sportikoal». 40:31, 34, 37 *O «ti' nae».

ta jujujot xokon li ochebale; te ta spokik li skotlej chik'bil matanale.^a

39 Oy cha'kot mexa ta jujujot xokon li skoriyolal* ochebale; ja' te tsmilik li skotlej chik'bil matanale,^b li matanal sventa mulile^c xchi'uk li matanal sventa sk'anel pertone.^d **40** Ta spat li ochebal ta norte ti muyebaltike oy cha'kot mexa. Jech xtok, oy cha'kot mexa li ta jot xokon skoriyolal* ochebale. **41** Oy chankot mexa ta jujujot xokon li ochebale, ta skotole oy vaxakot mexa, ja' te tsmilik li chonbolometik sventa matanale. **42** Li chankot mexa sventa li skotlej chik'bil matanale pasbil ta anbil ton. Jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol snatil, jun xuk'ubil xchi'uk j-o'lol sjamlej xchi'uk jun xuk'ubil staylej. Te chich' kajanel li k'usitik chich' tunesel sventa xich' milel li matanale xchi'uk li chik'bil matanale. **43** Oy skaj k'usitik ti te pak'al ta yibel yut na ti chanih k'ob sjamleje; ja' te chich' ak'el ta mexa li bek'et sventa matanale.

44 Ta xokon li yochebal bik'it amak'e* oy ve'ebaleetik sventa jk'ejimoletik;^e te oy ta bik'it amak' ta sts'el li ochebal ta nortee, sk'eloy batel sur. Oy yan ve'ebal xtok ti te oy ta sts'el li ochebal ta slok'eb k'ak'ale, sk'eloy batel norte.

45 Xi laj yalbune: «Li ve'ebal ti sk'eloy batel sure ja' sventa li paleetik ti sbainojik li k'usitik chich' pasel ta temploe.^f **46** Li ve'ebal ti sk'eloy batel nortee ja' sventa li paleetik ti sbainojik li k'usitik chich' pasel ta skajleb matanale.^g Taje ja' li xnich'nab Sadok^h ti ja' jlevietike xchi'uk ti ja' oy ta sbaik ti nopol xtunik ta stojolal Jeovae».ⁱ

47 Va'un, laj sp'is li bik'it amak'e.* Sien xuk'ubil snatil xchi'uk sien xuk'ubil sjamlej,

40:39, 40, 48 *O «skorredoral; sportikoal». **40:44, 47** *O «ti' temploe».

KAP. 40

a Le 8:21

b Le 1:3, 6

Le 8:20

Ese 43:18

c Le 4:3, 4

d Le 5:6

Le 7:1

Ese 42:13

Ese 44:29

e 1Kr 6:31, 32

f Nu 3:6-8

1Kr 9:22, 23

Sl 134:1

g Le 6:12, 13

Nu 18:5

2Kr 13:10, 11

h 1Re 2:35

Ese 43:19

i Nu 16:39, 40

Ese 44:15, 16

Kolumna 2

a 1Re 6:3

2Kr 3:4

b 1Re 7:21

ko'ol sp'isol ta xchanjotal. Li skajleb matanale te oy ta yeloval li temploe.

48 Laje, laj yik'un batel li ta skoriyolal* temploe^a xchi'uk la sp'is li oyetik ti oy ta jujujot koriyole, vo'ob xuk'ubil sjamlej li ta jote xchi'uk vo'ob xuk'ubil sjamlej li ta jot xtoke. Oxib xuk'ubil sjamlej li jot ochebale xchi'uk oxib xuk'ubil sjamlej li ta jot xtoke.

49 Li koriyole* ja' 20 xuk'ubil snatil xchi'uk 11[#] xuk'ubil sjamlej. Sventa xk'otik te li krixchanoetike, sk'an xmuyik batel jaykojuk li ta skojolkojol tek'obale. Oy oyetik ta sts'el jujujot xokon li pak'bal nae,^a jun ta jujujot xokon.^b

41 Va'un, laj yik'un ochel ti bu ch'ule,* laje la sp'is li oyetik ta xokontake; vakib xuk'ubil[#] sjamlej ta jot xchi'uk vakib xuk'ubil sjamlej li ta jot xtoke. **2** Li ochebale lajuneb xuk'ubil sjamlej, li spak'baltak* xokon ochebale vo'ob xuk'ubil smuk'ul li ta jote xchi'uk vo'ob xuk'ubil smuk'ul li ta jot xtoke. La sp'is k'u snatil ti bu ch'ule, ja' 40 xuk'ubil snatil xchi'uk 20 xuk'ubil sjamlej.

3 Laje, och batel* xchi'uk la sp'is li jun oy ti te oy ta xokon ochebale, chib xuk'ubil syijil; li ochebale vakib xuk'ubil sjamlej. Li spak'bal[#] ta jujujot xokon ochebale ja' vukub xuk'ubil sjamlej. **4** Laje, la sp'is li kuarto ti te nap'al ti bu ch'ule, 20 xu-

40:49 *O «korredore; portikoae». [#]O ja' van sk'oplal «12». ^aO «pak' nae; K'al nae; ch'ut nae». **41:1** *Literal «li ta temploe». K'alal ti bu ch'ul xi li ta kapitulo 41 xchi'uk 42 ja' chalbe sk'oplal ti bu ch'ule o ja' sjunul li temploe (ja' sjunul ti bu Ch'ule xchi'uk li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe). [#]Ja' sk'oplal li natil xuk'ubile. K'elo Apendise B14. **41:2** *O «spak'tak; sk'altak; xch'utak». **41:3** *Ja' xkaltik, li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe. [#]O «spak'; sk'al; xch'ut».

k'ubil snatil xchi'uk 20 xuk'ubil sjamlej.^a Va'un, xi laj yalbune: «Li'e ja' li Bats'i Lekil Ch'ul Kuar-toe».^b

5 Laje, la sp'isbe li spak'bal* temploe, ja' vakib xuk'ubil spimil. Li kuartoetik ti te oy ta spat xokon temploe ja' chanib xuk'ubil sjamlej.^c **6** Li kuartoetik ta spat xokone oxkoj pasbil, oy jp'ej kuarto ta sba li jujun kuartoe, oy 30 kuartoetik ta jujukoj. Oy k'usitik kechajtik pasbil ta sjoylejajal spak'bal* li templo ti ja' chtun sventa te xich' kajanel li sts'amte'altak kuartoetik ta spat xokone, ja' yu'un mu'yuk jelavem ta spak'bal templo li ts'amte'etike.^d **7** Li ta jujujot xokon temploe oy jun eskalera ti sts'ototet chmuy xchi'uk ti chmuk'ib batel k'alal chijmuy batel li ta kuartoetik ta ak'ole.^e K'alal chijmuy batel ta xchibal pisoe, li kuartoetike mas muk'tik k'ucha'al li ta ba'yel pisoe. Li kuartoetik ta yoxibal piso xtoke mas to muk'tik k'ucha'al li ta xchibal pisoe.

8 Laj kil ti pasbil lek toyol skajleb li templo ta sjoylejale. Ti k'u staylej li snaklebtak kuartoetik ta xokontak temploe ja' jtel aj ti vakib xuk'ubil snatile. **9** Li spak'bal* spat kuartoetik ti te oy ta spat xokon temploe ja' vo'ob xuk'ubil spimil. Li ta spat xokon li kuartoetike oy to k'uk sjamlej komem^f ti ja' to ono'ox snitobal^g li temploe.

10 Li ta jujujot xokon templo xchi'uk li ta ve'ebaetike^h ja' 20 xuk'ubil snamal xil sbaik. **11** Li kuartoetik te oy ta xokontak temploe oy chib yochebal, oy jun ta norte xchi'uk oy jun ta sur, li chib ochebale te oy ti bu xokol komem k'uk sjamleje. Ti bu xokol komeme ja' vo'ob xuk'ubil sjamlej ta sjoylejajal.

41:5, 6, 9, 12 *O «spak'; sk'al; xch'ut». **41:9** ^aYa'eluke, ja' ti oy to k'uk sjamlejj xokol komem ta sjoylejajal li temploe. ^gO «sts'ak». **41:10** *O «kuartoetike».

KAP. 41

a 1Re 6:20
2Kr 3:8

b Eks 26:33

c 1Re 6:5

d 1Re 6:6, 10

e 1Re 6:8

f 1Kr 28:12

Kolumna 2

a 2Kr 3:8
Ese 41:4

b 1Re 6:4

c 1Re 6:15
2Kr 3:5d 1Re 6:29
1Re 7:36
2Kr 3:7

e Ese 40:16

12 Oy jp'ej muk'ta na ti te xkom ta yeloval ti bu xokol komem k'uk sjamlej ta smaleb k'a-k'ale, li muk'ta nae ja' 70 xuk'ubil sjamlej xchi'uk 90 xuk'ubil snatil; li spak'bal* ta spat xokone ja' vo'ob xuk'ubil spimil.

13 La sp'is li temploe, ja' sien xuk'ubil snatil. Ti bu xokol komeme, li muk'ta nae^h xchi'uk li spak'baltakeⁱ ja' sien xuk'ubil snatil xtok. **14** Li yeloval templo ti sk'eloy batel slok'eb k'ak'ale, ti te tsakal sk'oplal ti bu xokol komem k'uk sjamleje, ja' sien xuk'ubil sjamlej.

15 La sp'is li muk'ta na ti te oy ta yeloval ti bu xokol komem k'uk sjamlej ta spat temploe, te tsakal sk'oplal li skoriyolal* ta xokontake, ja' sien xuk'ubil snatil.

Jech xtok, la sp'is ti bu ch'ule, li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe^a xchi'uk li skoriyolal* amak'e,^b **16** la sp'is xtok li yolon ochebale, li ventanaetik ti ja' bik'it xvinaj li ta spate ti ja' mas muk' xvinaj li ta yute^b xchi'uk li korioletik* tee. Li ta sts'el yolon ochebale pak'bil lek te'etik^c ti chlik ta pisoe xchi'uk ti chk'ot k'alal to ta ventanaetike, jech xtok, pixil lek ta te'etik li ventanaetike. **17** Laj yich' p'isel k'u snatil xchi'uk k'u sjamlej li ya-k'ol ochebale, li yut xchi'uk spat temploe xchi'uk li sjoylejajal spak'bale.* **18** Te lok'tabil keruvetik^d xchi'uk te slok'ol te'el xanetik,^e oy cha'vo' keruvin ta xokon jujun te'el xan xchi'uk oy cha'jot sat li jujun keruvine. **19** Li sat krixchanoe sk'eloy batel li te'el xan ta jote, yan li sat leone* sk'eloy batel li te'el xan ti oy ta

41:13 *Ja' xkaltik, li muk'ta na ti te oy spat ti bu ch'ule. ^hO «spak'take; sk'al-take; xch'utake». **41:15** *O «skorredoral». *O «skorredoral; sportikoal». ⁱO «ti' nae». K'elo Glosario, amak'. **41:16** *O «skorredoralatak». **41:17** *O «spak'e; sk'ale; xch'ute». **41:19** *O «ch'iom leon ti xtinlajet sjole».

jot xokone.^a Jech lok'tabil ta sjunul li temploe. **20** Li ta spak'bal* ti bu ch'ule noj ta slok'ol keruvinetik xchi'uk ta slok'ol te'el xanetik, chlik ta piso xchi'uk chk'ot k'alal to yak'ol li ochebale.

21 Li yoyaltak sti* ti bu ch'ule ja' kuadrado.^b Li ta yeloval ti bu ch'ule[#] oy k'usi laj kil ti xko'olajtik ta **22** skajleb matanal ti pasbil ta te'e, ti oxib xuk'ubil stayleje xchi'uk ti chib xuk'ubil snatile. Oy spostealtak ta jujujot xchikin, jech xtok, li skajabile xchi'uk li xokontake pasbil ta te'.^c Va'un, li vinike xi laj yalbune: «Li'e ja' li mexa ti te oy ta yeloval li Jeovae».^d

23 Oy cha'pech sti' ti bu ch'ule xchi'uk oy cha'pech sti' li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe.^e **24** Li jun sti'e oy cha'cha'pech ta jujujot ti chpux sbae. **25** Te lok'tabil keruvinetik xchi'uk te slok'ol te'el xanetik li ta sti' ti bu ch'ule, ja' jech k'ucha'al lok'tabil ta pak'bal nae.^f Jech xtok, oy xlechlechul sjol ti pasbil ta te' ti te yeloval koriyole,[#] taje te oy ta spat. **26** Jech xtok, oy sventanaillak ti ja' bik'it xvinaj li ta spate ti ja' mas muk' xvinaj li ta yute^g xchi'uk oy slok'ol ste'eltak xan ta jujujot xokon li koriyole,[#] te lok'tabil xtok li ta xokon kuartoetik ta spat xokon temploe xchi'uk li ta xlechlechul sjloe.

42 Va'un, laj yik'un batel li ta muk'ta amake*, te ta nortee.^h Laj yik'un batel ti bu cholol ve'ebaletik ta xokon ti bu xokol komem k'uk sjamleji' ta nortee, ta xokon li muk'ta nae.ⁱ **2** Li ve'ebaletike sien xuk'ubil* sna-

41:20 *O «spak'; sk'al; xch'ut». **41:21** *Literal «yoyal sti'». Ya'eluke, ja' sk'oplal li yochebal ti bu ch'ule. [#]Ya'eluke, ja' sk'oplal li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe. **41:25** *O «spak' nae; sk'al nae; xch'ut nae». **41:25, 26** *O «korredore; portikoe». **42:1, 6, 8, 9** *O «ti' nae». K'elo Glosario, amak'. **42:2** *Ja' sk'oplal li natil xuk'ubile. K'elo Apendise B14.

KAP. 41

a Ese 1:5, 10
Ap 4:7

b 1Re 6:33

c Eks 30:1
1Re 7:48
Ap 8:3

d Ese 44:16
Mal 1:7

e 1Re 6:31-35

f Ese 41:17, 18

g Ese 40:16

KAP. 42

h Ese 40:2

i Ese 42:13

j Ese 41:12, 15

Kolumna 2

a Ese 41:10

b Ese 42:10, 11

c Ese 41:12
Ese 42:1

d Ese 42:4

til xchi'uk 50 xuk'ubil sjamlej, te xkom li ta ochebal ta nortee. **3** Li jot xokone ja' sk'elaj li bik'it amak* ti 20 xuk'ubil sjamleje,^a li jot xokone ja' sk'elaj batel li muk'ta amake'. Li skoriyolaltake[#] sk'elajbe sba sti'tak xchi'uk oxib piso staylej pasbil. **4** Li ta yeloval li ve'ebaletike* oy jun bik'it be^b ti lajuneb xuk'ubil sjamleje xchi'uk ti sien xuk'ubil snatile,[#] li ochebaletik yu'une sk'elaj batel nortee. **5** Li ve'ebaletik ta yoxkojale mas bik'itik k'ucha'al li ta ba'el piso xchi'uk ta xchibal pisoe, yu'un ja' bik'tajem-o ta skoj li skoriyolaltake.[#] **6** Yu'un oxib piso staylej, pe mu'yuk yoyaltak k'ucha'al li yoyaltak amake*. Jech oxal, mas xa bik'it komem li yoxibal pisoe, mas muk'tik li xchibal pisoe xchi'uk li ba'el pisoe.

7 Oy jun muro ta spat ti pasbil ta ton ti 50 xuk'ubil snatile, te oy ta xokon li ve'ebaletik ti sk'elaj batel muk'ta amak* ti te oy ta yeloval li yan ve'ebaletike. **8** Yu'un li ve'ebaletik ti te oy ta xokon muk'ta amake* 50 xuk'ubil snatil, yan li ve'ebaletik ti te nopol oy ti bu ch'ule sien xuk'ubil snatil. **9** Li ve'ebaletike oy jun yochebal ti te chlik tal ta muk'ta amake*, te xkom ta slok'eb k'ak'al.

10 Li ta sure oy ve'ebaletik xtok ta yut li muro pasbil ta ton ti sk'elaj batel slok'eb k'ak'ale xchi'uk ti nopol xil ti bu xokol komem k'uk sjamleje, ta xokon li muk'ta nae.^c **11** Oy jun bik'it be ti xko'olaj k'ucha'al li ta ve'ebaletik^d ta stuk'il nortee. Ko'ol snatil xchi'uk sjamlej, ko'ol bu xkom yochebaltak xchi'uk ko'ol ti k'u yelan meltsanbile. Li ochebaletik yu'une **12** xko'olaj k'ucha'al li

42:3 *O «ti' templo». **42:3, 5** *O «skorredoraltake». **42:4** *O «kuartoetike». [#]Li Septuaginta ta griego k'ope chal ti sien xuk'ubil snatile. Li ta ebreo k'ope chal ti ja' jun be ti jun xuk'ubile. K'elo Apendise B14. **42:7** *O «ti' na».

ochebaletik yu'un ve'ebaletik ta sure. Oy jun ochebal ti bu chlik batel li bik'it bee, te ta yeloval li muro ti pasbil ta ton ti sk'elaj batel slok'eb k'ak'ale,^a ti xu' xij-och batel tee.

13 Xi laj yalbune: «Li ve'ebaletik ta sur ti nopol xil ti bu xokol komem k'uk sjamleje^b ja' ch'ul ve'ebaletik, li paleetik ti chnopajik ta stojolal Jeovae ja' xu' slajesik te li matanaletik ti toj ech' xa no'ox ch'ule.^c Ja' te chak'ik li matanaletik ti toj ech' xa no'ox ch'ule, li matanal sat ts'unobiletike, li matanal sventa mulile xchi'uk li matanal sventa sk'anel per-tone, yu'un ch'ul li ve'ebaletike.^d

14 K'alal mi ochik batel te li paleetike, mi te oyik ti bu ch'ule, ba'yel sk'an slok' sk'u' spok'ik sventa yabtelik mi chlok'ik batel^e li ta muk'ta amak'e,^f yu'un ch'ul li sk'u' spok'ike. Tsjel sk'u' spok'ik mi lok'ik batel ti bu stak' x-och skotol krixchanoetike».

15 K'alal la sp'is sjunul li yosilal temploe, laj yik'un lok'el, te lilok'utik batel li ta ochebal ti sk'elaj batel slok'eb k'ak'ale,^f laje la sp'is sjunul li spat xokone.

16 La sp'is ta jtel aj sventa sp'isobil k'usitik* ti bu sk'elaj batel slok'eb k'ak'ale. Vo'ob sien aj sjamlej ti chlik ta jot sti'il k'alal to ta jot sti'ile.

17 La sp'is li jot xokon ta nor-tee, vo'ob sien aj sjamlej xtok.

18 La sp'is li jot xokon ta sure, vo'ob sien aj sjamlej xtok.

19 Joyij batel ta smaleb k'a-k'al. La sp'is ta jtel aj, vo'ob sien aj sjamlej.

20 La sp'is ta xchanjotal. Oy smuroale ta sjoylej^g ti vo'ob sien aj snatile xchi'uk ti vo'ob sien aj sjamleje,^h ja' sventa xvinaj bu k'alal ti bu ch'ule xchi'uk ti bu k'alal mu'yuk ch'ule.ⁱ

42:14 *O «ti' nae». 42:16 *K'elo Apendise B14.

KAP. 42

a Ese 42:9

b Ese 42:1

c Le 6:14, 16
Le 7:1, 6
Le 10:12, 13
Le 24:8, 9
Nu 18:10
Ese 40:46d Le 2:3
Nu 18:9
Ne 13:5e Eks 28:40
Eks 29:8, 9
Le 8:13
Ese 44:19

f Ese 40:6

g Ese 40:5

h Ese 45:1, 2

i Le 10:10
Ese 44:23
2Ko 6:17

Kolumna 2

KAP. 43

a Ese 40:6
Ese 42:15
Ese 44:1b Ese 9:3
Ese 11:23c Ese 1:24
Jn 12:28, 29d Is 6:3
Ese 10:4e Ese 1:3, 4
Ese 3:23f Ese 10:19
Ese 44:1, 2g Eks 40:34
1Re 8:10
Ese 44:4

h Ese 40:3

i Is 6:1
Jer 3:17
Ese 1:26

j 1Kr 28:2

k Eks 29:45
Sl 68:16
Sl 132:14
Joe 3:17l Ese 39:7
Sak 13:2

m Ese 8:3

43 Va'un, laj yik'un batel li ta ochebal ti sk'elaj batel slok'eb k'ak'ale.^a **2** Te laj kilbe yutsilal li Dios yu'un Israel ti chlik tale ta slok'eb k'ak'ale;^b li yech'omal yee xko'olaj k'ucha'al vo' ti tsots xvo'o'ete;^c sakjaman kom yu'un balumil ta skoj li yutsilale.^d **3** Li k'usi laj kile xko'olaj k'ucha'al li k'usi li-ak'bat kil k'alal ay jlajes* li jteklume; jech xtok, xko'olaj k'ucha'al li k'usi laj kil ta xokon uk'um Kebare,^e va'un la jpatan jba ta balumil.

4 Laje, och batel ta templo* li yutsilal Jeovae, te och batel li ta ochebal ti sk'elaj batel slok'eb k'ak'ale.^f **5** Va'un, li espiritue* la stoyun muyel xchi'uk laj yik'un ochel li ta muk'ta amak'e,^g laje laj kil ti noj ta yutsilal Jeova li temploe.^g **6** Laj une, laj ka'i ti oy buch'u la sk'opon lok'el tale ta temploe, va'un li vinike tal va'luk ta jxokon.^h **7** Xi laj yalbune:

«Xnich'on krixchano, li'e ja' li javil jchotleb sventa ajvalile' xchi'uk ja' k'otem ta skaj kakan,ⁱ ja' ti bu chinaki sbatel osil ta stojolal li jteklum Israele.^k Li jteklum Israele xchi'uk li ajvaliletik yu'unike mu'yuk xa ta xik'ubtasik jch'ul bi' ta skoj ti chchon sbaike* xchi'uk ta skoj li sbek'tal ajvaliletik yu'unik ti chamemike. **8** Te nopul la spasbeik yochabal snaik li ta yochabal jnae xchi'uk te la sva'anbeik sposteal sti' snaik ta xokon li sposteal sti' jnae, jk'ol no'ox pak'bal na* xch'akojunkutik,^m jech laj yik'ubtasbeikun jch'ul bi ta skoj li k'usitik toj chopol la spasike, ja' yu'un ta sk'ak'al ko'onton la jtup'be

43:3 *O ja' van sk'oplal «ay slajes».

43:4 *Literal «ta na». 43:5 *Li ta ebreo k'ope xu' van ja' sk'oplal li s-espiritu Diose o junuk anjel. *O «ti' nae». K'elo Glosario, amak'. 43:7 *Ja' xkalitik, mu'yuk tuk' chak' sbaik ta stojolal Dios. 43:8 *O «pak' na; sk'al na; xch'ut na».

sk'oplalik.^a **9** Ak'o yiktaik ti chchon sbaike* xchi'uk ak'o snamajesik ta jtojolal li sbek'tal ajvaliletik yu'unike, va'un te ta jchi'unik ta naklej ta sbatel osil.^b

10 »Li vo'ote, xnich'on krixchano, albo ya'i jteklum Israel ti k'u yelan xvinaj li templo^c sventa xk'exavik ta skoj li smulike,^d va'un ak'o sk'elbeik lek li splanoale. **11** Mi k'exavik ta skoj li k'usitik spasojike, ak'bo yilik ti k'u yelan splanoal li temploe, ti k'u yelan meltsanbile, li yochebaltak xchi'uk li lok'ebaletik yu'une.^e Ak'bo yilik li splanoal-take xchi'uk li mantaletik sventa temploe, teuk sk'elojik xalok'tabe splanoal sventa spasiq skotol li k'usi chale xchi'uk teuk sk'elojik xats'iba li mantaletik sventa xch'unike.^f **12** Li'e ja' li mantal ta sventa temploe: skotol li osil ta sjoylejal ba vitse toj ch'ul.^g Taje ja' li mantal ta sventa li temploe.

13 »Li'e ja' sp'isol li skajleb matanal ti p'isbil ta xuk'ubile^h (li ta jujun xuk'ubile chanib k'ob to jelavem snatil).^{*} Li skajlebe jun xuk'ubil staylej xchi'uk jun xuk'ubil sjamlej li xkechkechule. Oy yuni lechlechlul ta sjoylejal sti'iltak ti jch'ix[#] sjamleje. Taje ja' te kajal li skajleb matanale. **14** Li skajleb ti te oy ta lumtike xchi'uk li xcha'kojale ja' chib xuk'ubil staylej xchi'uk jun xuk'ubil sjamlej li xkechkechule. Li ta xcha'kojal k'alal to ta yoxkojal ti mas muk'e ja' chanib xuk'ubil staylej xchi'uk jun xuk'ubil sjamlej li xkechkechule. **15** Li ta xchankojal ti bu chich' chik'el matanale ja' chanib xuk'ubil staylej xchi'uk bichajtik muyel chanib xulub' ti bu chich' chi-

43:9 *Ja' xkaltik, mu'yuk tuk' chak' sbaik ta stojolal Dios. **43:13** *Ja' sk'oplal li natil xuk'ubile. K'elo Apendise B14. [#]Ja' xkaltik, ti k'u sjamlej xak' li jk'obti-ke, te van 22.2 sentimetro sjamlej. K'elo Apendise B14.

KAP. 43

a Da 9:12

b Ese 37:23

Ese 37:26

2Ko 6:16

c Ese 40:4

d Ese 16:63

e Ese 44:5

f Ese 11:19, 20

Ese 36:27

g Sl 93:5

Ese 40:2

Ese 42:20

h Eks 27:1

2Kr 4:1

i Eks 27:2

Ap 9:13

Kolumna 2

a Eks 38:1

2Kr 4:1

b Eks 40:29

Le 1:5

Le 8:18-21

Ese 45:19

c Eks 29:10

Le 8:14

d Ese 40:46

Ese 44:15

Ese 48:11

e Eks 29:36, 37

Le 8:15

Ebr 9:23

f Eks 29:14

Le 8:17

Ebr 13:11

k'el matanale. **16** Ti bu chich' chik'el li matanale ja' kuadrado, 12 xuk'ubil snatil xchi'uk 12 xuk'ubil sjamlej.^a **17** Ta jujujot xokon li yoxkojale ja' 14 xuk'ubil snatil xchi'uk 14 xuk'ubil sjamlej; li skajlebe ja' jun xuk'ubil ta jujujot xokon xchi'uk li yuni lechlechlul ta sjoylejal sti'iltake j-o'lol xuk'ubil sjamlej.

»Li s-eskaleraile sk'elaj batel slok'eb k'ak'al».

18 Va'un, xi laj yalbune: «Xnich'on krixchano, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: <Taje ja' sk'an xich' tsakel ta venta k'alal mi laj yich' pasel li skajleb matanale, ja' te chich' ak'el li skotlej chik'bil matanale-tike xchi'uk chich' vijbel ch'ich'>.^b

19 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Chavak' ta matanal sventa mulil jkot ch'iom tot vakax,^c ja' chavak'-be li paleetike, ja' li jlevietik ti ja' snitilulal Sadoke,^d ti ja' chno-pajik tal sventa xtunik ta jtojolale. **20** Sk'an xatsakbe jutebuk xch'ich'el li matanale xchi'uk te xavak' ta xchanibal xulub li skajleb matanale, ta xchanjotal xchikin li ta yoxkojale xchi'uk li ta yuni lechlechlul ti oy ta sjoylebal sventa xich' lekubtasel xchi'uk ch'ultajesel li skajleb matanale.^e **21** Laje, tsako li jkot ch'iom tot vakax ti ja' li matanal sventa mulile, te xbat achik' ti bu ak'-bil yavil ta temploe, ta spat ti bu ch'ule.^f **22** Li ta xchibal k'ak'ale, chavak' ta matanal sventa mulil jkot tot tentsun ti mu'yuk ipe;^{*} va'un li paleetike ta slekubtasik li skajleb matanale, jech k'ucha'al la slekubtasik ta ch'iom tot vakax».

23 »Mi laj xa ox asakubtas li skajleb matanale, chavak' ta matanal jkot ch'iom tot vakax ti mu'yuk ipe* xchi'uk jkot tot chij ti mu'yuk ipe. **24** Chavak'-be ta smoton li Jeovae, va'un

43:22, 23 *O «mu'yuk xchopolile».

li paleetike ta xak'beik ats'am ta sba^a xchi'uk chak'ik k'ucha'al skotlej chik'bil matanal ta sventa li Jeovae. **25** Vukub k'ak'al chavak' ta matanal sventa mulil jkot tot tentsun,^b jkot ch'iom tot vakax xchi'uk jkot tot chij; sk'an mu'yuk xchopolil jutebuk* li chonbolometik chavak'e xchi'uk jujun k'ak'al sk'an jech xapas. **26** Vukub k'ak'al ta xch'ultajesik li skajleb matanale, sk'an slekubtasik xchi'uk sk'an chapaluk xiktaik sventa xich' tunesel. **27** K'alal mi ts'aki li vukub k'a-k'ale, li ta vxaxakibal k'ak'ale,^c li paleetike chlik yak'ik ta skajleb matanal li skotlej chik'bil matanal avu'unike* xchi'uk li milbil matanal sventa jun o'ontonale; va'un chimuyubaj avu'unik*,^d xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale».

44 Laj yik'un sutel li ta yochebal smuk'ta amak'il* templo ti sk'eloj batel slok'eb k'a-k'ale,^e pe bajal li sti'e.^f **2** Va'un, xi laj yalibun li Jeovae: «Li ochebal li'e makal-o chkom. Mu'yuk chich' jamel-o xchi'uk mi junuk krixchano xu' x-och batel te; yu'un li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele och batel te,^g ja' yu'un sk'an makal-o xkom. **3** Pe li bankilal ta jteklume te chchoti sventa te sve' pan ta yeloval Jeova,^h yu'un ja' bankilal ta jteklum. Ch-och batel li ta skoriyolal* ochebale xchi'uk te ono'ox chlok' xtok».ⁱ

4 Laje, laj yik'un batel ta yeloval templo, te laj yik'un ochel li ta ochebal ti sk'eloj batel nor-tee. Ja' to laj kile noj xa ta yutisilal Jeova li stemplo Jeovae,^j Va'un, la jpatan jba ta balumil.^k **5** Va'un, xi laj yalibun li Jeovae: «Xnich'on krixchano, ts'etano lek achikin,* K'elo lek xchi'uk a'io

43:25 *O «sk'an lekik ta jyalel». **43:27** *Ja' xkaltik, li jteklume. **44:1** *O «ti'». K'elo Glosario, amak'. **44:3** *O «skoredoral; sportikoal». **44:5** *Literal «ak'o ta avo'onton».

KAP. 43
a Le 2:13

b Eks 29:35

c Le 9:1

d Ese 20:40

KAP. 44
e Ese 43:1

f Ese 46:1

g Ese 43:2

h Dt 12:5,7

i Ese 46:2

j Is 6:1-3
Ese 10:4

k Ese 1:27, 28
Ese 3:23

Kolumna 2

a Ese 40:4

b Le 22:2
Nu 18:2, 3

c 2Re 23:8, 9
2Kr 29:1, 5
Ne 9:34
Jer 23:11
Ese 8:5

d 1Kr 26:1

lek skotol li mantaletik chkalbote xchi'uk li k'usitik sk'an pasel ta stemplo Jeovae. K'elo lek li yochebal temploe xchi'uk skotol li slok'ebal ti bu ch'ule.^a **6** Xi xavalbe li jteklum Israel ti jtoybae: «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Jteklum Israel, jta'luk-o xa li k'usitik toj chopol chapasike! **7** K'alal chavik'ik tal ta jtemplo li jyanlumentik ti mu'yuk yich'ojik sirkunsision* ta yo'ontonik xchi'uk ta sbek'talike, ta xik'ubtasik. Chavak'beikun matanal ti ja' li xepu' xchi'uk ch'ich'e, pe mu'yuk ch'ot ta pasel avu'unik li jtrato ta skoj ti ja' chapasik skotol li k'usitik toj chopole. **8** Mu'yuk apasojik li k'usitik ch'ul sk'an pasel ta jtemploe.^b Ja' chavak'beik spas yantik li k'usitik sk'an pasel ti bu ch'ul ku'une».

9 »«Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Ti bu ch'ul ku'une mu stak' x-och mi junuk jyanlum ti mu'yuk yich'oj sirkunsision ta yo'onton xchi'uk ta sbek'tal ti te nakal ta Israele».

10 »«Li jlevietike tstabeik stojobil spaltailik* ta skoj ti nama-jik batel ta jtojolal^c k'alal laj yik-taun li Israel sventa sts'akli batel li ibal sba santoetik^d yu'une. **11** Pe ch'otik ta jtuneletik ti bu ch'ul ku'un sventa xchabibeik li yochebaltak temploe^d xchi'uk sventa te xtunik li ta temploe. Ja' tsmilik li chonbolometik sventa skotlej chik'bil matanale xchi'uk li milbil matanal ta sventa jteklume, jech xtok, ja' te chtunik ta stojolal li jteklume. **12** Ta skoj ti tunik ta stojolal jteklum ta yeloval li ibal sba santoetik yu'unike xchi'uk ti la smakbeik* yakan jteklum Israel

44:7 *K'elo Glosario, sirkunsision. **44:10** *O «xchopolilik». ^aLi ta ebreo k'ope xu' van te nitil sk'oplal ta jp'el k'op ti «tso'» sk'an xale, ja'o chich' ael k'alal oy k'usi chich' p'ajele. K'elo Glosario, ibal sba. **44:12** *O «st'abesbeik».

sventa sa' smulike,^a jtoyoj mu-
yel jk'ob xchi'uk oy k'usi kaloj ta
jamal ta stojolalik, tstaibeik sto-
jobil li spaltailike,* xi li Ajvalil
Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.
13 »Mu'yuk chnopajik ta jtojalal
sventa xtunik ta kajaletak mi
ja'uk xu' xnopajik batel ti bu oy li
k'usitik ch'ul ku'une o li k'usitik
toj ch'ul ku'une xchi'uk ch'k'exa-
vik ta skoj li k'usitik toj chopol
la spasike. **14** Pe chkak'be sbain-
nik li k'usitik sk'an pasel ta tem-
plo sventa spasiq li k'usitik sk'an
pasel tee xchi'uk sventa spasiq
skotol li abtelaletik tee».^b

15 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti
ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li pa-
leetik ti ja' jlevietik xchi'uk ti
ja' xnich'nab Sadoke,^c ti ja' to'ox
sbainojik spasel li k'usitik sk'an
pasel ti bu ch'ul ku'un k'alal jaj
yiktaikun li j-israetelike,^d ta xno-
pajik tal sventa xtunik ta jto-
jalal xchi'uk tsva'an sbaik ta
keloval sventa xak'beikun li xe-
pu^e xchi'uk li ch'iche.^f **16** Ja' ta
x-ochik ti bu ch'ul ku'une xchi'uk
ja' chnopajik tal ta jmexa sven-
ta xtunik ta jtojalal^g xchi'uk ja'
tsbainik spasel li k'usitik sk'an
pasel ta jventae.^h

17 »K'alal mi ochik batel li
ta yochebal bik'it amak'e,* sk'an
pasbiluk ta lino li sk'u' spok' tsla-
pik ochele.ⁱ Mu stak' slapik k'u'il
pok'il ti pasbil ta tsots^z k'a-
lal te chtunik li ta yochebal bik'it
amak'e o mi te chtunik ta yute.
18 Sk'an xak' sts'otobil sjolik ti
pasbil ta linoe xchi'uk sk'an slap
skomkom vexik ti pasbil ta linoe.^j
Mu stak' slapik jtosuk k'u'il po-
k'il ti chchik'inajik-oe. **19** K'alal
chlok'ik batel ta muk'ta amak'e,*
ja' li muk'ta amak' ti bu oy li jte-
klume, ba'yel sk'an slok' sk'u' spo-
k'ik sventa yabtelik^k xchi'uk sk'an
te xiktaik li ta ch'ul ve'ebaleti-

44:12 *O «xchopolilike». **44:17, 27** *O
«ti' temploe». **44:17** ^zTaje ja' stso-
tsil chij o stsoisil yan chonbolometik.
44:19 *O «ti' nae».

KAP. 44

a Is 9:16
Mal 2:8

b Nu 18:2, 4

c 1Re 2:35
Ese 40:46

d Ese 48:9, 11

e Le 3:14-16

f Le 17:6

g Ese 41:21, 22

h Nu 18:7

i Eks 28:39, 42
Eks 39:27, 28
Le 16:4

j Eks 28:40, 42

k Le 6:10
Ese 42:14

Kolumna 2

a Ese 42:13

b Le 21:1, 5
Dt 14:1

c Le 10:9

d Le 21:7

e Le 21:10, 14

f Mal 2:7

g Dt 17:9

h 1Kr 23:3, 4
2Kr 19:8

i Le 23:2

j Le 21:1-3

k Le 4:3

l Nu 18:20
Dt 18:1
Jos 13:14
Ese 45:4

m Le 2:3

ke.^a Yan-o sk'u' spok' sk'an sla-
pik lok'el sventa mu xch'ultajesik
ta skoj sk'u' spok'ik li jteklume.
20 Mu me xjux li tsotsil sjolike^b
mi ja'uk xak'ik natubuk. Ta yu-
tsiluk no'ox ak'o slok'ik. **21** K'a-
lal ch-ochik batel ta bik'it amak'*
li paleetike, sk'an me mu xuch'ik
vino.^c **22** Mu stak' xik'ik junuk
ants ti chamem smalale o ju-
nuk ants ti suteme;^d pe xu' xi-
k'ik junuk tojol tseb ti ja' j-israele
o xu' xik'beik yajnil junuk anima
pale».^e

23 »Sk'an xchanubtasik jte-
klumal sventa sna'ik ti jelel li
k'usi ch'ul xchi'uk li k'usi mu'yuk
ch'ule; sk'an xchanubtasik xtok ti
jelel li k'usi sak xchi'uk li k'usi
mu'yuk sake.^f **24** Sk'an xk'otik
k'ucha'al jchapanvanejetik k'alal
oy k'usi sk'an chapanele;^g sk'an
jechuk xchapanvanik k'ucha'al
chal li jmantaltake.^h Sk'an xch'u-
nik li jmantaltak xchi'uk li k'usi-
tik kaloj ta sventa li k'inetik
ku'une,ⁱ jech xtok, sk'an xch'ul-
tajesik li savado ku'une. **25** Mu
me stak' xnopajik ta stojolal ju-
nuk anima, yu'un mi jech tspasi-
ke, ta xik'ubtas sbaik. Pe xu' xi-
k'ubtas sbaik mi ja' ta skoj li
stotike, li sme'ike, li skeremike,
li stsebike, li sbankil o yits'ini-
ke, li xvixik o yixlelik ti mu-
yuk to nupuneme.^j **26** K'alal mi
laj yich' sakubtasel li palee, sk'an
smala vukub k'ak'al. **27** Sk'an
xak' matanal sventa mulik^k ti
k'usi ora ch-och batel tunuk ti bu
ch'ule, ja' li ta bik'it amak'e»,^{*} xi
li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasm-
mantale.

28 »Oy k'usi ch'kot ta xrex-
toik,* vo'on chik'ot ta xrextok.^l
Sk'an me mu xavak'beik sparteik
li ta Israele, yu'un vo'on chik'ot ta
sparteik. **29** Ja' tslajesik li ma-
tanal sat ts'unobiletike,^m li mata-
nal sventa mulile xchi'uk li mata-

44:19 *O «ch'ul kuartoetike». **44:21**
*O «ti' templo». **44:28** *O «spukulalik;
sparteik».

nal sventa sk'anel pertone;^a jech xtok, ja' chich'ik skotol li k'usi laj yich' ak'el ta stojal Dios ta Israele.^b **30** Ja' chich' paleetik li sba sat k'usitik ats'unojik ti lek xa yijik xchi'uk ti bu mas lekike xchi'uk skotol li k'usitik chavak'ike.^c Jech xtok, sk'an xavak'beik paleetik li arina ti ja' to sba velta chich' juch'el ti voch' no'oxe.^d Mi jech chapasike, chvul bendision ta anaik.^e **31** Li paleetike mu stak' sti'ik jkotuk mut o jkotuk chonbolom ti chamem xa chich' taele o ti yich'oj lilinel ta ti'el ta jkotuk chonbolome.^f

45 »K'alal mi la ach'akik rextoil* li osile,^g ch'akik komel jvok'uk ta sventa Jeova ti chk'ot ta jsep ch'ul osile.^h Ja' 25 mil xuk'ubil^h snatil xchi'uk lajunmil xuk'ubil sjamlej.ⁱ Ti k'u sjamlej taje^h chk'ot ta jsep ch'ul osil. **2** Ti bu taje chkom jsep osil ti kuadrado ti ja' sventa li temploe, ja' vo'ob sien xuk'ubil sjamlej xchi'uk vo'ob sien xuk'ubil snatil,^j li ta jujujot xokone chkom k'uk sjamlej yaxaltik ti 50 xuk'ubil sjamleje.^k **3** Li jsep ch'ul osile sk'an xapis 25 mil xuk'ubil snatil xchi'uk lajunmil xuk'ubil sjamlej; li ta yut une chk'ot ta yavil li temploe, toj ech' xa no'ox ch'ul. **4** Chk'ot ta jsep ch'ul osil ta sventa li paleetik' ti chtunik ti bu ch'ule xchi'uk ti ja' oy ta sbaik ti nopol xtunik ta stojal Jeovae.^m Chk'ot ta yavil snaik xchi'uk chk'ot ta xch'ul avil temploe.

5 »Ta sventa li jlevietik ti chtunik ta temploe chich'ik ak'bel jvok'uk osil ti 25 mil xuk'ubil snatil xchi'uk ti lajunmil xuk'ubil sjamlejeⁿ xchi'uk chich'ik 20 ve'ebaletik*^o sventa xk'ot ta sparteik.

6 »Sk'an xavak'beik jsepuk yav li jteklum ti 25 mil xuk'ubil

45:1 *O «pukulal; parteil». #Ja' sk'oplal li natil xuk'ubile. K'elo Apendise B14. ^O «Ti bu k'alal chpaj li sts'akiltake». **45:5** *O «20 kuartoeitk».

KAP. 44

a Le 6:17, 18

Le 7:1, 6

1Ko 9:13

b Le 27:21

Nu 18:14

c Eks 23:19

Nu 18:8, 12

Nu 18:26, 27

Dt 18:4

d Nu 15:20

Ne 10:35-37

e Pr 3:9, 10

Mal 3:10

f Eks 22:31

Le 22:3, 8

KAP. 45

g Jos 14:1, 2

Ese 47:21, 22

h Ese 48:20

i Ese 48:8, 9

j Ese 42:20

k Jos 21:1, 2

l Ese 48:10, 11

m Ese 40:46

n Ese 48:13

o Ese 40:17

Kolumna 2

a Ese 48:15

b Ese 48:21

c Is 32:1

Is 60:17

Jer 22:17

Jer 23:5

Ese 22:27

Ese 46:18

Mik 3:1-3

d Jos 11:23

e Jer 22:3

Mik 6:8

Sak 8:16

f Mik 2:2

g Le 19:36

Pr 11:1

Am 8:5

Mik 6:10, 11

h Eks 30:13

snatile (xko'olaj snatil k'ucha'al li jsep ch'ul osile) xchi'uk ti vo'mil xuk'ubil sjamleje.^a Li osil taje ja' chu'unin li jteklum Israele.

7 »Jech xtok, sk'an xich' vok'bel komel yosil li bankilal ta jteklum ta jujujot xokon li ch'ul osil xchi'uk li yav jteklume. Te sts'akinoj li ch'ul osile xchi'uk li yav jteklume. Oy jvok' ta smaleb k'a-k'al xchi'uk oy jvok' ta slok'eb k'a-k'al. Ti bu k'alal sts'akil li osil ta smaleb k'ak'al xchi'uk ta slok'eb k'ak'ale, ja' ko'ol chlik batel sts'akil xchi'uk li yosil jun nitilulale.^b

8 Li osil taje ja' chk'ot ta sparte ta Israel li bankilale. Mu'yuk xa chilbajinik jteklumal li bankilaletik jva'anoje,^c jech xtok, chak'beik yosilik li jujun nitilulal ta jteklum Israele.^d

9 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale: «Bankilaletik ta Israel, jta'luk-o xa li k'usi chapasikel».

»(Iktaik li sa'kope xchi'uk li ilbajinvaneje, ja' pasik li k'usi tuk' xchi'uk li k'usi leke.^e Mu xa xapojbeik k'usitik oy yu'un li jteklumale),^f xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpsamantale. **10** (Ja' tunesik li kilo ti lek ts'akale, li jun efa* ti lek ts'akale xchi'uk li jun bato* ti lek ts'akale.^g **11** Sk'an junuk no'ox sp'isol xkom li efa xchi'uk li batoo. Li lajuneb batoo ja' jun jomer,* li lajuneb efae ja' jun jomer. Ja' sp'isol chkom li jomere. **12** Li jun sikloe^h ja' 20 guera.* Li jun manee^a ja' 60 siklo».

13 »Xi yepal sk'an xavak'ik li matanale: mi oy avu'unik jun jomer trigoe, ch'akik lok'el jun efa, pasik ta vakvok' li jun efae,

45:10 *Li jun efae ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. #Li jun batoo ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. **45:11** *Li jun jomere ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. **45:12** *Li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal. K'elo Apendise B14. #Li jun guerae ja' 0.57 gramo yalal. K'elo Apendise B14. ^O «jun minae». K'elo Apendise B14.

va'un jvok' chavak'ik ta matanal, jech xtok, mi oy avu'unik jun jomer sevadae, ch'akik lok'el jun efa, pasik ta vakvok' li jun efae, va'un jvok' chavak'ik ta matanal. **14** Ti k'u yepal chich' ak'el li aseitee ja' chich' p'isel-o li batoe. Li lajuneb batoe ja' jun koro* xchi'uk li lajuneb batoe ja' jun jomer. Yu'un li lajuneb batoe xko'olaj k'ucha'al jun jomer. **15** Li ta chib sien xchij Israele jkot chich' ak'el ta matanal. Skotol taje ja' chtun sventa xich' ak'el li matanal sat ts'unobile,^a li skotlej chik'bil matanale^b xchi'uk li milbil matanal sventa jun o'ontonal^c yo' sta perton li jteklume,^d xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

16 »Skotol li krixchanoetik ta jteklume ja' sk'an xak'beik bankilal ta Israel li matanaletik^e taje. **17** Pe li bankilale ja' oy ta sba yak'el skotlej chik'bil matanal,^f matanal sat ts'unobil^g xchi'uk matanal vino li ta yorail k'inetike,^h li ta jujun ach' lunae,ⁱ li ta savadoetike^j xchi'uk ta skotol li k'inetik ti ak'bil yorail ta sventa li jteklum Israele.^j Ja' chak' li matanal sventa mulile, li matanal sat ts'unobile, li skotlej chik'bil matanale xchi'uk li milbil matanal sventa jun o'ontonal yo' sta perton li jteklum Israele».

18 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li ta ba'yel k'ak'al ta ba'yel ue, sk'an xavak' jkot ch'iom tot vakax ti mu'yuk ipe* xchi'uk sk'an xasakubtas ti bu ch'ule.^k **19** Li paleetike ta stsakbeik jutebuk xch'ich'el li matanal sventa mulile, va'un chak'beik li sposteal sti' temploe,^l ta xchanjotal xchikin ti bu oy skajanobil li skajleb matanale xchi'uk li sposteal sti' li yochebal bik'it amake* **20** Li ta

45:14 *Li jun koro'e ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. **45:17; 46:1** *O «ach' ue». **45:18, 23** *O «mu'yuk xchopolile». **45:19** *O «ti' temploe». K'elo Glosario, amak'.

KAP. 45

a Le 2:1

b Le 1:10

c Le 3:1

d Le 1:4
Le 6:30
Ebr 9:22

e Eks 30:14

f 1Kr 16:2
2Kr 30:24

g 1Re 8:64

h 2Kr 35:7

i Is 66:23

j Dt 16:16
2Kr 8:12,13
2Kr 31:3

k Le 16:16

l Eze 41:21

Kolumna 2

a Le 4:27, 28

b Le 16:20

c Le 23:5

d Eks 12:18

e Le 4:13, 14

f Le 23:8

g Le 23:34
Dt 16:13
2Kr 7:8
Sak 14:16

KAP. 46

h Eze 40:32

i Eze 44:1, 2

j Eks 20:9

k Eze 44:3

svukubal k'ak'al yochel li ba'yel ue, sk'an jech xapas mi oy buch'u la sa' smul ti mu yolbajuk jech tspace o ta skoj ti ta mu'nae;^a sk'an xasakubtasik li temploe.^b

21 »Li ta sk'ak'alil 14 yochel li ba'yel ue, sk'an xapas li K'in Koltale.^c Vukub k'ak'al chich' ve'el pan ti mu'yuk slevaduraile.*^d

22 Li va' k'ak'al xtoke, li bankilale chak' jkot ch'iom tot vakax sventa xk'ot ta matanal sventa smul stuk xchi'uk sventa skotol li krixchanoetik ta jteklume.^e

23 Li ta vukub k'ak'al^f k'ine, jujun k'ak'al sk'an xak' vukot ch'iom tot vakax ti mu'yuk ipe* xchi'uk vukot tot chij ti mu'yuk ip sventa xk'ot ta skotlej chik'bil matanal ta stojolal Jeovae, jech xtok, chich' ak'el jkot tot tentsun jujun k'ak'al sventa xk'ot ta matanal sventa mulil. **24** Jech xtok, sk'an xak' jun efa matanal sat ts'unobil k'alal chak' jkot ch'iom tot vakaxe, sk'an xak' jun efa matanal sat ts'unobil k'alal chak' jkot tot chije xchi'uk sk'an xak' jutuk mu chanibuk litro* aseite li ta jujun efa chich' ak'ele.

25 »Li ta sk'ak'alil 15 yochel li svukubal ue, chlik li k'in ti vukub k'ak'al chjalije,^g svukubal k'ak'al ja' ono'ox jech sk'an xak' li matanal sventa mulile, li skotlej chik'bil matanale, li matanal sat ts'unobile xchi'uk li aseitee».

46 «Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li yochebal bik'it amak'^h ti sk'elolj batel slok'eb k'ak'ale^b sk'an makaluk-o' li vakib k'ak'al yorail abtele,ⁱ pe sk'an xich' jamel li ta sk'ak'alil savadoe xchi'uk li ta sk'ak'alil ach' lunae.* **2** Li bankilal ta jteklume te ch-och batel li ta skoriyolal* yochebal^k muk'ta amake* xchi'uk te va'al ta xkom

45:21 *K'elo Glosario, levadura. **45:24** *Literal «jun in». Li jun ine ja' 3.67 litro. K'elo Apendise B14. **46:1** *O «ti' temploe». K'elo Glosario, amak'. **46:2** *O «skorredoral; sportikoal». *O «ti' nae».

li ta sts'el sposteal ochebale. Li paleetike chak'ik li skotlej chik'bil matanale xchi'uk li milbil matanalan sventa jun o'ontonal ti ja' yu'un li bankilale, li stuk une tskejan sba ta yolon li ochebale, va'un chlok' batel. Pe li ochebale sk'an jamaluk-o k'alal to ta mal k'ak'al. **3** Li krixchanoetik ta jteklum eke tskejan sbaik ta yeloval Jeova te ta sti' ochebal li ta jujun savadoe xchi'uk li ta jujun ach' lunae.*^a

4 »Li skotlej chik'bil matanal chak'be Jeova li bankilale ja' vakot ch'iom tot chij ti mu'yuk ipe[#] xchi'uk jkot tot chij ti mu'yuk ipe,^b taje ja' ta sk'ak'alil savado chak'. **5** Mi laj yak' jkot tot chiije, chak' jun efa* matanal sat ts'unobil xchi'uk mi laj yak' ch'iom tot chijetike, chak' matanal sat ts'unobil ti k'u yepal xu' yu'un yak'ele. Jech xtok, sk'an xak' jutuk mu chanibuk litro[#] aseite li ta jujun efae.^c **6** Li matanal chich' ak'el li ta sk'ak'alil ach' lunae* ja' jkot ch'iom tot vakax ti mu'yuk ipe,[#] vakot ch'iom tot chij xchi'uk jkot tot chij ti mu'yuk ipike.^d **7** Sk'an xak' jun efa matanal sat ts'unobil k'alal chak' jkot ch'iom tot vakaxe, sk'an xak' jun efa matanal sat ts'unobil k'alal chak' jkot tot chiije xchi'uk mi laj yak' ch'iom tot chijetike, chak' matanal sat ts'unobil ti k'u yepal xu' yu'un yak'ele. Jech xtok, sk'an xak' jutuk mu chanibuk litro* aseite li ta jujun efa chich' ak'ele.

8 »K'alal mi och batel li bankilale, sk'an te x-och li ta skoriyolal* ochebale xchi'uk sk'an te xlok' batel xtok.^e **9** K'alaluk mi tal yich'ik ta muk' Jeova ta yo-

46:3, 6 *O «ach' ue». **46:4, 6, 13** *O «mu'yuk xchopolile». **46:5** *Li jun efae ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. [#]Literal «jun in». Li jun ine ja' 3.67 litro. K'elo Apendise B14. **46:7, 11** *Literal «xak' jun in». **46:8** *O «skorredoral; sportikoal».

KAP. 46

a Sl 81:3
Is 66:23b Nu 28:9, 10
Ese 45:17

c Ese 46:11

d Nu 28:11-15

e Ese 46:2

Kolumna 2

a Eks 23:14
Dt 16:16

b Ese 40:20

c Ese 40:24

d Ese 45:21, 24
Ese 46:6, 7

e Le 1:3

f Ese 45:17

g Ese 46:1, 2

h Eks 29:38
Nu 28:3, 5

rail k'in^a li krixchanoetik ta jteklume, li buch'utik ch-ochik tal li ta ochebal ti te xkom ta nortee^b sk'an te xlok'ik batel li ta ochebal ti te xkom ta sure.^c Yan li buch'utik ch-ochik tal li ta ochebal ti te xkom ta sure sk'an te xlok'ik batel li ta ochebal ti te xkom ta nortee. Sk'an mu teuk xlok'ik batel ti bu ochik tale, sk'an ta jot-o xa ochebal xlok'ik batel. **10** K'alal te oy ta stojolal jteklum li bankilale, sk'an x-och batel mi och batel li jteklume xchi'uk sk'an xlok' tal mi lok'ik talele. **11** Li ta yorail k'inetike[#] sk'an xak' jun efa matanal sat ts'unobil k'alal chak' jkot ch'iom tot vakaxe, sk'an xak' jun efa matanal sat ts'unobil k'alal chak' jkot tot chiije xchi'uk mi laj yak' ch'iom tot chijetike, chak' matanal sat ts'unobil ti k'u yepal xu' yu'un yak'ele. Jech xtok, sk'an xak' jutuk mu chanibuk litro* aseite li ta jujun efa chich' ak'ele.^d

12 »Mi ts'an chak' skotlej chik'bil matanal^e li bankilale o mi chak' milbil matanal sventa jun o'ontonal ti ja' li matanal ti chlok' ta o'ontonal ta sventa Jeovae, ta xich' jambel li ochebal ti te xkom ta slok'eb k'ak'ale. Va'un, chak' li skotlej chik'bil matanale xchi'uk li milbil matanal sventa jun o'ontonal jech k'ucha'al tspas ta sk'ak'alil savadoe.^f K'alal mi lok' batele, sk'an xich' makel li ochebale.^g

13 »Sk'an xavak'be jujun k'al' sk' skotlej chik'bil matanal li Jeovae,^h sk'an xavak' jkot ch'iom tot chij ti mu'yuk ipe[#] xchi'uk ti jun to jabil yich'oje. Sk'an jech xapas jujun sob. **14** Jech xtok, sk'an xavak' jujun sob matanal sat ts'unobil, ja' jvok' li ta jun efa ti ch'akbil ta vakvok'e, chavak' xtok mas jutuk ta jun litro* aseite sventa xich' vijbel ta sba

46:11 [#]Literal «Li ta k'inetike xchi'uk li ta yorail k'inetike». **46:14** *Literal «jvok' ta oxvok' jun in».

li lekil arinae. Taje ja' li matanal sat ts'unobil ta sventa Jeova ti jech-o chich'ak'ele; ja' jun mantal ti chjalije. **15** Sk'an xich'ak'el ta skotlej chik'bil matanal ta ju-jun sob li ch'iom tot chije, li matanal sat ts'unobile xchi'uk li aseitee».

16 »Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Mi la sk'elanbe yosil jujun xnich'nab li bankilal sventa xk'ot ta xrextoike,* li osil taje ja' chu'unin li xnich'nabe. Ja' chu'uninik ta skoj ti ja' xrextoike. **17** Pe mi laj yak'be ta smoton junuk yajtunel li xrexto* osile, ja' chu'unin, ja' to chak' sutel mi k'ot li sjabilal kolebale,^a va'un chcha'ich' sutel li bankilale. Pe ja'uk li xnich'nab bankilale ta xu'uninik-o li xrextoike. **18** Li bankilale sk'an mu spojbe xrexto* li jteklume xchi'uk ti snuts lok'el li ta yosilike. Ja' no'ox xu' xak'be ta xrexto xnich'nab li sparte osil stuke, jech mu xich' nutsel lok'el li ta yosilik li jteklumale».

19 Laje, laj yik'un batel li ta yochebal^b ch'ul ve'ebaletik* sventa paleetik ta nortee, taje te xkom ta xokon li ochebale,^c va'un oy k'usi laj kil ta smaleb k'a-k'al ti te ta xokon li ve'ebaletike. **20** Xi laj yalbune: «Li'e ja' ti bu tslakanik matanal sventa sk'anel perton xchi'uk matanal sventa mulil li paleetike, te tsta'ajesik ta orno li matanal sat ts'unobil^d sventa mu k'usi xich'ik lok'el li ta muk'ta amak'e* xchi'uk sventa mu xch'ultajesik li jteklume».*

21 Laje, laj yik'un lok'el li ta muk'ta amak'e* xchi'uk te li-ech' batel yu'un ta xchanjotal xchikin li amak'e, va'un laj kil ti oy jun amak' ta jujujot xchikin li muk'ta amak'e. **22** Li ta xchanjotal xchikin muk'ta amak'e* oy cha-

46:16 *O «spukulalike; sparteike». **46:17, 18** *O «spukulal; sparte». **46:19** *O «ch'ul kuartoetik». **46:20-22** *O «ti' nae».

KAP. 46

a Le 25:10

b Ese 42:9

c Ese 42:1

d Le 2:4, 5

e Ese 44:19

Kolumna 2

a 2Kr 35:13

KAP. 47

b Ese 41:2

c Sak 13:1

Sak 14:8

Ap 22:1

d Ese 40:20

e Ese 40:6

Ese 44:1, 2

f Ese 40:3

Ap 21:15

nib bik'it amak'etik. **40** xuk'ubil* snatil xchi'uk **30** xuk'ubil sjamlej; ko'ol smuk'ul xchanibal. **23** Li ta jujujot xokon li bik'it amak'e-tike* oy yuni k'ox muroal ta yut xchi'uk li ta yolon k'ox muroe oy k'usi te pasbil ti ja' te tslakanik li matanaletike. **24** Va'un, xi laj yalbune: «Taje ja' li naetik ti bu tslakanik matanaletik li jtuneletik ta temploe, ja' li matanaletik chak' li jteklume».*

47 Va'un, laj yik'un sutel li ta yochebal temploe,^b te laj kil chlok' tal vo' li ta yolon yochebal templo^c ti chbein batel ta slok'eb k'ak'ale, yu'un li yeloval temploe sk'eloy batel li slok'eb k'ak'ale. Li vo'e te chlok' tal ta yolon li ta jot xokon templo ta bats'ik'obe, ta sural li skajleb matana-

2 Laj une, laj yik'un lok'el li ta ochebal ti te xkom ta nortee^d xchi'uk ay joy tal yu'un ta spat, ja' to k'usi lik'ot li ta yochebal muk'ta amak'* ti sk'eloy batel slok'eb k'ak'ale,^e va'un laj kil ti te chbein lok'el tal vo' li ta bats'ik'obe.

3 Bat ta stuk'il slok'eb k'ak'al li vinike xchi'uk stsakoj batel jlik ch'ojon sventa sp'isobil k'usitik,^f la sp'is batel jmil xuk'ubil,* va'un laj yalibun ti ak'o jtuch' jelavel li yok vo'e; k'ot k'alal to ta snuk' kakan li vo'e.

4 Laje, la sp'is to batel jmil xuk'ubil xtok, va'un laj yalibun ti ak'o jtuch' jelavel li yok vo'e; k'ot k'alal to ta sjol kakan li vo'e.

La sp'is to batel jmil xuk'ubil xtok, va'un laj yalibun ti ak'o jtuch' jelavel li yok vo'e; k'ot k'alal to ta jchukbenal* li vo'e.

5 K'alal la sp'is to batel jmil xuk'ubil xtoke, pas xa ox ta uk'um ti mu stak' jtuch' jelavel ta kakane, yu'un nat xa tajek ti

46:22; 47:3 *Ja' sk'oplal li natil xuk'ubile. K'elo Apendise B14. **46:23** *O «ti' naetike». **47:2** *O «ti' na». K'elo Glosario, amak'. **47:4** *O «jch'ut».

ja' no'ox xu' xich' tuch'el ta nuxe; tsots tajek yok ti mu xa stak' xiljav ta kakantike.

6 Xi la sjak'bune: «Xnich'on krixchano, çmi laj xa avil?».

Va'un, laj yalbun ti xisut batele, te lixanav batel ta sti'il li uk'ume. **7** K'alal lisut batele, laj kil ti solet ep te tek'ajtik te' ta xcha'jotal sti'il li uk'ume.^a **8** Laje, xi laj yalbune: «Li vo'e chk'ot k'alal to ta yosilal slok'eb k'ak'al, te ch-ech' batel ta Araba,^b va'un chk'ot ta nab. Mi k'ot ta nabe, chlik lekubuk[#] li ya'lel nabe.^c **9** Ti bu chanav batel li yok vo'e,^{*} ep k'usitik xu' xkuxiik te. Ta x-ayan epal choyetik, yu'un te chanav batel li vo'e. Chlik lekubuk[#] li ya'lel nabe xchi'uk chkuxi skotol li k'usitik oy ti bu ch-ech' batel li yok vo'e.

10 »Li jsakchoyetike te chva'iik li ta ti' nabe, te chlik ta En-Guedi k'alal to ta En-Eglaim,^d ja' ti bu tsakijes snuti'ik sventa tsakob choye. Ch-ayan ep ta tos choyetik li ta nabe, jech k'ucha'al oy ep ta tos choyetik li ta Muk'ta nabe.^e

11 »Pe li ts'ants'an vo'tik xchi'uk li ach'eltik ti te nopol oy ta nabe mu'yuk ta xlekubik.* Jech-o chi'pik'an chkomik.^f

12 »Li ta xcha'jotal sti'il uk'ume chch'i ep ta tos jsatinom te'etik. Mu'yuk ta xtakij li yanaltake xchi'uk jech-o chak' sat. Jujun u chch'i tal yan sat, yu'un li ya'lele te chlik tal ti bu ch'ule.^g Li sate ja' sventa xich' lo'el, li yanale ja' sventa chpoxstavan». ^h

13 Xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li'e ja' li osil ti chach'akik sventa xk'ot ta xrexto* osil li 12 ta vok' nitilulal yu'un Israele, li Josee ja' chib parte chich'.ⁱ **14** Vo'oxuk

47:8 *O «stenlejaltik ti takine». 47:8, 9 #Literal «poxtajuk». 47:9 #Literal «li chib uk'ume». 47:10 #Ja' xkaltik, li nab Mediterraneoe. 47:11 #Literal «xpoxtajik». 47:13 *O «spukulal; sparte».

KAP. 47
a Ap 22:1, 2

b Dt 4:47, 49

c Sak 14:8

d Jos 15:20, 62
2Kr 20:2

e Nu 34:2, 6

f Dt 29:22, 23
Sl 107:33, 34
Jer 17:6

g Ese 47:1

h Ap 22:1, 2

i Je 48:5
1Kr 5:1
Ese 48:5

Kolumna 2

a Je 26:3
Je 28:13

b Ese 48:1

c Nu 34:2, 8

d Nu 13:21

e 2Sa 8:8

f Ese 47:18

g Nu 34:2, 9

h Ese 48:1

i Nu 32:1

j Dt 32:51

k Ese 48:28

l Nu 34:2, 8

charextoinik,^{*} ko'ol yepakil chavich'ik.[#] Laj kalbeik ta jamal amoltotakik ti chkak'beik li balumli li'e,^a avi une chavich'ik ak'bel sventa xk'ot ta arextoik.

15 »Li'e ja' li sts'akil osil ta nortee: chlik batel ta Muk'ta nab, te chjelav ta Etlon,^b ta stuk'il Sedad,^c **16** ta Amat,^d Bero-ta^e xchi'uk ta Sibraim, ti te oy ta yosilal Damasko xchi'uk ta yosilal Amate, te to chk'ot k'alal ta Aser-Atikon, ti te oy ta sts'akil Aurane.^f **17** Ja' yu'un, li sts'akile chlik ta nab k'alal to ta Asar-Enon,^g ta sts'el li sts'akil Damasko ti te xkom ta nortee xchi'uk li ta sts'akil Amate.^h Taje ja' li sts'akil osil ta nortee.

18 »Li sts'akil ta slok'eb k'ak'ale te ch-ech' batel ta Auran xchi'uk ta Damasko, te chjelav batel ta sjunul ti k'u snatli li uk'um Jordane, te ta o'lol yu'un li Galaadⁱ xchi'uk li yosilal Israele. Sk'an te xlik ap'isik li ta ts'ak ti sk'elaj batel nortee xchi'uk k'alal to ta nab ti te oy ta slok'eb k'ak'ale.* Taje ja' li sts'akil osil ta slok'eb k'ak'ale.

19 »Li sts'akil ta sure chlik ta Tamar xchi'uk chk'ot k'alal to ti bu oy vo' ta Meribat-Kadese,^j chk'ot k'alal to ta Stenlejaltik* xchi'uk k'alal to ta Muk'ta nab.^k Taje ja' li sts'akil osil ta sure.

20 »Li sts'akil ta smaleb k'ak'ale te oy ta Muk'ta nab, te chlik ta ts'ak ta sur xchi'uk te to chpaj ta yeloval Lebo-Amat.^l Taje ja' li sts'akil osil ta smaleb k'ak'ale».

21 «Sk'an xach'akbe abaik li osil li'e, chach'akbe abaik li ta 12 ta vok' nitilulal yu'un Israele. **22** Sk'an xach'akbe abaik sventa xk'ot ta arextoik* xchi'uk sk'an

47:14 *O «chavich' ta apukulalik; chavich' ta aparteik». #Literal «ko'ol yepakil chavich'ik xchi'uk li achi'iltakike». 47:18 #Ja' xkaltik, li nab Muertoe. 47:19 #Ja' xkaltik, stenlejaltik Ejipto. 47:20 *O «li ta yochebal Amate». 47:22 *O «apukulalik; aparteik».

xavak'beik ek li jyanlumetik ti te achi'ukik ta nakleje xchi'uk ti ayan yalab xnich'nabik k'alal ja'ot te achi'ukike. Sk'an ti abats'i ch'ilik ta israelal xavilike. Sk'an xich' xrextoik ti bu chich' xrextoik li snitilulal Israele, ko'ol chavich' arextoik. **23** Ti bu junukal nitilulal chk'ot ta naklej li jyanlume, ja' te sk'an xich' ak'bel xrexto»,* xi li Ajvalil Jeova ti ja' Mu'kul Jpasmantale.

48 «Li'e ja' li sparte chich'ik li nitilulaletike, te ta xlik ta jot xokon norte: li sparte Dane^a te ch-ech' batel ta stuk'il Etlon k'alal ta Lebo-Amat^{*b} xchi'uk k'alal to ta Asar-Enan, ta sts'ak Damasko ta norte, te ta xokon Amat;^c li sts'akile chlik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **2** Ti bu sts'ak yosil Dane, ja' te chlik batel yosil li Asere,^d jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **3** Ti bu sts'ak yosil Asere, ja' te chlik batel yosil li Neftalie,^e jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **4** Ti bu sts'ak yosil Neftalie, ja' te chlik batel yosil li Manasese,^f jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **5** Ti bu sts'ak yosil Manasese,^g ja' te chlik batel yosil li Efraine, jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **6** Ti bu sts'ak yosil Efraine, ja' te chlik batel yosil li Rubene,^h jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **7** Ti bu sts'ak yosil Rubene, ja' te chlik batel yosil li Judae,ⁱ jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **8** Li ta sts'akil yosil Juda chlik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'ale, sk'an xach'akik komel jsep osil ti vok'bil sventa Dios ti 25 mil xuk'ubil* sjamleje,^j yan li sna-

47:23 *O «spukulal; sparte». 48:1 *O «ta yochebal Amat». 48:8 *Ja' sk'oplat li natil xuk'ubile. K'elo Apendise B14.

KAP. 48

a Jos 19:40

b Nu 34:2, 8

c Ese 47:15-17

d Jos 19:24

e Jos 19:32

f Jos 13:29

g Jos 17:17, 18

h Jos 18:7

i Jos 15:1
Jos 19:9

j Ese 45:1

Kolumna 2

a Nu 35:2
Ese 45:3, 4b Ese 40:46
Ese 44:15c Jer 23:11
Ese 22:26

d Ese 45:6

e Ese 48:35

tile xko'olaj snatil xchi'uk li yosil nitilulaletik ti chlik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'ale. Li temploe te chkom ta o'lol.

9 »Li jsep osil ti chach'akik komel ta sventa Jeovae ja' 25 mil xuk'ubil snatil xchi'uk lajunmil xuk'ubil sjamlej. **10** Taje chk'ot ta jsep ch'ul osil ta sventa li paleetike.^a Ja' 25 mil xuk'ubil snatil li ta nortee, lajunmil xuk'ubil sjamlej li ta smaleb k'ak'ale, lajunmil xuk'ubil sjamlej li ta slok'eb k'ak'ale xchi'uk 25 mil xuk'ubil snatil li ta sure. Li stemploe Jeovae te chkom ta o'lol. **11** Ja' chu'uninik li paleetik ti ch'ultajesblike, ja' li snitilulal Sadoke,^b ja' li buch'utik la spask li k'u-sitik sbainojik ku'une, ti mu'yuk namajik batel k'alal namajik batel li j-israeletik xchi'uk jlevietike.^c **12** Ta xich'ik jvok'uk li ta jsep osil ti vok'bil sventa Dios ti toj ch'ule, ti te oy ta sts'ak yosil jlevietike.

13 »Te no'ox ta sts'ak yosil li paleetike, li jlevietike ta xich' sparteik ti 25 mil xuk'ubil snatile xchi'uk ti lajunmil xuk'ubil sjamleje. (Ti k'u sjamlej ta skotole ja' 25 mil xuk'ubil snatil xchi'uk lajunmil xuk'ubil sjamlej). **14** Mu stak' xchonik, mu stak' sjelik o xak'beik yan krixchano jvok'uk li osil taje, ja' li osil ti mas leke, yu'un ch'ul chil li Jeovae.

15 »Li yan jvok' osil ti vo'mil xuk'ubil sjamleje xchi'uk ti 25 mil xuk'ubil snatile, ja' sventa jmoj stunesik li jteklume,^d sventa naetik xchi'uk sventa yaxaltik. Li jteklume te chkom ta o'lol.^e **16** Li'e ja' sp'isoltak li jteklume: 4,500 xuk'ubil sjamlej ta nortee; 4,500 xuk'ubil sjamlej ta sur; 4,500 xuk'ubil sjamlej ta slok'eb k'ak'al xchi'uk 4,500 xuk'ubil sjamlej ta smaleb k'ak'al. **17** Li yaxaltik ta spat xokon jteklume ja' 250 xuk'ubil sjamlej ta nortee; 250 xuk'ubil sjamlej ta sur; 250 xuk'ubil sjamlej ta slok'eb k'ak'al

xchi'uk 250 xuk'ubil sjamlej ta smaleb k'ak'al.

18 »Li snatil jvok' osile xko'olaj snatil k'ucha'al li jsep ch'ul osile:^a lajunmil xuk'ubil snatil ta slok'eb k'ak'al xchi'uk lajunmil xuk'ubil snatil ta smaleb k'ak'al. Xko'olaj k'ucha'al li jsep ch'ul osile, jech xtok, li k'usitik chlok' tee ja' tsalajesik li j-abteletik te ta jteklume. **19** Li j-abteletik ta jteklum ta skotol snitilulal Israele ja' chabtelanik li osile.^b

20 »Sjunul li osil ti vok'bil sventa Diose ja' kuadrado, ja' 25 mil xuk'ubil jujujot. Sk'an vok'biluk xkom sventa xk'ot ta jsep ch'ul osil xchi'uk ta yav jteklum.

21 »Li osiletik ti te xkom ta jujujot xokon li jsep ch'ul osil xchi'uk yav jteklume ja' chich' li bankilal ta jteklume.^c Te sts'akinoj sba xchi'uk li sts'ak jsep ch'ul osil ti 25 mil xuk'ubil sjamlej ta slok'eb k'ak'al xchi'uk ti 25 mil xuk'ubil sjamlej ta smaleb k'ak'ale. Ti bu k'alal sts'akil yosil li bankilale xko'olaj xchi'uk li sts'akil yosil li chib nitilulale. Li jsep ch'ul osile xchi'uk li temploe te chkom ta o'lol.

22 »Ta jujujot xokon li yosil jlevietike xchi'uk li yav jteklume te oy yosil li bankilale. Li yosil bankilale ja' sts'akinoj li sts'ak yosil Judae^d xchi'uk li sts'ak yosil Benjamine.

23 »Ta sventa li yan nitilulale-tike, li sts'ak yosil Benjamine te chlik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al.^e **24** Ti bu sts'ak yosil Benjamine, ja' te chlik batel yosil li Simeone,^f jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **25** Ti bu sts'ak yosil Simeone, ja' te chlik batel yosil li Isakare,^g jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **26** Ti bu sts'ak yosil Isakare, ja' te chlik batel yosil li Sabulone,^h jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta

KAP. 48

a Ese 45:1

b Ese 45:6

c Ese 45:7

d Ese 48:8

e Jos 18:11

f Jos 19:1

g Jos 19:17

h Jos 19:10

Kolumna 2

a Je 49:13

b Jos 18:7

c Ese 47:19

d Nu 20:13

e Je 15:18

f Nu 34:2

g Ese 47:13

h Ese 48:16

i Jer 3:17

Joe 3:21

Sak 2:10

smaleb k'ak'al.^a **27** Ti bu sts'ak yosil Sabulone, ja' te chlik batel yosil li Gade,^b jech sts'akinoj sbaik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. **28** Li sts'akil yosil Gad ta sure chlik batel ta Tamar^c xchi'uk chk'ot k'alal to ti bu oy vo' ta Meribat-Kadese,^d chk'ot k'alal to ta Stenlejaltik^e xchi'uk k'alal to ta Muk'ta nab.^f

29 »Taje ja' li osil ti chach'akik sventa xk'ot ta xrexto^g osil li snitilulal Israele^f xchi'uk jech yepakil tstaik ta jujun nitilulal»,^g xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpamantale.

30 »Li'e ja' li lok'ebaletik ta jteklume: li jot xokon ti sk'e-loj batel nortee ja' 4,500 xuk'ubil sjamlej.^h

31 »Li yochebaltak jteklume ja' jech tsiin k'ucha'al sbiik li jujun nitilulal yu'un Israele. Oy oxib ochebal ta nortee: jun ochebal sventa Ruben, jun ochebal sventa Juda xchi'uk jun ochebal sventa Levi.

32 »Li jot xokon ti sk'e-loj batel slok'eb k'ak'ale ja' 4,500 xuk'ubil sjamlej. Oy oxib ochebal te: jun ochebal sventa Jose, jun ochebal sventa Benjamin xchi'uk jun ochebal sventa Dan.

33 »Li jot xokon ti sk'e-loj batel sure ja' 4,500 xuk'ubil sjamlej. Oy oxib ochebal te: jun ochebal sventa Simeon, jun ochebal sventa Isakar xchi'uk jun ochebal sventa Sabulone.

34 »Li jot xokon ti sk'e-loj batel smaleb k'ak'ale ja' 4,500 xuk'ubil sjamlej. Oy oxib ochebal te: jun ochebal sventa Gad, jun ochebal sventa Aser xchi'uk jun ochebal sventa Neftali.

35 »Ta xchanjotal xokon li jteklume ja' 18 mil xuk'ubil smuk'ul. Xi chlik yich' biiltasel li jteklume: te oy li Jeovae». ⁱ

48:28 * Ja' xkaltik, stenlejaltik Ejipto.

^f Ja' xkaltik, li nab Mediterraneane.

48:29 * O «spukulal; sparte».

DANIEL

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Laj yich' setuel yu'un jbabeloniaetik li Jerusalene (1, 2)
Laj yich'ik chanubtasel jayvo' keremetik sventa xtunik ta stojolal ajvalil (3-5)
Ak'atik ta preva chanvo' j-ebreoetik sventa xvinaj mi tuk' chak' sbaik (6-21)
- 2 Li ajvalil Nabukodonosore lo'ilaj-o yo'onton li k'usi la xvaychine (1-4)
Mi junuk p'ijil vinik x-al yu'un li vaychile (5-13)
Li Daniele la sk'anbe koltael Dios (14-18)
La sk'upil k'opta Dios ta skoj ti ak'bat sna' li k'usi mukul sk'oplale (19-23)
Li Daniele bat yal li k'usi la xvaychin ajvalile (24-35)
Smelolal li vaychile (36-45)
Li ton ti ja' sk'oplal li Ajvalilale ja' tsilin li lok'ole (44, 45)
Li Daniele ich'at ta muk' yu'un li ajvalile (46-49)
- 3 «Li ajvalil Nabukodonosore la spas jun muk'ta lok'ol ta oro» (1-7)
Laj yal mantal ti persa ak'o yich'ik ta muk' li lok'ole (4-6)
Laj yich' tik'bel smul oxvo' j-ebreoetik (8-18)
«Mu'yuk ono'ox bu chitunkutik ta stojolal li adiostake» (18)
Laj yich'ik jipel ochel ta orno ti xiltun sk'ak'ale (19-23)
Ta sk'elobil ju'elal pojatik li ta k'ok'e (24-27)
Li ajvalile la sk'upil k'optabe li Sdios j-ebreoetike (28-30)
- 4 Li Nabukodonosore laj yak' venta ti ja' tspas mantal li Diose (1-3)
Li ajvalile la xvaychinta jtek' te' (4-18)
Ch-ech' vukub jabil ta stojolal li jtek' te'e (16)
Li Diose ja' Jpasmantal ta stojolal li krixchanoetike (17)
Li Daniele laj yalbe smelolal li vaychile (19-27)
Li k'usi lik k'otuk ta stojolal li ajvalile (28-36)
Vukub jabil jel stalelal li ajvalile (32, 33)
- Li ajvalile tstoybe sk'oplal li Dios ta vinajele (37)
- 5 Li Belsasare laj yak' jun muk'ta ve'el (1-4)
Ts'ib ta pak'bal na (5-12)
K'anbat vokol Daniel sventa xalbe smelolal li ts'ibe (13-25)
Smelolal: chich' tsalet li Babiloniae (26-31)
- 6 Li bankilal j-abteletik ta Persiae lik skontrainik li Daniele (1-9)
Mu'yuk laj yikta sba spasel orasion li Daniele (10-15)
La sjipik ochel ta xch'en leonetik li Daniele (16-24)
Li ajvalil Darioe laj yich'be ta muk' li Sdios Daniele (25-28)
- 7 Ak'bat yil chankot muk'ta jti'vanej chonbolom (1-8)
Bik'it xulubil ti xtoyet no'ox chk'opoje (8)
La stsak xchotleb li Buch'u mu sna' xljay yoraile (9-14)
Va'anat ta ajvalil li xnich'on krixchanoe (13, 14)
Laj yich' ak'bel sna' Daniel k'usi smelolal li vaychile (15-28)
«Li chankot muk'tik jti'vanej chonbolome ja' sk'an xal chanvo' ajvaliletik» (17)
Li buch'utik ch'ule ja' chich'ik li ajvalilale (18)
Li lajuneb xulubile ja' sk'oplal lajunvo' ajvalil (24)
- 8 Ak'bat yil jkot tot chij xchi'uk jkot tot tentsun (1-14)
La stsak batel yip jun bik'it xulubil (9-12)
«Ja' to mi ts'aki 2,300 k'ak'ale» (14)
Li Gabriele laj yalbe smelolal li k'usi laj yich' ilele (15-27)
Chich' albel smelolal k'usi sk'an xal li tot chij xchi'uk li tot tentsune (20, 21)
Chlik ajvalilajuk jun simaron ajvalil (23-25)

- 9 Li Daniele jamal laj yal smulik k'alal la spas orasione (1-19)
70 jabil jinesbil chkom li Jerusalene (2)
Li Gabriele tal sk'el li Daniele (20-23)
Laj yich' alet ti chjelav 70 xemanae (24-27)
Li Mesiase chvul ta lok'el mi ech' 69 xemanae (25)
«Chich' milel li Mesiase» (26)
Chich' jinesel li jteklume xchi'uk ti bu ch'ule (26)
- 10 Li Daniele tal k'elatuk yu'un jun yaj-almantal Dios (1-21)
Li Miguele la skolta li anjele (13)
- 11 Ajvaliletik ta Persia xchi'uk ta Gresia (1-4)
Ajvaliletik ta sur xchi'uk ta norte (5-45)

- Chich' takel batel jun bankilal (20)
Chich' lajesbel sk'oplal li Jnitvanej yu'un tratose (22)
Chich' albel slekial li dios yu'un tsatsal nak'obbailetike (38)
Li ajvalil ta sur xchi'uk li ajvalil ta nortee tsatsak sbaik ta k'op (40)
A'yej chlik talel ta slok'eb k'ak'al xchi'uk ta norte ti chak' xi'ele (44)
- 12 «Li slajebale» xchi'uk li yan k'usitik chk'otanuk ta pasele (1-13)
Chtots tal li Miguele (1)
«Li buch'utik jamal lek satike sakmesanik no'ox likel» (3)
«Ch-epaj li melel yojtikinobile» (4)
Li Daniele chtots talel sventa xich' smoton (13)

1 K'alal yoxibal xa ox jabil yochel ta ajvalil ta Juda li Jeoiakime,^a li ajvalil Nabukodonosor ta Babiloniae bat setu li Jerusalene.^b **2** Ta ts'akale, li Jeovae laj yak' ochuk ta sk'ob^c Nabukodonosor li ajvalil Jeoiakim ta Judae xchi'uk li k'usitik tsunesik ta sna* melel Diose. Jech laj yich' batel ta sna* sdios te ta yosilal Sinar.^d Te laj yak' li ta snail sk'ulejal sdiose.^e

3 Li ajvalile laj yalbe mantal Aspenas ti ja' bankilal yaj-abtel ta spasob mantal ti ak'o ik'batuk talel jayvo'uk j-israeiletike* xchi'uk ti ak'o yik' tal li snitilulal ajvaliletik xchi'uk li snitilulal bankilaetike.^f **4** Sk'an ja' xik' talel li keremetik* ti mu'yuk jutebuk spaltailike,^g ti k'upiluk sbaik, ti pijikuke, ti oyuk lek yojtikinobil yu'unike, ti xa'ibeikuk lek smelolale^g xchi'uk ti xtojobikuk ta abtel li ta spasob mantal ajvalile.

1:2 *O «stemplo». #Ja' xkaltik, ta Babilonia. 1:3 *Literal «xnich'nab Israele». 1:4 *Literal «ololetik». #O «xchopolilike».

KAP. 1

a 2Kr 36:4
Jer 22:18, 19
Jer 36:30

b Dt 28:49, 50
2Re 24:1
2Kr 36:5, 6

c Is 42:24

d Je 10:9, 10

e 2Kr 36:7
Esd 1:7

f 2Re 20:16, 18

g Da 1:17, 20
Da 5:11, 12

Kolumna 2

a Da 2:48
Da 5:13, 29

b Da 2:17, 18

c Da 4:8
Da 5:12

d Da 2:49
Da 3:12, 28

Li bankilal j-abtele sk'an xchanubtas ta sk'op xchi'uk ta sts'ib li jkaldeaetike. **5** Jech xtok, li ajvalile laj yal mantal ti ja' ak'o slajesik jujun k'ak'al li lekil velileetik yu'une xchi'uk li vino chuch'e. Oxib jabil sk'an xich'ik chanubtasel,* mi ts'aki une, sk'an xbat tunikuk ta stojolal li ajvalile.

6 Te kapal laj yich'ik t'ujel talel jayvo'uk li ta snitilulal* Juda eke, ja'ik Daniel,^a Ananias,^Δ Misael[⊗] xchi'uk Asarias.^{⊠b} **7** Li bankilal j-abtel ta pasob mantale laj yak'be yan sbi* li keremetike; li Daniele, Beltsasar^c laj yak'be sbi; li Ananiase, Sadrak laj yak'be sbi; li Misaele, Mesak laj yak'be sbi; li Asariase, Abednego^d laj yak'be sbi.

1:5 *O ja' van sk'oplal «mak'linel». 1:6 *Literal «xnich'nab». #Ja' sk'an xal <ja' jchapanvanej ku'un li Diose>. ΔJa' sk'an xal <li Jeovae laj yak' ta ilel k'uxul yo'onton>. ⊗Ja' van sk'an xal <χbuch'u xko'olaj jech k'ucha'al li Diose?>. ⊠Ja' sk'an xal <koltavanem li Jeovae>. 1:7 *Ja' xkaltik, sbi jbabiloniaetik.

8 Li Daniele laj yak' ta yo'onton ti mu'yuk tsokes sba li ta lekil ve'liletik xchi'uk li ta vino chuch' ajvalile. Ja' yu'un, laj yalbe li bankilal j-abtel ta pasob mantal ti mu stak' slajes li k'usitik xu' tsokes-o sbae. 9 Li me-lel Diose la stijbe yo'onton li bankilal j-abtel ta pasob mantal sventa lekuk xil* li Daniele xchi'uk ti xk'uxubine.^a 10 Li bankilal j-abtel ta pasob mantale xi laj yalbe li Daniele: «Chi-xi' yu'un li ajvalil ti ja' kajvale, yu'un ja' yaloj li k'usi chalajesik xchi'uk li k'usi chavuch'ike. ĆK'usi xa no'ox chal mi laj yil ti jeche' xa sakpak'anoxuke, ti mu xako'olajik xchi'uk li yan keremetike?» Vo'on oy jmul[#] chk'ot ta stojolal ajvalil avu'unik». 11 Pe li Daniele xi laj yalbe li jchabivanej ti ja' va'anbil yu'un li bankilal j-abtel ta pasob mantal sventa xchabi li Daniel, Ananias, Misael xchi'uk Asariase: 12 «Avokoluk, ak'o avil ta preva lajunebuk k'ak'al li avajtuneltake, ja' no'ox ak'o yak'ik blajeskutik li k'usitik chch'i ta balumile xchi'uk vo' no'ox ak'o yak'ik kuch'kutik; 13 ta ts'akal une, ko'oltasunkutik avil xchi'uk li yan keremetike* ti ja' tslajesik li lekil ve'liletik yu'un ajvalile, va'un ja' xa te chanop k'usi chapasbe li avajtuneltake».

14 Lek laj ya'i li k'usi albate, jech lik yak'an ta preva lajuneb k'ak'al. 15 K'alal lok' lajuneb k'ak'ale, mas to lek xvinaj spat xokonik xchi'uk mas to lek xkuxojik[#] k'ucha'al li keremetik* ti ja' tslajesik li lekil ve'liletik yu'un ajvalile. 16 Ja' yu'un, li jchabivaneje mu'yuk bu laj yak'be slajesik li lekil ve'liletik xchi'uk li vinoe, ja' no'ox laj yak'be slajesik li k'usitik chch'i ta balumile.

1:9 *O «lekuk yo'onton ta stojolal». 1:10, 17 *Literal «oleotike». 1:10 #Literal «Oy smul jol». 1:13, 15 *Literal «oleotik». 1:15 #Literal «jup'em sbek'talik».

KAP. 1

a 1Re 8:49, 50
Sl 106:44, 46

Kolumna 2

a Da 1:20
Da 4:9
Da 5:11, 12

b Da 1:5

c Da 1:3, 6

d Da 2:2
Da 4:7
Da 5:8

e Da 6:28
Da 10:1

KAP. 2

f Da 4:4, 5

g Da 4:6, 7
Da 5:7, 8

17 Li me-lel Diose laj yak'be yojtakinobil yu'unik li chanvo' keremetike,* laj yak'be sp'ijilik xchi'uk la sjambe lek satik sventa xa'ibeik smelolal k'usiuk vunal; li Daniele ak'bat sp'ijil yo' xa'ibe smelolal k'usiuk vaychil xchi'uk k'usiuk no'ox ti ch-ak'bat yil^a li krixchanoetike.

18 K'alal k'ot sk'ak'alil ti k'usi ora lek yaloj ajvalil chich'ik ik'el batel ta stojolale,^b li bankilal j-abtel ta pasob mantale laj yik'an batel ta stojolal li Nabukodonosore. 19 K'alal chi'inatik ta lo'il yu'un li ajvalile, li Daniel, Ananias, Misael xchi'uk li Asariase^c mi jset'uk* xko'olajik xchi'uk li yan keremetike. Jech te kom tunikuk-o ta stojolal li ajvalile. 20 K'alal oy k'usitik tsjak' li ajvalil ti sk'an p'ijilik xchi'uk ti sk'an xa'ibeikuk lek smelolale, li ajvalile laj yil ti lajuneb to velta mas xtojokik k'ucha'al li paleetik ti xchanojik majiae xchi'uk li jt'unoletik^{#d} ti bu k'alal sventanoje. 21 Li Daniele te kom-o k'alal to ta sba jabil yochel ta ajvalil li Si-roe.^e

2 K'alal xchibal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Nabukodonosore, oy k'usitik la xvaychin; ep lo'ilaj yo'onton^f xchi'uk mi ja'uk x-och svayel. 2 Ja' yu'un, li ajvalile laj yal mantal ti ak'o yich' tso-bel tal li paleetik ti xchanojik majiae, li jt'unoletike,* li j-ak'chameletike xchi'uk li jkaldeatik[#] sventa xalbeik k'usi ti la xvaychin li ajvalile. Ja' yu'un, te k'ot sva'an sbaik ta yeloval li ajvalile.^g 3 Xi albatik yu'un li ajvalile: «Livaychinaj, pe so-lel chlo'ilaj tajek ko'onton, yu'un ta jk'an ta jna' k'usi ti la jvaychine». 4 Li

1:19 *O «jutebuk». 1:20; 2:2 *Ja' li bu-ch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike. 2:2 #Ja' xkaltik, ja' jtsop krixchanoetik ti xchanojik lek t'uno-l xchi'uk ti tsabeik smelolal k'anale-tike.

jkaldeaetike ta arameo k'op*^a xi la stak'beik li ajvalile: «Ajvalil, kuxlukot sbatel osil. Cholbo tal avajtuneltak li k'usi la avaychine, va'un chkalbotkutik ava'i k'usi smelolal».

5 Li ajvalile xi laj yalbe li jkaldeaetike: «Li'e ja' li k'usi k'otem xa ta nopel ku'une: mi mu'yuk bu xavalbeikun li k'usi la jvaychine xchi'uk ti k'usi smelolale, bik'itik chavich'ik bojilanel. Jech xtok, li anaik tspas ta letrina* ti buch'uuk no'ox xu' stnuse. **6** Pe mi laj avalbeikun ti k'usi la jvaychine xchi'uk ti k'usi smelolale, chkak'boxuk amotonik, chkak' atojolik xchi'uk chkak'oxuk ta ich'el ta muk'.^b Ja' yu'un, albeikun k'usi ti la jvaychine xchi'uk ti k'usi smelolale».

7 Xi tak'avik yan veltae: «Ajvalil, cholbo tal avajtuneltak li k'usi la avaychine, va'un chkalbotkutik ava'i k'usi smelolal».

8 Xi tak'av li ajvalile: «Mi jna'oj ti ja' no'ox chak'an chajalijesike, yu'un laj xa ava'iik li k'usi k'otem ta nopel ku'une. **9** Mi mu xavak'beikun jna' k'usi ti la jvaychine, jp'el sk'oplal chkak'boxuk kastigo akotolik. Yu'un laj xa achap ak'opik ti oy k'usi chajutbeikune,* chak'an chalo'laikun sventa jel li k'usi jnopoje. Ja' yu'un, albeikun k'usi ti la jvaychine, jech ta jna' ti xu' avu'unik yalbel smelolal xtoke».

10 Li jkaldeaetike xi la stak'beik li ajvalile: «Mi junuk krixchano ta balumil* xtak' yu'un li k'usi tsjak' ajvalile, yu'un mi junuk muk'ta ajvalil o jpasman-tal jech sk'anojbe junuk pale ti xchanoj majiae, mi junuk jt'u-nol^a xchi'uk mi junuk jkaldea.

2:4 *Li Daniel 2:4 ta xcha'vok'al k'alal ta 7:28 ta arameo k'op laj yich' ts'ibael. 2:5 *O ja' van sk'oplal «ch'ayob k'a'ep; ch'ayob tso'». 2:9 *O «chanopbeikune». 2:10 *O «takin balumil». ^a Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike.

KAP. 2

a 2Re 18:26
Esd 4:7
Is 36:11b Da 2:48
Da 5:16, 29

Kolumna 2

a Da 2:24

b Da 2:9

c Da 2:28

d 1Kr 29:11
Job 12:13
Sl 147:5
Jer 32:17-19

11 Toj tsots li k'usi tsjak' ajvalile, mu'yuk buch'u xu' xtak'be yu'un, ja' no'ox li diosetik ti mu'yuk li' xchi'ukik ta naklej li buch'utik sna' xcham xljajke».*

12 K'alal laj ya'i jech, tsan tajak sk'ak'al yo'onton li ajvalile, va'un laj yal mantal ti ak'o yich' ch'aybel sk'oplal skotol li buch'utik p'ijik ta Babiloniae.^a **13** K'alal jech lok' mantale xchi'uk k'alal jutuk xa sk'an xich'ik milel li buch'utik p'ijike, laj yich' sa'el sventa xich' milel ek li Daniel xchi'uk xchi'iltake.

14 Li va' k'ak'ale, li Daniele laj yich' sp'ijil, va'un ta nak'al* ay sk'opon li Ariok ti ja' bankilal jchabivanej yu'un li ajvalile xchi'uk ti ja' lok'em smil li buch'utik p'ijik ta Babiloniae. **15** Li Daniele xi la sjak'be li Ariok ti ja' bankilal jchabivanej yu'un li ajvalile: «¿K'uxi xa no'ox ti jech laj yal mantal li ajvalile?». Va'un, li Arioke te lik xchapbe ya'i^b li Daniele. **16** Ja' yu'un, li Daniele bat sk'el li ajvalile, la sk'anbe vokol ti x-ak'bat to yorail sventa xchapbe smelolal li xvayiche.

17 Li Daniele bat ta sna xchi'uk bat yalbe xchi'iltak li k'usi yakal chk'ot ta pasele, ja' li Ananias, Misael xchi'uk Asariase. **18** Laj yalbe ti ak'o sk'anbeik ta orasion li Dios ta vinajel ti ak'o k'uxubinatikuke, ti ak'batuk sna'ik li k'usi mukul sk'oplale sventa mu xich'ik milel li Daniel xchi'uk li xchi'iltake xchi'uk li buch'utik p'ijik ta Babiloniae.

19 Va'un, li Daniele ak'bat sna' ta xvayich^c li k'usi mukul sk'oplale. Jech te lik sk'upil k'opta li Dios ta vinajele. **20** Xi laj yal li Daniele:

«Ak'o yich' k'upil k'optael sbatel osil li sbi Diose, yu'un ja' yu'un li p'ijilal xchi'uk ju'elale.^d

2:11 *Literal «ta bek'et no'oxe». 2:14 *O «mukul».

- 21** Ja' tsjelbe yorail li k'usitik chk'ot ta pasele,^a ja' tsjip lok'el li ajvaliletike xchi'uk ja' chchotan yan ajvalil,^b ja' chak'be sp'ijil li buch'utik p'ijike xchi'uk ja' chak'be yojtkinobil yu'unik li buch'utik oy k'usi lek xa'ibeik smelolale.^c
- 22** Ja' chak' ta na'el li k'usi mukul sk'oplale xchi'uk li k'usitik nak'ale,^{*d} xojtkin li k'usitik oy ta ik' osile^e xchi'uk te oy ta stojljal li sakilal osile.^f
- 23** Kajval ti vo'ot Sdiosot li jmol-totake, ta jtojbot ta vokol xchi'uk ta jk'upil k'optaot, yu'un avak'ojbun jp'ijil xchi'uk kupal. Li avi xtoke, laj avak'bun jna' li k'usi la jk'anbotkutive; laj avak' jna'kutik li k'usi tsvul-o yo'onton li ajvalile».^g
- 24** Va'un, li Daniele och batel ti bu oy li Arioke ti ja' va'anbil sventa xch'aybe sk'oplal li buch'utik p'ijik ta Babiloniae,^h xi k'ot yalbee: «Mu xamil junuk li p'ijil viniketik ta Babiloniae. Ja' lek ik'un batel ta stojljal li ajvalile, vo'on chkalbe k'usi smelolal li xvayiche».
- 25** Li Arioke ta anil no'ox laj yik' batel ta stojljal ajvalil li Daniele, xi k'ot yalbee: «La jta jun vinik ti laj yich' chukel lok'el tal ta Juda' ti ja' x-al yu'un k'usi smelolal xvayich li ajvalile». **26** Li ajvalile xi laj yalbe li Danieli Beltsasar/ sbie: «¿Mi ta meel x-al avu'un k'usi ti la jvaychine xchi'uk ti k'usi smelolale?».^k **27** Li Daniele xi la stojljal li ajvalile: «Mu'yuk buch'u x-al yu'un li k'usi mukul sk'oplal tsk'an tsna' li ajvalile mi ja'uk li buch'utik p'ijike,

2:22 *O «mukule».

KAP. 2

- a Ech 1:7
b 1Sa 2:7, 8
SI 75:7
Jer 27:5
Da 4:17
c Pr 2:6
Ekl 2:26
Snt 1:5
d Jer 33:3
1Ko 2:10
e SI 139:12
Ebr 4:13
f SI 36:9
SI 112:4
g Da 1:17
Da 2:28
h Da 2:12, 14
i Da 1:3, 6
j Da 1:7
k Je 41:15
l Da 2:10, 11

Kolumna 2

- a Je 40:8
Da 1:17
b Da 2:47
c Da 2:37, 38
Da 7:4
d Da 5:28
Da 7:5
Da 8:3, 20
e Da 2:39
Da 7:6
Da 8:5, 21
f Da 7:19
g Da 2:40-42
h Da 2:44, 45

li jt'unoletike,* li paleetiki ti xchanojik majiae mi ja'uk li jk'elk'analetike. **28** Pe oy jun Dios ta vinajel ti ja' chak' ta na'el li k'usitik mukul sk'oplale^a xchi'uk ja' laj yak'be sna' ajvalil Nabukodonor li k'usi chk'ot ta pasel li ta slajebaltik xa batel k'ak'ale. Li'e ja' li k'usi la avaychine xchi'uk ja' li k'usi la-ak'bat avil ti ech' ta anopben k'alal ja'o te puch'ulot ta ateme:*

29 »K'alal ja'o te puch'ulot ta ateme,* ajvalil, ech' ta anopben li k'usi chk'ot ta pasel ta jelavelle. Jech xtok, li Buch'u chak' ta na'el li k'usitik mukul sk'oplale laj xa yak'bot ana' li k'usi chk'ot ta pasele. **30** Ti jech laj kich' ak'bel jna' li k'usi mukul sk'oplale, ma'uk ta skoj ti vo'on xa mas p'ijun k'ucha'al li yantike; ja' sventa xkak'be sna' ajvalil k'usi smelolal li xvayiche xchi'uk sventa sna' li k'usi tsnope.^b

31 »Ajvalil, laj avil jun muk'ta lok'ol. Li lok'ol ti muk' ta jyalel xchi'uk ti solel xojabaj no'oxe te va'al ta aveloval xchi'uk toj xibal sba ta k'elel. **32** Li sjol lok'ole ta lekil oro pasbil,^c li sti' yo'onton xchi'uk xchibal sk'obe ta plata pasbil,^d li xch'ut xchi'uk xchibal yo'e ta kovre pasbil,^e **33** li xchibal yakane ta tsatsal tak'in pasbil,^f li snuk'tak yakan k'alal to ta sni'tak yoke kapal pasbil ta tsatsal tak'in xchi'uk ta ach'el.^{*g} **34** Te ak'elaj ja' to ti k'alal laj yich' pitsel tal jpej tone, ti mu ta k'abaluk laj yich' pitsel. Xjipip to k'otel li ta snuk'tak yakan lok'ol ti kapal pasbil ta tsatsal tak'in xchi'uk ta ach'ele, jech toj lilijel k'ot yu'un.^h **35** Li va' k'ak'ale, li tsatsal tak'in, li ach'el, li kovre, li plata xchi'uk li oroe jmoj laj yich'ik lilinel, laj yich'ik

2:27 * Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojljal pukujetike. 2:28, 29 *O «avayebe». 2:33 *O «chik'bil (patbil) ach'el».

kuchel batel ta ik' jech k'ucha'al solepal* li k'usi chich' ik'ael ta veranoe,[#] mu'yuk xa k'usi kom jset'uk.^Δ Yan li ton ti ja' la sli-lin li lok'ole pas ta jpej muk'ta vits, jech la snojes sjunul li balu-mile.

36 »Taje ja' li k'usi la xvaychin ajvalile, avi une chkalbekutik ya'i ti k'usi smelolale. **37** Ajvalilil, —vo'ot ajvalilot yu'un li ajvaliletike, ti la xchotanot ta ajvalil li Dios ta vinajele,^a ti laj yak' a-ju'el, atsatsal xchi'uk ti laj yak'ot ta ich'el ta muk'e, **38** ti yak'oj ta ak'ob li krixchanoetik ti buyuk no'ox nakalike, li chonbolometik ta osiltike xchi'uk li mutetik ta vinajele, ja' yak'oj aventain skotol—^b vo'ot ak'oplal li sjol lok'ol ti pasbil ta oroe.^c

39 »K'alal mi laj sk'oplal li ajvalilal* avu'une, chlik yan ajvalilal^d ti mas bik'it sk'oplal k'ucha'al vo'ote; mi laj une, chlik yan ajvalilal, ja' li yoxibal ti ta kovre pasbile, ja' chlik sventain sjunul li balumile.^e

40 »Li xchanibal ajvalilal chtale lek tsots xu' yu'un jech k'ucha'al li tsatsal tak'ine.^f Ja' tsiilin xchi'uk chvoch' li yantike,^g ja' jech k'ucha'al li tsatsal tak'in ti tsiilin xchi'uk ti tspas ta pukuk* skotol li yantike xchi'uk ti tsalajes ta j-ech'ele.

41 »Jech k'ucha'al laj avil ti kapal pasbil ta tsatsal tak'in xchi'uk ta ach'el li snuk'tak yakan xchi'uk li sni'tak yoke, ja' jech chch'ak sba li ajvalilale, pe chak' to ono'ox yip li tsatsal tak'ine, yu'un laj avil ti kapal ta k'unil ach'el li tsatsal tak'ine. **42** Jech k'ucha'al ti kapal ta tsatsal tak'in xchi'uk ta ach'el li sni'tak yoke, ja' jech bak'in-tik tsots, bak'intik k'un li ajvalilale. **43** Jech k'ucha'al laj avil

2:35 *O «spat». K'elo Glosario, *solepal*.
[#]Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. ^ΔO «ju-tebuk». 2:39 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.
 2:40 *O «lum».

KAP. 2

a Jer 28:14
Da 5:18

b Jer 27:5-7

c Da 2:32
Da 4:20-22d Is 45:1
Jer 51:28, 29
Da 5:28e Da 7:6
Da 8:5, 21
Da 11:3f Da 2:33
Da 7:19, 23

g Da 7:7

Kolumna 2

a Je 49:10
Sl 2:6
Mt 6:10
Lu 22:29
Jn 18:36
Ap 11:15
Ap 20:6b 2Sa 7:13
Is 9:7
Da 7:13, 14c Da 4:17
Da 7:27d Sl 2:7-9
Sl 110:5, 6
Ap 19:15e Da 4:34
Lu 1:31-33

f Da 2:34, 35

g Je 41:28
Da 2:28h Je 41:39
Da 1:17
Da 2:28
Da 4:9i Da 2:6
Da 5:16, 29

j Da 1:7

ti kapal ta k'unil ach'ele, ja' jech skapoj sbaik xchi'uk li jnaklejetike,* pe mu ono'ox spas ta jmoj sk'opik jech k'ucha'al mu skap sba lek li tsatsal tak'in xchi'uk li ach'ele.

44 »K'alal ja'o ch-ajvalilaj li ajvaliletik taje, li Dios te oy ta vinajele tsva'an jun ajvalilal^a ti mu'yuk bu chich' ch'aybel-o sk'oplale.^b Li ajvalilal taje mu'yuk ch-och ta sk'ob junuk jtekulum.^c Ja' bik'itik tsiilin xchi'uk tsalajes-be sk'oplal skotol li ajvalilale-tik taje,^d va'un stuk xa no'ox te chkom sbatel osil.^e **45** Ja' jech ch'ot ta pasel jech k'ucha'al laj avil ti laj yich' pitsel tale jpej ton ta vitse, ti mu ta k'abaluk laj yich' pitsel tale xchi'uk ti la sli-lin li tsatsal tak'ine, li kovree, li ach'ele, li platae xchi'uk li oroe.^f Li Muk'ul Diose laj yak'be sna' ajvalil li k'usi ch'ot ta pasel ta ts'akale.^g Ja' melei li k'usi la avaychine xchi'uk jpej sk'oplal ch'ot ta pasel li k'usi sk'an xale.

46 Va'un, li ajvalil Nabukodonosore la skejan spatana sba ta lumtik ta stojal li Daniele xchi'uk laj yich' ta muk'. Laj yal mantal ti xich' ak'bel smotone xchi'uk ti xich' ak'bel pome. **47** Li ajvalile xi laj yalbe li Daniele: «Ta melei, li Adiose ja' li Dios ti mas muk' sk'oplal k'ucha'al yan diosetike, ja' Ajvalil yu'un li ajvaliletike xchi'uk ja' li Buch'u chak' ta na'el li k'usitik mukul sk'oplale, yu'un albej avu'un smelokal li k'usi mukul sk'oplal li'e».^h **48** Li ajvalile laj yak' ta ich'el ta muk' li Daniele, laj yak'be lekil epal matanaletik, la sva'an ta ajvalil ta sjunul li yosilal Babiloniaeⁱ xchi'uk la stik' ta bankilal jpasmantal yu'un skotol li buch'utik pi-jik ta Babiloniae. **49** Li ajvalile laj yak'be yabtel te ta yosilal Babilonia li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe,^j yu'un jech la sk'an li

2:43 *O «li snitilulal krixchanoetike», ja' xkaltik, buch'uuk no'ox krixchanoal.

Daniele. Yan li stuke te abtej ta spasob mantal li ajvalile.

3 Li ajvalil Nabukodonosore la spas jun muk'ta lok'ol ta oro ti 60 xuk'ubil* stayleje xchi'uk ti vakib xuk'ubil* sjamleje. Te la sva'an ta stenlejaltik Dura ta yosilal Babilonia. **2** Va'un, li ajvalil Nabukodonosore la stak ta ik'el li jsatrapaetike,* li bankilal jpsasmantaletike, li its'inal ajvaliletike, li jtjobtasvanejetike, li jk'ejtak'inetike, li jchapanvanejetike, li jchabivanejetike xchi'uk skotol li buch'utik oy yabtelik ta jteklumetik sventa xtalik li ta sk'inal lok'ol la spas ajvalil Nabukodonosore.

3 Ja' yu'un, li jsatrapaetike,* li bankilal jpsasmantaletike, li its'inal ajvaliletike, li jtjobtasvanejetike, li jk'ejtak'inetike, li jchapanvanejetike, li jchabivanejetike xchi'uk skotol li buch'utik oy yabtelik ta jteklumetike la stsob sbaik sventa xtalik li ta sk'inal lok'ol la spas ajvalil Nabukodonosore. Te la sva'an sbaik ta yeloval li lok'ol la spas Nabukodonosore. **4** Xi tsots avan li j-al-a'yeje: «A'io ava'ik akotolik ti likemoxuk ta jujun jteklum, ta jujun muk'tik lum xchi'uk li buch'utik jeltos ak'opike, **5** mi laj ava'ik bak' li kachue, li amae,* li arpae, li k'ox arpae, li stjobil son ti oy yak'iltake, li ama ti pasbil ta nukul ti chich' vuch'taele[#] xchi'uk li yan stjobiletak sone, sk'an me xakejan abaik xchi'uk sk'an me xavich'ik ta muk' li lok'ol ta oro la spas ajvalil Nabukodonosore. **6** Li buch'u mu skejan sba sventa xich' ta muk'e ta ora no'ox chich' jipel ochel ta

3:1 *Te van 27 metro staylej. K'elo Apendise B14. #Te van 2.7 metro sjamlej. K'elo Apendise B14. 3:2, 3 *Li biil taje ja' sk'an xal 'buch'utik chchabiik ti bu k'alal sventainoj li jun ajvalile», li'e ja' sk'oplal li ajvaliletik ti sventainojik jteklumetik ta yosilal Babiloniae. 3:5, 7, 10 *O «amaje; flautae». 3:5, 10 *O «juch'taele».

Kolumna 2

KAP. 3

a Jer 29:22

b Da 3:4-6

c Da 1:7
Da 2:49d Is 46:1
Jer 50:2
Da 2:47

orno ti xtiltun* sk'ak'ale». **7** Ja' yu'un, k'alal laj ya'ik bak' li kachue, li amae,* li arpae, li k'ox arpae, li stjobil son ti oy yak'iltake xchi'uk li yan stjobiletak sone, la skejan sbaik skotol li buch'utik likemik ta jujun jteklum, ta jujun muk'tik lum xchi'uk li buch'utik jeltos sk'opik sventa xich'ik ta muk' li lok'ol ta oro la spas ajvalil Nabukodonosore.

8 K'alal jech yakal chk'ot ta pasele, oy junantik jkaldeaetik nopajik batel sventa xbat stik'beik smul* li judaetike. **9** Xi k'ot yalbeik li ajvalil Nabukodonosore: «Ajvalil, kuxlukot sbatel osil. **10** Ajvalil, laj aval mantal ti sk'an skejan sba skotolik xchi'uk ti sk'an xich'ik ta muk' li lok'ol ta oro mi laj ya'ik bak' li kachue, li amae,* li arpae, li k'ox arpae, li stjobil son ti oy yak'iltake, li ama ti pasbil ta nukul ti chich' vuch'taele[#] xchi'uk li yan stjobiletak sone; **11** xchi'uk laj aval mantal ti sk'an xich' jipel ochel ta orno ti xtiltun* sk'ak'al^b li buch'u mu sk'an skejan sba sventa xich' ta muk'e. **12** Pe oy jayvo'uk judaetik ti avak'ojbe yabtel te ta yosilal Babiloniae mi jset'uk^c xch'unik amantal, ja' li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe.^c Mu sk'an xich'ik ta muk' li adiostake xchi'uk mu sk'an xich'ik ta muk' li lok'ol ta oro la apase».

13 Va'un, li Nabukodonosore ta skapemal xa sjol laj yal mantal ti ak'o yik'ik tal li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe. Ja' yu'un, laj yich'ik ik'el talel ta stojolal li ajvalile. **14** Xi albatik yu'un li Nabukodonosore: «Sadrak, Mesak, Abednego, ¿mi melel ti mu xak'an xavich'ik ta muk' li jdiostake^d xchi'uk li lok'ol ta oro la jpase? **15** Li avi une, mi chapaloxuk xa sventa xakejan abaik yo' xavich'ik ta muk' li lok'ol la jpas mi laj ava'ik bak' li kachue,

3:6, 11 *O «xloklun; xpulpun». 3:8 *O «sjutbeik smul». 3:12 *O «jutebuk».

li amae,* li arpaē, li k'ox arpaē, li stijobil son ti oy yak'iltake, li ama ti pasbil ta nukul ti chich' vuch'taele[#] xchi'uk li yan stijobiltak sone, lek un bi. Pe mi mu xak'an xavich'ik ta muk'e, ta ora no'ox chavich'ik jipel ochel ta orno ti xtiltun^Δ sk'ak'ale. Te xvinaj mi oy junuk dios ti xu' yu'un spojoxuk lok'el ta jk'obe».^a

16 Li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe xi la stak'beik li ajvalile: «Nabukodonosor, mu persauk jtak'kutik li k'usi chavale. **17** Ajvalil, mi laj kich'kutik jipel ochel ta orno ti xtiltun^Δ sk'ak'ale, ja' xu' spojunktik lok'el li Jdioskutik ti chitunktik ta stojolale xchi'uk ja' tspojunktik lok'el ta ak'ob.^b **18** Pe mi mu'yuk la spojunktike, jamal chkalkutik ava'i, ajvalil, ti mu'yuk ono'ox bu chitunktik ta stojolal li adiostake mi ja'uk chkich'kutik ta muk' li lok'ol ta oro la apase».^c

19 Li Nabukodonosore kap tajak sjol ta stojolal li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe, solet kapem xa tajak sat* ta stojolalik. Va'un, laj yal mantal ti ak'o to sk'ak'ubtasik vukub velta mas li orno k'ucha'al ono'ox tspace. **20** Laj yalbe mantal jayvo' yajsoltarotak ti lek xu' yu'unik ti ak'o xchukik li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe sventa sjipik ochel li ta orno ti xtiltun^Δ sk'ak'ale.

21 Jech la xchukik li keremetike, la sjipik ochel li ta orno ti xtiltun^Δ sk'ak'ale, te slapoj ochel li sk'u' slamoj ta sbaike, li sk'u' spok'ike, li xpix sjolike xchi'uk li yan sk'u' spok' slapojike. **22** Ta skoj ti tsots tajak li smantal ajvalile xchi'uk ti mu xa no'ox ts'ik-baj sk'ak'al li ornoe, ja' chamik ta sleb no'ox k'ok' li buch'utik la xchukik batel li Sadrak, Me-

3:15 *O «amaye; flautae». #O «juch'taele». 3:15, 17, 20, 21, 23, 26 ΔO «xloklun; xpulpun». 3:19 *O «jel tajak stalelal».

KAP. 3

a Eks 5:2
2Kr 32:15
Is 36:4, 20

b 1Sa 17:37
Sl 27:1
Is 12:2
Da 6:27

c Eks 20:5
Ech 5:29

Kolumna 2

a Da 2:47

b Da 3:2

c Ebr 11:33, 34

d Da 2:47
Da 4:34

e Da 3:15

sak xchi'uk Abednegoe. **23** Pe li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe chukul yalik li ta orno ti xtiltun^Δ sk'ak'ale.

24 Li ajvalil Nabukodonosore och xi'el ta yo'onton, va'un tots ta anil, xi laj yalbe li bankilal j-abteletik yu'une: «¿Mi mu oxvo'uk viniketik ti la jchuktik xchi'uk ti la jiptik ochel ta k'ok'e cha'a?»). Xi la stak'beik li ajvalile: «Jech, kaj-val». **25** Xi laj yal li ajvalile: «Pe jkelavilik!, chanvo' to viniketik te xva'etik ta yut k'ok' chkl, mu'yuk k'ak'emik jutebuk, li xchanvo'ale xko'olaj k'ucha'al xnich'on diose-tik».

26 Li Nabukodonosore nopaj batel li ta sti' orno ti xtiltun^Δ sk'ak'ale, xi laj yale: «jSadrak, Mesak, Abednegoe, yajtuneltak li Dios ti toj toyol oye,^a la'ik, lok'anik tal!»). Li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe lok'ik tal li ta yut k'ok'e. **27** Ja' yu'un, li jsatrapaetike,* li bankilal jpsamantaletike, li its'inal ajvaliletike xchi'uk li bankilal j-abteletik yu'un ajvalil ti te tsobolike^b laj yilik ti mu'yuk k'usi pasbatik yu'un li k'ok'e,^c mi jset'uk[#] k'ak' jpejuk stsotsil sjo-lik, mu'yuk k'usi spas li sk'u' slamoj ta sbaike xchi'uk mi ja'uk laj jyj'inik ch'ail.^d

28 Li Nabukodonosore xi jamal laj yale: «K'upil k'optabiluk li Dios yu'un Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe^e ti la stak tal jun yaj-anjel sventa spoj li yajtuneltake. Li keremetike ja' la spat yo'ontonik ta stojolal li Sdiosike, ja' mu'yuk la xch'unbeik smantal li ajvalile xchi'uk la sten ta yo'onton xkuxlejalik* ta skoj ti mu sk'an xtunik o ti mu sk'an xich'ik ta muk' yan diose, yu'un ja' no'ox tsk'an chich'ik ta muk' li Sdiosike.^e **29** Ja' yu'un, chkak'

3:27 *Li biil taje ja' sk'an xal «buch'utik chchabiik ti bu k'alal sventainoj li jun ajvalile», li'e ja' sk'oplal li ajvaliletik ti sventainojik jteklumetik ta yosial Babiloniae. #O «jutebuk». ΔO «ch'ayil». 3:28 *O «laj yak' ta k'abal sbek'talik».

jun mantal: mi oy junuk jteklum, muk'ta lum o mi ja' li krixchanoetik ti jeltos sk'opik ti oy k'usitik chopol chalik ta stojolal li Sdios Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe, bik'itik chich'ik bojel, li snaike tspas ta letrina* ti buch'uuk no'ox xu' stunese, yu'un ch'abal yan Dios ti xu' yu'un chkoltavan jech k'ucha'al li Sdiosike».^a

30 Va'un, li ajvalile laj yak'be tsots yabtel* te ta yosilal Babilonia li Sadrak, Mesak xchi'uk Abednegoe.^b

4 «Li ajvalil Nabukodonosore xi chalbe batel a'ej skotol li jteklumetike, li muk'tik lumetike xchi'uk skotol li buch'utik jeltos sk'opik ti te nakalik ta spejel balumile: ijjunuk avo'ontoni! **2** Oy ta ko'onton chkalboxuk ava'iik li senyailtak xchi'uk li k'usitik labalik sba la spas ta jtojolal li Dios ti toj toyol oye. **3** ¡Toj muk'tik li senyailtak la spase xchi'uk toj muk'tik li k'usitik labalik sba la spase! Ja' ch-ajvalilaj-o sbatel osil xchi'uk ja' tspas-o mantal mu ventauk ti jayk'ol kuxlejal chtale.»^c

4 »Vo'on li Nabukodonosorune jun to'ox ko'onton te oyun ta jna xchi'uk lek to'ox xbat skotol li ta jpasob mantale. **5** Pe jun veltae livaychinaj, lixi' tajek. K'alal ja'o te puch'ulun ta jteme,* lixi' yu'un li k'usitik laj kile xchi'uk li k'usitik ech' ta jnobbene.^d **6** Ja' yu'un, laj kal mantal ti ak'o yik'ik tal ta jtojolal skotol li buch'utik p'ijik ta Babilonia sventa xalbeikun smelolal li jvayiche.^e

7 »Li va' k'ak'ale, talik li paleetik ti xchanojik majiae, li jt'unoletike,* li jkaldeaetike^f xchi'uk li

3:29 *O ja' van sk'oplal «ch'ayob k'a'ep; ch'ayob tso'». 3:30 *Literal «lek bat xkuxlejalik yu'un». 4:5, 10, 13 *O «jvayebe». 4:7 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike. ^fJa' xkaltik, ja' jtsop krixchanoetik ti xchanojik lek t'unol xchi'uk ti tsabeik smelolal k'analetike.

KAP. 3

a Da 4:35
Da 6:26, 27

b Da 2:49

KAP. 4

c Sl 10:16
Sl 90:2
Jer 10:10

d Da 2:1

e Da 2:2

Kolumna 2

a Is 47:13

b Da 2:10, 11

c Da 1:7

d Is 46:1
Jer 50:2

e Da 4:18
Da 5:11, 12

f Da 1:20
Da 2:48

g Je 41:38
Da 6:3

h Da 1:17, 20

i Da 4:26

j Da 4:20-22

k Da 4:23-26

l Da 4:31
Da 5:18, 20

m Da 4:32, 33

jk'elk'analetike.^a K'alal laj kalbeik li k'usi la jvaychine, mu'yuk x-albej yu'unik smelolal.^b **8** Ta slajeb xa une, tal ta jtojolal li Daniel ti Beltsasar^c sbie, ti ja' yich'ojbe sbi li jdiose^d xchi'uk ti te oy ta stojolal li sju'el ch'ul diosetike.^e Te lik kalbe li k'usi la jvaychine, xi laj kalbee:

9 »«Beltsasar, vo'ot bankilalot yu'un li paleetik ti xchanojik majiae,^f jna'oj lek ti te oy ta atojolal li sju'el ch'ul diosetike^g xchi'uk ti mu'yuk vokol chava' yalbel smelolal li k'usitik mukul sk'oplale.^h Ja' yu'un, albu smelolal li k'usitik laj kil ta jvayiche.

10 »«Oy k'usitik li-ak'bat kil k'alal ja'o te puch'ulun ta jteme,* laj kil jtek' te' te ts'unul ta o'lol balumil, soel nat ta jyal-el.^j **11** Ch'i li te'e, lek tsots bat xchi'uk k'ot k'alal to ta vinajel li sni'e. Xvinaj to ta k'eel ta jujujot sti'il balumil. **12** Lek k'upil sba yanal xchi'uk lek pim sat, te tsta sve'el skotolik. Te ch-axinajik* li chonbolometik ta osiltike xchi'uk te chvayik ta sk'obk'obtak li mutetik ta vinajele. Ja' te tsta sve'el skotol li k'usitik kuxajitike.»^k

13 »«K'alal oy k'usitik chi-ak'bat kil ti k'alal ja'o te puch'ulun ta jteme,* laj kil jun jchabivanej, ja' jun ch'ul j-almantal ti yal tale ta vinajele.^k **14** Xi tsots x-avete: «¡Ts'etik li te'e,^l tuch'ik li sk'obk'obtake, liliinbeik li yanale, tanpuk batuk avu'unik li sate! Ak'o jatavikuk lok'el li chonbolometik ti te ch-axinajike* xchi'uk li mutetik ti te luchajtik ta sk'obk'obtake. **15** Pe te tek'luk komuk li xchumanil xchi'uk yibeje, chukik lek ta tsatsal tak'in xchi'uk ta kovre, te tek'luk komuk li ta yaxaltike. Ak'o t'uxijuk ta job osil ta vinajel xchi'uk ja' ak'o xchi'in ta naklej li chonbolometik ti te oyik ta osiltike.^m **16** Ak'o yich' jelbel

4:12 *O «chkeovajik». ^fLiteral «skotol bek'et». 4:14 *O «chkeovajike».

ta yo'onton chonbolom li yo'ontone, ja' to mi ech' vukub jabile.^a **17** Yu'un jech laj yalik mantal li jchabivanejetike^b xchi'uk ja' jech lok' ta yeik li ch'ul j-almantaletike sventa sna'ik li buch'utik ku-xajtik ti ja' Jpasmantal ta stojolal ajvalil krixchanoetik li Buch'u toj toyol oye,^c ja' chal buch'u chak'be yabtel xchi'uk xu' xchotan ta ajvalil li buch'u mas bik'it sk'opla-le».

18 »Taje ja' li k'usi la jvaychin vo'on li ajvalil Nabukodonosorune; ja' yu'un, Beltsasar, vo'ot albnun k'usi smelolal. Yu'un skotol li buch'utik p'ijik ti bu k'alal jventainoje mu'yuk bu x-albej yu'unik smelolal.^d Pe li vo'ote xu' avu'un, yu'un te oy ta atojolal li sju'el ch'ul diosetike».

19 »Li va' k'ak'ale, li Daniel ti Beltsasar^e sbie ch'ayal to k'ot yo'onton k'uk sjalil xchi'uk lik xi'uk-o li k'usitik ak'bat yil ta snopbene.

»Xi laj yal li ajvalile: «Beltsasar, mu xaxi' yu'un li k'usi la jvaychine xchi'uk li k'usi smelolale».

»Xi la stak' li Beltsasare: «Kajval, ja' ak'o k'otuk ta stojolal buch'utik sp'ajojot li avayiche xchi'uk ja'uk k'otuk ta stojolal avajkontratak li k'usi smelolale».

20 »Li jtek' te' laj avil ti lek nat bate, ti lek tsots bate, ti k'ot k'alal to ta vinajel li sni'e, ti xvinaj to ta k'eel ta jujujot sti'il balumile,^f **21** ti lek k'upil sba yonale, ti lek pim sate, ti te tsta sve'el skotolike, ti te ch-axinajik^g li chonbolometik ta osiltike xchi'uk ti te chvayik ta sk'obk'obtak li mutetik ta vinnajele^g **22** vo'ot ak'oplal, ajvalil, yu'un puk batel ak'oplal, la atsak lek avip xchi'uk muk' bat ak'oplal ti k'ot k'alal to ta vinajele^h xchi'uk la aventain k'alal to ta jujujot sti'il balumil.ⁱ

4:16, 23, 25 *Literal «yoraille». 4:21 *O «chkeovajik».

KAP. 4

a Da 4:32
Lu 21:24

b Da 4:13

c Da 4:34

d Is 47:13
Da 2:27
Da 5:8, 15

e Da 1:7

f Da 4:10, 11

g Da 4:12

h Is 14:13, 14

i Da 2:37, 38

Kolumna 2

a Da 4:13
Da 8:13b Da 4:13-16
Lu 21:24

c Da 4:31-33

d Da 4:16
Lu 21:24
Ap 12:6, 14e 1Sa 2:7, 8
Job 34:24
Jer 27:5
Ese 21:26, 27
Da 2:21
Da 7:13, 14
Lu 1:32, 33

f Da 4:15

g 1Re 21:29
Joe 2:14
Jon 3:8-10

23 »Li ajvalile laj yil jun jchabivanej, ja' jun ch'ul j-almantal^a ti yal talel ta vinajel ti xi chale: «Ts'etik li te'e xchi'uk lilinik ta j-ech'el, pe te tek'luk komuk li xchumanil xchi'uk yibebe, chukik lek ta tsatsal tak'in xchi'uk ta kovre, te tek'luk komuk li ta yaxaltike, te Ak'o t'uxijuk ta job osil ta vinajel xchi'uk ja' ak'o xchi'in ta naklej li chonbolometik ti te oyik ta osiltike, ja' to mi ech' vukub jabile».^b **24** Ajvalil, li'e ja' smelolal li avayiche; yu'un jech laj yal mantal li Buch'u toj toyol oy ti jechuk xk'ot ta stojolal li kajvale. **25** Chavich' jipel lok'el ta stojolal li krixchanoetike, ja' xa chbat achi'in ta naklej li chonbolometik ta osiltike xchi'uk chlik alo' yaxal^c jech x'ucha'al li tot vakaxetike. Jech xtok, chat'uxij ta job osil ta vinajel.^c Mi ech' vukub jabile,^d ja' to te chana' ti ja' Jpasmantal ta stojolal ajvalil krixchanoetik li Buch'u toj toyol oye xchi'uk ti ja' chal buch'u tstik' ta ajvalile.^e

26 »Yan li xchumanil laj yalik ti te to tek'luk komuk xchi'uk yibebe^f ja' sk'an xal ti chacha'och ta ajvalil mi laj xa ox ana' ti ja' ch-ajvalilaj ta vinajel li Diose. **27** Ja' yu'un, ajvalil, ch'uno li k'usi chkalbote. Iktao spasel li mulile, ja' paso li k'usi leke; komtsano spasel li k'usi toj chopole, ja' lek k'uxubino li buch'utik abol sbaike. Mi jech la apase, xu' van jun avo'onton xakuxi to batel xchi'uk te oy-o li k'usitik avu'une».^g

28 Skotol taje k'ot ta pasel ta stojolal li ajvalil Nabukodonosore.

29 K'alal ech' xa ox 12 ue, ja'o te chanav ta jol na ta spasob mantal ta Babilonia. **30** Xi laj yal li ajvalile: «Li Muk'ta Babiloniae vo'on la jva'an ta kupal xchi'uk ta ju'el jtuk sventa xk'ot ta jpasob mantal xchi'uk

4:25 #O «ts'i'lel».

sventa xpuk batel sk'oplal li jmul'ulale».

31 K'alal yakal to'ox chk'opoj li ajvalile, oy buch'u xi k'opoj tal ta vinajele: «Xi chavich' albele, ajvalil Nabukodonosor: «Laj xa avich' pojbel li ajvalilale,»^a **32** chavich' jipel lok'el ta stojolal li krixchanoetike, ja' xa chbat achi'in ta naklej li chonbolometik ta osiltike xchi'uk chlik alo' yaxal* jech k'ucha'al li tot vakaxetike. Mi echa' vubuk jabile,[#] ja' to te chana' ti ja' Jpasmantal ta stojolal ajvalil krixchanoetik li Buch'u toj toyol oye xchi'uk ti ja' chal buch'u tstik' ta ajvalile».^b

33 Li va' orae, k'ot ta stojolal Nabukodonosor li k'usi laj yich' alele. Laj yich' jipel lok'el ta stojolal li krixchanoetike, lik slo' yaxal* jech k'ucha'al li tot vakaxetike xchi'uk te t'uxij ta job osil ta vinajel. Natub stsotsil sjol jech k'ucha'al sk'uk'umal aguila, pajajtik to sni' yich'ak k'ucha'al mut.^c

34 «K'alal ts'aki li yoraal albile,^d la jtoy muyel jsat ta vinajel vo'on li Nabukodonosorune, jech vul jch'ulel; va'un lik jk'upil k'opta li Buch'u toj toyol oye, lik jk'upil k'opta xchi'uk lik jtoybe sk'oplal li Buch'u kuxul sbatel osile, yu'un ja' tspano mantal sbatel osil xchi'uk te oy-o li ajvalilal yu'une mu ventauk ti jayk'ol kuxlejal chtale.^e **35** Mu'yuk k'usi stu ilbil skotol li jnaklejetik ta balumile, yu'un li Diose ja' tspano li k'usi ts'kan yo'onton ta stojolal li soltaroetik ta vinajele xchi'uk ta stojolal li jnaklejetik ta balumile. Mu'yuk buch'u xu' xpajtsanat*^f o ti xi x-albate: «¿K'u yu'un ti jech la apase?»^g

36 »Li va' orae, vul jch'ulel, va'un lik jk'upin yan velta li kabet ta ajvalilale, lik muk'ibuk jk'oplal yan velta xchi'uk sut tal ta

4:31 *K'elo Glosario, ajvalilal. 4:32, 33 *O «ts'i'lel». 4:32 #Literal «yoraile». 4:35 *O «xpajtsanbat sk'ob».

KAP. 4

a Da 4:25
Ech 12:22, 23

b Da 4:17

c Da 4:25

d Da 4:16

e Sl 10:16
Da 4:3

f Job 34:24
Is 43:13

g Is 45:9

Kolumna 2

a Da 4:26

b Da 4:2, 3

c Dt 32:4
Sl 33:5

d Eks 18:10, 11
Snt 4:6

KAP. 5

e Da 7:1
Da 8:1

f Is 21:5
Jer 51:39

g 2Re 25:15
2Kr 36:18
Esd 1:7
Jer 52:19
Da 1:1, 2

h Is 21:2, 3

jtojolal li kutsilale.^a Lik sa'ikun li bankilaletike xchi'uk li bankilal j-abteletik ku'une, laj kich' chotanel ta ajvalil yan velta xchi'uk mas to laj kich' muk'ibtasbel jk'oplal.

37 »Li' ta orae, vo'on li Nabukodonosorune ta jk'upil k'opta li Ajvalil ta vinajele,^b ta jtoybe sk'oplal xchi'uk chkalbe yutsilal, yu'un tuk' skotol li yabtele xchi'uk tuk' li sbetake,^c yu'un xu' sbik'tajes li buch'u muk' sk'oplal cha' sbae».^d

5 Li ajvalil Belsasare^e laj yak' jun muk'ta ve'el xchi'uk la stak ta ik'el jmil ta vo' bankilaletik yu'un. Te yakal chuch' vino ta yelovalik.^f **2** K'alal chyakub xa ox ta skoj svino li Belsasare, laj yal mantal ti ak'o yich'ik tal li vasoetik pasbil ta oro xchi'uk ta plata ti la slok'es tal ta templo ta Jerusalem^g li Nabukodonosor ti ja' stote. Laj yal mantal ti ak'o yich'ik tal sventa x-uch'bolaj-o xchi'uk li bankilaletik yu'une, li sts'akal ajniltake xchi'uk li yan yajniltake. **3** Jech oxal, laj yich'ik tal li vasoetik pasbil ta oro ti te la slok'esik tal ta sna Dios ta Jerusalem. Jech te lik uch'bolajikuk-o li ajvalil xchi'uk li bankilaletik yu'une, li sts'akal ajniltake xchi'uk li yan yajniltake. **4** Laj yuch'ik vino, va'un te lik sk'upil k'optaik li diosetik ta oro, ta plata, ta kovre, ta tak'in, ta te' xchi'uk ta tone.

5 K'alal ja'o ch-uch'bolajike, te lik vinajuk sni'tak sk'ob jun vinik, lik ts'ibajuk ta pak'bal na* ta spasob mantal ajvalil ta stu-k'il ti bu vuchul li kandeleroe. Li ajvalile te sk'elobje spat li k'obil k'alal ja'o yakal tsts'ibaje. **6** Solel lik sakpak'tajuk* li ajvalile, bat xch'ulel ta xi'el ta skoj li k'usi laj yile. Lik k'unibuk li yakane^h xchi'uk lik sk'o'jlan sba li sjoltak yakane.

5:5 *O «pak' na; k'al na; ch'ut na». 5:6 *O «Solel jel yelanil».

7 Li ajvalile tsots lik avanuk yo' xal mantal ti ak'o stsobik tal li jt'unoletike,* li jkaldeaetike[#] xchi'uk li jk'elk'analetike.^a Xi laj yalbe li p'ijil viniketike te ta Babiloniae: «Buch'uuk no'ox ti xk'el yu'un xchi'uk ti x-albej yu'un smelolal li ts'ib li'e chich' ak-bel slap kuxul morado k'u'il, chich' xojbel snats' ta oro^b xchi'uk chk'ot ta yoxvo'al ajvalil^Δ ti bu k'alal jventainoje»,^c

8 Jech ochik batel skotol li sviniktak ajvalil ti lek p'ijike, pe mu'yuk xk'el yu'unik k'usi chal li ts'ibe mi ja'uk albej yu'unik ajvalil k'usi smelolal.^d 9 Ja' yu'un, xi' tajej li ajvalil Belsasare xchi'uk sakpak'taj li sate; mu xa sna' k'usi tspasik li bankilaetik yu'une.^e

10 K'alal k'ot ta xchikin me' ajvalil li k'usi chalik li ajvalil xchi'uk li bankilaetik yu'une, och batel ti bu chve'ike, xi laj yale: «Ajvalil, kuxlukot sbatel osil. Mu xavak' sibtasot li k'usi chavile xchi'uk mu me sakpak'taj li asate. 11 Yu'un ti bu k'alal chapas mantale oy jun vinik^Δ ti te oy ta stojolal li sju'el ch'ul diosetike. K'alal kuxul to'ox li atote, li vinik taje laj yak' ta ilil ti lek jamal snopben, ti jamal lek sat xchi'uk ti lek p'ij jech k'ucha'al li diosetike.^f Li ajvalil Nabukodonosor ti ja' atote ja' la stik' ta bankilal ta stojolal li paleetik ti xchanojik majiae, li jt'unoletike,* li jkaldeaetike[#] xchi'uk li jk'elk'analetike.^g Ajvalil, taje ja' jech la spas li atote. 12 Li Daniel ti Beltsasar^h ak'bat sbi yu'un li ajvalile mas to toj p'ij, xojtikin lek xchi'uk jamal lek sat sventa x-al yu'un k'usi

5:7, 11, 15 *Ja' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike. 5:7, 11 [#]Ja' xkaltik, ja' jtsop krixchanoetik ti xchanojik lek t'unol xchi'uk ti tsabeik smelolal k'analetike. 5:7, 16 ^ΔChak' ta a'iel ti oy cha'vo' mas bankilaetike. 5:11 ^ΔO «jun vinik ti lek xtojok».

KAP. 5

a Da 2:2
Da 4:6b Je 41:39, 42
Est 8:15

c Da 2:6, 48

d Da 2:27
Da 4:7

e Is 13:1, 7

f Da 4:8, 9

g Da 2:47, 48

h Da 1:7
Da 4:8

Kolumna 2

a Da 1:17, 20
Da 6:3b 2Re 24:11, 14
Da 1:3, 6
Da 2:25

c Da 4:9

d Da 1:17, 20

e Is 47:12, 13
Da 2:10, 11
Da 5:8

f Da 2:28

g Da 2:6
Da 5:7

h Da 2:37, 38

i Jer 25:9
Da 3:4, 5
Da 4:22j Da 2:12
Da 3:6, 29

smelolal li vaychiletike, li k'usi mu stak' a'ibel smelolale xchi'uk xchapaj yu'un li k'usitik vokol ta a'iele.*^a Ja' yu'un, alo mantal ti ak'o yik'ik tal li Daniele sventa xalbe smelolal».

13 Jech oxal, laj yik'ik batel ta stojolal ajvalil li Daniele. Xi jak'bat yu'un li ajvalile: «¿Mi vo'ot li Danielot ti la xchukot lok'el ta Juda^b li jtot ti k'alal ech' ta ajvalile? 14 Ka'ioj ti te oy ta atojolal li sju'el diosetike,^c ti jamal lek anopbene, ti jamal lek asate xchi'uk ti mas to toj p'ijote.^d 15 Ak'o mi laj yich'ik ik'el talej ta jtojolal li p'ijil viniketike xchi'uk li jt'unoletik* sventa sk'elik li k'usi ts'ibabile xchi'uk sventa xalbeikun smelolale, mu'yuk bu x-al yu'unik.^e 16 Yan li vo'ote ka'ioj ti x-albej avu'un smelolale^f xchi'uk ti xchapaj avu'un li k'usitik vokol ta a'iele.* Ja' yu'un, mi k'el avu'un k'usi chal li ts'ibe xchi'uk mi laj avalbun k'usi smelolale, chavich' lapbel kuxul morado k'u'il, chavich' xojbel anats' ti pasbil ta oroe xchi'uk chak'ot ta yoxvo'al ajvalil^Δ ti bu k'alal jventainoje».^g

17 Li Daniele xi la stak'be li ajvalile: «Mu persauk xavak'bun li matanale, xu' xavak'be yantik. Pe ta ono'ox jk'elbot li k'usi ts'ibabile xchi'uk chkalbot ava'i k'usi smelolal. 18 Ajvalil, li Dios ti toj toyol oye la stik' ta ajvalil li atos Nabukodonosore, muk' sk'oplal bat yu'un, laj yak' ta ichel ta muk' xchi'uk laj yak'be yutsial.^h 19 Ta skoj ti muk'ibtasbat sk'oplal yu'un li Diose, lik nikiuk ta xi'el yu'un/ skotol li jteklumetike, li muk'tik lumetike xchi'uk li krixchanoetik ti jeltos sk'opike. Yu'un tsmil o kuxul chikta li buch'u tsk'an yo'ontone xchi'uk tsoybe sk'oplal o tsbik'tajesbe sk'oplal li buch'u xal yo'ontone.^j 20 Pe

5:12 *Literal «xtituj yu'un li k'usi mochbile». 5:16 *Literal «xtituj avu'un li k'usi mochbile».

k'alal lik stoy sba xchi'uk k'alal lik tsatsubuk yo'ontone, oy k'usitik lik spas ta skoj li stoyobbaile,^a va'un laj yich' jipel lok'el ta ajvalil xchi'uk laj yich' pojbel li smuk'ulale. **21** Laj yich' jipel lok'el ta stojolal li krixchanoetike xchi'uk laj yich' jelbel ta yo'onton chonbolom li yo'ontone, ja' bat xchi'in ta naklej li te'tikal vuroetike. Lik slo' yaxal* jech k'ucha'al li tot vakaxetike xchi'uk t'uxij ta job osil ta vinajel ja' to ti k'alal lik sna' ti ja' Jpasmantal ta stojolal ajvalil krixchanoetik li Dios ti toj toyol oye xchi'uk ti ja' chal buch'u tstik' ta ajvalile.^b

22 »Pe li vo'ote, Belsasar, ti ja' xnich'onot li ajvalile mu'yuk xabik'tajes aba ak'o mi ava'iojbe sk'opla taje. **23** Ja' no'ox lik atoy aba ta stojolal li Ajvalil ta vinajele^c xchi'uk laj aval mantal ti ak'o yich'ik talel li vasoeetik ti te to'ox oy ta snae.^d Ja' laj avuch'ik-o vino xchi'uk li bankilaleetik avu'une, li ats'akal ajniltake xchi'uk li yan avajniltake. Ja' la ak'upil k'opta li diosetik pasbil ta plata, ta oro, ta kovre, ta tak'in, ta te' xchi'uk ta tone, ja' li diosetik ti mu k'usi xilik, ti mu k'usi xa'iik xchi'uk ti mu k'usi sna'ike.^e Ja' mu'yuk xavalbe yutsilal li Dios ti ja' yich'oj ta venta li akuxlejale^f xchi'uk li k'usitik chabase. **24** Ja' yu'un, la stak talel li k'obile sventa sts'iba li k'usi laj xa avile.^g **25** Xi chal li k'usi laj yich' ts'ibaele: MENE, MENE, TEKEL xchi'uk PARSIN.

26 »Xi smelolal li jupup'el k'ope: MENE: li Dios xchapo'j ti jayib k'ak'al cha-ajvalilaje, va'un tsuts xa yu'un.^h

27 »TEKEL: laj xa avich' p'isel ta kilo, pe mu'yuk olot.

28 »PERES: laj xa yich' ch'akel li ajvalilal* avu'une, ja' xa laj yich' ak'bel li jmediaetik xchi'uk li jpersiaetike».ⁱ

5:21 *O «ts'i'lel». 5:28 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 5

a Is 14:13, 14
Da 4:30

b Da 4:31-35

c Jer 50:29

d Da 5:2, 3

e Sl 115:4-7
Is 46:6, 7

f Sl 104:29

g Da 5:5

h Is 13:11
Jer 25:12
Jer 27:6, 7
Jer 50:1, 2
Jer 51:11

i Esd 1:1, 2
Is 21:2
Is 45:1
Jer 50:9
Da 6:28
Da 9:1

Kolumna 2

a Da 5:7, 16

b Is 21:9
Jer 51:8, 31
Jer 51:39, 57

c Da 6:1
Da 9:1

KAP. 6

d Est 1:1
Da 9:1

e Esd 8:36
Est 8:9
Da 3:2

f Da 2:48
Da 5:29

g Da 1:17, 20
Da 5:12

h Est 3:8

29 Li Belsasare laj yal mantal ti ak'o yich' lapbel kuxul morado k'u'il li Daniele xchi'uk ti ak'o yich' xojbel snats' ti ta oro pasbile; laje la spukik batel ti chk'ot ta yoxvo'al ajvalil* ti bu k'alal sventainoj li ajvalile.^a

30 Li ak'obal taje, laj yich' milel li ajvalil Belsasar ti ja' jkaldea vinike.^b **31** Va'un, ja' och ta ajvalil li Dario^c ti ja' jmedia vinike, te van 62 jabil yich'oj k'alal och ta ajvalile.

6 Li Darioe k'ot ta nopel yu'un ti tsva'an 120 ta vo' jsatrapaetik* ti bu k'alal sventainoje.^d **2** Oy oxvo' bankilal j-abteletik ti ja' sventainojik li jsatrapaetike,^{ee} june ja' li Daniele.^f Li oxvo' bankilaleitike ja' chtal albatikuk yu'un jsatrapaetik li k'usitik chk'ot ta pasele sventa chabibiluk lek li k'usitik oy yu'un ajvalile. **3** Li Daniele vinaj ti ja' mas xtojob k'ucha'al li yan bankilal j-abteletik xchi'uk li jsatrapaetike,* yu'un ja' mas to pij k'ucha'al li yantike.^g Jech oxal, li ajvalile la snop chak'be tsots yabtel ta sjunul ti bu k'alal sventainoje.

4 Li va' k'ak'ale, li bankilal j-abteletik xchi'uk li jsatrapaetike* lik sa'ik k'uxi xu' stik'beik smul Daniel ta sventa ti k'u yelan ts'kel li jteklume.^h Pe mi jset'uk^a la stabeik smul xchi'uk mi ja'uk sna' xlo'lavan laj yilik, yu'un xu' jpat ko'ontontik ta stojolal, yak'oj lek ta yo'onton yabtel xchi'uk mi ja'uk sna' xlo'lavan. **5** Ta ts'akale, xi laj yalik li viniketike: »Mu'yuk ta jtabetik jset'uk^a smul li mu Daniele, ja' no'ox mi ja' ta jtik'betik-o smul ta skoj ti chch'unbe smantal li Sdiose».^h

5:29 *Chak' ta a'iel ti oy cha'vo' mas bankilaleitike. 6:1-4 *Li biil taje ja' sk'an xal «buch'utik chchabiik ti bu k'alal sventainoj li jun ajvalile», li'e ja' sk'oplal li ajvaliletik ti sventainojik jteklumetik ta yosilal Persiae. 6:4 *Literal «li ajvalilale». 6:4, 5 *O «jutebuk».

6 Ja' yu'un, li bankilal j-abteletik xchi'uk li jsatrapaetike* jmoj la stsob sbaik batel ta stojolal li ajvalile. Xi k'ot yalbeike: «Ajvalil Dario, kuxlukot sbatel osil. 7 Skotol li bankilal j-abteletike, li bankilal jpsamantaletike, li jsatrapaetike,* li jtojobtasvanejetike xchi'uk li its'inal ajvaliletike la xchap sk'opik, yu'un tsk'anik ti ak'o yak' jun mantal li ajvalil ti persa sk'an ch'unele. Li mantal tsk'anike, ajvalil, ja' ti ech'uk 30 k'ak'al ti vo'ot no'ox ak'o sk'anbeikot vokole. Mi ja' la sk'anbeikot vokole. Mi ja' la sk'anbeikot vokole junuk dios o junuk vinike, ak'o yich' jipel ochel ta xch'en leonetik.* 8 Avi une, ajvalil, ak'o ave ti lek chava'i li mantale xchi'uk ak'o afirma^b sventa mu xich' jelel jech k'ucha'al chal smantal li jmediaetik xchi'uk jpersiaetik ti mu stak' tup'ele».^c

9 Ja' yu'un, li ajvalil Darioe laj yak' sfirmal li ta svunal mantale.

10 K'alal laj ya'i Daniel ti laj xa yak' sfirmal ajvalil li ta svunal mantale, ta ora no'ox bat ta sna. Och batel li ta skuarto ta jol na ti jamal sventanail ti sk'elaj batel Jerusale. ^d Oxib velta ta k'ak'al tskejan sba sventa spas orasion xchi'uk sventa sk'upil k'opta Sdios jech k'ucha'al nopem ono'ox xa'ie. 11 Jun k'ak'ale, ja'o te k'otik li viniketike, te yakal tsk'opon Sdios la staik li Daniele xchi'uk te xvokolet la staik.

12 Va'un, nopajik batel ta stojolal li ajvalile, la svulesbeik ta sjol li mantal laj yak'e. Xi laj yalbeike: «Ajvalil, žmi mu lajuk apas firmar jun mantal cha'a ti ak'o ech'uk 30 k'ak'al ti vo'ot no'ox ak'o sk'anbeikot vokole xchi'uk ti ta xich' jipel ochel ta xch'en leonetik mi ja' la sk'anbeikot vokole junuk

6:6, 7 *Li biil taje ja' sk'an xal <buch'utik chchabiik ti bu k'alal sventainoj li jun ajvalile, li'e ja' sk'oplal li ajvaliletik ti sventainojik jteklumetik ta yosilal Perisae.

KAP. 6

a Da 3:6

b Est 3:12
Est 8:10c Est 1:19
Est 8:8

d 1Re 8:44, 45

Kolumna 2

a Est 8:8
Da 6:7, 8b Da 1:3, 6
Da 2:25
Da 5:13c Est 3:8
Da 6:10d Est 8:8
Da 6:8e Da 6:7
Ebr 11:32, 33

dios o junuk vinike?». Xi la stak' li ajvalile: «Jech, lek ts'ibabil kom jech k'ucha'al chal smantal li jmediaetik xchi'uk jpersiaetik ti mu stak' tup'ele».^a 13 Ta anil no'ox xi la stak'beik li ajvalile: «Li Daniel ti chukbil lok'el ta Judae^b mu stsakot ta venta mi ja'uk stsak ta venta li mantal la apas firmare, yu'un oxib to velta ta k'ak'al tspas orasion».^c 14 K'alal laj ya'i li ajvalile, toj tuch'el to k'ot yo'onton, te lik snop k'uxi xu' skolta li Daniele; laj yak' tajej persa spojel ja' to ti k'uxi ch'ay batel k'ak'ale. 15 Jech oxal, jmoj ochik batel yan velta li viniketike ta stojolal li ajvalile, xi laj yalbeike: «Ajvalil, na'o me ti chal smantal jmediaetik xchi'uk jpersiaetik ti mu xu' xich' jelel junuk mantal ti ja' yaloj li ajvalile».^d

16 Jech oxal, li ajvalile laj yal mantal ti ak'o yik'ik tal li Daniele, va'un la sjipik ochel ta xch'en leonetik.^e Li ajvalile xi laj yalbe li Daniele: «Ja' tskoltaot li Adios ti skotol ora chatun ta stojolale». 17 Laje, laj yich'ik talel jp'ej ton sventa smakbeik sti' li ch'ene. Li ajvalile laj yak'be seyoal li tone, ja' li seyoal s-anioe xchi'uk li seyoal s-anio bankilaetik yu'une sventa mu xich' jelel li k'usi laj yich' nopel ta stojolal li Daniele.

18 Ta ts'akale, bat ta spasob mantal li ajvalile. Mu'yuk xve' sjunul ak'obal, mu'yuk la sk'an la xch'ay yo'onton* xchi'uk mi jset'uk^x x-och svayel. 19 Ta yok'omal k'alal naka to sakjaman tal jutuke, tots li ajvalile xchi'uk anil xa bat li ta xch'en leonetike. 20 K'alal nopaj batel ta ch'ene, ta yatel yo'onton xi laj yapta li Daniele: «Daniel, yajtunel kuxul Dios, žmi la skoltaot ta ye leonetik li Adios ti skotol ora chatun ta stojolale?». 21 Ta ora no'ox xi tak'bat yu'un li Daniele: «Ajvalil, kuxlukot sbatel osil. 22 Li

6:18 *O ja' van sk'oplal «mu'yuk x-ochik li jtijsonetike». *O <jutebuk>.

Jdiose la stak tal yaj-anjel sventa smakbe ye li leonetike,^a jech oxal mu'yuk la sti'kun,^b yu'un mu'yuk jmul laj yilun li Diose xchi'uk mu'yuk k'usi chopol jpasojbot, ajvalil».

23 Xmuyubaj tajek li ajvalile, va'un laj yal mantal ti ak'o yich' lok'esel ta ch'en li Daniele. K'alal laj yich' lok'esel ta ch'en li Daniele, mu'yuk yayijem jset'uk,^{*} yu'un la spat yo'onton ta stojolal li Sdiose.^c

24 Jech oxal, li ajvalile laj yal mantal ti ak'o yik'ik tal li vini-ketik ti la stik'beik smul* li Daniele, jmoj laj yich'ik jipel ochel ta xch'en leonetik xchi'uk yajnil xnich'nabik. K'alal mu'yuk to'ox k'otemik ta lumtike, ta ora no'ox ch'amatik yu'un li leonetike, soled lilynbatik ta k'uxel li sbakilile.^d

25 Va'un, li ajvalil Darieo xi la sts'ibabe batel mantal skotol li jteklumetike, li muk'tik lumetike xchi'uk li buch'utik jeltos sk'opik ti te nakajtik ta spejel balumile.^e «JJunuk avo'ontoni! **26** Chkak' jun mantal ta sjunul ti bu K'alal jventainoje: ti ak'o nikikuk ta xi'el* skotol krixchanoetik ta stojolal li Sdios Daniele,^f yu'un ja' no'ox stuk kuxul Dios xchi'uk te oy-o sbatel osil. Mu'yuk chljaj sk'oplal li ajvalil^g yu'une xchi'uk ja' tpsas-o mantal sbatel osil.^g **27** Ja' chpojvan,^h ja' chkoltavan xchi'uk ja' chak' ta ilel senyailtak xchi'uk k'usitik labal sba ta vina-jel xchi'uk ta balumil,ⁱ yu'un la spoj lok'el ta ye leonetik li Daniele».

28 Ja' yu'un, li Daniele lek bat xkuxlejal k'alal ja'o tik'il ta ajvalil li Darieo/ xchi'uk K'alal och ta ajvalil li Siro ti ja' jpersia vinike.^k

7 Li ta sba jabil yochel ta ajvalil ta Babilonia li Belsasare,^l li Daniele vaychinaj, oy k'usi laj yil ta snopben K'alal ja'o te pu-

6:23 *O «jutebuk». **6:24** *O «sjutbeik smul». **6:26** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. ^aK'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 6

- a 1Sa 17:37
Ebr 11:32, 33
b Sl 34:7
Sl 118:5
Da 3:28
c Sl 37:40
Pr 18:10
Da 3:26, 27
d Est 7:10
e Est 8:9
Da 4:1
f Da 3:29
g Da 4:34
h Da 3:28
i Jer 32:20
Da 4:3
j Da 5:31
Da 6:1, 2
k 2Kr 36:22, 23
Esd 1:1, 2
Is 44:28

KAP. 7

- l Da 5:1, 30

Kolumna 2

- a Da 2:19
Da 8:1
b Is 30:8
Aba 2:2
Ap 1:11
c Is 57:20
Ap 17:15
d Da 7:17
e Da 2:37, 38
f Dt 28:49, 50
Jer 48:40
Lam 4:19
Aba 1:8
g Da 2:39
Da 5:28
Da 8:3, 20
h Is 13:17, 18
Da 11:2
i Da 2:39
Da 8:5
Da 11:3
j Da 8:8
Da 11:4
k Da 2:40
Da 7:19
l Da 7:24

ch'ul ta steme.^a Va'un, la sts'iba li k'usi la xvaychine;^b lek xcholet la sts'iba skotol li k'usi laj yile.

2 Xi laj yal li Daniele:

«K'alal ja'o oy k'usi yakal chi-ak'bat kil ta jvayich ta ak'o-baltike, jkelavil!, lik syuk'ilan muk'ta nab^c li ik' chlik talel ta xchanjotal vinajele. **3** Va'un, te lik lok'uk tal chankot muk'ta jti'-vanej chonbolom^d li ta nabe, je-lajtik jujukot.

4 »Li jkote xko'olaj k'ucha'al leon,^e oy xik' jech k'ucha'al xik' aguila.^f Te jk'elaj laj yich' jekbel li xik'take, laj yich' chechel mu-yel sventa va'al xkom jech k'ucha'al jun krixchano xchi'uk laj yich' jelbel ta yo'onton krixchano li yo'ontone.

5 »Laje, lok' talel li xcha'kotal jti'-vanej chonbolome, xko'olaj k'ucha'al jkot oso.^g Slikoj jun sk'ob xchi'uk te skats'oj* oxtel ch'ilte'il; xi albate: «Batan, bat ti'-an epal bek'et». ^h

6 »K'alal te jk'elaj-oe, lok' talel li yoxxotal jti'-vanej chonbolome, xko'olaj k'ucha'al jkot leopardo,ⁱ pe oy chanib xik' ta spat jech k'ucha'al xik' jkot mut xchi'uk oy chan'pej sjol./ Va'un, laj yich' ak'-bel yabtel sventa xlik spas mantal.

7 »K'alal ja'o oy k'usi yakal chi-ak'bat kil ta ak'o-baltike, te jk'elaj lok' talel li xchankotal jti'-vanej chonbolome, toj yan ta k'e-lel, toj ech' xa no'ox xibal sba xchi'uk toj ech' xa no'ox tsots li yipe. Li stanal yee ta tsatsal ta-k'in xchi'uk pajajtik to snatil. Naka sjopel ta ti'el yu'un li k'usi tstae xchi'uk naka slilinel yu'un, laje chpech' ta tek'el li k'usi komenaj* yu'une.^k Mu xko'olaj k'ucha'al li yantik chonbolom ti ba'yuk lok'an tale xchi'uk oy lajuneb xulub. **8** K'alal te jk'elaj li xulubtake, laj kil te lok' talel yan xulub, mas bik'it,^l la spits lok'el

7:1 *O «svayeb». **7:5** *Literal «stsa-koj ta stanal ye». **7:7** *O «komelaj».

oxib xulubil. Li xulubil ti ts'akal to lok' tale oy sbek' sat jech k'ucha'al sbek' sat krixchano xchi'uk oy ye ti solet xtoyot no'ox chk'opoje.^a

9 »K'alal te jk'eloy-oe, laj kil laj yich' ak'el chotlebaletik sventa ajvalil, va'un te choti^b li Buch'u mu sna' xlay yoraile.^c Li sk'u'e sak tajek k'ucha'al taiv,^d li stso-ts'il sjole lek sak jech k'ucha'al sakil tsots.* Li xchotlebe ja' jech k'ucha'al leb k'ok'; li syantailtak xchotlebe ja' jech k'ucha'al k'ok' ti xtiltune.^{ae} **10** Ti bu chotole te chbein lok'el k'ok'.^f Oy jun miyon anjeletik ti te chtunik ta stojolare xchi'uk te va'al 100 miyon anjeletik ta yeloval.^g La stsak xchotleb li Jchapanvaneje,^h va'un laj yich' jamel livroetik.

11 »Ta skoj ti te xvulvun xchi'uk ti xtoyot xa k'usi chal li xulubile,ⁱ te jk'eloy-o ja' to ti k'uxi laj yich' milil li jti'vanej chonbolome xchi'uk laj yich' lilinbel li sbek'tale, va'un laj yich' ak'el ta k'abal sventa xich' chik'el ta k'ok'. **12** Li yantik jti'vanej chonbolometike/ laj yich' pojbel li yabtelike, pe natubtasbatik to k'uk sjalil li xkuxlejajlike.

13 »K'alal ja'o oy k'usi yakal chi-ak'bat kil ta ak'obaltike, laj kil oy buch'u yal tal ta tok ta vinajel ti xko'olaj k'ucha'al xni-ch'on krixchano;^k ak'at ochuk ti bu oy li Buch'u mu sna' xlay yoraile,^l te laj yik'ik batel ta sts'el.

14 Va'un, va'anat ta ajvalil,^m laj yich' ich'el ta muk'ⁿ xchi'uk ak'bat ta sk'ob li ajvalilale* sventa xlik tunikuk ta stojolal^o li jteklumetike, li muk'tik lumetike xchi'uk li buch'utik jeltos sk'opike. Li ajvalilal tspase te-o sbatel osil, mu'yuk chlaj-o sk'oplal.^p

15 »Vo'on li Danielune solet mu xa no'ox x-ech' jvokol laj ka'i ta skoj ti lixi'o li k'usi li-ak'bat

7:9 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. #O «xloklune; xpul-pune». 7:14 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 7

- a Da 7:20
Ap 13:5
b Is 6:1, 2
Ap 4:2, 3
c Si 90:2
Da 7:13, 22
Aba 1:12
d Si 104:1, 2
e Dt 9:3
Ebr 12:29
f Si 50:3
Si 97:3
g Dt 33:2
1Re 22:19
Si 68:17
Ebr 12:22
Jud 14
Ap 5:11
h 1Sa 2:10
Si 50:6
i Da 7:8, 25
j Da 7:3
k Mt 24:30
Lu 21:27
Jn 3:13
Ech 7:56
Ap 14:14
l Si 90:2
Da 7:9, 22
Aba 1:12
m Si 2:6
Si 110:1, 2
Mt 28:18
1Ko 15:25
Ef 1:22
Ap 3:21
n Flp 2:9-11
o Je 49:10
p Si 45:6
Is 9:6, 7
Da 2:44
Lu 1:32, 33
Ap 11:15

Kolumna 2

- a Da 8:27
b Da 7:3
c Da 2:39, 40
d Da 7:25, 27
e Da 7:21, 22
Mt 19:28
Lu 22:29
2Ti 2:12
Ap 3:21
Ap 5:9, 10
f Da 2:40
Da 7:7
g Da 7:24
h Da 7:8
i Da 8:23, 24
Da 12:7
Ap 13:7
j Si 90:2
Da 7:9, 13
Aba 1:12
k Da 7:18, 27
l Mt 19:28
Lu 22:29
Ap 1:6
Ap 3:21
Ap 5:9, 10
Ap 20:4
m Da 2:40
Da 7:7

kil ta jnopbene.^a **16** Bat jchi'in ta lo'il jun li buch'u te va'ajti-ke sventa jak'be k'usi smelolal ta melil li k'usitik laj kile. La stak'bun, laj yak'bun jna' k'usi smelolal.

17 »Li chankot muk'tik jti'vanej chonbolome^b ja' sk'an xal chanvo' ajvaliletik ti chlik stsak yabtelik ta balumile.^c **18** Pe li buch'utik ch'ul k'otemik ta stojolal li Muk'ul Diose^d ja' chich'ik li ajvalilale, ja' chu'uninik-o,^e ja' chich'ik-o sbatel osil.

19 »Pe ta jk'an ta jnabe mas sk'oplal li xchankotal jti'vanej chonbolom ti toj jelel k'ucha'al li yantike; toj ech' xa no'ox xibal sba ta k'elel, ta tsatsal tak'in li stanal yee xchi'uk ta kovre li yich'ake. Naka sjopel ta ti'el yu'un li k'usi tstaet xchi'uk naka silin-linel yu'un, laje chpech' ta tek'el li k'usi komenaj* yu'une;^f **20** ta jk'an ta jnabe mas sk'oplal xtok li lajuneb xulube^g xchi'uk li yan xulub li ts'akal to lok' tale xchi'uk ti la spits lok'el oxib xulubile.^h Ja' li xulubil ti oy sbek' sat xchi'uk ti oy ye ti solet xtoyot no'ox chk'opoje xchi'uk ti ja' mas nat xvinaj ta skotole.

21 »K'alal te jk'eloy-oe, li xulubil taje laj kil bat stsak ta k'op li buch'utik ch'ule. K'alal yakal xa ox tsatsal skotole,ⁱ **22** tal li Buch'u mu sna' xlay yoraile,^j ja' lik chapanvanuk sventa skolta li buch'utik ch'ul k'otemik ta stojolal Muk'ul Diose,^k va'un k'ot yorail ti ja' ch-och ta sk'obik ajvalilal li buch'utik ch'ule.^l

23 »Xi laj yale: «Li xchankotal jti'vanej chonbolome ja' sk'oplal li xchanvo'al ajvalil chvul ta lok'el ta balumile. Mu xko'olaj xchi'uk li yantik ajvalilale, yu'un ja' ts'lajes spejel li balumile, chpech' ta tek'el xchi'uk bik'itik tsililil.^m **24** Li lajuneb xulubil laj avile ja' sk'oplal lajunvo' ajvalil ti te chlok'ik tal ti bu k'alal

7:19 *O «komelaj».

sventainoj li ajvalilal taje. Pe ta ts'akale, ta to xlik tal jun ajvalil ti mas to jelel k'ucha'al li yantik ta ba'yele xchi'uk ja' chak' li ta k'ex-lal oxvo' ajvalil.^a **25** Chlik stsak ta k'op li Buch'u toj toyol oye^b xchi'uk chlik yak'be svokol li buch'utik ch'ul k'otemik ta stojolal Muk'ul Diose. Tsk'an tsjel li k'usitik chk'ot ta pasel jujun jabile xchi'uk tsk'an tsjel li mantale, va'un tstsall li buch'utik ch'ule, ti k'u sjalil tstsale ja' jun jabil, chib jabil xchi'uk j-o'lol jabil.*^c **26** Pe choti li Jchapanvaneje, va'un la spojbeik li yabtel ta ajvalilale sventa xich' lajesbel-o sk'oplal xchi'uk sventa xich' ch'aybel-o sts'unbal ta j-ech'el.^d

27 »Li ajvalilale, li abtelal ta pasmantale xchi'uk li yutsilal skotol ajvaliletik ti oy ta yolon vinajele ja' laj yich'ik ak'bel li jteklum ti ch'ul k'otemik ta stojolal Muk'ul Diose.^e Ja' ch-ajvalilajik-o sbatel osil,^f va'un chlik ch'unbatu smantalik xchi'uk chlik tunikuk ta stojolalik skotol li yan ajvaliletike.

28 »Li' k'alal tsuts li lo'ile, pe vo'on li Danielune lixi'o tajak li k'usi laj kil ta jnopbene, sakpak'an* likom yu'un; pe te no'ox la jnak'^g ta ko'onton li k'usi laj kile».

8 K'alal yoxibal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Belsasare,^g vo'on li Danielune oy k'usi li-ak'-bat kil, pe mu xko'olaj jech k'ucha'al li k'usi li-ak'-bat kil ta ba'yele.^h **2** K'alal te jk'elaj li k'usi li-ak'-bat kile, ja'o te oyun ta Susa' te ta pasob mantal* ti te xkom ta yosilal Elame;ⁱ te oyun ta sts'el uk'um Ulai k'alal li-ak'-bat kile. **3** K'alal la jtoy jsate, laj kil te koto ta sts'el uk'um jkot tot chij^k ti oy chib xulube.^l Natick xchibal li xulube, pe li june mas to nat ak'o mi ja' ts'akal to ch'i tal.^m **4** Laj kil ti chluchvan batel ta stuk'il

7:25 *Ja' xkaltik, oxib jabil xchi'uk j-o'lol.
7:28 *O «jelel kelanil». *O «la jmkuk».
8:2 *O «tsatsal nak'obail».

KAP. 7

a Da 7:20

b Da 7:8

c Da 12:7
Ap 13:5-7

d Da 7:10, 11

e Da 7:22
Mt 19:28
Lu 22:29
Ap 20:4

f Ap 11:15

KAP. 8

g Da 5:1, 30

h Da 7:1, 15

i Ne 1:1
Est 2:8j Je 10:22
Is 11:11
Is 21:2k Is 13:17
Jer 51:11
Da 7:5
Da 8:20

l Est 1:1, 3

m Is 44:28

Kolumna 2

a Is 45:1
Jer 51:12
Da 5:30, 31b Da 2:39
Da 7:6
Da 8:21

c Da 11:3

d Da 8:22
Da 11:4e Sj 48:2
Da 11:16, 45f Da 11:31
Da 12:11

smaleb k'ak'al li tot chije, ta nor-te xchi'uk ta sur, mu jkotuk jti'-vanej chonbolom te chkoti ta ye-loval. Jech xtok, mu'yuk buch'u ti oy k'usi chtal pojbatuk lok'el ta sk'obe.^a La spas li k'usi sk'an yo'ontone xchi'uk la stoy sba.

5 K'alal te jk'eloje, laj kil te lok' talel ta smaleb k'ak'al jkot tot tentsun^b ti xvilet tal ta anil ta sba sp'ejel balumil ti mu'yuk xa tsta ta tek'el li balumile. Li tot tentsune xkiltik lek te bichil jun xulub ti te kakal ta o'lol yu'unik li cha'pej sbek' sate.^c **6** Ja' tuk' sk'elaj batel li tot chij ti oy chib xulub ti te koto laj kil ta sts'el uk'ume, ta skapemal sjol xvilet batel ta anil ti bu koto li tot chije.

7 Laj kil nopaj batel xchi'uk kapem tajak sjol ta stojolal li tot chije. K'ot spuj ta luchel xchi'uk la sk'asbe li chib xulube, mu'yuk xa poj yu'un sba li tot chije. La sjip ta lum xchi'uk la xpech'ilan ta tek'el li tot chije xchi'uk mu'yuk buch'u ay pojatuk lok'el ta sk'ob.

8 Va'un, lik stoy sba tajak li tot tentsune. K'alal ja'o la stsak lek yipe, laj yich' k'asbel li smuk'-ta xulube; pe te ch'i talel chanib xulubil ti sk'elaj batel li ik' chlik talel ta xchanjotal vinajele.^d

9 Laje, te ch'i talel jun bik'it xulubil, la stsak batel lek yip ta stuk'il sur, ta stuk'il slok'eb k'a-k'al xchi'uk ta stuk'il K'upil sba Balumil.^e **10** Tsots la stsak batel yip ja' to ti k'uxi k'ot ti bu oy li soltarotik ta vinajele, la sjip yalel ta balumil junantik soltarotik ta vinajel xchi'uk junantik k'anaetik, va'un la xpech'ilan ta tek'el. **11** La stoy sba xtok ta stojolal li Bankilal yu'un soltarotike xchi'uk laj yich' lo-k'esel li matanal ti nopolik no'ox chich' ak'bel li Bankilale. Jech xtok, li bu ch'ul sva'anoje laj yich' jipal yalel.^f **12** Ta skoj li mulile, laj yich' ak'el ta k'abal jtsop soltarotik ta vinajel xchi'uk li mata-

nal ti nopolik no'ox chich' ak'ele. Jech-o la sjiip ta balumil li k'usitik melele xchi'uk lek bat yu'un li k'usitik la spase.

13 Laj ka'i ch'k'opoj jun anjel, pe xi jak'bat yu'un yan anjel xtoke: «K'u sjalil chjalij li k'usi yakkal chich' ak'el ta ilel ta sventa li matanal ti nopolik no'ox chich' ak'ele, li mulil ti chak' vokolile^a xchi'uk ti chich' pech'el ta tek'el ti bu ch'ule xchi'uk li soltaroeitik ta vinajele?». **14** Xi laj yalbune: «Ja' to mi ts'aki 2,300 k'ak'ale,* va'un chlik yich' cha'meltsanel ti bu ch'ule ja' to ti k'uxi lek xkome».

15 Vo'on li Danielune, k'alal te jk'eloy li k'usi chi-ak'bat kile xchi'uk k'alal te xinopnun ti k'usi smelolale, oy buch'u te va'al vul ta keloval ti xko'olaj k'ucha'al jun vinike. **16** Ta ts'akale, laj ka'i te ch'k'opoj jun vinik li ta o'lol uk'um Ulaie,^b xi tsots laj yale: «Gabriel,^c albo k'usi smelolal li k'usi laj yile».^d **17** Nopaj tale ti bu va'alune. Pe k'alal nopaj tale, lixi' tajak xchi'uk la jpatan jba ta lumtik. Xi laj yalbune: «A'io ava'i, xnich'on krixchano, li k'usi la-ak'bat avile ja' to ch'kot ta pasel li ta slajebal k'ak'ale».^e **18** K'alal ja'o yakal chchi'inun ta lo'ile, bat tajak jch'ulel ta vayel ti bu patalun ta lumtike. Laje, la stijun likel xchi'uk te laj yak' va'ikun ti bu to'ox va'alune.^f **19** Xi laj yalbune: «Chkak'bot ana' k'usi ch'kot ta pasel k'alal po'ot xa sk'an stsuts li sk'ak'al o'ontonale, yu'un ja' to ch'kot ta pasel li ta slajebal xa k'ak'ale».^g

20 »Li jkot tot chij ti oy chib xulub laj avile ja' sk'oplal li ajvaliletik ta Media xchi'uk ta Persiae.^h **21** Li tot tentsun ti pim stsotsile ja' sk'oplal li ajvalil ta Gresiae;ⁱ li smuk'ta xulub ti te kakal ta o'lol yu'unik li cha'pej sbek' sate ja' sk'oplal li ba'yel ajvalile.^j **22** Li xulub laj yich' k'as-

KAP. 8

a Da 12:11

b Da 8:2

c Lu 1:19, 26

d Da 9:21, 22

e Da 10:14
Da 12:4, 9

f Da 10:9, 10

g Da 11:27

h Da 7:5
Da 8:3
Da 11:2

i Da 7:6

j Da 8:5
Da 11:3

Kolumna 2

a Da 8:8
Da 11:4b Da 7:25
Da 8:10

c Da 10:14

d Da 7:28
Da 10:16

e Da 2:48, 49

f Da 8:17

KAP. 9

g Da 6:28
Da 11:1

h Da 5:30, 31

bele xchi'uk ti te ch'i talel chanib xulubile^a ja' sk'oplal chanib ajvaliletik ti te chlik ta slumale, pe mu xu' yu'unik jech k'ucha'al li ajvalile.

23 »K'alal po'ot xa ox stsuts li pasmantal yu'unike xchi'uk k'alal mi ts'aki xa ox* smulik li jpas-muliletike, chlik talel jun simaron ajvalil ti xa'ibe smelolal li k'usi vokol ta a'iele. **24** Lek tajak xu' yu'un, pe mu ta sju'eluk stuk. Mu xa no'ox albajuk* chak' vokolil, lek chbat yu'un li k'usi tspase xchi'uk p'ij tajak. Tslajes-be sk'oplal li buch'utik lek xu' yu'unike xchi'uk li ch'ul jteklume.^b **25** Toj manya, naka lo'avanej tspas sventa spas kanal; xtoyot xa tajak cha'i sba. Ep buch'utik chak'be svokol k'alal oy jun o'ontonale.* Chlik stoy sba xtok ta stojolal li Bankilal yu'un bankilale, pe mu ta k'abaluk chich' lajesel ta ts'akal.

26 »Ja' melel li k'ak'al* ti jech laj yich' a'el k'alal oy k'usi la-ak'bat avile, ja' no'ox sk'an xanak[#] ta avo'onton li k'usi laj avile, yu'un jal to sk'an x'kot ta pasel».^c

27 Li vo'on Danielune lubem likom tajak xchi'uk li-ipaj jayibuk k'ak'al.^d Laje, litots batel, lik jpas li kabtel ti j bainoj yu'un ajvalile;^e pe jech' ch'ayal likom yu'un li k'usi laj kile, yu'un mu'yuk buch'u xa'ibe smelolal.^f

9 Li ta sba jabil yochel ta ajvalil li Dario^g ti ja' xnich'on Asueroe —li Dario ti likem tal ta sts'unbal jmediaetik ti laj yich' t'ujel ta ajvalil yo' sventain ti bu k'alal yosil li jkaldeetike—,^h **2** li ta sba jabil yochel ta ajvalile, vo'on li Danielune lik ka'ibe smelolal ta livroetik* ti jayib jabil yaloj Jeova ta stojolal j-alk'op

8:23 *O «mi laj xa ox stabeik spajeb». **8:24** *O «Toj ech' xa no'ox xibal sba».

8:25 *O ja' van sk'oplal «k'alal ja'o mu'yuk sna'ojike». **8:26** *Literal «mal k'al'ak' xchi'uk li sob». #O «xamuk». **9:2** *Ja' xkaltik, li ch'ul livroetike.

8:14 *Literal «mal k'ak'al xchi'uk sobe».

Jeremias ti jinesbil chkom li Jerusalene^a ja' 70 jabil.^b **3** Ja' yu'un, la jtoy muyel jsat ta stojolal Jeova ti ja' meel Diose, tsots la jk'anbe vokol ta orasion, la jpas ayuno,^{*c} la jlap ch'ixal k'u'il[#] xchi'uk la jvijbe jba tan. **4** La jk'opon li Jeova Dios ku'une xchi'uk xi jamal laj kalbee:

«Kajval Jeova, vo'ot li mel-lel Diosote, vo'ot muk'ul Diosot xchi'uk toj labal aba, chapas li k'usi avaloj ta atratose xchi'uk chavak'be ta ilel tuk'il k'an-lal^d li buch'u tsk'anote xchi'uk li buch'u chch'unbot amantale,^e **5** la jpas jmulkutik, mu'yuk lek k'usi la jpaskutik, toj chopol ta-jek k'usitik la jpaskutik xchi'uk la jtoy jbakutik;^f la jkomtsankutik li amantaltake xchi'uk li k'usitik achapanoje. **6** Mu'yuk la jchichabekutik li avajtuneltake, ja' li j-alk'opetik^g ti ta abi la xchi'inik ta lo'il li ajvaliletik ku'unkutike, li bankilaletik ku'unkutike, li jmol-totakutike xchi'uk skotol li jn-aklejetik ta jteklume. **7** Li vo'ote, Jeova, naka tuk'ik li k'usitik chapse, yan li vo'onkutike ja' no'ox chkak' jbakutik ta k'exlal* jech k'ucha'al avie, jech cha'i sbaik ek li viniketik ta Judae, li jn-aklejetik ta Jerusalene xchi'uk skotol li Is-rael ti nom o ti nopol nakalike, ja' li buch'utik la apuk batel ta yan-tik lum ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sbaik ta atojolale.^h

8 »Kajval Jeova, ja' no'ox chkak' jbakutik ta k'exlal* xchi'uk li ajvaliletik ku'unkutike, li bankilaletik ku'unkutike xchi'uk li jmol-totakutike, yu'un la jta jmulkutik ta atojolal. **9** Oy xk'uxul yo'onton li Jeova Dios ku'unkutike xchi'uk sna' xak' perton,ⁱ pe li vo'onkutike ja' no'ox la jtoy jbakutik ta stojolal. **10** Mu'yuk la jchikintabekutik k'usi laj yal li Jeova Dios ku'un-

9:3 *K'elo Glosario, ayuno. #K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. **9:7, 8** *Literal «chk'exav jsatkutik».

KAP. 9

a Esd 1:1, 2
Sl 79:1
Is 64:10
Lam 1:1

b 2Kr 36:20, 21
Jer 25:11
Jer 29:10
Sak 1:12
Sak 7:5

c Esd 8:21

d Eks 34:6

e Dt 5:9, 10
Ne 1:5

f Esd 9:6, 7
Ne 9:26, 33
Sl 106:6
Lam 3:42

g 2Kr 36:15, 16
Jer 7:13

h Le 26:33
Dt 28:41
2Re 17:6
Is 11:11

i Eks 34:6, 7
Ne 9:17
Sl 86:5

j Ne 9:26

Kolumna 2

a 2Re 17:13, 14

b Dt 28:15
Dt 31:17

c Lam 2:17

d Jer 39:8

e Le 26:16, 17
Dt 28:15
Lam 1:1

f Is 9:13
Jer 5:3

g Ne 9:33

h Eks 6:1

i Eks 9:16
Ne 9:10
Sl 106:7, 8

j Sl 89:14
Is 26:9

tukite, yu'un mu'yuk la jch'unku-tik li mantal laj yak'bunkutik ta stojolal li jajtuneltak ti ja'ik j-alk'opetike.^a **11** Skotol Israel la sp'ajik li Amantale xchi'uk mu'yuk la xch'unik li k'usi laj avale, ja' yu'un laj avak' taluk ta jtojolal-kutik li chopol k'optaele xchi'uk li k'usi jamal laj yich' alet ti te ts'i-babil ta Smantal Moises ti ja' yaj-tunel meel Diose,^b ti jech k'ot ta jtojolalkutike, ja' ta skoj ti la jta jmulkutik ta atojolale. **12** Laj xa spas li k'usi yaloje, yu'un laj yak' taluk vokolil ta jtojolalku-tik^c xchi'uk ta stojolal li its'in-al ajvaliletik ku'unkutik ti laj to'ox sventainunkutike.* Li k'usi k'ot ta stojolal Jerusalene mu'yuk bu jech k'otem-o ta pasel li ta yolon vinajele.^d **13** Jech k'ucha'al ts'i-babil li ta Smantal Moises, tal vokolil ta jtojolalkutik,^e pe mu'yuk la jk'anbekutik vokol Jeova Dios ku'unkutik sventa xak'bun-kutik ta ilel slekil yo'onton, yu'un mu'yuk laj kiktakutik spasel li k'usi chopole^f xchi'uk mu'yuk la jch'unkutik ti chk'ot ta pasel li k'usi avaloje.*

14 »Pe li Jeovae te-o ta sjol, jech oxal laj yak'bunkutik talel jvokolkutik, yu'un li Jeova Dios ku'unkutike toj tuk' li k'usitik spasoje, pe mu'yuk la jch'unbe-kutik li k'usi laj yale.^g

15 »Kajval Jeova Dios ku'un-kutik, taaju'el la alok'es tal ta yo-silal Ejipto li ateklumale^h xchi'uk laj avak' ta ojtinkel abi k'alal to avie,ⁱ pe li vo'onkutike laj xa jsa' jmulkutik xchi'uk toj chopol k'u-sitik la jpaskutik. **16** Ja' yu'un, Jeova, ta skoj ti tuk'ik k'usitik chapse,^j avokoluk, mu xa xa-ilin xchi'uk mu xa xkap ajol ta sto-jolal li ateklumal Jerusalene, li ch'ul vits avu'one; yu'un li Jeru-salen xchi'uk li ateklumale ch-i'ik labanel yu'un skotol li bu-

9:12 *Literal «li jchapanvanej ku'unku-tik ti laj to'ox xchapanunkutike». **9:13** *O «tuk' chavak' abae».

ch'utik te oy ta jpat jxokonkutik^a ta skoj li jmulkutik xchi'uk ta skoj li k'usitik chopol ta spaxik li jmolotakutike. **17** Li avi une, Dios ku'unikutik, chikintabo s-orasion li avajtunele xchi'uk li k'usi xvokolet sk'anele, ak'o xojobinajuk asat ta stojolal ti bu ch'ul avu'un^b ti jeche' te jineme^c sventa lek xbat ak'oplal, Kajval Jeova. **18** jDios ku'un, ts'etano achikin sventa xava'il! Jamo asat sventa xavil ti toj ablo jbakutike xchi'uk sventa xavil li jteklum li bu chich' na'el abie; ti jech xivo-koletkutik ta atojolale, ma'uk ta skoj ti tuk' k'usitik ta jpsakutike, ja' ta skoj ti oy tajek xk'uxul avo'ontone.^d **19** Chikintao, Kajval Jeova. Ak'o perton, Kajval Jeova.^e jAk'o ta avo'onton li jvokolutike xchi'uk koltaunkutik, Jeova Dios! Dios ku'un, la' no'ox me koltaunkutik sventa lek xbat ak'oplal, yu'un ja' yich'o'jik abi li lum li'e xchi'uk li ateklumale.^f

20 K'alal ja'o yakal chik'opoje, k'alal ja'o yakal ta jpas orasion xchi'uk k'alal yakal chkal ta jamal li jmule xchi'uk li smul jteklumal Israele xchi'uk k'alal yakal ta jk'anbe vokol li Jeova Dios ku'un ta sventa li xch'ul vitse,^g **21** jech, k'alal yakal ta jpas orasione, te vul ta jtsel li Gabriel^h ti xko'olaj k'ucha'al vinik ti laj xa ono'ox kil k'alal oy k'usi li-ak'bat kile,ⁱ ja'o te k'ot k'alal lubemun tajek k'alal yorail xa ox chich' ak'el li matanal ta mal k'ak'ale. **22** Laj yak'bun ka'ibe smelolal, xi laj yalbune:

«Daniel, avie lital sventa jambot asat xchi'uk anopben. **23** K'alal lik ak'an vokole, lok' mantal, va'un tal kalbot, yu'un toj lek k'anbilot.^j Ja' yu'un, nopbo lek sk'oplal xchi'uk a'ibo lek smelolal li k'usi cha-ak'bat avile.

24 »Chapbil 70 xemana* ta stojolal li ateklumale xchi'uk ta

9:23 *O «toj lek ilbilot». 9:24 *Ja' xkaltik, xemanaetik ta jabli.

KAP. 9

- a Le 26:38, 39
1Re 9:7-9
Sl 79:1, 4
Jer 24:9
b Nu 6:23, 25
c Is 64:10, 11
Lam 5:18
d Sl 102:13
Is 54:7, 8
Jer 14:7
e 1Re 8:30
f Sl 79:8, 9
Is 63:18, 19
Jer 14:9
g Sl 87:1, 2
Sak 8:3
h Da 8:16
Lu 1:19
i Da 8:1
j Da 10:11, 19

Kolumna 2

- a Ne 11:1
Is 52:1
b Lu 1:76, 77
Ebr 9:26
c Ro 3:25
1Jn 2:1, 2
1Jn 4:10
d Is 53:11
Ro 1:16, 17
e 2Ko 1:19, 20
f Ne 2:5, 11
Ne 6:15
g Lu 3:1, 2
h Sl 2:2
Jn 1:41
i Is 55:4
Mt 23:10
Jn 1:45, 49
j Is 53:8, 12
Mt 26:2
Lu 24:26
1Ko 15:3
k Mr 9:12
l Mt 24:15
Lu 19:43, 44
Lu 21:20
m Lu 21:22, 24
n Ebr 9:11, 12
Ebr 10:8-10
o Mr 13:14
Lu 21:20

KAP. 10

- p Esd 1:1, 2
Is 45:1
Da 1:21
Da 6:28
q Da 1:7
Da 4:8

stojolal li ch'ul lum avu'une^a sventa xich' lajesbel sk'oplal li toybaile, li mulile^b xchi'uk sventa xich' tael perton ta skoj li mulile,^c sventa oyuk-o tuk'ilal sbatel osil,^d sventa xich' seyoal li k'usi laj yich' ak'el ta ilel xchi'uk li albil k'ope^e xchi'uk sventa xich' ch'ultajesel li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe.^f **25** Mi lok' mantal chich' cha'va'anel li Jerusalem^f xchi'uk ti jechuk xkom k'ucha'al ta ba'yuke, sk'an xana' xchi'uk sk'an xava'ibe smelolal ti ch-ech' vukub xemanae xchi'uk ch-ech' 62 xemana^g xtok ja' to mi vul li Mesias^h ti ja' Jnitvaneje.ⁱ Chich' cha'va'anel li jteklume xchi'uk jech chkom k'ucha'al ta ba'yuke, chich' pasbel xch'ivital^h xchi'uk chich' jok'bel xch'enal ta sjoyobal, pe ja' no'oxe ja'o yorail vokolil xtok.

26 »Mi ech' li 62 xemanae, chich' milel li Mesias^j chak' ta k'abal skotol.^k

»Oy jun jnitvanej ti chik' talel steklumal sventa sjines li jteklume xchi'uk ti bu ch'ule.^l Ti k'u yelan chich' jinesele xko'olaj k'ucha'al chtal nojelal ta vo'. Oy pas-k'op k'alal to ta slajeb; naka vokolil li k'usi nopbile.^m

27 »Sventa ep bu'chutik sta-beik sbalil li tratoe, oy to sbalil chkom jun xemana yu'un, mi la sta j-o'lol xemanae, chapaj yu'un yak'el li milbil matanale xchi'uk li yan matanale.ⁿ

»Li buch'u chak' vokolile te luchul chtal ta sba xik' li k'usitik ibal sbae;^o li k'usi laj yich' nopele chk'ot ta stojolal li k'usi jinesbible, chich' lajesel ta j-ech'el.^o

10 K'alal yoxibal xa ox jabli yochel ta ajvalil ta Persia li Siroe,^p oy k'usi ak'bat sna' li Daniel ti Beltsasar^q sbie; meel li

9:24 *Literal «j-ak'ope». #Ya'eluke, ja' sk'oplal ti bu nakal li Dios te ta vinajele. 9:25 *O «T'ujbil». #O «skayéal». 9:27 *K'elo Glosario, ibal sba.

k'usi ak'bat sna'e, ja' sk'oplal jun muk'ta pask'op. Laj ya'ibe smelolal li k'usi ak'bat sna'e xchi'uk ak'bat sp'ilij sventa xa'ibe smelolal li k'usi laj yile.

2 Li va' k'ak'ale, vo'on li Danie-lune yoxibal xa ox xemana chkat tajek ko'onton.^a **3** Mu'yuk jlajes ve'lil ti lek meltsanbile, mu'yuk la jtik' ta ke bek'et mi ja'uk vino, jech xtok, oxib lek xemana mu'yuk la jaxbe jba aseite. **4** Li ta 24 yu'un li sba ue, k'alal te oyun ta sti'il li muk'ta uk'um Ti-grise,^{*b} **5** la jtoy jsat, va'un laj kil jun vinik ti slapoj lino k'u'ile^c xchi'uk xchukinoj chukil ti pasbil ta oro ti likem ta Ufase. **6** Sjunul li sbek'tale xko'olaj k'u'cha'al krisolito ton,^d li sate xojobaj no'ox k'u'cha'al saksevu,^{*e} li sbek' sate xko'olaj k'u'cha'al leb k'ok', li sk'obtak xchi'uk yakanta-ke xko'olaj k'u'cha'al kovre ti lek ch'ulbile,^e li yech'omal yee xko'o-laj k'u'cha'al chk'opoj epal krix-chanoetik. **7** Vo'on no'ox li-ak'-bat kil, li viniketik te jchi'ukane mu'yuk xilik li k'usi li-ak'bat kile.^f Pe och tajek xi'el ta yo'ontonik, ja' yu'un jatavik batel sventa xbat snak'* sbaik.

8 Va'un, jtuk xa te likom. K'alal li-ak'bat kil li k'usi toj labal sbae, ch'abal xa kupal likom xchi'uk jeche' xa sakpak'an likom, so-lel laj tajek kupal.^g **9** K'alal yal-kal chchi'inun ta lo'ile, bat tajek jch'ulel ta vayel, te patal likom ta lumtik.^h **10** Pe la spikun jun k'o-bil,ⁱ la svuyilanun likel, va'un li-keji, ta kotolkotol la jtam jba likel. **11** Xi laj yalbune:

«Daniel, vo'ot ti toj lek k'anbi-lote,^{*j} a'io lek ava'i li k'usi chkal-bote. Va'an, yu'un la stakikun ta-lel sventa tal jk'elot».

K'alal jech laj yalbune, liva'i, pe jeche' xit'elt'un.[#]

10:4 *Literal «Idekele». **10:6** *O «sak-tsel». **10:7** *O «smuk». **10:11, 19** *O «ti toj lek ilbilote». **10:11** *O «xinik-nun».

KAP. 10

a Da 9:3

b Je 2:14

c Ap 19:14

d Ese 1:16

e Ese 1:5, 7

f 2Re 6:17

Ech 9:7

g Da 7:28

Da 8:27

h Da 8:18

i Jer 1:9

Ap 1:17

j Da 9:23

Da 10:19

Kolumna 2

a Ap 1:17

b Da 9:23

c Ef 6:12

d Da 10:21

Da 12:1

Jud 9

Ap 12:7, 8

e Da 2:28

f Da 8:17, 26

Da 12:4

g Is 6:7

Jer 1:9

h Da 10:8

i Jue 6:22

j Is 6:5

k Da 10:10

l Ap 1:17

m Da 9:22, 23

Da 10:11

n Jue 6:23

o Da 10:13

12 Xi laj yalbune: «Mu xaxi',^a Daniel, yu'un ta sba no'ox k'ak'al k'alal lik avak' ta avo'onton ya'ibel smelolal li k'usitik li'e xchi'uk ti lik abik'tajes aba ta stojolal li Adiose, laj yich' a'iel li ak'ope, ja' yu'un ja' ta sventa a-orasion ti li-tale.^b **13** Pe li bankilal^c ti sventainoj li yosilal Persiae la skon-trainun, 21 k'ak'al te smakojun ta be. Pe ja' tal skoltaun li Miguel^{*d} ti ja' jun bankilal ti tsots yabtel yich'oje.[#] Jech te likom xchi'uk li ajvaliletik ta Persiae. **14** Lital sventa xkak' ana' li k'usi chk'ot ta stojolal ateklumlal li ta slaje-baltik xa batel k'ak'ale,^e yu'un li k'usi la-ak'bat avile ja' to chk'ot ta pasel ta ts'akal».^f

15 K'alal jech laj yalbune, la jnijan jba xchi'uk lipas ta uma'. **16** Va'un, jun ti buch'u xko'olaj ta krixchanoe la spikbun yanal ke,^{*g} jech la jach' li kee xchi'uk xi laj kalbe li buch'u te va'al ta ke-lovale: «Kajval, solet chinik yu'un li k'usi li-ak'bat kile, solet ch'abal xa kupal.^h **17** Ja' yu'un, kaj-val, žmi yu'un xu' to ku'un jchi'i-not ta lo'il vo'on li avajtunelun' ti ch'abal xa kip xchi'uk ti chtup' xa kik'e?».^j

18 Li buch'u xko'olaj ta krixchanoe la spikun yan velta xchi'uk la stsatsubtasun.^k **19** Xi laj yalbune: «Mu xaxi',ⁱ vo'ot ti toj lek k'anbilote.^{*m} Junuk avo'onton.ⁿ Tsotsuk avo'onton, jech xkal, tsotsuk avo'onton». K'alal ja'o jech chalbune, litsatsub xchi'uk xi laj kalbee: «K'opojan, kajval, yu'un litsatsub xa avu'un».

20 Xi laj yale: «žMi xana' k'u yu'un ti tal jk'elote? Li avi une, chisut batel sventa jtsak ta k'op li bankilal ta Persiae.^o Mi libate, chtal ek li bankilal ta Gresiae. **21** Ak'o mi jech, chkalbot ava'i li k'usi te ts'ibabil ta slivroal

10:13 *Ja' sk'an xal žbuch'u xko'olaj jech k'u'cha'al li Diose?». [#]O «ti ja' mero bankilale». **10:16** *O «spak'al ke».

li k'usi melele. Mu'yuk buch'u yan tskoltaun ta sventa li'e, ja' no'ox li Miguel^a ti ja' bankilal avu'unike.^b

11 »Li vo'one litots sventa jpatbe yo'onton xchi'uk sventa jtsatsubtas,* taje ja'o k'alal sba jabil yochel ta ajvalil li Dario^c ti ja' jmedia vinike. 2 Melel li k'usi chkalbote:

»I'ao ava'i!, oy to oxvo' ajvalil ti chlik spasik mantal* ta yosilal Persiae, pe li xchanvo'ale mas to ep tstsob sk'ulejal k'ucha'al li yantike. Mi laj xa ox stsak lek yip ta skoj li sk'ulejale, chlik stsob batel skotol sventa xbat stsak ta k'op sjunul ti bu k'alal sventainoj li Gresiae.^d

3 »Jech xtok, chlik jun ajvalil ti lek xu' yu'une xchi'uk ep butik chlik sventain,^e chlik spas li k'usi xal yo'ontone. **4** Mi la stsak xa ox lek yabtel ta ajvalile, chljaj sk'oplal li ajvalilal* yu'une xchi'uk chch'ak sba batel ta xchanjotal vinajel,^f pe mi junuk snitilotal ch-och ta sk'ob xchi'uk mu xa jechuk ch-ajvalilajik k'ucha'al li stuke; yu'un k'alal to ta yibel chich' bulel lok'el li ajvalilal yu'une xchi'uk yan xa-o buch'utik ch-och ta sk'ob.

5 »Ta ts'akale, tstsak lek yip li ajvalil ta sur ti ja' jun bankilal jpsak'op yu'un li june; pe oy jun ti ja' chtal tsalvanuke xchi'uk mas to ep butik chlik sventain, mas to tsots xu' yu'un k'ucha'al li june.*

6 »K'alal mi ech' jayibuk jabile, chlik spas ta jmoj sk'opik; li stseb ajvalil ta sure chbat ta stoljal li ajvalil ta nortee sventa spasik jun trato.* Pe li tsebe mu'yuk chkoltaat yu'un li yip sk'obe; li ajvalil eke mu'yuk te chkom-o mi ja'uk te chkom li yip sk'o-

11:1 *O «sventa xik'ot ta tsatsal nak'obbail yu'un». 11:2 *O «chtotsik talel». 11:4 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. 11:5 *Ya'eluke, «li june» ja' sk'oplal li ajvalil ta sure. 11:6 *O «x-ochik ta akuerdo».

KAP. 10

a Da 10:13
Jud 9
Ap 12:7,8

b Da 12:1

KAP. 11

c Da 5:30, 31
Da 9:1

d Da 8:21

e Da 8:5, 21

f Da 7:6
Da 8:8, 22

be; chich' ak'el ta k'abal li tsebe, chich' ak'el ta k'abal ek li buch'utik ik'at tal yu'une, li buch'u vok'esat yu'une xchi'uk li buch'u ak'bat stsatsal li va' k'ak'ale. **7** Ti bu lik tal li tsebe chlok' jun sk'elom ti chlik stsak yabtele, chtal stsak ta k'op li soltaroe-tike xchi'uk li tsatsal mureotik yu'un ajvalil ta nortee, chlik stsakan ta k'op xchi'uk chkuch batel yu'un. **8** Jech xtok, laj yich' batel li diosetik yu'unike, li lok'ole-tik ta unijesbil tak'in yu'unike, li k'usitik k'upil sba* pasbil ta plata xchi'uk ta oroe xchi'uk li jchukel-etike, la stsob batel ta Ejipto. Oy jayibuk jabil chch'ak sba ta stoljal li ajvalil ta nortee, **9** yu'un li ajvalil ta nortee chtal stsak ta k'op li ajvalil ta sure, pe tsut batel ta slumal stuk.

10 »Li xnich'nabe chchapan sbaik sventa xbatik ta pask'op, ep tajak yajsoltarotakik tstsobik batel. Chkuch batel yu'un xchi'uk tsbek** batel jech k'ucha'al no-jelal ta vo'. Pe tsut batel, tpsas batel k'op ta bebetik ja' to mi k'ot li ta tsatsal nak'obbail yu'une.

11 »Pe chkap tajak sjol li ajvalil ta sure, ja' yu'un chbat stsak ta k'op, ja' xkaltik, ja' chbat stsak ta k'op li ajvalil ta nortee; pe li stuk eke tstsob epal krixchanoetik, li epal krixchanoetik ja' ch-och ta sk'ob li june.* **12** Jech chich' ik'el batel li epal krixchanoetik, va'un chlik stoy sba xchi'uk ta slajunmilal xa no'ox chljajik yu'un; pe mu'yuk xa chbat spas k'op ak'o mi kuch yu'un.

13 »Ta ts'akale, li ajvalil ta nortee tsut talel yan velta, mas xa ep krixchanoetik chik' talel k'ucha'al ta sba veltae; mi ech' ti k'u sjalil albile, ja' xkaltik, mi ech' jayibuk jabile, chik' tal

11:8 *O «ep sbalil». 11:10 *O «tsmes». 11:11 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li ajvalil ta sure.

ep yajsoltarotak ti lek chapalike. **14** Li va' k'ak'ale, ep buch'utik chlik skontrainik li ajvalil ta sure.

»Li jsa'k'opetik* ti te oy ta ateklumale chich'ik sujel sventa xak'ik ta ilel ti melel xa yilel li k'usi chich' ilele; pe te no'ox tsmak[#] yakanik.

15 »Li ajvalil ta nortee chbat yak' xluchleb sventa setu jun jteklum ti lek joyol ta muroe, jech ch-och ta sk'ob. Li sk'ob* ajvalil ta sure mu xu' yu'un tstsalsvan mi ja'uk xu' yu'un li sviniktak ti lek xu' yu'unike; mi ja'uk xu' yu'un va'al chkomik. **16** Tspas k'usi xal yo'onton li buch'u chtal tsak ta k'op li ajvalil ta sure, mu'yuk buch'u xu' yu'un xtal sva'an sba ta stojolal. Ttsak ta k'op li K'upil sba Balumile³ xchi'uk xu' yu'un tsajesbe sk'oplal skotol. **17** Jp'el ta yo'onton chtal xchi'uk yajsoltarotak ti k'u yepal sventainoje sventa spasiq jun trato; p'ij ti k'u yelan tspase. Ja' ch-ak'abat ta yok sk'ob li stseb antsetike sventa slajesbe sk'oplal. Li tsebe mu xu' yu'un te va'al chkom, yu'un mu'yuk te chkom-o ta stojolal li ajvalile. **18** Jp'el ta yo'onton chtal li ta osil te oy ta ti'ti' nabe, ep ch-och ta sk'ob. Oy jun komandante ja' tspajesbe li labanel chak'e sventa mu xa xich' labanel xchi'uk sventa ja'uk xk'ot ta sba stuk. **19** Va'un, tsut batel ta slumal ti bu oy li tsatsal nak'obbailetike, pe te tsmak[#] yakan, te chyal ta lum xchi'uk te chljao sk'oplal.

20 »Oy buch'u chlik va'uk ta xk'exol, ja' tstak batel jun bankilal* sventa x-ech' ti bu k'alal sventainoj ti jun yutsile. Pe ta junchib no'ox k'ak'al chich' lajesbel sk'oplal, pe mu ta sk'ak'aluk o'ontonal mi ja'uk ta pask'op.

11:14 *O «Li xnich'nab j-elek'etik». 11:14, 19 #O «cht'ab». 11:15, 22 *O «yajsoltarotak». 11:20 *O «kapatas». Ja' van sk'oplal jun jtsobpatan.

KAP. 11

a Sl 48:2
Da 8:9
Da 11:41, 45

Kolumna 2

a Da 9:25
Jn 1:45, 49

b Je 15:18
Ech 3:25

21 »Yan xa-o buch'u chvai ta xk'exol xtok ti p'ajbile xchi'uk mu'yuk ch-ak'at ta ich'el ta muk' ti k'alal tik'il ta ajvalile. Ja'o chtal k'alal oy jun o'ontonale* xchi'uk ch-och ta ajvalil ta skoj ti toj manya chlo'lavane. **22** Ja' ta skoj chich'ik bek'el[#] lok'el li sk'obtak* nojelat ta vo'e xchi'uk chich' lajesbel sk'oplal, chich' lajesbel sk'oplal ek li Jnitvanej³ yu'un tratoe.^b **23** Ta skoj ti tspas ta jmoj sjolike, chlik lo'lavanuk, va'un chmuy batel xchi'uk tstsak lek yip ta skoj no'ox jun bik'it lum. **24** K'alal ja'o oy jun o'ontonale,* te ch-och ti butik mas jk'ulej li ta jteklum, ja' chlik spas li k'usi mu jechuk la spa junuk li smoltotake. Chch'akbe yantik li k'usitik tsta, li k'usitik tspoje xchi'uk li k'usitik lekike; tsnop lek k'uxi xu' skontrain li jteklumetik ti lek joyajtik ta muroe, pe mu jaluk jech tspas.

25 »Tsots yo'onton tstsob yajsoltarotak sventa xbat tsak ta k'op li ajvalil ta sure, li ajvalil ta sur eke tstsob ep yajsoltarotak ti lek xu' yu'unik sventa tsakvanik ta k'ope. Mu xu' yu'un tstsalsvan,* yu'un chich' lo'lael. **26** Li buch'utik tsajesbat li lekil ve'iletik yu'une ja' chjipat ta lum.

»Chich'ik bek'el[#] lok'el* li yajsoltarotake xchi'uk ep chchamik.

27 »Li cha'vo' ajvalil taje ja' no'ox batem ta yo'ontoniq spasel li k'usi chopole, jmoj chlik chotiikuk ta mexa sventa sjutbe sbaik k'op.* Pe ch'abal k'usi lek chk'ot ta pasel, yu'un li slajebe ja' to chk'ot ta pasel ti k'usi ora albile.^c

28 »Ep k'usitik lelik chich' sulet ta slumal xchi'uk jp'el ta yo'onton skontrain li ch'ul tra-

11:21 *O ja' van sk'oplal «k'alal ja'o mu'yuk sna'ojike». 11:22, 26 #O «mesel». 11:24 *O ja' van sk'oplal «K'alal ja'o mu'yuk sna'ojike». 11:25 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li ajvalil ta nortee. 11:26 *O «Chich'ik mukel ta vo'». 11:27 *O «snopbe sbaik k'op».

c Da 12:9

toe. P'ij k'usi tspas xchi'uk tsut ta slumal.*

29 »Mi k'ot yoraile, tsut tale sventa tsak ta k'op li ajvalil ta sure. Pe mu jechuk chk'ot ta pasel yu'un k'ucha'al ta ba'yuke, **30** yu'un chtal kontrainatuk yu'un li varkoetik ta Kitime,^a va'un ta k'exlal chkom.

»Tsut talel, chtal slok'es sk'a-k'al yo'onton ta stojolal li ch'ul tratoe^b xchi'uk p'ij k'usi tspas; tsut talel xchi'uk chak' sat ta stojolal li buch'utik chiktaik li ch'ul tratoe. **31** Chtotsik tal li yajsoltarotake xchi'uk tsokesik ti bu ch'ul^c ti ja' li tsatsal nak'obbaile, va'un tslok'esik li matanaletik ti nopajtik no'ox chich' ak'ele.^d

»Ja' te chak'ik li k'usi toj ibal sba* xchi'uk ti chljavesvane.^e

32 »Ep k'usitik tsjut* sventa sokbe sjol li buch'utik toj chopol k'usitik tspasik ta stojolal li tratoe. Pe li jteklum ti xojtkin li Sdiose chkuch yu'un xchi'uk p'ij k'usitik tspas. **33** Li buch'utik jamal lek satike^f ep buch'utik tskoltaik sventa xa'ibeik smelolal. Oy k'uk sjalil chmakbat* yakanik ta espada, ta leb k'ok', ch-ik'atik batel ta chukel xchi'uk chpojbat li k'usitik oy yu'unike. **34** K'alal mi makbat* yakanike, chich'ik koltael jutuk; ep buch'utik chtalik ta stojolalik ta koj ti toj manya k'u yelan chk'opojike.^g **35** Chmakbat* yakanik junantik li buch'utik lek jamal satike sventa masuk to xich'ik lekubtasel xchi'uk sakubtasel^g ja' to mi k'ot yoraile li slajebe, yu'un ja' to chk'ot ta pasel ti k'usi ora albile.

11:28 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li ajvalil ta nortee. **11:31** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **11:32** *O «Tsnop k'op; Ch-epal k'opoj; Chk'upil k'optavan yilel». Ya'eluke, ja' sk'oplal li ajvalil ta nortee. **11:33** *O «cht'abesbat». **11:34** *O «t'abesbat». ^hO «chk'upil k'optavanik yilele». Ya'eluke, ja' sk'oplal li ajvalil ta nortee. **11:35** *O «Cht'abesbat».

KAP. 11

a Je 10:4
Nu 24:24
Is 23:1
Jer 2:10
Ese 27:6

b Da 11:28

c Da 8:11

d Da 8:12

e Da 12:11
Mt 24:15
Mr 13:14
Lu 21:20

f Da 12:10

g Da 12:10

Kolumna 2

a Dt 10:17
Sl 136:1, 2

b Sl 48:2
Da 8:9
Da 11:16, 45

36 »Li ajvalile tspas li k'usi xal yo'ontone, chlik stoy sba xchi'uk mas to muk' sk'oplal cha' sba k'ucha'al li diosetike, jech xtok, chopolik k'usi chal ta stojolal li Dios ti ja' mas muk' sk'oplal k'ucha'al li yan diosetike.^a Lek chbat yu'un li k'usi tspase ja' to mi ech' li sk'ak'al o'ontonale; yu'un persa chk'ot ta pasel li k'usi chich' alele. **37** Mu k'usi sventa-o li Sdios smoltotake mi ja'uk bu tstsak ta venta li k'usi oy ta yo'onton antsetike xchi'uk mi ja'uk k'usi sventa-o li yan diosetike, ja' no'ox stuk muk' sk'oplal cha' sba. **38** Ja' chlik yalbe slekikal li dios yu'un tsatsal nak'obbailetike, ja' li dios ti mu'yuk bu laj yojtkin li smoltotake. Tstunes oro, plata, k'upil sba tonetik xchi'uk k'usitik k'upil sba* sventa xlik yalbe slekikal. **39** Tsk'el lek k'uxi chbat skontrain li tsatsal pojobbaitetike, ja' chkoltaat yu'un jun sdios jyanlum. Chak'be smuk'ulal li buch'utik tstsakat lek ta muk' chile,^b tistik' ta jpas-mantaletik ta stojolal epal krixchanoetik; chch'akanbe yosil li buch'utik tstabeik stojole.

40 »Li ta slajebal k'ak'ale, li ajvalil ta sure chbat tsak ta k'op,^c pe chtal tsakatuk ta k'op yu'un li ajvalil ta nortee, xv'o'et no'ox talel k'ucha'al tsatsal ik', yu'un chik' tal skaretatak, jkajlejetik ta ka' yu'un xchi'uk svarkotak ti ep tajeke, ch-och li ta lumetike xchi'uk tsbek'^d lok'el jech k'ucha'al nojelal ta vo'. **41** Ch-och batel xtok li ta K'upil sba Balumile;^b jech xtok, ep muk'tik lumetik chich' makbel* yakanik. Li buch'u chkol lok'el ta sk'obe ja' li Edome, li Moabe xchi'uk li jvok' mas tsots sk'oplal yu'un j-ammonetike. **42** Jech-o tsye' batel

11:38 *O «ep sbalil». **11:39** *O ja' van sk'oplal «li buch'u tstsak ta muk'e». **11:40** *O «tstsak sba xulubik xchi'uk li june». ^eO «tsmes». **11:41** *O «t'a-besbel».

sk'ob ta skontrainel li lumetike; li yosilal Ejiptoe ma'uk xa chkol ek. **43** Ja' chlik sventain li K'ulejal te nak'ale,* ja' li oroe, li platae xchi'uk skotol li K'usitik k'upil sba[#] ta Ejiptoe. Chlik ts'akliatuk yu'un li jlibiaetik xchi'uk li j-etioipiaetike.

44 »Pe chlik xi'uk k'alal cha'i li a'yej chlik tael ta slok'eb k'a-k'al xchi'uk ta norree, ta skape-mal xa sjol chlok' tael sventa ep buch'utik ts'lajesbe sk'oplal xchi'uk sventa chch'aybe-o sts'unbal. **45** Tsva'an skarpana sventa pasob mantal li ta o'lol yu'unik muk'ta nab xchi'uk li ta K'upil sba Ch'ul Vitse.^a Pe te no'ox ch'ot slajeb xchi'uk me'yuk buch'u chkoltaat.

12 »Li va' k'ak'ale, chtots tal li Miguel^b ti ja' bankilal^c ta skoltael li ateklumale.[#] Ch'ot yora'il vokolil ti mu'yuk bu jech k'otem ta pasel ti k'uxi lik li ba'yel muk'ta lum k'alal to li va' k'a-k'ale. Chkol ateklumal li va' orae,^d ja' skotol li buch'utik te ts'ibabil sbiik li ta livroe.^e **2** Ep buch'utik chjulavik ti te vayemik ta yut balumile, junantike ja' sventa xkuxiik sbatel osil, yantike ja' sventa xich'ik k'exlaltasel xchi'uk p'ajel sbatel osil.

3 »Li buch'utik jamal lek satike sakmesanik no'ox leik jech k'ucha'al li vinajele, li buch'utik chik'ik tal yantik ta spasel li k'usi tuk'e chojobajik sbatel osil jech k'ucha'al li k'anaetike.

4 »Yan li vo'ote Daniel nak'o* to li k'usitik laj yich' alele xchi'uk ak'bo to seyoal li livroe ja' to mi k'ot li slajebale.^f Ep buch'utik chlik xchajik ta sa'el,^g va'un ch-epaj li melel yojtikinobile.^g

11:43 *O «mukule». #O «ep sbalil». **12:1** *Ja' sk'an xal ç'buch'u xko'olaj jech k'ucha'al li Diose?. #Literal «li xnich'nab ateklumale». **12:4** *O «mukov». #O «chlik xchajik ta k'elel [ja' xkaltik, li livroe]».

KAP. 11

a Sl 48:2
Da 8:9
Da 11:16, 41

KAP. 12

b Da 10:13
Jud 9
Ap 12:7, 8

c Da 10:21

d Is 26:20
Joe 2:31, 32
Mt 24:21, 22
Ap 7:13, 14

e Mal 3:16
Lu 10:20
Ap 3:5

f Da 8:17, 26
Da 12:9

g Is 11:9

Kolumna 2

a Da 10:4

b Da 10:5, 6

c Da 4:34
Ap 4:9
Ap 10:6

d Da 8:24

e Lu 18:34
Ech 1:7
Ipe 1:10, 11

f Da 8:17, 26
Da 10:14
Da 12:4

g Da 11:35

h Sl 111:10
Da 11:33
Da 12:3

i Da 8:11

j Da 11:31
Mr 13:14

k Jn 11:24
Ech 17:31
Ech 24:15
Ap 20:12

5 Ta ts'akale, vo'on li Danielune laj kil te va'ajtik yan cha'vo' anjel, li june te va'al ta jot sti'il uk'um, li yane te va'al li ta jot sti'ile.^a **6** Li june xi laj yalbe li vinik ti ta lino sk'u' spok'e,^b ja' li buch'u te va'al ta sba uk'ume: «ç'K'u to sjalil sk'an sventa x'ot ta tsutsel li k'usitik labal sbae?»^c **7** Va'un, laj ka'i k'opoj li vinik ti ta lino sk'u' spok'e, ja' li buch'u te va'al ta sba uk'ume, stoyoj mu-yel sbats'ik'ob xchi'uk sts'etk'ob* ta vinajel xchi'uk xi jamal chal ta sbi li buch'u kuxul sbatel osile:^c «Ja' jun jabil, chib jabil xchi'uk j-o'lol jabil.[#] K'alal mi laj yich' lilinbel stsatsal li ch'ul jteklume,^d ta anil no'ox chvul slajeb li k'usitik li'e».

8 Ak'o mi och ta jchikin, pe mu'yuk laj ka'ibe smelolal,^e ja' yu'un xi laj kalbee: «Ay, kajval, ç'k'usi xa no'ox ch'ot ta pasel li ta ts'akale?»

9 Va'un, xi laj yale: «Tamo batel abe, Daniel, yu'un li k'usitik laj yich' alele chich' to nak'el* xchi'uk chich' to seyoal ja' to mi k'ot li slajebale.^f **10** Ep buch'utik tsakubtas sbaik xchi'uk mas to chich'ik lekubtasel.^g Yan li buch'utik toj chopolike mas to chopol k'usi tspasik xchi'uk mu'yuk cha'ibeik smelolal; pe li buch'utik jamal lek satike cha'ibeik smelolal.^h

11 »Mi laj yich' lok'esel li mata-naletik ti nopajtik no'ox chich' ak'ele'i xchi'uk mi ja' xa te laj yich' ak'el li k'usi toj ibal sba* ti chak' vokolile,ⁱ ch-ech' 1,290 k'a-k'al.

12 »ç'Xmuyubaj no'ox li buch'u tsmala ja' to mi k'ot li 1,335 k'a-k'ale!

13 »Yan li vo'ote kuchuk avu'un k'alal ta slajeb. Chbat akux, pe chatots tael sventa xavich' amoton li ta slajebal k'ak'ale.^k

12:7 *O «surtok'ob». #Ja' xkaltik, oxib jabil xchi'uk j-o'lol. **12:9** *O «mukel». **12:11** *K'elo Glosario, ibal sba.

OSEAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Li yajnil Osease xchi'uk li yalabtak laj yile (1-9)
Jesreel (4), Lo-Ruama (6) xchi'uk
Lo-Ammi (9)
Spatobil yo'ontonik ti chcha'ta yavike xchi'uk ti jmoj tsobolike (10, 11)
- 2 Laj yich' kastigo li Israel ti mu'yuk tuk' laj yak' sbae (1-13)
Sutik ta stojolal Jeova ti xko'olaj k'ucha'al malalile (14-23)
«Jmalal» xavutun xa» (16)
- 3 Li Osease chcha'man li yajnil ti mukul sariate (1-3)
Tsut ta stojolal Jeova li Israele (4, 5)
- 4 Chchapanat yu'un Jeova li Israele (1-8)
Mu xojtikinik Dios yileluk li krixchanoetik ta balumile (1)
Chich' ta muk' santoetik li Israele xchi'uk chchon sba (9-19)
Chk'ejp'ujik batel ta skoj ti oy ta yo'ontonik li mulivajele (12)
- 5 Chich'ik chapanel li Efrain xchi'uk Judae (1-15)
- 6 Chich'ik albel ti sutik ta stojolal Jeovae (1-3)
Li tuk'il k'anelal yu'un jteklume anil no'ox chch'ay batel (4-6)
Li tuk'il k'anelale ja' mas lek k'ucha'al li milbil matanale (6)
Li stalelal jteklum ti toj k'exlal sbae (7-11)
- 7 Chich' albel xchoplejal li Efraine (1-16)
Mu'yuk buch'u xu' xjatav li ta spets' Diose (12)
- 8 Li k'usi tstaik ta skoj ti chich'ik ta muk' li santoetike (1-14)
Ja' ts'ts'unik li ik'e, ja' no'ox tstaik ta tsobel li tsatsal ik'e (7)
Li Israele xch'ayoj ta sjol li Jpasvanej yu'une (14)
- 9 Li Efraine chich' p'ajel yu'un Dios ta skoj li smule (1-17)
Bat ta yo'ontonik li dios ti k'exlal sbae (10)
- 10 Li Israele xko'olaj k'ucha'al jpets uva ti mu'yuk sbalil ti chich' lajesele (1-15)
Ts'ts'unik xchi'uk tstsobik (12, 13)
- 11 Li Diose la sk'an Israel k'alal k'ox kerem to'oxe (1-12)
«Laj kik' lok'el tal ta Ejipto li jnich'one» (1)
- 12 Li Efraine sk'an sut ta stojolal li Jeovae (1-14)
La stsal sbaik xchi'uk Dios li Jakobe (3)
Ok' sventa x-ak'bat bendision yu'un Dios li Jakobe (4)
- 13 Li Efrain ti chich' ta muk' lok'oletike la xch'ay ta sjol li Jeovae (1-16)
«Lajelal, ¿bu oy li avenenoale?» (14)
- 14 Laj yich'ik albel ti sutik tal ta stojolal Jeovae (1-3)
«Ta jk'upil l'optaotkutik ta kekutik» (2)
Chich' poxtabel xchopolil li Israele (4-9)

1 Li ta sk'ak'alil Usias,^a Jotan,^b Akas^c xchi'uk Esekias^d ti ja' ajvaliletik ta Judae^e xchi'uk li ta sk'ak'alil Jeroboan^f ti ja' xnich'on Joas,^g ti ja' ajvalil ta Israele, li Jeovae oy k'usi laj yalbe Oseas* ti ja' xnich'on Beerie. **2** K'alal

1:1 *Taje ja' skomkom bi Osaya ti ja' sk'an xal <koltabil yu'un Jeova; koltavanem li Jeovae.

KAP. 1

- a 2Kr 26:1, 3, 4
- b 2Re 15:32-34
- c 2Re 16:1-3
- d 2Re 18:1-3
- e Is 1:1
- f Mik 1:1
- f 2Re 14:23, 24
- Am 1:1
- g 2Re 13:10, 11

Kolumna 2

- a Dt 31:16
- Os 3:1

lik k'opojuk Jeova ta stojolal Osease, xi albat yu'un li Jeovae: «Batan, bat nupunan xchi'uk jun jchonbail* ants ti chil yalab ta skoj ti chmulivaje, yu'un li jna-klejetik ta balumile xko'olaj k'ucha'al chmulivajik ta skoj ti mu'yuk tuk' laj yak' sbaik ta stojolal li Jeovae».^a

1:2 *O «jmulavil; jsa'malal».

3 Ja' yu'un, bat xchi'uk laj yik' Gomer ti ja' stseb Dibraime, va'un la xchi'in yol; vok' jun skere-mik.

4 Laj une, xi albat yu'un li Jeovae: «Jesreel* xavak'be sbi, yu'un po'ot xa xkak'be stoj smul li snitilulal Jeu^a ta skoj ti la smalik ch'ich' ta Jesreele xchi'uk chkak'be slajeb li ajvalilal[#] ta Israe-^ble. 5 Li va' k'ak'ale, ta jk'as-be s-arko Israel li ta stenlejaltik Jesreele».

6 La xchi'in yol yan velta, va'un ja' jun uni tseb. Xi albat yu'un Dios li Osease: «Lo-Ruama* xavak'be sbi, yu'un mu'yuk xa ta jk'uxubin^c li jteklum Israe-^ble, yu'un ta jnamajesik batel.^d 7 Pe ta jk'uxubin li jteklum Judae,^e vo'on ta jkolta, vo'on li Jeova Diosun yu'une;^f ma'uk ta arko ta jkoltaik-o, mi ja'uk ta espada, mi ja'uk ta pask'op, mi ja'uk ta ka'etik xchi'uk mi ja'uk ta stololal viniketik ti kajajtik ta ka'e».^g

8 Li Gomere laj yiktabe xchu' li Lo-Ruama, va'un laj to xchi'in yol; laj yil yan skerem. 9 Va'un, xi laj yal li Diose: «Lo-Ammi* xavak'be sbi, yu'un ma'uk xa jteklumaloxuk xchi'uk ma'uk xa Adiosikun.

10 »Ti k'u yepal li xnich'nab j-israeletike chk'otik jech k'ucha'al ji'tik* ta nab ti mu stak' pi-sel xchi'uk ti mu stak' chapele.^h Xchi'uk ti bu xi laj kalbeike: «Li vo'oxuke ma'uk jteklumaloxuk,ⁱ xi chich' albel sk'oplalike: «Xnich'nab kuxul Dios».^j 11 Chich'ik tsobel li krixchanoetik ta Juda xchi'uk ta Israel sventa jmoj oyikuke^k xchi'uk tst'uj stukik jun jolil yu'unik xchi'uk chlo-k'ik tal li ta jteklume, yu'un toj ech' xa no'ox labal sba ta sventa Jesreel' li va' k'ak'ale.

1:4 *Ja' sk'an xal «li Diose ta sts'un sbek' ts'unobil». #K'elo Glosario, ajvalilal. 1:6 *Ja' sk'an xal «mu'yuk chk'uxubin».^l 1:9 *Ja' sk'an xal «ma'uk jteklumal».^m 1:10 *O «yi'tik».

KAP. 1

a 2Re 10:29-31

b 2Re 15:8, 10

c Os 2:23

d 2Re 17:6
2Re 17:22, 23

e Os 11:12

f 2Re 19:34, 35

g Is 37:36

h Je 13:16
Je 22:17

i 1Pe 2:10

j Ro 9:25, 26
2Ko 6:18k Esd 3:1
Is 11:12
Jer 3:18
Ese 37:19
Mik 2:12

l Os 2:22

Kolumna 2

KAP. 2

a Jer 31:33
Ese 36:28
Sak 13:9

b Os 2:23

c Jer 3:8

d Ese 23:4, 5
Os 3:1e Esd 9:6
Da 9:7
Os 9:10f Ese 23:7, 8
Os 8:9g Is 31:1
Os 5:13

2 »Xi xavalbeik li abankil avi-ts'intake: «Jteklumal!»^a xchi'uk xi xavalbeik li avix avixleltake: «JAnts ti k'uxubinbilote!».^b

2 Tik'beik smul li ame'ike, tik'beik smul, yu'un ma'uk xa kajnil^c xchi'uk ma'uk xa smalalun. SK'an xa xikta ti chchon sbae* xchi'uk sk'an mu xa slo'la li sноп xchi'ile.

3 Mi mo'oje, vo'on ta jlok'be li sk'u' spok'e xchi'uk t'anal chkikta jech k'ucha'al vok'e, ta xk'ot ku'un k'ucha'al takixokol balumil, ta jpas ta takin balumil xchi'uk ti xcham ta takiti'ile.

4 Jech xtok, mu'yuk ta jk'uxubinbe li yalabe, yu'un ja' yalab ta skoj ti chchon sbae.*

5 Yu'un mulivajem* li sme'ike.^d Li buch'u chi'inatik ta xch'ute toj k'exlal sba k'usi spaso,^e yu'un xi laj yale: «Te tijil chibat ta stojolal li jmalaltake,^f

ti ja' chak'beikun jpan xchi'uk ka'ale, ti ja' chak'beikun li jtsotse[#] xchi'uk li jlineo, li j-aseitee xchi'uk li kuch'bole».

6 Ja' yu'un, ta jmakbe ta ch'ixtik li sbee; xchi'uk ta jva'an ta yeloval jun muro ti pasbil ta tone, jech mu'yuk xa tsta jelavel li sbee.

7 Tijil chbat ta anil ta spat li smalaltake, pe mu'yuk bu tsta ta be;^g ta sa', pe mu'yuk ta sta.

2:1 *K'elo Oseas 1:9, ts'ib ta yok vun. #K'elo Oseas 1:6, ts'ib ta yok vun. 2:2 *O «ti chmulivaje; ti tsa' smalale». 2:4 *O «ti jmulavile; ti jsa'malale». 2:5 *O «xchonoj sba; sa'oj smalaltak». #Taje ja' stsotsil chij o stsotsil jan chonbolometik.

Va'un, xi chale: <Chisut batel ta stojolal li ba'yel jmalale,^a yu'un mas to'ox lek oyun k'alal ta to'ox jchi'uke, avie mu xa jechuk>.^b

- 8** Mu'yuk laj yak' venta ti vo'on laj kak'be li sat ts'unobile,^c li ach' vinoe xchi'uk li aseitee
xchi'uk ti vo'on kak'ojbe li epal platae
xchi'uk li oro ti la stunesik sventa xich'ik ta muk' li Baale.^d
- 9** Ja' yu'un, chisut batel xchi'uk ta jpojbe sutel li sat jts'unob ti chlok' ta yoraile xchi'uk li ach' vino ku'un ti chlok' ta yoraile,^e
jech xtok, ta jochbe sutel li jtsotse* xchi'uk li jlino ti ja' to'ox xpixoj-o sbek'tale.
- 10** Li avi une, chkak' ta ilel ta stojolal smalaltak li sbek'tal butik nak'ale*
xchi'uk mi junuk vinik xu' spoj lok'el li ta jk'obe.^f
- 11** Ta jch'aybe sk'oplal skotol li xkuxetel yo'ontone,
li k'inetik yu'une,^g li jujun ach' luna* yu'une, li sava-doetik yu'une xchi'uk skotol li stsobajel ti tsotsik sk'oplale.
- 12** Jech xtok, ta jlajesbe li ste'el-tak s-uvae xchi'uk li ste'el-tak s-igo ti xi laj yalbe sk'oplal li antse:
<Taje ja' jtojol yak'ojbeikun li jmalaltake>;
ta jk'atajesbe ta te'tikaltik xchi'uk ja' chtal slo'ik li te'tikal chonbolometike.
- 13** Ta xkak'be stoj smul ta skoj ti k'u sjalil laj yak'be milbil matanal li slok'ol Baale,^h
k'alal tsk'upiltas sba ta arete* xchi'uk ta nats'ileti-

2:9 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. 2:10 *O «makale». 2:11 *O «ach' u». 2:13 *O «stak'inal sni'».

KAP. 2

- a Jer 31:18
Ese 23:4
Os 5:15
- b Dt 32:12-14
Ne 9:25
- c Dt 32:28
Is 1:3
- d Os 8:4
- e Is 17:11
- f Si 50:22
Os 5:14
- g Am 5:21
Am 8:10
- h Jue 3:7
1Re 16:30-32
2Re 10:28
Os 11:2

Kolumna 2

- a Is 17:10
- b Dt 30:5
Is 65:21
Jer 32:15
Ese 28:25, 26
Am 9:14
- c Jos 7:24-26
Is 65:10
- d Eks 15:1
- e Eks 23:13
Jos 23:6, 7
- f Sak 13:2
- g Ese 34:25
- h Is 11:6-8
- i Is 2:4
Ese 39:9
Sak 9:10
- j Le 26:5, 6
Jer 23:6
Mik 4:3, 4
- k Mik 7:18
- l Is 54:13
Jer 24:7
Jer 31:34

ke xchi'uk ti chbat sta li smalaltake,
va'un vo'on la xch'ayun ta sjol),^a xi laj yal li Jeovae.

- 14** <Ja' yu'un, ta jtijbe yo'onton, chkiik' batel ta takixokol balumil
xchi'uk ta jchi'in ta lo'il sventa xik'ot ta yo'onton.
- 15** Li va' k'ak'ale, chkak'be sutel ti butik ts'unbil s-uvae^b
xchi'uk ch-ech' batel ta sten-lejaltik Akor^c sventa x-och li ta yosilal spatobil o'ontonale;
ja' te tstak'bun k'ucha'al la stak' ta stse bale,
jech k'ucha'al k'alal lok' tal li ta yosilal Ejiptoe.^d
- 16** Jech xtok, li va' k'ak'ale,
«Jmalal» xavutun xa, ma'uk xa «Kajval»* chavalbun, xi li Jeovae.
- 17** <Mu'yuk xa chkak' ti xalbe sbi li slok'oltak Baale^e
xchi'uk mu'yuk xa buch'u tsvulesbe ta sjol li sbie.^f
- 18** Li va' k'ak'ale, ta jpas jun tra-to sventa jteklumal xchi'uk li te'tikal chonbolometike,^g
li mutetik ta vinajele xchi'uk li k'usitik xkilet chanavik ta lumtike;^h
ta jlajesbe sk'oplal ta balumil li arko, li espadae xchi'uk li pask'opeⁱ
xchi'uk chkak' ti junuk yo'onton xpuch'an sbaik.^{*j}
- 19** Chkak' ke ta atojolal ta sbatel osil;
chkak' ke ta atojolal ta skoj li tuk'ilale,
li tuk'il k'anelale xchi'uk li k'uxubinele.^k
- 20** Chkak' ke ta atojolal ta skoj ti tuk' chkak' jbae
xchi'uk chavojtikinun ta mel-el ti vo'on Jeovaune.^l
- 21** Xi chal li Jeovae: <Li va' k'ak'ale, vo'on ta jtak',
ta jtak'be li vinajele,

2:16 *O «Jbaal». 2:18 *O «xkuxiike»

va'un li vinajele tstak'be li balumile;^a

22 li balumil eke tstak'be li sat ts'unobile, li ach' vinoe xchi'uk li aseitee;

va'un li stukike ta stak'beik li Jesreele.^{*b}

23 Ta jts'un ta balumil k'ucha'al sbek' jts'unob li antse^c

xchi'uk ta jk'uxubin li buch'u mu'yuk k'uxubinbile,^{*}

xi chkalbe li buch'utik ma'uk jteklumale:[#] «Vo'ot jteklumalot»,^d

va'un xi chalike: «Vo'ot Jdiosot»»».^e

3 Va'un, xi laj yalbun li Jeovae: «Batan yan velta, k'ano li avajnil ti k'anbil ta yan vinike xchi'uk ti yakal tsmukul satiote,^f jech k'ucha'al sk'anoj steklumal Israel li Jeovae^g ak'o mi chich'ik ta muk' yan diosetik^h xchi'uk ti ts'kupinik yak'bel pan ti pasbil ta takin sat uvae».^{*}

2 Ja' yu'un, sventa xku'unine, la jman ta 15 ta sep plata xchi'uk jpis xchi'uk o'lol jomer^{*} ta sevada. **3** Va'un, xi laj kalbee: «Epal k'ak'al chku'uninot. Mu xa xachon aba^{*} xchi'uk mu xa xachi'in ta vael yan vinik, va'un li vo'on eke mu'yuk ta jchi'inot ta vael».

4 Ja' yu'un, jal^{*} mu'yuk ajvalil yu'unik li krixchanoetik ta Israele,ⁱ mu'yuk bankilal[#] yu'unik, mu'yuk chak'ik milbil matanal, mu'yuk tsva'anik tonetik ti ch'ule, mu'yuk mokank'u'il/ yu'unik xchi'uk mu'yuk slok'oltak terafim^a yu'unik.^k **5** Va'un, li ta slajebaltik xa k'ak'ale, ta sutik tal li krixchanoetik ta Israele xchi'uk ta sa'ik

2:22 *Ja' sk'an xal «li Diose ta sts'un sbek' ts'unobil». 2:23 *K'elo Oseas 1:6, ts'ib ta yok vun. #K'elo Oseas 1:9, ts'ib ta yok vun. 3:1 *Ja' xkaltik, ti tstunesik sventa chich'ik ta muk' jeche' diosetike. 3:2 *Li jun jomere ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. 3:3 *O «Mu xa xamulivaj; Mu xa xasa' amalal». 3:4 *Literal «epal k'ak'al». #O «xnich'on ajvalil». ^aO «diosetik ta yut na; santoetik».

KAP. 2

a Dt 28:12
Sak 8:12

b Os 1:11

c Jer 31:27

d Os 2:1
Ro 9:25, 26
1Pe 2:10

e Os 1:10

KAP. 3

f Os 1:2, 3

g Dt 7:6-8
2Re 13:23
Sl 106:44, 45

h Jue 10:13
Jer 3:20

i 2Re 17:6
2Re 18:9, 10

j Jue 8:27

k Jue 17:5
1Sa 19:15, 16

Kolumna 2

a Jer 50:4

b Jer 30:9
Ese 34:23, 24
Ese 37:24, 25
Am 9:11
Lu 1:31-33

c Dt 4:30

KAP. 4

d Mik 6:2

e Mik 7:2

f Os 11:12

g 1Re 21:18, 19

h Ese 23:37

i Os 1:4
Os 6:8, 9

j Am 8:7, 8

k Am 5:10, 13

l Dt 17:12

m Jer 2:8

li Jeova ti ja' Sdiosike^a xchi'uk li David ti ja' ajvailil yu'unike,^b jech xtok, ta skoj ti xi'taojik^{*} Jeovae, chtalik ta stojolal sventa x-ak'batik ta ilel slekil yo'onton.^c

4 Jteklum Israel, chikintaik li k'usi chal Jeovae,

yu'un li Jeovae chchapan li jnakejetik ta balumile,^d

yu'un li krixchanoetik ta balumile mu meleluk xk'opojik, mu'yuk tuk'il k'anelal yu'unik xchi'uk mu xojtikinik Dios yileluk.^e

2 Pukem tajej ti mu xk'ot ta pasel li k'usi jamal chalike, ti chlo'lavanike,^f ti chmilvanike,^g

ti ch-elk'ajike xchi'uk ti tslo'la snuj xchi'ilike^h

xchi'uk ti nopajtik no'ox tsmalik ch'ich'e.ⁱ

3 Ja' yu'un, oy ta at-o'onton li balumile^j

xchi'uk chch'ay batel sk'oplal skotol li jnakejetik tee; chchamik li te'tikal chonbolometike, li mutetik ta vinajele

xchi'uk li choyetik ta nabe.

4 «Ak'o mi jech, mi junuk vinik ta stakot ta k'op mi ja'uk ta stuk'ibtasot,^k

yu'un kako'olaj k'ucha'al li buch'utik tstsakik ta k'op li jun palee.^l

5 Ja' yu'un, ta xamak^{*} avakan ak'o mi ta k'ak'altik, ta smak yakan ek li j-alk'opetike, xko'olaj k'ucha'al ta ak'obaltik.

Xchi'uk vo'on ta xkak'be slajeb[#] li ame'e.

6 Chich' lajesel^m li jteklumal ta skoj ti mu xojtikinikune. Yu'un mu sk'an xojtikinikune,^m li vo'on eke mu jk'an ti xtunik k'ucha'al pale ta jtojolale;

3:5 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 4:5 *O «ta xt'ab». #O «ta ts'ijtsan». 4:6 *O «Chich' ts'ijtsan».

jech xtok, ta skoj ti ach'ayoj
ta ajol li smantal* Adiose,^a
ta jch'ay ta jol li anich'nab-
take.

- 7 K'alal mas epaj li paleetike,
mas la sa' smulik ta
jtojolal.^b
Vo'on ta jk'atajesbe ta vokolil
li smuk'ulalike.*
- 8 Li paleetike chve'ik ta bek'et
k'alal tspas smulik li jteklumale
xchi'uk chpich' o'ontaik* li
spaltail[#] jteklumale.
- 9 Ko'ol k'usi chk'ot ta stojolal
li krixchanoetike xchi'uk li
palee;
chkak'beik kastigo ta skoj li
k'usitik tspasike*
xchi'uk chkak'be stojik li k'u-
sitik spasojike.^c
- 10 Chve'ik, pe mu'yuk chnoj
xch'utik.^d
Chmulivajik tajek,* pe mu'-
yuk ta x-epajik,^e
yu'un mu'yuk yak'ojik ta ilel
ti chich'ik ta muk' li
Jeovae.
- 11 Chchon sbaik,* chuch'ik mol
vino xchi'uk ach' vino,
chch'ay ta yo'ontonik spasel li
k'usi leke.^{#f}
- 12 Li jteklumale tsk'anbeik kol-
tael li santoetik yu'unik ti
pasbil ta te'e,
ja' tspasik li k'usi ch-albatik
yu'un li xvaxtonike;*
ta xk'ejp'ujik[#] batel ta skoj
ti oy ta yo'onton chchon
sbaik[^]
xchi'uk mu sk'an xch'unbeik
smantal Sdiosik ta skoj ti
chchon sbaik.[^]

4:6 *O «chanubtasel yu'un». 4:7 *O
ja' van sk'opial «La sjelik ta vokolil li
jmuk'ulale». 4:8 *O «chit'ixtaik». #O
«li xchopolil». 4:9 *Literal «li sbei-
ke». 4:10 *O «Chchi'linik ta vayel epal
krixchanoetik; Toj ech' xa no'ox chchon
sbaik». 4:11 *O «Chmulivajik». #Li-
teral «tslok'es li yo'ontonike». 4:12
*O «li ste' jt'unvaneje». #O «xk'ejevik;
sts'ep'ujik». ^O «chmulivajike».

KAP. 4

a 2Re 17:15, 16

b Esd 9:6, 7

c Am 3:1, 2

d Le 26:26
Mik 6:14

e Os 9:11, 12

f Pr 20:1
Pr 23:31, 33
Is 28:7

Kolumna 2

a Jer 3:6

b 2Re 17:10-12
Jer 2:20
Ese 20:28

c Jer 4:22

d Ese 23:4, 5

e 2Re 17:18

f Os 9:15
Os 12:11
Am 4:4g Os 5:8
Os 10:5h Is 48:1
Jer 5:2
Ese 20:39i Sl 78:8
Sl 81:11, 12
Sak 7:11, 12j Os 11:2
Os 13:1, 2

- 13 Chak'ik milbil matanal li ta
jol vitsetike^a
xchi'uk li ta sjol bik'tal vi-
tsetike xtomet muyel yu'u-
nik xch'aial* li milbil mata-
nale,
ta yolon tulan, ta estorake te'
xchi'uk ta skotol li muk'tik
te'etike.^b
yu'un toj lek li yaxinale.[#]
Ja' yu'un, chchon sbaik[^] li
atsebetakike
xchi'uk tso'la snup xchi'ilik li
avalibtakike.
- 14 Mu'yuk chkak'be kastigo
li atsebetakik ti chchon
sbaik^e^c
mi ja'uk li avalibtakik ti tso'-
la snup xchi'ilike.
Yu'un li viniketike chbat sa'ik
li jchonbail antsetike
xchi'uk chak'ik milbil ma-
tanal xchi'uk li buch'utik
chchon sbaik ta temploe;
ta skoj ti mu xa'ibeik smelolal
li jteklum taje, ta xljaj sk'o-
plal.
- 15 Israel, ak'o mi yakal
chachon aba,^{#d}
mu me ja'uk smulin
li Judae.^e
Mu me xatalik ta Guilgal^f
o ta Bet-Aven^g
xchi'uk mu me xiuk jamal
xavalike: «Jamal chkal
ta skoj kuxul
Jeoval»,^h
- 16 Yu'un jech k'ucha'al jkot
simaron vakaxe, ja' jech
pasem ta simaron li
Israele.ⁱ
¿Mi jech van ta xchabi Jeova
k'ucha'al jkot ch'iom tot
chij ta jamal yaxaltik?*
- 17 Li Efraine yak'oj sba ta stojolal
li santoetike.^j
jIktao komel stuk!

4:13 *O «xch'ayilal». #O «skeova-
le». ^O «chmulivajik; tsa' smalalik».
4:14 *O «chmulivajike; tsa' smalalike».
4:15 *O «chamulivaj». 4:16 *Literal
«jamal osiltik».

- 18** K'alal mi laj li servesae,*
chlik mulivajuk tajek.*[#]
Li ajvaliletik^Δ yu'une sk'ano-
jik tajek li k'usi k'exlal
sbae.^Δ
- 19** Kuchbil chbat ta ik',*
va'un ta k'exlal chkom ta skoj
li milbil matanal chak'e».
- 5** «Paleetik, chikintaik li'e,^b
jtekulum Israel, ts'et chikin-
taik,
yuts' yalal ajvalil, a'iik,
yu'un te tsakal ak'oplalik li ta
chapanele;
yu'un k'otemoxuk ta pets' ta
stojolal li Mispae
xchi'uk xako'olajik k'ucha'al
timanbil ch'ojon ta stojolal
li Tabore.^c
- 2** Li jtoybaetike batem tajek ta
yo'ontonik* milvanej
xchi'uk yakal ta jp'ijubtas[#]
skotolik.
- 3** Xkojtkin li Efraine
xchi'uk mu'yuk nak'al* ta jto-
jolar li Israele.
Yu'un li avie, Efrain, toj ech'
xa no'ox mulivajemot;[#]
sokesoj sba li Israele.^d
- 4** Ta skoj li k'usitik tspasike,
mu xu' sutik ta stojolal
Sdiosik,
yu'un oy ta yo'ontonik ti
chchon sbaik;^e
xchi'uk mu xojtkinik li
Jeovae.
- 5** Chtik'bat* smul yu'un stoyob-
bail li Israele;^f
li Israel xchi'uk Efraine sma-
koj[#] yakanik ta skoj li spal-
tailike^Δ

4:18 *O «servesa ti pasbil ta trigoe». [#]O «chlik xchi'in ta vayel epal krixchanoetik; chlik xchon sba». ^ΔLiteral «eskudoetik». **4:19** *O «Chbek'at batel ta ik'». **5:2** *O «te nitil tajek sk'oplalik ta». [#]O «ta jtuk'ibtas». **5:3** *O «mukul». [#]O «achi'inoj ta vayel epal krixchanoetik; achonoy aba». **5:4** *O «ti chmulivajike». **5:5** *Literal «Chtik'bat ta sat». [#]O «t'abem». ^ΔO «li xchopoliike».

KAP. 4
a Mik 7:3

KAP. 5
b Os 4:9

c Jue 4:6
Jer 46:18

d Ese 23:4, 5
Os 4:17, 18

e Os 4:12
Am 2:7

f Is 9:9, 10
Os 7:10

Kolumna 2
a 2Re 17:19, 20
Ese 23:30, 31
Am 2:4, 5

b Is 1:15
Mik 3:4

c Is 48:8
Jer 3:20

d Os 8:1

e Is 10:29

f Os 4:15
Os 10:5

g Is 28:1-3
Os 9:13

h Dt 19:14

i 1Re 20:1

j Os 8:9
Os 12:1

- xchi'uk smakoj yakan ek li
Judae.^a
- 6** Xlamet* batel xchi'uk xchijik
xchi'uk xvakaxik bat sa'ik li
Jeovae,
pe mu'yuk bu la staik.
Yu'un svok'oj xa ox sba lok'el
ta stojolalik.^b
- 7** Svalopatinojik komel li
Jeovae,^c
yu'un k'otem ta xnich'nabik li
jyanlum ololetike.
Li avi une, ta jun no'ox u
chlajik xchi'uk chlaj li spar-
teike.*
- 8** jJupanik kachu^d ta Guibea,
jupanik ok'es ta Rama!^e
jAvananik sventa pask'op
li ta Bet-Avene!^f jBenjamin,
te tijil chitalkutik ta apat!
- 9** Efrain, chavak' xi'el mi k'ot
sk'ak'alil li kastigoe.^g
Kak'oj xa ta na'el li k'usi jp'el
sk'oplal chk'ot ta stojolal li
nitilulal ta Israele.
- 10** Li jbeiltasvanejetik* ta Judae
xko'olajik xchi'uk li buch'u-
tik tsjelbeik yavil li sts'akil
osile.^h
Ta jmal yalel tal ta stojolalik
k'ucha'al vo' li skapemal
jole.
- 11** Ilbajinbil li Efraine, sta-o
ti laj yich' pech'el ta
tekele,
yu'un jp'el ta yo'onton la sts'a-
kli batel li yajkontrae.ⁱ
- 12** Ja' yu'un, lik'ot k'ucha'al
joch'* ta stojolal li Efraine
xchi'uk lik kuxinuk ku'un li
jtekulum Judae.
- 13** K'alaluk laj yak' venta ti oy
xchamel li Efraine xchi'uk
ti oy syayijemal li Judae,
bat ta Asiria li Efraine/ xchi'-
uk la stak batel j-almanta-
letik ta stojolal jun muk'ta
ajvalil.

5:6 *O «Sbuset». **5:7** *O «yosilike». **5:10** *O «xnich'on ajvalil». **5:12** *Taje ja' sk'oplal bik'tal chonetik ti chk'ux k'u-sitik ti xko'olaj k'ucha'al pepene.

Pe mu'yuk xapoxtajik yu'un xchi'uk mu'yuk xpoxtaj yu'un li ayayijemalike.

- 14 Yu'un chik'ot k'ucha'al ch'iom leon ta stojolal li Efraine xchi'uk chik'ot k'ucha'al tsatsal leon* ta stojolal li jteklum Judae.

Ta jlilin jtuk, va'un chibat,^a chikik'ik batel xchi'uk mu'yuk buch'u xu' xpojatik.^b

- 15 Chibat xchi'uk chisut batel ti bu likemun tale, ja' to chisut talel mi laj yich'ik kastigo ta skoj li smulike, va'un ja' to chlik sa'ikun sven-ta tsk'anbeikun koltael.^c K'alal yakal chil svokolike, tsa'ikun».^d

- 6 «La'ik xchi'uk sutkutik batel ta stojolal Jeova, yu'un ja' la sliinutik,^e pe ja' ta xpoxtautik.

Ja' la syayijesutik, pe ja' ta xpix li jayayijemalike.

- 2 Chijkuxi yu'un yan velta mi ech' bil k'ak'ale.

Li ta yoxibal k'ak'ale, tstoyutik likel xchi'uk te chijkuxiutik ta ye-loval.

- 3 Ta xkojtitikintik li Jeovae, ta sjunul ko'ontontik ta jk'an chkojtitikintik.

Jp'el sk'oplal chtal ta jtojolaltik jech k'ucha'al chlok' tal k'ak'al ta sobe;

xko'olaj k'ucha'al tsatsal vo' chtal ta jtojolaltik, jech k'ucha'al chak' vo' ta primavera* ti cht'uxubtas li balumile».

- 4 «¿K'usi ta jpas ta atojolal un, Efrain?

¿K'usi ta jpas ta atojolal un, Juda?

Yu'un li tuk'il k'anelal avu'une xko'olaj k'ucha'al li toketik ta sobe,

KAP. 5

a Sl 50:22

b Am 2:14

c Le 26:38, 40

d Dt 4:29, 30
Dt 30:10

KAP. 6

e Os 5:14

Kolumna 2

a Is 58:1
Jer 1:9, 10
Ese 3:8, 9

b Jer 23:29

c Sof 3:5

d 1Sa 15:22
Pr 21:3
Is 1:11
Mik 6:6-8
Mt 9:13
Mt 12:7e 2Re 17:15
Is 24:5
Os 8:1

f Os 12:11

g Mik 7:2

h 1Re 12:25

i 2Re 17:6, 7
Jer 3:6

j Ese 23:4, 5

k Dt 30:3
Jer 29:14
Am 9:14

KAP. 7

l Is 28:1

m Am 8:14
Mik 1:5

n Mik 7:3

xko'olaj k'ucha'al ts'ujul ti anil no'ox chch'ay batele.

- 5 Ja' yu'un, ta jlajesoxuk ta stojolal li j-alk'opetike;^a ta jmiloxuk ta skoj li k'usi chlok' ta kee.^b

Jech xtok, li chapanel chvul ta atojolale jamal lek xvinaj k'ucha'al sakil osil.^c

- 6 Yu'un ja' k'upil sba chkil li tuk'il k'anelale,^{*} ma'uk li milbil matanale

xchi'uk ja' k'upil sba chka'i ti chavojtikinikun ti vo'on Diosune, ma'uk li skotlej chik'bil matanale.^d

- 7 Pe mu'yuk stsakojik ta muk' li trato ta skoj ti krixchanoetik no'oxe.^e

Te la svalopatinikun komel.

- 8 Li Galaade ja' jun jteklum ti tspasik k'usitik chopole,^f solet ep smalojik ch'ich'.^g

- 9 Li jtsop paleetike xko'olajik k'ucha'al jtsop j-elek'etik ti te nak'al* tsmalaik jun krixchanoe.

Chmilvanik li ta be ti nopol xil Sikeme,^h

yu'un toj k'exlal sba li stalelali-like.

- 10 Oy k'usi toj ech' xa no'ox chopol kiloj ta stojolal li jteklum Israele.

Te chchon sba li Efraine;ⁱ sokesoj xa sba li Israele.^j

- 11 Jech xtok, steklumsal Juda, chapanbil xa avorail chavich' tsobel jech k'ucha'al oy yorail chich' tsobbel sat li ts'unobiletike, ta jtsob sutel yan velta li jteklumsal ti chukbilik batele».^k

- 7 «K'alal ja'o la jpoxta li Israele, lik vinajuk spaltail* li Efraine^l xchi'uk li xchoplejal Samariae,^m yu'un chlo'lavanik;ⁿ

5:14 *O «ch'iom leon ti xtinlajet sjol». 6:3 *Ja' xkaltik, yorail uninaltik.

6:6 *O «k'uxubinele». 6:9 *O «mukul». 7:1 *O «xchopolil».

- li j-elek'etike ch-ochik xchi'-uk te ch-elk'ajik, oy jtsop j-elek'etik xtok ti te xjoyetik ta spate.^a
- 2** Pe mu'yuk tsnopik ti ta jvules ta jol skotol li k'usi chopol tspasike.^b
- La syak sba stukik ta skoj li xchoplejalike.
Chajal ta sba jsat skotol li k'usi tspasike.
- 3** Ta xmuyubaj yu'unik li ajvalil ta skoj li xchoplejalike xchi'uk ta xmuyubaj yu'unik li jbeiltasvanejetik* ta skoj ti chlo'lavanike.
- 4** Skotolik tso'la sноп xchi'ilik, xtiltun* sk'ak'alik jech k'ucha'al li orno ti k'ok' tajek ti ja' stsanaj li jpaspane, ti mu persauk chchuchbe sk'ak'al k'alal chlik svots' li arinae xchi'uk k'alal to mi sit' xa oxe.
- 5** K'alal ja'o sk'inal li ajvalil ku'-untike, ipajemik li jbeiltasvanejetike...^{*}
- kapem sjolik ta skoj li vinoe.^c
Li xjalile lek tajek xil sbaik xchi'uk li jlabanvanejetike.
- 6** Yu'un li k'usi tsk'an yo'ontonike solet xtiltun ti xko'olaj k'ucha'al snopajesojik ta jun ornoe.^{*}
- Chvay sjunul ak'obal li jpaspane;
solet k'ok'-o ta sob li orno jech k'ucha'al li k'ok' ti xlomlune.[#]
- 7** Skotolik k'ok'ik tajek jech k'ucha'al li ornoe xchi'uk tslajesik li ajvaliletik* yu'unike.
Lomem skotol li ajvaliletik yu'unike;^d

7:3, 5 *O «xnich'on ajvalil». 7:4 *O «xloklun; xpulpun». 7:6 *O ja' van sk'opjal «Yu'un xko'olaj k'ucha'al orno yo'ontonik k'alal chnopajik xchi'uk li k'usi smukoj ta yo'ontonike». *O «xloklune». 7:7 *Literal «jchapanvanejetik».

KAP. 7

- a Os 6:9
- b Dt 32:29
Is 1:3
Am 8:7
- c Is 5:11
Is 28:1
- d 2Re 15:8,10
2Re 15:14
- Kolumna 2**
- a Is 9:13
- b Sl 106:34-36
Ese 23:4, 5
- c 2Re 13:3
2Re 15:19
- d Os 5:5
- e Ne 9:35
Is 9:13
Am 4:6
Sak 1:4
- f Is 1:3
- g 2Re 17:4
Is 31:1
- h 2Re 15:19
Ese 23:4, 5
- i Dt 28:15
2Re 17:13
- j Is 59:13
- k Sl 78:37
Is 29:13

mi junuk buch'u xvokoletik tsk'anbeikun koltael.^a

- 8** Li Efraine tskap sba xchi'uk li muk'tik lumetike.^b
- Li Efraine xko'olaj k'ucha'al set-set pan ti mu'yuk laj yich' valk'unele.
- 9** Pojbat satsatsal yu'un li yan krixchanoetike,^c pe mu sna'.
Jech xtok, sakubem xa sjol, pe mu'yuk yak'oj venta.
- 10** Chtik'bat smul yu'un stoyobbail li Israele;^d ak'o mi jech k'otem ta stojolal taje, mu'yuk sutem talel ta stojolal li Jeova ti ja' Sdiose^e xchi'uk mu'yuk bu sa'oj-o.
- 11** Li Efraine xko'olaj k'ucha'al jkot paloma ti mu sna' snopele, ti mu'yuk sp'ijile.^{*f}
- Sk'anojbeik koltael li Ejiptoe;^g sa'ojik koltael ta stojolal li Asiriae.^h
- 12** Buyuk no'ox ti chbatike, vo'on ta jlich'anbe batel syakobilik.
Chkak' p'ajjuk* yalel jech k'ucha'al li mutetik ta vinajele.
Chkak'be kastigo jech k'ucha'al kalojbeik xa ono'ox skotolike.ⁱ
- 13** ¡Abol sbaik, yu'un jatavemik ta jtojolal!
¡Chich'ik lajesel, yu'un la sa' smulik ta jtojolal!
Chapalun xa ox sventa ta pjojik, pe mu meleluk li k'usi laj yalik ta jtojolale.^j
- 14** Mu ta sjunuluk yo'onton xvokoletik la sk'anbeikun koltael^k
ak'o mi te x-avetik ta ok'el ta stemik.*

7:11 *Literal «mu'yuk yo'ontone». 7:12 *O «ts'ujjuk». 7:14 *O «svayebik».

La sbojilan sbek'talik k'alal ja'o tslajesik li sat sts'uno-bike xchi'uk k'alal ja'o chuch'ik li ach' vino yu'unike; la stoy sbaik ta jtojolal.

- 15 Ak'o mi la jtuk'ibtasik xchi'uk la jtsatsubtasbe li sk'obike, oy k'usi chopol yakal tsnop tspacek, ja' yu'un la skontrainikun.

- 16 Jelemik, pe mu'yuk sutik ti bu melel yich'el ta muk' Diose.*

Mu stak' jpat ko'ontontik ta stojolalik jech k'ucha'al jun arko ti yochol yak'ile.^a Chlajik ta milel ta espada li jbeiltasvanejetik[#] yu'unik ta skoj ti tsa'vanik ta k'op ta sk'opojelike.

Ta skoj taje, ta xich'ik labanel li ta yosilal Ejiptoe.^b

- 8 «jAk'o junuk kachu ta ave sventa xajupan!^c Li jkontrainvaneje chtal k'ucha'al jkot aguila ta sna li Jeovae,^d yu'un mu'yuk la stsakik ta venta li jtratoe^e xchi'uk mu'yuk la xch'unik li jmantale.^f

- 2 Xi xvokoletik ta jtojolale: «jDios ku'un, li j-israelunkutike xkojtikinkotukit!^g

- 3 Sp'ajoj k'usi lek li Israele.^h Ak'o nutsatuk yu'un li jkontrainvaneje.

- 4 Sva'anojik ajvaliletik, pe mu'yuk la sjak'beikun. Sva'anojik jbeiltasvanejetik,[#] pe mu'yuk laj kojtikinik. Spasoj-o ta santoik li splataik xchi'uk li s-oroike,ⁱ

taje ja' sventa slajej stukik.^j

- 5 Samaria, p'ajbil li ach'iom tot vakaxe.^k Li sk'ak'al ko'ontone solet titem* ta atojolal.^l

7:16 * Ja' xkaltik, ma'uk ti toyem xa sk'oplal ti k'u yelan ch-ich'vanik ta muk'e. 7:16; 8:4 * O «xnich'on ajvalil». 8:5 * O «tsanam».

KAP. 7

a Sl 78:57

b Ese 36:19, 20
Os 9:3

KAP. 8

c Os 5:8

d Dt 28:49, 50

e Os 6:7

f 2Re 17:15

g Is 48:1
Mik 3:11

h Sl 50:17

i 1Re 12:26, 28
Os 13:2

j 1Re 13:34

k Os 10:5, 6

l Dt 32:21, 22
2Re 17:18

Kolumna 2

a Pr 22:8

b Is 17:11

c Dt 28:15, 33

d 2Re 15:29
2Re 18:11
Jer 50:17

e Le 26:33

f 2Re 15:19
Ese 23:4, 5
Os 5:13
Os 12:1

g Ese 23:9

h 2Re 14:26
1Kr 5:26

i Is 10:10, 11

j Os 12:11

k 2Re 17:15
Ne 9:26l Is 1:11
Am 5:22

¿Bak'in to van chk'ot ta pasel avu'un ti mu'yuk xa amule?*

- 6 Yu'un likem tal ta Israel taje. Ja' yabtel sk'ob jun vinik ti lek xtojobe, ma'uk li Diose;

chich' lilinel li ch'iom tot vakax yu'un Samariae.

- 7 Yu'un yakal tsts'unik li ik'e

xchi'uk ja' no'ox tstaik ta tsobel li tsatsal ik'e.^a

Mu'yuk bu va'al lek tstaik li ste'el sts'unobike,^b

k'usiuk no'ox xch'i tal mu'yuk chak' arina.

Mi oy k'usi lok'e, ja' tslajes li jyanlumetike.*^c

- 8 Chich' lajesel li Israele.^d Avie, jmoj xa te oyik xchi'uk li muk'tik lumetike,^e xko'olaj k'ucha'al jun vaso ti mu k'usi xtun-oe.

- 9 Yu'un muyemik batel ta stojolal Asiria^f jech k'ucha'al te'tikal vuro ti stuk oye.

Stojoj yantstak li Efraine.^g

- 10 Ak'o mi te likem tal yantstak li ta muk'tik lumetike, li avie ta jtsobik.

Ta xlik yil svokolik^h ta skoj li ikatsil ch-ak'batik yu'un li ajvalil xchi'uk li jbeiltasvanejetike.

- 11 Yu'un li Efraine ep spasoj skajlebtak matanal sventa sa'o smul.ⁱ Tstunesik sventa tsa'o smulik li skajlebtak matanal yu'unike.^j

- 12 La jts'ibabe epal mantaletik,* pe mu'yuk la stsakik ta venta.^k

- 13 Chak'beikun milbil matanal xchi'uk tstibeik li sbek'tale, pe mu'yuk xkuxet yo'onton yu'unik li Jeovae.^l

8:5 * O «mu'yuk xa achopolale». 8:7 * O «li yan krixchanoetike». 8:12 * O «chanubtasetik».

Li avi une, tsvulesbe ta sjol
li spaltailike* xchi'uk
chak'be kastigo ta skoj li
smulike.^a

Sutemik batel[#] ta Ejipto.^b

- 14 Li Israele xch'ajoy ta sjol
Jpasvanej yu'un^c xchi'uk
sva'anoj temploetik,^d
jehc xtok, li Judae yepajesoj
jtekumetik ti joyobtabil ta
muroe.^e

Pe chkak' batel k'ok' li ta jte-
klumetik yu'une

xchi'uk chk'ak' ta k'ok' ta ju-
juntal li tayal k'elob osiletik
yu'une».^f

- 9 «Israel, mu me xamuyubaj,^g
mu xkuxetuk avo'onton k'u-
cha'al li jteklumetike.

Yu'un la ach'ak aba lok'el ta
stojolal Adios ta skoj ti cha-
chon abae.^{*h}

La ak'upin li atojoj ta skoj ti
la achon aba li ta yik'aobil
ts'unobile.ⁱ

- 2 Pe mu'yuk tsmak'linoxuk
li yik'aobil ts'unobile
xchi'uk ti bu chich' pits'el
uvae

xchi'uk chljaj li ach' vinoe.^j

- 3 Mu teuk chnakiik-o li ta sba-
lumil Jeovae;^k
mo'oj, yu'un tsutik ta Ejipto li
Efraine
xchi'uk tslajesik k'usitik ibal
sba* li ta Asiriae.^l

- 4 Mu'yuk xa tsmalik vino sven-
ta chak'beik ta smoton li
Jeovae;^m

mu'yuk xa lek chil li milbil
matanal chak'ike.ⁿ

Xko'olajik k'ucha'al li pan
sventa at-o'ontone;
skotol li buch'utik tse'ike ta
sokes-o sbaik.

Yu'un ja' no'ox yu'un stukik li
spanike;

8:13; 9:9 *O «li xchopolilike». 8:13 *O
ja' van sk'oplal «Ta sutik batel». 9:1
*O «chamulivaje». 9:3 *K'elo Glosa-
rio, ibal sba.

KAP. 8

- a Os 9:9
Am 8:7
b Os 7:16
Os 9:3
c Dt 32:18
d 1Re 12:25, 31
e 2Kr 26:9, 10
f 2Re 18:13
2Kr 36:17, 19
Jer 17:27
Jer 34:7

KAP. 9

- g Os 10:5
h Ese 23:4, 5
Os 4:12
i Os 2:12
Mik 1:7
j Os 2:8, 9
Am 5:11
k Le 20:22
Dt 28:63, 64
Jos 23:15, 16
1Re 9:6, 7
l 2Re 17:6
m Nu 15:5
Nu 28:14
Joe 1:13
n Is 1:11

Kolumna 2

- a Os 7:13
b Os 7:16
Os 8:13
c Jer 2:14, 16
d Is 10:3
e Is 21:6, 8
Jer 6:17
Ese 33:7
f 1Re 17:1
2Re 2:14
g 1Re 18:19
h Jue 19:22
Jue 20:4-6
Os 10:9
i Os 8:13
j Jer 2:2

- k Nu 25:1-3
Dt 4:3
Sl 106:28

mu'yuk chich' ich'el ochel li ta
sna Jeovae.

- 5 ¿K'usi van chapasik li ta sk'a-
k'alil tsobagele,^{*}
li ta sk'ak'alil sk'injal
Jeovae?

- 6 Yu'un sk'an xajatavik ta skoj
li lajelal chtale.^a
Ttssoeboxuk li Ejipto^b xchi'-
uk ja' tsmukoxuk li lum
Menfise.^c

Li laetike* ja' chu'unin li k'u-
sitik ep sbalil avu'unik ti
pasbil ta platae

xchi'uk chch'i ch'ixetik li ta
akarpanaie.

- 7 Chtal sk'ak'alil ti chavich'ik
chajel ta k'elele,^d
chtal sk'ak'alil li kastigoe,
va'un chak' venta li Israele.
Ta xbolib li j-alk'ope xchi'uk
chlik xchuvaj li vinik ti
chk'opoj ta stojolal Diose;
solel p'ajbilot ta skoj ti toj
ech' xa no'ox ep li apaltai-
le».^{*}

- 8 Li jk'el-osil ta toyol^e yu'un
Efraine tuk' tun ta stojolal
li Diose.^f

Pe li avie, skotol li sbetak
j-alk'opetik yu'une^g xko'olaj
k'ucha'al li spets' jyakmute;
solel oy p'ajbail li ta sna
Diose.

- 9 Solel tik'ilik ta jyalet ta spa-
sel li k'usitik chak' lajebale,
jehc k'ucha'al ta sk'ak'alil
Guibeae.^h

Li Diose tsvules ta sjol
li spaltailike* xchi'uk
chak'be kastigo ta skoj
li smulike.ⁱ

- 10 «Xko'olaj k'ucha'al uva la jta
ta takixokol balumil li Is-
raele.^j

Li amoltotakike xko'olajik laj
kil k'ucha'al sba sat igo ti
ba'yel chyjube.

Pe batik ta stojolal li Baal ta
Peore;^k

9:5 *O «yorail ak'inike». 9:6 *O «orti-
ga ts'i'leletike». 9:7 *O «li achopolile».

ja' bat ta yo'ontonik li k'usi
k'exlal sbae*^a
xchi'uk ibal sba k'otik, xko'o-
lajik k'ucha'al li k'usi sk'a-
nojike.

11 Chvil batel k'ucha'al mut li
smuk'ulal Efraine;
mu'yuk chchi'in yolik xchi'uk
mu'yuk chvok' yu'unik.^b

12 Ak'o mi ta sts'ites xnich'na-
bik,
mi junuk ta xkiktabeik, ta
xkik'beik batel;^c
jech, jtoj abol sbaik mi la
jch'ak jba lok'el ta stojola-
like!^d

13 Li Efrain ti te ts'unbil ta ya-
xaltike xko'olaj to'ox laj kil
k'ucha'al li Tiroe;^e
avi li Efrain une sk'an xak'
lok'el xnich'nab sventa xi-
ch'ik milel».

14 Kajval Jeova, ak'bo li k'usi
sk'an xavak'bee;
ak'o yaluk li yolike xchi'uk
ak'o takijuk li ya'lel xchu'i-
ke.*

15 «Te ta Guilgal^f la spasik sko-
tol li k'usitik chopole, yu'un
ja' te lik jp'ajik.
Ta skoj li k'usitik toj chopol
la spasike, ta jnutsik lok'el
li ta jnae.^g

Mu'yuk xa ta jk'anik;^h
skotol li jbeiltasvanejetik*
yu'unike pimir ta mantal.

16 Chich' lomesel k'ucha'al jtek'
te' li Efraine.ⁱ
Chtakij li yibelike xchi'uk mi
jset'uk* tsatinik,
ak'o mi xvok' xnich'nabik, ta
jmlibe li snitulalalik ti sk'a-
nojike».

17 Chp'ajatik yu'un li Jdiose,
yu'un mu'yuk la xchikinta-
beik^j
xchi'uk jatvil krixchano
chk'otik li ta muk'tik lume-
tike.^k

9:10 *O «li dios ti k'exlal sbae». **9:14**
*O «sot'p'ijuk li xchu'ike». **9:15** *O
«xnich'on ajvalil». **9:16** *O «jutebuk».

KAP. 9

a 1Re 16:31
Jer 11:13

b Dt 28:15, 18

c Dt 28:32
Dt 32:25

d Dt 31:17
2Re 17:18

e Ese 28:12

f Os 4:15
Os 12:11
Am 5:5

g Le 26:27, 33
2Re 17:18
Am 5:27

h Dt 29:19, 20

i Is 7:8

j 2Re 17:14, 15
Sak 1:4

k Dt 28:64
Am 9:9

Kolumna 2

KAP. 10

a Is 5:3, 4

b Os 8:11
Os 12:11

c Os 8:4

d Os 3:4
Os 13:11

e 2Re 17:4

f Am 5:7
Am 6:12

g 1Re 12:28, 29
Os 4:15
Os 8:5
Am 3:14

h 2Re 17:3
Os 5:13

i Mik 6:16

10 «Li Israele xko'olaj k'ucha'-
al jpetsu uva ti mu'yuk
sbalil ti chak' sate.^a

K'alal mas ep chak' sate, mas
ta x-epaj li skajleb matanal
yu'unike.^b

K'alal mas ep k'usitik chlok' li
ta yosilike, mas labal sba
xvinaj li va'anbil tonetik
yu'unik ti ch'ule.^c

2 Jlo'avanej* li yo'ontonike;
li avie chich' tabel smulik.
Oy buch'u tsk'asbat li skajleb
matanal yu'unike xchi'uk ti
chak'be slajeb li va'anbil to-
netik yu'unik ti ch'ule.

3 Va'un, xi chalike: «Ta skoj
ti mu'yuk jxi'taojtik* li
Jeovae ch'abal ajvalil ku'-
untik.^d

Xchi'uk jk'usi van xu' spas ta
jtojolaltik li jun ajvalile?».

4 Mu'yuk stu li k'usi chalike,^e
mu xk'ot ta pasel li k'usi ja-
mal chalike xchi'uk k'alal
tspasik tratoetike;
ja' yu'un li chopol chapanele
pukem batel k'ucha'al jmil-
vanej ts'i'lel li ta surkoal*
osile.^f

5 Li jnaclejetik ta Samariae ta
xi'ik mi oy k'usi xk'ot ta sto-
jolar li slok'ol ch'iom vakax
ta Bet-Avene.^g

Yu'un li steklumale oyik ta
at-o'onton ta stojolar,
oyik ta at-o'onton ek li pa-
leetik yu'unik ti xmuyuba-
jik to'ox ta stojolar li jeché'
diosetike xchi'uk li ta smu-
k'ulale,

yu'un nom chich'ik ik'el batel.

6 Chich' ik'el talel ta Asiria k'u-
cha'al smoton jun muk'ta
ajvalil.^h

Chich' ak'el ta k'exlal li
Efraine

xchi'uk chk'exav li Israel ta
skoj ti la sts'akli li tojobta-
sele.ⁱ

10:2 *O «Ch'ulul; K'un». **10:3** *K'elo
Glosario, xi'tael Dios. **10:4** *O «sjilal;
xcholavil».

- 7** Ta melez, ta xich' lajesel* li Samaria xchi'uk li ajvalil yu'une,^a jech k'ucha'al uni k'ob te' ti chch'ay batel ta vo'e.
- 8** Ta xich' lajesel^b li tayal k'o-pojebaletik* ta Bet-Aven^c ti ja' te tsa' smulik li Israele.^d Te chch'i ch'ix xchi'uk tomalch'ix[#] li ta skajleb matanal yu'unike.^e Li krixchanoetike xi chalbeik li vitsetike: «Loman tal ta jbakutik!», xchi'uk xi chalbeik li bik'tal vitsetike: «Nak'unkutik!». ^{af}
- 9** Israel, te xa ono'ox ta sk'ak'alil Guibea la apas amul.^g Jech te yakaloxuk-o spasel. Li pask'ope mu'yuk bu la slajes ta j-ech'el li krixchanoetik ta Guibea ti mu'yuk tuk'ike.
- 10** Jech xtok, ta jtuk'ibtasik ti k'usi ora xal ko'ontone. Xchi'uk li jteklumetike ta stsob sbaik sventa xbat stsakik ta k'op, li kastigo chich'ike ja' ti chkuch* batel li cha'tos spaltailike.[#]
- 11** Li Efraine ja' to'ox tsebal me' vakax ti lek chanubtasibil ti tsk'upin smajel sat ts'unobile, ja' yu'un mu'yuk laj kak'be sk'atlom te'al li ta snuk' ti k'upil sbae. Li avie, ta xkak' ti oyuk buch'u skajlebin* li Efraine.^h Ta slok balumil li Judae; li Jakobe tspas ta parejo li osile.
- 12** Ts'unik tuk'ilal, va'un chatso-bik tuk'il kanelal.

10:7 *Literal «xich' ts'ijtsanel». **10:8** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*. *O «ch'ix nichim; sakil ch'ix». ^ΔO «jMukunkutik!». **10:10** *Ja' xkaltik, k'alal chkuch batel k'ucha'al jun k'atlom te' li stojobil smule. *O «xchopolilike». **10:11** *O «ta xkak'be yak'il».

KAP. 10

a 2Re 17:4

b Am 7:9

c Os 4:15

d 1Re 12:28-30
Mik 1:5

e 2Re 23:15

f Lu 23:30
Ap 6:16g Jue 20:4-6
Os 9:9

h 2Re 17:6

Kolumna 2

a Jer 4:3, 4

b Is 55:6
Am 5:4c Dt 32:2
Is 45:8d Pr 22:8
Os 8:7
Gal 6:7

e 2Re 18:9, 10

f Am 7:9

g 2Re 18:9, 10

KAP. 11

h Dt 7:8

i Eks 4:22
Mt 2:14, 15

j Is 30:9-11

k Jue 2:13
Jue 3:7
1Re 16:30-32
1Re 18:19
2Re 17:13, 16
Os 2:13l 1Re 12:32, 33
Os 13:1, 2

Lokik li balumil ti bu oy k'usi xch'ie,^a yo' to oy yorail sventa xasa'ik li Jeovae.^b ja' to mi tale xchi'uk mi tal xchanubtasoxuk ta sventa tuk'ilale.^c

- 13** Pe li vo'oxuke ats'unojik choplejal,* ja' atsobojik li k'usitik mu'yuk tuk'e,^d jech xtok, ja' la alobeik sat ti chalolavanike, yu'un apatoj avo'ontonik ta avipal atukik xchi'uk ta stojolal li epal jpak'opetik avu'unike.
- 14** Xvochlajetik* chlik stsakik ta k'op li ateklumale xchi'uk ta xich' jinesel skotol li jteklumetik avu'un ti jyo-btabil ta muroe,^e jech k'ucha'al laj yich' lajesel yu'un Salman li Bet-Arbele, li ta sk'ak'alil pask'op k'alal laj yich'ik bojilanel xchi'uk yalabik li me'iletike.
- 15** Betel, taje ja' jech chavich' pasbel ta skoj ti toj ech' xa no'ox achoplejale.^f K'alal ja' to chlok' talel li xojobal k'ak'ale, jp'el sk'oplal chich' ak'bel slajeb* li ajvalil ta Israele». ^g

11 «La jk'an li Israel k'alal k'ox kerem to'oxe^h

xchi'uk laj kik' lok'el tal ta Ejipto li jnich'one.ⁱ

- 2** K'alal mas la stakik ta ik'el* li j-israeletike, mas chnamajik ta stojolalik.^j Jech-o laj yak'beik milbil matanal li slok'ol Baale^k xchi'uk laj yak'beik milbil matanal li lok'oletik spaso-jike.^l

10:13 *Literal «alokojik choplejal».

10:14 *O «X-avlajetik». **10:15** *Literal «chich' ts'ijtsanel». **11:2** *Ja' xkaltik, li j-alk'opetik xchi'uk li buch'utik laj yich'ik takel batel sventa xchanubtasik li Israele.

- 3** Pe vo'on la jchanubtas ta xanbal li Efraine,^a la jk'ech ta jk'ob;^b
mu'yuk laj yak'ik venta ti vo'on la jpxotaike.
- 4** Ta xch'ojon viniketik* la jbeiltasik-o, ta xch'ojonal-tak k'anelal^c
xchi'uk vo'on la jlok'esbeik li sk'atlom te'al snuk'ike
xchi'uk ta slekil ko'onton laj kich'beik batel sve'elik ta jujuntal.
- 5** Mu'yuk xa tsutik batel li ta yosilal Ejiptoe, pe ja' chk'ot ta ajvalil yu'unik li Asiria^d
ta skoj ti mu'yuk la sk'an sutik ta jtojolale.^e
- 6** Xchi'uk te xjoyoyet* jun espada li ta jteklumetik yu'une^f
xchi'uk chak'be slajeb li sta-k'inaltak te ta yochebale
xchi'uk tsajesatik ta skoj li k'usitik chopol snopoj tspace.^g
- 7** Li jteklumale ja' no'ox oy ta yo'ontonik ti mu'yuk tuk' chak' sbaik ta jtojolale.^h
Ak'o mi laj yich'ik takel ta ik'el sventa sutik ta stojolal li Buch'u toj toyol oye, mi junuk buch'u va'i.
- 8** ¿K'uxi xu' ta jkomtsanot, Efrain?ⁱ
¿K'uxi xu' xkak'ot ta stojolal li avajkontrae, Israel?
¿K'uxi van xu' jech xkilot k'ucha'al li lum Admae?
¿K'uxi van xu' jech jpasbot k'ucha'al li lum Seboyime?^j
Jelem xa li ko'onton ta atojolale;
pe jech xtok, mas xa oy xk'uxul ko'onton.^{*k}
- 9** Mu'yuk chkak' lok'uk li sk'a-k'al ko'onton ti ttiltune.
Mu'yuk ta jlajes yan velta li Efraine,^l

11:4 *O «xch'ojonal slekil o'ontonal», jech k'ucha'al tstones jun totile. **11:6** *O «setetet». **11:8** *Literal «lik'ak'ub xa».

- KAP. 11**
a Dt 8:2
b Dt 1:31
Dt 33:27
Is 46:3
c Is 63:9
d 2Re 17:3
e 2Re 17:13, 14
Am 4:6
f Le 26:31
g Is 31:1
h Sl 78:57, 58
Jer 3:6
i Os 6:4
j Je 10:19
Dt 29:22, 23
k Dt 32:36
Jer 31:20
l Jer 30:11

Kolumna 2

- a Joe 3:16
b Sak 8:7
c Is 11:11, 12
Is 60:8, 9
Sak 10:10
d Jer 23:6
Ese 28:25, 26
Ese 37:21
Am 9:14
e Mik 6:12
f 2Re 18:1, 6
2Kr 29:1, 2
Os 4:15

KAP. 12

- g 2Re 15:19
Os 8:9
h 2Re 17:4
i 2Re 17:19
Jer 2:35
Os 4:1
Mik 6:2

j Is 3:11

k Je 25:26

yu'un Diosun, ma'uk vinikun, li Buch'u ch'ul ti te oy ta atojolale;
xchi'uk ma'uk ta skapemal jol chital ta atojolal.

- 10** Te xtijet* chbatik ta spat li Jeovae xchi'uk li stuke tsots ta x-avan k'ucha'al jkot leon;^a
k'alaluk mi avane, xt'elelet[#] chlikik tal ta smaleb k'ak'al li xnich'nabtake.^b
- 11** Cht'elik* k'ucha'al jkot mut k'alal mi lok'ik tal ta Ejiptoe,
jechik k'ucha'al jkot paloma mi lok'ik tal ta yosilal Asiriae;^c
va'un vo'on ta jnakan lek ta snaik», xi li Jeovae.^d
- 12** «Naka jutbil k'op* chalbun li Efraine,
buyuk no'ox ti chijoyp'ij batele chkil ti chlo'lavan li Is-raele.^e
Pe li Judae chanav to xchi'uk Dios
xchi'uk tuk' yak'oj sba ta stojolal li Buch'u ch'ule».^f

12 «Li Efraine tsmak'lin sba ta ik',
skotol k'ak'al tsnuts li ik' chlik tal ta smaleb k'ak'ale.
Tspoles li jutbil k'ope* xchi'uk li sa'k'ope.
Tspasik trato xchi'uk li Asiriae^g xchi'uk chich' batel aseite ta Ejipto.^h

2 Li Jeovae ta xchapan li Judae;ⁱ
chak'be kastigo Jakob ta skoj li k'usitik tspace*
xchi'uk chak'be stoj ta skoj li yabteltake.^j

3 La stsakbe xchak yakan sbankil li ta yalajeb sme'e^k

11:10 *O «xnap'et». [#]O «xniklajet». **11:11** *O «Chnikik». **11:12** *O «nopbil k'op; epal k'op». **12:1** *O «nopbil k'ope; epal k'ope». **12:2** *Literal «li sbee».

xchi'uk ta skotol yip la stsal sbaik xchi'uk Dios.^a

4 La stsal-o sbaik xchi'uk jun anjel, va'un tsal yu'un.

X-ok'olet xchi'uk xvokolet la sk'an ti x-ak'bat bendisione».^b

Li Diose te la sta ta Betel xchi'uk te la sk'oponunkutik,^c

5 li krixchanoetike sk'an svules ta sjolik ti Jeova sbi^d

li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroeetike.^{*e}

6 «Ja' yu'un, sutan ta stojolal li Adiose,^f

oyuk tuk'il k'anelal avu'un xchi'uk tuk'ilal^g

xchi'uk skotol ora pato avo'onton ta stojolal li Adiose.

7 Pe te oy ta sk'ob jp'olmajel li jlo'lavanej kiloe;

lek xa'i li lo'lavaneje.^h

8 Xi chalilan-o li Efraine: 'Ta melel, pasemun ta jk'ulej;ⁱ jtaoj jk'ulejal.^j

Jech xtok, ta skotol li k'usi kak'oj ko'onton spasele mu'yuk k'usi chopol tstaik xchi'uk mu'yuk tstaik mulil).

9 Pe vo'on Jeovaun ti Adiosun xa ono'ox li ta yosilal Ejiptoe.^k

Chkak' naklan yan velta li ta karpanaetike jech k'ucha'al li ta sk'ak'alil ti ak'bil yoraile.^{*}

10 Vo'on la jk'opon li j-alk'opetike,^l

laj kepajesbe li k'usitik laj kak'be yilike xchi'uk laj kal lok'olk'opetik ta stojolal j-alk'opetik.

11 Li ta Galaade oy lo'lavanej^m xchi'uk jutbil k'op.^{*}

Li ta Guilgale yak'ojik ta milbil matanal tot vakaxetikⁿ

12:5 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeetike. 12:9 *O ja' van sk'oplal «jun k'ine». 12:11 *O «nopbil k'op; epal k'op».

KAP. 12

- a Je 32:28
- b Je 32:24-26
- c Je 28:13, 19
- d Eks 3:15
- e Je 28:16
Je 32:30
- f Is 31:6
Os 14:1
Joe 2:12, 13
- g Dt 16:20
Mik 6:8
- h Am 8:5, 6
Mik 2:1, 2
- i Ap 3:17
- j Dt 8:17-19
- k Eks 20:2
Os 13:4
- l 1Re 17:1
2Re 17:13
Am 7:14, 15
- m Os 6:8
- n Os 9:15
Am 4:4

Kolumna 2

- a 2Re 17:9, 10
Os 8:11
Os 10:1
- b Je 28:5
Dt 26:5
- c Je 29:18
- d Je 32:28
- e Je 31:38
- f Eks 12:50, 51
Sl 77:20
- g Jos 24:17
1Sa 12:8
- h 2Re 17:9-11
Ese 23:4, 5
- i Dt 28:37

KAP. 13

- j Jos 17:17
- k 2Re 17:16
Os 11:2
- l Os 2:8
- m 1Re 12:26, 28
1Re 19:18

xchi'uk li skajleb matanaetik yu'unike xko'olaj k'ucha'al jaysop tonetik ta surkoal* osil.^a

12 Jatav batel ta yosilal Aram^{*b} li Jakobe;

te abtej ta skoj jun yajnil^c li Israele^d

xchi'uk ta skoj jun yajnil la xchabi chijetik.^e

13 Li Jeovae ta stojolal j-alk'op la slok'es tal ta Ejipto li Israele^f

xchi'uk ta stojolal jun j-alk'op la xchabi.^g

14 Li Efraine chopol tajak laj ya' sba yu'un li Diose;^h

te chkom-o ta sba ti k'usitik la spas ta smalel ch'ich'e;

ch-ak'utat stoj yu'un Yajval li k'usitik k'exlal sba la spase».ⁱ

13 «K'alal k'opoj li Efraine, nikip ta xi'el li krixchanoetike;

lek to'ox ojtitkinbil li ta Israele.^j

Pe la sta smul ta skoj li Baale,^k va'un cham.

2 Li avie, mas to tspas li smulike

xchi'uk tspasik lok'oletik ti unijesbil ta splataike;^l

xchanojik lek spasel santoeetik, skotol ja' yabtel sk'ob li buch'u xtojob leke.

Xi chalbeike: «Li viniketik ti chak'ik milbil matanale ak'o sts'uts'ik* li ch'iom tot vakaxetike».^m

3 Jech oxal, chk'otik k'ucha'al li toketik ta sobe,

xko'olaj k'ucha'al ts'ujul ti sob no'ox chch'ay batele,

xko'olaj k'ucha'al solepal* ts'unobil ti chkuchat batel ta tsatsal ik' li ta yik'aobile

12:11 *O «sjilolaj; xcholavil». 12:12 *O «Siria». 13:2 *O «sbut's'ik; sts'uts'unik». 13:3 *O «spat». K'elo Glosario, solepal.

xchi'uk xko'olaj k'ucha'al li ch'ai!* ti xtomet lok'el ta jol nae.

- 4 Pe vo'on Jeovaun ti Adiosun xa ono'ox li ta yosilal Ejip-toe,^a mu to'ox xavojtikin yan Dios, ja' no'ox vo'on xchi'uk ch'abal yan jkoltavanej, ja' no'ox vo'on.^b
- 5 Te laj kojtkinot ta takixokol balumil,^c te ta takin balumil.
- 6 Jun to'ox yo'ontonik ta sventa li k'usitik xch'i yu'unike,^d noj lek xch'utik, va'un lik stoy sbaik. Ja' yu'un, la xch'ayikun ta sjolik.^e
- 7 Chik'ot k'ucha'al ch'iom leon ta stojolalik,^f k'ucha'al leopardo ti te xjoyet ta bee.
- 8 Chbat jmakik ta be k'ucha'al me' oso ti ch'ayem yalabe xchi'uk ta javbe li sti' yo'ontonike.* Te ta jlilunik k'ucha'al tspacej kot leon; jkot jti'vanej chonbolom ta osilitik ta xlilinatik.
- 9 Israel, ja' ta slajesot taje, yu'un la akonrainun, la akontrain li jkoltavanej avu'une.
- 10 Va'un cha'a, ħbu oy li ajvalil avu'un sventa skoltaot xchi'uk skolta skotol li jteklumetik avu'une^g xchi'uk bu oy li ajvaliletik* ti xi laj avalbun sk'oplale: <Ak'bun junuk ajvalil xchi'uk jbeiltasvanejetiko?#h>
- 11 Ta sk'ak'al ko'onton laj kak'-bot jun ajvalil' xchi'uk ta skapemal jol ta jpojbot.ⁱ
- 12 Pixil* lek spaltail# li Efraine; nak'bil li smule.

13:3 *O «ch'ayil». 13:8 *Literal «li xpix yo'ontonike». 13:10 *Literal «jchapanvanejetik». #O «xnich'on ajvalil». 13:12 *O «Chabibil». #O «xchopolil».

KAP. 13

- a Eks 20:2
Os 12:9
- b Is 43:11
Is 45:21, 22
- c Dt 2:7
Dt 32:9, 10
- d Ne 9:25
- e Dt 6:10-12
Dt 8:12-14
Dt 32:15, 18
Is 17:10
- f Os 5:14
- g 1Sa 8:19, 20
- h 1Sa 8:4, 5
- i 1Sa 8:7
1Sa 12:13
- j 1Sa 12:25
2Re 17:4
Jer 52:11

Kolumna 2

- a Is 25:8
Is 26:19
- b 1Ko 15:55
- c Ap 20:13, 14
- d 2Re 17:20
- e 2Re 17:18
Am 3:9, 10
- f Ese 20:21
- g Is 7:8

KAP. 14

- h 2Kr 30:6
Is 55:6, 7
Os 12:6
Joe 2:12, 13
- i Mik 7:18
- j Ebr 13:15

- 13 Cha'ibe xk'uxul jech k'ucha'al chvok' yol jun ants. Pe ja' jun bol nich'onil; mu'yuk chak' sba ta ilel k'alal tsta xa yorail chvok'e.
- 14 Ta jpojik lok'el ta sju'el Mukinal,* ta jkoltaik lok'el li ta lajelale.^a Lajelal, ħbu oy li avenenoale?^b Mukinal, ħbu oy liaju'el ti chmilvane?^c Mu'yuk xa chkak' ta ilel xk'uxul ko'onton.
- 15 Ak'o mi xnichin li ta ajtike, chtal ik' ta smaleb k'ak'al, li ik' chak' Jeovae, te chlik tal ta takixokol balumil sventa stakijesbe li spo-soe xchi'uk ti xtakij li snio'al ya'ale. Oy buch'u chbat pojbatuk li k'usitik ep sbalil yu'un ti bu snak'oje.*^d
- 16 Oy smul chk'ot li Samariae,^e yu'un stoyoj sba ta stojolal li Sdiose.^f

Chlajik ta espada,^g chich'ik bojilanel li yalabike xchi'uk chich'ik jatel li antsetik yu'unik ti xchi'uk yolike».

14 «Israel, sutan tal ta stojolal li Jeova ti ja' Adiose,^h yu'un amako^j avakan ta skoj li apaltaile.[#]

2 Sutanik tal ta stojolal Jeova, albeik ti asutesoj avo'ontonike, xi xavalbeike: <Pasbunkutik perton li jmulkutike/ xchi'uk ch'amo li k'usi leke, va'un ta jk'upil k'optaotkutik ta kekutik/ ti xko'olaj k'ucha'al chkak'botkutik ch'iom tot vakaxetike.*

13:14 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 13:15 *O «smukojje». 14:1 *O «t'abem». #O «li achopolile». 14:2 *Literal «chich'ak'el sutel li ch'iom tot vakaxetike ta sti'il kekutike».

- 3** Mu'yuk xa tskoltaunkutik li Asiriae.^a
 Mu'yuk xa chikajikutik ta ka-etik^b
 xchi'uk mu'yuk xa xi chkal-bekutik li yabtel jk'obkute-ke: «¡Dios ku'unkutik!»,
 yu'un vo'ot chak'uxubin li buch'u chamem stote.^c
- 4** Ta jpoxtaik xchi'uk tuk' xa chak' sbaik.^d
 Chlok' ta ko'onton jtuk* ti ta jk'anike,^e
 yu'un nom xa oy li sk'ak'al ko'onton ta stojolalike.^f
- 5** Chik'ot k'ucha'al ts'ujul ta stojolal li Israele;
 ta xnichin k'ucha'al lirio nichim,
 va'un tsst'un yalel yibel jech k'ucha'al li te'etik ta Libano.
- 6** Ta slin sba batel li sk'obk'obtake,
 ta xko'olaj k'ucha'al oliva te' li yutsilale
 xchi'uk ta xko'olaj k'ucha'al te'etik ta Libano li smuile.

14:4 *O «Ta jnop jtuk».

KAP. 14

a Os 5:13

b Is 31:1

c Dt 10:17, 18

d Sl 103:3
Is 57:18

e Sof 3:17

f Is 12:1

Kolumna 2

a Sak 8:12

b Os 14:3

c Jer 31:18

d Dt 32:4

- 7** Li jteklumale ta xnaki yan velta li ta kaxinale.*
 Ta sts'unolajik xchi'uk chk'e-lomajik k'ucha'al ste'el uva.^a
 Li krixchanoetike chalbeikun jk'oplal jech k'ucha'al chalbeik sk'oplal li vino ta Libano.
- 8** Xi chal li Efraine: «¡K'usi xa stu ku'un li santoetike?»,^b
 vo'on ta jtak'be xchi'uk ta jchabi.^c
 Ta xiko'olaj k'ucha'al muk'ta enebro te' ti lek yoxe.
 Vo'on chkak'bot li sat te'e».
- 9** ¿Buch'u ti p'ije? Ak'o ya'ibe smelolal li k'usitik taje.
 ¿Buch'u ti xa'ibe smelolale? Ak'o yojtikin.
 Yu'un lek tuk' li sbetak Jeovae
 xchi'uk te chanavik li buch'utik tuk'ike;^d
 yan li jpsmuliletike ja' tsmak-o* yakanik.

14:7 *O «jkeovale». 14:9 *O «cht'ab-o».

JOEL

K'USITIK YICH'OJ

- 1** K'ulubetik ti chak' vokolile (1-14)
 «Nopol xa sk'an xtal li sk'ak'alil Jeovae» (15-20)
 Li j-alk'ope tsk'anbe vokol Jeova (19, 20)
- 2** Li sk'ak'alil Jeovae xchi'uk li epal yajsoltarotake (1-11)
 «Sutanik tal ta jtjolal ta sjunul avo'ontonik» (12-17)
 «Ja' xali' ta jatel li avo'ontonike» (13)
 Li Jeovae tstak'be li steklumale (18-32)
 «Ta jmal yalel tal jch'ul espiritu» (28)

- «K'usitik labal sba ta vinajel xchi'uk ta balumil» (30)
 «Li buch'u tsk'an vokol ta sbi Jeovae ja' chkol» (32)
- 3** Chchapan skotol jteklumetik li Jeovae (1-17)
 Stenlejaltik yu'un Jeosafat (2, 12)
 Stenlejaltik ti bu chich'ik chapanel li krixchanoetike (14)
 Li Jeovae chk'ot ta tsatsal nak'obbail ta stojolal li Israele (16)
 Li Jeovae chak'be bendision li steklumale (18-21)

1 Xi tal albatuk yu'un Jeova li Joel* ti ja' xnich'on Petuele:

2 «Moletik, a'io avai'ik; chikintaik akotolik ek, jnaclejetik ta lum.

¿Mi oy jech k'otem ta pasel avilojik li avie o ta sk'ak'alil li amoltotakike?»^a

3 Albo ya'i li avalab anich'nabike, li avalab anich'nabik eke ak'o yalbeik li yalab xnich'nabike, li yalab xnich'nabik eke ak'o yalbeik li jk'ol kuxlejal chtale.

4 Li k'usi kom yu'un li k'ulub ti toj ech' no'ox xve'e ja' la slajes li k'ulub ti oy xik'e;^b li k'usi kom yu'un li k'ulub ti oy xik'e ja' la slajes li k'ulub ti mu'yuk xik'e; li k'usi kom yu'un li k'ulub ti mu'yuk xik'e ja' la slajes li k'ulub ti xkechet tslajes skotole.*^c

5 ¡Julavanik, jyakubeletik^d xchi'uk ok'anik! Milo abaik ta ok'el akotolik, j-uch'-vinoetik, yu'un laj xa yich' pojel lok'el ta aveik li ch'il vinoe.^e

6 Yu'un tal ta jlumal jun muk'ta lum ti lek xu' yu'une xchi'uk ti toj epike.^f Xko'olaj k'ucha'al stanal ye leon li stanal yee^g xchi'uk xko'olaj k'ucha'al sbakil ye leon li sbakil yee.

7 Laj xa slajes-o ta j-ech'el li ste'eltak j-uvae xchi'uk xchumanil xa laj yikta li ste'eltak j-igoe, jeche' xa chijajtik kom yu'un xchi'uk jeche' xa te chexajtik laj yikta, solet la xcho'anbe spat li yuni k'obk'obtate.

1:1 *Ja' sk'an xal ¿ja' Dios li Jeovae>. 1:4 *Li ta ebreo k'ope jelajtik sbi chalbe li chantos k'ulube.

KAP. 1

a Joe 2:2

b Eks 10:14, 15

c Joe 2:25

d Is 28:1
Am 6:6

e Dt 28:39

f Joe 2:2

g Ap 9:7, 8

Kolumna 2

a Le 2:1

b Eks 29:40

c Le 26:20

d Dt 28:39, 40

e Le 26:20

f Eks 30:19, 20

8 Avetanik ta ok'el k'ucha'al jun tojol tseb ti slapoj ch'ixal k'u'il* ta skoj ti cham slekome.[#]

9 Li matanal sat ts'unobiletaka^a xchi'uk li matanal vinoe^b mu'yuk xa chich' ak'el ta sna li Jeovae; chat yo'ontonik li paleetik ti ja' yajtuneltak Jeovae.

10 Mu'yuk xa k'usi oy li ta osile, chat yo'onton li balumile;^c yu'un laj xa yich' lajesel li sat ts'unobile, ul xa li ach' vinoe xchi'uk laj xa li aseitee.^d

11 Li j-abteletik ta osile xchi'uk li jts'un-uvaeitike tsvul yo'ontonik xchi'uk chat yo'ontonik ta skoj li trigo xchi'uk sevadae; yu'un mu'yuk xa k'usi xch'i li ta balumile.

12 Takij xa li ste'eltak uvae, takij xa li ste'eltak igoe. Laj xa takijanuk li ste'eltak granadae,* li ste'eltak xane xchi'uk li ste'eltak mansanae, takij xa skotol li te'etik ta osiltike;^e yu'un laj xa sk'oplal li xku-xetel yo'onton krixchanoe-tike, puro xa no'ox k'exlal cha'ik.

13 Paleetik, lapik ch'ixal k'u'il xchi'uk majo sti' avo'ontonik ta at-o'onton; milo abaik ta ok'el, vo'oxuk ti te cha-abtejik ta skajleb matanale.^f Yajtuneltak Jdios, batanik ta yamak'il* templo xchi'uk lapik ch'ixal k'u'il sjunul ak'obal;

1:8 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. #O «smalae». 1:12 *Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mansanae. 1:13 *O «sti'». K'elo Glosario, amak'.

yu'un li matanal sat ts'unobi-
letik^a xchi'uk li matanal vi-
noe^b mu'yuk xa chich' ak'el
li ta sna Adiosike.

- 14 Alik batel ti chich' pasel ayu-
noe;^{*} pasik jun tsoabajel ti
tsots sk'oplale.^c

Tsobik tal li moletike xchi'uk
skotol li jnaklejetik ta jte-
klume

sventa xtalik ta sna li Jeova
Dios avu'unike^d yo' sk'an-
beik koltael li Jeovae.

- 15 jToj xibal sba li va' k'ak'ale!,
yu'un nopol xa sk'an xtal li
sk'ak'alil Jeovae,^e
chtal lajesvanuk li Buch'u
skotol xu' yu'une.

- 16 zMi mu teuk jk'eloytik
laj kich'tik pojbel
batel li jve'eltike
xchi'uk mi mu teuk jk'eloytik
laj yich' pojel batel li xku-
xetel ko'ontontik ta sna
Jdiostike?

- 17 Mats'emik xa li sbek' ts'unob-
bile^{*} xchi'uk te xa laj k'a-a-
nuk.

Xokol xa kom li snailtake.
Laj xa yich' jnesel li snailtak
bek' ts'unobile, yu'un mu-
yuk xa xak' sat li k'usitik laj
yich' ts'unele.

- 18 jK'alal to ta chonbolometik
x-avlajetik ta ok'el!
jMu xa sna' bu chbat li va-
kaxetike, yu'un mu'yuk xa
bu sta yaxal* slo'ik!
K'alal ta chijetik chich'ik kas-
tigo ek.

- 19 Vo'ot ta jk'anbot vokol,
Jeova;^f
yu'un k'ak' xa li yaxal* ta osil-
tike
xchi'uk k'ak' xa skotol li te'e-
tik ta osiltike.

- 20 K'alal ta jti'vanej chonbolo-
metik tsa'ikot sventa xa-
vak'be vo' yuch'ik,

1:14 *K'elo Glosario, ayuno. 1:17 *O ja'
van sk'oplal «Takijemik xa li igoetike». 1:
18-20 *O «ts'i'lel».

KAP. 1

a Le 2:1

b Eks 29:40

c Joe 2:15

d 2Kr 20:3,13

e Joe 2:1
Sof 1:7,14
Sof 2:2
2Pe 3:10
Ap 6:16,17f Mik 7:7
Aba 3:18

Kolumna 2

KAP. 2

a Ese 33:2,3
Am 3:6b Sof 1:14,16
Mal 4:1

c Am 5:18,20

d Sof 1:15

e Joe 1:6

f Joe 1:19

g Je 2:8

h Ap 9:7

i Ap 9:9

j Pr 30:27

yu'un takij xa li beo'etike
xchi'uk k'ak' xa li yaxal*
ta osiltike».

- 2 «jJupanik kachu te ta Sion!^a
Avananik ta jch'ul vits ta skoj
ti chlik jun pask'ope.

AK'o nikikuk ta xi'el li jnakle-
jetik ta lume,
jyu'un chtal xa li sk'ak'alil
Jeovae!^b jPo'ot xa sk'an
xtal!

- 2 Ja' sk'ak'alil pimit ik'al* osil,^c
ja' sk'ak'alil chtal tok xchi'uk
pimit tok,^d
ja' jech k'ucha'al tsakub tal
osil ta baba vitstike.

Oy jun lum ti lek xu' yu'une
xchi'uk ti toj epike;^e
mu'yuk bu jech xkiltik-o
xchi'uk mu'yuk xa bu jech
chtal

li ta jayk'ol kuxlejal chtale.

- 3 Li ta yelovale oy jun k'ok' ti
chchik'vane,
li ta spate oy jun k'ok' ti
chchik'vane.^f

Ja' jech k'ucha'al
nichimalktik Eden^g li osil te
oy ta yelovale,
pe li ta spate ja' jech k'ucha'al
takixokol balumil,
jech oxal mu'yuk k'usi chkom
jset'uk.^{*}

- 4 Ja' jech spat xokonik jech
k'ucha'al ka'etik,
ja' jech ch-anilajik jech k'u-
cha'al li ka'etik sventa pas-
k'ope.^h

- 5 Ja' jech xchak'lajet chbak'
jech k'ucha'al karetaetik ti
xvilik no'ox ta vitstikaltike,ⁱ
ja' jech chbak' jech k'ucha'al
k'alal xjumumet no'ox ta
k'ak'el li jobele.
Ja' jech k'ucha'al jun jteklum
ti lek xu' yu'un ti xcholoj
sbaik sventa pask'ope.^j

- 6 Ja' yu'un, chil tsots svokol
li jteklumetike.
Sakpak'an chkom skotolik.

2:2 *O «ik'pulan». 2:3 *O «jutebuk».

- 7** Anil tajek chanavik jech k'ucha'al soltaroetik, xjok'lajetik no'ox muyel ta muro jech k'ucha'al soltaroetik, ja' te chbatik ti bu ono'ox sbeik ta jujuntale, mu'yuk chk'ejp'ujik* ta be.
- 8** Mu'yuk bu tstakolta sbaik; ta jujuntal stamoj batel lek sbeik. Ak'o mi oy buch'u xcham junukal yu'unik ta bik'it lansa, mu'yuk ono'ox bu tspuk sbaik batel.
- 9** Mu vokoluk cha'i ch-ochik li ta jteklume, xyoletik* no'ox ta anil li ta baba muroe. Xjok'lajetik no'ox muyel ta naetik, xch'oletik no'ox ochel ta ventana jech k'ucha'al junuk j-elek'.
- 10** Chnik li balumil xchi'uk li vinajel ti te oy ta yelovalike. Ik'ub xa li k'ak'al xchi'uk li luna, *^a mu'yuk xa chak' xojobal li k'analetike.
- 11** Li Jeovae tsots ch-avan sven-ta sbeiltas li jajsoltarotake, ^b yu'un ep tajek li jajsoltarotake^c xchi'uk tsots sju'el li buch'u chk'ot yu'un ta pasel li k'usi chale. Ta melel, toj muk' xchi'uk toj ech' xa no'ox xibal sba li sk'ak'alil Jeovae.^d ĴBuch'u xa no'ox xkuch yu'un?».^e
- 12** Xi chal li Jeovae: «Ja' yu'un, sutanik tal ta jtjolal ta sju-nul avo'ontonik,^f pasik ayuno, *^g ok'anik xchi'uk avetanik ta at-o'onton.
- 13** Ja' xali' ta jatel li avo'ontonike,^h ma'uk xali' ta jatel li ak'u' apok'ike,ⁱ

2:7 *O «chk'ejevik; tsts'ep'ujik». 2:9 *O «xtoletik; xviletik». 2:10 *O «li ue». 2:12 *K'elo Glosario, ayuno.

KAP. 2

a Joe 2:31
Mt 24:29
Lu 21:25
Ap 9:2

b Joe 2:25

c Joe 2:2

d Jer 30:7
Am 5:18
Sof 1:15

e Ap 6:16, 17

f Jer 4:1
Os 12:6
Os 14:1, 2

g 1Sa 7:6
2Kr 20:3

h 2Re 22:18, 19
SI 51:17
Is 57:15

i 2Sa 1:11, 12

Kolumna 2

a Is 48:9

b Eks 34:6
Nu 14:18
Ne 9:17
SI 106:44, 45
Mik 7:18, 19

c 2Kr 30:8, 9
Jer 18:7, 8
Sof 2:2, 3

d Joe 1:14

e Eks 19:10

f Dt 31:12
2Kr 20:3, 13

g 2Kr 8:12

h Dt 32:26, 27
SI 79:9, 10
Mik 7:10

sutanik tal ta stojolal li Jeova Dios avu'unike, yu'un oy slekil yo'onton xchi'uk chk'uxubinvan, mu ta aniluk chlik sk'ak'al yo'onton^a xchi'uk ep tuk'il k'anelal yu'un^b xchi'uk chcha'nop to lek* mi chak' tal li vokolile.

- 14** Xu' van mu xa xtal sk'ak'al yo'onton xchi'uk xu' van xcha'nop to* li k'usi tspase,^c xu' van xak'boxuk bendision, xu' van xak'boxuk matanal sat ts'unobiletik xchi'uk matanal vino sventa xavak'beik li Jeova Dios avu'unike.

- 15** ĴJupanik kachu te ta Sion! Alik ti chich' pasel ayuno; jech xtok, pasik jun tsobajel ti tsots sk'oplale.^d

- 16** Tsobik li jteklume; ch'ultajesik li tsobobbaile.^e

Tsobik tal li moletike; tsobik tal li k'oxetike^f xchi'uk li ololetik ti chchu'unik toe.

Li jnupunel kereme ak'o lok'uk tal li ta skuarto ti ta yutil to oye, li jnupunel tsebe ak'o lok'uk tal li ta kuarto sventa ach' jnupunele.

- 17** Ta o'lol ti bu oy li ochebal xchi'uk li skajleb matanale^g te ak'o ok'ikuk li paleetik ti ja' yajtuneltak Jeovae xchi'uk xi ak'o yalike:

«Kajval Jeova, k'uxubajuk ta avo'onton li ateklumale; mu xavak' lajuk ta labanel li arextoe,^{*}

mu me ja'uk spatatik ta mantal yu'un li yantik lume.

Mu me xiuk xalik li jteklumetike: «ĴBu oy li Sdiosike?».^h

- 18** Va'un, li Jeovae chlik ayanuk ta yo'onton li yosile

2:13 *O «chopol to cha'i sba». 2:14 *O «chopol cha'i sba ta skoj». 2:17 *O «apukulare; apartee».

xchi'uk chlik k'uxubajuk ta yo'onton li steklumale.^a

- 19** Li Jeovae xi tstak'be li steklumale:
 «Ta jtakboxuk tal sat ts'unobil, ach' vino xchi'uk ach' aseite,
 jech lek noj chkom ach'utik;^b
 va'un mu'yuk xa tsp'ajoxuk kom'un li yan lumetike.^c
- 20** Nom to bu ta jnutosboxuk batel li avajkontraik ta nortee;
 te ta jtakik batel ti bu takin xchi'uk ti bu jeche' xokol li balumile,
 li buch'utik jbabe batel yu'unike ta jipik batel ta nab ta slok'eb k'ak'al.*
- Li buch'utik ta patil batem yu'unike ta jipik batel ta nab ta smaleb k'ak'al.[#]
- Te chlik tuibikuk,
 chlik pukuk batel li stuilike;^d
 yu'un toj muk'tik k'usitik tspace li Diose).
- 21** Mu xaxi', balumil.
 Muyubajan xchi'uk kuxetuk no'ox avo'onton, yu'un toj muk'tik k'usitik tspace li Jeovae.
- 22** Jechoxuk ek chonbolometik ta osiltik, mu xaxi'ik,
 yu'un chlik yaxubuk li yaxal* ta takixokol balumile^e
 xchi'uk chlik yak' sat li te'etike;^f
 ts'uyul no'ox chlik yak' sat li igoe xchi'uk li uvae.^g
- 23** Skeremtak Sion, muyubajanik xchi'uk kuxetuk no'ox avo'ontoni ta stojolal li Jeova Dios avu'unike,^h
 yu'un chak' tal'el vo' ti k'u yepal chtun avu'unik ta otonyoe,*
 xlomomet no'ox chak' taluk vo',

2:20 *Ja' xkaltik, li nab Muertoe. #Ja' xkaltik, li nab Mediterraneoe. 2:22 *O «ts'i'lele». 2:23 *Ja' xkaltik, yorail vo'tik.

KAP. 2

a Dt 32:36
 Is 60:10
 Lam 3:22
 Os 11:8

b Is 62:8,9
 Am 9:13
 Mal 3:10

c Eze 34:29
 Eze 36:15

d Is 34:2,3

e Is 30:23
 Is 51:3

f Eze 34:27

g Am 9:14
 Sak 8:12

h Is 12:6
 Sak 10:7

Kolumna 2

a Le 26:4
 Dt 11:14

b Le 26:10
 Am 9:13
 Mal 3:10

c Joe 1:4

d Le 26:5

e Dt 26:10,11

f Sof 3:11

g Sl 46:5

h Le 26:11,12
 Eze 37:26,27

i Is 32:15
 Is 44:3
 Eze 39:29

j Ech 2:16-18

chlik yak' vo' ta otonyoe
 xchi'uk ta primavera* jech
 ono'ox k'ucha'al ta slike-
 bale.^a

- 24** Chnoj ta lekil sat ts'unobil ti bu chich' ik'ael sat ts'unobile,
 jech xtok, xmal no'ox lok'el ach' vino xchi'uk aseite li ta spits'obile.^b
- 25** Ta jk'extaboxuk skotol ti jayib jabil li k'usitik la slajes li k'ulub ti oy xik'e, li k'ulub ti mu'yuk xik'e, li k'ulub ti xkechet tsalajes skotole xchi'uk li k'ulub ti toj ech' no'ox xve'e,*
 ti ja' kajsoltarotak ti la jtakboxuk tal ta atojolalike.^c
- 26** Va'un, chave'ik ja' to mi noj chkom ach'utike.^d
 chlik avich'beik ta muk' li sbi Jeova Dios avu'unike,^e
 ja' li buch'u toj k'upilik sba k'usitik spasoja ta atojolalike;
 mu'yuk xa chljajik ta k'exlal li jteklumale.^f
- 27** Jech chana'ik ti te oyun ta stojolal li Israele^g
 xchi'uk vo'on Jeova Diosun avu'unik^h —jmu'yuk yan!—.
 Mu'yuk xa chljajik ta k'exlal li jteklumale.
- 28** Ta ts'akal une, ta jmal yael tal jch'ul espirituⁱ ta stojolal skotol krixchanoetik, va'un li akerem atsebike ta xalik albil k'opetik,
 li moletik avu'unike ta xvaychinajik
 xchi'uk oy k'usitik chilik li akeremike.^j
- 29** Jech xtok, k'alal to ta jmosotak xchi'uk ta jkiaratak ta jmal tal ta stojolalal jch'ul espiritu li va' k'ak'ale.
- 30** Chkak' ta ilel xtok k'usitik labal sba ta vinajel xchi'uk ta balumil,

2:23 *Ja' xkaltik, yorail uninaltik. 2:25 *Li ta ebreo k'ope jelajitik sbi chalbe li chantos k'ulube.

chvinaj ch'ich', k'ok' xchi'uk
xtomet chmuy ch'ail.*^a

31 Ch-ik'ub li k'ak'ale xchi'uk
tspas ta ch'ich' li lunae,*^b
taje ja'ox ch'ot ta pasel k'alal
sk'an to'ox xtal li smuk'ta
k'ak'alil Jeova ti toj labal
sbae.^c

32 Skotol li buch'u tsk'an vokol
ta sbi Jeovae ja' chkol;^d
yu'un li buch'u kole
chkomike te chbatik ta vits
Sion xchi'uk ta Jerusalene^e
jech ono'ox k'ucha'al yaloj
Jeovae,
ja' li buch'utik kuxul chkomik
ti chtakatik ta ik'el yu'un
li Jeovae».

3 «Yu'un mi sta sk'ak'alil, mi sta
yoraile,
k'alal mi laj kik'ik sutel tale
li buch'utik chukbilik lok'el
ta Juda xchi'uk ta Jerusa-
lene,^f

2 ta jtsob tal skotol li yan lume-
tik eke,
te chyalik batel ku'un li ta
stenlejal yu'un Jeosafate.*
Te chlik jchapanik^g

ta skoj li k'usi la spasbeik li
jtekumal xchi'uk li jrexto^h
Israele,
yu'un la spukik batel ta yan-
tik lum
xchi'uk la xch'akbe sbaik li
kosile.^h

3 Laj yak'ik suerte ta stojolal li
jtekumale;ⁱ
la sjelik ta jchonbail ants li
uni k'ox kereme
xchi'uk la xchonik batel uni
k'ox tseb sventa xuch'ik
vino.

4 Jechoxuk ek, Tiro, Sidon
xchi'uk skotol yosilal
Filistea,
¿k'usi jmul avu'unik?
¿Mi yu'un oy k'usi chak'an
chapakbeikun sutel?
Mi jech chapasike,

KAP. 2

a Ech 2:19, 20

b Mt 24:29
Mr 13:24, 25
Lu 21:25
Ap 6:12c Sof 1:14, 15
Mal 4:5d Ech 2:21
Ro 10:13

e Abd 17

KAP. 3

f Dt 30:3
Jer 30:3
Ese 39:28
Am 9:14
Sof 3:20g Ese 38:22
Joe 3:12
Sof 3:8
Sak 14:3
Ap 16:14, 16h Ese 35:10, 11
Sof 2:8, 9

i Abd 11

Kolumna 2

a Is 23:12
Jer 47:4
Ese 25:15-17
Am 1:9, 10
Sak 9:1, 2

b 2Kr 21:16, 17

c Dt 28:32
Ese 27:8, 13d Is 11:11, 12
Is 43:5, 6
Is 49:12
Jer 23:7, 8
Ese 34:12

e Abd 19, 20

f Is 34:1, 2

g Ese 38:7

h Ese 38:9
Sof 3:8
Ap 16:14i Si 76:8, 9
Joe 3:2

ta anil no'ox chkak' k'otuk
ta atojolalik li k'usi chak'an
chapasbeikune.^a

5 Yu'un laj avich'ik batel li
jplatae xchi'uk li j-oroe,^b
jech xtok, te bat avak' ta
atemploik li jk'ulejal ti mas
lekike;

6 la achonbeik batel jgresiae-
tik^c li jnakejetik ta Juda
xchi'uk ta Jerusalene
sventa xnamajik li ta yosi-
like;

7 pe ta jtijik likel sventa sutik
talel ti bu la achonik
batele,^d
va'un chkak' atojik li k'usi la
apasike.

8 Ta jchonbe batel jnakejetik
ta Juda li skeremik xchi'uk
stsebike,^e
ja' xa chchonbeik batel ek li
viniketik ta Sabae, ta jun
namal jtekumal;
yu'un jech yaloj stuk li
Jeovae.

9 Xi xavalbeik li jyanlumetike:^f
«¡Chapano abaik sventa li
pask'ope! ¡Tijik likel li vini-
ketik ti lek xu' yu'unike!
¡Ak'o nopajikuk talel li solta-
roetike, ak'o talikuk!^g

10 K'atajesik ta espada li sloko-
bil balumil avu'unike, k'ata-
jesik ta lansa li ajosike.*
Xi ak'o yal li buch'u k'une:
«Lek tsots xu' ku'un».

11 ¡Jyanlumetik ta buyuk no'ox,
tsobo abaik talel sventa
xtal koltavananik!».^h
Kajval Jeova, te ak'o yalikuk
batel avu'un li avajsaltaro-
take.

12 «Ak'o yich'ik tijel likel li jyan-
lumetike sventa xmuyik ba-
tel ta stenlejaltik yu'un
Jeosafat;
yu'un ja' te chichoti sventa
jchapan li jyanlumetik ta
buyuk no'oxe.ⁱ

2:30 *O «ch'ayil». 2:31 *O «li ue».
3:2 *Ja' sk'an xal «ja' jchapanvanej li
Jeovae». *O «jpuikal; jparte».

3:10 *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sven-
ta xtuch'obil li k'usitik ts'unbile o sven-
ta chich' tsobbel-o sat.

- 13** Lik xa tuch'ik ta jos* li k'usitik ts'unbile, yu'un yijik xa. Yalanik batel xchi'uk t'usilanic ta tek'el li uvae, yu'un noj xa li ta spits'obile.^a Chmal xa lok'el li ta spits'obile, yu'un toj ech' no'ox li xchopolilike.
- 14** Epal krixchanoetik, epal krixchanoetik te oyik li ta stenlejaltike, ja' te ti bu chich'ik chapanel li krixchanoetike, yu'un nopol xa li sk'ak'alil Jeovae.^b
- 15** Chlik ik'ubuk li k'ak'al xchi'uk li luna,^{*} mu'yuk xa chojobaj likel li k'analetike.
- 16** Li Jeovae te chlik avanuk ta Sion jech k'ucha'al jkot leon, te chlik avanuk ta Jerusalen. Chlik nikuk li vinajel xchi'uk li balumile, ak'o mi jech, li Jeovae chk'ot ta jun pojabbail yu'unik li steklumale,^c chk'ot ta tsatsal nak'obbail ta stojolal li steklumal Israele.
- 17** Jech chlik ana'ik ti vo'on Jeova Diosun avu'unik ti te nakalun ta Sione, ja' li ch'ul vits ku'une.^d

3:13 * Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa xtuch'obil li k'usitik ts'unbile o sventa chich' tsobbel-o sat. **3:15** * O «li ue».

KAP. 3

a Is 63:3
Ap 14:18-20

b Is 34:2
Sof 1:14

c Sl 50:15

d Sak 8:3

Kolumna 2

a Is 4:3

b Is 60:18
Na 1:15
Sak 14:21

c Am 9:13
Sak 9:17

d Ese 47:1
Ap 22:1

e Is 19:1

f Jer 49:17

g Ese 25:12, 13

h Am 1:11
Abd 10

i Sl 48:8
Is 33:20
Is 60:15
Am 9:15

j Is 4:4
Ese 36:25
Mik 7:18, 19

k Is 24:23
Mik 4:7

Ch'ul chk'ot li Jerusalene^a xchi'uk mu'yuk xa te ch-ech'ik li yan krixchanoetike.^{*b}

- 18** Li va' k'ak'ale, te chlik lok'uk chi'il vino li ta vitstike,^c chlik nojuk ta leche li bik'tal vitsetike, chlik nojuk li uk'umetik ta Judae. Te chlik t'omuk tal vo' li ta sna Jeovae,^d jech chat'es* li Stenlejaltik^e yu'un Akasia Te'etike.
- 19** Pe li Ejiptoe jech'e xokol chkom^e xchi'uk chk'ataj ta takixokol balumil li Edome,^f yu'un laj yilbajinik li jteklum Judae^g xchi'uk te la smalbeik xch'ich'el krixchanoetik ti mu'yuk smulike.^h
- 20** Pe li Judae oy-o yajval chkom, li Jerusalene oy-o yajval ja' ti jayk'ol kuxlejal ch-ech'e.ⁱ
- 21** Mu'yuk xa smul chkilbe li xch'ich'el ti oy to'ox smul chkilbee;^j va'un te chlik nakiuk ta Sion li Jeovae.^k

3:17 * O «jyanlumetike». **3:18** * O «tsmalta». [#]O «Beo'tik ta stenlejaltik».

AMOS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Li Amose oy k'usi albat yu'un Jeova (1, 2)
Chich'ik chapanel ta skoj ti ep ta velta la stoy sbaike (3-15)
Siria (3-5), Filistea (6-8), Tiro (9, 10), Edom (11, 12), Ammon (13-15)

- 2 Chich'ik chapanel ta skoj ti ep ta velta la stoy sbaike (1-16)
Moab (1-3), Juda (4, 5), Israel (6-16)
- 3 Laj yich'alel ti chchapanvan li Diose (1-8)

- Li Diose chak' ta ojtikinel li k'usi mukul sk'oplal yu'üne (7)
Laj yich' alet li k'usi chk'ot ta stojolal li Samariae (9-15)
- 4 Laj yich' alet li k'usi chk'ot ta stojolal li me' vakaxetik ta Basane (1-3)
Chopol chil Jeova li k'usi chich'ik ta muk' ta Israele (4, 5)
Li Israele mu xch'un p'ijubtasel (6-13)
«Chapano aba sventa xtal ava'an aba ta stojolal li Adiose» (12)
Li Diose chak'be sna' krixchanoetik li k'usi tsnope (13)
- 5 «Yal xa ta lum li tojol tseb ti ja' li Israele» (1-3)
«Sa'ik li Jeovae sventa kuxul xakomik» (4-17)
«P'ajik li k'usi chopole, ja' k'anik li k'usi leke» (15)
«Yorail ik' osil li sk'ak'alil Jeovae» (18-27)
Mu'yuk ch'ambat li matanaletik laj yak' Israele (22)

- 6 jToj abol sbaik li buch'utik jun no'ox yo'onton cha'iike! (1-14)
Temetik ti pasbil ta marfile; ta boch chuch'ik li vinoe (4, 6)
- 7 Laj yich' ilel ti nopol xa sk'an xla; li Israele (1-9)
Epal k'ulub (1-3), k'ok' (4-6), jun plomo (7-9)
Albat Amos ti mu xa xal albil k'ope (10-17)
- 8 «Jun moch ti noj ta sat te' ti chak' ta veraneo» (1-3)
Chich'ik kastigo li j-ilbajinvaneketike (4-14)
Vi'nal ta skoj ti mu'yuk xa cha'ik li sk'op Jeovae (11)
- 9 Mu'yuk buch'u chkol k'alal chchapanvan li Diose (1-10)
Chlik yich' cha'va'anbel li skarpana Davide (11-15)

1 Li'e ja' li k'usi laj yal Amos* ti ja' jun jts'unchij te ta Te-koae,^a oy k'usi ak'bat yil ta sventa Israel k'alal ja'o ochem ta ajvalil ta Juda li Usiase^b xchi'uk k'alal ja'o ochem ta ajvalil ta Israel li Jeroboan^c xnich'on Joase,^d ja'o k'alal chib to'ox jabil sk'an x-ech' li nikele.^e **2** Xi laj yale:

«Li Jeovae te chlik avanuk ta Sion jech k'ucha'al jkot leon, te chlik avanuk tal ta Jerusalen.
Chlik yat yo'onton li xyaxal* jchabichijetike xchi'uk chlik takijuk li sjol vits Karmeloe».^f

3 «Xi chal li Jeovae:

«Ta skoj ti yoxibal, xchani-bal xa velta la stoy sba* li

KAP. 1

- a 2Kr 11:5, 6
b 2Kr 26:1, 3, 4
Is 1:1
c 2Re 14:23, 24
Os 1:1
Am 7:10
d 2Re 13:10, 11
e Sak 14:5
f Is 33:9
Na 1:4

Kolumna 2

- a 2Re 8:12
2Re 10:32, 33
2Re 13:7
b 1Re 19:15
c Jer 49:27
d Is 7:8
Is 8:4
Is 17:1
e 2Re 16:9
f Ese 25:15

Damaskoe, jpel sk'oplal chk'ot ta pasel li k'usi jno-poje,

yu'un laj yik'aik li Galaad ta yik'aobil sat ts'unobil ti pasbil ta tsatsal tak'ine.^a

4 Ta jtkabe talel sk'ak'al li sna Asaele^b

xchi'uk chk'ak' li tsatsal tayal k'elob osiletik yu'un Ben-Adade.^c

5 Ta jlilinbe li stak'inaltak yochibal Damaskoe;^d ta jlajesbe sk'oplal li jnaklejetik ta Bikat-Avene xchi'uk li buch'u te ch-ajvalilaj* ta Bet-Edene; chukbil chbatik ta Kir^e li jnaklejetik ta Siriae», xi li Jeovae.

6 Xi chal li Jeovae:

«Ta skoj ti yoxibal, xchani-bal xa velta la stoy sba li Gasae,^f jpel sk'oplal

1:1 *Ja' sk'an xal «ikatsil; jkuch-ikatsil». 1:2 *O «sts'i'lel». 1:3 *O «tsots la spas smul».

1:5 *Literal «li buch'u stskoj vaxton».

chk'ot ta pasel li k'usi jno-
poje,
yu'un laj yak'ik ta sk'ob Edom
li jtsop jchukeletike.^a

7 Ta jtkabte tael sk'ak'al li smu-
roal Gasae^b

xchi'uk chk'ak' li tsatsal taya
k'elob osiletik tee.

8 Ta jlajesbe sk'oplal li jnakle-
jetik ta Asdode^c

xchi'uk li buch'u te ch-ajvali-
laj* ta Askelone;^d

ta jye' batel jk'ob sventa jkon-
train li Ekrone,^e

jech xtok, chch'ay sts'unbal li
jfilisteetik ti jayvo' to te
komemike»,^f xi li Kajvaltik
Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-
mantale.

9 Xi chal li Jeovae:

«Ta skoj ti yoxibal, xchanibal
xa velta la stoy sba li
Tiroe,^g jp'el sk'oplal chk'ot
ta pasel li k'usi jno-
poje,
yu'un laj yak'ik ta sk'ob Edom
li jtsop jchukeletike
xchi'uk mu'yuk la svules ta
sjolik li trato la spas
xchi'uk li xchi'ilik ta
vok'ele.^h

10 Ta jtkabte tael sk'ak'al li smu-
roal Tiroe

xchi'uk chk'ak' li tsatsal taya
k'elob osiletik tee».ⁱ

11 Xi chal li Jeovae:

«Ta skoj ti yoxibal, xchanibal
xa velta la stoy sba li Edo-
me,^j jp'el sk'oplal chk'ot ta
pasel li k'usi jno-
poje,
yu'un la snuts ta espada li
xchi'il ta vok'ele^k
xchi'uk mu'yuk la xk'uxubin.
Jech-o la slilinan ta ti'el ta
sk'ak'al yo'onton,
jech-o xkapet sjol ta stojola-
lik.^l

12 Ta jtkabte tael sk'ak'al li Te-
mane^m

xchi'uk chk'ak' li tsatsal taya
k'elob osiletik ta Bosrae».ⁿ

1:8 *Literal «li buch'u stsakoj vaxton».

KAP. 1

a 2Kr 21:16, 17
2Kr 28:18
Joe 3:4, 6

b Jer 25:17, 20
Jer 47:1
Sak 9:5

c Is 20:1

d Jer 47:5

e Sof 2:4

f Is 14:29
Jer 47:4
Ese 25:16, 17
Sof 2:5
Sak 9:6

g Ese 26:2

h Joe 3:4, 6

i Ese 26:12

j Joe 3:19

k Ese 25:12

l 2Kr 28:17
Abd 10

m Je 36:10, 11
Abd 9

n Is 34:5, 6
Jer 49:13

Kolumna 2

a Ese 25:3
Sof 2:8

b Jue 11:12, 13
Jer 49:1

c Jer 49:2
Ese 25:5

d Jer 27:2, 3
Jer 49:3

KAP. 2

e Jer 48:29, 30
Ese 25:8, 9
Sof 2:8

f Jer 48:21, 24

g Is 15:1

h Is 16:14
Jer 48:7

i 2Re 17:19
Jer 2:13

13 Xi chal li Jeovae:

««Ta skoj ti yoxibal, xchani-
bal xa velta la stoy sba li
j-ammonetike,^a jp'el sk'oplal
chk'ot ta pasel li k'usi jno-
poje,

yu'un la sjatbeik xch'ut li an-
tsetik ta Galaad ti xchi'uk
yolike, yu'un tsk'an chepa-
jes li yosilike.^b

14 Li ta yorail pask'ope,
ta jtkabte tael sk'ak'al li smu-
roal Rabae.^c

Li k'ok' xchi'uk li ik' chtal k'a-
lal tsots ch-avanik li ta pas-
k'ope

chjin yu'un ek li tsatsal taya
k'elob osiletik tee.

15 Li ajvalil yu'unike jmoj chich'
chukel batel xchi'uk li ban-
kilal j-abteletik yu'une»,^d xi
li Jeovae».

2 »Xi chal li Jeovae:

««Ta skoj ti yoxibal, xchani-
bal xa velta la stoy sba* li
Moabe,^e jp'el sk'oplal chk'ot
ta pasel li k'usi jno-
poje,
yu'un la xchik'be sbakil li aj-
valil ta Edom sventa spas
ta tane.

2 Ta jtkabte tael sk'ak'al li
Moabe

xchi'uk chk'ak' li tsatsal
taya k'elob osiletik ta Keri-
yote;^f

li Moabe chljaj sk'oplal ta skoj
ti x-avljajetik no'oxe,
ta skoj ti x-avetik ta
pask'ope xchi'uk ti tsjupa-
nik kachue.^g

3 Ta jip lok'el li ajvalil* tee
xchi'uk jmoj ta jmil xchi'uk
li bankilal j-abteletik yu'-
une»,^h xi li Jeovae».

4 Xi chal li Jeovae:

«Ta skoj ti yoxibal, xchanibal
xa velta la stoy sba li
Judae,ⁱ jp'el sk'oplal chk'ot
ta pasel li k'usi jno-
poje,

2:1 *O «tsots la spas smul». 2:3 *Li-
teral «jchapanvanej».

yu'un la sp'ajik li beiltasel
yu'un Jeovae
xchi'uk mu'yuk la xch'unik li
mantaletik yu'une.^a

K'ajomal ja' k'ejp'ujik-o* ta be
ta skoj ti ja' la spasiq li k'usi
la sjut[#] smoltotakike.^b

- 5 Ta jtakbe talel sk'ak'al li
Judae
xchi'uk chk'ak' li tsatsal tayal
k'elob osiletik ta Jerusa-
lene).^c

- 6 Xi chal li Jeovae:
«Ta skoj ti yoxibal, xchanibal
xa velta la stoy sba li
Judae,^d j'pel sk'oplal chk'ot
ta pasel li k'usi jnopoje,
yu'un tsjelik ta plata li buch'u
mu'yuk smule
xchi'uk tsjelik ta jchop xono-
bil li povree.^e

- 7 Te chpech'ilanbeik ta tek'el
sjolik ta pukuktik* li bu-
ch'utik abol sbaikē^f
xchi'uk tsmakbeik sbe li man-
xoe.^g
Li vinik xchi'uk stote chchi'-
inik ta vayel li jun no'ox
tsebe,

ja' jech tsokbeik sk'oplal li
jch'ul bie.

- 8 Li k'u'il pok'il ti chich'ik ko-
mel ta prental* k'alal oy
k'usi chak'ik ta ch'ome^h ja'
xa tstasinik ti k'alal te xpu-
ch'etik ta sts'el jujun skaj-
leb matanale;ⁱ
jech xtok, ja' laj yuch'ik-o ta
vino te ta sna[#] sdiosik li
multa la sk'anike).

- 9 «Pe vo'on la jlajes ta yeloval
satik li j-amorreoetik/^j
ti toj natik to'ox jech k'ucha'al
sedro te'etike xchi'uk ti toj
tsotsik to'ox jech k'ucha'al
li tulanelitike.

La jlajesbe sk'oplal li sat
ta toyole xchi'uk
li yibeale.^k

2:4 *O «k'ejevik-o; ts'ep'ujik-o». #O
«snop». 2:7 *O «lumtik». 2:8 *O
«prental; xk'exol». #O «stemplo».

KAP. 2

a Le 26:14-16
2Kr 36:14

b Jer 9:14

c 1Sa 12:15
1Kr 28:9
2Kr 36:17, 19
Jer 17:27
Jer 37:8
Jer 52:12-14
Os 8:14

d Dt 28:45
2Re 17:6, 7
Ese 23:4, 5
Os 4:1, 2

e Am 5:11
Am 8:4-6

f Am 4:1

g Is 10:1, 2
Am 5:12

h Eks 22:26
Dt 24:12

i Os 8:11
Os 10:1

j Nu 21:23-25
Jos 24:8
SI 135:10, 11

k Dt 2:31-33

Kolumna 2

a Eks 12:51

b Nu 14:34
Dt 2:7

c 1Sa 3:20
1Re 17:1
1Re 19:19

d Nu 6:2
Jue 13:5

e Nu 6:3, 4

f Is 30:10, 11
Am 7:12, 13

g Am 9:1

h Dt 28:25

KAP. 3

i Eks 19:5
Dt 7:6
SI 147:19, 20

j Da 9:11, 12
Os 12:2
Am 4:12

- 10 Jech xtok, la jlok'esik talel ta
yosilal Ejipto,^a
40 jabil te ech'ik ku'un ta ta-
kixokol balumil^b
sventa xu'uninik li yosil
j-amorreoetike.

- 11 La jva'an ta j-alk'opetik ju-
nantik anich'nabik^c
xchi'uk la jva'an ta jnasareoe-
tik li junantik akerepike.^d
¿Mi mu jechuk jteklum, Is-
rael?», xi li Jeovae.

- 12 «Pe li vo'oxuke lik avak'beik
yuch' vino li jnasareoetike^e
xchi'uk xi chavalbeik li j-al-
k'opetike: «Mu navalik albil
k'opetik».^f

- 13 Te no'ox ta jvoch'oxuk ti bu
oyoxuke
jech k'ucha'al li k'usi tsta ta
voch'el li jkot kareta ti noj
ta sat ts'unobil ti ja' to laj
yich' tuch'ele.

- 14 Li buch'u lek xu' yu'un anile
mu ono'ox xu' yu'un xjativ,^g
li buch'u lek tsots xu' yu'une
te no'ox chlay yipal
xchi'uk mi junuk soltaro ku-
xul chkom.

- 15 Li j-ak'flechae mu xkuch
yu'un li pas'ope,
ma'uk xa chkol li buch'u lek
xu' yu'un anile
xchi'uk ma'uk xa kuxul
chkom li jkajlejetik ta ka'e.

- 16 Li soltaro ti lek xu' yu'un pas-
k'ope*
t'anal xa chjativ batel li va'
k'ak'ale,^h xi li Jeovae).

- 3 «Jteklum Israel, a'io ava'iik
li k'usi chal ta atojalalik li
Jeovae, li k'usi chal ta stojalal
sjunul li uts' alalil ti la jlok'es ta-
lel ta yosilal Ejipto:

- 2 «Vo'oxuk no'ox xkojtkinoxuk
ta skotol li yantik uts' alali-
letik ta balumile.ⁱ
Ja' yu'un, vo'oxuk chkak' atoj
amulik ta skotol li k'usitik
chopol chapasike.^j

- 2:16 *O «ti lek tsots yo'ontone».

- 3 ¿Mi xu' van jmoj xlotet chanav cha'vo' krixchano mi mu'yuk xchapoj tsta sbaike?
- 4 ¿Mi jech no'ox van te xloket snuk* jkot leon ta te'tik mi mu'yuk te sk'eloj sve'ele?
¿Mi jech no'ox van te x-avet jkot ch'iom leon[#] ta xch'en mi mu'yuk te stsakoj sve'ele?
- 5 ¿K'uxi xa no'ox ch-och ta pets' jkotuk mut mi mu'yuk te ak'bil xch'ojonale?*
- ¿Mi jech no'ox van chnik junuk pets' ta lumtik mi mu'yuk k'usi staoj ta tsakele?
- 6 ¿Mi mu tauk xnirik ta xi'el li krixchanoetik k'alal chich' jupanel kachu ta jteklume?
¿Mi mu ja'uk yabtel Jeova mi k'ot jtosuk vokolil li ta jteklume?
- 7 Yu'un li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale mu'yuk k'usi tspace jtosuk mi mu'yuk to yak'ojbe sna' yaj-alk'optak li k'usi mukul sk'oplal yu'une.^a
- 8 ¡Avan xa li jkot leone!,^b ¿bu-ch'u xa no'ox mu xi'?
¡K'opoj xa li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale!, ¿mi oy van buch'u mu'yuk chal batel?..^c
- 9 «Alik batel li ta tsatsal taya k'elob osil ta Asdode xchi'uk li ta tsatsal taya k'elob osil ta yosilal Ejiptoe. Xi xavalike: «Tsobo abaik ta skontrainel li vitstikaltik yu'un Samariae;^d ak'ik avil venta k'u to yelan li vokolil tee xchi'uk ti yan sba tslo'la sbaike.^e
- 10 Yu'un mu sna'ik k'uxi ta pasel li k'usi tuk'e,

3:4 *O «xlaket; x-avet». #O «ch'iom leon ti xtinlajet sjoj». 3:5 *O ja' van sk'oplal «slo'aobile».

KAP. 3

a Je 6:13
Je 18:17
Sl 25:14
Is 42:9
Da 9:22
Ap 1:1

b Am 1:2

c Jer 20:9
Am 7:14, 15
Ech 4:19, 20

d 2Re 17:22, 23

e Os 7:1
Am 4:1

Kolumna 2

a 2Re 17:6

b Os 11:6
Am 6:8

c Is 8:4
Am 6:4

d Os 4:9

e 1Re 12:32, 33
Os 13:2

f 2Re 23:15, 16
2Kr 31:1
2Kr 34:1, 7
Os 10:2
Mik 1:6

g 1Re 22:39

ja' li buch'utik tstsob sk'ulejalik ta skoj ti ch-ilbajinvanik xchi'uk ta skoj ti oy k'usitik la slajesbeik sk'oplale», xi li Jeovae.

- 11 Ja' yu'un, xi chal li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:
«Chal jun jkontrainvanej sventa sjoyibta li lume,^a tslajes li avipe xchi'uk xokol xa chikta li tsatsal taya k'elob osiletik avu'une».^b
- 12 Xi chal li Jeovae:
«Jech k'ucha'al jun jchabichij ti chjochbe lok'el ta ye leon cha'tel yo' chij o jxut'uk xchikine,
ja' jech chich' jochel lok'el li jteklum Israele,
ja' li buch'utik te xchotetik ta lekil temetik* xchi'uk ta lekil chotlebaletik[#] li ta Samariae».^c
- 13 «Chikintaik xchi'uk p'ijubtasik* li snitilul Jakobe», xi li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale, li Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroe-tike.[#]
- 14 «Mi sta yorail chkak'be stoj smul li Israel ta skoj li stoyobbaile,^{#d} chkak'be stoj smul ek li skajleb matanaletik ta Betele.^e Chich' tuch'el lok'el li xulubtak skajleb matanale xchi'uk te chp'aj[#] yalel ta balumil.^f
- 15 Ta jines li naetik sventa in-viernoe* xchi'uk li naetik sventa veranoe».[#]
«Chlaj sk'oplal li naetik ta marfile^g
-
- 3:12 *O «vayebaletik». #O «chotlebaletik ti likem tal ta Damasko». 3:13 *O «alik li k'usi chopol ch'ok'ta ta stojolalik». #K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroe-tike. 3:14 *O «ti tsots la spas smule». #O «tsts'uj». 3:15 *Ja' xkaltik, yorail siktik. #Ja' xkaltik, yorail k'e-pelaltik.

xchi'uk chk'ot yorail chlj
li muk'tik* naetike,^a xi li
Jeovae».

4 «A'io avaiik me' vakaxetik ta
Basan
ti te oyoxuk ta vitstikaltik
yu'un Samariae,^b
vo'oxuk antsetik ti chalo'laik
li buch'utik abol sbaik^c
xchi'uk ti chapech'ik ta te-
k'el li povreetike,
ti xi chavalbe li amalalike:*
«Ich'beikunkutik tal jute-
buk k'usi kuch'kutik!».

2 Li Kajvaltik Jeova ti ja' Mu-
k'ul Jpasmantale xi jamal
yaloj ta skoj ti ch'ule:
««jA'io avaiik! Ta xk'ot sk'a-
k'alil chavich'ik chechel
muyel ta xotxot tak'inetik ti
ja' tstunesik li jchonbek'ete-
tike,

li yantik xtoke chich'ik che-
chel muyel ta stsakobiltak
choy.

3 Tuk' chalok'ik ta jujuntal ti
bu jomajtik li muroe;
va'un chavich'ik jipel batel ta
Armon», xi li Jeovae».

4 «Laj'ik ta Betel sventa xtal
apas amulik,^{*d}
laj'ik ta Guilgal sventa mas to
xapas amulik!^e
Ta sob xavich'ik tal li milbil
matanale,^f
ta yoxibal k'ak'al xtal avak'
li adiesmoike.^{*g}

5 Chik'ik pan ti yich'oj
levadura^{*h} sventa xatojbeik
ta vokol li Diose;
jtsots xavalik batel ti lok'
ta avo'ontonik yak'el
matanale!,
yu'un ja' xa xalajik-o spasel,
jtekum Israel», xi li Kajval-
tik Jeova ti ja' Muk'ul Jpas-
mantale.

3:15 *O ja' van sk'oplal «epal». 4:1
*O «avajvalike». 4:4 *O «atoy abaik».
*O «avak'ik li jun ta lajlajunebe». 4:5
*K'elo Glosario, *levadura*.

KAP. 3

a Am 6:11

KAP. 4

b Am 6:1

c Os 4:1, 2
Mik 2:2d 1Re 12:28, 29
Os 4:13
Am 3:14e Os 4:15
Os 9:15
Am 5:5

f Os 8:11, 13

g Dt 14:28

h Le 7:12

Kolumna 2

a Le 26:26
Dt 28:38
Dt 32:24
1Re 18:2
2Re 4:38

b Jer 3:6, 7

c Dt 28:23, 24

d 1Re 18:5

e Os 7:10

f Dt 28:22

g Dt 28:40, 42

h Is 42:24

i Eks 9:3
Dt 28:27, 60j Le 26:23, 25
2Re 8:12

k 2Re 13:7

l Dt 28:26

6 «Yan li vo'one lalajik ku'un
ta vi'nal* ta sjunul
li ateklumalike
xchi'uk mi jpejuk ta na
laj kak'boxuk ave'elik;^a
pe mu'yuk bu xasutik tal
ta jtojolal,^b xi li
Jeovae.

7 «Jech xtok, mu'yuk laj kak'
taluk vo' k'alal oxib to'ox u
sk'an xich' tsoffel sat li
k'usi chats'unike;^c
ta junantik no'ox jtekum laj
kak' taluk vo'.
Laj kak' taluk vo' ta jsep
no'ox osil,
yan li ta osil ti bu mu'yuk
laj kak' taluk vo'e jech' te
takij.

8 Li krixchanoetik ta junchib
jtekume skiloj xa sbaik ba-
tel ta yan jtekum ta sa'el
vo' yuch'ik,^d
pe mu'yuk bu x-ech'-o yo'on-
tonik;
ak'o mi jech, mu'yuk bu xa-
sutik tal ta jtojolal,^e xi li
Jeovae.

9 «Laj kak' taluk ta atojolalik
ik' ti chchik'vane^f xchi'uk
takij li k'usitik ats'unojike.
Ep k'usitik la ats'unik,
la ats'un a-uvaik, a-igoik
xchi'uk a-olivaik,^g
pe la slilin ta lajesel li k'u-
lube;
ak'o mi jech, mu'yuk bu xa-
sutik tal ta jtojolal,^h xi li
Jeovae.

10 «Laj takboxuk tal chamel jech
k'ucha'al la jpas ta
Ejiptoe.ⁱ
La jmil ta espada li akeremi-
ke^j xchi'uk la jchuk batel li
aka'ike.^k
Laj kak' muyuk ta ani'ik li
stuil akarpanaika;^l
ak'o mi jech, mu'yuk bu xa-
sutik tal ta jtojolal», xi li
Jeovae.

4:6 *O «mu'yuk laj kak'boxuk ave'elik».

11 «La jlajesboxuk ak'oplalik jech k'ucha'al la spas Dios ta stojolal li Sodoma xchi'uk Gomorrae.^a

Ja' to'ox jechoxuk jech k'ucha'al jtel si' ti laj yich' jochel lok'el ta k'ok'e; pe mu'yuk bu xasutik tal ta jtojolal,^b xi li Jeovae.

12 Ja' yu'un, chkak'boxuk kastigo yan velta, Israel. Ta skoj ti jech ta jpasbote, chapano aba sventa xtal ava'an aba ta stojolal li Adiose, Israel.

13 Yu'un j'kelavill, ja' li buch'u la spas li vitsetik^c xchi'uk li ik'e;^d chak'be sna' krixchanoetik li k'usi tsnope, chk'ataj yu'un ta ik' osil k'alal naka to tsakub tale,^e ja' te tstek'an yakan ta balumil ti bu toyajtike;^f li sbie ja' Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».*

5 «A'io ava'iik, snitilulal Israel, xi ta j'kejintaboxuk jun son sventa at-o'ontone:

2 «Yal xa ta lum li tojol tseb ti ja' li Israele; mu xa xu' yu'un chtots likel yan velta. Te laj yich' jipel komel ta yosil stuk; mu'yuk xa buch'u xtoyat likel».

3 »Yu'un xi chal li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Li jun jteklum ti tstak batel jmil ta vo'e k'ajomal xa no'ox sien chkom yu'un; li jteklum ti tstak batel sien ta vo'e k'ajomal xa no'ox lajunvo' chkom yu'un. Taje ja' li k'usi chk'ot ta stojolal Israele».^g

4 »Yu'un li Jeovae xi chalbe li snitilulal Israele:

4:13 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

KAP. 4

a Je 19:24, 25

b Os 7:10

c Is 40:12

d Jer 10:13

e Eks 10:22
Is 5:30
Am 8:9

f Mik 1:3

KAP. 5

g Dt 4:27
Dt 28:62

Kolumna 2

a 2Kr 15:2
Is 55:3, 6

b 1Re 12:28, 29
Am 3:14

c Os 4:15
Am 4:4

d Am 8:14

e 2Re 17:6
Os 9:15

f Ese 33:11

g Am 6:12

h Job 9:9
Job 38:31-33

i Eks 10:21, 22

j Job 36:27, 28
Ekl 1:7

k 1Re 18:17
1Re 22:8

l Mik 2:2

«Sa'ikun sventa kuxul xakomik.^a

5 Mu ja'uk xasa'ik li Betele,^b mu xabatik ta Guilgal^c mi ja'uk te xa-ech'ik ta Beer-Seba,^d

yu'un li Guilgale jp'el sk'oplal chich' chukel batel^e xchi'uk mu'yuk xa sballi* chkom li Betele.

6 Sa'ik li Jeovae sventa kuxul xakomik^f sventa mu xtil* k'ucha'al k'ok' ta stojolal li snitilulal Jo-see,

ti chchik' li Betele xchi'uk ti mu xa buch'u xtup' yu'une.

7 Chak'atajesik ta ch'ail ts'i'lel li tuk'ilale xchi'uk ja' chajipik ta lum li k'usi tuk'e.^g

8 Li buch'u la spas li jtsop k'anal Kima* xchi'uk li jtsop k'anal Kesile,^h

li buch'u tsk'atajes ta sak osil ta sob li ik' osile, li buch'u ik' tajak chkom yu'un jech k'ucha'al ak'obal li k'ak'altike,ⁱ

li buch'u tstsob li vo' ta nab sventa smal li ta sba balumile/—Jeova sbi—.

9 Ja' chak'be slajeb li buch'u tsots xu' yu'une xchi'uk chak'be slajeb ti bu joyajtik ta muroe.

10 Li jteklume tsp'ajik li buch'utik chtuk'ibtasvanik ta yochabal jteklume, ibal sba* chilik li buch'utik melel xk'opojike.^k

11 Ta skoj ti chatsatsal k'anbeik slok' avosilik li povreetike xchi'uk ti chavich'beik batel sat sts'unobik k'ucha'al stojol spatanike,^l

5:5 *O ja' van sk'oplal «yan-o ta k'elel».

5:6 *O «stsan». 5:8 *Ja' van sk'oplal li jtsop k'anal Pleyades ti te oy li ta jtsop k'anal Tauroe. ^hJa' van sk'oplal li jtsop k'anal Orione. 5:10 *K'elo Glosario, ibal sba.

mu'yuk te chakomik-o ta naklej li ta naetik apasojik ta setbil tonetike.^a
 xchi'uk mu'yuk chavuch'beik ya'lel li lekil uvaetik ats'unojike.^b

12 Yu'un jna'oj ti toj ech' no'ox xatoy abaik*
 xchi'uk ti toj ech' no'ox tsots li amulike
 —chavilbajinik li buch'utik tuk'ike,
 chachon abaik ta tak'in,[#]
 chapojbeik sderecho ta yochebal jteklum li povre-etike—.^c

13 Ja' yu'un li va' k'ak'ale, tsst'sjii li buch'utik p'ijike, yu'un ja'o yorail vokolil.^d

14 Ja' sa'ik li k'usi leke, ma'uk xasa'ik li k'usi chopole,^e jech kuxul chakomik.^f
 Va'un, te chchi'inoxuk li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroetik*
 jech k'ucha'al chavalik ti te xchi'inojoxuke.^g

15 P'ajik li k'usi chopole, ja' k'anik li k'usi leke,^h
 ja' ak'o spas kanal ta yochebal jteklum li tuk'ilale.ⁱ
 Li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroetike
 xu' van xk'uxubin li skome-nal* snitilulal Josee.^j

16 »Ja' yu'un, xi chal li Jeovae, li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:
 «X-avetik no'ox likel ta ok'el li ta jujun ch'ivite*
 xchi'uk xi chalik li ta jujun kayee: «¡Ay! ¡Toj abol jbatik!».
 Tstakik ta ik'el li j-abteletik ta osile sventa xtal ok'ikuk ta at-o'onton

5:12 *O «tsots la apas amulike». #O «chatsakik tak'in sventa xats'ijjik; chatsakik mich'ob k'abal». **5:14** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. **5:15** *O «skomelal». **5:16** *O «kayee; ti bu oy ep krixchanoetike».

KAP. 5

a Is 9:9, 10

b Dt 28:30

c Is 10:1, 2
Am 2:6, 7

d Mik 2:3

e Is 1:16, 17
Mik 6:8

f Le 18:5
Dt 30:19, 20

g 2Kr 15:2
Mik 3:11

h Sl 34:14
Sl 97:10
Ro 12:9

i 2Kr 19:6
Am 5:24

j Jer 31:7
Sak 10:6

Kolumna 2

a Os 9:2

b Is 5:18, 19

c Am 4:12

d Sof 1:14, 15

e Pr 15:8

f Sl 50:8
Is 66:3
Os 6:6

g Is 1:11

h Am 6:5
Am 8:10

i Mik 6:8

xchi'uk tstakik ta ik'el ek li buch'utik ja' yabtel ch-ok'ik ta at-o'ontone».

17 «X-avetik no'ox likel ta ok'el ti butik ts'unbil uvae;^a
 yu'un te chi-ech' ti bu oyote»,
 xi li Jeovae.

18 «¡Abol sba li buch'utik oy ta yo'onton tsmalaik li sk'ak'alil Jeovae!^b
 ¿An k'u yelan avalojik li sk'ak'alil Jeovae?^c
 Ja' yorail ik' osil, ma'uk yorail sak osil.^d

19 Ja' jech k'ucha'al jun vinik ti chjatav batel ta skoj jkot leone, pe ti te snupoj k'otel jkot oso xtoke
 xchi'uk k'alal ch-och ta yut sna ti te chlaj ta t'el ta jkot kiletel chon k'alal chak' sk'ob ta pak'bal nae.*

20 ¿Mi mu ja'uk yorail ik' osil li sk'ak'alil Jeovae, ti ma'uk yorail sak osile?

¿Mi mu ja'uk yorail ch-ik'ub osil xchi'uk ti ch'abal k'usi chak' xojobale?

21 Chopol tajak chkil, jp'ajoj li k'inetik chapasike,^e
 mu jk'upinbe smuil li atsobajelik ti tsots sk'oplal chapasike.

22 Ak'o mi chavak'ik chik'bil matanaletik xchi'uk yan matanaletik,
 mu'yuk ximuyubaj-o yu'un;^f
 mu lekuk chkil li jup'esbil chonbolometik chavak'ik ta milbil matanal sventa jun o'ontonale.^g

23 Mu xa xavak'ik ka'i li ak'ejojik ti mu'yuk smelolal ta a'iele;
 mu xa xavak'beikun jchikinta li ason chatijik ta stijobil-tak ti oy yak'ile.^h

24 Ak'o beinuk batel k'ucha'al vo' li tuk'ilale,ⁱ
 jech xtok, li k'usi tuk'e jechuk k'ucha'al uk'um ti mu xtakije.

5:19 *O «pak' nae; k'al nae; ch'ut nae».

25 ĆMi yu'un laj avak'beikon milbil matanaletik xchi'uk yan matanaletik ti k'alal la-ech'ik 40 jabil li ta takixokol balumile, jteklum Israel?*

26 Li avi une, ja' xa chakuchik batel li Sakut ti ja' ajvalil avu'unike xchi'uk li Ke-vane,* ja' li k'anal yu'un adiosike, li lok'oletik avu'unik la apa-sike.

27 Ja' yu'un, ta sjelavel to Damasko^b chukbil chabatik ku'un, xi li buch'u Jeova sbie, li Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».^c

6 «ĴToj abol sbaik li buch'utik jun no'ox yo'onton cha'ik* li ta Sione, ja' li buch'utik jun no'ox yo'onton cha'ik li ta vits Samariae,^d ja' li buch'utik lek tsakbilik ta muk' ti likemik ta namal jteklumetike, ti chtal ta stojolalik li jteklum Israele!

2 Batanik ta Kalne sventa xavak'ik venta. Batanik ta Muk'ta Amat,^e mi laje, yalanik batel ta Gat ti ja' steklumal li jfilisteaetike.

ĶMi ja' mas lelik avalojik k'ucha'al li ajvalilal* li'e xchi'uk mi ja' mas muk' yosilik avalojik k'ucha'al li avosilike?

3 Mu xak'an xanopbeik sk'oplal li sk'ak'alil vokoliile,^f ja' no'ox yak'oj yibel avu'unik li ilbajinele.^g

4 Te xpuch'etik ta temetik* ti pasbil ta marfile^h xchi'uk te

5:26 *Li lok'oletik taje ja' van sk'oplal li planetano Saturno ti chich'ik ta muk' k'ucha'al jun diose. 6:1 *O «lek no'ox cha'i sbaik». 6:2 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li ajvalilal ta Juda xchi'uk li ajvalilal ta Israele. K'elo Glosario, *ajvalilal*. 6:4 *O «vayebaletik».

KAP. 5

a Ech 7:42, 43

b 2Re 15:29
2Re 17:6

c Am 4:13

KAP. 6

d Am 3:13, 15

e Nu 34:2, 8
2Re 14:28

f Is 56:12

g Am 5:12

h 1Re 22:39

Kolumna 2

a Am 3:12

b Is 22:13

c Is 5:12

d 2Kr 7:6
2Kr 29:25, 26

e Is 5:11

f 2Re 15:29
2Re 17:6

g Dt 28:41
Am 5:5

h Am 4:2

i Ese 33:28
Os 5:5

j Lam 2:5

k Mik 1:6

xchotetik ta muk'ta chotlebaletik,^a

te tsti'ik li tot chijetike xchi'uk li jupesbil ch'iom tot vakaxetike.^b

5 Tsts'ibaik k'ejoj k'alal chich'tijel li arpaie,^{*c}

chlik spasik stjibiltak son jech k'ucha'al la spas li Davide;^d

6 ta hoch lek chuch'ik li vinoe^e xchi'uk chjaxbe sbaik lekil aseite.

Pe ja' mu'yuk tsvul yo'ontonik* ti chil svokol li Josee.^f

7 Ja' yu'un, ja' ba'yel chukbil chbatik,^g

va'un chljaj sk'oplal li k'inetik ti mu'yuk xa no'ox smelolal tpsasik li buch'utik jech' no'ox te xpuch'etike.

8 «Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale laj yak' ye ta stojolal stuk.^h Xi chal li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:*

«Ĵbal sba[#] chkil li stoyobbail Jakobe'

xchi'uk ta jp'aj li tsatsal tayal k'elob osiletik yu'une,ⁱ

chkak' ta k'abal li jteklume xchi'uk li k'usitik te oye.^k

9 »»»Ta xchamik ek mi oy to kom lajunvo' viniketik li ta jp'ej nae. 10 Chtal jochatikuk lok'el xchi'uk chich'ik chik'el ta junjuntal yu'un jun yuts' yalalik.* Chlik tsobbatikuk lok'el li sbakilik ti te oy ta nae, va'un li buch'u te to oy ta yutil kuartoe xi ch-albat yu'un li yuts' yalale: «ĶMi oy to buch'u li' achi'uke?». Xi tstake: «ĴMu'yuk!». Va'un, xi to ch-albate: «ĴTs'ijlan!, yu'un ma'uk xa yorail chatabe ta alal sbi li Jeovae».

6:5 *O «stjibiltak son ti oy yak'ile». 6:6 *Literal «mu'yuk ch-ipajik-o». 6:8 *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike*. #K'elo Glosario, *ibal sba*. 6:10 *O «xchi'il ta vok'el stot».

- 11** Yu'un ja' chal mantal li Jeovae,^a ja' tsjines li muk'ta nae ja' to mi lilijem kome, ja' tsjines li bik'it nae ja' to mi lilijem kome.^b
- 12** ¿Mi yu'un xu' te x-anilaj ta muk'ta tayal tonetik li ka'e-tike o mi yu'un oy buch'u xu' te xak'be slok balumil li jkot xvaxaxe? Yu'un li tuk'ilale laj xa ak'atajesik ta jtek' ts'i'lel ti oy sve-noeale xchi'uk laj xa ak'atajesik ta ch'ai' ts'i'lel li k'usi tük'e.^c
- 13** Ja' xkuxet avo'ontonik yu'un li k'usi mu'yuk sbalile xchi'uk xi chavalike: «¿Mi mu ta kipuk jtuktik ti lek xu' ku'untike?»^d
- 14** Ja' yu'un, jteklum Israel, chki' tal jun lum sventa skontrainoxuk,^e te chlik yilbajinoxuk ta Lebo-Amat^f k'alal to ta stenlejaltik^g Araba, xi li Jeova Dios ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».

7 Li'e ja' li k'usi laj yak'bun kil li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: jk'elavil! La stak talel epal k'ulub sventa slajes li k'usi ts'akal to ch'i* tale. Ja' li k'usi ch'i talel k'alal yich'o'j xa ox bojel lok'el li sts'i'lel ajvalile. **2** K'alal laj xa ox slajesik ts'i'lel ta balumil li k'ulubetike, xi laj kale: «¡Ak'o perton avokoluk, Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantale!^g ¿K'uxi xa no'ox chkuch yu'un* li Jakobe? ¡Yu'un k'unibem xa!»^h

3 Laj to xcha'nop* li Jeovae,ⁱ xi laj yale: «Mu'yuk chk'ot ta pasel», xi li Jeovae.

6:14 *O «yochebal Amat». ^aK'elo Glosario, *beo'tik ta stenlejaltik*. **7:1** *Ja' xkaltik, li k'usi chch'i ta enero xchi'uk ta fverroe. **7:2, 5** *Litera «chlik». **7:3, 6** *O «Chopol laj ya' sbax».

KAP. 6

a Is 10:5, 6

b Am 3:15

c 1Re 21:13
Is 59:13
Os 10:4
Am 5:7d Dt 8:17, 18
Sl 75:5e Dt 28:49, 50
2Re 15:29
2Re 17:6
Is 7:20
Is 8:4
Is 10:5, 6
Os 10:6

f Nu 34:2, 8

KAP. 7

g Jer 14:7
Da 9:19

h Is 37:4

i Dt 32:36
Sl 106:44, 45
Os 11:8

Kolumna 2

a Eks 32:11

b Is 1:9
Am 7:2

c Eks 32:14

d Am 8:2

e 1Re 12:25, 31
1Re 13:33f Os 10:8
Am 5:5
Am 8:14g 2Re 15:8, 10
Os 13:16

h 1Re 12:32

i 2Re 14:23

j Jer 26:8, 9
Am 1:1

k Jer 18:18

l Am 5:5
Am 6:7

m Is 30:10

4 Li'e ja' li k'usi laj yak'bun kil li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: jk'elavil! Li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale la stak talel k'ok' k'ucha'al kastigo. Laj yules li natil vo' ti mu albajuk sjamleje xchi'uk la xchik' jvok' li osile. **5** Ja' yu'un, xi laj kale: «Avokoluk, Kajval Jeova ti vo'ot Muk'ul Jpasmantale, pajtsano xa li vokolile.^a ¿K'uxi xa no'ox chkuch yu'un* li Jakobe? ¡Yu'un k'unibem xa!»^b

6 Laj to xcha'nop* li Jeovae,^c xi laj yale: «Mu'yuk chk'ot ta pasel xtok», xi li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale.

7 Li'e ja' li k'usi laj yak'bun kile: jk'elavil! Laj kil Jeova ti te va'al ta sba jun muro ti laj yich' tunesel plomo* k'alal laj yich' pasele, te stsakoj jun plomo.

8 Va'un xi laj yalbun li Jeovae: «¿K'usi te ak'eloj, Amos?». Xi laj tak'bee: «Jun plomo».* Xi to laj yalbun li Jeovae: «Li' ta jti-janje plomo li jteklumal Israele. Mu'yuk xa chkak'ik ta perton.^d

9 Xokol xa chkom li tayal k'o-pojebaletik* yu'un Isaake^e xchi'uk lilijem chkom ti butik ch'ul ta Israele;^f chtal jkontrain ta espada li yuts' yalal Jeroboane».^g

10 Li Amasias ti ja' pale ta Be-tele^h xi la stakbe batel mantal li ajvalil Jeroboan' ta Israele: «Li Amose yakal me tsnop ak'oplal ti tsmilot ta Israele.ⁱ Li jnakejetik ta balumile mu sts'ik yu'unik li k'usi chale.^k **11** Yu'un xi chal li Amose: «Chich' milel ta espada li Jeroboane, li Israele persa chich' chukel lok'el li ta slumalike».^l

12 Va'un li Amasiase xi laj yalbe li Amose: «Vo'ot ti oy k'usi cha-ak'bat avile, jatavan batel ta yosilal Juda, te xasa' ave'el xchi'uk ja' te xaval albil k'op.^m **13** Pe mu xa xaval albil k'op li ta

7:7, 8 *Li plomoe ol xchi'uk oy yak'il ti tstonesik sventa lek tuk' xbat li k'usi tsva'anike. **7:9** *K'elo Glosario, *tayal k'opojebal*.

Betele,^a yu'un ja' stemplo li ajvalile^b xchi'uk ja' snail li ajvalilale».*

14 Va'un li Amose xi la stak'be li Amasiase: «Ma'ukun to'ox j-alk'op xchi'uk ma'uk xnich'onun j-alk'op; ja' no'ox jchabichijun^c xchi'uk ta jk'elbe ste'eltak igo.* **15** Pe li Jeovae laj yak'un lok'el ta xchabiel li chije xchi'uk xi laj yalbun li Jeovae: «Bat albo li k'usi chk'ot ta stojolal li jteklumal Israele».^d **16** Li avie, chikinta-o li k'usi xi chal Jeovae: «Xi chavale: «Mu xaval li k'usi chk'ot ta stojolal Israele^e xchi'uk mu xaval ti chich'ik chapanel^f li snitilulal Isaake». **17** Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «Li avajnille chk'ot ta jchonbail ants li ta jteklume, chich'ik lajesel ta espada li akereentak xchi'uk atsebetake. Li avosile chich' p'isel ta ch'ojon sventa xich' ch'akel, yan li vo'ote te chacham ta jun ibal sba* lum; li Israele persa chich' chukel lok'el li ta slumalike»».^g

8 Li'e ja' li k'usi laj yak'bun kil li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: jk'elavil! Laj kil jun moch ti noj ta sat te' ta chak' ta veranoe.* **2** Va'un, xi laj yale: «¿K'usi te ak'eloi, Amos?» Xi la jtak'bee: «Jun moch ti noj ta sat te' ti chak' ta veranoe». Xi laj yalbun li Jeova une: «K'ot xa sk'a-k'alil ti chich' lajesel li jteklumal Israele. Mu'yuk xa chkak'ik ta perton.^h **3** Xi chal li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale: «Chk'ataj ta at-o'onton li son chich' k'ejjintaal ta temploe.ⁱ Ta buyuk no'ox telajitik sbek'tal li animaetike,^j —jst'sijlan chkom* tajek!—».

4 A'io ava'iik vo'oxuk ti chapech'ilanik ta tek'el li povreetike xchi'uk ti chach'aybeik sk'oplal ta balumil li manxotetike,^k

7:13 *K'elo Glosario, ajvalilal. 7:14 *O «ta jombe xchi'ut igo». 7:17 *K'elo Glosario, ibal sba. 8:1 *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. 8:3 *O «ts'ijil chkom».

KAP. 7

- a Am 2:12
- b 1Re 12:29, 32
1Re 13:1
- c Am 1:1
- d Jer 1:7
Ese 2:3
2Pe 1:21
- e Jer 11:21
Am 7:13
- f Mik 2:6
- g Le 26:33
2Re 17:6

KAP. 8

- h Am 4:12
Am 7:8
- i Os 10:5
Am 5:23
- j Am 6:9,10
- k Am 2:6,7

Kolumna 2

- a Nu 10:10
- b Eks 20:8
- c Le 19:35, 36
Os 12:7
Mik 6:10,11
- d Le 25:39
Am 2:6
- e Dt 33:26
Sl 68:34
- f Os 8:13
- g Os 4:3
- h Am 9:5

- i Mik 3:6
- j Os 2:11

5 xi chavalike: «¿Bak'in to chljaj li sk'in al ach' luna^a sventa jchonbetik sat li k'usitik jts'unojtike?»

¿Bak'in to tstsuts li savado^b sventa jchonbetik sat li k'usitik jts'unojtike?»

Yu'un ja' sventa jbjik'tajestik li sp'isol efae[#]

xchi'uk ja' sventa jmuk'ibtastik li jun sikloe[#]

sventa mu xa ts'akaluk li k'usi ta jp'istik ta kiloe.^c

6 Jech ta jeltik ta plata li buch'u oy k'usi chtun yu'une xchi'uk ta jeltik ta jchop xonobil li povreetike,^d ja' ta jchontik li sat ts'unobil ti mu xa lekuke^e.

7 Li Jeova ti ja' te tsta stsatsal yo'onton Jakobe xi chak' yee.^e

«Mi jset'uk* ta jch'ay ta jol li k'usitik tspace.^f

8 Ja' yu'un, chnik li balumile xchi'uk chat yo'ontonik li jnakejetik tee.^g

Li balumile chkajtsaj muyel sjnunul jech k'ucha'al k'alal chnoj li uk'um Niloe xchi'uk chmuk yalel jech k'ucha'al chyal li uk'um Nilo ta Ejjiptoe.^h

9 Xi chal li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale:

«Li va' k'ak'ale, ta o'lol no'ox k'ak'al chmak yalel ku'un li k'ak'ale

xchi'uk ik'muts'an* chkom ku'un li balumile manchuk mi lek to'ox sak osil.ⁱ

10 Ta jk'atajes ta at-o'onton li k'inetik chapasike^j

xchi'uk ta jk'atajes ta at-o'onton li son chak'ejjintaik.

Ta jchukboxuk ta achukbenalik* ch'ixal k'u'il[#] xchi'uk t'axjol chakomik ku'un.

8:5 *O «ach' u». #K'elo Apendise B14. 8:7 *O «jutebuk». 8:9 *O «ik'pulan». 8:10 *O «ach'utik». #K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il.

Li vokolile ja' jech xk'uxul
 jech k'ucha'al k'ux cha'i li
 buch'u chcham xnich'on ti
 k'ajomal no'ox jun oye,
 naka vokolil xa no'ox ch-ech'
 li k'ak'ale».

11 Xi chal li Kajvaltik Jeova ti ja'
 Muk'ul Jpasmantale:

«jK'elavil! Chk'ot yorail ta jtak
 talel vi'nal li ta lume,
 pe ma'uk ti yu'un ch'abal sve-
 elike o ti ch'abal k'usi xu-
 ch'ike,

ja' ti mu'yuk xa bu cha'ik li
 sk'op Jeovae.^a

12 Jech'e xa xtamajetik batel li-
 kel ta jujun nab,

te chlikik batel ta norte ti
 chk'otik k'alal to ta slok'eb
 k'ak'ale.

Xjotetik ta sa'el li sk'op
 Jeovae, pe mu staik.

13 Li va' k'ak'ale, te xa no'ox
 ch-alubik li k'upil sba tojol
 tsebetike

xchi'uk te xa ch-alubik li ke-
 remetik ta skoj li takiti'ile.

14 Li buch'utik chak' yeik ta sto-
 jolal smul li Samaria^b ti xi
 chalike:

«jJamal chkal ta skoj ti kuxul
 li adiose, Dan!».^c

«jJamal chkal ta skoj ti kuxul
 li sbelel Beer-Sebae!»^d

chyalik ta lum xchi'uk mu xa
 stotsik likel».^e

9 Laj kil te va'al ta sba skajleb
 matanal li Jeovae,^f xi laj yale:
 «Lilinbo sjol li oye xchi'uk tu-
 ch'anbo lok'el li sjole, va'un chlik
 nikuk li yok smarkoaltak ti' nae.
 Vo'on ta jmil ta espada li buch'u-
 tik te to chkome. Ak'o mi chja-
 tavik to, mi junuk chkol; ak'o mi
 chak' to persa tspoj sbaik, mu-
 yuk bu chkolik.^g

2 Manchuk mi tsjok'ik yalel k'a-
 lal to ta yut Mukinal,*

9:2 *O «Seol», ja' xkaltik, li mukinal ta
 komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glo-
 sario, mukinal.

KAP. 8

a Si 74:9
 Ese 7:26
 Mt 4:4

b Os 8:5
 Os 10:5

c 1Re 12:28-30

d Am 5:5

e 2Re 18:11
 Os 13:16

KAP. 9

f Is 6:1
 Ese 1:27, 28

g Am 2:14

Kolumna 2

a Jer 23:24

b Le 26:33

c Dt 28:63, 65

d Mik 1:4

e Os 4:3

f Am 8:8

g Job 36:27, 28
 Si 135:7

h Eks 3:15
 Am 4:13
 Am 5:8

i Eks 12:51

te to chbat jots'ik lok'el tal;
 mi chmuyik batel ta vinajel
 xtoke,
 te chbat jochik yalel tal.

3 Mi te chbat snak'* sbaik ta
 vits Karmeloe,

te chbat jsa'ik xchi'uk ta
 jchechik lok'el.^a

Mi ta yutil to nab chbat snak'
 sbaik sventa mu xa xkilik
 yalojike,

te ta jtak talel jkot kiletel
 chon sventa xti'atik.

4 Manchuk mi xchukatik batel
 yu'un li yajkontraike,

te ta jtak talel espada sventa
 xmlatik;^b

mu'yuk chkak'beik
 bendision, k'ajomal vokolil
 chkak'beik.^c

5 Yu'un li Ajvalil ti ja' Muk'ul
 Jpasmantale, li Jeova ti ja'
 bankilal yu'un soltaroeti-
 ke,* ja' li buch'u tspik li ba-
 lumile,

jech ta xnik,^d va'un chlik yat
 yo'onton skotol li buch'utik
 te nakajtike.^e

Li balumile chkajtsaj muyel
 sjunul jech k'ucha'al k'alal
 chnoj li uk'um Niloe
 xchi'uk chmuk yalel jech k'u-
 cha'al chyal li uk'um Nilo ta
 Ejiptoe.^f

6 <Li buch'u tsva'an muyel s-es-
 kaleratak ta vinajele

xchi'uk ti tsva'an jun skotkot
 na ta sba balumile
 xchi'uk li buch'u tstsob li vo'
 ta nab

sventa smal li ta sba
 balumile^g

—Jeova sbi—,^h

7 Xi chal li Jeovae: <Jteklum Is-
 rael, ζmi mu jechuk chkilo-
 xuk jech k'ucha'al li xnich'-
 nab jkusetike?

ζMi mu lajuk jlok'esik tal ta
 yosilal Ejipto li Israele?'

9:3 *O «smuk». 9:5 *K'elo Glosario,
 Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

¿Mi mu lajuk jlok'esik tal
ta Kreta li jfilisteatike?^a
Xchi'uk ¿mi mu lajuk
jlok'esik tal ta Kir
li Siriae?». ^b

- 8** ‹A'io ava'iik! Li Ajvalil Jeova
ti ja' Muk'ul Jpasmantale
yak'oj xa sat ta stojolal li aj-
valilal* ti oy smule,
tslajesbe sk'oplal li ta sba ba-
lumile.^c
Pe li snitilulal Jakobe mu'yuk
ta jlajesbe-o sk'oplal, ^d xi li
Jeovae.
- 9** ‹Yu'un jk'elavilik!, vo'on chkal
mantal,
ta jchij te ta muk'tik lumetik
li Israel^e
jech k'ucha'al k'alal oy buch'u
oy k'usi chchij ta jun xchi-
jobile
xchi'uk ti mu jp'ejuk k'ox ton
chp'aj* ta balumile.
- 10** Chchamik ta espada skotol li
buch'utik tsa' smulik ta jte-
klumale,
ja' li buch'utik xi chalike: «Mu
xnopaj ta jtojolaltik li voko-
lile mi ja'uk xvul ta jtojolal-
tik».
- 11** ‹Li va' k'ak'ale, chlik jcha'va'-
anbe li skarpana* David^f ti
jineme,
ta jpak' ti butik jomajtike
xchi'uk ta jmeltsan ti butik
sokeme;

9:8 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. 9:9 *O
«tsts'uj». 9:11 *O «axibalna yu'un».

KAP. 9

- a Jer 47:4
b 2Re 16:9
c 1Re 13:34
2Re 18:11
d Jer 30:11
e Le 26:33
Dt 28:64
f Is 9:6, 7
Is 16:5
Jer 23:5
Ese 37:24, 25
Sak 12:8
Lu 1:31-33

Kolumna 2

- a 2Sa 7:11
Ech 15:16-18
b Nu 24:18
Is 11:14
Abd 18, 19
c Le 26:5
Os 2:22
d Joe 3:18
e Is 35:1
Is 55:12
f Esd 3:1
Jer 30:3
Ese 39:25
g Is 61:4
Ese 36:33
h Is 65:21, 22
Ese 28:25, 26
i Is 62:8, 9
Mik 4:4
j Is 60:21
Ese 34:27, 28
Ese 37:25

chcha'ta yav ku'un jech k'u-
cha'al to'ox ta vo'nee.^a

- 12** Ja' sventa x-och ta sk'obik
li j-edometik ti te to kome-
mike^b
xchi'uk li muk'tik lumetik
ti yich'ojbeikun jbie», xi li
Jeova ti ja' tpsas li k'usitik
taje.
- 13** Xi chal li Jeovae: ‹jK'elavilik!,
chk'ot yorail
ti buch'u tslok osile tsta
ta be li buch'u tstsobbe
sat li k'usi laj yich'
ts'unele
xchi'uk li buch'u chpech' ta
tek'el uvae tsta ta be li bu-
ch'u ja' to tsts'une.^c
Jech xtok, chlok' tael chi'il
vino li ta vitsetike^d
xchi'uk chbein* tal chi'il vino
li ta bik'tal vitsetike.^e
- 14** Ta jtsobik sutel tal li jteklu-
mal Israel ti chukbilik
batele,^f
va'un ta xcha'va'anik li jteklu-
metik ti jinemike xchi'uk te
chnakiik;^g
tsts'un s-uvaik xchi'uk chu-
ch'ik ta vino,^h
tsts'unik jsatinom te'etik
xchi'uk tslobeik sat.ⁱ
- 15** ‹Ta jts'unik lek ta yosilik,
va'un mu'yuk xa chich'ik bu-
lel yan velta
li ta yosilik kak'ojbeike, ^j xi li
Jeova Dios avu'une».
- 9:13 *Literal «chlik unijuk».

ABDIAS

K'USITIK YICH'OJ

Chich' tsalel li jtoyba Edome (1-9)
Li Edome laj yilbajin li Jakobe (10-14)
«Po'ot xa sk'ak'alil ti chlik skontrain
skotol lumetik li Jeovae» (15, 16)

Chcha'ta yav li snitilulal Jakobe (17-21)
Li Jakobe chchik' li Edome (18)
«Ja' chu'unin Jeova
li ajaliliale» (21)

- 1** Li k'usi ak'bat yil Abdiase:*
Li Kajvaltik Jeova ti ja' Mu-
k'ul Jpasmantale xi chal ta
stojolal li Edome:^a
«Laj ka'ikutik ti oy k'usi laj
yal li Jeovae,
xi chal jun j-almantal ti laj
yich' takel batel ta stojolal
li muk'tik lumetike:
«Tsobo abaik, jchapan jbatik
sventa xbat jtsaktik ta
k'op».^b
- 2** «jK'elavill, bik'it kom ak'oplal
ku'un ta stojolal li muk'tik
lumetike;
p'ajbil lak'ot ta j-ech'el.^c
- 3** Ja' la slo'laot li stoyobbail
avo'ontone.^d
Te nakalot li ta vits ti mas to-
yole,
ta toyol to tajek ti bu naka-
lote, ja' yu'un xi chaval ta
avo'ontone:
«¿Buch'u xa no'ox xu' sijpun
yalel ta balumil?».
- 4** Ak'o mi ta toyol to tajek cha-
naki* k'ucha'al jkot aguila
o ak'o mi te to chbat apas
atas ti bu oy k'analetike,
te to chbat jipot yalel tal», xi
li Jeovae.
- 5** «Mi oy tal j-elek'etik ta ak'o-
baltik sventa spojik batel li
k'usitik oy avu'une,
¿mi mu ja'uk no'ox chelk'anik
batel li k'usitik xal yo'onto-
nike?
O mi ja' tal ta atojolal li bu-
ch'utik tstsobik uvae,
¿mi mu tauk to xiktaik jlo-
muk sventa xich' k'uxk'ul-
tael?»^e
Pe li vo'ote chavich'-o lajesel
ta j-ech'el.
- 6** jSolel lek sabil li snitulal
Esaue!
jLaj yich' sabel li sk'ulejale
ak'o mi lek nak'al!*

1 *Ja' sk'an xal «yajtunel Jeova». 4 *O
ja' van sk'oplo «ta toyol to tajek cha-
vil». 5 *K'elo Glosario, k'uxk'ultael. 6
*O «mukul».

a Is 21:11
Ese 25:12-14
Joe 3:19
Am 1:11, 12

b Jer 49:14-16

c Jer 49:8

d Mal 1:4

e Dt 24:21
Jer 49:9, 10

Kolumna 2

a Jer 49:7

b Je 36:10, 11
Ese 25:13
Am 1:12

c Jer 49:22

d Is 34:5, 6

e Je 27:41, 42
Nu 20:20, 21
SI 83:4-6
SI 137:7
Joe 3:19
Am 1:11

f Jer 49:13

g Mal 1:3, 4

h 2Re 24:10, 16
Jer 52:28

i Joe 3:3

j Mik 4:11

k Lam 4:21

l Sak 1:15

- 7** Te to ta sts'ak osil laj avich'
ik'el batel.
La slo'laoxuk skotol li buch'u-
tik tskolotaitok to'oxe.*
Laj xa stsalot komel li vini-
ketik ti jun to'ox avo'onton
xchi'ukike.
Li buch'utik jmoj chav'ik pan
xchi'uke tsk'iik nuti' sventa
syakoxuk,
pe mu'yuk chavak' venta».
- 8** Xi chal li Jeovae: «Li va' orae,
¿mi mu tauk jlajesbe
sk'oplal li buch'utik p'ijik te
ta Edome^a
xchi'uk mi mu tauk jlajesbe
sk'oplal li buch'utik xa'ibeik
smelolal te ta vitstikaltik
yu'un Esaue?»
- 9** Teman,^b li avajsoltarotak ti
lek xu' yu'unike chnikik ta
xi'el,^c
yu'un li buch'utik te oyik
ta vitstikaltik yu'un Esaue
ta jujuntal te chchamik ta
pask'op.^d
- 10** Ta skoj ti laj avilbajin li achi'-
il ta vok'el ti ja' li Jakobe,^e
chalaj ta k'exlal,^f
chalaj-o sbatel osil.^g
- 11** K'alal la xchukik batel sol-
tarotetik li yan krixchanoe-
tike,
K'alal ochik ta Jerusalem
li jyanlumetike^h xchi'uk ti
laj yak'ik suerteⁱ ta sventa li
Jerusalene,
te no'ox ak'eloy,
K'ajomal jech la apas jech k'u-
cha'al li stukike.
- 12** Mu'yuk lamuyubaj jechuk k'a-
lal ja'o laj yil svokol li achi'il
ta vok'ele.^j
Mu'yuk lamuyubaj jechuk k'a-
lal laj yich'ik milel li jte-
klum Judae,^k
jech xtok, mu'yuk xatoyet xa
lak'opoj jechuk k'alal ja'o laj
yil svokolike.
- 13** Jechuke, mu'yuk la-och batel
ta yochebal sti' jteklumal
k'alal ja'o laj yil svokolike,^l
- 7** *O «apasojik to'ox trato xchi'ukike».

- mu'yuk lamuyubaj jechuk k'alal ja'o laj yil svokolike xchi'uk mu'yuk laj avak' ak'ob jechuk ta sk'ulejalik k'alal ja'o oy svokolike.^a
- 14** Mu'yuk te laj avak' aba jechuk ta jujun krusero sventa xamili li buch'utik kuxul to komike,^b mu'yuk laj avak' ta k'abal jechuk li buch'utik kuxul to komik k'alal ja'o oy vokolile.^c
- 15** Yu'un po'ot xa sk'ak'alil ti chlik skontrain skotol lumetik li Jeovae.^d Jech chavich' pasbel jech k'ucha'al la apase.^e Ti k'u yelan la apasbe li yantike ja' jech chavich' pasbel ek.
- 16** Ti k'u yelan la-uch'bolajik li ta ch'ul vits ku'une ja' jech chlik yuch'ik ek skotol li yantik lume.^f Chuch'ik, ta k'ubbil* no'ox chuch'ik, va'un xko'olaj ti mu'yuk ech' kuxiikuk ta balumile.
- 17** Pe te chk'otik ta vits Sion li buch'utik chjativik lok'ele,^g ch'ul xa chk'ot;^h li snitilulal Jakobe ch-och ta sk'obik li k'usitik ja' ono'ox yu'unike.ⁱ
- 18** Li snitilulal Jakobe chk'ot k'ucha'al k'ok',
- 16** *O «anil uch'bil».

a Sl 137:7
Ese 25:12

b Am 1:11

c Jer 30:7

d Jer 9:25, 26
Jer 25:32
Joe 3:12, 14
Mik 5:15

e Ese 35:15

f Jer 25:17
Jer 49:12

g Joe 2:32

h Is 4:3
Sak 8:3

i Is 14:2
Am 9:11, 12

Kolumna 2

a Jer 49:17, 18
Ese 35:15

b Am 9:11, 12

c Is 11:14
Am 1:8

d 2Re 17:24
Jer 31:5, 6

e Sl 122:6, 7

f 1Re 17:9

g Jer 13:19
Jer 33:13

h Sl 149:6, 7
Ese 35:11

i Sl 22:28
Sak 14:9

- li snitilulal Josee chk'ot k'ucha'al leb k'ok',
yan li snitilulal Esauae chk'ot k'ucha'al jobel;
chich'ik tsanbel sk'ak'al xchi'uk chich'ik chik'el,
jech mu xa junuk snitilulal Esau kuxul chkom,^a
yu'un jech yalaj li Jeovae.
- 19** Chlik yu'uninik li Neguebe xchi'uk li vitstikaltik yu'un Esauae,^b chlik yu'uninik li Sefelae xchi'uk li yosilal jfilistea-etike.^c Chlik yu'uninik li yosilal Efraime xchi'uk li yosilal Samariae,^d li Benjamine ja' chlik yu'unin li Galaade.
- 20** Li buch'utik chukbilik lok'el li ta muroe,^e li jteklum ta Israele, ja' chu'uninik li yosil jkanaanetik k'alal to ta Sareptae.^f Li buch'utik chukbilik lok'el ta Jerusalem ti te to'ox oyik ta Sefarade chu'uninik li jteklumetik ta Neguebe.^g
- 21** Li jkoltavanejetike chmuyik batel ta vits Sion sventa xchapanik li vitstikalitik yu'un Esauae,^h va'un ja' chu'unin Jeova li ajvalilale».^{*i}
- 21** *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

JONAS

K'USITIK YICH' OJ

- 1 Li Jonase tsk'an chjativ ta stojalal Jeova (1-3)
Li Jeovae laj yak' taluk tsatsal ik'alo' (4-6)
Ja' ta skoj Jonas li svokolike (7-13)

- La sjipik yalel ta nab li Jonase (14-16)
Bik'at ta muk'ta choy li Jonase (17)
- 2 Li Jonase la sk'opon Jeova k'alal ja'o te oy ta yut xch'ut choye (1-9)

«Li choye la xeta lok'el ta takin balumil li Jonase» (10)

- 3 La xch'unbe smantal Jeova li Jonase, bat ta Ninive (1-4)
La sutes yo'onton li jniniveetik K'alal la ya'iik li a'yej laj yal Jonase (5-9)
Li Diose mu'yuk xa la slajes li Ninivee (10)

- 4 Kap tajak sjol li Jonase xchi'uk tsk'an chcham (1-3)

Li Jeovae la xchanubtas Jonas ti sk'an oyuk xk'uxul yo'ontone (4-11)
«¿Mi lek ti vi yelan ilinemet tajeke?» (4)
Oy k'usi la xchan-o Jonas li jpets tsue (6-10)

1 Li Jonas^{a*} ti ja' xnich'on Amitaie lik k'oponatuk yu'un Jeova, xi albate: **2** «Likan, bantan ta Ninive^b ti ja' jun muk'ta jteklume, albo ya'i ti chich' lajesele, yu'un kiloj xa li xchopolilike».

3 Pe li Jonase jatav ta stojolal Jeova, bat ta Tarsis. Yal batel ta Jope, va'un te la sta jkot varko ti chbat ta Tarsise. La stoj spajsaje, va'un la xchi'in batel li buch'utik te oyik ta varko ti chbatik ta Tarsise, yu'un tsk'an ti nom xa oy ta stojolal li Jeovae.

4 Va'un, li Jeovae laj yak' taluk tsatsal ik' li ta nabe, ja' yu'un lik jun muk'ta tsatsal ik'alo' ti jutuk xa mu la slilin li varkoe.

5 Li j-abteletik ta varkoe xi'ik tajak, ja' yu'un lik sk'anbeik vokol sdiosik ta jujuntal sventa xkoltaatik. Sventa mu xa oluk xkom li varkoe, lik sjipik lok'el li k'usitik te xkuchojik batele.^c Pe li Jonase ja'o yalem batel ta yavil ikatsil li ta varkoe. Te xpuch'anoj sba xchi'uk batem tajak xch'ulel ta vayel. **6** Li kapitan yu'un varkoe nopaj batel ta stojolal li Jonase xchi'uk xi laj yalbee: «¿K'u yu'un ti li' no'ox vayalote? ¡Likan, k'anbo vokol li adiose! Li melel Diose yik'aluk van xak' ta ilel ti k'uxutik ta yo'onton sventa mu xijchame».^d

7 Va'un, xi laj yalbe sbaik ta jujuntale: «La'ik, kak'tik suer-

KAP. 1

a 2Re 14:25
Lu 11:29, 30

b Mt 12:41

c Ech 27:18, 38

d Jon 3:9

Kolumna 2

a Pr 16:33
Pr 18:18

b Jos 7:14, 18
1Sa 14:42, 43

te^a sventa jna'tik buch'u ta smul li jvokoltike». Va'un laj yak'ik li suertee, ja' k'ot ta stojolal li Jonase.^b **8** Xi laj yalbeik li Jonase: «Albunkutik, avokoluk, ¿buch'u ta smul li jvokoltike? ¿K'usi avabtel xchi'uk bu likemot tal? ¿Bu alumal xchi'uk bu jchopukal uts' alalil likemot tal?».

9 Xi la stake: «J-ebreo vini-kun, kich'oj ta muk'* li Jeova Dios ta vinajele, ja' li buch'u la spas li nabe xchi'uk li takin balumile».

10 Va'un, li viniketike mas to xi'ik, yu'un albatik xa ono'ox yu'un Jonas ti yakal chjativ ta stojolal li Jeovae. Ja' yu'un, xi la sjak'beike: «¿K'u yu'un ti jech la apase?». **11** Xi to la sjak'beike: «¿K'usi ta jpasbotkutik sventa sts'iji li nabe?». Jech laj yalik ta skoj ti yantik stsatsaj li ik'alo'e. **12** Xi tak'batike: «Toyikun, jipikun yalel sventa sts'iji li nabe, yu'un jna'oj ti vo'on ta jmul ti jech chavil avokolik ta skoj li tsatsal ik'alo'e». **13** Pe li viniketike tsots laj yak'ik persa xlechuik lok'el* ta takin balumil li svarkoike, pe mu'yuk lok' yu'unik, yu'un yantik to stsatsaj batel li ik'alo'e.

14 Va'un, xi la sk'anbeik vokol li Jeovae: «¡Jeova, avokoluk, mu me xichamkutik ta skoj li vinik

1:9 *Literal «jxi'taoj». 1:13 *O «sjam batel sbeik».

1:1 *Ja' sk'an xal «paloma».

li'e! Mu me xavak' jmulinkutik ti jech chcham ku'unkutik li vinik ti ch'abal smule, yu'un li vo'ote, Jeova, laj xa apas li k'usi tsk'an avo'ontone». **15** Va'un, la stoyik li Jonase xchi'uk la sjipik yalel ta nab, jech ts'iji li nabe. **16** K'alal laj yilik jech k'ot ta pasele, li vini-ketike lik xi'taik* li Jeovae,^a jech oxal laj yak'beik matanal xchi'uk laj yalik ta jamal ti chtunik ta stojolal li Jeovae.

17 Va'un, li Jeovae la stak batel jkot muk'ta choy sventa xbi-k'at li Jonase. Te ech' oxib k'ak'al xchi'uk oxib ak'obal li ta xch'ut choye.^b

2 Va'un, k'alal te oy ta yut xch'ut choy li Jonase,^c la sk'o-pon li Jeova ti ja' Sdiose, **2** xi laj yale:

«K'alal oy jvokole, la jk'anbe koltael li Jeovae, va'un la stak'bun.^d

Xi-avet ta sk'anel vokol^e k'alal te oyun ta yutil* to Muki-nale.^f

Laj ava'ibun li k'usi laj kale.

3 K'alal la ajipun yalel ta yutil to nabe, te lik sbalalinun* li yok nabe.^f Te lik svolun li syuk'benaltak nab avu'une.^g

4 Xi laj kale: «Jipbilun xa lok'el ta asat!

ǂK'uxi xa no'ox chkil yan velta li ch'ul templo avu'une?».

5 La sbalalinun ta jyalel li vo'e, laj yak' ta vokol li jkuxleja-le;^h

limut'ij* yalel k'alal to ta xchak li nabe.

La sts'ot sba ta jol li ts'i'lele-tik chch'i ta yut nabe.

1:16 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **2:2** *Literal «xch'ut». [#]O «Seole», ja' xkal-tik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. **2:3** *O «te lik sts'otun yalel». **2:5** *Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. [#]O «limuk; libut'ij».

KAP. 1

a Da 6:26, 27

b Mt 12:39, 40
Mt 16:4
Lu 11:29, 30

KAP. 2

c Si 91:14, 15
Mt 12:40

d Si 120:1

e Si 130:1, 2

f Si 69:1

g Si 42:7

h Si 69:1

Kolumna 2

a Si 16:10
Si 30:3
Is 38:17
Ech 2:31

b Si 142:2, 3
Si 143:4, 5

c Si 18:6

d Si 50:14

e Si 3:8
Is 12:2

KAP. 3

f Jon 1:1, 2

g Je 10:8, 11
Na 1:1
Sof 2:13

h Jon 2:9

i Je 10:8, 11

j Eks 9:20
Mt 12:41
Lu 11:32

6 K'alal to ta yibel vitsetik liyal batel.

Te xa ox bajal likom-o yu'un li sti' balumile.

Pe kuxal la atoyun lok'el* li ta ch'ene, Dios Jeova.^a

7 K'alal chicham xa laj ka'ie, li buch'u vul ta jole ja' li Jeovae.^b

K'ot ta atojolal li j-orasione, li ta ch'ul templo avu'une.^c

8 Li buch'u chich'ik ta muk' li santoetik ti mu'yuk sbalile chiktaik komel li bu chlik talel tuk'il k'analele.*

9 Yan li vo'one ta jk'upil k'op-taot ta jk'opojel xchi'uk ta xkak'bot milbil matanal.

Ta jpas ta melil li k'usi laj kalbot ta jpase.^d

Li koltaele te chlik talel ta stojolal Jeova».^e

10 Ta ts'akale, li choye albat mantal yu'un Jeova, jech oxal li choye la xeta lok'el ta takin balumil li Jonase.

3 Li Jonase lik k'oponatuk ta xchibal velta yu'un li Jeovae, xi albate:^f **2** «Totsan batel, batan li ta muk'ta jteklum Ninivee,^g albo ya'ik li a'yej ta xkalbot talel».

3 Ta skoj ti la xch'unbe sman-tal Jeova li Jonase,^h tots batel, bat li ta Ninivee.ⁱ Li Ninivee ja' jun muk'ta jteklum* ti oxib k'a-k'al ta xanel sjunule. **4** Va'un, li Jonase och batel li ta jteklume. Jun k'ak'al xanav batel, xi chali-lane: «Le' xa no'ox ta 40 k'ak'al chich' lajesel li Ninivee».

5 Pe li krixchanoetik ta Nini-ve ti tsots sk'oplalik xchi'uk li buch'utik mu'yuk tsots sk'oplalike laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal Dios.^j Laj yalik ti tpsa-sik ayunoe* xchi'uk la slapik ch'i-

2:6 *Literal «la atoy muyel jkuxlejal». **2:8** *O ja' van sk'oplal «stuk'il yo'ontonike». **3:3** *Literal «muk'ta jteklum ta sat Dios». **3:5** *K'elo Glosario, ayuno.

xal k'u'il.* **6** K'alal k'ot ta xchikin ajvalil ta Ninive li a'eyj taje, tots ta xchotleb* xchi'uk la slok' li sk'u' spok' sventa ajvalile. La slap ch'ixal k'u'il xchi'uk te bat chotluk ta tantik. **7** Jech xtok, laj yal jun mantal sventa sjunlejaj li jteklum Ninivee, xi laj yale:

«Ta smantal ajvalil xchi'uk li yaj-abteltake chavich'ik albel ti mu xu' xve' jutebuk mi junuk krixchano, mi jkotuk chonbolom, mi vakax o mi chij. Jech, mu xu' xave'ik mi ja'uk xu' xavuch'ik jutebuk vo'. **8** K'alal ta krixchano xchi'uk k'alal ta chonbolom lapik ch'ixal k'u'il. Tsots k'anbeik vokol li Diose xchi'uk iktaik komel li chopol be atamojike. Jech, iktaik skotol li tsatsal uts'intael chapasike. **9** ¡Yik'aluk chcha'nop to* li k'usi snopoj tspas li melel Diose xchi'uk tsk'unibtas li sk'ak'al yo'onton sventa mu xijchame!».

10 K'alal laj yak' venta melel Dios li k'usi la spasike, ti laj yiktaik komel li chopol be stamojik batele,^a la xcha'nop to* li k'usi chopol snopoj tspasbe jteklume. Jech oxal, mu'yuk xa laj yak' taluk ta stojolalik li lajelal yaloje.^b

4 Pe taje chopol tajak laj ya'i li Jonase, ja' yu'un kap tajak sjol. **2** Jech oxal, xi lik sk'opon li Jeovae: «K'elavil, Jeova, ¿mi mu ja'uk li k'usi la jvul-o ko'onton k'alal te to'ox oyun ta jlumale cha'a? Ja' yu'un, lijatav batel ta Tarsis,^c yu'un jna'oj ti oy xk'u-xul avo'ontone, ti oy slekil avo'ontone, ti mu aniluk chlik sk'ak'al avo'ontone, ti oy tuk'il k'anelal avu'une^d xchi'uk ti chajel li k'usi anopoj sventa mu'yuk xa chavak' kastigoe. **3** Ja' yu'un, Jeova, avokoluk, ak'o chamkun, ja' lek

3:5 *K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*. 3:6 *O «xchotleb sventa ajvalil». 3:9 *O «chopol cha'i sba ta skoj». 3:10 *O «chopol laj ya'i sba ta skoj».

KAP. 3

a Lu 11:32

b Jer 18:7, 8
Ese 18:21-23
Jon 4:2

KAP. 4

c Jon 1:3

d Eks 34:6
SI 78:38
SI 86:5
SI 145:8

Kolumna 2

a Nu 11:11, 15
1Re 19:2, 4
Job 6:8, 9

b Jon 3:4

c Jon 4:3

d Jon 4:4

e Jon 3:3

f SI 36:6
SI 145:9

ti chamkune, ja' altik ti kuxulun toe».^a

4 Xi la sjak' li Jeovae: «¿Mi lek ti vi yelan ilinomot tajeke?».

5 Va'un, li Jonase lok' batel li ta jteklume, bat chotluk ta stuk'il slok'eb k'ak'al yu'un li jteklume. Te la spas jun axibalna sventa x-axinaj,^{*} va'un te choti sventa tsmala k'usi chk'ot ta pasel ta stojolal li jteklume.^b **6** Laje, li Jeova Diose laj yak' ch'iuuk jpets tsu* sventa xak' yaxinal[#] ta stojolal li Jonase xchi'uk sventa x-ech' yu'un li svokole. Xkuxet xa tajak yo'onton laj ya'i Jonas ta skoj li jpets tsue.

7 Ta sob yok'omale, li melel Diose laj yak' ochuk xchanul li jpets tsue, va'un takij ta skoj ti la xk'uxe. **8** K'alal lok' talel k'a-k'ale, li Diose laj yak' taluk k'i-xin ik' ti te lok' talel li ta stuk'il slok'eb k'ak'ale. Va'un, li Jonase chlanj xa ta k'ak'al xchi'uk chyal xa ta lum laj ya'i. Te xvulvun-o ti tsk'an chchame, xi chale: «Ja' lek ti chamkune, ja' altik ti kuxulun toe».^c

9 Xi jak'bat yu'un Dios li Jonase: «¿Mi lek ti vi yelan ilinomot tajak ta skoj li jpets tsue?».^d

Va'un, xi tak'av li Jonase: «Oy jderecho sventa tsots xi-ilin xchi'uk ti ja' xa xicham-oe». **10** Pe xi albat yu'un li Jeovae: «K'ux ta avo'onton ti takij li jpets tsue ti mu vo'otuk la-abtej xchi'uk ti mu vo'otuk laj avak' ch'iu-ke, ti ta jun no'ox ak'obal ch'i tale xchi'uk ti ta jun no'ox ak'obal takije. **11** ¿Mi mu jechuk k'ux ta ko'onton xana' ek li Ninivee,^e ti ja' jun muk'ta jteklum ti oy mas ta 120 mil krixchanoetik ti mu sna'ik li k'usi lek xchi'uk li k'usi chopole* xchi'uk ti oy ep xchonbolomike?».^f

4:5 *O «xkeovaj». 4:6 *O ja' van sk'oplal «ch'upak'te'». #O «skeoval». 4:11 *O «mu sna'ik bu sbats'ik'obik xchi'uk bu sts'etk'obike».

MIKEAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Chich' ael ti tstojs smul li Samaria xchi'uk Judae (1-16)
Oy svokolik ta skoj stoyobbailik xchi'uk ta skoj smulik (5)
- 2 «Toj abol sba li buch'utik tsnop ch-ilbajinvanike» (1-11)
«Ta jtsob li skomenal Israele» (12, 13)
«Chlik to yich' aiel ti oy krixchanoetike» (12)
- 3 Chich' tik'bel smulik li jnitvanejetik xchi'uk li j-alk'opetike (1-12)
Li Mikease ch-ak'bat yip yu'un li s-espirtu Jeovae (8)
Li paleetike tojbil chchanubtasvanik (11)
Jech' jinil busul chkom li Jerusalemene (12)
- 4 Stuk no'ox toyol chk'ot li svits Jeovae (1-5)
«Tspasik ta slokobil balumil li s-espadaike» (3)
«Chijxanavutik ta sbi li Jeova Dios ku'untike» (5)
Chcha'ta yav li Sione (6-13)
- 5 Oy buch'u tspas mantal ta spejel balumil (1-6)
Te chlok' tal ta Belen li buch'u tspas mantale (2)
Li skomenal Jakobe xko'olaj k'ucha'al ts'ujul xchi'uk jkot leon (7-9)
Chich' ch'ubael li balumile (10-15)
- 6 Chich' chapanbel smul li Israele (1-5)
«¿K'usi tsk'anbot ti ak'o xapas li Jeovae?» (6-8)
Jpastik k'usi tuk', tuk'uk xkak' jbatik, bik'ituk xkak' jbatik (8)
Oy smul li Israele, ja' yu'un laj yich' kastigo (9-16)
- 7 Toj chopol stalelal li Israele (1-6)
«Te no'ox ta sna chlok' yajkontratak li vinike» (6)
«Chkak' ta ilel smalael ku'un» (7)
Chich' toybel sk'oplal li steklumal Diose (8-13)
Li Mikease la spas orasion xchi'uk la sk'upil k'opta Dios (14-20)
Tak'bat yu'un li Jeovae (15-17)
¿Mi oy yan Dios jech k'ucha'al li Jeovae? (18)

1 K'alal ja'o ch-ajvalilajik li Jotan,^a Akas^b xchi'uk Esekias^c ti ja' ajvaliletik ta Judae,^d k'oponnat yu'un Jeova li Mikeas^e ti likem ta Moresete, ja'o k'oponat k'alal ak'bat yil li k'usi chk'ot ta stojolal li Samaria xchi'uk Jerusalemene:

2 «jChikintao ava'i akotolik! Balumil, ts'etano achikin xchi'uk vo'oxuk ti te oyoxuke,
li Kajvaltik Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale ja' k'otuk ta testigo ti oy amulike^f

1:1 *Taje ja' skomkom bi Miguel ti ja' sk'an xal ¿buch'u xko'olaj jech k'ucha'al li Diose? o Mikaya ti ja' sk'an xal ¿buch'u xko'olaj jech k'ucha'al li Jeovae?».

KAP. 1

^a 2Re 15:32-34
^b 2K 27:1, 2

^b 2Re 16:1, 2

^c 2Re 18:1-3
^d 2K 29:1, 2

^d Is 1:1
Os 1:1

^e Jer 26:18

^f Sl 50:7

Kolumna 2

^a Jue 5:5
Sl 97:5

—te oy ta xch'ul templo li Jeovae—.

- 3** jK'elavilik!, li Jeovae chlok' talel ti bu nakale; chyal talel, te tstek'an batel yakan ti butik toyajtik ta balumile.
- 4** Te ch-ul ta yakan li vitsetike,^a chlik javuk li stenlejaltike jech k'ucha'al k'alal ch-ul ta k'ok' li serae, jech k'ucha'al k'alal ch-ul batel li vo' ta k'al vitse.

5 Ti jech chk'ot ta pasele, ja' ta skoj li stoyobbail Jakobe,

ja' ta skoj smultak li snitilulal* Israele.^a

¿Buch'u ta smul ti tstoy sba li Jakobe?

¿Mi mu ja'uk li Samariae?^b

¿Buch'u ta smul ti oy taya k'opojebaletik^c ta Judae?^c

¿Mi mu ja'uk li Jerusalene?

6 Ta jines li Samariae, te busul chkom ku'un ta osiltik,

stuk xa xokol balumil chkom sventa te xich' ts'unel uva;

ta jip batel ta stenlejaltik li stanaltake,

va'un ja' xa no'ox chvinaj ku'un li snaklebtake.

7 Kich' lilinel li lok'oletik spasoje^d

xchi'uk chk'ak' ta k'ok' skotol li matanaletik ti ja' stojole.*

Ta jlajesbe sk'oplal skotol li lok'oletik yu'une.^e

Ti jech ep la stsobe, ja' ta skoj ti laj yich' tojel k'alal la xchon sbae,

pe ta ts'akale, li stojole chcha'k'ot ta stojol jchon-bail antsetik*.

8 Ja' yu'un, chkat ko'onton xchi'uk chi-avan;^f

ta t'an-ok* xchi'uk t'anal chixanav.^g

Ja' jech chi-avan ta at-o'onton jech k'ucha'al te'tikal ts'i'etik,

ja' jech chi-ok' jech k'ucha'al avestrušetik.

9 Mu xa xpoxtaj li syayijemale;^h

k'ot k'alal to ta Juda li svokole.ⁱ

La sta to batel yochebal jteklumal li svokole, k'ot k'alal to ta Jerusalem.^j

1:5 *Literal «sna». #K'elo Glosario, taya' k'opojebal. 1:7 *O «ti ja' stojol k'alal la xchon sbae». 1:8 *O «vix-akan; ch'abal jxonob».

KAP. 1

a 2Re 17:7, 8

b Os 7:1

c 2Re 16:2, 4

d Le 26:30
Os 8:6

e Os 2:5
Os 9:1

f Jer 4:19

g Is 20:2

h Is 1:5, 6
Jer 15:18

i 2Re 18:13
Is 8:7, 8

j 2Kr 32:2
Mik 1:12

Kolumna 2

a Jos 15:20, 39
2Re 18:14

b 1Re 14:16
2Re 16:2, 3
Jer 3:8

c Jos 15:20, 44

d 2Kr 11:5, 8

e Is 7:17

f Ne 11:25, 30

g Dt 28:41
2Re 17:6
Is 39:7

10 «Mu xavalik batel ta Gat; mu me xa-ok'ik jutebuk. Te xabalalin aba ta pukuk-tik* li ta Bet-Afrae.»

11 Jnaklejetik ta Safir, t'anal xchi'uk ta k'exlal xaxanavik.

Mu'yuk lok'emik tale li jnaklejetik ta Saanane.

Oy at-o'onton li ta Bet-Esele, mu'yuk xa buch'u tskoltaoxuk.

12 Li jnaklejetik ta Marote ja' smalaojik li k'usitik leke,

pe te k'ot ta yochebal Jerusalem li k'usi chopol lik tallel ta stojolal Jeovae.

13 Jnaklejetik ta Lakis,^a chapanik li karetaetik ti jochbil ta ka'etike.

Vo'ot ta amul ti lik sa' smul li stseb Sione, vo'ot ta akój ti la stoy sba li Israele.^b

14 Ja' yu'un, chbat avak'be komel smoton li Moreset-Gate sventa xajip ta avo'onton.

Toj ep la slo'laik ajvaliletik ta Israel li naetik ta Aksibe.^c

15 Jnaklejetik ta Maresa,^d ta jtakboxuk tale li jtsalvaneje.*^e

Chk'ot k'alal to ta Adulam^f li yutsilal Israele.

16 T'axp'uno ajolik, tuch'o stsoitsil ajolik ta skoj ti ak'anoj li anich'nabike.

T'axluk ajolik k'ucha'al aguila,

yu'un laj xa xchukoxuk batel ta takixokol balumil*.^g

2 «Toj abol sba li buch'utik tsnop ch-ilbajinvanike, li buch'utik tsnopik k'usitik chopol k'alal te puch'ul ta stemike!*

1:10 *O «lumtik». #O «li ta sna Afrae».

1:15 *O «li buch'u tspoj k'usitik oy avu'unike». 2:1 *O «svayebike».

Chlik spasik ja' no'ox mi sa-
kub tal osile,
yu'un xu' yu'unik spasel.^a

- 2 Chpich o'ontaik osil, va'un
chbat spojik;^b
chpich o'ontaik naetik, va'un
chbat spojik;

lek xa'i chlo'lavanik sventa
spojbeik sna li vinike^c
xchi'uk sventa spojbeik li
xrextoe.*

- 3 Ja' yu'un, xi chal li Jeovae:
Yakal ta jnop chkak'be
svokol li uts' alalil li'e,^d
pe mu'yuk chakolik ek.^e

Chlaj sk'oplal ti xtoyot cha-
xanavike,^f yu'un ja' xa yo-
rail vokolil.^g

- 4 Li va' k'ak'ale, li krixchanoe-
tike chlik yalik jun p'ijil
lo'il ta atojolalik,
chlik ok'ikuk ta at-o'onton ta
atojolalik.^h

Xi chalike: «¡Laj xa kich'tik-o
tenel komel!»

Laj xa yich' jelbel yajval li
xrext* jteklumale —jk'uxi
xa no'ox ti jech laj kich'
pojbele!—.^j

Ja' xa laj yak'be kosiltik li
buch'u mu'yuk tuk' yo'on-
tone».

- 5 Li ta stsobobbail Jeovae
mu'yuk xa buch'u x-ayan
avu'un yo' sp'is ta
ch'ojon

li osil sventa xich' ch'akele.

- 6 Xi chalike: «¡Mu xa xavalik
batel albil k'op!
Mu xa xu' xalbeik batel sk'o-
plal;
jmu'yuk tstautek ta be li k'ex-
lale!».

- 7 ¿Mi mu xiuk chavale, snitilu-
lal Jakob:

«¿Mi mu xa xmalaj yu'un li
Jeovae?»*

¿Mi ja' yabteltek le'e?»?

2:2 *O «spukulale; spartee». 2:4 *O
«spukulal; sparte». 2:7 *O «¿Mi mu xa
xmalaj yu'un li s-espiritu Jeovae?».

KAP. 2

a 1Re 21:7

b Eks 20:17

1Re 21:2

Is 5:8

c Jer 22:17

Ese 22:12, 29

d Jer 18:11

e Am 2:14

f Is 2:11

g Am 5:13

h Jer 9:10

Lam 1:1

i Is 6:11

Jer 25:9

Sof 1:2

j 2Re 17:23

Kolumna 2

a Sl 106:38, 39

b Jer 9:19

Jer 10:18

c 1Re 22:6, 8

Is 9:15, 16

Jer 6:13, 14

Ese 13:2, 3

d Is 11:11

Jer 23:3

Jer 31:7, 8

Mik 4:6

e Ese 34:11

f Ese 36:38

Sak 8:22

¿Mi mu tauk stsatsubtasbat
yo'onton buch'utik tuk'ik li
k'usitik chkale?

- 8 Pe li avie, lik xa kontrainva-
nuk li jteklumale.

Jech xtok, ta sat krixchanoe-
tik tspojbeik komel xchi'uk
slujoal* sk'u' spok'ik li bu-
ch'utik te chjelavike,

ja' li buch'utik jun yo'onton te
chjelavik jech k'ucha'al li
buch'utik jun yo'onton tsu-
tik tal ta pask'ope.

- 9 Naka xjochel lok'el avu'unik
li antsetik te ta jteklumal
ti jun yo'onton te
nakalike;

jech xtok, chalok'esbeikun
kutsilal sbatel osil ta stojo-
lal li yalabike.

- 10 Totsanik, batanik, yu'un
li'e ma'uk sventa xkuxobil
avo'ontonik.

Ta skoj li k'usitik ibal sbae,*^a
oy lajelal, tsots tajak li la-
jelale.^b

- 11 Oy buch'u jech' chlik snuts
ik', chlik lo'lavanuk xchi'uk
xi chlik sjut k'ope.*

«Chkalboxuk ti oy no'ox avi-
noik likele xchi'uk yan po-
xetik sventa xavuch'ik»,

jva'un li ta jteklume tuk'
xa chk'ot sk'oplal li buch'u
jech chale!^c

- 12 Jakob, ta meel ta jtsoboxuk
akotolik;
ta meel ta jtsob li skomenal*
Israele.^d

Jun avavilik chkak'oxuk jech
k'ucha'al jun skoralik[#] li
chijetike

xchi'uk jech k'ucha'al k'alal
jmoj chve'ik ta yaxaltike;^e
chlik to yich' a'iel ti oy krix-
chanoetike.^f

- 13 Ja' j'babe chbat yu'unik li bu-
ch'u tsjam batel bee;

2:8 *O ja' van sk'oplal «tspojbeik ko-
mel slujoal». 2:10 *K'elo Glosario, *ibal*
sba. 2:11 *O «snop k'ope; epal k'opo-
juke». 2:12 *O «skomelal». #O «smo-
kalik».

va'un te xa tijil chlok'ik talel
li ta ti' na eke.^a

Ja' j' babe chbat li ajvalil yu'un-
nike,

ja' jnitvanej yu'unik li
Jeovae». ^b

3 Xi laj kale: «A'io ava'iik,
avokolikuk, joliletik yu'un
Jakob
xchi'uk vo'oxuk li komandan-
teoxuk ta jteklum
Israele. ^c

¿Mi mu ja'uk sk'an xavojtiki-
nik li k'usi tuk'e?

2 Pe ja' ap'ajojik li k'usi
leke, ^d ja' ak'anojik li k'usi
chopole; ^e

chachobeik snukulil li jteklumale
xchi'uk stuk xa sbakil
chivil chkom avu'unik. ^f

3 Chatibeik sbek'tal xtok li jte-
klumale ^g

xchi'uk chachobeik lok'el li
snukulilike,

chak'asbeik sbakilik, lilijem
chkom avu'unik. ^h

Ja' jech chapasbeik k'alal oy
k'usi chalakanik ta p'in*
jech k'ucha'al k'alal chala-
kanik bek'et ta p'ine.

4 Li va' k'ak'ale, chlik sk'anbeik
vokoli Jeovae,
pe mu'yuk chtak'batik.

Li va' k'ak'ale, tsnak' sat ta
stojolalik'

ta skoj li k'usi chopol
tspasike. ^j

5 Li Jeovae xi chalbe li j-alk'o-
petik ti yakal chch'ayik ta
be li jteklumale, ^k

ti xi chalik k'alal ja'o oy k'usi
chk'ux* ta stanal yeike: ^l

«Oy jun o'ontonal», ^m

pe ti tjsakik ta k'op k'alal
mu'yuk k'usi chtik'bat ta
yeike:

6 «Oyoxuk ta ak'obaltik, ⁿ mu'-
yuk k'usi cha-ak'bat
avilik; ^o

KAP. 2

a Is 62:10

b Is 49:10
Is 52:12

KAP. 3

c Mik 3:9

d 1Re 22:8
Am 5:10

e 2Kr 19:2

f Ese 22:27
Am 8:4
Sof 3:3

g Ese 34:2, 3

h Is 3:15

i Lam 3:44

j Dt 31:17, 18
Is 1:15
Is 3:11

k Is 9:15, 16
Is 56:10

l Ese 13:19
Ese 34:2

m Jer 23:16, 17
Ese 13:10

n Jer 13:16

o Sl 74:9
Ese 13:23

Kolumna 2

a Is 59:9, 10
Am 8:9

b Is 29:10

c Mik 3:1

d Dt 27:19
Jer 5:28

e Jer 22:13

f Is 1:23
Is 5:20, 23
Ese 22:12

g Jer 6:13

h Is 56:10, 11

naka ik' osil oy ta atojolalik,
mu spas avu'unik li
t'unole. ^{*}

Li k'ak'ale tsnak' [#] sba ta sto-
jolal li j-alk'opetike,
va'un chlik ik'ubuk osil ta
stojolalik. ^a

7 Chich'ik ak'el ta k'exlal li vi-
niketik ti oy k'usi ch-ak'bat
yilike ^b

xchi'uk mu'yuk xa k'usi
tstaik li jt'unoletike. ^{*}

Skotolik chlik xpix
li yisimike. [#]
yu'un mu'yuk chtak'batik
yu'un li Diose».

8 Yan li vo'one ja' chak'bun kip
li s-espíritu Jeovae,
ja' tskoltaun sventa tuk'uk
k'usi jpas xchi'uk oyuk ju'el
sventa xkalbe Jakob ti
jttoybae xchi'uk sventa
xkalbe Israel ti oy smule.

9 A'io ava'iik, avokolikuk, joli-
letik ta snitulal Jakob
xchi'uk vo'oxuk li komandan-
teoxuk ta jteklum Israele, ^c
vo'oxuk ti ap'ajojik li tuk'ilale
xchi'uk ti chaxotj'pinik sko-
tol li k'usi tuk'e. ^d

10 ti ta ch'ich' chava'anik
li Sione xchi'uk ti ja'
chava'anik-o Jerusalen li
k'usitik mu'yuk tuk'e. ^e

11 Li jnitvanejetik [#] yu'une
chchon sbaik ta tak'in [^] k'a-
lal chchapanvanike, ^f
li paleetik yu'une tojbil
chchanubtasvanik, ^g
li j-alk'opetik yu'une chlik
xchanik t'unol* ta skoj ti
tsk'anik tak'ine. ^h

Pe spatoy yo'ontonik ta stojo-
lal Jeova [□] xtok, xi chalike:

3:6, 7, 11 * Ja' li buch'u tsk'an tsnabe
sk'oplal li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akal
ti tsa' koltael ta stojolal pukujetike. **3:6**
[#] O «tsmuk». **3:7** [#] O «smak li yeike». **3:11**
[#] Literal «joliletik». [^] O «ttsakik
mich'ob k'abal». [□] O «platea». [□] O
«Pe ta alele spatoy la yo'ontonik ta sto-
jolal Jeova».

3:3 * O «jp'ej p'in ti lek muk' sti'e». **3:5**
* O ja' van sk'oplal «k'alal ja'o oy k'usi
tsmats».

«¿Mi mu li'uk xchi'ukutik li Jeovae?^a
Mu'yuk chtal jutebuk vokolil ta jtojolaltik».^b

- 12** Ja' yu'un, vo'oxuk ta amulik ti chich' lokel k'ucha'al osil li Sione xchi'uk tokol chkom slilijemal li Jerusalem, c
li vits ti bu oy li temploe chnoj ta te'etik. d

- 4** Li ta slajebaltik k'ak'ale, li vits ti bu oy sna Jeovae^e ja' mas toyol chk'ot k'ucha'al li yan vitsetike xchi'uk lek nakal chkom, chich' toyel muyel ta yak'ol li bik'tal vitsetike xchi'uk te chbatik li jteklumetike. f

- 2** Epal muk'tik lumetik te chbatik xchi'uk xi chalike:
«La'ik, muykutik batel li ta vits yu'un Jeovae, li ta sna Sdios Jakobe. g
Ja' ta xchanubtasutik ta sventa li beetik yu'une xchi'uk te chijxanav li ta sbetake».

Yu'un te chlok' tal mantal^h li ta Sione xchi'uk te chlok' tal ta Jerusalem li sk'op Jeovae.

- 3** Ja' chchapan li epal jteklumetike^h xchi'uk ja' tsbeiltas li muk'tik lumetik ti lek xu' yu'unik ti nom to oyike.
Tspasik ta slokobil balumil li s-espadaike xchi'uk tspasik ta jos^h li slansaika. i
Mu'yuk xa ttsak sbaik ta k'op li muk'tik lumetike[#]

4:2 *O «chanubtasel». **4:3** *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa xtuch'obil li k'usitik ts'unbile o sventa chich' tsobbelo sat. *O «Li jun muk'ta lume mu'yuk xa ttsak s-espada ta skontranel li yan muk'ta lume».

KAP. 3

a Is 48:1, 2
Jer 7:4

b Am 9:10

c Sl 79:1

d Jer 26:18

KAP. 4

e Is 11:9
Sak 8:3

f Sl 86:9
Is 2:2-4
Is 60:3
Ap 15:4

g Jer 31:6
Sak 8:20, 21

h 1Sa 2:10
Sl 96:13
Is 51:4, 5

i Os 2:18
Sak 9:10

Kolumna 2

a Sl 72:7
Is 9:7
Is 60:18

b Sak 3:10

c Is 54:14
Ese 34:25
Ese 39:25, 26

d Sak 10:12

e Sl 147:2
Is 56:8
Ese 34:12, 16
Ese 37:21
Sof 3:19

f Is 10:21
Mik 2:12
Mik 7:18

g Is 60:22

h 2Sa 5:7

i Abd 21

j Sak 9:9

k Jer 30:6

xchi'uk mi ja'uk xa chchanik pask'op. a

- 4** Ta jujuntal te chchoti* ta yolon ste'el s-uvaik xchi'uk ta yolon ste'el s-igoik, b
mu'yuk buch'u tsibtasatik, c
yu'un ja' lok' ta ye stuk Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike. #
- 5** Skotol li yantik jteklume ta sbi sdiost stukik chanavik, yan li vo'otike sbatel osil chijxanavutik ta sbi li Jeova Dios ku'untike. d
- 6** Xi chal li Jeovae: «Li va' k'a-k'ale, ta jtsob tal li koxoetike, li buch'utik tanpuk oyike^e xchi'uk li buch'utik tsots laj kak'beik svokole.
- 7** Ja' skomenal* chk'ot ku'un li koxoetike, f
chk'ot ta tsatsal lum ku'un li buch'utik nom to oyike; g
li Jeovae te to ta vits Sion chlik sventain talel, avi xchi'uk k'alal to ta sbatel osil.
- 8** Vo'ot li tayaal k'elob osil sventa chijetike, li tsopajtik ton yu'un stseb Sione, h
chcha'tal ta meel li ba'yel ajvalil avu'une, i
ja' li ajvalilal* ti te chlik talel ta stojolal li stseb Jerusalem. j
- 9** Li avi une, ¿k'u yu'un ti xa-avet no'oxe?
¿Mi yu'un ch'abal ajvalil avu'un?
¿Mi yu'un cham li jtojobtasvanej avu'un
ti mu xa x-ech' xk'uxul chava'i jech k'ucha'al jun ants ti k'alal ch-alaje? k
- 10** Baletan ta xk'uxul xchi'uk avetan, stseb Sion,

4:4 *O «te chnaki». #K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un solta-roetike. **4:7** *O «skomelal». **4:8** *K'elo Glosario, ajvalilal.

jech k'ucha'al jun ants ti
ch-alaje,
yu'un chalok' batel li ta jte-
klume, ta osiltik xa chbat
naklan.
K'alal to ta Babilonia
chabat,^a
va'un te to chavich' pojel lo-
k'el tal,^b
te to chbat xcha'manot lok'el
Jeova ta sk'ob li avajkon-
tratake.^c

- 11** Chlik skontrainikot li muk'-
tik lumetike;
xi chalike: «Ak'o yich' soke-
sel,
chkil to ta jsatik ti jech
chich' pasbel li Sione».
- 12** Pe mu sna'ik li k'usi tsnop
Jeovae,
mu xa'ibeik smelolal li k'usi
tsk'an tspase;^{*}
yu'un jech chich'ik tsobel
jech k'ucha'al chich'
tsobel li jchol sat ts'unobil
ti te chich' ak'el ta
yik'aobile.
- 13** Likan, stseb Sion, majo li
sbek' ts'unobile;^d
yu'un ta jk'atajes ta tsatsal
tak'in li axulubtake,
ta jk'atajes ta kovre li avoy-
take,
va'un pukuk* chkom avu'un
li epal jteklumetike.^e
Chavak'be Jeova skotol li
k'usi la staik ta skoj ti
chlo'lavanike,
li k'usitik oy yu'unike ja' cha-
vak'be li Yajval sp'ejel balu-
mile».^f
- 5** «Tseb, avie yakal chaboj aba,
yu'un yakal tsakoxuk ta
k'op;
joyobtabilituk sventa stsaku-
tik ta k'op.^g
Tsjisbeik vach' ta xokon sat
li jchapanvanej yu'un Is-
raele.^h

4:12 *O «li tojobtasel yu'une». 4:13
*O «lum».

KAP. 4

a 2Re 20:18
2Kr 36:17, 20

b Is 45:13
Sak 2:7

c Si 107:2, 3
Is 48:20
Jer 15:21

d Is 41:15

e Sak 9:13

f Jos 6:18, 19
Is 23:17, 18

KAP. 5

g Dt 28:52

h Mt 26:67
Jn 18:22
Jn 19:3

Kolumna 2

a Je 35:19
Lu 2:4

b Je 49:10
1Kr 5:2
Is 9:6
Mt 2:4-6
Lu 1:32, 33
Lu 2:11
Jn 7:42

c Ese 34:23
Ese 37:24

d Jer 23:5, 6

e Sak 9:9, 10

f Is 9:6

g Is 8:7

h Is 33:1

i Je 10:9-11

j Is 14:25

- 2** Li vo'ote, Belen Efrata,^a
ti bats'i bik'itot ti te kapalot
li ta smilal xa no'ox yu'un
Judae,
te chlok' tal ta atojolal li bu-
ch'u tspas mantal ku'un ta
Israele,^b
vo'ne xa ono'ox likem
sts'unbal, ep xa ono'ox k'a-
k'al te oy.
- 3** Ja' yu'un, li Diose chikta ko-
mel li steklumale
ja' to mi vok' yol li buch'u al-
bil sk'oplal chvok' yole.
Li yan xchi'iltake ta sutik ba-
tel li ta steklumal Israele.
- 4** Li buch'u chvok'e ja' ta xlik,
va'un ta sju'el Jeova chk'ot
ta jchabichij,^c
ta xlik tsak yabtel ta smu-
k'ulal sbi li Jeova Dios yu'-
une.
Jech jun yo'onton chnakiik,^d
yu'un li smuk'ulale chk'ot
k'alal to ta jujujot sti'il ba-
lumil.^e
- 5** Ja' chak' jun o'ontonal.^f
Mi tal spoj kosiltik li j-asi-
riaetike xchi'uk mi tal
xpech' ta tek'el li tsatsal
taya' k'elob osil ku'untike,^g
chlik jva'antik vukvo' jchabi-
chijetik sventa xbat stsa-
kik ta k'op, jech, ta jva'an-
tik vaxakvo' jnitvanejetik
ta balumil.
- 6** Ja' chbat tsakik ta k'op
xchi'uk s-espadaik li yosi-
lal Asiriae^h
xchi'uk li ta jujun yochebal
yosil Nemrode.ⁱ
Ja' tspojutik lok'el ta sk'ob li
j-asiria vinik/^j
mi tal spoj li kosiltike xchi'-
uk mi tal xpech' ilan ta te-
k'el li jlumaltike.
- 7** Li skomenal* Jakobe te
chk'otik ta jujun jteklum
ti xko'olajik k'ucha'al ts'ujul
ti likem tal ta stojolal
Jeovae,

5:7 *O «skomelal».

xko'olajik k'ucha'al tsatsal
vo' ti chk'ot ta ts'i'leltike
ti mu'yuk spatoy yo'onton ta
stojolal junuk vinike,
mi ja'uk spatoy yo'onton ta
stojolal li xnich'nabtak vi-
niketike.

- 8** Li skomenal* Jakobe te
chk'otik ta jujun muk'tik
lum,
te chk'otik ta jujun jteklum,
jech k'ucha'al jkot leon ti te
xkotet ti bu oy jti'vanej
chonbolometik ta te'tike,
jech k'ucha'al ch'iom leon[#] ti
te xkotet ti bu oy chijetike,
ti te ch-ech' batel ti bu oy
li chijetike, xjipet no'ox ta
stsakel xchi'uk tslilinan ta
ti'el;
mu'yuk buch'u chpojbat lo-
kel ta sk'ob.
- 9** Aye'oj no'ox ak'ob ta stojolal
li avajkontratake,
chich'ik lajesel ta j-ech'el
skotol li avajkontratake».
- 10** Xi chal li Jeovae:
«Li va' k'ak'ale, ta
jch'aybe sts'unbal li aka'ta-
ke, ta jlilin ta j-ech'el li
akaretatake.
- 11** Ta jlajes li jteklumetik te oy
ta avosile,
ta jines skotol li tsatsal po-
jjobbailetik avu'une.
- 12** Ta jch'aybe sk'oplal li ak'cha-
mel chapase,*
ta jch'aybe sts'unbal li bu-
ch'utik chchanik majia te
ta alumale.^a
- 13** Ta jlilin li lok'oletik apasoje
xchi'uk ta jlilin li va'ambil
tonetik avu'une,
va'un mu'yuk xa chanijan
aba ta stojolal li yabtel
ak'obe.^b
- 14** Ta jipbot lok'el li ch'ul pos-
teetik*^c avu'une

5:8 *O «skomelal». [#]O «ch'iom leon ti
xtinlajet sjol». 5:12 *Literal «ta ak'o-
be». 5:14 *K'elo Glosario, *ch'ul poste*.

KAP. 5

a Is 2:6
Is 8:19

b Is 2:8
Ese 36:25
Os 14:3
Sak 13:2

c Is 27:9

Kolumna 2

KAP. 6

a Is 5:3

b Sl 50:1, 4
Is 1:2

c Is 43:26
Jer 2:35
Os 4:1

d Jer 2:5

e Eks 12:51
Dt 4:20

f Dt 7:8

g Eks 15:20

h Nu 22:5, 6

i Nu 23:7, 8
Nu 24:10
Ap 2:14

j Nu 25:1
Nu 33:48, 49

k Jos 4:19

xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li
ateklumaltake.

- 15** Ta skapemal jol xchi'uk ta
sk'ak'al ko'onton chkak'be
stoj
li muk'tik lumetike, yu'un
mu sk'an xch'unik
mantal».
- 6** Avokoluk, jteklum, chikintao
ava'i li k'usi chal Jeovae.
Likan, bat k'ano chapanel ta
yeloval li vitsetike,
ak'o ya'i bik'tal vitsetik li
k'usi chavale.^a
- 2** Chikintao ava'iik, vitsetik, li
k'usi tsk'an-o chapanel li
Jeovae,
vo'oxuk li snakleboxuk balu-
mile,^b
yu'un li Jeovae tstik'be smul
li steklumale,
ja' oy sk'op xchi'uk li Israele:^c
- 3** «Jteklumal, ¿k'usi chopol la
jpasbot?
¿K'usi ti tavan xava'i ku'une?^d
Alo ka'itik li jmule.
- 4** Vo'on la jlok'esoxuk tal li ta
yosilal Ejiptoe,^e
la jmanoxuk lok'el li ta snail
mosoile;^f
la jtakboxuk tal ta atojolalik
li Moises, Aaron xchi'uk
Miriame.^g
- 5** Jteklumal, avokoluk, vuleso
ta ajol li k'usi la xchapan
ox li ajvalil Balak ta
Moabe^h
xchi'uk li k'usi la stak' Ba-
laam xnich'on Beoreⁱ
—ja' li k'usi k'ot ta pasel
ta Sitim/ k'alal to ta
Guilgale—^k
sventa xana'ik ti tuk' li k'usi-
tik tspas Jeovae».
- 6** ¿K'usi chkich'be batel
sventa xbat jk'el
li Jeovae?
¿K'usi chkich'be batel sventa
xbat jnijan jba ta stojolal li
Dios ta toyole?
¿Mi chkich'be batel ta chik'-
bil matanal

ch'iom tot vakaxetik ti jun to jabil yich'oijke?^a

- 7 ĴMi lek van cha'i Jeova mi ta smilal no'ox tot chij chkak'bee
xchi'uk ti chkak'be epal aseitee?^b
ĴMi chkak'be li sba jnich'on ta skoj li jtoyobbaile, mi chkak'be li jnich'on ta skoj li jmule?^c
- 8 Krixchano, yalojbot Dios li k'usi lek ta pasele.
ĴK'usi tsk'anbot ti ak'o xapas* li Jeovae?
iJa' ti xapas li k'usi tuk'e,^d ti tuk'uk-o xavak' abae^e
xchi'uk ti bik'ituk xavak' aba k'alal chaxanav' xchi'uk li Adiose!^g
- 9 Li Jeovae te x-avet chapta li jteklume;
li buch'utik p'ij k'usitik tspace chlik xi'taik* li abie.
Chikintaik k'usi chal li vach'e xchi'uk li Dios ti ja' la sva'ane.^h
- 10 Li ta sna li buch'u toj chopole, Ĵmi oy to te kejel* li k'ulejal laj yich' tael ta skoj li k'usi chopol laj yich' pasele xchi'uk mi oy to te junuk ibal sba^f efa^h ti mu'yuk ts'akale?
- 11 ĴMi sak to van jtalelal* mi mu'yuk ts'akal li jkilo ta jtunese
xchi'uk mi ch-elk'anvan li stanal jkiloe?ⁱ
- 12 Yu'un li jk'ulejetik yu'une naka choplejal tspace, naka jut k'op* tspace li jnakejetik yu'une;^j

6:8 *O «tsk'anbot sutel». *O «tuk'ukote». ^O «ti oyuk slekil avo'onone xchi'uk ti tuk'uk xak'anvane». Litaler «ti xak'an li tuk'il k'anelale».

6:9 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 6:10 *O «nak'al». *K'elo Glosario, ibal sba. ^K'elo Apendise B14. 6:11 *O «Mi mu'yuk van jmul». 6:12 *O «nop k'op; epal k'op».

KAP. 6

a 1Sa 15:22
Sl 51:16, 17
Is 1:11

b Sl 50:8-15

c 2Re 3:26, 27
Ese 16:20

d Pr 21:3
Is 1:17
Jer 22:3
Ese 45:9
Os 12:6

e Pr 3:3
Os 6:6
Sak 7:9

f Pr 8:13

g Dt 10:12, 13

h Is 9:13

i Dt 25:13
Pr 11:1
Os 12:7

j Is 59:3
Mik 7:2

Kolumna 2

a Jer 9:3

b Is 1:5

c Le 26:26
Ese 4:16
Os 4:10

d Dt 28:38
Jer 12:13
Joe 1:10
Am 5:11

e 1Re 16:25, 30
2Re 16:2, 3
2Re 21:1, 3

f Jer 19:8

g Sl 44:13
Jer 51:5
Lam 5:1
Da 9:16

lek xlo'lavan li yok'ik ti te sukul ta yeike.^a

- 13 «Ja' yu'un, yayijem chakom ku'un mi la jmajote,^b
xokol chakom ku'un ta skoj li amultake.
- 14 Oy k'usi chalajes, pe mu'yuk chnoj ach'ut yu'un, jech-o xk'o'et* li ach'ute.^c
Li k'usi chavich' batele mu'yuk lek chk'ot avu'un,
mi lek k'ot avu'un xtoke, chkak'be ta sk'ob li avaj-kontratake.
- 15 Chats'unolaj, pe mu'yuk chatsobbe sat.
Chat'us ta avakan li sat olivae, pe mu'yuk chatunesbe li s-aseiteale;
chapas ach' vino, pe mu'yuk chavuch' vino.^d
- 16 Yu'un ja' chach'unbeik smantal li Omrie xchi'uk ja' chapasik skotol li k'usi tspace snitilulal Akabe,^e
ja' lek chava'i chach'unik li tojbtasel chak'ike.
Ja' yu'un, chi'ik-o avu'un yantik ta skoj li k'usitik chopol chanuptane
xchi'uk chlik piobajjuk* ta stojolal li jnakejetik yu'une;^f
vo'oxuk chavich'ik p'ajel yu'un li yan jteklumetike».^g
- 7 iToj abol jbal Xiko'olaj k'ucha'al li buch'u
chbat sk'el mi oy k'usi sta mi laj xa ox yich' tsoebel li k'usi chlok' ta veranoe,*
ti chbat xk'uxk'ulta^h mi laj xa ox stsobik li uvae,
pe ti mu'yuk tsta jchojuk uva sventa slajese,
mi ja'uk sat igo ti sob chlok' ti ta jlo' tajek ka'ie.

6:14 *O «xch'o'et». 6:16 *O «xuxubajjuk». 7:1 *Ja' xkaltik, yorail k'epelal-tik. *K'elo Glosario, k'uxk'ultael.

- 2** Ch'ay xa sts'unbal* ta balumil li buch'u tuk' chak' sbae, mu'yuk xa buch'u ti oy k'usi tuk' tspase.^a
Tsnak*[#] sbaik sventa smalik ch'ich'.^b
Ta jujuntal tsyakik ta nuti' sventa stsakobil choy li xchi'ilik ta vok'e.^e
- 3** Li sk'obike xchanoj lek spasel li k'usi chopole;^c li bankilale tsk'an ta persa smoton, li jchapanvaneje tsk'an stolol.^d li buch'u tsots sk'oplale chak' ta ojtikinel li k'usi oy ta yo'ontone.^e jmoj chchap sk'opik.*
- 4** Li buch'u lek xtojob yu'unike xko'olaj k'ucha'al ch'ix, li buch'u mas tuk' yu'unike mas to chopol k'ucha'al koral* ti pasbil ta ch'ixe.
Chk'ot sk'ak'alil li k'usi laj yal li jk'el-osiletik ta toyol avu'une, tsta yorail ti chachapanvane.^f
Va'un, ch-och xi'el ta yo'ontonik.^g
- 5** Mu xach'unbeik k'usi chal li ach'ilike mi ja'uk xapat avo'ontonik ta stojolal li avamigoik ti mas lek xavil aba ach'ukike.^h
K'elo me k'usi chavalbe li buch'u te nap'al ta sti' avo'ontone.
- 6** Yu'un tsp'aj stot li nich'onile, tskontrain sme' li tsebe' xchi'uk tskontrain sme'alib* li alibale;ⁱ te no'ox ta sna chlok' yajkontratak li vinike.^k
- 7** Pe li vo'one lek vik'il jsat ta stojolal li Jeovae.^l

7:2 *O «Ul xa batel». #O «Tsmuk». 7:3 *Literal «jmoj k'usi tsjalik». 7:4 *O «mok». 7:6 *O «smel-alib».

KAP. 7

a Is 57:1

b Is 59:7

c Jer 3:5
Jer 4:22
Ese 22:6d Is 1:23
Mik 3:11

e 1Re 21:5, 6

f Is 10:3
Ese 12:23
Os 9:7

g Is 22:5

h Jer 9:4

i Ese 22:7

j Lu 12:53

k Jer 12:6
Mt 10:35, 36l Sl 123:2
Is 8:17

Kolumna 2

a Sl 25:5
Sl 62:1
Lam 3:26b Sl 40:1
Is 12:2
Is 25:9

c Lam 1:18

d Sl 79:10
Sl 115:2
Joe 2:17e Is 11:16
Is 27:13
Os 11:11

Chkak' ta ilel smalael ku'un* ta stojolal li Dios ti ja' jkol-tavanej ku'une.^a

Chchikintabun li Jdiose.^b

- 8** Kajkontra,* mu me xkuxetuk xa avo'onton ta jtojalal.

Yu'un manchuk mi lilom, chitots likel;
manchuk mi ta ik' osil oyun, ja' chk'ot ta lus ku'un li Jeovae.

- 9** Ta jts'ikbe li sk'ak'al yo'onton Jeovae

—yu'un laj xa jta jmul ta stojolal—^c

ja' to mi tal spakbun jk'oplal mi laj kich' chapanee, tuk' chchapanun.

Te chik'un batel ti bu oy luse; chkil ta jsat ti tuk' k'usitik tspase.

- 10** Chil ta sat ek li kajkontrae, ja' pixil chkom ta k'exlal li buch'u xi laj yalbune:

«¿Bu oy li Jeova Dios avu'une?».^d

Chkil ta jsat li k'usi tsnuptane.

Ja' xa chich' pech'ilanel ta tek'el jech k'ucha'al li ach'el ta kayetike.

- 11** Ja'o sk'ak'alil chlik avaan ta ton li amurotake;
li va' k'ak'ale, ta to xjam batel ti bu k'alal sts'aktak li osile.*

- 12** Li va' k'ak'ale, te to ta Asiria xchi'uk ta jteklumetik yu'un Ejipto chlikik talel li buch'utik chtal sk'elote,
te chlikik talel ta Ejipto k'alal to ta Uk'um,*
te chlikik talel ta jujujot sti'iltak nab xchi'uk ta jujujot vitsetik.^e

- 13** Li lume xokol chkom ta skoj smul li jnaclejetik yu'une,

7:7 *O «Oy tajek smalael ku'un». 7:8 *K'alal «kajkontra» xi li ta ebreo k'ope, ja' sk'oplal jun ants. 7:11 *O ja' van sk'oplal «nom to ta xk'ot li mantale». 7:12 *Ja' xkaltik, li Eufatase.

ja' ta skoj li k'usitik la spasike.*

- 14 Mako batel ta avach' li ateklimal jech k'ucha'al tspas li jchabichije,^a ja' li chijetik ti k'otem ta arextoe.*

Ja' li buch'u stuk to'ox te nakal ta yut te'tike — te ta o'lol li k'usitik ts'unbile—.

Te ak'o smak'lin sbaik ta Basan xchi'uk ta Galaad^b jech k'ucha'al ta vo'nee.

- 15 «Chkak'be yil k'usitik labal sba

jech k'ucha'al k'alal lalok' talel ta yosilal Ejiptoe.^c

- 16 Chil ta satik li muk'tik lumetike xchi'uk chlik k'exavikuk manchuk mi lek xu' yu'unik.^d

Tsmak ta sk'ob li yeike xchi'uk chmak li xchikinike.

- 17 Chlik slo'ik lum jech k'ucha'al kiletel chonetik;^e xt'eletel* xa chlok'ik talel ta snak'obbailik jech k'ucha'al li chonetik ti xkilet ta lumtik chanavike.

7:13 *Literal «ja' ta skoj li sat yabtelike». 7:14 *O «apukulale; apartee». 7:17 *O «chnikik; chbak'ik».

KAP. 7

a Is 40:11

b Jer 50:19
Ese 34:23

c Sl 78:12
Is 63:11
Jer 23:7, 8

d Sl 126:2
Is 26:11
Is 66:18

e Is 49:23

Kolumna 2

a Jer 33:9

b Eks 34:6, 7
Is 1:18
Is 44:22
Jer 50:20
Da 9:9

c Jer 23:3
Joe 2:32

d Sl 103:9
Is 57:16
Lam 3:22

e Dt 30:3
Sl 103:8, 13
Os 2:19

f Sl 103:12
Is 55:7
Jer 31:34

g Je 22:17
Sl 105:8-11
Lu 1:72, 73
Ech 3:25, 26

Solel xi'emik xa tajek chtalik ta stojolal li Jeova Dios ku'untike, va'un chi'ik avu'un».^a

- 18 ¿Mi oy yan Dios jech k'ucha'al li vo'ote

ti chch'ay ta yo'onton li mulile^b xchi'uk ti mu'yuk tstsak ta venta li stoyob-bail skomenal* xrextoe?^{#c}

Mu teuk-o tsanal sk'ak'al yo'onton sbatel osil,

yu'un ja' tsk'upin li tuk'il k'anelale.^d

- 19 Chlik to xk'uxubinitik yan velta;^e ja' tstsak* li jmultike.

Ta yutil to nab chbat ajipbe skotol li smulike.^f

- 20 Tuk' chavak' aba ta stojolal li Jakobe,

chavak'be ta ilel tuk'il k'anelal li Abraane,

jech ono'ox k'ucha'al Jamal laj avalbe li jmoltotakutike.^g

7:18 *O «skomelal». #O «spukulale; spartee». 7:19 *O «ja' chpech' ta te-k'el».

NAUM

K'USITIK YICH'OJ

- 1 «Li Jeovae ta spakbe sutel li yajkontratake» (1-7)
«Ja' jun Dios ti stuk no'ox ta sk'an ich'el ta muk'e» (2)
Li Jeovae chchabi li buch'u tsa' snak'obbail ta stojolale (7)
Chich' tup'bel sk'oplal ta j-ech'el li Ninivee (8-14)
«Mu'yuk xa chtal volkolil yan velta» (9)

- Chich' albel lekil a'yejetik li Judae (15)
2 Chich' lajesel li Ninivee (1-13)
«Chich' jambel sbe li uk'umetike» (6)
3 «¡Toj abol sba li jmalch'ich' jtek'lume!» (1-19)
Ti k'u yu'un chich' lajesel li Ninivee (1-7)
Li Ninivee jech chich' lajesel k'ucha'al li No-Amone (8-12)
Jp'el sk'oplal chlaj li Ninivee (13-19)

1 Li'e ja' jun a'eyj ta sventa li Ninivee:^a ja' li livro ti chalbe sk'oplal li k'usi laj yich' ak'bel yil Naum* ti ja' j-elkos vinike:

2 li Jeovae ja' jun Dios ti stuk no'ox ta sk'an ich'el ta muk'e^b xchi'uk ti tspak su-tele;

li Jeovae ta spak sutel xchi'uk chapal xa sventa xak' ta ilel li skapemal sjole.^c

Li Jeovae ta spakbe sutel li yajkontratake xchi'uk stsoboj sk'ak'al yo'on-ton ta stojolal li yajkontratake.

3 Li Jeovae mu ta aniluk sna' x-ilin^d xchi'uk toj ech'em sju'el,^e

pe li Jeovae persa ono'ox chak'be kastigo li buch'u tsa' smule.^f

K'alal chanave, xvo'o'et no'ox yu'un ik' xchi'uk tsatsal ik'alo',

li toke xko'olaj k'ucha'al spukukal* yakan.^g

4 Tsatsak ta utel li nabe,^h va'un takin ta xkom yu'un; ta x-ul yu'un skotol li uk'ume.ⁱ

Ta xtakij li k'usitik ch'iem ta Basan xchi'uk ta Karmeloe^j

xchi'uk ta xtakij li nichimetik ta Libanoe.

5 Li vitsetike ta xnikik ta stojolal xchi'uk li bik'tal vitsetike ta x-unijik yalel.^k

Li balumile ta xnik ta stojolal,

li jteklum xchi'uk skotol li buch'utik te nakalike ta xnikik ek.^l

6 ¿Buch'u van xu' te va'al xkom k'alal kapem sjole?^m

KAP. 1

a Is 10:12
Na 3:7
Sof 2:13

b Eks 20:5

c Dt 32:35, 41
Is 59:18

d Nu 14:18

e Job 9:4

f Eks 34:6, 7

g Job 38:1

h Job 38:11
SI 104:6, 7
SI 107:29

i Jos 3:16

j Is 33:9
Am 1:2

k 2Sa 22:8
SI 68:7, 8

l SI 97:4, 5
Is 24:1

m Jer 10:10

Kolumna 2

a Dt 32:22

b SI 136:1
Mt 19:17

c SI 46:1
SI 91:2
Pr 18:10
Is 25:4

d SI 1:6

e Is 10:24, 25

¿Buch'u van xkuch yu'un k'alal xtiltun sk'ak'al yo'ontone?^a

Li skapemal sjole ta xtil k'ucha'al li k'ok'e xchi'uk ja' ta skoj ti chlilij li muk'ta tonetike.

7 Toj lek yo'onton li Jeovae,^b ja' jun tsatsal pojobball li ta sk'ak'alil vokolile.^c

Chchabi* li buch'utik tsa' snak'obbailik ta stojolale.^d

8 Ta jun nojelal ta vo' ta sbek* batel, ta stup'be sk'oplal ta j-ech'el te ta yavil^e

xchi'uk chich'ik nutsel ta ik'al osil li yajkontratake.

9 ¿K'usi van chopol xu' xlik anopik ta stojolal li Jeovae?

Li stuke chlajesvan ta j-ech'el.

Mu'yuk xa chtal vokolil yan velta.^e

10 Yu'un li jnaklejetik ta Ninivee jechik k'ucha'al li ch'ix ti sts'otoj sba leke

xchi'uk xko'olajik k'ucha'al li buch'utik yakubemik ta skoj servesae,*

pe ta xk'ak'ik k'ucha'al takin jobel.

11 Te chlik tal ta atojolal li buch'u oy k'usi chopol tsnop ta stojolal Jeovae,

chak' tojobtasel ti mu k'usi xtun-oe.

12 Xi chal li Jeovae:

«Ak'o mi tsots to'ox yipik xchi'uk epik tajek li j-asi-riaetike,

ta ono'ox xich'ik k'okel lok'el xchi'uk chich'ik tsakel ta k'op.*

1:7 *O «Te ta sjol». 1:8 *O «smes».

#Ja' xkaltik, li Ninivee. 1:10 *O «serveza ti pasbil ta trigoe». 1:12 *O ja' van sk'oplal «xchi'uk te ch-ech'ik batel ta stojolal».

1:1 *Ja' sk'an xal ¿jpat-o'ontonal». 1:3 *O «slumal».

Laj kak' to'ox avokol Juda, pe mu'yuk xa mas chkak' avokol.

13 Li avie, ta jk'asbe li sk'atlom te' Asiria ti te oy ta atojolale^a

xchi'uk ta jtuch' ta o'lol li achukobiltake.

14 Ninive, * xi yaløj mantal ta atojolal li Jeovae:

«Mu'yuk te chkom-o li abie.

Ta jlajesbe sk'oplal li santoe-tike xchi'uk li lok'oletik ti pasbil ta unijesbil tak'in ti te oy ta sna[#] li adiostake.

Ta jpas amukinal, yu'un soles pajbilot.

15 jK'elavil! Te tek'el yakan ta ba vitsetik li buch'u yich'oj talele lekil a'yejetike, ti chalbe sk'oplal jun o'ontonale.^b

Juda, paso li k'inetik avu'une^c xchi'uk k'otuk ta pasel avu'un li k'usi avaloje,

yu'un li chopol krixchanoetike mu'yuk xa chtal stsakot ta k'op.

Ta xich'ik lajesbel sk'oplalik ta j-ech'el».

2 Ninive, muy xa talele ta atojolal li buch'u tanpuk chat yu'une.^d

Chabio li muroetike.

Chabio li bee.

Chapano aba ta pask'op xchi'uk tsobo tal skotol li avaj-soltarotake.

2 Yu'un li Jeovae chak'be yan velta yutsilal li Jakobe xchi'uk chak'be yutsilal li Israeale.

Yu'un lajesatik* yu'un li jkon-trainvaneje^e xchi'uk lajesbatik li sk'elom-takike.

3 Li s-eskudo* sviniktak ti lek tsotsike bonbil ta tsoj,

KAP. 1

a Is 14:25

b Is 52:7

Ro 10:15

c Dt 16:16

KAP. 2

d Jer 25:9

e 2Re 17:6

Kolumna 2

a Je 10:8,11

b Sof 2:13

li yajsoltarotake kuxul tsoj li sk'u' spok' slapojike.

Li stak'inaltak skaretaik sventa pask'ope xnop'op'et k'ucha'al k'ok'

li ta yorail k'alal chchapan sbaik ta pask'ope, jech xtok, tsjmulanik li lan-saetik ti pasbil ta enebro te'e.

4 Li karetaetik sventa pask'ope soles xjipetik talele ta anil li ta kayeetike.

Xyal xmuyik no'ox ta anil li ta ch'ivitetike.*

Xojobinajik no'ox k'ucha'al toj ti tsanem sk'ak'ale xchi'uk xjaplajetik[#] k'ucha'al sakse-vul.^Δ

5 Li ajvalile ta stsob li tsatsal jpask'opetik yu'une.

Chmak* yakanik k'alal ja'o chanavik batele.

Chbatik ta anil ti bu oy li smuroal jteklume;

lek tsots li smakobbail chak'-beike.

6 Chich' jambel sbe li uk'umetike

xchi'uk ta xlom yalele li pasob mantale.

7 Yich'oj xa nopel li k'usi chk'ot ta stojolale: laj xa yich' t'anel,

ta xich' ik'el batel xchi'uk ta x-ok' li skiaratake;

k'alal ja'o tsmaj sti' yo'ontonike, xvu'etik* ta ok'el k'u-cha'al paloma.

8 Ti k'u xa sjalil oy li Ninivee^a xko'olaj k'ucha'al stan-keal vo',

pe li avie, ta xa xmal lok'el li vo'e.

Oy junantik ti xi chaptaike: «jPajan to! jPajan to!».

Pe mu'yuk tsut talele.^b

9 jPojik batel plata, pojik batel oro!

1:14 *O «J-asiria». #O «stemplo». 2:2 *Ja' xkaltik, li Israeale. 2:3 *O «smakobbail».

2:4 *O «ti bu oy ep krixchanoetike». #O «sts'ajlajetik». ΔO «saktsel». 2:5 *O «Cht'ab». 2:7 *O «xjuetik».

Yu'un mu'yuk xa no'ox spajeb li sk'ulejale,
 jmoj te tsoobil xchi'uk li jel-
 tos k'usitik ep sbalile.
10 ꞑLi jteklume xokol kom, jinem
 kom xchi'uk lilijem kom!^a
 Lik xi'uk li yo'ontonike, lik
 xpux sba li sjol yakanike
 xchi'uk lik nikuk li xchuk-
 benalike;*
 sakpak'an kom sat skotolik.
11 ꞑBu oy li snak'obbail leoneti-
 ke, ti ja' te chve'ik li ch'iom
 leonetike,*^b
 ti ja' te tsbeiltas lok'el tal xni-
 ch'on li leone,
 ti mu'yuk buch'u tsibtasatike?
12 Li tot leone ep tajek la silin-
 be tal ta ti'el sve'el li xnich'-
 nabe
 xchi'uk la smilbe tal sve'el li
 me' leonetik yu'une.
 Noj yu'un ta ve'lil li snae,
 ti bu tsnak'* sbae noj ta chon-
 bolometik ti smilojane.
13 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal
 yu'un soltaroetike:* ꞑꞑK'ela-
 vil! Ta jtsakot ta k'op,^c
 ta jchik' ta k'ok' li akaretatak
 sventa pask'ope,^d
 chlajik ta espada li ch'iom
 leonetik avu'une.^e
 Ta ppojbot li k'usi ataoj ta
 tsakele
 xchi'uk mu'yuk xa chich' a'i-
 bel yech'omal ye li j-alman-
 taletik avu'une».^e
3 ꞑToj abol sba li jmalch'ich' jte-
 klume!
 Solel noj ta jlo'lavanej xchi'-
 uk ta j-elek'.
 ꞑMi jset'uk* chikta sba ta spo-
 jel batel li k'usitike!
2 Xka'i ti k'u to yelan sts'itlajet*
 li nukule xchi'uk ti k'u to

2:10 *O «xch'utike». 2:11 *O «ch'iom leonetik ti xtinlajet sjolike». 2:12 *O «tsmuk». 2:13; 3:5 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 2:13^f O «ach'iom leontak ti xtinlajet sjolike». 3:1 *O «jutebuk». 3:2 *O «sjsilajet».

KAP. 2
 a Sof 2:15
 b Jer 2:14, 15
 Jer 50:17

c Is 10:12
 d Sl 46:9
 Is 37:24

e 2Re 18:17
 Kolumna 2

KAP. 3
 a Na 2:13
 b Sof 2:15

c Na 2:8

yan xchak'lajet li syantail-
 tak karetae
 xchi'uk laj kil k'u yelan chlik
 anilajuk li ka'e xchi'uk ti k'u
 yelan toyolik chvil li ka-
 retae.
3 Laj kil li jkajlej ta ka'e, li
 espada ti sts'ayayet no'oxe
 xchi'uk li lansa ti sts'ayayet
 no'ox xojobale,
 mu xa no'ox alabajuk yepal
 ti buch'utik lajike xchi'uk
 soles busul no'ox li animae-
 tike,
 buyuk xa no'ox telajtik.
 Li krixchanoetike ta smak-o*
 yakanik li animaetik ti te
 telajtike.
4 Taje ja' ta skoj ti mu xa
 no'ox alabajuk la xchon sba
 li jchonbail antse,
 ja' li buch'u toj k'upil sba
 xvinaje xchi'uk ti toj alak'
 sbae, ti ja' me' j-ak'chamele,
 ja' li buch'u tslo'la muk'tik
 lumetik ta skoj ti chchon
 sbae xchi'uk ti tslo'la jte-
 klumetik ta skoj ti chak'
 chamele.
5 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal
 yu'un soltaroetike:*
 ꞑꞑK'elavil! Ta jtsakot ta
 k'op,^a
 ta jvalk'un muyel k'alal to ta
 asat li ak'u apoke;
 chkak' ti xilik muk'tik lume-
 tik ti t'analote
 xchi'uk ti xilik jteklumetik ti
 ta k'exlal lakome.
6 Ta jip talel ik'obal ta aba,
 ta xkak' ti p'ajbil xak'ote
 xchi'uk ti xavak' elove.^b
7 Skotol li buch'utik ta xilikote
 ta xjatavik avu'un^c xchi'uk
 xi chalike:
 ꞑꞑLaj xa yich' lajesel li Nini-
 vee!
 ꞑꞑBuch'u van chk'uxubaj ta
 yo'onton?».

3:3 *O «xt'ab-o». 3:5^f Ja' xkaltik, Ni-
 nive.

¿Bu van ta jta talel ti buch'u xu' spat avo'ontone?

- 8** ¿Mi vo'ot mas to xjelav alekil k'ucha'al li No-Amon*^a ti te to'ox chchoti ta xokon yok-tak uk'um Niloe?^b

Li stuke joyol to'ox ta vo'; ja' to'ox sk'ulejal li nabe xchi'uk ja' to'ox smuroal li nabe.

- 9** Li ta Etiopia xchi'uk ta Ejiptoe ja' to'ox te chlik talel li sju'el ti mu'yuk spajebe.

Li Put^c xchi'uk jlibiaetike ja' to'ox avajkoltavanejtak.^d

- 10** Pe laj yich' chukel batel li No-Amon eke; laj yich' ik'el batel.^e

Li yalabtak eke laj yich'ik bojilanel ta jujun xchikin kayeetik.

Laj yich' ak'el suerte ta stojalal li sviniktak ti ich'bilik to'ox lek ta muk'e

xchi'uk skotol li sviniktak ti tsots sk'oplalike laj yich'ik chukel batel ta kadena.

- 11** Li vo'ot eke ta xayakub;^f chbat anak*^g aba. Chasa' anak'obbail ta skoj li jkontrainvaneje.

- 12** Skotol li nak'obbailetik avu'une xko'olaj k'ucha'al ste'el igo ti tok'onik xa li sba sate; mi laj yich' lilinele, tik'il chk'ot ta ye li buch'utik tslajese.

- 13** ¡K'elavill! Li avajsoltarotake xko'olajik k'ucha'al antsetik.

Li yochebaltak alumale ta xich' jambel xcha'pechal sti' sventa x-och li avajkontratake.

Chk'ak' ta k'ok' li sk'atlom te'altak ochebaletik avu'une.

- 14** Lupo ava'al sventa xachapan aba mi tal avich' setuele.^g Tsatsubtaso li anak'obbailtake.

KAP. 3

a Jer 46:25
Ese 30:14

b Is 19:6

c Je 10:6

d 2Kr 16:8
Jer 46:8,9

e Is 20:4

f Sl 75:8
Jer 25:15

g 2Kr 32:3,4

Kolumna 2

a Sof 2:13

b Eks 10:14,15

c Na 2:8

d Sof 2:15

e Is 10:5,6
Is 37:18

Ochan batel li ta ach'eltike xchi'uk pech'ilano ta tek'el li ach'e;le; paso ladriyoetik.

- 15** Ak'o mi jech, ta ono'ox xalaj ta k'ok'.

Ta xalaj ta espada.^a Ta slajesoxuk jech k'ucha'al chljavesvan li ch'iom k'ulubetike.^b

¡Epajan tajek k'ucha'al li ch'iom k'ulubetike!

Jech, jepajan tajek k'ucha'al li ch'iom k'ulubetike!

- 16** Solel epajem li jp'olmajeletik avu'une, ja' xkom to yepal li k'analetik ta vinajele.

Li ch'iom k'ulube ta xpoch lok'el li snukulile, va'un chvil batel.

- 17** Li jchabivanejetik avu'une xko'olajik k'ucha'al k'ulub,

li bankilaletik avu'une xko'olajik k'ucha'al epal k'ulubetik.

Te tspas snaik ta koraletik* k'alal oy sike,

pe ta xvilik batel k'alal mi xojobinaj lok'el tal li k'ak'ale, va'un mu'yuk buch'u sna' bu oyik.

- 18** Ajvalil ta Asiria, li jchabichijetik avu'une ta xa x-och svayelik;

li bankilaletik avu'une te chkom ta snaik.

Li ateklumale spukoj xa sba batel ta vitstikaltik xchi'uk mu'yuk buch'u chbat tsobatikuk tal.^c

- 19** Mu'yuk xa xpoxil li avokole. Mu xa xkol-o li ayayijemale. Skotol li buch'utik cha'ik li k'usi k'otem ta atojolale ta xt'ax sk'obik;^d

yu'un ¿buch'u mu'yuk yiloj svokol ta skoj ti solel mu'yuk xk'uxul avo'ontone?». ^e

ABAKUK

K'USITIK YICH'OJ

- 1 X-avet sk'anel koltael li j-alk'ope (1-4)
«¿Bak'in to chatak'bun?» (2)
«¿K'u yu'un te no'ox ats'ikoj li uts'intaele?» (3)
Li Diose tstunes jkaldeaetik sventa xak' kastigo (5-11)
Li j-alk'ope tsk'anbe vokol Jeova (12-17)
«Ch'ul Dios ku'un, mu xana' xacham» (12)
«Ch'ul li sbek' asate, mu k'elbaj cha'i li k'usi chopole» (13)
- 2 «Te ta jmala k'usi chalbun» (1)
Li Jeovae la stak'be li j-alk'ope (2-20)

- Malao chk'ot ta pasel li k'usi la-ak'bat avile (3)
«Ti tuk' chak' sba li buch'u tuk'e, ja' ta xkuxi» (4)
Laj yich' ael ti toj abol sba li jkaldeaetike (6-20)
Li balumile chnoj ta krixchanoetik ti chojtikinik Jeovae (14)
- 3 Li j-alk'ope la spas orasion sventa oyuk k'usi spas li Jeovae (1-19)
Li Diose tskolta steklumal ti st'ujoje (13)
Xmuyubajik no'ox ta stojolal Jeova ak'o mi oy svokolik (17, 18)

1 Li'e ja' li k'usi albat j-alk'op Abakuk* k'alal oy k'usi ak'bat yile:

- 2 Kajval Jeova, ¿k'u to sjalil li' xi-avet ta sk'anel koltaele?^a
¿Bak'in to chatak'bun?
¿K'u to sjalil li' xivokolet ta sk'anel koltaele? ¿Bak'in to chapojun lok'el li ta choplejale?^b
- 3 ¿K'u yu'un chavak' kil li k'usi chopole?
¿K'u yu'un te no'ox ats'ikoj li uts'intaele?
¿K'u yu'un ti li' no'ox jk'elaj li lajesel xchi'uk choplejale?
¿K'u yu'un ti naka sa'k'op xchi'uk ti naka pask'op tspasike?
- 4 Ch'abal xa yip li mantale, mu'yuk xa tuk' k'usi chich' pasel.
Yu'un li buch'u toj chopole chak'be svokol li buch'u tuk'e;
mu'yuk xa chich' tsakel ta muk' li k'usi tuk'e.^c

KAP. 1

a Sl 13:1

b Sl 22:1
Sl 74:10
Ap 6:10

c Job 12:6
Sl 12:8
Ekl 8:11
Is 1:21
Ech 7:52, 53

Kolumna 2

a Is 28:21
Is 29:14
Lam 4:11, 12
Ech 13:40, 41

b Jer 22:7
Jer 46:2

c Dt 28:49-51
Jer 5:15-17
Jer 6:22, 23
Ese 23:22, 23

d Jer 39:5-7
Da 5:18, 19

- 5 «¿K'elavilik li muk'tik lumetike, tuk'ulano lek avilik!
Labaluk sba xavilik xchi'uk ch'ayaluk to xk'ot avo'ontonik;
yu'un oy k'usi chk'ot ta pasel li ta ak'ak'allike,
pe mu xach'unik ak'o mi xavi-ch'ik albel.^a
- 6 Ta jtsob tale li jkaldeaetike,^b
ja' li muk'ta lum ti ch'abal xk'uxul yo'ontonike xchi'uk ti anil no'ox k'usi tspasike.
Naka smakel yu'unik li epal osile
sventa xich'ik komel li naetik ti ma'uk yu'unike.^c
- 7 Toj xibal sbaik ta k'elal xchi'uk chak'ik tajek xi'el.
Ja' chal stukik li k'usi tuk'e xchi'uk ja' tspasik mantal.^{*d}
- 8 Li ska'ike mas toj ech'em x-anilajik k'ucha'al leopardoetik,

1:7 *O «ti k'u yelan tsk'anik tsakel ta muk'e».

1:1 *Ja' van sk'an xal «meyel».

mas to toj simaronik k'ucha'al li loboetik* chanavik ta ak'obaltike.^a

Solel xyoletik[#] no'ox talel ta anil li ska'ik sventa pas-k'ope;

nom to bu chtots talel li ska'ike.

Solel xviletik talel ta anil jech k'ucha'al jkot aguila k'alal tsatsak sve'ele.^b

9 Ja' no'ox batem ta yo'ontonik spasel k'usitik chopol.^c

Xko'olajik k'ucha'al ik' chlik talel ta slok'eb k'ak'al ti k'u yelan stsinojbeik talel yipale,^d

va'un solel ep buch'utik chchukik batel jech k'ucha'al li ji'e.*

10 Tslabanik li ajvaliletike xchi'uk tstse'intaik li bankilaretik ti tsots yabtelike.^e

Tse'ej no'ox cha'ik li k'usitik lek joyajtik ta muroe;^f tstokanik lum sventa xluchle-bik, va'un ch-och ta sk'obik.

11 Xviletik no'ox talel jech k'ucha'al ik', ch-ech' xtuch'ik li balumile,

pe oy smul chk'otik,^g yu'un chalik ti ja' ta sju'el sdiosik la spaside.^h

12 Kajval Jeova, ζmi mu vo'otukot ti te ono'ox oyot sbatel osile?ⁱ

Ch'ul Dios ku'un, mu xana' xacham.^j

Kajval Jeova, vo'ot laj avak'-be yabtelik sventa xachapanvan;

Muk'ta Ton ku'un,^k vo'ot la ava'anan sventa xavak' kastigo.^l

13 Toj ech' xa no'ox ch'ul li sbek' asate, mu k'elbaj cha'i li k'usi chopole,

KAP. 1

a Jer 5:6

b Jer 4:13
Lam 4:19
Ese 17:3

c Jer 25:9

d Is 27:8
Ese 17:10

e 2Re 24:12

f Jer 32:24
Jer 52:7

g Is 47:5, 6
Jer 51:24
Sak 1:15

h Da 5:1, 4

i SI 90:2
SI 93:2
Ap 1:8

j 1Ti 1:17
Ap 15:3

k Dt 32:4

l Jer 30:11

Kolumna 2

a SI 5:4, 5

b Jer 12:1

c SI 35:21, 22

d Jer 50:11

e 2Kr 36:17
Na 3:7

KAP. 2

f Is 21:8
Mik 7:7

mu sts'ik avu'un li k'usi chopole.^a

Pe ζk'u yu'un ti te no'ox ak'elobj li buch'u chopole,^b

ti mu'yuk k'usi chavalbe li chopol vinik ti chak'be svokol li buch'u mas tuk' k'ucha'al stuke?^c

14 ζK'u yu'un kolek no'ox avu'un li vinik jech k'ucha'al li choyetik ta nabe,

ti mu'yuk buch'u tspasatik ta mantal jech k'ucha'al li chonetik ti xkilet chanavik ta balumile?

15 Ta stsakobil choy chnitatik lok'el skotolik.*

Tsyak ta snuti'al stsakobil choy,

va'un chchup lok'el li ta snuti'al stsakobil choye.

Jech oxal, xkuxet tajek yo'onton.^d

16 Ja' yu'un, ja' chak'be milbil matanal* li snuti'al stsakobiltak xchoye.

Jun to no'ox smuil[#] k'usi tsta ta skoj li stsakobil xchoye

xchi'uk jun to no'ox yutsil sve'el.

17 ζMi jech-o tskokonbe sbel li snuti'al stsakobil xchoye?^e

ζMi jech-o mu'yuk xk'uxul yo'onton tsjop ta mil'el li muk'tik lumetike?^e

2 Te va'al chikom ti bu chichabivane,^f

te va'al chikom-o li ta sba muroe.

Te ta jmala k'usi chalbun ti tsk'an ak'o xkal batele xchi'uk sventa jna' k'usi ta jtak' mi laj kich' tuk'ibtasele.

1:8 *Li loboek xko'olajtik k'ucha'al ok'il. #O «xtoletik; xviletik». 1:9 *O «yi'e». 1:11 *O ja' van sk'oplal «ja' k'otem ta sdiosik li sju'elike». 1:12 *O ja' van sk'oplal «mu'yuk chichamkutik». #O «xatuk'ibtasvan».

1:15 *Ja' xkaltik, ja' li jkaldeaetik ti chkontrainvanike. 1:16 *O «ja' chchik'-be smoton ti xtomet muyel xch'ailal». #Literal «Oy lek s-aseiteal». 1:17 *O ja' van sk'oplal «tsnit lok'el ta sna li s-es-padae».

2 Va'un, xi laj yalbun li Jeovae:
«Ts'ibao ta pechpech ton li
k'usi chkak'bot avile,^a lek
xp'ejlajet xats'iba
sventa k'unuk ta aptael xa'i*
li buch'u chchane.^b

3 Yu'un li k'usi cha-ak'bat avile
ja' to chk'ot ta pasel ti k'usi
ora albile,
anil chk'ot ta pasel, ma'uk
jutbil k'op.*

Ak'o mi chjalij,[#] malao me.^{Ac}
Yu'un persa ono'ox chk'ot ta
pasel.

¡Ta yorail no'ox chvul!

4 K'elavil li buch'u xtoyot cha'i
sbae;
mu'yuk k'usi tuk' oy ta yo'on-
ton.

Pe ta skoj ti tuk' chak' sba*
li buch'u tuk'e, ja' ta
xkuxi.^d

5 Ta skoj ti jlo'lavanej li vinoe,
li jtoyba vinike mu'yuk tsta li
k'usi oy ta yo'ontone.
Mu xnoj ta ve'el jech k'ucha'al
mu xnoj li Mukinale;*
xko'olaj k'ucha'al lajelal ti mu
x-ech' yo'ontone.

Naka stsobel batel yu'un li
muk'tik lumetike
xchi'uk naka stsobel batel
yu'un li jujun jteklume.^e

6 ¿Mi mu chlikuk slabanik ta
skoj ti chlik yalik p'ijil lo'ile-
tik, ti chalik li k'usi chib
smelolale xchi'uk li k'usi
mukul sk'oplale?^f

Xi chalike:

¡Toj abol sba li buch'u tstsob
li k'usi ma'uk yu'une!

¿K'u to sjalil jech tspas?

¡Toj abol sba li buch'u tsa'
mas yile!

2:2 *O «lekuk xcholet ta k'elel yu'un».

2:3 *O «nopbil k'op; epal k'op». #O
«Ak'o mi chjalij to yilel». ^{AO}O «malao
me ta sjunul avo'onton». 2:4 *O ja' van
sk'oplal «xch'unel yo'onton; k'usi xch'u-
noj». 2:5 *O «Seole», ja' xkaltik, li mu-
kinal ta komon yu'un krixchanoetike.
K'elo Glosario, mukinal.

KAP. 2

a Eks 17:14

b Dt 31:9,11

c Mik 7:7

d Jn 3:36
Ro 1:17
Gal 3:11
Ebr 10:38

e Is 14:16,17

f Is 14:4

Kolumna 2

a Jer 51:11

b Is 13:19
Jer 27:6,7
Sak 2:7-9

c 2Kr 36:17
Sl 137:8

d Is 14:20

e Jer 51:58

7 ¿Mi mu ta aniluk chtal stsa-
koxuk ta k'op li buch'utik
oy avil yu'une?

Chlik vik'uk satik, chtal stsa-
koxuk ta majel,

jech cha-och ta sk'obik jech
k'ucha'al k'alal oy k'usi
tspojik batele.^a

8 Ta skoj ti la apojbe li
k'usitik oy yu'un li muk'tik
lumetike,

ja' jech tspasboxuk li yantik
jteklumetike,^b

ja' jech tspasboxuk ta skoj ti
la amalbe xch'ich'el vinike-
tike,

ti la asokes li balumile,
ti la asokes li jteklumetik
xchi'uk li jnaklejetik tee.^c

9 ¡Toj abol sba li buch'u
tsnojes ta xchopol ka-
nal li snae
sventa toyol chbat yak' stas
xchi'uk sventa xkol li ta voko-
lile!

10 Laj avak' ta k'exlal atuk
li anae.

La asa' amul atuk k'alal la
abek'* lok'el epal jteklume-
tike.^d

11 Yu'un te ch-avan tal jpej ton
li ta sba muroe
xchi'uk ja' chtak'av jtel
sts'amte'al jol na.

12 ¡Toj abol sba li buch'u tsva'an
ta ch'ich' junuk jteklume,
ti ja' tsva'an-o junuk jteklum
li k'usitik mu'yuk tuk'e!

13 ¿Mi mu ja'uk chak' k'otuk ta
pasel Jeova ti ja' bankilal
yu'un soltaroeetik* ti k'ok'
no'ox tsmak'linik li jteklumetike

xchi'uk ti jech no'ox tsmil
sbaik ta abtel li muk'tik lu-
metike?^e

14 Yu'un li balumile chnoj ta
krixchanoetik ti chojtkin-
beik li smuk'ulal Jeovae

2:10 *O «la ames». 2:13 *K'elo Glosa-
rio, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeetike.

- jech k'ucha'al noj ta vo'
li nabe.^a
- 15 ¡Toj abol sba li buch'u oy k'usi
chak'be yuch' xchi'iltake,
ti tskap ta skapemal jolil
xchi'uk ta sk'ak'al o'ontonal
sventa syakubtasane,
ti tsk'an ts'an an sventa xk'e-
xavik yu'une!
- 16 Mu'yuk chavich' ich'el ta
muk', ja' no'ox chavich' la-
bal p'ajel.
Uch'an ek xchi'uk ak'bo yil
yantik ti mu'yuk avich'oj
sirkunsisione.*
Persa chavuch'be sbel li sko-
pa Jeova ti te stsakoj ta
sbats'ik'obe^b
xchi'uk chjoyp'ij ta k'exlal li
avutsilale.
- 17 Vo'ot chk'ot ta aba li k'usi
chopol laj yich' pasbel li Li-
banoe,
vo'ot chk'ot ta aba li lajelal
ti xi'ik-o tajak li jti'vanej
chonbolometike,
ja' jech chk'ot ta atojolal ta
skoj ti la amalbe xch'ich'el
viniketike,
ti la asokes li balumile,
ti la asokes li jteklumetik
xchi'uk li jnakejetik tee.^c
- 18 ¿K'usi sbalil chich' tabel li
pasbil lok'ole,
li unijesbil lok'ol ta tak'in
xchi'uk li slok'ol jutk'op*
jchanubtasvaneje?
Pe li buch'u la spase spattoj-o
yo'onton,
ja' yu'un jech-o tspas jeche'
diosetik ti mu xk'opoje.^d
- 19 ¡Toj abol sba li buch'u xi chal-
be jtel si'e: «¡Julavan!».
O ti xi chalbe jp'ej uma'
tone: «¡Julavan! ¡Chanubta-
sunkutik!»!
Pe bu chata, pixbil no'ox ta
oro xchi'uk ta plata,^e
mi ja'uk xich'ik ik'.^f

2:16 *O ja' van sk'oplal «xchi'uk tamlaje-
tan». K'elo Glosario, *sirkunsisione*. 2:18
*O «jnopk'op; j-ealp'op».

KAP. 2

a SI 72:19
Is 11:9
Sak 14:9

b SI 75:8
Is 51:22, 23
Jer 25:28
Jer 51:57

c SI 137:8
Jer 50:28
Jer 51:24

d Is 42:17
Is 44:19, 20
Is 45:20

e Is 40:19
Is 46:6

f Jer 51:17

Kolumna 2

a Is 6:1

b SI 76:8
SI 115:3
Sak 2:13

KAP. 3

c Lam 3:32

d Dt 33:2
Jue 5:4
SI 68:7, 8

e Eks 19:16

f Eks 13:21

g Nu 14:11, 12
Nu 16:46
Nu 25:1, 9

h Is 13:13
Aj 2:21

i Eks 14:25
Eks 23:27

j SI 114:1, 4
Na 1:5

k Eks 15:14, 15
Nu 22:3, 4

- 20 Pe te oy ta xch'ul templo li
Jeovae.^a
¡Sjunul li balumile, ak'o ts'ijii-
kuk ta stojolal!».^b
- 3 S-orasion j-alk'op Abakuk ti
laj yal k'ucha'al sonetik sven-
ta at-o'ontone:
- 2 Ka'ioj ak'oplal, Kajval Jeova.
Kajval Jeova, labalik sba
chkil li k'usitik la apase.
¡Cha'paso xtok li ta jk'ak'alil-
kutike!
Ak'o ta ojtikinel li ta jk'ak'alil-
kutike.
Xavak' to me ta ilel xk'uxul
avo'onton k'alal oy jvokol-
kutike.^c
- 3 Te lik tael ta Teman li Diose,
te lik tael ta vits Paran li Bu-
ch'u Ch'ule.^d (*Sela*)*
La xpix sjunul vinajel li smu-
k'ulale;^e
li balumile noj kom ta krix-
chanoetik ti tsk'upil k'op-
taike.
- 4 Li xojobale xko'olaj k'ucha'al
xojobal lus.^f
Li ta sk'ob ti ja' te mukul li
yipe,
te sts'ayluj lok'el chib xojobal
lus.
- 5 Ja' jelavem batel yu'un li cha-
mele,^g
te tijil batel ta spat li tsatsal
k'ok'e.
- 6 Paj ta xanbal, va'un nik li ba-
lumile.^h
Nik yu'un muk'tik lumetik
ak'o mi naka no'ox la sk'el.ⁱ
Laj yich'ik pech'el ta tek'el li
vitsetik ti vo'ne te oyike
xchi'uk la snijan sbaik li vo'ne
bik'tal vitsetike.^j
Laj yu'unin li vo'ne beetike.
- 7 Laj kil ti oy svokolik ti bu ya-
k'oj skarpanaik ta Kusane.
Lik nikuk spok'altak li karpa-
na ta yosilal Madiane.^k
- 8 ¿Mi ja' kontra chavil li uk'u-
metike, Kajval Jeova?

3:3 *K'elo Glosario, *sela*.

¿Mi ja' kontra chavil li uk'u-
metik ti tsanal sk'ak'al
avo'ontone?

¿Mi ja' kontra chavil li nab ti
ilinemot tajeke?^a

Yu'un la akajlebin li
aka'take;^b

kuch yu'unik pask'op* li aka-
retatake.^c

9 Laj xa alok'es li a-arkoe, cha-
pal xa avu'un.

Li vach'etike* laj xa yich' ak'-
bel yabtel.[#] (*Sela*)

Chach'ak ta uk'um li balu-
mile.

10 Li vitsetike xbaletik likel ta
xk'uxul k'alal laj yiloxuke.^d

Ech' sbek'* balumil li tsatsal
vo'e.

Tsots avan li muk'ta nabe^e
xchi'uk la stoy muyel sk'ob.

11 Li k'ak'al xchi'uk li luna^e* mu
xa xbak'ik kom ti bu naka-
lik ti jun yutsile.^f

Li aflechatake xojobinaj
no'ox lok'el k'ucha'al lus.^g

Xlap'lajet no'ox xojobal li
alansae.

12 Ta skapemal ajol la axan li
balumile.

Ta sk'ak'al avo'onton la ape-
ch'ilan ta tek'el li muk'tik
lume.

13 Lok' akolta li ateklumale
sventa xakolta li buch'u
at'ujoje.

La apech' ta tek'el li jnitva-
nej* ti te oy ta sna li buch'u
toj chopole.

Jech chvinaj k'alal ta snakleb
xchi'uk k'alal to ta sjol.[#]

(*Sela*)

14 Ta yabtejebtak* stuk la ajom-
be sjol yajsoltarotak

3:8 *O «koltavanik». 3:9 *O ja' van
sk'oplal «Li flechaetike». #O ja' van
sk'oplal «Vinaj xa li k'usi jamal laj yalik li
jujuchop nitilulale». 3:10 *O «smes». 3:11 *O «li ue». 3:13 *Literal «jilil». #Literal «snuk'». 3:14 *Literal «xvach'-
tak».

KAP. 3

a Sl 114:1, 3
Is 50:2
Na 1:4

b Dt 33:26

c Sl 68:17

d Eks 19:18
Sl 114:1, 4

e Sl 77:16

f Jos 10:12

g Sl 77:17, 18

Kolumna 2

a Sl 119:120
Jer 23:9
Da 8:27

b Sl 42:5
Is 26:20
Lam 3:26

c Eks 15:2
1Sa 2:1
Sl 18:2
Sl 27:1
Is 61:10

d Is 12:2
Flp 4:13

e 2Sa 22:34

k'alal ta anil tal stsakikun ta
k'ope.

Xmuyubajik xa tajek
chak'beik svokol ta mukul
li buch'u oy svokole.

15 Te la-ech' ta nab xchi'uk
li aka'take,

te la-ech' ti butik xva'i
xkoti li muk'ta nabe.

16 K'alal laj ka'ie, lik nikuk
li ko'ontone;^{*}

k'alal naka no'ox laj ka'ie,
lik nikuk li yanal
kee.[#]

Lik alubuk li jbakiltake^a
xchi'uk lik nikuk li kakan-
take.

Pe te ts'ijil jmalaoj ti k'usi
ora chvul li vokolile,^b

yu'un ja' chk'ot ta stojolal
li jtekum ti yakal
tsa'unkutik ta k'ope.

17 Manchuk mi mu xak'
xnich li te'el igoe
xchi'uk mi mu satin

li uvae;

manchuk mi mu xak'
sat li oliva te'e

xchi'uk mi mu'yuk k'usi
xch'i li ta osile;

manchuk mi te tsakch'ay
ta skoral* li chijetike

xchi'uk mi ch'abal vakax
li ta sve'eb chonbolome-
tike,

18 li vo'one ximuyubaj no'ox
ta stojolal li Jeovae;

xkuxet no'ox ko'onton ta
stojolal li Dios ti ja'

tskoltaune.^c

19 Ja' kupal li Jeova ti ja' Muk'ul
Jpasmantale,^d

xko'olaj k'ucha'al yakan
te'tikalchij chbat yu'un
li kakane.

Te chbat yak' xanavkun
ta toyolaltik.^e

Sventa bankilal jtjison;
la jtij li stjobil json ti oy yak'iltake.

3:16 *Literal «lik syuk' sba li jch'ute».
#O «spak'al kee». 3:17 *O «smokal».

SOFONIAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Nopol xa sk'ak'alil chchapanvan li Jeovae (1-18)
¡Anil xa tajek chtal li sk'ak'alil Jeovae! (14)
Li plata xchi'uk oroe mu xu' xpojvan (18)
- 2 Sa'ik Jeova yo' to mu xvul li sk'ak'alil sk'ak'al yo'ontone (1-3)
«Pasik li k'usi tuk'e xchi'uk manxoux xavak' abaik» (3)
«Yik'aluk van xavich'ik chabiel» (3)

Chich' lajesel li jteklumetik ta sjoylebale (4-15)

- 3 Li Jerusalene ja' jun jteklum ti jtoybae xchi'uk ti toj chopole (1-7)
Chich' chapanel xchi'uk chcha'ta yav (8-20)
Chlik k'opojuk ta jun lekil k'op (9)
Ta xich' pojel jun jteklum ti bik'it chak' sbae xchi'uk ti manxoe (12)
Li Jeovae soles xkuxet yo'ontona ta stojolal Sion (17)

1 Li ta sk'ak'alil Josias^a ti ja' xnich'on Amon^b ti ja' ajvalil ta Judae, li Jeovae oy k'usi laj yalbe Sofonias* ti ja' xnich'on Kusie, ti ja' xnich'on Guedaliase, ti ja' xnich'on Amariase xchi'uk ti ja' xnich'on Esekiasie, xi albate:

2 «Ta jlajesbe sk'oplal ta j-ech'el skotol li k'usitik oy ta sba balumile», xi li Jeovae.^c

3 «Ta jlajesbe sk'oplal li krixchanoetike xchi'uk li chonbolometike.

Ta jlajesbe sk'oplal li mutetik ta vinajele xchi'uk li choyetik ta nabe,^d

ta jlajesbe sk'oplal li k'usi tsmak* akanile^e xchi'uk li buch'utik toj chopolike; xchi'uk ta jtup'be lok'el sk'oplal ta sba balumil li krixchanoetike», xi li Jeovae.

4 «Ta jye' batel jk'ob sventa jkontrain li Judae xchi'uk skotol li jnaklejetik ta Jerusalene,

1:1 *Ja' sk'an xal «snak'oj lek (ep sbalil chil) li Jeovae». 1:3 *O «cht'ab yu'un». ^aYa'eluke, ja' sk'oplal li k'usitik sventa yich'el ta muk' diosetike xchi'uk li k'usitik chich' pasele.

KAP. 1

a 2Re 22:1, 2
Jer 1:2

b 2Re 21:18-20

c 2Re 22:16
Is 6:11
Jer 6:8

d Jer 4:25

e Ese 14:3

Kolumna 2

a Nu 25:3
Jue 2:11, 13
2Kr 28:1, 2
Jer 11:17

b 2Re 23:5

c 2Kr 33:1, 3
Jer 19:13

d Is 48:1

e Jos 23:6, 7
1Re 11:33
Jer 49:1

f Is 1:4
Jer 2:13

g Is 43:22

h Joe 2:1
2Pe 3:10

ta jtup'be lok'el sk'oplal te li skomenal* Baale,^a
ta jtup'be sk'oplal sbiik li paleetik yu'un jeche' diosetike xchi'uk li yan paleetike,^b

5 ta jtup'be sk'oplal li buch'utik tskejan sbaik ta jol naetik sventa chich'ik ta muk' skotol li soltaroetik ta vinajele^c

xchi'uk li buch'utik tskejan sbaik ta stojolal Jeova ti chalik ta jamal ti tuk' chak' sbaik ta stojolale,^d

pe ti jamal chalbeik Malkam xtok ti tuk' chak' sbaik ta stojolale.^e

6 Ta jtup'be sk'oplal li buch'utik mu'yuk xa tsts'akliik Jeovae^f

xchi'uk li buch'utik mu'yuk xa tsa'ik li Jeovae o ti mu'yuk xa tsk'anbeik beiltasele»,^g

7 Ts'ijlanik ta yeloval li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale, yu'un nopol xa li sk'ak'alil Jeovae,^h
Xchapanoj xa milbil matanal li Jeovae; xch'ultajesoj xa li buch'utik stakoj ta ik'ele.

1:4 *O «senyail».

- 8** «Li ta sk'ak'alil k'alal chkak' milbil matanale, vo'on li Jeovauane, chkak'be kastigo li bankilaetike, li xnich'nab ajvalile^a xchi'uk skotol li buch'utik slapobjbe li sk'u' spok' jyanlumetike.
- 9** Chkak'be kastigo li buch'utik te oyik ta chotlebal sventa ajvalil* li va' k'ak'ale, li buch'utik tsnojesik ta pas-k'op xchi'uk ta lo'lavanej li sna yajvalike».
- 10** Jech xtok, xi chal li Jeovae: «Li va' k'ak'ale, chich' a'iel ti oy buch'utik x-avetik te to ta ochebal ti Choy sbie,^b ti x-avetik te to ta Xchibal Barrio ta jteklume^c xchi'uk oy k'usi tsots chbak' li ta bik'tal vitsetike.
- 11** Jnaglejetik ta Maktes,* ok'a-nik, yu'un laj xa yich' lajesel[#] skotol li jp'olmajeletike; laj xa yich' lajesel skotol li buch'utik tsp'isik platae.
- 12** Li va' k'ak'ale, ta jchaj lek ta sa'el ta kantil te ta Jerusalen, va'un chkak'be kastigo li buch'utik ja' no'ox tspas li k'usi tsk'an stukike,* ja' li buch'utik xi chal ta yo'ontonike: «Li Jeovae mu'yuk k'usi lek tspas xchi'uk mu'yuk k'usi chopol tspas».^d
- 13** Chich'ik pojbel batel li sk'u-lejalike xchi'uk chich' jinesbel li snaike.^e Tsva'an snaik, pe mu'yuk tsnaklebinik; xchi'uk tsts'un s-uvaik, pe mu'yuk chuch'ik ta vino.^f

1:9 *Ja' van sk'oplal li skajleb jun chotlebal sventa ajvalile. **1:11** *Ya'eluke, ja' jsepyosalal Jerusalen ti nopol xil li ochebal ti Choy sbie. [#]Literal «yich' ts'ijtsane». **1:12** *Literal «tsts'an sba smats'ilike», xko'olaj k'ucha'al vino ti oy bu ts'anale.

KAP. 1
a 2Re 25:7
Jer 39:6
b 2Kr 33:1, 14
Ne 3:3
Ne 12:38, 39
c 2Kr 34:22
d Sl 10:13
Sl 14:1
e Is 6:11
f Dt 28:30
Jer 5:17

Kolumna 2

a Joe 2:1
b Aba 2:3
c Is 66:6
d Is 33:7
Joe 1:15
e Ap 6:17
f Jer 30:7
g Am 5:18, 20
Ech 2:20
h Joe 2:2
i Jer 4:19
j Is 2:12, 15
k Dt 28:28, 29
Is 59:9, 10
l Is 24:5
Da 9:5, 8
m Sl 79:2, 3
Jer 9:22
Jer 16:4
n Pr 11:4
Is 2:20
Ese 7:19
o Dt 32:22
Jer 7:20
p Jer 4:27

- 14** jNopol xa li smuk'ta k'ak'alil Jeovae!^a jNopol xa xchi'uk anil xa ta-jek chtal!^b Solel toj xibal sba ti k'u yelan x-avetik li ta sk'ak'alil Jeovae.^c Li va' k'ak'ale, oy jun tsatsal jpsak'op ti x-avete.^d
- 15** Li va' k'ak'ale, ja' sk'ak'alil li sk'ak'al yo'onton DiOSE,^e sk'ak'alil vul o'onton xchi'uk vokolil,^f sk'ak'alil tsatsal ik'alo' xchi'uk ti sts'ijlan* chkome, sk'ak'alil ik'al osil xchi'uk ti ik'muts'ane,^{#g} sk'ak'alil ti tsinil toke[^] xchi'uk ti x-ik'ubinaj osil ta toke,^h
- 16** sk'ak'alil chich' jupanel kachu xchi'uk ch-avanik ta pask'op/ⁱ sventa xich' tsakel ta k'op li jteklumetik ti oy lek smuroaltake xchi'uk li tayal k'e-lob osiletik ti oy ta jujun eskinae.^j
- 17** Chkak'be svokol li krixchanoetike, va'un ko'ol k'ucha'al ma'sat chanavik,^k yu'un laj xa sa' smulik ta stoljal li Jeovae.^l Li xch'ich'elike xko'olaj k'ucha'al pukuk* ti chich' pech'ilanel ta tek'ele xchi'uk li sbek'talike[#] xko'olaj k'ucha'al ik'obal[^] chkom.^m
- 18** Li splataik xchi'uk s-oroike mu xu' xpojatik li ta sk'ak'alil sk'ak'al yo'onton Jeovae;ⁿ yu'un li sk'ak'al yo'ontone xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti chchik' sp'ejel balumile,^o yu'un toj xibal sba ti k'u yelan tstup'be sk'oplal skotol li jnaglejetik ta balumile».^p

1:15 *O «ts'ijil». [#]O «ik'pulane». [^]O «pimil toke». **1:17** *O «lum». [#]Literal «li sbikilike». [^]O «tso'».

- 2** Jnaclejetik ta muk'ta lum ti mu xana' xak'exavike,^a tsobo abaik, tsobo abaik.^b
- 2** Yo' to mu xk'ot ta pasal li k'usi chapanbil sk'oplane, yo' to mu xbat ta anil li k'ak'al jech k'ucha'al kuchbil chbat ta ik' li jobele, yo' to mu xvul ta atojalalik li sk'ak'al yo'onton Jeova ti xtiltune,^c yo' to mu xvul ta atojalalik li sk'ak'alil sk'ak'al yo'onton Jeovae,
- 3** sa'ik li Jeovae,^d akotolik ti manxooxuk* ta balumile, vo'oxuk ti chach'unbeik li stuk'il mantaltake.^e Pasik li k'usi tuk'e xchi'uk manxouk^Δ xavak' abaik. Yik'aluk[⊗] van xavich'ik chabiel[□] li ta sk'ak'alil sk'ak'al yo'onton Jeovae.^o
- 4** Yu'un li Gasae chk'ot ta jun jteklum ti iktabile; xchi'uk li Askelone sts'ijlan* chkom.^f Li jnaclejetik ta Asdode ta xich'ik nutsel lok'el ta k'ak'al-tik[#] xchi'uk li jnaclejetik ta Ekrona ta xich'ik bulel lok'el.^g
- 5** «¡Abol sba li jnaclejetik ta ti'ti' nabe, li slumal jkretae-tike!^h Li Jeovae yalaj xa ti oy k'usi chopol chk'ot ta atojalalike. Kanaan, vo'ot ti yosilalot jfi-listeaeetike, ta jlajesot, va'un mi junuk jnaclej te chkom.
- 6** Li ti'ti' nabe chk'ot ta jamal yaxaltik, ch-ayan posoetik sventa jchabichijetik xchi'uk koraletik* sventa chijetik.

2:3 *O «ti bik'it chavak' abaik». [#]Literal «li stuk'ilale». ^ΔO «bik'ituk». [⊗]O «Xu'». [□]O «nak'el». 2:4, 9 *O «ts'i-jil». 2:4 *O «ta o'lol k'ak'al». 2:6 *Ja' sk'oplal mok ti pasbil ta tonetike.

KAP. 2

- a Is 1:4
Jer 6:15
- b Joe 1:14
Joe 2:15, 16
- c 2Re 23:26
2Kr 36:16, 17
Jer 23:20
Lam 4:11
- d Is 55:6
Am 5:6
- e Je 7:13, 16
Is 26:20
Joe 2:12, 14
Am 5:15
- f Jer 47:5
- g Jer 25:17, 20
Am 1:6-8
Sak 9:5, 6
- h Eze 25:16, 17

Kolumna 2

- a Is 11:11
Jer 31:7
Aj 1:12
- b Sl 126:1
Jer 23:3
Eze 39:25
Am 9:14
Mik 2:12
Mik 4:10
Sof 3:20
- c Jer 48:26, 27
Eze 25:8, 9
- d Jer 49:1
Eze 25:3
- e Sl 83:2, 4
- f Eze 25:11
Am 2:1, 2
- g Je 19:24, 25

h Am 1:13-15
Jud 7

i Is 16:6
Jer 48:29

- 7** Ja' chk'ot ta yosilalik li skomenal^Δ jteklum Judae;^a te ta smak'lin sbaik. K'alal mi mal k'ak'ale, te ta xvayik li ta naetik ta Askelone. Yu'un chchabiatik yu'un[#] li Jeova ti ja' Sdiosike xchi'uk ja' ta stsob sutel tal li buch'utik chukbilik batel yu'unike).^b
- 8** «Laj ka'i k'u yelan chlabanvan li Moabe^c xchi'uk ti k'u yelan chchopol k'optavan li j-ammonetike,^d ja'ik li buch'utik la sa'ik ta k'op* li jteklumale xchi'uk ti xtoyetik xa la sibtasik sventa spojbeik li yosilike.^e
- 9** Ja' yu'un, jamal chkal ta skoj ti kuxulune, li Moabe jech chk'ot k'ucha'al li Sodoma,^f li j-ammonetike jech chk'otik k'ucha'al li Gomorrae,^g chk'ot ta yavil laetik,[#] ta xch'enal ats'am xchi'uk jech'e sts'ijlan* ta xkom ta sbatel osil.^h Li skomenal^Δ jteklumale ta spojbeik li k'usitik oy yu'unike xchi'uk li jayvo' kuxul komik ta jlumale ta xu'uninbeik li k'usitik oy yu'unike», xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,[⊗] li Dios yu'un Israele.
- 10** «Taje ja' jech chk'ot ta stojalalik ta skoj li stoyobbai-like,ⁱ yu'un la sa'ik ta k'op* xchi'uk la stoy sbaik ta stojalalik li steklumal Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike.

2:7, 9 ^ΔO «skomelal». 2:7 [#]Literal «chak' talel sat ta stojalalik». 2:8, 10 *O «la xchopol k'optaik; la slabanik». 2:9 [#]O «ortiga ts'i'leletik». [⊗]K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

- 11** Li Jeovae oy k'usi xibal sba* tspas ta stojolalik, yu'un tstup'be sk'oplal skotol li diosetik ta balumile, skotol li jteklumetik ti joyolik ta nabe ta snijan sbaik ta stojolal,^{#a} te to ta snijan sbaik tal ta jujuntal ti bu oyike.
- 12** Li vo'oxuk eke, j-etiopiaetik, chavich'ik milal ta j-espada».^b
- 13** Ta sye' batel sk'ob ta stuk'il nortte xchi'uk ta slajesbe sk'oplal li Asiriae, sts'ijlan* ta xkom yu'un li Nivivee,^c solet takin ta xkom yu'un k'ucha'al takixokol balumil.
- 14** Te ta xpuch'an sbaik ta yut li jtsop chonbolometike, skotol li jeltos te'tikal chonbolometike.
Li pelikano mute xchi'uk li ch'ix-uche te ch-ech' yu'unik ak'obal li ta xlechlechul sjol yoyaltake.
Te xch'ivlajet mutetik* li ta ventanae.
Oy k'usitik busul chkom sjinimal li ta koriyole;[#] yu'un chak' vinajuk ti pasbil ta sedro te'e.
- 15** Taje ja' li jtoyba jteklum ti jun to'ox yo'onton chotole, ti xi chal ta yo'ontone: «Jtuk no'ox jechun, mu'yuk buch'u yan jech k'ucha'al vo'one».
jSolel xibal sba tajej ti k'u yelan kome,
k'ot xa ta xpuch'leb te'tikal chonbolometik!
Skotol li buch'utik te ch-ech'ike tslabanik* xchi'uk chbechk'obtaik batel.^d

2:11 *O «labal sba». #O «ta xich'ik ta muk». 2:13 *O «ts'ijil». 2:14 *O ja' van sk'oplal ti xjumumet ik'e o ti te ch-avan jkotuk chonbolome. #O «skorredorale». 2:15 *Literal «tspiobtaik».

KAP. 2

a Sl 22:27
Mal 1:11b Is 43:3
Ese 30:4, 5

c Na 3:7

d Na 3:1, 19

Kolumna 2

KAP. 3

a Is 5:7
Jer 6:6b Jer 22:21
Jer 32:23c Sl 50:17
Is 1:5
Jer 5:3d Sl 78:22
Jer 17:5

e Is 29:13

f Is 1:23
Ese 22:27

g Lam 2:14

h Jer 23:11

i Ese 22:25, 26
Mik 3:9

j Dt 32:4

k Jer 21:12

l Jer 3:3
Jer 8:12
Sof 2:1

m Le 18:28

n Is 5:3, 4
Is 63:8
2Pe 3:9

- 3** jAbol sba li jteklum ti jtoybae, ti sokesbile xchi'uk ti ch-ilbajinvane!^a
- 2** Mu'yuk la xchikinta li mantale;^b mu'yuk la xch'am li tuk'ibtasele.^c
Mu'yuk la spat yo'onton ta stojolal li Jeovae;^d mu'yuk nopaj ta stojolal li Sdiöse.^e
- 3** Li bankilaletik yu'une xko'olajik k'ucha'al leonetik ti x-avetike.^f
Li jchapanvanejetik yu'une xko'olajik k'ucha'al loboetik* ti tsa'sveelik ta ak'obaltike; mu'yuk xa chiktaik junuk bak sventa xjech'ik li ta sobe.
- 4** Li j-alk'opetik yu'une jtoybaetik, ja'ik jlo'lavanej viniketik.^g
Li paleetik yu'une ta xik'ubtasik li k'usi ch'ule;^h mu'yuk tstsakik ta venta li mantale.ⁱ
- 5** Li Jeovae tuk' k'usi tspas li ta jteklume;^j mu'yuk tspas li k'usi chopole.
Jech k'ucha'al persa ono'ox tsakub osil li ta k'ak'altike, ja' jech chak' ta ojtikinel ta jujun sob li stuk'ilale.^k
Pe li buch'u mu'yuk tuk'e mu xojtikin k'u yelan li k'exlale.^l
- 6** «La jlajesbe sk'oplal muk'tik lumetik; solet jinem kom li tayal k'elob osiletik ta jujun s-eskinaile.
Sts'ijlan* kom ku'un li skayealtak sventa mu'yuk buch'u te x-ech'e.
Jinem kom li jteklumetik yu'une, mi junuk krixchano kom, mi junuk jnaklej kom.^m
- 7** Xi laj kalbe li jteklume: «Sk'an xaxi'taun* xchi'uk sk'an xach'am li tuk'ibtasele»,ⁿ

3:3 *Li lobeo xko'olajik k'ucha'al ok'il. 3:6 *O «Ts'ijil». 3:7 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

sventa mu xkak'be kastigo ta
skoj li k'usitik la spase,^a
va'un jech mu'yuk chich' la-
jesbel li yavile.

Pe mas lik ayanuk ta yo'on-
ton spasel li k'usi toj
chopole.^b

- 8** Xi chal li Jeovae: «Ja' yu'un,
oyuk tajak ta avo'ontonik*
xamalaikun,^c
ja' to mi k'ot sk'ak'alil chitots
tal sventa xku'unin li k'usi-
tik oy ta jteklume.[#]
yu'un li k'usi k'otem ta nopel
ku'une ja' ti ta jtsob li lume-
tike, ta jtsob li jteklume-
tike,
sventa jmal tael ta stojolalik
li skapemal jole,^d skotol
li sk'ak'al ko'onton ti xtil-
tune;

yu'un li sk'ak'al ko'ontone
xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti
chchik' spejel balumile.^e

- 9** Va'un, ja'o ta jelbe sk'opik
li krixchanoetik sventa xlik
k'opojkuk ta jun lekil
k'ope,
sventa xlik sk'anik vokol ta
sbi li Jeovae,
sventa jmoj xtunik ta stojo-
lal).^f

- 10** Te to ta yosilal uk'umetik ta
Etiopia
chich'beikun tal jmoton li bu-
ch'utik tsk'anbeikun vokole,
ja' li jteklumal ti tanpuk ba-
temike.^g

- 11** Li va' k'ak'ale, mu'yuk cha-
vich' ak'el ta k'exlal
ta skoj li k'usitik la apas ti ja'
la atoy-o aba ta jtojolale,^h
yu'un ta jlok'es batel ta ato-
jolak li jtoybaetik ti stuk xa
no'ox cha'i sbaiké;
mu'yuk xa chatoy aba li ta
ch'ul vits ku'une.ⁱ

- 12** Te chkak' nakiuk ta atojolak
jun jteklum ti bik'it chak'
sbae xchi'uk ti manxoe/^j

3:8 *O «smalael avu'unik». #O ja' van
sk'oplal «chik'ot k'ucha'al testigoe».

KAP. 3

a Jer 7:5-7

Jer 25:5, 6

b Mik 2:1

c Si 37:34

Si 130:7

Is 30:18

d Is 34:2

Joe 3:2

Ap 16:14

Ap 19:19

e Ese 36:5

f Sak 8:23

g Is 60:4

h Is 45:17

Is 54:4

i Is 11:9

j Is 57:15

Is 61:1

Kolumna 2

a Is 10:22

Mik 4:7

b Is 60:21

c Jer 30:10

Ese 34:28

Ese 39:25, 26

Os 2:18

Mik 4:4

d Esd 3:11

Is 12:5, 6

Sak 2:10

e Mik 4:8

f Is 40:2

Sak 8:13

g Mik 7:10

Sak 2:8, 9

h Ese 48:35

i Am 9:15

Sak 14:11

j Jer 46:28

k Is 12:6

l Dt 30:9

Si 147:11

Is 62:3

Is 65:19

Jer 32:41

m Lam 1:4

Lam 2:6

n Lam 5:1

xchi'uk tsa' snak'obbailik ta
stojolak* Jeova.

- 13** Li skomenal* Israele^a mu'yuk
ta spasik li k'usi mu'yuk
tuk'e;^b

mu'yuk ta xalik jutbil k'op[#]
xchi'uk mu'yuk ta xlo'lava-
nik;

ta xko'olajik k'ucha'al chijetik
ti tsmak'lin sbaiké^Δ xchi'uk
ti chpuch'an sbaiké, mu'yuk
buch'u ta sibtasatik». ^c

- 14** Stseb Sion, javanan ta muyu-
bajel!

Israel, javanan ta skoj ti kuch
avu'une!^d

Stseb Jerusalem, jkuxetuk
avo'onton xchi'uk muyuba-
jan ta sjunul avo'onton!^e

- 15** Li Jeovae laj xa slok'es batel
ta atojolak li kastigoe.^f
Laj xa slok'es batel li avajkon-
tratake.^g

Li Jeova ti ja' Ajvail ta Israe-
le te oy ta atojolak.^h

Mu'yuk xa chaxi' yu'un li vo-
kolile.ⁱ

- 16** Li va' k'ak'ale, xi chich' albel
li Jerusalene:

«Sion, mu xaxi'.^j

Mu xavak' ti jeché' xa te ma-
jajtik* xkom li ak'obe.

- 17** Te oy ta atojolak li Jeova ti ja'
Adiose.^k

Oy sju'el xchi'uk chpojvan.

Solel xkuxet yo'onton ta ato-
jolak.^l

Jun yo'onton* ta xkom ta skoj
ti chak' ta ilel ti sk'anojote.

Solel x-avet ta muyubajel ta
atojolak.

- 18** Ta jtsob tael li buch'utik
chat yo'ontonik ta skoj ti
mu'yuk te oyik li ta k'inetik
avu'une;^m

ch'abal te oyik ta atojolak ta
skoj ti te chich'ik chopol
k'optael ta yan lume.ⁿ

3:12 *Literal «ta sbi». **3:13** *O «sko-
mefal». #O «nopbil k'op; epal k'op». ^ΔO «ti chve'ike». **3:16** *O «jok'ajtik». **3:17** *O «Tsj'il».

19 jK'elavil! Li va' k'ak'ale, oy k'usi ta jpas ta stojolal li buch'utik chilbajinote;^a xchi'uk ta jpoj li buch'utik xkokkun chanavike,^b ta jtsob tael li buch'utik tan-puk batemike.^c Chkak' ti xich'ik k'upil k'optael xchi'uk ti xich'ik ojtikinel li ta jteklumetik ti bu laj yi-ch'ik k'exlaltasele.

KAP. 3

a Is 60:14
Sak 14:3
b Mik 4:6, 7
c Is 11:11, 12
Is 27:12
Ese 28:25
Ese 34:15, 16
Am 9:14

Kolumna 2

a Is 60:15
b Is 61:7
Jer 30:10
Jer 33:7, 9
Ese 39:25, 27

20 Li va' k'ak'ale, chkik'oxuk sutel tal li ta nae, ta jtsoboxuk tal li va' k'ak'ale. Yu'un chkak' ti xavich'ik k'u-pil k'optaele xchi'uk ti xavi-ch'ik ojtikinel^a ta stojolal li jteklumetik ta balumile, ta xavil ta asat atukik k'alal mi la jtsob sutel tal li achi-iltakik ti chukbilik batele», xi li Jeovae.^b

AJEO

K'USITIK YICH'OJ

1 Laj yich'ik tsatsal mantal ta skoj ti mu'yuk la xcha'va'anik li temploe (1-11)
¿Mi ja' yorail ti xanaki ta anaik ti pasbil ta k'upil sba te'etike? (4)
«Ak'ik venta ti k'usi yakal chapasike» (5)
Ep k'usi tsts'unik, pe juteb tstsobbeik sat (6)
Li jteklume chchikintabeik yech'omal ye li Jeovae (12-15)

2 Mas to jun yutsil li xchibal temploe (1-9)
Ta xich' nikesel skotol li muk'tik lumetike (7)
Skotol li k'usitik oy sbalil yu'un muk'tik lumetike ch-och li ta nae (7)
Chich' tael bendision mi chich' cha'va'anel li temploe (10-19)
Li k'usi ch'ule mu spas yu'un ta ch'ul li k'usitik tsta ta tijele (10-14)
Jun a'yej ta sventa li Sorobabele (20-23)
«Chak'ot ku'un k'ucha'al jun aniyo ti oy seyoale» (23)

1 Li ta xchibal jabil yochel ta ajvalil li Darioe, li ta ba'yel k'ak'al ta svakibal ue, li Jeovae la sk'opon li j-alk'op Ajeoe.^a Taje ja' sventa tsk'opon li ajvalil Sorobabel^b ta Juda ti ja' xnich'on Seal-tiele xchi'uk li mero bankilal pale Josue ti ja' xnich'on Jeosadake, xi laj yale:

2 «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: * «Li jteklum li'e xi chale: «Ma'uk to yo-

1:1 *Ja' sk'an xal «ayan ta sk'ak'alil k'in).

1:2 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

KAP. 1

a Esd 5:1

b Esd 3:2
Esd 5:2

Kolumna 2

a Esd 4:4, 23

b Esd 6:14

c Jer 52:12, 13

d Dt 28:22

rail sventa chich' va'anel* li sna' Jeovae»»»^a

3 K'oponat yu'un Jeova yan velta li j-alk'op Ajeoe,^b xi al-bate: 4 «¿Mi ja' yorail ti xanaki ta anaik ti pasbil ta k'upil sba te'etik k'alal busul slijjemal li jnae?^c 5 Avie, xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Ak'ik venta* ti k'usi yakal chapasike. 6 Ep k'usitik chats'unik, pe juteb chatsobbeik sat.^d Chave'ik, pe mu'yuk chnoj ach'utik.

1:2 *O «chich' cha'va'anel». ^aO «stem-plo». 1:5 *O «Nopik lek».

Cha-uch'bolajik, pe ch'abal ep avinoik. Chalap ak'u' apok'ik, pe mu'yuk chak'ixnajik. Li jsa'abtele tstik' stojol ta yav tak'in ti jomaj-tike».

7 «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike: «Ak'ik ven-ta* ti k'usi yakal chapasike».

8 »Xi chal li Jeovae: «Muyanik batel ta vits xchi'uk ich'ik tal te'tik.^a Va'anik li jna sventa ximuyubaj yu'une^b xchi'uk ti xkich' toybel jk'oplale».^c

9 «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike: «Chak'an ox chatsobbeik lek sat li k'usi chats'unike, pe juteb k'usi la ataik. K'alal laj avich' batel ta anaike, laj kak' ti sakch'ay batel ta yik'al kee.^d ¿K'u yu'un?». «Yu'un k'alal ja'o busul slilijemal li jnae, li vo'oxuke xatal xabatik ta jujuntat ta xchabiel li spat xokon anaike.^e 10 Jech oxal, mu'yuk xyal talel job osil li ta vinajele xchi'uk mu'yuk k'usi xch'i yu'un li balumile. 11 Laj kak' ti oyuk-o k'epelaltik ta stojolal li balumile, ta stojolal li vitsetike, ta stojolal li sat ts'unobile, ta stojolal li ach'vineo, ta stojolal li aseitee, ta stojolal li k'usitik chch'i ta osiltike, ta stojolal li krixchanoetike, ta stojolal li ts'unbal chonbolometike xchi'uk ta stojolal skotol li yabtel ak'obike».

12 Li Sorobabel' ti ja' xnich'on Sealtiele^g xchi'uk li mero bankilal pale Josue ti ja' xnich'on Jeosadake^h xchi'uk skotol li yantik ta jteklume la sts'et chikintaik li k'usi laj yal Jeova ti ja' Sdiosike xchi'uk li k'usi laj yal j-alk'op Ajeoe, yu'un ja' takat batel yu'un li Jeova ti ja' Sdiosike. Va'un, li jteklume lik xi'taik* li Jeovae.

13 Laj une, li Ajeo ti ja' yaj-almantal Jeovae xi laj yalbe mantal li jteklum jech k'ucha'al albil yu'un li Jeovae: ««Li' jchi'inojoxuke», xi li Jeovae».

1:7 *O «Nopik lek». 1:12 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 1

- a Esd 3:7
b Esd 5:2
Esd 6:15
Sak 1:16
c Is 60:13
d Mal 2:2
e Aj 1:4
f Mt 1:12
g 1Kr 3:17-19
Lu 3:23, 27
h 1Kr 6:15
i 2Kr 15:2
Is 8:10
Ro 8:31

Kolumna 2

- a Esd 1:1, 5
b Esd 1:8
Esd 5:14
c Sak 3:1
Sak 6:11-13
d Esd 5:2
Sak 6:15
e Esd 4:24
Aj 1:1
Sak 1:1

KAP. 2

- f Esd 5:1
Esd 6:14
g 1Kr 3:17-19
Sak 4:9
h Esd 1:8
i Sak 3:8
Sak 6:11
j 1Kr 6:15
k 1Re 6:1
Esd 3:12
l Sak 4:10
m Sak 8:9
n Eks 3:12
Is 43:2
Ro 8:31
o Eks 29:45
Eks 34:10
p Sak 4:6
q Is 41:10
Sak 8:13
r Ebr 12:26, 27

14 Ja' yu'un, li Jeovae la stijbe yo'onton^a li ajvalil Sorobabel ta Juda^b ti ja' xnich'on Sealtiele xchi'uk li mero bankilal pale Josue^c ti ja' xnich'on Jeosadake xchi'uk la stijbe yo'onton skotol li yantik ta jteklume; va'un talik xchi'uk lik abtejikuk ta sna li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike, ti ja' Sdiosike.^d 15 Taje ja'o k'ot ta pasel li ta sk'ak'alil 24 li ta svakibal ue, ta xchibal jabil yochel ta ajvalil li Darioe.^e

2 Li ta sk'ak'alil 21 ta svukubal ue, k'oponat yu'un Jeova li j-alk'op Ajeoe,^f xi albate: 2 «Avokoluk, jak'bo li ajvalil Sorobabel^g ta Juda ti ja' xnich'on Sealtiele xchi'uk li mero bankilal^h pale Josueⁱ ti ja' xnich'on Jeosadake^j xchi'uk li yantik ta jteklume: 3 ¿Buch'u li' to oy avu'unik ti laj yil k'u to'ox yutsil li na* li'e?^k ¿K'u yelan chavilik li avie? ¿Mi mu jechuk chavilik ti mu xa jset'uk^l xko'olaje?».

4 »Xi chal li Jeovae: «Pe li avie, tsotsan me, Sorobabel, tsotsan me ek, mero bankilal pale Josue ti ja' xnich'onot Jeosadake».

»Xi chal li Jeovae: «Tsotsanik me ek, akotolik jteklumal,^m xchi'uk abtejanik me».

»Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike: * «Li' jchi'inojoxuke».ⁿ 5 «Vuleso me ta ajolik li k'usi laj kak' ke ta atojolalik k'alal lalok'ik talel ta Ejiptoe^o xchi'uk li va' k'ak'ale, la jtak talel ju'el sventa jbeiltasoxuk. ^p Mu me xaxi'ik».^q

6 «Yu'un xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike: «Po'ot xa sk'an ti ta jnikes yan velta li vinajele, li balumile, li nabe xchi'uk li takin balumile».^r

7 »Xi chal li Jeova ti ja'

2:3 *O «templo». ^s O «jutebuk». 2:4 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. 2:5 *O ja' van sk'oplal «k'alal te to'ox oy ta atojolalik li j-espiritue».

bankilal yu'un soltaroetike: <Ta jnikes skotol li muk'tik lumetike,^a va'un skotol li k'usitik oy sballi* yu'un muk'tik lumetike ch-och li ta na li'e; chkak'be yutsilal li na li'e,^b noj chkom ku'un>.

8 »Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: <Ja' ku'un li platae xchi'uk ja' ku'un li oroe>.

9 »Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: <Mas to me jun yutsil chbat li na li'e, ja' mu sta ti k'u to'ox yutsil ta ba'yele>.^c

»Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: <Chkak' ti oyuk jun o'ontonal li'e>.^d

10 Li ta sk'ak'alil 24 ta sbalunebal ue, li ta xchibal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Darioe, k'opon nat yu'un Jeova li j-alk'op Ajeoe,^e xi laj yale: **11** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: <Avokoluk, xi xajak'be li paleetik ta sventa li mantale:^f **12** «Mi oy jun vinik ti yich'o'j batel ta xpuxbenal sk'u' spok' li bek'et ti ch'ul-tajesbile xchi'uk mi la sta ta tijel pan, ve'lil, vino, aseite o k'usiuk yan ve'lilal li sk'u' spok'e, ζmi ta van spas ta ch'ul li k'usitik taje?»>».

Xi la stak' li paleetike: «iMu'yuk!».

13 Va'un, xi la sjak' li Ajeoe: «Mi oy buch'u ibal sba* komem ta skoj ti spikoj animae,^g pe mi la spik jtosuk li ve'lil taje, ζmi ibal van sba chkom li ve'lile?».^g

Xi la stak' li paleetike: «Ibal sba chkom».

14 Ja' yu'un, xi laj yal li Ajeoe: «Xi chal li Jeovae: <Ja' jechik li jtekum li'e, ja' jechik ta jtojolal li muk'ta lum li'e xchi'uk ja' jech skotol li yabtel sk'obike. Ibal sba skotol li k'usitik chak'ike>».

15 »Xi chal li Jeovae: <Pe li avie, avokolikuk, tsakik lek ta venta* li'e, ja' jech xapasik li avie

2:7 *O «k'upilik sba». 2:13 *K'elo Glosario, ibal sba. #Li ta ebreo k'ope ja' nefex. K'elo Glosario, nefex. 2:15, 18 *O «nopik lek».

KAP. 2

a Is 2:2
Is 60:5, 11b Eks 40:35
1Re 8:11
Is 66:12

c Is 60:13

d Sl 85:8
Is 2:4
Is 60:17, 18
Sak 8:12

e Aj 1:1

f Mal 2:7

g Le 7:21
Nu 5:2, 3
Nu 9:6
Nu 19:11
Nu 31:19

Kolumna 2

a Esd 3:10
Sak 4:9b Aj 1:6
Sak 8:10

c Dt 28:22

d Esd 5:2
Sak 8:9

e Aj 1:6

f Pr 3:9, 10
Sak 8:12

g Aj 2:10

h Aj 2:6
Ebr 12:26, 27i Is 60:12
Da 2:44
Sof 3:8

j Jue 7:22

k Esd 3:8

l Mt 1:12

xchi'uk li ta jelavele. Nopo ava'iik k'usi chk'ot ta pasel k'alal sk'an to'ox xlik yich' cha'meltsanel li stemplo Jeovae,^a **16** k'alal oy buch'u chtal sa' 20 ta p'is sat ts'unobil ti bu busule, ja' no'ox oy lajunp'is; k'alal oy buch'u chtal sa' 50 ta p'is vino li ta yavile, ja' no'ox oy 20 ta p'is.^b **17** Laj kak'be svokol skotol li yabtel ak'obike, laj kak' talel k'ixin ik' ta slok'eb k'ak'al, laj kak'be talel xchamel^c xchi'uk bot, pe mi junuk buch'u avu'unik sut talel ta jtojolal.

18 »Avokolikuk, tsakik lek ta venta* li'e, ja' jech xapasik li avie xchi'uk li ta jelavele, li ta sk'ak'alil 24 li ta sbalunebal u k'alal laj yich' ak'bel snakleb li stemplo Jeovae;^d tsakik lek ta venta li'e: **19** ζmi oy to sbek' ts'unobil li ta yavile?^e Li ste'el uvae, li ste'el igoe, li ste'el granadae^f xchi'uk li oliva te'e... mu'yuk to yak'oj sat, ζjchekue? Pe li avie, chlik kak' talel bendision?».^f

20 K'oponat yan velta yu'un Jeova li Ajeo ta sk'ak'alil 24 li ta sbalunebal ue,^g xi laj yale: **21** «Xi xavalbe li ajvalil Sorobabel ta Judae: <Ta jnikes li vinajel xchi'uk li balumile.^h **22** Ta jlajes li chotlebaletik sventa ajvalile xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li yip muk'ta lumetike;ⁱ ta jlajes xtok li karetae xchi'uk li buch'utik te kajajtike, chyalik ta lum li ka'etike xchi'uk li buch'utik te kajajtike, tsmil sba stukik ta espada ta jun'tal».^j

23 «Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike xi chale: <Li va' kak'ale, ta jtunesot, kajntel Sorobabel^k ti xnich'onot Sealtiele,^l xchi'uk chak'ot ku'un k'ucha'al jun aniyi ti oy seyoale, yu'un vo'ot jt'ujotot, xi li Jeovae. Taje ja' jech laj yal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike>».

2:19 *O «li ta xch'enal sbek' ts'unobile». #Ja' jtos sat te' ti lek tsoj skoloral ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae.

SAKARIAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Chich'ik albel ti sutik tal ta stojolal Jeovae (1-6)
Sutanik tal ta jtojolal, va'un chisut talel ta atojolalik ek (3)
Ba'yel k'usi ak'bat yil: chanvo' jkajlej ta ka' ti bu oy li mirto te'etike (7-17)
Li Jeovae tspotbe yo'onton yan velta li Sione (17)
Xchibal k'usi ak'bat yil: chanib xulubil xchi'uk chanvo' viniketik ti xtojibik lek spasel k'usitike (18-21)
- 2 Yoxibal k'usi ak'bat yil: jun vinik ti stsakoj jlik ch'ojon sventa sp'isobil k'usitike (1-13)
Chich' p'isel li Jerusalene (2)
Li Jeovae chk'ot k'ucha'al k'ok' ti joyol ta spat xokone (5)
Tstaik ta tijel li yuninal sat Diose (8)
Epal muk'ta lumetik chtalik ta stojolal Jeova (11)
- 3 Xchanibal k'usi ak'bat yil: chich' jeltabel sk'u' spok' li mero bankilal palee (1-10)
Li Satanase tskontrain li mero bankilal pale Josuee (1)
«Chkak' ta ojtikinel li kajtunel ti K'elom sbie» (8)
- 4 Svo'obal k'usi ak'bat yil: jun kandelero xchi'uk cha'tek' oliva te' (1-14)
Ma'uk ta skoj sju'el krixchano, ja' ta skoj j-espirtu (6)
Mu xap'ajik li sk'ak'alil k'alal laj yich' likesel li abtelale (10)
- 5 Svakibal k'usi ak'bat yil: balbalvun ti xvilete (1-4)
Svukubal k'usi ak'bat yil: sp'isobil jun efa (5-11)
Oy jun ants ta yut ti ja' sbi choplejale (8)
Te laj yich' ich'el batel ta Sinar li sp'isobil efae (9-11)
- 6 Xvaxakibal k'usi ak'bat yil: chankot kareta (1-8)
Li vinik ti K'elom sbie chk'ot ta ajvalil xchi'uk ta pale (9-15)
- 7 Li Jeovae chopol chil li ayuno ti ma'uk ta sjunul yo'onton tspotbe (1-14)
«¿Mi ta meel ja' ta jventa la apasik li ayunoe?» (5)
«Tuk' lek xachapanvanik, ak'bo abaik ta ilel tuk'il k'anelal xchi'uk k'uxubino abaik» (9)
- 8 Li Jeovae chak'be Sion li k'usi melele xchi'uk li jun o'ontonale (1-23)
«Li Jerusalene ch'ul jteklum chich' biiltasel» (3)
«Meel k'usi xavalbe abaik ta jujuntal» (16)
Li yorail ayuno tspotbe ja' yorail muyubajel (18, 19)
Bat jsa'tik li Jeovae (21)
Lajunvo' viniketik ti tstsakbeik sk'u' spok' jun juda vinike (23)
- 9 Chich'ik ak'bel kastigo yu'un Dios li jteklumetik te nopole (1-8)
Chtal xa li ajvalil yu'un Sione (9, 10)
Jun ajvalil ti bik'it chak' sbae kajal chtal ta jkot vuro (9)
Li steklumal Jeovae ta xich' pojel (11-17)
- 10 Ja' k'anbeik Jeova ti xak' talel vo'e, ma'uk li jeche' diosetike (1, 2)
Ta stsob steklumal li Jeovae (3-12)
Chlik tal ta jteklum Juda jun jbeiltasvanej (3, 4)
- 11 Li stojobil tstaik ti la sp'ajik li melel jchabichij yu'un Diose (1-17)
«Chabio li chijetik ti noppil xa chich' milele» (4)
Cha'tel vach': Slekil O'ontonal xchi'uk Jtsobvanej (7)
Li stojol jchabichije ja' 30 ta sep plata (12)
Li tak'ine chich' jipel ochel ta stsobobil tak'in (13)
- 12 Li Jeovae tspotbe sk'oplal li Juda xchi'uk Jerusalene (1-9)
Li Jerusalene ja' alal ton (3)
Chok'itaik li buch'u laj yich' pajbel lansae (10-14)

- 13 Chich' tup'bel sk'opnal li santoetik xchi'uk li jech'e j-alk'opetike (1-6)
Chk'exavik li jech'e j-alk'opetike (4-6)
Chich' yayijesel li jchabichije (7-9)
Li jayvo' chkomike ta xich'ik lekubtasel ta k'ok' (9)
- 14 Ja' xa no'ox chich' ich'el ta muk' li Diose (1-21)
«Li vits Olivatike ta xjav ta o'lol» (4)

Ja' no'ox stuk li Jeovae xchi'uk mu'yuk buch'u yan jech sbi (9)
Li vokoliletik tstaik li yajkontratak Jerusalene (12-15)
Tspasik li Sk'inal Axibalnaetike (16-19)
Skotol li p'inetike ch'ul ta xk'ot ta stojolal li Jeovae (20, 21)

1 Li ta vxaxakibal yual k'alal xchibal xa ox jabil ch-ajvalilaj li Darioe,^a k'oponat tal yu'un Jeova li j-alk'op Sakarias^b ti ja' xnich'on Berekiase xchi'uk ti ja' smom Idoe, xi albate: **2** «Li Jeovae ilin tajek ta stojolal li amoltotakike.^c

3 »Xi xavalbe ya'i li jteklume: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:» «Sutanik tal ta jtojolal», xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, «va'un chisut talel ta atojolalik ek»,^d xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».

4 »«Mu jechuk xapasik k'ucha'al la spasiq li amoltotakike, yu'un xi abatik yu'un j-alk'opetik ta vo'nee: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Avokolikuk, sutanik tal ta jtojolal, iktaik li chopol be atamojike xchi'uk li k'usitik chopol chapa-sike»»,^e

»«Pe mu'yuk laj ya'iik xchi'uk mu'yuk la sts'et chikintaik li k'usi laj kale»,^f xi li Jeovae.

5 »«¿Bu oy avi li amoltotakike? ¿Mi kuxiik ta sbatel osil li j-alk'opetike? **6** Ak'o mi jech, li jk'op xchi'uk li jmantaltak laj kalbe li kajtuneltak ti ja' li j-alk'opetike, ¿mi mu lajuk yilik k'ot ta pasel li amoltotakike?». ^g Ja' yu'un, sutik talel ta jtojolal xchi'uk xi laj ya-

1:1 *Ja' sk'an xal «svulesoj ta sjol li Jeovae». 1:3 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike.

KAP. 1

a Esd 4:24
Aj 1:1
Aj 2:10

b Esd 5:1

c 2Re 22:16, 17
Jer 44:5, 6

d Ese 33:11
Mik 7:18, 19
Mal 3:7

e Esd 9:6, 7
Is 1:16
Is 55:7
Os 14:1

f 2Kr 36:15, 16
Jer 11:7, 8

g 2Kr 36:17
Da 9:11, 12

Kolumna 2

a Dt 28:20, 45
Jer 23:20

b Esd 4:24

c Sak 1:15

like: «Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike jech la spasbutik ti k'u yelan li jtalelaltike xchi'uk ti k'usitik la jpastike, jech k'ucha'al snopoj xa ono'ox tspase»»,^a

7 Li ta sk'ak'alil 24 ta yuilal 11, ja' xkaltik, li ta yuilal sebate,^a k'alal xchibal xa ox jabil ch-ajvalilaj li Darioe,^b k'oponat tal yu'un Jeova li j-alk'op Sakarias ti ja' xnich'on Berekiase xchi'uk ti ja' smom Idoe. **8** Xi laj yal li Sakariase: «Oy k'usi li-ak'bat kil li ta ak'obaltike, oy jun vinik ti kajal ta jkot tsajal ka'e, te paj ti bu oy li mirto te'etik ta yalebaltike; ta spate oy yan ka'etik, oy tsojik, oy ik'ik'tik stsajal xchi'uk oy sakiq».

9 Ja' yu'un, xi laj kale: «Kajval, ¿buch'utik ti kajajtik ta ka' le'e?».

Li anjel ti yakal chchi'inun ta lo'ile xi la stak'bune: «Vo'on chkak' avil buch'utik ja'».

10 Va'un, li vinik ti te oy ti bu oy li mirto te'etike xi laj yale: «Li buch'utik kajajtik ta ka'e ja' takbilik tal yu'un Jeova sventa xan-ik li balumile». **11** Li buch'utik kajajtik ta ka'e xi laj yalbeik li yaj-anjel Jeova ti te va'al ti bu oy li mirto te'etike: «Laj xa jxankutik sjunul li balumile, laj kilkutik ti mu'yuk k'ope xchi'uk ti oy jun o'ontonale»»,^c

12 Ja' yu'un, xi laj yal li yaj-anjel Jeovae: «Kajval Jeova

1:7 *K'elo Apendise B15.

ti bankilalot yu'un soltaroeitike, çk'u to sjalil mu'yuk chavak'be ta ilel xk'uxul avo'onton li Jerusalem xchi'uk li jteklumetik ta Juda^a ti oy xa ta 70 jabil ilinemet to stojolalike?».^b

13 Li Jeovae ta slekil yo'onton ta stak'be li anjel ti yakal chchi'inun ta lo'ile xchi'uk tspot o'ontonal ti k'u yelan la stak'bee.

14 Va'un, xi laj yalbun li anjel ti yakal chchi'inun ta lo'ile: «Avanan, xi xavale: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike: «Jk'anoj tajek xchi'uk ta jvul tajek ko'onton ta stojolal li Jerusalem xchi'uk Sione.^c **15** Solel ilinemet ta stojolal li muk'tik lumetik ti jun no'ox yo'ontonike.^d Jnopo ox chkak'be jutuk kastigo li jteklumale,^e pe li krixchanoetik ta muk'tik lumetike la slajesik ta j-ech'el».^f

16 «Ja' yu'un, xi chal li Jeovae: «Chk'uxubaj ko'onton yan velta ta stojolal li Jerusalem,^g te ta jva'an yan velta li jnae^h xchi'uk chich' p'isel ta cho'jon li Jerusalem sventa xich' cha'meltsanele,ⁱ xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike».

17 «Avanan to yan velta, xi xavale: «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike: «Li ta jteklumetik ko'onte ch-epaj yan velta li k'usitik lek tee; vo'on li Jeovaune ta jpatbe yo'onton yan velta li Sione^j xchi'uk ta jt'uj yan velta li Jerusalem»».^k

18 Laje, li Jeova jstaxchi'uk laj kil chanib xulubil.^l **19** Ja' yu'un, xi la jak'be li anjel ti yakal chchi'inun ta lo'ile: «Çk'usi smelal le'e?». Xi la stak'bune: «Le'e ja' li xulubiletik ti tanpuk bat yu'un li Juda,^m Israelⁿ xchi'uk Jerusalem».^o

20 Va'un, li Jeovae laj yak'bun kil chanvo' viniketik ti xtojobik lek spasel k'usitike. **21** Xi la jak'e: «Çk'usi chtal spask?».

Xi laj yale: «Chtal sibtasik li xulubtak muk'tik lumetike xchi'uk tsjipbeik yalal li xulubik ti la

KAP. 1

- a Si 74:10
 SI 102:13
 b 2Kr 36:20, 21
 Jer 25:11, 12
 Da 9:2
 Sak 7:5
 c Joe 2:18
 Sak 8:2
 d Jer 48:11
 Sak 1:11
 e Is 54:8
 f SI 137:7
 Is 47:6
 Jer 51:35
 g Is 12:1
 Jer 33:14
 Sak 8:3
 h Eso 6:14, 15
 Is 44:28
 Aj 1:14
 i Jer 31:38, 39
 Ese 40:2, 3
 Sak 2:1, 2
 j Is 51:3
 k SI 132:13
 Sak 2:12
 Sak 3:2
 l Sak 1:21
 m 2Re 24:12, 14
 n 2Re 15:29
 2Re 17:6
 2Re 18:11
 Jer 50:17
 o 2Re 25:11
 2Kr 36:17, 19

Kolumna 2

KAP. 2

- a Sak 1:16
 b Jer 31:38, 39
 c Is 44:26
 Jer 30:18
 Ese 36:10
 d Is 33:20
 Jer 31:24
 Jer 33:10, 11
 Sak 8:4, 5
 e SI 125:2
 Is 26:1
 f Is 12:6
 Is 60:19, 20
 Aj 2:9
 g Is 11:12, 16
 h Dt 28:64
 Ese 5:12
 i Is 48:20
 Is 52:2
 Jer 50:8
 Mik 4:10
 j 2Re 24:2
 Mik 4:11
 k Dt 32:9, 10
 SI 105:14, 15
 2Te 1:6
 l Is 14:2

stunesik sventa skontrainik li yosilal Juda yo' tanpuk xbate. Ja' li xulubiletik ti tanpuk bat yu'unik li Juda ti mu'yuk xa buch'u stoyoj sjol kome».

2 La jtoy muyel li jsate, va'un laj kil ti oy jun vinik ti stsakoj jlik cho'jon^a sventa sp'isobil k'usitike. **2** Ja' yu'un, xi la jak'bee: «ÇBu chabat?».

Xi la stak'bune: «Chbat jp'is k'u sjamlej xchi'uk k'u snatil li Jerusalem».^b

3 Ja' to chkile lok' batel li anjel ti yakal to'ox chchi'inun ta lo'ile xchi'uk laj kil ti tal nupatak ta be yu'un yan anjele. **4** Va'un, xi albate: «Batan ta anil xchi'uk xi xbat avalbe li kerem ti le' oye: «Ta skoj ti ch-epaj li krixchanoetik xchi'uk li ts'unbal chonbolometik ta Jerusalem,^c ta xich' naklebinel k'ucha'al jun jteklum ti mu'yuk smuroale.»^d **5** Chik'ot k'ucha'al k'ok' ti joyol ta spat xokone, k'ucha'al jun muro^e xchi'uk chnoj ta jmu'ulal li Jerusalem»^f, xi li Jeovae».^f

6 Xi chal li Jeovae: «ÇLa'ik! ÇLa'ik! Jatavanik lok'el tal li ta yosilal nortee».^g

«Yu'un tanpuk labatik ku'un li ta xchanjotal sti'iltak vinajele»,^h xi li Jeovae.

7 «ÇLa' me, Sion! Jatavan lok'el tal, vo'ot ti te nakalot xchi'uk li stseb Babiloniae.ⁱ **8** Yu'un k'alal laj xa ox yich' muk'ibtasbel sk'oplal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,^j la stakun batel ta stojolal li muk'tik lumetik ti tspojboxuk li k'usitik oy avu'unike xchi'uk xi laj yale:^j «Buch'uuk no'ox ti tstaoux ta tijele ja' tstaik ta tijel li yuninal^k jsate.»^{ak} **9** Yu'un li avie, ta jye'ilan jk'ob ta stojolalik, jech xtok, ta xpojbatik yu'un smosoik li k'usitik oy yu'unike.^l Va'un, jech chana'ik ti ja'

2:4 *Ja' xkaltik, ti mu'yuk joybil ta murrole. **2:8** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. #O «yunenal». ^AO «staik ta tijel li sbek' jsate».

la stakun tal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike.

10 »Stseb Sion, avanan ta muyubajel;^a yu'un chital xa,^b te chinaki ta atojolal»,^c xi li Jeovae.

11 «Li va' k'ak'ale, epal muk'ta lumetik chtalik ta jtojolal vo'on li Jeovaune,^d va'un ch'kotik ta jteklumal; jech xtok, te chinaki ta atojolal, stseb Sion». Jech chana'ik ti ja' la stakun tal ta atojolalik li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike. **12** Li Jeovae ta xu'unin li Juda ti te oy ta ch'ul osile xchi'uk tst'uj yan velta li Jerusaleme.^e **13** Krixchanoetik, ts'ijlanik ta yeloval li Jeovae, yu'un oy xa k'usi tspas, chlok' xa tal li ta xch'ul naklebe.

3 Li Diose laj yak'bun kil li mero bankilal pale Josue^f ti te va'al ta yeloval yaj-anjel Jeovae, li Satanase^g te va'al ta sbats'ik'ob Josue sventa skontrain. **2** Va'un, li yaj-anjel Jeovae xi laj yalbe li Satanase: «Satanas,^h jja' ak'o yutot li Jeovae! Jech, jja' ak'o yutot li Jeova ti la st'uj li Jerusaleme!ⁱ ĆMi mu ja'uk Josue ti laj yich' kilel lok'el ta k'ok' k'ucha'al jtel si'e?».

3 Li Josuee toj ik' li sk'u' spok' slapoj k'alal te va'al ta yeloval li anjele. **4** Li anjele xi laj yalbe li yan anjeletik ti te va'ajtike: «Lok'beik li sk'u' spok' ti toj ik'e». Va'un, xi laj yalbe li Josuee: «K'elavil, laj xa jtup' li amule* xchi'uk chavich' lapbel lekil k'u'il pok'iletik».^{ji}

5 Ja' yu'un, xi laj kale: «Ak'o yich' ak'bel sts'otobil sjol ti mu'yuk ik'e».^k Va'un, laj yak'beik sts'otobil sjol ti mu'yuk ik'e xchi'uk la slapbeik sk'u' spok'; ja'o te nopol va'al li yaj-anjel Jeovae. **6** Li yaj-anjel Jeovae xi laj yalbe li Josuee: **7** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeti-

3:4 *O «apaltaile». #O «lapbel k'u'il pok'iletik sventa k'in».

KAP. 2

a Is 35:10

b Is 40:9,10

c Le 26:11,12
Is 12:6d Sl 22:27
Is 2:2,3
Sak 8:22,23e 2Kr 6:6
Sak 1:17

KAP. 3

f Esd 5:2
Aj 1:14
Sak 6:11

g Job 1:6

h Jud 9

i 2Kr 6:6
Sak 2:12

j Eks 28:2

k Eks 29:6

Kolumna 2

a Mal 2:7

b Is 42:1
Is 52:13c Is 11:1
Is 53:2,11
Jer 23:5
Jer 33:15
Sak 6:12

d Jer 50:20

e 1Re 4:25
Os 2:18
Mik 4:4

KAP. 4

f Eks 25:31
1Re 7:48,49

g Eks 25:37

h Sak 4:11,14
Ap 11:3,4

ke:* «Mi te chaxanav li ta jbetake xchi'uk mi chapas skotol li k'usi abainoj ku'une, va'un bi, chatun k'ucha'al jchapanvanej ta jteklumal,^a chachabi[#] li kamake[^] xchi'uk chkak' jelavan tal ta keloval jech k'ucha'al li buch'utik li' va'-like».

8 »«Mero bankilal pale Josue, avokoluk, chikintao xchi'uk ak'o xchikintak li achi'iltak ti te ono'ox chchotik ta avevole, yu'un chak'otik k'ucha'al jun senyail ta sventa li k'usi ch'ot ta pasel ta ts'akale; ĳkelavilik!, yakal chkak' ta ojtikinel li kajtunel^b ti K'elom sbie.^c **9** ĳK'elavil li ton ti laj kak' ta yeloval li Josuee! Li ton taje ja' no'ox stuk ti oy vuk-pej satil tee; oy k'usi yakal ta jts'iba te, jech xtok, ta jun no'ox k'ak'al ta jtup'be sk'oplal mulil li ta jteklume»,^d xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike.

10 »«Li va' k'ak'ale, ta jujuntal chatakik ta ik'el achi'iltakik sventa txalik li ta yolon ste'el a-uvaike xchi'uk li ta yolon ste'el a-igoike»,^e xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».

4 Li anjel ti yakal to'ox chchi'inun ta lo'ile sut tal xchi'uk la stjijun, jech k'ucha'al chich' tijel li buch'u chvaye. **2** Va'un, xi laj yalbune: «ĳK'usi te chavil?».

Ja' yu'un, xi laj kale: «Te chkil jun kandelero ti pasbil ta oro' sjunule, oy jun boch ta sjol. Oy vukub kantil ta sba li kandeleroe,^g jech, oy vukub kantil. Li vukub kantil oy ta sbae oy vukub stuvoal. **3** Li ta xokontake oy cha'tek' oliva te,^h jtek' ta bats'ik'ob xchi'uk jtek' ta ts'etk'ob».*

4 Va'un, xi la jak'be li anjel ti yakal to'ox chchi'inun ta lo'ile: «Kajval, ĳk'usi smelolal li k'usitik le'e?».

5 Laje, xi la sjak'bun li anjel ti yakal to'ox chchi'inun

3:7 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. #O «oy ta aba sk'elel». ^O «sti' jnae». K'elo Glosario, amak'. **4:3** *O «surtok'ob».

ta lo'ile: «¿Mi mu xana' k'usi smelolal li k'usitik le'e?».

Xi la jtak'bee: «Mu jna', kajval».

6 Ta ts'akal une, xi laj yalbune: «Li Jeovae xi chalbe li Sorobabele: «Ma'uk ta skoj sju'el epal soltarotetik, ma'uk ta skoj sju'el krixchano,^a yu'un ja' ta skoj j-espíritu^b ti jech chk'otanuk ta pasele», xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike.* **7** ¿K'usi xu' avu'un spasel, muk'ta vits? Ta yeloval li Sorobabele^c chak'ot ta stenlejaltik.*^d Ja' ta slok'es li ton ta jol templeoe, xi tsots ch-avanike: «¿Toj k'upil sba! ¿Toj k'upil sba!»».

8 La sk'oponun tal yan velta li Jeovae, xi laj yale: **9** «Li Sorobabele laj xa yak'be snakleb li templeoe^e xchi'uk ja' tstsutes xtok.^f Jech chana'ik ti ja' la stakun tal ta atojalalik li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike. **10** Yu'un ¿buch'u spajoj li sk'a-k'alil k'alal laj yich' likesel li abtelale?^g Yu'un ta xmuyubajik k'alal chilik ti te tsakoj splomo^h li Sorobabele. Li vukub kantileⁱ ja' li sat Jeova ti chhaj ta k'el el sjunul li balumile».^h

11 Va'un, xi la jak'bee: «¿K'usi smelolal li cha'tek' oliva te' ti te oy ta xokontak kandelero ti jtek' ta bats'ik'ob xchi'uk ti jtek' ta ts'etk'obe?».*ⁱ **12** Xi la jak'be yan veltae: «¿K'usi smelolal li sk'obk'obtak* oliva te' ti tsts'ujesik yalel k'anal aseite li ta chib k'anal tuvoetike?».

13 Ja' yu'un, xi la sjak'bune: «¿Mi mu xana' k'usi smelolal li k'usitik le'e?».

Xi la jtak'bee: «Mu jna', kajval».

4:6; 5:4 *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltarotetike*. **4:7** *O «pach'alitik». **4:9** *Literal «li nae». **4:10** *Li plomoe ol xchi'uk oy yak'il ti tstsunesik sventa lek tuk' xbat li k'usi tsva'anike. #O ja' van sk'oplal «satile». **4:11** *O «surtok'obe». **4:12** *Ja' xkaltik, sk'obk'obtak te' ti chojol ep sate.

KAP. 4

a 1Sa 17:45
Os 1:7b Jue 6:34
Jue 15:14c Esd 3:2
Aj 1:1

d Is 40:4

e Esd 3:8,10
Esd 5:14,16f Esd 6:14
Sak 6:12g Esd 3:12
Aj 2:3h 2Kr 16:9
Pr 15:3
Jer 16:17
Ap 5:6

i Sak 4:2,3

Kolumna 2

a Aj 2:4
Ap 11:3,4

KAP. 5

b Eks 20:15

c Eks 20:7
Le 19:12

14 Xi laj yalbune: «Li cha'tek' te'e ja' sk'oplal li cha'vo' buch'u t'ujbil ti te va'ajtik ta xokon li Yajval sjunul balumile».^a

5 La jtoy muyel yan velta li jsate, va'un laj kil ti te xvilet jlik balbalvune. **2** Xi la sjak'bun li anjele: «¿K'usi te chavil?».

Xi la jtak'bee: «Te xvilet chkil jlik balbalvun, 20 xuk'ubil* snatil xchi'uk lajuneb xuk'ubil sjamlej».

3 Va'un, xi laj yalbune: «Taje ja' li chopol k'optael ti tspuk sba batel ta sjunul li balumile. Yu'un li ta jot balbalvune te ts'ibabil ti chopol k'optabil li buch'u ch-el-k'aje^b xchi'uk li ta jot balbalvune te ts'ibabil ti chopol k'optabil li buch'u oy k'usi jamal yaloje.^c Ak'o mi jech ts'ibabil li ta balbalvune, mu'yuk yich'ojik kastigo. **4** Laj xa jtak lok'el li chopol k'optaele, va'un te chbat ochuk ta sna li j-elek'e xchi'uk ta sna li buch'u oy k'usi jeche' yaloj ta jbie; te chkom-o li ta yut nae, jech te ts'lajes li nae, li ste'eltake xchi'uk li stanaltake», xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotetike».*

5 Va'un, li anjel ti yakal chchi'inun ta lo'ile nopaj talel ta jtojolal, xi laj yalbune: «Avokoluk, toyo muyel asat, k'elavil li k'usi yakal chlok' talele».

6 Ja' yu'un, xi la jak'bee: «¿K'usi le'e?».

Xi la stak'e: «Le'e ja' li sp'isobil jun efa* ti yakal chlok' talele». Xi to laj yale: «Ja' jech xvinaj li chopol krixchanoetik ta sjunul balumile». **7** Laj kil ti laj yich' toyel li set-set smak ti pasbil ta plomoe xchi'uk te chotol jun ants ta yut. **8** Ja' yu'un, xi laj yale: «Li antse ja' sk'oplal li choplejale». Laje, la sjip ochel yan velta li ta sp'isobil efae, ta ts'akal une,

5:2 *Li jun xuk'ubile ja' 44.5 sentimetro snatil. K'elo Apendise B14. **5:6** *Literal «Le'e ja' li efa», taje ja' sk'oplal jun moch ti tsp'isobil jun efae. Li jun efae ja' 22 litro. K'elo Apendise B14.

la snet' yalel ta anil li smak sti' ti pasbil ta plomoe.

9 Va'un, la jtoy muyel jsat xchi'uk laj kil cha'vo' antsetik ti lok'ik tale, te xviletik tal ta ik'. Oy xik'ik ti xko'olaj k'ucha'al xik' sigüenya mute. Laje, la xchechik muyel li sp'isobil efae. **10** Ja' yu'un, xi la jak'be li anjel ti yakal chchi'inun ta lo'ile: «¿Bu chich'ik batel li sp'isobil efae?».

11 Xi la stak'bune: «Te chich'ik batel ta yosilal Sinar^a sventa xich' pasbel sna; va'un mi tsuts pasele, te chich' ak'el, yu'un ja' te yavil».

6 Va'un, la jtoy muyel yan vel-ta li jsate, laj kil chankot kareta ti te lok'ik tal ta o'lol cha'pej vitse, li vitsetike pasbil ta kovre. **2** Li ba'yel karetae nitbil ta tsajal ka'etik, li xchibal karetae nitbil ta ik'al ka'etik.^b **3** Li yoxibal karetae nitbil ta sakil ka'etik xchi'uk li xchanibal karetae nitbil ta ka'etik ti ep ta tos skolorale xchi'uk ta pinto ka'etik.^c

4 Xi la jak'be li anjel ti yakal chchi'inun ta lo'ile: «Kajval, ¿k'usi smelolal li karetaetik le'e?».

5 Xi la stak'bun li anjele: «Le'e ja' li chanvo' anjeletik^d ta vinajel ti lok'ik tal k'alal ay xa ox sva'an sbaik ta yeloval li Yajval sjunul balumile.^e **6** Li kareta ti nitbil ta ik'al ka'etike yakal xa chbat ta yosilal nortee;^f li sakil ka'etike yakal xa chbatik ta yosilal smaleb k'ak'al; li pinto ka'etike yakal xa chbatik ta yosilal sur. **7** Li ka'etik ti ep ta tos skolorale tsk'an xa tajek chbat xanik li balumile». Laje, xi laj yal li anjele: «Batanik, bat xanik li balumile». Va'un, lik xanik li balumile.

8 Ta ts'akale, laj yaptaun xchi'uk xi laj yalbune: «K'elavil, li ka'etik ti chbatik ta yosilal nortee laj xa spajesbeik sk'ak'al yo'onton Jeova li ta yosilal nortee».

5:11 *Ja' xkaltik, li Babiloniae.

KAP. 5

a Je 10:8, 10
Je 11:1, 2
Da 1:2

KAP. 6

b Sak 6:6

c Sak 6:7

d Sl 104:4

e 2Kr 18:18
Job 1:6
Da 7:10
Lu 1:19
Ebr 1:7, 14

f Sak 2:6, 7

Kolumna 2

a Aj 1:1
Sak 3:3, 5

b Is 11:1
Sak 3:8

c Sak 8:9

d Ebr 3:1
Ebr 4:14
Ebr 8:1

e Sak 6:10

KAP. 7

f Esd 6:14
Sak 1:1

9 La sk'oponun tal yan vel-ta li Jeovae, xi laj yalbune: **10** «Tso-bo li matanal ti yak'oj tal li jteklum ti chukbil batele, ti ja' yich'ojik tal li Eldai, Tobiya xchi'uk Jedayae. Li va' k'ak'ale, sk'an xabat ta sna li Josias ti ja' xnich'on Sofoniase xchi'uk ik'o batel li viniketik ti likik tal ta Babiloniae. **11** Tsako li plata xchi'uk oro sventa xapas junuk koronae* xchi'uk xojbo ta sjol li Josue^a ti ja' xnich'on Jeosadake, ja' li mero bankilal palee. **12** Xi xavalbe:

»«Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike.* «Li' oy li vinik ti K'elom sbie.^b Te ta yavil chk'elomaj lok'el tal xchi'uk ja' ta sva'an li stemplo Jeovae.^c **13** Ja' tsva'anbe li stemplo Jeovae xchi'uk ja' ch-och ta ajvalil. Ta xchoti li ta xchotleb sventa ajvalile xchi'uk chventainvan, jech xtok, chk'ot ta pale ak'o mi te chotol li ta xchotleb sventa ajvalile,^d ta spas xcha'tosal abtelal* sventa oyuk jun o'ontonal. **14** Li koronae* chtun ta sna'obilik^e te ta stemplo Jeova li Elem, Tobiya, Jedaya^e xchi'uk En ti ja' xnich'on Sofoniase. **15** Li buch'utik nom oyike chtal skolta sbaik ta sva'anel li stemplo Jeovae». Jech chana'ik ti ja' la stakun tal ta atojo-lalik li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarotike. Mi la achikintaik lek li k'usi chal Jeova ti ja' Adiosike, persa chk'ot ta pasel li k'usitik taje».

7 K'alal xchanibal xa ox jabil yochel ta ajvalil li Darioe, k'oponat tal yu'un Jeova li Sakariase,^f ja' li ta xchanibal k'ak'al yochel li sbalunebal ue, ja' xkaltik, li ta yuilal kisleve.* **2** Li krixchanoetik ta Betele la stakik batel li Sareser, Reguem-Melek xchi'uk li svinik-

6:11, 14 *O «korona ti stuk no'ox jech».

6:12 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarotike. 6:13 *Ja' xkaltik, li yabtel ta ajvalil xchi'uk ta paleale. 6:14 *O «sventa xvu tal sjolik».

7:1 *K'elo Apendise B15.

tak sventa xbat sk'anbeik vokol* li Jeovae, **3** ti xi xbat yalbeik li paleetik ti te oyik ta sna* li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike# xchi'uk li j-alk'opetike: «¿Mi yu'un sk'an xi-ok'kutik xchi'uk mu xive'-kutik li ta svo'obal u^a jech k'ucha'al jpasojkutik tal ta epal jabiletike?»^a

4 La sk'oponun tal yan velta li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, xi laj yalbune: **5** «Xi xavalbe skotol li krixchanoetik ta jteklume xchi'uk li paleetike: «Ti la apasik ayuno* xchi'uk ti la-ok'ik 70 jabil^b li ta svo'obal u xchi'uk ta svukubal ue,^c ¿mi ta melel ja' ta jventa la apasik li ayunoe? **6** K'alal la-ve'ik xchi'uk la-uch'bolajike, ¿mi mu ja'uk jech la apasik ta skoj no'ox ti jech tsk'an avo'ontonike? **7** La ach'unbeik jechuk li k'usi laj yal Jeova ta stojolal li j-alk'opetik ta vo'nee.^d Ja' li k'usi laj yal k'alal oy to'ox jnakeletik xchi'uk jun to'ox yo'ontonik li ta Jerusalemene xchi'uk li ta jteklumetik ta spat xokone, k'alal oy to'ox jnakeletik li ta Negueb xchi'uk li ta Sefelae».

8 K'oponat tal yan velta yu'un Jeova li Sakariase, xi albate: **9** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Tuk'lek xachapanvanik,^e ak'bo abaik ta ilel tuk'il k'anelal^f xchi'uk k'uxubino abaik. **10** Mu xalo'laik li ants ti chamem smalae xchi'uk li olol ti chamem stote,^g ^h li jyanlume^h xchi'uk li buch'u povree; mu'yukuk k'usi chopol xanop xapasbe abaik ta jujuntal.^j **11** Pe mu'yuk la sts'et chikintaik,^k valopatinvanik komel ta skoj ti pimik ta mantale' xchi'uk la

7:2 *O «sk'unibtasbeik sat». 7:3 *O «stemplo». 7:3; 8:1 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. 7:3 ^aLiteral «¿Mi yu'un sk'an xi-ok' xchi'uk mu xive' li ta svo'obal u jech k'ucha'al jpasoj tal ta epal jabiletike?». 7:5 *K'elo Glosario, ayuno. 7:10 *O «ti me'one».

KAP. 7

- a 2Re 25:8-10
Jer 52:12-14
b Jer 25:11
Sak 1:12
c Jer 41:1, 2
d 2Kr 36:15
e Pr 21:3
Jer 21:12
f Pr 16:6
Os 10:12
Mik 6:8
g Eks 22:22
Dt 24:17
Is 1:17
h Eks 23:9
Mal 3:5
i Pr 22:22
j Sak 8:17
k 2Kr 33:10
Jer 6:10
l Ne 9:29

Kolumna 2

- a 2Re 17:13, 14
Is 6:10
Jer 25:7
b Eze 3:7
c Ne 9:30
Ech 7:51
d 2Kr 36:15, 16
Jer 21:5
e Is 50:2
f Is 1:15
Lam 3:44
g Dt 28:64
Jer 5:15
h Le 26:22, 33
2Kr 36:20, 21

KAP. 8

- i Joe 2:18
Sak 1:14
j Sak 1:16
k Is 12:6
Joe 3:17
Sak 2:11
Sak 8:8
l Is 1:26
Is 60:14
Jer 33:16
m Is 2:2
Is 11:9
Is 66:20
Jer 31:23
n Is 65:20
Jer 30:10

smak xchikinik sventa mu xa'iiik.^a **12** La stsatsubtas yo'ontonik k'ucha'al jp'ej diamante.^b mu'yuk la xch'unbeik li smantal[#] xchi'uk li k'usitik laj yal Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, ti ja' laj yak'be sna' ta xch'ul espiritu li j-alk'opetik ta vo'nee.^c Ja' yu'un, tsots ilin li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».^d

13 «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Jech k'ucha'al mu'yuk la xchikintabeikun k'alal la jk'oponike,^e ja' jech mu'yuk la jchikintabeik ek k'alal la sk'oponikune.^f **14** Ta tsatsal ik' tanpuk batik ku'un ta skotol li muk'tik lumetik ti mu xojtikunike,^g solet xokol laj yiktaik komel li jteklume, mu'yuk buch'u te chjela'v xchi'uk mu'yuk buch'u te tsut batel;^h yu'un solet xibal sba kom yu'unik li jteklum ti k'upil to'ox sbae».

8 La sk'oponun tal yan velta li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike,[#] xi laj yalbune: **2** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Ta sjunul ko'onton ta jpakbe sk'oplal li Sioneⁱ xchi'uk ta skapemal jol ta jpakbe sk'oplal».

3 «Xi chal li Jeovae: «Chisut batel ta Sion^j xchi'uk te chinaki ta Jerusalem;^k li Jerusalemene ch'ul jteklum^l chich' biiltasel xchi'uk ch'ul vits chich' biiltasel li vits yu'un Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».^m

4 «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Li moletik xchi'uk li yayletike* chcho-tiik yan velta li ta ch'ivitetik[#] ta Jerusalemene, stsakoj snamte'ik ta jujuntal ta skoj ti ep xa sjabalilike.ⁿ **5** Li ta ch'ivitetik* ta

7:12 *O ja' van sk'oplal «jp'ej tsatsal ton», xko'olaj k'ucha'al jp'ej esmeril ton. #O «chanubtasel yu'un». 8:4 *O «me'ietike». #O «kayeetik; ti bu oy ep krixchanoetik». ^aLiteral «ta skoj ti ep xa sk'ak'alilike». 8:5 *O «Li ta kayeetik; Ti bu oy ep krixchanoetik».

jteklume chnoj ta k'ox kerem tsebetik ti te chtajinike».^a

6 «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Li va' k'a-k'ale, li skomenal* jteklume vokol ta ch'unel cha'iik, ja'uk li vo'one mu jechuk ta xkil, xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike».

7 «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Ta jpoj lok'el tal jteklumal li ta muk'tik lumetik ta slok'eb k'ak'al xchi'uk ta smaleb k'ak'ale.»^b **8** Chkik'ik sutel tal ta Jerusalen^c xchi'uk te chnakiik; va'un chk'otik ta jteklumal xchi'uk vo'on chik'ot ta Sdiosik,^d jun Dios ti xu' spat yo'ontonik ta stojolale xchi'uk ti tuk'e».

9 «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Tsotsuk avo'ontonik,^e vo'oxuk ti chachikintaik li k'usitik chalik li j-alk'opetike,^f ja' li k'usitik laj yich' alel k'alal laj yich' ak'bel li snakleb sna Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, ti ja' sventa xich' va'anel li temploe. **10** K'alal sk'an to'ox xk'ot ta pasel taje, mu'yuk chich'ik tojel li krixchanoetike mi ja'uk li chonbolometike;^g mu'yuk buch'u jun yo'onton xlok' x-och ta skoj li jkontrainvaneje, yu'un laj kak' ti skontrain sbaik ta jujuntal li krixchanoetike».

11 »Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Pe li avie, mu xa jechuk ta jpasbe k'ucha'al ta vo'ne li skomenal* jteklum li'e.^h **12** Yu'un chich' ts'unel li sbek' ts'unobil ti chak' jun o'ontonale; li ste'el uvae chak' sat, li balumile oy k'usi chak' ch'iu'k xchi'uk li ta vinajele chyal talej jol osil; taje ja' chkak'beik ta xrextok'ⁱ li skomenal* jteklum li'e.^j **13** Jteklum Juda xchi'uk jteklum Israel, jech k'ucha'al laj avich'ik chopol k'optael yu'un li muk'tik lumetike,^k ja'

8:6, 11, 12 *O «skomelal». **8:7** *O «ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'ale». **8:9** *Literal «Oyuk yip li ak'obike». **8:12** *O «spukulalik; sparteik».

KAP. 8

a Jer 30:19
Jer 31:4, 27
Sak 2:4

b Sl 107:2, 3

c Jer 3:17
Joe 3:20
Am 9:14

d Le 26:12
Jer 30:22
Ese 11:20

e Is 35:4
Aj 2:4

f Esd 5:1

g Aj 1:6

h Aj 2:19

i Le 26:4
Dt 28:4
Is 30:23

j Is 35:10
Is 61:7

k Dt 28:37
Jer 42:18

Kolumna 2

a Je 22:18
Is 19:24, 25

b Is 41:10

c Is 35:4

d Jer 4:28
Ese 24:14

e Jer 31:28
Jer 32:42

f Is 43:1
Sof 3:16

g Le 19:11
Pr 12:19
Ef 4:25

h Sak 7:9

i Sak 7:10

j Sak 5:4

k Pr 6:16-19

l Jer 52:6, 7

m Jer 52:12-14

n 2Re 25:25
Sak 7:5

o Jer 52:4

p Is 35:10
Jer 31:12

jech chak'otik ta jun bendision ta skoj ti ta jkoltaoxuke.^a iMu xaxi'ik!^b Tsotsuk avo'ontonik.^c

14 »Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: ««Jp'el ta ko'onton laj kak' talel vokolil ta atojojallak ta skoj ti la sabeikun jol li amoltotakike xchi'uk mu'yuk chopol laj ka'i jba»,^d xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike. **15** «Li avi eke, jp'el ta ko'onton ta jpasbe k'usi lek li Jerusalene xchi'uk li jteklum Judae.^e iMu xaxi'ik!».^f

16 »«Li'e ja' li k'usitik sk'an xapasike: meel k'usi xavalbe abaik ta jujuntal.^g K'alal chachapanvanik li ta ochebaletik avu'unike, sk'an tuk'uk li k'usi chapasike xchi'uk ti xakoltaik yantik sventa junuk yo'ontonike.^h **17** Mu'yukuk k'usi chopol xanop xapasbe abaik ta jujuntalⁱ xchi'uk mu me lekuk xava'iik li k'usi jech'e chich' alel ta jamale; yu'un jp'ajoj skotol li k'usitik taje»,^k xi li Jeovae».

18 La sk'oponun tal yan velta li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike, xi laj yalbune: **19** «Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Li spasel ayuno* ta xchanibal ue,^l li spasel ayuno ta svo'obal ue,^m li spasel ayuno ta svukubal ueⁿ xchi'uk li spasel ayuno ta slajunebal ue^o ja' yorail sventa xmuyubaj xchi'uk ti xkuxet yo'onton li jteklum Judae, ja' yorail k'inetik sventa muyubajel.^p Ja' yu'un, k'anik li k'usi melele xchi'uk li jun o'ontonale».

20 »Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Chk'ot yorail ti chtalik li jteklumetik xchi'uk li jnaklejetik ta epal lumetike; **21** li jnaklejetik ta jun jteklume chbatik ta yan jteklum xchi'uk xi chalbeike: «Batik, bat jkanbetik vokol li Jeovae xchi'uk bat jsa'tik li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike. Chibat-

8:13 *Literal «Oyuk yip ak'obik». **8:19** *K'elo Glosario, ayuno.

kutik ek».^a **22** Epal jteklumetik xchi'uk tsatsal muk'tik lumetik chtal sa'ik ta Jerusalem li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike^b xchi'uk chtal sk'anbeik vokol li Jeovae».

23 »Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Li va' k'ak'ale, oy lajunvo' viniketik ta skotol jeltos k'opetik ta muk'tik lumetik^c ti tsatsakbeik lek yok sk'u' spok' jun juda vinike xchi'uk ti xi chalbeike: «Ta jk'an chbat jchi'notkutik,^d yu'un laj ka'ikutik ti te oy ta atojolalik li Diose»»^e.

9 Xi laj yich' alele:

«Li Jeovae laj yal k'usi chk'ot ta stojalal li yosilal Adrake, pe ja' mas k'elbil batel li Damaskoe,^f

yu'un li Jeovae sk'eloj batel skotol li krixchanoetike^g xchi'uk skotol li nitilulal yu'un Israele,

2 jech xtok, laj yal k'usi chk'ot ta stojalal li Amat^h ti te oy ta sts'akile*

xchi'uk ta stojalal li Tiroⁱ xchi'uk Sidone,^j yu'un toj ech' xa no'ox p'ij cha'i sbaik.^k

3 Li Tiroe la spas smuroal.* La stsob ep plata k'ucha'al pukuk^l

xchi'uk la stsob ep oro k'ucha'al lum ta kayeetik.^l

4 Pe li Jeovae ta xich'be batel li k'usitik oy yu'une xchi'uk ta sjipbe batel ta nab* li yajsoltarotake;^m xchi'uk chk'ak' ta k'ok' li Tiroe.ⁿ

5 Li Askelone ta xil taje, va'un ta xi'; solet ta xat yo'onton li Gasae,

8:23 *Literal «Chibatkutik xchi'uk vo'oxuk». **9:2** *Yik'aluk ja' sk'oplal li yosilal Adrake o li Damaskoe. **9:3** *O «snak'obbail». #O «lum». **9:4** *Ja' van sk'oplal «ta ba nab».

KAP. 8

a Jer 50:4, 5

b Sl 22:27

Is 2:2, 3

Is 11:10

Is 55:5

Is 60:3

Os 1:10

Mik 4:2

Aj 2:7

c Sak 2:11

Ap 7:9

Ap 14:6

d Eks 12:37, 38

e Is 45:14

KAP. 9

f Jer 49:27

Am 1:3

g Ebr 4:13

1Pe 3:12

h Jer 49:23

i Is 23:1

Am 1:9, 10

j Eze 28:21

Joe 3:4

k Eze 28:2, 3

l Eze 27:32, 33

m Eze 26:17

Eze 27:26

n Eze 28:18

Kolumna 2

a Sof 2:4

b Am 1:8

c Is 60:14

d 2Sa 5:6, 7

1Re 9:20, 21

e Sl 125:2

f Is 54:14

g Sl 2:6

Is 32:1

Jer 23:5

Lu 19:37, 38

Jn 1:49

h Mt 11:29

i 1Re 1:33, 34

Mt 21:5, 7

Jn 12:14, 15

li Ekron eke ta xat yo'onton, yu'un ta k'exlal xa kom li spatobil yo'ontone.

Chlaj sk'oplal li ajvalil ta Gasae

xchi'uk ch'abal xa jnaklejk chkom li ta Askelone.^a

6 Te chnaki ta Asdod li buch'u ma'uk mero nich'onile

xchi'uk ta jlajesbe sk'oplal li stoyobbail jfilisteae.^b

7 Ta jlok'esbe ta ye li k'usitik bonol ta ch'iche

xchi'uk ta jlok'esbe li k'usitik ibalik sba* ti skats'oj xae

xchi'uk li skomenal^c ti ja' to'ox yu'une ja' chu'unin li Diose;

chk'ot k'ucha'al jun bankilal^d ta Juda^c

xchi'uk li Ekrona chk'ot k'ucha'al li jebus vinike.^d

8 Ta jpas jkarpana k'ucha'al jun jchabivanej* ta spat xokon jna^e

sventa mu'yuk buch'u te xjelav xchi'uk mu'yuk buch'u te sut tal;

mu'yuk xa te chjelav mi junuk jk'el-abtel,^{ff}

yu'un laj xa kil jtuk li k'usi k'ot ta pasele.^d

9 Stseb Sion, kuxetuk tajek avo'onton.

Stseb Jerusalem, avanan ta skoj ti kuch avu'une.

jK'elavil! Chtal xa ta atojolal li ajvalil avu'une.^g

Tuk' li ajvalile, chak' talel koltael,*

bik'it chak' sba^h xchi'uk kajal chtal ta jkot vuro,

ta sba jkot ch'iom vuro^h ti ja' yol jkot me' vuroe.ⁱ

9:7 *K'elo Glosario, *ibal sba*. #O «skomelal». ^dLi «bankilal» chal li'e ja' sk'oplal li buch'u tspan mantal ta jchop nitilulale. **9:8** *O «jtsop soltar». #O «j-ilbajinvanej». ^dYa'eluke, ja' li svokol steklumale. **9:9** *O «xchi'uk kuchem xa yu'un; xchi'uk kolema xa». #O «tot vuro».

10 Chkik' lok'el ta Efrain li kare-ta sventa pask'ope xchi'uk chkik' lok'el ta Jeru-salen li ka'e.

Chkich' batel li arko sventa pask'ope.

Li ajvalil avu'une ja' chalbe sk'oplal jun o'ontonal ta stojolal li muk'tik lumetike;^a

li ajvalilal* tspase chlik ta jot sti'il nab k'alal to ta jot sti'il nab

xchi'uk chlik ta uk'um Eufra-tes k'alal to ta spajeb balu-mil.^b

11 Yan li vo'ote, ants, ta skoj li ch'ich' ti la jpastik-o tratoe, ta jlok'es li jchukeletik avu'un ti te tik'ilik li ta ch'en ti ch'abal ya'lele.^c

12 Jchukeletik ti oy spatobil avo'ontonike, sutanik batel li ta tsatsal pojjobbaile.^d

Xi chkalbot li avie:

«Ants, chib to velta ti k'u yepal chkak'bot atojole.^e

13 Yu'un ta jlap'un k'ucha'al j-arke li Judae.

Li Efraine ta jtunes k'ucha'al jun flecha ta sventa li ar-ko,

Sion, ta jtij likel li akeremtak sventa skontrainbeik li ske-remtak Gresiae

xchi'uk chak'ot ku'un k'ucha'al s-espada jun jpask'op».

14 Li Jeovae jamal chak' ta ilel ti te xchi'uk li steklumale xchi'uk li sflechaes sts'ayluj to chlok' tal k'ucha'al sakse-vul.*

Li Ajvalil Jeova ti ja' Muk'ul Jpasmantale ta sjupan li kachue^f

xchi'uk jmoj chtal xchi'uk li tsatsal ik' ta sure.

15 Li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike* tspakbe sk'o-plal li steklumale.

9:10 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **9:14** *O «saktsele». **9:15** *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike*.

KAP. 9

a Is 9:7

b Eks 23:31
SI 2:8
SI 72:8

c Is 49:9

d Is 61:1
Jer 31:17

e Is 61:7

f Jos 6:5

Kolumna 2

a Mik 5:9
Sak 10:5
Sak 12:6

b Eks 27:2
Le 4:7

c Ese 34:22

d Is 62:3
Sof 3:20

e SI 25:8
SI 31:19
Is 63:7

f Is 62:8
Joe 3:18
Am 9:13

KAP. 10

g Dt 11:14
Jer 14:22
Jer 51:16
Ese 34:26
Joe 2:23

Ta xjipbatik ton ta jimich' yu'un li jkontrainvaneje,^a pe tsatsal yu'unik.

Ta x-uch'bolajik xchi'uk xvo-chetik* no'ox, xko'olaj k'u-cha'al yuch'oijk vino;

chich'ik nojesel k'ucha'al boch,

ta xt'uxiik jech k'ucha'al chich' t'uxubtasel ta ch'ich' jujujot xchikin li skajleb matanale.^b

16 Li va' k'ak'ale, ta xpojatik yu'un li Jeova ti ja' Sdiosike,

jech chpojatik k'ucha'al tspoj xchij li jchabichije;^c

yu'un ta xk'otik k'ucha'al k'upil sba tonetik ta jun korona* ti sts'ayayetik li ta yosile.^d

17 Yu'un jtoj ech' xa no'ox slekil yo'onton xchi'uk toj ech' xa no'ox li yu-tsilale!^e

Li keremetik xchi'uk li tojol tsebetike

ja' ta stsatsubtasatik yu'un li ve'ilele xchi'uk li ach' vi-noe».^f

10 «K'anbeik Jeova ti xak' ta-lel vo' li ta yorail vo'tik ta primaverae.*

Li Jeovae ja' tspas li pimil ik'al tok ti xkuchoj vo'e, ja' chak' talel vo' ta sventa li krixchanoetike^g xchi'uk ja' chak' ch'iuk k'usi-tik ta osiltik ta sventa ako-tolik.

2 Yu'un li slok'oltak terafime* chlo'lavanik;

li jt'unoletike^h oy k'usi ak'bil yilik ti mu meleluke.

Chalik vaychiletik ti mu'yuk sbalile

9:15 *O «x-avljajetik». **9:16** *O «diadema». **10:1** *Ja' xkaltik, yorail uninaltik.

10:2 *O «diosetik ta yut nae; santoetike». ^hJa' li buch'u tsk'an tsnabe sk'oplal li k'usi ch'ot ta pasel ta ts'akal ti tsa' koltae ta stojolal pukujetike.

xchi'uk mu'yuk stu ti tspatik o'ontonale.

Jech oxal, xtal xbatik k'ucha'al chijetik.

Chil svokolik, yu'un ch'abal jchabichij.

- 3 Chtil sk'ak'al ko'onton ta stojolal li jchabichijetike xchi'uk chkak'be stoj smulik li jnitvanejetik ti ch-ilbajin-vanike.*

Yu'un li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike[#] laj xa yak' batel sat ta stojolal li xchijtake,^a ta stojolal li jteklum Judae

xchi'uk k'otem xa yu'un k'ucha'al ska' sventa pask'op ti lek tsotse xchi'uk ti jun yutsile.

- 4 Ta stojolal li Judae te chlik tal li jbeiltasvaneje,* te chlik tal li ajvalil ti chkol-tavane,[#] te chlik tal li arko sventa pask'ope; te chlok' tal skotol li jk'el-abtelaletike,^a te chlik tal skotolik.

- 5 Chk'otik k'ucha'al jpask'opetik, chpech'ilanik ta tek'el li ach'eltik ta kayeetik li ta yorail pask'ope. Tspasik k'op, yu'un te chi'in-bilik yu'un li Jeovae;^b li buch'utik kajajtik ta ka'etike chich'ik ak'el ta k'exlal.^c

- 6 Vo'on chkak' tsatsubuk li jteklum Judae xchi'uk vo'on ta jpoj li snitilulal Josee.^d

Ta xkik'ik sutel tal ta slumalik,

10:3 *Literal «li tot tentsunetike». [#]K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. 10:4 *Literal «li tayal k'elob osil ta eskinae», ja' sk'oplal jun vinik ti toj tsots sk'opale; jun bankilal. [#]Literal «li estakae», ja' sk'oplal ti buch'u chholtavane; jun ajvalil. [^]O «jk'elvanetike».

KAP. 10

a Ese 34:16, 17

b Dt 20:1

c Aj 2:22

d Jer 3:18
Ese 37:16, 19
Os 1:10, 11

Kolumna 2

a Jer 31:9, 20

b Jer 30:18

c Sak 9:15

d Is 66:14
Sof 3:14

e Is 44:22
Is 51:11

f Is 11:11

g Jer 50:19
Mik 7:14

h Is 49:19, 20
Is 54:1, 2

i Is 11:15

j Is 19:1
Ese 30:13

yu'un chkak' ta ilel xk'uxul ko'onton ta stojolalik;^a

xko'olaj k'ucha'al mu'yuk ono'ox la jtenik batel;^b

yu'un vo'on li Jeova ti Sdiosi-kune xchi'uk vo'on ta jtak'-be li s-orasionike.

- 7 Li snitilulal Efraine chk'otik k'ucha'al jun tsatsal jpask'op

xchi'uk xkuxet yo'ontonik, xko'olaj k'ucha'al xkuxet yo'ontonik ta vino.^c

K'alal chil xnich'nabik taje, chmuyobajik;

xkuxet yo'ontonik ta stojolal li Jeovae.^d

- 8 <Ta jpiobtaik* tal xchi'uk ta jtsobik tal; ta jmanik sutel tal,^e va'un ta x-epajik xchi'uk jech-o epik.

- 9 Ak'o mi la jpukik batel k'ucha'al sbek' ts'unobil li ta jteklumetike, chivul ta sjolik li ta namal lumetike;

chich' ak'bel yipik yan velta xchi'uk li xnich'nabike xchi'uk tsutik talel.

- 10 Chkik'ik lok'el tal li ta yosilal Ejiptoe

xchi'uk ta jtsobik lok'el tal li ta Asiriae;^f

chkik'ik tal li ta yosilal Galaa-de^g xchi'uk li ta Libanoe

xchi'uk mu'yuk xa bu xokol chkom jutebuk yu'unik.^h

- 11 Mi makatik ta be yu'un li nabe,

te chi-ech' batel xchi'uk ta jpajes ti xva'i xkoti no'ox syuk'benale.ⁱ

Mi makatik ta be yu'un li Nilo, ta jtakijesbe skotol li ya'lele.

Ta xkak' ta k'exlal li jtoyba Asiriae

xchi'uk ta xich' k'asel li xvax-ton Ejiptoe.^j

10:8 *O «jxuxubtaik».

12 Vo'on li Jeovaune, ta xkak'be satsalik^a

xchi'uk chich'ik ta muk' jbi ta skoj li stalellike,^b xi li Jeovae.

11 «Libano, jamo li ochebale-tik avu'un

sventa xk'ak' ta k'ok' li sedro te'etik avu'üne.

2 Enebro te', javanan, yu'un yal xa ta lum li sedro te'e;

laj xa yich' lajesel li muk'tik te'etike!

¡Tulanetik ta Basan, avanani,

yu'un yal xa ta lum li pimil te'tikaltike!

3 ¡Chikintao! X-avetik li jchabichijetike,

yu'un laj xa sk'oplal li smuk'ulalike.

¡Chikintao! Xloket snuk'ik* li ch'iom leonetike,[#]

yu'un li ch'ixtikaltik ta sti'il sjunul Jordane laj xa yich' lajesel.

4 »Xi chal li Jeova ti ja' Jdiiose: «Chabio li chijetik ti nopbil xa chich' milele,^c 5 ti chmilatik yu'un li buch'utik manatik yu'üne,^d pe ti mu'yuk smul chilalike. Li buch'utik chchonike^e xi chalike: «Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeovae, yu'un chik'ot ta jk'ulej». Jech xtok, li jchabichijetik yu'unike mu'yuk xk'uxul yo'ontonik ta stojolalik». ^f

6 »Yu'un mu'yuk chkak' ta ilel xk'uxul ko'onton ta stojolalik li jnaklejetik ta jteklume. Chkak' ti x-ochik ta sk'ob li xchi'iltakik ta jujuntale xchi'uk ta sk'ob li ajvalil yu'unike; jech xtok, tsli-linik li jteklume xchi'uk mu'yuk ta jpojik lok'el ta sk'obik, xi li Jeovae».

7 Laje, lik jchabi li chijetik ti nopbil xa chich' milele,^g vo'oxuk ta akojik, chijetik ti abol abaike. Ja' yu'un, la jsa' cha'tel vach',

11:3 *O «Xlaket snuk'ik; X-avetik». #O «ch'iom leonetik ti xtinlajet sjolike».

KAP. 10

a Is 41:10
Is 45:24

b Mik 4:5

KAP. 11

c Ese 34:8

d Ese 22:25

e Ne 5:8

f Ese 34:2, 4

g Sak 11:4

Kolumna 2

a Sak 11:10, 14

b Sak 11:7

c Mt 26:14, 15
Mt 27:9
Mr 14:10, 11

d Eks 21:32

e Mt 27:5, 6
Ech 1:18

f Sak 11:7

g 1Re 12:19, 20
Ese 37:16

h Ese 34:2, 4

i Jer 23:2
Ese 34:6
Mt 9:36

j Ese 34:21

k Je 31:38

l Ese 34:3, 10

m Jer 23:1
Mt 23:13

n Jn 10:12

li jtele Slekil O'ontonal laj kak'be sbi, yan li jtele Jtsobvanej laj kak'be sbi,^a va'un lik jchabi li chijetike. 8 Va'un, ta jun no'ox u la jnuds lok'el oxvo' jchabichij, yu'un ech' ko'onton yu'unik xchi'uk la sp'ajikun ek. 9 Xi laj kale: «Mu'yuk xa ta jchabioxuk. Ak'o chamuk li buch'u chcham xae xchi'uk ak'o lajuk li buch'u chlaj xae. Ti jaykot kuxul to chkome, ak'o stibe sba sbek'talik ta jujuntal». 10 Ja' yu'un, la jtsak li jvach' ti Slekil O'ontonal sbie,^b va'un la jk'as, jech tuch' li trato la jpas xchi'uk li jteklumale. 11 Ja' yu'un, jech tuch'em kom li va' k'a-k'ale, li chijetik ti abol sbaik ti sk'elojikune laj yak'ik venta ti ja' jun a'ej likem talel ta stojolalik li Jeovae.

12 Laje, xi laj kalbeike: «Mi lek chava'iike, tojikun; pe mi mu'yuk lek chava'iike, mu xatojikun». Va'un, la stojikun, laj yak'beikun 30 ta sep plata.^c

13 Xi laj yalbun li Jeovae: «Jipo ochel li ta stsobobil tak'ine, ja' li epal tak'in ti xitojolin-ochalike». ^d Jech oxal, la jtsak li 30 ta sep platae xchi'uk la jip ochel li ta stsobobil tak'in ta sna Jeovae.^e

14 Ta ts'akale, la jk'as li xcha'telal jvach' ti Jtsobvanej sbie,^f ja' jech ch'akik li Juda xchi'uk Israel ti xchi'il to'ox sbaie.^g

15 Laje, xi laj yalbun li Jeovae: «Avi une, tsakbo li k'usitik tstunes li jun jchabichij ti mu'yuk k'usi xtojob spasele.^h 16 Yu'un chkak' ti xtots junuk jchabichij li ta jteklume. Mu'yuk ta xchabi li chijetik ti chlajik xae;ⁱ mu'yuk chbat sa' tal li ch'iom chijetike, mi ja'uk chpoxta ti yayijemike,^j mi ja'uk tsmak'lin ti bu lelik toe. Ja' no'ox ta slilin ta ti'el li chij ti lek jup'eme,^k k'alal ta svoy ts'ok-be lok'el.^l

17 ¡Abol sba li jchabichij ku'un ti mu'yuk k'usi xtun-oe,^m ti chikta komel li chijetike!ⁿ

Jun espada tsyayijesbat li sbats'ik'obe xchi'uk li sbats'isate.

Ta xtakij ta j-ech'el li sk'obe xchi'uk chtup* ta j-ech'el li sbats'isate».

12 Xi laj yich' alele:

«Li Jeovae oy k'usi laj yal ta stojolal li Israele». Xi chal li Jeova

ti ja' la xlich'an batel li vina-jele,^a

ti ja' laj yak'be snakleb li balumile^b

xchi'uk ti ja' laj yak'be yip xkuxlejal* li krixchanoe:

2 «Li Jerusalem ta xkak' K'otuk k'ucha'al jun kopa* vino ti xtamlajet chkom yu'un li jteklumetik ti te oy ta spat xokone; chkak' ti xich' setuel li Juda jech k'ucha'al chich' setuel li Jerusalem.^c **3** Li va' k'ak'ale, li Jerusalem chkak' k'otuk k'ucha'al alal ton* ta stojolal skotol li jteklumetike. Jpel sk'oplal tsots tsyayijes sbaik li buch'utik tsk'an tspetike;^d jech xtok, skotol li muk'tik lumetik ta balumile tstsob sbaik sventa xbat skontrainik.^e **4** Li va' k'ak'ale, chkak' xi'ikuk skotol li ka'etike xchi'uk chkak' likuk xchuvajik li buch'utik te kajajtik batele. Te chkak'-o batel jsat ta stojolal li Judae, pe chkak' tu-p'uk sat skotol li ska'tak jteklumetike», xi li Jeovae. **5** «Li bankilaetik* ta Judae xi chal ta yo'ontonike: «Li jnakejetik ta Jerusalem ja' k'otem ta kipaltik ti likem tal ta stojolal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeetike,^f ti ja' li Sdiosike».^f **6** Li va' k'ak'ale, li bankilaetik ta Judae ta xk'otik ku'un k'ucha'al yav k'ok' ti joyal ta te'etike xchi'uk chkak' k'otikuk k'ucha'al toj ti tsanal sk'ak'al ti

11:17 *Literal «ch-ik'ub». **12:1** *O «xch'ulel». **12:2** *O «boch». **12:3** *O «alal ikatsil». **12:5** *Li «bankilal» chal l'e ja' sk'oplal li buch'u tspas mantal ta jchop nitilulale. *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeetike.

KAP. 12

a Job 26:7
Is 42:5

b Sl 102:25
Is 45:18

c Sak 14:14

d Sof 3:19

e Sak 14:2, 3

f Is 41:10
Joe 3:16
Sak 12:8

Kolumna 2

a Is 41:15

b Mik 4:13
Sak 9:15

c Sak 2:4

d Jer 23:6
Joe 3:16
Sak 2:5
Sak 9:15

e Eks 14:19
Eks 23:20

f Is 54:17
Aj 2:22

g Jn 19:34, 37
Jn 20:27
Ap 1:7

h 2Re 23:29
2Kr 35:22

i 2Sa 5:13, 14
Lu 3:23, 31

j Eks 6:16

k Eks 6:17
1Kr 23:10

bu lamal ts'unobil ti tuch'bil xae,^a ja' ta xchik'ik skotol li jteklumetik ta spat xokon ti te oy ta bats'ik'ob xchi'uk ta ts'etk'obe.*^b Li jnakejetik ta Jerusalem te ta xnakiik ta slumalik ta mas ts'akal, ja' li ta Jerusalemene.^c

7 »Li Jeovae ba'yel ta skoltabe li snitilulal* Juda sventa mu masuk xjelav yutsilal li snitilulal^d Davide xchi'uk sventa mu masuk to xjelav yutsilal li jnakejetik ta Jerusalem k'ucha'al li Judae. **8** Li va' k'ak'ale, li Jeovae chk'ot k'ucha'al makobbail ta sjoylejil li jnakejetik ta Jerusalemene;^d xchi'uk li buch'u tsmak* yakane^e ta xk'ot k'ucha'al li Davide, li snitilulal^f Davide chk'ot k'ucha'al Dios, jech k'ucha'al yaj-anjel Jeova ti jbbabe chbat yu'unike.^e **9** Li va' k'ak'ale, jpel ta ko'onton ta jajesbe sk'oplal skotol li muk'tik lumetik ti chtal skontrainik li Jerusalemene.^f

10 »Chkak' tal j-espirtu ta stojolal li snitilulal^g Davide xchi'uk ta stojolal li jnakejetik ta Jerusalem; lek ta xkilik xchi'uk ta sk'anbeikun vokol, ta to xilik li buch'u la spajbeik lansae,^g ta to xok'itaik jech k'ucha'al ta xok'itaik li jun no'ox skeremike; ta smil sbaik ta ok'el ta stojolal jech k'ucha'al ta smil sbaik ta ok'el ta stojolal li ba nich'onile. **11** Li va' k'ak'ale, ta to x-ok'ik ta jyalel ta Jerusalemene, jech k'ucha'al x-avetik ta ok'el ta Adadrimon li ta stenjejalit Meguidoe.^h **12** Li jteklumetik ta x-ok'ik. Ta jujuvok' uts' alalil ta x-ok'ik, li snitilulal Davide slekoj ch-ok'ik, li yajniltakik xtoke slekoj ch-ok'ik; li snitilulal Natane' slekoj ch-ok'ik, li yajniltakik xtoke slekoj ch-ok'ik; **13** li snitilulal Levie' slekoj ch-ok'ik, li yajniltakik xtoke slekoj ch-ok'ik; li snitilulal Simeie^k

12:6 *O «surtok'obe». **12:7** *Literal «skarpanatak». **12:7, 8, 10** *Literal «sna». **12:8** *O «cht'ab». ^aO «li buch'u mas k'une».

slekoj ch-ok'ik, li yajniltakik xtoke slekoj ch-ok'ik; **14** xchi'uk skotol li yan uts' alaliletike ta jujuvok' uts' alalil ta x-ok'ik, li yajniltakik xtoke slekoj ch-ok'ik.

13 »Li va' k'ak'ale, ta xich' jo-k'el jun poso ta sventa li snititulal Davide xchi'uk ta sventa li jnakejetik ta Jerusalem yo' xich'ik sakubtasel ta smulik xchi'uk ta xchopolilike.^a

2 »Li va' k'ak'ale, ta jtup'be sk'oplal sbiik li santoetik ta jteklume^b xchi'uk mu'yuk xa chich'ik vulesel ta jolil; jech xtok, ta jtup'be sk'oplal ta jteklum li j-alk'opetike^c xchi'uk mu'yuk xa buch'u tsk'an tspas li k'usitik toj ibalik sbae»,^{*} xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroretike.[#]

3 «Mi oy jun vinik ti chal yan velta albil k'ope, xi ch-albat yu'un li stot sme' ti ak'bat xkuxleiale: <Ta xacham, yu'un laj aval jutbil k'op* ta sbi Jeova>. Ta skoj ti laj yal albil k'ope, ta xpajbat kuchilo yu'un li stot sme' ti ak'bat xkuxleiale.^d

4 »Li va' k'ak'ale, chk'exavik ta jujuntal li j-alk'opetik k'alal chalik li k'usi ak'bat yilike; jech xtok, mu'yuk xa tslapik li k'u'il pok'il ti pasbil ta tsots*^e sventa xlo'lavanike. **5** Xi chale: «Mi'alk'opun. Ja'un no'ox jun j-abtel ta osiltik, yu'un la smanun jun vinik k'alal keremun to'oxe». **6** Mi oy buch'u xi la sjak'bee: <jK'uxi yayij li abek'tal* le'e?>, xi tstak'e: <Te laj kich' yayijesel ta sna kamigotak>».[#]

7 «Espada, julavan, bat milo li jchabichij ku'une,^f bat milo li vinik ti ja' kamigoe, yayijeso li jchabichije,^g va'un tanpuk chbat li chijetike;^h

13:2 *K'elo Glosario, *ibal sba*. *K'elo Glosario, *Jeova ti bankilal yu'un soltaroretike*. **13:3** *O «nopbil k'op; epal k'op». **13:4** *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. **13:6** *Ja' xkaltik, ta sti' yo'onton o ta spat. *O «li buch'utik sk'anojikune».

KAP. 13

a Ese 36:25, 29

b Eks 23:13

c Dt 13:5

d Dt 13:6-9

Dt 18:20

e 2Re 1:8

Mt 3:4

f Ese 34:23

Mik 5:4

Jn 10:11

Ebr 13:20

g Is 53:8

Da 9:26

Ech 3:18

h Mt 26:31

Mt 26:55, 56

Mr 14:27, 50

Jn 16:32

Kolumna 2

a Mal 3:2, 3

b Jer 30:22

KAP. 14

c Ese 38:23

Joe 3:2, 14

Ap 16:14

d Eks 15:3

2Kr 20:15

e Lu 19:29

Ech 1:12

xchi'uk ta jtuk'ibtas li buch'utik mu'yuk tsots sk'oplalike», xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroretike.

8 Xi chal li Jeovae: «Ta sjunul li jteklume, jutuk mu skotoluk li krixchanoetike ta xich'ik milel xchi'uk ta xchamik;

jayvo' xa no'ox te chkomik.

9 Li jayvo' te chkomike ta jle-kubtasik ta k'ok'

xchi'uk ta jsakubtasik jech k'ucha'al chich' sakubtasel li platae,

ta jchaj ta k'e'el k'u yelanik jech k'ucha'al chich' chajel ta k'e'el li oroe.^a

Tsk'anik vokol ta jbi, va'un ta jtak'beik.

Xi chkale: <Ja'ik jteklumal>,^b xchi'uk xi chalike eke: <Ja' Jdiostik li Jeovae>».

14 «jK'elavil! Chk'ot sk'ak'alil ti ta yeloval asat chch'akbe sbaik li k'usitik avu'un* ti tspoj-boxuke, li va' k'ak'ale, ja' sk'ak'alil li Jeovae. **2** Ta jtsob skotol muk'tik lumetik sventa xtal stsa-kik ta k'op li Jerusalem; ch-och ta k'abal li jteklume, chich' pojel batel li k'usitik oy ta naetike xchi'uk chljajik ta tsatsal tsakel li antsetike. Chich'ik chukel batel j-o'lol li jnakejetik ta jteklume, pe li jayvo' te chkome mu'yuk xa chich'ik ik'el lok'el li ta jteklume.

3 »Li Jeovae chlok' tal xchi'uk tsatsak ta k'op li va' muk'tik lumetike,^c jech k'ucha'al tspas ta sk'ak'alil pask'ope.^d **4** Li va' k'ak'ale, te tstek'an yakan li ta vits Olivatike,^e te ta yeloval Jerusalem ta stuk'il slok'eb k'ak'al. Li vits Olivatike ta xjav ta o'lol, te chlik javuk ta stuk'il slok'eb k'ak'al k'alal to ta stuk'il smaleb k'ak'al,^{*} li ta o'lole jamal lek stenlejaltik chkom; li j-o'lol vitse chbat ta

14:1 *Ja' xkaltik, li jteklum ti chalbe sk'oplal ta versikulo 2. **14:4** *Literal «ta nab».

norte, li j-o'lol xtoke chbat ta sur. **5** Te chajatavik batel li ta stenlejaltik ti kakal ta o'lol yu'un li vitsetik ku'une, yu'un li stenlejaltik ta o'lol vitsetike chk'ot k'alal to ta Asel. Sk'an xajatavik batel, jech k'ucha'al lajatavik batel k'alal ech' nikel ta sk'ak'alil li Usias ti ja' ajvalil ta Judae.^a Va'un, ta xtal li Jeova ti ja' Jdiose, te chchi'in tal skotol li buch'utik ch'ulike.^b

6 »Li va' k'ak'ale, mu'yuk xa k'usi chojobinaj,^c skotol li k'usitik oye mu xa xbak' ta skoj li sike. **7** Li jun k'ak'al taje, chich' na'el ti ja' sk'ak'alil li Jeovae.^d Mu'yuk sjelbenal li k'ak'altik xchi'uk li ak'obaltike; k'alal chmal xa batel k'ak'ale, staoj-o yav sak li osile. **8** Li va' k'ak'ale, chbein lok'el tal^e ta Jerusalen li vo' ti chak' kuxlejale,^f li j-o'lole chbat li ta nab* ta slok'eb k'ak'ale,^g yan li j-o'lole chbat li ta nab* ta smaleb k'ak'ale.^h Jech-o chbein ta verano^d xchi'uk ta invierno.⁸ **9** Li Jeovae chk'ot ta Ajvalil ta sp'ejel balumil.ⁱ Li va' k'ak'ale, ja' no'ox stuk Jeova chich' ich'el ta muk' xchi'uk ja' no'ox stuk sbi chich' k'upil k'optael.^k

10 »Sjunul li jteklume chk'ot k'ucha'al li yosilal Arabae,^j te chlik ta Gueba^m xchi'uk chk'ot k'alal to ta Rimonⁿ ta sural Jerusalen; chich' cha'va'anel li Jerusalem xchi'uk chich' naklebinel yan velta,^o te chlik ta ochebal ti Benjamin^p sbie, chk'ot k'alal to ta Ba'yel Ochebal xchi'uk k'alal to ta ochebal ti Eskina sbie, jech xtok, te chlik ta Tayal k'elob osil Ananel^q xchi'uk chk'ot k'alal to ti butik chich' pits'bel s-uva li ajvalile. **11** Te chnaki li krixchanoetike; mu'yuk xa chich' ael yan velta ti chich' lajesel li jteklume,^r va'un li krixchanoetik ta Jerusalem jun yo'onton te chnakiik.^s

14:8 *Ja' xkaltik, li nab Muertoe. #Ja' xkaltik, li nab Mediterraneo. ^Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. 8Ja' xkaltik, yorail siktik.

KAP. 14

- a Am 1:1
b Dt 33:2
Joe 3:11
Jud 14
c Is 13:9, 10
Am 5:18
d Joe 2:31
1Te 5:2
2Pe 3:10
e Jer 17:13
Ese 47:1
Joe 3:18
Ap 22:1
f Ap 21:6
Ap 22:17
g Dt 3:17
h Jos 1:4
i Sl 97:1
Ap 19:6
j Dt 6:4
k Is 42:8
Is 44:6
l Dt 1:7
m 1Re 15:22
n 1Kr 4:24, 32
o Jer 30:18
p Jer 37:13
q Ne 3:1
Jer 31:38
r Is 60:18
Jer 31:40
s Jer 23:6
Jer 33:16
Kolumna 2
a 2Re 19:34, 35
Joe 3:2
b Jue 7:22
Ese 38:21
c 2Kr 14:13
2Kr 20:25
Sak 2:8, 9
d Is 66:23
e Sl 86:9
f Le 23:34
Ne 8:14, 15
g Le 60:12

12 »Li'e ja' li chameletik ti chak' tal Jeova ta stojolal skotol li jteklumetik ti tstsakik ta k'op li Jerusalem:^a chlik k'a'uk sbek'talik k'alal va'ajtik toe, te chk'a' ta yavil li sbek' satike xchi'uk te chk'a' ta yeik li yok'ike.

13 »Li va' k'ak'ale, ta xtakbatik tal muk'ta x'iel yu'un li Jeovae; ta jujuntal tstsakbe sk'ob li xchi'llike xchi'uk tstsak sbaik ta k'op ta jujuntal.^b **14** Li Juda eke tstik' sba ta pask'op li ta Jerusalem; ta xich' tssobbel sk'ulejal skotol li muk'tik lumetik te ta spat xokone, li oroe, li platae xchi'uk li k'u'il pok'iletike, mu xa no'ox abajuk yepal chich' tssobbel.^c

15 »Li chameletik taje chvul ta stojolal li ka'etik eke, li mulaetike, li kameyoetike, li vuroetike xchi'uk skotol li ts'unbal chonbolometik ti te oyik li ta skarpana jkontrainvanejetike.

16 »Skotol li buch'utik kuxul to chkomik ta skotol li muk'tik lumetik ti chtal skontrainik Jerusalem jujun jabil^d chtal snijan sbaik ta stojolal* li Ajvalile, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeetike,^e jech xtok, chtal spasis li Sk'in al Axibalnaetike.^f **17** Pe mi oy junuk muk'ta lum ta balumil ti mu'yuk chmuy tal ta Jerusalem sventa chtal snijan sba ta stojolal li Ajvalile, li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeetike, mu'yuk ta xtal vo' ti bu oyike.^g **18** Jech xtok, mi mu'yuk xmu'yik tal xchi'uk mi mu'yuk x-ochik ta jteklum li jnaklejetik ta Ejiptoe, mu'yuk chak' vo' ti bu oyike. Ja' no'ox chvul ta stojolalik li chameletik ti chak' tal Jeova ta stojolal li muk'tik lumetik ti mu'yuk chmuyik tal sventa spasis li Sk'in al Axibalnaetike. **19** Taje ja' stojobil smul li Ejiptoe xchi'uk ja' stojobil smul skotol li muk'tik lumetik ti mu'yuk

14:16 *O «yich'ik ta muk'». #K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeetike. ^O «Nak'obbailetik ti te no'ox k'uk sjalil chtune».

chmuyik tal sventa spasik li Sk'inal Axibalnaetike.

20 »Li va' k'ak'ale, xi chich' ts'ibael li ta skampanail snuk' ka'etike: «Te likem ta stojolal Jeova li k'usi ch'ule».ª Jech xtok, li p'inetik*^b te ta sna Jeovae ta xk'ot k'ucha'al li bochetik^c ti te oy ta yeloval li skajleb matanale. **21** Skotol li p'inetik* ta Je-

14:20, 21 *O «p'inetik ti lek muk' sti' sventa smeltsanobil ve'ilil».

KAP. 14

a Eks 28:36
Eks 39:30

b 1Sa 2:13, 14

c Eks 25:29
Nu 4:7

Kolumna 2

a Ese 44:9

rusalen xchi'uk ta Judae ch'ul ta xk'ot xchi'uk ja' chu'unin li Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike xchi'uk skotol li buch'utik chtal yak'ik milbil matanale tstunesik jlomuk sventa tslakanik-o li bek'ete. Li va' k'a-k'ale, mu'yuk xa chkom junuk jkanaan krixchano* li ta sna Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike».ª

14:21 *O ja' van sk'oplal «jp'olmajel».

MALAKIAS

K'USITIK YICH'OJ

- Sk'anoj steklumal li Jeovae (1-5)
Li paleetike chak'ik matanaletik ti mu'yuk lekike (6-14)
Toj muk' ch'ot ta stojolal muk'tik lumetik li sbi Diose (11)
- Li paleetike mu xu' yu'unik xchanubtasel li jteklume (1-9)
«Li palee ja' oy ta sba xchanubtasel ta sventa Dios li jteklume» (7)
Li jteklume mu'yuk srasonal yu'un ti tsutes-o snup xchi'ile (10-17)
Xi chal li Jeovae: «Li vo'one jp'ajoj li buch'u tsutes-o snup xchi'ile» (16)
- Li Kajvaltik ta melele chtal sakubtas li stemploe (1-5)
Li j-almantal sventa tratoe (1)
Chich'ik albel ti ak'o sutik tal ta stojolal Jeovae (6-12)

- Mu'yuk chjel li Jeovae (6)
«Sutanik tal ta jtojolal, va'un chisut tal ta atojolalik ek» (7)
Ich'ik tal skotol li diesmoe xchi'uk te xavilik mi mu'yuk ta jmal tal epal bendision (10)
Li buch'u tuk'e xchi'uk li buch'u toj chopole (13-18)
Te ta yeloval Dios laj yich' ts'ibael jlik livro sventa svulesobil ta jolil (16)
«Mu ko'oluk li buch'u tuk'e xchi'uk li buch'u toj chopole» (18)
- Chtal Elias yo' to mu'yuk talem li sk'ak'alil Jeovae (1-6)
«Ta xojobaj ta atojolalik li k'ak'al ti chak' talel tuk'ilale» (2)

1 Li'e ja' jun a'yej ti tsots sk'oplale:
Li Jeovae xi laj yalbe Israel ta stojolal li Malakiase:*

2 Xi chal li Jeovae: «Kak'ojbo-xuk ta ilel ti jk'anojoxuke».ª

1:1 *Ja' sk'an xal «kaj-almantal».

KAP. 1

a Dt 10:15

Kolumna 2

a Je 25:25, 26

b Ro 9:13

Yan li vo'oxuke xi chavalike: «¿K'uxi avak'oj ta ilel ti ak'ano-junkutike?».

Xi chal li Jeovae: «¿Mi mu ja'uk xchi'il ta vok'el Esau li Jakobeª cha'a? Pe ja' la jk'an li Jakobe, **3** yan li Esau la jp'aj;ª xchi'uk mu k'usi x-ayan laj kik-

tabe^a li ta vitsetik yu'une xchi'uk li xrextoe* ja' laj kak'be li te'tikal ts'i'etik ta takixokol balumile». ^b

4 «Ak'o mi xi chal li Edome: «Kich'ojkutik lajesel, pe chisutkutik batel xchi'uk ta jcha'va'ankutik ti butik jinemike», xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarroetike: «Ja' ta sva'anik, pe vo'on ta jlilin xchi'uk tsbiinik «yosilal choplejaj» xchi'uk «krixchanoetik ti p'ajbil komik ta sbatel osil yu'un li Jeovae». ^c **5** Chavil ta asat atukik, va'un xi chavalike: «Ak'o yich' muk'ibtasbel sk'oplal Jeova li ta yosilal Israele»».

6 «Paleetik, xi chkalboxuk vo'on li Jeovaun ti bankilalun yu'un soltarroetike, vo'oxuk ti ap'ajojik li jbie: ^d «Chich' ta muk'stot li jun nich'onile^e xchi'uk chich' ta muk' yajval li jun mosoile. Pe mi vo'on atotikune, ^f žbu ti chavich'ikun ta muk'e? ^g Mi vo'on avajvalikune, ^h žbu ti chavich'ikun ta muk'e?»

»Pe xi chavalike: «žK'uxi ti j'p'ajojkutik abie?»».

7 »Ja'o k'alal chavak'ik sokem ve'lil* ta skajleb jmotone».

»Xi chavalik xtoke: «žK'uxi ti jsokesojotkutike?»».

»Ja'o k'alal xi chavalike: «Sk'an xich' p'ajel li xmexa Jeovae». ^h **8** K'alal chavak'ik ta milbil matanal li chonbolom ti ma'sate, xi chavalike: «Mu'yuk chopol». K'alal chavak'ik jkotik chonbolom ti koxo o ti ipe, xi chavalike: «Mu'yuk chopol»».

Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarroetike: «Avokolu, ak'bo kik li ajvalil avu'une. žMi xmuyubaj van ta atojolal o mi lek van ta xch'amot?».

9 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarroetike: «Avoko-

1:3 *O «spukulale; spartee». 1:4 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltarroetike. 1:6 *O «ti xi'tabilunee». #O «vo'on amuk'ul ajvalikune». 1:7 *Literal «pan».

KAP. 1

a Jer 49:20
Joe 3:19

b Is 34:10, 13

c Is 34:5
Abd 18

d Ese 22:26

e Eks 20:12

f Eks 4:22

g Is 1:2

h Ese 41:21, 22
1Ko 10:21i Le 22:20, 22
Dt 15:21

Kolumna 2

a 2Kr 23:4

b Jer 6:13
Mik 3:11c Is 1:11
Jer 6:20d Sl 113:3
Is 45:6
Is 59:19e Sl 22:27
Sof 3:9
Mt 28:19
Ap 15:4

f Ese 22:26

g Mal 1:7

h Le 22:20, 22
Dt 15:21
Dt 17:1

luk, li avie k'anbeik vokol li Dios sventa xak'butik ta ilel slekil yo'ontone. K'alal te atsakojik tal ta ak'obik li matanale, žmi ta van xch'amoxuk ta slekil yo'onton?».

10 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarroetike: «žBuch'u van oy ta yo'onton avu'unik tsk'an tsmak li sti'tak templee? ^a Yu'un li vo'oxuke chak'an atojolik^b k'alal chatsanbeik sk'ak'al li skajleb matanal ku'une. Mi jset'uk jun ko'onton avu'unik xchi'uk mi jutebuk k'upil sba chkil li matanal avich'ojik tale». ^c

11 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarroetike: «Yu'un toj muk' ch'ot ta stojolal muk'tik lumetik li jbie, ^d chlik ta slok'eb k'ak'al k'alal to ta smaleb k'ak'al. Ta buyuk no'ox xtomet xch'aiall* chich' ak'el li milbil matanale xchi'uk chich' ak'el matanaletik ta skoj li jbie, k'ucha'al jun lekil matanal. Yu'un toj muk' ch'ot ta stojolal muk'tik lumetik li jbie». ^e

12 «Yan li vo'oxuke yakal chasokesbeik sk'oplal ^f k'alal xi chavalike: «Sokesbil li xmexa Jeovae xchi'uk sk'an xich' p'ajel li ve'lil te oye». ^g **13** Xi chavalik xtoke: «žK'elavil! žTalo xa xka'ikutik» xchi'uk solet ap'ajojik», xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarroetike. Xi chal li Jeovae: «Chavik'ik tal li chonbolometik ti elk'anbile, ti koxoike xchi'uk ti ipike. Jech, jja' chavak'ik tal ta matanal taje! žMi ta van jch'am li k'usi atsakoj tal ta ak'obike?». ^h

14 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltarroetike: «Toj chopol xchi'uk toj manya li buch'u oy jkot stot xchonbolom ta skoral* ti mu'yuk ipe, ^h pe ti ja' chak'

1:10 *Ya'eluke, ja' sk'oplal ti ja' no'ox oy ta sbaik li ochebaletik ta templee. 1:11 *O «xch'ayilal». 1:12 *O ja' van sk'oplal «chasokesbeikun jk'oplal». 1:14 *O «smokal». #O «mu'yuk xchopolile».

ta milbil matanal ti bu oy xchopolil* k'alal chak' ye ti oy k'usi chak'be li Jeovae. Yu'un vo'on muk'ul Ajvalilun* xchi'uk labal sba ch'ot ta stojalal muk'tik lumetik li jbie».b

2 «Li avie, paleetik, ja' ta aventaik li mantal li'e.c **2** Mi mu xak'an xachikintaik xchi'uk mi mu xavak' ta avo'ontonik smuk'ibtasbel sk'oplal li jbie, ta jtak tael ta atojalalik chopol k'optael^d xchi'uk ta jk'atajes ta chopol k'optael li bendisionetik avu'unike.e Jech, jk'atajesoj xa ta chopol k'optael li bensidionetike, yu'un mu'yuk avak'oj ta avo'ontonik», xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike.*

3 «Ji'K'elavilik! Ja' ta akojik ta jsokes* li k'usitik ats'unojike' xchi'uk ta jvijboxuk tael ik'obal^f ta asatik, li yik'obal chonbolometik ti chavak'ik ta chik'bil matanal ta k'inetik avu'unike; te chavich'ik kuchel batel xchi'uk te chavich'ik jipel batel.^g **4** Va'un, te chavak'ik venta ti vo'on kak'ojboxuk li mantal taje, sventa teuk-o li jtratokutik xchi'uk Levie»,^h jech yalaj li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike.

5 «Li jtrato la jpas xchi'uk Levie ja' sventa kuxlejal xchi'uk jun o'ontonal, ta skoj li bendisionetik taje, ja' tijbat yo'onton sventa xich'un ta muk'. La xi'taun,* jech, te va'al kom ta skoj ti labal sba laj yil li jbie. **6** Te oy ta ye li mantal* sventa melele^h xchi'uk mu'yuk k'usi chopol laj yich' tael li ta yanal yee.^f Jun yo'onton ech' ta jtojolal, tuk' li k'usitik la spase' xchi'uk ep buch'utik laj yik'taik yu'un spasel li k'usi chopo-

1:14 *O «oy yik'obal». **2:2** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. **2:3** *Literal «ta jtsak ta utel». #O «tso'». ^aJa' xkaltik, ti bu chich' ak'el stso' chonbolom ti chak'ik ta chik'bil matanale. **2:5** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **2:6**, **7** *O «chanubtasel». **2:6** #O «spak'al yee».

KAP. 1

a Sl 47:2
Jer 10:10

b Ap 15:4

KAP. 2

c Mal 1:6

d Le 26:14-17
Dt 28:15

e Aj 1:11

f Joe 1:17

g Eks 40:12, 15
Nu 3:6
Nu 18:23
Ese 44:15, 16

h 2Kr 17:8, 9

i Eks 32:26

Kolumna 2

a Dt 24:8
2Kr 15:3
Ne 8:7, 8
Ese 44:23, 24

b Lu 11:52

c Ne 13:29

d Le 19:15
Dt 1:17
Dt 16:19

e Mal 1:6
1Ko 8:6

f Ne 5:8

g Le 20:26

h Dt 7:1, 3
Jue 3:5, 6
1Re 11:1, 2
Ne 13:23

i 1Sa 15:22

le. **7** Yu'un li palee ja' oy ta sba xchanubtasel ta sventa Dios li jteklume xchi'uk li krixchanoetik eke sk'an sa'ik li mantal* chlok' ta yee,^a yu'un ja' yaj-almantal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike.

8 »Pe li vo'oxuke k'ejp'ujemoxuk* lok'el li ta bee. Ep buch'utik smakoj[#] yakan avu'unik ta sventa li mantale.^{ab} La asokesik li trato xchi'uk jlevietike»,^c xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike. **9** «Ja' yu'un, chhak' ti xavich'ik p'ajele xchi'uk ti bik'itik ak'oplal xakomik ta sjunul li jteklume, yu'un mu'yuk la atamik batel li beetik ku'une, k'ajomal lat'ujvanik k'alal la atunesik li k'usi chal mantale».d

10 «Ji' Mi mu junuk no'ox jtotik jkotoltik?e Ji' Mi mu junuk no'ox Dios ti la spatutike? Ja' yu'un, jk'ucha'al ti ta jlo'la jbatik ta jujuntale' xchi'uk ti ta jsokesbetik sk'oplal li trato la spask li jmoltotaktike? **11** Valopatinvan xa li Judae xchi'uk oy k'usi toj chopol yich'oj pasel li ta Israel xchi'uk ta Jerusalem; yu'un li Judae sokesojbe xa sk'oplal li k'usi ch'ul* yu'un Jeova^g ti sk'anoje xchi'uk ja' k'otem ta slekom li tseb yan diose.h **12** Li Jeovae chak'be slajeb ta skarpana Jakob ti buch'uuk no'ox jech tspas taje, mu ventauk buch'u,* ak'o mi xak'be jun matanal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike.»i

13 «Oy to* k'usi chapasik xtok. Ta skoj taje, te xmalmun ya'lel satik ta ok'el xchi'uk te chbat sjik' yo'ontonik li ta skajleb smoton Jeovae, ja' yu'un mu'yuk xa tstsak ta venta li matanal avu'unike xchi'uk mi ja'uk xa lek chil li k'usi atsakoj batel

2:8 *O «k'ejevemoxuk; ts'ep'ujemoxuk». #O «t'abem». ^aO ja' van sk'oplal «chanubtasel avu'unike». **2:11** *O ja' van sk'oplal «ti bu ch'ul». **2:12** *Literal «li buch'u julaveme xchi'uk li buch'u tstalk talele». **2:13** *Literal «Xcha'tosal».

ta ak'obike.^a **14** Yan li vo'oxuke xi chavalike: «¿K'u yu'un?». Yu'un li Jeovae k'otem k'ucha'al testigo avu'un xchi'uk li avajnil ta akeremale, ti la amukul satie, ak'o mi ja' achi'il xchi'uk ja' avajnil ti apasoj trato xchi'uke.^{*b} **15** Pe oy jun ti mu jechuk la spase, yu'un te oy ta stojolal uni juteb li xch'ul espiritu Diose. ¿K'usi oy ta yo'onton ti jech la spase? Ja' oy ta yo'onton li snitilulal Diose. Ja' yu'un, k'elo me abaik ta skoj li atalelali xchi'uk mu xamukul sati li avajnilik ta akeremalike. **16** Yu'un li vo'one jp'ajoj* li buch'u tsutes-o snum xchi'ile,^c xi li Jeova ti ja' Dios yu'un Israele, «jeh xtok, jp'ajoj li buch'u pixil ta choplejaj li sk'u spok'e»,[#] xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike. «K'elo me abaik ti k'u yelan atalelali xchi'uk mu xalo'lanvanik.^d

17 »Lubem xa avu'unik Jeova ta skoj li k'usi chavalike.^e Pe xi chavalike: «¿K'uxi ti lubem k'un-kutike?». Ja'o k'alal xi chavalike: «Lek ch-ilatik yu'un Jeova skotol li buch'utik tspace k'usi chopole xchi'uk xmuyubaj yo'onton yu'un-^f nik^f o ja'o k'alal xi chavalike: «¿Bu oy li tuk'il Diose?»».

3 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike:^{*} «jK'elavilik!, ta jtak tal kaj-almantal ti ja' tsjam batel[#] li jbee.^g Va'un, ta anil no'ox chtal ta stemplo li Kajvaltik ta melele,^h ja' li buch'u chasa'ike; jech xtok, chtal li j-almantal sventa trato ti xamuyubaj chamalalike. Chtal ta mel-^el».

2 «Pe ¿buch'u van sts'ik yu'un mi k'ot sk'ak'alil chtale xchi'uk buch'u van ti va'al chkom mi vul ta lok'ele? Yu'un xko'olaj k'ucha'al k'ok' ti chunijes ta-

2:14 *O «ja' amero ajnil». **2:16** *Lateral «Yu'un sp'ajoj». #O «buch'u ti-k'il ta sa'k'ope». **3:1** *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un solta-roetike. #O «chchapan batel».

KAP. 2

- a Pr 21:27
b Pr 5:18-20
Mt 19:4-6
c Je 2:24
Mt 5:32
Mt 19:8,9
Mr 10:5-9
d Mal 2:10
e Is 1:14,15
f Ese 18:29

KAP. 3

- g Mt 3:1-3
Mt 11:7,10
Mr 1:2-4
Lu 1:76
Jn 1:6,23
Jn 3:28
h Sl 11:4

Kolumna 2

- a Is 1:25
Jer 2:22
b Sl 66:10
Pr 25:4
Sak 13:9
c 2Kr 7:1
d Dt 18:10,12
e Eks 20:7
f Eks 23:9
Sak 7:10
g Pr 14:31
Snt 5:4
h Dt 24:17
Is 1:17
Snt 1:27
i Is 43:10
Is 46:4
Snt 1:17

j Dt 9:7
Ech 7:51

k Jer 3:12
Sak 1:3
Snt 4:8

k'in sventa xlok' li yik'obale xchi'uk xko'olaj k'ucha'al xavon^a jchuk'ometik. **3** Ta xchoti k'ucha'al li buch'u ta xunijes xchi'uk ta sakubtas platae,^b ta sakubtas li xnich'nab Levie; ta slekubtas k'ucha'al oro xchi'uk plata, ta skoj taje, chk'otik ta krixchanoetik ti xu' xa xak'ik lekil matanal jech k'ucha'al lek chil li Jeovae. **4** Va'un, lek chil* ta meel Jeova li matanal chak' Juda xchi'uk Jerusalene, jech k'ucha'al ta vo'ne.^c

5 »Chinopaj tal ta atojolalik sventa xavich'ik chapanel xchi'uk chkalbe ta anil ta jamal smulik li j-ak'chameletike,^d li buch'utik tso'la snum xchi'ilike, li buch'utik jech'e chak' ye k'usi tspace,^e li buch'utik mu sk'an skolta* jyanlume^f xchi'uk li buch'utik tso'la jsa'abte,^g li ants ti chamem smalale xchi'uk li buch'u chamem stote.^h Li buch'utik taje mu'yuk xi'taojikun,[^] xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike.

6 «Yu'un vo'on Jeovaun, mu'yuk chijel.ⁱ Vo'oxuk xnich'naboxuk Jakob; ja' yu'un mu'yuk lajem-o ak'oplalik. **7** Le' xa ono'ox ta sk'ak'alil amoltotakik ti ke'jp'ujemoxuk* lok'el li ta jmantaltake xchi'uk mu'yuk ach'unojik.^j Sutanik tal ta jtojolal, va'un chisut tal ta atojolalik ek»,^k xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un solta-roetike.

Pe xi chavalike: «¿K'uxi xa no'ox ti chisutkutik tal ta atojolale?».

8 «¿Mi xu' oy k'usi xelk'anbe Dios li jun no'ox krixchano? Pe oy k'usi yakal chavelk'anbeikun».

Xi chavalike: «¿K'usi ti kelk'annojbotkutike?».

3:4 *O «xkuxet yo'onton yu'un». **3:5** *O «li buch'utik mu stsakbe ta venta sderecho». #O «me'one». ^K'elo Glosario, xi'tael Dios. **3:6** *O «mu'yuk jelemun-o». **3:7** *O «kejevemoxuk».

«Ja'o k'alal mu'yuk chavich'ik tal li diesmoetike* xchi'uk li matanaetike. **9** Ta mel, chopol ak'oplal chakomik,* yu'un oy k'usi chavelk'anbeikun... jech yakal tspas sjunul li jteklume. **10** Ich'ik tal skotol li diesmo* ti bu chich' k'ejel^a sventa oyuko ve'llil li ta jnae;^b avokolikuk, ak'ikun ta preva ta sventa taje. Te xavilik mi mu'yuk ta jam tal li vinateje^c xchi'uk te xavilik mi mu'yuk ta jmal tal^a epal bendision ta atojolalik ja' to ti k'uxi oy xa avu'unik skotole»,^d xi li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike.

11 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Ta jtsak ta utel ta akojik li jlajesvaneje,* va'un mu'yuk xa tslajes li k'usitik chlok' ta avosilike xchi'uk chak' xa sat li ste'eltak uva ta avosilike»,^e

12 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Skotol li muk'tik lumetike chalik ti xamuyubajike,^f yu'un chak'otik ta jun k'upil sba lum».

13 Xi chal li Jeovae: «Toj tsotsik li k'usitik avalojik ta jtolalale».

Yan li vo'oxuke xi chavalike: «Z'K'uxi ti oy k'usitik toj tsotsik kalojkutik ta atojolalale?»^g

14 «Xi chavalike: «Mu'yuk k'usi sbalil ti chijnta ta stojolal Diose.^h Z'K'uxi jtaojbetik sbalil ti ta jpastik li k'usi oy ta jbatik yu'une xchi'uk ti chkat ko'ontontik ta skoj jmultik ta yeloval li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike? **15** Li avie, xmuyubajik no'ox chkilkutik li jtoyba krixchanoetike. Jech xtok, lek chbat xkuxlejalik ek li buch'utik tspasik k'usitik chopole.ⁱ Mu'yuk chk'exavik

3:8 *O «slajlajunebaltake». 3:9 *O ja' van sk'oplal «Ta jun chopol k'optael chachopol k'optaikun». 3:10 *O «li slajlajunebal». ^aO «ti bu chich' nak'el». ^bLiteral «ta jk'eb tal». 3:11 *Ya'eluke, ja' chalbe sk'oplal epal bik'tal chonetik ti tslajes k'usitike.

KAP. 3

a Le 27:30
Dt 14:28

b 2Kr 31:11
Ne 12:44
Ne 13:10

c Dt 28:12

d Le 26:10
2Kr 31:10
Pr 3:9, 10

e Dt 11:14
Sak 8:12

f Is 61:9

g Mal 1:6

h Job 21:14, 15
Sl 73:13, 14
Is 58:3
Sof 1:12

i Jer 12:1

Kolumna 2

a Sl 56:8
Sl 69:28

b Is 26:8

c Jer 31:33

d Is 62:3
1Pe 2:9

e Sl 103:13

f Sl 58:10, 11

KAP. 4

g Sof 2:2
2Pe 3:7

chak'ik ta preva li Diose, pe mu'yuk tstabeik stojobil».

16 Li va' k'ak'ale, la xchi'in sbaik ta lo'il ta jujuntal li buch'utik xchi'il sbaik ti xi'taojok li Jeovae, va'un la sts'et chikinta Jeova xchi'uk laj ya'i li k'usi chalike. Te une, te ta yeloval lik yich' ts'ibael jlik livro sventa svulesobil ta jolil,^a te ts'ibabil sbiik li buch'utik xi'taojok li Jeovae xchi'uk li buch'utik tsnopbeik sk'oplal* li sbie.^b

17 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Ta xku'uninik* mi k'ot sk'ak'alil ti ta jlikes jun jteklum ti stuk no'ox jech.^{*d} Ta jk'uxubinik, jech k'ucha'al jun vinik ti chk'uxubin li skerem ti chtun ta stojolale.^e **18** Va'un, te chavilik yan velta ti mu ko'oluk li buch'u tuk'e xchi'uk li buch'u toj chopole,^f li buch'u chtun ta stojolal Diose xchi'uk li buch'u mu'yuk chtun ta stojolale».

4 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike:* «K'e-lavilik!, chtal jun k'ak'al ti xtiltun^g sk'ak'al k'ucha'al jun ornoe,^g ja'o k'alal chk'otik k'ucha'al jobel skotol li jtoybaetike xchi'uk li buch'utik tspasik k'usitik chopole. Tslajesatik mi vul li sk'ak'alile, tslajesbat k'alal ta yibelik xchi'uk k'alal ta sk'obk'obtakkik. **2** Pe li vo'oxuk ti avich'ojik ta muk* li jbie ta xojobaj ta atojolalik li k'a-k'al ti chak' talel tuk'ilale xchi'uk ti chpoxtavan li xojobale.^h Ta xap'itik k'ucha'al ch'iom tot vakaxetik ti jupesbilike».

3 Xi chal li Jeova ti ja' bankilal yu'un soltaroetike: «Li vo'oxuke chapech'ilanik ta tek'el li buch'utik toj chopolike, yu'un chk'otik k'ucha'al pukuk* ta xpa-

3:16 *O «tsnopbeik». O ja' van sk'oplal «ep sbalil chilik». 3:17 *O «li k'usi toj ep sbalile». 4:1 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. ^aO «xloklun; xpulpun». 4:2 *Literal «axi'taojok». ^bLiteral «li xik'e». 4:3 *O «lum».

ch'omal avakanik mi k'ot sk'ak'alil ta jpas taje».

4 «Vuleso ta ajolik li Smantal kajtunel Moisesse, li jmantaltake xchi'uk li k'usitik k'otem ta nopel ku'un ti laj kak' ta Oreb sventa xch'un sjunul li Israele.^a

5 »iK'elavilik! Ta jtakboxuk tal li j-alk'op Elias^b yo' to mu'yuk

KAP. 4

^a Dt 4:5

^b Mt 11:13, 14

Mr 9:11, 12

Kolumna 2

^a Joe 2:31

Ech 2:20

2Pe 3:10

^b Lu 1:17

talem li sk'ak'alil Jeovae, ti toj tsots sk'oplale xchi'uk ti toj labal sbae.^a **6** Ta sk'atajesbe jech yo'onton totiletik k'ucha'al yo'onton xnich'nabike^b xchi'uk ta sk'atajesbe jech yo'onton li nich'nabiletik k'ucha'al yo'onton stotike, sventa mu xtal jyayijes li balumile, ti xkak'be slajeb ta j-ech'ele».

(Li' tsuts sjelubtasel li Ts'ibetik ta Ebreo xchi'uk ta Arameo K'ope, ja' xa chlik tal li Ts'ibetik ta Griego K'ope)

XI CHAL
MATEO

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Snitlulal Jesukristo (1-17)
Vok' li Jesuse (18-25)
- 2 Talik jk'elk'analetik (1-12)
Jatavik batel ta Ejipto (13-15)
Tsmil nene' keremetik
li Erodese (16-18)
Sutik tal ta Nasaret (19-23)
- 3 Chchol mantal li Juan
J-ak'-ich'vo'e (1-12)
Laj yich' vo' li Jesuse (13-17)
- 4 Chak' ta preva Jesus li Diabloe (1-11)
Lik xchol mantal ta Galilea
li Jesuse (12-17)
Takatik ta ik'el ba'yel
jchank'opetik (18-22)
Chchol mantal li Jesuse,
chchanubtasvan xchi'uk
chpoxtava (23-25)
- 5 MANTALETIK TA VITS (1-48)
Lik chanubtasvanuk ta vits
li Jesuse (1, 2)
Baluntos k'uxi ta tael
muyubajel (3-12)
Ats'am xchi'uk sakil osil (13-16)
K'ot ta pasel yu'un Mantal
li Jesuse (17-20)
Mantal sventa ilinel (21-26),
slo'lael nup chi'ilil (27-30),
sutesejbail (31, 32),
chkak' ketik (33-37),
spakel sutel (38-42) xchi'uk
jk'an kajkontratik (43-48)
- 6 MANTALETIK TA VITS (1-34)
Altik tspas k'uxi tuk' sventa
xil yantike (1-4)
K'uxi ta pasel orasion (5-15)
Sk'elobil k'uxi ta pasel
orasion (9-13)
Ayuno (16-18)
K'ulejal ta sba balumil xchi'uk
ta vinajel (19-24)
«Mu me xavul avo'ontonik» (25-34)
«Sa'ilanik me ba'yel li Ajvalilal
yu'un Diose» (33)
- 7 MANTALETIK TA VITS (1-27)
«Mu xa xatik'ik mulil» (1-6)
- K'anilanik, sa'ilanik xchi'uk
k'ojilanik (7-11)
Mantal sventa lek xkil jbatik
xchi'uk yantik (12)
Bik'it ti' na (13, 14)
«Ta sventa yabtelik
chavojtikinik» (15-23)
Na ta sba ton, na ta ji'tik (24-27)
Ch'ayal to kom yo'onton krixchanoetik
ti k'u yelan chanubtasvan
li Jesuse (28, 29)
- 8 Poxtaj li buch'u ip ta leprae (1-4)
Xch'unel yo'onton jun bankilal
soltaro (5-13)
Ep krixchanoetik la xpoxta ta
Kapernaum li Jesuse (14-17)
K'uxi ta ts'akliel li Jesuse (18-22)
La spajes tsatsal ik'alo' li Jesuse (23-27)
La stak batel pukujetik ta chitometik
li Jesuse (28-34)
- 9 Li Jesuse la xpoxta jun vinik
ti alubem sbek'tale (1-8)
La stak ta ik'el Mateo
li Jesuse (9-13)
Oy k'usi la sjak'beik ta sventa
ayuno (14-17)
Stseb Jairo. Jun ants ti la spikbe
li sk'u' spok' Jesuse (18-26)
La xpoxta cha'vo' ma'sat xchi'uk
jun uma' li Jesuse (27-34)
Toj ep k'usitik sk'an tsobbel sat,
pe toj jutuk j-abteletik (35-38)
- 10 «Li 12 ta vo' jtakboletike» (1-4)
Mantaletik sventa cholmantal (5-15)
Chich'ik kontrainel li
jchank'opetike (16-25)
Ja' xi'taik li Diose, ma'uk
li krixchanoetike (26-31)
Ma'uk jun o'ontonal chak', ja'
kontrainejbail chak' (32-39)
Stsakel ta venta yajchank'optak
Jesus (40-42)
- 11 Li Jesuse la sk'upil k'opta
li Juan J-ak'-ich'vo'e (1-15)
Chchapanat li jk'ol kuxlejal
ti jtjoybae (16-24)

- Tsk'upil k'opta Stot Jesus ta skoj
ti chk'uxubin buch'utik bik'it yak'oj
sbaike (25-27)
K'un ta kuchel li sk'atlom te'
Jesuse (28-30)
- 12 «Ja' Yajval savado» li Jesuse (1-8)
La xpoxta jun vinik ti xmoch'oj sba
jun sk'obe (9-14)
Li jtunel ti k'anbil yu'un Diose (15-21)
Ta ch'ul espiritu la slok'es
pukujetik (22-30)
Mulil ti mu'yuk chich' pasel
pertone (31, 32)
«Ta sat chvinaj ti k'u yelan li te'e» (33-37)
Senyail Jonas (38-42)
K'alal sut talel jun ibal sba
pukuje (43-45)
Sme' xchi'uk yits'inabtak Jesus (46-50)
- 13 LOK'OLK'OPETIK SVENTA AJVALILAL (1-52)
«Jts'unolajel» (1-9)
Ti k'u yu'un la stunes lok'olk'opetik
li Jesuse (10-17)
Laj yich' chapbel smelolal li lok'olk'op
sventa jts'unolajele (18-23)
Trigo xchi'uk chopol ts'i'lel (24-30)
Sbek' mostasa xchi'uk levadura (31-33)
Ja' sventa xk'ot ta pasel li albil k'op ti
laj yich' tunesel lok'olk'opetike (34, 35)
Laj yich' chapbel smelolal li lok'olk'op
ta sventa li trigo xchi'uk li chopol
ts'i'lele (36-43)
K'ulejal ti mukule xchi'uk li perla ton
ti toj toyol stojole (44-46)
Nutit' sventa tsakob choy (47-50)
Ach' k'ulejal xchi'uk mol k'ulejal (51, 52)
Laj yich' p'ajel ta slumal stuk
li Jesuse (53-58)
- 14 La xtuch'beik sjol li Juan
J-ak'-ich'vo'e (1-12)
La smak'lin vo'mil viniketik
li Jesuse (13-21)
Xanav ta ba nab li Jesuse (22-33)
Ep buch'utik la xpoxta ta
Jenesaret (34-36)
- 15 Jamal vinaj li k'usitik nopem xa'i
tspas krixchanoetike (1-9)
Ta ko'ontontik chlik tal li k'usi
tsokesvane (10-20)
Toj muk' xch'unel yo'onton jun jfenisia
ants (21-28)
Ep buch'utik la xpoxta li Jesuse (29-31)
- La smak'lin chanmil viniketik
li Jesuse (32-39)
- 16 Tsk'anbeik Jesus ak'o yak' ta ilel
junuk senyail (1-4)
Slevadurail jfariseoetik xchi'uk
jsaduseoetik (5-12)
«Syaveal Ajvalilal» (13-20)
Tsobobbail ti va'anbil ta sba tone (18)
Ba'yel xa ono'ox laj yal ti chcham
li Jesuse (21-23)
Li k'usi sk'an spas jun melet
jchank'ope (24-28)
- 17 La sk'atajes sba li Jesuse (1-13)
Xch'unel o'ontonal k'ucha'al sbek'
mostasa (14-21)
Laj yal yan velta ti chcham
li Jesuse (22, 23)
La stojik-o patan li jsep tak'in
skats'oj choye (24-27)
- 18 Li buch'u mas muk' sk'oplal
li ta Ajvalilale (1-6)
K'usitik tsmak kakantik (7-11)
Lok'olk'op ta sventa ch'ayemal
chij (12-14)
K'uxi xu' xakolta avermano (15-20)
Lok'olk'op ta sventa mosoil
ti mu'yuk chak' pertone (21-35)
- 19 Nupunel xchi'uk sutesejbail (1-9)
Jech ak'bilik ti mu xnpunike (10-12)
Laj yak'be bendision ololetik
li Jesuse (13-15)
Oy k'usi la sjak' jun jk'ulej kerem
vinik (16-24)
K'usitik chich' iktael ta skoj
li Ajvalilale (25-30)
- 20 Ko'ol yepal tojatik li j-abteletik
ti bu ts'unbil uvae (1-16)
Laj yal yan velta ti chcham
li Jesuse (17-19)
La sk'an tsots yabtelik
li ta Ajvalilale (20-28)
Tspoj epal krixchanoetik li Jesuse (28)
Jam sat cha'vo' ma'sat viniketik (29-34)
- 21 Labal sba k'u yelan och batel ta
Jerusalem li Jesuse (1-11)
La xch'uba templo li Jesuse (12-17)
La xchopol k'opta ste'el igo (18-22)
La sjak'beik bu la sta yabtel
li Jesuse (23-27)
Lok'olk'op ta sventa cha'vo'
keremil (28-32)

- Lok'olk'op ta sventa jts'unolajejetik ti jmilvanejetike (33-46)
La sp'ajik li ton ta chikin na ti mas tsots sk'oplale (42)
- 22 Lok'olk'op ta sventa sk'in'al nupunel (1-14)
Dios xchi'uk Sesar (15-22)
Oy k'usi la sjak'ik ta sventa cha'kuxesel (23-33)
Li chib mantal ti mas tsotsik sk'oplale (34-40)
¿Mi ja' xnich'on David li Kristoe? (41-46)
- 23 Mu xachanbeik li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseoetike (1-12)
Toj abol sbaik li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseoetike (13-36)
Laj yat yo'onton ta stojolal Jerusalem li Jesuse (37-39)
- 24 SENYAIL TI LI' XA OY KRISTOE (1-51)
Pask'op, vi'nal xchi'uk nikel (7)
Ta xich' cholel li lekil a'yejetike (14)
«Muk'ta tsatsal vokoilil» (21, 22)
Senyail Xnich'on Krixchano (30)
«Ste'el igo» (32-34)
Jech k'ucha'al sk'ak'alil Noe (37-39)
«Vik'iluk-o me asatik» (42-44)
Tuk'il mosoil xchi'uk chopol mosoil (45-51)
- 25 SENYAIL TI LI' XA OY KRISTOE (1-46)
Lok'olk'op ta sventa lajunvo' tojol tsebetik (1-13)
Lok'olk'op ta sventa talento (14-30)
Chij xchi'uk tentsun (31-46)
- 26 La skomon nopik k'uxi tsmilik Jesus li bankilal paleetike (1-5)
Oy jun ants ti la smalbe muil aseite li Jesuse (6-13)
Slajeb K'in Koltael xchi'uk ak'el ta k'abal (14-25)
Laj yich' likesel li Ve'lil ta bat k'ak'al yu'un Kajvaltike (26-30)
Li Jesuse laj xa ono'ox yal ti chp'ajat yu'un li Pedroe (31-35)
Tspas orasion ta Jetsemani li Jesuse (36-46)
Laj yich' chukel li Jesuse (47-56)
Chapanat yu'un Sanedrin (57-68)
Laj xa ono'ox yal Jesus ti chal Pedro ti mu x-ojtkinvane (69-75)
- 27 Laj yich' ak'el ta stojolal Pilato li Jesuse (1, 2)
La xchuk snuk' li Judase (3-10)
Va'al ta stojolal Pilato li Jesuse (11-26)
La slabanik ta yeloval sat krixchanoetik (27-31)
La sbajik ta jtel te' ta *Golgota* (32-44)
Cham li Jesuse (45-56)
Laj yich' mukel li Jesuse (57-61)
Chabibil lek li smukinale (62-66)
- 28 Cha'kuxiem xa li Jesuse (1-10)
Laj yich' ak'bel tak'in soltaroetik sventa sjutik k'op (11-15)
Bat pasik ta jchank'op li krixchanoetike (16-20)

1 Li livro li'e ja' chalbe sk'oplal* li Jesukristo^a ti ja' xnich'on Davide^a xchi'uk ti ja' xnich'on Abraane.^b

2 Li xnich'on Abraane ja' Isaak; li xnich'on Isaake^c ja' Jakob;^d li xnich'on Jakobe ja' Juda^e xchi'uk laj yil yan xnich'nab;

3 li xnich'on Judae ja' Peres xchi'uk Sera^f ti laj yil xchi'uk Tamare;

1:1 *O «slistail snitilulal; slistail smoltotak». ^aO «li Mesias; li Buch'u T'ujbil».

KAP. 1

- a 1Kr 17:11
Mt 9:27
Lu 1:32, 33
b Je 22:18
c Je 21:3
d Je 25:26
1Kr 1:34
e Je 29:35
f Je 38:29, 30

Kolumna 2

- a Rut 4:18-22
b 1Kr 2:9
c 1Kr 2:10, 11
d Jos 2:1
e Rut 4:13
f 1Kr 2:12
g 1Kr 2:13, 15

li xnich'on Perese ja' Esron; li xnich'on Esrone^a ja' Ram;^b

4 li xnich'on Rame ja' Aminadab;

li xnich'on Aminadabe ja' Nason;^c

li xnich'on Nasone ja' Salmon;

5 li xnich'on Salmone ja' Boas ti laj yil xchi'uk Raabe;^d

li xnich'on Boase ja' Obed ti laj yil xchi'uk Rute;^e

li xnich'on Obede ja' Jese;^f

6 li xnich'on Jesee ja' li ajvalil Davide;^g

- li xnich'on Davide ja' Salomon^a ti laj yil xchi'uk li yajnil Uriase;
- 7** li xnich'on Salomone ja' Reoboam;^b
li xnich'on Reoboame ja' Abias;
li xnich'on Abiase ja' Asa;^c
- 8** li xnich'on Asae ja' Jeosafat;^d
li xnich'on Jeosafate ja' Jeoram;^e
li xnich'on Jeorame ja' Usias;
- 9** li xnich'on Usiase ja' Jotan;^f
li xnich'on Jotane ja' Akas;^g
li xnich'on Akase ja' Esekias;^h
- 10** li xnich'on Esekias ja' Manases;ⁱ
li xnich'on Manasese ja' Amon;^j
li xnich'on Amone ja' Josias;^k
- 11** li xnich'on Josiase^l ja' Jekonias^m xchi'uk laj yil yan xnich'nab, ja'o k'alal laj yich'ik ik'el batel ta Babiloniae.ⁿ
- 12** Li xnich'on Jekonias k'alal ik'bilik xa ox batel ta Babiloniae ja' Sealtiel;
li xnich'on Sealtiele ja' Sorobabel;^o
- 13** li xnich'on Sorobabele ja' Abiud;
li xnich'on Abiude ja' Eliakim;
li xnich'on Eliakime ja' Asor;
- 14** li xnich'on Asore ja' Sadok;
li xnich'on Sadoke ja' Akim;
li xnich'on Akime ja' Eliud;
- 15** li xnich'on Eliude ja' Eleasar;
li xnich'on Eleasare ja' Matan;
li xnich'on Matane ja' Jakob;
- 16** li xnich'on Jakobe ja' li Jose smal Mariae, li ants ti la svok'es Jesuse,^p ti Kristo chalbeike.^q
- 17** Skotol li jayk'ol kuxlejal ech' ti lik tal ta sk'ak'alil Abraan k'alal to ta sk'ak'alil Davide ech' 14 ta k'ol kuxlejal, 14 ta k'ol kuxlejal ech' xtok ti lik tal ta sk'ak'alil David ja' to k'alal laj yich'ik ik'el batel ta Babiloniae. Jech xtok, 14 ta k'ol kuxlejal ech' ti

KAP. 1

- a 2Sa 12:24
1Kr 3:5
- b 1Re 11:43
- c 1Kr 3:10-19
2Kr 14:1
- d 1Re 15:24
- e 2Kr 21:1
- f 2Re 15:32
- g 2Re 15:38
- h 2Re 18:1
- i 2Re 20:21
- j 2Kr 33:20
- k 2Re 21:24
- l 2Re 23:34
- m 1Kr 3:15, 16
- n 2Re 24:12, 15
2Kr 36:9, 10
- o Esd 3:2
Ne 12:1
- p Mt 13:55
Mr 6:3
- q Lu 3:23-38

Kolumna 2

- a Lu 1:35
- b Dt 24:1
- c Lu 1:35
- d Mt 1:25
Lu 1:31
- e Lu 2:30
Jn 1:29
Ech 4:12
Ech 5:31
Ef 1:7
Ebr 7:25
1Pe 2:24
- f Is 7:14
- g Is 8:8, 10
- h Lu 2:7
- i Lu 2:21

KAP. 2

- j Mik 5:2
Lu 2:4
- k Lu 1:5

lik tal k'alal laj yich'ik ik'el batel ta Babilonia k'alal to ta sk'ak'alil Kristoe.

18 Va'un, xi yelan vok' li Jesu-kristoe: k'alal makbil xa ox sventa chnupun xchi'uk Jose li sme'e, li Mariae, xchi'inoj xa ox yol ta sventa ch'ul espiritu^a k'alal mu'yuk to'ox yik'oj sbaike. **19** Pe li smalale, li Josee, oy ta yo'on-ton tsutes ta mukul,^b yu'un tu-k'il vinik xchi'uk mu sk'an xak' ta k'exlal ta stojolal krixchanoetik. **20** Pe k'alal laj xa ox snopbe lek sk'oplal li k'usitik taje, laj yak' sba ta ilel ta xvayich li yaj-anjel Jeovae,^{*} xi laj yale: «Jose, xnich'on David, mu xaxi' ta yikel batel ta ana li avajnil Mariae, yu'un li yol xchi'inoje ja' ta sventa ch'ul espiritu.^c **21** Ta xvok' yu'un jun kerem, Jesus^{*} chavak'be sbi,^d yu'un ja' tsoluta lok'el ta mulil li steklumale». **22** Ja' jech k'ot ta pasel skotol sventa xk'ot ta pasel li k'usi yaloj Jeova^{*} ta stojolal yaj-alk'op ti xi laj yale: **23** «K'e-lavilik! Ta xchi'in yol li tojol tsebe, ta svok'es jun kerem, va'un Emanuel^f chak'beik sbi», taje xi smelolal k'alal chich' jelubtasele: «Li' oy ta jtojalaltik li Diose». ^g

24 Va'un, k'alal julav li Josee, jech la spas k'ucha'al albat yu'un li yaj-anjel Jeovae,^{*} laj yik' batel ta sna li yajnil. **25** Pe mu'yuk bu la xchi'in ta vayel ja' to ti k'alal vok' li yole,^h va'un Jesus laj yak'be sbi.ⁱ

2 K'alal vok' xa ox ta Belen/ ta Judea li Jesus ta sk'ak'alil ajvalil Erodese,^{**} talik ta Jerusalem jk'elk'analetik[#] ti likemik

1:20 *Li'e ja' li ba'yel velta chvinaj li sbi Dios ti ja' Jeovae, li ta Vivlia li'e oy 241 ta velta li ta Ts'ibetik ta Griego K'op ti chalbe sk'oplal Kristoe. K'elo Apendise A5. **1:21** *Li biil taje ja' xko'olaj xchi'uk li biiletik ta ebreo K'op ti *Jesua* o Josuee, xi smelolale «ja' jkoltavanej li Jeovae». **1:22, 24** *K'elo Apendise A5. **2:1** *K'elo Glosario, Erodos. [#]O «buch'utik tpsamik majia».

tal ta Slok'eb K'ak'ale, **2** xi la sjak'ike: «¿Bu oy li buch'u vok' ti ch-och ta ajvalil yu'un judaetike?» Yu'un laj kilbekutik sk'anailil k'alal te to'ox oyunkutik ta Slok'eb K'ak'ale, ja' yu'un tal kich'kutik ta muk'.* **3** Ilin li ajvalil Erodes k'alal laj ya'i taje xchi'uk ilin ek skotol li jnaclejetik ta Jerusalene. **4** K'alal laj xa ox stsob skotol li bankilal paleetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantal ta jtekume, lik sjak'anbe bu chvok' li Kristoe.* **5** Xi laj yalbeike: «Ta Belen^b ta Judea, yu'un xi ts'ibabil yu'un li j-alk'ope: **6** «Belen ti te oyot ta yosilal Judae, ma'ukot jun jteklum ti bats'i bik'it ak'oplal ta stojolal li ajvaliletik ta Judae, yu'un te chlok' tal ta atojolal jun ajvalil ti xko'olaj k'ucha'al jchabichij ti chchabi li jteklumal Israele»»,^c

7 Va'un, li Erodes la stak ta ik'el ta mukul li jk'elk'analetik sventa sjak'be lek k'usi ora vinaj li k'anale. **8** Xi laj yalbe k'alal la stakan batel ta Belene: «Batanik, lek me xasa'ik bu oy li uni olole, va'un xtal avalbeikun mi la ataik sventa xbat kich' ta muk'ek». **9** K'alal laj ya'ik li k'usi laj yal ajvalile, la stam batel sbeik. jK'elavil, ja' jbabe yu'unik li k'anal ti laj yilik k'alal te to'ox oyik ta Slok'eb K'ak'ale,^d va'un ja' to te paj ta stuk'il ti bu oy li uni olole. **10** Xkuxet taje y'o'ontonik k'alal laj yilik li k'anale. **11** K'alal ochik ta yut nae, te laj yilik li uni olol xchi'uk sme'e, li Mariae, va'un la skejan sbaik ta yich'el ta muk'. Jech xtok, la slok'es ta xkaxaik li k'usitik ep sbalil yu'unik sventa chak'beik smotone: laj yak'beik oro, sakil pom* xchi'uk mirra. **12** Pe ta skoj ti p'ijub-

2:2 *O «jkejan jbakutik ta stojolal». Li ta vo'nee, ja' senyail ti tstsakvan ta venta li jun krixchanoe. 2:4 *O «li Mesiase; li Buch'u T'ujbile». 2:11 *K'elo Glosario, sakil pom.

KAP. 2
a Mt 27:37

b Jn 7:42

c 2Sa 5:2
Mik 5:2

d Mt 2:2

Kolumna 2
a Mt 2:22

b Mt 1:20
Mt 2:19

c Os 11:1

d Mt 2:7

e Je 35:19

f Jer 31:15

g Mt 1:20

tasatik yu'un Dios ta xvayichik^a sventa mu sutik batel ta stojolal li Erodes, yan xa-o be la stamik batel k'alal sutik ta slumalike.

13 K'alal batik xa oxe, li yaj-anjel Jeovae* laj yak' sba ta ilel ta stojolal Jose ta jun vaychil,^b xi laj yale: «Batan, ik'o batel li uni olol xchi'uk sme'e, jatavan batel ta Ejipto, te koman-o ja' to mi oy k'usi laj kalbote, yu'un li Erodes yakal tsa' sventa tsmil li uni olole». **14** Ja' yu'un, bat li Josee, ta ak'obaltik laj yik' batel li uni olol xchi'uk sme' sventa xbatik ta Ejipto. **15** Te kom-o ja' to k'alal cham li Erodes. Va'un, jech k'ot ta pasel li k'usi xi yaloj Jeova* ta stojolal yaj-alk'ope: «Laj kik' lok'el tal ta Ejipto li jnich'one».^c

16 K'alal laj yak' venta Erodes ti ja' mas manyaik li jk'elk'analetik k'ucha'al stuke, ilin tajej. Ja' yu'un, la stak batel krixchanoeitik sventa tsmil skotol li nene' keremetik ta Belen xchi'uk ta skotol li lumetik ta spat xokone, ja' li buch'utik chib to jabil yich'ojik o ti mu to stae, ta skoj ti la sjak'be lek li jk'elk'analetik k'usi ora lek vinaj li k'anale.^d **17** Va'un, k'ot ta pasel li k'usi xi albil ta stojolal j-alk'op Jeremiase: **18** «Laj yich' a'iel jun yech'omal eil ta Rama, oy buch'u ch-ok' xchi'uk tsots x-avet ta at-o'onton; ja' yakal chok'ita yalab li Rakel^e ta skoj ti chamik xae xchi'uk mu sk'an patbel y'o'onton».^f

19 K'alal cham xa ox li Erodes, li yaj-anjel Jeovae* laj yak' sba ta ilel ta stojolal Jose ta jun vaychil^g te ta Ejipto, **20** xi laj yale: «Batan, ik'o batel li uni olol xchi'uk sme'e; batan ta yosilal Israel, yu'un chamik xa li buch'utik ts'kan tsmilik li uni olole». **21** Ja' yu'un, lok' batel xchi'uk laj yik' batel li uni olol xchi'uk sme'e, va'un och batel ta yosi-

2:13, 15, 19 *K'elo Apendise A5.

lal Israel. **22** Pe ta xi' ti chbat ta Judeae, yu'un laj ya'i ti ja' ochem ta ajvalil li Arkelaoe, ja' xa ochem ta xk'exol li stote, li Erodese. Jech xtok, ta skoj ti pi-jubtasat yu'un Dios ta jun vaychile,^a bat ta yosalil Galilea,^b **23** te tal ta naklej ta jun jteklum ti Nasaret^c sbi sventa xk'ot ta pasel li k'usi xi yaloj j-alk'opetike: «Jnasaretal vinik* chich' albel sk'oplal».^d

3 Li va' k'ak'ale, yakal chchol mantal^e ta takixokol balumil ta Judea li Juan' J-ak'-ich'vo'e, **2** xi chalilane: «Suteso avo'ontonik, yu'un nopajem xa tal li Ajvalilal* ta vinajele».^g **3** Taje xi ono'ox albil sk'oplal ta stojolal li j-alk'op Isaiase:^h «Oy buch'u xi tsots ch-avan ta takixokol balumile: qChapanbeik li sbe Jeovael,* tuk'ibtasbeik li sbee».ⁱ **4** Slapoj tsotsil kameyo li Juane xchi'uk nukul li xchuk xch'ute;/ k'ulub tsti' xchi'uk te'tikal pom tso'.^k **5** Va'un, bat sk'elik Juan li buch'utik te ta Jerusalene, skotol li buch'utik te nakalik ta Judeae xchi'uk li ta yantik jteklum ta spat xokon Jordane,^l **6** ak'bat yich'ik vo'* ta uk'um Jordan^m xchi'uk jamal laj yal li smulike.

7 K'alal la sta ta ilel ti ep jfari-seoetik xchi'uk jsaduseoetikⁿ chnopajik tal ti bu chich' ich'el vo'e, xi laj yalanbee: «Sts'unbaltak veneno chon,^o zbuch'u la spi-jubtasoxuk sventa xajatavik li ta sk'ak'al yo'onton Dios ti po'ot xa xtale?»^p **8** Ja' yu'un, ak'o vinajuk ta avabtelik ti asutesoj avo'ontonik ta melele. **9** Mu me xiuk xanop ta avo'ontonike: «Ja' jtotkutik li Abraane».^q Yu'un chkalboxuk avaiik ti oy sju'el Dios sventa tsk'atajesbe ta xnich'nab Abraan

2:23 *Xu' van te likem ta jp'el k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal «sk'elom». 3:2 *K'elo Glosario, ajvalilal. 3:3 *K'elo Apendise A5. 3:6 *O «laj yich'ik mukel ta vo'».

KAP. 2

a Mt 2:12
b Mr 1:9
Lu 2:39
c Jn 1:45
d Is 11:1
Is 53:2
Jer 23:5
Sak 3:8

KAP. 3

e Mr 1:3, 4
Lu 3:3-6
f Jn 1:6
g Mt 4:17
h Mr 1:2
Jn 1:23
i Is 40:3
j 2Re 1:8
k Mr 1:6
l Mr 1:5
m Mr 1:9
n Mr 12:18
Lu 7:30
o Mt 12:34
p Mt 23:33
Lu 3:7-9
Lu 21:23
q Jn 8:33, 39

Kolumna 2

a Mt 7:19
Lu 13:6-9
b Ech 19:4
c Jn 1:15, 27
d Mr 1:7, 8
Jn 1:33
Ech 2:1, 4
1Ko 12:13
e Lu 3:16, 17
f Mal 4:1
g Mr 1:9
h Lu 3:21
i Is 11:2
Mr 1:10, 11
Lu 4:18
Jn 1:32
j Jn 12:28
k Si 2:7
Lu 9:35
l Is 42:1
Mt 17:5
Lu 3:22

KAP. 4

m Ebr 4:15
n Mr 1:12, 13
Lu 4:1-4
o 1Te 3:5

li tonetik li'e. **10** Ta melel, te xa metsel ta yibel te'tetik li ek'e-le. Ja' yu'un, chich' tsetel skotol li te' ti mu xak' lek sate xchi'uk chich' jipel ochel ta k'ok'.^a **11** Li vo'one chhak' avich'ik vo' ta skoj ti asutesoj avo'ontonike;^b yan li buch'u ts'ak'al chtal ku'une ja' mas tsots yabtel, mu jta-o ti jlok'-be xonobe.^c Li stuke ts't'ujoxuk ta ch'ul espiritu^d xchi'uk ts'lajeso-xuk ta k'ok'.^e **12** Te xa stsakoj ta sk'ob li yik'aobil strigoe xchi'uk tsmesbe lek li yavil bu chich' ik'aele, ta sk'ej* ta snail li strigo laj yik'ae, yan li solepale^f ta xchik' ta k'ok'^g ti bu mu xtupe».

13 Va'un, lik tal ta Galilea li Jesuse, bat ta Jordan sventa ch-ak'bat yich' vo' yu'un li Juane.^g **14** Pe li Juane ts'kan ox tspajes, xi laj yalbee: «Vo'on chavak'bun kich' vo' ti jechuche, zmi jech smelolal ti vo'ot chatal ta jtojole?».^h **15** Va'un, xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Mu xapajesun, yu'un ja' jech sk'an jspatik skotol li k'usitik tuk'e». Va'un, mu'yuk xa bu la spajes. **16** K'alal laj xa ox yich' vo' li Jesuse, ta ora no'ox lok' li ta vo'e, yan jam li vinajele,^h laj yil yal tal ta sba Jesus li xch'ul espiritu Dios ti xko'olaj K'ucha'al palomae.ⁱ **17** jK'elavil! Laj yich' a'iel yech'omal eil ta vinajel/ xtok ti xi chale: «Li'e ja' Jnich'on,^k ja' li buch'u jk'anoje, ja' li buch'u ximuyubaj yu'une».^l

4 Va'un, li Jesuse beiltasat banel yu'un ch'ul espiritu ta takixokol balumil sventa ch-ak'at ta preva^m yu'un li Diabloe.ⁿ **2** K'alal 40 k'ak'al xchi'uk 40 ak'obal xa ox spajoj ayunoe,* vi'naj. **3** Va'un, nopaj talel li J-ak'-vanej ta prevae^o xchi'uk xi laj yalbee: «Mi ja' xnich'onot Diose,

3:11 *Literal «Li stuke chak' avich'ik vo' ta ch'ul espiritu xchi'uk ta k'ok'». 3:12 *O «snak». ^oO «spate». K'elo Glosario, solepal. 4:2 *K'elo Glosario, ayuno.

albo ti ak'o xk'ataj ta pan li tonetik li'e». **4** Pe xi la stake: «Xi ts'ibabile: «Ma'uk no'ox ta pan kuxul li krixchanoe, yu'un ja' kuxul-o skotol li k'usitik chlok' ta ye Jeovae»». *a

5 Va'un, li Diabloe laj yik' batel ta ch'ul jteklum^b xchi'uk te la sva'an ta jol templo ti bu toyole, **6** xi laj yalbee: «Mi ja' xnich'onot Diose, jipo aba yalel, yu'un xi ts'ibabile: «Ta stak talel yaj-anjeltak ta atojolal» xchi'uk «Chch'amikot batel ta sk'obik sventa mu xamaj avakan ta ton»». **7** Xi laj yal li Jesuse: «Xi ts'ibabil xtoke: «Mu stak' xavak' ta preva li Jeova* Dios avu'une»». ^e

8 Li Diabloe laj yik' batel xtok ta jp'ej muk'ta toyol vits, va'un laj yak'be yil skotol li muk'tik lumetik ta balumile xchi'uk li yutsilalike, **9** xi laj yalbee: «Mi chakejan aba sventa chavich'un ta muk' junuk veltae, chkak'bot skotol li k'usitik li'e». **10** Va'un, xi laj yal li Jesuse: «jBatan, Satanas! Yu'un xi ts'ibabile: «Ja' no'ox sk'an xavich' ta muk' li Jeova* Dios avu'une» xchi'uk ja' no'ox stuk sk'an xapasbe xch'ul abtel»». ^h **11** Laj une, iktaat komel yu'un li Diabloe, ⁱ jk'elavil!, tal anjeletik sventa tskoltaik li Jesuse. ^j

12 Te une, k'alal laj ya'i ti laj yich' chukel li Juane, ^k bat ta Galilea. **13** Jech xtok, k'alal lok' xa ox batel ta Nasarete, te tal ta naklej ta Kapernaum^m ta ti' nab ta yosilal Sabulon xchi'uk Neftali. **14** Taje ja' sventa xk'ot ta pasel li k'usi xi laj yich' albel li j-alk'op Isaiase: **15** «jYosilal Sabulon xchi'uk yosilal Neftali te ta sbelel nab ta jot uk'um Jordan, Galilea ti bu nakal jyanlumetike! **16** Laj yilik muk'ta sakil osil li jteklum ti oyik ta ik'al osile, jech xtok, laj yilik sakil osilⁿ li buch'utik te oyik ta ik'al osil ti xko'olaj k'ucha'al snak'o-

KAP. 4

- a Dt 8:3
Lu 4:4
Jn 4:34
b Ne 11:1
Is 52:1
c Lu 4:9-12
d Sl 91:11, 12
e Dt 6:16
Lu 4:12
1Ko 10:9
f Lu 4:5-8
g Ap 22:9
h Dt 6:13
Dt 10:20
Lu 4:8
i Lu 4:13
Snt 4:7
j Lu 22:43
Ebr 1:7, 14
k Mr 6:17, 18
Lu 3:19, 20
l Mr 1:14
Lu 4:14
m Lu 4:31
n Jn 1:9

Kolumna 2

- a Is 9:1, 2
b Mt 10:7
Mr 1:14, 15
c Jn 1:42
d Mr 1:16-18
e Lu 5:10, 11
f Mr 10:28
Lu 18:28
g Mt 10:2
Mt 27:55, 56
Mr 3:17
Mr 10:35
Jn 21:2
h Mr 1:19, 20
i Mt 9:35
Mr 1:39
Mr 6:6
j Lu 4:16
Ech 13:13, 14
k Lu 9:11
Ech 10:37, 38
l Mr 6:55
m Mr 1:32
Ech 5:16
n Mt 17:15

bal lajelale)». ^a **17** Li va' k'ak'ale, ja'o lik xchol mantal li Jesuse, xi laj yale: «Suteso avo'ontonik, yu'un xi Ajvalilal* ta vinajele nopajem xa tal». ^b

18 K'alal yakal chanav batel ta ti' nab Galileae, te laj yil cha'vo' vinik ti sbankil yits'in sbaike, ja' li Simon ti Pedro^c sbi xtoke xchi'uk li Andrese, yakal ta stik' yalel snuti'ik sventa tsakob choy ta yut nab, yu'un jtsakchoyetik. ^d **19** Laje, xi laj yalanbee: «La' ts'akliikun, va'un krixchanoetik xa chasa'ik ku'un». ^e **20** Laj yiktaik ta anil li snuti'ik sventa tsakob choye, va'un la sts'akliik batel. ^f **21** K'alal xanax xa ox batel k'uk snatile, te laj yil cha'vo' vinik xtok ti sbankil yits'in sbaike, ja' li Santiago xchi'uk Juan ti ja' xnich'nab Sebedoe. ^g Ja'o te tik'ilnik ta varko xchi'uk stotik, yu'un yakal tsts'is snuti'ik sventa tsakob choy, va'un takatik ta ik'el ek. ^h **22** Laj yiktaik ta anil li svarkoik xchi'uk li stotike, va'un la sts'akliik batel.

23 Xanax ta sjunul Galilea, ⁱ chanubtasvan li ta snaltak stobobbailike, ^j la xchol li lekil a'yejetik sventa Ajvalilale, la xpoxta li buch'utik oy k'usi k'ux cha'iike xchi'uk li buch'utik ep ta tos xchamelike. ^k **24** Va'un, puk batel sk'oplal ta sjunul slumal Siria, ja' yu'un laj yik'beik batel skotol li buch'utik chil svokolik ta stoj xchamelik xchi'uk ti oy k'usi toj k'ux cha'iike, ^l li buch'utik u'uninbilik yu'un pukujetike, ^m li buch'utik ipik ta tup'ik-eⁿ xchi'uk li buch'utik alubem yok sk'obike; va'un la xpoxtaan. **25** Jech oxal, ep krixchanoetik la sts'akliik batel ti likemik ta Galilea, ta Dekapolis, ^{*} ta Jerusalem, ta Judea xchi'uk k'alal to ta jot uk'um Jordan.

4:17 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **4:19** *O «krixchanoetik xa chatsakik ku'un jech k'ucha'al chatsakik choye». **4:25** *O «yosilal Lajuneb Jteklumetik».

5 K'alal laj yil li epal krixchanoetike, muy batel ta vits; te k'ot chotluk, va'un tal ta stojolal li yajchank'optake. **2** Te une, lik k'opojuk xchi'uk lik xchanub-tasan, xi laj yale:

3 «Xmuyubajik no'ox li buch'utik chak'ik venta ti chtun yu'unik^a li beiltasel chak' Diöse,^{*} yu'un ja' chu'uninik li Ajvalilal^a ta vinajele.

4 »Xmuyubajik no'ox li buch'utik chat yo'ontonike, yu'un ja' chich' patbel yo'ontonik.^b

5 »Xmuyubajik no'ox li manxoetike,^c yu'un ja' chu'uninik li balumile.^d

6 »Xmuyubajik no'ox li buch'utik chvi'najik xchi'uk ti cha'iik takiti^{le} ta sventa tuk'ilale, yu'un chich'ik ak'bel li k'usi tsk'anike.^f

7 »Xmuyubajik no'ox li buch'utik chk'uxubinvanike,^g yu'un ja' chich'ik k'uxubinel ek.

8 »Xmuyubajik no'ox li buch'utik tuk' yo'ontonike,^h yu'un ta xilik li Diöse.

9 »Xmuyubajik no'ox li buch'utik mu sna' sa'ik k'ope,^{*} yu'un ja' xnich'nab Dios chich' albel sk'oplalik.

10 »Xmuyubajik no'ox li buch'utik chich'ik kontrainel ta skoj tuk'ilale,^j yu'un ja' chu'uninik li Ajvalilal ta vinajele.

11 »Xamuyubajik no'ox me k'alal ta xchopol k'optaoxuk,^k k'alal ta skontrainoxuk^l xchi'uk k'alal bats'i jeche' toj chopol k'usi chalik ta atojolalik ta jkoje.^m

12 Kuxetuk no'ox me avo'ontonik xchi'uk muyubajanik me tajej,ⁿ yu'un muk' li amoton cha-taik^o ta vinajele; yu'un ja' jech laj yich'ik kontrainel ek li j-alk'opetik ti ba'yel ech' avu'unike.^p

13 »Vo'oxuk k'otemoxuk ta yats'amil^q balumil, pe mi laj yip li

5:3 *O «li buch'utik sna'ojik ti chtun yu'unik li mantale». ^aK'elo Glosario, *ajvalilal*. **5:9** *Literal «yak'ojbeik yipal sa'el jun o'ontonale».

KAP. 5

a Lu 6:20

b Is 61:2, 3

Mt 11:28

c 1Ti 6:11

Tit 3:2

d Sl 37:11

e Is 55:1

Lu 6:21

f Jn 6:35

g Mt 6:14

Mt 18:33

Snt 2:13

h Sl 24:3, 4

Sl 73:1

i Ro 12:18

Ebr 12:14

Snt 3:18

j Mr 10:29, 30

1Pe 3:14

k Mt 10:22

l Jn 15:20

m Lu 6:22, 23

Snt 1:2

1Pe 4:14

n Ech 5:41

Ro 5:3

o Ebr 11:6

p 2Kr 36:16

Ech 7:52

Ebr 11:32, 37

q Mr 9:50

Kolumna 2

a Lu 14:34, 35

b Jn 8:12

Jn 12:36

Flp 2:15

c Mr 4:21

Lu 11:33

d Ef 5:8

Flp 2:15

e Ef 5:9

f Jn 15:8

1Pe 2:9, 12

g Lu 4:21

h Is 40:8

Lu 16:17

i Mt 18:3

Jn 3:5

j Mt 15:7-9

Mt 23:23

Lu 11:42

k Je 9:6

Eks 20:13

Dt 5:17

ats'ame, ĩk'uxi xa no'ox chchi'ub yan velta? Mu xa k'usi xtun-o, ja' xa no'ox sventa chich' taniel ta pana^a sventa chpech'ilanik ta tek'el li krixchanoetike.

14 »Vo'oxuk sakil osil k'otemoxuk ta stojolal krixchanoetik.^b Mu xu' xich' nak'el li jun jteklum k'alal ta jol vits oye. **15** K'alal tstsan kantil li jun krixchanoe, mu'yuk bu tsnujanbe moch,^{*} yu'un tskajan ta skajleb sventa xak' xojobal ta stojolal skotol li buch'utik te oyik ta yut nae.^c

16 Ja' jech sk'an ak'o xojobajuk ta stojolal krixchanoetik li sakil osil avu'unik^d sventa xilik ti lek avabtelike,^e va'un ja' jech chabeik yutsilal li Atotik ta vinajele.^f

17 »Mu xanopik ti tal jlajesbe sk'oplal li Mantale o li k'usitik yalaj J-alk'opetike. Mu'yuk bu tal jlajesbe sk'oplal, mo'oj, tal kak' k'otuk ta pasel,^g **18** ta melal chkalboxuk ava'iik, xu' van ja' mu vokoluk chlalj sk'oplal li vina-jel xchi'uk balumile, pe li k'usi ts'ibabil ta Mantale persa ono'ox chk'ot ta pasel skotol manchuk mi ja' li letra ti mas bik'it ta skotole o li k'usi bik'it tajej yich'oj jun letrae.^h **19** Jech oxal, buch'uuk no'ox ti mu xch'un junuk li bik'it mantaletik taje xchi'uk ti ja' jech chak'be xchan yan krixchanoetike bik'it chich' albel sk'oplal ta sventa li Ajvalilal ta vinajele. Pe buch'uuk no'ox ti chch'un xchi'uk ti ja' jech chak' ta chanele muk' chich' albel sk'oplal ta sventa li Ajvalilal ta vinajele. **20** Yu'un chkalboxuk ava'iik ti mu'yuk ono'ox bu cha-ochik li ta Ajvalilal ta vinajel' mi mu'yuk laj avak'ik ta ilel ti mas to tuk'oxuk k'ucha'al li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk jfari-seoetike.^j

21 »Ava'iojik ti xi laj yich'ik albel ta vo'nee: «Mu me xamilvan,^k yu'un li buch'u chmilvane chich'

5:13 *O «pat na». **5:15** *O «moch sventa sp'isobil k'usitik».

chapanel ta snail chapanobbail).^a **22** Pe chkalboxuk ava'iik ti buch'uuk no'ox ti ilinem-o^b ta stojolal yermanoe chich' chapanel ta snail chapanobbail. Jech xtok, li buch'u toj chopol k'usi chal-be yermanoe chich' chapanel ta Muk'ta Nail Chapanobbail; yan li buch'u xi chale: «Mu bol vinik» xie, xibal me sba ti xbat ta Jeena^{*c} ti bu xtiltun[#] sk'ak'ale.

23 »Ja' yu'un, mi yakal chavich' batel matanal ti chavak' ta skajleb matanale,^d pe ti te chvul ta ajol ti ilinem ta atojolal i avermanoe, **24** iktao komel ta yeloval skajleb li matanal avich'oj batele. Ba'yel bat lajesbo^{*} yo'onton li avermanoe, va'un sutan tale sventa chavak' li matanale.^e

25 »K'alal yakal to chaxanavik batel ta bee, lajesbo^{*} yo'onton ta ora li buch'u chbat yak'ot ta chapanele, yu'un mi mo'oje, xu' xbat yak'ot ta sk'ob jchapanvanej, va'un li jchapanvaneje chak'ot ta sk'ob mayol xchi'uk tstik'ot ta chukel.^f **26** Chkalbot ava'i ta melel: mi ja'uk me bu chalok' ta chukel ja' to mi laj stojel avu'un li slajeb sentavoe.^{*}

27 »Ava'iojik ti xi laj yich' alele: «Mu me xalo'la anup achi'il».^g

28 Pe chkalboxuk ava'iik ti buch'uuk no'ox ti te sk'el'oj-o junuk ants^h ti oy ta yo'onton tsk'upin ya'ie laj xa me slo'la snuq xchi'il ta yo'onton xchi'uk li ants taje.ⁱ

29 Pe mi yakal tsmak^{*} avakan li abats'isate, pitso lok'el xchi'uk jipo batel.^j Yu'un ja' mas lek mi jtos no'ox sts'ak abek'tal chch'aye, ja' vokol mi chich' jipel ochel ta Jeena^{*k} sjunul li abek'tale.

30 Jech xtok, mi yakal tsmak^{*} avakan li abats'ik'obe, tuch'o lo-

5:22 *Ja' ti bu chchik'ik k'a'ep ta spat Jerusalem. K'elo Glosario, *Jeena*. #O «xlolkun; xpulpun». 5:24, 25 *O «le-kubtasbo». 5:26 *Literal «li slajeb kuadrantee». K'elo Apendise B14. 5:29, 30 *O «tst'abes». 5:29, 30 #K'elo Glosario, *Jeena*.

KAP. 5

a Le 24:17
Dt 17:8,9

b Kol 3:8
Snt 1:19

c Mt 10:28
Lu 12:5
1Jn 3:15

d Dt 16:16

e 1Jn 4:20

f Lu 12:58, 59

g Eks 20:14
Dt 5:18
Lu 18:20
Ro 13:9

h 2Sa 11:2
Job 31:1

i Mr 7:20-22

j Lu 11:34

k Mt 18:9
Mr 9:47

Kolumna 2

a Kol 3:5

b Mt 18:8

c Dt 24:1
Mt 19:3, 8
Mr 10:2, 4

d Mt 19:9
Mr 10:11, 12
Lu 16:18
Ro 7:3

e Le 19:12

f Nu 30:2
Dt 23:21
Ekl 5:4

g Snt 5:12

h Is 66:1

i Sl 48:2

j Snt 5:12

k Jn 8:44

l Eks 21:24, 25
Le 24:20
Dt 19:21

k'el xchi'uk jipo batel.^a Yu'un ja' mas lek mi jtos no'ox sts'ak abek'tal chch'aye, ja' vokol mi chich' jipel ochel ta Jeena^{*b} sjunul li abek'tale.

31 »Xi laj yich' alel xtoke: «Li buch'u tsutes-o^{*} yajnile ak'o yak'-be li svunal ti bu chal ti tsutes-o sbaik».^c **32** Pe li vo'one chkalboxuk ava'iik ti buch'u tsutes-o yajnile, mi ma'uk ta skoj mulivajele,^{*} chak' ta vokol ti xmulivaj li yajnile. Jech xtok, skotol li buch'u chik' li jsutemal antse ta xmulivaj.^d

33 »Jech xtok, laj ava'iik ti xi laj yich'ik albel ta vo'nee: «Mu me xavak' ave mi mu'yuk bu chk'ot ta pasel avu'une,^e yu'un sk'an xk'ot ta pasel avu'un li k'usi avalojbe Jeovae».^f **34** Pe xi chkalboxuk li vo'one: mu me k'usi xava'anik ta testigo,^g mi ja'uk li vinajele, yu'un ja' xchotleb sventa ajvalil li Diose; **35** mi ja'uk li balumile, yu'un ja' skajleb yakan;^h mi ja'uk li Jerusalem, yu'un ja' steklumal li muk'ul Ajvalile.ⁱ **36** Mi ja'uk xu' xava'anik ta testigo xtok li ajolike, yu'un mu xu' xasakubtasik o xavik'ubtasik jpejuk li stsotsil ajolike. **37** «Jech» mi xachiike, yu'un jech; «mo'oj» mi xachiike, yu'un mo'oj;^j yu'un mi chbat ta mas li k'usi chich' alele, te me likem tal ta stojolal li Santanase.^{*k}

38 »Ava'iojik ti xi laj yich' alele: «Li buch'u ts'usbe sbek' sat xchi'ile ak'o yich' t'usbel sbek' sat ek; li buch'u tslok'esbe stanal ye xchi'ile ak'o yich' lok'esbel stanal ye ek».^l **39** Pe xi chkalboxuk li vo'one: mu xapakbeik li buch'u toj chopole, mo'oj, li buch'u ch'taxbot majel ta xokon abats'i-

5:31 *Li j'ep k'op ta griego taje ja' sk'an xal ti oy lek svunal yu'unik ta stojolal ajvalil ti xu' sutes-o sbaik li buch'utik nupunemike. 5:32 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. 5:33 *K'elo Apendise A5. 5:37 *Literal «li buch'u toj chopole».

sate, ak'bo xtok li jot xokon asate.^a **40** Mi oy jun krixchano tsk'an chik'ot batel ta snail chapanobbail sventa chu'unin li ak'u alapoj ta yute, ak'bo xtok li ak'u alapoj tal ta sbae.^b **41** Jech xtok, mi oy buch'u tsots yabtel tsujot ta ikatsil junuk kilometro, kucho batel chibuk kilometro. **42** Ak'bo me mi oy buch'u k'usi tsk'anbote, mu me xajalan aba mi oy buch'u k'usi tsk'an chch'amunbote.*^c

43 »Ava'iojik ti xi laj yich' alele: «K'ano me li achi'ile,^d pe p'ajo me li avajkontrae». **44** Pe xi chkalboxuk li vo'one: k'aniko me li avajkontratakike^e xchi'uk pasik-o me orasion ta stojolal li buch'utik chilbajinoxuke.^f **45** Va'un, jech chavak'ik ta ilel ti ja' xnich'naboxuk li Atotik ta vinajele,^g yu'un li stuke chak' lo-k'uk k'ak'al ta stojolal li buch'utik chopolike xchi'uk li buch'utik lekike xchi'uk chak' taluk vo' ta stojolal li buch'utik tuk'ike xchi'uk li buch'utik mu'yuk tuk'ike.^h **46** Yu'un mi ja' no'ox chak'anik li buch'utik sk'anojoxuke, ħk'usi amoton chataik?' ħMi mu jechuk tspacele? ħMi mu jechuk tspacele? **47** Jech xtok, mi ja' no'ox chak'oponik li avermanotakike, ħk'usi ti yan to sba slekil yakaloxuk spasele? ħMi mu jechuk tspacele? **48** Jech oxal, li vo'oxuke sk'an me tuk'o-xuk jech k'ucha'al tuk' li Atotik ta vinajele.^j

6 »K'elo me abaik sventa mu ja'uk no'ox xapasik k'usi tuk' ta yeloval li krixchanoetik sventa xiloxuke;^k yu'un mi jech chapasike, mu'yuk me chataik li matanal chak' Atotik ta vinajele. **2** Ja' yu'un, k'alal ta xk'uxul avo'onton chavak'ik matanale,* mu me ba-

5:42 *Ja' xkaltik, li k'usi chich' ch'amunel ti mu'yuk chjoline. **6:2** *O «k'alal chavak'beik smoton li buch'u povree». K'elo Glosario, *matanal chich' ak'el ta xk'uxul o'ontonal*.

KAP. 5

- a Pr 24:29
ls 50:6
Lu 6:29
Ro 12:17
1Pe 2:23
- b 1Ko 6:7
- c Le 25:36
Dt 23:19
- d Le 19:18
Mr 12:31
- e Pr 25:21
Ro 12:20
- f Lu 6:27, 28
Ech 7:60
Ro 12:14
- g Ef 5:1
- h Lu 6:35
Ech 14:17
- i Lu 6:32, 33
- j Le 19:2
Dt 18:13
Lu 6:36
1Pe 1:16

KAP. 6

- k Mt 23:5
- Kolumna 2
- a Pr 19:17
Mt 10:42
- b Lu 18:11
- c Mt 6:16
Mt 23:5
- d Lu 6:12
- e Lu 12:30
- f Lu 11:2-4
- g Ese 36:23
- h Eks 6:3
Sl 83:18
- i Da 2:44
Mt 6:33
Ap 11:15
- j Mt 26:42
1Ti 2:4
Ap 4:11
- k Sl 37:10
Lu 23:43
Ech 24:15

yeluk xajupan avok'esik jech k'ucha'al tspacele ta snail tsoobob-bailetik xchi'uk ta kayeetik li jlo'lavanejetik sventa x-albat yut-silalik yu'un li krixchanoetike. Ta melel, chkalboxuk ava'ilik ti lek xa ts'akal staoj smotonike. **3** Pe k'alal ta xk'uxul avo'onton chavak' matanaletike, sk'an me mu sna' ats'etk'ob* li k'usi tspace abats'ik'obe, **4** jech mukul sk'oplal chkom li matanaletik chavak' ta xk'uxul avo'ontone. Va'un, ja' tstojobot li Atot ti yiloy skotole.^a

5 »K'alal chapasik orasion xtoke, mu me jechuk xapasik k'ucha'al tspace li jlo'lavanejetike;^b yu'un ja' xa lek cha'lik ti va'al tspace orasion ta snail tsoobob-bailetik xchi'uk ta xchikin muk'tik kaye yo' x-ilatik yu'un li krixchanoetike.^c Ta melel, chkalboxuk ava'ilik ti lek xa ts'akal staoj smotonike. **6** Yan mi la apas orasion li vo'ote, ochan ta yut orasio ti bu atuk oyote, mi laj xa ox amakbe li sti'e, K'opono li Atot ti mu xvinaj bu oye.^d Va'un, ja' tstojobot li Atot ti yiloy skotole. **7** K'alal chapas orasion, mu me xacha'alilan li k'usi avaloj xa jech k'ucha'al tspace li jyanlumetike, yu'un tsnopik ti ja' to jech ch'a'ibat sk'opik k'alal ep ta velta chalike. **8** Jech oxal, mu me jechuk xapasik k'ucha'al li stukike, yu'un li Atotike sna'oj xa ono'ox li k'usi chtun avu'unik^e k'alal mu'yuk to ak'anojbeike.

9 »Xi me yelan sk'an xapasik orasion:^f

»Jtotik ta vinajel, ak'o yich' ch'ultajesel*^g li abie.^h **10** Ak'o taluk li Ajvalilal*ⁱ avu'une. Ak'o k'otuk ta pasel avu'un li k'usi tsk'an avo'onton^j ta sba balumil jech k'ucha'al ta vinajele.^k **11** Ak'bun jve'elkutik* ta sventa

6:3 *O «asurtok'ob». **6:9** *O «ch'uluk xich' ilel; ch'uluk xich' tsakel ta muk'». **6:10** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **6:11** *Literal «jpankutik».

li avi k'ak'ale^a **12** xchi'uk pasbunkutik perton kilkutik jech k'ucha'al ta jpasbektutik perton ek li buch'utik oy yil ku'unkuti-ke.^b **13** Jech xtok, mu me xavak' xiyalkutik ta milil,^c ja' lek koltaunkutik* sventa mu xi-ochkutik ta sk'ob li Satanase.^d

14 »Yu'un mi chapasbeik perton smul li krixchanoetike, ja' jech ta spasboxuk perton amulik ek li Atotik ta vinajele;^e **15** pe mi mu'yuk chapasbeik perton smul li krixchanoetike, ja' jech mu'yuk tspasboxuk perton amulik ek li Atotik ta vinajele.^f

16 »K'alal chapasik ayunoe,^g mu me xavak' ta ilel ta asatik ti chavat avo'ontonik jech k'ucha'al tspas li jlo'lavanejetike, yu'un tsyanijes satik^h sventa chak'-beik yil krixchanoetik ti tspasik ayunoe.^h Ta melek, chkalboxuk ava'ik ti lek xa ts'akal staoj smotonike. **17** Ja' yu'un, k'alal chapas ayuno li vo'ote, malbo aseite li ajole xchi'uk poko asat **18** sventa mu xak'ik venta li krixchanoetik ti yakal chapas ayunoe, ja' no'ox ak'o yil li Atot ti mu xvinaj bu oye. Va'un, ja' tstojobot li Atot ti yiloj skotole.

19 »Mu xa xatsob ak'ulejalik li' ta sba balumil' ti bu chjoch'ine, ti bu chxukine xchi'uk ti bu ch-ochik ta persa li j-elek'etik sventa chelk'anik batele. **20** Mas lek tsobo ak'ulejalik ta vinajel' ti bu mu x-och xchannule, ti bu mu xkuxine^k xchi'uk ti bu mu x-ochik ta persa li j-elek'etik sventa chelk'anik batele. **21** Yu'un ti bu oy ak'ulejale ja' te oy li avo'onton eke.

22 »Li slusal jbek'taltike ja' li sbek' jsatike.^l Ja' yu'un, mi tuk' sk'elovj batel li sbek' asate, xojobaj no'ox sjunul li abek'tale. **23** Pe mi ch-it'ixaj* li sbek' asa-

6:13 *O «pojnkutik». [#]Literal «li buch'u toj chopole». **6:16** *K'elo Glosario, ayuno. [#]O «mu'yuk xa ts'kel sbaik». **6:23** *Literal «toj chopole».

KAP. 6

a SI 37:25
Pr 30:8
Mt 6:34
1Ti 6:8

b Mt 18:21
Mr 11:25

c Mt 26:41
1Ko 10:13
Ap 3:10

d Jn 17:15
1Jn 5:19

e Ef 4:32
Kol 3:13

f Mt 18:35
Snt 2:13

g Ech 13:2, 3
Ech 14:23

h Is 58:5
Lu 18:11, 12

i Mt 13:22
Lu 12:20
Snt 5:3

j Mt 19:21
Mr 10:21
Lu 12:33, 34
Lu 18:22

k 1Pe 1:3, 4

l Pr 4:25
Lu 11:34
Ef 1:18

Kolumna 2

a Mt 20:15

b Snt 4:4

c Mt 13:22
Lu 16:13

d SI 55:22
Flp 4:6
1Pe 5:6, 7

e 1Ti 6:8
Ebr 13:5

f Lu 12:22-28

g Job 38:41
SI 147:9
Mt 10:29

h SI 39:5

i 1Re 10:4, 5

te,^a ta ik'al osil me oy sjunul li abek'tale. Mi ik' ta jyalet li alusale, jik'muts'an* ta jyalet li abek'tale!

24 »Mu me xu' xtun ta cha'vo' yajval li jun mosoe, yu'un tskontrain li june, ja' tsk'an li yane;^b o mas nopol chak' sba ta stojo-lal li june, pe ja' tsp'aj li yane. Ja' me jech ek, mu me xu' xatunik ta smoso Dios xchi'uk ta smoso K'ulejal.^c

25 »Ja' yu'un, chkalboxuk ava'ik ti mu xa xavul avo'ontonik^d ta sventa li akuxlejajlike:* ti k'usi chalajesike, ti k'usi chavuch'ike o ti k'usi chalapike.^e ¿Mi mu ja'uk mas tsots sk'oplal li akuxlejajlik k'ucha'al li ave'like? Xchi'uk ¿mi mu ja'uk mas tsots sk'oplal li abek'talik k'ucha'al li ak'u' apok'ike? **26** K'elo lek avilik li mutetik ta vinajele;^g le'e mu sna' x-ovolajik, mu sna' stsob sve'elik mi ja'uk bu ts'ek'j* ta snail li sve'like. Manchuk mi jech, chmaj'linat yu'un li Atotik ta vinajele. ¿Mi mu ja'uk mas tsots ak'oplal k'ucha'al li stukike? **27** ¿Buch'u junukal avu'unik ti xu' snatubtas jlikeluk* xkuxlejaj ta skoj ti chavul avo'ontonike?^h

28 Jech xtok, ¿k'u' yu'un chavul avo'ontonik ta sventa li ak'u' apok'ike? Oyuk me k'usi xachanik ta sventa li nichimetik* ta osiltik ta sventa ti k'uxi chch'iike; yu'un mu'yuk bu tsots ch-abtejik xchi'uk mu'yuk bu chnaujik; **29** pe chkalboxuk ava'ik ti mi ja'uk sta jech yutsil sk'u' spok' la slap Salomonⁱ ta sjunul smuk'ulal k'ucha'al li nichimetik taje. **30** Ja' yu'un, mi ja' jech chak'be sk'u' spok' ts'i'leletik ta osiltik li Diose, ti li' to oyik avie, pe ti chich' tik'el ta orno ok'ome, ¿mi mu masuk oy srasonal ti chak' ak'u' apo-

6:23 *O «ik'pulan». **6:25** *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. **6:26** *O «tsnak». **6:27** *Literal «junuk xuk'ubil». K'elo Apendise B14. **6:28** *O «lirio nichimetik».

k'ik li vo'oxuke? ¡Toj jutuk xch'u-nel avo'ontoni! **31** Jech oxal, mu me xavul avo'ontoni^a xchi'uk mu me xiuk xavalike: «¿K'usi ta jlajestik?», o «¿K'usi ta xkuch'tik?», o «¿Bu ta jta jk'u' jpok'tik?»^b **32** Yu'un taje ja' li k'usitik batem taje ta yo'onton sa'el li jyanlumetike. Pe li Atotik ta vinajele sna'oj me ti chtun avu'unik skotol li k'usitik taje.

33 »Ja' yu'un, sa'ilanik me ba'yel li Ajvalilal yu'un Diose xchi'uk li stuk'ilale, va'un ta me xak'boxuk skotol li yan k'usitik taje.^c **34** Jech oxal, mu me xavul avo'ontoni^a ta sventa li yok'omale,^d yu'un oy k'usi chak' vul o'ontontok li ta yok'omale. Yu'un xu' no'ox ti k'u yepal vokolil yich'oj tal jujun k'ak'ale.

7 »Mu xa xatik'ik mulil^e sventa mu xavich' tik'bel amulik ek, **2** yu'un ti k'u yelan chatik'ik mulile ja' jech chavich' tik'bel amulik ek^f xchi'uk ti k'u yelan chap'isvanike ja' jech chavich'ik p'isel ek.^g **3** Va'un cha'a, ¿k'u yu'un chak'elbe sjobelal sbek' sat avermano ti ja' mu xavak' venta ti te k'atal jtel ts'amte' ta sbek' asat atuke?^h **4** ¿O k'uxi ti xi chavalbe avermanoe: «Jlok'estik li sjobelal sbek' asate», pe ti te k'atal jtel ts'amte' ta sbek' asat atuke? **5** ¡Jlo'lavanej! Ba'yel lok'eso li jtel ts'amte' te k'atal ta sbek' asat atuke, jech chavil lek k'uxi xu' xalok'esbe sjobelal sbek' sat li avermanoe.

6 »Mu xavak'beik ts'i'etik li k'usi ch'ule xchi'uk mi ja'uk xajipbeik perla ton li chitometik/ sventa mu nakak no'ox xpech'ilanik ta tek'ele xchi'uk ti xjoyjik tal ta atojolalik sventa slilinoxuk ta t'ele.

7 »K'anilanik, va'un cha-ak'batik:/ sa'ilanik, va'un chataik; k'o-jilanik li ti' nae, va'un chajambatik.^k **8** Yu'un skotol li buch'u tsk'ane ch-ak'bat,^l skotol li buch'u ts'a'e tsta xchi'uk skotol li buch'u tsk'ojilan ti' nae chjambat.

KAP. 6

a Lu 10:41

b Lu 12:29-31

c Sl 37:25

d Eks 16:4, 19

KAP. 7

e Lu 6:37

Ro 2:1

Ro 14:13

f Mt 18:33, 34

Snt 2:13

g Mr 4:24

Lu 6:38

Gal 6:7

h Lu 6:41, 42

i Pr 9:7

Mt 10:14

j Mr 11:24

Snt 1:5

1Jn 5:14

k Lu 11:9-13

l Jn 14:13

1Jn 3:22

Kolumna 2

a Snt 1:17

b Lu 11:13

c Lu 6:31

d Ro 13:10

Gal 5:14

e Lu 13:24

f Ech 14:22

1Pe 4:18

g Mt 24:11

2Pe 2:1

1Jn 4:1

h Lu 6:26

i Ech 20:29, 30

j Lu 6:44

k Mt 12:33

l Lu 6:43

m Mt 3:10

Lu 13:6, 9

n Mt 12:33

9 Ta melel, ¿buch'u junukal avu'unik ti ton chak'be xnich'on k'alal chk'anbat pane? **10** O mi chk'anbat jkotuk choye, mu chonuk chak'be, ¿mi mu jechuk? **11** Ja' yu'un, mi lek li matanaletik xana' xavak'beik anich'nabik ak'o mi toj chopoloxuk li vo'oxuke, ¡buuk xa no'ox li Atotik te oy ta vinajele lek k'usitik^a chak'be li buch'utik tsk'anike!^b

12 »Jech oxal, skotol li k'usitik chak'an ak'o spasboxuk li krixchanoetike sk'an me jech xapasbeik ek.^c Yu'un ja' jech smelolal li k'usi chal Mantale xchi'uk li k'usitik yalaj J-alk'opetike.^d

13 »Ja' te xa-ochik batel li ta bik'it ti' nae,^e yu'un li sbelel lajelale lek jamal xchi'uk lek muk' sti' xchi'uk ja' mas ep ti buch'utik te chbatike; **14** yan li sbelel kuxlejale bik'it sti' xchi'uk bik'it li sbelele xchi'uk ja' jutuk taje li buch'utik te chbatike.^f

15 »Chabio me abaik lek ta stojolal li jlo'lavanej j-alk'opetik^g ti chijetik xa spaso'j sbaik yilele,^h pe ti jechik k'ucha'al jti'vanej loboetik* li ta yutil yo'ontoni.ⁱ

16 Ta sventa yabtelik chavojtikinik. Yu'un mi ja'uk ono'ox bu chich' tsobel uva ta ch'ix xchi'uk mi ja'uk bu chich' tsobel igo ta tomalch'ix,^{*} ¿mi mu jechuk?^j **17** Jech xtok, skotol li lekil te'e lelik taje sat chak', yan li chopol te'e chopol sat chak'.^k

18 Li lekil te'e mu'yuk bu chopol li sat chak'; jech xtok, mu xu' lek taje sat chak' li chopol te'e.^l **19** Skotol li te' ti bu chopol chak' sate chich' ts'etel xchi'uk chich' jipel ochel ta k'ok'.^m **20** Ta bats'i melel, ta sventa yabtelik chavojtikinik li viniketik taje.ⁿ

21 »Mu skotoluk ch-ochik ta Ajvalilal* ta vinajel li buch'utik «Kajval, Kajval» xiyutikune,

7:15 *Li loboek xko'olajtik k'ucha'al ok'il.

7:16 *O «ch'ix nichim; sakil ch'ix». **7:21** *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

ja' no'ox ch-ochik li buch'utik tspasik k'usi tsk'an yo'onton li Jtot ta vinajele.^a **22** Ep buch'utik xi chalbeikun li va' k'ak'ale: «Kajval, Kajval,^b ðmi mu ta abiuk laj kalkutik albil k'opetik, mi mu ta abiuk la jlok'eskutik pukujetik xchi'uk mi mu ta abiuk ti ep la jpaskutik sk'elobil ju'elale?».^c **23** Pe xi chkalbeike: «Mi ja'uk xakojtkinoxuk! jLok'anik batel, vo'oxuk ti jpaschoplejaloxukel!».^d

24 »Jech oxal, skotol li buch'utik cha'i li k'usitik chkale xchi'uk ti tspase xko'olaj k'ucha'al jun p'ijil vinik ti la sva'an sna ta sba tone.^e **25** Va'un, tal tsatsal vo', noj li uk'ume xchi'uk tal tsatsal ik' ti la smaj li nae, pe mu'yuk xlom ta skoj ti va'anbil ta sba tone. **26** Jech xtok, skotol li buch'utik cha'i li k'usitik chkale pe ti mu'yuk tspase xko'olaj k'ucha'al jun bol vinik ti la sva'an sna ta ji'tike.^f **27** Va'un, tal tsatsal vo', noj li uk'ume xchi'uk tal tsatsal ik' ti la smaj li nae,^g va'un lom xchi'uk bats'i laj ta jyalel».

28 Va'un, k'alal laj yo'onton ta yalel Jesus skotol li k'usitik taje, bats'i ch'ayal to kom yo'ontonik li epal krixchanoetik ta sventa ti k'u yelan chanubtasvane,^h **29** yu'un vinaj ti tsots yabtel ti k'u yelan chanubtasvane,ⁱ mu jechuk k'ucha'al li jchanubtasvanejetik ta mantal yu'unike.

8 K'alal yal tal ta vitse, ts'akliat batel yu'un epal krixchanoetik. **2** jK'elavill, tal jun vinik ti ip ta leprae* xchi'uk laj yich' ta muk'^f li Jesuse, xi laj yalbee: «Kajval, ti xak'anuke, xu' xapox-taun».^j **3** Jech oxal, la sye' batel sk'ob, la spik xchi'uk xi laj yalbee: «jTa jk'an!, kolan».^k Va'un, ta ora no'ox poxtaj li sleprae.^l **4** Laje, xi albat yu'un li Jesuse: «A'io ava'i, mu me buch'u xaval-be.^m Batan, bat ak'o aba ta ilel

7:26 *O «yi'tike». 8:2 *K'elo Glosario, lepra. ^aO «la snijan sba ta stojolal».

KAP. 7

- a Ro 2:13
Snt 1:22
1Jn 2:17
1Jn 5:3
b Lu 6:46
c Jer 14:14
Jer 27:15
d Lu 13:25-27
e Lu 6:47-49
Snt 1:25
f Snt 1:23, 24
g 1Ko 3:13
h Mr 1:22
Lu 4:32
i Jn 7:46

KAP. 8

- j Mr 1:40-44
Lu 5:12-14
k Mr 1:41
Lu 5:13
l Is 53:4
m Mt 9:30
Mt 12:15, 16
Mr 7:35, 36

Kolumna 2

- a Le 14:2
Lu 17:14
b Le 14:3, 4
Le 14:19, 20
c Lu 7:1-9
d Mt 15:28
Lu 7:9
e Lu 13:29
f Lu 13:28
g Mt 9:29
Mt 15:28
Mr 9:23
h Lu 7:10
i 1Ko 9:5
j Mr 1:29-34
Lu 4:38-41

- k Mr 5:41
Ech 3:7

ta stojolal li palee^a xchi'uk ak'o li matanal jech k'ucha'al yaloj Moises^b sventa xak'ik venta li k'usi k'ot ta pasele».

5 K'alal och batel ta Kaper-naume, te nopaj tal ta stojolal jun bankilal soltaro, k'anbat vokol^c **6** xchi'uk xi albate: «Bankilal, li jmosoe te puch'ul ta jna ta skoj ti alubem sbek'tale xchi'uk tsots tajak chil svokol». **7** Xi la stak'bee: «Ta jpoxta k'alal mi lik'ot tee». **8** Xi la stak' li bankilal soltaroe: «Bankilal, mu jta-o ti xa-och ta yut jnae, ja' no'ox alo ti chkole, va'un chkol li jmosoe. **9** Yu'un pasbilun no'ox ta mantal xchi'uk ta jpas ta mantal soltaroeetik ek, k'alal jBatana'» mi xkut li june, chbat. jLa'» mi xkut li jun xtoke, chtal. jPaso li'e!» mi xkut li jmosoe, tspas». **10** Toj labal sba laj ya'i Jesus k'alal laj ya'i taje xchi'uk xi laj yalbe li buch'utik tsts'akliate: «Chkalboxuk ava'iik ta meel: mu'yuk buch'u jech toj muk' xch'unel yo'onton jtaoj li ta Israele.^d **11** Pe chkalboxuk ava'iik ti ep buch'utik chlikik tal ta slok'eb k'ak'al xchi'uk ta smaleb k'ak'al sventa chchi'inik ta ve'el Abraan, Isaak xchi'uk Jakob li ta Ajvalilal* ta vinajele;^e **12** yan li buch'utik ch-ochik ox li ta Ajvalilale chich'ik lok'esel batel ta ik'al osil. Ja' te ch-ok'ik xchi'uk chk'ux stanal yeik».^f **13** Va'un, xi laj yalbe bankilal soltaro li Jesuse: «Batan. Ja' jech k'otuk ta pasel ta atojolal k'ucha'al laj avak' ta ilel xch'unel avo'ontone».^g Li va' ora taje, ja'o poxtaj li mosoile.^h

14 K'alal och ta sna Pedro li Jesuse, te puch'ul la stabe li sme'nie,ⁱ yu'un ip ta k'ok'.^j **15** Jech oxal, la spikbe sk'ob,^k jech tup' li sk'ak'ale. Va'i li anse xchi'uk lik smeltsanbe sve'elik. **16** Pe k'alal och ak'obale, li krixchanoetike laj yik'beik tal li buch'utik u'uninbilik yu'un pu-

8:11 *K'elo Glosario, ajvalilal.

kujetike, va'un ta jp'el no'ox k'op la slok'es li pukujetike xchi'uk la xpoxta skotol li buch'utik chil svokolike. **17** Taje ja' sven-ta xk'ot ta pasel li k'usi xi albil ta stojolal j-alk'op Isaiase: «Ja' laj yich' batel li jchametike xchi'uk ja' la xkuch batel li k'usitik k'ux chka'itike».^a

18 K'alal laj yil Jesus ti joybil ta epal krixchanoetike, laj yal-be va'jchank'optak ti ak'o x-ochik batel ta varko sventa xjelavik ta jote.^b **19** Va'un, te nopaj tal jun jchanubtasvanej ta mantal xchi'uk xi laj yalbee: «Jchanubtasvanej, ta jts'akliot batel ti buyuk no'ox chabate».^c **20** Pe xi la stak' li Jesuse: «Oy xch'en li vetetike xchi'uk oy stas li mutetik chvil ta vinajele, yan li Xnich'on Krixchanoe mu'yuk bu xu' smetsan sjol».^d **21** Te tal jun jchan-k'op ti xi laj yalbe eke: «Kajval, ba'yel ak'o bat jmuk li jtote».^e **22** Xi la stak' li Jesuse: «Ts'akliun-o batel, ak'o smuk stuk yanimaik li animaetike».^f

23 K'alal muy xa ox ta varko li Jesuse, te tik'ilik batel ek li yajchank'optake.^g **24** Pe anil no'ox lik tsatsal ik'alo' li ta nabe, jech oxal lik nojuk ta vo' li varkoe; yan li stuke te vayal.^h **25** Va'un, tal stijik, xi laj yalbeike: «Kajval, koltaunkutik, yu'un chichamkunik xa!». **26** Pe xi la stak'e: «K'K'u yu'un ti chaxi'ike? jToj jutuk xch'unel avo'ontonik!».ⁱ Te une, va'i, tsots laj yalbe mantal li ik'e xchi'uk li nabe, va'un ch'an xi likel.^j **27** Jech oxal, toj labal sba laj yil li viniketike, xi laj yalike: «K'Buch'u xa no'ox vinikal le'e? Yu'un k'alal ta ik' xchi'uk ta nab chch'unbat smantal».

28 K'alal k'ot ta jot ti' nabe, li ta yosilal jgadaratetike, te nupat ta be yu'un cha'vo' viniketike ti u'uninbilik yu'un pukujetike, te lok'ik tal ta mukinal,^k xibal sbaik tajek, ja' yu'un mu'yuk buch'u sk'an te x-ech' li ta be taje. **29** Va'un, xi avanik ta ani-

KAP. 8

a Is 53:4

b Mr 4:35
Lu 8:22

c Lu 9:57

d Lu 9:58
2Ko 8:9

e Lu 9:59

f Lu 9:60

g Mr 4:36

h Mr 4:37-41
Lu 8:23-25i Mt 14:31
Mr 4:40j Sl 89:9
Sl 107:29
Lu 8:25k Mr 5:1-3
Lu 8:26, 27

Kolumna 2

a Lu 4:34, 41

b Mr 1:24
Snt 2:19c Mr 5:7-10
Lu 8:28

d Mr 5:11-17

e Dt 14:8
Lu 8:31-34

f Lu 8:35-37

KAP. 9

g Mt 4:13
Mr 2:1h Mr 2:3-12
Lu 5:18-26

i Jn 2:24, 25

j Mr 2:9

le: «K'K'usi chasa' li' eke, Xnich'on Dios?» K'K'usi yu'un tal avak'bun jvokolkutik^b k'alal mu'yuk to bu k'otem yoraile?».^c **30** Ta nom to tajeke, te xlamet* chve' epal chitometik.^d **31** Jech oxal, li pukujetike xi lik sk'anbeik vokole: «Mi chalok'esunkutike, takunkutik batel le' ta jtsop chitometike».^e **32** Va'un, xi laj yalanbee: «jBatantik!». Jech lok'ik batel, te bat stik' sbaik li ta chitometike. Laje, batik ta anil ta taya ch'entik* skotol li chitometike, la sjiip sbaik yalel ta nab, va'un te jik'avik. **33** Pe jatavik batel li jchabichitometike, batik ta jteklum sventa chalbeik sk'oplal skotol li k'usi k'ot ta pasele, laj yalbeik sk'oplal ek li viniketike ti u'uninbilik yu'un pukujetike. **34** Va'un, lok' sjunul jteklum sventa chbat snup ta be li Jesuse, k'alal laj yilike, tsots laj yalbeik ti ak'o lo-k'uk batel li ta yosilalike.^f

9 Va'un, muy ta varko, jelav batel ta jot xchi'uk bat ta steklumal.^g **2** jK'elavill, te xchechojik tal jun vinik ta svayeb* ti alubem sbek'tale. K'alal ilbat xch'unel yo'ontonik yu'un Jesuse, xi albat li buch'u alubem sbek'tale: «jTsotsuk avo'onton, jnich'on! Yu'un pasbil xa perton li amultake».^h **3** Va'un, xi laj yalbe sbaik jlom jchanubtasvanejetik ta mantale: «Chchopol k'opoj ta stojolal Dios li vinik li'e». **4** Pe li Jesuse sna'oj ti k'usi tsnopike, ja' yu'un xi laj yale: «K'K'u yu'un toj chopol li k'usi chanop ta avo'ontonike?» **5** Albeikun ka'itik, k'K'usi mas k'un ta alel, mi ja' ti xi chich'alele: «Pasbil xa perton li amultake» o mi ja' ti xi chich'alele: «Va'lan, xanavan» xie? **6** Ta jk'an ti xana'ik ti tsots yabel yich'oj ta sba balumil li Xnich'on Krixchano sventa tspace perton muliletike...». Va'un, xi laj yalbe li buch'u alubem sbek'tale: «Va'lan,

8:30 *O «sbuset». **8:32** *O «yalebal-tik». **9:2** *O «skamiya».

tamo batel li avayebe,* batan ta ana». ^a **7** Te une, va'i, bat ta sna. **8** Xi'ik ta jyalet li epal krixchanoetik k'alal laj yilik taje, va'un lik stoybeik sk'oplat Dios ti ja' ya-k'ojbe tsots yabtel li krixchano.

9 Va'un, k'alal ja'o te x-ech' batel li Jesuse, la sta ta ilel jun vinik ti Mateo sbie, te chotol ti bu chich' tojel patane, xi laj yalbee: «La' ts'akliun». ^b Jech oxal, ta ora va'i, la sts'akli batel. **10** Ta mas ts'akale, k'alal ja'o te chve* ta na xchi'uk yajchank'optak li Jesuse, te tal chi'inatikuk ta ve'el yu'un* epal jtsobpatanetik xchi'uk jpsmuliletik. ^c **11** Pe k'alal laj yil li jfariiseotike, xi laj yalbeik li yajchank'optak Jesuse: «¿K'u yu'un chchi'in ta ve'el jtsobpatanetik xchi'uk jpsmuliletik li jchanubtasvanej avu'unike?». ^d **12** K'alal laj ya'i li k'usi chalike, xi laj yale: «Mu'yuk bu chtun yu'unik doktor li buch'utik mu'yuk ipike, ja' no'ox chtun yu'unik li buch'utik ipike». ^e **13** Ja' yu'un, batanik, bat a'ibeik k'usi smelolal li'e: «Ja' ta jk'an li k'uxubinele, ma'uk li milbil matanale». Yu'un ma'uk tal jtak ta ik'el li buch'utik tuk'ike, ja' tal jtak ta ik'el li jpsmuliletike». ^f

14 Va'un, talik ta stojolal Jesus li yajchank'optak Juane xchi'uk xi la sjak'ike: «¿K'uxi ti ta jpskutik ayuno* li vo'onkutik xchi'uk jfariiseotik ti ja' mu'yuk tpsak ayuno li avajchank'optake?». ^g **15** Va'un, xi albatik yu'un li Jesuse: «Mu'yuk lek ti chat yo'ontonek li yamigotak jnupunel k'alal li' to oy li jnupunele, ^h ¿mi mu jechuk? Pe ch'kot me sk'ak'alil ti chpojbatik batel li jnupunele, ⁱ va'un ja' to tpsak ayuno. **16** Jech xtok, mu'yuk me buch'u tstones ach' pok' sventa tspark' li k'u'il chich' lapel ta sba ti mol

9:6 *O «akamiyae». **9:10** *O «ja'o te patal ta sba mexa te». *O «spatan sbaik ta sba mexa». **9:14** *K'elo Glosario, ayuno.

KAP. 9

a Mr 2:10, 11
Lu 5:24
Jn 5:8

b Mr 2:14
Lu 5:27, 28

c Mr 2:15-17
Lu 5:29-32

d Lu 7:39
Lu 15:2
Lu 19:7

e Lu 5:31

f Pr 21:3
Os 6:6
Mt 12:7

g Mr 2:18-20
Lu 5:33-35

h Mt 22:2

i Mt 26:2

Kolumna 2

a Mr 2:21, 22
Lu 5:36-39

b Mr 5:22-24
Lu 8:41, 42
Jn 11:25

c Le 15:25

d Mr 5:25-34
Mr 6:56
Lu 8:43-48

e Mr 10:52
Lu 7:50
Lu 17:19
Lu 18:42

f Jn 4:53

g Mr 5:38-43
Lu 8:52-56

h Jn 11:11

i Mr 9:27

j Lu 8:55

xae; yu'un li ach' pok'e ta smuts, va'un mas to me chjat-o batel li k'u'il pok'ile. ^a **17** Mu'yuk me bu te chch'olik ach' vino xtok li ta yav vino* ti mol xae. Yu'un mi te chch'olike, ta me xjat li yav vinoe xchi'uk ta me xmal li svinoale, va'un ta sok li yav vinoe. Pe li krixchanoetike ta ach' yav vino chch'olik li ach' vinoe, va'un ja' jech lek-o xcha'tosal».

18 K'alal ja'o jech yakal ta lo'ile, te nopaj tal jun ajvalil ta stojolal ti laj yich' ta muk'e,* xi laj yalbee: «Cham xa jna' li jtsebe; pe la', bat ak'o ak'ob ta stojolal, va'un ta xkuxi». ^b

19 Va'un, va'i li Jesuse, la sts'akli batel li vinike xchi'uk te tijilik batel ek li yajchank'optake. **20** Pe ja'o te tal jun ants ti oy xa ta 12 jabil ti mu xmak xchamele, ^c te nopaj batel ta spat, la spikbe li stsitsimal* sk'u' slapoj ta sbae, ^d **21** yu'un xi la snopilan ta yo'ontone: «Manchuk mi ja' no'ox ta jpkibe li sk'u' slapoj ta sbae, ta xikol». **22** Va'un, joypij li Jesuse, laj yak' venta xchi'uk xi laj yalbee: «jTsoxtok avo'onton, jtseb! Lapoxtaj xa ta skoj li xch'unel avo'ontone». ^e Li va' ora taje, poptaj li antse. ^f

23 K'alal och ta sna ajvalil li Jesuse, la sta ta ilel jupanej amaetik* xchi'uk li krixchanoetik ti xvochlajet* ta jyalele, ^g **24** xi laj yal li Jesuse: «Lok'anik batel, yu'un mu'yuk bu chamelem li uni tsebe, ja' no'ox yakal chvay». ^h K'alal jech laj ya'iike, lik stse'intaik sventa tslabani. **25** K'alal takbil xa ox lok'el ta pana* li krixchanoetike, och batel li stuke xchi'uk la stsakbe sk'ob' li uni tsebe, va'un lik. ⁱ **26** Ta mel, puk batel sk'oplal

9:17 *Yav vino pasbil ta snukuil chonbolometik. **9:18** *O «la snijan sba ta stojolale». **9:20** *O «sne». **9:23** *Ja' xkaltik, jtos flauta ti tstijik k'alal oy buch'u chchame. *O «x-avlajet». **9:25** *O «pat na».

ta sjunul lum li k'usi k'ot ta pasele.

27 K'alal ja'ot te x-ech' batel li Jesuse, te tijilik batel cha'vo' ma'sat viniketik,^a xi x-avet tsk'anik vokole: «Xnich'on David, oyuk xk'uxul avo'onton ta jtojolalkutik». **28** K'alal och xa ox ta yut na li Jesuse, te nopaj tal ta stojolal li ma'satetike, xi la sjak'e: «¿Mi oy xch'unel avo'ontonik ti xu' ku'un ta jamboxuk asatike?»^b Xi la stak'ike: «Oy, Kajval». **29** Va'un, pikbat sbek' satik^c xchi'uk xi albatike: «Ja' jech ak'o k'otuk ta pasel ta atojolalik ti k'u yepal oy xch'unel avo'ontonik». **30** Va'un, jam li satike. Pe xi tsots albatik mantal yu'un li Jesuse: «A'io ava'iik, mu me buch'u xavalbeik un».^d **31** Pe k'alal lok'ik batele, bat spukbeik sk'oplat ta sjunul li lum taje.

32 K'alal lok'ik xa ox batele, jk'elavil, li krixchanoetike laj yik'beik tal jun uma' vinik ti u'uninbil yu'un pukuje;^e **33** k'alal lok'esbil xa ox li pukuje, lik k'opojuk li uma' vinike.^f Va'un, labal sba laj yilik li epal krixchanoetike xchi'uk xi laj yalike: «Mu'yuk bu jech xkiltik-o ta Israel k'ucha'al li'e».^g **34** Pe xi laj yalilanik li jfariseoetike: «Ja' ta stsatsal ajvalil yu'un pukujetik ti tslok'es pukujetike».^h

35 Va'un, lik xanavuk ta skotol jteklumetik xchi'uk ta bik'tal lumetik li Jesuse, chanubtasvan ta snailtak stsobobailik xchi'uk la xcholbe sk'oplat li lekil a'yejetik ta sventa li Ajvalilale* xchi'uk la xpoxta li buch'utik oy k'usi k'ux cha'iike xchi'uk li buch'utik ep ta tos xchamelike.ⁱ **36** K'alal laj yil li epal krixchanoetike, k'uxubaj ta yo'ontan,^j yu'un yanijem sbek'talik laj yil xchi'uk tanpukik, xko'olaj k'ucha'al chijetik ti ch'abal jchabivanej yu'unike.^k **37** Va'un, xi laj yalbe li yajchank'optake: «Ta melel, toj ep

KAP. 9

- a Mt 20:30
b Ech 14:9, 10
c Mt 20:34
d Is 42:2
Mt 12:15, 16
Mr 1:44, 45
Mr 7:35, 36
e Mt 12:22
Lu 11:14
f Mt 15:31
g Mr 2:12
h Mt 12:24
Mr 3:22
Lu 11:15
i Mt 4:23
j Mt 14:14
Ebr 4:15
k Nu 27:16, 17
1Re 22:17
Ese 34:5
Mr 6:34

Kolumna 2

- a Lu 10:2
Jn 4:35
b Ro 10:14

KAP. 10

- c Mr 3:14, 15
Mr 6:7
Lu 9:1, 2
d Mr 3:16-19
Lu 6:13-16
Ech 1:13
e Jn 1:42
Ech 15:14
f Mr 1:16
Jn 1:40
g Mt 4:21
h Jn 1:45
i Jn 11:16
Jn 20:27
j Mr 2:14
Lu 5:27
k Mt 26:47
Jn 13:18
l Mr 6:7
Lu 9:1, 2
m 2Re 17:24
n Is 53:6
Ese 34:6
Ech 13:45, 46
o Mt 4:17
Lu 10:9
p Lu 9:2
q Mr 6:8, 9
r Lu 9:3

k'usitik ts'unbil ti sk'an tsobbel sate, pe ja' toj jutuk li j-abtele-tike.^a **38** Ja' yu'un, k'anbeik vokol li Jajval Abtel ti ak'o stak batel j-abteleetik ta tsobbel sat li k'usitik ts'unbile».^b

10 Ja' yu'un, la stak ta ik'el li 12 ta vo' yajchank'optake xchi'uk laj yak'be yabtelik sventa tsasik ta mantal li ibal sba* pukujetike,^c ti xpoxtaik skotol li buch'utik oy k'usi k'ux cha'iike xchi'uk li buch'utik ep ta tos xchamelike.

2 Li 12 ta vo' jtakboletike ja' sbiik li'e:^d ba'yel, Simon ti Pedro^e sbi xtoke xchi'uk Andres^f ti sbankil yits'in sbaik; Santiago xchi'uk Juan^g ti sbankil yits'in sbaik ti ja' stotik li Sebedeoe; **3** Felipe, Bartolome,^h Tomas,ⁱ Mateo^j ti ja' li jtsobpatane, Santiago xnich'on Alfeo, Tadeo, **4** Simon ti ja' li Baxbol Vinike* xchi'uk Judas Iskariote ti laj yak' ta k'abal Jesus ta ts'akale.^k

5 Takatik batel yu'un Jesus li 12 ta vo' jtakboletike, xi albatik mantale:^l «Mu me xatambeik batel sbe jyanlumetik xchi'uk mu me xa-ochik batel mi ta junuk jteklum ta Samaria,^m **6** ja' lek te xabatik ta stojolal li ch'a-yemal chijetik ta jteklum Israele.ⁿ **7** K'alal yakal chatatike, cholik mantal xchi'uk xi xavalilanne: «Nopajem xa tal li Ajvalilal* ta vinajele».^o **8** Poxtaik li buch'utik ipike,^p cha'kuxesik li animetike, poxtaik li buch'utik ipik ta lepra^q xchi'uk lok'esik pukujetik. Ta moton la-ak'batik, ja' jech ta moton xavak'ik ek. **9** Mu xavich'ik batel oro, plata o kovre li ta yav atakinik ti chajok'an ta achukike^q **10** o mu me xavich' batel amoralik ti bu chatatike, mu xavich' batel cha'chop ak'u' apok'ik,^r axonobik o anamte'ik,^r

10:1 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **10:4** *O «Kananitae». **10:8** *K'elo Glosario, *lepra*. **10:10** *O «jchop smasil ak'u' apok'ik».

yu'un li j-abtele sta-o ti x-ak'bat sve'ele.^a

11 »Buyuk no'ox jteklum cha-ochik o ta bik'it lum sa'ik li buch'u sta-oe, va'un te komanik-o ta sna ja' to mi lalok'ik batel li ta jteklume.^b **12** K'alal cha-ochik ta yut nae, k'oponik li buch'utik te oye. **13** Mi lek la xch'amoxuke, tstaik bendision.*^c Pe mi mu'yuk lek la xch'amoxuke, te chkom ta atojolalik li bendision laj avalbeike. **14** Buyuk no'ox ti mu sk'an xch'amoxuk xchi'uk ti mu sk'an xa'ik li ak'opike lilino komel li spukukal* avakanik k'alal mi lalok'ik tal li ta na taje o li ta jteklume.^d **15** Chkalboxuk ava'ik ta mel: li ta Sk'ak'alil Chapanele, mas to me tsots chil svokol li jteklum taje, ja' ts'ikbaj to cha'i li yosilal Sodoma xchi'uk Gomorrae.^e

16 »iK'elavilik! Ta jtakoxuk batel k'ucha'al chijetik ta stojolal loboetik;* ja' yu'un p'janik me k'ucha'al chon, pe manxouk me xavak' abaik k'ucha'al palomae-tik.^f **17** K'elo me abaik lek ta stojolal li krixchanoetike, yu'un chak'oxuk ta k'abal ta snail chapnobbailetik^g xchi'uk ta stsitsoxuk^h ta snailtak stsobobbailik.ⁱ **18** Jech xtok, vo'on ta jkoj chavich'ik ik'el batel ta stojolal its'inal ajvaliletik xchi'uk ta stojolal bankilal ajvaliletik/ sventa xa'iik mantal li stukike xchi'uk li yantik jteklume.^k **19** Pe mu me xavul avo'ontonik k'uxi chata-k'avik o k'usi chavalik k'alal chavich'ik ak'el ta k'abale, yu'un li va' orae, te chavich' ak'bel ana'ik li k'usi chavalike.^l **20** Yu'un ma'uk no'ox vo'oxuk chak'opojik, ja' chk'opoj ta atojolalik li xch'ul espirititu Atotike.^m **21** Jech xtok, li buch'u xchi'il no'ox sbaik ta vok'ele chak' ta k'abal sventa xich'

10:13 *O «jun o'ontonal». **10:14** *O «slumal». **10:16** *Li loboek xko'olajtik k'ucha'al ok'il. **10:17** *O «ta xak'boxuk nukul».

KAP. 10

- a Lu 10:7
1Ko 9:7,14
b Mr 6:10
Lu 9:4
c Lu 10:5
d Mr 6:11
Lu 9:5
Lu 10:6, 11
Ech 13:50, 51
e Je 19:4, 5
2Pe 2:6
Jud 7
f Flp 2:14, 15
g Mt 24:9
h Ech 5:40
2Ko 11:24
i Mt 23:34
Mr 13:9
Lu 21:12, 13
j Ech 4:8
Ech 24:10
Ech 25:23
Ech 26:25
Ech 27:23, 24
k Mt 24:14
l Mr 13:11
Lu 12:11, 12
Lu 21:14, 15
m Jn 14:26

Kolumna 2

- a Mik 7:6
Mt 10:36
b Mt 24:9
Lu 21:17
Jn 15:21
c Mt 24:13
Lu 21:19
Ap 2:10
d Mt 23:34
Ech 8:1
e Jn 15:20
f 1Pe 2:21
g Mt 12:24
Mr 3:22
Lu 11:15
Jn 8:48
h Mr 4:22
Lu 8:17
i Lu 12:3
j Pr 29:25
Ap 2:10
k Lu 12:4, 5
Ebr 10:31

milel li xchi'il ta vok'ele, ja' jech tspas ta stojolal xnich'on ek li totile, li alab nich'nabiletik eke chlik skontrain li stot sme'ike, va'un chak'ik ta milel.^a **22** Chavich'ik p'ajel yu'un skotol krixchanoetik ta skoj li jbie,^b pe li buch'u chkuch yu'un k'alal to ta slajebe ja' chkol.^c **23** K'alal chavich'ik kontrainel ta junuk jteklume, jatavanik batel ta yan,^d yu'un ta melch chkalboxuk ava'ik ti mu to'ox bu chlay xanavanik o ta skotol li jteklumetik ta Israel k'alal mi vul li Xnich'on Krixchanoe.

24 »Ma'uk mas jelavem sk'oplal ta stojolal yajchanubtasvanej li jchanune, jech xtok, ma'uk mas jelavem sk'oplal ta stojolal yajval li mosoile.^e **25** Xu' no'ox cha'i ti jechuk xk'ot k'ucha'al jechchanubtasvanej li jchanune, jech xtok, xu' no'ox cha'i ti jechuk xk'ot k'ucha'al yajval li mosoile.^f Mi Belsebu^g chalbeik li yajval nae, ¿mi mu masuk te van jech chalbeik li buch'utik te oy ta snae? **26** Jech oxal, mu me xaxi'taik; yu'un skotol li k'usitik nak'ale* ta xich' na'el, jech xtok, ta xvinaj skotol li k'usitik mukule.^h **27** Li k'usi chkalboxuk ta ik'al osile alik batel ta sakil osil; li k'usi chkalboxuk ta achikini-ke muyanik ta jol naetik sventa tsots xavalik batel.ⁱ **28** Xchi'uk mu me xaxi'taik li buch'utik tsmil abek'talike pe ti mu xmil yu'un li akuxlejalike;^j mas lek ja' xi'taik li buch'u xmil yu'un abek'talik xchi'uk ti xmil yu'un akuxlejalik ta Jeena.^k **29** ¿Mi mu xmanuk-o cha'kot saktarin li jsep tak'in ti jutuk sbalile? Man-chuk mi jech, mi jkotuk bu chyal

10:25 *Ja' jun biil ti ja' jech chich' albel li Satanas ti ja' bankilal o ja' ajvalil yu'un pukujetike. **10:26** *O «mukule». **10:28** *Ja' xkaltik, ti mu xu' spojboxuk li spatobil avo'ontonik ti xu' xakuxiik yan veltae. Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. *K'elo Glosario, Jeena. **10:29** *Literal «jsep asarione». K'elo Apendise B14.

ta lum mi mu'yuk sna'oj li Atotike.^a **30** Pe li vo'oxuke k'alal to ta stotsil ajolik chapbil skotol. **31** Jech oxal, mu xaxi'ik; yu'un vo'oxuk mas tsots ak'oplalik k'ucha'al li epal saktarine.^b

32 »Ja' yu'un, li buch'u chal ta stojalal krixchanoetik ti xojtikinune^c ja' jech chkal ta stojalal Jtot ta vinajel ek ti xkoj-tikine.^d **33** Pe li buch'u tsp'ajun ta stojalal krixchanoetike ja' jech ta jp'aj ta stojalal Jtot ta vinajel ek.^e **34** Mu xanopik ti tal kak' jun o'ontonal ta balumile; ma'uk jun o'ontonal tal kak', yu'un kontrainejbail* tal kak'.^f **35** Yu'un lital ta ch'akvanej, jech oxal tskontrain stot li vinike, tskontrain sme' li tsebe xchi'uk tskontrain sme'alib* li alibale.^g **36** Ta bats'i mele, te no'ox ta sna chlok' yajkontra li krixchanoe. **37** Mu sta-o xk'ot ta kajchank'op buch'uuk ti ja' mas sk'anoj stot o sme'e, ti ja' mu sta li vo'one xchi'uk mu sta-o xk'ot ta kajchank'op buch'uuk ti ja' mas sk'anoj skerem o stsebe, ti ja' mu sta li vo'one.^h **38** Jech xtok, buch'uuk no'ox ti mu sk'an xch'am li jtel te* sventa vokolile xchi'uk ti mu sk'an sts'akliun batele mu sta-o xk'ot ta kajchank'op.ⁱ **39** Buch'uuk no'ox ti tspoj ya'i xkuxlejale ta me xch'ay yu'un, pe buch'uuk no'ox ti chcham* ta jkoje ja' tsta xkuxlejaj.^j

40 »Buch'uuk no'ox ti tstsakoxuk ta ventae tstsakun ta venta ek, jech xtok, buch'uuk no'ox ti tstsakun ta ventae tstsak ta venta ek li buch'u la stakun tale.^k **41** Buch'uuk no'ox ti tstsak ta venta jun j-alk'op ta skoj ti ja' jun j-alk'ope ja' jech chich' smoton k'ucha'al jun j-alk'op' xchi'uk buch'uuk no'ox ti tstsak ta venta jun tuk'il krixchano ta skoj ti ja' jun tuk'il krixchanoe ja' jech

10:34 *Literal «espada». **10:35** *O «smel-alib». **10:38** *K'elo Glosario, jtel te'. **10:39** *O «chch'ay xkuxlejaj».

KAP. 10

- a Lu 12:6, 7
b Mt 6:26
c Ro 10:9
d Lu 12:8, 9
Ap 3:5
e Mr 8:38
Lu 9:26
2Ti 2:12
f Lu 12:51-53
g Mik 7:6
h Mt 19:29
Lu 14:26
i Mt 16:24, 25
Mr 8:34, 35
Lu 9:23
Lu 14:27
j Lu 17:33
Jn 12:25
k Mt 25:40
Lu 10:16
Jn 12:44
Jn 13:20
l 1Re 17:9, 10
1Re 17:20-23
2Re 4:8
2Re 4:13-17

Kolumna 2

- a Mt 25:40
Mr 9:41
Ebr 6:10

KAP. 11

- b Mt 4:23
Mt 19:1
Lu 9:6
c Mt 14:3
Mr 6:17
d Lu 7:18-23
e Mt 3:11
Jn 1:15
f Lu 7:22
g Is 35:5, 6
Is 61:1
h Mt 8:3
i Mt 4:23
j Mr 6:3
Lu 7:23
1Ko 1:23
1Pe 2:7, 8
k Mt 3:1, 5

- l Lu 7:24-28
m Lu 1:67, 76

chich' smoton k'ucha'al jun tuk'il krixchano. **42** Li buch'u chak'-be yuch' jbochuk sikil vo' junuk li buch'utik bik'it sk'oplalik ta skoj ti ja' jchank'ope, ta melel chkalboxuk ava'ik, ta ono'ox me xich' ta persa li smotone».^a

11 Va'un, li Jesuse laj yalbe mantal li 12 ta vo' yajchank'optake, k'alal laj yo'ontone, la stam batel sbe sventa xbat chanutvasvanuk xchi'uk sventa xbat xchol mantal li ta yan jteklu-me-ke.^b

2 Pe k'alal laj ya'ibe sk'oplal yabteltak Kristo li Juan ti te tik'il ta chukele,^c la stak batel yajchank'optak^d sventa **3** xi sjak'-beike: «¿Mi vo'ot li buch'u chtale o mi yan-o buch'u ta jmalakutik?»^e **4** Va'un, xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Batantik, bat albeik Juan li k'usi yakal chavilik xchi'uk li k'usi yakal chava'ike:^f **5** li ma'satetike xilik xa osil,^g li koxoetike chanavik xa, li buch'utik ipik ta lepra^h poxtajik xa, li pak'chikinetikeⁱ cha'ik xa k'oponel, li buch'utik chamemike chcha'kuxiik xa xchi'uk li buch'utik abol sbaike chich'ik xa cholbel li lekil a'yejetike.^j **6** Xmyubaj no'ox li buch'u mu'yuk bu tsmak* yakan ta jkoje».^j

7 K'alal ja'o stamoj batel sbeike, xi lik yalbe epal krixchanoetik ta sventa Juan li Jesuse: «¿K'usi lok' ak'elik li ta takixokol balumile?»^k ¿Mi ja' lok' ak'elik jte-k'uk aj ti xla'a'et ta ik'e?! **8** Va'un cha'a, ¿K'usi lok' ak'elik? ¿Mi ja' lok' ak'elik jun vinik ti toyol stojol* sk'u' spok' slapoje? Yu'un te oyik ta sna ajvaliletik ma' li buch'utik toyol stojol sk'u' spok' slapojike. **9** ¿K'u' yu'un lalok'ik cha'a? ¿Mi ja' lok' ak'elik jun j-alk'op? Chkalboxuk ava'ik ta melel ti ja' mas to jelavem sk'oplal k'ucha'al li jun j-alk'ope.^m **10** Taje

11:5 *K'elo Glosario, lepra. ⁿO «koke-tike; buch'utik makal xchikinetike». **11:6** *O «cht'ab». **11:8** *O «lekik».

ja' li buch'u xi ts'ibabil sk'opla-
le: «jK'elavil! jVo'on ta jtak batel
ba'yel ta atojolal* li kaj-almanta-
le, ja' j'babbe chbat avu'un sven-
ta xchapan abel!».^a **11** Ta me-
lel, chkalboxuk ava'iik ti mu'yuk bu-
ch'u mas jelavem sk'oplal ti vo-
k'em tal ta stojolal junuk ants
jeh k'ucha'al li Juan J-ak'-ich'-
vo'e. Pe li buch'u mas bik'it sk'o-
plal li ta Ajvalilal* ta vinajele
ja' mas to jelavem sk'oplal k'u-
cha'al li Juane.^b **12** Pe le' to ta
sk'ak'alil li Juan J-ak'-ich'-vo' k'a-
lal to avie, li Ajvalilal ta vina-
jele ja' li k'usi ta sjunul yo'on-
ton tsk'an tsta li krixchanoetike,
va'un li buch'utik ta sjunul yo'on-
ton yak'ojbeik yipal staele ta
staik.^c **13** Yu'un li J-alk'opetik
xchi'uk li Mantale laj yalik al-
bil k'opetik k'alal to ta sk'a-
k'alil Juan.^d **14** Mi chak'an cha-
ch'unik o mi mo'oj, taje ja' li
«Elias ti albil ono'ox sk'oplal chta-
le».^e **15** Ak'o ya'i li buch'u tsk'an
chchikintae.

16 »¿Buch'u ta jko'oltas-o li
jk'ol kuxlejal li'e? f Xko'olajik k'u-
cha'al uni ololetik ti te chotajtik
ta ch'ivit ti chapta xchi'iltaikak ta
tajimole, **17** xi chalike: «La ju-
pankutik ava'iik ama,* pe mu-
yuk xa-ak'otajik. K'alal xi-avetku-
tik ta at-o'ontone, mu'yuk bu la
amaj sti' avo'ontonek ta at-o'on-
ton». **18** Ja' jech ek, li Juane
mu'yuk bu xve' xchi'uk mu'yuk bu
x-uch'bolaj k'ucha'al li yantike,
pe xi chalike: «Ochem pukuj ta
yo'onton». **19** Li Xnich'on Krix-
chanoe chve' xchi'uk ch-uch'bo-
laj,^g pe xi chalike: «jK'elavilik!
Ja' jun vinik ti mu x-ech' yo'on-
ton ta ve'el xchi'uk ta yuch'el
vinoe, ja' yamigo jtsobpanetik
xchi'uk jpsasmuliletik». ^h Manchuk
mi jech, li p'ijilale chvinaj ti tuk'
sk'oplal* ta skoj li yabteltake». ⁱ

11:10 *Literal «yeloval asat». **11:11**
*K'elo Glosario, *ajvalilal*. **11:17** *O
«amay; flauta». **11:19** *O «chich' toy-
bel sk'oplal».

KAP. 11

- a Mal 3:1
Mt 3:3
Mr 1:2
Lu 1:17
Jn 3:28
- b Lu 7:28
Jn 3:3
- c Lu 13:24
- d Lu 16:16
- e Mal 4:5
Mt 17:10-13
- f Lu 7:31-35
- g Mt 9:10
Mr 2:15
Jn 2:2
- h Lu 5:30
Lu 15:2
Lu 19:7
- i Lu 7:34, 35

Kolumna 2

- a Jon 3:5, 6
Lu 10:13
- b Lu 10:14
- c Lu 4:31
- d Lu 10:15
- e Mt 10:15
Lu 10:12
- f Is 29:14
Mt 13:15
Lu 10:21
1Ko 1:27
- g Jn 3:35
- h Jn 1:18
- i Lu 10:22
Jn 10:15
1Jn 5:20

20 Va'un, lik stsak ta utel li
jtekumetik ti bu la spas jutuk
mu skotoluk li sk'elobiltak ju'ela-
le, yu'un mu'yuk bu la sutes
yo'ontoni: **21** «jToj abol aba,
Korasin! jToj abol aba, Betsaida!
yu'un ti teuk laj yich' pasel ta
Tiro xchi'uk ta Sidon li sk'elobil-
tak ju'elal laj yich' pasel ta at-
jolalike, vo'ne xa la slapik ch'ixal
k'u'il* xchi'uk la xchotan sbaik ta
tantik jechuk ta skoj ti sutesoj
yo'ontonike.» **22** Pe chkalboxuk
ava'iik ti mas to me tsots chavil
avokolik li ta Sk'ak'alil Chapane-
le, ja' ts'ikbaj to cha'i li Tiro xchi-
uk Sidone.^b **23** Li vo'ot eke, Ka-
pernaum,^c j; mi avaloj ti k'alal to
ta vinajel chtoy batel ak'oplale?
Bu chata, k'alal to ta Mukinal*
chayal batel,^d yu'un ti teuk laj
yich' pasel ta Sodoma li sk'elobil-
tak ju'elal laj yich' pasel ta at-
jolale, li' to oy jechuk li jteklum
taje. **24** Pe chkalboxuk ava'iik
ti mas to me tsots chavil avoko-
lik li ta Sk'ak'alil Chapanele, ja'
ts'ikbaj to cha'i li yosilal So-
domae». ^e

25 Li va' orae, lik k'opojuk li
Jesus, xi laj yale: «Tot, Yajval
vinajel xchi'uk balumul, ta jk'u-
pil k'optaot ta stojolal krixcha-
noetik, yu'un li k'usitik laj kal-
be sk'oplale anak'oj* ta stojolal li
buch'utik p'ijik xchi'uk li buch'u-
tik lek sna'ike, va'un ja' avak'oj-
be sna' li uni ololetike. ^f **26** Tot,
ta me lelel jech la sk'an avo'onton
ti k'u yelan k'ot ta pasele.
27 Skotol li k'usitike ja' yak'oj-
bun ta jk'ob li Jtote^g xchi'uk mu-
yuk buch'u lek xojtikin li Nich'o-
nile ja' no'ox li Totile;^h mi ja'uk
buch'u lek xojtikin li Totile ja'
no'ox li Nich'onile, va'un li Nich'o-
nile ta xak' ta ojtikinel li Totile,
pe ja' no'ox ti buch'u tsk'an yo'on-
ton stuke. ⁱ **28** La'ik ta jtojolal

11:21 *K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*.
11:23 *O «Ades», ja' xkaltik, li muki-
nal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo
Glosario, *mukinal*. **11:25** *O «amukoj».

akotolik, vo'oxuk ti tsots tajek cha-abtejike xchi'uk ti ol avikatsike, vo'on ta jsikubtas avo'ontonik. **29** Ja' kuchik li k'atlom te' ku'one xchi'uk chanbeikun jtalelal, yu'un manxoun xchi'uk bik'it kak'oj jba,^a va'un chata siketel avo'ontonik. **30** Yu'un li k'atlom te' ku'one k'un ta kuchel xchi'uk mu'yuk bu ol li kikatse».

12 Li va' k'ak'ale, te jelav ta trigoaltik ta sk'ak'alil savado li Jesuse. Va'un, lik vi'najuk li yajchank'optake, jech oxal lik xtuch'ik trigo sventa chak'uxik.^b **2** K'alal la sta ta ilel jfariseoetik taje, xi lik yalbeike: «jK'elavil! Li avajchank'optake ja' yakalisk' spasel li k'usi mu stak' pasel ta savadoe».^c **3** Xi albatike: «jMi mu'yuk ak'elojik li k'usi la spas David xchi'uk sviniktak k'alal vi'najike?»^d **4** jMi mu ochuk batel ta sna Dios, mi mu lauk sve'ik li pan ti ak'bil ta stojolal Dios^e xchi'uk li buch'utik te xchi'uk batele? Taje mu stak' jech spasiq. Yu'un ja' no'ox xu' sve'ik li paleetike.^f **5** jO mi mu'yuk ak'elojik ta Mantal ti ch-abtejik ta ju-jun savado ta templo li paleetike, pe ti mu'yuk bu staoj-o smulike?»^g **6** Pe vo'on chkalboxuk ava'iik ti oy buch'u li' oy ti mas muk' sk'oplal k'ucha'al li temploe.^h **7** Yan ti lajuk ava'ibeik smelolal k'usi sk'an xal li'e: «Ja' ta jk'an ti xak'uxubinvanike,ⁱ ma'uk ta jk'an li milbil matanale,^j mu'yuk la asa-beik smul jechuk li buch'utik ch'abal smulike. **8** Yu'un ja' Yajval savado li Xnich'on Krixchanoe».^k

9 K'alal lok' batel ti bu oye, och batel ta jun snail tsobobba'il, **10** pe ja' to chile, te oy jun vinik ti xmoch'oj sba* jun sk'obe.^l Ja' yu'un, xi la sjak'beike: «jMi stak' ti xijpoxtavan ta savadoe?»^m, yu'un tsk'elik k'u yelan xu' tsa-beik smul.^m **11** Va'un, xi albatike: «jBuch'u van junukal avu'u-

KAP. 11

a Sak 9:9

KAP. 12

b Eks 12:16
Dt 23:25Mr 2:23-28
Lu 6:1-5

c Eks 20:10

Eks 31:15
Dt 5:14

d 1Sa 21:1-6

e Eks 25:30
Eks 40:22, 23

f Le 24:5-9

g Nu 28:9

Jn 7:22

h Lu 11:31, 32

i Mt 23:23

j Os 6:6

Mik 6:6, 8
Mt 9:13

k Mr 2:27, 28

Lu 6:5

l Mr 3:1-6

Lu 6:6-11

m Lu 14:3

Jn 9:16

Kolumna 2

a Eks 23:4

Dt 22:4
Lu 14:5

b Mr 3:7

c Mt 8:3, 4

Mr 3:11, 12
Mr 7:35, 36

d Ech 3:13

e Mt 3:17

Mt 17:5

f Is 61:1

Mr 1:10

g 2Ti 2:24

h Mt 11:28

i Is 11:10

Is 42:1-4
Ech 4:12

nik ti mu'yuk chbat sk'el xchi'uk ti mu'yuk chbat slok'es li jkotkot no'ox xchij ti chbalch'uj ochel ta yut ch'en ta savadoe?^a **12** Jech oxal, jmas to to tsots sk'oplal li jun krixchano k'ucha'al li jkot chijel! Ja' yu'un, stak' pasel ta savado li k'usi toj leke».^b **13** Va'un, xi laj yalbe li vinike: «Xach'o li ak'obe». La xach', va'un le-kub, jech lek kom k'ucha'al li jun sk'obe. **14** Pe lok' batel li jfariseoetike, va'un lik snop sk'opik sventa tsmilik. **15** Ta skoj ti k'ot ta xchikin Jesus taje, lok' batel. Ep krixchanoetik te tijilik batel^b xchi'uk la xpoxtaan skotol, **16** pe tsots albatik ti mu me xvinajesbat batel sk'oplale.^c **17** Taje ja' sventa xk'ot ta pasel li k'usi albil ta stojolal j-alk'op Isaiasi ti xi laj yale:

18 «jK'elavil! jLi kajtunel^d jt'ujoje, li buch'u jk'anoje, li buch'u ximuyubaj yu'one!^e Chkak' j-espiritu ta stojolal^f xchi'uk ja' chalbe batel yantik jtekum k'usi ja' li tuk'ilale. **19** Mu'yuk bu ch-utvan^g mi ja'uk bu tsots chk'opoj xchi'uk mu'yuk bu ch-a'ibat yech'omal ye li ta muk'tik kayee. **20** Mu'yuk bu tsk'as ta jyalel junuk aj ti k'asem xa jutuke xchi'uk mu'yuk bu tstup' junuk mecha ti smelol xa te xleblone,^h ja' to mi la stuk'ibtas skotol li k'usitik chopole. **21** Ta melel, ja' ta sbi tspat yo'ontonik li muk'tik lumetike».ⁱ

22 Va'un, laj yik'beik tal jun vinik ti u'uinbil yu'un pukuje, ma'sat xchi'uk uma'; la xpoxta sventa xlik k'opojuk li uma'e xchi'uk sventa xlik jamuk sat. **23** Ta melel, ch'ayal to k'ot yo'ontonik li epal krixchanoetike xchi'uk xi lik yalike: «jMi mu ja'uk van li xnich'on David le'e?»^j **24** Xi laj yal li jfariseoetik k'alal laj ya'iik taje: «Li vinik le'e ta stsatsal Belsebu* tslok'es li pukujetike, ja' li ajvalil yu'un

12:24 *Ja' jun biil ti ja' jech chich' albel li Satanase.

pukujetike».^a **25** Ta skoj ti sna'oj li k'usi tsnopike, xi laj yale: «Skotol li ajvalilal* ti xch'akoj sba xchi'uk ti skontrainoj sba stuke ta xlaĵ, jech xtok, li jun jteklum o jun uts' alalil ti xch'akoj xchi'uk ti skontrainoj sba stuke ta me xlaĵ ek. **26** Ja' no'ox jech ek, mi Satanas tslok'es li Sata-nase, xch'akoj sba xchi'uk skontrainoj sba stuk un bi; mi ja' jeche, ĉk'uxi va'al chkom li ajvalilal yu'une? **27** Jech xtok, mi ta stsatsal Belsebu ta jlok'es li pukujetike, ĉbuch'u ta stsatsal tslok'es pukujetik li anich'nabike cha'a? Ja' yu'un, ja' chchapanoxuk li anich'nabike. **28** Pe mi ja' ta stsatsal xch'ul espiritu Dios ta jlok'es li pukujetike, ta melel ch'ayal xa avo'onton ta staouxk li Ajvalilal yu'un Diose.^b **29** ĈO buch'u xu' yu'un ch-och ta sna jun tsatsal vinik sventa xelk'anbe k'usitik oy yu'un mi mu'yuk ba'yel chchuke? Ja' to me xu' xelk'anbe li k'usitik oy ta sna mi ba'yel la xchuke. **30** Buch'uuk no'ox ti mu'yuk oy ta jtjolale skontrainojun, jech xtok, buch'uuk no'ox ti mu skoltaun ta tsobel krixchanoetike ja' tsnamajesan batel ta jtjolal.^c

31 »Ja' yu'un, chkalboxuk ti skotol li jeltos mulil xchi'uk skotol li jeltos xchopol k'optael k'usitik ch'ule ta xich' pasbel perton li krixchanoetike, yan li xchopol k'optael ch'ul spiritue mu'yuk chich' pasbel perton.^d **32** Jech k'ucha'al li'e, li buch'u chchopol k'opoj jp'eluk ta stojolal li Xnich'on Krixchano ta xich' pasbel perton,^e yan li buch'u chchopol k'opoj ta stojolal ch'ul spiritue mu'yuk bu chich' pasbel perton, mi ja'uk li ta jk'ak'alilitike xchi'uk mi ja'uk li ta xtale.^f

33 »Ts'unik jpetsuk lekil te', va'un lek chak' sat o ts'unik jpetsuk chopol te', va'un chopol chak' sat. Yu'un ta sat chvinaj

KAP. 12

a Mr 3:22-27
Lu 11:15-23

b Lu 11:20

c Mr 9:40
Lu 9:50
Lu 11:23d Mr 3:28, 29
Ech 7:51
Ebr 6:4, 6

e 1Ti 1:13

f Lu 12:10
Ebr 10:26

Kolumna 2

a Mt 7:17
Lu 6:43b Mt 3:7
Mt 23:33

c Mt 15:11

d Lu 6:45
Snt 3:6e Ekl 12:14
Ro 14:12

f Mt 16:1

g Mt 16:4
Lu 11:29-32

h Jon 1:17

i Mt 16:21
Mt 17:23
Mt 27:63
Lu 24:46

j Jon 3:5

k Lu 11:30

ti k'u yelan li te'e.^a **34** Sts'unbaltak venenoal chon,^b ĉk'uxi xa no'ox ti lek k'usitik chavalik ti toj chopoloxuke? Yu'un ja' chlok' ta aveik li k'usitik oy ta avo'ontonike.^c **35** Li k'usitik lek tstak batel li lekil vinike te tslok'es tal li ta slekil k'ulejale, yan li k'usitik toj chopol tstak batel li vinik ti toj chopole te tslok'es tal li ta sk'ulejal ti toj chopole.^d **36** Chkalboxuk ava'ilik ti te chich'ik chapanel^e ta Sk'ak'alil Chapanel li krixchanoetik ti mu k'usi xtun-o li k'usitik chalike, **37** yu'un tuk' ak'oplal chavich' albel ta skoj ak'opojel xchi'uk ta skoj ak'opojel chata amul».

38 Va'un, xi la stak' jlom jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk jlom jfariseoetike: «Jchanubtasvanej, ta jk'ankutik ti xapas junuk senyail ti chak' ta ilel ti Dios la statok tale».^f **39** Va'un, xi laj yale: «Li jk'ol kuxlejal ti toj chopol li'e xchi'uk ti mu'yuk tuk' chak' sba ta stojolal Diose* yakalik-o ta sabel junuk senyail, pe mu'yuk bu ch-ak'bat yilik junuk senyail, ja' no'ox li senyail j-alk'op Jonase.^g **40** Yu'un jech k'ucha'al te ech' oxib k'ak'al xchi'uk oxib ak'obal^h ta xch'ut muk'ta choy li Jonase, ja' jech oxib k'ak'al xchi'uk oxib ak'obalⁱ te chkom ta yut* balumil li Xnich'on Krixchano eke. **41** Li krixchanoetik ta Ninivee chcha'kuxiik tal ta Sk'ak'alil Chapanel xchi'uk li jk'ol kuxlejal li'e, va'un chak'ik ta ilel ti oy smul li jk'ol kuxlejal li'e, yu'un li stukike la sutes yo'ontonik k'alal cholbatik mantal yu'un Jonase.^j Pe jkelavilik!, oy to buch'u li' oy ti mas muk' sk'oplal k'ucha'al li Jonase.^k **42** Li me' ajvalil ta sure chcha'kuxi tal ta Sk'ak'alil Chapanel xchi'uk li jk'ol kuxlejal li'e, va'un chak' ta ilel ti oy smul li jk'ol kuxlejal li'e, yu'un li stuke nom tajek bu lik tal sventa tal ya'ibe li sp'i-

12:39 *Literal «tslo'la snup xchi'ile».

12:40 *Literal «ta yo'onton».

jil Salomone.^a Pe jk'elavilik!, oy to buch'u li' oy ti mas muk' sk'oplal k'ucha'al li Salomone.^b

43 »K'alal chlok' ta stojolal jun vinik li jun ibal sba* pukuje, te chjelav batel ta taki osilitik sventa tsa' bu chkux yo'onton, pe mu'yuk bu tsta.^c **44** Va'un, xi chale: «Chisut batel ta jna ti bu lilok' tale; k'alal k'ote, xokol la sta, pe lek mesbil xchi'uk lek chapal la sta. **45** Ja' yu'un, lok' batel xchi'uk bat yik' tal vukvo' jeltos pukujetik ti mas to toj chopolik k'ucha'al li stuke, va'un ochik batel xchi'uk te nakiik. Li vinik une mas to toj tsots bat svokol, ja' mu sta li ta ba'yele.^d Taje ja' jech chk'ot ta pasel ta stojolal ek li jk'ol kuxlejal li' ti toj chopole».

46 K'alal ja'o yakal chchi'in ta lo'il epal krixchanoetike, li sme' xchi'uk yits'inabtake^e te va'alik ta pana,* yu'un tsk'an tsk'opon ya'iik.^f **47** Ja' yu'un, oy buch'u xi laj yalbee: «jK'elavil! Li ame' xchi'uk avits'inabtake te va'alik ta pana,* yu'un tsk'an tsk'oponikot». **48** Va'un, xi la stak'be li buch'u k'opoje: «jBuch'u li jme'e xchi'uk buch'utik li kits'inabtake?». **49** La sye' batel sk'ob ti bu oy yajchank'optake, va'un xi laj yale: «jK'elavil! jLi'e ja' jme' xchi'uk ja' jbankil kits'inabtak!^g **50** Yu'un li buch'u tspas li k'usi tsk'an yo'onton Jtot ta vinajele ja' jbankil kits'inabtak, ja' jvixobtak xchi'uk kixleltak xchi'uk ja' jme'».^h

13 Li va' k'ak'ale, lok' batel ta na li Jesuse xchi'uk te bat chotluk ta ti' nab, **2** va'un te la stsob sbaik tal epal krixchanoetik ta stojolal, ja' yu'un te muy chotluk ta varko, yan li epal krixchanoetike te va'alik ta ti' nab.ⁱ **3** Va'un, ep k'usitik lik yalanbe ta lok'olk'opetik,^j xi laj yale: «jK'elavilik! Oy jun jts'unolajel ti oy

12:43 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **12:46**, **47** *O «pat na».

KAP. 12

a 1Re 10:1
2Kr 9:1

b Mt 12:6
Lu 11:31

c Lu 11:24-26

d Ebr 6:4, 6
2Pe 2:20

e Mt 13:55
Jn 2:12
Ech 1:14
1Ko 9:5
Gal 1:19

f Mr 3:31-35

g Jn 20:17
Ebr 2:11

h Mr 3:35
Lu 8:21

KAP. 13

i Mr 4:1

j Mt 13:34

Kolumna 2

a Mr 4:3-9
Lu 8:4-8

b Mt 13:19

c Mt 13:20, 21

d Mt 13:22
Mr 4:18, 19
Lu 8:14

e Mt 13:23
Mr 4:8
Lu 8:8

f Mt 11:15

g Mr 4:10, 11
Lu 8:9, 10

h 1Ko 2:9, 10
Ef 1:9-12
Kol 1:26, 27

i Mt 25:29
Mr 4:25
Lu 8:18

j Is 6:10
Mr 4:12

k Jn 12:40
Ro 11:8
2Ko 3:14

l Is 6:9, 10
Mr 4:12
Ech 28:26, 27

k'usi bat sts'une.^a **4** K'alal lik svij batel li ts'unobile, te k'ot jlom tal xokon be, va'un laj ta mut.^b **5** Jlome te k'ot ta tontik ti bu mu'yuk lek slumale, jech oxal ta anil no'ox jav ta skoj ti mu'yuk pim slumale.^c **6** Pe k'alal lok' tal k'ak'ale, la xchik'. Jech xtok, ta skoj ti ch'abal nat yibeke, takij. **7** Jlome te k'ot ta chixtik, ja' yu'un laj ta net'el k'alal ch'i talle li chixitike.^d **8** Jlom xtoke te k'ot ta lekil balumil, ja' yu'un lik satinuk lek, sien laj yak' sat li jlome, 60 laj yak' sat li jlome xchi'uk 30 laj yak' sat li jlome.^e **9** Ak'o ya'i li buch'u tsk'an chchikintae».^f

10 Va'un, talik li yajchank'optake xchi'uk xi laj yalbeike: «jK'u yu'un chatunes lok'olk'opetik k'alal chachanubtas li krixchanoetike?».^g **11** Xi tak'batike: «Li vo'oxuke cha-ak'bat ana'ik k'usi smelolal li k'usitik ch'ul ti mukul sk'oplal^h ta sventa li Ajvalilal* ta vinajele, pe li krixchanoetik le'e mu'yuk ch-ak'bat sna'ik. **12** Yu'un li buch'u oy yu'une ta to x-ak'bat mas, jech ch-epaj mas li k'usitik oy yu'une; yan li buch'u ch'abal yu'une k'ajomal no'ox chpojbat ti k'u yepal oy yu'une.ⁱ **13** Ja' yu'un, ta jtunes lok'olk'opetik k'alal ta jchannubtasike, yu'un tsk'elik pe mu'yuk chilik ta melel, cha'ik pe mu'yuk chchikintaik ta melel mi ja'uk xa'ibeik smelolal jutebuk.^j **14** Ja' jech chk'ot ta pasel ta stojolal li albil k'op ti xi yaluj Isaia-se: «Chava'ik yilel, pe mu'yuk bu chava'ibeik smelolal. Chak'elik yilel, pe mu xavilbeik smelolal.^k **15** Yu'un tsatsubem xa yo'onton li jteklum li'e, li k'usi cha'ike mu xch'unik; yalel smakoj xchikinik xchi'uk smakoj satik sventa mu k'usi xilik-o batel ta satik xchi'uk ti mu k'usi xa'ik li ta xchikinike xchi'uk mi ja'uk xa'ibeik smelolal ta yo'ontonik, jech oxal mu sutik tal ta stojolal sventa jpoxtaik».^l

13:11 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

16 »Pe xmuyubaj no'ox asatik li vo'oxuke, yu'un xilik lek li k'usi tsk'elike xchi'uk xmuyubaj no'ox li achikinike, yu'un xa'iik lek.^a

17 Yu'un ta meel, chkalboxuk ava'iik ti ep j-alk'opetik xchi'uk tuk'il viniketik oy ox ta yo'onton tsk'el ya'iik li k'usitik chak'elik vo'oxuke, pe mu'yuk bu xilik;^b oy ox ta yo'onton cha'iik li k'usitik chava'iik vo'oxuke, pe mu'yuk bu xa'iik.

18 »Ja' yu'un, li vo'oxuke chikintaik li lok'olk'op ta sventa jts'unolajele.^c **19** K'alal oy buch'u chchikintabe sk'oplal li Ajvalilale pe ti mu xa'ibe smelolale, chtal li Satanase,^{*d} va'un tslok'esbe ta yo'onton li k'usi ts'unbile; taje ja' sk'oplal li k'usi laj yich' ts'unel ta xokon bee.^e **20** Yan ti bu laj yich' ts'unel ta tontik ti bu mu'yuk lek slumale ja' sk'oplal li buch'u cha'ibe sk'oplal li Ajvalilale xchi'uk ti xkuxet no'ox yo'onton chch'am ta orae.^f

21 Pe ch'abal nat yibel yak'oj ta yo'onton, ak'o mi jech, te oy k'uk sjalil, va'un ta ora la smak* yakan k'alal lik yil tsatsal vokolil xchi'uk k'alal lik yich' kontrainel ta skoj li chanubtasel sventa Ajvalilale. **22** Yan ti bu laj yich' ts'unel ta ch'ixtike ja' sk'oplal li buch'u chchikintabe sk'oplal li Ajvalilale, pe ti chlaj ta net'el ta skoj li vul o'onton ta sventa skotol li k'usitik oy ta balumile^{*g} xchi'uk ta skoj li jlo'lavanej k'ulejal ti tsots sju'ele, va'un mu'yuk xa bu chak' sat.^h

23 Pe ti bu laj yich' ts'unel ta lekil balumile ja' sk'oplal li buch'u chchikintabe sk'oplal li Ajvalilale xchi'uk ti cha'ibe smelolale, va'un toj lek lik satinuk ta bats'i meel, sien laj yak' sat li jlome, 60 laj yak' sat li jlome xchi'uk 30 laj yak' sat li jlome».ⁱ

24 Xi lik yal yan lok'olk'ope: «Li Ajvalilal ta vinajele xu' xich'

13:19 *Literal «li buch'u toj chopole». **13:21** *O «t'ab». **13:22** *K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile.

KAP. 13

a Lu 10:23, 24

b Jn 8:56
Ef 3:5
1Pe 1:10c Mr 4:14
Lu 8:11

d 1Pe 5:8

e Mr 4:15
Lu 8:12f Mr 4:16, 17
Lu 8:13

g Lu 12:22

h Mt 6:21
Mr 4:18, 19
Mr 10:23
Lu 8:14
1Ti 6:9
2Ti 4:10i Mr 4:20
Lu 8:15

Kolumna 2

a Mt 13:38, 39

b Ap 14:15

c Mr 4:30-32
Lu 13:18, 19

ko'oltasel k'ucha'al jun vinik ti la sts'un lekil ts'unobil ta yosile.

25 Pe k'alal yakal chvay li kriaxchanoetike, te tal li yajkontrae, va'un la sts'un chopol ts'i'lele* ti bu ts'unbil trigoe, laj une bat.

26 K'alal lik javuk li k'usi ts'unbile xchi'uk lik ayanuk tal li sate, lik vinajuk tal ek li chopol ts'i'lele. **27** Ja' yu'un, xi tal albatuk yu'un smosotak li yajval nae:

«Kajval, žmi mu naka lekil ts'unobiluk la ats'un li ta avosile? Va'un cha'a, žbu lok' tal li chopol ts'i'lele?».

28 Xi albatike: «Le'e ja' la sts'un jun vinik ti ja' kajkontrae».^a

Xi laj yalbe yajvalik li mosoiletike: «žMi chak'an chbat jbulkutik lok'el?».

29 Xi laj yale: «Mo'oj, yu'un xi'eluk te kapal xlok' avu'unik ta bulel li trigo k'alal chabulik li chopol ts'i'lele. **30** Ja' lek ak'o jmoj ch'iuik ja' to mi laj yich' tsobeje; va'un k'alal mi k'ot yorail chich' tsobeje, xi chkalbe li buch'utik tstsobike: tsobik ba'yel li chopol ts'i'lele, jujuyom xachukik sventa xich' chik'el; va'un ja' to xatsobik li trigo sventa xak'ejik* li ta snail ku'une».^b

31 Xi lik yal yan lok'olk'ope: «Li Ajvalilal ta vinajele xko'olaj k'ucha'al jpej sbek' mostasa* ti laj yich' batel jun vinik sventa chbat sts'un ta yosile.^c

32 Taje ja' li bu mas bik'it ta skotol li sbek' ts'unobiletike, pe k'alal chch'ie, toj muk' chbat, ja' bik'it chkom skotol li yantik itaje, chpas ta jtek' te', ja' yu'un chtal li mutetik chvil ta vinajele, te chtal xkuxik ta sk'obk'obtak».

33 Xi laj yal yan lok'olk'ope: «Li Ajvalilal ta vinajele xko'olaj k'ucha'al levadura* ti laj yich' batel jun ants sventa chbat svots' ta arina ti oxpis sp'isol ti lek

13:25 *Ja' jtos chopol ts'i'lele ti oy svenenoal ti xko'olaj tajej k'ucha'al trigoe.

13:30 *O «xanak'ik». **13:31** *Ja' jtos bik'it sbek' ts'unobil ti chch'i ta Palestina. Taje te van chanibuk metro staylej chch'i xchi'uk oy sk'obk'obtak. **13:33** *K'elo Glosario, levadura.

muk'tike, va'un la sit'es skotol li arinae».^a

34 Skotol li k'usitik laj yalbe epal krixchanoetik li Jesuse naka ta lok'olk'op laj yalbe. Ta melel, mu'yuk k'usi laj yak'be xchanik mi ma'uk ta lok'olk'op laj yale.^b **35** Taje ja' sventa xk'ot ta pasel li k'usi xi albil sk'oplal ta stojolal j-alk'ope: «Ta jam ke ta yalel lok'olk'opetik, ta jpukbe batel sk'oplal li k'usi nak'al* tal sk'oplal ta slikebale».^c

36 Te une, k'alal laj xa ox sk'opon komel li epal krixchanoetike, och batel ta yut na. Te talik ta stojolal Jesus li yajchank'optake xchi'uk xi laj yalbeike: «Albun ka'ikutik k'usi smelolal li lok'olk'op ta sventa li chopol ts'i'lel ta osile». **37** Xi la stak'e: «Li buch'u la sts'un li lekil ts'unobile ja' li Xnich'on Krixchanoe, **38** li osile ja' li krixchanoetike.^d Yan li lekil ts'unobile ja' li xnich'nab Ajvalilale, pe li chopol ts'i'lele ja' li xnich'nab Satanase,^e **39** li jkontrainvanej ti la sts'une ja' li Diabloe. Li stsobel k'usitik ts'unobile ja' sk'oplal k'alal po'ot xa xlj skotol li k'usitik oy ta balumile* xchi'uk li buch'utik tstsobike ja' sk'oplal li anjeletike. **40** Ja' jech k'ucha'al chich' tsobel li chopol ts'i'lel xchi'uk ti chich' chik'el ta k'ok'e, ja' jech chich' pasbel li chopol krixchanoetik k'alal po'ot xa xlj skotol li k'usitik oy ta balumile.^f **41** Ta stak tal yaj-anjeltak li Xnich'on Krixchanoe, va'un ja' ta stsobik lok'el li ta Ajvalilal skotol li k'usitik tsmak-o* yakanike xchi'uk tstsobik lok'el li jpaschoplejaletike, **42** va'un te tsjipik yalel ta muk'ta k'ok',^g ja' te ch-ok'ik xchi'uk chk'ux stanal yeik. **43** Li va' k'a-

13:35 *O «mukul». #O ja' van sk'oplal «k'alal lik tal li sts'unbal krixchanoetike». **13:38** *Literal «buch'u toj chopole». **13:39, 40, 49** *K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. **13:41** *O «cht'ab-o».

KAP. 13

a Lu 13:21

b Mr 4:33, 34

c Sl 78:2

d Mt 24:14
Ro 10:18
Kol 1:6

e Jn 8:44

f Mt 13:30

g Mt 13:30

Kolumna 2

a Jue 5:31

b Flp 3:7

c Flp 3:8

d Le 11:9

e Le 11:12

f Mt 2:23

k'ale, li buch'utik tuk'ike ta xojobajik taje k'ucha'al k'ak'al^a li ta Ajvalilal yu'un Stotike. Ak'o ya' li buch'u tsk'an chchikintae.

44 »Li Ajvalilal ta vinajele xko'olaj k'ucha'al jun k'ulejal ti te mukul ta osilitik la sta jun vinike xchi'uk ti la smuke; ta skoj ti xkuxet taje yo'ontone, bat xchon skotol li k'usitik oy yu'un sventa tsman li osil taje.^b

45 »Jech xtok, li Ajvalilal ta vinajele xko'olaj k'ucha'al jun jmanolajel ti nom sna' xanav sventa tsa' perla ton ti toj lekike.

46 K'alal la sta jp'ej perla ton ti toj toyol stojole, bat, bat xchon ta anil li k'usitik oy yu'une, va'un la sman.^c

47 »Jech xtok, li Ajvalilal ta vinajele xko'olaj k'ucha'al jlik nuti' sventa tsakob choy ti jipbil yalel ta nabe xchi'uk ti jeltos choyetik tstsob tale. **48** K'alal noj une, la xjochik lok'el ta ti' nab, te la xchotan sbaik sventa tst'ujik yo' xch'amik ta moch ti bu toj lekike,^d pe la sjipik batel ti bu-tik mu xtune.^e **49** Taje ja' jech chk'ot ta pasel k'alal po'ot xa xlj skotol li k'usitik oy ta balumile.* Chlok'ik tal li anjeletike, chtal xch'akik li buch'utik toj chopolik ti te kapal ta stojolal li buch'utik tuk'ike, **50** va'un te tstenik yalel ta muk'ta k'ok', ja' te ch-ok'ik xchi'uk chk'ux stanal yeik.

51 »¿Mi laj ava'ibeik smelolal skotol taje?». «Laj», xutik. **52** Va'un, xi albatike: «Mi jech cha'a, skotol li jchanubtasvanej k'alal chanubtasbil ta sventa li Ajvalilal ta vinajele xko'olaj k'ucha'al jun vinik, ti ja' yajval nae, ti tslok'es tal k'usitik ach' xchi'uk k'usitik mol li ta sk'ulejale».

53 K'alal laj yo'onton ta yalel lok'olk'opetik li Jesuse, lok' batel te. **54** Te une, tal ta slumal stuk,^f te lik chanubtasvanuk ta snail stsobobbailik, va'un ch'a'ya to k'ot yo'ontonik xchi'uk xi laj yalike: «¿Bu la sta spijil li vinik le'e xchi'uk k'uxi ti tspas

sk'elobiltak ju'elale?^a **55** ¿Mi mu ja'uk van li xnich'on karpintero le'e?^b ¿Mi mu Mariauk sbi li sme'e xchi'uk mi mu ja'uk yits'inabtak li Santiago, Jose, Simon xchi'uk li Judase?^c **56** ¿Mi mu li'uk nakalik ta jlumaltik li yixleltake? Va'un cha'a, ¿k'uxi ti spas yu'un skotol li k'usitik le'e?^d **57** Ja' yu'un, lik smak* yakanik ta skoj.^e Pe xi albatik yu'un li Jesuse: «Ja' no'ox mu'yuk ich'bil ta muk' ta slumal stuk xchi'uk ta sna li j-alk'ope».^f **58** Jech oxal, ta skoj ti ch'abal xch'unel yo'ontonike, mu'yuk bu ep la spas sk'elobiltak ju'elal te.

14 Li va' k'ak'ale, laj ya'ibe sk'oplal Jesus li Erodese* ti ja' ajvalil ta Galileae^g **2** xchi'uk xi laj yalbe li yajtuneltake: «Ja' Juan J-ak'-ich'vo' ma' taje. Laj yich' cha'kuxesel, jech oxal spas yu'un li sk'elobiltak ju'elal taje».^h **3** Yu'un li Erodese la stsak li Juane xchi'uk la xchuk ta kadena, va'un la stik' ta chukel ta skoj li Erodise, ja' li yajnil sban-kil ti Filipino sbie.ⁱ **4** Yu'un xi alianbat yu'un li Juane: «Mu stak' ti li' avik'oj li antse».^j **5** Ak'o mi tsk'an ox tsmil Juan li Erodese, xi' ta skoj li krixchanoetike, yu'un ja' jun j-alk'op chilik.^k **6** Pe k'alal ja'o yakal chich' pasbel skumpleanyo li Erodese,^l ak'otaj li stseb Erodise, va'un toj lek laj yil li Erodese.^m **7** Ja' yu'un, laj yak' ye ti chak'be ti k'u-siuk no'ox chk'anbat yu'un li tsebe. **8** Va'un, ta skoj ti p'ijubtas-bil yu'un sme' li tsebe, xi laj yale: «Lechbun tal ta junuk muk'ta plato sjol li Juan J-ak'-ich'vo'e».ⁿ **9** Li ajvalile laj yat tajej yo'onton ta skoj li k'usi k'anbate, ak'o mi jech, ta skoj ti yak'oj ye xchi'uk ti laj ya'i li buch'utik yik'ojan ta ve'ele,* laj yal mantal ti ak'o yich'

13:57 *O «t'abuk». **14:1** *Ja' xkaltik, li Erodese Antipase. K'elo Glosario, Erodese. **14:9** *O «li buch'utik te patal ta sba mexa xchi'uke».

KAP. 13

- a Mr 6:1-6
b Lu 4:22
Jn 6:42
c Mt 12:46
Jn 2:12
Ech 1:14
1Ko 9:5
Gal 1:19
d Jn 7:15
e 1Pe 2:7,8
f Mr 6:4
Lu 4:24
Jn 4:44

KAP. 14

- g Mr 6:14
Lu 9:7-9
Ech 4:27
h Mt 16:13,14
Mr 6:16
i Mr 6:17,18
Lu 3:19,20
j Le 18:16
Le 20:21
k Mr 6:20
Lu 1:67,76
l Je 40:20-22
m Mr 6:21-29
n Mr 6:25

Kolumna 2

- a Mr 6:31-33
Lu 9:10
b Mt 9:36
Mt 15:32
Mr 1:41
Mr 6:34
Lu 7:13
Ebr 2:17
Ebr 5:2
c Lu 9:11
d Mr 6:35-44
Lu 9:12-17
Jn 6:5-13
e Mt 15:36
Mr 6:41
Lu 9:16
f 2Re 4:42-44
Mr 6:42,43
Mr 8:8
Lu 9:17
Jn 6:12,13
g Mr 6:44
Lu 9:14
Jn 6:10

ak'bele. **10** Va'un, laj yal mantal ti ak'o xtuch'beik sjol ta chukinab li Juane. **11** Jech oxal, lechbil tal ta muk'ta plato li sjole xchi'uk laj yich' ak'bel li tsebe, te une bat yak'be li sme'e. **12** Ta ts'akal une, tal li yajchank'optake, ay xkuchbeik tal li sbek'tale xchi'uk la smukik; va'un bat yalbeik li Jesuse. **13** Pe k'alal laj ya'i Jesus taje, muy batel ta varko, nom bu bat sventa stuk oy, pe k'alal laj ya'i li krixchanoetike, lok'ik tal ta jteklumetik sventa tsst'akliik batel ta yakanik.^a

14 K'alal lok' tale, laj yil li epal krixchanoetike xchi'uk k'u-xubaj ta yo'onton,^b va'un la xpoxta li buch'utik ip yu'unike.^c **15** Pe k'alal ch-och xa ak'obale, tal li yajchank'optak ta stojolale xchi'uk xi albate: «Sts'ijlan* tajej li'e xchi'uk bat xa tajej ora; tako xa batel li krixchanoetik sventa xbatik li ta bik'tal lumetik sventa sman stukik li k'usi tsalajesike».^d **16** Pe xi albatik yu'un li Jesuse: «Mu persauk xbatik, mak'linik vo'oxuk». **17** Xi la stak'beike: «Ch'abal k'usi oy ku'unikutik li'e, k'ajomal no'ox vo'ob pan xchi'uk cha'kot choy». **18** Xi laj yale: «Ich'beikun tal cha'a». **19** Te une, laj yalbe mantal ti ak'o xchoti ta yaxaltik li krixchanoetike; va'un la stsak li vo'ob pane xchi'uk li cha'kot choye, la sk'el muyel vinajel, la sk'an jun bendision;^e k'alal laj xa ox xut* li pan une, laj yak'be li yajchank'optake, va'un li yajchank'optake bat spukbeik li krixchanoetike. **20** Jech oxal, ve' skotolik xchi'uk noj lek xch'utik, va'un la stsobbeik li skomenale;* noj lek 12 moch yu'unik k'alal la stsobbeik.^f **21** Pe te van bats'i vo'miluk viniketik ti ve'ike, pe mu'yuk chapbil li antsetik xchi'uk li uni oloetike.^g **22** Va'un, ta anil no'ox laj yalbe mantal yajchan-

14:15 *O «Ts'ijil». **14:19** *O «xet'; svok». **14:20** *O «skomelale».

k'optak ti ak'o xmuyik batel ta varko sventa ba'yel xjelavik li ta jot ti' nabe, yu'un la sk'opon komel krixchanoetik li stuke.^a

23 K'alal laj xa ox sk'opon komel li krixchanoetike, muy batel stuk ta vits sventa tspas orasion.^b Ak'o mi ik' xa osil, stuktuk te oy. **24** Pe li va' orae, te van jayibuk xa ox kilometro* snamal yiloy balumil li varkoe, solet mu xanav ta skoj ti xyuk'lajet tajek li nabe, yu'un ta yelovalik chtal li tsatsal ik'e. **25** Pe k'alal ja'oxchankojal chabivanej* ta ak'obaltike, te xanav batel ta ba nab ta stojalalik. **26** K'alal la staik ta ilel ti yakal chanav ta ba nabe, toj xi'el k'otik li jchank'opetike xchi'uk xi laj yalike: «¿Mi yu'un van yakal chijvaychinaj?». Va'un, lik avanikuk ta xi'el. **27** Pe ta anil no'ox xi albatik yu'un li Jesuse: «¿Tsotsuk avo'ontonik! Vo'onun, mu xaxi'ik». **28** Xi la stak' li Pedroe: «Kajval, mi vo'ote, alo mantal ti ak'o xixanav batel ta atojalal ta nabe». **29** Xi laj yale: «¡La!». Va'un, yal ta varko li Pedroe, xanav batel ta ba nab sventa chbat snup ta be li Jesuse. **30** Pe k'alal laj yil ti jxumet tsatsal ik'e, lik xi'uk. Va'un, xi avan k'alal yakal xa ox ch-och yalal ta yut nabe: «¡Koltaun, Kajval!». **31** Li Jesuse ta anil no'ox la sye' batel sk'ob sventa tsnit lok'el li Pedroe, xi laj yalbee: «Viniq ti jutuk xch'unel avo'ontone, ¿k'u yu'un chibaj avo'onton?». **32** K'alal muyemik xa ox ta varkoe, ts'ij xi likel li tsatsal ik'e. **33** Laje, lik ich'atuk ta muk' yu'un* li buch'utik te oyik ta varkoe, xi albate: «Ta bats'i mel, vo'ot Xnich'onot li Diose». **34** Va'un, jelavik batel, k'otik ta ti' nab ta Jenesaret.^e

14:24 *Literal «epal estadio». Li jun estadieo ja' 185 metro. **14:25** *Chlik van ta oxib ora ta sob, ja' to tsutsats k'alal mi lok' k'ak'ale, te van ta vakib ora ta sob. **14:33** *O «skejan sbaik ta stojalal».

KAP. 14

a Mr 6:45-52
Jn 6:16-21

b Mr 6:46
Lu 6:12
Lu 9:18

c Mr 6:50
Jn 6:20

d Mt 6:30
Mt 8:26
Mt 28:16, 17
Snt 1:6

e Mr 6:53-56

Kolumna 2

a Mt 9:20, 21
Mr 3:10
Lu 6:19

KAP. 15

b Mr 7:1, 2

c Lu 11:38
Jn 2:6

d Mt 15:9
Mr 7:8-13
Kol 2:8

e Eks 20:12
Dt 5:16
Ef 6:2

f Eks 21:17
Le 20:9

g Mr 7:11, 12

h Mr 7:13

i Mr 7:6

j Is 29:13
Mr 7:7

35 K'alal laj yak'ik venta li vinitetik ti ja' li Jesuse, la stakik batel mantal ta skotol jteklumetik ta stojelejaj taje, va'un li krixchanoetike laj yik'beik tal skotol li buch'utik ipike. **36** Xvokoletik la sk'anbeik ti ak'o yak' ta pikel ak'o mi ja' no'ox li stsitsimal* sk'u' slapoj ta sbae.^a Ja' yu'un, skotol li buch'utik la spikike kolik ta j-ech'el.

15 Va'un, likik tal ta Jerusalen jfariseoetik xchi'uk jchanubtasvanejetik ta mantal,^b xi tal yalbeik li Jesuse: **2** «¿K'u yu'un mu'yuk tstsakik ta muk' avajchank'optak li k'usitik nopem xai' tspas krixchanoetik ta vo'nee? Jech k'ucha'al li'e, mu'yuk bu tspok sk'obik* k'alal chve'ik xae». ^c

3 Xi tak'batike: «¿K'u yu'un mu'yuk chatsakik ta muk' ek li smantal Dios ta skoj li k'usitik nopem xava'iik spasele?» ^d **4** Jech k'ucha'al li'e, xi laj yal li Diose: «Ich'o ta muk' atos me'», ^e xchi'uk xi laj yale: «Tsta slajel li buch'u chchopol k'opoj ta stojalal* stot o sme'e», ^f **5** Pe xi chavalik li vo'oxuke: «Buch'uuk no'ox ti xi chalbe stot o sme'e: «Li k'usi oy ku'une laj xa kal chkak'-be Dios, ^g jech oxal mu xa xu' jtunes sventa ta jkoltaot-o», **6** mu xa persauk xich' ta muk' jset'uk* li stote. K'alal jech chapsike, ja' jech mu'yuk sbalil avu'unik li sk'op Dios ta skoj li k'usitik nopem xava'iik spasele. ^h **7** Jlo'lavanejetik, ta melaj ja' ak'oplalik li k'usi xi laj yal j-alk'op Isaiase: ⁱ **8** «Li jteklum li'e ta yeik no'ox chich'ikun ta muk', pe li yo'ontonike nom tajek oy ta jtojalal. **9** Mu'yuk sbalil ti chich'ikun-o ta muk'e, yu'un ja' no'ox smantaltak krixchanoetik li k'usi chak'ik ta chanele». ^j **10** Jech oxal, laj yik'

14:36 *O «sne». **15:2** *Ja' xkaltik, ti mu'yuk yik'obalik jech k'ucha'al chal Mantale. **15:4** *O «li buch'u sp'ajoj». **15:6** *O «jutebuk».

tal li epal krixchanoetike xchi'uk xi laj yalbee: «Chikintaik xchi'uk a'ibeik smelolal li'e:»^a **11** ma'uk tsokesat-o li k'usi ch-och ta ye jun krixchano, ja' tsokesat-o li k'usi chlok' ta yee».^b

12 Va'un, talik li jchank'ope-tike xchi'uk xi laj yalbeik li Jesuse: «¿Mi xana' ti la smak* yakan jfariseotik ta skoj li k'usi laj avale?».^c **13** Va'un, xi la stak'e: «Chich' bulel skotol li te' ti bu ma'uk sts'unoj Jtot ta vinarieje. **14** Mu xatuk'ulanik, ma'sat jbeiltasvanejetik ma' le'e. Yu'un mi ma'sat li buch'u tsbeiltas jun ma'sat vinike, xcha'vo'alik chbalch'ujik ochel ta ch'en».^d **15** Xi la stak' li Pedro: «Jamboka'ikutik smelolal li lok'olk'ope». **16** Jech oxal, xi laj yale: «¿Mi tu xava'ibeik smelolal ek li vo'oxuke cha'a?»^e **17** ¿Mi mu xavak'ik venta ti ch-ech' ta xch'ut li k'usi ch-och ta ye jun krixchano xchi'uk ti chlok' batel ta letrinae? **18** Pe li k'usitik chlok' ta ye jun krixchano ta yo'onton chlik tal, taje ja' li k'usitik tsokesat-o jun krixchano.^f **19** Jech k'ucha'al li'e, ta yut o'ontonal chlik tal li k'usi toj chopol chich' nopele:^g li milvaneje, li slo'lael nup chi'ilile, li mulivaneje,* li eleke'e, li buch'u tsnopbe smul xchi'ile xchi'uk li xchopol k'optael k'usitik ch'ule. **20** Taje ja' li k'usitik tsokesat-o jun krixchano, ma'uk tsokesat-o mi mu'yuk tspok sk'ob* k'alal chve'e».

21 Va'un, lok' batel te li Jesuse, bat ta yosilal Tiro xchi'uk Sidon.^h **22** ¡K'elavil! Te tal jun jfenisia* ants ti te lik tal li ta osil taje xchi'uk xi tsots ch-avane: «Kajval, Xnich'on David, oyuk xk'uxul avo'onton ta jtojolal. Yu'un toj chopol k'u yelan u'u-

15:12 *O «t'ab». **15:19** *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivaneje*. **15:20** *Ja' xkaltik, ti mu'yuk yik'obal jech k'ucha'al chal Mantale. **15:22** *O «jkanaan».

KAP. 15

a Mr 7:14

b Mr 7:15
Ef 4:29
Snt 3:6

c Mr 7:17

d Mt 23:15, 16
Lu 6:39

e Mr 7:18-23

f Mr 7:20

g Je 8:21
Jer 17:9

h Mr 7:24

Kolumna 2

a Mr 7:25-30

b Is 53:6
Mt 10:5, 6
Ech 3:26
Ech 13:46
Ro 15:8

c Mr 7:28

d Mr 7:31

e Is 35:5
Mt 19:2
Mr 3:10

f Mt 9:33

g Mt 14:14
Mr 6:34

ninbil yu'un pukuj li jtsebe».^a

23 Pe li stuke mu'yuk bu la stak'-be jp'eluk. Va'un, tal li yajchan-k'optake, xi la sk'anbeik vokole: «Tako xa batel li antse, yu'un tsots xvokolet tal ta jpatik». **24** Va'un, xi la stak'e: «Mu'yuk buch'u yan ta stojolal takbilun tal, ja' no'ox takbilun tal ta stojolal li ch'ayemal chijetik ta jteklum Israele».^b **25** Pe tal li antse xchi'uk laj yich' ta muk',* xi laj yalbee: «¡Koltaun, Kajval!». **26** Va'un, xi la stak'e: «Mu lekuk mi ta jpojbetik span li ololetik sventa chkak'betik li uni nene' ts'i'etike». **27** Xi la stak' li antse: «Jech avauk, Kajval, pe li uni nene' ts'i'etike ta to slajesik ek li xch'uch'ulil chllilij yalel ta xmexa yajvalike».^c **28** Va'un, li Jesuse xi la stak'be li antse: «Toj muk' chkil li xch'unel avo'ontone, ants; ja' jech ak'o k'otuk ta pasel ta atojolal jech k'ucha'al chak'ane». Li va' ora taje, ja'o poxtaj li stsebe.

29 K'alal lok' xa ox batel te li Jesuse, ta anil no'ox k'ot ta sts'el nab Galilea,^d muy batel ta vits, va'un te k'ot chotluk. **30** Te nopaj tal epal krixchanoetik ta stojolal, yik'o'jik tal koxoetik, li buch'utik mu xtun sk'obike, ma'satetik, uma'etik xchi'uk yantik, te la stelanbeik ta yakan Jesus, va'un la xpoxtaan.^e **31** Li epal krixchanoetike toj labal sba laj yilik ti chk'opoj xa li uma'etike, ti lek xa li buch'utik mu xtun sk'obike, ti lek xa chanav li koxoetike xchi'uk ti chil xa osil li ma'satetike, ja' yu'un la stoybeik sk'oplal li Dios yu'un Israele.^f

32 Pe la stak ta ikel yajchank'optak li Jesuse xchi'uk xi laj yalbe ya'iike: «K'ux ta ko'onton li epal krixchanoetike,^g yu'un oy xa ta oxib k'ak'al li' xchi'inoj-kune xchi'uk mu'yuk k'usi slajesik. Mu jk'an jtakan batel mi mu'yuk ve'emike; yu'un yik'aluk xljaj

15:25 *O «la skejan sba ta stojolal».

yipalik ta be». ^a **33** Yan li jchank'opetike xi laj yalbeike: «¿Bu xa on'ox ta jtakutik epal pan sventa jmak'linkutik li epal krixchanoetik li'e, ti sts'ijlan* ti bu oyutike?» ^b **34** Va'un, xi albatik yu'un li Jesuse: «¿Jajyib pan oy avu'unik?». Xi la stak'ike: «Vukub xchi'uk oy jaykot bik'tal choy». **35** K'alal laj xa ox yalbe krixchanoetik ti ak'o xchotiik ta lumtike, **36** la stsak li vukub pan xchi'uk li jaykot bik'tal choye. K'alal laj xa ox stoj ta vokole, la xut* li pane, laje laj yak'be li yajchank'optake, va'un li yajchank'optake ja' bat yak'beik li krixchanoetike. ^c **37** Ve' skotolik xchi'uk noj kom xch'utik, va'un la stsobbeik li skomenale;* noj lek vukub muk'tik moch yu'unik k'alal la atsobike. ^d **38** Chanmil viniketik ti ve'ike, pe mu'yuk chapbil li antsetik xchi'uk li uni ololetike. **39** Va'un, och ta varko k'alal laj xa ox sk'opon komel li krixchanoetike, laje tal ta yosilal Magadan. ^e

16 Li jfariiseoetik xchi'uk jsaduseoetike te nopajik tal ta stojolal Jesus, va'un la sk'anbeik ti ak'o yak' ta ilel junuk senyail ta vinajel sventa chak'ik ta prevae. ^f **2** Xi tak'batike: «Xi chavalik k'alal ch-och xa ak'obale: «Lek k'epel, yu'un lek tsoj li vinajele», **3** xi chavalik li ta sobe: «Chtal vo' xchi'uk oy sik ma'tanae, yu'un lek tsoj li vinajele xchi'uk oy tok». Xana'ik sk'elel k'u yelan li vinajele, pe mu'xava'ibeik smelolal li k'usitik chk'ot ta pasel avie. **4** Li jk'ol kuxlejal ti toj chopol li'e xchi'uk ti mu'yuk tuk' chak' sba ta stojolal Diose* yakalik-o ta sabel junuk senyail, pe mu'yuk bu ch-ak'bat yilik junuk senyail, ^g ja' no'ox li senyail Jonase». ^h Laj une, bat, te laj yiktaan komel.

15:33 *O «sts'ijil». 15:36 *O «la xet'; la svok». 15:37 *O «skomelale». 16:4 *Literal «tslo'la snum xchi'ile».

KAP. 15

- a Mr 8:1-9
b 2Re 4:42-44
c Mt 14:19
d Mr 8:8, 9
e Mr 8:10

KAP. 16

- f Mt 12:38
Mr 8:11
Lu 11:16
g Mr 8:12
h Jon 1:17
Mt 12:39
Lu 11:29

Kolumna 2

- a Mr 8:13-21
b Mr 8:15
Lu 12:1
c Mt 14:17
d Mt 15:34
e Lu 12:1
f Mr 8:27-29
Lu 9:18-20
g Mt 14:1, 2
h Jn 1:25, 26
i Mr 8:29
Lu 9:20
Jn 1:40, 41
Jn 4:25
Jn 11:27

- j Sl 2:7
Mt 14:33
Ech 9:20, 22
Ebr 1:2
1Jn 4:15

- k Mt 11:27

5 Va'un, li jchank'opetike jela-vik batel ta jot nab, pe ch'ay ta sjol xich' batel spanik. ^a **6** Xi albatik yu'un li Jesuse: «Vik'iluk me lek asatik xchi'uk k'elo me abaik ta skoj slevadurail* li jfari-seoetik xchi'uk jsaduseoetike». ^b **7** Va'un, xi lik yalbe sbaik: «Mu'yuk laj kich' tal li jpantike». **8** Sna'oj Jesus li k'usi tsnopike, ja' yu'un xi laj yale: «¿K'u yu'un jech chavalbe abaik ta skoj ti ch'abal apanike? ¡Toj jutuk xch'u-nel avo'antonik! **9** ¿Mi yu'un mu to xavak'ik venta o mi yu'un mu xvul ta ajolik ti ve'ik vo'mil viniketik ta vo'ob pane xchi'uk ti jay-yi to moch la atsobike? ^c **10** ¿O k'alal ve'ik chanmil viniketik ta vukub pane xchi'uk ti jayyib to muk'tik moch noj avu'unik k'alal la atsobike? ^d **11** ¿K'uxi ti mu xavak'ik venta ti ma'uk laj kalbe sk'oplal pane? Pe k'elo me abaik ta skoj li slevadurail jfari-seoetik xchi'uk jsaduseoetike». ^e **12** Va'un, laj ya'ibeik smelolal ti ma'uk albatik ti sk'an sk'el sbaik ta skoj li slevadurail pane, ja' ta skoj li chanubtasel chak' jfari-seoetik xchi'uk jsaduseoetike.

13 K'alal te xa ox oy ta yosilal Sesarea yu'un Filipino li Jesuse, xi lik sjak'be li yajchank'optake: «¿Buch'u la ja' li Xnich'on Krixchano chalike?». ^f **14** Xi laj yalike: «Jlome chalik ti vo'ot la li Juan J-ak'-ich'vo'e, ^g yantike chalik ti vo'ot la li Eliase, ^h li yantik xtoke chalik ti vo'ot la li Jeremiase o vo'ot la junuk j-alk'op». **15** Xi albatike: «Pe li vo'oxuke, ¿buch'uun avalojik?». **16** Xi la stak' li Simon Pedro: «Vo'ot li Kristoote, ⁱ li Xnich'on kuxul Diose». ^j **17** Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Muyubajan no'ox, Simon xnich'on Jonas, yu'un ma'uk laj yak'bot ana' li buch'u oy sbek'tal xchi'uk xch'ich'ele, ^k ja' laj yak'bot ana' li Jtot ta vinajele. ^k **18** Xi

16:6 *K'elo Glosario, levadura. 16:17 *O «li krixchanoe».

chkalbot xtoke: vo'ot Pedroot,^a ta jva'an jtsobobbail li ta sba ton li'e,^b va'un mu'yuk bu tstsaltat yu'un li yochebaltak Mukinal.* **19** Vo'on chkak'bot li syavale Ajvalilal* ta vinajele, ja' yu'un k'usiuk no'ox ti chachuk li' ta sba balumile chukbil xa li ta vinajele xchi'uk k'usiuk no'ox ti chatitun li' ta sba balumile titunbil xa li ta vinajele». **20** Va'un, tsots laj yalbe mantal yajchank'optak ti mu me buch'u xalbeik batel ti ja' li Kristoe.^c

21 Ja'o xa te lik yalbe tal yajchank'optak Jesus ti persa sk'an xbat ta Jerusalem xchi'uk ti toj ep chil svokol ta sk'ob moletik, bankilal paleetik, jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk ti chljaj ta milele, va'un ti chcha'kuxi ta yoxibal k'ak'ale.^d **22** Va'un, li Pedroe parte laj yik' batel li Jesuse, xi tsots laj yalbe mantale: «Oyuk slekil avo'onton ta atojolal, Kajjal; ta bats'i meel mu jechuk chk'ot ta atojolal taje».^e **23** Pe li Jesuse joyp'ij, va'un xi laj yalbe li Pedroe: «jAk'o aba ta jpat, Satanas! Chamakbun* kakan, yu'un ma'uk chanop li k'usitik tsnop Diose, ja' chanop li k'usitik tsnop krixchanoetike».^f

24 Va'un, xi laj yalbe yajchank'optak li Jesuse: «Mi oy buch'u tsk'an chtal ta jtojolare, ak'o sjipt ta yo'onton xkuxlejal, ak'o xkuch li jtel te* sventa vokoliile xchi'uk ak'o sts'akliun-o batel.»^g **25** Yu'un li buch'u tspotj ya'i xkuxlejale ta me xch'ay yu'un, yan li buch'u chcham* ta jkoje ja' tsta xkuxlejal.^h **26** Ta meel, jk'usi sbalil tstabe li jun krixchano mi laj yu'unin sko-

16:18 *O «Adese», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. **16:19** *K'elo Glosario, ajvalilal. **16:23** *O «Chat'abesbun». **16:24** *K'elo Glosario, jtel te'. **16:25** *O «chch'ay xkuxlejal». Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje.

KAP. 16

a Jn 1:42

b Ro 9:33
1Ko 3:11
1Ko 10:4
Ef 2:20
1Pe 2:6-8c Mr 8:29, 30
Lu 9:20, 21d Sl 16:10
Is 53:12
Mt 17:22, 23
Mt 20:18, 19
Mr 8:31
Lu 9:22
Lu 24:46
1Ko 15:3, 4

e Mr 8:32

f Mr 8:33

g Mt 10:38
Mr 8:34
Lu 9:23
Lu 14:27h Mr 8:35
Lu 9:24
Lu 17:33
Jn 12:25
Ap 12:11

Kolumna 2

a Mr 8:36
Lu 9:25

b Sl 49:8

c Sl 62:12
Pr 24:12
Lu 9:26
Ro 2:6
1Pe 1:17d Mt 17:2
Mr 9:1
Lu 9:27

KAP. 17

e Mr 9:2-8
Lu 9:28-36

f Ap 1:13, 16

g Sl 2:7
Is 42:1
Mt 3:17
2Pe 1:17, 18h Dt 18:15
Mr 9:7
Lu 9:35
Ech 3:22, 23
Ebr 2:3

tol li k'usi oy ta balumil pe ti ja' chch'ay li xkuxlejale?^a jO k'usi xu' xak' li jun krixchano sventa sta yan velta li xkuxlejale?^b **27** Yu'un li Xnich'on Krixchano ta smuk'ulal Stot chtal xchi'uk yaj-anjeltak, va'un ja' jech chak'be stojol li krixchanoetik ti k'u yelan stalelalik ta jujuntale.^c **28** Chkalboxuk ava'ik ta meel ti oy jlom li buch'utik li' va'alik ti mu'yuk bu cha'ik k'u yelan ta jyal-le li lajelale, ja' to mi ba'yel laj yilich' tal ta Ajvalilal yu'un li Xnich'on Krixchano».^d

17 K'alal ech' xa ox vakib k'a-k'ale, li Jesuse laj yik' batel ta tayal vits li Pedroe, laj yik' batel ek li Santiago xchi'uk Juan ti ja' sbankil yits'in sbaik, stuk te oyik.^e **2** Va'un, te sk'elojik la sk'atajes sba; li sate xojobaj k'ucha'al xojobal k'ak'al xchi'uk sakub k'ucha'al xojobal lus li sk'u slapoj ta sbae.^f **3** jKelavil! Te vinaj tal ta stojolalik li Moises xchi'uk Eliase, yakal chchi'unik ta lo'il Jesus laj yilik. **4** Va'un, xi laj yalbe Jesus li Pedroe: «Kajjal, toj lek ti li' oyunkutike. Mi chak'ane, ta jva'an oxpej karpana li'e, jpej avu'un, jpej yu'un Moises xchi'uk jpej yu'un Elias». **5** K'alal yakal to chk'opoje, ta anil no'ox pixatik ta yaxinal* jvol tok ti xjapet xojobale, va'un te vinaj tal jun yech'omal eil ta tok ti xi chale: «Li'e ja' Jnich'on, ja' li buch'u jk'anoje, ja' li buch'u ximuyubaj yu'une.»^g Chikintaik li k'usi chale».^h **6** K'alal laj ya'ik taje, la spatan sbaik ta lum li jchank'opetike xchi'uk xi'ik taje. **7** Va'un, li Jesuse nopaj batel ta stojolalik, pikatik xchi'uk xi laj yale: «Likanik, mu xaxi'ik». **8** K'alal la sk'elik muyeje, mu'yuk buch'u yan laj yilik, ja' no'ox li Jesuse. **9** K'alal yalik tal ta vitse, xi albatik mantal yu'un li Jesuse: «Mu me buch'u xavalbeik li k'usi laj avilike, ja' to me mi laj yich'

17:5 *O «skeoval».

cha'kuxesel li Xnich'on Krixchanoe».^a

10 Pe xi la sjak'ik li jchank'opetike: «ζK'u yu'un chalik li jchanubtasvanejetik ta mantal ti ba'yel chtal li Eliase cha'a?».^b

11 Xi la stak'e: «Ba'yel ono'ox chtal ma' li Eliase xchi'uk ja' chach'ubtas skotol li k'usitike.^c

12 Chkalboxuk ava'iik ti ay xa li Eliase, pe li stukike mu'yuk laj yak'ik venta, ja' la spasbeik li k'usi la sk'an yo'ontonike.^d Ja' jech chil svokol yu'unik ek li Xnich'on Krixchanoe».^e **13** Va'un, li jchank'opetike laj yak'ik venta ti ja' yakal chalbe sk'oplal li Juan J-ak'-ich'vo'e.

14 K'alal nopajik batel ta stojal epal krixchanoetike,^f te nopaj tal jun vinik ta stojal, la skejan sba xchi'uk xi laj yalbe: **15** «Kajval, oyuk xk'uxul avo'onton ta stojal li jnich'one, yu'un tsakbil ta tup'-ik' xchi'uk ip. Ep ta velta ch-och ta k'ok' xchi'uk ch-och ta vo'.^g **16** Laj kik' tal ta stojal li avajchank'optake, pe mu'yuk bu xpoxtaj yu'unik». **17** Xi la stak' li Jesuse: «jAy, jk'ol kuxlejal ti ch'abal xch'unel avo'ontone xchi'uk ti jpsmulilote!,^h ζk'u to van sjalil li ta jchi'inoxuke? ζK'u to van sjalil ta jts'ikboxuk? Ik'beikun tal li'e».

18 Li Jesus une la stsak ta utel li pukuje, va'un lok' ta stojal li kereme, li va' orae, ja'o poxtaj.ⁱ **19** Va'un, talik ta stojal Jesus li jchank'opetike xchi'uk xi laj yalbeik ta mukule: «ζK'u yu'un ti mu'yuk bu xlok' ku'unkutik li pukuje?». **20** Xi tak'batike: «Ja' ta skoj ti jutuk xch'unel avo'ontonike. Yu'un chkalboxuk ava'iik ta melel ti jechuk smuk'ul xch'unel avo'ontonik k'ucha'al sbek' mostasae,^{*} xi chavalbeik jechuk li vits li'e: «Lok'an batel li'e, batan le'e», va'un chbat xchi'uk ch'abal

17:20 *Ja' jtos bik'it sbek' ts'unobil ti chch'i ta Palestinae. Taje te van chani-buk metro staylej chch'i xchi'uk oy sk'ob'k'obtak.

KAP. 17

a Mt 16:20
Mr 9:9

b Mr 9:11

c Is 40:3
Mal 4:5, 6
Mt 11:13, 14
Mr 9:12
Lu 1:17

d Mr 9:13

e Mt 16:21
Lu 23:24, 25

f Lu 9:37

g Mr 9:17-29
Lu 9:38-42

h Dt 32:5, 20

i Mt 8:13
Mt 9:22
Mt 15:28
Jn 4:51, 52

Kolumna 2

a Mt 21:21
Mr 11:23
Lu 17:6

b Mt 20:18
Lu 9:44, 45

c Mt 16:21
Mr 9:31

d Eks 30:13, 14

e 1Ko 10:32
2Ko 6:3

KAP. 18

f Mr 9:33-37
Lu 9:46-48
Lu 22:24

k'usi ti mu' avu'unik spasele».^a

21 *—

22 K'alal ja'o te tsobolik ta Galileae, xi albatik yu'un li Jesuse: «Li Xnich'on Krixchanoe chich' ak'el ta sk'ob krixchanoetik,^b **23** tsmilik, pe chich' cha'kuxesel ta yoxibal k'ak'al».^c Jech oxal, laj yat tajej yo'ontonik.

24 K'alal k'otemik xa ox ta Kapernaume, li viniketik ti tstsobik cha'sep drakma* sventa patane bat sk'oponik li Pedroe xchi'uk xi laj yalbeike: «ζMi mu'yuk tstoij li cha'sep drakma sventa patan li jchanubtasvanej avu'unike?».^d **25** «Tana», xi. Pe k'alal och xa ox batel ta yut nae, xi ba'yel laj yal li Jesuse: «ζK'u xachi vo'ote, Simon? ζBuch'u tsk'anbeik jeltos patan li ajvaliletik ta balumile? ζMi ja' li xnich'nabike o mi ja' li yan krixchanoetike?». **26** K'alal xi la stak' li Pedroe: «Ja' li yan krixchanoetike», xi albat yu'un li Jesuse: «Mi ja' jech cha'a, mu'yuk bu tstoijik patan li nich'nabiletike. **27** Pe sventa mu smak* yakanik ku'untike,^e batan li ta nabe, tik'o ochel li stsakobil choye. Va'un, tsako li ba'yel choy chlok' tale, K'alal mi la ajach'be yee, te skats'oj chata jsep plata tak'in.^f Tsako tal, bat tojo sventa jcha'vo'altik».

18 Li va' orae, nopajik tal ta stojal Jesus li jchank'opetike, xi laj yalbeike: «ζBuch'u ti mas muk' sk'oplal ta melel li ta Ajvalilal* ta vinajele?».^f **2** Va'un, laj yik' tal jun uni olol, laj yak' ta o'lol ti bu oyilke **3** xchi'uk xi laj yale: «Chkalboxuk ava'iik ta melel, ja' to

17:21 *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vunetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3. **17:24** *Literal «ti tstsobik didrakma». K'elo Apendise B14. **17:27** *O «xt'ab». #Literal «jsep estater tak'in». Ya'eluke, ja' jun tetradrakma. K'elo Apendise B14. **18:1** *K'elo Glosario, ajvalilal.

me cha-ochik li ta Ajvalilal ta vinajel^a mi chajel li anopbenike xchi'uk mi jechoxuk k'ucha'al li uni ololetike.^b **4** Ja' yu'un, li buch'u bik'it chak' sba jech k'ucha'al li uni olol li'e ja' me mas muk' sk'oplal li ta Ajvalilal ta vinajele^c **5** xchi'uk li buch'u tstsak ta venta junuk uni olol ta jbi jech k'ucha'al li olol li'e tstsakun ta venta ek. **6** Pe li buch'u tsmakbe* yakan junuk li buch'u bik'it yak'oj sba ti oy xch'unel yo'onton ta jtojalale, mas me lek ti ak'o sjok'anbeik ta snuk' jp'ejuk stanal molino ti tsjoyoyin vuroe, va'un ak'o yich' jipel ochel ta o'lol nab.^d

7 »Abol sba li krixchanoetik ti tsmakbe* yakan yantike! Yu'un persa ono'ox chtal li k'usi tsmak akanile, pe jmas to toj abol sba li vinik ti ja' tsmak akanile! **8** Ja' yu'un, mi tsmakot li avakan o li ak'obe, tuch'o lok'el xchi'uk jipo batel.^e Yu'un ja' mas lek mi ch'abal avakan o ak'ob chata akuxleiale, ja' vokol mi te oy xchibal avakan o ak'ob chavich' jipel batel ta k'ok' sbatel osile.^f **9** Jech xtok, mi tsmak* avakan li sbek' asate, pitso lok'el xchi'uk jipo batel. Yu'un ja' mas lek mi jp'ej no'ox sbek' asat chata akuxleiale, ja' vokol mi te oy xcha'pejal sbek' asat chavich' jipel ochel ta Jeena^g ti bu xtiltun^h sk'ak'ale.^g **10** K'elo me abaik, mu me xap'ajik junuk li buch'utik li' oy ti bik'it chak' sbaik; yu'un chkalboxuk ava'lik ti yaj-anjelik te ta vinajele te sk'elobjeik-o sat li Jtot ta vinajele.^h **11** *—

12 »K'u xachiik? Mi oy jun vinik ti oy sien ta kot xchije, pe ti ch'ay jkote,ⁱ zmi mu teuk van

18:6, 7 *O «tst'abesbe». **18:8** *Taje ja' sk'oplal lajelal sbatel osil. **18:9** *O «tst'abes». #K'elo Glosario, Jeena. ^aO «xloklun; xpulpun». **18:11** *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vunetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibe'tik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3.

KAP. 18

a Lu 18:17

b Mt 19:14
1Pe 2:2c Pr 15:33
Mt 20:26
Mt 23:12
Lu 9:48
Lu 14:11
Lu 22:26
Snt 4:10
1Pe 5:5d Mr 9:42
Lu 17:1, 2

e Kol 3:5

f Mt 25:41
Mr 9:43-48g Mt 5:22
Mt 5:29
Mr 9:47
Ro 8:13h Lu 1:19
Ebr 1:7, 14

i 1Pe 2:25

Kolumna 2

a Lu 15:3-7

b 2Pe 3:9

c Le 19:17
Pr 25:8, 9
Lu 17:3

d Snt 5:20

e Dt 19:15
2Ko 13:1
1Ti 5:19f Jn 18:28
Ech 10:28
Ech 11:2, 3g Ro 16:17
1Ko 5:11h Mr 11:24
Jn 14:13
Jn 16:23, 24
1Jn 3:22
1Jn 5:14

i 1Ko 5:4, 5

chikta ta vitstik li 99 ta kot sventa chbat sa' tal li jkot ti ch'ayeme?^a **13** Va'un, mi la stae, ta melch chkalboxuk ava'lik ti mas to xkuxet yo'onton ta stojolal li jkot taje, ja' mu sta jech ta stojolal li 99 ta kot ti mu'yuk bu xch'aye. **14** Ja' jech mu'yuk lek cha'i Jtot* ta vinajel ek ti xljaj junuk li buch'utik li' oy ti bik'it chak' sbaik.^b

15 »Jech xtok, mi la sa' smul ta atojolal li avermanoe, batan, bat k'opono stuk sventa xavalbe ya'i li smule.*^c Mi la xchikinta li k'usi laj avalbee, va'un laj xa me akolta sventa ja' spas li k'usi tuk'e.^d **16** Pe mi mu xchikintae, ik'o batel junuk o cha'vo'uk achi'il sventa lek chapal xkom li k'op k'alal chk'opoj cha'vo' o oxvo' testigoe.^e **17** Pe mi mu sk'an x-a'ibat eke, albo li tso'bobaile. Pe mi mu sk'an x-a'ibat ek li tso'bobaile, ja'uk me jech xavil k'ucha'al jun jyanlum^f xchi'uk ja'uk me jech xavil k'ucha'al jun jtsobpatan.^g

18 »Chkalboxuk ava'lik ta mel li k'usiuk no'ox ti chachukik li' ta sba balumile chukbil xa li ta vinajele xchi'uk k'usiuk no'ox ti chatitunik li' ta sba balumile titunbil xa li ta vinajele. **19** Ta melch, chkalboxuk ava'lik yan velta ti mi oy cha'vo'oxuk li' ta sba balumil ti jmoj chanop ak'opik chapasik orasion ta sventa k'usiuk no'ox ti tsots sk'oplale, ta xk'ot ta pasel koliyal li Jtot ta vinajele.^h **20** Yu'un ti bu oyik cha'vo' o oxvo' ta jbie,ⁱ te oyun ta o'lol ti bu oyike».

21 Va'un, nopaj tal li Pedroe xchi'uk xi laj yalbe li Jesuse: «Kajval, zjayib to velta sk'an jpasbe perton k'alal tsa' smul ta jtojalal li kermanoe? zMi vukub to velta?». **22** Va'un, xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Mu'yuk chkal-

18:14 *O ja' van sk'oplal «Atotik».

18:15 *Literal «sventa xavak'be mantal».

bot ti vukub to veltae, yu'un 77 to ta velta* sk'an jech xapas.^a

23 »Ja' yu'un cha'a, li Ajjalilal ta vinajele xu' xich' ko'oltasel k'ucha'al jun ajvalil ti tsk'an ak'o stoj yil li smosotake. **24** K'alal lik sk'an li ilile, laj yik'beik tal jun vinik ti oy lajunmil talento* yile. **25** Ta skoj ti mu'yuk k'usi stoj-oe, albat yu'un yajval ti ak'o yich' chonel li stuke, li yaj-nile, li xnich'nabe xchi'uk skotol li k'usitik oy yu'un sventa xtoj li yile.^b **26** Ja' yu'un, la skejan sba li mosoile, xi la sk'anbe vokol li yajvale: «Malabun to, ta jsutesbot skotol». **27** K'uxubaj tajej ta yo'onton, va'un la skolta batel smoso li ajvalile xchi'uk la xch'aybe li yile.^c **28** Pe k'alal lok' batel li mosoil taje, te la sta ta be jun xchi'il ta mosoil ti oy sien denario* yil yu'une, la stsak xchi'uk lik xmich'be snuk', xi laj yalbee: «Tojbun skotol li avile». **29** Ja' yu'un, la skejan sba li xchi'il ta mosoile, xi lik sk'anbe vokole: «Malabun to, ta jsutesbot». **30** Pe mu'yuk bu la sk'an la smala, lok' batel, bat stik' ta chukel, ja' to tslok'es mi toj li yile. **31** Chopol tajej laj yilik li xchi'iltak ta mosoil k'alal laj yilik li k'usitik k'ot ta pasele, va'un lok'ik batel, bat yalbe yajvalik skotol li k'usitik k'ot ta pasele. **32** Va'un, takat ta ik'el yu'un li yajvale, xi albate: «Chopol mosoilot ta jyalel, la jch'aybot skotol li avil k'alal xavokolet la-ay ta jtjolale. **33** ¿K'u yu'un ti mu'yuk xk'uxubaj ta avo'onton li ach'iil ta mosoil jech k'ucha'al laj kak' ta ilel xk'uxul ko'onton ta atojolale?». ^d **34** Ta skoj taje, ilin tajej li yajvale, bat yak' ta sk'ob jchukvanejetik, ja' to tslok'es mi toj skotol li yile. **35** Ja' me jech tpsasboxuk^e Jtot ta vinajel ek mi

18:22 *O «70 ta velta li vukube». **18:24** *Li lajunmil talento platae smakoj 60 miyon ta sep denario. K'elo Apendise B14. **18:28** *K'elo Apendise B14.

KAP. 18

a Mt 6:12
Mr 11:25
Lu 17:4
Ef 4:32
Kol 3:13

b Eks 21:7
Le 25:39
2Re 4:1
Ne 5:8

c 1Jn 1:9

d Is 55:7
Mt 6:12
Mt 7:12
Snt 2:13

e Ro 2:6

Kolumna 2

a Mt 6:14
Mr 11:25
Lu 17:3
Ef 4:32

KAP. 19

b Mr 10:1

c Dt 24:1
Mr 10:2-12

d Je 1:27
Je 5:2

e Je 2:24
Ef 5:31

f Mr 10:9
1Ko 7:11

g Dt 24:1
Mt 5:31

h Mr 10:5

i Je 2:24

j Mal 2:14
Mt 5:32
Mr 10:11, 12
Lu 16:18
Ro 7:3
1Ko 7:10
Ebr 13:4

mu ta sjunuluk avo'ontonik chapsabe abaik perton ta jujuntal xchi'uk li avermanotakike».^a

19 Va'un, k'alal laj xa ox yo'onton Jesus ta yalel taje, lok' batel li ta Galileae, bat ta sts'ak Judea ta jot uk'um Jordan.^b **2** Jech xtok, ts'akliat batel yu'un epal kriexchanoetik, va'un te la xpoxtaan.

3 Li jfariseoetik une te nopajik tal ta stojolal, yu'un tsk'an chak'ik ta preva, xi la sjak'-beike: «¿Mi stak' sutes-o* yajnil li jun vinik ta skoj k'usiuk no'oxe?».^c **4** Xi tak'batike: «¿Mi mu'yuk ak'elojik jun ants ta slikebal li buch'u pasvane^d **5** xchi'uk ti xi laj yale: «Jech oxal, ta xikta komel stot xchi'uk sme' li vinike, ja' xa chchi'in-o ta naklej li yaj-nile,* va'un tpsas ta jun sbek'taliek li cha'vo'ike?»^e **6** Jech oxal, mu xa me cha'vo'ikuk, yu'un pasik xa ta jun. Ja' yu'un, ti k'usi spasoj ta jun li Diose mu'yuk buch'u xu' xch'ak».^f **7** Xi laj yalbeik li Jesus: «Va'un cha'a, ¿k'u yu'un laj yal mantal Moises ti ak'o spasbeik svunal sventa xbat li yajnilike xchi'uk ti sutesik-oe?»^g **8** Xi albatike: «Li Moisele laj yak' ti ak'o xasutes-o avajnilik ta skoj ti tsots avo'ontonike,^h pe taje mu jechuk ono'ox ta slikebal.ⁱ **9** Yan li vo'one chkalboxuk ava'iik ti buch'u tsutes-o yajnil mi ma'uk ta skoj mulivajel* xchi'uk ti chik' yan antse tslo'la snup xchi'il».^j

10 Xi albat yu'un li jchank'o-petike: «Mi ja' jech chk'ot ta stojolal xchi'uk yajnil li jun vinike, ja' mas lek ti mu xnupune».

19:3 *Li jp'el k'op ta griego taje ja' sk'an xal ti oy lek svunal yu'unik ta stojolal ajvalil ti xu' sutes-o sbaik li buch'utik nupunemike. **19:5** *Li jp'el k'op ta griego ja' sk'oplal ti «tsots chnap'i» ti xko'olaj ta jtosuk chabe. **19:9** *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*.

11 Xi albatike: «Mu skotoluk vlniketk spas yu'unik li k'usi albi-le, ja' no'ox spas yu'unik li buch'utik jech ak'bilik* yu'un Diöse.^a **12** Yu'un oy jlome mu'yuk chnupunik ta skoj ti oy spaltail* vo-k'ike, jlome ja' ta skoj ti pasbilik ta kapon^m yu'un krixchanoetike; pe li jlome mu'yuk chnupunik ta skoj li Ajvalilal^a ta vinajele. Ti buch'u xu' yu'un cha'i jeche, ak'o spas jech».^b

13 Va'un, te ik'bat tal uni ololetik sventa chak' sk'ob ta stojolalik xchi'uk ti spas orasion ta stojolalike, pe li jchank'opetike laj yutik li buch'utik laj yik'ik tal li ololetike.^c **14** Pe xi laj yal li Jesuse: «Mu xamamik ta be li uni ololetike, ak'o talikuk ta jtojolal, mu xapajesik; yu'un ja' jechik li buch'utik chu'uninik li Ajvalilal ta vinajele».^d **15** Va'un, laj yak' sk'ob ta stojolalik, laje lok' batel te.

16 Laj une, oy buch'u te no-paj tal ta stojolal xchi'uk xi laj yale: «Jchanubtasvanej, žk'usitik lelik sk'an jpas sventa jta li kuxlejal sbatel osile?».^e **17** Xi albatike: «Žk'u yu'un vo'on chtal ajak'bun ta sventa ti k'usi leke? Jun no'ox ma' ti buch'u leke.^f Pe mi chak'an chata li kuxlejale, sk'an me xach'un-o li mantale-tike».^g **18** Xi laj yale: «Žk'usitik ja' taje?».^h Xi albat yu'un li Jesuse: «Mu xamilvan,^h mu xalo'la anup achi'il,ⁱ mu xa-elk'aj,^j mu xanoppe smul achi'il,^k **19** ich'o ta muk' atos ame'^l xchi'uk sk'an me jech xak'an achi'il jech k'ucha'al ak'anoj aba atuke».^m **20** Xi laj yal li kerem vinike: «Jpasoj skotol ma' taje, žk'usi to yan sk'an jpas?».ⁿ **21** Xi albat yu'un li Jesuse: «Mi chak'an tuk'ote,^{*} batan, bat chono li k'usitik oy

19:11 *Literal «smotonik». 19:12 *O «xchopoliil». ^aK'elo Glosario, kapon. 19:12; 20:1 ^aK'elo Glosario, ajvalilal. 19:21 *O «Mi chak'an lek ts'akal chapa-se».

KAP. 19

- a 1Ko 7:7
b 1Ko 7:32, 38
1Ko 9:5
c Mr 10:13-16
Lu 18:15-17
d Mt 18:3
Mr 10:14
Lu 18:16
e Mr 10:17-22
Lu 18:18-23
f Mr 10:18
g Le 18:5
Lu 10:25-28
h Eks 20:13
Dt 5:17
i Eks 20:14
Dt 5:18
j Eks 20:15
Dt 5:19
k Eks 20:16
Dt 5:20
l Eks 20:12
Dt 5:16
m Le 19:18
Mt 22:39
Mr 12:31
Lu 10:27
Ro 13:9

Kolumna 2

- a Mt 6:20
b Lu 12:33
Lu 18:22
Flp 3:7
c Lu 18:23
d Mr 10:23
Lu 18:24
1Ti 6:10
e Mr 10:25
Lu 18:25
f Mr 10:26, 27
Lu 18:26, 27
g Job 42:2
h Mr 10:28
Lu 5:11
Lu 18:28
Flp 3:8
i Da 7:14
Mt 20:21
Lu 22:28-30
1Ko 6:2
Ap 20:4
j Mr 10:29, 30
Lu 18:29, 30
Ebr 10:34
k Mt 20:16
Mr 10:31
Lu 13:30

KAP. 20

- l Mt 21:33

avu'une, li stojole bat ak'bo li buch'utik abol sbaik; ja' jech chata ak'ulejal ta vinajel,^a va'un la' ts'akliun».^b **22** K'alal laj ya'i li kerem vinik taje, chat tajej yo'on-ton sut batel, yu'un toj ep k'usitik oy yu'un.^c **23** Va'un, xi laj yalbe yajchank'optak li Jesuse: «Chkalboxuk ava'iik ta melel ti k'usi toj vokol cha'i li buch'u jk'uleje ja' ti x-och ta Ajvalilal ta vinajele.^d **24** Chkalboxuk ava'iik yan velta ti ja' mu vokoluk chjelav ta sat akuxa li jkot kameyoe, ja' toj vokol ch-och ta Ajvalilal yu'un Dios li buch'u jk'uleje».^e

25 Toj labal sba laj ya'iik li jchank'opetik k'alal laj ya'iik taje, ja' yu'un xi laj yalike: «ŽBuch'u xa no'ox xu' xkol ta melel?».^f **26** K'elbat lek satik yu'un li Jesuse, va'un xi albatike: «Li krixchanoetike mu xu' yu'unik spasel taje, pe li Diöse xu' yu'un spasel skotol».^g

27 Va'un, li Pedroe xi la stake: «Jk'elavill, li vo'onkutike kiktajkutik skotol sventa jts'akliotkutik, žk'usi van ta jtakutik ta melel?».^h **28** Xi albatik yu'un li Jesuse: «Chkalboxuk ava'iik ta melel ti k'alal ch-ach'ub skotol li k'usitike, ja'o k'alal chchoti li Xnich'on Krixchano ta xchotleb sventa ajvalil ti jun yutsile, ta me xachotik ta 12 chotlebal sventa ajvalil li vo'oxuk ti chats'akliikune, chachapanik li 12 ta vok' nitilulal ta Israele.ⁱ **29** Skotol li buch'u yiktaoj sna, mi sbankil o yits'in, mi xvix o yixlel, mi stot o sme', mi yalab o xnich'nab o mi yosil ta skoj jbie mas to me ta sien ta velta tsta xchi'uk ta me xu'unin li kuxlejal sbatel osile.^j

30 »Pe ep li buch'utik ba'yel oyike ja' chk'otik ta slajeb, li buch'utik ta slajeb oyike ja' chk'otik ta ba'yel.^k

20 »Yu'un li Ajvalilal^a ta vinajele xko'olaj k'ucha'al jun yajval na ti sob tajej lok' batel sventa tsa' sviniktak yo' x-abtejik ti bu ts'unajtik s-uvae.^l **2** K'alal

laj xa ox xchap sk'op xchi'uk li j-abteletik ti jun denario* tstoja ta jun k'ak'ale, la stakan batel ti bu ts'unajtik s-uvae. **3** K'alal lok' batel xtoke, te van ta yoxibal ora,* te laj yil yantik ti te va'ajtik ta ch'ivit ti ch'abal yabtelike; **4** va'un xi laj yalanbee: «Batani ek li ta kabtel ti bu ts'unajtik j-uvae, va'un ja' jech yepal chkak'-boxuk ti k'u yepal sta-o chavich'ik tojel chkile». **5** Jech oxal, batik. Te une, bat yan velta te van ta svakibal ora* xchi'uk ta sbalunebal ora,* va'un ja' jech la spas xtok. **6** Ta slajebal xa une, lok' batel te van ta 11 ora* xchi'uk te va'ajtik la sta yantik, va'un xi laj yalbe li viniketike: «¿K'u yu'un ti li' va'aloxuk-o sjunul k'a-k'al ti ch'abal avabtelike?». **7** Xi la stak'ike: «Yu'un mu'yuk buch'u yalobunkutik abtel». Xi albatike: «Batani ek li ta kabtel ti bu ts'unajtik j-uvae».

8 »K'alal och ak'obale, li jayval uvae xi laj yalbe li buch'u oy ta sba sk'e'el j-abteletike: «K'o tal li j-abteletike xchi'uk ak'bo li stojolike, ja' tojo ba'el li buch'utik ta slajeb vulike,^a mi laje, tojo li buch'utik ba'el vulike». **9** K'alal talik li viniketik ti ochik ta abtel ta 11 orae, jun denario* laj yich'ik tojel ta jujuntal. **10** Ja' yu'un, k'alal talik li buch'utik ba'el ochik ta abtele, la snopik ti mas ep chich' stojolike, pe ja' jech jun denario* laj yich'ik tojel ek. **11** K'alal laj yich' li stojolike, lik sk'anbeik parte li jayval nae **12** xchi'uk xi laj yalike: «K'ajomal no'ox jun ora abtejik li buch'utik ta slajeb xa vulike, ak'o mi jech, ko'ol jech yepal la atoj k'ucha'al vo'onkutik ti tsots li-abtejkutik sjunul k'ak'al xchi'».

20:2, 9, 10, 13 *K'elo Apendise B14. 20:3 *Ja' xkaltik, te van ta balunebal ora ta sob. 20:5 *Ja' xkaltik, te van ta o'loltik batel k'ak'al. ^aJa' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. 20:6 *Ja' xkaltik, te van ta vo'ob ora ta bat k'ak'al.

KAP. 20

a Le 19:13
Dt 24:14, 15

Kolumna 2

a Mt 20:2

b Mt 6:23

c Mt 19:30
Mr 10:31
Lu 13:30d Mr 10:32
Lu 18:31e Mt 16:21
Mr 10:33, 34
Lu 9:22
Lu 18:32, 33f Mt 27:31
Jn 19:1g Mt 17:22, 23
Mt 28:6
Ech 10:40
1Ko 15:4h Mt 4:21
Mt 27:55, 56

i Mr 10:35-40

j Mt 19:28

k Mt 26:39
Mr 10:38
Mr 14:36
Jn 18:11

uk ti la jts'ikutik xk'uxul k'ak'ale!». **13** Pe xi la stak'be jun j-abtele: «Amigo, mu'yuk k'usi chopol jpasojbot. ¿Mi mu lajuk jchapetik lek ti jun denario* ta jtojote cha'a?» **14** Tsako li atojole, batan. Yu'un ja' jech ko'ol yepal oy ta ko'onton ta jtoj ek li buch'u ta slajeb xa vule. **15** ¿Mi mu oyuk jderecho jpasbe k'usi tskan ko'onton li k'usitik oy ku'une? ¿O mi yu'un cha-it'ixaj ta skoj ti lek ko'ontone?». **16** Yu'un li buch'utik ta slajeb chk'otike ja' chk'otik ta ba'el, yan li buch'utik ba'el chk'otike ja' chk'otik ta slajeb». ^c

17 K'alal yakal chmuy batel ta Jerusalem li Jesuse, parte laj yik' batel li 12 ta vo' jchank'opetike xchi'uk xi laj yalanbe ta bee: ^d **18** «¿K'elavilik! Yakal chijmuy batel ta Jerusalem, te une chich' ak'el ta sk'ob bankilal paleetik xchi'uk jchanubtasvanejetik ta mantal li Xnich'on Krixchano. Va'un, chchapanik sventa tsmilik^e **19** xchi'uk chak'ik ta sk'ob jyanlumetik sventa tslabani, sventa tstsitsik* xchi'uk sventa tsmilik ta jtel te',^f va'un chich' cha'kuxesel ta yoxibal k'a-k'al». ^g

20 Va'un, li sme' xnich'nab Sebedeoh^h nopaj batel ta stojolal Jesus xchi'uk li yalabe, laj yich' ta muk* xchi'uk oy k'usi la sk'anbe.ⁱ **21** Xi albate: «¿K'usi oy ta avo'onton?». Xi la stak'e: «Alo mantal sventa te xchoti jun ta abats'ik'ob xchi'uk jun ta ats'etk'ob* ta Ajvalilal avu'un li cha'vo' jkereme». ^j **22** Xi la stak' li Jesuse: «Mu xana'ik li k'usi chak'anike. ¿Mi x-uch' avu'unik li sbel kopa* ti po'ot xa xkuche?». ^k Xi la stak'beike: «X-uch' ku'unkutik».

20:19 *O «chak'beik nukul». 20:20 *O «la skejan sba». 20:21 *O «asurto-k'ob». 20:22 *Li kopae ja' sk'an xal ti ja' jech la sk'an Dios ti ak'o xcham Jesus ta skoj ti pak'taat ta jchopolk'optavaneje.

23 Xi albatike: «Ta ono'ox xavuch'beik sbel ma' li jkopae,^a pe sventa xachotiiik ta jbat'sik'ob xchi'uk ta jts'etk'obe[#] ma'uk vo'on chhak', yu'un li chotlebaletik taje ja' chal Jtot ti buch'utik te chcho-tie».^b

24 K'alal laj ya'iiik li lajunvo'ike, ilinik ta stojolal li cha'vo' ti sbankil yits'in sbaik.^c **25** Pe ik'atik tal yu'un li Jesuse xchi'uk xi albatike: «Li vo'oxuke ana'ojik ti ajvaliletik ta jteklumetike jp'el xa xalik ta stojolal li buch'utik sventainojike xchi'uk ti buch'utik muk' sk'opplalike tspacek ta mantal li buch'utik sventainojike.^d **26** Taje sk'an me mu jechuk xapasik ma' vo'oxuke,^e yu'un li buch'u tsk'an muk' sk'opplal avu'unike sk'an ba'yel xk'ot ta avajtunelik' **27** xchi'uk li buch'u ba'yel tsk'an chk'ot avu'unike sk'an xk'ot ta amosoik.^g **28** Taje ja' jech la spas li Xnich'on Krixchano, mu'yuk bu tal sventa xtunik ta stojolal,^h yu'un tal tunuk xchi'uk tal yak' xkuxlejal k'ucha'al pojelal sventa tspoj epal krixchanoetik».ⁱ

29 K'alal lok'ik xa ox batel ta Jerikoe, te tijil batel epal krixchanoetik ta stojolal. **30** Ja' to chilike te chotajtik cha'vo' ma'sat viniketik ta xokon be, k'alal laj ya'iiik ti te x-ech' batel li Jesuse, xi lik avanikuke: «jKajval, Xnich'on David,^j oyuk xk'u-xul avo'onton ta jtojolalkutik!». **31** Pe li epal krixchanoetike tsots mantal laj yalbeik ti ak'o sts'ijiike, pe mas to tsots xi lik avanikuke: «jKajval, Xnich'on David, oyuk xk'u-xul avo'onton ta jtojolalkutik!». **32** Jech oxal, va'i li Jesuse, laj yik' tal xcha'vo'alik xchi'uk xi laj yalbee: «zK'usi chak'an ta jpasboxuk?». **33** Xi laj yalbeike: «Kajval, ak'o jamuk

20:23 *Li kopae ja' sk'an xal ti ja' jech la sk'an Dios ti ak'o xcham Jesus ta skoj ti pak'taat ta jchopolk'optavaneje. [#]O «jsurtok'obe».

KAP. 20

- a Ech 12:2
Ro 8:17
2Ko 1:7
Ap 1:9
- b Mr 10:39, 40
- c Mr 10:41-45
Lu 22:24
- d Mr 10:42
- e 2Ko 1:24
1Pe 5:3
- f Mt 18:4
Mt 23:11
Mr 10:43, 44
Lu 22:26
- g Mr 9:35
- h Lu 22:27
Jn 13:14
Flp 2:7
- i Is 53:11
Mr 10:45
1Ti 2:5, 6
Tit 2:13, 14
Ebr 9:28
- j Mt 9:27
Mr 10:46-52
Lu 18:35-43

Kolumna 2

a Mt 9:29

KAP. 21

- b Mr 11:1-3
Lu 19:28-31
- c Is 62:11
Jn 12:15
- d Mt 11:29
- e Sak 9:9
- f Mr 11:4-6
Lu 19:32-35
- g 1Re 1:38, 40
Mr 11:7-11
Jn 12:14, 15
- h Lu 19:36-38
- i Mt 9:27
Mt 21:15
- j Sl 118:25, 26
Jn 12:13
- k Mr 11:9, 10

li jsatkutike». **34** K'uxubaj taje ta yo'onton li Jesuse, ja' yu'un la spikbe li satike^a xchi'uk ta ora no'ox jam, va'un la sts'akliik batel.

21 K'alal nopajik ta Jerusalen xchi'uk ti k'otik xa ox ta Betfague ta vits Olivatike, la stak batel cha'vo' yajchank'optak li Jesuse^b **2** xchi'uk xi laj yale: «Batanik li ta bik'it lum le'e, va'un te chukul chataik ta anil jkot me' vuro xchi'uk jkot ch'iom vuro; titunik, va'un ik'beikon tal. **3** Xi xavalik mi oy buch'u tsjak'boxuke: «Yu'un chtun yu'un li Kajvaltike». Va'un, tskoltaboxuk ta anil sventa xavik'ik tal».

4 Taje ja' jech la spasiik sventa xk'ot ta pasel li k'usi xi albil ta stojolal j-alk'ope: **5** «Xi xavalbeik li stseb Sione: «K'elavil! Chtal xa ta atojolal li ajvalil avu'une,^c lek manxo,^d kajal chtal ta jkot vuro, ja' ta jkot ch'iom vuro, sts'unbal jkot j-ikatsnom chonbolom»».^e

6 Va'un, batik li jchank'opetike xchi'uk ja' jech tajeik la spasiik k'ucha'al albatik yu'un li Jesuse.^f **7** Laje, laj yik'beik tal li me' vuro xchi'uk yole, la slambek ta sba li sk'u' slapoj ta sbaike, va'un la skajlebin li Jesuse.^g **8** Jutuk mu skotoluk li epal krixchanoetike la sk'i ta be li sk'u' slapoj ta sbaike,^h yantike lik sk'a-sik tal k'ob te' sventa chchexanik ta be. **9** Jech xtok, li epal krixchanoetik ti jbate batel xchi'uk li buch'utik tijilik batel ta spa-te xi x-avet chalike: «jAvokoluk, chabio li Xnich'on Davide!ⁱ jAK'o sta bendision li buch'u chtal ta sba Jeovae![#] jAvokoluk, chabio, vo'ot ti ta toyol oyote!».^k

10 K'alal och batel ta Jerusalen une, xvochlajetik* sjunul li jteklume xchi'uk xi chalike: «zBuch'u le'e». **11** Li epal krixchanoetike xi chalilanike: «jJa' li j-al-

21:9 *K'elo Apendise A5. **21:10** *O «x-avlajetik».

k'op Jesuse,^a likem tal ta Nasaret ta Galilea!».

12 Och batel ta templo li Jesuse, la snuts lok'el skotol li buch'utik te chchonolajik xchi'uk chmanolajik ta temploe, la sval-k'unbe xmexaik li jeltak'inetike xchi'uk la svalk'unbe svankaik li buch'utik chchonik palomae.^b

13 Xchi'uk xi laj yalanbee: «Xi ts'ibabile: <Li jnae spasobil orasion chich' albel sk'oplal,>^c pe li vo'oxuke apasojik xa ta xch'en j-elek'etik,>^d **14** Jech xtok, te tal ma'satetik xchi'uk koxoetik ta stojolal Jesus li ta temploe, va'un la xpoxtaan.

15 Ilinik tajek^e li bankilal paleetik xchi'uk li jchanubtasvane-jetik ta mantal k'alal laj yilik li k'usitik labal sba la spase xchi'uk k'alal xi x-avetik ta templo li k'ox keremetike: «<Avokoluk, chabio li Xnich'on Davide!>».^f

16 Laje, xi laj yalbeik li Jesuse: «<Mi laj avai li k'usi chaliqe?>». Va'un, xi la stak'e: «<Laj ka'i. <Mi mu'yuk achanojik li'e: <Ta ye ololetik xchi'uk ta ye buch'utik ta to xchu'unik ti chk'upil k'optavani-ke?>».^g **17** Laje, laj yikta komel li krixchanoetike xchi'uk lok' batel li ta jteklume, bat ta Betania, va'un te ech' yu'un ak'obal.^h

18 K'alal sob tajek sut tal ta jteklum ta yok'omale, lik vi'najuk.ⁱ **19** Te la sta ta ilel ste'el igo li ta bee, bat sk'el, pe mu'yuk k'usi la sta, naka yanal no'ox,^j xi laj yalbee: «<Mu'yuk xa chasatin-o>».^k Va'un, ta ora no'ox takij li ste'el igoe. **20** Ch'ayal to k'ot yo'ontonik li jchank'opetik k'alal laj yilik taje, xi laj yalike: «<K'uxi xa no'ox ti ta ora takij li ste'el igoe?>».^l **21** Va'un, xi tak'batik yu'un li Jesuse: «<Chkalboxuk avaiik ta melet li mi oy xch'unel avo'ontonik xchi'uk mi mu'yuk xachibetike, ma'uk no'ox tspace avu'unik k'ucha'al la jpsabe li ste'el igoe, yu'un mi <Lo-k'an batel, bat jipo aba ta nab> mi xavutik ek li vits li'e, ja' jech

KAP. 21

a Mt 21:46
Lu 7:16
Lu 24:19

b Mr 11:15, 16
Lu 19:45
Jn 2:15

c Is 56:7

d Jer 7:11
Mr 11:17
Lu 19:46
Jn 2:16

e Mr 11:18
Lu 19:39, 40

f Mt 21:9

g Sl 8:2

h Mr 11:11
Lu 21:37
Jn 11:1

i Mr 11:12

j Lu 13:6

k Mt 3:10
Mr 11:13, 14

l Mr 11:20, 21

Kolumna 2

a Mt 17:20
Mr 11:22, 23
Lu 17:6

b Mr 11:24
Lu 11:9
Jn 14:13
Snt 1:5
1Jn 3:22

c Mr 11:27-33
Lu 20:1-8

d Mt 21:32
Mr 11:30, 31
Lu 7:29, 30

tspas.^a **22** Xchi'uk mi oy xch'unel avo'ontonike, k'usiuk no'ox ti chak'anik ta orasione, chataik».^b

23 K'alal te xa ox oy ta yut templo une, li bankilal paleetik xchi'uk li moletik ta jteklume talik ta stojolal Jesus k'alal yakal chchanubtasvane xchi'uk xi laj yalbeike: «<Bu la ata avabtel ti jech chapas li k'usitik li'e? Xchi'uk <buch'u laj yak'bot li avabtele?>».^c **24** Xi la stak' li Jesuse: «<Oy k'usi ta jak'boxuk ek. Mi la atak'beikune, chkalboxuk ek bu la jta kabtel ti jech ta jpas li k'usitik li'e: **25** <bu lik tal li yabtel Juan ti laj yak' ich'vo'e? <Mi ta vinajel o mi ta stojolal krixchanoetike?>». Pe xi lik yalbe sbaik: «<Ta vinajel mi xkutike, xi chalbutike: <Va'un cha'a, <k'u yu'un mu'yuk xach'unbeik?>».^d **26** Pe <ta stojolal krixchanoetik mi xkutike, chak' xi'el li epal krixchanoetike, yu'un ja' jun j-alk'op chilik li Juane». **27** Jech oxal, xi la stak'beik li Jesuse: «<Mu jna'kutik>». Va'un, xi tak'batik yu'un li Jesuse: «<Mu'yuk chkalboxuk bu la jta kabtel ek ti jech ta jpas li k'usitik li'e.

28 <K'u xachiik? Oy jun vinik ti oy cha'vo' skereme. Bat sk'o-pon li ba'yele, xi laj yalbee: <Jkerem, bat abtejan avi ti bu ts'unajtik uvae». **29** Va'un, xi la stak'e: «<Mu jk'an xibat>, pe chopol laj ya'i sba ta ts'akal, jech oxal bat. **30** Bat sk'o-pon li xcha'vo'ale, ja' no'ox jech laj yalbe xtok. Va'un, xi la stak'e: «<Chibat, tot>, pe mu'yuk bu xbat. **31** <Bu junukal ta xcha'vo'alik ti la spasbeik li k'usi tsk'an yo'onton stotike?>». Xi tak'avike: «<Ja' li ba'yele>». Va'un, xi albatik yu'un li Jesuse: «<Chkalboxuk avaiik ta melet, ja' jbate batel avu'unik ta Ajvalilal* yu'un Dios li jtsobpatanetik xchi'uk li jchonbail antsetike. **32** Yu'un tal ta atojolalik li Juan sventa chak' avilik li sbelet

21:31 * K'elo Glosario, *ajvalilal*.

tuk'ilale, pe mu'yuk bu xach'un-beik. Pe li jtsobpatanetik xchi'uk li jchonbail antsetike ja' la xch'un-nik.^a Yan li vo'oxuke, ak'o mi jech laj avilik, mu'yuk bu chopol xava'i abaik xchi'uk mu'yuk xach'unbeik.

33 »A'iik yan lok'olk'op xtok. Oy jun vinik ti ja' yajval osile, la sts'un uva,^b la sjoy ta koral,* te la sjok' spits'obil uva xchi'uk la sva'an jun tayal k'elob osil.^c Va'un, laj yak'be slok' jts'unolajeletik, laje bat ta namal balumil.^d **34** K'alal sta xa yorail chta'aj li uvae, la stak batel smosotak ti bu oy li jts'unolajeletik sventa stsobik tal li uvae. **35** Pe li jts'unolajeletike la stsakbeik li smosotake, june la smajik, li june la smilik, li june laj yak'beik ton.^e **36** Ja' yu'un, la stak batel yan smosotak, mas xa ep la stak batel k'ucha'al li ta ba'yele, pe ja' no'ox jech la spasbeik xtok.^f **37** Ta slajebal xa une, la stak batel xnich'on ta stojolalik xchi'uk xi laj yale: «Ja' chich'ik ta muk' li jkereme». **38** Xi laj yalbe sbaik li jts'unolajeletik k'alal laj yilik li nich'onile: «Lee' ja' li buch'u chich' komel k'usitike.^g ¡La'ik, bat jmlitik, va'un chkich'betik komel li k'usitik chu'unine!». **39** Jech oxal, la stsakik, la sjipik lok'el ti bu ts'unajtik uvae, va'un la smilik.^h **40** Ja' yu'un, mi tal li yajval uvae, zk'usi van tspasbe li jts'unolajeletik taje?». **41** Xi laj yalbeik li Jesuse: «Chich'ik lajesel ta j-ech'el ta skoj ti chopolike xchi'uk yan xa-o jts'unolajeletik chak'be slok' ti bu ts'unajtik s-uvae, ja' chak'be li buch'utik sna' xak'ik uva k'alal ta'ajem xa oxe».

42 Xi albatik yu'un li Jesuse: «Xi chal li Ts'ibetike: «Li ton ti la sp'ajik li jva'anej naetike ja' li ton ta chikin na ti mas tsots sk'oplal k'oteme». ¡¿Mi mu'yuk achanojik-o ti «ta stojolal Jeova* likem ta-

21:33 *O «mok». 21:42 *K'elo Apendi-se A5.

KAP. 21

a Lu 3:12
Lu 7:29, 30

b Is 5:7

c Is 5:2

d Mr 12:1-9
Lu 20:9-16

e Ne 9:26

f 2Kr 36:15
Ech 7:52
Ebr 11:32, 37

g Ebr 1:2

h Ech 2:23
Ech 3:15

i Is 28:16
Lu 20:17
Ech 4:11
Ro 9:33
Ef 2:20
1Pe 2:7

Kolumna 2

a Sl 118:22, 23
Mr 12:10, 11

b Is 8:14
1Pe 2:7, 8

c Lu 20:18

d Mr 12:12
Lu 20:19

e Mt 21:11
Jn 7:40

KAP. 22

f Lu 14:16
Ap 19:9

g Lu 14:17, 18

h Lu 14:18, 19

i Da 9:26

j Ech 13:45, 46

lel taje xchi'uk ti labal sba chkil ta jsatike?»^a **43** Ja' yu'un, chkal-boxuk ava'ik ti chavich'ik pojbel li Ajvalilal yu'un Diose, ja' chich'ak'bel li jteklum ti xko'olaj k'ucha'al jtek' te' ti lek sna' xak' sate.

44 Jech xtok, lilijem chkom li buch'u kajaal chk'ot li ta sba ton taje.^b Yan li buch'u chyal tal ta sbae voyhem* chkom ta jyalel».^c

45 K'alal laj ya'ik li lok'olk'o-petik laj yal Jesus li bankilal paleetik xchi'uk li jfariseoetike, laj yak'ik venta ti ja' sk'oplalike.^d

46 Ak'o mi tsk'an chchukik, chi'ik ta skoj li epal krixchanoetike, yu'un ja' jun j-alk'op chilik.^e

22 Lik yalanbe yan velta ta lok'olk'op li Jesuse, xi laj yale: **2** «Li Ajvalilal* ta vina-jele xu' xich' ko'oltasel k'ucha'al jun ajvalil ti la spas jun sk'in al nupunel' ta sventa li xnich'one.

3 Va'un, la stak batel smosotak sventa xbat yik'ik tal li buch'utik takbilik ta ik'el ta sk'in al nupunele, pe mu'yuk bu sk'an xtalik.^g

4 La stak batel yan smosotak, xi laj yale: «Xi xavalbeik li buch'utik takbilik ta ik'ele: «¡K'elavilik! Jchapanoj xa jve'el, jmiloj xa lot'jvaxatak xchi'uk li jup'em chonbolometik ku'une, chapal xa skotol. Ja' yu'un, la'ik li ta sk'in al nupunele». **5** Pe mu'yuk la stsakik ta venta, li june bat ta yosil, li june bat sk'el sp'olmal;^h **6** li jlom xtoke la stsakbeik li smosotak ajvalile, mu'yuk xa xk'exal laj yilbajinik, va'un la smilik.

7 »Ilin ta jyalel li ajvalile, ja' yu'un la stak batel yajsolta-rotak sventa tsmil li jmilvanejetike xchi'uk la xchik'be li stekulumalike.ⁱ **8** Va'un, xi laj yalbe li smosotake: «Chapal xa ma' sk'in al nupunele, pe mu sta-o xtalik li buch'utik takbilik ox ta ik'ele.^j **9** Ja' yu'un, batanik li ta bebetik ta slok'ebal jteklume, va'un ik'ik

21:44 *O «t'usem». 22:2 *K'elo Glosario, ajvalilal.

tal ta sk'inal nupunel li buch'utik te chataike». ^a **10** Jech oxal, ja' jech la spasik li mosoiletike, batik li ta bebetike xchi'uk la stobik tal ti jayvo' la staike, te talik li buch'utik toj chopolike xchi'uk li buch'utik lekike; ja' yu'un noj li snail sk'inal nupunel ti bu chve'ike.*

11 »K'alal och sk'el ajvalil li buch'utik takbilik ta ik'ele, la sta ta illel jun vinik ti ma'uk slapoj batel li sk'u' spok' sventa nupunele. **12** Ja' yu'un, xi laj yalbee: «Amigo, ħk'uxi xa no'ox la-och tal ti mu'yuk alapoj tal ak'u' apok' sventa nupunele?». Mu xa sna' k'usi tstak'. **13** Va'un, xi laj yalbee yajtuneltak li ajvalile: «Chukbeik yok sk'ob, te une bat jipik lok'el ta ik'al osil. Ja' te ch-ok' xchi'uk chk'ux stanal ye».

14 »Yu'un ep li buch'utik takbilik ta ik'ele, pe ja' jutuk li buch'utik t'ujbile».

15 Te une, li jfariseoetike batik xchi'uk ta mukul la skomon nopik k'uxi xu' stabeik smul Jesus ta skoj li k'usi chale.^b **16** Va'un, la stak batel jajchank'optakik xchi'uk sviniktak Erodos^c sventa xi chalbeike: «Jchanubtasvanej, jna'ojkutik ti melel k'usi chavale xchi'uk ti melel k'usi chaval k'alal chachanubtasvan ta sventa Diose xchi'uk ti ma'uk chak'an ti lek chilot li krixchanoetike, yu'un ma'uk chak'elbe li spat xokonike. **17** Ja' yu'un, albn ka'ikutik, ħk'u xachi vo'ote? ħMi stak* xich' tojbel patan li Sesare o mi mo'oj?». **18** Pe ta skoj ti sna'oj Jesus ti toj chopol snopbenike, xi laj yale: «Jlo'lavanejetik, ħk'u yu'un chapasikun ta preva? **19** Ak'beikun jk'el jsepuk li tak'in sventa tojob patane». Va'un, laj yich'beik tal jsep denario* tak'in. **20** Xi albatike: «ħBuch'u

KAP. 22

a Mt 21:43
Lu 14:23b Mr 12:13-17
Lu 20:20-26

c Mr 3:6

Kolumna 2

a Da 3:17, 18
Mal 3:8
Mr 12:17
Lu 20:25
Lu 23:2
Ro 13:7b Ech 4:1, 2
Ech 23:8c Mr 12:18-23
Lu 20:27-33d Je 38:7, 8
Dt 25:5, 6
Rut 1:11
Rut 3:13

e Mr 12:24-27

f Lu 20:35, 36

g Eks 3:6

h Lu 20:37, 38
Ro 4:17

stok'ol li'e xchi'uk k'usi ti li' ts'ibabile?». **21** «Ja' li Sesare» xiik. Te une, xi albatike: «Va'un cha'a, tojbeik Sesar li k'usitik ja' yu'un Sesare, yan li k'usitik ja' yu'un Diose tojbeik Dios». ^a **22** K'alal laj ya'iik taje, ch'ayal to k'ot yo'ontonik, ja' yu'un te laj yiktaik, la stam batel sbeik.

23 Li va' k'ak'ale, te talik ta stojolal Jesus li jsaduseoetik ti chalik ti ch'abal cha'kuxesele,^b xi tal sjak'beike:^c **24** «Jchanubtasvanej, li Moises xi laj yale: «Mi cham jun vinik ti ch'abal to xnich'nabe, sk'an xik'be yajnil sbankil li its'inal* sventa oyuk snitilul li sbankile». ^d **25** Yu'un oy to'ox vukvo' jchi'il-kutik ti sbankil yits'in sbaike; nupun li bankilale, pe cham k'alal ch'abal to'ox xnich'nabe, ja' yu'un ik'bat yu'un yits'in li yajnille. **26** Ja' jech la snuptan ek li xcha'vo'ale, li yoxvo'ale, k'alal to ta svukvo'al ja' jech la snuptan ek. **27** Ta slajebal une, cham li antse. **28** Ja' yu'un, li ta cha'kuxesele, ħbuch'u yajnil ta xk'ot ta svukvo'alik taje? Yu'un laj yik'skotolik».

29 Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Ch'ayemoxuk, yu'un mi ja'uk xavojtikinik li k'usi chal Ts'ibetike mi ja'uk li sju'el Diose,^e **30** yu'un li ta cha'kuxesele mi ja'uk xa bu tsa' yajnil li viniketike xchi'uk mi ja'uk xa bu chmalij li antsetike, yu'un ja' jech chk'otik ħkucha'al li anjeletik ta vinajele. ^f **31** ħMi mu'yuk achanojik li k'usi yalobjoxuk Dios ta sventa xcha'kuxesel animaetik ti xi chale: **32** «Vo'on Sdiosun li Abraane, vo'on Sdiosun li Isaake xchi'uk vo'on Sdiosun li Jakobe?»^g Le'e ja' li Sdios li buch'utik kuxulike, ma'uk li buch'utik chamemike». ^h **33** K'alal laj ya'iik li epal krixchanoetik taje, ch'ayal to k'ot

22:10 *O «patajtik ta sba mexae». **22:17** *O «lek ti». **22:19** *K'elo Apendise B14.

22:24 *Li Vivliae mu'yuk bu chal buch'u bankilal o buch'u its'inal yu'unik ti chame.

yo'ontonik ta sventa li chanubtasel laj yak'e.^a

34 La stsob sbaik li jfariseotik k'alal laj ya'ik ti ts'ijil kom yu'un jsaduseotik li Jesue. **35** Va'un, oy jun yu'unik ti lek chanem ta Mantale, xi la sjak'be Jesus sventa tspas ta prevae: **36** «Jchanubtasvanej, žbu junukal mantal ti mas tsots sk'oplal ta skotol li Mantale?»^b **37** Xi tak'bate: «Sk'an xak'an ta sjunul avo'onton li Jeova* Dios avu'une, ta sjunul akuxlejal xchi'uk ta sjunul anopben»^c **38** Li'e ja' li ba'yel mantale xchi'uk ti mas tsots sk'oplale. **39** Li xchibale xko'olajtik k'ucha'al li ba'yele, ja' li'e: «Sk'an me xak'an achi'il jech k'ucha'al ak'anoj aba atuke»^d **40** Li ta chib mantal li'e te tsoboj sba skotol li Mantale xchi'uk li k'usitik yalaj J-alk'opetike»^e

41 Va'un, k'alal te to tsobolik li jfariseotike, xi jak'batik yu'un li Jesue:^f **42** «ŽK'usi chanopik ta sventa li Kristoe? žBu junukal uts' alalil likem tal?»^g Xi la stak'beike: «Ta stojolal David»^g **43** Xi jak'batike: «Va'un cha'a, žk'uxi xa no'ox ti «Kajjal» xi laj jak' David ta sventa li ch'ul espiritue?»^h Yu'un xi laj yale: **44** «Xi albat yu'un Jeova* li Kajvale: «Chotlan ta jbats'ik'ob ja' to mi laj kak' ta yolon avakan li avajkontratake»ⁱ **45** Ja' yu'un cha'a, mi «Kajjal» xi li Davide, žk'uxi xa no'ox ti ja' xnich'one?»^j **46** Mu'yuk xa buch'u xu' yu'un stak'beik jpeluk xchi'uk mu'yuk xa buch'u k'usi sk'an sjak'be.

23 Va'un, la sk'opon epal krixchanoetik li Jesue xchi'uk la sk'opon li yajchank'optake, xi laj yale: **2** «Chotolik ta xchotleb Moises li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk li jfariseotike. **3** Ja' yu'un, pasik xchi'uk ch'unik skotol li k'usitik chalboxuke. Pe mu me xachanik li k'usitik tspasike, yu'un ja' no'ox cha-

KAP. 22

a Mt 7:28

Mr 11:18

b Mr 12:28

c Dt 6:5

Dt 10:12

Jos 22:5

Mr 12:30

Lu 10:27

d Le 19:18

Mr 12:31

Lu 10:27

Kol 3:14

Snt 2:8

1Pe 1:22

e Ro 13:10

Gal 5:14

f Mr 12:35-37

Lu 20:41-44

g Jn 7:42

h 2Sa 23:2

i Si 110:1

Ech 2:34, 35

1Ko 15:25

Ebr 1:13

Ebr 10:12, 13

j Mr 12:37

Kolumna 2

KAP. 23

a Mal 2:7, 8

b Mt 11:28

c Lu 11:46

d Mt 6:1, 2

e Dt 6:6, 8

f Nu 15:38, 39

g Mr 12:38, 39

Lu 11:43

Lu 14:7, 10

Lu 20:46

h Jn 13:13

i Mt 6:9

j Mt 20:26

Mr 9:35

Lu 22:26

k Pr 16:18

l Pr 29:23

Mt 18:4

Lu 14:11

Ro 12:3

1Pe 5:5

lik, pe mu'yuk tspasik li k'usitik chalike.^a **4** Tsts'albeik* alal ikatsiletik xchi'uk tsakistanbeik ta snekeb li krixchanoetike,^b pe li stukike mi jset'uk* sk'an spik ta sni' sk'obik.^c **5** Skotol li k'usitik tspasike ja' ta skoj ti tsk'an ch-ilatik yu'un krixchanoetike.^d Yu'un tsmuk'ibtasik li bik'it kaxa* ti te tik'il ts'ibetik ti tstunesik sventa xchabiatike^e xchi'uk tsnatubtas li stsitsimal* sk'u spok'ike.^f **6** Ja' k'upil cha'i ti te chchotiki ti bu mas tsotsik sk'oplal li ta jujun k'ine xchi'uk ja' lek cha'i chchotiik li ta sbacholal* chotlebal ta snail tsobob-bailetike^g **7** xchi'uk lek xa cha'iik ti chk'oponatik ta ch'ivite xchi'uk ti k'alal «rabi»* x-utatik yu'un li krixchanoetike. **8** Pe mu me «rabi»* xa-utatik li vo'oxuke, yu'un jun no'ox li Jchanubtasvanej avu'unike,^h yan li vo'oxuke avermano aba akotolik. **9** Jech xtok, mu me buch'u «tot» xavutiik li' ta sba balumile, yu'un jun no'ox li Totil avu'unike,ⁱ ja' li buch'u te oy ta vinajele. **10** Mu me «jnitvanej» xa-utatik xtok, yu'un jun no'ox li Jnitvanej avu'unike, ja' li Kristoe. **11** Pe li buch'u mas muk' sk'oplal avu'unike sk'an xk'ot ta avajtunelik.^j **12** Li buch'u tstoy sbae chich' bik'tajesbel sk'oplal,^k yan li buch'u bik'it chak' sbae chich' toybel sk'oplal.^l

13 »iToj abol abaik, jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseotik ti jlo'lavanejoxuke! Yu'un chamakik ta be li krixchanoetik sventa mu x-ochik li ta Ajvalilal* ta vinajele, mi ja'uk cha-ochik li vo'oxuke xchi'uk mi

23:4 *O «Chchapanbeik». *O «jutebuk». **23:5** *Ja' jun bik'it kaxa ti te tik'bil chantuch' k'usi albil ta Mantale, ti te chak' ta stibaik li juda viniketik xchi'uk ta sts'etk'obik sventa xchabiatike. *O «sne». **23:6** *O «lekil». **23:7, 8** *Ja' jun bil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike. **23:13** *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

ja'uk xavak'ik x-och li yantik ti yakal xa ch-ochike.^a **14** *—

15 »iToj abol abaik, jchanub-tasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseoetik ti jlo'lavanejoxuke!^b Yu'un chatuch'ik nab xchi'uk toj nom chaxanavik sventa xasa'ik buch'u xu' xk'ot ta ach' jch'unolajel,* va'un k'alal mi la ataik junuke, chavak'ik ti xbat ta Jeena[#] xchi'uk ti masuk to x-ech' smul k'ucha'al vo'oxuke.

16 »Toj abol abaik, ma'sat jbeiltasvanejetik^c ti xi chavalike: «Mu'yuk k'usi sbalil mi oy buch'u chak' ye ta stojolal temploe; pe mi oy buch'u chak' ye ta stojolal li oro ta temploe, sk'an me spas li k'usi laj yale».^d **17** iBol krixchanoetik xchi'uk ma'satetik! iK'usi ti mas tsots sk'oplale, mi ja' li oroe o mi ja' li templo ti xch'ultajesoj li oroe? **18** Xi chavalik xtoke: «Mu'yuk k'usi sbalil mi oy buch'u chak' ye ta stojolal li skajleb matanale, pe mi oy buch'u chak' ye ta stojolal li matanal te kajale, sk'an me spas li k'usi laj yale». **19** iMa'satetik! iK'usi ti mas tsots sk'oplale, mi ja' li matanale o mi ja' li skajleb matanal ti xch'ultajesoj li matanale? **20** Ja' yu'un, li buch'u chak' ye ta sventa skajleb matanale ja' chak' ye ta sventa li skajleb matanale xchi'uk li k'usitik te kajale. **21** Xchi'uk li buch'u chak' ye ta sventa temploe ja' chak' ye ta sventa li temploe xchi'uk li buch'u te nakale.^e **22** Jech xtok, li buch'u chak' ye ta sventa vinajele ja' chak' ye ta sventa li xchohle Dios sventa ajvalile xchi'uk li buch'u te chotole.

23 »iToj abol abaik, jchanub-tasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseoetik ti jlo'lavanejoxu-

23:14 *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vnetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3. **23:15** *Ja' li buch'utik ochemik xa ta srelijion judaetike. [#]K'elo Glosario, Jeena.

KAP. 23

a Lu 11:52

b Mt 6:2
Lu 12:56

c Mt 15:14

d Mt 5:34, 35

e 1Re 8:13

Kolumna 2

a Le 27:30

b Mik 6:8
Jn 7:24c Mt 9:13
Mt 12:7

d Lu 11:42

e Mt 15:14

f Le 11:23

g Le 11:4

h Mr 7:3, 4

i Mr 12:38, 40

j Lu 11:39

k Lu 12:56

l Lu 11:44
Ech 23:3

m Lu 16:15

n Mt 6:2

o Lu 11:47

ke! Yu'un chavak'ik li diesmo ta sventa tulnichim,* inojo xchi'uk kominoe,^a pe ja' mu'yuk yakaloxuk spasel li k'usitik mas tsots sk'oplal ta Mantale, ja' xkaltik, li tuk'ilale,^b li xk'uxul o'ontonale^c xchi'uk li xch'unel o'ontonale. Persa ono'ox sk'an pasel ma' taje, pe ma'uk sk'an xal ti xaviktaik spasel li yan k'usitike.^d **24** Ma'sat jbeiltasvanejetik,^e i chachijik li bik'tal use,^f pe ja' chabik'ik skotlej li kameyoe!^g

25 »iToj abol abaik, jchanub-tasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseoetik ti jlo'lavanejoxuke! Yu'un xako'olajik k'ucha'al kopa xchi'uk plato ti lek pokbil li spat xokone,^h pe li yut avo'ontonike nojem ta xpich'etel o'ontonal^{#j} xchi'uk li k'usitik mu'yuk spajeb ta pasele.ⁱ **26** Ma'sat jfariseo, ja' lek suk'bo ba'el li yut kopa xchi'uk plato sventa sakub ek li spat xokone.

27 »iToj abol abaik, jchanub-tasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseoetik ti jlo'lavanejoxuke!^k Yu'un xako'olajik k'ucha'al mukinal ti bonbil ta sake,^l ti toj k'upil xa sba yilel li ta spat xokone, pe li ta yute nojem ta sbakil animaetik xchi'uk ta k'usitik ibal sba.* **28** Ja' jechoxuk ek, li ta apat axokonike tuk'oxuk xa yilel ta stojolal li krixchanoetike, pe li avo'ontonike noj ta lo'lavanej xchi'uk ta spasel chohlejal.^m

29 »iToj abol abaik, jchanub-tasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseoetik ti jlo'lavanejoxuke!ⁿ Yu'un chava'anbeik smukinal li j-alk'opetike xchi'uk chak'upiltasbeik li smukinal buch'utik chamemik ti tuk' ech'ike^o **30** xchi'uk xi chavalike: «Ti oyukutikuk xa ox li ta sk'ak'alil jmoltotaktik ta vo'nee, mu'yuk bu la jitak' jbatik ta smilel jechuk li

23:23 *O «alavena; yaraveno». **23:25** *O «ta elek'». **23:27** *K'elo Glosario, ibal sba.

j-alk'opetike». **31** Ti jech chavali-like, chavinajes aba atukik ti ja' xnich'naboxuk li buch'utik la smilik li j-alk'opetike.^a **32** Ja' yu'un, tsutsesebeik li yabtel amol-totakik ti la slikesik spasele.

33 »Chonetik, sts'unbaltak chon ti oy svenenoale,^b çk'uxi xa no'ox chajatavik ta Jeena.^{*c} K'alal mi laj avich'ik chapanele?

34 Ja' yu'un, ta jtak tal j-alk'opetik ta atojolalik,^d p'ijil vinike-tik xchi'uk jchanubtasvanejetik.^e Jlome chamilik,^f jlome chajok'anik ta jtel te', jlome chatsitsik*^g ta snailtak atsobobbaalik xchi'uk li jlome chakontrainik^h ta jujun jteklum. **35** Va'un, jech chkom ta abaik skotol li buch'utik malem xch'ich'elik ta sba balumil ti tuk' ech'ike, ti te lik tal ta xch'i-ch'el li tuk'il Abel' k'alal ta xch'ich'el Sakarias ti ja' xnich'on Barakiase, ti vo'oxuk te la amilik ta yleval temploe, ta sts'el skajleb matanal.^j **36** Chkalboxuk ava'ik ta melet, skotol li k'usitik taje ja' ch'ot ta stojolal li jk'ol kuxlejal li'e.

37 »Jerusalen, Jerusalen, ti chamil li j-alk'opetike xchi'uk ti chavak'be ton li buch'utik chich' takel batel ta atojolale...^k jep ta velta la jk'an la jtsob avalab jech k'ucha'al tstsob ta yolon xik' yalab li me' alak! Pe mu'yuk xa-k'anik li vo'oxuke.^l **38** jK'elavilik! Iktabil chkom* li anaik.^m **39** Yu'un chkalboxuk ava'ik ti mi ja'uk on'ox bu chavilikun-o ja' to mi xi laj avalike: «jAK'o sta bendision li buch'u chtal ta sbi Jeovae!»,ⁿ

24 K'alal ja'o yakal chlok' batel ta templo li Jesuse, te nopaj batel yajchank'optak ta stojolal sventa chak'beik yil li temploe. **2** Va'un, xi albatike: «çMi xavilik skotol li k'usitik

23:33 *K'elo Glosario, Jeena. **23:34** *O «chavak'beik nukul». **23:38** *O ja' van sk'oplal «Xokol chkom». **23:39** *K'elo Apendise A5.

KAP. 23

- a Lu 11:48
Ech 7:52
Ebr 11:32, 37
b Mt 3:7
Mt 12:34
Lu 3:7
c Mt 10:28
Lu 12:5
d Lu 11:49-51
e Mt 13:52
f Jn 16:2
Ech 7:59
g Ech 5:40
2Ko 11:24
h Lu 21:12
i Je 4:8, 10
Ebr 11:4
j 2Kr 24:20-22
K Jn 8:59
Ebr 11:32, 37
l Lu 13:34
Lu 19:41, 42
m 1Re 9:7, 8
Jer 12:7
Jer 22:5
Mt 21:43
Lu 21:20
n Sl 118:26

Kolumna 2

KAP. 24

- a Mr 13:1, 2
Lu 19:44
Lu 21:5, 6
b Mt 24:27
Mt 24:37-39
c Mt 13:39
Mt 28:20
Mr 13:3, 4
Lu 21:7
d Mr 13:5, 6
Lu 21:8
e Mt 24:24
f Mr 13:7
Lu 21:9
g Ap 6:4
h Ech 11:28
Ap 6:6
i Mr 13:8
Lu 21:10, 11
j Jn 15:20
Ech 11:19
Ap 2:10
k Jn 16:2
Ech 7:59
Ech 12:1, 2
Ap 6:11
l Mt 10:17, 22
Mr 13:9, 13
Lu 21:12, 13
Lu 21:17
Jn 15:21
2Ti 3:12
m Mt 7:15
ITi 4:1
2Pe 2:1
n Mt 10:22
Mr 13:13
Lu 21:19
Ebr 10:36

li'e? Chkalboxuk ava'ik ta melet ti chich' jinesel skotole, mi jp'e-juk ton kajal chkom ta sba yan ton».^a

3 K'alal ja'o te chotol ta vits Olivatike, te nopaj batel yajchank'optak ta stojolal xchi'uk xi albat ta mukule: «Albun ka'ikutik, çbak'in ch'ot ta pasel li k'usitik taje xchi'uk k'usi senyail ti li' xa oyote*^b xchi'uk ti k'alal po'ot xa xlj skotol li k'usitik oy ta balumile?».^c

4 Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «K'elo me abaik, mu me xalajik ta lo'lael,^d **5** yu'un ep buch'utik chtalik ti tstunesik jbie xchi'uk ti xi chalike: «Vo'on Kristoun», va'un ep buch'utik chljajik ta lo'lael.^e **6** Chava'ik ti oy pask'op li'e xchi'uk ti oy pask'op ta nome. K'elo me abaik, mu me xaxi'ik, yu'un persa ch'ot ta pasel skotol li k'usitik taje, pe ma'uk to me li slajebe.^f

7 »Yu'un chlik skontrain baik jujun muk'ta jteklum,^g chlik skontrain baik ajvaliletik, chtal vi'nal^h xchi'uk ch-ech' nikel ta buyuk no'ox.ⁱ **8** Skotol li k'usitik taje ja' to no'ox slikeb vokolil.*

9 »Va'un, chak' tsots avokolik li krixchanoetike,^j ta smiloxuk^k xchi'uk chavich'ik p'ajel yu'un skotol jteklumetik ta skoj jbi.^l **10** Jech xtok, ep buch'utik chmakbat* yakanik, chak' sbaik ta k'abal ta jujuntal xchi'uk tsp'aj sbaik. **11** Ta x-ayan ep jlo'lavanej j-alk'opetik, ep buch'utik tslo'laik^m **12** xchi'uk ta skoj ti ch-epaj li choplejale, mas xa ep li krixchanoetik ti mu'yuk ch'k'an-vanike.* **13** Pe li buch'u ch'kuch yu'un k'alal to ta slajebe ja' ta xkol.ⁿ **14** Jech xtok, li lekil a'yejetik ta sventa li Ajvalilale*^o

24:3 *K'elo Glosario, li' xa oy. #K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. **24:8** *Literal «slikeb xk'uxul alajel». **24:10** *O «cht'abesbat». **24:12** *O «ti ta sikub ta yo'ontonik li k'anelale». **24:14** *K'elo Glosario, ajvalilal.

ta xich' choel ta sp'ejel balumil sventa xa'i skotol li jteklumeti-ke,^a va'un ta xtal li slajebe.

15 »Jech oxal, k'alal mi la atak ta ilel ti te va'al ti bu ch'u^b li k'usi ibal sba* xchi'uk ti chla-jesvane, jech k'ucha'al laj yalbe sk'oplal li j-alk'op Daniele (li buch'u'uk tsk'el taje* ak'o tojobuk ta ya'ibel smelolal), **16** va'un li buch'utik te oyik ta Judeae ak'o javavikuk batel ta vitstik.^c **17** Li buch'u te oy ta sjol snae ak'o mu xyal yich' li k'usitik oy yu'un ta yut snae; **18** li buch'u te oy ta yosile mu me sut yich' li sk'u' tslap ta sbae. **19** Li va' k'a-k'ale, jtoj abol sbaik li antsetik ti xchi'uk yolike xchi'uk li antsetik ti chchu'un to yolike! **20** Pasilani- orasion sventa mu ta inviernouk* o ta sk'ak'alil savado xk'ot k'alal mi lajavavike, **21** yu'un chtal muk'ta tsatsal vokolil^d ti mu'yuk bu jech k'otem-o ta pasel k'alal lik tal li balumil k'alal to avie, mu'yuk jech k'otem-o ta pasel xchi'uk mi ja'uk chtal yan velta xtok.^e **22** Jech ta mel- el, ti mu'yukuk chich' jutukajes- bel sk'ak'alil taje, mu'yuk buch'u chkol ti jechuke, pe ta skoj li buch'utik t'ujbile ta xich' jutukajes- bel li sk'ak'alile.^f

23 »Va'un, mi oy buch'u xi chalboxuke: «jK'elavilik! Li' oy li Kristoe»^g o «Le' oye», mu me xach'unik.^h **24** Yu'un chtal jlo'-lavanej kristoetik xchi'uk jlo'-lavanej j-alk'opetik,ⁱ va'un tpsaik muk'tik senyailtak xchi'uk k'usitik labal sba sventa chlo'lavanik,^j jech xtok, xu' van slo'laik ek li buch'utik t'ujbile. **25** Teuk me ta ajolik ti laj xa jp'ijubtasoxuke. **26** Ja' yu'un, mi xi chavich'ik albele: «jK'elavilik! Te oy ta takixokol balumil», mu me xabatik; o mi xi laj yalboxuk xto- ke: «jK'elavilik! Te oy ta kuar-

24:15 *K'elo Glosario, *ibal sba*. #Ja' xkaltik, li k'usi laj yalbe sk'oplal Daniele. **24:20** *Ja' xkaltik, yorail siktik.

KAP. 24

a Mt 9:35
Mt 28:19, 20
Mr 13:10
Ap 14:6

b Da 9:27
Da 11:31
Da 12:11
Mr 13:14-18
Lu 21:20

c Lu 21:21-23

d Lu 21:23
Ap 7:14

e Da 12:1
Mr 13:19

f Mr 13:20

g Mt 24:5

h Mr 13:21-23

i Mt 7:15
2Pe 2:1

j Mt 7:22, 23
2Te 2:9

Kolumna 2

a Lu 17:23

b Lu 17:24

c Lu 17:37

d Joe 2:31

e Mr 13:24, 25
Lu 21:25, 26

f Ap 1:7

g Mt 26:64
Mr 13:26
Lu 21:27

h Da 7:13

i Mr 13:27

j Mr 13:28-31
Lu 21:29-33

k Snt 5:8, 9

l Lu 21:33

to ta yut na», mu me xach'unik.^a

27 Yu'un jech k'ucha'al sakse- vul* ti xlebluj lok'el ta slo- k'eb k'ak'al xchi'uk ti xvinaj to batel k'alal to ta smaleb k'ak'a- le, ja' jech ek k'alal li' xa oy[#] li Xnich'on Krixchanoe.^b **28** Ja' te chbat stsob sbaik li aguilaet- ik ti bu telajtik k'usitik chame- mike.^{*c}

29 »Ja' no'ox mi ech' li tsatsal vokolil va' k'ak'ale, ta x-ik'ub li k'ak'ale,^d mu'yuk xa bu chak' xo- jobal li lunae,* chp'aj[#] yalel tal li k'anaetik ta vinajele xchi'uk ta me xnik li k'usitik oy ta vi- najele.^e **30** Va'un, chvinaj ta vi- najel li senyail Xnich'on Krix- chanoe, jech oxal tsmaj sti' yo'ontonik ta at-o'onton^f li juju- vok' nitilulal ta balumile, te une ta xilik chtal ta ba tok ta vina- jel xchi'uk sju'el xchi'uk smuk'u- lal^g li Xnich'on Krixchanoe.^h

31 Va'un, tstak tal li yaj-anjelta- ke xchi'uk tsots chbak' jun ok'es sventa tstsobik li buch'utik t'ujbil yu'un ti oyik ta xchanjotal xchi- kin balumile, ti chlik ta jot sti'il vinajel k'alal to ta jot sti'il vina- jele.ⁱ

32 »Oyuk k'usi xachanik li ta lok'olk'op ta sventa li ste'el igo chkalboxuk li'e: k'alal ch-uninaj* sk'obk'obtak xchi'uk ti chlok' ya- nale, ana'ojik ti chnopaj xa tal li veranoe.^{#j} **33** Ja' jech ek, k'a- lal chavilik skotol li k'usitik taje, na'ik me ti nopol xa xtal li Xni- ch'on Krixchanoe, ti ta ti' na xa oye.^k **34** Chkalboxuk avaiik ta mel el ti mu'yuk ono'ox bu chljaj li jk'ol kuxlejaj li'e ja' to mi k'ot ta pasel skotol li k'usitik taje. **35** Chljaj sk'oplal li vinajel xchi'- uk balumile, pe li k'usi chkale mu'yuk ono'ox bu chljaj sk'oplal.^l

24:27 *O «saktse!». #K'elo Glosario, *li'* xa oy. **24:28** *Li ta griego k'ope ja' sk'o- plal sbek'tal jun krixchano ti chameme o jk'otuk chonbolom. **24:29** *O «ue». #O «tsts'uj». **24:32** *O «ch-unenaj». #Ja' xkaltik, yorail k'epelaitik.

36 »Ta sventa li sk'ak'alil xchi'uk yorail taje mu'yuk buch'u sna',^a mi ja'uk li anjeletik ta vina-jele mi ja'uk li Nich'onile, ja' no'ox sna' stuk li Totile.^b **37** Yu'un jech k'ucha'al k'ot ta pasel ta sk'a-k'alil Noee,^c ja' jech chk'ot ta pasel k'alal li' xa oy* li Xnich'on Krixchanoe.^d **38** Yu'un li va' k'a-k'al k'alal mu'yuk to'ox bu talem li Nojelal ta vo'e, ta xve'ik, ta x-uch'bolajik no'ox li krixchanoetike, ta sa' yajnil li viniketike xchi'uk chak' ta malijel stsebek li krixchanoetike; ja' to la xkechanik k'alal och ta arka li Noee.^e **39** xchi'uk mu'yuk bu la stsakik ta venta ja' to k'alal tal li Nojelal ta vo'e, va'un kuchatik batel skotolik;^f ja' jech chk'ot ta pasel ek k'alal li' xa oy li Xnich'on Krixchanoe. **40** Va'un, oy cha'vo' viniketik ch-abtejik ta osilitik: li june ch-ik'at batel, li yane te ch-iktaat komel. **41** Oy cha'vo' antsetik yakal chjuch'unik ta molino:* li june ch-ik'at batel, li yane te ch-iktaat komel.^g **42** Ja' yu'un, vik'iluk-o me asatik, yu'un mu xana'ik k'usi k'ak'alil chtal li Avajvalike.^h

43 »Pe na'ik me li'e: ti lajuk sna' yajval na jayib ora ta ak'obal chtal li j-elek'e,ⁱ vik'il-o me sat xchi'uk mu'yuk bu xak' ak'o x-och j-elek' ta sna ti jechuke.^j **44** Ja' yu'un, li vo'oxuk eke ak'ik ta ilel ti chapaloxuke,^k yu'un ja'o chtal li Xnich'on Krixchano k'alal ma'uk yorail anopojike.

45 »¿Buch'u ja' ta melem li tuk'il xchi'uk p'ijil mosoil ti ak'bat sbain yu'un yajval li yan mosoile-tik sventa chak'be sve'el ta yorai-le?^l **46** ¿Xmuyubaj no'ox me mi jech yakal tpsas ta xtaat yu'un yajval li mosoil taje!^m **47** Chkal-boxuk ava'ik ta melem, ta me sva'an sventa chak'be sbain skotol li k'usitik oy yu'une.

24:37 *K'elo Glosario, li' xa oy. **24:41** *Ja' jun k'ox molino ti ta k'abal chich' tuselese. K'elo Glosario, stanal molino.

KAP. 24

a 1Te 5:1, 2

b Mr 13:32
Ech 1:7

c Je 6:11-13

d Lu 17:26, 27

e Je 7:7
Ebr 11:7
1Pe 3:19, 20
2Pe 2:5f Je 7:23
2Pe 3:6

g Lu 17:35

h Mt 25:13
Mr 13:33
Lu 21:36i 1Te 5:2
2Pe 3:10

j Lu 12:39, 40

k Mr 13:35

l Lu 12:42-44

m Ap 16:15

Kolumna 2

a Lu 12:45, 46

b Mt 25:13

c Mt 13:42

KAP. 25

d Lu 12:35
Flp 2:15e Jn 3:28, 29
Ap 19:7

f Mt 7:24, 26

g Lu 12:35

h Ap 19:9

48 »Pe mi oy junuk velta xi chlik snop ta yo'onton li chopol mosoil taje: «Chjalij li kajvale»,^a **49** va'un chlik smaj li xchi'iltak ta mosoile xchi'uk chlik xchi'in ta ve'el xchi'uk ta uch'bolajel li buch'utik me'inem yu'unik poxe, **50** pe k'alal ma'uk sk'ak'alil snopoj xchi'uk ti ma'uk yorail sna'oj chk'ot yajval li mosoile, ja'o me chk'ot.^b **51** Ja' yu'un, tsots chak'be stoj smul xchi'uk ja' te chbat yak'be xchi'in ti bu oy li jlo'lavanejetike. Ja' te ch-ok' xchi'uk chk'ux stanal ye.^c

25 »Jech xtok, li Ajvalilal* ta vinajele xu' xich' ko'oltasel k'ucha'al lajunvo' tojol tsebetik ti la stsak batel skantilik^d sventa chbat snupik ta be li jnupunele.^e **2** Oy vo'ob ti bolike xchi'uk oy vo'ob ti p'ijike.^f **3** Li buch'utik bolike laj yich' batel skantilik, pe mu'yuk bu xich' batel s-aseiteik, **4** yan li buch'utik p'ijike la xch'ol batel s-aseiteik ta yavil xchi'uk laj yich' batel skantilik. **5** Ta skoj ti jalij li jnupunele, lik nikavikuk skotolik, jech oxal och svayelik. **6** Xi tsots laj yich' alet ta mero o'lol ak'obale: «Li' xa me oy li jnupunel kereme! Bat nupik tal ta be». **7** Jech oxal, lik skotolik li tojol tsebetike xchi'uk la xchapan li skantilike.^g **8** Li buch'utik bolike xi laj yalbeik li buch'utik p'ijike: «Ak'bunkutik jutebuk li a-aseiteike yu'un chtup' xa li jkantilkutike». **9** Xi tak'avik li buch'utik p'ijike: «Xu' van mu xlok'-o ku'unikutik ek. Ja' lek batanik yo' bu chchonike, bat manik tal k'uk yepal avu'unik ek». **10** K'alal ja'o bate-mik ta smanele, ja'o vul li jnupunel kereme, va'un ko'ol och xchi'uk li ta sk'in al nupunel^h li tojol tsebetik ti chapalik xa on'oxe; te une laj yich' makel li ti' nae. **11** Laje, talik li yan tojol tsebetike xchi'uk xi laj yalike: «jBan-

25:1 *K'elo Glosario, ajvalilal.

kilal, bankilal,* jambunkutik li ti' nael!.^a **12** Xi la stak'e: «Jamal chkalboxuk ava'ik, mu xakojtiki-nik».

13 »Ja' yu'un, vik'iluk-o me asatik,^b yu'un mu xanabeik li sk'a-k'alile xchi'uk mi ja'uk li yoraile.^c

14 »Li Ajvalilale xko'olaj k'u-cha'al jun vinik ti po'ot xa xbat ta nome, ti la stak ta ik'el li smosotak sventa chak'be sbain li k'usitik oy yu'une.^d **15** Li june laj yak'be vo'ob talento,* li june chib, li yane laj yak'be jun, laj ti k'u yelan xtojob ta jujuntal laj yile, va'un bat ta nom. **16** Li buch'u laj yich' vo'ob talentoe, ta anil no'ox bat yabtelan, jech oxal vo'ob talento jolin yu'un. **17** Ja' jech ek li buch'u laj yich' chibe, chib jolin yu'un ek. **18** Yan li mosoil ti jun no'ox laj yich'e lok' batel, bat sjok'be xchenal sventa tsmukbe stak'in* li yajvale.

19 »K'alal jal xa ox sbatele, tal li yajval mosoiletike xchi'uk lik sk'an sutel li stak'ine.^e **20** Va'un, te tal li buch'u laj yich' vo'ob talentoe xchi'uk laj yich'be tal li vo'ob talento sjole, xi laj yale: «Kajval, laj avak' j bain vo'ob talento, pe k'elavil, jolin vo'ob talento ku'un».^f **21** Xi albat yu'un li yajvale: «Lek ti jech la apase, lekil tuk'il mosoil! Lek la aventain ti k'usi juteb laj kak'bot aventain komele. Ja' yu'un, ta jva'anot sventa mas ep k'usitik chabain.^g Kuxetuk no'ox avo'onton xchi'uk li avajvale».^h **22** Te une, te tal li buch'u laj yich' chib talentoe xchi'uk xi laj yale: «Kajval, laj avak' j bain chib talento, pe k'elavil, jolin chib talento ku'un».ⁱ **23** Xi albat yu'un li yajvale: «Lek ti jech la apase, lekil tuk'il mosoil! Lek la aventain ti k'usi juteb laj kak'bot aventain komele. Ja' yu'un, ta jva'anot

25:11 *O «Xi'mel, xi'mel». **25:15** *Li jun talento tstunes jgresiaetike ja' 20.4 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **25:18** *Literal «splata».

KAP. 25
a Lu 13:25, 27

b 1Te 5:6
1Pe 5:8

c Mt 24:42, 50
Mr 13:33

d Lu 19:12, 13

e Lu 19:15

f Lu 19:16, 17

g Lu 16:10

h Ebr 12:2

i Lu 19:18, 19

Kolumna 2

a Lu 19:20-23

b Lu 19:24-26

c Mt 13:12
Mr 4:25
Lu 8:18
Jn 15:2

d Da 7:13

e Mt 16:27

f Jn 10:14

g Mt 25:41

sventa mas ep k'usitik chabain. Kuxetuk no'ox avo'onton xchi'uk li avajvale».

24 »Laj une, te tal li mosoil ti laj yich' jun talentoe xchi'uk xi laj yale: «Kajval, jna'oj ti tsots xana' xapasvan ta mantale, ti chatsobbe sat li k'usi mu vo'otuk la ats'une xchi'uk ti chatsobbe sat li k'usi mu vo'otuk laj avabtelane.^a **25** Jech oxal, lixi', va'un libat xchi'uk la jmuk ta lum li atalentoe. Ilo li atak'ine». **26** Xi tak'bat yu'un li yajvale: «Toj chopolot xchi'uk ch'ajil mosoilot, yu'un ana'oj on'o'ox ti ta jtsobbe sat li k'usi mu vo'onuk la jts'une xchi'uk ti ta jtsobbe sat li k'usi mu vo'onuk laj kabtelane. **27** Mi jeche, la atik' ta vanko jechuk li jtak'ine,* va'un k'alal mi litale, chkich' sutel xchi'uk sjol jechuk li jtak'ine.

28 »Ja' yu'un, pojbeik li talentoe, ja' ak'beik li buch'u yich'oj lajuneb talentoe.^b **29** Yu'un skotol li buch'u oy yu'une ta to x-ak'bat mas, va'un mas to ch-epaj yu'un; yan li buch'u ch'abal yu'une ta xpojob sutel ti k'u yepal oy yu'une.^c **30** Ja' yu'un, bat jipik lok'el ta ik'al osil li mosoil ti mu k'usi xtun-oe. Ja' te ch-ok' xchi'uk chk'ux stanal ye.

31 »K'alal mi la stsak tsots yabtel li Xnich'on Krixchanoe^d xchi'uk ti te xchi'uk skotol li yaj-anjeltake,^e ta xchoti li ta cho-tlebal sventa ajvalil ti jun yutsile. **32** Te une, chich' tsobel tal skotol jteklumetik ta stojolal, va'un chch'ak li krixchanoetik jech k'u-cha'al chch'ak lok'el xchij ta stojolal tentsunetik li jchabichije. **33** Va'un, ta sbats'ik'ob chak' li chijetike,^f yan li tentsunetike ta sts'etk'ob.^g

34 »Va'un, xi ch-albatik yu'un Ajvalil li buch'utik te oyik ta sbats'ik'obe: «La'ik li vo'oxuk ti ak'biloxuk bendision yu'un Jtote,

25:27 *Literal «li jplatae». **25:33** *O «surtok'ob».

la' u'uninik li Ajvalilal ti chapanbil xa ono'ox ta aventaik k'alal lik tal sts'unbal krixchanoetike. **35** Yu'un k'alal livi'naje, laj avak'beikun jve'el; k'alal laj ka'i takiti'ile, laj avak'beikun vo' kuch'. K'alal j-ech'elbeune, laj avik'ikun ochel ta anaik;^a **36** k'alal t'analune,* laj avak'beikun jk'u' jpok'.^b K'alal li-ipaje, la achabiikun. K'alal li-och ta chukele, ay avula'anikun).^c **37** Va'un, xi tstak'ik li buch'utik tuk'ike: «Kajval, žbak'in laj kilotkutik lavi'naj ti laj kak'botkutik ave'ele xchi'uk bak'in laj ava'i takiti'il ti laj kak'botkutik vo' avuch'e?»^d **38** Žbak'in ti j-ech'elbeot laj kilotkutik ti laj kik'otkutik ochel ta jnakutike o bak'in ti t'analot laj kilotkutik ti laj kak'botkutik ak'u' apok'e?^e **39** Žbak'in ti ipot laj kilotkutik o ti tik'ilot ta chukel xchi'uk ti ay jvula'anotkutike?). **40** Va'un, xi chtak'batik yu'un li Ajvalile: «Chkalboxuk avai'ik ta mel: ti k'usi la apasbeik junuk li buch'u mas bik'it sk'oplal li kermanotak li'e vo'on la apasbeikun».^e

41 »Va'un, xi ch-albatik li buch'utik te oyik ta sts'etk'obe: *Lok'anik batel ta tjotalal,^f vo'oxuk ti toj chopoloxuke, batanik ta k'ok' sbatel osil^g ti chapanbil sventa li Diablo xchi'uk yaj-anjeltake.^h **42** Yu'un k'alal livi'naje, mu'yuk bu laj avak'beikun jve'el xchi'uk k'alal laj ka'i takiti'ile, mu'yuk bu laj avak'beikun vo' kuch'. **43** K'alal j-ech'elbeune, mu'yuk bu laj avik'ikun ochel ta anaik; k'alal t'analune, mu'yuk bu laj avak'beikun jk'u' jpok'; k'alal li-ipaj xchi'uk k'alal li-och ta chukele, mu'yuk bu ay ak'elikun). **44** Va'un, xi tsta-k'ik eke: «Kajval, žbak'in laj kilotkutik lavi'naj, laj ava'i takiti'il, ti j-ech'elbeot, ti t'analot, ti ipot o ti tik'ilot ta chukel ti mu'yuk bu

25:36 *O «jutuk no'ox jlapoj jk'u' jpok'e». **25:41** *O «surtok'obe». ^aTaje ja' sk'oplal lajelal sbatel osil.

KAP. 25

- a Ebr 13:2
3Jn 5
b Snt 2:15, 16
c 2Ti 1:16
d Mt 10:42
e Pr 19:17
Mt 10:40
Mr 9:41
Ebr 6:10
f Mt 7:23
g Mt 18:8, 9
h Ap 12:9
Ap 20:10

Kolumna 2

- a Sak 2:8
Ech 9:4, 5
b 2Pe 2:9
c Ro 2:6, 7

KAP. 26

- d Eks 12:14
Mr 14:1, 2
Lu 22:1, 2
Jn 13:1
e Mt 16:21
Mt 20:18, 19
Mt 27:26
Mr 15:15
Jn 19:16
f Mt 26:57
Lu 3:2
Jn 11:49
Jn 18:13, 24
g Sl 2:2
h Mr 14:3-9
Jn 12:1-8

i Dt 15:11

j Mr 14:7

la jkoltaotkutike?». **45** Va'un, xi chtak'batike: «Chkalboxuk avai'ik ta mel: ti k'usi mu'yuk bu la apasbeik junuk li buch'u mas bik'it sk'oplal li'e vo'on mu'yuk bu la apasbeikun».^a **46** Taje ta xich'ik lajesel* ta sbatel osil,^b yan li buch'utik tuk'ike tsta xkuxlejalik sbatel osil».^c

26 Va'un, k'alal laj yal Jesus skotol li k'usitik taje, xi laj yalbe li yajchank'optake: **2** «Li vo'oxuke ana'ojik ti chib xa no'ox k'ak'al sk'an li sk'ak'alil K'in Koltale,^d va'un li Xnich'on Krixchano ta xich' ak'el ta k'abal sventa chich' milal ta jtel te».^e

3 Laj une, li bankilal paleetik xchi'uk li moletik ta jteklume la stsob sbaik ta yamak* li mero bankilal pale ti Kaifas sbie^f **4** xchi'uk ta mukul la skomon nopik k'uxi tstsakik*^g xchi'uk tsmilik li Jesuse. **5** Pe xi laj yalilanbe sbaike: «Mu me jpastik ta yoral k'in sventa mu xlik k'op li ta jteklume».

6 K'alal ja'o te oy ta Betania li Jesuse, ta sna li Simon ti ip to'ox ta leprae,^h **7** te nopaj tal jun ants ti yich'oj tal mul aseite ti toyol tajak stojole; xch'olaj tal ta jarra ti pasbil ta alabastroe, lik smalbe ta sjol k'alal te chve'e.* **8** Chopol laj ya'ik li jchank'optetik k'alal jech laj yilike xchi'uk xi laj yalike: «ŽK'u yu'un ti jech'e laj yich' ixtolanele? **9** Yu'un ja' lek ti toyoluk stojol laj yich' chonele, va'un laj yich' ak'bel jechuk li buch'utik abol sbaike». **10** K'alal laj yak' venta li Jesuse, xi laj yale: «ŽK'u yu'un chavulilanik li antse? Yu'un toj lek li k'usi la spas ta tjotalale. **11** Yu'un skotol k'ak'al li' achi'inojik li buch'utik abol sbaike,ⁱ yan li vo'one mu skotoluk k'ak'al li' jchi'inojoxuke.^j **12** Yu'un k'alal la smalbun

25:46 *Literal «tuch'el». **26:3** *O «sti' sna». K'elo Glosario, *amak'*. **26:4** *O «chchukik». **26:6** *K'elo Glosario, *lepra*. **26:7** *O «te patal ta sba mexae».

ta jbek'tal muil aseite li antse, ja' jech la spas sventa chchapanun k'alal mi laj kich' mukele.^a **13** Chkalboxuk avaiik ta melel, k'alal chich' cholel ta buyuk no'ox ta sjunul balumil li lekil a'yejetike, li k'usi la spas li antse chvinaj batel sk'oplal ek sventa chich' na'el.^b

14 Va'un, jun li ta 12 ta vo' jtkaboletike, ja' li Judas Iskariote^c chalbeike, bat sk'el li bankial paleetike^d **15** xchi'uk xi k'ot yale: «¿K'usi chavak'beikun mi laj kak' ta ak'obike?»^e Laj yalbeik ti chak'beik 30 ta sep platae.^f **16** Li va' k'ak'ale, lik sa'ilan k'uxi xu' xak' ta k'abal.

17 Li ta ba'el Sk'ak'alil Pan ti Mu'yuk Slevaduraile,^g li jchan'k'opetike talik ta stojolal li Jesuse, xi laj yalbeike: «¿Bu chak'an chbat jchapanutik yo' xalajes li velil sventa K'in Koltaele?»^h

18 Xi laj yale: «Batanik li ta jteklume, te chataik jun vinik, xi xavalbeike: «Xi laj yal li Jchanubtasvaneje: «Po'ot xa xk'ot j'kak'alil; te ta jpas ta ana xchi'uk kajchank'optak li K'in Koltaele»»ⁱ. **19** Va'un, li jchank'opetike jech la spasi k'ucha'al albatik yu'un li Jesuse, la xchapanik li K'in Koltaele.

20 K'alal ik'ub xa ox osile,ⁱ te chotol chve'ik ta mexa xchi'uk li 12 ta vo' jchank'opetike.^j

21 Xi laj yal k'alal yakal chve'ike: «Chkalboxuk avaiik ta melel ti oy jun ta akotolik ti chak'un ta k'abale».^k **22** Ta skoj taje, laj yat taje yo'ontonik xchi'uk xi lik yalbeik ta jujuntale: «Kajval, ma'uk vo'on taje, ¿mi mu jechuk?»^l. **23** Xi la stak'e: «Ja' chak'un ta k'abal li buch'u ko'ol ta jts'aj jpanutik li ta jsetse».^m **24** Ta melel, ta xa xbat li Xnich'on Krixchano jech k'ucha'al ts'ibabil ta stojolale, pe jtoj abol sbaⁿ li vinik ti chak' ta k'abal

26:17 *K'elo Glosario, *levadura*. **26:23** *O «jplatee».

KAP. 26

a Mr 14:8
Jn 12:7
b Mr 14:9
c Mt 10:2, 4
Jn 13:2
d Mr 14:10, 11
Lu 22:3-6
e Jn 11:57
f Eks 21:32
Sak 11:12
Mt 27:3
g Eks 12:18
Eks 23:15
Lu 22:1
h Mr 14:12-16
Lu 22:7-13
i Dt 16:6
j Mr 14:17-21
Lu 22:14
k Lu 22:21-23
Jn 6:70
Jn 13:21, 22
l Sl 41:9
Mr 14:20
Lu 22:21
Jn 13:26
m Dt 27:25

Kolumna 2

a Lu 22:22
Jn 17:12
b Mr 14:21
c 1Ko 10:16
d Mr 14:22
Lu 22:19
1Ko 11:23-26
e Mr 14:23
Lu 22:20
f 1Ko 10:16
g Eks 24:8
Jer 31:31
Ebr 7:22
h Mt 20:28
Mr 14:24
i Ef 1:7
Ebr 9:20, 22
j Mr 14:25
Lu 22:18
k Lu 22:39
Jn 18:1
l Sak 13:7
Mr 14:27, 28
Jn 16:32
m Mt 28:7
Mt 28:16
n Mr 14:29-31
o Mr 14:30
Lu 22:34
Jn 13:38

li Xnich'on Krixchano!^a Ja' mas lek jechuk ti mu'yukuk xvok'e».^b **25** Li Judas ti po'ot xa ox xak' ta k'abale, xi laj yale: «Rabi,* ma'uk vo'on taje, ¿mi mu jechuk?». Xi albat yu'un li Jesuse: «Vo'ot laj aval atuk».

26 K'alal yakal chve'ike, la stsak jun pan li Jesuse, va'un k'alal laj xa ox sk'an jun bendisione, la xut^c xchi'uk laj yak'be li jajchank'optake, xi laj yale: «Tsakik, ve'anik, li'e ja' sk'elobil^d li jbek'tale».^d **27** Jech xtok, la stsak jun kopa, la stoj ta vokol, laj yak'be li jajchank'optake, xi laj yale: «Uch'an akotolik,^e **28** yu'un ja' sk'elobil^f «li jch'ich'el^g chich' malel ta sventa litrato^g yo' ep buch'utik^h tsta perton ta skoj li smulike.ⁱ **29** Pe chkalboxuk avaiik ti mu xa bu chkuch' yan velta li vino li'e ja' to mi k'ot sk'ak'alil chkuch' ach' vino xchi'uk vo'oxuk li ta Ajvalilal* yu'un Jtote».^j **30** Te une, k'alal laj yo'ontonik ta sk'ejintaal ke'jimoletike,* batik ta vits Olivatik.^k

31 Xi laj yal ta ts'akal li Jesuse: «Li ak'obal li'e chavich' makbel* avakan akotolik ta kjoj, yu'un xi ts'ibabile: «Ta jyaijes li jchabichije, va'un tanpuk chbat li chijetike».^l **32** Pe k'alal mi laj xa ox kich' cha'kuxesele, ba'yel chiljelav batel ta Galileja».^m **33** Pe li Pedroe xi la stak'bee: «Manchuk mi tsmak* yakan skotolik ta akoj, jli vo'one mi ja'uk bu ta jmak kakan!».ⁿ **34** Li Jesuse xi laj yalbee: «Chkalbot avai' ta melel, li ta ak'obaltik tanae, oxib velta chap'ajun k'alal sk'an to'ox x-ok' jkot kotse».^o **35** Li Pedroe xi laj yalbee: «Manchuk mi ko'ol

26:25 *Ja' jun biil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvaneje juda vinike. **26:26** *O «xet'; svok'». **26:26, 28** *O «senyail; smelolal». **26:29** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **26:30** *O «salmoetike». **26:31** *O «t'abesbel». **26:33** *O «cht'ab». **26:34** *O «keleme».

xijchamutik, mi ja'uk ono'ox ta j'pajot». ^a Jech laj yalik ek li yan jchank'opetike.

36 Va'un, li Jesuse bat xchi'uk yajchank'optak yo' bu Jetsemani^b sbie xchi'uk xi laj yalbe ya'iike: «Chotlanik to li'e, chbat jpas orasion le'e». ^c **37** Laj yik' batel Pedro xchi'uk li cha'vo' xnich'nab Sebedeoe, va'un lik yat tajak yo'onton xchi'uk mu xa no'ox x-ech' cha'i. ^d **38** Xi laj yale: «Toj ech' xa no'ox chkat ko'onton, chicham xa ya'eluk. Li' to komanike xchi'uk ko'oluk me vik'il jstatik». ^e **39** Jelav batel jutuk, la skejan sba xchi'uk la sni-jan sba, xi la spas orasione: ^f «Kuni Tot, mi xu'e, lok'esbun ta jtojolal li kopa*^g li'e. Pe ma'uk xk'ot ta pasel ti k'usi tsk'an ko'ontone, ja'uk ti k'usi tsk'an avo'ontone». ^h

40 Sut talel yo' bu oy li yajchank'optake, yakal chvayik la sta, va'un xi laj yalbe li Pedro: «¿Mi yu'un mu'yuk bu xu' avunuk ti ko'ol vik'iluk-o jstatik junuk orae? ⁱ **41** Vik'iluk-o me asatik' xchi'uk pasilanik orasion^k sventa mu xayalik ta mulil. ^l Ta mel, oy ta yo'onton tpsas k'usi lek li krixchanoe, pe k'un li sbek'tale». ^m **42** Bat ta xchibal velta xtok xchi'uk xi la spas orasione: «Kuni Tot, mi xu'e, ak'o mu xkuch'be li sbel kopa* li'e, pe mi persa ta xkuch'e, ak'o k'otuk ta pasel li k'usi tsk'an avo'ontone». ⁿ **43** Tal yan velta, pe vayalik la sta xtok, yu'un solet tsmuts' xa sba stuk li satike. **44** Te la skomtsanan xtok, bat spas orasion ta yoxibal velta, ko'ol k'usi laj yal yan velta. **45** Va'un, sut talel yo' bu oy li yajchank'optake xchi'uk xi laj yale: «¿K'u yu'un yakal chavayik xchi'uk chakuxik avi ti tsots sk'oplale? j'K'elavilik! Po'ot xa sta yorail ti

26:39, 42 *Li kopae ja' sk'an xal ti ja' jech la sk'an Dios ti ak'o xcham Jesus ta skoj ti pak'taat ta jchopolk'optavaneje.

KAP. 26

a Lu 22:33

b Jn 18:1

c Mr 14:32-36
Lu 22:40

d Is 53:3

e Mr 14:34

f Ebr 5:7

g Mt 20:22
Jn 18:11h Mr 14:36
Lu 22:42i Jn 5:30
Jn 6:38
Ebr 10:9j Mr 14:37-42
Lu 22:45k Mr 13:33
1Pe 5:8
Ap 16:15l Lu 18:1
Ro 12:12
Ef 6:18
1Pe 4:7m Mt 6:13
Lu 22:46n Mr 14:38
Ro 7:23o Mt 6:10
Jn 12:27

Kolumna 2

a Mr 14:43-47
Lu 22:47-51
Jn 18:3

b Sl 41:9

c Mr 14:47
Lu 22:50
Jn 18:10

d Jn 18:11

e Je 9:6

f 2Re 6:17
Da 7:10
Mt 4:11g Lu 19:47
Jn 18:20h Mr 14:48, 49
Lu 22:52, 53

chich' ak'el ta sk'ob jpasmuliletik li Xnich'on Krixchanoe. **46** Likanik, batik xa. j'K'elavilik! Nopaj xa tal li buch'u chak'un ta k'abale». **47** K'alal yakal to'ox chko'poje, ja'o xa te tal li Judas ti ja' jun li ta 12 ta vo' jtakboletike, te xchi'uk tal epal krixchanoe-tik ti yich'oj tal s-espadaik xchi'uk ste'ike, takbilik tal yu'un bankilal paleetik xchi'uk moletik ta jteklum. ^a

48 Li j-ak'vanej ta k'abale ya-k'ojbe xa ono'ox jun senyail k'alal xi laj yale: «Li buch'u ta jts'uts'e* ja' me li Jesuse, ja' xachukik». **49** Tuk' sk'el'oj batel li Jesuse, xi k'ot yale: «Li'ote, Rabi!»,* va'un la sk'unil ts'uts'.[#] **50** Pe xi albat yu'un li Jesuse: «¿K'usi tal apas li'e, chi'iltik?». ^b Va'un, nopajik batel ta stojolal li Jesuse, la stsakik xchi'uk la xchukik. **51** Pe j'k'elavil, jun ti buch'u te xchi'uk li Jesuse la stsak li s-espadae, va'un la snit lok'el, la sayijesbe li smoso mero bankilal palee, yu'un la xtuch'be xchikin. ^c **52** Pe li Jesuse xi laj yalbee: «Tik'o ochel ta sna li a-espadae,^d yu'un skotol li buch'u chak' espadae, ta espada chlah ek. ^e **53** ¿O mi yu'un mu xu' j'k'anbe volok Jtot xana' sventa stakbun tal ta anil epal* anjeletik? ^f **54** Ti jechuk ta j'pase, ¿k'uxi ch'k'ot ta pasel li Ts'ibetik ti chal ti jech ono'ox ch'k'ot ta pasele?». **55** Li va' orae, li Jesuse xi laj yalbe li epal krixchanoe-tike: «¿Mi yu'un tal achukikun k'ucha'al jun j-elek' ti avich'oj tal a-espadaik xchi'uk ate'ike? Skotol k'ak'al te lichoti ta templo sventa chichanubtasvan,^g ak'o mi jech, mu'yuk la achukikun. ^h

26:48 *O «jbut'se; jts'uts'one». **26:49** *Ja' jun bil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda v-nike. [#]O «but's; ts'uts'un». **26:53** *Literal «mas ta 12 lejion». Li jun lejione ja' jvok' soltaroretik mas tsots sk'oplal li ta vo'n'al Romae. Li j'pel k'op li'e ja' sk'oplal ti toj epe.

56 Pe skotol taje ja' sventa xk'ot ta pasel li k'usitik sts'ibaoj j-al-k'opetike». ^a Va'un, li jchank'opetike laj yiktaik komel stuk, jata-vik batel. ^b

57 Li buch'utik la xchukik Jesuse laj yik'ik batel ta stojolal mero bankilal pale Kaifas, ^c ja' ti bu tsobolik ^d li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk li moletike. **58** Pe nom xtijet-o* batel li Pedroe, k'ot k'alal to ta yamak* ^e li mero bankilal palee. K'alal oxa ox batele, te choti xchi'uk li buch'utik ch-abtejetik te ta nae, yu'un tsk'an tsk'el li k'usi chk'ot ta pasele. ^e

59 Li bankilal paleetik xchi'uk skotol li buch'utik te ta Sane-drine yakalik sabel smul sventa tsmilik li Jesuse, ^f **60** pe mu'yuk la stabeik jtosuk ak'o mi tal ep jutk'op* testigoetik. ^g Ta ts'a-kale, talik cha'vo' **61** xchi'uk xi laj yalike: «Xi laj yal li vinik li'e: «Xu' jinesbe li stemplo Diose xchi'uk ta oxib no'ox k'ak'al ta jva'an»». ^h **62** K'alal jech laj yich' alele, va'i li mero bankilal palee xchi'uk xi laj yalbee: «¿Mi mu'yuk k'usi chatak? ¿Mi mu xa-va'i k'usi yakal chalik ta atojolal li viniketike?». ⁱ **63** Pe te ts'ijil kom li Jesuse. ^j Ja' yu'un, xi albat yu'un li mero bankilal palee: «¿Jamal xaval ta sat kuxul Dios mi melel vo'ot Kristoot, ti Xnich'onot Diose!», ^k **64** Li Jesuse xi laj yalbee: «Vo'ot laj aval atuk. Pe xi chkalboxuk akotolike: li' ta ora xchi'uk ta jelavele, li Xnich'on Krixchanoe' chavilik te chotol ta sbats'ik'ob li Buch'u oy sjuele ^m xchi'uk chavilik chtal ta ba tok ta vinajel». ⁿ **65** Li mero bankilal palee la sli' ta jatel li sk'u' slapoj ta sbae, va'un xi laj yale: «¿Chopol k'opoj xa ta stojolal Dios! ¿Mi persa to van sk'an xtal yan testigoe-tik? ¡K'elavilik! Laj xa ava'i atukik

26:58 *O «xnrap'et-o». ^a O «sti' sna». **26:60** *O «jnopk'op; j-epalk'op».

KAP. 26

a Si 22:16-18

Is 53

Da 9:26

b Sak 13:7

Mr 14:50

Jn 16:32

c Jn 18:13

d Mr 14:53, 54

Lu 22:54, 55

e Jn 18:16

f Mr 14:55-59

g Si 27:12

SI 35:11

h Mt 27:39, 40

Jn 2:19

Ech 6:14

i Mr 14:60-65

j Is 53:7

Ech 8:32

k Lu 22:67-71

l Da 7:13

Jn 1:51

m Si 110:1

Lu 22:69

n Mr 14:62

Ap 1:7

Kolumna 2

a Le 24:16

Jn 19:7

b Is 50:6

c Lu 22:63, 64

d Is 53:3

e Mr 14:66-72

Lu 22:54-62

Jn 18:15-17

f Jn 18:25-27

g Mt 26:34

Mr 14:30

Jn 13:38

KAP. 27

h Mr 15:1

Lu 22:66

i Si 2:2

Mt 20:18, 19

Lu 23:1

Jn 18:28

Ech 3:13

ti chopol k'opoj. **66** ¿K'usi chanopik?». Xi la stak'ike: «Sta-ox xich' milel». ^a **67** Va'un, la stub-tabeik sat ^b xchi'uk la spotsbeik majel. ^c Li yantike la xt'axbeik majel ta xokon sat, ^d **68** xi laj yalbeike: «Mi j-alk'opote, Kristo, albunkutik buch'u la sayijesot».

69 K'alal ja'o te chotol ta amak* li Pedroe, nopaj tael jun kiara ta stojolal, xi albate: «¿Li vo'ot eke te to'ox achi'uk li Jesuse, li jgalilea vinike!», ^e **70** Pe li stuke laj yal ta yeloval krixchanoe-tik ti mu xojtikine, xi laj yale: «Mu jna' li k'usi chavabune». **71** K'alal lok' batel sventa chbat ta ti' nae, ilat yu'un yan tseb, va'un xi laj yalbe li buch'utik te oye: «Li vinik li'e te to'ox xchi'uk li Jesuse, li Jnasaretal vinike». ^f

72 La smuk ta yo'onton yan vel-ta, xi laj yal ta jamale: «¿Mu xkoj-tikin ma' li vinik taje!». **73** Ta jlilik no'oxe, te nopajik tal ta stojolal Pedro li buch'utik te va'aj-tike, va'un xi laj yalbeike: «Ta melel, te to'ox kapalot ek, yu'un xvinaj ta ak'opojel». **74** Va'un, lik chopol k'opojuk xchi'uk xi laj yal ta sat Diose: «¿Mu xkoj-tikin ma' li vinike!». Te une, ja'o ok' jkot kots*. **75** Va'un, li Pedroe vul ta sjol ti xi ono'ox yaloj li Jesuse: «Oxib velta chap'ajun k'alal sk'an to'ox x-ok' jkot kotse». ^g Va'un lok' batel ta pana, ^h lik smil sba ta ok'el.

27 K'alal sakube, la tsob sbaik skotol li bankilal paleetik xchi'uk li moletik ta jteklum yo' xchap sk'opik sventa tsmilik li Jesuse. ^h **2** K'alal laj xa ox xchukbeik sk'obe, laj yik'ik batel, bat yak'ik ta stojolal li aj-valil Pilatoe. ⁱ

3 Va'un, chopol laj ya'i Judas, ja' li buch'u ak'van ta k'abale, k'alal laj yil ti la xchapanik sventa chich' milel li Jesuse. Jech oxal,

26:69 *O «ti' na». **26:74** *O «kelem». **26:75** *O «keleme». ^a O «pat na».

bat sutesbe li bankilal paleetik xchi'uk moletik li 30 ta sep platae,^a 4 xi laj yale: «La jsa' jmul ti laj kak' ta k'abal jun vinik ti ch'abal smule». Xi la stak'beike: «¿K'usi jventakutik-o? Vo'ot chkom ta aba atuk ma' taje». 5 Jech oxal, te la sjip komel ta templo li jaysep platae, va'un bat. Bat xchuk snuk' xchi'uk la sjok'an sba.^b 6 Pe li bankilal paleetike la stamik li jaysep platae xchi'uk xi laj yalike: «Mu stak' xbat kak'tik li ta xch'ul tsoobil tak'ine, yu'un ja' stojol ch'ich'». 7 K'alal laj xa ox skomon nopike, ja' la smanbeik-o yosil li jpatp'in sventa xkom ta smukinal li jyanlumetike. 8 Ja' yu'un, li osil taje Yosilal Ch'ich' ak'bil sbi: k'alal to li avie. 9 Va'un, ja' jech k'ot ta pasel li k'usi albil ta stojolal j-alk'op Jeremias ti xi laj yale: «La stamik li 30 ta sep plata ti ja' stojol li vinik ti laj yich' chonele, ja' li vinik ti laj yalok jlom xnich'nab Israel ti k'uxi stojol chbate 10 xchi'uk ja' la smanbeik-o yosil li jpatp'ine, jech k'ucha'al laj yalbul mantal li Jeovae».*^d

11 Li Jesus une te va'al ta stojolal li ajvalile xchi'uk xi jak'bate: «¿Mi vo'ot ajvalilot yu'un li judaetike?». Xi la stak' li Jesuse: «Vo'ot laj aval atuk».^e 12 Pe k'alal ja' o yakal chtik'bat smul yu'un li bankilal paleetik xchi'uk li moletike, mu'yuk k'usi la stak'.^f 13 Va'un, xi albat yu'un li Pilatoe: «¿Mi mu xava'i ti ep k'usitik yakal chalik ta atojolale?». 14 Pe mu'yuk k'usi la stak'be, mi jp'eluk k'usi la stak'be. Jech oxal, toj labal sba laj yil li ajvalile.

15 Pe nopem ono'ox xa'i li ajvalil ti tskolta lok'el junuk jchukel li ta jujun k'ine, ja' ti buch'u junukal tsk'an li epal krixchanoetike.^g 16 Li va' k'ak'ale, te to'ox tik'il ta chukel yu'unik jun vinik ti a'ibil sk'oplal ti toj chopole, Barrabas sbi. 17 Jech oxal, k'a-

KAP. 27

a Mt 26:14, 15
Mr 14:10, 11

b Ech 1:16, 18

c Ech 1:19

d Sak 11:12, 13

e Mr 15:2-5
Lu 23:3
Jn 18:33, 37f Is 53:7
Mt 26:63
Jn 19:9g Mr 15:6-10
Jn 18:39

Kolumna 2

a Lu 23:18
Jn 18:40
Ech 3:14

b Mr 15:11-14

c Lu 23:21

d Lu 23:23
Ech 3:13e Ech 5:27, 28
1Te 2:14, 15f Lu 18:33
Jn 19:1g Mr 15:15
Lu 23:25

lal te tsobolike, xi albatik yu'un li Pilatoe: «¿Buch'u junukal cha-k'anik ta jkoltaboxuk lok'el, mi ja' li Barrabase o mi ja' li Jesus ti Kristo chalike?». 18 Yu'un laj yak' venta Pilato ti ja' ta skoj yit'ixal yo'ontonik ti ak'bat ta sk'obe. 19 Jech xtok, k'alal te chotol ta chapanobbail li ajvalile, xi takbat tal mantal yu'un li yaj-nile: «Mu xatik' aba ta stojolal li tuk'il vinik le'e, yu'un toj ep laj kil jvokol ta jvayich nax ta skoj». 20 Yan li bankilal paleetik xchi'uk li moletike laj yak'-beik xch'un li epal krixchanoetik ti ja' ak'o sk'anik ak'o xich' koltael lok'el li Barrabase,^a pe ti ja' ak'o xcham li Jesuse.^b 21 Pe xi laj yal li ajvalile: «¿Buch'u junukal ta xcha'vo'alik chak'anik ta jkolta lok'el?». Xi la stak'ike: «Ja' li Barrabase». 22 Xi laj yal li Pilatoe: «Va'un cha'a, ¿k'usi ta jpasbe li Jesus ti Kristo chalike?». Xi la stak' skotolike: «¿Jok'ano* ta jtel te'!».^c 23 Xi laj yal li Pilatoe: «¿K'u yu'un? ¿K'usi chopol la spas?». Pe mas to xi tsots lik avanikue: «¿Ak'o yich' jok'anel ta jtel te'!».^d

24 K'alal laj yil Pilato ti mu k'usi xu' spas xchi'uk ti k'ajomal chlik-o mas k'ope, la stsak vo', va'un la spok sk'ob ta yeloval sat li krixchanoetike, xi laj yale: «Ma'uk ta jba chkom xch'ich'el li vinik li'e. Vo'oxuk xa chkom ta aba atukik». 25 Va'un, xi la stak' sjunul li jteklume: «Ak'o komuk ta jbakutik xchi'uk kalab jnich'nabkutik li xch'ich'ele».^e 26 Jech oxal, koltabatik lok'el li Barrabase, pe ja' laj yak' ta tsi-tsel* li Jesuse' xchi'uk laj yak' ta k'abal sventa xich' milel ta jtel te'.^g

27 Va'un, li jajsoltarotak ajvalile laj yik'ik batel ta yut sna ajvalil li Jesuse, te une la stsob sbaik skotol li soltarotetik

27:22 *O «Milo». 27:26 *O «ti xak'beik nukul».

sventa tsjoyobtaike.^a **28** Va'un, la slok'beik li sk'u' spok'e xchi'uk la xpixik ta natil pok' ti lek kuxul stsajale.^b **29** Te une, la xotik ch'ix sventa tspacek ta korona, la xojbeik ta sjol xchi'uk laj yak'beik stsak jtel aj ta sbats'ik'ob. Va'un, la skejan sbaik ta stojolal xchi'uk xi la slabanike: «jLi'ote, ajvalil yu'un judaetik!».^c **30** La stubtaik,^c la stasik li aje, va'un lik sjisbeik ta sjol. **31** Ta slajeb une, k'alal laj yu'ontonik ta slabanele, la slok'beik li natil pok'e xchi'uk la slapbeik li sk'u' tslap ta sbae, va'un laj yik'ik batel sventa tsbajik ta jtel te'.^d

32 K'alal ja'o chlok'ik batele, te la snupik ta be jun vinik ti te likem ta Sirene ti Simon sbie. Va'un, la sujik sventa xkuch batel li jtel te'^e sventa vokolile.^e **33** K'alal k'otik ta jun osil ti *Golgota* sbie, ja' xkaltik, Yavil Bakil Jolil.^f **34** laj yak'beik yuch' vino ti kapal ta ch'ail ts'ileletike,^g pe k'alal la spas prevae, mu'yuk la sk'an laj yuch'. **35** K'alal laj xa ox sbajik ta jtel te'e, laj yak'ik suerte sventa tspukbe sbaik li sk'u' tslap ta sbae.^h **36** laje te chotiik sventa chchabiik. **37** Jech xtok, xi la sts'iba-beik li ta sjol te' ti k'usi smul chalik: «Li'e ja' Jesus, li ajvalil yu'un judaetike».ⁱ

38 Va'un, te laj yich'ik jok'anel cha'vo' j-elek'etik ek, jun ta sbats'ik'ob xchi'uk jun ta sts'etk'ob.^j **39** Li buch'utik te ch-ech'ike chopol k'opojik ta stojolal,^k la sjimulan sjolik.^l **40** xchi'uk xi laj yalike: «jVo'ot ti avaloj chajnes templo xchi'uk ti avaloj chava'an ta oxib no'ox k'ak'ale,^m koltao aba atuk! Mi Xnich'onot Diose, jyalan tal li ta jtel te'ⁿ sventa vokolile!».ⁿ **41** Li bankilal paleetik eke, li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk li mo-

27:32, 40, 42 *K'elo Glosario, jtel te'.
27:38 *O «surtok'ob».

KAP. 27

- a Mr 15:16-20
b Jn 19:2, 3
c Is 50:6
Mt 26:67
d Is 53:7
Mt 20:18, 19
e Mr 15:21
Lu 23:26
f Mr 15:22-24
Lu 23:33
Jn 19:17
g Sl 69:21
h Sl 22:18
Mr 15:24
Lu 23:34
Jn 19:23, 24
i Mr 15:26
Lu 23:38
Jn 19:19
j Is 53:12
Mr 15:27
Lu 23:33
Jn 19:18
k Lu 18:32
Ebr 12:3
l Sl 22:7
Sl 109:25
m Mt 26:60, 61
Jn 2:19
n Mr 15:29-32

Kolumna 2

- a Lu 23:35
b Jn 1:49
Jn 12:13
c Sl 22:8
d Mr 14:62
Jn 5:18
Jn 10:36
e Lu 23:39
f Mr 15:33
Lu 23:44
g Sl 22:1
Is 53:10
Mr 15:34
h Mr 15:35, 36
i Sl 69:21
Lu 23:36
Jn 19:29
j Mr 15:37
Lu 23:46
Jn 19:30
k Mr 15:38
Lu 23:45
l Eks 26:31-33
Ebr 9:3
m Ebr 10:19, 20

letike lik slabanik xchi'uk xi laj yalbeike:^a **42** «jLa skolta yantik, pe mu xu' yu'un skolta sba stak! Ja' ajvalil yu'un Israel,^b ak'o yaluk tal li ta jtel te'^c sventa vokolile, va'un ta jch'un-tik ta stojolal. **43** Ta skoj ti spatof yo'onton ta stojolal Diose, ak'o koltaatuk mi k'anbile,^c yu'un xi yaloje: «Xnich'onun Dios»».^d **44** Li j-elek'etik ti te jok'ajtik ta jujujot xokone la xchopol k'optaik ek.^e

45 Ik'ub osil ta sjunul balumil li ta svakibal ora* k'alal to ta sbalunebal orae.^f **46** K'alal po'ot xa sbalunebal orae, xi tsots lik avanuk li Jesuse: «*Eli, Eli, zlama sabaktani?*», taje ja' sk'an xal: «Dios ku'un, Dios ku'un, zku' yu'un ti laj avik-taune?».^g **47** K'alal laj ya'iike, xi lik yalik jlom li buch'utik te va'ajtike: «Yakal chik' tal Elias li vinik le'e».^h **48** Va'un, oy jun ti buch'u te oye bat ta anil xchi'uk la stsak esponja, la sts'aj ta pajal vino xchi'uk la xoj ta aj, va'un bat yak'be sts'uts'.ⁱ **49** Pe li yantike xi laj yalike: «jCh'an uto! Jk'eltik mi xtal koltaatuk yu'un li Eliase». **50** Tsots avan yan velta li Jesuse, va'un cham.^j

51 Laj une, jat yalel ta sjol k'alal to ta yok^k li kortina ta temploe,^l pas ta ch'alik;^m nik li balumile xchi'uk jav li tonetike. **52** Jam li mukinaletike xchi'uk ep lok'ik ta smukinalik li sbek'tal buch'utik ch'ulik ti chamemike **53** xchi'uk ep krixchanoetik laj yilbeik li sbek'tal animaetike. (K'alal laj xa ox yich' cha'kuxesel ti Jesuse, oy jlom krixchanoetik ti te likik talel ta ba mukinale ochik batel li ta ch'ul jteklume). **54** Pe k'alal nik li balumile xchi'uk ti laj yil li k'usitik k'ot ta pasel li bankilal soltaro xchi'uk li

27:45 *Ja' xkaltik, te van ta o'loltik batel k'ak'al. ⁿJa' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. 27:50 *O «paj ta yich'el ik'».

xchi'iltak ti yakal chchabiik li Jesuse, xi'ik ta jyalel xchi'uk xi laj yalike: «Ta melel, li'e ja' Xnich'on Dios». ^a

55 Jech xtok, oy ep antsetik ti ta nom to chk'elvanik batele. Li antsetik taje ja'ik ti la xchi'inik tal Jesus k'alal lok' tal ta Galilea sventa skoltaik tale. ^b **56** te oy li Maria Magdalena, li Maria ti ja' sme'ik li Santiago xchi'uk Josese xchi'uk li sme' xnich'nab Sebe-deoe. ^c

57 Va'un, k'alal bat xa taje k'ak'ale, te tal jun jk'ulej vinik ti likem tal ta Arimateae, Jose sbi, taje ja' yajchank'op Jesus ek. ^d **58** Li vinik taje bat ta stojolal Pilato, bat sk'anbe li sbek'tal Jesuse. ^e Va'un, li Pilatoe laj yal mantal ti ak'o xkuch batele. ^f **59** Li Josee la xkuchbe batel li sbek'tale, la xpix ta jlik sakil lekil lino. ^g **60** va'un te laj yak' ta yach' mukinal ^h ti sjomoj ta jpej tone. Te une, bat k'alal stselanojbe xa ox komel muk'ta ton li sti' mukinale. ⁱ **61** Pe te oyik-o li Maria Magdalena xchi'uk li yan Mariae, te chotolik li ta yeloval mukinale. ^j

62 Li ta yok'omale, k'alal ech'em xa ox li sk'ak'alil chchapan sbaik sventa savadoe, ^k la stsob sbaik ta stojolal Pilato li bankilal paleetik xchi'uk li jfari-seoetike, **63** xi laj yalike: «Bankilal, vul ta jolkutik ti xi laj yal li jlo'lavanej k'alal kuxul to'oxe: «Ta xkich' cha'kuxesel k'alal mi ech' xa ox oxib k'ak'ale». ^k **64** Jech oxal, alo mantal sventa chich' chabiel lek k'alal to ta yoxibal k'ak'al li mukinal sventa mu xtal yel'kanik li yajchank'optake' xchi'uk ti xi xalbeik li jteklume: «Laj yich' cha'kuxesel!»; ja' jech k'ot ta pasele, mas to toj chop chk'ot li k'usi laj yal taje, ja' mu sta li k'usi laj yal ta slikebale». **65** Xi albatik yu'un li Pilatoe: «Va'anik jchabivanejetik. Chabiik lek ti bu k'alal xu' avu'unike».

KAP. 27

- a Mr 15:39
b Mr 15:40, 41
Lu 8:2, 3
c Mt 20:20
Jn 19:25
d Mr 15:42, 43
Lu 23:50-53
e Dt 21:22, 23
f Mr 15:45-47
Jn 19:38
g Jn 19:40, 41
h Is 53:9
i Lu 23:55
j Mr 15:42
Lu 23:54
Jn 19:14
k Mt 12:40
Jn 2:19
l Mt 28:12, 13

Kolumna 2

KAP. 28

- a Mr 16:1
Lu 24:1
Lu 24:10
Jn 20:1
b Mr 16:4, 5
Lu 24:2, 4
c Ech 1:10
d Mr 16:6
e Mt 16:21
Mt 17:22, 23
1Ko 15:3, 4
f Mt 26:32
Mt 28:16
Mr 14:28
g Mr 16:7
h Mr 16:8
Lu 24:9

66 Va'un, batik xchi'uk la xchabiik lek li mukinale, la spak'ik lek li tone xchi'uk te la sva'anik komel li jchabivanejetike.

28 K'alal ech' xa ox li sava-doe, k'alal tsakub xa ox osil li ta sba k'ak'al ta xemanae, tal sk'elik mukinal li Maria Magdalena xchi'uk li yan Mariae. ^a

2 Ta anil no'ox ech' jun tsatsal nikel, yu'un yal tal ta vinajel li yaj-anjel Jeovae* xchi'uk nopaj batel li ta mukinale, la stselelin[#] lok'el li tone xchi'uk te choti ta sba. ^b **3** Li spat xokone xleblajet xojobal jech k'ucha'al saksevu,^{*} li sk'u' spok'e sak tajej jech k'ucha'al taiv. ^c **4** Li jchabivanejetike xi'ik tajej ta stojolal, ja' yu'un xt'elajet* komik xchi'uk chamem xa komik yilel.

5 Pe xi albatik yu'un anjel li antsetike: «Mu xaxi'ik, yu'un jna'oj ti ja' chasa'ik li Jesus ti laj yich' milel ta jtel te'e. ^d **6** Mu'yuk xa li' oye, yu'un laj xa yich' cha'kuxesel jech ono'ox k'ucha'al laj yale. ^e La'ik, k'elavilik ti bu to'ox telele. **7** Va'un, batanik ta anil xchi'uk albeik yajchank'optak ti laj xa yich' cha'kuxesele, yu'un jelavem xa batel avu'unik ta Galilea, ^f te chavilik. Taje ja' li k'usi tal kalboxuke». ^g

8 Ja' yu'un, lok'ik batel ta anil li ta mukinale, ak'o mi chi'ik tajej, xkuxet tajej yo'ontonik, bat yalbeik ta anil li yajchank'optake. ^h **9** Ta ora no'ox te laj yak' sba ta ilel Jesus ta stojolalik xchi'uk xi albatike: «¿Bu chabatik?». Nopajik batel ta stojolal, la stsakbeik yakan xchi'uk laj yich'ik ta muk'. ^{*} **10** Va'un, xi albatik yu'un li Jesuse: «¿Mu xaxi'ik! Batanik, bat albeik kerma-notak ti ak'o xbatik ta Galilea, va'un te chilikon».

11 K'alal ja'o stamoj batel

28:2 *K'elo Apendise A5. [#]O «xbalch'un; stselubtas». **28:3** *O «saktsele». **28:4** *O «xniklajet». **28:9** *O «la skejan sbaik ta stojolal».

sbeike, bat ta jteklum jlom jchabivanejetik,^a va'un laj yalbeik bankilal paleetik skotol li k'usitik k'ot ta pasele. **12** K'alal laj xa ox stsob sbaik xchi'uk moleetik li bankilal paleetik xchi'uk ti la skomon nop sk'opike, laj yak'beik batel ep ta sep plata li solta-roetik ti chabivanike **13** xchi'uk xi laj yalbeike: «Xi xavalike: <Ay ta ak'obaltik li yajchank'optake, va'un laj yelk'anik batel k'alal ja'o chivaykutike>.^b **14** Mi k'ot ta xchikin ajvalile, vo'onkutik ta jk'oponkutik, va'un mu'yuk k'usi chavat-o avo'ontonik». **15** Ja' yu'un, la stsakik li jaysep platae xchi'uk ja' jech la spasik ti k'u yelan albatike; li lo'il taje pukem batel sk'oplal ta stojolal judaetik k'alal to li avie.

16 Pe li 11 ta vo' jchank'opetike batik ta Galilea,^c ja' li ta tivs

KAP. 28

a Mt 27:65

b Mt 27:64

c Mt 26:32

Kolumna 2

a 1Ko 15:6

b Ef 1:20, 21
Flp 2:9c Ech 1:8
Ro 10:18
Ro 11:13
Ap 14:6d Ech 2:38
Ech 8:12e Ech 20:20
1Ko 11:23
2Pe 3:1, 2
1Jn 3:23f Mt 13:39
Mt 13:49
Mt 24:3

ti bu ono'ox albilik yu'un Jesus ti te tsta sbaike.^a **17** Laj yich'ik ta muk'* k'alal laj yilike, pe li jlome mu'yuk bu la xch'unik lek mi ja'. **18** Nopaj batel ta stojolalik li Jesuse xchi'uk xi albatike: «Ak'bil jventain skotol li k'usitik ta vinnajel xchi'uk ta sba balumile.^b **19** Ja' yu'un, batanik, bat pasik ta jchank'op li krixchanoetik ta skotol jteklumetike,^c ak'beik yich' vo' ta sbi Totil, Nich'onil xchi'uk ch'ul espiritu,^d **20** chanutasik ta xch'unel skotol li k'usitik laj kalboxuke.^e Jech xtok, teuk me ta ajolik ti te ta jchi'inoxuk-o skotol k'ak'al ja' to mi po'ot xa ox xlaw skotol li k'usitik oy ta balumile».^f

28:17 *O «La skejan sbaik ta stojolal».

28:20 *K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile.

XI CHAL

MARKOS

K'USITIK YICH' OJ

<p>1 Chchol mantal li Juan J-ak'-ich'vo'e (1-8)
Laj yich' vo' li Jesuse (9-11)
Ak'at ta preva yu'un Satanas
li Jesuse (12, 13)
Lik xchol mantal ta Galilea
li Jesuse (14, 15)
La stak ta ik'el li ba'yel
yajchank'optake (16-20)
La slok'es jun ibal sba pukuj (21-28)
Ep buch'utik la xpoxta ta Kapernaum
li Jesuse (29-34)
Nom bu bat spas orasion (35-39)
La xpoxta jun vinik ti ip ta leprae (40-45)</p> <p>2 Li Jesuse la xpoxta jun vinik ti alubem
sbek'tale (1-12)
Li Jesuse la stak ta ik'el li Levie (13-17)
Oy k'usi la sjak'beik ta sventa
li ayunoe (18-22)
Li Jesuse «ja' Yajval savado» (23-28)</p> | <p>3 La xpoxta jun vinik ti xmoch'oj sba
jun sk'obe (1-6)
Ep krixchanoetik bat sk'elik Jesus
ta ti' nab (7-12)
Li 12 ta vo' jtakboletike (13-19)
Chchopul k'opoj ta stojolal ch'ul
espiritu (20-30)
Sme' xchi'uk yits'inabtak
Jesus (31-35)</p> <p>4 LOK'OLK'OPETIK SVENTA AJVALILAL (1-34)
Jts'unolajel (1-9)
Ti k'u yu'un tstunes lok'olk'opetik
li Jesuse (10-12)
Laj yich' chapbel smelolal
li lok'olk'op ta sventa
jts'unolajele (13-20)
Mu'yuk bu chich' nujanbel moch
li kantile (21-23)
«Ti k'u yelan chap'isvanike» (24, 25)</p> |
|--|---|

- Li jts'unolajel vinik ti chvaye (26-29)
«Sbek' mostasa» (30-32)
Laj yich' tunesel lok'olk'opetik (33, 34)
La spajes tsatsal ik'alo' li Jesuse (35-41)
- 5 La stak batel pukujetik ta stojolal
chitometik li Jesuse (1-20)
Stseb Jairo; jun ants ti la spikbe
li sk'u' slapoj ta sba Jesuse (21-43)
- 6 Laj yich' p'ajel ta slumal stuk
li Jesuse (1-6)
Laj yich'ik mantal sventa cholmantal
li 12 ta vo' jtakboletike (7-13)
Cham li Juan J-ak'-ich'vo'e (14-29)
La smak'lin vo'mil viniketik
li Jesuse (30-44)
Xanav ta ba nab li Jesuse (45-52)
Ep buch'utik la xpoxta ta
Jenesaret (53-56)
- 7 Li Jesuse jamal laj yal ti chopol
li k'usitik nopem xa'i tspas
krixchanoetike (1-13)
Ta ko'ontontik chlik tal li k'usi
tsokesvane (14-23)
Xch'unel yo'onton jun ants ti likem tal
ta Fenisia ta yosilal Siria (24-30)
La xpoxta jun vinik ti pak'chikine (31-37)
- 8 La smak'lin chanmil viniketik
li Jesuse (1-9)
La sk'anbeik junuk senyail (10-13)
Slevadurail jfariseoetik xchi'uk
slevadurail Erodes (14-21)
La sjambe sat jun ma'sat vinik
ta Betsaida (22-26)
Li Pedroe laj yal ti ja' Kristo
li Jesuse (27-30)
Li Jesuse laj yal ti chlaj ta
milele (31-33)
Li k'usi sk'an spas li melel
jchank'opetike (34-38)
- 9 La sk'atajes sba li Jesuse (1-13)
La xpoxta jun kerem ti ochem pukuj
ta yo'ontone (14-29)
«Skotol xu' yu'un spasel li buch'u
oy xch'unel yo'ontone» (23)
Laj yal yan velta ti chich' milel
li Jesuse (30-32)
La svuilan sbaik li yajchank'optak
ti buch'u mas muk' sk'oplal
yu'unike (33-37)
«Li buch'u mu'yuk tskontrainutike
jmoj ko'ontontik xchi'uk» (38-41)
- Li k'usitik tsmak kakantike (42-48)
«Oyuk me avats'amilik» (49, 50)
- 10 Li nupunel xchi'uk sutesejbaile (1-12)
Laj yak'be bendision oletetik
li Jesuse (13-16)
Oy k'usi la sjak' jun jk'ulej vinik (17-25)
K'usitik chich' iktael ta sventa
li Ajvalilale (26-31)
Laj yal yan velta ti chich' milel
li Jesuse (32-34)
Oy k'usi la sk'anik li Santiago
xchi'uk Juane (35-45)
Tspoj epal krixchanoetik
li Jesuse (45)
La xpoxta jun ma'sat ti Bartimeo
sbie (46-52)
- 11 Labal sba k'u yelan och batel ta
Jerusalen li Jesuse (1-11)
La xchopol k'opta te'el igo (12-14)
La xch'uba templo li Jesuse (15-18)
Oy k'usi laj yak' ta chanel ta sventa
li ste'el igo ti takijeme (19-26)
La sjak'beik bu la sta yabtel
li Jesuse (27-33)
- 12 Lok'olk'op ta sventa jts'unolajeletik
ti chmilvanike (1-12)
Dios xchi'uk Sesar (13-17)
Oy k'usi la sjak'ik ta sventa
cha'kuxesel (18-27)
Li chib mantal ti mas tsotsik
sk'oplale (28-34)
¿Mi ja' xnich'on David
li Kristoe? (35-37 sbavok'al)
K'elo me abaik ta stojolal li
jchanubtasvanejetik ta mantale
(37 xcha'vok'al k'alal ta 40)
Cha'sep yuni tak'in jun povre ants
ti chamem smalale (41-44)
- 13 K'ALAL PO'OT XA XLAJ SKOTOL LI K'USITIK
OY TA BALUMILE (1-37)
Pask'op, nikel xchi'uk vi'nal (8)
Ta xich' cholel li lekil a'yejetike (10)
Muk'ta tsatsal vokolil (19)
Chtal li Xnich'on Krixchano (26)
Lok'olk'op ta sventa li te'el
igoe (28-31)
«Vik'iluk-o me asatik» (32-37)
- 14 La skomon nopik k'uxi tsmilik Jesus
li bankilal paleetike (1, 2)
La smalbe muil aseite ta sjol Jesus
jun ants (3-9)

Laj yak' ta k'abal Jesus li Judase (10, 11)
 Slajeb K'in Koltael (12-21)
 Laj yich' likesel li Ve'ilil ta bat
 k'ak'al yu'un Kajvaltike (22-26)
 Li Jesuse laj xa ono'ox yal ti chp'ajat
 yu'un li Pedroe (27-31)
 Tspas orasion ta Jetsemani
 li Jesuse (32-42)
 Laj yich' chukel batel li Jesuse (43-52)
 Laj yich' chapanel ta
 Sanedrin (53-65)

Laj yal Pedro ti mu xojtikin
 li Jesuse (66-72)
 15 Laj yich' ak'el ta stojolal Pilato
 li Jesuse (1-15)
 La slabanik ta yeloval sat
 krixchanoetik (16-20)
 La sbajik ta jtel te' ta *Golgota* (21-32)
 Cham li Jesuse (33-41)
 Laj yich' mukel li Jesuse (42-47)
 16 Cha'kuxi li Jesuse (1-8)

1 Li'e ja' slikeb li lekil a'yejetik ta sventa Jesukristo ti ja' Xnich'on Diöse: **2** ja' jech k'u-cha'al xi ts'ibabil yu'un li j-alk'op Isaiase: «(jK'elavil! Vo'on ta jtak batel ba'yel ta atojolal* li kaj-almantale, ja' jbate chbat avu'un sventa xchapan abe).^a **3** Oy buch'u xi tsots ch-avan ta takixokol balumile: «Chapanbeik li sbe Jeovae!,* tuk'ibtasbeik li sbee».^b **4** Li Juan ti chak' ich'vo'e te oy ta takixokol balumil, te la xcholbe sk'oplal ti sk'an xich' vo' li krixchanoetik sventa chak'ik ta ilel ti sutesoj yo'ontonik yo' staik perton ta skoj li smulike.^c **5** Jech oxal, skotol li buch'utik te oyik ta yosilal Judea xchi'uk skotol li buch'utik te nakalik ta Jerusalem batik sventa bat sk'e-lik, va'un ak'bat yich'ik vo'* ta uk'um Jordan xchi'uk jamal laj yal li smulike.^d **6** Li sk'u' spok' Juane ta stsotsil kameyo pasbil xchi'uk nukul li xchuk xch'ute;^e k'ulub tsti' xchi'uk te'tikal pom tslo'.^f **7** Xi la xchol batel mantale: «Li buch'u ts'akal chtal ku'une ja' mas tsots yabtel, mu jta-o ta jtsuban jba sventa ta jtitunbe li yak'il xonobe.^g **8** Li vo'one laj kak' avich'ik vo', yan li stuke chak' avich'ik ch'ul espiritu».^h

1:2 *Literal «ta yeloval asat». 1:3 *K'elo Apendise A5. 1:5 *O «laj yich'ik mukel ta vo'».

KAP. 1

a Mal 3:1
 Mt 3:1, 3
 Mt 11:10
 Lu 3:2-6
 Lu 7:27
 b Is 40:3
 Jn 1:23
 c Mt 3:1, 2
 Ech 13:24
 Ech 19:4
 d Mt 3:5, 6
 e 2Re 1:8
 f Mt 3:4
 g Lu 3:16
 Jn 1:26, 27
 Ech 13:25
 h Joe 2:28
 Ech 2:1, 4
 Ech 11:16
 1Ko 12:13

Kolumna 2

a Mt 3:13
 Lu 3:21, 22
 b Is 42:1
 Mt 3:16
 Jn 1:32-34
 c Sl 2:7
 Mt 3:17
 Lu 3:22
 2Pe 1:17
 d Mt 4:1-10
 Lu 4:1-13
 e Mt 4:11
 f Mt 4:12
 g Lu 4:14, 15
 Lu 8:1
 h Mt 4:17
 i Mt 10:2

9 Li va' k'ak'ale, lik tal ta Nasaret ta yosilal Galilea li Jesuse xchi'uk ak'bat yich' vo' yu'un Juan ta uk'um Jordan.^a **10** Ja' no'ox ti lok' ta vo'e, laj yil jam li vinajele, va'un laj yil yal tal ta sba Jesus li ch'ul espiritu ti xko'olaj k'ucha'al palomae,^b **11** va'un laj yich' a'iel jun yech'omal eil ta vinajel ti xi laj yale: «Vo'ot Jnich'onot, jk'anojot, ximuyubaj avu'un».^c

12 Va'un, ta anil no'ox tijbat yo'onton yu'un ch'ul spiritu sventa xbat ta takixokol balumil. **13** Jech oxal, te kom 40 k'ak'al li ta takixokol balumile xchi'uk te ak'at ta preva yu'un li Satanase.^d Te xchi'uk jti'vanej chonbolometike, pe koltaat yu'un li anjeletike.^e

14 Va'un, k'alal laj yich' chukel batel li Juane, bat ta Galilea li Jesuse,^f la xchol batel li lekil a'yejetik yu'un Diöse^g **15** xchi'uk xi chale: «K'ot xa ta pasel li yorail ti albil ono'oxe xchi'uk nopajem xa tal li Ajvalilal* yu'un Diöse. Suteso avo'ontonik^h xchi'uk oyuk xch'unel avo'ontonik ta sventa li lekil a'yejetike».

16 K'alal yakal chanav batel ta ti' nab Galileae, te laj yil li Simon xchi'uk Andres' ti sbankil yits'in sbaike, yakal ta stik'

1:15 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

yalel snuti'ik sventa tsakob choy ta yut nab,^a yu'un jtsakchoyetik.^b **17** Jech oxal, xi albatik yu'un li Jesuse: «La' tsakliikun, va'un krixchanoetik xa chasa'ik ku'un».^c **18** Laj yiktaik ta anil li snuti'ik sventa tsakob choye, va'un la sts'akliik batel.^d **19** K'alal namaj batel jutuke, te laj yil Santiago xchi'uk Juan ti sbankil yits'in sbaike, ti ja' li xnich'nab Sebedeoe, te tik'lik ta varko xchi'uk yakal tsts'is snuti'ik sventa tsakob choy;^e **20** va'un ta anil no'ox ik'atik batel. Jech oxal, te laj yiktaik ta varko li stotik ti ja' li Sebedeoe xchi'uk li sviniktake, va'un la sts'akliik batel. **21** Te une, batik ta Kapernaum.

K'alal ja'o lik sk'ak'alil savadoe, och batel li ta snail tsobobbaile xchi'uk lik chanubtasvanuk.^f **22** Va'un, ch'ayal to k'ot yo'ontonik ta skoj ti k'u yelan chanubtasvane, yu'un vinaj ti tsots yabtel ti k'u yelan chanubtasvane, mu jechuk k'ucha'al li jchanubtasvanejetik ta mantale.^g **23** Li va' ora eke, te oy jun vinik ta snail tsobobbailik ti u'uninbil yu'un ibal sba* pukuje, xi tsots avane: **24** «¿K'usi chasa' li' eke, Jnasaretal Jesus?»^h ¿Mi yu'un tal alajesunkutik? ¿Xkojtkinot lek buch'uot, vo'ot li Buch'u ch'ul yu'un Diose!».ⁱ **25** Pe li Jesuse la stsak ta utel li pukuje, xi laj yalbee: «¿Anchan, lok'an ta stojolal li vinike!».^j **26** Va'un, li ibal sba pukuje, k'alal laj xa ox sijp ta lum li vinik ta skoj ti la slikesbe stup'ik' xchi'uk ti tsots avane, lok' batel ta stojolal li vinike. **27** Jech oxal, ta skoj ti toj labal sba laj yil skotol krixchanoetike, lik svulilan sbaik xchi'uk xi laj yalike: «¿K'usi xa no'ox le'e? ¡Ach' ti k'u yelan chchanubtasvane! Yu'un k'alal ta ibal sba

KAP. 1
a Lu 5:4
b Mt 4:18
c Mt 4:19, 20
d Mt 19:27
Lu 5:11
e Mt 4:21, 22
f Lu 4:31-37
g Mt 7:28, 29
h Mt 8:28, 29
i Snt 2:19

Kolumna 2
a Mt 8:14, 15
Lu 4:38, 39

b 1Ko 9:5
c Mt 8:16
Lu 4:40, 41
d Is 53:4
e Mt 14:23
Mr 14:32
Lu 4:42
Ebr 5:7
f Is 61:1
Lu 4:43
Jn 17:4
g Mt 4:23

h Mt 8:1, 2
Lu 5:12

pukujetik tsots chak'be mantal xchi'uk chch'unbat smantal». **28** Va'un, ta anil no'ox puk batel sk'oplal ta buyuk no'ox ta sjunul yosilal Galilea.

29 Te une, lok'ik batel li ta snail tsobobbaile, va'un batik ta sna Simon xchi'uk Andres, te xchi'ulik ek li Santiago xchi'uk Juane.^a **30** Va'un, te puch'ul la staik li sme'ni' Simone,^b yu'un ip ta k'ok', jech oxal laj yalbeik li Jesuse. **31** Nopaj batel ta stojolal, la stsakbe sk'ob xchi'uk la snit likel, jech tup' li sk'ak'ale, va'un lik meltsanbatuk sve'elik.

32 K'alal ch'ay xa ox batel k'al-k'al xchi'uk ti ch-ik'ub xa osile, li krixchanoetike laj yik'beik tal li buch'utik ip cha'iike xchi'uk li buch'utik u'uninbilik yu'un pukujetike: **33** xchi'uk te la tsob sbaik ta mero ti' na sjunul li jteklume. **34** Jech oxal, la xpoxta ep krixchanoetik ti jeltos xchamelike^d xchi'uk la slok'es ep pukujetik, pe mu'yuk bu laj yak' k'opojuk li pukujetike, yu'un sna'ojik ti ja' li Kristoo.*

35 Sob tajek lik ta yok'omal, ik' to osil, va'un nom bu bat xchi'uk te lik spas orasion.^e **36** Pe li Simon xchi'uk li buch'utik te xchi'uke bat sa'ik, **37** k'alal la staik, xi laj yalbeike: «Skotol krixchanoetik yakal tsa'oxuk». **38** Pe xi la stak'e: «Batik ta yan lum, batik li ta jteklumetik ti nopolik no'ox sventa jchol mantal te xtoko, yu'un ja' sventa ti lok'emun tale».^f **39** Bat ono'ox un, bat xchol mantal li ta snailtak tsobobbailik ta sjunul yosilal Galilea xchi'uk la slok'es pukujetik.^g

40 Jech xtok, te tal jun vinik ta stojolal ti ip ta leprae,* la skejan sba xchi'uk xi la sk'anbe vokole: «Ti xak'anuke, xu' xapoxtaun».^h **41** Va'un, k'uxubaj ta

1:34 *O ja' van sk'oplal «sna'ojik buch'u ti stuke». 1:40 *K'elo Glosario, lepra.

1:17 *O «krixchanoetik xa chatsakik ku'un jech k'ucha'al chatsakik choye». 1:23 *K'elo Glosario, ibal sba.

yo'onton, la sye' batel sk'ob, la spik xchi'uk xi laj yalbee: «ǀTa jk'an!; kolan».^a **42** Ta ora no'ox sakch'ay li sleprae, te yalne poxtaj. **43** Va'un, jamal laj yalbe mantal xchi'uk la stak batel, **44** xi laj yalbee: «A'io avai, mu me buch'u k'usi xavalbe un; pe batan, bat ak'o aba ta ilel ta stojolal li palee xchi'uk ak'o li matanal jech k'ucha'al yaloj Moises ta skoj ti lapoxtaja,^b sventa xak'ik venta li k'usi k'ot ta pasele».^c **45** Pe k'alal lok' batel li vini-ke, jamal laj yal batel xchi'uk la spukbe batel sk'oplal ta buyuk no'ox. Jech oxal, li Jesuse mu xa xu' x-och batel ta junuk jteklum ta yeloval sat krixchanoetik; nom bu chkom ti bu ch'abal krixchanoetike. Ak'o mi jech, te chbatilanik-o ta stojolal Jesus li krixchanoetik ti yantik-o bu likemik tale.^d

2 Pe k'alal ech' xa ox jayibuk k'ak'ale, bat yan velta ta Kapernaum, va'un puk batel sk'oplal ti te xa oy ta jpej nae.^e **2** Jech oxal, la stsob sbaik tal epal krixchanoetik, mu xa x-ochik li ta yut nae, mi ja'uk li ta sts'el ti' nae; va'un lik yalbe sk'oplal lekil a'yejetik li Jesuse.^f **3** Oy buch'utik te talik ti yik'ojik tal jun vinik ti alubem sbek'tale, ta chanvo' xchechojik tal.^g **4** Pe ta skoj ti tsinil tajek li epal krixchanoetike, mu xjelavik batel ti bu oy Jesuse. Ja' yu'un, la stotsbeik sjol li na ti bu stuk'il oye; va'un k'alal laj xa ox sjomike, la xchechik yalel xchi'uk svayeb* li buch'u alubem sbek'tale. **5** K'alal ilbat xch'unel yo'ontoni-ke yu'un Jesuse,^h xi albat li buch'u alubem sbek'tale: «ǀnich'on, pasbil xa perton li amultake».ⁱ **6** Pe ja'o te chotajtik jayvo' jchanubtasvanejetik ta mantal ti xi la snop ta yo'ontoni-ke:^j **7** «ǀK'u yu'un ti jech chk'o-poj li vinik lee? Chchopol k'o-

2:4 *O «skamiyail».

KAP. 1

a Mt 8:3
Lu 5:13

b Le 14:3, 4
Le 14:10, 11
Dt 24:8

c Mt 8:4
Lu 5:14

d Lu 5:15

KAP. 2

e Mt 4:13
Mt 9:1

f Is 61:1
Ef 2:17
Ebr 2:3

g Lu 5:18, 19

h Ech 14:9, 10

i Is 53:11
Mt 9:2
Lu 5:20
Lu 7:47, 48

j Mt 9:3-8
Lu 5:21-26

Kolumna 2

a Is 43:25

b Mt 9:4
Lu 6:8
Ap 2:23

c Da 7:13

d Is 53:11

e Mt 9:33
Jn 7:31
Jn 9:32

f Mt 9:9
Lu 5:27, 28

g Mt 9:10, 11
Lu 5:29, 30

poj ta stojolal Dios. ǀMi mu ja'uk no'ox stuk Dios ti xu' spas perton mulile?».^a **8** Pe li Jesuse ta ora laj yak' venta stuk li k'usi yakal tsnopike, ja' yu'un xi laj yale: «ǀK'u yu'un ti jech chanop ta avo'ontoni-ke?»^b **9** ǀK'usi mas k'un? ǀMi ja' ti xi chich' albel li buch'u alubem sbek'tale: «Pasbil xa perton li amultake» o ja' ti xi chich' albele: «Va'lan, tamo batel li avayebe* xchi'uk xanavan?» **10** Ta jk'an ti xana'ik ti tsots yabtel yich'oj li Xnich'on Krixchano^c sventa tspas perton muliletik li ta sba balumile...».^d Va'un, xi laj yalbe li buch'u alubem sbek'tale: **11** «ǀXi chkalbote: va'lan, tamo batel li avayebe,* batan ta ana». **12** Laje, va'i xchi'uk ta ora la stam batel li svayebe,* te xva'vun ech'el ta yeloval satik. Jech oxal, ch'ayal to k'ot yo'ontoni-ke xchi'uk lik stoybeik sk'oplal Dios, xi lik yalike: «Mu'yuk bu xkiltik-o jech k'ucha'al li'e».^e

13 Bat yan velta ta ti' nab, va'un te bat epal krixchanoetik ta stojolal xchi'uk lik xchanub-tasan. **14** Jech xtok, k'alal ja'o te x-ech' batele, la sta ta ilel li Levi ti ja' xnich'on Alfeoe, te chotol ti bu chich' tojel patane, xi laj yalbee: «La' ts'akliun». Jech oxal, ta ora va'i, la sts'akli batel.^f **15** Ta mas ts'akale, k'alal ja'o te chve* xchi'uk yajchank'optak ta sna Levi li Jesuse, te tal ch'inatikus ta ve'el yu'un^g ep jtsobpatanetik xchi'uk jpas-muliletik, va'un ep k'ot ta jayts'aklomtak Jesus li buch'utik taje.^g **16** Pe k'alal laj yilik li jchanubtasvanejetik ta mantal yu'un jfari-seoetik ti yakal chve' xchi'uk jpas-muliletik xchi'uk jtsobpatanetik li Jesuse, xi laj yalbeik li yajchank'optake: «ǀMa' ti chchi'-in ta ve'el jtsobpatanetik xchi'uk

2:9, 11 *O «akamiyae». 2:12 *O «skamiyae». 2:15 *O «ja'o te patal ta sba mexa». *O «spatan sbaik ta sba mexa».

jpasmuliletike?». **17** Xi laj yal Jesus k'alal laj ya'i taje: «Mu'yuk bu chtun yu'unik doktor li buch'utik tsotsike, ja' no'ox chtun yu'unik li buch'utik ipike. Yu'un ma'uk tal jtak ta ik'el li buch'utik tuk'ike, ja' tal jtak ta ik'el li jpas-muliletike». ^a

18 Li yajchank'optak Juan xchi'uk li jfariseoetike tspacek ayuno.* Ja' yu'un, xi tal sjak'-beik li Jesuse: «¿K'u yu'un tspacek ayuno li yajchank'optak Juan xchi'uk li yajchank'optak jfariseoetik ti ja' mu'yuk tspacek ayuno li avajchank'optake?». ^b

19 Va'un, xi albatik yu'un li Jesuse: «Mu'yuk lek ti tspacek ayuno li yamigotak jnupunele^c k'alal li' to oy li jnupunele, ¿mi mu jechuk? Ja' yu'un, mu'yuk lek ti tspacek ayuno k'alal li' to xchi'ukik li jnupunele. **20** Pe chk'ot me sk'ak'alil ti chpojbatik batel li jnupunele,^d va'un ja' to tspacek ayuno li va' k'ak'ale. **21** Mu'yuk me buch'u tstones ach' pok' sventa tspacek' li k'u'il chich' lapel ta sba ti mol xae; yu'un mi jech tspace, li ach' pok'e ta smuts, va'un mas to me chjat-o batel li k'u'il pok'ile.^e **22** Jech xtok, mu'yuk me buch'u te chch'ol ach' vino li ta yav vino* ti mol xae. Yu'un mi te chch'ole, ta me xjat li nukule xchi'uk ta me xmal li svinoale, va'un jeche' chch'ay batel ek li nukule. Pe ta ach' yav vino chich' ch'ole li ach' vinoe».

23 Va'un, k'alal ja'o te jellav ta trigoaltik ta sk'ak'alil savado li Jesuse, lik xtuch'ik trigo li yajchank'optak k'alal te jelavike.^f **24** Va'un, xi laj yalbeik Jesus li jfariseoetike: «¿K'elavil le'e! ¿K'u yu'un ja' yakalik spasel li k'usi mu' stak' pasel ta savadoe?». **25** Xi albatike: «¿Mi mu'yuk ak'elojik-o li k'usi la spas David k'alal laj sve'ele cha'a, ti vi-

2:18 *K'elo Glosario, ayuno. 2:22 *Yav vino pasbil ta snukulil chonbolometik.

KAP. 2

a Is 61:1
Mt 9:12, 13
Lu 5:31, 32
Lu 19:10
1Ti 1:15

b Mt 9:14, 15
Lu 5:33-35

c Mt 22:2
2Ko 11:2
Ap 19:7

d Lu 17:22

e Mt 9:16, 17
Lu 5:36-38

f Mt 12:1-8
Lu 6:1-5

Kolumna 2

a 1Sa 21:1-6

b 1Sa 22:20

c Eks 25:30
Le 24:5-9

d Eks 20:9, 10

e Mt 12:8
Lu 6:5

KAP. 3

f Mt 12:9-14
Lu 6:6-11

g Lu 14:1-3

h Jn 12:39, 40

i Mt 22:16
Mr 12:13

j Mt 12:15

naj xchi'uk li viniketik te xchi'uke?^a **26** ¿Mi mu'yuk ak'elojik-o li ta slo'ilal bankilal pale Abiatar^b li k'usi la spas David k'alal och batel ta sna Diose? Li Davide la sve' li pan ti ak'bil ta stojolal Diose xchi'uk laj yak'be li sviniktak eke. Li pan taje mu'yuk buch'u stak' sve', ja' no'ox xu' sve'ik li paleetike». ^c **27** Va'un, xi to albatike: «Li Diose laj yak' li savado sventa stabe sbalil li krixchanoe,^d pe k'alal la spas li krixchanoe ma'uk sventa xchabi li savadoe; **28** yu'un ja' Yajval savado li Xnich'on Krixchanoe». ^e

3 Och yan velta ta snail tsoobbail, te oy jun vinik ti xmoch'oj sba* jun sk'obe.^f **2** Ja' yu'un, li jfariseoetike te sk'elojik mi chpoxta ta savado li vinike, yu'un tsk'elik k'u yelan xu' tsabeik smul. **3** Xi laj yalbe li vinik ti xmoch'oj sba* jun sk'obe: «Likan, la' va'ano aba ta o'lol». **4** Va'un, xi laj yalbe li jfariseoetike: «¿K'usi stak' pasel li ta savadoe, mi ja' li k'usi leke o mi ja' li k'usi chopole; mi ja' ti oy buch'u ta jpojtko o mi ja' ti oy buch'u ta jmiltike?». ^g Pe mu'yuk k'usi la stak'ik. **5** Li Jesuse ilinemi ta k'alal la sk'el jujot xokone xchi'uk laj yat tajek yo'onton ta skoj ti toj tsots yo'ontonike,^h xi laj yalbe li vinike: «Xach'o li ak'obe». La xach', va'un lekub li sk'obe. **6** K'alal laj yil jfariseoetik taje, lok'ik batel, va'un lik skomon nopik ta anil xchi'uk sviniktak Eroses' sventa tsk'elik k'u yelan xu' tsmilik.

7 Pe li Jesus xchi'uk yajchank'optake batik ta nab, te tijil batel epal krixchanoetik ti likemik ta Galilea xchi'uk ta Judeae.ⁱ **8** Jech xtok, oy buch'utik likik tal ta Jerusalem, ta Idumea, ta jot uk'um Jordan xchi'uk li ta spat xokon Tiro xchi'uk Sidone,

3:1, 3 *Literal «takin».

epal krixchanoetik tal ta stojolal k'alal laj ya'ik ti ep k'usitik yakal tspase. **9** Va'un, laj yalbe yajchank'optak ti chapa-lub no'ox me yu'unik jkotuk bik'it varko sventa tstunes yo' mu xne-t'at yu'un li krixchanoetike. **10** Yu'un ep buch'utik la xpoxta, ja' yu'un li buch'utik tsots xchamelike snet'net' sbaik ta stojolal li Jesuse, yu'un tsk'an tspikik.^a **11** K'alal ta ibal sba* pukujetik^b tshejan sbaik ta stojolal k'alal chilike, ch-avanik xchi'uk xi chali-ke: «Vo'ot Xnich'onot li Diose».^c **12** Pe ep ta velta tsots albatik mantal ti mu me xvinajesbat batel sk'oplale.^d

13 Va'un, muy batel ta jpej vits xchi'uk laj yalbe ti ak'o xbatik ek li buch'utik tsk'an chik' batele,^e jech oxal te tijilik ba-tele.^f **14** Laje, la stsob* 12 ta vo'viniketetik ti jtakboletetik laj yak'-be sbi sventa chchi'inate xchi'uk sventa tstak batel ta cholmantal **15** xchi'uk laj yak'anbe yabtelik ti ak'o slok'esik pukujetike.^g

16 Li 12 ta vo'viniketetik^h la st'uje ja'ik life: Simon, ti Pedro laj yak'be yan sbie,ⁱ **17** Santiago ti ja' xnich'on Sebedeoe xchi'uk li Juan ti sbankil yits'in sbaik xchi'uk Santiagoe (ti Boanerjes ak'bat yan sbiike, ti «xnich'nab chauk» smelolale),^j **18** Andres, Felipe, Bartolome, Mateo, Tomas, Santiago xnich'on Alfeo, Tadeo, Simon ti ja' li Baxbol Vinike* **19** xchi'uk Judas Iskariote ti laj yak' ta k'abal Jesus ta ts'akale.

Va'un, och batel ta yut na. **20** Te la stsob sbaik xtok li epal krixchanoetike, ja' yu'un mi ja'uk xak' yorail xve'ik. **21** Pe k'alal laj ya' yuts' yalal li k'usitik tspase, bat stsakik tal, yu'un xi chali-ke: «Likem xchuvaj».^k **22** Jech xtok, xi chalik li jchanubtasvanejetik ta mantal ti likemik tal

3:11 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **3:14** *O «la st'uj». **3:18** *O «Kananitae».

KAP. 3

a Mt 9:20, 21
Mr 5:27, 28
Mr 6:56

b Mt 8:31

c Mr 1:23, 24
Mr 5:7
Lu 4:41

d Mt 12:15, 16
Mr 1:25

e Jn 15:16

f Lu 6:12, 13

g Mt 10:1

h Mt 10:2-4
Lu 6:14-16
Ech 1:13

i Jn 1:42

j Lu 9:54

k Jn 7:5

Kolumna 2

a Mt 9:34
Mt 10:25
Mt 12:24-29
Lu 11:15
Jn 8:48

b Lu 11:17, 18

c Mt 12:31, 32
Lu 12:10

d Ebr 6:4, 6
Ebr 10:26

e Jn 7:20
Jn 10:20

f Mt 13:55
Jn 2:12
Ech 1:14

g Mt 12:46-50
Lu 8:19-21

h Mr 6:3

ta Jerusaleme: «Ochem Belsebu* ta yo'onton, ja' ta stsatsal ajvalil yu'un pukujetik ti tslok'es pukujetike».^a **23** K'alal laj xa ox stak ta ik'el li jchanubtasvanejetik ta mantale, xi lik yalbe ya'ik ta lok'olk'ope: «¿K'uxi tslok'es Satanas li Satanas? **24** Mi oy junuk ajvalilal* ti xch'akoj sba xchi'uk ti skontrainoj sba stuke, mu me xu' va'al chkom^b **25** xchi'uk mi oy junuk uts' alalil ti xch'akoj sba xchi'uk ti skontrainoj sba stuke, mu me xu' va'al chkomik. **26** Ja' no'ox jech ek, mi skontrainoj sba stuk li Satanas xchi'uk ti xch'akoj sbae, mu me xu' va'al chkom, ta me xlj sk'oplal. **27** Jech ono'ox, mu'yuk buch'u xu' yu'un ch-och ta sna jun tsatsal vinik sventa xelk'anbe k'usitik oy yu'un mi mu'yuk ba'el chchuk li tsatsal vinike. Ja' to me xu' xelk'anbe li k'usitik oy ta sna mi ba'el la xchuke. **28** Chkalboxch' avaiik ta mel, skotol chich' pasbel perton li xnich'nab krixchanoetike, k'usiuk mulil xchi'uk k'usiuk no'ox chopol k'opoel chich' ael. **29** Pe buch'uuk no'ox ti chchopol k'opo'j ta stojolal ch'ul espi-ritue mu'yuk me chich' pasbel perton sbatel osil,^c yu'un oy-o smul sbatel osil».^d **30** Ja' jech laj yal ta skoj ti xi chali-ke: «Ochem ibal sba pukuj ta yo'onton».^e

31 Va'un, te tal li sme' xchi'uk yits'inabtake,^f te va'alik ta pana,* va'un oy buch'u la stakik batel sventa chik'ik lok'el.^g **32** Ja'o te chotol epal krixchanoetik ta spat xokon, ja' yu'un xi laj yalbe-ke: «¡K'elavil! Li ame' xchi'uk avits'inabtake te oyik ta pana,* yu'un ta sa'ikot».^h **33** Va'un, xi tak'batike: «¿Buch'u li jme'e xchi'uk buch'utik li kits'inabtake?» **34** Va'un, la sk'el li buch'utik te chotajtik ti sjoyoj sbaik

3:22 *Ja' jun bilil ti ja' jech chich' albel li Satanas. **3:24** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **3:31, 32** *O «pat na».

ta spat xokone, xi laj yale: «K'elavilik: jli'e ja' jme' xchi'uk ja' jbankil kits'inabtak!^a **35** Yu'un li buch'u tspas li k'usi tsk'an yo'onton Diose ja' jbankil kits'inabtak, ja' jvixobtak xchi'uk kixleltak xchi'uk ja' jme'».^b

4 Te lik chanubtasvanuk ta ti' nab yan velta, va'un toj ep tajak krixchanoetik la tsob sbaik tal ta stojolal. Jech oxal, te muy chotluk ta jkot varko xchi'uk och batel jutuk li ta yut nabe, pe skotol li epal krixchanoetike te va'alik ta ti' nab.^c

2 Jech oxal, ep k'usitik ta lok'olk'op lik yak'be xchan^d xchi'uk xi laj val k'alal yakal chchanubtasvane:^e **3** «A'io ava'iik. Oy jun jts'unolajel ti oy k'usi bat sts'une.^f **4** K'alal lik svij batel li ts'unobile, te k'ot jlom ta xokon be, va'un laj ta mut. **5** Jlome te k'ot ta tontik ti bu mu'yuk lek slumale, jech oxal ta anil no'ox jav ta skoj ti mu'yuk pim slumale.^g **6** Pe k'alal lok' tal k'ak'ale, la xchik'. Jech xtok, ta skoj ti ch'abal nat yibele, takij. **7** Jlom ts'unobile te k'ot ta ch'ixtik, ja' yu'un laj ta net'el k'alal ch'i tale li ch'ixtike, jech oxal mu'yuk bu satin.^h **8** Pe li jlome te k'ot ta lek'kil balumil, ja' yu'un jav xchi'uk ch'i, va'un lik satinuk lek, 30 laj yak' sat li jlome, 60 laj yak' sat li jlome xchi'uk sien laj yak' sat li jlome».ⁱ **9** Va'un, xi to laj yale: «Ak'o ya' li buch'u tsk'an chchikintae».^j

10 Va'un, k'alal stuk xa te oye, li buch'utik te oy ta spat xokon xchi'uk li 12 ta vo' jtakboletike lik sjak'beik sk'oplal li lok'olk'opetike.^k **11** Xi albatike: «Vo'oxuk ak'biloxuk li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal' ta sventa li Ajvalilal* yu'un Diose, pe li yan krixchanoetike ta lok'olk'op chich'ik albel skotol,^m **12** ja' yu'un ak'o mi yakal chilik yilel, pe mu xilik; ak'o mi yakal cha'iik yi-

4:11 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 3

- a Mt 12:49
- Ebr 2:11
- b Mt 12:50
- Lu 8:21
- Jn 15:14

KAP. 4

- c Mt 13:1, 2
- Lu 8:4
- d Mt 13:34
- e Mt 13:3-9
- Lu 8:5-8
- f Mr 4:14
- g Mr 4:16, 17
- h Mr 4:18, 19
- i Mr 4:20
- j Pr 1:5
- Mt 11:15
- Lu 8:8
- k Mt 13:10
- Lu 8:9
- l Ef 1:9, 10
- Kol 1:26, 27
- m Mt 13:11
- Lu 8:10

Kolumna 2

- a Is 6:9, 10
- Mt 13:13, 14
- Jn 12:40
- Ech 28:26
- b Mt 13:18
- Lu 8:11
- 1Pe 1:25
- c 1Pe 5:8
- d Mt 13:19
- Lu 8:12
- e Mt 13:20, 21
- Lu 8:13
- f Mt 13:22
- Lu 8:14
- g Mt 6:25
- Mt 24:38, 39
- h Pr 23:4, 5
- Mr 10:23
- Lu 18:24
- 1Ti 6:9
- 2Ti 4:10
- i 1Jn 2:16
- j Mt 13:23
- Lu 8:15

lel, pe mu xa'ibeik smelolal. Jech xtok, mu'yuk bu tsutik tal ta stojolal Dios xchi'uk mu'yuk chich'ik ak'bel perton».^a **13** Xi albatik xtoke: «Li vo'oxuke mu xa'va'ibeik smelolal li lok'olk'op taje, jech oxal, ζk'uxi xa no'ox chava'ibeik smelolal li yantik lok'olk'opetike?

14 »Li jts'unolajele tsts'un sk'op Dios.^b **15** Li sbek' ts'unobil ti k'ot ta xokon bee ja' li sk'op Dios ti laj yich' ts'unel ta yo'onton li krixchanoetike, va'un k'alal naka to laj ya'iike, chtal lok'esbatuk ta yo'ontonik yu'un Satanas^c li sk'op Dios ti laj yich' ts'unel ta yo'ontonike.^d **16** Ja' jech ek li sk'op Dios ti laj yich' ts'unel ta tontike ja' sk'oplal li buch'utik naka to laj ya'ibeik li sk'op Diose, va'un xkuxet no'ox yo'onton la xch'amik.^e **17** Pe ch'abal nat ya'koj yibel ta yo'ontonik, ak'o mi jech, te oyik k'uk sjalil, va'un ta ora la smak* yakanik k'alal lik yil tsots svokolike xchi'uk k'alal lik yich'ik kontrainel ta skoj li sk'op Diose. **18** Oy yantik ti laj yich' ts'unel ta ch'ixtike. Taje ja' sk'oplal li buch'utik cha'iik sk'op Diose,^f **19** pe ta skoj li vul o'onton^g ta sventa skotol li k'usitik oy ta balumile,^h li jlo'lavanej k'ulejal ti tsots sjuele^h xchi'uk skotol li k'usitik tsk'an o'ontonale' chibajin xchi'uk tsnet' li sk'op Diose, va'un mu'yuk xa bu chak' sat. **20** Ta slajeb une, li sk'op Dios ti laj yich' ts'unel ta lekil balumile ja' sk'oplal li buch'utik cha'iik li sk'op Diose xchi'uk ti lek chch'amike, va'un 30 laj yak' sat li jlome, 60 laj yak' sat li jlome xchi'uk sien laj yak' sat li jlome».^j

21 Xi to albatike: «Mu'yuk bu chich' ich'el tal sventa chich' nujanbel moch* o chich' ak'el ta yo-

4:17 *O «t'ab». 4:19 *K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. 4:21 *O «tsnujanbe jun moch ti chtun ta sp'isobil k'usitike».

lon tem* li kantile, ¿mi mu jechuk? ¿Mi mu tauk xich' ich'el tal sventa chich' kajanel ta skajleb?^a **22** Yu'un mu'yuk k'usi naka'l* ti mu'yuk chich' ak'el ta na'ele; mu'yuk k'usi mukul tajak ti mu'yuk chich' vinajesele.^b **23** Ak'o ya'i li buch'u tsk'an chchikintae.^c

24 Xi albatik xtoke: «Ts'et chikintaik li k'usi chava'iike.^d Ti k'u yelan chap'isvanike ja' jech chavich'ik p'isel eke xchi'uk ta to xa-ak'batik xchi'il. **25** Yu'un li buch'u oy yu'one ta to x-ak'bat mas,^e yan li buch'u ch'abal yu'one kajomal no'ox chpojbat ti k'u yepal oy yu'one».^f

26 Xi to laj yal batele: «Li Ajvalilal yu'un Diose xko'olaj k'u cha'al jun vinik ti la sts'un ts'unobil ta yosile. **27** Chvay ta ak'obaltik xchi'uk chlik ta k'a-k'altik, va'un chjav xchi'uk toyol chch'i li ts'unobile, pe ti k'u yelan ch'ot ta pasel ta melele mu sna'. **28** Ta k'un'kun chch'i tal li ta balumile: ba'el chjav tal, te une chvinaj bu ch-ayan li sate, ta slajeb une chnoj ta sat. **29** Pe ja' no'ox mi yijub li sate, chtuch' ta jos,^g yu'un k'ot xa yorail chich' tuch'el».

30 Xi to laj yal batel xtoke: «¿K'usi ta jko'oltastik-o li Ajvalilal yu'un Diose o k'usi lok'ol-k'opal xu' xkalbetik-o smelolal? **31** Xko'olaj k'ucha'al jpej sbek' mostasa* ti ja' li bu mas bik'it ta skotol li sbek' ts'unobiletik ta balumil k'alal chich' ts'unele.^g **32** Pe k'alal mi laj xa ox yich' ts'unele, chjav tal xchi'uk toj muk' chbat, ja' bik'it chkom skotol li yantik itaje xchi'uk muk'tik sk'obk'obtak chbat, jech oxal te

4:21 *O «vayebal». 4:22 *O «mukul».

4:29 *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa xtuch'obil li k'usitik ts'unobile o sventa chich' tsobbel-o sat. 4:31 *Ja' jtos bik'it sbek' ts'unobil ti chch'i ta Palestinae. Taje te van chaniuk metro staylej chch'i xchi'uk oy sk'obk'obtak.

KAP. 4

a Mt 5:15
Lu 8:16, 17
Lu 11:33

b Mt 10:26
Lu 12:2

c Pr 1:5
Mt 11:15
Ap 2:7

d Lu 8:18
Snt 1:25

e Mt 25:23

f Mt 13:12
Lu 8:18
Lu 19:26

g Mt 13:31, 32
Lu 13:18, 19

Kolumna 2

a Sl 78:2

b Mt 13:11
Mt 13:34, 35
Mr 4:11

c Mt 8:18

d Mt 8:23
Lu 8:22

e Mt 8:24-27
Lu 8:23-25

f Sl 89:9

g Jn 6:19

KAP. 5

h Mt 8:28
Lu 8:26, 27

chtal xkuxik ta yaxinal* li mute-tik chvil ta vinajele».

33 Naka jech ta lok'olk'opetik^a laj yalbe sk'oplal li sk'op Diose, ja' to ti bu k'alal xa'ibeik smelolale. **34** Ta meel, mu'yuk k'usi laj yak'be xchanik mi ma'uk ta lok'olk'op laj yale, pe li yajchank'optake ta mukul laj yalbe smelolal skotol.^b

35 K'alal ch-ik'ub xa osil li va' k'ak'ale, xi laj yalbe li yajchank'optake: «Jelavkutik batel ta jot».^c **36** Ja' yu'un, k'alal laj xa ox sk'oponik komel li krixchanoetike, laj yik'ik batel ta varko li Jesuse, ja' jech laj yik'ik batel ti k'u yelan la staike xchi'uk oy yan varkoetik ti te nap'alik batel li ta svarkoal Jesuse.^d **37** Pe xjmet tal muk'ta xibal sba tsatsal ik' xchi'uk lik smajilan varko ta skoj ti tsyuk'ilan sba li nabe, jech oxal jutuk xa mu noj ta vo' li varkoe.^e **38** Pe te yakkal chvay ta chak varko li stuke, te metsel ta xonjolil. Va'un, tal stijik xchi'uk xi laj yalbeike: «Jchanubtasvanej, ¿mi mu aventa-o ti chichamkutik xae?».^f **39** Jech oxal, lik xchi'uk la tsak ta utel li ik'e xchi'uk xi laj yalbe li nabe: «¡Anchan! ¡Ts'ijlan!».^f Va'un, ch'ab li ik'e xchi'uk ch'an xi likel. **40** Va'un, xi albatike: «¿K'u yu'un chaxi'ik? ¿Mi yu'un ch'abal to xch'unel avo'ontonik?».^g **41** Pe xi'ik ta jyael xchi'uk xi laj yalbe sbaik: «¿Buch'u xa no'ox ta meel li vinik le'e? Yu'un k'alal ta ik' xchi'uk ta nab chch'unbat smantal».^g

5 Va'un, te k'otik ta jot ti' nab ta yosilal jerasaetik.^h **2** K'alal yal ta varko li Jesuse, te tal nupatak ta be yu'un jun vinik ti te lok' tal ta mukinale, ochem ibal sba* pukuj ta yo'onton. **3** Li vinik taje te naka' ta mukinal, mi ja'uk buch'u xchuk yu'un li va' k'ak'ale, ak'o mi xchukik

4:32 *O «skeoval». 5:2 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

ta kadena. **4** Ep ta velta yich'oj chukbel yok sk'ob ta kadena, pe xchak'lajet no'ox yu'un ta tuch'el xchi'uk solet chch'uch'ulta li kadena ti chukbil-o yok sk'obe, mu'yuk buch'u stabe yip sven-ta tspas ta manxo. **5** Ta k'ak'al ak'obal te x-avet ta mukinal xchi'uk ta vitstik, te tsbojilan sba ta ton. **6** Pe k'alal la sta ta ilel ta nom Jesus li vinike, bat ta anil xchi'uk la snijan sba ta stojolal.^a **7** Va'un, xi tsots lik avanuke: «¿K'usi chasa' li' eke, Jesus, Xni-ch'on Dios ta vinajel? Jamal xaval ta sat Dios ti mu'yuk chavak' jvokole». **8** Yu'un xi xa ono'ox alilanbat yu'un li Jesuse: «Ibal sba pukuj, lok'an ta yo'onton li vinike». **9** Pe xi jak'bate: «¿K'usi abi?». Xi la stak'e: «Lejion,* yu'un epunkutik». **10** Te une, ep ta velta tsots la sk'anbe vokol ti mu xtakatik lok'el ta jteklum li puku-jetike.^d

11 Va'un, ja'o te xlamet* chve' jtsop epal chitome^e ta ts'el vits.^f **12** Jech oxal, xi tsots lik sk'anik vokol li pukujetike: «Takunkutik batel ta stojolal li chitometik sventa xi-ochkutik ta yo'ontonike». **13** Va'un, albatik ti xu'e. Jech lok'ik li ibal sba pukujetike, te bat stik' sbaik li ta chitometike; te une ta anil bat skotolik ta tayal ch'entik,* la sjiip sbaik yalal ta nab, te van cha'miluk ta kot, te jik'av skotolik. **14** Pe javavik batel li jchabichitometike, batik ta jteklum xchi'uk ta sti'il-tak jteklum sventa chalbeik sk'oplal, va'un tal sk'elik k'usi k'ot ta pasel li krixchanoetike.^g **15** Te k'otik yo' bu oy li Jesuse, va'un te laj yilik li vinik ti u'uninbil yo'un pukuje, ja' li buch'u ochem to'ox lejion ta yo'ontone; te chotol, slapoj xa sk'u' spok' xchi'uk talem xa lek xch'ulel; va'un xi'ik ta

5:9 *Li jun lejione ja' jvok' soltaroetik mas tsots sk'oplal li ta vo'neal Romae. Li jp'el k'op li'e ja' sk'oplal ti toj epe. 5:11 *O «sbuset». 5:13 *O «yalalbaltik».

KAP. 5
 a Lu 8:28-30
 b Mt 8:29
 Snt 2:19
 c Ech 16:17, 18
 d Lu 8:31
 e Le 11:7, 8
 Dt 14:8
 f Mt 8:30-33
 Lu 8:32-34
 g Lu 8:35-37
 Kolumna 2
 a Mt 8:34
 b Lu 8:38, 39
 c Lu 8:40
 d Mt 9:18
 Lu 8:41, 42
 e Lu 4:40
 f Mt 9:20-22
 Lu 8:43, 44
 g Le 15:25
 h Mt 14:36
 Mr 6:56

jyalal. **16** Jech xtok, li buch'u-tik laj yilike lik xchapik k'usi la snuptan li vinik ti u'uninbil to'ox yu'un pukuje xchi'uk li jtsop epal chitome. **17** Ja' yu'un, lik sk'an-beik vokol Jesus ti ak'o xlok' batel ta slumalike.^a

18 Va'un, k'alal muy ta var-koe, tsots lik sk'an vokol li vinik ti u'uninbil to'ox yu'un pukuje, yu'un tsk'an chbat xchi'in.^b **19** Pe mu'yuk laj yak' xbat chi-inatuk li Jesuse, k'ajomal xi laj yalbee: «Batan ta ana yo' bu oy li avuts' avalale xchi'uk albo ya'i skotol li k'usitik la spas Jeova* ta atojolale xchi'uk ti k'u yelan la xk'uxubinote». **20** Va'un, bat li vinike, bat yal ta Dekapolis* skotol li k'usi la spas Jesus ta stojolale xchi'uk toj labal sba laj ya'i skotol li krixchanoetike.

21 K'alal jelav xa ox batel ta varko yan velta ta jot ti' nab li Jesuse, te la stsob sbaik tal epal krixchanoetik ta stojolal k'alal te xa ox oy ta ti' nabe.^c **22** Te nopaj tal jun bankilal jpsamantal ta snail tsobobballi ti Jairo sbie, k'alal laj yile, la skejan sba ta stojolal.^d **23** Xi tsots la sk'anbe vokol ep ta veltae: «Toj tsots ip* li kuni k'ox tsebe. Avokoluk tajek, la' ak'o ak'ob ta stojolal^e sventa x-ech' yu'un xchi'uk sventa xku-xi». **24** Jech oxal, bat xchi'in li vinike xchi'uk te tijilik batel li epal krixchanoetike, solet snet'o-jik batel li Jesuse.

25 Pe te oy jun ants ti oy xa ta 12 jabil^f ti mu xmak xchamele.^g **26** Ep yilaj svokol* k'alal chak' sba ta k'elel ta doktoretike, slajesoj xa skotol stak'in, pe mu'yuk bu xkol, ja' no'ox tsatsaj-o mas li xchamele. **27** K'alal laj ya'ibe sk'oplal li Jesuse, te nopaj batel ta spat epal krixchanoetik, va'un la spikbe li sk'u' slapoj ta sbae,^h

5:19 *K'elo Apendise A5. 5:20 *O «yosilal Lajuneb Jteklumetik». 5:23 *O «Chcham xa». 5:26 *O «Ep ak'bat svokol».

28 yu'un xi la snopilane: «Manchuk mi ja' no'ox ta jpkibe li sk'u' slapoj ta sbae, ta xikol». ^a 29 Ta ora mak li xchamele xchi'uk laj ya'i ti poxtaj xa li xchamel ti toj ep laj yil-o svokole.

30 Ta anil no'ox laj yak' venta Jesus ti lok' sju'ele, ^b ja' yu'un joiyij ti bu oy epal krixchanoetike xchi'uk xi la sjak'e: «¿Buch'u la spikbun li jk'u' jlajoj ta jbae?». ^c

31 Pe xi laj yalik li yajchan-koptake: «Solel tsnets'oxuk chavil li krixchanoetike, ¿k'u' yu'un ta to xajak' ti buch'u la spikote?». 32 Pe li Jesuse la sk'el batel ta jujujot xokon sventa tsa' li buch'u jech la spase. 33 Li antse xt'elt'un* ta xi'el ta skoj li k'usi k'ot ta pasel ta stojolare, ja' yu'un te tal skejan sba ta stojolar xchi'uk jamal laj yalbe skotol. 34 Xi albat yu'un Jesus li antse: «Jtseb, lapoxtaj xa ta skoj li xch'unel avo'ontone. Junuk avo'onton batan, ^d yu'un kol xa li achamel ti toj ep laj avil-o avokol yu'une». ^e

35 K'alal yakal to ta lo'il li Jesuse, te talik jayvo' viniketik ti likemik tal ta sna li bankilal jpsamantal ta snail tsobobbaile, xi laj yalike: «¿Cham xa ma' li atsebe! Altik xa chavak'be svokol li Jchanubtasvaneje». ^f 36 Ta skoj ti la sta ta a'iel Jesus li k'usi chalice, xi laj yalbe li bankilal jpsamantal ta snail tsobobbaile: «Mu xavat avo'onton, ^g ja' no'ox sk'an oyuk xch'unel avo'onton». ^g 37 Mu'yuk buch'u yan laj yik' batel xchi'in, ja' no'ox li Pedroe, li Santiago xchi'uk li Juan ti sban-kil yits'in sbaik xchi'uk Santiago. ^h

38 Va'un, k'otik li ta sna bankilal jpsamantal ta snail tsobobbaile, te laj yil ti xvochlajetik tajeke, ti ch-ok'ike xchi'uk ti x-avetik ta skoj ti chat tajak yo'ontonike. ⁱ 39 K'alal och

5:33 *O «xniknun». 5:36 *O «Muxaxi».

KAP. 5

a Mt 9:21

b Lu 5:17

Lu 6:19

c Lu 8:45-48

d Lu 7:50

Lu 8:48

e Mt 9:22

f Lu 8:49

g Lu 8:50

Jn 11:39, 40

h Mt 17:1

Mt 26:36, 37

i Mt 9:23-26

Lu 8:51-56

Kolumna 2

a Lu 8:52

Jn 11:11

b Mt 9:25

Lu 7:14

Lu 8:54

Ech 9:40

c Mr 1:42-44

Mr 7:35, 36

KAP. 6

d Lu 4:16

e Jn 6:42

Jn 7:15

f Mt 13:54-58

g Is 53:2

h Gal 1:19

i Jn 6:42

j Mr 3:31

k Mt 13:57

Lu 4:24

Jn 4:44

xa ox une, xi laj yale: «¿K'u' yu'un ti cha-ok'ik xchi'uk ti xavochlajetik* tajeke? Mu'yuk chamele ma' li uni tsebe, ja' no'ox chvay». ^a

40 K'alal jech laj ya'iike, lik stse-intaik sventa tsabanik. Pe k'alal laj xa ox stak lok'el li buch'utik tee, laj yik'be batel li stot sme' uni tsebe xchi'uk li buch'utik te xchi'uk li Jesuse, laje och batel ti bu oy li uni tsebe. 41 Va'un, la stsakbe sk'ob li uni tsebe xchi'uk xi laj yalbee: «*Talita kumi*», taje xi smelolal k'alal chich' jelibtasele: «Xi chkalbote, uni k'ox tseb: «¿Likani!»». ^b 42 Jech oxal, ta anil no'ox lik li tsebe xchi'uk lik xanavuk. (12 jabil yich'oj). Va'un, mu xa sna' k'usi tpsasik ta skoj ti xmuyubajik ta jyalele. 43 Pe ep ta velta laj yal mantal* ti mu me buch'u xalbeik ya'ie^c xchi'uk laj yal ti ak'o smak'linik li tsebe.

6 Lok' batel te xchi'uk och batel ta slumal stuk, ^d te tijilik batel ek li yajchankoptake. 2 Lik chanutbasvanuk ta snail tsobobbail k'alal savado xa ox, ch'ayal to k'ot yo'ontonik xchi'uk xi laj yalik jutuk mu skotoluk li buch'utik te yakal cha'iike: «¿Bu la xchan skotol k'u-sitik li vinik le'e? ^e ¿K'u' yu'un ti ak'bil sp'ijile xchi'uk ti spas yu'un li sk'elobiltak ju'elal le'e? ^f

3 Le'e ja' li karpinteroe, ^g ja' li yol Mariae ^h xchi'uk ja' yits'inabtak li Santiago, ⁱ Jose, Judas xchi'uk li Simone, ^j ¿mi mu jechuk? ¿Mi mu li'uk nakalik ta jlu-maltik li yixleltake?». Ja' yu'un, lik smak* yakanik ta skoj. 4 Pe xi albatik yu'un li Jesuse: «Ja' no'ox mu'yuk ich'bil ta muk' ta slumal stuk li j-alk'ope, ta stojolar yuts' yalal xchi'uk ta sna stuk». ^k 5 Jech oxal, mu'yuk bu la spas junuk sk'elobil ju'elal te, ja' no'ox laj yak' sk'ob ta stojolar

5:39 *O «xa-avlajetik». 5:43 *O «tsots laj yal mantal». 6:3 *O «t'a-buk».

jayibuk buch'utik ipik xchi'uk la xpoxtaan. **6** Ta melet, toj labal to sba laj yil ti ch'abal xch'unel yo'ontonike. Jech xtok, ay xanavuk ta bik'tal lumetik li ta spat xokon slumale, ay chanubtsavanuk.^a

7 Va'un, la stak ta ik'el li 12 ta vo' jtakboletike, lik stak batel ta cha'cha'vo'^b xchi'uk lik yak'anbe yabtel sventa tspasik ta mantal li ibal sba* pukujetike.^c **8** Jech xtok, laj yal mantal ti mu me k'usi xich'ik batel ti bu chbatike, ja' no'ox ak'o yich' batel snamte'ik. Mu me xich' batel spanik, mi ja'uk smoralil sve'elik xchi'uk mi ja'uk yav stak'inik* ti tsjok'an ta xchukike,^d **9** ja' no'ox ak'o xchuk lek xonobik xchi'uk ti mu me xich'ik batel* cha'chopuk sk'u' spok'ike.^e **10** Xi albatik xtoke: «Buyuk no'ox jpejukal na ti cha-ochike te komanik-o ja' to mi lalok'ik batel li ta jteklume.^e **11** Xchi'uk buyuk no'ox ti mu sk'an xch'amoxuk xchi'uk ti mu sk'an xa'ik li k'usi chavali-ke lilino komel li spukukal* avakanik k'alal mi lalok'ik batel tee, jech chak'ik venta ti mu lekuk oyike».^f **12** Jech oxal, lok'ik batel xchi'uk la xcholik mantal sventa tsutes yo'onton li krixchanoetike,^g **13** la slok'esik ep pukujetik^h xchi'uk la xjaxbeik aseite epal jchameletik, va'un poxtajanuk yu'unik.

14 Pe k'ot ta xchikin ajvalil Erodese taje, yu'un puk batel sk'oplal li Jesuse xchi'uk xi lik yal li krixchanoetike: «Laj yich' cha'kuxesel li Juan J-ak'-ich'vo'e, jech oxal spas yu'un sk'elobiltak ju'elal».ⁱ **15** Pe xi chal li yantike: «Ja' Elias». Li yantik xtoke xi chalike: «Ja' jun j-alk'op jech k'u'cha'al li j-alk'opetik ech' ta vo'nee».^j **16** Pe k'alal laj ya'i

6:7 * K'elo Glosario, *ibal sba*. **6:8** * Literal «yav skovreik». **6:9** * Literal «slapik batel». ^a O «jchop smasil sk'u' spok'ike». **6:11** * O «slumal».

KAP. 6

- a Mt 9:35
Lu 13:22
- b Lu 10:1
- c Mt 10:1
Lu 9:1-6
- d Mt 10:9,10
- e Mt 10:11
- f Mt 10:14
Lu 10:10,11
Ech 13:50,51
- g Ech 2:38
Ech 3:19
- h Lu 10:17
- i Mt 14:1-5
Lu 9:7-9
- j Mt 16:14
Mr 8:28

Kolumna 2

- a Lu 3:19,20
- b Le 18:16
Le 20:21
- c Mt 11:11
Mt 21:26
- d Je 40:20-22
- e Mt 14:6-12
- f Mt 14:8

Erodese taje, xi laj yale: «Li Juan ti la jtak ta tuch'bel sjole laj yich' cha'kuxesel». **17** Yu'un ja' stuk Erodese laj yal mantal ti ak'o stsakik li Juane, la stik' ta chukel xchi'uk la xchuk ta kadena ta skoj li Erodiasse, ja' li yajnil sban- kil ti Filipino sbie. Yu'un li Erodese laj yik'be li yajnil sban- kil.^a **18** Yu'un xi ono'ox ch-alilanbat yu'un Juan li Erodese: «Mu stak' ti li' avik'ojbe yajnil li abankile».^b **19** Pe li Erodiasse xti'et sjol ta stjokal xchi'uk tskan tsmil, pe mu k'usi xut. **20** Ta skoj ti sna'oj ti ja' jun tuk'il vinik xchi'uk ti ch'ule,^c mu sk'an k'usi chopol spasbe Juan li Erodese, ja' yu'un lek xchabioj. Va'un, k'alal cha'ibe li k'usi chale, mu xa sna' k'usi tspas; ak'o mi jech, lek xa'i xchikintabe li slo'ile.

21 Pe la stabe lek yorail sventa tspas k'usi oy ta yo'onton li Erodiasse, ja'o k'alal laj yak' ve'el Erodese li ta skumpleanyoe;^d la stak ta ik'el li sviniktak ti tsots yabtelike, li komandan- teetik yu'un soltaroeetike xchi'uk li viniketik ti lek ojtikinbilik ta Galileae.^e **22** Va'un, och batel li stseb Erodiasse xchi'uk ak'otaj, toj lek laj yil li Erodese xchi'uk li buch'utik yik'oj ta ve'ele.* Ja' yu'un, xi laj yalbe li tsebe: «K'an- bun ti k'usi chak'ane, va'un ta xkak'bot». **23** Xi jamal laj yal- be li tsebe: «Ti k'usi chak'anbune ta xkak'bot, ak'o mi chak'anbun j-o'luluk ti k'u' yepal jventainoje». **24** Jech oxal, lok' batel xchi'uk xi la sjak'be li sme'e: «¿K'usi ta jk'an xana?».^f Xi la stak'e: «Ja' xak'anbe li sjol Juan J-ak'-ich'vo'e». **25** Va'un, ta anil no'ox och ba- tel ti bu oy li ajvalile xchi'uk xi la sk'anbee: «Ta jk'an xalech- bun tal ta ora ta junuk muk'ta plato sjol li Juan J-ak'-ich'vo'e».^f **26** Ak'o mi laj yat tajak yo'onton li ajvalile, ta skoj ti yak'oj xa ox ye xchi'uk ti laj ya'i li bu-

6:22 * O «patajtik chve'ik ta sba mexae».

ch'utik yik'oj ta ve'ele,* la spas li k'usi k'anbate. **27** Jech oxal, li ajvalile ta anil no'ox la stak batel jun jchabivanej ti ak'o yich'be tal sjol li Juane. Va'un, bat xchi'uk la xtuch'be tal sjol ta chukinab, **28** te une laj yich'be tal ta jun muk'ta plato li sjole. Va'un, laj yak'be li tsebe, laje bat yak'be sme' li tsebe. **29** K'alal laj ya'i li yajchank'optake, ay xkuchbeik tal li sbek'tale xchi'uk la smukik.

30 La stsob sbaik ta spat xonkon Jesus li jtakboletike xchi'uk laj yalbeik skotol li k'usitik la spasike xchi'uk li k'usitik laj yak'ik ta chanele.^a **31** Va'un, xi albatike: «La'ik, batik ti bu sts'ijlane,* bat kuxik jlikeluk».^b Yu'un ep buch'utik xtal xbatik ta stojalalik, ja' yu'un mi ja'uk xak' yorail xve'ik. **32** Jech oxal, muyik ta varko sventa chbatik ti bu sts'ijlan* sventa stuk te oyike.^c **33** Pe li krixchanoetike laj yilik ti batike xchi'uk ep buch'utik laj ya'ik, ja' yu'un skotol li jteklumetike la stambeik batel anil ta yakanik xchi'uk ja' ba'yel k'otik. **34** Va'un, k'alal lok' li Jesuse, laj yil epal krixchanoetik xchi'uk k'uxubaj ta yo'onton,^d yu'un xko'olaj k'ucha'al chijetik ti ch'abal jchabivanej yu'unike.^e Jech oxal, ep k'usitik lik yak'be xchan.^f

35 Pe bat xa tajek k'ak'al, va'un tal li yajchank'optak ta stojolare xchi'uk xi laj yalbeike: «Sts'ijlan* ti bu oyutike xchi'uk bat xa tajek ora.»^g **36** Tako xa batel li krixchanoetik sventa xbatik ta sjoylejal sti'iltak jteklum xchi'uk li ta bik'tal lumetik sventa sman stuk li k'usi tslajesike».^h **37** Xi tak'batike: «Mak'linik vo'oxuk». Va'un, xi laj yalbeike: «¿Mi yu'un van sk'an xbat jmantukit tal chib sien de-

KAP. 6

a Lu 9:10

b Mt 11:29
Mt 14:13

c Jn 6:1, 2

d Mt 14:14
Ebr 4:15e 1Re 22:17
Is 53:6
Ese 34:5, 8
Mt 9:36f Is 61:1
Lu 9:11g Mt 14:15-21
Lu 9:12-17

h Jn 6:5

Kolumna 2

a 2Re 4:42-44
Mt 15:33
Jn 6:7

b Jn 6:9

c Jn 6:10-13

d Mr 8:6
Lu 24:30
Ech 27:35e Mt 14:20
Lu 9:17
Jn 6:13

f Mt 14:22

g Mt 6:6
Mt 14:23
Mr 1:35
Lu 6:12h Mt 14:24-33
Jn 6:16-21

nario* pan sventa chkak'bekutik sve' li krixchanoetike?».^a **38** Xi tak'batike: «¿Jayib pan oy avu'unik? ¿K'elik kik!».^b K'alal laj yilike, xi laj yalike: «Vo'ob xchi'uk cha'kot choy».^c **39** Te une, laj yalbe mantal skotol li krixchanoetik ti ak'o xchotik ta jujutsop ta yaxaltike.^c **40** Va'un, chotik ta jujutsop, jlome sien ta vo' xchi'uk jlome 50 ta vo'. **41** Te une, la stsak li vo'ob pane xchi'uk li cha'kot choye, la sk'el muyel vinajel xchi'uk la sk'an jun bendision.^d Va'un, la xut* li pane xchi'uk lik yak'be li yajchank'optak sventa xbat yak'beik li krixchanoetike xchi'uk la xch'akbe skotol krixchanoetik xtok li cha'kot choye. **42** Jech oxal, ve' skotolik xchi'uk noj lek xch'utik, **43** va'un noj lek 12 moch k'alal la stsobbeik li skomenale,* parte li choye.^e **44** Li buch'utik la sve'ik pane ja' vo'mil viniketik.

45 Va'un, ta anil no'ox laj yalbe mantal yajchank'optak ti ak'o xmuyik batel ta varko sventa ba'yel xjelavik li ta jot ti' nab ta Betsaidae, yu'un la sk'opon komel krixchanoetik li stuke.^f **46** Pe k'alal laj xa ox sk'opon komel li krixchanoetike, bat ta vits sventa tspas orasion.^g **47** K'alal och xa ox ak'obale, ta o'lol nab xa ox oy li varko, yan li Jesuse stukuk te oy li ta vitse.^h **48** K'alal laj yil ti solet mu xanav yu'un li svarkoike, ta skoj ti ta yelovalik chtal li tsatsal ik'e, xanav batel ta ba nab ta stojalalik te van ta yorail xchankojal chabivanej* ta ak'obaltik; pe tuk' ox tsk'an chjelav. **49** K'alal la staik ta ilel ti yakal chanav ta ba nabe, xi la snopike: «¿Mi yu'un van yakal chijvaychinaj?».^h Va'un, lik avanikuk, **50** yu'un laj yil skotolik xchi'uk xi'ik. Pe ta ora no'ox

6:26 *O «patajtik chve'ik ta sba mexae».
6:31 *O «ts'ijile». **6:32** *O «ts'ijil».
6:35 *O «Ts'ijil».

6:37 *K'elo Apendise B14. **6:41** *O «la xet'; la svok». **6:43** *O «skomelale».
6:48 *Ja' xkaltik, chlik val ta oxib ora ta sob ja' to tsuts k'alal mi lok' k'ak'ale.

k'oponatik xchi'uk xi albatike: «iTsotsuk avo'ontonik! Vo'onun, mu xaxi'ik».^a **51** Va'un, och ek li ta varko ti bu oyike, te une ts'ij li likel li ik'e. Toj labal sba laj yilik taje, **52** yu'un mu'yuk bu laj ya'ibeik smelolal ta sventa li pane, yu'un makal-o li yo'ontonike, mu xa'ibeik-o smelolal.

53 K'alal jelavik xa ox batel ta jot nabe, k'otik ta Jenesarret xchi'uk te nopol la xchuk ta ti' nab li svarkoike.^b **54** Pe k'alal lok'ik ta varkoe, ojtikinat yu'un li krixchanoetike. **55** Batik ta anil ta sjunul li jteklum taje xchi'uk la xkuchik batel ta svayeb* li buch'utik ipike, te laj yik'ik batel ti bu oy laj ya'iik li Jesuse. **56** Jech oxal, ta buyuk no'ox ti chbate, mi ta bik'it lumetik, mi ta jteklumetik o mi ja' li ta sti'iltak jteklumetike, te chak'ik ta ch'ivit li buch'utik ipike, va'un xvokolet tsk'anbeik ti ak'o yak' ta pikel ak'o mi ja' no'ox li stsitsimal* sk'u slapoj ta sbae.^c Ja' yu'un, skotol li buch'utik la spikike kolik.

7 Va'un, li jfariseoetik xchi'uk jlom jchanubtasvanejetik ta mantal ti likemik tal ta Jerusalem la sjoyobtaik li Jesuse.^d **2** Te laj yilik ti oy junantik yajchank'optak ti ik' sk'ob chve'ike, ja' xkaltik, ti mu'yuk bu spokoj sk'obike.* **3** (Yu'un li jfariseoetik xchi'uk skotol judaetike ja' to chve'ik mi ta xuk'ub to tspok li sk'obike, yu'un ta sjunul yo'onton tspasik skotol li k'usitik nopem xa'i tspas krixchanoetik ta vo'nee. **4** Jech xtok, k'alal tsutik tal ta ch'ivite, ja' to chve'ik mi atinike. Oy to ep k'usitik nopem xa'iik spasel ta sjunul yo'ontonik ti ak'bilik komele, jech k'ucha'al ti chak'beik yich' vo' ko-paetik, jarraetik xchi'uk li va-soetik pasbil ta kovree).^e **5** Ja'

6:55 *O «skamiya». 6:56 *O «sne». 7:2 *Ja' xkaltik, ti mu'yuk yik'obalik jech k'ucha'al chal Mantale.

KAP. 6

a Mt 14:27
Jn 6:20

b Mt 14:34-36

c Mt 9:20
Mr 5:25-28
Lu 8:43, 44
Ech 19:11, 12

KAP. 7

d Mt 15:1

e Mt 23:25
Lu 11:38, 39

Kolumna 2

a Mt 15:2

b Mt 15:7-9

c Is 29:13

d Gal 1:14
Kol 2:8

e Mt 15:3-6

f Eks 20:12
Dt 5:16
Ef 6:2

g Eks 21:17
Le 20:9
Pr 20:20

h 1Ti 5:8

i Mt 15:6

j Mr 7:3

k Mt 15:10

yu'un, xi jak'bat yu'un li jfariseoetik xchi'uk jchanubtasvanejetik ta mantale: «Li avajchank'optake ik' sk'ob chve'ik, zk'u yu'un ti mu'yuk tstsakik ta muk' li k'usitik nopem xa'i tspas krixchanoetik ta vo'nee?».^a **6** Xi albatike: «Jio'lavanejetik, ta melel ja' ak'oplalik li k'usi laj yal j-al-k'op Isaias ti xi ts'ibabile: «Li jteklum li'e ta yeik no'ox chich'ikun ta muk', pe li yo'ontonike nom tajek oy ta jtojolal.^b **7** Mu'yuk sbalil ti chich'ikun-o ta muk'e, yu'un ja' no'ox smantal-tak krixchanoetik li k'usi chak'ik ta chanele».^c **8** Chatenik komel li smantal-tak Diose, pe ja' ta sjunul avo'onton chapasik li k'usitik nopem xa'i tspas krixchanoetike».^d

9 Xi to albatik xtoke: «Lek xatjobik sventa mu xach'unbeik li smantal Dios yo' ja' xapasik li k'usitik nopem xava'iik spasele.^e **10** Jech k'ucha'al li'e, xi laj yal ti Moiseuse: «Ich'o ta muk' atos ame»,^f xi to laj yal xtoke: «Tsta slajel li buch'u chchopol k'opoj ta stojolal* stot o sme'e».^g **11** Pe xi chavalik li vo'oxuke: «Buch'uuk no'ox ti xi chalbe stot o sme'e: «Li k'usi oy ku'une mu xa xu' jtunes sventa jkoltaot, laj xa kak' ta korvan» (ja' xkaltik, jun matanal ak'bil ta stojolal Dios), **12** ja' jech mu xa k'usi xavak'beik spas jset'uk* ta stojolal stotik o sme'ik.^h **13** K'alal jech chapasike, ja' mu'yuk xa sbalil avu'unik li sk'op Dios ta skoj li k'usitik nopem xava'iik spasel ti la ajelubtasbeik komel li yantike.ⁱ Xchi'uk ep to k'usitik chapasik ti xko'olajtik k'ucha'al taje».^j **14** Jech oxal, laj yik' yan velta li epal krixchanoetike xchi'uk xi lik yalbee: «Chikintaik akotolik li k'usi chkale xchi'uk a'ibeik smelolal.^k **15** Ma'uk tsokesat-o li k'usi ch-och ta ye jun krixcha-

7:10 *O «sp'ajoj». 7:12 *O «jutebuk».

noe, yu'un ja' tsokesat-o li k'usi chlok' ta yee». ^a **16** *—

17 K'alal ochem xa ox ta jpej na ti bu nom xa yiloj li epal krixchanoetike, lik jak'batuk yu'un yajchank'optak ta sventa li lo-k'olk'ope. ^b **18** Ja' yu'un, xi albatike: «¿Mi yu'un mu to xavak'ik venta ek jech k'ucha'al li stukike? ¿Mi mu xavak'ik venta ti ma'uk tsokesat-o li k'usi ch-och ta ye jun krixchanoe? **19** Yu'un ma'uk ta yo'onton ch-och, ja' ta xch'ut ch-och xchi'uk chlok' batel ta letrina». Ja' jech laj yak' ta a'iel ti sak skotol li k'usitik chich' lajesale. **20** Xi laj yal xtoko: «Pe li k'usitik chlok' ta ye jun krixchanoe ja' tsokesat-o. ^c **21** Yu'un ta yo'onton chlik tal li k'usi toj chopol tsnop krixchanoe: ^d li mulivajele, * li elek'e, li milvaneje, **22** li slo'lael nup chi'ilile, li xpi-ch'etel o'ontonale, li k'usi toj chopol chich' pasele, li lo'laele, li talelal toj k'exlal sbae, * li it'ixale, li chopol k'opojele, li toybaille xchi'uk li bolibele. **23** Skotol li k'usitik toj chopol taje ta yut o'ontonal chlik tal xchi'uk ja' tsokesat-o li jun krixchanoe».

24 Va'un, lok' batel te, bat ta yosilal Tiro xchi'uk Sidon. ^e Te och batel ta jpej na, yu'un mu sk'an ti oy buch'u sna'e, ak'o mi jech, vinaj ono'ox. **25** Jech oxal, ta anil no'ox laj ya'ibe sk'o-plal Jesus jun ants ti yu'uninbil yu'un ibal sba* pukuj li yuni tsebe, tal ta stojolal xchi'uk la skejan sba ta stojolal. ^f **26** Ja' jun jgresia ants ti likem tal* ta Fenisia ta yosilal Siriae, va'un tsotslik sk'anbe vokol ti ak'o xlok'esbat li pukuj ti oy ta stojolal stse-

7:16 *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vunetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el DiOSE. K'elo Apendise A3. **7:21** *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. **7:22** *Li ta griego k'ope ja' *asel-gueia*. K'elo Glosario, *talelal toj k'exlal sba*. **7:25** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **7:26** *O «vok'em».

KAP. 7

a Mt 15:11
Tit 1:15

b Mt 15:15-20

c Mt 15:18

d Je 6:5
Je 8:21
Jer 17:9

e Mt 15:21

f Mt 15:22-28

Kolumna 2

a Mt 10:5, 6
Mt 15:26
Ro 9:4
Ef 2:12

b Mt 15:28

c Jn 4:49-51

d Mt 15:29

e Mt 9:32, 33
Lu 11:14f Mr 8:23
Jn 9:6g Is 35:5
Mt 11:5
Mt 15:30h Is 42:2
Mt 8:3, 4
Mr 5:42, 43

i Mr 1:43-45

j Ech 14:11

k Is 35:5, 6
Mt 15:31

be. **27** Pe xi albate: «Ja' ak'o nojuk xch'ut ba'yel li oloetike, yu'un mu lekum mi ta jpojbetik span li oloetik sventa chkak'betik li uni nene' ts'ietike». ^a **28** Pe xi la stak' li antse: «Jech ava'uk, bankilal, pe li uni nene' ts'ietike ta to slajesik ek li xch'uch'ulil chllilij yalel ta xmexa oloetike». **29** Xi albat ta skoj taje: «Ta sventa ti jech laj avale, batan; lo-k'em xa ta stojolal atseb li pukuje». ^b **30** Va'un, bat ta sna, te puch'ul ta tem* la sta li yuni tsebe, lok'em xa li pukuje. ^c

31 K'alal lok' ta Tiro li Jesus sventa tsut batel ta nab Galileae, te ech' ta Sidon xchi'uk te ech' ta yosilal Dekapolis. ^d **32** Yik'ojbeik tal jun vinik ti pak'chikine* xchi'uk ti vokol chk'opoje, ^e va'un la sk'anbeik vokol ti ak'o yak' sk'ob ta stojolale. **33** Jech oxal, parte laj yik' batel li vinike, la xch'ak lok'el ti bu oy ep krixchanoetike. Va'un, la stik' ochel sni' sk'ob li ta jun xchikin vinike xchi'uk k'alal laj xa ox stubta li sk'obe, la spikbe li yok'e. ^f **34** Laj une, la sk'el muyel vinajel, tsots la sjik' yo'onton xchi'uk xi laj yalbee: «*Efata*», taje ja' sk'an xal: «Ak'o jamuk». **35** Va'un, jam xchikin li vinike ^g xchi'uk jam li yee, jech oxal lek xa lik k'opojuk. **36** Laje, laj yal mantal ti mu me buch'u xalbeike, ^h pe k'alal jech laj yal mantale, mas to la spukbeik batel sk'oplal. ⁱ **37** Ta meel, ch'ayal tajek k'ot yo'ontoni^j xchi'uk xi laj yalike: «Lek la spas skotol li k'usitike. Xa'i xa yu'un k'alal ta pak'chikinetik* xchi'uk xk'opoj xa yu'un k'alal ta uma'etik». ^k

8 Li va' kak'ale, la stsob sba yan velta epal krixchanoetik xchi'uk ch'abal k'usi slajesik, ja' yu'un la stak ta ik'el li

7:30 *O «vayebal». **7:31** *O «yosilal Lajuneb Jteklumetik». **7:32** *O «koke; makal xchikine». **7:37** *O «koketik; buch'utik makal xchikinik».

jchank'opetike xchi'uk xi laj yale: **2** «K'ux ta ko'onton li epal krixchanoetike,^a yu'un oy xa ta oxib k'ak'al li' xchi'inojikkune xchi'uk mu'yuk k'usi slajesik.^b **3** Mi mu'yuk ve'em ta jtak batel ta snaike, ta xlaw yipalik ta be, yu'un oy jlom ti nom likemik tale». **4** Pe xi tak'bat yu'un li yajchank'optake: «¿Buch'u xa no'ox xu' tsta epal pan sventa tsmak'lin li epal krixchanoetik li'e, ti sts'ijlan' bi oyutike?». **5** Va'un, xi jak'batike: «¿Jayib pan oy avu'unik?». Xi la stak'ike: «Vukub».^c **6** Laje, laj yalbe krixchanoetik ti ak'o xchoitiik ta lumtike. La tsak li vukub pane, la stoj ta vokol, la xut,* te une laj yak'be yajchank'optak sventa spukik batel, va'un la spukbeik li krixchanoetike.^d **7** Oy jaykot bik'tal choy yu'unik xtok, va'un k'alal la stoj ta vokole, laj yal ti ak'o spukik batel xtoke. **8** Jech oxal, ve'ik xchi'uk noj kom xch'utik, va'un la stsobbeik li skomenale;* noj lek vukub muk'tik moch yu'unik k'alal la stsobike.^e **9** Pe te van chanmiluk viniketik ti ve'ike. Laj une, la sk'opon komel li krixchanoetike.

10 Ta ora no'ox muy ta varko xchi'uk yajchank'optak, batik ta yosilal Dalmanuta.^f **11** Te lok'ik tal li jfariseoetike xchi'uk lik svulilanik li Jesuse, yu'un tsk'anik ti ak'o spas junuk senyail ti likem tal ta vinajel sventa chak'ik ta prevae.^g **12** Va'un, tsots la sjik' yo'onton xchi'uk xi laj yale: «¿K'u yu'un yakalik ta sabel junuk senyail li jk'ol kuxlejal li'e?»^h Chkal ta melu ti mu'yuk bu ch-ak'bat yilik junuk senyail li jk'ol kuxlejal li'e.ⁱ **13** Va'un, te iktaatik komel, muy batel yan velta ta varko, bat ta jot ti' nab.

14 Pe ch'ay ta sjol xich' batel spanik, k'ajomal no'ox jun pan laj yich'ik batel, ja' yu'un mu-

KAP. 8

- a Mt 14:14
Mr 6:34
- b Mt 15:32-38
- c Mr 6:38
- d Mr 6:41
- e Mt 15:37
- f Mt 15:39
- g Mt 16:1-3
- h Mt 12:38
Jn 6:30
- i Mt 16:4

Kolumna 2

- a Mt 16:5-12
- b Mt 16:6
Lu 12:1
- c Mr 6:38
- d Mt 14:20
Mr 6:43
Lu 9:17
Jn 6:13
- e Mt 15:37
- f Mr 6:56
- g Mr 7:32, 33
Jn 9:1, 6

yuk k'usi mas x-ayan yu'unik li ta varkoe.^a **15** Va'un, p'ijubtasatik xchi'uk xi lek jamal albatike: «Vik'iluk me lek asatik; k'elo me abaik ta skoj slevadurail* li jfariseoetik xchi'uk ta skoj slevadurail li Erodese».^b **16** Te lik svulilan sbaik ta skoj ti ch'abal spanike. **17** Xi albatik k'alal laj yak' ventae: «¿K'u yu'un chavulilan abaik ta skoj ti ch'abal apanike? ¿Mi yu'un mu to xava-k'ik venta xchi'uk mi yu'un mu to xava'ibeik smelolal? ¿Mi yu'un makal-o li avo'ontonik ti mu to xava'ibeik smelolale? **18** ¿Mi yu'un mu xavilik ak'o mi oy sbek' asatik? ¿Mi yu'un mu xava'ilik ak'o mi oy achikinik? ¿Mi mu xvul ta ajolik **19** k'alal la jxut[#] vo'ob pan^c ti lek noj-o xch'utik vo'mil viniketike? ¿Jayib moch lek noj la atsobbeik li skomenale?».* Xi laj yalbeike: «12 moch».^d **20** «¿Jayib to muk'tik moch noj avu'unik k'alal la atsobbeik skomenal* k'alal la jvok' vukub pan ti ve'ik-o chanmil viniketike?». Xi laj yalbeike: «Vukub moch».^e **21** Va'un, xi albatike: «¿Mi yu'un mu to xava'ibeik smelolal?».

22 Te une, ochik batel ta Betsaida. Te laj yik'beik tal jun ma'sat vinik xchi'uk la sk'anbeik vokol ti ak'o spike.^f **23** Va'un, la stsakbe sk'ob li ma'sat vinike xchi'uk la snit lok'el ta sti' bik'it lum. K'alal laj xa ox stubtabe li sbek' sate,^g laj yak' sk'ob ta stojalal xchi'uk xi la sjak'bee: «¿Mi xavil xa jutuk osil?». **24** La stoy sat li vinike xchi'uk xi laj yale: «Xkil krixchanoetik, pe ko'ol xchi'uk te'etik yilel, ja' no'oxe xva'lajetik yilel». **25** Ja' yu'un, laj yak' sk'ob yan velta ta sbek' sat li vinike, va'un xil xa lek osil, lekub li sbek' sate, ja' jech lik yil skotol li k'usitike. **26** Jech oxal, la stak ba-

8:4 *O «ts'ijil». 8:6 *O «xet'; svok'». 8:8, 19 *O «skomelale».

8:15 *K'elo Glosario, *levadura*. 8:19 #O «jxet'; jvok'». 8:20 *O «skomelal».

tel ta sna xchi'uk xi laj yalbee: «Mu me xa-och batel li ta bik'it lume».

27 Te une, batik ta bik'it lumetik ta Sesarea yu'un Filipino li Jesus xchi'uk yajchank'optake, xi lik sjak'be li yajchank'optak k'alal yakalik ta xanbale: «¿Buch'uun la chalik li krixchanoetike?»^a **28** Xi laj yalbeike: «Vo'ot la li Juan J-ak'-ich'vo'e,^b li yantike chalik ti vo'ot la li Eliase,^c li yantik txoake chalik ti vo'ot la junuk j-alk'ope». **29** Xi jak'batike: «Pe li vo'oxuke, ¿buch'uun avalojik?»^d. Xi la stak' li Pedroe: «Vo'ot li Kristoote».^d **30** Laje, tsots laj yal mantal ti mu me buch'u xalbeik batele.^e **31** Jech xtok, ja'o xa te lik yalbe tal yajchank'optak ti toj ep chil svokol li Xnich'on Krixchanoe xchi'uk ti chp'ajat yu'un li moletike, li bankilal paleetike xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale. Jech xtok, laj yal ti chlaj ta milele^f xchi'uk ti chcha'kuxi ta yoxibal k'a-k'ale.^g **32** Jech ono'ox ta meyel, lek jamal albatik taje. Pe li Pedroe parte laj yik' batel li Jesuse xchi'uk tsots lik yalbe mantal.^h **33** Va'un, li stuke jop'ij, la sk'el batel li yajchank'optake xchi'uk tsots lik yalbe mantal li Pedroe: «¿Ak'o aba ta jpat, Satanas!, yu'un ma'uk chanop li k'usitik tsnop Diose, ja' chanop li k'usitik tsnop krixchanoetike».ⁱ

34 Va'un, la stak ta ik'el li epal krixchanoetik xchi'uk li yajchank'optake, xi laj yale: «Mi oy buch'u tsk'an chtal ta tojolale, ak'o sjip ta yo'onton xkuxlejale, ak'o xkuch li jtel te* sventa vokolile xchi'uk ak'o sts'akliun-o batel.^j **35** Yu'un li buch'u tspoj ya'i xkuxlejale ta me xch'ay yu'un, yan li buch'u chcham* ta kjoj xchi'uk ta skoj li lekil a'yejetike ja' tsta xkuxlejale.^k **36** Ta meyel,

8:34 *K'elo Glosario, *jtel te'*. **8:35** *O «chch'ay xkuxlejale».

KAP. 8

a Mt 16:13-15

Lu 9:18, 19

b Mt 14:1, 2

Mr 6:14

c Mr 9:11

d Mt 16:16

Lu 9:20

Jn 1:40, 41

Jn 6:68, 69

e Mt 16:20

Mr 9:9

Lu 9:21, 22

f Mt 26:2

g Mt 16:21

Mt 17:22, 23

h Mt 16:22

i Mt 16:23

j Mt 10:38

Mt 16:24

Lu 9:23

Lu 14:27

k Mt 10:39

Mt 16:25

Lu 9:24

Jn 12:25

Ap 12:11

Kolumna 2

a Mt 16:26

Lu 9:25

b Sl 49:8

c Mt 10:33

Lu 9:26

Lu 12:9

2Ti 1:7, 8

d Mt 16:27

Mt 25:31

2Te 1:7

KAP. 9

e Mt 16:28

Lu 9:27

f Mt 17:1-8

Lu 9:28-36

g Lu 3:22

Jn 12:28

h Sl 2:7

Is 42:1

Mt 3:17

2Pe 1:17

¿k'usi sbalil tstabe li jun krixchano mi laj yu'unin skotol li k'usi oy ta balumil pe ti ja' chch'ay li xkuxlejale?» **37** Ta meyel, ¿k'usi xu' xak' li jun krixchano sven-ta sta yan velta li xkuxlejale?^b **38** Yu'un li buch'u chk'exav ta kjoj xchi'uk ti chk'exav-o li k'usi chkal li ta jk'ol kuxlejale li'e, ja' li jk'ol kuxlejale ti mu'yuk tuk' chak' sba ta stojolal Dios* xchi'uk ti jpsasmulile, li Xnich'on Krixchano eke ta xk'exav ta stojolal^c k'alal mi vul tal xchi'uk smuk'ulal Stot xchi'uk skotol li xch'ul anjel-take».^d

9 Jech xtok, xi to albatike: «Chkalboxuk ava'ilik ta meyel ti oy jlom li buch'utik li' valalik ti mu'yuk bu cha'ik k'u yelan ta jyalet li lajelale, ja' to mi ba'yel laj yilik chtal xchi'uk sju'el li Ajvalilal* yu'un Diose».^e **2** K'alal ech' xa ox vakib k'ak'ale, li Jesuse laj yik' batel ta tayal vits li Pedroe, laj yik' batel xtok li Santiago xchi'uk Juan sventa stuk te oyike. Va'un, te sk'elojik la sk'atajes sba;^f **3** xojobaj tajek li sk'u' slapoj ta sbae, sak tajek, ja' xkom to ti k'u yelan tsakubtasvan k'usiuuk no'ox sakubtasobil k'u'il pok'il ta balumile. **4** Jech xtok, te vinaj tal ta stojolalich Elias xchi'uk Moises, te yakal chchi'inik ta lo'il li Jesuse. **5** Va'un, xi laj yalbe Jesus li Pedroe: «Rabi,* toj lek ti li' oyunkutike. Ja' yu'un, ak'o jva'ankutik oxpej karpana, jpej avu'un, jpej yu'un Moises xchi'uk jpej yu'un Elias». **6** Jech ta meyel, mu xa sna' k'usi tspas li Pedroe, yu'un xi'ik ta jyalet. **7** Va'un, te vinaj tal jvol tok, pixatik ta yaxinal* xchi'uk vinaj tal jun yech'omal eil^g li ta tok ti xi chale: «Li'e ja' Jnich'on, ja' li buch'u jk'anoje.^h

8:38 *Literal «tso'la snum xchi'il». **9:1** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **9:5** *Ja' jun bil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike. **9:7** *O «skeoval».

Chikintaik li k'usi chale». ^a **8** Pe k'alal la sk'elik ta jujujote, mu'yuk buch'u yan laj yilik, ja' no'ox li Jesuse.

9 K'alal ja'o te xyalik tal ta vits-
te, tsots laj yal mantal ti mu me
buch'u xalbeik li k'usi laj yilike, ^b
ja' to me mi laj yich' cha'kuxesel li
Nnich'on Krixchanoe. ^c **10** Jech
laj yak' ta yo'ontonik* li k'usi al-
batike, pe te chalbeik tal sk'oplal
stukik k'usi smelolal ti chcha'ku-
xie. **11** Va'un, xi lik sjak'beike:
«ǂK'u yu'un chalik li jchanubtas-
vanejetik ta mantal ti ba'yel
chtal ^d li Eliase?». ^e **12** Xi tak'ba-
tike: «Ja' ono'ox ba'yel chtal ma'
li Eliase xchi'uk ja' chach'ubtas-
skotol li k'usitike, ^f pe ǂk'uxi ti
ts'ibabil sk'oplal ti persa chil ep
svokol ^g xchi'uk ti chich' pajel
li Nnich'on Krixchanoe? ^h **13** Pe
chkalboxuk ava'iik ti ay xa ta me-
lel ma' li Eliase ⁱ xchi'uk la spas-
beik li k'usi la sk'an yo'ontonike,
ja' jech k'ucha'al ts'ibabil sk'opla-
le.» ^j

14 Pe k'alal nopajik batel ta
stojolal li yan jchank'opetike, te
laj yilik ti joybilik yu'un epal
krixchanoetike xchi'uk ti tstsab-
katik ta k'op yu'un li jchanub-
tasvanejetik ta mantale. ^k **15** Pe
k'alal la staik ta ilel Jesus li
epal krixchanoetike, toj ch'ayal
to k'ot yo'ontonik, anil bat snu-
pik tal ta be xchi'uk bat sk'opon-
nik. **16** Xi jak'batike: «ǂK'usi ti
yagal chatsak-o abaik ta k'ope?». ^l
17 Va'un, xi la stak' jun ti buch'u
te xchi'uk epal krixchanoetike:
«Jchanubtasvanej, laj kik'bot tal
li jnich'one, yu'un ochem jun pu-
kuj ta yo'onton ti pasem ta uma'
yu'une. ^m **18** K'alal tstsakat yu'un
li pukuje, chjipat ta lum, chvokan
ye xchi'uk chk'ux stanal ye, va'un
ch'abal xa yip chkom. La jk'anbe
avajchank'optak ti ak'o slok'es-
beike, pe mu'yuk bu xu' yu'unik». ⁿ
19 Va'un, xi tak'batike: «ǂAy,

9:10 *O ja' van sk'oplal «la snak' ta
yo'ontonik».

KAP. 9

a Dt 18:15
Mt 17:5
Lu 9:35
Ech 3:22, 23

b Mt 12:15, 16
Mr 8:29, 30

c Mt 17:9
Lu 9:36

d Mt 17:10

e Mal 4:5, 6
Mr 8:27, 28

f Mt 17:11

g Da 9:26

h Sl 22:6, 7
Is 50:6
Is 53:3
Lu 23:11

i Mt 11:13, 14
Lu 1:13, 17

j Mt 17:12

k Lu 9:37

l Mt 17:14-17
Lu 9:38-42

Kolumna 2

a Dt 32:20

b Mt 17:17
Lu 9:41

c Mt 17:20
Mr 11:23
Lu 17:6
Jn 11:40
Ech 14:9, 10

d Lu 17:5

e Mt 17:18
Mr 1:23-25
Lu 4:34, 35
Ech 10:38

f Mt 17:19, 20

jk'ol kuxlejaj ti ch'abal xch'unel
avo'ontone!, ^a ǂk'u to van sjalil li'
ta jchi'inoxuke? ǂK'u to van sjal-
il ta jts'ikboxuk? Ik'beikun tal». ^b
20 Jech oxal, laj yik'beik batel
li kereme. Pe k'alal laj yil Jesus
li pukuje, ta ora no'ox la slikes-
be stup'-ik' li kereme. K'alal la
sjip ta lume, la sbalalin sba xchi'-
uk lik vokanuk ye. **21** Va'un, li
Jesuse xi la sjak'be li stot ke-
reme: «ǂK'u xa sjalil ti jech tspas-
bate?». Xi laj yale: «Ta sbik'tal
ono'ox. **22** Jech xtok, ep ta vel-
ta chjipat ta k'ok' xchi'uk chti-
k'at ta vo' sventa chmilat. Pe mi
oy k'usi xu' avu'un spasele, k'u-
xubinunkuti xchi'uk koltaunkuti-
tik». **23** Xi albat yu'un li Jesu-
se: «ǂK'u yu'un ti «mi oy k'usi xu'
avu'un spasel» xachie? Yu'un skot-
ol xu' yu'un spasel li buch'u oy
xch'unel yo'ontone». ^c **24** Ta anil
no'ox tsots xvokolet likel li stot
uni kereme xchi'uk xi laj yale:
«ǂOy xch'unel ko'onton! ǂKol-
taun sventa oyuk mas xch'unel ko'on-
ton!». ^d

25 K'alal laj yil Jesus ti te xa
xbatik ta anil li epal krixchanoe-
tike, la stsak ta utel li ibal sba*
pukuje, xi laj yalbee: «Pukuj,
vo'ot ti chapasvan ta uma' xchi'-
uk ti chapasvan ta pak'chikine, ^e
tsots chkalbot mantal ti ak'o xa-
lok' ta stojolal xchi'uk ti mu xa
me xa-och yan veltae». ^f **26** K'a-
lal tsots avan xchi'uk ti la slikes-
be stup'-ike', lok' batel; chamem
xa kom yilel li kereme, jech oxal
jutuk mu skotolilik xi laj yali-
ke: «ǂCham xa!». **27** Pe li Jesu-
se la stsakbe sk'ob, la snit likel,
jech oxal va'i. **28** Ja' yu'un, k'a-
lal och xa ox ta jpej nae, xi jak'-
bat ta mukul yu'un li yajchan-
k'optake: «ǂK'u yu'un ti mu'yuk
bu xlok' ku'unikutik li pukuje?». ^f
29 Xi tak'batike: «Yu'un li jtos ta
pukuj taje ja' no'ox ta orasion xu'
xlok'».

9:25 *K'elo Glosario, *ibal sba.* #O
«koke».

30 Lok'ik batel te xchi'uk ech'ik ta Galilea, pe mu sk'an ti oy buch'u xk'ot ta xchikine.

31 Yu'un la xchanubtas xchi'uk xi laj yalbe li yajchank'optake: «Li Xnich'on Krixchanoe-tik, va'un tsmilik,^a pe ak'o mi tsmilik ta xich' cha'kuxesel k'alal ech'em xa ox oxib k'ak'ale».^b
32 Mu'yuk bu laj ya'ibeik smelolal li k'usi laj yale, pe mu'yuk xa k'usi la sjak'beik, yu'un chi'ik ta sjak'el.

33 Va'un, ochik batel ta Kaper-naum. K'alal ochemik xa ox ta yut nae, xi jak'batike: «ǰK'usi ti chavulilan-o abaik tal ta bee?».^c
34 Mu'yuk xtak'avik, yu'un la svulilan sbaik tal ta be ta sventa ti buch'u junukal mas muk' sk'oplal yu'unike. **35** Jech oxal, choti, laj yik' tal li 12 ta vo' jtakboletike xchi'uk xi laj yalbee: «Mi oy buch'u tsk'an chk'ot ta ba'yele, sk'an xk'ot ta slajeb avu-unik xchi'uk sk'an xk'ot ta avaj-tunelik».^d
36 Te une, laj yik' tal jun uni olol, la sva'an ta o'lol ti bu oyike xchi'uk la smey, va'un xi al-batike: **37** «Li buch'u tstsak ta venta junuk uni olol^e ta jbi jech k'ucha'al li uni olol li'e, tstsakun ta venta ek; jech xtok, li buch'u tstsakun ta ventae ma'uk no'ox vo'on tstsakun ta venta, yu'un tstsak ta venta ek li buch'u la stakun tale».^f

38 Xi laj yalbe Jesus li Juane: «Jchanubtasvanej, oy buch'u laj kilkutik ti yakal tslok'es pukujetik k'alal tstunes abie, laj ox jpa-jeskutik, yu'un ma'uk jchi'iltik».^g
39 Pe xi laj yal li Jesuse: «Mu xapajesik, yu'un li buch'u spas yu'un junuk sk'elobil ju'elal ta jbie mu'yuk k'usi chopol chal ta jtojolal ta anil. **40** Yu'un li buch'u mu'yuk tskontrainutike jmoj ko'ontontik xchi'uk.^h **41** Yu'un li buch'u chak'boxuk jbochuk vo'avuch'ik ta skoj ti ja' yu'unoxuk li Kristoe,ⁱ chkalboxuk ava'ik ta

KAP. 9

- a Mt 26:2
b Mt 16:21
Mt 17:22, 23
Mr 8:31
Lu 9:44, 45
c Mt 18:1-5
Lu 9:46-48
Lu 22:24
d Mt 20:26-28
Mr 10:43-45
Flp 2:8, 9
e Lu 18:16
f Mt 10:40
Lu 9:48
Jn 13:20
g Lu 9:49
h Lu 9:50
i Mt 25:40

Kolumna 2

- a Mt 10:42
b Mt 18:6
Lu 17:1, 2
c Mt 5:30
Mt 18:8
Kol 3:5
d Mt 10:28
Mt 23:33
Lu 12:5
e Gal 5:24
f Mt 5:29
Mt 18:9
Ro 8:13
g Is 66:24
h Lu 17:29
i Mt 5:13
Lu 14:34, 35
j Kol 4:6
k Ro 12:18
Ef 4:29
1Te 5:13
Ebr 12:14

KAP. 10

- i Mt 19:1, 2

melel ti ta ono'ox me xich' ta persa li smotone.^a **42** Pe li buch'u tsmakbe* yakan junuk li buch'u bik'it yak'oj sba ti oy xch'u-nel yo'ontone, mas me lek ti ak'o sjok'anbeik ta snuk' jpejuk stanal molino ti tsjoyoyin vuroe xchi'uk ti ak'o yich' jipel ochel ta nabe.^b

43 »Mi oy junuk velta tsmakot li ak'obe, tuch'o lok'el. Ja' mas lek mi ch'abal ak'ob chata akuxle-jale, ja' vokol mi te oy xchibal ak'ob chavich' jipel ochel ta Jeenae,^{*} li ta k'ok' ti bu mu xtup'e.^c **44** *— **45** Xchi'uk mi tsmakot li avakane, tuch'o lok'el, yu'un ja' mas lek mi ch'abal junuk avakan chata akuxle-jale, ja' vokol mi te oy xchibal avakan chavich' jipel ochel ta Jeenae.^{*d} **46** *— **47** Xchi'uk mi tsmak[#] avakan li sbek' asate jipo batel,^e yu'un ja' mas lek mi jpej no'ox sbek' asat cha-och li ta Ajvalilal yu'un Diose, ja' vokol mi te oy xcha'pejal sbek' asat chavich' jipel ochel ta Jeenae,^{*f} **48** ti bu mu xcham li xuvite xchi'uk ti bu mu xtup' li k'ok'e.^g

49 »Yu'un chvul k'ok' ta stojolal skotolik jech k'ucha'al chich' vijbel ats'am li ve'lile.^h **50** Toj lek li ats'ame, pe mi oy junuk velta chlay yip li ats'ame, ǰk'usi xa chachi'ubtasik-o?ⁱ Oyuk me avats'amilik/ xchi'uk junuk me avo'ontontik ta jujuntal».^k

10 Lik batel te, bat ta sts'ak Judea ta jot uk'um Jordan, te la tsob sba tal yan velta epal krixchanoetik ta stojolal li Jesuse. Jech ono'ox k'ucha'al nopem xa'ie, lik xchanubtasan xtok.^l **2** Va'un, li jfariseoetike te nopajik tal ta stojolal sventa chak'ik ta preva, la sjak'beik

9:42 *O «tst'abesbe». **9:43, 45, 47** *K'elo Glosario, Jeena. **9:44, 46** *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vundetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'i-betik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3. **9:47** *O «tst'abes».

mi stak' sutes-o* yajnil li jun vinike.^a **3** Xi tak'batike: «¿K'usi mantal laj yak'boxuk li Moise-se?»^a **4** Xi laj yalike: «Li Moise-se laj yak' ti ak'o spasbeik svunal sventa xbat li yajnilike xchi'uk ti sutesik-oe».^b **5** Pe xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Ja' jech la sts'i-baboxuk mantal^c ta skoj ti tsots avo'ontonike.^d **6** Ak'o mi jech, k'alal lik meltsajuk tal li k'usitik pasbile «la spas jun vinik xchi'uk jun ants li Diose.^e **7** Jech oxal, ta xikta komel stot xchi'uk sme' li vinike,^f **8** va'un tspas ta jun sbek'talik li cha'vo'ike,^g jech oxal mu xa me cha'vo'ikuk, yu'un pasik xa ta jun. **9** Ja' yu'un, ti k'usi spasoj ta jun li Diose mu'yuk buch'u xu' xch'ak».^h **10** K'alal te xa ox oyik yan velta li ta nae, lik jak'batuk yu'un jchan-k'opetik ta sventa taje. **11** Xi la stak'e: «Tslo'la snup xchi'il li buch'u tsutes-o yajnil' xchi'uk ti chik' yan antse **12** xchi'uk mi oy junuk velta tsmalalin yan vinik li jun ants ti k'alal sutesoj-o xa li smalale, tslo'la li snup xchi'ile».^j

13 Va'un, li krixchanoetike te lik yik'beik tal uni ololetik sventa xak' sk'ob ta stojolalik, pe li jchank'opetike laj yutik.^k **14** K'alal laj yil Jesus taje, chopol laj ya'i xchi'uk xi laj yale: «Ak'o talikuk ta jtjokol li uni ololetike, mu xapajesik; yu'un ja' jechik li buch'utik chu'uninik li Ajvalilal* yu'un Diose.^l **15** Chkalboxuk ava'ik ta mellet ti buch'u mu'yuk chch'am li Ajvalilal yu'un Dios jech k'ucha'al jun uni olole, mi ja'uk ono'ox bu ch-och te».^m **16** La spet li ololetike xchi'uk lik yak'be bendision, laj yak' sk'ob ta stojolalik.ⁿ

17 K'alal ja'o xa stamoj batel

10:2 *Li jp'el K'op ta griego taje ja' sk'an xal ti oy lek svunal yu'unik ta stojolal ajvalil ti xu' sutes-o sbaik li buch'utik nupunemike. **10:14** *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 10

- a Mt 19:3
- b Dt 24:1
Mt 5:31
Mt 19:7
- c Mt 19:8
- d Dt 9:6
Ech 13:18
- e Je 1:27
Je 5:2
Mt 19:4
- f Mt 19:5
- g Je 2:24
Ef 5:31
- h Mt 19:6
- i Mt 5:32
Mt 19:9
Lu 16:18
- j Ro 7:3
- k Mt 19:13
Lu 18:15
- l Mt 18:4
Mt 19:14
Lu 18:16
1Pe 2:2
- m Mt 18:3
Lu 18:17
- n Mr 9:36

Kolumna 2

- a Mt 19:16
Lu 18:18
- b Sl 86:5
Mt 19:17
Lu 18:19
- c Eks 20:13
Dt 5:17
Mt 5:21
1Jn 3:15
- d Eks 20:14
Dt 5:18
- e Eks 20:15
Dt 5:19
- f Eks 20:16
Dt 5:20
- g Le 19:13
- h Eks 20:12
Dt 5:16
Ef 6:2
- i Mt 19:21
- j Lu 18:23
- k Jer 9:23
1Ti 6:17
- l Mt 19:24
Lu 18:25
- m Mt 19:25, 26
Lu 18:26, 27
- n Job 42:2

sbee, te tal ta anil jun vinik xchi'uk la skejan sba ta stojolal, xi la sjak'bee: «Lekil Jchanubtasvanej, ¿k'usi sk'an ipas sventa jta li kuxlejal sbatel osile?»^a **18** Xi albat yu'un li Jesuse: «¿K'u yu'un chavalbun ti lekune? Mu'yuk ono'ox buch'u lek, ja' no'ox stuk lek li Diose.^b **19** Xavojti-kin li mantaetik li'e: «Mu xamilvan,^c mu xalo'la anup achi'il,^d mu xa-elk'aj,^e mu xanopbe smul achi'il,^f mu xalo'lavan,^g ich'o ta muk' atos ame'».^h **20** Xi laj yal li vinike: «Jchanubtasvanej, ta jbi'k'tal ono'ox lik ipas tal skotol ma' taje». **21** Va'un, la sk'el batel vinik li Jesuse xchi'uk xi laj yalbe ta skoj ti sk'anoje: «Oy to jtos k'usi sk'an xapas: batan, bat chono li k'usitik oy avu'one, li stojole bat ak'bo li buch'utik abol sbaik; ja' jech chata ak'ulejal ta vinajel, va'un la' ts'akliun».ⁱ **22** Pe la svul yo'onton k'alal laj ya'i li k'usi albate xchi'uk chat taje yo'onton sut batel, yu'un toj ep k'usitik oy yu'un.^j

23 K'alal la sk'el ta jujujot li Jesuse, xi laj yalbe li yajchank'optake: «¡Toj vokol cha'i ch-och ta Ajvalilal yu'un Dios li buch'u oy stak'ine!».^k **24** Pe toj labal sba laj ya'ik jchank'opetik li k'usi laj yale. Va'un, xi la stak' li Jesuse: «Jnich'nab, ¡toj vokol ch-och ta Ajvalilal yu'un Dios li jun krixchano! **25** Ja' mu vokoluk chjelav ta sat akuxa li jkot kameyev, ja' toj vokol ch-och ta Ajvalilal yu'un Dios li buch'u jk'uleje».^l **26** Mas to toj labal sba laj ya'ik xchi'uk xi laj yalbeike:^m «¿Buch'u xa no'ox xu' xkol?».^m **27** Tuk' k'elatik batel yu'un li Jesuse, va'un xi laj yale: «Li krixchanoetike mu xu' yu'unik spasel taje, pe mu jechuk ma' li Diose, yu'un xu' yu'un spasel skotol li Diose».ⁿ **28** Va'un, xi lik yal li Pedroe: «¡K'elavill!, li vo'on-

10:26 *O ja' van sk'oplal «xi laj yalbe sbaik ta jujuntale».

kutike kiktaojkutik skotol sven-
ta jts'akliotkutik». **29** Xi laj yal
li Jesuse: «Chkalboxuk ava'iik ta
melel ti skotol li buch'u yiktaoj
sna, mi sbankil o yits'in, mi xvix
o yixlel, mi sme' o stot, mi ya-
lab o xnich'nab o mi yosil ta
kjoj xchi'uk ta skoj li lekil a'ye-
jetike^b **30** ta me snuptan kon-
trainel,^c ak'o mi jech, sien to me
mas tsta li avi k'ak'ale, mi sna,
mi sbankil o yits'in, mi xvix o yix-
lel, mi sme', mi yalab o xnich-
nab o mi yosil; jech xtok, ta me
sta xkuxlejal sbatel osil ta ts'a-
kal. **31** Pe ep ti buch'utik ba'yel
oyike ja' chk'otik ta slajeb, li bu-
ch'utik ta slajeb oyike ja' chk'otik
ta ba'yel». ^d

32 K'alal yakal chmuyik batel
ta Jerusalem ti ja' jelavem batel
yu'unik li Jesuse, li jchank'ope-
tike labal sba laj ya'iik, pe xi'e-
mik li buch'utik te tijilik bate-
le. Jech xtok, parte laj yik' batel
yan velta li 12 ta vo' jtkaboletike
xchi'uk lik yalbe li k'usitik po'-
ot xa xk'ot ta pasel ta stojolale:^e
33 «jK'elavilik! Li' oyutike, yakal
chijmuy batel ta Jerusalem, te
une chich' ak'el ta sk'ob bankilal
paleetik xchi'uk jchanubtasvane-
jetik ta mantal li Xnich'on Krix-
chano. Va'un, chchapanik sven-
ta tsmilik xchi'uk chak'ik ta sk'ob
jyanlumetik **34** sventa tslaba-
nik, tstubtaik, tsitsitsik* xchi'uk
tsmilik, pe chcha'kuxi ta yoxibal
k'ak'al». ^f

35 Li Santiago xchi'uk Juan
ti ja' li xnich'nab Sebedeoe,^g no-
pajik batel ta stojolal xchi'uk xi
laj yalbeike: «Jchanubtasvanej,
ta jk'ankutik ti ak'o xapas li k'usi
ta jk'anbotkutike». ^h **36** Xi alba-
tike: «jK'usi oy ta avo'ontonik
ak'o jpasboxuk?». **37** Xi la sta-
k'ike: «Ak'o ti te xichotikutik
jun ta abats'ik'ob xchi'uk jun ta
ats'etk'ob* k'alal mi la-och ta aj-
valile». ⁱ **38** Pe xi albatik yu'un li

10:34 *O «chak'beik nukul». **10:37** *O
«asurtok'ob».

KAP. 10

- a Mt 19:27
Lu 18:28
- b Mt 10:37
Mt 19:29
Lu 18:29, 30
- c Mt 5:11
Ech 14:22
- d Mt 19:30
Mt 20:16
Lu 13:30
- e Mt 20:17-19
Mr 8:31
Mr 9:31
Lu 9:22
Lu 18:31-33
- f Ech 10:40
1Ko 15:3, 4
- g Mt 10:2
- h Mt 20:20, 21
- i Mt 19:28

Kolumna 2

- a Mt 20:22, 23
Lu 12:50
Jn 18:11
Ro 6:3
- b Ech 12:2
Ap 1:9
- c Mt 20:24
- d Mt 20:25
Lu 22:25
1Pe 5:2, 3
- e Mt 20:26, 27
Mr 9:35
Lu 9:48
Lu 22:26
- f Jn 13:14
Flp 2:7
- g Is 53:10
Da 9:24
Mt 20:28
Gal 3:13
Tit 2:13, 14
- h Mt 20:29-34
Lu 18:35-43

Jesuse: «Mu xana'ik li k'usi cha-
k'anike. jMi x-uch' avu'unik li
sbel kopa* chkuche o mi xu'
avu'unik chavich'ik vo' li ta ich-
vo' jech k'ucha'al chkich' vo'e?». ^a
39 Xi laj yalbeike: «Xu' ku'unku-
tik». Va'un, xi albatik yu'un li Je-
suse: «Ta xvuch'beik sbel ma' li
kopa* chkuche xchi'uk ta xavi-
ch'ik vo' li ta ich'vo' jech k'ucha'al
chkich' vo'e. ^b **40** Pe sventa xa-
chotiiik ta jbats'ik'ob xchi'uk ta
jts'etk'obe,* ma'uk vo'on chhak',
yu'un li chotlebaletik taje ja'
chal Jtot ti buch'utik te chchotii-
ke».

41 K'alal laj ya'iik li lajunvo'-
ike, ilinik ta stojolal li Santiago
xchi'uk Juane. ^c **42** Pe ik'atik tal
yu'un li Jesuse xchi'uk xi alba-
tike: «Li vo'oxuke ana'ojik ti bu-
ch'utik ajvalil xa'i sbaik ta jteklu-
metike jpel xa xalik ta stojolal
li buch'utik sventainojike xchi-
uk ti buch'utik muk' sk'oplal yu-
unike tspasik ta mantal li bu-
ch'utik sventainojike. ^d **43** Taje
sk'an me mu jechuk xapasik
ma' vo'oxuke, yu'un li buch'u
tsk'an muk' sk'oplal avu'unike
sk'an ba'yel xk'ot ta avajtunelik^e
44 xchi'uk li buch'u ba'yel tsk'an
chk'ot avu'unike sk'an xk'ot ta
mosoil avu'un akotolik. **45** Taje
ja' jech la spas li Xnich'on Krix-
chano eke, mu'yuk bu tal sventa
xtunik ta stojolal,^f yu'un tal tu-
nuk xchi'uk tal yak' xkuxlejal k'u-
cha'al pojelal sventa tspoj epal
krixchanoetik». ^g

46 Va'un, ochik batel ta Jeri-
ko. Pe k'alal lok' batel ta Jeriko
xchi'uk li yajchank'optak xchi'uk
jtsop krixchanoetik ti lek epike,
te chxot ta xokon be la staik
jun ma'sat jk'anlimoxna ti Bar-
timeo sbie,^h ja' xnich'on Timeo.
47 Va'un, lik avanuk xchi'uk xi
lik yal k'alal laj ya'i ti ja' li Jesuse,

10:38, 39 *Li kopae ja' sk'an xal ti ja'
jech la sk'an Dios ti ak'o xcham Jesus ta
skoj ti pak'taat ta jchopolk'optavaneje.
10:40 *O «jksurtok'obe».

li Jnasaretal vinike: «ǰXnich'on David,^a oyuk xk'uxul avo'onton ta jtojolal!»,^b **48** Pe ep buch'utik tsots lik yutik ti ak'o sts'ijie, pe mas to tsots xi lik avanuke: «ǰXnich'on David, oyuk xk'uxul avo'onton ta jtojolal!». **49** Jech oxal, va'i li Jesuse xchi'uk xi laj yale: «Ik'beikun tal». Va'un, bat yik'ik tal li ma'sat vinike, xi laj yalbeike: «ǰTsotsuk avo'onton! Va'an, yu'un la stakot ta ik'el». **50** La sĵip komel li sk'u slapoj ta sbae, xp'itluj to likel xchi'uk bat ta stojolal Jesus. **51** Va'un, xi albat yu'un li Jesuse: «ǰK'usi chak'an ta jpasbot?». Xi laj yal li ma'sat vinike: «ǰRabboni,* ak'o jamuk li jsate». **52** Va'un, xi albat yu'un li Jesuse: «Batana, lapox-taxa ta skoĵ li xch'unel avo'ontone». ^c Jech oxal, ta ora no'ox jam li sate,^d va'un lik sts'akli batel.

11 Va'un, k'alal nopajik xa ox batel ta Jerusalem, ta Betfague xchi'uk ta Betania^e te ta vits Olivatike, la stak batel cha'vo' yajchank'optak li Jesuse^f **2** xchi'uk xi laj yale: «Batana-lik li ta bik'it lum le'e, va'un mi la-ochike, te chukol chataik ta anil jkot ch'iom vuro ti mu'yuk buch'u skajlebinoj-oe; titunik, va'un ik'ik tal li'e. **3** Pe mi oy buch'u xi chalboxuke: «ǰK'usi chapasik le'e?», xi xavalbeike: «Yu'un chtun yu'un li Kajvaltike, pe te tstak sutel tal ta ora». **4** Va'un, batik, te chukol la staik ta ti' na li ch'iom vuroe, te oy ta pana* ta xokon kaye, te une la stitunik tal.^g **5** Pe xi laj yalik jlom li buch'utik te va'ajtike: «ǰK'usi chapasik ti chatitunik li ch'iom vuroe?». **6** Ja' jech la stak'beik k'ucha'al albatik yu'un Jesuse; te une albatik ti xu' xik'ik tale.

7 Laje, laj yik'beik tal Jesus li ch'iom vuroe,^h la slambeik ta sba

10:51 *Ja' sk'an xal «jchanubtasvanej». 11:4 *O «pat na».

KAP. 10

- a Jer 23:5
Ro 1:3
- b Mt 9:27
Mt 15:22
- c Mt 9:20, 22
- d Is 35:5
Is 42:7
Mr 8:25

KAP. 11

- e Jn 11:18
- f Mt 21:1-3
Lu 19:29-34
- g Mt 21:6
- h 1Re 1:33
Sak 9:9

Kolumna 2

- a Mt 21:7, 8
Jn 12:14, 15
- b Lu 19:36
Jn 12:13
- c Mt 21:15
- d Sl 118:25, 26
Mt 21:9
Lu 19:37, 38
Jn 12:13
- e Sak 9:9
Lu 1:32
- f Mt 21:10
- g Mt 21:18
- h Mt 21:19
Mr 11:20
- i Mt 21:12
Lu 19:45, 46
Jn 2:14-16
- j 1Re 8:43
Is 56:7
- k Jer 7:11
Mt 21:13
Lu 19:46
Jn 2:16
- l Mr 14:1
Lu 20:19

li sk'u slapoj ta sbaik, va'un kaji li Jesuse.^a **8** Jech xtok, ep krixchanoetik la sk'i ta be li sk'u slapoj ta sbaik, yantike la sk'asik tal k'ob te' ta xokon be.^b **9** Li buch'utik jbabe batel xchi'uk li buch'utik tijilik batel ta spate xi x-avet chalike: «ǰAvokoluk, chabio!^c ǰAk'o sta bendision li buch'u chtal ta sbi Jeovae!^d **10** ǰAk'o sta bendision li Ajvalilal* chtal ta ts'akal yu'un jtotik Davide!^e ǰAvokoluk, chabio, vo'ot ti ta toyol oyote!». **11** Te une, och batel ta Jerusalem, ta yut templo, la sk'el batel skotol li k'usitik ta jujujote, pe ta skoĵ ti bat xa tajek orae, bat ta Betania xchi'uk li 12 ta vo' jtakboletike.^f

12 Ta yok'omal k'alal chlok'ik xa ox ta Betaniae, lik vi'najuk.^g **13** Te la sta ta ilel ste'el igo ta nom ti naka yanal oye, va'un bat sk'el mi oy k'usi sta. Pe mu'yuk k'usi la sta k'alal k'ote, ja' no'ox yanal, yu'un ma'uk yorail tsatin. **14** Ja' yu'un, xi laj yalbe li ste'el igoe: «Mu'yuk xa buch'u tslobot-o li asate». ^h Te yabinoj yajchank'optak li k'usi laj yale.

15 Va'un, kotik ta Jerusalem. Te och batel ta templo xchi'uk lik snuts lok'el skotol li buch'utik te chchonolajik xchi'uk chmanolajik ta temploe, la svalk'unbe xmexaik li jeltak'inetike xchi'uk la svalk'unbe svankaik li buch'utik chchonik palomae.ⁱ **16** Jech xtok, mu xak' ti oy buch'u xjelav xchi'uk yikatsik li ta temploe. **17** Xi chanutasvane xchi'uk xi laj yale: «Xi ts'ibabile: «Li jnae spasobil orasion sventa skotol jtekumetik chich' albel sk'oplal.»^j Pe li vo'oxuke apasojik xa ta xch'en j-elek'etik». ^k **18** K'alal laj ya'ik li bankilal paleetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale, lik sk'elik k'uxi xu' smilik;^l yu'un xi'taoĵik ta skoĵ ti ch'ayal to chk'ot yo'onton yu'un epal krix-

11:9 *K'elo Apendise A5. 11:10 *K'elo Glosario, ajvalilal.

chanoetik ta sventa ti k'u yelan chchanubtasvane.^a

19 Lok'ik batel ta jteklum k'alal bat xa ox k'ak'ale. **20** Pe k'alal te ech'ik ta sob yok'omale, laj yilik ti takijem xa li ste'el igoe, k'alal to ta yibel takijem.^b **21** Li Pedroe vul ta sjol li k'usi k'ot ta pasele, ja' yu'un xi laj yalbee: «jK'elavil, Rabil,* takijem xa li ste'el igo la achopol k'optae». **22** Va'un, xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Oyuk xch'unel avo'ontonik ta stojal Dios. **23** Chkalboxuk avaiik ta melet ti buch'u xi chalbe li vits li'e: «Lok'an batel, bat jipo aba ta nab xchi'uk mi mu'yuk xchibet chale, ti oy lek xch'unel yo'onton ti chk'ot ta pasel li k'usi chale, ta me xk'ot ta pasel yu'un.^d **24** Ja' yu'un, chkalboxuk avaiik ti skotol li k'usitik chak'anik ta orasione, oyuk xch'unel avo'onton xak'anik xchi'uk atajjikuk xa ya'el, yu'un ta ono'ox xa-ak'batik.^e **25** K'alal oy bu chava'an abaik ta spasel orasion xtoke, pasbeik me perton li buch'u oy smul avu'unik sventa jech ta spasboxuk perton apaltailik* ek li Atotik ta vinajele». **26** *—

27 Te talik yan velta ta Jerusalem. K'alal ja'o te chanav ta temploe, te nopajik tal li bankilal paleetike, li jchanubtasvanejetik ta mantale xchi'uk li moleetike. **28** Xi laj yalbeike: «¿Bu la ata avabtel ti jech chapas li k'usitik li'e? ¿O buch'u laj yak'bot li avabtel sventa chapas li k'usitik li'e?»^g **29** Xi la stak' li Jesuse: «Oy k'usi ta jak'boxuk ek. Tak'beikun, va'un chkalboxuk ek bu la jta kabtel ti jech ta jpas li k'usitik li'e. **30** ¿Bu lik tal li yab-

11:21 *Ja' jun bil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike. **11:25** *O «achopolilik». **11:26** *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vunutik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3.

KAP. 11

a Lu 19:47, 48

b Mt 21:19, 20

c Mr 11:14

d Mt 17:20

Mt 21:21

Lu 17:6

e Mt 7:7

Mt 18:19

Mt 21:22

Lu 11:9

Jn 14:13

Jn 15:7

Jn 16:24

f Sl 103:10-12

Mt 6:12, 14

Ef 4:32

Kol 3:13

g Mt 21:23-27

Lu 20:1-8

Kolumna 2

a Mr 1:4

b Mt 21:25

Lu 20:4

c Mt 3:1, 5

Mt 14:3, 5

Mr 6:20

KAP. 12

d Is 5:7

e Is 5:2

f Mt 21:33-41

Lu 20:9-16

g Ebr 11:32, 37

h Sl 2:7

Gal 4:4

1Jn 4:9

i Sl 2:8

Ebr 1:2

j Ech 2:23

k Mt 21:41, 43

tel Juan ti laj yak' ich'vo'e,^a mi ta vinajel o mi ta stojalal krixchanoetik? Tak'beikun». **31** Va'un, xi lik yalbe sbaike: ««Ta vinajel» mi xkutike, xi chalbutike: «Va'un cha'a, ¿k'u yu'un mu'yuk xach'un-beik?». **32** Pe ¿mi ta van xkaltik ti ta stojalal krixchanoetike?». Xi'ik ta skoj li epal krixchanoetike, yu'un ja' jun j-alk'op chilik ta melet li Juane.^c **33** Jech oxal, xi la stak'beik li Jesuse: «Mu jna'-kutik». Va'un, xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Mu'yuk chkalboxuk bu la jta kabtel ek ti jech ta jpas li k'usitik li'e».

12 Va'un, xi lik yalbe ya'ik ta lok'olk'opetike: «Oy jun vinik la sts'un uva,^d la sjoy ta korral,* la sjok' spits'obil uva xchi'uk la sva'an jun tayal k'elob osil.^e Va'un, laj yak'be slok' jts'unolajeetik, laje bat ta namal balumil.^f **2** K'alal k'ot yoraile, la stak batel jun mosoil ta stojalal li jts'unolajeetik sventa x-ak'-bat jlomuk li sat uvae. **3** Pe la stsakik, la smajik, va'un xokol sk'ob la stakik sutel. **4** La stak batel yan mosoil, pe la sayayjes-beik sjol xchi'uk la xk'exlaltasik.^g **5** Te une, la stak batel yan, pe la smilik; ja' yu'un la stak batel yantik xtok, va'un li jlome la smajik, li jlome la smilik. **6** Oy to yan buch'u xu' stak batel, ja' li xnich'on ti sk'anoje.^h Ja' ta slajebal xa la stak batel ta stojalal xchi'uk xi laj yale: «Ja' chich'ik ta muk' li jkereme». **7** Pe xi laj yalbe sbaik li jts'unolajeetike: «Le'e ja' li buch'u chich' komel k'usitike.ⁱ La'ik, bat jmilitik, va'un xchich'betik komel li k'usitik chu'unine». **8** Jech oxal, la stsakik xchi'uk la smilik, va'un la sjjipik lok'el ta spat ti bu ts'unajtik uvae.^j **9** ¿K'usi van tpsas li yajval uvae? Ta xtal xchi'uk tsmil li jts'unolajeetike, va'un yan xa-o buch'utik chak'be ti butik ts'unajtik s-uvae.^k **10** ¿Mi mu'yuk

12:1 *O «mok».

achanojik-o ta Ts'ibetik: «Li ton ti la sp'ajik li jva'anej naetike ja' li ton ta chikin na ti mas tsots sk'oplal k'otem» xie?^a **11** «Mi mu'yuk achanojik-o ti «ta stojolal Jeova* likem talel taje xchi'uk ti labal sba chkil ta jsati-ke?»».^b

12 Ta skoj taje tsk'an tsatsaik,* pe ch'ik ta skoj li epal krixchanoetike, yu'un laj yak'ik venta ti ja' sk'oplalalik k'alal laj yal li lok'olk'ope. Jech oxal, te laj yik-taik komel xchi'uk lok'ik batel.^c

13 Va'un, la stakbeik batel junantik jfariseoetik xchi'uk sviniktak Erodes, yu'un tsk'elik k'uxi xu' stabeik smul ta skoj li k'usi chale.^d **14** Xi laj yal-beik k'alal k'otike: «Jchanubtasvanej, jna'ojkutik ti melel k'usi chavale xchi'uk ti ma'uk chak'an ti lek xilot li krixchanoetike, yu'un ma'uk chak'elbe li spat xokonike. Yu'un melel k'usi chaval k'alal chachanubtasvan ta sventa Diose. ¿Mi stak' xich' tojbel pata ti Sesare o mi mo'oj? **15** «Mi sk'an tojel o mi mo'oj?». K'alal laj yak' venta ti chlo'lavanike, xi laj yale: «¿K'u yu'un chapasi-kun ta preva? Tsakik tal jsepuk denario* sventa ta jk'el». **16** Laj yich'beik tal jsep, va'un xi albatike: «¿Buch'u slok'ol li'e xchi'uk k'usi ti li' ts'ibabile?». «Ja' li Sesare» xutik. **17** Va'un, xi laj yal li Jesuse: «Tojbeik Sesar* li k'usitik ja' yu'un Sesare, yan li k'usitik ja' yu'un Diose tojbeik Dios».^f Toj labal sba laj ya'ik li k'usi laj yale.

18 Va'un, talik ta stojolal Jesus li jsaduseoetik ti chalik ti ch'abal cha'kuxesele^g xchi'uk xi la sjak'beike:^h **19** «Jchanubtasvanej, li Moises la sts'ibabutik komel ti mi oy buch'u cham sbankil ti chikta yajnil xchi'uk ti ch'abal to xnich'nabe, sk'an xik'-

KAP. 12

a Mt 21:42
Lu 20:17
Ech 4:10, 11
Ef 2:20
1Pe 2:7

b Sl 118:22, 23

c Mt 21:45, 46
Lu 20:19

d Mt 22:15-22
Lu 20:20-26

e Ro 13:7
Tit 3:1
1Pe 2:13

f Mal 3:8
Mt 22:21
Lu 20:25

g Ech 23:8

h Mt 22:23-28
Lu 20:27-33

Kolumna 2

a Je 38:7, 8
Dt 25:5, 6

b Mt 22:29

c Mt 22:30
Lu 20:34-36

d Eks 3:2, 6
Mt 22:31
Lu 20:37

e Mt 22:32
Lu 20:38

f Mt 22:34-36

g Dt 6:4, 5
Jos 22:5
Mt 22:37
Lu 10:27

be yajnil sbankil li its'inal* sventa oyuk snitilulal li sbankile.^a **20** Oy to'ox vukvo' viniketiki ti sbankil yits'in sbaike. La sa' yajnil li bankilale, pe cham k'alal ch'abal to'ox xnich'nabe. **21** Laje, laj yik' li xcha'vo'ale, pe cham k'alal ch'abal to'ox xnich'nabe, va'un ja' jech la snuptan ek li yoxvo'ale. **22** Mi junuk ta svukvo'alik laj yil xnich'nabik. Ta slajebal une, cham li ants eke. **23** Li ta cha'kuxesele, ¿buch'u junukal ta xk'ot ta yajnil yu'unik? Yu'un laj yik' svukvo'alik». **24** Xi albatik yu'un li Jesuse: «Ch'ayemoxuk ta j-ech'el, yu'un li vo'oxuke mi ja'uk xavojtikinik li k'usi chal Ts'ibetike mi ja'uk li sju'el Diose.^b **25** Yu'un k'alal mi cha'kuxiike, mi ja'uk xa bu tsa' yajnil li viniketike xchi'uk mi ja'uk xa bu chmalij li antsetike, yu'un ja' jechik k'ucha'al li anjeletik ta vinajele.^c **26** Pe ta sventa li buch'utik chamemik ti chich'ik cha'kuxesele, ¿mi mu'yuk achanojik li lo'il ta sventa jpets ch'ix ta slivro Moises ti xi albat yu'un Diose: «Vo'on Sdiosun li Abraane, vo'on Sdiosun li Isaake xchi'uk vo'on Sdiosun li Jakobe?»^d **27** Le'e ja' li Sdios li buch'utik kuxulike, ma'uk li buch'utik chamemike. Ch'ayemoxuk ta jyale!».^e

28 Te oy jun jchanubtasvanej ta mantal xchi'uk laj ya'i ti tsvulilan sbaike, k'alal laj ya'i ti toj lek la stak' li Jesuse, xi la sjak'bee: «¿K'usi mantalil ti ja' ba'yel* ta skotole?»^f **29** Xi la stak' li Jesuse: «Li ba'yele ja' li'e: «A'io ava'i, Israel, li Jeova* Dios ku'untike ja' no'ox stuk Jeova, 30 sk'an xak'an ta sjunul avo'onton li Jeova* Dios avu'une, ta sjunul akuxlejal, ta sjunul anopben xchi'uk ta sjunul avipal.»^g **31** Li xchibale ja' li'e: «Sk'an me xak'an ach'il jech

12:11, 29, 30 *K'elo Apendise A5. 12:12 *O «chchukik». 12:15 *K'elo Apendise B14.

12:19 *Li Vivliae mu'yuk bu chal buch'u bankilal o buch'u its'inal yu'unik ti chame. 12:28 *O «mas tsots sk'oplal».

k'ucha'al ak'anoj aba atuke». ^a Mu'yuk yan mantal mas tsots sk'oplal k'ucha'al taje». **32** Xi albat yu'un li jchanubtasvanej ta mantale: «Jech ava'uk, Jchanubtasvanej, meles li k'usi laj avale: <Ja' no'ox stuk xchi'uk mu'yuk buch'u yan jech k'ucha'al li stuke», ^b **33** ti ak'o jk'antik ta sjunul ko'ontontik, ta sjunul jnopbentik, ta sjunul kipaltik xchi'uk ti ak'o jk'an jchi'iltik jech k'ucha'al jk'anoj jba jtuktike, ja' mas oy sballil k'ucha'al li chik'bil matanaletik xchi'uk li milbil matanaletike». ^c **34** Va'un, k'alal laj yak' venta Jesus ti lek xtojob la stak'e, xi laj yalbee: «Mu'yuk bu nom oyot ta stojolal li Ajvalilal* yu'un Diöse». Te une, mu'yuk xa buch'u k'usi sk'an sjak'be. ^d

35 Pe k'alal ja'o yakal chchanubtasvan ta templo li Jesuse, xi laj yale: «¿K'uxi ti chal jchanubtasvanejetik ta mantal ti ja' xnich'on David li Kristoe? ^e **36** Ta stojolal ch'ul espirituf xi laj yal li Davide: «Xi albat yu'un Jeova* li Kajvale: «Chotlan ta jbats'ik'ob ja' to mi laj kak' ta yolon avakan li avajkontratake». ^g **37** ¿K'uxi xa no'ox ti ja' xnich'one?, yu'un <Kajval> xi li Davide». ^h

Li epal krixchanoetike toj lek cha'ik ta xchikintael li k'usi chale. **38** Va'un, xi laj yal k'alal yakal chchanubtasvane: «K'elo me abaik ta stojolal li jchanubtasvanejetik ta mantal ti buyok no'ox tsk'an chbatik ti slapoj snalit k'u'ike xchi'uk ti tsk'anik ti lek xa chk'oponatik ta ch'ivite' **39** xchi'uk ti te chchotiik ta sbacholal* chotlebal ta snail tsobobbaletike xchi'uk ti bu mas tsotsik sk'oplal li ta jujun k'ine. ^j **40** Ja' li buch'utik tspojbeik k'usitik oy yu'un* li antsetik ti chamem smalalike xchi'uk ti jal tajek tspasik orasion sven-

12:34 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **12:36** *K'elo Apendise A5. **12:39** *O «lelik». **12:40** *Literal «snaik».

KAP. 12

a Le 19:18
Mt 22:39, 40
Ro 13:9
Gal 5:14
Snt 2:8

b Dt 4:39
Dt 6:4
Is 45:21

c Dt 6:5
1Sa 15:22
Os 6:6

d Mt 22:46

e Mt 22:42-45
Lu 20:41-44
Jn 7:42

f 2Sa 23:2
2Ti 3:16
2Pe 1:21

g Sl 110:1
Ech 2:34, 35
1Ko 15:25
Ebr 1:13

h Ro 1:3
Ap 22:16

i Lu 20:45-47

j Mt 23:6, 7
Lu 11:43

Kolumna 2

a 2Re 12:9

b Lu 21:1

c Lu 21:2

d Lu 21:3
2Ko 8:12

e Lu 21:4

KAP. 13

f Mt 24:1
Lu 21:5

g Le 26:31
Mt 24:2
Lu 19:44
Lu 21:6

h Mt 24:3
Lu 21:7

i Mt 24:4, 5
Lu 21:8

ta tsmakbeik sat* li krixchanoetike. Mas tsots chich'ik chapanel ma' le'e».

41 Va'un, te choti ti bu lek xil batel li xkaxailtak tak'ine. ^a Te lik sk'el k'u yelan tstik' stak'inik ta xkaxailtak* tak'in li epal krixchanoetike, te laj yil ti ep jk'ulejetik tstik' ep stak'inike. ^b **42** Te une, te tal jun povre ants ti chamem smalal ti la stik' cha'sep yuni tak'in ti jutuk tajek sballie. ^c **43** Jech oxal, laj yik' tal li yajchank'optake xchi'uk xi laj yalbee: «Chkalboxuk ava'ik ta mellel, li jun povre ants ti chamem smalal le'e ja' mas ep la stik' stak'in ta skotol li yantik la stik' stak'inik ta xkaxailtak tak'ine. ^d

44 Yu'un naka skomenal* stak'in la stik' skotolik, yan li antse la stik' skotol ti k'u yepal oy yu'un sventa chkuxi-o ak'o mi povree». ^e

13 K'alal lok' batel ta temploe, xi albat yu'un jun yajchank'ope: «Jchanubtasvanej, j'kelavill, jtoj ech' xa no'ox k'upil sba li tonetike xchi'uk ti k'u to yelan va'anbil li temploe!». ^f **2** Pe xi tak'bat yu'un li Jesuse: «¿Mi xavil skotol li k'usitik muk'tik va'anbil li'e? Chich' jinesel skotol, mi jp'ujuk ton kajal chkom ta sba yan ton». ^g

3 K'alal ja'o te chotol ta vits Olivatik ta yeloval temploe, li Pedro, Santiago, Juan xchi'uk Andrese xi la sjak'beik ta mukule: **4** «Albun ka'ikutik, jbak'in chk'ot ta pasel li k'usitik taje xchi'uk k'usi senyail k'alal po'ot xa xlaj skotol li k'usitik li'e?». ^h **5** Va'un, xi lik albatitik yu'un li Jesuse: «K'elo me abaik, mu me xalajik ta lo'lael. ⁱ **6** Ep buch'utik chtalik ti tstunetik jbie xchi'uk xi chalike: <Vo'on

12:40 *O «tspak-o sk'oplalik ta stojolal». **12:41** *O «ta yaviltak». **12:42** *Literal «cha'sep lepton, ja' xkaltik, jun kuadrante». K'elo Apendise B14. **12:44** *O «skomelal».

Kristoun», va'un ep buch'utik chljajk ta lo'lael. **7** Jech xtok, k'alal chava'ik ti oy pask'op li'e xchi'uk ti oy pask'op ta nome, mu me xaxi'ik; persa chk'ot ta pasel skotol li k'usitik taje, pe ma'uk to me li slajebe.^a

8 »Yu'un chlik skontrain sbaik jujun muk'ta jteklum,^b chlik skontrain sbaik ajvaliletik, ch-ech' nikel ta buyuk no'ox xchi'uk chtal vi'nal.^c Taje ja' to no'ox slihebe vokolil.^{*d}

9 »K'elo me abaik lek li vo'uxe. Li krixchanoetike chak'o-xuk ta k'abal ta snail chapano-bbailetik,^e tsmajoxuk ta snail tsobobbailetik,^f jech xtok, vo'on ta kjoj chavich'ik va'anel ta stojolal its'inal ajvaliletik xchi'uk ta stojolal bankilal ajvaliletik sventa xa'iik mantal li stukike.^g

10 Jech xtok, ba'yel chich' cholel ta skotol jteklumetik li lekil a'yejetike.^h **11** Pe k'alal ik'biloxuk batel sventa cha-ak'atik ta k'abale, mu me xavul avo'ontonik k'usi chk'ot avalik, ja' alik li k'usi cha-ak'bat ana'ik li va' orae, yu'un ma'uk vo'oxuk ti chak'opojike, ja' chk'opoj li ch'ul espritue.ⁱ

12 Jech xtok, li buch'u xchi'il no'ox sbaik ta vok'ele chak' ta k'abal sventa xich' milel li xchi'il ta vok'ele, ja' jech tspace ta stojolal xnich'on li totil eke, li alab nich'nabiletik eke chlik skontrain li stot sme'ike, va'un chak'ik ta milel.^j **13** Chavich'ik p'ajel yu'un skotol krixchanoetik ta skoj li jbie.^k Pe li buch'u chkuch yu'un k'alal to ta slajebe^l ja' chkol.^m

14 »Pe k'alal mi la ataik ta ilel ti te va'al ti bu mu stak' xva'i li k'usi ibal sba* xchi'uk ti chlajesvaneⁿ (li buch'u tsk'el taje^o ak'o tojobuk ta ya'ibel smelolal), va'un li buch'utik te oyik ta Judeae ak'o jatavikuk batel ta vstistik.^o **15** Li buch'u te oy ta stjal snae

13:8 *Literal «xk'uxul alajel». 13:14 *K'elo Glosario, *ibal sba*. ⁿJa' xkaltik, li k'usi laj yalbe sk'oplal Daniele.

KAP. 13

- a Mt 24:6
Lu 21:9
- b Ap 6:4
- c Mt 24:7
Lu 21:10, 11
Ap 6:6, 8
- d Mt 24:8
- e Ech 4:15
- f Mt 10:17
Jn 16:2
- g Mt 24:9
Lu 21:12, 13
2Ti 3:12
Ap 2:10
- h Mt 24:14
Ro 10:18
Ap 14:6
- i Eks 4:12
Mt 10:19, 20
Lu 12:11, 12
Lu 21:14, 15
Ech 4:8
Ech 6:9, 10
- j Mik 7:6
Mt 10:21
Lu 21:16
- k Lu 21:17
- l 2Ti 4:7
Ebr 3:6
- m Mt 10:22
Mt 24:13
Lu 21:19
Ap 2:10
- n Da 9:27
Da 11:31
- o Mt 24:15-20
Lu 21:20-23

Kolumna 2

- a Lu 21:23
Lu 23:28
- b Ap 7:14
- c Da 12:1
Mt 24:21
- d Mt 24:22
- e Mt 24:23, 24
Lu 17:23
Lu 21:8
1Jn 4:1
- f Mt 7:15
- g Mt 24:42
Ef 6:18
2Pe 3:17
- h Mt 24:29
Lu 21:25, 26
- i Mt 24:30
Lu 21:27
Ap 1:7
- j Da 7:13
- k Mt 24:31

ak'o mu xyal xchi'uk mi ja'uk xbat yich' tal jtosuk li k'usitik oy ta yut snae; **16** jech xtok, li buch'u te oy ta yosile ak'o mu sut sk'el li k'usitik yiktaoj sventa chbat yich' tal li sk'u' tslap ta sbae. **17** Li va' k'ak'ale, jtoj abol sbaik li antsetik ti xchi'uk yolike xchi'uk li antsetik ti chchu'un to yolike!^a **18** Pasilanik orasion sventa mu ta inviernouk* xk'ot ta pasel, **19** yu'un li va' k'ak'ale, ja' sk'ak'alil tsatsal vokolil^b ti mu'yuk bu jech k'otem-o ta pasel k'alal lik spas balumil li Dios k'alal to avie, mi ja'uk chtal yan velta xtok.^c **20** Jech ta melel, ti mu'yukuk bu tsjutukajesbe sk'ak'alil li Jeovae,^{*} mu'yuk buch'u chkol ti jechuke. Pe ta skoj li buch'utik t'ujbil ti ja' st'ujoj stuke, sjutukajesobe li sk'ak'alile.^d

21 »Va'un, mi oy buch'u xi chalboxuk xtoke: «K'elavilik! Li' oy li Kristoe» o «K'elavilik! Le' oye», mu me xach'unik.^e **22** Yu'un chtal jlo'lavanej kristoetik xchi'uk jlo'lavanej j-alk'opetik,^f va'un tspace senyailtak xchi'uk k'usitik labal sba sventa chlo'lavanik xchi'uk xu' van slo-laik ek li buch'utik t'ujbile. **23** Ja' yu'un, li vo'uxe, k'elo me abaik;^g yu'un kaloboxuk xa ono'ox li k'usitik chk'ot ta pasele.

24 »Pe li va' k'ak'ale, k'alal mi ech' xa ox li tsatsal vokolil taje, ta x-ik'ub li k'ak'ale, mu'yuk xa bu chak' xojobal li lunae,^{*h} **25** chp'aj* yalel tal li k'analetik ta vinajele xchi'uk ta me xnik li k'usitik oy ta vinajele. **26** Te une, ta xilik chtal ta ba tok xchi'uk smuk'ta ju'el xchi'uk smuk'ulalⁱ li Xnich'on Krixchanoe.^j **27** Va'un, tstak tal li anjeletike xchi'uk tstsob li buch'utik t'ujbil yu'un ti oyik ta xchanjotal xchikin balumile, ti chlik ta jot sti'il balumil k'alal to ta jot sti'il vinajele.^k

13:18 *Ja' xkaltik, yorail siktik. 13:20 *K'elo Apendise A5. 13:24 *O «ue». 13:25 *O «tsts'uj».

28 »Oyuk k'usi xachanik li ta lok'olk'op ta sventa li ste'el igo chkalboxuk li'e: k'alal ch-uninaj* sk'obk'obtak xchi'uk ti chlok' yanal, ana'ojik ti chnopaj xa tal li veranoe.^{#a} **29** Ja' jech ek, k'alal chavilik chk'ot ta pasel li k'usitik taje, na'ik me ti nopol xa xtal li Xnich'on Krixchanoe, ti ta ti' na xa oye.^b **30** Chkalboxuk ava'ik ta meli ti mu'yuk ono'ox bu chlaj li jk'ol kuxlejal li'e ja' to mi k'ot ta pasel skotol li k'usitik taje.^c

31 Chlaj sk'oplal li vinajel xchi'uk balumile,^d pe li k'usi chkale mu'yuk ono'ox bu chlaj sk'oplal.^e

32 »Ta sventa li sk'ak'alil o li yorail taje, mu'yuk buch'u sna', mi ja'uk li anjeletik ta vinajele mi ja'uk li Nich'onile, ja' no'ox sna' li Totile.^f **33** Teuk-o me asatik, vik'iluk-o me asatik,^g yu'un mu xana'ik k'usi ora chk'ot li yorail ak'bile.^h **34** Yu'un taje ja' jech k'ucha'al jun vinik ti bat ta nome, ti laj yikta komel li snae xchi'uk ti laj yak'be sventain li smosatake,ⁱ laj yak'be yabtelik ta jujuntal xchi'uk laj yalbe ti vik'iluk-o me sat li jchabit'inae.^j **35** Jech oxal, vik'iluk-o me asatik, yu'un mu xana'ik bak'in chtal li jajval nae,^k mi ta bat k'ak'al, mi ta o'lol ak'obal, mi yech'el xa ox o'lol ak'obal* o mi ta sob tajek.^l **36** Yu'un k'alal mi vul ta lok'el ta ora no'oxe, ja' jech mu vayaluk staoxuk.^m **37** Pe li k'usi chkalboxuke, ja' jech chkalbe skotolik ek: vik'iluk-o me asatik».ⁿ

14 Va'un, sk'an to'ox chib k'a-k'al^o li K'in Koltael^p xchi'uk li Sk'injal Pan ti Mu'yuk Slevaduraile.^q Li bankilal paleetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale la skomon nopik k'uxi tslo'laik sventa tstsakik^r xchi'uk k'uxi tsmilik li Jesuse,^r **2** yu'un xi chalilanbe sbaike: «Mu me

13:28 *O «ch-unenaj». # Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. **13:35** *Literal «ja'o k'alal ch-ok' kotse». **14:1** *K'elo Glosario, levadura. *O «chchukik».

KAP. 13

a Mt 24:32

Lu 21:29-33

b Mt 24:33

c Mt 24:34

Lu 21:32

d Is 51:6

e Jos 23:14

Is 40:8

Mt 24:35

f Mt 24:36

Ech 1:7

g Ro 13:11

1Te 5:6

h Mt 25:13

Lu 21:34

i Mt 25:14

j Lu 12:35, 36

k Mt 24:42

l Lu 21:36

m Mt 25:5

n Aba 2:3

KAP. 14

o Jn 13:1

p Eks 12:3, 6

Le 23:5

q Le 23:6

r Mt 26:2-5

Lu 22:1, 2

Kolumna 2

a Mt 26:6-9

Jn 12:2-5

b Mt 26:10

Jn 12:7

c Dt 15:11

d Mt 26:11

Jn 12:8

e Mt 26:12

Jn 12:7

f Mt 24:14

g Mt 26:13

h Mt 26:14-16

Lu 22:3-6

i Sak 11:12

jpastik ta yorail k'in; yu'un yik'aluk xlik k'op li ta jteklume».

3 K'alal ja'o te oy ta Betania li Jesuse, ti te chve** ta sna li Simon ti ip to'ox ta lepra,[#] te nopaj tal jun ants ti yich'oj tal muil aseite ta jarra ti pasbil ta alabastroe, ja' li bats'i nardo ti toyol tajek stojole. Te une, la sk'asbe snuk' li jarra pasbil ta alabastroe, va'un lik smalbe ta sjol.^a **4** Jlom li buch'utik laj yilik taje ilinik, ja' yu'un xi laj yalbe sbaike: «¿K'u yu'un ti jech' laj yich' ixtolanel li muil aseitee? **5** ¡Yu'un ja' lek ti masuk ta oxib sien denario* laj yich' chonel li muil aseitee, va'un li stojole laj yich' ak'bel jechuk li buch'utik abol sbaike!». Ja' yu'un, ilinik tajek ta stojolal[#] li antse. **6** Pe xi laj yal li Jesuse: «Ch'an utik, ¿k'u yu'un chavuilanik li antse? Yu'un toj lek li k'usi la spas ta jtojolale.^b **7** Yu'un skotol k'ak'al li' achi'innojik li buch'utik abol sbaike^c xchi'uk xu' xapasik k'usi lek ta stojolalik ti k'usi ora sk'an avo'ontonike, yan li vo'one mu skotoluk k'ak'al li' jchi'inojoxuke.^d **8** Yu'un li antse la spas ti k'usi xu' yu'un spasele; jech oxal ba'yel xa la smalbun ta jbek'tal li muil aseite ta skoj ti chkich' mukele.^e **9** Chkalboxuk ava'ik ta meli ti k'alal chich' cholel ta buyuk no'ox ta sjunul balumil li lekil a'yeketik li'e,^f li k'usi la spas li antse chvinaj batel sk'oplal ek sventa chich' nael».^g

10 Va'un, li Judas Iskariote ti ja' jun li ta 12 ta vo' jtakboletike bat sk'el li bankilal paleetik sventa chbat yak' ta k'abal li Jesuse.^h **11** Xkuxet tajek yo'ontonik k'alal laj ya'ik taje xchi'uk laj yak' yeik ti chak'beik plata ta k'ine.ⁱ Ja' yu'un, li va' k'ak'ale, lik sk'alanbe lek yorail k'uxi chak' ta k'abal.

14:3 *O «te patal ta sba mexa». # K'elo Glosario, lepra. **14:5** *K'elo Apendice B14. #O «kapem xa sjol la sk'oponik».

12 Va'un, li ta ba'el Sk'ak'alil Pan ti Mu'yuk Slevaduraile,^a k'alal ja'o nopem xa'i chak'ik milbil matanal sventa K'in Koltaele,^b xi albat ya'un li yajchank'optake: «¿Bu chak'an chbat jchapankutik yo' xalajes li ve'lil sventa K'in Koltaele?»^c 13 Va'un, la stak batel cha'vo' yajchank'optak xchi'uk xi laj yalbee: «Batanik li ta jteklume, te chanup abaik ta be xchi'uk jun vinik ti xkuchoj batel jpej k'ib ya'ale. Ts'akliuk batel,^d 14 va'un ti bu ch-oché, xi xavalbeik li yajval nae: «Xi laj yal li Jchanubtasvaneje: «¿Bu oy li kuarto sventa jvula'aletik yo' te jlajes xchi'uk kajchank'optak li ve'lil sventa K'in Koltaele?»^e 15 Va'un, chak' avilik jk'ol muk'ta kuarto ta ak'ol ti chapal xa leke. Ja' te xameltsanik li k'usitik chtun ku'untike». 16 Va'un, batik li jchank'opetike, ochik li ta jteklume xchi'uk ja' jech la staik ti k'ua yelan albatike, te une la xchapanik li K'in Koltaele.

17 Laj une, te tal xchi'uk li 12 ta vo' jtakboletik^e k'alal ch-ik'ub xa ox osile. 18 Xi laj yal Jesus k'alal te chotol chve'ik ta mexae: «Chkalboxuk avai'ik ta melet ti oy jun ta akotolik ti li' jchi'uk ta ve'el ti chak'un ta k'abale».^f 19 Lik yat tajek yo'ontonik xchi'uk xi lik yalbeik ta jujuntale: «Ma'uk vo'on taje, ¿mi mu jechuk?»^g 20 Xi albatike: «Ja' jun li ta 12 ta vo' jtakboletike, ja' li buch'u ko'ol ta sts'aj span jchi'uk li ta jsetse».^g 21 Yu'un ta xa xbat li Xnich'on Krixchano jech k'ucha'al ts'ibabil ta stojolale, pe jtoj abol sba li vinik ti chak' ta k'abal li Xnich'on Krixchano!^h Ja' mas lek jechuk ti mu'yukuk xvok' li vinik taje».ⁱ

22 K'alal yakal chve'ike, la stsak jun pan, la sk'e'n jun bendision, la xut,^{*} laj yak'be li yajchank'optake xchi'uk xi laj

14:20 *O «jplatoe». 14:22 *O «la xet'; la svok'».

KAP. 14

- a Eks 12:15, 18
Eks 23:15
- b Lu 22:1, 7
- c Nu 9:2
Mt 26:17-19
- d Lu 22:10-13
- e Mt 26:20
Lu 22:14
- f Sl 41:9
Mt 26:21, 22
Lu 22:21, 23
Jn 13:21, 22
- g Mt 26:23
- h Lu 22:22
- i Mt 26:24

Kolumna 2

- a Mt 26:26
Lu 22:19
1Ko 11:23, 24
- b Mt 26:27
1Ko 10:16
1Ko 11:25
- c Eks 24:8
Le 17:11
Ebr 9:22
- d Jer 31:31
Ebr 7:22
Ebr 9:15
- e Is 53:12
Mt 26:28
Lu 22:20
- f Mt 26:30
Lu 22:39
Jn 18:1
- g Is 53:5
Da 9:26
- h Sak 13:7
Mt 26:31-33
Mt 26:56
Mr 14:50
Jn 16:32
- i Mr 16:7
- j Lu 22:31-33
Jn 13:37
- k Mt 26:34
Lu 22:34
Jn 13:38
- l Mt 26:35
- m Mt 26:36, 37
Lu 22:39-41
Jn 18:1
- n Mr 9:2
- o Jn 12:27

yale: «Tsakik, li'e ja' sk'elobil* li jbek'tale».^a 23 Laje, la stsak jun kopa, la stoj ta vokol xchi'uk laj yak'be li yajchank'optake, va'un laj yuch' skotolik.^b 24 Xi albatike: «Li'e ja' sk'elobil* li jchi'ch'el^c chich' malel ta sventa li trato»^d ta sventa epal krixchanoetike.^e 25 Chkalboxuk avai'ik ta melet ti mu xa bu chkuch' vino ja' to mi k'ot sk'ak'alil chkuch' ach' vino li ta Ajvalilal* yu'un Diose». 26 Te une, k'alal laj yo'ontonik ta sk'ejintael k'ejimoleetike,^{*} batik ta vits Olivatik.^f

27 Va'un, xi albatik yu'un li Jesus: «Chavich' makbel* avakan akotolik, yu'un xi ts'ibabile: «Ta jyayijes li jchabichije,^g va'un tanpuk chbat li chijetike».^h 28 Pe k'alal mi laj xa ox kich' cha'kuxesele, ba'el chijelav batel ta Galilea».ⁱ 29 Pe xi tak'av li Pedroe: «Ak'o mi tsmak* yakan skotol li yantike, li vo'one mi ja'uk bu chmak kakan».^j 30 Xi albat yu'un Jesus ta sventa taje: «Chkalbot avai' ta melet li avie, ja' li ta ak'obaltik tanae, oxib velta chap'ajun k'alal sk'an to'ox x-ok' ta xchibal velta li jkot kotse».^{*k} 31 Pe xi laj yalilane: «Manchuk mi ko'ol xijchamutik, mi ja'uk ono'ox ta jp'ajot». Ja' jech laj yalik ek li yantike.^l

32 Va'un, te k'otik ta osil ti Jtsemmani sbie xchi'uk xi laj yalbe li yajchank'optake: «Chotlanik to li'e, chbat jpas orasion le'e».^m

33 Laj yik' batel xchi'in Pedro, Santiago xchi'uk Juan,ⁿ va'un lik yat tajek yo'onton* xchi'uk mu xa no'ox x-ech' cha'i. 34 Xi laj yale: «Toj ech' xa no'ox chkat ko'onton,^o chicham xa ya'eluk. Li' to komanike xchi'uk vik'iluk

14:22, 24 *O «senyail; smelolal». 14:25 *K'elo Glosario, ajvalilal. 14:26 *O «salmoetike». 14:27 *O «t'abes-bel». 14:29 *O «xt'ab». 14:30 *O «keleme». 14:33 *O «mu xa no'ox a'i-baj k'usi tspas».

me asatik».^a **35** Jelav batel jutuk, la spatana sba ta lumtik xchi'uk lik yal ta s-orasion ti mi xu'e, ak'o mu xk'ot yorail li svokole. **36** Xchi'uk xi laj yale: «*Abba*,^{*} Tot,^b vo'ote xu' avu'un skotol; lo-k'esbun ta jtojolal li kopa[#] li'e. Pe ma'ukuk me xk'ot ta pasel ti k'usi tsk'an ko'ontone, ja'uk me ti k'usi tsk'an avo'ontone».^c **37** Te sut tale ti bu oyike, yakal chvayik la sta, va'un xi laj yalbe li Pedroe: «*¿Mi* yu'un yakal chavay, Simon? *¿Mi* yu'un mu xu' tajak avu'un laj ava'i ti vik'iluk-o asat junuk orae?»^d **38** Vik'iluk-o me asatik xchi'uk pasilanik me orasion sventa mu xayalik ta mulil.^e Ta meyel, oy ta yo'ontontspas k'usi lek li krixchanoe, pe k'un li sbek'tale».^f **39** Bat spas orasion yan velta, ja' no'ox jech laj yal xtok.^g **40** Tal yan velta, pe vyalik la sta xtok ta skoj ti tsmuts' xa sba stuk li satike, va'un mu xa sna' k'usi tsta-k'ik. **41** Sut tale ta yoxibal velta xchi'uk xi laj yale: «*¿K'u* yu'un yakal chavayik xchi'uk chakuxik avi ti tsots sk'oplate? *¿Mu* xa xayavik! *¿K'ot* xa yorail!^h *¿K'elavilik!* Chich' ak'el ta sk'ob jpasmuliletik li Xnich'on Krixchanoe. **42** Likanik, batik xa. *¿K'elavilik!* Nopaj xa tal li buch'u chak'un ta k'abale».ⁱ

43 K'alal yakal to'ox chk'opojje, ja'o xa te tal li Judas ti ja' jun li ta 12 ta vo' jtakboletike, te xchi'uk tal epal krixchanoetik ti yich'oj tal s-espadaik xchi'uk ste'ike, takbilik tal yu'un bankilal paleetik, jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk moletik.^j **44** Li j-ak'vanej ta k'abale yak'ojbe xa ono'ox jun senyail k'ucha'al xchapoijke, xi laj yale: «Li buch'u ta

14:36 *Taje ja' jp'el k'op ta ebreo o ta arameo ti ja' sk'an xal <totile>. Ja' jech chalik li uni k'ox ololetik k'alal tsk'opon stotike. [#]Li kopae ja' sk'an xal ti ja' jech la sk'an Dios ti ak'o xcham Jesus ta skoj ti pak'taat ta jchopolk'optavaneje.

KAP. 14

a Mt 26:38

b Ro 8:15
Gal 4:6c Mt 26:39
Lu 22:42
Jn 6:38
Ebr 5:7d Mt 26:40
Lu 22:45e Mt 6:13
Lu 11:4
Lu 22:46f Mt 26:41
Ro 7:23

g Mt 26:42-46

h Jn 13:1

i Jn 18:2

j Mt 26:47-51
Lu 22:47-51
Jn 18:3

Kolumna 2

a Mt 26:51
Lu 22:50
Jn 18:10b Mt 26:55, 56
Lu 22:52, 53c Lu 19:47
Jn 18:20d Sl 22:6
Is 53:7
Da 9:26
Lu 22:37e Sak 13:7
Mt 26:31
Jn 16:32

f Jn 18:13

g Mt 26:57
Lu 22:54, 55h Mt 26:58
Jn 18:15

i Mt 26:59, 60

j Sl 35:11

jts'uts'e* ja' me li Jesuse, ja' xa chukik xchi'uk lek me xachabiik batel». **45** Te tal ta ora, tuk' bat ta stojolal xchi'uk xi laj yale: «*¿Rabil!*,^{*} va'un la sk'unil ts'uts'.[#] **46** Ja' yu'un, la tsakik xchi'uk la xchukik. **47** Pe oy jun ti buch'u te va'ale la snit lok'el s-espada xchi'uk la syayijesbe smoso li mero bankilal palee, yu'un la xtuch'be xchikin.^a **48** Pe xi albatik yu'un li Jesuse: «*¿Mi* yu'un tal achukikun k'ucha'al jun j-elek' ti avich'oj tal a-espadaik xchi'uk ate'ike?»^b **49** Skotol k'ak'al te la jchi'inoxuk ta templo sventa chichanubtasvan,^c ak'o mi jech, mu'yuk la achukikun. Pe skotol taje ja' sventa xk'ot ta pasel li Ts'ibetike».^d

50 Va'un, laj yiktaik komel stuk, jatavik batel.^e **51** Pe oy jun kerem vinik ti k'ajomal no'ox jlik lekil lino k'u'il xpixoj-o sbek'tale, te nopol tijil batel ta stojolal; tsk'an ox tstsakik, **52** pe te laj yikta komel li slino k'u'e, t'anal* xa jatav batel.

53 Va'un, laj yik'ik batel ta stojolal mero bankilal palee li Jesuse,^f la stsob sbaik skotol li bankilal paleetike, li moletike xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale.^g **54** Pe nom xtijet* batel li Pedroe, k'ot k'alal to ta yamak* li mero bankilal palee, te choti ta ti' k'ok' sventa chk'atin xchi'uk li buch'utik ch-abtejik te ta nae.^h **55** Li bankilal paleetik xchi'uk skotol li buch'utik te ta Sanedrine yakalik sabel smul sventa tsmilik li Jesuse, pe mu'yuk la stabeik jtosuk.ⁱ **56** Jech ta meyel, ep buch'utik la sva'an sbaik ta sabel smul,^j pe mu jmojuk li k'usi laj yalike. **57** Jech

14:44 *O «jbutse; jts'uts'une». **14:45** *Ja' jun bil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvaneje juda vinike. [#]O «buts'; ts'uts'un». **14:52** *O «jutuk no'ox slapoj sk'u' spok». **14:54** *O «xnape't». [#]O «sti' sna». K'elo Glosario, amak'.

xtok, te talik jlom krixchanoetik sventa tstik'beik smul li Jesuse, xi lik yalike: **58** «Xi laj ka'ikutik chale: «Ta jines li templo ti laj yich' va'anel ta k'abal li'e xchi'uk ta oxib no'ox k'ak'al ta jva'an ti ma'uk xa ta k'abal chich' va'anele»»,^a **59** Pe mu jmujuk k'usi laj yalik xtok ta sventa taje.

60 Va'un, bat sva'an sba ta o'lol yo' bu oy krixchanoetik li mero bankilal palee xchi'uk xi la sjak'be li Jesuse: «¿Mi mu'yuk k'usi chatak? ¿Mi mu xava'i k'usi yakal chalik ta atojolal li viniketike?».^b **61** Pe te ts'ijil kom xchi'uk mu'yuk k'usi la stak'.^c Jaj' yo'un, li mero bankilal palee yo' k'usi lik sjak'be yan velta, xi laj yalbee: «¿Mi melet ti vo'ot Kristoot, ti ja' Xnich'onot li Buch'u chich' k'upil k'optaele?».^d **62** Va'un, xi laj yal yo' li Jesuse: «Vo'on. Jech xtok, ta xavilik li Xnich'on Krixchano^d ti te chotol ta sbats'ik'obe^e li Buch'u oy sju'ele xchi'uk chavilik chtal ta ba tok ta vinajel».^f **63** K'alal laj ya'i li mero bankilal pale taje, la sli' ta jatel li sk'u' spok' slapoje xchi'uk xi laj yal: «¿Mi persa to van sk'an xtal yan testigoetik?»^g

64 Laj xa ava'i atukik ti chopol k'opoje. ¿K'usi chanopik?».^h Laj yal skotolik ti oy smule xchi'uk ti sta-o xich' milele.^h **65** Jome lik stubtaik,ⁱ la smakbeik sat, la spots'beik majel xchi'uk xi laj yalbeike: «¿Mi j-alk'opote, alo ka'itik buch'u la syajijesot!».^j Jech xtok, li buch'utik ch-abtejik ta snail chapanobbaile la xt'axbeik majel ta xokon sat, va'un laj yik'ik batel.^j

66 K'alal ja'o te oy ta amak'* li Pedroe, te nopaj tael jun skiera li mero bankilal palee.^k **67** K'alal laj yil ti te chk'atin li Pedroe, tuk' la sk'el batel xchi'uk xi laj yalbee: «Li vo'ot eke te to'ox achi'uk li Jnasaretal vinike, li Jesuse».^l **68** Pe laj yal ti mu xojtiki-

KAP. 14

- a Mt 26:61
Mr 15:29
Jn 2:19
- b Mt 26:62, 63
- c Is 53:7
1Pe 2:23
- d Da 7:13
- e Sl 110:1
Ef 1:20
Kol 3:1
- f Mt 24:30
Mt 26:64
Lu 21:27
Ap 1:7
- g Mt 26:65, 66
- h Le 24:16
Jn 19:7
- i Is 50:6
Is 53:3
Mt 26:67, 68
- j Lu 22:63-65
- k Mt 26:69-75
Lu 22:55-62
Jn 18:25, 26

Kolumna 2

- a Jn 18:27
- b Mt 26:34
Mr 14:30
Lu 22:34
Jn 13:38

KAP. 15

- c Sl 2:2
Mt 27:1, 2
Lu 22:66
Jn 18:28
Ech 3:13
Ech 4:26
- d Jn 18:33, 37
- e Mt 27:11-14
Lu 23:3
- f Mt 26:62
- g Jn 19:9, 10
- h Is 53:7
- i Mt 27:15-18
Jn 18:39

kine, xi laj yale: «Mi ja'uk xkojtikin, mi ja'uk jna' li k'usi chavale», va'un te bat li ta ochebale. **69** Te laj yil li kiarae, ja' yo'un xi lik yal yan veltae, ja' laj yalbe li buch'utik te va'ajtike: «Te kapal sk'oplal ma' le' eke». **70** Lik yal yan velta ti mu xojtikine. Ta jlilik no'oxe, li buch'utik te va'ajtike xi laj yalbeik yan velta li Pedroe: «Ta melet, te to'ox kapalot ek, yo'un jgalilea vinikot». **71** Pe lik chopol k'opojuj xchi'uk xi laj yal ta sat Diase: «¿Mu xkojtkin ma' li vinik chavali!».^a **72** Te une, ja'o ok' ta xcha'kojal jkot kots,^a jech oxal vul ta sjol Pedro ti xi ono'ox yalaj li Jesuse: «Oxib velta chap'ajun k'alal sk'an to'ox x-ok' ta xcha'kojal li jkot koste».^b Va'un, toj chopol laj ya'i sba xchi'uk lik smil sba ta ok'el.

15 Ja' no'ox k'alal sakub osile, la stsob sbaik skotol li buch'utik te ta Sanedrin sventa chchap sk'opike, ja' li bankilal paleetike, li moletike xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale; va'un la xchukbeik sk'ob li Jesuse xchi'uk laj yik'ik batel, bat yak'ik ta stojolal Pilato.^c **2** Jech oxal, xi jak'bat yo'un li Pilatoe: «¿Mi vo'ot ajvalilol yo'un li judaetike?».^d Xi la stak'bee: «Vo'ot laj aval atuk».^e **3** Pe li bankilal paleetike yakal chalik ti ep smule. **4** Va'un, xi lik jak'batuk yan velta yo'un li Pilatoe: «¿Mi mu'yuk k'usi chatak?»^f ¡A'io ava'i k'u to yepal amul yakal chalik!».^g **5** Pe mu'yuk xa k'usi mas la stak' li Jesuse, jech oxal toj labal sba laj yil li Pilatoe.^h

6 Li ta jujun k'ine, nopem ono'ox xa'i ti tskoltabe lok'el junuk jchukele, ja' ti buch'u junukal tsk'anike.ⁱ **7** Li va' k'ak'ale, te tik'il ta chukel jun vinik ti Barrabas sbie, te chukol xchi'uk li buch'utik milvanik ta skoj ti la stoy sbaik ta stojolal ajvalile. **8** Jech oxal, te k'ot li epal krix-

li ta sbalunebal orae, xi tsots lik avanuk li Jesuse: «*Eli, Eli, ¿lama sabaktani?*», taje xi smelolal k'alal chich' jelubtasele: «Dios ku'un, Dios ku'un, ¿k'u yu'un ti laj aviktaune?».^a **35** K'alal laj ya'lik jlom li buch'utik te nopol va'ali-ke, xi lik yalike: «¿A'io ava'lik! Yakal chik' tal Elias». **36** Va'un, oy buch'u bat ta anil, bat sts'aj ta pajal vino jun esponja, la xoj ta aj, va'un bat yak'be sts'uts',^b xi laj yale: «¿Ch'an utik! Jk'el-tik mi xtal yalesatuk yu'un li Eliase». **37** Pe tsots avan li Jesuse, va'un cham.^{*c} **38** Laj une, jat yalel ta sjol k'alal to ta yok li kortina ta temploe,^d pas ta cha'lik.^e **39** Jech oxal, k'alal laj yil li k'usitik k'ot ta pasel k'alal cham Jesus li bankilal soltaro ti te va'al ta yelovale, xi laj yale: «Ta melel, li vinik li'e ja' Xnich'on Dios».^f

40 Jech xtok, oy antsetik ti ta nom to chk'elvanik batele, te oy li Maria Magdalenae, li Maria ti ja' sme'ik li K'ox Santiago xchi'uk Josese xchi'uk te oy ek li Salomee,^g **41** ti nopem xa'i chchi'linik xchi'uk tskoltaik^h k'alal te to'ox oy ta Galileae xchi'uk te oy yan epal antsetik ti la xchi'linik muyel ta Jerusalene.

42 Va'un, k'alal bat xa ox tajak k'ak'ale, ta skoj ti ja' xa sk'a-k'alil chchapan sbaike, ja' xkal-tik, ti jun xa ox k'ak'al sk'an savadoe, **43** te tal Jose ta Arimatea, jun vinik ti lek ich'bil ta muk' ta Sanedrine, ti smalaoj ek li Ajvalilal* yu'un Diose. Tsots yo'onton bat ta stojolal Pilato, bat sk'anbe li sbek'tal Jesuse.ⁱ

44 Pe li Pilatoe tsk'an tsna' mi chamem xa li Jesuse, jech oxal la stak ta ik'el li bankilal soltaroe, va'un la sjak'be mi chamem xa li Jesuse. **45** K'alal albat yu'un bankilal soltaro ti chamem xae, laj yak'be Jose li sbek'tal Jesu-

15:37 *O «laj yich' ik' ta slajeb velta».
15:43 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 15

- a Si 22:1
Mt 27:46-49
- b Si 69:21
Jn 19:29
- c Si 31:5
Mt 27:50
Lu 23:46
Jn 19:30
- d Eks 26:31-33
Ebr 6:19
- e Mt 27:51
Lu 23:45
Ebr 10:19, 20
- f Mt 27:54
Lu 23:47
- g Mt 27:55, 56
Lu 23:49
- h Lu 8:2, 3
- i Dt 21:22, 23
Mt 27:57, 58
Lu 23:50-52
Jn 19:38

Kolumna 2

- a Is 53:9
- b Mt 27:59, 60
Lu 23:53
Jn 19:40
- c Mt 27:61
Lu 23:55

KAP. 16

- d Eks 20:8, 9
- e Mt 28:1
- f Lu 23:55, 56
- g Lu 24:1
Jn 20:1
- h Lu 24:2, 3
- i Lu 24:4
- j Mr 8:31
Lu 18:33
Ech 4:10
- k Mt 28:5, 6
- l Mt 26:32
Mr 14:28
- m Mt 28:7
- n Mt 28:8
Lu 24:9

se. **46** Ta ts'akale, la sman lekil lino xchi'uk bat syales, la xpix li ta lekil linoe xchi'uk te laj yak' ta mukinal^a ti jombil ta jp'ej tone; te une la stselin* batel ton k'alal to ta sti' li mukinale.^b **47** Pe li Maria Magdalena xchi'uk li Maria ti ja' sme' Josese te sk'elojik-o ti bu laj yich' ak'ele.^c

16 Va'un, k'alal ech' xa ox li savadoe,^d li Maria Magdaleneae, li Maria^e ti ja' sme' Santiago xchi'uk li Salomee la smanik muil ts'i'leletik sventa chjaxbeik ta sbek'tal li Jesuse.^f **2** Sob tajak talik ta mukinal k'alal lok'em xa ox k'ak'al li ta sba k'ak'al ta xemanae.^g **3** Xi laj yalbe sbaik ta jujuntale: «¿Buch'u tstslelin-butik* lok'el li ton ta ti' mukinale?».^h **4** Pe k'alal la stoy satike, ja' to laj yilike tselelinbil* xa ox lok'el li tone, ak'o mi toj muk'.^h **5** K'alal ochik batel li ta mukinale, te chotol laj yilik jun kerem vinik ta bats'ik'ob ti slapoj jlik natil sakil k'u'ile, va'un ch'ayal to k'ot yo'ontonik. **6** Xi albatike: «Mu labaluk xava'lik.ⁱ Li vo'oxuke ja' chasa'ik li Jesuse, li Jnasaretal vinik ti laj yich' milel ta jtel te'e. Mu'yuk xa li' oye, laj xa yich' cha'kuxesel.^j ¡K'elavilik! Li'e ja' ti bu to'ox laj yich' ak'ele.^k **7** Pe batanik, xi xavalbeik li yajchank'optake xchi'uk xi xavalbeik li Pedro eke: «Jelavem xa batel avu'unik ta Galilea.^l Te chavilik, jech ono'ox k'ucha'al yalobjoxuke».^m **8** Ja' yu'un, jatavik ta anil k'alal lok'emik xa ox li ta mukinale, xt'elajetik* tajak ta xi'el xchi'uk xmuyubajik tajak. Mu'yuk buch'u laj yalbeik jutebuk, yu'un chi'ik tajak.ⁿ

15:46 *O «xbalch'un; stselubtas».
16:3 *O «chbalch'unbutik; tstslelin-butik». 16:4 *O «balch'unbil; tselubtasbil». 16:8 *O «chnikik». ^aLi s-evanjelio Markose ja' jech tsuts slo'il k'ucha'al chal li ta versikulo 8 jech k'ucha'al li ba'yel ts'ibetik ti ja' melele. K'elo Apendise A3.

XI CHAL
LUKAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 Oy k'usi chich' albel batel
li Teofiloe (1-4)
Li Gabriele laj yal ti chvok'
li Juan J-ak'-ich'vo'e (5-25)
Li Gabriele laj yal ti chvok'
li Jesuse (26-38)
Bat sk'el Elisabet li Mariae (39-45)
La smuk'ibtasbe sk'oplal Jeova
li Mariae (46-56)
Vok' xchi'uk laj yich' ak'bel sbi
li Juane (57-66)
Laj yal albil k'op li Sakariase (67-80)
- 2 Vok' li Jesuse (1-7)
Vinaj tal anjeletik ta stojolal
jchabichijetik (8-20)
Sirkunsision xchi'uk tsakubtas
sbaik (21-24)
Laj yil Kristo li Simeone (25-35)
Laj yalbe sk'oplal olol li Anae (36-38)
Sutik batel ta Nasaret li Jose xchi'uk
Mariae (39, 40)
Te oy ta templo li Jesus k'alal yich'o
xa ox 12 jabile (41-52)
- 3 La slikes yabtel li Juane (1, 2)
Laj yalbe sk'oplal ich'vo' li Juane (3-20)
Laj yich' vo' li Jesuse (21, 22)
Snitilulal Jesukristo (23-38)
- 4 Chak' ta preva Jesus li Diabloe (1-13)
Lik xchol mantal ta Galilea
li Jesuse (14, 15)
Laj yich' p'ajel ta Nasaret
li Jesuse (16-30)
Ta snail tsoobbail ta
Kapernaum (31-37)
Poxtaj sme'ni' Simon xchi'uk
yantik (38-41)
Li epal krixchanoetike te la staik
Jesus ti bu sts'ijlane (42-44)
- 5 Ep la stsakik choy. Ba'yel
jchank'opetik (1-11)
Li Jesuse la xpoxta jun vinik
ti ip ta leprae (12-16)
La xpoxta jun vinik ti alubem
sbek'tale (17-26)
La stak ta ik'el Levi sventa
sts'akliat (27-32)
- Oy k'usi laj yich' jak'el ta sventa
ayuno (33-39)
- 6 «Ja' Yajval savado» li Jesuse (1-5)
La xpoxta jun vinik ti xmochoj sba
jun sk'obe (6-11)
Li 12 ta vo' jtakboletike (12-16)
Chanubtasvan xchi'uk poxtavan
li Jesuse (17-19)
Xamuyubajik xchi'uk abol abaik (20-26)
Jk'an kajkontratik (27-36)
«Mu xa xatik'ik mulil» (37-42)
Chich' ojtikinel ta sat li jtek' te'e (43-45)
Na ti lek va'anbile; na ti mu'yuk lek
tsots snakebe (46-49)
- 7 Xch'unel yo'onton jun bankilal
soltaro (1-10)
Li Jesuse la xcha'kuxesbe skerem
jun ants ta Nain (11-17)
La sk'upil k'opta li Juan
J-ak'-ich'vo'e (18-30)
Chal ti chchapanat li jk'ol kuxlejal
ti jtoybae (31-35)
Laj yich' pasbel perton jun jpsamullil
ants (36-50)
Lok'olk'op ta sventa viniketik ti oy
yilike (41-43)
- 8 Te xchi'uk batel antsetik li Jesuse (1-3)
Lok'olk'op ta sventa jts'unolajel (4-8)
Ti k'u yu'un tstunes lok'olk'opetik
li Jesuse (9, 10)
La xchapbe smelolal li lok'olk'op ta
sventa jts'unolajele (11-15)
Mu k'usi stak' nujanbel li kantile (16-18)
Sme' xchi'uk yits'inabtak Jesus (19-21)
La spajes tsatsal ik'alo' li Jesuse (22-25)
La stak batel pukujetik ta stojolal
chitometik li Jesuse (26-39)
Stseb Jairo. Jun ants ti la spikbe
li sk'u' Jesus ti slapoj ta sbae (40-56)
- 9 La xchanubtas ta cholmantal li 12 ta
vo' jtakboletike (1-6)
Mu xa sna' k'usi tspace Eroses ta skoj
li Jesuse (7-9)
La smak'lin vo'mil viniketik
li Jesuse (10-17)

- Li Pedroe laj yal ti ja' Kristo
li Jesuse (18-20)
- Laj yal ti chcham li Jesuse (21, 22)
- Li k'usi sk'an spas jun melel
jchank'ope (23-27)
- La sk'atajes sba li Jesuse (28-36)
- La xpoxta jun kerem ti ochem pukuj
ta yo'ontone (37-43 sbavok'al)
- Laj yal yan velta ti chcham li Jesuse
(43 xcha'vok'al k'alal ta 45)
- La svulilan sbaik ta sventa ti buch'u
mas muk' sk'oplal yu'unike (46-48)
- «Li buch'u mu'yuk tskontrainoxuke
jmoj avo'ontonik xchi'uk» (49, 50)
- Mu'yuk la xch'amik Jesus li ta jun lum
yu'un jsamariaetike (51-56)
- Ti k'uxi ta ts'akliel li Jesuse (57-62)
- 10 Takatik batel yu'un Jesus li 70 ta
vo'e (1-12)
- Abol sba li jteklumetik ti mu'yuk
tsutes yo'ontonike (13-16)
- «Sutik tal li 70 ta vo'e» (17-20)
- Li Jesuse ts'kupil k'opta Stot ta skoj
ti ch'k'uxubin li buch'utik bik'it yak'oj
sbaike (21-24)
- Lok'olk'op ta sventa jun jsamaria
vinik (25-37)
- Bat svula'an Marta xchi'uk Maria
li Jesuse (38-42)
- 11 K'uxi ta pasel orasion (1-13)
- Sk'elobil k'uxi ta pasel orasion (2-4)
- Ta sni' sk'ob Dios tslok'es pukujetik
li Jesuse (14-23)
- Sut talel jun ibal sba pukuj (24-26)
- Bats'i muyubajel (27, 28)
- Senyail Jonas (29-32)
- Slusal abek'tal (33-36)
- Abol sba li buch'utik oy srelijionik
ta alele (37-54)
- 12 Slevadurail jfariseoetik (1-3)
- Ja' xi'taik li Diose, ma'uk
li krixchanoetike (4-7)
- Li buch'u chal ti xojtikin li Kristoe (8-12)
- Lok'olk'op ta sventa jun bol jk'ulej
vinik (13-21)
- «Mu xa xavul avo'ontonik» (22-34)
- «Uni jtsop chij» (32)
- Vik'iluk jsatik (35-40)
- Li tuk'il jchabinae xchi'uk li buch'u
mu'yuk tuk' chak' sbae (41-48)
- Tal ch'akvankun, ma'uk tal kak' jun
o'ontonal (49-53)
- Sk'an sna'ik sk'e'el li k'usi chk'ot
ta pasele (54-56)
- Chapano ak'opik (57-59)
- 13 Tsutes yo'ontonik o mi chljajik (1-5)
- Lok'olk'op ta sventa li ste'el igo
ti mu xak' sate (6-9)
- Poxtaj ta sk'ak'alil savado jun ants
ti ipe (10-17)
- Lok'olk'op ta sventa bek' mostasa
xchi'uk levadura (18-21)
- Sk'an tsots xich' ak'bel yipal sventa
xij-och li ta bik'it ti' nae (22-30)
- Vet li Erodese (31-33)
- Laj yat yo'onton ta stojolal Jerusalen
li Jesuse (34, 35)
- 14 Poxtaj ta savado jun vinik ti ip ta
situbele (1-6)
- Bik'it xkak' jbatik k'alal khich'tik takel
ta ik'e'le (7-11)
- Ja' tako ta ik'e'li li buch'utik mu k'usi xu'
stojboxuk-o sutele (12-14)
- Lok'olk'op ta sventa li buch'utik takbil
ta ik'e'li ti mu'yuk xbatike (15-24)
- Ti k'usi sk'an jpastik sventa xij'ot ta
jchank'ope (25-33)
- «Chljaj yip li ats'ame» (34, 35)
- 15 Lok'olk'op ta sventa ch'ayemal chij (1-7)
- Lok'olk'op ta sventa ti ch'ay jsep
tak'ine (8-10)
- Lok'olk'op ta sventa ch'ayemal
kerem (11-32)
- 16 Lok'olk'op ta sventa jchabina ti mu'yuk
tuk'e (1-13)
- Li buch'u tuk' chak' sba ta sventa
k'usi jutuke tuk' chak' sba ta sventa
li k'usi epe (10)
- Li Mantal xchi'uk li Ajvalilal yu'un
Diose (14-18)
- Lok'olk'op ta sventa jun jk'ulej vinik
xchi'uk Lasaro (19-31)
- 17 K'usi tsmak akanil, spasel perton
xchi'uk xch'unel o'ontonal (1-6)
- «Mosoilunkutik no'ox ti mu k'usi
xitunkutik-oe» (7-10)
- Poxtaj lajunvo' viniketik ti ipik
ta leprae (11-19)
- Chtal li Ajvalilal yu'un Diose (20-37)
- «Li' oy ta o'lol avu'unik li Ajvalilal
yu'un Diose» (21)
- «Vuleso me ta ajolik li yajnil
Lote» (32)

- 18 Lok'olk'op ta sventa jun ants
ti tsk'anilan vokole (1-8)
Jun jfariseo xchi'uk jun jtsobpatan (9-14)
Jesus xchi'uk uni ololetik (15-17)
Oy k'usi la sjak' jun jk'ulej ajvalil (18-30)
Laj yal yan velta ti chcham
li Jesuse (31-34)
Jam sat jun ma'sat vinik
ti jk'anlimoxnae (35-43)
- 19 Bat svula'an Sakeo li Jesuse (1-10)
Lok'olk'op ta sventa lajuneb mina (11-27)
Labal sba K'u yelan och batel ta
Jerusalen li Jesuse (28-40)
OK' ta stojolal Jerusalen li Jesuse (41-44)
La xch'uba templo li Jesuse (45-48)
- 20 La sjak'beik bu la sta yabtel
li Jesuse (1-8)
Lok'olk'op ta sventa jts'unolajeletik
ti chmilvanike (9-19)
Dios xchi'uk Sesar (20-26)
Oy k'usi la sjak'ik ta sventa
li cha'kuxesele (27-40)
¿Mi ja' xnich'on David li Kristoe? (41-44)
Mu xachanbeik li jchanubtasvanejetik
ta mantale (45-47)
- 21 Jun povre ants ti la stik' cha'sep
stak'ine (1-4)
SENYAIL LI K'USITIK CHK'OT TA PASELE (5-36)
Pask'op, tsatsal nikeletik, tsatsal
chamel xchi'uk vi'nal (10, 11)
«Joybil ta soltaroetik
li Jerusalene» (20)
«Yorail ti ak'bil li jteklumetike» (24)
Chtal li Xnich'on Krixchanoe (27)
Lok'olk'op ta sventa li ste'el
igoe (29-33)
«Vik'iluk-o me asatik» (34-36)
Chchanubtasvan ta templo
li Jesuse (37, 38)
- 22 La skomon nopik k'uxi tsmilik
Jesus li paleetike (1-6)
La xchapanik li slajeb K'in
Koltaele (7-13)
Laj yich' likesel li Ve'lil ta bat k'ak'al
yu'un Kajvaltike (14-20)
«Li' skajanoj sk'ob jchi'uk ta sba
mexa li buch'u chak'un ta
k'abale» (21-23)
Tsots lik svulilan sbaik ta sventa
ti buch'u mas muk' sk'oplal
yu'unike (24-27)
Li trato la spas Jesus ta sventa
jun ajvalilale (28-30)
Laj xa ono'ox yal Jesus ti chal
Pedro ti mu x-ojtkinvane (31-34)
SK'an xchapan sbaik. Li chib
espadae (35-38)
La spas orasion Jesus ta vits
Olivatik (39-46)
Laj yich' chukel batel
li Jesuse (47-53)
La sp'aj Jesus li Pedroe (54-62)
La slabanik li Jesuse (63-65)
Laj yich' chapanel ta Sanedrin (66-71)
- 23 Te oy ta stojolal Pilato xchi'uk
Erodes li Jesuse (1-25)
Laj yich' milel ta jtel te' li Jesuse
xchi'uk li cha'vo' viniketik ti tsots
smulike (26-43)
«Te chachi'inun ta Paraiso» (43)
Cham li Jesuse (44-49)
Laj yich' mukel li Jesuse (50-56)
- 24 Cha'kuxiem xa li Jesuse (1-12)
K'alal ja'o te chanavik batel
ta Emause (13-35)
Li Jesuse laj yak' sba ta ilel ta
stojolal jchank'opetik (36-49)
Muy batel ta vinajel li Jesuse (50-53)

1 Ep buch'utik lik sabeik sk'o-plal li k'usitik k'otem ta pasele xchi'uk la sts'ibaik, taje jpatoj lek ko'ontontik ti jech k'ot ta pasel ta melele.^a **2** Jech xtok, ja' ono'ox laj yalbunkutik li buch'utik laj yil ta satik ta slikebale^b xchi'uk li buch'utik la spukik a'yejetike.^c **3** Ta skoj ti la jk'el-

KAP. 1

- a Jn 20:30, 31
b Jn 15:27
1Pe 5:1
2Pe 1:16
c Ebr 2:3

Kolumna 2

- a Ech 1:1
b Jn 20:30, 31

be lek sk'oplal ek li k'usitik k'otem ta pasele, laj kak' ta ko'onton ti tuk' xcholet ta jts'iba tal ti k'u yelan k'ot ta pasele, ja' jech chkalbot tal, vo'ot Teofilo^a ti lek ich'bilot ta muk'e. **4** Taje jech la jpas sventa xavojtkin lek li k'usitik la-albat k'alal laj avich' chanutbasele.^b

5 Li ta sk'ak'alil ajvaili Erodes^a ta Judeae, oy to'ox jun pale ti Sakarias sbie, ti te tsakal sk'o-plal li ta jtsop paleetik ti Abias^b sbie. Li vinik taje yik'ojbe stseb Aaron ti Elisabet sbie. 6 Tuk' sk'oplalilik ta stojolal Dios li Sakarias xchi'uk yajnil, yu'un mu'yuk smulik ta skoj ti xch'unojik skotol li mantaletike xchi'uk skotol li k'usitik yaloj Jeova^{*} ti sk'an pasele. 7 Pe ch'abal yalab xnich'nabik, yu'un mu sna' x-alaj li Elisabete xchi'uk mol me'elik xa.

8 Va'un, k'alal ja'o yakal chtun ta paleal ta stojolal Dios li ta jtsop paleetik^c ti Abias sbie, 9 la sta yak'el pom^d li ta stemplo Jeovae,^e jech ono'ox k'ucha'al nopem xa'iik spasel li ta abtelal ta paleale. 10 K'alal ja'o yorail chich' ak'el pome, te tspasik orasion ta pana^{*} skotol li epal krixchanoetike. 11 Va'un, te laj yak' sba ta ilel yaj-anjel Jeova^{*} ta stojolal, te va'i ta xokon skajleb matanal sventa pom, te ta bats'ik'ob. 12 K'alal laj yil Sakarias taje, ch'ayal to k'ot yo'onton xchi'uk xi' tajek. 13 Pe xi albat yu'un li anjele: «Mu xaxi', Sakarias, yu'un laj xa yich' a'iel li k'usi chak'ane, ta xchi'in yol li avajnil Elisabete, Juan^f chavak'be sbi. 14 Ta me xata xkuxetel avo'onton xchi'uk ta me xamyubaj tajek, jech xtok, ep me buch'utik xkuxet yo'ontonik mi vok'e,^g 15 yu'un muk' sk'oplal chk'ot ta sat Jeova.^h Mu me stak' xuch' vino xchi'uk mu me stak' xuch' mi jtosuk pox;ⁱ jech xtok, chlik no'ox ventainatuk yu'un ch'ul espiritu k'alal mu'yuk to vok'eme,^j 16 ja' ta skoj ti ep xnich'nab Israel tsutik tal ta stojolal Jeovae,^{*} ti ja' li Dios yu'unike.^k 17 Jech xtok, ja' me ba'yel chjelav batel ta stojolal Dios, yu'un yich'oj-

1:5 *K'elo Glosario, Erodes. 1:6, 9, 11, 15-17, 25 *K'elo Apendise A5. 1:10 *O «pat na». 1:15 ^aO «k'alal te to tik'il ta palajeb sme'e».

KAP. 1
a Mt 2:1
b 1Kr 24:3, 10
c 1Kr 24:1, 19
2Kr 8:14
2Kr 31:2
d Eks 30:7, 8
e Eks 40:5
f Lu 1:59, 60
g Lu 1:57, 58
h Lu 7:28
i Nu 6:2, 3
Mt 11:18
j Jer 1:5
Ro 9:10-12
k Mal 4:6
Kolumna 2
a Mt 11:13, 14
Mt 17:10-12
b Mal 4:5, 6
c Is 40:3
Mal 3:1
d Da 8:16
Da 9:21
Lu 1:26, 27
e Ebr 1:7, 14
f Je 30:22, 23
1Sa 1:10, 11
g Da 8:16
Lu 1:19
h Is 7:14
i Mt 1:18

be yo'onton xchi'uk yip Elias;^a ta sk'atajesbe yo'onton totiletik k'ucha'al yo'onton ololetik;^b tskolta li buch'utik mu xch'unik mantal sventa oyuk sp'ijilik xchi'uk ti ja'uk spasik li k'usi tuk'e, sventa chak'be Jeova^{*} jun jteklum ti lek chapale».^c

18 Xi laj yalbe anjel li Sakariase: «¿K'uxi ta jpat ko'onton mi melel taje? Yu'un toj molun xa xchi'uk oy xa sjabalil li kajnil eke». 19 Xi albat yu'un li anjele: «Vo'on Gabrielun^d ti te nopol va'alun ta yeloval Diose,^e laj kich' takel tal sventa ta jchi'inot ta lo'il xchi'uk sventa xkal ava'i li lekil a'yejetik li'e. 20 Pe ta skoj ti mu'yuk la ach'un li k'usi laj kalbote, uma' chakom xchi'uk ja' to chjam ave mi k'ot sk'ak'alil chk'ot ta pasel li k'usitik taje, yu'un chk'ot ta pasel mi la sta yoraille». 21 K'alal ja'o jech taje, te chmalaat yu'un jteklum li Sakariase xchi'uk toj labal sba cha'iik ti chjalij tajek ta temploe. 22 Mi ja'uk xk'opoj k'alal lok' tale, jech oxal laj yak'ik venta ti oy k'usi laj yil ta templo ti mu staleluke.^{*} Ta sk'ob xa no'ox la spasbe senya li krixchanoetike, yu'un jech mu xk'opoj-o lok' talel. 23 Va'un, bat ta sna k'alal k'ot sk'ak'alil ts'aki li xch'ul abtele.

24 Ta ts'akal jutuk une, la xchi'in yol li yajnil ti Elisabet sbie, vo'ob u mu'yuk xlok' ta sna, xi laj yale: 25 «Li avie, ja' jech la spas Jeova^{*} ta jtojalal. Laj yak' tal sat ta jtojalal sventa mu xak'ikun ta k'exlal li krixchanoetike».^f

26 K'alal vakib xa ox u xchi'uk yole, li anjel Gabriele^g laj yich' takel batel yu'un Dios ta jun jteklum ta Galilea ti Nasaret sbie. 27 Bat sk'el jun tojol tseb^h ti makbil xa yu'un jun vinik ti Jose sbie, ja' snitilulal David, Mariaⁱ sbi li tojol tseb taje.

1:22 *O «oy k'usi ak'bat yil yu'un Dios ta templo».

28 Va'un, xi laj yal li anjel k'alal och batele: «Li'ote, tseb, ti ataoj bendisione, li' oy ta atojolal li Jeovae».* 29 Pe lik svul yo'onton ta skoj ti k'usi albate, lik snopilan k'u van yu'un ti jech vul k'oponatuke. 30 Ja' yu'un, xi albat yu'un li anjele: «Mu xaxi', Maria, yu'un lek ilbilot yu'un li Diose. 31 jK'elavil! Ta xachi'in avol, ta xavok'es jun kerem,^a Jesus^b chavak'be sbi. 32 Taje muk' sk'oplal chbat^c xchi'uk chich' albel sk'oplal ti ja' Xnich'on li Buch'u toj toyol oye;^d jech xtok, te chchotanat yu'un Jeova* Dios li ta xchotleb ajvalil Davide, ti ja' stote;^e 33 va'un tsventain sbatel osil li snitilulal Jakobe, mu'yuk bu chlaj sk'oplal li Ajvalilal* yu'unes».^f

34 Pe xi laj yalbe anjel li Mariae: «¿K'uxi xa no'ox chk'ot ta pasel taje, ti mu'yuk bu ta jchi'in ta vayel junuk vinike?».^g 35 Xi tak'bat yu'un li anjele: «Ta xtal ta atojolal li ch'ul espiritue^h xchi'uk chvul ta atojolal sju'el li Buch'u toj toyol oye. Jech oxal, ch'ul chich' albel sk'oplal/ xchi'uk Xnich'on Dios/ ch-albat li olol chvok'e. 36 jK'elavil!, la xchi'in yol ek li avuts' avalal ti Elisabet sbie, ak'o mi oy xa sjabilal, oy xa ta svakibal u xchi'uk yol, ja' li buch'u nu sna' x-alaj chalike; 37 yu'un mu'yuk k'usi albil ti mu spas yu'un li Diose».^k 38 Va'un, xi laj yal li Mariae: «Li' oyune! jJa' smosun Jeova!* Ak'o k'otuk ta pasel ta jtojolal li k'usi laj avale». Laj une, lok' batel te li anjele.

39 Li va' k'ak'al une, lok' batel li Mariae xchi'uk bat ta anil ta vitstikaltik, ta jun jteklum ta Juda, 40 va'un te och ta sna Sakarias, te k'ot sk'opon li Elisabete. 41 K'alal laj ya'i k'oponat yu'un Maria li Elisabete, tsots la xijulan sba ta yut xch'ut li olole xchi'uk lik ventai-

1:28, 32, 38, 45, 46 *K'elo Apendise A5.
1:33 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 1

a Gal 4:4

b Mt 1:21-23
Lu 2:21c Flp 2:9-11
ITi 6:15d Mt 27:54
Jn 1:49e 2Sa 7:8, 12
Sl 132:11
Is 9:7
Is 11:1, 10
Jer 23:5
Mt 1:1f Da 2:44
Da 7:13, 14
Ebr 1:8g Is 7:14
Mt 1:24, 25

h Mt 1:18, 20

i Jn 6:68, 69

j Mt 14:33
Jn 1:32, 34
Jn 20:31k Je 18:14
Mt 19:26

Kolumna 2

a 1Sa 2:1

b 2Sa 22:3
Is 43:3
Aba 3:18
Tit 1:3
Jud 25

c 1Sa 1:10, 11

d Lu 11:27

e Sl 71:19
Sl 111:9

f Sl 103:17

g 2Sa 22:28

h Job 12:19

i 1Sa 2:7

j 1Sa 2:5
Sl 34:10
Sl 107:9k Sl 98:3
Is 41:8, 9l Je 17:19
Mik 7:20
Gal 3:16

natuk yu'un ch'ul espiritu li Elisabete 42 xchi'uk xi tsots laj yale: «jVo'ot toj ep ataoj bendision ti ja' mu sta li yan antsetike xchi'uk ep bendision staoj ek li olol ach'uke! 43 ¿K'uxi xa no'ox ti jtaoj li matanal li'e, ti ja' chtal ta jtojolal li sme' Kajvale? 44 Yu'un jK'elavil!, la xijulan sba ta muyubajel li kol jchi'uk k'alal k'ot ta jchikin li k'usi laj aval k'alal lavule. 45 Xmuyubaj no'ox ek li tseb ti la xch'une, yu'un chil chk'ot ta pasel skotol li k'usitik albat yu'un Jeovae».*

46 Xi laj yal li Mariae: «Ta jmu'k'ibtasbe sk'oplal Jeova*^a li ta jkuxlejale, 47 bats'i xkuxet tajek ko'onton ta stojolal li Jkoltavanej Dios ku'une,^b 48 yu'un laj yil ti pek'el sk'oplal li smosoe.^c Yu'un li' ta ora xchi'uk ta jela-vele, xamuyubaj no'ox^d xi chalik jk'oplal skotol li jayk'ol kuxlejaletike,^d 49 yu'un toj labalik sba k'usi spasoj ta jtojolal li Buch'u oy sju'e'le xchi'uk ch'ul li sbie,^e 50 oy-o xk'uxul yo'onton ta sbatel osil ta stojolal li buch'utik ch'i'taike.»^f 51 Toj labalik sba k'usitik spasoj ta sju'el; tanpuk batem yu'un li buch'utik tstay sbaik ta skoj li k'usi oy ta yo'ontonike.^g 52 Sjipoj lok'el ta chotlebal sventa ajvalil li viniketik ti oy yabtelike^h xchi'uk stoyojbe sk'oplal li buch'utik bik'it chak' sbaik;ⁱ 53 jun yo'onton yu'un li buch'utik abol sbaik,^j yu'un ep k'usitik lek yak'ojbe; yan li jk'ulejetike jeche' smeyoj sk'ob la stak batel. 54 Tal skolta li yaj-tunel Israele. Jech la spas sventa xak' ta ilel ti vulem-o ta sjol ti yalaj chk'uxubinvane,^k 55 jech k'ucha'al laj yalbe jmoltotaktik ta vo'nee, li Abraan xchi'uk snitilulale».^l 56 Te van oxibuk u la xchi'in Elisabet li Mariae, laj une sut batel ta sna.

57 Te une, k'ot sk'ak'alil vok' yol li Elisabete, vok' jun skerem.

1:50 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

58 Va'un, k'alal laj ya'i slak'natak xchi'uk li yuts' yalaltake, xkuxet likel yo'ontonik xchi'uk li Elisabet ta skoj ti ep k'uxubinac yu'un Jeovae.*^a **59** K'alal ech' vaxakib k'ak'ale, talik k'alal laj yich' ak'bel sirkunsision* li uni olole,^b Sakarias xa ox chak'beik sbi k'ucha'al li sbi stote. **60** Pe xi la stak' li sme' olole: «jMo'oj! Juan chich' ak'bel sbi». **61** Va'un, xi laj yalbeike: «Pe mu'yuk buch'u jech sbi li ta avuts' avalale». **62** Jech oxal, la sjak'beik ta senya k'usi sbi chak'be xnich'on li to tile. **63** Va'un, la stak ta k'anel pechpech te', xi la sts'ibae: «Juan sbi».c Jech oxal, toj labal sba laj ya'ik. **64** Ta ora no'ox jam ye, va'un lik k'opojuk^d xchi'uk la sk'upil k'opta Dios. **65** Toj xi'el k'ot skotol li slak'natakike, jech xtok, lik yalbeik sk'oplal li buch'utik te nakalik ta vitstikalitik ta yosilal Judeae, **66** va'un laj yak' ta yo'ontonik li buch'utik laj ya'ik taje, xi laj yalike: «zK'usi van yabtel chbat li uni olole?». Yu'un ta melez, te oy ta stojolal li ju'el Jeovae.*

67 Va'un, li stote, li Sakaria-se, lik ventainatuk yu'un ch'ul es-piritu, ja' yu'un xi lik yal albil k'ope: **68** «Ak'o yich' k'upil k'optael li Jeovae,* li Dios yu'un Israele,^e yu'un laj yak' sat ta stojolal li steklumale xchi'uk la skolta.^f **69** Laj yak'butik jun tsatsal jkoltavanej*^g li ta snitlilulal David ti ja' yajtunele,^h **70** jech ono'ox k'ucha'al k'opoj ta vo'ne ta stojolal li ch'ul yaj-alk'optake,ⁱ laj yal **71** ti tskoltauitik lok'el ta stojolal li kajkontraktike xchi'uk ti tskoltauitik lok'el ta sk'ob li buch'utik tsp'ajutike,^j **72** sventa chak' ta ilel li xk'uxul yo'onton ti albat li jmoltotaktik ta vo'nee xchi'uk sventa tsvules ta

1:58, 66, 68, 76 *K'elo Apendise A5. 1:59 *K'elo Glosario, sirkunsision. 1:69 *Literal «jkoltavanej xulubil». K'elo Glosario, xulubil.

- KAP. 1
- a Lu 1:14
- b Je 17:10, 12; Le 12:2, 3
- c Lu 1:13
- d Lu 1:20
- e 1Re 1:48; SI 41:13; SI 72:18; SI 106:48
- f SI 111:9; Lu 7:16
- g 1Sa 2:10
- h SI 132:17
- i Jer 23:5; Da 9:24
- j SI 106:10

Kolumna 2

- a Je 17:7; Le 26:42; SI 106:45, 46
- b Je 22:15-18; SI 105:8, 9; Mik 7:20
- c Is 40:3; Mal 3:1; Mt 3:3
- d Mr 1:4
- e SI 107:10; Is 9:2; Mt 4:16

KAP. 2

- f Mt 1:16
- g 1Sa 16:1; Mik 5:2; Mt 2:6

sjol li xch'ul tratoe,^a **73** ti jamal ono'ox laj yak' ye ta stojolal li jmoltotik Abraan ta vo'nee,^b **74** sventa xak'butik li matanal ta spasel li xch'ul abtel ti mu'yuk xa xi'el chka'itike, yu'un laj xa ox spojutik lok'el ta sk'ob li kajkontraktike **75** sventa tuk'uk ko'ontontike xchi'uk ti ja'uk jpastik ta sjunul jkuxlejaltik li k'usi tuk'e. **76** Pe li vo'ote, uni olol, chavich' albel ak'oplal ti ja' yaj-alk'opot li Buch'u toj toyol oye, yu'un vo'ot jbabe chajelav ta stojolal Jeova* sventa chachapanbe sbe.c **77** Jech xtok, ja' sventa xavak' ta ojtikinel ti tsta skolebal steklumal ta skoj ti chich' pasbel perton smulike,^d **78** yu'un k'uxutik ta yo'onton li Dios ku'untike. Ta skoj li xk'uxul o'ontonal taje, ta xtal svula'anutik li sakil osil jech k'ucha'al li sakil osil ta sob ti likem tal ta toyole, **79** sventa chak'be sakil osil li buch'utik oyik ta in'kal osile, li buch'utik oyik ta sk'alobal lajelale^e xchi'uk sventa tuk' sbeil-tas batel kakantik li ta sbelez jun o'ontonale».

80 Va'un, ch'i tal li uni olole xchi'uk ayan lek stsatsal yo'onton; te oy-o ta takixokol balumil, ja' to k'alal k'ot sk'ak'alil laj yak' sba ta ilel ta stojolal li Israele.

2 Li va' k'ak'ale, li Sesar Augustoe* laj yal mantal ti ak'o yak' ta tsakel sbiik skotol li jnakejetike.[#] **2** (K'alal laj yich' tsakel ta ba'yel velta li sbiike, ja'o ochem ta ajvalil ta Siria li Kirinioe). **3** Ja' yu'un, bat ta slumalik skotol li krixchanoetik sventa chak' ta tsakel li sbiike. **4** Li Josef eke lok' batel ta jteklum Nasaret ta Galilea, bat ta Judea ta steklumal David ti Belen^g sbie, yu'un ja' yuts' yalal xchi'uk snitlilulal li Davide. **5** Bat yak' ta tsakel sbi xchi'uk li Mariae, yu'un ja' xa ox

2:1 *Taje ja' jech chich' albel jun ajvalil, ma'uk sbi jun krixchano. #Literal «sjunul li balumil ti bu oy yajvale».

yajnil li va' k'ak'ale^a xchi'uk jutuk xa ox sk'an xvok' yol li Mariae.^b **6** K'alal ja'o te oyike, k'ot yorail* ti chvok' yole. **7** Va'un, vok' li yole, ja' li sba yole, c la xpia ta pok' xchi'uk te la xpuch'an ta ve'eb vakax,^d yu'un mu'yuk xa xokol la staik li vayebele.

8 Jech xtok, li ta lum taje te nakalik ta osiltik jchabichijetik ti chchabi xchijik ta ak'obaltike. **9** Ta ora te vinaj tal yaj-anjel Jeova* ta stojolalik, va'un xojobaj ta spat xokonik li yutsilal Jeovae* xchi'uk xi'ik tajek. **10** Pe xi albatik yu'un li anjele: «Mu xaxi'ik. Yu'un tal kalboxuk lekil a'yejetik ti chmuyubaj-o tajek skotol li krixchanoetike. **11** Yu'un vok' xa jun jkoltavanej avu'unik^e li avie, ja' li Kajvaltik Kristoe,^f te vok' ta steklumal David.^g **12** Ja' chtun ta senyail li'e: pixil ta pok' chataik jun olol xchi'uk te puch'ul chataik ta ve'eb vakax». **13** Ta ora no'ox te vinaj tal yan epal anjeletik,^h yakal tsk'upil k'optaik Dios xchi'uk xi chalike: **14** «Ak'o junuk yutsil slekikal li Dios ti te oy ta to-yole xchi'uk junuk yo'ontonik li krixchanoetik ta sba balumil ti lek ilbilike».*

15 Jech oxal, k'alal sutik muyel ta vinajel li anjeletike, xi lik yalbe sbaik li jchabichijetike: «Sk'an tuk' xijbat ta ora li ta Belene, bat jk'eltik li k'usi k'ot ta pasel ti laj yak' jna'tik Jeovae».* **16** Jech oxal, batik ta anil, te la staik li Maria xchi'uk Josee, va'un te puch'ul la staik ta ve'eb vakax li olole. **17** K'alal laj yilik taje, laj yak'ik ta na'el li k'usi albatik ta sventa li uni olole. **18** Toj labal sba laj ya'i skotol li buch'utik laj ya'ik li k'usi laj yal jchabichijetike, **19** yan li Mariae lik snak' ta yo'onton

2:6 *O «ts'aki sk'ak'alil». 2:9, 15, 22-24, 26 *K'elo Apendise A5. 2:13 *Literal «epal soltaroetik ta vinajel». 2:14 *O «ti lek chile».

KAP. 2

a Lu 1:26, 27

b Mt 1:18

c Mt 1:25

d ls 53:2

e ls 9:6

f Ech 2:36
Flp 2:11

g 1Sa 20:6

h Da 7:10
Ap 5:11

Kolumna 2

a Lu 2:51

b Je 17:10, 12
Le 12:2, 3c Mt 1:20, 21
Lu 1:30, 31

d Le 12:2, 4

e Eks 13:2, 12
Eks 22:29
Nu 3:13
Nu 8:17

f Le 12:6, 8

g ls 40:1
ls 49:13

h Le 12:6, 7

i Je 46:30

j ls 52:10
Lu 3:4, 6
Ech 4:12

skotol li k'usitik laj yalike, te tsnopilan-o ta yo'onton k'usi smelolal.^a **20** Va'un, sutik batel li jchabichijetike, laj yalbeik yutsilal Dios xchi'uk la sk'upil k'optaik, yu'un skotol li k'usitik laj ya'ik xchi'uk laj yilike ja' vinaj-o ti meel li k'usi albatike.

21 K'alal lok' xa ox vaxakib k'ak'ale, k'alal k'ot sk'ak'alil chich' sirkunsision* li olole,^b Jesus laj yich' ak'bel sbi, ja' li biil laj yal anjel k'alal mu'yuk to'ox te ta xch'ut Mariae.^c

22 Jech xtok, k'alal k'ot sk'ak'alil tsakubtas sbaik jech k'ucha'al chal Smantal Moisee,^d laj yik'ik muyel ta Jerusalem sventa chak'beik yil Jeova* ti ja' yu'un li olole, **23** jech ono'ox k'ucha'al ts'ibabil ta Smantal Jeovae:* «Skotol li sba olol chvok' ti kere-me sk'an me ch'ul sk'oplal ta stojolal Jeova».*^e **24** Va'un, laj yak'ik milbil matanal jech k'ucha'al chal Smantal Jeovae:* «Cha'kot tortola^f o cha'kot ch'iom paloma».^f

25 Te ta Jerusalem oy jun vinik ti Simeon sbe, ja' jun tuk'ik'il vinik xchi'uk yich'oj ta muk' Dios, smalaj chtal spatobil yo'onton Israel^g xchi'uk oy ch'ul espiritu ta stojolal. **26** Jech xtok, ak'bat sna' yu'un Dios ta ch'ul espiritu ti mu'yuk bu chcham ja' to mi laj yil li Kristo stakoj tal Jeovae.* **27** Ta skoj ti ventainbil yu'un sju'el li ch'ul espritue, och batel ta templo, va'un ja'o te yik'ojik ochel Jesus li stot sme'e, yu'un tspaceik li k'usi nopem xa'ik spasel jech k'ucha'al chal Mantale,^h **28** la spet li olole, la sk'upil k'opta Dios xchi'uk xi laj yale: **29** «Muk'ul Jpasmantal, avie chavak' ti junuk yo'onton xcham li amoso' jech k'ucha'al avaloj ono'oxe, **30** yu'un laj xa kil ta jsat li k'usi chatunes sventa chakoltavane,ⁱ

2:21 *K'elo Glosario, sirkunsision. 2:24 ^fO «puruvok».

31 ja' li k'usi achapanoj sventa xil ta sat skotol li jteklumetike.^a

32 Ja' jun lus^b ti tslok'esbe smakobil sat li jteklumetike^c xchi'uk ja' yutsil li ateklumal Israele».

33 Va'un, li stot sme' olole jech-o labal sba cha'iik li k'usitik laj yich' ael ta stojolal li olole.

34 Jech xtok, li Simeone la sk'an bendision ta stojolalik xchi'uk xi laj yalbe li Mariae: «jK'elavil!, li olol li'e ja' ta skoj ti ep buch'utik chyalik ta lum^d ta Israele,^e ti chli-kik yan veltae xchi'uk ta xich' p'ajel^f

35 sventa xvinaj sk'oplal li k'usi tsnop ta yo'ontonike. Yan li vo'te, Maria, chavil avokol xchi'uk oy k'usi toj k'ux chava'i».^g

36 Va'un, oy jun me' j-alk'op ti Ana sbie, ja' stseb Fanuel ti ja' snitulal li Asere. Oy xa sjabilal li ants taje xchi'uk vukub jabil la xchi'in ta naklej smalal k'alal laj yik' sbaike,^{*}

37 li avie ja' xa jun me'on ants ti yich'oj xa 84 jabile. Mu'yuk bu yiktaoj sba chbat ta templo, ta k'ak'al ak'obal chk'ot yich' ta muk' Dios, tspas ayuno^{*} xchi'uk tsk'an vokol.

38 Li va' orae, nopaj batel xchi'uk lik stojbe ta vokol Dios, lik yalbe sk'oplal li olole, laj yalbe skotol li buch'utik tsmalaik chich' koltael li Jerusalemene.^h

39 Jech oxal, k'alal laj xa ox spasik skotol li k'usi chal Smantal Jeovae,^{*} sutik batel ta steklumalik ta Nasaret ta Galilea.ⁱ

40 Va'un, lik ch'iuk li uni olole xchi'uk lik tsatsubuk, la sta batel lek sp'ijil xchi'uk lek ilbil-o yu'un li Diose.^k

41 Li stot sme'e nopem xa'i chbatik junun jabil ta K'in Koltael ta Jerusalem.^l

42 Va'un, k'alal yich'oj xa ox 12 jabile, muyik batel ta k'in jech ono'ox k'ucha'al nopem xa'iike.^m

43 K'alal ts'aki

2:35 *Literal «ch-ech' xtuch' avo'onton jun natil espada». 2:36 *Literal «ti te lik tal k'alal tojol tseb to'oxe». 2:37 *K'elo Glosario, ayuno. 2:39 *K'elo Apendise A5.

KAP. 2

a Is 40:5

b Is 9:2

Mt 4:16

c Is 11:10

Is 42:6

Is 49:6

Ech 13:47

Ech 26:23

d Is 8:14

e 1Ko 1:23, 24

f Ech 28:22

1Pe 2:7, 8

g Jn 19:25

h Is 52:9

Mr 15:43

Lu 2:25

i Le 12:6

j Mt 2:23

Lu 1:26

k Lu 2:52

l Eks 23:14, 15

Dt 16:16

m Eks 34:23

Kolumna 2

a Sl 119:99

Mt 7:28

Mr 1:22

Jn 7:15

b Jn 2:16

c Eks 20:12

Dt 5:16

Ef 6:1

Kol 3:20

d Lu 2:19

KAP. 3

e Mt 14:1

Lu 23:6, 7

sk'ak'alil li k'ine xchi'uk ti sutik batele, te kom ta Jerusalem li kerem Jesuse, pe mu'yuk laj yak' venta li stot sme'e.

44 La snopik ti te kapal batel ta stojolal li xchi'iltakik ta xanbale, ja' yu'un k'alal jun xa ox k'ak'al xanavemik batele, lik sa'ik mi te oy ta stojolal li yuts' yalalike xchi'uk ta stojolal li buch'utik xojtikinike.

45 Pe ta skoj ti mu'yuk la staike, sutik batel ta Jerusalem xchi'uk lik sa'ik lek.

46 Va'un, k'alal ech'em xa ox oxib k'ak'ale, te la staik ta templo, te chotol ta o'lol ti bu oy jchanubtasvanejetike, yakal cha'i li k'usitik chalike xchi'uk oy k'usitik tsjak'ilan.

47 Pe toj labal sba cha'iik skotol li buch'utik te yakal cha'iik ta skoj ti lek xa'ibe smelolale xchi'uk li k'u yelan tstak'e.^a

48 Va'un, k'alal laj yilik li yuts' yalale, ch'ayal to k'ot yo'ontonik, jech oxal xi albat yu'un li sme'e: «Jkerem, jk'u yu'un ti jech la apasbunkutike? Li vo'on xchi'uk atote la jsa'otkutik tajek, ep laj kat ko'ontonkutik avu'un».

49 Pe xi laj yale: «jK'u yu'un la asa'ikun? jMi mu xana'ik ti sk'an li' oyun ta sna Jtote?»^b

50 Pe mu'yuk bu laj ya'ibeik smelolal li k'usi albatike.

51 Va'un, yal batel xchi'ukik, sutik batel ta Nasaret, lek sna' xch'unbe smantal li stot sme'e.^c

Jech xtok, li sme'e la snak' lek ta yo'onton skotol li k'usitik taje.^d

52 Li Jesuse lik p'ijubuk mas xchi'uk lik ch'iuk, lek ilbil-o yu'un li Diose xchi'uk li krixchanoteike.

3 K'alal 15 jabil xa ox yochel ta ajvalil li Tiberio Sesare, ti ja'o tik'il ta ajvalil ta Judea li Ponsio Pilatoe, ti ja'o ch-ajvalilaj ta yosilal Galilea li Erodese,^{*e} li sbankil ti Filipino sbie te ch-ajvalilaj ta yosilal Iturea balumil xchi'uk ta Trakonitide xchi'uk te

3:1 *Ja' xkaltik, li Erodese Antipase. K'elo Glosario, Erodese.

ch-ajvalilaj ta yosilal Abilene li Lisaniase, **2** li ta sk'ak'alil Kafas^a xchi'uk k'alal ja'o ochem ta bankilal pale li Anase, ja'o laj yich' ak'bel jun a'eyj yu'un Dios ta takixokol balumil^b li Juan^c ti ja' xnich'on Sakariase.

3 Ja' yu'un, bat ta lumetik ta sjoylejal Jordan, te la xcholbe sk'oplal ti sk'an xich' vo' li krixchanoetik sventa chak'ik ta ilal ti sutesoj yo'ontonik yo' staik perton ta skoj li smulike.^d **4** Jech ono'ox k'ot ta pasel k'ucha'al ts'ibabil sk'oplal ta slivro li j-alk'op Isaiase: «Oy buch'u xi tsots ch-avan ta takixokol balumile: qChapanbeik li sbe Jeovae!^e Tuk'ibtasbeik li sbee.^e **5** Sk'an xich' nojesel skotol li stenlejaltike; sk'an xich' jemel yalelel skotol li muk'ta vitsetik xchi'uk li bik'tal vitsetike, sk'an xk'ot ta tuk'il be li xotxot beetike xchi'uk sk'an xich' pasel ta parejo ti bu lomolpots'ole **6** xchi'uk ta me xilik skotol krixchanoetik ti chkoltavan* li Diose».^f

7 Ja' yu'un, xi lik yalbe li epal krixchanoetik ti lok'emik tal sventa x-ak'bat yich'ik vo'e: «Sts'unbaltak veneno chon, zbuch'u la sp'ijubtasoxuk sventa xajtavik li ta sk'ak'al yo'onton Dios ti po'ot xa xtale?»^g **8** Jech oxal, ak'o vinajuk ta avabtelik ti asutesoj avo'ontonik ta melele. Mu me xiuk xlik aval ta avo'ontonike: «Ja' jotkutik li Abraane». Yu'un chkalboxuk avaiik ti oy sju'el Dios sventa ts'atajesbe ta xnich'nab Abraan li tonetik li'e. **9** Jech xtok, te xa metsel ta yibel te'etik li ek'ele. Ja' yu'un, chich' ts'etel skotol li te' ti mu xak' lek sate xchi'uk chich' jipel ochel ta k'ok'».^h

10 Xi jak'bat yu'un li epal krixchanoetike: «zK'usi sk'an jpaskutik un cha'a?» **11** Xi tak'batike: «Li buch'u oy cha'lik sk'u

3:4 *K'elo Apendise A5. 3:6 *O «k'u yelan chkoltavan».

KAP. 3

a Mt 26:57
Jn 18:13
Jn 18:24
Ech 4:5, 6

b Lu 1:80

c Jn 1:6

d Mt 3:1, 2
Mr 1:4
Lu 1:76, 77

e Mt 3:3
Mr 1:3
Jn 1:23

f Is 40:3-5
Lu 2:30
Ech 28:28

g Mt 3:7-10
Mt 23:33

h Mt 7:19

Kolumna 2

a 1Ti 6:18
Snt 2:15, 16
1Jn 3:17

b Mt 21:32
Lu 7:29

c Lu 19:8

d Eks 23:1, 7
Le 19:11

e Jn 1:25

f Jn 1:26, 27

g Mt 3:11, 12
Mr 1:7, 8
Ech 2:1, 4

h Mt 14:3-5
Mr 6:17-20

spok'e* ak'o yak'be jlikuk li buch'u ch'abal yu'une xchi'uk li buch'u oy k'usi tsaljese ak'o yak'be ek li buch'u ch'abal yu'une».^a

12 K'alal ta jtsobpatanetik tal yich'ik vo'^b xchi'uk xi laj yalbeike: «Jchanubtasvanej, zK'usi sk'an jpaskutik?». **13** Xi albatike: «Ja' no'ox me jech yepal xak'anik* ti k'u yepal albil sk'oplal li patane».^c **14** Xi la sjak'ik ek li buch'utik ochemik ta soltaroaale: «zK'usi sk'an jpaskutik?». Xi tak'batike: «Mu me xavilbajnik li krixchanoetike o mu me jech'uk xasabeik smul,^d sk'an me junuk avo'ontonik yu'un ti k'u yepal cha-ak'batike».*

15 Oy k'usi yakal tsmala li jteklume xchi'uk xi tsnopilan ta yo'onton skotolik ta stojolal li Juane: «zMi ja' van Kristo le'e?»^e

16 Xi la stak'be skotol krixchanoetik li Juane: «Li vo'one chkak' avich'ik vo', yan li buch'u ts'akal chtal ku'ene ja' mas tsots yabtel, mu jta-o ti ta jtitunbe li yak'il xonobe.^f Li stuke ts't'ujoxuk ta ch'ul espiritu xchi'uk tsaljese-xuk ta k'ok'».^g **17** Te xa stsakoj ta sk'ob li yik'aobil strigo sventa chch'uba lek li yavil bu chich'ik'aele, yu'un ta sk'ej* ta snail li strigoe, yan li solepale^h ta xchik' ta k'ok' ti bu mu xtup'e».

18 Jech xtok, li Juane ep laj yal mantal xchi'uk laj yalilanbe lelik a'yejetik li jteklume. **19** Pe li ajvalil Erodes ta yosilal Galileae tsots ak'bat mantal yu'un Juan ta skoj li Erodise, ti ja' li yajnil sbankil ti Filipino sbie xchi'uk ta skoj skotol li k'usitik toj chopol spasoje li Erodes, **20** ta skotol li k'usitik chopol spasoje oy to k'usi yan la spas: la stik' ta chukel li Juane.^h

3:11 *O «jchop smasil sk'u spok'e». 3:13 *O «xatsobik». 3:14 *O «chatojattike». 3:16 *Literal «Li stuke chak' avich'ik vo' ta ch'ul spiritu xchi'uk ta k'ok'». 3:17 *O «snak'». *O «spate». K'elo Glosario, solepal.

21 Va'un, k'alal laj xa ox yich' vo' sjunul li jteklume, laj yich' vo' ek li Jesuse.^a K'alal ja'o yakal tpsas orasione, jam li vinajele^b
 22 xchi'uk yal tal ta sba ch'ul es-piritu ti xko'olaj k'ucha'al jkot pa-lomae xchi'uk laj yich' a'iel jun yech'omal eil ta vinajel ti xi laj yale: «Vo'ot Jnich'onot, jk'anojot, ximuyubaj avu'un».^c

23 K'alal la slikes yabtel li Je-suse,^d yich'oj van 30 jabil,^e cha-like

ja' la xnich'on Jose,^f
 xnich'on Eli,

24 xnich'on Matat,
 xnich'on Levi,
 xnich'on Melki,
 xnich'on Janai,
 xnich'on Jose,

25 xnich'on Matatias,
 xnich'on Amos,
 xnich'on Naum,
 xnich'on Esli,
 xnich'on Nagai,

26 xnich'on Maat,
 xnich'on Matatias,
 xnich'on Semein,
 xnich'on Josek,
 xnich'on Joda,

27 xnich'on Joanan,
 xnich'on Resa,
 xnich'on Sorobabel,^g
 xnich'on Sealtiel,^h
 xnich'on Neri,

28 xnich'on Melki,
 xnich'on Adi,
 xnich'on Kosam,
 xnich'on Elmadam,
 xnich'on Er,

29 xnich'on Jesus,
 xnich'on Elieser,
 xnich'on Jorim,
 xnich'on Matat,
 xnich'on Levi,

30 xnich'on Simeon,
 xnich'on Judas,
 xnich'on Jose,
 xnich'on Jonam,
 xnich'on Eliakim,

KAP. 3

- a Mt 3:13
- b Mt 3:16
- Mr 1:9,10
- c Sl 2:7
- Mt 3:17
- Mt 17:5
- Mr 1:11
- Jn 1:32-34
- d Mt 1:1-17
- e Nu 4:2, 3
- f Mt 1:16
- Mt 13:55
- Lu 4:22
- Jn 6:42
- g Esd 3:2
- h 1Kr 3:17
- Mt 1:12

Kolumna 2

- a 2Sa 5:13,14
- 1Kr 3:5
- b 1Sa 16:13
- 1Sa 17:58
- Mt 1:6
- c Is 11:1
- d Rut 4:17
- e Rut 4:13
- f Rut 4:21
- g 1Kr 2:11
- h Rut 4:12
- Rut 4:18, 19
- 1Kr 2:4, 5
- i Je 29:35
- 1Kr 2:1
- j Je 25:26
- k Je 21:2, 3
- l 1Kr 1:28
- m Je 11:24
- Je 11:26, 27
- n Je 11:22
- o Je 11:20
- p Je 11:18
- q Je 11:16
- r Je 11:14
- 1Kr 1:25
- s Je 11:12
- t Je 11:10
- u Je 5:32
- v Je 5:29
- w Je 5:25
- x Je 5:21
- y Je 5:19
- z Je 5:12, 16
- a Je 5:9
- 1Kr 1:2
- b Je 4:26
- Je 5:10
- c Je 5:7
- d Je 5:1, 4
- 1Kr 1:1

KAP. 4

- e Mt 4:1-4
- Mr 1:12, 13
- f Ebr 2:18

31 xnich'on Melea,
 xnich'on Mena,
 xnich'on Matata,
 xnich'on Natan,^a
 xnich'on David,^b

32 xnich'on Jese,^c
 xnich'on Obed,^d
 xnich'on Boas,^e
 xnich'on Salmon,^f
 xnich'on Nason,^g

33 xnich'on Aminadab,
 xnich'on Arni,
 xnich'on Eson,
 xnich'on Peres,^h
 xnich'on Juda,ⁱ

34 xnich'on Jakob,^j
 xnich'on Isaak,^k
 xnich'on Abraan,^l
 xnich'on Tare,^m
 xnich'on Nakor,ⁿ

35 xnich'on Serug,^o
 xnich'on Reu,^p
 xnich'on Peleg,^q
 xnich'on Eber,^r
 xnich'on Sela,^s

36 xnich'on Kainan,
 xnich'on Arpaksad,^t
 xnich'on Sem,^u
 xnich'on Noe,^v
 xnich'on Lamek,^w

37 xnich'on Matusalen,^x
 xnich'on Enok,
 xnich'on Jared,^y
 xnich'on Maalaleel,^z
 xnich'on Kainan,^a

38 xnich'on Enos,^b
 xnich'on Set,^c
 xnich'on Adan,^d
 xnich'on Dios.

4 Va'un, ta skoj ti ventainbil yu'un ch'ul espiiritu li Jesuse, lok' batel li ta Jordane. Laje, beil-tasat batel yu'un ch'ul espiiritu ta takixokol balumil^e 2 ti 40 k'a-k'al te oye, va'un, te ak'at ta preva yu'un li Diabloe.^f Jech xtok, mu'yuk k'usi la slajes ti k'u sjalil taje, ja' yu'un k'alal ts'aki li sk'ak'alile, vi'naj. 3 Va'un, xi albat yu'un li Diabloe: «Mi ja' xnich'onot Diose,

albo ti ak'o xk'ataj ta pan li ton li'e». **4** Pe xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Xi ts'ibabile: «Ma'uk no'ox ta pan kuxul li krixchanoe»».^a

5 Jech oxal, laj yik' moyul ta toyol xchi'uk laj yak'be yil uni jli- kel skotol li muk'tik lumetik ta balumile.^b **6** Va'un, xi albat yu'un li Diabloe: «Chkak' aventain skotol li'e xchi'uk chkak'bot li yutsilalike, yu'un ak'bil ta kok ta jk'ob^c xchi'uk ja' chkak'be li buch'u oy ta ko'onton chkak'bee. **7** Ja' yu'un, mi chavich'un ta muk' junuk veltae, chavich' skotol taje». **8** Xi la stak' li Jesuse: «Xi ts'ibabile: «Ja' no'ox sk'an xavich' ta muk' li Jeova* Dios avu'une xchi'uk ja' no'ox stuk sk'an xapasbe xch'ul abtel»».^d

9 Va'un, laj yik' batel ta Jerusalem xchi'uk te la sva'an ta jol templo ti bu toyole,* xi laj yalbee: «Mi ja' xnich'onot Diose, jipo aba yalel,^e **10** yu'un xi ts'ibabile: «Ta stak talem yaj-anjel-tak ta atojolal sventa xchabiot» **11** xchi'uk «Chch'amikot batel ta sk'obik sventa mu xamaj avakan ta ton»».^f **12** Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Xi albile: «Mu stak' xavak' ta preva li Jeova* Dios avu'une»».^g **13** K'alal laj yo'onton ta yak'el ta preva Jesus li Diabloe, lok' batel te, la smalabe yan yorail.^h

14 Va'un, li Jesuse beiltasbil ta sju'el ch'ul espiritu, sut batel ta Galilea.ⁱ Puk batel sk'oplal ta sjoylejal skotol jteklumetik ta skoj li k'usitik lekik tspace. **15** Jech xtok, lik chanubtasvanuk ta snailtak stsobobbailik xchi'uk lek laj yalbeik sk'oplal skotolik.

16 Te bat ta Nasaret^j ti bu ch'ie xchi'uk jech ono'ox k'ucha'al nopem xa'i ta sk'ak'alil savadoe te och batel ta snail tsobobbailik xchi'uk va'i sventa tsk'el li Ts'i-

4:8, 12, 18, 19 *K'elo Apendise A5. **4:9** *O «te la sva'an ti bu mas toyol ta sjol temploe».

KAP. 4

a Dt 8:3

b Mt 4:8-10

c Jn 12:31
Jn 14:30
Ef 2:2d Eks 20:3
Dt 6:13
Dt 10:20

e Mt 4:5-7

f Sl 91:11, 12

g Dt 6:16
1Ko 10:9h Mt 4:11
Ebr 4:15i Mt 4:12
Jn 4:3

j Mt 2:23

k Ech 17:1, 2

Kolumna 2

a Mt 12:20

b Is 61:1, 2

c Mt 5:17

d Sl 45:2
Is 50:4e Mt 13:54
Mr 6:2
Jn 6:42

f Mt 4:13

g Mt 13:57
Mr 6:4
Jn 4:44

h 1Re 18:1

i 1Re 17:9, 10

betike. **17** Va'un, laj yich' ak'bel li balbalvun yu'un j-alk'op Isaia-se, te une la xjilch'un li balbalvune xchi'uk la sta ti bu xi ts'ibabile: **18** «Li' oy ta jtojolal li xch'ul espiritu Jeovae,* yu'un la st'ujun sventa xkalbe lekil a'y-e-jetik li buch'utik abol sbaike. La stakun tal sventa xkalbe sk'oplal kolebal li buch'utik chuk-bilik batele, sventa xilik osil yan velta li ma'satetike xchi'uk sventa chkak'be skolebal li buch'utik lilijem yo'ontonike,^a **19** sventa jcholbe sk'oplal li sjabilal ti lek ch-ilvan li Jeovae».^b **20** K'alal laj yo'ontone, la sbal li balbalvune, laj yak'be sutel li jtu-nele, va'un choti; tuk' k'elat batel yu'un li buch'utik te chotolik ta snail tsobobbaile. **21** Va'un, xi lik yalbe skotolike: «Chk'ot ta pasel avi li k'usi ts'ibabil laj avaii-ke».^c

22 Lek k'usitik lik yal skotolik ta stojolal li Jesuse xchi'uk labal sba ch'aiik ti oy lek smuil li k'usitik chale,^d xi chalike: «Ja' xnich'on Jose ma' le'e, ¿mi mu jechuk?».^e **23** Va'un xi laj yalbe ya'iike: «Ta mel, ja' jk'oplal avu'unik li k'usi albil li'e: «Doktor, poxta aba atuk; li k'usi laj ka'ikutik apasoj ta Kapernaume,^f paso li' ta alumal eke»». **24** Xi to laj yale: «Chkalboxuk avaiik ta mel ti mu junuk j-alk'op ch'ambil li ta slumale.^g **25** Jech k'ucha'al li'e, chkalboxuk avaiik ta mel: oy to'ox ep antsetik ti chamem smalalik ta Israel ta sk'ak'alil Elias k'alal laj yich' makel oxib jabil xchi'uk vakib u li vinajele, jech xtok, tal tsatsal v'inal ta sjunul balumil.^h **26** Ak'o mi jech, li Eliase mu'yuk bu laj yich' takel batel ta stojolal mi junuk li antsetik tee, ja' te takat batel ta stojolal jun me'on ants ta Sa-repta ta yosilal Sidon.ⁱ **27** Jech xtok, oy to'ox ep buch'utik ip ta lepra* ta Israel li ta sk'ak'alil

4:27 *K'elo Glosario, lepra.

j-alk'op Eliseoe; pe mi junuk buch'u laj yich' poxtael, ja' no'ox laj yich' poxtael li Naamane, li jsiria vinike».^a **28** Va'un, k'alal laj ya'iike, lik sk'ak'al yo'onton skotolik li buch'utik te oyik ta snail tsobobbaile,^b **29** jech oxal va'i skotolik xchi'uk la slok'esik ta anil li ta jteklume, te une laj yik'ik batel ta jol vits ti bu oy li slumalike, yu'un tsk'an ox te tsjipik yalel. **30** Pe te xva'vun ech'el ta o'lol ti bu oyike, jech la stam batel sbe.^c

31 Laje, yal batel ta Kaper-naum, ti ja' jun jteklum ta yosilal Galileae. Te chchanubtasvan ta sk'ak'alil savado,^d **32** va'un cha'yal to k'ot yo'ontonik ta skoj ti k'u yelan chanubtasvane,^e yu'un ti k'u yelan k'opoje xvinaj ti tsots yabtele. **33** Pe te ta snail tsobobbaile te oy jun vinik ti ochem jun pukuj ta yo'ontone, jun ibal sba* pukuj, va'un xi tsots avane:^f **34** «¿K'usi chasa' li' eke, Jnasaretal Jesus?» ¿Mi yu'un tal alajesunkutik? Xkojiktinot lek buch'uo, vo'ot li Buch'u ch'ul yu'un Diose».^h **35** Pe li Jesuse la stsak ta utel li pukuje, xi laj yalbee: «¿Anchan, lo-k'an ta yo'onton li vinike!». Jech oxal, k'alal laj xa ox sjip ta lum ta o'lol ti bu oy krixchanoetike, li pukuje lok' batel ta stojolal li vinike xchi'uk mu'yuk la syayijes. **36** Toj labal sba laj yil skotolik taje xchi'uk xi lik yalbe sbaike: «¿K'elavilik, k'u to yelan li sk'opojele! ¡Tsots yabtel xchi'uk oy sju-el tpsas ta mantal li ibal sba pukujetike, va'un ta xlok'ik batel!». **37** Jech oxal, puk batel sk'oplal ta buyuk no'ox li ta sjoyelejal jteklume.

38 K'alal lok' batel li ta snail tsobobbaile, och ta sna Simon. Li sme'ni' Simone tsots ip ta k'ok', jech oxal laj yalbeik ti ak'o skoltae.^g **39** Ja' yu'un, te va'i ta

4:33 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 4

a 2Re 5:1, 14

b Lu 2:34

c Jn 8:59
Jn 10:39

d Mr 1:21, 22

e Mt 7:28
Jn 7:46

f Mr 1:23-28

g Mt 2:23

h Mt 8:29
Lu 4:41
Lu 8:28
Snt 2:19

i Mt 8:14, 15
Mr 1:29-31

Kolumna 2

a Mt 8:16, 17
Mr 1:32-34

b Mt 8:28, 29
Mr 3:11

c Ech 16:17, 18

d Mr 1:23-25
Mr 3:11, 12
Lu 4:33-35

e Mr 1:35-38

f Mt 4:23
Lu 8:1

KAP. 5

g Mt 4:18
Mr 1:16

h Mt 4:21

sts'el xchi'uk la spajesbe li sk'a-k'ale, jech tup' li sk'ak'ale. Ta anil no'ox va'i xchi'uk lik meltsanbatuk sve'elik.

40 Pe k'alal ta xch'ay xa ox batel k'ak'ale, skotol li buch'utik oy yajchamelike laj yik'beik tal, k'usiuk no'ox chamelal ti ip cha'iike. K'alal la skajan sk'ob ta sba li buch'utik ipike, poxtajik.^a

41 Jech xtok, ep buch'utik lok' pukujetik ta stojolalik, xi x-avet chalike: «Vo'ot Xnich'onot li Diose».^b Pe la stsak ta utel li pukujetike, mu'yuk bu laj yak' k'opojikuk,^c yu'un sna'ojik ti ja' li Kristoe.^d

42 Pe k'alal sakub osil ta yo-k'omale, lok' batel, bat ta nom ti bu sts'ijlane.^e Pe te yakal tsa'at# yu'un epal krixchanoetik, va'un te k'otik ti bu oye xchi'uk laj xa ox spajesik sventa mu xbat.

43 Pe xi albatike: «Jech xtok, persa sk'an jchol li lekil a'yejetik ta sventa li Ajvalilal* yu'un Dios ta yan jteklumetik eke, yu'un ja' ta sventa ti takbilun tale».^f

44 Jech oxal, te chchol-o mantal li ta snail tsobobbailetik ta Judeae.

5 Jun veltae, k'alal ja'o te va'al ta xokon nab ta Jenesaret* li Jesuse,^g laj ta net'el yu'un epal krixchanoetik, yu'un tsk'an cha'iik li sk'op Diose. **2** Va'un, te laj yil ti te kotajtik cha'kot varko ta ti' nabe, pe ja'o lok'emik li jtsakchoyeteke, yu'un yakal tsap snuti'ik sventa tsakob choy.^h **3** Te muy li ta jkot varkoe, ja' li svar-ko Simone, laj yalbe ti ak'o stik' ochel jutuk ta yut nabe. Va'un, te choti li ta varkoe, te lik xchanubtas tal li epal krixchanoetike.

4 K'alal laj yo'ontone, xi laj yalbe li Simone: «Tik'o ochel ta natil nab li avarkoe, va'un te xajipik yalel li anuti'ik sventa tsakob choye». **5** Pe xi la stak' li Si-

4:42 *O «ts'ijile». #O «tsnutsat».

4:43 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. 5:1 *Ja' xkaltik, nab ta Galileae.

mone: «Jchanubtasvanej, sjunul ak'obal laj kak'bekutik yipal sa'el, mu'yuk bu la jtakutik,^a pe ta skoj ti vo'ot chavale, ta jip yalel li nuti' sventa tsakob choye». **6** K'alal la sjipik yalele, bats'i ep tajak la staik li choye. Jech oxal, so-lel lik jatuk li snuti'ik sventa tsakob choye.^b **7** Ja' yu'un, la svelk'obtaik sventa xtal koltaatikuk yu'un li xchi'iltakik ti te tik'ilik ta yan varkoe, va'un talik, la snojesik xcha'kotal li varkoe, ta xa x-och yalel ta nab. **8** K'alal laj yil Simon Pedro taje, la skejan sba ta stojolal li Jesuse xchi'uk xi laj yale: «Ch'ako aba ta jtojolal, Kajval, yu'un jpasmulil vinikul». **9** Ta skoj ti bats'i ep la stsakik choye, ch'ayal to k'ot yo'onton li Pedro xchi'uk xchi'iltake, **10** ja' jech laj ya'i sbaik ek li Santiago xchi'uk Juane, li xnich'nab Sebedeoe,^c ti ja' xchi'iltak li Simone. Pe xi laj yalbe Simon li Jesuse: «Mu xa xaxi'. Yu'un li' ta ora xchi'uk ta jelavele, krixchanoetik xa chasa' ku'un».^d **11** Ja' yu'un, la slok'esik ta ti' nab li svarkoike, te laj yiktaik skotol, va'un la sts'akliik batel.^e

12 Ta yan velta k'alal ja'oy te oy ta jun jteklume, jte oy jun vinik ti ip ta lepra* sjunul sbek'tale! K'alal la sta ta ilel Jesus li vinike, la spatan sba ta lum xchi'uk xi la sk'anbe vokole: «Kajval, ti xak'anuke, xu' xapoxtaun».^f **13** Jech oxal, la sye' batel sk'ob, la spik xchi'uk xi laj yalbee: «jTa jk'an! Kolan». Ta ora no'ox sakch'ay li sleprae.^g **14** Va'un, laj yalbe mantal ti mu me buch'u k'usi xalbee xchi'uk xi laj yalbee: «Pe batan, bat ak'o aba ta ilel ta stojolal li palee xchi'uk ak'o li matanal jech k'ucha'al yaloj Moises^h ta skoj ti lapoxtaje, sventa xak'ik venta li k'usi k'ot ta pasele».ⁱ **15** Pe mas

5:10 *O «ja' xa chasa' ku'un li kuxul krixchanoetik jech k'ucha'al chasa' choye».
5:12 *K'elo Glosario, lepra.

KAP. 5

a Jn 21:3

b Jn 21:6

c Mt 4:21
Mr 1:19d Mt 4:19
Mr 1:17e Mt 4:20
Mt 6:33
Mt 19:27
Mr 1:20
Lu 18:28
Flp 3:8f Mt 8:2
Mr 1:40-45g Mt 8:3
Mr 1:41h Le 14:2-4
Le 14:10, 20

i Mt 8:4

Kolumna 2

a Mt 4:24, 25
Mr 3:7, 8
Jn 6:2

b Mr 2:1, 2

c Mt 9:2
Mr 2:3-12

d Mt 9:2-8

e SI 103:2, 3
SI 130:3, 4
Is 43:25

to puk batel sk'oplal, ja' yu'un la stsob-o sba tal epal krixchanoetik sventa cha'ik li k'usitik chale xchi'uk sventa xich' poxtabel li xchamelike.^a **16** Ak'o mi jech, te chbatilan ti bu sts'ijlan* sventa tspace orasione.

17 Oy jun k'ak'al k'alal ja'ochchanubtasvane, te chotolik li jfariseoetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantal ti likemik tal ta skotol bik'tal lumetik ta Galilea, ta Judea xchi'uk ta Jerusalem; te chkoltaat ta sju'el Jeova* sventa chpoxtavan li Jesuse.^b **18** jK'elavill, te k'ot vini-ketik ti xchechojik tal jun vinik ta svayeb* ti alubem sbek'tale, lik sk'elik k'usi xu' spasiik sventa tstik'ik ochel xchi'uk ti xak'ik ta yeloval li Jesuse.^c **19** Ja' yu'un, muyik ta jol na ta skoj ti mu xa x-ochike, yu'un tsinil tajak li krixchanoetike, jech oxal la stotsbeik li stejail na sventa te xchechik yalel xchi'uk svayeb* li jchamele, yo' te xak'ik ta o'lol tajak ti bu oy li krixchanoetik ta yeloval li Jesuse. **20** K'alal ilbat li xch'unel yo'ontonike, xi laj yale: «Vinik, pasbil xa perton li amultake».^d **21** Va'un, xi lik snopik li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk li jfariseoetike: «¿Buch'u xa no'ox le'e ti chchopol k'opoj ta stojolal Diose? ¿Mi mu ja'uk no'ox Dios ti xu' spasperton li mulile?».^e **22** Pe li Jesuse laj yak' venta li k'usi yakal tsnopike, ja' yu'un xi laj yale: «¿K'u yu'un ti jech chanop ta avo'ontonike? **23** ¿K'usi mas k'un ta alel, mi ja' ti xi chich' alele: «Pasbil xa perton li amultake» o mi ja' ti xi chich' alele: «Va'lan, xanavan» xie? **24** Ta jk'an ti xana'ik ti tsots yabtel yich'o'j ta sba balumil li Xnich'on Krixchano sventa tspace perton muliletike...». Va'un, xi laj yalbe li buch'u alubem sbek'tale: «Xi chkalbote: va'lan,

5:16 *O «ts'ijil». 5:17 *K'elo Apendise A5. 5:18, 19 *O «skamiya».

tamo batel li avayebe,* batan ta ana».ª **25** Va'un, te sk'elojik va'i, la stam li svayebe* xchi'uk bat ta sna, lik stoybe sk'oplal li Diose. **26** Toj labal sba laj yil skotolik, lik stoybeik sk'oplal Dios xchi'uk xi'ik ta jyalel, xi laj yalike: «¡Toj labal xa no'ox sba ti k'usitik laj liktal avie!».

27 K'alal jech k'ot ta pasele, lok' batel xchi'uk te laj yil jun jtsobpatan ti Levi sbie, te chotol ti bu chich' tojel patane, xi laj yalbee: «La' tsakliun».ª

28 Ja' yu'un, te laj yikta skotol, va'i xchi'uk lik sts'akli batel. **29** Va'un, li Levie laj yak' lek ve'el ta sna ta sventa li Jesuse, te chve'ik* ep jtsobpatanetik xchi'uk yan krixchanoetik.ª

30 Pe lik bik'tal k'opojikuk li jfari-seoetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantal yu'unike, xi laj yalbeik li yajchank'optak Jesuse: «¿K'u yu'un jmoj chave'ik, cha-uch'bolajik xchi'uk li jtsobpatanetik xchi'uk li jpsasmuliletik?»ª.ª **31** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Mu'yuk bu chtun yu'unik doktor li buch'utik mu'yuk ipike, ja' no'ox chtun yu'unik li buch'utik ipike.ª **32** Li vo'one ma'uk tal jtak ta ik'el li buch'utik tuk'ike, ja' tal jtak ta ik'el li jpsasmuliletik sventa sutes yo'ontonike».ª

33 Xi laj yalbeike: «Nopajtik no'ox tspasik ayuno* li yajchank'optak Juane xchi'uk tsk'anik vokol, ja' jech tspasik li yajchank'optak jfari-seoetik eke, pe li avajchank'optake chve'ik xchi'uk ch-uch'bolajik no'ox».ª **34** Xi albatik yu'un li Jesuse: «Mu xu' tpsasik ayuno avu'unik li yamigotak jnupunel k'alal li' to xchi'ukik li jnupunele, ¿mi mu jechuk? **35** Pe chk'ot me sk'ak'alil ta meli ti chpojbatik batel li jnupunele,ª h va'un ja' to tpsasik ayuno li va' k'ak'ale».ª

5:24 *O «akamiyae». **5:25** *O «skamiyae». **5:29** *O «te patalik ta sba mexa». **5:33** *K'elo Glosario, ayuno.

KAP. 5

a Jn 5:6-9

b Mt 9:9
Mr 2:14

c Mt 9:10-13
Mr 2:15-17

d Lu 15:1, 2

e Is 53:4
Mt 9:12
Mr 2:17

f Mt 9:13
1Ti 1:15

g Mt 9:14, 15
Mr 2:18-20
Lu 7:34

h Mt 22:2
2Ko 11:2
Ap 19:7

i Jn 16:19, 20

Kolumna 2

a Mt 9:16, 17
Mr 2:21, 22

KAP. 6

b Dt 23:25

c Mt 12:1-8
Mr 2:23-28

d Eks 20:9, 10
Dt 5:13, 14
Jn 5:9, 10

e 1Sa 21:1-6

f Le 24:5-9

g Mt 12:8
Mr 2:27, 28

h Lu 13:14
Jn 9:16

i Mt 12:9-14
Mr 3:1-6

36 Xi albatik jun lok'olk'op xtoke: «Mu'yuk me buch'u chtuch' lok'el jtuch'uk pok' ta jlik ach' k'u'il pok'il sventa tspak' li ta mol k'u'il pok'ile. Yu'un mi jech tspace, li ach' pok'e ta me xjat lok'el, jech xtok, mu me snup-o sba xchi'uk mol pok' li ach' pok'e.ª

37 Jech xtok, mu'yuk me buch'u te chch'ol ach' vino li ta yav vino* ti mol xae. Yu'un mi jech tspace, li ach' vinoe ta me sjatbe li yav vinoe, va'un ta me xmal xchi'uk ta me sok li yav vino eke. **38** Pe li ach' vinoe sk'an te xich' ch'olel li ta ach' yav vinoe.* **39** Mu me sk'an xuch' ach' vino li buch'u yuch'oj xa mol vinoe, yu'un xi challe: «Ja' mas toj lek ta uch'el li mol vinoe».ª

6 Va'un, k'alal ja'o te jelav ta trigoaltik ta sk'ak'alil savadoe, la xtuch'ik trigo li yajchank'optakeª xchi'uk la sju'ulan ta sk'obik sventa xk'uxik.ª **2** Ta skoj taje, xi laj yal jlom jfari-seoetike: «¿K'u yu'un ja' yakaloxuk spasel li k'usi mu stak' pasel ta savadoe?»ª.ª **3** Pe xi tak'batik yu'un li Jesuse: «¿Mi mu'yuk ak'elojik-o li k'usi la spas David xchi'uk sviniktak k'alal vi'najike?»ª

4 ¿Mi mu ochuk batel ta sna Dios xchi'uk ak'bat li pan ti ak'bil ta stojolal Diose, ti la sve'e xchi'uk ti laj yak'be ek li buch'utik te xchi'uk batele? Taje ja' no'ox xu' sve'ik li paleetike, mu'yuk buch'u yan xu' sve'».ª.ª **5** Va'un, xi to albatike: «Ja' Yajval savado li Xnich'on Krixchanoe».ª

6 K'alal ja'o sk'ak'alil savado xtoke,ª h och batel ta snail tsoobobal xchi'uk te lik chanubtasvanuk. Va'un, te oy jun vinik ti xmochoj sba* li sbats'ik'obante.ª **7** Li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk li jfari-seoetike te sk'elojik mi chpoxtavan ta sk'ak'alil savado li Jesuse, yu'un

5:37, 38 *Yav vino pasbil ta snukullil chonbolometik. **6:6** *Literal «takin».

tsk'elik k'u yelan xu' tsabeik smul. **8** Pe li stuke sna'oj li k'usi tsnopike,^a jech oxal xi laj yalbe li vinik ti xmochoj sba* jun sk'o-be: «Likan, va'ano aba ta o'lol». Va'un, lik xchi'uk bat sva'an sba ta o'lol. **9** Laje, xi albatik yu'un li Jesuse: «Oy k'usi ta jak'boxuk: zk'usi stak' pasel li ta savadoe, mi ja' li k'usi leke o mi ja' li k'usi chopole; mi ja' ti oy buch'u ta jpojti ke o mi ja' ti oy buch'u ta jmlitike?»^b **10** Va'un, k'alal la sk'el jujujot xokone, xi laj yalbe li vinike: «Xach'o li ak'o-be». La xach', va'un lekub li sk'o-be. **11** Pe kap tajek sjolik xchi'uk lik yalilanbe sbaik k'usi xu' spasbeik li Jesuse.

12 Oy jun k'ak'al ti muy batel ta vits sventa tspace orasione,^c sjunul ak'obal la sk'opon Dios.^d **13** Pe k'alal sakub osile, laj yik' tal li yajchank'optake, va'un la st'uj lok'el 12 ta vo', jtak-boletik laj yak'be sbi:^e **14** taje ja' Simon ti Pedro laj yak'be sbie, ti sbankil yits'in sbaik xchi'uk Andrese, Santiago, Juan, Felipe,^f Bartolome, **15** Mateo, Tomas,^g Santiago xnich'on Alfeo, Simon ti «Baxbol Vinik»^{*} chal-beike, **16** Judas xnich'on Santiago xchi'uk Judas Iskariote ti ak'van ta k'abal ta ts'akale.

17 Va'un, li Jesuse yal tal xchi'ukik, te k'ot ta stenlejaltik. Te oy ep yajchank'optak xchi'uk epal krixchanoetik ti likemik tal ta sjunul steklumal Judea, ta Jerusalem xchi'uk li ta yosilal Tiro xchi'uk ta Sidon ta ti' nabe, yu'un tal ya'ik li k'usitik chale xchi'uk sventa xich' poxtabel li xchame-like. **18** Li buch'utik ilbajinbilik yu'un ibal sba* pukujetike poxtajik ek. **19** Skotol krixchanoetik tsk'an tspikik li Jesuse, yu'un chlok' sju'el^h sventa chpoxa skotol li krixchanoetike.

6:8 *Literal «takin». 6:15 *O «Oy tajek ta yu'onton». 6:18 *K'elo Glosario, ibal sba.

KAP. 6

- a Lu 5:22
Jn 2:24, 25
b Mt 12:11
Mr 3:4
Jn 7:23
c Mt 6:6
Mr 3:13
d Mt 14:23
e Mt 10:2-4
Mr 3:14-19
Ech 1:13
f Jn 14:8
g Jn 11:16
h Mr 5:30

Kolumna 2

- a Mt 5:2, 3
Snt 2:5
b Sl 107:9
Is 55:1
Jer 31:25
Mt 5:6
c Is 61:3
Ap 21:4
d Mt 5:10, 11
Jn 17:14
1Pe 3:14
e Jn 16:2
f 2Kr 36:16
Mt 5:12
Lu 11:47
Ech 7:52
g Snt 5:1
h Mt 6:2
i Is 65:13
j Snt 4:4
1Jn 4:5
k Eks 23:4
Pr 25:21
Mt 5:44
Ro 12:20
l Ech 7:59, 60
Ro 12:14
m Mt 5:39, 40
1Ko 6:7
n Dt 15:7, 8
Pr 3:27
Pr 21:26
Mt 5:42

20 Va'un, la stoy muyel sat ta stojolal li yajchank'optake xchi'uk xi laj yalanbee:

«Xamuyubajik no'ox vo'oxuk ti abol abaik, yu'un ja' avu'unik li Ajjalilal* yu'un Diose.^a

21 »Xamuyubajik no'ox vo'oxuk ti chavi'najik avie, yu'un chavich' nojesbel ach'utik.^b

»Xamuyubajik no'ox vo'oxuk ti cha-ok'ik avie, yu'un chatse'inik.^c

22 »Xamuyubajik no'ox me k'alal ta sp'ajoxuk li krixchanoetike,^d k'alal chavich'ik nutsele,^e k'alal ta xchopol k'optaoxuk xchi'uk k'alal chak'ik ta k'ex-lal abiik ta skoj li Xnich'on Krixchanoe. **23** Kuxetuk no'ox me avo'ontonik li va' k'ak'ale xchi'uk p'tanik me ta muyubajel, yu'un muk' li amoton chataik ta vinajele, yu'un jech ono'ox la spasbeik j-alk'opetik li smoltotakike.^f

24 »Pe jabol abaik vo'oxuk ti jk'ulejoxuke,^g yu'un lek xa ts'akal ataojik li spatobil avo'ontonike!^h

25 »jAbol abaik vo'oxuk ti noj ach'utik avie, yu'un chavi'najik!

»jAbol abaik vo'oxuk ti chatse'inik avie, yu'un chavat avo'ontonik xchi'uk cha-ok'ik!ⁱ

26 »jAbol abaik mi lek xa ak'oplalik yu'un li krixchanoetike,^j yu'un jech la spasbeik j'lo'avaney j-alk'opetik li smoltotakike!

27 »Pe xi chkalboxuk li vo'oxuk ti yakal chachikintaik li k'usitik ch kale: k'anik-o me li avajkontratakike, lek me k'usi xapasbeik li buch'utik tsp'ajoxuke,^k **28** k'anik ak'o x-ak'bat slekial li buch'utik chchopol k'optaoxuke, pasik orasion ta stojolal li buch'utik chayilbajinike.^l **29** Li buch'u cht'axbot majel ta xokon asate ak'bo xtok li jote; li buch'u tspojbot li ak'u' alapoj ta sbae ak'bo xtok li ak'u' alapoj ta yute.^m **30** Ak'bo li buch'u oy k'usi tsk'anboteⁿ xchi'uk

6:20 *K'elo Glosario, ajjalilal.

li buch'u tspojbot k'usitik avu' - une, mu xak'anbe sutel.

31 »Jech xtok, li k'usitik cha- kan ak'o spasboxuk li krix- chanoetike jechuk me xapasbe- ik ek.^a

32 »Mi ja' no'ox chak'anik li buch'utik sk'anojoxuke, žk'usi lek chavak'ik ta ilel li vo'oxuke? Yu'un k'alal ta jpsasmuliletik sk'a- nojik ek li buch'utik chk'anati- ke.^b **33** Xchi'uk mi lek k'usi chapasbeik li buch'utik lek k'usi tspaceboxuke, žk'usi lek chava- k'ik ta ilel li vo'oxuke? Yu'un k'a- lal ta jpsasmuliletik jech tspacek ek.

34 Jech xtok, mi oy k'usi chavak'beik xch'amun* li bu- ch'u apatoj avo'ontonik tsutesbo- xuke, žk'usi lek chavak'ik ta ilel li vo'oxuke?^c Yu'un li jpsasmule- tik eke oy k'usi chak'beik xch'a- mun li jpsasmuliletike, yu'un spa- toj yo'onton tsutesbatik ti k'u yepal laj yak'ike.

35 Yan li vo'o- xuke k'anik-o me li avajkontra- takike, pasbeik k'usi lek xchi'uk oyuk k'usi xavak'beik xch'amun, mu xapat avo'ontonik ti tsutes- boxuke;^d mi jech chapasike, muk' amoton chataik xchi'uk chak'otik ta xnich'nab li Buch'u toj toyol oye, yu'un lek yo'onton ta stojo- lal li buch'u mu sna' stoj ta voko- le xchi'uk li buch'u toj chopole.^e

36 Oyuk-o me xk'uxul avo'on- tonik jech k'ucha'al oy xk'uxul yo'onton li Atotike.^f

37 »Jech xtok, mu xa xati- k'ik mulil, va'un mu'yuk chavich' tik'bel amulik ek,^g mu xa xava- lik ti tsoj smul li yantike, va'un mu'yuk chavich'ik albel ti chatoj amulik eke. Pasbeik perton smul yantik sventa xavich' pasbel per- ton amulik ek.^h **38** Oyuk me k'usi xavak'ilanbeik li yantike, va'un cha-ak'batik ek.ⁱ Chtanij xa me lok'el li k'usi achupoj ta yok ak'u'ik* ti lek ts'akal sp'isole, ti

6:34 *Ja' xkaltik, li k'usi chich' ch'amun- nel ti mu'yuk chjoline. **6:38** *O «sti' avo'ontonika».

KAP. 6

a Mt 7:12

b Mt 5:46, 47

c Le 25:35, 36
Dt 15:7, 8
Mt 5:42

d Eks 22:25
Le 25:37
Dt 23:20
Sl 37:25, 26

e Mt 5:45
Ech 14:17

f Mt 5:48
Ef 5:1, 2
Snt 2:13

g Mt 7:1, 2
Ro 14:10

h Mt 6:14
Mr 11:25

i Pr 19:17

Kolumna 2

a Mt 15:14

b Mt 7:3-5

c Mt 7:16-18

d Mt 12:33

e Mt 12:34, 35

f Mt 7:21
Lu 13:24
Ro 2:13
Snt 1:22

g Mt 7:24-27

tsinile, ti lek noje xchi'uk ti tokol xae. Yu'un ti k'u yelan chap'isva- nika ja' jech chavich'ik p'isel ek».

39 Va'un, albatik jun lok'ol- k'op xtok: «Li jun ma'sate mu xu' sbeiltas yan ma'sat, žmi mu jechuk? Xcha'vo'alik chbalch'ujik ochel ta ch'en, žmi mu jechuk?»^a

40 Li jun jchanune* ma'uk mas jelavem sk'oplal k'otem ta stojo- lal li yajchanubtasvaneje, pe sko- tol li buch'u lek chanubtasbile ja' jech chk'ot k'ucha'al li yajcha- nubtasvaneje. **41** Va'un cha'a, žk'u yu'un chak'elbe sjobelal sbek' sat avermano ti ja' mu xa- vak' venta ti te k'atal jtel ts'amte' ta sbek' asat atuke?^b **42** Žk'uxi ti xi chavalbe avermanoe: «Er- mano, jlok'estik li sjobelal sbek' asate», pe ti mu xavil ti te k'atal jtel ts'amte' ta sbek' asat atuke?

«Jlo'lavanej! Ba'yel lok'eso li jtel ts'amte' te k'atal ta sbek' asat atu- ke, jech chavil lek k'uxi xu' xalo- kesbe sjobelal sbek' sat li aver- manoe.

43 »Yu'un ch'abal jtek'uk lekil te' ti chopol chak' sate xchi'uk ch'abal jtek'uk chopol te' ti lek ta- jek sat chak'e.^c **44** Yu'un chich' ojtikinel ta sat li jujutek' te'e.^d Jech k'ucha'al li'e, mu'yuk bu chich' tsobel igo ta ch'ixtik xchi- uk mu'yuk bu chich' tsobel uva ta jpets ch'ix. **45** Li lekil vini- ke tslok'es tal li k'usitik lelik sk'e- joj* ta yo'ontone, pe li chopol vi- nika tslok'es tal li k'usitik toj cho- pol sk'ejoj ta yo'ontone. Yu'un ja' chlok' ta ye li k'usitik oy ta yo'on- tone.^e

46 »Va'un cha'a, žk'u yu'un «jKajval! jKajval!» xavutikun ti mu'yuk bu chapasik li k'usitik chkalboxuke?^f **47** Skotol li bu- ch'u chtal ta jtjokal xchi'uk ti cha' li k'usitik chkale xchi- uk ti tspace, chkalboxuk ava'ik buch'u xko'olaj-o:^g **48** ja' xko'o- laj k'ucha'al jun vinik ti la sva'an

6:40 *O «jchank'ope». **6:45** *O «sna- k'oj».

sna ta sba tone, ti nat la sjom yal-lel sventa tspasbe lek snakelebe. Jech oxal, k'alal tal tsatsal vo'e, li yok uk'ume la smaj li na taje, pe mu'yuk bu la svuk'ilan, yu'un lek va'anbil.^a **49** Yan li buch'u cha'i li k'usitik chkale pe ti mu'yuk bu tspase^b xko'olaj k'ucha'al jun vinik ti la sva'an sna ta ba lum ti mu'yuk bu laj yak'be snakelebe. Laj ta majel ta uk'um, va'un ta anil no'ox lom, bats'i laj ta jyalet li na taje».

7 K'alal laj yo'onton ta yalbel krixchanoetik li k'usi ono'ox chalbee, och batel ta Kapernaum. **2** Va'un, oy jun bankilal soltaro ti oy jun smoso ti sk'anoj tajeke, toj tsots ip xchi'uk ta xa xcham.^c **3** K'alal laj ya'ibe sk'oplal li Jesuse, la stak batel moletik yu'un judaetik sventa xbat yik'ik tal, yu'un tsk'an ti ak'o xtal poxtabatuk li smosoe. **4** Va'un, xi k'ot sk'anbeik vokol Jesus li buch'utik laj yich'ik takel batele: «Sta-o ti xakoltae, **5** yu'un sk'anoj li jlumalkutike xchi'uk ja' la sva'an li snail jtsobobbalkutike». **6** Ja' yu'un, la xchi'in batel j-ik'-vanejetik li Jesuse. K'alal jutuk xa ox sk'an xk'ot ta nae, stakoj xa ox batel yamigotak li bankilal soltaro sventa xi xbat yalbeike: «Bankilal, mu xavak' avokol, yu'un mu jta-o ti xa-och ta yut jnae.^d **7** Jech oxal, mu'yuk ay jk'elot ta skoj ti mu jta-o chka'ie. Pe alo ti chkole, va'un chkol li jmsoe. **8** Yu'un pasbilun no'ox ta mantal xchi'uk ta jpas ta mantal soltaroetik ek, k'alal «Batan!» mi xkut li june, chbat. «La!» mi xkut li jun xtoke, chtal. «Paso l'e!» mi xkut li jmsoe, tspas». **9** Toj labal sba laj ya'i Jesus k'alal laj ya'i li k'usitik taje, te une joyp'ij, la sk'el batel li epal krixchanoetik ti tsst'sakliate xchi'uk xi laj yalbee: «Chkalboxuk ava'iik ti mu'yuk buch'u jech toj muk' xch'unel yo'onton jtaoj li ta Israelex».^e **10** K'alal sutik batel ta na li buch'utik laj yich'ik takel bate-

KAP. 6

a Sl 125:1

b Snt 1:23, 24

KAP. 7

c Mt 8:5, 6

d Mt 8:8, 9

e Mt 8:10

Kolumna 2

a Mt 8:13

b 1Re 17:17
Lu 8:41, 42

c Ebr 4:15

d Lu 8:52
Jn 11:33e 1Re 17:21, 22
Lu 8:52-54
Jn 11:43
Ech 9:40f 1Re 17:23
2Re 4:36g Dt 18:15
Jn 4:19
Jn 6:14
Jn 7:40

h Lu 1:68

i Mt 11:2-6

j Sl 40:7
Sl 118:26
Sak 9:9
Mt 3:11

k Is 53:4

le, poxtajem xa k'ot staik li mo-soile.^a

11 K'alal mu to'ox jaluk yech'el taje, bat ta jteklum Nain, te tijilik batel ek li yajchank'optake xchi'uk li epal krixchanoetike. **12** K'alal jutuk xa ox sk'an xk'ot ta sti' jteklume, ja' to chile te telbil* tal jun anima, ja' skerem jun ants ti jun no'ox li yole.^b Jech xtok, ja' jun ants ti chamem smalale. Te chi'inbil tal yu'un epal krixchanoetik ta jteklum li antse. **13** K'alal la sta ta ilel ants li Kajvaltike, k'uxubaj ta yo'onton^c xchi'uk xi laj yalbee: «Mu xa xa-ok'».^d **14** Te une, nopaj batel, la spikbe li svayebe* xchi'uk pajik ta xanbal li buch'utik stelojik# batele. Va'un, xi laj yalbee: «Xi chkalbote, kerem: jlikan!».^e **15** Te une, cha'kuxi li kereme, choti xchi'uk lik k'opojuk, va'un li Jesuse laj yak'be skerem li me'ile.^f **16** Va'un, xi'ik ta jyalet skotolik xchi'uk xi lik stoybeik sk'oplal li Diose: «Vul ta lok'el jun muk'ul j-alk'op ta jtojolaltik».^g Xi chalik xtoke: «Laj xa yak' tal sat Dios ta stojolal li steklumale».^h **17** Puk batel sk'oplal ta sjunul Judea xchi'uk li ta jteklumetik ti oy ta sjoylejale.

18 Va'un, li Juane albat yu'un yajchank'optak li k'usitik taje.ⁱ **19** Ja' yu'un, la stak ta ik'el cha'vo' yajchank'optak li Juane, la stak batel sventa xi sjak'beik li Kajvaltike: «¿Mi vo'ot li buch'u chtale/ o mi yan-o buch'u ta jmalakutik?». **20** K'alal k'otik ta stojolale, xi laj yalbeike: «Ja' la stakunkutik tal li Juan J-ak'-ich'vo' sventa xi jak'botkutike: «¿Mi vo'ot li buch'u chtale o mi yan-o buch'u ta jmalakutik?». **21** Li va' orae, la xpoxta ep jchameletik, li buch'utik tsots xchamelike,^k li buch'utik u'uninbil yu'un chopol pukujetike xchi'uk ep ma'satetik la sjambe sat.

7:12 *O «k'echbil». 7:14 *O «stemal animae». #O «xk'echojik».

22 Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Batani, bat albeik Juan li k'usi laj avilik xchi'uk li k'usi laj ava'-liike: li ma'satetike xilik xa osil,^a li koxoetike chanavik xa, li buch'utik ipik ta leprae* poxtajik xa,^b li pak'chikinetike[#] cha'iik xa k'oponel, li buch'utik chamemike chcha'kuxiik xa xchi'uk li buch'utik abol sbaik chich'ik xa chobel li lekil a'yejetike.^c **23** Xmu-yubaj no'ox li buch'u mu'yuk bu tsmak* yakan ta jkoje».^d

24 K'alal batik xa ox li yaj-chank'optak Juane, xi lik yal-be epal krixchanoetik ta sventa Juan li Jesuse: «¿K'usi lok' ak'e-lik li ta takixokol balumile? ¿Mi ja' lok' ak'elik jtek'uk aj ti xla'a'et ta ik'e?» **25** Va'un cha'a, ¿k'usi lok' ak'elik? ¿Mi ja' lok' ak'elik jun vinik ti toyol stojol sk'u' spok' slapoje?»^f Yu'un te oyik ta sna ajvaliletik ma' li buch'utik toj k'upil sba sk'u' spok'ike xchi'uk ti toj ech'em k'usitik oy yu'unike. **26** ¿K'usi lok' ak'elik cha'a? ¿Mi ja' jun j-alk'op? Chkal-boxuk ava'iik ta melet ti ja' mas to jelavem sk'oplal k'ucha'al li jun j-alk'ope.^g **27** Taje ja' li buch'u xi ts'ibabil sk'oplale: «¿K'elavill! ¡Vo'on ta jtak batel ba'yel ta atojolal* li kaj-almantale, ja' jba-be chbat avu'un sventa xchapan abel!»^h **28** Chkalboxuk ava'iik ti mu'yuk buch'u mas jelavem sk'oplal ti vok'em tal ta stojolal junuk ants jech k'ucha'al li Juane. Pe li buch'u mas bik'it sk'oplal li ta Ajvalilal* yu'un Diose ja' mas to jelavem sk'oplal k'ucha'al li Juane».ⁱ **29** (K'alal laj ya'iik sjunul jtekum xchi'uk jtsobpatanetik taje, laj yalik ti tuk' li Diose, yu'un laj yich'ik vo' ti k'u yelan laj yak' ich'vo' li Juane.^j **30** Pe mu'yuk bu la stsakik ta muk' li tojob-

7:22 *K'elo Glosario, lepra. #O «li koxetike; li buch'utik makal xchikinike». 7:23 *O «cht'ab». 7:27 *Literal «ta ye-loval asat». 7:28 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 7
a Is 42:7
b Is 29:18
Is 35:5, 6
c Is 61:1
Lu 4:18
Snt 2:5
d Is 8:14
Lu 2:34
Jn 6:66
e Mt 11:7-11
f Mr 1:6
g Mr 1:2
Lu 1:67, 76
h Is 40:3
Mal 3:1
Lu 1:16, 17
Jn 1:23
i Mt 11:11
j Mt 3:5, 6
Lu 3:12

Kolumna 2

a Ech 13:46
Ro 10:2, 3
b Mt 11:16-19
c Nu 6:2, 3
Mt 3:4
Lu 1:13, 15
d Mt 11:19
Lu 5:30
e Jn 10:37, 38
f Mt 26:6, 7
Mr 14:3
Jn 12:3

tasel* ak'batik yu'un Dios li jfariseoetik^a xchi'uk li buch'utik lek chanemik ta Mantale, yu'un mu'yuk bu laj yich'ik vo' ta stojolal (Juan).

31 «Ja' yu'un, ¿buch'u ta jko'oltas-o li krixchanoetik ta jk'ol kuxlejal li'e, buch'u xko'olajik-o?»^b **32** Ja' xko'olajik k'ucha'al uni oloetik ti te chotajtik ta ch'ivit ti xi chapta sbaik: «La jupankutik ava'iik ama,* pe mu'yuk xa-ak'otajik, k'alal xi-avet-kutik ta at-o'ontone, mu'yuk bu xa-ok'ik». **33** Ja' jech ek, li Juan J-ak'-ich'vo'e mu'yuk bu sve' pan xchi'uk mu'yuk bu xuch' vino,^c pe xi chavalike: «Ochem pukuj ta yo'onton». **34** Li Xnich'on Krix-chanoé chve' xchi'uk ch-uch'bolaj, pe xi chavalike: «¿K'elavilik! ¡Ja' jun vinik ti mu x-ech' yo'onton ta ve'el xchi'uk ta yuch'el vinoe, ja' yamigo jtsobpatanetik xchi'uk jpsmuliletik!».^d **35** Manchuk mi jech, li p'ijilale chvinaj ti tuk' sk'oplal* ta skoj skotol li xnich'nabe».^e

36 Va'un, oy jun jfariseo ti chalilanbe taje ti ak'o xbat ve'uk ta snae. Jech oxal, och batel ta sna jfariseo li Jesuse xchi'uk te choti ta ve'el ta mexa. **37** ¡K'elavill!, oy jun ants ti ojtikinbil k'ucha'al jpsmulil li ta jteklume, laj ya'i ti te chve'* ta sna jun jfariseo li Jesuse, laj yich' batel muil aseite ti xch'olaj batel ta jarra ti pasbil ta alabastroe.^f **38** Te k'ot skejan sba ta spat li Jesuse, ta sts'el yakan, lik ok'uk xchi'uk lik xt'uxubtasbe yakan ta ya'lel sat xchi'uk la skusbe ta stsotsil sjol. Jech xtok, la sk'unil ts'uts'be* li yakane xchi'uk la smalbe li muil aseitee. **39** K'alal laj yil li jfariseo ti ik'van ta ve'ele, xi la snop ta yo'ontone: «Ti j-alk'opuk ta me-

7:30 *O «beiltasel». 7:32 *O «amay; flauta». 7:35 *O «chich' toybel sk'oplal». #O «k'usi chk'ot ta pasel yu'une». 7:37 *O «patal ta sba mexa». 7:38 *O «buts'be; ts'uts'unbe».

lel li vinik li'e, xojtkin jechuk buch'u li antse xchi'uk sna'oj jechuk ti k'u yelan stalelal li ants ti la spik akanile, ti ja' jun jpsasmulile». ^a **40** Pe xi laj yal li Jesuse: «Oy k'usi chkalbot, Simon». Xi la stak'e: «Alo ka'itik, Jchanubtasvanej».

41 «Oy cha'vo' viniketiki ti oy yilik ta stojolal jun vinik ti chak' ta ch'amunel stak'ine; li june oy vo'ob sien ta sep denario* yil, pe li june 50 ta sep. **42** K'alal mu xa sut yilik li viniketiki taje, ta sjunul yo'onton la xch'aybe yil xcha'vo'alik. Ja' yu'un, ¿buch'u junukal mas sk'anoj?». **43** Xi la stak' li Simone: «Ta jnope ja' ti buch'u mas ep ch'aybat yile». Xi albate: «Oy arason, jech ava'uk». **44** Te une, joyp'ij li Jesuse, la sk'el batel li antse xchi'uk xi laj yalbe li Simone: «¿Mi xavil li ants li'e? K'alal li-och ta yut anae, mu'yuk laj avak'bun vo' sventa li kakane. Yan li ants li'e la xt'uxubtasbun kakan ta yal-lel sat xchi'uk la skus ta stsotsil sjol. **45** Mu'yuk bu la ats'uts'un* ma' vo'ote, ja'uk li ants li'e mu'yuk bu lajajem-o yo'onton ta sk'unil ts'uts'el kakan ti k'u xa sjalil li-och tale. **46** Mu'yuk bu la amalbe aseite li jole, ja'uk li ants li'e la smalbe muil aseite li kakane. **47** Ta skoj taje, chkalbot ava'i ti pasbil xa perton li smultake manchuk mi toj ep, ^{ab} yu'un toj ech' xa no'ox k'anvan; yan li buch'u jutuk no'ox chk'anvane jutuk no'ox chich' pasbel perton». **48** Va'un, xi laj yalbe li antse: «Pasbil xa perton li amultake». ^c **49** Xi la snopik li buch'utik te chve'ik ta mexae: «¿Buch'u xa no'ox li vinik le'e, ti t'apas perton muliletike?». ^d **50** Pe xi laj yalbe ants li Jesuse: «Laj xa skoltaot li xch'unel avo'ontone; ^e junuk avo'ontone batan».

7:41 *K'elo Apendise B14. 7:45 *O «abuts'un; ats'uts'unun». 7:47 *O «toj tsots».

KAP. 7

- a Lu 15:2
b Sl 32:1
Sl 51:1
Sl 103:2,3
Is 1:18
Is 43:25
Is 44:22

- c Mt 9:2
Mr 2:5

- d Mr 2:7
Lu 5:21

- e Mt 9:22
Lu 8:48

Kolumna 2

KAP. 8

- a Mt 9:35
Lu 4:43

- b Lu 24:9,10

- c Mt 27:55
Mr 15:40,41

- d Mt 13:1-3
Mr 4:1,2

- e Mt 13:9-9
Mr 4:3-9
Lu 8:12

- f Lu 8:13

- g Lu 8:14

- h Lu 8:15

- i Mt 11:15
Mt 13:9
Mr 4:9

- j Mt 13:10
Mr 4:10

- k Sl 78:2
Mt 13:34,35
Mr 4:34

- l Is 6:9,10
Mt 13:11,13
Mr 4:11,12

- m Mt 13:18-23
Mr 4:14-20

8 K'alal mu to'ox jaluk yech'el taje, lik xanavuk ta jujun jteklum xchi'uk ta jujun bik'tal lumetik, chchol batel mantal xchi'uk chalbe batel sk'oplal li lekil a'yejetik sventa Ajvalilal* yu'un Diose. ^a Te xchi'uk batel li 12 ta vo' jtakboletike **2** xchi'uk te oy jayvo' antsetik ti laj yich'ik lok'esbel pukujetik ti toj chopolike xchi'uk ti poxtaateike, june ja' li Maria ti Magdalena chalbeike, ti laj yich' lok'esbel vukvo' pukuje; **3** te oy Juana^b ti ja' li jajnil Kusae, ti oy k'usi ak'bil sbain yu'un Erodese, te oy Susana xchi'uk yantik epal antsetik ti laj yak'beik k'usitik oy yu'unik sventa tsoltaike. ^c

4 Va'un, k'alal la stsob sba tal epal krixchanoetik ti bu oyik li buch'utik stjiluojik tal Jesus ta jujun jteklume, te lik yal jun lok'olk'op: ^d **5** «Oy jun jts'unolajel ti bat sts'un sbek' sts'unobe. K'alal lik svij batele, te k'ot jlom ta xokon be, va'un laj ta pech'el ta tek'el xchi'uk laj ta mut. ^e **6** Jlome te k'ot ta sba ton, k'alal jave, takij ta skoj ti takin slumale. ^f **7** Jlome te k'ot ta ch'ixtik, ja' yu'un laj ta net'el k'alal ch'i tal xchi'uk li ch'ixtike. ^g **8** Jlom xtoke te k'ot ta lekil balumil, ja' yu'un k'alal jave, sien laj yak' sat li jlome». ^h Ja' yu'un, xi tsots laj yal k'alal laj yo'ontone: «Ak'o ya'i li buch'u tsk'an chchikintae». ⁱ

9 Pe li jajchank'optake la sjak'beik k'usi smelolal li lok'olk'op taje. ^j **10** Xi albatike: «Li vo'oxuke cha-ak'bat ana'ik k'usi smelolal li k'usitik ch'ul ti mukul sk'oplal ta sventa li Ajvalilal yu'un Diose, li yan krixchanoetike ta lok'olk'op chich'ik albel, ^k ja' yu'un ak'o mi yakal chilik yile, pe mu xilik; ak'o mi yakal cha'ik, pe mu xa'ibeik smelolal. ^l **11** Li smelolal lok'olk'ope ja' li'e: li sbek' ts'unobile ja' li sk'op Diose. ^m **12** Li sbek' ts'unobil ti k'ot

8:1 *K'elo Glosario, ajvalilal.

ta xokon bee ja' sk'oplal li buch'utik laj ya'iike, va'un chtal li Diabloe, tslok'esbe ta yo'ontonik li sk'op Dios sventa mu xch'unik xchi'uk ti mu sta skolelike.^a **13** Li sbek' ts'unobil ti k'ot ta sba tone ja' sk'oplal li buch'utik la xchikintaik li sk'op Diose xchi'uk ti xkuxet no'ox yo'ontonik la xch'amike, pe ch'abal yibel; chch'unik k'uk sjalil, pe chch'ak sbaik lok'el k'alal chtal prevaetike.^b **14** Yan li sbek' ts'unobil ti k'ot ta ch'ixtike ja' sk'oplal li buch'utik la xchikintaik li sk'op Diose, pe ta skoj ti jochatik batel yu'un li k'usitik tsvul-o yo'ontonike, li k'ulejale^c xchi'uk li k'usitik ts'kupin ta xkuxlejalike,^d chljajik ta net'el xchi'uk mu'yuk bu chyjub lek satik.^e **15** Pe li sbek' ts'unobil ti k'ot ta lekil balumile ja' sk'oplal li buch'utik la xchikintaik li sk'op Dios ta slekil yutsil yo'ontonike, ts'ts'un lek ta yo'ontonik,^f chak' satik xchi'uk chkuch yu'unik.^g

16 »K'alal tsts'an kantil li jun krixchanoe, mu'yuk k'usi tsnujanbe o chak' ta yolon tem,* yu'un tskajan ta skajleb kantil sventa xilbeik xojobal li buch'utik ch-och batel ta yut nae.^h **17** Ta melel, li k'usitik nak'ale* chich' ak'el ta ojtikinel xchi'uk li k'usitik mukul tajej sk'opla-le chich' na'el, mu teuk nak'al-o chkom ta sbatel osil.ⁱ **18** Ja' yu'un, ts'et chikintaik lek, yu'un li buch'u oy yu'une ta to x-ak'bat mas,^j yan li buch'u ch'abal yu'une k'ajomal no'ox chpojbat ti k'u yepal oy yu'un yaloje».^k

19 Va'un, tal k'elatuk yu'un sme' xchi'uk yits'inabtak,^l pe mu stak' xnopajik batel ti bu oy ta skoj li epal krixchanoetike.^m **20** Ja' yu'un, xi albate: «Li ame' xchi'uk avits'inabtake te va'alik ta pana,* yu'un tsk'an tsk'e-likot». **21** Xi tak'batike: «Li'e ja'

8:16 *O «vayebal». 8:17 *O «mukule». 8:20 *O «pat na».

KAP. 8

- a Mt 13:19
Mr 4:15
2Ko 4:3, 4
- b Mt 13:20, 21
Mr 4:16, 17
- c Mt 19:23
1Ti 6:9
- d 2Ti 4:10
- e Mt 13:22
Mr 4:18, 19
- f Ech 16:14
- g Mt 13:23
Mr 4:20
Ebr 10:36
- h Mt 5:15
Mr 4:21
Lu 11:33
Flp 2:15
- i Mt 10:26
Mr 4:22
Lu 12:2
- j Mt 25:23
- k Mt 13:12
Mt 25:29
Mr 4:24, 25
Lu 19:26
- l Mt 13:55
Jn 7:5
Ech 1:14
- m Mt 12:46, 47
Mr 3:31, 32

Kolumna 2

- a Mt 12:48-50
Mr 3:33-35
Jn 15:14
- b Mt 8:18, 23
Mr 4:35, 36
- c Mt 8:24-27
Mr 4:37-41
- d Sl 89:9
- e Mt 8:27
Mr 4:41
- f Mr 5:1
- g Mt 8:28, 29
Mr 5:2-10
- h Mr 1:23, 24
- i Mr 9:20, 21

jme' xchi'uk ja' jbankil kits'inabtak, yu'un cha'iik li sk'op Diose xchi'uk tspasik li k'usi chale».^a

22 Oy jun k'ak'ale, ochik batel ta varko li Jesus xchi'uk yajchank'optake xchi'uk xi laj yalbee: «Jelavkutik batel ta jot nab». Ja' yu'un, lik xanavikuk batel xchi'uk svarkoik.^b **23** Pe k'alal ja'o chanavik batel ta varkoe, vay li Jesuse. Va'un, tal xibal sba tsatsal ik' li ta nabe, lik nojuk ta vo' li svarkoike xchi'uk lik yil svokolik.^c **24** Ja' yu'un, bat sk'e-lik xchi'uk bat stijik, xi laj yalbeike: «J'Jchanubtasvanej, Jchanubtasvanej, chichamkutik xa!». Va'un, va'i xchi'uk la tsak ta utel li ike' xchi'uk li nab ti xyuk'la-jet tajeke, ts'ij xi likel li ik' xchi'uk nabe, jech sts'ijlan* kom skotol.^d **25** Va'un, xi albatike: «Z'Bu oy li xch'unel avo'ontonike?». Pe xi'ik ta jyaal xchi'uk ch'ayal to k'ot yo'ontonik xchi'uk xi laj yalbe sbaik: «Z'Buch'u xa no'ox ta melel le'e? Yu'un k'alal ta ik' xchi'uk ta nab tpsas ta mantal xchi'uk chch'unbat».^e

26 Te k'otik ta sti'il yosilal jersaetik' ti te oy ta yeloval Galileae. **27** K'alal yal ta varkoe, te nupat ta be yu'un jun vunik te ta jteklum ti ochem pukuj ta yo'ontone. Vo'ne xa ti mu'yuk slap-o sk'u spok'e xchi'uk ti mu'yuk xa bu xk'ot-o ta snae, yu'un te xa oy-o ta mukin-al.^g **28** Tsots avan k'alal laj yil Jesuse xchi'uk la skejan sba ta stojolal, xi laj yale: «Z'K'usi chasa' li' eke, Jesus, Xnich'on Dios ta vinajel? Tsots ta jk'anbot vokol, mu xavak'bun jvokol».^h **29** (Yu'un li Jesuse laj yalilanbe mantal li ibal sba* pukuj ti ak'o xlok' ta stojolal li vini-ke. Yu'un ep ta velta laj yu'unin li vinikeⁿⁱ xchi'uk ep ta velta yich'oj chukbel yok sk'ob ta kadena,

8:24 *O «ts'ijil». 8:29 *K'elo Glosario, ibal sba. *O ja' van sk'oplal «vo'ne xa ono'vo ti tsots yuninoinoj li vinike».

lek chabibil, pe xchak'lajet no'ox yu'un ta tuch'el li kadenae xchi'uk ch-ik'at batel yu'un pukuj ti bu sts'ijlane).^a **30** Pe xi jak'bat yu'un li Jesuse: «¿K'usi abi?». Xi la stak'e: «Lejion»,^a yu'un ep pukujetik ochem ta stojolal li vini-ke. **31** Xchi'uk ep ta velta tsots la sk'anbeik vokol ti ak'o mu xji-patik yalel ta xabe.^a **32** Ja'o te xlamet* chve' jtsop epal chitometik^b ta vitstik, ja' yu'un la sk'anbeik vokol ti ak'o x-ak'at ochikuk ta stojolal li chitometike, va'un albatik ti xu'e.^c **33** Te une, lo-k'ik ta stojolal vinik li pukujetike, bat stik' sbaik ta chitometik, anil bat skotolik ta tayal ch'entik* li chitometike, la sjiip sbaik yalel ta nab, va'un te jik'avik. **34** Pe javavik li jchabichitometik k'alal laj yilik li k'usi k'ot ta pasele, batik ta jteklum xchi'uk ta sti'iltak jteklum sventa chalbeik sk'oplal li k'usi k'ot ta pasele.

35 Lok' batel li krixchanoetik sventa tskelik ti k'usi k'ot ta pasele. Te k'otik yo' bu oy li Jesuse, va'un te la staik li vinik ti lok' pukujetik ta stojolale; slapoj xa sk'u' spok' xchi'uk talem xa lek xch'ulel, te chotol ta yakan Jesus; va'un xi'ik ta jyalel. **36** Li buch'utik laj yilike lik xchapik k'uxi poxtaj li vinik ti u'uninbil to'ox yu'un pukuje. **37** Va'un, li epal krixchanoetik ti likemik ta yosilal jerasaetike lik sk'anbeik vokol ti ak'o xlok' batel te li Jesuse, yu'un solet xi'ik ta jyalel. Va'un, muy ta varko xchi'uk lok' batel. **38** Pe tsots lik sk'anbe vokol Jesus li vinik ti lok' pukujetik ta stojolal sventa xbat xchi'ine, ak'o mi jech, xi albat sventa xtakat sutele:^d **39** «Sutan batel ta ana xchi'uk alilano batel li k'usitik la spas Dios ta atojolale».

8:29 *O «ts'ijile». **8:30** *Li jun lejione ja' jvok' soltaroeetik mas tsots sk'oplal li ta vo'neal Romae. Li jp'el k'op li'e ja' sk'oplal ti toj epe. **8:31** *K'elo Glosario, xab. **8:32** *O «sbuset». **8:33** *O «yalebaltik».

KAP. 8

a Ap 20:2, 3

b Le 11:7, 8
Dt 14:8c Mt 8:30-34
Mr 5:11-17

d Mr 5:18-20

Kolumna 2

a Mr 5:21

b Mt 9:18, 19
Mr 5:22-24

c Le 15:25

d Mt 9:20-22
Mr 5:25-29

e Nu 15:38, 39

f Mr 5:30-34

g Lu 5:17

h Mt 9:22
Lu 7:50

i Mr 5:35-37

Va'un, la stam batel sbe, bat yal ta sjunul jteklum li k'usi la spas Jesus ta stojolale.

40 K'alal sut batel li Jesuse, toj lek ch'amat yu'un li epal krixchanoetike, yu'un smalaojik xa ono'ox.^a **41** Pe ja'o xa te nopaj tal jun vinik ti Jairo sbie, bankilal jpasmantal ta snail tsoobobail. La skejan sba ta yakan Jesus xchi'uk la sk'anbe vokol ti ak'o xbat ta snae,^b **42** yu'un ta xa xcham li stseb ti jun no'oxe, te van 12 jabil yich'oj.

Va'un, solet net'bil batel yu'un epal krixchanoetik li Jesus k'alal yakal ta xanbale. **43** Pe te oy jun ants ti oy xa ta 12 jabil ti mu xmak xchamele,^c mu'yuk buch'u staoj ti xu' xpoxtaate.^d **44** Te nopaj batel ta spat, la spikbe li stsitsimal* sk'u' slapoj ta sbae,^e va'un ta ora no'ox mak li xchamele. **45** Ja' yu'un, xi laj yal li Jesuse: «¿Buch'u ti la spikune?». K'alal laj yalik ti mu'yuk buch'u pikvane, xi laj yal li Pedroe: «¿Jchanubtasvanej, kaka-lot ta o'lol yu'un li epal krixchanoetike xchi'uk solet tsnet'oxuk».^f **46** Pe xi laj yal li Jesuse: «Oy buch'u la spikun, yu'un laj ka'i ti lok' ju'ele».^g **47** K'alal laj yak' venta ants ti vinaje, xt'el-t'un* xa tal ta xi'el, la skejan sba ta stojolal xchi'uk jamal laj yalbe sjunul jteklum ti k'u yu'un la spike xchi'uk ti k'uxi poxtaj ta anile. **48** Xi albat yu'un Jesus li antse: «Jtseb, lapoxtaj xa ta skoj li xch'unel avo'ontone. Junuk avo'onton batan».^h

49 K'alal yakal to ta lo'il li Jesuse, te tal jun yajk'opojel li bankilal jpasmantal ta snail tsoobobaille, xi laj yale: «¿Cham xa ma' li atsebel! Altik xa chavak'be svokol li Jchanubtasvaneje».ⁱ **50** Xi tak'bat yu'un Jesus k'alal laj ya'i taje: «Mu xavat avo'onton,* ja' no'ox sk'an oyuk

8:44 *O «sne». **8:47** *O «xniknun». **8:50** *O «Mu xaxi'».

xch'unel avo'onton, yu'un ta xkol li atsebe».^a **51** K'alal k'ot li ta nae, mu'yuk buch'u yan laj yik' ochel, ja' no'ox li Pedroe, li Juane, li Santiagoe xchi'uk li stot sme' tsebe. **52** Pe yakal chok'i-taik tseb skotol li krixchanoetike xchi'uk tsmaj sti' yo'ontonik ta at-o'onton. Ja' yu'un, xi laj yal li Jesuse: «Mu xa xa-ok'ik,^b yu'un mu'yuk bu chamem li tsebe, ja' no'ox yakal chvay».^c **53** K'alal jech laj ya'iike, lik stse'intaik sventa tslabanik, yu'un sna'ojik ti chamem xae. **54** Pe la stsakbe sk'ob li tsebe xchi'uk xi laj yal-bee: «Tseb, jilan!».^d **55** Va'un, cha'kuxi*^e li tsebe, ta anil no'ox lik^f xchi'uk laj yal mantal Jesus ti ak'o smak'linike. **56** Ta meel, mu xa sna' k'usi tspasik li stot sme'e, pe albatik mantal ti mu me buch'u xalbeik li k'usi k'ot ta pasele.^g

9 Va'un, la stak ta ik'el li 12 ta vo' jtakboletike, laj yak'-be sju'elik xchi'uk laj yak'be yabtelik sventa tspasik ta mantal skotol li pukujetike^h xchi'uk sventa chpoxtaik jchamele-tik.ⁱ **2** Va'un, la stakan batel sventa xbat xcholbeik sk'oplal li Ajvalilal* yu'un DiOSE xchi'uk sventa chpoxtavaniK. **3** Jech xtok, xi laj yalbe ya'iike: «Mu me k'usi xavich'ik batel ti bu chabati-ke, mu xavich' batel anamte'-ik, amoralik, apanik, atak'inik* mi ja'uk cha'chop ak'u apok'ik.»^j **4** Pe buyuk no'ox jp'ejokal na ti cha-ochike te komanik-o ja' to mi lalok'ik batel li ta jteklume.^k **5** Xchi'uk buyuk no'ox ti mu sk'an xch'amoxuke lilino komel li spukukal* avakanik k'alal mi lalok'ik li ta jteklum taje, jech cha-k'ik venta ti mu lekuk oyike».^l **6** Va'un, la stam batel sbeik, ba-

8:55 *O «li xch'ulele (yip kxuklejale) sut ta stojolal». 9:2 *K'elo Glosario, ajvalilal. 9:3 *Literal «aplataik». #O «jchop smasil ak'u apok'ik». 9:5 *O «slumal».

KAP. 8

- a Jn 11:25
Ro 4:17
- b Lu 7:12, 13
- c Mt 9:23-26
Mr 5:38-43
Jn 11:11
Ech 7:60
Ech 13:36
- d Mr 5:41
Lu 7:14
Jn 11:43
- e Je 2:7
Ekl 3:19
Is 42:5
- f Mr 5:42
- g Mr 7:35, 36

KAP. 9

- h Mr 6:7
- i Mt 10:1
- j Mt 10:9, 10
Mr 6:8, 9
Lu 10:4
- k Mt 10:11
Mr 6:10
Lu 10:5, 7
- l Mt 10:14
Mr 6:11
Lu 10:10, 11
Ech 13:50, 51

Kolumna 2

- a Mt 11:1
Mr 6:12, 13
- b Mt 14:1, 2
Mr 6:14-16
- c Mr 8:27, 28
Lu 9:18, 19
- d Mt 14:3, 10
- e Lu 23:8
- f Mr 6:30
- g Mt 14:13
- h Mt 14:14
Mr 6:34
Jn 6:2
- i Mt 14:15-21
Mr 6:35-44
Jn 6:5-13
- j 2Re 4:42-44

tik ta jujun bik'it lumetik, la xcholik batel li lekil a'yejetike xchi'uk ta buyuk no'ox poxtavaniK.^a

7 Va'un, k'ot ta xchikin ajvalil Erodese* skotol li k'usitik yakal chk'ot ta pasele, mu xa sna' k'usi tspas, yu'un oy buch'utik chalik ti laj xa la yich' cha'kuxesel li Juane,^b **8** pe li yantike chalik ti ja' la vul ta lok'el li Eliase, li yantik xtoke chalik ti laj xa la yich' cha'kuxesel junuk j-alk'op ta vo'nee.^c **9** Xi laj yal li Erodese: «Vo'on la jtuch'be sjol li Juane.^d ¿Buch'u xa no'ox sk'oplal ti va' yelan k'usitik tspase?». Jech oxal, oy ta yo'onton tsk'el ya'i.^e

10 K'alal sutik tal li jtakboletike, laj yalbeik Jesus skotol li k'usitik la spasike.^f Va'un, laj yik'an batel xchi'uk batik ti bu st'sijlan* ta jun jteklum ti Betsaida sbie.^g **11** K'alal laj ya'i epal krixchanoetik taje, la st'sakliik batel. Lek ch'amatik yu'un li Jesuse xchi'uk lik albatikuk sk'oplal li Ajvalilal yu'un DiOSE xchi'uk poxtaatik li buch'utik sk'anik poxtaele.^h **12** K'alal lik ch'ayuk batel k'ak'ale, li 12 ta vo' jtakboletike te nopajik batel ta stojokal xchi'uk xi laj yalbeike: «Tako xa batel li krixchanoetik sventa xbatik li ta bik'tal lumetik ti li' no'ox nopol oye xchi'uk li ta sti'iltak jteklum sventa tsa' bu xu' xvayik xchi'uk k'usi tslajesike, yu'un st'sijlan* ti bu oyutike».ⁱ **13** Pe xi albatike: «Mak'linik vo'oxuk.»^j Xi laj yalike: «Ch'abal k'usi oy ku'unikutik, k'ajomal vo'ob pan xchi'uk cha'kot choy, ja' xa no'ox mi chbat jmanbekutik tal sve'el skotol li krixchanoetik li'e». **14** Ta meel, te van vo'miluk li viniketike. Pe xi laj yalbe li jajchank'optake: «Albeik mantal ti ak'o xchotiik sventa stsob sbaik 50 ta vo' jujuvok'e». **15** Ja' jech la spasik, laj yalbeik ti ak'o xchoti skotolike.

9:7 *Ja' xkaltik, li Erodese Antipase. K'elo Glosario, Erodese. 9:10, 12 *O «ts'ijil».

16 Te une, la tsak li vo'ob pane xchi'uk li cha'kot choye, la skel' muyel vinajel, la stoj ta vokol. Laje, la xut* xchi'uk laj yak'be li jchank'opetike, va'un li jchank'opetike bat yak'beik li krixchanoetike. **17** Jech oxal, ve' skotolik xchi'uk noj lek xch'utik, va'un la stsobbeik li skomenale,* noj 12 moch.^a

18 Ta ts'akale, k'alal ja'o yakal tpsas orasione, te batik ta stojal Jesus li jchank'opetike, va'un xi jak'batike: «¿Buch'uun la chalik li krixchanoetike?».^b **19** Xi la stak'beike: «Vo'ot la li Juan J-ak'ich'vo'e; pe li yantike chalik ti vo'ot la li Eliase; li yantik xtoke chalik ti vo'ot la junuk j-alk'op ta vo'ne ti laj yich' cha'kuxesele».^c **20** Va'un, xi albatike: «Pe li vo'oxuk une, ¿buch'uun avalojik?».^d Xi la stak' li Pedro: «Vo'ot li Kristoot yu'un Diose».^d **21** Va'un, tsots albatik mantal, albatik ti mu me buch'u xalbeike,^e **22** pe xi laj yale: «Toj ep chil svokol li Xnich'on Krixchanoe xchi'uk chp'ajat yu'un li moletike, li bankilal paleetike xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale xchi'uk ch'aj ta milel,^f va'un chcha'ku-xi ta yoxibal k'ak'al».^g

23 Va'un, xi laj yalbe skotolike: «Mi oy buch'u tsk'an chtal ta jtojolale, ak'o s'jip ta yo'on-ton xkuxlejal,^h ak'o xkuch li jtel te' sventa vokolil* jujun k'ak'ale xchi'uk ak'o sts'akliun-o batel.ⁱ **24** Yu'un li buch'u t'poj ya'i xkuxlejale ta me xch'ay yu'un, yan li buch'u chcham* ta jkoje ja' tsta xkuxlejal.^j **25** Ta melel, ¿k'usi sbalil t'gabe li jun krixchano mi laj yu'unin skotol li k'usi oy ta balumil pe ti ja' chbat ta ch'ayel li stuke o ti chil svokole?»^k **26** Yu'un li buch'u ch'k'exav ta jkoj xchi'uk ti ch'k'exav-o li k'usi

9:16 *O «xet'; svok'». 9:17 *O «skomelale». 9:23 *K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil. 9:24 *O «chch'ay xkuxlejal».

KAP. 9

- a Mt 14:20
Mr 6:43
Jn 6:13
- b Mt 16:13-16
Mr 8:27-30
- c Lu 9:7, 8
- d Mt 16:16
Mr 8:29
Jn 1:41
Jn 6:68, 69
- e Mt 16:20
- f Is 53:5, 8
Lu 17:25
- g Mt 16:21
Mr 8:31
- h Flp 3:7, 8
- i Mt 10:38
Mt 16:24
Mr 8:34
Lu 14:27
- j Mt 16:25
Mr 8:35
Jn 12:25
Ech 20:24
Ap 2:10
- k Mt 16:26
Mr 8:36

Kolumna 2

- a Mt 10:33
Mr 8:38
2Ti 2:12
- b Mt 16:28
Mr 9:1
- c Mt 17:1-8
Mr 9:2-8
- d Lu 9:22
Lu 13:33
- e 2Pe 1:16
- f Lu 3:22
Jn 12:28
- g Sl 2:7
Is 42:1
Mt 3:17
2Pe 1:17
- h Dt 18:15
Mt 17:5
Mr 9:7
Ech 3:22, 23

chkale, li Xnich'on Krixchanoe ja' jech ta xk'exav ta stojal ek k'alal mi vul tal xchi'uk smuk'ulal stuk xchi'uk smuk'ulal Stot xchi'uk smuk'ulal skotol li ch'ul anjeletike.^a **27** Pe chkalboxuk ava'iik ta melel ti oy jlom li buch'utik li' va'alik ti mu'yuk bu cha'iik k'u yelan ta jyalal li lajelale, ja' to mi ba'yel laj yilik li Ajvalilal yu'un Diose».^b

28 Ta melel, k'alal ech' xa ox van vaxakib k'ak'al ti laj yal Jesus taje, laj yik' muyel ta vits li Pedro, laj yik' batel xtok li Juan xchi'uk Santiagoe, bat spas orasione.^c **29** K'alal ja'o yakal tpsas orasione, lik yanijuk* li sate xchi'uk sakub tajak li sk'u' spok'e, soles xojobinaj tajak. **30** Ta anil no'ox vinaj tal cha'vo' viniketik ti te yakal chchi'inik ta lo'il li Jesuse, ja' li Moises xchi'uk Eliase. **31** Vinaj xojobalik xchi'uk lik yalbeik sk'oplal ti chbate, ti jech ono'ox albil sk'oplal ti po'ot xk'ot ta pasel ta stojal ta Jerusale. **32** Va'un, li Pedro xchi'uk li buch'utik te xchi'inoje soles tsmuts' xa sba stuk li satike, pe k'alal vik' xa ox lek satike, laj yilbeik li xojobal Jesuse* xchi'uk laj yilik li cha'vo' viniketik ti te va'alike. **33** K'alal chbatik xa ox li cha'vo' viniketike, xi laj yalbe Jesus li Pedro: «Jchanubtasvanej, toj lek ti li' oyunkutike. Ja' yu'un, ak'o jva'ankutik oxpej karpana, jpej avu'un, jpej yu'un Moises xchi'uk jpej yu'un Elias». Pe mu sna' li k'usi yakal chale. **34** Pe k'alal yakal to chal li k'u-sitik taje, la svol sba tal jvol tok xchi'uk pixatik ta yaxinal.* Xi'ik tajak k'alal yakal chpixatik yu'un li toke. **35** Va'un, te vinaj tal jun yech'omal eil' ta tok ti xi chale: «Li'e ja' Jnich'on, ja' li buch'u t'ujbile.^g Chikintaik li k'usi chale».^h **36** K'alal vinaj li yech'omal eile, stuk xa te oy li Jesuse. Pe

9:29 *O «lik jeluk». 9:34 *O «skeoval».

mu'yuk k'usi xalik li va' k'ak'ale xchi'uk mu'yuk buch'u laj yalbeik li k'usitik laj yilike.^a

37 Ta yok'omale, k'alal yalik tal li ta vitse, bat nupatak ta be yu'un epal krixchanoetik.^b

38 Va'un, oy jun vinik ti tsots k'opoj ti bu oy epal krixchanoetike, xi laj yale: «Jchanubtasvanej, ta jk'anbot vokol ti ak'o xakolta li jnich'one, yu'un uni jun no'ox.^c

39 jK'elavil!, ch-ilbajinat yu'un jun pukuj, ta anil no'ox chlik avanuk, tstup'be yik', chvokan ye yu'un xchi'uk vokol tajek chikta komel ak'o mi yayijem xa.

40 La jk'anbe vokol avajchan-k'optak ti ak'o slok'esbeike, pe mu'yuk bu xu' yu'unik». **41** Xi la stak' li Jesuse: «jAy, jk'ol kuxlejal ti ch'abal xch'unel avo'ontone xchi'uk ti jpasmulilote!,^d z'ku to van sjalil li' ta jchi'inoxuke xchi'uk k'u to van sjalil ta jts'ikboxuk? Ik'o tal li anich'one».^e

42 Pe k'alal ja'o chnopaj xa batel li Jesuse, li pukuje la sjiip ta lum li kereme xchi'uk tsots la slikesbe stup'ik'. Pe li Jesuse la stsak ta utel li ibal sba* pukuje xchi'uk la xpoxta li kereme, va'un laj yak'be sutel skerem li totile. **43** Toj ch'ayal to k'ot yo'onton skotolik ta skoj li smuk'ul ju'el Diose.

K'alal ja'o ch'ayal yo'onton skotolik ta skoj li k'usitik la spase, xi laj yalbe li jajchank'optake: **44** «Chikintaik lek xchi'uk vuleso me ta ajolik li k'usitik chkale, yu'un li Xnich'on Krixchanoe ta xich' ak'el ta sk'ob krixchanoetik».^f **45** Pe mu'yuk bu laj ya'ibeik-o smelolal li k'usi laj yale. Ta melal, laj yich'ik mukbel sventa mu xa'ibeik smelolal, va'un mu'yuk k'usi la sjak'beik ta sventa li k'usi laj yale, yu'un xi'ik ta sjak'el.

46 Va'un, lik svulilan sbaik ta sventa ti buch'u junukal mas muk' sk'oplal yu'unike.^g **47** Ta skoj ti sna'oj Jesus li k'usi yakal

KAP. 9

a Mt 17:9
Mr 9:9

b Mr 9:14, 15

c Mt 17:14-16
Mr 9:17, 18

d Dt 32:5

e Mt 17:17, 18
Mr 9:19-27

f Mt 17:22, 23
Mr 9:31, 32
Lu 18:31-33

g Mt 18:1-5
Mr 9:33-37
Lu 22:24

Kolumna 2

a Mr 9:37
Jn 12:44

b Pr 18:12
Mt 18:4, 5
Mt 23:11, 12

c Mr 9:38-40

d Ech 1:1, 2
1Ti 3:16

e Jn 4:9

f Mr 3:17

g 2Re 1:10

h Mt 8:20

i Mt 8:21

tsnop ta yo'ontonike, laj yik' tal jun uni olol, la sva'an ta xokon, **48** va'un xi albatike: «Li buch'u tstsak ta venta junuk uni olol ta jbi jech k'ucha'al li uni olol li'e, tstsakun ta venta ek; jech xtok, li buch'u tstsakun ta ventae tstsak ta venta ek li buch'u la stakun tale.^a Yu'un li buch'u bik'it chak' sba avu'unike ja' li buch'u mas muk' sk'oplale».^b

49 Xi la stak' li Juane: «Jchanubtasvanej, oy buch'u laj kilkutik ti yakal tslok'es pukujetik k'alal tstunes abie, laj ox jpa-jeskutik, yu'un ma'uk jchi'iltik ta xanbal».^c **50** Pe xi albat yu'un li Jesuse: «Mu xapajesik, yu'un li buch'u mu'yuk tskontrainoxuke jmoj avo'ontonek xchi'uk».

51 Ta skoj ti chk'ot xa* sk'a-k'alil ti chich' ik'el muyele,^d jpel ta yo'onton ti chbat ta Jerusalem. **52** Ja' yu'un, la stak jelavel jayvo'uk jajk'opojel. Va'un, batik li buch'utik takatik batele xchi'uk te k'otik ta jun bik'it lum yu'un jsamariaetik sventa chchapanbeik li k'usitik chtun yu'une. **53** Pe mu'yuk bu la xch'amik li Jesuse,^e yu'un jpel ta yo'onton chbat ta Jerusalem. **54** K'alal laj yil li jchank'op Santiago xchi'uk Juan^f taje, xi laj yalike: «Kajval, z'mi chak'an ta jk'ankutik ak'o yaluk tal k'ok' ta vinajel sventa xlajesatik?».^g **55** Pe joy-p'ij li Jesuse, va'un la stsak ta utel xcha'vo'alik. **56** Jech oxal, batik ta yan bik'it lum.

57 Pe k'alal ja'o te xbatik ta bee, oy buch'u xi albate: «Ta jts'akliot batel ti buyuk no'ox chabate». **58** Pe xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Oy xch'en li vetetike xchi'uk oy stas li mutetik chvil ta vinajele, yan li Xnich'on Krixchanoe mu'yuk bu xu' smetsan sjol».^h **59** Va'un, xi laj yalbe yan vinike: «La' ts'akliun». Xi laj yal li vinike: «Kajval, ba'yel ak'o bat jmuk li jtote».ⁱ **60** Pe xi

9:42 *K'elo Glosario, ibal sba.

9:51 *Literal «tsts'aki xa».

albat yu'un li Jesuse: «Ak'o smuk stuk yanimaik li animaetike,^a pe li vo'ote, bat cholbo sk'oplal ta buyuk no'ox li Ajvalilal yu'un Diose».^b **61** Oy to yan buch'u xi laj yale: «Ta jts'akliot batel, Kajval, ja' no'ox ti ba'yel ak'o bat jk'opon komel li buch'utik te oy ta jnae». **62** Xi albat yu'un li Jesuse: «Li buch'u stsakoj ta sk'ob slokobil osile, mi ts'kel sutel li k'usitik yiktaoje,^c mu sta-o x-och li ta Ajvalilal yu'un Diose».^d

10 Ta ts'akal une, laj to st'uj 70 ta vo' li Kajvaltike, ta cha'cha'vo^e la stak jelavel ta skotol jteklumetik ti bu chbat li stuk eke. **2** Va'un, xi laj yalbe skotolike: «Ta meel, toj ep k'usitik ts'unbil ti sk'an tsobbel sate, pe ja' toj jutuk li j-abteletike. Ja' yu'un, k'anbeik vokol li Jajval Abtel ti ak'o stak tal mas j-abteletik ta stsobbel sat li k'usitik ts'unbile.^f **3** jBatani! Pe p'ijani me, yu'un ta jtakoxuk batel k'ucha'al chijetik ta stojolal lo-boetik.^g **4** Mu me xavich' batel yav atak'inik, amoralik, axonobik^h xchi'uk mu me xapajik ta sk'oponel* li krixchanoetik chapunuk ta bee. **5** Xi me ba'yel xavalik k'alal cha-ochik ta yut nae: «Junuk avo'ontoniok li buch'utik li' nakaloxuk ta nae».ⁱ **6** Yu'un mi oy buch'u sk'anoj li jun o'ontonale, ta xich' komel li jun o'ontonal oy ta atojolalike. Pe mi mu'yuke, ta sut tal ta atojolalalik. **7** Ja' yu'un, te xakomik li ta na taje, lajesik xchi'uk uch'anik li k'usitik cha-ak'batike,^k yu'un sta-o xich' stojol li j-abtele.^l Jech xtok, mu me xalok' xa-ochik batel ta jujupej na.

8 »K'alal cha-ochik ta junuk jteklum xtoke xchi'uk ti lek chch'amoxuke, lajesik me li k'usitik cha-ak'batik tee **9** xchi'uk poxtaik li jchameletik tee xchi'uk xi xavalbeike: «Nopajem xa tal ta

10:3 *Li loboe xko'olajitik k'ucha'al ok'il.
10:4 *O «smeyel».

KAP. 9

a Ef 2:1

b Mt 8:22

c Je 19:17

d Mt 10:37
1Ko 9:24
Flp 3:13

KAP. 10

e Mr 6:7

f Mt 9:37, 38
1Ko 3:9
2Te 3:1

g Mt 10:16

h Mt 10:9, 10
Lu 9:3

i Mt 10:12, 13

j Mt 10:11
Lu 9:4

k Gal 6:6

l Mt 10:9, 10
1Ko 9:11, 14
1Ti 5:18

Kolumna 2

a Mt 3:1, 2
Lu 9:2b Mt 10:14
Lu 9:5
Ech 13:50, 51

c Mt 11:24

d Mt 11:21-23

e Mt 10:40
Mr 9:37
Jn 13:20f Jn 5:23
Jn 12:48
Jn 15:23

g Ech 16:17, 18

h Jn 12:31
Jn 16:11
Ebr 2:14
Ap 12:7-9

atojolalalik li Ajvalilal* yu'un Diose».^a **10** Pe k'alal cha-ochik ta junuk jteklum xchi'uk ti mu xch'amoxuke, bataniok li ta muk'ta kayeetik yu'unike xchi'uk xi xavalike: **11** «Li spukukal* ateklumalik ti la spak' sba ta kakan-kutike ta jilinkutik komel sventa xavak'ik venta ti mu'yuk lek oyoxuke.^b Pe teuk me ta ajolik li'e: nopajem xa tal li Ajvalilal yu'un Diose». **12** Jamal chkal ava'iik ti va' k'ak'ale, mas to me tsots chil svokol li jteklum taje, ja' ts'ikbaj to cha'i li Sodomaec.

13 »jToj abol aba, Korasin! jToj abol aba, Betsaida!, yu'un ti teuk laj yich' pasel ta Tiro xchi'uk ta Sidon li sk'elobiltak juelal laj yich' pasel ta atojolalike, vo'ne xa la slapik ch'ixal k'u'il* xchi'uk la xchotan baik ta tantik jechuk ta skoj ti sutesoj yo'ontonike.^d **14** Jech oxal, k'alal chavich'ik chapanele, mas to me tsots chavil avokolik, ja' ts'ikbaj to cha'i li Tiro xchi'uk Sidone. **15** Li vo'ot eke, Kapernaum, zmi avaloj ti k'alal to ta vinajel chtoy batel ak'oplale? jBu chata, k'alal to ta Mukinal* chaval batel!

16 »Li buch'u chchikinta li k'usi chavalike chchikinta li k'usi chkale.^e Li buch'u mu sk'an xchikinta li k'usi chavalike mu sk'an xchikinta li k'usi chkal eke. Jech xtok, li buch'u mu sk'an xchikinta li k'usi chkale mu sk'an xchikintabe ek li k'usi chal li buch'u la stakun tale».^f

17 Va'un, xkuxet no'ox yo'onton sutik tal li 70 ta vo'e xchi'uk xi laj yalike: «Kajval, k'alal ta pukujetik la xch'unik jmantalkutik k'alal la jtuneskutik abie».^g **18** Xi albatik ta skoj taje: «Li Satanase laj kil ti anil no'ox yal ta lum^h k'ucha'al

10:9 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **10:11** *O «slumal». **10:13** *K'elo Glosario, *ch'ixal k'u'il*. **10:15** *O «Ades», ja' xkalitik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, *mukinal*.

li saksevluj* ti sjsluj chyal tal ta vinajele. **19** ĴK'elavilik!, laj kak' avabtelik sventa xapech'ilanik ta tek'el li chon xchi'uk tseke,* jech xtok, laj kak' avabtelik sventa xatsalbeik sju'el li jkontrainvaneje,^a mu'yuk k'usi chopol chanuptanik. **20** Pe mu me ja'uk xkuxetuk-o avo'ontonik taje, ti la xch'unik amantalik li pukujetike, ja'uk kuxetuk-o avo'ontonik ti teuk ts'ibabil ta vinajel li abiike.^b **21** Li va' orae, xkuxet tajej yo'onton ta sventa ch'ul espiritu xchi'uk xi laj yale: «Tot, Yajval vinajel xchi'uk balumil, ta jk'upil k'optaot ta stojolal krixchanoetik, yu'un li sk'antik laj kalbe sk'oplale anak'oj lek ta stojolal li buch'utik p'ijik xchi'uk li buch'utik lek sna'ike,^c va'un ja' avak'ojbe sna' li uni ololetike. Tot, ta melel jech la sk'an avo'onton ti k'u yelan k'ot ta pasele.^d **22** Skotol li k'usitike ja' yak'ojbun ta jk'ob li Jtote xchi'uk mu'yuk buch'u xojtikin buch'u ja' li Nich'onile ja' no'ox li Totile. Jech xtok, mu'yuk buch'u xojtikin buch'u ja' li Totile ja' no'ox li Nich'onile,^e va'un li Nich'onile ta xak' ta ojtikinel li Totile, pe ja' no'ox ti buch'u tsk'an yo'onton stuke».^f

23 Va'un, joyp'ij ta stojolal jchank'opetik li Jesuse xchi'uk xi laj yalanbe ta mukule: «Xmu-yubaj no'ox satik li buch'utik chilik li k'usitik yakal chavilike.^g **24** Yu'un chkalboxuk ava'ik ti ep j-alk'opetik xchi'uk ajvaliletik oy ox ta yo'onton tsk'el ya'ik li k'usitik chak'elik vo'oxuke, pe mu'yuk bu xilik;^h oy ox ta yo'onton cha'ik li k'usitik chava'ik vo'oxuke, pe mu'yuk bu xa'ik».

25 ĴK'elavil un!, te va'i jun vinik ti lek chanem ta Manta-le xchi'uk xi laj yalbe sventa tspas ta prevae: «Jchanubtasvanej, Ĵk'usi sk'an jpas sventa jta

10:18 *O «saktsej». 10:19 *O «eskor-pione».

KAP. 10

a Sl 91:13

b Eks 32:32

Da 12:1

Flp 4:3

Ap 3:5

c 1Ko 1:19

1Ko 2:6

d Mt 11:25, 26

e Jn 10:15

f Mt 11:27

Jn 1:18

2Ko 4:6

g Mt 13:16, 17

h 1Pe 1:10, 11

Kolumna 2

a Mt 19:16

Mr 10:17

Lu 18:18

b Dt 6:5

Dt 10:12

Jos 22:5

Mr 12:30

c Le 19:18

Mt 19:19

Ro 13:9

Gal 5:14

Snt 2:8

d Le 18:5

Jn 17:3

e Lu 16:15

f Jn 4:9

g Mt 19:19

h Pr 14:21

i Lu 6:36

Jn 13:17

Ef 4:32

li kuxlejal sbatel osile?»^a **26** Xi albate: «ĴK'usi ts'ibabil li ta Mantale? ĴK'usi chal aviloj?»^b **27** Xi la stak'e: «Sk'an avak'an ta sjunul avo'onton li Jeova* Dios avu'une, ta sjunul akuxlejal, ta sjunul avipal xchi'uk ta sjunul anopben^b xchi'uk <sk'an me jech xak'an achi'il jech k'ucha'al ak'anoj aba atuke».^c **28** Xi albate: «Toj lek la atak', jech xapas-o batel, va'un chata li kuxlejale».^d

29 Pe ta skoj ti oy ta yo'onton chak' ta ilel ti ja' jun tuk'il vinike,^e xi laj yalbe li Jesuse: «ĴBuch'u van ta melel li jchi'ile?»^f **30** Xi tak'av li Jesuse: «Oy jun vinik ti yal tal ta Jerusalen sventa chbat ta Jeriko, va'un laj ta j-elek', pojbat batel li k'usitik oy yu'une, laj ta majel, chamem xa kom yu'unik yilel; te une, batik. **31** Va'un, ja'o te xyal tal jun pale li ta be taje, pe la sjoj sbe k'alal laj yile, bat ta jot ti' be. **32** Jech xtok, te yal tal jun jlevi vinik, pe la sjoj sbe ek k'alal laj yile, bat ta jot ti' be. **33** Pe ja'o te chanav tal jun jsamaria vinik^f ta skoj ti oy bu chbate, k'uxubaj ta yo'onton k'alal laj yile. **34** Va'un, nopaj batel ta stojolal, la xpixbe li syayijemale, la smalbe aseite xchi'uk vino. Te une, la skajan batel ta svuro, yu'un laj yik' batel ti bu chak'ik ta ch'amunel nae xchi'uk la xhabi. **35** Ta yok'omal une, laj yak'be chib denario* li yajval nae xchi'uk xi laj yale: «Chabibun li vinike, mi mu xlok'-o ti k'u yepal chkak'bot li'e, te ta jtojbot mi lisut tale». **36** ĴBuch'u junukal ta yoxvo'al chavil ti la sk'an li xchi'il^g ti laj ta j-elek'e?»^h **37** Xi la stak'e: «Ja' li buch'u la xk'u-xubin li vinike».^h Va'un, xi albat yu'un li Jesuse: «Batan, bat paso jech ek».ⁱ

38 Va'un, k'alal ja'o stamoj batel sbeike, te och ta jun bi-

10:27 *K'elo Apendise A5. 10:35 *K'elo Apendise B14.

k'it lum. Te oy jun ants ti Marta sbie,^a lek la xch'am li Jesuse xchi'uk te laj yak' vayuk ta sna. **39** Oy jun smuk ti Maria sbie, va'un te choti ta sts'el yakan Kajvaltik xchi'uk te chchikintabe li k'usi chale.* **40** Yan li Martae ja' batem ta yo'onton li k'usitik ep sk'an pasele. Jech oxal, te nopaj tal xchi'uk xi laj yale: «Kajval, ħmi lek no'ox chavil ti jtuk chak' jpas jmuk li k'usitik sk'an pasele? Albo ti ak'o xtal skoltaune». **41** Xi tak'bat yu'un li Kajvaltike: «Marta, Marta, toj ep k'usitik chavul-o avo'onton. **42** Yu'un jutuk no'ox li k'usi chtune o jun no'ox. Yan li Mariae ja' la st'uj li k'usi leke,*^b va'un mu'yuk bu chich' pojbel».

11 Oy jun velta k'alal laj xa ox spas orasione, xi albat yu'un jun yajchank'ope: «Kajval, chanubtasunkutik k'uxi ta pasel orasion, jech k'ucha'al la xchanubtas yajchank'optak li Juane».

2 Va'un, xi albatike: «Xi xavalik k'alal chapasik orasione: «Tot, ak'o yich' ch'ultajesel* li abie.^c Ak'o taluk li Ajvalilal[#] avu'üne.^d **3** Ak'bun li jve'elkutik* ti k'u yepal chtun ku'unikutik avi k'ak'ale.^e **4** Xchi'uk pasbunkutik perton jmulkutik^f jech k'ucha'al ta jpasbekutik perton ek li buch'utik oy yil ku'unikutike^g xchi'uk mu me xavak' xiyalkutik ta mulil»^h.

5 Va'un, xi laj yal xtoko: «Jnoptik ava'ik ti oy junuk avamigoik ti chbat ak'oponik ta o'lol ak'obal ti xi chavalbeike: «Amigo, jk'extik oxibuk apan, **6** yu'un tal jun kamigo ti ja' to vul tal ta nome, va'un mu'yuk k'usi xkak'be slajes». **7** Pe xi tstak' tal ta yut snae: «Anchan xa. Jmakoj xa lek sti' jna, puch'ulun xa ta jtem*»

10:39 *Literal «li sk'ope». **10:42** *O «li k'usi mas leke». **11:2** *O «ch'uluk xich' ilel; ch'uluk xich' tsakel ta muk'». [#]K'elo Glosario, *ajvalilal*. **11:3** *Literal «jpankutik». **11:7** *O «jvayeb».

KAP. 10

a Jn 12:2

b Mt 4:4
Mt 6:33

KAP. 11

c Le 22:32
Is 5:16
Ese 36:23d Da 2:44
Da 7:13, 14
Mt 6:9-13

e Sl 37:25

f Sl 79:9
Da 9:19g Mr 11:25
Ef 4:32
Kol 3:13h Lu 22:46
1Ko 10:13
Snt 1:13
Ap 3:10

Kolumna 2

a Lu 18:5

b Ro 12:12

c Mt 7:7, 8

d Mr 11:24
Jn 15:7
Snt 1:6
1Jn 3:22
1Jn 5:14

e Mt 7:9, 10

f Mt 7:11
Snt 1:17

g Mt 12:22

h Mt 9:32-34

i Mt 12:24-30
Mr 3:22-27j Mt 12:38
Mr 8:11

k Jn 2:24, 25

xchi'uk kuni nich'nab. Mu xa xu' xilik xchi'uk mu xa k'usi xu' xkak'bot». **8** Chkalboxuk ava'ik ti chlik yak'be li k'usitik chtun yu'un li yamigoe, pe ma'uk ta skoj ti yu'un ja' yamigoe, ja' ta skoj ti solet te xk'ank'üne.^a **9** Ja' yu'un, chkalboxuk ava'ik ti xak'anilanike,^b va'un cha-ak'batik; sa'llanik, va'un chataik; k'o'jillanik li ti' nae, va'un chajambatik.^c **10** Yu'un skotol li buch'u tsk'ane ch-ak'bat,^d skotol li buch'u tsa'e tsta xchi'uk skotol li buch'u tsk'o'jilan ti' nae chjambat. **11** Ta melet, ħbuch'u junukal totil avu'unik ti chon chak'be nxich'on k'alal chk'anbat choye?^e **12** ħO mi tsek* van chak'be k'alal chk'anbat ton alak'e? **13** Ja' yu'un, mi lek li matanaletik xana' xavak'-beik anich'nabik ak'o mi toj chopoloxuk li vo'oxuke, jbuuk xa no'ox li Atotik te oy ta vinajele ch'ul espiritu chak'be li buch'utik tsk'anike!^f

14 Ta mas jelavele, la slok'es jun pukuj ti tspas ta uma' li buch'u chu'unine.^g Va'un, k'opoj li uma' k'alal lok' xa ox li pukuje xchi'uk labal sba tajak laj yilik.^h **15** Pe oy buch'utik xi lik yalike: «Ta stsatsal Belsebu* tslok'es pukujetik, ja' li ajvalil yu'un pukujetik».ⁱ **16** Pe oy junantik ti persa tsk'anik ti ak'o yak' ta ilel junuk senyail/ ta vinajel sventa xak'ik ta prevae. **17** Ta skoj ti sna'oj li k'usi tsnopike,^k xi laj yale: «Skotol li ajvalilal ti xch'akoj sba xchi'uk ti skontrainoj sba stuke ta xlaj, jech xtok, li jun uts' alalil ti xch'akoj xchi'uk ti skontrainoj sba stuke ta me xlaj batel ek. **18** Ja' jech ek, mi xch'akoj sba xchi'uk mi skontrainoj sba stuk li Satanase, ħk'uxi va'al chkom li ajvalilal yu'üne? Yu'un chavalik ti ta stsatsal Belsebu ta jlok'es li pukujetike. **19** Mi ta stsatsal Belsebu ta jlok'es li

11:12 *O «eskorpion». **11:15** *Ja' jun biil ti ja' jech chich' albel li Satanase.

pukujetike, ¿buch'u ta stsatsal tslok'es pukujetik li anich'nabike cha'a? Ja' yu'un, ja' chchapanoxuk li anich'nabike. **20** Pe mi ja' ta sni' sk'ob Dios^a ta jlok'es li pukujetike, ta melel ch'ayal xa avo'onton la staoxuk li Ajvalilal yu'un DiOSE.^b **21** K'alal chchabi spasob mantal jun tsatsal vinik ti lek chapal xchi'uk yabtejebe, mu'yuk chbat ta elek' li k'usitik oy yu'une. **22** Pe k'alal oy buch'u chtal kontrainatuk ti ja' mas tsotse xchi'uk ti tstsallate, chpojbat batel skotol li yabtejeb ti spatoy-o yo'ontone, va'un chich' ch'akel batel li k'usitik oy yu'un ti pojbate. **23** Buch'uuk no'ox ti mu'yuk oy ta jtojolale skontrainojun, jech xtok, buch'uuk no'ox ti mu skoltaun ta tsobel krixchanoetik ja' tsnamajesan batel ta jtojolal.^c

24 »K'alal chlok' ta stojolal jun vinik li jun ibal sba* pukuje, te chjelav batel ta taki osilitik sventa tsa' bu chkux yo'onton, pe ta skoj ti ch'abal tsta'e, xi challe: «Chisut batel ta jna ti bu lilok' tale».^d **25** Pe k'alal k'ote, lek mesbil xchi'uk lek chapal la sta li nae. **26** Ja' yu'un, lok' batel xchi'uk bat yik' tal yan vukvo' pukujetik ti mas to toj chopolik k'ucha'al stuke, va'un ochik batel xchi'uk te nakiik. Ja' yu'un, mas to toj tsots bat svokol li vinike, ja' mu sta li ta ba'yele».

27 Pe k'alal ja'o yakal chal taje, te tsots k'opoj tal jun ants ta o'lol epal krixchanoetik, xi laj yale: «Xmuyubaj no'ox li ants ti la svok'esote xchi'uk ti la xchu'untasote!».^e **28** Pe xi laj yal li Jesuse: «JJa' mas xmuyubajik li buch'utik cha'iik li sk'op DiOSE xchi'uk ti tspacek li k'usi challe».^f

29 Xi lik yal k'alal lik tsob sbaik tal li epal krixchanoetik ta stojolale: «Toj chopol li jk'ol kuxlejal li'e; tsabeik junuk senyail,

KAP. 11

a Eks 8:19

b Mt 12:28
Lu 17:21

c Mt 12:30

d Mt 12:43-45

e Lu 1:46-48

f Dt 29:9
Sl 1:1, 2
Sl 112:1
Sl 119:2
Mt 7:21
Snt 1:25

Kolumna 2

a Mt 12:38-42
Mt 16:4

b Jon 1:17

c 1Re 10:1
2Kr 9:1

d Mt 12:42

e Jon 3:5

f Mt 5:15
Mr 4:21
Lu 8:16

pe mu'yuk bu ch-ak'bat yilik junuk senyail, ja' no'ox li senyail Jonase.^a **30** Jech k'ucha'al ja' senyail k'ot ta stojolal jniniveetik li Jonase,^b li Xnich'on Krixchano'e ja' me senyail chk'ot ek ta stojolal li jk'ol kuxlejal li'e. **31** Li me' ajvalil ta sure^c chcha-kuxi tal ta Sk'ak'alil Chapanel xchi'uk li krixchanoetik ta jk'ol kuxlejal li'e, va'un chak' ta ilel ti oy smulike, yu'un li stuke nom taje bu lik tal sventa tal ya'ibe li sp'ijil Salomone. Pe jk'elavilik!, oy to buch'u li' oy ti mas muk' sk'oplal k'ucha'al li Salomone.^d **32** Li krixchanoetik ta Ninivee chcha-kuxiik tal ta Sk'ak'alil Chapanel xchi'uk li jk'ol kuxlejal li'e, va'un chak'ik ta ilel ti oy smul li jk'ol kuxlejal li'e, yu'un li stukike la sutes yo'ontoniik k'alal cholbatik mantal yu'un Jonase.^e Pe jk'elavilik!, oy to buch'u li' oy ti mas muk' sk'oplal k'ucha'al li Jonase. **33** K'alal tstsan kantil li jun krixchano'e, ma'uk te chak' ti bu nak'ale xchi'uk mu'yuk bu tsujanbe moch,* yu'un tsakajan ta skajleb^f sventa xilbeik xojbal li buch'utik ch-och batel ta yut nae. **34** Li slusal abek'tale ja' li sbek' asate. K'alal tuk' sk'e-loj batel* li sbek' asate, xojobaj no'ox sjunul li abek'tal eke, pe mi ch-it'ixaje,^g ta ik'al osil me oy li abek'tale.^g **35** K'elo me aba cha'a, ti mu me ja'uk ik'al osil li sakil osil oy avu'une. **36** Jech oxal, mi xojobaj no'ox sjunul li abek'tale, ti mu'yuk jutebuk ik'al osil ta stojolale, xojobaj no'ox sjunul jech k'ucha'al xojobaj no'ox kantil ta atojolale».

37 K'alal laj xa ox yal taje, albat yu'un jun jfariseo ti ak'o xbat ve'uk ta snae. Va'un, och batel, te choti ta ve'el ta mexa. **38** Pe labal to sba laj yil li jfariseo k'a-

11:33 *O «tsujanbe jun moch ti chtun ta sp'isobil k'usitike». **11:34** *Literal «lek no'ox». ^aLiteral «chopole; toj chopole».

11:24 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

g Mt 6:22, 23

lal laj yil ti mu'yuk bu ba'yel la spok sk'ob* k'alal chve' xae.^a

39 Pe xi albat yu'un li Kajvaltike: «K'elavil, li vo'oxuk ti jfari-seoouxke, chapokbeik lek li spat xokon kopa xchi'uk platoe, pe li yut avo'ontonike nojem ta xpi-ch'etel o'ontonal xchi'uk ta k'usitik toj chopol.^b **40** ¡Bol krixchanoetik! Li buch'u la spasbe spat xokone ja' la spasbe xtok li yute, çmi mu jechuk? **41** Jech oxal, lok'uk ta avo'ontonik xapasbeik k'usitik lek* li buch'utik abol sbaik, va'un sakoxuk me ajunulik mi jech chapasike. **42** Pe ¡toj abol abaik, jfari-seoetik, yu'un chavak'ik li diesmo ta sventa tulnichime,* lulae xchi'uk skotol li itajetike,^c pe ja' mu'yuk yakaloxuk spasel li tu-k'ilal xchi'uk li k'anelal ta stojolal Diose! Persa on'o'ox sk'an pasel ma' taje, pe ma'uk sk'an xal ti xaviktaik spasel li yan k'usitik.^d

43 ¡Toj abol abaik, jfari-seoetik, yu'un ja' ak'anojik tajak li sba-cholal* chotlebal ta snail tsoob-bailetike xchi'uk lek xa chava'iik ti chak'oponatik ta ch'ivite!^e **44** ¡Toj abol abaik, yu'un xako'o-lajik k'ucha'al mukinal ti mu xvi-naje*^f xchi'uk ti te chanavik ta sba li krixchanoetike, pe mu sna'ik!.

45 Oy buch'u xi laj yal ti lek chanem ta Mantale: «Jchanubtasvanej, chopol chka'ikutik ek li k'usi laj avale». **46** Va'un, xi laj yale: «¡Toj abol abaik ek, li vo'oxuk ti lek chanemoxuk ta Mantale, yu'un alal ikatsil chavak'beik xkuch li krixchanoetike, pe li vo'oxuke mi ja'uk jset'uk* xak'an xapik ta junuk sni' ak'obik li ikatsile!^g

11:38 *Ja' xkaltik, ti mu'yuk yik'obalik jech k'ucha'al chal Mantale. **11:41** *O «xavak'beik smoton». K'elo Glosario, *matanal chich' ak'el ta xk'uxul o'ontonal*. **11:42** *O «alavene; yaravenoe». **11:43** *O «lekil». **11:44** *O «ti ch'abal senyaille». **11:46** *O «jutebuk».

KAP. 11

a Mt 15:2

b Mt 23:25, 26

c Le 27:30

d Mt 23:23, 24
Jn 7:24

e Mt 23:6, 7

f Mt 23:27, 28

g Mt 23:2, 4

Kolumna 2

a Mt 23:29-31

b Ech 7:52
Ebr 11:32, 37

c Ap 18:21, 24

d Je 4:8, 10

e 2Kr 24:20-22

f Mt 23:13
1Te 2:14-16

g Lu 20:20

KAP. 12

h Mt 16:6
Mr 8:15

47 »¡Toj abol abaik, yu'un chava'anbeik smukinal li j-alk'o-petike, pe ja' la smilik j-alk'o-petik li amoltotakike!^a **48** Ta melel, ana'ojak lek li k'usitik la spas amoltotakike; ak'o mi jech, ko'ol avo'ontonik xchi'ukik, yu'un ja' la smilik j-alk'o-petik li amoltotakike,^b yan li vo'oxuke chava'anbeik smukinalik. **49** Ta skoj taje, xi laj yal li sp'ijil Dios eke: «Ta jtak batel j-alk'o-petik xchi'uk jtakboletik ta stojolalik, pe oy junantik ti tsmilik xchi'uk ti tskontrainike, **50** sventa ja' sbainbeik* xch'ich'el skotol j-alk'o-petik li jk'ol kuxlejal li'e, ti lik yich' malle tal k'alal lik tal sts'unbal krixchanoetike,^c **51** ti te lik tal ta xch'ich'el Abel^d k'alal to ta xch'ich'el Sakariase, ti te laj yich' milel ta sts'el skajleb matanal xchi'uk ta yeloval nae.^e» Jech, chkalboxuk ava'iik ti ja' tsbain^f li jk'ol kuxlejal li'e.

52 »¡Toj abol abaik, li vo'oxuk ti lek chanemoxuk ta Mantale, yu'un la apojbeik li syaveal vojtkinobile. Mu'yuk la-ochik li vo'oxuke xchi'uk la amakik ta be xtok li buch'utik yakal xa ox ch-ochike!^g»^f

53 Ja' yu'un, k'alal lok' batel tee, li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk li jfari-seoetike lik svoliik* sventa chibajinik xchi'uk ep tajak k'usitik lik sjak'ilanbeik, **54** yu'un tsk'e-lik k'uxi xu' stsakik ta skoj li k'usitik chale.^g

12 Va'un cha'a, k'alal ja'o la stsob sbaik tal ta smilal xa no'ox krixchanoetik ti chpech'ilan xa sbaik ta tek'ele, xi lik yalbe ba'yel li yajchank'optake: «K'elo me abaik ta skoj li slevadurail* jfari-seoetike, ti ja' li lo'lavaneje.^h **2** Pe li k'usitik nak'al tajeke chich' vinajesel, jech

11:50 *O «xk'anbatik». **11:51** *O «tem-ploe». **11:52** *O «chk'anbat». **11:53** *O «stsobolatik». **12:1** *K'elo Glosario, *levadura*.

xtok, ta xvinaj skotol li k'usitik mukule.^a **3** Jech oxal, li k'usi chavalik ta ik'al osile chich' a'iel ta sakil osil, li k'usi chavalbe abaik ta achikinik ta akuartoike te to ta jol naetik chich' a'el batel. **4** Kamigotak, chkalboxuk ava'iik^b ti mu xaxi'taik li buch'u xmil yu'un abek'talike pe ti mu xa k'usi xu' yu'un spasel ta ts'a-kale.^c **5** Pe chkalboxuk ava'iik li buch'u sk'an xaxi'taika: ja' xi'taik* li buch'u xu' sjipoxuk ochel ta Jeena^{ad} k'alal smiljoxuk xa oxo. Jech, chkalboxuk ava'iik, ja' xi'taik li buch'u taje.^e **6** Xman-o vo'kot saktarin li cha'sep tak'in ti jutuk sbalile,* zmi mu jechuk? Ak'o mi jech, mi jkotuk ch'ayem ta sjol li Diose.^f **7** Pe li vo'oxuke k'alal ta tsotsil ajolik chapbil skotol.^g Mu xaxi'ik; yu'un vo'oxuk mas tsots ak'oplalik k'ucha'al li epal saktarine.^h

8 »Chkalboxuk ava'iik ti buch'u chal ta stojolal krixchanoeitik ti xojtikinune,ⁱ li Xnich'on Krixchano eke chal ta stojolal yaj-anjeltak Dios ti xojtikine.^j **9** Pe li buch'u tsp'ajun ta stojolal krixchanoeitike ja' jech ta xich' p'ajel ta stojolal yaj-anjeltak Dios ek.^k **10** Jech xtok, li buch'u chchopol k'opoj ta stojolal Xnich'on Krixchano ta xich' pasbel perton, yan li buch'u chchopol k'opoj ta stojolal ch'ul espiritue mu'yuk chich' pasbel perton.^l **11** K'alal chavich'ik ik'el batel ta stojolal epal krixchanoeitike,* ta stojolal li buch'utik tsots yabtelik yu'un ajvaliletike xchi'uk ta stojolal li j-abteletike, mu xavat avo'ontonik ta sventa ti k'uxi chapak ak'oplalike o ti k'usi chavalike,^m **12** yu'un ja' chchanubtasoxuk ch'ul espiritu k'usi sk'an avalalik li va' orae».ⁿ

12:5 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. #K'elo Glosario, Jeena. 12:6 *Literal «cha'sep asarione». K'elo Apendise B14. 12:11 *O ja' van sk'oplal «ta yeloval snail tsobobbaitike».

KAP. 12

a Mt 10:26, 27
Mr 4:22
Lu 8:17

b Jn 15:14

c Ech 20:24

d Mt 10:28

e Is 8:13
Ebr 10:31
1Pe 2:17
Ap 14:7

f Mt 10:29

g Mt 10:30
Lu 21:18

h Mt 10:31
Lu 12:24

i Ro 10:9

j Mt 10:32, 33

k Mr 8:38
Lu 9:26
2Ti 2:12
1Jn 2:23

l Mt 12:31, 32
Mr 3:28, 29

m Mt 10:19, 20
Mr 13:11
Lu 21:14, 15

n Eks 4:12
Ech 6:8, 10

Kolumna 2

a Eks 20:17
Dt 5:21
Kol 3:5

b 1Ti 6:7

c Snt 4:13-16

d Sj 49:16-19
Pr 27:1

e Ekl 11:9
Mt 6:20
1Ti 6:17-19
Snt 2:5

f Mt 6:25-30
Flp 4:6

13 Va'un, xi albat yu'un jun vinik ti te kapal ta epal krixchanoeitike: «Jchanubtasvanej, albo li jbankil ti ak'o ko'ol jch'ak-be jbakutik li k'usi chkich'kutike». **14** Xi la stak'be li vinike: «Chi'iltik, zbuch'u la sva'anun ta jchapanvanej avu'unik o ti vo'on ta jch'ak li k'usitik oy avu'unike?». **15** Va'un, xi albatike: «Vi-k'iluk me lek asatik xchi'uk k'elo me abaik ta sventa skotol li xpi-ch'etel o'ontonale,^a yu'un k'alal ep k'usitik oy yu'un li jun krixchanoe, ma'uk tsta-o xkuxlejal li k'usitik oy yu'une». **16** Va'un, albatik jun lok'olk'op, xi laj yale: «Oy jun jk'ulej vinik ti lek laj yak' sat li k'usitik la sts'un ta yosile. **17** Jech oxal, xi lik snop ta yo'ontone: «ZK'usi van ta jpas? Mu xa jna' bu chhak' li k'usitik lok' ku'une». **18** Jech oxal, xi laj yale: «Laj xa jna' k'usi ta jpas:^c ta jlomes li snail k'usitik oy ku'une, va'un ta jva'an mas muk'tik, te ta jtsob skotol li k'usitik la jts'une xchi'uk skotol li k'usitik oy ku'une. **19** Xchi'uk xi chkalbe jbae: «Oy ep k'usitik k'ejel* ku'un sventa jayibuk jabil; xu' junuk no'ox ko'onton, xive' no'ox, xi-uch'bolaj no'ox xchi'uk ti jk'upin no'ox li k'usitik oy ku'une». **20** Pe xi albat yu'un li Diose: «Bol vinik, chacham ta ak'obaltik tana. Va'un cha'a, zbuch'u chich' komel li k'usitik la atsobe?»,^d **21** Ja' jech ch'kot ta stojolal li buch'u tstsob sk'ulejal stuke, pe ti ma'uk jk'ulej ta stojolal li Diose». ^e

22 Va'un, xi laj yalbe li jajchank'optake: «Ja' yu'un, chkalboxuk ava'iik ti mu xa xavul avo'ontonik ta sventa li akuxlejalike: ti k'usi chalajesike o ti k'usi chalapike.^f **23** Yu'un ja' mas tsots sk'oplal li akuxlejalik k'ucha'al ave'elike xchi'uk ja' mas tsots sk'oplal li abek'talik k'ucha'al ak'u' apok'ike. **24** Nopbeik sk'oplal li joj mutetike: le'e mu

12:19 *O «nak'al».

sna' x-ovolajik mi ja'uk sna' stsob sve'elik; jech xtok, ch'abal snail sve'elik. Ak'o mi jech, ma-k'linbilik yu'un Dios.^a ζMi mu ja'uk mas tsots ak'oplalalik k'ucha'al li mutetike?^b **25** ζBuch'u junukal avu'unik ti xu' snatubtas jlikeluk* xkuxlejal ta skoj ti chavul avo'ontonike? **26** Yu'un mi mu xu' avu'unik spasel taje, ζk'u yu'un chavul avo'ontonik ta skoj li yan k'usitike?^c **27** Nopik k'uxi chch'i li nichimetike:* mu'yuk bu tsots ch-abtejik xchi'uk mu'yuk bu chnaujik; pe chkalboxuk ava'iik ti mi ja'uk sta jech yutsil sk'u' spok' la slap Salomon ta sjunul smuk'ulal k'ucha'al li nichimetik taje.^d **28** Ja' yu'un, mi ja' jech chak'be sk'u' spok' ts'ileletik ta osilitik li Diose, ti li' to oyik avie, pe ti chich' tik'el ta orno ok'ome, ζmi mu masuk oy srasonal ti chak' ak'u' apok'ik li vo'oxuke? ζToj jutuk xch'unel avo'ontonik! **29** Jech oxal, mu xa xavul avo'ontonik ta sa'el li k'usi chala-jesik xchi'uk li k'usi chavuch'ike, mu xa xavul tajak avo'ontonik.^e **30** Yu'un taje ja' li k'usitik batem tajak ta yo'onton sa'el li krixchanoetik ta balumile, pe li Atotike sna'oj me ti chtun avu'unik li k'usitik taje.^f **31** Ja' mas lek sa'ilanik li Ajvalilal* yu'une, va'un ta me xak'boxuk li k'usitik taje.^g

32 »Mu xaxi', uni jtsop chij,^h yu'un li Atotike snopoj xa chak'boxuk li Ajvalilale. **33** Chonik li k'usitik oy avu'unike, ak'ik matanal sventa chak'uxubinvanik.ⁱ Paso yav atak'inik ti mu sna' xlaje, ja' xkaltik, tsobo ak'ulejalik ta vinajel^k ti mu xlaje sk'oplale, ti bu mu xnopaj batel j-elek'e xchi'uk ti bu mu x-och xchanule. **34** Yu'un ti bu oy ak'ulejalike ja' te oy li avo'ontonik eke.

12:25 *Literal «junuk xuk'ubil». K'elo Apendise B14. **12:27** *Literal «lirio nichimetike». **12:31** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **12:33** *O «ak'beik smoton li buch'u povree». K'elo Glosario, *matanal chich' ak'el ta xk'uxul o'ontonal*.

KAP. 12

a Job 38:41
SI 147:9b Mt 6:26
Lu 12:7

c Mt 6:34

d 1Re 10:4-7

e Mt 6:31, 32

f 2Kr 16:9
Flp 4:19g SI 34:10
Mt 6:33
1Ti 4:8

h Jn 10:14

i Da 7:27
Lu 22:28-30
Ebr 12:28
Snt 2:5
Ap 1:6j Mt 19:21
Lu 18:22
Ech 2:45
Ech 4:34, 35k Mt 6:20, 21
Lu 16:9
1Ti 6:18, 19

Kolumna 2

a Ef 6:14
1Pe 1:13b Mt 25:1
Flp 2:15

c Mr 13:35

d Mt 25:5

e Mt 24:43
1Te 5:2
2Pe 3:10
Ap 16:15f Mt 24:44
Mt 25:13
Ap 3:3

g Mt 24:45-47

35 »Alapojuk me ak'u' apok'ik xchi'uk chapalukoxuk me^a xchi'uk tsanaluk me li akantilike;^b **36** sk'an me jechoxuk k'ucha'al viniketik ti tsmala yajvalik k'alal tsut tal^c ta sk'inall nupunelle,^d yu'un k'alal mi k'ot sk'o'jilan ti' nae, ta anil no'ox tsjambeik. **37** jXmuyubajik no'ox li mosoletik ti vik'il sat chk'ot taatikuk yu'un li yajvalike! Chkalboxuk ava'iik ta meli ti tslap sk'u' spok'^e li yajvalik sventa chtun ta stojolalike xchi'uk chak' ak'o xchotiik ta ve'el ta mexa, va'un chnopaj tal ta stojolalik xchi'uk ch-ak'bat sve'elik. **38** Manchuk mi ta yorail xcha'kojal chabivanej* ta ak'obaltik chk'ot o mi ta yorail yoxkojal chabivanej^f ta ak'obaltik chk'ot, jxmu-yubajik no'ox me mi jech vik'il-o satike! **39** Pe na'ik me li'e: ti lajuk sna' yajval na jayib ora ta ak'obal chtal li j-elek'e, mu'yuk bu xak' ak'o x-och j-elek' ta sna ti jechuke.^e **40** Li vo'oxuke eke, ak'ik ta ilel ti chapaloxuke, yu'un ja'o chtal li Xnich'on Krixchano k'alal ma'uk yorail anopojike».^f

41 Va'un, xi laj yal li Pedroe: «Kajval, ζmi vo'onkutik no'ox chavalbunkutik li lok'olk'op taje o mi jkoltokutik?». **42** Va'un, xi la stak' li Kajvaltike: «ζBuch'u ja' ta meli li tuk'il jchabina, ti p'ije, ti ch-ak'bat sbain skotol li yaj-abteltak yajval sventa chak'be sve'el ta yorail ti k'u yepal chtun yu'unike?»^g **43** jXmuyubaj no'ox me mi jech yakal tspace ta xtaat yu'un yajval li mosoil taje! **44** Chkalboxuk ava'iik ta meli ti ta me sva'an sventa chak'be sbain skotol li k'usitik oy yu'une. **45** Pe mi oy junuk velta xi chlik snop

12:35 *Literal «Chukuluk me lek ach'utik». **12:37** *O «chchuk lek xch'ut». **12:38** *Chlik van ta baluneb ora ta ak'obal ja' to tsutsutsa ta o'lol ak'obal. ^fChlik van ta o'lol ak'obal ja' to tsutsutsa ta o'lox ora ta sob.

ta yo'onton li mosoil taje: «Mu'yuk to chtal li Kajvale», va'un chlik smaj li yan jtuneletike, chlik ta ve'el, ta uch'bolajel xchi'uk ta yakubel,^a **46** pe k'alal ma'uk sk'ak'alil snopoj xchi'uk ti ma'uk yorail sna'oj chk'ot yajval li mosoile, ja'o me chk'ot, ja' yu'un tsots chak'be stoj smul xchi'uk ja' te chbat yak'be xchi'in li buch'utik mu'yuk tuk'ike. **47** Va'un, li mosoil li laj ya'ibe smelolal li k'usi tsk'an yo'onton yajvale, pe ti mu'yuk bu la xchapan sbae xchi'uk ti mu'yuk bu la spas li k'usi k'anbat yu'un* yajvale ep chich' majel.^b **48** Yan li buch'u mu'yuk bu laj ya'ibe smelolal xchi'uk ti la spas li k'usitik sta-o majele jutuk no'ox chich' majel. Ta meel, skotol li buch'u ep k'usi ch-ak'bate ep k'usi chk'anbat; li buch'u ep k'usi ch-ak'bat sventaine mas toj ep k'usi chk'anbat.^c

49 »Tal jtsan k'ok' ta balumil, pe zk'usi to mas ta jkan ti tsanem xae? **50** Ta meel, oy jun ich'vo' ti persa chkich'e, jech-o ta jvul ko'onton ja' to mi tsutse.^d **51** zMi chanopik ti tal kak' jun o'ontonal ta balumile? Chkalboxuk ava'iik ti mu jechuke, yu'un tal ch'akvankun.^e **52** Yu'un li avi xchi'uk ta mas jelavele, ta xch'ak sbaik li vo'ob ti nakalik ta jp'ej nae, li oxvo'e tskontrainik li cha'vo'e, li cha'vo'e tskontrainik li oxvo'e. **53** Ta xch'ak sbaik, li to tile tskontrain nchion, li nich'onile tskontrain stot; li me'ile tskontrain stseb, li tsebe tskontrain sme'; li me'alibale* tskontrain yalib, li alibale tskontrain sme'alib».^f

54 Va'un cha'a, xi laj yalbe ek li epal krixchanoetike: «K'alal chavilik chlik tal tok ta smaleb k'ak'ale, xi chavalik ta orae: «Ta xtal tsatsal ik'alo'», va'un jech chk'ot ta pasel. **55** K'alal chavi-

12:47 *O «li k'usi tsk'an». 12:53 *O «mel-alibale».

KAP. 12
a Mt 24:48-51

b Snt 1:22
Snt 4:17

c Mt 25:29
Jn 15:2

d Jn 12:27

e Mt 10:34-36
Jn 7:41, 43
Jn 9:16

f Mik 7:6

Kolumna 2

a Mt 16:2, 3
Lu 19:42

b Mt 5:25, 26

KAP. 13
c Ech 3:19

d Mt 21:19
Mr 11:13

lik ti xjumet tal ik' ta sure, xi chavalike: «Toj k'ux k'ak'al tana», va'un jech chk'ot ta pasel. **56** Jlo'lavanejetik, xana'ik sk'e'lel k'u yelan li balumil xchi'uk vina-jele, pe zk'uxi ti mu xana'ik sk'e'lel li k'usi chk'ot ta pasel avie?^a **57** zK'u yu'un mu xanop atukik li k'usi tuk'e? **58** Jech k'ucha'al li'e, k'alal chbat achapan ak'opik ta stojolal ajvalil xchi'uk li avajkontrae, k'elo k'usi xu' xapas sventa xchapaj ak'opik k'alal yakal to chaxanavik batel ta be sventa mu xbat yak'ot ta sk'ob jchapanvaneje, va'un li jchapanvaneje chak'ot ta sk'ob mayol, te une tstik'ot ta chukel li mayole.^b **59** Chkalbot ava'i ti ta meel mi ja'uk me bu chalok' ta chukel ja' to mi toj avu'un li slajeb sentavoe».*

13 Li va' k'ak'ale, oy buch'utik te laj yalbeik Jesus k'u yelan milatik yu'un Pilato li jgalileatik k'alal ja'o te chak'ik milbil matanale. **2** Jech oxal, xi tak'batike: «zMi chanopik ti ja' mas to toj tsots smulik li jgalileatik ta skoj ti va' yelan tsots vokol la snuptanike, ti ja' mu sta jech smulik li yan jgalileatike? **3** Chkalboxuk ava'iik ti mu jechuke; jech oxal mi mu xasutes avo'ontonike, ja' me jech chalaj akotolik ek.^c **4** O li 18 ta vo'chamik ta skoj ti lajik ta net'el ta tayal k'elob osil ta Siloame, zmi chanopik ti ja' mas to toj tsots smulik ti va' yelan la snuptanike, ti ja' mu sta jech skotol li yan krixchanoetik te nakalik ta Jerusalene? **5** Chkalboxuk ava'iik ti mu jechuke; jech oxal mi mu xasutes avo'ontonike, ja' me jech chalaj akotolik ek».

6 Va'un, xi lik yal jun lok'ol-k'ope: «Oy jun vinik ti te ts'unul jtek' igo ti bu ts'unajtik s-uvae, tal stulbe sat, pe ch'abal bu la sta.^d **7** Jech oxal, li vinike xi

12:59 *Literal «slajeb leptone». K'elo Appendice B14.

laj yalbe li jts'un-uvae: «Oy xa ta oxib jabil li' xiva'vun ta sabel sat li ste'el igoe, pe ch'abal bu jta. jTs'eto lok'el! jK'u yu'un ti jech'e li' tsmak balumile?». **8** Va'un, xi tak'av li jts'un-uvae: «Kajval, ak'o to te oyuk li jabil li'e, ta jok'-be ba'yel li xokontak yoke xchi'uk chkak'be sk'a'al. **9** Mi laj yak' sat ta ts'akale, lek un bi; pe mi mu'yuke, ts'eto lok'el». ^a

10 Va'un, te chchanubtasvan ta jun snail tsoobbail ta sk'ak'alil savado. **11** Pe ja'o te oy jun ants ti oy xa ta 18 jabil ip ta skoj ti u'unibil yu'un jun pukuje, xvujvun spat chanav xchi'uk mu stak' tuk' xva'i. **12** K'alal laj yil li Jesuse, la sk'opon, xi laj yalbee: «Ants, chkol li achamele». ^b **13** Laj yak' sk'ob ta stojo-lal xchi'uk ta ora no'ox tuk' va'i, ja' yu'un lik stoybe sk'oplal li Diose. **14** Pe chopol laj yil li bankilal jpasmantal ta snail tsoobbail ta skoj ti poxtavan ta savado li Jesuse, ja' yu'un xi laj yalbe li epal krixchanoetike: «Oy vakib k'ak'al sventa xij-abtej; ^c ja'o xatalik sventa xavich'ik poxtael, pe mu xatalik ma' ta sk'ak'alil savadoe». ^d **15** Pe xi tak'bat yu'un li Kajvaltike: «Jlo'lavanejetik, ^e jmi mu'yuk chatitunik lok'el ta sna li stot avakaxik o avuroik ta sk'ak'alil savado sventa chbat avak'-beik yuch' vo'e? ^f **16** Ja' yu'un, jmi mu lekur xana'ik ti xkol lok'el ta mosoil ta sk'ak'alil savado li ants li'e, ti ja' stseb Abraan, ti oy xa ta 18 jabil chukbil yu'un li Satanase?». **17** Va'un, lik k'exavuk skotol li jajkontratak ta skoj li k'usitik laj yale, pe skotol li epal krixchanoetike xkuxet no'ox yo'ontonik ta skoj li k'usitik jun yutsil la spase. ^g

18 Va'un, xi albatike: «jK'usi xko'olaj-o li Ajvalilal* yu'un Diose o k'usi ta jko'oltas-o? **19** Ja' xko'olaj k'ucha'al jp'ej sbek' mos-

KAP. 13

a 2Pe 3:9

b Is 61:1
Lu 4:18c Eks 20:9, 10
Eks 35:2
Dt 5:13, 14d Mt 12:10
Mr 3:2
Jn 5:15, 16e Mt 23:27, 28
Lu 12:1

f Lu 14:5

g Lu 9:43

Kolumna 2

a Mt 13:31, 32
Mr 4:30-32

b Mt 13:33

c Is 55:6
Mt 7:13, 14
Flp 3:12-14
ITi 6:12

d Lu 6:46

e Mt 7:22, 23

f Mt 8:11, 12

tasa* ti laj yich' batel jun vinik sventa chbat sts'un li ta ts'uno-baltik yu'une, va'un ch'i, pas ta muk'ta te', jech oxal te tal spas stasik ta sk'obk'obtak li mutetike». ^a

20 Xi to laj yal xtoke: «jK'usi ta jko'oltas-o li Ajvalilal yu'un Diose? **21** Ja' xko'olaj k'ucha'al levadura* ti laj yich' batel jun ants sventa chbat svots' ta arina ti oxp'is sp'isol ^f ti lek muk'tike, va'un la sit'es skotol li arinae». ^b

22 Laje, lik xanavuk ta skotol jteklumetik xchi'uk ta bik'it lumetik sventa chbat ta Jerusalen, va'un te chchanubtasvan batel. **23** Te une, xi albat yu'un jun vinike: «Kajval, jmi jutuk no'ox li buch'u chkolike?». Xi albatike: **24** «Tsots xavak'beik yipal sventa ja' te xa-ochik batel li ta bik'it ti' nae, ^c yu'un chkalboxuk ava'ihik ti ep buch'utik tsk'an ch-ochike pe mu me xu' yu'unik. **25** Yu'un k'alal likem xa ox smak lek ti' na li jajval nae, te va'al chakomik ta pana, ^{*} chak'o'jilalik li ti' nae xchi'uk xi chavalike: «Kajval, jambunkutik li ti' nae». ^d Pe xi tstak'boxuke: «Mu jna' bu likemoxuk tal». **26** Va'un, xi chlik avalike: «La jchi'inotkutik ta ve'el, ta uch'bolajel xchi'uk te lachanubtasvan li ta muk'tik kaye ku'unikutike». ^e **27** Pe xi chalboxuke: «Mu jna' bu likemoxuk tal. jLok'anik batel, vo'oxuk ti chapasik li k'usi mu'yuk tuk'e!». **28** Va'un, ja' te cha-ok'ik xchi'uk chak'ux stanal aveik k'alal chavilik batel li Abraan, Isaak, Jakob xchi'uk skotol li j-alk'opetik ti te oyik ta Ajvalilal yu'un Diose, yan li vo'oxuke chavich'ik jipel lok'el. ^f **29** Jech xtok, chtal

13:19 *Ja' jtos bik'it sbek' ts'unobil ti chch'i ta Palestinae. Taje te van chanibuk metro staylej chch'i xchi'uk oy sk'obk'obtak. **13:21** *K'elo Glosario, levadura. ^fLiteral «sp'isol sea». Li jun seee ja' 7.33 litro. K'elo Apendise B14. **13:25** *O «pat na».

xchi'nik ta ve'el ta Ajvalilal yu'un Dios li krixchanoetik ta slok'eb k'ak'al, ta smaleb k'ak'al, ta nort- te xchi'uk ta sure. **30** Pe jk'elavilik!, li buch'utik ta slajeb oyike ja' chk'otik ta ba'yel, li buch'utik ta ba'yel oyike ja' chk'otik ta slajeb».^a

31 Ja'o te nopaj tal jlom jfari-seoetik li va' orae xchi'uk xi laj yalbeike: «Lok'an batel li'e, bantan, yu'un tsk'an tsmilot li Erode-se». **32** Va'un, xi albatike: «Batanik, xi xbat avalbeik li vet* taje: jk'elavilik!, ta jlok'es pukuj xchi'uk chipox-tavan li avi xchi'uk ok'ome, cha'ej to chljaj ko'on-ton». **33** Pe sk'an xibat avi, ok'om xchi'uk cha'ej, yu'un mu le-kuk* ti chich' milel junuk j-alk'op ti ma'uk ta Jerusalemene.^b **34** Jerusalem, Jerusalem, ti chamil li j-alk'opetike xchi'uk ti chavak'be ton li buch'utik chich' takel batel ta atojalale...,^c jep ta velta la jk'an la jtsob avalab jech k'u-cha'al tstsob ta yolon xik' yalab li me' alak'e! Pe mu'yuk xak'anik li vo'oxuke.^d **35** jk'elavilik! Ik-tabil chkom li anaik.e Xi chkal-boxuk ava'iike: mu'yuk xa me bu chavilikun-o ja' to me mi xi laj avalike: jk'ak'o sta bendision li buch'u chtal ta sbi Jeovae!».^{ef}

14 Ta yan veltae, bat ta ve'el ta sna jun jnitvanej ta relijion yu'un jfari-seoetik ta sk'a-k'alil savado, li buch'utik te oyik ta nae te nopol tsk'elik batel. **2** Pe ja'o te va'al ta yeloval Jesus jun vinik ti ip ta situbele.* **3** Ja' yu'un, lik k'opojuk li Jesuse, xi lik sjak'be li buch'utik lek chanemik ta Mantale xchi'uk li jfari-seoetike: «jMi stak' xijpox-tavan ta savado o mi mu'yuk?».^g **4** Pe te ts'ijil komik. Va'un, la stsakbe sk'ob li vinike, la xpoxta, laje la stak batel. **5** Xi alba-

13:32 *Li ta Israele toj manya ilbil li vete. 13:33 *O «mu xk'ot-o». 13:35 *K'elo Apendise A5. 14:2 *Stsobj sba va'el sbek'tal.

KAP. 13

- a Mt 19:30
Mr 10:31
- b Mt 16:21
- c 2Kr 24:20, 21
Ne 9:26
- d Mt 23:37
- e Le 26:31
1Re 9:7, 8
Jer 12:7
Jer 22:5
- f Sl 118:26
Mt 23:38, 39

KAP. 14

- g Lu 6:9
Jn 7:23

Kolumna 2

- a Eks 23:5
Dt 22:4
- b Mt 12:11
Lu 13:15
- c Mt 23:2, 6
Lu 11:43
Lu 20:46
- d Pr 25:6, 7
- e Pr 15:33
Snt 4:10
1Pe 5:5
- f Pr 29:23
Mt 23:12
Lu 18:14
Snt 4:6
- g Job 31:16, 22
Pr 3:27, 28
- h Jn 5:28, 29
Jn 11:24
Ech 24:15

tike: «jBuch'u van junukal avu'unik ti mu'yuk chbat slok'es ta anil mi balch'uj ochel ta yut ch'en^a ta sk'ak'alil savado li xnich'one o li stot xvakaxe?».^b **6** Va'un, mu'yuk bu la stak'ik jp'eluk.

7 K'alal laj yak' venta ti k'u yelan tst'ujik li chotlebaletik ti bu mas tsotsik sk'oplale, lik yalbe jun lok'olk'op li buch'utik takb-lik ta ik'ele.^c Xi laj yale: **8** «K'alal oy buch'u chik'ot ta ve'el ta sk'inal nupunele, mu me ja'uk te xachoti li ta chotlebal ti bu mas tsots sk'oplale.^d Yu'un xi'el oy buch'u ik'bil ta ve'el ek ti ja' mas ojtikinbil k'ucha'al li vo'ote. **9** Va'un, ti xtal li buch'u laj yi-k'oxuk ta ve'ele xchi'uk ti xi chal-bote: «Ja' li' ak'o chotluk li vi-nik li'e». Jech chak'exav xa chbat chotlan li ta chotlebal bu mu'yuk tsots sk'oplale. **10** Pe k'alal chavich' takel ta ik'ele, ja' te xbat chotlan li ta chotlebal bu mu'yuk tsots sk'oplal sventa xi chalbot li buch'u la stakot ta ik'ele: «Amigo, la' li' ti bu mas leke». Va'un, chich'oxuk ta muk' skotol li buch'utik takbil ta ik'ele.^e **11** Yu'un li buch'u xtoyet xa cha' sbae chich' bik'tajesbel sk'oplal, yan li buch'u bik'it chak' sbae chich' toybel sk'oplal».^f

12 Va'un, xi laj yalbe ek li j-ik'vanej ta ve'ele: «K'alal cha-ik'-van ta ve'el ta o'lol k'ak'al o ta bat k'ak'ale, mu me ja'uk xatak ta ik'el li avamigotake, li aban-kil avits'inabe, li avats' avalalta-ke xchi'uk li alak'natak ti jk'ule-jike. Yu'un xu' van stakoxuk ta ik'el junuk k'ak'al ek, va'un ja' atojol chk'ot. **13** Pe k'alal chapas k'ine, ja' tako ta ik'el li buch'utik abol sbaik, li buch'utik mu xtun sk'obike,^{*} li koxoetike xchi'uk li ma'satetike,^g **14** va'un chamuyubaj, yu'un mu'yuk k'usi xu' stojboxuk-o sutel. Yu'un te chavich' tojbel k'alal chcha'kuxi^h li buch'utik tuk'ike».

14:13 *O «tunkoike; moch' sk'obike».

15 K'alal laj ya'i jun vinik taje, ti ik'bil ta ve'el eke, xi laj yalbe li Jesuse: «Xmuyubaj no'ox li buch'u tsve' pan li ta Ajvalilal* yu'un Diose».

16 Xi albat yu'un li Jesuse: «Oy jun vinik ti laj yak' muk'ta ve'el ta bat k'ak'ale,^a va'un ep buch'utik la stak ta ik'el. 17 K'alal la sta yorail li ve'el ta bat k'ak'ale, la stak batel smoso sventa xi xbat yalbe li buch'utik takbilik ta ik'ele: «La'ik, yu'un meltsajem xa skotol». 18 Pe lik sk'an perton skotolik.^b Xi laj yal li ba'yelle: «La jman jsep kosil, ja' yu'un chbat jk'el; avokoluk, pasun ta perton». 19 Xi laj yal li jun eke: «La jman vo'ob par j-abtel vakax, ja' yu'un chbat jk'el; avokoluk, pasun ta perton». 20 Xi laj yal li jun xtoke: «Ja' to linupun, jech oxal mu xu' ku'un xibat». 21 Ja' yu'un, bat ta stojojal yajval li mosoile, bat yalbe skotol taje. Va'un, ilin tajej li yajval nae xchi'uk xi laj yalbe li smose: «Batan ta anil li ta muk'tik kayee xchi'uk li ta bik'tal bebetik ta jteklume, va'un ik'o tal li buch'utik abol sbaike, li buch'utik mu xtun sk'obike, li ma'satetike xchi'uk li koxoetike». 22 Xi laj yal ta ts'akal li mosoile: «Kajval, laj xa yich' pasel li k'usi laj avale, pe oy to xokol chotlebal». 23 Xi albat yu'un yajval li mosoile: «Batan ta bebetik xchi'uk ta bik'tal bebetik, va'un ik'o tal ta persa skotolik sventa xnoj li jnae.^d 24 Yu'un chkalboxuk ava'iik ti buch'utik laj yich'ik takel ta ik'ele, mi junuk buch'u tspan sventa preva li jve'el sventa bat k'ak'ale».^e

25 Va'un, li Jesuse te chanav batel xchi'uk epal krixchanoeetik, joyp'ij xchi'uk xi laj yalanbee: 26 «Mi oy buch'u chtal ta jtojolal pe ti mu'yuk bu tsp'aj* stot, sme', yajnil, xnich'-

14:15 *K'elo Glosario, ajvalilal. 14:26 *O «pe mi mas sk'anoj».

KAP. 14

a Mt 22:2

b Mt 22:3

c Mt 22:5

d Mt 22:9, 10

e Mt 21:43
Mt 22:8

Kolumna 2

a Ap 12:11

b Mt 10:37
Lu 18:29, 30
Jn 12:25c Mt 16:24
Mr 8:34
Lu 9:23d Mt 19:27
Lu 9:62
Flp 3:7, 8e Mt 5:13
Mr 9:50
Kol 4:6f Mt 13:43
Mr 4:9
Ap 2:29

KAP. 15

g Mt 9:10, 11
Mr 2:15, 16
Lu 5:29, 30
1Ti 1:15

nab, sbankil yits'inab, yixleltak o vxixobtak xchi'uk mi ja'uk bu tsp'aj li xkuxlejal stuke,^a mu xu' xtun ta kajchank'op.^b 27 Li buch'u mu'yuk chkuch li jtel te' sventa vokolil* k'alal chtal ta jtojolale, mu xu' xtun ta kajchank'op.^c 28 Jech k'ucha'al li'e, mi oy junuk avu'unik ti tsk'an tsva'an junuk taya k'elob osile, žmi mu ba'yeluk chchotan sba sventa ts'el k'u yepal chlay yu'un sventa stsuts yu'un li k'usi tspane? 29 Yu'un mi mo'oje, xu' me xak'be snakleb, pe mu'yuk bu tsutsuts yu'un, va'un yik'aluk me xlik labanatak yu'un li buch'utik chili-ke, 30 xi chalike: «Oy k'usi lik sva'an li vinik le'e, pe mu'yuk bu stsuts yu'un». 31 žMi oy van junuk ajvalil ti chbat spas k'op xchi'uk yan ajvalil, ti mu ba'yeluk chchotan sba sventa tspan lek mi stsal yu'un ta lajunmil soltaroeetik li yan ajvalil ti ja' oy 20 mil yajsoltarotake? 32 Ta meel, mi mu xu' yu'une, tstak batel jtsop jk'opojel k'alal nom to xtal li yan ajvalile, va'un ts'k'an ti ak'o spas ta jun yo'ontonike. 33 Ja' no'ox jech ek, na'ik me lek ti mu me xu' xatunik ta kajchank'op mi mu'yuk chaviktaik* skotol li k'usitik oy avu'unike.^d

34 »Toj lek ta meel ma' li ats'ame. Pe mi oy junuk velta chlay yip li ats'ame, žk'uxi xa chchi'ub?^e 35 Mu xa k'usi xtun-o ta sventa li balumile, mi ja'uk ta sventa li sk'a'al balumile. Tstaniik lok'el. Ak'o ya'i li buch'u ts'k'an chchikintae».^f

15 Va'un, skotol li jtsobpananetik xchi'uk li jpsmuliletike nopajik talel ta stojojal Jesus sventa cha'ibeik li sk'ope.^g 2 Li jfariseoetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale xi chbik'tal k'opojik-oe: «Lek chch'am jpsmuliletik li

14:27 *K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil. 14:33 *O «chtuch' ta avo'ontonik».

vinik le'e xchi'uk chchi'in ta ve'el». **3** Va'un, xi albatik yu'un Jesus li lok'olk'op li'e: **4** «Mi oy jun vinik avu'unik ti oy sien ta kot xhije, pe ti ch'ay jkote, žmi mu teuk van chikta ta kaxiokol balumil li 99 ta kot sventa chbat sa' tal li jkot ti ch'ayeme, ti ja' to chljaj yo'onton mi la stae?»^a **5** Va'un, tskajan ta snekeb mi la stae xchi'uk xkuxet xa yo'onton. **6** Va'un, k'alal chk'ot ta snae, tstak ta ik'el yamigotak xchi'uk slak'natak, xi chalbee: «Jmojuk kuxetuk ko'ontontik, yu'un laj xa jta li jchij ti ch'ayem to'oxe». ^b **7** Chkalboxuk ava'iik ti ja' jech xkuxet yo'ontonik ta vinajel k'alal tsutes yo'onton li jun jpsasmulile, ^c ti ja' mu sta jech ta skoj li 99 ta vo' tuk'il krixchanoetik ti mu persauk sutes yo'ontonike.

8 »O mi oy junuk ants ti oy lajunsep drakma* stak'ine, pe ti ch'ay jsepe, žmi mu tauk stsan skantil, tsmes lek sna xchi'uk tsa' lek ti ja' to chljaj yo'onton mi la stae? **9** Va'un, k'alal mi la stae, tstak ta ik'el li yamigotake* xchi'uk li slak'natake, xi chalbee: «Jmojuk kuxetuk ko'ontontik, yu'un laj xa jta li jsep drakma* tak'in ti ch'ayem to'oxe». **10** Chkalboxuk ava'iik ti ja' jech xkuxet yo'onton li yaj-anjeltak Dios k'alal tsutes yo'onton li jun jpsasmulile». ^d

11 Va'un, xi laj yale: «Oy jun vinik ti oy cha'vo' xnich'one. **12** Xi laj yalbe stot li its'inale: «Tot, ak'bun li jparte ti k'u yepal sk'oplal chavak'bune». Va'un, li totile la xch'akbe k'usitik oy yu'un li cha'vo' xnich'nabe. **13** K'alal ech' jayibuk k'ak'ale, la stsob skotol k'usitik oy yu'un li its'inale, bat ta namal balumil, va'un te laj yixtolan skotol li k'usitik oy yu'une, yu'un mu'yuk xa no'ox spajeb li k'usitik la spase. **14** K'alal laj xa ox slajes skoto-

15:8, 9 *K'elo Apendise B14. 15:9 #O «yamigatake».

KAP. 15

a Eze 34:11, 16
Mt 18:12, 13
Lu 19:10

b Mt 18:14
Ro 12:15
1Pe 2:25

c Eze 33:11
Lu 5:32

d Mt 9:13
Mr 2:17

Kolumna 2

a Le 11:7, 8

b 2Kr 7:14
Sl 32:5
Sl 51:4
Pr 28:13
Lu 18:13
1Jn 1:9

c Ro 6:13
Ef 2:4, 5

le, tal tsatsal vi'nal li ta namal balumil taje, va'un lik yil svokol. **15** Jech oxal, bat spak'alain sba ta stojolal jun jnaklej li ta balumil taje, va'un takat batel ta yosil sventa chchabibe xchitom.^a **16** Oy tajek ta yo'onton tsalajesbe ya'i sve'el chitom li kereme, pe mu'yuk buch'u k'usi x-ak'bat slajes.

17 »Xi laj yal k'alal vul xch'ulele: «k'u to no'ox yepal yaj-abteltak jtot ti ep spanike, ja'uk ti vo'one chicham xa ta vi'nal! **18** Ta jtam batel jbe, chibat yo' bu oy li jtote xchi'uk xi chkalbee: «Tot, jtaoj jmul ta stojolal Dios ta vinajel xchi'uk ta atojolal. **19** Mu xa jta-o ti chap'isun ta anich'one. P'isun xa no'ox k'ucha'al junuk avaj-abtel». **20** Jech oxal, la stam batel sbe, bat yo' bu oy li stote. K'alal nom to sk'an xk'ote, taat ta ilel yu'un li stote, k'uxubaj ta yo'onton xnich'on li totile, bat snup ta be ta anil, la smey xchi'uk la sk'unil ts'uts'.* **21** Va'un, xi laj yalbe li stote: «Tot, jtaoj jmul ta stojolal Dios ta vinajel xchi'uk ta atojolal. ^b Mu xa jta-o ti chap'isun ta anich'one. **22** Pe xi laj yalbe smosotak li totile: «Sobanik!, ich'ik tal jlikuk natil k'u'il ti bu mas leke xchi'uk lapbeik. Jech xtok, xojbeik junuk aniyu ta sni' sk'ob xchi'uk lapbeik xonob. **23** Xchi'uk ik'ik tal li ch'iom tot vakax ti lek jup'eme, milik jti'tik xchi'uk muyubajkutik, **24** yu'un chamem to'ox li jnich'on li'e, pe cha'kuxi xa; ch'ayem to'ox, pe laj xa yich' tael». Va'un, lik muyubajjuk.

25 »Pe ja'o batem ta yosilik li bankilale, va'un k'alal sut tal xchi'uk ti nopaj tal ta snae, laj ya'i ti chnik son xchi'uk ti yakal ch-ak'otajike. **26** Jech oxal, la sk'opon jun yajtunel xchi'uk la sjak'be k'usi yakal chk'ot ta pasel. **27** Xi tak'bate: «Sut tal li avits'ine, va'un li atote la smil

15:20 *O «butsi; ts'uts'un».

jkot ch'iom tot vakax ti lek jupe'me, yu'un mu'yuk ip* sut tal. **28** Pe ilin ta jyaal xchi'uk mu sk'an x-och li ta snae. Va'un, lok' tal li stote xchi'uk lik sk'anbe vokol ti ak'o ochuke. **29** Xi la stak'be li stote: «K'elavil!, oy xa jayibuk jabil chi-abtej ta atojalal k'ucha'al jun moso xchi'uk mi junuk velta kiktajoj jba ta xch'unel li amantaltake. Pe mi junuk velta avak'ojbun jkotuk ch'iom tentsun sventa ximuyubaj xchi'uk li kamigotake. **30** Pe ja' no'ox ti sut tal li anich'on ti ay yixtolan ta jchonbail antsetik li k'usitik oy avu'une, la amilbe jkot ch'iom tot vakax ti lek jupe'me». **31** Va'un, xi la stak'be xnich'on li totile: «Jnich'on, li' ono'ox achi'inojun-o ma' li vo'ote xchi'uk ja' avu'un skotal li k'usitik oy ku'une. **32** Pe yu'un sk'an xijmuyubaj xchi'uk ti xkuxetuk no'ox ko'ontontike, yu'un chamem to'ox li avits'ine, pe cha'kuxi xa; ch'ayem to'ox, pe laj xa yich' tael».

16 Va'un, xi laj yalbe li jachank'optak eke: «Oy jun jk'ulej vinik ti oy jun jchabina yu'un ti laj yich' tik'bel smul ta skoj ti jeche' la chixtolanbe li k'usitik oy yu'un yajvale. **2** Ja' yu'un, la stak ta ik'el xchi'uk xi laj yalbee: «K'usi ti va' yelan yakalot spasel ti k'ot ta jchikine? Albul ka'i k'u yelan oy skotal li k'usitik aventainoje, yu'un mu'yuk xa bu chabain li jnae». **3** Xi la snop ta yo'onton li jchabinae: «K'usi van ta jpas ta skoj ti tslokesun ta kabtel li kajvale? Yu'un mu'yuk xa yipal ku'un ta yabtelanel li balumile xchi'uk chik'exav ta sk'anel limoxna. **4** ¡Aa!, laj xa jna' k'usi ta jpas sventa oyuk buch'u xiyotes ta sna k'alal mi lilok'esat ta jchabinae». **5** Va'un, la stak ta ik'el ta jujuntal li buch'utik oy yil ta stojolal yajvale, xi laj yalbe li ba'yele: «K'u ye-

15:27 *O «yu'un lek».

Kolumna 2

KAP. 16

a Jn 12:36
Ef 5:8
1Te 5:5

b Mt 19:21
1Ti 6:17

c Mt 25:34
Lu 12:20, 21

d Lu 12:48

pal avil yu'un li kajvale?). **6** Xi la stak'e: «Oy sien ta p'is aseite ti pasbil ta oliva ti lek muk'tik sp'isole.* Xi albate: «Chotlan, li' oy li svunal avil ti la apas firmare xchi'uk 50 xa no'ox ta p'is xats'iba ta anil». **7** Va'un, xi laj yalbe li jun eke: «K'u yepal avil li vo'ote?». Xi la stak'e: «Oy sien ta p'is trigo ti lek muk'tik sp'isole».* Xi albate: «Tsako li svunal k'usi k'otem ta nopel ta sventa li avile xchi'uk 80 xa no'ox ta p'is xats'iba». **8** Manchuk mi mu'yuk tuk' li jchabinae, k'upil k'optaat yu'un li yajvale, yu'un p'ij ti k'u yelan la spas sbae; yu'un li krixchanoetik avie* ja' mas p'ijik, ja' mu sta li jaytuneltak Diöse.^a

9 »Chkalboxuk ava'iik xtok ti xatunesik li k'ulejal ta balumil* sventa xasa'avamigotakike,^b yu'un k'alal mi laj sk'oplal li k'ulejal taje, li avamigotakike chik'oxuk ochel ta snaik ti ja' sventa sbatel osile.^c **10** Li buch'u tuk' chak' sba ta sventa li k'usi jutuke tuk' chak' sba xtok ta sventa li k'usi epe, jech xtok, li buch'u mu'yuk tuk' chak' sba ta sventa li k'usi jutuke mu'yuk tuk' chak' sba xtok ta sventa li k'usi epe. **11** Ja' yu'un, mi mu'yuk tuk' avak'oj abaik ta sventa li ak'ulejalik ta balumile, ¿buch'u xa no'ox spatoy yo'onton chal ti xu' xabain li melel k'ulejale? **12** Jech xtok, mi mu'yuk tuk' avak'oj abaik ta sventa li k'usi ma'uk avu'unike, ¿buch'u xa no'ox chak'boxuk li k'usi ke'jbil ti ja' avu'unike?^d **13** Mu me xu' xtun ta moso ta cha'vo' yajval mi junuk j-abtel ta na, yu'un tskontrain li june, ja' tsk'an li yane; o ja' mas nopel

16:6 *O «sien bato aseite». Li jun batoe ja' 22 litro. K'elo Apendise B14. 16:7 *O «sien koro trigo». Li jun koro ja' 220 litro. K'elo Apendise B14. 16:8 *Literal «yalab xnich'nab li k'usitik oy ta balumile». ^aLiteral «li yalab xnich'nab sakil osile». 16:9 *Literal «k'ulejal ti mu'yuk stuk'ile».

chak' sba ta stojalal li june, pe tsp'aj li yane. Ja' me jech ek, mu me xu' xatunik ta smoso Dios xchi'uk ta smoso K'ulejal».^a

14 K'alal laj ya'i jfariseoetik skotol li k'usitik taje, lik snel satiik sventa tslabanik, yu'un xpich'et yo'ontonik ta tak'in.^b **15** Ja' yu'un, xi albatike: «Li vo'oxuke chavalik ta stojalal krixchanoetik ti tuk'oxuke,^c pe xojtikin me Dios li avo'ontonike.^d Yu'un ibal me sba* chil Dios li k'usi muk' sk'oplal chil krixchanoetike.»^e

16 »Li Mantal xchi'uk li k'usitik yalaj J-alk'opetike laj yich' alet k'alal to ta sk'ak'alil Juan. Ja'o te lik yich' alet tal ti ja' lekil a'yejetik li Ajvalilal* yu'un Diose, va'un ja' li k'usi ta sjunul yo'onton tskan tsta li jeltos krixchanoetike.^f **17** Ta meel, xu' van ja' mu vokoluk chljaj sk'oplal li vinajel xchi'uk balumile, pe li k'usi ts'ibabil ta Mantale persa ono'ox chk'ot ta pasel skotol, manchuk mi ja' li letra ti bik'it taje ta skotole.^g

18 »Tslola snup xchi'il li buch'u tsutes-o* yajnil xchi'uk ti chik' yan antse, jech xtok, ta xmulivaj li buch'u chik' jun ants ti sutesbil yu'un smalale.^h

19 »Oy jun jk'ulej vinik ti naka kuxul morado xchi'uk lino pok' tslape xchi'uk ti xkuxet no'ox yo'onton jujun k'ak'al tsk'upin sk'ulejale. **20** Pe nopem xa'i te chak'ik jun jk'anlimoxna vinik li ta sti' snae, Lasaro sbi, noj ta k'a'al chin li sbek'tale **21** xchi'uk oy taje ta yo'onton tslajes ya'i li k'usitik chllilij yale ta xmexa li jk'ulej vinike. Pe chljaj ta lek'bel ta ts'i' xtok li sk'a'al chine. **22** Va'un, k'alal ech' batel k'ak'ale, cham li jk'anlimoxnae, va'un

16:15 *K'elo Glosario, *ibal sba*. **16:16** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **16:18** *Li jp'el k'op ta griego taje ja' sk'an xal ti oy lek svunal yu'unik ta stojalal ajvalil ti xu' sutes-o sbaik li buch'utik nupunemike.

KAP. 16

a Mt 6:24

b Is 53:3

c Mt 6:2
Mt 23:27, 28
Lu 18:9

d 1Sa 16:7
1Kr 28:9
2Kr 6:30

e 1Pe 5:5

f Mt 11:12, 13

g Mt 5:17, 18

h Mt 5:32
Mt 19:9
Mr 10:11, 12

Kolumna 2

a Dt 18:18
Lu 24:25-27

b Jn 5:46

ik'at batel yu'un anjeletik ta xokon Abraan.

»Cham li jk'ulej vinik eke xchi'uk laj yich' mukel. **23** K'alal ja'o te chil svokol ta Mukinale,* la stoy muyel sat, te laj yil batel ta nom li Abraan xchi'uk Lasaro ti te oy ta xokone. **24** Jech oxal, k'opoj xchi'uk xi laj yale: «Jtot Abraan, k'uxubiniun, tako tal li Lasaroe, ak'o sts'aj sni' sk'ob ta vo' sventa xtal sikubtasbus kok', yu'un toj ech'em chkil jvokol ta skoj ti xtiltun* li k'ok'e». **25** Pe xi laj yal li Abraane: «Jnich'on, vuleso ta ajol ti ep k'usitik la ata ta akuxlejale, ja'uk li Lasaroe naka chopol k'usitik la sta. Pe li avi une, li' xa la sta spatobil yo'ontone, yan li vo'ote chavil avokol. **26** Ma'uk no'ox taje, yu'un oy jun natil xab* ta o'lol k'unantik, ja' yu'un li buch'utik tskan chbatik ti bu oyoxuke mu xu' xjelavik batel xchi'uk mu'yuk buch'u xu' xjelav tal ta jtojolalkutik xtok li'e». **27** Va'un, xi laj yale: «Mi jeche cha'a, tot, ta jk'anbot vokol ti ak'o xatak batel ta sna jtoete, **28** yu'un oy vo'ob kits'inab ti sk'an lek ts'akal xcholbatik mantal sventa mu xtalik li ta yavil tsatsal vokolil li'e». **29** Pe xi la stak' li Abraane: «Te oy ta stojalalik li k'usitik la sts'iba Moises xchi'uk li k'usitik yalaj J-alk'opetike; ja' ak'o xchikintabeik li k'usitik chalike.»^a **30** Va'un, xi la stak'e: «Jtot Abraan, mu'yuk ta xchikintabeik, yu'un ja' to tsutes yo'ontonik mi ja' bat ta stojalalik li buch'u cha'kuxieme». **31** Pe xi la stak' li Abraane: «Mi mu sk'an xchikintabeik li k'usitik la sts'iba Moises^b xchi'uk li k'usitik yalaj J-alk'opetike, mu'yuk me bu chch'unbeik xtok li buch'u cha'kuxieme».

16:23 *O «Adese», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, *mukinal*. **16:24** *O «xloklun; xpulpun». **16:26** *K'elo Glosario, *xab*.

17 Va'un, xi laj yalbe li yajchank'optake: «Persa ono'ox chtal li k'usitik tsmak* akanile. Pe jtoj abol sba li buch'u tsmak akanile! **2** Ja' me mas lek jechuk ti ak'o sjok'anbeik stanal molino ta snuk' xchi'uk ti ak'o yich' jipel ochel ta nabe, ti ja' mu smakbe* yakan junuk li buch'utik bik'it yak'oj sbaik li'e.^a **3** K'elo me aba atukik. Mi oy bu la spas smul junuk velta li avermanoe, tsots xavalbe mantal,^b va'un pasbo perton mi la sutes yo'ontone.^c **4** Manchuk mi vukub to velta ta k'ak'al tspas smul ta atojal xchi'uk ti vukub to velta xi chtal yalbote: «Pasbun perton», sk'an me xapasbe perton».^d

5 Xi laj yalbeik Kajvaltik li jtakboletike: «Ak'bun mas xch'unel ko'ontonkutik».^e **6** Laje, xi laj yal li Kajvaltike: «Ti jechuk smuk'ul xch'unel avo'ontonik k'ucha'al sbek' mostasae,* xi chavalbeik jechuk li te^f li'e: «Bulo aba lok'el, bat ts'unu aba ta nab!», va'un ta xch'unboxuk.^f

7 »¿Buch'u junukal avu'unik ti oy junuk smoso ti yakal tslok osil o ti yakal ta xchabi jtsop chij ti xi chalbe mi sut tal ta osiltike: «La' ta anil li'e, chotlan ta ve'el» mi xi van? **8** Mu jechuk, ¿mi mu van xiuk chalbee: «Meltsanbun jutebuk k'usi jlajes, lapo amak* sventa xavak'bun jve'el xchi'uk xavak'bun k'usi chkuch', va'un ja' to xave' xavuch' vo' mi laj ko'ontone?» **9** Mu'yuk bu stojbe ta vokel li smoso ti la spas skotol li k'usitik sbainoje, ¿mi mu jechuk? **10** Ja' jech li vo'oxuk eke, k'alal mi laj xa ox apasik skotol li k'u-

17:1 *O «ts't'abes». 17:2 *O «st'abesbe». 17:6 *Ja' jtos bik'it sbek' ts'unobil ti chch'i ta Palestinae. Taje te van chanibuk metro staylej chch'i xchi'uk oy sk'obk'obtak. ^aTaje ja' jtek' te'el makom. Ja' jtek' tsatsal te' ti te van vakibuk metro staylej chbate, ti setajtik yanale xchi'uk ti lek tsoj o ti ik' chak' sate. 17:8 *O «amandil».

KAP. 17

a Mt 18:6
Mr 9:42

b Pr 17:10

c Le 19:17
Mt 18:15d Is 55:7
Mt 6:12
Mt 18:21, 22
Kol 3:13
1Pe 4:8e Mr 9:23, 24
Ebr 12:2f Mt 17:20
Mt 21:21
Mr 11:23

Kolumna 2

a 1Ko 9:16

b Le 13:45, 46

c Le 14:2-4
Dt 24:8
Mt 8:3, 4
Lu 5:13, 14

d 2Re 5:1, 14

e 2Re 17:24
Jn 4:9f Mt 9:22
Mr 5:34
Lu 7:50

g Mt 24:3

h Mt 12:28
Mt 21:5

sitik ak'bil ta abaik spasele, xi xavalike: «Mosoilunkutik no'ox ti mu k'usi xitunkutik-oe. Li k'usi la jpsakutike ja' ono'ox li k'usi sk'an jpsakutike».^a

11 Va'un, k'alal ja'o chbat ta Jerusalemene, te ech' ta yosilal Samaria xchi'uk Galilea. **12** K'alal ja'o yakal ch-och batel ta jun bik'it lume, te nupat ta be yu'un lajunvo' viniketik ti ipik ta leprae,* pe nom no'ox la sva'an sbaik.^b

13 Avanik xchi'uk xi laj yalike: «¿Jesus, Jchanubtasvanej, oyuk xk'uxul avo'onton ta jtojolalkutik!». **14** K'alal ilatike, xi albatike: «Bataniik, bat ak'o abaik ta ilel ta stojalal li paleetike».^c Pe k'alal ja'o chanavik batele, poxtajjik.^d **15** Oy jun yu'unik ti sut tal k'alal laj yil ti kole, tsots x-avet tal sventa tstoybe sk'op'al Dios.

16 Va'un, la spatan sba ta yakan Jesus, la stojbe ta vokol. Ja' to no'ox jun jsamaria vinik^e xtok. **17** Xi laj yal li Jesuse: «Lajunvo' ta skotolik ti laj yich'ik poxtaele, ¿mi mu jechuk? Va'un cha'a, ¿bu oyik li balunvo' xchi'il-take? **18** ¿Mi yu'un ja' no'ox sut tal sventa stoybe sk'op'al Dios li jyanlum vinik li'e?». **19** Va'un, xi laj yalbe li vinike: «Likan, tamo batel abe, lapoxtaj xa ta skoj li xch'unel avo'ontone».^f

20 K'alal jak'bat yu'un jfari-seoetik bak'in chtal li Ajvalilal* yu'un Diose,^g xi la stak'e: «Mu yu'unuk lek xa tajek xvinaj chtal li Ajvalilal yu'un Diose, **21** mi ja'uk xi chalike: «¿K'elavilik li'e!» o «K'elavilik le'e!». Yu'un li' oy ta o'lol avu'unik* li Ajvalilal yu'un Diose».^h

22 Va'un, xi laj yalbe li yajchank'optake: «Chk'ot sk'ak'alil ti oy ta avo'ontonik chak'an chak'elbeik li sk'ak'alil k'alal chtal li Xnich'on Krixchanoe, pe mu'yuk bu chavilik. **23** Xchi'uk xi

17:12 *K'elo Glosario, lepra. 17:20 *K'elo Glosario, ajvalilal. 17:21 *O «ta atojalalik».

cha-albatike: «K'elavilik le'e!» o «K'elavilik li'e!». Mu me xabatik mi ja'uk xats'akliik batel ta anil.^a **24** Yu'un jech k'ucha'al saksevu* ti xlebluj to lok'el ta vinajel ti chbat k'alal to ta jot vinajel ti x-jobale, ja' jech ek li Xnich'on Krixchano^b k'alal mi k'ot sk'ak'alile.^c **25** Pe persa ba'yel chil svokol xchi'uk chich' pajel yu'un li jk'ol kuxlejal li'e.^d **26** Jech xtok, jech k'ucha'al k'ot ta pasel ta sk'ak'alil Noe,^e ja' jech chk'ot ta pasel li ta sk'ak'alil Xnich'on Krixchano:^f **27** li va' k'ak'ale, ta xve'ik, ta x-uch'bolajik no'ox li krixchanoetike, ta sa' yajnil li viniketike xchi'uk chak' ta malijel stsebil li krixchanoetike; ja' to la xkechani k'alal och ta arka li Noe,^g va'un vul li Nojelal ta vo'e xchi'uk laj skotolik.^h **28** Jech xtok, jech k'ucha'al k'ot ta pasel ta sk'ak'alil Lote:ⁱ ta xve'ik, ta x-uch'bolajik no'ox li krixchanoetike, ta xmanolajik, ta xchonolajik, ta sts'unolajik xchi'uk ta sva'an sanka. **29** Pe k'alal ja'o lok' batel ta Sodoma li Lote, yal tal k'ok' xchi'uk asufre ta vinajel, va'un laj skotolik.^j **30** Ja' jech chk'ot ta pasel ek li va' k'ak'al k'alal chak' sba ta ilel ta stojolal krixchanoetik li Xnich'on Krixchano.^k

31 »Li va' k'ak'ale, li buch'u te oy ta sjol snae ak'o mu xyal yich' li k'usitik oy yu'un ta yut snae, jech xtok, li buch'u te oy ta yosile mu me sut sk'el li k'usitik yik-taoj komele. **32** Vuleso me ta ajolik li yajnil Lote.^l **33** Li buch'u tspoj ya'i xkuxlejal* stuke ta me xch'ay yu'un, yan li buch'u chch'ay yu'une ja' me chkuxi-o.^m **34** Chkalboxuk ava'iik ti va' ak'o-bale, te puch'ul ta jun tem* cha'vo' krixchanoetik: li june ch-ik'at batel, pe li yane te ch-ik-taat komel.ⁿ **35** Oy cha'vo' antsetik ti jmoj yakal chjuch'u-

17:24 *O «saktse!». 17:33 *Li ta grieve k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. 17:34 *O «vayebal».

KAP. 17

a Mt 24:23
Mr 13:21
Lu 21:8
1Jn 4:1

b Da 7:13

c Mt 24:27

d Mr 8:31
Mr 9:31
Lu 9:22

e Je 6:5

f Mt 24:37-39

g Je 7:7

h Je 7:17, 21

i Je 19:15

j Je 19:24, 25

k 1Ko 1:7
2Te 1:7, 8

l Je 19:17, 26

m Mt 10:39
Mt 16:25
Mr 8:35
Lu 9:24
Jn 12:25

n Mt 24:40, 41

Kolumna 2

a Mt 24:28

KAP. 18

b Ro 12:12
Ef 6:18
Flp 4:6
Kol 4:2
1Te 5:17

c Lu 11:7, 8

d Ap 6:9, 10

e 2Pe 3:9

nik ta molinoe: li june ch-ik'at batel, pe li yane te ch-ik-taat komel». **36** *— **37** Jech oxal, xi la stak'beike: «Kajval, ŷbu chk'ot ta pasel taje?». Xi albatike: «Ti bu oy li animaeitike, te chbat stsob sbaik li aguilaetike».^a

18 Va'un, lik albatikuk jun lo k'olk'op ta sventa ti toj tsots sk'oplal sk'an mu xikta sbaik ta spasel orasion sventa mu xlubtsajike,^b **2** xi lik yale: «Oy jun jchapanvanej ta jun jteklum ti mu'yuk bu chi'ta Dios xchi'uk ti mu'yuk bu chich' ta muk' krixchanoetike. **3** Jech xtok, li ta jteklum taje oy jun ants ti chamem smalale, chk'otilan ta stojolal jchapanvaneje xchi'uk xi chalbee: «K'elo ti tuk'uk xkich' chapanel k'alal chik'un batel ta snail chapanobball li kajkontrae». **4** Lek jal ti mu'yuk bu la stsakbe ta muk' sk'op ants li jchapanvaneje, pe xi la sноп ta ts'akale: «Manchuk mi mu'yuk bu ta jxi'ta Dios xchi'uk ti mu'yuk bu chkich' ta muk' mi junuk krixchanoe, **5** ta skoj ti li' xvulvun ta jtojolal li ants ti chamem smalale, ta jkel ti ak'o tuk'uk xich' chapanel sventa mu xa xtal svulilanune, yu'un li' xva'vun ta sk'anel partee».^c **6** Va'un, xi laj yal li Kajvaltike: «ŷChikintaik li k'usi laj yal li jchapanvaneje, manchuk mi mu'yuk tuk' stalelal! **7** Ja' me jech ta melel, ŷmi mu tauk sk'el Dios ti tuk'uk xchapanatik li buch'utik t'ujbil yu'un ti ta k'ak'al ak'obal ts'banik vokol ta stojolale^d xchi'uk mi mu tauk xak' ta ilel ta stojolalik ti oy lek smalael yu'une?»^e **8** Chkalboxuk ava'iik ti tskel ti ak'o tuk'uk xich'ik chapanel ta anile. Pe k'alal mi vul li Xnich'on Krixchanoe, ŷmi oy van ta melel jech xch'unel o'ontonal tsta li ta balumile?».

17:36 *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vunetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diase. K'elo Apendise A3.

9 Pe xi laj yal jun lok'olk'op xtok ta sventa li buch'utik spatoy yo'onton ti tuk' cha'i sbaike xchi'uk ti mu'yuk sbalil chilik yantike: **10** «Muy batel cha'vo' viniketike ta templo sventa tspasik orasion, jun jfariseo xchi'uk jun jtsobpatan. **11** Te va'i sventa tspas orasion li jfariseoe, xi lik yalbe sba sk'oplal stuke: «Dios, ta jtojbot ta vokol ti mu jechukun k'ucha'al skotol li yantike: ti j-elek'etike, ti mu'yuk stuk'ilike, ti tso'la snup xchi'ilike xchi'uk ti mi ja'uk xiko'olaj k'ucha'al li jtsobpatan li'e. **12** Cha'koj ta jpas ayuno* ta xemana, chkak' jdiesmo ta skotol li k'usitik ta jtae». **13** Yan li jtsobpatane nom ta la sva'an sba, mi ja'uk sk'an stoy muyel sat ta vinajel, k'ajomal no'ox lik smaj sti' yo'onton xchi'uk xi laj yale: «Ay Dios, oyuk xk'uxul avo'onton ta jtojolal, yu'un jpasmulilun». **14** Chkalboxuk ava'iik ti vinik taje ja' mas tuk' sk'oplal k'alal sut batel ta snae, ja' mu sta li jfariseoe. **15** Yu'un li buch'u xtoyet xa cha'i sbae chich' bik'tajesbel sk'oplal, yan li buch'u bik'it chak' sbae chich' toybel sk'oplal».^d

15 Va'un, li krixchanoetike te laj yik'beik tal uni ololetik sventa xak' sk'ob ta stojolalik, pe k'alal laj yil jchank'opetik taje, lik yutik. **16** Pe laj yik' tal ololetik li Jesuse xchi'uk xi laj yale: «Ak'o talikuk ta jtojolal li uni ololetike xchi'uk mu xapajesik. Yu'un ja' jechik li buch'utik chu'uninik li Ajvalilal* yu'un Diose.^f **17** Chkalboxuk ava'iik ta meli ti buch'u mu'yuk chch'am li Ajvalilal jun Dios jech k'ucha'al jun uni olole, mi ja'uk ono'ox bu ch-och te».^g

18 Oy jun ajvalil ti xi la sjak'-be Jesuse: «Lekil Jchanubtasvanej, ĸk'usi sk'an jpas sventa jta li kuxlejal sbatel osile?».^h **19** Xi albat yu'un li Jesuse: «ĸK'u yu'un chavalbun ti lekune? Mu-

KAP. 18

- a Mt 23:23
b Sl 51:1-3
c Is 66:2
Mt 21:28-31
d Is 2:11
Mt 23:12
Snt 4:6
1Pe 5:5
e Mt 19:13-15
Mr 10:13-16
f 1Pe 2:2
g Mt 18:3
Mr 10:15
h Mt 19:16-22
Mr 10:17-22
Lu 10:25-28

Kolumna 2

- a Mt 19:17
Mr 10:18
b Eks 20:14
Dt 5:18
c Eks 20:13
Dt 5:17
d Eks 20:15
Dt 5:19
e Eks 20:16
Dt 5:20
f Eks 20:12
Dt 5:16
Ro 13:9
Ef 6:2
g Mt 6:20
Mt 19:21
Mr 10:21
Lu 12:33
1Ti 6:18, 19
h Mt 19:22
Mr 10:22
i Pr 11:28
Mt 19:23
Mr 10:23, 24
1Ti 6:9
j Mt 19:24
Mr 10:25
k Mt 19:25
l Mt 19:26
Mr 10:27
m Mt 19:27
n Mt 19:28, 29
Mr 10:29, 30
o Ap 2:10
p Mt 16:21
Mt 20:17-19
Mr 10:32-34

yuk ono'ox buch'u lek, ja' no'ox stuk lek li Diose.^a **20** Xavojtikin li mantaletike: «Mu xalo'la anup achi'il,^b mu xamilvan, c mu xa-el-k'aj,^d mu xanopbe smul achi'il^e xchi'uk ich'o ta muk' atot ame'».^f **21** Va'un, xi la stak' li vinike: «Ta jbk'otal ono'ox lik jpas tal skotol ma' taje». **22** Xi laj yal Jesus k'alal laj ya'ie: «Oy to jtos k'usi sk'an avu'un: chono skotol li k'usitik oy avu'une, li stojole bat ch'akbo li buch'utik abol sbaike; ja' jech chata ak'ulejal ta vina-jel, va'un la' ts'akliun». **23** K'alal laj ya'i taje, lik yat tajek yo'onton, yu'un jk'ulej tajek.^h

24 Li Jesuse la sk'el batel li vinike, va'un xi laj yale: «ĸToj vokol cha'i ch-och batel ta Ajvalilal yu'un Dios li buch'utik oy stak'inike!ⁱ **25** Ta meli, ja' mu vokoluk chjelav ta sat akuxa sventa ts'isom jkot kameyo, ja' toj vokol ch-och ta Ajvalilal yu'un Dios li buch'u jk'uleje».^j **26** Xi laj yalik li buch'utik laj ya'ik taje: «ĸBuch'u xa no'ox xu' xkol?».^k **27** Xi laj yale: «Li k'usitik mu xu' yu'un spasel li krixchanoetike, xu' yu'un spasel li Diose».^l **28** Pe xi laj yal li Pedro: «ĸK'elavil!, li vo'onkutike kiktaojkutik li k'usitik oy ku'unikutik sventa jts'akliotkutike».^m **29** Xi albatike: «Chkalboxuk ava'iik ta meli ti skotol li buch'u yiktaoj sna o yajnil o sbankil o yits'in o xvix o yixlel o stot sme' o xnich'nab ta skoj li Ajvalilal yu'un Dioseⁿ **30** mas to me toj ep tsta li avi k'ak'ale xchi'uk ta me sta kxukxlejal sbatel osil ta ts'akal».^o

31 Va'un, parte laj yik' batel li 12 ta vo' jtakboletike xchi'uk xi laj yalanbee: «ĸK'elavilik! Chijmuy batel ta Jerusalen, va'un ch'ot ta pasel* skotol li k'usitik sts'ibaaj j-alk'opetik ta sventa li Xnich'on Krixchanoe.^p **32** Jech k'ucha'al li'e, chich' ak'el ta sk'ob jyanlumetik

18:12 *K'elo Glosario, ayuno. 18:16 *K'elo Glosario, ajvalilal.

18:31 *O «tsts'aki».

sventa tslabanik,^a mu'yuk xa no'ox xk'exlal chilbajinik^b xchi'uk tstubtaik,^c **33** va'un tsmilik mi laj xa ox stsitsike;^d pe chcha-kuxi ta yoxibal k'ak'al». **e** **34** Pe mi jtosuk bu laj ya'ibeik smelolal taje, yu'un mukbil smelolal li k'usitik albatike.

35 Va'un, k'alal po'ot xa ox xk'ot ta Jeriko li Jesuse, te chotol jun ma'sat vinik ta xokon be, te tsk'an limoxna.^f **36** K'alal laj ya'i ti ep te ch-ech' krixchanoetik li ma'sate, la sjak' k'usi ti yakal chk'ot ta pasele. **37** Xi laj yalbeike: «jJa' li' yakal ch-ech' li Jnasaretal Jesuse!». **38** Xi lik avanuke: «jJesus, Xnich'on David, oyuk xk'uxul avo'onton ta jtojolal!». **39** Pe li buch'utik jba-beik batele tsots lik yutik ti ak'o sts'ijie, pe mas to tsots xi lik avanuke: «jXnich'on David, oyuk xk'uxul avo'onton ta jtojolal!». **40** Jech oxal, va'i li Jesuse xchi'uk laj yal mantal ti ak'o yik'ik tal li vinike. K'alal nopaj xa ox tale, xi la sjak' li Jesuse: **41** «jK'usi chak'an ta jpasbot?». Xi laj yalbee: «Kajval, ak'o jamuk li jsate». **42** Va'un, xi albat yu'un li Jesuse: «Ak'o jamuk li asate; lapoxtaj xa ta skoj li xch'unel avo'ontone». **g** **43** Jech oxal, ta ora no'ox jam li sate, va'un lik sts'akli batel Jesus^h xchi'uk la stoybe sk'oplal Dios. K'alal laj yilik krixchanoetik li k'usi k'ot ta pasele, lik sk'upil k'optaik Dios ek.ⁱ

19 Va'un, och batel ta Jeriko, te ech' batel ta o'lol. **2** Te oy jun vinik li ta jteklum taje, Sakeo sbi; ja' jun bankilal jtsobpatan xchi'uk jk'u'lej vinik. **3** Tsk'el ya'i buch'u li Jesuse, pe mu xil ta skoj ti tsinil tajek epal krixchanoetike, yu'un komkom vinik no'ox. **4** Ja' yu'un, jelav batel ta anil, muy ta jtek' sikomoro te' sventa tsk'el li Jesuse, yu'un po'ot xa ox te xjelav li

18:33 *O «yak'beik nukule».

KAP. 18

- a Mt 27:2
Ech 3:13
- b Sl 22:7
- c Is 50:6
- d Is 53:5, 7
- e Mr 10:33, 34
Lu 9:22
- f Mt 20:29-34
Mr 10:46-52
- g Lu 7:50
Lu 17:19
- h Mt 20:34
- i Lu 5:26

Kolumna 2

KAP. 19

- a Mt 9:11
Lu 5:30
Lu 15:2
- b Eks 22:1
Le 6:4, 5
- c Eze 34:16
Mt 9:13
Mt 15:24
Lu 15:4
Ro 5:8
1Ti 1:15
- d Ech 1:6
- e Mt 25:14
Mr 13:34
Jn 18:36
- f Mt 25:15
- g Mt 25:19

ta be taje. **5** K'alal te xa x-ech' Jesus ti bu taje, la sk'el muyel xchi'uk xi laj yalbee: «Sakeo, yalan tal ta anil, yu'un te chivay ta ana tana». **6** Jech oxal, yal tal ta anil xchi'uk xkuxet no'ox yo'onton te laj yak' vayuk ta sna. **7** Pe te lik bik'tal k'opoju skolta li krixchanoetik k'alal laj yilik taje, xi laj yalike: «Bat vayuk ta sna jun jpasmulil vinik». **a** **8** Pe va'i li Sakeo xchi'uk xi laj yalbe li Kajvaltike: «jK'elavil, Kajval!, chkak'be j-o'loluk k'usitik oy ku'un li buch'utik abol sbaike, jech xtok, chanib to velta ta jsutesbe li buch'u laj kel'anbe ta mukul stak'ine». **b** **9** Va'un, xi albat yu'un li Jesuse: «Laj xa sta skolebalik avi li buch'utik li' nakalik ta nae, yu'un ja' xnich'onot Abraan ek. **10** Yu'un li Xnich'on Krixchanoe ja' tal sa' xchi'uk tal skolta li buch'utik ch'ayemike». **c**

11 K'alal ja'o te yakal cha'iiik li k'usitik chale, albatik jun lok'ok'op xtok ta skoj ti te nopol oyik ta Jerusalene, yu'un tsnopik ti chvinaj tal ta anil li Ajvalilal* yu'un Diose.^d **12** Ja' yu'un, xi laj yale: «Oy jun vinik ti ja' xnich'on ajvalile bat ta nom^e sventa chich' yabtel ta ajvalil, va'un sut tal. **13** Laj yik' tal lajunvo' smoso, laj yak'be lajuneb mina* ta skotolik xchi'uk xi laj yale: «Abtelanik ti k'u sjalil chibate». **f** **14** Pe kontrainbil yu'un xchi'iltak ta jteklum, ja' yu'un la stakik batel jtsop jk'opoju tal stojolal sventa xi xalbeike: «Mu jk'ankutik xa-och ta ajvalil ku'unikutik».

15 »K'alal ech' xa ox k'uk sjalile, sut tal k'alal laj xa ox yich' yabtel ta ajvalile, va'un la stak ta ik'el li smosotak ti laj yak'be komel tak'ine,* yu'un tsk'el k'u yepal la spasik kanal ta skoj ti laj yabtelanike.^g **16** Va'un, te tal li

19:11 *K'elo Glosario, ajvalilal. 19:13 *K'alal chalbe sk'oplal jun mina li ta griego k'ope, ja' 340 gramo yalal. Ya'eluke, sien drakma yepal. K'elo Apendise B14. 19:15 *Literal «platea».

ba'yele, xi laj yale: «Kajval, jolin lajuneb mina li aminae»,^a **17** Va'un, xi albate: «Lek ti jech la apase, lekil mosoil! Yu'un tuk' la aventain ti k'usi juteb laj kak'-bot aventain komele, ja' yu'un ich'o avabtel sventa chaventain lajuneb jteklum»,^b **18** Va'un, te tal li xcha'vo'ale, xi laj yale: «Kajval, pas ta vo'ob mina li aminae»,^c **19** Xi laj yalbe eke: «Baino vo'ob jteklum li vo'ot eke». **20** Pe te tal yan xtok, xi laj yale: «Kajval, li' oy li aminae, la jpix lek ta pok'». **21** Yu'un lixi' avu'un ta skoj ti tsots xana' xapasvan ta mantale; yu'un chalok'es li tak'in ti mu'juk atik'oj ta vankoe xchi'uk chasobbe sat li k'usi mu vo'otuk la ats'une»,^d **22** Xi albate: «Chopol mosoil, ta jchapanot ta skoj ak'opojel. Yu'un ana'oj ono'ox ti tsots jna' xipasvan ta mantale, ti ta jlokes li tak'in ti mu vo'onuk la jtik' ta vankoe xchi'uk ti ta jtsobbe sat li k'usi mu vo'onuk la jts'une»,^e **23** Va'un cha'a, ħk'u yu'un mu'yuk xatik' ta vanko li jtak'ine? Yu'un k'alal mi livule, chkich' sutel xchi'uk sjol jechuk li jtak'ine». **24** »Jech oxal, xi laj yalbe li buch'u te va'ajtike: «Pojbeik li minae, ja' ak'beik li buch'u yich'oj lajuneb minae»,^f **25** Pe xi laj yalike: «ĶKajval, pe oy xa lajuneb mina yu'un chkil une!», **26** «Chkalboxuk ava'iik ti skotol li buch'u oy yu'one ta to x-ak'-bat mas; yan li buch'u ch'abal yu'one ta xpojbat sutel ti k'u yepal oy yu'one»,^g **27** Jech xtok, ik'ik tal li kajkontratak ti mu sk'anik xi-ajvalilaj ta stojolalike, li' xamilik ta yeloval jstate».

28 K'alal laj yo'onton ta yal-lel taje, lik xanavuk, muy batel ta Jerusalen. **29** Va'un, k'alal nopaj xa ox batel ta Betfague xchi'uk ta Betaniae, te ta yok li vits Olivatik chalbeike,^h la stak batel cha'vo' yajchank'optak li Jesuse.ⁱ **30** Xi laj yale: «Batanik li

19:23 * Literal «li jplatae».

KAP. 19

a Mt 25:20, 21

b Lu 16:10

c Mt 25:22, 23

d Mt 25:24

e Mt 25:26, 27

f Mt 25:28

g Mt 13:12
Mt 25:29
Mr 4:25
Lu 8:18

h Ech 1:12

i Mt 21:1-3
Mr 11:1-6

Kolumna 2

a Mt 21:6, 7

b Sak 9:9
Mr 11:7-10
Jn 12:14, 15

c Mt 21:8

d Sl 118:26
Mt 21:9
Mr 11:9

e Mt 21:15
Jn 12:19

f Jn 11:35

g Is 6:9, 10
Mt 13:14

ta bik'it lum le'e, va'un mi la-k'otik xa oxe, te chukul chataik jkot ch'iom vuro ti mu'yuk buch'u skajlebinoj-oe. Titunik, va'un ik'ik tal le'e. **31** Pe mi oy buch'u xi tsjak'boxuke: «ĶK'u yu'un chatitunik li ch'iom vuroe?». Xi me sk'an xavalike: «Yu'un chtun yu'un li Kajvaltike». **32** Va'un, batik li buch'utik laj yich'ik takel batele xchi'uk ja' jech tajak la staik k'u-cha'al albatike.^a **33** Pe xi laj yal li yajvaltak ch'iom vuro k'alal la stitunike: «ĶK'u yu'un chatitunik li ch'iom vuroe?». **34** Xi laj yalike: «Yu'un chtun yu'un li Kajvaltike». **35** Laje, laj yik'beik tal li Jesuse, la slambeik ta sba ch'iom vuro li sk'u slapoj ta sbaikae, va'un la skajanik muyel li Jesuse.^b

36 K'alal kajal xa ox batel li Jesuse, lik sk'i ta be li sk'u' slapoj ta sbaikae.^c **37** Va'un, k'alal nopol xa ox x-ech' batel ti bu chyal tal sbelei li vits Olivatike, xkuxet no'ox likel yo'onton skotol li epal jchank'opetike xchi'uk tsots lik sk'upil k'optaik Dios ta skoj ti laj yilik li sk'elobiltak ju'e-lal laj yich' pasele. **38** Xi chalike: «ĶAk'o sta bendisio li buch'u chtal k'ucha'al Ajvalil ta sbi Jeovael!* ĶAk'o oyuk jun o'ontonal ta vinajel xchi'uk ich'biluk ta muk' li Dios te oy ta toyole!»,^d **39** Pe xi laj yal jlom jfariseoetik ti te kapalik ta epal krixchanoetike: «Jchanubtasvanej, tsako ta utel li avajchank'optake»,^e **40** Pe xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Chkalboxuk ava'iik, mi ts'ij xiik likele, ja' me chlik avanuk li tonetike».

41 K'alal po'ot xa ox xk'ote, la sk'el li jteklume, lik ok'uk ta skoj.^f **42** Xi laj yale: «Ti lajuk avak' venta atuke, ti lajuk ava'ibe smelolal li k'usitik chak' jun o'ontonale... Pe li avi une, laj xa avich' mukbel li k'usitik taje.^g **43** Yu'un chk'ot sk'ak'alil ti chtal sjoyobtaot li avajkontratak ta

19:38 * K'elo Apendise A5.

estaka ti ts'ubajtik lek sni'e xchi'uk tsibtasoxuk* ta jujujot.^a **44** Ts'ijpot ta lum xchi'uk li avalab achi'uke,^b jech xtok, mi jpe'juk ton kajal chkom ta sba yan ton li' ta atojolale,^c yu'un mu'yuk xavak' venta k'alal ja'o sk'ak'alil chavich' k'elele».

45 Va'un, och batel ta templo xchi'uk lik snuts lok'el skotol li buch'utik te chchonolajike.^d

46 Te une, xi albatike: «Xi ts'ibabile: «Li jnae spasobil orasion chk'ot»,^e pe li vo'oxuke apasojik xa ta xch'en j-elek'etik».^f

47 Te chchanubtasvan-o skotol k'ak'al ta templo. Pe li bankilal paleetik, li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk li buch'utik tsots yabtelik ta jteklume lik sk'e-lik k'uxi xu' smilik.^g **48** Pe mu staik ti k'u yelan xu' smilike, yu'un te nap'alik ta stojolal Jesus skotol li krixchanoetik sven-ta cha'iik li k'usitik chale.^h

20 Oy jun k'ak'al k'alal ja'o yakal chchanubtas krixchanoetik ta templo xchi'uk k'alal ja'o yakal chcholbe sk'oplal li lekil a'yejetike, te talik li bankilal paleetik, li jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk li moletike, **2** xi laj yalbeike: «Albun ka'ikutik, zbu la ata avabtel ti jech chapas li k'usitik li'e o buch'u laj yak'bot avabtel?».ⁱ **3** Xi la stak'e: «Oy k'usi ta jak'boxuk ek. Tak'beikun tal: **4** zbu lik tal li yabtel Juan ti laj yak' ich'vo'e, mi ta vinajel o mi ta stojolal krixchanoetik?», **5** Va'un, xi lik yalbe sbaike: ««Ta vinajel» mi xkutike, xi chalbutike: «zK'usi yu'un mu'yuk xach'un-beik cha'a?».^j **6** Pe «ta stojolal krixchanoetik» mi xkutike, chak'-butik ton skotol li krixchanoetike, yu'un xch'unojik ti ja' jun j-alk'op li Juane».^k **7** Ja' yu'un, laj yalik ti mu sna'ik bu likem tale. **8** Xi albatik yu'un li Jesus: «Mu'yuk chkalboxuk bu la jta

KAP. 19

a Dt 28:52
Da 9:26
Lu 21:20

b Lu 23:28, 29

c Mt 24:2
Mr 13:2
Lu 21:6

d Mt 21:12
Mr 11:15, 16

e Is 56:7

f Jer 7:11
Mt 21:13
Mr 11:17
Jn 2:16

g Mr 11:18

h Mr 12:37
Lu 21:38

KAP. 20

i Mt 21:23-27
Mr 11:27-33

j Lu 7:29

Kolumna 2

a Is 5:7

b Mt 21:33-41
Mr 12:1-9

c 2Re 17:13, 14
2Kr 36:15, 16
Ech 7:52
Ebr 11:36, 37

d Mt 17:5
Jn 3:16

e Ech 3:15

f Si 118:22
Is 28:16
Mt 21:42, 44
Mr 12:10, 11
Ech 4:11
1Pe 2:7

g Is 8:14, 15

batel ek ti jech ta jpas li k'usitik li'e».

9 Te une, lik yalbe jun lok'ol-k'op li krixchanoetike: «Oy jun vinik la sts'un uva,^a va'un laj yak'be slok' jts'unolajeletik, laje bat ta namal balumil, jal te jok'tsaj.^b **10** K'alal k'ot yoraile, la stak batel jun mosoil ta stojolal li jts'unolajeletik sventa x-ak'-bat jlomuk li sat uvae. Pe majat yu'un li jts'unolajeletike, va'un xokol sk'ob takat sutel.^c **11** Pe ja' no'ox jech la spas yan vel-ta li yajval uvae, la stak batel yan smoso. Tsots la smajik ek, la xk'exlaltasik xchi'uk xokol sk'ob la stakik sutel ek. **12** Laj to stak batel yan xtok, yoxvo'al xa; la syayijesik ek xchi'uk la snutsik lok'el. **13** Va'un xi laj yal li yajval uvae: «zK'usi van sk'an jpas? Ja' xa ta jtak batel li jkerem ti jk'anoje.^d Xu' van ja' xich'ik ta muk». **14** Xi laj yalbe sbaiik li jts'unolajeletik k'alal la staik ta ilel li nich'onile: «Le'e ja' li buch'u chich' komel k'usitike; bat jmiltik sventa vo'otik xkich'tik li k'usitik chu'unine». **15** Jech oxal, la sjipik lok'el ti bu ts'unajtik uvae, va'un la smilik.^e Ja' yu'un, zK'usi van tspasbatik yu'un li yajval uvae? **16** Ta xtal xchi'uk tsmil li jts'unolajeletike, va'un yan xa-o buch'utik chak'be ti butik ts'unajtik s-uvae».

Xi laj yalik k'alal laj ya'ii-ke: «jMu me jechuk xk'ot ta pasel taje!». **17** Pe k'elbat satic yu'un li Jesuse xchi'uk xi albatike: «Va'un cha'a, zK'usi sk'an xal li k'usi xi ts'ibabile: «Li ton ti la sp'ajik li jva'anej naetike ja' li ton ta chikin na ti mas tsots sk'oplal k'oteme?»^f **18** Lili-jem chkom skotol li buch'u kajal chk'ot li ta sba ton taje.^g Yan li buch'u chyal tal ta sbae voch'em* chkom ta jyaale».

19 Ta ora ox tsk'an tstsakik Jesus li bankilal paleetik xchi'uk

20:18 * O «t'usem».

19:43 * O «chak'boxuk avokol».

li jfariseoetike, pe chi'ik ta skoj li krixchanoetike, yu'un laj yak'ik venta ti ja' sk'oplalik k'alal laj yal li lok'olk'op taje.^a **20** K'alal ja xa ox sk'elik leke, la stojik jayvo'uk viniketik ta mukul, va'un la stakik batel ta stojolal Jesus sventa xak'ik ta ilel ti tuk'ik xa tajek yilele, yu'un tsk'elik k'uxi xu' stabeik smul ta skoj li k'usitik chale,^b va'un jech chbat yak'ik ta sk'ob j-abteletik xchi'uk ta sk'ob ajvalil. **21** Oy k'usi la sjak'beik, xi laj yalike: «Jchanubtasvanej, jna'ojkutik ti tuk' k'usi chavale, ti tuk' xana' xachanubtasvane xchi'uk ti mu t'ujbiluk no'ox yajval avu'une, yu'un melel k'usi chavak' ta chanel ta sventa li Diose: **22** ¿mi stak* xich' tojbel patan li Sesare o mi mo'oj?». **23** Pe laj yak' venta ti oy smanyaike, ja' yu'un xi albatike: **24** «Ak'beikun kil jsepuk denario,* ¿buch'u slok'ol li'e xchi'uk k'usi ti li' ts'ibabile?». «Ja' li Sesare» xiik. **25** Xi albatike: «Va'un cha'a, tojbeik ta persa Sesar li k'usitik ja' yu'un Sesare,^c yan li k'usitik ja' yu'un Diose tojbeik Dios».^d **26** Pe mu'yuk k'u xut stsakik ta yeloval sat krixchanoetik ta skoj li k'usitik laj yale, k'ajomal no'ox toj labal sba laj ya'lik ti jech la stak'e, ja' yu'un mu'yuk xa k'usi laj yalik.

27 Pe oy jlom jsaduseoetik, ti chalik ti ch'abal cha'kuxesele,^e talik ta stojolal Jesus xchi'uk xi la sjak'beike:^f **28** «Jchanubtasvanej, li Moisesse xi la sts'ibabubtik komele: «Mi oy buch'u cham sbankil, ti stuk chikta komel li yajnile xchi'uk ti ch'abal to xnich'nabe, sk'an xik'be yajnil sbankil li its'inal* sventa oyuk snitilulal li sbankile».^g **29** Yu'un oy to'ox vukvo' viniketik ti sbankil yits'in sbaike. La sa' yaj-

20:22 *O «lek ti». **20:24** *K'elo Apendise B14. **20:28** *Li Vivilae mu'yuk bu chal buch'u bankilal o buch'u its'inal yu'unik ti chame.

KAP. 20

a Mt 21:45, 46
Mr 12:12

b Mt 22:15-22
Mr 12:13-17

c Ro 13:7
Tit 3:1
1Pe 2:13

d Mt 22:21
Mr 12:17

e Ech 23:8

f Mt 22:23-28
Mr 12:18-23

g Je 38:7, 8
Dt 25:5, 6

Kolumna 2

a Mt 22:29, 30
Mr 12:24, 25

b Eks 3:2, 6
Mt 22:31-33
Mr 12:26, 27

c Mt 22:32

d Mt 22:41-46
Mr 12:35-37

e Sl 110:1
Ech 2:34, 35

nil li bankilale, pe cham k'alal ch'abal to'ox xnich'nabe. **30** Ja' jech la snuptan ek li xcha'vo'ale, **31** va'un laj yik' li yoxvo'ale. Laj yik' svukvo'alik; pe ch'abal xnich'nabik kom, yu'un chamik. **32** Ta slajebal une, cham li ants eke. **33** Ja' yu'un, li ta cha'kuxesele, ¿buch'u junukal ta xk'ot ta yajnil? Yu'un laj yik' svukvo'alik».

34 Xi albatik yu'un li Jesuse: «Li krixchanoetik avie* tsa' yajnilik xchi'uk chmalijik, **35** pe li buch'utik chcha'kuxiik tal ti bu oy animaetike xchi'uk ti sta-oxkuxiik ta jelavele mu'yuk tsa' yajnilik xchi'uk mu'yuk chmalijik.» **36** Jech xtok, mu'yuk xa bu chchamik, yu'un ja' jechik k'u-ch'abal anjeletik xchi'uk ja'ik xnich'nab Dios ta skoj ti yich'ojik cha'kuxesele.* **37** Pe ti chcha'kuxi li buch'utik chamemike, laj yalbe sk'oplal Moises ek k'alal la sts'iba ta sventa li jpets ch'ixe, k'alal laj yalbe sk'oplal Jeova* ti ja' di Sdios Abraane, li Sdios Isaake xchi'uk li Sdios Jakobe». **38** Le'e ja' li Dios yu'un li buch'utik kuxulike, ma'uk li buch'utik chamemike, yu'un kuxul chil skotolik».^c **39** Va'un, oy jlom jchanubtasvanejetik ta mantal ti xi la stak'ike: «Jchanubtasvanej, lek lak'opoj». **40** Ja' yu'un, mu'yuk xa buch'u k'usi la sk'an la sjak'be jp'eluk.

41 Va'un, xi jak'batike: «¿K'uxi ti chalik ti ja' xnich'on David li Kristoe?»^d **42** Yu'un xi chal stuk David li ta slivroal Salmose: «Xi albat yu'un Jeova* li Kajvale: «Chotlan ta jbats'ik'ob **43** ja' to mi laj kak' ta skajleb avakan li avajkontratake»».^e **44** Ja' yu'un cha'a, mi «Kajval» xi li Davide, ¿k'uxi xa no'ox ti ja' xnich'one?».

20:34 *Literal «Li xnich'nab k'usitik oy ta balumile». **20:36** *O «ti ja'ik xnich'nab cha'kuxesele». **20:37, 42** *K'elo Apendise A5.

45 Va'un, k'alal ja'o yakal cha'i skotol krixchanoetik taje, xi laj yalbe li yajchank'optake: 46 «K'elo me abaik ta stojolal li jchanubtasvanejetik ta mantal ti buyuk no'ox tsk'an chbatik ti slapoj snatil k'u'ike xchi'uk ti tsk'an-nik tajek ti lek xa chk'oponatik ta chivite xchi'uk ti te chchoitiik ta sbacholal* chotlebal ta snail tsoobbaitetike xchi'uk ti bu mas tsotsik sk'oplal li ta jujun k'ine^a 47 xchi'uk ti tspojbeik k'usitik oy yu'un* li antsetik ti chamem smalalike xchi'uk ti jal tajek tspasik orasion sventa tsmakbeik sat[#] li krixchanoetike. Mas tsots chich'ik chapanel ma' le'e».

21 K'alal la stoy sat li Jesuse, te laj yil ti tstit'ik matanal tak'in ta xkaxaitak* tak'in li jk'u-lejetike.^b 2 Va'un, te laj yil jun ants ti chamem smalale xchi'uk ti ch'abal k'usi oy yu'une, te la stik' cha'sep yuni tak'in* ti jutuk taje sbalile,^c 3 va'un xi laj yale: «Chkalboxuk ava'iik ta melel, li jun povre ants ti chamem smalal le'e ja' mas ep la stik' stak'in ta skotol li buch'utik la stik'ike.^d 4 Yu'un naka skomenal* stak'in la stik'ik ta moton ma' le'e, yan li antse la stik' skotol ti k'u yepal oy yu'un sventa chkuxi-o ak'o mi povree».^e

5 Ta mas ts'akale, k'alal ja'o oy buch'utik yakal chalbeik sk'oplal k'u yelan pasbil ta k'upil sba tonetik li temploe xchi'uk li k'usitik ak'bil ta stojolal Diose,^f 6 xi laj yale: «Li k'usitik chavilik li'e, ta xk'ot sk'ak'alil ti chich' jinesele, mi jpejuk ton kajal chkom ta sba yan ton li'e».^g 7 Va'un, xi la sjak'beike: «Jchanubtasvane, ĵbak'in chk'ot ta pasel ta melel li k'usitik taje xchi'uk k'usi sen-

20:46 *O «lekil». 20:47 *Literal «snaik». #O «tspak-o sk'oplalik ta stojolal». 21:1 *O «ta yaviltak». 21:2 *Literal «cha'sep lepton». K'elo Apendise B14. 21:4 *O «skomelal».

KAP. 20

a Mt 23:2, 6, 7
Mr 12:38-40

KAP. 21

b Mr 12:41
c Mr 12:42
d Mr 12:43, 44
2Ko 8:12
e Mt 22:37
f Mt 24:1, 2
Mr 13:1, 2
g Lu 19:44

Kolumna 2

a Mt 24:3
Mr 13:4
b 2Ti 3:13
1Jn 4:1
Ap 12:9
c Mt 24:4, 5
Mr 13:5, 6
d Mt 24:6
Mr 13:7
e Ap 6:4
f Mt 24:7
Mr 13:8
g Ech 11:28
Ap 6:8
h Jn 16:2
i Mt 10:17, 18
Mt 24:9
Mr 13:9
Ech 25:23
Ap 2:10
j Lu 12:11, 12
k Mr 13:11
Ech 6:8, 10
l Mik 7:6
Mr 13:12, 13
Ech 7:59
m Mt 10:22
Mt 24:9
n Mt 10:29, 30
Lu 12:6, 7

yail k'alal ta xk'ot ta pasel skotol li k'usitik li'e?».^a 8 Xi la stak'e: «K'elo me abaik, mu me xalajjik ta lo'lael,^b yu'un ep buch'utik chtalikal ta jbi xchi'uk xi chhalike: «Vo'on Kristoun» xchi'uk «Nopajem xa tal tajek li sk'ak'alile». Mu me xbat ats'akliik ta anil.^c 9 Jech xtok, k'alal chava'iik ti oy pask'op xchi'uk ti oy vochlajetele,* mu me xaxi'ik ta jyalel. Yu'un persa ba'yel chk'ot ta pasel skotol li k'usitik taje, pe mu'yuk to me bu chtal ta ora li slajebe».^d

10 Va'un, xi albatike: «Chlik skontrain sbaik jujun muk'ta jteklum,^e chlik skontrain sbaik ajvaliletik.^f 11 Ta x-ech' tsatsal nikeletik, chlik vi'nal xchi'uk tsatsal chamel ta buyuk no'ox;^g jech xtok, chich' ilel k'usitik toj xibal sba xchi'uk chvinaj muk'tik senyailtak ta vinajel.

12 »Pe k'alal mu'yuk to chk'ot ta pasel skotol li k'usitik taje, ba'yel chavich'ik chukel xchi'uk chavich'ik kontranel,^h chavich'ik ak'el ta k'abal ta snail tsoobbaitetik xchi'uk chavich'ik tik'el ta chukinab. Jech xtok, vo'on ta jkoj chavich'ik ik'el batel ta stojolal bankilal ajvaliletik xchi'uk ta stojolal its'inal ajvaliletik.ⁱ

13 Taje ja' sventa xa'iik mantal avu'unik. 14 Jech oxal, ak'o me ta avo'ontonik ti mu me ba'yel-luk chachapan abaik k'uxi chapak ak'oplalike,^j 15 yu'un vo'on chkak' ta aveik k'usi chavalik xchi'uk chkak' ap'ijilik, va'un mu'yuk bu chkuch yu'unik mi ja'uk bu chchibal k'optaoxuk skotol li avajkontratakike.^k 16 Jech xtok, chak'oxuk ta k'abal* k'alal ta atos ame'ik, abankil avits'linik, avuts' avalalik xchi'uk avamigotakik, va'un oy me jayvo'uk chalajik ta milel,^l 17 chavich'ik p'ajel yu'un skotol krixchanoetik ta skoj li jbie.^m 18 Ak'o mi jech, mi jpejuk stsotsil ajolik ta xch'ay.ⁿ

21:9 *O «avlajetele». 21:16 *O «tslo'laoxuk».

19 Ta sventa ti chkuch avu'unike, chakuxiik-o.^a

20 »Pe k'alal mi laj avilik ti joybil ta soltaroetik li Jerusale, b na'ik me ti po'ot xa xich' lajesele. c 21 Va'un, li buch'utik te oyik ta Judeae ak'o jatavikuk batel ta vitstik, d li buch'utik te oyik ta yutil Jerusalene ak'o lok'ikuk batel xchi'uk li buch'utik te oyik ta bik'tal lumetike mu me x-ochik batel te. 22 Yu'un ja'o sk'ak'alil chapanel sventa chk'ot ta pasel skotol li k'usitik ts'ibabile. 23 Li va' k'ak'ale, jtoj abol sbaik li antsetik ti xchi'uk yolike xchi'uk li antsetik ti chchu'un te yo'yolike! e Yu'un chlik tsatsal vokoil li ta jteklume xchi'uk chlik sk'ak'al o'ontonal ta stojolal li krixchanoetik te nakalike.

24 Va'un, chljajik ta espada xchi'uk chich'ik chukel batel ta skotol jteklumetik; f jech xtok, chich' pech'el ta tek'el yu'un jteklumetik* li Jerusalene ja' to mi ts'aki yorail ti ak'bil li jteklumetike. g

25 »Jech xtok, chvinaj senyailtak ta k'ak'al, ta luna* xchi'uk ta k'analetik, h jech xtok, chil svokol li jteklumetik ta sba balumile, yu'un mu sna'ik k'usi tpsasik ta skoj ti xv'o'o'et li nabe xchi'uk ti tsyuk'ilan sbae. 26 Chbat xch'ulelik ta xi'el li krixchanoetike xchi'uk ta skoj ti tsmalaik k'usitik chk'ot ta pasel li ta sba balumile, yu'un ta xnik li k'usitik oy ta vinajele. 27 Te une, ta xilik chtal ta ba tok xchi'uk sju'el xchi'uk smuk'ulal' li Xnich'on Krixchanoe. i 28 Pe k'alal chlik kotuk ta pasel li k'usitik taje, tuk' xava'iik xchi'uk toyo muyel asatik, yu'un nopol xa li akolebali-ke».

29 Va'un, xi lik albatikuk jun lok'olk'ope: «K'elavilik li ste'el igoe xchi'uk skotol li yan te'tike. k 30 K'alal chavilik chk'elomaje, ana'oj atukik ti nopol xa li

21:24 *O «jyanlumetike». #O «jyanlumetike». 21:25 *O «u».

KAP. 21

- a Mt 24:13
Ro 5:3, 4
Ebr 10:36
2Pe 1:5, 6
b Lu 19:43
c Da 9:26
Mt 23:37, 38
Mt 24:15, 16
d Mr 13:14
e Mt 24:19
Mr 13:17
Lu 23:28, 29
f Dt 28:64
Da 9:26
g Da 4:25
h Mt 24:29
Mr 13:24, 25
i Mt 24:30
Mr 13:26
Ap 1:7
j Da 7:13
k Mt 24:32, 33
Mr 13:28, 29

Kolumna 2

- a Mt 24:34
Mr 13:30
b Mt 24:35
Mr 13:31
c Is 5:11, 12
Ro 13:13
d Pr 11:4
Mt 6:25
1Ti 6:8
e 1Te 5:2, 3
2Pe 3:10
f Mt 25:13
Mr 13:33
1Ko 16:13
1Pe 5:8
g Ro 12:12
Ef 6:18
1Pe 4:7
h Mt 24:42
Mr 13:35
Ap 6:16, 17
Ap 16:15

KAP. 22

- i Eks 12:3, 6
j Le 23:5-8
Lu 22:7
Jn 13:1
k Lu 9:22
l Mt 21:45, 46
Mt 26:3-5
Mr 14:1, 2
Lu 20:19
m Mt 26:14-16
Mr 14:10, 11
Jn 6:70
Jn 13:2, 27
Ech 1:16, 17

veranoe.* 31 Ja' jech ek, k'alal chavilik chk'ot ta pasel li k'usitik taje, na'ik me ti nopol xa li Ajvalilal* yu'un Diose. 32 Chkalboxuk ava'iik ta melel ti mu'yuk ono'ox bu chljaj li jk'ol kuxlejal li'e ja' to mi k'ot ta pasel skotol li k'usitike. a 33 Chljaj sk'oplal li vina-jel xchi'uk balumile, pe li k'usi chkale mu'yuk ono'ox bu chljaj sk'oplal. b

34 »Pe k'elo me aba atukik sventa mu x-alub avo'ontonik ta skoj ti chave'ik ta mase, ti cha-uch'bolajik ta mase c xchi'uk ta skoj li vul o'onton ta sventa li kuxlejale, d va'un ti ch'ayal avo'onton chvul staouxuk ta anil li va' k'ak'al 35 ti xko'olaj k'ucha'al yakel ta ch'o'jone. e Yu'un chvul ta stojolal skotol li jnakejetik ta spejel balumile. 36 Va'un cha'a, vik'iluk-o me asatik f ta sk'anel vokol skotol k'ak'al g sventa xakolik lok'el ta skotol li k'usitik albil sk'oplal ti persa chk'ot ta pasele, va'un ja' me jech va'aloxxuk ta stojolal li Xnich'on Krixchanoe». h

37 Jech oxal, te chchanubtasvan ta templo li ta k'ak'altike, yan li ta ak'obaltike, chlok' batel sventa te chbat komuk li ta vits Olivatik chalbeike. 38 Va'un, chbatik ta templo ta sob skotol li krixchanoetik sventa cha'iik li k'usitik chale.

22 Va'un, chnopaj xa tal' li Sk'in al Pan ti Mu'yuk Slevaduraile, * ti K'in Koltael chalbeike. i 2 Li bankilal paleetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale lik sk'elik lek k'uxi xu' smilik, k yu'un xi'ik ta skoj li krixchanoetike. j 3 Laje, li Satanase och ta stojolal li Judas ti Iskariote chalbeike, ja' jun li ta 12 ta vo' jtakboletike, m 4 te une bat sk'el li bankilal paleetik xchi'uk li bankilal jchabivanejetik ta temploe, yu'un chalbe k'uxi chak'

21:30 *Ja' xkaltik, yorail k'epelaltik. 21:31 *K'elo Glosario, ajvalilal. 22:1 *K'elo Glosario, levadura.

ta k'abal ta stojolalik li Jesuse.^a **5** Va'un, xkuxet likel yo'ontonik ta skoj taje xchi'uk laj yalik ti chak'beik plata tak'ine.^b **6** Lek laj ya'i, ja' yu'un lik sa'ilan k'uxi xu' xak' ta k'abal k'alal ja'o ch'abal krixchanoetike.

7 Va'un, k'ot li Sk'ak'alil Pan ti Mu'yuk Slevaduraile, k'alal ja'o chak'ik ta milbil matanal li chonbolom sventa K'in Koltaele.^c **8** Ja' yu'un, la stak batel Pedro xchi'uk Juan li Jesuse, xi laj yale: «Bataniik, bat chapaniik li ve'lil sventa K'in Koltael yo' jlajestike».^d **9** Xi laj yalbeike: «¿Bu chak'an chbat jchapan-kutik?». **10** Xi albatike: «¿K'elavilik!, k'alal mi la-ochik ta jteklume, te chanup abaik ta be xchi'uk jun vinik ti xkuchoj batel jpej k'ib ya'ale. Ts'akliik batel, ja' to te xapajik ti bu ch-och ta jpejuk nae.» **11** Xi xavalbeik li yajval nae: «Xi chalbot li Jchanubtasvaneje: «¿Bu oy li kuar-to sventa jvula'aetik yo' te jlajes xchi'uk kajchank'optak li ve'lil sventa K'in Koltaele?»». **12** Li vinik taje chak' avilik jk'ol muk'ta kuarto ta ak'ol ti chapal xa leke. Ja' te xameltsanik». **13** Va'un, batik, ja' jech la staik ti k'u yelan albatike, te une la xchapanik li K'in Koltaele.

14 K'alal k'ot yorail une, te choti ta ve'el ta mexa xchi'uk li yajtakboltake.^f **15** Va'un, xi albatike: «Jech ono'ox oy tajej ta ko'onton ti jmoj jlajestik li ve'lil sventa K'in Koltael li'e, ti k'alal mu to chkil jvokole, **16** yu'un chkalboxuk ava'ik ti mu xa bu ta jlajes li ve'lil sventa K'in Koltaele, ja' to mi k'ot ta pasel ta Ajvalilal* yu'un Dios li k'usitik sk'an xal taje». **17** Va'un, la stsak li kopa ak'bate, la stoj ta vokol xchi'uk xi laj yale: «Tsakik li'e, jelubtasbo abaik batel ta jujuntal, **18** yu'un chkalboxuk ava'ik ti li' ta ora xchi'uk ta jelavele, mu'yuk

- KAP. 22
- a Jn 13:18
- b Sak 11:12
- c Eks 12:14, 18
Dt 16:1, 2
Mt 26:17
Mr 14:12
- d Eks 12:8
- e Mt 26:18, 19
Mr 14:13-16
- f Mt 26:20
Mr 14:17

Kolumna 2

- a Eks 12:8
- b 1Ko 10:16
- c Ebr 10:10
1Pe 2:24
- d Mt 26:27, 28
Mr 14:23, 24
1Ko 11:23-25
- e Jer 31:31
Ebr 7:22
Ebr 8:8
- f Eks 24:8
- g Ebr 9:13, 14
1Pe 1:18, 19
- h Sl 41:9
Mt 26:21
Mr 14:18
Jn 13:21
- i Is 53:7, 8
Da 9:26
Ech 4:27, 28
- j Mt 26:24
- k Mt 26:22
Mr 14:19
Jn 13:22
- l Mr 9:34
Lu 9:46
- m Mt 20:25-27
Mr 10:42-44
- n 1Pe 5:2, 3
- o Lu 9:46-48
- p Mt 20:28
Jn 13:3-5
Flp 2:5-7
- q Jn 6:67, 68
- r Ebr 4:15

xa chkuch' li vino li'e, ja' to mi vul li Ajvalilal yu'un Diose».

19 Jech xtok, la stsak jun pan,^a la stoj ta vokol, la xut* xchi'uk laj yak'be li yajchank'optake, xi laj yale: «Li'e ja' sk'elobil# li jbek'tal^b ti chich' ak'el ta aventaike.^c Jech xapasilanik-o sventa jna'obil».^d **20** Ja' jech la spas xtok ta sventa li kopa k'alal laj xa ox yo'ontonik ta ve'ele, xi laj yale: «Li kopa li'e ja' sk'elobil# li ach'trato^e ta sventa li jchich'el^f ti chich' malel ta aventaike.^g

21 »¿K'elavilik!, li' skajanoj sk'ob jchi'uk ta sba mexa li buch'u chak'un ta k'abale.^h **22** Yu'un ta mel, tstam batel sbe li Xnich'on Krixchano sone ox k'ucha'al albile;ⁱ pe jtoj abol sba li vinik ti ch-ak'van ta k'abale!».^j **23** Va'un, lik yalbe sbaik buch'u van junukal yu'unik ta mel ti jech tspase.^k

24 Pe tsots lik svulilan sbaik xtok ta sventa ti buch'u junukal mas muk' sk'oplal ilbil yu'unike.^l **25** Pe xi albatike: «Li ajvaliletik ta jteklumetike jpe'el xa xalik ta stojolal li buch'utik sventainojike xchi'uk jk'uxubinvanjetik chalbeik ti buch'utik muk' sk'oplal ti chpasvanik ta mantale.^m **26** Pe mu me jechukoxuk k'ucha'al taje.ⁿ Yu'un li buch'u tsk'an muk' sk'oplal avu'unike, sk'an ba'yel xk'ot ta its'inal;^o jech xtok, li buch'u jbabee sk'an ba'yel xk'ot ta jtunel. **27** Yu'un ¿buch'u ti mas muk' sk'oplale, mi ja' li buch'u chchoti ta ve'ele* o mi ja' li jtunele? ¿Mi mu ja'uk mas muk' sk'oplal li buch'u chchoti ta ve'el# ta mexae? Yan li vo'one ja' jech k'otemun ta atojolalik k'ucha'al jtunel.^p

28 »Ak'o mi jech, li vo'oxuke li' achi'inojikkun-o^q k'alal chkil jvokole;^r **29** ja' yu'un ta jpas jun xtok xchi'uk vo'oxuk, jech ku-

22:19 *O «xet'; svok'». 22:19, 20 #O «senyail; smelolal». 22:27 *O «te patal ta sba mexae». #O «te patal».

22:16 *K'elo Glosario, ajvalilal.

cha'al spasoj juntrato xchi'uk vo'on li Jtote, ta sventa jun ajvalilal,^a **30** sventa te xave'ik xchi'uk te xa-xuh'bolajik ta jmexa li ta Ajvalilal ku'une,^b jech xtok, chachotiik li ta chotlebal sventa ajvalil^c yo' xachapanik li 12 ta vok' nitilulal ta Israele.^d

31 »Simon, Simon, j'kelavill, li Satanase yaløj mantal ti ak'o xavich'ik lilinel akotolik k'ucha'al trigoe.^e **32** Pe jk'anoj xa vokol ta atjolaral sventa mu xch'ay li xch'unel avo'ontone,^f va'un tsatsubtasbo yo'onton avermanotak k'alal mi asutesoj xa ox avo'ontone.^g **33** Va'un, xi laj yalbee: «Kajval, chapalun xa sventa chbat jchi'inot, ak'o mi xkich'tik chukel o mi xkich'tik milel».^h **34** Pe xi albate: «Chkalbot ava'i, Pedro, ti oxib xa ox velta laj aval ti mu xavojtkinun k'alal sk'an to'ox x-ok' jkot kots* tanae».ⁱ

35 Xi albatik eke: «K'alal la jtakoxuk batel ti mu'yuk laj avich' batel yav atak'inik, amoralik xchi'uk axonobike,^j žmi mu jechuk ti mu'yuk k'usi la spas palta avu'unike?». Xi laj yalike: «jMu'yuk!». **36** Va'un, xi albatike: «Pe li avi une, ak'o me yich' batel li buch'u oy yav stak'ine, ak'o me stsak xtok li smorale; jech xtok, ak'o xchon li sk'u' slapoj ta sba sventa sman junuk s-espada li buch'u ch'abal yu'une. **37** Yu'un chkalboxuk ava'ik ti chk'ot ta pasel ta jtjolaral li k'usi ts'ibabile, ja' xkaltik li'e: «Te laj yich' kapbel sk'oplal ta stojolaral li buch'utik toj chopolike».^k Yu'un yakal xa chk'ot ta pasel li k'usitik ja' jk'oplale».^l **38** Va'un, xi laj yalike: «jK'elavil, Kajval!, oy li' chib espadae». Xi albatike: «Lek xa no'ox jech».

39 K'alal lok' batele, bat ta vits Olivatik k'ucha'al nopem ono'ox xa'ie, va'un te tijjik batel li yajchank'optak eke.^m **40** K'alal k'ot ti bu taje, xi laj yale:

22:34 *O «kelem».

KAP. 22

- a Da 7:27
Lu 12:32
2Ti 2:12
Ebr 12:28
Snt 2:5
Ap 1:6
b Lu 13:29
Jn 17:24
c 1Ko 6:2
Ap 2:26, 27
Ap 3:21
Ap 20:6
d Mt 19:28
e Mt 26:31
Mr 14:27
1Pe 5:8
f Jn 17:15
g Ebr 12:12
h Mt 26:33
Mr 14:29
Jn 13:37
i Mt 26:34
Mr 14:30
Lu 22:61
Jn 13:38
j Mt 10:9, 10
Mr 6:7-9
Lu 9:2, 3
k Is 53:12
l Lu 18:31
m Mt 26:30
Mr 14:26
Jn 18:1

Kolumna 2

- a Mt 26:41
Mr 14:38
Lu 22:46
b Mt 6:10
Mt 26:39
Mr 14:36
Jn 5:30
Jn 6:38
c 1Re 19:5, 7
Da 10:18, 19
Mt 4:11
d Jn 12:27
Ebr 5:7
e Mt 26:40
Mr 14:37
f Mt 26:41
Mr 14:38
Lu 22:40
g Mt 26:47-50
Mr 14:43-46
Jn 18:2, 3
h Mt 26:51, 52
Mr 14:47
Jn 18:10, 11

«Pasik-o me orasion sventa mu xayalik ta mulil».^a **41** Te une, la xch'ak sba lok'el ta stojolaral, jechtik snamal bat k'ucha'al snamal chich' tenel batel tone, va'un la skejan sba xchi'uk lik spas orasion, **42** xi laj yale: «Tot, ti xa-k'anuke, lok'esbun ta jtjolaral li kopa* li'e. Pe ma'ujuk me xk'ot ta pasel ti k'usi tsk'an ko'ontone, ja'uk me ti k'usi tsk'an avo'ontone».^b **43** Va'un, te vinaj tal jun anjel ta vinajal ta stojolaral xchi'uk tsatsubtasbat yo'ontone.^c **44** Ta skoj ti mu xa xnel cha'i li svokole, mas to tsots lik spas orasion;^d jech xtok, xko'olaj xa k'ucha'al ch'ich' li xchik' ti sts'ujts'un yalel ta lumtike. **45** K'alal laj yo'onton ta spasel orasion xchi'uk k'alal bat sk'el li jchank'opetike, chvayik k'ot sta, lubemik tajek ta skoj ti chat yo'ontone.^e **46** Xi albatike: «jK'u yu'un chavayik? Likanik xchi'uk pasik-o me orasion sventa mu xayalik ta mulil».^f

47 K'alal yakal to'ox chk'opope, ja'o xa te tal epal krixchanoetik xchi'uk li vinik ti Judas chalbeike, ja' jun li ta 12 ta vo' jtakboletike, ja' jbabe k'otel, va'un nopaj batel sventa ts'uts'ut* li Jesuse.^g **48** Pe xi albat yu'un li Jesuse: «Judas, žmi ta kjoj no'ox ts'uts'el* chavak' ta k'abal li Xnich'on Krixchanoe?». **49** K'alal laj yilik k'usi chk'ot ta pasel li buch'utik te oy ta spat xokone, xi laj yalike: «Kajval, žmi ta xkak'bekutik espada?». **50** Va'un, oy jun yu'unik ti la syayijesbe smoso li mero bankilal palee, yu'un la xtuch'be sbats'ichikin.^h **51** Pe xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Mu xapasik jech le'e». Va'un, la spikbe li xchikine xchi'uk la xpoxta.

22:42 *Li kopae ja' sk'an xal ti ja' jech la sk'an Dios ti ak'o xcham Jesus ta skoj ti pak'taat ta jchopolk'optavaneje. 22:47 *O «t'sbuts'; ts'uts'un». 22:48 *O «buts'el; ts'uts'unel».

52 Laje, xi albatik yu'un Jesus li bankilal paleetike, li bankilal jchabivanejetik ta temploe xchi'uk li moletik ti tal tsakvanikuke: «¿Mi yu'un tal achukikun k'ucha'al jun j-elek' ti avich'oj tal a-espadaik xchi'uk ate'ike?» **53** K'alal skotol k'ak'al te la jchi'inoxuk ta temploe,^b mu'yuk la atsakikun.^c Pe ja' xa yorail avu'unik xchi'uk ja' xa yorail yu'unik ek li buch'u-tik oy yabtelik ta ik'al osile».^d

54 Va'un, la xchukik batel li Jesuse,^e laj yik'ik batel, bat yak'ik ta sna li mero bankilal palee; pe te xtijet* batel ta nom li Pedroe.^f **55** K'alal la stsanik k'ok' ta o'lol amak'e,* te jmoj choitiik, va'un te bat chotluk li Pedro eke.^g **56** Pe oy jun kiara ti laj yil batel li Pedro ti te chotol ta yeloval k'ok'e, la sk'el lek xchi'uk xi laj yale: «Te to'ox xchi'uk ma' le' eke». **57** Pe laj yal ti mu xojtikine, xi laj yale: «Mi ja'uk xkojti-kin ma' taje, ants». **58** K'alal mu to'ox jaluk yech'e'le, xi laj yal yan krixchano k'alal laj yil eke: «Te kapal ak'oplal ma' le' eke». Pe xi la stak' li Pedroe: «Mu jechuk ma' taje, chi'iltik».^h **59** Va'un, k'alal ech' xa ox van junuk orae, oy buch'u xi tsots laj yal ti mu x'aj yo'ontone: «¡Melel xkal, ja' to'ox te xchi'uk ma' li vinik le'e, yu'un ja' jun jgalilea vinik!». **60** Pe xi la stak' li Pedroe: «Mu jna' li k'usi chavale, chi'iltik». Va'un, ta ora no'ox ok' jkot kots* K'alal yakal to chk'opoje. **61** Te une, joyp'ij li Kajvaltike xchi'uk tuk' la sk'el batel li Pedroe, va'un li Pedroe vul ta sjol ti xi ono'ox albil yu'un li Kajvaltike: «Oxib xa ox velta la ap'ajun k'alal sk'an to'ox x-ok' jkot kots* tanae».ⁱ **62** Va'un, lok' batel ta pana,* lik smil sba ta ok'el.

63 Li viniketik ti yakal chchabiik/ Jesuse lik slabanik xchi'uk lik smajik;^k **64** va'un k'alal

22:54 *O «xnap'et». 22:55 *O «ti' nae». K'elo Glosario, amak'. 22:60, 61 *O «kelem». 22:62 *O «pat na».

KAP. 22

- a Mt 26:55, 56
Mr 14:48, 49
- b Lu 19:47
- c Jn 7:30
- d Jn 19:11
- e Is 53:7
Ech 8:32
- f Mt 26:57, 58
Mr 14:53, 54
Jn 18:15
- g Mt 26:69-75
Mr 14:66-72
Jn 18:18
- h Jn 18:25-27
- i Mt 26:75
Mr 14:72
- j Sl 22:7
- k Is 50:6
Is 53:5
Mt 26:67, 68
Mr 14:65

Kolumna 2

- a Sl 2:2
Mt 27:1
Mr 15:1
Ech 4:26
- b Mt 26:63
Mr 14:61
- c Da 7:13
- d Sl 110:1
Mt 26:64
Mr 14:62
Ech 2:32, 33
Ech 7:55
Ro 8:34
Kol 3:1
Ebr 1:3
- e Mt 26:65
Mr 14:63

KAP. 23

- f Mt 27:2
Mr 15:1
Jn 18:28
- g Sl 35:11
- h Mr 12:17
- i Jn 18:36
- j Mt 27:11
- k Jn 18:38
Ebr 7:26
1Pe 2:21, 22

laj xa ox smakbeik sate, xi la sjak'ilanbeike: «Mi j-alk'opote, al-bunkutik buch'u ti la smajo-te». **65** Ep to k'usitik laj yalbeik sventa chchopol k'optaik.

66 K'alal sakub xa ox osil une, la stsob sbaik li moletik ta jteklum ti ja'ik li bankilal paleetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale,^a va'un laj yik'ik ochel ta Sanedrin li Jesuse, xi laj yalbeike: **67** «Alo ka'ikutik mi vo'ot li Kristoote».^b Pe xi albatike: «Manchuk mi xkalbo-xuk, mu ono'ox xach'unik ta jyal-el. **68** Jech xtok, mi oy k'usi ta jak'boxuke, mu ono'ox xak'an xatak'ik. **69** Pe li' ta ora xchi'uk ta jelavele, li Xnich'on Krixchano^c ta xchoti ta sbats'ik'ob Dios ti oy sju'e'le».^d **70** Va'un, xi laj yal skotolik k'alal laj ya'ik taje: «¿Mi yu'un vo'ot li Xnich'o-not Diose cha'a?». Xi tak'batike: «Vo'oxuk laj aval atukik ti vo'onune». **71** Xi laj yalike: «¿K'u yu'un persa to sk'an xtal yan testigoetik? Yu'un laj xa ka'i jtuktik ti lok' ta ye stuke».^e

23 Ja' yu'un, va'i skotol li epal krixchanoetike, laj yik'ik batel ta stojalal Pilato.^f **2** Va'un, lik stik'beik smul,^g xi laj yalike: «Yakal tsokes jteklumal-kutik la jtakutik li vinik li'e xchi'uk yakal chal ti ak'o mu xich' toj-bel patan li Sesare,^h jech xtok, chal stuk ti ja' la Kristoe, ti ja' la jun ajvalile».ⁱ **3** Va'un, xi jak'bat yu'un li Pilatoe: «¿Mi vo'ot aj-valilot yu'un li judaetike?». Xi la stak'bee: «Vo'ot laj aval atuk».^j **4** Laje, xi laj yalbe bankilal paleetik xchi'uk epal krixchanoetik li Pilatoe: «Mi jutebuk bu la jtabe smul li vinik li'e».^k **5** Pe mu x'aj tajek yo'ontonik, xi chalianike: «Tsokesbe sjol jteklum ta skoj li k'usitik chak' ta chanel ta sjunul Judeae, la slikes tal ta Galilea xchi'uk vul k'alal to li'e». **6** K'alal laj ya'i Pilato taje, la sjak' mi yu'un ja' jgalilea vinik. **7** K'alal laj xa ox yak' venta Pilato ti ven-

tainbil yu'un Erodes^a li Jesuse, la stak batel ta stojolal, yu'un ja'o te oy ta Jerusalen li va' k'ak'ale.

8 Xkuxet tajek yo'onton k'alal laj yil Jesus li Erodes, yu'un oy xa sk'ak'alil ti oy ta yo'onton tsk'el ya'ie, yu'un ep k'usi ya'iojbe sk'oplal^b xchi'uk tsk'an ak'o spas junuk senyail. **9** Va'un, ep k'usitik lik sjak'be, pe mu'yuk bu tak'bat jp'eluk.^c **10** Pe jujulikel chva'i li bankilal paleetik xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale, tsots lik stik'beik smul. **11** Li Erodes xchi'uk yajsoltarotake laj yilbajinik,^d jech xtok, la slapbeik jlik k'upil sba k'u'il sventa tslabanik,^e va'un li Erodes la stak sutel ta stojolal Pilato. **12** Li va' k'ak'ale, laj yamigoin sbaik li Erodes xchi'uk Pilatoe, yu'un skontra to'ox sbaik k'alal sk'an to'ox xk'ot ta spa' taje.

13 Li Pilato une la stsob li bankilal paleetike, li ajvaliletike xchi'uk li krixchanoetike, **14** xi laj yalbe ya'iike: «Vo'oxuk laj avik'beikun tal li vinik li'e, ti chavalik ti tstijbe yo'onton krixchanoetik sventa stoy sbaik. Avi une, laj xa avil ta asat atukik ti la jak'be li smule, pe mu'yuk bu la jtabe srasonal ti k'u yu'un oy smul chavalike.^f **15** Jech, mi ja'uk ono'ox bu tabat smul yu'un li Erodes eke, ja' yu'un la stak sutel tal yan velta, jk'elavilik!, mu'yuk k'usi spaso'j ti sta-o xcham li vinik li'e. **16** Ja' yu'un, chkak'be kastigo,^g va'un ta jkolta batel». **17** * — **18** Pe xi tsots avan skotol li krixchanoetike: «jAk'o yich' milel li vinik le'e, ja' koltabunkutik lok'el li Barrabase!». **19** (Li vinik taje laj yich' tik'el ta chukel ta skoj ti la stoy sba ta stojolal ajvalil li ta jteklume xchi'uk ta skoj ti milvane). **20** K'opoj yan velta li Pilatoe, yu'un oy ta

23:17 * Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vundetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3.

KAP. 23

a Lu 3:1

b Mt 14:1
Mr 6:14
Lu 9:7-9

c Is 53:7

d Is 53:3

e Sl 22:7

f Jn 18:38

g Mt 27:26
Jn 19:1h Mt 27:20, 21
Mr 15:11
Jn 18:40

Kolumna 2

a Mt 27:22-26
Mr 15:12-15
Jn 19:12

b Jn 19:6

c Jn 19:15, 16

d Mr 15:21
Jn 19:17

e Mr 13:17

f Mt 24:19
Lu 21:23

g Os 10:8

yo'onton tskolta batel li Jesuse.^a

21 Va'un, tsots lik avanuk li krixchanoetike, xi laj yalike: «jJok'ano ta jtel te'!». ^b **22** Xi albatik ta yoxibal veltae: «jK'u yu'un? jK'usi chopol la spas li vinik li'e? Mu'yuk k'usi la jta jutebuk ti sta-o xchame; jech oxal chkak'be kastigo, va'un ta jkolta batel». **23** Ta skoj taje, tsots lik k'opojikuk, solet mu xljaj yo'onton chalik ti ak'o yich' milele,^{*} ja' yu'un ch'unbatik ta skoj ti te x-avljajetike.^c **24** Va'un, li Pilatoe laj yak' ak'o xk'ot ta pasel li k'usi tsk'anike. **25** La skolta lok'el li buch'u la sk'an krixchanoetik ti ak'o xkole, ja' li buch'u tik'il to'ox ta chukel ta skoj ti la stoy sba ta stojolal ajvalil xchi'uk ti milvane, pe ja' laj yak' batel li Jesus sventa spasbeik ti k'usi tsk'an yo'ontonike.

26 K'alal ja'o yik'ojik batele, la stsakik jun vinik ti Simon sbi ti vok'em ta Sirene ti sut tal ta yosile, va'un la skajanbeik li jtel te' sventa vokolile,^{*} te tijil batel ta spat li Jesuse.^d **27** Te tijil batel epal krixchanoetik ti likemik ta jteklume xchi'uk te kapal batel antsetik ek ti tsmaj sti' yo'ontonik ta at-o'onton xchi'uk ti ch-ok'ik ta skoje. **28** Joyp'ij li Jesuse, la sk'el batel li antsetike xchi'uk xi laj yalbee: «Stsebetak Jerusalen, mu xavok'itaikun. Ja' lek ok'i ta aba atukik xchi'uk ok'itao li avalabike;^e **29** yu'un xk'ot sk'ak'alil ti xi chal li krixchanoetike: jXmuyubaj no'ox li antsetik ti mu sna' x-alajike, li antsetik ti mu'yuk yolike xchi'uk li antsetik ti mu'yuk bu chu'untasvanemike!». ^f **30** Va'un, xi chlik yalbeik li vitsetike: jLoman tal ta jbakutik! xchi'uk xi chalbeik li bik'tal vitsetike: jNak'unikutik!.^g

23:21 * O «jMilo ta jtel te'! jMilo ta jtel te'!». **23:23** * O «yich' milel ta jtel te'e». **23:26** * K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil.

31 Mi jech tspasik k'alal yox to li te'e, çk'usi van chk'ot ta pasel k'alal takin xae?». **32** Jech xtok, te yik'ojik batel cha'vo' viniketik ti toj chopol k'usi la spasik sventa jmoj xich'ik milel xchi'uk li Jesuse.^a

33 Va'un, k'alal k'otik ti bu Bakil Jolil sbie,^b te la sbajik ta jtel te' xchi'uk li viniketik ti toj tsots smul spasoijke, jun ta sbats'ik'ob xchi'uk jun ta sts'etk'ob.^{*c} **34** Pe xi laj yal li Jesuse: «Tot, paso ta perton skotolik, yu'un mu sna' li k'usi tspasike». Jech xtok, laj ya-k'ik suerte sventa tspukbe sbaik li sk'u' spok' slapoje.^d **35** Te va'al sk'elojik-o li krixchanoetike. Pe lik nel sativanuk li jnitvanejetik ta religjon* sventa tslabanike xchi'uk xi chalike: «La skolta yantik; ak'o skolta sba stuk mi yu'un ja' li Kristo yu'un DiOSE, li Buch'u t'ujbile».^e **36** K'alal ta solta-roetik labanvanik ek, nopajik batel ta stojolal, va'un laj yak'beik yuch' pajal vino^f **37** xchi'uk xi laj yalbeike: «Koltao aba atuk mi vo'ot ajvalilot yu'un judaetike».

38 Jech xtok, xi ts'ibabil li ta sjol te'e: «Li'e ja' li ajvalil yu'un judaetike».^g

39 Va'un, lik chopol k'optavanuk li jun vinik ti te jok'ol ti toj tsots smul spasoje,^h xi laj yale: «¿Mi mu jechuk ti vo'ot li Kristoote? Koltao aba atuk xchi'uk koltaunkutik ek». **40** Xi tsakat ta utel yu'un li june: «¿Mi mu'yuk axi'taoj* ta jyale li DiOSE? Jech yakal chavich' kastigo k'ucha'al chich' kastigo li stuk eke. **41** Yu'un li vo'otike jtatik-o li k'usi khich'tik pasbel ta skoj li k'usitik la jpastike; pe li vinik li'e ch'abal k'usi chopol spasoje».

42 Va'un, xi laj yale: «Jesus, na'un me k'alal mi la-och li ta Ajvalilal* avu'une».ⁱ **43** Xi tak'bat

23:33 *O «surtok'ob». **23:35** *Literal «li ajvaliletik». **23:40** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **23:42** *K'elo Glosario, aj-valilal.

KAP. 23

a Is 53:12

Mt 27:38

b Mt 27:33

c Jn 19:17, 18

d SI 22:18

Mt 27:35

Mr 15:24

Jn 19:24

e SI 22:7, 8

Mt 27:42, 43

Mr 15:31

f SI 69:21

g Mt 27:37

Mr 15:26

Jn 19:19

h Mt 27:44

Mr 15:32

i Lu 1:32, 33

Kolumna 2

a Is 11:6

Is 35:1

Is 65:17

Ech 24:15

Ap 21:1

b Mt 27:45

Mr 15:33

c Ebr 10:19, 20

d Eks 26:31-33

e SI 31:5

f Mt 27:50

g Mt 27:54

h Mt 27:55, 56

Mr 15:40, 41

Lu 8:2, 3

i Mt 27:57-60

Mr 15:43-46

Jn 19:38

j Dt 21:22, 23

k Is 53:9

l Mr 15:42

Jn 19:42

m Eks 20:9, 10

Dt 5:13, 14

yu'un li Jesuse: «Chkalbot ta mel-el li avie: te chachi'inun ta Paraiso».^a

44 Ak'o mi te xa ox van ta svakibal ora,* ik'ub osil ta sjunul balumil k'alal to ta sbalune-bal ora,^{#b} **45** yu'un mak sat li k'ak'ale; va'un jat ta o'lol^c li kortina ta temploe.^d **46** Tsots avan li Jesuse, xi laj yale: «Tot, chkak' ta ak'ob li yip jkuxleja-le».^{*e} Cham[#] k'alal jech laj yale.^f

47 Pe la stoybe sk'oplal Dios li bankilal soltaro ta skoj ti laj yil k'usitik k'ot ta pasele, xi laj yale: «Ta mel-el, ch'abal smul li vinik li'e».^g **48** K'alal laj yilik k'usi k'ot ta pasel skotol li epal krixchanoetik ti te tsobol ch-elovajike, smaj xa sti' yo'ontonik k'alal sutik batel ta snaike. **49** Jech xtok, ta nom no'ox te va'al skotolik li buch'utik xojtikinike. Ja' nom'ox jech ek, te yakal ts'el'elik k'usi chk'ot ta pasel li antsetik ti la xchi'inik tal ta Galileae.^h

50 j'elavil!, te oy jun vinik ti Jose sbie, lek ich'bil ta muk' ta Sanedrin, ja' jun lekil vinik xchi'uk tuk'il vinik.ⁱ **51** (Li vinik taje mu'yuk bu la skolta sba ta sventa li k'usitik la snopik xchi'uk li k'usitik la spasi-ke). Ta Arimatea likem, ta ste-klumal Judea xchi'uk smalaoj li Ajvalilal yu'un DiOSE. **52** Va'un, bat ta stojolal Pilato, bat sk'an-be li sbek'tal Jesuse. **53** La syales^j xchi'uk la xpix ta jlik lekil lino, te laj yak' ta jun mukinal ti sjomoj ta jp'ej ton^k ti mu'yuk buch'u te ak'bil-oe. **54** Va'un, ja'ox xa li sk'ak'alil chchapan sbaike,^l k'alal po'ot xa xlik li sk'ak'alil savadoe.^m **55** Pe te tijilik batel li antsetik ti la xchi'inik tal ta Galilea li Jesuse. Ay sk'el'elik li mukinale xchi'uk laj yilik ti k'u yelan laj yich' ak'el komel li sbek'ta-

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

23:44 *Ja' xkaltik, te van ta o'loiltik batel k'ak'al. [#]Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. **23:46** *O «jch'ulele». [#]O «Paj ta yich'el ik'».

le,^a 56 va'un sutik batel sventa chchapanik muil ts'i'leletik xchi'uk muil aseite. Pe laj ono'ox xku-xik ta savado^b jech k'ucha'al albil ta mantale.

24 Pe li ta sba k'ak'al ta xemanae, sob tajak talik li ta mukinale, yich'o'jik tal li muil ts'i'leletik la smeltsanike.^c **2** Pe tselelinbil* xa ox lok'el la staik li ton ta mukinale,^d **3** k'alal ochik batele, mu'yuk xa bu te la stabeik li sbek'tal Kajvaltik Jesuse.^e **4** K'alal mu xa sna' k'usi tspacek ta skoj taje, ta anil no'ox te va'i ta sts'elik cha'vo' viniketik ti xleblun xojobal sk'u' spokike. **5** Ta skoj ti xi'ik tajak li antsetike xchi'uk ti snijanoj yalel satik ta lume, xi albatike: «¿K'u'yu'un tal asa'ik yo' bu oy animae-tik li buch'u kuxul xae?»^f **6** Mu'yuk xa bu li' oye, yu'un laj xa yich' cha'kuxesel. Vuleso ta ajolik k'u yelan laj yalboxuk k'alal te to'ox oy ta Galileae, **7** ti laj yal ti chich' ak'el ta sk'ob jpas-muliletik li Xnich'on Krixchanoe xchi'uk ti chich' milel ta jtel te'e, pe ti chcha'kuxi ta yoxibal k'ak'ale».^g **8** Va'un, vul ta sjolik li k'usitik laj yale,^h **9** jech oxal lok'ik batel li ta mukinale, bat yalbeik skotol k'usitik k'ot ta pasel li 11 ta vo' jtakboletike xchi'uk skotol li yantike.ⁱ **10** Taje ja'ik li Maria Magdalena, li Juanae xchi'uk li Maria ti ja' sme' Santiagoe. Jech xtok, ja' jech laj yalbeik jtakboletik k'usitik k'ot ta pasel li yan antsetik eke. **11** Ak'o mi jech, jech'e lo'il no'ox laj ya'ik, mu'yuk la xch'unik li k'usi laj yal li antsetike.

12 Pe lik li Pedroe, bat ta anil li ta mukinale, va'un k'alal la stsuban sbae, laj yil ti ja' xa no'ox te votsajtik li lino pok'e. Jech oxal, sut batel, toj labal sba laj yil ti k'usi k'ot ta pasele.

13 Pe li va' k'ak'al ono'oxe, ja' o te chanavik batel cha'vo' jchan-

24:2 *O «balch'unbil; tselubtasbil».

KAP. 23

a Mt 27:61
Mr 15:47

b Eks 16:29
Eks 20:9, 10
Eks 31:15
Dt 5:12

KAP. 24

c Mt 28:1
Mr 16:1, 2
Jn 20:1

d Mt 28:2
Mr 16:4

e Mr 16:5

f Mt 28:5-7
Mr 16:5-7

g Jon 1:17
Mt 16:21
Mr 8:31
Lu 9:22

h Jn 2:22

i Mt 28:8

Kolumna 2

a Jn 20:14
Jn 21:4

b Mt 2:23
Mt 21:11

c Dt 18:18
Lu 7:15, 16
Jn 3:2
Jn 6:14
Ech 2:22

d Lu 23:1
Ech 3:13
Ech 13:27, 28

e Ech 1:6

f Mt 28:1, 8
Lu 24:9-11

g Lu 24:12
Jn 20:3

k'opetik ta jun bik'it lum ti Emaus sbie, te van 11 kilome-trouk* xil Jerusalem, **14** te yal-kal chalbeik batel sk'op'al skotol li k'usitik k'ot ta pasele.

15 Va'un, k'alal yakal chalbeik batel sk'oplal li k'usitik taje, te nopaj tal ta stojolalik li Jesuse, te chi'inatik batel ta xan-bal, **16** pe makbil satik sventa mu xak'ik venta ti ja'e.^a **17** Xi albatike: «¿K'usi ti yakal chavalik tal ta bee?». Va'un, te va'i-ik, xvinaj ti chat tajak yo'ontonike. **18** Xi tak'av li jun ti Kleopas sbie: «¿Mi atuk xa no'ox van ti j-ech'elbeot ta Jerusalem ti mu xana' li k'usitik k'ot ta pasel vol-jechabje tee?». **19** Xi jak'batike: «¿K'usitik ti k'ot ta pasele?». Xi laj yalbeike: «Ja' li k'usitik k'ot ta pasel ta stojolal Jnasaretal Jesuse,^b ti k'ot ta j-alk'op ti oy sj'u-el sventa tspacek sk'elobiltak ju'elal xchi'uk ti oy yip sk'opojel ta sba sat Dios xchi'uk ta sba sat skotol krixchanoe-tike.^c **20** Li bankilal paleetik xchi'uk li ajvaliletik ku'unkutike laj yalik mantal ti xich' milel^d xchi'uk ti xich' bajel ta jtel te'e. **21** Pe li vo'onkutike jpatoj ox ko'ontonkutik ti ja' li buch'u tspacek Israele.^e Ma'uk no'ox taje, yu'un oy xa ta yoxibal k'ak'al ti jech k'ot ta pasele. **22** Jech xtok, oy jayvo'uk antsetik ti ja' jchi'iltakutik ti toj ch'ayal to k'ot ko'ontonkutik yu'unike, yu'un sob tajak batik li ta mukinale.^f **23** Pe k'alal mu'yuk xa te la stabeik li sbek'tale, sutik tal xchi'uk laj yalik ti laj yilik anjeletike xchi'uk albatik ti kuxul la li Jesuse. **24** Va'un, batik ta mukinal^g jlom li buch'utik te to'ox jchi'ukutike, bats'i jech yelan laj yilik ek jech k'ucha'al laj yil li antsetike, pe mu'yuk bu laj yilik li Jesuse».

25 Ja' yu'un, xi albatike: «¿Mu'yuk ap'ijilik xchi'uk vokol

24:13 *Literal «60 estadio». Li jun estadioe ja' 185 metro. K'elo Apendise B14.

chava'ik xch'unel skotol li k'usitik yaloj j-alk'opetike! **26** ¿Mi mu persauk ono'ox jech chich' svokol li Kristo's sventa tsta smuk'ulale?»^b **27** Va'un, xcholet lik yalbe sk'oplal li k'usitik la sts'iba Moises xchi'uk li k'usitik yaloj J-alk'opetike,^c laj yalbe smelolal li Ts'ibetik ti ja' sk'oplal stuke.

28 Va'un, nopajik batel li ta bik'it lum ti bu chbatike, pe li stuke mas to nom chbat yileluk la spas. **29** Pe mu xlaj tajek yo'ontonik xchi'uk xi laj yalbeike: «Ja' lek koman li'e, yu'un ch-och xa ak'obal xchi'uk bat xa k'ak'al». Jech och batel sventa te xkom xchi'ukik. **30** K'alal te xa chve'ike,^e la stsak jun pan, la sk'an jun bendision, la xut^f xchi'uk laj yak'be xcha'vo'alik.^d **31** Va'un, laj yich' jambel lek satik xchi'uk laj yak'ik venta ti ja'e, pe sakch'ay batel ta satik.^e **32** Laje, xi lik yalbe sbaike: «¿Mi mu xtiltunuk ko'ontontik k'alal yakal chchi'nutik tal ta lo'il ta bee, k'alal lek ts'akal la sjambutik tal smelolal li Ts'ibetike?»^e. **33** Li va' orae, likik xchi'uk la stam sutel sbeik ta Jerusalem, te tsobol k'ot staik li 11 ta vo' jtakboletike xchi'uk li yan xchi'iltakike, **34** xi laj yalike: «¡Cha'kuxiem xa ta meel li Kajvaltike, yu'un laj xa yak' sba ta ilel ta stojolal li Simone!»^f **35** Va'un, lik yalik ek li k'usitik k'ot ta pasel ta bee xchi'uk ti k'u yelan laj yak'ik venta ti ja' Jesus k'alal la xut^f li pane.^g

36 K'alal ja'o yakal chalik li k'usitik taje, te k'ot sva'an sba ta stojolalik xchi'uk xi albatike: «Junuk avo'ontonik»,^h **37** Ta skoj ti xi'emik ta jyalele xchi'uk ti ch'ayal to k'ot yo'ontonike, la snopik mi ja' jun anjel ti laj yilike. **38** Ja' yu'un, xi albatike: «¿K'u yu'un chaxi'ik xchi'uk k'u yu'un xchibet avo'ontonik?

24:30 *O «te xa patalik ta sba mexae». 24:30, 35 #O «xet'; svok'».

KAP. 24

a Sl 22:16-18

ls 53:7-9
1Ko 15:3

b Flp 2:9-11

Ebr 2:9
1Pe 1:11

c Jn 1:45

Ech 10:43
Ech 26:22

d Mt 14:19

Mt 15:36
Mr 6:41

e Jn 20:19

f 1Ko 15:3, 5

g Lu 24:30, 31

h Jn 20:21

Kolumna 2

a Mt 16:21

Lu 9:22

b Lu 24:27

c Jn 12:16

d ls 53:5

Mr 9:31

e Gal 3:14

f Ech 5:31

g Ech 4:1, 2

Ech 5:27, 28

h Jn 15:26, 27

Ech 1:8

i Joe 2:28

Jn 14:16
Ech 1:4, 5
Ech 2:1, 4

j Ech 1:9

k Jn 16:22

Ech 1:12

l Ech 2:46, 47

39 K'elavilik li kok jk'obe, vo'onun; pikikun xchi'uk k'elikun, yu'un ch'abal sbek'tal xchi'uk sbakil li jun anjele, pe li vo'one oy jbek'tal xchi'uk jbakil jech k'ucha'al chavilike». **40** K'alal jech laj yale, laj yak'anbe yil li yok sk'obe. **41** Pe mu xch'unik ta skoj ti xmuyubajik tajek xchi'uk ti toj labal sba cha'iike, ja' yu'un xi albatike: «¿Mi oy k'usi jlajestik avu'unik?»^e. **42** Va'un, laj yak'beik jutuk vobil choy, **43** la stsak xchi'uk te sk'elojik k'alal lik sti'e.

44 Te une, xi albatike: «Li'e ja' li k'usitik laj kalboxuk k'alal li to'ox jchi'ukoxuke,^a ti persa ono'ox ta xk'ot ta pasel skotol li jk'oplal ts'ibabil ta Smantal Moises xchi'uk li k'usitik yaloj J-alk'opetik xchi'uk li k'usitik ts'ibabil ta Salmose»^b

45 Va'un, jambat lek snopbenik sventa xa'ibeik smelolal li Ts'ibetike,^c **46** xi albatike: «Ja' jech ts'ibabil ti chich' svokol li Kristoe xchi'uk ti chcha'kuxi ta yoxibal k'ak'ale^d **47** xchi'uk ti ja' ta sbi chich' cholbel sk'oplal skotol jteklumetik^e ti ak'o sutes yo'ontonik sventa tspanbat perton smulike...^f ti ba'yel chlik ta Jerusalem.^g **48** Vo'oxuk chavalik batel skotol li k'usitik taje.^h **49** ¡K'elavilik!, ta jtak tal ta atojalalik li k'usi ono'ox yaloj Jtote. Pe li' me oyanik li ta jteklum ja' to mi laj avich'ik li ju'elal ti likem tal ta to-yole»ⁱ

50 Laj une, ik'atik lok'el, batik k'alal ta Betania, va'un la stoy sk'ob xchi'uk ak'batik bendision. **51** K'alal ja'o yakal ch-ak'batik bendisione, la xch'ak sba lok'el ta stojolalik xchi'uk muy batel ta vinajel.^j **52** Laj yich'ik ta muk'* xchi'uk xkuxet tajek yo'ontonik sutik batel ta Jerusalem.^k **53** Va'un, skotol k'ak'al te ts'kupil k'optaik Dios ta templo.^l

24:52 *O «La skejan sbaiik ta stojolal».

XI CHAL
JUAN

K'USITIK YICH'OJ

- 1 «Laj yich' sbek'tal li K'ope» (1-18)
Li k'usi laj yal Juan J-ak'-ich'vo'e (19-28)
Jesus, li Xch'iom Chij Diose (29-34)
Ba'yel yajchank'optak Jesus (35-42)
Felipe xchi'uk Natanael (43-51)
- 2 Sk'inal nupunel ta Kana; li Jesuse
la sk'atajes ta vino li vo'e (1-12)
Li Jesuse la snuts lok'el ta templo
li jp'olmajeletike (13-22)
Xojtikin k'usitik oy ta yo'onton
krixchanoetik li Jesuse (23-25)
- 3 Jesus xchi'uk Nikodemo (1-21)
«Chvok' ta ach'» (3-8)
«Sk'anoj tajak krixchanoetik
li Diose» (16)
Slajeb velta laj yalbe sk'oplal Jesus
li Juane (22-30)
«Li buch'u likem tal ta toyole» (31-36)
- 4 Jesus xchi'uk jun ants likem ta
Samaria (1-38)
Li buch'utik chich'ik ta muk' Diose
«sk'an xich'ik ta muk' ta ch'ul
espirtu xchi'uk ta meles» (23, 24)
«Ep jsamariaetik laj yak' xch'unel
yo'ontonik ta stojolal Jesus» (39-42)
Li Jesuse la xpoxtabe xnich'on jun
yajtunel ajvalil (43-54)
- 5 Li Jesuse la xpoxta jun vinik ta
Betsata (1-18)
Ak'bat yabtel yu'un Stot li Jesuse (19-24)
Cha'ibeik yech'omal ye Jesus
li animaetike (25-30)
Sk'oplal Jesus (31-47)
- 6 La smak'in vo'miluk viniketik
li Jesuse (1-15)
Xanav ta ba nab li Jesuse (16-21)
Ja' pan sventa kuxlejal li Jesuse (22-59)
Ep la smak-o yakanik li k'usi laj yal
Jesuse (60-71)
- 7 Te oy Jesus li ta Sk'inal
Axibalnaetike (1-13)
Te chanubtasvan ta k'in li Jesuse (14-24)
Jelajtik k'usi tsnopik ta sventa
li Kristoe (25-52)
- 8 Chalbe sk'oplal Jesus li Totile (12-30)
Li Jesuse ja' sakil osil k'otem ta
stojolal li krixchanoetike (12)
Xnich'nab Abraan (31-41)
«Ja' chak' akolebalik li k'usi
melele» (32)
Xnich'nab Diabla (42-47)
Jesus xchi'uk Abraan (48-59)
- 9 Li Jesuse la sjambe sat jun vinik
ti ma'sat vok'eme (1-12)
Li jfariseoetike lik sjak'beik k'uxi
jam sat li vinike (13-34)
Ti k'usi pasem-o ta ma'sat
li jfariseoetike (35-41)
- 10 Jchabichij xchi'uk skoral chij (1-21)
Ja' lekil jchabichij li Jesuse (11-15)
«Oy yan jchijtak» (16)
Li judaetike lik stsakik ta k'op Jesus
li ta Sk'inal ti laj Yich' Ak'el ta Stojolal
Dios li Temploe (22-39)
Ep judaetik mu xch'unik ta
stojolal (24-26)
«Li jchijtake cha'ik li jk'opojele» (27)
Oy ta stojolal Totil li Nich'onile (30, 38)
Ep buch'utik laj yak' xch'unel yo'ontonik
li ta jot uk'um Jordane (40-42)
- 11 Cham li Lasaroe (1-16)
La spatbe yo'onton Marta xchi'uk Maria
li Jesuse (17-37)
La xcha'kuxes Lasaro li Jesuse (38-44)
La skomon nopik k'uxi tsmilik
li Jesuse (45-57)
- 12 La smalbe aseite ta yakan Jesus
li Mariae (1-11)
Labal sba k'u yelan och batel
ta Jerusalem li Jesuse (12-19)
Ba'yel xa ono'ox laj yalbe sk'oplal slajel
li Jesuse (20-37)
K'ot ta pasel li albil k'op ti ch'abal
xch'unel yo'onton judaetike (38-43)
Tal skolta krixchanoetik li Jesuse (44-50)
- 13 La spokbe yakan yajchank'optak
li Jesuse (1-20)
Li Jesuse laj yak' ta ojtikinel ti ja'
ch-ak'van ta k'abal li Judase (21-30)

- Li ach' mantale (31-35)
 Li yajchank'optak Jesuse tsk'an sbaik ta jujuntal (35)
 Li Jesuse laj xa ono'ox yal ti chp'ajat yu'un li Pedroe (36-38)
- 14 Ja' no'ox stuk Jesus li be sventa xijnopaj ta stojolal Totile (1-14)
 «Vo'on li beune, vo'on li melelune xchi'uk vo'on li kuxlejalune» (6)
 Laj yalbe yajchank'optak ti chak'be talel ch'ul espiritue (15-31)
 «Ja' mas muk' sk'oplal li Totile, ja' mu sta li vo'one» (28)
- 15 Lok'olk'op ta sventa li meel ste'el uvae (1-10)
 Mantal ti sk'an jech xijk'anvan k'ucha'al chk'anvan Kristoe (11-17)
 «Mu'yuk buch'u yan ti toj ech' no'ox sna' xk'anvane» (13)
 P'ajbilik yu'un balumil li yajchank'optak Jesuse (18-27)
- 16 Yik'aluk van xljajk ta milel li yajchank'optak Jesuse (1-4 sbavok'al)
 Ti k'usi yabtel li ch'ul espiritue (4 xcha'vok'al k'alal ta 16)
 Chk'ataj ta xkuxetel o'ontonal li yatel yo'onton jchank'opetike (17-24)
 Tsal yu'un balumil li Jesuse (25-33)
- 17 Li slajeb velta la spas orasion Jesus xchi'uk yajtakboltake (1-26)
 Kuxlejal sbatel osil sk'an xal k'alal chkojtikintik Diose (3)
 Mu'yuk te sk'oplalik ta balumil li yajts'aklomtak Kristoe (14-16)
 «Ja' meel li ak'ope» (17)
 «Laj kak'be sna'ik li abie» (26)
- 18 Chak' ta k'abal Jesus li Judase (1-9)
 La snit lok'el s-espada li Pedroe (10, 11)
 Laj yik'ik batel ta stojolal Anas li Jesuse (12-14)
 Ba'yel velta la sp'aj Jesus li Pedroe (15-18)
 Te oy ta stojolal Anas li Jesuse (19-24)
 Xchibal xchi'uk yoxibal velta la sp'aj Jesus li Pedroe (25-27)
 Te oy ta stojolal Pilato li Jesuse (28-40)
 «Ma'uk sventa balumil li Ajvalilal ku'une» (36)
- 19 La satsitik xchi'uk la slabanik li Jesuse (1-7)
 Oy k'usi la sjak'be yan velta Jesus li Pilatoe (8-16 sbavok'al)
 Laj yich' bajel ta jtel te' ta *Golgota* li Jesuse (16 xcha'vok'al k'alal ta 24)
 La spatbe komel yo'onton sme' li Jesuse (25-27)
 Cham li Jesuse (28-37)
 Laj yich' mukel li Jesuse (38-42)
- 20 Xokol xa li mukinale (1-10)
 Laj yak' sba ta ilel ta stojolal Maria Magdalena li Jesuse (11-18)
 Te k'ot sva'an sba ta stojolal yajchank'optak li Jesuse (19-23)
 Mu xch'un li Tomase, pe la xch'un ta ts'akal (24-29)
 Ti k'usi stu li balbalvun li'e (30, 31)
- 21 Te k'ot sva'an sba ta stojolal yajchank'optak li Jesuse (1-14)
 Laj yal Pedro ti sk'anoj tajek li Jesuse (15-19)
 «Mak'lino li kuni chijtake» (17)
 Ti k'usi chk'ot ta stojolal li yajchank'op Jesus ti mas sk'anoje (20-23)
 Stsuteb lo'il (24, 25)

1 Li K'ope te ono'ox oy ta slikebal,^a te ono'ox oy xchi'uk Dios li K'ope^b xchi'uk oy sju'el k'ucha'al Dios li K'ope.^c **2** Te oy xchi'uk Dios ta slikebal li stuke. **3** Ja' ta skoj ti lik ayanuk tal skotol li k'usitike,^d ti mu'yukuke, mi jtosuk k'usi ayan tal ti jechuke.

4 Ja' koltavan sventa xkuxi skotol li k'usitik oye xchi'uk k'ot

1:1 *Literal «ja' ono'ox jun dios li K'ope».

KAP. 1

- a Kol 1:15
 Ap 19:11, 13
 b Pr 8:22, 30
 c Is 9:6
 Jn 1:18
 Flp 2:5, 6
 d Jn 1:10

Kolumna 2

- a Jn 8:12
 b Jn 3:19
 c Mt 3:1
 Lu 3:2
 d Mt 3:11

ta sakil osil ta stojolal li krixchanoetike.^a **5** Va'un, chak' xojobal ta ik'al osil li sakil osile,^b yan li ik'al osile mu xtup' yu'un li sakil osile.

6 Tal jun vinik ti takbil tal k'ucha'al jun yajk'opojel Diose, Juan sbi.^c **7** Li vinike tal k'ucha'al jun testigo sventa chalbe sk'oplal li sakil osile,^d jech buch'uuk krixchanoal chch'un li k'usi chale. **8** Pe li stuke ma'uk sk'oplal li sa-

kil osil taje,^a yu'un ja' no'ox chal-be sk'oplal.

9 Li meel sakil osil ti chak'-be xojobal buch'uuk krixchanoale jutuk xa ox sk'an xtal ta stojolal krixchanoetik.^b **10** Li' to'ox oy ta stojolal krixchanoetike,^c ja' ta skoj ti lik ayanuk tal li krixchanoetike,^d pe mu'yuk bu ojtikinat yu'un li krixchanoetike. **11** Tal ta slumal stuk, pe mu'yuk xch'amat li ta steklumale. **12** Ak'o mi jech, skotol li buch'utik la xch'amike ak'bat yabtelik sventa xk'otik ta xnich'nab Dios,^e yu'un laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal.^f **13** Li stukike vok'ik, pe ma'uk ta ch'ich' mi ja'uk ta skoj ti jech tsk'an yo'onton stot sme'ike, mi ja'uk ta skoj ti jech tsk'an yo'onton li vinike, ja' ta skoj ti jech tsk'an yo'onton Diose.^g

14 Jech oxal, laj yich' sbek'tal li Kope^h xchi'uk la xchi'inunkutik ta naklej, laj kilbekutik li yutsilale, ja' jech yutsilal k'ucha'al ch-ak'bat yu'un stot li jun no'ox nich'onile.ⁱ Lek ono'ox tajak ilat yu'un Dios* xchi'uk ja' ono'ox laj yal li k'usi melele. **15** (Ja' albat sk'oplal yu'un li Juane, xi tsots laj yale: «Ja' li buch'u xi laj kalbe sk'oplale: «Ja' j'babe ma' li buch'u chtal ta jpate, yu'un oy xa ono'ox k'alal mu'yukun to'oxe»)).^j **16** Ta skoj ti noj tajak ta yo'onton li slekil yutsil yo'onton Diose, jkotoltik toj ep ta jtatik li slekil yutsil yo'onton Diose. **17** Yu'un ja' ta stojolal Moises laj yich' ak'el li Mantale,^k yan li slekil yutsil yo'onton Dios' xchi'uk li k'usi melele tal ta stojolal Jesukristo.^m **18** Mu'yuk buch'u yiloj-o li Diose;ⁿ li jun no'ox nich'onil^o ti xko'olajtik k'ucha'al Dios ti te oy ta xokon li Totile,^p ja' li buch'u laj yak' ta ojtikineli li Totile.^q

1:9 *Literal «balumil». 1:12 *Literal «ta sibi». 1:14 *O «Oy tajak slekil yutsil yo'onton Dios ta stojolal». 1:18 *O «nopol oy ta sti' yo'onton Totile». Ja' sk'an xal ti lek tajak ilbile.

KAP. 1

- a Jn 1:19, 20
b Mt 4:16, 17
Jn 3:19
Jn 12:46
1Jn 2:8
c Jn 1:14
d Je 1:26
1Ko 8:6
Kol 1:16
Ebr 1:2
e Ro 8:14, 16
2Ko 6:18
Ef 1:5
1Jn 3:1
f Gal 3:26
g Jn 3:3
1Pe 1:23
1Jn 3:9
h Flp 2:7
1Ti 3:16
Ebr 2:14
i Jn 3:16
1Jn 4:9
j Jn 8:58
k Eks 31:18
l Ro 3:23, 24
Ef 1:5, 6
m Jn 8:31, 32
Jn 14:6
Jn 18:37
n Eks 33:17, 20
Jn 6:46
o Jn 1:1
p Pr 8:22, 30
q Mt 11:27

Kolumna 2

- a Lu 3:15
b Mal 4:5
c Dt 18:15
Jn 6:14, 15
Jn 7:37, 40
Ech 3:22
d Is 40:3
e Mt 3:1, 3
Mr 1:3
Lu 1:67, 76
Lu 3:3, 4
Lu 7:27, 28
f Mt 3:11
g Mt 3:1, 6
h Ech 8:32, 35
1Pe 1:18, 19
Ap 5:6
i Is 53:7, 11
1Ko 15:3
Ebr 9:13, 14
1Pe 2:24
1Jn 3:5
j Jn 6:51
1Jn 2:1, 2
1Jn 4:14
k Jn 1:15
l Ech 19:4

19 Li judaetike la stakik bal-tel paleetik xchi'uk jlevietik ti likik tal ta Jerusalem sventa xi xbat sjak'beik li Juane: «¿Buch'uot?»^a **20** Va'un, jamal laj yal xchi'uk mu'yuk la smuk, xi laj yale: «Ma'ukun li Kristoe». **21** Xi la sjak'beike: «¿Buch'uot cha'a? ¿Mi vo'ot Eliasot?»^b Pe xi la stak'e: «Ma'uk». «¿Mi vo'ot li J-alk'opote?»^c Xi la stak'e: «¡Ma'uk!». **22** Jech oxal, xi laj yalbeike: «¿Buch'uot? Albul ka'ikutik sventa xu' ta jtak'bekutik li buch'utik la stakunkutik tale. ¿Buch'uot chaval li vo'ote?». **23** Xi laj yale: «Vo'on li yech'omal eil ti xi tsots ch-avan ta takixokol balumile: «Tuk'ibtasbeik li sbe Jeovae»,^d jech k'ucha'al laj yal li j-alk'op Isaiase». **24** Pe takbil tal yu'un jfariseoetik li buch'utik taje. **25** Jech oxal, xi la sjak'beike xchi'uk xi laj yalbeike: «¿K'u yu'un chavak' ich'vo' mi ma'ukot li Kristoe, mi ma'ukot li Eliase xchi'uk mi ma'ukot li J-alk'ope?». **26** Xi tak'batik yu'un li Juane: «Li vo'one chak' ich'vo'. Oy buch'u te va'al ta o'lol avu'unik ti mu xavojtikinike, **27** ja' li buch'u te xtal ta jpate, pe ja' ti buch'u mu jta-o ta jtibunbe yak'il xonobe». **28** Ta Betania k'ot ta pasel skotol li k'usitik taje, ta jot uk'um Jordan, ja' te yo' bu chak' ich'vo' li Juane.^g

29 Ta yok'omale, laj yil ti te xtal Jesus yo' bu oye, va'un xi laj yale: «¡K'elavil li Xch'iom Chij^h Dios ti chch'ay mulil' ta balumile!» **30** Li'e ja' li buch'u xi laj kalbe sk'oplale: «Oy jun vinik ti te xtal ta jpat ti ja' j'babe ku'une, yu'un oy xa ono'ox k'alal mu'yukun to'oxe». **31** Mi ja'uk to'ox xkojtinik ek, pe ti k'u yu'un tal kak' ich'vo' ta vo'e ja' sventa chich' ojtikineli li ta Israele». **32** Jech xtok, li Juane xi laj yalbe sk'oplale: «Laj kil yal tal ta vinajel k'ucha'al jkot paloma li xch'ul espiritu Diose xchi'uk te

kom-o ta stojolal.^a **33** Mi ja'uk to'ox xkojtikin ek, pe xi laj yal-bun li buch'u la stakun tal sventa chkak' ich'vo' ta vo'e: «Li buch'u chyal tal ch'ul espritu ta stojolal chavile xchi'uk ti te chkom-o ta stojolale^b ja' li buch'u chak' ich'vo' ta ch'ul espritue.^c **34** Kiloj ma' vo'one xchi'uk laj kal ti ja' li Xnich'on Diose».^d

35 Ta yok'omal xtoke, te va'al xchi'uk cha'vo' yajchank'optak li Juane, **36** va'un k'alal laj yil ti te chanav batel li Jesuse, xi laj yale: «K'elavilik li Xch'iom Chij^e Diose!». **37** K'alal laj ya'iiik li cha'vo' jchank'opetik taje, la sts'a-klilik batel li Jesuse. **38** Jech oxal, joy'ij li Jesuse, xi laj yal k'alal laj yil ti yakal tsts'akliat batele: «¿K'usi chasa'ik?». Xi la stak'beike: «Rabi,* ¿bu chavay?». (Li jp'el k'op Rabi xie ja' smelolal jchanubtasvanej). **39** Xi albatike: «La'ik, la' k'elik». Jech oxal, batik, bat sk'elik ti bu chvaye, va'un te la xchi'inik li va' k'ale; te xa van ta slajunebal ora.* **40** Li Andres^f ti sbankil yits'in sbaik xchi'uk Simon Pedroe ja' jun li ta xcha'vo'alik ti laj ya'iiik li k'usi laj yal Juane, va'un la sts'akliik batel li Jesuse. **41** Ba'yel la sta li sbankile,* li Simone, va'un xi laj yalbee: «Laj xa jtakutik li Mesias»^g (taje xi smelolal k'alal chich' jelubtasele: Kristo), **42** laje laj yik' batel ti bu oy li Jesuse. Xi albat k'alal ilat yu'un li Jesuse: «Li vo'ote, Simon^h xni-ch'onot Juan, Sefas chabiin» (ti Pedroⁱ ta alel k'alal chich' jelubtasele).

43 Ta yok'omale, chbat ya'i ta Galilea li Jesuse. Va'un, te la sta li Felipee^j xchi'uk xi laj yalbee: «La' ts'akliun». **44** Li Felipee ta

1:38, **49** *Ja' jun biil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike. **1:39** *Ja' xkaltik, te van ta chanib ora ta bat k'ak'al. **1:41** *Li ta griego k'ope mu'yuk bu chal mi bankilal li Pedroe ti ja' its'in al li Andrese.

KAP. 1

a Mt 3:16
Mr 1:10
Lu 3:22

b Mt 3:16

c Mt 3:11
Ech 1:5
Ech 2:1, 4

d Mt 3:17

e Ap 5:12

f Mt 4:18

g Da 9:25

h Mt 10:2
Ech 15:14

i Mt 16:18

j Mt 10:2, 3

Kolumna 2

a Mt 10:2, 3
Lu 6:13, 14

b Mt 1:16
Mt 13:55
Lu 2:4

c Jn 2:24, 25

d Mt 27:11
Lu 1:31, 32
Jn 12:13

e Je 28:10, 12
Sl 104:4
Da 7:13
Mt 4:11
Lu 22:43

Betsaida likem tal, ja' te yo' bu slumalik li Andres xchi'uk Pedroe. **45** La sta Natanael li Felipee^j xchi'uk xi laj yalbee: «Laj xa jtakutik li buch'u laj yich' ts'ibabel sk'oplal yu'un Moises li ta Mantale xchi'uk li k'usitik yaloj J-alk'opetike, ja' li Jesuse, ja' li xnich'on Jose^b ti likem ta Nasarete». **46** Pe xi tak'bat yu'un li Natanaele: «¿Mi oy van k'usi xu' lek xlik tal li ta Nasarete?». Xi laj yal li Felipee: «La' k'elavil». **47** K'alal laj yil Jesus ti nopol xa xtal li Natanaele, xi laj yalbee: «K'elavil, le' xtal jun j-israel vinių ti bats'i mu sna' xl'olavane». **48** Xi albat yu'un li Natanaele: «¿K'uxi ti xavojtkinune?». Xi la stak' li Jesuse: «Laj kilot k'alal mu'yuk to'ox bu yik'ojot tal li Felipee, ja'o k'alal te oyot ta yolon ste'el igoe». **49** Xi la stak' li Natanaele: «Rabi,* vo'ot Xnich'onot li Diose, vo'ot li Ajvalilot ta Israele». **50** Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «¿Mi ja' la ach'un-o ta skoj ti laj kalbot ti laj kilot ta yolon ste'el igoe? Oy to k'usitik mas labalik sba chavil». **51** Va'un, xi to albate: «Ta bats'i melel chkal-boxuk ava'iiik: chavilik ti jamal li vinajele xchi'uk chavilik ti xyal xmuy li yaj-anjeltak Dios ti bu oy li Xnich'on Krixchanoe».^e

2 Li ta yoxibal k'ak'ale, la spas-beik sk'in al nupunel ta Kana ta Galilea, te oy li sme' Jesuse. **2** Takbilik ta ik'el ta sk'in al nupunel ek li Jesus xchi'uk li yajchank'optake.

3 K'alal laj li vinoe, xi albat yu'un sme' li Jesuse: «Ch'abal xa svinoik». **4** Pe xi la stak'be sme' li Jesuse: «Ants, ma'uk vo'otik oy ta jbatik ma' taje.* Mu'yuk to bu kotem korail». **5** Xi

2:4 *Literal «¿K'usi li vo'one xchi'uk k'usi li vo'ote, ants?». Taje chak' ta a'iel ti mu lekuk chich' a'iel li k'usi chich' jak'ele. K'alal «ants» xie, ma'uk sk'an xal ti mu'yuk bu ich'bil ta muk'e.

albatik yu'un sme' Jesus li jtu-
neletike: «Pasik skotol li k'usi-
tik chalboxuke». **6** Va'un, oy te
vakpej yav vo' ti pasbil ta ton ta
skoj ti yich'ojik mantal li judaetik
sventa tsakubtas sbaike,^a li juju-
pej yav vo' taje te van chap'isuk
o oxp'isuk* ya'el yich'oij. **7** Xi al-
batik yu'un li Jesuse: «Nojesik li
yav vo'e». Lek xjacet k'alal to ta
sti'il la snojesik. **8** Te une, xi al-
batike: «Lupik lok'el jutebuk, bat
ak'beik li buch'u sbainoj k'ine».
Va'un, bat yak'beik. **9** K'alal la
spas preva li vo' ti k'atajesbil xa
ta vino li buch'u sbainoj k'ine, mi
ja'uk sna' bu lok' tal (pe li jtune-
letike sna'ojik ti vo' la slupik tale),
te une la stak ta ik'el jnupunel li
buch'u sbainoj k'ine, **10** va'un xi
laj yalbee: «Skotol li yan krixcha-
noetike ja' bayel chak' ta uch'el li
lekil vinoe, pe k'alal chyakubik
xae, ja' to chak' ta uch'el li vino
ti mu masak leke. Pe li vo'ote ja'
to chavak' ta uch'el avi li lekil vi-
noe». **11** Taje ja' li bay'el senyail
la spas Jesuse. Te la spas ta Kana
ta Galilea xchi'uk laj yak' ta ilel
smuk'ulal;^b va'un li yajchank'opta-
ke laj yak' xch'unel yo'ontonik
ta stojolal.

12 K'alal k'ot xa ox ta pa-
sel taje, yal batel ta Kapernaum^c
xchi'uk li sme'e, li yits'inabe^d
xchi'uk li yajchank'optake, pe ja-
yib no'ox k'ak'al te jalijik.

13 Va'un, jutuk xa ox sk'an li
K'in Koltael^e yu'un judaetike, jech
oxal muy batel ta Jerusalem li
Jesuse. **14** Te la sta ta templo
li jchonvakaxetike, li jchonchije-
tike, li jchonpalomaetike^f xchi'-
uk te chotajtik la sta li jvok'ta-
k'inetike. **15** Va'un, k'alal laj xa
ox sts'ot jlik ch'oijone, la snuts lo-
k'el ta templo skotol li krixcha-
noetik xchi'uk li xchijike xchi'uk
li xvakaxike, la stanibe stak'in li
jeltak'inetike xchi'uk la svalk'un-
be li xmexaike.^g **16** Xi laj yal-

2:6 *Yik'aluk li sp'isol taje ja' li batoo ti
22 litro yich'oje. K'elo Apendise B14.

KAP. 2

a Mr 7:3

b Is 9:1, 2
Jn 1:14

c Mt 4:13

d Mt 13:55
Mr 3:31
Lu 8:19
Ech 1:14e Eks 12:14
Nu 28:16
Dt 16:1
Jn 11:55

f Le 1:14

g Mt 21:12
Mr 11:15, 16
Lu 19:45

Kolumna 2

a Jer 7:11
Mt 21:13
Mr 11:17
Lu 19:46

b Sl 69:9

c Mt 12:38
Mt 16:1
Jn 4:48
Jn 6:30d Mt 26:59-61
Mt 27:39, 40
Mr 14:57, 58

e Mt 16:21

f Lu 24:6-8

g Mt 9:3, 4
Mr 2:6-8
Jn 1:47, 48
Jn 6:64
Ap 2:23

KAP. 3

h Jn 7:50, 51
Jn 19:39

i Jn 12:42

j Jn 1:38

k Jn 14:11
Ech 2:22
Ech 10:38

l Jn 2:11

be li jchonpalomaetike: «jLok'e-
sik batel skotol li k'usitik li'e! jMu
xapasik ta ch'ivit* li sna Jtote!»,^a
17 Vul ta sjol yajchank'optak ti
xi ono'ox ts'ibabile: «Xko'olaj k'u-
cha'al k'ok' xtiltun* ta ko'onton
ta skoj ti oy taje ta ko'onton li
anae». ^b

18 Va'un, xi albat yu'un li ju-
daetike: «Ak'o kilkutik junuk sen-
yail^c ti chak' ta ilel ti oy aderecho
ti jech chapase». **19** Xi tak'ba-
tik yu'un li Jesuse: «Jinesik li
templo li'e, va'un ta oxib no'ox k'a-
k'al ta jva'an». ^d **20** Laj une, xi la
stak' li judaetike: «Laj yich' 46 ja-
bil yo' xva'i li templo li'e, jk'uxi
xa no'ox ti ta oxib k'ak'al chava'an
li vo'ote?». **21** Pe li templo chal-
be sk'oplale ja' sk'oplal li sbek'ta-
le. ^e **22** Pe k'alal cha'kuxi xa oxe,
li yajchank'optake vul ta sjolik ti
jech ono'ox nopem xa'i chal taje,^f
jech oxal la xch'unik li k'usi chal
Ts'ibetike xchi'uk li k'usi laj yal
Jesuse.

23 Pe k'alal ay ta Jerusalem ta
K'in Koltaele, ep laj yak' xch'u-
nel yo'ontonik ta stojolal* k'alal
laj yilik li senyailtak la spase.
24 Pe li Jesuse mu'yuk spatoj
yo'onton ta stojolal li krixchanoe-
tik taje, yu'un xojtikinan skotolik
25 xchi'uk mu persauk buch'u
x-albat k'u yelan li krixchanoeti-
ke, yu'un xojtikin k'usi oy ta
yo'ontonik ta jujuntal.^g

3 Oy jun jfariseo vinik ti Ni-
kodemo^h sbie, ja' jun ajvalil
yu'un li judaetike. **2** Te tal sk'el
Jesus ta ak'obaltikⁱ xchi'uk xi
laj yalbee: «Rabi,^j jna'oijkutik
ti jchanubtasvanejote, ti likemot
tal ta stojolal Diose; yu'un li bu-
ch'u mu'yuk ch'i'inbil yu'un Dio-
se^k mu spas yu'un li senyailtak/
chapase». **3** Xi tak'bat yu'un li
Jesuse: «Chkalbot ava'i ta bats'i

2:16 *O «p'olmajebal». 2:17 *O «xlo-
klun; xpulpun». 2:23 *Literal «ta sbi».
3:2 *Ja' jun biil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech
ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vi-
nike.

melel: mu'yuk me chil Ajvalilal* yu'un Dios^a li buch'u mu'yuk chvok' ta ach'e». ^{#b} **4** Xi laj yal li Nikodemoe: «ǰK'uxi xu' chvok' ta ach' li buch'u mol xae? Mu xu' x-och yan velta ta yalajeb sme' li jun krixchanoe, ǰmi mu jechuk?». **5** Xi la stak' li Jesuse: «Chkalbot ava'i ta bats'i melel: mu'yuk me ch-och ta Ajvalilal yu'un Dios li buch'u mu'yuk chvok' ta vo'c xchi'uk li buch'u mu'yuk chvok' ta ch'ul spiritue.^d **6** Li k'usi vok'em ta bek'ete ja' bek'et, yan li k'usi vok'em ta ch'ul spiritue ja' xnich'on Dios. **7** Mu me ch'ayaluk avo'onton xk'ot yu'un ti laj kalbot ti sk'an xavok'ik ta ach'e. **8** Li ik'e ja' te chbat ti bu tsk'an yo'onton chbate, ak'o mi xava'i ti xjumumete, mu xana' bu lik tal xchi'uk mu xana' bu chbat. Ja' jech yelan li buch'u chvok' ta ch'ul spiritue».^e

9 Li Nikodemoe xi la sjak'be: «ǰK'uxi xa no'ox ti jech chk'ot ta pasel li k'usitik taje?». **10** Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Vo'ote jchanubtasvanejot ta Israel, ǰk'u-xi xa no'ox ti mu xana' li k'usitik taje? **11** Chkalbot ava'i ta bats'i melel: ja' chkalbekutik sk'oplal li k'usi jna'ojkutike xchi'uk ja' chkalbekutik sk'oplal li k'usi kilojkutike, pe li vo'oxuke mu xach'amik li k'usi chkalbekutik sk'oplale. **12** Pe mi mu xach'unik li k'usitik chkalboxuk ta sventa balumile, ǰk'uxi xa no'ox chach'unik mi ja' chkalboxuk li k'usitik ta sventa vinajele? **13** Jech xtok, mi junuk buch'u muyem batel ta vinajel,^f ja' no'ox likem tal ta vinajel^g li Xnich'on Krixchanoe. **14** Jech k'ucha'al la sjok'an chon ta takixokol balumil li Moises,^h ja' jech chich' jok'anel ek li Xnich'on Krixchano' **15** sventa sta xkuxlejal sbatel osil li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta stojolale.^j

3:3 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. [#]O ja' van sk'oplal «mu'yuk chvok' tal ta ak'ole».

KAP. 3

- a 1Ko 15:50
- b Jn 1:12, 13
1Pe 1:3, 23
1Jn 3:9
- c Mt 28:19
Ech 8:36
Ech 10:47
- d Mt 3:11
Ech 1:5
Ech 10:45
Ech 19:5, 6
- e Ro 8:14, 16
- f Ech 2:34
- g Jn 6:38
Jn 8:23, 42
- h Nu 21:8, 9
- i Jn 8:28
Gal 3:13
- j Jn 3:36
Jn 20:31

Kolumna 2

- a Ro 5:8
Ro 8:32
1Jn 4:9, 10
1Jn 4:19
- b Jn 6:40
Jn 20:31
Ro 6:23
2Ti 3:15
1Jn 5:13
- c Lu 19:10
Jn 12:47
1Ko 15:22
2Ko 5:18, 19
1Ti 1:15
1Jn 2:1, 2
1Jn 4:14
- d Jn 5:24
- e Mt 10:33
Ebr 10:29
- f Jn 1:9
Jn 8:12
Jn 9:5
Jn 12:46
- g Jn 12:36, 46
1Jn 1:7
- h Jn 4:2
- i Mr 1:10
Ech 8:38
- j Mt 3:1, 5, 6
- k Mt 14:3
Lu 3:19, 20

16 »Yu'un sk'anoj tajek krixchanoetik* li Diose, ja' yu'un laj yak' li jun no'ox Xnich'on^a sventa mu xich' lajesel li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta stojolale, mo'oj, yu'un ja' sventa tsta-oxkuxlejal sbatel osil.^b **17** Yu'un ti la stak tal Xnich'on ta stojolal krixchanoetik* li Diose ma'uk sventa chchapan li krixchanoetike, ja' sventa tsta skolel li krixchanoetik ta stojolale.^c **18** Ja' yu'un, mu'yuk chich' chapanel li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta stojolale.^d Yan li buch'u mu'yuk chak' xch'unel yo'onton ta stojolale laj xa me yich' chapanel, yu'un mu'yuk laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal* li jun no'ox Xnich'on Diose.^e **19** Va'un, ja' me chich' tsakel ta muk' sventa chapanel ti tal ta stojolal krixchanoetik li sakil osile; pe ja' sk'anojik ik'al osil li krixchanoetike,^f ja' mu sk'anik li sakil osile, yu'un toj chopol li k'usitik tspace. **20** Yu'un sp'ajoj sakil osil li buch'u tspace k'usitik toj chopole xchi'uk mu'yuk chtal ti bu oy sakil osil sventa mu xich' tuk'ibtasbel* li k'usi tspace. **21** Pe li buch'u ja' tspace li k'usi melele ja' te chtal ti bu oy li sakil osil^g sventa xvinaj ti ja' jech tspace k'ucha'al tsk'an yo'onton Diose».

22 Te une, bat ta sti'iltak Judea li Jesus xchi'uk yajchank'optake, te jok'tsajik k'uk sjalil xchi'uk laj yak' ich'vo'.^h **23** Pe li Juan eke te chak' ich'vo' ta Enon ti nopol yiloj Salime, yu'un ja' oy ep vo' te,^j jech oxal te chtalik li krixchanoetik sventa chich'ik vo'e;^j **24** yu'un mu'yuk to'ox bu tik'bil ta chukel li Juane.^k

25 Va'un, te lik k'op yu'unik li yajchank'optak Juan xchi'uk jun juda vinik ta sventa ti tsakubtas sbaike. **26** Ja' yu'un, talik ta stojolal Juan, xi laj yalbeike:

3:16, 17 *Literal «balumil». **3:18** *Literal «ta sbi». **3:20** *O «mu xvinaj».

«Rabi,* li vinik ti te to'ox achi'uk ta jot uk'um Jordan ti laj avalbe sk'oplale,^a k'elavil, yakal chak' ich'vo', ja' yu'un te chbatik skotol li krixchanoetik ta stojolare». **27** Xi la stak' li Juane: «Mu'yuk me k'usi chich' ak'bel li jun krixchano mi ma'uk ak'bil yu'un Diose. **28** Vo'oxuk testigooxuk ku'un ti xi ono'ox laj kale: «Ma'ukun li Kristoe,^b yu'un ja' no'ox takbilun tal ta jbage yu'un taje.^c **29** Li buch'u ochem xa ta yok sk'ob li jnupunel tsebe ja' li jnupunel kereme.^d Pe li yamigo jnupunel kereme xkuxet tajek yo'on-ton ta stojolar k'alal te nopol oy ta sts'ele, yu'un cha'i li k'usi chale. Ja' yu'un, xkuxet tajek ko'on-ton. **30** Persa sk'an x-epaj batel yu'un ma' stuke, yan li vo'one persa sk'an xjutukaj batel ku'un».

31 Li buch'u likem tal ta toyole^e ja' mas tsots sk'oplal ta skotol li krixchanoetike. Li buch'u likem ta balumile likem ta balumil xchi'uk ja' no'ox chalbe sk'oplal li k'usitik ta sventa balumile. Li buch'u likem tal ta vinajele ja' mas tsots sk'oplal ta skotol li krixchanoetike.^f **32** Li k'usi yiloj xchi'uk li k'usi ya'ioje ja' chalbe sk'oplal,^g pe mi junuk buch'u chch'un li k'usitik chale.^h **33** Yan li buch'u xch'unoj xa li k'usitik chale jamal chal* ti melel sna' xk'opoj li Diose.ⁱ **34** Yu'un li buch'u takbil tal yu'un Diose ja' chalbe sk'oplal li k'usi chal Diose,^j yu'un mu'yuk spajeb* chak' li xch'ul espiritue. **35** Sk'anoj Nich'onil li Totile^k xchi'uk yak'ojbe ta sk'ob skotol li k'usitike.^l **36** Tsta xkuxlejal sbatel osil li buch'u chak' xch'unel yo'on-ton ta stojolar li Nich'onile;^m pe li buch'u mu xch'unbe smantal li Nich'onile mu'yuk bu tsta li kuxlejale,ⁿ ja' no'ox te oy-o ta stojolar li sk'ak'al yo'on-ton Diose.^o

3:26 *Ja' jun biil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike. **3:33** *Literal «yak'ojbe se-yoal». **3:34** *O «sp'isol».

KAP. 3

a Jn 1:33, 34

b Jn 1:19, 20

c Mt 11:7, 10
Lu 1:13, 17d 2Ko 11:2
Ef 5:25
Ap 21:9

e Jn 8:23

f Mt 3:11

g Jn 8:26
Jn 15:15h Jn 1:11
Jn 3:11

i 1Jn 5:10

j Jn 7:16

k Jn 5:20
Jn 15:9, 10l Mt 11:27
Lu 10:22m Jn 3:16
Jn 6:47
Ro 1:17
Ebr 5:9n 2Te 1:7, 8
1Jn 5:12o Ef 5:5, 6
Ebr 10:26, 27

Kolumna 2

KAP. 4

a Jn 3:22

b Je 33:18, 19
Jos 24:32

c Jn 4:12

d 2Re 17:24
Ech 10:28

e Ef 2:8

f Jn 7:37

4 Li Kajvaltike laj yak' venta ti laj ya'i jfariseoetik ti ja' epaj xa mas yajchank'optak li stuke^a xchi'uk ti mas xa ep chak' ich'vo'^a k'ucha'al li Juane, **2** pe ma'uk chak' ich'vo' stuk li Jesuse, yu'un ja' chak' ich'vo' li yajchank'optake. **3** K'alal laj yak' ventae, lok' batel li ta Judeae xchi'uk batel yan velta ta Galilea. **4** Pe persa sk'an te xjelav batel ta yosilal Samaria. **5** Jech oxal, te k'ot ta Sikar ta steklumal Samaria, te ta sts'el yosil Jakob ti laj yak'be komel xnich'on ti Jose sbie.^b **6** Taje ja' te ti bu oy li sposo Jakobe.^c Va'un, ta skoj ti lubem ta xanbal li Jesuse, te choti ta xokon poso.* Te van ta svakibal ora[#] ma' taje.

7 Te k'ot slup vo' jun ants ti likem ta Samariae. Li Jesuse xi laj yalbe li antse: «Ak'bun j-umuk ava'al». **8** (Yu'un bat sman tal sve'elik ta jteklum li yajchank'optake). **9** Jech oxal, xi laj yal li jsamaria antse: «¿K'uxi xa no'ox ti chak'anbun j-umuk vo' avuche? Yu'un judaot, vo'one jsamaria antsun». (Yu'un ma lekuk xil sbaik xchi'uk jsamariaetik li judaetike).^d **10** Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Ti xana'uk k'usi ja' li matanal mu'yuk tojbil chak' Diose^e xchi'uk ti xana'uk buch'u ti xi chalbote: «Ak'bun j-umuk ava'al» xie, vo'ot la ak'anbe ti jechuke, va'un laj yak'bot jechuk li vo' ti chak' kuxlejale». **11** Xi laj yal li antse: «Bankilal,* mi ja'uk oy slupobil ava'al xchi'uk toj nat li posoe. Va'un cha'a, ¿bu chata li vo' ti chak' kuxlejale? **12** Li vo'ote ma'uk mas muk' ak'oplal k'ucha'al li jmoltohtukit Jakob ti laj yak'bunkutik komel li posoe, ti laj yuch'be ya'lel xchi'uk li xnich'nab xchi'uk li sts'unbal chonbolomtake, ¿mi mu jechuk?». **13** Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Li buch'u

4:1 *Literal «li Jesuse». **4:6** *O «nio'; ti bu chlok' vo'ex». #Ja' xkaltik, te van ta o'oltik batel k'ak'al. **4:11** *O «Xi'mel».

chuch' li vo' li'e ta x-ak'bat takiti'-il yan velta. **14** Li buch'u chuch' li vo' chkak'bee mi ja'uk bu ch-ak'-bat takiti'il yan velta,^a yu'un li vo' chkak'bee chpas ta nio' ta yut sbek'tal ti te xburpun-o* ti chak' kuxlejal sbatel osile». **15** Xi albat yu'un li antse: «Bankilal,* ak'-bun li vo' taje, sventa mu xa xak'-bun takiti'il xchi'uk sventa mu xa xtal jlup vo' li'e».

16 Xi albat li antse: «Batan, bat ik'o tal li amalale». **17** Xi la stak' li antse: «Ch'abal jmalal». Xi albat yu'un li Jesuse: «Melel xaval k'alal <ch'abal jmalal> xachie. **18** Yu'un svo'obal xa amalal ech'em, li vinik ti achi'inonj ta naklej avie ma'uk amalal. Jech oxal, melel li k'usi laj avale». **19** Xi albat yu'un li antse: «Bankilal,* chkak' venta ti j-alk'opote. **20** Li jmoltotakutike laj yich'ik ta muk' Dios li ta vits li'e, yan li vo'oxuke chavalik ti te ta Jerusalem sk'an xich'ik ta muk' Dios li krixchanoetike». **21** Xi albat yu'un li Jesuse: «Ch'unbun li k'usi chkale, ants, chk'ot yorail ti mi ja'uk bu chavich'ik ta muk' Totil li ta vits li'e mi ja'uk li ta Jerusalem. **22** Li vo'oxuke ja' chavich'ik ta muk' li k'usi mu xavojtikinike;^e li vo'onkutike ja' chkich'kutik ta muk' li k'usi xkoj-tikinkutike, yu'un ja' te likem tal ta stojolal judaetik li kolebale. **23** Pe li avie, ja' xa yorail ti chich'ik ta muk' Totil ta ch'ul espi-ritu xchi'uk ta melel li buch'utik chich'ik ta muk' Dios ta melele, yu'un li Totile ja' tsa' li buch'utik jech tpsasik sventa x-ich'at ta muk'e.^g **24** Li Diose ja' jun kuxlejal ti mu xvinaje,^h va'un li buch'utik chich'ik ta muk'e sk'an xich'ik ta muk' ta ch'ul espi-ritu xchi'uk ta melel». **25** Xi albat yu'un li antse: «Jna'oj ti chtal li Mesiase, ja' li buch'u Kristo chal-beike. K'alal mi vul taje, ja' chal-

4:14 *O <xtuktun-o>. 4:15, 19 *O <Xi'-mel>.

KAP. 4

- a Jn 6:35
- b Jn 7:38
Ro 6:23
1Jn 5:20
- c Lu 7:16
Jn 9:17
- d Dt 12:5, 6
1Re 9:3
2Kr 7:12
Sl 122
- e 2Re 17:29, 33
- f Is 2:3
Ro 9:4
- g 2Kr 16:9
- h 2Ko 3:17
1Ti 1:17
Ebr 11:27
- i Ro 12:1

Kolumna 2

- a Jn 9:35-37
- b Jn 1:38
- c Jn 6:38
- d Jn 5:30, 36
Jn 17:4
Jn 19:30
- e Mt 9:37
- f 1Ko 3:8

bunkutik ta jamal skotol li k'usitike». **26** Xi laj yal li Jesuse: «Vo'on ma' taje, ja' li buch'u yakal chchi'inot ta lo'ile».^a

27 Va'un, ja'o k'otik li yajchan-k'optake, toj labal sba laj yilik ti yakal chlo'ilaj xchi'uk jun antse. Pe mi junuk buch'u xi laj yale: «¿K'usi oy ta avo'onton?» o «¿K'u yu'un chachi'in ta lo'il li antse?». **28** Jech oxal, te laj yikta komel sk'ib li antse, bat li ta jteklume xchi'uk xi k'ot yalbe li krixchanoetike: **29** «La'ik, la' k'elavilik jun vinik ti laj yalbun skotol li k'usitik jpasoje. ¿Mi mu ja'uk van xana'ik li Kristoe?». **30** Va'un, lok'ik tal li ta jteklume, tal sk'elik.

31 K'alal ja'o jech, xi ch-alianbat yu'un li jchank'opetike: «Ve'an, Rabi».^{*b} **32** Pe xi albatike: «Oy jve'el ti mu xana'ik k'usie». **33** Jech oxal, xi lik yalbe sbaik li jchank'opetike: «Mu'yuk buch'u ay yak'be sve'el, ¿mi mu jechuk?». **34** Xi albatik yu'un li Jesuse: «Ja' jve'el ti ta jpasbe li k'usi tsk'an yo'onton li buch'u la stakun tale^c xchi'uk ti ta jtsutsessebe li yabtele. **35** ¿Mi mu tauk xavalik ti chanib to u sk'an xlik yich' tsoffel sat li k'usitik ts'unbile? A'io avai'ik, xi chkalboxuke: toyo muyel asatik xchi'uk k'elavilik li osiltike, yu'un sakubem xa ta takijel li k'usitik ts'unbile, yorail xa chich' tsoffel sat.^e Yakal xa **36** chich' stojol li buch'u tstsobbe sat k'usi ts'unbile xchi'uk yakal xa tstsobbe sat sventa kuxlejal sbatel osil. Jech jmoj xkuxet yo'ontonik li buch'u tsts'unolaje xchi'uk li buch'u tstsobbe sat k'usi ts'unbile. **37** Taje chak' ta ilel ti melel li k'usi xi albile: <Yan-o li buch'u tsts'unolaje xchi'uk yan-o li buch'u tstsobbe sate>. **38** Vo'on la jtakoxuk batel ta tsoffel sat li k'usi mu'yuk laj avabtelanike. Yan-o li buch'u-

4:31 *Ja' jun biil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike.

tik abtejike, pe vo'oxuk la atabeik sbalil li yabtelike».

39 Li ta jteklum taje, ep jsamariaetik laj yak' xch'unel yo'on-tonik ta stojalal Jesus ta skoj ti k'usi xi laj yal li antse: «Laj yalbun skotol li k'usitik jpasoje».^a

40 Ja' yu'un, k'alal tal li jsamariaetik ta stojalale, laj yalbeik ti ak'o to xpaje, va'un chib k'ak'al te paj. **41** Jech oxal, ep to buch'utik la xch'unik ta skoj li k'usitik laj yale **42** xchi'uk xi laj yalbeik li antse: «Ma'uk no'ox ta jch'un-kutik ta skoj li k'usi laj avale, yu'un ja' ta skoj ti laj ka'i jtukutik li k'usi chale xchi'uk jna'ojkutik ti ja' jkoltavanej yu'un krixchanoetik ta melel li vinik li'e».^b

43 K'alal ech' xa ox li chib k'ak'al taje, lok' batel sventa chbat ta Galilea. **44** Pe laj yal stuk Jesus ti mu'yuk ich'bil ta muk' ta slumal stuk li j-alk'ope.^c **45** Ja' yu'un, k'alal k'ot ta Galileae, lek ch'amat yu'un li jgalileaeitike, yu'un laj yilik skotol li k'usitik la spas ta k'in^d te ta Jerusalene, yu'un ayik ek li ta k'ine.^e

46 Ja' yu'un, bat yan velta ta Kana ta Galilea, ja' te ti bu la sk'atajes ta vino li vo'e.^f Va'un, oy te jun yajtunel ajvalil ti ip xni-ch'on ti te oy ta Kapernaume. **47** K'alal laj ya'i ti lik tal ta Judea sventa chtal ta Galilea li Jesuse, bat snup ta be xchi'uk la sk'an-be vokol ti ak'o xyal batel xchi'uk ti ak'o xpoxtabat li xnich'one, yu'un xcham xa. **48** Pe xi albat yu'un li Jesuse: «Mu'yuk me chach'unik, ja' to chach'unik mi laj avilbeik senyailtak xchi'uk k'usitik labal sbae».^g **49** Xi laj yal li yajtunel ajvalile: «Kajval, yalan tal yo' to mu xcham li kuni nich'one». **50** Xi albat yu'un li Jesuse: «Tamo batel abe, kol xa ma' li anich'one».^h La xch'un k'usi albat yu'un Jesus li vinike, va'un sut batel. **51** Pe k'alal te xyal batele, tal nupatuk ta be yu'un smosotak sventa ch-albat ti kolem xa li xk'ox kereme. **52** La

KAP. 4

a Jn 4:29

b Mt 1:21
Jn 1:29
1Ti 1:15
1Jn 4:14c Mt 13:57
Mr 6:4
Lu 4:24

d Jn 2:23

e Dt 16:16

f Jn 2:1-11

g Mt 16:1
1Ko 1:22h Mt 8:13
Mr 7:29, 30

Kolumna 2

a Mt 8:13

b Jn 2:11

KAP. 5

c Eks 12:14
Dt 16:1, 16
Jn 2:13
Jn 6:4

d Ne 3:1

e Is 53:3

f Mt 9:6
Mr 2:10, 11
Lu 5:24g Eks 20:9, 10
Mt 12:2
Lu 6:2

sjak'be li smosotak ti jayib ora kole. Va'un, xi la stak'beike: «Vol-je ta svukubal ora* tup' li sk'ak'ale». **53** Jech oxal, li totile la sna' ti ja'o jech ora xi albat yu'un li Jesuse: «Kol xa ma' li anich'one».^a Va'un, ochik ta jch'unolajel xchi'uk skotol li buch'utik te ta snae. **54** Li senyail taje ja' xa xchibal velta^b la spas Jesus k'alal lik tal ta Judea sventa chtal ta Galileae.

5 K'alal ech' xa ox taje, yakal tspasik k'in^c li judaetike, va'un muy batel ta Jerusalen li Jesuse. **2** Li ta Jerusalene, li ta xokon ochebal ti Chij sbie,^d oy te jun tanke ti *Betsata* sbi ta ebreoe, oy te jpej kotkot na ti vo'chol yoyale. **3** Te puch'ajtik epal jchameletik, oy ma'satetik, koxoetik xchi'uk li buch'utik tsakbilik ta moche.* **4** *— **5** Pe oy te jun vinik ti oy xa ta 38 jabil ipe. **6** K'alal laj yil Jesus ti te puch'ul li vinike xchi'uk ti laj yak' venta ti vo'ne xa tajek ipe, xi laj yalbee: «¿Mi chak'an chakol?».^e **7** Va'un, xi la stak' li vinik ti ipe: «Bankilal, mu'yuk buch'u xu' sti-k'un ochel ta tanke k'alal tsyuk'ilan sba li vo'e; yu'un oy xa ox buch'u ochem k'alal chibate». **8** Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «jValan! Tamo batel li avayebe* xchi'uk xanavan batel».^f **9** Te une, ta ora no'ox kol li vinike, la stam batel li svayebe* xchi'uk xanav batel.

Pe ja'o savado li va' k'ak'ale. **10** Va'un, xi lik albatuk yu'un judaetik li vinik ti kalem xae: «Savado li avie, jech oxal mu stak' xatam batel avayeb».^g **11** Pe xi la stak' li vinike: «Bats'i ja' xi laj yalbun stuk li buch'u

4:52 * Ja' xkaltik, te van ta jun ora ta bat k'ak'al. **5:3** * O «alubem yok sk'obike». **5:4** * Mu'yuk te chinaj ta jlom vo'neal vunetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Appendix A3. **5:8** * O «akamiyae». **5:9** * O «skamiyae». **5:10** * O «akamiya».

la xpoxtaune: «Tamo batel li avayebe,* va'un xanavan batel».
12 Xi la sjak'beik li vinike: «¿Buch'u ti «tamo batel li avayebe xchi'uk xanavan batel» xayute?».
13 Pe li vinik ti kolem xae mu sna' buch'u, yu'un lok' xa ox batel li Jesuse, yu'un oy epal krixchanoetik te.

14 K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, te taat ta templo yu'un Jesus xchi'uk xi albate: «K'elavil, kolemot xa. Mu xa xapas amul sventa mu nauptan li k'usi mas to vokole». **15** Va'un, bat li vinike xchi'uk laj yalbe judaetik ti ja' poxtaat yu'un li Jesuse. **16** Jech oxal, tskontrainik Jesus li judaetike, yu'un ta savado la spas li k'usitik taje. **17** Pe xi tak'batike: «Yakal-o ta abtel Jtot li avie, jech oxal yakalun-o ta abtel ek».^a **18** Ta skoj taje, li judaetike mas to jp'el ta yo'onton tsk'an tsmil ya'iik, yu'un ma'uk no'ox ti mu'yuk la xchabi li savadoe, yu'un chal xtok ti ja' Stot li Diose,^b tsko'oltas sba xchi'uk li Diose.^c

19 Ja' yu'un, xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Chkalboxuk ava'iik ta bats'i meel: mu k'usi xu' yu'un spasel jtosuk ti chlok' ta yo'onton stuk li Nich'onile, ja' no'ox tspas li k'usi chil tspas Totile.^d Yu'un ti k'usitik tspas li Totile ja' jech tspas ek li Nich'onile. **20** Yu'un sk'anoj Nich'onil li Totile^e xchi'uk chak'be yil skotol li k'usitik tspas stuke. Jech xtok, mas to jelvam sk'oplal li k'usitik chak'be yile, ja' mu sta li'e, taje ja' sventa ch'ayal to avo'onton xak'otik yu'un.^f **21** Yu'un jech k'u-chaal tstoy likel xchi'uk chak'be xkuxlejal animaetik^g li Totile, ja' jech ek li Nich'onile chak'be xkuxlejal ti buch'u tsk'an chak'bee.^h **22** Li Totile mu'yuk buch'u chchapan, yu'un ja' yak'ojbe ta yok sk'ob Nich'onil xchapanel skotol' **23** sventa xich'ik ta muk'

5:11 *O «akamiyae».

KAP. 5

- a Jn 9:4
Jn 14:10
 - b Jn 14:28
 - c Flp 2:5, 6
 - d Jn 5:30
Jn 8:28
Jn 12:49
 - e Mt 3:17
Jn 3:35
Jn 10:17
2Pe 1:17
 - f Lu 8:25
Jn 6:10, 11
Jn 6:19
 - g 2Re 4:32-34
Ebr 11:35
 - h Lu 7:12, 14
Lu 8:52-54
Jn 11:25
 - i Ech 10:42
Ech 17:31
2Ko 5:10
2Ti 4:1
- Kolumna 2**
- a Lu 10:16
 - b Jn 3:16
Jn 6:40
Jn 8:51
 - c 1Jn 3:14
 - d Sl 36:9
Ech 17:28
 - e Jn 11:25
 - f Jn 5:22
2Ti 4:1
 - g Da 7:13
 - h Job 14:13
Is 25:8
Is 26:19
 - i Ap 20:12, 15
 - j Is 11:4
 - k Mt 26:39
Jn 4:34
Jn 6:38
 - l Dt 19:15
 - m Mt 3:17
Mr 9:7
Jn 12:28-30
1Jn 5:9

skotolik li Nich'onil jech k'ucha'al chich'ik ta muk' li Totile. Li buch'u mu'yuk chich' ta muk' li Nich'onile mu'yuk chich' ta muk' xtok li Totil ti ja' la stak tal li Nich'onile.^a **24** Chkalboxuk ava'iik ta bats'i meel: li buch'u cha'i k'usi chkale xchi'uk ti chak' xch'unel yo'onton ta stojolal li buch'u la stakun tale tsta xkuxlejal sbatel osil,^b jech xtok, mu'yuk chich' chapanel, yu'un xko'olaj k'ucha'al jun vinik ti chagem to'oxe, pe ti kuxul xa avie.^c

25 »Chkalboxuk ava'iik ta bats'i meel: chk'ot yorail, ja' xa yorail ti cha'ibeik yech'omal ye Xnich'on Dios li animaetike, va'un chkuxiik li buch'utik tsts'et chikintaik k'usi chale. **26** Yu'un li Totile oy sju'el sventa xak' kuxlejal*^d xchi'uk yak'ojbe sju'el li Nich'onil sventa xak' kuxlejal eke.^e **27** Jech xtok, yak'ojbe yabtel sventa xchapanvan,^f yu'un ja' li Xnich'on Krixchanoe.^g **28** Mu me ch'ayaluk to avo'onton xk'ot yu'un taje, yu'un chk'ot yorail ti skotol li buch'utik oy ta smukinalike* cha'ibeik yech'omal ye,^h **29** va'un chlok'ik tal, chcha'kuxiik sventa kuxlejal li buch'utik lek k'usitik la spaside xchi'uk chcha'kuxiik sventa chapanel li buch'utik toj chopol k'usitik la spaside.ⁱ **30** Mu k'usi xu' ku'un spasel jtosuk ti chlok' ta ko'onton jtuke. Yu'un jech chchapanvan k'ucha'al chka'ie xchi'uk tuk' chchapanvan,^j yu'un ma'uk ta jsa' li k'usi tsk'an ko'onton jtuke, ja' li k'usi tsk'an yo'onton li buch'u la stakun tale.^k

31 »Ti vo'onuk no'ox chkalbe jba jk'oplal jtuke, mu meleluk li k'usi chkale.^l **32** Oy yan ti buch'u chalbun jk'oplale xchi'uk jna'oj ti meel li jk'oplal chale.^m **33** Li vo'oxuke la atakik batel viniket ta stojolal Juan,

5:26 *O «oy yu'un li matanal kuxlejale».
 5:28 *Literal «oyik ta mukinal sventa svulesobil ta jolile».

va'un laj yalbe sk'oplal li k'usi melele.^a **34** Ak'o mi jech, li vo'one mu jch'am li k'usi chich' ael ti likem tal ta stojolal krixchanoetike, pe sventa xata akolebalike, chkalboxuk ava'ik li k'usitik taje. **35** Li vinik taje k'ot ta jun kantil ti tsanale xchi'uk ti laj yak' xobolare, va'un ta sjunul avo'onton lamuyubajik tajek yu'un k'uk sjalil li slusale.^b **36** Pe oy k'usi mas tsotsik sk'oplal chkal ti ja' mu sta li Juane, yu'un li abtelaetik laj yak'bun jpas Jtot xchi'uk li abtelaetik ta jpas jtuke ja' chak' ta ilel ti ja' la stakun tal li Totile.^c **37** Jech xtok, laj yal jk'oplal ek li Totil ti ja' la stakun tale.^d Mi ja'uk bu ava'ojbeik yech'omal ye junuk velta xchi'uk mi ja'uk bu avilojik k'u yelan spat xokon^e **38** xchi'uk mu'yuk bu te oy-o ta atojolalik li sk'ope, yu'un mu'yuk laj avak' xch'unel avo'ontonik ta stojolal ti buch'u la stak tale.

39 »Chak'elbeik tajek lek smelolal li Ts'ibetike,^f yu'un chanopik ti ja' chata-o akuxlejajlike; pe ja' chalbun* jk'oplal ta melel.^g **40** Ak'o mi jech, mu xak'an xatalik ta jtojolal^h sventa xata akuxlejajlike. **41** Mu jk'an ti stoyik jk'oplal li krixchanoetike, **42** pe jna'oj lek ti mu'yuk ta avo'onton chak'anik li Diose. **43** Ta sbi Jtot talemun, pe mu xach'amikun. Pe mi yan-o buch'u chtal ta smantal stuke ja' chach'amik. **44** ĴK'uxi xa no'ox chach'unik ti ja' no'ox chatoybe aba ak'oplalilik ta jujuntale, ti ma'uk chasa'ik ti stoy ak'oplalilik li jun no'ox Diose?ⁱ **45** Mu xanopik ti ta jtik' amulik ta stojolal Totile; yu'un oy buch'u tstik' amulik, ja' li Moise-se,^j ja' li buch'u apatoj avo'ontonik ta stojolale. **46** Ta melel, ti avak'ojuk xch'unel avo'ontonik ta stojolal Moise, chavak' xch'unel avo'ontonik ta jtojolal ek ti jechuke, yu'un ja' la sts'ibabun jk'oplal.^k **47** Pe mi mu xach'unik li k'usi-

5:39 *Ja' xkaltik, li Ts'ibetike.

KAP. 5

a Jn 1:15, 32

b Mt 3:1, 5, 6
Mr 6:20c Mt 11:5
Jn 3:2
Jn 7:31
Jn 10:25d Mr 1:11
Jn 8:18e Dt 4:11, 12
Jn 1:18
Jn 6:46

f Lu 11:52

g Dt 18:15

h Is 53:3
Jn 1:11

i Jn 12:42, 43

j Dt 31:26, 27
Jn 7:19k Dt 18:15
Lu 24:44
Jn 1:45

Kolumna 2

KAP. 6

a Mt 14:13
Lu 9:10

b Mr 6:33

c Lu 9:11

d Jn 2:13
Jn 5:1e Mt 14:14-17
Mr 6:35-38
Lu 9:12, 13

f 2Re 4:42-44

g Mt 14:19-21
Mr 6:39-44
Lu 9:14-17

tik la sts'ibae, Ĵk'uxi xa no'ox chach'unik li k'usi chkale?».

6 K'alal ech' xa ox taje, li Jesuse bat ta jot ti' nab Galilea o Tiberiades.^a **2** Pe te tijil batel epal krixchanoetik ta stojolal,^b yu'un laj yilik la spas labal sba senyailtak k'alal la xpoxta li jchameletike.^c **3** Va'un, muy batel ta vits li Jesuse, te k'ot chotluk xchi'uk yajchank'optak. **4** Ja'o jutuk xa ox sk'an li K'in Koltaele,^d ja' li k'in tspas judaetike. **5** K'alal la stoy muyel sat li Jesuse, laj yil ti te tijil tal epal krixchanoetik ta stojolale, ja' yu'un xi laj yalbe li Felipee: «ĴBu chbat jmantik tal pan sventa xve'ik li krixchanoetik li'e?».^e **6** Pe ti jech laj yale ja' sventa chak' ta preva, yu'un sna'oj xa ono'ox ti k'usi tspase. **7** Xi la stak' li Felipee: «Ak'o mi jmantik chib sien denario* pan, mi ja'uk ono'ox xlok'ik-o ta jyalel, manchuk mi jujuset^f xkak'anbetik». **8** Xi laj yal jun yajchank'ope, ja' li Andres ti sbankil yits'in sbaik xchi'uk Simon Pedro: **9** «Li' oy jun k'ox kerem ti yich'oj tal vo'ob pan pasbil ta sevadae xchi'uk cha'kot uni choy. Pe Ĵmi xlok'ik-o van ta skoj ti toj ep li krixchanoetike?».^f

10 Xi laj yal li Jesuse: «Ak'o chotiuk li krixchanoetike». Ta skoj ti oy lek ts'i'lel ti bu taje, te chotiik li krixchanoetike, oy van vo'miluk viniketik te.^g **11** La stsak pan li Jesuse, va'un k'alal laj xa ox stoj ta vokole, laj yak'be li buch'utik te chotajitike; ja' jech la spas xtok ta sventa li uni choye, jech oxal ak'batik ti k'u yepal xal yo'ontonike. **12** Pe k'alal noj xa ox lek xch'utike, xi laj yalbe li yajchank'optake: «Tsobbeik li skomenal* sventa mu k'usi xich' ixtolanele». **13** Ja' yu'un, la stsobik, noj lek 12 moch li skomenal* vo'ob pan la sve'ik ti pasbil ta sevadae.

6:7 *K'elo Apendise B14. ^aO «jujuti». **6:12, 13** *O «skomelal».

14 Xi lik yal li krixchanoetik k'alal laj yilik la spas li senyaile: «Li'e ja' li J-alk'op ta melet ti sk'o-plal ono'ox chtal ta balumile». ^a **15** Ja' yu'un, k'alal laj yak' venta Jesus ti chtal xa tsakatuk sventa xva'anat ta ajvalile, lok' batel, ^b bat yan velta stuk li ta vitse. ^c

16 K'alal och ak'obale, yalik batel ta nab li yajchank'optake, ^d

17 va'un muyik batel ta varko sventa chbatik ta jot ti' nab ta Kapernaum. Ik' xa ox osil, pe mu'yuk bu talem-o Jesus ti bu oyike. ^e **18** Jech xtok, lik syuk'ilan sba li nabe, yu'un tal tsatsal ik'. ^f **19** Pe k'alal te xa ox van vo'obuk o vakibuk kilometro* och batel xchi'uk svarkoik ta nabe, ja' to laj yilike te chanav tal ta ba nab li Jesuse xchi'uk ti nopol xa xtal ti bu oy svarkoike, va'un xi'ik ta jyalet. **20** Pe xi albatike: «ǰVo'onun, mu xaxi'ik!». ^g

21 Jech oxal, jun yo'onton laj yak'ik ochuk ta varko, va'un ta anil no'ox k'ot li svarkoik ta ti' nab ti bu ono'ox snopoj chbatike. ^h

22 Ta yok'omale, li epal krixchanoetik ti te to'ox komemik ta jot ti' nabe laj yilik ti ch'abal yan varkoe, ti ja' no'ox jkot k'ox varko te oye xchi'uk ti mu'yuk bu te x-och batel ta varko xchi'uk yajchank'optak li Jesuse, yu'un ja' no'ox och batel stukik li yajchank'optake. **23** Ja'o te k'ot varkoetik ti likemik tal ta Tiberiade-se, te nopol k'ot ti bu la sve'ik pan k'alal laj xa ox stoj ta vokol li Kajvalitike. **24** Ja' yu'un, k'alal laj yilik ti mu'yuk xa te oy Jesus li epal krixchanoetike xchi'uk ti mu'yuk xa te oyik ek li yajchank'optake, muy ta svarkoik sventa chbatik ta Kapernaum, bat sa'ik li Jesuse.

25 Xi laj yalbeik k'alal te la staik ta jot ti' nabe: «Rabi, ⁱ ǰk'usi

6:19 *Literal «te xa ox van 25 o 30 estadio». K'elo Apendise B14. **6:25** *Ja' jun biil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike.

KAP. 6

a Dt 18:15, 18

b Jn 17:16
Jn 18:36

c Mt 14:23
Mr 6:45

d Mt 14:22

e Mr 6:47-51

f Mt 8:24
Mt 14:24-33

g Mt 14:27
Mr 6:50

h Mt 14:34

i Jn 1:38

Kolumna 2

a Jn 6:11

b Jn 4:14
Jn 17:3
Ro 6:23

c Mt 3:17
Ech 2:22
2Pe 1:17

d Ech 16:31
1Jn 3:23

e Mt 12:38
Mr 8:12
Jn 2:18
1Ko 1:22

f Eks 16:15
Nu 11:7

g Sl 78:24
Sl 105:40

h Jn 4:14
Jn 7:37
Ap 22:17

i Jn 6:64

ora lavul li'e?». **26** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Chkalboxuk ava'ik ta bats'i melet: tal asa'ikun, pe ma'uk ta skoj ti laj avilik senyailtate, ja' ta skoj ti la ave'ik pane xchi'uk ti lek noj kom ach'utike. ^a **27** Abtejanik, pe ma'uk sventa chasa'ik li ve'lil ti sna' xla-je, ja' sventa chasa'ik li ve'lil ti te oy-oe xchi'uk ti chak' kuxlejal sbatel osile, ^b ti ja' chak'boxuk li Xnich'on Krixchanoe; yu'un li Totil ti ja' Diose yak'ojbe xa seyoal ti lek chil li Xnich'on Krixchanoe». ^c

28 Ja' yu'un, xi laj yalbeike: «ǰK'usi sk'an jpskutik sventa ta jpasbekutik li yabel Diose?».

29 Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Ja' yabel Dios li'e: ak'o xchu-nel avo'ontoniik ta stojolal ti buch'u stakoj tale». ^d **30** Va'un, xi laj yalbeike: «ǰK'usi senyail' e chavak' kilkutik sventa jch'unikutik li k'usi chavale? ǰK'usi abtelal chapas? **31** La sve'ik mana ta takixokol balumil' li jmoltotakutike, jech ono'ox k'ucha'al xi ts'ibabile: «Ak'bat pan sve'ik ti likem tal ta vinajele». ^e **32** Va'un, xi albatik yu'un li Jesuse: «Chkalboxuk ava'ik ta bats'i melet: li Moise-se ma'uk laj yak'boxuk li pan ti likem tal ta vinajele, yan li Jtote ja' chak'boxuk li bats'i pan likem tal ta vinajele. **33** Yu'un li pan ti likem tal ta stojolal Diose ja' li buch'u likem tal ta vinajele xchi'uk ti chak'be xkuxlejal li krixchanoetike». **34** Jech oxal, xi laj yalbeike: «Kajval, ja' ak'bunkutik skotol k'ak'al li pan taje».

35 Xi albatik yu'un li Jesuse: «Vo'on li panun sventa kuxlejal. Li buch'u chtal ta jtojolele mi ja'uk xa bu cha'i vi'nal xchi'uk li buch'u chak' xchu-nel yo'onton ta jtojolele mi ja'uk xa bu cha'i takiti'il. ^f **36** Pe jech k'ucha'al kalojboxuke: ak'o mi avilojikun mi ja'uk xach'unik. ^g **37** Skotol li buch'utik chak' ta jk'ob li Totile chtal ta jtojolele, va'un mi jse-

t'uk* bu ta jnuts lok'el li buch'utik chtal ta jtojolare;^a **38** yu'un likemun tal ta vinajel,^b pe ma'uk sventa tal jpas li k'usi tsk'an ko'onton jtuke, ja' li k'usi tsk'an yo'onton li buch'u la stakun tale.^c **39** Li'e ja' li k'usi tsk'an yo'onton li buch'u la stakun tale: ja' ti ak'o mu xch'ay ku'un mi junuk li buch'utik yak'objune, ja' ti ak'o jcha'kuxes^d ta slajebal k'ak'ale. **40** Yu'un li k'usi tsk'an yo'onton Jtote ja' li'e: ja' ti sta xkuxlejal sbatel osil^e li buch'u xojtikin lek li Nich'onile xchi'uk ti xak' xch'unel yo'onton ta stojolare, va'un ta jcha'kuxes^f ta slajebal k'ak'al».

41 Va'un, lik bik'tal k'opojikuk li judaetik ta skoj ti xi laj yale: «Vo'on li panun ti likem tal ta vinajele».^g **42** Xchi'uk xi lik yalike: «¿Mi mu ja'uk xnich'on Jose li Jesus li'e? ¿Mi mu xkojtikinbetikuk li stot sme'e?»^h ¿K'uxi xa no'ox ti xi chale: «Likemun tal ta vinajel?»ⁱ **43** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Iktao abaik ti chabik'tal k'opojike. **44** Mu'yuk buch'u xu' yu'un chtal ta jtojolar mi mu'yuk bu ik'bil tal yu'un li Totil ti la stakun tale,^j va'un ta jcha'kuxes ta slajebal k'ak'al. **45** Xi ts'ibabil yu'un li J-alk'opetike: «Chchanubtasatik yu'un Jeova* skotolik».^k Li buch'u chchikinta k'usi chak' ta chanel li Totile xchi'uk ti ta xch'ame chtal ta jtojolar. **46** Mi junuk krixchano yiloy li Totile,^l ja' no'ox li buch'u likem tal ta stojolar Diose; le'e yiloy li Totile.^m **47** Chkalboxuk avaiik ta bats'i melel ti buch'u chch'un li k'usi chkale tsta xkuxlejal sbatel osil.ⁿ

48 »Vo'on li panun sventa kuxleiale.^o **49** La sve'ik mana ta takixokol balumil li amoltotakike, ak'o mi jech, chamik ono'ox.^p **50** Li'e ja' li pan ti likem tal ta vinajele, va'un mu'yuk ta xcham

6:37 *O «jutebuk». 6:45 *K'elo Apendise A5.

KAP. 6

a Mt 11:28, 29
Jn 17:6

b Jn 3:13
Jn 8:23, 42

c Mt 26:39
Jn 5:30

d Jn 5:28, 29
Ro 6:5

e Jn 10:27, 28

f Jn 11:24
Ech 17:31
1Te 4:16
Ap 20:12

g Jn 6:33

h Mr 6:3

i Jn 6:65

j Jn 11:24

k Is 54:13

l Eks 33:17, 20

m Mt 11:27
Lu 10:22
Jn 1:18

n Jn 3:16

o Jn 6:33

p Jn 6:31

Kolumna 2

a Ebr 10:10

b Jn 6:33

c Jn 6:40
1Ko 15:51, 52
1Te 4:16

d Jn 15:4

e Jn 5:26
1Ko 15:22

f Jn 6:51

li buch'u ta sve'e. **51** Vo'onun li pan sventa kuxlejal ti likem tal ta vinajele. Chkuxi sbatel osil mi oy buch'u tsve' li pan li'e; yu'un ta melel, li pan chhak'e ja' li jbek'tal sventa sta xkuxlejal li krixchanoetike».^a

52 Va'un, xi lik svuilan sbaik li judaetike: «¿K'uxi xa no'ox ti chak' jtibetik sbek'tal li vinik li'e?»^b **53** Jech oxal, xi albatik yu'un li Jesuse: «Chkalboxuk avaiik ta bats'i melel: mi mu'yuk bu chatibeik sbek'tal li Xnich'on Krixchano xchi'uk mi mu'yuk bu chavuch'beik li xchi'ch'ele, mu'yuk me chata akuxlejalik.^b **54** Oy me xkuxlejal sbatel osil li buch'u ja' tsmak'lin-o sba ta jbek'tale xchi'uk ti chuch' li jch'i-ch'ele, va'un ta jcha'kuxes^c ta slajebal k'ak'al; **55** yu'un ja' bats'i ve'lil li jbek'tale xchi'uk ja' bats'i uch'bolal li jch'ich'ele. **56** Te me oy-o ta jtojolar li buch'u ja' tsmak'lin-o sba ta jbek'tale xchi'uk ti chuch' li jch'ich'ele, va'un te me oyun-o ta stojolar ek.^d **57** Ja' jech k'ucha'al la stakun tal li kuxal Totile xchi'uk ti ja' kuxulun-o ta skoj li Totile, ja' jech ek li buch'u ja' tsmak'lin-o sba ta jtojolare, ja' chkuxi-o ta jkoj.^e **58** Li'e ja' li pan ti likem tal ta vinajele. Mu xko'olaj k'ucha'al li pan la sve'ik amoltotakike, yu'un chamik ono'ox. Yan li buch'u ja' tsmak'lin-o sba li ta pan li'e chkuxi sbatel osil».^f **59** Ja' jech laj yak' ta chanel ta snail tsobobba-il* li ta Kapernaume.

60 Xi laj yal ep yajchank'optak'alal laj ya'ik taje: «Toj cho-pol ta a'iel li mantal chale, ¿buch'u xa no'ox tsk'an chchikinta?»^g **61** Pe ta skoj ti laj yak' venta Jesus ti lik bik'tal k'opojikuk ta skoj taje, xi albatike: «¿Mi yu'un chamak-o* avakanik taje? **62** ¿K'usi van chavalik ti tauk xavilik chmuy batel ti bu

6:59 *O ja' van sk'oplal «ti bu tso-bol epal krixchanoetik». 6:61 *O «cht'ab-o».

to'ox oy li Xnich'on Krixchanoe?^a
63 Ja' j-ak'kuxlejal li ch'ul es-
 piritue;^b yan li bek'ete mu k'usi
 xtun-o. Li k'usitik laj xa kalboxu-
 ke ja' te likem tal ta ch'ul espiri-
 tu xchi'uk chak' kuxlejal.^c **64** Pe
 oy buch'utik avu'unik ti mu xch'u-
 nike». Yu'un li Jesuse sna'oj xa
 ono'ox ta slikebal buch'utik ti mu-
 yuk bu chch'unike xchi'uk buch'u
 ti ch-ak'van ta k'abale.^d **65** Xi laj
 yale: «Ja' yu'un, laj kalboxuk ti
 mu'yuk buch'u xu' yu'un xtal ta
 jtjolal mi mu'yuk bu ak'bil per-
 miso yu'un li Totile».^e

66 Ta skoj taje, ep yajchan-
 k'optak sut spasiq yan velta li
 k'usitik tspacek ono'oxe;^f mu'yuk
 xa bu la xchi'inik batel. **67** Ja'
 yu'un, xi albatik yu'un Jesus li 12
 ta vo' jtkaboleitike: «Mi chak'an
 chabatik ek?»^g. **68** Xi tak'bat
 yu'un li Simon Pedroe: «Kajval,
 zbuch'u xa no'ox chbat jchi'in-
 kutik?»^g Yu'un vo'ot chavalbe sk'o-
 plal li kuxlejal sbatel osile.^h
69 Jch'unojkutik xchi'uk jna'oj-
 kutik ti vo'ot li Buch'u ch'ul yu'un
 Diose».ⁱ **70** Xi tak'batik yu'un li
 Jesuse: «Vo'on la jt'ujoxuk li 12 ta
 vo' jtkaboloxuke, zmi mu jechuk?»
 Pe oy jun avu'unik ti ja' jun jcho-
 polk'optavaneje».^{*k} **71** Ta me-
 lel, ja' chalbe sk'oplal li Judas xni-
 ch'on Simon Iskariotee, yu'un ja'
 li buch'u ch-ak'van ta k'abale ak'o
 mi ja' jun li ta 12 ta vo' jtkabole-
 itike.^l

7 Va'un, k'alal ech' xa ox taje, te
 xanav ta yosilal Galilea li Je-
 suse, yu'un mu sk'an xbat li ta Ju-
 deae, yu'un tsk'an chmilat yu'un
 li judaetike.^m **2** Pe jutuk xa ox
 sk'an li Sk'inal Axibalnaetikⁿ ti
 tspace judaetike. **3** Ja' yu'un, xi
 albat yu'un li yits'inabe:^o «Lok'an
 batel li'e, batan ta Judea sventa
 xilik avajchank'optak ek li avab-
 tel chapase. **4** Yu'un mu ta mu-
 kuluk k'usi tspace li buch'u tsk'an
 chak' sba ta ojtikinel ta stoji-
 lal krixchanoetike. Ta skoj ti jech

6:70 *O «diabloe».

KAP. 6

- a Jn 3:13
- Jn 6:38
- Jn 8:23
- Ech 1:9
- b Gal 6:8
- c Dt 8:3
- Mt 4:4
- d Mt 9:3, 4
- Jn 2:24, 25
- Jn 13:11
- e Jn 6:44
- f Lu 9:62
- g Mt 16:16
- Mr 8:29
- h Jn 6:63
- Jn 17:3
- i Lu 9:20
- j Lu 6:13
- k Lu 22:3
- Jn 13:18
- l Mt 26:14, 15
- Jn 12:4

KAP. 7

- m Jn 5:18
- n Le 23:34
- o Mt 12:46
- Mr 6:3
- Lu 8:19
- Jn 2:12
- Ech 1:14
- Gal 1:19

Kolumna 2

- a Mr 3:21
- b Jn 2:4
- Jn 7:30
- c Jn 3:19
- Jn 15:19
- d Jn 8:20
- e Jn 9:16
- f Jn 9:22
- Jn 12:42
- Jn 19:38
- g Lu 4:16, 17
- h Mt 13:54
- Mr 6:2
- Lu 2:46, 47
- Ech 4:13
- i Jn 8:28
- Jn 12:49
- Jn 14:10

yakal chapase, ak'o aba ta ilel ta
 stojolal li krixchanoetike». **5** Li
 yits'inabe mu'yuk ono'ox bu yak'oj
 xch'unel yo'ontonik ta stojolal.^a
6 Jech oxal, xi albatik yu'un li
 Jesuse: «Li vo'one mu'yuk to bu
 k'otem korail,^b yan li vo'oxuke
 k'usiuk no'ox ora xu' xk'ot avo-
 railik. **7** Yu'un li vo'oxuke ch'a-
 bal srasonal sventa tsp'ajoxuk li
 krixchanoetike, yan li vo'one sp'a-
 jojikun, yu'un chkalbe sk'oplal ti
 toj chopol li k'usitik tspacek.^c
8 Muyanik batel ta k'in li vo'oxu-
 ke; yu'un li vo'one mu'yuk to bu
 chimuy batel li ta k'in taje, yu'un
 mu'yuk to bu k'otem lek korail».^d
9 K'alal jech albatik taje, li stuke
 te kom ta Galilea.

10 Pe k'alal muyik xa ox batel
 ta k'in li yits'inabe, muy batel ek,
 pe mu'yuk laj yak' sba ta ilel, ta
 mukul no'ox muy batel. **11** Ja'
 yu'un, li judaetike lik sa'ik ta k'in
 xchi'uk xi chalilanbe sbaik: «zBu
 oy xana'ik li vinike?»^e. **12** Toj ep
 chlo'ilajik ta mukul li epal krix-
 chanoetike. Jlome xi chalike: «Ja'
 jun lekil vinik». Oy buch'utik xi
 chalik xtoke: «Ma'uk, ja' no'ox
 chch'ay ta be li epal krixchano-
 etike».^e **13** Pe ta me-
 lel, mi junuk buch'u jamal chalbe sk'oplal
 Jesus ta yeloval krixchanoetik,
 yu'un ch'i'taik li judaetike.^{*f}

14 K'alal ech' xa ox j-o'lol
 k'ine, muy batel ta templo li Je-
 suse, va'un lik chanubtasvanuk.
15 Toj labal sba laj ya' li judae-
 tike, xi laj yalike: «zK'uxi xa no'ox
 ti lek xojtikin Ts'ibetik^g li vinik
 li'e, ti mu'yuk bu chanunajem ta
 chanob vune?»^{*h} **16** Pe xi tak'-
 batik yu'un li Jesuse: «Ma'uk
 ku'un li k'usi chkak' ta chanele,
 ja' yu'un li buch'u la stakun tale.ⁱ
17 Mi oy buch'u tsk'an tspace
 be li k'usi tsk'an yo'onton Diose,
 te chak' venta mi ja' yu'un
 Dios li k'usi chkak' ta chane-

7:13 *Taje ja' sk'oplal li jnitvanejetik ta
 religijon yu'un judaetike. 7:15 *Ja' xkal-
 tik, chanob vun yu'un jrbatetik.

le^a o mi vo'on chlok' ta ko'on-ton jtuk. **18** Li buch'u chlok' ta yo'onton stuk k'usi chale yakal tsa' smuk'ulal stuk; pe li buch'u ja' tsabe smuk'ulal li buch'u takvan tale^b melel li k'usi chale xchi'uk ja' jun tuk'il vinik. **19** ¿Mi mu jechuk ti ja' laj yak'boxuk Moises li Mantale?^c Pe mu'yuk buch'u chch'un avu'unik li Mantale. ¿K'u yu'un ti chak'an chamilikune?»^d **20** Xi la stak' li epal krixchanoetike: «Ochem pukuj ta avo'onton. ¿Buch'u ti tsk'an tsmilote?» **21** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Jtos no'ox k'usi la jpas, pe toj labal sba laj avilik. **22** Ja' yu'un, laj yak'boxuk komel mantal sventa sirkunsision^e li Moises —pe ma'uk te lik tal ta sk'ak'alil li Moises, yu'un ja' te lik tal ta sk'ak'alil li moltotileike—,^f jech oxal li vo'oxuke ta savado chavak'beik sirkunsision li jun vinike. **23** Mi chich' sirkunsision ta savado jun vinik sventa mu xich' p'ajbel li Smantal Moises, ¿k'u yu'un xti'et tajek avo'ontonik ta jtojolal ta skoj ti la jpoxtabe skotol xchamel li jun vinik ta sk'ak'alil savadoe?»^g **24** Ma'uk xachapanvanik-o ta skoj li k'usi chavil ta asat atukike, ja' lek tuk' xachapanvanik».^h

25 Va'un, xi lik yalik jayvo'uk jnaklejetik ta Jerusalene: «Le'e ja' li vinik ti tsk'an tsmilike, ¿mi mu jechuk?»ⁱ **26** Pe ¿k'elavilik!, yakal chk'opoj ta yeloval krixchanoetik, pe mu'yuk k'usi chalbeik. Li ajvaliletike, ¿mi yu'un van laj xa yojtikinik ti ta melel ja' Kristo le'e? **27** Pe li vo'otike jna'ojtik bu likem tal li vinik le'e;^j pe k'alal mi vul li Kristoe, mu'yuk buch'u sna' bu likem tal». **28** Jech oxal, xi tsots k'opoj k'alal ja'o yakal chchanubtasvan ta templo li Jesuse: «Xavojtikinikun li vo'oxuke xchi'uk xana'ik bu likemun tal. Jech xtok, mu'yuk lok' ta ko'onton jtuk ti litale,^k yu'un ku-

7:22 *K'elo Glosario, sirkunsision.

KAP. 7

a Jn 8:47

b Jn 5:41
Jn 8:50

c Eks 24:3

d Mt 12:14
Mr 3:6

e Le 12:2, 3

f Je 17:9, 10

g Jn 5:8, 9

h Is 11:3, 4
Mt 23:23

i Jn 5:18

j Mt 13:55

k Jn 8:42

Kolumna 2

a Jn 8:54, 55

b Mt 11:27
Jn 1:18
Jn 10:15

c Mr 11:18
Lu 19:47

d Jn 8:20

e Jn 2:23
Jn 8:30
Jn 10:40, 42
Jn 11:45

f Jn 13:33
Jn 16:16

g Jn 8:21, 22

h Jn 7:2

i Jn 4:14
Jn 6:35

j Eks 17:6
Nu 20:8
Jn 4:14

xul ta melel li buch'u la stakun tale, pe mu xavojtikinik.^a **29** Li vo'one xkojtinik,^b yu'un ja' yajk'opojelun xchi'uk ja' la stakun tal». **30** Jech oxal, lik sk'elik k'uxi xu' stsakik,^c pe mi junuk buch'u laj yak' sk'ob ta stojolal, yu'un mu'yuk to'ox bu k'otem yorail.^d **31** Ak'o mi jech, ep buch'utik ti te kapalik ta epal krixchanoetike laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal^e xchi'uk xi lik yalike: «K'alal mi vul tal li Kristoe, mu xa bu tspas mas senyailtak k'ucha'al spasoj li vinik li'e, ¿mi mu jechuk?».

32 Li jfariseoetike laj ya'ik ti te chk'opojik ta mukul li epal krixchanoetik ta sventa taje, jech oxal li bankilal paleetik xchi'uk li jfariseoetike la stakik batel j-abteletik sventa chbat stsakik tal.* **33** Va'un, xi laj yal li Jesuse: «Ta to jchi'inoxuk jayibuk k'ak'al yo' to mu xisut batel ta stojolal li buch'u la stakun tale.^f **34** Chasa'ikun, pe mu'yuk bu chataikun; yu'un ti bu chibate, mu xu' xabatik te li vo'oxuke».^g **35** Ja' yu'un, xi laj yalbe sbaik li judaetike: «¿Bu xa no'ox chbat yalol le'e ke, ti mu xa jtatik ta sa'ele? Mu'yuk bu snopoj chbat ta stojolal li judaetik ti spukoj sbaik batel ta stojolal jgresiaetik xchi'uk ti ja' chbat xchanubtas li jgresiaetike, ¿mi mu jechuk? **36** ¿K'usi smelolal ti xi laj yale: «Chasa'ikun, pe mu'yuk bu chataikun; yu'un ti bu chibate, mu xu' xabatik te li vo'oxuke?»».

37 Li ta slajebal k'ak'al une, li ta mero sk'ak'alil k'ine,^h te va'i li Jesuse xchi'uk xi tsots k'opoj: «Mi oy buch'u cha'i takiti'ile, ak'o taluk ta jtojolal xchi'uk ak'o yuch' vo'.ⁱ **38** Jech k'ucha'al yalol li Ts'ibetike, li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta jtojolale, «ta yutil to tajek yo'onton chbein lok'el tal li vo' ti chak' kuxlejale».^j **39** Pe ja' jech laj yal ta sventa li

7:32 *O «xchukik tal».

ch'ul espiritu ti po'ot xa ox xich'ik li buch'utik chak' xch'unel yo'on-tonik ta stojolale; yu'un mu'yuk to'ox bu yich'ojik ch'ul espiritu,^a yu'un mu'yuk to'ox bu staoj smu-k'ulal li Jesuse.^b **40** Xi lik yalik jayvo'uk li buch'utik te kapalik ta epal krixchanoetik k'alal laj ya-iik taje: «Ta meel, le'e ja' li J-al-k'ope».^c **41** Xi chal li yantike: «Le'e ja' li Kristoe».^d Pe oy yantik ti xi chalike: «¿Mi yu'un ta Galilea chlik tal li Kristoe cha'a?»^e **42** ¿Mi mu yalujuk Ts'ibetik ti ta snitilulal David^f xchi'uk ti ta Belen^g chlik tal li Kristoe, li ta steklumlal Davide?».^h **43** Jech oxal, la xch'ak sbaik ta skoj Jesus li epal krixchanoetike. **44** Oy jayvo'uke tsk'an ox tstsakik,* pe mi junuk buch'u la tsaak.

45 Va'un, sutik tal ta stojolal bankilal paleetik xchi'uk jfari-seoetik li j-abteletike, va'un xi albatike: «¿K'u yu'un ti mu'yuk laj avik'ik tale?».^b **46** Xi la stak' li j-abteletike: «Mi junuk buch'u jech k'opojem k'ucha'al li vinik taje».^c **47** Pe xi la stak' li jfari-seoetike: «Mu'yuk avak'oj abaik ta lo'lael ek, ¿mi mu jechuk?» **48** Mi junuk ajvalil o jfari-seo ya-k'oj xch'unel yo'onton ta stojolal, ¿mi mu jechuk? **49** Pe li epal krixchanoetik ti mu xojtikinik li Mantale mu k'usi xtunik-o ta jmoj». **50** Li Nikodemo ti ja' jun jfari-seo eke xchi'uk ti ayem xa ono'ox sk'el li Jesuse xi laj yale: **51** «Mu'yuk chal Mantal ku'untik ti xu' jchapantik jun vinik k'alal mu'yuk to ka'iojtk k'usi chal xchi'uk k'alal mu to jna'tik k'usi yakal tspase, ¿mi mu jechuk?».^k **52** Va'un, xi la stak'beike: «Ma'uk te likemot tal ta Galilea ek, ¿mi mu jechuk? K'elbo lek smelolal avil, va'un te chavak' venta ti mi junuk j-alk'op te chlik tal ta Galileae».*

7:44 *O «chchukik». 7:52 *Ta epal vo'ne ts'ibetik ti tstsik sk'oplale mu'yuk bu chich' tael li versikulo 53 k'alal to ta kapitulo 8:11.

KAP. 7

- a Joe 2:28
- Jn 16:7
- Ech 2:17
- b Jn 12:16
- Jn 13:31, 32
- 1Ti 3:16
- c Dt 18:18
- Jn 6:14
- d Jn 4:40, 42
- Jn 6:68, 69
- e Jn 1:46
- Jn 7:52
- f 2Kr 13:5
- SI 89:3, 4
- SI 132:11
- Jer 23:5
- g Mik 5:2
- Lu 2:4
- h 1Sa 16:1
- i Mt 7:28, 29
- Lu 4:22
- j Jn 12:42
- Ech 6:7
- k Dt 1:16, 17

Kolumna 2

KAP. 8

- a Is 9:2
- Is 49:6
- Mt 4:16
- Jn 1:5
- Jn 12:35
- b Jn 12:46
- 1Pe 2:9
- 1Jn 2:8
- c Jn 7:28
- Jn 13:3
- Jn 16:28
- d Jn 7:24
- e Jn 14:10
- f Dt 17:6
- Dt 19:15
- g Jn 5:37
- 2Pe 1:17
- 1Jn 5:9
- h Jn 16:3
- i Mt 11:27
- Jn 14:7
- j Mr 12:41
- k Jn 7:30
- l Jn 8:24
- m Jn 7:34
- Jn 13:33

8 **12** Va'un, k'oponatik yan vel-ta yu'un li Jesuse, xi albatike: «Vo'on sakil osil k'otemun ta stojolal krixchanoetik.^a Mu'yuk me oy ta ik'al osil li buch'u tsts'akliun batele, yu'un chu'unin li sakil osil^b sventa kuxlejale». **13** Va'un, xi albat yu'un li jfari-seoetike: «Chavalbe aba ak'oplal atuk; mu meleluk li k'usi chavale». **14** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Ak'o ono'ox mi xkalbe jba jk'oplal jtuk, meel li k'usi chkale, yu'un jna'oj bu like-mun tal xchi'uk bu chibat.^c Yan li vo'oxuke mu xana'ik bu likemun tal xchi'uk bu chibat. **15** Ja' jech chachapanvanik k'ucha'al tspas* li krixchanoetike;^d yan li vo'one mu'yuk buch'u ta jchapan. **16** Ak'o ono'ox mi xichapanvan, meel li chapanel chka'ke, yu'un mu jtukuk, yu'un li' xchi'inojun li Totil ti la stakun tale.^e **17** Xchi'uk xi ts'ibabil xtok li ta Mantal avu'unike: «Meel me chk'ot mi ko'ol sk'opik li cha'vo' testigoe».^f **18** Vo'on chkalbe jba jk'oplal jtuk xchi'uk chalibun jk'oplal ek li Totil ti la stakun tale».^g **19** Va'un, xi laj valbeike: «¿Bu oy li Ato-te?».^h Xi la stak' li Jesuse: «Mu xavojtikinikun xchi'uk mi ja'uk xavojtikinik ek li Jtote.^h Ti yu'unuk xavojtikinikune, xavojtikinik jechuk ek li Jtote».ⁱ **20** Taje te albatik ti bu tstsobik tak'in/ k'alal ja'o yakal chchanubtasvan ta temploe. Pe mi junuk buch'u tsak yu'un ta skoj ti mu'yuk to'ox k'o-tem yoraile.^k

21 Va'un, xi albatik yan veltae: «Ta jtam batel jbe, va'un chasa'ikun, pe te akuchoj amul chachamik/ Mu xu' te xabatik ti bu chibate».^m **22** Xi lik yal li judaetike: «Mu'yuk van tsmil sba stuk, ¿mi mu jechuk? Yu'un xi chale: «Mu xu' te xabatik ti bu chibate»». **23** Ja' yu'un, xi albatike: «Ta olon likemoxuk li vo'oxuke; yan li vo'one ta to-

8:15 *O «nopem xa'ik».

yol likemun tal.^a Li' likemoxuk ta balumil li vo'oxuke, yan li vo'one mu li'uk likemun ta balumile. **24** Jech oxal, xi laj kalboxuke: te akuchoj amul chachamik. Yu'un mi mu xach'unik ti vo'onun taje, te akuchoj amul chachamik». **25** Va'un, xi lik yalbeike: «¿Buch'uoť?». Xi la stak' li Jesuse: «Jech' no'ox chach'aybeikun jk'ak'al ti li' xivulvune **26** Ep to k'usitik sk'an xkalboxuk xchi'uk ep to k'usitik sk'an jchapan. Yu'un meel k'usi chal li buch'u la stakun tale xchi'uk chkal batel ta stojolal krixchanoetik li k'usi laj ka'i laj yale». **27** Mu'yuk laj ya'ibeik smelolal ti ja' chalbe sk'oplal li Totile. **28** Va'un, xi laj yal li Jesuse: «K'alal mi laj xa ox ajok'anik li Xnich'on Krixchanoe,^c ja' to te chavak'ik venta ti vo'onun taje^d xchi'uk ti ma'uk ta jpas jtosuk ti k'usi chlok' ta ko'onton jtuke;^e yu'un li k'usitik yakal chkalboxuke ja' jech chkal k'ucha'al la xchanubtasun li Totile. **29** Li' xchi'inojun li buch'u la stakun tale; mu'yuk bu yiktaojun jtuk, yu'un ja' no'ox ta jpas li k'usi lek chile». **30** Ep buch'utik laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal k'alal jech laj yale.

31 Va'un, xi to albatik yu'un Jesus li judaetik ti la xch'unike: «Vo'oxuk me kajchank'opoxuk ta meel mi te oyoxuk-o ta stojolal li jk'ope, **32** va'un chavojtikinik li k'usi melele^g xchi'uk ja' chak' akolebalik li k'usi melele». **33** Xi la stak'ike: «Snitilulalunkutik Abraan xchi'uk mi ja'uk buch'u smosoinojunkutik. ¿K'uxi xa no'ox ti «chakolik xachie?». **34** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Chkalboxuk ava'ik ta bats'i meel ti mosoinbil yu'un mulil skotol li buch'u tspan smule. **35** Jech xtok, mu sbateluk osil te oy-o ta na li mosoile; yan li nich'onile te oy-o sbatel osil. **36** Jech oxal, mi chak' akolelik li Nich'onile, ataoj me akolelik ta meel. **37** Jna'oj ti snitilulalo-

KAP. 8

a Jn 3:31
Jn 16:28
b Jn 18:19, 20
c Nu 21:8, 9
Da 7:13
Mt 26:64
Jn 3:14
Jn 12:32, 33
Gal 3:13

d Mt 27:54

e Jn 5:19, 30

f Jn 4:34
Jn 14:10
Ebr 1:9g Jn 17:17
Jn 18:37h Ro 6:14, 22
Snt 1:25i Ro 6:6, 16
Ro 7:14

Kolumna 2

a Jn 5:19

b Ro 2:28, 29
Ro 9:7, 8
Gal 3:7, 29

c Jn 8:26

d Jn 16:27
1Jn 5:1e Jn 3:16
Jn 5:19, 30

f Je 3:15

g 1Jn 3:8

h Je 3:4
2Ko 11:3
Ap 12:9

i Jn 18:37

xuk Abraane. Pe chak'an chamilikun, yu'un mu xak'an xach'amik li chanubtasel chkak'e. **38** Chkalboxuk skotol li k'usi kiloj ta stojolal Jtot k'alal te to'ox oyun xchi'uke;^a pe li vo'oxuke ja' chapasik li k'usi ava'ioj ta stojolal atotike». **39** Xi la stak'ike: «Ja' jtotkutik li Abraane». Xi albatik yu'un li Jesuse: «Ti ja'uk xnich'naboxuk Abraane, ja' chapasbeik jechuk li yabteltak Abraane.^b **40** Pe chak'an chamilikun, vo'on ti laj kalboxuk li k'usi meel laj ka'i ta stojolal Diose.^c Mu jechuk la spas Abraan ma' taje. **41** Ja' yakal chapasbeik li yabteltak atotike». Xi laj yalbeike: «Mu ta mulivajeluk* livok'kutik ma' vo'onkutike; jun no'ox Jtotkutik, ja' li Diose».

42 Xi laj yal li Jesuse: «Ti ja'uk Atotik li Diose, chak'anikun ti jechuke,^d yu'un ta stojolal Dios likemun tal xchi'uk ja' ta skoj ti li' oyune. Taje ja' li buch'u la stakun tale, ma'uk lok' ta ko'onton jtuk xtok ti litale.^e **43** ¿K'u yu'un mu xava'ibeik smelolal li k'usi chkalboxuke? Ja' ta skoj ti mu xak'an xachikintaik li jk'ope. **44** Yu'un te likemoxuk tale ta stojolal atotik ti ja' li Diabloe xchi'uk ja' chak'an chapasbeik li k'usi tsk'an yo'ontone.^f Yu'un jmilvanej ono'ox ta slikebal^g xchi'uk mu'yuk ono'ox bu tuk' laj yak' sba ta stojolal li k'usi melele, yu'un mu'yuk te oy ta stojolal li k'usi melele. K'alal tsjut k'ope,* ja' chal li k'usi oy ta yo'ontone, yu'un jut'koj xchi'uk ja' totil yu'un li jutbil k'ope.^h **45** Yan li vo'one meel li k'usi chkalboxuke, pe mu xach'unbeikun. **46** ¿Buch'u junukal avu'unik ti xu' xak' ta ilel ti oy jmule? ¿K'u yu'un mu xach'unbeikun ti meel li k'usi chkalboxuke? **47** Li buch'u likem tal ta stojolal Diose chchikintabe li k'usi chal Diose.ⁱ Jech oxal, mu xak'an

8:41 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. **8:44** *O «tsnop k'ope; ch-epal k'opoje».

xachikintaik li vo'oxuke, yu'un mu'yuk bu likemoxuk tal ta stojo-lal Dios». ^a

48 Xi tak'bat yu'un li judaeti-ke: «¿Mi mu meleluk ti xi chkalbotkutike: ¿Samaria vinikot^b xchi'uk ochem pukuj ta avo'onton?» ^c **49** Xi la stak' li Jesuse: «Mu'yuk bu ochem pukuj ta ko'onton, yu'un chkich' ta muk' li Jtote, yan li vo'oxuke mu'yuk bu chavich'ikun ta muk'. **50** Pe mu'yuk bu ta jsa' jmur'ulal jutuk,^d yu'un oy buch'u tsa' xchi'uk chchapanvan. **51** Chkalboxuk ava'iik ta bats'i melal ti mi ja'uk bu chcham li buch'u tspace k'usi chkale». ^e **52** Xi albat yu'un li judaetike: «Ta ora une, jna'ojkutik xa ti ochem pukuj ta avo'ontone. Cham ma' li Abraane, ja' jech ek li j-alk'opetike; pe xi chaval li vo'ote: 'Mi ja'uk me bu tspace preva lajelal li buch'u tspace k'usi chkale. **53** Li vo'ote ma'uk mas muk' ak'oplal k'ucha'al li jmolotkutik Abraan ti chame, ¿mi mu jechuk? Jech xtok, chamik ek li j-alk'opetike. ¿Buch'uot avaloj li vo'ote?». **54** Xi la stak' li Jesuse: «Mu'yuk k'usi xtun-o li jmur'ulal mi vo'on no'ox ta jsa' jmur'ulal jtuke. Ja' chak'bun jmur'ulal li Jtot^f ti ja' li Adiosik chavalike. **55** Pe mu'yuk bu avojtikinojik-o,^g yan li vo'one xkojtikin.^h Yu'un mi laj kal ti mu xkojtikine, bats'i jutk'opun* jechuk jech k'ucha'al vo'oxuke. Pe xkojtikin ta melal xchi'uk ta jpas li k'usi chale. **56** Li atotik Abraane xkuxet tajak yo'onton ta skoj ti spatoj yo'onton chil li k'usitik ta jpase, va'un laj ono'ox yil xchi'uk la sta xkuxetel yo'onton». ⁱ **57** Va'un, xi albat yu'un li judaetike: «Mu'yuk to bu avich'oj **50** jabil, ¿k'uxi xa no'ox ti chaval ti aviloj li Abraane?». **58** Xi albatik yu'un li Jesuse: «Chkalboxuk ava'iik ta bats'i melal ti oyun xa ono'ox k'alal mu'yuk to'ox li

8:55 *O «jnopk'opun; j-epalk'opun».

KAP. 8

a Jn 10:26
1Jn 4:6

b Jn 4:9

c Mt 12:24
Jn 7:20
Jn 10:20

d Jn 5:41
Jn 7:18

e Jn 5:24
Jn 11:25, 26
1Ko 15:54
Ap 20:6

f Jn 5:41
Jn 11:25, 32
Ech 3:13

g Jn 7:28

h Jn 7:29

i Mt 13:17
Ebr 11:13

Kolumna 2

a Pr 8:22
Jn 17:5
Flp 2:6, 7
Kol 1:15-17

KAP. 9

b Jn 1:38

c Jn 11:2-4

d Jn 4:34
Jn 11:9

e Is 49:6
Is 61:1
Jn 1:5
Jn 8:12

f Mr 8:23

g 2Re 5:10, 14

h Jn 9:7

Abraane».^a **59** Jech oxal, la stamik ton sventa chak'beik; pe la snak*^b sba li Jesuse, va'un lok' batel li ta temploe.

9 Va'un, k'alal te jelav batele, te laj yil jun vinik ti ma'sat ono'ox vok'eme. **2** Xi jak'bat yu'un li yajchank'optake: «Rabi,^{*b} ¿buch'u la sa' smul ti jech ma'sat vok' li vinik li'e, mi ja' ta smul stuk o mi ja' ta smul li stot sme'e?». **3** Xi la stak' li Jesuse: «Mu'yuk bu la sa' smul li vinik li'e mi ja'uk li stot sme'e, yu'un ti jech k'ot ta stojolale, ja' sventa xil krixchanoetik li k'usitik spase yu'un li Diose. ^c **4** Sk'an me jpasbetik yabtel li buch'u la stakun tal yo' to k'ak'altike;^d yu'un mi och ak'obale, mu'yuk xa me buch'u xu' x-abtej. **5** Vo'on sakil osil k'otemun ta stojolal krixchanoetik k'alal li' to oyun ta stojolalike». ^e **6** K'alal laj xa ox yal li k'usitik taje, la stubta lum, va'un lik spase achel ta stub, te une la xjaxbe ta sat li vinike^f **7** xchi'uk xi laj yalbee: «Bat poka ta stankeal vo' ta Siloam» (taje xi smelolal k'alal chich' jelubtasele: takbil). Jech oxal, bat, bat spok li sate xchi'uk xil xa osil sut tal.^g

8 Va'un, xi lik yalik li slak'natak xchi'uk li buch'utik yilojik ono'ox ti ja' jun jk'anlimoxnae: «¿Mi mu ja'uk li vinik ti te to'ox xchotet ta k'an limoxna le'e?». **9** Oy buch'utik xi laj yalike: «Ja'». Xi laj yal li yantike: «Ma'uk, ja' no'ox ti xko'olajjike». Xi laj yalilan li vinike: «Vo'on chkile». **10** Ja' yu'un, xi la sjak'beike: «Va'un cha'a, ¿k'uxi jam li asate?». **11** Xi la stak'e: «Li vinik ti ja' sbi Jesuse la svots' achel, va'un la xjaxbun ta jsat xchi'uk xi laj yalbune: «Batan ta Siloam, te xbat apok li asate». ^h Jech oxal, libat, bat jpok li jsate; va'un jam li

8:59 *O «smuk». 9:2 *Ja' jun biil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike.

jsate». **12** Va'un, xi laj yalbeike: «¿Bu oy li vinik taje?». Xi laj yale: «Mu jna'».

13 Va'un, laj yik'ik batel ta stojolal jfariseoetik li vinik ti ma'sat to'oxe. **14** Ja'o sk'ak'alil savado^a k'alal la svots' ach'el li Jesuse xchi'uk ti la sjambe sat li vinike.^b **15** Jech oxal, li jfariseoetik eke lik sjak'beik k'uxi jam li sate. Xi albatike: «La xjaxbe ach'el li jsate, va'un la jpok, jech jam li jsate». **16** Va'un, xi lik yal jlom jfariseoetike: «Ma'uk likem tal ta stojolal Dios ma' li vinik taje, yu'un mu'yuk bu chchabi li savadoe». ^c Xi laj yal li yantike: «Mi ja' jun jsa'mulil, ¿k'uxi xa no'ox ti tspas senyailtak k'ucha'al taje?». ^d Jech oxal, mu xa jmojuk li k'usi chalike.^e **17** Xi laj yalbeik yan velta li ma'sate: «¿K'uxi xu' xaval ta stojolal ta skoj ti la sjambot asate?». Xi laj yal li vini-ke: «Ja' jun j-alk'op».

18 Pe li judaetike mu xch'unik mi ma'sat to'ox li vinike xchi'uk mi ja' to jam li sate, ja' yu'un la stakbeik ta ik'el li stot sme' xtoke. **19** Xi la sjak'beike: «¿Mi ja' ak'eremik li'e, ti ma'sat ono'ox vok' chavalike? ¿K'uxi ti xil xa osil li avie?». **20** Xi la stak' li stot sme'e: «Jna'ojkutik ti ja' jkeremkutike xchi'uk ti ma'sat ono'ox vok'e. **21** Pe mu jna'kutik k'uxi jam li sate xchi'uk mu jna'kutik xtok buch'u ti la sjambe. Jak'beik stuk, yu'un muk' xa. Ak'o yal sk'oplal stuk». **22** Ja' jech laj yal li stot sme' ta skoj ti chi'taik li judaetike,^f yu'un xchapoj xa ono'ox judaetik ti tsnutsik lok'el ta snail tsobobbail^g mi oy buch'u chal ta jamal ti ja' Kristo li Jesuse. **23** Ja' yu'un, xi laj yal li stot sme'e: «Muk' xa. Jak'beik stuk».

24 Ja' yu'un, la stakik ta ik'el yan velta li vinik ti ma'sat to'oxe, xi laj yalbeike: «Alo ta jamal

9:22 *Taje ja' sk'oplal li jnitvanejetik ta relijion yu'un judaetike.

KAP. 9

a Lu 13:14
Jn 5:8, 9

b Jn 9:6

c Eks 20:9, 10

d Jn 3:2

e Lu 12:51
Jn 7:12, 43
Jn 10:19f Jn 7:13
Jn 19:38g Jn 12:42
Jn 16:2

Kolumna 2

a SI 66:18
Pr 28:9
Is 1:15b SI 34:15
Pr 15:29

c Jn 5:36

d Jn 9:22
Jn 16:2

ta sat Dios; yu'un jna'ojkutik ti ja' jun jsa'mulil li vinik taje». **25** Xi la stak'e: «Mu jna' mi ja' jun jsa'mulil li vinike, ti k'usi no'ox jna'oje ja' ti ma'satun to'oxe, pe li avi une, xkil xa osil». **26** Va'un, xi laj yalbeike: «¿K'uxi la sjambot? ¿K'uxi la sjambot li asate?». **27** Xi tak'batike: «Laj xa kalboxuk, pe mu xak'an xach'unik. ¿K'u yu'un chak'an chava'iik yan velta? ¿Mi yu'un chak'an cha-ochik ta yajchank'op ek?». **28** Va'un, xi la xchopol k'optaিকে: «Vo'ot yajchank'opot li vinik taje, yan li vo'onkutike ja' yajchank'opunkutik li Moisesse. **29** Jna'ojkutik ti k'oponat yu'un Dios li Moisesse; ja'uk li vinik taje mu jna'kutik bu likem tal». **30** Xi tak'batik yu'un li vinike: «Ta mel-le, toj labal sba ta a'iel ti mu xana'ik bu likem tale, pe ja' la sjambun jsat. **31** Jna'ojtik ti mu'yuk ch-aibat sk'op yu'un Dios li jpas-muliletike,^a pe mi oy buch'u chi'ta* Dios xchi'uk ti tspasbe li k'usi tsk'an yo'ontone, ch-aibat sk'op.^b **32** Yu'un mu'yuk bu xka'ibetik-o sk'oplal ta vo'ne mi oy buch'u xu' yu'un ta sjambe sat junuk krixchano ti ma'sat ono'ox vok'e. **33** Ti ma'ukuk ta stojolal Dios likem tal li vinik taje, mu k'usi spas yu'un jset'uk* ti jechuke». ^c **34** Xi la stak'beike: «Pixilot xa ono'ox ta mulil k'alal lavok'e, ¿k'uxi xa no'ox ti vo'ot chtal achanutbasunkutike?». Ja' yu'un, la snutsik lok'el.^d

35 K'ot ta xchikin Jesus ti la snutsik lok'el li vinik taje, va'un xi laj yalbe k'alal la stae: «¿Mi chavak' xch'unel avo'onton ta stojolal li Xnich'on Krixchanoe?». **36** Xi la stak' li vinike: «¿Buch'u taje, bankilal? Albul ka'i, yu'un chkak' xch'unel ko'onton ta stojolal». **37** Xi laj yal li Jesuse: «Li' ak'eloje, yu'un ja' li buch'u yakal chchi'inot ta lo'ile». **38** Xi laj yale:

9:31 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 9:33 *O «jutebuk».

«Chkak' xch'unel ko'onton ta stojal, Kajval». Te une, laj yich' ta muk'.* **39** Va'un, xi laj yal li Jesuse: «Lital ta balumil sventa xichapanvan, sventa xilik osil li buch'utik mu xilik osile^a xchi'uk sventa xpasik ta ma'sat li buch'utik xilik osile». **40** K'alal laj ya'iik jlom jfariseoetik ti te oyike, xi laj yalike: «Ma'uk ma'satunkutik ek, ħmi mu jechuk?»). **41** Xi albatik yu'un li Jesuse: «Ti yu'unuk ma'satukoxuke, mu'yuk amulik ti jechuke. Pe xi chavalike: «Xkilkutik osil». Ja' yu'un, te akuchoj-o li amulike». ^c

10 «Chkalboxuk ava'iik ta bats'i meler ti buch'u mu teuk ch-och ta sti' skoral* chije, ti jot-o bu chp'it ochele, ja' me jun j-elek' xchi'uk ja' me li buch'u tspojbe ta persa k'usitik oy yu'un yantike. ^d **2** Pe li buch'u ta ti' korral* ch-och ja' li jchabichij ti tsk'el li chijetike. ^e **3** Taje chjambat ti skoral* yu'un li jchabit'korale, ^f va'un li jchabichije ch-a'ibat sk'opojel yu'un li chijetike. ^g Ta sbi tsk'opon jujukot li xchije, te une ta xik'an lok'el. **4** K'alal slok'esoj xa ox skotol li xchijele, ja' jgabe chbat, va'un xlamet* batel ta spat li xchije, yu'un x-oj-tikinbat li sk'opojele. **5** Mu'yuk bu xlamet* batel ta spat li buch'u mu xojtikinike, chjativik batel ta stojolal, yu'un mu xojtikinbeik sk'opojel li buch'utik mu xojtikinike». **6** Ja' jech laj yal Jesus li sko'oltasobil taje, pe mu'yuk bu laj ya'ibeik smelolal li k'usitik laj yale.

7 Ja' yu'un, xi laj yal xtok li Jesuse: «Chkalboxuk ava'iik ta bats'i meler: vo'onun li sti' korral* chije. ^h **8** Skotol li buch'utik chalik ti ja'ik meler jchabichije ja' j-elek'etik xchi'uk ja' tspojbeik ta persa k'usitik oy yu'un li yantike, pe li chijetike mu'yuk bu xchi-

9:38 *O «la snijan sba ta stojolal». 10:1 *O «smokal». 10:2, 3, 7 *O «mok». 10:4, 5 *O «sbuset».

KAP. 9

- a Lu 4:18
Jn 12:46
- b Mt 11:25
Mt 13:13
Jn 3:19
- c Jn 15:22

KAP. 10

- d Mt 7:15
- e Mt 26:31
Mr 14:27
Jn 10:11
- f Lu 1:17
Jn 3:28
- g Jn 10:27
- h Jn 14:6

Kolumna 2

- a Jn 21:17
- b Mt 7:15
- c Ese 34:23
Mt 9:36
- d 1Sa 17:34, 35
Mt 20:28
Ebr 13:20
- e Jn 10:27
- f Mt 11:27
- g Mt 20:28
Jn 15:13
1Jn 3:16
- h Lu 12:32
- i Ese 34:23
Ese 37:24
1Pe 5:4
- j Jn 17:23
- k Is 53:12
Flp 2:8
Ebr 2:9
Ebr 12:2
- l Ech 2:23, 24
- m Lu 12:51
Jn 7:12
Jn 9:16

kintaojbeik. **9** Vo'on li ti' korallune,* buch'uuk no'ox ti ch-och ta jtojalale ta xkol, jech ta xlok' ta x-och xchi'uk tsta lekil jobel.^a **10** Li j-elek'e mu jechuk no'ox chtal, yu'un chtal sventa ch-elk'aj, chmilvan xchi'uk sventa chljavesvan.^b Yan li vo'one lital sventa xu' sta xkuxlejalik xchi'uk ti xkuxiik sbatel osile. **11** Vo'on li lekil jchabichijune,^c li lekil jchabichije chak' xkuxlejal ta stojolal li chijetike.^d **12** Li jsa'abtel vinik ti ma'uk jchabichij xchi'uk ti ma'uk yu'un li chijetike chjativ batel k'alal chil chtal li loboe,* te chikta komel -va'un chljajik ta tsakel ta lobo xchi'uk chpuk batel li chijetike-, **13** yu'un jsa'abtel vinik xchi'uk mu sventa'ok-o li chijetike. **14** Vo'on li lekil jchabichijune, xkojtkin li jchijtake xchi'uk xojtkinikun ek,^e **15** jech k'ucha'al xojtkinun li Totile xchi'uk ti xkojtkin ek li Totile;^f xchi'uk chkak' jkuxlejal* ta stojolal li chijetike.^g

16 »Jech xtok, oy yan jchijtak ti mu'yuk bu li' oyik ta korale,^h persa chkik'ik tal ek, va'un cha'iik li jk'opojele, jech jtsop no'ox chk'otik, jun jchabichij chk'ot yu'unik.ⁱ **17** Ja' yu'un, sk'anojun li Totile,^j yu'un chkak' jkuxlejal* sventa xkich' sutel yan velta li jkuxlejale. **18** Mu'yuk buch'u tspojbun, yu'un chlok' ta ko'onton jtuk ti chkak'e. Oy jderecho chkak' xchi'uk oy jderecho kchich' yan velta.^l Li mantal taje ja' laj yak'bun li Jtote».

19 Jech oxal, mu xa jmojuk k'usi chalik yan velta li judaetik^m ta skoj li k'usitik laj yich' alele. **20** Ep buch'utik ti te oyike xi laj yalike: «Ochem pukuj ta yo'onton xchi'uk likem xchuvaj. ĆK'u yu'un chachikintaik li k'usi

10:9 *O «mokune». 10:12 *Li loboe xko'olajtik k'ucha'al ok'il. 10:15 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. 10:16 *O «moke».

chale?». **21** Xi laj yalik li yantike: «Mu jechuk chk'opoj li buch'u ochem pukuj ta yo'ontone. Mu xu' sjambe sat ma'satetik li jun pukuje, ¿mi mu jechuk?».

22 Li va' k'ak'ale, li judaetike ja'o tspacek ta Jerusalem li Sk'inal ti laj Yich' AK'el ta Stojolal Dios li Temploe. Ja'o ta invier-no* **23** xchi'uk te yakal chanav ta templo li Jesuse, te ta Kotkot na yu'un Salomon ti oy jaychobol yoyale.^a **24** Jech oxal, jobybtaat yu'un li judaetike xchi'uk xi lik albatuke: «¿K'u to van sjalil li' xinopnunkutik avu'une? Mi vo'ot li Kristoote, albunkutik ta jamal». **25** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Kalojboxuk xa, pe mu xach'unik. Li k'usitik yakal ta jpas ta sbi Jtote ja' chalbun jk'oplal.^b **26** Pe mu xach'unik li vo'oxuke, yu'un ma'uk jchioxuk.^c **27** Li jchijtake cha'lik li jk'opojele xchi'uk xkojtkinan, va'un tsts'akliikun.^d **28** Vo'on chkak'beik kuxlejal sbatel osil,^e mu'yuk bu chich'ik-o lajesel xchi'uk mu'yuk buch'u tskojbun ta jk'ob.^f **29** Li k'usi yak'ojbun Jtote ja' li k'usi mas tsots sk'oplal ta skotole xchi'uk mu'yuk buch'u xu' spojbe ta sk'ob li Totile.^g **30** Li vo'on xchi'uk li Totile jununkutik». ^h

31 La stamik ton yan velta li judaetik sventa chak'beik li Jesuse. **32** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Ep lekil abtelaetik laj kak'boxuk ta ilel ti likem tal ta stojolal li Totile. ¿Bu junukal abtelal ti chavak'beikun-o tone?». **33** Xi tak'bat yu'un li judaetike: «Ma'uk ta skoj li lekil abtelal ti chkak'botkutik tone, ja' ta skoj ti chachopol k'optavane.ⁱ Yu'un ak'o mi vinikot, chap'is aba ta jun dios». **34** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «¿Mi mu xiuk ts'ibabil li ta Mantal avu'unike: «Xi laj kale: «Ja' diosoxuk li vo'oxuke?»?»^j

10:22 *Ja' xkaltik, yorail siktik. **10:30** *O «jmoj oyunkutik». **10:34** *O «Xako'olajik ta diosetik».

KAP. 10

a Ech 3:11

b Jn 3:2
Jn 5:36
Jn 10:38
Jn 14:10
Ech 2:22

c Jn 8:47

d Jn 10:3

e Jn 5:24
Jn 17:1, 2f Jn 6:37
Jn 18:9

g 1Pe 1:4, 5

h Jn 10:38
Jn 17:11, 21

i Le 24:16

j Sl 82:6
1Ko 8:5

Kolumna 2

a Sl 82:1

b Lu 1:35
Jn 5:18

c Jn 5:36

d Jn 14:10
Jn 17:21

e Jn 1:28

f Jn 1:29

KAP. 11

g Lu 10:38

h Mt 26:6, 7
Mr 14:3
Jn 12:3

i Jn 9:1-3

35 Li Diose <diosoxuk>^a xut li buch'utik mu'yuk lek ch-albat sk'oplalik yu'un li sk'op Diose xchi'uk mu xu' xich' tupel lokel li ta Ts'ibetike. **36** Pe vo'onun ti buch'u la xch'ultajes li Diose xchi'uk ti la stak talel ta balumile, ¿k'uxi xa no'ox ti <chachopol k'optavan> xavutikun k'alal chkal ti Xnich'onun Diose?^b **37** Mi ma'uk yabel Jtot yakal ta jpase, mu xach'unik li k'usi chkale. **38** Pe mi ja' yakal ta jpas taje, ak'o mi mu xach'unik li k'usi chkale, ch'unik ta skoj li abtelal ta jpas^c sventa xana'ik xchi'uk xavojtkinik-o batel ti li' oy ta jtojolal li Totile xchi'uk ti oyun ta stojolal ek li Totile.^d **39** Ja' yu'un, tsk'an ox tstsakik yan velta, pe jatav batel yu'unik.

40 Bat yan velta li ta jot uk'um Jordane, ja' te ti bu laj yak' ich'vo' ta slikeb li Juane,^e va'un te kom. **41** Jech oxal, te tal epal krixchanoetik ta stojolal, xi lik yalike: «Mi junuk senyail la spas li Juane, pe skotol li k'usitik laj yal Juan ta sventa li vinik li'e, ja' melel». ^f **42** Va'un, ep buch'utik te laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal.

11 Va'un, oy jun vinik ti ip cha'ie, ja' li Lasaro ti likem ta Betaniae, li ta bik'it lum ti bu nakalik Maria xchi'uk li Marta ti smuk xvix sbaike.^g **2** Taje ja' li Maria ti la smalbe muil aseite li Kajvaltike xchi'uk ti la skusbe yakan ta tsotsil sjole,^h ja' smuk* ti ip cha'ie, ja' li Lasaroe. **3** Va'un, li xvixobtake la stakbeik batel mantal, xi laj yalbeike: «Kajval, ja'io ava'il, ip cha' li buch'u ak'anoje». **4** K'alal laj ya' Jesus taje, xi laj yale: «Li chamel taje ma'uk sventa chcham-o, ja' sventa chich'-o muk'ibtasbel sk'oplal li Diose' xchi'uk ja' sventa chich'-o muk'ibtasbel sk'oplal li Xnich'on Diose».

11:2 *Li ta griego k'ope mu'yuk bu chal mi ja' bankilal o mi mukil.

5 Li Jesuse sk'anoj li Martae, li smuke* xchi'uk li Lasaroe. 6 Pe k'alal laj ya'i ipe, te to kom chib k'ak'al ti bu ono'ox oye. 7 Ta ts'akale, xi laj yalbe li jchan-k'opetike: «Batik yan velta ta Judea». 8 Xi albat yu'un li jchan-k'opetike: «Rabi,*^a mu'yuk to bu jaj yech'el ti tsk'an ox chak'boxuk ton^b li jnakeletik ta Judeae, ħk'uxi xa no'ox ti chabat yan velta tee?». 9 Xi la stak' li Jesuse: «Oy 12 ora sakil osil, ħmi mu jechuk?^c Mi oy buch'u chanav ta sakil osile, ch'abal k'usi tsmak-o* yakan, yu'un ja' chil li sakil osil sventa krixchanoetike. 10 Pe mi oy buch'u chanav ta ak'obal-tike, tsmak* yakan, yu'un ch'abal sakil osil ta stojolal».

11 K'alal laj xa ox yal li k'usitik taje, xi to laj yale: «Vay xa^d li kamigotik Lasaroe, pe chbat jtij likel». 12 Ja' yu'un, xi albat yu'un li jchan-k'opetike: «Kajval, mi yakal chvaye, ta xlekub». 13 Li Jesuse ja' yakal chalbe sk'oplal ti chameme. Pe li stukike la snopik ti ja' yakal chalbe sk'oplal ti vayal no'oxe. 14 Va'un, xi jamal albatik yu'un li Jesuse: «Cham xa li Lasaroe,^e 15 pe xkuxet ko'onton ta atojolalik ti mu'yuk te oyun k'alal jech kot ta pasele, yu'un jech tstsatsub xch'unel avo'ontonik. Pe bat jk'eltik». 16 Va'un, li Tomase, li Vach chalbeike, xi laj yalbe li xchi'iltake: «Batik ek, yo' ko'ol xijchamutik xchi'uk».^f

17 K'alal k'ot li Jesuse, laj ya'i ti chanib xa ox k'ak'al te oy ta smukinal li Lasaroe. 18 Li Betaniae nopol yiloj Jerusalen, te van oxibuk kilometro* snamal yiloj. 19 Talem ep judaetik sventa tspatbeik yo'onton li Marta

11:5 *Li ta griego k'ope mu'yuk bu chal mi ja' vixil o mi mukil. 11:8 *Ja' jun biil ti ich'bil ta muk' ti ja' jech ch-albat li jun jchanubtasvanej juda vinike. 11:9 *O «cht'ab-o». 11:10 *O «cht'ab». 11:18 *Literal «te van 15 estadio». K'elo Apendise B14.

KAP. 11
a Jn 1:38
b Jn 8:59
Jn 10:31
c Jn 9:4
Jn 12:35
d Sl 13:3
Mt 9:24
Ech 7:59, 60
1Ko 15:6
e Ekl 9:5
f Jn 11:8
Kolumna 2
a Lu 10:38, 39
b Is 26:19
Jn 5:28, 29
Ech 24:15
Ebr 11:35
Ap 20:12
c Jn 14:6
d Jn 8:51
e Mt 23:8
Jn 13:13
f Jn 11:17

xchi'uk Maria ta skoj ti cham li smukike. 20 K'alal laj ya'i Marta ti te xtal li Jesuse, bat snup ta be, pe li Mariae^a te chotol kom ta na. 21 Va'un, li Martae xi laj yalbe li Jesuse: «Kajval, ti li'uk ono'ox oyote, mu'yuk xcham jechuk li jmuke. 22 Ak'o mi jech, jna'oj ti chak'bot Dios ti k'usiuk no'ox chak'anbee». 23 Li Jesuse xi laj yalbe li Martae: «Chcha-kuxi li amuke». 24 Xi la stak' li Martae: «Jna'oj ti chcha'kuxi^b ta slajebal k'ak'ale». 25 Li Jesuse xi laj yalbee: «Vo'on li cha'kuxeselune xchi'uk vo'on li kuxlejalune.^c Li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta jtojolele manchuk mi ta xcham, ta xkuxi; 26 li buch'u kuxul xchi'uk ti chak' xch'unel yo'onton ta jtojolele mu'yuk bu chcham-o sbatel osil,^d ħmi chach'un taje?». 27 Xi la stak'bee: «Ta jch'un, Kajval, jch'unoj ti vo'ot li Kristoote, li Xnich'on Diose, li buch'u chtal ta balumile». 28 K'alal laj xa ox yal li k'usitik taje, bat sk'opon li smuke, ja' li Mariae, xi laj yalbe ta mukule: «Li' oy li Jchanubtasvaneje,^e la stakot ta ik'el». 29 K'alal laj ya'i taje, lik ta anil xchi'uk bat ti bu oye.

30 Li Jesuse mu'yuk to'ox bu ochem li ta bik'it lume, te to oy ti bu ay nupatuk ta be yu'un li Martae. 31 Va'un, li judaetik ti te talemik ta sna Maria sventa chpatbat yo'ontone laj yilik ti lik ta anile xchi'uk ti lok' batele, ja' yu'un te tijilik batel, yu'un la snopik ti bat ok'uk ta mukinale.^f 32 K'alal k'ot ti bu oy Jesus li Mariae xchi'uk k'alal la sta ta illele, la skejan sba ta yakan, va'un xi laj yalbee: «Kajval, ti li'uk ono'ox oyote, mu'yuk xcham jechuk li jmuke. 33 K'alal laj yil Jesus ti yakal ch-ok'e xchi'uk ti yakal ch-ok'ik ek li judaetik ti talemik ta snae, toj k'ux laj ya'i ta yo'onton xchi'uk mu xa no'ox x-ech' yu'un cha'i. 34 Xi laj yale: «ĤBu laj avak'ik?». Xi laj yalbeike: «La'

k'elavil, Kajval». **35** Lik ok'uk li Jesuse.^a **36** Jech oxal, xi lik yal li judaetike: «K'elavil, jsk'anoj tajej li buch'u chame!». **37** Pe xi lik yalik jlome: «Li vinik li'e ja' li buch'u la sjambe sat li ma'sate.^b ζ'k'u yu'un ti mu'yuk k'usi la spas sventa mu xcham li vinik li'e?».

38 Toj k'ux laj ya'i ta yo'onton yan velta li Jesuse, va'un bat ta mukinal. Li mukinal taje jombil ta jp'ej ton xchi'uk makbil ta ton.

39 Xi laj yal li Jesuse: «Lok'esik li tone». Li Marta ti ja' xvix li buch'u chameme, xi laj yale: «Kajval, oy xa yik' jna', yu'un oy xa ta xchanibal k'ak'al». **40** Xi albat xa yu'un li Jesuse: «ζ'Mi mu lajuk xa ono'ox kalbot ti chavilbe smuk'ulal Dios mi oy xch'unel avo'ontone?».^c **41** Ja' yu'un, la slok'esik li tone. Va'un, la stoy muyel sat ta vinajel^d li Jesuse xchi'uk xi laj yale: «Tot, kolaval chkalbot ti laj ava'i li jk'ope. **42** Ta mel, jna'oj ti chava'ibun jk'op skot veltae; pe ta skoj ti li' joyol epal krixchanoetike, ja' yu'un li k'opoj sventa xch'unik ti vo'ot la atakun tale».^e **43** K'alal laj yal li k'usitik taje, xi tsots avane: «jLasaro, lok'an tal!».^f **44** Li vinik ti chamem to'oxe ts'otol ta pok' yok sk'ob lok' tal xchi'uk pixbil ta jlik pok' li sate. Xi laj yal li Jesuse. «Titunik, ak'o batuk».

45 Va'un, ep judaetik ti talemik ti bu oy Mariae xchi'uk ti laj yilik li k'usi la spas Jesuse laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojal;^g **46** pe li jlome batik ta stojal jfariseoetik xchi'uk laj yalbeik li k'usitik la spas Jesuse. **47** Ja' yu'un, li bankilal paleetik xchi'uk li jfariseoetike lik stobik li Sanedrine xchi'uk xi laj yalike: «ζK'usi ta jpastik ta skoj ti ep senyailtak yakal tspas li vinik taje?»^h **48** Mi te no'ox jk'eloj-tike, chak' xch'unel yo'onton skotolik ta stojal, va'un chtal spoj kaviltik* xchi'uk jlumaltik li jro-

maetike». **49** Pe oy jun xchi'ilik, Kaifas^a sbi, ja'o ochem ta mero bankilal pale li va' jabile, xi laj yale: «Mu'yuk k'usi xana'ik jutebuk **50** xchi'uk mu xavak'ik venta ti xu' xatabeik sbalil ti chcham jun vinik sventa li jteklume, ti ja' chopol mi chich' lajesel sjunlej li jteklume». **51** Pe taje ma'uk lok' ta yo'onton stuk ti jech laj yale; jech laj yal ta skoj ti ja'o ochem ta mero bankilal pale li va' jabile, ja' yu'un laj yal jun albil k'op ti chcham ono'ox ta skoj jteklum li Jesuse, **52** pe ma'uk no'ox ta skoj li jteklume, ja' sventa spas ta jun xtok li xnich'nab Dios ti buyuk no'ox oyike. **53** Ja' yu'un li va' k'ak'ale, te lik snop tal sk'opik sventa tsmilik.

54 Jech oxal, mu'yuk xa bu te xanav ta yeloval sat judaetik li Jesuse, la xch'ak sba batel ta jun osil ti nopol xil takixokol balumile, ja' li jteklum ti Efrain^b sbie, va'un te kom xchi'uk li jchank'opetike. **55** Ja'o jutuk xa ox sk'an li K'in Koltael^c tspas judaetike, va'un ep krixchanoetik ta sti'iltak jteklum ti muyik batel ta Jerusalem K'alal sk'an to'ox li K'in Koltael sventa tsakubtas sbaik k'ucha'al chal Mantale. **56** Lik sa'ik li Jesuse, va'un k'alal te oyik ta temploe, xi chailanbe sbaik: «ζK'usi chanopik? ζMi chtal ta k'in xana'ik o mi mu'yuk?».

57 Pe li bankilal paleetik xchi'uk li jfariseoetike yalojik xa ono'ox mantal ti ak'o yal mi oy buch'u laj yil bu oy li Jesus sventa xbat stsakik* tale.

12 K'alal vakib xa ox k'ak'al sk'an li K'in Koltaele, te k'ot ta Betania li Jesuse, ja' te ti bu oy li Lasaro^d ti laj yich' cha'kuxesel yu'un Jesuse. **2** Ja' yu'un, te laj yik'ik ta ve'el ta bat k'a'kal, ja' te chak' ve'lil li Martae,^e jun li buch'u te chve*^f xchi'uke ja' li Lasaroe. **3** Va'un, li Mariae

KAP. 11

a Lu 19:41
Ebr 4:15

b Jn 9:6, 7

c Jn 9:1-3

d Mt 14:19
Mr 7:34, 35e Jn 12:28-30
Jn 17:8

f Lu 7:12, 14

g Jn 2:23
Jn 10:42
Jn 12:10, 11h Jn 12:37
Ech 4:15, 16

Kolumna 2

a Mt 26:3
Lu 3:2
Ech 4:5, 6b 2Sa 13:23
2Kr 13:19c Eks 12:14
Dt 16:1
Jn 2:13
Jn 5:1
Jn 6:4
Jn 12:1

KAP. 12

d Jn 11:1, 43

e Lu 10:40

11:48 * Ja' xkaltik, li temploe.

11:57 * O «xchukik». **12:2** * O «te patal ta sba mexa».

la stsak jutuk mu j-o'loluk litro* muil aseite, ja' li bats'i nardo ti toyol tajek stojole, te une la smalbe ta yakan xchi'uk la kusbe yakan ta tsotsil sjol. Xmuet tajek ta sjunul yut na li yik' muil aseite taje.^a **4** Pe li Judas Iskarjote^b ti ja' jun yajchank'ope, ti po'ot xa ox x-ak'van ta k'abale, xi laj yale: **5** «¿K'u yu'un mu lajuk yich' chonel mas ta oxib sien denario* li muil aseite li'e xchi'uk ti lajuk yich' ak'bel buch'utik abol sbaik li stojole?»^c. **6** Pe ti jech laj yale, ma'uk ta skoj ti yu'un oy ta yo'onton li buch'utik abol sbaike, yu'un ja' jun j-elek' xchi'uk te yich'oj li xkaxail tak'ine xchi'uk nopem xa'i chelk'an li tak'in ti te chich' tik'ele. **7** Va'un, xi laj yal li Jesuse: «Ch'an uto, ak'o spas jech ta skoj ti ch'kot sk'ak'alil ch'kich' mukele.^c **8** Yu'un skotol k'ak'al li' achi'inojik li buch'utik abol sbaike,^d yan li vo'one mu skotoluk k'ak'al li' jchi'inojoxuke».^e

9 K'alal ja'o jech taje, laj ya'ik epal judaetik ti te oy li Jesuse, ja' yu'un talik, pe ma'uk no'ox tal sk'elik, yu'un tal sk'elik ek li Lasaro ti cha'kuxesat yu'un Jesuse.^f **10** Va'un, lik snop sk'opik li bankilal paleetik sventa tsmilik ek li Lasaroe, **11** yu'un ja' ta skoj ti ep te chbat li judaetike xchi'uk ti chak' xch'unel yo'ontoni ta stojolal li Jesuse.^g

12 Ta yok'omale, laj ya'ik ti chtal Jesus ta Jerusalem li epal krixchanoetik ti talemik ta k'ine. **13** Ja' yu'un, la stsakik yanal xan, bat snupik ta be xchi'uk xi tsots lik avanikuke: «iAvokoluk, chabio! iAk'o sta bendision li buch'u chtal ta sbi Jevoe,^h ja' li Ajvalil yu'un Israele!».ⁱ **14** K'alal la sta jkot ch'iom vuro li Jesuse, la skajlebin,^j ja' jech k'u-cha'al xi ts'ibabile: **15** «Mu xaxi',

12:3 *Literal «jun libra». Ja' xkaltik, jun libra yu'un jromaetik, te van 327 gramo. K'elo Apendise B14. **12:5** *K'elo Apendise B14. **12:13** *K'elo Apendise A5.

KAP. 12

- a Mt 26:6-10
Mr 14:3-6
- b Mt 26:47
Mr 14:10
Lu 22:48
Jn 13:29
Ech 1:16
- c Mt 26:12
Mr 14:8
Jn 19:40
- d Dt 15:11
- e Mt 26:11
Mr 14:7
- f Jn 11:43, 44
- g Jn 7:31
Jn 11:44, 45
- h Sl 118:25, 26
- i Mt 21:8, 9
Mr 11:8, 9
Jn 1:49
- j Mt 21:7
Mr 11:7
Lu 19:35

Kolumna 2

- a 1Re 1:33, 34
Is 62:11
Sak 9:9
Mt 21:5
- b Jn 7:39
- c Lu 24:45
Jn 14:26
- d Jn 11:1, 43
- e Mt 21:15
Lu 19:37
- f Jn 11:48
- g Jn 1:44
- h Jn 13:31, 32
Jn 17:1
- i Mt 16:21
Ro 14:9
1Ko 15:36
- j Ap 12:11
- k Mt 16:25
Mr 8:35
Lu 9:24
- l Jn 14:3
Jn 17:24
1Te 4:17

stseb Sion. iK'elavil! Chtal li ajvalil avu'une, kajal chtal ta jkot yol me' vuro».^a **16** Ta slikebale, mu'yuk laj ya'ibeik smelolal li yajchank'optak li k'usitik taje, pe k'alal laj yich' toybel sk'oplal li Jesuse,^b ja' to vul ta sjolik ti jech ono'ox ts'ibabil sk'oplale xchi'uk ti jech ono'ox chich' pasbel taje.^c

17 Jech xtok, li epal krixchanoetik ti te xchi'inojik Jesus k'alal laj yapta lok'el Lasaroe^d xchi'uk k'alal la xcha'kuxese, laj yalbeik-o batel sk'oplal.^e **18** Ja' ta skoj xtok ti bat snupik ta be li epal krixchanoetike, yu'un laj ya'ik ti la spas li senyail taje. **19** Ja' yu'un, xi laj yalbe sbaik li jfariseoetike: «AK'o avilik venta, mu k'usi spas ku'untik jutebuk. iK'elavilik! Skotol krixchanoetik chbat xchi'inik».^f

20 Ti buch'utik batik ta k'in sventa chich'ik ta muk' Diose te kapal batel jlom jgresiaetik. **21** Ja' yu'un, nopajik batel ta stojolal Felipe^g ti likem ta Betsaida ta yosilal Galileae, xi lik sk'anbeik vokole: «Bankilal, ta jkan ta jk'oponkutik li Jesuse». **22** Va'un, tal yalbe Andres li Felipee. Jech oxal, tal yalbeik Jesus li Andres xchi'uk Felipee.

23 Pe xi tak'batik yu'un li Jesuse: «K'ot xa yorail sventa xich' toybel sk'oplal li Xnich'on Krixchanoe.^h **24** Chkalboxuk ava'ik ta bats'i meler ti mi mu'yuk chp'aj* yael ta lum li sat trigoe xchi'uk mi mu'yuk xchame, staoj-o me yav jpejpej sat chkom. Pe mi chchame,ⁱ ep chlik yak' sat. **25** Yu'un li buch'u sk'anoj tajek xkuxlejale* ta xch'ay yu'un, yan li buch'u sp'ajoj xkuxlejale/ li ta balumil li'e ja' tsta kuxlejale sbatel osil.^k **26** Buch'uuk no'ox ti tsk'an chtun ta jtojolale ak'o sts'akliun tal, jech xtok, ti bu oyune ja' te oy ek li kajtunele.^l Mi oy buch'u tsk'an chtun ta jto-

12:24 *O «tsts'uj». **12:25** *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje.

jolale, ta me x-ich'at ta muk' yu'un li Totile. **27** Mu xa no'ox x-ech' ku'un chka'i,^a pe çk'usi xu' kkal? Koltaun li avi orae, Tot. Ak'o mi jech, ja' ta skoj ti lital li avi orae.^b **28** Tot, ak'o yich' toybel sk'oplal li abie». Va'un, te vinaj tal jun yech'omal eil^c ta vinajel: «La jtoybe sk'oplal xchi'uk ta jtoybe sk'oplal yan velta».^d

29 Laj ya'iiik epal krixchanoetik ti te va'ajtik ti oy k'usi nike, va'un lik yalilik ti avan chauke. Oy buch'utik xi laj yalike: «K'oponat tal yu'un jun anjel». **30** Xi la stak' li Jesuse: «Ti jech laj ava'iiik li yech'omal eil taje, ma'uk ta jventa, ja' ta aventaik li vo'oxuke. **31** Ja' xa yorail chich' chapanel li krixchanoetik li'e; xchi'uk chich' nutsel lok'el^e li ajvalil ta balumil li'e.^f **32** Pe mi laj kich' jok'anele,^g ta xkik' tal ta jtojolal skotol li jeltos krixchanoetike». **33** Ta melei, ti jech laj yale, ja' sventa chal ti k'u yelan po'ot xa ta xchame.^h **34** Va'un, xi tak'bat yu'un li epal krixchanoetike: «Ka'iojikutik ta Mantal ti te oy-o sbatel osil li Kristoe;ⁱ çk'uxi xa no'ox ti chaval ti chich' jok'anel li Xnich'on Krixchanoe?^j çBu-ch'u li Xnich'on Krixchano taje?». **35** Va'un, xi tak'batik yu'un li Jesuse: «Li' to oy ta atojolalik jlikeluk li sakil osile. Xanavanik yo' to oy li sakil osil sventa mu stasloxuk li ik'al osile; yu'un mu sna' bu chbat li buch'u chanav ta ik'al osile.^k **36** Yo' to li' oy ta atojolalik li sakil osile, ak'o xch'unel avo'ontonik ta stojolal sakil osil sventa xak'otik ta xnich'nab li sakil osile».^l

K'alal laj yal Jesus li k'usitik taje, bat, mu'yuk xa xak' sba ta ilel ta stojolalik. **37** Mu'yuk bu laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal ak'o mi ep tajak ak'bat yilik senyailtak, **38** ja' yu'un k'ot ta pasel li k'usi xi yalaj j-alk'op Isaiase: «Jeova,^{*} çbuch'u laj yak'

KAP. 12

- a Mt 26:38
Mr 14:34
b Lu 12:50
Lu 22:41, 42
Ebr 5:7
c Mt 3:17
Mt 17:5
Mr 1:11
Mr 9:7
Lu 3:22
Lu 9:35
2Pe 1:17
d Jn 17:1
e Lu 10:18
Ap 12:9
f Jn 14:30
Jn 16:11
Ech 26:17, 18
2Ko 4:3, 4
Ef 2:1, 2
1Jn 5:19
g Jn 8:28
h Ech 5:30
i Sl 89:35, 36
Sl 110:4
Is 9:7
j Jn 3:14
k Jn 11:10
l Ef 5:8

Kolumna 2

- a Ro 10:16
b Is 53:1
c Is 6:10
Mt 13:14
Mr 4:11, 12
Ech 28:27
d Is 6:1, 8
e Jn 19:38
f Jn 9:22
Jn 16:2
g Jn 5:44
h Mt 10:40
Mr 9:37
i Jn 14:9
j Jn 3:19
Jn 8:12
Jn 9:5
k Jn 12:35
l Jn 3:16, 17
m Jn 8:38
Jn 14:10

xch'unel yo'onton ta sventa li k'usi laj kalkutike?^a Li Jeovae,^{*} çbuch'u yak'ojbe yil li sju'ele?».^{ab} **39** Ti k'u yu'un mu'yuk la xch'unike ja' ta skoj ti xi ono'ox yalaj xtok li Isaiase: **40** «Makbil satik yu'un Dios xchi'uk tsatsubtasbil yo'ontonik, ja' yu'un mu xil ta satik xchi'uk mu xa'ibeik smelal ta yo'ontonik, ja' jech mu sutik tal ta jtojolal sventa jpoxtaik».^c **41** Ja' jech laj yal Isaias ta skoj ti laj yilbe smuk'usal li Kristoe, jech oxal laj yalbe sk'oplal.^d **42** Ak'o mi jech, ep ajvaliletik laj yak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal ek,^e pe mu'yuk bu jamal laj yalilik ta skoj li jfariseotik sventa mu xich'ik nutsel lok'el li ta snail tsobobbaile;^f **43** yu'un ja' mas toj lek cha'ik ti chtoybat sk'oplalik yu'un li krixchanoetike, ja' mu sta laj ya'iiik ti chtoybat sk'oplalik yu'un li Diose.^g

44 Pe xi tsots laj yal li Jesuse: «Li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta jtojolale ma'uk no'ox chak' xch'unel yo'onton ta jtojolal, yu'un chak' xch'unel yo'onton ta stojolal xtok li buch'u la stakun tale;^h **45** li buch'u chilune chil xtok li buch'u la stakun tale.ⁱ **46** Talemun k'ucha'al sakil osil ta stojolal krixchanoetik/ sventa mu teuk oy-o ta ik'al osil^k li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta jtojolale. **47** Yan li buch'u cha'i li k'usi chkale, pe ti mu'yuk bu tspase, mu'yuk bu ta jchapan; yu'un ma'uk talemun ta xchapanel li krixchanoetike, ja' sventa tal jkolta li krixchanoetike.^l **48** Li buch'u tsp'ajun xchi'uk ti mu xich' ta muk' li k'usitik chkale oy buch'u chchapanat. Ja' jchapanvanej chk'ot yu'un ta slajebal k'ak'al li k'usi kaloje. **49** Yu'un ma'uk chlok' ta ko'onton jtuk li k'usi chkale, yu'un ja' yalajbun mantal stuk k'usi chkal^m xchi'uk k'usi chkak' ta chanel li Totil ti la stakun tale. **50** Jech

xtok, jna'oj ti ja' sk'an xal kux-lejal sbatel osil^a li smantale. Ja' yu'un, li k'usitik chkale ja' jech chkal ti k'u yelan yalobjun li Totile». ^b

13 K'alal sk'an to'ox li K'in Koltale, li Jesuse sna'oj xa ono'ox ti k'ot xa yorail^c tskomtsan li balumil li'e, sventa chbat ta stojolal li Totile.^d Li Jesuse sk'anoj li buch'utik ja' yu'un-tak ta balumile, sk'anoj-o k'alal to ta slajeb.^e **2** K'alal ja'o yakal ta xve'ik ta bat k'ak'ale, li Judas Iskariote^f ti ja' xnich'on Simone tik'bat xa ox ta yo'onton yu'un Diabolo ti ak'o yak' ta k'abale.^g **3** Ja' yu'un, li Jesuse, ta skoj ti sna'oj ti ak'bat ta sk'ob yu'un Totil skotol li k'usitike xchi'uk ti te lik tal ta stojolal Dios li stuke xchi'uk ti te tsut batel ta stojolal li Diose,^h **4** va'i ti bu yakal ta xve'ike, te la svotsan li sk'u slapoj ta sbae. Va'un, la stsak jlik pok', la xchuk* ta xch'ut.ⁱ **5** Te une, la sk'eb vo' ta lechlech boch, va'un lik spokbe yakan li jchan-k'opetike xchi'uk la stakijesbe li ta pok' ti xchukoj* ta xch'ute. **6** K'alal k'ot ti bu oy li Simon Pedroe, xi laj yale: «Kajval, ¿mi yu'un chapokbun kakan?». **7** Li Jesuse xi la stak'bee: «Mu xava'ibe smelolal avi li k'usi yakal ta jpasboxe, pe chava'ibe smelolal ta ts'akal». **8** Xi albat yu'un li Pedroe: «Mi ja'uk bu chkak' apok ma' li kakane». Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Mi mu xavak' jpok li avakane,^j mu xu' xachi'inun». **9** Xi laj yal li Pedroe: «Kajval, ma'uk no'ox xapokbun li kakane, pokbun xtok li jk'ob xchi'uk jole». **10** Xi albat yu'un li Jesuse: «Li buch'u atinem xae ja' no'ox sk'an pokbel li yakane, yu'un sak sjun-lejal. Sakoxuk li vo'oxuke, pe mu akotolikuk». **11** Yu'un xojtikin xa ono'ox li vinik ti ch-ak'-van ta k'abale.^k Ja' yu'un, xi

13:4 *O «la sk'am». 13:5 *O «sk'amoj».

KAP. 12

a Jn 6:40

b Jn 3:34

KAP. 13

c Mt 26:2

Jn 12:23

Jn 17:1

d Jn 16:28

Jn 17:11

e Jn 15:9

Ef 5:2

1Jn 3:16

f Lu 22:3, 4

Jn 13:27

g Mt 26:14-16

Mt 26:24

Mr 14:10, 11

h Jn 16:28

i Flp 2:5-7

j 1Ko 6:11

Ef 5:25, 26

Tit 3:5

Ebr 10:22

k Jn 6:64

Kolumna 2

a Mt 23:8

b Lu 22:27

c Mt 20:26, 27

Lu 9:48

Lu 22:26

Ro 12:10

1Pe 5:5

d Flp 2:5

1Pe 2:21

1Jn 2:6

e Mt 7:24, 25

Lu 11:28

Snt 1:25

f Jn 17:12

g Sl 41:9

Mt 26:23

h Jn 14:29

Jn 16:4

i Mt 25:40

j Mt 10:40

k Mt 26:21

Mr 14:18

Lu 22:21

Jn 6:70

laj yale: «Mu akotolikuk sako-xuk».

12 Va'un cha'a, k'alal laj xa ox spokbe li yakanike, k'alal laj xa ox slap li sk'u ta sbae xchi'uk ti k'alal choti xa ox ta ve'el ta mexa xtoke, xi albatike: «¿Mi xava'ibeik smelolal li k'usi la jpasboxuke? **13** Li vo'oxuke «Jchanubtasvanej» xchi'uk «Kajval» xi chavalbeikun jk'oplal. Lek ti jech chavalbeikune, yu'un ja'un.^a **14** Ja' yu'un, mi la jpokboxuk avakanik^b li vo'on ti Avajvalikun xchi'uk ti Jchanubtasvanejun avu'unike, ja' jech sk'an* xapokbe aba avakanik ta jujuntal ek.^c **15** Yu'un laj xa kak' avilik, jech k'ucha'al la jpasboxuke, ja' jech sk'an xapasbe abaik ek.^d **16** Chkalboxuk ava'ik ta bats'i melel: ma'uk mas muk' sk'oplal ta stojolal yajval li mosoile mi ja'uk mas muk' sk'oplal ta stojolal buch'u takvan tal li buch'u takbil tale. **17** Ta skoj ti ana'ojik xa li k'usitik taje, xamuyubajik no'ox me mi jech chapasike.^e **18** Ma'uk ak'oplal akotolik li k'usi yakal ta xkale, yu'un xkojtkin li buch'utik la jt'uje. Pe ja' sventa chk'ot ta pasel li Ts'ibetik li'e:^f «Li buch'u tsve'ilan to'ox jpane joyp'ij ta kajkontra». **19** Li' ta ora xchi'uk ta jelavele, chkalboxuk ava'ik yo' to mu'yuk k'otem ta pasel taje, jech chach'unik ti vo'onun k'alal mi k'ot ta pasele.^h **20** Chkalboxuk ava'ik ta bats'i melel ti buch'u ts'akal ta venta buch'u ta jtak batele ts'akun ta venta ek;^j jech xtok, li buch'u ts'akun ta ventae ts'akal ta venta ek li buch'u la stakun tale».^j

21 K'alal laj xa ox yal li k'usitik taje, mu xa no'ox x-ech' cha'i li Jesuse, va'un xi jamal laj yale: «Chkalboxuk ava'ik ta bats'i melel ti oy jun avu'unik ti chak'un ta k'abale». **22** Lik sk'elbe sba satik li jchank'opetike, ch'ayal to k'ot yo'ontonik ta skoj ti mu sna-

13:14 *O «oy ta abaik».

ik buch'u sk'oplal chale.^a **23** Te oy ta xokon* Jesus jun jchank'op ti k'ambil yu'un Jesuse.^b **24** Ja' yu'un, li Simon Pedroe la spas-be senya ta sjol li jchank'op taje xchi'uk xi laj yalbee: «Albunkutik buch'u ti yakal chalbe sk'oplale». **25** Jech oxal, la snap'an sba ta sti' yo'onton li Jesuse xchi'uk xi laj yalbee: «¿Buch'u taje, Kajval?».^c **26** Xi la stak' li Jesuse: «Ja' li buch'u chkak'be li pan ta sts'aje». ^d Jech oxal, k'alal laj xa ox sts'aj li pane, laj yak'be li Judas ti ja' xnich'on Simon Iskariotee. **27** K'alal laj xa ox stsak pan li Judase, och ta yo'onton Judas li Satanase. ^e Va'un, xi albat yu'un li Jesuse: «Li k'usi anopoj chapase, paso ta ora». **28** Pe li buch'utik te chotol chve'ik* ta mexae mi junuk buch'u sna' k'u yu'un ti jech laj yalbee. **29** Ta skoj ti ja' yich'ojbe xkaxail tak'in^f li Judase, jlome la snopik ti xi albat yu'un li Jesuse: «Bat mano li k'usitik chtun ku'untik sventa k'ine» o ti ak'o xbat yak'be jutuk li buch'utik abol sbaike. **30** Jech oxal, k'alal laj xa ox stsak li pane, lok' batel ta ora. Ak'obaltik xa ox.^g

31 Va'un, k'alal lok' xa ox batel li Judase, xi laj yal li Jesuse: «K'ot xa yorail sventa xich' toybel sk'oplal li Xnich'on Krixchanoe^h xchi'uk ti xich' toybel sk'oplal Dios ta stojolale. **32** Ja' chtoybat sk'oplal yu'un li Diose, ta ora chtoybat sk'oplal.ⁱ **33** Kuni nich'nab, li' to ta jchi'inouxok jlikeluke. Chasa'ikun; pe jech K'ucha'al laj kalbeik li judaetike: «Mu xu' te xabatik ti bu chibate».^j ja' jech chkalboxuk li avi eke. **34** Chkak'boxuk jun ach' mantal: k'ano me abaik ta jujuntal; jech k'ucha'al jk'anojoxuke^k jechuk xak'an abaik ta jujuntal ek li vo'oxuke.^l **35** Mi chak'an abaik ta jujuntale, ja' jech tsna' skotolik ti vo'oxuk kajchank'opoxuke». ^m

13:23 *Literal «sti' yo'onton». 13:28 *O «patalik».

KAP. 13

a Mt 26:22
Lu 22:23
b Jn 19:26
Jn 20:2
c Jn 21:20
d Mt 26:23
e Lu 22:3, 4
f Jn 12:4-6
g Mt 26:20
h Jn 12:23
i Jn 17:1
j Jn 7:34
Jn 8:21
k Jn 15:9
l Le 19:18
Jn 15:12
1Te 4:9
Snt 2:8
1Pe 1:22
1Jn 3:14
m Ro 13:8
1Ko 13:8, 13
1Jn 4:20

Kolumna 2

a Jn 14:3
b Mt 26:33
Mr 14:29
Lu 22:33
c Mt 26:34
Mr 14:30
Lu 22:34
Jn 18:27

KAP. 14

d Jn 14:27
e Mr 11:22
1Pe 1:21
f Lu 12:32
1Pe 1:3, 4
g Jn 17:24
Ro 8:17
Flp 1:23
1Te 4:16, 17
h Jn 11:16
i Jn 10:9
Ef 2:18
Ebr 10:19, 20
j Jn 1:17
Ef 4:21
k Jn 1:4
Jn 6:63
Jn 17:3
Ro 6:23
l Ech 4:12
m Mt 11:27
Jn 1:18
n Jn 12:45
Kol 1:15
Ebr 1:3

36 Xi albat yu'un li Simon Pedroe: «¿Bu chabat, Kajval?». Xi la stak' li Jesuse: «Mu xu' te xabat avi ti bu chibate, pe chabat ta ts'akal». ^a **37** Xi albat yu'un li Pedroe: «Kajval, ¿k'u yu'un ti mu xu' xibat avi ti bu chabate? Chkak' jkuxlejal ta atojolal». ^b **38** Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «¿Chavak' akuxlejal* ta ttojolal? Chkalbot ava'i ta bats'i melel ti mu'yuk bu ta x-ok' jkot kots[#] ja' to mi oxib xa ox velta la ap'ajune». ^c

14 «Mu me xavat avo'ontonik.^d Ak'o xch'unel avo'ontonik ta stojolal Dios^e xchi'uk ak'o xch'unel avo'ontonik ta ttojolal ek. **2** Oy ep avilal* bu stak' xijnaki li ta sna Jtote. Ti yu'un mu'yukuke, laj kalboxuk ti jechuke, yu'un chbat jchapan avavilik.^f **3** Jech xtok, k'alal mi la jam batel jbe sventa chbat jchapanboxuk avavilike, chisut tal yan velta, va'un ta jch'amoxuk jtuk li ta na sventa teuk oyoxuk ti bu oyun eke.^g **4** Xanabeik sbelet ti bu chibate».

5 Xi albat yu'un li Tomase:^h «Kajval, mu jna'kutik bu chabat. ¿K'uxi xa no'ox ta jna'kutik bu li sbelete?».

6 Xi albat yu'un li Jesuse: «Vo'on li beune,ⁱ vo'on li melelune/ xchi'uk vo'on li kuxlejalune.^k Mu'yuk buch'u xu' xtal ta stojolal li Totile, ja' no'ox ta jventa.^l **7** Ti lajuk avojtikinikune, laj avojtikinik jechuk ek li Jtote. Li' ta ora xchi'uk ta jelavele, xavojtikinik xa xchi'uk avilojik xa». ^m

8 Xi albat yu'un li Felipee: «Kajval, ak'bun kilkutik li Totile, va'un mu'yuk xa k'usi mas ta jk'ankutik».

9 Xi albat yu'un li Jesuse: «Felipe, jal xa tajek ti li' jchi'inojoxuke, ¿mu to van xavojtikinun? Yu'un yiloy xa Totil ek li buch'u yiloyune.ⁿ ¿K'uxi xa no'ox ti

13:38 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. #O «kelem». 14:2 *O «naetik».

xi chavale: «Ak'bun kilkutik li Totile?» **10** ¿Mi mu xach'un ti oyun ta stojolal li Totile xchi'uk ti oy ta stojolal ek li Totile?^a Ma'uk chlok' ta ko'onton jtuk li k'usitik chkalboxuke;^b yu'un ja' yakal tspas yabtel li Totil ti oy ta jtojalale. **11** Ch'unbeikun ti oyun ta stojolal li Totile xchi'uk ti oy ta jtojalal ek li Totile; o mi mo'oje, ch'unik ta skoj li abtelaletik ta jpase.^c **12** Chkalboxuk avaiiik ta bats'i melel ti buch'u chak' xch'unel yo'onton ta jtojalale ja' jech abtelal tspas k'ucha'al ta jpase; xchi'uk mas to muk' abtelal tspas k'ucha'al li'e,^d yu'un ta jtam batel jbe ta stojolal li Totile.^e **13** Jech xtok, chkak'boxuk skotol li k'usitik chak'anik ta jbi sventa jech xich' toybel sk'oplal ta stojolal Nich'onil li Totile.^f **14** K'usiuik no'ox ti chak'anik ta jbie chkak'boxuk.

15 »Mi ak'anojikune, chach'unik li jmantaltake.^g **16** Ta jk'anbe vokol li Totile, va'un chak'boxuk yan jkoltavanej* ti te oyota atojolalik sbatel osile,^h **17** ja' li ch'ul espiritu ti chak' ta na'el li k'usi melele,ⁱ ja' li k'usi mu'yuk chich' li krixchanoetike, yu'un mi ja'uk xilik xchi'uk mi ja'uk xojtikinik.^j Yan li vo'oxuke xavojtikinik, yu'un te oy ta atojolalik xchi'uk te chkom-o ta atojolalik. **18** Mu'yuk bu abol aba* chakomik ku'un. Chtal jk'eloxuk.^k **19** Mu xa bu jal chilun li krixchanoetike, yan li vo'oxuke chavilikun,^l yu'un kuxulun xchi'uk chakuxiik ek. **20** Li va' k'ak'ale, chana'ik ti jmoj oyun xchi'uk li Jtote xchi'uk ti jmoj oyo-xuk ta jtojalale, va'un jmoj oyun ta atojolalik ek.^m **21** Ja' sk'anojun li buch'u xch'amoj li jmantaltake xchi'uk ti chch'une. Jech xtok, chk'anat yu'un Jtot li buch'u sk'anojune, va'un ta jk'an ek xchi'uk jamal chkak' jba ta ilel ta stojolal».

14:16 *O «jpat-o'ontonal». 14:18 *O «Ma'uk me'on olol».

KAP. 14

- a Jn 10:38
- Jn 17:21
- b Jn 7:16
- Jn 8:28
- Jn 12:49
- c Jn 5:26
- d Mt 21:21
- Ech 1:8
- Ech 2:41
- e Ech 2:32, 33
- f Jn 15:16
- Jn 16:23
- g Jn 13:34
- Jn 15:10
- Snt 1:22
- h Lu 24:49
- Jn 15:26
- Jn 16:7
- Ech 1:5
- Ech 2:1, 4
- Ro 8:26
- i Mt 10:19, 20
- Jn 16:13
- 1Ko 2:12
- 1Jn 2:27
- j 1Ko 2:14
- k Mt 28:20
- l Ech 10:40, 41
- m Jn 10:38
- Jn 17:21

Kolumna 2

- a Lu 6:13, 16
- Ech 1:13
- b Jn 15:10
- c 1Jn 2:24
- Ap 3:20
- d Jn 5:19
- Jn 7:16
- Jn 12:49
- e Lu 24:49
- Jn 15:26
- Jn 16:13
- 1Jn 2:27
- f Jn 16:33
- Ef 2:14
- Flp 4:6, 7
- Kol 3:15
- 2Te 3:16
- g Jn 20:17
- 1Ko 11:3
- 1Ko 15:28
- Flp 2:5, 6
- h Jn 13:19
- Jn 16:4
- i Jn 12:31
- Jn 16:11
- j Jn 16:33
- k Jn 10:18
- Jn 12:49
- Jn 15:10
- Flp 2:8

22 Xi laj yal li Judase,^a pe ma'uk li Iskariotee: «Kajval, ¿k'u yu'un ti jamal chavak' aba ta ilel ta jtojalalkutik ta tsakal ti ja' mu'yuk ta stojolal li krixchanoetike?».

23 Xi tak'bat yu'un li Jesus: «Mi oy buch'u sk'anojune, chch'un li k'usi chkale,^b jech chk'anat yu'un li Jtote, va'un chtal jchi'inkutik xchi'uk chtal jchi'inkutik ta naklej.^c **24** Mu'yuk sk'anojun li buch'u mu'yuk chch'un k'usi chkale. Ma'uk ku'un li k'usi chkal avaiiike, ja' yu'un li Totil ti la stakun tale.^d

25 »Jech ta xkalboxuk li k'usitik yo' to li jchi'inojoxuke. **26** Pe li jkoltavanej ti ja' li ch'ul espiritu, ti ja' tstak tal ta jbi li Totile, ja' chchanubtasoxuk ta skotol xchi'uk ja' tsvules ta ajolik skotol li k'usi kalojboxuke.^e **27** Chkak'boxuk komel li jun o'ontonale;^f chkak'boxuk li jun o'ontonal ku'une. Ma'uk jech chkak'boxuk jech k'ucha'al chak' li krixchanoetike. Mu me xavat avo'ontonik xchi'uk mu me xa-alubik ta xi'el. **28** Ava'ojik ti xi laj kalboxuke: «Chibat xchi'uk chisut tal yan velta ta atojolalik». Ti yu'unuk ak'anojikune, xamuyubajik jechuk ti chibat ta stojolal li Totile, yu'un ja' mas muk' sk'oplal li Totile, ja' mu sta li vo'one.^g **29** Ja' yu'un, kalojboxuk xa avaiiik yo' to mu'yuk k'otem ta pasel taje, jech chach'unik mi k'ot ta pasele.^h **30** Mu'yuk xa bu ep ta jchi'inoxuk ta lo'il, yu'un chtal xa li ajvalil ta balumile,ⁱ pe mu'yuk bu sventainojun.^j **31** Pe sventa sna' krixchanoetik ti jk'anoj li Totile, ja' jech yakal ta jpas ti k'u yelan yalojbun mantal li Totile.^k Va'lanik, batik xa.

15 »Vo'on li melel ste'el uvaune, ja' jts'unolajel li Jtote. **2** Skotol li sk'obk'obtak uva oy ta jtojalal ti mu'yuk chak' sate chtuch' lok'el, yan li butik

14:30 *O «sju'el ta jtojalal».

chak' sate chich' tuch'bel sk'ob-
k'obtak sventa chak' mas sat.^a
3 Li vo'oxuke tuch'bil xa ak'ob-
k'obtakik ta skoj li jk'op laj kal-
boxuke.^b **4** Teuk me oyanik-o ta
jtojolal, va'un te me oyun-o ta
atojolalik ek. Jech k'ucha'al mu
xak' sat li sk'obk'obtak uva mi
mu'yuk te tsakal ta ste'el uvae, ja'
jech mu xasatinik ek mi mu'yuk
te oyoxuk ta jtojolale.^c **5** Vo'on
li ste'el uvaune, li vo'oxuke sk'ob-
k'oboxuk ste'el uva. Ep me tsatin
li buch'u te oy-o ta jtojola-
le^d xchi'uk ti te oyun-o ta stojolal
eke; yu'un mu'yuk k'usi xu' xapa-
sik ta jyael mi ach'akoj abaik ta
jtojolale. **6** Li buch'u mu'yuk te
oy-o ta jtojolale ja' jech chich' jip-
pel lok'el k'ucha'al li sk'ob te'el
uvae, va'un chtakij. Te une, chich'
tsobbel li sk'obk'obtake xchi'uk
chich' tik'el ta k'ok', va'un te
chk'ak'. **7** Mi te oyoxuk-o ta jto-
jolale xchi'uk mi te oy-o ta ato-
jolalik li k'usitik kaloje, k'anik
ti k'usiuik no'ox chak'anike, va'un
cha-ak'batik.^e **8** Ja' me chich'
toybel-o sk'oplal Jtot ta sventa
ti ep chasatinik batele xchi'uk ti
chavak'ik ta ilel ti vo'oxuk kaj-
chank'opoxuke.^f **9** Ja' jech k'u-
cha'al sk'anojun li Totile^g ja' jech
jk'anojoxuk ek; teuk me oyanik-o
ta stojolal li k'anelal ku'une.
10 Jk'anojoxuk-o me mi chach'u-
nik li jmantaltake, jech k'ucha'al
sk'anojun-o li Totil ta skoj ti ta
jch'unbe smantaltake.

11 »Ti k'usitik laj kalboxuk
taje ja' sventa te oyuk-o ta ato-
jalalik li xkuxetel ko'ontone, va'un
ja' jech xkuxet-o avo'ontonik ta
j-ech'el.^h **12** Ja' jmantal li'e: jech
xak'an abaik ta jujuntal k'ucha'al
jk'anojoxuke.ⁱ **13** Mu'yuk buch'u
yan ti toj ech' no'ox sna' xk'an-
vane, ja' no'ox li buch'u chak'
xkuxeljal* ta stojolal li yamigota-
ke.^j **14** Kamigooxuk me mi cha-
ch'unik li jmantale.^k **15** Ma'uk

15:13 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo
Glosario, psykje.

KAP. 15

- a 2Pe 1:8
b Jn 13:10
Jn 17:17
c Jn 6:56
1Ko 12:27
Ef 4:16
d Jn 15:16
e Mt 7:7
Jn 16:23
f Mt 5:16
Jn 13:35
Flp 1:9, 11
g Jn 3:35
h Jn 16:24
Jn 17:13
i Mr 12:31
Jn 13:34
1Te 4:9
1Pe 4:8
j Jn 10:11
Ro 5:7, 8
Ef 5:1, 2
1Jn 3:16
k Mt 12:50
Jn 14:23

Kolumna 2

- a Jn 14:13
b Jn 13:34
1Jn 3:23
c Mt 10:22
Jn 17:14
d Snt 4:4
e Lu 6:22
Jn 17:14
1Pe 4:4
f Mt 5:11
Mt 10:22
Mt 24:9
2Ti 3:12
1Pe 2:21
g Jn 16:2, 3
h Jn 9:41
i Mt 11:21
j Jn 5:23
1Jn 2:23
k Mt 11:23
Jn 7:31
Jn 11:47

xa mosoil chkalboxuk, yu'un mu
sna' k'usi tspas yajval li mosoi-
le. Pe kamigooxuk xa chkalbo-
xuk, yu'un laj xa kak' ana'ik
skotol li k'usitik ka'oj tal ta sto-
jolal li Jtote. **16** Ma'uk vo'oxuk
la at'ujikun, vo'on la jt'ujoxuk. Laj
kak'boxuk avabtelik sventa jbate
xabatik xchi'uk ti xasatinik-o ba-
tele, ti ak'o mu xlanj li asat chava-
k'ike; va'un jech chak'boxuk To-
til ti k'usiuik no'ox chak'anbeik ta
jbie.^a

17 »Chkalboxuk ava'ik ti ak'o
xach'unik li mantal li'e: k'ano me
abaik ta jujuntal.^b **18** Mi tspajo-
xuk li balumile, na'ik me ti vo'on
ba'yel la spajikun eke.^c **19** Ti
teuk kapaloxuk ta balumile, sk'a-
nojoxuk ti jechuke, yu'un ja' yu-
unoxuk jechuk li balumile. Pe li
vo'oxuke ma'uk te ak'oplalik ta
balumil,^d yu'un la jt'ujoxuk lok'el
li ta balumile, ja' yu'un spajojox-
uk li balumile.^e **20** Teuk me ta
ajolik li k'usi laj kalboxuke:
ma'uk mas muk' sk'oplal ta sto-
jalal yajval li mosoile. Mi la skon-
trainikun li vo'one, ja' no'ox jech
tskontrainoxuk ek li vo'oxuke;^f mi
la xch'unik li jk'op laj kalbeike, ja'
jech ta xch'unik ek li ak'op cha-
valbeike. **21** Pe skotol li k'usitik
va' yelan tspasboxuke ja' ta skoj
jbi, yu'un mu xojtikinik li buch'u
la stakun tale.^g **22** Ti mu'yukuk
bu litale xchi'uk ti mu'yukuk bu
la jk'oponike, mu'yuk smulik ti je-
chuke.^h Pe li avi une, mu'yuk
k'usi xu' spak-o sk'oplalik ta skoj
li smulike.ⁱ **23** Li buch'u spajo-
june sp'ajoj ek li Jtote.^j **24** Ti
mu'yukuk la jpas ta stojolalik li
abteleletik ti mu'yuk buch'u jech
spasoje,^k mu'yuk smulik ti jechu-
ke; pe li avi une, laj xa yilik li ab-
teleletik jpasoje, laj xa spajikun
xchi'uk laj xa spajik ek li Jtote.
25 Pe taje ja' sventa chk'ot ta pa-
sel li k'usi xi ts'ibabil ta Mantal*
yu'unike: «Ch'abal srasonal ti la

15:25 *Ya'eluke, ja' sk'oplal skotol li Ts'i-
betik ta Ebreo K'ope.

sp'ajikune).^a **26** K'alal mi vul li jkoltavanej ti ta jtkabxok tal ti likem tal ta stojolal li Totile, li ch'ul espiritu ti chak' ta na'el li k'usi melel^b ti likem tal ta stojolal li Totile, ja' chal jk'oplal;^c **27** va'un chavalik batel jk'oplal ek,^d yu'un ta slikebal ono'ox la achi'inikun tal.

16 »Ti jech laj kalboxuke, ja' sventa mu xavich' makbel* avakanik. **2** Chavich'ik nutsal lok'el li ta snail tsobobbaile.^e Ta melel, chk'ot ono'ox sk'ak'alil ti skotol li buch'utik tsmiloxuke/^f tsnopik ti tpsasik ch'ul abtelal ta stojolal Diose. **3** Pe ti jech tspasike, ja' ta skoj ti mu xojtikinik li Totile xchi'uk ti mu xojtikinikun eke.^g **4** Pe ti jech laj kalboxuke, ja' sventa xvul ta ajolik ti jech xa ono'ox laj kalboxok k'alal mi k'ot yoraile.^h

»Li k'usitik taje mu'yuk laj kalboxok ta slikebal, yu'un li' to'ox jchi'inojoxuke. **5** Yan li avie, chisut batel ta stojolal li buch'u la stakun tale,ⁱ ak'o mi jech, mi junuk buch'u xi tsjak'bun avu'unike: «¿Bu chabat?». **6** Pe ta skoj ti jech laj kalboxuke, naka at-o'onton batem ta avo'ontonik.^j **7** Ak'o mi jech, xi chkalboxok ava'ik ta melele: ja' sventa alekilalalik ti chibate. Yu'un mi mu'yuk bu chibate, mu'yuk bu chtal ta atojolalik li jkoltavaneje,^k pe mi libate, ta jtkabxok tal ma' taje. **8** Va'un, k'alal mi vul taje, jamal chak'be sna' krixchanoetik li smulike, chak' ta na'el li tuk'ilale xchi'uk chak' ta ilel buch'u chchapan li Diose: **9** ja' ba'yel chak'be sna' smul li krixchanoetike,^l yu'un mu'yuk bu yakal chak' xch'unel yo'ontonik ta jtojolal;^m **10** mi laj une, chak' ta na'el li tuk'ilale, yu'un chibat ti bu oy li Totile, va'un mu'yuk xa bu chavilikun; **11** ta slajeb une, chak' ta ilel buch'u chchapan li Diose,

16:1 *O «t'abesbel».

KAP. 15

a Sl 35:19
Sl 69:4
Lu 23:22

b Lu 24:49
Jn 14:26

c 1Jn 5:6

d Lu 24:48
Ech 1:8
Ech 2:22
Ech 5:32

KAP. 16

e Jn 9:22

f Mt 24:9
Ech 8:1
Ech 12:1, 2
Ech 26:11

g Jn 8:19
Jn 15:20, 21
Ro 10:2
1Ko 2:8

h Jn 13:19
Jn 14:29

i Jn 7:33
Jn 13:3

j Jn 16:22

k Jn 14:16, 26
Jn 15:26
Ech 2:32, 33

l Jn 15:22

m Jn 5:37, 38

Kolumna 2

a Jn 12:31
Jn 14:30

b Jn 16:7

c Ech 11:28
Ech 21:10, 11
1Ti 4:1

d 1Jn 4:2

e Jn 15:26
1Jn 2:27

f Jn 17:10

g Jn 7:33
Jn 14:19

h Mt 28:8
Lu 24:39-41
Jn 20:19, 20

yu'un xchapanoj xa li ajvalil ta balumil lie.^a

12 »Oy to ep k'usitik ta jk'an chkalboxok, pe mu xava'ibeik smelolal skotol li avie. **13** Pe mi vul li jkoltavanej ti ja' li ch'ul espiritu ti chak' ta na'el li k'usi melele,^b ja' tsbeitasoxok batel ta skotol li k'usi melele, yu'un ma'uk chal li k'usi tsk'an stuke, ja' chal li k'usitik cha'ie, va'un ja' chkalboxok sk'oplal li k'usitik chtale.^c **14** Ja' tstoybun jk'oplal ma' taje,^d yu'un ja' chkalboxok li k'usi cha'i ta jtojolale.^e **15** Ja' ku'un skotol li k'usi oy yu'un li Totile.^f Ja' yu'un, laj kalboxok ti ja' chkalboxok li k'usi cha'i ta jtojolal li ch'ul espiritue. **16** Jutuk xa sk'an ti mu'yuk xa chavilikune, jech xtok, jutuk xa sk'an ti chavilikune».^g

17 Jech oxal, xi lik yalbe sbaik jayvo'uk yajchank'optake: «¿K'usi smelolal ti xi chalbutike: «Jutuk xa sk'an ti mu'yuk xa chavilikune, jech xtok, jutuk xa sk'an ti chavilikune?» Xchi'uk ¿k'usi smelolal ti «yu'un chibat ti bu oy li Totile» ti xie?». **18** Jech oxal, xi chalilanike: «¿K'usi smelolal ti «jutuk xa sk'an» xie? Mu jnat'ik k'usi chalbe sk'oplal». **19** Li Jesuse laj yak' venta ti oy k'usi tsk'an tsjak' li yajchank'optake, ja' yu'un xi laj yale: «¿Yakal van chajak'ilanbe abaik ta skoj ti xi laj kale: «Jutuk xa sk'an ti mu'yuk xa chavilikune, jech xtok, jutuk xa sk'an ti chavilikune?» **20** Chkalboxok ava'ik ta bats'i melel: cha-ok'ik xchi'uk xa-avetik ta at-o'onton, yan li krixchanoetike xkuxet no'ox yo'ontonik; ak'o mi chavat avo'ontonik, pe chk'ataj ta xkuxetel o'ontonal li yatel avo'ontonike.^h **21** K'alal yakal ch-alaj li antse, oy svokol, yu'un k'ot xa yorail ch-alaj; pe k'alal vok'em xa ox yu'un li uni olole, mu xa xvul ta sjol li stas-tal volok la snuptane, yu'un xkuxet yo'onton ti vok' xa yu'un jun nene' ta balumile. **22** Ja' jech li

vo'oxuk eke, oy avokolik li avie; pe chkiloxuk yan velta, va'un xkuxet xa avo'ontonik^a xchi'uk mu'yuk buch'u tspojboxuk li xkuxetel avo'ontonike. **23** Li va' k'a-k'ale, mu'yuk k'usi chajak'beikon ta jyalel. Chkalboxuk avaiik ta bats'i melel: k'usiuok no'ox ti chak'anbeik li Totile^b ja' chak'boxuk ta jbi.^c **24** Li avie, mu'yuk to k'usi ak'anojik ta jbi. K'anik, va'un chavich'ik ak'bel sventa xkuxet-o avo'ontonik ta j-ech'el.

25 »Li k'usitik laj kalboxuke naka ta sko'oltasobil laj kalboxuk. Chk'ot yorail ti mu'yuk xa ta jtunes sko'oltasobil k'alal ta jk'oponoxuke, yu'un lek jamal chkalboxuk sk'oplal li Totile. **26** Li va' k'a-k'ale, ta jbi chak'anbeik vokol li Totile; k'alal jech chkale, ma'uk sk'an xal ti vo'on ta jk'an vokol ta atojolalike. **27** K'ux cha'ioxuk li Totile, yu'un k'ux chava'iikun^d xchi'uk ach'unojik ti talemun ta yajk'opojel li Diose.^e **28** Te likemun tal ta stojolal Totil k'ucha'al yajk'opojel ti liyal tal ta balumile. Li avi une, chkikta komel li balumile xchi'uk chibat ta stojolal li Totile».^f

29 Xi laj yal li yajchank'optake: «Kajval, avie jamal xa chak'opoj, mu'yuk xa bu chatunes mi junuk sko'oltasobil. **30** Tanae, jna'ojkutik xa ti xana' skotole xchi'uk ti mu persauk buch'u k'usi tsjak'bote. Ta skoj taje, ta jch'unikutik ti likemot tal ta stojolal li Diose». **31** Xi tak'batik yu'un li Jesuse: «¿Mi chach'unik li avi une? **32** ¡A'io avaiik! Chk'ot yorail, ta melel k'ot xa yorail ti chavich'ik pukel batel ta jujuntal ta anaikexchi'uk ti jtuk chaviktaikune.^g Pe mu jtukuk chikom, yu'un li' xchi'inojun li Totile.^h **33** Ja' jech laj kalboxuk sventa junuk avo'ontonik ta jtjolal.ⁱ Chavil tsots avokolik li' ta balumile. Pe tsotsuk avo'ontonik!, yu'un jtsaloj xa li balumile».^j

KAP. 16

a Lu 24:51, 52

b Flp 4:6

c Jn 14:13

Jn 15:16

1Jn 5:14

d Jn 14:21

e Jn 17:7, 8

f Jn 13:3

Ebr 9:24

g Sak 13:7

Mt 26:31

Mr 14:27

h Jn 8:29

i Jn 14:27

Ef 2:14

j Jn 14:30

Ech 14:22

1Jn 4:4

1Jn 5:4

Ap 3:21

Kolumna 2

KAP. 17

a Jn 12:23

Jn 13:31, 32

b Flp 2:9, 10

c Jn 4:14

Jn 6:27

d Jn 6:37

e Lu 10:25-28

f 1Jn 5:20

g Ef 4:11, 13

2Pe 3:18

h Jn 13:31

i Jn 4:34

j Jn 1:1

Jn 8:58

Kol 1:15

k Sl 22:22

Ech 15:14

Ebr 2:12

l Jn 6:68

Jn 8:28

Jn 12:49

Jn 14:10

m Jn 16:27

n Jn 16:30

o Jn 16:15

p Jn 13:1

q 1Pe 1:5

Jud 24

17 Ja' jech laj yal Jesus li k'usitik taje, va'un la stoy mu-yel sat ta vinajel, xi laj yale: «Tot, k'ot xa yorail; toybo sk'oplal anich'on sventa tstoybot ak'oplal ek li anich'one,^a **2** jech k'ucha'al laj avak'be sventain skotol krixchanoetike,^b ja'uk me jech ak'o yak'be xkuxlejal sbatel osil^c skotol li buch'utik laj avak'bee.^d **3** Ja' sk'oplal kuxlejal sbatel osil^e li'e: ti ta xojtikinikote,^{*} li jun no'ox melel Diosote^f xchi'uk ti chojtikinik ek li buch'u la atak tale, li Jesukristoe.^g **4** Laj xa jtuybot ak'oplal li' ta sba balumile,^h yu'un tsuts xa ku'un li abtelal laj avak'bun ak'o jpase.ⁱ **5** Jech oxal li avie, Tot, toybun jk'oplal ta axokon, jech k'ucha'al toybil to'ox jk'oplal ta axokon k'alal sk'an to'ox xlik tal st'sunbal li krixchanoetike.^j

6 »Laj xa kak' ta ojtikinel abi ta stojolal li krixchanoetik ti laj avak'bune, ti laj yich'ik lok'esel ta balumile.^k Ja' to'ox avu'un, pe laj avak'bun, va'un xch'unojik li ak'ope. **7** Li avi une, laj xa sna'ik ti te likem tal ta atojolal skotol li k'usitik laj avak'bune; **8** yu'un laj xa kak'beik li ak'op avak'ojbune,^l xch'amojik xa xchi'uk sna'ojik xa ti lital ta avajk'opojele,^m jech oxal xch'unojik xa ti vo'ot la atakun tale.ⁿ **9** Ta jk'an vokol ta sventaik; ma'uk ta jk'an vokol ta sventa li balumile, ja' ta sventa li buch'utik laj avak'bune; yu'un ja' avu'un **10** xchi'uk skotol li k'usitik ku'une ja' avu'un xchi'uk li k'usitik ja' avu'une ja' ku'un,^o jech oxal laj kich' toybel jk'oplal ta stojolalike.

11 »Mu'yuk xa bu jal li' oyun ta balumile, pe li stukike li' chkomik ta balumile,^p yan li vo'one chibat ti bu oyote. Jch'ul Tot, k'elo me^q ta skoj li abi ti laj avak'bun kich'e, sventa junuk oyik^{*}

17:3 *O «li buch'utik yakal ta xojtikinikote». **17:11** *O «mojuk oyik».

jech k'ucha'al jun oyutik* eke.^a **12** K'alal te to'ox jchi'ukike, vo'on to'ox ta jk'elik^b ta skoj li abi ti laj avak'bun kich'e; va'un la jchabiik xchi'uk mi junuk buch'u laj yich' lajesel,^c ja' no'ox li xnich'on lajelal^d sventa jech ta xk'ot ta pasel li Ts'ibetike.^e **13** Pe li avie, chibat ti bu oyote, ja' jech chkalbeik ta balumil sventa teuk oy ta stojolalik skotol li xkuxetel ko'ontone.^f **14** Laj kak'beik li ak'ope, pe p'ajbilik yu'un li krixchanoetike, yu'un mu'yuk te sk'oplalik ta balumil^g jech k'ucha'al mu'yuk te jk'oplal ta balumil eke.

15 »Ma'uk ta jk'anbot vokol ti ak'o xalok'esan ta balumile, ja' ti ak'o xachabian ta stojolal li Satanase.^h **16** Mu'yuk te sk'oplalik ta balumil' jech k'ucha'al mu'yuk te jk'oplal ta balumil eke.ⁱ **17** Ch'ultajeso* ta sventa k'usi melez li buch'utik laj avak'bune;^k yu'un ja' melez li ak'ope.^l **18** Ja' jech k'ucha'al la atakun tal ta stojolal krixchanoetike, ja' jech la jtakik batel ta stojolal krixchanoetik ek.^m **19** Xchi'uk ta jch'ultajes jba ta sventaik yo' jech xich'ik ch'ultajesel ta sventa li k'usi melez eke.

20 »Ta jk'an vokol, pe ma'uk no'ox ta sventaik, ja' ta sventaik xtok li buch'utik chak' xch'unel yo'ontonik ta jtojolal ta skoj li k'usi chalike; **21** sventa junuk oy skotolik,ⁿ jech k'ucha'al vo'ote, Tot, ti ach'ukune xchi'uk ti jchi'ukot eke^o xchi'uk ti xchi'ukutik skotolik eke, jech ta xch'un krixchanoetik ti vo'ot la atakun tale. **22** Laj kak'beik li jmk'ulal laj avak'bun sventa junuk oyik jech k'ucha'al jun oyutik eke.^p **23** Li' jchi'ukike xchi'uk li' ach'ukun ek sventa jmojuk lek oyike.* Jech tsna' krixchanoetik ti vo'ot la atakun tale

17:11 *O «jmoj oyutik». 17:15 *Literal «li buch'u toj chopole». 17:17 *O «Ch'ako; Ch'uluk xk'ot avu'un». 17:23 *O «xtuk'ib-o batel ti jun oyike».

KAP. 17

- a Jn 10:30
- Jn 17:21
- b Jn 6:39
- Jn 10:28
- c Jn 18:9
- d Mr 14:21
- e Sl 41:9
- Sl 109:8
- Ech 1:20
- f Jn 15:11
- g Jn 15:19
- Snt 4:4
- h Mt 6:13
- 2Te 3:3
- 1Jn 5:18
- i Kol 1:13
- j Jn 18:36
- k Ef 5:25, 26
- 1Te 5:23
- 2Te 2:13
- 1Pe 1:22
- l Sl 12:6
- Sl 119:151, 160
- m Jn 20:21
- n Ro 12:5
- 1Ko 1:10
- Gal 3:28
- o Jn 10:38
- Jn 14:10
- p Jn 14:20
- Jn 17:11
- 1Jn 3:24

Kolumna 2

- a Lu 22:28-30
- 1Te 4:17
- b Jn 17:5
- c Jn 8:55
- Jn 15:21
- d Mt 11:27
- e Mt 6:9
- Jn 17:6
- f Jn 15:9

KAP. 18

- g 2Sa 15:23
- h Mt 26:36
- Mr 14:32
- Lu 22:39
- i Mt 26:47
- Mr 14:43
- j Mt 2:23
- k Lu 22:47
- l Jn 7:46

xchi'uk ti ak'anojan jech k'ucha'al ak'anojun eke. **24** Tot, ta jk'an ti teuk oyik ti bu oyun li buch'utik laj avak'bun sventa tsk'elik li jmk'ulal avak'ojbune,^a yu'un ak'anojun xa ono'ox k'alal mu'yuk to'ox likem tal sts'unbal li krixchanoetike.^b **25** Tot, toj tuk'ot, ak'o mi jech, mu xayojtikinot li krixchanoetike;^c pe li vo'one xkojtkinot,^d jech xtok, li buch'utik li' oyik eke sna'ojik ti vo'ot la atakun tale. **26** Vo'on laj kak'be sna'ik li abie xchi'uk ta xkak'be-o batel sna'ik^e sventa teuk oy ta stojolalik li k'anelal avu'un jech k'ucha'al ak'anojune, va'un te jchi'ukik ek».^f

18 K'alal laj xa ox yal Jesus li k'usitik taje, jelav batel ta jot stenlejaltik Sedron*^g xchi'uk li yajchank'optake, ja' te ti bu oy jsep nichimaltike, va'un te ochik batel xchi'uk li yajchank'optake.^h **2** Li Judas ti ch-ak'van ta k'abale, yiloy bu xkom li nichimaltik eke, yu'un te ono'ox ta xk'ot tsobilan sbaik xchi'uk yajchank'optak li Jesuse. **3** Ja' yu'un, li Judase laj yik' batel jtsop soltaroeetik xchi'uk li yaj-abeltakik bankilal paleetik xchi'uk jfariseoetike, te yich'oj k'otel sk'ok'ik, skantilik xchi'uk yabtejebik.ⁱ **4** Ta skoj ti sna'oj skotol k'usitik tsnuptan li Jesuse, bat snup ta be xchi'uk xi laj yale: «¿Buch'u chasa'ik?».

5 Xi la stak'beike: «Ja' li Jnasaretal Jesuse».^j Xi tak'batike: «Vo'on ma' taje». Te oy li Judase eke, ja' li j-ak'vanej ta k'abale.^k **6** Pe k'alal xi laj yal li Jesuse: «Vo'on ma' taje», valopat sutik xchi'uk yalik ta lum.^l **7** Ja' yu'un, xi la sjak' yan veltae: «¿Buch'u chasa'ik?».

Xi la stak'beike: «Ja' li Jnasaretal Jesuse». **8** Xi la stak' li Jesuse: «Laj kalboxuk ti vo'one. Ja' yu'un, mi vo'on chasa'ikune, ak'o batikuk li viniketik li'e». **9** Taje ja' sventa xk'ot ta

18:1 *Li ta stenlejaltik taje, takin li ta in-viernoe, ja' no'ox mi tal tsatsal vo'e, ta xnoj.

pasel li k'usi xi ono'ox yaloje: «Mi junuk buch'u ch'ay ku'un ti jayvo' laj avak'bune».^a

10 Va'un, li Simon Pedro ti yi-ch'oj batel s-espadae, la snit lok'el, la sayayjesbe smoso li mero bankilal palee, yu'un la xtuch'be sbats'ichikin.^b Malko sbi li mo-soil taje. **11** Pe xi laj yalbe Pedro li Jesuse: «Tik'o ochel ta sna li a-espadae.^c ¿Mi mu sk'anuk xkuch'be xana' li sbel kopa* ti ya-kojbun Jtote?».^d

12 Va'un, li soltarotetike, li komandante yu'un soltarotetik xchi'uk li yaj-abteltak judaetike la stsakik li Jesuse xchi'uk la xchukik. **13** Ba'yel laj yik'ik batel ta stojolal Anas, yu'un ja' li smol-ni* Kaifas^e ti ja'o ochem ta mero bankilal palee li va' jabile.^f **14** Ja' ono'ox li Kaifas ti laj yalbe judaetik ti ja' tstabeik mas sbalil mi cham jun vinik ta sventa li jteklume.^g

15 Va'un, te tijil batel ta spat Jesus li Simon Pedroe xchi'uk te tijil batel yan jchank'op.^h Taje x-ojtkinat yu'un li mero bankilal palee, te ko'ol och batel xchi'uk Jesus ta yamak* li mero bankilal palee, **16** pe li Pedroe te va'al kom ta pana,* ta ti' na.ⁱ Ja' yu'un, lok' tal li yan jchank'ope, ja' li buch'u x-ojtkinat yu'un li mero bankilal palee, lok' sk'opon jchabit'ina yo' xu' x-och batel ek li Pedroe. **17** Va'un, li kiara ti te chchabi ti' nae xi laj yalbe li Pedroe: «Ja' yajchank'opot li vinik le' eke, ¿mi mu jechuk?».^j Xi tak'ave: «Ma'ukun».^k **18** Jech xtok, te va'ajtik li mosoiletik xchi'uk li j-abteletik ta sts'el ak'al ti stsanojike, yu'un oy sik, jech oxal te chk'atinik. Te va'al chk'atin li Pedro eke.

18:11 *Li kopae ja' sk'an xal ti ja' jech la sk'an Dios ti ak'o xcham Jesus ta skoj ti pak'taat ta jchopolk'optavaneje. **18:13** *O «smoni'; smuni'». **18:15** *O «ta sti' sna». K'elo Glosario, amak'. **18:16** *O «pat na». *O «ochabal».

KAP. 18

a Jn 6:39
Jn 17:12

b Mt 26:51
Mr 14:47
Lu 22:50

c Mt 26:52
Lu 22:51
Jn 18:36

d Mt 20:22
Mt 26:42

e Lu 3:2
Ech 4:5, 6

f Mt 26:57
Jn 18:24

g Jn 11:49, 50

h Mt 26:58
Mr 14:54
Lu 22:54

i Mt 26:69, 70
Mr 14:66-68
Lu 22:55-57
Jn 18:25

Kolumna 2

a Mt 26:55
Lu 4:15
Lu 19:47
Jn 7:14

b Is 50:6

c Mt 26:57

d Mt 26:69, 70
Mr 14:69, 70
Lu 22:58

e Jn 18:10

f Mt 26:74
Mr 14:72
Lu 22:60
Jn 13:38

g Mt 27:2
Mr 15:1
Lu 23:1

h Ech 10:28

19 Ja' yu'un, li bankilal palee oy k'usitik la sjak'be Jesus ta sventa li yajchank'optake xchi'uk ta sventa li chanubtasel chak'e.

20 Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Ta yeloval sat la jk'opon li krixchanoetike. Te ono'ox lichanubtasvan ta snail tsoobbail xchi'uk ta templo,^a ja' ti bu tstsob sbaik skotol li judaetike, mu'yuk k'usi laj kal ta mukul. **21** ¿K'u yu'un ti vo'on chajak'bune? Ja' jak'bo li buch'utik laj ya'ik li k'usi laj kale. j'Kelavil! Ja' sna'ojik li k'usi laj kale». **22** K'alal laj yal li k'usitik taje, oy jun j-abtel ti te nopol va'ale, la xt'axbe majel ta sat li Jesuse^b xchi'uk xi laj yalbee: «¿Mi ja' jech chatak'be li bankilal palee?».
23 Xi la stak' li Jesuse: «Mi oy k'usi chopol laj kale, albut ti k'usi chopol laj kale; pe mi lek li k'usi laj kale, ¿k'u yu'un ti chama-june?».
24 Va'un, li Anase chukul la stak batel ta stojolal Kaifas ti ja' li mero bankilal palee.^c

25 K'alal te va'al chk'atin li Simon Pedroe, xi albate: «Ja' yajchank'opot ek, ¿mi mu jechuk?».
Laj yal ti mu xojtikine xchi'uk xi laj yale: «Ma'ukun».^d **26** Oy te jun smoso li mero bankilal palee, ja' yuts' yalal li vinik ti tuch'bat xchikin yu'un Pedroe,^e xi laj yale: «¿Mi mu vo'otuk ti laj kilot ta nichimaltik xchi'uk li vinik le'e?».
27 Pe laj yal yan velta ti mu xojtikine, te une ja'o ok' jkot kots.^f

28 Laje, laj yik'ik lok'el Jesus ti bu oy li Kaifase, laj yik'ik batel ta spasob mantal ajvalil.^g Sob to taje. Pe li stukike mu'yuk bu ochik li ta sna ajvalil yo' mu sokes sbaike,^h va'un ja' jech xu' slajesik li ve'lil sventa K'in Koltaele. **29** Ja' yu'un, lok' k'elatikus yu'un li Pilatoe xchi'uk xi albati: «¿K'usi smul avu'unik li vinik le'e?».
30 Xi la stak'beike: «Ti ma'ukuk jpascho-plejale,* mu'yuk bu tal kak'kutik

18:27 *O «kelem». **18:30** *O «Ti ma'ukuk tsots smul spasoje».

ta atojolal ti jechuke». **31** Jech oxal, xi albatik yu'un li Pilatote: «Ik'ik batel, bat chapano atukik k'ucha'al chal li mantal avu'unike». ^a Xi la stak' li judaetike: «Mu stak' ximilvankutik ma' vo'onkuti-ke». ^b **32** Taje ja' sventa chk'ot ta pasel li k'usi yaloj Jesus ta sventa ti k'u yelan ta xchame. ^c

33 Va'un, li ajvalil Pilatote och batel yan velta ta spasob mantal, laj yik' tal li Jesuse xchi'uk xi laj yalbee: «¿Mi vo'ot ajvalilote yu'un li judaetike?». ^d **34** Xi la stak' li Jesuse: «¿Mi vo'ot lok' ta avo'on-ton atuk ti jech chajak'bune o mi yu'un oy buch'utik jech chalik avai?». **35** Xi la stak' li Pilatote: «¿Mi yu'un judaun chavil? Ja' laj yik'oxuk tal ta tjojolal li alumale xchi'uk li bankilal paleetike. ¿K'usi la apas?». **36** Xi la stak' li Jesuse: ^e «Ma'uk sventa balumil li Ajvalilal* ku'une. ^f Ti ja'uk sventa balumile, la spasik k'op jechuk li kajtuneltak sventa mu'yuk xkich' ak'el jechuk ta stojolal li judaetike. ^g Pe jech k'ucha'al laj kalbote, ma'uk li' likem li Ajvalilal ku'une». **37** Jech oxal, xi albat yu'un li Pilatote: «Va'un cha'a, ¿mi ajvalilote?». Xi la stak'bee: «Vo'ot laj aval atuk ti ajvalilune. ^h Ja' ta skoj ti livok'e xchi'uk ja' ta skoj ti lital ta balumil sventa chkal-be sk'oplal li k'usi melele. ⁱ Ta me xa'i k'usi chkal skotol li buch'utik te oy ta stojolal li k'usi melele». **38** Xi albat yu'un li Pilatote: «¿K'usi ja' li melele?».

K'alal laj xa ox yal taje, lok' sk'el yan velta li judaetike xchi'uk xi laj yale: «Mu'yuk bu la jtabe jset'uk spaltail. ^j **39** Jech xtok, nopem ono'ox xava'lik ti ta jkoltaboxuk lok'el junuk jchukel li ta K'in Koltaele. ^k Va'un cha'a, ¿mi ja' chak'anik ta jkoltaboxuk lok'el li ajvalil yu'un judaetike?». **40** Xi tsots avanik yan veltae: «Ma'uk xakolta li vinik le'e, ja' koltao li

18:36 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **18:38;** **19:6** *O «jutebuk xchopolile».

KAP. 18

a Jn 19:6

b Jn 19:10

c Mt 20:18, 19

Jn 3:14

Jn 12:32

d Mt 27:11

Jn 12:13

e 1Ti 6:13

f Is 9:6

Da 2:44

Da 7:14

g Mt 26:52, 53

Jn 18:11

h Mt 27:11

i Jn 1:14, 17

Jn 14:6

j Mt 27:24

Lu 23:4

Jn 15:25

k Mt 27:15

Mr 15:6

Kolumna 2

a Nu 35:31

Lu 23:18, 19

Ech 3:14

KAP. 19

b Is 50:6

Mt 20:18, 19

Mt 27:26

Mr 15:15

c Mt 27:27-29

Mr 15:16, 17

Lu 23:11

d Is 53:3

e Lu 23:4

Jn 18:38

f Mt 27:22

Mr 15:13

Lu 23:21

g Jn 18:31

h Le 24:16

i Mt 26:63-65

Jn 5:18

j Is 53:7

Mt 27:12, 14

Barrabase!». Pe li Barrabase ja' jun j-elek'. ^a

19 Li va' orae, laj yik' batel Jesus li Pilatote xchi'uk la stsits. ^{*b} **2** Va'un, li soltaroetike la xotik ch'ix sventa tspacek ta korona, la xojbeik ta sjol xchi'uk laj yak'beik slap jlik kuxul morado natil k'u'il; ^c **3** va'un nopajik batel ta stojolal xchi'uk xi laj yalike: «¿Li'ote, ajvalil yu'un judaetiki!». Jech xtok, la xt'axilanbeik ta majel sat. ^d **4** Lok' tal yan velta li Pilatote xchi'uk xi laj yale: «¿K'elavilik! Laj kik'boxuk lok'el tal yo' xana'ik ti mu'yuk bu la jtabe jset'uk spaltail». ^{*e} **5** Va'un, lok' tal li Jesuse, te xa xojol tal ta sjol li korona pasbil ta ch'ixe xchi'uk slapoja xa tal li kuxul morado natil k'u'ile. Xi laj yal li Pilatote: «¿K'elavilik li vinike!». **6** Pe k'alal laj yilik li bankilal paleetik xchi'uk li j-abteletike, xi tsots avanike: «¿AK'o yich' jok'anel ta jtel te'! ¿AK'o yich' jok'anel ta jtel te'!». ^{*f} Xi albatik yu'un li Pilatote: «Ik'ik batel vo'oxuk xchi'uk milik, ^Δ yu'un li vo'one mu'yuk bu la jtabe jset'uk spaltail». ^{*g} **7** Xi la stak'ik li judaetike: «Oy jun mantal ku'unukutik, li mantale chal ti ak'o yich' milel ^h ta skoj ti la sp'is sba ta Xnich'on Diose». ⁱ

8 K'alal laj ya'i Pilato li k'usi laj yalike, mas to lik xi'uk; **9** jech oxal och batel yan velta ta pasob mantal xchi'uk xi laj yalbe li Jesuse: «¿Bu likemot tal?». Pe li Jesuse mu'yuk bu la stak'be. ^j **10** Ja' yu'un, xi laj yal li Pilatote: «¿K'u yu'un ti mu xatak'bune? ¿Mi mu xana' ti oy kabtel sventa ta jkoltaot xchi'uk ti oy kabtel sventa ta jmilote?». ^{*k} **11** Xi la stak' li Jesuse: «Ti manchukuk yak'ojbot avabtel li Diose, mu'yuk k'usi xu' xapasun ti jechuke. Ja' yu'un, li

19:1 *O «laj yak'be nukul». **19:4** *O «jutebuk xchopolile». **19:6** *O «¿AK'o yich' milel ta jtel te'! ¿AK'o yich' milel ta jtel te'!». **19:10** *O «jmilot ta jtel te'e».

19:1 *O «laj yak'be nukul». **19:4** *O «jutebuk xchopolile». **19:6** *O «¿AK'o yich' milel ta jtel te'! ¿AK'o yich' milel ta jtel te'!». **19:10** *O «jmilot ta jtel te'e».

buch'u laj yak'un ta ak'obe ja' mas oy smul'.

12 Ta skoj taje, li Pilatoe la snopilan k'uxi xu' tskolta, pe xi avanik li judaetike: «Mi chakolta batel li vinik le'e, ma'uk yamigoot li Sesare. Yu'un li buch'u tsp'is sba ta ajvalile ja' tskontrain li Sesare».^a **13** Va'un, k'alal laj ya'i Pilato li k'usitik chalike, laj yik' lok'el li Jesuse, va'un te choti ta chapanobbail ti bu xi sbi chalbeike: Pاسبil ta Ton, ti *Gabbata* sbi ta ebreoe. **14** Ja'o yorail chchapan sbaik^b ta sventa li K'in Koltaele; te van ta svakibal ora.* Va'un, xi laj yalbe li judaetike: «K'elavilik li ajvalil avu'unike!». **15** Va'un, xi avanike: «iMilo! iMilo! iAk'o yich' jok'anel ta jtel te'!». * Xi laj yal li Pilatoe: «iMi chak'anik milbel li ajvalil avu'unike?». Xi tak'avik li bankilal paleetike: «Ja' no'ox ajvalil ku'unikutik li Sesare». **16** Va'un, li Pilatoe laj yak'be ta sk'obik sventa tsmilik ta jtel te'.^c

Laje, laj yik'ik batel li Jesuse. **17** La xkuch batel stuk li jtel te' sventa vokoliile,* va'un bat ti bu Yavil Bakil Jolil chalike,^d ti *Golgota* sbi ta ebreoe.^e **18** Te la sba-jik ta jtel te' xchi'uk cha'vo' viniketik, jun ta jujujot xokon, ja' ta o'lol kom li Jesuse.^g **19** Jech xtok, oy k'usi la sts'iba li Pilatoe, va'un te laj yak' li ta jtel te' sventa vokoliile.* Xi ts'ibabile: «Jnasare-tal Jesus, ja' li ajvalil yu'un judaetike».^h **20** Ep judaetik la sk'elik li k'usi ts'ibabile, yu'un nopol xil jteklum ti bu laj yich' bajel ta jtel te' li Jesuse, taje ts'ibabil ta ebreo, ta latin xchi'uk ta griego. **21** Pe li bankilal paleetik yu'un judaetike xi laj yalbeik li Pilatoe: «Mu xiuk xats'ibae: <Ajvalil yu'un judaetik>, yu'un xi laj yal stuke: <Vo'on ajvalilun yu'un judaetik>».

19:14 * Ja' xkaltik, te van ta o'loltik batel k'ak'al. **19:15** * O «iAk'o yich' milel ta jtel te'!». **19:17, 19, 25** * K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil.

KAP. 19

a Lu 23:2
Ech 17:6, 7

b Jn 19:31

c Da 9:26
Mt 27:26, 31
Mr 15:15
Lu 23:24, 25

d Ebr 13:12

e Mt 27:32, 33
Mr 15:22f Jn 3:14
Ech 5:30
Gal 3:13g Is 53:9
Lu 23:33h Mt 27:37
Mr 15:26
Lu 23:38

Kolumna 2

a Mt 27:35
Mr 15:24
Lu 23:34

b Sl 22:18

c Lu 2:34, 35

d Mt 27:55, 56
Mt 27:61
Mr 15:40
Lu 23:49e Jn 13:23
Jn 21:7, 20

f Sl 22:15

g Sl 69:21
Mt 27:48
Mr 15:36
Lu 23:36

h Jn 17:4

i Is 53:12
Mt 27:50
Mr 15:37
Lu 23:46

j Dt 21:22, 23

k Jn 19:14

l Le 23:5-7

22 Xi la stak' li Pilatoe: «Li k'usi laj xa jts'ibae jech xa ts'ibabil kom-o».

23 Va'un, k'alal laj xa ox sba-jik ta jtel te' Jesus li soltaroetike, la stambeik li sk'u' tslap ta sbae, va'un la spasik ta chanlik, jujulik laj yich'ik li jujun soltaro, jech xtok, la stambeik li sk'u' tslap ta yute. Pe li k'u'il tslap ta yute mu'yuk sts'isbenal, yu'un jalbil sliklej. **24** Ja' yu'un, xi lik yalbe sbaike: «Mu jatik, ja' lek kak'tik suerte sventa jk'el-tik buch'u chich'».^a Taje ja' sventa chk'ot ta pasel li Ts'ibetike: «La spukbe sbaik li jk'u' jpok'e xchi'uk laj yak'ik ta suerte li jk'u' jpok'e».^b Ta melel, li k'usitik taje ja' jech la spasik li soltaroetike.

25 Te ta sts'el li jtel te' sventa vokolil* yu'un Jesuse, te va'al li sme'e,^c li smuk sme'e, li Maria yajnil Klopase xchi'uk li Maria Magdalena.^d **26** Ja' yu'un, k'alal laj yil ti te nopol va'al sme' li Jesuse xchi'uk li jchank'op ti sk'anoje,^e xi laj yalbe li sme'e: «Ants, i'kelavil! iTe oy li akereme!». **27** Jech xtok, xi laj yalbe li jchank'ope: «iK'elavil, te oy li ame'e!». Li va' orae, li jchank'ope laj yik' batel ta sna.

28 K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, ti sna'oj xa ox Jesus ti k'ot xa ta pasel skotol li k'usitike, xi laj yal sventa chk'ot ta pasel li Ts'ibetike: «Chtakij ko'on-ton».^f **29** Te vuchul jpej k'ib ti noj ta pajal vinoe. Va'un, la sts'ajik jun esponja ta pajal vinoe, la xojik ta isopo* te' xchi'uk laj yak'beik ta ye.^g **30** K'alal laj xa ox yuch' li pajal vinoe, xi laj yal li Jesuse: «iK'ot xa ta pasel!».^h La sni-jan sjol, va'un cham.*ⁱ

31 Va'un, sventa mu teuk xkom sbek'talik ta jtel te' sventa vokolil ta savado ta skoj ti ja'o sk'ak'alil chchapan sbaike^k (yu'un toj muk' li sk'ak'alil savado taje),^l

19:29 * K'elo Glosario, isopo. **19:30** * O «paj ta yich'el ik».

li judaetike laj yalbeik Pilato ti ak'o yich' k'asbel li yakanike xchi'uk ti ak'o yich' ich'bel batel li sbek'talike. **32** Ja' yu'un, talik li soltaroeetike, va'un la sk'asbeik yakantak li ba'yel vinike xchi'uk li yan vinik ti te jok'ol ta jtel te' xchi'uke. **33** Pe k'alal k'otik ti bu oy li Jesuse, laj yilik ti chameem xae, ja' yu'un mu'yuk xa la sk'asbeik li yakantake. **34** Pe li jun soltaroe la sjombe xokon ta jun lansa,^a va'un ta anil no'ox lok' tal ch'ich' xchi'uk vo'. **35** Li jchank'op ti k'anbil yu'un Jesus ti laj yil taje chalbe batel sk'oplal, meel li k'usi chale. Sna'oj ti meel li k'usitik laj yal sventa xu' xach'unik eke.^b **36** Li k'usitik k'ot ta pasel taje ja' sventa chk'ot ta pasel li Ts'ibetike: «Mi junuk sbakil chich' k'asbel».^c **37** Jech xtok, xi to chal yan Ts'ibetike: «Ta to xilik li buch'u la spajbeik lansa».^d

38 K'alal jech k'ot ta pasel li k'usitik taje, li Jose ta Arimateae, ti ta mukul no'ox ochem ta yajchank'op Jesus ta skoj ti chi'ta li judaetike,^e laj yalbe Pilato mi xu' xich'be batel sbek'tal li Jesuse, li Pilatoe laj yal ti xu'e. Va'un, tal xchi'uk laj yich'be batel li sbek'tale.^f **39** Te k'ot ek li Nikodemoe,^g li buch'u ta ak'obaltik ay xa ono'ox sk'el ta sba veltae, yich'oj k'otel mirra ti kapbil ta aloee,^{*} te van 30 kilouk[#] ta skotol.^h **40** Va'un, la xkuchbeik batel li sbek'tal Jesuse xchi'uk la xpixik batel ta lino pok' ti yich'oj muil ts'i'leletike,ⁱ ja' jech k'ucha'al nopem ono'ox xa'ik li judaetik k'alal oy buch'u tsmukike. **41** Ti bu laj yich' milele, oy te jun nichimaltik, li ta nichimaltike oy

19:36 *O «voch'bel». **19:38** *Taje ja' sk'oplalik li jnitvanejetik ta religion yu'un judaetike. **19:39** *Ja' s'bi jtek' te' ti lek xmuete. K'alal ja'o ts'ibaj li Vivliae, tstonek k'ucha'al perfume. [#]Literal «te van sien librauk». Ja' xkaltik, libra yu'un jromaetik. K'elo Apendise B14.

KAP. 19

a Is 53:5
Sak 12:10
Jn 20:25

b Jn 20:31
Jn 21:24

c Eks 12:46
Nu 9:12
Si 34:20

d Sak 12:10
Ap 1:7

e Jn 7:13
Jn 9:22

f Dt 21:22, 23
Mt 27:57-60
Mr 15:43-46

g Jn 3:1, 2
Jn 7:50-52

h Lu 23:55, 56

i Jn 20:7

Kolumna 2

a Is 53:9

b Jn 19:14

KAP. 20

c Mt 28:1
Mr 16:1, 2

d Lu 24:1-3

e Jn 13:23
Jn 19:26
Jn 21:24

f Jn 19:41, 42

g Jn 19:40

h Si 16:10
Mt 16:21
Ech 2:27

i Mr 16:5

te jun ach' mukinal^a ti mu'yuk buch'u te stelanojik-oe. **42** Ta skoj ti ja'o sk'ak'alil chchapan sbaik^b li judaetike xchi'uk ti nopol te oy li mukinale, te la stelank li Jesuse.

20 Li ta sba k'ak'al ta xema^a manae, sob tal ta mukinal^c li Maria Magdalena, ja'o k'alal ik' to'ox osile, va'un te laj yil ti lok'esbil xa ox li ton te ta mukinale.^d **2** Jech oxal, anil tal ti bu oy li Simon Pedroe xchi'uk ti bu oy li yan jchank'ope, ja' li buch'u k'anbil yu'un Jesuse,^e va'un xi albatike: «Slok'esojik batel ta smukinal li Kajvaltike,^f mu jna'kutik bu bat yak'ik».

3 Va'un, bat ta mukinal li Pedro xchi'uk li yan jchank'ope. **4** Jmoy lik anilajuk xcha'vo'alik, pe ja' mas anil bat li yan jchank'ope, ja' kom ta patil li Pedroe, va'un ja' ba'yel k'ot li ta mukinale. **5** La stsuban sba, te votsajtik laj yil li lino pok'e,^g pe mu'yuk x-och batel. **6** Va'un, k'ot li Simon Pedro eke, ti te tijil batele, och batel li ta mukinale. Te votsajtik laj yil li lino pok'e. **7** Yan li pok' ti ja' to'ox pixil-o sjole mu'yuk bu te oy xchi'uk li yan pok'e-tike, yan-o bu ak'bil xchi'uk balbil komel. **8** Laje, och batel ek li yan jchank'op ti buch'u ba'yel k'ot ta mukinale, laj yil ek, va'un la xch'un. **9** Pe mu to xa'ibeik smelolal ti ta ono'ox xcha'kuxi jech k'ucha'al chal li Ts'ibetike.^h **10** Ja' yu'un, sut batel ta snaik li jchank'opetike.

11 Pe te nopol va'al kom ta spat mukinal li Mariae, yakal ch-ok'. K'alal ja'o yakal ch-ok'e, la stsuban sba sventa tsk'el ochel li mukinale, **12** te laj yil cha'vo' anjeletik/ ti sak sk'u spok' slapojike, jun te chotol ta sjol ti bu to'ox laj yak'beik sbek'tal Jesuse xchi'uk jun ta yakan. **13** Te une, xi albat yu'un li anjeletike: «¿K'u yu'un ti yakal cha-ok'e, ants?». Xi la stak'e: «Yu'un slok'esojik batel li Kajvale, mu jna' bu bat yak'ik». **14** K'alal laj xa ox

yal taje, la sk'el spat, va'un laj yil ti te va'al li Jesuse, pe mu'yuk laj yak' venta ti ja' li Jesuse.^a **15** Xi albat yu'un li Jesuse: «¿K'u yu'un ti yakal cha-ok'e, ants? ¿Buch'u yakal chasa?». Ta skoj ti la snop ti ja' jun jts'unichime, xi laj yalbee: «Bankilal,* mi vo'ot la akuch batele, albut ti bu laj avak'e, va'un chbat jlok'es talel». **16** Xi albat yu'un li Jesuse: «¡Maria!». K'alal joyp'ije, xi laj yalbe ta ebreoe: «¡Rabbonil!» (taje xi smelolale: jchhanubtasvanej!). **17** Xi albat yu'un li Jesuse: «Mu xa xajipan* aba ta jtojalal, yu'un mu'yuk to bu mu'yemun batel ta stojolal li Totile. Pe bat k'elo li kermanotake^b xchi'uk xi xavalbe ya'iike: «Yakal chimuy batel ta stojolal Jtot^c xchi'uk Atotik ek xchi'uk ta stojolal Jdios^d xchi'uk Adiosik ek». **18** Bat li Maria Magdalena^e xchi'uk laj yich'be batel a'yej li jchank'opetike: «¡Laj xa kil li Kajvaltike!». Va'un, laj yalbe ya'iik li k'usi albate.^e

19 K'alal bat xa ox k'ak'al li va' k'ak'ale, li ta sba k'ak'al ta xemanae, bajal lek ta seguro li ti' na ti bu oy li jchank'opetike, yu'un chi'taik li judaetike,* va'un te k'ot li Jesuse, te k'ot sva'an sba ta o'lol ta stojolalik xchi'uk xi albatike: «Junuk avo'ontonik».^f **20** K'alal laj xa ox yal taje, laj yak' ta ilel li sk'obe xchi'uk li xokone.^g Va'un, xmuyubajik tajek li jchank'opetik k'alal laj yilik li Kajvaltike.^h **21** Xi albat yu'un velta yu'un li Jesuse: «Junuk avo'ontonik.ⁱ Jech k'ucha'al la stakun tal li Totile/ ja' jech yakal ta jtakoxuk batel ek».^k **22** K'alal laj xa ox yal taje, vuch'taatik* xchi'uk xi albatike: «Ich'ik ch'ul espiritu.^j **23** Mi chapasbeik perton smul li krixchanoetike, pasbil me perton smul chkomik; yan mi mu'yuk

20:15 *O «Xi'mel». 20:17 *O «xats'uyan». 20:19 *Taje ja' sk'oplalik li jnitvanejetik ta religion yu'un judaetike. 20:22 *O «juch'taatik».

KAP. 20

a Lu 24:15, 16
Lu 24:30, 31
Jn 21:4

b Mt 28:10

c Jn 14:28
Jn 16:28d 1Ko 11:3
Ef 1:17
Kol 1:3

e Lu 24:9, 10

f Lu 24:36

g Jn 19:34

h Jn 16:22

i Lu 24:36

j Is 61:1
Jn 5:36k Mt 28:19, 20
Jn 17:18

l Ech 2:2, 4

Kolumna 2

a Jn 11:16

b Jn 19:34

c Jn 20:19

d Jn 21:25

e Jn 3:15
Jn 5:24
1Pe 1:8, 9
1Jn 5:13

chapasbeik perton smul krixchanoetike, mu'yuk me pasbil perton smul chkomik».

24 Pe li Tomas^a ti ja' jun li ta 12 ta vo' jtakboletike, li Vach chalbeike, mu'yuk bu te oy k'alal ay li Jesuse. **25** Jech oxal, xi albat yu'un li yan jchank'opetike: «¡Laj xa kilkutik li Kajvaltike!». Pe xi tak'batike: «Mi jset'uk* bu ta jch'un, ja' to ta jch'un mi laj kilbe ta sk'ob li yav lauxe xchi'uk mi la jtik' sni' jk'ob ta yav laux xchi'uk mi la jtik' jk'ob li ta xokone».^b

26 K'alal ech' xa ox vaxakib k'ak'al une, te oyik ta yut na yan velta li jchank'opetike, te xa xchi'ukik li Tomase. Te k'ot li Jesuse, ak'o mi bajal lek ta seguro li ti' nae, te k'ot sva'an sba ta o'lol ta stojolalik xchi'uk xi laj yale: «Junuk avo'ontonik».^c **27** Va'un, li Jesuse xi laj yalbe li Tomase: «Ak'o sni' ak'ob li'e xchi'uk k'elo xchibal li jk'obe, ak'o tal li ak'obe xchi'uk tik'o ochel li ta jxokone, mu xa xchibetuk avo'onton, ch'uno». **28** Xi tak'bat yu'un li Tomase: «¡Kajval xchi'uk jdios!».* **29** Xi albat yu'un li Jesuse: «¿Mi ja' ta skoj ti laj xa avilun ti jech laj avak' xch'unel avo'ontone? Xmuyubajik no'ox li buch'utik mu xilik osile, ak'o mi jech, chak' xch'unel yo'ontonik».

30 Melel ono'ox, ep to senyailtak la spas Jesus ta stojolal jchank'opetik ti mu'yuk ts'ibabil li ta balbalvun li'e.^d **31** Pe ti jech ts'ibabile, ja' sventa chavak' xch'unel avo'ontonik ti ja' Kristo li Jesuse, ti ja' Xnich'on Diose, va'un ta skoj ti chavak' xch'unel avo'ontonike, ja' chata-o akuxlejalik ta skoj li sbie.^e

21 K'alal jech k'ot ta pasel li k'usitik taje, laj yak' sba ta ilel yan velta ta stojolal jchank'opetik te ta sts'el nab Tiberiades

20:25 *O «Mi jutebuk». 20:28 *O «Jdios». Taje ja' sk'an xal «yajk'opojel Jeova».

li Jesuse. Xi yelan laj yak' sba ta ilele. **2** Te oy li Simon Pedroe, te oy li Tomase (li Vach chalbeike),^a te oy Natanael^b ti likem ta Kana ta Galileae, te oy xnich'nab Sebedeo^c xchi'uk te oy yan cha'vo' jchank'opetik, jmoj te tso-bolik. **3** Xi albatik yu'un li Simon Pedroe: «Chbat jtsak choy». Xi la stak'beike: «Chbat jchi'inotkutik». Va'un, lok'ik batel xchi'uk muy ta svarkoik, pe li va' ak'obale, mi jkotuk choy la staik ta tsakel.^d

4 K'alal yakal xa ox tsakub osile, te va'al ta ti' nab li Jesuse, pe li jchank'opetike mu'yuk laj yak'ik venta ti ja' li Jesuse.^e **5** Va'un, xi albatik yu'un li Jesuse: «Ololetik, ¿mi mu meluk ti ch'abal ave'elike?».* Xi la stak'beike: «¿Ch'abal!». **6** Xi albatike: «Jipik yalel anuti'ik sventa tsakob choy ta jot xokon varko ta bats'ik'ob, va'un chataik». Ja' yu'un, la sjipik yalel, pe mu xa xnit lok'el yu'unik, yu'un noj ta epal choy.^f **7** Va'un, li jchank'op ti k'ambil yu'un Jesuse^g xi laj yalbe li Pedroe: «¿Ja' li Kajvaltike!». K'alal laj ya'i Simon Pedro ti ja' li Kajvaltike, la slap* li sk'u' tslap ta sbae, yu'un t'anal^h to'ox, va'un la sjip sba ochel ta nab. **8** Pe li yan jchank'opetike te talik li ta bik'it varkoe, te snitoy tal li snuti'ik sventa tsakob choy ti noj ta choye, yu'un nopol no'ox xil li ti' nabe, te van 90 metrouk* snamal.

9 K'alal lok'ik ta varkoe, laj yilik ti te tsambil ak'ale, te kajal choy xchi'uk pan. **10** Xi albatik yu'un li Jesuse: «Ich'ik tal li choy ti ja' to la atsakike». **11** Va'un, bat ta varko li Simon Pedroe xchi'uk la xjoch tal ta ti' nab li

21:5 *O «jkotuk achoyike». 21:7 *O «la xchuk». ^aLi jp'el k'op ta griego taje ja' sk'an xal ti jutuk no'ox slapoj sk'u' spok'e; ti ja' no'ox li sk'u' slapoj ta yute; magari sk'an xal ti solet t'anale. 21:8 *Literak «te van chibuk sien xuk'ubil». K'elo Apendise B14.

KAP. 21

a Jn 11:16
Jn 20:24

b Jn 1:45

c Mt 4:21

d Lu 5:4, 5

e Lu 24:15, 16
Jn 20:11, 14

f Lu 5:4, 6

g Jn 13:23
Jn 19:26
Jn 20:2

Kolumna 2

a Jn 20:19, 26

b Lu 22:32
Ech 20:28
1Pe 5:2, 3

c Ech 1:15
Ebr 13:20
1Pe 2:25

d Jn 10:14, 15

e Mt 19:28
Jn 12:26
Ap 14:4

f Jn 13:23
Jn 20:2

snuti'ik sventa tsakob choy ti noj ta muk'tik choye, oy 153 ta kot li choye. Ak'o mi toj ech' no'ox noj li nuti' sventa tsakob choye, mu'yuk bu jat. **12** Xi albatik yu'un li Jesuse: «La'ik, ve'anik». Pe mi junuk jchank'op oy ta yo'onton ti xi tsjak'bee: «¿Buch'uo't?». Yu'un sna'ojik ti ja' li Kajvaltike. **13** K'alal nopaj batel li Jesuse, la stsak li pane, va'un ak'batik, ja' jech la spas xtok ta sventa li choye. **14** Taje ja' xa ox yoxibal velta laj yak' sba ta ilel^a Jesus ta stojolal jchank'opetik k'alal cha'kuxiem xa oxe.

15 K'alal laj xa ox yo'ontonik ta ve'ele, xi laj yalbe Simon Pedro li Jesuse: «Simon xnich'on Juan, ¿mi mas ak'anojun ti ja' mu sta li k'usitik li'e?». Xi la stak'e: «JK'anojot, Kajval, ana'oj ti jk'anojote». Xi albate: «Mak'lino li jch'iom chijtake». **16** Xi laj yalbe ta xchibal veltae: «Simon xnich'on Juan, ¿mi ak'anojun?». Xi la stak'e: «JK'anojot, Kajval, ana'oj ti jk'anojote». Xi albate: «Chabio li kuni chijtake». **17** Xi laj yalbe ta yoxibal veltae: «Simon xnich'on Juan, ¿mi ak'anojun?». Lik yat taje yo'onton Pedro ta skoj ti yoxibal xa velta xi jak'bate: «¿Mi ak'anojun?». Ja' yu'un, xi la stak'bee: «Kajval, ana'oj skotol li k'usitike; ana'oj lek ti jk'anojote». Xi albat yu'un li Jesuse: «Mak'lino li kuni chijtake.^d **18** Chkalbot ava'i ta bats'i melel ti k'alal mas to'ox keremote, atuk to'ox chalap ak'u' apok' xchi'uk ta to'ox xabat ti bu tsk'an avo'ontone. Pe k'alal mi lamalube, ja' no'ox chatoy li ak'obe, va'un yan-o buch'u' tslapbot li ak'u' apok'e xchi'uk chik'ot batel ti bu mu xak'ane». **19** Li k'usi laj yale ja' chalbe sk'oplal ti k'u yelan chcham sventa tstoybe-o sk'oplal li Diose. K'alal laj xa ox yal taje, xi to laj yalbee: «Ts'akliun-o batel». ^e

20 Va'un, k'alal joyp'ij li Pedroe, te laj yil li jchank'op ti ja' mas k'ambil yu'un Jesuse,^f ti te

tijil batele, ja' ono'ox li buch'u la snap'an sba ta sti' yo'onton Jesus k'alal ja'o yorail li ve'el ta bat k'a-k'ale xchi'uk ti xi laj yale: «Kajval, çbuch'u ti chak'ot ta k'abale?».

21 K'alal la sta ta ilele, xi laj yal-be Jesus li Pedro: «Kajval, çk'usi chk'ot ta stojolal li vinik le'e?».

22 Xi tak'bat yu'un li Jesuse: «Mi jech tsk'an ko'onton ti li' to oy k'alal mi lisut tale, taje mu aventauk-o. Li vo'ote ts'akliun-o batel». **23** Ja' yu'un, ta skoj taje, lok' jun lo'il ta stojolal li ermaoetike: ti mu'yuk chcham li jchank'op taje. Pe li Jesuse mu'yuk bu laj yal ti mu'yuk chchame,

Kolumna 2

KAP. 21

a Jn 13:23

Jn 19:26

Jn 20:2

Jn 21:7

b Jn 20:30, 31

yu'un xi laj yale: «Mi jech tsk'an ko'onton ti li' to oy k'alal mi lisut tale, taje mu aventauk-o».

24 Li jchank'op taje^a ja' li buch'u chalbe sk'oplal li k'usitik li'e xchi'uk ja' la sts'iba li k'usitik li'e, jech xtok, jna'ojtik ti meel li k'usi chalbe sk'oplale.

25 Oy to ep k'usitik la spas li Jesuse, ti xich'uk bik'tal ts'ibael skotol junuk veltae, ta jnop no'ox ti mu x-och-o ta balumil* skotol li balbalvunetik ti xich'uk ts'iba-ele.^b

21:25 *Ya'eluke, ja' sk'oplal li vivliote-kaetik ta balumile.

ECHOS

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 Chchi'in ta lo'il Teofilo (1-5)
Chavalik batel jk'oplal k'alal to ta namal balumil (6-8)
Muy batel ta vinajel li Jesuse (9-11)
Jmoy tsobolik li jchank'opetike (12-14)
Laj yich' t'ujel Matias sventa xkom ta xk'exol li Judase (15-26)</p> <p>2 Laj yich' ak'el ch'ul espiritu ta Sk'in'al Pentekostes (1-13)
Lik k'opojuk li Pedro (14-36)
Epal krixchanoetik lek laj ya'iik li k'usi laj yal Pedro (37-41)
Laj yich'ik vo' oxmil krixchanoetik (41)
Jmoy lek tsobolik li jch'unolajeletike (42-47)</p> <p>3 La xpoxta jun koxo li Pedro (1-10)
Oy k'usi laj yal Pedro ta Kotkot na yu'un Salomon (11-26)
Chcha'ta yav skotol li k'usitike (21)
Jun j-alk'op k'ucha'al Moises (22)</p> <p>4 Laj yich' chukel batel li Pedro xchi'uk Juane (1-4)
Vo'mil viniketik k'otik ta jch'unolajel (4)
Laj yich'ik chapanel ta Sanedrin (5-22)
«Mu xu' xkikta jbakutik ta yale!» (20)</p> | <p>Tspasik orasion sventa sta satsal yo'ontonik (23-31)
Li jchank'opetike ta komon yu'unik skotol li k'usitike (32-37)</p> <p>5 Ananias xchi'uk Safira (1-11)
Ep senyailtak la spasik li jtakboletike (12-16)
Tik'atik ta chukel xchi'uk lok'esatik (17-21 sbavok'al)
Laj yich'ik ik'el batel yan velta ta Sanedrin (21 xcha'vok'al k'alal ta 32)
Ja' sk'an jch'unbekutik smantal li Diose, ma'uk li krixchanoetike (29)
Tojtoxtasvan li Gamaliele (33-40)
Chcholik mantal ta jujup'ej naetik (41, 42)</p> <p>6 Va'انات vukvo' viniketik sventa spukik ve'lil (1-7)
La spak'taik ta jchopolk'optavanej li Estebane (8-15)</p> <p>7 Oy k'usi laj yal ta Sanedrin li Estebane (1-53)
Ta sk'ak'alil moltotiletik (2-16)
K'ot ta jbabe li Moises. Laj yich'ik ta muk' santo li j-israeletike (17-43)</p> |
|---|--|

- Mu'yuk bu chnaki ta temploetik pasbil ta sk'ob krixchanoetik li Diose (44-50)
Laj yak'beik ton li Estebane (54-60)
- 8 Li Sauloe laj yilbajin tsobobbail (1-3)
Lek k'usi k'ot ta pasel yu'un ti la xchol mantal ta Samaria li Felipee (4-13)
Takat batel ta Samaria li Pedro xchi'uk Juane (14-17)
Tsman ox ya'i ch'ul espiritu li Simone (18-25)
Li kapon vinik ti likem ta Etiopiae (26-40)
- 9 K'alal ja'o chbat ta Damasko li Sauloe (1-9)
Chtakat batel Ananias sventa chbat skolta Saulo (10-19 sbavok'al)
Chcholbe sk'oplal Jesus ta Damasko li Sauloe (19 xcha'vok'al k'alal ta 25)
Bat ta vula'al ta Jerusalen li Sauloe (26-31)
Chpoxta Eneas li Pedroe (32-35)
Cha'kuxi Dorkas ti lek sna' xak' matanale (36-43)
- 10 Oy k'usi ak'bat yil li Kornelioe (1-8)
Laj yil Pedro li chonbolometik ti lekubtasbil xae (9-16)
Bat svula'an Kornelio li Pedroe (17-33)
Li Pedroe la xcholbe lekil a'yejetik li jyanlumetike (34-43)
«Mu sna' xt'ujvan li Diose» (34, 35)
Li jyanlumetike chich'ik ch'ul espiritu xchi'uk chich'ik vo' (44-48)
- 11 Li Pedroe oy k'usi lek xcholet la xchapbe smelolal li jtakboletike (1-18)
K'alal te oyik ta Antiokia ta Siria li Bernabe xchi'uk Sauloe (19-26)
La sbiinik ta ba'yel velta yayts'aklom Kristo li jchank'opetike (26)
Laj yal Agabo ti chvul ta lok'el tsatsal vi'nale (27-30)
- 12 Laj yich' milal li Santiagoe. Laj yich' tik'el ta chukel li Pedroe (1-5)
Ta sk'elobil sju'el Dios laj yich' lok'esel ta chukel li Pedroe (6-19)
Yayijesat yu'un jun anjel li Erodese (20-25)
- 13 Takatik batel ta abtel li Bernabe xchi'uk Sauloe (1-3)
Ta xcholik mantal ta Chipre (4-12)
Laj yal mantal ta Antiokia ta Pisidia li Pabloe (13-41)
- Albatik ti ak'o xbatik ta stojolal li jyanlumetike (42-52)
- 14 Epaj jch'unolajeletik xchi'uk epaj kontranel ta Ikonio (1-7)
P'isatik ta diosetik li ta Lистраe (8-18)
Mu'yuk xcham Pablo ak'o mi laj yak'beik ton (19, 20)
Tstsatsubtasbeik yo'onton li tsobobbailetike (21-23)
Sutik ta Antiokia ta Siria (24-28)
- 15 Laj yut sbaik ta Antiokia sventa sirkunsision (1, 2)
Bat xchapbeik sk'oplal ta Jerusalen (3-5)
Tstsob sbaik moletik xchi'uk jtakboletik (6-21)
Skarta jtsop jbeiltasvanej (22-29)
Tsts'ik sbaik ta sventa li ch'ich'e (28, 29)
Patbat yo'ontonik yu'un karta li tsobobbailetike (30-35)
La xch'ak sbaik li Pablo xchi'uk Bernabee (36-41)
- 16 Li Pabloe la st'uj Timoteo (1-5)
Laj yich' ilel jun jmasedonia vinik (6-10)
La sjel xkuxlejal li Lidia ti te nakal ta Filipose (11-15)
Tik'atik ta chukel li Pablo xchi'uk Silase (16-24)
Laj yich'ik vo' li jchabichukinab xchi'uk li yuts' yalale (25-34)
Li Pabloe laj yal ti ak'o xk'anbat pertone (35-40)
- 17 Te oyik ta Tesalonika li Pablo xchi'uk Silase (1-9)
Te oyik ta Berea li Pablo xchi'uk Silase (10-15)
Te oy ta Atenas li Pabloe (16-22 sbavok'al)
Laj yal mantal ta Areopago li Pabloe (22 xcha'vok'al k'alal ta 34)
- 18 La xchol mantal ta Korinto li Pabloe (1-17)
Sut ta Antiokia ta Siria (18-22)
Bat ta Galasia xchi'uk ta Frijia li Pabloe (23)
La sta koltael Apolos ti xtojob lek ta k'opojele (24-28)
- 19 Te oy ta Efeso li Pabloe. Li jlome laj yich'ik vo' yan velta (1-7)
Chanubtasvan li Pabloe (8-10)

- Lek k'usitik k'ot ta pasel ak'o mi te oy li pukujetike (11-20)
Lik tsots k'op ta Efeso (21-41)
- 20 Te oy ta Masedonia xchi'uk ta Gresia li Pabloe (1-6)
Li Eutikoe laj yich' cha'kuxesel ta Troas (7-12)
Likik batel ta Troas k'alal to ta Mileto (13-16)
Li Pabloe la stsob sba xchi'uk li moletik ta Efesoe (17-38)
Chanubtasvan ta jujup'ej naetik (20)
«Mas xmuyubaj li buch'u chak'e» (35)
- 21 Yakal chbatik ta Jerusalen (1-14)
K'otik ta Jerusalen (15-19)
Li Pabloe la xch'un li k'usi albat yu'un moletike (20-26)
Lik vohlajetel ta templo. Chukibat li Pabloe (27-36)
Ak'bat xchi'in ta lo'il epal krixchanoetik li Pabloe (37-40)
- 22 La spak sk'oplal ta stojolal epal krixchanoetik li Pabloe (1-21)
Li Pabloe laj yal ti ja' jroma vinike (22-29)
La stsob sbaik li Sanedrine (30)
- 23 Chk'opoj ta yeloval Sanedrin li Pabloe (1-10)
Tsatsubtasbat yo'onton yu'un Kajvaltik li Pabloe (11)
La snop sk'opik sventa tsmilik li Pabloe (12-22)
- Chik'ik batel ta Sesarea li Pabloe (23-35)
- 24 Lik yalbeik smul Pablo (1-9)
Tspak sk'oplal ta stojolal Feliks li Pabloe (10-21)
Chib jabil laj yiktaik xchapanel li Pabloe (22-27)
- 25 Laj yich' chapanel ta stojolal Festo li Pabloe (1-12)
«Ak'o xchapanun li Sesare!» (11)
Li Festoe la sjak'be ya'yej li ajvalil Agripae (13-22)
Laj yik'ik batel ta stojolal Agripa li Pabloe (23-27)
- 26 La spak sk'oplal Pablo ta stojolal li Agripae (1-11)
La xcholbe sk'oplal ti k'u yelan laj yikta smol kuxlejal li Pabloe (12-23)
Li k'usi la stak' Agripa xchi'uk Festoe (24-32)
- 27 Muy ta varko sventa chbat ta Roma li Pabloe (1-12)
Tsots majat ta ik'alo' li varkoe (13-38)
Lilij li varkoe (39-44)
- 28 K'otik ta Malta (1-6)
Poxtaj li stot Publloe (7-10)
Chbatik ta Roma (11-16)
Li Pabloe la xchi'in ta lo'il li judaetik ta Romae (17-29)
Chib jabil tsots yo'onton la xchol mantal li Pabloe (30, 31)

1 Teofilo, li ba'yel lo'il la jtsi-babot tale ja' skotol li k'usitik lik spas tal xchi'uk li k'usitik lik yak' tal ta chanel Jesus^a **2** ja' to ti k'uxi laj yich' ik'el muyel ta vinajele,^b ja'o k'alal laj xa ox yalbe mantal ta ch'ul espiritu li jtkaboletik ti st'ujoj xa ono'oxe.^c **3** K'alal laj xa ox yil svokole, laj yak' sba ta ilel ta stojolalik, ep sprevalitak laj yak' ta ilel ti kuxule.^d Laj yilik 40 k'ak'al xchi'uk laj yalilanbe sk'oplal li Ajvalilal* yu'un Diose.^e **4** Xi laj yalbe mantal li jtkaboletik k'alal ja'o te tsobol

1:3 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 1

- a Lu 1:3
Lu 3:23
b 1Ti 3:16
c Jn 15:16
d Mt 28:9
Jn 20:19
IKo 15:4-7
e Lu 24:27

Kolumna 2

- a Lu 24:49
b Jn 14:16, 17
Ech 2:33
c Joe 2:28
Mt 3:11
Mr 1:8
d Lu 19:11
Lu 24:21
e Da 2:20, 21
Mt 24:36

xchi'uke: «Mu me xalok'ik batel li ta Jerusalene,^a ja' lek malaik chavich'ik li k'usi yaloj ono'ox Totile,^b ja' li k'usi laj avai'ik laj kale. **5** Yu'un li Juane laj yak' ich'vo', yan li vo'oxuke po'ot xa chavich'ik vo' ta ch'ul espiritu».^c

6 Xi la sjak'beik k'alal ja'o tsobolike: «Kajval, ¿mi yu'un yakal xa chcha'ta yav avu'un li ajvalilal ta Israel avie?».^d **7** Xi albatike: «Ja' no'ox li Totil te oy ta vinajel ti xu' xal k'usi ora chk'ot ta pasel li k'usitike, li vo'oxuke mu persauk xanabeik li yorail taje.^e **8** Pe chavich' atsatsalik k'alal mi vul ta atojolalik li ch'ul

espiritue,^a va'un chavalik batel^b jk'oplal ta Jerusalen,^c ta sjunul Judea, ta Samaria^d xchi'uk k'alal to ta namal balumil». *e **9** K'alal laj xa ox yal li k'usitik taje, k'alal ja'o te sk'elojike, laj yich' ik'el muyel ta vinajel. Va'un, mak batel ta tok, jech ch'ay batel ta satik.^f **10** Sk'elojik-o vinajel k'alal muy batel li Jesuse, va'un ta anil no'ox te k'ot cha'vo' viniketik ta xokonik ti sak sk'u' spok' slapojike^g **11** xchi'uk xi laj yalike: «Viniketik ta Galilea, çk'u' yu'un li' va'aloxuk ak'elojik muyel vinajele? Li Jesus ti li' to'ox achi'ukike xchi'uk ti laj yich' ik'el batel ta vinajele ja' jech tsut tal k'ucha'al laj avilik muy batel ta vinajele».

12 Va'un, lok'ik batel li ta vits Olivatik chalbeike, batik ta Jerusalen^h ti te van junuk kilometro snamal ti te chlik tal ta Jerusale. **13** K'alal k'otike, muyik batel li ta kuarto ta ak'ol ti bu chvayike. Taje ja'ik li Pedro, Juan, Santiago, Andres, Felipe, Tomas, Bartolome, Mateo, Santiago ti ja' li xnich'on Alfeoe, Simon ti ja' li Baxbol Vinike* xchi'uk li Judas xnich'on Santiagoe.ⁱ **14** Skotolik ko'ol yo'ontonik mu xikta sbaik ta spasel orasion, te oy junantik antsetik,^j te oy li Maria sme^k Jesuse xchi'uk li yitsinabtake.^k

15 Va'un, li va' k'ak'ale, oy jun velta ti va'i ta stojolal ermanoetik li Pedroe (li epal krixchanoetik taje te van 120 ta vo' skotolik) xchi'uk xi laj yale: **16** «Viniketik, kermanotak, persa ono'ox sk'an xk'ot ta pasel li Ts'ibetik ti laj yal ta albil k'op ta stojolal David li ch'ul espiiritu ta sventa li Judase.^l Li Judase ja' k'ot ta jbeiltasvanej yu'un li buch'utik bat xchukik Jesuse.^m **17** Yu'un ja' to'ox jchi'ilkukitⁿ xchi'uk jmoj litunkutik. **18** (Li vinik taje man-o jsep yo-

1:8 *O «k'alal to ta sti'ilalt balumil».
1:13 *O «ti oy taje ta yo'ontone».

KAP. 1

- a Ech 4:33
b Is 43:10
Lu 24:48
Jn 15:26, 27
c Ech 5:27, 28
d Ech 8:14
e Kol 1:23
f Lu 24:51
Jn 6:62
g Mt 28:2, 3
h Lu 24:52
i Mt 10:2-4
Mr 3:16-19
j Lu 23:49
k Mt 13:55
Jn 7:5
Gal 1:19
l Sl 41:9
Sl 55:12
Jn 13:18
m Lu 22:47
Jn 18:3
n Mt 10:2, 4
Lu 6:12-16
Jn 6:70, 71

Kolumna 2

- a Sak 11:12
Mt 26:14, 15
b Mt 27:5-8
c Sl 69:25
d Sl 109:8
e Mt 3:13
f Lu 24:51
Ech 1:9
g Mt 28:5, 6
Mr 16:6
h 1Sa 16:7
1Kr 28:9
Jer 11:20
i Jn 6:70
j Pr 16:33

KAP. 2

- k Le 23:16
Dt 16:9-11
l Ech 4:31

sil li stojol ta skoj li k'usi chopol la spase,^a pajal k'ot sjol k'alal p'aje,^b t'om li xch'ute,^c va'un busk'ij lok'el skotol li sbel xch'ute.^b **19** Taje la sna' skotol jnaklejetik ta Jerusalen, jech oxal Akeldama la sbiiltas ta sk'opik li osil taje, ja' xkaltik, (yosilal ch'ich'). **20** Yu'un xi ts'ibabil ta slivroal Salmose: «Xokoluk xkom ti bu nakale, mi junuk jnaklej xkom te»,^c Jech xtok: «Yanuk xa-o buch'u' sbain li k'usi to'ox sbainoje».^d **21** Ja' yu'un, persa sk'an xich' t'ujel junuk li buch'u' li' ono'ox la xchi'inunkutik skotol k'ak'al k'alal la spas yabtel ta jtojolalkutik li Kajvaltik Jesuse, **22** ti te oy k'alal ak'bat yich' vo' yu'un Juan^e k'alal li' to'ox jchi'ukutike xchi'uk k'alal laj yich' ik'el muyele,^f li vinik taje persa sk'an ti yilujuk jech k'ucha'al laj kilkutik ti cha'kuxi li Jesuse».^g

23 Ja' yu'un, la sva'anik cha'vo': ja' li Jose ti Barsabas chalbeik ti Justo yan sbie xchi'uk li Matiase. **24** Va'un, la spasi orasion xchi'uk xi laj yalike: «Jeova,^h vo'ot ti xavojtikinbe yo'onton skotol li krixchanoetike,^h ak'bun kilkutik buch'u' junukal at'ujoj li ta xcha'vo'alik **25** sventa ja' ak'o stsak li abtelal li'e xchi'uk ti ja' ak'o ochuk li ta abtel sventa jtakbole, ti laj yikta komel Judas sventa stam batel yan sbee».ⁱ **26** Ja' yu'un, laj yak'ik suerte,^j va'un ja' k'ot ta stojol Matias li suertee; jech oxal k'ot ta xchi'ilik* li 11 ta vo' jtakboletike.

2 Va'un, k'alal ja'o yakal li Sk'inal Pentekostese,^k jmoj te tsobolik ta jpej na. **2** Ta ora no'ox oy k'usi nik ta vinajel, tsots tajej xjumumet jech k'ucha'al tsatsal ik', laj yich' a'iel ta spejel na ti bu chotolike.^l **3** Xchi'uk oy

1:18 *O «ts'uje». ^aO «jat ta o'lol».
1:24 *K'elo Apendise A5. 1:26 *Ja' xkaltik, jech laj yich' ilel k'ucha'al li 11 ta vo' jtakboletike.

k'usi laj yilik ti xko'olaj k'ucha'al leb k'ok'e, la spuk sba ti bu oyike xchi'uk te k'ot ta sbaik ta jujuntal, **4** va'un skotolik lik ventainatikuk yu'un ch'ul espiritu^a xchi'uk lik k'opojikuk ta yantik k'opetik, ja' ti k'usi k'opal ak'bat sna'ik yu'un li ch'ul spiritue.^b

5 Li va' k'ak'ale, li judaetik ta yantik lum ta spejel balumil ti lek yich'ojik ta muk' Diose te talemik ta Jerusalen.^c **6** Ja' yu'un, k'alal laj ya'ilik li k'usi nika, la stobs sba epal krixchanoetik xchi'uk ch'ayal to k'ot yo'ontonik, yu'un laj ya'ilik ta jujuntal ti yakal ch'k'oponatik ta sk'op stukike. **7** Ta mel, toj ch'ayal to k'ot yo'ontonik xchi'uk xi lik yalike: «K'elavilik, ζmi mu jgalileaeetikuk^d li buch'utik yakal ch'k'opojike? **8** ζK'uxi xa no'ox ti yakal ch'k'opojik ta jk'op jtuktike?» **9** Li krixchanoetik li' jchi'uktike ja'ik jpartiaetik, jmediaetik,^e j-elametik,^f jmesopotamiaetik, judaetik, jkapadosiaetik, jponoetik, krixchanoetik ta slumal Asia,^g **10** jfrjiaetik, jpanfiliaetik, j-ejiptoetik, jlibiaetik ti te nopol xbat ta Sirenee, jvula'aetik ti likemik tal ta Roma ti ja'ik judaetik xchi'uk ach' jch'unolajeletike,^h **11** jkretaeetik xchi'uk j-arabiaetik, laj ka' ta jk'op jtukutik li yutsil slekil yabtel Diose». **12** Ta mel, skotolik toj labal sba laj ya'ilik xchi'uk ch'ayal to k'ot yo'ontonik xchi'uk xi lik yalbe sbaike: «ζK'usi smelolal le'e?». **13** Pe junantike lik na'levanikuk xchi'uk xi chalike: «Yakubemik ta chi'il vino».*

14 Ja' yu'un, va' li Pedroe xchi'uk li I1 ta vo' xchi'iltaek,ⁱ xi tsots lik yale: «Viniketik ta Judea xchi'uk skotol jnakeletik ta Jerusalen, chikintaik lek li k'usi chkalboxuke xchi'uk na'ik me li k'usi li'e. **15** Ta mel, li krix-

2:8 *O «ta jk'op jtuktik ti bu vok'emutike». **2:10** *Ja' li buch'utik ochemik xa ta sreligion judaetike. **2:13** *O «ach' vino».

KAP. 2

- a Mr 1:8
Jn 14:26
b Ech 10:45, 46
1Ko 12:8, 10
c Eks 23:17
d Mr 14:70
Ech 1:11
e 2Re 17:6
f Da 8:1, 2
g 1Pe 1:1
h Eks 12:48
i Ech 1:13
- Kolumna 2
a Joe 2:28
b 1Ko 12:8, 10
c Joe 2:28-32
Ro 10:13
d Jn 5:36
Jn 14:10
e Jn 19:10, 11
Ech 4:27, 28
1Pe 1:20
f Lu 23:33
Ech 5:30
Ech 7:52
g Ech 3:15
Ro 4:24
1Ko 6:14
Kol 2:12
Ebr 13:20
h Jn 10:17, 18

chanoetik li'e mu'yuk bu chyakubik jech k'ucha'al chavalike, yu'un yoxibal to ora.* **16** Yu'un li k'usi yakal ch'k'ot ta pasele ja' li k'usi xi xa ono'ox albil ta stojolal j-alk'op Joele: **17** ζXi chal li Diose: «Va'un, li ta slajebal xa k'ak'ale, ta jmal yalal tal jch'ul spiritu ta stojolal skotol krixchanoetik, va'un li akereem atsebike ta xalik albil k'opetik, oy k'usitik chilik li akereemike xchi'uk li moletik avu'unike ta xvaychinajik,^a **18** jech xtok, k'alal to ta jmosotak xchi'uk ta jkiaratak ta jmal tal ta stojolalik jch'ul spiritu li va' k'ak'ale, va'un chalik batel albil k'opetik.^b **19** Xchi'uk ch'ak'ale ilel k'usitik labal sba ta vinajel xchi'uk senyailtak ta sba balumil, chvinaj ch'ich', k'ok' xchi'uk pimil ch'ail.* **20** Ch-ik'ub li k'ak'ale xchi'uk t'apas ta ch'ich' li luna* k'alal sk'an to'ox xtal li smuk'ta k'ak'alil Jeova[#] ti toj tsots sk'oplale. **21** Ja' yu'un, skotol li buch'utik tsk'an vokol ta sbi Jeovae[#] ja' chkol».^c

22 »Viniketik ta Israel, chikintaik li jk'ope: li Diose laj yak' lek avilik ti ja' la stak tal li Jnasaretal Jesuse, la spas sk'elobiltak ju'elal xchi'uk k'usitik labalik sba ta aventaik ta stojolal li Jesuse,^d jech k'ucha'al ana'ojike. **23** Li vinik ti laj yich' ak'el ta k'abal ta stojolal jajkontratake, ti jech laj yak' k'otuk ta pasel Dios ti sna'oj xa ono'oxe,^e vo'oxuk laj avak'ik ta jok'anel ta jtel te' ta sk'ob li buch'utik toj chopolike xchi'uk laj avak'ik ta milel.^f **24** Pe li Diose la skolta lok'el^g ta yok sk'ob li xk'uxul* lajelal k'alal la xcha'kuxese, yu'un mu stak' ti te xkom ta yok sk'ob li lajelale.^h **25** Yu'un xi ono'ox laj yal David ta stojolal taje: «Te oy-o ta ko'onton*

2:15 *Ja' xkaltik, te van ta balunek ora ta sob. **2:19** *O «ch'ayil». **2:20** *O «u». **2:20, 21** #K'elo Apendise A5. **2:24** *O ja' van sk'opial «yak'iltak». **2:25** *Literal «ta keloval».

li Jeovae,* te oy ta jbats'ik'ob sventa mu buch'u svuyilanun. **26** Xkuxet tajek ko'onton xchi'uk ximuyubaj no'ox k'usi laj lak ta skoj taje. Jech xtok, oy spatobil ko'onton; **27** yu'un mu'yuk te chaviktaun li ta Mukinale* mi ja'uk chavak'be k'a'uk sbek'tal li buch'u tuk' yo'onton chak' sba ta atojolale.^a **28** Laj xa avak'bun kil li sbelel kuxlejale; chavak'bun tajek xkuxetaj ko'onton k'alal te oyun ta atojolale.*^b

29 »Viniketik, kermanotak, mi xavak'ik xik'opoje, xu' jamal chkalboxuk ta meel ta sventa David ti ja' jolil ta uts' alalile, yu'un cham xchi'uk laj yich' mukel li stuke,^c li' to oy ta jtojalaltik avi li smukinale. **30** Yu'un ja' to'ox jun j-alk'op xchi'uk sna'oj ti jamal yalaj ta meel Dios ti ja' chchoti junuk snitlulal li ta chotlebal sventa ajvalile,^d **31** laj yil xchi'uk laj xa ono'ox yal ta sventa li xcha'kuxesel Kristoe, ti mu'yuk bu laj yich' iktabel sbek'tal li ta Mukinale* xchi'uk ti mu'yuk bu te k'a'e.^e **32** Taje ja' li Jesus ti laj yich' cha'kuxesel yu'un Diose, testigoutik jkoltollik ti jech k'ot ta pasele.^f **33** Ja' yu'un, ta skoj ti laj yich' toybel sk'oplal ta sbats'ik'ob Dios^g xchi'uk ti laj yich' ch'ul espiritu ti albil ono'ox sk'oplal yu'un Totile,^h ja' laj yak' Jesus li k'usi chavilik xchi'uk li k'usi chava'iike. **34** Pe mu'yuk bu muy batel ta vinajel li Davide, yu'un xi laj yal stuke: «Li Jeovae* xi laj yalbe li Kajvale: «Chotlan ta jbats'ik'ob **35** ja' to mi laj kak' ta skajleb avakan li avajkontratake»». ⁱ **36** Ja' yu'un, ak'o sna' lek sjunul jteklum Israel ti Diose laj yak' k'otuk ta Kajvaltik' xchi'uk ta Kristo li Jesuse, ja' li buch'u la amilik ta jtel te'e».^k

2:25, 34, 39 *K'elo Apendise A5. 2:27, 31 *O «Adese», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un kruxchanoetike. K'elo Glosario, mukinal. 2:28 *O «yeloval asate».

KAP. 2

- a Ech 13:35
b Sl 16:8-11
c 1Re 2:10
d 2Sa 7:12, 13
Sl 89:3, 4
Sl 132:11
e Sl 16:10
f Lu 24:46-48
Ech 1:8
Ech 3:15
g Ro 8:34
Flp 2:9-11
1Pe 3:22
h Jn 14:26
i Sl 110:1
Lu 20:42, 43
1Ko 15:25
Ebr 10:12, 13
j Mt 28:18
Jn 3:35
Ech 5:31
k Jn 19:6

Kolumna 2

- a Lu 24:46, 47
Ech 17:30
Ech 26:20
b Mt 28:19
c Mt 26:27, 28
Ef 1:7
d Joe 2:28
e Joe 2:32
f Dt 32:5
Sl 78:8
g Ech 8:12
Ech 18:8
h Ech 4:4
Ech 5:14
i Ech 2:46
j Ech 1:14
k Ech 5:12

l Mt 19:21

m Ech 4:32, 34

37 Va'un, k'alal laj ya'ik li k'usitik taje, solet toj k'ux laj ya'i ta yo'ontontik, ja' yu'un xi laj yalbeik li Pedro xchi'uk li yantik jtakboletike: «Viniketik, kermanotak, ġk'usi sk'an jpaskutik?». **38** Xi albatik yu'un li Pedroe: «Suteso avo'ontontik» xchi'uk ich'ik vo' ta jujuntal^b ta sbi Jesukristo sventa chavich' pasbel perton li amulike,^c va'un chavich'ik ch'ul espiiritu ti ja' jun matanal ti mu'yuk tojbile. **39** Yu'un ja' aventaik li k'usi albil sk'oplale,^d ja' sventa avalab anich'nabik xchi'uk ja' sventa li buch'utik nom oyike, skotol li buch'utik chtakatik ta ikel yu'un li Jeova* Dios ku'untike».^e **40** Jech xtok, ep to k'usitik laj yal sventa lek tsakal chalbe sk'oplal li mantale xchi'uk xi to tojbtasvane: «Ch'ako abaik ta stojolal li jk'ol kuxlejaj ti toj chopol li'e».^f **41** Ja' yu'un, li buch'utik ta muyubajel la xch'ambeik li sk'ope laj yich'ik vo',^g li va' k'a-k'al une, te van oxmiluk k'otik ta jch'unolajel.^h **42** Xchi'uk jech-olaj yak' ta yo'ontontik xchanel li k'usi chak'ik ta chanel li jtakboletike, ko'ol tstsob sbaik,* chve'ik' xchi'uk tpsasik orasion.ⁱ

43 Li jtakboletike toj labalik sba k'usitik lik spasiik xchi'uk ep senyailtak la spasiik. Lik xi'uk skotol li buch'utik laj yilik taje xchi'uk lik xi'taik* li Diose.^k **44** Skotol li buch'utik pasik ta jch'unolajele jmoj lek tsobolik, ko'ol yu'unik li k'usitik oy yu'unike, **45** la xchonik li k'usitik oy yu'unike' xchi'uk li yosilike xchi'uk la xch'akbe sbaik li stojole, ja' ti k'u yelan chtun yu'unik ta jujuntale.^m **46** Jech xtok, jujun k'ak'al ch'otik ta templo sventa ko'ol k'usi ch'ot spasiik xchi'uk te chve'ik ta jeltos naetik, xmu-yubajik tajek k'alal ko'ol chve'ike xchi'uk ta sjunul yo'onton tpsa-

2:42 *O «chak'be sbaik li k'usitik oy yu'unike». 2:43 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

sik taje, **47** tsk'upil k'optaik Dios xchi'uk lek ch-ilatik yu'un skotol li krixchanoetike. K'alal jech yakal chk'ot ta pasele, ju-jun k'ak'al laj yich'ik pojel yu'un Jeova* li krixchanoetike, jech pasik ta jchank'opetik.^a

3 Oy jun k'ak'al ti yakal chmuyik batel ta templo li Pedro xchi'uk Juane, ti ja'o yorail chich' pasel orasion li ta sbalunebal orae,* **2** te ch-ik'at batel jun vinik ti koxo ono'ox vok'eme. Te chak'ik skotol k'ak'al ta sts'el sti' templo ti K'upil sba sbi sventa tsak'anbe limoxna* li buch'utik te ch-ochik ta temploe. **3** K'alal la sta ta ilel Pedro xchi'uk Juan ti jutuk xa sk'an x-ochik batel ta temploe, lik sk'anbe limoxna.* **4** Pe li Pedro xchi'uk Juane la sk'elik lek xchi'uk xi laj yalbeike: «K'elunkutik». **5** Jech oxal, k'elatik lek yu'un li koxoe, yu'un tsmala mi oy k'usi ch-ak'bat. **6** Pe xi laj yal li Pedro: «Mu'yuk jplata mi ja'uk j-oro, pe chak'bot li k'usi oy ku'une: jta sbi Jnasaretal Jesukristo, xanavan!»^b **7** Va'un, la stsakbe sbats'ik'ob xchi'uk la snit likel.^c Ta anil no'ox tsatsub li yakane xchi'uk li snuk' yakane;^d **8** laj une xp'itluj to likel^e xchi'uk lik xanavuk. Va'un, ko'ol xa ochik batel li ta temploe, chanav batel, xp'itomaj no'ox batel xchi'uk tsk'upil k'opta Dios. **9** Te une, ilat yu'un skotol krixchanoetik ti yakal chanav xchi'uk ti tsk'upil k'opta Diose. **10** Va'un, lik yojtikinik ti ja' li vinik ti te ono'ox xchotet tsk'an limoxna* li ta sti' templo ti K'upil sba sbie,^f labal sba tajak laj yilik xchi'uk ch'ayal to k'ot yo'ontonik ta skoj li k'usi k'ot ta pasele.

11 K'alal te stsakojbe sk'ob Pedro xchi'uk Juan li vinike, mu xa sna' k'usi tspacek li krixcha-

2:47; 3:19 *K'elo Apendise A5. 3:1 *Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al. 3:2, 3, 10 *O «matanal ta xk'uxul o'ontonal».

KAP. 2

a Ech 5:14
Ech 11:21
1Ko 3:7

KAP. 3

b Ech 3:16
Ech 4:10
c Mt 8:14, 15
Mt 9:24, 25
d Jn 5:8, 9
Ech 9:34
Ech 14:8-10

e Is 35:6

f Ech 3:2

Kolumna 2

a Jn 10:23
Ech 5:12

b Eks 3:6

c Is 52:13
Is 53:11

d Flp 2:9-11

e Ech 5:30

f Mt 27:20, 21
Lu 23:14, 18

g Ech 5:31
Ebr 2:10

h Lu 24:46-48
Ech 1:8
Ech 2:32

i Jn 16:2, 3
1Ti 1:13

j 1Ko 2:8

k Sl 118:22
Is 50:6
Is 53:8
Da 9:26
Lu 22:15

l Ech 2:38

m Ese 33:11
Ef 4:22

n Ese 33:14, 16
1Jn 1:7

noetik ta skoj ti xmuyubajik ta jyalele, va'un anil batik ti bu sbiinnoj Kotkot na yu'un Salomon^a ti oy jaychol yoyale. **12** K'alal laj yil Pedro taje, xi laj yalbe li jteklume: «Viniketik ta Israel, ħk'u yu'un ti labal sba tajak chava'iik le'e? Xchi'uk ħk'u yu'un ti soles chak'elunkutike, ti xko'olaj k'ucha'al ta ju'el no'ox jtukutik yilel o ti ja' no'ox ta skoj ti ta sjunul ko'onton chitunkutik ta stojolal Dios ti lik xanavuke? **13** Li Sdios Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe,^b ti ja' Sdios li jmolto-taktike, la stoybe sk'oplal li Yaj-tunel^c ti ja' Jesus^d ti laj avak'ik ta k'alab^e xchi'uk ti la ap'ajik ta yeloval Pilato ak'o mi tsk'an ox tskolta lok'el li stuke. **14** Jech, li vo'oxuke la ap'ajik li buch'u ch'ul xchi'uk tuk'e, ja' la ak'anik vokol ti ja' ak'o xavich'ik koltabel lok'el li jun jmilvanej vini-ke,^f **15** pe ja' laj avak'ik ta miliel li Bankial Jbeiltsavanej sventa kuxlejale.^g Pe li Diose la xcha'kuxes, laj kilkutik ti jech k'ot ta pasele.^h **16** Ja' yu'un, ta sventa li sbie xchi'uk li xch'unel ko'ontonkutik ta sbie, kalem xa li vinik li' ak'elojike xchi'uk ti xavojtkinike. Li xch'unel ko'ontonkutik ta stojolal Jesus ja' ta skoj ti kalem xa lek li vinik li' ak'elojike. **17** Li avie, kermanotak, jna'oj ti ja' ta skoj ti mu xanabeik smelolal ti jech la apasike,ⁱ jech k'ucha'al la spasiq li ajvaliletik avu'unik eke.^j **18** Pe ja' jech laj yak' k'otuk ta pasel Dios li k'usi yaloj xa ono'ox ta ye skotol li j-alk'opetike, ti chil svokol li Kristoe.^{*k}

19 »Ja' yu'un, suteso avo'ontonik^l xchi'uk sutanik tal^m sventa xich' tup'el li amulike,ⁿ va'un jech chk'ot yorail li siketel o'ontonal ti te chlik talel ta stojolal Jeovae* **20** xchi'uk sventa tstakboxuk tal li Kristo ti ja' va'anbil ta atojolalike, ti ja' li Jesuse. **21** Li stuke sk'an te xkom ta vinajel ja' to

3:18 *O «Skristoe».

mi la sta yorail chcha'ta yav skotol li k'usitik yaloj xa ono'ox Dios ta ye li ch'ul j-alk'opetik yu'un ta vo'nee. **22** Yu'un xi ono'ox yaloj li Moise: «Li Jeova* Dios avu'unike tsva'anboxuk jun j-alk'op ti te chlok' ta stojolal avermanotakik ti xko'olaj k'ucha'al vo'one.^a Sk'an me xachikintabeik skotol li k'usitik chalboxuke.^b **23** Ta melel, buch'uuk* no'ox ti mu xchikintabe li J-alk'op taje chich' lajesel yu'un Dios».^c **24** Jech ono'ox, skotol li j-alk'opetike, ti lik tal ta sk'ak'alil Samuel k'alal to ta yantik j-alk'opetik ti ts'akal to talike, yalojik ono'ox ta jamal ti jech chk'ot ta pasel li k'usitik avie.^d **25** Li vo'oxuke ja' xnich'naboboxuk j-alk'opetik xchi'uk vo'oxuk chatabeik sbalil li k'usi albil sk'oplal tatrato la spas Dios xchi'uk amoltotakike,^e xi albat li Abraane: «Tstaik bendision ta stojolal anitilulal skotol li uts' alaliletik ta balumile».^f **26** K'alal la stoy likel Yajtunel li Diose, la stakboxuk batel ba'yel^g sven-ta xak'boxuk bendision k'alal la xch'akoxuk lok'el li ta k'usitik chopol chapasik ta jujuntale».

4 K'alal ja'o yakal chchi'nik ta lo'il jteklum li cha'vo'ike, te k'ot ta stojolalik li paleetike, li bankilal yu'un jchabivanejetik ta temploe xchi'uk li jsaduseoetike.^h **2** Ch-ilinik ta skoj ti yakal chchanubtasik jteklum li jtakboletike xchi'uk ti yakal chalik ta jamal ti laj yich' cha'kuxesel li Jesuse.ⁱ **3** Va'un, laj yich'ik tsakel batel xchi'uk tik'atik ta chukel/ k'alal to ta yok'omal, yu'un ch-och xa ox ak'obal. **4** Ak'o mi jech, li buch'utik laj ya'ik li mantale ep buch'utik la xch'unik, te van vo'miluk yepal li viniketike.^k

5 Li ta yok'omale, la stsob sbaik ta Jerusalem li ajvaliletik yu'unike, li moletike xchi'uk li

3:22 *K'elo Apendise A5. 3:23 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje.

KAP. 3

- a Dt 34:10
Ech 7:37
b Dt 18:15, 18
c Dt 18:19
d Lu 24:27
Ech 10:43
e Ro 9:4
f Je 22:18
Gal 3:8
g Ech 13:45, 46
Ro 1:16

KAP. 4

- h Ech 23:8
i Ech 4:33
Ech 17:18
j Lu 21:12
k Ech 2:41
Ech 6:7

Kolumna 2

- a Jn 18:13
b Mt 26:57
Lu 3:2
Jn 11:49-51
c Ech 7:55
d Ech 3:7
e Ech 3:6
f Ech 2:36
g Ech 2:24
Ech 5:30
h Sl 118:22
Is 28:16
Mt 21:42
1Pe 2:7
i Mt 1:21
Ech 10:43
Flp 2:9, 10
j Jn 1:12
Jn 14:6
1Ti 2:5, 6
k Mt 11:25
1Ko 1:26, 27

l Jn 7:14, 15

m Ech 3:11

n Lu 21:15

jchanubtasvanejetik ta mantale. **6** Te oy ek li Anas^a ti ja' bankilal palee, li Kaifase,^b li Juane, li Alejandro xchi'uk skotol li buch'utik ja' yuts' yalal li bankilal palee. **7** Va'un, va'anatik ta o'lol li Pedro xchi'uk Juane, xi lik jak'batikuke: «¿Buch'u ta sju'el o buch'u ta sbi ti jech la apasike?». **8** Va'un, li Pedro ti ventainbil yu'un ch'ul espiritue^c xi la stak'e:

«Ajvaliletik ta jteklum xchi'uk moletik, **9** mi chajak'bunkutik avi ta skoj ti oy k'usi lek la jpasbekutik jun vinik ti ipe^d xchi'uk mi chak'an chana'ik buch'u la xpoxta li vinik li'e, **10** na'ik me akotolik xchi'uk skotol steklumal Israel ti ja' ta sbi Jesukristo li Jnasaretal vinike,^e ti la amilik ta jtel te'e^f pe ti cha'kuxesat yu'un Diose.^g Ja' ta sventa ti li va'al ta atjoolalik li vinik ti poxtajem xae. **11** Taje ja' <li ton ti mu'yuk sbalil laj avilik vo'oxuk li jva'anej naouxuke, li ton taje ja' li bu k'otem ta chikin na ti mas tsots sk'oplale».^h **12** Jech xtak, mu'yuk bu yan chich' tael kolebal, yu'un ch'abal yan biil' ta balumil ti ak'bil tal ta stojolal krixchanoetik ti xu' xijkol yu'one».^j

13 Pe toj labal sba laj ya'ik k'alal laj yilik ti lek jamal sna' xk'opojik* li Pedro xchi'uk Juane xchi'uk k'alal laj yak'ik venta ti ja' viniketik ti mu'yuk chanunajemike,^k ti ja'ik no'ox k'ucha'al yan krixchanoetike. Jech oxal, laj yak'ik venta ti ja'ik li buch'utik chchi'nik to'ox li Jesuse.^l **14** K'alal te sk'elojik li vinik ti laj yich' poxtaele, ti te va'al xchi'uk li Pedro xchi'uk Juane,^m mu xa sna' k'usi tstak'ik.ⁿ **15** Ja' yu'un, takatik lok'el ti bu tsstob sbaik li Sanedrine, va'un oy k'usi lik sja-k'ilanbe sbaik, **16** xi laj yalike:

4:13 *O «tsots yo'ontonik». #O «ti jutuk no'ox chanunajemike», ja' xkaltik, ti mu'yuk chanunajemik li ta chanob vun yu'un jrabetike; ma'uk sk'an xal ti mu sna'ik sk'elel o sts'ibael vune.

«¿K'usi ta jpasbetik li viniket li'e?»^a Yu'un lek xvinaj ta meel li senyail laj yak'ik ta ilele, jun senyail ti laj yilik li jnaklejetik ta Jerusalene,^b ja' yu'un mu xu' xkalitik ti mu'yuk bu jech k'otem ta pasele. **17** Sventa mu xpuk batel mas sk'oplal li ta jteklume, tsots jsibtastik xchi'uk kalbetik ti ak'o mu xa buch'u xalbeik sk'oplal li biil taje».^c

18 Va'un, takatik ta ik'el xchi'uk albatik mantal ti mu me k'usi xalik jset'uk* xchi'uk ti mu me xchanubtasvanik ta sventa li sbi Jesuse. **19** Pe xi la stak' li Pedro xchi'uk Juane: «Mi tuk' chil Dios ti ja' ta jchikintakutik li k'usi chavalike ti ja' mu'yuk ta jchikintabekutik li Diose, vo'ot xana' atukik. **20** Pe li vo'onkutike mu xu' xkikta jbakutik ta yalel li k'usi kilojkutik xchi'uk li k'usi ka'iojikutike».^d **21** Jech oxal, k'alal tsots xa ox sibtasatik yan veltae, koltaatik batel, yu'un mu'yuk bu la stabeik srasonal sventa chak'beik kastigo xchi'uk ta skoj ti chi'taik li jteklume,^e yu'un yakal ts'upil k'optaik Dios skotolik ta skoj li k'usi k'ot ta pasele. **22** Yu'un mas xa ta 40 sjabalil li vinik ti laj yich' poxtael ta sk'elobil ju'elale.*

23 K'alal laj xa ox yich'ik koltael lok'ele, batik ta stojolal li xchi'iltakike xchi'uk laj yalbeik li k'usi albatik yu'un li bankial paleetik xchi'uk li moletike. **24** K'alal laj ya'ilik taje, ko'ol yo'ontonik la spasiq orasion ta stojolal Dios xchi'uk xi laj yalike:

«Kajval ti Muk'ul Jpasmantalote, vo'ot la apas li vinajele, li balumile, li nabe xchi'uk skotol li k'usitik te oye^f **25** xchi'uk ta stojolal ch'ul espiiritu xi laj aval ta ye jmoltootkutik David^g ti ja' avajtunel: «¿K'u yu'un ti xvoch-lajetik* li muk'tik lumetike? ¿K'u yu'un ti mu'yuk sbalil k'usi

4:18 *O «jutebuk». 4:22 *O «senyaille». 4:25 *O «x-avljajetik».

KAP. 4

a Jn 11:47

b Ech 3:9, 10

c Ech 5:40

d Ech 5:29

e Lu 22:2
Ech 5:26f Eks 20:11
Ne 9:6
Sl 146:6

g 2Sa 23:1, 2

Kolumna 2

a Sl 2:1, 2

b Lu 23:12

c Sl 45:7
Ech 10:38d Is 53:10
Lu 24:44
Ech 2:23
1Pe 1:20e Ech 2:43
Ech 5:12

f Ech 3:16

g Ech 2:2, 4

h 1Te 2:2

i Ech 2:44, 45

j Ech 1:21, 22
Ech 4:2

k Ech 2:44, 45

l Ech 5:1, 2

tsnop li jteklumetike? **26** Tsva'an sbaik lek li ajvaliletik ta balumile xchi'uk li buch'utik tsots yabtelike jmoj tstsob sbaik sventa tskontrainik li Jeovae* xchi'uk li buch'u st'ujoje».^h **27** Yu'un ta meel, li Erodese, li Ponsio Pilatoe,^b li jyanlum krixchanoetike xchi'uk li j-israeletike laj yich'ik tsoebel li' ta jteklume sventa tskontrainik li avajtunel Jesus ti ch'ule, ja' li buch'u la at'uje,^c **28** ja' yu'un la stsob sbaik sventa tpsasik li k'usi ono'ox avaloje. Ja' jech k'ot ta pasel li k'usitik taje, yu'un oyaju'el xchi'uk ja' jech oy ta avo'onton.^d **29** Li avie, Jeova,* tsako ta venta ti tsibtasvanike xchi'uk koltao sventa oyuk stsatsal yo'ontonik xalik batel ak'op li amosotake, **30** yo' to chaye' ak'ob sventa chapoxtavan xchi'uk yo' to chk'ot ta pasel li senyailtake^e xchi'uk li k'usitik labal sba ta sventa sbi li avajtunel Jesus ti ch'ule».^f

31 K'alal laj xa ox sk'anik vokole,* nik li bu stsojoj sbaike, va'un ventainbil k'ot skotolik yu'un li ch'ul espiiritue^g xchi'uk tsots yo'onton chalik batel li sk'op Diose.^h

32 Jech xtok, li epal krixchanoetik ti la xch'unike ko'ol yo'ontonik xchi'uk ko'ol snopbenik, mi junuk buch'u laj yal ti ja' yu'un stuk li k'usi oy yu'une, ta komon yu'unik skotol li k'usitike.ⁱ **33** Jech xtok, li jtkaboleetike oy lek yip stsatsalik laj yalik batel ti cha'kuxi li Kajvaltik Jesuse.^j Skotolik bats'i ep ak'batik li slekil yutsil yo'onton Diose. **34** Ta meel, mu'yuk buch'u junuk abol sba yu'unik,^k yu'un skotol li buch'utik oy yosilik o snaike la xchonik, va'un chich'ik tal ti k'u yepal stojole, **35** te chk'ot yak'ik ta yok sk'ob li jtkaboleetike.^l Va'un, te chich'ik pukbel ta

4:26, 29 *K'elo Apendise A5. 4:26 *O «li Skristoe». 4:31 *O «spasiq orasion ta sjunul yo'ontonike».

jujuntal ti k'u yepal chtun yu'unike.^a **36** Jech oxal, li Jose ti Bernabe yan sbi yu'un li jtkabolelike^b (ti xi smelolal k'alal chich'jelubtasele: «xnich'on jpat-o'ontonal»), ti ja' jlevi vinik ti vok'em ta Chipree, **37** oy jsep yosil, la xchon, va'un laj yich'be tal li stojole xchi'uk laj yak'be ta yok sk'ob li jtkabolelike.^c

5 Pe oy jun vinik ti Ananias sbie xchi'uk ti Safira sbi li yajnile la xchon jsep yosilik. **2** Pe la xch'akbe komel ta mukul jlomuk li stojole, sna'oj ek li yajnlle, va'un jlom xa no'ox bat yak'be ta yok sk'ob li jtkabolelike.^d **3** Pe xi laj yal li Pedro: «Ananias, çk'u yu'un laj avak' stijbot avo'onton Satanas ti la alo'la^e li ch'ul espiritu^f xchi'uk ti ta mukul la ach'akbe komel li stojol avosile? **4** ÇMi mu ja'uk to'ox avu'un k'alal mu'yuk to'ox achonoje? Xchi'uk k'alal laj xa ox achone, çmi mu oyuk to'ox ta avok ak'ob? ÇK'u yu'un jech la anop ta avo'onton le'e? Ma'uk la alo'la li krixchanoetike, ja' la alo'la li Diose». **5** K'alal laj ya'i li Ananiase, yal ta lum xchi'uk cham. Va'un, xi'ik tajek skotol li buch'utik laj ya'iike. **6** Pe va'iik li kerem viniketike, la xpixik ta pok', la slok'esik batel xchi'uk la smukik.

7 Jutuk mu oxibuk ora ta ts'akale, och batel li yajnile, mu sna' li k'usi k'otem ta pasele. **8** Xi laj yal li Pedro: «Albun ka'i, çmi ja' jech yepal stojol li avosilik la achon acha'vo'alike?». Xi la stak'e: «Ja' jech yepal». **9** Va'un, xi albat yu'un li Pedro: «ÇK'u yu'un acha'vo'alik jmoj la anop ak'opik ti chavak'ik ta preva li xch'ul espirtu Jeovae?* çK'elavil! Li' xa xtalik ta ti' na li buch'utik ay smukik li amalale, ja' chkuchoxuk batel ek». **10** Va'un, ta anil no'ox yal ta lum te ta yeloval Pedro xchi'uk cham. Chamem xa la staik k'alal ochik tal li kerem vi-

5:9, 19 *K'elo Apendise A5.

KAP. 4

a Ech 6:1

b Ech 11:22
Ech 12:25

c Lu 12:33

KAP. 5

d Ech 4:34, 35

e Sl 101:7
Ef 4:25
Kol 3:9

f Ech 5:9

Kolumna 2

a Ech 4:29, 30
Ech 6:8
Ech 14:3
Ech 15:12
Ro 15:18, 19
2Ko 12:12

b Jn 10:23
Ech 3:11

c Ech 6:7

d Mt 9:20, 21

e Lu 21:12

f Sl 34:7
Ech 12:7
Ech 16:26
Ebr 1:7, 14

niketike, la xkuchik batel xchi'uk te la smukik ta xokon smalal. **11** Ja' yu'un, xi' tajek sjunul li tsobobbaile xchi'uk skotol li buch'utik laj ya'iik li k'usitik k'ot ta pasele.

12 Li jtkabolelike ep la spasik senyailtak xchi'uk sk'elobiltak ju'elal li ta jteklume,^a jech xtok, skotolik te la tsob sbaik li ta Kotkot na yu'un Salomon ti oy jaychol yoyale.^b **13** Pe ja'uk li yantike mi junuk buch'u oy ta yo'onton tsk'an chbat xchi'inik li jchank'opetike; yan li jteklume lek chalbeik sk'oplal li jchank'opetike. **14** Jech xtok, epaj batel li jch'unolajeletik yu'un Kajvaltike, epal viniketik xchi'uk antsetik.^c **15** Ma'uk no'ox taje, yu'un li krixchanoetike tslok'esik ta muk'tik kaye li jchameletike, te chpuch'anik ta bik'it tem xchi'uk ta vayebal,* yu'un bal to cha'iik mi k'ot snak'obal ta sbaik jayvo'uk ti k'alal te chjelav li Pedro.^d **16** Jech xtok, te chk'otilanik li epal krixchanoetik li ta jteklumetik ti te oy ta sjoylejal Jerusalemene, laj yik'ik talei li jchameletike xchi'uk li buch'utik ch-ilbajinatik yu'un ibal sba* pukujetike, va'un laj yich'ik poxtael skotolik.

17 Jech oxal, va'i li mero ban-kilal pale xchi'uk skotol li buch'utik te xchi'uke, ti ja'ik li buch'utik chch'unik li chanubtasel chak'jsaduseoetike, ch-it'ixajik tajek. **18** Va'un, la stsakik li jtkabolelike xchi'uk la stik'ik li ta chukinab yu'un jteklume.^e **19** Pe li ta ak'obaltike, la sjam sti' chukinab li yaj-anjel Jeovae,*^f lok'esatik xchi'uk xi laj yale: **20** «Batanik, bat va'ano abaik ta templo xchi'uk albeik-o batel jteklum skotol li a'yel ta sventa li kuxlejale». **21** K'alal laj ya'iike, ochik batel ta templo k'alal sakub osile xchi'uk lik chanubtasvanikuk.

5:15 *O «kamiya». 5:16 *K'elo Glosario, *ibal sba*.

K'alal k'ot li mero bankilal pale xchi'uk skotol li buch'utik te xchi'uke, la stakik ta ik'el li Sane-drine xchi'uk skotol li jtsop moletik ta jteklum Israele, va'un la stakik batel j-abteletik ta chukinab sventa chik'ik tal li jtakboletike. **22** Pe k'alal k'otik li j-abteletike, mu'yuk bu te la staik li ta chukinabe. Ja' yu'un, sutik tal xchi'uk laj yalik li k'usi k'ot ta pasele, **23** xi laj yalike: «Bajal lek ta seguro la jtakutik li chukinabe xchi'uk te va'ajtik ta ti' chukinab li jchabivanejetike, pe mu'yuk buch'u te la jtakutik ta yut k'alal la jamkutike». **24** Va'un, k'alal laj ya'ik li bankilal yu'un jchabivanejetik ta templo xchi'uk li bankilal paleetike, mu xa sna' k'usi tpsasik ta skoj ti k'usi xu' xk'ot ta pasel ta ts'akale. **25** Pe oy buch'u te k'ot xchi'uk xi albatike: «jK'elavilik! Te oyik ta templo li viniketik ti la atik'ik ta chukele, te va'ajtik xchi'uk yakal chchanubtasik li jteklume». **26** Va'un, bat li bankilal yu'un jchabivanejetike xchi'uk li j-abteletik yu'une, bat yik'ik tal, pe mu'yuk bu laj yilbajinik, yu'un chi'ik mi ch-ak'batik ton yu'un li jteklume.^a

27 Ja' yu'un, laj yik'ik tal xchi'uk te la sva'anik ti bu tstsob sbaik li Sanedrine. Va'un, oy k'usi lik jak'batikuk yu'un li mero bankilal palee, **28** xi laj yale: «Jamal laj kalbotkutik ti mu xa xachanubtasvanik batel ta sventa li biil taje.^b Pe jk'elavilik!, noj xa ta chanutasel avu'unik li Jerusalene xchi'uk jp'el ta avo'ontonik chavak'ik jmulinkutik ti cham li vinik taje». **29** Xi la stak' li Pedro xchi'uk li yan jtakboletike: «Ja' sk'an ta jch'unbekutik smantal k'ucha'al ajvalil li Diose, ma'uk li krixchanoetike.^d **30** Li Dios yu'un jmoltotaktike la xcha'kuxes li Jesuse, ti vo'oxuk la amilik k'alal la ajok'anik ta jtel te'e.^e **31** Li Diose la stoybe sk'oplal

KAP. 5

a Lu 20:19

b Ech 4:18

c Mt 27:25
Ech 3:14, 15d Da 3:17, 18
Ech 4:19, 20

e Ech 2:23, 24

Kolumna 2

a Ech 2:32, 33
Flp 2:9

b Ech 3:15

c Mt 1:21
Ebr 2:10d Is 53:11
Ech 2:38
Ech 10:43e Lu 24:46-48
Ech 1:8

f Jn 15:26

g Ech 22:3

h Pr 21:30

i Ech 26:14

j Mt 10:17
Mr 13:9

ta sbats'ikob^a k'ucha'al Bankilal Jbeiltasvanej^b xchi'uk Jkoltavanej^c sventa tsutes yo'onton li Israele xchi'uk sventa tpsasbat per-ton li smule.^d **32** Li vo'onkutike lik'otkutik ta testigo ta sventa taje, ja' testigo ek^e li ch'ul espiritue,^f ti ja' li k'usi ak'bilik yu'un Dios li buch'utik chch'unbat smantal k'ucha'al ajvalile».

33 Ilinik taje k'alal laj ya'lik taje xchi'uk tsk'an ox tsmilik. **34** Pe te va'i jun vinik li ta Sane-drine, ja' jun jfariseo ti Gamaliel sbie,^g jchanubtasvanej ta Mantal ti tsakbil ta muk' yu'un sjunul li jteklume, va'un laj yal mantal ti ak'o yich'ik lok'esel batel jlike-luk li viniketike. **35** Laje, xi albatike: «Viniketik ta Israel, k'elo me abaik ta sventa li k'usi chanop chapasik ta stojolal li viniketike le'e. **36** Jech k'ucha'al li'e, le' xa k'uk sjalile, lik stoy sba li Teudase, laj yal ti tsots la sk'oplale xchi'uk epal viniketik la spas ta jmoj sk'opik xchi'uk, te van chanibuk sien. Pe laj yich' milel, jech tanpuk bat li buch'utik tsts'akliik to'oxe, va'un te laj-o sk'oplalik. **37** Ta ts'akale, k'alal ja'o yorail chich' tsakel biile, lik stoy sba li Judas ti ja' jgalilea vinike, va'un la stsob krixchanoetik sventa tsts'akliat. Ak'o mi jech, cham ek li vinik taje, jech tanpuk bat ta buyuk no'ox li buch'utik tsts'akliik to'oxe. **38** Va'un, xi chkalboxuk ta skoj li k'usitik k'ot ta pasel taje: mu xatik' abaik ta stojolal li viniketike le'e, ch'an utik. Yu'un mi ta stojolal no'ox krixchanoetik likem tal li chanutasel o li abtelal taje, ta xich' lajesbel sk'oplal; **39** pe mi likem tal ta stojolal Diose, mu xu' avu'unik slajesbel sk'oplal;^h yu'un mi mo'oje, xu' van ja' chatsakik ta k'op ta meler li Diose». **40** Ja' yu'un, la xch'unik li tojobtasel laj yak'e, va'un la stakik ta ik'el li jtakboletike, la stsiisik^j xchi'uk tstsot

laj yalbeik mantal ti ak'o xa yik-ta sbaik ta yalbel sk'oplal li sbi Jesuse, va'un la skoltaik batel.

41 Jech oxal, li stukike lok'ik batel li ta Sanedrine, xkuxet no'ox batel yo'ontonik,^a yu'un ja' matanal chilik ti laj yil svokolik ta skoj li sbi Jesuse. **42** Va'un, skotol k'ak'al ta templo xchi'uk ta jujupej na^b mu'yuk bu laj yikta sbaik ta chanubtasvanej xchi'uk ta yalbel sk'oplal li lekil a'yjetik ta sventa li Kristo Jesuse.^c

6 Li va' k'ak'ale, k'alal yakal ch-epaj li jchank'opetike, li judaetik ti chk'opojik ta griegoe lik bik'tal k'opojik ta stojolal li judaetik ti chk'opojik ta ebreoe, yu'un mu'yuk bu ich'bilik ta venta li me'on antsetik yu'unik* ta sventa li k'usi chich' pukel jujun k'ak'ale.^d **2** Ja' yu'un, li 12 ta vo' jtkaboletike la stakik ta ik'el skotol li jchank'opetike xchi'uk xi laj yalbeike: «Mu'yuk lek ti xkikta-kutik li chanubtasvanej ta sk'op Dios sventa ta jpukutik ve'lele.^e **3** Jech oxal, kermanotak, t'ujik vukvo' viniketik avu'unik^f ti xu' jpat ko'ontontik ta stojolalike,^g ti ventainbil yo'ontonik yu'un ch'ul espiritue xchi'uk ti oyuk sp'ijilike,^g yo' jva'antik ta sventa li k'usi sk'an pasel li'e;^h **4** yan li vo'on-kutike ja' chkak' ta ko'ontontik spasel orasion xchi'uk li abtelal ta sventa sk'op Diose». **5** Va'un, lek laj ya'i skotol jchank'opetik li k'usi laj yalike, jech oxal la st'ujik li Esteban ti ja' jun vinik ti oy ep xch'unel yo'ontone xchi'uk ti ventainbil yu'un ch'ul espiritue xchi'uk Felipe,ⁱ Prokoro, Nikanor, Timon, Parmenas xchi'uk Nikolas ti ja' jun ach' jch'unolajel* ta Antiochia. **6** Laj yik'ik tal ta stojolal li jtkaboletike, va'un k'alal laj xa ox spasik orasione, laj yak' sk'o-bik ta stojolalik.^j

6:1 *O «li antsetik ti chamem smalalik». **6:3** *O «vukvo' viniketik ti lek ch-albat sk'oplalike». **6:5** *Ja' li buch'utik ochemik xa ta sreligion judaetike.

KAP. 5

a Mt 5:12
Ech 16:25
Ro 5:3
2Ko 12:10
Flp 1:29
Ebr 10:34
1Pe 4:13

b Ech 20:20

c Ech 4:31

KAP. 6

d Ech 4:34, 35
1Ti 5:3
Snt 1:27

e Eks 18:17, 18

f Ech 16:1, 2
1Ti 3:7

g Ech 6:8, 10

h Dt 1:13

i Ech 21:8

j Dt 34:9
Ech 8:14, 17
Ech 13:2, 3
1Ti 4:14
1Ti 5:22
2Ti 1:6

Kolumna 2

a Ech 12:24
Ech 19:20

b Ech 2:47

c Jn 12:42
Ech 15:5

d Is 54:17
Lu 21:15
Ech 6:3

7 Ta skoj taje, jech-o puk batel li sk'op Diose,^a epaj batel ta jyalal li jchank'opetik^b ta Jerusalem xchi'uk ep paleetik k'otik ta jch'unolajetike.^c

8 Li Estebane tspas k'usitik labalik sba tajak xchi'uk senyailtak ta stojolal li jteklume, yu'un lek tajak ch-ilat yu'un Dios xchi'uk oy sju'el Dios ta stojolal. **9** Pe tal junantik viniketik li ta Stsobbail Buch'utik kolemik chalbeike, te tal xchi'uk jayvo'uk jsireneetik, j-alejandriaetik, jsiliaetik xchi'uk j-asiaetik sventa tsatsakik ta k'op li Estebane. **10** Pe mu stsal yu'unik ta skoj li sp'ijile xchi'uk ti te oy ta stojolal ch'ul espiritu k'alal chk'opoje.^d **11** Va'un, ta mukul la xch'un yu'unik jlom viniketik ti ak'o xi xalike: «Ka'iojikutik ti oy k'usi chopol chal ta stojolal Moises xchi'uk ta stojolal li Diose». **12** Xvoch-lajet* likel yu'unik li jteklume, li moletike xchi'uk li jchanubtasvanejetik ta mantale, va'un ta ora no'ox k'otik ti bu oye, la stsa-kik ta persa xchi'uk laj yik'ik batel ta Sanedrin. **13** La sva'anik jutk'op* testigoetik sventa xi xalike: «Li vinik li'e mu xikta sba ta yalel k'usitik chopol ta stojolal li templo li'e xchi'uk li Mantale. **14** Yu'un ka'iojikutik ti yaloj ti ta la sjines templo li Jnasaretal Jesuse xchi'uk ti ta la sjel li k'usitik nopem xka'itik spasel ti yak'ojbutik komel li Moisee».

15 K'alal tuk' sk'elojik batel Esteban skotol li buch'utik te chotajtik ta Sanedrine, laj yilik ti xko'olaj k'ucha'al sat anjel li sate.

7 Pe xi laj yal li mero bankilal palee: «¿Mi melel taje?». **2** Xi la stak' li Estebane: «Viniketik, kermanotak xchi'uk totiletik, a'ibeikun. Li Dios ti oy smuk'ulale laj yak' sba ta ilel ta stojolal jmolotik Abraan k'alal te to'ox oy ta Mesopotamiae, ja'o k'alal

6:12 *O «X-avljajet». **6:13** *O «jnop-k'op; j-epalk'op».

mu'yuk to'ox batem ta naklej ta Arane,^a **3** xi albate: «Iktao komel li alumale, li avuts' avalale xchi'uk batan li ta jun lum bu chkak' avile».^b **4** Va'un, lok' batel li ta slumal jkaldeatike, bat nakluk ta Aran. K'alal cham xa ox te li stote,^c li Diose laj yik' tal ta naklej li ta balumil ti bu nakaloxuk avie.^d **5** Ak'o mi jech, mu'yuk bu laj yak'be jutebuk yosil te, mi jutebuk bu xu' stek'an yakan, pe laj yalbe ti chu'unine xchi'uk ti chu'unin ta ts'akal li snitululale^e ak'o mi ch'abal to'ox xni-ch'on. **6** Jech xtok, albat yu'un Dios ti jyanlumetik no'ox chk'otik ta jun lum ti ma'uk yu'unik li snitululale, ti ch-ochik ta mosoil xchi'uk ti ch-ilbajinatik chanib sien jabile.^f **7** Xi chal li Diose: «Vo'on chkak'be kastigo li lum ti chmosoinvane».^g Laje, xi laj yale: «Mi k'ot xa ox ta pasel taje, ta xlo-k'ik talel xchi'uk tspasik ch'ul abtelal ta jtojolal li'e».^h

8 »Jech xtok, li Diose la spas jun trato xchi'uk Abraan ta sventa li sirkunsisione.ⁱ Ja' yu'un, li xnich'on Abraan ti ja' Isaake/ laj yak'be yich' sirkunsision k'alal vaxakib xa ox k'ak'al svok'ele,^k li xnich'on Isaake ja' Jakob, li xnich'on Jakobe ja' li 12 ta vo' joliletik^l ta uts' alalile. **9** Li joliletik ta uts' alalile laj yit'ixtaik li Josee' xchi'uk la xchonik batel ta Ejipto.^m Pe li Diose te xchi'uk li Josee,ⁿ **10** la skolta ta skotol svokol, lek laj yil xchi'uk laj yak'be sp'ijil k'alal te oy ta yeloval li faraon ti ja' ajvalil ta Ejipto. Va'un, la sva'an sventa ch-ajvalil ta Ejipto xchi'uk sventa tsventainbe skotol li k'usitik oy ta snae.^o **11** Pe tal tsatsal vi'nal ta sjunul Ejipto xchi'uk ta Kanaan, tal jun tsatsal vokolil. Va'un, mu'yuk xa bu jotukal sta sve'elik li jmoltotaktike.^p

7:8 *K'elo Glosario, sirkunsision. *O ja' van sk'oplal «li Isaake ja' jech la spas-be». ^aO «moltotiletik».

KAP. 7

- a Je 11:31
b Je 12:1
c Je 11:32
d Je 12:4, 5
Ebr 11:8
e Je 12:7
Je 13:14, 15
Je 17:1, 8
f Je 15:13
Eks 12:40
g Je 15:14
h Eks 3:12
i Je 17:9, 10
j Je 21:1-3
k Je 21:4
l Je 37:9-11
m Je 37:28
Je 45:4
n Je 39:2, 3
o Je 41:40-46
p Je 41:54
Je 42:5

Kolumna 2

- a Je 42:2, 6
b Je 45:1, 16
c Je 45:9-11
d Je 46:27
Dt 10:22
e Je 46:29
Dt 26:5
f Je 49:33
g Eks 1:6
h Je 23:16
Eks 13:19
Jos 24:32
i Eks 1:7, 8
j Eks 1:10, 22
k Eks 2:2
Ebr 11:23
l Eks 2:3
m Eks 2:5, 10
n Eks 11:3
o Eks 2:11-15

12 Li Jakobe laj ya' ti oy ve'lil* ta Ejipto, ja' yu'un la stak batel ta sba velta li jmoltotaktike.^a **13** Li ta xchibal veltae, laj yak' sba ta ojtikinel ta stojolal yits'in xchi'uk sbankiltak li Josee, va'un ojtikinbat yu'un faraon li yuts' yalal Josee.^b **14** Jech oxal, la stak batel a'eyej li Josee xchi'uk la stak ta ik'el li stot ti ja' li Jakobe xchi'uk skotol li yuts' yalal-tak te nakalike:^c ja'ik 75 ta vo' ta skotolik.^d **15** Ja' yu'un, val batel ta Ejipto li Jakobe^e xchi'uk te cham,^f ja' jech ek li jmoltotaktike.^g **16** Laj yich'ik ik'el batel ta Sikem xchi'uk te laj yich'ik mukel li ta mukinal ti la sman ta plata tak'in li Abraane, ti ja' la smanbe li xnich'nab Amor te ta Sikeme.^h

17 »K'alal po'ot xa sta yorail sventa chk'ot ta pasel li k'usi yalobje Abraan li Diose, ch'i li jteklume xchi'uk epajik li ta Ejipto, **18** ja' to k'alal och jun ajvalil ta Ejipto ti jelele, ti mu xojtikin li Josee.ⁱ **19** Taje manya k'u yelan la skontrain li jmoltotaktike xchi'uk toj chopol k'usi la spas k'alal la suj li totiletik ti sijipik komel li xnich'nabik sventa mu kuxuluk xkomike.^j **20** Ja'o vok' Moises li va' k'ak'ale, ti toj k'upil sba ilat yu'un li Diose. Oxib u te laj yich' ts'itesel* ta sna stot.^k **21** K'alal laj yich' jipel komele,^l laj yich' tamel batel yu'un stseb faraon, ja' la sts'ites k'ucha'al yol.^m **22** Ja' yu'un, laj yich' chanubtasel ta skotol sp'ijil j-ejiptoetik li Moisee. Jech ta melel, oy sju'el k'alal chk'opoje xchi'uk k'alal oy k'usitik tspase.ⁿ

23 »K'alal ts'aki xa ox 40 sjabilale, k'ot ta nopol yu'un* ti chbat svula'an^o li xchi'iltak ti ja'ik li jteklum Israele.^o **24** K'alal la sta ta ilel ti oy jun j-ejipto vinik ti chopol k'usi tspasbe li jun j-israele, la skolta li xchi'ile, la smil

7:12 *O «sat ts'unobil». 7:20 *Literal «laj yich' ak'bel xchu'». 7:23 *O «tal ta yo'onton». *O «chbat sk'el».

li j-ejipto vinik sventa spakbe sk'oplal li buch'u chopol k'usi tspasbate. **25** La snop ti cha'ibe smelolal xchi'iltak ti ja' tstunekat yu'un Dios sventa chpojatike, pe mu'yuk bu laj ya'ibeik smelolal. **26** Ta yok'omale, te k'ot k'alal ja'o yakal tspasik k'ope, tsk'an ox tspajes sventa junuk yo'ontonik, xi laj yale: «Viniketik, li vo'oxuke avermano abaik. ¿K'u yu'un ti chavilbajin abaik?». **27** Pe li buch'u kak chilbajin xchi'ile la snet' lok'el xchi'uk xi laj yalbee: «¿Buch'u la sva'anot ta ajvalil xchi'uk ta jchapanvanej ku'un-kutik? **28** ¿Mi chak'an chamilun jech k'ucha'al la amil li jun j-ejipto vinik voljee?». **29** K'alal laj ya'i Moises taje, jatav batel, te bat nakluk ta yosilal Madian k'ucha'al jyanlum, ti bu vok' cha'vo' xnich'one.^a

30 »K'alal ech' xa ox 40 jabile, laj yak' sba ta ilel jun anjel ta stojolal te ta takixokol balumil ta vits Sinai, ta jpets ch'ix ti xtiltun* sk'ak'ale.^b **31** Ja' yu'un, ch'ayal to k'ot yo'onton Moises k'alal laj yil taje. Pe k'alal nopaj batel sventa tsk'el leke, laj ya'ibe yech'omal ye li Jeovae:* **32** «Vo'on li Sdiosun amolotaktike, ja' li Sdios Abraan, Isaak xchi'uk Jakobe».c Lik nikuk ta xi'el li Moise, ja' yu'un mu'yuk xa bu la sk'an la sk'el. **33** Xi laj yal li Jeovae:* «Lok'o li axonobe, yu'un ch'ul balumil ti bu va'alote. **34** Ta bats'i melel, kiloj ti chlaj ta ilbajinel li jteklumal ta Ejipto, laj ka'i ti toj k'ux cha'i ta yo'ontonike,^d ja' yu'un liyal tal sventa tal jkolta. Ja' yu'un, la', ta jtakot batel ta Ejipto». **35** Taje ja' li Moises ti la sp'ajik xchi'uk ti xi laj yalbeike: «¿Buch'u la sva'anot ta ajvalil xchi'uk ta jchapanvanej?».e Li Diose la stunes li anjel' ti te laj yak' sba ta ilel ta stojolal Moises ta jpets ch'ix sventa chalbe ti ja' chk'ot ta ajvalil xchi'uk ta jkolta-

7:30 *O «xlokun; xpulpun». 7:31, 33 *K'elo Apendise A5.

KAP. 7

a Eks 2:21, 22
Eks 18:2-4

b Eks 3:2-10

c Eks 3:6
Mr 12:26
Lu 20:37

d Eks 2:23, 24

e Eks 2:14
Ech 7:27

f Eks 4:19

Kolumna 2

a Eks 12:41

b Eks 7:3

c Eks 14:21, 22
Eks 15:4, 5

d Eks 16:35
Nu 14:33, 34

e Dt 18:15
Ech 3:22

f Ech 7:53
Gal 3:19

g Eks 19:3
Dt 5:27

h Eks 21:1
Dt 9:10

i Nu 14:3, 4

j Eks 16:3

k Eks 32:1, 23

l Eks 32:4, 6

m 2Re 17:16

n 1Re 11:7

o Jer 25:11
Am 5:25-27

vanej ta stojolal steklumal li Moise. **36** Li vinik taje la slok'es talel j-israeletik^a k'alal laj xa ox yak' ta ilel k'usitik labal sba xchi'uk senyailtak li ta Ejipto,^b li ta Tsajal nabe^c xchi'uk li ta takixokol balumil ti jalij 40 jabile.^d

37 »Taje ja' li Moises ti xi laj yalbe li xnich'nab Israele: «Li Diose tsva'anboxuk jun j-alk'op ti te chlok' ta stojolal avermanotakik ti xko'olaj k'ucha'al vo'one».e

38 Taje ja' li buch'u te ono'ox xchi'uk tsoobbail li ta takixokol balumile, ti te xchi'uk li anjel' ti chi'inat ta lo'il^g ta vits Sinai xchi'uk ti la xchi'in ta lo'il li jmoltotaktike, ak'bat smantal Dios ti ja' sventa chak'butike.^h **39** Li jmoltotaktike mu'yuk la sk'an la xch'unbeik li smantale; ja' no'ox la sp'ajikⁱ xchi'uk oy ta yo'ontonik tsutik batel ta Ejipto,^j **40** xi laj yalbeik li Aarone: «Pasbun jdioskutik sventa ja'uk jbabe xbat ku'un-kutik. Yu'un mu jna'-kutik k'usi k'ot ta pasel ta stojolal li Moises ti la slok'esunkutik talel ta yosilal Ejipto».k **41** Ja' yu'un, li va' k'ak'ale, la spasik jkot ch'iom tot vakax, laj yak'beik milbil matanal li santo taje xchi'uk lik muyubajikuk ta sventa li yabtel sk'obike.^l **42** Ja' yu'un, li Diose la xch'ak sba ta stojolalik xchi'uk laj yak' ti ak'o yich'ik ta muk' li soltaronetik ta vinajele,^m jech k'ucha'al xi ono'ox ts'ibabil ta slivro J-alk'opetike: «Ma'uk vo'on laj avak'beikun matanaetik xchi'uk milbil matanaetik ti jalij 40 jabil li ta takixokol balumile, ¿mi mu jechuk, jteklum Israel? **43** Li k'usi la apasike ja' ti la akuchbeik batel li skarpana Molokeⁿ xchi'uk ti laj avich'ik batel li k'anal ti ja' li dios Refane, taje ja' li lok'oletik ti la apasik sventa chavich'ik ta muk'e. Ja' yu'un, ta sjelavel to Babilonia ta jtakoxuk batel».o

44 »Li jmoltotaktike oy yu'unik li karpana ta takixokol balumile. Taje ja' chak' ta ilel ti te oy

ta stojolalik li Diose. Ja' jech la spas karpana li Moises jech k'ucha'al albat mantal k'alal ch'i-nat ta lo'ile, ti ak'os spas jech k'ucha'al ak'bat yile.^a **45** Va'un, li jmoltoaktike laj yich'ik komel, ko'ol laj yich'ik batel xchi'uk Josue li ta balumil ti ja' to'ox yu'uninoy li jteklumetike,^b ti nutsatik lok'el yu'un Dios ta sat jmoltoaktike.^c Te kom-o k'alal to ta sk'a-k'alil David. **46** Lek ilat yu'un Dios, va'un la sk'anbe smoton ti ak'o ak'batuk sva'anbe sna li Dios yu'un Jakobe.^d **47** Pe ja' Salomon ti buch'u la sva'anbe snae.^e **48** Manchuk mi jech, mu'yuk bu chnaki ta naetik pasbil ta sk'ob krixchanoetik li Buch'u toj to-yol oye,^f jech k'ucha'al xi chal li j-alk'ope: **49** «Xi chal li Jeovae:* ja' jchotleb sventa ajvalil li vinajele^g xchi'uk ja' skajleb kakan li balumile.^h ¿K'usi van jtosukal nail chava'anbeikun? ¿O bu oy li xkuxobil ko'ontone? **50** Ja' yabtel jk'ob skotol li k'usitik taje, ¿mi mu jechuk?».ⁱ

51 »Viniketiki ti tsots avo'ontonik xchi'uk ti mu'yuk yich'oj sirkunsion li avo'ontonik xchi'uk li achikinike, skotol ora kontra chavilik li ch'ul espritue; ja' jech chapasik k'ucha'al la spas li amoltotakike.^j **52** ¿Buch'u junukal j-alk'op mu'yuk bu laj yich' kontrainel yu'un li amoltotakike?^k Ta melel, ta smilik li buch'utik laj yalbeik sk'oplal ti chtal li buch'u tuk'e,^l vo'oxuk laj avak'ik ta k'abal xchi'uk vo'oxuk la amilik,^m **53** vo'oxuk ti laj avich'ik li Mantal ti laj yich' ak'el ta stojolal anjletike,ⁿ pe mu'yuk bu ach'unojik».

54 Ilinik tajek k'alal laj ya'iiik taje xchi'uk lik xk'ux stanal yeik ta stojolal li Estebane. **55** Pe li stuke, ta skoj ti ventainbil yu'un ch'ul espritue, tuk' la sk'el muyel vinajel, la stabe ta ilel li smuk'ulal Diose xchi'uk te va'al ta sba-

KAP. 7

a Eks 25:40

b Dt 3:28
Dt 31:3
Jos 3:14c Je 17:1, 8
Jos 23:9
Jos 24:18d 2Sa 7:2
1Kr 22:7
SI 132:1-5

e 1Re 6:1

f Ech 17:24

g SI 11:4

h Mt 5:34, 35

i Is 66:1, 2
Ebr 3:4

j Is 63:10

k 2Kr 36:16

l Mt 23:31

m Is 53:8
Ech 3:13, 14n Ech 7:38
Gal 3:19

Kolumna 2

a SI 110:1
Mt 26:64

b Ro 8:34

c Da 7:13

d Le 24:14, 16
Mt 23:37
Jn 16:2

e Dt 17:7

f Ech 8:1
Ech 22:20

g Mt 5:44

KAP. 8

h Ech 7:58

i Mt 10:23
Ech 11:19j Ech 9:1, 2
Ech 22:4
Ech 26:10
Gal 1:13
Flp 3:5, 6

k Ech 11:19

l Jn 4:39-42
Ech 1:8

ts'ik'ob Dios laj yil li Jesuse,^a **56** va'un xi laj yale: «¿K'elavilik! Jamal chkil li vinajele xchi'uk te va'al ta sbats'ik'ob^b Dios li Xni-ch'on Krixchanoe».^c **57** Tsots avanik k'alal laj ya'iiik taje xchi'uk la smak xchikinik, va'un ta komon bat tsakik ta anil li Estebane. **58** K'alal laj xa ox sji-pik lok'el ta spat jteklume, lik yak'beik ton.^d Li sk'u' slapoj ta sbaik li jutk'op* testigoetike^e te la svotsanik ta yakan jun kerem ti Saulo sbie.^f **59** K'alal ja'o yakkal chak'beik ton li Estebane, xi la sk'an vokole: «Kajval Jesus, chkak'bot ta avok ak'ob li jkux-lejale».* **60** Va'un, la skejan sba xchi'uk xi tsots avane: «Jeova,* mu xavak'be kastigo ta skoj li mulil li'e».^g K'alal jech laj yale, cham.^h

8 Pe li Sauloe lek laj yil ti laj yich' milel li Estebane.^h

Li va' k'ak'ale, lik jun tsatsal kontrainel ta stojolal ti tsobob-bail ta Jerusalene; la spuk sbaik batel skotolik ta sjunlej slumal Judea xchi'uk ta Samaria; ja' no'ox mu'yuk la spuk sbaik batel li jtkaboletike.ⁱ **2** Pe li viniketiki ti lek yich'ojik ta muk' Diose la xkuchik batel li Esteban sventa chbat smukike xchi'uk ep tajek laj yat yo'ontonik ta stojolal. **3** Ak'o mi jech, tsots tajek lik yilbajin tsobob-bail li Sauloe. Lik ochuk ta naetik, chjochan lok'el li viniketiki xchi'uk antsetike, tstik'an ta chukel.^j

4 Yan li buch'utik laj yich'ik pukel batele chalik batel li lekil a'yejetik ta sventa ti sk'op Dios ti buyuk no'ox batike.^k **5** Te tsakal sk'oplal ek li Felipe, yal batel ta jteklum* Samaria' xchi'uk lik xchol mantal ta sventa li Kristoe. **6** K'alal cha'iiik xchi'uk

7:58 *O «jnopk'op; j-epalk'op». **7:59** *O «yip jkuxlejal». Li ta griego k'ope ja' pneuma. **7:60** *Literal «vay ta lajelal». **8:5** *O ja' van sk'oplal «ta jun jteklum ta».

tsk'elik li senyailtak tspas Felipe li epal krixchanoetike, ko'ol la sts'et chikintaik lek li k'usitik chale. **7** Yu'un ep buch'utik ochem ta yo'ontonik ibal sba* pukujetik xchi'uk ti ch-avanik k'alal chlok'ike.^a Ma'uk no'ox taje, laj yich'ik poxtael li buch'utik alubem yok sk'obike xchi'uk li koxoetike. **8** Ja' yu'un, xkuxet tajej likel yo'ontonik li ta jteklum taje.

9 Va'un, li ta jteklume oy te jun vinik ti Simon sbie, k'alal mu'yuk to'ox k'otem ta pasel li k'usitik taje, ta to'ox spas majia xchi'uk labal sba tajej chil jteklum Samaria li k'usi tspace xchi'uk chalbe sba sk'oplat li toj muk' lae. **10** Skotol krixchanoetik ti tsots sk'oplalik xchi'uk li buch'utik mu'yuk tsots sk'oplalike lek chchikintabeik xchi'uk xi chali-ke: «Li vinik le'e yich'ojbe li sju'el Dios ti mu'yuk spajebe». **11** Lek chchikintabeik, yu'un jal xa tajej labal sba chilik ti tspace majiae. **12** Pe k'alal yakal chal lekil a'yejetik sventa Ajvalilal* yu'un Dios^b xchi'uk sventa sbi Jesukristo li Felipe, la xch'unik. Va'un, laj yich'ik vo' li viniketik xchi'uk li antsetike.^c **13** K'ot ta jch'unolajel ek li Simone, va'un k'alal laj yich' vo'e, te la xchi'in-o li Felipe;^d xchi'uk ch'ayal tajej chkom yo'onton k'alal chil li senyailtak xchi'uk li muk'tik sk'elobiltak ju'elal tspace.

14 K'alal laj ya'ik li jtakboletik ti te oyik ta Jerusalem ti laj xa xch'amik sk'op Dios ta Samariae,^e la stakik batel li Pedro xchi'uk Juane; **15** va'un yalik batel xchi'uk la spasik orasion sventa chich'ik ch'ul espiritu li jsamariaetike.^f **16** Yu'un mi junuk to buch'u yich'oj yu'unik, k'ajomal no'ox yich'ojik vo' ta sbi li Kajvaltik Jesuse.^g **17** Va'un, laj yak' sk'obik ta stojolalik,^h ja' jech lik yich'ik li ch'ul espiriteu.

8:7 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 8:12 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 8

a Mt 10:1
Mr 6:7

b Lu 8:1

c Mt 28:19
Ech 18:8

d Ech 6:5

e Ech 11:1

f Mt 16:19

g Ech 10:47, 48
Ech 19:2, 3

h Ech 6:5, 6
Ech 19:6
2Ti 1:6

Kolumna 2

a Mt 10:8
Ech 10:45

b Mt 9:35
Ech 1:8

c Ebr 1:7, 14
Ap 14:6

d 2Kr 6:32, 33

18 K'alal laj yak' venta Simon ti chich'ik ch'ul espiritu k'alal chak' sk'obik li jtakboletike, laj yal ti chak' tak'ine, **19** xi lik yaje: «Ak'beikon ju'el ek yo' xich'ik ch'ul espiritu li buch'utik chkak' jk'ob ta sbaike». **20** Pe xi laj yalbe li Pedro: «Batan ta ch'ayel xchi'uk li aplatae, yu'un la anop ti stak' manel ta tak'in li matanal ti mu'yuk tojbil chak' Diose.^a **21** Li vo'ote mu xata-o xchi'uk mi ja'uk oy aparte li ta abtelal li'e, yu'un mu'yuk tuk' ta sat Dios li avo'ontone. **22** Ja' yu'un, suteso avo'onton ta skoj li chooplejal taje xchi'uk tsots k'anbo vokol Jeova,* yu'un mi xu' chile, ak'o spasbot perton li k'usi chopol tsk'an avo'ontone; **23** yu'un chkil ti ch'a'il venenoot xchi'uk ti smosoot li k'usi mu'yuk tuk'e». **24** Xi la stak' li Simone: «K'anbeik vokol Jeova* ta jtojolal sventa mu xk'ot ta pasel ta jtojolal mi jtosuk li k'usitik laj avalike».

25 Ja' yu'un, k'alal lek xa ox ts'akal laj yalbeik sk'oplat li mantale xchi'uk k'alal laj xa ox xcholik li sk'op Jeovae,* sutik tal ta Jerusalem, la xcholik tal lekil a'yejetik ta epal bik'tal lumetik ta Samaria.^b

26 Pe k'oponat yu'un yaj-anjel Jeova*^c li Felipe, xi albate: «Likan, batan ta sur, ja' li be ti chyal batel ta Gasa ti chlik tal ta Jerusalene». (Taje ja' jun be ti ch-ech' ta takixokol balumile). **27** K'alal laj ya' taje, va'i xchi'uk bat. Va'un, te la sta jun kapon vinik* ti likem ta Etiopiae, jun vinik ti yich'oj tsots yabtel ta stojolal Kandase^d ti ja' me' ajvalil ta Etiopiae xchi'uk ja' sbainojbe skotol li sk'ulejale. Li vinik taje ay yich' ta muk' Dios ta Jerusalem,^e **28** pe yakal xa tsut tal, te chotol tal ta skareta xchi'

8:22, 24-26 *K'elo Apendise A5. 8:27 *K'elo Glosario, *kapon*. ^a Ja' jech chalbeik li me' ajvaliletik ta Etiopiae.

uk tsots yakal chaptabe li svun j-alk'op Isaiase. **29** Va'un, xi albat yu'un ch'ul espiritu li Felipee: «Nopajan batel, bat tao li karetae». **30** Anilaj batel ta xokon kareta li Felipee xchi'uk laj ya'i ti tsots chaptabe li svun j-alk'op Isaiase, jech oxal xi laj yalbee: «¿Mi xava'ibe smelolal* ta melel li k'usi yakal chak'ele?». **31** Xi laj yale: «¿K'uxi xa no'ox chka'ibe smelolal ta melel mi mu'yuk buch'u xchanubtasune?». Va'un, albat Felipe ti ak'o xmuye xchi'uk ti ak'o jmoj xchotiike. **32** Li lo'il ta Ts'ibetik ti tsk'el batele ja' li'e: «Laj yich' ik'el batel k'ucha'al jkot chij ti chich' milele, jech k'ucha'al jkot chij ti ch'an xi K'alal chich' lok'bel stsotsile, yu'un mu'yuk k'usi laj yal.^a **33** K'alal laj yich' k'exlaltasele, mu'yuk bu tuk' laj yich' chapanel.^b ¿Buch'u xchapet chalbe sk'oplal ti bu likem tale? Yu'un chich' tup'bel ta balumil li xkuxlejale».^c

34 Xi la stak'be Felipe li kapon vinike: «Avokoluk tajej, albun: ¿buch'u yakal chalbe sk'oplal li j-alk'ope? ¿Mi ja' sk'oplal stuk o mi yan vinik yakal chalbe sk'oplal?». **35** Lik k'opojuk li Felipee, te lik yalbe sk'oplal li Ts'ibetik taje, laj yalbe sk'oplal li lekil ayejetik ta sventa Jesuse. **36** K'alal te xbatik ta bee, k'otik ti bu oy vo'e, jech oxal xi laj yal li kapon vinike: «¿K'elavil! Oy vo' le'e; ¿k'usi tsmakun sventa xkichi' vo'?». **37** * — **38** Ja' yu'un, laj yal mantal ti ak'o xkoti li karetae, jech oxal yalik batel ti bu oy vo' li Felipee xchi'uk li kapon vinike; va'un ak'bat yich' vo'. **39** K'alal lok'ik ta vo'e, li xch'ul espiritu Jeovae* ta anil no'ox la sbeiltas batel ta yan be li Felipee, mu'yuk xa bu ilat yan velta yu'un li

8:30 *O «xana». **8:37** *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vunetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3. **8:39** *K'elo Apendise A5.

KAP. 8

a 1Pe 2:23

b Mt 26:59

c Is 53:7, 8

Da 9:26

Flp 2:8

Kolumna 2

a Ech 21:8

KAP. 9

b Ech 8:3

Ech 22:4

Ech 26:10, 11

Gal 1:13

1Ti 1:12, 13

c Ech 11:26

Ech 22:4

d Ech 22:6-11

Ech 26:13-18

e 1Ko 15:8

f Mt 25:45

g Ech 22:9

h Ech 13:11

i Ech 22:12

kapon vinike, pe xmuyubaj no'ox la stam batel sbe li kapon vinike. **40** Pe te k'ot ta Asdod li Felipee, te ech' li ta yosilal jteklume xchi'uk la xchol-o batel li lekil ayejetik ta skotol jteklumetik ja' to ti k'alal k'ot ta Sesareae.^a

9 Yan li Sauloe, ti oy to ta yo'onton tsots tsibtas xchi'uk tsmil li yajchank'optak Kajvaltike,^b bat sk'el li mero bankilal palee, **2** va'un la sk'anbe svunal sventa chak' ta ilel li ta snail tsobobbailetik ta Damasko yo' xchuk tal ta Jerusalem ti buch'utik tsta ti stamoj li Bee,^{*c} mi viniketik o mi antsetik.

3 K'alal yakal xa ox chnopaj batel ta Damaskoe, ta anil no'ox joyobtabil k'ot ta xojobal lus ti lik tal ta vinajele,^d **4** yal ta lum li Sauloe xchi'uk laj ya'i yech'omal eil ti xi chale: «Saulo, Saulo, ¿k'u yu'un yakal chakonrainun?». **5** Xi la sjak'e: «¿Buch'uot, Kajval?». Xi tak'bate: «Vo'on Jesusun,^e vo'on ti yakal chakonrainune.^f **6** Pe va'an, ochan li ta jteklume, te cha-albat k'usi sk'an xapas». **7** Te va'alik xchi'uk mu xk'opojik li viniketik ti te xchi'inoj batel ta xanbale, cha'ik ti oy buch'u chk'opoje, pe mu'yuk buch'u laj yilik.^g **8** Va'un, la stam sba likel ta lum li Sauloe, ak'o mi svik'oj sat, mi jset'uk* xil osil. Ja' yu'un, la snitik batel, laj yik'ik batel ta Damasko. **9** Oxib k'ak'al mu'yuk bu xil jset'uk* osil,^h mu'yuk bu xve' xchi'uk mu'yuk k'usi xuch'.

10 Oy te jun jchank'op ta Damasko ti Ananias sbie,ⁱ li Kajvaltike laj yak' sba ta ilel ta stojolal xchi'uk xi laj yalbee: «¿Ananias!». Xi la stak'e: «Li' oyune, Kajval». **11** Xi albat yu'un li Kajvaltike: «Va'an, batan li ta kaye ti bu Tuk' chalbeike, va'un sa'o ta sna Judas jun vinik ti Saulo

9:2 *Li be taje ja' sk'oplal li xkuxlejaj yajts'aklontak Kristoe xchi'uk li chanutaseletike. **9:8, 9** *O «jutebuk».

sbie, likem ta Tarso.^a Yu'un yakal tspas orasion, **12** yu'un oy k'usi ak'bat yil, te laj yil ti ch-och batel jun vinik ti Ananias sbie xchi'uk ti chak' sk'ob ta stojolal sventa chil osil yan veltae». ^b **13** Pe xi la stak' li Ananias: «Kajval, ep ka'ioj chalbeik sk'oplal li vinik taje, ti ep k'usitik chopol ta spasbe li buch'utik ch'ul avu'un ta Jerusaleme. **14** Li' ta orae, ak'bil yabtel yu'un bankilal paleetik sventa chchuk* skotol li buch'utik chalik abie». ^c **15** Pe xi albat yu'un li Kajvaltike: «jBatani!, yu'un ja' jun t'ujbil vaso ku'un li vinik le'e, ^d yu'un ja' chalbe batel jbi li jyanlumetike, ^e li ajvaliletike^f xchi'uk li jteklum Israele. **16** Yu'un jamal chkak'be yil k'u to yepal chil svokol ta sventa li jbie». ^g

17 Ja' yu'un, bat li Ananias, och batel li ta nae, va'un laj yak' sk'ob ta stojolal xchi'uk xi laj yale: «Ermano Saulo, li Kajvaltik Jesus ti laj yak' sba ta ilel ta atojolal li ta be bu latala, la stakun tal sventa chavil osil yan velta xchi'uk sventa chlik sventainot li ch'ul espiritue». ^h **18** Ta anil no'ox oy k'usi lok' ta sat ti xko'olaj k'ucha'al smik'al* choye, va'un jam li sate; jech oxal va'i xchi'uk laj yich' vo', **19** ja' yu'un ve' k'uk yepal, va'un la stsak yipal yan velta.

Te kom jayibuk k'ak'al xchi'uk li jchank'opetik ta Damaskoe, ⁱ **20** ta anil no'ox lik xchol mantal ta snail tsoobbaitetik ta sventa li Jesuse, laj yal batel ti ja' Xnich'on Diose. **21** Pe ch'ayal to kom yo'ontonik li buch'utik cha'iike, xi chalilanike: «¿Mi mu ja'uk li vinik ti chilbajin to'ox ta Jerusaleme li buch'utik chalik li biil taje?/ ¿Mi mu chukvanejuk talem xtok sventa chik'anan* batel ta stojolal bankilal paleetik?». ^k **22** Pe

9:14 *Literal «chchuk ta kadena». 9:18

*O «xvaruxal; smerioal; solil». 9:21

*Literal «chukul xik'anan».

KAP. 9

a Ech 21:39

Ech 22:3

b Ech 9:17

c Ech 9:1, 2

d Ech 13:2

Ro 1:1

1Ti 1:12

e Ro 1:5

Gal 2:7

1Ti 2:7

f Ech 26:1

Ech 27:24

g Ech 20:22, 23

Ech 21:11

2Ko 11:23-28

Kol 1:24

2Ti 1:12

h Ech 22:12, 13

i Ech 26:19, 20

j Ech 8:3

Gal 1:13, 23

k Ech 9:1, 2

Kolumna 2

a Ech 17:2, 3

b Ech 20:2, 3

Ech 23:12

2Ko 11:23

c 2Ko 11:32, 33

d Gal 1:18

e Ech 4:36, 37

f Ech 9:3, 4

1Ko 9:1

g Ech 9:19, 20

h 2Ko 11:23, 26

i Ech 11:25

Gal 1:21

j Ech 8:1

k Jn 14:16

mas to tsots la stsak yip li Sauloe, va'un mu xa sna' k'usi tspas yu'un li judaetik ti te nakalik ta Damasko k'alal lek jamal chak'be ta ilel spreavail ti ja' Kristo li Jesuse.^a

23 K'alal jelav xa ox jayibuk k'ak'ale, li judaetike lik skomon nopik k'uxi tsmilik. ^b **24** Pe k'ot ta xchikin Saulo li k'usi snopoj tsk'an chpasbate. Jech xtok, xchabiojik lek ta k'ak'al ak'obal li sti' jteklum, yu'un tsk'an tsmilik. **25** Jech oxal, ik'at batel yu'un li yajchank'optake, ta ak'obaltik lok'esat ta ventana ta spat muro, la xchechik yalel ta moch.^c

26 Laj yak' persa chchi'in jchank'opetik k'alal k'ot ta Jerusaleme, ^d pe skotolik xi'ik ta stojolal, yu'un mu xch'unik mi ja' jchank'op. **27** Jech oxal, tal li Bernabee, ^e tal skolta li Sauloe xchi'uk laj yik' batel ta stojolal jtakboletik, va'un lek xcholet laj yal k'uxi laj yil ta be Kajvaltik li Sauloe, ^f ti k'oponate xchi'uk ti k'uxi ta stsatsal yo'onton laj yalbe sk'oplal sbi Jesus ta Damaskoe. ^g **28** Ja' yu'un, te kom xchi'inan, jun yo'onton buyuk no'ox chanav* ta Jerusaleme, tsots yo'onton chalbe sk'oplal li sbi Kajvaltike. **29** Te ch'opoj xchi'uk tsvuilan sbaik xchi'uk li judaetik ti ch'opojik ta griegoe, pe ja'uk ti stukike tsk'an tsmil ya'iik. ^h **30** K'alal laj ya'i ermanoeetik taje, laj yik'ik batel ta Sesarrea, laje la stakik batel ta Tarso. ⁱ

31 Jech oxal un, ta meel, li tsoobbail ta sjunlej Judea, Galilea xchi'uk Samariae/ jun xa yo'ontonik, tsatsub yo'ontonik. Jech xtok, lik epajikuk ta skoj ti xi'taojik* Jeova² xchi'uk ti chpatbat yo'ontonik yu'un ch'ul espiritue. ^k

32 Pe ta skoj ti yakal chanav batel ta buyuk no'ox li Pedroe,

9:28 *Literal «xlok' x-och no'ox». 9:31

*K'elo Glosario, xi'tael Dios. #K'elo

Apendise A5.

yal batel, bat sk'el xtok li buch'utik ch'ul ti te nakalik ta Lidae.^a **33** Te la sta jun vinik ti Eneas sbie, ti oy xa ta vaxakib jabil puch'ul ta steme,* yu'un alubem sbek'tal. **34** Xi albat yu'un li Pedroe: «Eneas, chpoxtaot li Jesu-kristoe.^b Va'an, ch'ubao li ateme».^c Va'un, ta anil no'ox va'i. **35** K'alal laj yilik Eneas skotol li buch'utik te nakalik ta Lida xchi'uk ta stenlejaltik Sarone, lik xch'unik li Kajvaltike.

36 Oy te jun jchank'op ants li ta Jopee, Tabita sbi, Dorkas* smelolal k'alal chich' jelubtasele. Lekik tajek k'usitik tspas xchi'uk ep matanaletik chak' ta xk'uxul yo'onton. **37** Pe li va' k'ak'ale, tsakat ta chamel, va'un cham. Jech oxal, la spokik xchi'uk te la stelanik ta kuarto ta ak'ol. **38** Pe ta skoj ti nopol xil Jope li Lidae, k'alal laj ya'ik jchank'opetik ti te oy Pedro li ta jteklum taje, la stakik batel cha'vo' viniketik sventa xi sk'anbeike: «Avokoluk, la' ta jtojolalkutik ta anil». **39** K'alal laj ya'i li Pedroe, va'i xchi'uk bat xchi'in li viniketike. K'alal k'ote, laj yik'ik batel ta kuarto ta ak'ol; va'un x-ok'oletik tal ta stojolal skotol li antsetik ti chamem smalalike xchi'uk chak'ik ta ilel epal k'u'il pok'iletik xchi'uk natil k'u'iletik* ti ja' to'ox tspas Dorkas k'alal kuxul to'oxe. **40** Pe takatik lok'el skotolik yu'un li Pedroe,^d va'un la skejan sba, la spas orasion, laje joyp'ij, la sk'el xchi'uk xi laj yalbee: «Tabita, jlikan!». Va'un, la svik' sat, la sta ta ilel li Pedroe, laje choti.^e **41** La tsakbe sk'ob, la snit likel, laje la stak ta ik'el li buch'utik ch'ule xchi'uk li antsetik ti chamem smalalike, va'un kuxul xa ak'bat yilik.^f **42** Taje laj ya'

9:33 *O «svayebes». **9:34** *O «avayebes». **9:36** *Li biil Dorkas ta griego k'op xchi'uk li Tabita ta arameo k'ope ja' sk'an xal «gasela». **9:39** *O «k'u'iletik ti tslapik ta sba».

KAP. 9

a Ech 9:38

b Mt 10:8
Ech 4:9, 10

c Ech 3:6

d Lu 8:51

e Mt 9:24, 25
Lu 7:14, 15
Jn 11:43, 44

f 1Re 17:23

Kolumna 2
a Jn 11:44, 45

b Ech 10:6, 32

KAP. 10
c Ech 3:1

d Sl 65:2

iiik ta sjunul Jope, jech oxal ep pasik ta jch'unolajel yu'un Kajvaltik.^a **43** Li Pedroe jal te kom ta Jope xchi'uk jun jk'a'esej nukul ti Simon sbie.^b

10 Li ta Sesareae oy jun vinik ti Kornelio sbie, ja' jun bankilal soltaro* li ta jtsop jitalia soltaroetik* chalbeike. **2** Ja' jun vinik ti lek chich' ta muk' xchi'uk ti xi'taoj* Dios xchi'uk skotol li yuts' yalale. Jech xtok, chak'be epal matanal ta xk'uxul o'ontonal li jteklume xchi'uk skotol ora tsk'anbe vokol Dios. **3** Te van ta sbalunebal ora*^c ta k'ak'altike, oy k'usi lek jamal ak'bat yil, laj yil ti yakal ch-och batel jun yaj-anjel Dios ti bu oye xchi'uk xi chale: «jKornelio!». **4** K'alal te sk'eloj batele, xi'em tajek li Kornelioe, xi la sjak'bee: «¿K'usi, Kajval?». Xi albate: «Skotol li orasion chapase xchi'uk li matanaletik ta xk'uxul o'ontonal chavak'e k'ot xa ta stojolal Dios xchi'uk te oy-o ta sjol.^d **5** Ja' yu'un, tako batel viniketik ta Jope sventa xik'ik tael jun vinik ti Simon sbie xchi'uk ti Pedro yan sbie. **6** Li vinik taje te chvay k'ucha'al yajvula'al ta sna Simon, ja' li jk'a'esej nukule, ti te oy sna ta sts'el nabe». **7** K'alal naka to'ox laj k'oponatuk yu'un li anjele, bat, va'un li Kornelioe la stak ta ik'el cha'vo' yaj-abteltak xchi'uk jun soltaro ti lek chich' ta muk' Diose, ja' jun ti te ono'ox chtun ta stojolale, **8** laj yalbe ya'ik skotol li k'usitik taje, jech oxal la stakan batel ta Jope.

9 Li ta yok'omale, k'alal yakal chbatik ta be xchi'uk k'alal nopol xa ox sk'an xk'otik ta jteklume, muy ta jol na sventa tspas orasion li Pedroe, te van ta

10:1 *Ja' li buch'u sbainoj o ti tspas ta mantal sien soltaroe. *Jtsop soltaroetik ta Roma ti ja'ik vakib sien soltaroetik. **10:2** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **10:3** *Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat k'ak'al.

svakibal ora.* **10** Pe lik vi'najuk tajek, tsk'an xa chve' ya'i. K'alal yakal tsmeltsanik ve'lile, oy k'usi laj yil li stuke.^a **11** Laj yil ti jamal li vinajele xchi'uk laj yil ti oy k'usi chyal tal ti xko'olaj k'ucha'al jlik muk'ta manta ta linoe, xlich'et yalel tal xchanjotal xchikin ta sba balumil; **12** li ta mantae oy skotol jaychop chonbolometik ti oy chanib yakane xchi'uk chonetik ti xkilet ta lum chanavike xchi'uk mutetik ta vinajel. **13** Va'un, xi albat yu'un jun yech'omal eile: «Pedro, jlikan, milo ati'l!». **14** Pe xi laj yal li Pedro: «Kajval, mu jechuk xak'an-bun taje, yu'un mu'yuk ono'ox bu jti'o li k'usi mu'yuk leke xchi'uk li k'usi ibal sbae».*^b **15** K'oponat ta xchibal velta yu'un li yech'omal eile: «Mu xaval ti mu'yuk lek li k'usitik slekubtasoj xa Diose». **16** Jech to albat ta yoxibal velta, va'un ta anil no'ox laj yich' chupel muyel ta vinajel li mantae. **17** K'alal ja'o ch'ayal tajek yo'onton Pedro ta sventa ti k'usi van smelolal li k'usi laj yile, li viniketik ti takbilik batel yu'un Kornelioe ta ora no'ox la sjak'ik bu sna li Simone, te va'ajtik ta ti'na.^c **18** Tsots chk'opojik ochel, tsjak'ik mi te chvay li Simon ti Pedro yan sbie. **19** K'alal yakal to'ox tsnopilanbe sk'oplal li k'usi laj yil Pedro, xi laj yal li ch'ul espiritue:^d «jK'elavil! Yakal ta sa'ot oxvo' viniketik. **20** Ja' yu'un, va-lan, xchan batel, bat chi'ino, mu me xchibetuk avo'onton, yu'un vo'on la jtakan tal». **21** Va'un, li Pedro yal ti bu oy li viniketike xchi'uk xi laj yale: «Li' oyune, vo'on li buch'u yakal chasa'ike. ¿K'u yu'un ti li' oyoxuke?». **22** Xi laj yalike: «Li bankilal yu'un soltaroeetik ti Kornelioe sbie,^e ti ja' jun tuk'il vinik xchi'uk ti xi'taoj Dios xchi'uk ti lek ch-albat sk'oplal yu'un sjunul li jtekum yu'un ju-

10:9 *Ja' xkaltik, te van ta o'loltik batel kak'al. **10:14** *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 10

a Ech 11:5-10

b Le 11:4

Le 11:13-20

Le 20:25

Dt 14:3, 19

Ese 4:14

c Ech 11:11

d Ech 13:2

Ech 15:28

Ech 16:6

Ech 20:23

e Ech 10:1

Kolumna 2

a Lu 4:8

Ech 14:12-15

Ap 19:10

Ap 22:8, 9

b Jn 18:28

c Ech 10:45

Ef 3:5, 6

daetike, albat mantal yu'un Dios ta stojolal jun ch'ul anjel ti ak'o xtal avich' albel ti ak'o xabat ta snae xchi'uk ti ak'o ya'i li k'usitik chavalbee». **23** Jech oxal, laj yi-k'an ochel xchi'uk la xch'am k'ucha'al yajvula'altak.

Li ta yok'omale, lik xchi'uk bat xchi'inan, jech xtok, bat chi'inatuk yu'un jlom ermanoetik ti te nakalik ta Jopee. **24** Li ta yok'omal to xtoke, och ta Sesa-rea. Ta melet, te xa chmalaatik yu'un li Kornelioe xchi'uk stakoj ta ik'el yuts' yalal xchi'uk li buch'utik yamigo tajek sbaik xchi'uke. **25** K'alal och batel li Pedro, lok' nupatak ta be yu'un li Kornelioe, la skejan sba ta yakan, va'un lik yich' ta muk'.* **26** Pe la snit likel li Pedro, xi laj yal-bee: «Likan; ja' no'ox jun vinikun ek».^a **27** Yakal chlo'ilajik ochik batel, va'un te tsobol la sta epal krixchanoetik. **28** Xi laj yalan-bee: «Li vo'oxuke ana'ojik lek ti mu stak' xchi'in o xnopaj jun juda vinik ta stojolal jun vinik ti yan-o slumale,^b ak'o mi jech, laj yak'bun kil Dios ti mu stak' xkal ti mu'yuk lek o ti ibal sba mi junuk krixchanoe.^c **29** Ja' yu'un, mu'yuk k'usi laj kal k'alal litakat ta ikele. Pe ta jak'boxuk ti k'u yu'un la atakikun ta ikele».

30 Va'un, xi laj yal li Kornelioe: «Le' xa ta xchanibal k'ak'ale, k'alal jech ora k'ucha'al li'e, yakal ta jpas orasion ta jna, te van ta sbalunebel ora,* va'un ja'o te la sva'an sba jun vinik ta kelov ti solet xojobaj li sk'u spok'e **31** xchi'uk xi laj yale: «Kornelio, lek laj yich' aiel li orasion chapse xchi'uk te oy ta sjol Dios li matanaletik ta xk'uxul o'ontonal chavak'e. **32** Ja' yu'un, tako batel viniketik ta Jope sventa xatak ta ik'el li Simone, ti Pedro yan sbie. Li vinik taje te chvay ta sna

10:25 *O «snijan sba ta stojolal».

10:30 *Ja' xkaltik, te van ta oxib ora ta bat kak'al.

Simon ti ja' jun jk'a'esej nukule, ti te oy sna ta sts'el nabe». **33** Ja' yu'un, la jtkot ta ik'el ta anil, toj lek avo'onton ti latala. Jech oxal avie, li' oyunkutik ta stojolal Dios sventa ta jchikintakutik skotol li k'usi yalojbot tal Jeova* chaval-bunkutike».

34 Ta skoj taje, xi lik yal li Pedro: «Ta melel, xka'ibe xa sme-lolal ti mu sna' xt'ujvan li Diose, **35** yu'un buyuk no'ox slumal lek ilbil li buch'u chi'ta xchi'uk ti tspan k'usi tuk'e. **36** Li stuke la stakbe batel a'ey jteklum Israel sventa chalbe li lekil a'yejetik sventa jun o'ontonal^d ta stojolal li Jesukristoe. Li stuke k'ot ta Kaj-valtik sventa skotolik. **37** Ana'-ojik li k'usi laj yich' lo'iltael ta sjunlej Judea ti te lik yich' ael tal ta Galilea^f k'alal laj xa ox yal Juan ta sventa li ich'vo'e: **38** ti likem ta Nasaret li Jesuse, ti k'u yelan t'ujat yu'un Dios ta ch'ul espi-ritu^g xchi'uk ta ju'elale, ti la spas batel k'usi lek ta balumul xchi'uk ti la xpoxta batel skotol li buch'u-tik ilbajinbilik yu'un li Diabloe;^h yu'un te chi'inbil yu'un li Diose.ⁱ **39** Jech oxal, skotol li k'usi la spas ta steklumal judaetik xchi'uk ta Jerusalem ja' testigo k'ote-munkutik; pe la smilik xchi'uk la sjok'anik ta jtel te'.* **40** Li Diose la xcha'kuxes ta yoxibal k'a-k'al' xchi'uk laj yak' ti ak'o yak' sba ta ilele, **41** pe ma'uk ta stojolal sjunul li jteklume, ja' no'ox ta stojolal testigoetik ti va'anbilik xa ono'ox yu'un Diose, vo'on-kutik ma' taje, ti la jchi'inkutik ta ve'el xchi'uk ta uch'bolajel k'alal laj xa ox yich' cha'kuxesele.^k **42** Jech xtok, tsots laj yalbun-kutik Jesus ti ak'o jcholbekutik mantal li jteklume xchi'uk ti ak'o lek ts'akal xkalbekutik sk'oplal' ti va'anbil yu'un Dios sventa xk'ot ta jchapanvanej ta stojolal li buch'utik kuxulike xchi'uk li bu-

10:33 *K'elo Apendise A5. 10:39 *O «ta jpets te'».

KAP. 10

- a Ech 9:43
b Dt 10:17
2Kr 19:7
Ro 2:11
c Ro 2:13
1Ko 12:13
Gal 3:28
d Is 52:7
Na 1:15
e Mt 28:18
Ro 14:9
Ap 19:11, 16
f Lu 4:14
g Is 11:2
Is 42:1
Is 61:1
Mt 3:16
h Lu 13:16
i Jn 3:1, 2
j Jon 1:17
Jon 2:10
Ech 2:23, 24
k Lu 24:30, 31
Jn 21:13, 14
l Mt 28:19, 20
Ech 1:8

Kolumna 2

- a Ech 17:31
Ro 14:9
2Ko 5:10
2Ti 4:1
1Pe 4:5
b Lu 24:27
Ap 19:10
c Is 53:11
Jer 31:34
Da 9:24
d Ech 4:31
Ech 8:14, 15
e Ech 2:1, 4
Ech 19:6
f Mt 3:11
Ech 8:36
Ech 11:17
g Mt 16:19
Ech 2:38

KAP. 11

- h Ech 10:45
Gal 2:12
i Ech 10:10-16

ch'utik chamemike.^a **43** Skotol li j-alk'opetike chalbeik sk'oplal li vinik taje,^b skotol ti buch'u chak' xch'unel yo'onton ta stojolale tsta perton yu'un smul ta sventa li sbie». ^c

44 K'alal yakal to chalbe sk'oplal Pedro li k'usitik taje, k'ot ch'ul espi-ritu ta stojolal skotol li buch'utik yakal cha'ik li k'ope.^d

45 Li jch'unolajeetik* ti yich'ojik sirkunsision^e ti xchi'inojik tal Pedro sole labal sba chilik, yu'un li ch'ul espi-ritu ti ja' matanal ti mu'yuk tojbile yakal chich'ik ek li jyanlumetike. **46** Yu'un yakal cha'ik chk'opojik ta yantik k'ope-tik xchi'uk tsmuk'ibtasbeik sk'oplal li Diose.^f Va'un, xi la stak' li Pedro: **47** «Li viniketik li'e ti laj xa yich'ik ch'ul espi-ritu jech k'ucha'al laj kich'tike, ¿mi oy van buch'u xu' xal ti mu xu' xich'ik vo'e?». ^f **48** Ja' yu'un, laj yal mantal ti ak'o yich'ik vo' ta sbi Jesukristoe.^g Va'un, la sk'anbeik vokol ti ak'o to komuk jayibuk k'ak'ale.

11 Va'un, li jtakboletik xchi'uk li ermanoetik ti te to'ox oyik ta Judeae laj ya-iik ti laj xa xch'amik sk'op Dios ek li jyanlumetike. **2** Jech oxal, k'alal muy batel ta Jerusalem li Pedro, te tsakat ta utel yu'un* li buch'utik lek chilik sirkunsisione,^h **3** xi laj yalike: «La-och ta sna viniketik ti mu'yuk yich'o-jik sirkunsisione xchi'uk jmoj lave' xchi'ukik». **4** Va'un, xcholet lek chapbatik smelolal yu'un Pedro ta sventa taje, xi lik yale:

5 «K'alal yakal ta jpas orasion ta jteklum Jopee, oy k'usi li-ak'-bat kil: oy k'usi yal tal ti xko'o-laj k'ucha'al jlik muk'ta manta ta lineo, xlich'et yalel tal xchan-jotal xchikin ti lik tal ta vinaje-le, va'un te vul ta jtojolal.ⁱ **6** La jk'el lek li k'usi taje, te laj kil li

10:45 *O «Li buch'utik tuk' yo'ontonik». 10:45; 11:2 *K'elo Glosario, sirkunsisione. 11:2 *O «laj yut sbaik xchi'uk».

chonbolometik ta balumil ti oy chanib yakane, jti'vanej chonbolometik, chonetik ti xkilet ta lum chanavike xchi'uk mutetik ta vinajel. **7** Laj ka'i jun yech'omal eil xtok ti xi chalbune: «Pedro, jlikan, milo ati!». **8** Pe xi laj kale: «Kajval, mu jechuk xak'an-bun taje, yu'un mu'yuk ono'ox bu jtik'-o ta ke li k'usi mu'yuk leke xchi'uk li k'usi ibal sbae».* **9** Xi la stak' ta xchibal velta li yech'omal eil ta vinajele: «Mu xaval ti mu'yuk lek li k'usitik slekubtasoj xa Diose». **10** Jech to vinaj ta yoxibal velta, laje laj yich' chupel muyel skotol ta vinajel yan velta. **11** Li va' ora xtoko, ja'o te k'ot oxvo' viniketik li ta na bu oyunkutike, yu'un takbilik tal sventa tsa'ikun, taje te likemik tal ta Sesearea.^a **12** Jech oxal, laj yalburn ch'ul espiritu ti ak'o xbat jchi'nik, ti mu me xchibetuk ko'on-ton xibate. Bat xchi'nikun ek li vakvo' ermanoetike, va'un li-ochkutik batel ta sna li vinik taje.

13 »Laj yalbunkutik ti k'u yelan te va'al jun anjel laj yil ta snae xchi'uk ti xi albate: «Tako batel viniketik ta Jope sventa xatak ta ik'el li Simon ti Pedro yan sbie,^b **14** va'un ja' chalbot k'uxi xu' xakol xchi'uk li avuts' avalale». **15** Pe k'ot ch'ul espiritu ta stojolalik k'alal lik k'opojkune, ja' jech k'ucha'al k'ot ta jtojolaltik ta slikebale.^c **16** Taje ja' vul-o ta jol li k'usi chal Kajvaltike, ti xi ono'ox chalilane: «Li Juane laj yak' ich'vo',^d yan li vo'oxuke chavich'ik vo' ta ch'ul espiritu».^e **17** Jech oxal, mi ak'batik yu'un Dios ek li matanal mu'yuk tojbil k'ucha'al laj kich'tik vo'otik ti kak'oj xch'unel ko'ontontik ta stojolal Kajvaltik Jesukristoe, «buch'uun ya'el sventa jmak ta be li Diose?».^f

18 K'alal laj ya'ilik li k'usitik taje, lek laj ya'ik* xchi'uk la stoybeik sk'oplal li Diose, xi laj yali-

11:8 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 11:18 *Literal «ts'ijil komik».

KAP. 11

a Ech 10:17-20

b Ech 10:30-33

c Ech 2:1, 4
Ech 10:44, 45d Mt 3:11
Mr 1:8
Lu 3:16
Ech 1:5e Joe 2:28
Jn 1:33
Ech 2:17

f Ech 10:47

Kolumna 2

a Is 11:10
Ech 17:30
Ro 10:12
Ro 15:8, 9

b Ech 8:1

c Mt 10:5, 6

d Ech 2:47
Ech 9:35

e Ech 4:36, 37

f Ech 13:43
Ech 14:21, 22g Ech 2:47
Ech 4:4
Ech 5:14
Ech 9:31

h Ech 21:39

i Ech 9:2

j 1Ko 12:28
Ef 4:11

k Ech 21:10, 11

ke: «Ja' yu'un, jech ak'bat sutes yo'ontontik yu'un Dios ek li jyanlumetik sventa jech xu' sta xkux-lejalike!».^a

19 Li buch'utik laj yich'ik pulkel batel^b k'alal lik tsatsal vokolil ta skoj li k'usi la spasbeik Estebane batik k'alal to ta Fenisia, ta Chipre xchi'uk ta Antiokia, ta xcholik batel li mantale, pe ja' no'ox la xcholbeik li judaetike.^c **20** Pe oy junantik viniketik ta Chipre xchi'uk ta Sirene ti talemik ta Antiokiae lik xchi'nik ta lo'il li krixchanoetik ti chk'opojik ta griegoe, la xcholbeik li lekil a'yejetik sventa Kajvaltik Jesue. **21** Jech xtok, te oy ta stojolalik li Jeovae* xchi'uk ep krixchanoetik pasik ta jch'unolajel xchi'uk lik sts'akliik li Kajvaltike.^d

22 Li k'usitik k'ot ta pasel ta stojolalike k'ot ta xchikin li tsobobbail ta Jerusalem, va'un la stakik batel Bernabe^e k'alal to ta Antiokia. **23** Te laj yilbe li slekil yutsil yo'ontontik Dios k'alal k'ote, va'un xkuxet likel yo'ontontik xchi'uk lik spatbe yo'ontontik skotolik sventa te oyikuk-o ta sjunul yo'ontontik ta stojolal li Kajvaltike;^f **24** yu'un ja' jun lekil vinik xchi'uk ventainbil yu'un ch'ul espiritu xchi'uk oy lek xch'unel yo'ontontik. Jech xtok, epal krixchanoetik k'otik ta jch'unolajel yu'un Kajvaltik.^g **25** Va'un, bat sa' ta sjunul Tarso li Sauloe.^h **26** K'alal la stae, laj yik' tal ta Antiokia. Ja' yu'un, jun jabil jmoj te la stsob sbaik xchi'uk li tsobobbail te ta Antiokiae xchi'uk la xchanubtasik epal krixchanoetik, ja' te ta Antiokia ti bu ba'yel la sbiink yajts'aklom Kristo li jchank'opetike, taje ja' jech la sbiink ta skoj ti beiltasvan li Diose.ⁱ

27 Li va' k'ak'ale, te lik talel ta Jerusalem jayvo'uk j-alk'opetik/ ti talik ta Antiokiae. **28** Te va' jun yu'unik ti Agabo^k sbie xchi'

11:21 *K'elo Apendise A5.

uk laj yal ta stojolal ch'ul espiritu ti chvul ta lok'el tsatsal vi'nal ta stojolal jnaklejetik ta spejel balumile;^a taje vul ono'ox ta lok'el ta sk'ak'alil Klaudio. **29** Jech oxal, li jchank'opetike ta jujuntal la sk'elik ti k'u yepal xu' yu'unik^b sventa tsakbeik batel koltael^c li ermanoetik ti te nakalik ta Judeae; **30** jech la spasik, la stakbeik batel li moletike, ja' laj yich'ik batel li Bernabe xchi'uk Sauloe.^d

12 Li va' k'ak'ale, li ajvalil Erodese lik yilbajin jayvo'uk li buch'utik te ta tsobobbaile.^e **2** La smil ta espada' li Santiago ti ja' sbankil yits'in sbaik xchi'uk li Juane.^g **3** K'alal laj yil ti lek laj ya'i judaetike, la snop tstik' ta chukel li Pedro eke. (Taje ja'o Sk'ak'alil Pan ti Mu'yuk Slevaduraile).^h **4** K'alal la stsake, la stik' ta chukel' xchi'uk laj yak' chank'ex soltaroetik sventa xchabiat, chanchanvo' jujuk'ex, yu'un oy ta yo'onton chak'be yil* jteklum k'alal mi ech' xa ox li K'in Koltaele. **5** Ja' yu'un, te tik'il ta chukinab li Pedroe, pe li buch'utik te oyik ta tsobobbaile ta sjunul yo'onton tspacek orasion ta stojolal Dios ta sventa li Pedroe.ⁱ

6 K'alal jutuk xa sk'an xak' ta illel Pedro li Erodese, ja' chukbil ta cha'lik kadena ta cha'vo' soltaro chvay li va' ak'obale xchi'uk te oy jchabivanejetik ta ti' chukinab sventa chchabiik li chukinabe. **7** Pe ta anil no'ox te va'al k'ot li yaj-anjel Jeovae,^{**} xojobaj no'ox k'ot lus li ta chukinabe. La stijbe xokon Pedro sventa xjulav xchi'uk xi laj yalbee: «¡Likan ta anil!». Va'un, sol yalel li kadena chukul ta sk'obe.^j **8** Xi albat yu'un li anjele: «Lapo li ak'u' apok'e* xchi'uk chuko li axonobe». Ja' jech

12:3 *K'elo Glosario, *levadura*. **12:4** *O «oy ta yo'onton chik' lok'el sventa chchapan ta yeloval». **12:7, 11, 17** *K'elo Apendise A5. **12:8** *O «Chuko lek li ach'ute».

KAP. 11

a Mt 24:7

b 2Ko 8:12

c Gal 2:10

d Ech 12:25

KAP. 12

e Jn 15:20

f Mt 20:20-23
Lu 11:49

g Mt 4:21

h Eks 12:15
Eks 23:15
Le 23:6

i Lu 21:12

j 2Ko 1:11

k Sl 34:7
Ebr 1:7,14

l Ech 5:18,19

Kolumna 2

a 2Pe 2:9

b Ech 13:5
Ech 15:37,38
Kol 4:10c Mt 13:55
Ech 15:13
Ech 21:18
1Ko 15:7
Gal 1:19
Gal 2:9

la spas. Xi to albat ta slajebe: «Lapo li ak'u' ta sbae xchi'uk ts'akliun talel». **9** Va'un, lok' batel, te sts'aklioj batel, pe mu a'ibajuk cha'i mi ja' meel li k'usi tspace anjele. La snop ti yu'un oy k'usi yakkal chile. **10** Te ech'ik li ta sbatsopall jchabivanejetike, te ech'ik li ta xcha'tsopale, laje te k'otik li ta ti' na pasbil ta tak'in ti sk'el'oj batel jteklume, va'un jam stuk li ti' nae. K'alal lok'ik xa ox, xanavik batel jun kaye, va'un ta anil no'ox la xch'ak sba batel ta stojolal li anjele. **11** Xi laj yal Pedro k'alal vul xa ox lek xch'ulele: «Avie, jna'oj xa ta meel ti la stak talel yaj-anjel li Jeovae* xchi'uk ti la skoltaun lok'el ta yok sk'ob li Erodese xchi'uk ta skotol li k'usitik smalaojik xa ox ch'ot ta pasel ta jtojolal li judaetike».^a

12 K'alal laj yak' venta taje, bat ta sna Maria ti ja' sme' li Juan ti Markos yan sbie,^b ja' ti bu ep te tsobolik xchi'uk ti yakal tspacek orasion. **13** K'alal la sk'oj li ti' na ta ochebale, tal k'elatu'k yu'un jun kiara ti Rode sbie. **14** K'alal laj ya'i ti ja' yech'omal ye Pedroe, mu'yuk la sjam li ti' nae, yu'un xmu'yubaj taje, k'ajomal no'ox anil xa och batel xchi'uk laj yal ti te va'al ta ochebale li Pedroe. **15** Pe xi albate: «Likem achuvaj». Pe li antse laj yal ti ta meel te oy li Pedroe. Pe xi lik yalike: «Ja' jun anjel». **16** Pe te tsk'ojilan-o ti' na li Pedroe. K'alal la sjamik li ti' nae, toj ch'ayal to k'ot yo'ontonik k'alal laj yillike. **17** Pe li stuke la spas senya ta sk'ob sventa sts'ijik xchi'uk lik xch'ap lek ti k'u yelan lok'esat ta chukel yu'un li Jeovae,* va'un xi laj yale: «Bat albeik ya'i Santiago xchi'uk ermanoetik li k'usitik taje».^c Va'un, lok' batel, la stam batel sbe sventa yan-o bu chbat.

18 K'alal sakub osile, xvoch-lajetik* likel li soltaroetik ta sventa ti k'usi van k'ot ta pasel

12:18 *O «x-avljajetik».

stojolal li Pedroe. **19** Li Erode-se la sa' lek, pe mu'yuk bu la sta, ja' yu'un la sjak'ılanbe li sol-taroetike xchi'uk laj yal mantal ti ak'o bat yich'ik kastigoe;^a va'un yal batel ta Sesarea ti te lik batel ta Judeae, te kom k'uk sjalil.

20 Ilin tajej ta stojolal li jti-roetik xchi'uk li jsidonetike. Ja' yu'un, li stukike jmoj batik ta stojolal li ajvalile, va'un laj yak'beik xch'un Blasto ti ak'o bat sk'anbe ajvalil ti junuk yo'onton xchi'uki-ke, li vinik taje ja' sventanojbe li sna* ajvalile, ti jech la spasi-ke, ja' ta skoj ti te chlik tadel ta slumal ajvalil li sve'elike. **21** K'alal la sta sk'ak'alil ti k'usi ora albi-le, li Erode-se la slap li k'u'il sven-ta ajvalile xchi'uk te choti ta cha-panobbail, va'un lik yal mantal ta stojolal li krixchanoetike. **22** Xi lik avanikuk li jteklum ti te tsobolike: «j'Yech'omal ye jun dios, ma'uk yech'omal ye jun krixchano!» **23** Pe ta anil no'ox yayije-sat yu'un li yaj-anjel Jeovae,* yu'un ma'uk laj yak' ta ich'el ta muk' li Diose; lik ti'atuk ta xuvit xchi'uk cham.

24 Va'un, epaj batel li sk'op Jeovae* xchi'uk lik pukuk batel.^b

25 K'alal laj xa ox lek yo'ontoni-ka ta abtel li Bernabe^c xchi'uk Saulo te ta Jerusaleme,^d sutik ba-tel xchi'uk laj yik'ik batel li Juan^e ti Markos yan sbi txoke.

13 Li ta tsobobbail ta An-tiokiae oy te j-alk'ope-tik xchi'uk jchanubtasvanejetik:^f Bernabe, Simeon ti Nijer yan sbie, Lusio ti likem ta Sire-nee xchi'uk Manaen ti ko'ol chanunaj xchi'uk Erodes ti ja' ajvalil ta yosilal Galileae xchi'uk Saulo. **2** K'alal yakal chtunik ta stojolal Jeova* xchi'uk tspace ayunoe,^g xi laj yal li ch'ul espritue: «T'uj-beikun li Bernabe xchi'uk Saulo^g ta sventa li abtelal ti kaloj xa

KAP. 12

a Ech 16:27

b Ech 6:7

Ech 19:20

Kol 1:6

c Ech 4:36, 37

d Ech 11:29, 30

e Ech 13:5

Ech 15:37, 38

KAP. 13

f 1Ko 12:28

Ef 4:11, 12

g Ech 9:15

Kolumna 2

a 1Ti 2:7

b Ech 12:25

c Jn 8:44

ono'ox tspace».^a **3** Va'un, k'alal laj xa ox spasi-ke ayuno xchi'uk orasione, laj yak' sk'obik ta stojolal, laje laj yak'ik ak'o batikuk.

4 Jech oxal, li viniketik ti tak-bilik batel yu'un ch'ul espritue yalik batel ta Seleusia, va'un te ochik batel ta varko sventa chba-tik ta Chipre. **5** Va'un, lik spuk-beik sk'oplal sk'op Dios ta snail tsobobbailetik yu'un judaetik k'alal k'otik ta Salaminae. Te xchi-ukik ek li Juane, yu'un ja' yajtu-nelik.^b

6 K'alal laj xa ox xtuch'ik li lum joyol ta nab k'alal to ta Pa-fose, te la staik jun juda vinik ti Bar-Jesus sbie, ja' jun j-ak'chamel xchi'uk jlo'lavanej j-alk'op. **7** Te xchi'uk li ajvalil* Serjio Pauloe, jun p'ijil vinik. La stak ta ik'el li Bernabe xchi'uk Sauloe, ta sjunul yo'onton tsk'an chchikin-ta sk'op Dios li ajvalil taje. **8** Pe lik kontrainvanuk li Eli-mas* ti ja' jun j-ak'chamele (taje jech ta alel li sbi k'alal chich' jelu-btasele), yu'un tsk'an chchiba-jesbe xch'unel yo'onton li ajva-lile. **9** Jech oxal, li Saulo ti Pablo yan sbi txoke lik ventainatuk yu'un ch'ul espritue, va'un la sk'elbe lek sat **10** xchi'uk xi laj yale: «Jlo'lavanej vinikot ta jya-lal xchi'uk toj chopolot, xnich'o-net Diabolo,^c akontrainoj skotol li k'usitik tuk'e, žmi mu'yuk chavik-ta aba ta sokesbel li stuk'il be-tak Jeovae*^d **11** j'Kelavil! Chak' atoj amul li Jeovae,* ma'sat cha-kom xchi'uk mu'yuk chavil xojo-bal k'ak'al k'uk sjalil». Va'un, ta anil no'ox la stsin sba tadel lu-maltok xchi'uk ik'al osil ta sto-jolal, jech oxal te xa xjoyet ts'a buch'u xu' nxitat batel. **12** Ja' yu'un, k'ot ta jch'unolajel li ajva-lil k'alal laj yil li k'usi k'ot ta pa-sele, yu'un ch'ayal to kom yo'on-

13:5 *O «yajkoltavanejik». **13:7** *Ja' jun ajvalil ta yosilal Roma. **13:8** *Ja' ono'ox li Bar-Jesus ti laj yich' albel sk'o-plal ta versikulo 6.

12:20 *Literal «li skuarto». 12:23, 24; 13:2, 10, 11 *K'elo Apendise A5. 13:2 *K'elo Glosario, ayuno.

ton ta skoj li chanubtasel yu'un Jeovae.*

13 Li Pablo xchi'uk xchi'iltake ochik batel ta varko, te likik ta Pafos, k'otik ta Perga ta Panfilia. Yan li Juane^a iktavan, va'un sut batel ta Jerusalen.^b **14** Pe li stukike la stam-o batel sbeik, te likik ta Perga, va'un k'otik ta Antiokia ta Pisidia. Ochik batel ta snail tsobobbail^c li ta sk'a-k'alil savadoe, va'un te chotiik. **15** K'alal laj xa ox yich' k'elel ta stojolal krixchanoetik li Mantale^d xchi'uk li k'usitik yaloj J-alk'opetike, li bankilal jpsasmantaletik ta snail tsobobbaile xi la stakik batel mantale: «Viniketik, ermanoetik, mi oy k'usi chavalik sventa chatpatbeik yo'onton li jteklume, alik talel». **16** Jech oxal, va'i li Pablo, la spas senya ta sk'ob xchi'uk xi laj yale:

«Viniketik ta Israel xchi'uk vo'oxuk ti axi'taojik* Diose, a'ik. **17** Li Dios yu'un jteklum Israele ja' la st'uj li jmoltotaktike xchi'uk la stoybe sk'oplal li jteklum K'alal nakiik k'ucha'al jyanlumetik ta yosilal Ejiptoe xchi'uk ta sju'el* lok'esatik tal te.^e **18** Jech xtok, te van 40 jabiluk ts'ikbatik li ta takixokol balumile.^f **19** K'alal laj xa ox slajes vukub jteklum li ta yosilal Kanaane, ak'bat yo-silik sventa chk'ot ta xrextoik.*^g **20** Taje jalij van 450 jabil ta skotol.

»K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, ak'batik jchapanvanejetik, ja' to te paj ta sk'ak'alil j-alk'op Samuel.^h **21** K'alal ech' xa ox taje, lik sk'anik jun ajvalil li va' k'ak'ale,ⁱ va'un ja' ak'batik yu'un Dios li Saul xnich'on Kise, jun vinik ti ta snitilulal Benjamin likem tale,^j ajvalilaj 40 jabil. **22** K'alal laj xa ox slok'ese, ja' va'anbatik ta ajvalil li Davide,^k

13:12 *K'elo Apendise A5. **13:16** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **13:17** *O «ta stsatsal sk'ob». **13:19** *O «spukulalik; sparteik».

KAP. 13

a Ech 12:12

b Ech 15:37, 38

c Ech 17:1, 2

Ech 18:4

Ech 19:8

d Ech 15:21

e Eks 6:1, 6

Dt 7:6, 8

f Eks 16:35

Nu 14:33, 34

g Dt 7:1

Jos 14:1, 2

h Jue 2:16

1Sa 3:20

i 1Sa 8:4, 5

j 1Sa 10:21

1Sa 11:15

k 1Sa 16:12, 13

SI 89:20

Kolumna 2

a 1Sa 16:1

b 1Sa 13:13, 14

c 2Sa 7:12

Is 11:1

Lu 1:31, 32

Lu 1:68, 69

d Mt 3:1, 6

e Mt 3:11

Lu 3:16

f Mt 10:5, 6

Lu 24:47, 48

g Is 53:7, 8

h Mt 26:59, 60

Lu 23:13-15

Jn 19:4

i Mt 27:22, 23

Jn 19:15

j Mt 27:59, 60

Jn 19:40-42

k Mt 28:5, 6

Ech 2:24

l Mt 28:16

Ech 1:3

Ech 3:15

1Ko 15:4-7

ja' ti buch'u xi xa ono'ox jamal laj yalbe sk'oplale: «Laj xa jta li David xnich'on Jesee,^a jun vinik ti k'u yelan tsk'an ko'ontone,^b ti tpsas skotol li k'usi oy ta ko'ontone». **23** Jech ono'ox k'ucha'al albil sk'oplale, li Diose laj yak' jun jkoltavanej ta Israel, ja' li Jesus ti te lik tal ta snitilulal li vinik taje.^c **24** K'alal sk'an to'ox xvul ta lok'el li buch'u taje, li Juane laj xa ono'ox yalbe ta jamal jteklum Israel ti sk'an xich'ik vo' sventa xak'ik ta ilel ti sutesoj xa yo'ontonike.^d **25** Pe xi laj yal li Juan k'alal tsutsuts xa ox batel li yabtele: «¿Buch'uun ti avalojike? Ma'un kun li buch'u taje. Pe oy buch'u ts'akal chtal ku'un ti mu jta-o ti jtitunbe li xonobe».^e

26 »Viniketik, kermanotak, vo'oxuk li xnich'naboxuk ta yuts'yalal Abraane xchi'uk li buch'utik te achi'ukik ti xi'taojik Diose, li k'op ta sventa kolebal li'e ja' laj yich' takel tal ta jventatik.^f **27** Yu'un li jnaklejetik ta Jerusalen xchi'uk li jnitvanejetik ta religijon* yu'unike mu'yuk bu stsakik ta venta li buch'u taje, yu'un k'alal abtejik ta jchapanvanejetike k'ot ta pasel yu'unik li k'usi yaloj J-alk'opetike,^g ti tsots chich' ap-tael skotol savadoe. **28** Ak'o mi mu'yuk bu stabeik smul sventa sta-o xich' milel,^h la sk'anbeik ta persa Pilato ti ak'o yich' milele.ⁱ **29** K'alal k'ot xa ox ta pasel skotol li k'usitik ts'ibabil ta stojolale, la syalesik li ta jtel te'e* xchi'uk te laj yak'ik ta mkinal.^j **30** Pe li Diose la xcha'kuxes^k **31** xchi'uk jal laj yak' sba ta ilel ta stojolal li buch'utik la xchi'inik batel k'alal to ta Jerusalen ti likik batel ta Galileae. Va'un, ja' xa testigo k'o-temik ta stojolal li jteklume.^l

32 »Ja' yu'un, li vo'onkutike yakal ta xkalkutik li levil a'yejetik ta sventa li k'usi albilik xa ono'ox li moltotiletike. **33** Li Diose laj

13:27 *Literal «li ajvaliletik». **13:29** *O «ta jpets te'e».

yak' k'otuk ta pasel skotol ta jtojolalkutik ti ja'unkutik li xnich'nab totil me'iletike, taje ja'o k'ot ta pasel k'alal la xcha'kuxes Jesus, jech k'ucha'al xi ts'ibabil ta xchibal salmoe: <Vo'ot jnich'onot, avie lik'ot xa ta atos>. ^b **34** Ti jech la xcha'kuxese, ja' sventa mu xich' yan velta sbek'tal jech k'ucha'al jun krixchano ti sna' xlaje, xi laj yale: <Ja' chkak'boxuk ta ilel li melel tuk'il k'anelat li laj ono'ox kalbe li Davide>. ^c **35** Ja' yu'un, xi chal ta yan salmoe: <Mu'yuk chavak' k'a'uk sbek'tal li buch'u tuk' yo'onton chak' sba ta atojalale>. ^d **36** Yan li Davide tun ta stojolal* Dios ta sjunul xkuxlejal, vay ta lajelal, te laj yich' mukel ti bu mukul smoltotake, va'un k'a' li sbek'tale. ^e **37** Pe li buch'u cha'kuxesat yu'un Diose mu'yuk bu xk'a' sbek'tal. ^f

38 »Jech oxal, ermanoetik, na'ik me lek ti yakal chich' pukbel sk'oplal ti ja' ta stojolal ti chich' tael perton ta skoj mulile. ^g **39** Jech xtok, ta stojolal li buch'u taje xu' xal Dios ti ch'abal smulik li buch'utik chch'unike. Yan li Smantal Moisesese ^h mu xu' xch'ay mulil. ⁱ **40** Jech oxal, k'elo me abaik lek ti mu me ja'uk xk'ot ta pasel ta atojalalik li k'usi xi yaloj J-alk'opetike: **41** <K'elavilik, jlabanvanejetik, labaluk sba xava'ik, lajanik, yu'un yakal ta jpas jun abtelal li ta ak'ak'alilike, jun abtelal ti mi ja'uk ono'ox bu chach'unike ak'o mi oy buch'u lek xa xcholet chalboxuk>». ^j

42 K'alal yakal xa ox chlo-k'ik batele, lik k'anbatikuk vokol yu'un krixchanoetik ti ak'o to yalbeik mas sk'oplal ta yan savado li k'usitik laj yalike. **43** K'alal laj yo'ontonik ta tsobajel li ta snail tsobobbaile, ep judaetik xchi'uk ach' jch'unolajeletik* ti yich'ojik ta muk' Diose la sts'akliik batel li Pablo xchi'uk Bernabee, k'alal

13:36 *O «tun sventa spas k'usi tsk'an yo'onton». **13:43** *Ja' li buch'utik ochemik xa ta sreljion judaetike.

KAP. 13

a Ro 1:4

b Sl 2:7

Ebr 1:5

Ebr 5:5

c Is 55:3

d Sl 16:10

Ech 2:31

e Ech 2:29

f Ech 2:27

g Lu 24:46, 47

Ech 5:31

Ech 10:43

h Ebr 10:1

i Is 53:11

Ro 3:28

Ro 5:18

Ro 8:3

Ebr 7:19

j Aba 1:5

Kolumna 2

a Ech 11:23

Ech 14:21, 22

b Ech 14:1, 2

Ech 17:4, 5

c Mt 10:5, 6

Ech 3:25, 26

Ro 1:16

d Lu 2:29-32

Ech 18:5, 6

Ro 10:19

e Is 49:6

Ech 1:8

f Mt 23:34

Ech 14:2, 19

Ech 17:5

g Mt 10:14

Lu 9:5

h Mt 5:12

yakal chk'opojike, laj yalik ti te oyikuk-o li ta slekil yutsil yo'onton Diose. ^a

44 Li ta yan savadoe, jutuk mu sjunuluk jteklum la stsob sbaik sventa cha'ibeik li sk'op Jeovae. ^{*} **45** Yan li judaetike ch-it'ixajik taje k'alal laj yilik li epal krixchanoetike, jech xtok, lik yalik ti mu meleluk li k'usitik chal Pabloe xchi'uk lik xchopol k'optaik taje. ^b **46** Va'un, tsots yo'onton xi laj yal li Pablo xchi'uk Bernabee: <Vo'oxuk ono'ox ba'yel sk'an xavich'ik albel li sk'op Diose. ^c Yu'un yakal chap'ajik xchi'uk mu xata-o chava'iik ti chata akuxlejalik sbatel osile, j'kelavilik!, chibatkutik ta stojolal li jyanlumetike. ^d **47** Yu'un xi laj yalbunkutik Jeova* ti ak'o xkalbotkutike: <La jva'anot k'ucha'al sakil osil ta stojolal muk'tik lumetik sventa xak'ot ta jkoltavanej k'alal to ta spajeb balumil>». ^e

48 Xkuxet likel yo'ontonik li jyanlumetik k'alal laj ya'ik taje, lik stoybeik sk'oplal li sk'op Jeovae* xchi'uk pasik ta jch'unolajel li buch'utik oy lek ta yo'ontonik stael li kuxlejal sbatel osile. **49** Jech xtok, laj yich' pukel batel ta sjunul lum li sk'op Jeovae. ^{*} **50** Pe li judaetike lik stijbeik yo'onton li antsetik ti lek ojtikinbilik ti xi'taojik Diose, lik stijbeik yo'onton li viniketik ti tsots sk'oplalik ta jteklume, jech xtok, ja' la sokbeik sjol sventa skontrainik' li Pablo xchi'uk Bernabee, va'un la snutsik lok'el li ta jteklume. **51** Ja' yu'un, la sli-lin komel spukukal* yakanik ta stojolalik, va'un batik ta Ikonio. ^g **52** Ventainbilik-o yu'un ch'ul espiritu li jchank'opetike xchi'uk xkuxet no'ox yo'ontonik. ^h

14 Va'un, ko'ol ochik ta snail tsobobbail yu'un judaetik ta Ikonio, pe ta skoj ti solet lek k'opojike, pasik ta jch'unolajel

13:44, 47-49 *K'elo Apendise A5. **13:51** *O «slumal».

epal krixchanoetik ti ja'ik judaetik xchi'uk jgresiaetike. **2** Pe li judaetik ti mu'yuk pasik ta jch'unolajele lik sokbeik sjol li jyanlumetik sventa tskontrainik li ermanoetike, jech oxal chopol k'usitik lik snop yu'unik.^a **3** Ja' yu'un, jal tajek k'opojik xchi'uk tsots yo'ontonik ta skoj ti ak'bil yabtelik yu'un Jeovae,^{*} ti ja' chalbe sk'oplal stuk li slekil yutslil yo'ontone, ak'batik xtok ti ak'o spasiq senyailtak xchi'uk k'usitik labalik sbae.^b **4** Ak'o mi jech, lik xch'ak sbaik li epal krixchanoetik ta jteklume; jlome laj yak' sbaik ta stojolal judaetik, pe li jlome laj yak' sbaik ta stojolal jtkaboletik. **5** K'alal li jyanlumetik, li judaetik xchi'uk li ajvalil yu'unik oy ta yo'ontonik tsk'an chilbajinik xchi'uk chak'beik tone,^c **6** albatik li k'usi tsk'an tpsasbatike, va'un jatavik batel ta jteklum Likaonia, Listra, Derbe xchi'uk ta yan jteklumetik ta sjoyejaltak.^d **7** Te laj yalik-o batel li lekil a'yejetike.

8 Li ta Listrae te oy jun vinik ti mu xtun yakantake. Yu'un koxo onox vok'em xchi'uk mu jse-t'uk* bu xanavem-o. **9** Li vinik taje te chotol yakal cha'i li k'usi chal Pabloe. Va'un, k'alal te sk'elobje lek sat vinik li Pabloe xchi'uk ti laj yil ti oy xch'unel yo'onton sventa xpoxtaja,^e **10** xi tsots laj yale: «Likan, va'lan». Va'un, xp'itluj to likel, lik xanavuk li vinike.^f **11** K'alal laj yilik k'usi la spas Pablo li epal krixchanoetike, xi lik k'opojikuk ta likaonia k'ope: «jPasik k'ucha'al krixchanoetik li diosetike, yalik talel ta jtojolaltik!»,^g **12** Va'un, Seus lik yalbeik li Bernabee, yan li Pabloe Ermes laj yalbeik, yu'un ja' ba'yel ch'k'opoj. **13** Pe li pale yu'un Seuse, ti te oy ta yochebal jteklum li stemplloe, laj yik' talel tot vakaxetik xchi'uk laj yich' talel xotbil nich-

14:3 *K'elo Apendise A5. **14:8** *O «jutebuk».

KAP. 14

a Ech 13:45

b Ech 19:11
Ebr 2:3, 4

c Ech 14:19

d Mt 10:23

e Mt 9:28

f Is 35:6

g Ech 28:3-6

Kolumna 2

a Ech 10:25, 26

b Eks 20:11
Sl 146:6

c Ech 17:30

d Ech 17:26, 27
Ro 1:20

e Sl 147:8
Jer 5:24
Mt 5:45

f Sl 145:16

g Ech 17:13

h 2Ko 11:25

i Ech 16:1

j Ech 11:22, 23

metik* ta sti' li jteklume, yu'un tsk'an chak'be milbil matanaetik xchi'uk li epal krixchanoetike.

14 K'alal laj ya'ik li jtkablol Bernabee xchi'uk Pabloe, lik sli' ta jatel li sk'u spok'ike, va'un batik ti bu oy li epal krixchanoetike, xi avanike: **15** «Vinietik, zk'u yu'un ti jech chapasike? Li vo'onkutike krixchanounkutik no'ox ek ti chkil jvokolkutik jech k'ucha'al vo'oxuke.^a Yu'un tal jcholkutik lekil a'yejetik ta atojojalik sventa xaviktaik li k'usitik mu'yuk sbalil yo' xasutik tal ta stojolal li kuxul Diose, ja' li buch'u la spas li vinajele, li balumile, li nabe xchi'uk skotol li k'usitik oy tee.^b **16** Li ta vo'nee, laj yak' ak'o stam batel sbeik li jujun lume.^c **17** Ak'o mi jech, ak'bat onox yilik li k'usitik lek spasoje,^d yu'un ak'batik talel vo' ta vinajel xchi'uk lek laj yak' sat li k'usitik tsst'sunike,^e ak'bat lek sveelik xchi'uk xkuxet tajek yo'ontonik».^f **18** Ak'o mi jech laj yalik li k'usitik taje, vokol pajtsaj yu'unik li epal krixchanoetik ti ak'o mu xmilbatik li matanaetike.

19 Pe te k'ot judaetik ti likemik tal ta Antiokia xchi'uk ta Ikonioe, lik slo'labeik sjol li epal krixchanoetike,^g ja' yu'un lik yak'beik ton li Pabloe xchi'uk la xjochik lok'el li ta jteklume, yu'un la snopik ti chamem xae.^h **20** K'alal la sjoyiik Pablo li jchank'opetike, va'i xchi'uk och li ta jteklume. Va'un, li ta yok'omale, bat ta Derbe xchi'uk li Bernabee.ⁱ **21** K'alal laj xa ox yalik li lekil a'yejetik li ta jteklum taje xchi'uk k'alal laj xa ox spasiq ta jch'unolajel epal krixchanoetike, sutik batel ta Listra, ta Ikonio xchi'uk ta Antiokia. **22** Te la stsatsubtasbeik yo'onton li jchank'opetike,^j la spatbeik yo'onton ti ak'o oyuk-o xch'unel yo'ontonike, xi laj yalike: «Ta onox xkil ep tsots

14:13 *O «koronaetik».

javokoltik sventa xij-och li ta Ajvalilal* yu'un Diose». ^a **23** Jech xtok, la sva'anik moletik li ta ju-jun tsoobbaille. ^b La spasik orasion xchi'uk ayuno, ^{*c} va'un laj yak'beik ta yok sk'ob Jeova^r li moletik taje, yu'un k'otik xa ta jch'unolajeletik.

24 Laje, ech'ik batel ta Pisi-dia, jech xtok, ochik batel ta Panfilia, ^d **25** k'alal laj xa ox yalik sk'op Dios li ta Pergae, yalik batel ta Atalia. **26** Va'un, ochik batel ta varko sventa chbatik ta Antio-kia, ja' te ti bu laj yich'ik li slekil yutsil yo'onton Dios ta sventa li abtelal ti laj xa yu'unike. ^e

27 K'alal k'otik xa ox xchi'uk k'alal laj xa ox stsobik li tsoobbaille, laj yalik li k'usitik ep la spas Dios ta stojolalike xchi'uk ti laj xa sjam Dios li ti' na sventa xch'unel o'ontonal ta sventa li jyanlumetike. ^f **28** Va'un, te komik k'uk sjalil xchi'uk li jchank'o-petike.

15 Va'un, oy jayvo'uk vinike-tik likik talel ta Judea xchi'uk xi lik xchanubtasik li ermanoetike: «Mi mu'yuk laj avich'ik sirkunsision* jech k'ucha'al chal Smantal Moise, ^g mu'yuk bu chata akolelik». **2** K'alal laj xa ox yut sbaik xchi'uk vinike-tik li Pablo xchi'uk Bernabee, laj yich' chapel sventa xbatik ta Jersalena ti bu oy jtakboletik xchi'uk moletik ^h sventa xchapaj li k'op taje, li buch'utik laj yich'ik takel batele ja'ik Pablo, Bernabe xchi'uk yan ermanoetik.

3 Ja' yu'un, chi'inatik batel jtuch'uk be yu'un li tsoobbaille, laje batik ta Fenisia xchi'uk ta Samaria, lek xcholet laj yalbeik batel sk'oplal ti laj yich'ik ta muk' Dios li jyanlumetike xchi'uk xmu-yubaj no'ox yu'unik skotol li ermanoetike. **4** K'alal k'otik ta Je-

14:22 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **14:23** *K'elo Glosario, *ayuno*. *K'elo Apendise A5. **15:1** *K'elo Glosario, *sirkunsision*.

KAP. 14

a Mt 10:38
Jn 15:19
Ro 8:17
1Te 3:4

b Tit 1:5

c Ech 13:2, 3

d Ech 13:13

e Ech 13:1, 2

f Ech 11:18

KAP. 15

g Je 17:9, 10
Eks 12:48
Le 12:2, 3

h Gal 2:1

Kolumna 2

a Eks 12:48
Ech 11:2, 3

b Ech 10:34, 35
Ech 11:16, 17

c 1Kr 28:9
Jer 11:20

d Ech 10:44, 45
Ech 11:15

e Gal 3:28

f Gal 2:15, 16
1Pe 1:22

g Gal 5:1

h Gal 3:10

i Is 53:11
Jn 1:17

j Mt 20:28

k Mt 10:2
Ech 11:13
2Pe 1:1

l 1Pe 2:9, 10

rusalene, lek ch'ambil k'otik ta tsoobbail, ta stojolal jtakboletik xchi'uk ta stojolal moletik, va'un lik yalik ti ep k'usitik la spas Dios ta stojolalike. **5** Pe oy jlom li ta jvok' yu'un jfariseoetik ti k'o-temik xa ta jch'unolajele likik ti bu chotolike, xi laj yalike: «Persa sk'an xich'ik sirkunsision xchi'uk ak'o xch'unik li Smantal Moise-se». ^a

6 Ja' yu'un, la stsob sbaik li jtakboletik xchi'uk moletik sventa ts'elbeik lek sk'oplal taje. **7** K'alal jal xa ox laj yut sbaik tajeke, va'i li Pedroe xchi'uk xi laj yale: «Viniketik, ermanoetik, ana'ojik lek ti vo'ne xa ono'ox la st'ujun lok'el Dios ta atojolalik sventa xkalbeik lekil a'yejetik li jyanlumetike xchi'uk ti ak'o xch'unike. ^b **8** Li Diose xojtikin li o'ontonale, ^c ja' yu'un laj yak' ta ilel k'alal laj yak'anbe li ch'ul espi-ritue, ^d jech k'ucha'al laj yak'butik eke. **9** Ko'ol la xk'uxubinutik, ^e yu'un sakubtasab yo'ontonik ta skoj li xch'unel yo'ontonike. ^f **10** Ja' yu'un, ħ'k'u yu'un chavak'ik ta preva Dios k'alal chavak'beik xkuch alal ikatsil li jchank'ope-tik ^g ti mu'yuk bu kuch yu'unik ek li jmoltotaktike xchi'uk ti mu'yuk bu kuch ku'untik eke? ^h **11** Li k'usi no'oxe oy xch'unel ko'ontontik ti chijkolutik ta sventa li slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesus' jech k'ucha'al chkol li stukik eke». ⁱ

12 Ja' yu'un, ts'iji skotol li epal krixchanoetike, lik ya'i-beik li Bernabe xchi'uk Pablo k'alal yakal chalik ti laj yak'ik ta ilel ep senyailtak xchi'uk k'usitik labal sba ti ak'bat spa-sik yu'un Dios ta stojolal li jyanlumetike. **13** K'alal laj xa ox yo'ontonik ta lo'ile, xi tak'av li Santiagoe: «Viniketik, ermanoetik, a'ibeikun. **14** Lek ts'akal laj yal Simeon ^k ti k'u yelan laj yak' sat Dios ta sba velta ta stojolal jyanlumetik sventa te tslok'es talel jun jteklum ta sventa li sbie. ^l

15 Ja' yu'un, sta-o li k'usi yaloj J-alk'opetik ti xi ono'ox ts'ibabile: **16** «Chisut talem mi k'ot ta pasel taje xchi'uk ta jcha'va'anbe li skarpana* David ti jineme; ta jcha'va'an ti butik sokeme xchi'uk chcha'ta yav ku'un **17** sventa ak'o sa'ik ta sjunul yo'ontonik Jeova* ti k'u to yepal komemike xchi'uk skotol li jyanlumetike, krixchanoetik ti biiltasbilibik ta jbie, xi li Jeova* ti ja' li buch'u yakal tspas li k'usitik taje,^a **18** ti nabil xa ono'ox ta vo'nee,^b **19** Jech oxal, ja' jech k'ot ta nopel ku'un ti* mu jk'an xkak'be svokol li jyanlumetik ti yakal xa tsutes yo'ontonik ta stojolal Diose,^c **20** pe sk'an xich'ik ts'ibabel batel ti ak'o sts'ik sbaik ta sventa li k'usitik ik'ubtasbil xa ta santoetike,^d ta sventa mulivajel,^e ta sventa li k'usi mich'bil snuk' chchame^f xchi'uk ta sventa li ch'ich'e,^f **21** Yu'un vo'ne xa ono'ox oy buch'utik chalbeik batel sk'oplal ta junun jteklum li ts'ibetik yu'un Moises, yu'un te chich' aptabel sk'oplal ta snail tsobobbailetik skotol savado».^g

22 Va'un, li jtkaboletike, li moletike xchi'uk sjunlej li tsobobbaile la snopik ti tstakik batel jayvo'uk viniketik ti la st'ujike, ja' la st'ujik li Judas ta Barsabas chalbeike xchi'uk li Silase,^h ti ja'ik jbabe yu'un li ermanoetike. Jmoj takatik batel ta Antiokia xchi'uk Pablo xchi'uk Bernabe. **23** Xi chal li karta ti la sts'ibaik xchi'uk ti la stakik batele:

«Vo'onkutik li jtkabolunkutik xchi'uk li molunkutik ti avermanounkutike: ermanoetik ta Antiokia,ⁱ Siria xchi'uk Silisia ti jyanlumoxuke: jchabanukoxuk! **24** Ta skoj ti laj ka'ikutik ti oy

15:16 *O «yaxibalna; sna». 15:17 *K'elo Apendise A5. 15:19 *O «Jech oxal, chkal no'oxe». 15:20, 29 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. 15:20, 29 *O «li k'usi milbil ti mu'yuk lok'esbil xch'ich'elex».

KAP. 15

a Am 9:11, 12

b Is 45:21

c Ech 15:10

d Je 35:2
Eks 20:3
1Ko 10:14e 1Ko 6:9, 10
Kol 3:5
1Te 4:3f Je 9:4
Le 3:17
Le 7:26
Le 17:10, 13
Le 19:26
Dt 12:23
Dt 15:23
1Sa 14:32, 33g Ech 13:15
2Ko 3:15h 1Te 1:1
1Pe 5:12

i Ech 11:26

Kolumna 2

a Ech 15:1

b Ech 13:50
1Ko 15:30, 31
2Ko 11:23-26

c Ech 16:4

d Jn 16:13
Ech 5:32e Je 35:2
Eks 20:3
Eks 34:15
1Ko 10:14f Je 9:4
Le 3:17
Le 7:26
Le 17:10
Dt 12:16, 23
1Sa 14:32, 33

g Le 17:13

h Je 39:7-9
1Ko 6:9, 10
Ef 5:5
Kol 3:5
1Te 4:3

i Ech 18:23

jayvo'uk ti lok'em ta jtojolalkutik ti la sokes avo'ontonik ta skoj li k'usitik laj yalike,^a ti tsk'an tsjel li k'usitik ach'unojike ak'o mi ma'uk ta jmantalkutik ti jech la spaside, **25** ja' yu'un jech jmoj k'ot ta nopel ku'unkutik ti ta jtkakutik batel ta atojolalik jayvo'uk viniketik ti la jt'ujkutike, ti te sk'oplalalik ek li Bernabe xchi'uk Pablo ti k'anbil ku'unkutike, **26** viniketik ti yak'oj ta vokol xkuxlejalik ta sbi li Kajvaltik Jesukristoe.^b **27** Jech oxal, ta jtkabotkutik talele li Judas xchi'uk Silas sventa xalboxuk ek li k'usitik la jnopkutike.^c **28** Yu'un li ch'ul espirotue^d la skoltaunkutik sventa xk'ot ta nopel ku'unkutik ti mu xa xkak'kutik mas avikatsike, ja' no'ox li k'usitik persa sk'an xich' pasel li'e: **29** ti ak'o xats'ik-o abaik ta stojolal li k'usitik milbil ta smoton santoetike,^e ta sventa li ch'ich'e,^f ta sventa li k'usi mich'bil snuk' chchame^g xchi'uk ta sventa li mulivajele.^h Mi chak'el abaik lek ta sventa li k'usitik taje, lek me chbat akuxlejalik. Te jk'opon jbatik ta yan k'ak'al».ⁱ

30 Jech oxal un, k'alal ak'at batikuk li viniketik taje, yalik batel ta Antiokia, la stsobik skotol li jchank'opetike, va'un laj yak'beik li kartae. **31** K'alal laj xa ox sk'elike, xkuxet likel yo'ontonik ta skoj ti patbat yo'ontonike. **32** Va'un, ta skoj ti ja'ik j-alk'opetik ek li Judas xchi'uk Silase, ep la spatbeik yo'onton xchi'uk la stsatsbasbeik yo'onton ermanoetik ta skoj li sk'opojelike.ⁱ **33** K'alal oy xa ox k'uk sjalil te oyike, albatik yu'un ermanoetik ti junuk yo'ontonik ak'o sutikuk batel ta stojolal ti buch'utik takvanemik talele. **34** *— **35** Yan li Pablo xchi'uk

15:29 ^ΔO «Te me xak'el abaik». 15:34 *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vuniket li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3.

Bernabee te komik ta Antiokia sventa chak'ik ta chanel xchi'uk chalik li lekil a'yejetik ta sventa sk'op Jeovae,* jech jmoj tpsasik xchi'uk epal krixchanoetik.

36 Pe xi laj yalbe Bernabe li Pablo k'alal jelav xa ox jayibuk k'ak'ale: «Sutkutik xa batel,^f bat jvula'antik li ermanoetik ta jujun lum ti bu la jcholbetik sk'op Jeovae,* bat jk'eltik k'u yelanik».^a

37 Li Bernabee oy tajej ta yo'onton tsk'an chik' batel li Juan ti Markos yan sbie.^b **38** Yan li Pabloe mu sk'an ti ak'o xik'ik batele, yu'un te la xch'ak sba lok'el ta stojolalik ta Panfilia xchi'uk mu'yuk bu bat chi'inatikuk li ta abtele.^c **39** Tsots lik sk'ak'al yo'onton ta skoj taje, ja' yu'un la xch'ak sbaik batel ta jujuntal; li Bernabee^d laj yik' batel li Markose, va'un och batel ta varko, bat ta Chipre. **40** Pe li Pabloe ja' la st'uj li Silase, va'un lok' batel k'alal k'ubanat xa ox yu'un ermanoetik ta sventa li skekil yutsil yo'onton Jeovae.*^e **41** Te jelav batel ta Siria xchi'uk ta Silisia, la tsatsubtasbe yo'onton li tsobobalaitike.

16 Ja' yu'un, te k'ot ta Derbe xchi'uk ta Listra.^f Va'un, te oy jun jchank'op ti Timoteo sbie,^g yol jun jch'unolajel juda ants, pe jgresia vinik li stote. **2** Lek tajej chalbeik sk'oplal Timoteo li ermanoetik ta Listra xchi'uk ta Ikonioe. **3** Li Pabloe laj yal ti oy ta yo'onton chik' batel li Timoteo, va'un laj yik' batel xchi'uk laj yak'be yich' sirkunsision* ta skoj li judaetik ti te oyik li ta lumetik taje,^h yu'un sna'oj skotolik ti jgresia vinik li stote. **4** K'alal yakal chanavik batel ta jujun jteklume, te chak'ik batel li mantaletik sventa ak'o xch'unike, ja' li k'usi k'ot ta no-

15:35, 36, 40; 16:14 *K'elo Apendise A5. 15:36 ^fO ja' van sk'oplal «Persa chijst batel». 16:3 *K'elo Glosario, sirkunsision.

KAP. 15

a 2Ko 11:28

b Ech 13:4, 5
Kol 4:10
2Ti 4:11

c Ech 13:13

d Ech 4:36, 37

e Ech 14:26

KAP. 16

f Ech 14:5-7
2Ti 3:11g Ech 19:22
Ro 16:21
1Ko 4:17
1Te 3:2
1Ti 1:2

h 1Ko 9:20

Kolumna 2

a Ech 15:28, 29

b Ech 18:23

c 1Pe 1:1

d Flp 1:1

e Ap 1:11

f Ech 16:33
Ech 18:8

pel yu'un li jtkaboletik xchi'uk li moletik ti te oyik ta Jerusalene.^a **5** Jech oxal, mas tsatsub batel xch'unel yo'ontonik li tsobobalaitike xchi'uk epajik batel jujun k'ak'al.

6 Jech xtok, ech' xtuch'ik Frijia xchi'uk jteklum Galasia,^b yu'un pajesatik yu'un ch'ul espiritu ti mu xbat xcholik sk'op Dios li ta yosilal Asiae. **7** Jech xtok, laj yak'ik persa ch-ochik ta Bitinia^c k'alal yalik batel ta Misiae, pe pajesatik yu'un Jesus ta sventa li ch'ul spiritue. **8** Jech oxal, jelavel ech'ik* li ta Misiae, yalik batel ta Troas. **9** Li ta ak'obaltike, oy k'usi ak'bat yil li Pabloe, te va'al jun jmasedonia vinik ti xi chale: «La' ta Masedonia, la' koltaunkutik». **10** K'alal ak'bat xa ox yil li k'usi taje, la jk'elkutik k'uxi chibatkutik ta Masedonia, yu'un k'ot ta nopel ku'unkutik ti la stakunkutik ta ik'el Dios sventa chibat kalbekutik li lekil a'yejetike.

11 Jech oxal, li-ochkutik batel ta varko, te lilikutik ta Troas, tuk' libatkutik ta Samotrasia, pe libatkutik ta Neapolis li ta yok'omale; **12** te une libatkutik ta Filipos^d ti ja' jun kolonyae, ja' li jteklum mas tsots sk'oplal ta yosilal Masedoniae. Te ljalijkutik jayibuk k'ak'al li ta jteklum taje. **13** Lilok'kutik ta sti' jteklum li ta savadoe, libatkutik ta sts'el uk'um, la jnopkutik ti ja' te ti bu chich' pasel orasione, te lichoikutik xchi'uk lik jchi'inkutik ta lo'il li antsetik te tsobolike. **14** Oy jun ants ti Lidia sbie, jchonk'u'il pok'il ti bonbil ta kuxul moradoe, ta jteklum Tiatiara^e likem tal xchi'uk chich' ta muk' Dios, te yakal cha'i xchi'uk jambat lek yo'onton yu'un Jeova* sventa xch'am li k'usi chal Pabloe. **15** Va'un, k'alal laj yich' vo' xchi'uk skotol li buch'utik te ta snae,^f xi laj yalbunkutike:

16:8 *O «ech' xtuch'ik».

«Mi tuk' oyun ta stojolal Jeova* chavilike, la' komanik ta jna». La sujunkutik sventa te xikomkutik.

16 Va'un, k'alal ja'o yakal chibatkutik ti bu chich' pasel orasione, te la staunkutik jun kiara ti ochem ibal sba* pukuj ta yo'ontone, ti ja' ch-ak'bat sna' li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akale.^a Ep ono'ox tajek tspas kanal yu'un yajval li kiara ta skoj ti chak' ta na'el li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akale. **17** Te tijil batel ta spat Pablo xchi'uk ta jpatkutik li tseb taje, xi tsots chale: «Li viniketik li'e ja' smosotak li Dios ti toj toyo'oye^b xchi'uk yakal tspukboxuk sk'oplal li sbelele kolebale». **18** Oy jayibuk k'a-k'al jech la spas. Jech oxal, tavan xa'i li Pabloe, joy'ij xchi'uk xi laj yalbe li pukuje: «Ta sbi Jesukristo chkalbot mantal ti ak'o xalok' ta stojolal li tsebe». Va'un, ta anil no'ox lok' batel.^c

19 Pe k'alal laj yil yajvaltak ti ch'abal xa k'usi tspasik-o kanale.^d la stsakik li Pablo xchi'uk Silase xchi'uk la xjochik batel ta ch'ivit ta stojolal ajvaliletik.^e **20** Xi laj yalik k'alal laj yik'ik batel ta stojolal ajvaliletik ta jteklume: «Yakal tsokbeik tajek yo'onton jteklumaltik li viniketik li'e.^f Ja'ik judaetik **21** xchi'uk tspukbeik batel sk'oplal li k'usitik nopem xa'ik spasel ti mu stak' jch'amitik xchi'uk ti mu stak' jpastik jechche, yu'un jromautik». **22** Jech oxal, kontrinatik yu'un li epal krixchanoetike; va'un li ajvaliletik ta jteklume la snitbeik lok'el li sk'u' spok'ike, ta ts'akale, laj yalik mantal ti ak'o sjisbeik te'e.^g **23** K'alal ep xa ox tajek laj yich'ik majele, tik'atik ta chukel xchi'uk laj yalbeik mantal li jhabichukinab li ak'o xchabian leke.^h **24** Ta skoj ti jech laj yich' mantal li jhabichukinabe, la stik'an

16:15, 32 *K'elo Apendise A5. **16:16** *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 16

a Le 19:31
Le 20:6

b Mr 1:23, 24
Lu 4:41

c Mt 17:18
Mr 1:25, 26
Mr 1:34
Lu 9:1
Lu 10:17

d Ech 19:24, 25

e Mt 10:18

f Ech 17:6

g 1Te 2:2

h Lu 21:12

Kolumna 2

a Ef 5:19
Kol 3:16

b Ech 5:18-20
Ech 12:7

c Ech 12:18, 19

d Jn 3:16
Jn 6:47

e Ech 8:12

ochel ta bats'i yutil to chukinab xchi'uk la slats'anbe yakanik ta lats'ob te'.*

25 Te van ta o'lol batel ak'o-bale, yakal tspasik orasion li Pablo xchi'uk Silase xchi'uk yakal ts'kupil k'optaik Dios ta k'ejoj,^a te yakal ch-a'ibatik yu'un li yan jchukeletike. **26** Ta anil no'ox tal tsatsal nikel, jech oxal nik li snaklebtak chukinabe. Jech xtok, ta anil no'ox jam skotol li sti'take xchi'uk sol yalele skadena' skotolik.^b **27** K'alal julav li jhabichukinabe xchi'uk ti laj yil ti jamajtik li sti'tak chukinabe, la snit lok'el li s-espadae, tsmil xa ox sba, yu'un la snop ti jatavemik xa batel li jchukeletike.^c **28** Pe xi tsots laj yal li Pabloe: «[Mu xamil aba, yu'un li' oyunkutik jkotolkutike!]. **29** Jech oxal, la sta ta k'anel kantiletik, och batel ta anil xchi'uk xt'elt'un* tajek ta xi'el la skejan sba ta stojolal Pablo xchi'uk Silas. **30** Lok'esa'atik xchi'uk xi laj yale: «Viniketik, ¿k'usi sk'an jpas sventa xu' xikole?». **31** Xi laj yalike: «Ch'uno li Kajvaltik Jesuse, va'un chakol xchi'uk li buch'utik te ta anae». ^d **32** Te laj yalbeik sk'op Jeova* li jhabichukinab xchi'uk skotol li buch'utik te ta snae. **33** Jech oxal, ik'atik batel li va' ora ak'o-bale xchi'uk pokbat li syajijemalike. Va'un, li jhabichukinabe laj yich' vo' ta anil xchi'uk skotol li yuts' yalale.^e **34** Laj yik' ochel ta sna xchi'uk te laj yak'be sve'elik ta mexa li Pablo xchi'uk Silase, ja' yu'un muyubaj tajek xchi'uk skotol li buch'utik te ta sna ta skoj ti xch'unojik xa Diose.

35 K'alal sakub osile, la stakik batel mayoletik li ajvaliletik ta jteklum sventa ak'o xi yalike: «Kol'tao batel li viniketike». **36** Xi albat yu'un jhabichukinab li Pablo ta skoj li k'usitik laj yalik li ajvaliletik ta Filipose:

16:24 *K'elo Glosario, *lats'ob te'*. **16:29** *O «xniknun».

«Stakoj talel viniketik li ajvaliletik ta jteklum sventa xavich'ik koltael lok'el acha'vo'alike. Jech oxal, lok'anik batel xchi'uk junuk avo'onton batanik». **37** Xi albatik yu'un li Pabloe: «La stsitsunkutik* ta yeloval sat krixchanoetik ak'o mi mu'yuk laj kich'kutik chapanel ba'yel, la stik'unikutik ta chukel ak'o mi jromaunkutik.^a Avi une, ¿mi yu'un ta mukul tsk'an tslok'esunkutik batel? ¡Mo'oj! Ak'o taluk stukik xchi'uk ak'o xchabiunkutik lok'el». **38** Jech oxal, laj yalbeik ajvaliletik ta jteklum li mayoletike. Va'un, xi'ik k'alal laj ya'iik ti ja' jromaetike.^b **39** Va'un, talik xchi'uk la slekil k'oponik, k'alal chabiatik xa ox lok'ele, albatik ti ak'o lok'ikuk batel li ta jteklume. **40** K'alal lok'ik ta chukele, batik ta sna Lidia; xchi'uk la spatbeik yo'onton k'alal laj yilik li ermanoetike,^c va'un lok'ik batel.

17 Va'un, ech'ik batel ta Anfipolis xchi'uk ta Apolonia, laje k'otik ta Tesalonika^d ti bu oy jun snail tsoobbail yu'un judaetike. **2** Och batel Pablo ti bu oyike, jech ono'ox k'ucha'al nopem xa'ie,^e va'un oxib savado rasonaj xchi'uk krixchanoetik ta sventa li Ts'ibetike,^f **3** te chchapbe smelolal xchi'uk chak' ta ilel ta ts'ibetik ti persa ono'ox chil svokol li Kristoe^g xchi'uk ti chcha'kuxie,^h xi chale: «Li Jesuse ja' li Kristo ti yakal chkalboxuk sk'opale». **4** Ti k'usi k'ot ta pasele ja' ti oy jayvo'uk pasik ta jch'unolajele, ja' yu'un te la xchi'inik li Pablo xchi'uk Silase.ⁱ Jech xtok, ja' jech la spasik ep jgresiaetik ti chich'ik ta muk' Diose xchi'uk ep antsetik ti tsots sk'oplalike jech la spasik ek.

5 Pe lik it'ixajikuk li judaetike,^j va'un lik stsobik junantik chopol viniketik ti jech' te chch'ayik k'ak'al ta ch'ivite, ja' yu'un lik stsob sba epal krixcha-

KAP. 16

a Ech 22:25
Ech 23:27

b Ech 22:27-29

c 2Ko 1:3, 4

KAP. 17

d 1Te 2:1

e Ech 9:19, 20
Ech 13:13, 14
Ech 14:1
Ech 18:4

f Ech 18:19

g SI 22:7
SI 34:20
SI 69:21
SI 118:22
Is 50:6
Is 53:3, 5h SI 16:10
Lu 24:45, 46

i Ech 15:22, 40

j Ech 13:45

Kolumna 2

a Ech 16:19-21

b Lu 23:1, 2
Jn 19:12

c Ech 14:2, 19

d Mt 10:23

noetik, lik sokbeik sjol li jteklume. Jech oxal, ochik ta persa ta sna Jason, yu'un tsk'an tslok'esik batel li Pablo xchi'uk Silas yo' bu oy li epal krixchanoetike. **6** Pe k'alal mu'yuk bu la staike, la xjochik batel ta stojolal ajvaliletik ta jteklum li Jason xchi'uk jayvo'uk ermanoetike, xi tsots chalike: «Li' oyik ek li viniketik ti la sokbe sjol li jnakejetik ta balumile,^a **7** jech xtok, lek la xch'am k'ucha'al jayvula'al li Jasone. Skotol li buch'utik li' oyike skontrainojik li smantaltak Sesare, yu'un chalik ti oy la yan ajvalile, ja' li Jesuse.^b **8** K'alal laj ya'i epal krixchanoetik xchi'uk ajvaliletik ta jteklum li k'usitik taje, likik ta vochlajetel;^c **9** ja' yu'un la sk'anbeik tak'in li Jason xchi'uk li yantike, ta ts'akal une, laj yak'ik ak'o batikuk.

10 Li va' ora ak'obale, li Pablo xchi'uk Silase ta anil no'ox laj yich'ik takel batel ta Berea yu'un li ermanoetike. Ochik ta snail tsoobbail yu'un judaetik k'alal k'otike. **11** Li krixchanoetik taje mas oy ta yo'ontonik k'usi chchanik, yu'un mas oy taje ta yo'ontonik chch'amik li sk'op Diose xchi'uk tsk'elbeik lek smelolal skotol k'ak'al li Ts'ibetik sventa tsk'elik mi jech ta melil li k'usitike, ja' mu sta li buch'utik ta Tesalonikae. **12** Ja' yu'un, ep pasik ta jch'unolajel, pasik ta jch'unolajel ek li jgresia antsetik ti tsots sk'oplalike xchi'uk junantik viniketik. **13** Pe k'alal laj ya'iik li judaetik ta Tesalonika ti te chalbe sk'op Dios ta Berea li Pabloe, bat stijbeik yo'onton li epal krixchanoetike xchi'uk la sokbeik sjol.^c **14** Ta skoj taje, li ermanoetike la stakik batel ta anil sventa xbat ta ti' nab li Pabloe,^d pe li Silas xchi'uk Timoteoe te komik. **15** Pe li buch'utik xchi'innojik batel Pabloe laj yik'ik batel k'alal to ta Atenas, pe sutik talel,

albatik mantal yu'un Pablo ti ak'o stakik batel li Silas xchi'uk Timoteo^a sventa xbat sk'elik ta anil li Pabloe.

16 K'alal te chmalavan ta Atenas li Pabloe, chopol laj ya'i ta yo'onton k'alal laj yil ti noj ta santoetik li jteklume. **17** Ja' yu'un, lik rasonajuk xchi'uk judaetik ta snail tsobobail xchi'uk li yan krixchanoetik ti yich'o-jik ta muk' Diose, rasonaj xchi'uk xtok li krixchanoetik ti te tsta ta ch'ivit skotol k'ak'ale. **18** Pe oy jlom j-epikuroetik xchi'uk j-estoi-koetik ti ja'ik jfilosofoetike lik svul sbaik xchi'uk, xi chalik li jlome: «¿K'usi tsk'an chalbutik li mu chuvaj vinik ti xvulvun no'o-xe?». Xi chal xtok li yantike: «Yakal chalbe sk'oplal yan santoe-tik yilel». Taje ja' ta skoj ti yakal chalbe sk'oplal li lekil a'yejetik ta sventa li Jesuse xchi'uk ta sven-ta li cha'kuxesele.^b **19** Ja' yu'un, la tsakik xchi'uk laj yik'ik batel ta Areopago, xi laj yalike: «¿Mi xu' van xavak' jna'kutik k'usi ja' li ach' chanubtasel ti yakal chavalbe sk'oplale? **20** Yu'un mu'yuk bu ka'iojikutik-o li k'usitik chavale, ja' yu'un ta jk'an ta jnabekutik smelolal li k'usitik taje». **21** Yu'un li krixchanoetik ta Atenas xchi'uk li yan krixchanoetik ti yan-o bu likemik tal ti te oyik eke* mu'yuk k'usi xch'ay-o mas sk'ak'alik, ja' no'ox chalik xchi'uk cha'ik li k'usitik ach'e. **22** Jech oxal, va'i ta o'lol Areopago^c li Pabloe xchi'uk xi laj yale:

«Viniketik ta Atenas, ta skotol li k'usitik chapasik chkile ja' mas chavich'ik ta muk' li santoe-tike,* ja' mu jechuk tspas li yantike.^d **23** K'alal lixanav xchi'uk k'alal la jk'el lek li k'usitik chavich'ik ta muk'e, laj kil xtok jun skajleb matanal ti xi ts'ibabile: «Sventa jun Dios ti Mu'yuk Ojti-kinbile». Ja' yu'un, ja' yakal chkal-

17:21 *O «ti te oyik ta vula'ale». 17:22 *O «mas oy ta avo'ontonik li mantale».

KAP. 17

a Ech 16:1, 2
1Te 3:2b Jn 5:28, 29
Jn 11:25
1Ko 15:12

c Ech 17:33, 34

d Ech 17:16

Kolumna 2

a SI 146:6

b 1Re 8:27

c SI 50:12

d Is 42:5

e Je 5:2

f Je 1:28

g Dt 2:5, 19
Dt 32:8
SI 74:17h Dt 4:29
SI 145:18
Ro 1:20

i Je 1:27

j Dt 5:8
Is 37:19
Is 40:18-20
Is 46:5

k Ef 4:17, 18

l SI 96:13
SI 98:9
Jn 5:22
Ech 10:42m Jn 11:25
Ech 2:24
Ech 13:32, 33

n 1Ko 1:23

be sk'oplal li k'usi chavich'ik ta muk' ti mu xavojtikinike. **24** Li Dios ti la spas balumil xchi'uk skotol li k'usitik te oye ja' Kajval-tik ta vinajel xchi'uk ta balumil,^a ja' yu'un mu xnaki ta templo ti pasbil ta k'abale.^b **25** Jech xtok, mu'yuk chtun yu'un krixchanoetik sventa xkoltaat,^c yu'un li stuke ja' chak'be xkuxlejal xchi'uk ja' chak'be yich' ik' skotol li krixchanoetike^d xchi'uk li yan k'usitike. **26** Jech xtok, ta jun no'ox vinik^e la spas krixchanoetik ta skotol lumetik sventa ak'o nakiikuk ta spejel li balumile,^f jech oxal yalobje xa ono'ox yorail li k'usitik chk'ot ta pasele xchi'uk ti butik no'ox xu' xnakiik li krixchanoetike.^g **27** Jech la spas sventa sa'ik li Diose, yu'un ta ono'ox staik mi tsa'lanik ta melele,^h yu'un mu'yuk ono'ox bu nom oy ta jto-jolaltik ta jujuntal. **28** Ja' kuxulutik yu'un, chijbak^{**} xchi'uk ti oyutike, jech ono'ox k'ucha'al xi yalaj jayvo'uk j-anlichimalk'op avu'unike: «Yu'un xnich'nabutik[#] ek».

29 »Jech k'ucha'al chkiltike ja' xnich'nabutik[#] Dios,ⁱ ja' yu'un mu stak' jnoptik ti ko'ol k'ucha'al oro, plata o pasbil ta ton li Diose o ti pasbil no'ox ta sk'ob krixchanoetik jech k'ucha'al xtal no'ox ta snopbenike.^j **30** Ta melel, li Diose laj xa yorail yu'un ti jech to'ox tspasik ta skoj ti mu sna'ike;^k pe li avie, yakal chalbe skotol krixchanoetik ta buyuk no'ox ti ak'o sutes yo'ontonike. **31** Jech oxal, xch'akojbe xa jun sk'ak'alil sventa lek tuk' chchapan' skotol li krixchanoetik ta spejel balumile, taje sva'anoj jun vinik, ja' yu'un k'alal la xcha'kuxese, ja' k'ot ta spatobil yo'onton skotol li krixchanoetike.^m

32 Va'un, k'alal laj ya'ik ta sventa ti oy cha'kuxesele, oy junantik ti lik labanvanikuke,ⁿ pe

17:28 *O «chijnik». 17:28, 29 #O «sni-titulalutik».

li junantike xi laj yalike: «Chka'ikutik to ta yan velta li k'usitik chavale». **33** Va'un, iktaatik komel yu'un li Pabloe, **34** pe oy junantik viniketik ti la xchi'inik batel Pablo ti k'otik ta jch'unolajele. Te oy ek li Dionisio ti ja' jchapvanvej li ta snail chapanobbail ta Areopagoe, te oy jun ants ti Damaris sbie xchi'uk te oy yantik.

18 K'alal k'ot ta pasel taje, lok' batel ta Atenas li Pabloe, va'un bat ta Korinto. **2** Te la sta jun juda vinik ti Akila^a sbi ti te vok'em ta Pontoe, ach' to slok'elik talel ta Italia xchi'uk yajnil ti Prisila sbie, yu'un laj yal mantal Klaudio ti ak'o lok'ikuk ta Roma skotol li judaetik ti te oyike. Ja' yu'un, te bat svula'an **3** xchi'uk te kom ta sna ta skoj ti jmoj yabtelike. Te jmoj abtejik,^b yu'un ja' yabtelik spasel karpanaetik. **4** Pe skotol savado^c te chal mantal^a ta snail tsobobbail^d xchi'uk chch'un yu'un li judaetik xchi'uk li jgresiaetike.

5 K'alal lok'ik ta Masedonia li Timoteo^e xchi'uk Silase,^f lik yak'be yipal ta yalel sk'op Dios li Pabloe, laj yalbe mantal judaetik sventa chak' ta ilel ti ja' Kristo li Jesuse.^g **6** Pe ta skoj ti jech kontrinat-o xchi'uk ti chchopol k'optaate, la slilin li sk'u' spok'e^h xchi'uk xi laj yalbe ya'like: «Te chkom ta aba atukik li ach'i-ch'elike.ⁱ Vo'one mu'yuk xa jmul./ Li' ta ora xchi'uk ta jelavele, ja' xa chbat kalbe li jyanlumetike».^k

7 Ja' yu'un, lok' batel* xchi'uk te bat ochuk ta sna jun vinik ti Tisio Justo sbie, yich'oj ta muk' Dios xchi'uk te xkom ta sts'el snail tsobobbail li snae. **8** Pe li Krispo' ti ja' bankilal jpsasmantal ta snail tsobobbaile k'ot ta jch'unolajel yu'un Kajvaltik xchi'uk skotol li buch'utik te ta snae. Xchi'uk ep jkorintoetik lik xch'unik

18:4 *O «te chrasonaj xchi'ukik». **18:7** *Ja' xkaltik, li ta snail tsobobbaile.

KAP. 18

a Ech 18:24, 26
1Ko 16:19
2Ti 4:19

b Ech 20:34
1Ko 4:11, 12
1Ko 9:15
1Te 2:9
2Te 3:8, 10

c Ech 17:2

d Mt 4:23

e Ech 16:1, 2
1Te 3:6

f Ech 15:27
Ech 17:14

g Ech 17:2, 3
Ech 28:23

h Mt 10:14

i Ese 33:4

j Ech 20:26

k Ech 13:46
Ech 28:28
Ro 1:16

l 1Ko 1:14

Kolumna 2

a Mt 28:20

b Ech 23:29
Ech 25:19

c 1Ko 1:1

d Ro 16:1

xchi'uk laj yich'ik vo'. **9** Xchi'uk xtok, xi albat yu'un Kajvaltik ta ak'obaltik li Pablo k'alal oy k'usi ak'bat yile: «Mu me xaxi', alo-me batel, mu me xavikta aba ta yalel, **10** yu'un li' jchi'inojote^a xchi'uk mu'yuk buch'u chilbajinot; yu'un ep buch'utik ku'un li ta jteklum li'e». **11** Ja' yu'un, te to kom jun jabil xchi'uk vakib u, te chak' ta chanel sk'op Dios ta stojolalik.

12 K'alal ja' to'ox ajjalil* ta Akaya li Galione, lik xchap lek sk'opik li judaetik sventa skontrainik li Pabloe xchi'uk laj yik'ik batel ta chapanobbail, **13** xi laj yalike: «Li vinik li'e yakal chak'be xch'un krixchanoetik ti ak'o yich'ik ta muk' Dios ti mu jechuk k'ucha'al chal li mantale». **14** Pe k'alal chk'opoj xa ox li Pabloe, xi laj yalbe judaetik li Galione: «A'io ava'iik, judaetik, mi yu'un oy k'usi mu'yuk tuk' spasoje xchi'uk mi yu'un tsots tajej ti smule, ta xka'iboxuk lek ti jechuke. **15** Pe mi ja' no'ox ta sventa k'usitik k'opal, mi ta skoj no'ox biiletik o mi ta sventa no'ox man-taletik avu'unike,^b te xachapan atukik. Vo'one mu jk'an jchapan li k'usitik taje». **16** Ja' yu'un, la stakan lok'el li ta chapanobbaile. **17** Va'un, skotolik bat tsakik li Sostenes^c ti ja' bankilal jpsasmantal ta snail tsobobbaile xchi'uk te lik smajik ta yeloval chapannobbail. Pe li Galione mu'yuk la stik' sba jset'uk* ta skoj li k'usitik taje.

18 Li Pabloe te kom jayibuk k'ak'al, laje laj yikta komel li ermanoetike, och batel ta varko sventa chbat ta Siria, te chi'inbil batel yu'un li Prisila xchi'uk Akilae. Li ta Senkrease^d te laj yak' ta juxel sjol ta skoj ti yak'oj yee. **19** Ja' yu'un, te k'otik ta Efeso, va'un te iktaatik komel li stukike, yan li Pabloe och

18:12 *Ja' jun ajjalil ta yosilal Roma. **18:17** *O «jutebuk».

batel ta snail tsoobbail xchi'uk te rasonaj xchi'uk li judaetike.^a **20** Manchuk mi laj yich' k'anilanbel ti ak'o to te xpaj jayibuk k'ak'ale, mu'yuk bu la xch'un, **21** k'ajomal no'ox xi laj yal komele: «Chisut tael yan velta mi jech sk'an yo'onton Jeovae».* Va'un, och batel ta varko te ta Efeso **22** xchi'uk te yal batel ta Sesa-rea. Ja' yu'un, muy batel* xchi'uk bat sk'opon li tsoobbaille, laje yal batel ta Antiokia.^b

23 Va'un, lok' batel k'alal paj xa ox jayibuk k'ak'al tee, xcholet ech' batel ta yosilal Galasia xchi'uk ta Frija,^c tsatsatbasbe batel yo'onton li jchank'opetike.^d

24 Va'un, oy jun juda vinik ti Apolos^e sbi ti te vok'em ta Alejandria ti te k'ot ta Efesoe; li vinik taje xtojoj lek ta k'opojel xchi'uk xchanoj lek li Ts'ibetike. **25** Jech xtok, chanubtasbil ta sventa li sbe Jeovae* xchi'uk xojobaj no'ox ta skoj li ch'ul spiritue, jech oxal chk'opoj xchi'uk lek jamal chchanubtasvan ta sventa li Jesuse, pe ja' no'ox xojtikin lek li ich'vo' ta sventa Juane. **26** Xchi'uk lek tsots yo'onton lik chanubtasvanuk ta snail tsoobbail, ja' yu'un k'alal laj ya'ik li Prisila xchi'uk Akilae,^f laj yik'ik batel, va'un mas to lek jamal laj yalbeik smelolal ta sventa li sbe Diose. **27** Jech xtok, ta skoj ti oy ta yo'onton ts'kan ch-ech' batel ta Akayae, li ermanoetike la sts'ibabeik batel karta li jchank'opetik ti ak'o lekuk xch'amike. Ja' yu'un, k'alal k'ote, ep la skoltaan li buch'utik k'otemik ta jch'unolajel ta sventa li slekil yutsil yo'onton Diose; **28** yu'un oy lek yip sk'op xchi'uk jamal laj yak'be yil sprevaltak li krixchanoetik ti mu jechuk li chanubtasel yu'un judaetike, jamal laj yak' ta ilel ta Ts'ibetik ti ja' Kristo li Jesuse.^g

18:21, 25 *K'elo Apendise A5. **18:22** *Ya'eluke, muy batel ta Jerusalen.

KAP. 18

a Ech 17:2

b Ech 15:36

c Ech 16:6

d Ech 14:21, 22
Ech 15:32e Ech 19:1
1Ko 1:12
1Ko 3:5, 6f Ro 16:3
1Ko 16:19g Dt 18:15
Sl 16:10
Is 7:14
Mik 5:2

Kolumna 2

KAP. 19

a Ech 18:24
1Ko 3:5, 6

b 1Ko 16:8, 9

c Ech 2:38

d Ech 18:24, 25

e Mt 3:11
Mr 1:4

f Jn 1:15, 30

g Ech 8:14, 17

h Ech 2:1, 4
Ech 10:45, 46
1Ko 12:8, 10

i Ech 17:2

j Ech 1:3
Ech 28:30, 31k Ech 9:1, 2
Ech 22:4

l Mt 10:14

19 K'alal ja'o yakal chk'ot ta pasel taje, k'alal ja'o te oy ta Korinto li Apolose,^a te xanav batel Pablo li ta be ti nom yil-loy nabe, laje yal batel ta Efeso,^b va'un te la sta jayvo'uk jchank'o-petik; **2** xi laj yale: «¿Mi laj avich'ik ch'ul espiritu k'alal la-ochik ta jch'unolajele?».^c Xi la stak'ike: «¿Mi ja'uk ono'ox bu ka'iojku-tik mi oy ch'ul espiritu!». **3** Ja' yu'un, xi laj yale: «Va'un cha'a, ¿k'usi ich'vo'al laj avich'ik?». Xi laj yalike: «Ja' li ich'vo' ta sventa Juane».^d **4** Xi laj yal li Pabloe: «Li Juane laj yak'be yich'vo' krixchanoetik ti ja' svinajeb ti sutesoj xa yo'ontonike,^e laj yalbe krixchanoetik ti ak'o yak' xch'unel yo'ontonik ta sventa li buch'u te tijil tael ta stojolale,^f ja' xkal-tik, li Jesuse». **5** Laj yich'ik vo' ta sbi Kajvaltik Jesus k'alal laj ya'ik taje. **6** Va'un, tal ch'ul spiritu ta stojolalik k'alal laj yak' sk'ob Pablo ta stojolalike,^g jech xtok, lik k'opojikuk ta yantik k'opetik xchi'uk lik yalik abil k'opetik.^h **7** Te van 12 ta vo' viniketik ta skotolik.

8 Oxib u och ta snail tsoobbail,ⁱ tsots yo'onton k'opoj, te chal mantal xchi'uk ta rason chk'opoj sventa chak' ta ch'unel li Ajvalilal* yu'un Diose.^j **9** Pe k'alal oy junantik ta stoyobbailik mu sk'an xch'unike, ti chopol taje lik k'opojikuk ta yeloval sat epal krixchanoetik ta sventa li Bee,^k li Pabloe lok' batel ta stojolalik' xchi'uk laj yik' lo-k'el li jchank'opetike, va'un te chal mantal skotol k'ak'al li ta jk'ol snail chanob vun yu'un Tiranoe. **10** Chib jabil jech la spas, jech oxal laj ya'ibeik sk'oplal Kajvaltik skotol li buch'utik te oyik ta yosilal Asiae, laj ya'ik ek li judaetik xchi'uk jgresiaetike.

19:8 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **19:9** *Li be taje ja' sk'oplal li xkuxlejal jayts'aklomtak Kristoe xchi'uk li chanubtaseletike.

11 Jech la spas-o batel Dios li labal sba yabtel ju'elal ta sk'ob Pabloe.^a **12** Manchuk mi spok' o mi sk'u' no'ox ti ech'em ta sbek'tal li Pabloe, chbat yak'beik li buch'utik ipike,^b va'un chpaj li k'usi k'ux cha'iike xchi'uk chlok' li pukujetik ti toj chopolike.^c **13** Pe oy jlom judaetik ti chanavik batel sventa tslok'esik pukujetike la stunesbeik ek li sbi Kajvaltik Jesus ta stojolal li buch'utik ochem ta yo'ontonik li pukujetik ti toj chopolike, xi chalike: «Tsots chkalboxuk ava'iik ta sbi Jesus ti ja' li buch'u chalbe batel sk'oplal Pabloe».^d **14** Oy jun bankial pale ti ja' judae, Eseva sbi, oy vukvo' xnich'nab ti jech tspaceike. **15** Pe xi tak'batik yu'un li pukuj ti toj chopole: «Xkojtkin buch'u ja' li Jesuse^e xchi'uk jna'oj buch'u xtok li Pabloe,^f ¿pe buch'uoxuk li vo'oxuke?».^g **16** Va'un, li vinik ti u'uninbil yu'un li pukuj ti toj chopole xp'itluj to batel ti bu oyike; tsalatik ta jujuntal xchi'uk pasatik ta kanal, ja' yu'un t'anal xa jatavik batel xchi'uk yayijem xa lok'ik batel li ta na taje. **17** Laj ya'i skotol krixchanoetik, laj ya'i judaetik xchi'uk jgresiaetik ti te nakalik ta Efesoe; xi' skotolik, va'un laj yich' muk'ibtasbel-o batel sk'oplal li sbi Kajvaltik Jesuse. **18** Ep ti buch'utik pasik ta jch'unolajele talik, laj yalik ta jamal xchi'uk la slo'iltaik li k'usi to'ox tspaceik ta vo'nee. **19** Jech, ep ti buch'utik tspaceik to'ox majae la stsob li slivroike xchi'uk la xchik'ik ta yeloval sat krixchanoetik.^g Va'un, lik xchapbeik ti k'u yepal stojole, te laj yak'ik venta ti 50 mil ta sep plata li stojole. **20** Jech, toj ech'em sju'el k'u yelan p'ol batel li sk'op Jeovae* xchi'uk ep k'usitik tsal batel yu'un.^h

21 K'alal k'ot xa ox ta pasal skotol taje, laj yak' lek ta yo'onton Pablo ti chbat ta Jerusa-

KAP. 19

a Ech 14:3

b Mr 6:56
Ech 5:15

c Mt 10:1

d Ech 16:18

e Mt 8:28, 29
Mr 1:23, 24
Lu 4:33, 34

f Ech 16:16, 17

g Dt 18:10, 11

h Ech 6:7
Ech 12:24
Kol 1:6

Kolumna 2

a Ech 20:22

b 1Ko 16:5

c Ech 23:11

d Ech 16:1, 2

e 2Ti 4:20

f 2Ko 1:8

g Ech 9:1, 2
Ech 19:9
Ech 22:4

h Ech 16:16

i Ef 1:1

j Ech 17:29
1Ko 8:4k Ech 20:4
Kol 4:10
Flm 23, 24

len^a k'alal mi ech' xa ox ta Masedonia^b xchi'uk ta Akayae. Xi laj yale: «Sk'an xibat ta Roma^c xtok mi li-ay xa ox ta Jerusalene».
22 Ja' yu'un, la stak batel cha'vo' yajtunel ta Masedonia, ja' li Timoteo^d xchi'uk Erastoe,^e yan li stuke te to paj k'uk sjalil ta yosilal Asia.

23 Li va' orae, lik tsots k'op^f ta sventa li Bee.*^g **24** Yu'un oy jun vinik ti Demetrio sbie, chabtelan plata, tspaceik sbik'tal ch'ulnatak santo Artemis, ep tspace kanal yu'un li buch'utik chabtelanike;^h **25** va'un la stsob li viniketik taje xchi'uk li buch'utik jech chabtelanik k'ucha'al taje, xi laj yale: «Viniketik, ana'ojik lek ti ep k'usitik yak'ojbutik li p'olmajel li'e. **26** K'elavilik xchi'uk a'io ava'iik ti ma'uk no'ox ta Efesoe,ⁱ yu'un jech ta sjunul yosilal Asia ti ep xa laj yak'be xch'un krixchanoetik xchi'uk ti yan xa-o k'usi tsnop yu'un krixchanoetik li Pabloe, yu'un chal ti ma'uk la melel diosetik li diosetik pasbil ta k'abale.^j **27** Jech xtok, ma'uk no'ox xi'el sba ti ch'abal xa stu chk'ot li jp'olmaltike, yu'un xi'el sba xtok ti ch'abal xa sbalil xlik yilik li stemplo me' dios Artemise xchi'uk li yutsil slekikal ti ja' li k'usi chich'ik ta muk' ta sjunul yosilal Asia xchi'uk li ta sp'eljel balumil ti bu oy jnaklejetike, po'ot xa mu'yuk stu chk'ot yu'unik».
28 Lik sk'ak'al yo'ontonik k'alal laj ya'ik taje, xi lik avanikuke: «iMuk' sk'oplal li Artemis yu'un j-efesoetike!».

29 Jech oxal, mu xa sna' k'usi tspace li jteklume, va'un jmoj ochik batel ta anil li ta teatro, xjochojik ochel li Gayo xchi'uk li Aristarkoe,^k ja'ik jmasedoniaetik ti ja' xchi'iltak ta xanbal li Pabloe. **30** Ta ox stik' sba ochel ya' ta stojolal krixchanoetik li Pabloe,

19:23 *Li be taje ja' sk'oplal li xkuxlejal jajts'aklontak Kristoe xchi'uk li chanub-taseletike.

pe mu'yuk x-ak'at ochuk yu'un li jchank'opetike. **31** Oy junantik xtok ti buch'utik tsk'elbeik sk'oplal k'inetik xchi'uk tajimoletik ti lek xil sbaik xchi'uke la stak-beik batel mantal sventa tsk'an-beik vokol ti mu x-och batel ta teatro sventa mu xak' ta vokol li xkuxlejale. **32** Oy jlom krixchanoetik ti jelajtik li k'usi x-avla-jet chalike; yu'un mu xa sna' k'usi tspasik li buch'utik te tsobolike xchi'uk ja' mas epik ti mu sna'ik ti k'u yu'un te tsobolike. **33** Ja' yu'un, la slok'esik ta stojalal epal krixchanoetik li Alejandro, va'un net'at jelavel yu'un li judaetike; jech oxal la spas senya ta sk'ob li Alejandro, yu'un oy ta yo'onton tspak sk'oplal ta stojalal li krixchanoetike. **34** Pe k'alal laj yak'ik venta ti ja' jun juda vinike, te van chibuk ora jmoj xi lik avanikuke: «jMuk' sk'oplal li Artemis yu'un j-efesoetike!».

35 Va'un, xi laj yal li bankial j-abtel ta jtekum k'alal ts'iji xa ox yu'un li epal krixchanoetike: «Viniketik ta Efeso, ¿buch'u van krixchanoal ta mel el ti mu sna' ti ja' chchabibe stemplo Artemis li lum Efesoe xchi'uk ti ja' chchabi li lok'ol ti p'aj* yal el tal ta vinajele? **36** Ta skoj ti ja' mel el li k'usitik taje, ch'an chianik no'ox xchi'uk mu me ta aniluk no'ox li k'usi chapasike. **37** Yu'un ma'uk j-elek'etik ta templo li viniketik laj avik'ik talele xchi'uk mu'yuk bu chchopol k'optaik li me' dios ku'untike. **38** Jech oxal, mi yu'un chal Demetrio^a xchi'uk j-abteletik ti oy buch'u oy smule, oy ono'ox sk'a-k'alil ti chchapanvan li snail chapanobbailetike xchi'uk oy ajvaliletik;* ak'o te yalbe sba li smulik ta jujuntale. **39** Pe mi yu'un oy to k'usi yan chak'an chachapanike, ja' to te chich' nopel k'alal oy muk'ta tsobajel jech k'ucha'al

19:35 *O «ts'uj». 19:38 *Ja' li ajvaliletik ta yosilal Romae.

KAP. 19

a Ech 19:24

Kolumna 2

KAP. 20

a Ech 23:12, 16
2Ko 11:23, 26

b Ech 27:2

c Ech 16:1, 2

d Ef 6:21
Kol 4:7
2Ti 4:12e Ech 21:29
2Ti 4:20f Eks 12:15
Eks 23:15

chal li mantale. **40** Yu'un ta mel-el, xibal sba xkich'tik pak'tael ta toybail ta stojalal ajvalil ta skoj li k'usi k'ot ta pasel avie, yu'un mu'yuk srasonal ku'untik sventa ta jpak jk'oplaltik ta skoj ti mu'yuk smelolal k'u yelan xvochlajet* likel li krixchanoetike». **41** K'alal laj xa ox yal li k'usitik taje, la stak batel li buch'utik te tsobolike.

20 K'alal laj xa ox li vochlajete,* la stak ta ik'el jchank'opetik li Pabloe, va'un bat ta Masedonia k'alal laj xa ox spatbe yo'ontonik xchi'uk k'alal laj xa ox yal ti chbate. **2** K'alal ech' xa ox batel ta Masedoniae* xchi'uk k'alal ep xa ox xchi'in ta lo'il sventa tspatbe yo'onton li buch'utik te nakalike, bat ta Gresia. **3** Va'un, te kom oxib u, pe k'alal po'ot xa ox x-och batel ta varko sventa chbat ta Siria, li judaetike lik snopik sventa tsmilik,^a ja' yu'un k'ot ta nopel yu'un ti tsut batel ta Masedoniae. **4** Te chi'inat batel yu'un Sopater ti ja' xnich'on Pirro ti likem ta Bereae, Aristarko^b xchi'uk Segundo ti likemik ta Tesalonikae, Gayo ti likem ta Derbee, Timoteo,^c jech xtok, te oy Tiki-ko^d xchi'uk Trofimo^e ti likemik ta yosilal Asiae. **5** Jelavik batel li viniketik taje, te la smalaunkutik ta Troas, **6** pe li vo'onkutike li-ochkutik batel ta varko te ta Filipos k'alal ech' xa ox li Sk'a'alil Pan ti Mu'yuk Slevaduraile,^f k'alal ech' xa ox vo'ob k'ak'ale, te la jtakutik ta Troas li yantike; va'un te ljalijkutik vukub k'ak'al.

7 Li ta sba k'ak'al ta xemanae, k'alal te tsobolunkutik sventa chivekutike, li Pabloe lik lo'ila-juk xchi'ukik, ja' ta skoj ti ta yo-k'omal xa chbate; va'un li mantal laj yale jalij k'alal ta ta o'lol ak'obal. **8** Jech oxal, li ta kuarto ta

19:40 *O «x-avla-jet». 20:1 *O «avlajetele». 20:2 *Literal «li ta osiletik taje». 20:6 *K'elo Glosario, *levadura*.

ak'ol ti bu tsobolunkutike, oy ep kantiletik. **9** Te chotol ta ventana jun kerem ti Eutiko sbie, och tajek svayel k'alal yakal chk'opoj li Pabloe, va'un p'aj* yalel ta yoxibal piso ta skoj ti solet ochem svayele, ja' yu'un chamem xa la stoyik. **10** Va'un, yal talem li Pabloe, la spatan sba ta stojolal, la smey^a xchi'uk xi laj yale: «Iktao abaik ta vochlajetel,* yu'un kuxul». **11** Ja' yu'un, muy batel yan velta, lik li ve'ele,* va'un ve'. Jech xtok, jal to lo'laj batel, ja' to ti k'alal sakub osile, laj une bat. **12** Ja' yu'un, kuxul xa laj yich' ik'el batel li kereme xchi'uk xpatet xa tajek kom yo'ontonik.

13 Va'un, tuk' libatkutik ta varko li vo'onkutike, libatkutik ta Ason ti bu chmuy kalojkutik ta varko li Pabloe. Jech xa ono'ox laj yalbunkutik ti ak'o jpaskutike, yu'un oy ta yo'onton chanav batel li stuke. **14** Ja' yu'un, k'alal te la staunkutik ta Astone, laj kik'kutik muyel, va'un libatkutik ta Mitilene. **15** K'alal li ochkutik batel ta varko ta yok'omale, te lik'otkutik ta yeloval Kios. Pe li ta xchibal k'ak'ale, te lipajkutik jlikel ta Samos, li ta yoxibal k'ak'al une, lik'otkutik ta Mileto. **16** Snopoj xa ono'ox ti mu'yuk chjelav ta Efeso^c li Pabloe, yu'un mu xa sk'an te xjalij li ta yosilal Asiae, yu'un sujom xa chbat ta Jerusalem^d yo' chk'ot li ta sk'ak'alil Sk'inal Pentekostes mi xu' to yu'un chile.

17 Ak'o mi jech, k'alal te to'ox oy ta Miletoe, la stak batel mantal ta Efeso sventa tstak ta ik'el li moletik ta tsobobbaile. **18** K'alal talik ta stojolale, xi albatike: «Ana'ojik ono'ox lek k'u yelan jtalal ta atojolalik k'alal livul ta sba k'ak'al li ta yosilal Asiae.^e **19** ti bik'it tajek laj kak' jba k'alal litun k'ucha'al smoso Kajvaltike,^f ti lok' ya'lel jsate xchi'uk

20:9 *O «ts'uj». **20:10** *O «avljajetel». **20:11** *Literal «la xut li pane».

KAP. 20

a 1Re 17:21, 22
2Re 4:32, 34

b Mt 9:23, 24
Jn 11:39, 40
Ech 9:39, 40

c Ech 18:21

d Ech 24:17

e Ech 19:9, 10

f 1Ko 15:9
1Te 2:6

Kolumna 2

a Mt 28:19, 20
2Ti 4:2

b Ech 5:42

c Mr 1:14, 15

d Lu 24:46, 47

e Ech 9:15, 16
Ech 21:4, 11

f 2Ti 4:7

g Ese 33:8

h Mt 28:19, 20

i 1Ti 4:16

j 1Ti 3:1-7
Tit 1:5-9
Ebr 13:17

k Jn 21:15
Ef 4:11
1Pe 5:2-4

tal prevaetik ta jtojolal ta skoj ti la snop ox tsmilikun li judaetike. **20** Ak'o mi jech, mu'yuk ono'ox laj kikka jba ta yalbel krixchanoetik li k'usitik oy sbalile,* jech xtok, mu'yuk laj kikka jba ta yak'el chanubtasel ta yeloval krixchanoetik^a xchi'uk ta jujupej na.^b **21** Ti k'usi la jpase ja' ti lek tsakal laj kalbe sk'oplal mantal li judaetik xchi'uk jgresiaetik^c ta sventa li sutesel o'ontonal ta stojolal Diose xchi'uk li xch'unnel o'ontonal ta sventa li Kajvaltik Jesuse.^d **22** Pe li avi une, tsbeiltasun* li ch'ul espiritue, ja' yu'un sk'an xibat ta Jerusalem ak'o mi mu jna' k'usi chk'ot ta jtojolal te, **23** li k'usi no'ox chalianbun ta jujun jtekum li ch'ul espiritue ja' ti chkich' la chukele xchi'uk ti ta la jta tsots jvokolta-ke.^e **24** Ak'o mi jech, ma'uk tsots sk'oplal chkil* li jkuxlejale ja' no'ox venta mi tsuts li anilajel jlikesoje^f xchi'uk li abtelal ti laj kich' ta stojolal Kajvaltik Jesuse, ti sk'an lek tsakal chkalbe sk'oplal li mantal sventa li lekil a'yejetik ta sventa li slekil yutsil yo'onton Diose.

25 »Li avi une, jna'oj ti mu'yuk xa chavilik yan velta jsat li vo'oxuk ti la jcholboxuk mantal ta sventa li Ajvalilal* yu'un Diose. **26** Ja' yu'un li avie, la jta-koxuk ta ik'el sventa xak'otik ta testigo ti mu'yuk jmul ta sventa li xch'ich'el skotol krixchanoetike,^g **27** yu'un mu'yuk ono'ox laj kikka jba ta yalbel krixchanoetik skotol li tojobtasel yu'un* Diose.^h **28** Ja' yu'un, k'elo me aba atukik' xchi'uk skotol li chijetike, yu'un li ch'ul espiritue ja' sva'anojoxuk k'ucha'al jk'elvanejetik/ sventa xachabiik li stsobobbail Dios^k ti ja' la sman ta xch'ich'el

20:20 *O «li k'usitik lekike». **20:22** *O «tstijbun ko'onton». **20:24** *O «mi jutebuk sbalil chkil». **20:25** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **20:27** *O «skotol li k'usi tsk'an yo'onton».

li Xnich'one.^a **29** K'alal mi libate, jna'oj ti ch-och tael ta atojolalik jti'vanej loboetik^b ti mu'yuk bu chk'uxubinik li chijetike. **30** Jech xtok, te no'ox chlok' ta atojolalik viniketik ti chak'ik ta chanel jeche' chanubtaseletik sventa chjochik batel ta stojolal stukik li jchank'opetike.^c

31 »Ja' yu'un, vik'iluk-o me asatik xchi'uk teuk-o me ta ajolik ti oxib jabil^d xi-ok'olet la jtojobtasoxuk ta jujuntal ta k'ak'al ak'obale. **32** Li avi une, ta jk'ubanoxuk ta stojolal Dios xchi'uk li ta sk'op ti ja' chalbe sk'oplat li slekil yutsil yo'ontone, li k'op taje xu' stsatsubtasoxuk xchi'uk xu' jmoj chak' avich'ik li k'usitik chich'ik li buch'utik ch'ultajesbilik xae.^e **33** Mu'yuk bu xpich' ko'on-ton ta plata, ta oro xchi'uk ta sk'u' spok' yantik.^f **34** Ana'ojik ti li-abtej ta jk'ob jtuk ta sventa li k'usitik chtun ku'une^g xchi'uk ta sventa li buch'utik te xchi'inoj-kune. **35** Laj kak'boxuk ta ilel ta skotol ti k'alal cha-abtejike,^h ja' jech xu' xakoltaik li buch'utik k'unike. Jech xtok, sk'an teuk ta ajolik li k'usi xi laj yal stuk li Kaj-valtik Jesuse: «Ja' mas xmuyubaj li buch'u chak'e,ⁱ ja' mu sta li buch'u chich'e».

36 K'alal laj xa ox yal li k'usitik taje, la skejan sba skotolik xchi'uk li Pabloe, va'un la spas orasion. **37** Ta melez, ok'ik taje skotolik xchi'uk lik smeyik li Pabloe, jech xtok, la sk'unil ts'uts'ik,^{*} **38** yu'un toj k'ux laj ya'iik k'alal albatik ti mu'yuk xa chilbeik yan velta sate.^j Va'un, la xchi'inik-o batel ja' to ti bu oy li varkoe.

21 K'alal laj xa ox jch'ak jbatkutik ta stojolalike, k'alal li-ochkutik xa ox ta varkoe, libatkutik xchi'uk tuk' lik'otkutik ta Kos. Li ta yok'omale, libatkutik ta Rodas, laje libatkutik ta Patara.

20:29 * Li lobeo xko'olajtik k'ucha'al ok'il.
20:37 * O «buts'ik; ts'uts'unik».

KAP. 20

a Mt 26:27, 28
1Jn 1:7

b Mt 7:15
2Te 2:3
2Pe 2:1

c 1Ti 4:1
2Ti 4:3, 4
1Jn 2:18, 19

d Ech 19:9, 10

e Ef 1:18
Kol 1:12

f 1Sa 12:1, 3
Mt 10:8
1Ko 9:11, 12
2Ko 7:2
Tit 1:7

g Ech 18:3
1Ko 4:11, 12
1Te 2:9

h Ef 4:28
1Te 4:11, 12
2Te 3:7, 8

i Pr 19:17
Mt 10:8
Lu 6:38

j Ech 20:25

Kolumna 2

KAP. 21

a Ech 21:10-12

b Ech 6:3, 5

c Joe 2:28
Ech 2:17
1Ko 11:5

d Ech 11:27, 28

e Ech 20:22, 23
Ech 21:33

f Ech 9:15, 16

2 K'alal te la jtkutik jkot varko ti chbat ta Fenisiae, limuykutik, va'un libatkutik. **3** Laj kilkutik ta nom li Chpire ti ja' jun lum joyol ta nabe, ta tsetk'ob* kom ku'unkutik. Tuk' libatkutik ta Siria, laje te libatkutik ta Tiro ja' ti bu tsyales yikats li varkoe. **4** La jsa'kutik jchank'opetik te, va'un la jtkutik xchi'uk te likomkutik vukub k'ak'al. Pe li Pabloe ta jujulikel ch-albat yu'un ermanoetik ti ak'o mu xbat stek'an yakan ta Jerusalene, yu'un jech ch-albatik yu'un li espiritu.^a **5** K'alal ts'aki ti jayib k'ak'al taje, lilok'kutik batel xchi'uk la jtam batel jbekutik; te la xchi'inunkutik batel skotolik ja' to ti k'alal lilok'kutik ta spat li jteklume, te kapal batel anstetik xchi'uk oloetik. Va'un, te la jkejan jbakutik ta ti' nab ta spasel orasion, **6** laje la jch'ak jbakutik ta jujuntal. Limuykutik ta varko li vo'onkutike, pe li stukike sut batel ta snaik.

7 Va'un, k'alal lilok'kutik ta lum Tiroe, lik'otkutik ta lum Tolémaida, te la jchi'inukutik ta lo'il li ermanoetike, te likomkutik jun k'ak'al xchi'ukik. **8** Li ta yok'omale, libatkutik, va'un lik'otkutik ta Sesarea, laje li-ochkutik ta sna li Felipe ti ja' j-al lekil a'yeje xchi'uk ti ja' jun li ta svukvo'al viniketike,^b te likomkutik xchi'uk. **9** Li vinik taje oy chanvo' stsebetak ti mu'yuk malijemik* ti chalik albil k'opetike.^c **10** K'alal ep xa ox k'ak'al te likomkutike, lik tael ta Judea jun j-alk'op ti Agabo^d sbie, **11** va'un te tal ta jtojalalkutik, la stsakbe xchuk li Pabloe, la xchuk ta yok sk'ob xchi'uk xi laj yale: «Xi chal li ch'ul spiritue: «Ja' jech chich' chukel yu'un judaetik ta Jerusalen^e li vinik ti ja' yajval li chukil l'e' xchi'uk chak'ik ta stojolal jyanlumetik».^f **12** K'alal laj ka'ikutik taje, la jk'anbekutik vokol ti mu xmuy batel ta

21:3 * O «surtok'ob». 21:9 * Literal «to-jol tsebetik».

Jerusalene, jech la spasik ek li buch'utik te nakalike. **13** Pe xi la stak' li Pabloe: «¿K'u yu'un ti cha-ok'ike xchi'uk ti chachibajesik li ko'ontone?»^a Xu' xapat avo'ontonik ti ma'uk no'ox chapalun sventa xkich' chukele, yu'un chapalun xtok sventa te xicham ta Jerusalen ta skoj li sbi Kajvaltik Jesuse».^a **14** K'alal laj kilkutik ti mu'yuk bu pajtsaj ku'unkutike, mu'yuk xa la jsujkutik,^{*} xi xa no'ox laj kalbekutike: «Ak'o k'otuk ta pasel li k'usi tsk'an yo'on-ton Jeovae».[#]

15 Ta ts'akal une, lik jchapan jbakutik sventa chibatkutik ta Jerusalen. **16** Te la xchi'inunkutik batel jayvo'uk jchank'ope tik ti likemik ta Sesarea sventa xik'unkutik batel ta stojolal jun vinik ti Mnason sbi ti te likem ta Chipree, vo'ne xa ono'ox ti ja' jchank'ope xchi'uk te kom vaykunkutik ta sna. **17** K'alal lik'otkutik ta Jerusalene, xmuyubajik la xch'amunkutik li ermanoetike. **18** Li ta yok'omale, la xchi'inunkutik batel Pablo sventa chbat jk'elkutik li Santiagoe;^b xchi'uk te tsobol skotol li moletike. **19** Va'un, la xchi'inan ta lo'il xchi'uk bik'itik la xchapbe lek smelolal li k'usitik la spas Dios ta stojolal jyanlumetik ta skoj li yabtel yakal tspace.

20 K'alal laj ya'iike, lik stoybeik sk'oplal Dios skotolik, pe xi laj yalbeike: «Ermano, avak'oj venta ti ta smilal no'ox jch'unolajeletik oy li ta Judeae xchi'uk ti skotolik oy to ta yo'ontonik li Mantale.^c **21** Li stukike ya'iojik ak'oplal ti yakal la chachanubtas judaetik ti te nakajtik ta yantik lum sventa xiktaik spasel li k'usi chal Moises, ti yakal la chavalbe ti mu persauk xich'ik sirkunsision* li yalab xnich'nabike xchi'uk ti yakal la chavalbe ti mu

21:13 *O «ti chak'unibtasik li ko'ontone». **21:14** *Literal «ts'ijil likomkutik». #K'elo Apendise A5. **21:21** *K'elo Glosario, sirkunsision.

KAP. 21

a Ech 20:24
2Ko 4:10, 11
2Ti 4:6

b Ech 12:17
Ech 15:13
Gal 1:19
Gal 2:9
Snt 1:1

c Ech 15:1

Kolumna 2

a Ro 2:28, 29
1Ko 7:18-20

b 1Ko 9:20

c Je 35:2
Eks 34:15

d Je 9:4
Le 3:17
Le 17:10
1Sa 14:32, 33

e Le 17:13
Dt 12:23, 24

f Ech 15:28, 29
1Ko 6:9
Kol 3:5
1Te 4:3
1Pe 4:3

g 1Ko 9:20

h Ech 24:5, 6

xa spasik li k'usitik nopem xa'iik spasele.^a **22** Ja' yu'un, ¿k'usi sk'an pasel ta sventa taje? Yu'un li stukike cha'iik ti li' xa oyote. **23** Ja' yu'un, paso li k'usi chkalbotkutike: oy chanvo' viniketik ku'unkutik ti oy k'usi yak'oj ye tspace. **24** Ik'o batel xchi'uk ko'ol sakubtaso abaik k'ucha'al chal li Mantale xchi'uk vo'otuk xabain ti k'u yepal chlaj yu'unike, laje xu' xich' juxbel li sjolike. Va'un, jech tsna' skotolik ti mu jechuk ti k'u yelan cha'iik ak'oplale, chak'ik venta ti lek li atalelale xchi'uk ti chach'un li Mantal eke.^b **25** Ta sventa li jyanlum jch'unolajeletike, laj xa jts'ibabetik batel li k'usi k'ot ta nopel ku'untike, ti ak'o sk'el sbaik ta sventa li k'usitik milbil ta smoton santoetike,^c ta sventa li ch'iche,^d ta sventa li k'usi mich'bil snuk' chchame*^e xchi'uk ta sventa li mulivajele».^{#f}

26 Li ta yok'omale, li Pabloe laj yik' batel li viniketike xchi'uk la sakubtas sbaik k'ucha'al chal li Mantale.^g Laje, och batel ta templo sventa chal k'usi ora tsts'aki sk'ak'alil li sakubtasejbal k'ucha'al chal li Mantale xchi'uk sventa chal k'usi ora chak'ik li matanal ta jujuntale.

27 Va'un, k'alal tsts'aki xa ox li vukub k'ak'ale, li judaetik likemik ta Asiae laj yilik ti te va'al ta templo li Pabloe, lik sokbeik sjol li epal krixchanoetike, va'un la stsakik **28** xchi'uk xi avanike: «jViniketik ta Israel, koltavananik! Li vinik li'e ja' li buch'u chchanubtas skotol krixchanoetik ta buyuk no'ox, tskontrain li jteklumaltike, li Mantal ku'untike xchi'uk li avilal li'e, pe ma'uk no'ox taje, yu'un laj xa yik' tallel jgresiaetik li ta temploe xchi'uk laj xa sokes li ch'ul avilal li'e».^h **29** Ti jech laj yalike, ja'

21:25 *O «li k'usi milbil ti mu'yuk lok'es-bil xch'ichele». #Li ta griego k'ope ja' poneia. K'elo Glosario, mulivajel.

ta skoj ti laj yilik ta jteklum ti te xchi'uk Trofimo^a ti ja' j-efesoal vinike, va'un la snopik ti laj yik' ochel ta templo li Pabloe. **30** Xvochlajet* likel li jteklume xchi'uk stsoPETIK batel ta anil li krixchanoetik ta stojolal li Pabloe, va'un la stsakik, la xjochik batel ta spat templo xchi'uk ta anil no'ox laj yich' bajel li ti' naetike. **31** K'alal ta xa ox smilike, laj ya'i li komandante yu'un jtsop soltaroetik ti sokem tajej sjolik li buch'utik te ta Jerusale; **32** va'un li stuke laj yik' batel soltaroetik xchi'uk bankilal soltaroetik, yal batel ta anil ti bu oyike. K'alal la staik ta k'el-lel li komandante yu'un soltaroetik xchi'uk li soltaroetik yik'oj baele, laj yiktaik smajel li Pabloe.

33 Li komandante yu'un soltaroetike nopaj batel xchi'uk laj yik' batel ta chukinab, va'un laj yal mantal ti ak'o chukatuk ta chal'ik kadena;^b ta ts'akale, la sjak'be buch'u ja' xchi'uk k'usi ti spasoje. **34** Pe oy jayvo'uk li ta epal krixchanoetike jelajtik k'usitik chal'ik k'alal x-avljajetike. Ja' yu'un, li stuke mu'yuk laj ya'i lek jtosuk li k'usi chal'ik ta skoj ti xvochlajetik tajeke, ja' yu'un laj yal mantal ti ak'o yik'ik batel ta nail soltaroetike. **35** Pe k'alal k'ot ti bu oy li eskaleraetike, li soltaroetike la xchechik batel li Pabloe, yu'un solet stsoPETIK tajej li epal krixchanoetike; **36** yu'un te tijilik batel skotolik xchi'uk xi chal'ike: «jMilo!».

37 K'alal ch-ik'at xa ox batel ta nail soltaroetike, xi laj yalbe komandante yu'un soltaroetik li Pabloe: «¿Mi xu' oy k'usi chkalbot?». Xi tak'bate: «¿Mi xak'opoj ta griego cha'a? **38** ¿Mi mu ja'ukot li j-ejipto vinik ti le' xa ta jayyibok k'ak'al la stoy sba ta stojolal ajvalil xchi'uk ti laj yik' batel chanmil viniketik ta takixokol balumil ti ja'ik jmilvaneje-

KAP. 21

a Ech 20:4
2Ti 4:20b Ech 20:22, 23
Ech 21:10, 11

Kolumna 2

a Flp 3:4, 5

b Ech 22:3

c Ech 26:14

KAP. 22

d Flp 1:7

e Ro 11:1

f Ech 21:39

g Ech 5:34

h Ech 26:4, 5

i Gal 1:14
Flp 3:4-6j Ech 8:3
Ech 9:1, 2
Ech 26:9-11
1Ti 1:12, 13k Ech 9:3-8
Ech 26:13-15

tike?». **39** Va'un, xi laj yal li Pabloe: «Juda vinikun,^a likemun ta Tarso^b ta Silisia, jun jteklum ti lek ojtikinbile. Ja' yu'un, ta jk'anbot vokol: ak'bun jchi'in ta lo'il li jteklume». **40** K'alal albat ti xu'e, te la sva'an sba ta eskalera li Pabloe, la spasbe senya ta sk'ob li jteklume. K'alal lek xa ox ts'ijilike, lik k'opojuk ta ebreo k'op,^c xi laj yale:

22 «Viniketik, ermanoetik xchi'uk totiletik, chikintaik lek ti k'u yelan ta jpak jk'oplal avie».^d **2** K'alal laj ya'iik ti yakal chk'oponatik ta ebreo k'ope, mas to ts'ijilik, va'un xi laj yale: **3** «Juda vinikun,^e te li-vok' ta Tarso ta Silisia,^f pe li' laj kich' chanubtasel ta jteklum ta stojolal Gamaliele.^g Lek laj kich' chanubtasel jech k'ucha'al chal li Smantal jmoltotaktike^h xchi'uk oy ta ko'onton Dios jech k'ucha'al oy ta avo'ontonik avi k'ak'ale.ⁱ **4** La jnuts li krixchanoetik ti stamojik li Be* taje xchi'uk oy ox ta ko'onton ta jmilik, la jchukan xchi'uk la jtik'an ta chukel, ta vinik ta antsetik jech la jpasbe,^j **5** xu' xal li mero bankilal pale xchi'uk li jtsop moletik ti jech la jpase. Jech xtok, laj yak'beikun batel vunetik sventa jchuk tal li ermanoetik ta Damaskoe, va'un ja'o yakal chixanav batel sventa xbat jchukik tal ta kadena li buch'utik te oyike xchi'uk ti xkik'ik talel ta Jerusalen yo' xich'ik ak'bel kastigoe.

6 »K'alal yakal chixanav batele xchi'uk k'alal chinopaj xa ox batel ta Damaskoe, te van ta o'lol k'ak'al, va'un ta anil no'ox joyobtabil lik'ot ta xojobal tsatsal lus ti lik tal ta vinateje,^k **7** laje liyal ta lum, laj ka'i yech'omal eil ti xi chalbune: «Saulo, Saulo, ¿k'u yu'un yakal chakontrainun?». **8** Xi la jtak'e:

22:4 *Li be taje ja' sk'oplal li xkuxlejal jayts'aklomtak Kristoe xchi'uk li chanubtasetitike.

«¿Buch'uo't, Kajval?». Xi la stak'-bune: «Vo'on li Jnasaretal Jesuse, ja' li buch'u yakal chakontraîne». **9** Jech xtok, li viniketik te jchi'uke laj yilik li luse, pe mu'yuk bu laj ya'lik li yech'omal eil yakal tsk'oponune. **10** Va'un, xi laj kale: «¿K'usi sk'an jpas, Kajval?». Xi laj yalbun li Kajvaltike: «Likan, batan ta Damasko, yu'un te cha-albat skotol li k'usi sk'an xapase». **11** Pe ta skoj ti la stup'bun ta jyalet jsat li xojobal lus taje, ja' la snitikun batel li buch'utik te xchi'inojikun sventa lik'ot ta Damaskoe.

12 »Va'un, li vinik ti Ananias sbi ti lek yich'oj ta muk' Dios jech k'ucha'al chal li Mantale xchi'uk ti lek ch-albat sk'oplal yu'un li judaetik ti te nakalike **13** tal sk'e-lun. Va'un, te la sva'an sba ta jxokon, xi laj yalbune: «Saulo, ermano, jamuk yan velta li asate!». Jech oxal, ta ora no'ox la jtoy li jsate, va'un laj kil li Ananias. **14** Xi laj yale: «Li Dios yu'un jmolototaktike la st'ujot sventa xavojt-kin li k'usi tsk'an yo'ontone xchi'uk xak'el li buch'u tuke^c xchi'uk xachikintabe li k'usi chlok' ta yee, **15** yu'un chak'ot ta stestigo ta stojolal skotol krixchanoetik ta sventa li k'usitik aviloj xchi'uk li k'usitik ava'ioje. **16** Ja' yu'un, ¿k'u yu'un ti chajalije? Likan, ich'o vo' xchi'uk tabo ta na'el sbi^e sven-ta xapok li amule». ^f

17 »Pe k'alal lisut xa ox batel ta Jerusalen^g xchi'uk k'alal yakal ta jpas orasion ta temploe, oy k'usi li-ak'bat kil, **18** va'un laj kil li Kajvaltik ti xi chalbune: «Sujo aba, lok'an batel ta anil li' ta Jerusalene, yu'un mu xcha-mik li k'usi chaval ta jtojolale». ^h **19** Xi laj kale: «Kajval, li stukike sna'ojik lek ti vo'on to'ox ta jti-k'ik ta chukel xchi'uk ta jtsitsik* ta snail tsobobbaitetik li buch'utik oy xch'unel yo'ontonik ta ato-jolale. ⁱ **20** k'alal yakal chich' mi-

22:19 *O «xkak'beik nukul».

KAP. 22

a Ech 26:16

b Ech 9:17, 18

c 1Ko 9:1
1Ko 15:8
Gal 1:15, 16

d Ech 23:11
Ech 26:16

e Ech 10:43

f 1Ko 6:11
1Jn 1:7
Ap 1:5

g Ech 9:26
Gal 1:18

h Ech 9:28, 29

i Ech 8:3

Kolumna 2

a Ech 7:58
Ech 8:1
1Ti 1:13, 15

b Ech 9:15
Ech 13:2
Ro 1:5
Ro 11:13
Gal 2:7
1Ti 2:7

c 2Sa 16:13

d Ech 16:37, 38
Ech 23:27

e Ech 16:37

f Ech 25:16

lel* li Esteban ti ja' atestigoe, te va'alun, lek laj kil xchi'uk la jchabibe li sk'u' slapoj ta sbaik li buch'utik milvanike», ^a **21** ak'o mi jech, xi laj yalbune: «Batan, yu'un ta jtakot batel ta stojolal namal jyanlumetik». ^b

22 Ja' no'ox laj ya'lik li k'usitik laj yich' alet taje. Va'un, lik avanikuk xchi'uk xi lik yalike: «¿Ch'ay-beik sk'oplal ta balumil li vini-ke, altik chkuxil!». **23** Ta skoj ti x-avljajetik, ti tsjipulanik li sk'u' slapoj ta sbaik xchi'uk ti tsvi-julanik pukuk* ta toyole. ^c **24** li komandante yu'un soltaroetike laj yal mantal ti ak'o yik'ik batel ta nail soltaro li Pabloe. Jech xtok, laj yal ti ak'o yich' tsitsel* k'alal oy k'usi chich' jak'bel yo' xich' na'el lek ti k'u yu'un x-avljajetik ta stojolal li Pabloe. **25** K'alal laj xa ox xach'ik sventa stsi-tsike, ^{*} li Pabloe xi laj yalbe jun bankilal soltaro ti te va'ale: «¿Mi lek van ti chatsitsik jun jroma vinik[#] ti mu'yuk yich'oj chapanel ba'yele?». ^d **26** Va'un, k'alal laj ya'i li bankilal soltaro taje, bat yalbe li komandante yu'un soltaroetike, xi laj yalbee: «¿K'usi anopoj chapas? ¿Yu'un ja' jroma vinik!». **27** Ja' yu'un, nopaj batel li komandante yu'un soltaroetike, xi laj yalbee: «Albun ka'i: ¿mi jroma vinikot?». Xi la stak'e: «Ja'». **28** Xi la stak' li komandante yu'un soltaroetike: «Li vo'one jmanoj ta epal tak'in li jde-recho sventa li lum taje». Xi laj yal li Pabloe: «Li vo'one oy ono'ox ku'un k'alal livoke». ^e

29 Ja' yu'un, ta ora no'ox valopat sutik li viniketik ti chak'beik xa ox svokol k'alal oy k'usi tsjak'-beike; jech xtok, xi' li komandante yu'un soltaroetik k'alal laj ya'i ti ja' jroma vinike xchi'uk ta skoj ti la xchuk ta kadene. ^f

22:20 *Literal «malbel xch'ich'el». 22:23 *O «lum». 22:24 *O «ak'bel nukul». 22:25 *O «xak'beik nukule». [#]O «jnaklej ta Roma».

30 Va'un, li ta yok'omale, oy ta yo'onton tsk'an tsna' lek ti k'u yu'un chtik'bat smul yu'un li judaetike, la slok'es xchi'uk laj yal mantal ti ak'o stsob sbaik li bankilal paleetik xchi'uk skotol li Sanedrine. Va'un, laj yik' yalel tal li Pabloe xchi'uk te la sva'an ta o'lol ti bu oyike.^a

23 Xi laj yal Pablo k'alal tuk' sk'eloy batel li Sanedrine: «Viniketik, ermanoetik, sak-o tajak jol ko'onton kak'oj jba ta stojolal Dios^b k'alal to li avie». 2 K'alal laj ya'i mero bankilal pale Ananias taje, laj yalbe mantal li buch'utik te nopol va'alik ta stojolal ti ak'o xt'axbeik ta majel yee. 3 Va'un, xi albat yu'un li Pabloe: «Ja' ta xt'axot ta majel stuk li Diose, pak'bal na* ti bonbil ta sake. ζMi chotolot chachapanun jech k'ucha'al chal Mantal avaloje, pe ti mu'yuk chach'un li k'usi chal Mantal ta skoj ti chavak'un ta majele?». 4 Xi laj yalik li buch'utik te nopol va'alike: «ζMi yu'un chachopol k'opoj ta stojolal li mero bankilal pale yu'un Diose?». 5 Xi laj yal li Pabloe: «Ermanoetik, yu'un mu jna' mi ja' mero bankilal pale. Yu'un xi ts'ibabile: «Mu xu' xachopol k'opoj ta stojolal junuk ajvalil li ta alumale».^c

6 K'alal laj yak' venta Pablo ti ja' jvok' jsaduseoetik xchi'uk ti ja' jvok' jfariseoetike, xi laj yalbe li Sanedrine: «Viniketik, ermanoetik, jfariseoun, xnich'onun jfariseo.^d Yakal chkich' chapanel ta skoj ti jch'unoy ti chcha'kuxi li animaetike». 7 Ta skoj ti jech laj yale, mu jmojuk k'usi lik snopik li jfariseoetik xchi'uk li jsaduseoetike, va'un la xch'ak sba li epal krixchanoetike. 8 Yu'un li jsaduseoetike chalik ti ch'abal la cha'kuxesele, ti ch'abal la anjel xchi'uk ti ch'abal la kuxlejal ti mu xvinaj ta k'elele, yan li jfari-

23:3 *O «pak' na; k'al na; ch'ut na».

KAP. 22

a Mt 10:17, 18
Lu 21:12

KAP. 23

b Ech 24:15, 16
2Ko 1:12
Ebr 13:18
1Pe 3:16

c Eks 22:28

d Ech 26:4, 5
Flp 3:4, 5

Kolumna 2

a Ech 4:1, 2

b Ech 22:6, 7
Ech 22:17, 18

c Ech 18:9

d Ech 27:23, 24
Ech 28:23
Ech 28:30, 31

seoetike xch'unojik* skotol li k'usitik taje.^a 9 Jech oxal, tsots lik k'op, va'un va'i jayvo'uk jchanub-tasvanejetik ta mantal ti ja' svniktak jfariseoetike, tsots likik ta vulajetel, xi laj yalike: «Mu'yuk k'usi chopol la jtabekutik li vinik li'e. ζPe mi k'oponat yu'un jun kuxlejal ti mu xvinaj ta k'elele o mi yu'un k'oponat yu'un jun anjel une?».^b 10 Va'un, k'alal laj yil ti tsatsaj batel li sk'opike, xi' li komandante yu'un soltaroetik ti smilik li Pabloe; ja' yu'un laj yalbe mantal soltaroetik ti ak'o xyalik talel sventa xjochik lok'el ta stojolal li krixchanoetike xchi'uk ti ak'o yik'ik batel ta nail solta-roe.

11 Pe li ta ak'obaltik ta yok'omale, te la sva'an sba Kajvaltik ta xokon li Pabloe xchi'uk xi laj yale: «[Tsotsuk avo'onton!c Yu'un jech k'ucha'al lek ts'akal yakal chaval batel jk'oplal ta Jerusalem, ja' jech sk'an xaval batel jk'oplal ta Roma xtok».^d

12 Pe lik snop sk'opik li judaetik k'alal sakub osile, laj yak' yeik ti mu'yuk la bu chve'ik xchi'uk ti mu'yuk la k'usi chuch'ik ja' to la mi la smilik li Pabloe, mi mu'yuk la bu k'ot ta pasel yu'unike, chopoluk la k'usi xk'ot ta pasel ta stojolalik. 13 Te van mas ta 40 ta vo' viniketik ti jech la snop sk'opike; 14 va'un batik ta stojolal bankilal paleetik xchi'uk ta stojolal moletik, xi laj yalike: «Laj xa kak' kekutik ta melet ti chopoluk k'usi xk'ot ta pasel ta jtojolalkutik mi live'kutik jset'uk* mi mu'yuk to bu jmilojkutik li Pabloe. 15 Ja' yu'un, li vo'oxuk xchi'uk li Sanedrine sk'an xavalbeik li komandante yu'un soltaroetik ti ak'o yik'boxuk yalel tal sventa chak'elbeik mas sk'oplal yilel li k'usitik spasoje. Va'un, chapalunkutik xa sventa ta jmil-kutik k'alal mu to chnopaj tale».

23:8 *O «jamal chalik». 23:14 *O «jutebuk».

16 Pe laj ya'i li yol xvix* Pablo ti yakal tsnopik ti oy bu ta nak'al[#] tsmalaik ta bee, va'un och batel li ta nail soltaroe, bat yalbe li Pabloe. **17** Ja' yu'un, la stak ta ik'el jun bankilal soltaro li Pabloe xchi'uk xi laj yalbee: «Ik'o batel ta stojolal komandante yu'un soltaroeetik li kerem li'e, yu'un oy k'usi chalbe». **18** Ja' yu'un, la snit xchi'uk laj yik' batel ta stojolal li komandante yu'un soltaroeetike, xi laj yale: «La stakun ta ik'el li Pablo ti ja' jun jchukele xchi'uk laj yalbun ti ak'o tal kak' ta atojolal li kerem li'e, yu'un oy k'usi chalbot». **19** Nitat batel yu'un li komandante yu'un soltaroeetike xchi'uk laj yik' batel ti bu stuk oyike, xi la sjak'bee: «¿K'usi ti chak'an chavalbune?». **20** Xi laj yale: «Laj xa snop judaetik ti ta la xalboxuk ti ak'o xavik' yal-le Pablo ta stojolal Sanedrin li ok'ome, yu'un la tsak'an tsak'elbeik mas sk'oplal yilel li k'usitik spasoje.^a **21** Pe mu me xach'un li k'usitik chalike, yu'un mas ta 40 ta vo' sviniktakik te nak'al[#] tsmalaik ta be, laj yak' yeik ti mu'yuk la bu chve'ik xchi'uk ti mu'yuk la k'usi chuch'ik ja' to la mi la smilike;^b va'un te xa chapalik, smalaojik ti ak'o xavak' permisoe». **22** Jech oxal, li komandante yu'un soltaroeetike laj yak' batuk li kerem k'alal xi xa ox laj yalbee: «Mu me buch'u xavalbe li k'usi laj avalbune».

23 Va'un, la stak ta ik'el cha'vo' bankilal soltaroeetik xchi'uk xi laj yalbee: «Chapanik chib sien soltaroeetik, 70 ta vo' jkajlejetik ta ka' xchi'uk chib sien j-ak'lansaeetik sventa chbatik k'alal to ta Sesearea li ta yoxibal ora* ak'obale. **24** Chapanik ka'etik xtok sventa xkaji batel li Pablo yo' lekuk chabibil xbat avu'unik ta stojolal li ajvalil Felikse». **25** Jech

23:16 *O «yixlel». 23:16, 21 #O «mulukul». 23:23 *Ja' xkaltik, te van ta baluneb ora ta ak'obaltik.

KAP. 23

a Ech 23:15

b Ech 23:12

Kolumna 2

a Ech 21:31-33

b Ech 16:37

Ech 22:25

c Ech 22:30

d Ech 25:19

e Ech 23:16

f Ech 23:23, 24

g Ech 21:39

Ech 22:3

h Ech 24:1

KAP. 24

i Ech 23:2

j Ech 23:26

xtok, la sts'iba jlik karta ti xi chale:

26 «Lek ich'bilot ta muk', ajvalil Feliks, vo'on Klaudio Lisiasun: jchabanukot! **27** Laj yich' tsakel yu'un judaetik li vinik li'e xchi'uk tsmilik xa ox, pe ta anil no'ox libat xchi'uk kajsoltarotak sventa la jkolta lokel,^a yu'un laj ka'i ti ja' jroma viniike.^b **28** Ta skoj ti ta jk'an ta jna' k'u yu'un oy smul chalike, laj kik'beik batel ta stojolal li Sanedrin yu'unike.^c **29** Va'un, laj kil ti tik'bil smul ta sventa k'usitik chal li Mantal yu'unike,^d pe mi jset'uk* oy smul ti sta-o xchame o ti xich' chukele. **30** Pe ta skoj ti laj ka'i ti oy k'usi snopoj tsak'an tspaceik li viniike,^e ja' yu'un ta ora no'ox ta jtakbot batel, jech xtok, chkalbe mantal li jtik'muliletik ti ak'o te bat yalik ta atojolal k'usi ti smule».

31 Ja' yu'un, laj yik'ik batel Pablo^f li soltaroeetik jech k'ucha'al albatik mantale, va'un ta ak'obaltik laj yik'ik batel ta Antipatris. **32** Ja' yu'un, li ta yok'omale, stuk xa no'ox ak'at batuk Pablo xchi'uk li jkajlejetik ta ka'e, pe li yan soltaroeetike sutik batel ta nail soltaro. **33** Ochik ta Sesearea li jkajlejetik ta ka'e xchi'uk laj yak'beik karta li ajvalile, jech xtok, la sva'nik ta stojolal ajvalil li Pabloe. **34** Va'un, la sk'el li kartae xchi'uk la sjak' bu slumal, ja' yu'un laj ya'i ti te likem ta Silisiae.^g **35** Xi laj yale: «Mi vul li buch'utik tsatik'amule, chka'ibot lek li k'usi chavale». ^h Va'un, laj yal mantal ti ak'o to xchabiik li ta spasob mantal ajvalil Erodese.

24 K'alal ech' xa ox vo'ob k'a-k'ale, yal talel li mero bankilal pale Ananiaseⁱ xchi'uk jayvo'uk moletik xchi'uk jun jk'opojel* ti ja' sbi Tertuloe, va'un lik yalbeik smul Pablo ta stojolal li ajvalile.^j **2** K'alal takat ta ik'ele, xi lik stik' mulil li Tertuloe:

23:29 *O «jutebuk». 24:1 *O «abogado».

«Ja' ta atojolal ti xkuxet no'ox ko'ontonkutike xchi'uk ta skoj ti lek xana' sk'e'lel li k'usitike, lek k'usitik o'tem ta pasel li' ta jteklume, **3** ajvalil Feliks, vo'ot ti lek ich'bilot ta muk'e, kolaval taje, yu'un ta k'usiuk no'ox ora xchi'uk ta buyuk no'ox jna'ojkutik li k'usitik taje. **4** Pe sventa mu jch'aykutik jal avo'ontone, ta jk'anbot ta slekil yutsil avo'ontone ti ak'o xachikintabunkutik jlike-luke. **5** Yu'un laj kak'kutik venta ti tsokbe sjol krixchanoetik li vinik li'e^a xchi'uk ja' tslikes ti tstoy sbaik^b ta stojolal ajvalil li judaetik ta spejel balumile xchi'uk ja' jolil yu'un li jvok' jnasaretal krixchanoetike.^c **6** Jech xtok, la sokbe sk'oplal li temploe, ja' yu'un la jtsakutik.^d **7** * — **8** Mi la ak'el atuke, te chavak' venta skotol ti smul chkalkutike».

9 La stik' sbaik ek li judaetike, yu'un jamal chalik ti melel la li k'usitik taje. **10** Xi la stak' Pablo k'alal la spas senya ta sjol li ajvalil ti ak'o xk'opoje:

«Jna'oj ti ep xa jabil ti ja' jchapanvanejot yu'un li jteklum li'e, ta slekil ko'onton chik'opoj sventa ta jpak jk'oplal,^e **11** xu' xajak' a'yej atuk ti oy to no'ox ta 12 k'a-k'al ti limuy batel ta Jerusalen sventa xkich' ta muk' li Diose;^f **12** pe mu'yuk yakal ta jsa' k'op ta templo la staikun xchi'uk mu'yuk bu xvochlajet* ku'un krixchanoetik ta snail tsoobbaitetik o li ta sjunul jteklume. **13** Jech xtok, mu xu' xalboxuk ti ja' melel li jmul stik'ojbeikun avie. **14** Pe jamal chkalbot ta sventa li be jtamoj ti ja' jun ach' relijion chalbeike, ti k'u yelan yakalun ta spasel ch'ul abelal ta stojolal li Dios yu'un jmolotake,^g ja' ti jch'unnoj skotol k'usitik chal li ta Mantale xchi'uk li k'usi-

24:7 *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vunutik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Appendice A3. **24:12** *O «x-avljajet».

KAP. 24

a Mt 5:11
Ech 16:20, 21
Ech 17:6, 7

b Lu 23:1, 2

c Mt 2:23
Ech 28:22

d Ech 21:27, 28

e Flp 1:7

f Ech 21:17, 26

g Eks 3:15
Ech 3:13
2Ti 1:3

Kolumna 2

a Ech 28:23
Ro 3:21

b Is 26:19
Mt 22:31, 32
Lu 14:13, 14
Jn 5:28, 29
Jn 11:25
Ebr 11:35
Ap 20:12

c Lu 23:43

d Ech 23:1
1Ko 4:4
Ebr 13:18

e 2Ko 8:4

f Ech 21:24, 26

g Ech 25:16

h Ech 23:6

i Ech 9:1, 2
Ech 19:9

tik ts'ibabil yu'un J-alk'opetike.^a **15** Jech xtok, jpatoj ko'onton* ta stojolal Dios ti chcha'kuxiik^b li buch'utik tuk'ike xchi'uk li buch'utik mu'yuk tuk'ike,^c jech k'u-cha'al spatoj yo'onton^d li krixchanoetik li' eke. **16** Ta skoj taje, ta melel kak'ojbe-o yipal sventa sakuk-o jol ko'onton* ta stojolal Dios xchi'uk ta stojolal krixchanoetik.^d **17** Ja' yu'un, k'alal ep xa ox jabil ech'e, tal kak' matanal tak'in^e ta stojolal li jlumale xchi'uk tal kak' matanal ta stojolal Dios. **18** K'alal yakalun spasel taje, sakubtasibilun la staikun ta templo jech k'ucha'al chal li Mantale,^f mu'yuk xitsopet xchi'uk epal krixchanoetik xchi'uk mu'yuk bu yakal ta jsa' k'op. Pe oy te jayvo' judaetik ti likemik ta yosilal Asiae **19** sk'an li' oyik jechuk ta atojolal sventa tsitik'ik jmul mi yu'un ta melel oy k'usi chopol chilik ta jtojolale.^g **20** O mi mo'oje, ja' ak'o yal stukik li buch'utik li' oyike, mi yu'un oy k'usi chopol la stabeikun k'alal liva'i ta stojolal Sanedrine **21** o mi ja' van ta skoj ti xi tsots laj kal k'alal te va'alun ta stojolalke: «Li avie, yakal chkich' chapanel ta skoj ti jch'unnoj ti chcha'kuxi li animaetike!».^h

22 Va'un, ta skoj ti lek xojtikin Feliks li k'usitik o'tem ta pasel ta sventa li Be^{*i} taje, laj yalbe li viniketik ti ja' to tsk'elbe sk'oplal ta ts'akale, xi laj yalbee: «Ja' to ta jnop k'usi ta jpas ta sventa ak'opik mi yal xa ox talem li Lisias ti ja' komandante yu'un soltaroetike». **23** Va'un, laj yalbe mantal li bankilal soltaroetik ti ak'o yich' chabiel lek ta chukinab li vinike, pe ti ak'o skoltaik jutuke xchi'uk ti

24:15 *Literal «oy spatobil ko'onton».

^aLiteral «oy spatobil yo'onton». **24:16** *O «mu'yukuk-o jmul». **24:17** *O «matanal ta xk'uxul o'ontonal» **24:22** *Li be taje ja' sk'oplal li xkuxlejal jayts'aklomtak Kristoe xchi'uk li chanubtaseletike.

mu spajesbeik li yamigotak sven-
ta ch-ak'bat li k'usitik chtun yu-
une.

24 K'alal ech' xa ox jayib k'a-
k'ale, tal Feliks xchi'uk yajnil ti
Drusila sbi ti ja' juda antse, va'un
la stak ta ik'el li Pabloe xchi'uk
laj ya'ibe k'alal laj yalbe smelolal
ti k'usi smakoj li xch'unel Kristo
Jesuse.^a **25** Pe li Pabloe lik yal-
be sk'oplal li tuk'ilale, li pajesej-
baile xchi'uk li chapanel ti po'ot
xa ta xtale,^b k'alal laj ya'i Feliks
taje, xi' xchi'uk xi laj yale: «Ja' lek
batan to, te ta jtakot ta ik'el yan
velta mi xu' ku'une». **26** Jech
xtok, tsmala mi ch-ak'bat tak'in
yu'un li Pabloe. Ja' yu'un, nopo-
lik no'ox tstakilan ta ik'el xchi-
uk chchi'in ta lo'il. **27** Pe k'alal
ech' xa ox chib jabile, li Porsio
Festoe ja' kom ta xk'exol li Felik-
se; pe ta skoj ti tsk'an lek ch-ilat
yu'un judaetik li Felikse,^c te tik'il
laj yikta komel ta chukel li Pa-
bloe.

25 Ja' yu'un, k'alal k'ot xa ox
ta lum xchi'uk k'alal laj xa
ox yich' yabtel li Festoe,^d li ta yo-
xibal k'ak'ale, muy batel ta Jeru-
salene, te lik batel ta Sesarea;
2 jech oxal lik stik'beik smul Pa-
blo^e li bankilal paleetik xchi'uk
li viniketik ti tsots sk'oplal yu'un
judaetike. Va'un, lik sk'anbeik vo-
kol Festo **3** ti ak'o xkoltaatike,
yu'un tsk'anik* ti ak'o xtakbatik
talel ta Jerusalem li Pabloe, pe li
stukike ta mukul oy tsmakik ta
be sventa tsmilik.^f **4** Pe laj yal
Festo ti ak'o to yich' chukel ta
Sesarea li Pabloe xchi'uk ti po'ot
xa sut batel te li stuk eke. **5** Xi
laj yale: «Ja' yu'un, li buch'utik oy
yabtel avu'unike, chi'inikun ya-
lel, va'un tik'beik smul mi ta me-
lel oy k'usi chopol spasoj li vini-
ke».^g

6 K'alal ech' xa ox van vaxa-
kib o lajuneb k'ak'al te oyike, yal
batel ta Sesarea. Li ta yok'oma-
le, choti ta chapanobbail, va'un

25:3 *Literal «xvokoletik».

KAP. 24

a Mt 10:18

b Ech 17:30, 31
2Ko 5:10

c Ech 25:9

KAP. 25

d Ech 24:27

e Ech 24:1

f Ech 23:20, 21

g Ech 25:16

Kolumna 2

a Mt 5:11
Lu 23:1, 2
Ech 24:5

b Ech 24:11, 12

c Ech 24:27

d Ech 23:26, 29

e Ech 28:17-19

f Ech 25:2, 3

laj yal mantal ti ak'o yik'ik ta-
lel li Pabloe. **7** K'alal och ba-
tele, li judaetik yalemik talel ta
Jerusalene la sjoyobtaik xchi-
uk lik stik'beik epal tsatsal muli-
letik, pe ch'abal sprevailtak yu-
unik.^a

8 Pe xi la spak sk'oplal li Pa-
bloe: «Mi jset'uk* bu jsa'oj jmul
ta stojolal li Mantal yu'un judae-
tike, ta stojolal li temploe xchi-
uk ta stojolal li Sesare».^b **9** Pe
ta skoj ti tsk'an lek ch-ilat yu'un
judaetik li Festoe,^c xi la stak'be
li Pabloe: «¿Mi chak'an chamuy
batel ta Jerusalem sventa cha-
vich' chapanel ta sventa li k'usi-
tik taje?». **10** Xi laj yal li Pabloe:
«Li' oyun ta chapanobbail yu'un
Sesar ti bu sk'an xkich' chapane-
le. Jech k'ucha'al yakal chavak'
venta eke, mi jset'uk* k'usi cho-
pol jpasojbe li judaetike. **11** Pe
mi jpaschoplejalune xchi'uk mi
oy k'usi jpasoj ti jta-o xkich' mi-
lele,^d mu'yuk ta jk'an vokol ti ak'o
mu xkich' milele; pe mi ch'abal
sprevailtak li jmul stik'ojbeikun li
viniketike, ch'abal buch'u oy sde-
recho sventa chak'un ta stojo-
lalik. ¡Ak'o xchapanun li Sesa-
re!».^e **12** Ja' yu'un, k'alal laj xa
ox sk'opon jtsop jtojobtasvaneje-
tik li Festoe, xi la stak'e: «Ta sto-
jolal Sesar chak'an chapanel; ja'
yu'un ta stojolal Sesar chabat un
cha'a».

13 K'alal ech' xa ox jayibuk
k'ak'ale, k'otik ta Sesarea li ajva-
lil Agripa xchi'uk Berenise sven-
ta tsvula'anik li Festo yo' chak'ik
ta ilel ti chich'ik ta muk'e. **14** Ta
skoj ti ep xa ox k'ak'al te jalijike,
li Festoe laj yalbe ajvalil k'u ya-
lan xbat sk'oplal li Pabloe, xi laj
yale:

«Oy jun vinik ti tik'il iktaat
komel ta chukel yu'un li Felikse,
15 pe li bankilal paleetik xchi'uk
li moletik yu'un judaetike laj yal-
beik sk'oplal k'alal li-ay ta Jeru-
salene,^f la sk'anik ti ak'o xich' kas-

25:8, 10 *O «jutebuk».

tigoe. **16** Pe laj kalbeik ti mu jechuk nopem xa'i tspas jromae-tik ti chak'ik ta k'abal jun vinik jech k'ucha'al tsk'an stukik k'alal mu'yuk to spakoj sk'oplal ta yeloval li buch'utik chtik'bat smule.^a **17** Ja' yu'un, k'alal vulik li'e, mu'yuk bu ep k'ak'al te jalijik, ta yok'omal no'ox lichoti ta chapanobbail xchi'uk laj kal mantal ti ak'o yik'ik tal li vinike. **18** K'alal va'i li jtik'muliletike, mu'yuk bu la stik'beik jtosuk smul ti toj chopol jech k'ucha'al jnopojo xoxe.^b **19** Ja' no'ox tsvulilan sbaik xchi'uk Pablo ta sventa li sreljijonike^c xchi'uk ta stojolal jun vinik ti Jesus la sbi ti chamem xae, pe li Pabloe chal ti kuxule.^d **20** K'alal mu xa jna' k'usi ta jpas ta sventa li k'op taje, la jak'be mi tsk'an xbat ta Jerusalen sventa te chich' chapanel ta sventa li k'usitik taje.^e **21** Pe k'alal laj yal Pablo ti tsk'an ak'o to yich' chabiel ta chukel ja' to ti k'usi chk'ot ta nopel yu'un li Augustoe,^f laj kal ti ak'o to stik'ik ta chukel ja' to mi la jtak batel ta stojolal Sesa-re».

22 Ja' yu'un, li Agripae xi laj yalbe li Festoe: «Ta jk'an ta xka'i k'usi chal li vinike».^g Xi laj yale: «Ok'om chava'ibe». **23** Jech oxal, li ta yok'omale, lek tajej smeltsanoj sbaik talej li Agripa xchi'uk Berenisee, va'un ko'ol ochik ta pasob mantal xchi'uk li komandanteetik yu'un soltaroe-tike xchi'uk li viniketik ti tsots yabtelik ta jteklume. Ja' yu'un, k'alal laj yal mantal li Festoe, laj yik'ik talej li Pabloe. **24** Va'un, xi laj yal li Festoe: «Ajvalil Agripa xchi'uk vo'oxuk ti li' tsobolutike, x-avljajet skotol judaetik tsk'anbeikun ti mu la sta-o ti chkuxi li vinik li' ak'elojike, jech la sk'anik ta Jerusalen xchi'uk li'e».^h **25** Pe li vo'one laj

25:19 *O «ti k'u yelan chich'ik ta muk' li sdiosike». **25:21** *Taje ja' jech chich' albel jun ajvalil ta Roma.

KAP. 25

a Ech 25:5

b Ech 25:7

c Ech 18:14, 15
Ech 23:26, 29

d Ech 22:6-8

e Ech 25:9

f Ech 25:11, 12

g Ech 9:15

h Ech 22:22

Kolumna 2

a Ech 23:26, 29

KAP. 26

b Ech 25:13

c Ech 24:5, 9

d Gal 1:13, 14

e Ech 23:6
Flp 3:4, 5

f Ech 22:3

g Ech 24:15

kap' venta ti ch'abal k'usi spasoj jset'uk* ti sta-o xich' milele.^a Ja' yu'un, k'alal laj yal ti tsk'an chapanel ta stojolal Augusto li vini-ke, la jtak batel. **26** Pe mu jna' k'usi xu' jts'ibabe batel Kajval* ta sventa li vinik li'e, Ja' yu'un, laj kik' talej ta atojojol akotolik, pe mas ta atojojol vo'ot, ajvalil Agripa, sventa oy xa k'usi xu' jts'iba mi laj yich' k'elbel sk'oplale. **27** Yu'un ch'abal smelolal chka'i ti ta jtak batel jun jchukel ti mu'yuk bu chich' albel k'usitik smule».

26 Li Agripae^b xi laj yalbe li Pabloe: «Xu' xak'opoj sventa xapak ak'oplal». Va'un, la sye' sk'ob li Pabloe xchi'uk xi lik yal sventa tspak sk'oplale:

2 «Ajvalil Agripa, ta skotol ti k'u yelan stik'ojbeikun jmul li judaetike,^c ximuyubaj ti ja' ta atojojol ti tal jpak jk'oplal avi k'a-k'ale, **3** pe mas ximuyubaj ta skoj ti xanabe lek sk'oplal li k'usitik nopem xa'ik spasel li judaetike xchi'uk ti xana' lek ti k'usitik tsvulilan-o sbaike. Ja' yu'un, ta jk'anbot vokol ti oyuk smalael avu'un sventa xava'ibun li k'usitik chkale.

4 »Ti k'u yelan jkuxlejal ta jkeremal ta jlumal* xchi'uk li ta Jerusalee sna'ojik lek skotol li judaetik^d **5** ti xojtikinikun xa ono'oxe. Mi tsk'an chalike, xu' xalik ti jech likuxi talej k'ucha'al jun jfarisee,^e ja'unkutik jvok' ti tsots sk'oplal kilojkutik li jreljionkutike.^f **6** Pe li avi une, ta skoj li spatobil o'ontonal albilik ono'ox chk'ot ta pasel yu'un Dios li jmol-totaktike,^g li va'alun ta chapanobbaile; **7** li 12 ta vok' nitilulal ku'untike tsk'an tsk'elik chk'ot ta pasel li k'usi albil ono'oxe, tspanilanik ch'ul abtelal ta k'ak'al ak'obal. Li spatobil o'ontonal taje,

25:25 *O «jutebuk». **25:26** *Li jp'el k'op «Kajval» xie ja' sk'oplal li muk'ta ajvalil ta Romae. **26:4** *O «ta stojolal jchi'iltak»

ajvalil, ja' ta skoj ti tstik'ik-o jmul li judaetike.^a

8 »ǂK'u yu'un mu ch'unbaj chava'ik ti chcha'kuxes animae-tik li Diose? **9** Li vo'one jno-poj ox lek ti sk'an xikontrainvan ta jyalet ta sventa li sbi Jnasa-retal Jesuse. **10** Taje ja' li k'usi la jpas ta Jerusale, ja' yu'un ep la jtik'an ta chukel li buch'u-tik ch'ule,^b yu'un laj kich' tsots kabtel yu'un li bankilal paleetike.^c Va'un, laj kak' ke ek k'alal chich'ik xa milele. **11** Nopajtik no'ox laj kak'beik kastigo ta snail tsobobbailetik, ta jk'an ta jsujik ta persa ti ak'o yiktaik li k'usitik xch'unojike; va'un ta skoj ti bats'i ilinemun taje ta stojolalike, ay to kak'be svokolik xtok li buch'u-tik oyik ta namal lumetike.

12 »Ja' yu'un, libat ta Damas-ko, laj kich' ak'bel tsots kabtel xchi'uk oy k'usi bat jpas yu'un li bankilal paleetike. **13** Ajvalil, k'alal ta o'lol k'ak'al xa oxe, te laj kil lus ta be ti xojobaj taje yal-le tal ta vinajel ta joylejal xchi'uk ta sjoylejal li buch'utik xchi'inojiku-batele, mas to tsots xojobal k'ucha'al li k'ak'ale.^d **14** Va'un, laj ka'i yech'omal eil ti xi chalibun ta ebreo k'op k'alal yalemunku-tik xa ox ta lume: «Saulo, Saulo, ǂk'u yu'un yakal chakontrainun? Yakal chavil avokol atuk k'alal chalikvan ta tek'el k'ucha'al jkot j-abtel vakax ti tslikbe ta tek'el li xvach' yajvale». **15** Pe xi laj kale: «ǂBuch'ut, Kajval?». Xi laj yal li Kajvaltike: «Vo'on Jesusun, vo'on ti yakal chakontrainune. **16** Pe va'lan, yu'un ti laj kak' jba ta ilel ta atojolale ja' sventa ta jt'ujot k'ucha'al jun jtunel xchi'uk k'ucha'al jun testigo sventa li k'usitik aviloj xae xchi'uk li k'usitik chhak' avil ta jpase;^e **17** ta jkoltat ta stojolal li jteklum li'e xchi'uk ta stojolal li yan lumetike, ja' te ti bu ta jtkot batele,^f **18** sventa chajambe satik,^g sventa xlok'ik tal ta ik'al osil^h yo' xtalik li ta sakil osileⁱ xchi'-

KAP. 26

a Ech 24:20, 21

b Jn 16:2
Ech 8:3
1Ko 15:9
Gal 1:13
1Ti 1:13

c Ech 9:1, 2, 14

d Ech 9:3-5
Ech 22:6-8e Ech 22:14, 15
Gal 1:11, 12
1Ti 1:12f Ech 22:21
Ro 11:13

g Is 61:1

h Jn 8:12
2Ko 4:6

i Kol 1:13

Kolumna 2

a Ef 2:1, 2

b 1Jn 3:5

c Ech 9:22

d Ech 9:28

e Mt 3:8

f Ech 21:30, 31

g Lu 24:27, 44
Ro 3:21h Sl 22:7
Sl 35:19
Is 50:6
Is 53:5

i Sl 16:10

j Sl 18:49
Is 11:10
Lu 2:30-32

k Jn 18:20

uk ti xkolik lok'el ta sk'ob Sata-nas^a yo' xilbeik yabtel li Diose, sventa spasbat perton li smulike^b xchi'uk ti sta xrextosik^c xchi'uk li buch'utik ch'ultajesbilik ta skoj ti chak' xch'unel yo'ontonik ta jtojo-lale».

19 »Ja' yu'un, ajvalil Agripa, mu'yuk bu la jtoy jba ta stojolal li k'usi laj kil ti lik talel ta vinaje-le, **20** yu'un ja' laj kalbeik ba'yel li buch'utik te ta Damaskoe,^c laje ta Jerusale,^d laje ta skotol yosi-lal Judea xchi'uk ta stojolal jyan-lumetik laj kal batel li a'yej ti ak'o sutes yo'ontonike xchi'uk ti ak'o sutikuk talel ta stojolal li Diose, ti ak'o yak' ta ilel ta yabtelik ti sutesoj xa yo'ontonike.^e **21** Taje ja' ta skoj ti la stsakikun ta tem-plo li judaetike xchi'uk ti tsk'an ox tsmilikune.^f **22** Pe ta skoj ti la skoltaun Diose, jech-o yakal chkal batel mantal ta bik'it ta muk', ma'uk ti yan-o k'usi chkal batele, ja' no'ox chkal li k'usitik laj yal J-alk'opetik xchi'uk li k'usi laj yal Moises ti chk'ot ono'ox ta pasele;^g **23** ti ta ono'ox xil svo-kol li Kristoe^h xchi'uk ta skoj ti ja' ba'yel chich' cha'kuxesele,ⁱ ta ono'ox xalbe batel sk'oplal sakil osil li judaetike xchi'uk li jyanlu-metike».^j

24 Va'un, k'alal jech yakal chal Pablo sventa tspak sk'oplale, xi tsots laj yal li Festoe: «ǂChlik achuvaj chkil, Pablo! ǂJa' chlik-o achuvaj li k'usitik ep achanoj-be sk'oplale!». **25** Pe xi la stak' li Pabloe: «Ajvalil Festo, vo'ot ti lek ich'bilot ta muk'e, mu'yuk bu chlik jchuvaj, yu'un melel li k'usitik chkale xchi'uk oy lek sraso-nal. **26** Ta melel, li ajvalil ti lek jamal ta jk'opone sna'oj lek li k'usitik taje; jna'oj lek ti chak' ven-ta skotol li k'usitik taje, yu'un ma'uk ta mukul laj yich' pasel jtosuk li k'usitik taje.^k **27** Ajva-lil Agripa, ǂmi ach'unnoj li k'usi laj yal J-alk'opetike? Jna'oj ti ach'u-

26:18 *O «spukalalik; sparteik».

noje». **28** Pe xi laj yalbe Pablo li Agripae: «Mu ta sjaliluk chipas avu'un ta yajts'aklom Kristo ya'el». **29** Va'un, xi laj yal li Pabloe: «Ta jk'anbe Dios ti k'otuk no'ox ta pasel ta orae o mi mo'oje, ta jelavel to, pe ma'uk no'ox vo'ot, ak'o jech xk'ot ta pasel ta stoljal skotol li buch'utik cha'ibeikun avie, ti jechuk ak'o xk'otik ta yajts'aklom Kristo jech k'ucha'al vo'one, ja' no'oxe mu jechuk xk'ot ta stoljalik jech k'ucha'al chukulun ta kadena». **30** Jech oxal, va'i li ajvalil Agripae, ja' jech la spas ek li Festo xchi'uk li Berenisee xchi'uk li viniketik te chotajtik xchi'ukike. **31** Pe xi chlo'ilajik batel ta jujuntal k'alal lok'ik batele: «Li vinik li'e mu'yuk k'usi spaso'j ti sta-o xich' milele o ti sta-o chukel ta kadena». **32** Va'un, xi laj yalbe Festo li Agripae: «Laj yich' koltael jechuk li vinik ti mu'yuk bu la sk'an xich' chapanel ta stoljal Sesare». ^b

27 Va'un, ta skoj ti laj yich' nopel ti chitakatkutik batel ta varko sventa chibatkutik ta Italiae, ^c li Pablo xchi'uk li yan jchukeletike laj yich'ik ak'el ta sk'ob Julio ti ja' bankilal soltaroe, ti ja' jun li ta jtsop soltaroe'ik yu'un Augustoe. **2** Limuykutik batel ta varko ti te likem tael ta Adramitio ti yu'un xa chtots batel sventa chbat ta ti'ti' nab ta yosilal Asiae, va'un libatkutik li ta varkoe; te xchi'inojunktik batel li Aristarko ^d ti ja' jmasedonia vinik ti te likem ta Tesalonikae. **3** Lik'otkutik ta Sidon li ta yok'omale, li Julioe ta slelik yo'on-ton la xk'uxubin li Pabloe xchi'uk laj yak' batuk ti bu oy yamigotak sventa chkelate. **4** Laje, te li-ochkutik batel ta varko sventa chibatkutik ta sts'el Chipre sventa te ta jnak'* jbakutik, yu'un tsnet'unkutik sutel li ik'e; **5** va'un la jtuch'kutik ba-

tel yutil nab ta Silisia xchi'uk ta Panfilia, te lik'otkutik ta skotleb varko ta Mira ta Lisia. **6** Jech oxal, li bankilal soltaroe te la sta jkot varko ti likem tael ta Alejandria ti chbat ta Italiae, laj yak' muykunkutik. **7** K'alal oy xa ox jayib k'ak'al k'un'kun libatkutik ta varko xchi'uk ti vokol lik'otkutik ta Knido ta skoj ti chujunkutik tajek li ik'e, libatkutik ta sts'el Kreta ti bu nopol yiloj Salomon sventa te ta jnak'* jbakutike, **8** pe vokol laj ka'ikutik k'alal li-ech'kutik batel ta ti'ti' nabe, va'un lik'otkutik ti bu Alak' sba Skotleb Varko sbie, te nopol xil li jteklum Laseae. **9** Jal xa ox jelav, ja' yu'un toj xibal xa sba li xanbal ta varkoe xchi'uk ech'em xa ox xtok li spales ayuno* ta Sk'ak'alil Stael Peritone, ^a ja' yu'un xi p'ijubtasvan li Pabloe: **10** «Viniketik, chkile ta jta jvokoltik li ta xanbale xchi'uk oy k'usi ep chljaj ku'untik, yu'un ma'uk no'ox chljaj li varko xchi'uk li yikatse, yu'un te tsakal jk'oplaltik ek». **11** Pe mu'yuk bu la stsak ta venta k'usi yakal chal Pablo li bankilal soltaroe, ja' la stsak ta venta li k'usi chal li jts'otvarko xchi'uk li yajval varkoe. **12** Va'un, ta skoj ti mu'yuk lek li skotleb varko sventa te ch-ech' ku'un'kutik invierno*, ^e ep laj yalik ti ak'o xi-ochkutik batel ta varko sventa jk'el'kutik mi xu' ti te x-ech' ku'un'kutik ta Fenise li invierno, taje ja' jun skotleb varko ta Kreta ti sk'el'oj batel nores-te xchi'uk surestee. **13** K'alal lik tael k'unil ik' ta sure, la snopik ti xu' xk'otik ti bu tsk'an chbatike, ja' yu'un la skil muyel li s-anklaike, va'un lik batikuk ta ti'ti' nab ta Kreta. **14** Ta jlilik no'oxe, tal tsatsal ik' ti euroakilon* sbie, tsots k'ot ta Kreta. **15** Va'un, tsots

27:4, 7 *O «jmuk».

KAP. 26

a Ech 23:26, 29
Ech 25:24, 25

b Ech 25:11, 12

KAP. 27

c Ech 25:12

d Ech 19:29
Ech 20:4
Kol 4:10

Kolumna 2

a Le 16:29, 30
Le 23:27

tel yutil nab ta Silisia xchi'uk ta Panfilia, te lik'otkutik ta skotleb varko ta Mira ta Lisia. **6** Jech oxal, li bankilal soltaroe te la sta jkot varko ti likem tael ta Alejandria ti chbat ta Italiae, laj yak' muykunkutik. **7** K'alal oy xa ox jayib k'ak'al k'un'kun libatkutik ta varko xchi'uk ti vokol lik'otkutik ta Knido ta skoj ti chujunkutik tajek li ik'e, libatkutik ta sts'el Kreta ti bu nopol yiloj Salomon sventa te ta jnak'* jbakutike, **8** pe vokol laj ka'ikutik k'alal li-ech'kutik batel ta ti'ti' nabe, va'un lik'otkutik ti bu Alak' sba Skotleb Varko sbie, te nopol xil li jteklum Laseae.

9 Jal xa ox jelav, ja' yu'un toj xibal xa sba li xanbal ta varkoe xchi'uk ech'em xa ox xtok li spales ayuno* ta Sk'ak'alil Stael Peritone, ^a ja' yu'un xi p'ijubtasvan li Pabloe: **10** «Viniketik, chkile ta jta jvokoltik li ta xanbale xchi'uk oy k'usi ep chljaj ku'untik, yu'un ma'uk no'ox chljaj li varko xchi'uk li yikatse, yu'un te tsakal jk'oplaltik ek». **11** Pe mu'yuk bu la stsak ta venta k'usi yakal chal Pablo li bankilal soltaroe, ja' la stsak ta venta li k'usi chal li jts'otvarko xchi'uk li yajval varkoe. **12** Va'un, ta skoj ti mu'yuk lek li skotleb varko sventa te ch-ech' ku'un'kutik invierno*, ^e ep laj yalik ti ak'o xi-ochkutik batel ta varko sventa jk'el'kutik mi xu' ti te x-ech' ku'un'kutik ta Fenise li invierno, taje ja' jun skotleb varko ta Kreta ti sk'el'oj batel nores-te xchi'uk surestee.

13 K'alal lik tael k'unil ik' ta sure, la snopik ti xu' xk'otik ti bu tsk'an chbatike, ja' yu'un la skil muyel li s-anklaike, va'un lik batikuk ta ti'ti' nab ta Kreta. **14** Ta jlilik no'oxe, tal tsatsal ik' ti euroakilon* sbie, tsots k'ot ta Kreta. **15** Va'un, tsots

27:9 *K'elo Glosario, ayuno. **27:12** *Ja' xkaltik, yoral siktik. **27:14** *Ja' xkaltik, li ik' chlik tal ta noresstee.

majat li varkoe, mu'yuk bu kuch yu'un li ik'e, ja' yu'un k'alal laj kilkutik ti mu xa xu' ku'unikutike, laj kak' ak'o xujunkutik batel li ik'e. **16** Laje, libatkutik ta lum joyol ta nab ti Kauda sbi sventa te ta jnak'* jbakutike xchi'uk k'ajomal xa tsak ku'unikutik li kanova ti te oy ta chak varko ti yich'oj tael li varkoe. **17** K'alal laj xa ox jchechkutik muye, oy k'usi la stunesik sventa chpech'-beik xch'ut li varkoe; ta skoj ti xi'ik mi te mats'al chk'ot li ta ji'tik* ta ti' nab Sirtee,^a la syalesik li pok'e, va'un jech lixujatkutik batel ta ik'. **18** Ta skoj ti tsyuk'lanunkutik tajek li tsatsal ik'alo'e, la xyochbeik yikats varko li ta yok'omale; **19** xchi'uk li ta yoxibal k'ak'ale, ta sk'ob xa stukik la sjipik yale li yabtejbtak varkoe.

20 K'alal jal mu'yuk bu vinaj li k'ak'al xchi'uk li k'analetike xchi'uk ti la smajunkutik li tsatsal ik'alo'e, la jnopkutik ti mu xa bu chikolkutik-oe. **21** K'alal jalij xa ox tajek ti mu'yuk xve'ike, va'i ta o'lol li Pabloe xchi'uk xi laj yale: «Viniketik, la ach'unik jechuk k'alal la jp'ijubtasoxuke, mu'yuk la-ochik tael ta varko jechuk li ta Kretae xchi'uk mu'yuk bu laj kil jvokoltik xchi'uk mu'yuk bu xch'ay li k'usitik jechuke.^a **22** Pe li avie, chkalboxuk ti kuxetuk avo'ontonike, yu'un mu'yuk buch'u chcham junukal avu'unik, ja' no'ox chlay li varkoe. **23** Yu'un li ta ak'obal naxe, li Dios ti ja' yu'unune xchi'uk ti ta jpas ch'ul abtelal ta stojolare la stak tael jun yaj-anjel^b **24** xchi'uk xi laj yale: «Mu me xaxi', Pablo, yu'un persa ono'ox chbat ava'an aba ta stojolar Sesar,^c jech xtok, li Diose tskolta skotol li buch'utik te ach'uk ta varkoe». **25** Ja' yu'un, viniketik, kuxetuk avo'ontonik, yu'un jch'unojbe Dios ti ja' jech tajek chk'ot

27:16 *O «jmu». **27:17** *O «yi'tik».
^aK'elo Glosario, Sirte.

KAP. 27
 a Ech 27:9, 10

b Ech 5:18, 19
 Ebr 1:7, 14

c Ech 23:11
 Ech 25:11, 12

Kolumna 2
 a Ech 28:1

b Ech 27:22

ta pasel jech k'ucha'al laj kich' al-bele. **26** Pe ja' no'oxe persa te mats'al chk'ot li jvarkotik ta jun lum joyol ta nabe».^a

27 Va'un, oy xa ox ta 14 ak'obal ti jech'e te xital xibatkutik ta nab ta Adriae. Li ta o'lol ak'obale, li j-abteletik ta varkoe lik yak'ik venta ti chnopajik xa ta jun balumile. **28** Ja' yu'un, lik sp'isik k'u snatil li nabe, va'un 20 ta jov* snatil la staik; ja' yu'un libatkutik to k'uk snatil xchi'uk lik sp'isik yan velta, va'un 15 ta jov* xa snatil la staik. **29** Ta skoj ti chi'ik mi oy bu mats'al xik'otkutik ta tontike, la sjipik yalel chanib ankla ti te oy ta chak varkoe xchi'uk tsk'anik xa tajek ti ak'o sakubuk osile. **30** Pe li j-abteletik ta varkoe tsk'an ox chjativik lok'el ta varko. Ja' yu'un, yakal syalesik ta nab li kanovae, xi laj yalike: «Chbat jyaleskutik li anklaetik ti te oy ta sjol varkoe». **31** K'alal laj yak' venta Pablo taje, xi laj yalbe li bankilal soltaroe xchi'uk li soltarotike: «Mi mu'yuk bu chkomik ta varko li viniketik li'e, mu xakolik li vo'oxuke».^b **32** Va'un, la xtuch'beik yak'iltak kanova li soltarotike, jech te p'aj* yalel yu'unik.

33 Va'un, k'alal jutuk xa sk'an sakub osile, li Pabloe lik yalbe skotolik ti ak'o ve'ikuke, xi laj yale: «Avie, oy xa ta 14 k'a-k'al ti li' no'ox amalaojik taje mi oy k'usi chk'ot ta pasele, jech xtok, mu'yuk bu ve'omox jutebuk. **34** Ja' yu'un, chkalboxuk ti xave'ik jutebuk sventa lekuk oyoxuke, yu'un mu'yuk buch'u ta xch'ay jp'ejuk stsotsil sjol avu'unik». **35** La stsak jun pan k'alal laj xa ox yal taje, te sk'elojik la stojbe ta vokol Dios, va'un la xut* xchi'uk lik sve'. **36** Xkuxet likel yo'onton skotolik, ja'

27:28 *Te van 36 metrouk. K'elo Apendise B14. ^aTe van 27 metrouk. K'elo Apendise B14. **27:32** *O «ts'uj». **27:35** *O «la xet'; la svok'».

yu'un lik ve'ikuk ek. **37** Oyunkutik 276 ta vo' ta jkotalkutik li ta varkoe. **38** Va'un, lik xyochbeik yikats varko k'alal noj xa ox xch'utik ta ve'ele, la stenik yalel ta nab li trigoe.^a

39 Mu xojtikinik bu balumilal oyik k'alal sakub osile,^b pe la staik ta k'elel jun k'ob nab ti ji'tik* sti'ile, va'un la snop te chbat xchi'uk svarkoik mi xu' yu'unike.

40 Ja' yu'un, p'aj* yalel yu'unik ta nab li ankla k'alal la xtuchbeik li yak'iltake xchi'uk la xyochbeik xtok li xchukobiltak xlechuobil vo' yu'un li varkoe, va'un k'alal laj xa ox smuyesik li bik'it pok'e, ja' koltaatik batel sventa chk'otik ta ti' nab. **41** K'alal te k'otik ta ji'tik* ti te tokol ta yut nabe, te mats'al k'ot li varkoe, va'un pajk'uj yalel li sjole, te mats'al kom-o, lik vok'uk li chak varko ta skoj ti xyuk'lajet tajej li nabe.^c

42 Li k'usi k'ot ta nopol yu'unik li soltaroeitike ja' ti tsmilik skotol li jchukeletik yo' mu ta nuxuk xjatavik lok'ele. **43** Pe oy ta yo'onton ak'o xkol Pablo li bankilal soltaroe, ja' yu'un la spajes li k'usi tsk'an tspace. Xchi'uk laj yal mantal ti ak'o sjiip sbaik yalel ta nab ti buch'utik xtojobik ta nux yo' xk'otik ba'yel ta ti' nabe, **44** ti te la chtalik li yantik eke, ak'o la kajjikuk batel ta tenelte' o ak'o la stunesik li sjepelul varkoe. Jech oxal, kuxul k'ot skotolik ta ti' nab.^d

28 K'alal kuxul lik'otkutike, laj ka'ikutik ti Malta sbi li lum joyol ta nabe.^e **2** Va'un, li krixchanoetik ti ta yan-o sk'opike* soles laj yak'ik ta ilel slekil yo'ontonik. Ja' yu'un, la stsanik k'ok' xchi'uk ta slekil yo'ontonik lek la xch'amunkutik ta skoj ti yakal chak' vo' xchi'uk ti oy sike. **3** Pe k'alal la stsob jk'ech vach' li Pablo xchi'uk k'alal la stik' ta k'ok'e,

27:39, 41 *O «yi'tik». 27:40 *O «ts'uj». 28:2 *O «ti te no'ox nakajti-ke».

KAP. 27
a Jon 1:5

b Ech 28:1

c Ech 27:22
2Ko 11:25

d Ech 27:23, 24

KAP. 28
e Ech 27:26

Kolumna 2
a Lu 4:38, 39

b Mt 10:8

lok' tal jkot kiletel chon ta skoj li xk'ixnal k'ok'e, va'un tibat sk'ob xchi'uk te jok'ol kom. **4** K'alal laj yak'ik venta ti te jok'ol jkot venenaloj chon ta sk'ob Pablo li krixchanoetik ti yan-o sk'opike, xi lik yalbe sbaik ta jujuntale: «Ja' jmilvanej ta meles li vinike, ak'o mi kuxul lok' talel li ta nabe, mu'yuk bu ch-ak'at kuxiuk yu'un li Tuk'ilale».* **5** Va'un, la silin ta k'ok' li chone xchi'uk mu'yuk k'usi pasbat. **6** Pe la smalaik mi tsitub o mi chcham ta ora. K'alal jal xa ox tajej la smalaik xchi'uk ti mu'yuk k'usi chopol k'ot ta pasele, la sjel li k'usi tsnopike, jech oxal lik yal-lik ti ja' jun diose.

7 Va'un, ti bu oyunkutike oy te nopol yosiltak li vinik mas tsots sk'oplal li ta lum joyol ta nabe, Publio sbi; ja' yu'un lek la xch'amunkutik xchi'uk laj yak' vaykunkutik oxib k'ak'al ta sna. **8** Te puch'ul ta tem* li stot Publio, yu'un ip ta k'ok' xchi'uk tsakbil ta simnak'al,^f jech oxal och batel Pablo ti bu oye xchi'uk la spas orasion, la skajan sk'ob ta stojolal, va'un la xpoxta.^g **9** K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, li yan jnaklejetik li ta lum joyol ta nab ti ipik eke tal sk'elik xchi'uk laj yich'ik poxtael ek.^b **10** Laj yich'unkutik ta muk' k'alal laj yich'ik talel ep matanaletike, jech xtok, laj yak'bunkutik li k'usitik chtun ku'unkutik k'alal chibatkutik xa ox ta varkoe.

11 K'alal ech' xa ox oxib ue, li-muykutik ta jkot varko ti te slok'ol Xnich'nab Seus ta sjole. Likem talel ta Alejandria li varko taje xchi'uk te ech' yu'unik inviernu* li ta lum joyol ta nabe. **12** Te lipajkutik oxib k'ak'al k'alal lik'otkutik ta skotleb varko

28:4 *Li ta griego k'ope ja' dike. Ja' van sk'oplal li me' dios sventa tuk'ilal ti chich'ik ta muk'e o ja' no'ox sk'oplal li tuk'ilale. 28:8 *O «vayebal». *O «tsakbil ta ch'ich'». 28:11 *Ja' xkaltik, yorail siktik.

ta Sirakusae. **13** Te li-ech'kutik batel ta sti'iltak, va'un lik'otkutik ta Rejio. Li ta yok'omale, lik talek ik' ta sur, li ta xchibal k'ak'ale, lik'otkutik ta Puteoli. **14** Te la jtkutik ermanoetik xchi'uk la sk'anbunkutik vokol ti ak'o jchi'inkutik vukubuk k'ak'ale; va'un ja' jech libatkutik ta Roma. **15** K'alal laj ya' li ermanoetik ti te oyunkutike, tal snupunktik ta be ta Ch'ivit Apio xchi'uk ta Oxib Na.* K'alal la sta ta ilel ermanoetik li Pabloe, la stojbe ta vokol Dios xchi'uk tsatsub-o yo'onton.^a **16** Va'un, k'alal li-ochkutik ta Romae, ja' xa no'ox chabiat yu'un jun soltaro ti bu chvay li Pabloe.

17 K'alal ech' xa ox oxib k'ak'ale, la stak ta ik'el viniketik li Pabloe, ja' li buch'utik tsots sk'oplalik ta stojljal judaetike. Xi laj yalbe k'alal tsobolik xa ox: «Viniketik, ermanoetik, ak'o mi mu'yuk k'usi chopol la jpasbe li jteklume xchi'uk ak'o mi mu'yuk la jkontrain li k'usi nopem xa'ik spasel li jmolotaktike,^b laj kich' ak'el k'ucha'al jun jchukel ta sk'ob jromaetik ta Jerusalen.^c **18** K'alal la sk'elik lek k'usitik jpasoj li buch'utik taje,^d oy ox ta yo'ontonik tskoltaikun, yu'un mu'yuk jse'tuk* jmul ti jta-o xkich' milele.^e **19** Pe ta skoj ti mu'yuk lek laj ya'iik li judaetike, la jk'an chapanel ta stojljal Sesar,^f pe ma'uk sventa ta jtik'be jtosuk smul li jlumale. **20** Ja' yu'un, la jtakoxuk ta ik'el sventa ta jk'oponoxuk, yu'un laj kich' chukel ta kadena ta skoj li spatobil yo'onton Israele».^g **21** Xi laj yalbeike: «Mu'yuk bu kich'ojkutik jlikuk karta ti likem tal ta Judeae, jech xtok, mu jp'eluk k'usi chopol yalojik ta atojljal li ermanoetik ti te likemik talele. **22** Pe lek ono'ox mi chka'ikutik ta ave atuk li k'usi chanope,^h yu'un jna'ojkutik ti chopol chich'

28:15 *Literal «ta Oxib Taverna».
28:18 *O «jutebuk».

KAP. 28

a 2Ko 1:3, 4

b Ech 24:11, 12
Ech 25:8

c Ech 21:33

d Ech 24:10

e Ech 23:26, 29
Ech 25:24, 25
Ech 26:31, 32

f Ech 25:11, 12

g Ech 23:6
Ech 26:6
Ef 6:19, 20
2Ti 1:16

h Lu 2:34
Jn 15:19

Kolumna 2

a Ech 24:14

b Ech 17:2, 3

c Jn 5:46

d Ech 26:22, 23

e Ro 11:8

f Is 6:9, 10
Mt 13:14, 15

g Lu 3:4, 6
Ech 13:45, 46
Ech 22:21
Ro 11:11

h Sl 6:2
Sl 9:3
Is 11:10

i Ech 28:16

j Ef 6:19

albel sk'oplal ta buyuk no'ox li ach' religion taje».^a

23 Va'un, la sabeik sk'ak'alil sventa tsotsob sbaik junuk k'ak'al, jech oxal ep tajeik talik ti bu chvaye. Ja' yu'un, lik yalbe smelolal, lek ts'akal lik yalbe sk'oplal Ajvalilal* yu'un Dios yo' chak'be xch'unik ta sventa li Jesuse,^b la stunes li Smantal Moises^c xchi'uk li k'usi yalaj J-alk'opetike,^d la slikes ta sob k'alal to ta bat k'ak'al. **24** Li jlome la xch'unik li k'usitik laj yale; pe li jlome mu'yuk. **25** Ja' yu'un, ta skoj ti jelel k'usi tsnopike, xi xa no'ox laj yal Pablo k'alal chbatik xa ox:

«Laj yalbe xa ono'ox sk'oplal atos ame'ik ta stojljal Isaiais li ch'ul espiritue, **26** xi laj yale: «Batan li ta jteklum li'e xchi'uk xi xavalbee: «Chava'iik yilel, pe mu'yuk bu chava'ibeik smelolal. Chak'elik yilel, pe mu xavilbeik smelolal.^e **27** Yu'un tsatsubem xa yo'onton li jteklum li'e, li k'usi cha'iike mu xch'unik; yale smakoj xchikinik xchi'uk sma-koj satik sventa mu k'usi xilik-o batel ta satik xchi'uk ti mu k'usi xa'iik li ta xchikinike xchi'uk mi ja'uk xa'ibeik smelolal ta yo'ontonik, jech oxal mu sutik tal ta jtjolal sventa jpoxtaik».^f **28** Ja' yu'un, na'ik ti pojelal chak' Dios li'e laj xa yich' takel batel ta stojljal jyanlumetik;^g li stukike chchikintaik».^h **29** *—

30 Ja' yu'un, te kom chib jabil li ta na bu tslok'e'i xchi'uk te chch'am ta slelik yo'onton skotol li buch'u chk'otik ta vula'ale, **31** chalbe sk'oplal Ajvalilal yu'un Dios xchi'uk lek jamal* chalbe sk'oplal ta sventa li Kajvaltik Jesukristo k'alal chchanubtasvane,ⁱ mu'yuk k'usi chmakat.

28:23 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **28:29** *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vUNETIK li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3. **28:31** *O «tsots lek yo'onton».

SVENTA
ROMANOS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 K'opoj batel (1-7)
Oy ta yo'onton chbat ta Roma
li Pabloe (8-15)
«Li buch'u tuk'e ta sventa xch'unel
yo'onton chkuxi» (16, 17)
Li buch'u toj chopolike mu staik
perton (18-32)
Li stalelaltak Diose jamal xvinaj
li ta k'usitik laj yich' pasele (20)
- 2 Chchapan judaetik xchi'uk jgresiaetik
li Diose (1-16)
K'uxi ch-abtej li jol o'ontonale (14, 15)
Li judaetik xchi'uk li Mantale (17-24)
Sirkunsision ta o'ontonal (25-29)
- 3 «Melel xk'opoj li Diose» (1-8)
Oyik ta mulil li judaetik xchi'uk
jgresiaetike (9-20)
Tuk'ilal ta sventa xch'unel
o'ontonal (21-31)
Mu'yuk buch'u stabe li smuk'ulal
Diose (23)
- 4 Li Abraane tuk' sk'oplal albat ta skoj
xch'unel yo'onton (1-12)
Li Abraane ja' k'ot ta totil
yu'un li buch'utik oy xch'unel
yo'ontonike (11)
Oy k'usi albat ch-ak'bat ta skoj
li xch'unel yo'ontone (13-25)
- 5 Lek xa ilbilik yu'un Dios ta sventa
Kristo (1-11)
Lajelal ta skoj Adan, kuxlejal ta skoj
Kristo (12-21)
Puk batel ta skotol krixchanoetik
li mulil xchi'uk lajelale (12)
«Jtos k'usi tuk' laj yich'
pase!» (18)
- 6 Ach' kuxlejal ta sventa li ich'vo'
ta stojolal Kristoe (1-11)
Mu xavak'ik x-ajvalilaj ta abek'talik
li mulile (12-14)
Smosooxuk to'ox mulil, pe smosooxuk
xa Dios (15-23)
«Li stojol mulile ja' li lajelale,
yan li matanal chak' Diose
ja' kuxlejal» (23)
- 7 Laj yich' albel sk'oplal ti kolik ta
stojolal Mantale (1-6)
Li mulile ta xich' ojtikinel ta skoj
li Mantale (7-12)
Li stsalel mulile (13-25)
- 8 Li kuxlejal xchi'uk koltael chak'
ch'ul espiritue (1-11)
Li ch'ul espiritue jamal chal ti
xnich'nabutik Diose (12-17)
Li k'usitik pasbile tsmalaik ti chich'ik
koltael li xnich'nab Diose (18-25)
«Li ch'ul espiritue ja' tsva'an sba
ta jtojolaltik» (26, 27)
Albil xa ono'ox sk'oplalik yu'un
Dios (28-30)
Chkuch ku'untik koliyal li k'anelal
yu'un Diose (31-39)
- 9 Laj yat yo'onton Pablo ta stojolal
li steklumal Israele (1-5)
Li mero snitilulal Abraane (6-13)
Mu stak' jtsaktik ta k'op li k'usi
tsnop Diose (14-26)
Vaso sventa sk'ak'al o'ontonal
xchi'uk vaso sventa
k'uxubinel (22, 23)
«Jutuk no'ox li buch'utik
chkole» (27-29)
La smak yakan li Israele (30-33)
- 10 K'uxi ta tael li tuk'ilal yu'un
Diose (1-15)
«Jamal chkaltik ta stojolal
krixchanoetik» (10)
«Li buch'u tsk'an vokol ta sbi
Jeovae ja' chkol» (13)
Toj k'upil sba yakan li buch'utik
chcholik mantale (15)
Oy buch'utik mu'yuk la xch'amik
li lekil a'yejetike (16-21)
- 11 Mu'yuk la sp'aj sjunul steklumal
li Diose (1-16)
Lok'olk'op ta sventa oliva te' (17-32)
Mu'yuk spajeb li sp'ijil Diose (33-36)
- 12 AK'ik ta kuxul matanal li abek'talike (1, 2)
Jelel jmotontik ak'o mi jun no'ox
li jbek'taltike (3-8)

<p>Mantal sventa k'u yelan sk'an xkuxi ta melei li yajts'aklom Kristoe (9-21)</p> <p>13 Xch'unbel smantal li buch'utik oy yabtelike (1-7)
Stojel patanetik (6, 7)
Li sk'oteb ta pasel Mantale ja' li k'anelale (8-10)
Li k'usi ja' no'ox chich' pasel ta k'ak'altike (11-14)</p> <p>14 Mu me xachapan abaik ta jujuntal (1-12)
Mu me k'usi xapasik ti tsmak-o yakan yantike (13-18)
Pasik-o li k'usi chak' jun o'ontonale (19-23)</p> | <p>15 Ch'amo abaik ta jujuntal jech k'ucha'al la spas li Kristoe (1-13)
Li Pabloe chtun ta stojolal li jyanlumetike (14-21)
Li k'usitik snopoj tspas Pablo sventa xbat k'elvanuke (22-33)</p> <p>16 Li Pabloe la sk'uban Febe ti te chtun ta tsobobbaile (1, 2)
La stakbe batel chabanuk li jromaetik ti ja'ik yajts'aklom Kristoe (3-16)
P'ijubtasel ta sventa li buch'utik chch'akvanike (17-20)
La stakik batel chabanuk ek li xchi'iltak ta abtel Pabloe (21-24)
Vinaj xa li k'usi ch'ul ti mukul to'ox sk'oplale (25-27)</p> |
|---|---|

1 Vo'on Pabloun ti ja' smosoun Kristo Jesuse xchi'uk ti takbilun ta ik'el sventa xitun ta jtkabole, ti t'ujbilun sventa jchol li lekil a'yejetik yu'un Diose,^a **2** ti jech xa ono'ox yaloj ta stojolal yaj-alk'optak li ta ch'ul Ts'i-betike, **3** ta sventa li Xnich'on ti vok' k'ucha'al jun krixchano ti te lik talel ta snitlulal Davide,^b **4** pe ti ta skoj sju'el ch'ul espiiritu laj yich' cha'kuxesel^c ti jech vinaj ti ja' Xnich'on Diose^d — jech, ja' li Kajvaltik Jesukristo **5** ti ja' ta stojolal ta jtatik-o li slekil yutsil o'ontonal xchi'uk li abtelal ta jtkabol^e sventa xich'ik takel ta ik'el skotol li jyanlumetik^f sventa xak' xch'unel yo'ontonik xchi'uk xch'unik mantal yo' xich' k'upil k'optabel li sbie, **6** jyanlumoxuk to'ox ek, pe laj avich'ik takel ta ik'el sventa xu'uninoxuk li Jesukristoe—, **7** akotolik li buch'utik te oyoxuk ta Roma ti k'anbiloxuk yu'un Diose, ti takbiloxuk ta ik'el sventa ch'ul xak'o-tike:

Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ti ja' chak' li Jtotik Dios xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe.

KAP. 1

a Ech 9:11, 15

b 2Sa 7:8, 12
Lu 1:32
2Ti 2:8

c Ech 13:33

d Si 2:7
Ebr 1:5

e 1Ti 2:7

f Ech 15:14
Gal 2:7

Kolumna 2

a 1Te 3:10
2Ti 1:3

b 1Te 5:11
Ebr 10:25

8 Ba'yele, ta sbi Jesukristo ta jtojbe ta vokol Jdios ta skoj ti oy xch'unel avo'ontonike, yu'un ta spejel balumil jech chalik. **9** Li Dios ti buch'u ta sjunul ko'onton ta jpasbe xch'ul abtel ti ja' li lekil a'yejetik ta stojolal li Xnich'one ja' k'otem ta testigo ku'un ti skotol ora oyoxuk ta j-orasione,^a **10** jech ta jk'anilanbe vokol Dios, mi xu'e, ti lekuk xik'ot ta atojalalik jech k'ucha'al tsk'an yo'onton li Diose. **11** Oy tajek ta ko'onton ta jk'eloxuk sventa chkak'boxuk sben-dision Dios yo' stsatsub avo'ontonik; **12** ti xkaltike, ja' ti ko'oluk jtsatsubtasbe jba ko'ontontik^b ta sventa li xch'unel ko'ontontik ta jujuntale, li xch'unel avo'ontonike xchi'uk li xch'unel ko'onton eke.

13 Pe mu jk'an ti xch'ay ta ajo-like, ermanoetik, ti ep ta velta oy ta ko'onton chtal jk'eloxuk sventa oyuk k'usi lek xk'ot ta pasel mi k'ot jchol mantal ti bu oyoxuk jech k'ucha'al la jpas ta yan lumetike —pe li avie oy to k'usi spajesojun—. **14** Oy kil ta stojolal jgresiaetik, jyanlumetik, p'ijil krixchanoetik xchi'uk li buch'u-

tik mu'yuk sp'ijilike, **15** ja' yu'un oy tajak ta ko'onton chkalbo-xuk li lekil a'yejetik li vo'oxuk te ta Romae.^a **16** Mu'yuk bu chik'exav yu'un li lekil a'yejetike,^b yu'un ja' sju'el Dios sven-ta sta spojel skotol li buch'u oy xch'unel yo'ontone,^c ba'yel chkol li judaetike,^d laje li jgresiaetike;^e **17** yu'un jech te chvinaj stuk'i-lal Dios k'alal chich' cholet li lekil a'yejetike. Ti jech ch'ot ta pasele, ja' ta skoj ti oy xch'unel o'ontonale xchi'uk ja' tsatsub-o li xch'unel o'ontonal^f jech k'ucha'al xi ts'ibabile: «Li buch'u tuk'e ta sventa xch'unel yo'onton chku-xi».^g

18 Yu'un li sk'ak'al yo'onton Diose^h te chvinaj tal ta vinajel ti skontrainoj li k'usitik mu'yuk lek xchi'uk li k'usitik mu'yuk tuk' tspas li krixchanoetike, yu'un ta skoj li k'usitik mu'yuk tuk' tspasike, tsmakik ta be li k'usi melele,ⁱ **19** yu'un li k'usi stak' ojtikinel ta stojolal Diose jamal xvinaj ta stojolalik, yu'un jamal ak'bilik ta ilal yu'un li Diose.^j **20** Yu'un li stalelaltak mu xvinaje jamal xvinaj k'alal laj yich' pasel tal li balumile, yu'un te xvinaj ta skoj li k'usitik pasibile,^k ja' xkaltik, li sju'el ti te oy-o sbatel osile^l xchi'uk ti ja' Dios ta melele,^m ja' yu'un mu stak' xalik ti ch'abale; **21** yu'un ak'o mi laj yojtikinik li Diose, mu'yuk bu laj yich'ik ta muk' k'ucha'al Dios xchi'uk mi ja'uk bu la stojbeik ta vokol, k'ajomal no'ox ch'abal sbalil li k'usi tsnopike xchi'uk mu xa'ibeik smelolal.ⁿ **22** Ak'o mi chalik ti p'ijike, pasik ta bol krixchanoetik; **23** jech xtok, ak'o mi te oy-o sbatel osil xchi'uk ti toyol oy sk'o-plal li Diose, k'alal tsmuyubtaik li santoetike, tsko'oltasik k'ucha'al santoik li Diose. Li santeotik taje xko'olaj k'ucha'al krixchanoetik ti sna' xchamike, xko'olaj ta mutetik, ta chonbolometik ti oy chanib yoke xchi'uk ta chone-tik ti xkilet ta lum chanavike.^o

KAP. 1

a Ech 19:21

b Mr 8:38
2Ti 1:8

c Ebr 11:6

d Ech 3:25, 26

e Ech 18:5, 6

f Jn 3:36
Ro 3:21, 22g Aba 2:4
Gal 3:11
Ebr 10:38h Ro 2:5
Ef 5:6

i Ro 1:25

j Sl 19:1
Ech 14:17k Is 40:26
Ap 4:11

l Jer 10:12

m Sl 103:19
Jer 10:10
Ap 15:3

n Je 6:5

o Jer 2:11
Ech 17:29

Kolumna 2

a Gal 5:19
1Te 4:4, 5

b Jud 7

c Je 19:5
Le 18:22
Le 20:13
1Ko 6:9, 10

d Gal 6:7

e Gal 5:19-21

f 1Pe 4:3

g Dt 5:21

h Tit 3:3

i 1Jn 3:15

j 1Pe 2:1

k Ef 4:31

l 1Pe 2:1

m Dt 21:18, 21

n Ro 1:21

24 Ja' yu'un, ak'bat spasik yu'un Dios jech k'ucha'al tsk'an yo'ontonike, ak'bat spasik li k'usitik ibal sba* sventa mu'yuk xa ich'bil ta muk' li sbek'talike. **25** Li stukike la sjelik ta jutbil k'op* li k'usi meel ta sventa Diose, ja' laj yich'ik ta muk' xchi'uk ja' la spasbeik ch'ul abtelal li k'usi pasibile, ma'uk laj yich'ik ta muk' li Jpasvaneje ti ja' k'u-pil k'optabil sbatel osile. Jechuk. **26** Ta skoj taje, li Diose laj yak' ti ak'o oyuk tajak ta yo'ontonik li ch'i'inejbail ta vayel ti solel k'ex-lal sbae.^a Li antsetike la sjelik ti k'u yelan stalel li ch'i'inejbail ta vayele, ja' xa la spasik li k'usi mu stalelute;^b **27** jech la spasik ek li viniketike, yu'un laj yiktaik ti k'u yelan stalel chchi'nik ta vaye- li antsetike xchi'uk xtiltun tajak ta yo'ontonik chchi'in sbaik ta vayel stukik. Xchi'il no'ox sbaik ta vinikal chchi'in sbaik,^c ja' la spasilanik li k'usi toj chopole, ja' yu'un ts'akal lek chich'beik stojol ta skoj li k'usi toj chopol la spasike.^d

28 Ja' yu'un, ta skoj ti mu'yuk oy ta yo'ontonik yojtikinel lek li Diose, li Diose laj yak' ak'o snopik li k'usitik mu'yuk lek chile sventa spasik li k'usitik mu'yuk leke.^e **29** Va'un, noj ta yo'ontonik skotol li k'usitik mu'yuk tuk'e,^f ta chopol nopbenal, ta pich' o'ontonal,^g ta choplejal, noj ta yo'ontonik it'ixal,^h ta milvanej,ⁱ tsakbail ta k'op, ta lo'lavanej/^j xchi'uk ta sokesej o'ontonal,^k ta lo'iltavanej, **30** chchopol k'o-pojik ta mukul,^l tsp'ajik Dios, mu'yuk k'exlal cha'iik, muk' sk'o-plal cha'i sbaik, xtoyet xa cha'i sbaik, xtal no'ox ta nopel yu'unik li k'usitik chopole, mu xch'un-be smantal stot sme'ik,^m **31** mu xa'ibeik smelolal, me' mu xk'ot xk'o-pojik, mu'yuk sk'anoj sbaik ti stalel ono'ox jech xchi'uk mu'yuk

1:24 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 1:25 *O «nopbil k'op; epal k'op».

xk'uxul yo'ontonik. **32** Ak'o mi xojtikinik li tuk'il mantaletik yu'un Diose, sta-o xchamik li buch'utik tspasik li k'usitik taje,^a yu'un ma'uk no'ox ti yakal-o tspasike, yu'un lek chilik xtok li buch'utik jech tspasike.

2 Vo'ot ti chachapanvane mu stak' xapak ak'oplal, vinik;^b yu'un mi chachapan li yantike, yakal chachapan aba atuk, chachapanvan, pe ja' jech yakal chapas atuk.^c **2** Li avie, jna'ojtik xa ti k'alal chchapanvan li Diose, ja' tstsak ta muk' li k'usi melel sventa chak'be stoj smul li buch'utik tspasik li k'usitik taje.

3 Vinik, ζmi yu'un mu'yuk chavich' chapanel yu'un Dios avajol k'alal chchapan li buch'utik tspasik li k'usitik taje, pe ti vo'ot jech yakal chapas atuke?

4 ζMi yu'un chap'ajbe li sk'ulejal slekil yo'onton Dios,^d li smuk'ul yo'ontone^e xchi'uk ti oy sma-lael yu'une,^f ti mu xavak' venta ti ta slekil yo'onton Dios tseil-tasot batel sventa xasutes avo'ontone?^g

5 Pe ta skoj ti pimot ta mantal xchi'uk ti mu xasutes avo'ontone, yakal chatsob sk'a-k'al o'ontonal ta atojalal atuk k'alal mi sta sk'ak'alil li sk'ak'al o'ontonal xchi'uk k'alal chich' ak'el ta ilel li tuk'il chapanel yu'un Diose.^h

6 Ta jujuntal chak'be stojol li yabtel tspasike:ⁱ **7** kuxlejla sbatel osil tstaik li buch'utik kuchen yu'unik spasel li lekil abtelale, ti tsa'ik li muk'ulale, li ich'el ta muk'e xchi'uk li k'usi mu sna' xk'ae;^j **8** pe li buch'utik tsa'ik k'op xchi'uk ti mu xch'unik li k'usi melele, ti ja' chch'unik li k'usi mu'yuk tuk'e, chich'ik kastingo xchi'uk chk'ot sk'ak'al o'ontonal ta stojolalalik.^k

9 Ta xtal tsoles vokolil xchi'uk ta o'ontona ta stojolal skotol krixchanoetik ti ja' tspasik li k'usitik chopole, ba'yel ta stojolal judaetik, laje ta stojolal jgresiaetik; **10** pe skotol li buch'utik ja' tspasik li k'usi

KAP. 1

a Ap 21:8

KAP. 2

b Ro 2:9

c Mt 7:5

d Ro 11:22
Ef 1:7

e Ro 3:25

f Is 30:18

g 2Pe 3:9

h 2Te 1:7, 8
Ap 6:16, 17
Ap 11:18

i Sl 62:12
Pr 24:12
Mt 16:27

j 1Ko 15:53
Ap 20:6

k Ro 1:18
Kol 3:6
Ebr 10:26, 27

Kolumna 2

a Jn 4:22
Ech 13:45, 46

b Ech 15:14

c Dt 10:17
2Kr 19:7
Ech 10:34, 35

d Ef 2:12

e Ro 3:19

f Dt 30:14
Ese 20:11
Snt 1:22

g Sl 147:19, 20

h Jn 5:22
Ech 10:42
1Pe 4:5

i Ro 9:6

j Dt 4:8

k Mt 23:2, 3

leke chich' muk'ibtasbel sk'oplalik, chich'ik ich'el ta muk' xchi'uk tstaik jun o'ontonal, ba'yel ta stojolal judaetik,^a laje ta stojolal jgresiaetik.^b **11** Yu'un mu sna' xt'ujvan li Diose.^c

12 Skotol li buch'utik sa'oj smulik k'alal ch'abal mantale ch'abal mantal k'alal chchamik xtoke,^d pe skotol li buch'utik sa'oj smulik k'alal oy mantale ta mantal chich'ik chapanel.^e

13 Yu'un li buch'utik ja' no'ox cha'ik li mantale ma'uk li buch'utik tuk' ta stojolal Diose, yu'un ja' tuk' ch'albat sk'oplalik li buch'utik chak' ta xkuxlejalik li mantale.^f

14 Yu'un li jyanlumetik ti ch'abal mantal yu'unike^g stalel ono'ox ti tspasik li k'usi chal mantale manchuk mi ch'abal mantal yu'unik, ja' mantal k'otemik li stukike.

15 Yu'un chak' ta ilel stukik ti te ts'ibabil ta yo'ontonik li k'usi chal ta mantale, jech xtok, chak'ik ta ilel ta sjol yo'ontonik, ta snopben no'ox stukik cha'ik mi oy smulik o mi ch'abal. **16** Taje ja'o chk'ot ta pasel k'alal chchapan Dios ta stojolal Kristo Jesus li k'usi mukul tspasik li krixchanoetike^h jech k'ucha'al chal li lekil a'yejettik chkale.

17 Va'un, mi judaot chavich' albel,ⁱ ti ja' kuxulot yu'un li mantale, ti tsoles ak'oplal chava'i aba ta stojolal Diose, **18** ti xavojtikin li k'usi tsk'an yo'ontone, ti lek chavil li k'usitik lek ilbil ta skoj ti lek chanubtasbilot ta Mantale,^j **19** ti k'otem ta avo'ontona ti vo'ot chabeiltas li ma'satetike, ti lus k'otemot ta sventa li buch'utik oyik ta ik'al osile, **20** ti vo'ot chatuk'ibtas li bol krixchanoetike, ti jchanubtasvanejot yu'un li ololetike, ti xana' k'u yelan li yojtikinobil xchi'uk li k'usi melel ta skoj Mantale..., **21** ja' yu'un vo'ot ti chachanubtas li yantike, ζmi chachanubtas aba atuk?^k Vo'ot ti xi chachol

mantale: «Mu me xa-elk'aj»,^a ¿mi cha-elk'aj? **22** Vo'ot ti xi chavale: «Mu me xalo'la anup achi'il»,^b ¿mi chalo'la anup achi'il? Vo'ot ti ap'ajoj li santoeitike, ¿mi chavelk'an li k'usitik oy ta temploe? **23** Altik chaval ti tsots ak'oplal chava'i aba ta sventa li mantale, yu'un k'alal mu'yuk chach'un li k'usi chal Mantale, mu'yuk chavich' ta muk' li Diose. **24** Yu'un «li sbi Diose chopol k'optabil yu'un jyanlumetik ta akojik»; jech ono'ox k'ucha'al ts'ibabile.^c

25 Ta melel, li sirkunsisione^{*d} ja' no'ox oy sbalil mi chapas li k'usi chal mantale, pe mi mu xach'un li k'usi chal mantale,^e ma'uk sirkunsision k'otem li sirkunsision avich'oje. **26** Ja' yu'un, mi chch'un k'usi tuk' chal Mantal li buch'u mu'yuk yich'oj sirkunsisione,^f tsakbil ta venta ch'ot k'ucha'al yich'oj sirkunsision manchuk mi mu'yuk yich'oj sirkunsision, ¿mi mu jechuk?^g **27** Mi tspas k'usi chal Mantal li buch'u mu'yuk yich'oj sirkunsision ta sbek'tale, ja' chchapanot, yu'un manchuk mi te ts'ibabil avu'un li mantale xchi'uk manchuk mi avich'oj sirkunsision, pe mu'yuk chach'un li mantale. **28** Yu'un ma'uk juda li buch'u ta spat xokon no'ox xvinaje^h xchi'uk ma'uk melel sirkunsision li buch'u ta sbek'tal no'ox yich'oje.ⁱ **29** Li k'usie, ja' mero juda ch'ot ta sventa ti k'u yelan li yut yo'ontone,^j ta yo'onton yich'oj sirkunsision^k ta stojolal ch'ul espiritu, ma'uk ta skoj ti ts'ibabil ta mantale.^l Chlik talel ta stojolal Dios li k'upil k'optael tsta, ma'uk ta stojolal krixchanoetik.^m

3 Ja' yu'un cha'a, ¿k'usi sbalil li buch'u judae o k'usi sbalil li sirkunsisione?^{*} **2** Ta melel, oy ep sbalil. Ba'yele, ja' ti ja' k'ubanbatik li ch'ul mantale tik yu'un Diose.ⁿ **3** ¿K'uxi ti va'

KAP. 2

a Eks 20:15

b Dt 5:18

c Is 52:5
Ese 36:20

d Je 17:10

e 1Ko 7:19
Gal 5:3

f Ef 2:11

g Ro 4:9, 10

h Jn 8:39
Ap 2:9

i 1Ko 7:19

j Ro 9:6

k Jer 4:4
Ech 7:51
Flp 3:3

l Ro 7:6

m Jn 5:44
1Ko 4:5

KAP. 3

n Dt 4:8
SI 147:19, 20
Ech 7:38

Kolumna 2

a Is 55:10, 11
Jn 8:26
2Ti 2:13b Nu 23:19
SI 116:11

c SI 51:4

d SI 9:8
SI 96:13
SI 98:9
Ech 17:31

e Ebr 2:2, 3

f Ro 3:23
Gal 3:22g Pr 20:9
Ekl 7:20

h SI 14:1-3

yelane? Mi oy buch'u mu'yuk laj yak' xch'unel yo'ontone, ma'uk sk'an xal ti mu'yuk xa tuk' Dios ta skoj ti mu'yuk laj yak' xch'unel yo'ontone, ¿mi mu jechuk? **4** ¡Mo'oj ta melel! Yu'un melel xk'opoj li Diose^a ak'o mi jutk'op* skotol li krixchanoetik^b jech k'u-cha'al xi ts'ibabile: «Sventa tuk' xavich' albel ak'oplal ta ak'opojel xchi'uk ti xapas kanal k'alal chavich' chapanele». **5** Ak'o mi jech, mi ja' mas chalbe sk'oplal stik'alil Dios ti mu'yuk jutk'iltike, ¿k'usi xu' xkaltik un? Ma'uk ti yu'un mu'yuk tuk' li Dios k'alal chak' talel sk'ak'al yo'ontone, ¿mi mu jechuk? (Ja' jech chik'opoj k'ucha'al ch'k'opoj li krixchanoetik). **6** ¡Mo'oj ta melel! ¿K'uxi xa ono'ox chchapan krixchanoetik Dios mi jech?^d

7 Pe mi jutk'opun* xchi'uk mi ja' chak' ta ilel ti melel xk'opoj Dios mi ta jut k'ope xchi'uk mi ja' ch-ich'at-o ta muk' yu'un li krixchanoetik, ¿k'uxi xa no'ox chalbun Dios ti jpasmulilune cha'a? **8** ¿K'u yu'un mu xiuk xkaltik jech k'ucha'al jech' k'usi chalik junantik ta jtojolalkutik ti xi la ch'kalkutike: «Jpastik k'usitik chopol sventa xtal ta jtojolaltik li k'usitik leke»? Li chapanel tsta li krixchanoetik taje ja' jech k'ucha'al chal li tuk'ilale.^e

9 ¿K'usi ch'kaltik un cha'a? ¿Mi mas muk' jk'oplaltik li vo'otike? ¡Mo'oj ta melel! Yu'un jamal xa ono'ox laj kak'tik ta ilel ti oyik ta mulil ek li judaetik xchi'uk jgresiaetike;^f **10** jech k'ucha'al xi ts'ibabile: «Mu'yuk buch'u tuk', bats'i mi junuk;^g **11** mi junuk buch'u oy sp'ijil, mi junuk buch'u tsa' li Diose. **12** Yan be stamoj skotolik, mu'yuk stu k'otem skotolik; mu'yuk buch'u chak' ta ilel li slekil o'ontonale, mi junuk». **13** «Li yeike xko'olaj k'ucha'al jun mukinal ti jamal sti'e,

3:4 *O «jnopk'op; j-epalk'op». **3:7** *O «jnopk'opun; j-epalk'opun».

lo'lavanem xchi'uk li yok'ike». ^a
 «Li k'usitik chalike toj ech' xa
 no'ox chljavesvan k'ucha'al svене-
 noal chon». ^b **14** «Noj ta chopol
 k'optael li yeike xchi'uk noj ta
 k'usitik ti toj k'uxik chich' alele». ^c
15 «Xp'itetik batel ta anil sventa
 tsmalik ch'ich'». ^d **16** «Naka laje-
 laj xchi'uk vokolil oy li ta sbeike,
17 mu xojtkinbeik sbelel li jun
 o'ontonale». ^e **18** «Mu'yuk bu xi-
 taojik* li Diose». ^f

19 Pe skotol li k'usitik chal
 Mantale jna'ojtik ti ja' chalbe ba-
 tel li buch'utik stsakojik ta muk'
 li k'usi chal Mantale sventa sts'i-
 ji skotolik xchi'uk xkom ta sbaik
 skotol krixchanoetik li tojol mu-
 lil chak' Diose. ^g **20** Ja' yu'un,
 mu'yuk buch'u tuk' xa sk'oplal ta
 stojolal Dios ti tspas li k'usi sk'an
 pasel chal ta mantale, ^h yu'un li
 mantale ja' chak' ta ojtikinel lek
 li mulile. ⁱ

21 Pe li avie, laj xa yich' ak'el
 ta ilel ti xu' lek oyutik ta stojol-
 al Dios ak'o mi mu jechuk kuxu-
 lutik jech k'ucha'al chal li manta-
 le. ^j Taje te xa ono'ox vinaj talel
 sk'oplal ta Mantal xchi'uk li k'usi-
 tik yaloj J-alk'opetike, ^k **22** jech,
 li tuk'ilal yu'un Dios ta sven-
 ta li xch'unel o'ontonal ta stojol-
 al Jesukristoe ja' sventa skotol
 li buch'utik oy xch'unel yo'on-
 tonike, yu'un mu sna' xt'ujvan. ^l
23 Ta skoj ti jpsasmulil skotoli-
 ke, mu stabeik li smuk'ulal Diose, ^m
24 pe tuk' ch-llatik yu'un
 Dios ta skoj li pojelal laj yak'
 Kristo Jesusⁿ sventa xu' xkolike.
 Li'e ja' jun matanal^o ti laj yak'
 ta slekil yutsil yo'onton li Diose. ^p
25 Li Diose laj yak' k'ucha'al ma-
 ntanal sventa lek xil sba xchi'-
 uk li krixchanoetik^q ta skoj ti
 chak' xch'unel yo'ontoni^k ta xch'i-
 ch'el li Kristoe. ^r Ti jech la spa-
 se, ja' sventa chak' ta ilel li tuk'i-
 lal yu'une, yu'un li Diose te to'ox
 sts'ikoj xchi'uk tspas to'ox per-
 ton li muliletik k'otem ta pasel

KAP. 3

- a Sl 5:9
- b Sl 140:3
- c Sl 10:7
- d Snt 3:8, 9
- e Pr 1:16
- f Is 59:7, 8
- f Sl 36:1
- g Ro 2:12
- Ro 5:13
- Gal 3:10
- h Gal 2:16
- Gal 3:11
- i Ro 7:9, 13
- Gal 3:19
- j Ro 1:16, 17
- k Is 53:11
- Jer 31:34
- Da 9:24
- l Gal 3:28
- m Ekl 7:20
- n Mt 20:28
- 1Ti 2:5, 6
- 1Pe 2:24
- o Ro 5:17
- p Ef 2:8
- q Is 53:11
- 2Ko 5:19
- 1Jn 2:1, 2
- 1Jn 4:10
- r Le 17:11
- Ech 13:39
- Ef 1:7

Kolumna 2

- a Sl 89:14
- b 1Ko 1:30
- 1Jn 1:9
- c Ech 13:38, 39
- Ef 2:8, 9
- d Gal 2:15, 16
- Snt 2:24
- e Ech 17:26, 27
- f Ech 10:4
- g Is 54:5
- Ro 10:12
- Gal 3:14
- h Dt 6:4
- 1Ko 8:6
- Ef 4:6
- i 1Ko 7:18
- j Gal 3:8
- k Mt 5:17
- Ro 8:3, 4
- Ro 13:10

KAP. 4

- l Je 15:6
- Gal 3:6
- Snt 2:23
- m Gal 2:15, 16

ta vo'nee. **26** Ti jech la spase
 ja' sventa chak' ta ilel li tuk'ilal
 yu'un^a li avi k'ak'ale sventa tu-
 k'uk xk'ot sk'oplal k'alal chal ti
 tuk' li krixchano ti chak' xch'unel
 yo'onton ta stojolal Jesuse. ^b

27 Va'un cha'a, ¿k'u yu'un ti
 xijtoyot chka'i jbatike? Mu sta-o
 ma' taje. ¿Bu mantalil jech chal?
 ¿Mi ja' ta skoj li k'usi ta jpa-
 se? ^c Ta melel ma'uk, ja' li ta
 mantal sventa xch'unel o'ontona-
 nale. **28** Yu'un chkaltik ti tuk'
 sk'oplal albil li jun krixchano k'a-
 lal chak' xch'unel yo'ontone,
 ma'uk ta skoj ti tspas li k'usi chal
 mantale. ^d **29** ¿Mi ja' no'ox van
 Sdios li judaetike? ^e ¿Mi ma'uk
 van Sdios ek li jyanlumetike? ^f
 Ja', ja' Sdios ek li jyanlumetike. ^g
30 Ta skoj ti jun no'ox li Diose, ^h
 chal ti tuk' sk'oplal li buch'utik
 yich'oj sirkunsision' ta skoj ti oy
 xch'unel yo'ontoni^k xchi'uk tuk'
 li buch'utik mu'yuk yich'oj sir-
 kunsision' ta skoj ti oy xch'unel
 yo'ontoni^k eke. **31** ¿Mi ta jch'ay-
 betik sk'oplal mantal ta skoj li
 xch'unel ko'ontontike? ¿Mo'oj ta
 melel! Yu'un ti k'usie, ta jtsatsub-
 tasbetik lek sk'oplal li mantale. ^k

4 Ja' yu'un cha'a, ¿k'usi la sta
 xkaltik li jmoltotik Abraan ti
 ja' jun krixchano? **2** Jech k'u-
 cha'al li'e, ti tuk'uk chich' al-
 bel sk'oplal li Abraan ta skoj
 li yabtele, xu' xtoyet xa cha'i
 sba ti jechuke; pe ma'uk ta sto-
 jolal Dios. **3** Va'un cha'a, ¿k'usi
 chal li Ts'ibetike? «Li Abraane laj
 yak' xch'unel yo'onton ta stojolal
 Jeova,* jech oxal laj yich' alet ti
 tuk' sk'oplale». ^l **4** Va'un cha'a,
 li buch'u ch-abteje ma'uk chich'
 stojol ta skoj slekil yutsil o'ontona-
 nal, yu'un li stojol chich'e ja' ta
 skoj li yabtele. **5** Jech xtok, li
 buch'u mu'yuk ch-abteje, pe ti
 chak' xch'unel yo'onton ta stojol-
 al li buch'u xu' chal ti tuk' li bu-
 ch'u toj chopole tuk' chich' albel
 sk'oplal li xch'unel yo'ontone. ^m

6 Jech xtok, xi ono'ox laj yal-be sk'oplal David ek ti xmuyubaj li vinik ti tuk' ch-albat sk'oplal yu'un Diose ak'o mi ma'uk ta skoj li yabtele: **7** «Xmuyubaj no'ox li buch'utik ak'bil xa ta perton li k'usitik chopol spasoijke xchi'uk li buch'utik tup'bil xa li smulike; **8** xmuyubaj no'ox li buch'u mu'yuk tstsakbat ta venta jutebuk smul yu'un li Jeovae». ^a

9 ¿Mi ja' no'ox tstaik muyubajel li buch'utik yich'ojik sirkunsisione* o tstaik ek li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsisione? ^b Yu'un xi chkaltike: «Li xch'unel yo'onton Abraane ja' laj yich' aale-o ti tuk' sk'oplale». ^c **10** ¿K'uxi ti laj yich' tsakel ta muk' ti tuk' sk'oplale? ¿Mi ja'o k'alal yich'oj xa ox sirkunsisione o mi ja'o k'alal mu'yuk to'ox yich'oj sirkunsisione? Ma'uk k'alal yich'oj xa ox sirkunsisione, ja'o k'alal mu'yuk to'ox yich'oj sirkunsisione. **11** Jech xtok, ak'bat jun senyail, ^d ja' li sirkunsision ti k'ot k'ucha'al seyoal* ti tuk' sk'oplal ta skoj li xch'unel yo'onton k'alal mu'yuk to'ox yich'oj li sirkunsisione sventa chk'ot ta stotik li buch'utik oy xch'unel yo'ontonik^e k'alal mu'yuk to'ox yich'ojik sirkunsisione yo' tuk'-o ch-albat sk'oplal yu'un li Diose; **12** xchi'uk sventa jech chk'ot ta stotik li nitilulal ti yich'ojik sirkunsisione, ma'uk no'ox sventa li buch'utik yich'ojik sirkunsisione, ja' ta sventa xtok li buch'utik stsakojik lek ta muk' li xch'unel o'ontonal ti jech xch'unel yo'onton li jtotik Abraan^f k'alal mu'yuk to'ox yich'oj sirkunsisione.

13 Ma'uk ta skoj mantal albat Abraan o snitilulal ti ch-ak'bat k'ucha'al xrextok* li balumile, ^g ja' ta skoj xch'unel yo'onton ti tuk' sk'oplale. ^h **14** Ti yu'unuk

4:8 *K'elo Apendise A5. 4:9 *K'elo Glosario, sirkunsision. 4:11 *O «ti jech jamal laj yich' aalel». 4:13, 14 *O «spukalalik; sparteik».

KAP. 4

a Sl 32:1, 2

b Ro 3:30

c Ro 4:3

d Je 17:1, 2, 11

e Ro 4:16

Gal 3:7

f Gal 3:29

g Je 12:1-3

Je 17:5, 6

Je 22:17, 18

h Ebr 11:8

Kolumna 2

a Ro 3:20

Ro 5:20

2Ko 3:7

b Ro 5:13

c Ro 3:24

d Ro 9:8

Gal 3:29

e Ro 4:11

f Je 17:5

g Je 15:5

Ebr 11:17, 18

h Je 17:17

i Je 18:11

Ebr 11:11, 12

j Ebr 11:19

k Je 15:6

Snt 2:23

tsta xrextok* li buch'utik tstsakik ta muk' li mantale, mu'yuk sbalil chk'ot li xch'unel o'ontonal jechuke xchi'uk ch'abal sbalil chk'ot li k'usi albile. **15** Ta mel-el, tslikes sk'ak'al o'ontonal li Mantale, ^a pe ti bu ch'abal mantale, ch'abal jset'uk* mulil xtok. ^b

16 Li k'usi la sta Abraane ja' ta skoj ti oy xch'unel yo'ontone xchi'uk ja' ta skoj li slekil yutsil o'ontonal^c sventa jech xk'ot ta pasesal ta stojolal snitilulal^d li k'usi albile, ma'uk no'ox ta sventa li buch'utik tstsakik ta muk' li Mantale, ja' ta sventa xtok li buch'utik tstsakik ta muk' li xch'unel yo'onton Abraan ti ja' k'otem ta jtot jkoltitike. ^e **17** (Taje jech ono'ox k'ucha'al xi ts'ibabile: «Laj xa jva'anot ta totil yu'un li epal lumetike»). ^f Taje jech k'ot ta pasesal ta yeoval Dios ti ja' ta stojolal laj yak' xch'unel yo'ontone, li buch'u chak'be xkuxlejal li animatetike xchi'uk ti chalbe sk'oplal li k'usitik mu'yuk to k'otemik ta pasesal ti k'otemik xa ta pasesal yilele. **18** Ak'o mi ch'abal xa spatobil yo'onton laj ya', pe ta sventa li spatobil o'ontonal taje laj yak' xch'unel yo'onton yo' chk'ot ta totil yu'un li epal lumetik jech ono'ox k'ucha'al xi ts'ibabile: «Ja' jech yepal chbat li anitilulale». ^g **19** Ak'o mi mu'yuk bu xk'unib li xch'unel yo'ontone, la snop ti chamem xa li sbek'tale, yu'un oy xa van ta sien sjabilal, ^h jech xtok, mu sna' x-alaj li Sarae. ⁱ **20** Oy lek xch'unel yo'onton ech' li Abraane, ja' yu'un mu teuk xchibet yo'onton ta skoj li k'usi albil yu'un Diose, ti k'usie, tsatsub-o ta skoj li xch'unel yo'ontone, la smuk'ib-tasbe sk'oplal li Diose **21** xchi'uk sna'oj lek ti spas yu'un li k'usi yaloje. ^j **22** Ja' yu'un, «laj yich' aalel ti tuk' sk'oplale». ^k

23 Pe k'alal laj yich' aalel ti «tuk' sk'oplale», ma'uk no'ox ta

4:15 *O «jutebuk».

sventa stuk laj yich' ts'iba^a,
24 ja' ta jventatik ek ti chich'ik tsakel ta muk'e, yu'un jch'unojtik ti ja' li buch'u la xcha'kuxes Jesus ti ja' Kajvaltike.^b **25** Yu'un li stuke laj yich' ak'el ta skoj li jmultike,^c va'un laj yich' cha'kuxesel sventa chal ti tuk'utike.^d

5 Ja' yu'un cha'a, avi ti tuk' xa chkich'tik albel jk'oplaltik ta skoj li xch'unel o'ontonale,^e junuk ko'ontontik ta stojolal Dios ta sventa li Kajvaltik Jesukristoe,^f **2** ti ja' ta sventa Jesukristo xtok ti laj xa jtatik ta skoj xch'unel o'ontonal li slekil yutsil o'ontonal ti ja' li k'usi jtaojtike;^g xchi'uk mu'yubajkutik ta skoj ti jpatoj ko'ontontik chkich'tik li smuk'ulal Diose. **3** Ma'uk no'ox taje, kuxetuk no'ox ko'ontontik xtok k'alal oy tsots jvokoltike,^h yu'un jna'ojtik ti k'alal oy tsots jvokoltike, ja' tskoltautik sventa kxuch ku'untik;ⁱ **4** mi kuch ku'untike, ja' tskoltautik sventa lek ch'ambil xijk'ot;^j mi lek ch'ambil lijk'ote, ja' tskoltautik sventa oyuk spatobil ko'ontontik,^k **5** va'un mu'yuk tslo'lautik li spatobil ko'ontontike;^l yu'un li k'anelal yu'un Diose malbil xa talel ta ko'ontontik ta stojolal li ch'ul espiritu ti lij-ak'bate.^m

6 Ta meⁿel, k'alal k'unutik to'oxe,ⁿ cham Kristo ta stojolal li buch'utik toj chopol k'alal la sta yoraile. **7** Yu'un mu'yuk van buch'u chak' xkuxlejal ta stojolal li jun tuk'il vinike; pe yik'aluk van oy buch'u chak' xkuxlejal ta stojolal li jun lekil vinike. **8** Pe laj yak' ta ilel ti sk'anojutik li Diose, yu'un cham ta jtojolaltik Kristo k'alal jpasmulilitik to'oxe.^o **9** Pe mas to ti k'alal tuk' chkich' albel jk'oplaltik ta sventa li xchi'chele,^p yu'un ja' ta stojolal chijkolutik li ta sk'ak'al yo'onton Diose.^q **10** K'alal kontra to'ox xkil jbatik xchi'uke, la xcha'ta yav ti lek xkil jbatik xchi'uk Dios ta skoj ti cham li Xnich'one,^r pe mas

KAP. 4

- a Ro 15:4
- b Ech 2:24
Ech 13:30
1Pe 1:21
- c Mt 20:28
- d Is 53:11, 12
2Ko 5:21

KAP. 5

- e Ech 13:38, 39
- f Ef 2:14
- g 2Ko 5:18
Ef 3:11, 12
Ebr 10:19
- h Flp 2:17
1Pe 4:12, 13
- i Ech 5:41, 42
- j Snt 1:12
- k Flp 1:18-20
- l Jos 21:45
- m 2Ko 1:22
Gal 4:6
Ef 1:13, 14
- n Ef 2:1, 5
- o Is 53:12
Jn 3:16
Ef 2:4, 5
1Pe 3:18
1Jn 4:10
- p Ech 13:38, 39
Ebr 9:14
- q 1Te 1:10
- r 2Ko 5:18
Kol 1:21, 22

Kolumna 2

- a 2Ko 5:19
- b Je 2:17
Je 3:6
Je 3:19
1Ko 15:21
- c Sl 51:5
Ro 3:23
- d Ro 4:15
- e 1Ko 15:45
- f Is 53:11
Mt 20:28
- g Ebr 2:9
- h Je 2:17
Je 3:6
- i Je 3:17-19
- j Ro 4:25
- k Ro 5:12, 14
- l Ro 3:24
- m Ap 5:9, 10
Ap 20:4
- n 1Pe 3:18
Ap 1:5, 6

to li avi ti lek xa xkil jbatik xchi'uke, chijkolutik ta skoj li xkuxlejale. **11** Pe ma'uk no'ox taje, yu'un chijmuyubaj xtok ta stojolal Dios ta sventa li Kajvaltik Jesus, yu'un ja' ta stojolal ti lek xa xkil jbatik xchi'uk avie.^a

12 Ja' yu'un, jech k'ucha'al ta jun no'ox vinik och talel li mulil ta balumile, jech ta skoj mulil och talel ek li lajelale,^b ja' yu'un chcham skotol krixchanoetik ta skoj ti jpasmulil ko't skotolike...^c

13 Yu'un oy xa ono'ox mulil ta balumil k'alal vul li Mantale, pe ch'abal buch'u oy smul k'alal ch'abal mantale.^d **14** Ak'o mi jech, li lajelale te lik spas talel mantal ta sk'ak'alil Adan k'alal to ta sk'ak'alil Moises manchuk mi mu jechuk spasojik jech k'ucha'al li smul Adan ti ko'oltik xchi'uk li buch'u chtal ta ts'akale.^e

15 Pe li matanale mu xko'olaj k'ucha'al li mulile. Yu'un mi ta smul no'ox jun vinik ti cham epal krixchanoetike, jmas to ep buch'utik la stabeik' li slekil yutsil yo'onton Dios xchi'uk li matanal mu'yuk tojbil ta yutsil yo'onton chak' ta stojolal li jun no'ox vinik^g ti ja' li Jesukristoe!

16 Jech xtok, li matanal ti mu'yuk tojbile mu xko'olaj xchi'uk li k'usi k'ot ta pasel ta skoj li smul la spas li jun no'ox vinike.^h Yu'un li k'usi k'ot ta pasel li ta chapanel ta skoj no'ox li jun mulile ja' ti oy jmul lijk'ot jkotoltike,ⁱ pe li matanal ti mu'yuk tojbil ti tal k'alal oy xa ox li epal mulile ja' ti laj yich' alel ti tuk' ch'ilat yu'un Dios li epal krixchanoetike.^j **17** Yu'un mi ta smul no'ox jun vinik ti tspas talel mantal li lajelal ta skoj no'ox li jun vinik taje,^k jmas to tstaik li slekil yutsil o'ontonal ti ep tajeke xchi'uk li matanal mu'yuk tojbil ta sventa li tuk'ilale,^l kuxul tspasik mantal^m ta skoj jun vinik ti ja' li Jesukristoe!ⁿ

18 Ja' yu'un cha'a, jech k'ucha'al ta skoj no'ox jtos mulil ti

buch'uuk no'ox k'ot ta jpsamulile,^a ja' jech ta skoj no'ox jtos k'usi tuk' laj yich' pasel ti xu' buch'uuk no'ox^b tuk' chk'ot sk'oplal sventa sta li kuxlejale.^c **19** Jech k'ucha'al ep k'otik ta jpsamulil^d ta skoj no'ox jun vinik ti mu'yuk bu la xch'un mantale, ja' jech ep tuk' chk'otik ek ta stojal no'ox jun vinik ti la xch'un mantale.^e **20** Va'un, vinaj tael Mantal sventa x-epaj li mulile.^f Pe ti bu epaj li mulile mas to epaj tael ek li slekil yutsil o'ontonale. **21** ¿K'usi sventa? Yu'un jech k'ucha'al la spas mantal li mulil xchi'uk li lajelale,^g li slekil yutsil o'ontonale ja' jech tspan mantal ek ta sventa li tuk'ilal ti ja' ch-ik'-van batel ta kuxlejal sbatel osil ta stojalal Jesukristo ti ja' li Kaj-valtike.^h

6 ¿K'usi xu' xkaltik un cha'a? ¿Mi jech-o van ta jpastik batel mulil sventa mas x-epaj batel li slekil yutsil o'ontonale? **2** ¡Mo'oj ta mele! Ta skoj ti chamemutik xa ta sventa li mulile,ⁱ ¿k'uxi xa no'ox ti jech to chijkuxi batel xchi'uk li mulile? **3** O ¿mi yu'un mu xana'ik ti laj kich'tik vo' ta slajel^k Kristo Jesus' jkotoltik li buch'utik laj kich'tik vo' ta stojalale? **4** Jech oxal, jmoj laj kich'tik mukel xchi'uk Kristo ti laj kich'tik vo' ta slajele,^m yu'un jech k'ucha'al cha'kuxi tael li Kristo ta sventa li smuk'ulal Totile, ja' jech ta ach' kuxlejal xa sk'an xijkuxi ek.ⁿ **5** Ta skoj ti jech chijcham k'ucha'al chame,^o ja' jech jmoj oyutik xchi'uk; jmoj oyutik xchi'uk xtok ta skoj ti chkich'tik cha'kuxesel jech k'ucha'al laj yich' cha'kuxesele;^p **6** yu'un jna'ojtik ti laj yich' bajel ta jtel te' xchi'uk li jmol taelaltike^q sventa mu'yukuk xa yipal li jbek'taltik^r ti jpsamulile xchi'uk sventa mu xa smosoinutik li mulile.^s **7** Yu'un tup'bil xa smul^{*} li buch'u chamem xae.

6:7 *O «kolem xa ta smul».

KAP. 5

a 1Ko 15:21

b Ro 1:16
1Ti 2:3, 4

c Jn 10:10

d Ro 5:12

e Is 53:11
Ebr 2:10f Ro 3:20
Gal 3:19

g 1Ko 15:56

h Jn 3:16
1Jn 4:9

KAP. 6

i 1Pe 2:24

j Ebr 10:26, 27

k Mr 10:38, 39
1Ko 15:29l 1Ko 12:13
Gal 3:27

m Kol 2:12

n Kol 3:10
1Jn 3:14o 2Ko 4:10
Flp 3:10

p 1Ko 15:42, 49

q Gal 5:24

r Kol 2:11
Kol 3:5

s 2Ko 7:1

Kolumna 2

a Ap 1:17, 18

b Ech 13:34

c Ebr 9:28
1Pe 3:18

d 1Pe 2:24

e Je 4:7

f Ro 12:1

g Ro 7:6
Gal 5:18
Kol 2:13, 14

h Jn 1:17

i Ro 5:21

j 2Pe 2:19

k Jn 8:34

l Ro 6:23

m Jn 8:31, 32

n 1Pe 2:24

8 Jech xtok, mi jmoj lijcham xchi'uk Kristoe, jch'unojttik xtok ti chijkuxi xchi'uke, **9** yu'un jna'ojtik ti mu xa bu chcham^a li Kristo ti cha'kuxiem xae;^b mu'yuk xa bu chventainat yu'un li lajelale. **10** Yu'un ti chame ja' sventa chch'aybe sk'oplal ta jun no'ox velta ta j-ech'el li mulile;^c pe ti kuxule ja' kuxul ta sventa Dios. **11** Ja' jechoxuk ta mel-el ek, chamemuk xava'i abaik ta sventa li mulile, pe kuxuluk xava'i abaik ta sventa Dios ta stojalal li Kristo Jesuse.^d

12 Jech oxal, mu teuk x-ajvalilaj-o avu'unik li mulil ta abek'talik ti sna' xchame^e sventa mu ja'uk xach'unbeik li k'usi tsk'ane. **13** Jech xtok, mu me xavak'be abek'talik li mulil sventa ja'uk xk'ot ta yabtejeb li k'usi mu'yuk tuke,^f ja' lek ak'o abaik ta stojalal Dios jech k'ucha'al li buch'utik cha'kuxiemik xae; ak'bo abek'talik xtok li Dios sventa ja'uk xk'ot ta yabtejeb li k'usi tuke. **14** Yu'un mu stak' ja'uk avajvalik li mulile, yu'un ma'uk sventainojxuk li mantale,^g ja' sventainojxuk li slekil yutsil o'ontonale.^h

15 ¿K'usi xu' xkaltik un cha'a? ¿Mi ta jpas jmultik ta skoj ti mu'yuk sventainojutik li mantal ta skoj ti ja' xa sventainojutik li slekil yutsil o'ontonale? **16** ¿Mi yu'un mu xana'ik ti k'alal oy buch'u chavak' abaik ta stojalal k'ucha'al jch'unej mantal mosoil ti ja' chak'otik ta smoso li buch'u chach'unbeik smantale,ⁱ mi ja' li mulil^k ti ch-ik'van batel ta lajelale^o o mi ja' li xch'unel mantal ti ch-ik'van batel ta tuk'ilale? **17** Pe koliyal Dios, yu'un ak'o mi smosooxuk to'ox li mulile, ta sjunul avo'ntonik la ach'unik mantal jech k'ucha'al laj avich'ik chanubtasele. **18** Jech, laj xa avich'ik koltael lok'el ta stojalal li mulile, ^m ja' yu'un lak'otik xa ta smoso li tuk'ilale.ⁿ **19** Ja' jech chik'opoj k'ucha'al

chk'opoj krixchanoetik ta skoj ti k'un li abek'talike, yu'un jech k'ucha'al laj avak' abek'talik k'ucha'al mosoil ta stojolal li k'usitik ibal sba* xchi'uk li pas choplejal ti ch-ik'van batel ta pas choplejale, ja' jech ak'o abek'talik k'ucha'al mosoil avi ta sventa li tuk'ilal ti ja' ch-ik'van batel ta stojolal li k'usi ch'ule.^a **20** Yu'un k'alal smosooxuk to'ox li mulile, kolemozuk to'ox ta sventa li tuk'ilale.

21 Va'un cha'a, ¿k'usi la ataik ta skoj li k'usitik la apasik li va' k'ak'ale? Ja' li k'usi chak'exavik-o avie. Yu'un ti k'usi chk'ot ta pasel yu'un li k'usitik taje, ja' li lajelale.^b **22** Pe li avi ti kolemozuk xa ta stojolal li mulile ja' xa smoso Dios k'otemoxuk, ch'ul k'usi la ataik ta skoj li k'usi la apasike,^c va'un ta slajebe kuxlejal sbatel osil.^d **23** Yu'un li stojol mulile ja' li lajelale,^e yan li matanal chak' Diose ja' kuxlejal sbatel osil^f ta stojolal li Kristo Jesus ti ja' Kajvaltike.^g

7 ¿Mi yu'un mu xana'ik, ermanoetik (yu'un ja' yakal ta jchi'in ta lo'il li buch'utik xojtikinik mantale), ti ventainbilik yu'un Mantal li krixchanoetik k'alal kuxulik toe? **2** Jech k'ucha'al li'e, k'alal nupunem li jun antse, chukul ta stojolal smalal ta skoj Mantal k'alal kuxul to li vini-ke, pe mi cham li smalale, mu'yuk xa bu chukul ta skoj smantal li smalale.^h **3** Ja' yu'un cha'a, k'alal kuxul to li smalale, jlo'laej nup chi'ilil tsiin mi bat xchi'in yan vinike.ⁱ Pe k'alal mi cham li smalale, mu'yuk xa bu chukul ta smantal li smalale, ja' yu'un ma'uk jlo'laej nup chi'ilil chk'ot mi nupun xchi'uk yan vinike.^j

4 Ja' yu'un, kuni ermanotak, lachamik xa ta sventa Mantal* ek ta skoj li sbek'tal Kristoe yo' xu' xak'otik ta yu'un Kristo^k ti ja'

6:19 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 7:4 *O «lakolik xa ta stojolal Mantal».

KAP. 6

- a Ro 12:1
b Ro 8:6
Gal 5:19-21
c Gal 5:22, 23
d 1Ko 9:25
e Je 2:17
f Mt 25:46
1Pe 1:3, 4
g 1Ti 1:16
1Jn 2:1, 2
Jud 21

KAP. 7

- h 1Ko 7:39
i Mt 5:32
Mt 19:9
Mr 10:11, 12
Lu 16:18
j 1Ko 7:8, 9
1Ti 5:14
k 2Ko 11:2

Kolumna 2

- a Ech 5:30
2Ko 5:15
b Gal 5:22, 23
Kol 1:10
c Snt 1:14, 15
d Ro 10:4
Ef 2:15
Kol 2:13, 14
e Ro 12:11
f Gal 3:10
g Ro 3:20
Gal 3:19
h Eks 20:17
Dt 5:21
i Ro 4:15
Ro 5:20
j 2Ko 3:6
k Le 18:5
Lu 10:26-28
l Dt 4:8
Sl 19:8
m 1Ko 15:56
n Ro 5:13

li buch'u laj yich' cha'kuxesele^a sventa jpastik lekil abtelal ta stojolal Dios.^b **5** Yu'un k'alal jech to'ox kuxulutik k'ucha'al tsk'an bek'ete, li k'usi tsk'an bek'ete ja' te vinaj ta stojolal Mantal yo' xvinaj ti jpasmullutike, ti ja' ch-abtej ta jbek'taltik sventa chak' jpastik li abtelal ti ch-ik'van batel ta lajelale.^c **6** Ja' yu'un, kolemutik xa ta stojolal Mantal li avie,^d yu'un chamemutik xa ta sventa li k'usi to'ox xchukojutike sventa ach' xa k'u yelan chijk'ot ta mosoil koliyal li ch'ul espritue,^e ma'uk xa ta sventa li k'usi vo'ne ts'ibabil ta mantale.^f

7 Ja' yu'un, ¿k'usi xu' xkalitk? ¿Mi mulil li Mantale? ¡Mo'oj ta mele! Jechuke, mu'yuk bu laj kojtkin mulil ti ch'abaluk Mantale;^g jech k'ucha'al li'e, mu'yuk sta la jna' k'usi ja' li pich' o'ontonal ti manchukuk xi yalaj li Mantale: «Mu xapich' o'ontavan».^h

8 Ta skoj li mantale, li mulile la sta k'uxi ch-abtej ta jtojolal sventa jpich' o'onta skotol li k'usitike, jech xtok, chame to'ox li mulil k'alal ch'abal to'ox mantale.ⁱ **9** Ta melel, kuxulun to'ox k'alal mu'yuk to'ox vulem li mantale; pe k'alal vul li mantale, kuxi yan velta li mulile, pe licham li vo'one.^j **10** Pe li mantal ti ja' ch-ik'van batel ta kuxlejal^k kaloje laj kak' venta ti ja' ch-ik'van batel ta lajelale. **11** Ta skoj li mantale, li mulile la stabe smelolal k'uxi ch-abtej ta jtojolal, yu'un la slo'labun ko'onton xchi'uk la smilun ta sventa li mantale. **12** Ja' yu'un cha'a, ch'ul li Smantal Moises, ch'ul, tuk' xchi'uk lek li k'usi te chale.^l

13 Pe ¿k'uxi un? ¿Mi la smilun li k'usi leke? ¡Mo'oj ta mele! Pe la smilun li mulile. Ta stojolal li k'usi leke laj yak'un ta mil-lel li mulil sventa xvinaj k'usi ja' li mulile.^m Ja' yu'un, li mantale chak' ta ilel ti solel toj chopol ta stojolal krixchanoetik li mulile.ⁿ **14** Yu'un jna'ojtik ti ja' yu'un Dios

li Mantale; yan li vo'one bek'et no'ox kich'o'j, chonbilun ta stojolal mulil.^a **15** Yu'un mu jna' li k'usi yakal ta jpase. Yu'un li k'usi ta jk'an ta jpase ma'uk ta jpasilan; yan li k'usi jp'ajoje ja' ta jpas. **16** Ja' yu'un cha'a, mi ja' ta jpas li k'usi mu jk'an jpase, ja' chak' jch'un ti solet tuk' li Mantale. **17** Pe li avie, ma'ukun xa li buch'u tspase, ja' xa tspas li mulil ti oy ta jtojolale.^b **18** Yu'un jna'o'j ti ta jtojolale, ja' xkaltik, li ta jbek'tale, ch'abal k'usi lek oy; ta jk'an ta jpas li k'usi toj leke, pe mu xitjob ta spasel.^c **19** Li k'usi lek ta jk'an ta jpase ma'uk ta jpas, pe li k'usi chopol ti mu jk'an jpase ja' ta jpasilan. **20** Ja' yu'un cha'a, mi ja' ta jpas li k'usi mu jk'an jpase, ma'uk xa vo'on ta jpasilan, ja' xa li mulil ti oy ta jtojolale.

21 Jech oxal, ja' oy ta jtojolal li mantal li'e: k'alal ta jk'an ta jpas li k'usi tuk'e, ja' oy ta jtojolal li k'usi chopole.^d **22** Lek k'upil chka'i ta ko'onton ta melel li smantal Diöse,^e **23** pe chkak' venta ti oy yan mantal ta jbek'tal ti skontrain sba xchi'uk li smantal jnopbene^f xchi'uk ja' chchukun batel ta stojolal li smantal mulil^g oy ta jbek'tale. **24** ¡Solet toj abol jba! ¿Buch'u van xu' skoltaun lok'el li ta jbek'tal ti chcham xae? **25** ¡Koliyal Dios ta stojolal Jesukristo ti ja' Kajvaltike! Ja' yu'un cha'a, ja' smosoun smantal Dios li ta jnopbene, pe ja' smosoun smantal mulil li ta jbek'tale.^h

8 Ja' yu'un, mu'yuk bu chich' stojol smulik li buch'utik jmoj oyik xchi'uk li Kristo Jesuse. **2** Yu'un li smantal ch'ul espirit tu ti chak' kuxlejal ta stojolal li Kristo Jesuse laj xa skoltaot lok'el li ta smantal mulil xchi'uk li lajelale. **3** Li k'usi mu'yuk bu xu' yu'un/ li Mantal ta skoj ti k'un^k ta sventa li bek'ete, li Diöse k'ot ta pasel yu'un k'alal la stak tael Xnich'on stuk' ti k'ot

KAP. 7

a Sl 51:5

Jn 8:34

Ro 6:16

b Je 8:21

c Mt 26:41

d Jer 17:9

e 2Ko 4:16

Ef 3:16

Ef 4:23, 24

f Gal 5:17

Snt 4:1

g Jn 8:34

h Ro 6:13

Gal 5:17

KAP. 8

i Jn 8:31, 32

Snt 1:25

j Ro 3:20

Ebr 7:11

k Ebr 7:18

l 1Jn 4:9

Kolumna 2

a Jn 1:14

b Ro 3:31

c Gal 5:16, 18

d Gal 5:19-21

e Gal 5:22, 23

f Ro 6:21

g Gal 6:7, 8

h Is 59:2

Kol 1:21

i Gal 5:25

j Jn 15:4

k Ech 2:24

l Ef 2:1, 5

k'ucha'al jpsmulil bek'et xchi'uk ti chch'ay li mulile,^a chak'be stoj smul li mulil ti te oy ta bek'ete **4** sventa jech xk'ot ta pasel ta jtojalatik li k'usi tsk'an tuk'il Mantale,^b ti ma'uk ta jpastik li k'usi tsk'an bek'ete, ti ja' ta jpastik li k'usi tsk'an ch'ul espiritue.^c **5** Yu'un li buch'u jech kuxulik k'ucha'al tsk'an bek'ete ja' te chak' snopbenik ta stojolal li k'usitik sventa bek'ete;^d pe li buch'utik jech kuxulik k'ucha'al tsk'an ch'ul espiritue ja' te chak' snopbenik ta stojolal li k'usitik sventa ch'ul espiritue.^e **6** Yu'un mi te chkak' jnopbentik ta stojolal bek'ete, ja' sventa lajelal,^f pe mi te chkak' jnopbentik ta stojolal ch'ul espiritue, ja' sventa kuxlejal xchi'uk jun o'ontonal;^g **7** yu'un kontra chkil jbatik xchi'uk Dios mi te chkak' jnopbentik ta stojolal li bek'ete,^h yu'un mu'yuk bu chch'unbe smantal Dios xchi'uk mu ono'ox spas yu'un. **8** Ja' yu'un, li buch'utik jech kuxulik k'ucha'al tsk'an bek'ete mu xlekub yo'onton yu'unik li Diöse.

9 Pe li vo'oxuke mu jechuk kuxuloxuk jech k'ucha'al tsk'an bek'ete, yu'un jech kuxuloxuk jech k'ucha'al tsk'an li ch'ul espiritue,ⁱ pe taje ja' to mi te oy ta atojolalik ta melel li xch'ul espiritue Diöse. Pe mi oy buch'u mu'yuk yich'ojbe li snopben Kristoe, ma'uk yu'un Kristo chk'ot li krixchano taje. **10** Pe mi te xchi'ukoxuk li Kristoe,^j li bek'talile chamem chkom ta skoj li mulile, pe li ch'ul espiritue chak' kuxlejal ta skoj ti tuk' ak'oplalike. **11** Ja' yu'un, mi te oy ta atojolalik li xch'ul espiritue Dios ti ja' la xcha'kuxes li Kristo Jesuse,^k li Diöse tstunes xch'ul espiritue xtok sventa xkuxi yu'un li abek'talike.*^l

12 Ja' yu'un cha'a, ermanoe-tik, mu stak' sujutik li bek'et

8:11 *Literal «li abek'talik ti sna' xchame».

sventa jech xijkuxi k'ucha'al tsk'ane;^a **13** yu'un mi jech kuxuloxuk k'ucha'al tsk'an bek'ete, jp'el sk'oplal ti chachamike; pe mi chavak'ik chamuk ta stojolal ch'ul espiritu li k'usitik tspanilan abek'talike,^b chakuxiik un bi.^c **14** Ja'ik xnich'nab Dios^d skotol ti buch'utik beiltsabilik yu'un li xch'ul spiritu DiOSE. **15** Yu'un li vo'oxuke mu'yuk laj avich'ik ch'ul spiritu sventa mosoil ti chak' xi'el yan veltae, yu'un laj avich'ik ch'ul spiritu sventa xak'otik k'ucha'al xnich'nab Dios, ti xi chij-avanutik ta sventa li ch'ul spiritu taje: «iAbba,* Totl!».^e **16** Li xch'ul spiritu DiOSE^f jamal chalbe ko'ontontik ti ja'utik xnich'nab DiOSE.^g **17** Yu'un mi xnich'nabutike, ta jta jrextotik* ek: ta jta jrextotik^h ti te chlik talel ta stojolal DiOSE, pe ko'ol k'usi chkich'tik xchi'uk li Kristoe sventa ko'ol xkil jvokoltik' yo' ko'oluk muk' jk'oplaltik xijk'ot xchi'uk.ⁱ

18 Ja' yu'un, mu tsotsuk sk'oplal chkil li vokoliletik avi k'a-k'ale, yu'un ja' mas tsots sk'oplal chkil li muk'ulal ti chich' ak'el ta ilel ta jtojolaltike.^k **19** Yu'un li k'usitik pasbile ta sjunul yo'onton tsmalaik ti chich'ik ak'el ta ilel li xnich'nab DiOSE.^l **20** Yu'un mu'yuk stu k'ot li k'usitik pasbile,^m pe ma'uk ti yu'un jech tsk'an yo'ontonike, yu'un jech tsk'an yo'onton Dios sventa oyuk spatobil ko'ontonal, **21** sventa xich'ik koltaelⁿ ta mosoil yu'un mulil xchi'uk ta lajelal li k'usitik pasbil eke sventa staik li jun yutsil kolebal jech k'ucha'al tstaik li xnich'nab DiOSE. **22** Yu'un jna'ojtik ti jmoj oy k'usi k'ux cha'i-o ta yo'ontonik li k'usitik pasbile xchi'uk ti jmoj oy-o svokolik k'alal to avi k'ak'ale. **23** Ma'uk

8:15 *Taje ja' jp'el k'op ta ebreo o ta arameo ti ja' sk'an xal «totile». Ja' jech chalik li uni k'ox ololetik k'alal tsk'opon stotike. 8:17 *O «jpukalaltik; jpartetik».

KAP. 8

- a Gal 5:19-21
- b 1Ko 9:27
Gal 5:24
Ef 4:22
Kol 3:5
- c Gal 6:7,8
- d Jn 1:12
Jn 3:5
- e Gal 4:4-6
- f 1Ko 2:10,12
2Ko 1:22
- g Jn 1:12
Gal 3:26
1Jn 3:2
- h Lu 12:32
Gal 3:29
- i Flp 1:29
Kol 1:24
- j 1Ko 15:53
Ap 3:21
- k 2Ko 4:17
1Pe 4:13
- l 1Jn 3:2
- m Je 3:17-19
- n Jn 8:31, 32
1Ko 15:22

Kolumna 2

- a 2Ko 5:1, 2
- b Gal 4:4, 5
Ef 1:5
Ap 21:7
- c 1Pe 1:3, 4
- d 2Ko 5:7
- e Ro 5:3-5
- f Jn 14:16, 26
Jn 16:7
- g Jer 11:20
- h Ef 1:9-11
2Ti 1:9
- i Jn 13:15
Ro 6:5
1Ko 15:49
- j Ebr 1:6
- k Ebr 2:11
- l Ef 1:5
- m Flp 3:14
1Te 2:12
Ebr 3:1
- n Ro 5:18
Tit 3:7
- o 2Ko 4:6

no'ox taje, yu'un te kapal jk'oplaltik ek ti oy ku'untik li sba sat ts'unobile, ja' xkaltik, li ch'ul espiritue, jech, k'ux chka'i ta yut ko'ontontik ek^a yo' to ta jmalatik ta sjunul ko'ontontik xkich'tik ch'amel k'ucha'al nich'nabil^b ti chkich'tik koltabel jbek'taltik kolliyal li pojelale. **24** Yu'un laj kich'tik koltael ta sventa li spatobil o'ontonal taje; pe ma'uk spatobil o'ontonal ti spatobil o'ontonal xvinaje, yu'un k'alal oy k'usi chil li jun krixchanoe, ¿mi tsmala van? **25** Pe mi ja' ta jmalatik^c li k'usi mu xkiltike,^d oy ta ko'ontontik ti kuchuk ku'untik smalaele.^e

26 Ja' jech tskoltauitik ek li ch'ul spiritu k'alal ja'o k'un chka'i jbatike;^f yu'un li k'usi ta jkan ta j-orasionitik ti chtun ku'untik ti vokol chka'itik sk'anel ta skoj ti mu jna'tik k'uxi ta jkan'tike, li ch'ul espiritue ja' tsva'an sba ta jtojolaltik k'alal mu jna'tik yalel li k'usi k'ux chka'i ta ko'ontontike. **27** Pe li Dios ti ja' tsk'el lek li k'usi oy ta ko'ontontike^g sna'oj li k'usi yakal tsk'an li vokol spiritu ta sventa li buch'utik ch'ule, yu'un ja' jech tsk'an k'ucha'al tsk'an yo'onton li DiOSE.

28 Jna'ojtik ti jmoj ch-abtej li yabteltak Dios ta sventa slekilal li buch'utik sk'anojik DiOSE, ja' li buch'utik takbilik ta ik'el ta sventa li k'usi oy ta yo'onton tspanse;^h **29** yu'un li buch'utik ba'yel la stsak ta muk'e laj xa ono'ox yal xtok sventa jechuk xk'otik jech k'ucha'al li Xnich'one,ⁱ va'un ja' ch'k'ot ta sba nich'onil/ yu'un epal ermanoetik li Xnich'one.^k **30** Jech xtok, la stak ta ik'el li buch'utik laj xa ono'ox yalbe sk'oplale;^l li buch'utik la stak ta ik'e^m tuk' laj yalbe sk'oplal xtok.ⁿ Ta slajebe, li buch'utik tuk' laj yalbe sk'oplale la stoybe sk'oplal xtok.^o

31 Va'un cha'a, ¿k'usi chkal'tik ta sventa li k'usitik taje? Mi

li' oy ta tjojolaltik li Diose, ¿buch'u xa ono'ox xu' tskontrainutik?^a **32** Yu'un k'alal ta Xnich'on mu'yuk bu laj yak' ta perton, yu'un laj yak' ta tjojolaltik,^b ¿mi mu'yuk van chak'butik ta slekil yo'onton xchi'uk Xnich'on skotol li yan k'usitike? **33** ¿Buch'u van tsabe smul li buch'utik t'ujbil yu'un Diose?^c Li buch'u chal ti tuk'ik xae ja' li Diose.^d **34** ¿Buch'u van ch-ak'bat stoj smulik? Li buch'u chame ja' li Kristo Jesuse, jech, ti mas lek xkaltike, ja' li buch'u cha'kuxi ti te oy ta sbats'ik'ob Dios^e ti ja' tsva'an sba ta tjojolaltik xtoke.^f

35 ¿Buch'u xu' chch'akutik lok'el li ta k'anelal yu'un Kristoe?^g ¿Mi ja' li tsatsal vokolile, mi ja' li at-o'ontone, mi ja' li kontrainele, mi ja' li vi'nale, mi ja' ti ch'abal jk'u' jpok'tike, mi ja' li k'usi xibal sbae o mi ja' ti chkich'tik milele?^h **36** Jech k'ucha'al xi ono'ox ts'ibabile: «Vo'ot ta akoj ti ch-chamutik sjunul k'ak'ale, ti jech k'otemunkutik k'ucha'al chijetik sventa chich' milele».ⁱ **37** Mu jechuk ma' taje, yu'un skotol li k'usitik taje yakal ta jtsaltik/ ta skoj li buch'u sk'anojutike. **38** Yu'un jna'oj lek ti mi ja'uk lajelal, mi ja'uk kuxlejal, mi ja'uk anjeletik, mi ja'uk ajvaliletik, mi ja'uk li k'usitik oy avie, mi ja'uk li k'usi ja' to chtale, mi ja'uk li k'usi oy sju'ele,^k **39** mi ja'uk li k'usitik oy ta toyole, mi ja'uk li k'usitik oy ta olone, mi jtosuk k'usitik meltsanbil ti xu' xch'akutik lok'el li ta k'anelal yu'un Dios ti te oy ta stojolal Kristo Jesus ti ja' Kajvaltike.

9 Yajts'aklomun Kristo. Melel li k'usi chkale; mu'yuk ta jut k'op,^{*} yu'un jamal chalbun jol ko'onton ta sventa li ch'ul espirit u **2** ti chkat tajek ko'onton xchi'uk ti mu xpaj li xk'uxul ko'ontone. **3** Oy ta ko'onton ti

8:35 *Literal «espadae». **9:1** *O «mu'yuk ta jnop k'op; mu'yuk chi-epal k'opoj».

KAP. 8

- a Sl 118:6
1Jn 4:4
b Jn 3:16
Ro 3:25
1Jn 4:9
c Is 50:8
d Ech 13:38, 39
Ebr 10:16, 17
e Sl 110:1
f Ebr 7:25
1Jn 2:1
g Jn 15:10
h 2Ko 4:8, 9
i Sl 44:22
j Jn 16:33
k Ef 6:12

Kolumna 2

KAP. 9

- a Eks 4:22
b Ech 3:25
Ech 7:8
c Eks 24:12
d Ech 26:7
Ebr 9:1
e Ro 4:13
f Dt 10:15
g Mt 1:17
h Ro 2:28
Ap 2:9
i Jn 8:39
Gal 3:29
j Je 21:12
Ebr 11:18
k Jn 1:12, 13
l Gal 4:28
m Je 18:10, 14
n Je 25:21, 24
o Je 25:23
p Mal 1:2, 3
Ebr 12:16

xu'uk xkich' ch'akel lok'el ta stojolal Kristo xchi'uk ti vo'onuk xkich' kastigoe sventa ja' staik koltael li kermanotake, li jchi'iltak ti jmoj jts'unbal xchi'uk **4** ti ja'ik j-israeletike. Chk'otik ta nich'nabiletik^a xchi'uk tstaik li muk'ulale, li tratoetike,^b li Mantal ak'bilike,^c li ch'ul abtelale^d xchi'uk li k'usitik albil sk'oplae.^e **5** Ja' te lik talel sts'unbalik ta stojolal li jmoltotaktike^f xchi'uk ja' te lik talel sts'unbal^g li Kristoe. Li Dios ti oy ta tjojolaltik jkotoltike ak'o yich' ich'el ta muk' sbatel osil. Jechuk.

6 Pe ma'uk sk'an xal ti mu'yuk xk'ot ta pasel li k'usi yaloj sk'op Diose. Yu'un ma'uk sk'an xal ti ja' xa melel «Israel» skotol li buch'utik ta Israel likemik tale.^h

7 Yu'un ak'o mi ja'ik snitilulal Abraan, ma'uk sk'an xal ti ja' xa xnich'nab Abraanⁱ ta sat li Diose, yu'un xi ts'ibabile: «Li anitilulal albil sk'oplae te chlik talel ta stojolal li Isaake».^j **8** Taje ma'uk sk'an xal ti ja' xnich'nab Dios skotol li xnich'nab Abraane,^k yu'un ja'ik no'ox li buch'utik chvok'ik ta skoj li k'usi albile,^l taje ja'ik li melel xnich'nab Abraane. **9** Yu'un xi chal li k'usi albile: «Ja' jech ora chital k'ucha'al avie, va'un vok'em xa ox yol li Sarae».^m **10** Ma'uk no'ox ta stojolal li Sarae, yu'un ja' jech k'ot ta stojolal Rebeka ek k'alal la xchi'in vach ta jun no'ox vinik ti ja' xnich'nab li jmoltotik Isaake;ⁿ

11 yu'un k'alal mu'yuk to'ox vok'emik xchi'uk k'alal mu'yuk to'ox spasojik li k'usi lek xchi'uk li k'usi chopole, ti chich'ik t'ujel ta sventa li k'usi tsk'an tpsas Diose, ti ma'uk ta skoj yabtel krixchanoetike, ti ja' ta skoj li buch'u chtakan ta ik'ele, **12** xi albat li Rebekae: «Tsmosoin sbankil li its'inale».^o **13** Yu'un jech k'ucha'al xi ts'ibabile: «La jk'an li Jakobe, yan li Esaue la jp'aj».^p

14 ¿K'usi xu' xkaltik un cha'a? ¿Mi mu'yuk tuk'ilal yu'un li

Diose? ¡Mu jechuk!^a **15** Xi laj yalbe Moises li DiOSE: «Ta jk'uxubin li buch'u ta jk'an ta jk'uxubine, chhak'be yil xk'uxul ko'on-ton li buch'u ta jk'an chhak'be yil xk'uxul ko'ontone».^b **16** Ja' yu'un cha'a, ma'uk ta skoj no'ox stuk li buch'u chich' t'ujele o ti chak'be yipale, ja' ta skoj ti oy k'uxubinel yu'un li DiOSE.^c **17** Li DiOSE xi laj yalbe faraon li ta Ts'ibetike: «Ti jech laj kak' to xakuxie, yu'un ja' ta atojalal ta jk'an chhak' ta ilel ju'elal sventa xich' pukel ta spejel balumil li jbie».^d **18** Ja' yu'un, mi oy buch'u tsk'an chk'uxubine, chk'uxubin, pe mi tsk'an ti oy buch'u ak'o tsatsubuk yo'ontone, tsatsubtasbe yo'ontone.^e

19 Ja' yu'un xi chavalbune: «¿K'u yu'un chal ti oy to paltaile?»^f ¿Buch'u tskontrain li k'usi tsk'an yo'ontone?»^g. **20** Vinik, ¿buch'uot avaloj ti chatsak ta k'op li DiOSE?^f Li k'usi patbile, ¿mi lek van ti xi chalbe li buch'u patvane: «¿K'u yu'un ti jech la apatune?»^g **21** ¿Mi mu oyuk ta yok sk'ob k'usi tspasbe achel^h li jpatp'ine, ti ta jtos no'ox achel xu' spas junuk vaso ti oy lek stue xchi'uk junuk vaso ti mu'yuk stue? **22** Ak'o mi oy ta yo'onton tsk'an chak' ta ilel sk'ak'al yo'onton Dios ta stojolal li chopol krixchanoetike xchi'uk ti chak' ta ilel li sju'ele, jal la sts'ikbe li krixchanoetik taje ti jechik k'ucha'al vaso ti ja' te tsk'an chak' ta ilel li sk'ak'al yo'ontone, yu'un meltsanbilik sventa xich'ik lajesel. **23** Va'un, li k'usitik taje ti ja' sventa chak' ta ilel li sk'ulejal smuk'ulal ta stojolal li vasoe-tik ti k'uxubinbilike,ⁱ ti laj xa ono'ox xchapan ta sventa li muk'ulale, **24** ja' xkaltik, li vo'otike, ti ma'uk no'ox la stakutik ta ik'el ta stojolal li judaetike, yu'un la stak ta ik'el xtok ta stojolal li jyanlumetike,^j ¿k'usi xu' xkaltik

9:19 *O «chopolile».

KAP. 9

a Dt 32:4
Job 34:10

b Eks 33:19

c Tit 3:4, 5

d Eks 9:16

e Eks 10:1
Eks 14:4

f Job 40:2

g Is 29:16
Is 45:9

h Is 64:8
Jer 18:6

i 1Te 5:9

j Ro 11:13
Ef 3:6

Kolumna 2

a Ef 2:12

b Os 2:23
Mt 21:43
1Pe 2:10

c Os 1:10
Gal 3:26

d Os 1:10
Ro 11:4, 5

e Is 10:22, 23

f Is 1:9

g Ro 10:20

h Ro 4:11
Flp 3:9

i Is 8:14
Lu 20:17, 18
1Ko 1:23

j Sl 118:22
Mt 21:42

k Is 28:16
Ro 10:11
1Pe 2:6

ta sventa taje? **25** Jech k'ucha'al xi yaloj xtok ta svun Osease: «Li buch'utik ma'uk jteklumale^a chkal ti ja' <jteklumale), li buch'u mu'yuk k'anbile <k'anbil chk'ot»;^b **26** xchi'uk ti bu xi laj avich'ik albele: «Li vo'oxuke ma'uk jteklumaloxuk xie ja' te chavich'ik albel <xnich'nab kuxul Dios».^c

27 Jech xtok, xi ch-avan ta stojolal Israel li Isaiase: «Ak'o mi ja' jech yepal k'ucha'al ji* ta nab li xnich'nab Israele, jutuk no'ox li buch'utik chkole».^d

28 Yu'un chchapan krixchanoetik li' ta balumil li Jeovae,^e lek chapal tpsas xchi'uk anil tpsas».^e

29 Jech xtok, jech k'ucha'al xi xa ono'ox yaloj li Isaiase: «Ti manchukuk laj yak' oy buch'u kuxul chkom li Jeova* ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike,^f lijk'o-utik k'ucha'al Sodoma ti jechuke xchi'uk jech lijkomutik k'ucha'al Gomorra ti jechuke».^f

30 ¿K'usi xu' xkaltik un cha'a? Ak'o mi mu'yuk la sa'ik tuk'ilal li jyanlumetike, la staik li tuk'ilal^g ti ja' tuk'ilal ta sventa li xch'unel o'ontonale;^h **31** ak'o mi la sa'ik tuk'il mantal li Israele, mu'yuk bu la staik li mantal taje. **32** ¿K'u yu'un ti jech k'ot ta pasele? Yu'un k'alal la sa'ik li mantale, yalojik ti ta skoj no'ox yabtel tstaik, ma'uk la sa'ik ta sventa li xch'unel yo'ontonike. La smak* yakanik ta skoj li «ton ti tsmak akanile»;ⁱ **33** jech k'ucha'al xi ono'ox ts'ibabile: «¡K'elavilik! Te chak' ta Sion li ton/ ti tsmak* akanile xchi'uk li ton ti chjipvan ta lume, pe mu'yuk tsta lo'lael li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta stojolale».^k

10 Kermanotak, ta slekil ko'onton ta jk'anbe vokol Dios ta stojolal li j-israeletike, ti jech ta jpase ja' sventa skoleba-

9:27 *O «yi». 9:28, 29 *K'elo Apendise A5. 9:29 #K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike. 9:32 *O «st'abes». 9:33 *O «tst'abes».

lik.^a **2** Yu'un chkalboxuk sk'oplal ti ta sjunul yo'onton yich'o-jik ta muk' li Diose;^b pe ja' no'ox ti mu sna'ik k'uxi lek ta pasele; **3** ja' yu'un, ta skoj ti mu xojtikinik li tuk'ilal yu'un Diose^c xchi'uk ti k'ajomal no'ox tsa' stuk'ilal stukike,^d mu'yuk la stsakik ta muk' li tuk'ilal yu'un Diose.^e **4** Yu'un ja' slajeb Mantal^f li Kristoe sventa staik tuk'ilal skotol li buch'utik chak' xch'unel yo'ontonike.^g

5 Yu'un xi la sts'iba Moises ta sventa li tuk'ilal chich' tael ta Mantale: «Li buch'u chch'un li mantale ja' chkuxi-o».^h **6** Pe xi chich' albel sk'oplal li tuk'ilal ta sventa li xch'unel o'ontonale: «Mu xiuk xaval ta avo'ontone:ⁱ «¿Buch'u chmuy batel ta vinajel?»^j taje ja' sventa xik' yale li Kristoe; **7** o: «¿Buch'u xyal batel ta xab?»^k taje ja' sventa chich' cha'kuxesel li Kristoe». **8** Yu'un çk'usi chal li sk'op Diose cha'a: «Te nopol oy ta atojolal li mantale, te no'ox oy ta ave xchi'uk ta avo'onton»,^l ja' xkaltik, li «mantal» ta sventa xch'unel o'ontonal ti yakal ta jcholtike. **9** Yu'un mi jamal chachol batel ti ja' Kajvaltik li Jesuse^m xchi'uk mi chach'un ta avo'onton ti ja' cha'kuxesat yu'un li Diose, chata akolel un bi. **10** Yu'un ta ko'ontontik chkak' xch'unel ko'ontontik ta sventa li tuk'ilale, pe ta kekik jamal chkaltik ta stojolal krixchanoetikⁿ ta sventa li kolebale.

11 Yu'un xi chal li Ts'ibetike: «Mu'yuk chljaj ta lo'lael li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta stojolale».^o **12** Yu'un mu'yuk jellel li judaetik xchi'uk li jgresiaetike,^p jun no'ox Kajvaltik oy ku'un jkotoltik, chak'be bendision skotol li buch'utik chk'anbat vokole. **13** Yu'un «skotol li buch'u tsk'an vokol ta sbi Jeovae* ja' chkol».^q **14** Ak'o mi jech, çk'uxi xa no'ox

10:7 *K'elo Glosario, xab. 10:13, 16 *K'elo Apendise A5.

KAP. 10

- a Ro 9:3, 4
b Ech 21:20
Gal 1:14
c Ro 1:16, 17
d Lu 16:15
Flp 3:9
e Lu 7:29, 30
f Mt 5:17
Ro 7:6
Ef 2:15
Kol 2:13, 14
g Gal 3:24
h Le 8:5
Gal 3:12
i Dt 9:4
j Dt 30:12
k Dt 30:13
l Dt 30:14
m Ech 16:31
n 1Ko 9:16
2Ko 4:13
Ebr 13:15
o Is 28:16
Ro 9:33
p Ech 15:7-9
Gal 3:28
q Joe 2:32
Ech 2:21

Kolumna 2

- a Mt 28:19, 20
b Is 52:7
Ef 6:14, 15
c Is 53:1
Jn 12:37, 38
d Jn 4:42
e Sj 19:4
Ech 1:8
f Mt 10:5, 6
Ech 2:14
g Dt 32:21
h Ro 9:30
i Is 65:1
j Is 65:2

KAP. 11

- k 1Sa 12:22
Jer 31:37

tsk'anbeik vokol mi mu'yuk bu yak'oj xch'unel yo'ontonik ta stojolale? Jech xtok, çk'uxi xa no'ox chak' xch'unel yo'ontonik ta stojolal mi mu'yuk bu ya'iojbeik sk'oplale? Jech xtok, çk'uxi xa no'ox cha'ibeik sk'oplal mi mu'yuk buch'u chchol mantale? **15** Jech xtok, çk'uxi xa no'ox chchol mantal mi mu'yuk buch'u chtakatik batele?^a Jech k'ucha'al xi ono'ox ts'ibabile: «[Toj k'upil sba yakan li buch'utik chalik batel lekil a'yejetik ta sventa li k'usitik lekel]».^b

16 Ak'o mi jech, mu skotollik la xch'unik li lekil a'yejetike. Yu'un xi chal li Isaiase: «Jeova,* çbuch'u laj yak' xch'unel yo'onton ta sventa li k'usi laj kalkutike?».^c **17** Ja' yu'un, ja' to chak' xch'unel yo'onton jun krixchano mi laj xa ox ya'i li mantale.^d Jech xtok, ja' to chka'itik k'alal oy buch'u chcholbe sk'oplal li Kristoe. **18** Pe xi chkale: ma'uk ti yu'un mu'yuk ya'iojike, çmi mu jechuk? Yu'un «li ya'yeje laj yich' a'iel ta sp'ejel balumil xchi'uk k'ot k'alal to ta sti'iltak sp'ejel balumil ti bu oy jnakejetike».^e **19** Pe xi to chkal xtoke: ma'uk ti yu'un mu'yuk laj ya'i li Israele, çmi mu jechuk?^f Xi ba'yel laj yal li Moises: «Chkak' it'ixajanik ta stojolal li jyanlumetike; tsots chkak' likuk sk'ak'al avo'ontonik ta stojolal jun bol jteklum».^g **20** Pe tsatsub lek yo'onton li Isaiase xchi'uk xi chale: «La staikun li buch'utik mu'yuk bu tsa'ikune;^h laj yojtikinikun li buch'utik mu'yuk bu tsjak'ik jk'oplale».ⁱ **21** Pe xi chal ta sventa li Israele: «Sjunul k'ak'al xye'et jk'ob ta stojolal jun jteklum ti tstoy sbaik xchi'uk ti tsots yo'ontonike».^j

11 Ja' yu'un xi chkale: mu'yuk la sp'aj steklumal li Diose, çmi mu jechuk?^k iMo'oj ta mele! Yu'un j-israelun ek, te likemun talel ta snitlulal Abraan ta snitlulal Benjamin. **2** Li Diose mu'yuk bu la sp'aj li steklumal

ti ba'yel la st'uje.^a ¿Mi yu'un mu xana'ik k'usi chal li Ts'ibetik ta sventa Elias ti la stik'-be smul Israel ta stojolal Diose? **3** «Jeova,* laj xa smilik li j-al-k'opetik avu'une, laj xa silinik li skajleb matanaletik avu'une, jtuk xa likom xchi'uk tsk'an tsmilikun».^b **4** Ak'o mi jech, ¿k'usi lek Jamal tak'bat yu'un li Diose? «Oy to vukmil viniketik ku'un ti mu'yuk bu skejanoj sbaik ta stojolal Baale».^c **5** Ja' yu'un, li avi k'a-k'al eke, oy k'uk yepalik^d ti t'ujbilib kolyal li slekil yutsil o'ontonale. **6** Va'un cha'a, mi ja' ta skoj slekil yutsil o'ontonale,^e ma'uk xa ta skoj abtelal;^f ti jechuke, ma'uk xa slekil yutsil o'ontonal li slekil yutsil o'ontonale.

7 ¿K'usi xu' xkaltik un cha'a? Li k'usi la sa'ik ta sjunul yo'onton li j-israeletike mu'yuk bu la staik, pe la staik li buch'utik t'ujbilibike.^g Li yantike laj yich'ik pimubtasbel ti k'u yelan sna'ik snopele;^h **8** jech k'ucha'al xi ono'ox ts'ibabile: «Laj yak' Dios ti ak'o ochuk tajej svayelike.ⁱ Ak'o mi oy satik, mu xilik; ak'o mi oy xchikinik, mu xa'ik, jech-o k'alal ti li avie».^j **9** Xi chal ek li Davide: «Ak'o k'otuk k'ucha'al yakel ta ch'ojon li sve'elike,* ta pets', ta ton ti tsmak^k akanile xchi'uk ak'o k'otuk ta stojol smulik; **10** ak'o makuk satik sventa mu xa xilik xchi'uk ak'o vujk'ijuk li spatike».^k

11 Ja' yu'un xi ta jak'e: ¿mi lomik-o ta j-ech'el k'alal la smak* yakanike? ¡Mo'oj ta melel! Pe ta skoj ti la sa' smulike, ja' tsta-o skolelik li jyanlumetike, va'un ta x-it'ixajik-o.^l **12** Ja' yu'un, mi ja' tsta-o sk'ulejal jyanlumetik li smul la spasike xchi'uk mi ja' sk'an xal k'ulejal ta stojolal jyanlumetik^m ti k'alal jutukajike, jmas to tsta sk'ulejalik mi ts'aki skotol ti k'u yepalike!

11:3 *K'elo Apendise A5. 11:9 *Literal «xmexaika». #O «tst'abes». 11:11 *O «st'abes».

- KAP. 11
- a Eks 19:5
Sl 94:14
- b 1Re 19:2, 14
- c 1Re 19:18
- d Ro 9:27
- e Ef 1:7
Ef 2:8
- f Gal 2:15, 16
- g Jn 1:11, 12
- h 2Ko 3:14, 15
- i Is 29:10
- j Dt 29:4
- k Sl 69:22, 23
- l Dt 32:21
Ro 10:19
- m Ro 9:23, 24
- Kolumna 2
- a Ech 9:15
Gal 1:15, 16
Ef 3:8
- b Ech 28:30, 31
Kol 1:23
2Ti 4:5
- c Mt 21:43
- d 1Ko 10:12
- e Ech 15:14
- f Mt 21:43
- g Ef 2:8
- h Ro 2:4
- i Mt 23:38

13 Ja' yu'un, ta jk'o'ponoxuk ti vo'oxuk jyanlumoxuke. Yu'un jna'oj ti jtkabkolun ta stojolal li jyanlumetike,^a ja' yu'un kich'oj ta muk' li kabtele^b **14** yo' jk'el mi xu' x-it'ixaj ku'un li jteklumale sventa jech xu' xkolik jayvo'uk. **15** Jipbil tenbil komik^c yu'un Dios, ta skoj taje, jam be sventa skotol krixchanoetik ta spejel balumil yo' xcha'ta yav ti k'u yelan xil sbaik xchi'uk Diose. Ti jech k'ot ta pasele, ¿k'u van yelan mi ik'atik sutel yan veltae? Xko'olaj k'ucha'al tsta xkuxlejalik ta skoj ti chamemik to'ox xkaltike. **16** Jech xtok, mi ch'ul li jvok'pan ti ba'yel chich' ak'bel li Diose, ch'ul k'otem sjunul li pane, jech xtok, mi ch'ul li yibel jpets te'e, ch'ul k'otem ek li sk'obk'obtake.

17 Ja' yu'un, mi laj yich' jekbel lok'el jlomuk li sk'obk'obtake, mi te laj avich' ts'akel xchi'uk mi te xa tsakal ak'oplal ek li ta bendision chak' yibel oli-va te'e manchuk mi te'tikal oli-vaote, **18** mu me xatoyetuk xa ta stojolal li sk'obk'obtake. Pe mi xatoyet xa chava'i abae,^d vuleso me ta ajol ti ma'uk avikojbe li yibele, yu'un ja' yikojot li stuke. **19** Xi chavale: «Laj yich' jekel lok'el li jlom sk'obk'obtake sventa vo'on te chkich' ts'akel».^e **20** ¡Melel ma' taje! Laj yich'ik jekel lok'el ta skoj ti ch'abal xch'unel yo'ontonike,^f pe li vo'ote ja' ta sventa xch'unel avo'onton ti lek va'alote.^g Mu me xatoyetuk xapas aba; ja' lek xi'an no'ox. **21** Yu'un mi mu'yuk laj yak' ta perton Dios li sbats'i k'obk'obtake, mu'yuk chak'ot ta perton ek. **22** Tsako ta muk' li slekil yo'onton xchi'uk li stojol mulil chak' Diose.^h Chich' stojol smulik li buch'utik p'ajik* xae,ⁱ pe oy slekil yo'onton Dios ta atojolal sventa te xakom-o li ta slekil yo'ontone, yu'un mi mo'oje, chavich' tuch'el

11:22 *O «ts'ujik».

lok'el ek. **23** Jech li stukik eke, mi lik yak' xch'unel yo'ontonike, ta xich'ik ts'akel yan velta;^a yu'un xu' sts'akatik yan velta yu'un li Diose. **24** Yu'un mi te laj avich' tuch'el lok'el li ta te'tikal olivae xchi'uk ti mu ono'ox staleluk jech chich' pasel ti laj avich' ts'akel li ta ts'unbolal oliva te'e, jmas to oy srasonal sventa chich'ik ts'akel yan velta ta oliva te' li sbats'i k'obk'obtak ono'oxe!

25 Ermanoetik, mu jk'an ti xch'ay ta ajolik li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplale^b sventa mu pijuk xa xava'i abaik: yu'un li jlom j-is-raeetik laj yich'ik pimubtasbel ti k'u yelan sna'ik snopele, ja' to mi ochik li jyanlumetik ti lek ts'akal ti k'u yepalike, **26** va'un ja' jech tsta skolel li Israele.^c Jech k'ucha'al xi ono'ox ts'ibabile: «Te chlok' talel ta Sion li jkoltavanenje^d xchi'uk chch'ak lok'el ta stoljal Jakob li k'usitik toj chopol chich' pasele. **27** Taje ja' li trato ta jpas xchi'ukik^e k'alal mi la jlok'esbe li smulike».^f **28** Melel, k'otik ta yajkontra Dios ta skoj ti la sp'ajik lekil a'yejetik sventa jech xu' xatabeik sbalil li vo'oxuke, pe ta sventa ti t'ujvan li Diose, jlome ja' to yamigotak Dios ta skoj li k'usitik xa ono'ox albil li smoltotakike.^g **29** Mu'yuk chopol cha'i sba ta ts'akal k'alal chak' matanaetik xchi'uk k'alal chtakvan ta ik'el li Diose. **30** Jech k'ucha'al mu'yuk to'ox la ach'unbeik smantal Dios^h li ta vo'nee, pe li avie lak'uxubinatik' ta skoj ti mu'yuk bu la xch'unik mantale,ⁱ **31** ti jech mu'yuk la xch'unik mantal eke ja' sventa ak'o xataik k'uxubinel li vo'oxuke, pe ja' no'ox jech xu' xlik staik k'uxubinel ek. **32** Li Diose yak'oj ti jechikuk k'ucha'al jchukeletik ta skoj ti mu xch'unik mantal skotolike^k sventa xk'uxubinatk skotolik.^l

33 jBats'i mu'yuk spajeb li sk'ulejal Diose, li sp'ijile xchi'uk li yojtkinobil yu'une! jMu ta-

KAP. 11

a Ech 2:38

b Ef 3:5, 6

c Ro 2:29
Ro 9:6
Gal 3:29

d Sl 14:7

e Is 59:20, 21

f Is 27:9

g Dt 10:15

h Ef 2:1, 2

i Ech 15:7-9

j Ech 7:51

k Ro 3:9

l 1Ti 2:3, 4

Kolumna 2

a Is 40:13

Da 4:35

b Job 41:11

KAP. 12

c Ro 6:13

d 2Ko 7:1
1Pe 1:15

e 2Ti 1:7

f Ef 4:23, 24

g 1Ti 4:15

h Pr 16:18
Gal 6:3
1Pe 5:5

i Ef 2:8

j 1Ko 12:12

k 1Ko 12:25

l Ef 3:7

baj li chapanel yu'une xchi'uk mu xljaj ta a'ibel smelolal li sbee! **34** Yu'un «jbuch'u xojtkinbe snopben li Jeovae^a o mi oy van buch'u chtojbtasat?».^a **35** O «jmi oy van buch'u k'usi ak'bil ba'yuk sventa tstoje suturel?».^b **36** Yu'un ja' spasojskotol li k'usitike, ja' yikoj xchi'uk ja' ta stojalal ti jech oye. Ja'uk no'ox stuk ak'o yich' ich'el ta muk' sbatelo sil. Jechuk.

12 Jech oxal, ermanoetik, tsots ta jk'anboxuk vokol ta xk'uxul yo'onton Dios ti ak'o xavak'ik ta kuxul matanal li abek'talike,^c ti ch'uluks,^d ti ak'o xch'am li Diose, ti ja' jun ch'ul abtelal ti bu chatunesik ti k'u yelan xatobjobik ta snopele.^e **2** Mu xa me jechuk xapasik k'ucha'al tpsas kotol li k'usitik oy ta balumile;^f ja' lek jelo anopbenik' sventa xjel atalelalik, sventa xavak' venta atukik^g li k'usi leke, li k'usi ch'ambile xchi'uk li k'usi tuk' tsk'an yo'onton Diose.

3 Xi chkalbe ta slekil yutsil o'ontonal ta jujuntal li buch'utik te jmojsyo'oxuke: ti mu me snopik ti muk' sk'oplal cha'i sbaik;^h ja' ak'o snopik li k'usi chak' ta ilel li lekil nopbenale, ja' ti k'u yelan ak'bil xch'unel yo'ontonik yu'un Diose.ⁱ **4** Ep ta tos sts'akalul li jbek'taltike,^j ak'o mi jech, mu parejouk yabtelik jujutos, **5** ja' jechutik ek, ak'o mi eputik, jun no'ox jbek'taltik ta skoj ti jmojsyo'utik xchi'uk Kristoe, jmojsjts'akoj jbatik ta jujuntal.^k **6** Jech oxal, ta skoj ti jelel jmotontik ta sventa li slekil yutsil o'ontonal ak'bilutike,^l mi ja' ta sventa albil k'ope, ak'o kaltik batel albil k'op ti k'u yepal li xch'unel o'ontonal ak'bilutike; **7** mi ja' ta sventa abtelale, ak'o jpastik batel li abtelal taje; mi oy buch'u staoj smoton chchanubtasvane,

11:34 *K'elo Apendise A5. **12:2** *O «li k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile.

ak'o chanubtasvanuk batel;^a **8** mi ja' li buch'u tspat o'ontonale,* ak'o spat batel o'ontonal;^{ab} mi ja' li buch'u oy k'usi tspuke, ak'o mu sjalan sba ta spukel;^c mi ja' li buch'u chbeiltasvane, ak'o me yak' ta yo'onton ta mel;^d mi ja' li buch'u chk'uxubinvane, kuxetuk me yo'onton jech ak'o spas.^e

9 K'anvananik me ta mel, mu me jeche'uk no'ox xavalik.^f P'ajik li k'usi toj chopole;^g nap'an abaik ta stojolal li k'usi leke. **10** Sk'an me oyuk xk'uxul avo'ontonik xchi'uk sk'an me xak'anik li achi'ilik ta ch'unolajele jech k'ucha'al sk'anoj sbaik ta jujantal li buch'utik xchi'il sbaik ta vok'ele. Ta sventa ti k'u yelan chavak'ik ta ilel ti cha-ich'vanik ta muk'e, ba'yel me jech xapasik.^h **11** Baxbolukoxuk me,* mu me ch'ajukoxuk.ⁱ Ak'o yak' atsa-tsalik li ch'ul espiritu.^j Tunanik ta mosoil ta stojolal li Jeovae.^{ak}

12 Kuxetuk avo'ontonik yu'un li spatobil o'ontonale. Kuchuk me avu'unik ak'o mi oy tsots avokolik.^l Pasilanik-o me orasion.^m

13 Ak'beik ti k'u yepal k'usi chtun yu'un li buch'utik ch'ule.ⁿ Nopuk-o me xava'iik ti lek xach'amvanike.^o **14** Ak'beik-o me bendision li buch'utik chkontrainvanike;^p ak'beik-o bendision, mu me xachopol k'optaik.^q

15 Kuxetuk me avo'onton achi'uk li buch'utik xkuxet yo'ontonike; ok'an me achi'ukik li buch'utik ch-ok'ike. **16** Ja'uk me jech xavilik yantik jech k'ucha'al chavil aba atukike; mu me xanopik ti toyol xa ak'oplalike, bik'ituk me ak'oplal xava'i abaik.^r Mu me pi'juk xa xava'i aba atukik.^s

17 Mu me chopoluk k'usi xapakbe abaik sutel.^t Ja'uk me xapasik li k'usi toj lek chil skotol

12:8 *O «li buch'u chtojobtasvane». *O «ak'o tojjobtasvanuk batel». **12:11** *O «Ak'ik me persa». **12:11, 19** *K'elo Apendise A5.

KAP. 12

- a 1Ti 5:17
- 1Pe 4:10, 11
- b 2Ti 4:2
- c Dt 15:11
- 2Ko 8:2
- d 1Te 5:12
- 1Pe 5:2
- e Ef 4:32
- f 1Ti 1:5
- Snt 3:17
- 1Pe 1:22
- g Sj 97:10
- Pr 8:13
- h Flp 2:3
- i Pr 13:4
- j Ech 18:24, 25
- k Ro 6:22
- l Ech 14:22
- m Flp 4:6
- 1Te 5:17
- n Pr 3:27
- 1Jn 3:17
- o 1Pe 4:9
- 3Jn 8
- p Mt 5:44
- Lu 6:27, 28
- q Snt 3:9, 10
- r Lu 14:10
- Lu 22:24-26
- Jn 13:14
- Flp 2:3
- s Job 37:24
- Pr 3:7
- t 1Te 5:15
- 1Pe 2:23
- 1Pe 3:9

Kolumna 2

- a 2Ti 2:24
- Ebr 12:14
- Snt 3:18
- b Le 19:18
- Mt 5:39
- c Dt 32:35
- Ebr 10:30
- d Pr 25:21, 22
- e Eks 23:4
- Mt 5:44
- Lu 6:27

KAP. 13

- f Tit 3:1
- 1Pe 2:13, 14
- g Jn 19:10, 11
- h Ech 17:26
- i 1Pe 2:13, 14
- j 1Pe 3:13

krixchanoetike. **18** Ti bu k'alal xu' chavilike junuk me avo'ontonik xchi'uk skotol li krixchanoetike.^a **19** Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, mu me xapak ak'oplalik, ja' ak'o yak' sk'ak'al yo'onton^b Dios ta stojolal li k'usi chopole, yu'un xi ts'ibabile: «Vo'on oy ta jba ta jpak; vo'on chkak'be stojol», xi li Jeovae». ^{ac} **20** Pe «mi chvi'naj li avajkontrae, ak'bo sve'el; mi cha'i takiti'ile, ak'bo k'usi yuch'; yu'un mi jech chapse, ta xatokanbe tsanal ak'al ta sjol». ^{ad} **21** Mu me xavak' ak'o stsalot li k'usi chopole, ja' tsalo-o ta sventa k'usi lek li k'usi chopole.^e

13 Skotol krixchanoetik sk'an xch'unbeik smantal li buch'utik oy yabtelik ti mas muk' sk'oplalike,^f yu'un jech tsk'an Dios ti oy yabtelike;^g li buch'utik oy yabtelike ja' te ak'bilik yu'un Dios ti bu oyike. ^h **2** Ja' yu'un, li buch'u mu'yuk chch'unbe smantal li buch'u oy yabtele kontra chil li k'usi xchapanoj Diose; li buch'utik skontrainojik taje tsa' xchapanel stukik. **3** Li buch'utik chventainvanike mu'yuk xi'elal k'alal lek li k'usi chich' pasele, ja' chak' xi'el k'alal oy k'usi chopol chich' pasele.ⁱ ¿Mi chak'an mu'yuk chaxi'ta li buch'u oy yabtele? Ja' paso-o li k'usi leke,^j va'un tsk'upil k'optaik; **4** yu'un ja' yajtunel Dios ta atojolal sventa alekikal. Pe xi'an me mi ja' yakal chapas li k'usi chopole: yu'un mu jeche'uk no'ox ti stsakoj s-espadae. Ja' yajtunel Dios, ja' jpak'k'oplalil sventa chak' ta ilel sk'a-k'al o'ontonal* ta stojolal li buch'utik tspas k'usi chopole.

5 Ja' yu'un, oy lek srasonal ti xach'unbeik li smantale, ma'uk

12:20 *Ja' xkaltik, ta jk'unibtasbetik yo'onton xchi'uk ta xkulesbetik stsatsal yo'onton li krixchanoe. **13:1** *Ja' xkaltik, ti oy buch'utik mas tsots yabtelike, pe ti ja' ajvalil yu'unik li Diose. **13:4** *O «chak' kastigo».

no'ox ta sventa li k'ak'al o'ontonal taje, ja' ta skoj li ajol avo'ontonik xtoke.^a **6** Ja' ta skoj ti chatojik ek li patane; yu'un ja'ik yajtuneltak Dios ta stojolal krixchanoetik ti jech chtunik-o batel ta sventa li abtelal taje. **7** Ak'beik li k'usi staik-o ta jujuntale: li buch'u tsk'an patane ak'beik patan;^b li buch'u tsk'an oy k'usi tojbele ak'o yich' tojbel; li buch'u tsk'an xi'taele ak'o yich' xi'tael;^c li buch'u tsk'an ich'el ta muk'e ak'o yich' ich'el ta muk'.^d

8 Mu me xasa' jset'uk* avilik ta stojolal buch'uuk no'ox, k'ano abaik ta jujuntal;^e yu'un laj xa spas skotol k'usi chal mantal li buch'u tsk'an xchi'ile.^f **9** Yu'un li mantaletik «mu xalo'la anup achi'il,^g mu xamilvan,^h mu xael-k'aj,ⁱ mu xapich' o'ontavan»^j xchi'uk skotol li yan mantaletik oye xi no'ox smelolal ta jayp'el k'ope: «Sk'an me kak'an achi'il jech k'ucha'al ak'anoj aba atuke».^k **10** Mu'yuk k'usi chopol tspace xchi'il li buch'u k'anvaneme;^l yu'un li buch'u k'anvaneme kot xa ta pasel yu'un li mantale.^m

11 Ja'uk me jech xapasik, yu'un xavojtikinbeik yorail li vo'oxuke, yu'un ja' xa yorail ti xajulavike,ⁿ yu'un mas xa nopol oy jkolebaltik li avie, mas nom to'ox oy k'alal lijpas ta jch'unolajele. **12** Solet yochel xa ak'obal; po'ot xa sakub osil; ja' yu'un mu xa jpastik li k'usi chich' pasel ta ak'obale,^o ja' xa jtunestik li yabtejbtak luse.^p **13** Ja'uk me jpastik li k'usi lek^q ti ja' no'ox chich' pasel ta k'ak'altike, mu jpastik k'inetik ti solet mu'yuk xa smelolale xchi'uk mu xijyakub, mu jpastik chopol chi'inejbail ta vayel xchi'uk talelal ti toj k'exlal sbae,^r mu jtsak jbatik ta k'op xchi'uk mu xij-it'ixaj.^s **14** Ti k'u-

13:8 *O «jutebuk». **13:11** *O «xavik' asatike». **13:13** *Li ta griego k'ope ja' aselgeia. K'elo Glosario, talelal toj k'exlal sba.

KAP. 13

- a 1Pe 2:19
1Pe 3:16
b Mt 22:21
Mr 12:17
Lu 20:25
c Pr 24:21
d 1Pe 2:13, 17
e Kol 3:14
1Ti 1:5
1Jn 4:11
f Gal 5:14
Snt 2:8
g Eks 20:14
Mt 5:27, 28
1Ko 6:9, 10
h Je 9:6
Dt 5:17
i Eks 20:15
j Eks 20:17
k Le 19:18
Mt 22:39
l Lu 6:31
2Ti 2:24
m Mt 22:37-40
n Lu 21:36
1Te 5:6
o Ef 5:10, 11
p 2Ko 6:4, 7
Ef 6:11
1Te 5:8
q 1Pe 2:12
r Ef 4:19
1Pe 4:3
s 2Ko 12:20

Kolumna 2

- a 1Ko 11:1
Gal 3:27
Ef 4:24
b Gal 5:16

KAP. 14

- c Ro 15:1
1Te 5:14
d Kol 2:16
e Mt 7:1
Snt 4:12
f 1Ko 4:4
g Gal 4:10
h Kol 2:16
i 1Ti 4:4
j 1Ko 10:31
k 1Ko 6:19, 20
l Sl 146:2
1Pe 4:1, 2
m 1Te 4:14
n 1Te 5:10
Ap 1:17, 18

sie, ja' chanbeik stalelal li Kajvaltik Jesukristoe,^a mu ja'uk ti ba'yel xa chanopbeik lek sk'oplal li k'usi tsk'an bek'ete.^b

14 Ch'amik me ta sjunul avo'ontonik li buch'u k'un xch'unel yo'ontone,^c pe mu me ja'uk sventa xachapanik jech k'ucha'al chanop atukike. **2** Li krixchanoe xch'unoj ti xu' tsalajes skotole, pe itaj no'ox tslo' li buch'u k'une. **3** Li buch'u tsaljese mu me slaban li buch'u mu'yuk tsaljese, jech xtok, li buch'u mu'yuk tsaljese mu me xchapan li buch'u tsaljese,^d yu'un ch'amibil xa yu'un Dios ta sjunul yo'onton. **4** ¿Buch'uot ti chachapan li yan jtunele?^e Yu'un ja' chal stuk yajval mi xu' te va'al chkom o mi chyal ta lum.^f Ta melet, te va'al chkom, yu'un xu' yu'un Jeova* ti te va'al chkom yu'une.

5 Oy jlom ti tsots sk'oplal cha'ik li jun k'ak'ale;^g li jlom xtoke kol no'ox cha'ik skotol k'ak'al;^h jpeluk me ta yo'onton xch'unojik li k'usi kotem ta nopol yu'unik ta jujuntale. **6** Li buch'u tsots sk'oplal cha'i li k'ak'ale tsotsuk me sk'oplal chil ta sventa Jeova.* Jech xtok, li buch'u chve'e chve' ta sventa Jeova,* yu'un tstojsbe ta vokol Dios;ⁱ li buch'u mu'yuk chve'e mu'yuk chve' ta sventa Jeova,* ak'o mi jech, tstojsbe ono'ox ta vokol li Diose.^j **7** Mu'yuk buch'u junukal ku'untik ti kuxul ta sventa stuke^k xchi'uk mu'yuk buch'u junukal ti chcham ta sventa stuke; **8** yu'un mi kuxulutike, kuxulutik ta sventa Jeova,^m mi chijchamutike, chijchamutik ta sventa Jeova.* Ja' yu'un cha'a, mi kuxulutik o mi chijchamutike, ja' yu'unutik li Jeovae.*^m **9** Yu'un ja' sventa ti cham xchi'uk ti kuxi yan velta li Kristoe sventa xk'ot ta Kajvaltik yu'unik li buch'utik chamemik xchi'uk li buch'utik kuxulike.ⁿ

14:4, 6, 8 *K'elo Apendise A5.

10 Pe çk'u yu'un ti chachapan li avermanoe?^a O çk'u yu'un ti chalaban xtok li avermanoe? Yu'un te va'al chijk'ot jkoltitk ta yeloval xchotleb Dios ti bu chchapanvane.^b 11 Yu'un xi ts'ibabile: «Jamal chkal ta skoj ti kuxulune^c -xi chal li Jeovae-,* tskejan sba skotolik ta jtojolal xchi'uk chalik ta jamal skotolik ti vo'on Diosune».^d 12 Ta jujuntal chchapanutik Dios ti k'u yelan ta jpastike.^e

13 Ja' yu'un, mu xa me jchapan jbatik ta jujuntal,^f ja' lek xiuk xa no'ox k'otuk ta nopel ku'untike: mu me k'usi xkak'tik ti xu' smak* akanile o yan k'usi ti xu' smak-o yakan junuk ermanoe.^g

14 Li vo'one jna'oj xchi'uk k'otem lek ta ko'onton ta stojolal Kajvaltik Jesus ti mu'yuk k'usi ibal sba* ta stuk no'oxe,^h mi yu'un ibal sba chil li jun krixchano, ja' no'ox ibal sba chil stuk. 15 Mi yu'un ta skoj no'ox ave'el chavak'be yat yo'onton li avermanoe, mu xa jechuk yakal chapas k'ucha'al tsk'an li k'anelale.ⁱ Mu ta skojuk no'ox ave'el xasokes li buch'u cham Kristo ta stojolale.^j 16 Ja' yu'un, mu me xavak'ik ta chopol k'optael li k'usi lek chapasike. 17 Yu'un ma'uk sk'an xal ve'el xchi'uk uch'bolajel^k li Ajvalilal* yu'un Diose, yu'un ja' sk'an xal tuk'ilal, jun o'ontonal xchi'uk kuxetel o'ontonal ta sventa li ch'ul espiritue. 18 Yu'un li buch'u chtun ta smoso Kristo jech k'ucha'al taje ch'ambil chk'ot ta stojolal Dios xchi'uk lek ch-ilat yu'un li krixchanoetike.

19 Ja' yu'un, ja' me jpastik-o li k'usi chak' jun o'ontonale' xchi'uk li k'usitik tsatsubtasvan ta jujuntale.^m 20 Iktao xa aba ta sokesbel yabtel Dios ta skoj no'ox ave'el.ⁿ Melel ti sak skotol li k'usitike, pe mu'yuk me lek k'usi

KAP. 14

- a Lu 6:37
Ro 14:4
- b Ech 10:42
2Ko 5:10
- c Is 49:18
- d Is 45:23
- e Ekl 12:14
Mt 12:36
2Ko 5:10
- f Mt 7:1
- g Mt 18:6
1Ko 8:9
1Ko 10:32
- h Mt 15:11
Ech 10:15
1Ti 4:4
- i Ef 5:2
- j 1Ko 8:10, 11
- k 1Ko 8:8
- l Mt 5:9
Ro 12:18
- m 1Ko 14:12
Ebr 10:24
- n Ro 14:3
1Ko 8:11

Kolumna 2

- a 1Ko 8:9
- b Ro 14:13
1Ko 8:13
1Ko 10:24

KAP. 15

- c Ro 14:1
1Te 5:14
- d 1Ko 10:24
- e 1Ko 9:22
Flp 2:4
- f Mr 10:45
Jn 5:30
- g Sl 69:9
- h 1Ko 10:11
2Ti 3:16, 17
2Pe 1:19
- i Ro 5:3, 4
- j Sl 119:49, 50
Ebr 3:6
1Pe 1:10
- k 1Ko 1:11
2Ko 13:11
Flp 2:2
1Pe 3:8
- l Flm 10, 17
- m Jn 6:37

chk'ot ta stojolal li krixchano k'alal oy k'usi tslajes ti tsmak* akanile.^a 21 Ja' mas lek mu xich' ti'el bek'et, yuch'el vino o ti xich' pasel yan k'usitik ti tsmak-o* yakan li avermanoe.^b 22 Li xch'unel avo'ontone ja'ukuk no'ox sna'oj li Diose. Xmuyubaj no'ox li krixchano ti mu'yuk chchapan sba stuk ta sventa li k'usi tspas ti lek chile. 23 Pe mi xchibet yo'ontone, oy xa smul mi la slajese, yu'un ma'uk ta skoj xch'unel yo'onton tslajes. Ta melel, ja' mulil mi ma'uk ta sventa xch'unel o'ontonal chich' pasel skotole.

15 Li vo'otik ti tsotsutike sk'an me jts'ikbetik li buch'utik k'unik ti mu'yuk bu tsotsike,^c mu me ja'uk jpastik li k'usi lek chka'i jtuktike.^d 2 Ta jujuntal ja' jpastik li k'usi lek cha'i yantike sventa slekialik xchi'uk sventa jsatsubtasbetik yo'ontonik.^e 3 Yu'un li Kristo eke ma'uk la spas li k'usi lek cha'i stuke;^f yu'un jech k'ot ta stojolal k'ucha'al xi ts'ibabile: «Jtaoj ta makiel ek ti chchopol k'optaoxuk li jchopolk'optavanejetike».^g 4 Yu'un skotol li k'usitik laj yich' ts'ibael ta vo'nee laj yich' ts'ibael sventa jchanubtaseltik,^h sventa oyuk spatobil ko'ontontik ta skoj ti chkuch ku'untik' xchi'uk ti tspat ko'ontontik' li Ts'ibetike. 5 Avi une, ta skoj ti chak' ak'o kuchuk ku'untik xchi'uk ti chak' spatobil ko'ontontik li Diose, ak'o yak'boxuk li nopbenal jech k'ucha'al snopben ech' li Kristo Jesuse 6 sventa jmojuk^k xchi'uk junuk yech'omal aveik xatoybeik sk'oplal li Dios ti ja' Stot li Kajvaltik Jesukristoe. 7 Jech oxal, ta sjunuluk avo'ontonik ch'amo abaik ta jujuntal' jech k'ucha'al ta sjunul yo'onton la xch'amutik li Kristoe,^m yu'un chich' abel smuk'ulal Dios k'alal jech chich' pasele.

14:20 *O «tst'abes». 14:21 *O «tst'abes-o».

14:11 *K'elo Apendise A5. 14:13 *O «st'abes». 14:14 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 14:17 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

8 Yu'un chkalboxuk ti k'ot ta jtunel li Kristo ta stojolal li buch'utik yich'oj sirkunsision^a ta sventa ti melel xk'opoj li Diose sventa jamal chak' ta a'iel li k'usi albilik yu'un smoltotakike^b 9 xchi'uk sventa stoybeik sk'oplal Dios li jyanlumetik ta skoj ti k'uxubinbilike.^c Jech k'ucha'al xi ono'ox ts'ibabile: «Ja' yu'un, ta jtoy ak'oplal ta stojolal li jyanlumetike xchi'uk ta jk'upil k'opta ta k'eji-moletik li abie»,^d 10 Xi chal yan veltae: «Muyubajanik, muk'tik lumetik, xchi'uk li buch'utik te nakaloxuke»,^e 11 Xi to chal xtoker: «Akotolik muk'tik lumetik, k'upil k'optaik li Jeovae,* akotolik jteklumetik, k'upil k'optaik»,^f 12 Xi to chal yan velta xtoker li Isaiase: «Oy buch'u te chlik tal li ta yibel Jese^g ti tsventan epal lumetike,^h va'un xmuyubaj tsmalaik sventa spasik li k'usi leke»,ⁱ 13 Ak'o yak'boxuk xkuxetel o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal li Dios ti ja' chak' spatobil o'ontonal ta skoj ti apatoj avo'ontonik ta stojolale sventa x-epaj li spatobil avo'ontonik ta sju'el li ch'ul espi-ritue.^j

14 Jna'oj lek, kuni ermanotak, ti nojem ta avo'ontonik li yutsil o'ontonal ta skoj ti oy lek yojtkinobil avu'unike xchi'uk ti xana' k'uxi chap'ijubtas* abaik ta jujuntale. 15 Pe oy k'usitik lek jamal ta jts'ibaboxuk tal sventa jvules ta ajolik yan velta, yu'un laj yak'bun li slekil yutsil yo'ontonal Dios 16 sventa xik'ot ta jajtunel Kristo Jesus ta stojolal li jyanlumetike.^k Ja' batem ta ko'ontonal li ch'ul abtelal ta sventa li lekil a'yejetik yu'un Diose^l sventa xu' xich' ch'amel ta matanal li jyanlumetik ti ch'ultajesbil ta ch'ul espi-ritue.

17 Jech oxal, ta sventa li abtelal laj yak'bun Diose, oy sra-

15:8 *K'elo Glosario, sirkunsision. 15:11 *K'elo Apendise A5. 15:14 *O «chachanubtas».

KAP. 15

a Mt 15:24
Jn 1:11

b Je 22:16-18
SI 89:3

c Ro 9:23, 24

d 2Sa 22:50
SI 18:49

e Dt 32:43

f SI 117:1

g Ap 5:5

h Je 49:10

i Is 11:1, 10
Mt 12:21

j Is 40:31

k Ro 11:13
Gal 2:7, 8

l Ech 20:24

Kolumna 2

a Ech 15:12
2Ko 12:12

b Ech 21:18, 19

c Is 52:15

d Ech 19:21
Ech 20:22

e 1Ko 16:1
2Ko 8:1-4
2Ko 9:2, 12

sonal ku'un sventa xkuxet no'ox ko'ontonal ta stojolal li Kristo Jese. 18 Mi jset'uk* xitoyet xa yu'un ta sventa li k'usi chkale, ja' no'ox ta sventa li k'usi la spas Kristo ta stojolal sventa xch'unik mantal li jyanlumetik ta skoj li k'usi chkale, ta sventa li k'usi ta jpase, 19 ta sventa li senyailtake, ta sventa li k'usitik labal sbae^a xchi'uk ta sju'el li xch'ul espi-ritu Diose; ja' yu'un lek ts'akal la jchol li lekil a'yejetik ta sventa Kristo^b ti te lik ta Jerusalem k'alal to ta Ilirikoe. 20 Ja' yu'un, ja' jech laj kak' ta ko'ontonal ti mu'yuk xa bu chkal batel lekil a'yejetik ti bu ya'iojbeik xa sk'oplal li Kristoe sventa mu jlikes yan abtelal ti bu slikesoj xa jun vini-ke; 21 ja' jech la jpas k'ucha'al xi ts'ibabile: «Ta xilik li buch'utik mi jset'uk* bu laj ya'ibeik sk'opla-le, ta xa'ibeik smelolal li buch'utik mu'yuk bu ya'iojike».^c

22 Jech xtoker, ep ta velta limakat ta be, ja' yu'un mu'yuk ay jk'eloxuk. 23 Pe li avi une, ch'abal xa junuk lum ti mu'yuk bu jcholoj mantal li'e xchi'uk ep xa tajek jabil* ta jk'an chbat jk'eloxuk. 24 Jech oxal, npoj ch-ech' jk'eloxuk mi libat ta Espanyae xchi'uk ti xachi'inikun batel jtuch'uk be k'alal mi jun xa ox ko'ontonal ta skoj ti laj xa ox jk'opon jbatik k'uk sjalile. 25 Pe li' ta orae, chibat xa ta Jerusalem sventa chbat tunkun yu'un li buch'utik ch'ule.^d 26 Yu'un lek laj ya'i laj yak'ik k'usitik oy yu'unik li buch'utik te oy ta Masedonia xchi'uk ta Akayae, laj yak'beik matanal li buch'utik abol sbaik ti ja'ik junantik li buch'utik ch'ulik ti te oyik ta Jerusalemene.^e 27 Melel ono'ox ti lek laj ya'ik ti jech la spasike, yu'un oy ono'ox yilik ta stojolalik; yu'un mi laj yak'beik jyanlumetik li k'usitik sventa mantale, ja' jech oy

15:18, 21 *O «jutebuk». 15:23 *O ja' van sk'oplal «oy xa ta sjayibal jabil».

ta sbaik ek ti ak'o skolta sbaik sventa xak'beik li k'usitoy oy yu'unike.^a **28** Jech oxal cha'a, k'alal mi tsuts xa ox ku'un xchi'uk k'alal mi lek xa ox chabibil bat ku'un li matanal li'e, chibat ta Espanya xchi'uk te chi-ech' ti bu oyoxuke. **29** Jech xtok, jna'oj ti lek ts'akal sp'isol chkich' batel sbendision Kristo k'alal chbat jk'eloxuke.

30 Pe chkalboxuk ava'iik ermanoetik ta stojolal Kajvaltik Jesukristo xchi'uk ta stojolal li k'anelal yu'un ch'ul espiritu ti ak'o xavak'beik yipal ti jmoj jk'opontik Dios ta jtojolale^b **31** sventa xikol^c ta stojolal li buch'utik ma'uk jch'unolajeletik ta Judeae xchi'uk sventa xch'amik kabtel ta Jerusalem li buch'utik ch'ule.^d **32** ja' jech xkuxetuk no'ox ko'on-ton chbat jk'eloxuk jech k'ucha'al tsk'an yo'onton Diose xchi'uk ti jmojuk siketuk ko'ontontike. **33** Teuk oy ta atojolalik li Dios ti chak' jun o'ontonale.^e Jechuk.

16 Ta jk'ubanboxuk li kermanatik Febe ti te chtun ta tsobobball ti te oy ta Senkreesef^f 2 yo' ta sjunuluk avo'onton xach'amik ta sventa li Kajvaltik jech k'ucha'al chch'amvanik li buch'utik ch'ule xchi'uk sventa xavak'beik ti k'usiuk no'ox chtun yu'une,^g yu'un ep buch'utik la skolta xchi'uk la skoltaun ek.

3 Chabanuk xavalbeik li Priska* xchi'uk Akila^h ti ja'ik jchi'iltak ta abtel ta sventa li Kristo Jesuse, **4** ti laj yak' ta vokol xkuxlejalik ta jtojolale,ⁱ ma'uk no'ox jtuk ti ta jtoj ta vokole, yu'un jech tstojik ta vokol ek skotol li tsobobbailetik ti ja'ik jyanlumetike. **5** Chabanuk xavalbeik ek li tsobobball ti te oy ta snaike.^j Chabanuk xavalbeik li Epeneto ti lek jk'anoje ti ja' sba sat ts'unobil ta sventa Kristo ta Asiae. **6** Chabanuk xavalbeik li Maria ti tsots abtejem ta atojola-

16:3 *Prisila sbi xtok.

KAP. 15

a Gal 6:6
Ebr 13:16

b 2Ko 1:11
Ef 6:18
Kol 4:3
1Te 5:25

c 2Te 3:1, 2

d Ro 15:26

e 1Ko 14:33
Flp 4:9

KAP. 16

f Ech 18:18

g Ro 12:13
1Jn 3:17

h Ech 18:2
Ech 18:24, 26
2Ti 4:19

i 1Jn 3:16

j 1Ko 16:19
Kol 4:15
Flm 2

Kolumna 2

a Ro 16:11

lali. **7** Chabanuk xavalbeik li Androniko xchi'uk Junias ti ja'ik kuts' kalaltak^a xchi'uk ti ja'ik jchi'iltak ta chukele, ti lek ojtkinbilik yu'un jtakboletik xchi'uk ti ja' xa mas jal ti jmoj oyik xchi'uk Kristo k'ucha'al vo'one.

8 Chabanuk xavalbeik li Ampliato ti lek k'anbil ku'un ta stojolal li Kajvaltike. **9** Chabanuk xavalbeik li Urbano ti ja' jchi'iltak ta abtel ta stojolal Kristoe xchi'uk li Estakis ti lek jk'anoje. **10** Chabanuk xavalbeik li Apeles ti tuk' oy ta stojolal Kristoe. Chabanuk xavalbeik li buch'utik te oy ta sna Aristobuloe. **11** Chabanuk xavalbeik li Ero-dion ti ja' kuts' kalale. Chabanuk xavalbeik li buch'utik te oy ta sna Narsiso ti oyik ta stojolal Kajvaltike. **12** Chabanuk xavalbeik li Trifena xchi'uk Trifosa ti ja' antsetik ti tsots ch-abtejik ta stojolal Kajvaltike. Chabanuk xavalbeik Persida ti lek jk'anojtike, yu'un tsots abtej ta sventa li Kajvaltike. **13** Chabanuk xavalbeik li Rufo ti t'ujbil yu'un Kajvaltike xchi'uk sme' ti ja' jme' eke. **14** Chabanuk xavalbeik li Asinkrito, Flegonte, Ermes, Patrobas, Ermas xchi'uk li ermanoetik ti te oy xchi'ukike. **15** Chabanuk xavalbeik li Filologo xchi'uk Julia, Nereo xchi'uk yixlel* xchi'uk Olimpax xchi'uk skotol li buch'utik ch'ul ti te oy xchi'ukike. **16** Ta ch'ul ts'uts'eluk* me xak'opon abaik ta jujuntal. Chabanuk chalboxuk skotol li tsobobbailetik yu'un Kristoe.

17 Pe ta jtojobtasoxuk, ermanoetik, ti xak'el abaik ta stojolal li buch'utik chch'akvanike xchi'uk li buch'utik tsmakik* akanil ta skoj ti mu jechuk chchanubtasvanik jech k'ucha'al achanojike xchi'uk ch'ako abaik ta stojola-

16:15 *Li ta griego k'ope mu'yuk bu chal mi ja' vixil o mi ixlelal. 16:16 *O «but'seluk; ts'uts'uneluk». 16:17 *O «tst'abesik».

lik.^a **18** Ma'uk smoso Kajvaltik Kristo li krixchanoetik taje, ja' mosoinbilik yu'un li k'usi tsk'an stukike;* oy xa tajek xchi'il xchi'uk smuil chk'opojik yilel sventa tslo'labe yo'onton li buch'utik stak' no'ox lo'lael chilike. **19** K'otem xa ta xchikin skotolik ti lek xach'unik mantale, ja' yu'un xkuxet ko'onton ta atojolalik. Pe ta jk'an ti p'ijanik ta sventa li k'usi leke, ch'abaluk me amulik ta sventa li k'usi chopole.^b **20** Yan li Dios ti chak' jun o'ontonale po'ot xa xak' ti ak'o xapech'ik ta tek'el li Satanase.^c Oyuk slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesus ta atojolalik.

21 Chabanukoxuk la chal ek li Timoteo ti ja' jchi'il ta abtele, jech chal ek li Lusio, Jason xchi'uk Sosipatro ti ja'ik kuts' kalale.^d

22 Vo'on Tersion ti la jts'ibatal li karta li'e, chabanukoxuk ta stojolal Kajvaltik.

23 Chabanukoxuk la chal ek li Gayo^e ti ja' li buch'u chak'bun

16:18 *O «xch'utike».

KAP. 16

a Mt 7:15
Tit 3:10
2Jn 10

b 1Ko 14:20

c Je 3:15
Ebr 2:14

d Ro 16:7

e 1Ko 1:14

Kolumna 2

a Ef 1:9-12
Kol 1:26, 27

b Ro 11:33

jvayeb xchi'uk ti chak'be svayeb sjunul tsobobbaile. Chabanukoxuk la chal ek li Erasto ti ja' jchabiej jteklume xchi'uk jech chal ek li Kuarto ti ja' xchi'il ta vok'ele. **24** *—

25 Ja' yu'un, li Dios ti xu' yu'un sventa tuk'uk-o oyoxuk ta skoj li lekil a'yejetik ta jpuke xchi'uk li cholmantal ta stojolal Jesukristo ti te tsakal sk'oplal li k'usi ch'ul ti mukul to'ox sk'oplal^a ti jal to'ox tajek te nak'al sk'oplale, **26** pe ti vinaj xa avi xchi'uk ti laj xa yich' ak'el ta ojtikinel ta albil k'opetik ta Ts'ibetik ta sventa skotol li jyanlumetik jech k'u-chal' al chal li smantal Dios ti kuxul sbatel osil yo' xu' xich' ch'unel mantal ta sventa li xch'unel o'ontonale, **27** ja'uk no'ox stuk ak'o yich' ich'el ta muk' sbatel osil ta stojolal Jesukristo li Dios ti ja' no'ox stuk p'ije.^b Jechuk.

16:24 *Mu'yuk te chvinaj ta jlom vo'neal vunetik li versikulo li'e, yu'un mu'yuk te li ta Ts'ibetik laj yak' ta na'el Diose. K'elo Apendise A3.

BA'YEL SVENTA

KORINTIOS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 K'opoj batel (1-3)
Li Pabloe tsojbe ta vokol Dios ta sventa li jkorintoetike (4-9)
Tojbtasel sventa mu'yukuk ch'akbail (10-17)
Ja' k'otem ta sju'el xchi'uk ta sp'ijil Dios li Kristoe (18-25)
Muk'uk jk'oplaltik ta stojolal Jeova (26-31)
- 2 La xchol mantal ta Korinto li Pabloe (1-5)
Toj ech'em sp'ijil li Diose (6-10)

- Li buch'u kuxul k'ucha'al tsk'an ch'ul espiriue; li buch'u kuxul k'ucha'al tsk'an bek'ete (11-16)
- 3 Li jkorintoetike kuxulik to k'ucha'al tsk'an li bek'ete (1-4)
«Jchi'il jbakutik ta abtel xchi'uk li Diose» (5-9)
Ta jkoltakutik ta abtel li Diose (9)
K'usitik chich' va'anel ti mu sna' xk'ak'e (10-15)
«Ja'oxuk stemplo Dios» (16, 17)

- Mu'yuk sbalil chil Dios li p'ijjal ta balumile (18-23)
- 4 Sk'an ak'o tuk' xak' sbaik li jchabivanejetike (1-5)
Bik'it chak' sbaik li yajts'aklomtak Kristoe (6-13)
«Ja' no'ox me xapas li k'usitik ts'ibabile» (6)
Li yajts'aklomtak Kristoe k'otemik k'ucha'al j-ak'-elov ta teatro (9)
Li Pabloe chchabi li nchich'nabtak ta mantale (14-21)
- 5 «Oy buch'u chmulivaj» (1-5)
Tsit'es skotol vots'bil arina ak'o mi jutuk no'ox li levadurae (6-8)
Lok'esik li buch'u toj chopole (9-13)
- 6 Ermanoetik ti oy sk'opike (1-8)
Li buch'utik mu'yuk chu'uninik li Ajvalilal yu'un Diose (9-11)
Ak'o me stoybe sk'oplal Dios li abek'talike (12-20)
«jJatavanik lok'el ta stojolal li mulivajele!» (18)
- 7 Mantal sventa li buch'utik mu'yuk nupunemike xchi'uk li buch'utik nupunemike (1-16)
Jechuk komikuk ti k'u yelan laj yich'ik takel ta ik'ele (17-24)
Li buch'utik mu'yuk nupunemike xchi'uk li antsetik ti chamem smalalike (25-40)
Mas lek mi tojol kerem tsebik-oe (32-35)
Nupunanik, «pe ja' no'ox ta sventa Kajvaltik» (39)
- 8 Ve'ilil ti ak'bil ta smoton santoetike (1-13)
«Jun no'ox Dios oy ku'untik» (5, 6)
- 9 K'usitik lek ta chanbel li jtakbol Pabloe (1-27)
Mu xavak'be svosal li tot vakaxe (9)
«jAbol jba mi mu'yuk bu ta jchol batel li lekil a'yejetike!» (16)
«La jpas jba ta k'usiuk no'ox ta stojolal skotol li krixchanoetike» (19-23)
Sk'an sna' spajesel sba li buch'u ch-anilaj sventa kuxleiale (24-27)
- 10 Ja' sventa jchanubtasobiltik li k'usitik k'ot ta pasel ta stojolal li j-israeletike (1-13)
P'ijubtasel ta sventa li yich'el ta muk' santoetike (14-22)
«Xmexa Jeovax». Xmexa pukujetik (21)
Kolemutik xchi'uk sk'an jtsaktik ta venta li yantike (23-33)
«Ja'uk me sventa xich' muk'ibtasbel sk'oplal Dios skotol li k'usitik chapasike» (31)
- 11 «Chanik li k'usi ta jpase» (1)
Jolil ta uts' alalil; sk'an smak sjol li antse (2-16)
Spasel li Ve'ilil ta bat k'ak'al yu'un Kajvaltike (17-34)
- 12 Matanaletik chak' ch'ul espiritu (1-11)
Jun no'ox li jbek'taltike, pe oy ep sts'akbenaltak (12-31)
- 13 Li k'anelale ja' jun be ti mu k'usi xko'olaj-oe (1-13)
- 14 Ja' matanal li yalel albil k'opetik xchi'uk li k'opojel ta yan k'opetike (1-25)
Lekuk xchapet ch-ech' li tsobajeletike (26-40)
Li yavil antsetik ak'bil ta tsobobbaile (34, 35)
- 15 Xcha'kuxesel Kristo (1-11)
Li cha'kuxesele tsots sk'oplal sventa oyuk sbalil li xch'unel o'ontonale (12-19)
Li xcha'kuxesel Kristoe k'ot ta spatobil o'ontonal (20-34)
Bek'talil ti chich' mukele.
Cha'kuxesel ta vinajel (35-49)
Li k'usi mu sna' xchame xchi'uk li k'usi mu sna' xk'a'e (50-57)
Ep k'usi sk'an pasel li ta yabtel Kajvaltike (58)
- 16 Stsobel tak'in sventa li yajts'aklomtak Kristo ta Jerusalem (1-4)
Ti butik snopoj chbat li Pabloe (5-9)
Laj yich' nopel ti oy bu chbatik li Timoteo xchi'uk Apolose (10-12)
Laj yal batel tojobtaseletik xchi'uk la stak batel chabanuk (13-24)

1 Vo'on Pabloun ti takbilun ta ik'el sventa xitun ta jtkablol ta stojolal Kristo Jesus ti jech tsk'an yo'onton Diose. Vo'on xchi'uk li keranotik Sostenese, **2** ja' sventa li stsobobbail Dios ti te oy ta Korintoe,^b vo'oxuk li yayts'aklomoxuk Kristo Jesus ti ch'ultajesbiloxuke,^c ti takbiloxuk ta ik'el sventa ch'ul xak'otike xchi'uk ta sventa li buch'utik ti buyuk no'ox oyik ti tsk'anbeik vokol Kajvaltik Jesukristo^d ti ja' Kajvaltik yu'unike xchi'uk ti ja' Kajvaltik eke:

3 Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ti ja' chak' li Jtotik Dios xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe.

4 Skotol ora ta jtojbe ta vokol Dios ta sventa li slekil yutsil yo'onton Dios ti la-ak'batik ta stojolal li Kristo Jesus; **5** yu'un ja' ta stojolal ti laj avich'ik skotol li k'ulejale, ti xatobjik lek ta k'opojele xchi'uk ti oy lek yojtikinobil avu'unike,^e **6** jech k'ucha'al lek staoj-o yav ta atojolalik li k'usi laj yich' albel sk'oplal ta sventa li Kristoe.^f **7** Ja' yu'un, yo' to chamalaik ta sjunul avo'ontonik ti chich' ak'el ta ilel li Kajvaltik Jesukristoe,^g mu'yuk xa junuk matanal ti sk'an to avu'unike. **8** Ja' tskoltaoxuk xtok sventa tuk' oyoxuk k'alal to ta slajeb sventa mu xavich' tik'bel jtosuk amulik li ta sk'ak'alil Kajvaltik Jesukristoe.^h **9** Tuk' li Diosⁱ ti ja' la staxoxuk ta ik'el sventa xachi'inbeik* li Xnich'on ti ja' li Kajvaltik Jesukristoe.

10 Ermanoetik, ta sbi Kajvaltik Jesukristo ta jtojbtasoxuk ti jmojuk k'usi chaval akotolike, ti mu xach'ak abaike,^j ti lekuk jmoj li anopbenike xchi'uk ti jmojuk k'u yelan chanopike.^k **11** Kuni ermanotak, yu'un laj yalbeikun junantik li buch'utik te oyik ta sna Kloee ti mu jmojuk li k'u-

1:9 *O «sventa teuk ak'oplalik xchi'uk».

KAP. 1

a Ech 9:15

b Ech 18:1

c 1Ko 6:11
Ebr 9:13, 14

d Mt 12:18, 21
Ech 4:12

e Kol 1:9

f Ech 18:5

g Lu 17:29, 30
2Te 1:7
1Pe 1:7

h 1Ko 4:5
1Ko 5:5
Ap 1:10

i Dt 7:9

j Ro 16:17

k Ro 15:5, 6
2Ko 13:11
Ef 4:1, 3
Flp 2:2

Kolumna 2

a Ech 18:24
1Ko 3:4, 5
1Ko 3:21-23

b Ech 18:8

c Ro 16:23

d 1Ko 16:15

e Ech 9:15

f Ech 17:18
1Ko 2:14

g Ro 1:16

h Is 29:14

i Lu 10:21

j Kol 2:8

sitik chanopike. **12** Li k'usi ta jk'an chkalboxuke ja' li'e, yu'un xi chavalik ta jujuntale: «Vo'one oyun ta stojolal Pablo». «Pe li vo'one ta stojolal Apolos»,^a «Yan li vo'one ta stojolal Sefas».* «Ja'uk li vo'one ta stojolal Kristo». **13** ¿Mi ch'akulanbil li Kristoe? Mu'yuk bu laj yich' milel ta jtel te' ta atojolalik li Pabloe, ¿mi mu jechuk? ¿O mi yu'un laj avich'ik vo' ta sbi li Pabloe? **14** Ta jtojbe ta vokol Dios ti mu junuk buch'u laj kak'be yich' vo' avu'unike, k'ajomal no'ox Krispo^b xchi'uk Gayo^c **15** sventa mu junuk buch'u xal avu'unik ti laj avich'ik vo' ta jbie. **16** Laj kak'be yich' vo' xtok li buch'utik te oy ta sna Estefanase.^d Pe mu jna' mi oy buch'u yan laj kak'be yich' vo'. **17** Yu'un mu'yuk bu la stakun talel Kristo sventa xkak' ich'vo', yu'un la stakun talel sventa jchol batel li lekil a'yejetike,^e ma'uk ti yu'un lek p'ij li jk'opojele, ti jechuke, mu'yuk sbalil k'ot li jtel te' sventa vokolil* ti bu laj yich' jok'anel li Kristoe.

18 Li buch'utik chlajik batele mu k'usi bal-o laj ya'iiik k'alal chich' albel sk'oplal li jtel te' sventa vokolile,^f pe li vo'otik ti yakal chijkole sju'el Dios^g laj ka'itik. **19** Yu'un xi ts'ibabile: «Chkak' lajuk sp'ijil li buch'u p'ijike xchi'uk ta jp'ajbe k'usi tsnop li buch'utik xtojob snopele».^h **20** Ta skotol li k'usitik oy ta balumile,* ¿bu oy li p'ijil krixchanoe? ¿Bu oy li jchanubtasvanej ta Mantale? ¿Bu oy li jsa'k'ope? ¿Mi mu ch'abaluk xa sbalil k'ot yu'un Dios li sp'ijil balumile? **21** Ta skoj sp'ijil li Diose, li krixchanoetike mu'yuk bu laj yojtikinik Diosⁱ ta sp'ijil no'ox stukik,^j lek laj ya' Dios ti la skolta li buch'utik oy xch'unel yo'ontonike,

1:12 *Pedro sbi xtok. 1:17, 18 *K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil. 1:20 *O «k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile.

ja' la skolta-o li k'usi mu'yuk sbalil laj ya'ik^a ti laj yich' cholbel sk'oplale.

22 Yu'un li judaetike tsk'an-beik senyail,^b yan li jgresiaetike tsa'ik p'ijilal; **23** pe li vo'otike ta jcholbetik sk'oplal li Kristo ti cham ta jtel te'e; li judaetike tsmak-o* yakanik, pe li jyanlumetike mu k'usi bal-o cha'ik;^c **24** ja'uk li buch'utik takbilik ta ik'ele manchuk mi judaetik o mi jgresiaetik ja' sju'el Dios xchi'uk ja' sp'ijil Dios^d laj ya'ik li Kristoe. **25** Yu'un li k'usi mu'yuk sbalil ta stojolal DiOSE ja' mas p'ij, ja' mu sta li krixchanoetike, jech xtok, li k'usi k'un ta stojolal DiOSE ja' mas tsots, ja' mu sta li krixchanoetike.^e

26 Yu'un li vo'oxuke, ermanoetik, ti chavich'ik takel ta ik'el yu'une ana'ojik ti mu'yuk ep buch'u p'ij avu'unik ta sat li krixchanoetike,^f mu'yuk ep buch'u ti oy sju'el avu'unike xchi'uk mu'yuk ep buch'u avu'unik ti te likik talel ta yuts' yalal ajvalile;^g **27** yu'un ja' la st'uj Dios li k'usitik mu'yuk sbalil chil li balumile sventa chak' ta k'exlal li buch'utik p'ijike; jech xtok, ja' la st'uj Dios li k'usitik k'un chil li balumile sventa chak' ta k'exlal li k'usitik tsotse;^h **28** ja' la st'uj Dios li k'usitik mu'yuk tsots sk'oplal ta stojolal krixchanoetike, li k'usitik p'ajbile, li k'usitik mu'yuk sbalil chil li krixchanoetike sventa mu'yuk stu chk'ot li k'usitik tsots sk'oplal chil krixchanoetike,ⁱ **29** sventa mu'yukuk buch'u xtoyet xa cha' sba ta sat li DiOSE. **30** Pe ja' ta stojolal ti jech jmoj oyoxuk xchi'uk li Kristo Jesuse, ti tal k'ucha'al p'ijilal ta jtolaltik ti te lik talel ta stojolal DiOSE, tal k'ucha'al tuk'ilal,^j ch'ul-tajesel^k xchi'uk kolebal ta skoj pojelal;^l **31** sventa jech xk'ot ta pasel k'ucha'al xi ono'ox ts'ibabile: «AK'o muk'uk sk'oplal ta sto-

KAP. 1

a 1Ko 2:14
1Ko 3:18b Mt 12:38
Lu 11:29

c Ech 17:32

d Kol 2:3

e 2Ko 13:4

f Ech 4:13

g Jn 7:48
Snt 2:5

h Mt 11:25

i 1Ko 2:6

j Ro 10:4
2Ko 5:21k Jn 17:19
Ebr 10:10l Ro 3:24
Kol 1:13, 14

Kolumna 2

a Jer 9:24
2Ko 10:17

KAP. 2

b 1Ko 1:17

c Ef 3:5, 6
Kol 2:2

d Gal 6:14

e Ro 15:18, 19
1Ko 4:20
1Te 1:5f 1Ko 14:20
Ef 4:13
Ebr 5:14

g 1Ko 15:24

h Ro 16:25, 26
Ef 3:8, 9i Jn 7:48
Ech 13:27, 28

j Is 64:4

k Mt 16:17
Mr 4:11
Ef 3:5
2Ti 1:9, 10
1Pe 1:12

jolal Jeova* li buch'u tsk'an muk' sk'oplale».^a

2 Ja' yu'un, k'alal ay jk'eloxuke, ermanoetik, mu'yuk ti yan xa sba k'u yelan chik'opoj^b o ti yan xa sba p'ijil k'alal laj kalboxuk li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal^c ti ja' yu'un DiOSE. **2** Yu'un la jnop lek ti mu'yuk k'usi chkat-o ko'onton k'alal te to'ox jchi'ukoxuke, ti ja' no'ox kak'oj ta ko'onton li Jesu-kristo ti laj ta milel ta jtel te'e.^d **3** Mu'yuk jtsatsal laj ka'i jba k'alal ay jk'eloxuke, lixi' xchi'uk xit'elt'un* tajak; **4** ma'uk ti chk'ot ta o'ontonal ta skoj p'ijilal li k'usi laj kal xchi'uk li k'usi la jcholbe sk'oplale, mo'oj, yu'un ja' svina-jeb li ch'ul espiritu xchi'uk li sju'el DiOSE^e **5** sventa ma'ukuk ta sp'ijil krixchanoetik ti oy xch'unel avo'ontonike, yu'un ja' ta sju'el Dios.

6 Ja' no'ox p'ijilal ta jlo'iltatik xchi'uk li buch'utik yijik ta mantale,^f pe ma'uk ta jlo'iltatik li sp'ijil k'usitik oy ta balumile* mi ja'uk li sp'ijil ajvaliletik ta sventa li k'usitik oy ta balumil ti chlj-o sk'oplalike.^g **7** Mo'oj, ja' chkalbetik li sp'ijil Dios ta sventa li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplale,^h li p'ijilal ti nak'ale, ti yalojbe xa ono'ox sk'oplal Dios ta sventa jmuk'ulaltik k'alal mu'yuk to'ox skotol li k'usitik oy ta balumile. **8** Li p'ijilal taje mi junuk ajvalil ta balumil laj vojtkin,ⁱ yu'un ti lajuk vojtkinike, mu'yuk bu la smilik jechuk* li Kajvaltik ti muk' sk'oplale. **9** Pe jech k'ucha'al xi ts'ibabile: «Mu'yuk bu yilolj ta satik, mu'yuk bu ya'ioj ta xchikinik mi ja'uk bu talem ta snopbenik li k'usi xchapanoj Dios ta sventa li buch'u sk'anojik DiOSE».^j **10** Yu'un vo'otik yak'oj jna'tik Dios^k ta xch'ul espiritu,

1:31 *K'elo Apendise A5. 2:3 *O «x-niknun». 2:6 *O «k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. 2:8 *O «mu'yuk bu la smilik ta jtel te' jechuk».

chhaj skotol li ch'ul espiritu,^a yu'un chhajbe k'alal to ta yut li sp'ijil Diose.^b

11 ¿Buch'u xojtikinke li k'usitik tsnop yan krixchano? ¿Mi mu ja'uk no'ox xojtikin li k'usi oy ta yut yo'onton stuk li krixchano? Ja' jech mu'yuk buch'u xojtikinke ek li k'usitik yu'un Diose, ja' no'ox xojtikin li ch'ul espiritu Diose. **12** Yan li vo'otike ma'uk laj kich'betik li snopben krixchanoetike, mo'oj, ja' laj kich'tik li ch'ul espiritu ti likem tal ta stojolal Diose^c sventa xkoj-tikintik li k'usitik yak'ojbutik ta slekil yo'onton Diose. **13** Taje ja' chkalbetik sk'op'al ek, ma'uk chkalitik ti k'u yelan yak'oj ta chanel sp'ijil krixchanoetike,^d ja' chkalitik k'ucha'al yak'oj ta chanel li ch'ul espiritu,^e taje ja' jech ta jpastik k'alal ta jtunestik k'opetik ti te likem tal ta stojolal ch'ul espiritu k'alal ta jchapbetik smelolal li k'usitik sventa Diose.

14 Yan li krixchano ti ja' jech kuxul k'ucha'al tsk'an be-ke'te mu xch'am li k'usitik yu'un xch'ul espiritu Diose, yu'un mu'yuk sbalil chil; jech xtok, mu'yuk bu tsta ta ojtikinel, yu'un sk'an oyuk xch'ul espiritu Dios ta stojolal sventa sk'elbe li smelolale. **15** Pe li krixchano ti ja' jech kuxul k'ucha'al tsk'an xch'ul espiritu Diose tsk'elbe lek smelolal skotol,^f pe mu xu' xk'elbat lek sk'op'al yu'un jun krixchano ti ja' jech kuxul k'ucha'al tsk'an be-ke'te. **16** Yu'un «¿buch'u xojtikinke snopben Jeova* sventa xchanubtas?»^g Yan li vo'otike ta meel kich'ojbetik li snopben Kristoe.^h

3 Ja' yu'un, kermanotak, k'alal la jk'oponoxuke, xako'olajjik jech k'ucha'al li buch'u mu jechuk kuxul k'ucha'al tsk'an li xch'ul espiritu Diose,ⁱ xako'olajjik jech k'ucha'al li buch'u kuxul k'ucha'al tsk'an be-ke'te, k'ucha'al jun olol^j ta stojolal Kristo. **2** Ya-

KAP. 2

a Jn 14:26
1Jn 2:27

b Ro 11:33

c Jn 15:26

d Kol 2:8

e Jn 16:13

f Ro 8:5

g Is 40:13

h Ro 15:5

KAP. 3

i 1Ko 2:15
Kol 1:9

j 1Ko 14:20

Kolumna 2

a Ebr 5:12-14

b Ro 8:7, 8

c Gal 5:19, 20

d Ech 18:24, 25

e 2Ko 3:5, 6
Kol 1:23
1Ti 1:12

f Ech 18:4

g Ech 18:26-28
Ech 19:1

h Ro 9:16

i Ro 2:6
1Ko 4:5
Ap 22:12j Ef 2:22
1Pe 2:5k Ro 15:20
Ebr 6:1l Sl 118:22
Is 28:16
Mt 21:42
Ef 2:20
1Pe 2:6

lel chu'il no'ox laj kak' avuch'ik, ma'uk tsatsal ve'lil laj kak'boxuk, yu'un mu'yuk to bu tsotsoxuk. Ta meel, mu'yuk bu tsotsoxuk-o k'alal to tana,^a **3** yu'un jech to kuxuloxuk jech k'ucha'al tsk'an li be-ke'te.^b Ta skoj ti cha-it'ixajjik xchi'uk ti chatsak abaik ta k'ope, ¿mi mu jechuk kuxuloxuk jech k'ucha'al tsk'an li be-ke'te^c cha'a xchi'uk mi mu jechuk chapasik jech k'ucha'al tspas li krixchanoetike? **4** Yu'un k'alal oy buch'u xi chale: «Vo'one oyun ta stojolal Pablo», pe li yane xi chale: «Pe li vo'one ta stojolal Apolos»,^d ¿mi mu ko'oloxuk jech k'ucha'al li yantike?

5 ¿Buch'u ja' li Apolose cha'a? Jech, ¿buch'u ja' li Pabloe? Ja'ik j-abteletik^e ti la skoltaoxuk sventa xak'otik ta jch'unolajel jech k'ucha'al laj yak'be ta jujuntal li Kajvaltike. **6** Vo'on la jts'un,^f Apolos laj yat'es,^g pe ja' chak' ch'uk li Diose; **7** ja' yu'un ma'uk tsots sk'op'al li buch'u tsts'one mi ja'uk li buch'u chat'ese,^h ja' no'ox tsots sk'op'al li Dios ti ja' chak' ch'iuke.^h **8** Pe jmoj ch-abtejik^h li buch'u tsts'un xchi'uk li buch'u chat'ese,^h ak'o mi jech, ta jujuntal chich' smotonik ta sventa li yabtelike.ⁱ **9** Yu'un jchi'il jbakutik ta abtel xchi'uk li Diose. Ja'oxuk yosil Dios ti yalal chich' abtelanele, jpej na ti ja' sva'anoj li Diose.^j

10 Jech k'ucha'al laj yak'bun slekil yutsil yo'onton li Diose, laj kak'be lek snakleb li na^k jech k'ucha'al tspas li buch'u p'ij ti sbainoj li abtelale, pe yan xa-o buch'u tsva'an te ta sba li snaklebe. Sk'an me ta jujuntal ak'o yich' sba ta muk' k'u yelan yalal tsva'an. **11** Yu'un mi junuk buch'u xu' chak'be yan snakleb li nae, ja' xa no'ox li snakleb te oye, ja' li Jesukristoe.^l **12** Ja' yu'un, mi

3:6 *O «la smalta». 3:7, 8 *O «tsmaltae». 3:8 *O «jmoj k'usi oy ta yo'ontonik».

oy buch'u ta oro, plata, k'upil sba ton, te', jobel o mi ta k'ajben tsva'an batel ta sba li snakleb nae, **13** chvinaj ta jujuntal k'u yelan li yabtelike, yu'un ja' te chvinaj mi k'ot li sk'ak'alile, ja' tsvinajesvan li k'ok'e;^a k'ok' chak' ta ilel k'u yelan li abtelal la spasik ta jujuntale. **14** Mi te va'al kom li yabtel jun krixchano ti la sva'an ta sba li snakleb nae, tsta smoton; **15** pe mi laj ta k'ok' skotol li yabtele, ep k'usi chlay yu'un, pe chkol li stuke; mi jechche, xko'olaj k'ucha'al chjativ lo-k'el ta k'ok'.

16 ¿Mi mu xana'ik ti ja'oxuk stemplo Dios^b xchi'uk ti te oy ta atojalalik li xch'ul espiritu Diose?^c **17** Yu'un mi oy buch'u tsjinesbe li stemplo Diose, tsaljesat yu'un li Dios eke; yu'un ch'ul li stemplo Diose xchi'uk vo'oxuk li templo taje.^d

18 Mu me buch'u slo'la sba stuk, yu'un mi oy buch'u tsnop avu'unik ti p'ij ta sventa li k'usitik oy ta balumil li'e,* bol me ak'o spas sba yo' jech p'ij chk'ot. **19** Yu'un mu'yuk sbalil chil Dios li p'ijjalil li' ta balumile; yu'un xi ts'ibabile: «Ja' chak' ti xp'aj stukik ta spets'ik li buch'utik p'ijike».^e **20** Xi to chal xtoke: «Sna'oj Jeova* ti mu'yuk sbalil li k'usitik tsnopik li buch'u p'ijike».^f **21** Ja' yu'un, mu'yukuk me buch'u xtoyot xa cha'i sba ta skoj li k'usitik tspas yantike; yu'un ja' avu'unik skotol li krixchanoetike xchi'uk li k'usitike, **22** mi Pablo, mi Apolos, mi Sefas,^g mi balumil, mi kuxlejaj, mi lajelal, mi ja' li k'usitik oy avie, mi ja' li k'usitik chtale, ja' avu'unik skotol li k'usitike; **23** pe jech li vo'oxuk eke ja' yu'unoxuk li Kristoe; jech li Kristo^h eke u'uninbil yu'un li Diose.

3:18 *O «k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. **3:20; 4:4** *K'elo Apendise A5. **3:22** *Pedro sbi xtok.

KAP. 3

a 1Pe 4:12

b 2Ko 6:16

Ef 2:21

1Pe 2:5

c 1Ko 6:19

d 1Pe 2:5

e Job 5:13

f Sl 94:11

g 1Ko 1:12

h Jn 17:9

2Ko 10:7

Kolumna 2

KAP. 4

a Mt 13:11

Ro 16:25, 26

b Pr 21:2

Ro 14:10

Ebr 4:13

c Mt 7:1

d Pr 10:9

2Ko 12:20

1Ti 5:24, 25

e 1Ko 1:12

f Ro 12:3

2Ko 12:20

3Jn 9

g Jn 3:27

h Ap 20:4, 6

i 2Ti 2:12

Ap 3:21

4 Ak'o yak'ik venta krixchanoetik ti ja' yajtunelunkutik* Kristoe xchi'uk ti ja' ta jchabikutik li k'usitik ch'ul ti mukul sk'oplal ti ja' yu'un li Diose.^a **2** Sk'an ak'o tuk' xak' sbaik li jchabivanejetik taje. **3** Li vo'one mu masuk tsots sk'oplal chka'i mi vo'oxuk chak'elbeikun jk'oplale o mi ja' tsk'elbun jk'oplal li nail chapanobbail yu'un krixchanoe. Ta melez, mi ja'uk bu ta jk'el jk'oplal jtuk ek. **4** Yu'un mu'yuk k'usi chopol chalbun li jol ko'ontone. Pe taje ma'uk sk'an xal ti tuk' xa jk'oplale, yu'un ja' tsk'elbun jk'oplal li Jeovae.*^b **5** Ja' yu'un, mu me xachapanvanik^c k'alal ma'uk to yoraile, ja' to mi tal li Kajvaltike. Ja' tslok'es stuk ta sakil osil li k'usi oy ta ik'al osile xchi'uk ja' tsvinajes li k'usi tsk'an tspas li o'ontonale, va'un ta jujuntal chich'ik k'upil k'optael yu'un li Diose.^d

6 Ja' yu'un, ermanoetik, li k'usitik taje ja' jech kak'oj ta jkuxlejalkutik xchi'uk Apolos^e sventa alekilalik yo' xachanik ta jtojolakutik li beiltasel li'e: «Ja' no'ox me xapas li k'usitik ts'ibabile» sventa mu xatoyetuk xapas abaik tajek^f ti jlom xa lek chavilik xchi'uk ti junantik xa mu'yuk lek chavilike. **7** Yu'un ¿k'usi jelelot-o xchi'uk li yantike? Ta melez, ¿k'usi oy avu'un ti mu'yuk bu la-ak'bate?^g Va'un cha'a, mi la-ak'bate, ¿k'u yu'un xatoyet xa chava'i aba ti xko'olaj k'ucha'al mu'yuk buch'u yak'ojbot yilele?

8 Oy xa avu'unik skotol, ¿mi mu jechuk? Jk'ulejoxuk xa, ¿mi mu jechuk? Lalikik ta ajvalilil^h k'alal mu'yuk te oyunkutike, ¿mi mu jechuk? Ta melez, ko'ontonuk ti likemukoxuk xa ta ajvalilil sventa jmojuk xij-ajvalilaj k'ucha'al ajvaliletik ti jechuke.ⁱ **9** Yu'un li jtakbolunkutike ta slajeb to laj yak'unikutik Dios sventa xkich'ikutik ak'el ta ilel, jechun-

4:1 *O «tspasunkutik ta mantal».

kutik k'ucha'al viniketik ti ak'bi-lik sventa xchamike,^a yu'un k'otemunkutik k'ucha'al j-ak'-elov ta teatro ta stojalal li balumile,^b li anjeletike xchi'uk ta stojalal krixchanoetik. **10** Bolunkutik^c ta skoj li Kristoe, yan li vo'oxuke p'ijoxuk ta stojalal li Kristoe; k'ununkutik li vo'onkutike, yan li vo'oxuke tsotsoxuk; lek ak'oplal li vo'oxuke, yan li vo'onkutike mu'yuk bu ich'bilunkutik ta muk'. **11** Yakal-o chka'ikutik vi'nal^d k'alal to tana, chka'ikutik takiti'il,^e ch'abal lek jk'u'jpok'kutik,^f chkich'kutik ilbajinel,^g mu'yuk jnakutik, **12** tsots chi-abtejkutik xchi'uk ta jk'ob jutukutik chi-abtejkutik.^g Chkak'kutik bendision k'alal chchopol lo'ilajik ta jtojalalkutike;^h ts'ikem kuchem ku'unutik k'alal tskontrainunkutike;ⁱ **13** ta slekil ko'onton chitak'avkutik k'alal chchopol k'optaunkutike;^j k'alal to tana jech k'otemunkutik k'ucha'al k'a'ep ta balumil, jechunkutik k'ucha'al li k'usi chich' ch'ayel batele.

14 Ma'uk sventa chkak'oxuk ta k'exlal ti jech ta jts'ibaboxuk tale, yu'un ja' sventa jp'ijubtasoxuk jech k'ucha'al jnich'nab ti lek jk'anoje. **15** Yu'un manchuk mi oy lajunmil jchabivanej* avu'unik ta sventa li Kristoe, ta melel mu'yuk ep li atosike; yu'un ta stojalal Kristo Jesus k'otemun k'ucha'al atosik ta sventa li lekil a'yejetike.^k **16** Ja' yu'un, ta jk'anboxuk vokol: chanik li k'usi ta jpase.^l **17** Ja' yu'un, ta jtakboxuk tale li Timoteo ti ja' jk'anbil nich'one xchi'uk ti tuk' yak'oj sba ta stojalal li Kajvaltike; ja' tsuales ta ajolik ti k'u yelan chichanubtasvan ta sventa li Kristo Jesus^m jech k'ucha'al chichanubtasvan ta buyuk no'ox tsobobbaile.

4:11 *Literal «t'analunkutik». #O «chkich'kutik t'axel ta majel». **4:15** *Li jp'el k'op ta griegoje ja' chalbe sk'oplal li buch'u va'anbil sventa xchabi olole.

KAP. 4

a Ro 8:36
1Ko 15:32
2Ko 6:4,9

b Ebr 10:33

c 1Ko 3:18

d Flp 4:12

e 2Ko 11:27

f Ech 14:19
Ech 23:2
2Ko 11:24

g Ech 18:3
Ech 20:34
1Te 2:9

h Ro 12:14
1Pe 3:9

i Mt 5:44

j 1Pe 2:23

k Gal 4:19
1Te 2:11

l 1Ko 11:1
Flp 3:17
1Te 1:6

m 2Ti 1:13

Kolumna 2

a 2Ko 13:10

KAP. 5

b Ef 5:3

c Le 18:8

d 2Ko 7:9

e 1Ko 5:13
2Jn 10

f 1Ti 1:20

g 1Ko 1:8

h 1Ko 15:33
Gal 5:9
2Ti 2:16,17

i 1Pe 1:19,20
Ap 5:12

j Jn 1:29

18 Xtoyetik tajek li yantike, yu'un tsnopik ti mu'yuk bu chbat jk'eloxuke. **19** Pe po'ot xa sk'an xbat jk'eloxuk mi jech tsk'an Jeovae,* va'un te chkak' venta mi yich'ojbeik li sju'el Diose, ma'uk ta jk'an ta jk'el ti k'u yelan xtoyetik tajek chk'opojike. **20** Yu'un ma'uk te chvinaj ta skoj k'usi chich' alet li Ajvalilal* yu'un Diose, ja' te chvinaj ta skoj ju'elal. **21** ¿K'usi ti mas lek chava'iike? ¿Mi ja' ti chbat jk'eloxuk xchi'uk jvache^o o mi ta k'anelal xchi'uk ta slekil ko'onton chibat?

5 Ta melel, chvinaj lo'il ti oy buch'u chmulivaj*^b avu'unike, taje mi ja'uk jech tspacek li ta yan lumetike: ti oy jun vinik ti nakal xchi'uk^c yajnail stote.^c **2** ¿Mi xatoyetik ta skoj taje? ¿Mi mu masuk van lek ti xavat avo'ontonik^d sventa xich' lok'esel ta atojalalik li vinik ti jech tspace?^e

3 Ak'o mi ch'abal te oyun xchi'uk jbek'tal, te oy li ko'ontone, xko'olaj k'ucha'al te oyun ta atojalalik ta melel, yu'un laj xa jchapan li vinik ti mulivaje. **4** K'alal tsoboloxuk ta sbi li Kajvaltik Jesuse, ana'ojik ti te oy ko'ontone ta atojalalik xchi'uk li sju'el Kajvaltik Jesuse. **5** Li k'usi sk'an xapasike ja' ti xavak'ik ta sk'ob Satanas^f li vinik taje sventa xla'j li mulil ti laj yich' ochel ta tsobobbaile yo' lekuk-o snopben li tsobobbail li ta sk'ak'alil Kajvaltike.^g

6 Mu lekuk ti xtoyetik xa chava'i abaike. ¿Mi yu'un mu xana'ik ti tspacek sba ta skotol vots'bil arina ak'o mi jutuk no'ox li levadurae?^h **7** Lok'esik li mol levadurae sventa xak'otik ta ach' vots'bil arina yo' mu'yuk k'usi xasit'esoxuk. Yu'un ta melel k'ot xa ta milbil matanal' sventa K'in Koltaelⁱ ku'untik li Kristoe.

4:19 *K'elo Apendise A5. **4:20** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **5:1** *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. #Literal «yik'ojbe». **5:6** *K'elo Glosario, *levadura*.

8 Ja' yu'un, li ta k'ine^a mu jtunestik mol levadura xchi'uk mu jtunestik levadura ti ja' chak' ta ilel mulil xchi'uk li choplejale, ja' no'ox sk'an jlajestik pan ti mu'yuk slevadurail ti ja' chak' ta ilel li k'usi lek xchi'uk li k'usi melele.

9 La jts'ibaboboxuk talel ta jkarta ti ak'o xavikta abaik ta xchi'inel li jmulivajeletike,* **10** pe ma'uk ta jk'an chkal ti mu xa xu' xachi'inik jset'uk^b li jmulivajeletik* li' ta balumile^c o li buch'u mu x-ech' yo'ontonik ta sk'anel li k'usitike, li j-elek'etike o li buch'u chich'ik ta muk' santoetike. Ti jechuke, sk'an xalok'ik batel li' ta balumile.^c **11** Pe li avie, ta jts'ibaboboxuk tal ti mu xa me xachi'inik^d ti buch'u chal ti ja' ermanoe, pe ti ja' jmulivajele* o li buch'u mu x-ech' yo'onton ta sk'anel k'usitike,^e li buch'u chich' ta muk' santoetike, li jchopol-lo'iltavaneje, li jyakubele^f o li j-elek'e,^g li buch'u jech taje mi ja'uk xachi'inik ta veel. **12** Yu'un jk'u yu'un ta jtik' jba ta xchapanel li buch'utik mu'yuk oyik ta tsobobbaile? ^h *¿Mi mu vo'oxuk chachapanik li buch'utik ta tsobobbaile* **13** ti ja' chchapan Dios li buch'utik mu'yuk oyik ta tsobobbaile?^h «Lok'esik ta atojolalik li buch'u toj chopole».ⁱ

6 K'alal oy junuk avu'unik ti oy sk'op xchi'uk yane,^j *¿mi chbat van ta snail chapanobbail ta stojolal viniketik ti mu'yuk tuk'ike, ti ma'uk te chbat ta stojolal li buch'utik ch'ule?* **2** O *¿mi yu'un mu xana'ik ti ja' chchapan krixchanoetik li buch'utik ch'ule?*^k Yu'un mi vo'oxuk chachapanik li krixchanoetike, *¿mi mu van xu' avu'unik chachapanik li k'usitik mu masuk tsotsik sk'opla-* **3** *¿Mi mu xana'ik ti ja' chchapan tik li anjeletike?* Va'un cha'a, *¿k'u yu'un ti mu ja'uk ta jcha-*

5:9-11; 6:9 *K'elo Glosario, *mulivajel*.
5:10 ^o «jutebuk».

KAP. 5

- a Eks 13:7
b 1Jn 2:17
c Jn 17:15
d Nu 16:25, 26
Ro 16:17
2Jn 10
e Ef 5:5
f Dt 21:20, 21
1Pe 4:3
g 1Ko 6:9, 10
Gal 5:19-21
h Ekl 12:14
i Je 3:23, 24
Dt 17:7
Tit 3:10
2Jn 10

KAP. 6

- j Mt 18:15-17
k Ap 2:26, 27
Ap 20:4
l Ro 16:20

Kolumna 2

- a Mt 18:17
b Mt 5:39, 40
c Ef 5:5
Ap 22:15
d Ap 21:8
e Kol 3:5
f Ebr 13:4
g Ro 1:27
h 1Ti 1:9, 10
i 1Ko 5:11
j Dt 21:20, 21
Pr 23:20
1Pe 4:3
k Ebr 12:14
l Ech 22:16
Ebr 10:22
m Ef 5:25, 26
2Te 2:13
n Ro 5:18
o 1Ko 10:23

pantik li k'usitik sventa kuxlejaj li'e? **4** Ja' yu'un, mi oy k'usitik sk'an chapanel ta sventa li kuxlejaj li'e,^a *¿mi ja' van chava'anik ta jchapanvanejetik li buch'utik mu'yuk tsakbilik lek ta muk' ta tsobobbaile?* **5** Ja' sventa chka-k'oxuk ta k'exlal ti jech chkalboxuke. *¿Mi yu'un mu'yuk buch'u p'ij avu'unik sventa xu' xchapan li ermanoetike?* **6** Li k'usi yakal chich' pasele jja' ti chbatik ta snail chapanobbail ta stojolal li buch'utik ma'uk jch'unolajeletike!

7 Ta melel, tsalbiloxuk xa ti k'alal chbat avak'ik ta chapanel li avermanoike. *¿K'u yu'un mu xats'ikik li k'usitik mu'yuk tuk' chapasbatike?*^b *¿K'u yu'un mu xats'ikik k'alal chapojbatik li k'usitik oy avu'unike?* **8** Pe mu jechuk chapasik, *¿yu'un mu'yuk tuk' k'usi chapasbeik li avermanotakike xchi'uk chapojbeik li k'usi oy yu'unike!*

9 *¿Mi yu'un mu xana'ik ti mu'yuk bu chu'uninik Ajvalilal[#] yu'un Dios li buch'utik mu'yuk tuk'e?*^c Mu xalo'la aba atukik. Li jmulivajeletike,^{*d} li buch'utik chich' ta muk' santoetike,^e li buch'utik tslo'la xchi'il ta nupunelle,^f li viniketik ti mu xa jechuk tspacek ta sventa li chi'inejbail ta vavele,^g li viniketik ti chchi'in ta vayel xchi'ilik ta vinikale,^h **10** li j-elek'etike, li buch'u mu x-ech' yo'ontonik ta sk'anel k'usitike,ⁱ li jyakubeletike,^j li jchopol-lo'iltavanejetike xchi'uk li buch'utik tslo'la krixchanoetik ti ja' no'ox tsk'an tak'ine mu'yuk bu chu'uninik li Ajvalilal yu'un Diose.^k **11** Taje ja' to'ox jechoxuk jlom li ta vo'nee, pe sakubtasbiloxuk xa,^l *ch'ultajesbiloxuk xa^m xchi'uk tuk' xa abil ak'oplalikⁿ ta sventa sbi li Kajvaltik Jesukristoe xchi'uk ta sventa li xch'ul espiritu Jdiostike.*

12 Stak' pasel skotol chka'i, pe mu skotoluk oy sbalil.^o Stak'

6:9 [#]K'elo Glosario, *ajvalilal*.

pasel skotol chka'i, pe mu'yuk k'usi chkak' spasun ta mantal. **13** Li ve'leile ja' sventa ch'utitil, li ch'utile ja' sventa ve'leil; pe xcha'tosal chich' lajesel yu'un Dios.^a Jech xtok, li bek'talile ma'uk sventa mulivajel,* ja' sventa Kajvaltike;^b xchi'uk li Kajvaltike ja' sventa bek'talil. **14** Pe cha'kuxesat yu'un Dios li Kajvaltike^c xchi'uk ta sju'el^d ta xcha'kuxesutik ek.^e

15 ¿Mi mu xana'ik ti ja' sts'akbenal bek'tal Kristo li abek'talike? Ja' yu'un cha'a, ¿mi ta van jtuch'be sts'akbenaltak sbek'tal Kristo sventa jnap'anbe li jun jchonbail antse? ¡Mo'oj ta mele! **16** ¿Mi yu'un mu xana'ik ti buch'u chchi'in jchonbail ants ti tspas ta jun sbek'tal xchi'uke? Yu'un xi chal li stuke: «Tspas ta jun sbek'talik li cha'vo'ike».^g **17** Pe li buch'u jmoj oy xchi'uk Kajvaltike jun no'ox snopben chk'ot xchi'uk.^h **18** ¡Jatavanik lok'el ta stojolal li mulivajele! K'alal tspas k'usiuk no'ox yan mulil li krixchanoe, mu'yuk bu tsa' smul ta sbek'tal, pe li buch'u ja' tspasilan li mulivajele tsa' smul ta sbek'tal stuk.ⁱ **19** ¿Mi yu'un mu xana'ik ti vo'oxuk k'otemoxuk ta stemplo^k ch'ul espirtu ti ja' yak'ojboxuk Diose? Jech xtok, ma'uk avu'un aba atukik,^m **20** yu'un tojbil ti laj avich'ik mane.ⁿ Jp'eluk me sk'oplal xatoybeik sk'oplal Dios^o ti k'u yelan oy li abek'talike.^p

7 Va'un cha'a, ta skoj li k'usitik la ats'ibaik tale, ja' mas lek ti mu xchi'in ta vayel ants li vinike; **2** pe ta skoj ti nopajtik no'ox chk'ot ta pasel li mulivajele,* ja' lek ti oyuk yajnil li jujun vinike^q xchi'uk ja' lek ti oyuk smalal li jujun antse.^r **3** Ak'o yak'be yajnil li k'usi oy ta sba* li ma-

6:13, 18; 7:2 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. **7:3** *Ja' xkaltik, li ch'i'inejbail ta vayel ta nupults'akale.

KAP. 6

a Ro 14:17

b 1Te 4:3

c Ech 2:24

d Ro 8:11
Ef 1:19, 20

e 2Ko 4:14

f Ro 12:4, 5
1Ko 12:18, 27
Ef 4:15
Ef 5:29, 30g Je 2:24
Mt 19:4, 5

h Jn 17:20, 21

i Je 39:10-12
1Te 4:3

j Ro 1:24, 27

k 2Ko 6:16

l 1Ko 3:16

m Ro 14:8

n 1Ko 7:23
Ebr 9:12
1Pe 1:18, 19

o Mt 5:16

p Ro 12:1

KAP. 7

q Pr 5:18, 19

r Je 2:24
Ebr 13:4

Kolumna 2

a Eks 21:10
1Ko 7:5

b Mt 19:10, 11

c 1Ko 7:39, 40
1Ko 9:5d 1Te 4:4, 5
1Ti 5:11, 14e Mt 5:32
Mt 19:6f Mr 10:11
Lu 16:18

g 1Ko 7:25, 40

lalile xchi'uk ak'o jech spas li ajnilal eke.^a **4** Yu'un ma'uk tspas ta mantal sbek'tal stuk li ajnilale, ja' tspasvan ta mantal li smalale; jech xtok, ma'uk tspas ta mantal sbek'tal stuk li malalile, ja' tspasvan ta mantal li yajnille. **5** Mu me xamakbe aba avo'ontonik ta jujuntal, ja' no'ox mi jmoj anopojik k'uk sjalile sventa xach'akbeik yorail spasel orasion, mi laje chi'in abaik xtok sventa mu xak'oxuk ta preva Sata-nas ta skoj ti mu xana' xapajes abaik. **6** Ak'o mi jech, chkak'-boxuk permiso ti ak'o xapasik li k'usi laj xa kalboxuke, pe ma'uk jun mantal ti persa sk'an xach'unike. **7** Oy ta ko'onton ti jechuk skotol viniketik jech k'ucha'al vo'one. Pe ta jujuntal staoj-ik ta stojolal Dios li smotonike,^b jelel ti k'u yelan staojik li matanale.

8 Ja' yu'un, xi chkalbe li buch'utik mu'yuk nupunemike* xchi'uk li antsetik ti chamem smalalike: ja' mas lek ti jechuk xkomik k'ucha'al vo'one.^c **9** Pe mi mu sna' spajes sbaik, ja' lek ak'o nupunukun un bi, yu'un ja' lek ti xnupunike, ja' chopol mi te no'ox ts'kan tajek chchi'inva-nik ta vaye.^d

10 Xi chkalbe mantal li buch'utik nupuneme —pe ma'uk vo'on chkal, ja' chal li Kajvaltike—: ti mu me xch'ak sba ta stojolal smalal li ajnilale;^e **11** pe mi la xch'ak sbae, mu me xnupun; mi mo'oje, ak'o slajesbe yo'onton li smalale; jech xtok, mu me xik-ta yajnil ek li malalile.^f

12 Pe xi chkalbe li yantike —jech, vo'on chkal, ma'uk chal li Kajvaltike—:^g mi oy junuk ermano ti ma'uk jch'unolajel li yajnille, mu me xikta mi lek cha'i ti te xchi'uk ta naklej smalal li antse;

7:8 *Li ta griego k'ope ja' chalbe sk'oplal li ants ti chamem smalale o li vinik ti chamem yajnille, li buch'u xch'akoj sbai-ke o li buch'u sutesoj-o sbaik.

13 jech xtok, mi oy junuk ants ti ma'uk jch'unolajel li smalale, mu me xikta mi lek cha' ti te xchi'uk ta naklej yajnil li vinike. **14** Yu'un li malalil ti ma'uk jch'unolajele ch'ultajesbil xa ta skoj li yajnile, ja' jech li ajnilal ti ma'uk jch'unolajel eke ch'ultajesbil xa ta skoj li ermanoe; ti yu'un manchukuke, ibal sba* jechuk li yalab xnich'nabike, pe li avie ch'ul xa k'otemik. **15** Pe mi tsk'an ch-iktavan* li buch'u ma'uk jch'unolajele, ak'o iktavanuk; mi jech, mu'yuk xa sujbil li ermano o li ermana ta sventa taje; ti k'usie, la stakoxuk ta ik'el Dios ta sventa jun o'ontonal.^a **16** Ajnilal, çk'uxi xana' mi mu sta skolel avu'un li amalale?^b Malalil, çk'uxi xana' mi mu sta skolel avu'un li avajnil?

17 Ak'o mi jech, ti k'u yelan ta jujuntal ak'bilik yu'un Jeovae* ja'uk me jech ak'o spasik ti k'u yelan takbilik ta ik'el yelan ti Diose.^c Taje ja' jech chkalbe mantal skotol li tsobobballetike. **18** çMi oy laj yich' takel ta ik'el junuk vinik ti yich'oj xa ox sirkunsione?^d Mu me spas sba ti mu'yuk yich'oj sirkunsione yilele. çMi oy laj yich' takel ta ik'el junuk vinik ti mu'yuk bu yich'oj sirkunsione? Mu me xich' sirkunsione.^e **19** Mu'yuk stu li yich'el sirkunsione, mu'yuk stu xtok ti mu'yuk chich' ich'el sirkunsione,^f pe ja' oy stu li xch'unbel smantal Diose.^g **20** Jechuk-o me komanik ti k'u yelan laj avich'ik takel ta ik'el ta jujuntale.^h **21** çMi mosoilot k'alalatakat ta ik'ele? Mu xavul-o avo'onton,ⁱ pe mi stak' xokol chavile, paso me. **22** Yu'un buch'uuk no'ox ti laj yich' takel ta ik'el ta sventa Kajvaltik ti K'alal mosoil to'oxe chkol' xchi'uk ja'

7:14 *K'elo Glosario, *ibal sba*. 7:15 *O «mi tsk'an chch'ak sba». 7:17 *K'elo Apendise A5. 7:18 *K'elo Glosario, *sirkunsion*.

KAP. 7

a Ebr 12:14

b 1Pe 3:1, 2

c 1Ko 7:7

d Ech 21:20

e Ech 10:45
Ech 15:1, 24
Gal 5:2f Gal 6:15
Kol 3:11g Ekl 12:13
Jer 7:23
Ro 2:25
Gal 5:6
1Jn 5:3

h 1Ko 7:17

i Gal 3:28

j Jn 8:36
Flm 15, 16

Kolumna 2

a 1Ko 6:19, 20
Ebr 9:12
1Pe 1:18, 19b 1Ko 7:12
1Ko 7:40c Mal 2:16
Mt 19:6
Ef 5:33d Ro 13:11
1Pe 4:7

yu'un Kajvaltik chk'ot; jech xtok, chk'ot ta smoso Kristo li buch'u kolek laj yich' takel ta ik'ele. **23** Yu'un tojbil ti laj avich'ik maneje;^a mu xa ja'uk xavak' abaik ta mosoinel yu'un li krixchanoe-tike. **24** Ermanoetik, jechuk-o me komanik ta stojolal Dios ti k'u yelan laj avich'ik takel ta ik'el ta jujuntale.

25 Pe mu'yuk yak'ojbun mantal Kajvaltik ta sventa li tojol tsebetike,* pe koliyal ti xk'uxubinojun Kajvaltik sventa tuk'uk oyune, ta xkal li k'usi ta jnope.^b **26** Ja' yu'un, ta jnop ti ja' mas lek ti jechuk-o komuk li vinik ti k'u ono'ox yelan oy ta skoj li k'usitik yakal chk'ot ta pasel avie. **27** çMi oy avajnil? Mu me xakolta aba lo'kel.^c çMi ch'abal avajnil? Mu xasa' avajnil. **28** Pe mu'yuk chasa' amul mi chanupune xchi'uk mu'yuk bu tsa' smul mi chnupun li tojol kerem tsebetike. Ak'o mi jech, chil tsots svokol stukik li buch'u chnupunike. Pe li vo'one mu'yuk ta ko'onton ti xavil avokolike.

29 Xi to chkalboxuke, ermanoetik: toj komkom xa li yo-raile.^d Li' ta ora xchi'uk ta jelavele, xko'olajuk me k'ucha'al ch'abal yajnil li buch'utik oy yajnile, **30** li buch'utik ch-ok'e ak'o me jechikuk jech k'ucha'al li buch'utik mu'yuk ch-ok'e, li buch'utik xkuxet yo'ontonike ak'o me jechikuk jech k'ucha'al li buch'utik mu'yuk xkuxet yo'ontonike xchi'uk li buch'utik chmanolajike ak'o me jechikuk jech k'ucha'al li buch'utik mu'yuk k'usi oy yu'unike, **31** li buch'utik tstunes li balumile ak'o me jechikuk jech k'ucha'al li buch'u mu'yuk lek ts'akal tstunese; yu'un yantik xjel batesel li k'usitik yakal chk'ot ta pasel li' ta balumile. **32** Ta melez, ta jk'an ti mu'yuk k'usi xavul-o

7:25 *O «li buch'utik mu'yuk bu nupunemik-oe».

avo'ontonike. Yu'un ja' tsvul-o yo'onton k'usitik sventa Kajvaltik li vinik ti mu'yuk nupuneme, ti k'uxi xu' lek x-ilat yu'un li Kajvaltike. **33** Pe li vinik ti nupuneme ja' tsvul-o yo'onton li k'usitik sventa balumile,^a ti k'uxi xu' lek x-ilat yu'un li yajnille **34** xchi'uk ch'akal li yo'ontone. Jech xtok, li ants ti mu'yuk malijeme —xchi'uk li tojol tsebe— ja' tsvul-o yo'onton li k'usitik sventa Kajvaltike^b sventa lekuk ch'ul oy ta sbek'tal xchi'uk ta snopben. Pe ja'uk li ants ti nupuneme ja' tsvul-o yo'onton li k'usitik sventa balumile, ti k'uxi xu' lek x-ilat yu'un li smalale. **35** Ja' sventa alekilal atukik ti jech chkalboxuke, ma'uk sventa jmak avo'ontonik,^{*} ja' no'ox ta jk'an ti ak'o xapasik li k'usi leke xchi'uk ti jechuk-o ta sjunul avo'onton xatunik ta stojolal Kajvaltik ti mu'yukuk k'usi tsmakoxuke.

36 Pe mi oy buch'u tsnop ti mu'yuk lek k'usi yakal tspas ta skoj ti mu'yuk nupuneme^{*} xchi'uk mi ech'em xa li xnichimal skerem stsebale, ja' lek ti ak'o spas li'e: ak'o spas li k'usi tsk'an yo'ontone, mu'yuk tsta smul. Ak'o nupunikuk.^c **37** Pe mi oy buch'u jpel ta yo'onton xchi'uk ti mu'yuk k'usi chtun yu'un cha'ie, mi spas ta mantal yu'un li k'usi oy ta yo'onton xchi'uk mi snopoj lek ta yo'onton stuk ti mu'yuk bu chnupune,^{*} lek ti jech tspase.^d **38** Ja' yu'un cha'a, li buch'u chnupune lek ti jech tspase, pe li buch'u mu'yuk chnupune mas to lek ti jech tspase.^e

39 Chukul li ajninal ti k'u sjalil kuxul li smalale, pe mi vay ta lajelal li smalale,^f kolema xa sventa xnupun xchi'uk ti buch'u tsk'ane, pe ja' no'ox ta sventa Kajvaltik.^g **40** Pe ti k'usi ta

7:35 *Literal «ma'uk sventa xkak' ch'o-
jon ta abaik». 7:36 *O «ta sventa li
stojol kerem tsebale». 7:37 *O «ti to-
jol kerem tseb chkome».

KAP. 7

a 1Ti 5:8

b 1Ti 5:5

c Mt 19:12
1Ko 7:28

d Mt 19:10, 11

e 1Ko 7:32

f Ro 7:2

g Je 24:2, 3
Dt 7:3, 4
Ne 13:25, 26
2Ko 6:14

Kolumna 2

KAP. 8

a Ech 15:20, 29

b Ro 14:14
1Ko 8:10c 1Ko 8:13
1Ko 13:4, 5d Dt 32:21
2Re 19:17, 18
Jer 16:20e Dt 6:4
Dt 32:39f Sl 82:1, 6
Jn 10:34, 35

g 1Ti 2:5

h Mal 2:10
Mt 23:9i Ech 17:28
Ro 11:36j Jn 1:1, 3
Kol 1:15, 16

k Ro 14:14

l 1Ko 10:27, 28

m Ro 14:23

n Ro 14:17

o Ebr 13:9

p Ro 14:13, 20

jnop vo'one ja' mas xmuyubaj mi jech chkom-oe, yu'un ta melel ta jnop ti kich'oj ek li xch'ul espi-ritu Diose.

8 Jech xtok, ta sventa li ve'il ak'bil ta smoton santoetike,^a xkojtkinbetik smelolal jkotol-^b tik. Li yojtkinobile xu' xijtoyot xa chka'i jbatik yu'un, yan li k'anelale ja' tstsatsubtasvan.^c **2** Mi oy buch'u tsnop ti oy k'usi sna'e, mu to me xojtkin skotol. **3** Pe mi oy buch'u sk'anoj li Diose, oj-tikinbil me yu'un li Diose.

4 Pe ta sventa li slajesel ve'il ak'bil ta smoton santoetike, jna'-ojtik ti mu'yuk sbalil ta balu-^d mil li santoetike xchi'uk ti k'ajo-^e mal no'ox oy jun Diose. **5** Ak'o mi oy buch'utik ti diosetik ch-^f ch'ik albel ta alele, mi ta vinajel o mi ta sba balumil, jech k'ucha'-^g al ep diosetik xchi'uk ajvaliletik ta alele, **6** ta melel, jun no'ox Dios^g oy k'untik, ja' li Totile,^h ja' li buch'u yak'oj skotol li k'usitik oye xchi'uk ti ja' yu'unutike;ⁱ jun no'ox Kajvaltik oy xtok, ja' li Je-^j sukristoe, ja' ta sventa ti meltsaj skotol li k'usitik oye^j xchi'uk ja' ta sventa ti oyutike.

7 Pe mu skotoluk xojtki-^k nik taje. Ta skoj ti chich'ik to'ox ta muk' santoe, oy jun-^l nantik ti xko'olaj k'ucha'al ak'-^m bil ta smoton santo cha'iik li k'usi tslajesike, va'un ik' chkom sjol yo'ontonik ta skoj ti k'uni-ⁿ ke. **8** Pe mu'yuk bu tsnopaje-^o sutik mas ta stojolal Dios li k'usi ta jljestike;^o mi mu'yuk ta jlj-^p estike, mu'yuk k'usi sk'an ku-un-^p tik, mi ta jljestik xtoke, mu'yuk k'usi ta jtatik-o.^o **9** Pe k'elo-o me abaik lek ti mu me smak-o* yakan avu'unik li buch'utik k'u-^p nik ta skoj ti oy aderechoik st'u-^p jele. **10** Yu'un mi laj yiloxuk ti te yakal chav'e'ik ta stemplo san-^p toetik vo'oxuk ti oy lek yojtki-^p nobil avu'unike, žmi mu van

8:9 *O «st'abes-o».

sok sjol yo'onton avu'unik li buch'u k'un ti lek xa cha'i tsajes ek li ve'lil ak'bil ta smoton santoetike? **11** Ja' yu'un, ta skoj ti oy yojtikinobil avu'une, ta sok li jun krixchano ti k'une, ja' li avermano ti cham Kristo ta stojolare.^a **12** K'alal jech chasa' amulik ta stojolal li avermanotakike xchi'uk ti chayayjesbeik li sjol yo'ontonik ti k'une,^b yakal chasa' amulik ta stojolal li Kristoe. **13** Jech oxal, mi chmak-o* yakan kermano li k'usi ta jlajese, mu xa bu ta jti'o bek'et sventa mu xmak yakan li kermanoe.^c

9 ¿Mi mu kole mukun? ¿Mi mu jtabolukun? ¿Mi mu lajuk kil li Jesus ti ja' Kajvaltike?^d ¿Mi mu ja'uk kabteloxuk ta stojolal li Kajvaltike? **2** Ak'o mi ma'uk jtabolun ta stojolal li yantike, jtabolun ta melel ta atojolalik, yu'un vo'oxuk k'otemoxuk ta seyo ti jtabolun ta stojolal li Kajvaltike.

3 Xi ta jpak jk'oplal ta stojolal li buch'utik ts'elbeikun jk'oplale: **4** oy jderechotik sventa xijve' xchi'uk sventa oy k'usi xkuch'tik, ¿mi mu jechuk? **5** Oy jderechotik sventa oyuk kajnitik ti jch'unolajeluk*^e jech k'u cha'al li yan jtaboletike, li yermanotak Kajvaltike^f xchi'uk li Sefase,^g ¿mi mu jechuk? **6** ¿Mi vo'on no'ox van xchi'uk Bernabe^h ti ch'abal jderechotik sventa xkiktakutik spasel li abtelal ti ja' kuxulunkutik-o yu'une? **7** ¿Mi oy van junuk soltaro ti tsbain stuk li k'usi chtun yu'une? ¿Mi oy van buch'u mu'yuk tslobe sat li uva tssts'une?ⁱ ¿Mi oy van buch'u mu'yuk chuch'be ya'lal xchu' chij k'alal ja' chchabi li chijetike?

8 Ma'uk yakal chkal li k'usitik tsnop krixchanoetike, ¿mi mu jechuk? ¿Mi mu jechuk chal Mantal ek li k'usitik taje? **9** Yu'un

8:13 *O «cht'ab-o». **9:5** *O «ermanauk». ^aPedro sbi xtok.

KAP. 8

a Ro 14:15

b 1Ko 10:28, 29

c Mt 18:6
Ro 14:15, 21

KAP. 9

d Ech 9:3-5
1Ko 15:7, 8

e Mt 19:11

f Mt 13:55
Gal 1:19

g Jn 1:42

h Ech 13:2

i Dt 20:6
Pr 27:18

Kolumna 2

a Dt 25:4
1Ti 5:18b Ro 15:26, 27
Gal 6:6
Flp 4:15-17c Ech 18:3
Ech 20:34
2Te 3:7, 8d 2Ko 6:3
2Ko 11:7e Le 6:14, 16
Nu 18:30, 31
Dt 18:1f Mt 10:9, 10
Lu 10:7, 8g Ech 18:3
Ech 20:34
1Ko 4:11, 12
2Te 3:8

h 2Ko 11:8-10

i Ese 3:18

xi ts'ibabil ta Smantal Moise: «Mu xavak'be svosal li tot vakax k'alal yakal chpechilan ta tek'el li trigoe»,^a ¿Mi ja' van oy ta yo'onton tot vakax li Diose? **10** ¿O mi ja' van jk'oplaltik li k'usi laj yale? Ja' jk'oplaltik ta melel li k'usi laj yich' ts'ibaele, yu'un li buch'u tslok osil xchi'uk li buch'u chik'a trigoe sk'an spat yo'onton ti tsajesbe sat li k'usi sts'unoje.

11 Mi ja' jts'unojikutik ta atojolalik li k'usitik sventa mantale, ¿mi toj tsots van chava'iik ti xavak'bunkutik li k'usitik chtun ku'unkutike?^b **12** Mi jech oy sderecho sventa xakoltaik li yan viniketike, ¿mi mu masuk van oy jderechotik ta atojolalik li vo'onkutike? Ak'o mi jech, mu'yuk bu jtunesoj li jderechokutike,^c ja' no'ox oy k'usitik ts'ikem ku'unkutik sventa mu jmakutik jset'uk* li lekil a'yejetik sventa li Kristoe.^d **13** ¿Mi mu xana'ik ti tsajesik k'usitik oy ta templo li buch'utik sbainojik li ch'ul abtelale xchi'uk ti chich'ik k'uk yepal li k'usitik oy ta skajleb matanal li buch'utik tspacek li k'usitik sbainojik ta skajleb matanale?^e **14** Ti k'u yelan taje, ja' jech laj yal mantal xtok li Kajvaltike ta stojolal li buch'utik chchol lekil a'yejetike, ti ja' ak'o ve'ikuk-o li lekil a'yejetike.^f

15 Pe li vo'one mu'yuk bu jtunesoj mi jutebuk li k'usitik taje.^g Ta melel, ma'uk sventa ta jkan ti jechuk k'otuk ta jtojolal li k'usitik la jts'ibae, iti jechuke, ja' mas lek ti xichame, ja' altik mi oy buch'u tsmaak ta be li k'usitik chimuyubaj-o yu'une!^h **16** Ja' yu'un, mi ta jchol batel li lekil a'yejetike, ma'uk sventa jtoy-o jba, yu'un ja' li k'usi jbainoje. Ta melel, jabol jba mi mu'yuk bu ta jchol batel li lekil a'yejetike!ⁱ **17** Oy jmoton mi ta sjnunul ko'onton ta jpase; ak'o mi

9:12 *O «jutebuk».

ma'uk ta sjunul ko'onton ta jpas, oy ono'ox k'usi k'ubanbilun.^a **18** Ja' yu'un, ¿k'usi ja' li jmotone? Ja' ti ta matanaluk chkak' li lekil a'yejetik k'alal ta jchol batel li lekil a'yejetike sventa mu xi-ilbajinvan ta skoj ti kich'oj kablent* ta sventa li lekil a'yejetike.

19 Yu'un ak'o mi mu'yuk buch'u smosoinojun, kak'oj jba ta mosoinel yu'un skotolik sventa jpas ta kanal epal krixchanoetik ti bu k'alal xu' ku'une. **20** Ta skoj taje, la jpas jba k'ucha'al juda ta stojolal li judaetike sventa jpas ta kanal li judaetike;^b la jpas jba k'ucha'al ventainbilun yu'un mantal ta stojolal li buch'utik ventainbilik yu'un mantale ak'o mi mu'yuk bu sventainojun li mantale sventa jpas ta kanal li buch'utik ventainbilik yu'un mantale.^c **21** La jpas jba k'ucha'al mu'yuk ventainbilun yu'un mantal ta stojolal li buch'utik mu'yuk ventainbilik yu'un mantale ak'o mi ventainbilun yu'un mantal li ta sat Diose xchi'uk sventainojun li smantal Kristoe^d sventa jpas ta kanal li buch'utik mu'yuk ventainbil yu'un mantale. **22** K'un la jpas jba ta stojolal li buch'utik k'unike sventa jpas ta kanal li buch'utik k'une.^e La jpas jba ta k'usiuk no'ox ta stojolal skotol li krixchanoetike sventa xu' jech xkolik jayvo'uk ta sventa li k'usitik la jpase. **23** Ta jpas skotol ta skoj li lekil a'yejetike sventa xu' chkalbe batel li yantike.^f

24 ¿Mi mu xana'ik ti ch-anilaj skotol li j-anilajeletik k'alal oy anile, pe ti k'ajomal no'ox jun ti buch'u tsta smotone? Anilajanik sventa xu' xapasik kanal li amotonike.^g **25** Jech xtok, sk'an sna' spajesel sba ta skotol k'usitik li buch'u ch-och ta tsalbaile.* Ti jech tspasike ja' sventa staik jun korona ti sna' xlaje,^h pe li

9:18 *O «ta skoj ti oy jderecho». 9:25 *O «tspas k'usiuk no'ox tajimole».

KAP. 9

- a Gal 2:7
Ef 3:1, 2
Kol 1:25
- b Ech 16:3
Ech 18:18
- c Ech 21:24, 26
- d Jn 13:34
Gal 6:2
- e Ro 14:1
Ro 15:1
2Ko 11:29
- f Ech 19:26
1Te 2:8
- g Mt 10:22
Flp 3:14
2Ti 4:7, 8
- h 2Ti 2:5

Kolumna 2

- a Snt 1:12
- b Gal 2:2
Flp 2:16
Ebr 12:1
- c Ro 8:13
Kol 3:5

KAP. 10

- d Ef 13:21
- e Eks 14:21, 22
- f Eks 16:14, 15
- g Eks 17:6
- h Nu 20:11
Jn 4:10, 25
- i Nu 14:29
Nu 14:35
- j Nu 11:4, 34
- k Eks 32:4, 6
- l Nu 25:1, 9
- m Dt 6:16
- n Nu 21:5, 6
Mt 4:7
- o Nu 14:2
- p Nu 14:36, 37

vo'otike ja' ta jtatik jun korona ti mu sna' xlaje.^a **26** Ja' yu'un, mu altikuk no'ox ti k'u yelan chi-anilaje;^b mu ik'uk no'ox ta jmaj ti k'u yelan chkak' majele; **27** ti k'usi ta jpase ja' ti jpas ta mantal* li jbek'tale^c xchi'uk jech chk'ot ku'un k'ucha'al mosoil sventa mu chopoluk xk'ot jk'oplal ta stojolal Dios mi lax xa ox jcholbe mantal li yantike.

10 Ja' yu'un, oy ta ko'onton ti ak'o xana'ike, ermanoetik, ti te xanavik ta yolon tok^d xchi'uk ti te ech'ik ta nab skotol li jmoltotaktike,^e **2** jech xtok, laj yich' vo' skotolik ta sventa Moises ta stojolal li tok xchi'uk li nabe; **3** jtos no'ox ve'il la mantal la slajes skotolik^f **4** xchi'uk jtos no'ox uch'bolajel ta mantal laj yuch' skotolik.^g Yu'un ja' te laj yuch'ik li ta ton sventa mantal ti ja' chi'inatik batele, ja' sk'oplal Kristo li ton taje.^h **5** Ak'o mi jech, ja' ep ti buch'utik mu'yuk bu lek ilatik yu'un li Diose, va'un te telajtik komik ta takixokol balumil.ⁱ

6 Ja' yu'un, ja' jchanubtasobilitik li k'usitik k'ot ta pasele sventa mu jk'antik li k'usitik xu' tsokesutik jech k'ucha'al la sk'anike.^j **7** Xchi'uk mu me xkich'tik ta muk' santoetik jech k'ucha'al la spasik junantike; jech ono'ox k'ucha'al xi ts'ibabile: «Chotiiik ta ve'el, ta uch'bolajel, jech lik xch'ay yo'ontonik».^k **8** Mu me xijmulivaj* jech k'ucha'al mulivajik junantike, yu'un chamik **23** mil ta jun no'ox k'a-k'al.^l **9** Mu me xkak'tik ta preva Jeova^m jech k'ucha'al laj yak'ik ta preva junantike, ja' yu'un lajik ta t'el ta chon.ⁿ **10** Mu me xijbik'tal k'opoj jech k'ucha'al bik'tal k'opojik^o junantik ti ja' no'ox milatik-o yu'un li jmilvaneje.^p **11** Ja' yu'un, ja' sventa

9:27 *O «chkak'be kastigo». 10:8 *K'elo Glosario, mulivajel. 10:9 *K'elo Apendise A5.

jchanubtasobiltik li k'usitik k'ot ta pasel ta stojolalike xchi'uk laj yich' ts'ibael sventa j'p'ijubtasobiltik^a li vo'otik ti vul xa ta jtojalatik li slajeb skotol li k'usitik oy ta balumile.

12 Ja' yu'un, li buch'u tsnop ti lek va'ale ak'o me sk'el sba ti mu xyal ta lume.^b **13** Mu'yuk yan ak'el ta preva chavilik, ja' no'ox jech chavilik jech k'ucha'al chil li yantike.^c Pe tuk' li Diose, mu'yuk chak' ti ak'o xavich'ik ak'el ta preva mi mu sts'ik avu'unike,^d ak'o mi yakal chavich'ik ak'el ta preva, li Diose chak' avilik xtok k'uxi xu' xakolik sventa xkuch avu'unik.^e

14 Ja' yu'un, li vo'oxuk ti jk'anojoxuke, mu me xavich'ik ta muk' jset'uk* li santoetike.^f **15** Ja' jech ta jk'o'ponoxuk tale jech k'ucha'al viniketik ti xtojobik ta ya'ibel smelolale; nopo ava'i atukik li k'usi chkalboxuke. **16** Li skopail bendision ti ta jk'oponbetik Dios ta stojolale, ζmi mu ja'uk sk'an xal ti ta jtabetik sbalil li xch'ich'el Kristoe?^g Li pan ta jvok'tike, ζmi mu ja'uk sk'an xal ti ta jtabetik sbalil li sbek'tal Kristoe?^h **17** Yu'un jun no'ox pan oy, manchuk mi eputik, jun no'ox jbek'tal jk'otoltik,ⁱ yu'un jk'otoltik ta jtabetik sbalil li pan taje.

18 Nopbeik sk'oplal ava'iik li bats'i j-israeletike: ζmi mu tauk stabeik sbalil k'usi oy ta skajleb matanal li buch'utik tslajes li matanaletike?^j **19** Va'un cha'a, ζk'usi ti yakal chkale? ζMi yu'un ja' chkal ti oy stu li milbil matanal ti ak'bil ta stojolal santoe o ti oy stu li santoetike? **20** Mu jechuk; li vo'one chkal ti pukuj chak'beik li milbil matanal chak'ik jyanlumetike, ma'uk chak'beik li Diose;^k pe mu jk'an ti teuk ak'oplalalik xchi'uk li pukujetike.^l **21** Yu'un mu me lekuk ti ti chavuch'beik sbel

KAP. 10

a Ro 15:4

b Pr 28:14
Lu 22:33, 34
Gal 6:1

c 1Pe 5:8, 9

d Lu 22:31, 32
2Pe 2:9e Is 40:29
Flp 4:13f Dt 4:25, 26
2Ko 6:17
1Jn 5:21

g Mt 26:27, 28

h Mt 26:26
Lu 22:19
1Ko 12:18

i Ro 12:5

j Le 7:15

k Dt 32:17

l Jud 6

Kolumna 2

a Ese 41:22
Mal 1:12b Eks 34:14
Dt 32:21c Ro 14:19
Ro 15:2d 1Ko 10:32, 33
1Ko 13:4, 5
Flp 2:4e Sl 24:1
1Ti 4:4

f 1Ko 8:7, 10

g Ro 14:15, 16
1Ko 8:12h Ro 14:6
1Ti 4:3i Mt 5:16
Kol 3:17

skopa Jeova* mi yakal chavuch'beik li sbel skopa pukujetike; xchi'uk mu me stak' ti te jech-o chalajesbeik li k'usi oy <ta xmexa Jeova>*^a mi yakal chalajesbeik li k'usi oy ta xmexa pukujetike. **22** ζO mi yu'un ta jk'an ta <jtjibetik yo'onton Jeova* sventa x-i'tixaj?>^b Ma'uk ti mas tso-tsutik k'ucha'al stuke, ζmi mu jechuk?

23 Stak' pasel skotol, pe mu skotoluk oy sbalil. Stak' pasel skotol, pe mu skotoluk tstsatsubtasvan.^c **24** Ta jujuntal ak'o sa'ik li k'usi lek cha'i yan krixchanoe, ma'uk li k'usi lek cha'i stukike.^d

25 Xu' xati'o k'usiuk ti chich' chonel ta chonob bek'ete, pe mu me k'usi xajak' jset'uk* ta skoj li ajol avo'ontone; **26** yu'un <ja' yu'un balumil li Jeovae* xchi'uk skotol li k'usitik oye>.^e **27** Mi oy laj yik'oxuk ta ve'el li buch'utik ma'uk jch'unolajele xchi'uk mi chak'an chabatike, lajesik li k'usi cha-ak'batike, pe mu me k'usi xajak'ik jset'uk* ta skoj li ajol avo'ontonike. **28** Pe mi oy buch'u xi chalboxuke: «Li'e ak'bil me ta milbil matanal» mi xie, mu xalajesik ta skoj li buch'u laj yalboxuke xchi'uk ta skoj li jol o'ontonale.^f **29** Ma'uk ta jk'an chkalbe sk'oplal li ajol avo'ontone, ja' ta jk'an chkalbe sk'oplal li sjol yo'onton yan krixchanoe. ζK'u yu'un ja' chchapanun li sjol yo'onton yan krixchano^g ti kolemun xae? **30** Mi ta jtojbe ta vokol Dios^h ti ta jti'e, ζmi lek van ti chchopul k'opojik ta jtojolal ta skoj ti ta jti'e?

31 Ja' yu'un, mi chav'e'ik, mi cha-uch'bolajik o k'usiuk no'ox ti chapasike, ja'uk me sventa xich' muk'ibtasbel sk'oplal Dios skotol li k'usitik chapasike.ⁱ **32** Mu me xamakbeik* yakan li judaetike, li jgresiaetike xchi'uk li tsoobbail

10:21, 22, 26 *K'elo Apendise A5.
10:32 *O «xat'abesbeik».

yu'un Diose,^a **33** ja' jech k'ucha'al ti ja' ta jpas li k'usi lek cha'i skotol krixcianoetik ta skotol li k'usitike, ma'uk ta jsa' li k'usi lek chka'i jtuke,^b ja' ta jsa' li k'usi lek cha'i epal krixcianoetik sventa xu' xkolike.^c

11 Chanik li k'usi ta jpas jech k'ucha'al ta jchanbe li Kristoe.^d

2 Ta jk'upil k'optaoxuk, yu'un te oyun ta ajolik ta skotol li k'usitike xchi'uk staaj-o yav ti jech tajek chapasik li k'usitik laj kak' achanike. **3** Pe ta jk'an ak'o xana'ik li'e: li sjol viniketike ja' li Kristoe;^e ja' no'ox jech ek, li sjol antse ja' li vinike;^f ja' no'ox jech ek, li sjol Kristoe ja' li Diose.^g **4** Chak' ta k'exlal sjol k'alal smakoj sjol tspot orasion o k'alal chal albil k'op li vinike; **5** pe ja' chak' ta k'exlal sjol k'alal mu'yuk bu smakoj sjol tspot orasion o k'alal chal albil k'op^h li antse, yu'un ja' jech tajek chk'ot k'ucha'al li ants ti juxbil sjole. **6** Yu'un mi mu'yuk bu tsmak sjol li antse, ja' lek ti ak'o slok'e; pe mi k'exlal sba cha'i ti lok'bil o juxbil sjol li antse, ja' lek ti ak'o smake.

7 Yu'un mu stak' makal sjol li vinike, yu'un ja' slok'olⁱ xchi'uk ja' smuk'ulal Dios; yan li antse ja' smuk'ulal li vinike. **8** Yu'un ma'uk ta stojolal ants vul ta lok'el li vinike, ja' ta stojolal vinik ti vul ta lok'el li antse;^j **9** pe ma'uk no'ox taje, yu'un ma'uk ta skoj ants ti laj yich' pasel li vinike, yu'un ja' ta skoj vinik ti laj yich' pasel li antse.^k **10** Jech oxal, sk'an oyuk svinajeb ta sjol ti ventainbil li antse, taje ja' sventa li anjeletike.^l

11 Pe ta stojolal li Kajvaltike mu'yuk bu ch'akal ta stojolal vinik li antse xchi'uk mu'yuk bu ch'akal ta stojolal ants li vinike. **12** Jech k'ucha'al vul ta lok'el ta stojolal vinik li antse,^m jech vul ta lok'el ta stojolal ants li vinik eke; pe te lik talel ta

KAP. 10

a Ro 14:13
1Ko 8:13
2Ko 6:3

b Ro 15:2
Flp 2:4

c 1Ko 9:22

KAP. 11

d Flp 3:17
2Te 3:9

e Ro 14:9
Ef 4:15
Kol 2:10

f Ef 5:23
1Pe 3:1

g 1Ko 15:27, 28

h Joe 2:28
Ech 21:8, 9

i Je 1:27

j Je 2:22, 23

k Je 2:18

l 1Ko 4:9

m Je 2:21, 22

Kolumna 2

a 1Ko 8:6

b Ech 20:29, 30
1Ko 1:12
1Ti 4:1
2Pe 2:1

c Lu 22:19, 20

d Mt 26:20
Lu 22:14

stojolal Dios skotol li k'usitike.^a

13 Nopo ava'i atukik: ¿mi lek van ti mu'yuk tsmak sjol li ants k'alal tspot orasione? **14** ¿Mi mu xana'ik ti stalel ono'ox ti k'exlal sba k'alal nat sjol li vinike, **15** pe ti ja' sventa yich'obil ta muk' li ants k'alal nat sjole? Yu'un ja' smak sjol k'otem li stsotsil sjol ak'bile. **16** Pe yik'aluk van oy junuk vinik ti chal ti mu persauk smak sjol li antse, ak'o mi jech, taje mu jechuk li k'usi nopem xka'itik spasele xchi'uk mu jechuk nopem xa'ik spasel ek li stsobob-bailtak Diose.

17 Pe ma'uk sventa ta jk'upil k'optaoxuk k'alal jech chkalboxuk mantale; yu'un ma'uk sventa k'usi lek ti jech chatsob abaik, mo'oj, ja' sventa li k'usi chopole. **18** Yu'un ka'ioj ti mu parejouk k'usi chanopik k'alal chatsob abaik; yu'un jech ono'ox chapasik jna'. **19** Yu'un oy ono'ox buch'utik chch'ak sbaik ta atojolalik^b sventa xvinaj avu'unik li buch'utik lek ilbil yu'un Diose.

20 Jech oxal, ma'uk me jech smelolal li ve'el chapasik ta sventa li Ve'el ta bat k'ak'al yu'un Kajvaltik k'alal oy bu chatsob abaik.^c **21** Yu'un ba'ysel xa ono'ox chatsakik ta jujuntal li ave'e-lik ta bat k'ak'al k'alal have'ike; ja' yu'un chvi'naj li jlome xchi'uk chyakub li jlome. **22** Oy anaik sventa te have'ik xchi'uk sventa te cha-uch'bolajik, ¿mi mu jechuk? ¿O mi yu'un chap'ajbeik li stsobobbail Diase xchi'uk chava-k'ik ta k'exlal li buch'utik mu'yuk k'usi x-ayan yu'unike? ¿K'usi chkalboxuk cha'a? ¿Mi sk'an van jk'upil k'optaoxuk? Mu'yuk bu ta jk'upil k'optaoxuk ta skoj taje.

23 Ja' laj yalbun Kajvaltik li k'usi laj kalboxuk eke, yu'un li ta ak'obaltik^d k'alal chich' xa ak'el ta k'alal li Kajvaltik Jesuse, la stsak jun pan, **24** va'un k'alal

laj xa ox stoj ta vokole, la xut* xchi'uk xi laj yale: «Li'e ja' sk'elobil# jbek'tal^a ti chich' ak'el ta aventaike. Jech xapasiko sventa jna'obil». ^b **25** Ja' jech la spas xtok ta sventa li kopa^c k'alal laj xa ox yo'ontontik ta ve'ele, xi laj yale: «Li kopa li'e ja' sk'elobil# li ach'trato^d ta sventa li jchi'chele. ^e Jech xapasilanik-o sventa jna'obil k'alal chavuch'ik jujun veltae». ^f **26** Yu'un k'alal chav'ik jujun velta li pan taje xchi'uk k'alal chavuch'ik jujun velta li vino ta kopa taje, yakal chavalbeik-o sk'oplal li slajel Kajvaltik ja' to mi vule.

27 Jech oxal, li buch'u tsve' li pan xchi'uk ti chuch' li vino ta skopa Kajvaltike, pe ti mu sta-o jech tspase, ta me sta smul ta sventa li sbek'tal Kajvaltik xchi'uk ta sventa li xchi'chele. **28** Ak'o ya'i sba ba'yel li krixchano k'alal mi laj xa ox sk'el lek sk'oplal stuke, ^g va'un ja' no'ox jech xu' sve' li pane xchi'uk xu' xuch' li vino ta kopa. **29** Yu'un li buch'u tsve' xchi'uk chuch'e ja' tsve' xchi'uk chuch' xchapanel stuk mi mu'yuk bu xak' venta ti toj tsots sk'oplal k'usi sk'an xal li bek'talile. **30** Ja' ta skoj ti ep buch'utik k'un xchi'uk ip avu'unike xchi'uk ep buch'utik yakal chvay ta lajelal avu'unik. ^h **31** Pe mu'yuk bu chkich'tik chapanel jechuk ti xijtojobuk lek ta sk'elal jbatik ti k'u kelantike. **32** Tstuk'ibtasutik Jeovaⁿⁱ k'alal chkich'tik chapanele sventa mu xkich' stojol jmultik xchi'uk li krixchanoetike. ⁱ **33** Ja' yu'un, kuni ermanotak, malao me abaik ta jujuntal k'alal chatsob abaik ta slajesel li Ve'lil ta bat k'ak'al yu'un Kajvaltike. **34** Ak'o ve'uk ta sna mi oy buch'u chvi'naje sventa mu xavich'ik chapanel^k

11:24 *O «xet'; svok'». **11:24, 25** #O «senyail; smelolal». **11:30** *Ya'eluke, ja' sk'oplal li lajelal ta mantale. **11:32** *K'elo Apendise A5.

KAP. 11

a Mt 26:26
Mr 14:22
Ro 7:4
1Ko 10:17

b Lu 22:19

c Mt 26:27
Mr 14:23
1Ko 10:16

d Jer 31:31
Ebr 8:8
Ebr 9:15

e Lu 22:20
Ebr 9:13, 14
1Pe 1:18, 19

f Eks 12:14

g 2Ko 13:5

h 1Te 5:6

i Ebr 12:5

j 2Pe 2:20
2Pe 3:7

k 1Ko 11:29

Kolumna 2

KAP. 12

a 1Ko 14:1

b Sl 115:5
Aba 2:18
1Ko 8:4
Gal 4:8
1Te 1:9

c 1Jn 4:2, 3

d Ef 4:4

e Ef 4:11

f 1Pe 4:11

g 1Ko 14:26

h 1Ko 13:2

i Ech 3:5-8
Ech 28:8, 9

j Ebr 2:3, 4

k 1Jn 4:1

l Ech 10:45, 46
1Ko 14:18

m 1Ko 14:26

k'alal chatsob abaik. Pe ja' to chk'ot jchapan li yan k'usitik k'alal mi lik'ot tee.

12 Li avi une, kermanotak, oy ta ko'onton ti xanabeik sk'oplal li matanaletik yak'oj Diose. ^a **2** Ana'ojik ti ta to'ox xavak' abaik ta lo'lael yu'un uma' san-toetik^b k'alal jyanlumoxuk* to'oxe, ti ja' te labatik ti bu laj yi-k'oxuk batele. **3** Ja' yu'un, oy ta ko'onton ti ak'o xana'ik ti buch'u chk'opoj ta skoj li xch'ul espiritu Diose mi junuk buch'u xi chale: «Chopol k'optabiluk li Jesuse!»; jech xtok, ja' no'ox xu' xi chal li buch'u yich'oj ch'ul espiritue: «Ja' Kajvaltik li Jesuse!».^c

4 Ja' yu'un, oy jeltos matanaletik, pe jun no'ox ch'ul espiritu oy;^d **5** xchi'uk oy jeltos abtelaletik,^e pe jun no'ox Kajvaltik oy; **6** xchi'uk oy jeltos k'u yelan ta paxel li k'usitike, pe k'ajomal no'ox jun Dios ti tskolta skotol krixchanoetik sventa spas yu'unik skotole.^f **7** Pe ti k'u yelan chak' ta ilal ta jujun krixchano li ch'ul espiritue ja' sventa chich' tabel sbalil.^g **8** Ta stojolal li ch'ul espiritue lek chanubtasbilutik jlom sventa p'ij chij-k'opojutik, ta stojolal li ch'ul espiritue lek chanubtasbilutik ti k'u yelan oy yojtikinobil ku'untik k'alal chij'opoje, **9** ta stojolal ono'ox li ch'ul espiritu taje xu' oy xch'unel ko'ontontik,^h li junantik xtoxe xu' yu'un chpoxta jchameletik,ⁱ **10** li june tspas sk'elobiltak ju'elal,^j li june chal albil k'op, li june xtojob ta sk'elbel sk'oplal mi te likem tal ta stojolal Dios li jp'el k'ope,^k li june chk'opoj ta yan k'opetik^l xchi'uk li june tsjelubtas ta yan k'opetik.^m **11** Pe jun no'ox ch'ul espiritu tspas skotol taje, ja' jech chak'be ta jujuntal jech k'ucha'al tsk'ane.

12 Ak'o mi jun no'ox li jbek'taltike, oy ep sts'akbenaltak, ak'o

12:2 *Ja' xkaltik, k'alal ma'uk to'ox jch'unolajetike.

mi ep sts'akbenaltak li jbek'taltike, jun no'ox k'otem,^a taje ja' jech li Kristo eke. **13** Yu'un ta jun no'ox ch'ul espiritu laj kich'tik vo' jkotaltik sventa jun no'ox jbek'taltik xijk'ot ak'o mi judautik o jgresiautik, ak'o mi mosoilutik o kolemutik, jun no'ox ch'ul espiritu laj kich'tik ak'bel kuch' jkotaltik.

14 Yu'un ta melez ep sts'akbenal li jbek'taltike, ma'uk no'ox jun.^b **15** Ti xiuk chal li kakantike: «Mu'yuk bu te tsakal jk'oplal ta bek'talil ta skoj ti ma'uk k'obilune», taje ma'uk sk'an xal ti mu xa bu te tsakal li ta jbek'taltike. **16** Xchi'uk ti xiuk chal li jchikintike: «Mu'yuk bu te tsakal jk'oplal ta bek'talil ta skoj ti ma'uk satilune», taje ma'uk sk'an xal ti mu xa bu te tsakal li ta jbek'taltike. **17** Ti naka satiluk skotal li jbek'taltike, ¿bu van oy jechuk li jchikintik sventa xka'itike? Ti naka chikiniuk skotal, ¿bu van oy jechuk li jni'tik sventa xka'ibetik yik' li k'usitike? **18** Pe ta jujuntal laj yak'be yavil sts'akbenaltak jbek'taltik li Diose jech k'ucha'al ts'kupine.

19 ¿Bu oy jechuk li jbek'taltik ti jtosuk no'ox li sts'akbenaltak jbek'taltike? **20** Manchuk mi jun no'ox li jbek'taltike, ep ta tos li sts'akbenal jbek'taltike. **21** Mu stak' ti xi chalbe jk'obtik li jsatike: «Mu k'u xatun-o ku'un»; jech xtok, mu stak' ti xi chalbe kakantik li joltike: «Mu k'u xatun-o ku'un». **22** Taje mu jechuk, yu'un li sts'akbenaltak jbek'taltik ti mas k'unik xvinaje jtunelik ek, **23** jech xtok, li sts'akbenaltak jbek'taltik ti ta jnoptik ti jutuk ich'bilik ta muk'e mas ta jk'uxubintik,^c ja' yu'un mas lek chich' tuk'ulanel li sts'akbenaltak jbek'taltik ti mu stak' k'elele, **24** pe mu'yuk k'usi chtun yu'un li sts'akbenaltak jbek'taltik ti k'upil sba ta k'elele. Ak'o mi jech, ti k'u yelan la spas jbek'taltik li Diose ja' sven-

KAP. 12

a Ro 12:4, 5

b Ef 4:16

c Je 3:7, 21

Kolumna 2

a Ro 12:10

Gal 6:2

Ef 4:25

b Ebr 13:3

c Ro 12:15

d Ef 1:22, 23

e Ro 12:4, 5

f Ef 2:20

g Ech 13:1

h Ef 4:11

i Gal 3:5

j Ech 5:16

k Ebr 13:17

l Ech 2:6, 7

m 1Ko 14:4

n 1Ko 14:5

o 1Ko 14:1

p 1Ko 13:8

ta mas chich' ich'el ta muk' li sts'akbenal jbek'taltik ti bu mu'yuk ich'bil ta muk'e **25** sventa mu xch'akilan sba li jbek'taltike, ja'uk no'ox ak'o xchabi sbaik ta jujutos li sts'akbenaltak jbek'taltike.^a **26** Mi chil svokol jtosuk sts'akbenal jbek'taltike, chil svokol li yantik eke;^b mi chich' ich'el ta muk' jtosuk sts'akbenal jbek'taltike, xmuyubaj li yantik eke.^c

27 Ja' yu'un, ja' sbek'taloxuk Kristo^d li vo'oxuke xchi'uk ja' sts'akbenaloxuk bek'talil ta jujuntal.^e **28** Ta jujuntal va'anbilik yu'un Dios li ta tsobobbaile: ba'yele, jtkaboletik;^f xchibale, j-alk'opetik;^g yoxibale, jchanubtasvanejetik;^h yane tspacek sk'elobil ju'elal;ⁱ yane staoj smotonik sventa xpoxtavani;^j yane tsoklita yantik; yane p'ij k'u yelan chbeiltasvanik;^k yane chk'opojik ta yan k'opetik.^l **29** Ma'uk jtkaboloxuk akotalik, ¿mi mu jechuk? Ma'uk j-alk'opoxuk akotalik, ¿mi mu jechuk? Ma'uk jchanubtasvanejoxuk akotalik, ¿mi mu jechuk? Mu'yuk chapasik sk'elobiltak ju'elal akotalik, ¿mi mu jechuk? **30** Mu akotalikuk ataojik matanal sventa chapoxtavani, ¿mi mu jechuk? Mu akotalikuk chak'opojik ta yan k'opetik, ¿mi mu jechuk?^m Mu akotalikuk jelubtasej k'opoxuk, ¿mi mu jechuk?ⁿ **31** Pe ja' sa'ilanik li muk'tik matanale.^o Jech xtok, ta to xkak' avilal jun be ti mu k'usi xko'olaj-oe.^p

13 Mi jech chik'opoj jech k'ucha'al sk'opojel krixchanoetik xchi'uk mi jech chik'opoj jech k'ucha'al sk'opojel anjeletike, pe mi mu jna' xik'anvane, xiko'olaj k'ucha'al jset bronse ti jech' no'ox sts'int'sune o jun simbal* ti jech' no'ox toj tsots

13:1 *Li jp'el k'op ta griegoe ja' chalbe sk'oplal stjobil son ti pasbil ta tak'ine xchi'uk ti set-sete, ti xchak'luj to k'alal tsnup' sbae.

chnike. **2** Mi jtaoj jmoton ta yalel albil k'opetik, mi xka'ibe sk'oplal skotol li k'usitik ch'ul ti mukul sk'oplale, mi jna'ojbe sk'oplal skotol li yojtikinobile^a xchi'uk mi oy xch'unel ko'onton sventa jlo-k'es batel ta yavil li vitse, pe mi mu jna' xik'anvane, mu'yuk k'usi jtu un bi.^b **3** Mi chhak' skotol k'usitik oy ku'un sventa jmak'in li yantike^c xchi'uk mi chkak' jkuxlejal ti ximuyubaj xa yu'une, pe mi mu jna' xik'anvane,^d mi jset'uk* k'usi ta jtabe sbalil un bi.

4 Li k'anelale^e xmalaj yu'un' xchi'uk lek yo'onton.^g Li k'anelale mu sna' x-it'ixaj,^h mu'yuk chak' sba ta ich'el ta muk' xchi'uk mu'yuk xtoyot xa cha'i sba,ⁱ **5** ma'uk ti mu xich' smelolal ti k'u yelan tpsas sbae,^j ma'uk tsa' li k'usi lek cha'i stuke^k xchi'uk mu'yuk ch-ilin ta anil.^l Mu'yuk chchap batel li k'usi chopol tpsasbate.^m **6** Ma'uk xkuxet-o yo'onton li k'usi mu'yuk tuk'e,ⁿ ja' xkuxet-o yo'onton li k'usi melele. **7** Sts'ik yu'un skotol li k'usitike,^o xch'un yu'un skotol,^p spattoj yo'onton ta skotol^q xchi'uk xkuch yu'un skotol.^r

8 Li k'anelale mu xljaj-o sk'oplal. Pe ta xljaj sk'oplal mi jtaoj jmotontik ta yalel albil k'opetike; ta xpaj sk'oplal mi chijk'opoj ta yan k'opetike;* ta xljaj sk'oplal mi oy yojtikinobil ku'untike. **9** Yu'un mu'yuk lek ts'akal li yojtikinobil ku'untike^s xchi'uk mu'yuk ts'akal chkalitik batel li albil k'ope; **10** pe mi vul ta lok'el li k'usi lek ts'akale, ja' chljaj sk'oplal li k'usi mu'yuk lek ts'akale. **11** Jech to'ox chik'opoj k'ucha'al olol k'alal ololon to'oxe, jech to'ox ta jnop k'ucha'al olol, jech to'ox chirasonaj k'ucha'al olol; pe avi ti vinikun xae laj xa kikta li stalelal olole. **12** Yu'un li

13:3 *O «jutebuk». 13:5 *O «ti tsots stalelale». 13:8 *Ja' xkaltik, ta sk'elobil ju'elal chk'opojik ta yan k'opetik.

KAP. 13

a 1Ko 12:8

b 1Jn 4:20

c Mt 6:2

d 2Ko 9:7

e 1Jn 4:8

f 1Te 5:14

g Ro 13:10
Ef 4:32

h Gal 5:26

i 1Pe 5:5

j Ro 13:13
1Ko 14:40k 1Ko 10:24
Flp 2:4l Mt 5:39
Snt 1:19m Ef 4:32
Kol 3:13

n Ro 12:9

o 1Pe 4:8

p Ech 17:11

q Ro 8:25
Ro 12:12

r 1Te 1:3

s Pr 4:18

Kolumna 2

a Mt 22:37
Ro 13:10

KAP. 14

b 1Te 5:20

c 1Ko 14:5

d 1Ko 13:2

e 1Ko 12:30

f Joe 2:28
Ech 2:17
Ech 21:8, 9g Gal 1:11, 12
Gal 2:2

h 1Ko 12:8

avie, mu xkiltik lek jech k'ucha'al ti mu xkiltik lek li k'usi ta jk'eltik ta nen ti pasbil ta tak'ine, pe ta jelavele, chkiltik xa lek. Li avie, mu to xkojtkin lek, pe ta jelavele, chkojtkin xa lek jech k'ucha'al xiyojtkinun lek li Diose. **13** Pe oy oxtos ti te chkomoe: ja' li xch'unel o'ontonale, li spatobil o'ontonale xchi'uk li k'anelale; pe li k'usi mas tsots sk'oplale ja' li k'anelale.^a

14 K'ano-o me abaik ta jujun-tal; ak'beik-o me yipal sa'el li matanaletik ta mantale, pe ja' mas tsots sk'oplal ti xavalik batel li albil k'ope.^b

2 Yu'un ma'uk krixchanoetik tsk'opon li buch'u chk'opoj ta yan k'ope, Dios tsk'opon, yu'un mu'yuk buch'u ch-a'ibat^c ak'o mi ta ch'ul espiritu chalbe sk'oplal li k'usitik ch'ul ti mukul sk'oplale.^d

3 Pe tstsatsubtasvan xchi'uk tspat o'ontonal li buch'u chal albil k'ope xchi'uk tstsatsubtasbe yo'onton krixchanoetik ta sk'opojel.

4 Tstsatsubtas sba stuk li buch'u chk'opoj ta yan k'ope, pe ja' tstsatsubtas tsobobbail li buch'u chal albil k'ope.

5 Ta jk'an yael ti xana'uk xak'opojik ta yan k'opetik akotolike,^e pe ja' ta jk'an ti ak'o xavalik batel albil k'opetike.^f Ta melel, ja' mas jtunel li buch'u chal albil k'opetike, ja' mu sta li buch'u chk'opoj ta yan k'opetike, pe tsots ono'ox sk'oplal mi tsjelubtas ta yan k'ope sventa stasatsub yo'onton li buch'utik te oy ta tsobobbaile.

6 Ermanoetik, ti ta yan k'opuk chik'opoj k'alal chbat jk'eloxuk ta orae, zmi tskoltaoxuk van ti jechuke? Mi yu'un ta jk'an ta jkoltaoxuke, sk'an ja' chkalboxuk li k'usi laj yak'bun jna' li Diose,^g li yojtkinobile,^h li albil k'ope xchi'uk li channabasele.

7 Xko'olaj k'ucha'al li k'usitik mu'yuk kuxajtik ti oy yech'omale, mi ama* o mi arpa. zK'uxi van

14:7 *O «amay; flauta».

chich' na'el k'usi yakal chich' jupanel ta ama o k'usi yakal chich' tijel ta arpa mi mu'yuk bu jelahtik snuk'ilale? **8** ζBuch'u van chchapan sba sventa pask'op mi mu'yuk smelolal chich' jupanel li ok'ese? **9** Ja' jechoxuk ek, ζbuch'u van cha'ibe smelolal k'usi yakal chavalik mi mu'yuk bu k'un ta a'iel li k'usi chavalike? Ta mel, ik' no'ox chak'oponik ti jechuke. **10** Yik'aluk van oy jeltos k'opetik li ta balumile, pe oy sbalil skotol li jeltos k'opetike. **11** Mi mu xka'ibe smelolal li k'ope, xiko'olaj k'ucha'al jyanlum krixchano chik'ot ta stojolal li buch'u tsk'oponune xchi'uk xko'olaj k'ucha'al jyanlum krixchano chk'ot ta jtojolal ek li buch'u tsk'oponune. **12** Ja' jechoxuk ek, yu'un oy tajak ta avo'ontonik stael li matanaletik yu'un ch'ul espritue, ja' yu'un ja' sa'ik mas li matanaletik ti tstsatsubtas li tsobobbaile.^a

13 Ja' yu'un, li buch'u chk'opoj ta yan k'ope ak'o spas orasion yo' sjelubtas ta yan k'op.^b **14** Yu'un mi ta jpas orasion ta yan k'ope, ja' tspas orasion li matanal yak'objun ch'ul espritue, pe mu xa'ibe smelolal li jnopbene. **15** ζK'usi sk'an pasel un cha'a? Ta jpas orasion ta skoj li matanal yu'un ch'ul espritue, pe ta jpas orasion ta jnopben xtok. Ta jk'ejinta k'ejojetik ta sventa li matanal yu'un ch'ul espritue, pe ta jk'ejinta k'ejojetik ta jnopben xtok. **16** Ja' yu'un, mi chak'upil k'opta Dios ta sventa li matanal yu'un ch'ul espritue, ζK'uxi van «Jechuk» xi li jun krixchano ti mu'yuk yojtikinobil yu'un ti te xchi'ukot mi mu xa'ibe smelolal li k'usi yakal chatoj ta vokole? **17** Melel ti toj lek ti k'u yelan yakal chatoj ta vokole, pe mu'yuk bu yakal tstsatsub yo'onton li jun krixchano. **18** Ta jtojbe ta vokol Dios ti mas jna' xik'opoj ta yan k'opetik k'ucha'al vo'oxu-

KAP. 14

a 1Ko 12:7
1Ko 14:4, 26b 1Ko 12:8, 10
1Ko 14:5

Kolumna 2

a 1Ko 14:4

b Ef 4:14

c Ro 16:19

d Ebr 5:13, 14

e Is 28:11, 12

f Ech 2:4, 13

g Is 45:14
Sak 8:23

h 1Ko 12:8, 10

ke. **19** Ak'o mi jech, ta jk'an ti vo'peluk no'ox k'op xik'opoj sventa xa'ibeik smelolal li ta tsobob-bail yo' jchanubtas li yantike, ja' altik mi lajunmil ta pel k'op xik'opoj ta yan k'ope.^a

20 Ermanoetik, mu me snopbenuk olol ti k'u yelan chanopike;^b mo'oj, ja' sk'an ololuk xava'i abaik ta sventa li choplejale;^c pe sk'an me yijubemuk xa lek anopbenik ta ya'ibel smelolal.^d **21** Xi ts'ibabil li ta Mantale: «Ta sk'op jyanlumetik xchi'uk ta sk'op yan krixchanoetik ta jk'opon li jteklum li'e, ak'o mi jech, mu sk'an xa'ik li k'usi chkale», xi li Jeovae». *e **22** Jech oxal, ma'uk senyail sventa jch'unolajeletik li jeltos k'opetike, mo'oj, ja' sventa li buch'utik ma'uk jch'unolajeletike,^f ja' yu'un ma'uk sventa buch'utik ma'uk jch'unolajel li albil k'ope, ja' sventa li jch'unolajeletike. **23** Ja' yu'un, mi jmoj tstsob sba skotolik li buch'utik te ta tsobobbaile xchi'uk mi sna' xk'opojik ta yan k'opetik skotolike, pe ti te ch-och batel buch'uuk no'ox krixchanoal o ti ch-och batel li buch'utik ma'uk jch'unolajeletike, ζmi mu tauk van xalik ti likem achuvajike? **24** Pe mi akotolik yakal chavalik albil k'op k'alal ja'o ch-och batel li buch'uuk ma'uk jch'unolajele o buch'uuk no'ox krixchanoale, yakal chich' tuk'ibtasel cha'i sba xchi'uk chk'elbat lek sk'oplal cha'ib sba avu'unik. **25** Va'un, chvinaj sk'oplal li k'usi mukul ta yo'ontone, ja' yu'un tspanan sba xchi'uk chich' ta muk' Dios, xi chale: «Te oy ta atojolalik ta melel li Diose».^g

26 ζK'usi sk'an pasel un, ermanoetik? K'alal chatsob abaik, li june tsk'ejinta salmo, li june chchanubtasvan, li june oy k'usi ch-ak'bat sna', li june chk'opoj ta yan k'op, li june oy k'usi ch-ak'bat sjelubtas.^h Pasik skotol

14:21 *K'elo Apendise A5.

sventa stsatsub-o yo'onton li yantike. **27** Mi oy buch'u chk'opoj ta yan k'ope, cha'vo' o oxvo'uk no'ox ak'o k'opojuk xchi'uk ak'o sjelilan sbaik; jech xtok, oyuk buch'u sjelubtas ta yan k'op.^a **28** Pe mi mu'yuk jelubtasej k'ope, mu me k'usi xal li ta tsobobbaile, ta yo'ontonuk no'ox ak'o sk'opon Dios. **29** Ak'o k'opojuk cha'vo' o oxvo' no'ox j-alk'opetik,^b li yantike ak'o tojobuk ta ya'ibel smelolal. **30** Pe mi oy buch'u oy k'usi ch-ak'bat sna' k'alal ja'o te chotole, ak'o ts'ijiuk li buch'u ba'yel k'opoje. **31** Yu'un ta jujuntal xu' xavalik albil k'op akotolik sventa xu' xachan akotolik xchi'uk xu' xata spatobil avo'onton akotolik.^c **32** Li matanaletik yu'un ch'ul espiritu ak'bil j-alk'opetike sk'an me lekuk stunesik li j-alk'opetike. **33** Li Diose ja' jun Dios ti chak' jun o'ontonale xchi'uk xchapet lek tpsan skotol li k'usitike.^d

Jech k'ucha'al skotol li tsobobbailetik yu'un li buch'utik ch'ule, **34** ak'o ts'ijiuk ta tsobobbail lojantsetike, yu'un mu stak' xk'opojik.^e Ti k'usie, sk'an xak' sbaik ta ventainel' jech k'ucha'al chal li Mantal eke. **35** Mi tsk'an oy k'usi chchanike, ak'o sjak'be smalalik ta snaik, yu'un k'exlal sba k'alal chk'opoj ta tsobobbail li antse.

36 ¿Mi ja' te lik talem ta atojolalik li sk'op Diose o mi ja' no'ox te k'ot ta atojolalik?

37 Mi oy buch'u tsnop ti ja' jun j-alk'ope o ti tsnop ti staoj ch'ul spiritue, sk'an me xak' venta ti ja' smantal Kajvaltik li k'usi ta jts'ibaboxuk tale. **38** Li buch'u mu stsak ta venta taje, mu'yuk chich' tsakel ta venta ek.* **39** Jech oxal, kuni ermanotak, ak'ik-o me batel persa sventa xavalik batel li albil k'ope,^g pe mu

14:38 *O ja' van sk'oplal «Pe jech-o me mu sna' chkom li buch'u mu xa'ibe smelolal taje».

KAP. 14

- a 1Ko 14:5
b Ech 13:1
c Ebr 10:24, 25
d 1Ko 14:40
Kof 2:5
e 1Ti 2:11, 12
f 1Ko 11:3
Ef 5:22
Kol 3:18
Tit 2:5
1Pe 3:1
g 1Te 5:20

Kolumna 2

- a 1Ko 14:27
b 1Ko 14:33
Kol 2:5

KAP. 15

- c Ech 18:1, 11
d Si 22:15
Is 53:8, 12
Da 9:26
1Pe 2:24
e Is 53:9
Mt 27:59, 60
f Mt 28:7
g Jon 1:17
Lu 24:46
h Si 16:10
i Mt 10:2
Lu 24:33, 34
j Jn 20:26
k Mt 28:16, 17
l Ech 12:17
m Ech 1:3, 6
n Ech 9:3-5
o Ech 8:3
Gal 1:13

me xapajesik li buch'u chk'opoj ta yan k'ope.^a **40** Pe oyuk me smelolal skotol li k'usitik chapsike xchi'uk lekuk me xchapet avu'unik skotol.^b

15 Ja' yu'un, kermanotak, ta jvules ta ajolik li lekil a'yejetik la jcholboxuke,^c ti la ach'amike xchi'uk ti ja' lek tuk'-o oyo-xuke. **2** Yakal chata akolebalik ek mi staoj-o yav chach'unik li lekil a'yejetik la jcholboxuke, pe mu'yuk me sbalil mi jech'e no'ox lak'otik ta jch'unolajele.

3 Yu'un ja' ba'yel laj kalboxuk li k'usi laj kich' abele, ti cham ta skoj jmultik li Kristo jech k'ucha'al chal li Ts'ibetike,^d **4** ti laj yich' mukele,^e jech, ti laj yich' cha'kuxesel^f ta yoxibal k'ak'al^g jech k'ucha'al chal li Ts'ibetike,^h **5** ti laj yak' sba ta ilel ta stojolal Sefase,^h laje laj yak' sba ta ilel ta stojolal li 12 ta vo'e.ⁱ **6** Jun velta xtoke, laj yak' sba ta ilel ta stojolal mas ta vo'ob sien ermanoetik;^k ak'o mi oy xa buch'utik vayemik ta lajelal, ep to li buch'utik li' jchi'inojike. **7** Laje, laj yak' sba ta ilel ta stojolal Santiago,^l laje ta skotol jtakboletik;^m **8** pe ta slajebale, laj yak' sba ta ilel ta jtojalal ek,ⁿ ta skoj taje, xiko'olaj k'ucha'al li buch'u mu'yuk staoj yual vok'e.

9 Vo'on li buch'u mas bik'it ta skotol li jtakboletike xchi'uk mu jta-o ti jtakbol chkich' abele, yu'un la jkontrainbe li tsobobbail Diose.^o **10** Ti k'usi jtaoje ja' kolyal li slekil yutsil yo'onton Diose. Pe mu jech'euk no'ox li slekil yutsil yo'onton jtaoje, yu'un vo'on mas li-abtej k'ucha'al li yantike, pe ma'uk vo'on, ja' li slekil yutsil yo'onton Dios oy ta jtojolale. **11** Ak'o mi vo'on o mi ja' stukik ti k'u yelan la jcholkutike, ja' jech la ach'unik.

12 Ja' yu'un, mi yakal chich' cholbel sk'oplal ti laj yich' cha'

15:5 *Pedro sbi xtok.

kuxesel li Kristoe,^a çk'u yu'un oy buch'u chal avu'unik ti mu'yuk chich' cha'kuxesel li animaeitike? **13** Ta mel, ti ch'abaluk bu chich' cha'kuxesel li animaeitike, xko'olaj k'ucha'al mu'yuk yich'oj cha'kuxesel li Kristo eke. **14** Pe mi mu'yuk bu yich'oj cha'kuxesel li Kristoe, mu'yuk sbalil ta mel ti ta jcholtik mantale xchi'uk mu'yuk sbalil xtok li xch'unel avo'ontonike. **15** Jech xtok, mi mu'yuk bu chich'ik cha'kuxesel ta mel li animaeitike, mu'yuk bu la xcha'kuxes Kristo li Diose, mi jech xko'olaj k'ucha'al yakal ta jutik k'op* ta sventa Dios^b k'alal chkaltik ti la xcha'kuxes li Kristoe.^c **16** Yu'un mi mu'yuk chich' cha'kuxesel li animaeitike, mu'yuk bu yich'oj cha'kuxesel li Kristo eke. **17** Jech xtok, mi mu'yuk bu yich'oj cha'kuxesel li Kristoe, mu'yuk sbalil li xch'unel avo'ontonike; oy-o amulik.^d **18** Lajem xa-o sk'oplalik ek li buch'utik vayemik xa ta lajelal ti jmoj oyik xchi'uk Kristoe.^e **19** Mi ja' no'ox jmalaojtik Kristo li ta jkuxlejaltik li'e, vo'otik mas abol jbatik k'ucha'al li yantike.

20 Pe laj xa yich' cha'kuxesel li Kristoe, ja' sba sat ts'unobil k'otem ta sventa li buch'utik vayemik xa ta lajelale.^f **21** Ta skoj ti ta jun no'ox vinik och talem li lajelale,^g ja' jech ta stojolal jun no'ox vinik tstaik cha'kuxesel li animaeitike.^h **22** Jech k'ucha'al ta skoj Adan yakal chcham skotol li krixchanoetike,ⁱ ja' jech ta skoj Kristo tsta xkuxlejalt skotolik yan velta.^j **23** Pe xkechet chcha'kuxiik tale: ja' sba sat ts'unobil li Kristoe,^k laje ja' li buch'utik yu'un Kristo k'alal mi li' xa oye.^l **24** Va'un, chtal li slajebe, ja'o k'alal chak'be li Ajvalil* ta sk'ob Sdios xchi'uk ti ja' Stote xchi'uk k'alal mi slajesoj xa

15:15 *O «jnoptik k'op; chij-epal k'opo».
15:24 *Kelo Glosario, *ajvalilal*.

KAP. 15

- a Ech 4:2
Ech 17:31
b Ech 3:15
c Ech 2:24
Ech 4:10
Ech 13:30, 31
d Ro 4:25
Ebr 7:25
e Ech 7:59
1Ko 15:14
1Pe 1:3
f Ech 26:23
Kol 1:18
g Je 3:17, 19
h Jn 11:25
i Ro 5:12
j Ro 5:17
Ro 6:23
k Ap 1:5
l Mt 24:3
1Te 4:16

Kolumna 2

- a Da 2:44
b Sl 110:1, 2
c Ap 20:14
d Sl 8:6
Ef 1:22
e Ebr 2:8
f 1Pe 3:22
g Jn 14:28
h 1Ko 3:23
i Ro 6:4
j Ro 8:36
2Ko 11:23-27
k 2Ko 1:8
l Is 22:13
m Pr 13:20
1Ko 5:6

ox skotol li ajvaliletike, li buch'utik oy yabtelike xchi'uk li buch'utik oy sju'elike.^a **25** Yu'un ch-ajvalilaj ta batel k'ucha'al ajvalil ja' to mi ak'bat xa ox xpech' ta tek'el yu'un Dios skotol li jajkontratake.^b **26** Li slajeb jkontrainvanej ti chich' lajesele ja' li lajelale.^c **27** Yu'un li Diose «laj yak'be ta yok sk'ob skotol li k'usitike».^d Pe k'alal «ak'bil ta yok sk'ob skotol li k'usitik»^e xie, jamal xvinaj ti mu'yuk te tsakal sk'oplal li buch'u ak'bat ta yok sk'ob skotole.^f **28** Pe mi ak'bat xa ox ta yok sk'ob skotol li k'usitike, li Nich'onil eke chak' sba ta ventainel ta stojolal li buch'u ak'bat ta yok sk'ob skotol li k'usitike^g sventa stuk xa no'ox chk'ot ta Ajvalil ta skotol k'usitik li Diose.^h

29 Ja' yu'un, çk'usi stu mi ja' no'ox sventa chchamik li buch'utik chich'ik vo'e? Yu'un mi mu'yuk chich'ik cha'kuxesel li buch'utik chamemik xae, çk'u yu'un chich'ik vo' ek sventa teuk tsakal sk'oplalik xchi'uk li buch'utik mu'yuk tstaik cha'kuxesele? **30** Ja' yu'un, çk'u yu'un ti chhak' ta vokol jkuxlejaltik skotol orae cha'a?ⁱ **31** Jutuk xa mu chicham jujun k'ak'al. Ermanoeitike, mel el xkal jech k'ucha'al ti mel ti ximuyubaj ta atojolalik ti ja'oxuk jayts'aklom Kristo Jesus ti ja' Kajvaltike. **32** Mi jpasoj k'op xchi'uk jti'vanej chonbolometik ta Efeso^k jech k'ucha'al tspan li yantike.* çmi oy van sbalil ti jech la jpase? Mi mu'yuk chich'ik cha'kuxesel li animaeitike, «ve'kutik, uch'bolajkutik, yu'un chijcham ok'om».^l **33** Mu me xavak' abaik ta lo'lael. Tsokes jlekil talealtik li xchi'inel chopol krixchanoetike.^m **34** Taluk xa ach'ulelik sventa xapasik li k'usi tuk'e xchi'uk mu xa xapasik li mulile, yu'un mu xojtikinik

15:32 *O ja' van sk'oplal «jech k'ucha'al tspan yantike».

Dios li yantike. Ja' sventa chka-k'oxuk ta k'exlal ti jech chkalboxuke.

35 Ja' yu'un, oy van buch'u xu' xi chale: «¿K'u yelan chich' cha'kuxesel li animaeitike? Jech, ¿k'u van yelan sbek'tal chtalik?».^a

36 ¡Bol vinik! Mi mu'yuk ba'yel chcham li k'usi chats'une, mu stak' xkuxi yan velta; **37** li vo'ote ma'uk chats'un li k'usi ch'iem xae, ja' chats'un li sbek' ts'unobile manchuk mi sbek' trigo o yantik sbek' ts'unobil. **38** Pe laj yak' ch'iuk Dios jech k'ucha'al lek laj yile, va'un chch'i li jupuj' sbek' ts'unobile, pe jelel xa li k'usi chch'i tale, ma'uk xa li sbek' ts'unobile. **39** Ma'uk no'ox jtos bek'talil oy, yu'un jtos-o li sbek'tal krixchanoetike, jtos-o li sbek'tal vakaxe, jtos-o li sbek'tal mutetike xchi'uk jtos-o li sbek'tal choyetike. **40** Oy k'usitik ta vinajel^b xchi'uk oy k'usitik ta balumil;^c jtos-o slekikal li k'usitik ta vinajele xchi'uk jtos-o slekikal li k'usitik ta balumile. **41** Jtos-o slekikal li k'ak'ale, jtos-o slekikal li luna, ^d jtos-o slekikal li k'anaetike; jech xtok, jelel slekikalik ta jupuj'ek ek li k'anaetike.

42 Ja' jech ta sventa li cha'kuxesel eke. Li bek'talil ti chchame chka', pe mu sna' xk'a' li bek'talil ti chich' cha'kuxesele.^e **43** Mu'yuk ich'bil ta muk' k'alal chich' mukele, pe oy xa smuk'ulal k'alal chcha'kuxie.^f K'un k'alal chich' mukele, pe oy xa sju'el k'alal chcha'kuxie.^g **44** Bek'talil k'alal chich' mukele, k'alal chcha'kuxi tale, ja' xa kuxlejal ta vinajel. Mi oy bek'talile, oy xtok li kuxlejal ta vinajele. **45** Ja' yu'un, xi ts'ibabile: «Li ba'yel vinik Adane jech lik kuxiuk».^h Pe li slajeb Adane k'ot ta jun j-ak'kuxlejal ta vinajel.ⁱ **46** Ja' yu'un, ma'uk ba'yel li kuxlejal ta vinajele. Ja' ba'yel li bek'talile, ja' ts'akal li

KAP. 15

a 1Jn 3:2

b Mt 28:3

Lu 24:4

c Ebr 2:6, 7

d Je 1:16

e Ro 2:6, 7

f Kol 3:4

g Ap 20:4

h Je 2:7

i Jn 5:26

1Ti 3:16

j 1Kor 15:35

k 1Kor 15:36

l 1Kor 15:37

m 1Kor 15:38

n 1Kor 15:39

o 1Kor 15:40

p 1Kor 15:41

q 1Kor 15:42

r 1Kor 15:43

s 1Kor 15:44

t 1Kor 15:45

u 1Kor 15:46

v 1Kor 15:47

w 1Kor 15:48

x 1Kor 15:49

y 1Kor 15:50

z 1Kor 15:51

aa 1Kor 15:52

ab 1Kor 15:53

ac 1Kor 15:54

ad 1Kor 15:55

ae 1Kor 15:56

af 1Kor 15:57

ag 1Kor 15:58

ah 1Kor 15:59

ai 1Kor 15:60

aj 1Kor 15:61

ak 1Kor 15:62

al 1Kor 15:63

am 1Kor 15:64

an 1Kor 15:65

ao 1Kor 15:66

ap 1Kor 15:67

aq 1Kor 15:68

ar 1Kor 15:69

as 1Kor 15:70

at 1Kor 15:71

au 1Kor 15:72

av 1Kor 15:73

aw 1Kor 15:74

ax 1Kor 15:75

ay 1Kor 15:76

az 1Kor 15:77

ba 1Kor 15:78

bb 1Kor 15:79

bc 1Kor 15:80

bd 1Kor 15:81

be 1Kor 15:82

bf 1Kor 15:83

bg 1Kor 15:84

bh 1Kor 15:85

bi 1Kor 15:86

bj 1Kor 15:87

bk 1Kor 15:88

bl 1Kor 15:89

bm 1Kor 15:90

bn 1Kor 15:91

bo 1Kor 15:92

bp 1Kor 15:93

bq 1Kor 15:94

br 1Kor 15:95

kuxlejal ta vinajele. **47** Li ba'yel vinike li' likem ta balumile, pasbil ta pukuk;^{aa} li xcha'vo'al vinike likem tal ta vinajel.^b

48 Li krixchanoetik ta balumile ja' jechik k'ucha'al li buch'u pasat ta pukuk^c yu'un li Diose. Li kuxlejaletik ta vinajele ja' jechik k'ucha'al li buch'u lik talel ta vinajele.^c **49** Jech K'ucha'al kich'ojbetik slok'ol li buch'u pasbil ta pukuke,^d ja' jech chkich'betik slok'ol ek li buch'u talem ta vinajele.^e

50 Pe xi chkalboxuke, ker-manotak: mu xu' xu'unin Ajvalilal yu'un Dios li bek'talile xchi'uk li ch'iche', jech xtok, mu xu' xu'unin K'usi mu sna' xk'a' li K'usi sna' xk'a'e. **51** ¡K'elavilik! Chkalboxuk li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplale: mu jkoltitik chijvay ta lajalel, pe jkoltitik chkich'tik jelel^f **52** ta anil, ta jvik'el ta jmutsel no'ox jsatik, ja'o k'alal chich' jupanel li slajeb ok'ese. Yu'un chich' jupanel li ok'ese,^g va'un chcha'kuxiik tal li buch'utik mu'yuk xa bu chka'ike xchi'uk chkich'tik jelel li vo'otike. **53** Yu'un li k'usi sna' xk'a'e ch'ot jech k'ucha'al li k'usi mu sna' xk'a'e,^h li k'usi sna' xchame ch'ot jech k'ucha'al li k'usi mu sna' xchame.ⁱ **54** K'alal mi mu xa ox sna' xk'a' li k'usi sna' xk'a'e xchi'uk k'alal mi mu xa ox sna' xcham li k'usi sna' xchame, ch'ot ta pases li k'usi xi ts'ibabile: «Chich' bik'el-o sbatel osil li lajelale».^j **55** «¿Bu oy li atsatsale, lajelale? ¿Bu oy li avenenoale, lajelale?».^k **56** Li veneno ti chak' lajelale ja' li mulile,^l li ju'elal sventa mulile ja' li Mantale.^m **57** ¡Pe kolyal Dios, yu'un ja' chak' jtsatsaltik ta stojolal li Kajvaltik Jesukristoel!ⁿ

58 Ja' yu'un, kuni k'anbil ermanotak, junuk-o me avavilik,^o te me oyanik-o, oyuk-o me ep k'usi chapasik ta sventa li yabel

Kajvaltike,^a yu'un xana'ik ti mu jech'euk li avabtelik^b ta stojal Kajvaltike.

16 Ja' yu'un, li stsobel tak'in sventa li buch'utik ch'ule^c xu' jech xapasik jech k'ucha'al laj kalbe li tsobobbailetik ta Galasiae. **2** Li ta sba k'ak'al ta jujun xemanae, ta jujuntal parte xavak'ik ti k'u yepal xu' avu'unike sventa mu ja'uk to xatsobik tak'in mi lik'ote. **3** Pe mi te xa ox oyun ti bu oyoxuke, ta jtak batel ta Jerusalem jayvo'uk viniketik ti lek laj avalbeik sk'oplal li ta akartaike^d sventa xich'ik batel li matanaletik laj avak'ik ta slekil avo'ontonike. **4** Pe mi persa sk'an xibat eke, chchi'inikun batel.

5 Ja'o chbat jk'eloxuk mi li-ech' xa ox ta Masedoniae, yu'un chi-ech' ta Masedonia;^e **6** yik'aluk te chikom o xu' van te jmoj x-ech' ku'untik invierno* sventa xachi'inikun batel jtuch'uk be ti bu chibate. **7** Yu'un mu jk'an ti j-ech'elbe no'ox ch-ech' jk'eloxuke, yu'un oy ta ko'onton te chikom jayibuk k'a-k'al^f mi jech tsk'an Jeovae.* **8** Pe te to chikom ta Efeso^g k'alal to ta Sk'in al Pentekostes; **9** yu'un laj kich' jambel jun muk'ta ti na ti ch-ik'van batel ta spasel abtelaletike,^h pe oy ep buch'utik chkontrainvanik.

10 Va'un, mi k'ot li Timoteoe,ⁱ k'elik me lek ti mu me k'usi xi'o k'alal te achi'ukike, yu'un yakal tspace yabtel Jeova^j jech k'ucha'al vo'one. **11** Ja' yu'un, mu me buch'u sp'aj avu'unik. Junuk avo'ontoni xatakik talele sventa xtal ti bu oyune, yu'un li yakal ta jmalakutik xchi'uk yan ermanoetike.

12 Li kermanotik Apolose^k la jtijbe tajek yo'ontoni ti ak'o batuk ek mi bat sk'eloxuk li ermanoetike. Mu'yuk to ta yo'ontoni chbat

16:6 *Ja' xkaltik, yorail siktik. **16:7, 10** *K'elo Apendise A5.

KAP. 15

a Ro 12:11

b 2Kr 15:7

1Ko 3:8

Ap 14:13

KAP. 16

c Ech 24:17

Ro 15:26

2Ko 8:3, 4

d 2Ko 8:19

e Ech 19:21

2Ko 1:15, 16

f Ech 20:2

g Ech 19:1

h Ech 19:10, 11

i Ech 16:1, 2

j Flp 2:19, 20

k Ech 18:24, 25

Kolumna 2

a 1Te 5:6

b 1Ko 15:58

Flp 1:27

c Ech 4:29

d Ef 6:10

Kol 1:11

e 1Ko 13:4

1Pe 4:8

f Flp 2:29, 30

1Te 5:12

1Ti 5:17

g 1Ko 1:16

h Ro 16:3, 5

Flm 2

sk'eloxuk; pe chbat ono'ox k'alal mi xu' xa ox yu'une.

13 Vik'iluk-o me asatik,^a tsotsuk-o me xch'unel avo'ontoni,^b vinik me xapas abaik^c xchi'uk tsotsuk me xapas abaik.*^d

14 Ta k'anelaluk me xapasik skotol li k'usitike.^e

15 Ja' yu'un, chkalboxuk avaiiik, kermanotak: xana'ik lek ti ja' k'otemik ta sba sat ts'unobil ta Akaya li buch'utik te oy ta sna Estefanase xchi'uk laj yak' ta yo'ontoni chtunik ta stojal li buch'utik ch'ule. **16** Jechuk-o me xach'unbeik smantal ek li buch'utik jechik k'ucha'al li buch'utik te oy ta sna Estefanase xchi'uk li buch'utik jmoj chkolta vanik xchi'uk ti tsots ch-abtejike.^f **17** Pe ximuyubaj ti li' oy li Estefanase,^g li Fortunatoe xchi'uk li Akaikoe, yu'un ja' k'otem ta ak'exolik ti mu'yuk bu li' oyoxuke. **18** Yu'un siket no'ox ko'ontoni yu'unik xchi'uk jech siket no'ox avo'ontoni yu'unik ek. Ja' yu'un, tsakik me ta venta li vini-ketik taje.

19 Chabanukoxuk la chal li tsobobbailetik ta Asiae. Li Akila, li Priska* xchi'uk li tsobobball te oy ta snaike^h ta sjunul yo'ontoni ta sventa Kajvaltik chabanukoxuk la chaliek ek. **20** Chabanukoxuk la chalboxuk ek skotol li ermanoetike. Ta ch'ul tsuts'eluk* me xak'opon abaik ta jujuntal.

21 Vo'on Pabloun, chabanukoxuk, vo'on la jts'iba ta jk'ob jtuk ti jech chkalboxuke.

22 Ak'o yich' chopol k'optael li buch'u mu sk'an Kajvaltike. jKajvalkutik, la' me! **23** Teuk oy ta atojolalik li slekil yutsil yo'ontoni Kajvaltik Jesuse. **24** Teuk oy ta atojolalik li k'anelal ku'une xchi'uk li k'anelal yu'un Kristo Jesuse.

16:13 *O «tsotsuk me avo'ontoni».

16:19 *Prisila sbi xtok. **16:20** *O «bu-ts'eluk; ts'uts'uneluk».

XCHIBAL SVENTA
KORINTIOS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 K'opoj batel (1, 2)
Tspat ko'ontontik Dios k'alal
ta jnuptantik prevaetike (3-11)
Mu'yuk xbat ti bu chbat ox ya'
Pabloe (12-24)
- 2 Oy ta yo'onton chbat spat o'ontonal
li Pabloe (1-4)
Ak'bat perton xchi'uk laj yich' ch'amel
yan velta jun jpasmulil (5-11)
K'ot ta Troas xchi'uk ta Masedonia
li Pabloe (12, 13)
Li cholmantale ja' sventa chkich'tik-o
lekil k'optael (14-17)
«Ma'uk jchonolajelunkutik ta buyuk
no'ox ta sventa sk'op Dios» (17)
- 3 Vun ti lek chal jk'oplaltike (1-3)
«Jtunel ta sventa li ach' tratoe» (4-6)
Smuk'ulal ach'trato ti mas tsots
sk'oplale (7-18)
- 4 Xojobal lekil a'yejetik (1-6)
Makbil snopbenik li buch'utik
ma'uk jch'unolajeletike (4)
K'ulejal oy ta k'ib ti patbil
ta ach'ele (7-18)
- 5 Jnatik ti chlik tael ta vinajele (1-10)
Lekil a'yejetik sventa jun o'ontonal (11-21)
«K'usi ach' pasbil» (17)
«Xk'exol Kristo» (20)
- 6 Mu me jech'euk xich' ch'amel li slekil
yutsil yo'onton Diose (1, 2)
Yabteltak Pablo (3-13)
«Mu me xapasik ta jun xchi'uk
li buch'utik ma'uk
jch'unolajeletike» (14-18)
- 7 «Jsakubtas jbatik ta sventa li k'usi
tsokes jbek'taltike» (1)
Xkuxet yo'onton Pablo ta sventa
li jkorintoetike (2-4)
Lek k'usitik k'ot yal li Titoe (5-7)
Yatel o'ontonal xchi'uk sutesel
o'ontonal jech k'ucha'al tsk'an
Diose (8-16)
- 8 Stsobel tak'in sventa li yajts'aklomtak
Kristo ta Judeae (1-15)
Chtakat batel ta Korinto li Titoe (16-24)
- 9 Li k'usi tstij ko'ontontik ta yak'ele (1-15)
«K'anbil yu'un Dios li buch'u xkuxet
no'ox yo'onton chak'e» (7)
- 10 Li Pabloe tspakbe sk'oplal yabtel (1-18)
Li kabtejbetike ma'uk sventa
bek'et (4, 5)
- 11 Pablo xchi'uk «p'ijil jtakboletik» (1-15)
Svokoltak Pablo k'alal tun ta
jtkabole (16-33)
- 12 K'usitik ak'bat yil Pablo (1-7 sbavok'al)
Ch'ix ta sbek'tal Pablo
(7 xcha'vok'al k'alal ta 10)
Li Pabloe mu'yuk bik'it sk'oplal k'ot
ta stojolal li p'ijil jtakboletike (11-13)
Oy ta yo'onton jkorintoetik
li Pabloe (14-21)
- 13 P'ijubtasel xchi'uk slajeb
mantaletik (1-14)
«K'elo-o me abaik mi lek oy
li xch'unel avo'ontonike» (5)
Tuk'ibtaso abaik. Ko'oluk k'usi
chanopik (11)

1 Vo'on Pabloun, yajtakbolun
Kristo Jesus ti jech tsk'an
yo'onton Diose. Vo'on xchi'uk li
kermanotik Timoteoe,^a sventa li
stsobobba'il Dios ti te oy ta Ko-
rinto xchi'uk sventa skotol li bu-
ch'utik ch'ul ti te oyik ta sjunul
Akayae:^b

KAP. 1

^a Ech 16:1, 2
Flp 2:19, 20
^b 1Te 1:8

Kolumna 2

^a Jn 20:17
^b Eks 34:6
Sl 86:5
Mik 7:18

2 Oyuk slekil yutsil o'ontonal
xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik
ti ja' chak' li Jtotik Dios xchi'uk
li Kajvaltik Jesukristoe.

3 Ich'biluk ta muk' li Dios
ti ja' Stot li Kajvaltik Jesukris-
toe,^a ja' li Totil ti k'uxutik tajek
ta yo'ontone^b xchi'uk ja' li Dios ti

tspat ko'ontontik ta skotole,^a 4 ti tspat ko'ontontik ta skotol prevaetik^b ta jnuptantike sventa jpatbetik yo'onton ek^c li buch^du chil k'usiuk no'ox prevaile,^e ja' ta jpatbetik-o yo'onton li spatobil o'ontonal laj yak'butik Diose.^d 5 Jech k'ucha'al ep chkil jvokolitik ta sventa li Kristoe,^e ja' jech ep spatobil ko'ontontik ta jtatik ta stojolal li Kristo xtoke. 6 Ja' yu'un, mi ta jnuptantik prevaetike,^e ja' sventa spatobil avo'ontonik xchi'uk ja' sventa akolebalik; mi yakal chkich' patbel ko'ontontike, ja' sventa spatobil avo'ontonik, yu'un ja' ch-abtej ta atojolalik sventa xkuch avu'unik li vokolil ti jech chkilkutik eke. 7 Jpatoj ko'ontontikutik ta jyalel ti tuk'-o chavak' abaike, yu'un jech k'ucha'al yakal chavil avokolike ja' jech chata spatobil avo'ontonik xtok.^f

8 Ermanoetik, ta jk'ankutik ti ak'o xana'ik ti laj kil tsots jvokolkutik ta yosilal Asiae,^g laj kil tajej jvokolkutik ti mu xa sts'ik ta kupal jtukutik laj ka'ikutike, ti te xa chichamkutik-o laj ka'ikutike.^h 9 Ta melel, chkich'kutik milel laj ka'ikutik. Taje ja' sventa mu jpat ko'ontontikutik ta jtukutik, ti ja'uk ak'o jpat ko'ontontikutik ta stojolal Diosⁱ ti chcha'kuxes animae-tike. 10 Ak'o mi toj ech' xa no'ox tsots jech k'ucha'al li lajelale, la skoltaunkutik xchi'uk jech-o tskoltaunkutik batel; jpatoj lek ko'ontontikutik ta stojolal xtok ti jech-o tskoltaunkutik batele.^j 11 Xu' xakoltaunkutik ek mi chak'anik vokol ta jtojolalkutike.^k Yu'un mi ep buch'utik tspasik orasione, ta jtakutik koltael ta skoj ti chich' tak'el li k'usi chich' k'anele. Va'un, ep buch'utik tstojoj ta vokol ta skoj ti chkich'kutik koltaele.^l

12 Yu'un ti k'usi ximuyubajkutik-oe ja' ti sak jol ko'ontontiku-

1:4 *O «vokolil». #O «vokolile». 1:6 *O «vokoliletike».

KAP. 1

a Is 51:3
Ro 15:5b Sl 23:4
2Ko 7:6c Ef 6:21, 22
1Te 4:18d Ro 15:4
2Te 2:16, 17e 1Ko 4:11-13
Kol 1:24f Ro 8:18
2Ti 2:11, 12

g Ech 20:18, 19

h 1Ko 15:32

i 2Ko 12:10

j Sl 34:7, 19
2Ti 4:18
2Pe 2:9k Flp 1:19
Flm 22l Ech 12:5
Ro 15:30-32

Kolumna 2

a 1Ko 2:4, 5

b 1Ko 16:5, 6

c Ech 18:5

d Ro 15:8

tike, ti ch'ulunkutik xchi'uk ti mu jna' xilo'lavankutik li ta balumil li'e, pe mas to jech la jpaskutik ta atojolalik, pe ma'uk ta skoj sp'ijil krixchanoetik,^a ja' ta skoj li slekil yutsil yo'onton Diose. 13 Li k'usi la jts'ibaboxuk tale ja' no'ox li k'usi stak' xavaptaike^a xchi'uk ti xava'ibeik smelolale; ja' yu'un oy ta ko'onton ti jechuk-o xava'ibeik smelolal skotol li k'usitik taje,[#] 14 jech k'ucha'al oy jayvo'uk ava'iojbeik xa ono'ox smelolal eke, ti xamuyubajik ta jtojolalkutike, ja' jech ximuyubajkutik ta atojolalik ek li ta sk'ak'alil Kajvaltik Jesuse.

15 Ta skoj ti jpatoj ko'onton yu'un taje, ta ox xbat jk'eloxuk ba'yel sventa xkuxetuk avo'ontonik yan velta,^{*} 16 va'un mi ech' xa ox jk'eloxuke, chibat ta Masedonia, mi te xa ox oyun ta Masedoniae, chisut tal yan velta ti bu oyoxuke sventa xachi'ini-kun batel jtuch'uk be mi libat ta Judeae.^b 17 Va'un cha'a, mu ta aniluk la jnopbe smelolal k'alal oy ox ta ko'onton taje, žmi mu jechuk? O žmi yu'un van jech ta jpas k'ucha'al tsk'an bek'et sventa xi chkale: «Xu' k'uxi un», pe ts'akal xi chkale: «Mo'oj k'uxi un»? 18 Xu' xapat avo'ontonik ta stojolal Dios ta sventa li k'usi laj avich'ik albele, yu'un ma'uk ti «xu'» xichikutike, va'un ti «mo'oj» xichikutik ta ts'akale. 19 Yu'un li Xnich'on Dios ti ja' Jesukristo ti vo'onkutik la jcholbotkutik sk'oplale, ja' xkaltik, vo'on, Silvano^{*} xchi'uk Timoteo,^c ma'uk ti «xu'e» ti ta ts'akal «mo'oje», yu'un ti «xu'e» ja' jech skotol ora «xu'» li Jesuse. 20 Yu'un mu ventauk k'uk yepal li k'usi yaloj Diose, ja' jech «xu'» k'otem ta stojolal li Jesuse.^d Ja' yu'un, ta stojolal Jesus

1:13 *O ja' van sk'oplal «li k'usi ana'ojik xa leke». #Literal «k'alal to ta stutsebe». 1:15 *O ja' van sk'oplal «sventa chibuk to velta xatabek sbalil». 1:19 *Silas sbi xtok.

«jechuk» xijchi ta stojolal Dios,^a ja' yu'un ja' ta jventatik ti chich' albel smuk'ulal Diose. **21** Pe ja' chal Dios ti yu'ununkutik xchi'uk ti yu'unoxuk Kristoe xchi'uk ti ja' st'ujoutik li Diose.^b **22** Ya-k'oj seyo ta jtojolaltik xtok^c xchi'uk yak'objutik ch'ul espiritu^d ta ko'ontontik ti jech k'ucha'al prental* ta sventa li k'usi chtal ta ts'a-kale.

23 Va'un, jamal chkal ta stojolal Dios ti ja' sventa mu chopoluk tajek xava'i abaik ti jech mu'yuk to k'otemun ta Korintoe, yu'un ak'o xchapanun Dios mi mu jechuk li k'usi chkal. **24** Ma'uj sk'an xal ti yu'un jventainokutik li xch'unel avo'ontonike,^e yu'un jchi'il no'ox jbatik ta abtel sventa xkuxetuk no'ox avo'ontonik, yu'un ja' ta skoj xch'unel avo'ontonik ti tuk'-o oyoxuke.

2 Jnopoq ti mu'yuk xa chkak' yatel avo'ontonik mi bat jk'eloxuk yan veltae. **2** Yu'un mi chkak' yatel avo'ontonike, ¿buch'u van chak' muyubajkun? Ja' no'ox chak'bun jmu'yubajel li buch'u laj kak'be yatel yo'ontone. **3** Ja' yu'un, la jts'iba li k'usi la jpase, yu'un mi libate, mu xak'-beikun yatel ko'onton li buch'utik sk'oplal ja' chak'beikun jmu'yubajele; yu'un jpatoj ko'onton ti chak' amuyubajel akotolik li k'usi chak'bun jmu'yubajel eke. **4** Tsots tajek jvokol, chkat tajek ko'onton xchi'uk xmalmun ya'lel jsat la jts'ibaboxuk tal li jkartae, pe ma'uk sventa chkak' yatel avo'ontonik,^f ja' sventa xana'ik ti k'u to yepal jk'anojoxuke.

5 Mi oy buch'u yak'oj at-o'ontone,^g ma'uk vo'on laj yak'bun yatel ko'onton, yu'un vo'oxuk laj yak'boxuk yatel avo'ontonik —pe mu jk'an xkalbe mas sk'oplal taje—. **6** Lek xa no'ox jech li mantal laj yich' ak'bel li vinike, ti jutuk mu skotolikuk laj yak'-beik mantale, **7** ja' yu'un cha'a,

1:22 *O «prentail; xk'exol».

KAP. 1

a Ap 3:14

b 1Jn 2:20, 27

c Ef 4:30

d Ro 8:23
2Ko 5:5
Ef 1:13, 14

e Ebr 13:17
1Pe 5:2, 3

KAP. 2

f 2Ko 7:8, 9

g 1Ko 5:1

Kolumna 2

a Lu 15:23, 24

b Ebr 12:12

c Ro 12:10

d Lu 22:31
2Ti 2:26

e Ef 6:11, 12
1Pe 5:8

f Ech 16:8

g Gal 2:3
Tit 1:4

h 2Ko 7:5

i Jn 15:19
2Ko 4:3
1Pe 2:7, 8

j 2Ko 4:2

ta slekil avo'ontonik xavak'ik ta perton xchi'uk patbeik yo'onton li vinik taje^a sventa mu xlub-tsanat* ti chat tajek yo'ontone.^b **8** Ja' yu'un, chkalboxuk mantal ti ak'beik yil ti ak'anojike.^c **9** Ti jech la jts'ibaboxuk tal li jkartae ja' sventa chkak' venta mi chach'unik skotol li mantale. **10** Mi chapasik ta perton buch'uuk no'ox ti k'usiuk no'ox ta spasboxuke, ta jpas ta perton ek. Ta mel-el, li k'usi kak'oj ta pertone (mi yu'un oy k'usi kak'oj ta pertone) ja' sventa xatabeik sbalil ta sat li Kristoe, **11** sventa mu slo'lautik* li Satanase,^d yu'un xkojtkinbetik lek li smanyae.^e

12 Ja' yu'un, k'alal lik'ot ta Troas^f sventa jchol li lekil a'yeyetik sventa Kristo xchi'uk k'alal laj kich' jambel jun ti' na sventa li Kajvaltike, **13** mu'yuk bu jun ko'onton ta skoj ti mu'yuk bu te la jta li kermano Titoe.^g Jech oxal, la jk'oponik komel, laje libat ta Masedonia.^h

14 ¡Pe koliyal chkalbetik Dios ti ja' ko'ol tsbeiltasutik xchi'uk Kristo sventa xkich'tik lekil k'optael ta skotol li krixchanoetike xchi'uk lek xmuet ta buyuk no'ox ku'untik* li yojtikinel Diose! **15** Sventa li buch'u yakal chkolike xchi'uk sventa li buch'u yakal chchamike xijmuet ta stojolal Dios sventa li Kristoe; **16** sventa li buch'u chchamike smuil xa lajelal cha'ik ti ch-ik'-van batel ta lajelale,ⁱ sventa li buch'u chkolike smuil xa kuxlejal cha'ik ti ch-ik'-van batel ta kuxlejale. ¿Buch'u van lek chappal sventa li k'usitik taje? **17** Li vo'onkutike ma'uk jchonolajelunkutik ta buyuk no'ox ta sventa* sk'op Dios^j jech k'ucha'al tspas epal krixchanoetike, yu'un mel-el

2:7 *O «sventa mu xbi'at». 2:11 *O «mu stsalutik». *O «li k'usi snopoj». 2:14 *O «ta buyuk no'ox chvinaj ku'untik». 2:17 *O «ma'uk sventa j'paskutik-o kanal tak'in li».

k'usi chkalkutik ta skoj ti ja' yajts'aklomunkutik li Kristoe, jech, takbilunkutik yu'un Dios xchi'uk sk'elojunkutik Dios ti jech ta jpsakutike.

3 Mi yu'un van lek xa chkalbe jba jk'oplalkutik ta atojolalik yan velta? **4** O mi yu'un van chak'anik chkak' jvunkutik ti lek xa chal jk'oplalkutik jech k'ucha'al tspas junantik krixchanoetike? **5** O mi vo'oxuk van sk'an xavak'ik jvunalkutik? **6** Vo'oxuk o'temoxuk ta jvunkutik^a ti ts'ibabil ta ko'ontonkutike, ojtikinbil xchi'uk k'elbil ta skotol krixchanoetik. **7** Yu'un chavak' ta ilel atukik ti svunoxuk Kristo ti vo'onkutik jts'ibaojikutik ta atojolalik k'ucha'al jtunelunkutike,^b ma'uk ta tinta ts'ibabil, ta xch'ul espiritu jun kuxul Dios ts'ibabil, ma'uk ta pechpech ton ts'ibabil,^c ta o'ontonal ts'ibabil.^d

4 Pe ta sventa taje jpatoj ko'ontonkutik ta stojolal Dios ta sventa li Kristoe. **5** Ma'uk yakal chkalkutik ti ta jtojolalkutik lek tajej chapalunkutik ta spasel li abtelal taje, yu'un ja' kolyal Dios ti jech ta jpsakutike,^e **6** ja' li bu-ch'u lek xchapanojunkutik sventa xik'otkutik ta jtunel ta sventa li ach' tratoe,^f ma'uk ta ts'ibabil mantal,^g ta ch'ul espiritu; yu'un li ts'ibabil mantale chal ti chijchame,^h yan li ch'ul espiritue chak' kuxlejal.ⁱ

7 Jech oxal, li Mantal ti chak' lajela xchi'uk ti laj yich' ts'ibaal ta letra li ta tonetike,^j ti oy smuk'ulal vul ti mu'yuk bu xu' yu'unik sk'elbel sat Moises li xnich'nab Israel ta skoj li smuk'ulal ta sate,^k li muk'ulal taje chich' lajesel, **8** jech oxal mi oy to'ox smuk'ulal li Mantale, mas to me oy smuk'ulal^l li k'usi tspas li ch'ul espiritue.^m **9** Yu'un mi ayan smuk'ulalⁿ li ts'ibabil mantal ti chal ti chijchame,^o mas to me oy smuk'ulal li k'usi tspas tuk'ilale!^p **10** Jech, laj yich' pojbel smuk'u-

KAP. 3

- a 1Ko 9:2
b 1Ko 3:5
c Eks 31:18
Eks 34:1
d Pr 3:3
Pr 7:3
e Eks 4:12, 15
Flp 2:13
f Ebr 8:6
g Ro 13:9
h Gal 3:10
i Jn 6:63
j Eks 31:18
Eks 32:16
k Eks 34:29, 30
l 1Pe 4:14
m Ech 2:1, 4
n Eks 34:35
o Dt 27:26
p Ro 3:21, 22

Kolumna 2

- a Kol 2:16, 17
b Eks 19:16
Eks 24:17
c Ebr 12:22-24
d 1Pe 1:3, 4
e Eks 34:33-35
f Ro 11:7
g Jn 12:40
h Ro 7:6
Ef 2:15
i Ro 11:8
j Ech 15:21
k Eks 34:34
l Jn 4:24
m Is 6:1
Ro 6:14
Ro 8:15
Gal 5:1, 13
n 2Ko 4:6
Ef 4:23, 24
Ef 5:1

KAP. 4

- o 2Ko 2:17
Gal 1:9
p 2Ko 6:3, 4

lal li k'usi oy to'ox smuk'ulal ech' k'uk sjalile, ja' la spoj li k'usi mas oy smuk'ulale.^a **11** Yu'un mi oy smuk'ulal och tal^b li k'usi chich' lajesele, jmu xa no'ox al bajuk smuk'ulal li k'usi te oy-oe!^c

12 Jech oxal, ta skoj ti jech oy spatobil ko'ontontike,^d jamal chij-k'opoj, **13** mu jechuk ta jpastik k'ucha'al la spas Moises k'alal la xpix ta pok' sat^e sventa mu xilik li xnich'nab Israel li k'usi chk'ot ta pasel mi laj yich' lokesel li k'usi chich' lajesele. **14** Pe mak snopbenik.^f Yu'un k'alal to avi mu'yuk jolbil-o li xpix satik ta vo'ne k'alal chich' kelel li vo'neal tratoe,^g yu'un ja' no'ox xu' xich' jolel ta stojolal li Kristoe.^h **15** Jech, yu'un jech-o k'alal to avi ti pixil-o yo'ontoniⁱ k'alal chich' kelel li ts'ibetik yu'un Moises.^j **16** Pe chlok' xpix k'alal tsutik ta stojolal li Jeovae.^{*k} **17** Yu'un li Jeovae^{*} ja' jun kuxlejal ti mu xvinaje;^l xchi'uk kolemik li bu-ch'utik yich'ojbeik li xch'ul espiritue Jeovae.^{*m} **18** Mu'yuk pixil jsat jkotoltik, yu'un jechutik k'ucha'al nen ti chojobaj ku'untik li smuk'ulal Jeovae.^{*} K'alal ja'o jech ta jpastike, ja'o chkich'tiak k'atajesel sventa xijk'ot k'ucha'al slok'ol, chijxojobaj-o batel mas jech k'ucha'al li Jeova^{*} ti ja' jun kuxlejal ti mu xvinaj ta kelele.^{*n}

4 Ja' yu'un, ta skoj li k'uxubinel kich'ojkutike, jtaojkutik li abtelal li'e, mu'yuk chilubtsajkutik; **2** ti k'usie, laj xa kiktakutik spasel li k'usitik k'exlalik sbae, li k'usitik mukul sk'oplale, ti mu'yuk chilo'lavankutike, mu'yuk ta jsokeskutik li sk'op Diose,^o ja' no'ox chkak'kutik ta na'el li k'usitik melele xchi'uk lek jk'oplalkutik ta sat Dios ta sventa sjol yo'onton skotol krixchanoetik.^p **3** Mi yu'un pixil sk'oplal li lekil a'yejetik ta jcholkutike, ja' pixil

3:16-18 *K'elo Apendise A5. **3:18** #O ja' van sk'oplal «tspas li s-espiritue Jeovae».

sk'oplal ta stojolal li buch'utik yakal chljajike, **4** jech, ta stojolal li buch'utik ma'uk jch'unolajetletik ti makbil snopbenik^a yu'un li dios sventa li balumil li'e^{*b} yo' mu xjelav xojobal^c li slekil yutsil lekil a'yejetik ta sventa li Kristo ti ja' slok'ol Diose.^d **5** Yu'un ma'uk yakal chkalbe jba jk'oplal jtukutik, ja' chkalbekutik sk'oplal Jesukristo ti ja' Kajvaltike xchi'uk ti k'otemunkutik ta amosoik ta skoj li Jesuse. **6** Yu'un ja' Dios ti xi laj yale: «Sakubuk osil li ta ik'al osile».^e Jech xtok, sakubtasoj ko'ontonkutik sventa xak' xojobal^f li slekil yutsil yojtकिनobil Dios ta stojolal li Kristose.

7 Ak'o mi jech, ak'bilunkutik li abtelal tsots sk'oplal li'e ak'o mi jechunkutik k'ucha'al k'ib patbil ta achel^{*g} ti noj ta k'ulejal^h sventa ma'ukuk ku'unkutik xk'ot li ju'elal ti mu k'usi xko'olaj-oe, yu'un likem tal ta stojolal Dios.ⁱ **8** Ep ta tos k'u yelan ta jta jvokolkutik, pe ma'uk ti tstsalkutike; mu xa jna' k'usi ta jpsakutik, pe ma'uk sk'an xal ti solet mu xa stak' bu xilok'kutike;^{*j} **9** chkich'kutik kontranel, pe mu'yuk chkich'kutik iktael;^k chkich'kutik jipel ta lum, pe mu'yuk chkich'kutik lajesel.^l **10** Skotol ora sts'ik ku'un ta jbek'talkutik li tsatsal vokolil jech k'ucha'al la sts'ik li Jesuse^m sventa xvinaj ta jbek'talkutik li xkuxlejal Jesus eke. **11** Vo'onkutik ti kuxulunkutike jk'elobjebekutik sat skotol ora lajelalⁿ ta skoj li Jesuse sventa te xvinaj xkuxlejal Jesus ek li ta jbek'talkutik ti sna' xchame. **12** Ja' yu'un, yakal ch-abtej lajelal ta jtojolalkutik, yan li vo'oxuke yakal ch-abtej kuxlejal ta atojolalik.

13 Ta skoj ti ko'ol oy ta ko'ontonkutik li xch'unel o'ontonal

4:4 *O «li k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. **4:7** *O «jarra patbil ta ach'el». **4:8** *O ja' van sk'oplal «ma'uk sk'an xal ti te xa ch-alubkutike».

KAP. 4

a 2Ko 11:14

b Jn 14:30
Ef 2:2
1Jn 5:19c Is 60:2
Jn 8:12d Kol 1:15
Ebr 1:3

e Je 1:3

f 1Pe 2:9

g Is 64:8
Ech 9:15
1Ko 15:47

h 2Ko 4:1

i 2Ko 12:9, 10
Flp 4:13

j 1Ko 10:13

k Ebr 13:5

l Ap 2:10

m Flp 3:10
1Pe 4:13n Ro 8:36
1Ko 4:9
1Ko 15:31

Kolumna 2

a Sl 116:10

b 1Ko 6:14

c 2Ti 2:10

d Mt 5:12
Ro 8:18e 2Ko 5:7
Ebr 11:1

KAP. 5

f 2Pe 1:13, 14

g 1Ko 15:50
Flp 3:20, 21h Ro 6:5
Ro 8:23
1Ko 15:48, 49i 1Ko 15:43, 44
Flp 1:21

jech k'ucha'al ti xi ts'ibabil sk'oplale: «Laj kak' xch'unel ko'onton, ja' yu'un lik'opoj» ti xie,^a jech laj kak' xch'unel ko'ontonkutik ek, ja' yu'un chik'opojkutik, **14** yu'un jna'ojkutik ti buch'u la xcha'kuxes Jesuse jech chcha'kuxesunkutik ek xchi'uk jmoj tsva'anutik ta stojolal.^b **15** Ja' sventa alekilalik skotol li k'usitik taje sventa x-epaj to batel mas li slekil yutsil o'ontonale, yu'un yantik x-epaj batel li buch'utik yakal tstojik ta vokol ta sventa li smu'k'ulal Diose.^c

16 Ja' yu'un, mu me xijlubtsaj. Ak'o mi yakal chljaj batel li jpat jxokontik ta skoj ti krixchanoutike, jujun k'ak'al yakal ch-ach'ub batel li jnopbentik xchi'uk ko'ontontike. **17** Yu'un ak'o mi jlikel no'ox xchi'uk mi mu'yuk tsots li vokolile,^{*d} lek chbat jk'oplaltik yu'un ti mas to toj muk' sk'oplale xchi'uk te oy-o sbatel osil;^d **18** yu'un ma'uk te batem jsatik ta sventa li k'usitik xkiltike, ja' te batem jsatik ta sventa li k'usitik mu xkiltike.^e Yu'un li k'usitik xkiltike sna' xljaj, pe li k'usitik mu xkiltike te oy-o sbatel osil.

5 Yu'un jna'ojtik mi laj yich' lajesel li jnatik li' ta balumile, li karpana li'e,^f oy yan jnatik ti te chlik talel ta stojolal Diose, jpej na ti te oy-o sbatel osil ta vinajel ti mu pasbiluk ta sk'ob jun krixchanoe.^g **2** Chkat ko'ontontik ta melel li ta na^{*} li'e, yu'un oy tajej ta ko'ontontik stael li jnatik ta vinajel^h ti chpikutik k'ucha'al jk'u' jpok'tike^h **3** sventa mu t'analuk xkich'tik tael mi la jlaptike. **4** Yu'un vo'otik ti li' to oyutik ta karpanae chkat ko'ontontik xchi'uk k'ux chka'i ta ko'ontontik; ma'uk ti ta jk'an ta jlok'tik li karpana li'e, yu'un ja' ta jk'an ta jlaptik li yane' sventa xich' bi'kel yu'un kuxlejal li k'usi sna'

4:17 *O «prevae». **5:2** *O «jnaklebtik». *O «jnaklebtik ta vinajel».

xchame.^a **5** Ja' yu'un, ja' Dios li buch'u la xchapanutik ta sventa taje,^b laj yak'butik ch'ul espiritu jech k'ucha'al prental* ta sventa li k'usi chtal ta ts'akale.^c

6 Ja' yu'un cha'a, lek jpa-toj ko'ontontik xchi'uk jna'ojtik ti nom oyutik ta stojolal Kajvaltik ta skoj ti ja' to jnatik li jbek'taltike,^d **7** yu'un ta xch'unel ko'ontontik chijxanav, ma'uk ta skoj li k'usi chkil ta jsatike. **8** Pe jpa-toj lek ko'ontontik, ja' mas lek ti nomuk oyutik ta stojolal li jbek'taltike xchi'uk ti jmoj xijnaki xchi'uk li Kajvaltike.^e **9** Ja' yu'un cha'a, ak'o mi jmoj chijnaki xchi'uk li Kajvaltike o mi nom oyutik ta stojolal, ja' oy ta ko'ontontik ti ak'o xch'amutike. **10** Yu'un te va'al chijk'ot* jkotollik ta chapanobbail yu'un Kristo sventa xkich'tik tojbel ta jujuntal li k'usitik la jpastik k'alal oy to'ox jbek'taltike, mi lek o mi chopol li k'usi la jpastike.^f

11 Ja' yu'un cha'a, yakal-o chkak'bekutik xch'un krixchanoetik ta skoj ti xkojtikinkutik k'u yelan ta xi'tael li Kajvaltike, pe li vo'onkutike ojtikinbilunkutik xa lek ta stojolal li Diose. Pe ta jk'an xtok ti lekuk ojtikinbil xik'otkutik ta stojolal li ajol avo'ontonike. **12** Yan velta xtok, mu'yuk ti lek xa chkalbe jba jk'oplal jtukutik ta atojolalike, ja' no'ox ta jtijkutik avo'ontonik sventa xamuyubajukutik ta jtojolalkutik sventa xu'uk avu'unik stak'bel li buch'utik ja' no'ox xtoyet cha'i sbaik ta skoj li spat xokonik^g ti ma'uk xmuyubajik-o li k'usi oy ta yo'ontonike. **13** Yu'un mi likem jchuvajkutike,^h ja' sventa Dios, pe ja' ta aventaik mi talem jch'ulelkutike. **14** Ja' tsujunkutik li k'anelal yu'un Kristoe, yu'un li k'usi jp'el ta ko'ontonutike ja' li'e: jun no'ox vinik cham ta stojolal skotol krixchanoetik,ⁱ

5:5 *O «prentail; xk'exol». 5:10 *O «chkich'tik ak'el ta ojtikinil».

KAP. 5

a 1Pe 1:3, 4

b Ef 2:10

c Ro 8:23
Ef 1:13, 14

d Jn 14:3

e Flp 1:23

f Ap 22:12

g 2Ko 10:10

h 2Ko 11:1, 16

i Is 53:10
Mt 20:28
1Ti 2:5, 6

Kolumna 2

a Ro 14:7, 8

b Mt 12:50

c Jn 20:17

d Gal 6:15

e Ro 5:10
Ef 2:15, 16
Kol 1:19, 20

f Ech 20:24

g Ro 5:6
1Jn 2:1, 2

h Ro 4:25
Ro 5:18

i Mt 28:19, 20
Ech 13:38, 39

j Flp 3:20

k Ef 6:19, 20

l Ebr 4:15
Ebr 7:26

m Ro 1:16, 17

KAP. 6

n 2Ko 5:20

taje tsots sk'oplal ta skoj ti chamem to'ox skotolike; **15** xchi'uk cham ta stojolal skotolik sventa mu xa ta sventauk stuk xkuxi li buch'u kuxule,^a ja' xa kuxiuk ta stojolal li buch'u cham ta stojolalike xchi'uk ti laj yich' cha'kuxe-sele.

16 Pe li' ta ora xchi'uk ta jelavele, mu xa jechuk chkilkutik li krixchanoetik jech k'ucha'al chkilkutik to'oxe.^b Ti k'u to'ox yelan la jnopkutik ta stojolal Kristoe ja' ta skoj ti k'u to'ox yelan laj kilkutike, pe ta melem mu'yuk xa bu jech ta jnopkutik li avie.^c **17** Xko'olaj k'ucha'al k'usi ach' pasbil mi oy buch'u jmoj oy xchi'uk li Kristoe;^d laj xa sk'oplal li k'usitik mol xae, jk'elavilikl, naka ach'ik xa li k'usitik vul ta lo'kele. **18** Likem talel ta stojolal Dios skotol li k'usitike, yu'un ja' stuk laj yak' ta stojolal Kristo ti chcha'ta yav ti k'u yelan xkil jbakutik xchi'uke,^e jech xtok, yak'o jkabelkutik ta yalel batel li lekil a'yejetik ta sventa li jun o'ontonale.^f **19** ja' xkaltik, ta stojolal Kristo ti chcha'ta yav ti k'u yelan xil sba Dios xchi'uk li krixchanoetike,^g mu'yuk bu chchapbe li smulike^h xchi'uk spatoj yo'ontan ta jtojolalkutik ti xu' xkalkutik batel li lekil a'yejetik ta sventa li jun o'ontonal taje.ⁱ

20 Ja' yu'un, k'otemunkutik ta xk'exol Kristo,^j vo'on yajko'pojelunkutik,^k xko'olaj k'ucha'al chtakvan ta ik'el Dios ti ja' tsunesunkutike. Ja'unutik xk'exol Kristo ti xi ta jk'ankutik vokole: «Ak'o xcha'ta yav ti k'u yelan xavil abaik xchi'uk li Diose». **21** Li Diose laj yak' ta matanal sventa jmulkutik^l li buch'u mu'yuk spaso jsmule yo' ja' ta stojolal ti xu' tuk' jk'oplalkutik ta stojolal li Diose.^m

6 Ti jech ko'ol chi-abtejkutik xchi'uk Diose,ⁿ ta jk'an ta jtijkutik avo'ontonik ek ti mu me jechuk no'ox xach'ambeik slekil

yutsil yo'onton mi mu'yuk bu chaspasik li k'usi tsk'ane.^a **2** Yu'un xi chale: «Laj ka'ibot k'alal ja'o yorail chich'amvane xchi'uk la jkoltaot k'alal ja'o yorail chikol-tavane».^b jK'elavilik! Ja' xa tajej yorail ch'amel li avie. jK'elavilik! Ja' xa sk'ak'alil koltael li avie.

3 Mu jutebuk k'usi ta jk'an ta jmakutik-o* akanil sventa mu xich' tabel jutebuk spaltail^c li kabtelkutike;^c **4** ti k'usie, chhak'kutik ta ilel ti yajtunelunkutik Dios^d ta skoj ti ep chchuk ku'unkutike, ta skoj li tsatsal vokolile, ta skoj ti oy k'usi chtun ku'unkutike, ta skoj ti oy k'usi vokol ta jnuptankutike,^e **5** ta skoj ti chkich'kutik majele, ta skoj ti chkich'kutik chukele,^f ta skoj k'op, ta skoj li tsatsal abtelale, ta skoj ti oy jayibuk ak'obal mu'yuk chivaykutike, ta skoj ti mu'yuk jve'elkutike,^g **6** ta skoj ti sak jkuxlejalkutike, ta skoj li jyotkinobile, ta skoj ti oy smael ku'unkutike,^h ta skoj slekil o'ontonal,ⁱ ta skoj ch'ul espiiritu, ta skoj ti chik'anvankutik ta melele,^j **7** ta skoj ti melel k'usi chkal-kutike, ta skoj li sju'el Diose;^k ta skoj ti xko'olaj jtsakoj ta jba-ts'ik'obkutik^l xchi'uk ta jts'etk'obkutik^m kabtejbekutik yo' jpsakutik li k'usi tuke, **8** ta skoj ti ich'bilunkutik ta muk'e xchi'uk ta skoj ti mu'yuk ich'bilunkutik ta muk'e, ta skoj ti mu'yuk lek k'usi chalik ta jtojolalkutike xchi'uk ta skoj ti lek k'usi chalik ta jtojolalkutike. Ak'o mi melel lik'opojkutik, jech laj kich'kutik pasbel k'ucha'al jun jlo'lavanej; **9** ak'o mi lek ojtikinbilunkutik, jech laj kich'kutik pasbel k'ucha'al li buch'u mu'yuk ojtikinbile; jech laj kich'kutik pasbel k'ucha'al li buch'u sta-o xchame. Ak'o mi jech, jk'elavilik!, kuxulunkutik;^m chkich'ku-

6:3 *O «jt'abeskutik-o». *O «xchopollil». **6:7** *Xu' van ja' sventa spak sutel. *O «jsurtok'obkutik». Xu' van ja' sventa spoj sba.

KAP. 6

- a Ro 2:4
b Is 49:8
c 1Ko 9:22
d 2Ko 4:1, 2
e 2Ko 11:23
f Ap 2:10
g 2Ko 11:25, 27
h Kol 3:13
i Te 5:14
j Ef 4:32
k Ro 12:9
l 1Ko 2:4, 5
m 2Ko 10:4
Ef 6:11
n 2Ko 4:10, 11

Kolumna 2

- a Ech 14:19
2Ko 4:8, 9
b Flp 4:13
Ap 2:9
c 2Ko 12:15
d 1Pe 2:17
1Jn 4:20
e Eks 23:32, 33
Dt 7:3, 4
1Re 11:4
1Ko 7:39
f Snt 4:4
g Ef 5:7, 8
h Mt 4:10
Ap 12:7, 8
i 1Ko 10:21
j 1Ko 10:14
k 1Ko 3:16
l Eks 29:45
m Le 26:11, 12
Ese 37:27
n Is 52:11
Jer 51:45
Ap 18:4
o Ese 20:41
2Ko 7:1
p 2Sa 7:14
q Is 43:6
Os 1:10
Jn 1:12

tik kastigo,* pe ma'uk sk'an xal ti chichamkutik-oe,^a **10** jechunkutik k'ucha'al li buch'u mu xa x-ech' yu'un at-o'onton ch'ae, pe skotol ora xkuxet ko'ontonkutik, jechunkutik k'ucha'al povre, pe ep k'usitik lelik chhak'bekutik li yantike, jechunkutik k'ucha'al li buch'u mu k'usi oy yu'une, pe oy ku'unkutik skotol.^b

11 Jkorintoetik, jamoj kekutik sventa jamal jchi'notkutik ta lo'il xchi'uk jk'anojotkutik tajej akotolik.* **12** Mu'yuk bu ta jalankutik ti k'uxoxuk ta ko'ontonkutike,^c yan li vo'oxuke chajalanik ti k'uxunkutik ta avo'ontonike. **13** Ja' yu'un, sventa xatojbunkutike – jech chkalboxuk k'ucha'al jnich'nab–, ch'ieso ta avo'ontonik ek li k'anelale.^d

14 Mu me xapasik ta jun xchi'uk li buch'utik ma'uk jch'unolajetike.^e jMi yu'un xko'olaj xchi'uk tuk'ilal li choplejale?^f jO mi xko'olaj xchi'uk sakil osil li ik'al osile?^g **15** Jech xtok, jmi yu'un xko'olaj xchi'uk Kristo li Beliale?^h jO mi xko'olajⁱ xchi'uk jch'unolajel^l li buch'u ma'uk jch'unolajele?^j **16** Jech xtok, jk'usi tpsas ta stemplo Dios li santoetike?^k Yu'un vo'otik k'otemutik ta stemplo li jun kuxul Diose;^k jech k'ucha'al xi laj yal li Diose: «Te chinaki xchi'ukik,^l jech xtok, te chixanav xchi'ukik, vo'on chik'ot ta Sdiosik, va'un ch'otik ta jteklumal».^m **17** «Jech oxal, lok'anik ti bu oyike xchi'uk ch'ako abaik –xi li Jeovae–,* mu xa xapikik li k'usi ibal sbae»;ⁿ «va'un ta jch'amoxuk».^o **18** «Va'un, vo'on chik'ot ta atotik,^p vo'oxuk chak'otik ta jkeremtak xchi'uk ta jtsebatak»^q

6:9 *O «tuk'ibtasel». **6:11** *O «jamojboxuk ko'ontonkutik». **6:15** *Te likem tal ta jp'el k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal «mu k'usi xtun-oe». Taje ja' sk'oplal li Satanase. *O «O k'usi jmoj oy yu'unik». ^aO «buch'u tuk'». **6:17** *K'elo Apendise A5. *K'elo Glosario, ibal sba.

jech chal Jeova* ti Buch'u skotol xu' yu'une».

7 Ja' yu'un, ta sventa li k'usitik albitutik sk'oplale,^a kuni k'anbil chi'iltak, jsakubtas jbatik ta sventa li k'usi tsokes jbek'taltike xchi'uk li k'usi oy ta jnopbentike^b sventa mas ch'ul xijk'ot mi ta jxi'tatik* li Diiose.

2 Ak'bun jutebuk kavilkutik li ta avo'ontonike.^c Mu'yuk buch'u chopol k'usi jpasobjekutik, mu'yuk buch'u jsokesojkutik, mu'yuk buch'u kilbajinojkutik.^d

3 Ma'uk sventa jsa' amulik ti jech chkalboxuke. Yu'un ba'yel laj kalboxuk ti oyoxuk ta ko'ontonkutike sventa ko'ol xijcham xchi'uk ko'ol xijkuxi.

4 Jamal ta jk'o'ponoxuk. Oy ep k'usitik ximuyubaj-o avu'unik. Xpatet tajek ko'onton, xkuxet no'ox ko'onton ak'o mi oy jvokol-kutik.^e

5 Ta melel, mu'yuk bu xkuxet cha'i jbek'talkutik k'alal lik'otkutik ta Masedoniae,^f yu'un ep ta tos k'u yelan la jta jvokol-kutik, oy pask'op li ta spate, oy xi'el li ta yut xtoke. **6** Pe li Dios ti tspatbe yo'onton li buch'u chat tajek yo'ontonike^g ja' la spatbun ko'ontonkutik k'alal vul li Titoe; **7** pe ma'uk no'ox ti vul ta jtojolalkutike, yu'un ja' ta skoj ti xpatet tal yo'onton avu'unike, yu'un k'alal sut tale, laj yalbunkutik ti oy tajek ta avo'ontonik chak'elikune, ti chavat avo'ontonik xchi'uk ti oyun tajek ta avo'ontonike; ja' yu'un mas to xkuxet-o tajek ko'onton.

8 Ja' yu'un, ak'o mi laj kak' yatel avo'ontonik ta skoj li jkartae,^h mu'yuk bu chopol chka'i jba. Ak'o mi chopol to'ox laj ka'i jba li ta slikebale (laj kak' venta ti mu'yuk bu jal laj yak' yatel avo'ontonik li karta taje), **9** xkuxet ko'onton li avie, pe ma'uk ta skoj ti laj kak' yatel avo'ontoni-

6:18 *K'elo Apendise A5. 7:1 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 7

a 2Ko 6:16

b Ro 12:1
1Ti 1:5
1Ti 3:9
1Jn 3:3

c Ro 12:10
2Ko 6:12,13

d Ech 20:33,34
2Ko 12:17

e Flp 2:17
Flm 7

f Ech 20:1

g 2Ko 1:3,4

h 2Ko 2:4

Kolumna 2

a Si 32:5
1Jn 1:9

b Mt 3:8

c 1Ko 5:5

d 2Ko 2:9
Ebr 13:17

ke, ja' ta skoj ti la asutes avo'ontonik k'alal laj avat avo'ontonike. Yu'un laj avat avo'ontonik jech k'ucha'al tsk'an yo'onton li Diiose sventa mu xavil avokolik ta jkojkutik. **10** Yu'un mi chkat ko'ontontik jech k'ucha'al tsk'an Diiose, ja' tskoltauitik sventa jsutes ko'ontontik ti ja' chik'utik batel ta kolebal ti mu'yuk bu chopol chka'i jbatik yu'une;^a pe mi chkat ko'ontontik ta sventa balumile, ja' chak' lajelal. **11** Yu'un jk'elavilik, anil xa no'ox laj avat avo'ontonik jech k'ucha'al tsk'an Diiose!, jech oxal oy k'usi laj avak' avipik spasel, jech, mu'yuk xa amul lak'otik, jech, cha-ilinik xa yu'un li choplejale, jech, chaxi'ik xa, jech, oy xa k'usi lek chak'anik, jech, ta sjunul xa avo'onton chavak' avipalik sventa xajel li apaltailike.^{*b} Ta skotol li k'usitik taje laj avak'ik ta ilel ti sakoxuke.^{*c} **12** Ak'o mi la jts'ibaboxuk li kartae, ma'uk la jts'ibabe li buch'u chopol k'usi la spase^c xchi'uk ma'uk la jts'ibabe li buch'u chopol k'usi pasbate, ja' sventa vinajuk ta sat Dios ti laj avak' avipik spasel li k'usi laj kalkutike. **13** La jta spatobil ko'ontonkutik ta skoj taje.

Pe ma'uk no'ox ti xpatet ko'ontonkutike, yu'un mas ximuyubaj-kutik ta skoj ti xkuxet yo'onton li Titoe, yu'un siket yo'onton avu'un akotolik. **14** Yu'un mi ximuyubaj yu'un ta atojolalike, mu'yuk bu kak'oj jba ta K'exlal; jech k'ucha'al melelik skotol li k'usitik laj kalbotkutik avaiike, ja' jech melel ti ximuyubajkutik ta stojo-lal li Tito eke. **15** Jech xtok, toj muk' li xk'uxul yo'onton ta atojolalik k'alal chvul ta sjol ti k'u yelan chach'unik mantal akotolike,^d yu'un lek laj avich'ik ta muk' k'alal ay sk'eloxuke. **16** Xkuxet ko'onton ta skotol li k'usitik

7:11 *O «achopolilike». *O «ti mu'yuk amulike».

chapasike, yu'un jpatoj lek ko'onton ta atojolalik.*

8 Avie, oy ta ko'ontonkutik ti ak'o xana'ike, keranotak, ti laj xa yich'ik ak'bel slekil yutsil yo'onton Dios li tsobobailetik ta Masedoniae.^a **2** Ak'o mi ja'o oyik ta vokolil ta skoj li prevae, laj yak'ik ta ilel ti xkuxet no'ox yo'ontonike xchi'uk laj yak'ik ta ilel slekil yo'ontonik manchuk mi toj povreik. **3** Yu'un ja' jech laj yak'ik ti k'u yepal xu' yu'unike,^b vo'on jamal chkal ti jeche, yu'un mas to laj yak'ik ti bu k'alal xu' yu'unike,^c **4** lok' ta yo'onton stukik la sk'anbunkutik vokol, yu'un ja' jun matanal chilik k'alal oy k'usi chak' ta slekil yo'ontonik xchi'uk ti teuk sk'oplalik li ta abtelal sventa skoltaik li buch'utik ch'ule.^d **5** Pe ma'uk no'ox jech k'ot ta pasel ti k'u yelan jnopoikjutike, yu'un ba'yel laj yak' sbaik ta stojolal li Kajvaltike, laje ta jtojolalkutik ti jech k'ucha'al tsk'an yo'onton li Diose. **6** Ta jtijbekutik yo'onton Tito^e ti ak'o stsutses stsobel li k'usitik chavak' ta slekil avo'ontonik ti ja' la slikes stsobe. **7** Jech k'ucha'al ch-epaj li k'usitik oy avu'unike, li xch'unel avo'ontonike, li ak'opojelike, li yojtikinobil avu'unike, ti oy k'usi chavak' avipik spasele, ti k'u yepal jk'anojotkutike, jechuk me epajuk ek li matanal chavak' ta slekil avo'ontonike.^f

8 Ma'uk jun mantal ti va' yelan chkalboxuke, ja' no'ox ta jk'an chana'ik ti yak'oj ta yo'ontonik ta yak'el li yantik eke xchi'uk ti ak'o vinajuk ti ta melel chak'anvanike. **9** Yu'un li vo'oxuke xavojtikinbeik li slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesukristoe, yu'un manchuk mi jk'ulej to'ox, pas ta povre ta akojik,^g ti jech pas ta povree ja' sventa xapasik ta jk'ulej.

7:16 *O ja' van sk'oplal «xkuxet ko'onton ta atojolalik».

KAP. 8

a Ro 15:26

b Ech 11:29
2Ko 9:7

c Mr 12:43, 44

d Ro 15:25, 26
1Ko 16:1
2Ko 9:1, 2

e 2Ko 12:18

f 1Ti 6:18

g Mt 8:20
Flp 2:7

Kolumna 2

a 1Ko 7:25

b Dt 16:10, 17
Pr 3:27, 28

c Eks 16:18

d 2Ko 12:18

10 Xi chkal li k'usi ta jnope:^a taje ja' sventa alekilalik, yu'un oy xa ta jun jabil ti ma'uk no'ox la alikesik spasele, yu'un laj ava-k'ik ta ilel ti jech oy ta avo'ontonik spasele. **11** Li avi une cha'a, ak'o ta avo'ontonik stsutsesel xtok li k'usi la alikesik ta sventa li k'usitik chatsobike, ja' jech xapasik ti k'u yelan xu' avu'unike. **12** Yu'un mi ba'yel oy ta ko'ontontik li k'usi chkal'tike, lek ch'ambil chk'ot li k'usi oy ku'untike,^b ma'uk li k'usi mu'yuk ku'untike. **13** Ma'uk jech oy ta ko'onton ti mas k'un cha'ik spasel li yantike ti vo'oxuk mas tsots chava'ik spasele; **14** pe sventa ko'oluk xich' pasele, li sovraill avu'unik avie ja' ak'o sts'akubtasbe li k'usi sk'an to yu'un yantike sventa ja' sts'akubtas li k'usi sk'an to avu'unik li sovraill yu'unik eke sventa ko'ol xk'ot. **15** Jech k'ucha'al xi on'ox ts'i-babile: «Mu'yuk bu spas sovraill yu'un li buch'u ep yu'une xchi'uk mu'yuk bu sk'an to yu'un li buch'u jutuk yu'une».^c

16 Li avi une, chkalbekutik kolijal Dios ti jech laj yak'be ta yo'onton Tito^d ti oyoxuk ta yo'onton jech k'ucha'al oyoxuk ta ko'ontonkutik eke. **17** Ma'uk no'ox lek la xch'am li k'usi laj kalbekutike, yu'un xmyubaj taje xtok ta sventa li k'usi laj kalbekutike, lok' ta yo'onton stuk ti chbat sk'eloxuke. **18** Jmoj ta jtakkutik talel xchi'uk jun ermano ti lek sk'oplal ta skotol tsobobailetik sventa li lekil a'yejete. **19** Pe ma'uk no'ox taje, yu'un va'anbil yu'un tsobobailetik xtok ti ak'o xchi'inunkutik ta xanbal sventa li abtelal ta yak'el li matanal taje ti ta slekil o'ontonal chich' pasel ti ja' sventa smuk'ulal li Kajvaltike xchi'uk ti ja' sprevaill ti ximuyubaj chikol-tavankutike. **20** Ja' jech mu'yuk buch'u tsta jpaltaikutik* ta sven-

8:20 *O «jchopolilikutik».

ta li matanal ak'bil ta slekil o'ontonal ti ja' kich'ojkutik ta ventae.^a **21** Yu'un <ta jtuk'ulankutik lek skotal li k'usitike, ma'uk no'ox ta stojolal Jeova,* yu'un jech ta jpskutik ta stojolal li krixchanoetik xtoke>.^b

22 Jech xtok, jmoj ta jtakkutik talel xchi'ukik jun keranotik ti kak'ojkutik venta ti baxbol ta abtele, pe li avie mas to baxbol ta skoj ti spatoj yo'onton ta atojolalike. **23** Pe mi oy k'usi chak'an chana'ik ta sventa li Titoe, na'ik ti ja' jchi'il ta abtele xchi'uk ti ja' jkoltavanej sventa alekilalike; o mi oy k'usi chak'an chana'ik ta sventa li yan keranotike, na'ik ti ja'ik jtakboletik li ta tsobobbaile xchi'uk ja'ik smuk'ulal Kristo. **24** Ja' yu'un, ak'beik yil ti ak'anojike^c xchi'uk ak'beik yil ti tsobobbailetik ti k'u yu'un ximuyubajkutik ta atojolalike.

9 Pe ta sventa skoltael li buch'utik ch'ule,^d mu toj persauk chkil ti xkalboxuk ta jkartae, **2** yu'un ja'noj ti oy tajej ta avo'ontonike, ja' yu'un ximuyubaj chkalbe ak'oplalilik li jmsedoniaetike, yu'un oy xa ta jun jabil ti chapaloxuk xa lek vo'oxuk ti te oyoxuk ta Akayae xchi'uk ja' mas ep buch'utik atijobeik yo'onton ti ta sjunul avo'onton avak'ojbeik yipal ti chakoltaik li yantike. **3** Pe ta jtak batel li ermanoetike sventa mu altikuk ch'ot ti ximuyubaj laj kalkutik ak'oplalike, yu'un ta jk'ankutik ti chapaloxuk lek jech k'ucha'al laj kalkutike. **4** Yu'un mi mo'oje, mi lik'otkutik xchi'uk jmsedoniaetik xchi'uk mi ch'ayal avo'ontonik tstaouxuke, ta k'exlal chikomkutik ta skoj ti jpatoj tajej ko'ontonkutik ta atojolalike xchi'uk ta k'exlal chakomik ek. **5** Jech oxal, la jtijbe yo'onton li ermanoetik ti ba'yel ak'o xbat sk'eloxuke xchi'uk ti ba'yel xich' chapanel li matanal albil

KAP. 8

a 1Ko 16:1

b Pr 3:4
1Pe 2:12c 1Pe 1:22
1Pe 2:17

KAP. 9

d Ro 15:26
1Ko 16:1
2Ko 9:12

Kolumna 2

a Pr 11:24
Pr 19:17
Pr 22:9
Ekl 11:1
Lu 6:38

b Dt 15:7,10

c Eks 22:29
Pr 11:25
Ech 20:35
Ebr 13:16d Pr 28:27
Mal 3:10
Flp 4:18,19

e Sl 112:9

f Ro 15:26,27
2Ko 8:14g Mt 5:16
Ebr 13:16
Snt 1:27
1Jn 3:17

xa sk'oplale sventa chapaluk xa k'ucha'al matanal ta slekil o'ontonal, ma'ukuk ti persa k'anbile.

6 Jech k'ucha'al li'e, li buch'u jutuk no'ox ts'ts'une jutuk no'ox tstsobbe sat xtok; yan li buch'u ep ts'ts'une ep tstsobbe sat xtok.^a **7** Ta jujuntal ak'ik ti k'u yepal chlok' ta avo'ontonike, mu me xchibetuk avo'onton xavak'ik o mu me sujbiluk chava'i abaik,^b yu'un k'anbil yu'un Dios li buch'u xkuxet no'ox yo'onton chak'e.^c

8 Jech xtok, xu' yu'un Dios ti ak'o epajuk ta atojolalilik li slekil yutsil yo'ontone, va'un oy-o me avu'unik li k'usi chtun avu'unike xchi'uk ep me k'usi x-ayan avu'unik xtok ta sventa skotal li lekil abtelale.^d **9** (Jech k'ucha'al xi ts'ibabile: «Mu p'isbiluk no'ox* ti k'u yelan la spuke; laj yak'be li povreetike; te oy-o sbatel osil li stuk'ilale».)^e **10** Jech, li buch'u ep tajej chak'be bek' ts'unobil li jts'unolajele xchi'uk ti chak'be pan slajese chak'boxuk xchi'uk tspotlesboxuk li bek' ts'unobil sventa xats'unolajike, jech xtok, tskoltaoxuk sventa ep k'usi lek ch'ot ta pasel ta skoj ti tuk' li k'usitik chapasike). **11** Ep tajej laj yak'boxuk bendision Dios sventa x-epaj li k'usi chavak'ike, va'un li krixchanoetike tstojebeik ta vokol Dios ta skoj li matanal chavak'ik ti chak'bekutik yantike; **12** yu'un ti k'u yelan chich' pasel li abtelal li'e ma'uk no'ox sventa chich' ak'bel li k'usitik chtun yu'un li buch'utik ch'ule,^f yu'un ja' sventa oyuk ep krixchanoetik stojebeik ta vokol Dios li abtelal chich' pasel li'e. **13** Tsmuyubtaik Dios li stukike, yu'un li koltael chavak'ike^g ja' te chvinaj ti chach'unik li k'usi jamal chavalik sventa li lekil a'yemetik ta sventa li Kristoe; **14** ti jech tsk'anbeik vokol Dios ta atojolalike ja' jech chak'ik ta ilel ti sk'anojoxuk ta skoj ti toj ech' xa

no'ox li slekil yutsil yo'onton Dios oy ta atojolalike.

15 Ja'uk ak'o yich' tojbel ta vokol Dios ta skoj ti mu xa no'ox xljaj ta ael li matanal mu'yuk tojbil chak'e.

10 Ja' yu'un, vo'on ti Pablo-une ta jk'anboxuk vokol ta skoj xmanxoal xchi'uk slekil yo'onton Kristo,^a vo'on ti bi-k'it chkak' jba k'alal te jk'elobje jba jsatike,^b pe ti tsots ko'on-ton k'alal nom oyune.^c **2** K'alal te oyun ta atojolalike, ta jk'an vokol ti mu tsotsuk ko'on-ton xkak' jbae xchi'uk ti mu tsotsuk mantal chkak'be li buch'utik chalik ti jech ta jnopkutik jech k'ucha'al tsnop li krixchanoetike. **3** Ak'o mi jech kuxulunkutik jech k'ucha'al li krixchanoetike, ma'uk jech ta jpaskutik k'op jech k'ucha'al tsnop krixchanoetike. **4** Yu'un li abtejebaletik ta jpaskutik-o k'ope ma'uk sventa bek'et,^d yu'un ja' tsatsal abtejebaletik ti ja' yak'objunkutik Dios^e sventa tsiilin li k'usitik tsots yibeltake. **5** Yu'un yakal ta jilinkutik li k'usi mu meleluk chich' nopele xchi'uk li k'usitik chmakan ti skontrainoj li yojtकिनobil Diose;^f ta jchukutik skotol xtok li k'usi chich' nopel sventa xch'unbe smantal li Kristoe; **6** jech xtok, chapalunkutik sventa chkak'bekutik kastigo li buch'u mu xch'unik mantale,^g pe ja'o chich' pasel k'alal mi laj xa ox ach'unik skotol li mantaletike.

7 Ta spat xokon no'ox chak'elbeik sbalil li k'usitike. Mi oy buch'u spatoj lek yo'onton ti u'uninbil yu'un Kristoe, ak'o snopbe lek smelolal yan velta li'e: jech k'ucha'al u'uninbil yu'un li Kristoe, jech u'uninbilunkutik ek. **8** Xkaltik no'ox mi xitoyet xa chka'i jba jutuk ta skoj li kabtelkutik yak'oj Kajvaltik sventa xavich'ik tsatsubtasel ti ma'uk sventa xavich'ik jinesele,^h mu'yuk bu ta k'exlal chikom. **9** Yu'un mu jk'an ti ta jsibtasoxuk yilel li

KAP. 10

a Mt 11:29, 30

b 1Ko 2:3

c 2Ko 10:10

d Mt 26:52
1Ti 1:18, 19

e 2Ko 6:4, 7

f 1Ko 1:19, 20
1Ko 3:19, 20
2Ti 2:24, 25

g 1Ti 1:20

h Ebr 13:17

Kolumna 2

a 2Ko 13:2

b 2Ko 5:12

c Pr 26:12
Gal 6:3d Ech 9:15
Gal 2:8e 1Ko 3:10
1Ko 4:15f Jer 9:24
1Ko 1:31

g Lu 18:10-14

h 1Ko 4:5
2Ti 2:15

ta jkartatake. **10** Yu'un xi chali-ke: «Oy lek sbalil xchi'uk oy lek yip li skartatake, pe k'un no'ox xvinaj xchi'uk mu'yuk sbalil sk'opojel k'alal li' jk'elobjetik sate». **11** Li buch'utik jech taje ak'o snopbe sk'oplal li'e: li k'usi chkal ta jkartakutik k'alal nom oyunkutike ja' jech ta jpaskutik xtok ti k'alal te oyunkutike.^a **12** Li vo'onkutike mu jk'an jechunkutik jech k'ucha'al junantik ti tsoy sbaikie xchi'uk mu'yuk ta jko'oltas jbakutik xchi'ukik ti ja' no'ox lek chalbe sba sk'oplal stukike.^b Yu'un k'alal ja' no'ox jech tsk'el sbaik jech k'ucha'al tsnop stukike xchi'uk k'alal te no'ox tsko'oltas sba stukike, mu'yuk k'usi cha'ibeik smelolal.^c

13 Li vo'onkutike ximuyubajkutik, pe ja' no'ox ti bu k'alal smakoj li kabtel ak'bilunkutike, yu'un ja' no'ox ti bu k'alal xch'akobjunkutik Dios li kabtelkutike, ti te to k'ot ta atojolalike.^d

14 Ta melaj, ja' no'ox ta jpas kabtelkutik ti bu k'alal smakoje ak'o mi mu xa xik'otkutik ta atojolalik yilel, pe vo'onkutik ba'yel li k'otkutik ta atojolalik sventa li lekil a'yejetik ta sventa li Kristoe.^e

15 Ja' ximuyubajkutik-o li k'usitik yakal ta jpaskutike, ma'uk li k'usitik yakal tspace yantike. Oy ta ko'ontonkutik ti ak'o ch'iuik batel mas li xch'unel avo'ontonike sventa mas xatsakik ta muk' li kabtel jpasojkutike. Taje ja' sventa jpaskutik-o batel mas li kabtelkutike **16** xchi'uk sventa jcholbekutik lekil a'yejetik li lumetik ti mas to nom xkom ti bu oyoxuke, yo' ma'uk ximuyubajkutik yu'un li k'usitik tspace yantik ti bu lek xa ono'ox laj yabtelanike. **17** «Ak'o muk'uk sk'oplal ta stoljal Jeova^{*} li buch'u tsk'an muk' sk'oplale».^f **18** Ma'uk lek ilbil li buch'u lek chalbe sba sk'oplal stuke,^g ja' lek ilbil li buch'u lek ch-albat sk'oplal yu'un Jeovae.^h

10:17, 18 * K'elo Apendise A5.

11 Ta jk'an ti ak'o xats'ikbeikun mi mu jna' lek snopel chavilike. jPe ta melel, yakal xa ono'ox chats'ikbeikun! **2** Yu'un oyoxuk ta ko'onton jech k'ucha'al oyoxuk ta yo'onton li Diose, yu'un laj kak' ke ti chhak' nupunanik xchi'uk jun no'ox vinike, ti jechoxuk k'ucha'al jun tojol tseb ti chhak'oxuk ta stojolal li Kristoe.^a **3** Pe chixi' ti jech xavich'ik lo'lael jech k'ucha'al manya lo'laat yu'un kiletel chon li Evae,^b ti sokes anopbenike, ti mu'yuk xa tuk' chavak' abaike xchi'uk ti mu'yuk xa sakoxuk jech k'ucha'al tsak'an li Kristoe.^c **4** Ta skoj li k'usitik yakal chk'ot ta pasele, ta anil chach'amik mi oy buch'u chtal xcholboxuk sk'oplal Jesus ti mu jechuk k'ucha'al ta jcholkutike o mi cha-albatik yan nopbenal ti mu jechuk k'ucha'al ach'amojike o mi chcholboxuk yan lekil a'yejetik ti mu jechuk k'ucha'al ach'amojike.^d **5** Yu'un ta skotol li k'usitike mu'yuk bu bik'it jk'oplal lik'ot yu'unik li p'ijil jtakboletik avu'unike.^e **6** Yu'un manchuk mi mu xitojob ta k'opojel,^f oy lek yojtikinobil ku'un; taje lek jamal xvinaj xchi'uk ta buyuk no'ox chhak'kutik ta ilel.

7 ¿Mi yu'un van la jpas jmul ti la jbi'ktajes jba sventa xavich'ik toybel ak'oplalalik ta skoj ti ta moton la jcholboxuk ta sjunul ko'onton li lekil a'yejetik yu'un Diose?^g **8** Laj yil svokolik ku'un li yan tsobobbailetik k'alal la jch'ambeik li matanaletik* laj yak'ik ti vo'oxuk laj kak'boxuke,^h **9** ak'o mi jech, mu'yuk buch'u laj kak'be yikats k'alal oy k'usi tun ku'un k'alal te oyun ta atojolalike, yu'un ep laj yak'beikun k'usitik chtun ku'un li ermanoetik ti likemik tal ta Masedoniae.ⁱ Ta melel, laj ono'ox jk'el jba sventa mu xkak' avikatsik xchi'uk jech ta jpas-o batel.^j **10** Ti jech yajts'aklomun Kristoe ximuyubaj-o

KAP. 11

a Mr 2:19
Ef 5:23
Ap 21:2, 9

b Je 3:4, 5
Jn 8:44

c 1Ti 6:3-5
Ebr 13:9
2Pe 3:17

d Gal 1:7, 8

e 2Ko 11:23

f 2Ko 10:10

g Ech 18:3
1Ko 9:18

h Flp 4:10

i Flp 4:15, 16

j 1Te 2:9

Kolumna 2

a 1Ko 9:14, 15

b 1Ko 9:11, 12

c Ro 16:17, 18
2Pe 2:1

d Gal 1:8
2Te 2:9

e Mt 16:27
Flp 3:18, 19
2Ti 4:14

chhak' ta ilel^a li ta yosilal Akayae. **11** ¿K'u yu'un jech la jpas taje? ¿Mi yu'un van mu'yuk jk'anojoxuk? Sna'oj Dios ti jk'anojoxuke.

12 Pe oy junantik ti xtoyet xa cha'i sbaike xchi'uk chalik ti ja'ik la jtakboletik jech k'ucha'al vo'onkutike. Ja' yu'un, jech ta jpas-o batel li k'usi ono'ox ta jpase^b sventa mu'yukuk srasonal yu'unik ti xtoyet cha'i sbaike. **13** Yu'un jech' jtakboletik li vlniketik taje, jlo'lavanej j-abteletik, tsp'is sbaik ta yajtakboltak Kristo.^c **14** Pe mu labaluk sba taje, yu'un li Satanas eke jech-o tsp'is sba ta jun anjel ti xojobaj no'oxe.^d **15** Ja' yu'un, stael ono'ox ti tsp'is sbaik ta tuk'il jtuneletik li yaj-abteltak eke. Jech oxal, ti k'u yelan tspace ja' jech chich' slajebik.^e

16 Xi chkalboxuk yan veltae: mu me buch'u snop ti bolune. Pe mi jech chanopike, jech xach'amikun k'ucha'al jun krixchano ti bole sventa xitoyet xa chka'i jba jutukuk ek. **17** Li k'usi ch kale ma'uk jech ta jpas jech k'ucha'al tspace li Kajvaltike, yu'un k'ajomal ja' jech ta jpas jech k'ucha'al jun krixchano ti mu sna' lek snopelle, ti xtoyet xa tajej cha'i sba ta skoj ti spatoy yo'onton ta stuke. **18** Ta skoj ti oy ep buch'u xtoyet xa cha'i sbaik jech k'ucha'al tspace li krixchanoetike, jech ta jk'an xitoyet xa chka'i jba ek. **19** Ta skoj ti lek xana' xarasonajik yilele, ta sjunul avo'onton chats'ikbeik li buch'utik mu sna' xrasonajike. **20** Melel ono'ox, sts'ikbe avu'unik li buch'u tsmosoinoxuke, li buch'u chilbajinoxuke ta sventa li k'usitik oy avu'unike, li buch'u tspaceboxuk li k'usitik oy avu'unike, li buch'u xtoyet xa cha'i sba ta atojolalike xchi'uk li buch'u tsyayijes asatike.

21 Ja' sventa mu'yuk ich'bil ta muk' chik'otkutik ti va' yelan chkalboxuke, yu'un xko'olaj

k'ucha'al k'un kak'oj jbakutik yilel.

Pe mi oy buch'u mu xk'exav ti k'u yelan tpsav sbae —mu'yuk jrason ti k'u yelan chik'opoje—, mu'yuk chik'exav ti k'u yelan ta jpas jba eke. **22** ¿Mi j-ebreoretik? J-ebreoun ek.^a ¿Mi j-is-raeletik? J-israelun ek. ¿Mi ja' xnich'nabtak Abraan? Xnich'onun Abraan ek.^b **23** ¿Mi yajtuneltak Kristo? Ja' jech ta jtak' jech k'ucha'al li buch'u likem xchuvaje: jtuk no'ox ti vo'on mas x-ech' to jk'oplale, mas abtejemun,^c mas nopolik no'ox kich'oj tik'el ta chukel,^d mu xa no'ox stak' chapel ti jayib velta tsots laj kich' majele xchi'uk ep k'usitik laj kil ti jutuk xa mu licham yu'une.^e **24** Vo'ob to velta laj kich' majel yu'un li judaetike, **39** ta moj laj kich' jujun velta,^f **25** oxib velta laj kich' jisbel vach,^g jun velta li-ak'bat ton,^h oxib velta laj kil jvokol ta varko ta skoj ti lili-je,ⁱ jun ak'obal xchi'uk jun k'ak'al te xikajet ta o'lol nab; **26** nopolik no'ox lixanav, kiloj xi'el ta uk'um, jnuptanoj j-elek'etik, kiloj vokol ta stojolal li buch'utik jmoj jts'unbalkutike,^j kiloj xi'el ta jyanlumetik,^k kiloj xi'el ta jteklum,^l kiloj xi'el ta takixokol balumil, kiloj xi'el ta nab, kiloj xi'el ta stojolal li buch'utik ermanoetik ta alele, **27** li-abtej xchi'uk tsots laj kak' jvokol, nopolik no'ox la jts'ik vayel jayibuk ak'obal,^m laj kil vi'nal xchi'uk takiti'il,ⁿ nopolik no'ox ch'abal jve'el,^o la jts'ik sik xchi'uk ch'abal lek jk'u' jpok'.^{*}

28 Ma'uk no'ox ta skoj li k'usitik taje, yu'un jujun k'ak'al ta jvul ko'onton ta stojolal skotol li tsobobbailetik xtoke.^p **29** ¿Buch'u ti k'une? ¿Mi mu k'unukun ek cha'a? ¿Buch'u ti tsmak* yakane? ¿Mi mu chi-ilinuk cha'a?

30 Mi ta jk'an xitoyet xa chka'i jbae, ja' toyetkun yu'un li k'usi-

11:27 *Literal «t'analun». 11:29 *O «tst'abes».

KAP. 11

a Ech 22:3

b Ro 11:1
Flp 3:4, 5c Ro 11:13
1Ko 15:10

d Ech 16:23, 24

e Ech 9:15, 16
2Ko 6:4, 5
1Pe 2:20, 21

f Dt 25:3

g Ech 16:22

h Ech 14:19

i Ech 27:41

j Ech 20:3
Ech 23:10

k Ech 14:5, 6

l Ech 13:50

m Ech 20:31

n 1Ko 4:11

o 2Ko 6:4, 5

p 2Ko 2:4
Kol 2:1

Kolumna 2

a Ech 9:24, 25

KAP. 12

b Ech 2:17

c Ech 22:17, 18

d Gal 4:13

tik chak' ta ilel ti k'unune. **31** Li Dios ti ja' Stot li Kajvaltik Jesuse, li buch'u chich' muyubtael sbatel osile, sna'oj ti mu'yuk yalak ta jut k'ope.* **32** Li ta Damaskoe, li ajvalil ti ja' ventainbil yu'un li ajvalil Aretase laj yak' ta chabiell jteklum sventa xchukikun, **33** pe laj kich' jok'anel yalel ta moch ta sventanail spat muro li ta jteklume,^a va'un ja' jech likol lok'el ta sk'obik.

12 Sk'an xitoyet xa chka'i jba. Mu'yuk k'usi sbalil, pe ja' chlik kalbe sk'oplal li k'usi ilbil ta sk'elobil ju'elale^b xchi'uk li a'yeyetik yu'un Kajvaltike.^c **2** Xkojtkin jun vinik ti jmoj oy xchi'uk Kristo ti oy xa ta 14 jabil ik'at batel k'alal to ta yoxkojal vinajele —mu jna' mi xchi'uk sbek'tal o mi mo'oj, ja' no'ox Dios sna'oj—. **3** Jech, xkojtkin li vinik taje —mu jna' mi xchi'uk sbek'tal o mi mo'oj, ja' no'ox Dios sna'oj— **4** ti laj yich' ik'el batel ta paraiso xchi'uk ti oy k'usi laj yich' alel laj ya'i ti mu x-al yu'un xchi'uk ti mu stak' xal li krixchanoetike. **5** Xitoyet xa chka'i jba yu'un li vinik taje, pe mu'yuk bu xitoyet xa chka'i jba ta jtojolal jtuk, ja' no'ox xitoyet xa chka'i jba ta skoj ti k'unune. **6** Pe ma'uk sk'an xal ti bolun ti xitoyetuk xa chka'i jbae, yu'un meel ono'ox li k'usi chkale. Pe ta jts'ik jba ta spasel sventa mu stoy tajej jk'oplal ta skoj li k'usi chil xchi'uk li k'usi cha'i ta jtojolale **7** ti ja' no'ox ta skoj li k'usi laj kich' ak'bel kil ti toj ech' xa no'ox labalik sbae.

Sventa mu toj ech'emuk xitoyet xa chka'i jbae, laj kich' ak'bel ch'ix ta jbek'tal,^d jun yaj-anjel Satanas jech-o la syayijesun* sventa mu toj ech'emuk xitoyet xa chka'i jba. **8** Oxib velta la jk'anbe vokol Kajvaltik ti ak'o lok'uk ta jtojolale. **9** Pe xi laj yalbune: «Lek xa-o li slekil yutsil ko'onton

11:31 *O «ta jnop k'ope; chi-epal k'opoje». 12:7 *O «smajun».

ta atojolale; yu'un k'alal k'unoxuke, lek xa ts'akal ch-abtej ta atojolalik li ju'ele». ^a Mas to ximuyubaj ti xitoyet xa chka'i jba ta skoj ti k'unune sventa jech teuk oy-o ta jtojolal k'ucha'al karpana li sju'el Kristoe. **10** Jech oxal, ja' ximuyubaj-o k'alal k'unune, k'alal chkich' ilbajinele, k'alal ja'o oy k'usi chtun ku'une, k'alal ja'o chkich' kontrainele xchi'uk k'alal ja'o oy jvokol ta sventa Kristoe. Yu'un ja'o tsotsun k'alal k'unune. ^b

11 Jech jpasoj jba jech k'ucha'al jun bol vinik. Vo'oxuk la asujikun ti jech la jpas jbae, yu'un lek laj avalik jk'oplal ti jechuke. Jech xtok, ta skotol li k'usitike mu'yuk bu bik'it jk'oplal lik'ot yu'unik li p'ijil jtkobletik avu'unike ak'o mi mu k'usi xitun-o. ^c **12** Ta melez, vinaj ta atojolalik ti jtkabolune, ti ts'ikem lek ku'une, ^d la jpas senyailtak, la jpas k'usitik labal sba xchi'uk la jpas tsatsal sk'elobiltak ju'elal. ^e **13** Ja' yu'un, k'k'uxi ti vo'oxuk mas jutuk la ataik matanal k'ucha'al li yan tsobobbaitetike? k'Mi ja' ta skoj ti mu'yuk bu lik'ot jech k'ucha'al ikatsil ta atojolalike? ^f Mi jech, ak'beikun per-ton ta slekil avo'ontonik ti jech la jpase.

14 jK'elavilik! Ja' xa yoxibal velta chapalun sventa chbat jk'eloxuk, pe mu'yuk bu chik'ot jech k'ucha'al ikatsil ta atojolalik. Yu'un ma'uk yakal ta jsa' li k'usitik oy avu'unike, ^g vo'oxuk ta jsa'oxuk; yu'un ma'uk tstsob stak'in alab nich'nabiletik ^h sventa li stot sme'ike, ja' tstsob stak'in totil me'iletik sventa li yalab xnich'nabike. **15** Ta sjunul ko'onton ta jlajes kupal ta aventaik xchi'uk ta xkak' jkuxlejal* ta atojolalik. ⁱ k'Mi mu jechuk van sk'an xak'anikun ek ta skoj ti solez jk'anojoxuke? **16** Pe k'usiuk no'ox, mu'yuk bu

12:15 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje.

KAP. 12

a Is 40:29

b Flp 4:13

c 2Ko 11:23

d 2Ko 6:4

e Ech 14:3
Ech 15:12
Ro 15:18,19

f 1Ko 9:11,12
2Ko 11:9

g Ech 20:33

h 1Ko 4:14

i 2Ko 1:6
Kol 1:24
1Te 2:8
Ebr 13:17

Kolumna 2

a 2Ko 11:9

b 2Ko 8:6

KAP. 13

c Dt 19:15
Mt 18:16

laj kak' avikatsik. ^a Ak'o mi jech, chavalik ti «manyaune» xchi'uk ti la «jlo'laoxuke». **17** Mu'yuk bu laj kilbajinoxuk ta stojolal li buch'utik la jtkaboxuk tale, k'Mi mu jechuk? **18** La jtijbe yo'onton li Titoe xchi'uk jmoj la jtkat batel xchi'uk li jun ermanoe. Mu'yuk bu laj yilbajinoxuk jset'uk* li Titoe, k'Mi mu jechuk? ^b Ko'ol jnopbenkutik, k'Mi mu jechuk? Ko'ol li k'usi la jpaskutike, k'Mi mu jechuk?

19 k'Mi jech yakal-o chanopik ti yakal-o ta jpak jk'oplalkutik ta atojolalik ti va' xa sjalile? Sna'oj Dios ti melez xkalkutik ti yakal chkalbekutik sk'oplal li Kristoe. Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, ja' sventa atsatsubtasobilik skotol li k'usi ta jpaskutike. **20** Yu'un chixi' mi mu jechuk chk'ot jtaoxuk jech k'ucha'al oy ta ko'ontone, ti mu jechuk xataikun ek jech k'ucha'al oy ta avo'ontonike, yu'un ja' chopil mi oy tsakball ta k'ope, mi oy it'ixale, mi oy k'ak'al o'ontonale, mi mu'yuk ko'ol anopbenike, mi oy buch'u chchopol k'opojik ta mukule, mi oy buch'u chlo'iltavane, mi oy junantik ti xtoyet xa tajek cha'i sbaike xchi'uk mi oy buch'u tslikes k'ope. **21** Xu' van chak'un ta k'exlal Jdios k'alal chbat jk'eloxuk yan veltae, va'un xu' van chkat ko'onton ta skoj li buch'utik la spas smulik va'onee, pe ti mu'yuk bu sutesoj yo'ontonik ta skoj li k'usitik ibal sba* la spasike, ti mulivajike ^c xchi'uk ti toj k'exlal sba la spas stalelalike. ^d

13 Yoxibal xa velta chbat jk'eloxuk. «Lek chapanbil chk'ot skotol k'usiuk no'ox mi laj yal cha'vo' o oxvo' testigoe». ^c **2** Ak'o mi ch'abal te oyun, xko'olaj k'ucha'al te xa oyun ta xchibal

12:18 *O «jutebuk». **12:21** *K'elo Glosario, ibal sba. ^e Li ta griego k'ope ja' porneia. K'elo Glosario, mulivajel. ^f Li ta griego k'ope ja' aselgueia. K'elo Glosario, talelal toj k'exlal sba.

velta ya'el. Jech xtok, xi xa ono'ox chkalbe batel li buch'utik laj xa spas smulike xchi'uk skotol li yantik eke: mi lik'ot yan velta k'usiuk no'ox orae, persa chich'ik tuk'ibtasel, **3** yu'un li vo'oxuke chasabeik spreveil mi ta melel ja' yakal chk'opoj Kristo ta jtolal, mu'yuk bu k'un ta atojolalik li Kristoe, tsots ta atojolalik. **4** Melel ono'ox ti laj yich' milel ta jtel te' ta skoj ti k'une, pe kuxul ta skoj li sju'el Diose.^a Melel ono'ox xtok ti k'ununkutik xchi'uke, pe jmoj chikuxikutik xchi'uk^b ta skoj li sju'el Dios avich'o-jike.^c

5 K'elo-o me abaik mi lek oy li xch'unel avo'ontonike, k'elo-o me abaik ti buch'uoxuk ta melele.^d ¿Mi yu'un mu'yuk avak'o-jik venta ti jmoj oyoxuk xchi'uk li Jesukristoe? Pe mu'yuk bu jmoj oyoxuk xchi'uk Jesukristo mi mu'yuk lek ilbiloxuke. **6** Ta melel, oy ta ko'onton ti xatsakik ta venta ti lek ilbilunkutike.

7 Li avi une, ta jk'oponkutik Dios ta atojolalik ti mu me xapasik li k'usitik chopole, pe ma'uk sventa ti lek ilbilunkutik-o yilele, ja' sventa xapasik li k'usitik lek tajeke ak'o mi mu'yuk lek ilbilunkutik yilel li vo'onkuti-ke. **8** Yu'un mu stak' k'usi jpas-

KAP. 13

a Ro 6:4
1Pe 3:18

b 2Ti 2:11, 12

c 1Ko 6:14

d 1Ko 11:28
Gal 6:4

Kolumna 2

a 1Ko 4:21

b 2Ko 1:3, 4

c Flp 2:2

d 1Te 5:13
Snt 3:17
1Pe 3:11
2Pe 3:14

e 1Ko 14:33

kutik jutebuk sventa jkontrainkutik li k'usi melele, ja' no'ox ta jpakbekutik sk'oplal li k'usi melele. **9** Ta melel, ximuyubajkutik k'alal k'ununkutike, pe tsotsoxuk li vo'oxuke; li k'usi yakal ta jk'anbekutik Dios ta atojolalike ja' li'e: tuk'ibtasel yan velta li anopbenike. **10** Ja' yu'un, li k'usitik taje ba'yel la jts'ibaboxuk tal k'alal nom to'ox oyune sventa mu tso-tsuk xkak' jba mi te xa ox oyun ta atojolalik ta skoj li kablent yak'oj-bun Kajvaltike,^a yu'un ja' sventa stsatsubtasoxuk, ma'uk sventa sk'unibtasoxuk.

11 Ta slajebe, kermanotak, jechuk-o me xamuyubajik, jechuk-o me xatuk'ibtas abaik, jechuk-o me xavich' patbel avo'ontonik,^b ko'oluk li k'usi chanopike,^c junuk avo'onton kuxianik-o;^d va'un te oy-o ta atojolalik li Dios ti chk'anvane xchi'uk ti chak' jun o'ontonale.^e **12** Ta ch'ul ts'uts'eluk* me xak'opon abaik ta jujuntal. **13** Chabanukoxuk la chal skotol li buch'utik ch'ule.

14 Li slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesukristoe, li k'anelal yu'un Diose xchi'uk li ch'ul espirititu ti jmoj yakal ta jtabetik sbalile te oyuk ta atojolal akotollik.

13:12 *O «buts'eluk; ts'uts'uneluk».

SVENTA

GALATAS

K'USITIK YICH'OJ

- 1 K'opoj batel (1-5)
Mu'yuk yan lekil a'yejetik (6-9)
Li lekil a'yejetik la xcholbe sk'oplal Pabloe likem talel ta stojolal Dios (10-12)
La sjel xkuxlejal li Pabloe xchi'uk lik spas li yabtel ak'bate (13-24)

- 2 Tsotsob sba xchi'uk jtkaboletik ta Jerusalem li Pabloe (11-10)
Li Pabloe laj yalbe mantal Pedro (Sefas) (11-14)
Tuk' ch'albat sk'oplal jun krixchano ta skoj xch'unel yo'onton (15-21)

- 3 Skontrainoj sba xchi'uk xch'unel o'ontonal li k'usi chal
Mantale (1-14)
Ta skoj xch'unel yo'onton chkuxi li buch'u tuk'e (11)
Li k'usi laj yich' albel Abraane ma'uk te likem tal ta Mantal (15-18)
Kristo ti ja' snitilulal Abraane (16)
Ti bu lik tal xchi'uk ti k'usi sventa li Mantale (19-25)
Xnich'nab Dios ta skoj xch'unel o'ontonal (26-29)
Snitilulal Abraan: li buch'utik yu'un Kristoe (29)
- 4 Ma'ukik xa mosoil, nich'nabiletik xa (1-7)
Li Pabloe oy ta yo'onton li jgalasiaetike (8-20)

- Li Agar xchi'uk Sarae ja' sk'an xal cha'tos trato (21-31)
«Kolem li Jerusalen ta ak'ole xchi'uk ja' jme'tik» (26)
- 5 Kolebal ta skoj Kristo (1-15)
«Xanavanik-o ta stojolal li ch'ul espritue» (16-26)
«Li yabtel jbek'taltike» (19-21)
«Li talealetik chak' ch'ul espritue» (22, 23)
- 6 Kuchbo me aba avikatsik ta jujuntal (1-10)
Chich' tsobbel sat li k'usi chich' ts'unele (7, 8)
«Mu'yuk sbalil li yich'el sirkunsisione» (11-16)
«Li k'usi ach' pasbile» (15)
Stsutseb lo'il (17, 18)

1 Vo'on Pabloun, ti ja' jtakbone lune ma'uk ta skoj krixchanoetik mi ja'uk ta skoj jun vinik, yu'un ja' ta skoj Jesukristo^a xchi'uk li Jtotik Dios^b ti ja' la xcha'kuxes li Kristoe. **2** Jech, vo'on Pablo xchi'uk skotal li ermanoetik ti li' oy jchi'uke xi ta jts'ibaboxuk talel vo'oxuk ti te oyoxuk ta tsobbailetik ta Galasiae:

3 Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ti ja' chak' li Jtotik Dios xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe. **4** Ti ja' laj yak' sba stuk ta skoj jmultik^c sventa skoltautik lok'el ta skotal li k'usitik chopol oy ta balumil^d avi* jech k'ucha'al ts'an yo'onton Dios ti ja' Totile,^e **5** ja'uk no'ox stuk ak'o yich' ich'el-o ta muk' sbatel osil. Jechuk.

6 Ch'ayal tajek ko'onton chka'i ti chach'ak abaik ta anil* ta stojolal li buch'u la stakoxuk ta ik'el ta slekil yutsil yo'onton Kristoe, ti ja' xa chavak' abaik ta stojolal yan lekil a'yejetike.^f **7** Pe mu

KAP. 1

a Ech 9:15
Ech 26:15, 16

b Ech 22:14, 15

c 1Jn 2:1, 2

d Jn 15:19

e 1Ti 2:3, 4

f 2Ko 11:3, 4
Gal 5:7

Kolumna 2

a Gal 5:10

b 1Te 2:13

yu'unuk oy yan lekil a'yejetik, ti k'usie, oy jayvo'uk ti yakal chak' avokolike^a xchi'uk tsk'an tsoke-sik li lekil a'yejetik ta sventa li Kristoe. **8** Ak'o mi jech, manchuk mi vo'onkutik o mi ja' junuk anjel ta vinajel ti yan xa-o lekil a'yejetik ta jcholkutik ti mu xko'olaj k'ucha'al li lekil a'yejetik ti laj xa ono'ox jcholbotkutik akotolike, ak'o yich' chopol k'optael. **9** Chkalboxuk yan velta li k'usi laj xa ono'ox kalkutik ava'iike: buch'uuk no'ox ti chal yan-o lekil a'yejetik ti jelel k'ucha'al la ach'amike ak'o yich' chopol k'optael.

10 ¿Mi ta melez ja' yakal ta jsa' ti lekuk xilun li krixchanoetike o mi ja' li Diose? ¿O mi ja' no'ox van ta jk'an ti lekuk xilun li krixchanoetike? Ti yu'un yakaluk to ta jk'an lek chilun li krixchanoetike, ma'uk smosoun Kristo ti jechuke. **11** Yu'un oy ta ko'onton ti ak'o xana'ike, ker-manotak, ti ma'uk yu'un krixchanoetik li lekil a'yejetik la jcholboxuke;^b **12** yu'un ma'uk jun krixchano laj yak'bun xchi'uk

1:4 *K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. 1:6 *O «ti chavich'ik ch'akel lok'el ta anil».

mu'yuk bu laj kich' chanubtasel, yu'un ta stojolal Jesukristo li-ak'-bat jna'.

13 Ta melez, li vo'oxuke ava'iojik ti k'u to'ox yelan jtalelal k'alal oyun to'ox ta sreljijon judaetike,^a ti tsots tajak* la jkontrain li stobobbail DiOSE xchi'uk ti oy to'ox ta ko'onton ta jlajese,^b **14** vo'on x-ech' to jelavemun li ta sreljijon judaetike ti ja' mu sta li buch'utik ep jmoj jabilal jchi'uk ti jmoj jts'unbalkutike, yu'un mas oy tajak ta ko'onton li k'usitik nopem xa'i tspasik jmoltotake.^c **15** Pe k'alal la xch'akun lok'el ta yalajeb jme' li DiOSE xchi'uk ti la stakun ta ikel ta slekil yutisil yo'ontone,^d lek laj yil ti **16** vo'on la stunesun yo' xak' ta ilel li Xnich'one sventa vo'on chkalbe batel lekil a'yejetik li jyanlumetike.^e Ti jech la st'ujun sventa jpas taje mu'yuk bu la jsabe smelolal ta ora ta stojolal junuk krixchano. **17** Jech xtok, mu'yuk limuy batel ta Jerusalem ta stojolal li buch'utik bayel xa ono'ox k'otemik ta jtakboletik k'alal ma'uk to'ox jtakbolune, ja' no'ox libat ta Arabia, laje lisut batel ta Damasko.^f

18 K'alal ech'em xa ox oxib jabile, limuy batel ta Jerusalem^g sventa chbat jvula'an li Sefase,^h va'un 15 k'ak'al te likom xchi'uk. **19** Pe mu'yuk bu laj kil junuk li yantik jtakboletike, ja' no'ox laj kil li Santiagoⁱ ti ja' yits'in li Kajvaltike. **20** Va'un cha'a, ta sventa li k'usitik ta jts'ibaboxuk talele mu'yuk bu yakal ta jut k'op,* jamal chkalboxuk ta stojolal Dios.

21 K'alal laj xa ox taje, li-och batel ta yosilal Siria xchi'uk Sili-sia.^j **22** Li tsobobbaitetik ta Judea ti jmoj oyik xchi'uk Kristoe mi jset'uk* xojtikinikun. **23** Ja'

1:13 *Literal «ti ech' ku'un ta mas». 1:18 *Pedro sbi xtok. 1:20 *O «jnop k'op; chi-epal k'opoj». 1:22 *O «jutebuk».

KAP. 1

a Ech 23:6
b Ech 8:3
Ech 9:1, 2
Ech 22:4
Ech 26:9-11

c Ech 22:3
Flp 3:4-6

d 1Ko 15:10

e Ech 9:15
Ro 11:13

f Ech 9:19

g Ech 9:26

h Jn 1:42
1Ko 15:5

i Mt 13:55
Ech 12:17

j Ech 9:29, 30

Kolumna 2

a Gal 1:13

b Ech 8:3

KAP. 2

c Ech 9:27

d Ech 15:1, 2

e Ech 16:3

f 2Ko 2:13

g Ech 15:1, 24

h 2Ko 3:17
Gal 5:1

i Gal 4:9

j Gal 2:14

k Gal 2:9

l Ech 22:21
Ro 11:13
1Ti 2:7

no'ox nopem xa'ik ti xi cha'ii-ke: «Li vinik ti tsnutsutik to'oxe^a avie yakal xa chcholbe sk'oplal li lekil a'yejetik ta sventa li xch'ulnel o'ontonal ti tsk'an to'ox tslaje-se».^b **24** Ja' yu'un, lik stoybeik sk'oplal Dios ta jkoj.

2 Va'un, limuy batel yan velta ta Jerusalem xchi'uk Bernabe^c k'alal ech' xa ox 14 jabile, laj kik' batel ek li Titoe.^d **2** Limuy batel ta skojo ti oy k'usi li-ak'bat kile xchi'uk laj kak'be sna'ik li lekil a'yejetik ti yakal ta jchol batel ta stojolal jyanlumetike. Taje ta jun bik'it tsobajel laj yich' pasesel xchi'uk li buch'utik tsots sk'oplalike sventa chkak' lek venta ti mu'yuk bu ta jech' no'ox yakalun ta anil o ti ta jech' no'ox li-anilaje. **3** Ak'o mi jech, mi ja'uk bu laj yich' sujel sventa xich' sirkunsision^e ek li Titoe^f ti te jchi'uke ak'o mi ja' jgresia vinik. **4** Pe taje ja' lik-o k'op ta skojo li buch'utik ermanoetik ta aal ti nak'al* ochike,^g ti mu xvinaj k'u yelan ochik sventa tspa-iik^h ti k'u yelan ta jk'upinkutik li jkolebalkutikⁱ ti jmoj oyunkutik xchi'uk Kristo Jesuse, yu'un tsk'an tsmosoinunkutik ta jyalal;^j **5** pe mi jutebuk* bu laj kak' jbakutik ta ventainel ta stojolalik/ sventa teuk-o ta atojolalik li k'usi melez ta sventa li lekil a'yejetike.

6 Pe li buch'utik tsots sk'oplalike yilele^k —mu jventa-o k'u to'ox yelan nopem xa'i tspas sbaik, ma'uk tskel k'u yelan spat xokon krixchanoetik li DiOSE—, li viniketik taje ti tsots tajak sk'oplalike mu'yuk k'usi ach' laj yak'beikun jchan. **7** Ti k'usi no'ox la spasike ja' ti k'alal laj yak'ik venta ti vo'on k'ubanbilun li lekil a'yejetik ta sventa li buch'utik mu'yuk yich'ojik sirkunsision^l jech k'ucha'al ti ja' k'u-

2:3 *K'elo Glosario, sirkunsision. 2:4 *O «mukul». #O «tspamuk'taik». 2:5 *Literal «junuk ora».

banbil Pedro ek ta sventa li buch'utik yich'ojik sirkunsione **8** —yu'un li buch'u laj yak'be sjuel Pedro sventa xk'ot ta jtabbol ta stojolal li buch'utik yich'ojik sirkunsione ja' laj yak'bun ju'el ek ta stojolal li jyanlumetike—^a **9** xchi'uk ti k'alal laj yilik li slekil yutsil o'ontonal ak'bilune,^b li Santiago,^c Sefas* xchi'uk Juan ti jech ilbilik k'ucha'al yoyal tsoobbaile laj yak'bunkutik sbats'ik'obik li vo'on xchi'uk Bernabe^d ti ja' svinajeb ti jmoj k'usi oy ta ko'ontonkutike sventa vo'onkutik xbat jk'elkutik li jyanlumetike, ti ja' xbat sk'elik buch'utik yich'oj sirkunsision li stukike. **10** Ja' no'ox laj yalbunkutik ti teuk ta jolkutik li povreetike, jech oxal kak'ojbe tajek yipal spasel taj eke.^e

11 Pe ta sat laj kalbe mantal^f Sefas*^f k'alal tal ta Antiokiae,^g yu'un lek jamal ta k'eel ti mu jechuk li k'usi tspace.^h **12** Yu'un nopem to'ox xa'i jmoj chve' xchi'uk jyanlumetik^h k'alal sk'an to'ox xvulik li viniketik ti takbilik talem yu'un Santiagoe;ⁱ pe mu xa jechuk la spas k'alal vulik li viniketike xchi'uk la xch'ak sba lok'el, yu'un chi'ta li buch'utik yich'oj sirkunsione.^j **13** Ja' jech lo'lavanik ek li yan judaetike, k'alal ta Bernabe la xchan yu'unik ek ti k'u yelan lo'lavanike. **14** Ja' yu'un, k'alal laj kak'venta ti ma'uk jech tspace jech k'ucha'al li k'usi melel ta sventa li lekil a'yejetike,^k xi laj kalbe Sefas* ta sat skotolike: «Ak'o mi judaot, jech akuxlejal jech k'ucha'al jyanlumetik, ma'uk jech akuxlejal jech k'ucha'al li judaetike, zk'uxi ti chasuj jyanlumetik ti ak'o jechuk xkuxlejalik jech k'ucha'al nopem xa'i tspace li judaetike?».^l

15 Vo'otik ti judautik ono'ox lijvok'e xchi'uk ti ma'uk jpas-

2:9, 11, 14 *Pedro sbi xtok. **2:11** [#]O «la jtsak ta k'op». [^]O «ti oy smule».

KAP. 2

a Ech 9:15

b Ef 3:8

c Ech 15:13

d Ech 13:2
Ech 15:25e Ech 11:29, 30
1Ko 16:1

f Jn 1:42

g Ech 11:25, 26
Ech 15:35h Ech 10:26, 28
Ech 11:2, 3

i Ech 12:17

j Ech 21:20, 21

k Ech 10:34, 35

l Ech 15:10
Ech 15:28, 29

Kolumna 2

a Ro 1:17
Snt 2:23b Ech 13:39
Ro 5:17
1Ko 6:11

c Ro 3:20-22

d Ro 7:9

e Ro 6:6
Gal 5:24

f 1Pe 4:1, 2

g 2Ko 5:15

h 1Ti 2:5, 6

i Jn 1:17

j Gal 3:21
Ebr 7:11

KAP. 3

k 1Ko 1:23

l Gal 5:7

mulilutik ta stojolal jyanlumetike **16** jna'ojtik ti ma'uk tuk' xa chich' albel sk'oplal li jun krixchano ta skoj ti tspace li k'usi chal mantale, ja' no'ox ta sventa li xch'unel yo'onton^a ta stojolal Jesukristoe.^b Ja' yu'un, kak'oj xch'unel ko'ontontik ta stojolal Kristo Jesus ek sventa tuk' chkich'tik albel jk'oplaltik ta sventa li xch'unel ko'ontontik ta stojolal Kristoe, ma'uk ti tuk' chij-albat jk'oplaltik ta skoj ti ta jpastik li k'usi chal mantale, yu'un mi junuk buch'u ti tuk' xa chich' albel sk'oplal ta skoj li buch'u tspace li k'usi chal mantale.^c **17** Pe mi lijtabat jmultiek k'alal ja'o tuk' chkich' albel jk'oplaltik ta sventa Kristoe, ζmi ja' van sk'an xal ti tstij ko'ontontik Kristo ti ak'o jpas jmultike? ¡Mo'oj ta melel! **18** Mi ta jcha'va'an li k'usi la jines ta vo'nee, ja' sk'an xal ti jpsmulilune. **19** Chame-mun ta stojolal li mantale.^d Pe ti jech k'ot ta pasele ja' sventa xikuxi yo' xitun ta stojolal Dios. **20** Bajalun ta jtel te' xchi'uk Kristo li avie.^e Ma'uk xa vo'on ti kuxulune,^f ma'uk, ja' xa Kristo ti kuxul ta jtojolale. Ta melel, jech kuxulun avi jech k'ucha'al jun krixchano ti oy xch'unel yo'onton ta stojolal li Xnich'on Dios^g ti ja' li buch'u la sk'anun xchi'uk ti laj yak' sba ta jtojolale.^h **21** Mu'yuk bu ta jp'ajbe li slekil yutsil yo'onton Diose;ⁱ ti ja'uk te chich' tael tuk'ilal ta skoj ti chich' ch'unel mantale, jech' no'ox cham ta melel jechuk li Kristoe.^j

3 ¡Mu'yuk ap'ijilik, jgalasiaetik! Ak'o mi jamal laj ava'ibeik smelolal ti laj yich' bajel ta jtel te' li Jesukristoe,^k zk'buch'u xa no'ox ti la slo'laoxuke? **2** Ja' no'ox oy ta ko'onton ta jak'boxuk li'e: ζmi ja' ta skoj ti la apasik li k'usi chal mantal ti laj avich'ik li ch'ul espritue o mi ja' ta skoj ti laj avak' xch'unel yo'ontontik ta skoj

li k'usi laj ava'iike?^a **3** ĴMi yu'un solet mu'yuk ap'ijilik? Yu'un mi yakal xa chapasik li k'usi tsk'an xch'ul espiritu Diose, Ĵk'u yu'un ti ja' xa chlik apasik li k'usi tsk'an bek'ete?^b **4** ĴMi ta jech no'ox ep laj avil avokolik? Jna'oj ta melet ti mu jech'euk laj avil avokolike. **5** Ja' yu'un, li buch'u chak'boxuk ch'ul espiritu xchi'uk ti t'apas tsatsal sk'elobil ju'elal^c ta atojolalike, Ĵmi ja' ta skoj ti chapasik li k'usi chal mantale o mi ja' ta skoj ti oy xch'unel avo'ontonik ta skoj li k'usi laj ava'iike? **6** Jech k'u-cha'al la spas li Abraane, laj «laj yak' xch'unel yo'onton ta stojolal Jeova,* ja' yu'un laj yich' alet ti tuk' sk'oplale».^d

7 Ana'ojik ta melet ti ja' no'ox xnich'nab Abraan^e li buch'utik oy xch'unel yo'ontonike. **8** Ja' yu'un, li Ts'ibetike sna'oj xa ono'ox ti ta xch'unel o'ontonal tuk' ch-albat sk'oplal yu'un Dios li jyanlumetike, jech oxal ba'xel xa ono'ox albat lekil a'yejetik li Abraane, xi albate: «Tstaik bendision skotol lumetik ta atojolal».^f **9** Ja' yu'un, li buch'utik oy xch'unel yo'ontonike ko'ol yakal chich'ik bendision xchi'uk Abraan ti laj yak' xch'unel yo'ontone.^g

10 Skotol li buch'u ja' no'ox t'apasik li k'usi chal mantale chopol k'optabil chk'otik; yu'un xi ts'ibabile: «Chopol k'optabil chk'ot skotol li buch'u mu'yuk te oy-o ta stojolal Mantal ti ts'ibabil ta balbalvune xchi'uk mi mu'yuk bu t'pase».^h **11** Jech xtok, jamal xvinaj ti ch'abal buch'u tuk' ch-albat sk'oplal ta stojolal Dios' ta skoj li mantale, yu'un «li buch'u tuk'e ta sventa xch'unel yo'onton chkuxi».ⁱ **12** Ja' yu'un, ma'uk ta xch'unel o'ontonal likem tal li Mantale, mo'oj, yu'un «li buch'u chch'un li k'usi chal mantale ja' chkuxi-o».^k **13** La smanutik li Kristoe,^j la skoltautik lok'el^m ta

KAP. 3

- a Ef 1:13
b Gal 4:9,10
c 1Ko 12:8-10
d Je 15:6
Ro 4:3
Snt 2:23
e Ro 4:11,12
f Je 12:3
Je 18:18
g Ro 4:16,17
h Dt 27:26
Ech 15:10
Snt 2:10
i Gal 2:15,16
j Aba 2:4
Ro 1:17
Ebr 10:38
k Le 18:5
Dt 30:16
Ro 10:5
l 1Ko 7:23
m Mt 26:27,28
Ebr 9:15

Kolumna 2

- a Dt 21:23
Ech 5:30
b Ef 2:15,16
c Joe 2:28
d Je 12:1-3
Je 12:7
Je 13:14,15
Je 17:7
Je 22:17,18
Je 24:7
e Mt 1:17
f Eks 12:40,41
g Je 22:17
h Ro 3:20
i Jn 1:29
Ro 10:4
j Ech 7:38,53
Ebr 2:2
k Eks 20:19
Dt 5:5
Jn 1:17

xchopolil li Mantale, ja' chopol k'ot sk'oplal ta jkojtitik li Kristoe, yu'un xi ts'ibabile: «Chopol k'optabil chk'ot skotol li buch'u chich' jok'anel ta jtel te'e».^a **14** Ti jech k'ot ta pasele ja' sventa stabeik sbendision Abraan ta stojolal Kristo Jesus^b li jyanlumetike yo' ta skoj xch'unel ko'ontontik xu' jtatik li ch'ul espiritu ti albil xa ono'ox sk'oplale.^c

15 Kermanotak, ta jtunes jun lok'olk'opit ti oy jech chk'ot ta jkuxlejaltike: ak'o mi ta jun no'ox krixchano oy sbalil chk'ot yu'un li jun tratoe, mu'yuk buch'u xu' chch'aybe sbalil xchi'uk mu'yuk buch'u xu' chak'be xchi'il li tratoe. **16** Ja' yu'un, ja' laj yich' albel Abraan xchi'uk snitilulal^d li k'usi albil xa ono'ox sk'oplale. Mu xiuk chale: «Ta stojolal anitilulal-tak», ti xko'olaj ep xa chalbe sk'oplal ya'ele. Mo'oj, xi chale: «Ta stojolal anitilulal», ja' no'ox jun chalbe sk'oplal ti ja' li Kristoe.^e **17** Xi chkal xtoko: ech' 430 jabil,^f laje vul ta lok'el li Mantale, pe mu'yuk bu t'aslajesbe sk'oplal litrato spasoja xa ono'ox Diose, jech xtok, mu'yuk t'aslajesbe sbalil li k'usi albil xa ono'ox sk'oplale. **18** Yu'un ti teuk likem tal ta mantal li jrextotike,* ti jechuke, li jrextotike ma'uk te likem tal ta sventa li k'usi albil xa ono'ox sk'oplale; pe li Diose ta slekil yo'onton laj yak'be xrexta Abraan ta sventa li k'usi albil xa ono'ox sk'oplale.^g

19 Ja' yu'un, Ĵk'u yu'un oy li Mantale cha'a? Laj yich' ak'el sventa xak' ta ilil li muliletike^h ja' to mi vul ta lok'el li nitilulal' albil xa ono'ox sk'oplale; li mantal taje laj yal anjeletikⁱ ta stojolal jun jk'opojel.^k **20** Ja' yu'un, ch'abal jk'opojel k'alal jun no'ox krixchano te tsakal sk'oplale, ja' no'ox stuk Dios la spas. **21** Ja' yu'un cha'a, Ĵmi skontrainoj k'u-sitik yaloj Dios li Mantale? ĴMo'oj

ta melel! Yu'un ti ak'biluk junuk mantal ti xu' chak' kuxlejale, jechuke, ta stojolal mantal lok' tale li tuk'ilale. **22** Pe li Ts'ibetike laj yak'be ta yok sk'ob mulil skotol li k'usitike, taje ja' sventa xich'ik li k'usi albil ono'ox sk'oplal li buch'utik oy xch'unel yo'ontonike, yu'un ja' no'ox xu' xich' tael ta skoj xch'unel o'ontonal ta stojolal Jesukristo.

23 Pe k'alal mu'yuk to'ox vulem li xch'unel o'ontonale, smosoinjutik to'ox li mantale, ak'bilutik to'ox ta yok sk'ob, yakal ta jmalatik li xch'unel o'ontonal ti po'ot xa xtale.^a **24** Jech oxal, ja' k'ot ta jchabivanej* ku'untik li Mantal ti ja' la sbeiltasutik-o tael ta stojolal li Kristoe^b yo' tuk' ch'ikich' albel jk'oplalitik ta skoj li xch'unel ko'ontontike.^c **25** Mu'yuk xa jchabivanej*^d ku'untik ta skoj ti vul xa ta lok'el li xch'unel o'ontonale.^e

26 Ta melel, xnich'naboxuk Dios^f akotolik ta skoj li xch'unel avo'ontonik ta stojolal li Kristo Jesuse.^g **27** Yu'un akotolik ti buch'u laj xa avich'ik vo' ta stojolal li Kristoe ja' xa avich'ojbeik stalelal li Kristoe.^h **28** Ch'abal juda krixchano mi ja'uk jgresia krixchano,ⁱ ch'abal mosoil mi ja'uk oy buch'u kolum,^j ch'abal vinik mi ja'uk ants;^k yu'un jmoj oyoxuk akotolik jech k'ucha'al jajts'aklomoxuk Kristo Jesus.^l **29** Jech xtok, mi ja' yu'unoxuk li Kristoe, ja' snitilulaloxuk ta melel li Abraane,^m chata arextoik*ⁿ ta sventa li k'usi albil xa ono'ox sk'oplale.^o

4 Va'un cha'a, chkalboxuk avaiiik ti xko'olaj k'ucha'al mosoil k'alal olol to li buch'u chich' xrextoe* manchuk mi ja' yajval skotol li k'usitike, **2** yu'un ventainbil to yu'un jchabivanejetik

3:24, 25 *Li jp'el k'op ta griego taje ja' sk'oplal li buch'u va'anbil sventa chchabi olole. 3:29 *O «apukulalik; aparteik». 4:1 *O «spukalale; spartee».

KAP. 3

- a Ro 10:4
b Mt 5:17
c Ech 13:39
Ro 5:1
Ro 8:33
d Ebr 8:6
e Kol 2:17
f Ro 8:14
g Jn 1:12
h Ro 13:14
Ef 4:24
i Ro 10:12
j 1Ko 12:13
Kol 3:10, 11
k Ech 2:17
1Pe 3:7
l Jn 17:20, 21
m Ro 9:7, 8
n Ro 8:17
o Je 22:18

Kolumna 2

KAP. 4

- a Kol 2:8
Kol 2:20-22
b Jn 1:14
Ebr 2:14
c Mt 5:17
d 1Ko 7:23
Gal 3:13
e Jn 1:12
Ro 8:23
f Ro 5:5
g Jn 14:26
h Ro 8:15
i Ro 8:17
Gal 3:29
Ef 1:13, 14
j Ro 8:3
Ebr 7:18, 19
k Kol 2:20-22
l Kol 2:16
m Gal 1:14

xchi'uk ventainbil yu'un li jchabinaetike, ja' to mi k'ot sk'ak'alil ti k'usi ora yalaj li stote. **3** Ja' jechutik ek k'alal ololutik to'oxe, yu'un mosoinbilutik to'ox yu'un li snopben balumile.^a **4** Pe k'alal tsuts sk'ak'alil ti k'usi ora albile, li Diose la stak tael Xnich'on ti vok' ta stojolal jun antse^b xchi'uk ventainat yu'un li mantale^c **5** sventa sman lok'el li buch'utik ventainbilik yu'un mantale^d yo' xk'ich'tik ch'amel k'ucha'al nich'nabil.^e

6 Va'un cha'a, ta skoj ti nich'nabiloxuke, li Diose la stak tael ta ko'ontontik^f li xch'ul espiritu^g Xnich'one, xi tsots chale: «jAbba,* Tot!».^h **7** Ja' yu'un, ma'uk xa mosoilot, nich'onilot xa, va'un chata arexto* ek ta stojolal Dios mi nich'onilot xae.ⁱ

8 Pe k'alal mu to'ox xavojtikinik li Diose, mosoinbiloxuk to'ox yu'un li buch'utik ma'uk melel diosetike. **9** Pe avi ti laj xa avojtikinik li Diose o ti mas lek xkaltike, ti ojtkinbiloxuk xa yu'un li Diose, zk'uxi xa no'ox ti chasutik yan velta ta stojolal li k'usitik k'une^j xchi'uk ta stojolal li snopben balumil ti toj chopole xchi'uk ti chak'an chak'otik ta smoso yan veltae?^k **10** Yakal chachabiik ta jyalel li jujun k'a-k'ale, li jujun ue,^l li yorailtake xchi'uk li jujun jabile. **11** Chixi' mi jech'e no'ox laj kak' kupal ta atojolalike.

12 Ta jk'anboxuk vokol, ker-manotak: jech xapas abaik jech k'ucha'al vo'one, yu'un jech to'ox la jpas jba jech k'ucha'al li vo'oxuke.^m Pe mu'yuk k'usi chopol la apasbeikun. **13** Pe ana'ojik ti la jcholboxuk lekil a'yejetik ta sba velta ta skoj ti ipun to'oxe. **14** Ak'o mi k'ot k'ucha'al preva ta atojolalik ti li-ipaje, mu'yuk la

4:6 *Taje ja' jp'el k'op ta ebreo o ta arameo ti ja' sk'an xal <totile>. Ja' jech chalik li uni k'ox ololetik k'alal ts'apon stotike. 4:7 *O «apukulalik; aparteik».

alabanikun mi ja'uk bu la ap'ajikun;* ti k'usi no'oxe lek la ach'amikun jech k'ucha'al jun yaj-anjel Dios, jech k'ucha'al Kristo Jesus. **15** ¿K'u yu'un ti mu'yuk xa bu xamuyubajike? Yu'un laj kil jtuk ti oyuk k'uxi xu' avu'unike, chalo'kes sbek' asatik sventa xavak-beikun.^a **16** Ja' yu'un, ¿mi lipas ta avajkontraik ti va' yelan jamal chkalboxuke? **17** Oy tajak ta yo'ontonik ti ak'o lekuk xavilike —pe mu ta slekiluk yo'ontonik ti jech tspanike—, yu'un oy ta yo'ontonik tsnamajesoxuk ta jtojolal sventa oyuk ta avo'ontonik ti ja'uk xats'akliik batele. **18** Pe lek ono'ox tajak mi oy buch'u chlok' ta yo'onton tsa'oxuk ta sventa alekilalike ti ma'uk no'ox tsa'oxuk ti k'alal te oyun ta atojolalike, **19** kuni nich'nab,^b yakal chka'ibe xk'uxul alajel yan velta, ja' to mi vinaj li stalelal Kristo ta atojolalike. **20** Oy ta ko'onton ti teuk oyun ta atojolalik li avie sventa jeleluk k'u yelan xu' jchi'inoxuk ta lo'ile, yu'un ch'ayal tajak ko'onton avu'unik chka'i.

21 Albeikun ka'i, vo'oxuk ti chak'an tsventainoxuk li mantale, ¿mi yu'un mu'yuk bu ava'iojik li Mantale? **22** Jech k'ucha'al li'e, ts'ibabil ono'ox ti oy cha'vo' xnich'on li Abraane, li june ja' yol kiara ants,^c li yane ja' yol kolemal ants;^{*d} **23** pe li yol kiara antse vok' k'ucha'al stalel ono'ox chvok' li ololetike;^e yan li yol kolemal antse* ja' ta sventa li k'usi albil xa ono'ox sk'oplale.^f **24** Li k'usitik taje xu' xich' tsakel k'ucha'al jun lok'olk'op; yu'un ja' sk'an xal cha'tos trato li antsetik taje. Li ba'yele, ja' li vits Sinai^g ti chil yalab sventa chk'otik ta mosoile, taje ja' li Agare. **25** Va'un, li Agare ja' smelolal Sinai^h ti ja' jun vits ti te oy ta Arabiae, ja' sk'o-

4:14 *O «mi ja'uk bu la atubtaikun». 4:22, 23, 30, 31 *Ja' xkaltik, ti ma'uk kiaraille.

KAP. 4

a Ech 23:5
Gal 6:11

b 1Ko 4:15
1Te 2:11
Flm 10

c Je 16:15

d Je 21:2, 3

e Je 16:1, 2

f Je 17:15, 16

g Eks 19:20
Eks 24:12

h Eks 19:18

Kolumna 2

a Is 54:1

b Ro 9:8
Gal 3:29

c Je 21:9

d Gal 5:11
2Ti 3:12

e Je 21:10

KAP. 5

f 1Ko 16:13
Flp 4:1

g Ech 15:10

h Gal 6:12

i Ro 2:25
Gal 3:10

j Ro 3:20

k 1Ko 7:19
Gal 6:15
Kol 3:10, 11

plal li Jerusalem avie, yu'un oyik ta mosoil xchi'uk li yalabtake. **26** Pe kolel li Jerusalem ta ak'ole xchi'uk ja' jme'tik.

27 Yu'un xi ts'ibabile: «Ants ti mu xana' xa-alajele, kuxetuk avo'onton; avanan ta muyubajel, ants ti mu xana' k'u yelan li xk'uxul alajele; yu'un ja' mas ep yalab li buch'u iktabile, ja' mu sta li buch'u oy smalale».^a **28** Ja' yu'un, li vo'oxuke, kermanotak, xnich'naboxuk li k'usi albile jech k'ucha'al li Isaake.^b **29** Jech k'ucha'al k'ot ta pasel ta vo'nee, li buch'u vok'em ta sventa no'ox bek'et ti lik skontrain li buch'u vok'em ta sventa ch'ul espritue^c ja' jech chk'ot ta pasel li avi eke.^d **30** Pe ¿k'usi chal li Ts'ibetike? «Nutsa lok'el xchi'uk yol li kiarae, yu'un li yol kiarae mu xu' xich' jutebuk xrexto^e jech k'ucha'al chich' li yol kolemal antse».^{*e} **31** Ja' yu'un, kermanotak, ma'uk yalabulik li kiarae, ja' yalabulik li kolemal antse.*

5 Ti jech lijkolutike ja' la skol-tautik li Kristoe. Jech oxal, staajok-o me yav avo'ontonik' xchi'uk mu me xatik' abaik ta mosoil yan velta.^g

2 ¿K'elavilik! Vo'on Pabloun, chkalboxuk ti mu'yuk me stu chk'ot avu'unik Kristo mi chavich'ik sirkunsisione.^{*h} **3** Jech xtok, chkal yan velta ti persa sk'an xch'un skotol Mantal' li buch'u chich' sirkunsisione. **4** Vo'ot ti chak'an tuk' xa ak'oplal ta stojolal li mantale' ch'akalot xa ta stojolal li Kristoe, iktabilot xa yu'un li slekil yutsil yo'ontone. **5** Yan li vo'otike ta sjunul ko'ontontik yakal ta jmalatik ta sventa sju'el Dios ti tuk' chij-k'ot ta skoj li xch'unel ko'ontontike. **6** Yu'un li buch'utik jmoj xa oyik xchi'uk li Kristoe mu'yuk xa sbalil mi yich'ojik sirkunsision o mi mu'yuk yich'ojik sirkunsision,^k

4:30 #O «spukual; sparte». 5:2 *K'elo Glosario, sirkunsisione.

yan li xch'unel o'ontonale te chvinaj mi oy k'anelale.

7 Lek to'ox yakal cha-anilajik.^a ĴBuch'u la smakoxuk ta be ti mu xa xach'unik li k'usi melele? **8** Li chanubtasel taje ma'uk te likem tal ta stojolal li buch'u la stakoxuk ta ik'ele. **9** Manchuk mi juteb no'ox li levadurae,^{*} tspuk sba ta skotol li k'usi vots'bile.^b **10** Jpatoj ko'onton ti mu yanuk k'usi ch'ot ta nopel avu'unik li vo'oxuk ti jmoj oyoxuk xchi'uk Kajvaltike;^c pe buch'uuk no'ox ti yakal tsokes anopbenike^d ja' jech chich' chapanel ti k'u yelan sta-oe. **11** Kerमतotak, ti yakaluk to ja jcholbe sk'oplal li sirkunsione, Ĵmi chkich' to van kontranel ti jechuke? Mi ja' jech, li jtel te' sventa vokolil^e ti chamak-o^f avakanike lajem xa sk'oplal. **12** Ta jk'an ti ak'o josbatikuk-o lok'el skotol sk'unilik^{*} jechuk li viniketiki ti tsmakoxuk ta bee.

13 Laj avich'ik ik'el sventa kolebal, kerमतotak, pe mu me xatunesik ta sventa k'usitik tsk'an abek'taliki ti kolemozuke,^f yu'un ta skoj ti ak'anoj abaik, tunanik k'ucha'al amoso abaik.^g **14** Yu'un xi k'ot ta pasel ta jun no'ox mantal skotol li Mantale: «Sk'an me xak'an achi'il jech k'ucha'al ak'anoj aba atuke».^h **15** Pe mi te no'ox xati'ti abaik xchi'uk mi te no'ox xat'ol'tol abaik,ⁱ k'elo me abaik ti mu me xamil aba atukike.^j

16 Pe chkalboxuk ti xanavanik-o ta stojolal li ch'ul espiritue,^k va'un mu'yuk bu chapasik jtosuk li k'usi tsk'an abek'talike.^l **17** Yu'un li k'usi tsk'an jbek'taltike skontrainoj li k'usi tsk'an ch'ul espiritue, li k'usi tsk'an ch'ul es-

5:9 *K'elo Glosario, *levadura*. 5:11 *K'elo Glosario, *jtel te' sventa vokolil*. #O «cht'ab-o». 5:12 *O «spas baik ta kapon». Taje mu xa k'usi stak' spasi sventa spakbeik sk'oplal li mantale. K'elo Glosario, *kapon*.

KAP. 5

a 1Ko 9:24
Gal 3:3

b 1Ko 5:6
1Ko 15:33
2Ti 2:16-18

c Jn 17:20, 21

d Gal 1:7

e 1Ko 1:23

f 1Pe 2:16

g 1Ko 9:19

h Le 19:18
Mt 7:12
Mt 22:39
Ro 13:8, 9
Snt 2:8

i Snt 3:14

j Snt 4:1, 2

k Ro 8:5, 13

l Ro 6:12
1Pe 2:11

Kolumna 2

a Ro 7:15, 19
Ro 7:23

b 1Ko 5:9
Ef 5:3
Kol 3:5
Ap 2:20

c Mr 7:21, 22
Ef 4:19
2Pe 2:2
Jud 4

d Le 19:26, 31
Dt 18:10, 11

e Dt 21:20, 21
Is 5:11

f 1Pe 4:3

g 1Ko 6:9, 10

h Ef 5:9

i Snt 3:17

j Ro 6:6

k Ro 8:4

piritue skontrainoj li k'usi tsk'an jbek'taltike, skontrainoj sbaik; ja' yu'un mu'yuk chapasik li k'usitik oy ta avo'ontonike.^a **18** Jech xtok, mi yakal chavak' abaik ta beiltasel yu'un li ch'ul espiritue, mu'yuk bu oyoxuk ta stojolal li mantale.

19 Tana un, li yabtel jbek'taltike lek xvinaj xchi'uk ja' li'e: mulivajel,^{*b} k'usitik ibal sba,[#] talemal toj k'exlal sba,^{^c} **20** yich'el ta muk' santoetik, espiritismo,^{*d} kontranejbail, tsakbail ta k'op, it'ixajel, sk'ak'al o'ontonal, mu jmojuk k'usi chich' nopel, ch'akbail, xch'unel k'usi chak'ik ta chanel krixchanoetik, **21** xpich' o'ontal k'usitik yu'un yantik, yakubel,^e k'inetiki ti solet mu'yuk xa smelolale xchi'uk yan k'usitik k'ucha'al taje.^f Ja' jech ta jp'ijubtasoxuk ta sventa li k'usitik taje jech k'ucha'al laj xa ono'ox jp'ijubtasoxuke, ti buch'utik jech ta spasike mu'yuk me chu'unilik li Ajvalilal* yu'un Diose.^g

22 Yan li talelaletik* chak' ch'ul espiritue ja' li'e: k'anelal, kuxetel o'ontonal, jun o'ontonal, smalael, yutsil o'ontonal, slekil o'ontonal,^h xch'unel o'ontonal, **23** manxoal xchi'uk pajesejbail.ⁱ Ch'abal mantal ti tskontrain li k'usitik taje. **24** Jech xtok, li buch'utik u'uninbilik xa yu'un Kristo Jesuse laj xa sbajik ta jtel te' li sbek'talike, ti te jok'ol cham ek li k'usitik tsk'an tajej sbek'taliki xchi'uk yo'ontonike.^j

25 Mi kuxulutik ta sventa li ch'ul espiritue, tuk' xanavkutik-o batel ek ta sventa li ch'ul espiritue.^k **26** Mu me xbat ta

5:19 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. #K'elo Glosario, *ibal sba*. ^Li ta griego k'ope ja' *aselgueia*. K'elo Glosario, *talemal toj k'exlal sba*. 5:20 *O «ak'chamel». 5:21 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. 5:22 *Literal «sat».

ko'ontontik ti chkalbe jba jk'oplal jtuktike,^a mu me jlikesbetik sk'oplal tsalbail^b xchi'uk mu me jpic'h' o'ontabetik k'usitik oy yu'un yantik.

6 Ermanoetik, mi mu'yuk to yak'oj venta ti ch'ay ta be li jun vinike, li vo'oxuk ti lek yijoxuk ta mantale ta slekil me avo'ontonik^c xatuk'ibtasik li vinik taje. Pe k'elo me aba lek atukik,^d yu'un me yik'aluk xavich'ik ak'el ta preva ek.^e **2** Jech-o me xakuchbe aba avikatsik ta jujuntal^f sventa jech chk'ot ta pasel avu'un sventa li smantal Kristoe.^g **3** Yu'un mi oy buch'u tsnop ti tsots sk'oplal cha'i sba ak'o mi mu'yuk bu tsots sk'oplale,^h yakal tslo'la sba stuk. **4** Pe ta jujuntal k'elo abaik ta skoj li k'usi chapasike,ⁱ va'un oy srasonal sventa xkuxet no'ox avo'ontonik atukik, ma'uk xamuyubajik ta skoj ti chako'oltas abaik xchi'uk li yantike.^j **5** Yu'un ta jujuntal chabainik li k'usi chapas atukike.^k

6 Jech xtok, buch'uuk no'ox ti chich' chanubtasel ta sk'op Diose ak'o yak'be k'usitik lek li buch'u laj yak' li chanubtasel taje.^l

7 Mu xalo'la aba atukik: mu me stak' lo'lael li Diose. Yu'un k'usiuuk no'ox ti yakal tsts'un li jun krixchano^e ja' tstsobbe sat xtok;^m **8** yu'un li buch'u ja' no'ox yakal tsts'un ta sventa sbek'tale ja' tstsobbe sat ta sbek'tal xtok li k'usi sna' xk'a'e; pe li buch'u ja' no'ox yakal tsts'un ta sventa ch'ul espritue ja' tstsobbe sat li ch'ul espritue ti ja' li kuxlejal sbatel osile.ⁿ **9** Ja' yu'un, mu me xkik-ta jbatik ta spasel li k'usitik toj leke, yu'un mi mu'yuk lijubtsaje, ta jtsobbetik sat mi sta sk'ak'ali-le.^o **10** Jech oxal, yo' to xu' ku'untike,^p ja' jpasbe jba jkotoltik li k'usi leke, pe ja' mas tsots sk'oplal ti jech jpasbetik li buch'utik

6:10 *O «yo' to ja' yoraile».

KAP. 5

a Flp 2:3

b Ekl 4:4
1Ko 4:7
Gal 6:4

KAP. 6

c Pr 15:1
Kol 3:12
1Ti 6:11
Tit 3:2

d 1Ko 10:12

e Snt 3:2

f 1Te 5:14

g Jn 13:34
Jn 15:12
1Jn 4:21

h Ro 12:3

i 2Ko 13:5

j Gal 5:26

k Ro 14:4
2Ko 5:10l Mt 10:9,10
Lu 10:7
Ro 15:27
1Ko 9:11,14

m Ro 2:6-8

n Ro 8:6,13

o Ebr 3:14
Ebr 12:3
Ap 2:10

Kolumna 2

a Snt 2:10

b 1Ko 2:2

c 1Ko 7:19
Gal 5:6
Kol 3:10,11d 2Ko 5:17
Ef 2:10

e Ro 9:6

f 2Ko 4:10
Flp 3:10

ko'ol xch'unel ko'ontontik jchi'uk-tike.

11 K'elavilik k'u to smuk'tikil jletra la jts'ibaboxuk tal ta jk'ob jtuk.

12 Skotol li buch'utik lek sk'oplal tsk'an ch-ilatik ta sventa be-k'ete* ja' li buch'utik tsujoxuk ti ak'o xavich'ik sirkunsisione,^a ti jech tspasike, ja' ta skoj ti mu sk'an xich'ik kontranel ta sventa li jtel te' sventa vokolil^b ti bu laj yich' jok'anel li Kristoe. **13** Yu'un mi ja'uk bu tspasik k'usi chal Mantal^a ek li buch'utik chich'ik sirkunsisione, pe tsk'anik ti ak'o xavich'ik sirkunsisione sventa oyuk srasonal ti xtoyetik xa cha'i sbaik ta skoj li k'usi chavich' pasbel ta abek'talike. **14** Pe li vo'one mi ja'uk bu xitoyet xa chka'i jba, ja' no'ox xitoyet chka'i jba yu'un li jtel te' sventa vokolil^b ti bu laj yich' mil^c li Kajvaltik Jesukristoe,^b yu'un ja' ta sventa Jesukristo ti laj yich'ik jok'anel ta jtel te' chkil li krixchanoetike xchi'uk ti laj kich' jok'anel ta jtel te' chilikon ek li krixchanoetike. **15** Yu'un mu'yuk sbalil li yich'el sirkunsisione xchi'uk mu'yuk sbalil mi mu'yuk ich'bil sirkunsisione,^c pe ja' oy sbalil li k'usi ach' pasbile.^d **16** Jech xtok, skotol li buch'utik lek tspas batel stalelalik jech k'ucha'al li mantal sventa talelele oyuk jun o'ontonal xchi'uk oyuk k'uxubinel ta stojolalik, jech, ta stojolal li Israel yu'un Diose.^e

17 Pe li' ta ora xchi'uk ta jelavele, mu xa me buch'u xak'bun jvokol, yu'un oy smarkail jbek'tal ti chak' ta ilel ti smosoun Jeseuse.^f

18 Ermanoetik, teuk me oy ta atojolalik li slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesus ta skoj ti lek chavak' ta ilel atalelalike. Jechuk.

6:12 *O «li buch'utik lek sk'oplal tsk'an ch-ilatik ta spat xokonike». ^aK'elo Glosario, sirkunsisione. 6:12, 14 ^bK'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil.

SVENTA
EFESIOS

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 K'opoj batel (1, 2)
«Bendision ta mantal» (3-7)
Stsobel skotol ta stojolal
Kristo (8-14)
«Tsventain li k'usitik» ta sk'ak'alil
k'usi ora albile (10)
Laj yich' seyoalik ta ch'ul
espiritu ti ja' jech k'ucha'al jun
prentale (13, 14)
Tstojbe ta vokol Dios xch'unel
yo'ontonik xchi'uk tspas orasion
ta stojolalik (15-23)</p> <p>2 Jmoy kuxulik xchi'uk Kristo (1-10)
Laj yich' jinesel li muro ti chch'akvan
to'oxe (11-22)</p> <p>3 Li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplale te
tsakal sk'oplalik li jyanlumetike (1-13)
Li jyanlumetike jmoy chich' xrextoik
xchi'uk Kristo (6)
Li k'usi tsk'an tspas sbatel osil
li Diose (11)
Orasion sventa lekuk xa'ibeik smelolal
li j-efesoetike (14-21)</p> | <p>4 Jmoy oyik ta stojolal li Kristoe (1-16)
«Viniketik jech k'ucha'al
matanal» (8)
Mol talelal xchi'uk ach' talelal (17-32)</p> <p>5 Lekil k'opojel xchi'uk lekil talelal (1-5)
«Jechuk-o me xaxanavik jech
k'ucha'al xnich'nab
lus» (6-14)
Nojes abaik ta ch'ul espiritu (15-20)
«Lek me xatunesik li jujun k'ak'al
chjelav avu'unike» (16)
Mantal sventa malaliletik xchi'uk
ajnilaletik (21-33)</p> <p>6 Mantal sventa alab nich'nabiletik
xchi'uk totil me'iletik (1-4)
Mantal sventa mosoiletik xchi'uk
yajvalik (5-9)
«Abtejebal likem talel ta stojolal
Dios ti lek ts'akale» (10-20)
Ststutseb lo'il (21-24)</p> |
|---|---|

1 Vo'on Pabloun, yajtakbolun Kristo Jesus ti jech tsk'an yo'onton Diose, ja' sventa li buch'utik ch'ul ti te oyik ta Efeso^a ti jmoy tuk' oyik xchi'uk li Kristo Jesuse:

2 Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ti ja' chak' li Jtotik Dios xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe.

3 Muyubtabiluk li Dios ti ja' Stot li Kajvaltik Jesukristoe, yu'un laj yak'bunkutik bendision, ja' li bendision ta mantal te ta vinajel ta skoj ti jmoy oyunkutik xchi'uk Kristoe.^b **4** Yu'un k'alal mu'yuk to'ox bu pasbil li balumile, la st'ujunkutik sventa jmoyuk oyunkutik xchi'uk Kristo sventa ch'ulunkutik xchi'uk ch'abaluk

KAP. 1

a Ap 2:1, 3

b Ef 2:6

Kolumna 2

a Ef 5:25-27

b 2Te 2:13

1Pe 1:2

c Ro 8:15, 29

Ro 8:23

d Ro 8:28

e Ro 3:24

f Jn 3:35

g Ech 20:28

Ro 3:25

Ap 5:9

h Ech 13:38

Kol 1:14

Kol 2:13

jpaltailkutik^{*a} ta stojolal Dios ta skoj li k'anelale. **5** Yu'un laj xa ono'ox st'ujutik^b sventa xijk'ot ta xnich'nab^c ta stojolal Jesukristo jech k'ucha'al oy ta yo'onton xchi'uk ti jech tsk'an yo'ontone^d **6** sventa xich' k'upil k'optabel li smuk'ul slekil yutsil yo'ontone^e ti laj yak'butik ta slekil yo'onton ta stojolal li buch'u sk'anoje.^f **7** La skoltautik Dios yo' jtatik pojelal ta sventa li xch'ich'el Xnich'one,^g jech, la jtatik perton ta skoj li jmultike,^h ja' ta skoj li sk'ulejal slekil yutsil yo'ontone.

8 Ep laj yak'butik p'ijilal xchi'uk ya'ibel smelolal ta skoj slekil yutsil yo'onton **9** yo'

1:4 *O «jchopoilikutik».

xkojtkintik li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal^a ta sventa li k'usi tsk'an yo'ontone. Yu'un ja' jech ta yo'onton ti jech la snop tspas **10** ti tsventain li k'usitik mi tsuts sk'a-k'alil ti k'usi ora albile. Taje ja' sventa tstsob skotol ta stojolal Kristo li k'usitik oy ta vina-jel xchi'uk li k'usitik oy ta sba balumile.^b Ta melez, tstsob skotol ta stojolal, **11** jech, ja' li buch'u jmoj oyunkutik xchi'uke, jech xtok, laj yich' alel ti chkich' jrextokutike,^c yu'un laj xa ono'ox kich'kutik t'ujel jech k'ucha'al ono'ox tsk'an tspas li buch'u t'ujvan ti chk'ot ta pasel yu'un skotol li k'usi tsnop tspas jech k'ucha'al tsk'an yo'ontone **12** sventa jk'upil k'optakutik xchi'uk xkalbekutik smuk'ulal ti vo'onkutik bayel xa ono'ox ta jmalakutik li Kristoe. **13** Pe la amalaik ek k'alal laj xa ox avaiik ta sventa li k'usi melez ti ja' li lekil a'yejetik sventa akolebalike. Laj avich' aseyoalik^d ek ta stojolal ch'ul espiritu ti yaloj xa ono'ox chak' Dios ta stojolal Kristo k'alal mi laj xa ox avak' xch'unel avo'ontonike, **14** ti jech k'ucha'al jun prental* ti albil xa ono'ox sk'oplal ta sventa li jrextotike,^e ti ja' sventa xich' pojel^f li k'usi ja' yu'un Dios^g sventa xich' k'upil k'optabel li smuk'ulale.

15 Jech oxal, li vo'on eke, ti laj ka'i li xch'unel avo'ontonik ta stojolal Kajvaltik Jesus xchi'uk li k'anelal chavak'ik ta ilel ta stojolal skotol li buch'utik ch'ule, **16** jech mu'yuk bu kiktaj jba ta stojel ta vokol ta aventaik. Ta jtaoxuk ta alel k'alal ta jpas j-orasione **17** sventa xak'boxuk ajuelik li Totil ti oy smuk'ulale, ti ja' li Sdios Kajvaltik Jesukristoe yo' xap'ijubik xchi'uk xava'ibeik smeloxal k'alal yakal chavojtikinik batele.^h **18** La sjamboxuk anopbe-

1:11 *O «jpukulalkutike; jpartekutike». 1:14 *O «prental; xk'exol». *O «jpukulalike; jpartekutike».

KAP. 1

a Ro 16:25, 26

b Flp 2:9, 10
Kol 1:19, 20c Ro 8:17
Ef 3:5, 6d 2Ko 1:22
Ef 4:30
Ap 7:4e 2Ko 5:5
1Pe 1:3, 4f Ro 8:23
1Ti 2:5, 6

g 1Pe 2:9

h Kol 1:9
1Ti 2:3, 4

Kolumna 2

a 1Pe 1:3, 4

b 2Ko 13:4

c Si 110:1
Ech 7:55d Ech 4:12
Flp 2:9-11e Si 8:6
1Ko 15:27
Ebr 2:8f Mt 28:18
Ef 5:23
Kol 1:18g Ro 12:5
Ef 4:16

KAP. 2

h Kol 2:13

i Ro 12:2
Ef 4:17

j Jn 12:31

k 1Ko 2:12

l 1Ko 6:9-11

m 1Pe 4:3

n Jn 3:36

o Si 145:9

nik li stuke sventa xavojtikinik li spatobil o'ontonale xchi'uk xavojtikinik li k'usitik lelik chak'be xrextoin* li buch'utik ch'ule,^a **19** jech xtok, mu xa no'ox stak' albel smelolal li stsatsal ju'el ta jtojolaltik ti jch'unolajelutike.^b Li stsatsal ju'ele ja' te vinaj **20** k'alal la xcha'kuxes Kristo xchi'uk k'alal la xchotan ta sbats'ik'ob^c te ta vinajele, **21** ja' mas toyol k'ot sk'oplal k'ucha'al li yantik ajvaliletike, li buch'utik oy yabtele, li buch'utik oy sju'ele, li buch'utik tspasvanik ta mantale xchi'uk skotol li biiletik ti chich' alele,^d ma'uk no'ox ta skotol li k'usitik oy ta balumile,^e ja' jech ta sventa xtok li k'usitik chtal ta mas ts'akale. **22** Jech xtok, laj yak'be ta yok sk'ob^e skotol li k'usitike xchi'uk laj yak' k'otuk ta jolil sventa skotol li k'usitik oy ta tsobobball^f **23** ti ja' sbek'tale,^g ti nojem ta stalelaltake xchi'uk ti ja' tsts'aki yu'un skotol li k'usitike.

2 Jech xtok, lakuxiik yan vel ta yu'un li Diose manchuk mi chamemoxuk to'ox ta skoj apaltailik* xchi'uk ta skoj amulik,^h **2** ti jech to'ox la apas abaik k'uk sjalil jech k'ucha'al tspas skotol li k'usitik oy ta balumile,ⁱ jech k'ucha'al tspas li ajvalil yu'un ik'e,^j li ik'^k ti tspas ta mantal li krixchanoetike xchi'uk ti ch-abtej avi ta stojolal li xnich'nabtak toybaille. **3** Ta melez, te kapal jk'oplaltik ek, yu'un jech to'ox la jpas jkotoltik k'uk sjalil jech k'ucha'al tsk'an jbek'taltike,^l la jpastik li k'usi tsk'an jbek'taltike xchi'uk li k'usi tsk'an jnopbentike,^m ta jvok'eltik ono'ox xnich'nabutik sk'ak'al o'ontonalⁿ jech k'ucha'al li yantike. **4** Ta skoj ti lek tajek chk'uxubinvan li Diose^o xchi'uk ti la sk'anutik ta skoj ti toj muk' li

1:18 *O «ta spukulal; spartein». 1:21; 2:2 *O «k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. 2:1 *O «achopolilik».

k'anelal yu'une,^a 5 jmoj laj yak' xijkuxi yan velta xchi'uk Kristo k'alal chamemutik to'ox ta skoj jpaltailitike.*^b Laj xa avich'ik kol-tael lok'el ta skoj li slekil yutsil o'ontonale. 6 Jech xtok, jmoj la xcha'kuxesutik xchi'uk jmoj la xchotanutik te ta vinajel yo' jmoj oyutik xchi'uk li Kristo Jesuse.^c 7 sventa mi vul li ach' balumile,* xu' xak'butik ta ilel li slekil yutsil yo'onton ti mu al bajuk yepal ta skoj ti jmoj oyutik xchi'uk li Kristo Jesuse.

8 Lakolik lok'el ta sventa xch'unel avo'ontonik^d ta skoj li slekil yutsil o'ontonal taje, ma'uk ta skoj k'usitik chapasik ti jech la ataik li kolebal taje. Mo'oj, ja' jun matanal yu'un Dios. 9 Ma'uk, ma'uk ta sventa avabtel^e atukik ti jech la ataike sventa mu'yuk buch'u xtoyot xa cha' sba. 10 Spasbenutik yok sk'ob Dios, laj kich'tik pasel^f sventa jmoj oyutik xchi'uk Kristo Jesus^g sventa jpastik lekil abtelalelik, ba'yel xa ono'ox yaloj Dios ti jech ta jpastike.

11 Ja' yu'un, teuk me ta ajolik ti ma'uk judaouxuke, «mu'yuk yich'o'j sirkunsision»^{*} xi ak'oplalik yu'un li buch'utik «yich'o'jik sirkunsision» ta stojolal jun vinike. 12 Li va' k'ak'ale, ch'abal to'ox te Kristo ta atojolalik, nom to'ox oyoxuk ta stojolal li krixchanoetik ta Israele, mu'yuk to'ox te ak'oplalik li tatrato ta sventa li k'usi albile;^h mu'yuk to'ox spatobil avo'ontonik xchi'uk mu'yuk to'ox te oy Dios ta atojolalik li' ta balumile.ⁱ 13 Pe li avi ti jmoj xa oyoxuk xchi'uk li Kristo Jesuse nopol xa oyoxuk ta stojolal Dios ta sventa xch'ich'el Kristo manchuk mi nom to'ox oyoxuk k'uk sjalil. 14 Yu'un ja' k'otem ta jun o'onto-

2:5 *O «jchopolilitike». 2:7 *O «k'usitik ach' oye». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. 2:11 *K'elo Glosario, sirkunsision.

KAP. 2

- a Ro 5:8
1Jn 4:9,19
b Kol 2:12,13
c Ef 1:3
d Ro 4:16
e Ro 3:20
f Gal 6:15
g Ef 1:3,4
h Ro 9:4
i Is 65:1

Kolumna 2

- a Kol 1:19,20
b Kol 3:11
c Le 20:26
Kol 2:13,14
d 1Ko 12:12
Gal 3:28
e Ebr 12:2
f Ech 10:28
g Ef 2:12
h Flp 3:20
i 1Ti 3:15
Ebr 3:6
j 1Ko 12:28
k Is 28:16
l Kol 2:19
m 1Ko 3:16
1Ko 6:19
n 1Pe 2:5

KAP. 3

- o Ef 4:1

nal ku'untik li Kristoe,^a ja' la spas ta jchop li cha'chop to'ox^b xchi'uk ja' la sjines li muro ti chch'akvan to'ox ta o'lole.^c 15 Ta skoj sbek'tal laj sk'oplal yu'un li kontrainele, la slajesbe sk'oplal li Smantal Moises ti yich'o'j epal mantaletike sventa xich' pasel ta jchop^{*} li cha'chop to'ox sventa jmoj xk'otik^d xchi'uk jun xa yo'ontonik. 16 Jech xtok, ja' sventa lek xcha'ta yav yu'un ti k'u yelan xil sbaik xchi'uk Dios li cha'chop jteklume yo' jun sbek'tal chk'otik ta sventa li jtel te' sventa vokolile,^{*e} yu'un ja' ta stojolal stuk ti laj sk'oplal yu'un li kontrainele.^f 17 Tal xchi'uk laj yal lekil a'yejetik sventa jun o'ontonal ta atojolalik ti nom to'ox oyoxuke xchi'uk laj yak'be jun o'ontonal li buch'utik nopol oyike, 18 yu'un ja' ta stojolal jun no'ox ch'ul espiritu ti xu' xijnopaj ta stojolal li Totile manchuk mi cha'chop jteklumutik.

19 Ja' yu'un, ma'uk xa yan krixchanoouxuk xchi'uk ma'uk xa jyanlumoxuk,^g yu'un jmoj xa alu-malik^h xchi'uk li buch'utik ch'ule xchi'uk ja' yuts' yalaloxuk li Diose,ⁱ 20 jech xtok, laj avich'ik va'anel li ta snakleb nae, li snakleb na taje ja' li jtakboletik xchi'uk li j-alk'opetike,^j pe li Kristo Jesuse ja' li ton ta chikin na sventa li snakleb nae.^k 21 Li jpej na ti jmoj oy xchi'uk li Kristoe lek sts'akanaj sba,^l yakal chva'i batel sventa xk'ot ta xch'ul templo Jeova.^{*m} 22 Ti jech jmoj oyoxuk xchi'uke, jmoj yakal chavich'ik va'anel eku sventa xak'otik ta jpej na ti bu xu' xna-ki Dios ta xch'ul espiritu.ⁿ

3 Jech oxal, li vo'on Pabloun ti jchukelun^o ta skoj Kristo Jesus ta aventaik ti vo'oxuk jyanlum krixchanoouxuke... 2 Ta melez, ava'iojbeik sk'oplal li

2:15 *Literal «jun ach' vinik». 2:16 *K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil. 2:21 *K'elo Apendise A5.

k'usi jbainoj^a ta sventa li slekil yutsil yo'onton Dios ti li-ak'bat ta akojike, **3** ti li-ak'bat kojtkin li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal k'alal oy k'usi li-ak'bat jna' jech k'u-cha'al laj xa ono'ox kalboxuk jutuk sk'oplale. **4** Ja' yu'un, k'alal mi la ak'elik li karta li'e, te chavak'ik venta ti xka'ibe lek smelolal li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal^b ta sventa li Kristoe. **5** Ti k'u xa sjalil ech'em tal li jayk'ol kuxlejale, mu'yuk bu laj yich' ak'bel vojtkinik xnich'nab krixchanoetik li k'usi mukule, yan li avie ak'bil xa sna'ik yu'un ch'ul espiritui li ch'ul jtkaboletik xchi'uk li j-alk'opetik yu'ne.^c **6** Li k'usi mukule ja' ti yakal chk'otik ta yajts'aklom Kristo li jyanlumetik kolijal li lekil a'yejetike, ti persa ono'ox chich' xrextok^e ek jech k'ucha'al vo'onkutike, ti xk'otikuk ta sts'akbenaltak bek'talile^d xchi'uk ti teuk sk'oplaliek ek k'ucha'al vo'onkutik ta sventa li k'usi albile. **7** Lik'ot ta jtunel ta sventa li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplale, taje ja' ta skoj li matanal mu'yuk tojbil ti ta slekil yutsil yo'onton laj yak'ibun ta sju'el li Diose.^e

8 Li vo'on ti mas bik'it jk'oplal ta stojolal skotol li buch'utik ch'ul ti bik'it sk'oplaliek^f laj kich' ak'bel li slekil yutsil o'ontonal^g taje sventa chkalbe jyanlumetik li lekil a'yejetik ta sventa li k'u-lejal yu'un Kristo ti mu tabajuk spajebe **9** xchi'uk sventa xkak'be yil skotol krixchanoetik k'uxi ch-abtej li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplale,^h ti vo'ne xa ono'ox tajak mukul yu'un li Dios ti ja' la spas skotol li k'usitike. **10** Taje ja' ta stojolal tsobobbailⁱ ak'o yich' ak'bel sna' ajvaliletik xchi'uk li buch'utik oy yabtelik ta vinajel ti ep tajak ta chop k'u yelan chvinaj li sp'ijil Diose.^j **11** Ja' ta skoj li k'usi tsk'an tspas sbatel osil ti jech k'ot ta nopel yu'un tspas ta sventa li Kristo^k ti ja' li Kajvaltik

3:6 *O «spukalalik; sparteik».

KAP. 3

a 1Ko 9:16, 17
Kol 1:25, 26

b 1Ko 4:1
Ef 6:19

c Ro 11:25
Ro 16:25, 26

d Ef 2:15, 16

e Kol 1:25-27

f 1Ko 15:9

g 1Ti 1:13, 14

h Ef 1:9, 10

i 1Pe 1:10, 12

j 1Pe 2:9

k Ef 1:11

Kolumna 2

a Jn 14:6
Ebr 4:15, 16

b 2Ti 2:10

c 2Ko 4:16

d Jn 14:23

e Kol 2:6, 7

f Kol 1:23

g Ro 8:35

h Kol 1:29

i Mr 11:24

KAP. 4

j Flm 9

k Flp 1:27

l Mt 11:29
Ro 12:3
Flp 2:3
1Pe 5:5

m 1Te 5:14

n 1Ko 13:4

Jesuse. **12** Ja' ta sventa ti jech jamal chijk'opoje xchi'uk ti jpatoj ko'ontontik chijnopaj ta stojolal Dios^a ta skoj ti oy xch'unel ko'ontontik ta stojolal Kristoe. **13** Ja' yu'un, ta jk'anboxuk vokol ti mu me xalubtsajik ta skoj ti chkil tsots jvokol ta akojike, yu'un ja' sventa avich'obilik ta muk' li jvokoltake.^b

14 Ja' yu'un, ta jkejan jba ta stojolal li Totile. **15** Ja' kolijal ti oy skotol li uts' alaliletik ta vinajel xchi'uk li ta sba balumile. **16** Ta jk'anbe ta orasion Dios ti oy ep smuk'ulale ti ak'o stsatsubtas avo'ontonik^c ta sju'el xch'ul espiritue. **17** Ta jk'anbe ta orasion Dios ti oyuk ta avo'ontonik Kristo xchi'uk ti ak'anojovuk yantik ta skoj li xch'unel avo'ontonike.^d Leluk ts'unuloxuk-o^e xchi'uk teuk oyoxuk-o li ta snakleb naef **18** sventa ko'oluk lek xava'ibeik smelolal xchi'uk li buch'utik ch'ul ti k'u sjamleje, ti k'u snatile, ti k'u stayleje, ti k'u snatil xyal li k'usi melele **19** xchi'uk ti xavojtkinik li k'anelal yu'un Kristo^g ti ja' mas to muk' k'ucha'al li vojtkinobile sventa xak'boxuk Dios skotol li staleleale.

20 Li avi une, li buch'u yakal ch-abtej sju'el ta jtojolaltike^h x-ech' to ta xak'butik li k'usi ta jk'antike o li k'usi jnopojtike.ⁱ **21** Ja'uk ak'o yich' albel smuk'ulal Dios ta stojolal li tsobobbaile xchi'uk ta stojolal li Kristo Jesuse, jechuk-o ak'o yich' albel sk'oplal sbatel osil ta skotol li jayk'ol kuxlejale. Jechuk.

4 Ja' yu'un, ti jchukelun^j ta skoj Kajvaltike ta jk'anboxuk vokol ti oyuk lek amelolike,^k yu'un ja' sventa ti laj avich'ik takel ta ik'ele, **2** bik'ituk me tajak xavak' abaik^l xchi'uk manxoukoxuk me, oyuk me smalael avu'unik,^m ts'ikbo me abaik ta jujuntal ta skoj ti ak'anoj abaik,ⁿ **3** junuk me avo'ontonik ta ju-

4:2 *O «bik'ituk me xavak' abaik ta anopbenik».

juntal,^a ak'beik me yipal ta sjunul avo'ontonik sventa jmojuk oyoxuk ta skoj li ch'ul espritue. **4** Jun no'ox bek'talil oy^b xchi'uk jun no'ox ch'ul espritu oy^c jech k'ucha'al jun no'ox spatobil avo'ontonik^d ti laj avich'ik-o takel ta ik'ele; **5** jun no'ox Kajvaltik,^e jun no'ox xch'unel o'ontonal xchi'uk jun no'ox ich'vo'; **6** jun no'ox Dios ti ja' Totil ta skotole, ti sventainoj skotol krixchanoetike, ti tstunes skotol krixchanoetik sventa spas li k'usitike xchi'uk oy ta sk'ob skotol li krixchanoetik.

7 Tana un, li slekil yutsil o'ontonal laj kich'tik ta jujuntale jech p'isbil laj kich'tik jech k'ucha'al laj yak'butik Kristo li matanal ti mu'yuk tojbile.^f **8** Yu'un xi chale: «K'alal muy batel ta toyole, oy buch'utik la xchuk muyel; laj yak' viniketik jech k'ucha'al matanal».^g **9** Pe ¿k'usi smelolal ti «muy batel» xie? Ja' sk'an xal ti yal to'ox talel ta balumile. **10** Li buch'u yalem tale ja' li buch'u mas to toyol muy batel^h ta sjunlej vinajelⁱ sventa sts'aki yu'un skotol li k'usitike.

11 Laj yak' jlom k'ucha'al jtakboletik,^j k'ucha'al j-alk'opetik,^k k'ucha'al j-al lekil a'yejetik,^l k'ucha'al jchabichijetik xchi'uk jchanubtasvanejetik^m **12** sventa stuk'ibtaselik* li buch'utik ch'ule, sventa xtunik ta stojoal yantik xchi'uk sventa stsasubtasbel li sbek'talⁿ Kristoe,ⁿ **13** ja' to mi jmoj xa li xch'unel ko'ontontike xchi'uk mi jmoj xa xkojtikintik lek li Xnich'on Diose sventa chijyijub ta mantal^o ja' to mi lek xa ts'akal la jtabetik staylej li Kristoe. **14** Ja' yu'un, mu xa me jpas jbatik jech k'ucha'al ololetik ti chjipatik batel yu'un li yok nabe xchi'uk ti ch-ik'atik batel ta jujujot ta k'usiuik no'ox chanubtasel^p ta skoj spets' li vini-

4:12 *O «xchanubtaselik». #Ja' xkal-tik, li tsobobbaile.

KAP. 4

- a 1Ko 1:10
Kol 3:15
b Ro 12:5
c 1Ko 12:4
d 1Pe 1:3, 4
e 1Ko 8:6
1Ko 12:5, 6
f 1Ko 12:11
g Sl 68:18
1Ko 12:28
Ef 4:11
h Ech 1:9
1Ti 3:16
i Ebr 9:24
j Mt 10:2-4
k 1Ko 12:28
l Ech 21:8
m Ech 13:1
Snt 3:1
n 1Ko 14:26
o 1Ko 14:20
p Ebr 13:9

Kolumna 2

- a 1Ko 11:3
Kol 1:18
b 1Ko 12:27
c Kol 2:19
d 1Pe 4:3
e Ro 1:21
f Gal 5:19
g Ro 6:6
Kol 3:9
h Ro 7:23
i Sl 51:10
Ro 12:2
j Kol 3:10

ketike, ta skoj smanyailik ti k'u yelan tsnop chlo'lavanike. **15** Ti k'usi mas leke ja' ti meleluk li k'usi chkalitike xchi'uk kak'tik ta ilel ti k'anvanemutike, ch'ikutik ta skotol k'usitik jech k'ucha'al tsk'an li jolil ti ja' li Kristoe.^a **16** Lek ts'akal skotol bek'talil^b ta stojoal li Kristoe xchi'uk pasbil sventa tskolta sbaik ti k'u yelan ts'akajtik k'alal oy k'usi chtun yu'une. K'alal lek ch-abtej ta jujutos li sts'akalul jbek'taltike, tskolta sbaik sventa xch'i-o batel li bek'talile sventa tsatsubtas sba stukik ta sventa li k'anelale.^c

17 Ja' yu'un, xi chkalboxuke, xi jamal chkalboxuk ta stojoal Kajvaltike: mu xa me xapasik jech k'ucha'al tspas li jyanlumentik^d ti solej bolibem* li snopbenike.^e **18** Oy ta ik'al osil li snopbenike xchi'uk nom oyik li ta kuxlejal ti ja' chak' Diose, ja' ta skoj ti mu'yuk k'usi sna'ike xchi'uk ta skoj ti pimubem yo'ontonike. **19** Solel mu xa sna' xk'exavik li ta stalelalike xchi'uk ja' xa yak'oj ta yo'ontonik spasel li talelal ti toj k'exlal sba^f sventa tpsasilanik skotol li k'usitik ibal sba^g ti mu x-ech' yo'ontonik spasele.

20 Pe mu'yuk bu la achanik ti ja' jech li Kristoe, **21** taje ana'ojik ta skoj ti laj ava'ik xchi'uk ti laj avich'ik chanubtasel jech k'ucha'al laj yak' ta chanel Jesus li k'usitik melele. **22** Laj avich'ik chanubtasel ti sk'an xajipik lok'el li amol talelalik^g ti ja' to'ox jechoxuk ta vo'nee xchi'uk ti tsok batel ta skoj li k'usi tsk'an avo'ontonik ti tso'loaxuke.^h **23** Ja' yu'un, sk'an jechuk-o ach'ubuk batel ti k'u yelan chanopike' **24** xchi'uk sk'an xalapik li ach' talelal/ ti jech laj yich' pasel jech k'ucha'al la sk'an yo'onton li Diose, ti laj yich' pasel

4:17 *O «xokol; mu'yuk stu». **4:19** *Li ta griego Kope ja' aselgueia. K'elo Glosario, talelal toj k'exlal sba. #K'elo Glosario, ibal sba.

ta bats'i tuk'ilal xchi'uk ta stuk'il o'ontonale.

25 Ja' yu'un, meleluk xa xa-k'opon abaik ta jujantal xchi'uk li achi'ilik^a ta skoj ti laj xa ajipik komel li lo'lavaneje, yu'un sts'akbenalutik jun no'ox bek'talil.^b **26** Ak'o mi ilinemoxuk, mu me xasa' amulik;^c mu me jechuk ilinemoxuk-o k'alal chch'ay xa ox batel k'ak'ale;^d **27** mu me xajambeik jset'uk* sbe[#] li Diabloe.^e **28** Mu xa me x-el'aj li buch'u ch-el'aje; li k'usi mas leke ak'o tsots abtejuk, ak'o spas lekil abtelal ta sk'ob' sventa oyuk k'usi xak'be jutebuk li buch'u oy k'usi chtun yu'une.^g **29** Mu me xlok' ta aveik jp'eluk k'op ti tsokesvane,^h ja' no'ox xavalik li k'usi lek ti tsatsatubtasvan k'alal jech chtune sventa stabe sbalil avu'unik li buch'u chchikintae.ⁱ **30** Jech xtok, mu me xavak'-beik yat yo'onton* li xchi'ul espiritu Dios/^j ti ja' aseyoalik^k sventa xakolik ta skoj pojelal mi la sta sk'ak'aliile.^l

31 Jipik lok'el skotol li k'usi toj chopol oy ta avo'ontonike,^m li sk'ak'al avo'ontonike, ti chavilta abaike, ti tsotsik xa aveik chak'opon abaike, ti chachopol k'opta abaikeⁿ xchi'uk skotol li k'usitik tsokesvane.^o **32** Ja' mas lek ti oyuk slekil avo'ontonik ta jujantale, k'uxuk tajak ta avo'onton^p xava'i abaik xchi'uk pasbo abaik perton ta sjunul avo'ontonik ta jujantal jech k'ucha'al ta sjunul yo'onton la spasboxuk perton Dios ta stojolal li Kristo eke.^q

5 Ja' yu'un, chanbeik li k'usi tspan Dios,^r yu'un sk'anbil nich'naboxuk 2 xchi'uk jechuk-o me xak'an abaik^s jech k'ucha'al la sk'anutik* li Kristoe,^t ti laj yak' sba stuk ta kjojtik[#] jech

4:27 *O «jutebuk». [#]O «mu me xavak'ik ochuk jset'uk». 4:30 *O «mu me xavak'beik xk'uxul yo'onton». 5:2 *O ja' van sk'oplal «la sk'anoxuk». [#]O ja' van sk'oplal «ta akojik».

KAP. 4

- a Sak 8:16
Kol 3:8,9
Ap 21:8
b Ro 12:5
c Sl 4:4
d Le 19:17
Kol 3:13
e Snt 4:7
f 2Te 3:10
g Ech 20:35
1Te 4:11,12
h Mt 15:11
Snt 3:10
i Kol 4:6
j Is 63:10
k Ef 1:13
l Ro 8:23
m Snt 3:14
n Kol 3:8
o Tit 3:2
p Kol 3:12
1Pe 3:8
q Mt 6:14
Mt 18:35
Mr 11:25

KAP. 5

- r Mt 5:48
Lu 6:36
s 1Ko 16:14
t Jn 13:34
1Jn 3:23

Kolumna 2

- a Eks 29:18
b 1Ko 5:11
Kol 3:5
c 1Te 4:3
d Kol 3:8
e 1Te 5:18
f Ech 15:28,29
g 1Ti 3:8
Tit 1:7
h 1Ko 6:9,10
Gal 5:19,21
i Mt 5:16
Jn 12:36
j 1Pe 2:9
k Gal 5:22,23
l Ro 12:2
m Ro 13:12,13
2Ko 6:14

k'ucha'al matanal xchi'uk milbil matanal ti lek xmuet cha'i li Diose.^a

3 Mu me xavalbeik sk'oplal jutebuk li mulivajele,^{*} skotol li k'usitik ibal sbae[#] o li k'usitik mu x-ech' ta o'ontonal spasele,^b yu'un mu jechuk stalelal tspanik li buch'utik ch'ule;^c **4** jech xtok, mu me xavalbeik sk'oplal li talelal ti toj k'exlal sbae, li bol k'o-pojele, li bol ixtol lo'ile^d —skotol li k'usitik mu'yuk leke—, li k'usi mas lek xu' xapasike ja' ti xatojbeik ta vokol li Diose.^e **5** Yu'un xavojtikinik xchi'uk ana'ojik lek li'e: li jmulivajele,^f li buch'u ibal sba k'usi tspane xchi'uk li buch'u mu x-ech' yo'onton ta sk'anel li k'usitik^g ti ja' sk'an xal yich'el ta muk' santoetike mu xu' xich' xrextok[#] ta Ajvalilal^h yu'un Kristo xchi'uk li ta Ajvalilal yu'un Diose.^h

6 Mu me buch'u slo'laoux ta sk'opojel ti mu'yuk sbalile, yu'un ta skoj taje chtal sk'ak'al yo'onton Dios ta stojolal li xnich'nabtak toybaile. **7** Ja' yu'un, mu me teuk kapal ak'oplalik xchi'uk; **8** yu'un oy to'ox k'uk sjalil ti oyoxuk ta ik' osile, pe li avie oyoxuk xa ta sak osil' ta skoj ti jmoj oyoxuk xchi'uk li Kajvaltike.ⁱ Jechuk-o me xaxanavik jech k'ucha'al xnich'nab lus, **9** yu'un li luse ja' chak' skotol li yutsil o'ontonale, li tuk'ilale xchi'uk li k'usi melele.^k **10** Jechuk-o me xavak'ik batel venta li k'usi lek chil' Kajvaltike; **11** mu xa me xapasik li abtelal ti mu sna' satin ti ja' sventa ik' osile;^m ja' mas lek ak'ik ta ilel ti k'u yelan yabteltake. **12** Yu'un k'exlal sba ak'o mi k'ajomal no'ox chavalbeik sk'oplal li k'usi tspanik ta mukule. **13** Ja' yu'un, skotol li k'usi ak'bil

5:3 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. [#]K'elo Glosario, *ibal sba*. 5:5 *K'elo Glosario, *mulivajel*. [#]O «spukulalik; sparteik». ^hK'elo Glosario, *ajvalilal*.

ta ilele* ja' ch-ak'at ta ilel yu'un li luse, yu'un lus xa chk'ot skotol li k'usi chich' ak'el ta ilele. **14** Ja' yu'un, xi laj yich' alele: «Vo'ot ti te vayalote, julavan xchi'uk likan talel ti bu oy animaeitike,^a va'un chojobaj Kristo ta atojolal».^b

15 Ja' yu'un, k'elik me lek ti mu me bol krixchanouk ti k'u yelan chapas abaik, ja' lek p'ij xapas abaik, **16** lek me xatunesik li jujun k'ak'al chjelav avu'unique,^c yu'un sok xa tajej li k'ak'ale. **17** Jech oxal, iktaik xa ti mu xatobjok snopele, ja' lek jechuk-o me xavak'ik venta li k'usi ts'kan yo'onton Jeovae.^d

18 Jech xtok, mu me xayakubik ta skoj vino^e ti mu'yuk xa stuk'il smelolal yu'un li talele, ja' lek jechuk-o xanojes abaik ta ch'ul espiritu. **19** Ta salmoetik xak'opon abaik ta jujuntal, ta K'upil k'optael xchi'uk ta k'ejimoletik sventa yich'obil ta muk' Dios. K'ejinanik^f xchi'uk k'ejintaik k'ejojetik^g ta avo'ontonik ta stojolal Jeova.^h **20** Jechuk-o xatobjeik ta vokolⁱ Jtotik Dios skotol li k'usitike, jech xapasik ta sbi li Kajvaltik Jeuse.^j

21 Ich'o abaik ta muk' ta jujuntal^k ta skoj ti axi'taojik li Kristoe. **22** Ak'o yich' ta muk' smalal li ajnilaletik^l jech k'ucha'al chich'ik ta muk' li Kajvaltike, **23** yu'un li malalile ja' jolil ta stojolal li yajnile^m jech k'ucha'al ja' jolil ta stojolal tsobobbail li Kristoⁿ ti ja' la skolta li bek'talil taje. **24** Jech ta melel, jech k'ucha'al yich'ojik ta muk' Kristo li tsobobbaile, li ajnilaletik eke sk'an xich' ta muk' smalalik ta skotol ora. **25** Malalietik, jechuk-o me xak'an avajnilik^o jech k'ucha'al la sk'an tsobobbail li Kristo eke xchi'uk ti laj yak' sba ta stojolal^p **26** sventa xch'ultajese. La sakubtas ta vo', ja' xkaltik, ta

5:13 *O «li k'usi mu'yuk lek ilbile».

5:16 *Literal «manik me li yorail ak'bile». 5:17, 19; 6:4 *K'elo Apendise A5.

KAP. 5

- a Ef 2:1
Kol 2:13
b Jn 8:12
c Kol 4:5
d Ro 12:2
1Te 4:3
1Pe 4:2
e Is 5:11
f Snt 5:13
g Sl 33:2, 3
h Ech 16:25
Kol 3:16
i 1Te 5:18
j Kol 3:17
k Flp 2:3
1Pe 5:5
l Kol 3:18
Tit 2:4, 5
1Pe 3:1
m Ro 7:2
n 1Ko 11:3
o 1Pe 3:7
p Ech 20:28

Kolumna 2

- a Jn 17:17
b Tit 2:13, 14
c Ef 1:4
Kol 1:21, 22
d Ro 12:5
Ef 1:22, 23
e Je 2:24
Mt 19:5
f Ef 1:9, 10
Kol 1:26, 27
g Ef 3:5, 6
h Kol 3:19
i 1Pe 3:5, 6

KAP. 6

- j Pr 1:8
Pr 6:20
Kol 3:20
k Eks 20:12
Dt 5:16
Pr 20:20
Pr 23:22
Mt 15:4
l Kol 3:21
m Pr 13:24
n Dt 6:6, 7
Pr 3:11
Pr 19:18
Pr 22:6
o 1Ti 6:1
1Pe 2:18

sk'op Dios.^a **27** Ti jech la spase ja' sventa junuk yutsil ta sat li tsobobbaile, ti sakuke, ti lekuke, ti mu'yuk k'usi jset'uke,^b ja' ts'kan ti ch'uluke xchi'uk ti mu'yukuk xchopolile.^c

28 Ja'uk me jech ak'o sk'an yajnilik li malalietik jech k'ucha'al sk'anoj sbek'tal stukike. Sk'anoj sba stuk li buch'u sk'anoj yajnile, **29** yu'un mu'yuk buch'u sp'ajoj li sbek'tal stuke, ti k'usie, tsmak'lin xchi'uk ch'uxubin jech k'ucha'al tspas Kristo ta stojolal li tsobobbaile, **30** yu'un ja'utik sts'akbenal li sbek'tale.^d **31** «Ja' yu'un, ta xikta komel stot xchi'uk sme' li vinike, ja' xa chchi'in-o ta naklej li yajnile,^e va'un tspas ta jun sbek'talik li cha'vo'ike».^e **32** Toj muk' sk'oplal li k'usi ch'ul ti muk' sk'oplale.^f Ta melel, ja' yakal chkalbe sk'oplal li Kristo xchi'uk li tsobobbaile.^g **33** Ak'o mi jech, ta jujuntaloxuk sk'an me xak'an avajnilik^h jech k'ucha'al ak'anoj aba atukike; jech xtok, ak'o me yich' lek ta muk' smalal li ajnilale.ⁱ

6 Alab nich'nabiletik, ch'unbo me smantal atos amei'ik' jech k'ucha'al lek chil li Kajvaltike, yu'un tuk' ta sat li Diose.

2 «Ich'o ta muk' atos amei'ik'»,^k taje ja' li ba'el mantal ti jmoj te tsakal sk'oplal xchi'uk li k'usi xi albile: **3** «Sventa lekuk xabat xchi'uk jal xakuxi li' ta sba balumile». **4** Totiletik, mu me xasabeik sk'ak'al yo'onton li anich'nabike,^l tuk'ibtasik me sventa xachabiik^m xchi'uk albeik mantalⁿ jech k'ucha'al ts'kan Jeovae.^o

5 Mosoiletik, ch'unbeik me smantal li krixchanoetik ti ja' avajvalike,^o ich'ik me ta muk' xchi'uk xi'taik me ta sjunul avo'ontonik jech k'ucha'al

5:27 *O «jutebuke». 5:31 *Li jp'el k'op ta griegoe ja' sk'oplal ti «tsots chnap'i» ti xko'olaj ta jtosuk chabe. 6:4 *O «chanubtasik; beiltasik».

chach'unbeik smantal li Kristoe, **6** pe ma'uk no'ox me jech xapasik k'alal oy buch'u sk'elojoxuk sventa lek xa xiloxuk li krixchanoetike,^a jechuk me xapasik jech k'ucha'al smoso Kristo. Ta sjunuluk me avo'onton xapasik li k'usi tsk'an yo'onton Diose.^b **7** Ta sjunuluk me avo'onton xatunik ta mosoil ta stojolal Jeova,^{*c} ma'uk ta stojolal krixchanoetik, **8** yu'un ana'ojik ti tstojobuxuk sutel Jeova^{*d} li k'usitik lek chapasik ta jujuntale ak'o mi mosoiloxuk o mi kolemozuk. **9** Jechoxuk ek ti yajvaloxuk mosoile ja'uk me jech xapasbeik li amosoike xchi'uk mu xa me xasibtasik, yu'un ana'ojik ti te oy ta vinajel li Avajvalik xchi'uk ti ja' Yajvalik eke,^e mu'yuk t'ujbil yajval yu'un.

10 Ta slajebal xa une, jechuk me xata-o batelaju'elik ta stojolal li Kajvaltike xchi'uk xatabeik-o batel li stsatsal yipe. **11** Lapik me li abtejebal^g likem talel ta stojolal Dios ti lek ts'akale sventa mu stsaloxuk li k'usitik manya^{*} tspas Diabloe; **12** yu'un yakal ta jtsak jbatik ta k'op,^h pe ma'uk xchi'uk li buch'u oy sbek'tal xchi'uk oy xchi'ch'ele, ja' yakal ta jtsak jbatik ta k'op xchi'uk li ajvaliletike, li buch'utik oy yabtelike, li ajvaliletik ta balumile^{*} xchi'uk li pukujetikⁱ ti toj chopolik ti ta vinajel oyike. **13** Jech oxal, tsakik me li abtejebal likem talel ta stojolal Dios^j ti lek ts'akale sventa xkuch avu'unik mi tal li chopol k'ak'ale, va'un mu'yuk xa bu chavich'ik tsalel mi pas xa ox avu'unik skotol taje.

14 Tsotsanik-o me, teuk me lek chukul ta ach'utik jech k'ucha'al jun chukil li k'usi melele,^k lapik me li tuk'ilal ti xko'olaj ta smak o'ontonale' **15** xchi'uk la-

KAP. 6

a Kol 3:22

b Lu 10:27

c 1Ko 10:31

d Kol 3:23, 24

e 1Ko 7:22

f Ef 3:16

g Ro 13:12

h 2Ti 4:7

i 2Pe 2:4

j 2Ko 6:4, 7

k Is 11:5

l Pr 4:23

Is 59:17

Kolumna 2

a Is 52:7

Ro 10:15

b 1Jn 5:4

c 1Pe 5:8, 9

d Is 59:17

1Te 5:8

e Ebr 4:12

f Kol 4:2

g Jud 20

h Kol 4:3

i 2Ko 5:20

j Kol 4:7, 8

k 2Ti 4:12

Tit 3:12

pik me li axonobike sventa lek chapaloxuk ta yalel batel li lekil a'yejetik sventa jun o'ontonale.^a **16** Pe ma'uk no'ox, tsakik me li xch'unel avo'ontoni jech k'ucha'al junuk muk'ta eskudo^{*b} sventa xtip' avu'unik skotol sflecha[#] li Satanas[^] ti tsanajtik sk'ak'al tsjip tale.^c **17** Jech xtok, xojik me ta ajolik k'ucha'al smak jolil li kolebale^d xchi'uk tsakik me li espada chak' ch'ul espirotue, ja' xkaltik, li sk'op Diose,^e **18** jech xtok, pasik orasion^f skotol ora jech k'ucha'al tsk'an ch'ul espirotue,^g k'usiuik no'ox xak'anik ta orasion xchi'uk k'usiuik no'ox xavokolajetik-o. Taje ja' sventa vik'iluk-o asatik skotol ora xchi'uk ti xak'anik vokol ta stojolal skotol li buch'utik ch'ule. **19** Jechuk me xapasik orasion ta jtjolal ek sventa xitjob ta k'opojel k'alal ta jam ke sventa tsots ko'ontoni chak' ta ojtikinel li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal k'alal ta jchol li lekil a'yejetike,^h **20** yu'un yajk'opojelun Diosⁱ ti chkal lekil a'yejetike, ti chukulun ta kadenae sventa tsotsuk ko'ontoni chkalbe sk'oplal taje jech ono'ox k'ucha'al sk'an xik'opoje.

21 Pe sventa xana'ik ek ti k'usi ta jnuptane xchi'uk ti k'u yelan oyune, ja' chak' ana'ik/ skotol li ermano Tikiko^k ti lek k'anbil xchi'uk ti ja' tuk'il jtunel ta stojolal Kajvaltike. **22** Ti jech ta jtkboxuk tale ja' sventa xana'ik k'uk kelantukit xchi'uk sventa spatboxuk avo'ontoni.

23 Junuk yo'ontoni li ermanoetike xchi'uk oyuk ta stojolalik li k'anelal ti jmoj oy xchi'uk xch'unel o'ontoni ti te likem talel ta stojolal li Jtotik Diose xchi'uk ti te likem talel ta stojolal Kajvaltik Jesukristoe. **24** Teuk oy li slekil yutuil o'ontoni ta stojolal skotol li buch'utik sk'anoj ta melel li Kajvaltik Jesukristoe.

6:16 *O «makobail». #O «sbik'it lansa». ^Literal «li buch'u toj chopol».

6:7, 8 *K'elo Apendise A5. **6:11** *O «li k'usitik chopol snopoj». **6:12** *O «ta balumil ti oy ta ik' osile».

FILIPENSES

K'USITIK YICH'OJ

- 1 K'opoj batel (1, 2)
Stojbel ta vokol Dios. S-orasion
Pablo (3-11)
Ak'o mi oy vokolil, laj yich' ak'el ta
ojtikinel li lekil a'yejetike (12-20)
«Mi kuxulune, ja' sventa Kristo; mi
lichame, ja' ch'kot ta jkanal» (21-26)
Xavich'uk me amelolalik ta skoj
li lekil a'yejetike (27-30)
- 2 «Bik'it xavak' abaik» (1-4)
Bik'it laj yak' sba xchi'uk ak'bat tsots
yabtel li Kristoe (5-11)
Spasel li k'usi tsta-o skolebalike (12-18)
«Li vo'oxuke chaxojobajik» (15)
Laj yich' takel batel Timoteo xchi'uk
Epafrodito (19-30)
- 3 «Ma'uk jpatoj ko'ontontik ta sventa
li bek'ete» (1-11)
Skotol li k'usitike mu xa k'usi stu
ta skoj li Kristoe (7-9)
Snutsel batel li matanal chich'
taele (12-21)
«Te oy ta vinajel li jlumaltike» (20)
- 4 Jmoj oyik, xkuxet yo'ontontik xchi'uk
lek k'usi tsnopik (1-9)
«Mu me k'usi xavul-o avo'ontontik
jset'uk» (6, 7)
Tsakbil ta venta li matanal chak'
jfilipoetike (10-20)
La stak batel chabanuk (21-23)

1 Vo'on Pablo xchi'uk Timoteo ti ja' smosountik Kristo Jesuse, ja' sventa skotol li buch'utik ch'ul ti jmoj oyik xchi'uk Kristo Jesus ti te oyik ta Filipose^a xchi'uk li jk'elvanejetik xchi'uk li siervo ministeriale^b.

2 Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ti ja' chak' li Jtotik Dios xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe.

3 Skotol ora ta jtobje ta vokol Jdios k'alal chavulik ta jole, **4** chkalbe kolyal k'alal ja'o ta jk'an vokol ta atojolalik skotol veltae. Jech xkuxet no'ox ko'onton ta jpas orasion jujun velta.^c

5 Ti jech ta jpase, ja' ta skoj ti ta sba ono'ox k'ak'al lakoltavanik sventa xpuk batel li lekil a'yejetike xchi'uk ti jech chapasik-o avie. **6** Yu'un jpatoj ko'onton ta sventa li'e: li buch'u la slikes jun lekil abtelal ta atojolalik ja' to te tsutsus yu'un^d mi sta sk'ak'a-

1:1 *O «jkoltavanejetik ta tsobobbaile».

KAP. 1

a Ech 16:12

b 1Ti 3:1, 8

c 1Te 1:2

d Flp 2:13

Kolumna 2

a 1Ko 1:8

b Ef 3:1

Flp 1:13

Kol 4:18

2Ti 1:8

Flm 13

c Ech 24:10, 14

Ech 25:10-12

d 1Te 3:12

e Jn 17:3

f Ebr 5:14

g Ro 12:2

h Ro 14:13, 21

lil li Kristo Jesuse.^a **7** Lek tajek ti jech ta jnop ta atojolalik, yu'un oyoxuk ta ko'onton, la akoltaun k'alal chukulune^b xchi'uk k'alal chich' pakbel sk'oplal sventa oyuk jderechotik ta sventa li lekil a'yejetike.^c Ja' yu'un, jmoj ta jtabetik sbalil li slekil yutsil o'ontonale.

8 Ja' testigo ku'un Dios ti soles ta jna'oxuke xchi'uk ti k'uxoxuk ta ko'onton jech k'ucha'al li Kristo Jesuse. **9** Li'e ja' li k'usi yakal ta jk'an-o ta j-orasione: ti epajuk batel mas li k'anelal avu'unike,^d li yojtikinel leke^e xchi'uk ti xatobjukuk lek ta ya'ibel smelolale^f **10** sventa xana'ik st'ujel li k'usitik mas tsots sk'oplale,^g sventa mu'yukuk apaltailik^h xchi'uk mu xamakbeik^h yakan yantik^h k'alal to mi la sta sk'ak'alil li Kristoe, **11** jech xtok, ta skoj ti ja' tskoltaoxuk

1:10 *O «achopolilik». ^hO «xat'abesbeik».

Jesukristoe,^a tuk'uk me avabte-lik ti ja' sventa smuk'ulal xchi'uk sk'upil k'optael li Diose.

12 Kermanotak, oy ta ko'on-ton ti ak'o xana'ik ti ja' sventa xich' ak'el ta ojtikinel mas li lekil a'yejetik ta skoj li k'usitik la jnup-tane. **13** Ti jech chukulun^b ta skoj Kristoe vinajem xa lek sk'o-plal^c ta stojolal li jchabivanejetik yu'un ajvalile xchi'uk ta stojolal li yantike. **14** Ja' yu'un, mas xa ep li ermanoetik ti chتونik ta stojolal Kajvaltik ti tuk' oyik ta skoj ti tik'ilun ta chukele, jech xtok, mu'yuk xa bu chi'ik xchi'uk mas xa oy ta yo'ontonik chalik batel li sk'op Diose.

15 Melel ono'ox ti oy junantik ta skoj no'ox xpich'etel yo'ontonik xchi'uk ta skoj chkontrainvanik ti chcholbeik sk'oplal li Kristoe, pe li yantike ta slekil yo'onton chcholik. **16** Ta skoj k'anelal chalbeik sk'oplal Kristo li buch'u-tik taje, yu'un sna'ojik ti va'anbilun sventa jpakbe sk'oplal li lekil a'yejetike;^d **17** pe li yantike chkontrainvanik ti jech tspace, ma'uk ta slekil yo'onton tspace, yu'un yakal chak'ik jvokol ti tik'ilun ta chukele. **18** ¿K'usi chk'ot ta pasel ta skoj taje? Ti k'usi no'oxe mi ta slekil yo'ontonik ti jech tspace o mi ma'uk, yakal chich' albel sk'oplal li Kristoe, ja' yu'un chak' xkuxetel ko'onton. Ta melel, jech-o xkuxet ko'onton, **19** yu'un jna'oj ti ja' ta jta-o jkolebal ti chapasik orasione^e xchi'uk ti tskoltaun li ch'ul espiritu ti ja' chak' li Jesukristoe.^f **20** Ja' ono'ox jech oy taje ta ko'onton xchi'uk oy spatobil ko'onton ti mu'yuk bu chkak' jba ta k'exlal jset'uke,^g yu'un jamal chik'opoj jech ono'ox k'ucha'al li ta vo'nee. Li avie, chich' muk'ibtasbel sk'o-plal Kristo ta skoj jbek'tal ak'o mi kuxulun o mi chamemun.^g

21 Yu'un mi kuxulune, ja' sventa Kristo;^h mi lichame, ja'

KAP. 1

a Jn 15:5

b Ef 3:1

c Ech 28:30, 31

d Flp 1:7

e 2Ko 1:11

f Jn 15:26

g Ro 14:8
1Pe 4:16

h Gal 2:20

Kolumna 2

a 1Te 4:14
2Ti 4:8
Ap 14:13

b 2Ti 4:6

c 2Ko 5:6, 8

d Ef 4:1, 3
Kol 1:10

e Ro 15:5, 6
1Ko 1:10

f 2Te 1:6

g Lu 21:19
2Te 1:4, 5

h Ech 5:41

i Ech 16:22, 23
1Te 2:2

chk'ot ta jkanal.^a **22** Ja' yu'un, mi jech kuxulun jech k'ucha'al bek'ete, chak' mas sat li kabtele, ak'o mi jech, mu'yuk bu chkak' ta ojtikinel li k'usi ta jt'uje. **23** So-lel mu jna' bu junukal ta jt'uj ta xcha'tosal taje; oy ta ko'onton ti ak'o xkich' koltael sventa teuk oyun xchi'uk li Kristoe,^b yu'un ta melel mas ono'ox lek.^c **24** Pe ja' mas tsots sk'oplal chka'i ti ta be-ke'tuk to kuxulune sventa xata-beik sbalil. **25** Ja' yu'un, ta skoj ti jpatoj ko'onton ta sventa taje, jna'oj ti li' to oyun-oe xchi'uk ti li' to jchi'ukoxuk-o akotolik sventa xach'iik ta mantal xchi'uk ti xku-xetuk no'ox avo'ontonik ta skoj li xch'unel avo'ontonike, **26** sven-ta mas to xamuyubajik ta stojolal Kristo Jesus k'alal mi te xa ox jchi'ukoxuk yan veltae.

27 Ja' no'ox ti xavich'uk me amelolalik ta skoj li lekil a'yeje-tik ta sventa Kristoe^d ak'o mi te chkiloxuk mi libate o mi ch'abal te oyun. Va'un, xu' xka'i xchi'uk xu' jna' ak'oplalalik ti jmoj anopbe-nike, ti jmoj avo'ontone^e chavak'-beik yipal ta skoj li xch'unel avo'ontonik ta sventa li lekil a'ye-jetike **28** xchi'uk ti mu jset'uk* chaxi'ik yu'un li avajkontraike. Taje ja' sprevali ti chich'ik la-jesele,^f pe ja' sventa akolebalik li vo'oxuke;^g taje likem tal ta stojolal Dios. **29** Yu'un laj avich'ik ak'bel matanal ta sventa Kristo li vo'oxuke, pe ma'uk no'ox ti chavak' xch'unel avo'ontonik ta stojolale, yu'un chavil avokolik ta skoj xtok.^h **30** Yu'un li jvokol laj avilik la jnuptane ja' yakal channuptanik ek' xchi'uk jech-o chavai'ik ti yakal ta jnuptane.

2 Ta skoj ti jmoj oyoxuk xchi'uk li Kristoe, ta skoj ti chatsatsubtasbeik yo'onton xchi'uk chatatbeik yo'onton yantik ta skoj ti ak'anojike, ta skoj ti oy ta avo'ontonik li yantike, ti ak'anojik xchi'uk ti k'ux ta avo'on-

tonike, **2** kuxetuk me lek ko'on-ton avu'unik ta skoj ti ko'ol anopbenike, ti ko'ol ak'anoy aba-ke, ti ko'ol lek oyoxuke xchi'uk ti ko'ol k'usi chanopike.^a **3** Mu me xa-ilinik^b xchi'uk mu me tso-tsuk ak'oplal xava'i aba atukik,^c ja' lek bik'it xavak' abaik,* ja' mas-uk tsots sk'oplal xavilik li yantike.^d **4** Oyuk-o me ta avo'ontoni-lik li yantike,^e ma'uk no'ox me xanop ak'oplal atukik.^f

5 Jechuk me anopbenik jech k'ucha'al snopben ech' li Kris-to Jesuse,^g **6** yu'un manchuk mi jech to'ox yelan k'ucha'al jun Dios,^h mi jset'uk bu la snop ti tsko'oltas sba jech k'ucha'al li Diose.ⁱ **7** Mo'oj; mu jechuk la spas, yu'un laj yikta komel skotol li k'usi oy yu'une, k'ot jech k'u-cha'al jun mosoil^j xchi'uk pas ta jun krixchano.*^k **8** Ma'uk no'ox taje, yu'un la sbik'tajes sba k'a-lal tal k'ucha'al jun krixchanoe xchi'uk laj ono'ox xch'un mantal manchuk mi chich' milel,^l jech, cham ta jtel te' sventa vokoil.*^m **9** Ta skoj taje, li Diose laj yak'-be tsots yabtelⁿ xchi'uk ta slekil yo'onton laj yak'be li biil ti mas toyol k'ot sk'oplal k'ucha'al li yan biiletike^o **10** sventa skejan sba skotolik ta sbi Jesus —li buch'utik te oy ta vinajele, li buch'utik te oy ta sba balumile xchi'uk li buch'utik te oy ta yut balumile—^p **11** xchi'uk ak'o yalik ta jamal skotolik ti ja' Kajvaltik li Jesu-kristo^q sventa smuk'ulal li Jtotik Diose.

12 Ja' yu'un, vo'oxuk ti jk'a-nojoxuke, ti nopem ono'ox xava'-iik xch'unel mantal k'alal te oyune, ti mas anil chach'unik k'alal mu'yuk te oyune, pasik-o me li k'usi chata-o akolebalike, xi-anik xchi'uk nikanik. **13** Yu'un ja' chak'boxuk avipalik li Diose

2:3 *O «bik'it xavak' abaik ta anop-benik». 2:7 *Literal «laj yich'be yelanil jun krixchano». 2:8 *K'elo Glosario, jtel te' sventa vokoil.

KAP. 2

- a 1Ko 1:10
2Ko 13:11
1Pe 3:8
b Flp 1:15, 17
Snt 3:14, 16
c Gal 5:26
d Mt 23:11
Ef 4:1, 2
Ef 5:21
e 1Ko 10:24
1Ko 10:32, 33
f 1Ko 13:4, 5
g Mt 11:29
Jn 13:14, 15
h Kol 1:15
Ebr 1:3
i Jn 14:28
j Is 53:2, 3
k Jn 1:14
l Jn 10:17
Ebr 2:9
Ebr 5:8
m Gal 3:13
n Is 52:13
Ech 2:32, 33
o Ech 4:12
Ef 1:20, 21
p Jn 5:22, 23
q Ro 10:9

Kolumna 2

- a 1Ko 10:10
1Pe 4:9
b 1Ti 2:8
c Ef 5:1
d Dt 32:5
e Mt 5:14
Ef 5:8, 9
1Pe 2:9, 12
f Jn 6:68
Ebr 4:12
g Nu 28:6, 7
2Ko 12:15
2Ti 4:6
h Ebr 13:15
1Pe 2:5
i 1Ko 4:17
1Ko 16:10
j 2Ti 1:2
k Flm 22

sventa oyuk ta avo'ontoni-lik spa-sel xchi'uk ti xu'uk avu'unik spa-sel li k'usitik lek chile. **14** Mu me ta bik'tal k'opojeluk^a xapa-sik skotol li k'usitike o ti chavut abaik^b **15** sventa mu xatabat amulik xchi'uk manxouxokuk, xnich'nabokuk Dios^c li ta jk'ol kuxlejal ti toj chopol ti mu'yuk tspan li k'usi tuk'e,^d li vo'oxuke chaxojobajik ta stojolal li' ta ba-lumile.^e **16** Tsots me xatsakik li a'ey sventa kuxlejale^f yo' oyuk k'usi ximuyubaj-o li ta sk'ak'alil Kristoe. Ja' jech ta jna' ti mu al-tikuk no'ox li-anilaj xchi'uk ti mu jech'euk no'ox tsots li-abte-je. **17** Manchuk mi jech chkich' malel k'ucha'al matanal vino^g li ta sba milbil matanal^h ta skoj li ch'ul abtelal* ti ja' tsbeiltaso-xuk ta sventa li xch'unel o'ontona-le, ja' ximuyubaj-o yu'un xchi'-uk xijmuyubaj jkotoltik. **18** Ja' jech sk'an xamuyubajik ek xchi'-uk jmojuk no'ox kuxetuk ko'on-tontik.

19 Ja' yu'un, oy ta ko'onton ta jtakboxuk no'ox talel Timoteoⁱ mi jech tsk'an Kajvaltik Jesuse sventa jta spatobil ko'onton k'a-lal chka'i ak'oplalike. **20** Yu'un mu'yuk buch'u yan ti lek baxbol k'ucha'al stuke, ti oy ta yo'onton chchabioxuke. **21** Yu'un skotol li yantike ja' no'ox tsa'ik li k'usi tsk'an stukike, ma'uk tsa'ik li k'usi tsk'an Jesukristoe. **22** Pe li vo'oxuke ana'ojik ti laj yak' ta ojtikinel ti lek sta-o li abtela-le, ti xko'olaj k'ucha'al jun nich'o-nil^j xchi'uk skot k'alal la xchi'inun ta abtel sventa xich' ak'el ta ojtikinel li lekil a'yexjetike. **23** Ja' yu'un cha'a, ja' ta jk'an ta jtakbo-xuk talel ta ora mi laj kil li k'usi chk'ot ta jtojolele. **24** Ta mel, jpatoy ko'onton ta stojolal Kajval-tik ti jutuk xa sk'an xbat jk'elo-xuk eke.^k

2:17 *O «abtalal sventa skotol krixcha-noetik».

25 Pe li avie, tsots sk'oplal chkil ti ta jtakboxuk sutel li Epafrodito ti ja' kermanoe, ti ja' jchi'il ta abtel xchi'uk ti ja' yaj-soltaro Kristoe, ti ja' la atakik talel sventa xak'bun li k'usitik chtun ku'une,^a 26 yu'un tska'an tajek tskeloxuk akotolik xchi'uk chat tajek yo'onton ta skoj ti laj ava'iik ti ipaje. 27 Ta melel, ipaj ono'ox xchi'uk jutuk xa mu cham; pe k'uxubinatin yu'un Dios; mu stukuk no'ox k'uxubinatin, yu'un la xk'uxubinun ek sventa mu xa jta mas yatel ko'onton. 28 Ja' yu'un, ta ora no'ox ta jtakboxuk talel sventa xkuxet no'ox avo'ontoniik yan velta mi laj avilike xchi'uk sventa mu xa masuk ta jvul ko'onton ek. 29 Kuxetuk me avo'ontoniik xach'amik ta sventa Kajvaltik jech k'ucha'al nopem ono'ox xava'iik spasele; jechuk-o me xak'uxubinik li viniketiki ti jech tspacek k'ucha'al li Epafroditeo,^b 30 yu'un jutuk xa mu cham ta spasel li yabtel Kristoe. Ti laj yak' ta vokol xkuxlejale ja' sventa tskoltaun ta sventa li k'usitik chtun ku'une xchi'uk ja' k'ot ta ak'exolik ti mu'yuk bu li' oyoxuke.^c

3 Ja' yu'un, kuni ermanotak, jechuk-o me xkuxet avo'ontoniik ta stojal li Kajvaltike.^d Mu'yuk bu chopol chka'i ti ta jts'ibaboxuk talel yan velta li k'usi laj xa ono'ox jts'ibae, yu'un ja' sventa alekikalik.

2 K'elo me abaik ta stojal li ts'etike,* k'elo me abaik ta stojal li buch'utik tspacek choplejale, k'elo me abaik ta stojal li buch'utik chtuch'ik bek'talile.^e

3 Yu'un vo'otik kich'ojtik li melel sirkunsisione,^f yakalutik spasel ch'ul abtelal ta xch'ul espiritu Dios xchi'uk xijmuyubaj ta stojal li Kristo Jesuse^g xchi'uk ma'uk jpatoj ko'onton-

3:2 *Ja' xkaltik, krixchanoetik ti toj ibal xa no'ox sba stalelalike. 3:3 *K'elo Glosario, sirkunsision.

KAP. 2
a Flp 4:18
b 1Ko 16:18
1Te 5:12, 13
c Flm 10, 13

KAP. 3
d 2Ko 13:11
Flp 4:4
1Te 5:16
e Gal 5:2
f Jer 4:4
Ro 2:29
Kol 2:11
g Gal 6:14
Ebr 9:13, 14

Kolumna 2
a Je 17:12
Le 12:3
b 2Ko 11:22
c Ech 23:6
Ech 26:4, 5
d Ech 8:3
Ech 9:1, 2
Gal 1:13
e Mt 13:44

f Ro 4:5
g Gal 2:15, 16
h Ro 3:20-22
i 1Ko 15:22
2Ko 13:4

j Ro 8:17
2Ko 4:10
Kol 1:24

k Ro 6:5

l 1Te 4:16
Ap 20:6

m Lu 13:24

n 1Ti 6:12

o Lu 9:62

ti ta sventa li bek'ete. 4 Ak'o mi jech, vo'on oy jrason ti jech jpatoj ko'onton ta sventa li bek'ete.

Vo'on mas oy jrason k'ucha'al li yan viniketike, yu'un 5 laj kich' sirkunsision k'alal vaxakib to'ox k'ak'al kich'oje,^a yuts' yalalun Israel, snitilulalun Benjamin, j-ebreon xchi'uk j-ebreo li jtot jme'e,^b jfariseoun to'ox ta sventa li mantale;^c 6 la jkontrain tsobobbail^d ta skoj ti oy ta ko'ontoniik spasel li k'usitike xchi'uk la jpas skotol li k'usi tuk' ch'al mantale. 7 Ak'o mi jech, li k'usi tsots to'ox tajek sk'oplal laj kile mu xa k'usi stu chkil* ta skoj li Kristoe.^e 8 Ta melel, mu k'usi xtun-o skotol chkil xtok ta skoj ti toj ech' xa no'ox ep sbalil li yojtikin Kristo Jesus ti ja' Kajvale. Ja' ta skoj ti kiktaj skotol li k'usitike xchi'uk jech xa chkil k'ucha'al jtsop k'a'ep sventa ja' xk'ot ta jkanal li Kristoe 9 xchi'uk ti jmojuk oyun xchi'uk xi-ilate, pe ma'uk ta sventa jtuk'ilal jtuk ta sventa ti ta jpas li k'usi ch'al Mantale, ja' ta skoj li tuk'ilal ta sventa xch'unel o'ontonal^f ta stojal li Kristoe,^g li tuk'ilal yu'un Dios ta skoj xch'unel o'ontonale.^h

10 Ti k'usi ta jk'ane ja' ti xkojtikin li stuke xchi'uk li ju'elal ta sventa li xcha'kuxeseleⁱ xchi'uk ti xkil jvokol jech k'ucha'al laj yil svokole,^j ti xicham jech k'ucha'al chame^k 11 sventa xkil mi jta ta persa ti vo'on ba'el xicha'kuxi talele.^l

12 Ma'uk sk'an xal ti yu'un jtaoj xa li jmotone o ti yu'un tuk'ibtasbilun xae, mo'oj, jnutsoj-o batel^m sventa xkil mi jta, yu'un ja' la st'ujun-o li Kristo Jesuse.ⁿ

13 Ermanoetik, ma'uk ti yu'un jtaoj xa chkile; pe oy jtos k'usi ti jpel sk'oplale: ja' ti ja' jch'ay ta jol li k'usi komem xa ta patile,^o ja' chkak' persa ti chi-anilaj ba-

3:7 *O ja' van sk'oplal «lok' ta ko'ontoniik yiktael».

tel sventa jta li k'usi oy ta jelavele,^a **14** jnutsoj batel li matanal ta jk'an ta jta^b sventa li takel ta ik'el ta ak'ol^c yu'un Dios ta stojolal Kristo Jesuse. **15** Ja' yu'un, li vo'otik ti yijutik xa ta mantale^d jechuk me jnopbentik k'ucha'al taje; mi oy yan-o k'u yelan chbat anopbenike, ja' chak' ana'ik Dios li talelal ti laj kalbetik sk'oplale. **16** Ak'o mi jech, ti bu xa k'alal ch'iemutike ja'uk me jech lek xchapet jplastik batel li k'usi jtamojtik xa batele.

17 Ermanoetik, chanbeikun batel^e akotolik xchi'uk ak'o me asatik ta stojolal li buch'utik jech yakal tpsajik batel jech k'ucha'al laj kak'kutik avilike. **18** Yu'un oy ep buch'utik ti skontrainojik li jtel te' sventa vokolil* yu'un Kristoe —chkalbe ono'ox sk'oplalik, pe chi-ok' xa chkalbe sk'oplalik li avie—. **19** Ja' slajebik li lajelale, ja' sdiosik li xch'utike, ja' smuk'ulalik li xk'exlalike xchi'uk ja' yak'oj ta snopbenik li k'usitik ta balumile.^f **20** Pe te oy ta vina-jel^g li jlumaltike,^h jmalaojtitik tajej jun jkoltavanej ti ja' te chlik talele, ti ja' li Kajvaltik Jesukristoe,ⁱ **21** ja' tsk'atajese li jbek'talitik ti k'une sventa xko'olaj k'ucha'al li sbek'tal ti jun yutsile^j ti ja' tstones li stsatsal ju'el ti xu' yu'un x-ak'bat ta yok sk'ob skotol li k'usitike.^k

4 Ja' yu'un, kuni ermanotak, ti jk'anojoxuk xchi'uk ti oyoxuk tajej ta ko'ontone, ti xkuxeteloxuk ko'onton xchi'uk ti vo'oxuk jkoronaouxuke,^l teuk-o me oyanik^m ta stojolal Kajvaltik jech k'ucha'al laj kalboxuke.

2 Ta xkalbeik mantal Evodia xchi'uk Sintike ti ak'o jmojuk snopbenik ta stojolal li Kajvaltike.ⁿ **3** Vo'ot ti lekil jkoltavanejote, ta jk'anbot ek ti jech-o xakolta li antsetik taje ti jmojj tsots chi-abtejkutik* sventa li le-

3:18 *K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil. 4:3 *O «chkil jvokolkutik».

KAP. 3

a 1Ko 9:24

b 2Ti 4:8
Ebr 12:1

c Ebr 3:1

d 1Ko 14:20
Ebr 5:14e 1Ko 4:16
2Te 3:9f Ro 8:5
Snt 3:15g Jn 18:36
Ef 2:6
Kol 3:1

h Ef 2:19

i 1Ko 1:7
1Te 1:10
Tit 2:13
Ebr 9:28

j 1Ko 15:42, 49

k 1Ko 15:27
Ebr 2:8

KAP. 4

l 1Te 2:19

m Flp 1:27

n Ro 15:5, 6
1Ko 1:10
2Ko 13:11
Flp 2:2
1Pe 3:8

Kolumna 2

a Si 69:28
Lu 10:20b Si 64:10
1Te 5:16c Tit 3:2
Snt 3:17d Mt 6:25
Lu 12:22e Jn 16:23
Ro 12:12
1Pe 5:6, 7f Jn 16:33
Ro 5:1

g Kol 3:15

h Kol 3:2

i Flp 3:17

j 2Ko 11:8, 9

k 1Ti 6:6, 8
Ebr 13:5l 1Ko 4:11
2Ko 6:4, 10
2Ko 11:27

kil a'yejetike, jech xakolta xtok li Klemente xchi'uk li yantik jchi'il-tak ta abtel ti te tsakal sbiik li ta svunal kuxlejale.^a

4 Kuxetuk avo'ontonik skotol ora ta stojolal li Kajvaltike. Xi chkal yan veltae: jkuxetuk avo'ontonik!^b **5** Ak'o vinajuk ta stojolal skotol krixchanoetik ti lek xatobjik snopele.^c Nopol xa xtal li Kajvaltike. **6** Mu me k'usi xavul-o avo'ontonik jset'uk,^{*d} ja' lek albeik Dios ta orasion li k'usi chavul-o avo'ontonike, ta sjunul avo'ontonik xak'anik vokol xchi'uk tojik ta vokol k'alal chapasik orasione;^e **7** va'un li jun o'ontonal^f yu'un Dios ti toj ech' xa no'ox lek ti ja' mu sta li snopben krixchanoetike chchabi avo'ontonik^g xchi'uk anopbenik ta stojolal li Kristo Jesuse.

8 Ta slajeb xa une, kermanotak, oyuk-o me ta avo'ontonik* skotol li k'usitik melele, skotol li k'usitik tsots sk'oplale, skotol li k'usitik tuk'e, skotol li k'usitik sakik sk'oplale, skotol li k'usitik tstij o'ontonal sventa xijj'anvane, skotol li k'usitik lek sk'oplale, skotol li lekil talelale xchi'uk skotol li k'usitik sta-o k'upil k'optaele.^h **9** Li k'usitik la achanik, la ach'amik, laj ava'iik xchi'uk laj avilik ta jtojolale jechuk-o me xapasik;ⁱ va'un te me oy ta atojolalik li Dios ti chak' jun o'ontonale.

10 Xkuxet tajej ko'onton ta stojolal Kajvaltik ta skoj ti oyun xa yan velta ta avo'ontonike.^j Ak'o mi yakal ono'ox chavat avo'ontonik ta jtojolal, mu'yuk to'ox ataojbeik yorail sventa xavak'ik ta ilel. **11** Ti jech chkalale, ma'uk ta skoj ti oy k'usi chtun ku'une, yu'un kiloj xa ti xu' jun no'ox ko'onton-o ti k'u yepal oy ku'une.^k **12** Jna'oj k'uxi chikuxi k'alal jutuk k'usi oy ku'une/ xchi'uk k'alal oy ep k'usi ku'une.

4:6 *O «jutebuk». 4:8 *O «jechuk-o me xanopilantik».

Jna'oj xa k'usi ta jpas k'alal oy k'usi ta jnuptane xchi'uk ta sventa k'usiuk no'ox, k'alal noj jch'ute xchi'uk k'alal chivi'naje, jech xtok, jna'oj k'usi ta jpas k'alal oy ep k'usi ku'une xchi'uk k'alal ch'abal k'usi oy ku'une. **13** Oy jtsatsal sventa jpas skotol ta skoj li buch'u chak'bun ju'ele.^a

14 Ak'o mi jech, lek ti la akoltaikun k'alal laj kil tsots jvokole. **15** Ta melel, jfilipoetik, ana'ojik ti k'alal laj xa ox achanik ba'yel li lekil a'yejetike, k'alal libat xa ox ta Masedoniae, mu'yuk yan tsoobbail la skoltaun o ti la xch'am li koltael chkak'e, ja' no'ox li vo'oxuke;^b **16** yu'un k'alal to ta Tesalonika la atakbeikun talel k'usi chtun ku'un li ta sba veltae xchi'uk li ta xchibal veltae. **17** Ma'uk yu'un ja' ta jsa' li matanale, ja' ta jk'an ti ak'o epajuk mas li ak'ulejalik* ti bu k'ejele.[#]

4:17 *Li'e ja' sk'an xal k'ulejal ta mantal.
#O «nak'ale».

KAP. 4

a Is 40:29
2Ko 4:7
2Ko 12:9,10

b 2Ko 11:8,9

Kolumna 2

a Flp 2:25

b Eks 29:18

c 2Ko 9:8

d Flp 1:12,13

18 Ak'o mi jech, oy ku'un skotol li k'usitik chtun ku'une, jech, sovra xa ku'un. Mu'yuk xa k'usitik chtun ku'un, yu'un avie laj xa jch'am li k'usi la atakbeik tal Epafroditoe,^a ti lek xmuete,^b milbil matanal ti lek ch'ambile xchi'uk ti lek tajek cha'i li Diose. **19** Ta skoj taje, li Jdios ti oy ep k'usitik yu'une tstunes Kristo Jesus sventa xak'boxuk skotol li k'usitik chtun avu'unike.^c **20** Ja'uk no'ox stuk ak'o yich' ich'el-o ta muk' sbatel osil li Jtotik xchi'uk Jdiostike. Jechuk.

21 Chabanuk xavalbeik skotol li buch'utik ch'ul ti jmoj oyik xchi'uk li Kristo Jesuse. Chabanukoxuk la chalik ek li ermanoetik ti li' jchi'ukike. **22** Chabanuk chalik skotol li buch'utik ch'ule, pe mas to li buch'utik te oyik ta sna Sesare.^d

23 Oyuk slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesukristo ta atojolalik ta skoj ti tuk' anopbenike.

SVENTA

KOLOSENSES

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 K'opoj batel (1, 2)
Stojbel ta vokol xch'unel yo'onton jkolosasetik (3-8)
Orasion sventa xch'iik ta mantal (9-12)
Li k'usi mas tsots sk'oplal la spas Kristoe (13-23)
Tsots abtej ta tsoobbail li Pablloe (24-29)</p> <p>2 Li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal yu'un Diose ja' li Kristoe (1-5)
K'elo me abaik ta stojolal li jlo'lavanejetike (6-15)
«Ja' yu'un Kristo li k'usi melele» (16-23)</p> | <p>3 Mol talelal xchi'uk ach' talelal (1-17)
Milik li sts'akbenaltak abek'talike (5)
Li k'anelale bats'i jpasvanej ta jun (14)
Mantal sventa uts' alaliletik ti ja'ik yajts'aklom Kristoe (18-25)</p> <p>4 Mantal sventa yajval mosoiletik (1)
«Pasilanik-o me orasion» (2-4)
«Jechuk-o me p'ijanik ta stojolal li buch'utik mu'yuk oyik ta tsoobbaille» (5, 6)
La stak batel chabanuk (7-18)</p> |
|--|---|

1 Vo'on Pabloun, yajtakbolun Kristo Jesus ti jech tsk'an yo'onton Diose. Vo'on xchi'uk li kermanotik Timoteoe,^a **2** ja' sventa li ch'ul tuk'il ermanoetik ti te oyik ta Kolosas ti jmoj oyik xchi'uk Kristoe:

Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojalalik ti ja' chak' li Jtotik Diose.

3 Skotol ora ta jtobjekutik ta vokol Dios li Stot Kajvaltik Jesukristo k'alal ta jpaskutik orasion ta atojalalike, **4** yu'un laj ka'ikutik ti oy xch'unel avo'ontonik ta stojolal li Kristo Jesuse xchi'uk ti ak'anojik skotol li buch'utik ch'ul **5** ta skoj li spatobil avo'ontonik ti te k'ejbil* ta vinajele.^b Li spatobil o'ontonal taje laj xa ono'ox ava'ibeik sk'oplal ta sventa li lekil a'yejetik ti ja' meel **6** ti k'ot ta atojalalike. Jech k'ucha'al chch'i batel li lekil a'yejetike xchi'uk ti chpuk batel ta spejel balumile,^c ja' jech yakal ch'ot ta atojalalik ek k'alal laj ava'ibeik sk'oplale xchi'uk ti lek laj avojtikinik li slekil yutsil yo'onton Dios ti ja' melele. **7** Taje ja' li k'usi la achaniak yu'un Epafras^d ti jk'anojikutik xchi'uk ti ja' jch'ililkutik ta mosoile, ti ja' jun tuk'il jtunel yu'un Kristo ti ja' sventa jleklalkutike. **8** Ja' laj yalbunkutik xtok ti chak'anvanik ta skoj ti ja' tskoltaoxuk li s-espirtu Diose.

9 Ja' yu'un, k'alal laj ka'ibekutik sk'oplale, mi jutebuk kiktaj jbakutik ta spasel orasion ta atojalalik* xchi'uk ta sk'anel ti ak'o xavojtikinik lek^f li k'usi tsk'an yo'onton Dios sventa oyuk lek ap'ijilik xchi'uk ti xava'ibeik lek smelolal li yojtikinel chak' li ch'ul espirtue,^g **10** ja' sventa oyuk lek amelolik ta stojolal Jeova* yo'lekuk tajej xiloxuk k'alal jech-otsatin batel lek avu'unik li lekil abtelale xchi'uk ti xavojtikin batel mas li Diose;^h **11** jech

1:5 *O «nak'bil». 1:10 *K'elo Apendise A5.

KAP. 1

a 1Ko 4:17

b 2Ti 4:8

1Pe 1:3, 4

c Kol 1:23

1Ti 3:16

d Kol 4:12, 13

Fim 23

e Ef 1:15, 16

f Flp 1:9

g 2Ti 2:7

1Jn 5:20

h Ef 1:17

2Pe 1:2

Kolumna 2

a Ef 3:14, 16

b Ro 8:17

Ef 1:13, 14

c Ef 2:1, 2

d Ef 1:7

e Jn 4:24

Jn 10:30

Jn 14:9

1Ti 1:17

f Ap 3:14

g Jn 1:3

h Jn 1:10

Ebr 1:2

i Jn 17:5

j Ef 1:22

k 1Ko 15:23

Ap 1:5

l Kol 2:3, 9

m 2Ko 5:19

Ef 1:10

n Le 17:11

xtok, ak'o stsatsubtasoxuk li sju'el ti yan sba yutsile^a sventa sts'ik avu'unik xchi'uk li k'usitike xchi'uk kuchuk avu'unik ta muyubajel **12** k'alal chatojbeik ta vokol Totil ti ja' la st'ujoxuk sventa xata arextoik* jech k'ucha'al chich'ik li buch'utik ch'ul^b ti oyik ta luse.

13 Ja' la skoltautik lok'el li ta sju'el ik' osile,^c va'un ja' te laj yak'utik li ta ajvalilal* yu'un li sk'anbil Nich'one, **14** ja' ta stojolal ti kolemutik ta skoj pojelale, laj kich'tik pasbel perton li jmultike.^d **15** Li stuke ja' slok'ol li Dios ti mu xvinaj ta k'elele,^e ja' ba'yel laj yich' pasel ta skotol li k'usitike;^f **16** jech oxal ja' ta stojolal ti laj yich' pasel skotol li k'usitik yantik ta vinajele, li k'usitik ta sba balumile, li k'usitik xvinaje, li k'usitik mu xvinaje,^g li chotlebaletik sventa ajvalile, li buch'utik tspasvanik ta mantale, li ajvaliletike xchi'uk li buch'utik oy yabtelike. Ja' ta stojolal xchi'uk ja' sventa ti laj yich' pasel skotol^h li yan k'usitike. **17** Jech xtok, te xa ono'ox oy k'alal ch'abal to'ox skotol li yan k'usitikeⁱ xchi'uk ja' ta stojolal ti vul ta lok'el skotol li yan k'usitike **18** xchi'uk ja' k'o'tem ta jolil yu'un li bek'talil ti ja' li tso'bobaile.^j Li stuke ja' slikebal, ja' ba'yel cha'kuxi ta stojolal animaeetik^k sventa ja' xk'ot ta ba'yel ta skotol li k'usitike; **19** yu'un li Diose lek laj yil ti ts'akaluk skotol ta stojolal li Jesuse,^l **20** jech xtok, ja' ta stojolal ti chcha'ta yav ti k'u yelan xil sbaik xchi'uk Dios skotol li yan k'usitike,^m ja' laj yak' jun o'ontonal ta skoj ti la smal xch'ich'elⁿ ta jtel te sventa vokolile,* chcha'ta yav yu'un manchuk mi ja' li k'usitik oy ta sba balumile o mi ja' li k'usitik oy ta vinajele.

21 Ta meel, nom to'ox oyo-xuk xchi'uk jkontrainvanejoxuk to'ox, yu'un ja' to'ox te avak'oj

1:12 *O «apukulalik; aparteik». 1:13 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. 1:20 *K'elo Glosario, *jtel te' sventa vokolil*.

anopbenik li ta abtelal ti toj chopole, **22** pe la xcha'ta yav yu'un Dios ti k'u yelan xavil abaik xchi'uke, taje ja' ta skoj li sbek'tal Jesus ti chame sventa ch'ul xak'otik, sventa ch'abaluk apaltailik* xchi'uk mu'yukuk chavich' tabel amulik ta stojolal,^a **23** taje ja' no'ox mi jech-o li xch'unel avo'ontonike,^b mi lek-o tsots va'loxuk li ta snakleb nae,^c mi jech-o chapasike, mi mu xavak' abaik ta nikesel^d ta sventa li spatobil o'ontonal ta sventa li lekil a'yejetik laj ava'iike xchi'uk mi laj xa yich' cholbel skotol li k'usitik pasbil ti oy ta yolon vinajele.^e Li lekil a'yejetik taje ja' k'ot ta kabtel ti vo'on Pabloune.^f

24 Xkuxet ko'onton avi ti chkil jvokol ta akojike,^g jech xtok, yakal chkil jvokol jech k'ucha'al li Kristoe, pe sk'an to xkil batel jvokol ta jbek'tal sventa slekilal li sbek'tale^h ti ja' li tsobobbaile.ⁱ **25** Lik'ot ta jtunel yu'un li tsobobball taje, ti laj yak'bun kabtel Dios jech k'ucha'al jun jchabina^j ti ja' sventa alekilalike, ti lek ts'akal ta jcholbe li sk'op Dios **26** ti ja' li k'usi ch'ul ti mukul to'ox sk'oplal^k ta stojolal li k'usitik oy ta balumil ta vo'nee*^l xchi'uk ta stojolal li jayk'ol kuxlejal ta vo'nee. Pe li avie, ak'bat xa yilik li buch'utik ch'ul yu'one,^m **27** yu'un lek laj yil li Dios ti laj yak'be yojtikin jyanlumetik li sk'ulejal smuk'ulal li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplale,ⁿ taje ja' Kristo ti jmoj oy achi'ukike. Jech xtok, li spatobil avo'ontonike ja' ti jmoj chavich' amuk'ulalike.^o **28** Taje ja' li buch'u yakal ta jpukbekutik sk'oplale, skotolik ta jtojobtaskutik xchi'uk ta jchanubtaskutik ta sventa skotol li p'ijilale sventa lekul yijik ta mantal jva'ankutik ta stojolal Dios skotol krixchanoetik ti jmoj oyik xchi'uk Kristoe.^p

1:22 *O «achopolalik». 1:26 *O «k'usitik oy ta vo'nee». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile.

KAP. 1

- a 1Ko 1:8
b Ap 2:10
c 1Ko 3:11
d 1Ko 15:58
Ebr 3:14
e 1Ti 3:16
f Ef 3:8
g Ef 3:1
h Ech 9:16
Flp 3:10
i Ef 1:22, 23
j 1Ko 9:16, 17
k Ef 3:5-7
Ef 5:32
l Lu 8:10
1Ko 2:7
m Ro 16:25, 26
n Ef 3:8, 9
o Ro 8:18
p Ef 4:13

Kolumna 2

- a Flp 4:13

KAP. 2

- b Kol 4:16
c 2Ko 1:6
d Kol 3:14
e 1Ko 2:7
Ef 3:5, 6
f 1Ko 1:30
1Ko 2:16
g 1Ko 14:40
h 1Ko 15:58
Ebr 3:14
i Ef 2:20
Ef 3:17
j Mt 7:24, 25
k Ef 5:20
1Te 5:18
l Ef 5:6
Ebr 13:9
m Kol 1:19

29 Jech oxal, tsots chi-abtej ta melel, kak'ojbe-o yipal ta skoj li koltael chak' ti tsots ch-abtej ta jtojolale.^a

2 Yu'un oy ta ko'onton ti ak'o xavak'ik venta ti tsots tajej ch'ak' persa sventa alekilalike, sventa slekilal li buch'utik te oy ta Laodiseae^b xchi'uk sventa slekilal skotol li buch'utik mu'yuk bu yilojbeikun jsate. **2** Taje ja' sventa xpatbat yo'ontonik^c xchi'uk ti jmojuk tajej oyik ta skoj ti sk'anoj sbaik^d xchi'uk ti oyuk yu'unik skotol li k'ulejal ti ja' li bats'i melel ya'ioobil smelolale sventa xohtikinik lek li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal yu'un Diose, ja' xkaltik, li Kristoe.^e **3** Oy lek sp'ijil xchi'uk xohtikin lek ti xko'olaj k'ucha'al k'ulejal ti nak'bile.^f **4** Ti jech chkalboxuke ja' sventa mu'yukuk buch'u slo'laoxuk ta skoj ti chak'ik ta ch'unel li k'usi chalike. **5** Ak'o mi ch'abal te oyun, te oyoxuk ta ko'onton, xkuxet ko'onton chkil ti lek xcholet k'usi chapasike^g xchi'uk ti staoj-o yav li xch'unel avo'ontonik ta stojolal Kristoe.^h

6 Jech oxal, jech k'ucha'al ach'amojik li Kristo Jesus ti ja' Kajvaltike, jechuk-o me jmoj oyoxuk xchi'uk, **7** ak'o lek avibelik ta stojolal xchi'uk ak'o lek anakle-bik ta stojolal jech k'ucha'al pak'bal na* xchi'uk lekuk-o tsots li xch'unel avo'ontonik/ jech k'ucha'al laj avich'ik chanubtasele. Ak'o vinajuk lek ti chatojik ta vokole.^k

8 K'elo me abaik lek ti mu me buch'u xchukoxuk batel* ta skoj li sp'ijil krixchanoetike xchi'uk ta skoj li lo'lael ti mu k'usi xtun-o' ti ja' li k'usitik nopem xa'i tpsasik krixchanoetik ti ja' li snoben balumile, ma'uk li chanubtasel yu'un Kristoe; **9** yu'un lek ts'akal skotol stalelal Dios ta stojolal li Kristoe.^m **10** Jech oxal,

2:3 *O «mukbile». 2:7 *O «pak' na; k'al na; ch'ut na». 2:8 *O «stsakoxuk batel k'ucha'al sve'el».

ataojik xa skotol ta stojolal ti ja' jolil yu'un skotol ajvalil xchi'uk li buch'utik oy yabtele.^a **11** Ja' yu'un, laj avich'ik sirkunsision* sventa lek xavil abaik xchi'uk, pe ma'uk li sirkunsision ti ta sk'ob no'ox krixchano chich' ak'ele, mo'oj, ja'o k'alal la ajip la atenik komel li abek'talike.^b Taje ja' li sirkunsision chich'ik li yajtunel-tak Kristoe.^c **12** Yu'un li vo'oxuke jmoj laj avich'ik mukel xchi'uk Kristo, taje ja' ta sventa li ich'vo' yu'une.^d Ta skoj ti jmoj oyoxuk xchi'uke xchi'uk ta skoj ti oy xch'unel avo'ontonik ta stojolal li k'usitik ta smeltsan ta sju'el li Diose, jmoj laj avich'ik totseltikel.^e Jech, li Diose la xcha'kuxes li Kristoe.^f

13 Jech xtok, ak'o mi chame-moxuk to'ox ta sventa li amulike xchi'uk manchuk mi mu'yuk avich'ojik sirkunsision ta abek'talik, li Diose jmoj laj yak' kuxianik xchi'uk li Kristoe.^g Ta slekil yo'ontan la spas perton skotol li jmutike.^h **14** xchi'uk la stup' li vun ts'ibabil ta sk'ob krixchanoetik' ti ja' te ts'ibabil li mantaletike/ xchi'uk ti skontrainojutik to'oxe.^k La slok'es ta be k'alal la sbaj ta laux ta jtel te' sventa vokolile.^l **15** La stsal ta j-ech'el li ajvaliletik xchi'uk li buch'utik oy yabtele, laj yak' ta ilel ta stojolal skotol krixchanoetik sventa chak' ta ilel ti tsalbilik xae^m xchi'uk laj yik' batel k'ucha'al jchukeletik ta skoj taje.*

16 Jech oxal, mu me buch'u xchapanoxuk ta sventa li k'usi chalajesike xchi'uk ta sventa li k'usi chavuch'ikeⁿ o ta sventa li xchabiel k'ine o mi ja' ta sventa li xchabiel ach' lunae^o o mi ja' ta sventa li xchabiel savadoe.^p **17** Taje ja' snak'obal li k'usi chtale,^q pe ja' yu'un Kristo li k'usi

2:11 *K'elo Glosario, sirkunsision.
2:14 *K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil.
2:15 *O ja' van sk'oplal «li Kristoe».
2:16 *O «ach' ue».

KAP. 2

- a Ef 1:20, 21
1Pe 3:22
b Ro 6:6
c Ro 2:29
Flp 3:3
d Ro 6:4
e Ef 2:6
Kol 3:1
f Ech 2:24
Ef 1:19, 20
g Ef 2:1, 5
h Ech 2:38
i Eks 34:27
Dt 31:24-26
Ebr 7:18
j Ef 2:14, 15
k Ro 7:10
Gal 3:10
l Gal 3:13
Ebr 9:15
1Pe 2:24
m 1Jn 5:4
Ap 3:21
n Ro 14:3, 17
o Si 81:3
p Ro 14:6
q Ebr 8:5
Ebr 10:1

Kolumna 2

- a Jn 14:6
Ebr 9:11, 12
b Flp 3:14
c Ef 1:22, 23
d Ef 2:21
Ef 4:16
e Gal 4:3
Kol 2:8
f Ef 2:15
Kol 2:14
g Mt 15:9
h 1Ti 4:3

KAP. 3

- i Ef 2:6
j Si 110:1
1Pe 3:22
k Flp 3:20
Flp 4:8
1Pe 1:13
l 1Jn 2:15

melele.^a **18** Mu me smak amonik^b li buch'u lek chil ti bi-k'it chak' sba ta alele xchi'uk ti jech ch-ich'van ta muk' k'ucha'al ch-ich'vanik ta muk' li anjeltike. Li krixchanoetik taje «tstsak lek yavilik»^c ta skoj li k'usi yiloje xchi'uk mu'yuk srasonal ti xtoyet taje ta skoj ti jpsasmulil krixchano, **19** li stuke mu'yuk bu lek te nap'al ta stojolal li jolile,^c li jolil taje ja' chak'be li k'usi chtun yu'un sjnun li bek'talile xchi'uk ti lek snitanoj sba ta sventa li sts'akaliltake xchi'uk ta sventa li xch'uxuviltake xchi'uk ti jech chch'i-o batel ta sventa li Diose.^d

20 Mi yu'un jmoj lachamik xchi'uk Kristo ta sventa li snopben balumile,^e z'ku yu'un jech to kuxuloxuk k'ucha'al balumil k'alal jech-o chach'unik li mantaletik li'e.^f **21** «Mu xapikik, mu xapasik preva mi ja'uk xajaxilanik» ti xie? **22** Yu'un skotol li k'usitik taje chljaj sk'oplal k'alal chich' tunesele, smantal no'ox krixchanoetik xchi'uk yak'oj no'ox ta chanel stukik.^g **23** Skotol li k'usitik taje ja' jech ti k'u yelan tsk'an chich' ta muk' Dios stuk li jun krixchano, bik'it chak' sba yilel xchi'uk tsots chak'be svokol li sbek'tale,^h p'ijjal yilel skotol li k'usitik taje, pe mu'yuk sbalil sventa spajes li k'usi tsk'an sbek'tale.

3 Ja' yu'un, mi laj avich'ik cha'kuxesel xchi'uk li Kristoe,ⁱ ja'uk me xasa'ik-o li k'usitik te oy ta ak'ol ti bu chotol ta sbats'ik'ob Dios li Kristoe.^j **2** Teuk me oy-o anopbenik ta sventa li k'usitik ta ak'ole,^k ma'uk ta sventa li k'usitik oy ta sba balumile.^l **3** Yu'un lachamik li vo'oxuke xchi'uk laj xa yich' Kejel* akuxlejalik ta stojolal Kristo ti jech la sk'an yo'ontan Diose. **4** K'alal mi laj yich'

2:18 *Li k'usi oy ta komiyae ja' jech chalik li buch'utik oy k'usi nopem xa'i tspacek li ta jech'e relijione. 3:3 *O «na-k'el».

ak'el ta ilel li Kristo ti ja' jkuxlejaltike,^a ja' jech jmoj chavich'ik ak'el ta ilel xchi'uk ek ti jmoj amuk'ulal chak'otike.^b

5 Jech oxal, milik li sts'akbenaltak abek'talik^c ti ja' no'ox sven-ta sba balumile: ta sventa li mulivajele,^{*} li k'usitik ibal sbae,[†] ti oy tajej ta avo'ontonik chachi'invanik ta vayeje,^d ti chopol k'usi tsk'an avo'ontonike xchi'uk li pich'o'ontonal ti ja' yich'el ta muk'santoe. **6** Chtal sk'ak'al yo'on-ton Dios ta skoj li k'usitik taje. **7** Taje ja' to'ox jech nopem xava'iik spasel^{*} li ta akuxlejalik eke.^e **8** Pe li avie, sk'an xajipik lok'el skotol li'e: ti chavilta abaike, li sk'ak'al avo'ontonike, li achoplejalike,^f ti chachopol k'opta abaike^g xchi'uk li bol k'op^h chlok' ta aveike. **9** Mu me xajutbe abaik k'op^{*} ta jujuntal.ⁱ Lok'ik li amol talelalik^j ta skoj li k'usi nopem xava'iik spasele, **10** ja' lapik li ach' tale-lale,^k yu'un yakal ch-ach'ub batel ta skoj li lekil vojtkinobile sventa jech ch'ot k'ucha'al slok'ol li bu-ch'u ta spase,^l **11** ti bu ch'abal jgresia mi ja'uk judae, ti mu'yuk sk'oplal mi ich'bil sirkunsision^{*} o mi mu'yuk, ch'abal jyanlum, ch'abal j-esita,[†] ch'abal mosoil xchi'uk ch'abal buch'u kolek; yu'un te tsakal sk'oplal skotol ta stojal Kristo xchi'uk sventainojutik.^m

12 Ja' yu'un, ti t'ujbiloxukⁿ yu'un Dios, ti ch'uloxuk xchi'uk ti k'anbiloxuke lapik me li smuk'ul xk'uxul avo'ontonike,^o li slekil avo'ontonike, ti bik'it chavak' abaike,^{†p} ti manxouxokuxe^q xchi'uk oyuk me smael avu'unik.^r **13** Jechuk-o me ts'ikbo abaik ta jujuntal xchi'uk mu me

3:5 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. **3:7** *O «nopem xava'i chaxanavik». **3:9** *O «xanopbe abaik k'op». **3:11** *K'elo Glosario, *sirkunsision*. [†]Li «j-esita» xie ja' chalbe sk'oplal jun krixchano ti mu k'usi sna' o ti mu k'usi xojtikine. **3:12** *O «ti bik'it chavak' abaik ta anopbenike».

KAP. 3

- a Jn 11:25
b 1Ko 15:42, 43
c Mr 9:43
Gal 5:24
d 1Ko 6:18
Ef 5:3
e 1Ko 6:9-11
Ef 2:3
Tit 3:3
f 1Pe 2:1
g Ef 4:31
h Ef 5:3, 4
i Ef 4:25
Ap 21:8
j Ef 4:22
k Ro 12:2
Ef 4:24
l Je 1:26, 27
1Pe 1:16
m Gal 3:28
n 1Pe 2:9
o Flp 2:1, 2
p Ro 12:16
q Tit 3:2
r Ef 4:1, 2
1Te 5:14

Kolumna 2

- a Pr 19:11
Ef 4:32
1Pe 4:8
b Mt 18:15
c Mt 6:14
Mr 11:25
d 1Jn 3:23
e 1Ko 13:4-7
f Jn 14:27
Flp 4:7
g 1Ko 14:26
h Ef 5:19
i 1Ko 10:31
j Ef 5:22
1Pe 3:1
k Ef 5:25
1Pe 3:7
l Ef 4:31
m Pr 6:20
Lu 2:51
Ef 6:1
n Ef 6:4
o Ef 6:5, 6
Tit 2:9
1Pe 2:18

xajalanbe abaik ta jujuntal ti chapasbe abaik pertone^a ak'o mi oy buch'u tsa' smul ta atojolalik.^b Jech k'ucha'al mu'yuk la sjalanboxuk perton li Jeovae,^{*} jech me sk'an xapasik ek.^c **14** Pe ma'uk no'ox skotol taje, lapik me li k'an-nelal xtoko,^d yu'un ja' bats'i jpas-vanej ta jun.^e

15 Jech xtoko, ja'uk ak'o sven-tain avo'ontonik li jun o'ontonal yu'un Kristoe,^f yu'un jun no'ox abek'talik laj avich'ik takel ta ik'el ta sventa li jun o'ontonal taje xchi'uk tojik ta vokol. **16** Oyuk ta atojolalik skotol li sk'ulejal sp'ijjal sk'op Kristoe. Jechuk-o xachanubtas abaik xchi'uk jechuk-o xapatbe aba avo'ontonik[†] ta jujuntal ta salmoetik,^g ta sk'upil k'optael Dios, ta k'ejimoetik sventa yich'obil ta muk' Dios, ta k'ejimoetik sven-ta xich' tojel ta vokol xchi'uk k'e-jintaik ta avo'ontonik li Jeovae.^{†h} **17** Skotol li k'usitik chavalik o chapasike pasik skotol ta sbi li Kajvaltik Jesuse xchi'uk ja' ta stojal albeik kolijal li Jtotik Diose.ⁱ

18 Ajnilaetik, ich'o me ta muk' amalalik,^j yu'un k'upil sba chil li Kajvaltike. **19** Malaliletik, jechuk-o me xak'an avajnik^k xchi'uk mu me xk'ak'etuk tajej avo'ontonik^{*} ta stojolalik.^l **20** Alab nich'nabiletik, ch'unbo me smantal atos amek' ta k'usiuk no'ox,^m yu'un k'upil sba ta stojolal li Kajvaltike. **21** Totiletik, mu me xasabeik sk'ak'al yo'onton^{*} anich'nabikⁿ sventa mu xchibaj yo'ontonik. **22** Mosoiletik, ch'unbeik skotol smantal li krixchanoetik ti ja' avajvalike,^o pe ma'uk no'ox k'alal sk'eloxuk sventa lek xa xiloxuk li krixchanoetike, mo'oj, ja' lek paso ta sjunul avo'ontonik xchi'uk xi'taik^{*}

3:13, 16 *K'elo Apendise A5. **3:16** *O «xap'ijubtas abaik». **3:19** *O «mu me tsotsuk atalelalik». **3:21** *O «mu me xasabeik sjol». **3:22** *K'elo Glosario, *xi'tael Dios*.

me Jeova* ti jech chapasike. **23** K'usiuk no'ox ti yakal chapasike pasik ta sjunul avo'ontonik[#] ta sventa Jeova, ^{23a} ma'uk ta sventa krixchanoetik, **24** yu'un ana'ojik ti ja' ta stojolal Jeova* ti chavich' arextoik[#] jech k'ucha'al matanale.^b Tunanik ta mosoil ta stojolal li Ajvalil ti ja' li Kristoe. **25** Ta melel, li buch'u tspas k'usi mu'yuk tuk'e chich' ak'bel stolol ta skoj li k'usi mu'yuk tuk' la spase,^c yu'un mu sna' xt'ujvan li Diose.^d

4 Vo'oxuk ti yajvaloxuk mosoiletike, tuk'uk me xchi'uk jech me xapasbeik ti k'u yelan sta-o li amosoike, yu'un ana'ojik ti oy Avajalik ta vinajel eke.^e

2 Pasilanik-o me orasion^f xchi'uk jechuk-o me vik'il asatik ta spasel sventa xatojik ta vokol.^g **3** Pasik me orasion ta jtolalokutik ek^h sventa sjambunkutik ti' na Dios yo' jcholkutik batel li sk'ope xchi'uk xkalkutik batel li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal ta sventa li Kristo ti ja' ta skoj ti tik'ilun ta chukeleⁱ **4** sventa lek jamal xkal batel jech k'ucha'al sk'an xkale.

5 Jechuk-o me p'ijanik ta stojolal li buch'utik mu'yuk oyik ta tsobobbaile, lek me xatunesik li jujun k'ak'al chjelav avu'unike.^{23j}

6 Skotoluk me ora oyuk lek smuil li ak'opojelike, oyuk me lek yats'amil^k sventa xana'ik k'u yelan chatak'beik li jujun krixchano.^l

7 Li Tikiko^m ti ja' jk'anbil ermano ti tuk' chtun xchi'uk ti ja' jchi'il ta mosoil ta sventa li Kajvaltike ja' chak' ana'ik skotol li k'usitik ta jnuptane. **8** Ta jtakboxuk tadel sventa xana'ik k'u kelankutik sventa spatboxuk avo'ontonik. **9** Jmoy ta jtak tadel xchi'uk Onesimoⁿ ti tuk' ya-

3:22-24 *K'elo Apendise A5. **3:23** *Li ta griego k'ope ja' *psykje*. K'elo Glosario, *psykje*. **3:24** *O «apukulalik; apar-teik». **4:5** *Literal «manik me li yorail ak'bile».

KAP. 3

a Lu 10:27
Ro 12:11

b Ef 6:8
1Pe 1:3, 4

c Ro 2:6
Gal 6:7

d Ro 2:11
1Pe 1:17

KAP. 4

e Ef 6:9

f Lu 18:1
Ro 12:12
Ef 6:18

g Kol 3:15
1Te 5:18

h Ro 15:30

i Ef 6:19, 20
Flp 1:7

j Ef 5:15, 16

k Mt 5:13
Mr 9:50

l 1Pe 3:15

m Ef 6:21, 22

n Flm 10

Kolumna 2

a Ech 19:29
Ech 20:4
Ech 27:2

b Ech 12:12
Ech 15:37
Flm 23, 24

c Ro 15:7

d Kol 1:7, 8

e Lu 1:3
Ech 1:1

f Flm 23, 24

g Ro 16:5
1Ko 16:19

h 1Te 5:27

i Flm 1, 2

j 2Te 3:17

k Flp 1:7
Flm 9

k'oj sba xchi'uk ti ja' jk'anbil ermanoe, ti ja' ono'ox achi'ilike, ja' chalboxuk skotol li k'usitik yakal chk'ot ta pasel li'e.

10 Li Aristarko^a ti ja' jchi'il ta chukele chabanukoxuk la chal, jech chal ek li Markos^b ti ja' sprimo Bernabee (ti laj avich'ik albel mantal ti ak'o lekuk xach'amik^c mi oy bat sk'eloxuke) **11** xchi'uk Jesus ti Justo sbi ti yich'oj sirkunsision[#] eke. Ja'ik no'ox jchi'il-tak ta abtel ta sventa li Ajvalilal[#] yu'un Diose xchi'uk ja' tspatbeikun tajek ko'onton.^d **12** Li Epafras^d ti ja' smoso Kristo Jesus ti ja' ono'ox achi'ilike chabanukoxuk la chal. Yak'ojbe tajek yipal ta spasel orasion ta atojolalik sventa lekuk va'aloxuk xchi'uk sventa lekuk ach'unojik skotol li k'usi ts'kan yo'ontal Diose. **13** Yu'un vo'on chkalbe sk'oplal ti yak'oj tajek persa ta atojolalike, ta stojolal li buch'utik oyik ta Laodiseae xchi'uk li buch'utik oyik ta Ierapolise.

14 Chabanukoxuk la chal li Lukas^e ti ja' k'anbil doktore xchi'uk jech chal ek li Demase.^f

15 Chabanuk xavalbeik li ermanoetik ti te oyik ta Laodiseae xchi'uk li ermana Ninfa xchi'uk li tsobobbail ti te tstsob sbaik ta snae.^g **16** Mi laj xa ox ak'elik li karta li'e, chapo ak'opik sventa xich' k'elel ek^h li ta tsobobbail te ta Laodiseae xchi'uk sventa xak'elbeik li skartaik la jtakbeik batel eke. **17** Jech xtok, xi xavalbeik li Arkipoe:ⁱ «Jechuk-o me xatuk'ulan lek li abtelal la ach'am ta stojolal Kajvaltik sventa jechuk xapas batele».

18 Vo'on Pabloun, chabanukoxuk, vo'on la jts'iba ta jk'ob jtuk ti jech chkalboxuke.^j Teuk me ta ajolik ti tik'ilun ta chukele.^k Teuk me oyuk ta atojolalik li slekil yut-sil o'ontonale.

4:11 *K'elo Glosario, *sirkunsision*. #K'elo Glosario, *ajvalilal*. ^aO «ja' tstsatsubatsbeikun ko'onton».

TESALONISENSES

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 K'opoj batel (1)
Stojbel ta vokol xch'unel yo'onton
tsobobbail ta Tesalonika (2-10)</p> <p>2 Yabteltak Pablo ta Tesalonika (1-12)
La xch'amik sk'op Dios
li jtesalonikaetike (13-16)
Oy ta yo'onton chbat sk'el
jtesalonikaetik li Pabloe (17-20)</p> <p>3 Mu xa sts'ik yu'un laj ya'i ta
Atenas li Pabloe (1-5)
Lek k'usi k'ot yal li Timoteoe (6-10)
Orasion sventa jtesalonikaetik (11-13)</p> <p>4 P'ijubtasel ta sventa li mulivajele (1-8)
Mas to me xak'an abaik ta jujuntal (9-12)</p> | <p>«Ja' no'ox ak'o ta avo'ontonik
li k'usi sk'an pasel avu'unike» (11)
«Ba'yel chich'ik cha'kuxesel li buch'utik
chamemik ti ja'ik yajts'aklomtak
Kristoe» (13-18)</p> <p>5 Chtal li sk'ak'alil Jeovae (1-5)
«jJun ko'ontontik xchi'uk mu'yuk
k'usi chixi'o!» (3)
«Julavemukutik-o xchi'uk jk'el
me jbatik lek» (6-11)
Mantaletik (12-24)
Stsutseb lo'il (25-28)</p> |
|---|--|

1 Vo'on Pablo xchi'uk Silvano^a xchi'uk Timoteo,^b ja' sventa li tsobobbail ta Tesalonika ti jmoj oyik xchi'uk li Jtotik Diose xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe:

Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik.

2 Skotol ora ta jtjobekutik ta vokol Dios k'alal ta jpaskutik tal orasion ta atojolalike,^c **3** yu'un mu xch'ay jutebuk ta jolkutik ti tuk' li avabtelike, li k'usitik chapasik ta skoj ti chak'anvanike xchi'uk ti kuchem avu'unik ta skoj ti apatoj avo'ontonik^d ta stojolal Kajvaltik Jesukristo ta yeloval li Jdiostik ti ja' Jtotike. **4** Ermanoetik, jna'ojkutik ti ja' la st'ujoyuk li Dios ti sk'anojoxuke, **5** yu'un ma'uk no'ox jech' lo'il k'ot li lekil a'yejetik ta jcholkutike, yu'un ta ju'elal k'ot, ta ch'ul espiritu xchi'uk ta sjunol o'ontonal. Ana'ojik lek k'u yelan la jpas jbakutik sventa alekilalik.

1:1 *Silas sbi xtok.

KAP. 1

a Ech 15:22
1Pe 5:12

b Ech 16:1, 2

c 2Te 1:11, 12

d 1Pe 1:3, 4

Kolumna 2

a 1Ko 11:1
Flp 3:17
2Te 3:9

b 1Pe 2:21

c 1Te 2:14

d 2Te 1:4

e 1Ko 10:14
1Ko 12:2
Gal 4:8
1Jn 5:21

f Ech 1:10, 11
Tit 2:13

6 Jech xtok, la achanik li k'usi la jpaskutike^a xchi'uk la achanbeik li Kajvaltike,^b yu'un tsots tajej avokolik^c k'alal la ach'amik li sk'op Diose, pe xkuxet no'ox avo'ontonik xtok ti ja' chak' li ch'ul espiritue, **7** ja' yu'un lek ta chanel atalelalik laj yilik skotol li jch'unolajeletik ta Masedonia xchi'uk ta Akayae.

8 Ta melez, yu'un ma'uk no'ox ti vinajem batel tajej sk'oplal avu'unik ta Masedonia xchi'uk ta Akaya li sk'op Jeovae,^{*} yu'un ta buyuk no'ox pukem batel sk'oplal^d li xch'unel avo'ontonik ta stojolal Diose, jech oxal mu k'usi stak' xkalkutik. **9** Yu'un yakal chalik-o batel ti k'u yelan ba'yel la jtaotkutik ta k'oponel akotolik xchi'uk ti k'u yelan lik ap'ajik li asantoike^e sventa xlik avich'ik ta muk' li Dios yo' xatunik ta smoso li jun no'ox kuxul melez Diose. **10** Chalix xtok ti chamalabeik li Xnich'on chlik tal ta vinajele,^f ja'

1:8 *K'elo Apendise A5.

li buch'u la xcha'kuxese, ja' xkal-tik, li Jesus ti ja' tskoltautik li ta sk'ak'al o'ontonal chtale.^a

2 Kermanotak, ana'ojik ta me-
 lel ti mu jech'euk no'ox ti ay jvu-
 la'notkutike.^b **2** Yu'un ana'ojik
 ti k'alal laj kil jvokolkutik ta sba
 veltae xchi'uk k'alal k'exlal sba
 k'u yelan laj kich'kutik ilbajinel
 ta Filipose,^c la jta stsatsal ko'on-
 tonkutik* ta stojolal Jdioskutik
 sventa xkalbotkutik ava'iik li le-
 kil a'yejetik sventa Diose^d ak'o
 mi oy ep buch'u chkontrainvan.[#]
3 Yu'un li tojobjtasel chkak'kuti-
 ke ma'uk likem tal ta paltail,* ta
 k'usi ibal sba[#] mi ja'uk ta lo'lael,
 4 mo'oj, ti k'u yelan lek laj yi-
 lunkutik Dios sventa la sk'uban-
 bunkutik li lekil a'yejetike ja' jech
 chik'opojkutik, pe ma'uk sventa
 lekuk xil krixchanoetik, ja' sven-
 ta lekuk xil Dios ti ja' li buch'u
 tsk'el ko'ontonkutike.^e

5 Xana'ik ti mu yu'unuk lek xa
 smuil jk'opojelkutik la jpas jba-
 kutik mi ja'uk bu lilo'lavanku-
 tik ta sventa li pich' o'ontona-
 le,^f jja' testigo li Diose! **6** Jech
 xtok, ma'uk yakal ta jsa'kutik ti
 ak'o yich'unkutik ta muk' li krix-
 chanoetike mi ja'uk ti ak'o xavi-
 ch'unkutik ta muk' eke xchi'uk ti
 ak'o yich'unkutik ta muk' li yan-
 tike ak'o mi xu' van xkak'kutik
 avikatsik jechuk ta skoj ti yajtak-
 bolunkutik Kristoe.^g **7** Pe mu
 jechuk, yu'un li k'usi la jpasku-
 tike ja' ti lek no'ox ko'ontonku-
 tik ta atojolalik jech k'ucha'al lek
 chk'uxubin k'alal tsts'ites yalab li
 jun me'ile. **8** Ja' yu'un, ta skoj
 ti k'uxoxuk ta ko'ontonkutike,
 ximuyubajkutik la jcholbotkutik
 ava'iik li lekil a'yejetike, pe ma'uk
 no'ox taje, yu'un laj kak' jkuxle-
 jalkutik*^h xtok ta skoj ti k'anbilo-
 xuk ku'unkutike.ⁱ

2:2 *O «yip ko'ontonkutik». #O ja' van
 sk'opla «ak'o mi oy tsakbail ta k'op».
 2:3 *O «chopolil». #K'elo Glosario,
 ibal sba. 2:8 *Li ta griego k'ope ja'
 psykje. K'elo Glosario, psykje.

KAP. 1

a 1Te 5:2
 2Pe 3:12

KAP. 2

b Ech 17:1, 4

c Ech 16:12
 Ech 16:22-24

d Ech 17:1, 2

e Pr 17:3
 Jer 11:20

f Ech 20:33

g 2Ko 11:9
 2Te 3:8, 10

h Jn 15:13

i Jn 13:35

Kolumna 2

a Ech 18:3
 Ech 20:34
 2Ko 11:9
 2Te 3:8, 10

b Ech 20:31

c 1Ko 4:15

d Ef 4:1
 Kol 1:10
 1Pe 1:15

e Lu 22:28-30

f 1Pe 5:10

g 1Te 1:2, 3

h Ech 17:5

i Ech 2:22, 23
 Ech 7:52

j Mt 23:34

k Lu 11:52
 Ech 13:49, 50

9 Kermanotak, ana'ojik ta me-
 lel li kabtelkutike xchi'uk ti
 tsots laj kil jvokolkutike. Ta k'a-
 k'al ak'obal li-abtejkutik sventa
 mu xik'otkutik k'ucha'al alal ika-
 tsil ta atojolalik^a k'alal la jchol-
 botkutik li lekil a'yejetik ta
 sventa Diose. **10** Vo'oxuk testi-
 gooxuk, ja' testigo ek li Dios ti
 tuk' taje ko'ontonkutike, ti tu-
 k'unkutik xchi'uk ti mu'yuk la jsa'
 jmulkutik ta atojolalik ti jch'u-
 nolajeloxuke. **11** Ana'ojik lek ti
 jech-o laj kalbotkutik mantale,
 ti la jtsatsubtasotkutik xchi'uk
 ti la tojobjtasotkutik ta jujuntal^b
 jech k'ucha'al tspasbe xnich'nab
 li jun totile^c **12** sventa jechuk-o
 lek xapas abaik ta stojolal Dios^d
 ti ja' tstakoxuk ta ik'el ta sventa
 Ajvalilal*^e yu'un xchi'uk ta sven-
 ta li smuk'ulale.^f

13 Ja' yu'un, ta me-
 lel mu xkik-
 ta jbakutik ta stojbel ta vokol
 Dios^g ek, yu'un la ach'amik k'a-
 lal la jcholbotkutik li sk'op Dio-
 se, pe mu jechuk la ach'amik k'u-
 cha'al sk'op krixchanoetik, yu'un
 jech la ach'amik ti k'u ono'ox
 yelan ta melele, ti ja' sk'op Dio-
 se xchi'uk ti ja' yakal ch-abtej
 ta atojolalik ti jch'unolajeloxuke.
14 Yu'un li vo'oxuke, kermano-
 tak, la achanbeik k'usi tspasik li
 stsobobbailtak Dios ti jmoj oyik
 xchi'uk Kristo Jesus ti te oyik
 ta Judeae, yu'un laj avil avoko-
 lik ek ta stojolal li ach'ililik ta alu-
 malik^h jech k'ucha'al yakal chil
 svokolik ta stojolal li jdaetike,
15 yu'un k'alal to ta Kajvaltik Je-
 sus la smilikⁱ xchi'uk la smilik li
 j-alk'opetike xchi'uk la skonrai-
 nunkutik ek.^j Jech xtok, mu'yuk
 tslekubtasbeik yo'onton li Diose,
 ja' no'ox tskontrainik li k'usi ja'
 sventa slekilal krixchanoetike,
16 yu'un tsk'an taje tspasjesun-
 kutik ti ak'o mu jchi'unkutik ta
 lo'il li jyanlumetik sventa xkoli-
 ke.^k Skotol ora toj ep tspas smu-
 lik k'alal jech tspasike. Pe te

2:12 *K'elo Glosario, ajvalilal.

xa k'otem ta stojalalik li sk'ak'al yo'onton Diose.^a

17 K'alal ch'akalunkutik jayibuk no'ox k'ak'al* ta atojolalike, kermanotak, manchuk mi ch'abal te oyunkutik, li' oyoxuk ta ko'ontonkutike. Ta skoj ti oyoxuk tajak ta ko'ontonkutike, laj kak'kutik tajak persa sventa xbat jk'elotkutik.[#] **18** Ja' yu'un, oyox ta ko'ontonkutik chbat jk'elotkutik; jech, vo'on Pablo ti laj kak' persa li ta sba veltae xchi'uk li ta xchibal veltae, pe la smakunkutik ta be li Satanase. **19** ĆK'usi ja' li spatobil ko'ontonkutike, li xkuxetel ko'ontonkutike xchi'uk li jkoronakutik ta muyubajel ta yeloval li Kajvaltik Jesus k'alal li' xa oye? ĆMi mu ja'uk li vo'oxuk ta melele?^b **20** Ta melel, ja' k'otemoxuk ta jmuk'ulalkutik xchi'uk ta xkuxetel ko'ontonkutik.

3 Ja' yu'un, k'alal mu xa sts'ik laj ka'ikutike, la jnopkutik ti ja' mas lek ti te xikom jtukutik ta Atenase;^c **2** va'un la jtak-kutik tael li ermano Timoteo^d ti chtun ta stojalal Dios* ta sventa li lekil a'yejetik ti chalbe sk'oplal Kristoe yo' stsatsubtas avo'ontonik xchi'uk spatboxuk avo'ontonik sventa li xch'unel avo'ontonike **3** yo' mu'yukuk buch'u xljaj ta lilibel* xch'unel yo'onton avu'unik ta skoj li tsatsal vokoliletike. Yu'un ana'ojik lek ti persa ono'ox chkiltik li vokoliletik taje.^e **4** Yu'un k'alal te to'ox jchi'ukotkutike, chkalkutik ono'ox ti chkil jvokoltike, taje ja' jech k'otem ta pasel jech k'ucha'al ana'ojik leke.^f **5** Ja' yu'un, k'alal mu xa sts'ik ku'un laj ka'ie, la jtakboxuk tael sventa jna' mi tuk' oyoxuk,^g yu'un naka me slo'laoux li J-ak'vanej ta prevae,^h va'un ja' jech mu'yuk sbalil chk'ot li kabtelkutike.

2:17 *O «chkil jvokolkutik». #Literal «jk'elkutik asatik». 3:2 *O ja' van sk'oplal «ti chchi'in ta abtel Dios». 3:3 *Literal «yuk'ilanbel».

KAP. 2

a Ro 1:18

b 1Te 5:23
2Te 1:4

KAP. 3

c Ech 17:15

d Ech 16:1, 2
Ro 16:21
1Ko 16:10e Ech 14:22
1Ko 4:9
1Pe 2:21

f 1Te 2:14

g 1Te 3:2

h Mt 4:3
2Ko 11:3

Kolumna 2

a Ech 18:5

b 2Te 1:4

c 2Te 1:3

d 1Te 4:9
2Te 1:3

e 1Ko 1:8

f 1Te 2:19
1Te 5:23
2Te 2:1, 2

KAP. 4

g Kol 1:10
1Pe 2:12

6 Pe li Timoteoe ja' to vul ti bu oyunkutik ti te lik tael ti bu oyoxuke,^a laj yalbunkutik ti tuk' oyoxuke xchi'uk ti lek k'anvanemoxuke. Jech xtok, laj yalbunkutik ti skotol ora chavulesunkutik ta ajolike xchi'uk ti oy ta avo'onton chak'elunkutik jech k'ucha'al oy ta ko'ontonkutik ta jk'elotkutik eke. **7** Ja' yu'un, kermanotak, ta skotol li k'usi chak' yatel ko'ontonkutike* xchi'uk ta skotol li k'usi chak' tsots jvokolkutike, te jtaoj spatobil ko'ontonkutik ta atojolalik xchi'uk tpat ko'ontonkutik ta skoj ti tuk' avak'oj abaik.^b **8** Ja' yu'un, xkuxet to balumil chka'ikutik* ta skoj ti tuk'-o avak'oj abaik ta stojal li Kajvaltike. **9** Ta melel, ta jtobekutik ta vokol Dios ta atojolalik, yu'un xkuxet tajak ko'ontonkutik avu'unik. **10** Ta k'ak'al ak'obal ta jpaskutik orasion ta sjunul ko'ontonkutik sventa xu' jk'elkutik asatik xchi'uk ti jkol-taotkutik ta sventa li k'usi chtun avu'unik yo' stsatsub li xch'unel avo'ontonike.^c

11 Li avi une, ak'o sjam jbekutik li Jdiostik ti ja' Jtotik xtoko xchi'uk li Kajvaltik Jesus sventa xbat jk'elotkutike. **12** Jech xtok, ak'o yepajesboxuk k'anelal li Kajvaltike, jech, ak'o epajuk ta jujuntal avu'unik li k'anelale^d xchi'uk ak'o epajuk ek ta stojalal skotol yantik jech k'ucha'al ta jpaskutik ta atojolalik eke **13** sventa staojuk yav avo'ontonik yu'un, sventa ch'abaluk amulik xchi'uk sventa ch'ulukoxuk ta yeloval li Jdiostik^e xchi'uk li Jtotik k'alal li' xa oy li Kajvaltik Jesus xchi'uk skotol li buch'utik ch'ul yu'une.^f

4 Ta slajebe, kermanotak, jech k'ucha'al laj kalbotkutik mantal ta sventa ti k'u yelan sk'an oyoxuk yo' lek chilouxuk li Diose,^g jech k'ucha'al yakal chapasi-

3:7 *Literal «li k'usi chtun ku'unlutike». 3:8 *Literal «likuxikutik».

ke, ta jk'ubanbotkutik xchi'uk ta jk'anbotkutik vokol ta stojolal Kajvaltik Jesus ti mas to me lek xapasik-o batele. **2** Yu'un ana'ojik li mantaletik laj kak'botkutik ta sventa li Kajvaltik Jesuse.

3 Li'e ja' li k'usi tsk'an yo'onton Diose: ti ch'ulukoxuke^a xchi'uk ti xapajes abaik ta sventa li mulivajele.^{*b} **4** Ta jujuntal chanik k'uxi chapajes abek'talik^c sventa lekuk ch'ul^d xchi'uk sventa ich'biluk ta muk' xk'ot. **5** Mu me xpich'etuk tajek avo'ontonik yu'un li ch'inejbail ta vayel ti solet mu'yuk spajeb^e jech k'ucha'al tspacek li jyanlumetik ti mu xojtikinik Diose.^f **6** Mu me buch'u junukal chak'be svokol xchi'uk chilbajin junuk yermano ta skoj taje, yu'un chak' kastigo Jeova* ta skoj skotal li k'usitik taje jech k'ucha'al laj xa ono'ox kalbotkutik xchi'uk ti tsots xa ono'ox la jpijubtasotkutike. **7** Yu'un ma'uk ta sventa k'usi ibal sba* la stakutik ta ik'el li Diose, ja' ta sventa li k'usi ch'ule.^g **8** Ja' yu'un, li vinik ti mu x-ich'van ta muk'e, ma'uk mu xich' ta muk' li jun krixchanoe, ja' mu'yuk chich' ta muk' li Dios^h ti ja' chak'boxuk li ch'ul espirite.ⁱ

9 Pe ta sventa ti chak'an achilik ta ch'unolajel jech k'ucha'al sk'anoj sbaik ta jujuntal li buch'utik xchi'il sbaik ta vok'ele,^j mu xa persauk ti ta jts'ibaboxuk tale, yu'un xchanubtasojoxuk Dios ti ak'o xak'an abaik ta jujuntale;^k **10** ta melel, jech ono'ox yakal chapasik ta stojolal skotal li ermanoetik ta sjunul Masedoniae. Pe ta jk'anbotkutik vokol, ermanoetik, ti mas to me lek ts'akal xapasik-o batele. **11** Ak'ik me persa sventa jun avo'onton' xa-

4:3 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. **4:6, 15; 5:2** *K'elo Apendise A5. **4:7** *K'elo Glosario, *ibal sba*.

KAP. 4

- a Jn 17:19
Ef 5:25-27
2Te 2:13
1Pe 1:15, 16
- b Ef 5:3
- c Kol 3:5
2Ti 2:22
- d Ro 6:19
- e 1Ko 6:18
Ef 5:5
- f Sl 79:6
Ef 4:17, 19
1Pe 4:3
- g Ebr 12:14
1Pe 1:15, 16
- h 1Ko 6:18, 19
- i 1Jn 3:24
- j Ro 12:10
- k Jn 13:34, 35
1Pe 1:22
1Jn 4:21
- l 2Te 3:11, 12

Kolumna 2

- a 1Pe 4:15
- b 1Ko 4:11, 12
Ef 4:28
2Te 3:10
1Ti 5:8
- c Ro 12:17
- d Jn 11:11
Ech 7:59, 60
1Ko 15:6
- e 1Ko 15:32
- f Ro 14:9
1Ko 15:3, 4
- g 1Ko 15:22, 23
Flp 3:20, 21
2Te 2:1
Ap 20:4
- h Jud 9
- i 1Ko 15:51, 52
- j Ech 1:9
- k 2Te 2:1
- l Jn 14:3
Jn 17:24
2Ko 5:8
Flp 1:23
Ap 20:6

KAP. 5

- m Sof 1:14
- n Mt 24:36
2Pe 3:10

kuxiik, ja' no'ox ak'o ta avo'ontonik li k'usi sk'an pasel avu'unike,^a jech xtok, abtejanik me ta ak'o-bik^b jech k'ucha'al laj kalbotkutik mantale **12** sventa oyuk amelik ta sat li buch'utik mu'yuk oyik ta tsobobbaile^c xchi'uk sventa mu ja'uk xak'anbeik li k'usitik chtun avu'unike.

13 Jech xtok, kermanotak, ta jk'ankutik ti ak'o xana'ik ta sventa li buch'utik vayemik ta lajelale;^d sventa mu xavat tajek avo'ontonik jech k'ucha'al tspacek li buch'utik ch'abal spatobil yo'ontonike.^e **14** Yu'un mi oy xch'unel ko'ontontik ti cham xchi'uk ti cha'kuxi li Jesuse,^f jch'unojtik xtok ti ch-ik'atik talel yu'un Dios li buch'utik vayemik ta lajelal ti tuk' laj yak' sbaik ta stojolal Jesuse sventa jmoj oyikuk xchi'uk li Jesuse.^g **15** Li k'usi chkalkutik li'e ja' sk'op Jeova:* mi kuxulitik to k'alal li' xa oy Kajvaltik vo'otik ti kuxulutike, ma'uk me ba'yel chijcha'xutik ti ja' ts'akal to li buch'utik vayemik xa ta lajelale; **16** yu'un chyal talel ta vinajel li Kajvaltike, tsots ch-avan sventa xtakvan ta ik'el k'ucha'al yech'omal ye bankilal anjel^h xchi'uk stakoj talel li yok'es Diose, va'un ba'yel chich'ik cha'kuxesel li buch'utik chamemik ti ja'ik yajts'aklomtak Kristoe.ⁱ **17** Ta jelavele, chkich'tik ik'el batel vo'otik ti kuxulutik toe, jmoj chkich'tik ik'el batel xchi'ukik, jech chijmuy batel ta vinajel sventa xbat jnup jbatik ta tok' xchi'uk li Kajvaltike;^k va'un jmoj xa oyutik-o xchi'uk li Kajvaltike.^l **18** Ja' yu'un, jech-o me xapatbe aba avo'ontonik ta jujuntal ta sventa li k'usi laj yich' alele.

5 Jech oxal, ermanoetik, ta sventa li yorail albil xa ono'oxe, mu xa persauk ti ta jts'ibaboxuk tal jutebuke. **2** Yu'un ana'ojik lek ti sk'ak'alil Jeovae*^m jech chtal k'ucha'al chtal j-elek' ta ak'obaltik.ⁿ **3** K'alal xi yakal

chalik li krixchanoetike: «Jun ko'ontontik xchi'uk mu'yuk k'usi chijxi'o!», va'un ja'o chtal ta anil ta stojolalik li lajelal ti ch'ayal yo'onton chtaatike,^a ja' jech k'ucha'al chlik xk'uxul xch'ut jun ants k'alal xchi'uk yole; mi junuk buch'u xu' xjatav. **4** Li vo'oxuke, ermanoetik, mu'yuk oyoxuk ta ik' osil, ja' yu'un mu xataatik yu'un li va' k'ak'al jech k'ucha'al chtaatik li j-elek'etike, **5** yu'un ja' xnich'naboxuk sak osil akotolik xchi'uk ja' xnich'naboxuk li k'ak'altike.^b Mu'yuk oyutik ta ak'obaltik mi ja'uk ta ik' osil.^c

6 Ja' yu'un, mu me teuk vayemukutik-o jech k'ucha'al li yantike.^d ja' lek julavemukutik-o^e xchi'uk jk'el me jbatik lek.^f **7** Yu'un ta ak'obaltik chvayik li buch'utik chvayike xchi'uk ta ak'obaltik yakubemik li buch'utik chyakubike.^g **8** Pe li vo'otik ti yu'unutik k'ak'altike jk'el me jbatik lek, jlaptik me li xch'unel o'ontonal xchi'uk k'anelal ti xko'olaj k'ucha'al smak o'ontonale xchi'uk jlaptik me spatobil o'ontonal sventa kolebal ti xko'olaj k'ucha'al smak jolile;^h **9** yu'un mu'yuk la st'ujutik Dios sventa xkilbetik li sk'a-k'al yo'ontone, la st'ujutik sventa jtatik kolebalⁱ ta stojolal Kajvaltik Jesukristo. **10** Yu'un cham ta jtojolaltik^j sventa jmoj xijkuxi xchi'uk ak'o mi julavemukutik o mi vayemukutik.^{*k} **11** Ja' yu'un, jech-o xapatbe aba avo'ontonik xchi'uk xatsatsubtasbe aba avo'ontonik ta jujuntal^l jech k'ucha'al yakal ono'ox chapasike.

12 Ja' yu'un, ermanoetik, ta jk'anbotkutik vokol ti xavich'ik ta muk' li buch'utik tsots ch-abtej ta atojolalike, ti oy ta sba ts'eloxuk ta sventa Kajvaltike xchi'uk ti tsp'ijubtasoxuke; **13** jech xtok, ta k'anelaluk me xatsakik lek ta muk' ta skoj ti tsots ch-abtejike.^m Junuk me

5:10 *O «vayemukutik ta lajelal».

KAP. 5

- a Sl 37:10
Jer 8:11
b Jn 12:36
Ro 13:12
Ef 5:8
c Jn 8:12
Kol 1:13
1Pe 2:9
d Ro 13:11
e Mt 24:42
f 1Pe 5:8
g Ro 13:13
h Ef 6:14-17
i 2Te 2:13
j Ro 5:8
k 1Te 4:16, 17
l Ro 1:11, 12
Ro 15:2
m Flp 2:29, 30
1Ti 5:17
Ebr 13:7

Kolumna 2

- a Mr 9:50
2Ko 13:11
b Le 19:17
2Ti 4:2
c 1Ko 13:4
Gal 5:22
Ef 4:1, 2
Kol 3:13
d Mt 5:39
e Ro 12:17, 19
f 2Ko 6:4, 10
Flp 4:4
g Lu 18:1
Ro 12:12
h Ef 5:20
Kol 3:17
i Ef 4:30
j 1Ko 14:1
k 1Jn 4:1
l Job 2:3
m 1Ko 1:8
n Ro 15:30
o Kol 4:16

avo'ontonik ta jujuntal.^a **14** Xi to chkalbotkutik mantale, ermanoetik: p'ijubtasik me li buch'utik me yu'onton li buch'utik chat yo'ontonike,^{*} koltaik me li buch'utik k'unike, ts'ikbeik me skotolik.^c **15** K'elik me lek ti mu me buch'u spak sutel avu'unik li k'usi chopol tspasbate;^d ja' lek jechuk-o xapasbe abaik batel ta jujuntal li k'usi leke xchi'uk jech xapasbeik li yantik eke.^e

16 Skotoluk me ora kuxetuk avo'ontonik.^f **17** Skotoluk me ora xapasik orasion.^g **18** Tojik me ta vokol skotol,^h yu'un ja' jech ts'kan yo'onton Dios ta atojolalik ta sventa li Kristo Jesuse. **19** Mu me xatup'beik sk'ak'al li ch'ul espritue.ⁱ **20** Mu me xap'ajik li albil k'opetike.^j **21** K'elik me skotol li k'usi chapasike;^k tuk' me xanap'an abaik ta stojolal li k'usi lek tajeke. **22** Pajeso me abaik ta skotol li k'usitik toj chopole.^l

23 Ta skotoluk ak'o xch'ultajesoxuk stuk li Dios ti chak' jun o'ontonale. Vo'oxuk ermanoetik ti lek atalelalike, ti lek sjunul akuxlejalik^{*} xchi'uk ti lek sjunul abek'talike, sakukoxuk me xchi'uk mu'yukuk me amulik k'alal li xa oy li Kajvaltik Jesukristoe.^m **24** Tuk' li buch'u tsakoxuk ta ik'ele xchi'uk chk'ot ono'ox ta pasel yu'un.

25 Ermanoetik, pasilanik-o me orasion ta jtojolalkutik.ⁿ

26 Ta ch'ul ts'uts'eluk^{*} me xa-k'oponik li ermanoetike.

27 Ta jk'anboxuk tsots vokol ta stojolal Kajvaltik ti ak'o xich'ik k'elbel skotol ermanoetik li karta li'e.^o

28 Oyuk slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesukristo ta atojolalik.

5:14 *O «chibajem yo'ontonike». 5:23 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. 5:26 *O «buts'eluk; ts'uts'uneluk».

TESALONISENSES

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 K'opoj batel (1, 2)
Chch'i batel xch'unel yo'ontonik
li jtesalonikaetike (3-5)
Chak'be kastigo li buch'utik
mu xch'unik mantale (6-10)
Orasion ta sventa li tsobobbaile (11, 12)</p> | <p>2 Jpaschoplejal vinik (1-12)
«Tuk' me xavak' abaik» (13-17)</p> <p>3 «Pasik-o me orasion» (1-5)
P'ijubtasel ta sventa li buch'u
mu xich' smelole (6-15)
Stsutseb lo'il (16-18)</p> |
|---|---|

1 Vo'on Pablo xchi'uk Silvano* xchi'uk Timoteo,^a ja' sventa li tsobobbail ta Tesalonika ti jmoj oyik xchi'uk li Jtotik Diose xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe:

2 Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ti ja' chak' li Jtotik Diose xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe.

3 Skotol ora oy ta jba chka'ikutik stojbel ta vokol Dios ta atojolalik, ermanoetik. Sta-o ti jech ta jpaskutike, yu'un yakal tajek chch'i batel li xch'unel avo'ontonike xchi'uk akotolik mas xa chak'an abaik ta jujuntal.^b **4** Ja' yu'un, lek chkal ak'oplalike^c ta stojolal skotol li tsobobbailtak Dios ta skoj ti sts'ik avu'uni-ke, ti oy xch'unel avo'ontonik k'alal chaljajk ta kontrainele xchi'uk ti yakal chkuch avu'unik li vokoliletike.^d **5** Li'e ja' sprevail ti lek tuk' chchapanvan li Diose, ti tsbeiltasoxuk batel sventa xataik-o li takel ta ik'el^e ta sventa li Ajvalilal* yu'un Dios ti ja' ta skoj ti yakal chavil-o avokolik ta melele.^e

6 Lek me tuk' ti va' yelan chchapanvan li Diose, yu'un chak'be tsots svokol li buch'utik chak' tsots vokoliile.^f **7** Pe li

1:1 *Silas sbi xtok. 1:5 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 1

a 2Ko 1:19

b 1Te 3:12
1Te 4:9,10

c 1Te 2:19

d 1Te 1:6
1Te 2:14
1Pe 2:21

e Ech 14:22
Ro 8:17
2Ti 2:12

f Ro 12:19
Ap 6:9,10

Kolumna 2

a Lu 17:29, 30
1Pe 1:7

b Mr 8:38

c Ro 2:8

d 2Pe 3:7

e Ro 8:30

vo'oxuk ti chavil tsots avokolike jmoj chak'butik siketel ko'ontontik k'alal mi vinaj ta vinajel ta jun k'ok' li Kajvaltik Jesus^a xchi'uk li yaj-anjeltak ti oy sju'elike.^b **8** Va'un, ja'o chak'be kastigo li buch'utik mu xojtkinik Diose xchi'uk li buch'utik mu xch'unik li lekil a'yejetik ti chalbe sk'oplal li Kajvaltik Jesuse.^c **9** Taje chchapanatik yu'un Kajvaltik. Li kastigo chich'ike ja' li lajelal sbatel osile,^d ja' yu'un mu'yuk xa chk'elatik mi ja'uk bu chkoltaatik ta stsatsal ju'el. **10** Li va' kak'ale, chtal sventa jmoj chich' toybel sk'oplal xchi'uk li buch'utik ch'ul yu'une xchi'uk sventa labal sba ch-ilat yu'un li buch'utik laj yak' xch'unel yo'ontonike. Yu'un laj avak' xch'unel avo'ontonik ta sventa li k'usi laj kalbekutik sk'oplale.

11 Ja' yu'un, ta jpaskutik orasion ta atojolalik sventa xataik-o li takel ta ik'el^e yu'un Jdiostike xchi'uk ts'akaluk ak'o spas ta sju'el li k'usi lek chile xchi'uk ti lek batuk yu'un li k'usi chapsik ta skoj li xch'unel avo'ontonike. **12** Ti jech taje ja' sventa chich' toybel sbi ta atojolalik li Kajvaltik Jesuse, jech xtok, jmoj chavich'ik toybel ak'oplalike xchi'uk ek, taje ja' kolijal li slekil yutsil yo'onton Jdiostik xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe.

2 Ja' yu'un, ermanoetik, ta sventa ti k'alal li' xa oy li Kajvaltik Jesukristoe^a xchi'uk ta sventa ti chkich'tik tsobel^b xchi'uke, ta jk'anbotkutik vokol **2** ti mu me ta aniluk no'ox xavak' abaik ta lilinel ta skoj ti k'u yelan xana' xanopike, ti mu me xavat tajek avo'ontonik ta skoj li k'usi ak'bil ta na'ele,^c mi ja'uk ta skoj junuk lo'il, mi ja'uk ta sventa jli-kuk karta ti ja' xa ku'unkutik yilel ti chalbe sk'oplal ti vulem xa li sk'ak'alil Jeovae.*^d

3 Mu me buch'u slo'la avo'ontonik jset'uk,* yu'un ja' to chtal mi talem xa ox ba'yel li jvalo-patinvaneje^e xchi'uk mi laj xa ox yich' ak'el ta ilel li jpaschoplejal vinike,^f li xnich'on lajelale.^g

4 Li vinike chkontrainvan xchi'uk xtoyet cha'i sba ta stojalal skotol li k'usitik ti dios chalbeike o skotol li k'usitik chich' ich'el ta muk'e, ja' yu'un chchoti ta stem-plo Dios xchi'uk chalbe sba sk'oplal stuk ti ja' jun diose. **5** ¿Mi mu xvul ta ajolik ti ja' ono'ox jech chkalilanbe sk'oplal k'alal te to'ox oyun ta atojolalike?

6 Li avie, ana'ojik xa li k'usi chmakvane sventa chich' ak'el ta ojtikinel mi sta yoraile. **7** Ta melel, li xchopotal ti mukul to sk'oplale yakal xa ch-abtej,^h pe jech-o tspas ja' to mi lok' xa ox batel ta be li buch'u yakal to chmakvane. **8** Va'un, chich' ak'el ta ojtikinel ta melel li jpaschoplejale, chich' lajesele ta yik'al ye' Kajvaltik xchi'uk chich' ak'bel slajeb mi vinaj/ ti li' xa oy li Kajvaltike. **9** Ta skoj yabteltak Satanas^k chvinaj ti li' xa oy li jpaschoplejale, ta sk'elobiltak ju'elal, ta senyailtak xchi'uk ta k'usitik labalik sba ti naka jutbil k'ope^{wi} **10** xchi'uk ta skotol jech'e lo'lael ti mu'yuk stuk'ile.^m Ta skoj taje, chljajik ta lo'

2:2, 13; 3:1 *K'elo Apendise A5. 2:3 *O «jutebuk». 2:9, 11 *O «nopol k'ope; epal k'ope».

KAP. 2

- a Mt 24:3
b 1Te 4:17
c 1Jn 4:1
d Sof 1:14
2Pe 3:10
e 1Ti 4:1
2Ti 2:16-18
2Ti 4:3
2Pe 2:1
1Jn 2:18, 19
f Mt 7:15
Ech 20:29, 30
g 2Pe 2:1, 3
h Ech 20:29, 30
1Ko 11:18, 19
1Jn 2:18
i Is 11:4
Ap 19:15
j 1Ti 6:13-15
2Ti 4:1, 8
k 2Ko 11:3
l Mt 24:24
m Mt 24:11

Kolumna 2

- a Mt 24:5
1Ti 4:1
2Ti 4:3, 4
b Jn 6:44
Ro 8:30
c Jn 17:17
1Ko 6:11
1Te 4:7
d 1Pe 5:10
e 1Ko 15:58
1Ko 16:13
f 1Ko 11:2
g 1Jn 4:10
h 1Pe 1:3, 4

KAP. 3

- i Ro 15:30
1Te 5:25
Ebr 13:18
j Ech 19:20
1Te 1:8
k Is 25:4
l Ech 28:24
Ro 10:16

lael li krixchanoetik ti ja' stojalik chk'ot ti chchamike, yu'un mu'yuk laj yak'ik ta ilel ti oy ta yo'ontonik li k'usi melel ti ja' sventa chkolik-oe. **11** Ja' yu'un, ak'atik ta lo'lael yu'un Dios sventa xch'unik li jutbil k'ope,*^a **12** sventa xich'ik chapanel skotolik ta skoj ti mu'yuk bu la xch'unik li k'usi melele, yu'un ja' lek laj ya'ik li k'usi mu'yuk tuk'e.

13 Ak'o mi jech, skotol ora oy ta jba chka'ikutik stojbel ta vokol Dios ta atojolalik, ermanoetik, vo'oxuk ti k'anbiloxuk yu'un Jeovae,* yu'un ta slikebal ono'ox la st'ujoxuk Dios^b ta sventa kolebal k'alal la xch'ultajesoxuk^c ta xch'ul espiritu ta skoj ti oy xch'unel avo'ontonik ta sventa li k'usi melele. **14** La stakoxuk ta ik'el sventa kolebal ta stojalal li lekil a'yejetik laj kalkutike yo' xu' xataik li smuk'ulal Kajvaltik Jesukristoe.^d **15** Ja' yu'un, ermanoetik, tuk' me xavak' abaik^e xchi'uk mu me xavikta abaik ta spasal li k'usitik nopem ono'ox xava'ik spasal ti jech laj avich'ik chanubtasele^f manchuk mi laj yich' a'el o mi ta jkartakutik no'ox. **16** Jech xtok, li Kajvaltik Jesukristo xchi'uk li Dios ti ja' Jtotik ti la sk'anutike,^g ti la spat ko'ontontik sbatel osile xchi'uk ti laj yak' spatobil ko'ontontik^h ta sventa li slekil k'usil o'ontonale **17** ak'o spat avo'ontonik xchi'uk ak'o stsatsubtas avo'ontonik ta skoj ti lek skotol li k'usi chapasike xchi'uk ti lek k'usi chavalike.

3 Ta slajebe, kermanotak, pasik-o me orasion ta jtojalalukutik/ sventa jech-o xvinaj batel ta anil/ li sk'op Jeovae* xchi'uk ak'o yich' toybel sk'oplal jech k'ucha'al yakal chapasike; **2** jech xtok, ja' sventa xikolkutik ta stojalal li chopol viniketik ti chak'ik vokolile,^k yu'un ma'uk ku'untik jk'otolitik li xch'unel o'ontonale.^l **3** Pe tuk' li Kajvaltike, ja' tsatsubtas avo'ontonik xchi'uk chchabioxuk

ta stojolal li Satanase.* **4** Jech xtok, jpatoj ko'ontonkutik ta stojolal Kajvaltik ti yakal chapasik xchi'uk ti chapasik-o batel li k'usi laj kalkutike. **5** Jechuk-o lek sbeiltas batel avo'ontonik Kajvaltik sventa xak'anik li Diose^a xchi'uk ti sts'ik avu'unik^b ta skoj li Kristoe.

6 Tana un, chkalbotkutik avaiik ta sbi Kajvaltik Jesukristo, ermanoetik, ti xach'ak abaik ta stojolal buch'uuk ermanoal ti mu xich' smelole,^c ti ma'uk jech yakal tspace jech k'ucha'al nopem xava'iik spasel ti la achani^k* ta jtojolalkutike.^d **7** Yu'un li vo'oxuke ana'ojik k'uxi xu' xachanik jtalalalkutik,^e yu'un lek kich'o'j jmelolkutik la jpas jbakutik ta atojolalik, **8** mu ta motonuk la jk'ankutik li k'usi la jlajeskutike.^f Tsots li-abtejkutik xchi'uk tsots laj kak' jvokolkutik, k'ak'al ak'o-bal li-abtejkutik sventa mu xik'otkutik k'ucha'al alal ikatsil ta atojolalik.^g **9** Ma'uk ti mu'yuk kich'o'j kabtelkutike,^h mo'oj, yu'un oy ta ko'ontonkutik ti xachanik li k'usi ta jpaskutike.ⁱ **10** Jech xtok, k'alal te to'ox jchi'ukotkutike, laj kalbotkutik li mantal li'e: «Mi oy buch'u mu sk'an x-abte-

3:3 *Literal «li buch'u toj chopole».
3:6 *O «la xchanik».

KAP. 3

a 1Jn 5:3

b Lu 21:19
Ro 5:3

c 1Te 5:14

d 1Ko 11:2
2Te 2:15
2Te 3:14e 1Ko 4:16
1Te 1:6

f Ech 20:34

g Ech 18:3
1Ko 9:14,15
2Ko 11:9
1Te 2:9h Mt 10:9,10
1Ko 9:6,7i 1Ko 11:1
Flp 3:17

Kolumna 2

a 1Te 4:11,12
1Ti 5:8

b 1Te 5:14

c 1Ti 5:13
1Pe 4:15

d Ef 4:28

e 2Te 3:6

f 1Te 5:14

g Jn 14:27

h 1Ko 16:21
Kol 4:18

je, ak'o mu xve' xtok».^a **11** Yu'un chka'ikutik ti oy junantik avu'unik ti mu xich' smelolike,^b mu'yuk tspace jtosuk abtelal, tstit' sbaik ta sventa li k'usi mu sventaik-oe.^c **12** Li buch'utik jechik taje ta xkalbekutik mantal xchi'uk ta jtojobtaskutik ta stojolal Kajvaltik Jesukristo ti ta sju-nuluk yo'nton abtejkuk xchi'uk ti ve'ikuk ta skoj ti tspace kanale.^d

13 Yan li vo'oxuke, ermanoetik, mu me xavikta abaik ta spasel li k'usi leke. **14** Pe mi oy buch'u mu xch'un li k'usi chkal-kutik ta karta li'e, ak'beik me senyail xchi'uk mu xa xachi'ini^e yo' xich' k'exlaltasel. **15** Pe mu me avajkontraikuk xavilik, ja' lek p'ijubtasik-o^f k'ucha'al jun ermano.

16 Ta k'usiuk no'ox ak'o yak'boxuk-o jun o'ontonal li Kajvaltik ti chak' jun o'ontonale.^g Teuk oy ta atojolal akotolik li Kajvaltike.

17 Vo'on Pabloun, chabanukoxuk, vo'on la jts'iba ta jk'ob jtuk ti jech chkalboxuke^h ti ja' jech senyail skotol li jkartae; ja' jech chits'ibaj.

18 Oyuk slekil yutsil yo'nton Kajvaltik Jesukristo ta atojolalik.

BA'YEL SVENTA

TIMOTEO

K'USITIK YICH'O'J

- 1 K'opoj batel (1, 2)
P'ijubtasel ta sventa jech'e
jchanubtasvanejetik (3-11)
Ak'bat ta ilel slekil yutsil
o'ontonal li Pabloe (12-16)
«Ajvalil sbatel osil» (17)

- «Jechuk-o me xapas batel
li lekil pask'ope» (18-20)
- 2 Orasion sventa skotol
krixchanoetik (1-7)
«Jun no'ox Dios oy xchi'uk
jun no'ox jk'opojel» (5)

- «Pojelal sventa xtoj-o skotol li krixchanoetike» (6)
Mantaletik sventa viniketik xchi'uk antsetik (8-15)
Oyuk smelolal li k'u'il pok'ile (9, 10)
- 3 K'usi sk'an spas sventa xk'ot ta jk'elvaney li jun vinike (1-7)
K'usi sk'an spas sventa xk'ot ta siervo ministerial li jun vinike (8-13)
«Li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal ta sventa li yich'el ta muk' Diose» (14-16)
- 4 P'ijubtasel ta sventa li chanubtaseletik yu'un pukujetike (1-5)
K'usi sk'an pasel sventa xijk'ot ta lekil j-abtel ta stojolal Kristo (6-10)
Oy ono'ox sbalil li spasel ejersisioe, pe ja' mas oy sbalil li yich'el ta muk' Diose (8)
«K'elo me lek li k'usi chavak' ta chanele» (11-16)
- 5 Stsakel ta venta kerem tsebetik xchi'uk li buch'utik oy xa sjabilalike (1, 2)
Sk'anik koltael li buch'utik chamem smalalike (3-16)
Yak'bel k'usi chtun yu'un li buch'utik oy ta snae (8)
Ich'ik ta muk' li moletik ti tsots ch-abtejike (17-25)
«Uch'an jutebuk vino ta skoj li ach'ute» (23)
- 6 «Ak'o yich' lek ta muk' yajvalik li mosoiletike» (1, 2)
Jech'e jchanubtasvanejetik xchi'uk sk'anel tak'in (3-10)
Mantal sventa li yajtunel Diose (11-16)
«Jk'ulejikuk ta spasel li lekil abtelale» (17-19)
«Chabio me lek li k'usi la-ak'bat abaine» (20, 21)

1 Vo'on Pabloun, yajtakbolun Kristo Jesus ti ja' ta smantal li Jkoltavanej Dios ku'untike xchi'uk li Kristo Jesus ti ja' spatobil ko'ontontike,^a **2** ja' sventa Timoteo^{*b} ti ja' meel nich'onil^c ta sventa li xch'unel o'ontonale:

Oyuk slekil yutsil o'ontonal, k'uxubinel xchi'uk jun o'ontonal ta atojolal ti ja' chak' li Jtotik Diose xchi'uk li Kajvaltik Kristo Jesuse.

3 Jech k'ucha'al la jtjbot avo'onton ti ak'o te xakom ta Efeso k'alal po'ot xa ox xibat ta Masedoniae, ja' jech ta jpas li avi xtoke sventa xapas ta mantal junantik ti mu me yanuk k'usi xak'ik ta chanele, **4** ti mu me xchikintaik li jech'e lo'iletike^d xchi'uk li lo'iletik ta sventa li nitilulale. Taje mu'yuk stu,^e yu'un mu'yuk chkoltavan ta sventa li k'usitik chak' Dios ta sventa li xch'unel o'ontonale, ja' no'ox oy k'usi chlik snopbeik-o sk'oplal li lo'iletik taje. **5** Ta meel, ti k'u

1:2 * Ja' sk'an xal «li buch'u chich' ta muk' Diose».

KAP. 1

a 1Pe 1:3, 4

b Ech 16:1, 2
Flp 2:19, 20

c 1Ko 4:17

d 1Ti 4:7
2Ti 4:3, 4
Tit 1:13, 14e 1Ti 6:20
2Ti 2:14

Kolumna 2

a Ro 13:8

b Gal 5:6

c 1Ti 6:20
2Ti 2:16-18

d Snt 3:1

e Gal 3:19

yu'un jech li mantal taje ja' sventa oyuk k'anelal^a ti te chlik talel ta o'ontonal ti mu'yuk xchopolile, ta lekil jol o'ontonal xchi'uk ta xch'unel o'ontonal^b ti bu mu'yuk lo'laele. **6** Oy junantik ti mu'yuk xa smelolal chk'opojik ta skoj ti laj xa yiktaik li k'usitik taje.^c **7** Tsk'an chk'otik ta jchanubtasvanej^d ta sventa li mantale, pe mu xa'ibeik smelolal li k'usi chalike xchi'uk mu xa'ibeik smelolal li k'usi jp'el xa chak'ik ta chanele.

8 Pe li vo'otike jna'ohtik ti toj lek li Mantale, ja' no'ox venta mi lek chich' tunesele, **9** jna'ohtik ti ma'uk sventa buch'utik tuk' ti laj yich' pasel li mantale, ja' sventa li chopol krixchanoetike, li buch'utik mu stak' pasel ta mantale,^e li buch'utik toj chopolike, li jpas-muliletike, li buch'utik mu'yuk stuk'il yo'ontonike,^{*} li buch'utik mu xich'ik ta muk' li k'usitik ch'u-le, li buch'utik tsmil stotike, li buch'utik tsmil sme'ike, li jmilvane-

1:9 * O «li buch'utik mu'yuk tuk'il k'anelal yu'unike».

jetike, **10** li jmulivajejetike,* li viniketik ti chchi'nik ta vayel viniketike, li j-elk'anej krixchanoetike,[#] li jutk'opetike,^Δ li buch'utik jech'e chak' yeike xchi'uk ja' sventa skotol li k'usitik tskontrain li lekil chanubtasele^Δ **11** ti ja' jech chal li yutslit lekil a'yejetik ti laj kich' k'ubanbel^b ti ja' yu'un li Dios ti xmuyubaje.

12 Ta jtjbe ta vokol Kajvaltik Kristo Jesus ti laj yak'bun ju'ele, yu'un tuk' laj yilun k'alal laj yak'bun kabtele^c **13** manchuk mi jchopolk'optavanejun to'ox, jkontrainvanejun xchi'uk mu'yuk to'ox k'exlal chka'i.^d Ak'o mi jech, laj kich' k'uxubinel, yu'un mu to'ox jna' li k'usi la jpase xchi'uk ch'abal to'ox xch'unel ko'ontol. **14** Pe epaj taje slekil yutslit yo'onton Kajvaltik ta jtojolal, oy xch'unel ko'onton xchi'uk chik'anvan ta skoj ti ja' yajts'aklomun li Kristo Jesuse. **15** Xu' jpat ko'ontontik yu'un li k'usi chich' alel li'e xchi'uk sta-o ti xich' ch'amel leke: li Kristo Jesuse ay ta balumil sventa skolta li jpasmuliletike.^e Pe vo'on ti mas to jpasmulilun ta skotolike.^f

16 Ak'o mi jech, laj kich' k'uxubinel manchuk mi vo'on mas to jpasmulilun sventa xak' ta ilel Kristo Jesus ti oy smalael yu'une, ti ja' sk'elobil sventa li buch'utik chak' xch'unel yo'ontontik ta stojolal sventa staik li kuxlejal sbatel osile.^g

17 Va'un, li Ajvalil sbatel osil^h ti mu sna' xlaje,ⁱ ti mu xvinaj ta k'elel^j xchi'uk ti stuk no'ox ja' Diose^k ak'o yich' ich'e-lo ta muk' xchi'uk ak'o yich' albel smuk'ulal sbatel osil. Jechuk.

18 Kuni kerem Timoteo, ta jk'ubanbot li mantal li'e, ti jech ono'ox albil sk'oplal ta albil k'opetik ta aventae. Ta skoj taje, jechuk-o me xapas batel li lekil pask'ope;ⁱ **19** jechuk-o me

1:10 *K'elo Glosario, *mulivajel*. #O «sekuestradoretike». ΔO «jnopk'opetike; j-epalk'opetike».

KAP. 1

- a 2Ti 1:13
Tit 1:7, 9
b Gal 2:7, 8
c Ech 9:15
2Ko 3:5, 6
d Ech 8:3
Ech 9:1, 2
Gal 1:13
Flp 3:5, 6
e Lu 5:32
2Ko 5:19
1Jn 2:1, 2
f Ech 9:1, 2
1Ko 15:9
g Jn 6:40
Jn 20:31
h Sl 10:16
Sl 90:2
Da 6:26
Ap 15:3
i Ro 1:23
j Kol 1:15
k Is 43:10
1Ko 8:4
l 2Ti 2:3

Kolumna 2

- a 1Ti 1:5
b 2Ti 2:16-18
c 1Ko 5:5, 11

KAP. 2

- d Mt 5:44
e Jer 29:7
f Jud 25
g Is 45:22
Ech 17:30
Ro 5:18
1Ti 4:10
h Dt 6:4
Ro 3:30
i Ebr 8:6
Ebr 9:15
j 1Ko 11:25
k Ech 4:12
Ro 5:15
2Ti 1:9, 10
l Mt 20:28
Mr 10:45
Kol 1:13, 14
m Ech 9:15
n Gal 2:7, 8
o Gal 1:15, 16
p Sl 141:2
q Snt 1:20
r Flp 2:14

li xch'unel avo'ontone xchi'uk lekuk-o me li ajol avo'ontone,^a yu'un li yantike laj xa yiktaik, ja' yu'un ch'ay xch'unel yo'ontontik jech k'ucha'al jkot varko ti chmuk ta nabe. **20** Te kapal sk'oplalalik li Imeneo^b xchi'uk Alejandro, ja' yu'un kak'o'ojik xa ta yok sk'ob Satanas^c sventa xich'ik tuk'ibtasel yo' mu chopoluk xk'opojik.

2 Ja' yu'un, ta jtij avo'ontontik ti xak'anbeik vokol Dios sventa alekilalik ta junjutale, ti xapasabe abaik orasione, ti xapasik orasion ta stojolal yantike xchi'uk ti xatjbeik ta vokol Dios ta stojolal skotol krixchanoetike, **2** ta stojolal ajvaliletik xchi'uk ta stojolal skotol li buch'utik tsots yabtelike^d sventa jech-o mu'yuk k'usi jna'tik xchi'uk junuk ko'ontontik xijkuxi yo' jech lek xich' ich'e la muk' ta sjnun ol'ontonal li Diose xchi'uk sventa yijuk jnopbentik ta skotol.^e **3** Taje toj lek xchi'uk ch'ambil ta sat li Jkol-tavanej ku'untike, li Diose.^f **4** Li k'usi tsk'an yo'onton li Diose ja' ti ak'o koluk skotol li krixchanoetike^g xchi'uk li ak'o yojtikinik lek li k'usi melele. **5** Yu'un jun no'ox Dios oy^h xchi'uk jun no'ox jk'opojel oyⁱ ta stojolal Dios xchi'uk li krixchanoetike,^j jun no'ox vinik, Kristo Jesus^k **6** ti laj yak' sba stuk jech k'ucha'al pojelal sventa xtoj-o skotol li krixchanoetike.^l Ta skoj taje, sk'an xich' albel sk'oplal mi la sta yoraile. **7** Ta skoj li a'yej taje,^m laj kich' va'anel ta jcholmantal xchi'uk ta jtakbolⁿ —meleli li k'usi chkale, mu'yuk ta jut k'op—,^{*} ta jchanubtasvanej yu'un jyanlumetik^o ta sventa li xch'unel ol'ontonal xchi'uk li k'usi melele.

8 Ja' yu'un, oy ta ko'onton ti ta buyuk no'ox ak'o spasik orasion li viniketike, tuk'uk yo'ontontik ak'o stoy sk'obik,^p mu'yukuk sk'ak'al yo'ontontik^q xchi'uk mu me xut sbaik.^r **9** Jech xtok, lekuk no'ox

2:7 *O «jnop k'op; chi-epal k'opoj».

me smeltsan sba ta sk'u' spok'ik li antsetike, oyuk me smelik xchi'uk ak'o me yich' sp'ijilik, ma'uk me ti yan xa sba k'u yelan chpech' sjolik ti ta oro o ta perla tonetik o ta k'u'il pok'il ti toj toyolik stojole,^a **10** ti k'usi mas leke ja' ti ja'uk me jech spasik jech k'u'cha'al tspasik li antsetik ti yich'o'jik ta muk' Diose,^b ja' xkaltik, ta lekil abtelaetik.

11 Ch'an xiuk me ti k'alal cha'i chanubtasel li antse, ich'vanuk me lek ta muk'.^c **12** Mu xkak' chanubtasvanuk li antse mi ja'uk ti tspas ta mantal li vinike, ch'an xiuk no'ox me.^d **13** Yu'un ja' ba'yel laj yich' pasel li Adane, ja' ts'akal to li Evae.^e **14** Jech xtok, ma'uk laj yich' lo'lael li Adane, ja' lek laj ta lo'lael li antse,^f ja' yu'un k'ot ta jpsamulil. **15** Ak'o mi jech, ta xich'ik chabieli mi laj yil yalabike,^g ja' no'ox venta mi oy-o xch'unel yo'ontonike, mi jech-o chk'anvanike, mi ch'ulik-oe xchi'uk mi lek-o li snopbenike.^h

3 Tuk' li k'usi chich' ael li'e: mi oy junuk vinik chak' persa sventa xk'ot ta jk'elvaneje,ⁱ ja' jun lekil abtelal li k'usi oy ta yo'onton tstaе. **2** Ja' yu'un, sk'an lekuk sk'oplal li jk'elvaneje, junuk no'ox yajnil, oyuk sp'isol li k'usi nopem xa'i spasele, oyuk lek xch'ulel,^j xchapetuk lek li k'usi tspase, lekuk xch'amvan,^k tojobuk ta chanubtasvanej,^l **3** ma'ukuk jyakubel,^m ma'ukuk jmajvanej, xtojobuk lek ta snopel,ⁿ ma'ukuk jsa'k'op^o xchi'uk ma'ukuk batem yo'onton ta ta'k'in,^p **4** tojobuk lek ta sk'elet li yuts' yalale, jch'unej mantaluk li xnich'nabe xchi'uk lekuk stalelalik^q **5** (mi oy jun vinik ti mu xtojob ta sk'elet stuk li yuts' yalale, çk'uxi xa no'ox tsk'elbe li stsobobail Diose?), **6** ma'ukuk me jun vinik ti ach' to sjeloy xkuxlejale,^r yu'un yik'al xtoyey xa cha'i sba xchi'uk ti xich' chapanel jech k'u'cha'al laj yich' chapanel li Diabloe. **7** Jech xtok, sk'an lekuk

KAP. 2

a 1Pe 3:3, 4

b Pr 31:30

c Ef 5:24

d 1Ko 14:34

e Je 2:18, 22

1Ko 11:8

f Je 3:6, 13

g 1Ti 5:14

h 1Ti 2:9, 10

KAP. 3

i Ech 20:28

Tit 1:5-9

j Ro 12:3

1Pe 4:7

k Ech 28:7

1Pe 4:9

l 1Ti 5:17

2Ti 2:24

Tit 1:7, 9

m Ro 13:13

n Flp 4:5

Snt 3:17

o Ro 12:18

Snt 3:18

p Ebr 13:5

1Pe 5:2

q Ef 6:4

r 1Ti 5:22

Kolumna 2

a Ech 22:12

1Te 4:11, 12

b Ech 6:3

Tit 1:7

1Pe 5:2

c 1Ti 1:5

1Ti 1:18, 19

2Ti 1:3

1Pe 3:16

d 1Pe 2:12

e 1Ti 5:13

f Tit 2:3-5

g Ebr 3:6

h Jn 1:14

Flp 2:7

i 1Pe 3:18

j 1Pe 3:19, 20

sk'oplal ta stojolal li buch'utik mu'yuk oyik ta tsobobbaile^a sventa mu xich' sokesbel sk'oplal* xchi'uk ti xp'aj^a ta spets' li Diabloe.

8 Sk'an yijuk snopbenik li siervo ministeriaetik* eke, mu me xlo'lavan ta sk'opojelek, mu me epuk xbat ta uch'el yu'unik li vinoe, ma'ukuk me ti tsk'an tajej tspasik kanal tak'in ta lo'lavaneje,^b **9** jechuk-o me xak' sba ta stojolal li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal ta sventa li xch'unel o'ontonale xchi'uk sakuk sjol yo'onton.^c

10 Jech xtok, ak'o yich'ik k'e-lel ba'yel mi xtojobik lek ta sventa li abtelale; va'un ak'o k'otikuk ta j-abteletik ti mu'yuk tik'bil smulike.^d

11 Sk'an yijuk snopbenik li antsetik eke, sk'an mu sabeik smul yantik,^e oyuk sp'isol li k'usi nopem xa'ilik spasele xchi'uk tuk'ikuk me ta skotol.^f

12 Junuk no'ox me yajnil li siervo ministeriaetike,* k'eluk me lek yu'un li xnich'nabe xchi'uk li yuts' yalale. **13** Yu'un li viniketik ti lek tajej chtunike yakal tstaik batel ti lek sk'oplalike xchi'uk ti lek tajej jamal chk'opojik ta sventa li xch'unel yo'ontonik ta stojolal li Kristo Jesuse.

14 Taje jech ta jts'ibabot talel manchuk mi jutuk xa sk'an xtal jk'elot, **15** pe mi ljalij toe, ja' sventa xana' k'u yelan sk'an xapas aba li ta sna Dios^g ti ja' li stsobobail kuxul Dios ti k'o-tem ta yoyal xchi'uk ti ja' yikoj li k'usi melele. **16** Ta mel-el, li k'usi ch'ul ti mukul sk'oplal ta sventa li yich'el ta muk' Diose nabil ti muk' sk'oplale: «Laj yich' ak'el ta ojtikinel ta bek'et,^h tuk' laj yich' albel sk'oplal ta vina-jel k'u'cha'al jun kuxlejaj,ⁱ vinaj ta stojolal anjeletik,^j laj yich' chol-

3:7 *O «mu sta svokol». #O «sts'uj».

3:8 *O «jkoltavanejetik ta tsobobbaile».

3:12 *O «jkoltavanejetik ta tsobobbaile».

bel sk'oplal ta stojolal jyanlumetik,^a laj yich' ch'unel ta balumil^b xchi'uk laj yich' ch'amel ta ak'ol ta muk'ulal^b.

4 Ak'o mi jech, li sk'op yak'oj ta na'el Diose* jamal chal ti oy junantik ti chiktaik komel li xch'unel o'ontonale, ja' chchikintaik li k'usi ak'bil ta na'el ti ja' no'ox chch'ayvane^c xchi'uk li chanubtaseletik ti ja' yu'un puku-jetike, **2** ja' chlo'laatik-o li jutbil k'op^d chal krixchanoetik ti alubema sjol yo'ontoni^k ti xko'olaj k'u-cha'al chik'bil ta k'ak'al tak'ine. **3** Chalik ti mu xu' xijnupune^e xchi'uk chlik spasik ta mantal li krixchanoetike, chalbeik ti mu xu' slajesik li ve'ilil' ti ja' spaso^j Dios sventa slajesik^g li buch'utik tsto^jjik ta vokol xchi'uk ti oy xch'unel yo'ontoni^k xchi'uk ti xojtikinik lek li k'usi melele. **4** Yu'un lek taje^k skotol li spasben Diose,^j ja' yu'un mu'yuk k'usi chich' p'ajel' mi chich' tojel ta vokol k'alal chich' ch'amele, **5** yu'un chich' ch'ultajesel ta sk'op Dios xchi'uk k'alal chich' pasal orasione.

6 Mi la atojobtas li ermanoe^t tik ta sventa li mantal taje, lekil j-abtel chak'ot ta stojolal Kristo Jesus, ti lek chamak'lin-o aba li a'yej ta sventa xch'unel ko'ontontike xchi'uk li ta lekil chanubtaseletik ti avak'oj ono'ox ta avo'onton spasel leke.^k **7** Pe p'ajo me li jeche' lo'iletik' ti ma'uk chak' ta ich'el ta muk' Diose, jech k'ucha'al li jeche' lo'iletik chalik li antsetik ti me'elik xae. Li k'usi xu' xapase chapano aba xchi'uk ak'o ta avo'onton stael ti chak'an chavak' ta ilel ti chavich' ta muk' Diose. **8** Yu'un oy ono'ox sbalil k'alal ta jpastik ejersisioe, pe li yich'el ta muk' Diose ja' oy sbalil ta skotol li k'usitike, yu'un te tsakal li k'usi albil sk'oplal ta sventa li kuxlejal avie xchi'uk ta sventa li kuxle-

KAP. 3

a Kol 1:23

b Kol 1:6

KAP. 4

c 2Te 2:1, 2

2Ti 4:3, 4

2Pe 2:1

d Ech 20:29, 30

2Ti 2:16

2Pe 2:3

e 1Ko 7:36

1Ko 9:5

f Ro 14:3

g Je 9:3

h Ro 14:17

1Ko 10:25

i Je 1:31

j Ech 10:15

k 2Ti 2:15

l 1Ti 6:20

Tit 1:13, 14

Kolumna 2

a Jn 17:3

b Lu 13:24

c Jud 25

d 1Ti 2:3, 4

e Kol 4:16

1Te 5:27

f Ech 6:5, 6

Ech 13:2, 3

Ech 19:6

2Ti 1:6

g 2Ti 4:2

h 1Ko 9:22

KAP. 5

i Le 19:32

jal chtal ta ts'akale.^a **9** Xu' jpat ko'ontontik yu'un li k'usi albil sk'oplale xchi'uk sta-o ti jch'amtik skotole. **10** Ja' ta skoj ti tsots yakal chij-abteje, ti kak'ojbetik-o yipale,^b yu'un jpatoj ko'ontontik ta stojolal jun kuxul Dios ti ja' Jkoltavanej^c yu'un skotol krixchanoetike,^d pe ja' mas to tskolta li buch'utik tuk'ike.

11 Jech alo-o batel li mantale^t tik taje xchi'uk jech xavak'-o batel ta chanel. **12** Mu me buch'u xavak' sp'aj jset'uk* li akere^m male. Mo'oj, lekuk ta chanel atalelale chilik li buch'utik tuk'ike, ak'o ta ilel ta ak'opojel, ta sventa ti k'u yelan chapas abae, ti chak'anvane, ti oy xch'unel avo'ontone xchi'uk ti sak atalelale. **13** Yo' to mu xik'ote, ak'o-o me ta avo'onton li skelel ch'ul Tsibetik ta stojolal krixchanoetike,^e ak'o-o me ta avo'onton li tojobtasvaneje* xchi'uk li chanubtasvaneje. **14** K'elo me lek li matanal ak'bilote, ti laj avich' ak'bel ta jun albil k'op k'alal laj yak' sk'obik ta atojobtal li jtsop mole^t tike.^f **15** Nopbo sk'oplal li k'usitⁱ tik taje; ak'o me lek ta avo'onton sventa lek jamal xil skotol krixchanoetik ti lek chbat avu'une. **16** Jechuk-o me xak'el aba atuk xchi'uk k'elo me lek li k'usi chavak' ta chanele.^g Jechuk-o me xapas batel li k'usitⁱ tik taje, yu'un mi jech chapase, ta me xakol xchi'uk ta me xkolik ek li buch'utik chchikintabote.^h

5 Mu me xatsatsal ut li jun vinik ti mol xae.ⁱ Mo'oj, ja' lek jechuk xak'anbe vokol jech k'ucha'al atot, li kerem viniketike jechuk xak'anbe vokol jech k'ucha'al abankil avits'in, **2** li antsetik ti mas xa oy sjabilalike jechuk xak'anbe vokol jech k'ucha'al ame', li tsebal antsetike jechuk xak'anbe vokol jech k'ucha'al avix avixlel, sakuk atalelal.

4:1 *Literal «li espritue». 4:2 *O «nopbil k'op; epal k'op».

4:12 *O «jutebuk». 4:13 *O «stasubtasel o'ontonale».

3 Ich'o me ta muk' li antsetik ti chamem smalalik^a ti mu'yuk buch'u xkoltaatik ta melele.*

4 Pe mi oy jun ants chamem smalal ti oy yalab xchi'uk smamobtake, ja' sk'an xchanik ba'yel lek yich'el ta muk' Dios ta sna stukik^b xchi'uk ak'o stojbe stot sme'ik xchi'uk smuk'tot^c syayaik li k'usi sta-oe,^c yu'un lek chil li Diose.^d 5 Ja' yu'un, li ants ti chamem smalal ti mu'yuk buch'u xkoltaate xchi'uk ti mu'yuk k'usi oy yu'une spatoy yo'onton ta stojljal Dios^e xchi'uk tsk'anilanbe vokol xchi'uk tspas orasion ta k'ak'al ak'obal.^f 6 Pe li buch'u ja' no'ox tspas li k'usi k'upil cha'i sbek'tale chamem xa manchuk mi kuxul to. 7 Ja' yu'un, jech-o me xaval batel li mantal taje sventa mu chopoluk sk'oplal. 8 Ta meyel, mi oy buch'u mu xak'be k'usi chtun yu'un li buch'utik oy ta sba sk'elele, mas to li buch'utik te oyik ta snae, laj xa sp'aj li xch'unel o'ontonale, mas to me chopol ch'ot k'ucha'al li buch'u ch'abal xch'unel yo'ontone.^g

9 Xu' xich' tsakbel sbi ta lista li ants ti chamem smalal mi mas xa ta 60 sjabil xchi'uk mi jun no'ox smalal ech'e, 10 mi lek ojtikinbil ta sventa li k'usitik lek tspace,^h mi la sts'ites yalab,ⁱ mi lek ch'amvan,^j mi la spokbe yakan li buch'utik ch'ule,^k mi la skolta li buch'utik chil svokolike/^l xchi'uk mi laj yak' ta yo'onton spasel li lekil abtelale.

11 Jech xtok, mu me xatsakbeik sbi ta lista li antsetik ti chamem smalalik ti tsebik toe, yu'un ja' chmakatik ta be sventa Kristo k'alal oy ta yo'ontoni li chi'nejbail ta vaye, yu'un tsk'an to chnupunik. 12 Tstaike chapanel, yu'un laj xa yiktaik li k'usi ba'yel lok' ta yeike.* 13 Jech xtok,

5:3, 16 *O «ti mu'yuk k'usi x-ayan yu'unik ta melele». 5:4 *O «smoltot». 5:12 *Literal «li ba'yel xch'unel yo'ontonike».

KAP. 5

a 1Ti 5:16

b 1Ti 5:8

c Mt 15:4
Ef 6:2

d Snt 1:27

e 1Ko 7:34

f Lu 2:36, 37

g Mt 15:4-6

h Ech 9:39

i 1Ti 2:15

j Ebr 13:2
1Pe 4:9

k Jn 13:5, 14

l 1Ti 5:16
Snt 1:27

Kolumna 2

a 2Te 3:11

b 1Ko 7:8, 9

c 1Ti 2:15

d Dt 15:11
1Ti 5:5
Snt 1:27e Ech 28:10
Ebr 13:17

f 1Pe 5:2, 3

g 1Te 5:12
Ebr 13:7h Dt 25:4
1Ko 9:7, 9i Le 19:13
Mt 10:9, 10
Lu 10:7
Gal 6:6j Dt 19:15
Mt 18:16k Tit 1:7, 9
Tit 1:13
Ap 3:19l 1Ko 15:34
1Jn 3:9m Le 19:15
Snt 3:17n Ech 6:5, 6
Ech 14:23
1Ti 3:2, 6
1Ti 4:14

mu'yuk no'ox k'usi stak' pasel cha'ik, ja' no'ox xtal xbatik ta jujupej na; jech, ma'uk no'ox ti mu'yuk k'usi stak' pasel cha'ike, yu'un chlo'iltavanik, te tstik' sbaik ti bu mu ja'uk ta sventaike^a xchi'uk ja' no'ox chalbeik sk'oplal li k'usi mu sventaike-oe. 14 Ja' yu'un, oy ta ko'onton ti ak'o nupunuk li antsetik ti chamem smalalik^b ti tsebik toe, ak'o yil yalabik,^c ak'o tojobikuk ta sk'elele snaik sventa mu xlabanvanik jset'uk^d li jkontrainvanejetike. 15 Yu'un li yantike laj xa yich'ik ch'akel lok'el sventa sts'akliik li Satanase. 16 Mi oy jun jch'unolajel ants ti chamem smalalik li yuts' yalale, ak'o skolta sventa mu ja'uk sbain li tsobobbaile. Va'un, li tsobobbaile ja' xu' skolta li antsetik ti chamem smalalik ti mu'yuk buch'u xkoltaatik ta melele.*^d

17 Ich'bilukuk me lek ta muk'^e li moletik ti ja' oy ta sbaik ch'kelvanik leke,^f pe ja' mas sk'an ich'el ta muk' li buch'utik tsots ch-abtejik ta sk'opojelik xchi'uk ti chchanubtasvanike.^g 18 Yu'un xi chal li Ts'ibetike: «Mu xavak'be svasal li tot vakax k'alal yakal chpechilan ta tek'el li trigoe»;^h xi chal xtoko: «Sta-o xich' stojol li j-abtel vinike».ⁱ 19 Mu me xach'un k'alal chich' tik'bel smul li jun mole, ja' to me xach'un mi oy cha'vo' o oxvo'uk testigoe.^j 20 Sventa xp'ijubik li yantike,^k albo mantal^k ta sat krixchanoetik li buch'utik tspanilanik mulile.^l 21 Tsots chkalbot ta stojljal Dios xchi'uk ta stojljal Kristo Jesus xchi'uk ta stojljal t'ujbil anjeletik ti xach'un li mantaletike, pe mu me ba'yeluk k'usi chopol xanop ta stojljal xchi'uk mu me t'ujbiluk xavut.^m

22 Mu me xavak' ak'ob ta anil ta stojljal jun vinik,ⁿ mu me

5:14 *O «jutebuk». 5:20 *O «Sventa xi'ik li yantike». 5:22 *Ja' xkaltik, ti mu ta aniluk sbilatas li viniketike.

teuk kapal ak'oplal li ta smul yan-tike; sakuk me li atalelale.

23 Mu xa stukuk vo' xavuch', ja' lek uch'an jutebuk vino ta skoj li ach'ute xchi'uk ta skoj ti nopaj-tik no'ox cha-ipaje.

24 Lek jamal xvinaj li smul junantik viniketike xchi'uk tuk' ch-ik'van batel ta chapanel, pe li smul yan viniketike ta mas to ts'akal chvinaj.^a **25** Jech xtok, ja' jech lek xvinaj li lekil abtelal eke,^b mu teuk no'ox nak'al* chkom-o li k'usi mu lekuke.^c

6 Ak'o yich' lek ta muk'^d yajvalik li mosoiletike sventa mu chopoluk xich' albel sk'oplal li sbi Diose xchi'uk li chanubtasele.^e **2** Jech xtok, li buch'utik jch'unolajel yajvalike ak'o yich'ik lek ta muk', yu'un ja'ik ermanoetik. Mas me baxbolikuk xtunik ta stojolalik, yu'un li buch'utik tstabe sbalil li slekil abtelik li mosoiletike ja'ik jch'unolajeletik xchi'uk ja'ik li buch'utik k'anbilike.

Jech-o me xavak' ta chanel li k'usitik taje xchi'uk jech-o me xaval li mantaletike. **3** Mi oy junuk vinik ti yan-o k'usi chchanubtasvane, ti ma'uk jech k'ucha'al li lekil chanubtasel^f ti ja' yu'un li Kajvaltik Jesukristoe xchi'uk ti mu jechuk k'ucha'al li chanubtasel ta sventa li yich'el ta muk' Diose,^g **4** jtoyba li vinik taje xchi'uk mu xa'ibe smelolal jset'uk.^h Ja' oy tajak ta yo'onton ti tsval sbaike xchi'uk ti chut sbaik ta sventa li k'usi chalice.ⁱ Skotol li k'usitik taje ja' tslikes pich'etel o'ontonal, tsakbail ta k'op, spatol lo'iltavanej, mu'yuk xa spatoy yo'ontonik ta jujantal, **5** jech-o tsvulilan sbaik ta sventa li k'usitik jutuk no'ox tsots sk'oplal xchi'uk li viniketik ti sokem snopbenike^j xchi'uk ti mu xa'ibeik smelolal li k'usi melele, ti tsnopik ti ja' sventa pasob kanal li yich'el ta muk' Diose.^k **6** Ta melal, ep ta jpastik kanal mi

5:25 *O «mukul». 6:4, 7 *O «jutebuk».

KAP. 5

a Jos 7:11
Ebr 4:13

b Mt 5:16

c 1Ko 4:5

KAP. 6

d Ro 13:7
Ef 6:5
Kol 3:22

e 1Pe 2:13, 14

f 2Ti 1:13

g Tit 1:1, 2

h 1Ko 8:2

i 2Ti 2:14
Tit 1:10
Tit 3:9

j 2Ko 11:3
2Ti 3:8
Jud 10

k 1Pe 5:2

Kolumna 2

a 1Ti 4:8

b Job 1:21
Sl 49:16, 17

c Pr 30:8, 9
Ebr 13:5

d Mt 13:22

e Pr 28:20, 22
Snt 5:1

f Mt 6:24

g Pr 15:1
Mt 5:5
Gal 5:22, 23
Kol 3:12
1Pe 3:15

h Mt 27:11
Jn 18:33, 36
Jn 19:10, 11

i 2Te 2:8
2Ti 4:1, 8

chkich'tik ta muk' Dios^a xchi'uk mi jun no'ox ko'ontontik yu'un ti k'u yepal oy ku'untike. **7** Yu'un mu'yuk k'usi chkich'tik tal jset'uk* k'alal chijvok' li' ta balumile xchi'uk mu'yuk k'usi chkich'tik batel jset'uk k'alal chijchame.^b **8** Ja' yu'un, mi oy no'ox jve'eltik xchi'uk jk'u jpok'tike, junuk no'ox ko'ontontik yu'un.^c

9 Pe chyal ta preva li buch'utik oy ta yo'onton tsk'an tpsa-^dch'uleje, chyakatik ta pets'^dxchi'uk chlik sk'an ta yo'ontonik li k'usitik chopole xchi'uk ti chak' vokolile, ti ja' chlajesatik-o xchi'uk ti tsokesatik-o li viniketike.^e **10** Yu'un li sk'anel tak'ine ja' yibel skotol li k'usitik tsokesvane, yu'un li buch'utik batem ta yo'ontonik sk'anel li k'usitik taje yiktaojik xa li xch'unel o'ontonale xchi'uk ep tajak staoy svokolik ti toj k'uxe.^f

11 Ak'o mi jech, li vo'ot yajtunelot Diose jatavan me lok'el ta stojolal li k'usitik taje. Ja' ak'bo batel yipal sa'el li k'usitik tuke, li yich'el ta muk' Diose, li xch'unel o'ontonale, li k'anelale, ti sts'ik avu'une xchi'uk ti manxokote.^g **12** Paso-o me batel li lekil pas-k'ope sventa xapakbe sk'oplal li chanubtaseletik yu'un Diose;* tsako me lek li kuxlejal sbatel osil ti ja' sventa laj avich' takel ta ik'ele xchi'uk ti lek jamal laj avak' ta a'iel ta skotol krixchanoetik ta yeloval epal testigoetike.

13 Ta sat li Dios ti ja' li buch'u kuxul chikta skotol li k'usitike xchi'uk ta sat Kristo Jesus ti k'ot k'ucha'al testigo ti lek jamal laj yak' ta a'iel ta stojolal li Ponsio Pilatoe^h chkalbot mantal **14** ti mu'yukuk xchopolil xchi'uk ti lekuk sk'oplal ti k'u yelan chach'un li mantaletike, jech-o me xapas ja' to mi vinaj li Kajvaltik Jesukristoe,ⁱ **15** ja' li buch'u

6:10 *O «jomoch'tik oyik ta skoj svokolik». **6:12** *Literal «ti ja' ta sventa li xch'unel o'ontonale».

xmuyubaj xchi'uk li Buch'u stuk no'ox oy sju'el ti chak' sba ta ilel mi ts'aki li yorail ak'bile, li stuke ja' Ajvailil yu'unik li buch'utik ch-ajvallilajike xchi'uk ja' Bankilal Jpasmantal yu'unik li jpsasmantalelike,^a **16** ti ja' no'ox stuk ti mu sna' xchame,^b ti te nakal ta lus ti mu'yuk buch'u xu' x-oché,^c mi junuk krixchano yiløj xchi'uk mu'yuk buch'u xu' xil.^d Ak'o yich' ich'el ta muk' xchi'uk ja' oy sju'el sbatel osil. Jechuk.

17 Albo mantal li buch'utik jk'ulejetik ta skotol li k'usitik oy ta balumil avie* ti mu me xtøyetuk xa cha'i sbaiké,^e ti ma'ukuk me te spat yo'ontonik ta k'ulejal ti mu'yuk sbalile,^e ja' ak'o spat yo'ontonik ta stojolal li Dios ti ep tajej chak'butik li k'usitik ta jk'u-

6:17 *O «li k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. #O «ti mu me xtøyetuk ta snopbenike».

KAP. 6

- a Ap 17:14
Ap 19:16
b Ebr 7:15, 16
c Ech 9:3
Ap 1:13, 16
d Jn 14:19
1Pe 3:18
e Mt 13:22
Mr 10:23

Kolumna 2

- a Ekl 5:19
Mt 6:33
Snt 1:17
b Ro 12:13
2Ko 8:14
Snt 1:27
c Mt 6:20
d Lu 16:9
e 2Ti 1:13, 14
2Ti 3:14
2Ti 4:5
f 1Ko 2:13
1Ko 3:19
Kol 2:8

pintike.^a **18** Albo ya'ik ti ak'o yabtelanik li k'usi leke, ti jk'ulejikuk ta spasel li lekil abtelale, ti lekuk yo'ontonike,* ti mu sjalanbeik li yantike.^b **19** Mi jech tspaceke, chak'beik lek snakleb ta sventa li k'usi tstaik ta jelavel^c ti xko'olaj k'ucha'al k'ulejale sventa xu' stsak lek yu'unik li bats'i mero kuxlejale.^d

20 Jk'anbil Timoteo, chabio me lek li k'usi la-ak'bat abaine,^e ch'ako me aba ta stojolal li lo'iletik ti mu'yuk sbalil ti ja' no'ox tsokesbe sk'oplal li k'usi ch'ule xchi'uk ch'ako aba ta stojolal li k'usitik tskontrain li melele, ti yojtikinobil chalike.^f **21** Ta skøj ti xtøyetik xa chak'ik ta ilel li yojtikinobil taje, oy junantik ti laj xa yiktaik li xch'unel o'ontonale.

Teuk me oy ta atojolalik li slekil yutsil o'ontonale.

6:18 *O «ti xt'olp'ijik no'oxe».

XCHIBAL SVENTA

TIMOTEO

K'USITIK YICH'OJ

- 1 K'opoj batel (1, 2)
Li Pabloe tstoibe ta vokol Dios ta sventa li xch'unel yo'onton Timoteoe (3-5)
Ta sjunuluk avo'onton xatunes li matanal yak'oj Diose (6-11)
Mu me xch'ay xava'i li lekil chanubtasele (12-14)
Skontratak xchi'uk yamigotak Pablo (15-18)
- 2 K'ubanbo a'yejetik li viniketik ti lek chapalike (1-7)
Sts'ikel vokolil ta skøj lekil a'yejetik (8-13)
Stunesel lek li sk'op Diose (14-19)
«Jatavan lok'el ta stojolal li k'usi stalel ts'kan yo'onton kerem tsebetike» (20-22)
K'usi sk'an pasel ta stojolal li jkontrainvanejetike (23-26)

- 3 «Tsots vokolil li ta slajebal xa k'ak'ale» (1-7)
Sts'akliel k'u yelan kuxi li Pabloe (8-13)
«Jech-o me xapas batel li k'usi la achane» (14-17)
«Laj yak' ta na'el Dios skotol li Ts'ibetike» (16)
- 4 «Lek me ts'akal xapas batel li avabtele» (1-5)
Ak'o me ta avo'onton xcholel ta anil li sk'op Diose (2)
«Jpasøj lekil pask'op» (6-8)
Li k'usi tsnop stuke (9-18)
La stak batel chabanuk (19-22)

1 Vo'on Pabloun, yajtakbolun Kristo Jesus ti jech ts'k'an yo'onton Diose sventa xkalbe batel sk'oplal li kuxlej'al bil on'o'ox sk'oplal ta sventa li Kristo Jesuse.^a **2** Ja' sventa Timoteo ti ja' jun k'anbil nich'onile:^b

Oyuk slekil yutsil o'ontonal, k'uxubinel xchi'uk jun o'ontonal ta atojalal ti ja' chak' li Jtotik Diose xchi'uk li Kajvaltik Kristo Jesuse.

3 Ta jtojbe ta vokol Dios —ti sak jol ko'onton ta jpas ch'ul abtelal ta stojolal jech k'ucha'al la spasik li jmoltotake— sventa jvulesot-o ta jol ta k'ak'al ak'obal k'alal ta jk'an vokole. **4** Oy tajak ta ko'onton ta jk'elot ka'i —yu'un xvul ta jol li ya'el asate— sventa xkuxetuk tajak ko'onton. **5** Yu'un xvul ta jol ti melel oy xch'unel avo'ontone,^c ti ja' ba'yel k'ot ta stojolal li ayaya Loida xchi'uk li ame' Eunisee, pe jna'oj lek ta melel ti oy xch'unel avo'ontone eke.

6 Jech oxal, ta jvules ta ajol ti ta sjunuluk avo'ontone xatunes li matanal yak'oj Dios ti la ata k'alal laj kak' jk'ob ta atojolale.^d

7 Yu'un li Diose ma'uk chak'butik ch'ul espiritu sventa xi'el,^e mo'oj, yu'un chak' ju'elal,^f k'anelal xchi'uk lekil nopbenal. **8** Jech oxal, mu me xak'exav ta xcholbel sk'oplal li Kajvaltike^g mi ja'uk xak'exav ta stojolal ek ti jchukelun ta skoje; ja' lek ts'iko avokol ta skoj ti chakontrainat^h ta sventa li lekil a'yejetike, pe pato avo'ontone ta sju'el Dios k'alal jech ch'k'ot ta atojolale.ⁱ **9** Ja' la skoltautik xchi'uk la stakutik ta ik'el sventa ch'ul xijk'ot,^j pe ma'uk ta skoj kabtelitk, ja' ta skoj li k'usi ts'k'an tspan stuke xchi'uk ja' ta skoj li slekil yutsil yo'ontone.^k Vo'ne xa on'o'ox tajak ak'bitutik ta stojolal li Kristo Jesuse, **10** pe li avie jamal xa lek xvinaj ta skoj ti chak' sba ta ilel li Jkoltavaneju k'unतिकe, li Kristo Jesu-

KAP. 1

a Jn 3:16
Jn 6:40, 44
1Pe 1:3, 4

b 1Ko 4:17

c 1Ti 4:6

d 1Ti 4:14

e Ro 8:15
1Te 2:2

f Lu 24:49
Ech 1:8

g Ro 1:16

h Kol 1:24
2Ti 2:3

i Flp 4:13
Kol 1:11

j Ef 1:4
Ebr 3:1

k Ef 2:5
Ef 2:8
Tit 3:5

Kolumna 2

a Jn 1:14
Ebr 2:9

b 1Ko 15:54
Ebr 2:14

c Ro 1:16

d Jn 5:24
1Jn 1:2

e 1Pe 1:3, 4

f Ech 9:15
1Ti 2:7

g Ech 9:16
Ef 3:1

h 2Ko 4:2

i 2Ti 4:8

j 1Ti 6:3, 4
Tit 1:7, 9

k Ro 8:11

l Ech 19:10
m 2Ti 4:19

KAP. 2

n 1Ti 1:2

o 2Ti 3:14

p 1Ti 1:18

se,^a ti la slajesbe sk'oplal li lajelale^b xchi'uk laj yak' jna'tik ta skoj lekil a'yejetik^c k'uxi xu' jtatik li kuxlej'al^d xchi'uk li bek'talil ti mu sna' xk'a'e.^e **11** Li k'usitik taje ja' ta sventa ti laj kich' va'anel ta jcholmantal, ta jtakbol xchi'uk ta jchanubtasvaneje.^f

12 Ja' ta skoj xtok ti yakal chkil li vokoliletike,^g pe mu'yuk bu chik'exav.^h Yu'un xkojttikin li buch'u kak'oj xch'unel ko'ontone ta stojolale xchi'uk jpatoj ko'ontone ti chchabi li k'usi kak'ojbe ta sk'ob ja' to mi sta li sk'ak'alil taje.ⁱ

13 Mu me xch'ay xava' ti k'u yelan* li lekil chanubtasel laj kalbot^j ta sventa li k'anelal xchi'uk li xch'unel o'ontonal ta jtatik ta stojolal Kristo Jesuse. **14** Chabio me lek li lekil k'ulejal ak'bil abain ti ja' tskoltaot li ch'ul espiritu ti oy ta jtojolaltike.^k

15 Yu'un ana'oj li'e, ti xch'akoj sbaik lok'el ta jtojalal skotol li krixchanoetik ta yosilal Asiae.^l Jech spasoje ek li Fijelo xchi'uk Ermojenese. **16** Oyuk xk'uxul yo'ontone Kajvaltik ta stojolal li buch'utik te oy ta sna Onesiforo,^m yu'un nopajtik no'ox laj yak'bun siketel ko'ontone xchi'uk mu'yuk bu xk'exav ta skoj ti chukulune. **17** Mo'oj, k'ajomal laj yak' ta yo'ontone tsa'un k'alal ay ta Romae, va'un la staun. **18** Ak'o k'uxubinaturk yu'un Kajvaltik Jeova* mi sta sk'ak'alile. Yu'un ana'oj lek skotol li k'usitik la spas ta Efesoe.

2 Ja' yu'un, kuni nich'on,ⁿ sa'ilano batel atsatsal ta stojolal slekil yutsil o'ontonal ti te oy ta stojolal Kristo Jesuse, **2** jech xtok, li k'usitik laj ava' ta jtojalal ti jech chalik ek li epal testigoetike^o k'ubanbo tuk'il vinitetik, va'un ja' jech lek chapalilik sventa xchanubtasik batel li yantike. **3** Ta skoj ti lekil yaj-soltaroot^p Kristo Jesuse, kuchuk

1:13 *O «splanoal». 1:18 *K'elo Apendise A5.

me avu'un li vokolile.^a **4** Skotol li buch'u chtun ta soltaroe mu'yuk tstik' sba* ta p'olmajel^r sventa kuxlejal yo' lek xilat yu'un li buch'u chapanat ta soltaroeale. **5** Jech xtok, manchuk mi ta tajimol, mu'yuk chich' skorona li buch'u tstik' sba ta tsalball ta tajimol mi mu'yuk bu tstsak ta muk' li smantalil tajimole.^b **6** K'alal tsots ch-abtej li jlok-osile, ja' ba'yel tsalajes li k'usi tsatine. **7** Nopilano li k'usi yakal chkale, va'un chak'bot ava'ibe smelolal skotol li Kajvaltike.

8 Vuleso me ta ajol ti laj yich' cha'kuxesel li Jesukristoe^c xchi'uk ti ja' snitulal David^d e'ch' jech k'ucha'al chal li lekil a'yejetik yakal ta jchole,^e **9** ti ja' yakal chkil-o jvokol xchi'uk ti tik'ilun ta chukel jech k'ucha'al jun jpaschoplejale.^f Ak'o mi jech, mu'yuk bu chukul ta kadena li sk'op Diose.^g **10** Ja' ta skoj ti ta jts'ik skotol li k'usitike sventa staik pojelal ta stojolal Kristo Jesus ek li buch'utik t'ujbile^h xchi'uk ti staik muk'ulal sbatel osile. **11** Xu' jpat ko'ontontik ta sventa li k'op li'e: ta melel, mi jmoj chijchame, jmoj chijkuxi xtok;ⁱ **12** mi jech-o chkuch ku'untike, jmoj chij-ajvalilaj;^j mi ta jmukbetik sk'oplale, tsmuk jk'oplaltik ek;^k **13** mi mu'yuk tuk'utik li vo'otike, jech-o tuk' li stuke, yu'un mu stak' smuk li sk'oplal stuke.

14 Jech-o xavulesbe ta sjolik li k'usitik taje, chanubtasano ta sat Dios sventa mu xut sbaik ta skoj li k'usitik chalik ti ch'abal jutebuk sbalile, yu'un ja' no'ox chak'be svokol* li buch'utik cha'ie. **15** Paso skotol ti k'u yepal xu' avu'un sventa lek chilol ti Diose, j-abelukot ti mu'yuk li'usi chak'exav-oe, ti lek ta-jek xana' stunesel li k'op ti ja'

2:4 *Literal «mu'yuk chchuk sba». #O ja' van sk'oplal «sventa li k'usi chich' pasesel junun k'ak'al». 2:14 *O «tsjines».

KAP. 2

a 2Ti 1:8

b 1Ko 9:25

c Ech 2:24

d Ech 2:29-32
Ro 1:3

e Ech 13:23

f Ech 9:16
Flp 1:7

g Kol 4:3, 4

h 2Ko 1:6
Ef 3:13
Kol 1:24

i Ro 6:5, 8

j Ap 3:21
Ap 20:4, 6k Mt 10:33
Lu 12:9

Kolumna 2

a 2Ti 4:2

b 1Ti 4:7
1Ti 6:20

c 1Ti 1:20

d 1Ko 15:12

e Nu 16:5

f Is 26:13

g 1Ti 1:3, 4
1Ti 4:7
Tit 3:9

h 1Te 2:7

melele.^a **16** P'ajo me li k'usitik chalik ti mu'yuk sbalil ti ja' no'ox tsokes li k'usitik ch'ule;^b yu'un li k'opetik taje tsujan tajej ta spasesel mas li k'usitik mu'yuk leke. **17** Li k'usitik chalike ch-epaj batel k'ucha'al yayijemal ti ch'k'a' batel yu'un jbek'taltike. Te tsalak sk'oplal Imeneo xchi'uk Fileto^c **18** ti namajemik ta stojolal li k'usi melele, chalik ti k'otem xa ta pasesel li cha'kuxesele;^d jech xtok, yakal tsalajesbeik xch'unel yo'onton li yantike. **19** Ak'o mi jech, lek va'al chkom li snakleb Dios ti lek tsotse xchi'uk xi chal li seyoale: «Li Jeovae* xojtikin li buch'utik ja' yu'one»,^e xi chal xtoko: «Sk'an xiktaik k'usitik mu'yuk tuk' skotol li buch'utik spa-toj yo'ontonik ta sbi Jeovae».^f

20 Jech xtok, ma'uk no'ox oy k'usitik* pabil ta oro xchi'uk ta plata li ta jpej muk'ta nae, oy pabil ta te' xtok xchi'uk ta ach'el, jlome lek stu, pe li junantike mu'yuk stu. **21** Jech oxal, mi oy buch'u chch'ak sba lok'el ta stojolal li k'usitik mu'yuk stue, ja' jech ch'ot k'ucha'al li k'usi* lek stue, ch'ultajesbil, jtunel ta stojolal jajval, chapal sventa skotol lekil abtelal. **22** Ja' yu'un, jatavan lok'el ta stojolal li k'usi staele tsk'an yo'onton kerem tsebetike, ja' sa'o batel li tuk'ilale, li xch'unel o'ontonale, li k'anelale, li jun o'ontonale, jmoj xasa' xchi'uk li buch'utik sak yo'ontonik tsk'oponik Kajvaltike.

23 Jech xtok, p'ajo me li k'usitik chut-o sbaik ti mu'yuk stu^g xchi'uk ti mu'yuk smelolale, yu'un ana'oj ti ja' no'ox tslikes k'ope. **24** Yu'un mu persauk sk'an slikes k'op li smoso Kajvaltike, sk'an lek no'ox yo'onton ta stojolal skotol krixchanoetik,^h xtojobuk lek ta chanubtasvanej, sk'an spasesel sba k'alal oy k'usi chopol tspasba-

2:19 *K'elo Apendise A5. 2:20 *O «vasoetik». 2:21 *O «jun vaso ti».

te,^a **25** oyuk smalael yu'un k'alal chchanubtas li buch'utik mu sk'an xch'amik li chanubtasele;^b yu'un xu' van xjelbat snopbenik* yu'un Dios sventa xojtikinik lek li k'usi melele.^c **26** xchi'uk ak'o svules xch'ulelik xchi'uk jatavikuk lok'el li ta spets' Diabloe, yu'un kuxul tsakatik lok'el sventa spasbeik li k'usi tsk'an yo'ontone.^d

3 Na'o me ti chtal tsots vokolil li ta slajebal xa k'a'ale,^e toj ech' no'ox xibal sba. **2** Yu'un tsk'an sba stuk li krixchanoetike, batem ta yo'ontonik tak'in, stuk no'ox lek cha'i sbaik, jp'el xalik, chchopol k'optavanik, mu xch'unbe smantal stot sme'ik, mu k'usi sna' stojik ta vokol, mu'yuk stuk'il yo'ontonik, **3** mu'yuk xa k'anbail k'ucha'al stalel ono'ox jeche, mi jutebuk oy ta yo'ontonik tspas ta jmoj sk'opik, chchopol lo'iltavanik, mu sna' spajes sbaik, simaronik, mu'yuk sk'anojik li k'usi leke, **4** j-ak'vanejetik ta k'abal, pimir ta mantal, xtoyet xa tajak cha'i sbaik, ja' sk'anojik li k'usi k'upil sba cha'i stukike, ja' mu'yuk sk'anojik li Diose, **5** yich'ojik ta muk' Dios yilel, pe mu'yuk jech yakal tspasik;^f cha'ko me aba ta stojolalik. **6** Yu'un junantik li viniketik taje manya k'u yelan ch-ochik ta na sventa chchukik antsetik ti k'unik xchi'uk ti ep smulik ti ch-ik'atik batel ta skoj li jeltos k'usi tsk'an yo'ontonike. **7** Jech-o yakal chchanik li antsetik taje, pe mi ja'uk bu chojtikinik lek li k'usi melele.

8 Va'un cha'a, ti k'u yelan la skontrainik Moises li Janes xchi'uk Jambrese ja' jech yakal tskontrainik li k'usi melele eke. Sokesbil ta bu no'ox k'alal snopbenik li viniketik taje, mu'yuk lek ch-ilatik yu'un Dios, yu'un skontrainojik li xch'unel o'ontonale. **9** Ak'o mi jech, mu-

KAP. 2

a Mt 5:39

b Pr 15:1

Gal 6:1

Tit 3:2

1Pe 3:15

c 1Ti 2:3, 4

d Jn 13:27

Ech 5:3

1Ti 1:20

KAP. 3

e Mt 24:3

1Ti 4:1

2Pe 3:3

Jud 17, 18

f Mt 7:15

Mt 7:22, 23

Kolumna 2

a Eks 7:11, 12

Eks 9:11

b 1Ko 4:17

2Ti 1:13

c Ech 13:50

d Ech 14:1, 5, 6

e Ech 14:19

f 2Ko 1:10

g Mt 16:24

Jn 15:20

Ech 14:22

h 2Te 2:11

1Ti 4:1

i 2Ti 1:13

j Pr 22:6

k Ech 16:1, 2

l Jn 5:39

m Jn 14:26

2Pe 1:21

n Ro 15:4

o 1Ko 10:11

KAP. 4

p Jn 5:22

Ech 17:31

2Ko 5:10

q Jn 5:28, 29

Ech 10:42

r 1Ti 6:14, 15

1Pe 5:4

yuk xa ch-epaj batel li yabtelike, yu'un lek xvinaj ta skotol krixchanoetik li xchuvajilik* jech k'ucha'al li xchuvajilik li cha'vo' viniketik taje.^a **10** Pe li vo'ote lek ono'ox ats'aklioj talel li chanubtaseletik ku'une, ti k'u yelan likuxi tale,^b li k'usi oy ta ko'onton staele, li xch'unel ko'ontone, li smalael ku'une, li k'anelal ku'une, ti kuchem ku'une, **11** ti laj kich' kontrainele xchi'uk ti laj kil jvokol ta Antiokia,^c ta Ikonio^d xchi'uk ta Listrae.^e Kuch ku'un li kontrainele xchi'uk la skoltaun Kajvaltik ta skotol li k'usitik taje.^f **12** Skotol li buch'utik tsk'an chich'ik ta muk' Dios ta sjunul yo'ontonik ta xkuxlejalike xchi'uk ti tsk'an jmoj oyik xchi'uk li Kristo Jesus ta ono'ox xich'ik kontrainel ek.^g **13** Pe yantik sok batel li viniketik ti toj chopolike xchi'uk li jlo'lavanej viniketike, yakal chlo'lavanik xchi'uk yakal chich'ik lo'lael ek.^h

14 Pe li vo'ote jech-o me xapas batel li k'usi la achane xchi'uk ti k'ot ta avo'onton ta xch'unele,ⁱ yu'un ana'oj li buch'utik la achabee, **15** ti ta abik'tal/ ono'ox la achana talel li ch'ul Ts'ibetik^k ti ja' tsp'ijubtasot sventa xata akolebal ta skoj ti oy xch'unel avo'onton ta stojolal li Kristo Jesus.^l **16** Laj yak' ta na'el Dios skotol li Ts'ibetike^m xchi'uk toj jtunel sventa chanubtasel,ⁿ tuk'ibtasel, beiltasel xchi'uk tojbtasel jech k'ucha'al chal li stuk'il mantal Diose^o **17** sventa lekuk chapal li yajtunel Diose xchi'uk sventa xtojubok spasel skotol li lekil abtelale.

4 Tsots mantal chkalbot ta stojolal Dios xchi'uk ta stojolal Kristo Jesus ti ja' li buch'u chchapan^p li buch'utik kuxul xchi'uk li buch'utik chamem^q mi laj yak' sba ta ilel^r k'ucha'al

3:9 *O «li sbolilik». 3:16 *Literal «tojobtasel ta tuk'ilal».

Ajvalil li ta Ajvalilal* yu'une;^a 2 cholo li sk'op Diose,^b ak'o me ta avo'onton spasel ta anil k'alal mu'yuk vokolile xchi'uk k'alal oy vokolile, tuk'ibtasvanan,^c beiltasvanan xchi'uk alo mantal. K'alal jech chapase, oyuk me smalael avu'un xchi'uk tojoban me lek ta chanubtasvanej.^d 3 Yu'un chk'ot sk'ak'alil ti mu sk'an xchikintaik li lekil chanubtasele,^e yu'un ta skoj li k'usi ts'an yo'onton stukike, k'ajomal no'ox chbat xchi'inik li jchanubtasvanejetik ti lek cha'i chchikintabeik li k'usi lek cha'i stukike.^f 4 Jech xtok, chch'ak sbaik lok'el ta xchikintael li k'usi melele xchi'uk ja' chchikintaik li jech' lo'iletike. 5 Pe li vo'ote teuk me ach'ulel ta skotol k'usitik, kuchuk me avu'un vokolil,^g abtejan batel li ta xcholel lekil a'yeje, lek me ts'akal xapas batel li avabtele.^h

6 Yu'un ta melal yakal chkich' malel jech k'ucha'al matanal vino' xchi'uk po'ot xa tajek sta yorail li jkolebale.ⁱ 7 Jpasoj lekil pask'op,^k tsutsem xa ku'un li anilajele,^l tsots-o li xch'unel ko'ontone. 8 Li' ta ora xchi'uk ta jelavele, te xa k'ejbil* li jkorona ti ja' sventa li buch'utik tuk'i-ke,^m ti ja' chak'bun li Kajvaltik ti ja' li tuk'il jchapanvaneje,ⁿ chak'bun ta jmoton li va' k'ak'ale;^o pe ma'uk no'ox vo'on, chak'be ek li buch'utik oy ono'ox ta yo'ontonik ti ak'o yak' sba ta ilel li Kajvaltike.

9 Ak'o me persa ti xtal no'ox ak'elune. 10 Yu'un laj yiktaun komel li Demas^p ta skoj ti ja' la sk'an skotol li k'usitik oy ta balumil avie,* bat ta Tesalonika; li Kresentee bat ta Galasia; li Titoe bat ta Dalmasia. 11 Ja' xa no'ox Lukas li' xchi'inoinune. Ik'o talel li Markose, yu'un

4:1 *Kelo Glosario, *ajvalilal*. 4:8 *O «nak'bil». 4:10 *O «li k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li *k'usitik oy ta balumile*.

KAP. 4

- a Ap 11:15
Ap 12:10
b 2Ti 2:15
c 1Ti 5:20
Tit 1:7,9
Tit 1:13
Tit 2:15
d 2Ti 2:24, 25
e 1Ti 1:9, 10
f 1Ti 4:1
g 2Ti 1:8
2Ti 2:3
h Ro 15:19
Kol 1:25
i Nu 28:6, 7
j Flp 1:23
k 1Ko 9:26
1Ti 6:12
l Flp 3:14
m 1Ko 9:25
Snt 1:12
n Jn 5:22
o 1Pe 5:4
Ap 2:10
p Kol 4:14
Flm 23, 24

Kolumna 2

- a Ef 6:21
Kol 4:7
b Sl 28:4
Sl 62:12
Pr 24:12
c Ech 9:15
d Sl 22:21
e Ap 20:4
f Ro 16:3
g 2Ti 1:16
h Ech 19:22
i Ech 21:29

jtunel ku'un ta sventa li abtelale. 12 Yan li Tikikoe^a la jtak batel ta Efeso. 13 Mi latalale, ich'o me talel li natil k'u'il laj kiktabe Karpole te ta Troase xchi'uk ich'o talel li balbalvunetike, pe ja' mas tsots sk'oplal li ts'ibabil nukule-tike.

14 Ep tajek k'usi chopol la spاسبun li Alejandro ti chabtelan kovree. Ja' chtojbat yu'un Jeova* ta skoj li k'usitik la spase.^b 15 Sk'an me xak'el aba ta stojolal ek, yu'un tsots tajek la skontrain li k'usi laj kalkutike.

16 Mu'yuk buch'u tal skoltaun k'alal la jpak jk'oplal ta sba veltae, yu'un laj yiktaikun komel skotolik. Ja' no'ox mu me xk'elbat smulik yu'un li Diose. 17 Pe te ono'ox oy ta jts'el li Kajvaltike xchi'uk laj yak'bun kupal, la stunesun sventa lek ts'akal xich' cholel mantal xchi'uk ti ak'o ya'ik skotol li jyanlumetike;^c jech xtok, laj kich' koltael lok'el ta ye leon.^d 18 Ja' tskoltaun Kajvaltik ta skotol li k'usitik toj chopole xchi'uk ja' tspojun sventa xik'un batel li ta Ajvalilal yu'un ta vinajele.^e Ja'uk no'ox stuk ak'o yich' ich'el-o ta muk' sbatel osil. Jechuk.

19 Chabanuk xavalbe li Priska,* Akila' xchi'uk li buch'utik te oy ta sna Onesiforo.^g

20 Te kom ta Korinto li Erastoe,^h yan li Trofimoeⁱ ip kom ku'un ta Mileto. 21 Ak'o me persa sventa xavul no'ox k'alal sk'an to invierno.^{*}

Chabanukot la chal li Eubulo, ja' jech chalik ek li Pudente, Lino, Klaudia xchi'uk skotol li ermanoetike.

22 Teuk me oy Kajvaltik ta atojolal ta skoj ti baxbolote. Teuk me oy ta atojolalik li slekil yutsil yo'ontone.

4:14 *Kelo Apendise A5. 4:19 *Prisila sbi xtok. 4:21 *Ja' xkaltik, yorail siktik.

SVENTA
TITO

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 K'opoj batel (1-4)
Sk'an sva'an moletik ta Kreta li Titoe (5-9)
Sk'an stuk'ibtas li jtoybaetike (10-16)</p> <p>2 Lekil chanubtasel sventa li kerem tsebetik xchi'uk li buch'u oy xa sjabilalike (1-15)
«Sp'ajel li k'usi chopole» (12)
«Oy tajek ta yo'onton li k'usi toj leke» (14)</p> | <p>3 Ti k'u yelan chak' sbaik ta ventainele (1-3)
«Jech-o xak' ta yo'ontonik spasel li abtelal ti toj leke» (4-8)
Sk'an p'ajel li jech'e lo'iletik xchi'uk li jech'e chanubtaseletike (9-11)
Oy k'usi laj yalbe batel; la stak batel chabanuk (12-15)</p> |
|---|---|

1 Vo'on Pabloun, smosoun Dios xchi'uk yajtakbolun Jesukristo. Li xch'unel ko'ontone ja' jech k'ucha'al li xch'unel yo'ontonik li buch'utik t'ujbil yu'un Diose, li xch'unel ko'ontone ja' kolyal ti laj kojtkin li mel lejyotkinobile ti ja' chal k'u yelan sk'an ich'el ta muk' li Diose. **2** Li spatobil o'ontonal ta sventa li kuxlejal sbatel osile^a ja' sna- kleb skotol li k'usitik taje ti vo'ne xa ono'ox yalojbe sk'oplal Dios ti mu sna' sjut k'ope,^{*b} **3** pe k'alal k'ot yoraile, laj yak' ta ojtikinel sk'op ta skoj ti la jchol mantal ti jech laj kich' k'ubanbel^c jech k'ucha'al chal smantal li Jkoltavanej ku'untike, li Diose; **4** ja' sventa Tito ti ja' melel nich'onil ti jech xch'unel yo'onton jech k'ucha'al xch'unel ko'ontontike:

Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolal ti ja' chak' li Jtotik Diose xchi'uk li Kristo Jesus ti ja' Jkoltavanej ku'untike.

5 Laj kiktat ta Kreta sventa xatuk'ibtas li k'usitik mu'yuk leke* xchi'uk sventa xava'an mo-

1:2 *O «snop k'ope; x-epal k'opoje».
1:5 *O «mu'yuk lek chich' pasele».

KAP. 1

a Ro 6:23

b Nu 23:19

c Ech 9:15

Kolumna 2

a 1Ti 3:2-7

b 2Pe 2:10

c Snt 1:19

d 1Pe 4:9

e Ro 12:3

1Ti 3:2

f 1Ti 2:8

g 2Ti 2:24

Snt 3:13

h 1Ti 4:16

1Ti 6:3, 4

i 1Ti 1:9, 10

2Ti 1:13

j 1Ti 5:20

2Ti 4:2

Tit 1:13

Ap 3:19

letik ta jujun jteklum jech k'ucha'al la jchanubtasote: **6** xu' xich' va'anel ta mol mi mu'yuk tik'bil smule, mi jun no'ox yajni- le, mi jch'unolajeletik xnich'nab xchi'uk mi mu'yuk pak'tabilik ta skoj li k'usi mu'yuk smelolale xchi'uk mi ma'uk jtoybailetike.^a **7** Sk'an mu'yukuk tik'bil smul jech k'ucha'al jun smoso Dios li jun jk'elvaneje, ti ma'ukuk jtoybae,^b ti mu aniluk xa ch-iline,^c ti ma'ukuk jyakubele, ti ma'ukuk jpask'ope,^{*d} ti ma'ukuk me ti tsk'an tajek tspas kanal tak'in ta lo'lavaneje, **8** mo'oj, sk'an lekuk xch'amvan,^d sk'ano- juk li k'usi leke, oyuk lek xch'ulel,^{*e} oyuk stuk'il, tuk'uk xak' sba,^f sna'uk spajesel sba,^g **9** sk'an lek snap'an sba ta stojolal li tuk'il k'op* ti k'u yelan chchanubtasvane^h yo' spatbe yo'onton^g yantik ta sventa li le- kil chanubtaseleⁱ xchi'uk sventa stuk'ibtas/ li buch'utik skontrai- nojjik li lekil chanubtaseletike.

10 Yu'un oy ep viniketik ti jtoybaetike, mu'yuk sbalil li

1:7 *O «ti ma'ukuk jmajvaneje». 1:8 *O «oyuk slekil yo'onton». 1:9 *O «li a'yej ti ja' melel». *O «stojobtas».

k'usi chalike xchi'uk jlo'lavanejetik, pe ja' mas to jechik li buch'utik tsots sk'oplal cha'ik li sirkunsione.*^a **11** Sk'an makbel yeik li viniketik taje, yu'un yakal tsajesik sjunul uts' alaliletik ta skoj ti yakal-o chchanubtasvanik ta sventa li k'usi mu jechuk ta pasele, yu'un tsk'an tspacek kanal tak'in ta lo'lavanej. **12** Pe oy jun j-alk'op yu'unik ti xi laj yale: «Jutk'opetik* ono'ox li jkre-taetike, jti'vanej chonbolometik ti chak'ik vokolile, ch'ajil krixchanoetik ti toj ech' no'ox xve'i-ke».

13 Ja' melez li k'usi laj yich' alele. Ja' yu'un, tsots xatuk'ib-tasvan-o batel yo' lekuk-o tsots li xch'unel yo'ontonike **14** sventa mu xchikintaik li jech' lo'il yu'un judaetike xchi'uk li smantal viniketik ti tsp'ajik li k'usi melele. **15** Sak chil skotol k'usitik li buch'utik sakike.^b Pe mi jset'uk* oy k'usi sak chil li buch'utik chopol stalelike xchi'uk li buch'utik ch'abal xch'unel yo'ontonike, yu'un ik' snopbenik xchi'uk ik' sjol yo'ontonik.^c **16** Chalik ta jamal ta stojolal krixchanoetik ti xoj-tikinik Diose, pe tsp'ajik ta skoj li yabtelike,^d yu'un ibal sbaik,* mu xch'unik mantal xchi'uk mu staik-o ti spasek jtosuk lekil abtelale.

2 Li vo'ote jech-o me xaval batel jech k'ucha'al chal li lekil chanubtasele.^e **2** Oyuk no'ox me sp'isol li k'usi nopem xa'ilik spasel li moletike, yijuk snopbenik, oyuk lek xch'ulelik, lekuk xch'unel yo'ontonik, lekuk xk'anvanik xchi'uk kuchuk yu'unik. **3** Jech xtok, ch'uluk me stalelal li antsetik ti oy xa sjabilalike, sk'an mu sa'ik mulil, mu me mo-soinbilikuk yu'un epal vino, jchanubtasvanejikuk ta sventa li

1:10 *K'elo Glosario, sirkunsion. **1:12** *O «Jnopk'opetik; J-epalk'opetik». **1:15** *O «jutebuk». **1:16** *K'elo Glosario, ibal sba.

KAP. 1

a Ech 15:1

b Ro 14:14

c Mt 15:11

d Mt 7:16-18

KAP. 2

e 1Ti 4:16

2Ti 1:13

Kolumna 2

a 1Ko 14:34, 35

1Pe 3:1, 2

b Ro 12:3

1Pe 5:5

c 2Ti 2:15

d Kol 3:8

e 1Pe 2:15

f Ef 6:5

1Ti 6:1

1Pe 2:18

g Ef 4:28

h Mt 5:16

i Ro 5:18

j 1Jn 2:16

k Ro 12:2

l 1Pe 1:13

k'usi leke **4** sventa xu' stojobtasik* li tsebal antsetik ti sk'an li smalalike, li yalabike, **5** ti oyuk lek xch'ulelike, ti lekuk stalelalike, ti j-abtel antsetikuk ta snaike,* ti lekikuke, ti xak' sbaik ta ventainel yu'un smalalik^a sventa mu xich' chopol k'optael li sk'op Diose.

6 Jech xtok, jech-o me xavalbe mantal li kerem viniketik ti oyuk lek xch'ulelike.^b **7** Lekuk me ta chanel atalelal, jechuk me xapas ta k'usiuk no'ox abtelal ti toj leke. Yijuk me anopben xavak' ta chanel li k'usi sake,*^c **8** lekuk me ak'opojel sventa mu xich' chopol k'optael^d sventa staik k'exlal li buch'utik chkontrainvanik k'alal mu'yuk k'usi chopol tstaik ta jtojolaltike.^e **9** Sk'an me xch'unbeik skotol smantal yajvalik li mosoiletike,^f ak'o yak'ik persa spasel k'usi lek chil li yajvalike, mu me tak'biluk no'ox xutik li k'usi ch-albatike, **10** mu me k'usi xelk'anbeik li yajvalike,^g ak'o yak'ik ta ilel ti stak' spat yo'onton yu'unike sventa masuk to k'upil sba xk'ot yu'unik* li chanubtasel yu'un li Jkoltavanej ku'untike, li Diose.^h

11 Yu'un laj xa yich' ak'el ta ilel li slekil yutsil yo'onton Dios k'alal laj yak'be skolebal skotol li krixchanoetike.ⁱ **12** Chchanubtasutik ta sp'ajel li k'usi chopole xchi'uk li k'usitik tsk'an ko'ontontik ta balumile,^j ti oyuk lek jch'uleltik xijkuxie, ti tuk'utikuke xchi'uk ti lekuk xkich'tik ta muk' Dios yo' to li' kuxulutik li avi k'ak'ale,^k **13** yo' to ta jmalatik li jun yutsil spatobil ko'ontontike^l xchi'uk ti jmalatik ti jun yutsil chlik vinajuk li muk'ul Diose xchi'uk li Jkoltavanej

2:4 *O «xchanubtasik». **2:5** *O «ti xto-jobikuk ta sventainel snaike». **2:7** *O ja' van sk'oplal «xchi'uk sakuk ti k'u yelan chchanubtasvanik». **2:10** *Literal «sventa xak'beik xnichimal».

ku'untik ti ja' li Jesukristo **14** ti laj yak' sba stuk ta jtojolaltik^a sventa skoltautik lo'el^{*b} ta skotol li pas choplejale xchi'uk la sakubtas stuk jun jteklum sventa xu'unin ti stuk no'ox jeche, ti oy tajak ta yo'onton li k'usi toj leke.^c

15 Jech-o me xaval batel li k'usitik taje, alo mantal,* tuk'ibtasvanan ta skoj ti la-ak'bat avabtel sventa chapas mantale.^d Mu me buch'u sp'ajot.

3 Jech-o me xavulesbe ta sjolik ti ak'o yak' sbaik ta ventalen xchi'uk ti ak'o xch'unbeik smantal ajvaliletik xchi'uk li buch'utik oy yabtelike,^e chapalikuk me ta spasel skotol lekil abtelal, **2** mu me chopoluk xk'opojik ta stojalal yantik, mu me ta aniluk x-ilinik, xtojobikuk lek snopel^f xchi'uk ak'o me yak'ik ta ilel lek ti manxo chak' sbaik ta stojalal skotol li krixchanoe-tike.^g **3** Yu'un oy to'ox k'uk sjalil ti bol krixchanoutik to'ox eke, mu to'ox jch'untik mantal, lo'labilituk to'ox, mosoinbilituk to'ox yu'un li k'usi tsk'an ko'ontontik xchi'uk li k'usi k'upil chka'itike, ja' to'ox kuxulutik ta spasel li choplejale xchi'uk li pich' o'ontonale, jtatik-o ti p'ajbilituk to'oxe xchi'uk ta jp'aj to'ox jbatik ta jujntal.

4 Ak'o mi jech, k'alal laj yich' ak'el ta ojtikinel li slekil yo'onton xchi'uk li k'anelal yu'un ta stojalal krixchanoe-tik li Jkoltavanej Dios ku'untike,^h **5** la skoltautik (pe ma'uk ta skoj ti la jpastik jtosuk tuk'il abtelale,ⁱ mo'oj, ja' ta skoj li k'uxubinel yu'one)^j ta skoj li atintasel ti ja' lijxuxi yu'one^k xchi'uk k'alal la spasutik ta ach' k'alal la stunes li ch'ul espiritue.^l **6** Ep tajak* la smal ch'ul espiritu ta jtojolaltik li Dios ti ja' la stunes Jesukristo ti ja' Jkoltavanej

2:14 *Literal «sventa spojutik; sventa smanutik». 2:15 *O «pato o'ontonal». 3:6 *O «Ta slekil yo'onton».

KAP. 2

- a Mt 20:28
1Ti 2:5, 6
b Ef 1:7
Kol 1:13, 14
c Ef 2:10
Ebr 9:14
d 2Ti 4:2

KAP. 3

- e Mr 12:17
Ro 13:1
1Pe 2:13, 14
f Flp 4:5
Snt 3:17
g Pr 15:1
Gal 6:1
Ef 4:1, 2
1Ti 6:11
2Ti 2:24, 25
1Pe 3:15
h Lu 6:35
Ro 2:4
Ef 4:32
i Dt 9:5
Ro 3:10
Gal 3:21
j Ro 5:15, 21
Ro 6:23
k Ro 5:18
l Jn 3:5
Ro 8:23
2Ko 5:17

Kolumna 2

- a Ech 2:33
b Ro 3:24
Gal 2:15, 16
c Ro 8:17
d Ro 6:23
e 1Ti 1:3, 4
1Ti 6:3-5
f Ro 16:17
2Jn 10
g 1Ko 11:19
Ap 2:6
h 2Ti 4:2
i Ech 20:4
Ef 6:21
2Ti 4:12
j 1Ko 9:14
Gal 6:6
Ebr 13:16
k 1Ko 9:11
l Kol 1:10

vanej ku'untike,^a **7** va'un mi laj xa ox kich'tik albel ti tuk' jk'oplaltik ta sventa li slekil yutsil yo'onton Diose,^b ta jrextointik^{*c} ek li kuxlejal sbatel osil jmalaoj-tike.^d

8 Tuk' li k'usitik laj yich' alele xchi'uk oy ta ko'onton ti jechuk-o me tsots xaval batele sventa jech-o xak' ta yo'ontontik spasel li abtelal ti toj leke ti ja' tspasik li buch'utik xch'unojik xa Diose. Lek tajak li k'usitik taje xchi'uk toj jtnel yu'un li krixchanoe-tike.

9 Pe mu me xatik' aba ta jech' lo'iletik, li yalbel sk'oplal nilulule, li vulajetele xchi'uk li sa'kop sventa Mantale, yu'un mu'yuk k'usi xtun-o xchi'uk ch'abal sbalil.^e **10** P'ajo^f me li vinik ti tpsal batel jech' chanubtasel^g mi laj xa ox yich' albel ch'akojuk mantale;^{*h} **11** yu'un ana'oj ti k'ejp'ujem* xa ta be li vinik taje, yakal tsa' smul xchi'uk chak'be sba stoj smul stuk.

12 Mi laj xa ox jtabkot talal li Artemas o mi ja' li Tiki-koe,ⁱ ak'o me persa sventa xtal ak'elun ta Nikopolis, yu'un ja' te jnopoq ch-ech' ku'un li invier-noe.* **13** Ak'o me persa ti xavak'be skotol li k'usitik chtun yu'unik sventa sbeik li Senas ti lek chanem ta Mantale xchi'uk li Apolose.^j **14** Li jchi'iltaktik ta ch'unolajele ak'o me xchanik spasel li abtelal ti toj leke sventa sta li k'usi tsots sk'oplal chtun yu'unike,^k sventa lekuk xak' sat li yabtelike.^l

15 Chabanukoxuk la chal skotolik li buch'utik li' jchi'uke. Chabanuk xavalbe li buch'utik sk'anojunktik ti ja'ik jch'unolajetike.

Teuk oy li slekil yutsil o'ontonal ta atojalalike.

3:7 *O «chkom ta jpukultatik; ta jpartointik». 3:10 *O «p'ijubtasale». 3:11 *O «k'ejevem; ts'ep'ujem». 3:12 *Ja' xaltik, yorail siktik.

SVENTA
FILEMON

K'USITIK YICH'OJ

K'opoj batel (1-3)

Oy xch'unel yo'onton xchi'uk
K'anvanem li Filemone (4-7)

Li Pabloe la sk'an vokol ta
sventa li Onesimoe (8-22)

Laj yal batel ti chabanikuke (23-25)

1 Vo'on Pabloun xchi'uk li kermanotik Timoteoe,^a jchukelun^b ta skoj Kristo Jesus, ja' sventa Filemon ti k'anbil ku'un-tike xchi'uk ti jchi'iltik ta abtele **2** xchi'uk ja' sventa li kermanatik Apfae, li Arkipo^c ti jchi'iltikutik ta soltaroiile xchi'uk li tsobobball te ta ana:^d

3 Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ti ja' chak' li Jtotik Dios xchi'uk li Kajvaltik Jesukristoe.

4 Skotol ono'ox ora chkalbe kolyal Dios k'alal ta jtaot ta na'el ta j-orasione,^e **5** yu'un jech-o chka'i ti oy xch'unel avo'onton xchi'uk ti ak'anoj li Kajvaltik Jesus xchi'uk skotol li buch'utik ch'ule. **6** Ta jpas orasion ta sventa li xch'unel avo'onton ti yakal chavalbe sk'oplale, ti ja' tstij avo'onton ti ak'o xana' skotol li k'usitik lek oy ku'untik ta stojolal Kristoe. **7** Ermanno, ximuyubaj tajek xchi'uk la jta spatobil ko'onton k'alal laj ka'i ti k'anvanemote, yu'un xkuxet yo'onton laj ya'i avu'un li buch'utik ch'ule.

8 Ja' yu'un, ak'o mi jamal tajek jna' xik'opoj ta sventa Kristo yo' xkalbot ti ak'o xapas li k'usi sk'an pasele, **9** ja' mas lek chka'i ti ta jtijbot avo'onton ta sventa li k'anelale, jech, vo'on Pabloun ti molun xae xchi'uk ti jchukelun ta skoj Kristo Je-

a Ech 16:1, 2
Ebr 13:23

b Ef 4:1

c Kol 4:17

d Ro 16:5
1Ko 16:19

e Ef 1:15, 16
1Te 1:2

Kolumna 2

a Kol 4:9

b 1Ko 4:15

c Ef 6:19, 20
Flp 1:7

d 2Ko 9:7

e 1Ko 7:22

f 1Ti 6:2

sus xtoke. **10** Ta jk'anbot vokol ta sventa li jnich'on Onesimoe^a ti lik'ot ta stot^b k'alal chukulune, **11** ti mu to'ox jtuneluk avu'une, pe ti jtunel xa avu'un li avie xchi'uk ti jtunel xa ku'un eke. **12** Ta jtakbot sutel tal, jech, ja' li buch'u toj k'ux ta ko'ontone.

13 Ta jk'an ox ti li' xkom jchi'in-oe sventa ja' xk'ot ta ak'exol yo' li' xtun ku'un ti k'u sjalil li' tik'ilun ta chukel ta skoj li lekil a'yejetike.^c **14** Pe mu k'usi stak' jpas mi mu'yuk k'usi avaloje sventa mu ta sujeluk xapas li k'usi lek chapase, ja' lek ti ak'o xlok' ta avo'onton atuke.^d

15 Xu' van ja' ta skoj ti ta mel-el la xch'ak sba lok'el k'uk sjalil sventa teuk xa achi'uk-o sbatel osile, **16** pe ma'uk xa k'ucha'al jun mosoil,^e x-ech' to k'ucha'al jun mosoil, ja' xa k'ucha'al jun k'anbil ermano,^f mas to jech chka'i li vo'one, pe mas to van jech chava'i ta sventa ti ja' amosoe xchi'uk ti ja' avermano abaik ta sventa Kajvaltike.

17 Ja' yu'un, mi kamigo jbatike, ta slekiluk me avo'onton xach'am jech k'ucha'al chach'amne. **18** Jech xtok, ak'o me jbain mi oy k'usi chopol la spasbot o mi oy yil ta atojolale. **19** Vo'on Pabloun, la jts'iba ta jk'ob jtuk ti jech chkalbote: vo'on ta jtjbot sutel —mu'yuk bu chkalbot ti oy avil ku'un ek

ta skoj li akuxlejale—. **20** Jech ta melez, ermano, oy ta ko'onton ti xakoltaun ta sventa li Kajvaltike. Siketuk me ko'onton avu'un ta sventa li Kristoe.

21 Ta jts'ibabot tal li'e, yu'un jpatoj ko'onton ti chk'ot ta pasel avu'une, jna'oj ti ma'uk no'ox chapas li k'usi chkale. **22** Jech xtok, chapanbun me bu xu' xikom, yu'un jpatoj ko'onton ti xu' van xisut batel ti bu oyoxuk ta

Kolumna 2

a Flp 2:24

b Kol 1:7
Kol 4:12, 13c Ech 19:29
Ech 27:2
Kol 4:10

d 2Ti 4:10

e Kol 4:14

skoj ti chapasik orasion ta jtojolale.^a

23 Chabanukot la chal li Epafras^b ti ja' jchi'il ta chukel ta skoj Kristo Jesuse, **24** chabanukot la chal ek li Markos, Aristarko,^c Demas^d xchi'uk li Luke, se,^e li jchi'iltak ta abtele.

25 Teuk me oy ta atojolalik li slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesukristo ta skoj ti lek chavak' ta ilel atalelalike.

SVENTA

EBREOS

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 K'opoj ta stojolal Xnich'on li Diose (1-4)
Li Nich'onile ja' mas muk' sk'oplal
K'ucha'al li anjeletike (5-14)</p> <p>2 Kak' mas ta ko'ontontik xchikintael (1-4)
Oy ta yok sk'ob Jesus skotol (5-9)
Jesus xchi'uk yermanotak (10-18)
Bankilal Jbeiltasvanej
ti chkoltavane (10)
JK'uxubinvanej mero bankilal
pale (17)</p> <p>3 Li Jesuse mas muk' sk'oplal k'ucha'al
li Moisesse (1-6)
«Ja' spasoj Dios skotol li k'usitik
oye» (4)
P'ijubtasel ta sventa ti ch'abal xch'unel
o'ontonale (7-19)
«Mi chachikintabeik avi li k'usi
chale» (7, 15)</p> <p>4 Xibal sba ti mu xij-och ta xkuxobil
yo'onton Diose (1-10)
Mantal sventa li buch'u mu'yuk ch-och
ta xkuxobil yo'onton Diose (11-13)
«Kuxul li sk'op Diose» (12)
Ja' mero lekil bankilal pale
li Jesuse (14-16)</p> <p>5 Li Jesuse ja' mas muk' sk'oplal k'ucha'al
li mero bankilal paleetike (1-10)
«Jech k'ucha'al li Melkisedeke» (6, 10)</p> | <p>«La xchan xch'unel mantal ta skoj
ti laj yil svokole» (8)
«Ja' ta stojolal xu' staik kuxlejale
sbatel osil» (9)
P'ijubtasel sventa li buch'utik
mu'yuk yijik ta mantale (11-14)</p> <p>6 «Yijubkutik batel ta mantal» (1-3)
Li buch'utik namajemike tsbajik
ta jtel te' yan velta li Xnich'on
Diose (4-8)
«Jechuk-o lek xapat avo'ontontik» (9-12)
Persa ono'ox chk'ot ta pasel li k'usi
chal Diose (13-20)
Mu sna' xjel ti laj yak' ye Diose (17, 18)</p> <p>7 Li Melkisedeke stuk no'ox ajjalil
xchi'uk pale (1-10)
Mas muk' sk'oplal li paleal tspas
Kristoe (11-28)
Xu' yu'un chkoltavan li Kristoe (25)</p> <p>8 Li axibalnae ja' sk'an xal li k'usitik
oy ta vinajele (1-6)
Jelal li ach' trato xchi'uk li mol
tratoe (7-13)</p> <p>9 Ch'ul abtelal ta Bats'i Lekil
Ch'ul Kuarto ta sba balumil (1-10)
Laj yich' ochel ta vinajel xch'ich'el
li Kristoe (11-28)
JK'opojel ta sventa ach' trato (15)</p> |
|---|--|

- 10 Mu'yuk stu li milbil matanale (1-4)
 «Snak'obal Mantal» (1)
 Jun no'ox velta ta j-ech'el laj yak'
 matanal li Kristoe (5-18)
 «Ach' be sventa kuxlejal» (19-25)
 Mu xkiktatik ti ta jtsob
 jbatike (24, 25)
 Mantal mi yobaj xa ta jpas
 jmultike (26-31)
 Sk'an oyuk stsatsal ko'ontontik
 xchi'uk xch'unel ko'ontontik
 sventa xkuch ku'untik (32-39)
- 11 Ti k'usi sk'an xal li xch'unel
 o'ontonale (1, 2)
 Jchanbetik li xch'unel
 yo'ontonike (3-40)
 «Mu'yuk lek chilutik Dios mi ch'abal
 xch'unel ko'ontontike» (6)
- 12 Ja' tstuk'ibtas xch'unel ko'ontontik
 li Jesuse (1-3)
 Epal testigoetik (1)
 Jch'untik li tuk'ibtasel chak' Jeovae (4-11)
 «Jechuk-o me tuk' xatam batel
 abeik» (12-17)
 Nopajemoxuk ta stojolal Jerusalem
 ta vinajel (18-29)
- 13 Slajeb velta chal mantal xchi'uk
 la stak batel chabanuk (1-25)
 «Mu me xch'ay xava'iik ti lek
 xach'amvanike» (2)
 «Ich'biluk me ta muk' avu'un
 akotolik li nupunele» (4)
 «Ch'unbeik me smantal li buch'utik
 jbbabe avu'unike» (7, 17)
 «Kak'tik milbil matanaletik ti ja'
 sk'upil k'optael li Diose» (15, 16)

1 Vo'ne xa ono'ox ti ep ta vel-
 ta la sk'opon jmolotattik li
 Diose xchi'uk ep ta tos k'u yelan
 la sk'opon ti ja' la stunes li j-al-
 k'opetike.^a **2** Pe ta stojolal Xni-
 ch'on^b sk'oponjutik li ta slajeb
 k'ak'ale, ti ja' la sva'an sventa xu-
 unin skotol li k'usitike^c xchi'uk ti
 ja' la stunes sventa spas skotol
 li k'usitik oy ta balumile.^{*d} **3** Ja'
 slok'ol smuk'ulal Dios^e xchi'uk ja'
 slekil k'elobil ti k'u yelan li Diose,
 f jech xtok, ta skoj li sk'op ti
 oy sju'ele, ja' yikoj skotol li k'u-
 sitik oye. Va'un, k'alal laj xa ox
 sakubtas li jmultike,^g choti ta
 sbats'ik'ob Dios te ta vinajel^h ta
 xokon li xchotleb sventa ajvalile.
4 Jech oxal, ja' mas muk' sk'o-
 plal k'ot k'ucha'al li anjeletike,ⁱ
 yu'un ja' k'ot ta xrextio^{*j} ti labal
 sba k'u yelan laj yich' albel lek
 sk'oplale, ja' mu sta li anjeletike.^j
5 Jech k'ucha'al li'e, zmi oy
 van junuk velta xi albat yu'un
 Dios junuk anjele: «Vo'ot jnich'o-

1:2 *O «k'usitik oy avie». K'elo Glosario,
 li k'usitik oy ta balumile. 1:4 *O «spu-
 kular; sparte».

KAP. 1

- a Eks 24:3
 Nu 12:8
 Jer 7:25
 b Mt 17:5
 c Sl 2:8
 d Jn 1:3
 1Ko 8:6
 Kol 1:16
 e Jn 1:14
 Jn 17:5
 f Kol 1:15
 g Ebr 9:26
 h Sl 110:1
 Ech 2:32, 33
 Ech 7:55
 i Ef 1:20, 21
 1Pe 3:22
 j Ech 4:12
 Flp 2:9, 10

Kolumna 2

- a Sl 2:7
 b 2Sa 7:14
 Mr 1:11
 Lu 9:35
 2Pe 1:17
 c Jn 1:14
 Ro 8:29
 Kol 1:15
 d Sl 104:4
 e Sl 91:11
 Lu 22:43
 f Mt 28:18
 Ap 3:21
 g Is 61:1
 Lu 3:21, 22
 Lu 4:18
 h Sl 45:6, 7

not, avie lik'ot xa ta atos?»^a zMi
 oy van junuk velta xi yaloj xtoke:
 «Vo'on chik'ot ta stot, ja' chk'ot
 ta jnich'on»^{7b} **6** Pe xi chal k'alal
 tstak talel yan velta ta balumil li
 Sba Xnich'one:^c «Ak'o ich'atuk ta
 muk' yu'un^{*} skotol yaj-anjeltak li
 Diose».

7 Jech xtok, xi chal ta sventa
 li anjeletike: «Oy lek sju'el avu'un
 li avaj-anjeltake, chapas ta leb
 k'ok'^d li avajtuneltake». ^{*e} **8** Pe
 xi chal ta sventa li Nich'onile:
 «Ja' chk'ot ta achotleb^f sventa aj-
 valil sbatel osil li Diose, li vax-
 ton sventa Ajvalilal^{*} avu'une ja'
 li vaxton sventa tuk'ilale. **9** La
 ak'an li tuk'ilale, pe la ap'aj li
 choplejale. Jech oxal li Diose, li
 Adiose, la jxaxbot aseite^g xchi-
 uk mas xkuxet avo'onton yu'un
 ti ja' mu sta li achi'iltake». ^h
10 Xi chal xtoke: «Kajval, vo'ot
 laj avak'be snakleb balumil li ta
 slikebale xchi'uk ja' yabtel ak'ob

1:6 *O «Ak'o skejan sbaik ta stojolal».
 1:7 *O «li avajtuneltak ti chtunik ta stoj-
 olal krixchanoetike». 1:8 *K'elo Glo-
 sario, ajvalilal.

li vinajele. **11** Chlajik li stukike, pe li vo'ote jech-o kuxulot; yu'un chlaj skotolik jech k'ucha'al chlaj li k'u'il pok'ile **12** xchi'uk chapix jech k'ucha'al chpixon jlik natil k'u'ile, jech k'ucha'al jlik k'u'il pok'il; va'un chich'ik jeltael. Pe li vo'ote mu'yuk chajel xchi'uk mu'yuk spajeb li ajabilale».^a

13 Pe ħmi oy van junuk vel-ta xi yalojbe junuk anjele: «Chotlan ta jbat'sik'ob ja' to mi laj kak' ta skajleb avakan li avaj-kontratake?»^b **14** ħMi mu ja'uk sventa tšpas ch'ul abtelal* skotol li anjeletike^c xchi'uk ti takbilik taleh sventa chtunik ta stojal li buch'utik chu'uninik li kolebale?

2 Ja' yu'un, tsots sk'oplal ti xkak' mas ta ko'ontontik xchikintael li k'usitik nopem ono'ox xka'itik xchikintael^d sventa mu xijch'ay jset'uk* ta bee.^e **2** Yu'un mi k'ot ono'ox ta pasel li k'usitik laj yal anjeletik^f xchi'uk mi laj ono'ox yich' kastigo skotol li jpasmul xchi'uk skotol li buch'u mu xch'un mantal jech k'ucha'al chal li tuk'ilale,^g **3** ħk'uxi xu' xijkol mi mu'yuk jtsakojtik ta muk' li muk'ta kolebale?^h Yu'un lik yalbe sk'oplal Kajvaltikⁱ xchi'uk jech chalbutik ek li buch'utik la xchikintabeike, **4** ti laj yalbe sk'oplal Dios ek k'alal la stunes senyailtak, k'usitik labalik sba, jeltos sk'elobiltak ju'elal^j xchi'uk k'alal la xch'ak ch'ul espiritu jech k'ucha'al la sk'an yo'ontone.^k

5 Li balumul chtal ti yakal chkalbekutik sk'oplale^l ma'uk laj yak'be ta yok sk'ob anjeletik. **6** Pe oy bu xi laj yal jun testigoe: «ħMi yu'un tsots sk'oplal li vinik ti te oy ta ajole o mi yu'un tsots sk'oplal li xnich'on krixchano ti chachabie?»^m **7** Mas bik'it jutuk sk'oplal k'ot avu'un k'ucha'al li anjeletike; laj avak'be skorona sventa smuk'ulal xchi'uk sventa yich'el ta muk' xchi'uk laj

1:14 *O «xtunik ta stojal krixchanoetik». 2:1 *O «jutebuk».

KAP. 1

- a Sl 102:25-27
b Sl 110:1
Mt 22:44
c Sl 34:7
Sl 91:11
Ech 5:18, 19

KAP. 2

- d Lu 8:15
e Sl 73:2
Ebr 3:12
2Pe 3:17
f Gal 3:19
g Dt 4:3
Jud 5
h Ebr 10:28, 29
i Mr 1:14
j Ech 2:22
k 1Ko 12:11
l Ech 17:31
2Pe 3:13
m Sl 144:3

Kolumna 2

- a Sl 8:4-6
b Mt 28:18
1Ko 15:27
Ef 1:22
c 1Pe 3:22
d Sl 110:1
e Flp 2:7
f Ap 5:9
g Is 53:5, 8
Ro 5:17
1Ti 2:5, 6
h Ro 8:18, 19
2Ko 6:18
i Lu 24:26
Ebr 5:8
j Ech 5:31
Ebr 12:2
k Jn 17:19
Ebr 10:14
l Jn 20:17
m Mt 12:50
Ro 8:29
n Sl 22:22
o Is 8:17
p Is 8:18
q Jn 1:14
r Job 1:19
s Je 3:15
Lu 10:18
Jn 8:44
1Jn 3:8
Ap 12:9
t Is 25:8
Ro 8:20, 21
1Ko 15:26

avak'be sbain li yabteltak ak'obe. **8** Laj avak'be ta yok sk'ob skotol li k'usitike».^a K'alal laj yak'be ta yok sk'ob skotol li k'usitike,^b mu'yuk xa jtosuk ti mu'yuk ak'bat ta yok sk'ob yu'un li Diose.^c Ak'o mi jech, li avie mu'yuk to bu chkil-tik ti oy ta yok sk'ob skotol li k'usitike.^d **9** Ak'o mi ja' mas bik'it jutuk sk'oplal k'ot Jesus k'ucha'al li anjeletike,^e chkil-tik avi ti laj xa yich' skorona sventa smuk'ulal xchi'uk sventa yich'el ta muk' ta skoj ti laj yil svokol ta lajelale,^f ta sventa slekil yutsil yo'onton Dios la spas preva lajelal ta skoj li krixchanoetik.^g

10 Skotol li k'usitik oye ja' sventa yich'obil ta muk' Dios xchi'uk ja' ta skoj ti oy skotole. Ja' yu'un cha'a, sventa xich' toybel sk'oplal epal nich'nabiletike,^h li Diose tsots sk'oplal chil ti stuk'ibtas ta vokoliletikⁱ li Bankilal Jbeiltasvaneje. Ja' ta stojal Bankilal Jbeiltasvanej tskolta/ nich'nabiletik li Diose. **11** Ja' yu'un, li buch'u chch'ultajesvan xchi'uk li buch'utik yakal chich'ik ch'ultajesele^k ta jun no'ox likemik tal skotolik,^l jech oxal mu'yuk bu ch'k'exav k'alal «kermanotak» xute,^m **12** xi chale: «Chkalbe sk'oplal abi ta stojal li kermanotake; ta jk'upil k'optaot ta k'e-jimoletik ta stojalal tšobobbail».ⁿ **13** Xi chal yan veltae: «Ta jpat ko'onton ta stojalal».^o Xi chal yan veltae: «ħKelavilik! Vo'on xchi'uk li uni nich'nabiletik ti ja' laj yak'bun li Jeovae».^p

14 Jech k'ucha'al oy xch'ich'elik xchi'uk oy sbek'talik li (uni nich'nabiletike), li stuk eke oy to'ox xch'ich'el xchi'uk oy to'ox sbek'tal,^q ja' yu'un ta skoj ti chame, xu' slajesbe sk'oplal ta jyalal li buch'u xu' yu'un chmilvane,^r ja' xkaltik, li Diabloe;^s **15** jech xtok, la skolta lok'el skotol li buch'utik oyik to'ox ta mosoil ti k'u sjalil la xi'taik li lajelale.^t

2:13 *K'elo Apendise A5.

16 Yu'un ta melez ma'uk anjele-tik ti buch'u yakal tskoltae, ja' yakal tskolta li snitilulal Abraane.^a

17 Ja' yu'un, jech k'ot jech k'u-cha'al «yermanotak» ta k'usiuk^b no'ox sventa oyuk xk'uxul yo'on-ton xchi'uk jch'unej mantaluk xtun ta mero bankilal pale ta spasbel li yabtel Diose. Va'un, xu' xak' matanal^c sventa smul krix-chanoetik^d yo' lekuk xil sbaik xchi'uk li Diose. 18 Ta skoj ti laj yil svokol k'alal ak'at ta preva li stuke,^e xu' skolta li buch'u-tik yakal ch-ak'atik ta prevae.^f

3 Ja' yu'un, ch'ul ermanoetik, ti takbiloxuk ta ik'el ta vina-jele,^g tsakim me lek ta venta li jtakbol xchi'uk li mero bankilal pale ti jamal chkalbekutik sk'o-plal ti ja' li Jesuse.^h 2 Yu'un tuk' laj yak' sba ta stojalal li buch'u va'anateⁱ jech k'ucha'al la spas Moises k'alal la sventainbe sp'e-jel sna* li Diose.^j 3 Yu'un li stuke* mas sta-o ti oy smuk'ulal^k k'ucha'al li Moises jech k'ucha'al mas tsots sk'oplal li buch'u la sva'an li na ti ja' mu sta li nae. 4 Ta melez, oy buch'u sva'anoj li jujup'ej nae, pe ja' spasoj Dios skotol li k'usitik oye. 5 Tuk' laj yak' sba k'alal la sventainbe sp'e-jel sna* Dios li Moises ti ja' svina-jele li k'usitik chich' albel sk'o-plal ta mas jelavele, 6 pe li Kristoe tuk' laj yak' sba k'ucha'al nich'onil' ta sna* li Diose. Ja' snautik^m mi tuk' chkak' jbatik ta stojalal li k'usi jamal chkaltik ta melele xchi'uk li spatobil ko'on-ton-tik ti ja' xijmuyubaj-o yu'un k'alal to ta slajebe.

7 Ja' yu'un, jech k'ucha'al xi chal li ch'ul espiritue:ⁿ «Mi chachikintabeik avi li k'usi chale, 8 mu me xatsatsubtas avo'ontoni-k jech k'ucha'al toj ech' xa no'ox la sa'ik sk'ak'al o'ontona-le xchi'uk jech k'ucha'al la spa-sik li ta sk'ak'alil preva ta ta-

3:2, 5, 6 *Ja' xkaltik, li stsobobail Dio-se. 3:3 *Ja' xkaltik, li Jesuse.

KAP. 2

a Gal 3:29

b Flp 2:7

c Ro 3:25
1Jn 2:1, 2
1Jn 4:10

d Ro 5:10

e Ebr 4:15

f Ebr 7:25
Ap 3:10

KAP. 3

g Flp 3:14
1Te 2:12

h Ebr 8:1

i Jn 8:29

j Nu 12:7

k Mt 17:1, 2

l Mt 17:5

m 1Pe 2:5

n 2Sa 23:2
Ech 1:16

Kolumna 2

a Eks 17:7

b Eks 16:35
Nu 32:13
SI 95:9c Nu 14:22, 23
SI 95:7-11

d Ebr 2:1

e SI 95:7

f Ap 2:10

g SI 95:7, 8

h Eks 17:1-3
Nu 14:2, 4i Nu 14:11
Dt 32:21j Nu 14:22, 23
Nu 14:28-30
Jud 5

k Ebr 4:6

kixokol balumile,^a 9 ja' ti bu laj yak'ikun ta preva xchi'uk k'alal la sk'elbeikun ko'on-ton li amoltotakike manchuk mi laj yilik 40 jabil li kabeltake.^b

10 Ja' yu'un, x-ibet ko'onton li-kom yu'un li jk'ol kuxlejal taje xchi'uk xi laj kale: «Skotol ora k'ejp'ujem* li yo'ontonike xchi'uk mu'yuk to yojtikinojik li jbee». 11 Ja' yu'un, ta sk'ak'al ko'onton xi laj kak' kee: «Mu'yuk ch-ochik li ta xkuxobil ko'ontone».^c

12 K'elo me abaik, ermanoetik, yu'un xi'el xlik ch'iuik ta avo'ontoni-k li k'usi toj chopole xchi'uk ti xanamajik ta stojalal kuxul Dios ta skoj ti ch'abal xch'unel avo'ontonike;^d 13 pe jujun k'ak'al jech-o me xapat-be aba avo'ontoni-k ta jujuntal yo' to «avi» xi chich' alele,^e taje ja' sventa mu stasub avo'ontoni-k yu'un li sju'el mulil ti chlo'la-vane. 14 Yu'un ta melez jmoj te jk'oplaltik xchi'uk Kristo mi tuk' ta jpat-o ko'ontoni-k k'alal to ta slajej jech k'ucha'al la jpastik ta slikebale.^f 15 Jech k'ucha'al xi albile: «Mi chachikintabeik avi li k'usi chale, mu me xatsatsubtas avo'ontoni-k jech k'ucha'al toj ech' xa no'ox la sa'ik sk'ak'al o'ontona-le».^g

16 ¿Buch'utik ti laj ya'iike, pe ti la sa'ik sk'ak'al o'ontonal ta ts'akale? ¿Mi mu ja'ikuk skotol li buch'utik lok'esatik yu'un Moises ta Ejiptoe?^h 17 Jech xtok, ¿buch'utik ta skoj ti x-ibet kom yo'onton yu'un Dios ti jalij 40 jabile?ⁱ ¿Mi mu ja'ikuk li buch'utik la sa' smulik ti te telajtik kom sbek'talik ta takixokol balumile?^j 18 ¿Buch'u sk'oplalil k'alal laj yak' ye ti mu'yuk ch-ochik li ta xkuxobil yo'ontone? ¿Mi mu ja'ikuk li buch'utik mu'yuk la xch'un-ik mantal ta melele? 19 Ja' yu'un, chkiltik ti mu'yuk bu x-ochik ta skoj ti ch'abal xch'unel yo'ontonike.^k

3:10 *O «k'ejevem; ts'ep'ujem».

4 Jech oxal, ta skoj ti albil ti xu' to xij-och li ta xkuxobil yo'ontone, sk'an me jchabi jbatik,* yu'un xi'el sba mi oy buch'u junuk avu'unik ti mu'yuk ch-oché.^a **2** Yu'un laj kich'kutik albel ek li lekil a'yejetik^b jech k'ucha'al laj yich'ik albele; jech mu'yuk bu la stabeik sbalil li k'op laj ya'iike, yu'un mu parejouk xch'unel yo'ontonik xchi'uk li yantik ti la xch'unik mantale. **3** Pe chij-och ta xkuxobil o'ontonal li vo'otik ti kak'oj xch'unel ko'ontontik jech k'ucha'al xi ono'ox yaloje: «Ja' yu'un, ta sk'ak'al ko'onton xi laj kak' kee: «Mu'yuk ch-ochik li ta xkuxobil ko'ontone»»,^c ak'o mi tsutsem xa ono'ox li yabtel k'alal lik tal sts'unbal li krixchanoetike.^d **4** Yu'un oy bu xi yaloj ta sventa li svukubal k'ak'ale: «Va'un, la xkux ta svukubal k'ak'al ta skotol yabtel tak li Diose»,^e **5** xi chal yan velta xtoker: «Mu'yuk ch-ochik li ta xkuxobil ko'ontone».^f

6 Jech oxal, ta skoj ti oy to junantik mu'yuk bu ochemike xchi'uk li buch'utik ba'yel laj yich'ik albel li lekil a'yejetik ti mu'yuk bu x-ochik ta skoj ti mu'yuk bu la xch'unik mantale,^g **7** chak'be to yan sk'ak'alil k'alal xi laj yal ta mas jelavel li ta salmo yu'un Davide: «Avi»; jech k'ucha'al xi ono'ox albile: «Mi chachikintabeik avi li k'usi chale, mu me xatsatsubtas avo'ontonik».^h **8** Yu'un ti ik'atikuk batel ta jun kuxubil o'ontonal yu'un li Josuee,ⁱ mu'yuk xa bu laj yalbe sk'oplal yan k'ak'al jechuk li Diose. **9** Jech oxal, oy to jun kuxob o'ontonal jech k'ucha'al jun savado sventa li steklumal Diose.^j **10** Yu'un li vinik ti ochem ta xkuxobil yo'onton Diose xkuxoj yo'onton li ta yabtel stuk eke, ja' jech k'ucha'al spasoj li Diose.^k

11 Jpastik me ti bu k'alal xu' ku'untike sventa xij-och li ta ku-

KAP. 4

a Ebr 3:12, 13

b Mt 4:23
Ech 15:7
Kol 1:23c Sl 95:11
Ebr 3:11

d Eks 31:17

e Je 2:2, 3

f Sl 95:11

g Nu 14:30
Dt 31:27

h Sl 95:7, 8

i Eks 24:13
Dt 1:38

j Mr 2:28

k Je 2:2, 3

Kolumna 2

a Sl 95:11

b Jer 23:29
1Te 2:13

c Ef 6:17

d Sl 7:9
Sl 90:8
Pr 15:11e Ech 17:31
Ro 2:16
Ro 14:12

f Mr 1:11

g Ebr 10:23

h Is 53:4
Ebr 2:17i Ebr 7:26
1Pe 2:22j Ef 3:11, 12
Ebr 10:19-22

KAP. 5

k Eks 40:13

l Le 5:6

xob o'ontonale sventa mu'yukuk buch'u jech spas ku'untik jech k'ucha'al li buch'utik mu'yuk la xch'unik mantale.^a **12** Yu'un xuxul li sk'op Diose, oy sju'el,^b ja' mas ts'ubts'ub sni' k'ucha'al li espada ti cha'jot yee,^c tsi' ochel ja' to mi ch'ak yu'un li jpat jxokontike xchi'uk li yut ko'ontontike, tsi' ochel ja' to mi ch'ak yu'un li jbakiltik* xchi'uk xchinabile, jech xtok, xu' yu'un chchaj ta k'elel li jnopbentik xchi'uk li k'usi oy ta ko'ontontike. **13** Jech xtok, mu'yuk bu nak'al* ta sat jtosuk li k'usitik pasbile,^d mo'oj, lek chajal ta sat. Xil skotol li buch'u ta persa ta jchapbetik li k'usi ta jpastike.^e

14 Jech oxal, ta skoj ti oy jun mero lekil bankilal pale ku'untik ti batem xa ta vinajele ti ja' li Jesus Xnich'on Diose,^f jechuk-o me xkaltik batel li xch'unel ko'ontontik ta stojolale.^g **15** Mu yu'unuk ch'abal jun mero bankilal pale ku'untik ti mu xijk'uxubaj ta yo'onton ta skoj ti k'unutike,^h mo'oj, oy jun mero bankilal pale ku'untik ti laj yich' ak'el ta preva ta skotol jech k'ucha'al vo'otike, ja' no'ox ti mu'yuk smule.ⁱ **16** Ja' yu'un, nopajkutik ta stojolal xhotleb Dios ti ja' chak' slekil yutsil o'ontonale, jamal k'opojkutik/ sventa jtatik k'uxubinel xchi'uk slekil yutsil o'ontonal sventa skoltautik k'alal ja'o yoraille.

5 Yu'un skotol li mero bankilal palee laj yich' va'anel sventa pasbe yabtel Dios,^k ja' tskolta li krixchanoetike sventa xak' matanal xchi'uk milbil matanaletik ta skoj li mulile.^l **2** Xu' xk'uxubin* li buch'utik mu k'usi sna'ike xchi'uk li buch'utik mu'yuk k'usi lek batem ta pasel yu'unike,^m yu'un k'un li stuk eke, **3** ja'

4:12 *Literal «jts'akalultik». **4:13** *O «mukul». **5:2** *O «lek yo'onton ta stojolal». *O «li buch'utik k'ejevemik ta bee».

4:1 *Literal «xi'kutik me».

yu'un sk'an xak' matanaletik ek ta skoj li smultak jech k'ucha'al tspas ta stojolal li jteklume.^a

4 Mu'yuk buch'u tsva'an sba stuk ta sventa li abtelal ti ich'bil ta muk'e, ja' no'ox xu' xich' va'anel yu'un Dios jech k'ucha'al k'ot ta stojolal li Aarone.^b **5** Ja' jech k'ot ta stojolal li Kristo eke, yu'un mu'yuk bu la sa' yich'el ta muk' stuk^c k'alal k'ot ta mero bankilal palee, ja' no'ox laj yich' ich'el ta muk' ta stojolal li buch'u xi laj yale: «Vo'ot jnich'onot, avie lik'ot xa ta atot».^d **6** Oy bu xi chal xtoke: «Paleot jech k'ucha'al li Melkisedeke, sbatel osil chakom ta paleal».^e

7 K'alal kuxul to'ox ta sba balumil li Kristoe, la sk'an vokol xchi'uk xvokolet ta stojolal li buch'u xu' xpojat ta lajelale, tsots x-avet xchi'uk la smal ya'lel sat,^f ja' yu'un chikintabat lek ta skoj ti xi'taoj* Diose. **8** Ak'o mi ja' nich'onil, la xchan xch'unel mantal ta skoj ti laj yil svokole.^g **9** Pe k'alal laj xa ox yich' tuk'ibtasele,^h ja' ta stojolal xu' staik kuxlejal sbatel osil skotol li buch'utik chch'unbat smantale,ⁱ **10** yu'un laj xa yich' va'anel yu'un Dios ta mero bankilal pale jech k'ucha'al li Melkisedeke.^j

11 Ep k'usi sk'an xkalkutik ta sventa li Kristoe, pe vokol ta albel smelolal ta skoj ti amakoj achikinike. **12** Yu'un ak'o mi jchanubtasvanejoxuk xa jechuk li avie, sk'an ti oyuk buch'u xak' achanik yan velta ta slikebal li k'unil chanubtaseletik^k ta sventa li lekil ch'ul mantaletik yu'un Diose, yu'un ya'lel chu'il to chak'anik yan velta, ma'uk chak'anik li tsatsal ve'lile. **13** Mu xojtikin tuk'il k'op li buch'u jech-o chchu'un ta ya'lel chu'ile, yu'un olol to.^l **14** Pe ja' sventa yijil krixchanoetik li tsatsal ve'lile, yu'un lek chchanubtas snopbenik k'alal tstonesike, taje ja' sventa xk'el

5:7 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 5

- a Le 9:7
Le 16:6
b Eks 28:1
c Jn 8:54
d Sl 2:7
Ech 13:33
e Sl 110:4
f Lu 22:44
Jn 12:27
g Mt 26:39
Flp 2:8
h Ebr 7:28
i Jn 3:16
j Sl 110:4
k Ebr 6:1
l Ef 4:14

Kolumna 2

KAP. 6

- a Ebr 5:12
b 1Ko 14:20
Ef 4:13
Ebr 5:14
c Ech 8:17
d Mt 22:31
Jn 5:28, 29
Jn 11:25
e Ef 1:18
Ebr 10:26
f 1Jn 2:19
g Ebr 10:29
h Ebr 10:32, 33

yu'unik li k'usi tuk'e xchi'uk li k'usi mu'yuk tuk'e.

6 Ja' yu'un, ta skoj ti mas xa jchanojtik li k'usitik k'un ta chanel^a ta sventa li Kristoe, yijubkutik batel ta mantal^b xchi'uk mu xa xkak'betik yan velta snakleb, ja' xkaltik, ti ja' to ta jchantik batel ta sventa li sutesel o'ontonal ti chamem yabtelele xchi'uk li xch'unel o'ontonal ta stojolal Diose, **2** li chanubtaseletik ta sventa ich'vo'e, ti chak' sk'obike,^c li cha'kuxesele^d xchi'uk li chapanel sbatel osile. **3** Jech chijijub batel ta mantal mi jech tsk'an yo'onton Diose.

4 Yu'un li buch'utik laj xa yilik li sakil osile^e xchi'uk ti laj xa spasik preva li matanal ti mu'yuk tojbil ti te likem talel ta vinajele xchi'uk ti staojik xa ek li ch'ul espiritue **5** xchi'uk ti laj xa spasik preva li sk'op Dios ti lek tajeke xchi'uk li sju'el skotol li k'usitik ta balumil* ti ja' to chtale, **6** pe ti namajemik xtoke,^f mu xa xu' sutes yo'ontoni yan velta, yu'un tsbajik ta jtel te' yan velta stukik li Xnich'on Diose, va'un chak'ik ta k'exlal ta sat krixchanoetik.^g **7** Yu'un chuch' vo' li osil k'alal nopajtik no'ox chak' vo'e, va'un chch'i talel k'usi slajes li buch'u oy k'usi la sts'une. Va'un, li osile tsta bendision ta stojolal Dios. **8** Pe mi ja' chch'i talel yu'un ch'ix xchi'uk tomalch'ixe,* chich' pa'jel xchi'uk po'ot xa chich' chopol k'optael, mi laje, chich' chik'el.

9 Pe li vo'oxuke, kuni k'ambil chi'iltak, jch'unojkutik lek li k'usitik mas lekike ti te tsakal sk'oplal li kolebale manchuk mi jech yakal chik'opojkutik. **10** Yu'un tuk' li Diose, ja' yu'un mu xch'ay ta sjol li avabtelike xchi'uk li k'anelal laj avak'ik ta ilael ta sventa li sbie^h xchi'uk ti chatunik ta stojolal li buch'utik ch'ulike xchi'uk ti

6:5 *O «k'usitik oy». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. 6:8 *O «ch'ix nichime; sakil ch'ixe».

jech-o chatunik batel ta stojolalike. **11** Pe ta jk'ankutik ti jech baxbolukoxuk ta jujuntal xtok sventa jechuk-o lek xapat avo'ontonik k'alal to ta slajeb^a ta sventa li k'usi amalaajike^b **12** sventa mu xach'ajubik,^c mo'oj, ja' chanbeik li buch'utik ja' chrextonik* li k'usi albil xa ono'ox ta skoj ti oy xch'unel yo'ontonik xchi'uk ti oy smalael yu'unike.

13 Yu'un ta stojolal stuk laj yak' ye Dios k'alal oy k'usi laj yalbe li Abraane, yu'un mu'yuk buch'u mas muk' sk'oplal ti xu' xak' ye ta stojolale,^d **14** xi laj yalbee: «Ta melel, chkak'bot bendision xchi'uk ta melel chkepajes li anitilulale».^e **15** Ja' yu'un, k'alal laj xa ox yak' ta ilel Abraan ti oy smalael yu'une, la sta li k'usi albile. **16** Yu'un li krixchanoetike chak' yeik ta stojolal li buch'u mas muk' sk'oplale, k'alal chak' yeike, chchapaj yu'unik li k'usi mu ko'oluk tsnopike, yu'un ja' xa mantal yu'unik ti jech chak' yeike.^f **17** Ja' jech ek, k'alal la snop Dios ti jamal chak' ta ilel li k'usi tsk'an tspas^g ti mu sna' xjele, ti laj yak' ta ilel ta stojolal li buch'utik chrextonik* li k'usi albil xa ono'oxe, te jamal laj yal k'alal laj yak' yee **18** sventa oyuk stsatsal ko'ontontik yo' jch'untik ta melel li spatobil ko'ontontik ti te oy ta kelovaltik li vo'otik ti ochemutik xa ti bu xu' jpoj jbatike, taje ja' ta sventa li k'usi cha'tos ti mu sna' xjel ta skoj ti mu sna' sjut k'op* li Diose.^h **19** Xko'olaj k'ucha'al s-anklail jkuxlejalitik li spatobil ko'ontontike,ⁱ yu'un lek tuk' xchi'uk staoj lek yav, jech xtok, li spatobil ko'ontontik taje ch-ik'van batel k'alal to ta yut kortina^j **20** ti ja' te ochem batel jun jbate ti ja' sventa jlekilaltik ti ja' li Jesuse,^k ti k'otem k'ucha'al mero bankilal

6:12, 17 *O «chich' ta spukulalik; tspar-teinik». 6:17 *O «oy ta yo'ontan». 6:18 *O «snop k'op; x-epal k'opoj».

KAP. 6

a Ebr 3:14

b 1Pe 1:3, 4

c Ro 12:11
Ap 2:4

d Je 22:16

e Je 22:17

f Je 31:53

g Gal 3:29

h Nu 23:19
Tit 1:2

i 1Pe 1:3, 4

j Le 16:2, 12
Ebr 9:7
Ebr 10:19, 20

k Ebr 4:14

Kolumna 2

a Si 110:4
Ebr 5:6

KAP. 7

b Je 14:17-20

c Si 110:4

d Je 14:20

e Eks 40:12, 15

f Nu 18:21, 26
Dt 14:28g Je 12:7
Je 14:18-20
Je 17:6
Je 22:17

h Ebr 7:3

i Je 14:18

pale sbatel osil jech k'ucha'al li Melkisedeke.^a

7 Yu'un li ajvalil Melkisedek ta Salem xchi'uk ti ja' yajpale li Dios ti toj toyol oye bat snup talel ta be Abraan k'alal ay smil li ajvaliletike xchi'uk laj yak'be bendision,^b **2** va'un ak'bat yu'un Abraan jun ta lajlajuneb ta skotol li k'usitike. Ba'el xi chich' jclubtasbel li sbie: «Ajvalil yu'un tuk'ilal», jech xtok, ja' ajvalil ta Salem, ja' xkaltik, «ajvalil yu'un jun o'ontonal». **3** Mu nabiluk buch'u stot sme', buch'u yuts' yalal, k'usi ora vok', k'usi ora cham, pe pale-o ta j-ech'el ta skoj ti xko'olaj k'ucha'al Xnich'on Diose.^c

4 K'elavilik ti toj tsots sk'oplal li Melkisedeke, yu'un li Abraan ti ja' jolil* ta uts' alalile laj yak'be Melkisedek jun ta lajlajuneb ta skotol li k'usi la sta talel ta pas-k'ope, ja' laj yak'be li bu mas lekike.^d **5** Melel ono'ox, li xnich'nabtak Levi^e ti va'anbilik ta paleale chal Mantal ti xu' sk'anbeik diesmo li jteklume,^f ja' xkaltik, li yermanotakike manchuk mi ja'ik snitilulal Abraan. **6** Pe li vinik ti mu teuk likem talel ta snitilulal Levie la stak li diesmo ak'bat yu'un Abraane xchi'uk laj yak'be bendision li buch'u oy ono'ox k'usi albile.^g **7** Li buch'u chak' bendision jna'ojtik ti ja' mas muk' sk'oplal k'ucha'al li buch'u chich'e. **8** Li jlevietik laj yich'ik diesmoe ja'ik krixchanoetik ti chchamike, pe li yan vinik laj yich' diesmoe chich' albel sk'oplal ta Ts'ibetik ti kuxule.^h **9** Ti k'alal laj yak' diesmo li Abraane, xu' xich' alet ti la stoj diesmo li Levi eke ak'o mi chich' ak'bel diesmo ek, **10** yu'un li Levie mu'yuk to'ox bu vok'em ta snitilulal Abraan ti ja' li smoltot ti ay nupatuk ta be yu'un Melkisedeke.ⁱ

11 Ja' yu'un, mi laj yich' tael tuk'ilal ta skoj li paleal sventa

7:4 *O «moltotil».

Levie^a (yu'un ja' jtos svinajeb li Mantal ti laj yich' ak'bel li jteklume), çmi persa to van chich' va'anel yan pale ti laj yich' alet ti xko'olaj k'ucha'al Melkisedeke,^b ti mu xko'olaj k'ucha'al Aarone? **12** Ta skoj ti yakal xa chjel li paleale, persa sk'an xjel li Mantal^c eke. **13** Yu'un ta yan-o nitilulal tal li vinik ti jech chich' albel sk'oplale, jech oxal mu'yuk buch'u yakal tspas yu'unik li k'usi sk'an pasel ta skajleb matanale.^d **14** Yu'un jamal xvinaj ti ta Juda likem tale li Kajvaltike,^e pe mu'yuk k'usi laj yal jsët'uk* Moises ta sventa li paleal ti te chlik tale li ta nitilulal taje.

15 Pe mas to jamal xvinaj k'alal chlik tale yan pale^f ti xko'olaj k'ucha'al Melkisedeke,^g **16** ti jech k'otem ta melele ma'uk jech k'ucha'al chal mantal ti ta nitilulal no'ox likem tale, mo'oj, ta ju'elal likem tale ti ch-ak'-bat xkuxlejal ti mu stak' lajesele.^h **17** Yu'un xi chich' alet ta stojolale: «Paleot jech k'ucha'al li Melkisedeke, sbatel osil chakom ta paleal».ⁱ

18 Jech oxal, parte laj yich' ak'el batel li vo'ne mantale, yu'un k'un xchi'uk ch'abal sbalil.^j **19** Yu'un li Mantale mu'yuk pas yu'un skotol li k'usi tsk'an Diose,^k yan li spatobil o'ontonal ch-och tal ti mas leke' ja' chak' li tuk'ilale xchi'uk ja' ta sventa ti yakal chijnopaj ta stojolal Diose.^m **20** Jech xtok, ta sventa ti jamal laj yak' ye Diose **21** (yu'un ta melel oy viniketik ochemik ta paleal ak'o mi mu'yuk bu jamal laj yak' ye li Diose, pe oy jun vinik ti och ta paleal ti xi laj yak' ye Dios ta stojolale: «Yak'oj ye li Jeovae* xchi'uk mu'yuk bu tsjel li k'usi tsnope:»ⁿ «Paleot sbatel osil»ⁿ), **22** k'ot ta tojolil* li Jesus ta sventa li jun trato ti ja' mas

7:14 *O «jutebuk». 7:21; 8:2 *K'elo Apendise A5. 7:21 *O «mu'yuk bu chopol cha'i sba». 7:22 *O «ta prenatal».

KAP. 7

- a Ro 3:20
Ebr 7:19
Ebr 9:9
Ebr 10:1
b Sl 110:4
c Ro 3:27
1Ko 9:21
Gal 6:2
Kol 2:13, 14
d Nu 18:6, 7
e Je 49:10
Mt 1:1, 3
Lu 3:23, 33
f Ebr 3:1
Ebr 7:26
g Sl 110:4
h Ro 6:9
i Ti 6:16
j Sl 110:4
j Ro 8:3
Ebr 9:9
Ebr 13:9
k Ech 13:38, 39
Gal 2:15, 16
Ebr 10:1
l 1Pe 1:3, 4
m Jn 14:6
Ebr 4:16
n Sl 110:4

Kolumna 2

- a Jer 31:31
Mt 26:27, 28
1Ko 11:25
Ebr 8:6
Ebr 9:15
Ebr 12:22, 24
b 1Kr 6:4
c Lu 1:33
Ebr 7:15, 16
d Ro 8:34
1Ti 2:5
Ebr 9:24
1Jn 2:1
e Is 53:9
1Pe 2:21, 22
f Ef 1:20, 21
1Pe 3:22
g Nu 28:3
h Le 9:8, 15
i Ro 6:10
Ebr 9:28
Ebr 10:14
j Le 16:11
k Sl 2:7
Sl 110:4
l Ebr 2:10
Ebr 5:9

KAP. 8

- m Ebr 3:1
Ebr 7:26
n Sl 110:1
Ebr 1:3
o Ebr 9:8, 24
p Ef 5:2
q Ebr 7:14

leke.^a **23** Jech xtok, ep buch'utik ochik ta paleal k'ucha'al k'exoliletik,^b yu'un mu xa xu' spas batel yabtelik ta paleal ta skoj ti chamike, **24** pe li stuke ch'abal buch'u chk'extaat ta paleal ta skoj ti kuxul-o sbatel osile.^c **25** Jech oxal, xu' lek ts'akal skolta xtok li buch'utik yakal chnopa-jik ta stojolal Dios ta sbie, yu'un kuxul-o sbatel osil sventa chk'o-poj ta stojolalik.^d

26 Yu'un toj lek ti oy jun mero bankilal pale ku'untik k'ucha'al taje: ti tuk'e, ti mu'yuk la spas li k'usi chopole, ti mu'yuk yik'obale,^e ti jelel k'ucha'al li jpasmuliletike xchi'uk ti toybil sk'oplal ta vinajele.^f **27** Jelel k'ucha'al li mero bankilal paleetike, yu'un li stuke mu persauk xak' milbil matanal jujun k'ak'al,^g ti chak' ta sventa smule xchi'uk ta sventa li jteklum xtoke,^h yu'un jun no'ox velta ta j-ech'el laj yak' k'alal laj yak' sba stuke.ⁱ **28** Yu'un li Mantale ja' tsva'an ta mero bankilal pale li viniketik ti k'unike,^j pe li k'usi albil ta jamal^k ti chk'ot ta pasele ja' la sva'an li jun Nich'onil ti tuk'-o' sbatel osile, li k'usi albil taje ja' to vul k'alal lok'em xa ox li Mantale.

8 Li k'usi mas tsots sk'oplal ta sventa li k'usi yakal chkalbetik sk'oplale ja' li'e: ja' mero bankilal pale ku'untik taje^m xchi'uk choti xa ta sbats'ik'ob Dios te ta vinajelⁿ ta xokon li xchotleb sventa ajvalile, **2** ja' te chtun ti bu ch'ule^o xchi'uk li ta melel karpana ti ja' la sva'an Jeovae,^{*} ti ma'uk la sva'an li krixchanoetike. **3** Yu'un chak' matanaletik xchi'uk milbil matanaletik skotol li buch'u chich' va'anel ta mero bankilal palee; ja' yu'un tsots sk'oplal ti oyuk k'usi xak' eke.^p **4** Ma'uk pale^q jechuk ti li'uk oy ta sba balumile, yu'un oy xa viniketik chak'ik matanaletik jech k'ucha'al chal li Mantale. **5** Li viniketik taje tspasik ch'ul abtelal ti ja' no'ox senyail xchi'uk

snak'obal^a li k'usitik oy ta vina-
jele;^b jech k'ucha'al xi albat man-
tal yu'un Dios li Moises k'alal po'-
ot xa ox sk'an spas li karpanae,
yu'un xi chale: «K'elo me lek ti
jehchuk xapas skotol jech k'ucha'-
al li sk'elobil la-ak'bat avil ta vi-
tse».^c **6** Pe mas xa k'upil sba
staoj yabtel Jesus li avie, yu'un
ja' jk'opojel^d xtok ta sventa jun
trato ti mas leke^e ti laj yich' cho-
tanel lek sk'oplal ta sventa li
k'usi albil xa ono'ox ti mas leke.^f

7 Mu'yuk bu chtun jset'uk*
yan trato jechuk ti mu'yu-
kuk spaltail^g li ba'yel tratoe.^g
8 Yu'un tstabe spaltail^h jteklum
k'alal xi chale: «¡K'elavil!, chk'ot
sk'ak'alil ti ta jpas jun ach' trato
xchi'uk li jteklum Israele xchi'uk
li jteklum Judae —xi li Jeovae—*.
9 Mu xko'olaj xchi'uk li trato la
jpas xchi'uk li smoltotatik k'alal
la jnitbe lok'el tal sk'obik li ta
yosilal Ejiptoe,^h yu'un mu'yuk la
stsakik ta muk' li jtratoe, ja'
yu'un mu'yukik xa ta ko'onton», xi
li Jeovae.*

10 »Yu'un k'alal mi ech' xa ox
li sk'ak'alil taje, xi yelan ta jpas
trato xchi'uk li jteklum Israele
—xi li Jeovae—* Ta xkak'be
ta snopbenik li jmantale xchi'uk
ta jts'ibabe ta yo'ontonik.ⁱ Va'un
vo'on chik'ot ta Sdiosik xchi'uk
chk'otik ta jteklumal.^j

11 »Jech xtok, mu'yuk xa bu
chchanubtas mi junuk xchi'ilik
xchi'uk mi junuk yermanoik, mu
xa bu xi chalike: «¡Ojtikinik li
Jeovae!». * Yu'un skotolik ta xoj-
tikinikun, k'alal ta bik'it ta muk'.
12 Ta jk'uxubinik ak'o mi mu'yuk
tuk' li k'usitik spasojike xchi'uk
mu'yuk xa bu ta jvules ta jol li
smulike».^k

13 K'alal laj yal jun ach' tra-
toe, mu'yuk xa stu k'ot yu'un li
ba'yel tratoe.^l Ja' yu'un, po'ot xa
xlaj sk'oplal li k'usi mu'yuk xa
stue xchi'uk ti mol xae.^m

8:7 * O «jutebuk». **8:7, 8** * O «xchopoli-
lil». **8:8-11** * K'elo Apendise A5.

KAP. 8

- a Kol 2:16, 17
Ebr 10:1
b Ebr 9:9, 24
c Eks 25:9, 40
Eks 26:30
Nu 8:4
d 1Ti 2:5
e 1Ko 11:25
Ebr 7:22
Ebr 9:15
Ebr 12:22, 24
f Sl 110:4
Ro 8:17
g Ebr 7:11, 18
h Eks 12:51
i Ro 2:29
j 2Ko 6:16
k Jer 31:31-34
l Ro 10:4
Ebr 7:12
m Kol 2:13, 14

Kolumna 2

KAP. 9

- a Eks 25:8
b Nu 4:9
c Eks 40:22-24
d Eks 26:33
e Eks 36:35
f Eks 26:31, 33
g Le 16:12
Ap 8:3
h Eks 40:21
i Eks 25:10, 11
j Eks 16:33
k Nu 17:10
l Eks 32:15
m Eks 25:18, 22
Nu 7:89
n Le 24:3, 4
o Le 16:2
p Eks 30:10
Le 16:14
q Le 16:6, 11
r Le 16:15
s Ebr 10:19, 20
t Kol 2:16, 17
Ebr 8:5
Ebr 10:1
u Le 23:37, 38
v Gal 3:21
Ebr 7:11, 19

9 Yan li ba'yel tratoe yich'oj
mantaletik sventa ch'ul abte-
lal xchi'uk oy xch'ul avil^a li' ta
sba balumile. **2** Yu'un li sbak'o-
lal karpana laj yich' va'anele ja'
ti bu oy li kandeleroe,^b li mexae
xchi'uk li pan ti ak'bil ta stojo-
lal Diose;^c taje Ch'ul Kuarto chal-
beik.^d **3** Pe li ta spat xcha'ko-
lal kortina^e li ta karpanae,
Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto chal-
beik.^f **4** Tee oy jun xchik'obil
pom ti pasbil ta oroe^g xchi'uk te
oy li xkaxal mantal^h ti pixil lek
ta oroeⁱ ti te tik'il li jarra pas-
bil ta oro ti yich'oj manae,^j li ta
kaxae te tik'il xtok li namte' Aa-
ron ti laj yak' nxichimale^k xchi-
uk li cha'pech ton' sventa tratoe;
5 te oy cha'vo' keruvin ti jun yu-
tsiilik li ta sba kaxa ti te smakoj
ta snak'obalik li smak* kaxae.^m
Pe li avie, ma'uk yorail ti bik'i-
tik xa chkalbe sk'oplal skotol
taje.

6 K'alal jech laj yich' va'-
anele, skotol ora ch-ochik batel
ta sbak'olal karpana li paleetik
sventa tspasik li ch'ul abtelale;ⁿ
7 yan li mero bankilal palee stuk
ch-och batel jkoy ta jabil li ta
xcha'kolale,^o chich' ochel chich'^p
ti chak' sventa smul stuk^q xchi'uk
sventa smul jteklum^r ti la spasik
ta skoy ti mu sna'ike. **8** Va'un,
jamal laj yak' ch'ul espiritu ti mu'-
yuk to ak'bil ta ilel li sbe-
lele Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto k'a-
lal te to'ox li ba'yel karpanae.^s
9 Li karpana taje ja' no'ox sen-
yail sventa li jk'ak'alitike,^t jech
oxal chich' ak'el matanal xchi'uk
milbil matanal ti k'u yelan cha-
panbile.^u Ak'o mi jech, li k'u-
sitik chich' ak'ele mu slekubtas-
be sjol yo'onton li vinik ti chich'
ta muk' Diose.^v **10** Ja' no'ox
tsk'elbe sk'oplal ve'lil, uch'bola-
jel xchi'uk jeltos k'u yelan tspok

9:5 * Li ta griego k'op k'alal «smak» xie,
ja' chalbe sk'oplal xtok li k'usi chak' jun
krixchano sventa xch'aybat smul yu'un li
Diose.

sbaik* k'ucha'al chal li Mantale.^a Jech xtok, ja' li k'usi sk'an pasel chal Smantal Moises ta sventa bek'talil^b xchi'uk ti laj yich' ak'bel yora'il ti albil ono'ox sventa stu- k'ibtas li k'usitike.

11 Pe k'alal tal Kristo k'ucha'al mero bankilal pale sventa li k'usitik lek k'otemik ta pasele, jela- vat batel ta karpana ti mas muk' xchi'uk ti mas tuk' ti mu ta sk'o- buk krixchano laj yich' pasele, ja' xkaltik, ti ma'uk ta sk'ob li k'usitik pasbil ta balumile. **12** Jun no'ox velta och batel ti bu ch'u- le, pe ma'uk ta xch'ich'el tot tentsun xchi'uk ch'iom tot vakax, mo'oj, ja' ta xch'ich'el stuk,^c va'un la jta-o jkolebaltik yu'un* sbatel osil.^d **13** Mi yu'un ta xch'ich'el tot tentsun, ta xch'ich'el tot vakax^e xchi'uk ta stanil ch'iom me' vakax ti te vijbil ta stojolal li bu- ch'u ibal sba* ti xu' xch'ultajes sventa sakuk li sbek'tale,^f **14** ja' mas to tsots sk'oplal li xch'ich'el Kristoe.^g Ta skoj li yabtel ch'ul espiritu sbatel osile, laj yak' sba stuk Kristo ta stojolal Dios k'u- cha'al matanal ti ch'abal spaltai- le.* Ta sakubtas jol ko'ontontik li xch'ichele, ta skoj taje, mu'yuk xa ta jpastik li k'usi mu'yuk stue.^h Va'un, xu' xa jpastik ch'ul abtelal ta stojolal li kuxul Diose.ⁱ

15 Jech oxal, ti k'otem ta jk'o- pojel sventa ach' tratoe/ ja' sven- ta ak'o sta xrextok* sbatel osil^k ti albil xa ono'ox li buch'utik tak- bilik ta ik'ele. Taje ja' jech k'ot ta pasel ta skoj ti chame' sventa sta skolebalik ta skoj ti la sta smu- lik li ta ba'yel tratoe. **16** Yu'un li buch'u tspas tratoe persa sk'an xcham sventa oyuk sbalil li tra- toe, **17** yu'un li tratoe ja' no'ox oy sbalil k'alal chamem xa li krix- chano, yu'un ch'abal sbalil mi

9:10 *Literal «jeltos k'u yelan chich'ik vo'». **9:12** *Literal «la smanutik-o». **9:13** *K'elo Glosario, *ibal sba*. **9:14** *O «xchopolile». **9:15** *O «spukulalik; sparteik».

KAP. 9

a Eks 30:17-19

b Nu 19:13

c Ebr 12:24
Ebr 13:20d Da 9:24
Mt 20:28
1Ti 2:5, 6

e Le 16:6, 15

f Nu 19:9,
17, 19

g 1Pe 1:18, 19

h 1Jn 1:7

i Ro 12:1

j Lu 22:20
1Ti 2:5
Ebr 12:22, 24

k Ro 8:17

l Mt 20:28

Kolumna 2

a Eks 24:6-8

b Eks 29:12
Le 8:15

c Le 17:11

d Le 9:7-9

e Le 16:19, 20

f Ebr 8:5
Ebr 9:9

g Ebr 8:1, 2

h Kol 2:16, 17

i Ebr 6:19, 20
Ebr 9:12j Le 16:15
Ro 8:34

k Le 16:2, 34

kuxul to li krixchano ti la spas tratoe. **18** Jech oxal, ma'uk ti mu'yuk bu laj yich' tunesel ch'ich' k'alal och ta abtel li ba- yel tratoe. **19** Yu'un k'alal laj xa ox yalbe sjunul jteklum Moises skotol li k'usitik chal Manta- le, la stsakbe li xch'ich'el ch'iom tot vakax xchi'uk li xch'ich'el tot tentsune, va'un la skap ta vo'. La stunes tsots* ti lek kuxul stsajale xchi'uk isopo,^a va'un la svijbe li livroe^a xchi'uk la svij- be sjunul li jteklume, **20** laje xi laj yale: «Li ch'ich' li'e ja' sven- ta li trato ti laj yalboxuk mantal Dios ti ak'o xach'unike».^a **21** Ja' jech la svijbe ch'ich' li karpana eke xchi'uk skotol li k'usitik chich' tunesel sventa ch'ul abte- lale.^{ab} **22** Jech, jutuk mu skoto- luk ja' to xu' sak xkom li k'usi- tik mi chich' ak'bel ch'ich'^c jech k'ucha'al chal Mantale, jech xtok, mu'yuk me perton mi mu'yuk bu laj yich' malel ch'iche'.^d

23 Ja' yu'un, li k'usitik taje ja' laj yich'-o sakubtasele^e li senyail' k'usitik oy ta vinajele, pe mas to lek milbil matanaletik sk'an ta sventa li k'usitik ta vinajele. **24** Yu'un li Kristoe mu'yuk bu och ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuar- to ti pasbil ta sk'ob krixchano- tik^g ti ja' svinajeb li k'usi melele,^h mo'oj, yu'un och batel ta vina- jel' sventa sva'an sba ta stojolal* Dios yo' sk'an vokol ta jtojolaltik.ⁱ **25** Taje ma'uk sventa chak' sba jayibuk velta jech k'ucha'al tspas li mero bankilal pale ti ma'uk xch'ich'el stuk chich' ochel ti bu ch'ul k'alal ch-och jujukoj ta ja- bile.^k **26** Ti jechuke, epi ta vel- ta sk'an xil svokol ti k'uxi lik tal sts'unbal li krixchanoetike. Pe li avie, jun no'ox velta ta j-ech'el laj yak' sba ta ilel li ta slajebtik

9:19 *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. ^aK'elo Glosario, *isopo*. ^aO «balbalvun». **9:21** *O «ta abtelal sventa skotol krixchanoetike». **9:24** *Literal «ta yeloval sat».

skotol li k'usitik oy ta balumile* sventa slajesbe sk'oplal li mulil ta sventa ti laj yak' sba stuk ta milbil matanale.^a **27** Jech k'ucha'al li krixchano ti jun no'ox velta ta j-ech'el chchame, ti chich' chapanel mi k'ot xa ox ta pasel taje, **28** ja' jech ek li Kristoe jun no'ox velta ta j-ech'el laj yak' sba sventa xkuchbe batel smul li epal krixchanoetike;^b va'un li ta xchibal velta chak' sba ta ilele, ma'uk xa chtal slok'es li mulile,* mo'oj, ja' xa chtal skolta li buch'utik ta sjunul tajak yo'onton smalaojike.^c

10 Ta skoj ti ja' snak'obal^d Mantal li k'usitik lek chtale, pe ti ma'uk sbats'i k'oplal li k'usitik lek chtale,^e li Mantale* mi ja'uk ono'ox xtuk'ib yu'un li buch'utik chnopajik ta stojalal Dios^f k'alal chak'ilanik milbil matanaletik jujun jabile. **2** ¿Mi mu lajemuk xa sk'oplal jechuk li yak'el milbil matanal ti sakuk xa komik ta jun no'ox velta li buch'utik tpsasik ch'ul abtelal ti ch'abaluk xa smul cha'i ta sjol yo'ontonike? **3** Mo'oj, li milbil matanal taje ja' sventa tsvules ta jolil jujun jabil li mulile,^g **4** yu'un mu xch'ay yu'un mulil li xch'ich'el tot vakax xchi'uk li xch'ich'el tot tentsune.

5 Jech oxal, xi chal k'alal ch-och talel ta balumile: «Mu'yuk xak'an milbil chonbolometik sventa matanal xchi'uk li yantik matanale, pe la achapanbun jbek'tal. **6** Mu'yuk bu lek laj avil chik'bil matanaletik mi ja'uk matanaletik sventa mulil.^h **7** Ja' yu'un xi laj kale: «K'elavil! Lital (te ts'ibabil jk'oplal li ta balbalvune) sventa jpas li k'usi tsk'an avo'ontone Dios».ⁱ **8** Xi ba'yel laj yale: «Mu'yuk bu la ak'an xchi'uk mu'yuk bu lek laj avil li milbil chonbolometik sventa ma-

9:26 *O «li k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. **9:28** *O «ma'uk xa chtal tsal li mulile». **10:1** *O ja' van sk'oplal «li viniketike».

KAP. 9

a Da 9:24
Ebr 7:27
1Pe 3:18

b Is 53:12
Ro 6:10
1Pe 2:24

c 2Ti 4:8
Tit 2:13

KAP. 10

d Ebr 8:5

e Kol 2:16, 17

f Ebr 7:19
Ebr 9:9

g Le 16:34

h Sl 40:6

i Sl 40:8

Kolumna 2

a Sl 40:6-8

b Gal 1:4

c Ebr 13:12

d 1Sa 2:27, 28

e Eks 29:38
Nu 28:3

f Ebr 7:18
Ebr 10:1

g Ro 8:34

h Sl 110:1
1Ko 15:25

i Ebr 7:19

j Jer 31:33
Ebr 8:10

k Jer 31:34
Ebr 8:12

l Ebr 9:8, 24

tanal xchi'uk li yantik matanale, li chik'bil matanaletike xchi'uk mi ja'uk li matanaletik sventa mulile» —milbil matanaletik ti chich' ak'el jech k'ucha'al chal li Mantale—. **9** Va'un xi to chale: «K'elavil! Lital sventa jpas li k'usi tsk'an avo'ontone».^a Sventa slikesbe sk'oplal li xchibale, tsajesbe sk'oplal li ba'yele. **10** Ta sventa «li k'usi tsk'an yo'onton»^b taje, laj kich'tik ch'ultajesel ta sventa ti laj yak' sbek'tal ta jun no'ox velta ta j-ech'el li Jesukristoe.^c

11 Jech xtok, te chtunik jujun k'ak'al skotol li paleetik sventa spasik li xch'ul abelike*^d xchi'uk sventa xak'ik li milbil matanal ti chich' ono'ox ak'ele,^e ak'o mi jech, mu xtup' yu'un ta j-ech'el li muliletike.^f **12** Pe li Kristoe sventa sbatel osil laj yak' milbil matanal ta skoj muliletik xchi'uk te choti ta sbats'ik'ob Dios,^g **13** va'un te smalaoj sventa x-ak'bat ta skajleb yakan li yajkontratake.^h **14** Yu'un ta jun no'ox milbil matanal laj xa stuk'ibtas sbatel osil li buch'utik yakal chich'ik ch'ultajesele.ⁱ **15** Jech xtok, jamal chabutik li ch'ul espiritu eke, yu'un xi ba'yel laj yale: **16** «Yu'un k'alal mi ech' xa ox li sk'ak'alil taje, xi yelan ta jpastrato xchi'ukike —xi li Jeovae—. * Ta xkak'be ta yo'ontonek li jmantaltake xchi'uk te ta jts'ibabe ta snopbenik».^j **17** Va'un xi to chale: «Mu'yuk xa bu ta jvules ta jol li smulike xchi'uk li xchopolalike».^k **18** Ja' yu'un, mi pasbil xa ta perton li smulik taje, mu'yuk xa chich' ak'el yan matanal sventa mulil.

19 Ja' yu'un, kermanotak, ta skoj ti oy stsatsal ko'ontontik* sventa xij-och ta sbelel li Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto^l ta skoj li xch'ich'el Jesus **20** ti ja'

10:11 *O «li abtelal sventa skotol krixchanoetike». **10:16** *K'elo Apendise A5. **10:19** *O «jpatoj ko'ontontik».

la sjambutik jun ach' be sventa kuxlejal ta skoj li kortinae,^a ja' xkaltik, li sbek'tale 21 xchi'uk ti oy mero lekil pale ku'untik ti ja' sbainojbe li steklumal Diose,^b 22 nopajkutik ta sjunul ko'on-tontik xchi'uk ta skotol xch'u-nel ko'ontontik, yu'un sak xa ko'ontontik, lek xa jol ko'ontontik^c xchi'uk sakubtasbil xa ta sakil vo' li jbek'taltike.^d 23 Sk'an me lek jamal xkaltik batel ta stojolal krixchanoetik li spatobil ko'ontontike, mu me xhibetuk ko'onton jpastik,^e yu'un tuk' li buch'u jamal laj yale. 24 Jech xtok, sk'an me oyuk ta ko'on-ton jbatik ta jujuntal yo' jtijbe jba ko'ontontik sventa jk'an jbatik xchi'uk jpastik li k'usitik toj leke,^f 25 jech xtok, mu me xkiktatik ti ta jtsob jbatik^g jech k'ucha'al oy nopem xa'ik spasel junantike, ja' lek jpatbe jba ko'on-ton tik ta jujuntal,^h mas to sk'an jech jpastik ta skoj ti chnopaj xa talel li sk'ak'alil chavilike.ⁱ

26 Yu'un mi yolbaj xa ta jpas jmultik k'alal xkojtkintik xa lek li k'usi melele,^j mu'yuk xa me yan milbil matanal xu' xkak'tik ta sventa li jmultike,^k 27 mu'yuk xa, yu'un malabil xi'el sba chapanel xchi'uk sk'ak'al o'ontonal ti xtiltun tajek ti tsaljes li buch'utik chkontrainvanike.^l 28 Mi oy laj yal cha'vo' o mi oxvo' testigo^m ti oy buch'u mu'yuk tspas li k'usi chal Smantal Moisesse, ch'abal me xk'uxul o'ontonal chich' milel un bi. 29 ¿Mi mu van masuk to chich' kastigo xana'ik li jun krixchano ta skoj ti la xpech'ilan ta tek'el li Xnich'on Diose xchi'uk ti batsi ch'abal sbalil chil xtok li ch'ich' sventa tratoⁿ ti ja' laj yich'-o ch'ultajesele, ti chopol chalbe sk'opjal xtok li xch'ul espiritu Dios ti ja' tstones sventa xak' ta ilel li slekil yutsil yo'on-tone?° 30 Yu'un xkojtkintik li

10:25 *O «mu xch'ay ta joltik ta jtsob jbatik».

KAP. 10

a Mt 27:51

b Sak 6:13
Ebr 3:6

c 1Jn 1:7

d Ef 5:25, 26

e 1Ko 15:58
Kol 1:23

f Kol 3:23
1Ti 6:18

g Dt 31:12
Ech 2:42

h Is 35:3
Ro 1:11, 12

i Ro 13:11
2Pe 3:11, 12

j 2Pe 2:21

k Mt 12:32
Ebr 6:4-6
1Jn 5:16

l Is 26:11

m Dt 17:6

n Mt 26:27, 28
Lu 22:20

o Ebr 6:4-6

Kolumna 2

a Dt 32:35, 36

b 2Ko 4:6
Ebr 6:4

c Mt 5:12

d Lu 16:9

e Mt 10:32
1Ko 15:58

f Lu 21:19
Snt 5:11

g Is 26:20

h Aba 2:3
2Pe 3:9

i Jn 3:16
Ro 1:17

j Aba 2:4

k 2Pe 2:20

KAP. 11

l Ebr 11:13

buch'u xi yaloje: «Vo'on oy ta jba ta jpak; vo'on chkak'be stojol». Xi laj yal yan veltae: «Ja' chchapan steklumal li Jeovae».*^a 31 Toj xibal me sba k'alal chij-och ta sk'ob li kuxul Diose.

32 Pe vuleso-o me ta ajo-lik li k'usi komem xa ta patile, yu'un kuch avu'unik xchi'uk laj avil avokolik ta tsatsal prevae-lik k'alal ta sakil osil xa ox oyo-xuke.^b 33 Oy bateltik ti ta sat krixchanoetik laj avich'ik chopol k'optaele xchi'uk ti la-ak'-bat tsots avokolike, jech xtok, oy bateltik ti te ach'ukik li buch'utik jech la sruptanik k'u-cha'al taje. 34 Yu'un k'uxubaj ta avo'ontonik li buch'utik ochik ta chukele xchi'uk xkuxet tajek avo'ontonik laj ava'ik k'alal lapojbatik li k'usitik oy avu'unike,^c yu'un ana'ojik ti oy k'usitik mas lek avu'unike xchi'uk ti mu sna'xlaje.^d

35 Jech oxal, jechuk-o me tsots avo'ontonik,* yu'un ep tajek chata amotonik mi jech chapasike.^e 36 Yu'un sk'an xkuch avu'unik,^f yu'un chavich'ik li k'usi albil ono'ox sk'opjal chk'ot ta pasel mi laj xa ox apasbeik li yabel Diose. 37 Yu'un «jutuk xa yo-rail»,^g va'un «chvul ono'ox li buch'u chtale, mu'yuk bu chjalij».^h 38 «Pe chkuxi ta skoj xch'unel yo'ontonal li tuk'il kajtunele»,ⁱ pe «mu'yuk me bu xkuxet ko'ontonal yu'un mi tsut ta valopate».^j 39 Yan li vo'otike mu xijko'olaj k'ucha'al li krixchano ti tsut ta valopat sventa xbat ta lajelale,^k mo'oj, yu'un ja' xijko'olaj k'ucha'al li krixchano ti oy xch'unel yo'ontonal sventa kuxulal-oe.

11 Li xch'unel o'ontonale ja' ti oy k'usi malabil chk'ot ono'ox ta pasel' ta persae, ja' slekil vinajeb li k'usitik ono'ox ja'e ak'o mi mu xvinaj ta k'elel. 2 Yu'un ta skoj xch'unel o'onto-

10:30 *K'elo Apendise A5. 10:35 *Lilateral «jamal xana' xak'opojik».

nal, lek albat sk'oplalik li krixchanoetik ta vo'nee.*

3 Ta skoj xch'unel ko'ontontik chkiltik ti lek xchapet yu'un sk'op Dios skotol li k'usitik oy ta balumile,* ja' yu'un li k'usitik xkiltike ayan ta skoj li k'usitik mu xkiltike.

4 Ta skoj xch'unel yo'onton Abel laj yak' milbil matanal ti mas oy sbalil ta stojolal Dios k'ucha'al li matanal yu'un Kaine.^a Ta skoj xch'unel yo'onton laj yich' albel sk'oplal ti tuk' li Abele, yu'un tsakbat ta muk' yu'un Dios* li matanaetik laj yak'e.^b Ak'o mi chamem xa, chk'opoj to^c ta skoj li xch'unel yo'ontone.

5 Ta skoj xch'unel yo'onton Enok^d laj yich' ik'el batel sventa mu xil lajelal jech k'ucha'al chlaj li krixchanoetike, va'un mu'yuk bu laj yich' tael ta bu jotukal, yu'un ik'at batel yu'un Dios;^e pe k'alal mu'yuk to'ox bu ik'bil batele, laj yich' albel sk'oplal ti lek ilat yu'un li Diose. **6** Jech xtok, mu'yuk lek chilituk Dios mi ch'abal xch'unel ko'ontontike, yu'un li buch'u chnopaj ta stojolal Diose sk'an xch'un ti oye xchi'uk ti ch-ak'bat smotonik li buch'utik ta sjunul yo'onton tsa'ike.^f

7 K'alal laj xa ox yich' p'ijubtasel yu'un Dios li Noe^g ta sventa li k'usitik chtal ti mu to xvinaje,^h ta skoj xch'unel yo'onton laj yak' ta ilel ti xi'taoj* Diose, va'un la spas jun arka' sventa xkol li yuts' yalale; ta skoj xch'unel yo'onton vinaj ti oy smul li krixchanoetike,ⁱ jech oxal la xrextoin^m li tuk'ilal ta sventa li xch'unel o'ontonale.

8 K'alal takat ta ik'el li Abraane,^k ta skoj xch'unel yo'onton la xch'un mantal, yu'un lok' batel sventa oy bu chbat

11:2 *O «jmoltoaktike». 11:3 *O «li k'usitik oy avie». K'elo Glosario, li k'usitik oy ta balumile. 11:4 *O «jamal laj yal Dios ti chch'am». 11:7 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. *O «laj yich' ta spukulal; sparteen».

KAP. 11

a Je 4:5

b Je 4:4

c Je 4:8, 10

d Je 5:22

Jud 14

e Je 5:24

f Sl 58:11

Sof 2:3

Mt 5:12

Mt 6:33

g Je 6:8, 9

h Je 6:13, 17

i Je 6:14

j Je 6:22

2Pe 2:5

k Ro 4:9, 11

Kolumna 2

a Je 12:1, 4

b Je 23:4

c Je 12:8

d Je 17:6

Je 26:3

Je 28:13

e Ebr 11:16

f Je 17:17

Je 21:2

g Ro 4:19

h Je 21:5

i Je 22:17

1Re 4:20

j Je 47:9

k Jn 8:56

l Je 11:31

m Eks 3:6, 15

n Ebr 11:10

Ebr 12:22

o Je 22:1, 2

ti ja' ch-ak'bat k'ucha'al xrextoe;* ak'o mi mu sna' ti bu chbate, bat ono'ox.^a **9** Ta skoj xch'unel yo'onton naki k'ucha'al jyanlum ta jun lum^b ti ja' ono'ox li balumil albil sk'oplale, naki ta karpnaetik^c xchi'uk Isaak xchi'uk Jakob ti ja'ik li buch'utik chrextoinik* ek li k'usi albil sk'oplale.^d **10** Yu'un ja' smalaoj li jteklum ti oy lek sbats'i nakleb ti ja' tspas* xchi'uk ti ja' tsva'an li Diose.^e

11 Ta skoj xch'unel yo'onton li Sara eke, ak'bat yip sventa xu' xchi'in yol ak'o mi ech'em xa ox tajek sjabilal,^f yu'un li Sarae tuk'* laj yil li buch'u laj yale. **12** Ja' yu'un, ta skoj no'ox jun vnik ti chamem ya'eluke,^g ep tajek vok' xnich'nab^h jech k'ucha'al li epal k'anaetik ta vinajele, jech xtok, mu stak' chapel jech k'ucha'al li ji** oy ta ti nabe.ⁱ

13 Oy xch'unel yo'onton chamik skotol li buch'utik taje. Ak'o mi mu'yuk bu k'ot ta pasel ta sk'ak'alilik li k'usi ono'ox albil sk'oplal ch'kot ta pasele,^j laj yilik ta nom^k xchi'uk lek la xch'amik, jech oxal jamal laj yalik ti ja'ik yan krixchanoetike xchi'uk ti j-ech'elbeik no'ox li' ta balumile. **14** Yu'un li buch'utik jech chk'opojike jamal chak'ik ta ilel ti ta sjunul yo'onton tsa'ik ti bu chnakiike. **15** Ak'o mi jech, ti jechuk-o la svules ta sjolik ti bu lok'ik tale,^l xu' van sutik batel ti jechuke. **16** Pe li avie, tsak'an tstaik ti bu mas leke, ja' xkaltik, ti teuk tsakal sk'oplal ta sventa li vinajele. Jech oxal, mu'yuk bu ch'k'exav Dios k'alal ch-albat ti ja' Sdiosik k'alal chtaat ta k'oponele,^m yu'un xchapanoj xa jun jteklum sventa xu'uninik.ⁿ

17 K'alal ak'at ta preva li Abraane,^o ta skoj xch'unel

11:8 *O «spukulale; sparteen». 11:9 *O «chich' ta spukulalik; tsparteenik». 11:10 *O «arkitekto». 11:11 *O «stak' jpat ko'ontontik ta stojolal». 11:12 *O «yi».

yo'onton laj yak' xkaltik li Isaake, li buch'u ta sjunul yo'onton la xch'am li k'usitik albil ono'ox sk'oplale oy ta yo'onton laj yak' li jun no'ox xnich'one^a **18** ak'o mi xi ono'ox albile: «Yu'un li anitilulal albil sk'oplale te chlik talel ta stojolal li Isaake»,^b **19** Pe la snop ti xu' chcha'kuxes li Diose, k'alal jech k'ot ta pasele, k'ot jech k'ucha'al jun sk'elobil.^c

20 Ta skoj xch'unel yo'onton ek li Isaake, laj yak'be bendision li Jakob^d xchi'uk Esau^e ta sventa li k'usitik chtal ta jelavele.

21 K'alal jutuk xa ox sk'an xcham' li Jakobe, ta skoj xch'unel yo'onton laj yak'be bendision ta jujuntal li xnich'nab Josee^g xchi'uk laj yich' ta muk' Dios k'alal stsakoj snamte'e.^h

22 K'alal jutuk xa ox sk'an xcham li Josee, ta skoj xch'unel yo'onton laj yalbe sk'oplal ti chlo-k'ik batel li j-israeletike xchi'uk laj yal mantal ta sventa ti k'u yelan chich' mukele.^{*i}

23 Ta skoj ti oy xch'unel yo'onton stot sme' li Moisee, la snak'ik* oxib u k'alal voke',ⁱ yu'un laj yilik ti toj k'upil sba li olole^k xchi'uk mu'yuk la xi'taik li smantal ajvalile.^l **24** K'alal ch'i xa ox^m li Moisee, ta skoj xch'unel yo'onton mu'yuk bu la sk'an albel ti ja' yol li stseb faraone.ⁿ **25** ja' la st'uj ti ak'o yich' ilbajinel xchi'uk li steklumal Diose, ja' mu'yuk la st'uj ti ak'o sk'upin k'uk sjalil li mulile, **26** yu'un ja' mas muk'ta k'ulejal laj yil li chopol k'optael ta sventa Kristoe ti ja' mu sta li sk'ulejal Ejiptoe; yu'un ja' sk'elaj batel lek li matanale. **27** Ta skoj xch'unel yo'onton laj yikta li Ejiptoe,^o pe mu'yuk bu xi'o li ta sk'ak'al yo'onton ajvalile,^p yu'un xko'olaj k'ucha'al te sk'elaj-o yilel li buch'u mu xvinaj ta k'elele.^q **28** Ta skoj xch'unel yo'onton la spas K'in Koltael

11:22 *Literal «ta sventa sbakiltak». 11:23 *O «smukik».

KAP. 11

- a Je 22:9,10
Jn 3:16
b Je 21:12
c 1Ko 10:11
d Je 27:27-29
e Je 27:38-40
f Je 47:29
g Je 48:15, 16, 20
h Je 47:31
i Je 50:24, 25
Eks 13:19
j Eks 2:2
k Ech 7:20
l Eks 1:16, 22
m Eks 2:11
n Eks 2:10
o Eks 12:51
p Eks 10:28
q 1Ti 1:17

Kolumna 2

- a Eks 12:21-23
b Eks 14:22
c Eks 14:27, 28
d Jos 6:15, 20
e Jos 6:17
f Jue 6:11
g Jue 4:6
h Jue 13:24
i Jue 11:1
j 1Sa 16:13
k 1Sa 3:20
l Jue 7:12, 22
m 2Sa 7:8, 12
n Jue 14:5, 6
1Sa 17:34-36
Da 6:21, 22
o Da 3:23-25
p 2Re 6:15, 16
q Jue 16:28
1Re 18:46
r Jue 11:32
s Jue 4:16
t 1Re 17:22-24
2Re 4:32, 34
u Jer 20:2

11:28 *Literal «mu xpikbatik». 11:31 *O «jpamuk'tavanejetike». 11:36 *O «nukul».

xchi'uk la sbon ch'ich' ta smar-koyal ti' na sventa jech mu xmilbatik* li sba xnich'onik yu'un li jmilvaneje.^a

29 Ta skoj xch'unel yo'ontonik la xtuch'ik Tsajal nab jech k'ucha'al takin balumil,^b pe li j-epjip-toetike laj yich'ik bik'el ochel k'alal jech la spasike.^c

30 Ta skoj xch'unel yo'onton krixchanoetik jin yalel smuroal-tak lum Jeriko k'alal laj xa ox sjo-yibtaik ta xanbal vukub k'ak'ale.^d

31 Ta skoj xch'unel yo'onton Raab ti ja' jchonbail antse mu'yuk ko'ol cham xchi'uk li buch'utik mu'yuk la xch'unik mantal ta melele, yu'un ta slekil yo'onton la xch'am li jpa'ivanejetike.^{*e}

32 ¿Buch'u van mas chkalbe sk'oplal? Yu'un mu xlok'-o yorail ku'un ti xkalbe sk'oplal li Jedeone,^f li Barake,^g li Sansone,^h li Jeffee,ⁱ li Davide,^j jech xtok, mu xlok'-o yorail ku'un ti xkalbe sk'oplal li Samuel^k xchi'uk li yan j-alk'opetike. **33** Ta skoj xch'unel yo'ontonik la stsalik ajvaliletik,^l la spasik li k'usi tuk'e, oy k'usi albat ch-ak'batik,^m la smakbeik ye leonetik,ⁿ **34** la xyochbeik yip k'ok',^o jatavik lo-k'el ta ye espada,^p tsatsubatastik ak'o mi k'unik to'ox,^q tsatsubik ta pask'op' xchi'uk jatav yu'unik jkontrainvanej soltaroe-tik.^s **35** Oy antsetik ti laj yilik cha'kuxiik talel li yanimaike,^t pe oy yan viniketik ti tsots tajek ak'-bat svokolik ta skoj ti mu'yuk la xch'amik li kolebal ta skoj pojelale sventa staik li cha'kuxesel ti mas leke. **36** Jech, ak'atik ta preva k'alal labanatik xchi'uk k'alal laj yich'ik tsitsel* li yantike, ta melel ma'uk no'ox taje, ak'atik ta preva ta kadena^u xtok xchi'uk tik'atik ta chukel.^v **37** Ak'batik ton,^w ak'atik ta preva, laj yich'ik tuch'el ta o'lol ta sierra, laj

11:28 *Literal «mu xpikbatik». 11:31 *O «jpamuk'tavanejetike». 11:36 *O «nukul».

yich'ik milel ta espada,^a la stunes ta sk'u' spok'ik nukulil chij xchi'uk nukulil tentsun^b k'alal ja'o bu xtal xbatike, solem mu'yuk k'usi oy yu'unik, laj yil tsots svokolik^c xchi'uk laj yich'ik ilbajinel;^d **38** li krixchanoetike mu staik-o ti te ech' ta stojolalik li buch'utik taje. Xanavik ta takixokol balumil, ta vitstik, ta ch'entik^e xchi'uk ta nail ch'entik.

39 Ak'o mi lek laj yich' albel sk'oplalik ta skoj xch'unel yo'on-ton skotolik taje, mu'yuk bu k'ot ta pasel ta sk'ak'alilik li k'usi albil ono'ox sk'oplal chk'ot ta pasele, **40** yu'un ba'yel xa ono'ox la snop Dios ti oy k'usi mas lek ta jventatike^f sventa mu ba'yeluk xich'ik tuk'ibtasel ti ja' tsakal to li vo'otike.

12 Ja' yu'un, ta sventa ti oy epal testigo ku'untik ti sjoyibtaojutike, jlok'estik ek skotol li k'usi ole xchi'uk li mulil ti ta anil chchukutike.^g jech xtok, kuchuk me ku'untik li anilajel jtamojtike,^h **2** jk'eltik batel lek li Bankilal Jbeiltasvaneje xchi'uk li Jtuk'ibtasvanej yu'un xch'unel ko'ontontike, li Jesuse.ⁱ Kuch yu'un milel ta jtel te' sventa vokolil* xchi'uk kuch yu'un k'exlaltasel ta sventa li xkuxetel o'ontonal tsta ta tsakale, jech xtok, choti xa ta sbats'ik'ob^j Dios ta xokon xchotleb sventa ajvalil. **3** Jech, k'elik lek li buch'u kuch yu'un skotol xchopojel k'opojel li buch'utik tskontrain sba stuki-ke^k sventa mu xalubtsajik xchi'uk sventa mu xchibaj avo'ontonik.^l

4 Pe li vo'oxuke mu'yuk to bu chmal ach'ich'elik ta spasel k'op sventa xatsalik li mulile **5** xchi'uk jp'el ch'ayem ta ajolik ti xi laj avich'ik albel mantal k'ucha'al nich'nabiletike: «Kuni nich'on, tsako me lek ta muk' li tuk'ibtasel chak' Jeovae* xchi'uk

12:2 *K'elo Glosario, jtel te' sventa vokolil. 12:5, 6 *K'elo Apendise A5.

KAP. 11

a 1Re 19:10

b 2Re 1:8

c 1Re 19:2

d 1Re 22:24
Jer 38:6e 1Re 18:4
1Re 19:9f Ebr 2:3
Ebr 3:1
Ebr 7:22

KAP. 12

g Ebr 3:12

h 1Ko 9:24, 26
Flp 3:13, 14i Jn 14:6
Ech 5:31
Ebr 2:10j Sl 110:1
Ebr 10:12

k Mt 27:39

l Gal 6:9

Kolumna 2

a Pr 3:11, 12

b 2Sa 7:14
Ebr 2:10

c Pr 13:24

d Snt 4:10

e 1Pe 1:15, 16

f Is 35:3

g Pr 4:26

h Sl 34:14
Ro 12:18
Ro 14:19i Ro 6:19
1Te 4:3, 4
Ebr 10:10

uk mu me xchibaj avo'onton k'alal tstuk'ibtasote; **6** yu'un li Jeovae* tstuk'ibtas li buch'u sk'anoje, ta ono'ox stsits^o skotol li buch'u chch'am k'ucha'al xni-ch'one».^a

7 Sk'an xkuch avu'unik, yu'un ja' te tsakal sk'oplal li tuk'ibtasele.* Jech chiloxuk k'ucha'al xnich'nab li Diose.^b ζMi oy van junuk nich'onil ti mu'yuk bu chtuk'ibtasat yu'un li stote cha'a?^c **8** Ma'uk mero nich'nabiloxuk jechuk ti mu'yukuk laj avich'ik tuk'ibtasel akotolike.

9 Jech, nopem xa'i tstuk'ibtasutik li jtetik li' ta balumile, pe kich'oijtka ta muk'. ζMi mu masuk to van sk'an jch'unbetik smantal li Jtotik sventa jkuxlejaltik ti la st'ujutik ta xch'ul ju'el ti ja' sventa xijxuxi yu'une?^d **10** Yu'un li jtotike oy no'ox k'uk sjalil la stuk'ibtasutik ja' ti k'u yelan lek laj yil stukike, pe li Diose jech tspas sventa jtabetik sbalil yo' ch'uluk xijx'ot jech k'ucha'al li stuke.^e

11 Melel ono'ox ti mu jtosuk tuk'ibtasel xijmuyubaj xa yu'un li avie, mo'oj, yu'un toj k'ux;* pe ta tsakale, chak'butik jun o'ontonal xchi'uk tuk'ilal mi laj kich'tik tuk'ibtasele.

12 Ja' yu'un, tsatsubtasoj li ak'obik ti jech' te jok'ole xchi'uk tuk'ibtasoj li sjol avakanik ti k'unibeme^f **13** xchi'uk jechuk-o me tuk' xatam batel abeik^g sventa mu xpitk'uj lok'el sbalik avakanik ti bu kokoe, mo'oj, ja' mas lek ti sta yave. **14** Ja' xapasik batel li k'usi jun-o avo'onton akotolike^h xchi'uk ch'ulukoxuk me,ⁱ yu'un mi mo'ojve, mu'yuk buch'u xu' xil li Kajvaltike. **15** K'elik me lek ti mu me xavikta abaik ta stael li slekil yutsil yo'onton Diose sventa mu k'usi xch'i talel yibel ta atojolalik ti oy svenenoal ti xu' xlik-o k'ope xchi'uk ti ep

12:6 *O «xak'be kastigo». 12:7 *O «chanubtasele». 12:11 *O «yu'un toj chopol chka'i jbatik; yu'un chijk'exav».

buch'utik xu' xik'ubtas sbaik-oe;^a **16** jech xtok, mu me buch'u junukal xmulivaj* avu'unik xchi'uk ti mu xich' ta k'ux li k'usitik ch'ul jech k'ucha'al la spas Esaue, ti ta jlech no'ox ve'lil laj yak' ta moton li sderecho sventa sba nich'onile.^b **17** Yu'un ana'ojik lek ti k'alal tsk'an xa chrextoin* ta ts'akal li bendisione, laj yich' p'ajel. Manchuk mi x-ok'olet tajak la sk'an ti ak'o to jeluk snopbene,^c mu'yuk xa la sta.

18 Yu'un li vo'oxuke ma'uk nopajemoxuk ta stojolal li k'usi stak' pikel^d ti laj yich' tsanbel sk'ak'ale,^e ma'uk nopajemoxuk ta stojolal li ik'al toke, mi ja'uk li ta ik'al osile, mi ja'uk li ta tsatsal ik'alo'e,^f **19** mi ja'uk li ta yech'omal ok'ese,^g mi ja'uk li ta yech'omal eil^h ti ja' ta skoj la sk'anik vokol ti mu xa xk'oponatik li jteklum k'alal laj ya'iike.ⁱ **20** Yu'un mu sts'ik yu'unik li mantal li'e: «Sk'an xich' ak'bel ton k'alal chpech' ta tek'el vits li chonbolom eke».^j **21** Xi laj laj Moises ek ta skoj ti solet xibal sba li k'usi yakal chk'ot ta pasele: «Solel chixi' xchi'uk xit'elt'un».*^k **22** Pe li vo'oxuke nopajemoxuk ta stojolal jun vits Sion' xchi'uk ta jun steklumal kuxul Dios ti ja' li Jerusalem ta vinajele,^m ta stojolal li sjaylajunebal xa no'ox mil anjeletike, **23** ta stojolal komon tsobajel, ta stojolal stsobobailⁿ li sba nich'oniletik ti laj yich' tsakbel sbiik ta vinajele, ta stojolal Dios ti ja' Jchapanvanej yu'un skotol krixchanoetike,^o ta stojolal tuk'il kuxlejaletik ti vok'emik ta ch'ul espiritu^p ti yich'ojik xa tuk'ibtasele,^q **24** ta stojolal Jesus ti ja' jk'opojel' ta sventa li ach' tratoe^s xchi'uk li ch'ich' laj yich' vijel ti ja' mas lek k'ucha'al li xch'ich'el Abele.^t

12:16 *K'elo Glosario, *mulivajel*. **12:17** *O «chich' ta spukulal; tspartein». *Ja' xkaltik, li snopben stote. **12:21** *O «xiniknun».

KAP. 12

- a Dt 29:18
b Je 25:32, 34
c Je 27:34
d Eks 19:12
e Eks 19:18
f Eks 19:16
g Eks 19:19
h Dt 4:11, 12
i Eks 20:18, 19
j Eks 19:12, 13
k Dt 9:19
l Ap 14:1
m Ap 21:2
n Da 7:10
o Je 18:25
Sl 94:2
ls 33:22
p Ebr 12:9
q Ebr 10:14
r 1Ti 2:5
Ebr 9:15
s Mt 26:27, 28
t Je 4:8, 10

Kolumna 2

- a Ebr 1:2
Ebr 2:2-4
b Eks 19:18
c Aj 2:6
d Dt 4:24

KAP. 13

- e 1Te 4:9
1Pe 1:22
f Ro 12:13
1Ti 3:2
g Je 18:2, 3
Je 19:1-3
h Kol 4:18
i Ro 12:15

25 K'elik me lek ti mu me xavikta abaik ta xchikintabel* li buch'u yakal chk'opoje. Yu'un mi mu'yuk bu kolik li buch'utik laj yikta sbaik ta xchikintabel li buch'u p'ijubtasvan ta sventa Dios li' ta sba balumile, jmu vo'otikuk xa chijkolutik mi la jch'ak jbatik ta stojolal li buch'u chk'opoj tallel ta vinajele!^a **26** Yu'un ta yech'omal ye la silin balumil^b li va' k'ak'ale, pe xi to jamal yaloj li avie: «Ta yan veltae, ma'uk no'ox ta jnikes li balumile, yu'un ta jnikes li vinajel xtoke».^c **27** Va'un cha'a, k'alal «ta yan veltae» xie, ja' sk'an xal ti chich' lok'esel li k'usitik chich' nikesele, li k'usitik laj yich' pasele* sventa te xkom li k'usitik mu'yuk bu chich' nikesele. **28** Ja' yu'un, ta skoj ti chchik'tik jun Ajvalilal* ti mu stak' xich' nikesele, jechuk-o me jch'amtik li slekil yutsil o'ontonal ti ja' tskoltautik ta spasel li ch'ul abtelal ta stojolal Dios sventa leluk ch'ambile, ta xi'taeluk[#] Dios xchi'uk ta ich'eluk ta muk' ta sjunul o'ontonal jpastik. **29** Yu'un li Jdiostike ja' jun k'ok' ti chchik'van xtoke.^d

13 Jechuk-o xak'an achi'ilik ta ch'unolajel jech k'ucha'al sk'anoj sbaik ta jujuntal li buch'utik xchi'il sbaik ta vok'ele.^e **2** Mu me xch'ay xava'iik ti lek xach'amvanike,^{#f} yu'un oy buch'utik jech la spasik, pe mu'yuk laj yak'ik venta ti anjeletik la xch'amike.^g **3** Vuleso me ta ajolik li buch'utik tik'ajtik ta chukele,^{#h} te xa oyoxuk ta chukel xava'i abaik ek,ⁱ vuleso me ta ajolik xtok li buch'utik chich'ik ilbajinele, yu'un li' oyoxuk ta balu-

12:25 *O «mu me xapak ak'oplalik ta stojolal; mu me xatenik komel». **12:27** *Ja' xkaltik, li k'usitik pasbil ti ma'uk la spas Diose. **12:28** *K'elo Glosario, *ajvalilal*. *K'elo Glosario, *xi'tael Dios*. **13:2** *O «ti xavak' ta illel slekil avo'ontonik ta stojolal li yan krixchanoetike». **13:3** *Literal «chukajtike».

mil eke.* **4** Ich'biluk me ta muk' avu'un akotolik li nupunele, mu me sokes sbaik li buch'utik nupunemike,^a yu'un chchapan jmulivajeletik* li Diose xchi'uk li buch'utik tslo'la snup xchi'ilike.^b

5 Ma'ukuk me batem ta avo'ontonik sk'anel tak'in^c ti k'u yelan kuxuloxuke, muyubajanik no'ox me ta skoj ti k'usi oy avu'unik avie.^d Yu'un xi yaloje: «Mu'yuk chkiktaot jutebuk xchi'uk mu'yuk ta jkomtsanot jutebuk».^e

6 Ja' yu'un, lek tsots ko'ontontik xi chkaltike: «Ja' jkoltavanej ku'un li Jeovae;* mu'yuk chixi'. ¿K'usi xu' spabun li jun krixchanoe?».^f

7 Vuleso me ta ajolik li buch'utik jbate avu'unik^g ti ja' laj yak' achanik li sk'op Diose. Chanbeik me xch'unel yo'ontonik k'alal chak'elbeik li k'usi chk'ot ta pasel yu'un li stalelalike.^h

8 Mu sna' xjel-o li Jesukristoe, ja' jech-o li voljee, li avie xchi'uk sbatel osil.

9 Mu me xalajik ta lo'lael yu'un li yantik chanubtasele xchi'uk li chanubtaseletik ti mu xavojtikinike; yu'un mas lek mi chich' tsatsubtasel ta slekil yutsil o'ontonal li avo'ontonike, ti ma'uk li ta ve'liletike,* yu'un mu'yuk la stabeik sbalil li buch'utik ja' bat ta yo'ontonike.ⁱ

10 Oy jun skajleb matanal ku'untik ti mu stak' slajesik li k'usitik te oy ta sba li buch'u sbainojik ta pasel ch'ul abtelat ta karpanae.^j **11** Yu'un chich' chik'el ta spat karpanaetik^k li sbek'tal chonbolometike, pe li xch'ichele chich' ich'el ochel ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto jech k'ucha'al matanal sventa mulil, ja' chich' ochel li mero bankilal palee. **12** Jech oxal, ta spat sti' jteklum^l laj yil svokol ek li Jesuse sventa xch'ul-tajes ta xch'ich'el li jteklume.^m

13:3 *O ja' van sk'opla «yu'un xko'olaj yakal chavil avokol xchi'ukik». **13:4** *K'elo Glosario, *mulivajel*. **13:6** *K'elo Apendise A5. **13:9** *Ja' xkaltik, li man-taletik sventa ve'lile.

KAP. 13

a Pr 5:16, 20
Mt 5:28b Pr 6:32
1Ko 6:9, 10
1Ko 6:18
Gal 5:19, 21

c 1Ti 6:10

d Pr 30:8, 9
1Ti 6:8

e Dt 31:6, 8

f Sl 118:6
Da 3:17
Lu 12:4g 1Ti 5:17
Ebr 13:17h 1Ko 11:1
2Te 3:7i Ro 14:17
1Ko 8:8
Kol 2:16j 1Ko 9:13
1Ko 10:18

k Le 16:27

l Jn 19:17

m Ebr 9:13, 14

Kolumna 2

a Ro 15:3
2Ko 12:10
1Pe 4:14b Ebr 11:10
Ebr 12:22c Le 7:12
Sl 50:14, 23d Sl 69:30, 31
Os 14:2

e Ro 10:9

f Ro 12:13

g Flp 4:18

h 1Te 5:12

i Ef 5:21
1Pe 5:5

j Ech 20:28

k 2Ko 1:12

l 1Pe 5:4

13 Ja' yu'un, te xijbat ti bu oye, li ta spat karpanaetike, kuchuk ku'untik li chopol k'optael jech k'ucha'al kuch yu'une,^a **14** yu'un mu'yuk ku'untik junuk jteklum ti li' oy-oe, ja' ta jsa'tik ta sjunul ko'ontontik li jteklum ti ja' to chtale.^b **15** Ta sventa Jesus jech-o me kak'tik milbil matanaletik ti ja' sk'upil k'optael li Diose,^c ja' x'alkaltik, ja' li k'usi chlok' ta ketik^d ti jamal chalbe sk'opla ta stojalal krixchanoetik li sbie.^e **16** Jech xtok, mu me xch'ay ta ajolik spasel li k'usi leke xchi'uk ti xavak'beik yantik li k'usi oy avu'unike,^f yu'un lek tajek chil Dios li milbil matanaletik taje.^g

17 Ch'unbeik me smantal li buch'utik jbate avu'unike^h xchi'uk ak'o me abaik ta ventainel ta stojalalik,ⁱ yu'un yakal chchabioxuk xchi'uk chich'ik chapanel ti k'u yelan chchabioxuke.^j Va'un, xmuyubaj no'ox tspas yabtelik, mu ta jik' o'ontonuk, yu'un mi tsjik' yo'onton avu'unike, yik'aluk me oy k'usi chopol xk'ot ta atojo-lalik un bi.

18 Pasik-o me orasion ta jtojolalkutik, yu'un jpatoj ko'ontonkutik ti sak* jol ko'ontonkutike, yu'un oy ta ko'ontonkutik ti sakuk jtalelalkutik ta skotole.^k **19** Pe li k'usi mas ta jk'ane ja' ti xapasik orasion sventa xbat no'ox jk'eloxuk ta orae.

20 Ja' yu'un, li Dios ti chak' jun o'ontonal ti la xcha'kuxes li muk'ta jchabichij' ti ja' li Kajvaltik Jesus ti laj yak' xch'ich'el sventa li trato sbatel osile **21** ak'o yak'boxuk skotol k'usitik lek sventa xapasbeik li k'usi tsk'an yo'ontone. Ta stojalal Jesukristo tstij ko'ontontik ta spasel li k'usi lek tajek chil ta sate, ja'uk no'ox stuk ak'o yich' ich'el-o ta muk' sbatel osil. Jechuk.

22 Ja' yu'un, ta jtij avo'ontonik, kermanotak, oyuk me smalael avu'unik k'alal chachikintaik

13:18 *O «ti lek».

li spatobil o'ontonal li'e, yu'un jutuk no'ox k'usitik la jts'ibaboxuk li ta jkartae. **23** Ta jk'an chana'ik ti la skoltaik xa lok'el li kermanotik Timoteoe. Mi tal no'ox ta orae, ta jchi'in talel sventa xtal jk'eloxuk.

Kolumna 2

KAP. 13

a Ech 27:1

24 Chabanuk xavalbeik skotol li buch'utik ja' jbabe avu'unike xchi'uk skotol li buch'utik ch'ule. Chabanukoxuk la chalik ek li buch'utik te oyik ta Italiae.^a

25 Teuk me oy ta atojolalik li slekil yutsil o'ontonale.

SKARTA

SANTIAGO

K'USITIK YICH'OJ

<p>1 K'opoj batel (1)
Xmuyubaj li buch'u chkuch yu'une (2-15)
Chich' ak'el ta preva li xch'unel avo'ontonike (3)
Oyuk xch'unel avo'ontonik k'alal oy k'usi chak'anike (5-8)
Li k'usi tsk'an o'ontonale ch-ik'van batel ta spasel mulil xchi'uk ta lajelal (14, 15)
Likem tal ta ak'ol skotol li lekil matanale (16-18)
Jchikintatik xchi'uk jpastik li k'usi chal sk'op Diose (19-25)
«Vinik ti tskel sat ta nene» (23, 24)
Yich'el ta muk' Dios ti sak xchi'uk ti mu'yuk ik'e (26, 27)</p> <p>2 Mulil k'alal t'ujbil no'ox buch'u lek chkiltike (1-13)
Li k'anelale ja' jun mantal chal ajvalil (8)
Chamem xch'unel ko'ontontik k'alal ch'abal yabtelale (14-26)</p> | <p>«Xch'unoj li pukujetik eke xchi'uk chnikik ta xi'el» (19)
Yamigo Jeova la sbiin li Abraane (23)</p> <p>3 Jpastik ta mantal li kok'tike (1-12)
«Ma'uk jchanubtasvanejoxuk akotolik jechuk ti k'u avepal chachanubtasvanike» (1)
«Li p'ijjalal ta toyole» (13-18)</p> <p>4 Mu xkamigointik li balumile (1-12)
«Kontrainik li Diabloe» (7)
«Nopajanik ta stojolal Dios» (8)
P'ijubtasel ta sventa li toybaile (13-17)
«Mi jech tsk'an Jeovae» (15)</p> <p>5 P'ijubtasel sventa jk'ulejetik (1-6)
Chak'butik bendision Dios k'alal oy smalael xchi'uk chkuch ku'untike (7-11)
«Jech' mi xachiike, yu'un jech» (12)
Li orasion chich' pasel ta xch'unel o'ontonale toj ep sbalil (13-18)
Sk'an koltael sventa sut tal li jpsamulile (19, 20)</p> |
|---|--|

1 Vo'on Santiagoun,^a smosoun Dios xchi'uk smosoun Kajvaltik Jesukristo, ja' sventa li 12 ta chop nitlulal ti ta buyuk no'ox oyike:

jChabanukoxuk!

2 Kuni ermanotak, kuxetuk no'ox me avo'ontonik ta skotol k'alal chanuptanik ep ta tos

KAP. 1

a Mt 13:55

Kolumna 2

a Mt 5:11, 12

b 1Pe 1:6, 7

c 1Ko 14:20
Ef 4:13

prevaetike,^a **3** yu'un ana'ojik mi laj yich' ak'el ta preva li xch'unel avo'ontonike, ja' tskoltaoxuk sventa xkuch avu'unik.^b

4 Mi jech-o chkuch avu'unike, ja' tskoltaoxuk sventa xatsak avipik, jech lek oyoxuk xchi'uk lek chapaloxuk ta skotol, mu'yukuk me k'usi sk'an avu'unik.^c

5 Pe mi oy junuk avu'unik ti sk'an to sp'ijile, ak'o sk'ani-lanbe Dios,^a yu'un ts'kupin ya-k'el xchi'uk mu'yuk bu ch-ilin,^b va'un ch-ak'bat li buch'u ts'k'ane.^c

6 Pe oyuk me xch'unel yo'onton k'alal ts'k'ane,^d mu me xchibetuk yo'onton,^e yu'un li buch'u xchibet yo'ontone xko'olaj k'ucha'al yok nab ti xyuk'lajet ta ik'e xchi'uk ti chjipat batel ta jujujote.

7 Ta melez, mu'yuk k'usi tsmala ch-ak'bat jset'uk* yu'un Jeova[#] li vinik taje; 8 ja' jun vinik ti mu xnop lek yu'un li k'usi tspace^f xchi'uk ti mu junuk no'ox be stamoje.

9 Pe li ermano ti bik'it sk'oplal ilbile ja' kuxetuk-o yo'onton ta skoj ti chtoybat sk'oplale^g

10 xchi'uk kuxetuk yo'onton li jk'ulej ta skoj ti chich' bik'tajesel sk'oplale,^h yu'un jech chk'ot ta stojolal jech k'ucha'al li xnich ts'i'leletike. 11 Chtakij yu'un ts'i'leletik k'alal solez chchik'van chlok' tal li k'ak'ale, va'un chhlij li xnichtake xchi'uk chlay ti k'u to'ox yelan k'upil sbae, ja' jech chlay ek li jk'ulej mi jech-o tsa' li k'usi ts'k'an yo'ontone.ⁱ

12 Xmuyubaj no'ox li jun krixchano ti jech-o chkuch yu'un li prevae,^j yu'un mi lek ch-ilate ch-ak'bat li korona sventa kuxlejal^k ti jech on'ox yaloj Jeova[#] ta sventa li buch'utik jech-o ch'k'ante.^l 13 Mu me buch'u xi chal k'alal tsnuptan prevae: «Chak'un ta preva li Diose». Yu'un mu'yuk buch'u xu' xak' ta preva ta k'usitik chopol li Diose, ja' jech li Dios eke mu'yuk buch'u chak' ta preva. 14 Mo'oj, ta jujuntal chich'ik ak'el ta preva k'alal tijbil yo'ontoni xchi'uk lo'labilik ta skoj li k'usi ts'k'an yo'onton stukike.^m 15 Jech oxal, mi laj xa yak' yibel li k'usi ts'k'an yo'ontoni-ke, chk'ot ta pasel li mulile,

1:5 *O «mu'yuk bu chchopolk'optavan». 1:7 *O «jutebuk». 1:7, 12 #K'elo Apendise A5.

KAP. 1

- a 1Re 3:9
Mr 11:24
1Jn 3:22
b Mt 7:11
c Pr 2:3-6
Jn 15:7
1Jn 5:14
d Mt 7:7
e Mt 21:22
Ebr 11:6
f Snt 4:8
g Snt 2:5
h 1Ti 6:17
i Is 40:6,7
Mt 19:24
j Mt 5:10
Snt 1:2
k 2Ti 4:8
1Pe 5:4
Ap 2:10
l Snt 2:5
m Je 3:6
1Jn 2:16

Kolumna 2

- a Ro 5:21
b Mt 7:11
c Jer 31:35
2Ko 4:6
d Mal 3:6
e Jn 1:12, 13
Ro 8:28
Ef 1:13, 14
2Te 2:13
1Pe 1:23
f Ap 14:4
g Pr 10:19
Pr 17:27
h Ekl 7:9
Mt 5:22
i Snt 3:18
j Kol 3:8
1Pe 2:1
k Le 18:5
1Sa 15:22
Mt 7:21
1Jn 3:7
l Lu 6:46
Snt 2:14
m Sl 19:7
n Mt 7:24
Lu 11:28
Jn 13:17
o Sl 39:1
Pr 12:18
Pr 15:2
1Pe 3:10

va'un mi laj xa ox yich' pasel li mulile, chak' lajelal.^a

16 Mu xalo'la aba atukik, kuni k'anbil ermanotak. 17 Te likem tal ta ak'ol skotol li lek'el matanal xchi'uk li tuk'il matanale,^b te likem tal ta stojolal li Totil yu'un lus ta vinajele,^c yu'un li stuke mu sna' xjel jech k'ucha'al chjelilan li snak'obal k'usitike.^d 18 Ja' jech la sk'an yo'onton ti lijvul ta lo-k'el ta skoj ti laj ka'itik li k'op ti ja' melele.^e Taje ja' sventa xij'ot ta sba sat ta skotol li spاسبنتake.^f

19 Na'ik me li'e, kuni k'anbil ermanotak: sk'an me akotolikuk oyuk ta avo'ontoni xchikintael, nopik me lek k'alal chak'opojike,^g mu me xa-ilinik ta anil,^h 20 yu'un ma'uk tspace k'usi tuk' ta sat Dios k'alal ch-ilin li jun krixchano.ⁱ 21 Ja' yu'un, jipik lok'el skotol li k'usitik ik'ike xchi'uk skotol li choplejale,^j ta manxoal xach'amik li sk'op Dios ti la sts'un ta atojolalik ti xu' spojoxuke.

22 Ak'o mi jech, pasik me li k'usi chal sk'op Diose,^k ma'uk ti jeche' no'ox chchikintaike, ti chalo'la aba atukik ti melel xa avalojik li k'usi chanopike.

23 Yu'un mi oy buch'u ja' no'ox chchikinta li sk'op Diose, pe ti mu'yuk bu tspace,^l xko'olaj k'ucha'al li vinik ti ts'k'el sat ta nene.

24 Tsk'el sba, pe mi bate, ta ora no'ox chch'ay xa' k'usi krixchanoal. 25 Pe li buch'u ts'k'el sba lek li ta tuk'il mantal^m ti chak' kolebal xchi'uk ti chak'be-o yipal spasele, ma'uk jeche' no'ox chchikinta un bi, yu'un tspace li abtelale; va'un xmuyubaj no'ox ta spasel.ⁿ

26 Mi oy junuk vinik tsnop ti chich' ta muk' Diose,^o pe mi mu sna' spajesel li yok'e,^o yakal tslo'la yo'onton stuk xchi'uk ch'abal sbalil ti jech chich' ta muk'

1:26 *O «ti tsnop ti oy srelijione».

Diose. **27** Li ich'el ta muk^{*a} ti sak xchi'uk ti mu'yuk ik' ta sat Jdiostik xchi'uk Jtotike ja' li'e: jchabitik li ololetik ti chamem stot sme'ike^a xchi'uk li antsetik ti chamem smalalik^b k'alal oy tsots svokolike^c xchi'uk ti ch'abaluk jpalaitik^d ta balumile.^d

2 Kuni ermanotak, mu'yuk xch'unel avo'ontonik ta stojolal Kajvaltik Jesukristo ti oy smuk'ulale, yu'un t'ujbil no'ox buch'u lek chavilik, ζmi mu jechuk?^e **2** Mi och talej jun vinik ti bu tsoboloxuk ti pasbil ta oro s-anioaltak sni' sk'obe xchi'uk ti toj k'upil sba sk'u' spok' slapoj talele, pe ti te ch-och talej jun abol sba vinik xtok ti ik' sk'u' spok'e, **3** mas lek chavilik li buch'u toj k'upil sba sk'u' spok' slapoj talele xchi'uk xi chavalbeike: «Vo'ote, li' xachoti ti bu mas leke», va'un xi chavalbeik li buch'u abol sbae: «Teuk va'lan ma' vo'ote» o «te xachoti ta nopol skajleb kakan».^f

4 ζMi mu t'ujbiluk xa no'ox buch'u lek chavilik mi jech chapasik k'ucha'al taje^g xchi'uk mi mu k'otemukoxuk xa ta jchapanvanej ti toj chopol chachapanvanej?^h

5 A'io ava'iik, kuni k'anbil ermanotak. ζMi mu ja'uk la st'uj Dios li buch'utik abol sba ch'ilatik yu'un krixchanoetik sventa jk'ulejikuk ta skoj li xch'unel o'ontonaleⁱ xchi'uk ti xu'uninik li Ajvalilal* ti ja' jech yalaj chak'be li buch'utik sk'anojik Diose?^j **6** Pe mu'yuk avich'ojik ta muk' li buch'utik abol sbaike. ζMi mu ja'uk chilbajinoxuk li jk'ulejetike^k xchi'uk ti chjochoxuk batel ta chapanobbaitike? **7** ζMi mu ja'uk chchopol k'opojik ta stojolal li lekil bil ti chavak'ik ta ojtikinele? **8** Jech oxal, mi chach'unik li mantal chal ajvalil jech k'ucha'al xi chal li ts'ibe: «Sk'an me xak'an achi'il jech k'ucha'al

1:27 *O «Li religjon». #O «jchopolilitik». 2:5 *K'elo Glosario, ajvalilal.

KAP. 1

a Dt 14:29
Dt 27:19
Sl 68:5

b Is 1:17
1Ti 5:3

c Job 29:12, 13
Is 58:7

d 1Ko 5:7
Snt 4:4
Ap 18:4

KAP. 2

e 1Ti 5:21
Snt 3:17

f Le 19:15

g Gal 3:28

h Dt 1:17

i Ap 2:9

j Lu 22:28-30

k Ech 13:50

Kolumna 2

a Le 19:18
Mt 22:39
Ro 13:10

b Snt 2:1

c Le 19:15

d Dt 27:26
Gal 3:10

e Eks 20:14
Dt 5:18

f Eks 20:13
Dt 5:17

g Snt 1:25

h Pr 21:13
Mt 5:7
Mt 6:15
Lu 6:36

i Tit 3:8
Snt 1:25

j 1Ko 13:2

k Dt 15:7, 8
Mt 25:35, 36
Lu 3:11
Ro 12:13
1Ti 5:4
Snt 1:27
1Jn 3:17

l Mt 7:21
Ebr 10:24

ak'anoj aba atuke»^a lek tajek ti jech chapasike. **9** Pe yakal me chasa^a amulik mi jech-o chapasik ti t'ujbil no'ox buch'u lek chavilike,^b jech xtok, li mantale ta me xal ti oy amulik ta skoj ti jpas-muliloxuke.^c

10 Yu'un mi oy buch'u chch'un skotol Mantal, pe mi oy k'usi mu'yuk lek bat ta pasel yu'un jtosuke, j'pajmantal xa me chk'ot ta skotol li k'usitik chale.^d

11 Yu'un li buch'u xi laj yale: «Mu xalo'la anup achi'il»^e ti xie, xi laj yal xtoke: «Mu xamilvan».^f Va'un cha'a, ak'o mi mu'yuk chalo'la anup achi'il, pe mi chamilvane, j'pasmulik xa me chak'ot ta sventa li mantale. **12** Jechuk-o me xak'opojik xchi'uk jechuk-o me xapas atalelalik jech k'ucha'al li buch'utik chich'ik chapanel ta mantal ti chak' kolebale.^g

13 Mu'yuk me xk'uxul o'ontonal chich' chapanel li buch'u mu'yuk chk'uxubinvane,^h yu'un li k'uxubinevan mas tsots sk'oplal k'ucha'al li chapanele.

14 Kuni ermanotak, ζk'usi sbalil mi oy buch'u chal ti oy xch'unel yo'onton, pe ti mu'yuk k'usitik lek tspace?ⁱ Mu xkol-o ta skoj li xch'unel yo'ontone, ζmi mu jechuk?^j **15** Mi oy junuk ermano o ermana ti ch'abal sk'u' spok^{*a} xchi'uk ti ch'abal sve'el sventa li jun k'ak'ale, **16** pe mi oy buch'u junukal avu'unik ti xi chalbee: «Junuk avo'onton batanik; oyuk lek ak'u' apok'ik xchi'uk nojuk lek ach'utik», pe ti mu'yuk bu chavak'beik li k'usi chtun yu'un ta sventa sbek'talike, ζmi oy van sbalil ti jech chavalike?^k **17** Ja' jech ek, k'alal ja' no'ox oy li xch'unel o'ontonale, pe mi mu'yuk yabtelale, chamem.^l

18 Pe oy van buch'u xi chale: «Oy xch'unel avo'onton ma' vo'ote, yan li vo'one oy k'usitik lek ta jpas. Ak'bun kil li xch'unel avo'onton ti ch'abal yabtelale,

2:15 *Literal «t'anal».

yan li vo'one chkak' avil li xch'unel ko'onton ta skoj li k'usitik lek ta jpase». **19** Ach'unoj ti jun no'ox Dios oye, ¿mi mu jechuk? Lek tajek ti jech ach'unoje. Ak'o mi jech, xch'unoj li pukujetik eke xchi'uk chnikik ta xi'el.^a **20** Pe li vo'ot krixchanoot ti ch'abal abalile, ¿mi chak'an chana' ti mu k'usi xtun-o li xch'unel o'ontonal k'alal ch'abal yabtelale? **21** ¿Mi mu tuk'uk k'ot sk'oplal jtotik Abraa ta skoj ti oy k'usitik lek la spas k'alal laj xa ox yak' ta skajleb matanal li Isaak ti ja' xni-ch'one?^b **22** Chavil ti la spas-be yabtelal li xch'unel yo'ontone, jech xtok, tuk'ib batel xch'unel yo'onton ta skoj ti oy k'usitik lek la spase,^c **23** va'un k'ot ta pasel li ts'ib ti xi chale: «Li Abraane laj yak' xch'unel yo'onton ta stojljal Jeova,* jech oxal laj yich'alel ti tuk' sk'oplale»,^d va'un yamigo Jeova* la sbiin.^e

24 Chavilik ti ja' tuk' chich'-o albel sk'oplal li jun krixchano k'alal oy k'usitik lek tspace, ma'uk no'ox ta skoj li xch'unel o'ontonale. **25** Ja' jech ek li jchonbail ants Raabe, ¿mi mu ja'uk tuk' laj yich'-o albel sk'oplal ta skoj ti oy k'usitik lek la spas k'alal toj lek la xch'am li j-almantaletik xchi'uk ti ta yan xa-o be la stak batele?^f **26** Ta melez, jech k'ucha'al chamem jbek'taltik k'alal ch'abal xa yipe,^g ja' jech chamem xch'unel ko'ontontik k'alal ch'abal yabtelal eke.^h

3 Kuni ermanotak, ma'uk jchanubtasvanejoxuk akotolik jechuk ti k'u avepal chachanubtasvanike, yu'un k'alal chijk'ot ta jchanubtasvaneje mas tsots k'usi ta jbaintik ta stojljal Dios.ⁱ **2** Yu'un ep ta velta ta jmak* kakan[#] jkotoltik.^j Mi oy buch'u mu smak yakan ta sk'opojele, ja' jun

2:23; 3:9 *K'elo Apendise A5. 2:26 *O «xch'ulele». 3:2 *O «jt'abes». #O «ta ja' jpaltaillik».

KAP. 2

a Mt 8:28, 29
Lu 4:33, 34

b Je 22:9, 12

c Ebr 11:17

d Je 15:6
Ro 4:3
Gal 3:6

e 2Kr 20:7
Is 41:8

f Jos 2:1, 15
Jos 6:17
Ebr 11:31

g Si 146:4

h Ro 10:10
Snt 2:17

KAP. 3

i Lu 12:48

j 1Re 8:46
Pr 20:9
1Jn 1:8

Kolumna 2

a Pr 16:27
Mt 12:36, 37

b Si 39:1
Mt 15:11, 18
Mr 7:23

c Si 140:3
Pr 12:18
Pr 18:7

d Je 1:26, 27

e Ef 4:29

tuk'il vinik ti xu' yu'un spajesel sjunul sbek'tale. **3** Mi ta jtik'betik sfrenoal ye li ka'etik sventa xch'un jmantaltike, spas k'uantik ta mantal skotlej. **4** K'elavilik xtok li varkoetike, manchuk mi toj muk'tik xchi'uk k'alal chjochatik batel ta tsatsal ik'e, ta uni bik'it no'ox sts'otobil chich' ik'el batel ti bu tsk'an chbat li jts'otvarkoe.

5 Ja' jech li kok'tik oy ta jbek'taltik eke, manchuk mi bik'it no'ox, k'usiuk no'ox chlok' ta alel yu'un ti xtoyet xa ta jpas-o jbatik yu'une. jK'elavilik ti ep chchik' batel tet'ikaltik li uni jut-be no'ox k'oke! **6** Ja' k'ok' li kok'tik eke.^a Li kok'tike ja' sts'ak jbek'taltik ti tspace choplejale xchi'uk chik'ubtas sjunul jbek'taltik.^b Xu' sokes jkux-lejaltik xch'uk xko'olaj k'ucha'al Jeena* ta skoj ti tsalajesutike. **7** Yu'un skotol li jeltos sts'unbal jt'ivanej chonbolometik jech k'ucha'al li lutetike, li chonetik ti xkilet ta lum chanave xchi'uk li chanul nabe chich'ik pasel ta mantal xchi'uk pasbilik xa ta mantal yu'un li krixchanoetike. **8** Pe mu junuk krixchano spas yu'un ta mantal li yok'e. Mu stak' pasel ta mantal, k'ajomal chak' choplejal xchi'uk noj ta veneno ti chmilvane.^c **9** Ta kok'tik ta jk'upil k'optatik li Jeovae,* li Totile, jech xtok, ta kok'tik ta jchopol k'optatik krixchanoetik ti laj yich'ik pasel k'ucha'al «slo-k'ol Diose».^d **10** Ta ketik chkal-tik bendision xchi'uk ta ketik chijchopol k'optavan.

Kuni ermanotak, mu'yuk lek ti jech chk'ot ta pasele.^e **11** Li ta jun no'ox nio'e mu stak' te xburbun* chlok' tal'el vo' ti stak' uch'el[#] xchi'uk li ch'ail vo'e, ¿mi mu jechuk? **12** Kuni ermanotak, mu xak' oliva li ste'el igoe, jech xtok, mu xak' igo li ste'el

3:6 *K'elo Glosario, Jeena. 3:11 *O «xtuktun». #Literal «ti chi'e».

uvae, ¿mi mu jechuk?ª Jech xtok, ti bu chlok' tal chi'pik'an vo'e mu stak' te xlok' tal vo' ti stak' uchele.

13 ¿Buch'u p'ij xchi'uk lek xa'ibe smelolal avu'unik? Ak'o yak' ta ilel ta slekil talelal li yabteltake, ta manxoal ak'o spas skotol ti te chlik tal ta p'ijilale. **14** Pe mi toj ech' xa no'ox cha-it'ixajik^b xchi'uk mi chakontrainvanike,^{*c} mu me xatoyetikuk xa chapas abaik ta skoj li ap'ijilike,^d yu'un chak'otik ta jutk'op[#] mi jech chapasike. **15** Ma'uk te likem talel ta ak'ol li p'ijilal taje; li' likem ta balumile,^e stalelal chonbolom xchi'uk pukujetik. **16** Yu'un buyuk no'ox ti oy it'ixal xchi'uk kontrainvaneje* te oy xtok li k'usi mu'yuk stuk'ile xchi'uk skotol li k'usitik chopole.^f

17 Yan li p'ijilal ta toyole toj lek sak,^g lek yo'onton,^h lek sna' snopel,ⁱ chapal sventa xch'un mantal, lek xk'uxubinvan xchi'uk lek chak' sat,^j mu sna' xt'ujvan^k xchi'uk mu sna' xlo'lavan.^l **18** Jech xtok, li sat chak' tuk'ilale ta slekil o'ontonal^m chich' ts'unel ti ja' sventa* li buch'utik yalal tsa'ik jun o'ontonale.ⁿ

4 ¿K'uxi chlik avu'unik li pas-k'op xchi'uk li majbail chapasike? ¿Mi mu ja'uk ta skoj li k'usi tsk'an abek'talik ti so-lel tsa' k'op ta yut avo'ontonike?º **2** Oy k'usi chak'anik, pe mu xa-taik. Jech-o chamilvanik xchi'uk xpich'et avo'ontonik, pe mu xa-taik li k'usi tsk'an avo'ontonike. Jech-o chamajvanik xchi'uk chapasik k'op.^p Mu'yuk k'usi ataojik, yu'un mu'yuk ak'anojik. **3** K'alal chak'anike, mu'yuk chavich'ik, yu'un ja' sventa k'usi chopol

3:14 *O ja' van sk'oplal «chapasik k'usi tsk'an avo'onton atukike». *O «jnop-k'op; j-palk'op». **3:16** *O ja' van sk'oplal «tspasik k'usi tsk'an yo'onton stukike». **3:18** *O ja' van sk'oplal «ja' tsts'unik».

KAP. 3

- a Mt 7:16
- b Ro 13:13
- 1Ko 3:3
- c Ef 4:31
- d 1Ko 13:4
- e 1Ko 2:14
- Flp 3:19
- f Pr 14:30
- Gal 5:19-21
- g Ro 12:9
- 1Ti 5:1, 2
- h 2Ko 13:11
- 1Te 5:13
- 2Pe 3:14
- i 1Ti 3:3
- Tit 3:2
- j Gal 5:22, 23
- k Snt 2:9
- l 1Pe 1:22
- m Is 32:17
- Ebr 12:11
- n Mt 5:9
- 1Pe 3:11

KAP. 4

- o Ro 7:23
- Gal 5:17
- Snt 3:14
- 1Pe 2:11
- p Mt 5:22
- Snt 3:16

Kolumna 2

- a 2Kr 19:2
- Jn 15:19
- Jn 17:14
- Jn 18:36
- 1Jn 2:15
- 1Jn 5:19
- b Je 6:5
- Je 8:21
- c Si 138:6
- d Pr 3:34
- 1Pe 5:5
- e Ebr 12:9
- 1Pe 2:17
- 1Pe 5:6
- f Ef 4:27
- Ef 6:11
- g Mt 4:10, 11
- Lu 4:13
- h Is 44:22
- Is 55:6, 7
- i Is 1:16
- j 1Jn 3:3
- k Joe 2:12
- l 2Kr 7:14
- 2Kr 33:12, 13
- m Pr 29:23
- Mt 23:12
- n Le 19:16
- Pr 17:9

chtun avu'unik k'alal chak'anike, yu'un ja' no'ox chatunesik ta sventa li k'usi tsk'an abek'talike.

4 Vo'oxuk ti chalo'la achi'ilik ta nupunele,* ¿mi mu xana'ik ti chak'otik ta yajkontra Dios k'alal chavamigoinik li balumile? Ja' yu'un, li buch'u tsk'an chk'ot ta yamigo li balumile chk'ot ta yajkontra Dios.^a **5** ¿O mi chanopik ti jech' no'ox xi ts'ibabile: «Xpich'et-o ko'ontontik ta sk'anel li k'usi yak'oj yibel ta jnopbentike?»^b **6** Ak'o mi jech, ja' mas muk' li slekil yutsil o'ontonal chak' Diose. Ja' yu'un xi chich' alele: «Kontra chil Dios li buch'utik xtoyet cha'i sbaike,^c pe chak'be ta ilel slekil yutsil o'ontonal li buch'utik bik'it chak' sbaike».^d

7 Ja' yu'un, tsako avikobik ta stojolal Dios;^e pe kontrainik li Diabloe,^f va'un chjativ lo-k'el ta atojolalik.^g **8** Nopajanik ta stojolal Dios, jech chnopaj tal ta atojolalik ek.^h Poko ak'o-bik jpasmuliletikⁱ xchi'uk sakubtaso avo'ontonik,^j vo'oxuk ti mu xnop lek avu'unik li k'usi chapasike. **9** Vinajuk ti chavat avo'ontonike, ti mu'yuk xamuyubajike xchi'uk ok'anik.^k Ak'o k'atajuk ta at-o'onton li atse'ejike, jech xtok, li xkuxetel avo'ontonike ak'o k'atajuk ta svokol avo'ontonik. **10** Bik'tajeso abaik ta sat Jeova,^{*l} va'un tstoy ak'oplalik.^m

11 Ermanoetik, iktaik ti chopol chak'opon abaik ta jujuntale.ⁿ Li buch'u chopol chk'opoj o chchapan yermanoe ja' yalal chchapan li mantale xchi'uk chchopol k'opoj ta stojolal. Ja' yu'un, mi chachapan li mantale, ma'uk chapas li k'usi chal mantale, yu'un jchapanvanej chak'ot. **12** Jun no'ox li J-ak'man-

4:4 *Ja' xkaltik, li buch'utik mu'yuk tuk'ik ta stojolal Diose. **4:10** *K'elo Apendise A5.

tal xchi'uk Jchapanvaneje,^a ja' li buch'u xu' chpojvan xchi'uk ti xu' chlajevane.^b Pe li vo'ote, ζbuch'uo't avaloj sventa xachapan li achi'ile?^c

13 A'io ava'iik, vo'oxuk ti xi chavalike: «Avi o mi ok'om chijbat ta yan jteklum, va'un te ch-ech' ku'untik jun jabil, te chij-polmaj xchi'uk te ta jpastik kanal»,^d **14** pe mu xana'ik k'u yelan akuxlejalik li ok'ome.^e Yu'un jechoxuk k'ucha'al lumaltok ti jli-kek no'ox te oye, ti chch'ay no'ox batele.^f **15** Mas lek ti xiuk xavalike: «Mi jech tsk'an Jeovae,^g chijxuxiutik xchi'uk ta jpastik jech xchi'uk ta jpastik li yane». **16** Pe ja' no'ox xatoyet xa tajek chava'i abaik ta skoj atoyobbailik li avie. Toj chopol ti xatoyet xa tajek chava'i abaik. **17** Ja' yu'un, mi oy buch'u sna' spasel li k'usi tuk'e, pe mi mu'yuk bu tspase, ja' mulil chk'ot ta stojal.^h

5 Li avie, chikintao ava'iik jk'ulejetik, ok'anik, ato avo'ontonik ta skoj ti chtal avokolike.ⁱ **2** Ka'em xa li ak'ulejalike xchi'uk joch'inem xa li ak'u' apok'ike.^j **3** Oy xa xkux li a-oroik xchi'uk li aplataike, li xkuxe ja' chal ak'oplalik ti oy apaltailike* xchi'uk tslajes abek'talik. Chk'ot k'ucha'al k'ok' ta slajebal xa k'ak'al li k'usitik atsojojike.^k **4** ¡A'io ava'iik! Li stojol j-abteletik ti mu'yuk bu laj avak'beik k'alal ta stsobik li k'usitik lok' ta avosilike te yakal-o ch-avan, jech xtok, li j-abteletik ti x-avla-jetik tsk'anik koltaele k'otem xa ta xchikin li Jeova* ti ja' bankilal yu'un soltaroeitike.^l **5** Toj ech'em k'usitik oy avu'unik xchi'uk ja' jech kuxuloxuk jech k'ucha'al chak'an atukik li' ta sba balumile. Li avo'ontonike xko'o-

4:15; 5:4, 10, 11 *K'elo Apendise AV. 5:3 *O «achopolilike». 5:4 *K'elo Glosario, Jeova ti bankilal yu'un soltaroeitike.

KAP. 4

- a Is 33:22
- b Mt 10:28
- c Mt 7:1
Lu 6:37
Ro 14:4
- d Lu 12:18-20
- e Sl 39:6
Pr 27:1
Ekl 6:12
- f Job 14:1, 2
Sl 102:3
1Pe 1:24
- g Ech 18:21
Ebr 6:3
- h Lu 12:47
Jn 9:41
Jn 15:22

KAP. 5

- i Pr 11:28
Lu 6:24
Lu 18:25
- j Mt 6:19
Lu 12:33
- k Eze 7:19
- l Le 19:13
Dt 24:14, 15
Jer 22:13
Mal 3:5

Kolumna 2

- a Jer 12:3
- b Mt 24:3
- c Dt 11:14
Jer 5:24
- d Ebr 6:12
- e 1Te 3:13
- f 1Ko 4:5
- g 2Kr 36:16
- h Ebr 6:12
- i Mt 5:12
- j Snt 1:2-4
- k Job 1:20, 21
- l Job 42:10
- m Sl 103:8
Lu 6:36
- n Mt 5:34-37
- o Sl 50:15
- p Kol 3:16
- q Ech 20:28, 35
1Pe 5:2

laj k'ucha'al jup'em chonbolometik, ti jech-o jup'emik ja' to mi sta sk'ak'alil chich'ik milele.^a **6** La asabeik smul; la amilik xtok li buch'u tuk'e. ζMi mu tauk skontainoxuk?

7 Oyuk me smalael avu'unik, ermanoetik, ja' to mi li' xa oy li Kajvaltike.^b ¡K'elavilik! Li j-abtel ta osile tsmala chlok' talel ti k'upil sba sat li k'usi ts'unbil ta balumile, jun no'ox yo'onton tsmala ja' to mi vul li yorail vo'tike xchi'uk li vo' ti ta ts'akal to chtale.^c **8** Oyuk me smalael avu'unik ek^d xchi'uk stajok me yav li avo'ontonike, yu'un chnopaj xa talel ti li' xa oy li Kajvaltike.^e

9 Ermanoetik, mu me xasabe aba amulik ta jujuntal sventa mu xavich'ik chapanel.^f ¡K'elavilik! Te xa me va'al ta ti' na li Jchapanvaneje. **10** Ermanoetik, chanbeik me li j-alk'opetik ti k'opojik ta sbi Jeova*^g ti ts'ik yu'unik^h li choplejaleⁱ xchi'uk ti oy smalael yu'unike. **11** Chkalbetik sk'oplal ti xmyubajik no'ox^j li buch'utik kuchem yu'unike.^j Li vo'oxuke ava'iojbeik sk'oplal ti k'u yelan kuch yu'un li Jobe^k xchi'uk ti k'u yelan ak'bat bendision yu'un Jeovae,^l ti toj ech' xa no'ox sna' xk'anvan xchi'uk chk'uxubinvan li Jeovae.^m

12 Li k'usi mas tsots sk'oplale, ermanoetik, ja' ti mu xa me xavak' aveik ta sventa vinajel o ta sventa balumile mi ja'uk k'usi yan xavak' aveik. Yu'un «jech» mi xachiike, yu'un jech, «mo'oj» mi xachiike, yu'un mo'ojⁿ sventa mu xavich'ik chapanel.

13 ζMi oy buch'u yakal chil svokol avu'unik? Ak'o yak' ta yo'onton spasel orasion.^o ζMi oy buch'u xkuxet yo'onton? Ak'o sk'ejinta salmoetik.^p **14** ζMi oy buch'u ip avu'unik? Ak'o stak ta ik'el moletik^q ta tsobobbail, va'un ak'o spasiq orasion

5:11 *O «stajok bendision».

ta stojolal, ak'o xjaxbeik aseite^a ta sbi Jeova.* **15** Li orasion ti chich' pasel ta xch'unel o'ontonale chpoxtaj yu'un li buch'u ipe^b xchi'uk chtoyat likel yu'un Jeova.* Jech xtok, chich' pasbel perton mi spaso'j smultake.

16 Ja' yu'un, jamal me xavalbe abaik ta jujuntal li amulike^b xchi'uk pasbo me abaik orasion sventa xapoxtajik. Oy k'usi lek tajek ch'ot ta pasel k'alal xvokolet li tuk'il krixchanoe.^c **17** Li Eliase ja' jech laj ya'i sba jech k'ucha'al li vo'otike, yu'un k'alal ta sjunul yo'onton la spas ora-

5:14, 15 *K'elo Apendise A5. **5:15** *O ja' van sk'oplal «li buch'u lubtsajeme».

KAP. 5

a SI 141:5
Mr 6:13
Lu 10:34

b 2Sa 12:13
SI 32:5
Pr 28:13
1Jn 1:9

c 1Sa 12:18
1Re 13:6

Kolumna 2

a 1Re 17:1

b 1Re 18:42, 45

c Gal 6:1

d 1Ti 4:16

sion ti ak'o mu xak' vo'e, mu'yuk ono'ox laj yak' vo' oxib jabil xchi'uk vakib u li' ta balumile.^a

18 Laje la spas orasion yan velta, va'un laj yak' tale' vo' li vinajele, lik yak' sat li ts'unobil ta balumile.^b

19 Kuni ermanotak, mi oy buch'u avu'unik ti ke'jpujem* lo-k'el ta stojolal li k'usi melele, pe mi oy buch'u ik'at sutel tale, **20** na'ik me ti k'alal oy buch'u ch-ik'at sutel tale,^c ja' sventa xich' pojbel xkuxlejal* li ta lajele xchi'uk ja' sventa xich' ch'aybel smultak.^d

5:19 *O «ke'jevem; ts'epujem».

5:20 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje.

BA'YEL SKARTA

PEDRO

K'USITIK YICH'O'J

- 1 K'opoj batel (1, 2)
Vok'kutik ta ach' sventa jtatik
li kuxul spatobil ko'ontontike (3-12)
Ch'ulukoxuk k'ucha'al jch'unej mantal
alab nich'nabiletik (13-25)
- 2 Oyuk me ta avo'ontonik sk'anel
li sk'op Diose (1-3)
K'otemoxuk ta kuxul ton xchi'uk
ja'oxuk jp'e'j na ti chich' va'anel
ta ch'ul espritue (4-10)
Kuxulik k'ucha'al jyanlum ta
balumil (11, 12)
«Lek ak'o yak' sbaik ta
ventainel» (13-25)
Li Kristoe laj yak' kiltik k'usi
sk'an jpastik (21)
- 3 Ajnilaletik xchi'uk malaliletik (1-7)
K'ano achi'ilik ta ch'unolajel;
sa'ik jun o'ontonal (8-12)
«Chavil avokolik ta sko'j
li tuk'ilale» (13-22)

Chapalukoxuk me sventa
xapakbeik sk'oplal li spatobil
avo'ontonike (15)
Li ich'vo'e xchi'uk ti lekuk jol
ko'ontontike (21)

- 4 Kuxulutik ta spasbel k'usi tsk'an
yo'onton Dios jech k'ucha'al
la spas Kristoe (1-6)
«Nopaj xa tal slajeb skotol
li k'usitike» (7-11)
Chil ono'ox svokol li jajts'aklom
Kristoe (12-19)
- 5 Chabibeik li xchijtak Diose (1-4)
Bik'it xavak' abaik xchi'uk vik'iluk
me lek asatik (5-11)
Ak'beik me sbain Dios skotol
li k'usi chavul-o avo'ontonike (7)
«Li Diabloe te xjoyet k'ucha'al
jkot leon ti x-avete» (8)
Stsutseb lo'il (12-14)

1 Vo'on Pedroun, yajtakbolun^a Jesukristo, ja' aventaik vo'oxuk ti j-ech'elbeoxuke xchi'uk ti pukemoxuk ta yosilal Ponto, Galasia, Kapadosia,^b Asia xchi'uk ta Bitinia ti t'ujbiloxuk yu'un Diose. **2** Ja' li Totil ta vinajel ti la st'ujoxuk ta skoj li k'usi oy ta yo'on-ton tspace^c xchi'uk ti la xch'ultajesoxuk ta xch'ul espiritu^d ti ja' sventa xach'unik mantal xchi'uk xavich'ik vijbel li xch'ich'el Jesukristoe:^e

Ak'o epajuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojalalik.

3 K'upil k'optabiluk li Dios ti ja' Stot li Kajvaltik Jesukristoe, yu'un ta skoj ti xk'uxubinjutik tajeke, laj yak' vok'kutik ta ach' sventa jtatik li kuxul spatobil ko'ontontik^g ta skoj ti chaxuxi li Jesukristoe,^h **4** yo' jrextointik* li k'usi mu sna' xk'a'e, ti mu x-ik'ube xchi'uk ti mu sna' xtakije.ⁱ Te ke'jbil^o ta vinajel sventa xavu'uninik^j **5** vo'oxuk ti lek chabibiloxuk ta sju'el Dios ta skoj ti oy xch'unel avo'ontonik yo' xataik li kolebal ti lek xa chapal ti chich' ak'el ta ilel li ta slajebal xa yoraile. **6** Ja' yu'un, xkuxet tajeke avo'ontonik manchuk mi oy to van k'uk sjalil chavil avokolik ta skoj ep ta tos preva.^k **7** Yu'un mi laj xa ox yich' ak'el ta preva li xch'unel avo'ontonik^l ti mas ep sbalil k'ucha'al li oro ti sna' xljaj manchuk mi laj yich' pasel ta preva* ta k'ok'e, ja' sventa xavich'ik-o k'upil k'optael, xavich'ik-o albel amuk'ulalik xchi'uk xavich'ik-o ich'el ta muk' k'alal tsta yorail chich' ak'el ta ilel li Jesukristoe.^m **8** Ak'anojik manchuk mi mu'yuk bu laj avilik. Avak'oj xch'unel avo'ontonik ta stojalal manchuk mi mu'yuk te ak'elojik, jech xtok, xkuxet tajeke avo'ont-

1:4 *O «xkom ta jpukulaltik; jparteintik». #O «nak'bil». 1:7 *O «lekubtasel».

KAP. 1

a Mt 10:2

b Ech 2:5, 9

c Ro 8:29

d 2Te 2:13

e Ebr 12:22, 24

f 1Pe 1:23

g Ap 20:6

h 1Ko 15:20

i 1Ko 15:53

2Ti 1:10

1Pe 5:4

j Jn 14:2

2Ti 4:8

k 2Ko 4:17

2Ti 3:12

l Snt 1:2, 3

m 2Te 1:7

Kolumna 2

a Ro 6:22

b Mt 13:17

c Da 9:24-27

d Is 53:5

e Jn 15:26

Ech 2:4

f Lu 12:35

g Ef 5:17

1Pe 4:7

h Dt 28:9

Ro 12:1

Ebr 12:14

i Le 11:44

Le 19:2

Le 20:7, 26

j Dt 10:17

k 2Ko 7:1

nik ti mu xa xana' k'usi chavalik ta skoj ti xamuyubajik tajeke, **9** yu'un lek ach'unojik ti chakolilik ta skoj ti oy xch'unel avo'ontonike.^a

10 Ta sventa li kolebal taje, li j-alk'opetik ti laj xa ono'ox yalbeik sk'oplal li slekil yutsil o'ontonal ti vo'oxuk ono'ox chavich'ik sk'oplale la sjak'beik tajeke smelolal xchi'uk la sabeik tajeke lek sk'oplal.^b **11** Jech-o la sabeik sk'oplal bak'in o k'usi ora ch'ot ta pasel ta stojalal Kristo^c li k'usi laj yal ch'ul espiritu ti te oy ta stojalalike, yu'un li ch'ul spiritue laj xa ono'ox yalbe sk'oplal li vokoliletik tsnuptan Kristoe^d xchi'uk ti chich' smuk'ulal ta jelavele. **12** Li stukike ak'bat sna'ik ti ma'uk no'ox tunik ta sventa slekilal stukike, mo'oj, yu'un ja' sventa alekilalik, li k'usitik taje ja' li k'usi laj xa yak'boxuk ana'ik li buch'utik laj yalboxuk li lekil a'yejetik ti koltabilik yu'un li ch'ul spiritu ti takbil tal ta vinajele.^e Oy tajeke ta yo'ontonik tsk'an tsna'ik anjeletik skotol taje.

13 Ja' yu'un, tsatsubtaso anopbenik sventa xapasik tsatsal abtelal;^f tojobanik-o lek snopel;^g pato lek avo'ontonik ta slekil yutsil o'ontonal ti ja' li k'usi chavich'ik ak'bel k'alal chich' ak'el ta ilel li Jesukristoe. **14** Ta skoj ti jch'unej mantal alab nich'nabiloxuke, mu xa me jechuk xapasik jech k'ucha'al tsk'an avo'ontonik k'alal mu to'ox xavojtikinik Diose, **15** ti k'usi mas leke ja' ti lekuk ch'ul skotol atalelalik^h jech k'ucha'al ti ch'ul li Buch'u la stakoxuk ta ik'ele, **16** yu'un xi ts'ibabile: «Sk'an me ch'ulukoxuk, yu'un ch'ulun li vo'one».ⁱ

17 Mi chataik ta k'oponel li Totil ti mu t'ujbiluk no'ox yajval chchapan^j ti k'u yelan yabtel la spasik ta jujuntale, xi'anik**^k me

1:17 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

ta stojolal ti k'u sjalil j-ech'elbeouke. **18** Yu'un ana'ojik ti k'alal laj avich'ik koltael lok'el^a ta stojolal li k'usi mu'yuk sbalil ta akuxlejalik ti laj yiktaboxuk komel li amoltotakike,[#] ma'uk la skoltaoxuk lok'el li k'usitik sna' xk'a'e, li platae o li oroe. **19** Mo'oj, ja' la skoltaoxuk lok'el li ch'ich' ti toj ep sbalile,^b jech k'ucha'al xch'ich'el ch'iom chij ti ch'abal spaltail xchi'uk ti ch'abal xchopolale^c ti ja' xch'ich'el li Kristoe.^d **20** Ja' melel ti laj xa ono'ox yich' t'ujel k'alal mu'yuk to'ox likem tal sts'unbal li krixchanoetike,^e pe laj yich' ak'el ta ilel ta aventaik li ta slajebal xa k'ak'al life.^f **21** Ja' ta stojolal ti jch'unolajeloxuk ta stojolal Diose^g ti ja' li buch'u la xcha'kuxes^h xchi'uk laj yak'be smuk'ulaleⁱ sventa teuk ta stojolal Dios li xch'unel avo'ontonik xchi'uk li spatobil avo'ontonike.

22 Avi ti laj xa asakubtas akuxlejalik* ta skoj ti la ach'unik li k'usi melel ta sventa ti chak'an ach'ililik ta ch'unolajel jech k'ucha'al sk'anoj sbaik ta jujuntal li buch'utik xchi'il sbaik ta vok'el ti mu'yuk tslo'la sbaik,^j ta sjunuluk me avo'onton xak'an abaik tajak ta jujuntal.^k **23** Yu'un laj yak' vok'anik ta ach',^l pe ma'uk te lavok'ik tal li ta bek' ts'unobil ti sna' xk'a'e,^m mo'oj, ja' te lavok'ik tal li ta bek' ts'unobil ti mu sna' xk'a'e* ti ja' ta sventa li sk'op kuxul Dios ti te oy-oe.ⁿ **24** Yu'un «jechik k'ucha'al ts'i'lel skotol li krixchanoetike xchi'uk skol'olaj k'ucha'al nichim ta osiltik li yuts'il spat xokonike; mi takij li ts'i'lele, chililij li xniche, **25** pe ja'uk li k'usi yaloj* Jeovae[#] te

1:18 *Literal «laj avich'ik pojel; laj avich'ik manel». #O «ta skoj li k'usi nopem xa'iik spaselex». 1:22 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. 1:23 *Ja' xkalitik, bek' ts'unobil ti sna' xp'ol o ti sna' xak' sate. 1:25 *O «li sk'op». #K'elo Apendise A5.

KAP. 1

a 1Ko 6:20

b Is 53:12
Ebr 9:14c Eks 12:5
Le 22:20
Jn 1:29

d 1Ko 5:7

e Jn 17:5
Ef 1:4

f Kol 1:26, 27

g Jn 14:6

h Ech 2:24

i Ebr 2:9

j Ro 12:9
1Jn 3:17

k 1Ti 1:5

l Jn 3:3
2Ko 5:17
1Pe 1:3
1Jn 3:9

m Jn 3:6

n Jn 6:63
Snt 1:18

Kolumna 2

a Is 40:6-8

b Tit 1:3

KAP. 2

c Gal 5:16
Snt 1:21

d Mr 10:15

e 2Ti 3:15

f Is 53:3
Jn 19:15g Si 118:22
Is 42:1
Mt 21:42
Ech 4:11

h Ef 2:21

i Ebr 13:15

j Ro 12:1

k Is 28:16

l Si 69:8

m Si 118:22
Mt 21:42
Lu 20:17
Ech 4:11

n Is 8:14

oy-o sbatel osil». ^aLi «k'usi yaloj»* taje ja' li lekil a'yejetik ti laj avich'ik albebe.^b

2 Jech oxal, iktaik skotol li achoplejalike,^c ti chalo'lavanike, ti chamakik satile, ti xpi-ch'et avo'ontonike xchi'uk skotol li k'usi chopol chavalik ta mukule. **2** Jech k'ucha'al li jun jvo-k'el olole,^d jechuk me oy tajak ta avo'ontonik sk'anel li ya'lel chu'il sventa xach'iik yo' xata akolebalike.^e Li sk'op Diose ja' jech k'ucha'al ya'lel chu'il ti mu'yuk kabbile, **3** yu'un apasojik preva* ti toj lek yo'onton li Kajvaltike.

4 Ti chanopajik batel ta stojolal li kuxul ton ti la sp'ajik li krixchanoetike,^f pe ti t'ujbil xchi'uk ti ep sbalil chil li Diose,^g **5** k'o-temoxuk xa ta kuxul ton, ja'oxuk jpej na ti chich' va'anal ta ch'ul espirituh sventa xak'otik ta ch'ul paleal yo' xavak'ik milbil matanaletik ta mantalⁱ ti chch'an Dios ta stojolal Jesukristoe.^j **6** Yu'un xi chal li ts'ibetike: «jK'elavilik, ta xkak' ta Sion jpej t'ujbil ton, jpej ton ti ep sbalil ta chikin na sventa snakebe, va'un mu'yuk me bu jech' chak' sba ta lo'lael* li buch'u chak' xch'unel yo'onton ta stojolale».^k

7 Ta skoj ti jch'unolajeloxuke, ep sbalil chavilik; yan li buch'utik ma'uk jch'unolajeletike mo jechuk chilik, yu'un xi ts'ibabile: «Li ton ti la sp'ajik li jva'anej naetike' ja' li ton ta chikin na ti mas tsots sk'oplal k'oteme»,^m **8** jech xtok, ja' «li ton ti tsmak* akanile xchi'uk li ton ti chjipvan ta lume». ⁿTsmak-o yakanik ta skoj ti mu xch'unik li sk'op Diose. Ja' jech smalaoj chljajik. **9** Yan li vo'oxuke ja'oxuk «jun t'ujbil nitilulal, paleoxuk ti chatunik k'ucha'al ajvaliletike, ja'oxuk jun

1:25 *O «sk'op». 2:3 *O «aviloj ta akuxlejalik». 2:6 *O «mu'yuk bu jech' chak' sba ta k'exlal». 2:8 *O «cht'ab-o».

ch'ul lum,^a chak'otik ta jun jteklum ti ja' yu'un Diiose^b sventa xavalik batel ta buyuk no'ox li slekil talealaltak»^c li buch'u laj yik'oxuk lok'el ta ik'al osil sventa xik'oxuk batel li ta sakilal osil yu'un ti toj labal sbae.^d

10 Yu'un ma'ukoxuk to'ox steklum Dios li ta vo'nee, yan li avie steklumaloxuk xa Dios;^e mu'yuk to'ox xk'uxul o'ontonal ta atojolalik li ta vo'nee, yan li avie laj xa ataik xk'uxul o'ontonal.^f

11 Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, ta jtijboxuk avo'ontonik k'ucha'al jyanlumoxuk xchi'uk k'ucha'al j-ech'elbeoxuk^g ti ak'o jechuk-o xats'ik abaik ta spasel li k'usi tsk'an abek'talik^h ti tstsaxokux ta k'ope.ⁱ **12** Jechuk-o me lek tajak atalelalik ta stojolal jyanlumetik^j sventa xk'otik ta testigo ti lek tajak avabtelik k'alal chchopol k'opojik ta atojolalike,^k va'un tstoybeik sk'oplal Dios k'alal tsta yorail chtal k'elvanuke.

13 Ta skoj Kajvaltik ak'o abaik ta ventainel ta stojolal li buch'utik oy yabtelik ti va'anbilib yu'un krixchanoetik^l jech k'ucha'al jun bankilal ajvalil^m ti tsots yabtele **14** o ja' li its'inal ajvaliletik ti takbilib yu'un li bankilal ajvalil sventa xak'beik kastigo li jpaschoplejaletike xchi'uk sventa sk'upil k'optaik li buch'utik lek k'usi tspace.ⁿ **15** Yu'un ja' li k'usi tsk'an yo'onton Diiose, k'alal chich' pasel li k'usi leke, ja' sventa sts'iji yu'unik* li buch'utik mu sna'ik snopel ti bol k'usi chalike.^o **16** Kolemuk me xava'i abaik,^p pe ma'uk me sventa xapak-o ak'oplalig yo' xapasik li k'usi chopole,^q mo'oj, ja' lek tunanik ta smoso Dios.^r **17** Ich'ik me ta muk' buch'uuk no'ox krixchanoal,^s k'anik me skotol li avermanoik ta ch'unolajele,^t xi'anik* me yu'un li

2:9 *Ja' xkaltik, li stalelaltak xchi'uk yabtelaltak ti sta-o k'upil k'optaele. 2:15 *Literal «xak'beik svasal». 2:17 *K'elo Glosario, xi'tael Dios.

KAP. 2

- a Ap 5:10
- Ap 20:6
- b Eks 19:5,6
- Dt 7:6
- Dt 10:15
- Mal 3:17
- c Is 43:20, 21
- d Ef 5:8
- Kol 1:13
- e Os 1:10
- Ech 15:14
- Ro 9:25
- f Os 2:23
- g 1Pe 1:17
- h Ro 8:5
- Gal 5:24
- i Gal 5:17
- Snt 4:1
- j Ro 12:17
- 1Ti 3:7
- k Mt 5:16
- Snt 3:13
- l Ro 13:1
- Ef 6:5
- Tit 3:1
- m 1Pe 2:17
- n Ro 13:3, 4
- o Tit 2:7, 8
- p Gal 5:1
- q Gal 5:13
- r 1Ko 7:22
- s Le 19:32
- Ro 12:10
- Ro 13:7
- t 1Jn 2:10
- 1Jn 4:21

Kolumna 2

- a Si 111:10
- Pr 8:13
- 2Ko 7:1
- b Pr 24:21
- c Ef 6:5
- Kol 3:22
- 1Ti 6:1
- Tit 2:9
- d Ro 13:5
- e 1Pe 4:15
- f Mt 5:10
- Ech 5:41
- 1Pe 4:14
- g 1Pe 3:18
- h Mt 16:24
- Jn 13:15
- i Jn 8:46
- Ebr 4:15
- j Is 53:9
- k Mt 27:39
- l Is 53:7
- Ro 12:21
- m Ebr 5:8
- n Jer 11:20
- Jn 8:50
- o Le 16:21
- p Flp 2:8
- q Is 53:5
- r Is 53:6
- s Sl 23:1
- Is 40:11

KAP. 3

- t Ro 7:2
- 1Ko 11:3
- Ef 5:22
- u 1Ko 7:16

Diiose^a xchi'uk ich'ik me ta muk' li ajvalile.^b

18 Ta xi'eluk me lek ak'o yak' sbaik ta ventainel ta stojolal yajvalik li j-abteletike,^c ma'uk no'ox jech ak'o spasbeik li buch'utik lek yo'ontonike xchi'uk li buch'utik sna'ik snopele, mo'oj, ak'o jech spasbeik xtok li buch'utik chopol yo'ontonike. **19** Yu'un lek ta k'eel li buch'u chkuch yu'un vokolil xchi'uk li buch'u ta jech no'ox chil svokol ta skoj li sjol yo'onton ta stojolal Diiose.^d **20** ¿Mi oy van sbalil k'alal chkuch avu'unik majel ta skoj ti ta asa' amulike?° Pe mi kuch avu'unik vokolil ta skoj ti chapasik li k'usi leke, lek chil li Diiose.^f

21 Ja' yu'un, latakatik ta ik'el, yu'un laj ono'ox yil svokol ta akojik ek li Kristoe,^g laj yak' avilik k'usi sk'an pasel sventa xats'aklibeik batel lek li yav yoke.^h **22** Mu'yuk bu la sa' smul li stukeⁱ mi ja'uk bu lo'lavan ta sk'o-pojel.^j **23** K'alal yakal chchopol k'opojik ta stojolale,^k mu'yuk bu lik chopol k'optavanuk ek.^l Mu'yuk bu sibtasvan ta spakel sk'oplal k'alal yakal chil svokole,^m mo'oj, laj yak' sba ta ventainel ta stojolal li buch'u tuk' sna' xchapanvane.ⁿ **24** Ta sbek'tal stuk la xkuch batel jmultik^o ta jtel te*^p sventa xla^j sk'oplal li jmultike xchi'uk ti ja'uk jpastik li k'usi tuk'e. Jech xtok, «laj avich'ik poxtael ta skoj syajijemal».^q **25** Yu'un ch'ayemoxuk to'ox ta be k'ucha'al chijetik,^r pe li avie lasutik xa talel ta stojolal li jchabichij^s xchi'uk ti ja' jk'elvanaj avu'unike.

3 Ja' jechoxuk ek, ajnilaletik, ich'ik me ta muk' li amalalike^t sventa mi oy buch'u mu xch'unbeik smantal Diiose, xu' spatatik ta kanal ta skoj li stalelal yajnilike ak'o mi mu'yuk k'usi chich'ik albel jp'eluk,^u **2** yu'un chil

2:24 *O «jpets te'».

ta satik ti sak atalelalik^a xchi'uk ti lek cha-ich'vanik ta muk'e. **3** Mu me ja'uk mas tsots sk'oplal xava'lik ti chameltsan abaik —ti k'u yelan chapech' ajolike xchi'uk ti chak'upiltas abaik ta oro^b o ta lekil k'u'il pok'ile—, **4** mo'oj, ja'uk me ta yut avo'ontonik ti chameltsan abaik ti mu sna' xk'a'e, ti ch'an xi xchi'uk ti manxo atalelalike,^c yu'un ja' toj ep sbalil ta sat li DiOSE. **5** Ja' jech la smeltsan sbaik li ch'ul antsetik ta vo'ne ti la spat yo'ontonik ta stojolal DiOSE, laj yich'ik ta muk' li smalalike, **6** jech k'u-cha'al Sara ti la xch'unbe smantal li Abraane, yu'un «kajval» xi laj yalbe.^d Li vo'oxuke ja' stseboxuk li Sarae, ja' yu'un jechuk-o xapasik li k'usi leke xchi'uk mu xavak' abaik ta sibtasel.^e

7 Ja' jechoxuk ek, malaliletik, jechuk-o me junuk avo'ontonik xachi'linik ta naklej li avajnilike, a'ibeik me lek smelolal ti k'u yelan cha'i sbaik. Ich'ik me ta muk'^f k'ucha'al jun vaso ti ja' mas k'une, ti ja' li antse, yu'un ko'ol chavich'ik li matanal^g sventa kuxlejale sventa mu xmak ta be li a-orasionike.

8 Ta slajebe, ko'oluk me k'usi chanop akotolik,^h ko'oluk me xavil avokolik, jechuk me xak'an achi'ilik ta ch'unolajel jech k'u-cha'al sk'anoj sbaik ta jujuntal li buch'utik xchi'il sbaik ta vok'ele, k'uxuk me ta avo'onton xava'i abaikⁱ xchi'uk bik'it me xavak' abaik.^j **9** Mu me xapakbe abaik ta jujuntal li k'usi chopole^k xchi'uk mu me xachopol k'opta abaik.^l Ti k'usi mas leke ak'ik no'ox bendision,^m yu'un ja' sventa ti laj avich'ik-o takel ta ik'ele sventa xavu'uninik li bendision eke.

10 Yu'un «li buch'u sk'anoj kuxlejal xchi'uk ti xmu'yubaj no'ox tsk'an chkuxie sk'an spajes yok' ta sventa li k'usi chopoleⁿ

KAP. 3

- a 1Pe 2:12
b Pr 11:22
c Ef 4:24
d Kol 3:10, 12
1Ti 2:9, 10
e Je 18:12
Ef 5:33
f Pr 3:25
Flp 1:28
g Ef 5:25
h Gal 3:28
i 1Ko 1:10
Flp 2:2
j Ro 12:10
k Ro 15:5
Kol 3:12
l Ro 12:17
1Te 5:15
m 1Pe 2:23
Ro 12:14
1Ko 4:12
n Snt 3:8

Kolumna 2

- a Pr 8:13
b 3Jn 11
c 1Te 5:13
Snt 3:17
d 1Jn 3:22
e SI 34:12-16
f Ro 13:3, 4
g Mt 5:11, 12
Ech 5:41
1Pe 2:19
h Mt 10:28
i Pr 15:1
2Ti 2:24, 25
Tit 3:1, 2
j Kol 4:6
k Ech 23:1
Ech 24:16
1Ti 1:5
1Ti 1:18, 19
1Ti 3:9
l Tit 2:8
m Ro 12:21
1Pe 2:12
n 2Ko 1:7
Kol 1:24
o 1Pe 4:15
p Ebr 9:28
q Ro 5:6
r 2Ko 5:18
s 1Ko 15:50
t 1Ti 3:16

xchi'uk sk'an spajes ye ta lo'lavanej. **11** Ak'o xch'ak sba lok'el ta sventa li k'usi chopole,^a ja'uk spas li k'usi leke;^b ja'uk sa' li jun o'ontonale xchi'uk ja'uk sts'akli batel.^c **12** Yu'un te yak'oj sat Jeova* ta stojolal li buch'utik tuk'ike xchi'uk chchikintabe k'alal xvokoletike,^d pe kontra chil Jeova* li buch'utik tspanik k'usitik chopole».^e

13 Ta melel, ζbuch'u van chak' avokolik mi ja' oy ta avo'ontonik spasel li k'usi leke?^f **14** Pe xamu'yubajik no'ox ak'o mi chavil avokolik ta skoj li tuk'ilale.^g Ja' no'oxe mu me xaxi'taik li k'usi chi'taika* mi ja'uk xavul avo'ontonik.^h **15** Ti k'usi no'oxe ch'uluk xava'i ta avo'ontonik li Kristo ti ja' Kajvaltike, chapalukoxuk me skotol ora sventa xtak' avu'unik k'alal oy k'usi tsjak'boxuk ta sventa li spatobil avo'ontonike, pe manxouxokukⁱ me k'alal jech chapasike xchi'uk ich'vananik me lek ta muk'.^j

16 Lekuk-o me ajol avo'ontonik,^k yu'un ti k'usiuk no'ox chavich'ik-o chopol k'optaele, xu' xk'exavik li buch'utik tskontraixnoxuk^l ta skoj ti toj lek atalelalik li yajts'aklomoxuk Kristoe.^m **17** Yu'un mas lek mi chavil avokolik ta skoj ti ja' chapasik li k'usi lekeⁿ mi jech tsk'an yo'onton Dios chk'ot ta pasele, ja' altik mi chavil avokolik ta skoj ti ja' chapasik li k'usi chopole.^o **18** Yu'un jun no'ox velta ta j-ech'el cham Kristo sventa xch'ay li muliletike,^p cham jun tuk'il vinik ta stojolal epal krixchanoetik ti mu'yuk tuk'ike^q sventa sbeiltasoxuk batel ta stojolal Dios.^r Cham ta sbek'tal,^s pe cha'kuxesat yu'un Dios ta vinajel.^t **19** Ti va' yelane bat xcholbe mantal li kuxlejaletik ti mu xvinaj ta k'elel ti tik'ilik ta chu-

3:12 *K'elo Apendise A5. **3:14** *O ja' van sk'oplal «mu me xaxi'ik k'alal tsibtasvanike».

kele,^a **20** ti mu'yuk bu la xch'un-nik mantal ta vo'ne k'alal ja'o jun yo'onton te sts'ikoj Dios tsmala li ta sk'ak'alil Noe^b k'alal ja'o yakal chich' meltsanel li arkae,^c li ta arkae jayvo' no'ox krixchanoetik kolik, ja' xkaltik, vaxakvo' no'ox kuxlejaletik* kolik li ta vo'e.^d

21 Li k'usi k'ot ta pasele ja' no'ox jun senyail li ich'vo' ti ja' yakal chakolik-o avi (ma'uk tslo-kesbe yik'obal li abek'talike, mo'oj, ja' ti chak'anbeik Dios ti lekuk li ajol avo'ontonike)^e ta sventa ti cha'kuxi li Jesukristoe. **22** Li stuke te oy ta sbats'ik'ob Dios,^f yu'un bat ta vina-jel, jech xtok, laj yich' ak'bel ta yok sk'ob li anjeletike, li buch'utik oy yabtele xchi'uk li buch'utik oy sju'ele.^g

4 Ta skoj ti laj yil svokol ta sbek'tal li Kristoe,^h li vo'oxuk eke chapano abaik sventa jechuk xanopik* jech k'ucha'al tsnop li Kristoe, yu'un mu'yuk xa bu tspas mulil li buch'u laj xa yil svokol ta sbek'tale,ⁱ **2** ti k'u to sjalil chkuxi ta sventa li bek'te ma'uk ak'o spas li k'usi tsk'an yo'onton krixchanoetike,^j ja'uk ak'o spas li k'usi tsk'an yo'onton Diose.^k **3** Yu'un lajuk xa yorail ti ja' chapasik li k'usi tsk'an yo'onton li jyanlumetike,^l ti ja' chapasik li talemali toj k'exlal sbae,* li k'usitik mu'yuk spajeb k'usi tsk'an abek'talike, ti cha-uch'bolajik ta mase, li k'inetik ti solem mu'yuk xa smelolale, ti cha-uch'bolajik sventa chatsal abaik xchi'uk li yich'el ta muk' santoetik ti mu stak' pasele.^m **4** Yu'un li stukike mu xa'ibeik smelolal ti k'u yu'un mu'yuk xa chbat achi'linik sventa xapasik li k'usi tsk'an abek'talik ta sven-

3:20 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. **4:1** *O «jp'eluk ta avo'ontonik». **4:3** *Li ta griego k'ope ja' aselgueia. K'elo Glosario, talelal toj k'exlal sba.

KAP. 3

- a 2Pe 2:4
Jud 6
b Je 6:2, 3
c Je 6:14
d Je 7:13, 23
e Ebr 9:14
Ebr 10:22
f Si 110:1
Ech 7:55
Ebr 10:12
g Mt 28:18
1Ko 15:25
Ef 1:20, 21
Flp 2:9, 10
Ebr 1:6

KAP. 4

- h Flp 2:8
i Ro 6:11
Kol 3:5
1Jn 3:6
j 2Ko 5:15
k Gal 2:20
Ef 5:17
l Tit 3:3
m Ro 13:13
1Ko 5:11
Gal 5:19, 21
Ef 4:17-19

Kolumna 2

- a 1Pe 3:16
b Ech 10:42
Ech 17:31
2Ti 4:1
Ap 20:12
c Ef 2:1
d Ro 12:3
1Ti 3:2
Tit 2:6
e Kol 4:2
f Kol 3:14
g Pr 10:12
Pr 17:9
1Ko 13:4, 7
h 2Ko 9:7
Ebr 13:2
i Ro 12:6-8
j Is 12:2
Ef 3:20
k 1Ko 10:31
l 1Pe 5:9
m Ech 5:41
Snt 1:2
n Ro 8:17
2Ko 4:10
2Ti 3:12

ta li chopol kuxlejale, ja' yu'un chchopol k'opojik ta atojolalik.^a **5** Pe li krixchanoetik taje chich'ik chapanel yu'un li buch'u chapal sventa chchapan li buch'utik kuxulik xchi'uk li buch'utik chamemike.^b **6** Ja' ta skoj ti laj yich'ik cholbel lekil a'yjetik ek li buch'utik chamemike.^c Va'un, ak'o mi laj xa ox yich'ik chapanel xchi'uk sbek'talik jech k'ucha'al chchapanvan li krixchanoetike, xu' to xku-xiik jech k'ucha'al tsk'an li xch'ul espirtu Dios jech k'ucha'al lek chile.

7 Pe nopaj xa tal slajeb skotol li k'usitike. Ja' yu'un, oyuk me lek ach'ulelik^d xchi'uk vik'iluk me lek asatik ta spasel orasion.^e **8** Li k'usi mas tsots sk'oplale ja' ti xak'an abaik tajak ta jujuntale,^f yu'un chpax epal mulil li k'anelale.^g **9** Ch'amo me abaik ta jujuntal, mu me ta bik'tal vulajeteluk xapasik.^h **10** Ti k'u yelan atajik ta jujuntal li matanale, tunesik me sventa xakolta abaik ta jujuntal, yu'un ja'oxuk lekil jchabina ta sventa li slekil yutsil yo'onton Dios ti jeltos k'u yelan chvinaje.ⁱ **11** Mi oy buch'u ch'k'opoje, ak'o yalbe sk'oplal lekil mantaletik yu'un Dios; mi oy buch'u ch-abteje ta stojolal yantike, ak'o spat yo'onton ti ja' ch-ak'bat yipal yu'un li Diose;^j sventa ja'uk yich'obil ta muk' Dios^k ta stojolal Jesukristoe skotol li k'usitik chich' pasele. Ja' yu'un Dios li muk'ulal xchi'uk ju'elal ta sbatel osile. Jechuk.

12 Kuni k'anbil chi'iltak, mu me labaluk to sba xava'ik ti yakal chauptanik tsatsal prevae-tike,^l ti solem mu xana'ik yilel li k'usi yakal ch'ot ta pasel ta atojolalike. **13** Ja' lek ti xamuyubajik^m ta skoj ti jech chavil avokolik k'ucha'al li Kristoeⁿ sventa xamuyubajik xchi'uk

4:6 *Li'e ja' sk'oplal li buch'utik chame-mik ta mantale.

sventa xkuxet tajek avo'ontonik ek k'alal mi sta yorail chvinaj li smuk'ulale.^a **14** Xamuyubajik mi ja' chavich'ik chopol k'optael ta skoj li sbi Kristoe,^b yu'un te oy ta atojolalik li xch'ul espiritu Dios ti oy smuk'ulale.

15 Ak'o mi jech, mu me buch'u xil svokol avu'unik ta skoj milvanej, elek', pas choplejal o ti jech'e' no'ox chatik' abaik ta yan k'opetik ti ma'uk ak'opike.^c **16** Pe mu me xk'exav li buch'u chil svokol ta skoj ti ja' jayts'aklom Kristoe,^d jech-o me ak'o stoybe sk'oplal Dios ta sventa ti ja' jayts'aklom Kristoe. **17** Yu'un ja' xa yorail sventa xlik li chapanel ta sna Dios ti albil ono'ox sk'oplale.^e Ja' yu'un, mi ba'yel chlik ta jtojolaltik li chapanele,^f ζk'usi van chk'ot ta pasel ta stojolal li buch'utik mu'yuk bu chch'unik li lekil a'yejetik yu'un Diose?^g **18** «Mi volok chkol li buch'u tuk'e, ζk'usi van chk'ot ta stojolal li buch'u toj chopole xchi'uk li jpsasmulile?»^h **19** Ja' yu'un, li buch'utik yakal chil svokolik ta skoj ti tspacek li k'usi tska'an yo'onton Diose jechuk-o me ak'o sk'uban sbaik ta stojolal jun tuk'il Jpaspvanej k'alal jech-o tspacek li k'usi leke.ⁱ

5 Jech oxal, ta skoj ti jchi'il jbatik ta molale, ti laj kil laj yil svokol li Kristoe xchi'uk ti te jk'oplal ek k'alal chich' smuk'ulalik li buch'utik t'ujbilike,^j xi chkalbeik mantal li moletik avu'unike: **2** jechukoxuk me k'ucha'al jchabichij ti chachabibeik li xchijtak Dios^k ti oy ta abaik, tunanik me ta jk'elvanejetik,^m mu me sujbuluk xava'i abaik, ta slekiluk me avo'onton xapasik ta stojolal Dios; jech xtok, mu me ja'uk ta skoj ti chak'anik tak'ine, ti chalo'avanike,ⁿ mo'oj, ta sjunuluk me avo'onton xapasik; **3** mu me jp'eluk xa xavalik ta stojolal li buch'utik ja' yu'untak Diose,ⁿ mo'oj,

5:2 *O «tuk'ulanik me lek».

KAP. 4

- a 1Pe 1:7
b Snt 1:12
Snt 5:11
c 1Ti 5:13
1Pe 2:20
d Kol 1:24
Ebr 12:2
e Ebr 3:6
f 1Ko 11:32
g 2Te 1:7, 8
h Pr 11:31
Mt 7:13, 14
i 2Ti 1:12

KAP. 5

- j Ro 8:18
k Is 40:11
Jn 21:16
Ech 20:28
l Jn 10:11
m 1Ti 3:2, 3
n 2Ko 1:24

Kolumna 2

- a Flp 3:17
b Ebr 13:20
c 1Ko 9:25
2Ti 4:8
1Pe 1:3, 4
d Ef 5:21
Snt 3:17
e Pr 3:34
Is 57:15
Snt 4:6
f Mt 23:12
Lu 14:11
g Mt 6:25
h Sl 55:22
i 1Te 5:6
j Lu 22:31
k Ef 6:11
Snt 4:7
l Ech 14:22
2Ti 3:12
m 2Ko 4:17
1Te 2:12
n 2Te 2:16, 17
o Ef 6:10
p Ech 15:27

ak'o yilik ti lek ta chanel atalelalik li chijetike.^a **4** Va'un, k'alal mi laj yich' ak'el ta ilel li bankial jchabichije,^b chavich'ik li korona ti jun yutsil ti mu sna' xta-kije.^c

5 Ja' jechoxuk ek, kerem vini-ketik, ak'o me abaik ta ventainel ta stojolal li viniketik ti oy xa sja-bilalike.^d Pe bik'it me xavak' aba* akotolik ta jujuntal, yu'un kontra chil Dios li buch'u xtoyot xa cha' sbaik, pe chak'be slekil yutsil o'ontonal li buch'utik bik'it chak' sbaik.^e

6 Bik'tajeso abaik li ta sju'el sk'ob Diose sventa stoy ak'oplalik mi sta yoraile,^f **7** jech xtok, ak'beik me svokol li k'usi chavul-o avo'ontonike,^g yu'un oyoxuk ta yo'onton.^h **8** iOyuk-o me lek ach'ulelik, vik'iluk me lek asatik!ⁱ Yu'un li avajkontraik ti ja' li Diabloe te xjoyet k'ucha'al jkot leon ti x-avete, yu'un tska'an oy buch'u tsbik'.^j **9** Pe kontrainik me,^k lekuk me tsots li xch'unel avo'ontonike, yu'un ana'o'jik ti ja' jech yakal chilik vokoliletik ek li avermanotakik ta spejel balumile.^l **10** Pe mi laj xa ox avil avokolik k'uk sjalile, li Dios ti ja' chak' skotol li slekil yutsil o'ontonale, ti la stakoxuk ta ik'el ta smuk'ulal sbatel osil^m ta skoj ti jmoj oyoxuk xchi'uk Kristoe, ja' tsts'akubtas* li chanubtasel chavich'ike. Ja' tskoltaoxuk sventa tuk'uk-o oyoxuk,ⁿ ja' tskoltaoxuk sventa tsotsukoxuk-o.^o **11** Oy-o sju'el sbatel osil. Jechuk.

12 Ta stojolal Silvano^p ti ja' jun tuk'il ermano chkile, jutuk no'ox k'usitik la jts'ibaboxuk tal sventa jpat avo'ontonik xchi'uk sventa jamal xkalboxuk ti ja' mel leli slekil yutsil yo'onton Diose. Tuk'uk-o me oyanik ta stojo-

5:5 *O «bik'it me xavak' aba ta anopbenik». 5:7 *O «li avokolike». 5:8 *O «tsa' buch'u tsketel bik' o chchexel bik'». 5:10 *O «tstajes». 5:12 *Silas sbi xtok.

lal li slekil yutsil yo'onton Diose. **13** Li ants* ta Babilonia ti jech t'ujbil k'ucha'al vo'oxuke chabanukoxuk la chal, jech chal ek li jnich'on Markose.^a **14** Ta ts'u-

5:13 *Li ants taje ja' sk'oplal jun tsobobail.

KAP. 5

a Ech 12:12

ts'eluk* me xak'opon abaik ta jujuntal sventa xavak'ik ta ilel ti ak'anoj abaik.

Junuk me avo'onton akotolik li buch'utik jmoj oyoxuk xchi'uk Kristoe.

5:14 *O «buts'eluk; ts'uts'uneluk».

XCHIBAL SKARTA

PEDRO

K'USITIK YICH'OJ

- 1 K'opoj batel (1)
Ak'ik persa sventa tuk' xavak' abaik ti jech takbiloxuk ta ik'ele (2-15)
Ma'uk no'ox sk'an oy xch'unel avo'ontonik, oyuk yan alekil talelalik xtok (5-9)
«Mas to xu' jpat ko'ontontik yu'un li albil k'ope» (16-21)
- 2 «Chlok' talel jech' jchanubtasvanejetik ta atojolalik» (1-3)
Chich'ik chapanel li jech' jchanubtasvanejetike (4-10 sbavok'al)
Anjeletik ti tenatik ochel ta Tartaroe (4)

- Nojelal ta vo'; Sodoma xchi'uk Gomorra (5-7)
Ti k'u yelan li jech' jchanubtasvanejetike (10 xcha'vok'al k'alal ta 22)
- 3 Jlabanvanejetik ti mu xch'unik ti chtal lajelale (1-7)
Mu yu'unuk chjalij li Jeovae (8-10)
«Nopik me lek ti k'u yelan sk'an xapas abaik» (11-16)
«Ach' vinajel xchi'uk jun ach' balumil» (13)
«K'elo me abaik sventa mu xalajik ta lo'lael» (17, 18)

1 Vo'on Simon Pedroun, smosoun xchi'uk yajtakbolun Jesukristo, ja' sventa li buch'utik oy xch'unel yo'ontonik ti ep sbalil k'ucha'al li xch'unel ko'ontonkunik* ti ja' koliyal li tuk'ilal yu'un Jdiostik xchi'uk li Jkoltavanej Jesukristoe:

2 Ak'o epajuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ta skoj ti xavojtikinik

1:1 *O «oy xch'unel yo'ontonik ti ja' jun matanal k'ucha'al li xch'unel ko'ontonkunik».

Kolumna 2

KAP. 1

a Kol 1:9

b Jn 17:3

c Lu 22:29, 30
Jn 14:2
Gal 3:29d 1Ko 15:53
1Pe 1:3, 4
1Jn 3:2
Ap 20:6

lek^a Dios xchi'uk li Kajvaltik Jesuse, **3** yu'un ta sventa li sjuel Diose, mu'yuk jalanbil laj kich'tik skotol li k'usi chtun ku'un'tik sventa ja'uk xa no'ox xkich'tik lek ta muk' Dios li ta jkuxlejaltike, yu'un laj xa kojtikintik lek li Diose. La stakutik ta ik'el^b ta skoj ti ja' muk'ul Diose xchi'uk ti lek yo'ontone. **4** Ja' yu'un, ta skoj taje, laj yak'butik li k'usi albil ti tsots sk'oplal xchi'uk ti ep tajek sbalil^c sventa xavich'beik stalelaltak li Diose,^d yu'un lajavik xa lok'el ta stojolal li chopol talelal

li' ta balumil ta skoj ti mu'yuk xa no'ox spajeb li k'usi chopol chich' pasele.

5 Ja' yu'un, ak'beik yipal bu k'alal xu' avu'unik^a sventa le- kuk li xch'unel avo'ontonike; mi oy xch'unel avo'ontonike, sk'an le- kuk atalelalik xtok;^b mi lek atalelalike, sk'an oyuk yojtikino- bil avu'unik;^c **6** mi oy yojtikino- bil avu'unike, sk'an xana' spajesel abaik; mi xana' spajesel abaik-^d sk'an xkuch lek avu'unik; mi xkuch lek avu'unike, sk'an ta sjunul avo'ontonik xavich'ik ta muk' Dios xtok;^e **7** mi sjunul avo'on- tonik chavich'ik ta muk' Diose, sk'an xak'an achi'ilik ta ch'unola- jel jech k'ucha'al sk'anoj sbaik ta jujuntal li buch'utik xchi'il sbaik ta vok'ele; mi ak'anoj achi'ilik ta ch'unolajele, sk'an me xak'anik skotol xtok.^f **8** Yu'un mi oy avu'- unik skotol taje xchi'uk mi yantik x-epaj batel avu'unike, ja' tskol- taoxuk sventa mu xach'ajubik o sventa lekuk k'usi chapasik^g ta skoj ti xavojtikinik lek li Kajval- tik Jesukristoe.

9 Yan mi oy buch'u mu'yuk yu'un skotol taje, ma'sat k'o- tem, yu'un mu sk'an sk'el li sa- kil osile^h xchi'uk ch'ayem xa'i ti vo'ne xa ono'ox pokbil lok'el li smule.ⁱ **10** Ja' yu'un, erma- noetik, ak'ik me persa sventa tuk' xavak' abaik ti jech takbilo- xuk ta ik'el' xchi'uk ti t'ujbiloxu- ke, yu'un mu me jutebuk chayalik ta lum mi jech chapasik-o li k'u- sitik taje.^k **11** Ta melez, chataik epal bendision mi jech chapasi- ke, ja' xkaltik, cha-ak'batik per- miso sventa xa-ochik li ta Ajvali- la^l s' sbatal osil yu'un Kajvaltike, li Jkoltavanej Jesukristoe.^m

12 Ja' yu'un, skotol ora jp'el ta ko'ontal ta jvulesboxuk ta ajo- lik skotol taje manchuk mi xavojtikinik xa xchi'uk manchuk

KAP. 1

a Flp 2:12
2Ti 2:15
Ebr 4:11
Jud 3

b Flp 4:8

c Jn 17:3
Ebr 5:14

d 1Ko 9:25
2Ti 2:24

e 2Pe 2:9

f 1Te 4:9

g Tit 3:14

h 1Jn 2:9
Ap 3:17

i Ebr 9:14

j Ebr 3:1

k 2Ti 4:7,8

l Da 2:44

m Lu 16:9
Jn 3:5

Kolumna 2

a Ro 15:15
Jud 5

b 2Ko 5:1

c Jn 21:18

d Mt 17:2
Mr 9:2
Lu 9:29

e Sl 2:7
Mt 17:1, 5
Mr 9:7
Lu 9:35

f Sl 119:105
Jn 1:9

g Nu 24:17
Ap 22:16

h 2Ti 3:16

i 2Sa 23:2
Ech 1:16
Ech 28:25
1Pe 1:11

mi lek xa avak'oj ta avo'ontonik li k'usi melez ti laj xa achanike. **13** Pe lek chka'i ti ta jvulesbo- xuk ta ajolik^a sventa jtij avo'ontono- yo' to li' oyun ta axibalnae,^{*b} **14** yu'un jna'oj ti po'ot xa ta xich' lok'esel li axibalna jech k'ucha'- al jamal ono'ox laj yalbun komel li Kajvaltik Jesukristo eke.^c **15** Chkak' persa skotol ora bu k'alal xu' ku'un spasel jech sven- ta xavules ta ajol^{*} atukik mi libat xa oxo.

16 K'alal laj kak'kutik ana'- ik ti oy sju'el xchi'uk ti li' xa oy li Kajvaltik Jesukristoe, ma'uk te la jlok'eskutik ta jeche' lo'ile- tik ti sp'ijil no'ox krixchanoetike, mo'oj, yu'un laj kilbekutik li yu- tsil slekilale.^d **17** Yu'un ich'at ta muk' xchi'uk toybat sk'oplal yu'un li Jtotik Diose. Taje ja'o k'ot ta pa- sel k'alal xi laj yal li Dios ti oy ta- jek smuk'ulale: «Li'e ja' Jnich'on, ja' li buch'u jk'anoje, ja' li buch'u ximuyubaj yu'une».^e **18** Melez, li k'usi laj yich' alele laj ka'ikutik ti te lik talel ta vinajel k'a- lal ja'o te jchi'ukutik ta ch'ul vi- tse.

19 Ja' yu'un, mas to xu' jpat ko'ontontik yu'un li albil k'ope. Lek ti jech chapasik ti cha- ts'etanbeik xchikinal li albil k'op ti xko'olaj k'ucha'al jun kantil' ti chojobaj ta ik'al osil li ta yut avo'ontonike (ja' to mi sakub osile xchi'uk mi lok' xa ox talel li muk'ta k'anale).^g **20** Li k'usi ba'- yel sk'an xana'ike ja' li'e: ti mu'- yuk bu likem tal ta snopben krix- chanoetik mi junuk li albil k'op te oy ta Ts'ibetike. **21** Yu'un mu ta yo'ontonuk krixchanoetik ti jech laj yich' alel li albil k'opetike,^h mo'oj, yu'un likem talel ta stojo- lal Dios li k'usi laj yal li vinike- tik k'alal tijbat yo'ontonik* yu'un li ch'ul espritue.ⁱ

1:13 *O «karpanae», ja' xkaltik, li sbek'tal li' ta balumile. **1:15** *O «xu' xavale». **1:21** *Literal «ik'atik batel».

1:8 *O «sventa xasatinik». **1:9** *O ja' van sk'oplal «yu'un ma'sat; mu xk'ot lek sat». **1:11** *K'elo Gosario, *ajvalilal*.

2 Pe te lok' jlo'lavanej j-alk'ope-
tik ta jteklum jech k'ucha'al te
chlok' talel jeche' jchanubtasva-
nejetik ta atojolalik eke.^a Ta mu-
kul chlik ch'akvanikuk ti tslaje-
sik li xch'unel avo'ontonike, jech
xtok, chlik sp'ajik li yajvalik ti
ja' manatike,^b ja' yu'un ta anil xa
no'ox chich' talel li slajelal stuki-
ke. **2** Pe ma'uk no'ox taje, yu'un
ep buch'utik chlik xchanbeik ek
li stalelalik ti toj k'exlal sbae,^{ac}
ja' yu'un chopol xa chich' albel
sk'oplal li sbelel k'usi melele.^d
3 Jech xtok, ta xpich'tel yo'on-
tonik chlik yilbajinoxuk ta skoj ti
jeche' li k'usi chalike. Pe ta anil
no'ox chich'ik chapanel jech k'u-
cha'al albil xa ono'ox sk'oplal ta
vo'nee,^e jech xtok, jp'el ono'ox
sk'oplal chtal li slajelalike.^f

4 Ta melel, li Diose mu'yuk la
sjalanbe kastigo li anjeletik ti la
sa' smulike,^g yu'un k'alal la stan-
nan oachel ta Tartaroe,^h la xchuk
ta kadenaⁱ ta ik'pulan osil sven-
ta xich'ik chapanel mi sta yorai-
le.^j **5** Mu'yuk la sjalanbe kastigo
li balumil ta vo'nee,^k pe la xcha-
bi li Noe ti la xcholbe sk'oplal
li tuk'ilale,^k jech xtok, la xchabi
yan vukvo' krixchanoetik^l k'alal
laj yak' talel Nojelal ta vo' ta sto-
jolal li krixchanoetik ti toj cho-
polike.^m **6** Jech xtok, pas ta tan
yu'un li jteklum Sodoma xchi'-
uk Gomorra k'alal laj yak'be stoj
smule.ⁿ Li k'usi k'ot ta pasele ja'
jun senyail li k'usi ch'ot ta sto-
jolal ta jelavel li krixchanoetik ti
toj chopolike.^o **7** Koltaat yu'un
Dios li tuk'il Lote,^p ti toj vokol ta-
jek laj ya'i ti toj k'exlal sba stale-
lale* li chopol krixchanoetike,
8 yu'un li tuk'il vinik taje jujun
k'ak'al te sk'eloy xchi'uk te cha'i
li k'usi chopol tspacek li krixcha-
noetik ti te xchi'ukan ta nakleje,
ja' yu'un tsots taje laj yil svo-

2:2, 7 *Li ta griego k'ope ja' *aselgueia*.
K'elo Glosario, *talelal toj k'exlal sba*.
2:4 *K'elo Glosario, *Tartaro*. *O ja' van
sk'oplal «la stik' ta ch'en».

KAP. 2

a Mt 24:24
1Ti 4:1

b 1Ko 6:20

c Jud 4

d Is 52:5

e Jud 4

f 2Pe 3:9

g Je 6:4
Ef 6:12

h 1Pe 3:19, 20

i Jud 6

j Je 7:23

k Je 6:9
Ebr 11:7

l Je 8:18

m 2Pe 3:6

n Je 19:24, 25

o Jud 7

p Je 19:15, 16

Kolumna 2

a Si 34:19
1Ko 10:13
2Ti 4:18
Ap 3:10b Ro 2:5
2Pe 3:7

c Jud 7

d Eks 22:28
Jud 8

e Jud 9

f Jud 10

g Ro 13:13

h Jud 12

i Mt 5:28

kol. **9** Ja' yu'un, sna'oj Jeova*
k'u yelan tskolta lok'el ta preva
li buch'utik lek ch-ich'at ta muk'
ta sjunul yo'antonike,^a pe parte
chak' li krixchanoetik ti mu'-
yuk tuk'ike sventa xich'ik lajesel^b
li ta sk'ak'alil chapanele,^b **10** pe
ja' mas to jech ch'ot ta stojolalik
li buch'utik ja' no'ox tsokesbeik
sbek'tal yantike^c xchi'uk ti sp'ajo-
jik li buch'utik oy yabtelike.^d

Jp'el taje xalik xchi'uk jtoy-
baetik taje, jech xtok, mu'-
yuk chi'ik ta xchopol k'optael li
buch'utik ich'bilik ta muk' yu'un
Diose. **11** Li anjeletike yich'ojik
ta muk' Jeova,^e ja' yu'un, man-
chuk mi mas oy stsatsalik xchi'-
uk manchuk mi mas oy sjue-
lik, mu'yuk tsabeik smul li jeche'
jchanubtasvanejetike, yu'un mu'-
yuk chchopol k'optaik. **12** Pe li
viniketik taje ti xko'olajik k'ucha-
al chonbolometik ti mu sna'ik
snopele ti stalel ono'ox jech pas-
bilike, ti vok'emik sventa xich'ik
tsakel batel xchi'uk sventa xich'ik
lajesele, chchopol k'optaik li k'usi
mu xojtkinike.^f Ja' ch-ik'atik-o
batel ta lajelal li k'usi chopol
tspacek, **13** ja' stojolik k'otem li
svokolik ta skoj li k'usi chopol
tspacek.

Lek taje cha'ik ti ja' ba-
tem ta yo'antonik spasel li k'usi
lek cha'i sbek'talike^g manchuk mi
ta k'ak'altik tspacek. Ja'ik ik'obal
xchi'uk paltail* k'otem ta atojola-
lik ti xmuyubajik no'ox ta sven-
ta^h li jeche' chanubtasel yu'unik
k'alal ja'o te xchi'inojoxuk ta ve'e-
le.^h **14** Li sbek' satike noj ta slo'-
lael sноп xchi'ilik,ⁱ mu xkom
yu'unik spasel li mulile xchi'-
uk tslo'laik li buch'utik k'unike.
Chanem lek yo'antonik ta pich'
o'ontonal. Ja'ik alab nich'nabile-
tik ti chopol k'optabilike. **15** La-
jemik ta lo'lael ta skoj ti laj yik-
taik li tuk'il bee. Ja' stamojbeik

2:9, 11 *K'elo Apendise A5. 2:9 *Lite-
ral «tuch'el lok'el». 2:13 *O «chopolil».
*O «ti batem ta yo'antonik sk'upinel».

li sbe Balaam^a xnich'on Beor ti ja' bat ta yo'onton li stojol chopleja-le,^b 16 pe ti laj yich' tuk'ibtasel ta skoj ti la sokes li k'usi tuk'e.^c Yu'un li jkot vuro ti mu sna' xk'o-poje k'opoj k'ucha'al jun krixchano ti la smakbe ta be li xchuvajil j-alk'ope.^d

17 K'otemik ta nio' ti ulem ya'lele xchi'uk ja'ik lumaltok ti chku-chatik batel ta tsatsal ik'e, jech xtok, te xa malabilik yu'un li ik'al osil ti ik' tajeke.^e 18 Jun to slekil ya'el li k'usitik chalik ti mu'yuk sbalile. Toj k'exlal sba stalelalik* xchi'uk tslo'laik yantik sventa xcha'pasik li k'usi chopole,^f tstij-beik yo'onton ta spasel li k'usi ja' to laj yiktaik pasele.^g 19 Chal-beik yantik ti chkolike, pe li stukike mosoinbilik yu'un li k'usi sna' xk'a'e;^h yu'un mi oy buch'u laj yich' tsalele, ja' chmosoinat yu'un li buch'u tstsolvane.ⁱ 20 Ta mel-el, mi jatavik xa ox lok'el ta stojolal li k'usi tsokesvan ta balumil/ ta skoj ti laj yojtikinik lek li Kajvaltik xchi'uk li Jkoltavanej Jesukristoe, pe mi tsutik to batel yan velta ta spasel li k'usitik taje xchi'uk mi chak' sbaik ta tsalele, mas to chopol chk'otik k'ucha'al ta ba'yele.^k 21 Yu'un mas lek jechuk ti mu'yukuk laj yojtikinik lek li sbelel tuk'ilale, ja' altik ti chch'ak sbaik lok'el ta stojolal li ch'ul mantal ti laj yich'ik ak'bele.^l 22 Ja' jech k'otem ta stojolalik li melel p'ijil lo'il li'e: «Tslo' sutel xet* li ts'i'e xchi'uk chbat sbalalin sba yan velta ta ach'el li me' chitom ti pokbil xae».^m

3 Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, ja' xa xcha'lalikal jkarta ta jts'i-baboxuk tael li'e, jech k'ucha'al li ta ba'yel jkarta'e ja' sventa jtij avo'ontontik yo' xatobjobikuk snopel, ja' no'ox sventa jvules ta ajolikⁿ 2 yo' xavules ta ajolik li k'usi yalojik xa ono'ox li ch'ul

2:18 *Li ta griego k'ope ja' *aselgueia*. K'elo Glosario, *talelal toj k'exlal sba*. 2:22 *O «xe».

KAP. 2

- a Nu 22:5, 6
Jud 11
Ap 2:14
b Nu 22:7
Ne 13:2
c Nu 22:31, 34
Nu 31:8
d Nu 22:28
e Jud 12, 13
f Jud 16
g 2Pe 2:14
h 1Pe 2:16
i Ro 6:16
j 2Pe 1:4
k Ebr 6:4-6
Ebr 10:26
l Lu 12:47
Jn 15:22
m Pr 26:11

KAP. 3

- n Ro 15:15
2Pe 1:13

Kolumna 2

- a Jud 17, 18
b Jer 17:15
Mt 24:48
Lu 12:45
c Ese 12:22, 27
d Je 1:6, 9
e Je 7:11, 23
Mt 24:38, 39
f Dt 7:10
2Te 1:7-9
g Si 90:4
h Aba 2:3
i Ro 2:4
j Joe 2:31
Sof 1:14
k 1Te 5:2
l Ap 21:1

- m Si 37:10
Is 13:9
Sof 1:18
Ap 6:14

j-alk'opetike xchi'uk ti xavules ta ajolik li smantal Kajvaltik ti ja' Jkoltavanej ti laj yal ta stojolal li jtkobletik avu'unike. 3 Li k'usi ba'yel ta jk'an chkale ja' ti xana'ik ti chtal jlabanvanejetik ti chlabanvanik li ta slajebal xa k'ak'ale, ja' jech tpsasik ti k'u yelan tsk'an yo'onton stukike^a 4 xchi'uk xi chalike: «Yaloj ono'ox ti chtale, pe zbu oy un?»^b Yu'un ti k'uxi vayik ta lajelal li jmoltoatakutike, mu'yuk jelem-o jsetuk* li k'usitik laj yich' pasel ta slikebale».^c

5 Yu'un li stukike yalel xa mu'yuk la sk'an la sna'ik ti oy to'ox vinajel ta vo'nee xchi'uk jun balumil ti ta sk'op Dios lek nakal kome, ch'akal ta vo' xchi'uk kakal kom ta vo';^d 6 li k'usitik taje ja' laj yich'ik-o lajesel li krixchanoetik li va' k'ak'al k'alal laj yich'ik mukel ta vo'e.^e 7 Pe ta sk'op ono'ox Dios k'ejbil* sventa k'ok' li vinajel xchi'uk balumil ti oy avie, te k'ejbilik ja' to mi sta yorail chich'ik chapanel xchi'uk k'alal chich'ik lajesel li krixchanoetik ti toj chopolike.^f

8 Ak'o mi jech, li vo'oxuk ti jk'anojoxuke mu me xch'ay ta ajolik ti jun k'ak'ale jmil jabil chil li Jeovae,* li jmil jabile jun k'a-k'al chil.^g 9 Li k'usi yaloj Jeova* chk'ot ta pasele mu yu'unuk chjalij^h jech k'ucha'al tsnopik junantike, yu'un sts'ikojboxuk to, mu sk'an ti oy buch'u xbat ta lajelal junuke; mo'oj, li k'usi tsk'ane ja' ti xasutes avo'ontontokotolike.ⁱ 10 Pe li sk'ak'alil Jeovae*^j ja' jech chtal k'ucha'al jun j-elek'.^k Va'un, li va' k'ak'ale, li vinajele xvoo'et jelavel,^l chich' lilinel li k'usitik oy ta vinajel balumil ti toj ech' xa no'ox k'ok'e, va'un chich' ak'el ta ilel ta jamal li balumil xchi'uk li yabtele.^m

11 Ta skoj ti jech chich' lilinel li k'usitik taje, nopik me lek

3:4 *O «jutebuk». 3:7 *O «nak'bil». 3:8-10 *K'elo Apendise A5. 3:10 *O «xjument jelavel ta anil».

ti k'u yelan sk'an xapas abaike. Sk'an me ch'uluk atalelalik xchi'uk avich'ojikuk lek ta muk' Dios **12** yo' to chamalaik xchi'uk ti teuk ta ajolik* li sk'ak'alil Jeovae,^{#a} ti ja'o chich' lajesel ta leb k'ok' li vinajele,^b pe li k'usitik oy ta vinajel balumile ch-unij ta xk'ixnal li k'ok' ti toj ech' xa no'ox k'ok'e. **13** Pe oy ach' vinajel xchi'uk jun ach' balumil ti jmalajotik ti jech ono'ox yaloje,^c oy xa-o tuk'ilal te.^d

14 Ja' yu'un, li vo'oxuk ti jk'anojoxuk ti yakal xa ono'ox chamalaik li k'usitik taje pasik me ti bu k'alal xu' avu'unik ti ch'abaluk achopolalike, ti ch'abaluk apaltalik xchi'uk ti junuk avo'ontonik staoxuke.^e **15** Jech xtok, ja'uk akolebalik xavilik li smalael yu'un Kajvaltik jech k'ucha'al la sts'iba

3:12 *O «k'anik tajek». #K'elo Apendise A5.

KAP. 3

a Sof 1:14

b Is 34:4

c Is 65:17

Is 66:22

Ap 21:1

d Is 11:4, 5

e 2Ko 13:11

Kolumna 2

a Ro 2:4

b Mt 24:24

Ef 4:14

ek li kermanotik Pablo ti jk'anojtik ti jech ak'bat sp'ijil yu'un Diose,^a **16** ti jech laj yal ta skotol li skartatake. Pe toj vokolik ta a'ibel smelolal junantik li k'usi la sts'ibae xchi'uk yakal tsokesik li buch'utik mu sna'ik* xchi'uk ti k'unike, jech k'ucha'al tsokesik xtok li yan Ts'ibetik ti ja' sventa slajelal stukike.

17 Ja' yu'un, ti vo'oxuk jk'anojoxuk ti xavojtiklinik xa li k'usitik taje k'elo me abaik sventa mu xalajik ta lo'lael ta skoj smulik li jpaschoplejaletik taje yo' mu xaviktaik komel ti bu lek oyoxuke.^b **18** Ti k'usi sk'an xapasike ja' ti jechuk-o x-epaj ta atojolalik li slekil yutsil yo'onton xchi'uk li voj-tikinobil yu'un Kajvaltike, li Jkol-tavanej Jesukristoe. AK'o yich' albel smuk'ulal avi xchi'uk sbatel osil. Jechuk.

3:16 *O «mu'yuk chanubtasbilik».

BA'YEL SKARTA

JUAN

K'USITIK YICH' OJ

- 1 «Li k'op ti chak' kuxlejale» (1-4)
«Chixxanav ta sakil osil» (5-7)
Sk'an jamal xkal li jmultike (8-10)
- 2 Li Jesuse «k'otem ta milbil matanal sventa jmultik» (1, 2)
«Jch'unbetik-o li smantaltake» (3-11)
Ach' mantal xchi'uk vo'neal mantal (7, 8)
Ti k'u yu'un laj yich' ts'ibael li mantale (12-14)
«Mu me xak'anik li balumile» (15-17)
P'ijubtasel ta skoj yajkontra Kristo (18-29)
- 3 «Xnich'nabutik Dios» (1-3)
«Li xnich'nab Dios xchi'uk li xnich'nab Diabloe» (4-12)
Li Jesuse tsililibe yabtelak Diablo (8)

- K'ano abaike ta jujuntal (13-18)
«Mas to toyol sk'oplal li Diose, ja' mu sta li ko'ontontike» (19-24)
- 4 «Ak'ik venta mi te likem talel ta stojolal Dios li k'usi ak'bil ta na'ele» (1-6)
Yojtikinel xchi'uk sk'anel Dios (7-21)
«Ja' k'anelal li Diose» (8, 16)
«Mu'yuk chixxi' mi jk'anojtik Diose» (18)
- 5 Li xch'unel o'ontonal ta stojolal Jesuse tspan ta kanal li balumile (1-12)
K'usi smelolal ti jk'anojtik Diose (3)
Jpat ko'ontontik ta sju'el li orasione (13-17)
Jk'el jbatik ta stojolal li krixchanoetik ti toj chopolike (18-21)
«Skotol li krixchanoetike oyik ta sju'el li Satanase» (19)

1 Li buch'u te ono'ox ta slike-bale, ti ka'iojbekutik ono'ox sk'oplale, ti kiloj ta jsat jtukutike, ti la jk'elkutik leke xchi'uk ti la jpiak ta jk'ob jtukutik li k'op ti chak' kuxlejale.^a **2** (jech, laj yich' ak'el ta ilel li kuxlejale, laj kilkutik,^b ja' yu'un jamal chkalbotkutik ava'iik xchi'uk ta jcholbotkutik ava'iik sk'oplal li kuxlejal sbatel osil^c ti te lik talel ta stojolal li Totile xchi'uk ti li-ak'bat kilkutike). **3** Yakal chkalbotkutik sk'oplal ava'iik li k'usi kilojkutik xchi'uk ka'iojbekutike^d sventa teuk ak'oplalika ta jtojolalkutik. Jech xtok, te jk'oplaltik ta stojolal li Totile xchi'uk li Xnich'on ti ja' Jesukristoe.^e **4** Ja' yu'un, jech la jts'ibakutik talel sventa kuxetuk tajek ko'ontontik.

5 Li'e ja' li a'eyej laj ka'ikutik yu'une xchi'uk ti yakal chkalbotkutike: ti ja' lus li Diose^f xchi'uk ti mu'yuk chilik ik'al osil li buch'utik jmoj oyik xchi'uke. **6** Yu'un mi xi chkaltike: «Te jk'oplaltik ta stojolal», pe mi te chijxanavutik-o ta ik'al osile, yakal ta jutik k'op* un bi xchi'uk ma'uk yakal ta jpastik li k'usi melele.^g **7** Pe mi te chijxanav ta sakil osil jech k'ucha'al te oy ta sakil osil li stuk eke, ta melal te me kapal jk'oplaltik ta jujuntal ek, va'un tsakubtas skotol jmultik li xch'ich'el Xnich'on ti ja' li Jesuse.^h

8 Yu'un mi chkaltik ti mu'yuk jmultike, yakal ta jlo'la jba jtukit'uk xchi'uk mu'yuk te ta jtojolaltik li k'usi melele. **9** Tuk' xchi'uk xu' jpat ko'ontontik ta stojolal li Diose. Ja' yu'un, mi jamal chkal li jmultike, tspacebutik perton jmultik xchi'uk tspacebutik lok'el skotol li k'usi mu'yuk tuk'e.ⁱ **10** Yu'un mi chkaltik ti mu'yuk jpasoj jmultike, jutk'op* chk'ot ku'untik xchi'uk mu'yuk te ta ko'ontontik li sk'ope.

1:6 *O «jnoptik k'op; chij-epal k'opojo». 1:10; 2:4 *O «jnopk'op; j-epalk'op».

KAP. 1

- a Jn 1:4
Jn 6:68
b Jn 21:24
Ech 2:32
c Jn 17:3
d Jn 15:26, 27
Ech 4:20
e Jn 17:20, 21
f Snt 1:17
g 2Ko 6:14
Ef 5:8
Tit 1:16
1Jn 2:4
h Ro 3:25
Ef 1:7
Ebr 9:14
Ebr 10:22
Ap 1:5
i 1Re 8:46
Ekl 7:20
j Sl 3:5
Pr 28:13
Snt 5:16

Kolumna 2

KAP. 2

- a Ro 8:34
Ebr 7:25
b 1Ti 2:5
c 1Ko 5:7
d Is 53:5
Ro 3:25
1Ti 1:15
Ebr 2:17
1Pe 2:24
1Jn 4:10
e Mt 20:28
Jn 1:29
f 1Jn 4:18
g Jn 14:20
Jn 17:21
h Jn 13:15
1Pe 2:21
i Jn 13:34
2Jn 5
j Jn 1:9
Jn 8:12
k 1Ko 13:2
1Jn 3:15
l Ef 4:31
Kol 3:8
m Ef 5:8
n 1Jn 4:20
o Jn 12:35

2 Kuni nich'nab, ja' sventa mu xasa' jtosuk amulik ti ta jts'ibabonex tale. Pe oy jun jkolta-vanej ku'untik* ti te oy xchi'uk Totil mi oy la asa' jtosuk amulike, ja' li Jesukristo^a ti ja' tuk'il vinike.^b **2** Ja' k'otem ta milbil matanal^{*c} sventa jmultik^d yo' lek xkil jbatik xchi'uk li Diose, pe ma'uk no'ox ta jventatik, mo'oj, yu'un ja' sventa skotol li krixchanoetike.^e **3** Mi jech ta jch'unbetik-o li smantaltake, ja' jech chvinaj ti xkojtikintik xae. **4** Li buch'u xi chale: «Xkojtikin xa ma' li vo'one», pe mi mu'yuk chch'unbe li smantaltake, jutk'op* me xchi'uk mu'yuk me te oy ta stojolal li k'usi melele. **5** Pe buch'uuk no'ox ti chch'unbe li smantaltake tuk'ibem xa yu'un li k'anelal ta stojolal Diose.^f Ja' jech ta jna'tik ti jmoj oyutik xchi'uke.^g **6** Li buch'u chal ti jmoj oy xchi'uke persa sk'an jechuk-o chanav jech k'ucha'al xanav li stuke.^h

7 Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, mu ach' mantaluk ti k'usi ta jts'ibabonex, mo'oj, ja' vo'neal mantal ti oy xa ono'ox avu'unik ta slikebale.ⁱ Li vo'neal mantal taje ja' li k'op ti laj xa ono'ox ava'iike. **8** Pe ta jts'ibabonex jun ach' mantal ti ja' melal ta stojolal li Kristoe xchi'uk ti ja' melal ta atojolalik eke, yu'un yakal xa chjelav li ik'al osile xchi'uk yakal xa chojobaj talel li melal sakil osile.^j **9** Li buch'u chal ti oy ta sakil osile oy-o ta ik'al osil^k mi sp'ajoj/ li yermanoe. **10** Te oy-o ta sakil osil^m li buch'u sk'anaj yermanoe xchi'uk mu'yuk k'usi tsmak-o* yakan. **11** Pe te oy ta ik'al osil li buch'u sp'ajoj yermanoe xchi'uk te chanav ta ik'al osil,ⁿ jech xtok, mu sna' bu chbat, o yu'un ja' makbil-o sat yu'un li ik'al osile.

2:1 *O «buch'u tspacebutik». 2:2 *O «matanal sventa sk'anelal perton; j-ak' jun o'ontonal». 2:10 *O «tst'abes-o».

12 Ta jts'ibaboxuk, kuni nich'nab, yu'un laj xa avich' ch'aybel amulik ta skoj li sbie.^a 13 Ta jts'ibaboxuk, totiletik, yu'un laj xa avojtikinik li buch'u te ono'ox oy ta slikebale. Ta jts'ibaboxuk, keremetik, yu'un laj xa atsalik li Satanase.^b Ta jts'ibaboxuk, uni ololetik, yu'un laj xa avojtikinik li Totile.^c 14 Ta jts'ibaboxuk, totiletik, yu'un laj xa avojtikinik li buch'u te ono'ox oy ta slikebale. Ta jts'ibaboxuk, keremetik, yu'un tsotsoxuk^d xchi'uk ach'unojik li sk'op Diose^e xchi'uk laj xa atsalik li Satanase.^f

15 Mu me xak'anik li balumile mi ja'uk li k'usitik oy ta balumile.^g Mu'yuk k'anbil yu'un Totil li buch'u tsk'an balumile;^h 16 yu'un skotol li k'usitik oy ta balumile —li k'usi tsk'an jbek'tal-tike,ⁱ li k'usi tsk'an jsatik^e xchi'uk ti xijtoyey ta chkak'tik ta ilel li k'usitik oy ku'untike—ma'uk te likem talel ta stojolal Totil, mo'oj, te likem talel ta stojolal balumil. 17 Jech xtok, ta xjelav li balumile xchi'uk li k'usi tsk'an yo'ontone,^k pe te chkom-o sbatel osil li buch'u tspan k'usi tsk'an yo'ontone Diose.^l

18 Uni ololetik, slajebal xa ora jech k'ucha'al ava'iojbeik ono'ox sk'oplal ti chtal li yajkontra Kristoe,^m ep xa lok'em talel yajkontra Kristo li avie;ⁿ taje ja' chak' jna'tik ti slajebal xa orae. 19 Te lok'ik ta jtojolaltik, pe mu xko'olajik jech k'ucha'al li vo'otike;^o ti xko'olajikuk k'ucha'al vo'otike, te komik-o jchi'uk-tik ti jechuke. Pe bu chata, lok'ik batel sventa xich'ik ak'el ta ilel ti mu xko'olajik jech k'ucha'al vo'otike.^p 20 Li vo'oxuke t'uj-biloxuk yu'un li buch'u ch'ule^q xchi'uk xanabeik sk'oplal akotolik. 21 Ti jech ta jts'ibaboxuke

2:13, 14 *Literal «li buch'u toj chopole». 2:18 *Li ta griego k'ope ja' anti-kristo. Kelo Glosario, yajkontra Kristo. 2:19 *O «ma'uk jchi'iltaktik».

KAP. 2

- a Lu 24:47
- Ech 4:12
- Ech 10:43
- b Snt 4:7
- 1Jn 5:19
- Ap 12:10, 11
- c Jn 17:25
- d Ef 6:10
- e 3Jn 3
- f Ro 8:37
- g Ro 12:2
- 1Ko 7:31
- Tit 2:11, 12
- h Mt 6:24
- Snt 4:4
- i Mt 5:28
- Ro 13:14
- j Je 3:6
- Pr 27:20
- Mt 4:8
- k 1Ko 7:31
- 1Pe 1:24
- l Sl 37:29
- Mt 7:21
- Jn 6:40
- m 2Te 2:3
- 2Pe 2:1
- n 2Te 2:7
- 2Jn 7
- Jud 4
- o Ech 20:30
- p 1Ko 11:19
- q 2Ko 1:21
- 1Jn 2:27

Kolumna 2

- a Jn 8:31, 32
- b Jn 8:44
- c 1Jn 4:3
- 2Jn 7
- d 1Jn 2:18
- e Jn 5:23
- 2Jn 9
- f 1Jn 4:15
- g Ro 10:9, 10
- h Jn 14:23
- 2Jn 6
- i Jn 17:3
- 1Jn 1:2
- j 2Ko 1:21
- 1Jn 2:20
- k Jn 14:26
- Jn 16:13
- l Jn 17:21
- m 1Jn 4:17
- n 1Pe 1:23
- 1Jn 4:7

KAP. 3

- o Jn 3:16
- p Jn 1:12, 13

mu yu'unuk mu xanabeik sk'oplal li k'usi melele,^a mo'oj, yu'un xanabeik sk'oplal, jech xtok, mi junuk jutbil k'op* te chlik talel li ta k'usi melele.^b

22 ¿Buch'u li jutk'ope? ¿Mi mu ja'uk li buch'u tsmuk ta yo'onton ti ja' Kristo li Jesuse?^c Taje ja' me li yajkontra Kristoe,^d ja' li buch'u tsmuk ta yo'onton li Totil xchi'uk li Nich'onile. 23 Mu'yuk lek ch-ilat yu'un Totil skotol li buch'u tsmuk ta yo'onton li Nich'onile.^e Pe lek ch-ilat yu'un Totil^f li buch'u jamal chalbe sk'oplal li Nich'onile.^g 24 Sk'an me te xkom-o ta atojolalik li k'usi laj ava'ibeik sk'oplal ta slikebale.^h Mi te chkom-o ta atojolalik li k'usi laj ava'ibeik sk'oplal ta slikebale, jmoj oyoxuk-o xchi'uk li Nich'onile xchi'uk jmoj oyoxuk-o xchi'uk li Totile. 25 Jech xtok, ja' laj yalbutik stuk ti chak'butik li kux-lejal sbatel osile.ⁱ

26 Li k'usitik ta jts'ibaboxuke ja' ta skoj li buch'utik tsk'an tso-laouxuke. 27 Ti jech laj avich'ik t'ujele te me chkom-o ta atojolalik' xchi'uk mu xa persauk ti oy buch'u xchanubtasouxuke; ja' melte ti laj avich'ik t'ujele, ma'uk jutbil k'op* xchi'uk ja' yakal chak' achanik skotol li k'usitike.^k Te me jmoj xakomik-o xchi'uk jech k'ucha'al laj avich'ik chanubtasele.^l 28 Ja' yu'un, uni nich'nabiletik, teuk-o me oyanik ta stojolal sventa lek jamal xijk'opoj k'alal chich' ak'el ta ilele,^m ja' altik mi chijatavutik batel ta skoj k'exlal k'alal mi li' xa oye. 29 Mi ana'ojik ti tuk' li stuke, na'ik me xtok ti te vok'emoxuk talel ta stojolal mi ja' chapasik li k'usi tuk'e.ⁿ

3 jK'elavilik ti toj ech' xa no'ox sk'anojutik li Totile,^o yu'un xnich'nabutik Dios^p chkich'tik albel! Ja' xnich'nabutik ta melel.

2:21 *O «nopbil k'op; epal k'op». 2:22 *O «jnopk'ope; j-epalk'ope». 2:27 *O «ma'uk nopbil k'op; ma'uk epal k'op».

Ja' yu'un, mu xojtkinutik li balumile,^a yu'un mu xojtkinik li Diose.^b **2** Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, avie xnich'nabutik xa Dios^c ak'o mi mu to xvinaj ti k'u kelantik ta jelavele.^d Mi la sta yorail chich' ak'el ta ilele, jna'ojtik ti xijko'olajutik xchi'uke, yu'un chkilatik ti k'u yelan li stuke. **3** Skotol li buch'utik spatoy yo'onton ta stojolale tsakubtas sbaik ek^e jech k'ucha'al sak li stuke.

4 Skotol li buch'utik ja' tspacek li mulile ja' yakal tspacek li choplejale, jech oxal, li mulile ja' spasel choplejal. **5** Ana'ojtik xtok ti ja' sventa tslok'es jmultik^f ti jech laj yich' ak'el ta ilele, yu'un mu'yuk smul li stuke. **6** Skotol li buch'utik jmoj te oyik xchi'uke mu'yuk tspacek li mulile;^g mi oy buch'u tspacek li mulile, mu'yuk to yiloy xchi'uk mu'yuk to yojtikinoj. **7** Kuni nich'nab, mu me buch'u slo'laoxuk; tuk' sk'oplal li buch'u ja' tspacek li k'usi tuk' jech k'ucha'al tuk' li stuk eke. **8** Te likem talel ta stojolal Diablo li buch'u ja' tspacek li mulile, yu'un ta slikebal no'ox lik spase talel smul li Diabloe.^h Jech oxal, ja' sventa tselinbe yabteltak Diablo' ti laj yich' ak'el ta ilel li Xnich'on Diose.

9 Skotol li buch'u vok'em ta stojolal Diose mu'yuk bu tspacek li mulile,ⁱ yu'un te oy-o ta stojolal li xch'ul espiritu Diose xchi'uk mu stak' spase li mulile, yu'un te vok'em ta stojolal Dios.^k **10** Li xnich'nab Dios xchi'uk li xnich'nab Diabloe lek jamal xvinaj ta k'el ta skoj li'e: ma'uk te likem ta stojolal Dios skotol li buch'u mu'yuk tspacek k'usi tuk'e xchi'uk li buch'u mu sk'an yermanoe.^l **11** Li'e ja' li a'eyj ti ava'iojbeik xa ono'ox sk'oplal ta slikebale, ti sk'an jk'an jbatik ta jujuntale;^m **12** mu jechuk jpastik k'ucha'al li Kain ti te likem talel ta stojolal li Satanase* xchi'uk ti

KAP. 3

- a Jn 15:19
b Jn 17:25
c Ro 8:15, 16
Ef 1:5
d 1Ko 15:49
Flp 3:20, 21
e 2Ko 7:1
f Le 16:21, 22
Is 53:11
Jn 1:29
g Ro 6:12
h Je 3:14
Jn 8:44
i Jn 16:33
Ebr 2:14
j 1Jn 5:18
k 1Pe 1:23
l 1Jn 4:8
m Jn 13:34
1Jn 2:7
2Jn 5

Kolumna 2

- a Je 4:8
b Je 4:5
c Je 4:4
Ebr 11:4
d Mt 5:11
Jn 15:18
2Ti 3:12
e Jn 5:24
Ro 8:2
f 1Jn 2:10
g Jn 3:36
h Mt 5:21, 22
Ef 4:31
i Je 9:6
Nu 35:31
Ap 21:8
j Jn 3:16
Jn 13:1
Jn 15:13
k Jn 13:15
Ro 16:3, 4
1Te 2:8
l Dt 15:7, 8
Lu 3:11
Ro 12:13
Snt 2:15, 16
1Jn 4:20
m Ro 12:9
n 1Pe 1:22
o Snt 1:22
Snt 2:17
p Ebr 4:13
q Ebr 4:16
1Jn 5:14
r Sl 34:15
Mt 7:8
1Pe 3:12

la smil li yits'ine.^a Zk'u yu'un ti milvane? Yu'un toj chopol li yabteltake,^b pe tuk' yabteltak li yits'ine.^c

13 Ermanoetik, mu me toj labaluk xava'iik ti tsp'ajoxuk li balumile.^d **14** Jna'ojtik ti xko'olaj k'ucha'al chamemutik to'oxe, pe li avie kuxulutik xa^e ta skoj ti jk'anojtitik li ermanoetike.^f Te oy-o ta lajelal li buch'u mu xk'anvane.^g **15** Ja' jmilvanej buch'uuk no'ox ti tsp'aj yermanoe^h xchi'uk ana'ojtik ti mu'yuk tsta kuxlejal sbatel osil li jmilvaneje.ⁱ **16** Xkojtitikintik k'anelal ta skoj li'e: yu'un laj yak' xkuxlejal* ta jtojolaltik,^j ja' yu'un li vo'otik eke persa chhak' jkuxlejaltik* ta stojolal li kermanotaktike.^k **17** Buch'uuk no'ox ti oy k'usi x-ayan yu'un li' ta balumile, pe mi mu'yuk bu chk'uxubin yermano k'alal chil ti oy k'usi chtun yu'one, zk'uxi xa no'ox chal ti sk'anoj li Diose? **18** Kuni nich'nab, sk'an xijk'anvan, yu'un ma'uk no'ox ti chkalitike o ti ta ketik no'ox chlok'e,^m mo'oj, yu'un sk'an xkak'tik ta ilel ta melelⁿ ta skoj li k'usitik ta jpastike.^o

19 Ja' yu'un, jech ta jna'tik ti te likemutik talel ta stojolal li k'usi melele xchi'uk ta jpat lek ko'ontontik* ti sk'anojutik Dios **20** manchuk mi ta k'usiuk no'ox ti oy jmul chka'i jbatik yu'un li ko'ontontike, yu'un mas to toyol sk'oplal li Diose, ja' mu sta li ko'ontontike xchi'uk xojtkin skotol li k'usitike.^p **21** Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, mi mu'yuk jmultik chka'i jbatik yu'un li ko'ontontike, xu' me jamal ta jk'opontik li Diose;^q **22** ta xak'butik ti k'usiuk no'ox ta jk'anbetike,^r yu'un yakal ta jch'unbetik li smantalake xchi'uk ta jpastik li k'usitik lek chile. **23** Ta melel, li'e ja' li smantale: ti oyuk xch'unel ko'on-

3:16 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. **3:19** *O «ta jch'untik lek; chkalbe ko'ontontik».

tontik ta sbi li Jesukristo ti ja' Xnich'on^a xchi'uk ti jk'an jbatik ta jujuntal^b jech k'ucha'al laj yalbutik mantale. **24** Jech xtok, li buch'u chch'unbe smantaltake te jmoj oy-o xchi'uk li Diose, li Dios eke te jmoj oy-o xchi'uk ek.^c Ta skoj li ch'ul espiritu laj yak'butike, jna'ojtik ti te jmoj oy-o ta jtojalitike.^d

4 Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, mu me xach'unik skotol li k'usi ak'bil ta na'e^e, ja' lek ak'ik venta mi te likem talel ta stojolal Dios^f li k'usi ak'bil ta na'e^e, yu'un ep jlo'lavanej j-alk'opetik lok'emik talel li ta balumile.^g

2 Li'e ja' senyail sventa xana'ik mi te likem talel ta stojolal Dios li k'usi ak'bil ta na'e^e: te likem talel ta stojolal Dios skotol li k'usi ak'bil ta na'el mi jamal chalbe sk'oplal ti ay k'ucha'al krixchano li Jesukristoe.^h **3** Pe ma'uk te likem talel ta stojolal Dios skotol li k'usi ak'bil ta na'el mi mu'yuk jamal chalbe sk'oplal li Jesuse.ⁱ Jech xtok, ja' li k'usi ak'bil ta na'el ti jech chal li jajkontra Kristoe^j xchi'uk ti chich' xa a^klel ta balumil avie.^k

4 Ta stojolal Dios likemoxuk talel li vo'oxuke, kuni nich'nab, xchi'uk atsalojik xa li krixchanoetik taje,^l yu'un ja' mas muk' sk'oplal li buch'u te xchi'ukoxuke,^m ja' mu sta li buch'u jmoj oy' xchi'uk balumile.ⁿ **5** Likemik talel ta balumil;^o ja' yu'un ja' chalik li k'usi likem talel ta balumile xchi'uk ch-a'ibatik yu'un li balumile.^p **6** Li vo'otike likemutik ta stojolal Diose. Cha'ibutik li buch'utik chojtikinik Diose;^q pe mu'yuk cha'ibutik li buch'utik ma'uk te likemik talel ta stojolal Diose.^r Ja' yu'un, xkojtikintik mi ja' me^slel li k'usi ak'bil ta na'e^ele xchi'uk xkojtikintik mi lo'lael li k'usi ak'bil ta na'e^e.^s

7 Vo'oxuk ti jk'anojoxuke,

4:3 *Li ta griego k'ope ja' antikristo. K'elo Glosario, jajkontra Kristo.

KAP. 3

a Jn 6:29
b Jn 13:34
c 1Jn 2:24
d Jn 14:23

KAP. 4

e 2Te 2:1, 2
f 1Ti 4:1
g Ap 22:6
h 2Pe 2:1
i Jn 1:14
j 1Ko 12:3
k Ap 19:10
l 1Jn 2:22
m 2Te 2:7
n 1Jn 2:18
o Ekh 20:29, 30
p 1Jn 5:4
q Mj 17:21
r Ef 2:2
s 1Jn 5:19
t Jn 15:19
u Jn 10:27
v r Jn 8:47
w 1Jn 4:1

Kolumna 2

a 1Pe 1:22
b 1Jn 4:16
c Eks 34:6
d Mik 7:18
e 1Jn 4:19
f Jn 1:14
g Jn 3:16
h Ro 5:8
i Ro 8:32
j 1Jn 5:11
k 1Ko 5:7
l Ro 3:25
m Ebr 2:17
n Ebr 9:26
o 1Jn 2:1, 2
p Mt 18:33
q Jn 15:12
r Ro 13:8
s 1Jn 3:16
t Eks 33:20
u Jn 1:18
v Jn 4:24
w Jn 6:46
x 1Jn 2:5
y Mt 1:21
z Jn 3:17
aa Jn 12:47
ab Ech 5:31
ac 1 Ro 10:9
ad m 1Jn 2:23, 24
ae n Jn 3:16
af o 1Jn 4:8
ag p Jn 17:21

jchuk-o jk'an jbatik ta jujuntal,^a yu'un li k'anelale ja' yu'un li Diose, jech xtok, vok'em ta stojolal Dios skotol li buch'u chk'anvane xchi'uk xojtikin li Diose.^b **8** Li buch'u mu xk'anvane mu'yuk bu yojtikinoj li Diose, yu'un ja' k'anelal li Diose.^c **9** Ja' yu'un, laj yich' ak'el ta ilel ta jtojalitik li k'anelal yu'un Diose, yu'un la stak talel ta balumil li jun no'ox Xnich'on^d sventa jtatik li kuxlejal ta stojolale.^e **10** Xi yelan li k'anelale: mu yu'unuk vo'otik la jk'antik li Diose, yu'un ja' la sk'anutik xchi'uk la stakbutik talel Xnich'on k'ucha'al milbil matanal^f sventa jmultik yo' lek xkil jbatik xchi'uk li Diose.^g

11 Vo'oxuk ti jk'anojoxuke, mi jech la sk'anutik li Diose, persa sk'an jk'an jbatik ta jujuntal ek.^h **12** Mu'yuk buch'u yiloy li Diose.ⁱ Mi jech-o ta jk'an jbatik ta jujuntale, te chkom-o ta jtojalitik li Diose xchi'uk chvinaj lek ti sk'anojutike.^j **13** Ja' yu'un, li vo'otike jna'ojtik ti jmoj oyutik-o xchi'uke, li stuk eke jmoj oy-o jchi'uktik, yu'un yak'ojbutik li xch'ul spiritue.^k **14** Jech xtok, kilojtik ti stakoj talel Xnich'on li Totil ti ja' jkoltavanej yu'un li balumile xchi'uk ja' yakal chkalbetik sk'oplal.^k **15** Buch'uuk no'ox ti jamal chalbe sk'oplal ti ja' Xnich'on Dios li Jesuse,^l li Diose jmoj oy-o xchi'uk li buch'u jech chale, li buch'u jech chale jmoj oy-o xchi'uk li Dios eke.^m **16** Li vo'otike laj xa kojtikintik xchi'uk jch'unojtik ti te oy ta jtojalitik li k'anelal yu'un Diose.ⁿ

Ja' k'anelal li Diose,^o jech xtok, jmoj oy-o xchi'uk Dios li buch'u jech-o chk'anvane, li Diose jmoj oy-o xchi'uk ek.^p **17** Ta skoj taje, laj xa yich' tuk'ibta^ssel ta jtojalitik li k'anelal sventa

4:10 *O «matanal sventa sk'anel per-ton; j-ak' jun o'ontonal». **4:12** *Literal «ch'uk'ib li k'anelal yu'un Dios ta jtojalitike».

jamaluk xijk'opoj^a li ta sk'ak'alil chapanele, yu'un ja' jechutik li' ta balumil ti k'u yelan li stuk avie. **18** Tspajesutik li xi'ele, pe mu'yuk chixxi' mi jk'anojtik Diose,^b yu'un tsnuts lok'el xi'el li tuk'il k'anelale. Ta melel, mu'yuk to tuk'ibtasbil ta k'anelal li buch'u chi'e.^c **19** Li vo'otike chijk'anvanutik, yu'un ja' la sk'anutik ba'yel li stuke.^d

20 Mi oy buch'u xi chale: «Jk'anoj Dios ma' vo'one», pe jutk'op^{*} mi sp'ajoj li yermanoe.^e Yu'un li buch'u mu sk'an yermano^f ti yiloj ta sate mu stak' sk'an Dios ti mu'yuk yiloj ta sate.^g **21** Ja' yak'ojbutik li mantal li'e: ak'o me sk'an yermano xtok li buch'u sk'anoj Diose.^h

5 Vok'em ta stojolal Dios skotol li buch'u xch'unoj ti ja' Kristo li Jesuse,ⁱ jech xtok, skotol li buch'u sk'anoj Totile sk'anoj xtok li buch'u te vok'em ta stojolale. **2** Li'e ja' senyail mi jk'anojtik li xnich'nab Diose:^j ja'o k'alal jk'anojtik li Diose xchi'uk k'alal ta jch'unbetik batel li smantaltake. **3** Li'e ja' smelolal ti jk'anojtik li Diose: ti jch'unbetik li smantaltake;^k mu toj tsotsuk ta ch'unbel li smantaltake,^l **4** skotol li buch'u* vok'em ta stojolal Diose tspas ta kanal li balumile.^m Li xch'unel ko'ontontike spaso^j xa ta kanal li balumile.ⁿ

5 ¿Buch'u xu' spas ta kanal li balumile?^o ¿Mi mu ja'uk li buch'u yak'oj xch'unel yo'onton ti ja' Xnich'on Dios li Jesuse?^p **6** Li Jesukristoe ja' li buch'u lok'tal ta stojolal vo' xchi'uk ch'iche, ma'uk no'ox tal xchi'uk vo',^q mo'oj, yu'un tal xchi'uk vo' xchi'uk ch'ich'.^r Jamal yakal chalbe sk'oplal li ch'ul espritue,^s yu'un ja' melel li ch'ul espritue. **7** Oy oxtos ti jamal chalbeik sk'oplale: **8** ja' li ch'ul espritue,^t li vo'e^u

4:17 *O «jpat ko'ontontik». 4:20; 5:10 *O «jnopk'op; j-epalk'op». 5:4 *Literal «skotol li k'usi».

KAP. 4

a Ebr 4:16
1Jn 2:28
b Ro 8:15
c 1Jn 2:5
d 1Jn 4:10
e 1Jn 2:4
f 1Jn 3:17
g 1Jn 4:12
h Mt 22:37, 39
Jn 13:34
Jn 15:12

KAP. 5

i Jn 3:3
1Pe 1:3, 23
1Jn 3:9
j Jn 1:12, 13
Ro 8:14
k Jn 14:23
l Dt 30:11
Mik 6:8
m Jn 16:33
1Jn 5:18
n Ef 6:16
2Ti 4:7
Ap 12:10, 11
o 1Jn 4:4
p Jn 20:31
q Mt 3:13
r Ech 20:28
Ef 1:7
1Pe 1:19
s Mt 3:16
Jn 1:32, 33
t Lu 3:22
Lu 4:18
u Lu 3:21

Kolumna 2

a Ebr 9:14
b Jn 3:33
c 1Jn 17:3
d Jn 5:26
e Jn 3:36
f 1Jn 1:2
g Jn 20:31
h Ebr 4:16
1Jn 3:21
i Pr 15:29
j Lu 11:13
Jn 14:13
k Snt 5:15
1Jn 1:9
l Mt 12:31
Mr 3:29
Lu 12:10
Ebr 6:4-6
Ebr 10:26
m 1Jn 3:4

xchi'uk li ch'iche;^a ko'ol jamal chal yoxtosalik.

9 Jch'amojtik li k'usi jamal chal krixchanoetike, pe ja' mas to muk' sk'oplal li k'usi jamal chal Diose. Li'e ja' li k'usi jamal chal Diose: ti jamal laj yalbe sk'oplal li Xnich'one. **10** Li buch'u oy xch'unel yo'onton ta stojolal li Xnich'on Diose te oy ta yut yo'onton li k'usi jamal albile. Li buch'u mu'yuk yak'oj xch'unel yo'onton ta stojolal Diose ko'tem ta jutk'op^{*} yu'un li Diose, yu'un mu xch'un li k'usi jamal yaloj Dios ta stojolal Xnich'one. **11** Li'e ja' li k'usi jamal albile: ti laj yak'butik kuxlejal sbatel osil li Diose,^c li kuxlejal taje te oy ta stojolal li Xnich'one.^d **12** Li buch'u chch'am li Nich'onile oy xkuxlejal sbatel osil; li buch'u mu'yuk chch'am li Xnich'on Diose mu'yuk xkuxlejal sbatel osil.^e

13 Ti jech ta jts'ibaboxuk tale ja' sventa xanaik ti ataojik li kuxlejal sbatel osil^f ta skoj ti avak'oj xch'unel avo'ontontik ta sbi li Xnich'on Diose.^g **14** Li'e ja' li k'usi jpatoj-o ko'ontontik* ta stojolale,^h yu'un k'usiuk no'ox ti ta jk'anbetike cha'ibutik mi jech ta jk'anbetik jech k'ucha'al tsk'an yo'ontone.ⁱ **15** Jech xtok, jpatoj ko'ontontik ti cha'ibutik k'alal oy k'usi ta jk'anbetike, ja' yu'un jna'ojtik ti ta jtatik li k'usitik la jk'anbetik ta skoj ti ja' la jk'anbetike.^j

16 Mi oy buch'u laj yil yermano ti yakal tspas smul ti ma'uk sventa lajelale, ak'o spas orasion ta stojolal, va'un ch-ak'bat xkuxlejal yu'un Dios li jpasmulile,^k jech, ja' li buch'utik tspas smulik ti ma'uk sventa lajelale. Pe oy jun mulil ti ja' sventa lajelale.^l Ja' yu'un, chkalbe ti mu me spas orasion ta stojolal mi ja' tspas li mulil taje. **17** Mulil skotol li k'usitik mu'yuk tuk'e,^m ak'o mi

5:14 *O «li k'usi jamal chkalitik».

jech, oy jun mulil ti ma'uk sven-ta lajelale.

18 Jna'ojtik ti mu'yuk tpsas smul skotol li buch'u vok'em ta stojolal Diose. Pe chchabiat yu'un li buch'u vok'em ta stojolal Diose,* ja' yu'un mu xtaat ta tsakel yu'un li Satanase.^{#a} **19** Jna'ojtik ti likemutik tael ta stojolal Dios li vo'otike, pe skotol

5:18 *Ja' xkaltik, li Jesukristo ti ja' Xnich'on Diose. **5:18, 19** #Literal «li buch'u toj chopole».

KAP. 5

a Jn 17:15

Kolumna 2

a Mt 13:19

Lu 4:6

Jn 12:31

b 1Ti 3:16

c Jn 17:20, 21

d Jn 17:3

e 1Ko 10:14

li krixchanoetike oyik ta sju'el li Satanase.^{#a} **20** Ak'o mi jech, jna'ojtik ti tal li Xnich'on Diose^b xchi'uk yak'ojbutik jp'ijiltik* sventa xkojtkintik li buch'u ja' melele. Jech xtok, jmoj oy jchi'uktik li buch'u ja' melele^c ta skoj li Xnich'on ti ja' li Jesukristo. Taje ja' li melel Diose xchi'uk ja' li kuxlejal sbatel osile.^d **21** Kuni nich'nab, ch'ako abaik lok'el ta stojolal li santoetike.^e

5:20 *Literal «jnopbentik ti xtojobe».

XCHIBAL SKARTA

JUAN

K'USITIK YICH'OJ

K'opoj batel (1-3)

«Jech-o stamojbeik sbelel li k'usi melele» (4-6)

K'elo me abaik ta stojolal li jlo'lavanejetike (7-11)

«Mu me xak'oponik jset'uk» (10, 11)

Chbat jk'eloxuk xchi'uk chabanukoxuk (12, 13)

1 Vo'on li molune, ja' sven-ta li t'ujbil ants* xchi'uk li yalab ti ja'ik li buch'utik jk'anojan ta melele, ma'uk no'ox vo'on, ja' jech k'anbilik yu'un skotol ek li buch'utik laj xa yojtikinik li k'usi melele, **2** taje ja' ta skoj ti te oy ta jtojolalkutik li k'usi melele, ti te oy-o ta jtojolalkutik sbatel osile. **3** Ta jtatik slekil yutsil o'ontonal, k'uxubinel xchi'uk jun o'ontonal ti ja' chak' li Jtotik Diose xchi'uk ti ja' chak' li Jesukristo ti ja' li Xnich'on Totile, chak'ik ta ilel k'anelal xtok xchi'uk chak'ik jchantik li k'usi melele.

1 *Taje xu' van ja' junuk ants ta melol o'xu' van ja' junuk stsobobbail jaytsaklomtak Kristo li ta ba'yel sigloe.

Kolumna 2

a 2Ko 4:2

3Jn 3

b Jn 13:34

Jn 15:12

1Pe 4:8

1Jn 2:7

c Jn 14:21

1Jn 2:5

d Mt 7:15

Ech 20:29, 30

2Te 2:3, 7

2Pe 2:1

Ap 2:2

e 1Jn 4:2

4 Xkuxet tajej ko'onton, yu'un laj ka'i ti oy jayvo'uk avalab ti jech-o stamojbeik sbelel li k'usi melele^a jech k'ucha'al laj yalbutik mantal li Totile. **5** Jech oxal, xi ta jk'anbot vokol avie, ants, ti ak'o jk'an jbatik ta jujuntale. (Ma'uk jun ach' mantal li k'usi ta jts'ibabot tale, ja' ono'ox li mantal laj kich'tik ta slikebale).^b **6** Li'e ja' smelolal mi k'anvanemutike: ti ak'o jpastik-o batel ti k'u yelan chal li smantaltake.^c Li'e ja' li mantal ti jech ono'ox k'ucha'al laj ava'ik ta slikebale: ti jechuk-o xavak'ik ta ilel ti chak'anvanike. **7** Yu'un ep jlo'lavanej lok'ik tael li ta balumile,^d ti mu'yuk jamal chalbeik sk'oplal li Jesukristo ti ay k'ucha'al krixchanoe.^e Taje ja'

li jlo'lavaneje xchi'uk li yajkontra Kristoe.*^a

8 K'elo me abaik lek sventa mu xch'ay avu'unik li k'usitik la jtatik ti tsots laj kak'betik yipale, yu'un sk'an lek ts'akal xataik li matanale.^b **9** Mu'yuk me lek ch-ilat yu'un Dios skotol li buch'u chch'ak sbae xchi'uk mi mu jechuk-o tspas ti k'u yelan chanubtasvan li Kristoe.^c Pe lek me ch-ilat yu'un Totil xchi'uk Nich'onil li buch'u jech-o tspas k'ucha'al li chanubtasel taje.^d **10** Mi oy buch'u chbat sk'eloxuk xchi'uk ti

7 *Li ta griego k'ope ja' antikristo. K'elo Glosario, yajkontra Kristo.

a 1Jn 2:18, 22
1Jn 4:3
Jud 4

b Ebr 10:35

c Jn 14:6
Jn 15:6
3Jn 9

d Ebr 3:14
1Jn 2:23

Kolumna 2

a Dt 17:2-5
Ro 16:17
1Ko 5:11

mu jechuk chchanubtasvan k'ucha'al taje, mu me xach'am ta anaik^a xchi'uk mu me xak'oponik jset'uk.* **11** Yu'un mi oy buch'u tsk'opon jutebuke, xko'olaj me k'ucha'al yakal xa tspas ek li k'usi toj chopol tspase.

12 Ak'o mi ep tajak k'usi ta jk'an chkalboxuk, mu jk'an jts'iba ta vun xchi'uk ta tinta, yu'un jpatoj ko'onton chbat jk'eloxuk sventa jk'elobje jba jsatik chijlo'ilaj yo' jech xamuyubajikuk no'ox.

13 Chabanukot la chalik li yalab avix ti ja' li buch'u t'ujbile.

10 *O «jutebuk».

YOXIBAL SKARTA

JUAN

K'USITIK YICH'OJ

K'opoj batel; spasel orasion (1-4)
Sk'upil k'optael Gayo (5-8)
Jbabe tajak tsk'an chak' sba
li Diotrefese (9, 10)

«Lek sk'oplal li Demetrio» (11, 12)
Chbat jk'eloxuk xchi'uk
chabanukoxuk (13, 14)

1 Vo'on li molune, ja' sventa Gayo ti lek k'anbile, ti ta meel jk'anoje.

2 Vo'ot ti jk'anojote, ta jpas orasion sventa lekuk xbat avu'un skotol li k'usitike xchi'uk ti xkuxetuk no'ox xava'i balumil jech k'ucha'al ti lek oyote. **3** Yu'un xkuxet tajak ko'onton k'alal talik li ermanoetike xchi'uk ti jamal laj yalik ti tuk'-o ach'unoj li k'usi melele xchi'uk ti yakal chapas li k'usi melele.^a **4** Mu'yuk k'usi yan ti xkuxet-o ko'onton yu'un* jech k'ucha'al li'e: ti chk'ot ta jchi-

a 2Jn 4

Kolumna 2

a 1Ko 4:15
2Ti 1:2
Tit 1:4
Flm 10

b Ebr 13:2

c Tit 3:13

d 1Ko 9:11, 12

e Mt 10:41
Flm 22
1Pe 4:9

kin ti yakal-o tspasik k'usi meel li jnich'nabe.^a

5 Vo'ot ti jk'anojote, tuk' avak'oj aba k'alal oy k'usitik chapas ta stojolal li ermanoetike —manchuk mi ja'ik yan krixchanoetik—. **6** Yu'un li stukike jamal laj yalik ta tsobobbaal ti lek chak'avnane. Avokoluk, koltaano me mi batike, jech xapas k'ucha'al tsk'an Diose.^c **7** Yu'un ja' ta skoj sbi Dios ti jech batik ta cholmantale, pe mu'yuk k'usi tsmala ch-ak'batik jutebuk^d yu'un li jyanlumetike. **8** Ja' yu'un, li vo'otike persa sk'an jch'amtik li krixchanoetik taje^e sventa jmoj jchi'in

4 *O ja' van sk'oplal «xu' jtoj ta vokol».

jbatik ta abtel ta sventa li k'usi melele.^a

9 Oy k'usi la jts'ibabe batel li tsobobbaile, pe li Dio-trefes ti ja' jbabe tajak tsk'an chak' sba ta stojolalike^b mi ja'uk xich' ta muk' li k'usi chkalkuti-ke.^c **10** Ja' yu'un, mi libate, chkak' ta ojtikinel li yabtel yal-kal tspas ti naka toj chopol jk'o-plalkutik yu'une.^d Ta skoj ti mu'yuk jun yo'onton ta sventa taje, mi ja'uk sk'an xich' ta muk' li ermanoetike;^e jech xtok, tsmak ta be li buch'utik chch'amik li ermanoetike xchi'uk tsnutsan lok'el ta tsobobbail li buch'utik jech tspa-sike.

11 Vo'ot ti jk'anojote, mu me ja'uk xachan spasel li k'usi cho-

a Ro 12:13

b Ech 20:29, 30

c Ro 12:10
Flp 2:3
Ebr 13:17

d Sl 101:5
Pr 6:16, 19

e Ech 15:25, 27
Ef 6:21
Flp 2:19
Kol 4:7
Tit 1:5

Kolumna 2

a Ro 12:9
1Pe 3:11

b 1Jn 3:9

c 1Jn 3:6, 10

pole, ja' me xachan spasel li k'usi leke.^a Te likem tal ta stojolal Dios li buch'u tspas k'usi leke.^b Mu xojtkin Dios li buch'u tspas k'usi chopole.^c **12** Yaloj skotolik ti lek sk'oplal li Demetrioe xchi'uk jech yaloj ek li k'usi melele. Jech jamal chkalkutik sk'oplal ek xchi'uk ana'oj ti ja' meel li k'usi jamal chkalkutike.

13 Ak'o mi ep tajak k'usi ta jk'an chkalbot, mu jk'an ti jech ta jts'ibabot talel ta kartae. **14** Ta jk'an xa no'ox ta jk'elot sventa jk'elobje jba jsatik chijlo'ilaj.

Junuk me avo'onton.

Chabanuk la chalbot li ami-goetike. Chabanuk xavalbe ta jujuntal ta sbiik li amigoetike.

SKARTA

JUDAS

K'USITIK YICH'OJ

K'opoj batel (1, 2)

Chich'ik chapanel ta meel li jech'e jchanubtasvanejetike (3-16)

Laj yut sbaik li Diablo xchi'uk Miguele (9)

Laj yal albil k'op li Enoke (14, 15)

«Te xakomik-o li ta k'anelal yu'un Diose» (17-23)

Ja' yu'un Dios li muk'ulale (24, 25)

1 Vo'on Judasan, ja' smosoun li Jesukristoe xchi'uk xchi'ilun ta vok'el Santiago,^a vo'oxuk chkalboxuk tal ti jmoj takbiloxuk ta ik'el^b xchi'uk ti k'anbiloxuk yu'un li Jtotik Diose xchi'uk ti ch'akbiloxuk sventa jmoj oyoxuk xchi'uk li Jesukristoe:^c

2 Masuk to xk'uxubinouxuk, xak'boxuk jun o'ontonal xchi'uk masak to sk'anoxuk.

3 Vo'oxuk ti lek k'anbiloxuke, ak'o mi laj kak'be yipal yo' jts'iba-

a Mt 13:55
Mr 6:3
Gal 2:9
Snt 1:1

b Ebr 3:1

c Jn 17:15
1Pe 1:5

Kolumna 2

a Ebr 2:3

b Ef 6:11
1Ti 1:18, 19
1Ti 6:12

boxuk tal sventa li kolebal jtaojtik ta komone,^a laj kil ti sk'an xkalboxuk tal mantal ti sk'an xvak'beik yipal ta spakbel sk'oplal li xch'unel o'ontonal^b ti j-ech'el ak'bilik-o li buch'utik ch'ulike. **4** Ti jech chkalboxuke, yu'un k'un'kun la stik' sbaik ochel vini- ketik ta atojolalik ti vo'ne xa ono'ox albil sk'oplalik ta Ts'ibetik sventa xich'ik chapanele; ja'ik chopol vini- ketik ti tsjoyp'inbeik sk'oplal li slekil yutsil yo'onton

Jdiostik ta skoj ti toj k'exlal sba li stalelalike^a xchi'uk ti chak'ik ta ilel ti jech' chalik ti oyik ta stojolal li jun no'ox Kajvaltik Jesukristo ti ja' yu'unutike.^b

5 Ak'o mi ana'ojik xa lek skotol li'e, oy ta ko'onton ta jvulesboxuk ta ajolik ti la skolta lok'el jun jteklum ta slumal Ejip-to^c li Jeovae,^{*} va'un la slajes ta ts'akal li buch'utik mu'yuk laj yak' ta ilel xch'unel yo'ontonike.^d **6** Ja' jech ek li anjeletik ti mu'yuk laj yich'ik ta muk' li yabtel ak'batike,^e ti laj yiktaik ti bu jun to'ox yutsil ak'atike, chukatik sbatel osil xchi'uk ak'atik ta ik'al osil sventa xich'ik chapanel mi k'ot li smuk'ta k'ak'alile.^f **7** Ja' jech ek li Sodoma, Gomorra xchi'uk li yan jteklumetik te nopole toj ech' xa no'ox chopol mulivajik^{*} xchi'uk ja' laj yak' ta yo'ontonik spasel li k'usi mu xa staleluk tsk'an sbek'talike.^g Ja' sventa jp'ijubtasobiltik ti jech laj yich' stojul smulik sbatel osil ta k'oke.^h

8 Ak'o mi jech, li viniketiktaje ja' batem ta yo'ontonik li xvayichike, tsokes li sbek'talike, tsp'ajik li buch'utik oy yabte-like xchi'uk toj chopol chk'opojik ta stojolal li buch'utik oy smuk'ulalike.ⁱ **9** Pe k'alal lik sk'opik xchi'uk laj yut sbaik li Diabolo xchi'uk li bankilal anjel/ Miguel^k ta skoj li sbek'tal Moises, li Miguele mu'yuk bu toj chopol lik k'opojuk ta stojolal sventa xchapan,^m ja' no'ox xi laj yalbe: «Ak'o xchapanot stuk Jeova».ⁿ **10** Pe ja'uk li viniketiktaje yakal chchopol k'optaik skotol li k'usitik mu xa'ibeik smelolal ta melele.^o Yan li k'usi xa'ibeik smelolale ja' jech cha'ik k'ucha'al li chon-

4 *Li ta griego K'ope ja' aselgueia. K'elo Glosario, talelal toj k'exlal sba. **5, 9, 14** *K'elo Apendise A5. **6** *Ja' xkaltik, ti bu to'ox oyik ta vinajele. **7** *K'elo Glosario, mulivajel. *Taje ja' sk'opial lajalel sbatel osil.

- a Gal 5:19
- b Ech 20:29, 30
- 2Pe 2:1
- c Eks 12:41
- d Nu 14:35
- 1Ko 10:1, 5
- Ebr 3:16, 19
- e Je 6:1-4
- 1Pe 3:19, 20
- f Lu 8:30, 31
- 2Pe 2:4
- Ap 20:1, 2
- g Je 19:4, 5
- Le 18:22
- h Je 19:24
- 2Pe 2:6
- i Eks 22:28
- 2Pe 2:10
- 3Jn 9, 10
- j 1Te 4:16
- k Da 10:21
- Da 12:1
- l Dt 34:5, 6
- m 2Pe 2:11
- n Sak 3:2
- o Jud 19

Kolumna 2

- a 2Pe 2:12
- b Je 4:5, 8
- 1Jn 3:12
- c Nu 22:32
- 2Pe 2:15, 16
- Ap 2:14
- d 1Ti 1:20
- e Nu 16:3, 32
- f 2Pe 2:13
- g Ese 34:8
- h 2Pe 2:17
- i Is 57:20
- j Ebr 6:4-6
- Ap 21:8
- k Je 5:21, 22
- l Dt 33:2
- Da 7:10
- Sak 14:5
- m 2Te 1:6
- n Mt 12:36
- o 1Ko 10:10
- Flp 2:14
- p 2Pe 2:18
- q Snt 2:9

bolometik ti mu sna'ik snopele,^a va'un jech tsokes sbaik.

11 ¡Toj chopol k'usi tsnuptanik, yu'un ja' stamojbeik batel li sbe Kaine,^b ja' yak'ojbeik yipal ta stambel xchopol be Balaam^c ta skoj tak'in xchi'uk chamemik xa ta skoj li stoyba k'opojel^d Koree!^e **12** Li viniketiktaje ja'ik tonetik ti nak'ajtik^{*} ta yut vo' k'alal jmoj yakal chave'ik xchi'ukik k'alal chapasbeik li sk'in al k'anelae,^f ja'ik jchabichijetik ti mu'yuk xi'el cha'ismak'lin sba stukike,^g tok ti xtal xbatik ta ik' ti ch'abal ya'lele,^h te'etik ti mu satin ta otonyoe,ⁱ chib to velta chamemik^k xchi'uk k'alal to ta yibel yich'ojik bule;^j **13** simaron nab ti xyuk'lajet tajej ti nom to chk'ot svok li xk'exlale;^l k'analetik ti mu sna' bu chbatik ti toj ech' xa no'ox ik'pulan ti bu chtakatik batel sbatel osile.^j

14 Jech, li Enok^k ti ja' svuk-k'olal snitulal Adane xi ono'ox laj yalbe sk'opial li krixchanoetik taje: «¡K'elavilik! Ta sjay-lajunebal xa no'ox mil tal xchi'uk xch'ul anjeltak li Jeovae^m **15** sventa xchapan skotol^m xchi'uk sventa xak'be yil smulik li buch'utik mu'yuk laj yich'ik ta muk' Dios ti toj chopol k'usi la spasiq ta skoj xchopolilike xchi'uk ta skoj skotol li k'usitik chopol ta a'iel laj yalik li chopol jpasmuliletik ta stojolale».ⁿ

16 Toj lek xbiq'tal k'opojik li viniketiktaje,^o mu'yuk k'usi lek chil ta xkuxlejalik, ja' chbat ta yo'ontonik li k'usi tsk'an stukike,^p xtoyet xa chk'opojik xchi'uk lek xa chalbeik sk'opial yantik^{*} sventa oy k'usitik lek tsta stukik.^q

17 Pe li vo'oxuk ti lek k'anbiloxuke mu me xch'ay ta ajolik li k'usi yalojik xa ono'ox yaj-takboltak Kajvaltik Jesukristoe, **18** jech ono'ox k'ucha'al xi nopem xa'ik chalboxuke: «Ta me

12 *O «mukajtik». ^aJa' xkaltik, yorail vo'tik. ^bO «chamemik ta jyaale». **16** *O «lek xa chilbeik stalelal yantik».

xlik tal jlabanvanejetik ta slajebal xa yorail ti ja' jech tspacek batel ti k'u yelan tsk'an stukik ti toj chopole». ^a **19** Taje ja' li buch'utik chch'akvanike,^b chonbolom krixchanoetik,^{*} mu'yuk yich'o'jbeik li xch'ul espiritu Diose. **20** Pe li vo'oxuk ti lek k'anbiloxuke tsatsubuk me batel avu'unik li xch'unel avo'ontonik ti toj ch'ule xchi'uk jech me xapasik orasion k'ucha'al tsk'an ch'ul spiritue^c **21** sventa te xakomik-o li ta k'anelal yu'un Diose^d yo' to chamalabeik sk'ak'alil li xk'uxul yo'onton Kajvaltik Jesukristo ti ch-ik'van batel ta kuxlejal sbatel osile.^e **22** Jech xtok, oyuk-o me xk'uxul avo'ontonik^f ta stojolal li bu-

19 *O «kuxulik k'ucha'al tsk'an bek'et».

a Ech 20:29, 30
1Ti 4:1
2Pe 2:1
2Pe 3:2, 3
b Ro 16:17
3Jn 9, 10
c Ro 8:26
Ef 6:18
d Jn 15:10
Ro 8:38, 39
e Tit 3:7
1Jn 1:2
1Jn 2:25
f Mt 5:7
Mt 9:13
Snt 2:13

Kolumna 2

a Snt 1:6
b Gal 6:1
Snt 5:19, 20
c Gal 5:19-21
d Ro 8:33
Ef 1:4
Kol 1:22

ch'utik xchibet no'ox yo'ontonike;^a **23** jochik me lok'el^b ta anil ta k'ok' sventa xapojik. Oyuk-o me xk'uxul avo'ontonik ta stojolal li yantike, pe p'ijanik me, p'ajik me xtok li k'u'il pok'il ti ik'ubtasbil ta bek'talile.^c

24 Li avie, li buch'u tskoltaoxuk sventa mu xamak* avakanik, sventa ch'abaluk apaltailik^{#d} xchi'uk ti xamuyubajik tajek ta stojolal smuk'ulal **25** ti ja' li jun no'ox Jkoltavanej Dios ku'untike ja'uk me yu'un li utsilal, muk'ulal, ju'elal xchi'uk li pasmantal ta stojolal li Kajvaltik Jesukristo, ja' ono'ox yu'un ti k'u xa sjalil ech'em tale, li avie xchi'uk ta sbatel-o osil. Jechuk.

24 *O «xat'abes». #O «achopolilik».

APOKALIPSIS

LI K'USI AK'BAT YIL JUANE

K'USITIK YICH'O'J

<p>1 Li k'usi laj yak' ta na'el Jesukristo ti ja' ak'bat sna' yu'un Diose (1-3)
Laj yich' k'oponel li vukub tsobobbaile (4-8)
«Alfaun xchi'uk Omegaun» (8)
Ta ch'ul espiritu k'ot ta sk'ak'alil Kajvaltik li Juane (9-11)
Laj yich' ilel Jesus ti k'u yelan toybil sk'oplale (12-20)</p> <p>2 A'yejetik sventa Efeso (1-7), Esmirna (8-11), Pergamo (12-17) xchi'uk Tiatira (18-29)</p> <p>3 A'yejetik sventa Sardis (1-6), Filadelfia (7-13) xchi'uk Laodisea (14-22)</p> <p>4 Chich' ilel ta vinajel li Jeovae (1-11)
Te chotol ta xchotleb sventa ajvalil li Jeovae (2)
Te chotol ta chotlebaletik sventa ajvalil li 24 ta vo' moletike (4)
«Chanvo' keruvinetik» (6)</p> | <p>5 Balbalvun ti pak'bil vukub spak'e (1-5)
La tsak balbalvun li Ch'iom Chije (6-8)
Sta-o tst'olbe spak'obiltak li balbalvune (9-14)</p> <p>6 Li Ch'iom Chije tst'olbe li ba'yel vakib spak'obiltak balbalvune (1-17)
Kuch batel yu'un li buch'u te kajal ta sakil ka'e (1, 2)
Chch'ayes jun o'ontonal li buch'u te kajal ta ka' ti xko'olaj skoloral k'ucha'al k'ok'e (3, 4)
Chak' taluk v'inal li buch'u te kajal ta ik'al ka'e (5, 6)
Lajelal sbi li buch'u te kajal ta sakvayan ka'e (7, 8)
Te laj yich'ik milel ta yolon skajleb matanal (9-11)
Tsatsal nikel (12-17)</p> <p>7 Chanvo' anjeletik tspajesik ik' sventa mu sokesik li balumile (1-3)
Laj yich' seyoalik 144 mil (4-8)</p> |
|--|---|

- Epal krixchanoetik slapojik natil sakil
k'u'il (9-17)
- 8 Laj yich' t'obel li svukubal spak'e (1-6)
Laj yich' jupanel li ba'yel chanib
ok'ese (7-12)
Chich' alel oxtos vokolil (13)
- 9 Svo'obal ok'es (1-11)
Jelav xa li ba'yel vokolile, chib to
vokolil chtal (12)
Svakibal ok'es (13-21)
- 10 Jun tsatsal anjel ti stsakoj bik'it
balbalvune (1-7)
«Mu'yuk xa bu chjalij mas» (6)
Ts'aki xa yorail li k'usi ch'ul ti mukul
sk'oplale (7)
La slajes bik'it balbalvun li Juane (8-11)
- 11 «Cha'vo' testigo» (1-13)
«Tslapik ch'ixal k'u'il sventa xalik
1,260 k'ak'al albil k'op» (3)
Chich'ik milel, pe mu'yuk bu chich'ik
mukel (7-10)
K'alal ech' xa ox li oxib k'ak'al xchi'uk
o'lole, kuxiik yan velta (11, 12)
Jelav xa li xchibal vokolile, chtal xa
li yoxibal vokolile (14)
Svukubal ok'es (15-19)
Li ajvalilale ja' yu'un li Kajvaltik
xchi'uk li Skristoe (15)
Chich'ik lajesel li buch'utik yakal
tsokesik balumile (18)
- 12 Li antse, li kereme xchi'uk
li dragone (1-6)
Li Miguele la spas k'op xchi'uk
li dragone (7-12)
«Laj yich' jipel yalel ta olon
li muk'ta dragone» (9)
Sna'oj ti toj komkom xa yorail
li Diabloe (12)
Tskontrain ants li dragone (13-17)
- 13 Jkot jti'vanej chonbolom ti chlok' talel
ta nab ti oy vukp'ej sjole (1-10)
Jkot jti'vanej chonbolom ti chlok' talel
ta balumil ti oy chib xulube (11-13)
Slok'ol jti'vanej chonbolom ti oy vukp'ej
sjole (14, 15)
Smarkail xchi'uk snumeroal li jti'vanej
chonbolome (16-18)
- 14 Ch'iom Chij xchi'uk 144 mil (1-5)
Ya'yej oxvo' anjeletik (6-12)
Jun anjel yakal chchol lekil a'yejetik
ti te xvilet ta o'lol vinajele (6, 7)
- Xmuyubaj no'ox li buch'u jmoj chcham
xchi'uk Kristoe (13)
Chib velta chich' tsobbel sat li k'usitik
ts'unbil ta balumile (14-20)
- 15 «Vukvo' anjeletik ti yich'ojik talel vuktos
vokolile» (1-8)
Sk'ejoj Moises xchi'uk sk'ejoj Ch'iom
Chij (3, 4)
- 16 «Sk'ak'al yo'onton Dios ti te oy ta vukub
muk'tik boche» (1-21)
«La smal yalel ta sba balumil» (2),
«ta nab» (3), «ta uk'umetik xchi'uk
ta nio'etik» (4-7), «ta k'ak'al» (8, 9),
ta chotlebal ti bu tspan mantal
jti'vanej chonbolome (10, 11),
ta Eufrates (12-16) xchi'uk
«ta ik'» (17-21)
Pask'op yu'un Dios ta
Armajedon (14, 16)
- 17 Chich' chapanel «Muk'ta
Babilonia» (1-18)
Jchonbail ants ti tsots sju'el ti chotol
ta sba jti'vanej chonbolom ti kuxul
tsoj skolorale (1-3)
«Li jti'vanej chonbolom ti laj avil ti
te to'ox oye, ti ch'abal xa te oye,
po'ot xa xlok' talel ta xab» (8)
Ttsakik ta k'op Ch'iom Chij li lajuneb
xulubile (12-14)
Li lajuneb xulubile chlik sp'ajik
li jchonbail antse (16, 17)
- 18 «Lom xa li Muk'ta Babiloniae» (1-8)
«Jteklumal, lok'anik tal te» (4)
Vul o'onton ta skoj ti lom xa
li Babiloniae (9-19)
Kuxetuk no'ox yo'ontonik ta vinajel
ta skoj ti lom xa li Babiloniae (20)
Li Babiloniae chich' jipel yalel ta nab
k'ucha'al jp'ej ton (21-24)
- 19 K'upil k'optaik Jeova ta skoj
ti chchapanvane (1-10)
«Chnupun li Ch'iom Chije» (7-9)
Oy buch'u kajal ta sakil ka' (11-16)
Muk'ta ve'el chak' Dios (17, 18)
Laj yich' tsalel li jti'vanej
chonbolome (19-21)
- 20 Li Satanase chich' chukel jmil jabil (1-3)
Ch-ajvalilajik jmil jabil xchi'uk
Kristo (4-6)
Chich' koltael li Satanase, laje chich'
lajesel (7-10)

- Li buch'utik chamemike chich'ik chapanel ta yeloval sakil chotlebal sventa ajvalil (11-15)
- 21 «Jun ach' vinajel xchi'uk jun ach' balumil» (1-8)
 «Mu'yuk xa lajelal» (4)
 «Ta jpas ta ach' skotol li k'usitike» (5)

- Laj yich' alet k'u yelan li ach' Jeruslene (9-27)
- 22 «UK'um sventa kuxlejaj» (1-5)
 Stsuteb lo'il (6-21)
 «Ak'o yuch' ta matanal li vo' sventa kuxlejaj li buch'u tsk'ane» (17)
 «La', Kajval Jesus» (20)

1 Ja' li k'usi laj yak' ta na'el* Jesukristo ti ak'bat sna' yu'un Dios^a sventa chak'be ta ilel smosotak^b li k'usitik po'ot xa xk'ot ta pasele. La stak talel yaj-anjel li Jesuse, va'un li anjele ta senyailtak laj yak'be ta ilel li smoso ti ja' li Juane,^c **2** ti ja' li buch'u jamal laj yalbe sk'oplal li sk'op Diose xchi'uk li k'usi jamal laj yal li Jesukristoe, skotol li k'usitik laj yile. **3** Xmuyubaj no'ox li buch'u tsots chapta xchi'uk li buch'utik cha'ik li albil k'op li'e xchi'uk ti chch'unik li k'usitik te ts'ibabile,^d yu'un nopol xa li yo-rail albile.

4 Vo'on Juanun, ja' sventa li vukub tsobobbail^e ti te oyik ta yosilal Asiae:

Oyuk slekil yutsil o'ontonal xchi'uk jun o'ontonal ta atojolalik ti ja' chak' «li buch'u oy avie, ti oy ono'ox ta vo'nee xchi'uk ti chtale»^f xchi'uk ti ja' chak' li vukub spiritu^g ti te oyik ta yeloval li xchotleb sventa ajvalile, **5** ja' chak' ek li Jesukristo, li «Tuk'il Testigoe»,^h li «buch'u ba'yel cha-kuxie»ⁱ xchi'uk li «Ajvalil yu'unik li ajvaliletik ta balumile».^j

Ja' li buch'u sk'anojutike^k xchi'uk ti ta xch'ich'el la spojutik lok'el ta jmultike^l **6** —xchi'uk ja' laj yak' ochkutik ta ajvalil^m xchi'uk sventa xijk'ot ta yajpaleⁿ li Sdios xchi'uk ti ja' Stote—, jech, ja' yu'un li muk'ulal xchi'uk li ju'elal sbatel osile. Jechuk.

1:1 *O «la svinajes».

KAP. 1

- a Da 2:28
 b Am 3:7
 Ap 7:3, 4
 c Mt 10:2
 Mr 1:19
 Jn 21:20
 d Sl 1:2
 Lu 11:28
 Jn 13:17
 Snt 1:22
 e Ap 1:11
 f Ap 1:8
 Ap 4:8
 Ap 11:17
 g Ap 4:5
 h Ap 3:14
 i Kol 1:18
 j Sl 89:27
 1Ti 6:15
 Ap 19:16
 k Jn 15:9
 l Ebr 9:14
 1Pe 1:18, 19
 1Jn 1:7
 m Eks 19:6
 Lu 22:28-30
 n 1Pe 2:5
 Ap 5:9, 10
 Ap 20:6

Kolumna 2

- a Mt 26:64
 Mr 13:26
 b Mt 24:30
 c Is 48:12
 Ap 21:6
 Ap 22:13
 d Eks 6:3
 e Mt 24:9
 f Lu 12:32
 g Mt 10:22
 ZTi 2:12
 h Ro 8:17
 i Ef 1:1
 Ap 2:1
 j Ap 2:8
 k Ap 2:12
 l Ap 2:18
 m Ap 3:1
 n Ap 3:7
 o Ap 3:14
 p Ap 1:20

7 jK'elavilik! Chtal ta tok,^a va'un chil skotolik xchi'uk ch-ilvanik ek li buch'utik jomvanik ta lansae; ja' yu'un skotol li nitilulal ta balumile tsmaj sti' yo'ontonik ta at-o'onton ta skoj li Jesukristoe.^b Jech, jechuk.

8 «Alfaun xchi'uk Omegaun»^c —xi chal li Jeova^d Diose—, ja' li buch'u oy avie, ti oy ono'ox ta vo'nee xchi'uk ti chtale, li Buch'u skotol xu' yu'une».^d

9 Vo'on Juanun, avermanoinkun xchi'uk ko'ol chkil tsots jvokoltik,^e ko'ol chij-och ta ajvalilal^f xchi'uk ko'ol chkuch ku-untik^g ta skoj ti yajtsaklomutik Kristoe,^h te oyun ta lum joyol ta nab ta Patmos ta skoj ti laj kalbe sk'oplal li Diose xchi'uk ti jamal laj kalbe sk'oplal li Jesuse. **10** Ta ch'ul spiritu te li k'ot ta sk'ak'alil Kajvaltik xchi'uk laj ka'i jun tsatsal yech'omal eil ta jpat ti xko'olaj k'ucha'al ok'es **11** ti xi chale: «Ts'ibao ta balbalvun li k'usi chavile xchi'uk takbo batel li vukub tsobobbaile: Efe-so,ⁱ Esmirna,^j Pergamo,^k Tiatira,^l Sardis,^m Filadelfiaⁿ xchi'uk Laodisea».^o

12 Lijoyp'ij sventa jk'el buch'u ti yakal tsk'oponune, ja' yu'un k'alal lijoyp'ije, laj kil vukub kandeleroetik ti pasbil ta oroe,^p **13** oy buch'u te li ta o'lol kandeleroetik ti xko'olaj k'ucha'al

1:8 *K'elo Glosario, *alfa xchi'uk omega*.
 #K'elo Apendise A5. 1:9 *K'elo Glosario, *ajvalilal*.

xnich'on krixchanoe,^a slapoj natil k'u'il pok'il ti chk'ot k'alal to ta yakane, jech xtok, te chukul ta sti' yo'onton jlik chukil pasbil ta oro. **14** Jech xtok, li sjol xchi'uk li stsotsil sjole sak k'ucha'al sakil tsots,* k'ucha'al taiv; li sbek' sate xko'olaj k'ucha'al leb k'ok';^b **15** li yakantake xko'olaj k'ucha'al lekil kovre^c k'alal sts'ayayet ta ornoe; li yech'omal yee xko'olaj k'ucha'al epal vo' ya'el. **16** Jech xtok, te oy vukpej k'anald ta sbats'ik'ob xchi'uk chlok' talel jun natil espada ta ye ti ts'ubts'ub sni'e xchi'uk ti cha'jot yee.^e Li sate xko'olaj k'ucha'al xk'uxul sat k'ak'al ti xojobaj tajeke.^f **17** Liyal ta lum k'alal laj kile, chamem xa lik'ot ta yakan ya'el.

Va'un, la skajan sbats'ik'ob ta jba xchi'uk xi laj yalbune: «Mu xaxi', vo'on li Ba'yele,^g li Slajebe^h **18** xchi'uk li buch'u kuxule.ⁱ Licham,^j pe jk'elavill!, kuxulun xa-sbatel osil^k xchi'uk kich'ojbe li syaveal lajelale xchi'uk li syaveal Mukinale.^l **19** Ja' yu'un, ts'ibao li k'usitik laj avile xchi'uk li k'usitik yakal chk'ot ta pasel avie xchi'uk li k'usitik chk'ot ta pasel ta jelavel mi k'ot xa ox ta pasel li k'usitik li'e. **20** Li k'usich'ul ti mukul sk'oplal ta sventa li vukpej k'anal laj avil ta jbats'ik'obe xchi'uk li vukub kandeleroetik ti pasbil ta oroe ja' sk'an xal li'e: li vukpej k'anale ja' smelolal anjeletik li ta vukub tsobobbaille xchi'uk li vukub kandeleroetike ja' smelolal li vukub tsobobbaille.^m

2 »Xi xats'ibabe batel li anjelⁿ ti te oy ta tsobobbail ta Efeseo:^o li'e ja' li k'usitik chal li buch'u oy vukpej k'anal ta sbats'ik'obe, li buch'u te chanav ta o'lol ti bu oy li vukub kandeleroe-

1:14 *Taje ja' stsotsil hij o stsotsil yan chonbolometik. **1:18** *O «Adese», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal.

KAP. 1

- a Da 7:13
b Ap 19:12
c Ap 2:18
d Ap 1:20
e Is 49:2
f Mt 17:1, 2
g Ech 26:23
Kol 1:18
Ap 1:5
h Ap 2:8
i 1Ko 15:45
j 1Pe 3:18
k Ro 6:9
1Ti 6:16
l Mt 16:18
Jn 6:54
Jn 11:25
m Mt 5:16
Flp 2:15

KAP. 2

- n Ap 1:20
o Ech 19:1
Ef 1:1

Kolumna 2

- a Ap 1:12, 13
b Ech 20:29, 30
2Ko 11:13
1Jn 4:1
c 1Pe 4:14
d Gal 6:9
e Ap 3:19
f Ap 1:20
g Ap 2:16
h 1Ko 11:19
Ap 2:15
i Mt 11:15
Ap 2:17, 29
j 1Jn 5:4
k Ro 2:6, 7
Ap 2:10
l Ap 1:13, 17
m Ro 14:9
n 2Ko 6:4, 10
1Ti 6:18, 19
Snt 2:5
o Ap 3:9
p Mt 10:28

tik ti pasbil ta oroe:^a **2** «Jna'oj li k'usitik chapase, li avabtele, ti xkuch avu'one, ti mu teuk no'ox ats'ikojbe li chopol viniketike, ti laj avak' ta preva li buch'utik tskuy sbaik ta jtakboletike,^b pe ti ma'uk jtakboletike, laj avil ti ja' jutk'opetike.* **3** Kuchem avu'un xtok, avak'ojbe-o yipal ta skoj li jbie^c xchi'uk mu'yuk lubtsajemot.^d **4** Ak'o mi jech, oy k'usi chopol chkil ta atojolal, yu'un mu'yuk xa k'anvanemot jech k'ucha'al ta slikebale.

5 »Ja' yu'un, vuleso ta ajol ti bu ch'ayemote, suteso avo'ontone^e xchi'uk paso li k'usitik laj ono'ox apas ta slikebale. Yan mi mu jechuk chapase, ta me xtal jk'elot xchi'uk ta jlok'es li akandelero^f ti bu oy mi mu xasutes avo'ontone.^g **6** Pe oy k'usi lek yakal chapas, yu'un ap'ajoj li k'usitik tpsasik li buch'utik ja' ts'ts'akliik li chanubtasel yu'un Nikolas^h ti jp'ajoj eke. **7** Li buch'u oy xchikine ak'o ya'i li k'usi xi ch'albat yu'un ch'ul espiritu li tsobobbailetike:ⁱ li buch'u chkuch yu'une^j chkak'be slajes li sat te sventa kuxlejal^k ti te oy ta sparaiso Diose^l.

8 »Xi xats'ibabe batel li anjel ti te oy ta tsobobbail ta Es-mirnae: li'e ja' li k'usitik chal «li buch'u Ba'yele xchi'uk li Slajebe»,^j ti chame xchi'uk ti kuxi yan veltae:^m **9** «Jna'oj ti tsots avokole, ti abol abae –pe jk'ulejot–,ⁿ ti chchopol k'optaoxuk li buch'utik tskuy sbaik ta judaetike, pe ti ma'uk judaetik ta melele, ti ja'ik jtsop krixchanoetik ti ja' yu'un li Satanase.^o **10** Mu me xaxi' yu'un li k'usitik chavil-o tsots avokole,^p jk'elavil! Jech chak'be-o batel yipal li Diabolo sventa stik'oxuk ta chukel jlomuk yo' lek ts'akal xavich'ik ak'el ta preva xchi'uk xavil avokolik lajuneb k'ak'al. Tuk'uk-o me avo'ontone ak'o mi xacham, va'un chkak'bot li korona sventa kux-

2:2 *O «jnopk'opetike; j-epalk'opetike».

lejale.^a **11** Li buch'u oy xchikine ak'o ya'i^b li k'usi xi ch-albat yu'un ch'ul espiritu li tsobobbail-etike: li buch'u chkuch yu'une^c mi jutebuk bu chil svokol li ta xchibal velta lajelale.^d

12 »Xi xats'ibabe batel li anjel ti te oy ta tsobobbail ta Pergamoe: li'e ja' li k'usitik chal li buch'u yich'oj natil espada ti ts'ubts'ub sni' xchi'uk ti cha'jot yee:^e **13** <Jna'oj bu nakalot, ja' xkaltik, te nakalot ti bu tspan mantal Satanase; pe jech-o tuk' avak'oj aba ta jtojolal^f xchi'uk mu'yuk la amuk ti oy xch'unel avo'onton ta jtojolale^g xchi'uk ti jech-o la apas ta sk'ak'alil Anti-pase, ti ja' jtestigo ti tuk' yak'oj sba^h ti te cham' ti bu oyoxuke, ja' ti bu nakal li Satanase.

14 »Ak'o mi jech, oy jaytos ti k'usi chopol chkil ta atojolale, yu'un te achi'uk li buch'utik ja' tsts'aklibeik li chanubtasel yu'un Balaam/ ti ja' la xchanubtas li Balak^s sventa smakbe* yakan li xnich'nab Israele, ti ak'o slajesik li k'usitik milbil ta smoton santoetike xchi'uk ti ak'o xmulivajike.^{#1} **15** Ja' jech li vo'ot eke, yu'un te achi'uk li buch'utik ja' tsts'akliik li chanubtasel yu'un Nikolase.^m **16** Ja' yu'un, suteso avo'onton. Yan mi mu jechuk ch-pase, ta me xtal no'ox jk'elot xchi'uk ta jtsakik ta k'op xchi'uk j-espada ti chlok' ta kee.ⁿ

17 »Li buch'u oy xchikine ak'o ya'i li k'usi xi ch-albat yu'un ch'ul espiritu li tsobobbail-etike: li buch'u chkuch yu'une^p chkak'-be li mana^q ti nak'bile xchi'uk chkak'be li bik'it sakil tone, li ta bik'it ton taje te tsakal jun ach' biil ti mu'yuk buch'u xojtikine, ja' no'ox xojtikin li buch'u chich'e).

18 »Xi xats'ibabe batel li anjel ti te oy ta tsobobbail ta Tia-

2:11 *Ja' xkaltik, li lajelal sbatel osile. 2:13 *Literal «noch'olot ta jbi». 2:14 *O «st'abesbe». 2:14, 20 #K'elo Glosario, *mulivajel*.

KAP. 2

a Ro 2:6, 7

2Ti 4:7, 8

Snt 1:12

Ap 20:4

b Ap 13:9

c 1Jn 5:5

d Ap 20:6

Ap 20:14

Ap 21:8

e Ap 1:13, 16

Ap 19:15

f Mr 13:9

Ap 2:3

g Lu 12:8

1Jn 2:23

h Ech 1:8

i Mt 24:9

j Nu 31:16

2Pe 2:15

Jud 11

k Nu 22:4

l Nu 25:1, 2

Ech 15:28, 29

Ef 5:5

m 2Pe 2:1

Ap 2:6

n Ap 1:13, 16

o Ap 2:7

p 1Jn 5:5

Ap 3:12

q Eks 16:15, 31

Sl 78:24

Ebr 9:4

Kolumna 2

a Ech 16:14

b Ap 19:12

c Ap 1:13-15

d 1Re 16:31

2Re 9:22

e 1Ko 5:11

Gal 5:19

Ef 5:5

f Ap 22:12

g Jn 8:44

h Ap 3:11

i Sl 2:8, 9

Mt 19:28

Lu 22:28-30

Ap 3:21

Ap 20:4

tirae:^a li'e ja' li k'usitik chal li Xnich'on Diose, ti xko'olaj k'ucha'al leb k'ok' li sbek' sate^b xchi'uk ti xko'olaj k'ucha'al ch'ulbil kovre li yakantake:^c **19** <Jna'oj li k'usitik chapase, ti k'anvanemote, ti oy xch'unel avo'ontone, li avabtele, ti kuchem avu'une xchi'uk ti mas xa ep li k'usitik chapas avi k'ucha'al ta slikebale.

20 »Ak'o mi jech, oy k'usi chopol chkil ta atojolal, yu'un te no'ox ats'ikojbe li ants Jesabel^d ti tskuy sba ta me' j-alk'ope, ti chchanubtas xchi'uk ti tslo'-la jmosotak ti ak'o xmulivajike^{ee} xchi'uk ti ak'o slajesik li k'usitik milbil ta smoton santoetike.

21 La jmala sventa sutes yo'onton, pe mu sk'an sutes yo'onton ta skoj ti chmulivaje.* **22** ¡K'elavil! Jutuk xa sk'an sventa xkak' ipajuk ti puch'ul chkom ta ste-me,* jech xtok, chkak'be tsots svokolik li buch'utik chmulivajik xchi'uk li antse, jech ta jpas mi mu'yuk tsutes yo'ontonik ta skoj li k'usitik tspanik ti ja' xchanoj-beik li antse. **23** Jech xtok, ta jmilbe ta vokolil li yalabe sventa xojtikinikun skotol li tsobobbail-etik ti vo'on ta jk'el lek li k'usi oy ta yutil snopbenik* xchi'uk li ta yo'ontone, yan li vo'oxuke ta jujuntal chkak'boxuk ti k'u yelan la apasike.^f

24 »Pe xi chkalboxuk vo'oxuk ti te oyoxuk ta Tiatirae: skotol li buch'utik mu'yuk bu tsts'akliik li chanubtasel taje ti mu'yuk bu laj yojtikinik li jech'e' chanubtasel yu'un Satanase^g mu'yuk xa chkak'boxuk yan avikatsik.

25 Pe jechuk-o me lek xatsakik li k'usi oy avu'unik ja' to mi litalle.^h **26** Li buch'u chkuch yu'un xchi'uk chch'un jmantal k'alal to ta slajebe chkak'be ak'o spas ta mantal li lumetike! **27** xchi'uk tspan ta mantal li krixchanoetik

2:21 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. 2:22 *O «svayebes». 2:23 *O «ti k'u to yelan cha' sbaik». Literal «srinyonik».

ti tstunes vxaxton ti pasbil ta k'ine,^a ja' yu'un bik'itik chich' lili- nel li krixchanoetik jech k'ucha'- al junuk vaso ti patbil ta ach'el jech k'ucha'al yalobjun li Jtote. **28** Jech xtok, chkak'be li k'anal chvinaj ta sobe.^b **29** Li buch'u oy xchikine ak'o ya'i li k'usi ch- albat yu'un ch'ul espiritu li tsobob- bailetike».

3 »Xi xats'ibabe batel li anjel ti te oy ta tsobobbail ta Sardi- se: li'e ja' li k'usitik chal li buch'u yich'oj li vukub s-espiritu Diose^c xchi'uk ti yich'oj li vukpej k'ana- le:^d «Jna'oj li k'usitik chapase, ti xko'olaj k'ucha'al kuxulot yilele,^e pe chamemot.^e **2** Vik'iluk-o me asat,^f jech xtok, tsatsubtaso me li skomenal* ti jutuk xa ox muk' xchame, yu'un mu'yuk bu apasoj skotol^g li k'usi tsk'anbot Jdios. **3** Jech oxal, teuk-o me ta ajol* li k'usi laj avich' xchi'uk li k'usi laj ava'ie, jech me xapas-o ba- tel xchi'uk suteso me avo'onton.^g Yu'un ta me xital k'ucha'al j-elek' mi mu'yuk bu chajulave,^h ti mu xana' jayib ora chtal j'kelote.ⁱ

4 »Pe oy jayvo'uk buch'u- tik avu'un* ta Sardis ti mu'yuk bu laj yik'ubtas li sk'u spok'ike,^j va'un sak sk'u spok' tslapik k'alal chchi'inikun ta xanbale,^k yu'un staik-o. **5** Li buch'u chkuch yu- une^l ja' jech chich' lapel li sa- kil k'u'il pok'ile;^m va'un ch'abal me bu ta jtup'be jset'uk* sbi li ta libro sventa kuxlejale,ⁿ chkal ta yeloval Jtot ti xkojtikine xchi'uk ta yeloval yaj-anjeltak.^o **6** Li bu- ch'u oy xchikine ak'o ya'i li k'usi ch-albat yu'un ch'ul espiritu li tsobobbailitike».

7 »Xi xats'ibabe batel li anjel ti te oy ta tsobobbail ta Filadel- fiae: li'e ja' li k'usitik chal li bu- ch'u ch'ule,^p li buch'u ja' melele,^q

3:1 *O «ti lek ak'oplal yilele». 3:2 *O «skomelal». #O «mu'yuk bu ts'akiem avu'un». 3:3 *O «vuleso me ta ajol». 3:4 *Literal «jayibuk biiletik avu'un». 3:5 *O «jutebuk».

KAP. 2

- a Ap 12:5
- Ap 19:15
- b Ap 22:16

KAP. 3

- c Ap 1:4
- Ap 4:5
- d Ap 1:13, 16
- e Snt 2:26
- f Lu 21:34
- Ef 5:15
- 1Te 5:6
- g 2Ko 7:11
- h Ap 16:15
- i Mt 24:42
- Lu 12:37, 59
- j Snt 1:27
- k Ap 6:11
- l 1Jn 5:4
- m Ap 4:4
- Ap 19:8
- n Flp 4:3
- o Lu 12:8
- p Jn 6:69
- Ebr 7:26
- q Ap 3:14
- Ap 19:11

Kolumna 2

- a Is 22:22
- Lu 1:32
- b 1Ko 16:9
- 2Ko 2:12
- c Ro 2:28
- Ap 2:9
- d Lu 8:15
- Lu 21:19
- 2Ti 2:12
- Ebr 10:36
- Ebr 12:3
- e 2Te 3:3
- f Ap 2:16
- g Snt 1:12
- Ap 2:10
- h Ap 22:3, 4
- i Ebr 12:22
- Ap 21:2
- j Ap 14:1
- Ap 19:12
- k Kol 4:16
- l 2Ko 1:20
- m Jn 1:14
- Ap 19:11
- n Jn 18:37
- 1Ti 6:13
- Ap 1:5
- o Pr 8:22
- Kol 1:15

li buch'u yich'ojbe syave Davide,^a li buch'u oy k'usi tsjam ti mu'- yuk buch'u xmak yu'une xchi'uk li buch'u oy k'usi tsmak ti mu'yuk buch'u xjam yu'une: **8** «Jna'oj li k'usitik chapase, jk'elavil!, jamoj- bot jun ti' na ti mu'yuk buch'u xmak yu'une.^b Jech xtok, jna'oj ti ak'o mi jutuk li avipe, la apas li k'usi laj kale xchi'uk ti tuk'-o laj avak' aba ta sventa li jbie. **9** jK'elavil! Li jtsop krixchanoe- tik ti ja' yu'un li Satanase, ti tskuy sbaik ta judaetik,^c pe ti ma'ukike, ti tsjutik k'ope,^e jk'ela- vil!, chkak' talikuk, tssejan sbaik ta avakan^f xchi'uk chkak'be sna'- ik ti jk'anotje. **10** Yu'un ja' jech kuch avu'un ti k'u yelan kuch ku'une,^g jech oxal ta jchabiot li ta yorail preva^e ti chtal ta sto- jolal skotol li jnakejetik ta spe'- jel balumil sventa xich'ik ak'el ta preva li buch'utik nakajtik ta sba balumile. **11** Po'ot xa xital.^f Jechuk-o me tuk' xatsak li k'usi- tik oy avu'une sventa mu'yuk bu- ch'u xich' li akorona.^g

12 »Li buch'u chkuch yu'une chk'ot ku'un ta yokal stemplo Jdios, va'un mu xa bu chlok'-o te, te ta jts'ibabe sbi Jdios^h xchi'- uk te ta jts'ibabe sbi li steklumal Jdios, ja' li Ach' Jerusalemⁱ ti te chyal talel ta stojolal Jdios ta vi- najele, jech xtok, te ta jts'iba ek li ach' biil ku'une.^j **13** Li buch'u oy xchikine ak'o ya'i li k'usi ch- albat yu'un ch'ul espiritu li tsobob- bailetike».

14 »Xi xats'ibabe batel li an- jel ti te oy ta tsobobbail ta Lao- diasea:^k li'e ja' li k'usitik chal li Jechuke,^l ti ja' li tuk'il xchi'- uk melel^m testigoe,ⁿ ti ja' li buch'u ba'yel pasat yu'un Diose:^o **15** «Jna'oj li k'usitik chapase, ti mu'yuk sikote xchi'uk ti mu'yuk k'ok'ote. Ta jk'an ya'el ti sikuko- te o ti k'ok'ukote. **16** Jech oxal,

3:9 *O «tsnopik k'ope; ch-epal k'opo- jike». #O «chich'oxuk ta muk'». 3:10 *O ja' van sk'opial «ja' la achan ti k'u ye- lan kuch va'unes».

ta skoj ti k'unyamanote, ti mu'yuk k'ok'ote^a xchi'uk ti mu'yuk sikote,^b ta me jxetaot lok'el. **17** Yu'un xi chavale: «Jk'ulejun,^c jtaoj xa lek jk'ulejal xchi'uk mu'yuk xa k'usi sk'an ku'un jset'uk»,^{*} pe mu xana' ti toj abol abae, ti xata-o ok'itaele, ti povreote, ti ma'satote xchi'uk ti t'analote.

18 Ja' yu'un, ta jp'ijubtasot ti xaman li j-oro ti lek chik'bil ta k'ok'e sventa xapas ta jk'ulej, ti xaman li jsakil k'u sventa oyuk k'usi alapoj yo' mu xvinaj ak'exlal ta skoj ti t'analote,^d ti xaman xtok li jpomada sventa bek' satile^e sventa xajax ta sbek' asat yo' xavil osif.^f

19 »Chkak'be mantal xchi'uk ta jtuk'ibtas skotol li buch'utik jk'anoje.^g Jech oxal, oyuk me tajak ta avo'onton li k'usi chapas xchi'uk suteso me avo'onton.^h **20** jk'elavil! Li' va'alun ta ti' nae xchi'uk ta jk'o'jilan. Mi oy buch'u cha'i chik'opoj xchi'uk ti tsjam li ti' nae, ta me xi-och batel li ta yut nae xchi'uk ta me jchi'in ta ve'el xchi'uk chchi'inun ta ve'el ek. **21** Li buch'u chkuch yu'une/ ta me xkak' chotluk ek li ta chotlebal ti bu ta jpas mantale/ jech k'ucha'al kuch ku'un xchi'uk ti lichoti li ta chotlebal ti bu tspas mantal^k Jtote. **22** Li buch'u oy xchikine ak'o ya'i li k'usi ch-albat yu'un ch'ul espiritu li tsoobbaitetike».

4 Oy k'usi laj kil k'alal k'ot xa ox ta pasel taje, va'un jk'elavilik!, jamal jun ti' na li ta vinajele, li ba'yel yech'omal eil laj ka'ie xko'olaj k'ucha'al k'alal chich' jupanel ok'ese, xi chalbune: «Muyan tael li'e, chkak'bot avil li k'usisitik chk'ot ta pasele». **2** K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, ta ora no'ox k'ot ta jtjolal li xch'ul espiritu Diose: ja' yu'un, jk'elavilik!, oy jun chotlebal sventa ajvalil ti te oy ta vinajele xchi'uk oy buch'u te chotol li ta chotlebal sventa ajvalile.^l **3** Li buch'u

3:17 *O «jutebuk».

KAP. 3

a 2Ko 9:2

b Pr 25:13

c Os 12:8

d Ap 16:15

e Sl 19:8

f 1Ti 6:17-19

g Pr 3:12

h Ap 2:5

Ap 3:3

i 1Jn 5:4

Ap 12:11

j Mt 19:28

Lu 22:28-30

Ap 2:26

k Ebr 10:12

KAP. 4

l 1Re 22:19

Is 6:1

Ese 1:26, 27

Da 7:9

Ech 7:55

Kolumna 2

a Ap 21:10, 11

b 1Jn 1:5

c Ap 4:10

Ap 5:8

Ap 11:16

Ap 19:4

d Ese 1:13

e Eks 19:16

f Ap 1:4

Ap 5:6

g Eks 30:18

1Re 7:23

h Ese 1:5-10

i Pr 28:1

Is 31:4

j Job 39:9-11

Ap 6:3

k Ap 6:5

l Ap 6:7

m Job 39:27, 29

Ese 1:10

n Ese 10:9, 12

o Is 6:2, 3

p Ap 1:4

te chotole xko'olaj k'ucha'al jp'ej jaspe ton^a xchi'uk jp'ej k'upil sba tsajal ton, jech xtok, li ta spat xokon chotlebal sventa ajvalile oy jun vaknak'obal* ti xko'olaj k'ucha'al esmeralda tone.^b

4 Li ta spat xokon chotlebal sventa ajvalile oy te 24 chotlebaletik sventa ajvalil, li ta chotlebaletik sventa ajvalile te chotajtik 24 ta vo' moletik^c ti slapojik sakil k'u'ile, jech xtok, oy skornail sjolik ti pasbil ta oroe.

5 Te chlok' tael saksevu,^d yech'omal eil xchi'uk chauk li ta chotlebal sventa ajvalile;^e jech xtok, oy vukub kantil te xtiltun^f sk'ak'al li ta yeloval chotlebal sventa ajvalile, taje ja' smelolal li vukub s-espiritu Diose.^f **6** Jech xtok, li ta yeloval chotlebal sventa ajvalile oy k'usi te oy jech k'ucha'al muk'ta nab^g ti xko'olaj k'ucha'al nene.

Li ta o'lol ti bu oy li chotlebal sventa ajvalile xchi'uk li ta spat xokone oy chanvo' keruvinetik^h ti noj ta bek' satil li yelovalike xchi'uk li spatike. **7** Li ba'yel keruvine xko'olaj k'ucha'al jkot leon,ⁱ li xcha'vo'al keruvine xko'olaj k'ucha'al jkot ch'iom tot vakax,^j li sat yoxvo'al keruvine^k xko'olaj k'ucha'al sat krixchano, li xchanvo'al keruvine^l xko'olaj k'ucha'al jkot aguila k'alal xvilete.^m **8** Oy vakib xik'ik ta jujuntal li chanvo' keruvinetike; noj ta bek' satil li spat xokonike xchi'uk li ta yolon xik'ike.ⁿ Jech xtok, xi chhalanik-o ta k'ak'al ak'obale: «Ch'ul, ch'ul, ch'ul li Jeova*^o Diose, li Buch'u skotol xu' yu'une, ti oy ono'ox ta vo'nee, ti oy avie xchi'uk ti chtale».^p

9 K'alal jech-o chalbeik smu-k'ulale, k'alal chich'ik ta muk'e xchi'uk k'alal tstojeik ta vokol li buch'u te chotol ta chotlebal sventa ajvalile, ti ja' li buch'u

4:3 *O «vaknebal; arkoiris». **4:5** *O «saktel». *O «xlokun; xpulpun».

4:8 *K'elo Apendise A5.

kuxul-o sbatel osile,^a **10** li 24 ta vo' moletike^b tskejan sbaik ta yeloval li buch'u te chotol li ta chotlebal sventa ajvalile xchi'uk chich'ik ta muk' li buch'u kuxul-o sbatel osile, jech xtok, te chak' ta yeloval chotlebal sventa ajvalile li skoronaike xchi'uk xi chalike: **11** «Xata-o albel amuk'ulal,^c ich'el ta muk'^d xchi'uk xata-o ti oy aju'ele, * Jeova^{#e} Dios ku'un-kutik, yu'un vo'ot la apas skotol li k'usitike,^f oy skotol xchi'uk laj yich' pasel skotol ta skoj ti jech la sk'an avo'ontone».

5 Li buch'u te chotol ta chotlebal sventa ajvalile^g laj kil te stsakoj ta sbats'ik'ob jun balbalvun ti ts'ibabil ta xcha'jotale^h xchi'uk ti lek pak'bil ta vukub spak'obile. **2** Jech xtok, laj kil jun tsatsal anjel ti xi tsots chale: «¿Buch'u van sta-o tsjam li balbalvune xchi'uk ti st'olbe li spak'take?»). **3** Pe mi junuk buch'u ta vinajel, ta sba balumil xchi'uk ta yolon balumil ti xu' yu'un tsjam o tsk'el li balbalvune. **4** Va'un, lik jmil jba ta ok'el ta skoj ti mu'yuk buch'u sta-o sjam o sk'el li balbalvune. **5** Pe xi laj yalburn jun ta skotol li moletike: «Mu xa xa-ok'. ¡K'elavil! Li Leon ta snitilulal Judae,^h li ta yuts' yalal' Davide,ⁱ kuchem xa yu'un^k sventa sjam li balbalvune xchi'uk sventa st'olbe li vukub spak'e».

6 Jech xtok, li ta sts'el chotlebal sventa ajvalile xchi'uk li ta sts'el chanvo' keruvinetike xchi'uk li ta o'lol bu oy li moletike/^j laj kil ti te kotal jkot ch'iom chij^m ti oy senyail ti yich'oj mil el yilele,ⁿ ti oy vukub xulub xchi'uk vukp'ej sbek' sate, li vukp'ej sbek' sate ja' sk'an xal li vukub s-espíritu Dios^o ti takbilik batel ta spejel balumile. **7** Va'un, ta anil no'ox bat stsakbe li balbalvun ti te stsakoj ta sbats'ik'ob li buch'u te cho-

KAP. 4

- a Sl 90:2
- Da 12:7
- b Ap 5:8
- c Mt 5:16
- Ap 14:7
- d Ap 19:10
- e Ap 5:13
- Ap 7:12
- Ap 11:17
- Ap 12:10
- f Ap 10:6

KAP. 5

- g Ap 4:2, 3
- h Je 49:9, 10
- Ebr 7:14
- i Is 11:1, 10
- Ro 15:12
- j 2Sa 7:8, 12
- Ap 22:16
- k Jn 16:33
- l Ef 1:22
- m Is 53:7
- Jn 1:29
- 1Pe 1:19
- n Jn 19:30
- Ap 5:12
- o Ap 1:4

Kolumna 2

- a Sl 47:8
- Is 6:1
- b Ap 5:14
- Ap 19:4
- c Sl 141:2
- Ap 8:4
- d Sl 33:3
- Sl 144:9
- Is 42:10
- Ap 14:3
- e Mt 26:27, 28
- 1Ko 6:20
- Ebr 9:12
- 1Pe 1:18, 19
- f Ap 14:4
- g Lu 12:32
- Lu 22:28-30
- h Eks 19:6
- 1Pe 2:9
- Ap 1:5, 6
- i Mt 19:28
- Ap 20:4, 6
- Ap 22:5
- j Da 7:9, 10
- k Is 53:7
- Ap 5:6
- l Mt 28:18
- m Flp 2:9, 10
- n 1Pe 4:11
- o Jn 5:23
- 1Ti 6:16
- p Ap 4:2, 3
- q Jn 1:29
- Ap 7:17

KAP. 6

- r Ap 5:5
- s Ap 5:6

tol ta chotlebal sventa ajvalile.^a **8** K'alal la stsak li balbalvune, kejiik ta stjolal Ch'iom Chij li chanvo' keruvinetik xchi'uk li 24 ta vo' moletike,^b jech xtok, oy jujun s-arpaik xchi'uk oy jujun smuk'ta bochik pasbil ta oro ti noj ta pome. (Li pome ja' sk'an xal li orasion tpsaik li buch'utik ch'ule).^c **9** Jech xtok, tsch'e-jintaik jun ach' k'ejoj^d ti xi chalike: «Xata-o xatsak li balbalvune xchi'uk ti xat'olbe li spak'take, yu'un laj avich' mil el k'ucha'al matanal xchi'uk la aman ta ach'ich'el sventa xk'otik ta yu'un Dios li krixchanoetik^e ti jeltos snitilulalik, sk'opik, steklumalik xchi'uk slumalike,^f **10** jech xtok, laj avak' ochikuk ta ajvalil^g xchi'uk k'otik avu'un ta yajpale li Jdios-tike,^h va'un ch-ajvalilajikⁱ ta sba spejel balumil».

11 Laj kil xchi'uk laj ka'ibe li yech'omal ye epal anjeletik ta spat xokon chotlebal sventa ajvalile, li ta spat xokon keruvinetike xchi'uk li ta spat xokon moletike —ti k'u yepalike ja' lajunmil ta velta li lajunmile xchi'uk ep ta velta ta mil li epal mile—,^j **12** xi tsots chalilanike: «Li Ch'iom Chij ti laj yich' mil el k'ucha'al matanale^k ja' sta-o xich' li ju'elale, li k'ulejale, li p'ijilale, li tsatsalile, li ich'el ta muk'e, li muk'ulale xchi'uk li bendisione».^l

13 Jech xtok, laj ka'i ti xi chalik li k'usitik kuxajtik ta vina-jel, ta sba balumil, ta yolon balumil,^m ta nab xchi'uk skotol li k'usitik te oye: «Ja' staik-o sbatel osil muyubtael,ⁿ ich'el ta muk',^o albel smuk'ulalik xchi'uk oy sju'elik li buch'u te chotol li ta chotlebal sventa ajvalile^p xchi'uk li Ch'iom Chije».^q **14** Xi tsots chalik ek li chanvo' keruvinetike: «¡Jechuk!», va'un kejiik li moletike xchi'uk laj yich'ik ta muk'.

6 Laj kil k'alal la st'olbe jun li ta svukubal spak' balbalvun li Ch'iom Chije,^s jech xtok, laj ka'i xi tsots yech'omal ye chal k'u-

4:11 *Literal «ti xavich' ak'bel li ju'elale». #K'elo Apendise A5. 5:1 *Literal «ta yut xchi'uk ta spat».

cha'al chauk jun li ta xchanvo'al keruvinetike:^a «¡La'!». **2** Va'un, laj kil jkot sakil ka';^b li buch'u te kajal batele tsakoj jun arko, laj yich' ak'bel skorona,^c va'un kuch batel yu'un sventa stsutses li pask'op yu'une.^d

3 K'alal la st'olbe li xchibal spak'e, laj ka'i xi chal li xcha'vo'al keruvine:^e «¡La'!». **4** Lok' tal-lal jkot ka' xtok ti xko'olaj skoloral k'ucha'al k'ok'e; li buch'u te kajal batele ak'bat xch'a-yes jun o'ontonal ta balumil sven-ta smil sbaik ta jujuntal; jech xtok, laj yich' ak'bel jun muk'ta espada.^f

5 K'alal la st'olbe li yoxibal spak'e,^g laj ka'i xi chal li yoxvo'al keruvine:^h «¡La'!». Va'un, laj kil jkot ik'al ka'; li buch'u te kajal batele tsakoj jun kilo. **6** Jech xtok, laj ka'i oy k'usi te chnik ti xko'olaj k'ucha'al yech'omal eil li ta o'lol bu oy li chanvo' keruvinetik ti xi chale: «Jun denarioⁱ stojoj li jun litro trigoe xchi'uk jun denario stojoj li oxib litro sevadae; jech xtok, mu me xavix-tolan li s-aseiteal oliva xchi'uk li vinoe».^j

7 K'alal la st'olbe li xchanibal spak'e, laj ka'i xi chal li xchanvo'al keruvine:^k «¡La'!». **8** Va'un, laj kil jkot sakvayan ka'; li buch'u te kajal batele Lajelal sbi. Jech xtok, te nopol tijil tal-lal ta spat li Mukinale.* Ak'bat sventainik jun kuarto ta skotol krixchanoetik ta balumil sven-ta smilik ta natil espada, ta v'inal,^l ta vokolil xchi'uk ta stojojall jti'vanej chonbolometik ta balumil.^m

9 K'alal la st'olbe li svo'obal spak'e, laj kilbe xch'ich'el ta yolon skajleb matanalⁿ li buch'u-

6:6 *Ja' jsep plata tak'in ti tstunesik ta Roma ti ja' jech yepal stojojlik ta jun k'ak'al abtele. K'elo Apendise B14. **6:8** *O «Adese», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal.

KAP. 6

a Ap 4:7

b Ap 19:11

c Ap 14:14

d Sl 45:4
Sl 110:1, 2
Ap 12:7
Ap 17:14

e Ap 4:7

f Mt 24:7
Lu 21:10

g Ap 5:5

h Ap 4:7

i Mt 20:2

j Mr 13:8

k Ap 4:7

l Lu 21:11

m Jer 15:2, 3
Ese 14:21n Le 4:7
Ap 8:3

Kolumna 2

a Le 17:11

b Mt 24:9, 14
Jn 18:37
Ap 17:6
Ap 20:4

c 1Jn 5:20

d Dt 32:43
Lu 18:7
Ap 19:1, 2

e Ap 3:5

f Mt 24:9
Ech 9:1
2Ko 1:8g Joe 2:31
Mt 24:29

h Is 34:4

i Ap 16:20

j Is 2:10, 19

k Os 10:8
Lu 23:30

l Ap 4:2, 3

tik laj yich'ik milel^a ta skoj li sk'op Diose xchi'uk ta skoj ti oy k'usi la xcholbeik batel sk'opla-le.^b **10** Xi tsots chalike: «Kajval ti vo'ot Muk'ul Jpasmantalote, ti ch'ulot xchi'uk ti melelote,^c ¿ba-k'in to chachapanvan xchi'uk ti chapakbe sk'oplal li jch'ich'elkunik ti la smalik li buch'utik nakalik ta sba balumile?».^d **11** Laj yich'ik ak'bel natil sakil k'u'il ta jujuntal;^e jech xtok, laj yich'ik albel ti ak'o to xkuxik k'uk sjalile ja' to mi tsaki ti k'u yepal li xchi'iltakik ta mosoile xchi'uk li yermanotakik ti po'ot xa xich'ik milel jech k'ucha'al laj yich'ik milele.^f

12 Jech xtok, laj kil k'alal la st'olbe li svakibal spak'e, va'un tal tsatsal nikel; ik'ub k'ak'al jech k'ucha'al ik'al ch'ixal k'u'il* ti pasbil ta tsotse,^g jech xtok, pas k'ucha'al ch'ich' spejel li lunae.^h **13** jech xtok, p'aj* yalel ta balumil li k'analetik ta vinajel jech k'ucha'al ch'ilij yalel ta tsatsal ik' li sat igo ti mu'yuk to tok'one.

14 Jech xtok, la sba sba batel k'ucha'al jlik balbalvun li vinajele,^h va'un sakch'ay batel, laj yich' lok'esel ta yavil skotol li vitsetik xtoke xchi'uk skotol li lumetik joyol ta nabe.ⁱ **15** Li ajvaliletik ta balumile, li buch'utik tsots yabtelike, li komandantee-tik yu'un soltaroeitike, li jk'ule-jetike, li buch'utik tsotsike, skotol li mosoiletike xchi'uk skotol li kolekrixchanoetike la snak* sbaik ta ch'entikaltik xchi'uk la snak' sbaik ta tontikaltik li ta vitstike.^j **16** Xi chalbeik li vitsetik xchi'uk tonetike: «Loman tal ta jbakutik^k xchi'uk nak'un-kutik* ta sat li Buch'u te chotol ta chotlebal sventa ajvalile' xchi'uk li ta sk'ak'al yo'onton Ch'iom

6:12 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. *Taje ja' stsotsil chij o stsotsil yan chonbolometik. ^ΔO «li ue». **6:13** *O «ts'uj». **6:15** *O «smuk». **6:16** *O «mukunkutik».

Chije,^a 17 yu'un k'ot xa smuk'-ta k'ak'alil li sk'ak'al yo'ontonike,^b ĵbuch'u xa no'ox xu' yu'un ti te va'al chkome?».^c

7 K'alal k'ot xa ox ta pasel taje, laj kil chanvo' anjeletik ti te va'ajtik ta xchanjotal xchikin balumil ti yakal tspajesik li xchanjotal ik' ta balumile sventa mu xlay ta ik' li sba balumile, li nabe xchi'uk li te'etike. **2** Jech xtok, laj kil yan anjel ti te lok' tal ta slok'eb k'ak'al ti yich'o'be jun seyo kuxul Diose; oy k'usi tsots laj yalbe li chanvo' anjeletik ti ja' ak'bil ta sbaik sokesel li balumil xchi'uk nabe, **3** xi laj yale: «Mu xasokesik li balumile, li nabe mi ja'uk li te'etike, ja' to xasokesik mi laj xa ox kak'bekutik seyoal ta stibaik^d li smosotak Jdiostike».^e

4 Ja' yu'un, laj ka'i ti k'u yepal laj yich' seyoalike, ja' 144 mil^f laj yich' seyoalik ta skotol li snitulal xnich'nab Israele:^g

5 Li ta snitulal Judae 12 mil laj yich' seyoalik;

li ta snitulal Rubene 12 mil;
li ta snitulal Gade 12 mil;

6 li ta snitulal Asere 12 mil;
li ta snitulal Neftalie 12 mil;
li ta snitulal Manasese^h 12 mil;

7 li ta snitulal Simeone 12 mil;
li ta snitulal Levie 12 mil;

li ta snitulal Isakare 12 mil;
8 li ta snitulal Sabulone 12 mil;

li ta snitulal Josee 12 mil;
li ta snitulal Benjamine 12 mil

laj yich' seyoalik.

9 Oy k'usi laj kil k'alal k'ot xa ox ta pasel taje, laj kil epal krixchanoetik ti mu'yuk buch'u xchap yu'une, likemik tal ta skotol lumetik, nitilulaletik, jteklumetik xchi'uk yantik ti jel-tos sk'opikⁱ ti te va'ajtik ta yeloval li chotlebal sventa ajvalile xchi'uk li ta yeloval Ch'iom Chije, slapojik natil sakil k'u'il;^j jech xtok, stsakojik yanal xan.^k **10** Xi tsots chalike: «Ja' chak'

KAP. 6

a Ap 5:6

b Sof 1:14, 18
Ro 2:5

c Joe 2:11

KAP. 7

d 2Ko 1:22

Ef 1:13
Ef 4:30

e Ap 9:4

f Ap 14:1, 3

g Ro 2:29

Ro 9:6
Gal 6:16
Ap 21:12

h Je 41:51

i Is 2:2
Ap 15:4

j Ap 7:14

k Le 23:40
Jn 12:13

Kolumna 2

a Ap 4:2, 3

b Ech 4:12
Ap 5:6c Ap 4:4
Ap 11:16

d Ap 4:11

e Ap 7:9

f Mt 24:21
Mr 13:19g Jn 1:29
Ebr 9:14
1Jn 1:7

Ap 1:5

h Ap 4:2

i Si 15:1
Ap 21:3j Si 121:6
Is 49:10

k Ap 5:6

l Jn 10:11

m Ap 22:1

n Is 25:8
Ap 21:4

KAP. 8

o Ap 6:1

p Ap 5:1

q Ap 15:1

kollebal li Jdiostike, ja' li buch'u te chotol ta chotlebal sventa ajvalile^a xchi'uk chak' ek li Ch'iom Chije».^b

11 Jech xtok, skotol li anjeletike te va'ajtik ta spat xokon chotlebal sventa ajvalil, ta spat xokon li moletike^c xchi'uk ta spat xokon li chanvo' keruvinetike, va'un la skejan sbaik ta yeloval li chotlebal sventa ajvalile xchi'uk laj yich'ik ta muk' li Diose, **12** xi laj yalike: «Jechuk! Li k'upil k'optaele, li muk'ulale, li p'ijilale, li stojel ta vokole, li ich'el ta muk'e, li ju'elale xchi'uk li tsatsalile ja'uk no'ox stuk ak'o yich' albel-o sbatel osil li Jdiostike.^d Jechuk».

13 Va'un, xi laj yalbun jun ta skotol li moletike: «ĴBuch'utik xchi'uk bu likemik tal li buch'utik slapoj snatil sakil k'u'ike?».^e

14 Ta ora no'ox xi laj kalbee: «Vo'ot ana'o'j, Kajval». Xi laj yalbune: «Li'e ja' li buch'utik kuxul chkomik li ta muk'ta tsatsal vokolile,^f ti laj xa xchuk' li snatil k'u'ike xchi'uk ti laj xa sakubtasik ta xch'ich'el li Ch'iom Chije.^g **15** Ja' yu'un, te oyik ta yeloval li chotlebal sventa ajvalil yu'un Diose; te tspasik ch'ul abtelal ta k'ak'al ak'obal li ta stemploe; jech oxal li Buch'u te chotol li ta chotlebal sventa ajvalile^h chchapan jun karpana sventa xich'ik chabiel.ⁱ **16** Ja' yu'un, mu'yuk xa bu chilik vi'nal, mu'yuk xa bu chilik takiti'il, mi ja'uk xa bu chljajik ta k'ak'al xchi'uk mi ja'uk xa k'usi chchik'atik,^j **17** yu'un li Ch'iom Chij^k ti te oy ta sts'el chotlebal sventa ajvalile chk'ot k'ucha'al jchabichij yu'unik^l xchi'uk chbeiltasatik batel ta nio' ti chak' kuxlejale.^m Ja' yu'un, tskusbat skotol ya'lel satic yu'un li Diose».ⁿ

8 K'alal la st'olbe^o li svukubal spak'e,^p te van o'loluk ora mu'yuk k'usi xnik kom li ta vinajele. **2** Jech xtok, laj kil li vukvo' anjeletik^q ti te va'ajtik ta

yeloval li Diöse xchi'uk ak'batik vukub ok'es.

3 Oy yan anjel xtok ti yich'oj k'otel xchik'obil pom ti pasbil ta oroe, te va'al k'ot ta sts'el li skajleb matanale;^a ak'bat epal pom sventa xchik'^b k'alal ja'o ch'aibat s-orasionik li buch'utik ch'ule, te chchik' ta skajleb matanal ti pasbil ta oro^c ti te oy ta yeloval li chotlebal sventa ajvalile. **4** Li xch'aiall* pom ta sk'ob anjele xtomet muyel ta yeloval Dios k'alal ja'o ch'aibat s-orasionik^d li buch'utik ch'ule. **5** Pe li anjele ta anil no'ox la snojes ta sk'ak'al skajleb matanal li xchik'obil pome, laje la sk'eb ta balumil. Va'un, lik chauk, lik yich'a'iel yech'omal eil, xjaplajet* tajek saksevu^{le} xchi'uk lik nikel. **6** Li vukvo' anjeletik ti yich'ojik vukub ok'ese^f lik xchapan sbaik sventa sjupanik.

7 Lik sjupan yok'es li ba'yel anjele, va'un laj yak' bot xchi'uk k'ok' ti kapal ta ch'ich' ti te k'ot ta balumile;^g k'ak' jvok' li ta oxvok' balumile, k'ak' jvok' li ta oxvok' te'tetike xchi'uk k'ak' skotol li yaxal ts'i'lele.^h

8 Lik sjupan yok'es li xcha'vo'al anjele, va'un oy k'usi xko'olaj k'ucha'al muk'ta vits ti xtiltun* sk'ak'al ti laj yich' jipel batel ta nabe.ⁱ Li nabe k'ataj ta ch'ich' jvok' li ta oxvok'e;^j **9** jech xtok, li k'usitik kuxajtik ta nabe chamik jvok' li ta oxvok'e^k xchi'uk li varkoetike lilij jvok' li ta oxvok'e.

10 Lik sjupan yok'es li yoxvo'al anjele, va'un oy jun muk'ta k'anal ti xtiltun* k'ucha'al jun kantil ti p'aj^l yalel tal ta vinajele. Te k'ot ta sba li uk'umetik xchi'uk ni'oetike, jvok' ta oxvok' la smak.^m **11** Ch'aill ts'i'lel sbi li k'anale. Va'un, li vo'e ch'aub jvok' li ta oxvok'e, jech oxal chamik epal

8:4 *O «xch'ayilal». 8:5 *O «sts'ayilajet». *O «saktsele». 8:8, 10 *O «xloklun; xpulpun». 8:10; 9:1 *O «ts'uj».

KAP. 8

a Eks 30:1, 3

b Ap 5:8

c Ap 9:13

d Sl 141:2
Lu 1:10e Eks 19:16
Ap 4:5f Ap 8:7, 8
Ap 8:10, 12
Ap 9:1, 13
Ap 11:15

g Ap 16:2

h Eks 9:23-25
Sl 97:3, 5i Is 17:12, 13
Is 57:20

j Eks 7:20

k Ap 16:1, 3

l Ap 16:1, 4

Kolumna 2

a Am 5:7

b Ap 16:1, 8

c Eks 10:22

d Ap 9:12
Ap 11:14

e Ap 8:2

KAP. 9

f Ap 8:2

g Lu 8:30, 31
Ap 9:11
Ap 20:1-3

h Joe 2:2, 10

i Eks 10:12

j Ap 7:2, 3

k Ap 9:10

krixchanoetik ta skoj ti ch'aub li vo'e.^a

12 Lik sjupan yok'es li xchanvo'al anjele, va'un li k'ak'ale,^b li lunae^c xchi'uk li k'anaetike sok jvok' li ta oxvok'e, jech ik'ub jvok' li ta oxvok'e,^c ja' yu'un ti k'u sjalil li k'ak'altike mu'yuk sakub jvok' li ta oxvok'e, ja' jech li ta ak'obal-tik exe.

13 Laj kil jkot aguila ti te xvi-let ta o'lol vinajel ti xi tsots chal laj ka'ie: «¡Abol sbaik, abol sbaik, abol sbaik^d li buch'utik te nakalik ta sba balumil ta skoj ti po'ot xa sjupan yok'esik li oxvo' anjeletike!».^e

9 La sjupan yok'es li svo'obal anjele.^f Laj kil jp'ej k'anal ti p'aj^g yalel ta balumil ti ta vina-jel lik tale, va'un ak'bat li syaveal xabe.^g **2** La sjam li xabe, va'un te lok' tale ch'aill* jech k'ucha'al xch'aiall jun muk'ta orno, ik'ub li k'ak'al^h xchi'uk li ik' ta skoj li xch'aiall xabe. **3** Te lok' tale k'ulubetik li ta ch'aile,ⁱ talik ta sba balumil;^j va'un ak'bat yabtelik jech k'ucha'al li yabtel tseketik^k ta balumile. **4** Laj yich'ik albel ti mu sokesik li ts'i'yaleetik ta balumile, mi jtosuk yaxal xchi'uk mi jtosuk te', ja' no'ox ak'o yilbajinik li krixchanoetik ti mu'yuk bu yich'oj ta stibaik li seyo Diöse.^l

5 Jech ak'bat spasik li k'ulubetike, pe ma'uk ti ak'o smilik li krixchanoetike, mo'oj, ja' no'ox ak'o yil svokol vo'ob u yu'unik, li svokolike ja' jech k'ucha'al chak' vokolil jkot tsek*^k k'alal tsti' junuk krixchanoe. **6** Li va' k'ak'ale, tsai'k lajelal li krixchanoetike, pe mi ja'uk bu tstaik jset'uk;* tsk'an chchamik, pe li lajelale chjatav ta stojolalik.

7 Xko'olaj k'ucha'al ka'etik ti lek chapalik sventa pask'op yilel

8:12 *O «li ue». 9:1 *K'elo Glosario, xab. 9:2 *O «ch'ayil». 9:3 *O «ch'ayile». *O «eskorpionetik». 9:5 *O «eskorpion». 9:6 *O «jutebuk».

li k'ulubetike;^a oy k'usi te li ta sjolike, xko'olaj k'ucha'al korona ti pasbil ta oroe, li satike xko'olaj k'ucha'al sat krixchano, **8** li stsotsil sjolike xko'olaj k'ucha'al stsotsil sjol antsetik. Li stanal yeike xko'olaj k'ucha'al stanal ye leon;^b **9** li smak yo'ontonike xko'olaj k'ucha'al smak o'ontonal pasbil ta tak'in. Ti k'u yelan chnik li xik'ike xko'olaj k'ucha'al kareta sventa pask'op ti jochbil batel ta anil ta epal ka'etike.^c **10** Jech xtok, oy sneik xchi'uk oy yakuxail sneik jech k'ucha'al li tseke;^{*} ja' te oy sju'el li ta sneik sventa xak'beik svokol vo'ob u li krixchanoetike.^d **11** Oy jun ajvalil yu'unik, ja' li anjel sventa xabe.^e Abadan[#] sbi li ta ebreoe, yan li ta griegoe Apolion[#] sbi.

12 Jelav xa li ba'yel vokolile. jK'elavilik! Chib to vokolil' chtal mi ech' xa ox skotol taje.

13 La sjupan yok'es^g li svakvo'al anjele.^h Va'un, laj ka'i yech'omal eil ti te chlik talel li ta xulub skajleb matanal pasbil ta oro' ti te oy ta yeloval Diose, **14** ti xi albat li svakvo'al anjel ti stsakoj yok'ese: «Koltao li chanvo' anjeletik ti te chukulik ta nopol muk'ta uk'um Eufrate-se».^j **15** Va'un, laj yich'ik titunel li chanvo' anjeletike, ti chapalik xa ono'ox ta sventa li orae, li k'a-k'ale, li ue xchi'uk li jabile, ti chapalik sventa smilik jvok' ta oxvok' li krixchanoetike.

16 Ti k'u yepal soltaroetik kajjtitik ta ka'e ja' 200 miyon: laj ka'i ti k'u yepalike. **17** Li-ak'-bat kil k'u yelan li ka'etik xchi'uk li buch'utik te kajjtitik batele, li smak yo'ontonik li buch'utik te kajjtitik batele tsoj k'ucha'al k'ok', asul k'ucha'al jasinto xchi'uk k'on k'ucha'al asufre; xko'olaj k'ucha'al sjol leon li sjol ka'etike,^k jech xtok, chlok' talel k'ok',

9:10 *O «eskorpione». **9:11** *Ja' sk'an xal «lajelab». # Ja' sk'an xal «lajesvanej».

KAP. 9
a Joe 2:4, 5
b Joe 1:6
c Joe 2:4, 5
d Ap 9:5
e Ap 9:1
Ap 20:1-3
f Ap 8:13
g Ap 11:15
h Ap 8:6
i Ap 8:3
j Ap 16:1, 12
Ap 17:1, 15
k Pr 28:1
Kolumna 2
a Si 115:4-7
KAP. 10
b Mt 17:1, 2
c Ap 5:5
d Eks 19:16
Ap 4:5
Ap 11:19
e Ap 10:8

ch'ail* xchi'uk asufre li ta yeike. **18** Chamik jvok' ta oxvok' li krixchanoetik ta skoj li oxtos vokolile: li k'ok'e, li ch'aile* xchi'uk li asufre chlok' ta yeike. **19** Ta ye xchi'uk ta sne oy sju'el li ka'etike, yu'un xko'olaj k'ucha'al kiletel chon li sneike xchi'uk oy sjol, ja' chak' vokolil li sneike.

20 Pe li yantik krixchanoetik ti mu'yuk chamik ta skoj li vokoliletik taje mu'yuk la sutes yo'ontonik ta skoj li k'usi la spasi-ke;^{*} mu'yuk bu xiktaik ta yich'el ta muk' li pukujetike mi ja'uk bu xiktaik ta yich'el ta muk' li san-toetik pasbil ta oro, ta plata, ta kovre, ta ton xchi'uk ta te'e, ti mu xilik osile, ti mu xa'i-ik k'oponel xchi'uk ti mu xana-vike.^a **21** Jech xtok, mu'yuk la sutes yo'ontonik ta skoj ti jmilivanejetike, ta skoj ti tpsasilanik espiritismoe, ta skoj ti jmulivanejetike* xchi'uk ta skoj ti j-ele-ke'tike.

10 Jech xtok, laj kil chyal tal ta vinajel yan anjel ti lek tsotse, pixil* tal ta tok xchi'uk oy jun vaknak'obal[#] ta sjol, xko'olaj k'ucha'al k'ak'al li sate^b xchi'uk xko'olaj k'ucha'al natil leb k'ok' li yakantake, **2** jech xtok, stsakoj bik'it jilch'unbil balbalvun. Va'un, la stek'an ta nab li sbats'i-oke, pe la stek'an ta balumil li sts'et-oke,^{*} **3** tsots avan jech k'ucha'al jkot leon.^c K'alal avane, avanik ek li vukub chauke.^d

4 Ja' yu'un, k'alal k'opojik li vukub chauke, ta xa ox jts'iba ta ora; pe laj ka'i xi laj yal jun yech'omal eil ta vinajele:^e «Nak'o* to[#] li k'usitik laj yalik li vukub chauke xchi'uk mu to xats'i-

9:17 *O «ch'ayil». **9:18** *O «ch'ayile». **9:20** *Literal «li yabteltak sk'obike». **9:21** *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. **10:1** *O «volol». #O «vaknebal; arkoiris». **10:2** *O «surto-oke». **10:4** *O «muko». #Literal «PaK'o to».

ba». **5** Va'un, li anjel ti laj kil ti te tek'el yakan ta nab xchi'uk ti te tek'el yakan ta balumile ta stoy muyel sbats'ik'ob ta vinajel **6** xchi'uk xi laj yak' ye ta stojolal li buch'u kuxul-o sbatel osile,^a ti ja' la spas li vinajele xchi'uk li k'usitik te oye, ti ja' la spas li balumile xchi'uk li k'usitik te oye xchi'uk ti ja' la spas li nabe xchi'uk li k'usitik te oye:^b «Mu'yuk xa bu chjalij mas; **7** mo'oj, yu'un mi k'ot sk'ak'alile, k'alal jutuk xa sk'an sjuan yok'es^c li svukvo'al anjele,^d ta melel ts'aki xa me yorail li k'usi ch'ul ti mukul sk'opla^e ti laj yalbe sk'opla Dios K'ucha'al lekil a'yejetik ta stojolal li smosotak ti ja' li yaj-alk'op-take».^f

8 Va'un, laj ka'i xi chalibun yan velta li yech'omal eil ta vinajele:^g «Batan, bat tsako talel li jilch'unbil balbalvun ti te oy ta sk'ob li anjel ti te tek'el yakan ta nab xchi'uk ti te tek'el yakan ta balumile».^h **9** Jech oxal, libat ti bu oy li anjele xchi'uk laj kalbe ti ak'o yak'bun li bik'it balbalvune. Va'un xi laj yalbune: «Tsako xchi'uk lajeso,ⁱ chch'aub yu'un ach'ut, pe chchi'ub tajej ta ave jech k'ucha'al pom». **10** Va'un, la jtsak li bik'it balbalvun ti te oy ta sk'ob li anjele xchi'uk la jlajes,^j chi' tajej jech k'ucha'al pom li ta kee,^k pe ch'aub yu'un jch'ut k'alal la jlajese. **11** Ja' yu'un, xi laj yalbeikune: «Alo me batel yan velta ta stojolal jteklumetik, ta lumetik, ta jeltos k'opetik xchi'uk ta stojolal epal ajvaliletik li albil k'ope».

11 Xi laj yalbun k'alal laj yak'bun jtel aj ti xko'olaj k'ucha'al vach'e:^l «Va'lan, bat pi-so ti bu ch'ul ta stemplo Diose, li skajleb matanale xchi'uk bat chapo li buch'utik te chich'ik ta muk'e. **2** Pe li yamak'il* templo ti te oy ta spat ti bu ch'ule mu

11:1 *O «vach' sventa sp'isobile». 11:2 *O «sti'». K'elo Glosario, amak'.

KAP. 10

a Sl 90:2
Ap 4:9b Eks 20:11
Ne 9:6
Sl 146:6

c Ap 11:15

d Ap 8:6

e Mr 4:11

f Am 3:7

g Ap 10:4

h Ap 10:1, 2

i Ese 2:8

j Jer 15:16

k Sl 119:103
Ese 3:1-3

KAP. 11

l Ese 40:3

Kolumna 2

a Ap 13:5

b Ap 21:2

c Sak 4:3, 11

d Sak 4:12
Mt 5:14

e Sak 4:14

f Lu 4:25

g 1Re 17:1
Snt 5:17

h Eks 7:19

i Ap 12:17
Ap 13:7

j Ap 11:11

xap'is, yu'un laj xa yich'ik ak'-bel jyanlumetik xchi'uk chpechi'-lanik ta tek'el 42 u^a li ch'ul jteklume.^b **3** Jech xtok, ta jtak batel cha'vo' kajtestigo ti tslapik ch'ixal k'u'il* sventa xalik 1,260 k'a-k'al albil k'op». **4** Li cha'vo' testigo taje ja' smelolal cha'tek' oliva^c xchi'uk chib kandelero,^d te va'ajtik ta yeloval li Yajval balumile.^e

5 Mi oy buch'u tsk'an ch-ilbajinatike, chlok' talel k'ok' ta yeik, va'un tsmil li yajkontraike. Mi oy buch'u tsk'an ch-ilbajinatike, ja' jech chcham ek. **6** Li cha'vo' testigoe yich'oj yabtelik sventa smakik vinajel^f yo' mu xak' talel vo'^g k'alal ja'o yakal chalik batel li albil k'ope, jech xtok, yich'oj yabtelik sventa sk'atajesik ta ch'ich' li vo'e^h xchi'uk sventa xak'beik svokol balumil ta k'usiuk no'ox vokolil ti jayib velta sk'an yo'on-tonike.

7 K'alal mi laj xa ox yalik ta jamal li albil k'ope, li jti'vanej chonbolom ti te chlok' talel ta xabe* chlik stsakan ta k'op, va'un tstsalan xchi'uk tsmilan.ⁱ **8** Mi laj une, te telajtik chkom sbek'talik li ta muk'ta kaye ta muk'ta jteklum ti Sodoma xchi'uk Ejipto sbi ta lok'olk'ope, ja' te xtok ti bu la smilik ta jtel te' li Kajvaltik yu'unike. **9** Va'un, jlom krixchanoetik ta jteklumetik, ta jujuchop nitilulal, ta jujun lumetik, ta jujuchop k'ope oxib k'a-k'al xchi'uk o'lol/ te tsk'elbeik li sbek'talik te telajtike xchi'uk mu xak'ik ta mukbel li sbek'talike. **10** Li jnaklejetik ta balumile xkuxet yo'ontonik ta skoj ti chamike, tspasik k'in xchi'uk tstakbe sbaik matanaletik ta jujuntal, yu'un li cha'vo' j-alk'ope laj yak'beik svokol li buch'utik te nakajtik ta sba balumile.

11 K'alal ech' xa ox li oxib k'ak'al xchi'uk o'lole, och ta

11:3 *K'elo Glosario, ch'ixal k'u'il. 11:7 *K'elo Glosario, xab.

stojolalik li yip kuxlejaj* ti lik tal ta stojolal Diose,^a jech oxal va'iik, xi'ik tajek li buch'utik te sk'e-lojike. **12** Va'un, laj ya'ik tsatsal yech'omal eil ti lik tal ta vinajel ti xi albatike: «Muyanik talel li'e». Jech muyik ta vina-jel ta tok, ilatik yu'un li yajkon-tratakike. **13** Lik tsatsal nikel li va' orae, va'un jin jvok' li ta la-junvok' jteklume; chamik vukmil krixchanoetik li ta nikel, xi'ik li yantike xchi'uk laj yalbeik smu-k'ulal li Dios ta vinajele.

14 Jelav xa li xchibal voko-lile.^b jK'elavilik! Jutuk xa tajek sk'an xtal li yoxibal vokolile.

15 Lik sjupan yok'es li svuk-vo'al anjele.^c Va'un, laj yich' a'iel tsatsal yech'omal eiletik ta vina-jel ti xi chalike: «Li ajvalilal* ta balumile ja' xa yu'un li Kajvaltik^d xchi'uk li Skristoe,^e va'un li stuke ch-ajvalilaj-o sbatel osil k'ucha'-al ajvalilil».^f

16 La skejan sbaik xchi'uk laj yich'ik ta muk' Dios li 24 ta vo' moletik^g ti te chotajtik ta xcho-tlebik sventa ajvalil ti te oy ta yeloval Diose, **17** xi laj yalike: «Ta jtojbotkutik ta vokol Jeova* Dios, vo'ot li Buch'u skotol xu' yu'une, li Buch'u oy avie^h xchi'-uk ti oy ono'ox ta vo'nee, yu'un lik xa avak' ta ojtikinel li atsatsal ju'ele xchi'uk lalik xa ta aj-valilal.ⁱ **18** Pe ilinik li lumetike, va'un lik sk'ak'al avo'onton xchi'-uk k'ot yorail sventa xich'ik chapanel li animaetike xchi'uk sven-ta xavak'be stojol/^j li amosotak ti ja'ik j-alk'opetike,^k li buch'u-tik ch'ule xchi'uk li buch'utik ta xi'taik abie, chavak'be stojolik li buch'utik tsots sk'oplalik xchi'uk li buch'utik mu'yuk tsots sk'opla-like, jech xtok, ja' sventa xalajes li buch'utik yakal tsokesik li balumile».^l

19 Va'un, laj yich' jamel ti bu

11:11 *O «ch'ulelal». 11:15 *K'elo Glosario, ajvalilal. 11:17 *K'elo Apendise A5.

KAP. 11

a Ese 37:5, 10

b Ap 9:12

c Ap 8:6

d 1Kr 29:11
Sl 22:28
Da 4:17, 34
Ap 12:10

e Sl 2:6
Da 7:13, 14
Lu 1:32, 33
Lu 22:28, 29
2Pe 1:11

f Sl 145:13
Da 2:44

g Ap 4:10

h Ap 1:4
Ap 16:5

i Sl 99:1
Sak 14:9
Ap 19:6

j Ebr 11:6

k Am 3:7
Ebr 1:1
Snt 5:10

l Je 6:11

Kolumna 2

a 1Re 8:1, 6
Ebr 8:1, 2
Ebr 9:11

KAP. 12

b Je 3:15

c Ap 12:9
Ap 20:2

d Job 38:7

e Je 6:2
Jud 6

f Je 3:15

g Ap 11:15

h Sl 2:9
Sl 110:2
Ap 19:15

i Ap 12:14

j Da 10:13
Da 12:1
Jud 9

ch'ul ta stemplo Dios te ta vi-najele, va'un ti bu ch'ul ta stem-ploe te laj yich' ilel li xkaxail stratoe.^a Xjaplalet* tajek saksevu,[#] laj yich' a'iel yech'omal eiletik, lik ch'auk, tal nikel xchi'uk lik yak' muk'tik bot.

12 Laj yich' ilel ta vinajel jun muk'ta senyail: oy jun ants^b ti pixil ta k'ak'ale, te oy ta yok li luna,^{*} oy jun korona ta sjol ti oy 12 ta pe'j sk'anali-le, **2** xchi'inoj yol li antse. Xvi-ket tajek ta skoj xk'uxul xchi'uk mu x-ech' svokol ta skoj ti chvok' xa yole.

3 Laj yich' ilel yan senyail ta vinajel. jK'elavilik! Oy jkot muk'-ta dragon ti xko'olaj skoloral k'ucha'al k'ok'e,^c oy vukpe'j sjol xchi'uk lajuneb xulub, jech xtok, oy vukub korona li ta sjolta-ke; **4** la xjoch batel ta sne jvok' ta oxvok' li k'analetik^d ta vinaje-le xchi'uk la sjipan yalel ta balu-mil.^e Va'un, te kotol kom ta ye-loval ants li dragone,^f ja' li ants ti chvok' xa yole, yu'un mi vok' li yole tstibe.

5 Li antse vok' jun skerem^g ti ja' tspas ta mantal li jyanlumetik ti yich'oj xvaxton ti pasbil ta ta-k'ine.^h Va'un, li yole ik'bat batel ta anil ti bu oy li Diose xchi'uk li ta chotlebal ti bu tspas mantale.

6 Li antse jatav batel ta takixo-kol balumil ti bu chapanbil yavil yu'un Diose xchi'uk ja' te tsmak'linik 1,260 k'ak'al.ⁱ

7 Ja' yu'un, lik pask'op ta vi-najel: la spasik k'op xchi'uk dra-gon li Miguel^j xchi'uk li yaj-an-jeltake, la spasik k'op ek li dra-gon xchi'uk li yaj-anjeltake, **8** pe mu'yuk bu kuch yu'unik,^{*} jech xtok, mu'yuk xa la sta ya-vilik ta vinajel. **9** Ja' yu'un, laj yich' jipel yalel ta olon li muk'ta

11:19 *O «sts'aylajet». #O «saktsele». 12:1 *O «li ue». 12:7 *Ja' sk'an xal <χ>buch'u xko'olaj jech k'ucha'al li Dio-se?>. 12:8 *O ja' van sk'oplal «mu'yuk bu kuch yu'un», ja' xkaltik, li dragone.

dragone,^a li vo'neal kiletel chone,^b ti Diablo^c xchi'uk Sata-nas^d ak'bil sbie, ti ja' yakal tsol'-la skotol ti jnakejetik ta spejel balumile;^e jipat yalel ta balu-mil,^f ko'ol jipatik yalel xchi'uk li yaj-anjeltake. **10** Laj ka'i tsatsal yech'omal eil ta vinajel ti xi chale:

«jK'ot xa yorail avi li koltaele,^g vinaj xa li sju'ele xchi'uk och xa ta abtel li Ajvalilal* yu'un Jdios-tike^h xchi'uk lik xa spas mantal li Skristoe, yu'un laj xa yich' jipel yalel li buch'u tstik'be smul ker-manotaktike, ti ja' tstik'be smul ta k'ak'al ak'obal ta stojolal li Jdiostike!ⁱ **11** La stsalik/ ta skoj li xch'ich'el Ch'iom Chij^k xchi'uk ta skoj li a'yejetik laj yalik ech'e-le,^l oy ta yo'onton chak' xkuxle-jalik,^m ak'o mi te sk'elobjeik sat li lajelale. **12** Ta skoj taje jkuxetuk me avo'ontoniⁿ vinajel xchi'uk li vo'oxuk ti te nakaloxuke! jJa' toj abol sba li balumil xchi'uk li nabe!^o Yu'un te yalem talel Dia-blo ti bu oyoxuke, oy tajej sk'a-k'al yo'onton ta skoj ti sna'oj ti toj komkom xa li yoraile.»^p

13 Va'un, k'alal laj yak' venta li dragon ti jipat yalel ta balumile,^q lik skontrain li ants^r ti vok' jun skereme. **14** Pe li antse laj yich' ak'bel li chib xik' muk'-ta aguila^s sventa xvil batel ta yavil ta takixokol balumil, ja' ti bu chich' mak'linel jun jabil, chib jabil xchi'uk j-o'lol jabile,^s nom oy ta sat li chone.^t

15 Va'un, li kiletel chone lik slok'es vo' ta ye ti xko'olaj k'u-cha'al uk'um sventa xjik'av yu'un li antse. **16** Pe li balumile tal skolta li antse, va'un la sjam ye li balumile xchi'uk laj yuch' li uk'um ti la xeta lok'el li dragone. **17** Pe ilin tajej ta stojolal ants li dragone, ja' yu'un bat stsak ta

12:10 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. **12:11** *Li ta griego K'ope ja' *psykje*. K'elo Glosario, *psykje*. **12:14** *Ja' xkaltik, oxib jabil xchi'uk j-o'lol.

KAP. 12

- a Ap 12:3
Ap 20:2
b Je 3:1
2Ko 11:3
Ap 12:14
c Mt 4:1
Jn 8:44
Ebr 2:14
Snt 4:7
1Pe 5:8
d 1Kr 21:1
Job 1:6
Sak 3:2
Mt 4:10
Jn 13:27
Ro 16:20
2Te 2:9
e 2Ko 4:4
2Ko 11:14
Ef 2:2
1Jn 5:19
f Lu 10:18
Ap 12:13
g Ro 13:11
Ebr 9:28
1Pe 1:5
h Ap 11:15, 17
i Job 1:9
Sak 3:1
j 1Jn 2:14
k 1Pe 1:18, 19
l Ech 1:8
2Ti 1:8
Ap 1:9
m Mt 16:25
Lu 14:26
Ech 20:24
n Is 57:20
Is 60:2
Ap 17:15
o Mt 24:34
Ro 16:20
2Ti 3:1
2Pe 3:3
p Lu 10:18
q Je 3:15
Ap 12:1
r Eks 19:4
Is 40:31
s Ap 12:6
t Je 3:1
2Ko 11:3

Kolumna 2

- a Je 3:15
b Mt 24:9
Ech 1:8
Ap 1:9
Ap 6:9

KAP. 13

- c Ap 11:7
Ap 13:18
d Is 57:20
Ap 21:1
e Ap 12:9
f Lu 4:6
g Ap 13:14
h Ap 11:2, 3
i Da 7:25
j Ap 12:12
k Ap 12:17

k'op li skomenal* snitilulal ants^a ti ja'ik li buch'utik chch'unbeik smantal Diose xchi'uk ti yich'oj yabtelik ta xcholbel sk'oplal li Je-suse.^b

13 Va'un, te kotel kom* li ta sji'al^c nabe.

Laj kil jkot jti'vanej chonbolom^c ti yakal chlok' talel ta nabe,^d oy lajuneb xulub xchi'uk vukpej sjol, oy lajuneb korona li ta xulubtake, pe li ta sjoltake oy bii-letik ti chchopol k'optaik Diose.

2 Va'un, li jti'vanej chonbolom laj kile xko'olaj k'ucha'al jkot leopardo, pe li yakane xko'olaj k'u-cha'al yakan oso, li yee xko'olaj k'ucha'al ye leon. Va'un, li dragone^e laj yak'be sju'el li jti'vanej chonbolome, laj yak'be li chotlebal ti bu tspas mantale xchi'uk laj yak'be tsots yabtel.^f

3 Jech xtok, laj kil ti tsots yayijem yilel jpej sjol ti jutuk xa muk' xcham-oe, li syayijemal ti jutuk xa mu'yuk bu xcham-o xchi'uke laj yich' poxtabel,^g va'un skotol krixchano labal sba laj yilik, ja' yu'un la xch'unbeik smantal li jti'vanej chonbolome.

4 Jech xtok, laj yich'ik ta muk' li dragon ta skoj ti laj yak'be yabtel li jti'vanej chonbolome. Xi laj yich'ik ta muk' li jti'vanej chonbolome: «¿Mi oy van buch'u xko'olaj xchi'uk li jti'vanej chonbolome xchi'uk mi oy van buch'u xu' stsakat ta k'op?».

5 Jech xtok, ak'-bat ye sventa xal k'usitik muk'tik sk'oplal xchi'uk ti xchopol k'op-je xchi'uk laj yich' yabtel sventa x-abtej 42 u.^h **6** La sjam ye sventa xchopol k'opta' li Diose, sventa xchopol k'optabe li sbie xchi'uk sventa xchopol k'opta ti bu oye, jech xtok, sventa xchopol k'opta li buch'utik te nakajtik ta vinajele.ⁱ **7** Ak'bat spas k'op xchi'uk li buch'utik ch'ule xchi'uk ti ak'o stsale,^k jech xtok, ak'bat spas ta mantal skotol nitilulal,

12:17 *O «skomelal». **13:1** *Ja' xkaltik, li dragone. *O «syi'al».

jteklumetik, jujuchop k'op xchi'uk lumetik. **8** Va'un, ch-ich'at ta muk' yu'un skotol li buch'utik nakajtik ta sba balumile. Yu'un ti k'uxi lik tal sts'unbal li krixchanoetike mi junuk buch'u ts'ibabil sbi li ta balbalvan sventa kuxlejal^a ti ja' yu'un li Ch'iom Chij ti laj yich' milele.^b

9 Mi oy buch'u oy xchikine ak'o ya'i.^c **10** Mi oy buch'u sk'oplal chich' chukele, chbat ta chukel. Mi oy buch'u chmilvan ta espadae,* sk'an xich' milel ta espada.^d Ta skoj taje, sk'an xkuch yu'unik^e xchi'uk sk'an oyuk xch'u-nel yo'ontonik^f li buch'utik ch'ule.^g

11 Jech xtok, laj kil yan jti'vanej chonbolom ti yakal chlok' tael ta balumile, oy chib xulub k'ucha'al ch'iom chij, pe lik k'opojuk k'ucha'al jkot dragon.^h **12** Ja' jech tspas mantal k'ucha'al li ba'yel jti'vanej chonbolomeⁱ xchi'uk te k'elbil yu'un. Jech xtok, tsuj li balumil xchi'uk li buch'utik te nakajtik sventa xich'ik ta muk' li ba'yel jti'vanej chonbolome, ja' li jti'vanej chonbolom ti oy syayijemal ti jutuk xa mu'yuk bu xcham-oe, pe ti laj yich' pox-tabele.^j **13** Tspas muk'tik senyailtak, yu'un tsyales tal k'ok' ta vinajel ta sat krixchanoetik ti te chk'ot ta balumil yu'une.

14 Jech oxal, tso'la li buch'utik nakajtik ta sba balumil ta skoj ti ak'bat spas senyailtak ta sat li jti'vanej chonbolome, jech xtok, chalbe jnakeletik ta balumil ti ak'o spasbeik slok'ol^k li jti'vanej chonbolom ti laj yich' ya-yijesel ta espadae, pe ti kuxul to kome.^l **15** Jech xtok, ak'bat permiso sventa xak'be yich' ik' li slok'ol jti'vanej chonbolome, ja' yu'un li slok'ol jti'vanej chonbolome xu' xk'opoj xchi'uk chal mantal ti ak'o yich' milel skotol li buch'utik mu'yuk ch-ich'at ta muk'e.

13:10 *O ja' van sk'oplal «Mi oy buch'u chich' milel ta espadae».

KAP. 13

- a Ap 3:5
Ap 21:27
b Is 53:7
Mt 27:50
Ap 5:6,12
c Mt 11:15
d Mt 26:52
e Mt 24:13
Ebr 10:36
Ebr 12:3
f Ap 2:10
g Da 7:18
1Ko 6:2
Ap 20:6
h Ap 16:13
Ap 20:2
i Ap 13:1
j Ap 13:3
k Ap 19:20
Ap 20:4
l Ap 13:3

Kolumna 2

- a Ap 14:9,10
Ap 16:2
Ap 19:20
b Ap 14:11
c Ap 15:2
d Da 3:1

KAP. 14

- e Sl 2:6
Ebr 12:22
1Pe 2:6
f Jn 1:29
Ap 5:6
Ap 22:3
g Ap 7:4
h Ap 3:12
i Sl 33:3
Sl 98:1
Sl 149:1
Ap 5:9
j Ap 4:6
k Ap 4:4
Ap 19:4
l Ap 7:4
m 2Ko 11:2
Snt 1:27
Snt 4:4
n 1Pe 2:21
o 1Ko 6:20
1Ko 7:23
Ap 5:9
p Snt 1:18
q Ef 5:25-27
Jud 24

16 Tsuj skotol krixchanoetik xtok —li buch'utik tsots sk'oplal xchi'uk li buch'utik mu'yuk tsots sk'oplalike; li jk'ulejetik xchi'uk li povreetike; li buch'utik kolemik xchi'uk li mosoiletike— sventa xich' smarkail ta sbats'ik'obik o ta stibaik,^a **17** yu'un mu xu' xmanolajik xchi'uk mu xu' xchonolajik mi ch'abal smarkailike, ja' no'ox xu' xmanolajik xchi'uk xu' xchonolajik li buch'utik oy smarkailike, ti ja' li sbi^b jti'vanej chonbolome o li snumeroal sbie.^c **18** Sk'an jp'ijiltik ta sventa li'e: li buch'u oy sp'ijile ak'o xchapbe li snumeroal jti'vanej chonbolome, yu'un ja' snumeroal krixchano; li snumeroale ja' 666.^d

14 Va'un, laj kil te kotol ta vits Sion^e li Ch'iom Chije,^f te xchi'uk li 144 mil^g ti ts'ibabil ta stibaik li sbie xchi'uk li sbi Stote.^h **2** Jech xtok, oy k'usi laj ka'i nik ta vinajel ti xko'olaj k'ucha'al xchajajet epal vo'e xchi'uk ti xko'olaj k'ucha'al chnik tsatsal chauke; li k'usi laj ka'ie xko'olaj k'alal chk'ejinik li jk'ejimoleetik ti yakal tstij s-arpaike. **3** Yakal tsk'ejintaik jun ach' k'ejoj' ya'el li ta yeloval chotlebal sventa ajvalile, ta yeloval li chanvo' keruvinetike^j xchi'uk ta yeloval li moletike;^k mu'yuk buch'u chan yu'un li k'ejoj taje, ja' no'ox chan yu'unik li 144 mil' ti laj yich'ik manel lok'el ta balumile. **4** Taje ja'ik li buch'utik mu'yuk laj yik'ubtas sbaik xchi'uk antsetike, yu'un mu'yuk buch'u ta xchi'linik ta vayel.^m Ja'ik li buch'utik tsts'a-kliik batel li Ch'iom Chij ti mu ventauk bu chbate.ⁿ Ja'ik li buch'utik laj yich'ik manel^o lok'el ta stojolal krixchanoetik ti k'o-temik k'ucha'al sba sat ts'unobil^p ta stojolal Dios xchi'uk ta stojolal li Ch'iom Chije, **5** jech xtok, mu'yuk bu la sjutik k'op;^q mu'yuk spaltailik.^q

14:5 *O «snopik k'op; x-epal k'opojik». *O «xchopolilik».

6 Laj kil yan anjel ti te xvilet ta o'lol vinajel* ti yakal chchol lekil a'yejetik sventa sbatel osile, ja' chcholbe li buch'utik te nalikal ta sba balumile, ta skotol lumetik, nitilulaletik, jeltos K'opetik xchi'uk ta skotol jteklumetik,^a 7 xi tsots chale: «Xi'taik* xchi'uk albeik smuk'ulal li Diose, yu'un k'ot xa yorail ti chchapanvane,^b ja' yu'un ich'ik ta muk' li buch'u la spas vinajel, balumil, nab^c xchi'uk li nio'etike».

8 Te tal xcha'vo'al anjel xtok ti xi laj yale: «¡Lom xa! ¡Lom xa^d li Muk'ta Babilonia^e ti ja' laj yak'be yuch' jyanlumetik li svinoe, li vino taje ja' ch-ak'bat ta yo'ontonik sventa xmulivajik* xchi'ukel!».^f

9 Laje tal yoxvo'al anjel xtok ti xi tsots laj yale: «Mi oy buch'u chich' ta muk' li jti'vanej chonbolom^g xchi'uk li slok'ole xchi'uk mi chich' smarkail ta stiba o ta sk'o-be.^h 10 ta xuch'be ek li svinoal sk'ak'al yo'onton Dios ti te oy ta skopail sk'ak'al yo'onton ti mu'yuk bu kapbile,ⁱ va'un chil svokol ta k'ok' xchi'uk ta asufre/ ta sat ch'ul anjeletik xchi'uk ta sat li Ch'iom Chije. 11 Te xtomet-osbatel osil^k li xch'aial* k'ok' ti ch-ak'bat svokolike.^l Li buch'utik chich'ik ta muk' li jti'vanej chonbolom xchi'uk slok'ole xchi'uk li buch'utik chich'beik li smarkail sbie/ mu'yuk bu chkuxik ta k'ak'al ak'obal. 12 Ta skoj taje, sk'an xkuch-o yu'unik li buch'utik ch'ule,^m li buch'utik chch'unbeik li smantal Diose xchi'uk ti tuk'-o xch'unel yo'ontonikⁿ ta stolaj Jesuse».

13 Laj ka'i yech'omal eil ta vinajel ti xi chale: «Xi xats'ibae: xmu'yubaj no'ox li buch'utik jmoj chchamik xchi'uk Kajvaltik^o li'

14:6 *O «ta toyol». 14:7 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 14:8 *Li ta griego k'ope ja' porneia. K'elo Glosario, mulivajel. 14:11 *O «xch'aial». *O «bu baljike; bu chukulike».

KAP. 14

a Mt 24:14
Mr 13:10
Ech 1:8

b 2Pe 2:9

c Eks 20:11
Sl 146:6d Is 21:9
Ap 18:21

e Ap 17:18

f Jer 51:7, 8
Ap 17:1, 2
Ap 18:2, 3

g Ap 13:1

h Ap 13:15, 16

i Sl 75:8
Ap 11:18
Ap 16:19

j Ap 21:8

k Ap 13:16-18
Ap 16:2
Ap 20:4l Mt 25:46
2Te 1:9
Ap 19:3

m Ap 13:10

n Ebr 10:38

o 1Ko 15:51, 52
1Te 4:16, 17

Kolumna 2

a Da 7:13

b Mt 13:30

c Joe 3:13

d Ap 19:11, 15

ta ora xchi'uk ta jelavele. Jech, jech chal li ch'ul espiritu ti ak'o la xkux li ta yabtelike, yu'un te jmoj chbat xchi'uk li yabtelike».

14 Va'un, laj kil jvol sakil tok xchi'uk oy buch'u te chotol li ta tok ti xko'olaj k'ucha'al xnich'on krixchanoe,^a slapoj skorona ti pasbil ta oroe xchi'uk stsakoj jun jos* ti ts'ubts'ub sni'e.

15 Oy yan anjel xtok ti te lok' tael ti bu ch'ul ta temploe, xi tsots laj yalbe li buch'u te chotol ta toke: «Tuneso li ajose,^b tsobbo sat li k'usitik chlok'e, yu'un k'ot xa yorail chich' tsobbel sat li k'usitik chlok'e, yu'un lek xa yij li k'usitik ts'unbil ta balumile».^b 16 Va'un, li buch'u te chotol ta toke la stunes sjos* ta balumil, jech oxal laj yich' tsobbel sat li k'usi ts'unbil ta balumile.

17 Oy yan anjel xtok ti te lok' tael ti bu ch'ul ta templo te ta vinajele; stsakoj jun jos* ek ti ts'ubts'ub sni'e.

18 Oy yan anjel xtok ti te lok' tael ta skajleb matanal ti yich'oj yabtel ta stojolal li k'ok'e. Xi tsots laj yalbe li buch'u stsakoj sjos* ti ts'ubts'ub sni'e: «Tuneso ajos ti ts'ubts'ub sni' sventa xatsob li jujuchoj uva ta balumile, yu'un yij xa li uvae».^c 19 Va'un, li anjele la stunes sjos* ta balumil, la stsob li jujuchoj uva ta balumile, laje la sjiip ochel ta smuk'ta pits'obil sk'ak'al yo'onton Dios li uvae.^d 20 Te la xpech'ilanik ta tek'el ta spat jteklum li ta spits'obil uvae, lok' tael epal ch'ich' li ta spits'obil uvae, ti k'u staylej muye ja' jech staylej ti bu k'alal oy sfrenoal ye ka'etike xchi'uk te van oxib sien kilometrouk* bein batel li ch'ich'e.

14:14-19 *Jun lukluk natil kuchilu ti ja' sventa xtuch'obil li k'usitik ts'unbile o sventa chich' tsobbel-o sat. 14:20 *Lital «1,600 estadio». Li jun estadioe ja' 185 metro. K'elo Apendise B14.

15 Laj kil yan senyail ta vijnajel, muk' xchi'uk toj labal sba. Oy vukvo' anjeletik^a ti yich'ojik tale vuktos vokolile. Taje ja' xa li slajeb vokolile, yo'un ja' xa te tsutsuts li sk'ak'al yo'onton Diose.^b

2 Va'un, oy k'usi laj kil ti xko'olaj k'ucha'al nab ti nen yile^c ti kapbil ta k'ok'e xchi'uk laj kil li buch'utik la stsalik^d li jti'vanej chonbolome, li slok'ole^e xchi'uk li snumerol sbie.^f Te va'ajtik ta xokon nab ti xko'olaj k'ucha'al nene xchi'uk stsakojbeik s-ar-patak Dios. **3** Jech xtok, yakal tskejintabeik li sk'ejoj Moises^g ti ja' smoso Diose xchi'uk li sk'ejoj Ch'iom Chije,^h xi chalike:

«Toj muk'tik xchi'uk toj labalik sba li avabteltake,ⁱ Jeova* Dios, li Buch'u skotol xu' yu'une.^j Tuk' xchi'uk meel skotol li abee,^k Ajvalilot sbatel osil.^l **4** ¿Buch'u xa no'ox mu'yuk chi'taot[#] ta mel, Jeova,* xchi'uk ti mu stoybe sk'oplal abi ti vo'ot no'ox lek tuk' chavak' abae?^m Yu'un chtal skotol li jyanlumetike xchi'uk te ak'elaj chich'ikot ta muk',ⁿ yu'un laj xa yich' ak'el ta na'el li atuk'il mantalake».

5 Oy k'usi laj kil k'alal k'ot xa ox ta pasel taje, lik jamuk ti bu ch'ul li ta karpana ti bu oy li k'usitik yalaj Diose,^o li karpana ti oy ta vinajele,^p **6** va'un te lok' tal-el li vukvo' anjeletik ti bu ch'ul ti yich'ojik tale li vuktos vokolile,^q slapojik sakil k'u'il ta lino ti solej xojobaje xchi'uk pechel chukil ta sti' yo'ontonik ti pasbil ta oroe. **7** Oy jun li ta xchanvo'al keruvinetike laj yak'be vukub muk'tik boch li vukvo' anjeletike, li muk'tik boche pasbil ta oro, noj ta sk'ak'al yo'onton Dios' ti ja' li buch'u kuxul-o sbatel osile. **8** Va'un, noj ta ch'ai* ta bu ch'ul ta skoj li smuk'ulal Diose^s

15:3, 4; 16:7 *K'elo Apendise A5. 15:4 *K'elo Glosario, xi'tael Dios. 15:8 *O «ch'ayil».

KAP. 15

- a Ap 16:1
b Ap 16:17
c 1Re 7:23
Ap 4:6
d Ap 2:7
e Ap 13:15
f Ap 13:18
g Eks 15:1
Dt 31:30
h Jn 1:29
i Eks 15:11
SI 111:2
SI 139:14
j Eks 6:3
k Dt 32:4
SI 145:17
l Jer 10:10
ITI 1:17
m Jer 10:6, 7
n SI 86:9
Mal 1:11
o Ech 7:44
Ebr 8:1, 2
Ebr 9:11
p Ap 11:19
q Ap 15:1
r SI 75:8
Jer 25:15
Ap 14:9, 10
s Eks 40:34, 35
1Re 8:10, 11
Is 6:4
Ese 44:4

Kolumna 2

a Ap 15:1

KAP. 16

- b Ap 16:17
c SI 69:24
Sof 3:8
d Ap 8:7
e Ap 13:16, 18
f Ap 13:15
Ap 19:20
g Eks 9:10
h Ap 8:8
i Eks 7:20
j Is 57:20
k Ap 8:10
l Eks 7:20
SI 78:44
m Ap 1:4
n SI 145:17
Ap 15:4
o Dt 32:4
SI 119:137
p SI 79:3
q Is 49:26
r Ap 18:20
s Eks 6:3
t SI 19:9
SI 119:137
Ap 19:1, 2
u Ap 8:12

xchi'uk ta skoj li sju'ele, jech xtok, mu'yuk buch'u xu' x-och ti bu ch'ule, ja' to xu' x-ochik mi tsuts xa ox yu'unuk vukub vokolil^a li vukvo' anjeletike.

16 Va'un, laj ka'i tsatsal yech'omal eil ti te lik tale ti bu ch'ule,^b xi laj yalbe li vukvo' anjeletike: «Bat malik yalel ta sba balumul li sk'ak'al yo'onton Dios ti te oy ta vukub muk'tik boche».^c

2 Bat li ba'yel anjele, la smal yalel ta sba balumul li sbel smuk'ta boche.^d Jech oxal, li buch'utik yich'ojbeik smarkail li jti'vanej chonbolome^e xchi'uk ti laj yich'beik ta muk' li slok'ole^f laj yil svokolik ta chopol k'a'al chin ti toj k'uxe.^g

3 Li xcha'vo'al anjele la smal yalel ta nab li sbel smuk'ta boche.^h K'ataj k'ucha'al xch'ich'el/ anima li nabe, cham skotol li k'usitik kuxajtike,* cham skotol li k'usitik oy ta nabe.ⁱ

4 Li yoxvo'al anjele la smal yalel ta uk'umetik xchi'uk ta nio'etik li sbel smuk'ta boche.^k Va'un, k'ataj ta ch'ich'.^l **5** Laj ka'i xi laj yal li anjel ti yich'oj yabtel ta stojolal li vo'e: «Vo'ot li buch'u oy avie xchi'uk ti oy ono'ox ta vo'nee,^m li buch'u tuk'e,ⁿ tuk'ot, yu'un laj xa aval ti k'u yelan chachapanvane,^o **6** yu'un li stukike la smalbeik xch'ich'el li buch'utik ch'ule xchi'uk li j-alk'o-petike,^p jech oxal laj avak'be yuch'ik ch'ich',^q yu'un jech staik-o».^r **7** Laj ka'i xi laj yal li skajleb matanale: «Jech, Jeova* Dios, li Buch'u skotol xu' yu'une,^s meel xchi'uk tuk' skotol ti k'u yelan chachapanvane».^{#t}

8 Li xchanvo'al anjele la smal ta k'ak'al li sbel smuk'ta boche;^u va'un li k'ak'ale ak'bat yabtel sventa xchik' ta k'ok' li krixchanoetike. **9** Ja' yu'un, chik'atik

16:3 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. 16:7 #O «li k'usitik chapambil avu'une».

ta tsatsal xk'ixnal k'ak'al li krixchanoetike, pe la xchopol k'optabeik li sbi Diose ti ja' oy yabtel chak' vokolile, mu'yuk la sutes yo'ontonik xchi'uk mu'yuk laj yich'ik ta muk'.

10 Li svo'obal anjele la smal ta chotlebal ti bu tspas mantal jti'vanej chonbolom li sbel smuk'ta boche. Va'un, ik'ub ti bu tspas mantale^a xchi'uk lik sti' yok'ik ta skoj ti solet toj k'ux cha'iike, **11** pe lik xchopol k'optaik li Dios ta vinajel ta skoj ti solet toj k'ux cha'iike xchi'uk ta skoj li sk'a'al chinike, pe mu'yuk la sutes yo'ontonik ta skoj li yabtelike.

12 Li svakvo'al anjele la smal ta muk'ta uk'um Euftrate^b li sbel smuk'ta boche, va'un ul li vo'e,^c taje ja' sventa xich' chapanbel sbeik li ajvaliletik^d ti chlikik tael ta slok'eb k'ak'ale.

13 Laje, laj kil oxp'el ibal sba* k'op ak'bil ta na'el^e ti xko'olaj k'u-cha'al ranaetik ti yakal chlok' tael ta ye li dragone,^e ta ye li jti'vanej chonbolome xchi'uk ta ye li jlo'lavanej j-alk'o'pe. **14** Ta mel, ja' li k'usi yak'oj ta na'el li pukujetike, tspasik senyailtak li k'usi yak'ojik ta na'ele,^f ja' yu'un cha'iik skotol ajvaliletik ta sp'el balumil sventa xich'ik tsobel li ta pask'op^g ta smuk'ta k'ak'alil Dios ti ja' li Buch'u skotol xu' yu'one.^h

15 «jK'elavil! Chital k'ucha'al j-elek'.ⁱ Xmuyubaj no'ox li buch'u jech-o julaveme/ xchi'uk ti xchabioj li sk'u' tslap ta sbae sventa mu t'analuk xkom xchi'uk sventa mu x-ilbat xk'exlal yu'un li krixchanoetike».^k

16 Va'un, laj yich'ik tsobel ti bu Armajedon* sbi ta ebreoe.^l

17 Li svukvo'al anjele la smal ta ik' li sbel smuk'ta boche. K'a-

16:13 *K'elo Glosario, *ibal sba*. #Literal «ibal sba espirituetik». **16:16** *Li ta griego k'ope ja' *Ar Magedon*. Te likem tal ta jp'el k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal «vits ta Meguido».

KAP. 16

a Eks 10:21

ls 8:22

b Ap 9:13, 14

c Jer 50:38

d ls 44:27, 28

e Ap 12:3

f Ap 13:11, 13

g Ap 19:19

h ls 13:6

Jer 25:33

Ese 30:3

Joe 1:15

Joe 2:1, 11

Sof 1:15

2Pe 3:11, 12

i 1Te 5:2

2Pe 3:10

j Lu 21:36

k Ap 3:18

l 2Kr 35:22

Sak 12:11

Ap 19:19

Kolumna 2

a Ap 16:1

b Ese 38:19

Da 12:1

Ebr 12:26

c Ap 17:18

d Ap 18:2

e Jer 25:15

Ap 15:7

f Ap 6:14

g Job 38:22, 23

h Eks 9:24

KAP. 17

i Ap 16:1

j Jer 51:13

Ap 17:15

Ap 19:2

k Snt 4:4

Ap 18:9

l Jer 51:7

Ap 14:8

Ap 18:3

lal jech k'ot ta pasele, laj yich' a'iel jun yech'omal eil ti bu ch'ul^a li ta chotlebal sventa ajvalile, xi laj yale: «jK'ot xa ta pasel!».

18 Jech xtok, xjaplajet* tajek saksevu,^a laj yich' a'iel yech'omal eiletik, lik chauk xchi'uk tal tsatsal nikel ti mu'yuk bu jech k'otem-o ta pasel ti k'uxi lik tael li jnakejetik li' ta sba balumile,^b yu'un toj ech' xa no'ox tsots li nikele. **19** Jech oxal, pas ta oxch'ak li muk'ta jteklume,^c jin yale li jteklumetik ta jujun lume; ja' yu'un li Diose la svules ta sjol li Muk'ta Babilonia^d sventa xak'be yuch' li tsatsal sk'ak'al yo'onton ti te oy ta skopail svinoe.^e

20 Jech xtok, jatav batel skotol lumetik ti joyajtik ta nabe xchi'uk mu'yuk laj yich' tael li vits-tike.^f **21** Va'un, yal tal muk'tik bot ta vinajel ta stojal krixchanoetik,^g jun talento* yalal jujup'ej, jech oxal la xchopol k'optaik Dios li krixchanoetik ta skoj li svokolik ta bote,^h yu'un solet toj tsots tajek li vokolile.

17 Jun li ta svukvo'al anjel ti yich'ojik li vukub muk'tik boche' tal xchi'uk xi laj yalbune: «La', chak'bot avil ti chich' chapanel li jchonbail ants ti tsots sju'el ti te chotol ta epal vo'e,ⁱ **2** ti ja' li buch'u mulivaj* xchi'uk li ajvaliletik ta balumile,^k jech xtok, li jnakejetik ta balumile yakubtasatik ta skoj li svinoal mulivajel^l tspase».^l

3 Li anjele laj yik'un batel ta sju'el ch'ul espiritu ta takixokol balumil. Va'un, laj kil jun ants ti te chotol ta sba jti'vanej chonbolom ti kuxul tsoj skolorale xchi'uk ti noj ta biil ti chchopol k'opta Diose, oy vukp'ej sjol xchi'uk lajuneb xulub. **4** Slapoj kuxul

16:18 *O «sts'aylajet». #O «saksels».

16:21 *Li jun talento tstunes jgresiaetike ja' 20.4 kilo yalal. K'elo Apendise B14. **17:2** *K'elo Glosario, *mulivajel*. #Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*.

morado k'u'il^a xchi'uk kuxul tsa-
jal k'u'il li antse xchi'uk sk'upil-
tasoj sba ta oro, ta k'upil sba ton
xchi'uk ta perla tonetik,^b jech
xtok, stsakoj jun kopa ti pasbil
ta oro ti noj ta k'usitik mu'yuk
leke xchi'uk ti noj ta k'usitik ibal
sba* ta skoj li mulivajel[#] tspase.
5 Xi ts'ibabil jun biil ta siba ti
mukul sk'oplale: «Muk'ta Babilo-
nia ti ja' sme' li jchonbail antse-
tike^c xchi'uk li k'usitik ibal sba ta
balumile».^d 6 Li antse laj kil ti
yakubem ta xch'ich'el li buch'utik
ch'ule xchi'uk ta xch'ich'el li stes-
tigotak Jesuse.^e

Labal sba tajej laj ka'i k'alal
laj kile. 7 Ja' yu'un, xi laj yal-
bun li anjele: «¿K'u yu'un ti la-
bal sba laj avile? Vo'on chkalbot
li k'usi mukul sk'oplal ta sventa
li antse^f xchi'uk li jti'vanej chon-
bolom ti oy vukp'ej sjol xchi'uk
oy lajuneb xulub ti bu kajal li an-
tse.^g 8 Li jti'vanej chonbolom ti
laj avil ti te to'ox oye, ti ch'a-
bal xa te oye, po'ot xa xlok' ta-
lel ta xab^h sventa xbat ta lajelal.
Li jnaklejetik ta balumile —ti mu'-
yuk te tsakal sbiil li ta balbal-
vun sventa kuxlejalⁱ k'alal lik tal
sts'unbal li krixchanoetike— la-
bal sba chilik li jti'vanej chonbo-
lom ti te to'ox oye, ti ch'abal xa
te oye, pe ti te xa oy ta jelavel
xtoke.

9 »Sk'an me oyuk lek jp'ijiltik
ta sventa li'e: li vukp'ej sjole/ ja'
sk'an xal vukp'ej vits, ta sjol li vi-
tsetik taje ja' te ti bu chotol li an-
tse. 10 Jech xtok, ja' sk'an xal
vukvo' ajvalil: lomem xa li vo'o-
be, li june li' to oye, yan li june
mu'yuk to vulem ta lok'el, pe mu'-
yuk xa bu jal li' oy mi vul ta lo-
k'ele. 11 Li jti'vanej chonbolom
ti te to'ox oye, pe ti ch'abal xa te
oye,^k ja' li xvaxakvo'al ajvalile, pe
te lok' talel li ta vukvo'e xchi'uk
chbat ta lajelal.

17:4; 18:2 *K'elo Glosario, *ibal sba*.
17:4[#] Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo
Glosario, *mulivajel*. 17:8 *K'elo Glosa-
rio, *xab*.

KAP. 17
a Lu 16:19
b Ap 18:11, 12
Ap 18:19
c Ap 19:2
d Ap 18:5
e Ap 6:9
Ap 18:24
Ap 19:2
f Ap 17:5
g Ap 17:3
h Ap 20:1
i Eks 32:32
SI 69:28
Flp 4:3
j Ap 17:7
k Ap 17:8

Kolumna 2

a Jn 1:29
Ap 5:6
b Mt 28:18
Ech 2:36
1Ti 6:15
c Ap 19:11, 15
d Ro 16:20
e Is 57:20
Jer 51:13
f Ap 17:12
g Ap 17:8
h Ap 17:7
i Le 21:9
Ap 18:8
j Jos 11:19, 20
Pr 21:1
k Ap 17:12
l Ap 17:5

KAP. 18
m Is 21:9
Jer 51:8
Ap 14:8

12 »Li lajuneb xulubil laj avi-
le ja' sk'an xal lajunvo' ajva-
lil ti mu'yuk to yich'oj yabte-
lik ta ajvalilale,* pe ta x-ak'bat
yich' yabtelik ta ajvalilal jun
ora xchi'uk li jti'vanej chonbolo-
me. 13 Taje ko'ol li k'usi tsnop-
pike, ja' yu'un chak'beik jti'va-
nej chonbolom li sju'elik xchi'uk
li yabtelike. 14 Tsatsakik ta k'op
li Ch'iom Chije,^a pe ta skoj ti
ja' Bankilal Jpasmantal yu'unik li
jpsamantaletike xchi'uk ti ja' Aj-
valil yu'unik li ajvaliletike,^b tsatsa-
latik yu'un li Ch'iom Chije.^c Jech
xtok, chkuch yu'unik ek li buch'u-
tik te xchi'uk ti takbilik ta ik'el
ti t'ujbilik xchi'uk ti tuk'ike».^d

15 Xi laj yalbune: «Li vo' laj
avil ti bu chotol li jchonbail an-
tse ja' sk'an xal jteklumetik, epal
krixchanoetik, lumetik xchi'uk li
buch'utik jeltos sk'opike.^e 16 Li
lajuneb xulubil^f laj avile xchi'-
uk li jti'vanej chonbolome^g chlik
sp'ajik li jchonbail antse,^h la-
jem xchi'uk t'anal chiktaik, tsti-
beik li sbek'tale xchi'uk chchi-
k'ik ta k'ok' ta j-ech'el.ⁱ 17 Yu'un
jech ak'bat ta yo'ontonik yu'un
Dios sventa spasiq li k'usi sno-
poj Diose.^j Jech, li k'usi jmoj
snojopj tspace ja'o te chvinaj
k'alal chak'beik li ajvalilal yu'-
nik li jti'vanej chonbolome,^k ja'
to mi k'ot ta pasel li sk'op Diose.
18 Li ants' laj avile ja' sk'an xal li
muk'ta jteklum ti ch-ajvalilaj k'u-
cha'al ajvalil ta stojolal li ajvali-
letik ta balumile».

18 Laj kil yal talel yan an-
jel ta vinajel k'alal k'ot xa
ox ta pasel taje, tsots yabtel yich-
hoj; va'un xojobaj yu'un balu-
mil ta skoj li smuk'ulale. 2 Xi
tsots laj yale: «¡Lom xa! ¡Lom
xa li Muk'ta Babiloniae,^m k'ot
xa ta sna pukujetik xchi'uk k'ot
xa ta snak'obbail chopol espiri-
tuetik[#] xchi'uk skotol ibal sba*

17:12 *K'elo Glosario, *ajvalilal*. 18:2
[#]O ja' van sk'opial «chopol k'opetik ti
ak'bil ta na'ele».

p'ajbil mutetik!^a **3** Yu'un ta skoj li vino ti ch-ak'bat tajak ta yo'onton sventa xmulivaje,* ja' yakubemik-o skotol li lumetike,^b jech xtok, mulivaj xchi'uk li ajvaliletik ta balumile.^c Li jp'olmajeletik[#] ta balumile pasik ta jk'ulej ta skoj ti toj ech'em k'usitik oy yu'un ti mu xk'exav-o xchi'uke».

4 Laj ka'i yan yech'omal eil ta vinajel xtok ti xi chale: «Jteklumal, lok'anik tal^d te sventa mu ko'oluk xapas amulik yo' mu xa-tai ta makiel ek li vokoliletik tsuptane.^e **5** Yu'un stsojoj xa sba li smule, k'otem xa k'alal to ta vinajel,^f jech oxal vul ta sjol Dios li k'usitik mu'yuk tuk* la spase.^g

6 Ja' jech xapasbeik ti k'u yelan la spasbe li yantike,^h jech, chib to velta jech xapasbeik ti k'usi spasoje;ⁱ ti k'u yelan la skapbe sbel li kopae,^j chib to velta jech xakapbeik ek.^k **7** Yu'un ti k'u to yelan la stoybe sba sk'oplal stuke xchi'uk ti toj ech'em k'usitik oy yu'un ti mu xk'exav-o xchi'uke, ja' me jech yepal xavak'beik svokol xchi'uk yatel yo'onton. Yu'un xi chalilan ta yo'ontone: «Chotolon k'ucha'al me' ajvalil, mu'yuk chamem jmalal, mu'yuk bu chkil-o at-o'onton».^l **8** Jech oxal, ta jun no'ox k'ak'al chtal svokol: lajelal, at-o'onton xchi'uk vi'nal, jech xtok, chchik'ik ta k'ok' sjunul,^m yu'un tsotsⁿ li Jeova* Dios ti ja' la xchapane.

9 »Li ajvaliletik ta balumil ti mulivajik* xchi'uk li antse, ti jmoj la sk'upinik li k'usitik oy yu'un ti mu xk'exav-o xchi'uke, chlik yok'itaik xchi'uk chlik smaj sti' yo'ontonik ta stojolal k'alal chilik ti xtomet xa muyel xch'ai-lal[#] sk'ak'ale. **10** Nom te va'al chkomik ta skoj ti chi'ik-o ti chil

18:3 *Li ta griego k'ope ja' *porneia*. K'elo Glosario, *mulivajel*. #O «jp'olmajeletik ti buyuk no'ox xbatik». **18:5** *O «li muliletik». **18:8** *K'elo Apendise A5. **18:9** *K'elo Glosario, *mulivajel*. #O «xch'ayilal».

KAP. 18

a Is 13:21
Jer 50:39

b Jer 51:7

c Ap 17:1, 2

d Is 48:20
Is 52:11
Jer 50:8e Jer 51:6, 45
2Ko 6:17

f Jer 51:9

g Ap 16:19

h Jer 50:29
2Te 1:6i Si 137:8
Jer 50:15

j Si 75:8

k Ap 16:19

l Is 47:7-9

m Le 21:9

n Jer 50:34

Kolumna 2

a Da 4:30

b Ap 17:4

svokole, xi chalike: «Abol aba, abol aba, vo'ot ti muk'ta jteklumote,^a vo'ot ti tsatsal jteklum Babiloniaote, yu'un ta jun no'ox ora laj avich' kastigo!».

11 »Li jp'olmajeletik ta balumil eke yakal chok'itaik xchi'uk tsmajilan sti' yo'ontonik, yu'un mu'yuk xa buch'u xmanbat skotol li yikatsike, **12** li yikatsike ja' oro, plata, k'upil sba tonetik, perla ton, lekil lino, kuxul morado pok', xela pok' xchi'uk kuxul tsajal pok'; mu'yuk xa buch'u xmanbatik skotol li k'usitik pasbil ta te' ti lek xmuete, skotol li k'usitik pasbil ta marfile, li k'upil sba te'e, li kovree, li tak'ine xchi'uk li marmol tone; **13** xchi'uk mu'yuk xa buch'u xmanbatik li kanelae, li muil poxil ta Indiae, li pome, li muil aseitee, li sakil pome, li vinoe, li s-aseiteal olivae, li lekil arinae, li trigoe, li vakaxetike, li chijetike, li ka-etike, li karetaetike, li mosoiletike xchi'uk li krixchanoetike.* **14** Jech, laj xa yiktaot li k'usitik chak'upin to'ox ta akuxlejale,* skotol li lekil ve'liletike xchi'uk li k'usitik k'upil sbae, taje ja' sventa chlal-o sk'oplal.

15 »Li jp'olmajeletik ti ja' to'ox chchonik li k'usitik taje, ti ja' pasatik ta jk'ulej yu'un li antse, nom xa chva'ik ta stojolal ta skoj ti chi'ik-o ti chil svokole, va'un ch-ok'ik xchi'uk chat yo'ontonik, **16** xi chalike: «Abol sba, abol sba li muk'ta jteklume, ti slapoj lekil linoe, ti slapoj kuxul morado k'u'ile xchi'uk ti slapoj kuxul tsajal k'u'ile, ti toj ech' xa no'ox lek sk'upiltasoj sba ta oro, ta alak' sba tonetik xchi'uk ta perla tonetik,^b **17** yu'un ta jun no'ox ora laj sk'oplal skotol li epal k'u-lejale!».

»Ja' yu'un, skotol li kapitan ta varkoetike, skotol li buch'utik chanavik ta nabe, li j-abteletik ta

18:13, 14 *Li ta griego k'ope ja' *psykje*. K'elo Glosario, *psykje*.

varko xchi'uk skotol li buch'utik te chp'olmajik ta nabe te nom-o va'ajtik **18** xchi'uk avanik k'alal te sk'elobjeik li xch'aialal[#] sk'ak'ale, xi laj yalike: «K'usi jteklumal xko'olaj-o li muk'ta jteklume?». **19** La svij pukuk* ta sjolik xchi'uk avanik, ch-ok'ik xchi'uk chat yo'ontonik, xi laj yalike: «Abol sba, abol sba li muk'ta jteklume, ti ja' ta sk'ulejal pasik-o ta jk'u-lej skotol li buch'utik oy svarkoik ta nabe, yu'un ta jun no'ox ora la-jem koml!»^a

20 »iVinajel, kuxetuk no'ox avo'onton^b ta skoj li k'usi k'ot ta stojolale, kuxetuk avo'ontonik ek li buch'utik ch'uloxuke,^c vo'oxuk ti jtakboloxuke xchi'uk vo'oxuk ti j-alk'opoxuke, yu'un chapanat xa yu'un Dios sventa skoltaoxuk!»^d

21 Jech xtok, oy jun tsatsal anjel ti la spet jp'ej muk'ta tana-l molinoe, la sjip ech'el ta nab, xi laj yale: «Ja' jech anil chich' jipel yael ta olon li muk'ta jteklum Babiloniae, va'un mi ja'uk xa bu chich' tael.» **22** Mu'yuk xa chich'-o a'iel te li yech'omal ye jk'ejimoletik k'alal tstij s-arpaike, mu'yuk xa chvinaj jtj-sonetik, jupanej amaetik* xchi'uk jupanej ok'esetik. Jech xtok, mu'yuk chich' tael ta atojolal junuk j-abtel ti k'usiuk no'ox chabtelane xchi'uk mu'yuk xa buch'uch'a'i chjuch'unaj ta molino ton.

23 Mu'yuk xa bu chojobaj jse-t'uk* slusal kantil ta atojolal xchi'uk mu'yuk xa te chich' a'i-bel yech'omal ye junuk jnupunel kerem xchi'uk mi junuk jnupunel tseb. Li jp'olmajeletik avu'une lek to'ox tsots yabtelik ta balumil, jech xtok, te k'ejpuj[#] ta be avu'un skotol li krixchanoetik ta skoj ti chapas espiritismoe.^f **24** Jech, te laj yich' tabel xch'ich'el j-alk'o-petik li ta jteklum taje, jech xtok,

18:18; 19:3 *O «xch'ayilal». **18:19** *O «lum». **18:22** *O «amayetik; flautae-tik». **18:23** *O «jutebuk». *O «k'ejev; ts'ep'uj».

KAP. 18

a Is 47:11

b Jer 51:48

c Ap 14:12

d Dt 32:43

Ro 12:19

Ap 6:9,10

Ap 19:1,2

e Jer 51:63,64

f Is 47:9

Gal 5:19,20

Kolumna 2

a Ap 6:9,10

Ap 16:5,6

b Je 9:6

Jer 51:49

KAP. 19

c Si 150:6

d Dt 32:4

Si 19:9

Ap 15:3

e Dt 32:43

2Re 9:7

Si 79:10

Ap 18:20,24

f Si 117:1

g Is 34:10

h Ap 4:4

i Ap 4:6

j Si 106:48

k Si 134:1

Si 135:1

l Si 115:13

m Si 113:1

n Si 97:1

Is 52:7

Ap 11:15

te laj yich' tabel xch'ich'el li buch'utik ch'ule^a xchi'uk skotol li buch'utik laj yich'ik milel ta sba balumile».^b

19 Oy k'usi laj ka'i k'alal k'ot xa ox jech ta pasele, ti xko'olaj k'ucha'al yech'omal ye epal krixchanoetik ta vinajel ti xi chalike: «jK'upil k'optaik li Jeovae!^{*c} Yu'un ja' Jkoltavanej, oy ep sju'el xchi'uk oy ep smuk'u-lal li Jdiostike, **2** meel skotol xchi'uk tuk' skotol k'alal chchapanvane.^d Yu'un laj xa chchapan li jchonbail ants ti tsots sju'el ti ja' la sokes balumil ta skoj ti chmulivaje* xchi'uk laj xa spakbe sk'oplal li xch'ich'el smosotak ti la smal li antse».^e

3 Ta ora no'ox xi laj yalik ta xchibal veltae: «jK'upil k'optaik li Jeovae!^{*f} Jech-o sbatel osil yakal chmuy batel xch'aialal[#] li Babiloniae».^g

4 Va'un, li 24 ta vo' moletik^h xchi'uk li chanvo' keruvinetike/ la skejan sbaik xchi'uk laj yich'ik ta muk' Dios ti te chotol ta chotlebal sventa ajvalile, xi laj yalike: «jJechuk! jK'upil k'optaik li Jeovae!».^{*j}

5 Jech xtok, vinaj tal yech'omal eil li ta chotlebal sventa ajvalile, xi laj yale: «K'upil k'optaik Jdiostik akotolik vo'oxuk ti smosooxuk^k ti axi'taojike,* k'upil k'optaik vo'oxuk ti tsots ak'oplalalik xchi'uk vo'oxuk ti mu'yuk tsots ak'oplalike».^l

6 Laj ka'i oy k'usi chnik ti xko'olaj k'ucha'al yech'omal ye epal krixchanoetike, xko'olaj k'ucha'al epal vo' chnik ya'el xchi'uk xko'olaj k'ucha'al tsatsal chauk chnik ya'el. Xi chalike: «jK'upil k'optaik li Jeovae,^{*m} yu'un lik xa ajvalilajukⁿ li Jdiostik Jeovae,[#] li

19:1, 3, 4, 6 *O «jAleluya!». Taje ja' sk'an xal «jK'upil k'optaik Ja!», li Jae ja' skomkom bi li Jeovae. **19:2** *Li ta griego k'ope ja' porneia. K'elo Glosario, mulivajel. **19:5** *K'elo Glosario, xi'tael Dios. **19:6** *K'elo Apendise A5.

Buch'u skotol xu' yu'ne!^a **7** Mu-yubajkutik, kuxetuk tajek ko'on-tontik xchi'uk kich'tik ta muk', yu'un laj xa sta yorail chnupun li Ch'iom Chije xchi'uk chapal xa li buch'u chk'ot ta yajnile. **8** Jech, yu'un li buch'u chk'ot ta yajnile ak'bat xa slap lekil lino k'u'il ti solet xojobaj xchi'uk ti sake, yu'un li lekil linoe ja' smelolal li k'usitik tuk' t'pasasik li buch'utik ch'ule».^b

9 Va'un, xi laj yalibun li anjele: «Xmuyubajik no'ox li buch'utik takbilik ta ik'el ta ve'el ta snupunel li Ch'iom Chije».^c Xi laj yalibun xtoke: «Taje ja' li k'usitik melet chal Diose».^d **10** K'alal jech laj yalbune, likeji ta yakan sventa xkich' ta muk'. Pe xi laj yalbune: «iMo'oj! iMu xapas jech!^d Yu'un jchi'il no'ox jbatik ta mo-soil xchi'uk li avermanotak ti ak'-bil yabtelik sventa xalbeik sk'oplal li Jesuse.^e ja' ich'o ta muk' li Diose!^f yu'un li albil k'ope ja' sventa chalbe sk'oplal li Jesuse».^g

11 Laj kil jamal li vinajele, laj kil jkot sakil ka'.^h Li buch'u te kajal batele Tuk'ⁱ xchi'uk Mele!ⁱ li sbie, tuk' chchapanvan xchi'uk tuk' t'pasas k'op.^k **12** Li sbek' sate xko'olaj k'ucha'al leb k'ok'^l xchi'uk oy ep korona li ta sjole. Te ts'ibabil biil ti ch'abal buch'u xojtikine, ja' no'ox xojtikin li stuke, **13** jech xtok, slapoj jlik k'u'il ti chich' lapel ta sba ti yatinoj* ch'ich'e, xi yelan li sbie: Li Sk'op^m Diose. **14** Jech xtok, te tijilik batel ta sakil ka'etik li soltaroe-tik ta vinajele, slapojik lekil lino ti sak xchi'uk ti mu'yuk yik'obale. **15** Te chlok' talel natil ts'ubts'ub espadaⁿ ta ye ti ja' tsyayijes-o li lumetike xchi'uk tstunes vxax-ton ti pasbil ta tak'in sventa spas ta mantal li lumetike.^o Jech xtok, chpech'illan ta tek'el li spits'obil uva ti ja' sventa sk'ak'al yo'on-ton Dios ti ja' li Buch'u skotol xu'

19:13 *O ja' van sk'oplal «ti vijbil».

KAP. 19

- a Eks 6:3
b Is 61:10
Ef 5:25-27
Ap 14:4
c Mt 22:2
Mt 25:10
d Ech 10:25, 26
Ap 22:8, 9
e Mt 28:19, 20
Ech 1:8
f Mt 4:10
Jn 4:23
g Lu 24:27
Ech 10:43
1Pe 1:10, 11
h Ap 6:2
i Ap 1:5
j Jn 1:14
Ap 3:14
k Is 11:4, 5
Ebr 1:8, 9
l Ap 1:13, 14
m Jn 1:1
n 2Te 2:8
Ap 1:13, 16
o Sl 2:9
Ap 2:26, 27

Kolumna 2

- a Joe 3:13
Ap 14:19, 20
b Mt 28:18
Flp 2:9-11
1Ti 6:15
Ap 17:14
c Ese 39:4, 17
d Ese 39:18
e Ese 39:20
f Ap 16:14, 16
g Ap 16:13
h Ap 13:16, 17
i Ap 13:15
j Mt 10:28
2Pe 2:6
Jud 7
Ap 20:14
k Ap 2:16
Ap 6:2
l Ese 39:4

KAP. 20

- m Ap 9:1
n Ap 12:3
o Je 3:1

yu'ne.^a **16** Te ts'ibabil biil li ta sk'u' tslap ta sbae, ta stuk'il yo' ti xi chale: «Ajvalil yu'unik li aj-valiletike xchi'uk Bankilal Jpasmantal yu'unik li jpsamantaletike».^b

17 Laj kil jun anjel xtok ti te va'al ta yeloval k'ak'al ti xi tsots laj yalbe skotol li mutetik ti te xviletik ta o'lol vinajele:* «La'ik li'e, tsobo abaik tal li ta muk'-ta ve'el chak' Diose^c **18** sventa xatibeik sbek'tal ajvaliletik, komandanteetik yu'un soltaroe-tik, tsatsal viniketik,^d sbek'tal ka'e-tik xchi'uk li buch'utik te kajajtik batele,^e k'usiuk no'ox bek'talil, sbek'tal buch'utik kolemik, sbek'tal mosoiletik, sbek'tal li buch'utik tsots sk'oplalik xchi'uk li buch'utik mu'yuk tsots sk'oplalike».

19 Va'un, laj kil li jti'vanej chonbolom xchi'uk li ajvaliletik ta balumil ti te tsobol xchi'uk yajsoltarotakik sventa spasik k'op xchi'uk li buch'u te kajal batel ta ka'e xchi'uk li yajsoltarotake.^f **20** Laj kil laj yich' tsakel li jti'vanej chonbolome xchi'uk laj yich' tsakel li jlo'lavanej j-al-k'op^g ti la spas senyailtak ta yeloval li jti'vanej chonbolom ti ja' lo'laj-o yu'un li buch'utik laj yich'-beik smarkail li jti'vanej chonbolome^h xchi'uk li buch'utik ich'-bat ta muk' li slok'ole.ⁱ Ta kuxul laj yich'ij jipel ochel xchibalik ta nab ti oy sk'ak'al xchi'uk ti chtil* ta asufree.^j **21** Pe li yantike laj yich'ik milel li ta natil espada ti chlok' tal ta ye li buch'u kajal batel ta ka'e.^k Jech oxal, noj tajek xch'ut li mutetik ta skoj sbek'tal li buch'utik lajik ta milele.^l

20 Laj kil yakal chyal talel ta vinajel jun anjel ti stsakoj-be syaveal li xabe*^m xchi'uk ti stsakoj talel jlik muk'ta kadanae. **2** Va'un, la stsak li dragone,ⁿ li vo'neal kiletel chone,^o ti ja'

19:17 *O «ta toyole». 19:20 *O «tstsan». 20:1 *K'elo Glosario, xab.

Diablo^a xchi'uk Satanase,^b la xchuk jmil jabil. **3** Laje, la sjipl ochel ta xab,^c la sbaj xchi'uk la smakbe lek sti' sventa mu xa slo'la li lumetike, ja' to mi ts'aki li jmil jabile. Mi laje, chich' to koltael lok'el k'uk sjalil.^d

4 Laj kil chotlebaletik sventa ajvalil xchi'uk laj kil laj yich' yabtelik sventa xchapanvanik li buch'utik te chotiike. Laj kilbe xkuxlejalik* li buch'utik laj yich'ik milel# ta skoj ti laj yalbeik sk'oplal li Jesuse xchi'uk ti laj yalbeik sk'oplal li Diose, ja' li buch'utik mu'yuk laj yich'ik ta muk' li jti'vanej chonbolome mi ja'uk li slok'ole xchi'uk mu'yuk laj yich' smarkail ta stibaik mi ja'uk ta sk'obik.^e Va'un, kuxiik xchi'uk la spasiik mantal jmil jabil xchi'uk li Kristoe.^f **5** (Pe li yantik buch'utik chamemike^g mu'yuk to bu kuxiik ja' to mi ts'aki li jmil jabile). Taje ja' li ba'yel cha'kuxesele.^h **6** Xmyubajik no'ox xchi'uk ch'ulik li buch'utik te sk'oplalilik li ta ba'yel cha'kuxesele;ⁱ mu'yuk xa k'usi stak' spasiik yu'un/^j li xchibal velta lajelale,^k yu'un ch'k'otik ta yajpale Dios' xchi'uk ta yajpale Kristo xchi'uk jmoj ch-ajvalilajik* jmil jabil.^m

7 Mi tsutsa ox li jmil jabile, chich' koltael lok'el ta xchukinab li Satanase, **8** va'un chlok' slo'la li lumetik ti oyik ta xchajjal xchikin balumile, ja' xkaltik, li Gog xchi'uk Magogue sventa xich'ik tsobel li ta pask'ope. Xko'olaj k'ucha'al ji* ta nab ti k'u yepalike. **9** La spuk sbaik batel ta s'pejel balumil xchi'uk la sjoyibtabeik li skarpana buch'utik ch'ule xchi'uk li k'anbil jteklume. Pe yal talek k'ok' ta vinajel, va'un lajesatik.ⁿ **10** Li Diablo ti yakal chlo'lavane laj yich' jipel ochel ta nab ti oy sk'ak'al xchi'uk s-asufreale, ja' ti bu xa ono'ox oyik

20:4 *Li ta griego k'ope ja' psykje. K'elo Glosario, psykje. #Literal «laj yich'ik milel ta ek'el». **20:6** *Ja' xkaltik, xchi'uk Kristo. **20:8** *O «yi».

KAP. 20

- a Jn 8:44
- b Sak 3:1
Ap 12:9
- c Ap 9:11
- d Ap 20:7
- e Ap 13:15-17
- f Mt 19:28
Lu 22:28-30
2Ti 2:12
Ap 1:6
- g Ech 24:15
- h 1Ko 15:23, 52
Flp 3:10, 11
1Te 4:16
- i Ap 14:13
- j 1Ko 15:54
- k Ap 2:11
Ap 20:14
- l 1Pe 2:9
- m Ap 1:6
Ap 5:9, 10
- n 2Re 1:10

Kolumna 2

- a Ap 13:1
- b Ap 19:20
- c Ap 4:2, 3
- d 2Pe 3:7
- e Eks 32:33
Sl 69:28
Da 12:1
- f Jn 5:28, 29
- g Ech 10:42
- h Is 25:8
1Ko 15:26
- i Mt 5:22
Mt 18:9
Ap 21:8
- j Ap 2:11
Ap 20:6
- k Ap 17:8
- l Pr 10:7

KAP. 21

- m Is 65:17
Is 66:22
2Pe 3:13
- n 2Pe 3:10
Ap 20:11
- o Is 57:20
- p Ap 3:12
- q Ap 19:7

li jti'vanej chonboloma xchi'uk li jlo'lavanej j-alk'ope;^b te chil-osvokolik* ta k'ak'al ak'obal sbatel osil.

11 Laj kil jun muk'ta sakil chotlebal sventa ajvalil xchi'uk laj kil li buch'u te chotole.^c Va'un, li balumil xchi'uk vinajele jatavik lok'el^d ta stojalal xchi'uk mu'yuk xa la sta yavilik. **12** Laj kil li buch'utik chamemik ti tsots sk'oplalik xchi'uk li buch'utik mu'yuk tsots sk'oplalik ti te va'ajtik ta yeloval li chotlebal sventa ajvalile xchi'uk lik jamuk balbalvunetik. Pe jam yan balbalvun; ja' li sbalbalvunam kuxlejale.^e Li buch'utik chamemike laj yich'ik chapanel jech k'ucha'al li k'usi te ts'ibabil ta balbalvunetike, ja' ti k'u yelan la spasiike.^f **13** Va'un, li nabe la skolta lok'el li buch'utik te chamemike, jech ek li lajelal xchi'uk li Mukinale* la skoltaik lok'el li buch'utik te chamemike, va'un ta jujantal laj yich'ik chapanel jech k'ucha'al la spasiike.^g **14** Li lajelal xchi'uk Mukinale* laj yich'ik jipel ochel ta nab ti oy sk'ak'ale.^h Li nab ti oy sk'ak'ale/ⁱ ja' sk'an xal li xchibal velta lajelale.^j **15** Jech xtok, li buch'utik mu'yuk te ts'ibabil sk'oplalik li ta slivroal kuxlejale^k laj yich'ik jipel ochel ta nab ti oy sk'ak'ale.^l

21 Laj kil jun ach' vinajel xchi'uk jun ach' balumil;^m yu'un ech' xa li mol vinajel xchi'uk li mol balumile,ⁿ jech xtok, ch'abal xa li nabe.^o **2** Laj kil xtok li ch'ul jteklume, ja' li Ach' Jerusalen ti te lik talel ta stojalal Dios te ta vinajele^p xchi'uk ti chapal xa k'ucha'al jnupunel tseb ti lek sk'upiltasoj sventa sventa s'pup ta be li buch'u ch'k'ot ta smalale.^q **3** Va'un, laj ka'i tsatsal yech'o-mal eil ti te lik talel ta chotlebal

20:10 *O «mu xa k'usi stak' spasiik; ti-k'ilik ta chukel». K'elo Ap 14:11 ts'ib ta yok vun. **20:13, 14** *O «Adese», ja' xkaltik, li mukinal ta komon yu'un krixchanoetike. K'elo Glosario, mukinal.

sventa ajvalil ti xi chale: «jK'elavil! Te oy ta stojolal krixchanoe-
tik li skarpana Diose, te chchi'inatik
ta naklej, ja' chk'otik ta steklumal.
Te chchi'inatik ta naklej yu'un li
Diose.^a **4** Tskusbat skotol ya'lel
satik yu'un li Diose,^b mu'yuk xa
lajelal,^c mu'yuk xa at-o'onton, mu'yuk
xa ok'el ta skoj vokolil xchi'uk mi
ja'uk xa k'usi k'ux chka'itik.^d Jelav xa
sk'oplal skotol li k'usitik oy to'o-
xe».

5 Xi laj yal li buch'u te chotol
ta chotlebal sventa ajvalile:^e «jK'elavil!
yakal ta jpas ta ach' skotol li k'usitike».^f
Xi laj yal xtoke: «Ts'ibao, yu'un
tuk^g xchi'uk melel li k'usitik laj
yich' ale!».
6 Xi laj yalbune: «jK'ot xa yo-
rail! Alfaun xchi'uk Omegaun,^h li
slikeb xchi'uk slajebe.^g Skotol li
buch'u cha'i takiti'ile ta moton^h
chkak'be yuch' li nio' sventa kux-
lejale.^b **7** Li buch'u chkuch yu-
une ja' chu'unin li k'usitik taje,
chik'ot ta Sdios xchi'uk chk'ot
ta jnich'on ek. **8** Yan li jxi'e-
letike, li buch'utik ch'abal xch'u-
nel yo'ontonike,ⁱ li buch'utik ibal
sbaik* ta skoj yik'obalike, li jmil-
vajejetike,^j li jmulivajejetike,^{gk} li
buch'utik tspasik espirismoe, li
buch'utik chich'ik ta muk' sante-
toetike xchi'uk skotol li jutk'ope-
tike^{al} ja' chu'uninik li nab ti oy
sk'ak'al xchi'uk ti chtil^m ta asu-
free.^m Taje ja' sk'an xal li xchibal
velta lajelale.»ⁿ

9 Jun li ta svukvo'al anjel ti
yich'ojik li vukub muk'tik boche,
tal xchi'uk smuk'ta boch ti noj li
ta slajeb vokolil ti ja' xa li svukto-
sale,^o xi laj yalbune: «La', chkak'
avil li jnupunel tsebe, li buch'u
chk'ot ta yajnil Ch'iom Chije.»^p
10 Ja' yu'un, laj yik'un batel ta

21:5 *O «stak' jpat-o ko'ontontik».

21:6 *K'elo Glosario, *alfa xchi'uk omega*.
#O «mu'yuk tojbil». **21:8** *K'elo Glo-
sario, *ibal sba*. #K'elo Glosario, *muli-
vajel*. ΔO «jnopk'opetike; j-epalk'opeti-
ke». #O «ttsan».

KAP. 21

a Ese 37:27

b Ap 7:17

c Is 25:8
1Ko 15:26

d Is 35:10
Is 65:19

e Ap 4:2, 3

f 2Pe 3:13

g Ap 1:8
Ap 22:13

h Si 36:9
Is 55:1
Ap 7:17
Ap 22:1

i 1Jn 5:10

j 1Jn 3:15

k Ef 5:5

l Jn 8:44

m Ap 19:20

n Pr 10:7
Ebr 10:26, 27
Ap 2:11
Ap 20:6

o Ap 15:1

p Ap 19:7

Kolumna 2

a Ebr 12:22
Ap 3:12
Ap 21:2

b Is 60:1, 2

c Eks 24:9, 10

d Ap 22:14

e Mt 10:2-4
Lu 6:13-16
Ech 1:13

f Ese 40:3, 5

g Ap 4:3
Ap 21:10, 11

sju'el ch'ul espiritu ta jun muk'-
ta tayal vits, va'un laj yak'bun
kil li ch'ul jteklum Jerusalem ti
te lik talel ta stojolal Dios te ta
vinajele^a **11** xchi'uk ti xjobinaj
ta smuk'ulal Diose.^b Xko'olaj xo-
jobal k'ucha'al xjobal jpej k'upil
sba ton jech k'ucha'al jasje ton
ti solel sts'ayayet tajeke.^c **12** Oy
jun smuk'ta tayal muroal, oy 12
ta ch'oj sti' xchi'uk te oy 12 ta vo'
anjeletik li ta sti'take, jech xtok,
li ta sti'take te ts'ibabil li sbi 12
ta chop nitilulal li ta xnich'nab
Israele. **13** Oy oxib sti' li ta slo-
k'eb k'ak'ale, oy oxib sti' li ta nor-
tee, oy oxib sti' li ta sure xchi'uk
oy oxib sti' li ta smaleb k'ak'ale.^d
14 Jech xtok, oy 12 ta p'ej stan-
nal sventa snakleb yok li smuroal
jteklume, ja' te ti bu oy sbiik li 12
ta vo' yajtakboltak^e Ch'iom Chije.

15 Li buch'u yakal chchi'inun
ta lo'ile stsakoj jtel aj ti pasbil ta
oro sventa tsp'is-o li jteklume, li
sti'take xchi'uk li smuroale.^f
16 Kuadrado pasbil li jteklume,
ti k'u snatile ja' jech sjamlej ek.
Va'un, la sp'is ta aj li jteklume,
te van 2,200 kilometrouk;^g ti
k'u snatile ja' jech sjamlej xchi-
uk staylej xtok. **17** La sp'isbe
xtok li smuroale, 144 xuk'ubil*
snatil jech k'ucha'al tsp'isolaj jun
krixchanoe xchi'uk jech k'ucha'al
tsp'isolaj li anjel eke. **18** Pasbil
ta jasje ton li muroe,^g yan li jte-
klume ta bats'i oro pasbil, xko'o-
laj k'ucha'al nen ti xkiltik jela-
vel osil ta spate. **19** Li snakleb
smuroal jteklume k'upiltasbil ta
skotol tonetik ti toj k'upilik sbae:
li sba'yel naklebe ta jasje ton;
li xchibale ta safiro ton; li yoxi-
bale ta kalsedonia ton; li xcha-
nibale ta esmeralda ton; **20** li
svo'obale ta sardonika ton; li sva-
kibale ta sardio ton; li svukuba-
le ta krisolito ton; li vxaxakibale

21:16 *Literal «12 mil estadio». Li jun
estadioe ja' 185 metro. K'elo Apendi-
se B14. **21:17** *Te van 64 metro snatil.
K'elo Apendise B14.

ta berilo ton; li sbalunebale ta topasio ton; li slajunebale ta krisoprasa ton; li 11 ta jasinto ton; li 12 ta amatista ton. **21** Jech xtok, li 12 ta ch'oj ti' nae ja' 12 ta p'ej perla ton; li jujun ti' nae pasbil ta jujupej perla ton. Yan li smuk'-ta kayeal jteklume ta bats'i oro pasbil jech k'ucha'al nen ti xkilitik jelavel osil ta spate.

22 Mu'yuk bu xkil templo te, yu'un li Jeova* Dios ti ja' li Buch'u skotol xu' yu'une^a xchi'uk li Ch'iom Chije ja' templo k'otemik. **23** Mu'yuk chtun yu'un xojobal k'ak'al xchi'uk xojobal luna* li jteklume, yu'un xojobinaj smuk'ulal Dios^b ta stojolal xchi'uk ja' k'otem ta kantil yu'un jteklum li Ch'iom Chije.^c

24 Va'un, li lumetike ja' tsakubtasbat sbeik li slusal jteklume,^d li ajvaliletik ta balumile chak'beik ta sk'ob jteklum li smuk'ulalike. **25** Mi ja'uk bu chmak sjunul k'ak'al li sti'take, yu'un ch'abal xa ak'obaltik te.^e **26** Va'un, li ajvaliletike chich'beik batel jteklum li smuk'ulal xchi'uk li yich'el ta muk' lumetike.^f **27** Pe mi oy k'usi sokem xchi'uk mi oy buch'u tspas li k'usi ibal sbae xchi'uk ti tsjut k'ope,* mi jset'uk^g me bu ch-och te;^g ja' no'ox ch-ochik li buch'utik te ts'ibabil sk'oplal li ta balbalvun sventa kuxlejal yu'un Ch'iom Chije.^h

22 Va'un, li anjele laj yak'bun kil jun uk'um sventa kuxlejalⁱ ti yaxjipan yutsil k'ucha'al nen ti te chlik tael ta chotlebal ti bu tspas mantal Dios xchi'uk li Ch'iom Chije,^j **2** ti te ch-ech' ta smuk'ta kayeal li jteklume. Li ta jujujot uk'ume oy te'etik sventa kuxlejal ti chak' 12 ta velta sate, jun velta ta u chak' sat. Ja' sventa xpoxtaobil lumetik li yanaltake.^k

21:22; 22:5, 6 *K'elo Apendise A5. 21:23 *O «xojobal u». 21:27 *O «tsnop k'ope; ch-epal k'opoje». *O «jutebuk».

KAP. 21

- a Eks 6:3
b Is 60:19, 20
Ap 22:5
c Jn 1:9
Ech 26:13, 15
Ebr 1:3
d Is 60:3
e Is 60:11, 20
f Is 60:5
g Sl 5:6
Is 52:1
1Ko 6:9, 10
Gal 5:19-21
Ap 21:8
h Da 12:1
Flp 4:3
Ap 13:8

KAP. 22

- i Ese 47:1
j Jn 1:29
k Ese 47:12

Kolumna 2

- a Ap 3:21
b Mt 5:8
c Ap 14:1
d Ap 21:25
e Is 60:19, 20
1Jn 1:5
f Da 7:18
Ap 3:21
g Tit 1:2
h 2Ti 3:16
i Ap 16:15
Ap 22:20
j Jn 13:17
Ap 1:3
k Mt 4:10
Ech 10:25, 26
Ap 19:10

3 Mu'yuk xa k'usi chich' chopol k'optael. Yu'un te xa ta jteklum li chotlebal ti bu tspas mantal Dios xchi'uk li Ch'iom Chije,^a li smosotak Diose tspasik ch'ul abtelal ta stojolal Dios; **4** va'un chilbeik sat^b xchi'uk chich'ik ts'ibabel ta stibaik li sbie.^c **5** Jech xtok, ch'abal xa ak'obal,^d mu'yuk xa chtun yu'unik li xojobal kantile xchi'uk li xojobal k'ak'ale, yu'un chak' tal xojobal lus li Jeova* Dios ta stojolalike^e xchi'uk jech-o ch-ajvalilajik sbatel osil.^f

6 Xi laj yalbune: «Tuk'^g skotol xchi'uk meel skotol li k'usitik laj yich' alele;^g li Jeova* Dios ti ja' laj yak'be sna' j-alk'opetik^h li k'usitik chalike la stak tael yaj-anjel sventa xak'be yil smosotak li k'usitik po'ot xa xk'ot ta pasele. **7** ¡K'elavil!, po'ot xa xital.ⁱ Xmu-yubajik no'ox li buch'utik chch'unik li albil k'op ti li' oy ta balbalvune».^j

8 Vo'on Juanun, vo'on laj ka'i xchi'uk laj kil li k'usitik taje. K'alal laj xa ox ka'i xchi'uk laj xa ox kile, la jkejan jba ta yakan li anjel sventa xkich' ta muk'e, yu'un ja' laj yak'bun kil li k'usitik taje. **9** Pe xi laj yalbune: «¡Mo'oj! ¡Mu xapas jech! Yu'un jchi'il no'ox jbatik ta mosoil xchi'uk li avermanotak ti ja' j-alk'opetike xchi'uk li buch'utik yakal chch'unik li k'usitik li' oy ta balbalvune. Ja' ich'o ta muk' li Diose».^k

10 Xi laj yalburn xtoko: «Mu xanak'* li albil k'op li' oy ta balbalvune, yu'un nopol xa li yo-rail albile. **11** Li buch'u mu'yuk tuk'e jechuk-o mu'yuk tuk'; li buch'u chopol stalelale jechuk-o chopol stalelal; pe li buch'u tuk'e jechuk-o tuk', li buch'u ch'ule jechuk-o ch'ul.

12 »¡K'elavil!, po'ot xa xital, li' kich'oj tael li matanal chkak'e sventa jtojbe ta jujuntal ti k'u

22:6 *O «Stak' jpat ko'ontontik ta». 22:10 *Literal «mu xapak'».

yelan la spas yabtelike.^a **13** Alfaun xchi'uk Omegaun,^{*b} li ba'yel xchi'uk slajebe, li slikeb xchi'uk stsutsebe. **14** Xmu'yubajik no'ox li buch'utik chchuk' snatil k'u'ike^c sventa oyuk sderecho xbatik ti bu oy li te'etik sventa kuxlejale^d xchi'uk sventa xu'x-ochik li ta sti'tak jteklume.^e **15** Te oyik ta pana^{*f} li ts'i'etike,[#] li buch'utik tspasik espiritismoe, li jmulivajeletike,[^] li jmilvanejetike, li buch'utik chich'ik ta muk' santoetike xchi'uk skotol li buch'utik sk'anojik jutbil k'ope[®] xchi'uk ti nopem xa'iik sjutel k'ope».^f

16 »«Vo'on Jesusun ti la jtak talel kaj-anjel sventa xavich'ik albel li k'usitik ta sventa li tso-bobbailetike. Vo'on yuts' yalalun xchi'uk snitilulalun li Davide^g xchi'uk vo'on li k'anal chvinaj ta sob ti sts'ayayete»».^h

22:13 *K'elo Glosario, *alfa xchi'uk omega*. **22:15** *O «pat na». #Ja' xkaltik, li buch'utik tspasik li k'usitik toj ibalik sba ta sat Diose. ^K'elo Glosario, *mulivajelet*. ®O «nopbil k'ope; epal k'ope».

KAP. 22

- a Sl 62:12
Is 40:10
Ro 2:6
b Is 44:6
Is 48:12
Ap 1:8
Ap 21:6
c 1Jn 1:7
d Ap 2:7
e Ap 21:10, 12
f Gal 5:19-21
Ef 5:5
Ap 21:8
g Is 11:1, 10
Is 53:2
Jer 23:5
Jer 33:15
Ap 5:5
h Nu 24:17
Ap 2:28

Kolumna 2

- a Ap 21:9
b Jn 4:14
c Is 55:1
Jn 7:37
Ap 7:17
Ap 21:6
d Dt 4:2
Dt 12:32
Gal 1:8
1Jn 4:3
2Jn 9
e Ap 15:1
f Ap 2:7
g Ap 21:2
h Ap 3:11
Ap 22:7

17 Xi jech-o chalik li ch'ul espiritu xchi'uk li jnupunel tsebe:^a «jLa'!». Jech xtok, buch'uuk no'ox ti cha'ie xi ak'o yale: «jLa'!». Ak'o taluk xtok buch'uuk no'ox ti cha'i takiti'ile;^b ak'o yuch' ta matanal li vo' sventa kuxlejale li buch'u tsk'ane.^c

18 «Ja' yakal chkalbe skotol li buch'utik cha'iik li albil k'opetik li' oy ta balbalvune. Mi oy buch'u chak'be jp'eluk xchi'il li k'usitik ts'ibabile,^d ch-ak'bat xchi'il svokol yu'un Dios ek ti te ts'ibabil sk'oplal li' ta balbalvune;^e

19 mi oy buch'u tslok'es jp'eluk li k'usitik chal li albil k'op li' ta balbalvune, chpojbat yu'un Dios ek li te'etik sventa kuxlejale^f xchi'uk chpojbat li ch'ul jteklume,^g ja' li k'usitik ts'ibabil ta balbalvune.

20 »Xi chal li buch'u chalbe sk'oplal li k'usitike: «Jech, po'ot xa xital»».^h

«jJechuk! La', Kajval Jesus».

21 Teuk oy ta stojolal buch'utik ch'ul li slekil yutsil yo'onton Kajvaltik Jesuse.

Ya'yejal jujun libro ta Vivlia

Libvroetik ta Ebreo K'op ti laj yich' ts'ibael k'alal mu'yuk to'ox talem Jesuse (m.t.J.)

Sbi libro	Jts'ibajom	Bu laj yich' ts'ibael	K'usi ora tsuts (m.t.J.)	K'u sjalil smakoj (m.t.J.)
Jenesis	Moises	Takixokol balumil	1513	«Li ta slikebale» k'alal 1657
Eksodo	Moises	Takixokol balumil	1512	1657-1512
Levitiko	Moises	Takixokol balumil	1512	Jun u (1512)
Numeros	Moises	Takixokol balumil; stenlejaltik Moab	1473	1512-1473
Deuteronomio	Moises	Stenlejaltik Moab	1473	Chib u (1473)
Josue	Josue	Kanaan	nop. 1450	1473–nop. 1450
Jueses	Samuel	Israel	nop. 1100	nop. 1450–nop. 1120
Rut	Samuel	Israel	nop. 1090	11 jabil; ta sk'ak'aali jchapanvanejetik
1 Samuel	Samuel; Gad; Natan	Israel	nop. 1078	nop. 1180-1078
2 Samuel	Gad; Natan	Israel	nop. 1040	1077–nop. 1040
1 Reyes	Jeremias	[Juda;	[Jun balbalvun	nop. 1040-580
2 Reyes	Jeremias	[Ejipto	[580	
1 Kronikas	Esdras	Jerusalen (?)	[Jun balbalvun	
2 Kronikas	Esdras	Jerusalen (?)	[nop. 460	[Chlik ta 1 Kronikas 10:1
Esdras	Esdras	Jerusalen	nop. 460	[nop. 1077-537
Neemias	Neemias	Jerusalen	ech'. 443	537–nop. 467
Ester	Mardoqueo	Susa, Elam	nop. 475	456–ech'. 443
Job	Moises	Takixokol balumil	nop. 1473	493–nop. 475
Salmos	David; yantik		nop. 460	Mas ta 140 jabil te van ta 1657 k'alal ta 1473
Proverbios	Salomon; Agur; Lemuel	Jerusalen	nop. 717	
Eklesiastes	Salomon	Jerusalen	sk'. 1000	
El Kantar de los Kantares	Salomon	Jerusalen	nop. 1020	
Isaias	Isaias	Jerusalen	ech'. 732	nop. 778–ech'. 732
Jeremias	Jeremias	Juda; Ejipto	580	647-580
Lamentaciones	Jeremias	Sts'el Jerusalen	607	
Esekiel	Esekiel	Babilonia	nop. 591	613–nop. 591
Daniel	Daniel	Babilonia	nop. 536	618–nop. 536
Oseas	Oseas	Yosilal Samaria	ech'. 745	sk'. 804–ech'. 745
Joel	Joel	Juda	nop. 820 (?)	
Amos	Amos	Juda	nop. 804	
Abdias	Abdias		nop. 607	
Jonas	Jonas		nop. 844	
Mikeas	Mikeas	Juda	sk'. 717	nop. 777-717
Naum	Naum	Juda	sk'. 632	
Abakuk	Abakuk	Juda	nop. 628 (?)	
Sofonias	Sofonias	Juda	sk'. 648	
Ajeo	Ajeo	Jerusalen	520	112 k'ak'al (520)
Sakarias	Sakarias	Jerusalen	518	520-518
Malakias	Malakias	Jerusalen	ech'. 443	

Ya'yejal jujun libro ta Vivlia

Livroetik ta Griego K'op ti laj yich' ts'ibael k'alal talem xa ox Jesuse (t.J.)

Sbi libro	Jts'ibajom	Bu laj yich' ts'ibael	K'usi ora tsuts (t.J.)	K'u sjalil smakoj
Mateo	Mateo	Israel	nop. 41	2 m.t.J.-33 t.J.
Markos	Markos	Roma	nop. 60-65	29-33 t.J.
Lukas	Lukas	Sesarea	nop. 56-58	3 m.t.J.-33 t.J.
Juan	Jtakbol Juan	Efeso o ta sts'el	nop. 98	Chlik ta Juan 1:19 29-33 t.J.
Echos	Lukas	Roma	nop. 61	33-nop. 61 t.J.
Romanos	Pablo	Korinto	nop. 56	
1 Korintios	Pablo	Efeso	nop. 55	
2 Korintios	Pablo	Masedonia	nop. 55	
Galatas	Pablo	Korinto o Antiokia ta Siria	nop. 50-52	
Efesios	Pablo	Roma	nop. 60-61	
Filipenses	Pablo	Roma	nop. 60-61	
Kolosenses	Pablo	Roma	nop. 60-61	
1 Tesalonisenses	Pablo	Korinto	nop. 50	
2 Tesalonisenses	Pablo	Korinto	nop. 51	
1 Timoteo	Pablo	Masedonia	nop. 61-64	
2 Timoteo	Pablo	Roma	nop. 65	
Tito	Pablo	Masedonia (?)	nop. 61-64	
Filemon	Pablo	Roma	nop. 60-61	
Ebreos	Pablo	Roma	nop. 61	
Santiago	Santiago (yits'in Jesus)	Jerusalen	sk'. 62	
1 Pedro	Pedro	Babilonia	nop. 62-64	
2 Pedro	Pedro	Babilonia (?)	nop. 64	
1 Juan	Jtakbol Juan	Efeso o ta sts'el	nop. 98	
2 Juan	Jtakbol Juan	Efeso o ta sts'el	nop. 98	
3 Juan	Jtakbol Juan	Efeso o ta sts'el	nop. 98	
Judas	Judas (yits'in Jesus)	Israel (?)	nop. 65	
Apokalipsis	Jtakbol Juan	Patmos	nop. 96	

[Mu stak' na'el lek li buch'utik la sts'ibaikexchi'uk ti butik laj yich' ts'ibael li junantik livroe. Oy jlom fechaetik ti mu stak' na'el leke, ja' yu'un k'alal «ech'» xie, ja' sk'an xal «ech'em xa ox». K'alal «sk'» xie, ja' sk'an xal «sk'an to'ox». K'alal «nop.» xie, ja' sk'an xal «nopoltik».]

Sa'obil jupup'el k'op ta Vivlia

K'elo pajina 40 ti te chal li abreviatura sventa livroetik ta Vivliae

A

ABBA, Ro 8:15 chij-avanutik; jA., Tot!
ABEK'TALIK, Mt 10:28 mu xaxi'taik buch'u tsmil a.
Ro 6:13 ak'bo a. Dios
Ro 12:1 ak'ik ta kuxul matanal a.
ABEL, Je 4:8 li Kaine lik stsak ta majel A.
Mt 23:35 ta xch'ich'el tuk'il A. k'alal to
ABI, 1Kr 29:13 jk'upil k'optakutik a.
Sl 9:10 Tspat yo'ontonik, xojtikinik a.
Sl 79:9 ta skoj li a. ti jun smuk'ule
Mt 6:9 ak'o yich' ch'ultajesal a.
Jn 12:28 Tot, yich' toybel se'opal a.
Jn 17:26 laj kak'be sna'ik a.
ABIGAIL, 1Sa 25:3 A. lek p'ij xchi'uk k'upil sba
ABIK'TAL, 2Ti 3:15 ta a. la achan tal
ABOL JBA, Ro 7:24 jSolel toj a.
1Ko 9:16 a. mi mu'yuk ta jchol batel
ABOL JBATIK, 1Ko 15:19 mas a. k'ucha'al yantik
ABOL SBA, Ap 12:12 a. li balumil, li nabe
ABOL SBAIK, Is 5:20 A. ti chalik ti ja' lek li k'usi chopole
ABRAAN, Je 21:12 xi albat li A.: ch'unbo
2Kr 20:7 avamigo A.
Mt 22:32 Sdiosun A., Sdios buch'utik kuxulik
Ro 4:3 li A. yak' xch'unel yo'nton
ABTEJANIK, Jn 6:27 A., pe ma'uk sventa li ve'llie
ABTEJBAL, Ekl 10:10 jun a. ta tak'in
Is 54:17 mi junuk a. xu' stsaltol
Ef 6:11 Lapiq me li a.
Ef 6:13 tsakik me li a.
ABTEJEALETIK, 2Ko 10:4 a. ma'uk sventa bek'et
ABTEJUK, Ef 4:28 Mu xa x-elk'aj; ak'o a.
ABTEL, Ne 4:6 laj yak' ta yo'ontonik li a.
Jn 5:17 Yakal-o ta a. Jtot li avie
ABTELAL, Jn 14:12 mas to muk' a. tspas
Ech 20:24 mi tsuts li a. laj kich'e
2Ko 4:1 jtaojkutik li a. li'e
1Pe 1:13 tsatsubtasno anopbenik sventa a.
ACHANIK, Flp 4:9 k'ustik la a. jechuk-o xapasik
ACHAPAN, Is 26:9 mi la a. balumil
ACH'IL, Lu 10:27 xak'an a. k'ucha'al ak'anaj aba
ACH'ILIK TA ALUMALIK,
1Te 2:14 laj avil avokolik ta stojolal a.
ACH'INOJIKUN-O, Lu 22:28 a. k'alal chkil jvokol
ACHOTLEB SVENTA AJVALIL,
Sl 45:6 Ja' ch'kot ta a. li Diose
ACH', Is 42:9 yakal chkal k'ustik a.
Ech 17:21 chalik, cha'ik k'ustik a.
Ap 21:1 a. vinajel, ach' balumil
Ap 21:5 ta jpas ta a. skotol
ACH'EL, Is 45:9 jMi xi van chalbe jpatp'in li a.?
Is 64:8 Vo'onkutik a., vo'ot jpatvanejot
Da 2:42 tsatsal tak'in xchi'uk ta a.
ACH' MANTAL, Jn 13:34 Chkak'boxuk a.
ACH'UL ESPIRITU, Sl 51:11 mu xapojbun li a.
ACH'UNIK MANTAL, Ro 6:17 sjunul avo'ontonik a.
ADAN, Je 5:5 li A. kuxi 9:30 jabil
1Ko 15:22 ta skoj A. chcham krixchanoetik
1Ko 15:45 li slajeb A. k'ot ta
1Ti 2:14 ma'uk yich' lo'lael A., ja' li antse
ADES. K'elo MUKINAL.
AGUILAETIK, Is 40:31 ta xvilik k'ucha'al li a.
AJNIL, Ekl 9:9 K'upino akuxeljal xchi'uk ak'anbil a.
AJNILAL, Pr 12:4 lekil a. ch'kot ta skoronail sjoj smalal
Pr 18:22 tsta lekil a., lek ch-ilat yu'un Jeova
Pr 21:19 a. ti lek sa'K'ope

AJNILALETIK, Ef 5:22 Ak'o yich' ta muk' smalal a.
AJOL, Je 3:15 Li stuke ta xvoch'bot a.
Sl 8:4 jmi tsots sk'oplal li vinik te ta a.?
AJOL AVO'ONTONIK, Ro 13:5 ta skoj a.
1Pe 3:16 Lekuk-o a.
1Pe 3:21 chak'anbeik Dios ti lekuk a.
AJVALIL, Jue 21:25 mu'yuk to'ox a. ta Israel
1Sa 23:17 Vo'ot cha-cho' ta a. ta Israel
Sl 2:6 jva'anoj a. ku'un ta Sion
Pr 21:1 yo'onton jun a. xko'olaj yok'ov'
Is 32:1 Oy jun a. ti tuk' ta spas mantale
Sak 14:9 Jeova ch'kot ta A. ta sp'ejel balumil
Mt 21:5 Chtal xa ta atojolal li a. avu'une
Mt 27:29 jLi'ote, a. yu'un judaetik!
Jn 12:31 chich' nutsal a. ta balumil
Jn 14:30 chtal a. ta balumil
Jn 19:15 Ja' no'ox a. ku'unkutik li Sesare
Ech 24:3 a. Feliks, lek ich'bilot ta muk'
1Ko 15:25 ch-ajvalilaj k'uch'al a.
Ap 1:6 laj yak' ochkutik ta a.
AJVALILAL, Is 9:7 bu to ch'kot li a.
Da 2:44 li Dios ta vinajele tsva'an a.
Da 4:34 te oy-o li a. yu'une
Da 7:14 ak'bat ta sk'ob a.
Da 7:18 buch'utik ch'ul ja' chich'ik a.
Mt 6:10 Ak'o taluk A. avu'un
Mt 6:33 sa'ilanik ba'yel li A.
Mt 21:43 A. chich' ak'bel jun jteklum ti xak' sate
Mt 24:14 lekil a'yejetik sventa A. chich' cholel
Mt 25:34 la' u'uninik li A. chapanbile
Lu 12:32 snopoj chak'boxuk A.
Lu 22:29 ta jpas jun trost sventa a.
Jn 18:36 Ma'uk sventa balumil li A. ku'une
Ech 1:6 jmi yakal chcha'ta yav li a. ta Isreal'ave?
1Ko 15:24 chak'be A. ta sk'ob Sdios
Gal 5:21 mu'yuk chu'uninik A.
Kol 1:13 laj yak'utik li ta a. yu'un sk'anbil Nich'one
Ap 11:15 Li a. ta balumile ja' yu'un Kajvaltik
AJVALILETIK, Eks 19:6 paleetik ti chatunik ta a.
Pr 22:29 Chbat abtejuk ta stojolal a.
Lu 21:12 chavich'ik ik'el bal ta stojolal a.
Jn 12:42 a. la xch'unik
Ech 4:26 Tsva'an sbaik lek li a. ta balumile
1Ko 8:5 ep diosetik xchi'uk a.
Ap 18:3 mulivaj xchi'uk a. ta balumil
AJVALIL TA NORTE,
Da 11:7 tsatsak ta K'op tsatsal muroetik a.
Da 11:40 chtal tsakatuk ta k'op yu'un a.
AJVALIL TA SUR, Da 11:11 Pe chkap tajej sjol li a.
Da 11:40 li a. chbat stsak ta k'op
AKAN, Jos 7:1 li A. oy k'usi la stsak
AKARPANA, Sl 15:1 jbuch'u xu' xnaki ta a.?
Is 54:2 xach'bo xch'ojonal a.
AKEREMAL, 1Ti 4:12 Mu me buch'u sp'aj a.
AKEREMTAK, Is 54:13 a. chchanubtas Jeova
AKILA, Ech 18:2 la sta jun juda ti A. sbie
AKILOIK, Le 19:36 Ts'akaluk lek a.
AKOLEBALIK, Lu 21:28 nopol xa li a.
Jn 8:32 chak' a. k'usi melel
Flp 2:12 pasik k'usi chata-o a.
AKUARTOTAK, Is 26:20 ochan ta yutil to a.
AKUXLEJAL, Mt 22:37 k'ano Jeova ta sjunul a.
AK'ANOJBEIK, Mt 6:8 sna'oj k'alal mu'yuk to a.
AK'ANOJIK, 2Ko 2:8 ak'beik yil ti a.
AK'ANOJIKUN, Jn 14:15 Mi ja., chach'unik jmantaltak

AK'ANOJUN, Jn 21:17 Simon, žmi a.?
 AK'BAT YIL, 1Kr 28:12 a. ta s-espiritu Dios
 AK'BEIK, Ro 12:13 A. k'u yepal chtun yu'un
 AK'BEIK YIPAL, 2Pe 1:5 a. ti bu xu' avu'unik
 AK'BIL JVENTAIN, Mt 28:18 A. skotol k'usitik
 AK'BIL SNA'IK, Ef 3:5 a. jtkaboletik, j-alk'opetik
 AK'EL KASTIGO, Ekl 8:11 mu anilik chich' a.
 AK'EL-O TA PREVA, Pr 27:21 k'upil k'optael, ja' a.
 AK'EL TA PREVA, 1Ko 10:13 Mu'yuk chaviilik a.
 Snt 1:3 a. xch'unel avo'ontonik
 AK'IKUN TA PREVA, Mal 3:10 avokolikuk, a.
 AK'IK VENTA, 1Jn 4:1 a. k'usi ak'bil ta na'el
 AK'O ABAIK, Ro 6:13 a. ta stojolal Dios
 AK'O ABAIK TA VENTAINEL, 1Pe 2:13 a. yu'un ajvalil
 AK'OB, Sl 145:16 Chajam a. xchi'uk chavak'be
 AK'OBAL, Sl 19:2 jujun a. chak'ik ta ojtikinel
 Ro 13:12 Solel yocheh xa a.
 AK'O ME ABAIK TA VENTAINEL,
 Ebr 13:17 a. ta stojolalik
 AK'OP, Jn 17:17 ja' melel li a.
 AK'O TA AVO'ONTON, 1Ti 4:15 Nopbo sk'oplal, a.
 AK'ULEJAL, Sl 62:10 Mi epaj a., mu te xbat avo'onton
 Ese 28:5 tsoy sba avo'onton ta skoj a.
 Mt 6:21 bu oy a., ja' te oy avo'onton
 AK'ULEJALIK, Lu 12:33 a. ta vinajel mu xljaj
 AK'UXK'ULTA, Le 19:9 mu xbat a. li k'usi kom
 ALAB NICH'NABILETIK,
 2Ko 12:14 ma'uk tstsob stak'in a.
 Ef 6:1 A., ch'unbo smantal
 ALAK' SBA, Pr 31:30 jilkel no'ox ti a. xvinaje
 ALAL IKATSIL, 1Re 12:14 Li jtote a. laj yak'boxuk
 ALBIL K'OP, 2Pe 1:19 jpat ko'ontontik ta a.
 2Pe 1:20 ma'uk snopben krixchano li a.
 ALBIL K'OPETIK, Joe 2:28 akereem atsebib chalik a.
 2Pe 1:21 mu ta krixchanoetik li a.
 ALBO SKOTOL, Sl 62:8 A. k'usi oy ta avo'ontonik
 ALEKILAL,
 Dt 10:13 ak'o ta akulejal smantal sventa a.
 1Ko 7:35 sventa a. atukik
 ALEKILALIK, Flp 3:1 ta jts'ibaboxuk sventa a.
 ALEL, Pr 25:11 k'usi lek chich' a. ta yorail
 ALELUYA. K'elo K'UPIL K'OPTAIK JEOVA.
 ALFAUN, Ap 1:8 A. xchi'uk Omegaun
 ALTIKUK, 1Ko 9:26 mu a. ti k'u yelan chi-anilaje
 ALUBEM, Sl 143:4 a. xa li ko'ontone
 AMAK'O ACHIKINIK,
 Ebr 5:11 vokol ta abel smelolal ta skoj a.
 AMALALIK, Kol 3:18 Ajnilaletik, ich'o ta muk' a.
 AMALAOJ, Sl 37:7 teuk xa me a. li Jeovae
 AMANTAL, Sl 40:8 oy ta yutil ko'onton a.
 Sl 119:97 'Toj ech' no'ox jk'anoj a.!
 AME', Eks 20:12 Ich'o ta muk' atos a.
 Pr 23:22 mu xap'aj a. ta skoj ti me'el xa
 Jn 19:27 xi laj yalbe: 'Te oy li a.!
 AMIGOIL, Pr 17:17 melel a. chk'anvan
 Pr 18:24 a. mas to k'anvanem
 AMIGOTIK, Pr 27:6 xlok' venta tsuk'ibtasutik jtuk' a.
 AMOSO, Gal 5:13 tunanik k'ucha'al a. abaik
 AMOTON, Da 12:13 chavich' a. ta slajebel k'ak'al
 AMOTONIK, Kol 2:18 Mu smak a. li buch'u
 AMULIK, Is 1:18 solel kuxul tsoj a.
 Ech 3:19 sventa xch' tup'el a.
 1Jn 2:1 mi la asa' a.
 ANA, Lu 2:36, 37 me' j-alk'op A. ti 84 sjabilale
 ANAK'OBAIL, Rut 2:12 tal asa' a. ta stojolal
 ANANIAS, Ech 5:1 A. xchi'uk Safira
 ANIL, Is 60:22 xk'ot ta pasel ta a.
 Lu 21:34 chvul staouxuk ta a. li va' k'ak'al
 Snt 1:19 mu me xa-ilinik ta a.
 ANILAJANIK, 1Ko 9:24 A. sventa xapasik kanal
 ANILAJEL, Ekl 9:11 mu skotolul velta tspas kanal a.
 2Ti 4:7 tsuts xa ku'un li a.
 ANILAJEL JLIKESQJ,
 Ech 20:24 tsuts li a. xchi'uk li abtelal

ANIL K'USI CHAL, Pr 29:20 žmi aviloj junuk vinik ti a.?
 ANIL K'USITIK TSPAS, Pr 19:2 li buch'u a. tspas smul
 ANITLULAL, Je 3:15 kontra chil a. li snitlulal ants
 Je 22:17 chkepajes a.
 Gal 3:16 ta stojolal a. ti ja' Kristo
 ANJEL, 2Re 19:35 a. la smil 185 mil
 Os 12:4 la stsai sbaik xchi'uk a. [li Jakobel]
 ANJELETIK, Job 38:7 avanik ta muiyubajel a.
 Mt 22:30 k'ucha'al a. ta vinajel
 1Ko 4:9 j-ak'elov ta teatro ta stojolal a.
 Ebr 13:2 žmi mu xana'ik ti ta jchapanantik a.?
 Ebr 16:2 mu'yuk laj yak'ik venta ti ja'ik a.
 1Pe 1:12 Oy ta yo'onton tsk'an tsna'ik a.
 Jud 6 li a. ti mu'yuk la xchabi li yavilik
 ANOPPEN, Mt 22:37 k'ano ta sjunul a. Jeova
 ANOPBENIK, Flp 2:5 Jechuk a. k'ucha'al Kristo
 Kol 3:2 Teuk a. sventa K'usitik ta ak'ol
 ANOPOJIK, Mt 24:44 k'alal ma'uk yorail a.
 ANTS, Je 3:15 Kontra chavil aba xchi'uk li a.
 Ekl 7:26 a. ti mas chopol k'ucha'al lajelal
 Ap 12:1 a. ti pixil ta k'ak'ale
 ANTSETIK, Dt 31:12 Tsobo viniketik, a.
 Pr 31:3 Mu slajes avipal a.
 ANUT'IK, Lu 5:4 xajpik yalel a.
 A-ORASIONIK, 1Pe 3:7 mu xmak ta be a.
 APASOJ, Sl 104:24 Jeova, jtoj ep k'usitik a.!
 APASOJIK PREVA, 1Pe 2:3 a. lejt yo'onton Kajvaltik
 APOLOS, Ech 18:24 li A. xokoj ta k'opojel
 AP'AJ, Sl 45:7 la a. li choplejale
 AP'JIL, 1Re 3:11 la ak'an a.
 AP'JILIK, Lu 21:15 chkak' a., mu'yuk chkuch yu'unik
 AP'JUBTAS, Ese 33:9 mi la a. buch'u toj chopol
 ARARAT, Je 8:4 li arkae te kajal k'ot ta A.
 AREOPAGO, Ech 17:22 va' ti A. li Pabloe
 AREXTOIK, Gal 3:29 snitlulaloxuk Abraan, chata a.
 AREXTOUN, Nu 18:20 avosilun chik'ot, a.
 ARKA, Je 6:14 paso junuk a.
 ARMAJEDON, Ap 16:16 A. sbi ta ebreo
 ARTEMIS, Ech 19:34 avanik: j'ruk' sk'oplal A.!
 ASASEL, Le 16:8 Li Aarone yak' suerte sventa A.
 ASEITE, 1Re 17:16 a. ta jarra mu'yuk x-ul
 Mr 14:4 žk'u yu'un yich' ixtolanel muli a.?
 ASEYOALIK, Ef 1:13 avich' a., xch'unel avo'ontonik
 ATALELALIK, 1Pe 2:12 Jechuk-o lek a.
 1Pe 3:16 chk'exavik ta skoj lek a.
 ATOT, Sl 2:7 lik'ot xa ta a.
 ATOT AME'IK, Lu 21:16 chak'oxuk ta k'abal a.
 Ef 6:1 ch'unbo smantal a.
 Kol 3:20 ch'unbo smantal a. ta k'usiuik no'ox
 AT-O'ONTON, Sl 31:10 Tslajesbun jkuxlejale a.
 Sl 38:6 a. skotol k'ak'al
 Is 51:11 a., jik' o'onton ta xch'ay
 ATSATSALIK, Ech 1:8 chavich' a. mi vul ch'ul espirotu
 Ro 12:11 Ak'o yak' a. ch'ul espirotu
 ATSEB, Lu 8:49 Cham xa ma' li a.
 ATSEBIK, Joe 2:28 li a. chalik albil k'opetik
 ATS'AM, Je 19:26 k'ataj ta tanal a.
 ATS'ETK'OB, Mt 6:3 mu sna' a. k'usi tspas abats'ik'ob
 AVABTEL, 2Ti 4:5 lek ts'ak'al xapas a.
 AVAJKONTRA, Ro 12:20 mi chvi'naj a., ak'bo sve'el
 AVAJKONTRAIK, Flp 1:28 mu xax'ik yu'un a.
 AVAJKONTRATAK, Sl 110:2 Paso mantal ta a.
 AVAJKONTRATAKIK, Mt 5:44 k'anik-o me a.
 Lu 21:15 chchibal k'optaouxuk a.
 AVAJNIL, Pr 5:18 muiyubajn xchi'uk a. ta akereamal
 AVAJNILIK, Mal 2:15 mu xamukul sati li a. ta
 AVAJTUNELIK, Mr 10:43 sk'an ba'yel xk'ot ta a.
 AVAJVALIK, Ro 6:14 mu stak' ja'uk a. li mulile
 Kol 4:1 oy A. ta vinajel ek
 AVAK' AVE, Dt 23:21 mi laj a. ta stojolal Jeovae
 AVAK'OJBE SNA', Mt 11:25 a. li unli ololetike
 AVAMIGO, 2Kr 20:7 a. Abraan
 AVAMIGOTAKIK,
 Lu 16:9 tunesik k'ulejal sventa xasa' a.

AVAT AVO'ONTONIK,

2Ko 7:9 laj a. k'ucha'al tsk'an Dios
 AVERMANO, Mt 23:8 a. aba akotolik
 AVERMANOTAKIK, 1Pe 2:17 skotol a.
 1Pe 5:9 a. ta sp'ejel balumil

AVIBELIK, Kol 2:7 ak'o lek a. ta stojolal
 AVIKATS, SI 55:22 Ak'bo sbain Jeova li a.
 AVIKATSIK, Ech 15:28 mu xa xkak'kutik ma a.
 Gal 6:2 Jech-o xakuchbe aba a.
 1Te 2:6 xu' van xkak'kutik a.

Ap 2:24 mu'yuk xa chkak'boxuk yan a.
 AVIK'OBAL, Dt 23:13 chamuk komel li a.
 AVILIK, Ro 13:8 Mu me xasa' jset'uk a.
 AVIPAL, Mr 12:30 k'ano Jeova ta sjunul a.
 AVIPALIK, Flp 2:13 chak'boxuk a. li Diiose

AVIPE, Ap 3:8 jna'oj ti jutuk a.
 AVOKOLUK, Je 15:5 A., toyo muyel asat ta vinajel
 AVOK', SI 34:13 sk'an xapajes a.

AVO'ONTON, Dt 6:6 Sk'an me te oyuk ta a.
 Pr 4:23 sk'an xachabi a.
 Mt 22:37 K'ano ta sjunul a. Jeova
 AVO'ONTONIK, Lu 12:34 ti bu oy ak'ulejalike te oy a.
 Lu 21:34 mu x-alub a.
 Ro 6:17 ta sjunul a. la ach'unik
 Ef 3:16 satsatsubtas a. ta sju'el
 Ebr 3:12 xlik ch'iuk ta a. k'usi toj chopol

AVU'UN, 1Ko 6:19 ma'uk a. aba atukik
 AXIBALNA, SI 78:60 a. ta Silo
 SI 84:1 jk'anoj a. avu'un
 AXUX, Nu 11:5 Xvul ta joltik tuix, a.
 AYUNO, Is 58:6 li a. ti lek chkile
 Lu 18:12 Cha'koj ta jpas a. ta xemana

A'

A'YEJ, Eks 23:1 Mu xapuk junuk a'. mi mu meleluka
 Pr 25:25 lekil a'. chlik tal ta namal lum
 Da 11:44 chlik xi'uk k'alal cha'i a'.
 Flp 2:16 xatsakik a'. sventa kuxlejal
 A'YEJETIK, SI 112:7 Mu'yuk chi'ta chopol a'.

B

BAAL, Jer 19:5 xchik' xnich'nabik sventa B.
 BABEL, Je 11:9 Ta skoj tajje B. la sbiin
 BABILONIA, Jer 51:6 Jatavanik lok'el ta B.
 Jer 51:30 jajsoltarotom B. mu'yuk tpsasik k'op
 Jer 51:37 B. tokol chokom slilijemal
 Ap 17:5 Muk'ta B. ja' sme' jchonbail ants
 Ap 18:2 Lom xa muk'ta B.

BAK, Pr 25:15 li lekil k'opojele xu' sk'as b.

BAK'IN TO CHNOP AVU'UNIK,
 1Re 18:21 aB. K'usi chapasik?

BALAAM, Nu 22:28 Xi albat yu'un vuro li B.

BALBALVUNETIK, Ap 20:12 lik jamuk b.

BALUMIL, Je 1:28 nojesik li b., ventainik

Eks 9:29 ja' yu'un Jeova li b.

Job 38:4 uBu oyot k'alal ja' jmeltsan b.?

SI 37:11 manxoetike chu'uninik b.

SI 37:29 Chu'uninik b. li tuk'ike

SI 104:5 b. mu'yuk chich' lok'esel

SI 115:16 b. yak'ojbe krixchanoetik

Pr 2:21 chnakiik ta b. li tuk'ike

Is 45:18 b. meltsanbil yo' xich' naklebinel

Mt 5:5 manxoetik chu'uninik b.

Mt 13:23 yich' ts'unel ta lekil b.

Lu 9:25 k'usi sbailil mi yu'unin k'usi ta b.

Jn 15:19 sp'ajoxok li b.

Jn 17:16 Mu'yuk te sk'oplalik ta b.

1Jn 2:15 Mu me xak'anik li b.

1Jn 2:17 ta xjelav li b., pe te chkom-o

BANKILAL, Is 9:6 chich' biiltasel B. J-ak'-jun-o'ontonal

Da 10:13 b. ta Persia la skontrainun

BANKILAL ANJEL, 1Te 4:16 ta yech'omal ye b.

Jud 9 laj yut sbaik xchi'uk b. Miguel

BANKILALETIK, Is 32:1 b. tuk' ta xventivanik

BANKILAL J-ABTELETIK,

SI 45:16 Chabiiltas ta b. ta sp'ejel balumil

BANKILAL JBELITASVANEJ,

Ech 3:15 laj avak'ik ta milael B.

Ebr 12:2 B., Jtuk'ibtasvanej yu'un

BANKILAL JPASAMANTAL,

Dt 10:17 li Jeovae B. yu'unik jpasamantaetik

BARUK, Jer 45:2 B., xi chablot li Jeovae

BATEM TA YO'ONTON,

Lu 10:40 Marta b. spasel k'usitik

BAT-SEBA, 2Sa 11:3 B., yajnil Urias

BATS'I MERO, 1Ti 6:19 tsakik lek li b. kuxlejale

BAXBOLUKOXUK, Ro 12:11 B., mu ch'ajukoxuk

Ebr 6:11 jk'anukitik ti b.

BA'YEL, Mt 19:30 li buch'utik b. ja' slajeb

Mt 9:35 li buch'u tsk'an b., ja' slajeb

Kol 1:15 b. laj yich' pasel ta skotol

BE, Pr 16:25 b. ti lek chile, ch-ik'at batel ta lajelal

Is 30:21 L'i me li b., ja' xatamik

Mt 13:4 te k'ot jlom ta xokon b.

Ech 9:2 li buch'utik stamoj li b.

BEILTASEL CHAK' DIOS, Mt 5:3 chyun yu'unik b.

BEK'ET, Pr 23:20 mu x-ech' xa'ik st'iel b.

Ro 8:5 buch'u jech kuxulik k'ucha'al b.

1Ko 3:3 kuxuloxuk k'ucha'al tsk'an b.

1Ko 15:50 mu'unin Avajialil b. xchi'uk ch'ich'

BEK'TALIL, 1Ko 15:44 B. k'alal chich' mukele

BELEN, Mik 5:2 B. Efrata, te chlok' tal

BELSASAR, Da 5:1 B. laj yak' muk'ta ve'el

BENDISION, Je 1:28 ak'batik b., xi albatike

Je 32:26 ja' to mi laj avak'bun b.

Nu 6:24 Ak'o yak'bot b. Jeova

Dt 30:19 chkak' at'uj b. o chopol k'optael

Mal 3:10 ta jmal tal b. ta atojolalik

Ro 12:14 Ak'beik-o b. li buch'u chkontrainvane

BERNABE, Ech 9:27 li B. tal skolta Saulo

BESALEL, Eks 31:2 laj xa jt'uj B.

BETEL, Je 28:19 B. laj yak'be sbi li osile

BEUN, Jn 14:6 Vo'on li b., li melele, li kuxlejale

Bl, Ese 39:25 ta jpakbe sk'oplal ch'u'l b.

BIIL, Ech 4:12 ch'abal yan b. ti xu' xijkol yu'une

Flp 2:9 b. mas toyol k'ot sk'oplal

BIK'IT, Mt 7:13 te xa-ochik ta b. ti' na

BIK'IT CHAK' SBA, Sak 9:9 b., kajjal chat ta jkot vuro

Mt 18:4 b. k'ucha'al olol

BIK'IT CHAK' SBAIK,

Snt 4:6 chak'be slekil yutsil o'ontonal mi b.

BIK'ITUK XAVAK' ABA,

Mik 6:8 B. k'alal chaxanav xchi'uk Dios

BIK'IT XAVAK' ABA, Dt 8:2 b. yo' xak'ot ta preva

BIK'IT XKAK' JBATIK,

Pr 15:33 sk'an b. yo' jta jmu'k'ulalitik

BIK'TAJESO ABAIK, Snt 4:10 B. ta sat Jeova

1Pe 5:6 B. li ta sju'el sk'ob Diiose

BIK'TAL K'OPOJELUK,

Flp 2:14 Mu me ta b. xapasik skotol li k'usitike

BOL, SI 14:1 Xi chal li b.: Ch'abal Jeova

Lu 12:20 B. vinik, chacham tana

BOLIBEL, Pr 22:15 Li b. yak'oj yibel ta yo'onton kerem

BOLIBEM, Ef 4:17 solet b. snopbenik

BOL K'OP, Kol 3:8 jipik lok'el b. ta aveik

BOL K'OPOJEL, Ef 5:4 b., bol ixtol lo'il

BUCH'U, Ese 18:4 b. tsa' smul ja' chcham

BUCH'U ABOL SBA, SI 41:1 oy ta yo'onton b.

BUCH'U ALUBEM SBK'TAL,

Lu 5:24 laj yalbe b.: Va'lan, tamo avayeb

BUCH'U BAXBOL, Pr 10:4 li b. tpsas ta jk'ulej

Pr 12:27 li b. ch'kot k'ucha'al k'ulejal

BUCH'U BIK'IT CHAK' SBA, 1Sa 2:8 Ta stots likel b.

Lu 9:48 b. avu'unik

BUCH'U CHAL K'USI CHK'OT TA PASEL,

Le 19:31 mi ja'uk xbat ajak'ik ta stojolal b.

BUCH'U CHA'I TAKITI'IL, Pr 25:25 li b.

BUCH'U CHCHAM,

Ese 18:32 Mu'yuk xkuxet ko'onton mi oy b.
BUCH'U CHCHAMIK, Ap 14:13 li b. xchi'uk Kajvaltike
BUCH'U CHKUCH YU'UN,

Ap 2:7 li b. chkak'be slajes sat te'

BUCH'U CHOPOL CHA'I SBA TA SMUL,

Sl 5:17 b. ja' milbil matanal

BUCH'U CH'AJ,

Pr 10:26 b., k'ucha'al ch'aiil ta sbek' j'satik

Pr 20:4 b. mu'yuk tslok yosil ta invierno

BUCH'U JK'ANOJ, Mt 3:17 Jnich'on, li b.**BUCH'U LEK XA K'USI CH'LOK' TA YE YILEL,**

Pr 26:28 b. chak' vokoliil

BUCH'U LEK XA'I XVAY,

Pr 23:21 li b. pak'bentik sk'u' spok'

BUCH'U MU SNA' XLAJ YORAIL, Da 7:9 choti li b.**BUCH'U MU XICH' SMELOL,**

2Te 3:6 ch'ak abaik ta stojolal b.

BUCH'U MU'YUK STUK'IL,

Pr 3:32 toj chopol chil Jeova li b.

BUCH'U MU'YUK TE TSAKAL YO'ONTON,

Sl 34:18 Nopol oy Jeova ta stojolal li b.

BUCH'U OY K'USI CHCH'AMUN,

Pr 22:7 b. ja' tsmosoinat

BUCH'U STA-O, Mt 10:11 sa'ik li b.**BUCH'U TA XUNIJES,**

Mal 3:3 Ta xchoti k'ucha'al li b. platae

BUCH'UTIK ABOL SBAIK,

Lu 4:18 xkalbe lekil a'yejetik b.

Jn 12:8 skotol k'ak'al achi'nojik b.

BUCH'UTIK BAXBOLIK, Pr 21:5

Li k'usitik snopoj t'pas li b.

BUCH'UTIK BIK'IT CHAK' SBAIK,

Pr 11:2 li p'ijilale ja' te oy ta stojolal li b.

BUCH'UTIK BIK'IT YAK'OJ SBAIK,

Is 57:15 chich'ik ak'bel yipik li b.

BUCH'UTIK CHAMEMIK,

Ekl 9:5 li b. mu xa k'usi sna'ik j'set'uk

Lu 20:38 Sdios buch'utik kuxulik, ma'uk b.

1Te 4:16 b. ti ja'ik yajits'akomlak Kristoe

BUCH'UTIK CHAT YO'ONTONIK, Sl 34:18 tskolta b.

1Te 5:14 patbeik yo'onton b.

BUCH'UTIK CHCH'AKVANIK,

Ro 16:17 k'elo abaik ta stojolal li b.

BUCH'UTIK CHK'UXUBINVANIK,

Mt 5:7 Xmu'yubajik li b.

BUCH'UTIK CHOPOLIK,

Lu 22:37 laj yich' k'apbel sk'oplal ta stojolal b.

BUCH'UTIK CH'UL, Da 7:18 li b. ja' chich'ik ajvalilal**BUCH'UTIK JBABE,**

Ebr 13:7, 17 Vuleso ta ajolik b. avu'unik

BUCH'UTIK KUXULIK,

Lu 20:38 Dios yu'un b., kuxul chil skotolik

BUCH'UTIK MU SNA' SA'IK K'OP,

Mt 5:9 Xmu'yubajik li b.

BUCH'UTIK MU XICH' SMELOLIK,

1Te 5:14 p'ijubtasik li b.

BUCH'UTIK MU XOJTIKINIK, Jn 10:5 sk'opojel b.**BUCH'UTIK MU XTUN SK'OBIK,** Mt 15:31 lek xa li b.**BUCH'UTIK NUPUNEMIK,** Ebr 13:4 mu sokes sbaik li b.**BUCH'UTIK OY SVOKOLIK,** Is 57:15 te jchi'uk b.**BUCH'UTIK OY YABELLIK,** Ro 13:1 ch'unbeik li b.

Tit 3:1 ch'unbeik li b., pasik lekil abtel

2Pe 2:10 sp'ajojik b.

BUCH'UTIK TUK' CHAK' SBAIK,

1Sa 2:9 chchabi butik chbat b.

BUCH'UTIK TUK'IK, Sl 72:7 xnichinajik no'ox li b.

1Pe 3:12 te yak'oj sat Jeova ta stojolal li b.

BUCH'UTIK TUK' YAK'OJ SBAIK,

Sl 37:28 li Jeovae mu'yuk chikta b.

BUCH'UTIK T'UJBI,

Mt 24:22 ta skoj b. chich' jutukajesel

Mt 24:31 yaj-anjeltak tsotsobik b.

BUCH'UTIK TSOTS YABELLIK,

Ech 4:26 b. tsotsob sbaik

BUCH'UTIK TSTOY SBAIK, Pr 24:21 mu xachi'in li b.**BUCH'UTIK VOCH'EM YO'ONTON,**

Sl 147:3 Chpoxa li b.

BUCH'UTIK XTOYET CHA'I SBAIK,

Snt 4:6 Kontra chil Dios li b.

BUCH'U TOJ TOYOL OY,

Sl 83:18 Jeova, vo'ot no'ox atuk ti B.

Da 4:17 sna'ik ti ja' j'pasmantal li b.

BUCH'U TUK', Sl 34:19 Toj ep svokol li b.

Sl 37:25 mu'yuk kiloj-o ti iktabil li b.

Sl 141:5 Ati smajun li b., ja' tuk'il k'anelal

Pr 24:16 xu' van xyal ta lum vukub velta li b.

BUCH'U TUK' CHAK' SBA,

2Sa 22:26 Tuk' chavak' aba ta stojolal b.

Sl 16:10 Mu'yuk chavak' batuk ta ch'en b.

BUCH'U TSLOLA XCHI'IL,

1Ko 6:9 mu'yuk chu'uninik Ajvalilal li b.

BUCH'U TSUTES-O SNUP XCHI'IL, Mal 2:16 pj'ajoj li b.**BUCH'U TSUTES-O YAJNIL,**

Mt 19:9 b. mi ma'uk ta mulivajel

Mr 10:11 Tslola s'nap xchi'il b.

BUCH'U VOCH'EM YO'ONTON, Is 66:2 ta jk'el yalel li b.**BUCH'U XU' XNAKI,** Sl 15:1 b. ta akarpana?**BU K'ALAL XU' AVU'UNIK,** 2Pe 3:14 pasik me ti b.**BU K'ALAL XU' CHAVILIK,**

Ro 12:18 b., junuk me avo'ontonik

CH**CHA-ANILAJIK,** Gal 5:7 Lek to'ox ch.**CHABAINIK,** Gal 6:5 ch. k'usi chapas atukik**CH-ABTEJ,** Ef 4:16 lek ch. sts'akalul j'bek'taltik**CHACHABIBEIK,** 1Pe 5:2 ch. xchij'tak Dios**CHACHAMIK,** Je 3:4 Ta melel mu'yuk ch.**CHACHANUBTAS,** Ro 2:21 vo'ot ti ch. yantik**CHACHAPAN,** Ro 14:4 j'buch'uo'ti ch. li j'itunele?**CHACHIBAJ,** Pr 24:10 Mi ch. ta yorail vokoliile**CHACHOPOL K'OPTA ABAIK,**

Ef 4:31 tsotsik chak'opon abaik, ch.

CH-ACH'UB, 2Ko 4:16 ch. j'nopentik, ko'ontontik**CHACH'UNIK,** Jn 14:15 Mi ak'anoj'kun, ch. j'mantaltak**CHA-ICH'VANIK TA MUK',**

Ro 12:10 ch., ba'yel me jech xapasik

1Pe 3:2 sak atalelalik, ch.

CHAJUN TA K'ELEL, Sl 26:2 Ch. Jeova, ak'un ta preva**CH-AJVALILAJIK,** Ap 5:10 ch. ta sp'ejel balumil**CH-AJVALILAJ-O,** Ap 11:15 ch. sbatel osil**CHAKOLTA ABAIK,** 1Pe 4:10 tunesik matanal yo' ch.**CHAKO'OLTAS ABAIK,** Gal 6:4 ch. xchi'uk yantik**CHAK',** Ech 20:35 mas xmu'yubaj buch' u ch.**CHAK'ANIK,** Sl 143:10 Chanubtasun spasel k'usi ch.**CHAK'ANIK,** Jn 14:13 chhak' li k'usi ch. ta jbie**CH-AK'BAT,** Lu 12:48 ep ch., ep chk'anbat**CH-AK'BAT SMOTONIK,**

Ebr 11:6 buch' u chn'opaj ta stojolal DiOSE ch.

CHAK'BE, 2Te 1:6 ch. tsots svokol**CHAK'BE TA CH'OM,**

Pr 19:17 buch' u tskolta povree ch. Jeova

CHAK'BE YIL, Jn 5:20 ch. k'usitik t'pas

CHAK'ELE, Ech 8:30 j'Mi xava'i li k'usi yakal ch.?**CHAK'IK TA CHANEL,**

Mt 15:9 smantaltak krixchanoetik ch.

CHAK' JVOKOL, Sl 40:12 j'paltaitak ti ch.**CH-AK'OTAJ,** Jue 11:34 ch. tal li stsebe**CHAK'OXUK TA PREVA,** Dt 13:3 Jeova ch.**CHAK' TA ILEL,**

Ech 17:3 chchapbe smelol, ch. ta ts'ibetik

CHAK'UN TA K'ABAL, Mt 26:21 jun ta akotolik ch.**CHAK' XCHI'UNEL YO'ONTONIK,**

Jn 20:29 mu xilik osil, pe ch.

CHAL TA JAMAL, Pr 28:13 buch' u ch. chich' k'uxubinel**CHAM,** Job 14:14 j'Mi xu' to xkuxi mi ch. li krixchanoet?

2Ko 5:15 buch' u ch. ta stojolalik

CHAMELTSAN ABAIK,

1Pe 3:3 Ma'ukuk tsots sk'oplal ti ch.
CHAMEM, Lu 15:24 ch. jnich'on, cha'kuxi xa
CHAMEMOXUK, Ef 2:1 lakuxiik, ak'o mi ch. to'ox
CHAMEM SMALAL, Sl 146:9 yijok li ants ti ch.
 Mr 12:43 povre ants ti ch. mas ep la stik'
 Lu 18:3 ants ti ch. ch'kotian ta stojolal
CHAMEM SMALALIK, Snt 1:27 jchabitik antsetik ti ch.
CHAMEM STOT,

Eks 22:22 Mu xavak'beik svokol olol ti ch.
CHAMEM STOTIK, Sl 68:5 K'otem ta stot buch'u ch.
CHANAV, Jer 10:23 krixchano ti yakal ch.
 Jn 6:19 te ch. tal ta ba nab li Jesuse
CHANA' TAJEK, Job 14:15 Ch. yabtel ak'ob
CHANBEIK, Ef 5:1 ch. Dios, sk'anbil nich'naboxuk
 Ebr 13:7 ch. xch'unel yo'ontonik
 Snt 5:10 ch. me li j-alk'opetike

CHANEL ATALELAL, 1Ti 4:12 lekuk ta ch. chilik
CHANEL ATALELALIK, 1Pe 5:3 ak'o yilik ti lek ta ch.
CHANIK, 1Ko 11:1 ch. k'usi ta jpas, ta jchanbe Kristo
CHANMIL, Mr 8:20 vukub pan ti ve'ik-o ch.
CHANOB VUN, Jn 7:15 mu'yuk ayem ta ch.
CHANOP, Ro 14:1 mu xachapan atukik k'ucha'al ch.
CHANOPBEIK SK'OPLAL,

Ro 13:14 ch. k'usi tsk'an bek'et
CHANUBTASEL, 1Pe 5:10 Dios tsst'sakubtas ch.
CHANUBTASIK, Mt 28:20 ch. ta xch'unel skotol
CHANUBTASO, Pr 9:9 Ch. buch'u tuk'
 Pr 22:6 Ch. li kereme
CHANUBTASUN, Sl 143:10 Ch. spasel k'usi chak'an
CHANUBTASUNKUTIK,

Jue 13:8 Manoa'e xi la sk'an ch.
CHANUBTASVAN, Mt 7:28 ch'ayal komik k'u yelan ch.
 Mt 7:29 k'u yelan ch.
CHANUBTASVANUK, 1Ti 2:12 Mu xkak' ch. ants
CHANUNAJEM, Jn 7:15 mu'yuk ch. ta chanob vun
CHANUNAJEMIK, Ech 4:13 Juane, mu'yuk ch.
CHA-OK'IK, Lu 6:21 Xamuyubajik no'ox ti ch. avie
CHAPAJES, 1Te 4:4 chanik k'uxi ch. abek'talik
CHAPALIK, 2Ti 2:2 ch. sventa xchanubtasik
CHAPALOXUK, Mt 24:44 ak'ik ta iliel ti ch.

Ef 6:15 ch. ta yalel lekil a'yey
CHAPALUNKUTIK, 2Ko 3:5 ch. ta spasel abtelal
CHAPANEL, 1Ko 6:7 chbat avak'ik ta ch. avermanoik
 1Pe 4:17 sventa xlik ch. ta sna Dios
CHAPANOBAIL, Jn 19:13 Pilato choti ta ch.
CHAPASIK K'OP, 2Kr 20:17 mu persauk ch.
CHAPATBEIK YO'ONTON,

Ech 13:15 sventa ch. jteklum
CHAPATIK O'ONTONAL,
 Job 16:2 Tavan xa chka'i ti ch.
CHAPOJBATIK,

1Ko 6:7 ts'ikik mi li k'usitik avu'unike
CHAP'AJUN, Mr 14:30 oxi velta ch.
CHAP'ISVANIK, Lu 6:38 ti k'u yelan ch.
CHASATINIK, Jn 15:8 chich' toybel-o sk'oplal ti ep ch.
CHASA', Lu 5:10 krixchanoetik ch. ku'un
CHATAK'BEIK, Kol 4:6 na'ik k'u yelan ch.
CHATIK' ABAIK, 1Pe 4:15 ch. ta yan k'opetik
CHATIK'IK MULIL, Mt 7:2 ti k'u yelan ch.
CHATITUNIK, Mt 18:18 k'usiuk ti ch.
CHATUK'IBTAS, Sl 94:12 xmu'yubaj no'ox li buch'u ch.
CHATUNIK, Jos 24:15 buch'u ch. ta stojolal
 Sl 100:2 ch. ta stojolal Jeova

CHAT YO'ONTON, 2Ko 2:7 mu xlubtsanat ti ch.
 Flp 2:26 ch. [li Epafrodite]
CHAT YO'ONTONIK, Mt 5:4 Xmu'yubajik li buch'u ch.
CHATSAKIK TA K'OP, Ech 5:39 ja' ch. li Diose
CHAVAK' AVOKOLIK, Is 45:19 Sa'ikun, jech' ch.
CHAVAK'IK TA PREVA, Ech 5:9 ch. xch'ul espritu
CHAVALBEIK-O SK'OPLAL, 1Ko 11:26 ch. slajel
 Kajvaltik ja' to mi vule
CHAVALIK, Ech 1:8 ch. batel jk'oplal ta
CHAVAY, Pr 6:10 Mi ch. uni jikleul

CHAVICH' AREXTOIK, Kol 3:24 ta stojolal Jeova ch.
CHAVICH'IK P'AJEL, Mt 24:9 ch. ta skoj jbi
CHAVICH' TA MUK', 1Ti 4:7 chavak' iluk ti ch. Dios
CHAVIL AVOKOLIK, Flp 1:29 matanal ch. ta skoj
 1Pe 3:14 ch. ta skoj tuk'ilal

CHAVILIK V'INAL,
 Is 65:13 kajtunelak ta xve'ik, li vo'oxuke ch.
CHAVUL AVO'ONTONIK

Lu 12:25 mi tsnatubtas xkuxlejaj mi ch.
CHAXANAV, Mik 6:8 alal ch. xchi'yuk li Adiose
CHAX'IK, Flp 1:28 mu jset'uk ch. yu'un avajikontraik
CHAXOJBAJIK, Flp 2:15 ch. li' ta balumile
CHA'CHA'VO', Lu 10:1 la st'uj 70, ta ch. la stak
CHA'IBEIK, Ro 10:14 jk'uxi xa no'ox ch. sk'oplal?
CHA' I SBA, Sl 51:17 chopol tajek ch.
CHA' I TAKIT'IL, Jn 7:37 Mi yo'ubuch'u ch.
CHA'KUXESAT, 1Pe 3:18 ch. yu'un Dios ta vinajel
CHA'KUXESEL,

Mt 22:23 jsaduseoetik chalik ch'abal ch.
 Mt 22:30 li ta ch. mu'yuk tsa' yajnilik
 1Ko 15:13 ch'abaluk ch. mu'yuk yich'oj ch. Kristo
CHA'KUXESELUN, Jn 11:25 ch. xchi'uk kuxlejajun
CHBAT AKUX, Da 12:13 Ch., pe chatots tael
CHBEILTASVAN, Pr 11:14 K'alal mu'yuk buch'u lek ch.
 Ro 12:8 buch'u ch., ak'o yak' ta yo'onton
CHBIK'TAL KOPOJIK,

Nu 14:27 ch. ta jtojolal tsobobail li'e
CHCHABI, Na 1:7 Ch. buch'u tsa' sna'k'obail ta
CHCHABIAT, Sl 91:1 ch. Buch'u xu' yu'un
CHCHAJ TA K'ELEL, Pr 21:2 li Jeovae ch. o'ontonal
CHCHAM, Jn 11:26 mu'yuk ch.
CHCHANIK, 2Ti 3:7 yakal ch., pe mu xojtkinik
CHCHANUBTAS, Jer 31:34 mu'yuk ch. xchi'ilik
CHCHANUBTASATIK, Is 54:13 Ch. yu'un Jeova

CHCHAP, 1Ko 13:5 mu'yuk ch. k'usi chopol tspacebat
CHCHAPAN, Ech 17:31 jun sk'ak'alil sventa tuk' ch.
 1Ko 6:2 ja' ch. krixchanoetik buch'utik ch'ul
CHCHAPANUTIK, Ro 14:12 ta jujuntal ch. Dios
CHCHAPANVAN, Ro 14:10 te ch'ijok'ti bu ch. Dios
CHCHAPBE SMELOLAL, Ech 17:3 ch. ta ts'ibetik
CHCHA'KUXI, Jn 11:24 ch. ta slajelab k'ak'al
CHCHA'KUXIIX, Jn 5:29 ch. sventa kuxch'ul
 Ech 24:15 ch. buch'u tuk', buch'u mu'yuk tuk'
CHCHA'TA YAV,

2Ko 5:19 ch. k'u yelan x-ilatik yu'un Dios
CHCHIKINTA, Pr 1:5 Li buch'u p'ije ch.
 Lu 10:16 buch'u ch. k'usi chavaliik ch. k'usi chkal
CHCH'IN-O, Je 2:24 ch. ta naklej yajnil
CHCHOL MANTAL,
 Lu 8:1 lik xanavuk, ch. xchi'ul chal batel
 Ro 10:14 k'uxi cha'ik mi mu'yuk buch'u ch.
CHCHOPOL K'OPOJ,

Mr 3:29 ch. ta stojolal ch'ul espritu
CHCHOPOL K'OPTAOT, Job 2:5 ch. ta asat
CHCHOPOL K'OPTAUNKUTIK, 1Ko 4:13 k'alal ch.
CHCH'AK, Mt 25:32 ch. krixchanoetik
CHCH'AK SBA, Pr 14:16 buch'u p'ije ch. ta chopol
 Pr 18:1 ch., tsa' k'usi tsk'an yo'onton
CHCH'AY MULIL, Pr 17:9 mi ch., chak' ta iliel k'anelal
CHICH'IK AK'EL TA ILEL,

Ro 8:19 tsmlaik ch. li xnich'nab Diose
CHICH'IK CHOTRAINEL,
 Mt 5:10 Xmu'yubajik li buch'utik ch.
CHICH'IK TA MUK' DIOS,

2Ti 3:12 ch., chich'ik kontrainel
CHICH' JAK'EL,
 Pr 15:22 mu'yuk lek ch'ok'ta pose mi mu'yuk ch.
CHICH' K'UPIL K'OPTAEL, Pr 27:21 ch. jun krixchano
CHICH' LILINEL,
 Pr 29:1 chpimub ta skoj chich' tuk'ibtasel ch.
CHICH' MILEL, Sl 44:22 chijetik sventa ch.
 Is 53:7 k'ucha'al ch'ij ti ch.
CHICH' PAKBEL SK'OPLAL,
 Flp 1:7 ch. yo'oyuk jderechotik

CHICH' P'AJEL, Pr 8:13 xi'tael Jeova, ch. k'usi chopel
CHICH' TABEL SBALIL,
 Pr 14:23 K'usiki tsatsal abtelal ch.
CHICH' TA MUK' SANTOETIK,
 1Ko 6:9 mu'yuk chu'ununik Ajvitalal buch'utik ch.
CHIJ, Is 53:7 k'ucha'al ch. chich' milel
CHIJCHAMUTIK, Ro 14:8 mi ch., yu'unutik Jeova
CHIJEL, Mal 3:6 vo'on Jeovaun, mu'yuk ch.
CHIJETIK, Mt 25:33 ta sbats'ik'ob chak' ch.
CHIJOLMAJ, Snt 4:13 te ch., te ta ipastik kanal
CHIJTAK, Jn 21:16 Chabio kuni ch.
CHIJTAK'AV, Pr 15:1 mi xlamet no'ox ch.
CHIJTUK'IBTASVAN, Pr 27:5 jamal ch.
CHIJTSE'IN, Pr 14:13 ch., pe oy svokol ko'ontontik
CHIJTS'JJI, Ekl 3:7 oy yorail ch.
CHIJXI', 1Jn 4:18 mu'yuk ch. mi jk'anotik Dios
CHIJYIJUB TA MANTAL, Ef 4:13 sventa ch.
CHIKINTAIK, Mt 17:5 ja' Jnich'on. Ch. k'usi chal
CHIKTA, 1Sa 12:22 li Jeovae mu'yuk ch. steklumal
 Si 37:28 li Jeovae mu'yuk ch. li buch'utik tuk'e
CHIKTAIK, Is 1:28 buch'utik ch. Jeova chljajik
CH-IKTAVAN,
 1Ko 7:15 mi ch. li buch'u ma'uk jch'unolajele
CHIK'BIL MATANAL,
 2Sa 24:24 mu stak' xkak' ta ch. mi mu'yuk jmano
CHIK'EXAV, Esd 9:6 ch. ta jtoy muyel jsat
 Ro 1:16 Mu'yuk ch. yu'un lekil a'yjetik
CH-IK'UB K'AK'AL, Joe 2:31 Ch., tpsas ta ch'ich'
CHILBAJINIKUN
 Si 119:86 jech no'ox ch. krixchanoetik
CH-ILBAJINIVANIK, Ekl 4:1 oy sju'elik buch'u ch.
CH-ILIN, 1Ko 13:5 mu'yuk ch. ta anil
CHIL SVOKOL, 1Ko 12:26 ch. sts'akbenal jbek'taltik
CHIL XCHAMEL,
 Le 18:19 Mu xachi'in ta vayel ti ja'o ch.
CHINOPAJ, Si 73:28 lek chka' ch. ta Dios
CHITOMETIK, Lu 8:33 stik' sbaik pukujetik ta ch.
CHJALIJ, Aba 2:3 mi ch., malao me
 2Pe 3:9 k'usi yaloj Jeova mu'yuk ch.
CHJIPATIK, Ef 4:14 oioletik ch. ta yok nab
CHKAK' AVENTAIN, Lu 4:6 Ch. skotol li'e
CHKAK'BEKUTIK XCH'UN, 2Ko 5:11 ch. krixchanoetik
CHKAK'BE STOJOL,
 Ro 12:19 oy ta jba ta jpak; vo'on ch.
CHKAK' KE, Je 22:16 Ta jtojolal jtuk ch.
CHKAK'KUTIK TA ILEL,
 2Ko 6:4 ch. ti yajtunelunkutik Diose
CHKAK' TA AK'OB, Si 31:5 Ch. yip jkuxlejal
CHKAK' TA CHANEL, Jn 7:16 Ma'uk ku'un k'usi ch.
CHKAK'TIK TA ILEL,
 1Jn 2:16 xijtoyot ch. k'usitit oy ku'unutik
CHKAL, Is 55:11 ch'ot ta pasel k'usi ch.
CHKALBE SK'OPLAL, Jn 7:7 sp'ajojikun, yu'un ch.
 Jn 18:37 ch. li k'usi melele
CHKAT KO'ONTONTIK,
 Ekl 7:3 mi chvinaj ta jsatik ti ch.
CHKICH'KUTIK, 2Ko 1:9 ch. milel ka'ikutik
CHKICH'KUTIK KONTRAINEL,
 2Ko 4:9 ch., pe mu'yuk chich'ikutik iktaal
CHKICH'TIK TA MUK' DIOS,
 1Ti 6:6 ta jpastik kanal mi ch.
CHKIKTAOT, Ebr 13:5 mu'yuk ch., mu jkomtsanot
CHKIL JVOKOL, 1Sa 1:15 toy ep ch.
CHKOL, Mt 24:22 mu'yuk buch'u ch.
CHKOLIK, 2Pe 2:19 Chalbeik yantik ti ch.
CHKOM-O,
 1Jn 2:17 te ch. buch'u tpsas k'usi sk'an Dios
CHKONTRAINVAN, 1Te 2:2 tsots ko'ontonkutik, ch.
CHKONTRAINVANIK,
 Ro 12:14 Ak'beik bendision buch'u ch.
 1Ko 16:9 ep buch'utik ch.
CHKUCH AVU'UNIK, Lu 21:19 ti ch., chakuxiik-o
 Snt 1:4 ts'akiuk yabtelal ti ch.
CHKUCH YU'UN, Mt 24:13 buch'u ch. ja' ta xkol

CHKUCH YU'UNIK, Lu 8:15 chak' satik, ch.
CHK'ANVANIK, Mt 24:12 mas xa ep mu'yuk ch.
CHK'EXAV, Mr 8:38 li buch'u ch. ta jkoj
 Ebr 11:16 mu'yuk ch. Dios ta stojolalik
CHK'EXAV-O, 2Ti 2:15 j-abtel ti mu k'usi ch.
CHK'OT TA O'ONTONAL,
 1Ko 2:4 ma'uk ch. ta skoj p'ijjal
CHK'OT TA PAJEL, Dt 18:10 k'usi ch. ta ts'akal
 Is 55:11 ch. li k'usi chkal
CHK'OT TA TSUTSEL, Is 46:10 chkal k'u yelan ch.
CHK'UXUBIN, Ef 5:29 tsamak'in xchi'uk ch.
 1Te 2:7 ch., tsts'ites yalab
 1Jn 3:17 mu'yuk ch. yermano
CHK'UXUBINAT, Is 55:7 sutuk tal, ch. yu'un Jeova
CHLAJ, 2Ko 4:16 yakal ch. batel jpat jxokontik
CHLOK' TA YO'ONTON, Si 110:3 Li ateklumale ch.
CHLO'ILTAVANIK,
 1Ti 5:13 ch., tstit' sbaik bu mu sventaik
CHMAKBAT YAKANIK, Si 119:165 mu'yuk ch.
CHMAK-O YAKAN, 1Ko 8:13 ch. k'usi ta jlajes
CHMOSOINAT, Pr 22:7 ch. buch'u ch-ak'bat ta ch'om
CHMUK TA NAB, 1Ti 1:19 k'ucha'al varko ch.
CHMUYUBAJ, Pr 27:11 P'ijan jnich'on, ch. ko'onton
CHNICHIN, Is 35:1 li stenlejaltik ch. k'ucha'al asafnan
CHNOP AVU'UNIK,
 1Re 18:21 z'Bak'in ch. k'usi chapasik?
CHNUPUN, Ap 19:7 yorail ch. Ch'om Chij
 1Ko 7:38 li buch'u mu'yuk ch. mas lek
CHOKITA YANIMAIK,
 Ekl 7:2 Ja' lek mi chijbat ta sna buch'utik ch.
CHOLO, 2Ti 4:2 ch. sk'op Dios, ak'o ta avo'onton
CHON, Jn 3:14 la sjok'an ch., li Moisee
CHONBAIL TA TAK'IN, Ekl 7:7 li ch. tsokes o'ontonal
CHONBOLOM, Le 18:23 xchi'in ta vayel ch.
 Ekl 3:19 chcham li krixchanoe xchi'uk li ch.
 Da 7:3 lok' tal chankot muk'ta jti'vanej ch.
CHONBOLOMETIK,
 Je 7:2 vukot ch. ti mu'yuk ibal sbae
 Le 26:6 Ta j'up'be sk'op'la ta alumalik li ch.
 Pr 12:10 Li buch'u tuk'e chchabi li ch.
 Ese 34:25 ta jlajes ta jteklum li jti'vanej ch.
 Os 2:18 trato xchi'uk te'tikal ch.
CHOPLEJAL, Je 6:11 li balumile noj ta ch.
 Mt 24:12 ch-epaj ch., mu'yuk ch' anvanik
CHOPOL, Job 6:3 skotol k'usi ch. chlok' ta ke
 Tit 2:8 mu'yuk k'usi ch. tstaik
CHOPOL ALBIL K'OP, Nu 23:23 ch. sventa Jakob
CHOPOL CHKA' JBA, Esd 9:6 ch. ti jtoy jsat ta Dios
CHOPOLIK, Si 37:9 chich'ik lajesel buch'utik ch.
CHOPOL K'OPTAO, Job 2:9 Ch. Dios, chaman xa
CHOPOL K'OPTAVANUK, 1Pe 2:23 mu'yuk lik ch.
CHOPOL K'USI OY TA YO'ONTONIK,
 Je 8:21 ta sbik'talik ch.
CHOPOL TA A'IEL, Jn 6:60 ch. li mantal chale
CHOPOLUK, Ro 12:17 Mu ch. k'usi xapakbe abaik
CHOPOLUK X'OK' JO'OPAL,
 1Ko 9:27 mu ch. ta stojolal Dios
CHOTLAN, Si 110:1 Ch. ta jbat's'ik'ob
CHOTLEBALETIK SVENTA AJVALIL,
 Da 7:9 yich' ak'el ch.
CHOTLEBAL SVENTA AJVALIL, Is 6:1 Jeova ta jun ch.
 Mt 25:31 ta xchoti ta ch.
CHOY, Jon 1:17 jkot ch. sventa xbi'at Jonas
 Jn 21:11 snuti'ik sventa tsakob ch. ti noje
CHPOJVAN, Ekl 7:12 p'ijjal ch. k'ucha'al ch. tak'in
CHPOXTA, Si 147:3 Ch. li buch'u voch'em yo'ontonic
CHPOXTAVAN, Pr 12:18 li yok' buch'utik p'ijjike ch.
CHP'IJUB, Pr 9:9 li buch'u p'ije mas to ch.
 Pr 13:20 mi chchi'in li buch'u p'ije, ch. ek
CHTAL, 2Pe 3:4 Yaloj ono'ox ch., pe jbu oy un?
CHTOYBAT SK'OPLALIK, Jn 12:43 lek cha'rik ch.
CHTUN AVU'UNIK, Mt 6:32 Atotike sna'oj ti ch.
CHTUNIK, Da 7:10 jun miyon anjeletik te ch.
CHTUNIK TA TEMPLO, Esd 8:20 buch'utik ch.

CHTUN YU'UN, Ro 12:13 Ak'beik k'usi ch.
 CHUKBIL, Mt 16:19 chachuk ta balumil, ch. ta vinajel
 CHUKEL, Mt 25:36 li-och ta ch., ay avula'anikun
 Ebr 13:3 Vuleso ta ajolik buch'u tik'ajtik ta ch.
 Ap 2:10 tstit'oxuk ta ch. li Diabloe
CHUKINAB,
 Ech 5:18 la stsakik jtkaboletik, la stik'ik ta ch.
 Ech 5:19 la sjam stf' ch. anjel
 Ech 12:5 tik'il ta ch. li Pedroe
 Ech 16:26 nik snaklebtak ch.
 CHU'UNINIK, Mt 5:5 manxoetik ch. balumil
CHVAYCHINAJ,
 Ekl 5:3 li vul o'ontone ch. yu'un krixchano
 CHVENTAINVAN, Pr 29:2 ch. buch'u chopol
 CHYAL YOL, Eks 23:26 Li ants ta alumale mu'yuk ch.
 CHYAYIJESVAN, Pr 15:1 mi ch. chijk'opoje

CH'

CH'ABAL SK'U', Snt 2:15 ermano o'ermana ti ch'.
 CH'ABAL SP'IJILIK, Pr 22:3 ch'. tsta-o svokolik
 CH'ABAL SVE'ELIK, Am 8:11 ma'uk ti ch'.
 CH'ABAL XK'UXUL YO'ONTON,
 Pr 11:17 buch'u ch'. chak'be sba svokol
 CH'AJIL, Mt 25:26 chopol ch'. mosoiolot
 CH'AJIL KRIXCHANO, Pr 19:15 ch'. chil vi'nal
 Pr 19:24 Li ch'. tstitik' ochel sk'ob ta sets'
 CH'AJIL VINIK, Pr 6:6 Ch', batan ti yu' oxinich'
 CH'AJUKOXUK, Ro 12:11 Baxbolukoxuk, mu me ch'.
 CH'AKVANEJ, Mt 10:35 lital ta ch'.
 CH'AKVANIKUK,
 2Pe 2:1 chilik ch', tsajesik xch'unel avo'ontonik
 CH'AMEL, 2Ko 6:2 ja' xa yorail ch. li avie
 CH'AMIK, Ro 14:1 Ch'. me li buch'u k'une
 CH'AMO ABAIK, Ro 15:7 ch'. ta jujuntal k'ucha'al Kristo
 CH'AMO ME ABAIK, 1Pe 4:9 Ch'. ta jujuntal
 CH'AN XI, Is 53:7 K'ucha'al chij ti ch'.
 1Pe 3:4 ch', manxo atalelalik
 CH'AYAL K'OT KO'ONTON, Jer 20:7 Jeova, ch'. avu'un
 CH'AYEM, Lu 15:24 ch'. to'ox jnich'on, laj xa yich' tael
 CH'AYEMAL, Sl 119:176 K'eip'ujemun k'ucha'al ch'. chij
 CH'AYEMIK, Ese 34:4 Mu'yuk ay asa'ik li jaykot ch'.
 CH'AYEM TA JOL,

Sl 119:141 mu'yuk ch'. K'usitik avaloj
 CH'AY TA BE, Gal 6:1 ch'. jun vinik
 CH'EN, Pr 26:27 buch'u tsjok' ch'. te chp'aj yalel
 Mt 15:14 ma'sat xcha'vo'alik chbalch'ujik ta ch'.
 CH'ICH', Le 7:26 Mu xati'ik jutebuk ch'.
 Ech 15:29 ts'ik-o abaik ta sventa ch'.
 CH'IEMUTIK, Flp 3:16 ti bu xa k'alal ch'.
 CH'IOM ME' CHIJ, 2Sa 12:3 k'ajomal smanoj bik'it ch'.
 CH'IOM TOT VAKAX, Eks 32:4 la spas ch'.
 Is 11:6 jmoj oy ch'. xchi'uk leon
 CH'IVIT, Ech 17:17 rasonaj ta ch'.
 CH'IX, Mr 15:17 la xotik ch', la spasik ta korona
 Ech 7:30 ch'. ti xtiltun sk'ak'ale
 2Ko 12:7 kich' ak'bel ch'. ta jbek'tal
 CH'OJON, Ekl 4:12 mi oxp'ej sat ch', mu xtuch'
 Lu 21:34, 35 k'ucha'al yaket ta ch'.
 CH'UL, Eks 25:8 kich'obit ta muk' ti ch'.
 Eks 26:33 li Ch', Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto
 Sl 73:17 ti bu ch'. tajek yu'un Dios
 Aba 1:13 Toj ch'. li sbek' atalel
 1Pe 1:15 lekuk ch'. skotol atalelalik
 Ap 4:8 Ch', ch', ch' li Jeovae
 CH'UL ABTELAL, Ro 12:1 ch'. bu chatunesik
 CH'UL ESPIRITU, Mt 12:31 xchopol k'optael ch'.
 Lu 1:35 ch'. chvul ta atojalal
 Lu 3:22 ch'. xko'olaj paloma
 Lu 11:13 ch'. chak'be buch'u tsk'ane
 Jn 14:26 ch'. chchanubtasoxuk
 Jn 16:13 ch'. chak' ta na'el
 Ech 1:8 chavich' atsatsalik mi vul ch'.
 Ech 2:4 lik vaintainatikuk yu'un ch'.
 Ech 5:32 ch'. ak'bilik

Ro 8:26 ch'. tsva'an sba ta jtojalaltik
 Gal 5:16 xanavanik-o ta ch'.
 Gal 5:22 talealetik chak' ch'.
 Gal 6:8 tsst'sun sventa ch'.
 CH'ULTAJESEL, Lu 11:2 Tot, ak'o yich' ch'. abi
 CH'UL TSOBAJELETIK, Le 23:4 ja' li ch'.
 CH'ULUKOXUK, Le 19:2 ch'. yu'un ch'ulun
 Ebr 12:14 akotolik ch'.
 CH'ULUL, Sl 73:18 chava'anan ti bu ch'.
 CH'UNBEIK SMANTAL, Ef 6:5 Mosoietik, ch'. avajvalik
 Ebr 13:17 Ch'. jgabe avu'unik
 CH'UNEL MANTAL,
 Ro 16:26 xich' ch'. ta xch'unel o'ontonal

D

DAVID, 1Sa 16:13 Samuel la smalbe aseite D.
 Lu 1:32 xchotleb D. ti ja' stote
 Ech 2:34 mu'yuk muy ta vinajel D.
 DENARIO, Lu 7:41 li june oy vo'ob sien d. yil
 DIABLO, Mt 25:41 k'ok' sbatel osil sventa D.
 Lu 4:6 xi li D.: ak'bil ta k'ok' j'ob skotol
 Lu 8:12 li D. tslok'esbe ta yo'ontonik
 Jn 8:44 likemoxuk ta stojalal D.
 Ef 4:27 mu xajambeik sbe li D.
 Ef 6:11 mu stsaloxuk li D.
 Snt 4:7 kontrainik li D., va'un chjativ
 1Pe 5:8 li D. xjoyet k'ucha'al leon
 1Jn 3:8 sventa tsllinibe yabtelak D.
 Ap 12:12 J'abol sba balumil! Yu'un talem D.
 Ap 20:10 li D. yich' jipel ta nab ti oy sk'ak'ale
 DIESMO, Mal 3:10 lch'ik tal d.
 DINA, Je 34:1 Li D. nopem xa'i
 DIOS, Dt 10:17 li D. mu jechuk ta yan diosetik
 Mt 27:46 D. ku'un, z'ku yu'un aviktaun?
 Jn 1:18 Mu'yuk buch'u yiloj li D.
 1Ko 8:4 k'ajomal oy jun D.
 2Ko 4:4 makbil snopenik yu'un d. ta balumil
 Ef 4:6 jun D. ti ja' Totil ta skotol
 1Jn 4:8 ja' k'anelal li D.
 DIOSOT, Jn 17:3 jun no'ox melet D.
 DOKTOR,

Lu 5:31 Mu xtun yu'unik d. buch'utik mu'yuk ip
 DORKAS, Ech 9:36 jchank'op ti Tabita sbi, D.
 DRAGON, Ap 12:9 yich' jipel yalel li d.
 DRAKMA, Lu 15:8 oy lajunse d., pe ch'aj jsep

E

ECH'EM K'USITIK OY YU'UN,
 Ap 18:7 toj e. ti mu xk'exav-oe
 EDEN, Je 8:2 li Dios yak' nichimaltik ta E.
 EFESO, 1Ko 15:32 jti'vanej chonbolometik ta E.
 EJIPTO, Mt 2:15 kiki' lok'el ta E. jnich'on
 ELI, 1Sa 1:3 chtunik ta paleal xnich'nab E.
 ELIAS, Snt 5:17 E. jech ya'i sba k'ucha'al vo'otik
 ENOKE, Je 5:24 Li E. xanav xchi'uk Dios
 EPAJANIK, Je 1:28 E., p'olanik
 EPAL KRIXCHANO, Eks 23:2 Mu xats'akli e.
 EPAL KRIXCHANOETIK, Ech 17:5 lik stsob sba e.
 Ap 7:9 e., mu xchap yu'un
 EPAL LEKIL VE'LIL, Is 25:6 e., epal lekil vino
 EP K'USI CHAPASIK, 1Ko 15:58 e. ta yabtel Kajvaltik
 EP K'USITIK, Sl 72:16 Ch-ayan e. stak' lajesel
 Lu 12:15 k'alal e. oy yu'une, mu sta-o xkuxlejal
 EP SBALIL,
 Pr 3:9 ich'o-o ta muk' Jeova ta k'usitik e. avu'un
 ERMANO, 1Ko 5:11 chal ti ja' e., pe jmulivajel
 ESAU, Je 25:34 la sp'aj E. li sba nich'onile
 Ebr 12:16 E. mu'yuk xich' ta k'ux k'usitik ch'ul
 ESDRAS, Esd 7:11 E. ti ja' pale ti chanelem lek
 ESEKIAS, 2Re 19:15 Li E. lik sk'opon E.
 ESKALERA, Je 28:12 e. ch'ot ta vinajel
 ESKUDO, Sl 84:11 k'ak'al xchi'uk e. li Jeova
 Ef 6:16 k'ucha'al muk'ta e.
 ESPADA, 1Sa 17:47 ma'uk ta e. chokltavan Jeova
 Mt 26:52 buch'u chak' ta, ta espada chljaj

Ef 6:17 e. chak' ch'ul espiritu
Ebr 4:12 sk'op Dios k'ucha'al e.
ESPIRITISMO, Gal 5:20 e., kontrainejbail
ESPIRITU, Nu 11:25 la slok'esbe juteb e.
EVODIA, Flp 4:2 xkalbeik mantal E., Sintike

F

FELIPE, Ech 8:26 k'oponat yu'un yaj-anjel Jeova F.
Ech 21:8 F. ti ja' j'al-leik a'yeje
FINEAS, Nu 25:7 Li F. laj yilj, la stsak slansa
FLECHAETIK, Sl 12:74 f. ti stsakoj jun vinike

G

GABAON, Jos 9:3 jnakejetik ta G. laj ya'iik
GABRIELUN, Lu 1:19 G. nopol va'alun ta Dios
GAMALIEL, Ech 22:3 kich' chanutasel yu'un G.
GOLGOTA, Jn 19:17 Yavil Bakil Jolij, G. ta ebreoe
GOLIAT, 1Sa 17:4 vinik ti xtojob ta pask'ope, G.
GOMORRA, Je 19:24 asufre xchi'uk k'ok' ta G.
GUEASI, 2Re 5:20 li G. xi la snope

I

IBAL JBA, Le 13:45 sk'an x-avan: jl., i!
IBAL SBA, Le 15:19 vukub k'ak'al i. chkom
Ro 1:24 ak'bat spasiq k'usitik i.
Kol 3:5 mulivajel, k'usitik i.
ICH'BILIK TA MUK', 2Pe 2:10 xchopol k'optael, i.
ICH'BILIKUK TA MUK', 1Ti 5:17 li moletik
ICH'EL TA MUK', Ap 4:11 Xata-o albel amuk'ulal, i.
ICH'O TA MUK', Eks 20:12 li. atos ame'
ICH'VANANIK TA MUK',

1Pe 3:15 chapalukoxok spakbel sk'oplal, pe i.
ICH'VO', Lu 3:3 li chak' iluk ti sutesoj yo'ontonik
1Pe 3:21 i. ti yakal chakolik-o avie
IKATSIL, Sl 38:4 li jpalaitake xko'olaj ta alal i.
Lu 11:46 alal i. chavak'beik xkuch
IK, Ekl 11:4 Li buch'u ts'kel i. mu'yuk tsts'un
Mt 7:25 tal tsatsal i. ti la smaj li nae
1Ko 14:9 i. no'ox chak'oponik
Ef 2:2 li ajvalil yu'un i.

Ap 7:1 tspajesik xchanjotal i.
IK'AL OSIL, Is 60:2 li i. chpix balumil
Mt 4:16 li jteklum ti k'oyx ta i.
Jn 3:19 sk'anojik i. krixchanoetik
Ef 4:18 Oy ta i. snopbenik
1Pe 2:9 laj yik'oxuk lok'el ta i.

IK'BIL TAL, Jn 6:44 mi mu'yuk i. yu'un Totile
IK'MUTS'AN, Sof 1:15 sk'ak'alil ik'al osil i.
IK'UK, 1Ko 9:26 mu i. no'ox ta jmaj
ILBAJINEL, Sl 72:14 Chpojat k'alal chich'ik i.

Ekl 7:7 li. xliik-o xchuvaj li p'ije
ILINEMOXUK-O, Ef 4:26 mu me i. xch'ay k'ak'al
IP, Snt 5:14 jbuch'u i. avu'unik?
IPUN, Is 33:24 mi junuk chal: Toj i.
ISAAK, Je 22:9 xchukbe yakan, sk'ob i.
ISRAEL, Je 35:10 ja' xa i. chabiin

Sl 135:4 st'ujoj I. sventa ja'uk yu'un xk'ot
Gal 6:16 jun o'ontonal, k'uxubinel ta I.
ITIXAJIK, Sl 106:16 i. ta stojolal Moises
ITIXAL, Pr 6:34 li i. chkap-o sijl malalil
ITS'INAL, Lu 15:13 i. laj yixtolan k'usitik
IXTOL LO'IL, Je 19:14 li Lote i. no'ox a'ibat
Pr 26:19 jl. no'ox!

J

JABIL, Nu 14:34 li jun k'ak'ale ja' jun j.
Da 7:25 jun j., chib j., j-o'tol j.
J-ABTEL, Pr 8:30 k'ucha'al jun bankilal j.
Lu 10:7 sta-o xich' stojol j.
JAKOB, Je 32:24 tsakat ta K'op J.
J-AK'CHAMEL, Ech 13:6 Bar-Jesus, j.
J-AK'MANTAL, Snt 4:12 Jun J. xchi'uk Jchapanvanej
J-AL'K'OP, Dt 18:18 ta jva'anbeik j.
Ese 2:5 tsna'ik ti on'oh' jun j.
Am 7:14 ma'uk nixch'ojun j.

J-ALK'OPETIK, 1Re 18:4 Abdias snak' sien j.
Ech 10:43 j. chalbeik sk'oplal
J-AL LEKIL A'YEJ, Ech 21:8 Felipe j. ta svukvo'al
J-ALNICHIMALK'OP, Ech 17:28 jayvo'uk j. avu'unik
JAMAL CHKAL, 1Jn 1:9 mi j. jmulitke, chak' perton
JAMAL CHKALTIK, Ro 10:10 j. kolebal
JAMAL LAJ YAL, Ebr 10:23 tuk' buch'u j.
JAMAL LEK SATIK, Da 12:3 j., sakmesanik
JAMAL XAVALBE ABAIK, Snt 5:16 j. amulik
JAMAL XKALTIK, Ebr 10:23 j. spatobil ko'ontontik
JATAVANIK, 1Ko 6:18 j. ta stojolal mulivajel!
JA' NO'OX, 1Ko 4:6 J. xapas li k'usitik ts'ibabile
JBAKIL, Je 2:23 Li'e ta melaj ja' j.

Jer 20:9 k'ucha'al k'ok' xtiltun ta j.
JBATS'IK'OB, Is 41:10 ta xkikot lek ta j.
JBEK'TAL, Mt 26:26 ve'anik, ja' sk'elobil j.
JBEK'TALTIK,

1Ko 12:18 laj yak'be yavil sts'akbenaltak j.
Gal 5:19 yabtel j. lek xvinaj
Flp 3:21 tsk'atajes li j. ti k'Une
JBI, Eks 3:15 Jeova j. sbatol osil
Eks 9:16 sventa xich' pukel ta balumil j.
Jer 23:27 xch'ay ta sjolij j. li jteklumale
Mal 1:11 muk' chk'ot ta lumetik j.

Jn 14:14 K'usiuk chak'anik ta j.
JBIK'TAL, Mr 10:20 ta j. ono'ox lik jpas tal skotol
JCHABICHIJ, Sl 23:1 Jeova k'ucha'al j.
Is 40:11 j. chchabi chxijtak
Ese 37:24 David chk'ot ta j.
Sak 13:7 yayijeso li j.

Jn 10:16 jun j. chk'ot yu'unik
JCHABICHIJETIK, Ese 34:2 j. tsmak'lin sba stuk
Ef 4:11 j., jchanubtasvanejetik
JCHABICHIJUN, Jn 10:11 leklij j.

Jn 10:14 Vo'ol leklij j.
JCHABINA, Lu 12:42 jbuch'u li tuk'il j.?
JCHABIVANEJ, Mt 9:36 ch'abal j. yu'unik
JCHABIVANEJETIK, 1Ko 4:2 tuk' li j.
JCHAMELTIK, Is 53:4 laj yich' batel j.
JCHANK'OP, Mt 28:19 pasik ta j. krixchanoetik
JCHANUBTASELTIK, Ro 15:4 yich' ts'ibael yo' j.
JCHANUBTASOBILTIK, 1Ko 10:6 j. k'usi k'ot ta pasel
JCHANUBTASOT, Sl 32:8 ta j. bu beal sk'an xatam
Is 48:17 ta j. sventa xatabe sbalil
JCHANUBTASVANEJETIK, Sl 119:99 tsabil ku'un j.
Ef 4:11 Laj yak' k'ucha'al j.

JCHAPAN, Jn 14:2 chbat j. avavilik
JCHAPANVANEJ, Is 33:22 J. ku'untik Jeova, ja' Ajvalil
Da 7:10 La stsak xchotbel li j.

Lu 18:2 jun j. ti mu'yuk chi'ta Dios
JCHA'KUXES, Jn 6:39 ti j. ta slajebel k'ak'al
JCHIJTAK, Ese 34:12 Ta jchabi j.

JCHIKINTAKUTIK,
Ech 4:19 Mi tuk' chli Dios ti ta j. k'usi chavaliik
JCHI'IL JBAKUTIK TA ABTEL, 1Ko 3:9 j. xchi'uk Dios
JCHI'IL JBATIK, Sl 55:13 j. ti xkjojiktinot
JCHI'ILTIK TA VOK'EL,

Pr 17:17 ja' j. chk'ot k'alal oy jvokoltikke
Pr 18:24 jun amigoiil ti mas to k'anvanem k'ucha'al j.
JCHONBAIL ANTS, Pr 7:10 sk'uk' spok' xko'olaj ta j.

1Ko 6:16 chchi'n j. jun sbek'tal chk'ot
Ap 17:1 j. chchoti ta epal vo'
Ap 17:16 chlik sp'ajjik j.
JCHONBAIL ANTSETIK, Lu 15:30 yixtolan ta j.
JCHONOLAJELUNKUTIK,

2Ko 2:17 ma'uk j. sventa sk'op Dios
JCHOPOL K'OPTA, Nu 23:8 j'k'uxi xa no'ox ta j.?
JCH'AMTIK, Job 2:10 j'Mi ja' ta j. li k'usi leke?
3Jn 8 sk'an j. li krixchanoetik taje
JCH'ICH'EL, Mt 26:28 ja' sk'elobil j. sventa trato
JCH'IOM CHIJTAK, Jn 21:15 jmi ak'anojun? Mak'lino j.
JCH'UL ESPIRITU, Joe 2:28 ta jmal j.
JCH'ULTAJES, 1Re 9:3 la j. li na la ava'ane
Ese 36:23 ta j. jmu'uk'ul bi

JCH'UNBEKUTIK, Ech 5:29 ja' ta j. smantal Dios
 JCH'UNBETIK, 1Sa 15:22 mas lek mi ta j. smantale
 JCH'UNBOT, Sl 51:12 tijibun ko'onton, j. amantal
 JCH'UNKUTIK MANTAL,

Eks 24:7 Ta jpakutik k'usi yaløj Jeova, ta j.
 JDERECHOTIK, Flp 1:7 oy j. sventa lekil a'yejetik
 JDIOS, Jn 20:17 chimuy ta stojol j., Adiosik
 JECH, Mt 5:37 J. mi xachikie, yu'un j.
 JECH'E CHANUBTASAL, Tit 3:10 vinik tspuk j.
 JECH'E K'USI CHALIK,

2Pe 2:3 chlik yilbajinoxuk ta skøj j.
 JECH'E LO'IL, Lu 24:11 j. no'ox laj va'ik
 JECH'EUK, 1Ko 15:58 mu j. avabtelik
 JECHUK, Dt 27:15 Xi sk'an stak' li jteklume: j.!

1Ko 14:16 J. xi chatøj ta vokole
 2Ko 1:20 ta stojalal Jesus j. xijchi
 JECHUK XAPASIK, Ro 12:2 Mu j. k'ucha'al balumil

1Pe 1:14 mu j. k'ucha'al to'oxe
 J-ECH'ELBEIK NO'OX, Ebr 11:13 j. ta balumil
 JEDEON, Jue 7:20 j. S-espada Jeova xchi'uk J.!

JEENA, Mt 10:28 xmil yu'un akuxejalik ta J.
 JEFTE, Jue 11:30 J. laj yak' ye
 J-ELEK', Pr 6:30 j. ch-el'ak' sventa xnoj
 Pr 29:24 xchi'il jun j. sp'ajøj sba
 Mt 24:43 ti sna' jayib ora chtal j.

1Te 5:2 k'ucha'al j. ta ak'obaltik
 J-ELEK'ETIK, Mt 6:20 mu x-ochik j.
 1Ko 6:10 j. mu'yuk chu'uninik Afjalilal
 J-ELK'AVANEJ, Dt 24:7 sk'an xich' milel li j.
 JELUBTASAF K'OPOXUK, 1Ko 12:30 Mu akotilokuk j.
 JEOSAFET, 2Kr 20:3 och x'el ta yo'onton J.

JEOVA, Eks 3:15 J. jbi sbatel oxij
 Eks 5:2 j. Buch'u J.? Mi juteb xkojotkin J.
 Eks 6:3 mu xkak' ta ojtkinlel ti J. jbie
 Eks 15:2 Ja' k'ipal xchi'uk ju'el J.
 Eks 20:7 mu itoxluk no'ox avu'un sbi J.
 Dt 6:5 xak'an ta sjunul avo'onton J.
 Dt 7:9 ja' melel Dios J., tuk' chak' sba
 Sl 83:18 ja' J. li abie, atuk toyol oyot
 Is 12:2 yu'un ja' k'ipal j.
 Os 12:5 J. ja' bankilal yu'un soltaroeik
 Mr 12:29 li J. Dios ku'un'itike ja' stuk J.

JEOVAUN, Is 42:8 J., taje ja' jbi
 Mal 3:6 vo'on J., mu'yuk chijel
 JEREMIAS, Jer 38:6 li J. la stik'ik ta sposo
 JERUSALEN, Jos 18:28 Jebusi, ja' xkaltik, J.

Da 9:25 lok' mantal chich' cha'va'anel J.
 Mt 23:37 J., J. chamil j-alk'opetik
 Lu 2:41 nopem xa'i chabtelik ta K'in ta J.
 Lu 21:20 joybil ta soltaroeik J.

Lu 21:24 chich' pech'el ta tek'el J.
 Ech 5:28 noj ta chanubtasel avu'unik J.
 Ech 15:2 j'atakboletik xchi'uk moleitik ta J.
 Gal 4:26 kolel li J. ta ak'ole, ja' jme'tik
 Ebr 12:22 nopajemoxuk ta stojalal J.

Ap 3:12 Ach' J. chyal tal ta vinajel
 Ap 21:2 Ach' J. ta vinajel, jnupunel tseb
 JESABEL, 1Re 21:23 Li J. chlaj ta ti'el ta ts't
 Ap 2:20 ats'ikojbe li J.

JESE, 1Sa 17:12 J. oy vaxakvo' skerem
 Is 11:1 Ta xch'i sk'elom li xhumanil J.
 J-ESPIRITISTA, Dt 18:11 buch'u tsk'opon j.
 J-ESPIRITU, Sak 4:6 ta skøj j. chk'ot ta pasel
 JESUKRISTO, Jn 17:13 li buch'u la atak tale, J.

JESUS, Mt 1:21 J. chavak' be sbi
 JFILOSOFOETIK, Ech 17:18 j-estoiakoetik ti ja' j.
 JIK' O'ONTON, Is 35:10 j. ta xch'ay batel
 JI', Je 22:17 antilulal k'ucha'al j.

Ap 20:8 k'ucha'al j. ta nab
 JKEREMAL, Sl 71:17 ta j. achanubtasojun tal
 JKOLEBALTIK, Ro 13:11 nopol oy j. avie
 JKOLTAVANEJ, Jn 14:16 ak'o yak'boxuk yan j.
 Jn 14:26 li j. ta ja' li ch'u'el espritue
 Ech 5:31 Bankilal Jbelitvasanej, J.

JKOLTAVANEJOT, Sl 3:8 Vo'ot j. Jeova
 JKUXLEJAL, Ech 20:24 ma'uk tsots sk'opial chkil j.
 JK'ANBETIK, 1Jn 5:14 j. jech k'ucha'al tsk'ane
 JK'ANOJ, Ap 3:19 ta j'ut'ibtas li buch'utik j.
 JK'ANOJTIK, 1Jn 5:3 j. Dios: jch'un'etik smantalak
 JK'ANTIK, Ef 3:20 x-ech' to chak' li k'usi ta j.

1Jn 4:10 mu yu'unuk vo'otik la j. Dios
 JKEJIMOLETIK, 1Kr 15:16 David la st'uj j.
 JK'ELIK, Jn 17:12 vo'on to'ox ta j.

JK'ELK'ANALETIK, Mt 2:1 talik ta Jerusalem j.
 JK'ELVANEJ, Is 60:17 ta jva'an k'ucha'al j.
 1Ti 3:1 chak' persa yo' xk'ot ta j.
 1Pe 2:25 jchabichij, j. avu'unik

JK'ELVANEJETIK,
 Ech 20:28 ch'u'el esprituo, sva'anojoxuk ta j.
 1Pe 5:2 tunanik me ta j.
 JK'OL KUXLEJAL, Mt 24:34 mu'yuk bu chlaj li j.

JK'OPOJEL, Jn 10:27 Li jchijitake cha'ik j.
 1Ti 2:9 j. ta stojalal Dios
 JK'ULEJ, Le 19:15 Mu je'uk lek xavil buch'u j.
 Pr 10:22 Ja' tpsasvan ta j. li sbendision Jeovae
 Pr 30:8 Mu xapasun ta povre mi ja'uk ta j.

Jer 9:23 mu muk'uk sk'opial xa'i sba li j.
 1Ti 6:9 buch'u tsk'an tpsas ta j. chyaktak ta pets'
 JK'ULEJETIK, 1Ti 6:17 Albo li j. ti mu stoy sbaik
 JK'ULEJIK, Lu 14:12 mu ja'uk xavik' ta ve'el li j.

JK'ULEJUN, Ap 3:17 xi chavale: J. xchi'uk
 JK'UPIK K'OPTATIK, Sl 147:1 jun yut'ul, sta-o j.
 JK'UPINBE, Sl 27:4 ti j. sk'elel stemplo
 JLABANVANEJETIK, 2Pe 3:3 chtal j. ta slajebal k'ak'al
 JLAJES KIPAL, 2Ko 12:15 ta j. ta aventaik
 JLEVITIK,

Eks 32:26 la stsob sbaik ta stojalal Moises j.
 Nu 3:12 ja' ku'un chk'ot li j.
 2Kr 35:3 j. ja' chchanubtasik Israel

JLIKEL NO'OX, Sl 30:5 j. oy sk'ak'al yo'onton
 2Ko 4:17 j. li vokolile
 JLIKELUK, Is 26:20 Nak'o aba uni j.
 Mt 6:27 j. Buch'u xu' snatubtas j. xkuxlejal?

JLIKES ABTELAL,
 Ro 15:20 mu j. ti bu slikesoj xa jun vinik
 JLVIRO, Eks 32:33 ta j'itup'be sbi ta j.
 JLO'LAVANEJ J-ALK'OPETIK, Mt 7:15 j., chijetik yilel
 Mt 24:11 Ta x-ayan ep j.

Mr 13:22 j. tpsasik k'usi labal sba
 JLO'LAVANEJ KRISTOETIK,
 Mt 24:24 j., jlo'lavanej j-alk'opetik

JLUMALTIK, Flp 3:20 te oy ta vinajel li j.
 JMAK AVO'ONTONIK, 1Ko 7:35 ma'uk sventa j.
 JMAK KAKAN, Snt 3:2 ta j. jkotaltik
 JMANOLAJEL, Mt 13:45 j. ti tsa' perlae

JMANTAL, Jer 31:33 ta j'itik'be ta snopbenik j.
 JME', Sl 27:10 Ak'o mi xiktaun komel li jotj j.
 Lu 8:21 Li'e ja' j., ja' jbankil kits'inabtak
 JMETIK, Gal 4:26 li Jerusalem ta ak'ole ja' j.

JMIL, Sl 91:7 J. chyalik ta lum
 Is 60:22 uni juteb ta xk'otik ta j.
 2Pe 3:8 jun k'ak'al j. jabil chil
 Ap 20:2 la xchuk j. jabil li Satanase
 Ap 20:4 tpsasik mantal j. jabil

JMILVANEJ, Nu 35:6 nak'obbail bu xu' xjativ j.
 Jn 8:44 j. ono'ox ta siikebal
 JMOJ, Sof 3:9 sventa j. xtnuk
 Ech 15:25 j. k'ot ta nopel ku'unutik
 Ef 4:13 j. xa xch'inel ko'ontontik

JMOJ ANOPOJIK, 1Ko 7:5 ja' no'ox mi j.
 JMOJ CH-ABTEJ, Ro 8:28 Jna'ojtik ti j. yabtelak Dios
 JMOJ OYIK, Sl 133:1 j. li steklumal Diose
 JMOJUK, 1Ko 1:10 j. K'usi chaval akotilik
 JMOJUK OYOXUK, Ef 4:3 j. ta ch'u'el esprituo
 Ef 4:3 ak'beik yipal sventa j.

JMONTIK, Ro 12:6 ta skøj ti jelel j.
 JMUKOT TA KO'ONTON,
 Pr 20:9 mu j. mi solet noj xa jch'ute

JMUL, Je 39:9 ʔti jsa' j. ta stojolal Diose?
 2Sa 12:13 La jta j. ta stojolal Jeova
 Sl 38:18 la jvul ko'onton ta skoj j.
JMULIVAJELETIK, 1Ko 5:9 xchi'inel j.
 1Ko 6:9 j. mu'yuk chu'uninuk Ajvialil
JMULTAK, Is 38:17 La ajip skotol j.
JMULTIK, 1Jn 1:7 tsakubtas j. xchi'chel Jesus
JNA, Sl 101:2 Oy stuk'il ko'onton ta yutil j.
 Is 56:7 li j. spasobil orasion
JNA', Job 6:24 sventa j. k'usi chopol la jpas
JNA'OBIL, Lu 22:19 Jech xapasilanik-o sventa j.
JNA'OJ,
 Flp 4:12 J. k'uxi chikuxi, mi ep o jutuk k'usi ku'un
JNA'OJ LEK, Ro 8:38 j. ti mi ja uk lajelal, kuxlejal
 Ro 15:14 J., kuni ermanotak
JNEFILIMETIK, Je 6:4 j. li' to'ox ta balumil
JNICH'ON, Mt 3:17 Li'e ja' J.
JNIKES, Aj 2:7 Ta j. muk'tik lumetik
JNITVANEJ,
 Pr 28:16 Li j. ti ch-ilbajvan ta skoj yabtel
 Mt 23:10 jun no'ox J. avu'unik, li Kristoe
JNOPBEN, Ro 7:25 smosoun smantal Dios ta j.
JNOPBENTIK, Ro 8:6 mi chhak' j. ta beke'ete
JNOPBE SK'OPLAL, Sl 77:12 Ta j. avabtelak
JNUPUNEL TSEB, Ap 21:9 chhak' avil li j.
JOB, Job 1:9 ʔMi jeche' xi'taoj Dios li J.?
 Snt 5:11 ava'iojik ti kuch'yo'uun li J.
JOBEL, Is 65:25 li leone j. tso'
 Sof 2:2 xbat ta anil k'ak'al k'ucha'al j.
 1Ko 3:12 ta j. tsva'an ta snakle
JOK'ANEL TA JTEL TE', K'elo **JTEL TE'**.
JOLIL, Ef 5:23 ja' j. ta tsobobail li Kristoe
 Ef 5:23 li malalile ja' j. ta stojolal yajnil
JONAS, Jon 2:1 li J. ta xch'ut choy la sk'opon
JONATAN, 1Sa 18:3 J. xchi'uk David la spantik trato
 1Sa 23:16 J. la skolta David
J-ORASION, Sl 141:2 k'ucha'al pom ti chapanbil li j.
J-ORASIONTIK, Ro 8:26 mu jna'tik k'uxi ta jk'antik ta j.
JORDAN, Jos 3:13 ukum J. te ts'anal kom
 2Re 5:10 muko aba vukub velta ta J.
JOSE, Je 39:23 ch'i'nbil yu'un Jeova li J.
 Lu 4:22 labal sba cha'ik, xiike: Ja' xchi'on J.
JOSIAS, 2Re 22:1 J. 31 jabil ajvialil
JOSUE, Eks 33:11 J., nbich'on Nun, ja' yajtunel
JPALTAILTAK, Sl 40:12 ep j. chak' jvokol
JPALTAILTIK, Is 53:5 laj yil svokol ta skoj j.
JPARTE, Lam 3:24 Ja' j. li Jeovae
JPASCHOPLEJALOXUK, Mt 7:23 Lok'anik batel, j.
JPASCHOPLEJAL VINIK, 2Te 2:3 yich' ak'el ta liel li j.
JPASILAN, Ro 7:15 li k'usi ta jk'an ta jpase ma'uk ta j.
JPASK'OP,
 Jer 20:11 li Jeovae la xchi'inel, jun tsatsal j.
JPASMANTAL, Da 4:17 J. Buch'u toloy oy
JPASMULIL, Job 14:4 ʔMi xu' x-ayan yu'un li j.?
 Lu 15:7 k'alal tsutes yo'onton j.
 Ro 3:23 j. skotolik
 Kol 2:18 xtoyet ta skoj ti j. krixchano
JPASMULILETIK, Sl 1:5 mu'yuk chkomik j.
 Jn 9:31 mu'yuk ch-a'ibat j.
JPASMULILUN, Lu 18:13 oyuk xk'uxul avo'onton, j.
JPASMULILUTIK, Ro 5:8 k'alaj j. to'ox
JPAS TA MANTAL, 1Ko 9:27 ti j. jbek'tale
JPASTIK-O, Ro 14:19 j. k'usi chak' jun o'ontonal
JPASVANEJ, Ekl 12:1 Vuleso ta ajol Muk'ul J.
JPASVANEJ TA JUN, Kol 3:14 li k'anelale bats' j.
JPATBE JBA KO'ONTONTIK, Ebr 10:25 ja. ta jujuntal
JPATBETIK YO'ONTON, 2Ko 1:4 sventa j. ek
JPATBE YO'ONTONIK,
 Is 61:2 ta j. li buch'u chat yo'onton
JPAT JXOKONTIK, Gal 2:6 Dios ma'uk tsk'el j.
JPAT KO'ONTONKUTIK,
 2Ko 1:9 ja'uk j. ta stojolal Dios
JPAT KO'ONTONTIK, Sl 19:7 j. ti tsvules ta joltik
JPATOJ KO'ONTONKUTIK, 2Te 3:4 j. ta Kajvaltik

JPATOJ KO'ONTONTIK, 2Ko 5:6 lek j.
JPATOJ-O KO'ONTON, Sl 56:11 ja' j. Dios
JPAT-O KO'ONTONTIK, Sl 33:4 j. li k'usitik tspace
JPATP'IN, Ro 9:21 Mi mu oyuk ta sk'ob j.
JPATVANEJOT, Is 64:8 ach'elunkutik, vo'ot J.
JPIXBE, Is 61:1 la j. syayijemalik
 Ese 34:16 ta j. syayijemal li jchije
JPOJIK, Os 13:14 Ta j. lok'el ta Mukinal
JPOMADA, Ap 3:18 j. sventa xajax ta sbek' asat
JPIJIL,
 Sl 119:98 Xjelav to j., ja' mu sta li kajkontratake
JPIJILTIK, Pr 2:6 ja' chak' j. li Jeovae
 Pr 24:3 ti oy j. ta jva'an inatik
JPIJUJBTASOBILTIC, 1Ko 10:11 yich' ts'ibael sventa j.
JPOLMAJELETIK, Ap 18:3 j. pasik ta jk'ulej
JREXTONTIK, 1Pe 1:4 j. k'usi mu sna' xk'a
JREXTOTIK, Ro 8:17 ta jta j. xchi'uk Kristo
JSAKUBTASIK, Sak 13:9 ta j. k'ucha'al plata
JSAKUBTAS JBATIK,
 2Ko 7:1 j. ta sventa k'usi tsokes jbek'talik
JSAMARIA, Lu 10:33 j. vinik k'uxubaj ta yo'onton
JSATIK, 1Ko 12:21 Mu stak' ti xi chalbe jk'obtik li j.
 1Ko 15:52 ta jvikel ta jmutsel' no'ox j.
JSA', Ese 34:11 chbat j. jtuk jchijtak
JSA'K'OPETIK, Sl 5:6 Jeova, ap'ajoj li j.
JSIBTASTIK, Ech 4:17 j. xchi'uk kalbetik
JSOKESKUTIK, 2Ko 4:2 mu j. sk'op Dios
JSUTES KO'ONTONTIK,
 2Ko 7:10 mi chkat ko'ontontike, ta j.
JTAKBOLETIK, Mt 10:2 Li 12 j. ja' sbiik li'e
 Ee 15:6 la stsob sbajk j. xchi'uk moletik
 1Ko 15:9 mas bik'itun ta skotol li j.
 2Ko 11:5 p'ijil j. avu'unik
JTAK'BEIK, Is 65:24 mu'yuk to tsk'anbeikon, ta j.
JTA-O, Lu 15:19 Mu j. chap'isun ta anich'on
JTEKLUM, Is 66:8 ʔmi ta jun k'ak'al ch-ayan jun j.?
 Mt 21:43 j. lek sna' xak' sat
 Mt 24:7 skontrain sbajk jujun j.
 Ebr 11:10 j. oy lek sbats' nakle
JTEKLUMAL, Eks 19:5 chak'otik ta j. ti stuk no'ox jeche
JTEKLUMTIK, Mt 25:32 chich' tsobel skotol j.
 Lu 4:43 lekil a'yejetik ta yan j.
 Lu 21:24 ts'aki yorail akbil j.
JTEKLUMTIK SVENTA NAK'OBAIL,
 Nu 35:11 j. ti bu leke
 Jos 20:2 T'ujik j.
JTEL TE', Mr 15:25 la sbajik ta j.
 Lu 23:21 j'ok'ano ta j.!
 Gal 3:13 chich' j'ok'anel ta j.
JTESTIGOOXUK, Is 43:10 Xi li Jeovae: Vo'oxuk j.
JTIJBE JBA KO'ONTONTIK, Ebr 10:24 j., jk'an jbatik
JTIJ LIKEL, Jn 11:11 chbat j.
JTIK'MULIL, Ap 12:10 yich' jipel yalel li j.
JTOJBE-O, Sl 116:12 ʔK'usi xa ono'ox ta j. Jeova?
JTOJBE TA VOKOL, 1Ko 1:4 Skotol ora ta j. Dios
 1Ti 1:12 ta j. Kajvaltik Kristo
JTOJOBTASVANEJ, Is 9:6 chich' biiltasel P'ijil J.
JTOJOBTASVANEJTIK,
 Pr 15:22 lek chk'ot ta pasel mi oy ep j.
JTOJOL, Je 31:7 lajuneb to velta la sjelbun j.
JTOT, Lu 2:49 sk'an li' oyun ta sna J.
JTOTIK, Mt 6:9 J. ta vinajel
JTOTOT, Sl 89:26 Vo'ot J., Jdiosot
JTOYBAETIK, Nu 20:10 ʔChinkintao ava'ilik, j.!
 2Pe 2:10 Jp'el xalik xchi'uk j.
JTUK, Jn 16:32 j. chavikitaikon. Pe mu j. chikom
JTUK'IBTAS, Ap 3:19 ta j. li buch'u jk'anoje
JTUK'ILAL, Job 40:8 ʔMi chachibal k'opta j.?
JTUK'ULANKUTIK, 2Ko 8:21 ta j. lek skotol
JTUNEL, 2Ko 3:6 xik'otkutik ta j.
 2Ti 3:16 Laj yak' ta na'el Dios xchi'uk j.
JTUJOT, Jer 1:5 sk'an' ot ox xavok', la j.
JTSAK JBATIK TA K'OP,
 Ef 6:12 j., pe ma'uk xchi'uch'uk yo'oy sbek'tal

JTSALOG, Jn 16:33 tsotsuk avo'ontonik, j. balumil
 JTSALTIK, Ro 8:37 li k'usitik taje yakal ta j.
 JTSATSAL, Flp 4:13 Oy j, ta skotol
 JTSATSAL POJOBAIL, Sl 18:2 Jeova ja' j.
 JTSATSUBTASBE, Ro 1:12 ko'oluk j. jba ko'ontontik
 JTSATSUBTASBE JBA KO'ONTONTIK,
 Ro 1:12 ko'oluk j. xch'unel ko'ontontik
 JTSEBETAK, 2Ko 6:18 chak'otik ta j.
 JTSEBBETIK SAT, Gal 6:9 ta j. mi sta sk'ak'alile
 JTSOB JBATIK, Ebr 10:25 mu xkiktatik ta j.
 JTSOBBOBAIL, Mt 16:18 ta jva'an j. ta sba ton
 JTSOBBPATAN, Mt 18:17 jech xavil k'ucha'al j.
 Lu 18:11 mu xiko'olaj k'ucha'al j.
 JTSOP CHIJ, Lu 12:32 Mu xaxi', uni j.
 JTS'IKBETIK, Ro 15:1 j. buch'utik K'unik
 JTS'IK VAYEL, 2Ko 11:27 nopolik no'ox la j.
 JUAN 1., Mt 21:25 ;Bu lik tal yabtel J. ti yak' ich'vo'e?
 Mr 1:9 ak'bat yich' vo' yu'un J. li Jesuse
 JUAN 2., Jn 1:42 Simon xnich'onot j.
 JUAN 3., Mt 4:21 Santiago, J., xnich'nab Sebdeo
 JUDA, Je 49:10 Mu xnamaj ta stojolal J. li xvaxton
 1Ko 9:20 la jpas jba ta j. ta stojolal judaetik
 JUDAETIK, Ro 3:29 ;Mi ja' no'ox Sdios j.?
 JUDAS, Mt 27:3 chopol ya'i J., la sutes 30 ta sep plata
 JUDA VINIK, Sak 8:23 tstsakbeik yok sk'u' j.
 JULAVEM, Ap 16:15 Xmuyubaj buch'u j.
 JUN, 1Ko 8:6 j. Dios, Totil; j. Kajvaltik
 JUN AVO'ONTON, Pr 3:23 j. chaxanav
 1Te 4:11 j. xakuxiik
 JUN KO'ONTONTIK,
 1Te 5:3 j. Ja' o chtal ta anil li lajelal
 JUN NO'OX KO'ONTON-O, Flp 4:11 xu' j.
 JUN NO'OX XNICH'ON, Jn 3:16 laj yak' li j.
 JUN O'ONTONAL, Sl 29:11 chak'be steklumal li j.
 Sl 37:11 ts'k'upinik j. ti mu'yuk spajeb
 Sl 72:7 ta x-epaj j., ja' to mi laj luna
 Pr 17:1 Ja' mas lek ti bu oy j.
 Is 9:7 mu'yuk spajeb j.
 Is 32:17 sbaill tuk'ial, j.
 Is 48:18 li j. avu'ine ch'k'ot k'ucha'al uk'um
 Is 54:13 ta x-epaj li j. cha'itke
 Is 60:17 li j. ta jva'an ta jk'el'vanej
 Jer 6:14 ;Oy j! Pe ch'abal j.
 Jn 14:27 Chkak'boxuk j.
 Ro 8:6 kak' jnopbentik ta espiritu, ja' j.
 Flp 4:7 j. yu'un Dios chchabi avo'ontonik
 1Pe 3:11 ak'o sa' j. xch'i'uk sts'akili batel
 Ap 6:4 ak'bat xch'ayes j. ta balumil
 JUNUK AVO'ONTONTIK, Mr 9:50 j. ta jujuntal
 Ro 12:18 j. xch'i'uk skotol li krixchanoetike
 JUNUK KO'ONTONTIK,
 Ro 5:1 j. ta stojolal Dios ta sventa Jesus
 1Ti 6:8 mi oy jve'eltik, jk'utik, j.
 JUNUK NO'OX KO'ONTON,
 Lu 12:19 j., xive', xi-uch'bolaj
 JUNUK-O ME AVAVILIK, 1Ko 15:58 ermanoetik, j.
 JUNUK YO'ONTON, Os 2:18 j. xpuch'an sbaik
 JUN XA YO'ONTONTIK, Ekh 9:31 li tsobobball j.
 JUN YO'ONTON, Is 57:21 Mu'yuk j. buch'u chopolik
 JUN YO'ONTONTIK,
 Sl 119:165 J. li buch'utik sk'anoj amantal
 Pr 28:1 j. k'ucha'al leon
 Is 32:18 te chnakiik ti bu j.
 JUN YUTSIL, Sl 147:1 j., sta-o jk'upil k'optatik
 Pr 31:30 chlo'tavan ti j. xvinaje
 JUTBIL K'OP, 2Te 2:11 sventa xch'unik j.
 JUTEB, Is 60:22 Li j. ta xk'ot ta jmil
 JUTK'OP, Sl 101:7 mi junuk j. chtal ta jtojalal
 Jn 8:44 j. Diabolo, totil yu'un jutbil k'op
 JUTK'OPUTIK,
 Pr 19:22 lek mi povreutik, mu'yuk lek mi j.
 JUTMULIL, Pr 16:28 j. chch'ak amigoleitik
 JU'EL, 2Ko 12:9 lek xa ts'akal ta atojolalik li j.
 JU'ELAL, 2Ko 4:7 j. ti likem ta stojolal Dios

JVALOPATINVANEJ, Pr 11:9 tsokes xchi'il li j.
 2Te 2:3 mi talem xa ox li j.
 JVE'EL, Jn 4:34 Ja' j. spasel k'usi tsk'an yo'ontal
 JVE'ELKUTIK, Mt 6:11 Ak'bun j. li avie
 JVOKOL, 2Sa 22:7 la jk'anbe vokol k'alal oy j.
 Sl 119:50 tspotbun ko'ontal k'alal oy j.
 Sl 119:71 lek ti laj kil j.
 Is 38:14 mu alabajuk j., jkoltaun!
 Lu 22:28 ach'inojikon-o ta j.
 JVULA'ANTIK,
 Ech 15:36 j. ermanoetik, jk'eltik k'u yelanik
 JVULESBOXUK TA AJOLIK, 2Pe 1:12 ta j. li k'usitik taje
 JVUL-O KO'ONTON, 2Ko 11:28 ta j. li tsobobbailetike
 JXITATIK JEOVA, Sl 111:10 sventa xijp'ijube, j.
 JYAKMUT, Sl 91:3 ta spets' j.
 JYAKUBEL, Pr 23:21 li j. tspot ta povre
 1Ko 5:11 mu xachi'nik li j.
 JYAKUBULETIK, 1Ko 6:10 li j. mu xu'ununik Ajlalial
 JYANLUM, Eks 22:21 Mu xavilbajin j.
 Dt 10:19 Sk'an xak'anik j.
 JYANLUMETIK,
 Nu 9:14 Jun smantalil avu'unik xchi'uk j.

K

KABTEL, Ro 11:13 kich'oj ta muk' li k.
 1Ko 9:18 mu xi-ilbajinvan ta skoj k.
 1Ti 1:12 tuk' yilun k'alal yak'bun k.
 KABTELKUTIK, 2Ko 6:3 mu xich' tabel spaltail k.
 KAIN, 1Jn 3:12 K. ti la smil yits'ine
 KAJ-ALMANTAL, Mal 3:1 ta jtak tal k.
 KAJCHANK'OPOXUK, Jn 8:31 k. mi te oyoxuk ta jk'ope
 Jn 13:35 k. mi te oyoxuk ta jk'ope
 KAJNILTIK, 1Ko 9:5 oyuk k. ti jch'unolajeluk
 KAJTESTIGO, Ap 11:3 cha'vo' k. sventa xalik 1,260
 KAJTUNEL, Is 42:1 li k. ti jkoltaoje
 KAJTUNELTAK, Is 65:13 k. ta xve'ik
 KAJVAL, Mt 7:22 K., K., mi mu ta abiuk
 Mt 22:44 Xi albat yu'un Jeova li K.
 KAJVALTIK, 1Ko 7:39 kalem sventa xnupun ta K.
 KAJVAL TI MUK'UL JVASMANTALOT,
 Ech 4:24 K., la apas li vinajele, li balumile
 KAK' AVILIK, Jn 13:15 Yu'un laj xa k.
 KAK' K'OTUK TA PASEL,
 Mt 5:17 Mu'yuk tal jljasesbe sk'op'al, tal k.
 KALBOTKUTIK, Ech 5:28 Jamal laj k. ti mu xa
 KALEB, Nu 13:30 Li K. tspotjatsan jteklum
 Nu 14:24 jelel k'usi tspotn K.
 KAMEYO, Mt 19:24 ta sat akuxa jkot k.
 KAMIGOOXUK, Jn 15:14 k. mi chach'unik jmantale
 KANA, Jn 2:1 sk'inal nupunel ta k.
 KANTIL, Sl 119:105 ak'ope k'otem ta k. yu'un kakan
 KAPON VINIK, Ekh 8:27 k. ta Etiopia
 KAPON VINIKETIK, Is 56:4 k. ts't'ujik spasel
 KARETAETIK, Jue 4:13 baluneb sien k.
 2Re 6:17 k. xtiltun sk'ak'al ta xokon Eliseo
 KARPANA, Jos 18:1 k. sventa tsobobball ta Silo
 2Ko 12:9 k'ucha'al k. sijel' Kristo
 KARPINTERO, Mr 6:3 k. ti ja' yol Mariae
 KASTIGO, 2Te 1:8 chak'be k. li buch'utik
 KAXA, Eks 25:10 spaskiun k. ta akasia te'
 2Sa 6:6 li Usae laj yik k.
 1Kr 15:2 ja' xu' xich' batel k. li jjevietike
 KA', Ap 6:2 sakil k.; li buch'u te kajal batele
 Ap 19:11 laj kil jkot sakil k.
 KA'IBE SMELOLAL, Sl 119:27 Ak'bun k. k'usi avaloj
 KEKUTIK, Os 14:2 ta jk'upil k'optatikutik ta k.
 KEREM, Pr 22:6 Chanubtasio li j.
 Is 11:6 tsbeiltasatik yu'un k'ox k.
 KEREMETIK, Sl 110:3 Li k. xko'olajik ta ts'ujul
 Pr 20:29 Li smuk'ulal k. ja' li yipike
 KEREMOT, Jer 1:7 Mu xaval ti k. toe
 KERMANOTAK, Mt 25:40 k'usi la apasbeik li k. li'e
 KERUVIN, Ekh 28:14 jun k. te 1'ujibile

KERUVINETIK, Je 3:24 laj yak' k., jun espada
KEJIK, Ro 10:10 ta k. jamal chkalitik kolebal
 Ebr 13:15 milbil matanal k'usi chlok' ta k.
 Snt 3:10 ta k. chkalitik bendisio
KICH'KUTIK AK'EL TA ILEL, 1Ko 4:9 k. yu'un Dios
KICH'TIK VO', Ro 6:4 laj k. ta slajel
KIKATSTIK, Sl 68:19 Jeova jujun kak'al chkich k.
KILBAJINOJKUTIK, 2Ko 7:2 mu'yuk buch'u k.
KILETEL CHON, Je 3:4 xi laj yal li k.
KILKUTIK, Mt 6:12 pasbunukit perton k.
KILO, Pr 11:1 chopol chil jil'ovanej k.
KIPAL, Sl 31:10 Chlaj xa k.
KIPALTIK, Pr 17:22 k'ux ko'ontontik, tsalajes k.
KIT'IXTA, Sl 73:3 lik k. jtoybaetik
KOK', Is 50:4 xchanubtasojun lek k.
KOK'TIK, Pr 18:21 k. xu' xak' lajelal
KOLAVAL, Jn 11:41 Tot, k. ti avaj' jk'op
KOLEBAL, Est 4:14 te no'ox' bu chlik tal k.
 Ech 4:12 mu'yuk bu chich' tael k.
 Ro 8:21 jun yutsil k. tstaik xnich'nab Dios
 Ap 7:10 chak' k. Jdiostik
KOLEMIK,
 2Ko 3:17 k. li buch'utik yich'ojik ch'ul espiritu
KOLEM NO'OX, Pr 29:15 olol ti k. chak' ta k'exlal
KOLEMUK, 1Pe 2:16 k., pe ma'uk xapak-o k'op'alalik
KOLTAEL, Ro 6:18 laj avich'ik k. lok'el ta mulil
KONTRA CHAVIL ABAIK, Je 3:15 K. xchi'uk li antse
KONTRAINEL, Mr 10:30 ta me snuptan k.
KOPA, Mt 20:22 Mi x-uch' avu'unik sbel k.
 Lu 22:20 Li k. ja' sk'elobil ach'trato
 Lu 22:42 lok'esbun ta jtojalil li k.
 1Ko 11:25 jech la spas ta sventa k.
KORAIL, Jn 7:8 mu'yuk to k'otent k.
KORAL, Jn 10:16 yan jchitak mu'yuk li' oyik ta k.
KORE, Nu 26:11 mu'yuk chamik xnich'nab K.
 Jud 11 li stoyba K'opojel K.
KORNELIO,
 Ech 10:24 K. stakoj ta ik'el yuts' yalal, yamigo
KORONA, Mt 27:29 la xotik ch' nix, tspasik ta k.
 1Ko 9:25 tstaik jun k. ti ch'ax' xlaje
KOTS, Mt 26:34 sk'an to'ox x-ok' k.
KOVRA, Is 11:8 chtajin bu oy x'chen k.
KOXO, Mal 1:8 chavak'ik chonbolom ti k. o ti ip
KOXOETIK, Is 35:6 chp'itomaj k'ucha'al te'tikalchij li k.
KO'OL, Flp 2:2 k. lek oyoxuk
KO'OL XK'OT, 2Ko 8:14 sovraij yu'unik sventa k.
KO'ONTON, Sl 51:10 sakubtasbun k.
KO'ONTONTIK, Jer 17:9 Li k. toj ech' no'ox xlo'avan
 Lu 24:32 xtilitunuk k.
 1Jn 3:20 mas toyol sk'op'al Dios k'ucha'al k.
KRISTO, Lu 24:26 mu persauk chich' svokol K.
 Ech 18:28 yak' ta ilel Ts'ibetik ti ja' K. li Jesuse
 1Ko 11:3 li sjol K. ja' Dios
KRISTOOT, Mt 16:16 Vo'ot K., Xnich'on Dios
KRIXCHANOETIK, Ech 17:26 ta jun vinik la spas k.
KRIXCHANOETIK XA CHASA'IK, Mt 4:19 k. ku'un
KUCH AVU'UNIK, 1Pe 2:20 mi k. ta skoj li k'usi leke
KUCH KUN'KUTIK,
 1Ko 4:12 k. ti tskontrainukituk
KUCHUK ME AVU'UNIK, Ro 12:12 K. mi oy avokolik
KUCH YU'UN, Snt 5:11 avaj'ojik ti k. Job
 Ap 6:2 k. sventa tsutses pask'op
KUXETEL O'ONTONAL,
 Ne 8:10 apojobbailik li k. chak' Jeovae
KUXETUK AVO'ONTON,
 1Kr 28:9 k. xatun ta stojolal Dios
 Ro 12:15 K. achi'uk li buch'u xkuxet yo'ontonike
KUXETUK AVO'ONTONIK,
 Sl 100:2 K. xatunik ta stojolal Jeova
 Ro 12:12 K. yu'un li spatobil o'ontonale
 Flp 4:4 K. ta stojolal Kajvaltik
KUXETUK KO'ONTONTIK,
 Ro 5:3 k. k'alal oy tsots jvokoltike
KUXLEJAL, Dt 30:19 chkak' at'uj k. o lajelal

Sl 36:9 Te ta atojolal snio'al k.
 Jn 5:26 li Totile oy sju'el sventa xak' k.
KUXLEJAL SBATEL OSIJ, Jn 17:3 k. ti xojtikinikot
 Ech 13:48 oy ta yo'ontonik k.
 Ro 6:23 matanal chak' Dios ja' k.
 1Ti 6:12 tsako k.
KUXLEJAL TI MU XVINAJ, Jn 4:24 Dios ja' k.
 2Ko 3:17 Jeova ja' k.
KUXLEJALUN, Jn 11:25 chak'xuseselun xchi'uk k.
KUXUL, Da 6:26 ja' no'ox stuk k. Dios
 Ebr 4:12 k. li sk'op Diose, oy sju'el
KUXUL K'UCHA'AL BEKET, 1Ko 2:14 li krixchano ti k.
KUXUL MATANAL, Ro 12:1 ak'o ta k. abek'talik
KUXUL TA MELEL, Jn 7:28 k. li buch'u la stakun tale
KUXUL TSOJ, Is 1:18 solel k. li amulike
KUXULUTIK, 1Te 4:15 mi k. to k'alal li' xa oy Kajvaltike

K'

K'AK'AL, Jos 10:12 jk'., pajan ta Gabaon!
 Sl 84:10 jun k. ta avamak'e ja' toj lek
 Ese 4:6 jun k. ja' jun jabil
 Mt 24:29 ta x-ik'ub li k'.
 Ech 2:20 Ch-ik'ub k'.
 Ef 5:16 lek me xatunesik jujun k'.
 2Pe 3:8 li jun k'. ja' jmil jabil
K'ALAL TO TA YUT, 1Ko 2:10 chchajbe k. sp'ijil Dios
K'ANAL, Ap 2:1 vuk'pej k. ta sbats'ik'ob
K'ANALETIK, Sl 147:4 k. ta sk'opon ta sbi
 Mt 24:29 chp'aj k. ta vinajel
K'ANBILOT, Da 9:23 yu'un toj lek k'.
K'ANBUN, Sl 2:8 k', chhak'bot muk'tik lumetik
K'ANELAL, Kan 8:6 li k'. tsots tajek k'ucha'al lajelal
 Ro 8:39 xch'akutik lok'el ta k. yu'un Dios
 1Ko 8:1 yan li k'. tsatsatsubtasvan
 1Ko 13:8 Li k'. mu xlaj-o sk'op'al
 1Ko 13:13 mas tsots sk'op'al ja' li k'.
 Kol 3:14 li k'. bats'i jpasvanej ta jun
 1Pe 4:8 chpik epal mulil li k'.
 1Jn 4:8 ja' k'. li Diose
 Jud 21 te xakomik-o ta k. yu'un Dios
K'ANELALUK, 1Ko 16:14 Ta k'. xapasik skotol
K'ANIK AK'O X-AK'BAT SLEKIAL,
 Lu 6:28 k'. li buch'u chchopol k'optaoxuke
K'ANILANIK, Mt 7:7 K., va'un cha-ak'batik
K'ANO ABAIK, Jn 13:34 k. ta jujuntal
 Ro 13:8 Mu xasa' avilik, k'.
K'ANVANEM,
 Ro 13:10 buch'u k. k'ot ta pasel yu'un mantal
K'ANVANEMOT, Ap 2:4 mu'yuk k'. k'ucha'al ta slikek
K'ATLOM TE, Mt 11:30 li k'. ku'une k'un ta kuchel
K'A'EP, 1Ko 4:13 k'otemunkituk k'ucha'al k'.
 Flp 3:8 jech chkil k'ucha'al jtsoj k'.
K'EJIMOL, Sl 98:1 K'ejintabeik ach' k'.
K'EJIMOLETIK, Kol 3:16 k'. sventa tojel ta vokol
K'EJINTABEIK, Sl 96:1 K'. K'ejimol Jeova
K'EJINTAIK, Ef 5:19 k'. K'ejojetik ta avo'ontonik
K'EJOJ, Ech 16:25 la sk'up'il k'optaik Dios ta k'.
K'EJOJETIK, Ne 12:46 k'. sventa Dios
K'EJP'UJEMUN, Sl 119:176 K'. k'ucha'al chij
K'ELIK, Ef 5:15 k. me lek k'u yelan chapas abaik
K'ELIK ME SKOTOL, 1Te 5:21 K'; nap'an abaik
K'ELO ABAIK, Gal 6:4 ta jujuntal k'.
K'ELO ME ABA, Ech 20:28 k'. atukik
K'ELO ME LEK, 1Ti 4:14 K'. matanal ak'bilot
 1Ti 4:16 k. k'usi chavak' ta chanel
K'ELO-O ME, 2Ko 13:5 K'. mi oy xch'unel avo'onton
K'EXLAL, Sl 25:3 mu'yuk buch'u chkom ta k'.
 1Ko 4:14 Mu'yuk chka'oxuk ta k'.
K'INETIK, Le 23:4 k'. chich' pasel sventa Jeova
 Ro 13:13 mu'jpastik k'. ti mu'yuk smelolal
 Gal 5:21 yakubel, k'. ti mu'yuk xa smelolal
K'IN KOLTAEL, Eks 12:11 K'. sventa Jeova
 Eks 12:27 K'. yu'un Jeova, mu'yuk xak' vokolik
 1Ko 5:7 K'. ku'untik li Kristoe
K'OJILANIK, Mt 7:7 k'. ti' na, chajambatik

K'OK', Jer 20:9 k'ucha'al k'. xiltun ta jbakil
Mt 25:41 k'. sbatel osil sventa Diablo
1Ko 3:13 k'. chak' ta ilel k'u yelan abtetal
2Pe 3:7 k'ejbil sventa k'. vinajel xchi'uk balumil

K'OP, Pr 15:18 buch'u mu sna' x-iiin, tspajes k'.
Pr 17:14 yo' to mu xliik k'.
Jn 1:1 k'. te ono'ox oy ta slikebal
2Ti 2:15 lek xana' stunesel li k'.

K'OPETIK, Sak 8:23 lajunvo' vinik ta skotol k'.
Ech 2:4 lik k'opojuk ta yan k'.
1Ko 13:8 ta xpaj chijj'opoj ta yan k'.
1Ko 14:22 li jeltos k'. ja' senyail

K'OTEM TA PASEL,
Is 55:11 mu'yuk tsut tal ta jtojokal mi mu'yuk k'.

K'OT TA AVO'ONTON,
2Ti 3:14 li k'usi la achane xchi'uk k'.

K'OX TSEB, 2Re 5:2 xchukik batel jun k'.

K'UCHA'AL, Ech 1:11 jech tal k'. laj avilike
K'UCHA'AL TSK'AN XCH'UL ESPIRITU DIOS,
1Ko 2:15 ja' jech kuxul k'.

K'UCHA'AL VO'OTIK, Je 1:26 Jpastik krixchano k'.

K'UK SJALIL, Ebr 11:25 sk'upin k'. mulil

K'ULEJAL, Pr 2:4 chasa'lian k'ucha'al k'.
Pr 10:2 k'. ta chopol taben
Pr 11:4 k'. mu'yuk sbalil
Ekl 5:10 buch'u sk'anoj k'. mu x-ech' yo'onton
Mt 6:24 smoso Dios, smoso k'.
Mt 13:22 li jlo'lavanej k'. tsots sju'el
Mt 13:44 Ajvalilal k'ucha'al k'.
Lu 16:9 xatunesik k'. yo' xasa' avamigotak
2Ko 4:7 k'ib ta ach'el no ta k'.

K'ULUB, Joe 1:4 k'usi komi yu'un li k'.

K'UN, Ro 14:1 Ch'amik li buch'u k'.
1Ko 1:27 la st'uj Dios li k'usitik k'.
1Pe 3:7 vaso ti mas k'. li antse

K'UNIK, Ro 15:1 jts'ikbetik buch'utik k'.
1Te 5:14 koltaik buch'utik k'. ts'ikbeik

K'UNUN, 2Ko 12:10 ja'o tsotsun k'alal k'.

K'UNYAMANOT, Ap 3:16 ta skoj ti k'.

K'UN YECH'OMAL YE, Si 1:2 k'. ts'el

K'U ONO'OX YELAN SK'AN PASEL,
1Kr 15:13 mu'yuk la jk'elbetik sk'oplat li k'.

K'UPIL ABA,
Ese 28:17 Ta skoj ti k'. lik stoy sba avo'onton

K'UPIL CHKA'1, Ro 7:22 k'. smantal Dios

K'UPIL K'OPTAEL, 1Kr 16:25 li Jeovae sta-o k'.

K'UPIL K'OPTAIK JEOVA,
Si 146:1 jK'! Ak'o jk'upil k'opta
Si 150:6 Skotol k'usitik kuxajtik, jK'!
Ap 19:1 epal krixchanoetik xi chalike: jK'!

K'UPIL SBA, Je 26:7 toj k'. li Rebekae
Pr 6:25 Mu slo'laot ti k'. xvinaje
Da 11:45 li k'. ch'ul vitse

K'UPIL SBA CHA'1, Si 1:2 toj k'. smantal Jeova

K'UPIL SBA CHKA'1, Si 40:8 toj k'. spasel k'usi chak'an

K'UPIL SBA XK'OT,
Tit 2:10 k'. li chanubtasel yu'un Dios

K'UPILUK TAJEK XAVA'1,
Si 37:4 k'. ti chatun ta stojokal Jeovae

K'USI CHALIK, 2Ko 6:8 mu'yuk lek k'. lek k'.

K'USI CHAVIL TA ASATIK,
Jn 7:24 Ma'uk xachapanvanik-o li k'.

K'USI CHICH' NOPEL, 2Ko 10:5 k'. sventa xch'un

K'USI CHK'OT TA PASEL, Is 65:11 dios ti chal k'.

K'USI CHMAKVAN, 2Te 2:6 ana'ojik xa k'.

K'USI CHOPOL,
Je 3:5 chana'ik k'usi lek k'. k'ucha'al Dios
Is 5:20 Abol sbaiik ti chalik li lek li k'.
Ro 7:19 Li k'. ti mu jk'an jpase ja' ta jpas

K'USI CHOPOL LA JPAS,
Job 6:24 koltaikun sventa jna' ti k'.

K'USI IBAL SBA, Mt 24:15 li k'. ti chljavesane

K'USI JMALAOJTIK, Pr 13:12 k'. ch-ipaj-o ko'ontontik

K'USI JUTUK, Lu 16:10 buch'u tuk' ta sventa k'.

K'USI K'UX, Mt 9:35 la xpoxta buch'u oy k'. cha'1

K'USI LEK, Ekl 5:8 mi mu'yuk chich' pasel k'.
Ro 13:13 jpastik k'. k'ucha'al ta k'ak'altike
1Ko 10:24 sa'ik li k'. cha'1 yantike, ma'uk
K'USI LEK CHA'1, 1Ko 13:5 [li k'analeja] ma'uk tsa' k'.
K'USI LEK CHIL, Jn 8:29 ja' ono'ox ta jpas k'.
K'USI LEK CHKA'1 JUTUKIT, Ro 15:1 mu jpastik k'.
K'USI MUKUL, Pr 11:13 mu'yuk chal batel k'.
K'USI MUKUL SK'OPLAL,
Am 3:7 yak'obe sna' jaj-alk'optak k'.
K'USI MU MELELUK, Le 19:16 Mu xapak k'.
K'USI MU STAK' ALEL,
Pr 20:19 Li jutmulile chal k'.
Pr 25:9 mu xaval k'.

K'USI MU'YUK STU, Ebr 9:14 mu'yuk xa ta jpastik li k'.

K'USI ORA ALBIL, Aba 2:3 ch'ot ta pasel ti k'.

K'USI OY TA KO'ONTON, Si 51:10 ach'ubuk k'.

K'USI OY TA O'ONTANAL,
Pr 16:2 li Jeovae chchaj ta k'elil li k'.

K'USI OY TA SBA,
1Ko 7:3 Ak'o yak'be yajnil li k'. li malalile

K'USI SK'ANOJBUN, Job 23:12 Ma'uk no'ox jpasoj li k'.

K'USI SK'AN PASEL AVU'UNIK,
1Te 4:11 ak'o ta avo'ontonik li k'.

K'USI SNOPOJ, Ap 17:17 sventa spasiik k'. Dios

K'USI TA JLAJES,
1Ko 8:13 mi chmak-o yakan kermano k'.

K'USI TA JNOP, Si 26:2 lekubtasoj li k'.

K'USI TA JNOPTIK, 1Kr 28:9 Dios xojtikin k'.

K'USI TA JVUL-O'ONTON,
Job 6:2 stak'uk p'isel li k'.

K'USITIK, Lu 6:45 chlok' ta ye k'. oy ta yo'onton

K'USITIK CHANOP, Si 139:17 ep sbalil k'.

K'USITIK KUXAJTIK,
Si 150:6 li k'. ak'o sk'upil K'optaik Jeova

K'USITIK K'UN, Gal 4:9 chasutik ta stojol k'.

K'USITIK LAJ YAL,
1Re 8:56 mu jip'eluk ch'ay ta be skotol k'.

K'USITIK LEKIK, Lu 6:45 k'. sk'ejoj ta yo'onton

K'USITIK MAS LEK AVU'UNIK,
Ebr 10:34 k'. ti mu sna' xlaje

K'USITIK NAK'AL, Lu 8:17 li k'. chich' ak'el ta ojtkinlel

K'USITIK NOPEM XAVA'I'IK,
Mt 15:3 ta skoj k'.
Mr 7:13 ta skoj k'.

K'USITIK NOPEM XA'1, Gal 1:14 k'. tspasiik jmoltotak

K'USITIK OY AVU'UNIK,
Lu 14:33 mi mu'yuk chaviktaiik li k'.
Ebr 10:34 lapojbatik k'.

K'USITIK OY SBALIL, Aj 2:7 k'. yu'un muk'tik lumetike
Ech 20:20 yalbel krixchanoetik k'.

K'USITIK OY YU'UN,
Is 60:5 chtal ta atojokal li k'. muk'tik lumetike

K'USITIK OY YU'UNIK,
Is 61:6 chalajesbeik li k'. muk'tik lumetike

K'USITIK PASBIL, Ro 8:20 mu'yuk stu k'ot k'.
Kol 1:23 k'. ta yolon vinajel

K'USITIK TA JNOP, Is 55:8 k'. ma'uk chanopik

K'USITIK TSK'UPIN, Lu 8:14 jchotatik batel yu'un li k'.

K'USITIK TSNOP, Si 146:4 chaj sk'oplat k'.
Pr 20:5 k'. xko'olaj natil vo

K'USITIK TSUNBIL,
Mt 9:37 toj ep k'. pe jutuk j-abteletik

K'USI TOJ CHOPOL, Ro 1:27 la spasiianik k'.
Ef 4:31 k'. ta avo'ontonik, sk'ak'al avo'ontonik

K'USI TUK', Sof 2:3 Pasik k'. manxoux xavak' abaik

K'USI TSK'AN, 1Pe 2:11 ts'ikik k'. abek'talik
1Jn 2:16 k'. jbek'taltik, jstatik

K'USI TSK'AN ABEK'TALIK,
Gal 5:16 mu'yuk bu chapasik li k'.

K'USI TSK'AN AVO'ONTON, Si 37:4 chak'bot k'.

K'USI TSK'AN STUKIK, Ro 16:18 mosoinbilik yu'un li k'.

K'USI TSK'AN TSPAS, Pr 16:4 tsunes skotol k'.

K'USI TSK'AN YO'ONTON,
2Ti 2:22 jatavan sventa k'. kerem tsebetik
Snt 1:14 lo'labil ta skoj k'.

K'USI TSK'AN YO'ONTONIK,

Sl 14:5:16 chavak'be k'. li k'usitik kuxajtkie
 K'USI TSKOKES, 2Ko 7:1 jsakubtas k'. jbek'taltik
 K'USI TSPASIK YANTIK, Jer 8:6 tsts'akliik spasel k'.
 K'USI TSVUL-O YO'ONTON,

Pr 12:25 Li k'. jun vinike ja' tsubtsanat
 K'USI TSVUL-O YO'ONTONIK,

Lu 8:14 jochatik yu'un li k'.

K'USI XAVOKOLET CHAK'AN,

Sl 20:5 Ak'o yak'bot Jeova li k'.

K'USI XOTXOT, Ekl 1:15 Mu stak' tuk'ibtasel k'.

K'USI XU' SNOPIK,

Job 31:34 ;Mi xi'emun-o ti k'. ta jtojola?

K'USI XU' XAK', Mt 16:26 ;k'. jun krixchano?

K'USI YALUJ, Sl 15:4 ch'ot ta pasel k'. ak'o mi

K'USI YALUJ DIOS, 2Ko 1:20 k'. «xu» k'otem

K'U SNATIL XYAL, Ef 3:18 xava'ibeik smelolal k'.

K'U STSATSAL CHANAVIK,

Je 33:14 k'. jvakaxtak xchi'uk ololetik

K'UX CHA'I-O, Ro 8:22 jmoj k'. ta yo'ontontik

K'UX CHA'IK, Rut 2:8 ch'ul espiiritu; k'. ta ko'ontontik

K'UXI TSTA STAKIN,

Pr 15:27 buch'u mu lekuk k'. chak'be svokol

K'UXK'ULAJAN, Rut 2:8 Mu xbat k'. ta yan osil

K'UXUBAJ TA YO'ONTON,

Mt 9:36 laj yil epal krixchanoetik, k'.

Mt 20:34 k'. Jesus, la spikbe satik

K'UXUBINEL, Pr 28:13 buch'u chal ta jamale chich' k'.

Mt 9:13 ta jk'an k', ma'uk matanal

Snt 2:13 mas tsots sk'oplal li k'.

K'UXUBINEL YU'UN, 1Kr 21:13 toj ep k'.

K'UXUTIK TA YO'ONTON, 2Ko 1:3 Txitil ti k'.

Snt 5:11 toj ech' xa no'ox k'. li Jeovae

K'U YELAN, 2Pe 3:11 k'. sk'an xapas abaik

K'U YELAN CHANOPIK, Ef 4:23 ach'ubuk ti k'.

K'U YELAN CHICHANUBTASVAN,

1Ko 4:17 tsvules ta ajoilik ti k'.

K'U YEPAL CHLAJ YU'UN, Lu 14:28 ba'yeluk tsk'el k'.

K'U YEPAL XU' AVU'UN,

2Ti 2:15 Paso skotol ti k'. sventa

K'U YU'UN, Ekl 7:25 k'. oy k'usi ch'ot ta pasel

K'U'IL POK'ILETIK, Je 3:21 Li DiOSE la spas k'.

L

LA-AK'BAT AVIL, Da 10:14 li k'usi l. ch'ot ta pasel

LA AMAN, Ap 5:9 l. ta ach'ich'el krixchanoetik

LA APAS, Ap 4:11 l. skotol, jech la sk'an avo'onton

LA APATBUN KO'ONTON,

Sl 94:19 mu xa jna' k'usi ta jpas, l.

LABAL SBA, Sl 139:14 l. k'u yelan apasojun

LABANEL, Jer 20:7 Skotol k'ak'al ch'ik' l.

LAJ AVICH' TAKEL TA IK'EL, Ef 4:1 oyuk amelol ti l.

LAJELAL, Rut 1:17 ta skoj l. ta jch'ak jbatik

Sl 89:48 ;Buch'u mu'yuk chil-o l.?

Is 25:8 ta slajes ta sbatol osil li l.

Os 13:14 Lu, ;zbu oy li avenenoale?

Jn 8:51 mu xil l. li buch'u tpsas k'usi ch'kale

Ro 5:12 ta skoj mulil och tal li l.

Ro 6:23 li stojol mulile ja' li l.

1Ko 15:26 slajeb jkontrainvanej li l.

1Te 4:13 li buch'utik vayemik ta l.

2Te 1:9 Li kastigo chich'ike ja' l.

Ebr 2:9 Li Jesuse la spas preva l. ta jkojtkit

Ebr 2:15 mosoinbilik ti k'u sjalil xi'taik l.

Ap 21:4 mu'yuk xa l.

LAJESBO YO'ONTON, Mt 5:24 Ba'yel l. avermano

LAJESBE, 2Pe 3:7 chich'ik l. chopol krixchanoetik

LAJ KALBOT TA JAMAL, Sl 32:5 l. jmul

LAJ KIL JVOKOLKUTIK, 2Ko 1:8 l. ti mu xa sts'ik

LAJLAJUNEB, Ne 10:38 xch'akik lok'el jun ta l.

LA JNUTS, Ech 22:4 L. krixchanoetik ti stamojik li Be

LA JPAS JBA, 1Ko 9:22 l. ta k'usiuik no'ox

LA JTSATSUBTASOTKUTIK,

1Te 2:11 laj kalbototik mantal, l.

LA JTS'UN, 1Ko 3:6 Vo'on l., Apolos laj ya'tes

LAJUK XA, 1Pe 4:3 l. yorail ti ja' chapasik

LAJUNEB MANTAL, Eks 34:28 la sts'iba l.

LAJUNMIL, Ap 5:11 ti k'u yepale ja' l. ta velta li l.

LAJUNVO', Je 18:32 Mu'yuk ta jlajes sventa l.

LAJ YAK' VOK'KUTIK, 1Pe 1:3 l. ta ach'

LAJ YA'I SBA, Snt 5:17 Li Eliase jech l. k'ucha'al vo'otik

LAJ YICH' KAPBEL SK'OPAL,

Lu 22:37 l. ta stojolal buch'utik chopolik

LAJ YIKTA SBAIK,

Ech 5:42 mu'yuk l. ta chanubtasvanej

LAPOJBATIK, Ebr 10:34 l. k'usitik oy avu'unik

LASARO, Lu 16:20 jk'anlimoxna vinik, L. sbi

Jn 11:11 Vay xa kamigotik L.

Jn 11:43 ;Lu, lok'an tal!

LA SKOLTA SBA, Lu 23:51 Li vinike mu'yuk l.

LA SK'AN VOKOL, Ebr 5:7 li Kristoe l.

LA SMALABE YAN YORAIL,

Lu 4:13 lok' batel Diabolo, l.

LA SMELTSAN, Is 45:18 mu jech'uk l. balumil

LA SPAS, Je 1:1 ta slikebale, li DiOSE l.

LA SPAS K'USI LEK CHA'I, Ro 15:3 li Kristoe ma'uk l.

LA SPATBE YO'ONTON, Is 49:13 l. steklumal Jeova

LA XCHUK, Je 22:9 L. li Isaake

LA XVUCHTABE, Je 2:7 L. ta sni', va'un kuxi

LA', Ap 22:17 buch'uuk ti cha'e al'oyal: L.

LA'IK, Is 55:1 takin avo'ontontik, l., uch'anik vo'

LECHE, Eks 3:8 jun balumil ti oye l., pom

LEK, Je 1:31 l. tajej laj yil li DiOSE

Je 3:5 chana'ik k'usi l. xch'uk k'usi chopol

Mt 25:21 ;L. ti jech la apase, lekil tuk'il mosoil!

Ro 7:19 k'usi l. ta jk'an ta jpas ma'uk ta jpas

Gal 6:10 jpasbe jba jkotolik k'usi l.

LEK BAXBOL, Flp 2:20 mu'yuk yan ti l.

LEK CHA'I CHCHIINTABEIK, 2Ti 4:3 l. k'usi lek cha'i

LEK CHBAT, Jos 1:8 l. li k'usitik chapas

1Ti 4:15 sventa xil skotolik ti l.

LEK CHBAT AVU'UN, 1Re 2:3 l. k'usi chapas

LEK CHIL, Sl 149:4 l. steklumal li Jeovae

Ef 5:10 ak'ik venta k'usi l. Kajvaltik

LEK CHILLOT, 2Ti 2:15 sventa l. Dios

LEK CHKAL AK'OPLALIK, 2Te 1:4 l. ta stsobobballtak

LEK CHK'OT TA PASEL, Sl 1:3 l. k'usi tpsas

LEKIL, Ro 5:7 chak' xkuxlejtal stojolal jun l. vinik

2Ti 1:13 k'u yelan li l. chanubtasel

Tit 2:1 l. chanubtasel

LEKIL A'YEJETIK, Is 52:7 buch'u chich' tal l.

Mt 24:14 l. sventa Ajvalilal

Lu 4:43 ta jchol l. sventa Ajvalilal

Ro 1:16 Mu xik'exav yu'un l.

1Ko 9:16 abol jba mu mu jchol l.

1Ko 9:23 Ta jpas ta skoj l.

LEKIL K'OP, Sof 3:9 xlik k'opojukuk ta l.

LEKIL K'OPOJEL, Pr 25:15 l. sk'as yu'un bak

LEKIL K'OPTAEL, 2Ko 2:14 tsbeitsatutik sventa l.

LEKIL VE'LILETIK, Da 1:5 ts'lajesik jujun k'ak'al l.

LEKIL YOJTIKINOBIL, Kol 3:10 ach' talelal ta skoj l.

LEK JAMAL,

Ech 9:22 l. chak' ta ilel ti ja' Kristo li Jesuse

LEK JK'OPLALKUTIK, 2Ko 4:2 l. ta sat Dios

LEK JK'OPLALTIK, Pr 22:1 Ja' mas lek mi l.

Ekl 7:1 mi l., mu sta lekil aseite

LEK KO'ONTONKUTIK, 1Te 2:7 l. k'ucha'al me'il

LEK OTJIKINBILUNKUTIK, 2Ko 6:9 ak'o mi l.

LEK STU, 2Ti 2:20 jlome l., pe junantike mu'yuk

LEK TS'AKAL, 1Te 4:10 mas to l. xapasik-o

LEK TS'AKAL SKOTOL, Ef 4:16 L. bek'talil

LEKUK ACH'UNOJIK, Kol 4:12 l. k'usi tsk'an Dios

LEKUK-O TSOYS, Kol 2:7 l. xch'un avo'ontontik

LEKUK XCH'AMVAN, Tit 1:7, 8 jk'elvanje l.

LEKUK XILOXUK, Kol 1:10 ta stojolal Jeova yo' l.

LEKUK XIL SBA, Ro 3:25 matanal sventa l.

LEKUK YO'ONTONIK, 1Ti 6:18 l., mu sjalanbeik yantik

LEK XA CHALBEIK SK'OPLAL YANTIK,

Jud 16 l. sventa oy k'usitik lek tstaik

LEK XA TSK'OPON YIBLE XCH'IL,

Pr 29:5 l. chlich'anenle spets'al

LEK X-ILAT, 1Ko 7:33 k'uxi l. yu'un yajnil

LEK XILOXUK, Ef 6:6 buch'u sk'eloxuk sventa l.

LEK XIL SBA, Pr 3:32 li buch'u tuk'e l. xchi'uk

LEK XIL SBAIK, Si 25:14 Ja' no'ox l. xchi'uk Jeova

LEK XKAP, Pr 21:19 ajninal lek sa'k'op, l.

LEK XKIL JBATIK, 1Jn 2:2 milbil matanal yo' l.

LEK XTJOJB, Pr 22:29 vinik l. ta yabtel

LEK YO'ONTON, 2Ti 2:24 l. ta skotol krixchanoetik

LEON, 1Sa 17:36 la smil l. xchi'uk oso

Si 91:13 Chapech' ta tek'el l. xchi'uk kovra

Is 11:7 l. jobel tso' k'ucha'al tot vakax

1Pe 5:8 li Diabloe xjoyet k'ucha'al l.

Ap 5:5 l. ta snitlulal Juda

LEONETIK, Da 6:27 la spoj ta ye l. Daniel

LEOPARDO, Is 11:6 l. xchi'uk tentsun chxuk yo'ontoni

Da 7:6 jti'vanej chonbolom k'ucha'al l.

LEPRA, Nu 12:10 tsakbil ta l. Miriam

Lu 5:12 jun vinik ip ta l. sjunul sbek'tal

LEVADURA, Mt 13:33 Ajvalilal ta vinajel xko'olaj ta l.

1Ko 5:6 tspuk sba ak'o mi jutuk l.

LEVI, Mal 3:3 ta sakubtas xich'nab l.

LI-ABTEJKUTIK, 1Te 2:9 k'ak'al ak'obal l.

LIDIA, Ech 16:14 l., jchonk'u'il ta Tiatora

LILUBTSAJ, Gal 6:9 mi mu'yuk l., ta jtsobtik

LIKESL, Sak 4:10 buch'u sp'ajok k'alal yich' l.

LIK STS'UNBAL KRIXCHANOETIK,

Mt 25:34 chapanbil na ono'ox k'alal l.

LIK YICH'IK KONTRAINEL,

Mr 4:17 la smak yakanik k'alal l.

LIK YICH' KONTRAINEL,

Mt 13:21 la smak yakan k'alal l.

LILINBEL, 1Te 3:3 yo' mu'xaj ta l.

LILINEL, 2Te 2:2 mu xavak' abaik ta l.

LIMALUB, Si 37:25 Keremun to'ox, avi l. xa

LIMOLIB, Si 71:9 Mu xaviktaun mi l.

LIMUYUBAJ, Pr 8:30 l. skotol ora ta yeloval

LINAP' TAL, Si 139:16 jtal avilun k'alal l.

LIVOK', Si 51:5 Oy ono'ox jmul k'alal l.

LIVRO, Mal 3:16 l. sventa svesulesbil ta jolil

LIVROETIK, Ekl 12:12 Mu'yuk spajeb spasel epal l.

LI' XA OY,

Mt 24:37 ja' jech k'alal l. li Xnich'on Krixchanoe

LI' XA OYOT, Mt 24:3 k'usi senyail ti l.

LOBO, Is 11:6 l. ko'ol chnak' xchi'uk ch'iom chij

LOBOETIK, Mt 7:15 jechik k'ucha'al jti'vanej l.

Lu 10:3 chijetik ta stojal l.

Ech 20:29 ch-och talej jti'vanej l.

LOK'ANIK TAL, Ap 18:4 Jteklumal, l.

LOK'ANIK TALEL, Is 52:11 l., mu xapikol

LOK'ESIK, 1Ko 5:13 L. li buch'u toj chopole

LOK'OL, Da 2:31 jtal avilun muk'ta l.

Da 3:18 mu'yuk chchik'kutik ta muk' l. ta oro

LOK'OLK'OP, Mt 13:34 Jesus naka ta l. jal yalbe

Mr 4:2 ta l. lik yak'be xchan

LOT, Lu 17:32 Vuleso ta ajolik yajnil l.

2Pe 2:7 Koltaat tuk'il l.

LO'IL, Pr 14:23 naka l. ch-ik'van ta povreal

LO'ILETIK, 1Ti 1:4 snopbeik-o sk'opla l.

LO'LAEL, Gal 6:7 mu stak' l. Dios

LO'LAVANEJ, Si 34:13 pajeso ave ta l.

Ef 4:25 jipik komel li l.

LUBEM, Is 40:29 Chak'be stsatsal buch'u l.

Is 50:4 stak'bel li buch'u l.

LUKAS, Kol 4:14 L., k'anbil doktor

LUM, Je 2:7 lik spas ta l. li vinike

Je 3:19 ta l. pasbilot, ta l. chasut bal

Eks 19:6 paleetik, ajvalletike, ch'u'l l.

Si 33:12 Xmyubaj l. ti ja' Sdiosik Jeova

Is 66:8 žmi jun no'ox velta chvok' muk'ta l.?

Ro 15:23 ch'abal l. ti mu'yuk jcholaj

1Pe 2:9 ja'oxuk jun ch'u'l l.

LUMAL TOK, Snt 4:14 jechoxuk k'ucha'al l.

LUMETIK, Je 22:18 tstaik bendisjon yan l.

LUMUTIK, Si 103:14 te ta sjol ti l. no'oxe

LUNA, Joe 2:31 tpsas ta ch'ich' li l.

Lu 21:25 senyalitak k'ak'al, l., k'analetik

M

MAGOG, Ese 38:2 ta stojal Gog ta yosilal M.

MAJEL, 2Ko 6:5 ta skoj chchik'kutik m., chukel

MAJIA, Dt 18:10 buch'u xchan spasel m.

Ech 19:19 tpsasik to'ox m., la xchik' slivroik

MAKBIL SNOBPENIK,

2Ko 4:4 m. yu'un li dios ta balumise

MAK'LINO, Jn 21:17 Xi jtal yal Jesus: M. chijitak

MALALIL,

1Ko 7:14 m. ti ma'uk jch'unolajele ch'ultajesbil

MALALILETIK, Ef 5:25 M., jechuk-o xak'an avajnilik

MALAO, Job 37:14 m., nopbo sk'opla

Aba 2:3 AK'o mi chjalij, m.

MALTA, Ech 28:1 M. sbi li lum joyol ta nabe

MANA, Eks 16:31 Li j-israeleetike m. yak'beik sbi

Jos 5:12 mu'yuk xa yal tal m.

MANASES, 2Kr 33:13 Li M. yak' venta ti ja' meel Diose

MANTAL,

Si 94:20 tpsasik k'usi chopol k'alal tstunesik m.

Aba 1:4 Ch'abal xa yip m.

Mt 22:40 Li chib m. stsoboj skotol Mantal

Mr 12:31 Mu'yuk yan m. mas tsots sk'opla

Jn 13:34 ach' m.: k'ano abaik

Ro 10:4 ja' slajeb M. li Kristoe

Ro 13:8 tpsas k'usi chal m. buch'u tsk'an xchi'el

Gal 3:24 M. ti tsbeiltasutik ta stojal Kristo

Snt 2:8 chach'unik m. chal ajvalil

MANTALIL, Mr 12:28 k'usi m. ti ja' ba'ysel ta skotole?

MANTSANAETIK, Pr 25:11 slok'ol m. ta oro

MANXO, 1Pe 3:4 ch'an xi, m. atalealik

MANXOETIK, Si 37:11 li m. ch'u'unik balumil

MANXOOXUK, Sof 2:3 sa'ik Jeova, ti m. ta balumil

MANYA, Pr 7:21 m. k'u yelan la slo'la

MARIA 1., Mr 6:3 karpintero, yol M.

MARIA 2., Lu 10:39 li M. chchikintabe li k'usi chale

MARIA 3., Mt 27:56 te oy li M. Magdaleneae

Lu 8:2 li M. Magdaleneae yich' lok'esbel pukuj

Lu 10:42 li M. la st'uj k'usi lek

MARIA 4., Mt 27:56 M. ti ja' sme' Santiagoe

Jn 12:3 li M. la stak muil aseite

MARIA 5., Ech 12:12 ta sna M., sme' Juan Markos

MARKOS, Kol 4:10 M. ti ja' sprimo Bernabee

MARTA, Lu 10:41 M., ep k'usi chavul-o avo'onton

MASEDONIA, Ech 16:9 La' ta M., la' koltaunketik

MAS MUK' SK'OPLALIK, Ro 13:1 yabtelik ti m.

MAS TO LEK, 1Te 4:1 m. xapasik-o batel

MAS TSOTS SK'OPLAL,

Mt 23:23 li k'usitik m. ta Mantale

MASUK TSOTS SK'OPLAL, Flp 2:3 m. yantik

MATANAL, Le 7:37 chik'bil m., sat ts'unobletik

1Kr 29:9 xmyubajjik yak'el m.

2Kr 31:10 Li m. chchik'ik tale

Si 127:3 alab nich'nabile ja' m.

Ro 6:23 m. chak' Dios, kuxlejaj sbatel osil

Ef 4:8 jtal yak' vinik k'ucha'al m.

Flp 1:29 m. ti chavil avokolik ta skoj Kristo

Snt 1:17 likem ta ak'ol li lekil m.

MATANALETIK, Is 1:11 tot chijetik, chik'bil m.

MATANALETIK TI NOPAJTIK CHICH' AK'EL,

Da 11:31 tslok'esik m.

Da 12:11 Mi jtal yich' lok'esel li m.

MATANAL VINO, Flp 2:17 chchik' malel k'ucha'al m.

MA'SAT, Je 19:11 m. kom li viniketike

Le 19:14 mu xamakbe yakan m.

Mt 15:14 m. jbeiltasvanejetik ma' le'e

MA'SATETIK, Is 35:5 chjam satik m.
MA'UK JCH'UNOLAJELT, 1Ko 7:12 m. li yajnine
MA'UK JCH'UNOLAJELETIK, 1Ko 6:6 ta stojal m.
 2Ko 6:14 Mu xapasik ta jun xchi'uk li buch'u m.
MECHA, Is 42:3 mu'yuk bu tstup' junuk m.
MELEL, Sl 15:2 m. k'usi chal ta yo'onton
 Sl 119:160 m. skotol ti ak'ope
 Pr 23:23 Mano li m., mu xachon
 Jn 4:24 ta ch'ul espritu xchi'uk ta m.
 Jn 8:32 chavojitkinik m., chak' akolebalik
 Jn 16:13 tsbeiltasoxuk batel ta k'usi m.
 Jn 17:3 jun no'ox m. Diosot
 Jn 17:17 Ch'ultajeso ta k'usi m.; ja' m. ak'op
 Jn 18:38 Xi li Pilatoo: ħ'k'usi li m.?
 2Ko 13:8 mu stak' jkontrainkutik k'usi m.
 2Pe 1:12 avak'oj ta avo'ontonik k'usi m.
 3Jn 4 tspasik k'usi m. jnich'nab
MELELUK, Ef 4:25 m. xak'opon abaik
MELELUN, Jn 14:6 beun, m., kuxlejalon
MELKISEDEK, Je 14:18 ajvalil M. ta Saleml
 Sl 110:4 Paleot k'ucha'al m.
MESIAS, Da 9:25 ja' to mi vul M.
 Da 9:26 Mi ech' 62 xemana, tsmilik M.
 Jn 1:41 Laj xa jtatukit M.
 Jn 4:25 Jna'oj ti chtal M.
MEXA, Da 11:27 m. sventa sjutbe sbaik
ME' AJVALIL, 1Re 10:1 m. ta Saba
ME' ALAK', Mt 23:37 jech' k'ucha'al tstsob yol m.
ME' CHITOM, 2Pe 2:22 ta ach'el li m.
ME'ON, Snt 1:27 jchabitik m. oletetik antsetik
ME' VURO, Nu 22:28 Jeova laj yak' k'opojuk m.
MIGUEL, Da 10:13 M. ti ja' bankilal
 Da 12:1 Li va' k'ak'ale, chtots tal li M.
 Ap 12:7 la spask k'op M. xchi'uk yaj-anjeltak
 MI JA'UK SNA' XLO'LAVAN, Da 6:4 li Daniele m.
MILBIL CHONBOLOMETIK, Sl 40:6 Ma'uk lek avil m.
MILBIL MATANAL, 1Sa 15:22 jch'untik mantal, m.
 Sl 51:17 m. lek chil Dios
 Pr 15:8 chopol chil Jeova m.
 Os 6:6 tuk'il k'anelal, m.
MILBIL MATANALETIK, Ebr 13:15 m., k'upil k'optael
MILIK, Kol 3:5 m. sts'akbanal abek'talik
MINA, Lu 19:16 Kajval, jolin lajunbe m. li aminae
MI OY K'USI TI MU SPAS, Je 18:14 ħ' M. yu'un li Jeovae?
MIRIAM, Nu 12:1 M. chopol k'opojuk
MOCH, Mt 14:20 noj lek 12 m. skomenal
MOISES, Nu 12:3 Li M. ja' no'ox toj manxo
 Sl 106:32 chopol k'usi k'ot stojal M.
 Ech 7:22 oy sju'el ch'opoj li M.
 2Ko 3:7 mu' xu' yu'unik sk'elbel sat M.
MOLETIK, Tit 1:5 sventa xava'an m.
MOSOIL, Mt 24:45 ħ'Buch'u ja' tuk'il p'ijil m.?
 Mt 25:21 jlek la apas tuk'il m!
MOSOILUNKUTIK, Lu 17:10 M., mu k'usi xitunkutik-o
MOSOINBIL, Jn 8:34 m. buch'u tspas smul
MOSOINEL, 1Ko 7:23 m. yu'un krixchanoetik
MOSTASA, Lu 13:19 Ja' xko'olaj ta jp'ej bek' m.
MU JCH'UNTIK MANTAL,
 1Sa 15:23 Ti m. xko'olaj k'ucha'al t'abotj
MU JECHE'UK, Is 65:23 M. tsots ch-abtejik
MU JECHE'UK NO'OX,
 Ro 12:9 K'anvananik ta melel, m. xavalik
MU JNA' BU JUNUKAL, Flp 1:23 m. ta j'uj
MUKINAL, Job 14:13 teuk xanak'un ta M.
 Ekl 9:10 ch'abal cha-abtej li ta M.
 Os 13:14 Ta jpojik lok'el ta M.
 Ech 2:31 iktabel sbek'tal Kristo ta M.
 Ap 1:18 syaveal lajelale, syaveal M.
 Ap 20:13 lajelal, M. la skoltaik
MUKO ABA,
 2Re 5:10 m. vukub velta li ta uk'un Jordane
MU KO'OLUK, Mal 3:18 chavilik ti m.

MUKUL SK'OPLAL, Ef 3:4 smelolal k'usi ch'ul ti m.
MUKUL TO'OX SK'OPLAL, Ro 16:25 k'usi ch'ul ti m.
MUK'IBTASBEL SK'OPLAL,
 1Ko 10:31 sventa xich' m. Dios
MUK' SK'OPLAL, Jn 14:28 mas m. li Totile
MUK' SK'OPLAL CHA'I, Ro 12:3 mu snopik ti m. sbaike
MUK'TA TON, Dt 32:4 Li M. tuk'
MUK'TIK LUMETIK, Mt 4:8 Li Diabolo laj yak'be yil m.
MUK'UK SK'OPLAL, 1Ko 1:31 m. ta stojal Jeova
MUK'ULAL, Ro 8:18 mas tsots sk'opali li m.
MUK'UL JPASMAN TAL, Sl 73:28 Jeova ti ja' M.
MU K'USI STU CHKIL,
 Flp 3:7 k'usi tsots to'ox sk'opali m.
MU K'USI XKO'OLAJ-O, 1Ko 12:31 be ti m.
MU K'USI XTUN-O,
 Jn 7:49 li buch'u mu xojtikin Mantale m.
MUK' YAK'OJ SBA, Pr 8:13 Jp'ajoj li buch'u m.
MU LEKUK TSTA STAK'IN,
 Pr 15:27 Li buch'u m. chak'be svokol
MULIL, Je 4:7 smalojot ta ti' na m.
 Jn 1:29 Xchi'om Chij Dios chch'ay m.
 Ro 5:12 ta jun no'ox vinik och m.
 Ro 6:14 mu ja'uk avajjalik li m.
 Ro 6:23 stojol m. ja' lajelal
 Snt 4:17 mi mu'yuk tspace, ja' m.
 1Jn 5:17 M. k'usi mu'yuk tuk'
MULILETIK, Ro 3:25 m. ta vo'ne
MULIVAJEL, Mt 15:19 ta o'ontonal chlik m.
 Ech 15:20 sts'ik sbaik sventa m.
 1Ko 6:18 jatavanik ta stojal m.!
 Gal 5:19 m., k'usitik ibal sba
 Ef 5:3 Mu xavalbeik sk'opali m.
 1Te 4:3 pajes abaik ta m.
MU ME XIJLUBTSAJ, 2Ko 4:16 Ja' yu'un m.
MU ME XKIKTA JBATIK, Gal 6:9 m. ta pasel
MU PAN LI'E, Nu 21:5 chak' ib o'onton li m.
MURO, Joe 2:7 xjok'lajetik ta m. k'ucha'al soltaroeetik
MUROETIK, Jos 6:5 chlom yalel li m.
MU SNA' K'USI STOJ TA VOKOL, Pr 29:21 k'anbil, m.
MU SNA' X-ALAJ, Eks 23:26 Li antse ma'uk xa ti m.
MU SNA' X-ALAJ XNICH'NAJ,
 Dt 7:14 vinik xchi'uk ants m.
MU SNA' XCHAM, 1Ko 15:53 k'ucha'al li k'usi m.
MU SNA' XK'A, 1Ko 15:42 m. li bek'talil
MU STAK' NA'EL, Ekl 7:14 m. k'usi ch'ok'ta pasel
MU STAK' XALIK, Ro 1:20 m. ti ch'abale
MU STA-O, Je 18:25 M. ti jech chabase
 1Ko 11:27 chuch' ti m. jech tspace
MU TA ANILUK XLIK SK'AK'AL YO'ONTON,
 Pr 16:32 Li buch'u m. mas to lek
MUTETIK, Mt 6:26 K'elo lek avilik li m.
MU TO'OX JNA', 1Ti 1:13 m. k'usi la jpas
MU XAK'AN XCHAMIK,
 Jn 8:37 m. li chanubtasel chak'ae
MU XAK'BE, 1Ti 5:8 mi m. k'usi chتون yu'un
MU XANA' XA-ALAJ, Is 54:1 Ants ti m., avanan
MU XA STALELUK, Jud 7 yak' ta yo'ontonik k'usi m.
MU XA'IBEIK, 1Pe 4:4 stukike m. smelolal
MU XCH'AY TA SJOL, Ebr 6:10 tuk' li Dioso, m.
MU XCH'AY XAVA'IIK, Dt 4:23 K'elo abaik ti m.
MU XCH'UNBE SMANTAL, Jn 3:36 m. li Nich'onile
MU X-ECH' YO'ONTON, 1Ko 5:11 m. ta sk'anel k'usitik
MU X-ECH' YO'ONTONIK,
 1Ko 6:10 m., mu xu'uninik Ajvalilal
MU XICH' TA MUK', 1Te 4:8 m. Dios
MU XKILTIK, 2Ko 4:18 batem jsatik li k'usitik m.
MU XNOP LEK YU'UN, Snt 1:8 m. k'usi tspace
MU XPAJ XK'UXUL KO'ONTON,
 Ro 9:2 chkat ko'onton, m.
MU XPAK KU'UN JK'OPLAL, Sl 40:17 m., abol jba
MU XU' YU'UNIK, Mt 19:26 m. spasel, Dios xu' yu'un
MU XVE', 2Te 3:10 buch'u mu x-abtej li m.
MU XVINAJ, Ro 1:20 stalelalik m., jamal xvinaj
 Ebr 11:27 Buch'u m. ta k'elele

MUYEM, Jn 3:13 mi junuk buch'u m. ta vinajel
MUYUBAJEL, Job 38:7 avanik ta m. li anjeletike
 Is 65:14 kajtuneltake ta x-avanik ta m.
MU'YUK BU TSOTS, Gal 6:3 ak'o mi m. sk'oplal
MU'YUK CHAK' VO',

Jer 17:8 Mu'yuk chtakij ak'o mi m. sjunul jabil
MU'YUK CHANUNAJEMIK,

Ech 4:13 Pedro xchi'uk Juan, m.
MU'YUK CHILUBTSAJUKTIK, 2Ko 4:1 abtelal, m.
MU'YUK CHIVAYKUTIK, 2Ko 6:5 oy ak'obal m.
MU'YUK CHNUPUNIK, Mt 19:12 m. oy spatilal vok'ik
MU'YUK JNUL,

Ech 20:26 m. ta xch'ich'el krixchanoetik
MU'YUK K'USI, Sl 23:4 m. ta xji'ta, yu'un achi'inojun

MU'YUK L'USI LEK CHILIK,

Jud 16 chbik'tal k'opojik, m.
MU'YUK K'USI TSTA, Pr 12:3 Chopol vinik m.

MU'YUK LAJ AVICH' TA MUK',

2Sa 12:14 m. jutebuk Jeova
MU'YUK LAJ YICH' K'ANEL, Is 53:3 yich' p'ajel, m.
MU'YUK LEK TSPASBE, Jer 48:10 m. yabtel Jeova

MU'YUK LEK TS'AKAL,

1Ko 13:9 m. yojtikinobil muk'untik
MU'YUK MALABIL,

Ekl 9:11 k'usitik ch'ot ta pasel ti m.
MU'YUK NOPBIL LEK,

Pr 12:18 K'alal m. k'usi chich' a'el
MU'YUK NUPUNEM, 1Ko 7:32 tsul yo'onton mi m.
MU'YUK NUPUNEMIK, 1Ko 7:8 chkalbe li buch'utik m.

MU'YUK OYIK, Kol 4:5 p'ijanik ta stojol, m.
MU'YUK SBALIL,

Sl 101:3 Mu'yuk te chkak' jsat li k'usi m.
 Ekl 1:2 Xi jtsobvanej M.

Mt 15:9 M. ti chich'ikun ta muk'e
 1Ko 3:19 m. chil Dios p'ijjal ta balumil
MU'YUK SBALILIK, Is 41:29 lok'oletik m.

MU'YUK SMALAE, Pr 14:29 m. chak' ta ilel sbolil
MU'YUK SMELOLAL, 1Ko 14:8 m., jupanel ok'es

MU'YUK SPAJEB, Ro 11:33 m. sk'ulejal Dios
MU'YUK SP'IJIL, Sl 19:7 tsp'ijubtas buch'u m.

Pr 14:15 m. chch'un skotol
MU'YUK TA JTATIK TA ORA,

Pr 13:12 m. K'usi jmalajotik
MU'YUK TA TSOBOBBAIL,

1Ko 5:13 chchapan Dios buch'u m.?
MU'YUK TO CHTAL, Lu 12:45 xi chlik snop mosoil: M.

Kajval
MU'YUK TUK', Dt 32:4 Dios mu spas k'usi m.

1Ko 6:9 mu'yuk chu'uninik Ajvalilal buch'utik m.
MU'YUK TUK' CHAPASBATIK,

1Ko 6:7 ts'ikil li k'usitik m.
MU'YUK TUK'IK, Ech 24:15 chcha'kuxiik buch'utik m.

MU'YUK TUK'ILAL, Ro 9:14 Mi m. yu'un Dios?
MU'YUK TSOTS JK'OPLAL, Sl 119:141 M., p'ajbilun

MU'YUK TSOTS SK'OPLAL,

1Ko 1:28 la st'uj Dios k'usi m.
MU'YUK XK'UXUL YO'ONTON,

Pr 12:10 li buch'u toj chopole m.
MU'YUK YICH'OJ SP'IJIL, Pr 14:16 li buch'u bole m.

N

NA, 2Sa 7:13 Ja' tsva'anbun jp'ej n. sventa li jbie
 Sl 127:1 Mi ma'uk tsva'an n. li Jeovae

Ech 5:42 chanubtasvan ta jujup'ej n.
 Ech 20:20 chanubtasvan ta jujup'ej n.

2Ko 5:1 jp'ej n. ti te oy-o sbatel osil ta vinajel
 Ebr 3:4 oy buch'u sva'anoj li jujup'ej n.

NAB, Eks 14:21 takij li lum ta yut n.
 Is 57:20 chopolike xko'olajik ta n.

Ap 19:20 n. ti oy sk'ak'al ti chtil ta asufre
NABUKODONOSOR, Da 2:1 li N. vaychinaj

NAETIK, Ech 7:48 mu xnaki ta n. li Buch'u toj toyol oye
NAIN, Lu 7:11 bat ta jteklum N.

NAKLEBINEL, Is 45:18 smeltsan yo' xich' n.
NAK'OBAL, 1Kr 29:15 jkuxlejalkutik k'ucha'al n.
NAK'OBBAIL, Sl 91:1 n. Buch'u toj toyol
NAK'OBBAILIK, Sl 9:9 ch'ot ta sleki n. li Jeovae
NAP'AN ABAIK, Ro 12:9 n. ta stojalal k'usi lek

NATAN, 2Sa 12:7 N. xi laj yalbe li Davide
NEN, 1Ko 13:12 n. pasbil ta tak'in

2Ko 3:18 jechutik k'ucha'al n.
 Snt 1:23 vinik ti ts'el sat ta n.

NENE' CHIJETIK, Is 40:11 Ta stsob li n.
NICHIMALTİK, Je 2:15 yak' ta n. Eden li vinike
NICHIMETİK, Lu 12:27 Nopik k'uxi chch'i n.

NICH'ONIL, Sl 2:12 ich'ik ta muk' n.

Pr 15:20 p'ijil n. xmyubaj stot
NIKANIK, Flp 2:12 xi'anik xchi'uk n.

NIKELETİK, Lu 21:11 Ta x-ech' tsatsal n.
NINIVE, Jon 4:11 k'ux ta ko'onton N.

NIO', Ap 7:17 n. ti chak' kuxlejale
NOE, Je 6:9 Xanav xchi'uk Dios N.

Mt 24:37 k'ot ta pasel ta sk'ak'alil N.
NOJELAL TA VO', Je 9:11 mu'yuk ch'aj ta n. skotol

Mt 24:38 mu'yuk to'ox talem N., ta xve'ik
 2Pe 2:5 laj yak' tal N. ta stojalal krixchano

NOJESİK, Je 1:28 n. li balumile, vaintinik
NOM, Ech 17:27 mu'yuk n. oy ta jtojalaltik
NOPAJANIK, Snt 4:8 N. ta stojalal Dios

NOPBO SK'OPLAL, Jos 1:8 aptao xchi'uk n.
NOPOL, Sl 145:18 Jeova n. oy buch'utik oy svokol

NUPUNEL, Mt 22:2 ajvalil la spas sk'inal n.
 Jn 2:1 sk'inal n. ta Kana

Ebr 13:4 ich'ik ta muk' li n.
NUPUNIKUK, 1Ko 7:36 mu'yuk tsta smul. Ak'o n.

NUTI' SVENTA TSAKOB CHOY,

Mt 13:47 li Ajvalilale xko'olaj k'ucha'al jlik n.

O

OJTIKINBILOXUK, Gal 4:9 o. yu'un Dios
OJTIKINEL, Je 11:4 ak'o kich'tik lek o.

OJTIKINIK, Jer 31:34 jo. Jeoval. skotolik xojtikinikun
OK'AN, Ro 12:15 o. achi'ulik li buch'utik ch-ok'ike

OK'EL, Is 65:19 mu'yuk xa chich' a'el xviket ta o.
 Mt 26:75 lok' batel, lik smil sba ta o.

OK'OM, 1Ko 15:32 ve'kutik, yu'un chijcham o.
OL, Ebr 12:1 jlo'kestik skotol k'usi o.

OLIVAOT, Ro 11:17 manchuk mi te'tikal o.
OLIVA TE', Sl 52:8 o. pim yanal ta sna Dios

OLOL, Jue 13:8 chchanubtasunkutik mi vok' o.
 Job 33:25 mas lek k'ucha'al li sbek'tal o.

Lu 9:47 la sva'an ta xokon jun o.
 1Ko 13:11 ta jnop k'ucha'al o.

OLELETİK, Dt 31:12 Tsojob jteklum, o.
 Sl 8:2 ta ye o.

Mt 11:16 k'ucha'al o. ta ch'ivit
 Mt 18:3 mi jechoxuk k'ucha'al o.

Mt 19:14 Mu xamakik ta be o.
 Lu 10:21 avak'ojbe sna' o.

OLOLUK, 1Ko 14:20 o. xava'i abaik sventa choplejal
ORASION, Sl 65:2 Vo'ot chachikinta o.

Da 6:13 oxib velta ta k'ak'al t'apas o.
 Mt 5:44 pasik o. ta stojalal buch'u chilbajinoxuk

Mt 6:9 Xi yelan sk'an xapasik o.
 Mr 1:35 Sob bat spas o.

Mr 11:24 skotol k'usitik chak'anik ta o.
 Lu 5:16 chbat bu sts'ijan t'apas o.

Ech 12:5 tik'il ta chukinab Pedro, t'apasik o.
 Ro 12:12 Pasilanik-o me o.

1Te 5:17 Skotoluk ora xapasik o.
 2Te 3:1 pasik-o o. ta jtojalalkutik

Snt 5:15 o. chich' pasel ti chpoxtaj yu'un
ORNO, Da 3:17 tspojunkutik Jdioskutik ta o.

ORO, Da 3:1 Nabukodonosor la spas lok'ol ta o.
OSIL, Mt 13:38 li o. ja' li krixchanoetik

OSILTİK, Jn 4:35 k'elavilik li o., sakubem xa

OSO, 1Sa 17:37 la spojun ta leon xchi'uk o.
 Is 11:7 Li vakax xchi'uk o. jmoj chve'ik
OXIB, Dt 16:16 o. velta ta jabil sk'an
OXIB SIEN, Jue 7:7 ta o. vinik ta jpojoxuk
OY KIL, Ro 1:14 O. ta stojolar krixchanoetik
OYOT TA KO'ONTON, Is 26:9 solet o.
OYOXUK TA YO'ONTON, 1Pe 5:7 yu'un o.
OY SMUIL CHK'OPOJIK YILEL,
 Ro 16:18 o. sventa tso'labe yo'onton
OY TA AVO'ONTONIK, 1Pe 2:2 o. sk'aney ya'el chui'
OY TAJEK TA AVO'ONTONIK,
 Kol 3:5 o. chachi'invanik ta vayel
OY TAJEK TA KO'ONTON, Sl 69:9 o. li anae
 Sl 84:2 o. li Jeovae
 Ro 1:15 o. chkalboxuk lekil a'yeyetik
OY TAJEK TA YO'ONTON, Is 37:32 o. jech tspas Jeova
 1Ti 6:4 o. tsvul sbaik
 Tit 2:14 jun jteklum ti o. li k'usi toj leke
OY TA KO'ONTON, Sl 84:2 o. yamak'tak Jeova
OY TA KO'ONTONTIK,
 2Ko 8:12 mi ba'yel o. li k'usi chhak'tike
OY TA YO'ONTON,
 Eks 35:5 li buch'u o. ak'o yich'be tal
 Sl 41:1 o. buch'u abol sba
 Mt 26:41 o. tspas k'usi lek
 Ef 1:5 jech k'ucha'al o., jech ts'kan yo'onton
OY TA YO'ONTONIK, Eks 35:21 o., tijbat yo'ontontik
 Ech 17:11 o. k'usi chchanik
 Flp 1:14 o. chalik sk'op Dios
OY TA YO'ONTON TSPAS, Ro 8:28 takbilik ta ik'el, o.
OYUK LEK AMELOLIK, Ef 4:1 o. ti laj avich'ik ik'ele
 Kol 1:10 o. ta stojolar Jeova
OYUK SMELOL, 1Ti 2:9 o. smeltsan sba antsetik
OYUK SMELOLAL, 1Ko 14:40 o. li k'usitik chapasike
OYUK TA AVO'ONTONIK, Flp 2:13 o. spasel
OYUK TAJEK TA YO'ONTONIK,
 Ro 1:26 o. chi'inejbaal ta vayel ti k'exlal sba
OYUK TA KO'ONTON,
 Sl 51:12 tijbun ko'onton sventa o.

O'

O'ONTONAL, Pr 17:22 Li o'. ti xmyubaje ja' lekil poxil
 Mt 15:19 ta o'. chlik tal milvanej, elek'
O'ONTONALETIK, Pr 17:3 Jeova ja' ts'kel li o'.

P

PABLO, K'elo xtok SAULO, 1Ko 1:12 oyun ta stojolar P.
PAJESEJBAIL, Gal 5:22, 23 stalelal espirituo: p.
PAK'BAL NA, Da 5:5 lik ts'ibajuk ta p.
PAK'CHIKINETIK, Is 35:5 chjam xchikinik p.
 Mr 7:37 Xa'ix'axa yu'un p.
PALE, Os 4:6 mu jk'an xtunik ta p.
 Mal 2:7 li p. ja' sba xchanubastelj jteklum
 Ebr 2:17 jch'ujnej mantal mero bankil p.
PALEETIK, Mik 3:11 li p. tojbil chchanubastvanik
 Ech 6:7 ep p. kotik ta jch'unolajel
PALEOT, Sl 110:4 P. k'ucha'al Melkisedek
PALEOXUK, 1Pe 2:9 p. ti chatunik k'ucha'al ajvaliletik
PALOMA, Mt 3:16 xch'u'el espirituo Dios k'ucha'al p.
PALOMAETIK, Mt 10:16 manxouxokuk k'ucha'al p.
PALTAILETIK, Sl 130:3 ti ja'uk chak'el p.
PAN, Is 55:2 ta sventa li Kusi ma'uk p.
 Mt 4:4 Ma'uk no'ox ta p. kuxul li krixchanoe
 Mt 26:26 la stsak jun p. li Jesuse, la xut
 1Ko 10:17 jun no'ox p., ti jtabetik sbail
PANUN, Jn 6:35 Vo'on p. sventa kuxlejaj
PARAISU, Lu 23:43 chachi'inun ta P.
 2Ko 12:4 laj yich'ik'el batel ta p.
PASAT, Ap 3:14 buch'u ba'yel p. yu'un Dios
PASBIL, 2Ko 5:17 ach' p. mi jmoj oy xchi'uk Kristoe
PASEL, Sl 104:30 laj avak' ach'u'el espirituo, chich'ik p.
 Ro 1:20 k'alal laj yich' p. tal balumul
 Kol 1:16 ta stojolar ti laj yich' p. skotol
PASIK, Snt 1:22 p. k'usi chal sk'op Dios

PASIK PREVA, Sl 34:8 P., toj lek li Jeovae
PASIK TA MANTAL, Je 1:28 p. k'usitik kuxajtik
PASK'OP, 1Sa 17:47 li p. ja' yu'un Jeova
 Is 2:4 mi ja'uk chchanik p.
 Os 2:18 ta jlajbesbe sk'oplap spada xchi'uk p.
 1Ko 14:8 jBuch'u chchapan sba ta p?
 1Ti 6:12 Paso-o batel li lekil p.
 Ap 12:7 p. ta vinalaj: Migue!
 Ap 16:14 p. ta smuk'ta k'ak'alil Dios
PASK'OPETIK, Sl 46:9 Tslajbesbe sk'oplap p.
PATAN, Mt 17:25 jBuch'u ts'kanbeik p?
 Lu 20:22 zstak' tojbel p. Sesar?
 Lu 23:2 xich' tojbel p. Sesar
 Ro 13:6 chatojik ek p.
 Ro 13:7 buch'u ts'kan p. ak'beik p.
PATBEL YO'ONTON, Jer 31:15 Rakel mu sk'an p.
PATBEL YO'ONTONIK, Mt 5:4 yu'un chich' p.
PATO AVO'ONTON, Pr 3:5 p. ta Jeova
PATO AVO'ONTONIK, Sl 62:8 p. ta stojolar
PEDRO, Mt 14:29 xanax ta ba nab P.
 Lu 22:54 te xtijet batel ta nom P.
 Jn 18:10 P. ti yich'oj yespadae, la syayijes
 Ech 12:5 tik'il ta chukinab P., pe li tsohbobaile
PERLA TON, Mt 7:6 mu xajjibeik p. chibotmetik
 Mt 13:45 Ajvalialele k'ucha'al jmanolajel k'erna'
PERSA CHKAK, Jjn 3:16 p. jkuxlejtek ta tsapanotik
PERTON, Ne 9:17 Dios chapal ta yak'el p.
 Sl 25:11 pasbun p. jmul ak'o mi toj tsots
 Sl 103:3 Tspasbun p. jmul
 Is 55:7 mu'yuk spajeb ch-ak'van ta p.
 Mt 6:14 jech ta spasboxuk p. amulik ek
 Mt 18:21 jayib velta sk'an jpasbe p.
 Mt 26:28 chich' malel jch'ich'el yo' staik p.
 Kol 3:13 mu sjalanboxuk p. Jeova
PETS', Pr 29:25 xi'tael krixchanoetik ja' p.
PICH' O'ONTONAL, Kol 3:5 p., yich'el ta muk' santo
PILATO, Jn 19:6 Xi li P.: Mu'yuk jtabe spaltil
PIXIL-O, 2Ko 3:15 p. yo'ontontik
PLATA, Pr 2:4 chasa'lan-o k'ucha'al p.
POJLAL, Mt 20:28 tal yak' xkuxlejaj ta p.
 Ro 8:23 chich'itik koltael koliyal li p.
POKUN, Sl 51:2 P. lek ta skoj li jpaltaile
POM, Eks 3:8 balumul ti chak' leche xchi'uk p.
 Pr 25:27 Mu lekum mi ep jlo'tik p.
POVRE, 1Sa 2:8 tstoy muyel p. ta tantik
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak' xipas ta p., xu' xi-elk'aj
 2Ko 6:10 jechunkutik k'ucha'al p.
 2Ko 8:9 Kristo pas ta p. ta akojik
POVRETIK, Sl 9:18 mu'yuk chich' ch'ayel ta jolil p.
 Pr 30:8 Mu xapasun ta p. mi ja'uk ta jk'ulej
 Pr 30:9 Mu xavak

P'

P'AJIK, Sl 97:10 ti ak'anojik Jeova, p'. k'usi chopol
Am 5:15 P'. k'usi chopol, k'anik k'usi lek
Ro 12:9 p'. li k'usi toj chopole
P'IJ, Pr 14:15 buch'u p'. tsnop k'usi tspan
Pr 22:3 buch'u p'. tsta ta ilel vokolil
Is 5:21 Abol sba li buch'u p'. cha'i sbae
1Ko 1:26 buch'u p'. ta sat krixchanoetik
Ef 5:15 ja' lek p'. xapas abaik
P'IJAN, Pr 27:11 P'. me, kuni nich'on
P'IJANIK, Mt 10:16 p'. k'ucha'al chon
P'IJIK, Mt 11:25 anak'oj ta stojal buch'utik p'.
Lu 10:21 anak'oj ta stojal buch'utik p'.
Lu 16:8 mas p'. ja' mu sta li jaytuneltak Diose
P'IJIL, Pr 12:23 p'. vinik tsnak' k'usi sna'
Mt 24:45 Buch'u li tuk'il, p'. mosoil
P'IJILAL, Pr 3:21 Chabio p', ti xatjob snopole
Pr 4:7 mas tsots sk'oplal li p'.
Pr 8:11 p'. mas lek k'ucha'al k'upil sba tonetik
Ekl 7:12 p'. kuxul chkom y'un jayval
Ekl 10:10 p'. chokoltavan yo' lek k'usi xk'ot ta pasel
Mt 11:19 p' chvinaj ta skoj yabtel
1Ko 3:19 mu'yuk sba'il li p'. ta balumile
Snt 3:17 li p'. ta toyole lek yo'onton
P'IJ K'U YELAN LA SPAS SBA, Lu 16:8 p'. ja' mu sta
Lu 16:8 li jchabinae p'.
P'IJUBTASEL, Ese 33:4 mu'yuk la stsak ta muk' p'.
P'IJUUK, Pr 3:7 Mu toj p'. xava'i aba
P'IJUN, Sl 119:99 Mas to p'. tsalbil to komel
P'ILIXETIK, Is 40:22 jnaklejetik xko'olajik ta p'.
P'ISEL, Da 5:27 avich' p'. ta kilo, pe mu'yuk olot

R

RAKEL, Je 29:18 vukub jabil sventa R.
Jer 31:15 chok'ita skeremtak li R.
RASONAJ, Ech 17:2 r. ta sventa Ts'ibetik
REKAB, Jer 35:5 vino ta yeloval yuts' yalal R.
RELIJION, Ech 28:22 chopol sk'oplal, ach' r.

S

SABEIK, 1Pe 1:10 sjak'beik, s. lek sk'oplal
SABEL SMUL, Mt 26:59 Sanedrin yakalik s.
SABO LEK SK'OPLAL, Dt 13:14 s., jak'bo lek sk'oplal
SAKARIAS 1., Lu 11:51 xch'ich'el S. ti laj yich' milele
SAKARIAS 2., Esd 5:1 j-alk'op Ajeo xchi'uk S.
SAKARIAS 3., Lu 1:5 jun pale ti S. sbie
SAKEO, Lu 19:2 S. jun bankilal jtsobpatan
SAKIL OSIL, Sl 36:9 chkilikutik s. ta skoj s. avu'un
Pr 4:18 sbe buch'utik tuk'ik k'ucha'al s.
Is 42:6 k'ucha'al s. ta muk'tik lumetik
Mt 5:14 s. k'otemouxuk
Mt 5:16 xojobajuk s. avu'unik
Jn 8:12 s. k'otemun ta stojal krixchanoetik
SAKIL SJOL, Pr 16:31 li s. ja' jun korona
SAK JAMAN, Sl 119:105 s. yu'un jbe li ak'ope
SAKSEVUL, Mt 24:27 s. ti xiebluj lo'el
Lu 10:18 Li Satanase yal ta lum k'ucha'al s.
SAKTARIN, Mt 10:29 cha'kot s. ta jsep tak'in
SAKUBTASBILOXUK, 1Ko 6:11 s., ch'ultasesbiloxuk
SAKUBTASIK, Ap 7:14 snatil k'u'ik ti laj xa s.
SAKUBTASUN, Sl 51:2 s. ta skoj jmul
SAKUBUK OSIL, 2Ko 4:6 S. ta ik'al osil
SAKUK JTALELALKUTIK, Ebr 13:18 s. ta skotal
SALOMON, 1Re 4:29 laj yak'be sp'ijil S.
Mt 6:29 S. ta sjunul smuk'ul
SAMARIA, 2Re 17:6 och ta sk'ob ajvalil, S.
Jn 4:7 slup yo' jun ants ta S.
SAMUEL, 1Sa 1:20 li Anae S. yak'be sbi
1Sa 2:18 k'ox S., chtun ta Jeova
SANEDRIN, Ech 5:41 S., xkuxet yo'ontonik
S-ANKLAIL,
Ebr 6:19 s. kuxlejaj li spatobil ko'ontonike
SANSON, Jue 13:24 S. laj yak'be sbi

SANTIAGO 1., Lu 6:16 Judas xnich'on S.
SANTIAGO 2., Ech 12:2 la smil S. ti ja' sbankil Juan
SANTIAGO 3., Mr 15:40 Maria ti ja' sme' k'ox S.
SANTIAGO 4., Mt 13:55 yits'inabatak, lo' li S., Jose
Ech 15:13 K'alaj laj yo'ontonik ta lo'il, tak'av S.
1Ko 15:7 laj yak' sba iluk ta stojalal S.
SANTIAGOUN 4., Snt 1:1 S., smosoun Dios
SANTOETIK, 1Ko 10:14 mu xavich'ik ta muk' s.
1Jn 5:21 ch'ako abaik lo'el ta s.
SANTOIK, Sl 115:4 Ta plata, ta oro li s.
SARA, Je 17:19 S. chvok' yu'un anich'on
1Pe 3:6 S. la xch'unbe smantal Abraan
SAT, Je 3:3 Mu stak' xalobeik s.
Mt 21:43 chich' ak'bel jteklum li lek xak' s.
Jn 15:2 tuch'bel sk'ob'obtak sventa chak' s.
SATANAS, Job 1:6 tijil och S.
Sak 3:2 S., jak'o yutot Jeova!
Mt 4:10 [Batan S.] xi ts'ibabile
Mt 16:23 jAk'o aba ta jpat S.
Mr 4:15 lo'es'abak yu'un S., sk'op Dios
Ro 16:20 Dios chak' ta pech'el S.
1Ko 5:5 ja' ti xavak'ik ta sk'ob S.
2Ko 2:11 yo' mu slo'laulik S.
2Ko 11:14 S. tsp'i's sba ta anjel
2Te 2:9 Ta skoj yabtelatak S.
1Jn 5:19 li krixchanoetike oyik ta sju'el S.
Ap 12:9 chon, Diablo xchi'uk S. sbi
Ap 20:2 S., la xchuk jmil jabil
SATIK, Sl 115:5 oy s., pe mu x-ilvanik
Lu 8:15 chak' s., chxuk yu'unik
1Ko 2:9 Mu'yuk bu yiloy ta s.
SAUL, 1Sa 15:11 Chopol ti och ta ajvalil S.
SAULO, Ech 7:58 la svotsanik ta yakan S.
Ech 8:3 lil yilbajin ts'obobail S.
Ech 9:1 S., tsibtas xchi'uk tsmil
Ech 9:4 S., k'Z'u yo'un chakontrainun?
SAVADO, Eks 20:8 Vuleso ta ajol s.
Mt 12:8 Jayval s. Xnich'on Krixchano
Mr 2:27 s. tstabe sba'il krixchano
Lu 14:5 jBuch'u mu'yuk slok'es, s.?
Kol 2:16 chchapanouxuk ta xchabiel s.
Ebr 4:9 s. sventa steklumal Dios
SA'EL, 1Kr 28:9 Mi chasa'e, chak' s'ba ta s.
SA'IK, Is 55:6 S. Jeova yo' to' xchi' tael
Sof 2:3 S. Jeova ti manxouxuke
Ech 17:27 sventa ak'o s. li Diase
SA'KOP, Sl 115:5 sp'ajoj buch'utik sk'anoj s.
Pr 6:19 tslikes s. ta stojal
SA'UN, Sl 119:176 jkot ch'ayemal chij. S.,
SA' YAJNIL, Mt 24:38 Nojelal ta k'o, s. li viniketike
SBAIN, Ech 1:20 Yanuk buch'u s. S. k'usi sbainoj
SBAKIL, 2Re 13:21 te nap'al k'ot ta s. Eliseo
Sl 34:20 chchabibe s.; mi junuk k'as
Jn 19:36 Mi junuk s. chich' k'asbel
SBALIL, 1Ko 6:12 Stak' pasel skotal, pe mu'yuk s.
SBA NICH'ONILETIK, Eks 11:5 chcham s. ta Ejipto
SBA SAT, Pr 15:3 Li Jeovae chajal ta s.
SBA SAT TS'UNOBIL,
Ro 8:23 oy ku'untik s., ja' li ch'ul espritu
SBATEL OSIL, Je 3:22 mu slo' sventa xkuxi s.
Sl 37:29 li tuk'ike chxuxiik s.
Ekl 3:11 yak'ojbe ta yo'onton xkuxiik s.
Ekl 3:14 te oy-o s. skotal k'usi tspan Dios
1Pe 1:25 k'usi yalaj Jeova te oy-o s.
SBE, Pr 4:18 li s. buch'utik tuk'ike xko'olaj ta
SBEIK, Joe 2:7 te chbatik ti bu ono'ox s.
SBEK' ASAT, Mt 6:22 mi tuk' sk'elaj li s.
SBEK' SAT, Mt 5:38 buch'u tstup'be s. xchi'ile
SBEK'TAL, Job 33:25 Ak'o lekubuk s.
1Ko 7:4 ma'uk tspan ta mantal s. stuk
SBEK'TALIK, Je 2:24 tspan ta jun s.
SBEK' TS'UNOBIL, Lu 8:11 s. ja' li sk'op Diase
SBELEL, Mt 7:14 li s. kuxlejale bik'it
SBENDISION, Pr 10:22 tspanvan ta jk'ulej s. Jeova

SBENDISION DIOS, Ro 1:11 chkak'boxuk s.
SBI, Eks 3:13 xi la sjak'beikune: ħ'k'usi s.?
 Eks 20:7 mu ixtolok avu'un s. Jeova
 1Sa 17:45 ta ħtsakot ta k'op ta s. Jeova
 Pr 18:10 s. Jeova, taya k'elob osil
 Mal 3:16 buch'utik tsnopbeik sk'oplal s.
 Ech 15:14 jun ħteklum sventa s.
 Ro 10:13 tsk'an vokol ta s. Jeova, chkol
SBOJ, Le 21:5 mu stak' s. sbek'talik
SBOLIL, Pr 19:3 s. stuk tsokes li sbee
SDERECHO, Ese 21:27 mi tal li buch'u oy s.
SEDEKIAS, Jer 52:11 la stup'be sbek' sat li S.
SEFAS, 1Ko 15:5 yak' sba ta ilel ta stojolal S.
 Gal 2:11 ta sat laj kalbe mantal S.
SENAKERIB, 2Re 19:16 Chikintao k'usi chal S.
SENYAIL, Mt 24:3 ħ'k'usi s. ti li' xa oyote?
 Mt 24:30 s. Xnich'on Krixchano
 2Te 3:14 ak'beik s., mu xachi'nik
SENYAILTAK, Lu 21:25 s. ta k'ak'al, ta luna
 2Te 2:9 s. xchi'uk k'usitik labal sba
SEOL, K'elo MUKANIL
SESTAR, Mt 22:17 ħ'Mi stak' tojbel patan S.?
 Mr 12:17 Tojbeik S. li k'usitik ja' yu'one
 Jn 19:12 Mi chakoltae, ma'uk yamigoot S.
 Jn 19:15 Ja' no'ox ajvail ku'unutik li S.
 Ech 25:11 ħ'Ak'o xchapanun S.!

S-ESPADAİK, Is 2:4 slokobil balumul li s.
S-ESPIRITU, 1Sa 16:13 s. Jeova yak'be stsatsal
 2Sa 23:2 K'opoj s. Jeova

SET-SET TAK'IN,
 Ese 1:16 xojol ochel yan s. ta yut jun s.
SEUS, Ech 14:12 S. lik yalbeik li Bernabee
SEYO, Kan 8:6 k'ucha'al s. ta avo'ontion
 2Ko 1:22 Yak'oj s. ta jtojalotik
SEYOAL, Da 12:9 chich' s. mi k'ot slajebal
 Ap 7:3 kak'bekutik s. smosotak
SIBTASVAN, 1Pe 2:23 Mu'yuk s. ta spakel
SIEN, Mt 13:8 satin lek, s. laj yak' sat li jlome
 Mt 18:12 s. ta kot xchij, pe ch'ay jkot
 Mr 10:30 s. to mas tsta li avie

SIERVO MINISTERIALETIK,
 1Ti 3:8 Sk'an yijuk snopbenik li s.
SIKETEL KO'ONTONTIK, 2Te 1:7 jmoj chak'butik s.
SILU, Je 49:10 ja' to mi vul S.
SIMON, Ech 8:18 S. chak' tak'in
SINAI, Eks 19:20 Jeova tal ta vits S.
SION, Sl 2:6 jva'anoj li ajvail ku'un te ta S.
 Sl 48:2 vits S. steklumal Mu'uk Ajvail
 Is 66:8 li S. vok' no'ox ta anil yalabtak
 Ap 14:1 te kotol ta vits S. li Ch'iom Chije

SIRKUNSION, Ro 2:29 s. yo'ontion yich'oj s.
 1Ko 7:19 Mu'yuk stu s.

SIRO, Esd 6:3 xi li S. cha'va'anik li nae
 Is 45:1 t'ujbil li S., ħtsakojbe sbats'ik'ob
 Sl, Pr 26:20 bu mu'yuk s., chtup' k'ok'
SJABILALIK, Sl 92:14 Ak'o mi ep s., tsatinik-o
SJABILAL KOLEBAL, Le 25:10 Ja' S. avu'unik
SJAMBEİK SMELOLAL, Ne 8:8 s. Smantal Dios
SJELIK TI K'U YELAN, Ro 1:26 s. stalel ch'inejbal
SJIP TA YO'ONTION XKUXLEJAL,
 Mt 16:24 ak'o s., ak'o xkuch'itel te'
SJOBELAL, Mt 7:3 s. sbek' sat avermano
SJOL, Da 2:32 Li s. lok'ole ta lekil or pasbil
 1Ko 11:3 li s. antse ja' li vinike
 1Ko 11:14 k'exlal sba ti nat s. li vinike

SJOL YO'ONTONIK, Ro 2:15 chak'ik ta ilel ta s.
 1Ko 8:12 chayayijesbeik s. ti k'üne
 1Ti 4:2 alubem s.

SJOYIBTAOJUTIK, Ebr 12:1 epal testigo ti s.
SJUNUL AVO'ONTION, 1Ko 7:35 s. xatun ta Kajvaltik
SJUNUL AVO'ONTONIK, Kol 3:23 pasik ta s.
SJUNUL KO'ONTION,
 1Kr 29:17 Ta s. laj kak'bot matanal
SJUNUL KO'ONTONKUTIK, Eks 19:8 Ta jpas ta s.

SJUNUL O'ONTONAL, 1Te 1:5 ta ch'ul espirituo, ta s.
SJUNULUL AVO'ONTION, 1Kr 28:9 s. xatun ta stojolal
 Ef 6:6 s. xapasik k'usi tsk'an yo'ontion Dios
 Ef 6:7 s. ta stojolal Jeova

SJUNULUK ME AVO'ONTION,
 1Pe 5:2 s. xachabi xchijtak Dios

SJUNUL YO'ONTION,
 2Kr 16:9 buch'u ta s. tuk' chak' sba
 Ro 10:2 ta s. yich'ojik ta muk' Dios
SJUT K'OP, Tit 1:2 Dios ti mu sna' s.
SJU'EL, Eks 8:19 ħ'ja' ta s. Dios!
 Sak 4:6 ma'uk ta s., ja' ta skoj j-espirituo
 Mr 5:30 laj yak' venta ti lok' s.
 Jn 12:38 Li Jeovae yak'oj ta ilel s.

SKAJLEB MATANAL, Je 8:20 Li Noee la spas jun s.
 Eks 27:1 Ta akasia te' xapas li s.
 Mt 5:24 iktao ta yeloval s.
 Ech 17:23 s. sventa Dios ti Mu'yuk Ojtinkibile
SKANTILIK, Mt 25:1 lajunu' tojol tsebetik la stsak s.
SKARPANA, Ap 21:3 ta stojolal krixchanoetik s. Dios
SKOLTA, Lu 19:10 Xnich'on Krixchano tal s.
SKOMENAL, Mt 14:20 la stsobbeik s., 12 moch
 Ap 12:17 tsak ta k'op li s. snitlulal antse
SKONTRAINOJIK, Ech 17:7 s. smantalak Sesar
SKOPIAIL, Dt 17:18 sk'an sts'iba s. Mantal
SKORONAIL, Pr 12:4 lekil ajnial ja' s. smalal
SKOTOL LI K'USITIK, Flp 4:8 s. melele
SKOTOL ORA, Da 6:16 s. chatun ta stojolal
SKUMPLEANYO, Je 40:20 ja'o s. faraon
 Mt 14:6 ja'o s. li Erodese

SK'AK'AL, 1Te 5:19 Mu xatup'beik s. ch'ul espirituo
SK'AK'AL AVO'ONTION, Le 19:18 mu xanak' s.
 Sl 37:8 Iktao s., st'emal ajol
SK'AK'AL AVO'ONTONIK, Kol 3:8 ħipik lok'el s.
SK'AK'ALIL, Mt 24:36 li s. mu'yuk buch'u sna'
SK'AK'ALIL JEOVA, Joe 2:1 li s. po'ot xa xtal
 Am 5:18 ħ'K'u yelan li s.?
 Sof 1:14 ħ'Nopol xa li s.?
 1Te 5:2 s. chtal k'ucha'al j-elek'
 2Te 2:2 vulem xa li s.
 2Pe 3:12 teuk ta ajojik li s.

SK'AK'AL YO'ONTION,
 Sl 103:8 mu aniluk chlik s. Jeova
 Ef 6:4 mu kasabeik s. anich'nabik
 Kol 3:21 mu kasabe s. anich'nab
SK'AK'AL YO'ONTONIK, Ech 15:39 Tsots lik s. ta skoj
SK'AN, 1Jn 4:20 buch'u mu s. yermano mu s. Dios
SK'ANOJ, Mt 10:37 buch'uuk ti ja' mas s.
 Mr 10:21 xi laj yalbe ta skoj ti s.
 Jn 3:16 s. tajek krixchanoetik li Diose
 Jn 12:25 li buch'u s. xkuxlejale ta xch'ay
 Jn 13:1 Jesus s. buch'utik yu'un k'alal ta slajeb
SK'ANOJ SBAİK,
 Ro 12:10 s. li buch'utik xchi'il sbaik ta vok'ele
SK'AN SPAS, Ekl 12:13 ja' li k'usi s. krixchano
SK'ANUN, Pr 8:30 Vo'on mas la s.
 Gal 2:20 Li Xnich'on Dios la s.

SK'AN XAL, Le 5:1 mi k'ot ta testigo, pe mi mu s.
SK'ATAJES SBA, Mt 17:2 sk'elojik la s.
SK'EJINTAEL, Mt 26:30 s. k'ejimoletik, batik ta vits
SK'EL, Dt 17:19 s. ħujun k'ak'al k'u sjalil kuxul
SK'EL LEK SK'OPALAL, 1Ko 11:28 mi laj s. stuk
SK'ELOBIL, Ebr 8:5 jechuk xapas k'ucha'al li s.
SK'ELOJ, 2Kr 16:9 sat Jeovae s.
SK'ELOJOXUK, Kol 3:22 ma'uk no'ox k'alal s.
SK'ELOM, Jer 23:5 s. David ti lek t'uk'e
SK'OB, Is 35:3 Tsatsubtasbeik s.
 Sak 14:13 tsatsakbe s. xchi'llik
SK'OBK'OBTAK, Jn 15:4 mu xak' sat li s. uva
SK'OP, Lu 8:12 tslok'esbe ta yo'ontion s. Dios
 Ech 18:5 yak'be yipal yalel s. Dios li Pabloe
SK'OP DIOS, Mr 7:13 mu'yuk sbalil avu'unik s.
 1Te 2:13 la ach'amik ti ja' s.
 Ebr 4:12 kuxul li s., oy sjau'el

SK'OPIK, Je 11:7 jkapbetik s.

Sof 3:9 ta jelbe s. ta jun lekil k'op

Ap 7:9 xchi'uk yantik ti jeltos s.

SK'OP JDIOSTIK, Is 40:8 li s. te oy-o

SK'OPJOELIK, Ech 15:32 spatbeik yo'onton ta skoj s.

SK'OPON, 2Re 19:15 Li Esekiasie lik s. Jeova

SK'UBAN SBAIK, 1Pe 4:19 s. ta tuk'il Jpasvanej

SK'ULEJAL,

Pr 11:28 buch'u spat yo'onton ta s. chyal ta lum

Pr 18:11 s. xko'olaj k'ucha'al muro

SK'UPIL K'OPTAOT, Pr 27:2 AK'o s. yan krixchano

SK'UPIN, Ekl 2:24 ti s. li k'usi laj yabtelane

SK'U' SPOK' SLAPOJ,

Pr 7:10 li s. k'ucha'al jchonbail ants

SLABANIK, Lu 22:63 lik s., lik smajik

SLAJEB, Ese 21:27 Chtal s., chtal s., chtal s.

Mt 24:14 va'un ta xtal s.

Jn 13:1 Jesus sk'anoj yu'untak k'alal s.

SLAJEBAL K'AK'AL, 2Ti 3:1 tsots vokolil ta s.

SLAJEBALTIK, Is 2:2 li ta s. k'ak'ale

SLAJESBE YO'ONTON, 1Ko 7:11 ak'o s. li smalale

SLANSA, 1Sa 18:11 la sjiip batel s.

SEKIL AVO'ONTON, Dt 15:8 Oyuk s. ta stojolal

Mt 16:22 Oyuk s. ta atojolal, Kajval

SEKIL KO'ONTON, 1Ko 4:13 ta s. chitak'avkuduk

SEKIL YO'ONTON,

Eks 34:6 Jeova oy xk'uxul yo'onton, s.

Pr 11:17 buch'u oy s. tstage sbaail stuk

Pr 11:24 buch'u ta s. chak'e

Pr 11:25 buch'u ta s. chak'e

Pr 31:26 ta s. chk'opoj k'alal chchanubtasvane

SEKIL YO'ONTONIK,

Ech 28:2 li krixchanoetike laj yak' ta ilel s.

SEKIL YUTSIL KO'ONTON, 2Ko 12:9 Lek xa-o li s.

SEKIL YUTSIL YO'ONTON,

Jn 1:17 s. ta stojolal Jesus

1Ko 15:10 mu jeche'uk s.

2Ko 6:1 mu xach'ambeik s.

SLIKEB, Mt 24:8 li k'usitik taje ja' s. vokolil

SLIKEBAL, Is 46:10 Ta s. chkal k'u yelan ststutseb

SLIKES K'OP, 2Ti 2:24 mu persauk s. smoso Kajvaltik

SLIVROAL, Jos 1:8 Teuk ta ave li s. Mantale

Ap 20:15 mu'yuk ts'ibabil ta s. kuxlejal

SLIVROIK, Ech 19:19 la xchik' s. ta sat krixchano

SLOKOBIL OSIL, Lu 9:62 stsakoj s., ts'kel sutel

SLOK'EB K'AK'AL, Is 41:2 te chlik tal ta s.

SLOK'OL, Eks 20:4 Mu k'usi xapasbe s.

SLO'LAIK, Mt 24:24 s. buch'utik t'ujbil

SLO'LA SNUP XCHI'IL, Mt 5:28 la s. ta yo'onton

Mt 19:9 ti chik' yan antse, ta s.

SLUSAL, Mt 6:22 s. jbek'taltike ja' sbek' jsatik

SMAK AKANIL, Ro 14:13 k'usi ti xu' s.

SMAKBE YAKAN, Lu 17:2 s. buch'utik bik'it

SMAK JOLIL, Ef 6:17 lapik kolebal k'ucha'al s.

SMAK O'ONTONAL, Ef 6:14 li tuk'ilal xko'olaj ta s.

SMAK TA BE, Job 42:2 mu'yuk k'usi xu' s.

Is 14:27 j'buch'u xu' s.?

SMALAE, Ne 9:30 epal jabil oy s. avu'un

Pr 25:15 Ta skoj s., chich' tsalal komandante

Mik 7:7 Chkak' ta ilel s. ku'un

Ro 8:25 kuchuk ku'untik s.

2Pe 3:15 akolebalik li s. yu'un Kajvaltike

SMALAL, 1Ko 7:2 ja' lek ti oyuk s. li jjujan antse

SMALBE ASEITE, 1Sa 16:13 Li Samuele la s. David

SMANTAL, Sl 19:7 Tuk' li s. Jeovae

Ro 7:22 k'upil chka'i ta ko'onton s. Dios

Gal 6:2 chok'ot ta pasel avu'unik s. Kristo

SMANTALIL, 2Ti 2:5 s. tajimol

SMANTALTAJ, 1Jn 5:3 mu tsotsuk ta ch'unbel li s.

SMARKAILIK, Ese 9:4 ak'bo s. ta stibaik

Ap 13:17 mi ch'abal s.

SMIL SBA TA OK'EL, Mt 26:75 lok' batel, lik s.

SMOTON, 1Ko 9:24 k'ajomal jun buch'u tsta s.

SMOTONIK, 1Ko 7:7 staojil ta stojolal Dios s.

SMUKINALIK, Jn 5:28 buch'utik oy ta s. cha'ibeik

SMUK'TOT SYAYAIK, 1Ti 5:4 ak'o stojbe s.

SMUK'ULAL, Ro 3:23 mu stabeik s. Dios

SMUK'UL XK'UXUL AVO'ONTONIK, Kol 3:12 lapik s.

SMUL, 1Re 8:46 buch'u ti mu sna' sa' s.

Sl 32:1 buch'u tup'bil xa s.

Is 53:12 xkuchbe s. krixchanoetik

Ese 33:14 mi chlik skomtsan s.

Mt 18:15 mi la sa' s. avermano

Mr 3:29 oy-o s. sbatel osil

1Ti 5:24 s. junantik vinketik

SMULIK, Jer 31:34 mu'yuk ta jvules ta jol s.

SMULTAK, Snt 5:15 chich' perton mi spasoj s.

SMUROAL, Ese 38:11 nakalik ta jamal osilitik, ch'abal s.

SNA, Sl 27:4 ti teuk xinaki ta s. Jeova

Lu 2:49 sk'an li' oyun ta s. Jtote

Jn 2:16 j'mu xapasik ta ch'ivit li s. Jtote!

Jn 14:2 Oy ep avilal li ta s. Jtote

SNAIK, Is 65:21 Ta xlik sva'an s., te chnakiik

SNAIL CHAPANOBAIL, 1Ko 6:6 chbatik ta s.

SNAIL CHAPANOBAILTIK,

Mr 13:9 chak'oxuk ta k'abal ta s.

SNAKLEB, Lu 6:48 tspace s. ta sba ton

1Ko 3:11 ja' no'ox li s. ti ja' li Kristoe

SNAK'OBAL, Kol 2:17 s. li k'usi chtale

Snt 1:17 chjellian s. k'usitik

SNAK'OBAILTIK, Sof 3:12 tsa' s. ta stojolal Jeova

SNA'IK K'UXI LEK, Ro 10:2 mu s. ta pasel

SNA'OJ LEK, Ro 4:21 s. ti spas yu' s.

SNA' X-ILIN, Pr 19:19 chich' kastigo li buch'u s.

SNA' XK'UXUBINVAN, Dt 4:31 li Jeovae s.

SNIO'AL, Sl 36:9 vo'ot s. kuxlejal

SNIO'ALUN, Jer 2:13 s. vo' ti chak' kuxlejal

SNITILULAL, Je 49:28 li 12 s. Israik

SNITILULALIK, Is 65:23 ak'bilik bendisyon s.

SNITILULALOXUK, Gal 3:29 s. ta melel Abraan

SNI' SK'OBAL,

Eks 31:18 cha'pech ton ti ta s. Dios la sts'iba

SNOPPEN, 1Ko 2:16 kich'ojbetik s. Kristo

SNOPPENIK, Flp 3:19 yak'oj ta s. k'usitik ta balumil

SNOPIK, Ro 12:3 mu s. ti muk' sk'opallike

SNOPOJ TA YO'ONTON TSPAS, Pr 19:21 Ep k'usi s.

SODOMA, Je 19:24 asufre xchi'uk k'ok' ta S.

2Pe 2:6 pas ta tan yu'un S.

Jud 7 jech ek li S., Gomorra

SOKESBEL, Ro 14:20 lktao ta s. yabtel Dios

SOKESBEL SK'OPAL,

Ese 39:7 li j'bie mu'yuk xa chkak' ti xich' s.

SOLEL K'ANBIL, Pr 29:21 Mi s., mu sna' stoj ta vokol

SOLEL MU'YUK SPAJEB,

1Te 4:5 ch'i'nejbail ta vayet li s.

SOLTARO, 2Ti 2:4 s. mu'yuk tstitik sba

SOLTAROEITIK, Sl 68:11 li antsetike ja'ik epal s.

Sak 4:6 Ma'uk ta sju'el s.,

Ap 19:14 tijilik batel s. ta vinajel

S-ORASION, Pr 15:8 s. buch'utik tuk'ik xmyubaj-o

Pr 28:9 toj chopol k'alal ta s.

S-ORASIONIK, Ap 8:4 ch-a'ibat s. buch'utik ch'ul

S-OROIK, Ese 7:19 Mu xpojatik yu'un s.

SPAJBEIK LANS, Sak 12:10 ta to xilik li buch'u la s.

SPAJES SBA,

2Ti 2:24 sk'an s. mi oy k'usi chopol tspacebate

SPAKBEL SK'OPAL, 1Pe 3:15 chapalukoxuk ta s.

Jud 3 ak'bek yipal s. xch'unel o'ontonal

SPAK-O SK'OPALLIK, Jn 15:22 mu xu' s. ta skoj smulik

SPANIK, Ne 9:15 Laj avak'be tal s. ta vinajel

SPASEL KARPANAETIK, Ech 18:3 yabtelik s.

SPASEL TA ANIL, 2Ti 4:2 ak'o me ta avo'onton s.

SPASIK PREVA, Ebr 6:4 s. matanal mu'yuk tojbil

SPASOJ SBAIK TA MANTAL,

Ekl 8:9 s., yak'ojbe sba svokol stukik

SPASOJ TA JUN, Mt 19:6 ti k'usi li s. Diiose

SPASUN TA MANTAL, Sl 119:133 mu s. k'usi toj chopol

1Ko 6:12 mu k'usi s.

SPATBE YO'ONTON,

Tit 1:9 s. yantik ta lekil chanubtasel
SPATOBIL AVO'ONTON, Pr 3:26 ja' s. li Jeovae

1Ko 14:31 xu' xata s. akotolik
SPATOBIL AVO'ONTONIK, Ef 2:12 mu'yuk to'ox s.
SPATOBIL KO'ONTONTIK,

Ro 15:4 sventa oyuk s. ta skoj ti chkuk ku'untik
Ebr 6:19 Xko'olaj k'ucha'al ankla li s.

SPATOBIL O'ONTONAL,

Ro 8:24 laj kich'tik koltael ta sventa li s.
Ro 12:12 Kuxetuk avo'ontonik yu'un li s.
Ef 1:18 sventa xavojtiknik li s.

SPATOBIL YO'ONTON, Ech 17:31 xcha'kuxesel, s.

SPATOJ TAJEK, Pr 14:16 bol, s. yo'onton

SPATOJ YO'ONTON,

Sl 146:5 Xmyubaj li buch'u s. ta Jeovae
Lu 16:11 g'buch'u s. ti xabain k'ulejale?

SPAT XOKON, 1Sa 16:7 Ma'uk xak'elbe s.

2Ko 10:7 Ta s. no'ox chak'elbeik

SPAT XOKONIK, Mt 22:16 mu xak'elbe s.

SPAT YO'ONTON,

1Pe 4:11 s. ti ch-ak'bat yipal yu'un Dios

SPAT YO'ONTONIK TA STOJLALIK,

Eks 18:21 viniketik ti s.

SPAT YO'ONTON YU'UNIK, Tit 2:10 stak' s.

SPETS', Sl 9:13 tspojot ta s. jyakmut

SPIK, Mt 8:3 la s., xi laj yal: jTa jk'an!

SPLANOAL, Eks 26:30 paso axibalna k'ucha'al s.

1Re 6:38 yich' pasel templo k'ucha'al s.

SPLATAIK, Ese 7:19 tsjipik batel ta kaye s.

Sof 1:18 s., s-oroiik mu xpojatik

SPOJIK, Sl 49:7 mu k'usi xak'beik Dios yo' s.

SPOKBE, Jn 13:5 lik s. yakan li jchank'opetike

SP'AJIK, Jer 8:9 Laj s. li sk'op Jeovae

SP'AJIKUN, Jn 15:25 Mu'yuk srasonal la s.

SP'AJOJ, Pr 6:16 vaktos k'usi s. Jeova

SP'AJOJKUN, Jn 7:7 s. yu'un chkalbe sk'oplal

SP'IJIL, Pr 2:7 Chak'be s. buch'utik tuk'ik

Pr 19:11 s. jun vinike ja' chkoltaet

Ro 11:33 mu'yuk spajeb li s. Diose

1Ko 2:5 ma'uk ta s. krixchanoetik li

1Ko 2:6 ma'uk jlo'itlatik li s. balumile

Kol 2:3 oy s. k'ucha'al k'ulejal

Snt 1:5 buch'u sk'an to s., ak'o sk'an

SP'OLMAL, Mt 22:5 li june bat sk'el s.

SRASONAL, Ro 13:5 oy lek s. ti xach'unbeik smantal

STA BENDISION,

Jn 12:13 Ak'o s. li buch'u chtal ta sbi Jeovae

STAIAK-O, Ebr 11:38 li krixchanoetike mu s.

STAK' PASEL,

1Ko 6:12 S. skotol, pe mu skotoluk oy sballil

STALELAL, 1Pe 3:1 tpsapat ta kanal ta skoj s. yajnil

STALELALIK, Gal 6:16 buch'utik lek tpsas s.

Ef 4:19 mu sna' xk'exavik ta s.

STALELUK, Le 18:23 Mu s. jech chich' pasel

STA-O, Mt 10:37 Mu s. xk'ot ta kajchank'op

STAOJ BENDISION, Jue 5:24 Lek s. li Jaele

STA PERTON, Le 16:34 s. ta skoj smulik

STA TA NUTSEL, Le 17:13 s. sk'an slok'esbe xch'ich'el

STEM, Sl 41:3 puch'ul ta s. ta skoj chamel

STEMPLO, K'elo xtok NA, Sl 27:4 sk'elet li s.

Jer 7:4 s. Jeova, s. Jeova

Mal 3:1 chtal ta s. Kajvaltik

1Ko 3:16 ja'oxuk s. Dios

STENLEJALTIK, Sl 26:12 Ta s. va'alun

Is 35:6 ch-ayan uk'um ta s.

STE'EL IGO, Mt 21:19 ta ora takij li s.

Mr 13:28 Oyuk k'usi xachanik ta sventa li s.

STE'EL S-IGOIK, 1Re 4:25 jun yo'onton oyik ta yolon s.

Mik 4:4 ta yolon ste'el s-uvaik xchi'uk s.

STIBAIAK, Ese 9:4 ak'bo smarkailik ta s.

STIK' SBAIAK, Jud 4 s. ochel viniketik

STI'ILTAK, Le 13:22 mu xatsob ta s. avosil

STI' YO'ONTON, Is 40:11 chak' batel ta s.

STOJBE, Jer 22:13 ti mu sk'an s. li sk'ak'alike

STOJBE TA VOKOL, Ech 28:15 Pablo la s. Dios

STOJOBTASAN, Eks 35:35 Laj xa s. lek

STOJLOJ, Ro 6:23 li s. mulile ja' li lajelale

STOT, Je 2:24 ta xikta s. xchi'uk sme'

Lu 15:20 li s. bat sноп ta be ta anil

STOT SME', Lu 18:29 yiktaoj s. ta skoj Ajvalilal

STOYBAILIK, Ech 19:9 ta s. mu xchi'untik

STOYOBAIL, Dt 17:12 ta s. mu'yuk xchikintabe

STOYOBAILIK, Pr 1:32 chmilat yu'un s.

STUBTIBEIK, Mt 26:67 la s. sat

STUK'IBTAS,

Ebr 2:10 ti s. ta vokoilil Bankial Jbeiltsavanej

STUK'IBTASEL, Pr 23:13 Mu xavikta s. li kereme

STUK'IBTASELIK, Ef 4:12 s. buch'utik ch'ul

STUK'IBTASOT, Dt 8:5 la s. Dios

STUK'IBTASUN,

Sl 141:5 ati s., xko'olaj tsmalbun aseite

STUK'IL KO'ONTON, Sl 25:21 ak'o xchabiun s.

Sl 101:2 s., ta yutil jnae

STUK'IL O'ONTONAL,

Kan 8:6 s. jech k'ucha'al Mukinal

STUK NO'OX TSK'AN ICH'EL TA MUK',

Eks 34:14 s. li Jeovae

STU'UOJ, Sl 2:12 li ajvailletike tskontrainik li buch'u s.

STU'UJUN, Is 61:1 la s. yo' xkal lekil a'yjetik

STSATSAL, Sl 29:11 Chak'be s. steklumal

Is 40:29 Chak'be s. buch'u lubem

STSATSAL KO'ONTONKUTIK,

1Te 2:2 la jta s. ta stojjal Jdioskutik

STSATSAL POJOBAIL, Is 25:4 s. buch'u abol sba

STSATSAL YO'ONTON, 1Sa 30:6 la sta s.

STSATSUB AVO'ONTONIK,

Ebr 3:13 mu s. yu'un sju'el mulil

STSATSUB-O YO'ONTON,

1Ko 14:26 Pasik skotol sventa s. li yantike

STSATSUBTASBEIK YO'ONTON,

Ech 14:22 s. jchank'opetik

STSEBETAK, Ech 21:9 s. chalik albil k'opetik

STSITSIMAL, Nu 15:39 oyuk s. sti'il yok ak'u'ik

STSOBBAIL, Ech 20:28 sventa xachabiik s. Dios

STSOTSIL AJOLIK, Mt 10:30 k'alal to ta s. chapbil

Lu 21:18 mi jpejuk s. ta xch'ay

STS'AKAL AJNILTAK, 1Re 11:3 oxiob sien s.

STS'AKBENALTAK,

1Ko 12:18 yak'be yavil s. jbek'taltik Dios

STS'AKLIUK, Mt 4:20 Laj yiktaik snuti'al xhoyik, la s.

STS'IJET NO'OX,

Pr 14:20 o'ontonal s. ja' slekail jbek'taltik

STS'IJI, 1Pe 2:15 sventa s. buch'utik mu sna'

STS'IK AVU'UN, Aha 1:13 mu s. k'usi chopol

STS'IKBE, Ro 9:22 la s. krixchanoetik

Ro 9:22 jal la s. krixchanoetik k'ucha'al vaso

STS'IK KU'UN,

2Re 10:16 mu s. ti ma'uk chich'ik ta muk'

STS'IKOJBUXUK, 2Pe 3:9 s. to li Jeovae

STS'OTOBIL AJOL,

Ese 21:26 Lok'eso s. xchi'uk akrona

SUERTE, Sl 22:18 chak'ik ta s. jku'

Is 65:11 dios yu'un Lekil S.

SUTANIK, Joe 2:12 s. tal ta jtojjal

Mal 3:7 S. tal, chisut tal ek

SUTES, Sl 37:21 sna' x-och ta ch'om, mu sna' s.

SUTESO AVO'ONTONIK, Ech 3:19 s., sutanik tal

SUTESOJ XA YO'ONTONIK,

Ech 26:20 ak'o yak' ta ilel ta yabtelik ti s.

SUTES YO'ONTONIK, Ech 17:30 skotol ak'o s.

Ap 16:11 xchopol k'optaik Dios, mu'yuk la s.

S-UVA, Mt 20:1 yo' x-abejtik ti bu ts'unajtik s.

S-UVAIK, Is 65:21 tsts'un s., tslobeik sat

Mik 4:4 ta yolon ste'el s. xchi'uk s-igoik

SVA'AN, Is 65:21 Ta s. snaik sventa te chnakik

Lu 17:28 ta sts'unolajik, ta s. snaik

SVE'EL, Mt 24:45 chak'be s. ta yorail
SVE'ELIK, Sl 145:15 chavak'be s. ta yorail
 Ech 14:17 ak'batik vo', ak'bat lek s.
SVITS, Sl 24:3 muy batel li ta s. Jeovae
SVOKOL, Job 36:15 chkoltaat li buch'u chil s.
 Sl 34:19 Toj ep s. li buch'u tuk'e
 Pr 14:10 Li ko'ontontike xojtikin s. stuk
 Lu 21:25 chil s. lumetik, mu sna' k'usi tpsasik
SVOKOLIK, Ro 8:22 li k'usitik pasbile oy-o s.
SVOSAL, Dt 25:4 Mu xavak'be s. li tot vakaxe
SVUNAL, Dt 24:1 s. tsutes-o sbaik
 Mt 19:7 laj yal Moises ti s pasbeik s.
SVUNAL OSIL, Jer 32:12 li s. laj kak'be li Baruk
SYAVEAL,
 Mt 16:19 Vo'on chhak'bot s. Ajvalilal ta vinajel
 Lu 11:52 la apojbeik s. yojtikinobil
 Ap 1:18 kich'ojbe s. lajelal, Mukinal
SYAYIJEMAL,
 Pr 23:29 jBuch'u ti ta jech'e no'ox oy s.?
 Is 53:5 ta skoj li s., laj kich'tik poxtael
SYAYIJESBEIK YO'ONTON,
 Sl 78:40 la s. ta takixokoj balumil

T

TA ALEL, Gal 2:4 ermanoetik t. ti nak'al ochike
TAEAL TA NA'EL, Is 65:17 mu'yuk chich' t.
TAIV, Is 1:18 sak k'ucha'al t.
TA JCHUKUTIK, 2Ko 10:5 t. k'usi chich' nopel
TA JCH'AY TA JOL, Flp 3:13 t. k'usi komem xa
TA JECH NO'OX, 1Pe 2:19 li buch'u t. chil svokol
TA JELAVEAL,
 Pr 24:20 mu'yuk k'usi lek smalaoj t. li buch'u
TAJIMOL, Pr 10:23 Li bole xko'olaj t. chil
TA JK'AN, Ro 7:18 t. ta jpas li k'usi leke
TA JK'ANBOXUK VOKOL,
 Ro 12:1 t. ta xk'uxul yo'onton Dios
TA JK'ANKUTIK VOKOL,
 2Ko 5:20 t. ti lekuk xavil abaik xchi'uk DiOSE
TA JK'AN LEK CHILUN,
 Gal 1:10 Ti yu'unuk t. krixchanoetik
TA JK'AN LEK XILUN,
 Gal 1:10 mi ja' no'ox t. krixchanoetik
TA JK'UPIL K'OPTAOXUK, 1Ko 11:2 T., yu'un
TA JMUL, 1Sa 22:22 Vo'on t. ti chamike
TA JNOP, Sl 19:14 k'upilul sba xava'i k'usi t.
TA JPAK, Dt 32:35 t. xchi'uk chhak'be stojol
TA JPABKE SUTEL, Pr 20:22 Mu xiuk xavale: Chopol t.
TA JPAS JBA, Eks 3:14 t. ti k'U yelan ta jk'ane
TA JPAS K'USI LEK CHA'I,
 1Ko 10:33 t. skotol krixchanoetik
TA JSIKUBTAS AVO'ONTONIK,
 Mt 11:28 La'ik ta jtojolal, t.
TA JTIJBOT AVO'ONTON, Flm 9 t. ta sventa k'anelal
TA JTSASUBTASOT, Is 41:10 t., jech, ta jkoltaot
TAKBILIK TA IK'EL, Mt 22:14 ep buch'utik t.
TAKIN AVO'ONTONIK, Is 55:1 Akotolik ti t.
TAKIT'IL, Is 49:10 mu'yuk chilik t.
TAKIXOKOL BALUMIL, Is 35:1 t. xkuxet yo'onton
 Is 35:6 Ta xlik lok'uk vo' ta t.
 Is 41:18 t. ta jpas ta yayil vo'
TA KO'ONTON, Ro 7:22 k'upil chka'i t.
TAKUN, Is 6:8 jT. batel
TAK'IN, Ekl 5:10 mu x-ech' yo'onton ta t.
 Ekl 7:12 chpojvan li t., pe li yojtikinobile
 Ekl 10:19 li t. toj tunel
 1Ti 6:10 li sk'anel t. tsokesvan
 Ebr 13:5 Mu xbat ta avo'ononik sk'anel t.
TALELAL, Ef 4:24 sk'an xalapik ach' t.
TALELALETIK, Gal 5:22 t. chak' ch'ul espritu
TALELALIK, Kol 3:9 Lok'ik amol t.
TALELAL TOJ K'EXLAL SBA, Gal 5:19 mulivajel, t.
TALENTO, Mt 25:15 laj yak'be vo' avu' t.
TA MATANAL, 1Ko 9:18 t. chhak' lekil a'yjetik
 Ap 22:17 ak'o yuch' t. vo' sventa kuxlej

TA MOTON, Mt 10:8 T. la-ak'batik, t. xavak'ik
TANAL, Je 19:26 yayin Lot k'ataj ta t. ats'am
TARSIS, Jon 1:3 Jonas jatav batel ta T.
TARTARO, 2Pe 2:4 la stenan ochel ta T.
TA SKOTOL, Ekl 12:13 k'usi mas tsots sk'oplal t.
TA STSATSUBIK,
 Is 40:31 spatoy yo'ontionk ta stojolal Jeova t.
TA SVENTA, Flp 1:27 xavich'uk amalolalik t. lekil a'yje
TA TS'AKAL,
 Sl 73:17 kak' venta k'usi ch'ok'to ta stojolalik t.
TA XICH' CHOLEL,
 Mt 24:14 lekil a'yjetik sventa Ajvalilal t.
TAYAL K'ELOB OSIL, Je 11:4 Jva'antik junuk t.
 Pr 18:10 sbi Jeova ja' t.
 Is 21:8 te oyun-o ta t.
 Lu 13:4 18 chamik ta t.
TA YORAIL, Aba 2:3 jT. no'ox chvul!
TA'LO XA, Mal 1:13 jT. ka'ikutik!
TEATRO, 1Ko 4:9 k'ucha'al j-ak'elov ta t.
TEMPLO, Ech 17:24 mu xnaki ta t.
TEMPLO. K'elo xtok NA,
 Sl 11:4 Te oy ta xch'ul t. Jeova
 Ese 41:13 La sp'is t., sien xuk'ubul
 Mt 21:12 Och ta t., la snuts lok'el
 Jn 2:19 Jinesik li t. li'e
TENTSUNETIK, Mt 25:32 chch'ak xchij ta stojolal t.
TESTIGO, Dt 19:15 mi laj yal cha'vo' t.
 Mt 18:16 cha'vo' o oxvo' t.
 Ap 1:5 Jesukristo, li Tuk'il T.
TEUK TA ANOPBENIK, Kol 3:2 T. li k'usitik ta ak'ole
TE', Je 2:9 t. sventa chich' ojtiknel
 Je 2:9 t. sventa kuxlejaj
 Sl 1:3 k'ucha'al t. ts'unbil ta ti' uk'um
 Da 4:14 Ts'etik li t., tuch'ik
 Ap 2:7 ta slajes sat t. sventa kuxlejaj
TEETIK, Is 61:3 Muk'ta t. sventa tuk'ilal
 Ese 47:12 chch'i ep jasinaton t.
 Ap 22:14 t. sventa kuxlejaj
TE' SVENTA VOKOLIL, Mt 10:38 ti mu xch'am t.
 Lu 9:23 ak'o xkuch t.
TIK'BEL SMUL,
 1Ti 5:19 Mu xach'un mi chich' t. jun mole
TIK'BIL SMUL, Tit 1:7 mu'yukuk t. li jk'elvanaje
TI K'U YELAN, 2Ti 1:13 t. lekil chanubatasel
TIMOTEO, Ech 16:1 jun jchank'op, T. sbi
 1Ko 4:17 ta jtakboxuk tael t.
 1Ti 1:2 T., melch nich'onil
TI' NA, Mt 7:13 te xa-ochik ta bik'it t.
 Jn 20:19 bajal ta seguro li t., kot li Jesue
 1Ko 16:9 kich' jambel muk'ta t.
 Ap 3:20 va'alun ta t. ta jk'ojilan
TOJBEIK, Mt 22:21 t. Sesar, t. Dios
TOJBIL, 1Ko 7:23 t. laj avich'ik manel
TOJ CHOPOL, Pr 29:2 chch'aintvan li buch'u t.
 Is 26:10 slekil o'ontonal ta stojolal buch'u t.
 1Te 5:22 Pajeso abaik ta skotol li k'usi t.
TOJ CHOPOLIK, Sl 37:10 chch'ay sk'oplal buch'utik t.
 Pr 15:8 chopol li matanal chak'ik buch'utik t.
 Pr 15:29 Jeova nom oy ta stojolal buch'utik t.
 Is 57:21 Mu'yuk jun yo'ontionk li buch'utik t.
TOJ ECH' XA NO'OX LEK, Sl 119:96 mas t. amantaltak
TOJ EP SBALIL, 1Pe 1:19 xch'ich'el Kristo ti t.
TOJIK TA VOKOL, Kol 3:15 xch'uk'uk t.
TOJ K'EXLAL SBA, Ef 5:4 taelal t.
TOJ K'EXLAL SBA STALELALIK,
 2Pe 2:7 li Lote toj vokol laj ya'i ti t.
TOJOBAN LEK TA CHANUBATASVANEJ,
 2Ti 4:2 ts'ikuk avu'un xch'uk'uk t.
TOJOBATASEL, Pr 3:11 mu xap'aj li t. chak' Jeovae
 Pr 3:11 mu xap'aj li t. chak'e
TOJOBATASELETIK, Sl 119:24 Jk'anjoj li t. avu'une
TOJOBUK TA YA'IBEL SMELOLAL,
 Mt 24:15 li buch'u ts'el tajje t.

TOJOL TSEBETIK, Mt 25:1 Ajvalilal k'ucha'al lajunvo' t. 1Ko 7:25 ta sventa t.

TOK, Ekl 11:4 ts'el t. mu'yuk tstsobbe sat Mt 24:30 ta xilik chtal ta ba t.

TON, Eks 31:18 laj yak'be cha'pech t. Da 2:34 yich' pitsel tal t. Mt 7:24 la sva'an sna ta sba t. Mt 21:42 t. la sp'ajik jva'anej naetik

TONETIK, Lu 19:40 chlik avanuk t.

TON TA CHIKIN NA, Sl 118:22 t. ti mas tsots sk'opial Ef 2:20 Jesus ja' li t. sventa snaklebe

TOT, Mt 23:9 mu me buch'u t. xavutik

TOTIL, Sl 103:13 chk'uxubin xnich'nab li t. Is 9:6 chich' biiltasel T. sbatel osil, Bankial Jn 5:20 li T. chak'be yil Xnich'n k'usitik tspan Jn 10:30 xchi'uk T. jununkutik

Jn 14:6 Mu'yuk buch'u xu' xtal ta stojolal T. Jn 14:9 yiloy xa T. li buch'u yiloyune Jn 14:28 mas muk' sk'opial li T. Jn 14:28 xamyubajik ti chibat ta stojolal T.

TOTIL ME'ILETIK, 2Ko 12:14 tstsob stak'in t. sventa yalab

TOT VAKAX, Eks 21:28 Mi oy t. chluch jun vinik Dt 25:4 Mu xavak'be svasol t. Pr 7:22 k'ucha'al t. ti chbat ta milele 1Ko 9:9 ;Mi oy ta yo'ontion t. li Diose?

TOT VAKAXETIK, Os 14:2 k'ucha'al chkak'botkutik ch'iom t.

TOYBAIL, 1Sa 15:23 t. k'ucha'al spasel majja Pr 16:18 Li t. ch-ik'van batel ta lajela

TOYOBAIL, Sl 19:13 pajtsanun sventa mu jpas t. Pr 11:2 K'alal chtal t.

TOYOL, Ro 12:16 mu xanop ti t. ak'opialike

TOYOL SK'OPLAL, 1Jn 3:20 t. Dios, mu sta ko'ontontik

TRATO, Je 15:18 la spas jun t. xchi'uk Abran li Jeovae Pr 17:18 chak' sk'ob sventa tspan t. Jer 31:31 ta jpas jun ach' t. Lu 22:20 ach' t. ta sventa jch'ich'el Lu 22:29 ta jpas jun t. xchi'uk vo'oxuk

TRIGO, Mt 13:25 chopol ts'lel ti bu ts'unbil t.

TUCH'BIL, Jn 15:3 t. ak'obk'obtak ti skoj jk'op

TUK', Je 15:6 li Diose t. laj yalbe sk'opial Dt 32:4 Li Muk'ta Tone t. yabteltak Job 1:8 T. yak'oj sba li Jobe Sl 19:7 T. li smantal Jeovae Is 32:1 Oy jun ajvail ti t. tspan mantale Is 32:1 bankilaletik t. ta xventainvanik Mik 6:8 xapas k'usi t., tuk' xavak' aba 1Ko 10:13 t. li Diose, mu'yuk chak' t. Gal 5:25 t. xanavkutik ta ch'ul espiritu

TUK' CHAK' SBA, Aba 2:4 ta xuxi li buch'u t. Lu 16:10 Li buch'u t. ta sventa k'usi jutuke

TUK'IBTASEL, Pr 1:7 t'ap'ajik t. li buch'utik bolike Pr 29:1 chpimub ta mantal ti chich' t. Ekl 7:5 ja' mas lek mi ta jchikintatik li t. Ebr 12:11 mu jtosuk t. xim'yubaj yu'on

TUK'IBTASO, Pr 19:18 T. anich'on yo' to stak'e

TUK'ILAL, Job 34:12 mu sokes t. Buch'u skotol xu' yu'on Sl 37:28 sk'anoj t. li Jeovae Sl 45:7 La ak'an t., la ap'aj choplejal Pr 29:4 Ta skoj t., jun yo'ontion slumal Is 26:9 li jnakeletike ta xhanik li t. Is 60:17 li t. ta jva'an ta jpuk'abel Ech 28:4 mu'yuk ch-ak'at kuxiuk yu'on li T. 2Pe 3:13 oy-o xa t.

TUK'IL K'ANELAL, Eks 34:6 Jeova ep t. yu'on Sl 13:5 jpatoj ko'ontion ta t. avu'on Sl 136:1-26 oy-o sbatel osil t. yu'on Os 6:6 ja' k upil sba chlik t.

TUK' KO'ONTON, Job 27:5 ;Mu'yuk ta jkomtsan-o ti t.!

TUK' KO'ONTONKUTIK, 1Kr 29:17 xkuxet-o avo'ontion, t.

TUK'-O KO'ONTON, Sl 26:11 t. kak'oj jba

TUK'OXUK, Mt 5:48 sk'an t. k'ucha'al Atotik

TUK' YOYXUK, 1Ko 1:8 Ja' tskoltaoxuk sventa t.

TUK'UK, Lu 18:7 ts'el Dios ti t. xchapanatik

TUK'UK-O AVO'ONTON, Ap 2:10 T. ak'o mi xacham

TUK'UK-O XAVAK' ABA, Mik 6:8 xapas k'usi tuk', t.

TUK' XAK' SBAIK, 1Ko 4:2 t. li jchabivanejetik

TUK' YO'ONTONIK, Mt 5:8 Xmyubajik buch'u t.

TUNUK, Mt 20:28 li Xnich'on Krixchanoe tal t.

TUP'BIL, Ro 6:7 t. xa smul li buch'u chameme

TUP'-IK', Mt 4:24 buch'utik ipik ta t., la xpoxtaan

T'

T'AXJOL, Le 13:40 mi t'. chkom jun vinike, mu'yuk ibal sba 2Re 2:23 Muyan xa batel, t'.

T'UJBIL, Sl 105:15 Mu k'usi xapasbe li buch'utik t'.

T'UJBIL NO'OX, Snt 2:9 t'. buch'u lek chavilik

T'UJEL, Ro 9:11 chich'ik t', sventa k'usi ts'kan Dios

T'UJIK, Jos 24:15 t'. buch'u chak'an chatunik

T'UNOL, Nu 23:23 mu jtosuk t'. xich'-o kontranel. Dt 18:10 mi ja'uk buch'u xchan t'.

T'UT', Pr 23:6 mu xalajesbe sve'el buch'u t'.

TSL

TSABEIK, Pr 25:2 ts. lek smelolul vojtkinobil

TSABE SMUL, Ro 8:33 buch'u ts. li buch'u t'ujibile

TSAJAL, Je 25:30 ak'bun jutebuk li ts. ve'lii

TSAKBIL TA LEPPA, Le 13:45 buch'u ts. sk'an x-avan: jbal jba!

TSAKIK TA VENTA, 1Ko 16:18 ts. li viniketik taje

TSAKUBTAS SBAIK, Da 12:10 Ep buch'utik ts.

TSALBAIL, Gal 5:26 mu jlikesbetik sk'opial ts.

TSALO-O, Ro 12:21 ts. ta k'usi lek li chopole

TSANAL AK'AL, Ro 12:20 xatokanbe ts. ta sjol

TSATSAL, Ebr 5:14 yilil krixchanoeik, ts. ve'lii

TSATSAL AT-O'ONTON, Pr 18:14 buch'u xkuch yu'on ts.

TSATSAL CHAMEL, Lu 21:11 ts. ta buyuk no'ox

TSATSAL TAK'IN, Pr 27:17 ts. ti chich' juxbel ye Is 60:17 plata chkak'bot ta xk'exol ts. Da 2:43 mu skap sba lek ts.

TSATSAL TON, Ese 3:9 mas ta jtsatsubtasot k'ucha'al ts.

TSATSAL VI'NAL, Sl 37:19 ep k'usitik yu'unik k'alal oy ts.

TSATSAL VOKOLIL, Mt 24:21 chtal muk'ta ts. Ap 7:14 kuxul chkomik ta muk'ta ts.

TSATSUBEM, Mt 13:15 ts. yo'ontion li jteklume

TSATSUB-O YO'ONTON, Ech 28:15 K'alal laj yil li Pabloe, ts.

TSATSUBTASBEIK, Is 35:3 ts. sk'ob buch'u k'un

TSATSUBTASBO YO'ONTON, Lu 22:32 ts. avermanotak

TSATSUBUK, Jud 20 ts. xch'unel avo'ontionik

TSA', Lu 15:8 tsmes lek sna, ts. lek Jn 4:23 li Totile ja' ts. buch'utik jech

TSA' K'USI TSK'AN STUKIK, Pr 1:32 tsta-o slajeb ti ts. li buch'u bolike

TSA' SMUL, Kol 3:13 buch'u ts. ta atojolalik

TSA'UN TA K'OP, Pr 27:11 ts. buch'u ts.

TSA' YAJNIL, Mt 22:30 ta cha'kuxesel mu'yuk ts.

TSBEILTAS SBA, Jer 10:23 Mu xu' yu'on ts. stuk

TSBEILTASUTIK, Sl 48:14 ts. sbatel osil Dios

TSEB, Mr 5:42 lik li ts., li xanavuk

TSE'IN, Je 18:13 ;K'u yu'on ts. li Sarae?

TSIBTASATIK, Mik 4:4 mu'yuk buch'u ts.

TSJALANBE, Sl 84:11 Li Jeovae mu'yuk ts. k'usi lek

TSJIK' KO'ONTONIK, Ese 9:4 buch'utik ts.

TSJOYBOTAOT, Lu 19:43 ts. ta estaka ts'ubajtik sni'

TSJOY'INBEIK, Jud 4 ts. sk'opial yutuil yo'ontion Dios

TSKOLTA LOK'EL, Sl 49:7 mu xu' ts. li xch'illike 2Pe 2:9 sna'oj Jeova k'u yelan ts. ta preva

TSKOLTA SBAIK, Ef 4:16 ts. ti k'u yelan ts'akajtik
TSKOLTAUTIK, Sl 46:1 ja' ts. ta anil ta yorail vokolil
TSKONTRAINOXUK,

Jn 15:20 la skontrainunik, jech ts. ek

TSKONTRAINUNKUTIK,

1Ko 4:12 ts'ikem ku'unikutik k'alal ts.

TSKONTRAINUTIK,

Ro 8:31 Mi li' oy li Diose, zbuch'u xu' ts.?

TSKO'OLTAS SBA, Flp 2:6 mu'yuk ts. k'ucha'al Dios

TSKAN AVO'ONTON,

Sl 40:8 k'upil chka'i spasel k'usi ts.

Mt 6:10 k'otuk ta pasel k'usi ts. ta balumil

TSKANBOT, Dt 10:12 z'k'usi ts. Jeova?

Mik 6:8 z'k'usi ts. ak'o xapas li Jeovae?

TSKAN CHKOLTAVANIK,

Eks 36:2 tijbat yo'ontontik ti ts.

TSKAN JBK'ALTIK, Ef 2:3 k'ucha'al ts.

TSKAN KO'ONTON,

Lu 22:42 ma'ukuk xk'ot ta pasel k'usi ts.

Jn 6:38 ma'uk tal jpas k'usi ts.

TSKAN STUKIK, Flp 2:21 ja' tsa'ik k'usi ts.

TSKAN TSNA'IK,

1Pe 1:12 Oy ta yo'ontontik ts. anjeletik

TSKAN TSPAS, Ef 3:11 k'usi ts. sbatel osil

TSKAN TSPAS DIOS, Ro 9:11 k'usi ts. ma'uk ta skoj

TSKAN VOKOL, Ro 10:13 buch'u ts. ta sbi Jeova

TSKAN YO'ONTON,

Mt 7:21 ja' no'ox li buch'u tspan k'usi ts. Jtot

Ech 21:14 k'otuk ta pasel k'usi ts. Jeova

Ro 12:2 li k'usi ch'ambile, li k'usi ts. Diose

1Te 4:3 li k'usi ts. Diose: xapajes abaik

1Jn 2:17 chkom-o buch'u tspan k'usi ts. Dios

1Jn 5:14 mi jech ta jkanbetik k'ucha'al ts.

TSK'ELBEIK LEK SMOLOLAL, Ech 17:11 ts. Ts'ibetik

TSK'EL K'U YEPAL, Lu 14:28 ts. chaj ya'un

TSK'EXOJUK, 1Te 5:12 ich'ik ta muk' buch'u ts.

TSK'EL SUTEL, Lu 9:62 stsakoj slokolil osil, ts.

TSK'UPIN YAK'EL, Snt 1:5 sk'anilanbe Dios, ts.

TSLABANBE, 1Sa 17:26 ts. yajsoitarotak Dios

TSLABANIK, Lu 18:32 ta sk'ob jyanlumetik sventa ts.

TSILILIN, 2Ko 10:4 ts. k'usitik tsots yibetak

TSLO'LAUTIK, Ro 5:5 mu'yuk ts. spatobil ko'ontontik

TSMAK AVAKAN, Mt 5:29 mi ts. abats'isat

TSMAK-O YAKANIK, Mt 13:41 ta stsobik li k'usitik ts.

TSMAK SJOL, 1Ko 11:6 mi mu'yuk ts. li antse

TSMALA, Lu 3:15 Oy k'usi ts. li jteklume

TSMALAIK, Lu 21:26 Chbat xch'ulelik ta skoj ti ts.

TSMILOXUK,

Jn 16:22 buch'u ts. tsnopik tspanik ch'ul abtelal

TSMUK, Pr 28:13 Li buch'u ts. smule mu'yuk

TSNA'IK TI VO'ON JEOVAUN,

Eks 7:5 li j-epiotoetike ts.

TSNET', Mr 4:19 ts. sk'op Dios

TSNOPBE SK'OPLAL, Je 24:63 Li isaake ts.

TSNOP LEK, Pr 15:28 buch'u tuk'e ts. k'usi tskak'

TSNOP TSPASIK,

Sl 94:20 ts. k'usi chopol k'alal tspanik mantale

TSOBOBBAIL, Sl 22:25 Ta jk'upil k'optaot ta ts.

Sl 40:9 Chkal lekil a'yey ta ts.

Ro 16:5 Chabanuk ts. te ta snaik

TSOKESVAN, Ef 4:29 jp'eluk k'op il ts.

TSOTS, Jue 6:37 ch'uxij ta job osil ts.

TSOTS AK'OPLALIK,

Mt 6:26 z'Mi mu ja'uk mas ts. k'ucha'al li stukike?

TSOTSANIK, Is 35:4 Ts., mu xaxi'ik

TSOTS AVOKOLIK,

Ro 12:12 Kuchuk avu'unik ak'o mi ts.

TSOTSIIK, Ro 15:1 buch'u mu'yuk ts.

TSOTSIIK AVEIK, Ef 4:31 ts. chak'opon abaik

TSOTS JVOKOLTIK,

Ech 14:22 ts. yo' xij-och ta Ajvalilal

Ro 5:3 k'alal ts. tskoltautik

TSOTS SK'OPLAL, Flp 1:10 ts'ujel k'usi mas ts.

TSOTS SVOKOL, 1Ko 7:28 chil ts. buch'u chnupun

TSOTSUK AK'OPLAL XAVA'I ABA,

Flp 2:3 mu me ts. atukik

TSOTSUK AVO'ONTON,

Jos 1:7 Ts. xchi'uk mu xachibaj

TSOTSUK KO'ONTON,

Ef 6:20 [pasik orasion] sventa ts.

TSOTSUK ME AVO'ONTON, Jos 1:7 Ts., mu xachibaj

TSOTSUK-O, 1Ko 16:13 ts. xch'unel avo'ontontik

TSOTSUKOXUK-O, 1Pe 5:10 tskoltaoxuk sventa ts.

TSOTSUK XAPAS ABAIK,

1Ko 16:13 tsotsuk xch'unel avo'ontontik, ts.

TSOTSUN, 2Ko 12:10 ja'o ts. k'alal k'unune

TSOTS VOKOLIL, 2Ti 3:1 ts. ta slajebal k'ak'al

TSOTS XAVAK'BEIK YIPAL,

Lu 13:24 Ts. yo' xa-ochik ta bik'i ti' na

TSOTS YO'ONTON, Ech 4:31 ts. chalik sk'op Dios

TSOTS YO'ONTONIK,

Mr 3:5 laj yat tajej yo'onton ta skoj ti ts.

TSPAJES SBA, Pr 16:32 buch'u ts.

TSPAJESUNKUTIK, 1Te 2:16 tsk'an ts. ta lo'il

TSPAJTAN, Pr 10:19 buch'u ts. ye chak' ta ilel sp'ijil

TSPASIK, 1Jn 3:6 jmoj te oyik xchi'uk mu'yuk ts. mulil

TSPASOT TA MANTAL, Je 3:16 li amalale ts.

TSPATBEIK YO'ONTON, Job 2:11 ts. Job

TSPAT KO'ONTONTIK, Ro 15:4 ts. Ts'ibetik

2Ko 1:3 Dios ts. ta skotol

TSPAT YO'ONTON, Sl 84:12 xmyubaj buch'u ts.

Pr 28:26 Bol li buch'u ts. stmu

Jer 17:5 Chopol ti ts. ta krixchanoetik

TSPAT YO'ONTONIK, Sl 9:10 Ts. mi xojtikinik abi

TSPIIKIK, Pr 6:29 buch'utik ts. ta xich'ik kastigo

TSPJOJ, Mt 16:25 buch'u ts. xkuxlejal

TSPJOXUK, 2Kr 20:17 k'elik k'u yelan ts. Jeova

TSPJOJUN, 2Sa 22:3 xijatav batel; ja' ts.

TSPA'AJ, 1Jn 3:15 jmilvanej buch'u ts. yermano

TSPA'AIK, Tit 1:16 ts. Dios ta skoj yabtelik

TSPA'JOXUKE, Lu 6:27 lek k'usi xapasbeik li buch'u ts.

TSTAIAK TA TSOBEL, Os 8:7 tsts'unik ik', ja' no'ox ts. ik'

TSTAK', Pr 15:23 li buch'u lek ts. xkuxet yo'onton

Pr 15:28 Li buch'u tuk'e tspan k'usi ts.

Pr 18:13 buch'u ts. ta anil

TSTA LO'LAEI, Ro 9:33 muk' ts.

TSTA-O ICH'EL TA MUK',

Pr 19:11 ts. ti mu tskak' k'usi tspanbate

TSTA SVOKOLIK, Pr 27:12 buch'utik ch'abal sp'ijil ts.

TSTENOT, Dt 31:8 mu'yuk chiktaot, mu'yuk ts. komel

TSTIK' SBAIK, 1Ti 5:13 ts. bu mu ja'uk sventaik

TSTUK'IBTASUTIK, Pr 27:6 mi ts. li jtuk'il amigotike

TSTUNES, 1Ko 7:31 li buch'u tspan ts. balumil

TSTAKATIK TA K'OP, Sl 72:14 Chpojatik k'alal ts.

TSTALIKOT, Jer 1:19 mu'yuk ts.

TSTASUBTASVAN, Ro 14:19 jpastik-o li k'usitik ts.

1Ko 8:1 li k'anelale ja' ts.

1Ko 10:23 Stak' pasel, pe mu skotoluk ts.

TSTSE'INTAATIK,

Sl 2:4 Ts. yu'un buch'u chotol ta vinajel

TSTSOB, Ef 1:10 ts. skotol ta stojol Kristo

TSTSOBBE SAT,

Ekl 11:4 mi tsk'el no'ox tok, mu'yuk k'usi ts.

2Ko 9:6 jutuk no'ox tsts'un, jutuk no'ox ts.

Gal 6:7 k'usui no'ox tsts'un, ja' ts.

TSTS'AKLIK,

Ap 14:4 ts. Ch'iom Chij mu ventauk bu chbat

TSTS'AKLIKUN, Jn 20:17 jchijtak cha'irik jk'opojel, ts.

TSTS'UN, Gal 6:7 k'usui ts., ja' tstsob

TSTS'UNOLAJIK, Sl 126:5 ta ya'el sat ts.

Is 65:22 mi ja'uk ts. ti yan buch'u tslajes

TSU, Jon 4:10 K'ux ta avo'ontontik li ts.

TSUTES YO'ONTON,

Lu 15:7 kuxetel o'ontontal k'alal ts. jpsamulile

TSUT TA VALOPAT, Ebr 10:39 ts. sventa lajela

TSUTS, Ech 20:24 mi ts. li anilajel jikesojje
TSUTSEM, 2Ti 4:7 ts. xa ku'un anilajel
TSVA'AN, Sl 127:1 Mi ma'uk ts. na li Jeovae
 1Ko 3:10 ak'o yich' ta muk' k'u yelan ts.
TSVA'AN SBA, Ro 8:34 ts. ta jtojalotik Kristo Jesus
TSVA'AN SBA TA CH'OM, Pr 11:15 Buch'uuk ti ts.
TSVENTAIN, Ef 1:10 ts. li k'usitik
TSVUL-O YO'ONTON,
 1Ko 7:32 ts. ta skoj Kajvaltik li vinik ti

TS'

TS'AKLIUN, Mt 19:21 va'un la' ts'.
TS'IBABIL, 1Ko 4:6 Ja' no'ox pasik li k'usi ts'.
TS'IBAEI, Ro 15:4 li k'usitik laj yich' ts'. ta vo'ne
TS'IBETIK, Mt 22:29 mu xavojtkinik k'usi chal Ts'.
 Lu 24:32 xtiltunuk ko'ontontik, Ts'.
 Ech 17:2 rasonaj ta Ts'.
 Ech 17:11 tsk'elik skotol k'ak'al Ts'.
 Ro 15:4 tspat ko'ontontik Ts'.
 2Ti 3:16 yak' ta na'el Dios skotol Ts'.
TS'IJIL, Sl 32:3 K'alal ts'. likome, laj jbakil
TS'IJIL CHKOM, Pr 17:27 snabe sk'oplat te no'ox ts'.
TS'IJLANIK, Sl 4:4 Alik ta avo'ontontik, ts'.
TS'IKBEIK, 1Te 5:14 ts'. skotolik
TS'IKBO, Ef 4:2 ts'. me abaik ta jujuntal
TS'IKUK,
 Snt 5:8 Ts'. avu'unik, staonjuk yav avo'ontontik
TS'IR, Pr 26:17 buch'u tsnitbe xchikin ts'.
 Ekl 9:4 ja lek li ts'. ti kuxul toe
 2Pe 2:22 Tso' sutel xet li ts'.
TS'UJUL, Dt 32:2 Li k'usi chkale jech k'ucha'al ts'.
 Sl 110:3 Li keremetike xko'olaj k'ucha'al ts'.
TS'UNO, Ekl 11:6 Ts'. sbek' ats'unob
TS'UTS'EL, Lu 22:48 zmi ta ts'. chavak' ta k'abal?

U

UK'UM, Ap 12:16 li balumile laj yuch' li u.
 Ap 22:1 u. sventa kuxlejaj
UMA'ETIK, Is 35:6 ch-avanik u.
UNI JTSOP CHIJ, Lu 12:32 Mu xaxi', u.
URIM XCHI'UK TUMIM, Eks 28:30 Li U. te
USIAS, 2Kr 26:21 ajvalil U. ip ta lepra
UTS' ALALILETIK, Ef 3:15 Ja' koliyal oy u.
UVA, Mt 21:28 abtejan avi ti bu ts'unajtik u.
 Lu 20:9 vinik la sts'un u., bat ta namal balumil
UVAUN, Jn 15:1 Vo'on mel tel ste'el u.

U'

U'UNINBILIK TA PUKUJETIK,
 Mt 8:28 cha'vo' viniketik ti u'.
U'UNINIK, Mt 25:34 u'. li Ajvalilal chapanbil

V

VACH', Pr 13:24 chak'be v. xnich'on
VAKNAK'OBAL, Je 9:13 li v. chtun ta senyail
VARKO TI LILIJ, 2Ko 11:25 lik jvokol ta v.
VASO, Ech 9:15 ja' t'ujbil v. ku'un li vinik le'e
 Ro 9:21 v. ti oy lek stue
VAXTON, Sl 2:9 Chalajes lumetik ta v.
VAYEMUKUTIK-O, 1Te 5:6 mu me teuk v.
VA'AL, 1Ko 10:12 buch'u tsnop ti lek v.
VENTANA, Ech 20:9 Eutiko te chotol ta v.
VERANO, Mt 24:32 ana'oijk ti chnopaj tal v.
VETETIK, Mt 8:20 Oy xchen li v.
VE'EB VAKAX, Lu 2:7 la xpu'chan ta v.
VE'EL, 1Ko 5:11 mu xachi'nik ta v.
VE'LIL, Sl 37:25 mi ja'uk tsk'anik v. li xnich'nabe
 Jn 6:27 ma'uk sventa chasa'ik li v.
VE'LIL TA BAT K'AK'AL, 1Ko 11:20 V. yu'un Kajvaltik
VIK'ILUK ME LEK ASATIK, 1Pe 4:7 v. ta spasel orasion
VIK'ILUK-O ASATIK, Lu 21:36 v. ta sk'anel vokol
 1Ko 16:13 V., tsotsuk-o xch'unel avo'ontontik
VIK'ILUK-O ME ASATIK,
 Mt 26:41 V. xchi'uk pasilian orasion

VINAJEL, Sl 8:3 K'alal ta jk'el v., luna, k'analetik
 Sl 19:1 Li v. yakal chalbe smuk'ulal Dios
 Jn 3:13 mi junuk buch'u muyek ta v.
 1Ko 15:44 kuxlejaj ta v.
 2Ko 12:2 ik'at bal ta yo'xkojal v.
 Ef 6:12 pukujetik ta v.
 1Pe 3:18 cha'kuxesat ta v.
 2Pe 3:13 oy ach' v., ach' balumil
VINAJUK TA AVABELIK,
 Lu 3:8 v. ti asutesoj avo'ontontik
VINIK, Le 20:13 v. chchi'in ta vayel xchi'il ta vinik
 Sl 8:4 zmi tsots sk'oplat li v. te ta ajole?
 1Ko 16:13 v. me xapas abaik
VINIKETIK TI CHCHI'IN TA VAYEL VINIK,
 1Ko 6:9 li v. mu'yuk chu'ununik Ajvalilal
VINO, Le 10:9 mu me xavuch'ik v. k'alal
 Sl 10:4:15 v. sventa xmyujab ko'ontontik
 Pr 20:1 J-ak'vanej ta K'exal li v.
 Pr 23:31 Mu xak'el li v. ti sts'ayayet stsajale
 Ekl 10:19 v. chak' j'upin jkuxlejaltik
 Is 25:6 lekil v. ti chhibil leke
 Os 4:11 chch'ay ta yo'ontontik ta skoj v.
 Jn 2:9 vo' ti k'atajesbil xa ta v.
 1Ti 5:23 uch'an v. ta skoj li ach'ute
VITS, Is 2:3 muykutik ta v. yu'un Jeova
 Is 11:9 Mu'yuk chak'ik vokolil ta jch'ul v.
 Da 2:35 pas ta muk' ta v., la snojes balumil
VITSETIK, Je 7:20 la smut'an v. li vo'e
VITS OLIVATIK, Lu 22:39 bat ta V.
 Ech 1:12 lok'ik ta V., ta Jerusalem
V'INAL, Mt 24:7 chtal v.
VOCH'EM, Is 42:3 Mu'yuk tsk'as aj ti v.
VOKOL, 1Pe 4:18 v. chkol li buch'u tuk'e
VOKOLIL, Eks 11:1 chhak' to jtos v. ta stojalal faraoan
 Sl 46:1 tskoltautik ta yorail v.
 Sl 94:19 mu jna' k'usi ta jpas yu'un v.
 Pr 22:3 buch'u p'ije chil v., tsnak' sba
 Is 11:9 Mu'yuk chak'ik v.
 2Ko 4:17 jikel no'ox li v.
VOKOLILETIK, Ro 8:18 mu tsotsuk sk'oplat v.
 2Te 1:4 chchuk avu'unik li v.
 Ebr 2:10 stuk'ibtas ta v. li Bankilal
 1Pe 5:9 ana'oijk ti yakal chilik v.
 Ap 18:4 mu xatebek ta makiel li v.
VOK', Is 66:7 K'alal sk'an to'ox xk'uxule v.
VOK'EM, Job 14:1 Li krixchano v. ta stojal ants
VOLVOL, Is 40:22 nakal ta yak'ol balumil ti v.
VO', Nu 20:10 ta jlok'eskutik v. avuch'ik
 Dt 11:14 chhak' v. ta otonyo, ta primavera
 Dt 32:2 chanutasel chyal tal k'ucha'al v.
 Pr 20:5 K'usitik tsnop xko'olaj ta natil v.
 Pr 25:25 v. ta stojalal buch'u cha' takiti'il
 Is 55:1 takin avo'ontontik, la' uch'anik v.
 Is 55:10 li v. xchi'uk taiv mu'yuk tsut muyel
 Jer 2:13 Laj yiktaikun komel ti snio'alun v.
 Sak 14:8 chlok' ta Jerusalem li v. chak' kuxlejale
 Mt 5:45 chak' v. ta stojalal buch'u tuk'
 Jn 4:10 laj yak'bot jechuk li v.
 Ap 17:1 jchonbail ants te chotol ta epal v.
VO'MIL, Mt 14:21 v. viniketik ve'ik
VO'NE, Is 65:17 mu'yuk chich' na'el k'usitik ta v.
VO'OB SIEN, 1Ko 15:6 laj jilik mas ta v.
VO'ON TA JPAS JBA, Eks 3:14 V. ta k'u yelan ta jk'ane
VULESO-O TA AJOLIK,
 Ebr 10:32 Pe v. li k'usi komem xa ta patile
VULESO TA AJOL,
 Ekl 12:1 V. li Muk'ul Jpasvanej avu'un
VUL O'ONTON, Sl 90:10 noj ta v.
 Mr 4:19 li v. sventa balumile
 Lu 21:34 mu x-alub avo'ontontik ta skoj v.
VUL XCH'ULEL, Lu 15:17 Xi laj laj k'alal v.
VUL XCH'ULELIK, 1Re 8:47 mi te v.
VUL YALIK, Nu 14:36 mu'yuk k'usi lek v.
VURO, Sak 9:9 ajvalil kajal chtal ta v.

X

XAB, Ap 11:7 jti'vanej chonbolom chlok' tal ta x.
 Ap 17:8 jti'vanej chonbolom chlok' tal ta x.
 Ap 20:3 la sjiip ochel ta x.

X-ABTEJ, 2Te 3:10 Mi mu sk'an x., mu xve'
XACHABI, Pr 4:23 sk'an x. avo'onton
XACHABIJK, Ech 20:28 x. stsobobbal Dios
XACHAPAN, Snt 4:12 jbuch'ut sventa x. achi'il?
XACHAPANIK, Lu 22:30 chachotik, ta x. 12 nitilul
XACHIBAJIK, 2Kr 15:7 mu x.
XACHIBETIK, Mt 21:21 xchi'unel avo'ontonik, mu'yuk x.
XACHI'INIJK, 2Te 3:14 mu xa x.
XACHOPOL K'OPTA, Le 19:14 Mu x. li pak'chikine
XACHOPOL K'OPTAIK,
 Ro 12:14 ak'beik-o bendision, mu x.
XACH'AJUBIK, 2Pe 1:8 tskoltaoxuk yo' mu x.
XACH'AK ABAIK, 1Ko 1:10 mu x.
XACH'AMVANIJK, Ro 12:13 Nopuk xava'iik ti lek x.
 Ebr 13:2 Mu me xch'ay xava'iik ti lek x.
XACH'BO, Is 54:2 x. batel xch'ojonal akarpana
XA-ELK'AJ, Eks 20:15 Mu x.
 Le 19:13 mu me x.

XA-ILIN, Sl 37:8 mu x., mu xapas k'usi chopol
XA-IT'IXAJ, Sl 37:1 mi ja'uk x. ta jpaschoplejaletik
XAJALAN, Pr 3:27 Mu x. ta spasel k'usi lek x.
XAJULAVIK, Ro 13:11 ja' xa yorail x.
XAJUTBE ABAIK K'OP, Kol 3:9 Mu x. ta jujuntal
X-AJVALILAJ-O, Ro 6:12 x. mulil ta abek'talik
XAKOL, 1Ti 4:16 ta x., xkolik buch'utik
XAKOLIK, 1Ko 10:13 chak'avilik k'uxi'xu' x.
XAKO'OLTASIKUN-O, Is 46:5 jBuch'u ta x.?
XAK'AN, Le 19:18 sk'an x. achi'il
 Dt 6:5 Sk'an x. ta sjunul avo'onton Jeova
 Mt 22:37 Sk'an x. ta sjunul avo'onton Jeova
 Kol 3:19 jechuk-o x. avajnilik

XAK'ANBEIK VOKOL, 1Ti 2:1 x. Dios ta orasion
XAK'ANIK, 1Jn 2:15 Mu x. li balumile
XAK'EXAV, 2Ti 1:8 mu x. ta xcholbel sk'oplal
XAK'OPONIK, 2Jn 10 mu x. jset'uk
XAK'UXUBINIK, Flp 2:29 x. li viniketik taje
XALAJES, Ap 11:18 x. buch'utik tsokes balumil
XALI' TA JATEL, Joe 2:13 Ja' x. li avo'ontonik
XALO'LA ABA, Gal 6:7 Mu x.: mu stak' lo'lael Dios
XALO'LA ANUP ACHI'IL, Eks 20:14 Mu x.
X-ALUB, Lu 21:34 mu x. avo'ontonik
XALUBTSAJIK, Ebr 12:3 sventa mu x.
XAMAKBE ABA AVO'ONTONIK, 1Ko 7:5 Mu x.
XAMAKBEIK YAKAN, 1Ko 10:32 Mu x. yantik
 Flp 1:10 mu x. yantik

XAMILVAN, Eks 20:13 Mu x.
XAMUKUL SATI, Mal 2:15 mu x. avajnilik
XANAP'AN ABA, Dt 10:20 x. ta stjolal Jeova
XANAP'AN ABAIK, Jos 23:8 x. ta Jeova
XANA'IK ST'UJEL, Flp 1:10 x. K'usi mas tsots sk'oplal
XANOP AK'OPLAL, Flp 2:4 ma'uk x. atukik
XAPAJES ABAIK, 1Ko 7:5 mu xana' x.
XAPAK AK'OPLALIK, Ro 12:19 mu me x.
XAPAS TA JUN, 2Ko 6:14 mu x. xchi'ukik
XAPAT AVO'ONTONIK, Sl 146:3 Mu x. ta bankilaletik
XAPATBE ABA AVO'ONTONIK, Kol 3:16 jechuk-o x.
XAPAT-O AVO'ONTON,
 Pr 3:5 mu x. ti oy k'usi xava'ibe smelolale
XAPECH'IK TA TEK'EL, Ro 16:20 po'ot x. Satanas
XAPICH' O'ONTABE, Eks 20:17 mu x. yajnil achi'il
XAPIKIK, Is 52:11 mu x. k'usi ibal sba
 2Ko 6:17 mu x. k'usi ibal sba
XAP'AJ, Le 19:17 Mu me x. avermano
XASA'IK-O, Kol 3:1 x. k'usitik te oy ta ak'ol
XASIBTASIK, Ef 6:9 mu xa me x.
XASUTES AVO'ONTON, Ro 2:4 Dios tsobeiltasot yo' x.
XATABE SBALIL, Dt 8:16 yo' x. ta jelavel
 Is 48:17 ta jchanubtasot yo' x.
XATAIK-O, 2Te 1:5 x. li takel ta ik'el ta Ajvalilale

XATA-O, Jer 30:11 Ta jtuk'ibtasot bu k'alal x.
 Ech 13:46 mu x. chava'iik li kuxelaj sbatel osile
 Ap 4:11 X. albel amuk'ulal, Jeova
XATIK' ABAIK, Ech 5:38 mu xa ta stjolalalik
XATIK'IK MULIL, Lu 6:37 mu xa x.
XATI'TI' ABAIK, Gal 5:15 mi te no'ox x.
XATOJEBIK TA VOKOL, Ef 5:20 x. Dios
XATOJUB, Pr 31:29 mas x. k'ucha'al epal antsetik
XATOJOBNIK SNOPEL, Flp 4:5 Ak'o vinajuk ti x.
XATUK'IBTAS, 2Ko 13:11 jechuk-o me x. abaik
XATUK'IBTASIK, Gal 6:1 ta slekii avo'on x.
XATUN, 1Kr 28:9 x. ta stjolal Jeova
XAT'UJ, Dt 30:19 Sk'an x. kuxelaj
XATSAKIK, Flp 2:16 Tsots me x. li a'yey
XATSAKIK LEK TA MUK', 1Te 5:13 ta k'anelaluk me x.
XATSATSAL UT, 1Ti 5:1 Mu x. li jun mole
XATS'AKLIBEIK, 1Pe 2:21 x. yav yok
XATS'IBA TA ANUKULILIK, Le 19:28 mu k'usi x.
XAVAK'BE, Dt 15:7 slekiluk me avo'onton x.
XAVAK'BE XCHAN, Dt 6:7 sk'an x. anich'nab
XAVALBE, Ese 3:17 sk'an x. ya'iik li k'usi chkale
XAVALBEIK SK'OPLAL, Ef 5:3 Mu x.
XAVAT TAJEK AVO'ONTONIK, 1Te 4:13 mu x.
XAVA'ANIK TA TESTIGO, Mt 5:34 mu k'usi x.
XAVA'IBE SMELOLAL, Pr 3:5 mu xapat avo'onton ti x.
XAVELK'ANBE, Le 19:13 Mu k'usi x. li achi'il'e
X-AVETIK, Ese 9:4 tsjik' yo'ontonik, x.
XAVICH'IK TA MUK',
 1Te 5:12 x. li buch'utik tsots ch-abteje
XAVICH'-O TA MUK',
 Pr 3:9 x. Jeova li k'usitik ep sbail avu'une
XAVICH' TA MUK', Mt 4:10 x. li Jeova Dios avu'une
X-AVLAJETIK, Eks 2:24 ya'i Dios ti ta svokolike
XAVUL AVO'ONTON, Is 41:10 Mu x., yu'un Adiosun
XAVUL AVO'ONTONIK,
 Mt 6:34 mu x. sventa yok'omal
 Mt 10:19 mu x. k'uxi chatak'avik
XAVULESUN TA AJOL,
 Job 14:13 xavak'be lek sk'ak'alii ti x.
XAVUL-O AVO'ONTONIK, 1Ko 7:32 mu'yukuk k'usi x.
 Flp 4:6 Mu me k'usi x. jset'uk
XAVUTS' AVALALIN, Dt 7:3 Mu x. aba xchi'ukik
XAXI', Is 41:10 Mu x., yu'un li' jchi'inojote
XAXI'IK, 2Kr 20:15 Mu x. yu'un epal krixchanoetik
XAXI'-O, Ap 2:10 mu x. li k'usi chavil-o avokole
XAXI'TAIK, Lu 12:4 mu x. buch'u tsmil abek'talik
XAXOJOBINAJ, Is 14:12 K'anali ti x.
XAYAKUBIK, Ef 5:18 mu me x.
XAYALIK TA MULIL, Mt 26:41 orasion sventa mu x.
XA'1, Mt 24:14 sventa x. skotol jteklumetik
XA'IBEIK SMELOLAL, Ne 8:8 la skoltaik sventa x.
 Da 11:33 tskoltaik sventa x.

XBIK'TAL K'OPOJIK, Jud 16 Toj lek sna' x.
XCHABI SBAIK, 1Ko 12:25 x. ta jujutos
XCHAJIK TA SA'EL, Da 12:4 chlik x.
XCHAM, Jn 11:25 manchuk mi x., chkuxi
XCHAMEL, Mt 9:20 12 xa jabil mu xmak x.
XCHANIK, Dt 4:10 Tsobbun tael sventa x.
XCHANUBTAS,
 Esd 7:10 xchapanoj yo'onton sventa x.
XCHANUBTASEL,
 Mal 2:7 li palee oy ta sba x. sventa Dios
XCHAPANEL,
 Jn 5:22 Totile yak'ojbe ta sk'ob Nich'onil x.
 1Ko 11:29 chuch' x. stuk
XCHAPET LEK TSPAS, 1Ko 14:33 Li Diose x. skot'uk
XCHAPET SKOTOL, 1Ko 14:40 oyuk smelolal xchi'uk x.
XCHAPETUK, 1Ti 3:2 jk'elvanej x. k'usi tspas
XCHA'KUXES, Ech 2:24 Pe li Diose la x.
XCHATA YAV, Ro 5:10 x. ti lek xkil jbatik xchi'uk Diose
XCHIBAJ YO'ONTONIK, Kol 3:21 mu x.
XCHIBAL VELTA LAJELAL, Ap 2:11 chil svokol ta x.
 Ap 20:6 tspotatik ta mantal, x.
 Ap 20:14 sk'an xal li x.

XCHIBET, Jud 22 li buch'utik x. yo'ontonike
 XCHIBETUK, Snt 1:6 mu me x. yo'onton
 XCHIJUTIK, Sl 100:3 Steklumalutik, x.
 XCHIKINTAEL, Snt 1:19 oyuk ta avo'ontonik x.
 XCHIKINTAIK, Ese 2:7 Sk'an xavalbe, ak'o mi x. o
 XCHITOM, Lu 15:15 sventa chchabibe x.
 XCHI'IL, Lu 10:36 Buch'u la sk'an x. ti laj ta j-elek'e
 Ro 16:18 oy xa tajej x. chk'opojik
 XCHI'INEL, 1Ko 5:9 xavikta abaix x. jmulivajeletik
 1Ko 15:33 tsokesvan x. chopol krixchano
 XCHI'UK YOL, Eks 21:22 tsnet'ik jun ants ti x.
 1Te 5:3 k'ucha'al chlik xk'uxul xch'ut ants x.
 XCHOLBE SK'OPLAL,
 Mt 9:35 li Jesuse la x. lekil a'yejetik
 2Pe 2:5 Noe la x. tuk'ilal
 XCHOLEL LEKIL A'YEJ, 2Ti 4:5 abjejan ta x.
 XCHOLET, Lu 1:3 tuk' ta x. ta js'tiba
 XCHOPOLAL,
 2Te 2:7 x. mukul to sk'opial yakal ch-abtej
 XCHOPOLIL, Le 22:21 ch'abaluk x. li matanale
 XCHOPOL K'OPTAOXUK,
 Mt 5:11 Xamuyubajik k'alal ta x.
 XCHOTLEB AJVALIL, Lu 1:32 chchotanax ta x. David
 XCHUK, Is 11:5 chk'ot ta x. li tuk'ilale
 XCHUKOXUK, Kol 2:8 x. ta skoj sp'ijil krixchanoetik
 XCHUMANIL, Is 11:1 sk'elom x. Jese
 Da 4:15 komuk x. xchi'uk yibel
 XCHUVAJ, Jn 10:20 Ochem pukuj, likem x.
 XCHU', Pr 5:19 Muyubajan yu'un x.
 Is 60:16 k'ucha'al ants chak'be x. yol
 XCH'AK SBA, 1Ko 7:10 mu x. ta stojolal smalal
 XCH'AKUTIK, Ro 8:39 mu x. ta k'anelal
 XCH'AMUN,
 Lu 6:35 ak'beik x., mu xapat avo'onton tsutes
 XCH'AY ACH'ULELIK, Is 44:8 mu x. ta xi'el
 XCH'AY TA SJOL, Is 49:15 mi xu' van x. li yole
 XCH'EN, Da 6:7 jipel ochel ta x. leonetik
 Mt 21:13 apasojik ta x. j-elek'
 XCH'ICHEJ, Je 9:4 mu stak' xatibike x.
 Le 17:11 li xkuxlejal k'usi kuxajike te ta x.
 Le 17:13 sk'an slok'esbe x. xchi'uk smuk ta lum
 Ese 3:18 vo'ot chkom ta aba x.
 Mt 27:25 komuk ta jba xchi'uk jnich'nabkutik x.
 Ech 20:26 mu'yuk jmul ta x. skotolik
 Ech 20:28 la sman ta x. Xnich'on
 Ef 1:7 pojelal ta sventa x.
 1Pe 1:19 ja' li x. Kristo ti ep sbalile
 1Jn 1:7 tsakubtas jmulitik x. Jesus
 Ap 18:24 te laj yich' tabel x. buch'utik ch'ul
 XCH'ICHELIK, Sl 72:14 ep sballi ch-ilbat x.
 XCH'ILTE', Je 2:22 Li x. vinik la spas ta jun ants
 XCH'IOM CHIJ,
 Jn 1:29 K'elavil li X. Dios ti chch'ay mulil
 XCH'OJONAL, Is 54:2 xach'bo x. akarpana
 XCH'UL ESPIRITU, Is 61:1 oy ta jtojolal x.
 Mt 3:16 x. Dios k'ucha'al paloma
 Ro 8:16 x. Dios chalbe ko'ontontik
 Ef 4:30 mu xavak'beik yat yo'onton li x.
 XCH'UNBEI SMANTAL, Ro 13:1 x. buch'u oy yabtelik
 XCH'UNBE SMANTAL, Lu 2:51 lek x. stot sme'
 XCH'UNEL, Mt 28:20 chanubtasik ta x. skotol
 XCH'UNEL AVO'ONTON,
 2Ti 1:5 x. ti ba'yej k'ot ta stojolal
 XCH'UNEL AVO'ONTONIK,
 Lu 17:6 x. k'ucha'al bek' mostasa
 1Pe 1:7 yich' ak'el ta preva x.
 XCH'UNEL KO'ONTON,
 Sl 27:13 Bu oyun ti mu'yukuk x.
 2Ko 4:13 Laj kak' x., ja' yu'un lik'opoj
 XCH'UNEL KO'ONTONTIK, 2Ko 5:7 ta x. chixanav
 Gal 6:10 buch'utik ko'ol x. jch'uktik
 Ebr 11:6 mu'yuk lek chil Dios mi ch'abal x.
 Snt 2:26 chamem x. k'alal ch'abal yabtelal
 XCH'UNEL MANTAL, Ebr 5:8 la xchan x.

XCH'UNEL O'ONTONAL, Lu 18:8 mi oy x. tsta
 Ef 4:5 jun kajvaltik, jun x.
 2Te 3:2 ma'uk ku'untik x.
 Ebr 11:1 x., malabil chk'ot ta pasel
 XCH'UNEL YO'ONTON, Jn 3:16 li buch'u chak' x.
 Ro 1:17 buch'u tuk' ta x. chxuki
 Ro 4:20 tsatsub-tu ta skoj x.
 XCH'UNIK, 2Te 2:12 mu'yuk la x. li k'usi melele
 XCH'UN MANTAL, 1Re 3:9 koltao avajtunel, x.
 Ro 5:19 jun vinik ti la x.
 Flp 2:8 x., chich' milel
 XCH'UTIK, Flp 3:19 ja' sdiosik li x.
 X-ECH' TO, Ef 3:20 ta xak'butik
 X-ELK'AJ, Ef 4:28 Mu x. buch'u ch-elk'aj
 XEMANA, Da 9:24 Chappl 70 x.
 1Ko 16:2 sba k'ak'al jujun x. parte xavak'ik
 XIBALIK SBA, Sl 91:5 k'usitik x. ta ak'obaltik
 XIBAL SBA, Pr 3:25 k'usitik x. chial ta anil
 Ebr 10:31 x. chij-och ta sk'ob Dios
 XICH'IK AK'BEL YIPIK,
 Is 57:15 x. buch'u bik'it yak'oj sbaik
 XICH'IK LAJESSEL, Mt 25:46 ta x. ta sbatel osil
 XICH'IK LEKUBTASEL, Da 11:35 sventa masuk to x.
 XICH' NA'EL, Le 11:47 x. ti butik ibal sbae
 XICH'OXUK TA MUK', Pr 5:9 x. yantik
 XICH' PUKEL, Eks 9:16 sventa x. jbi
 XICH' TUP'EL, Ech 3:19 sventa x. amulik
 XI-ELK'AJ, Pr 30:9 x., ta jk'exaltas Jdios
 XI-ILBAJINVAN, 1Ko 9:18 mu x. ti kich'oj kabtele
 XIJBIK'TAL K'OPOJ, 1Ko 10:10 Mu me x.
 XIJCH'AY, Ebr 2:1 mu x. ta be
 XIJK'ANVAN,
 1Jn 3:18 sk'an x. ta skoj k'usitik ta jpastik
 XIJK'UXUBAJ TA YO'ONTON, Ebr 4:15 x. ti k'unutike
 XIJMULIVAJ, 1Ko 10:8 Mu me x.
 XIJPIJUB, Sl 111:10 sventa x., jxi'tatik Jeova
 XIJTAL XIJBAT, Is 53:6 chijetik ti x., jk'otolike
 XIKTAUN, Sl 27:10 ak'o mi x. komel j'ot jme'
 XIK'ANVAN, 1Ko 13:2 mi mu jna' x., mu yuk jtu
 X-ILIN, Pr 14:17 buch'u anil sna' x. bol
 XILOXUK, Mt 6:1 ta yeloval krixchanoetik sventa x.
 XIMUYUBAJ, Lu 3:22 Jnich'on, x. avu'un
 XIMUYUBAJ-O, Sl 137:6 li srasonal ti x.
 XINICH', Pr 6:6 Ch'ajil vinik, batan bu oy x.
 Pr 30:25 li x. chchapan k'usi tsajles
 XI-OK'OLET, Ech 20:31 x. la jtojobtasoxuk
 XITUNKUTIK-O, Lu 17:10 mu k'usi x.
 X-ITIXAJ, 1Ko 13:4 Li k'anelale mu x.
 XIXI', Sl 56:4 jpatoj ko'onton ta Dios; mu x.
 Sl 118:6 Li' xchi'inoinun Jeovae; mu x.
 XIYALKUTIK TA MULIL, Mt 6:13 mu xavak' x.
 XI', Is 28:16 Mu x. buch'u chak' xch'unel yo'onton
 XI'EL, Is 44:8 mu xch'ay ach'ulelik ta x.
 Lu 21:26 Chbat xch'ulelik ta x.
 2Ko 11:26 x. ta jteklum, ta takixokol balumil
 2Ti 1:7 ma'uk chak' ch'ul espiiritu sventa x.
 XI'EMUN-O, Job 31:34 Mi x. k'usi tsnop krixchano
 XI'TAEL, Pr 29:25 li x. krixchano ja' pets'
 XI'TAEL JEOVA, Sl 19:9 Ch'ul li x.
 Pr 8:13 Li x. ja' ti j'pajtik k'usi chopole
 XI'TAIK, 1Re 4:25 Israel mu'yuk k'usi la x.
 XI'UK, Je 9:2 Chlik x. avu'unik k'usitik kuxajtik
 XJEL ATALELALIK, Ro 12:2 sventa x.
 XJEL BATEL, 1Ko 7:31 x. k'usitik ta balumil
 XJUX SJOLIK, Le 21:5 Mu me x.
 XKAK'TIK TA PREVA, 1Ko 10:9 Mu x. Jeova
 XKALBEKUTIK SK'OPLAL,
 Ech 10:42 laj yalbukutik ti x.
 XKALBETIK KOLAVAL, Sl 95:2 sventa x.
 XKALBOTKUTIK KOLAVAL, Sl 92:1 Lek x., Jeova
 XKKECHT, 1Ko 15:23 x. chcha'kuxiik tal
 XKICH' VO', Ech 8:36 jk'usi tsmanuk u' x?
 XKIL JVOKOLTIK, Ro 8:17 sventa ko'ol x.
 XKOJTIKINBETIK, 2Ko 2:11 x. lek li smanyae

XKOLTAVAN, Is 59:1 sk'ob Jeova, x.
XKUCH AVU'UNIK,
 2Kr 20:20 Ak'o xch'unel avo'ontonik, x.
XKUCH KU'UNTIK,
 Ro 5:3 mi oy jvokoltike, tskoltautik yo' x.
XKUXET AVO'ONTONIK,
 Flp 3:1 jechuk-o x. ta stojolal Kajvaltik
 1Te 1:6 x. ti chak' ch'ul espiritu
XKUXETEL AVO'ONTONIK,
 Jn 16:22 mu'yuk buch'u tspoj x.
XKUXETEL O'ONTONAL,
 Ro 15:13 Ak'o yak'boxuk x. li Diose
 Ebr 12:2 kuch'yu'un ta sventa x. tsta ta ts'akal
XKUXET KO'ONTON,
 Ese 18:32 Mu'yuk x. k'alal oy buch'u chcham
XKUXET NO'OX YO'ONTON,
 2Ko 9:7 li buch'u x. chak'e
XKUXET NO'OX YO'ONTONIK,
 Ech 5:41 lok'ik batel ta Sanedrin, x.
XKUXET-O KO'ONTON,
 3Jn 4 x. ti tspasik k'usi melez jnich'nab
XKUXETUK YO'ONTON,
 Ekl 8:15 mas lek ti xve', x-uch'bolaj, x.
XKUXET YO'ONTONIK,
 Lu 8:13 x. la xch'amik sk'op Dios
 Lu 15:7 x. mi tsutes yo'onton jpsmullil
XKUXI, Job 14:14 z'Mi xu' to li krixchanoe?
 2Ko 5:15 mu xa ta sventauk stuk x.
XKUXIIK SBATEL OSIL, Da 12:2 chjulavik sventa x.
XKUXLEJAL, Lu 9:24 buch'u tspoj x. ta xch'ay
XKUXLEJAL SBATEL OSIL, Lu 18:30 sta x. ta ts'akal
 Jn 3:16 mu xich' lajesel, tsta x.
XK'AK'ETUK TAJEK AVO'ONTONIK,
 Kol 3:19 mu me x. ta stojolalik
XK'ANVAN, Jn 15:13 Mu'yuk buch'u yan toj ech' no'ox x.
 Snt 5:11 sna' x. li Jeovae
XK'EL YU'UNIK, Ebr 5:14 x. k'usi tuk', mu'yuk tuk'
XK'EXAV, 1Pe 4:16 mu x. yajts'aklom Kristo
XK'EXOL, Eks 21:36 sk'an xak'be x.
 2Ko 5:20 k'otemunkutik ta x. Kristo
XK'OTIK TA XNICH'NAB DIOS,
 Ro 8:15 yich'ik ch'ul espiritu yo' x.
XK'UXUL AVO'ONTON,
 Ne 9:19 mu'yuk laj avikta ta skoj x.
XK'UXUL AVO'ONTONIK,
 Lu 6:36 Oyuk-o me x. k'ucha'al Atotik
 Kol 3:12 lapik li smuk'ul x.
XK'UXUL YO'ONTON, SI 78:38 oy x.; yak' perton
XLO'ILTAVAN, Pr 20:19 mu xachi'in buch'u x.
XLO'LAVAN, Jer 17:9 Li ko'ontontik ti x.
XLUB, Is 40:28 li Jeovae mu sna' x.
XLUBIK, Is 40:31 chanavik, mu'yuk ta x.
XMALAJ YU'UN, 1Ko 13:4 Li k'anelae x.
XMEXA, 1Ko 10:21 k'usi oy ta x. Jeova
XMUYUBAJ, SI 32:1 X. li buch'u tup'bil smule
 SI 94:12 x. li buch'u chatuk'ibtase
 SI 144:15 X. li jteklum ti ja' Sdios li Jeovae
 Ech 20:35 mas x. buch'u chak'
 1Ti 1:11 lekil a'yeyetik yu'un Dios ti x.
XMUYUBAJIK, 1Kr 29:9 x. ta skoj ti yak'ik matanale
 Is 65:13 Li kajtuneltake ta x.
 Mt 5:3 X. buch'u chtun yu'un beiltasel chak' Dios
XNICHIMAL, 1Ko 7:36 ech'em xa x. skerem stsebal
XNICH'NAB, Ro 8:14 Ja'ik x. Dios
 Ro 8:21 kolebal tstaik x. Dios
XNICH'NABTAK, Je 6:2 x. Dios laj yik'ik tsebetik
 1Sa 8:3 x. mu jechuk stalelik
XNICH'NABUTIK, 1Jn 3:2 x. xa Dios
XNICH'ON, Pr 13:24 chak'be vach' x.
XNICH'ON KRIXCHANO, Da 7:13 tal ta tok x.
 Mt 10:23 mi vul X.
 Lu 21:27 chtal ta tok X.
XNOPNUN-O, Pr 17:9 li buch'u te x. ta xch'ak sba

XNUPUN, 1Ko 7:39 kolek yo' x. ta sventa Kajvaltik
XNUPUNIK, 1Ko 7:9 ja' lek x.
X-UCH TA CH'OM, SI 37:21 Lek sna' x., pe mu sutes
XOJTIKINIK, Is 11:9 chnoj ta krixchanoetik ti x. Jeova
XOJTIKINIKUN, Is 5:13 ta skoj ti mu x. chich'ik chukel
 Os 4:6 mu sk'an x.
XOKOLUK SK'OB XBAT, Dt 16:16 Mu x. ta Jeova.
XOKON ABATS'ISAT, Mt 5:39 cht'axbot majel x.
X-OK'OLET, Os 12:4 X. xchi'uk xvokoleta la sk'an
XPECH'ILAN, Ebr 10:29 la x. Xnich'on Dios
XPICH'ETEL O'ONTONAL, Lu 12:15 k'elo abaik ta x.
XPOJ, Jer 39:18 x. avu'un akuxlejal
XPOXTAABIL, Ap 22:2 Ja' x. lumetik li yanaltake
XP'EJLAJET, Eks 4:10 mu'yuk lek x. chik'opoj
XREXTOIN, Ef 1:18 chak'be x. buch'u ch'ul
XTILTUN TA YO'ONTONIK,
 Ro 1:27 x. chchi'in sbaik ta vayel
XTOJOBIK, Eks 18:21 viniketik ti lek x.
 Mt 25:15 yak'be talento ti k'u yelan x.
XTOJOBUK SNOPEL, Pr 1:4 kerem tseb ti x.
XTOJOBUK PASEL, 2Ti 3:17 x. lekil abtelal
XTOYET YO'ONTONIK, Pr 16:5 chopol chil Jeova ti x.
XT'AXILANBEIK, Jn 19:3 la x. sat
XT'UJVAN, Dt 10:17 mu x. li Diose
 Ech 10:34 mu sna' x. li Diose
XULUB, Da 7:7 xchankotal chonbolom oy lajuneb x.
 Da 8:8 laj yich' k'asbel smuk' ta x.
XU' AVU'UN, Pr 3:27 paso k'alal x.
XU' JTUNES,
 SI 90:12 Chanubtasunkutik k'uxi x. jk'ak'alkutik
XVAXTON, Je 49:10 Mu xnamaj ta Juda x.
 Ap 12:5 x. pasbil ta tak'in
XVIX O YIXLEL, Dt 27:22 chchi'in ta vayel x.
XVOKOLET, Snt 5:16 x. li tuk'ik krixchano
XYAL TA LUM, Pr 24:16 xu' x. vukub velta buch'u tuk'
 1Ko 10:12 ak'o sk'el sba ti mu x.

Y

YABEL, Pr 28:16 jnitvanej ch-ilbajinvan ta skoj y.
YABTELAN, Ekl 2:24 ti sk'upin li k'usi laj y.
YABELIK, Mt 7:20 ta y. chavojtikininik
 Ro 12:4 Ep sts'akalul jbek'talitik, mu parejouk y.
YAJ-ALK'OPTAK, Am 3:7 yak'ojbe sna' y.
YAJ-ANJEL, SI 34:7 Li y. Jeovae te xjoyet
 Da 3:28 la stak tal y. sventa spoj
 Ech 5:19 la sjam sti' chukinab li y.
 Ech 12:11 la stak talel y. xchi'uk la skoltaun
YAJ-ANJELTAK, Je 28:12 te xyal xmyu li y.
 Job 4:18 tstabe spaltail li y.
 Mt 13:41 Ta stak tal y., ja' ta stsobik lok'el
 Mt 24:31 tstsobik buch'utik t'ujbil li y.
YAJKONTRA, Mt 10:36 ta sna chlok' y.
YAJKONTRA KRISTO, 1Jn 2:18 ep y. li avie
YAJK'OPOJELUN, Jn 7:29 ja' y.
YAJNIL, Je 2:24 ja' chchi'in-o ta naklej y.
 Je 27:46 Mi la sa' y. Jakob ta stojolal stsebetak
 Pr 31:10 z'Buch'u xu' sta y. ti lek xtojobe?
 1Ko 7:2 oyuk y. li jujuin vinike
YAJNILIK, Ef 5:28 ak'o sk'an y. k'ucha'al
YAJNILTAK, 1Re 11:3 vukub sien y. xchi'uk
YAJPALETAK, Ap 20:6 y. Dios, ch-ajvalilajik jmil jabil
YAJTUNEL, 1Sa 2:11 li kereme k'ot ta y. Jeova
YAJTUNELUNKUTIK,
 2Ko 6:4 chkak'kutik ta ilel ti y. Diose
YAJTS'AKLOM KRISTO, Ech 11:26 la sbiinik y.
YAJVAL, Mt 6:24 Mu xu' x'tal ta cha'vo' y.
 Ro 14:4 chal y. mi te vu'un chkom
YAJVAL ABTEL, Mt 9:38 k'anbeik vokol Y.
YAKAN, Is 52:7 k'upil sba y. buch'u chal lekil a'yey
 Jn 13:5 lik spokbe y. jchank'opetik
YAK' AVILIK, 1Pe 2:21 y. k'usi sk'an pasel li Kristoe
YAK'BE, 1Ko 15:27 y. ta yok sk'ob skotol

YAK'BOT BENDISION, Rut 2:12 Ak'o y. Jeova
 YAK'BOXUK SKOTOL, Ebr 13:21 y. k'usitik lek
 YAK'OJ JNA'TIK, 1Ko 2:10 y. Dios ta xch'ul espirituo
 YAK'OJ LEK TA YO'ONTON, Da 6:4 y. yabtel Daniel
 YAK' SBA TA VENTAINEL, 1Pe 2:23 y. ta stojol Buch'u
 YAK' TA ILEL, Ro 5:8 laj y. ti sk'anojutik Diose
 YAK' TA NA'EL, 2Ti 3:16 y. Dios li Ts'ibetike
 YAK' TA OJTIKINEL, Jn 1:18 buch'u y. li Totile
 YAK' TA VOKOL, Ro 16:4 y. xkuxlejalik ta jtojal
 YAK' VO', Je 7:12 40 k'ak'al, 40 ak'obal y.
 YAK' YE, Jue 11:30 li Jeftee laj y.
 YALABTAK, Is 66:8 vok' y. Sion
 YALAB XNICH'NABIK, 1Ko 7:14 ibal sba y.
 YALBE SK'OPLAL, Ech 28:23 ts'akal lik y. Ajvailal
 YAL TA LUM, Ekl 4:10 mi y., xu' xkoltaat
 YAMIGO, Pr 16:28 li jutmulle chch'ak buch'u y. sbaik
 Snt 2:23 y. Jeova la sbiin li Abraane
 Snt 4:4 y. balumil ch'ot ta yajkontra Dios
 YAMIGOTAK, Pr 14:20 ep y. li jk'uleja
 Jn 15:13 chak' xkuxlejal ta stojolal y.
 YANAL, Ese 47:12 li y. chpoxtavan
 Mt 24:32 k'alal chlok' y., ana'ojik ti chnopaj
 YAN JCHIJTAK, Jn 10:16 oy y., oyik ta koral
 YAN XA SBA, 1Ko 2:1 y. k'u yelan chik'opoj
 YASEITEIK, Mt 25:4 li p'ijike la xch'ol y.
 YATEL YO'ONTON, Sl 78:41 yak'beik y. Buch'u ch'ul
 YAT YO'ONTON,
 Ef 4:30 mu xavak'beik y. ch'ul espirituo
 YAT'ES, 1Ko 3:6 Vo'on la jts'un, Apolos laj y.
 YATS'AMIL, Mt 5:13 k'otemoxuk ta y. balumil
 Kol 4:6 ak'opojelik, oyuk y.
 YAV AVA'AL, Pr 5:15 xavuch' vo' te ta y.
 YAXALTIK, Is 30:23 chve' ta y. achonbolomik
 YAYIJEM, Ap 13:3 tsots y. ip'ej sjol
 YA'ALIK, Jer 50:38 Chich' ulesel y.
 YA'IBEL SMELOLAL, Pr 4:7 ja' sa'o li y.
 1Ko 14:20 lek anopbenik ta y.
 YA'LEL ASAT, 2Re 20:5 ka'i a-orasion, laj kil y.
 YA'LEL CHU'IL, Ebr 5:12 y. to chak'anik
 1Pe 2:2 oyuk ta avo'ontonik li y.
 YA'LEL JSAT, Sl 6:6 tx'uxij jtem ta skoj y.
 Sl 6:6 chek'el ta y. ti bu ta jpu'ach an' jbae
 Ech 20:19 smoso Kajvaltik, lok' y.
 YA'LEL SAT, Sl 126:5 ta y. tsal'sunolajik
 Ebr 5:7 la sk'an vokol, la tms't y.
 YA'LEL SATIK, Ekl 4:1 y. buch'utik ilbajinbilik
 Ap 21:4 Tskusbat skotol y.
 YA'YEJIK, Sl 19:4 yich' a'iel y.
 YE, Sl 8:2 ta y. ololetik
 Pr 10:19 buch'u tspajtsan y. chak' ta ilel sp'ijil
 YECH'OMAL EIL, 1Re 19:12 y. ti xlamet no'oxe
 YECH'OMAL YE,
 Jn 5:28 buch'u oy ta mukinal cha'ibeik y.
 YEIK, Is 29:13 ta y. chich'ikun ta muk'
 YIBEL, Lu 8:13 pe ch'abal y.
 YIBELTAK, 2Ko 10:4 tsiilin k'usitik tsots y.
 YICH'EL TA MUK' DIOS, 1Ti 4:8 li y. oy sba'il
 YICH'IK K'EELEL, 1Ti 3:10 ak'o y. mi xtojobik
 YICH'IK POXTAEL, Ech 5:16 laj y. skotolik
 YICH'IK TA MUK',
 Jn 4:24 ak'o y. k'ucha'al tsk'an ch'ul espirituo
 YICH'IK VO', Ech 2:41 laj y. oxmiluk
 YICH' LIKESEL, Sak 4:10 sk'ak'alil y. abtelal
 YICH' P'AJEL, Is 53:3 y., mu'yuk yich' k'anel
 YICH' TA MUK', Ef 5:33 ak'o y. smalal li ajnialale
 YICH' VO', Mt 3:13 li Jesuse ch-ak'bat y. yu'un Juan
 Mt 28:19 pasik ta jchank'op, ak'beik y.
 YIJIL KRIXCHANOETIK,
 Ebr 5:14 y. xchanubtasoj snopbenik
 YIJOXUK TA MANTAL, Gal 6:1 no'oxuk ti y.
 YIJUBEMUK ANOPBENIK,
 1Ko 14:20 y. ta ya'ibel smelolal
 YIJBOKUTIK, Ebr 6:1 y. batel ta mantal

YIKTAIK, Ech 26:11 ta jsujik ti ak'o y.
 YIKTAIK K'U YELAN, Ro 1:27 y. stalal chchi'nik
 YIKTA KOMEL SKOTOL, Flp 2:7 y., k'ot ta mosoil
 YIKTAOJ, Mt 19:29 Skotol li buch'u y. sna
 YIKTAOJUN, Jn 8:20 mu'yuk y., yu'un ja' ta jpas
 YILOJ, Jn 14:9 y. xa Totil buch'u yilojun
 YILOJ-O, Jn 1:18 Mu buch'u y. Dios
 YIPIK, Sl 84:7 Chanavik-o, mu xla'j y.
 YIP JKUXLEJAL, Lu 23:46 chak'ak' ta ak'ob y.
 YIP XKUXLEJAL, Sl 146:4 Chlok' li y.
 Ekl 12:7 y. tsut batel ta Dios
 YIP XKUXLEJALIK, Sl 104:29 la alok'esbe y.
 YIT'IXAL O'ONTONAL,
 Pr 14:30 y. chk'a' yu'un jbakilitik
 YITS'INABTAK, Mt 13:55 y. li Santiago, Jose
 YIXTOLAN, Lu 15:13 y. k'usitik oy yu'un
 YOJTIKINIK LEK, 1Ti 2:4 tsk'an yo'onton ti ak'o y.
 YOJTIKINOBIL, Pr 1:7 jxi'tatik Jeova, oyuk y.
 Pr 2:10 k'upil sba chava' li y.
 Pr 24:5 li y. yu'un vinik, ch-epaj-o sju'el
 Da 12:4 ch-epaj me'el y.
 Lu 11:52 la apojbeik li syaveal y.
 1Ko 8:1 Li y. xu' jxitoyet chka'i jbatik yu'un
 YOK', Snt 1:26 sna' spajesel y.
 Snt 3:8 mu spas yu'un ta mantal y.
 YOK'OMAL, Pr 27:1 Mu xatoy aba ta sventa y.
 YOLBAJ, Ebr 10:26 mi y. xa ta jpas jmultik
 YORAIL, Ekl 3:1 ak'bil y. skotol
 Ekl 9:11 y. ti mu'yuk malabile
 Da 2:21 tsjelbe y. k'usi ch'ot ta pasel
 Mt 24:36 li y. taje mu'yuk buch'u sna'
 Ech 1:7 mu persauk xanabeik y.
 1Ko 7:29 toj komkom xa y.
 1Te 5:1 ta sventa li y. albile
 YORAIL SIKETEL O'ONTONAL,
 Ech 3:19 sventa ch'ot y.
 YORAIL TI AK'BIL, Lu 21:24 y. li jteklumetike
 YOSIL, 1Ko 3:9 Ja'oxuk y. Dios ti chabtelane
 YOYAL,
 Gal 2:9 jech ilbilik k'ucha'al y. tsobobbail
 1Ti 3:15 y. ti yikoj k'usi me'el
 YO'ONTON, 2Kr 16:9 li buch'u sjunul y. tuk' chak' sba
 Esd 7:10 Li Esdrase xchapanoj y.
 Sl 51:17 mu'yuk chap'aj buch'u jillem y.
 Pr 17:25 bol nich'onil chak'be' yatel y. stot
 Pr 28:26 Bol li buch'u tspot y. ta stuke
 Jer 17:10 ta jchaj ta k'el'el li y. krixchano
 Ech 16:14 jambat y. yo' xa'ibe Pablo
 YO'ONTONIK, Je 6:5 skotol ora chopol k'usi oy ta y.
 1Re 8:38 sna'o'jik li svokol y.
 Jer 31:33 ta jts'ibabe ta y. jmantal
 YO' TO XU' KU'UNTIK, Gal 6:10 y. ja' jpasbe jba
 YUNINAL ASAT, Sl 17:8 Chabiu k'ucha'al y.
 YUNINAL JSAT, Sak 2:8 tstaik ta tijel y.
 YUTIL SNOBENIK, Ap 2:23 ta jk'el k'usi oy ta y.
 YUTS' YALAL, Ech 10:24 li Kornelioe stakoj ta ik'el y.
 YUTS' YALAL AJVALIL,
 1Ko 1:26 mu'yuk ep ti likik ta y.
 YUTS' YALALOXUK, Ef 2:19 y. li Diose
 YU'UNUTIK, Ro 14:8 mi chijjchame, ja' y. Jeova

O-9

12, Mr 3:14 12 ta vo' viniketik, jtkaboletik sbi
 24, Ap 4:4 24 chotlebal, 24 ta vo' moletik
 70, Sl 90:12 chixukikutik 70 jabil
 Da 9:2 jinesbil chkom Jerusalan 70 jabil
 Da 9:24 Chapbil 70 xemana sventa ateklumale
 Lu 10:1 la st'uj 70 ta vo', la stak jelavel
 77, Mt 18:22 ma'uk vukub velta, ja' 77 ta velta
 666, Ap 13:18 li snumeroale ja' 666
 144 MIL, Ap 7:4 144 mil laj yich' seyoalik
 Ap 14:3 144 mil laj yich'ik manel
 185 MIL, 2Re 19:35 jun anjel la smil 185 mil

Glosario sventa li jujup'el k'op ta Vivliae

A

ab. Taje ja' sbi li svo'obal u ta xch'ul kalendario judaetike xchi'uk jech sbi li 11 u ta skalendarialo yabtelik k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te chlik ta o'loltik julio xchi'uk tstsuts ta o'loltik agosto. Li sbi u taje mu'yuk te chal li ta Vivliae, ja' no'ox chal li «svo'obal ue» (Nu 33:38; Esd 7:9). K'elo Apendise B15.

abib. Taje ja' sbi ta orijinal li sba u ta xch'ul kalendario judaetike xchi'uk jech sbi li svukubal u ta skalendarialo yabtelike. Xi sk'an xale: «Trigo ti yox toe». Te chlik ta o'loltik marso xchi'uk tstsuts ta o'loltik avril. Pe k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babilonia li judaetike, nisan xa laj yak'beik sbi (Dt 16:1). K'elo Apendise B15.

abtejebal. Ja' li k'usi tslap soltarotik sventa smakobailike, jech k'ucha'al smak sjolik, smak sbek'talik, xchukik, smak yokik xchi'uk s-eskudoik (1Sa 31:9; Ef 6:13-17).

ach' luna. Ja' li sba k'ak'al ta jujun u ta skalendario judaetik ti ja' jun k'ak'al ti tstsob saiike, tpsasik k'in xchi'uk chak'ik lekil milbil matanalitik. Ta mas ts'akale, ja' xa jun k'in ta sjunlum ti tstsok sk'oplal yu'unike, mu'yuk bu ch-abtej li krixchanoetike (Nu 10:10; 2Kr 8:13; Kol 2:16).

adar. Taje ja' sbi li 12 u ta xch'ul kalendario judaetik xchi'uk jech sbi li svakibal u ta skalendarialo yabtelik k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te chlik ta o'loltik fevrero xchi'uk tstsuts ta o'loltik marso (Est 3:7). K'elo Apendise B15.

Ades. Ja' jp'el k'op ta griego ti ko'ol smelolal xchi'uk li jp'el k'op ta ebreo ti «Seol» xie. K'alal «Mukinal» xi chich' jelubtasel li Adese (ta mayuskula), ja' sventa xvinaj ti ja' li mukinal ta komone. K'elo MUKINAL.

aj. Taje ja' jech chich' albel sk'oplal ep ta tos ts'i-leletik ti te chch'i ta ts'ants'an vo'tike. Li aj chich' albel sk'oplal li'e ja'tik ono'ox li *Arundo donax* sbie (Job 8:11; Is 42:3; Mt 27:29; Ap 11:1). K'elo AJ SVENTA SP'ISOBIL K'USITIK.

aj sventa sp'isobil k'usitik. Ja' vakib xuk'ubil snatil li jtel aje, ja' sventa oy k'usitik tsp'isik-o. Mi ja' chich' tsakel ta venta ti k'u snatil xojtikunik lek li jun xuk'ubile, ja' 2.67 metro snatil li jtel aje. Pe mi ja' chich' tsakel ta venta li jun xuk'ubil ti mas nate, ja' 3.11 metro snatil li jtel aje (Ese 40:3, 5; Ap 11:1). K'elo Apendise B14.

ajvalilal. Ja' k'alal chventainvan jun ajvalile, jech xtok, ja' sk'oplal ti bu to k'alal sventainoj xchi'uk li buch'utik sventainoj jun ajvalil o jujun me' ajvalile. K'alal «Ajvalilal yu'un Dios» xie, ja' sk'oplal li muk'ul pasmantal yu'un Dios ti ja' oy ta sk'ob li Xnich'on ti ja' li Kristo Jesus ti ja' ch-ajvalilaje (Mt 12:28; Lu 4:43; 1Ko 15:50).

Akaya. Li Ts'ibetik ta Griego K'ope chal ti te oy ta yosilal Roma ta sural Gresia ti ja' k'otem ta kapital li Korinto. Li Akayae smakoj skotol li yosilal Peloponesoe xchi'uk li jvok' yosilal Gresiae (Ech 18:12). K'elo Apendise B13.

ak'chamel. Ja' li stunesel ju'elal ti nabil ti te chlik talel ta stojolal pukujetik ti toj chopolike (2Kr 33:6).

alabastro. Ja' sbi jun sbik'it jarraill perfume ti ta ton pasbile, li ton taje te tstaik ta nopol lum Alabastron ta Ejipto. Li uni jarrae jich'il snuk' tpsasik sventa stak' lek makel yo' mu xlok' li smuil lekil perfumee. Li ton taje alabastro laj yak'beik sbi ek (Mr 14:3).

alamot. Ja' jp'el K'op tstonesik k'alal chalbeik sk'oplal musikae. Ja' sk'an xal «Tojol tseb; Tsebal antsetik». Yik'aluk ja' sk'oplal yech'omal ye tsebetik ti jich'il snuk'ik k'alal chk'ejinike. Jech xtok, xu' van ja' senyail sventa xich' na'el ti jich'il snuk'ilal chich' tijel li sone (1Kr 15:20; Sl 46:tit).

albil k'op. Ja' jun a'yej ti ja' yak'oj ta na'el Diose, xu' ja' chak' ta na'el li k'usi tsk'an yo'ontone o ti ja' no'ox chich' pukbel sk'oplale. Li albil k'ope xu' ja' jun chanubtasel chak' Dios sventa talelalil, jun mantal, chapanel o ja' li k'usi chk'ot ta pasel ta ts'akale (Ese 37:9, 10; Da 9:24; Mt 13:14; 2Pe 1:20, 21).

alfa xchi'uk omega. Ja' jech sbi li ba'yej xchi'uk slajeb letra ta griego k'ope. Li cha'p'el k'op taje oxib velta jmoj chich' tunesel li ta slivroal Apokalipsis ti ja' sk'oplal li Diose. Ti butik chich' tunesele ja' ko'ol smelolal k'alal «slikeb xchi'uk slajeb», «slikeb xchi'uk stsutsebe» (Ap 1:8; 21:6; 22:13).

amak'. Jamalaltik ti joyol ta mok o ta koral ti te oy ta spat xokon li axibalnae; ta ts'akale ja' sk'oplal li jamalaltik oy ta yut muro ta spat xokon li templo ti bu mas tsots sk'oplale. Li skajleb chik'bil matanale te oy ta yamak'il axibalna xchi'uk te oy li ta yamak'il temploe (k'elo Apendise B5, B8, B11). Jech xtok, oy batelik k'alal

amak' xi li Vivliae, ja' sk'oplal yamak'il na xchi'uk yamak'il pasob mantal (Eks 8:13; 27:9; 1Re 7:12; Est 4:11; Mt 26:3).

aniyo ti oy seyoale. Li jun sanyo ti choj ta sni' sk'obike o ti chich' ak'bel yak'ile, xu' van ta xuinik. Ja' sk'elobil ti oy tsots yabtel li jun ajvalile o li bankilal j-abtele (Je 41:42). K'elo SEYO.

anjetetik. Li ta ebreo k'ope ja' *malakj*, li ta griego k'ope ja' *agguelos*. Li cha'pel k'op taje ja' sk'an xal «j-almantal», pe «anjel» chich' jelubtasel k'alal ja' sk'oplal jun kuxlejal ti mu xvinaj ta k'elele (Je 16:7; 32:3; Snt 2:25; Ap 22:8). Li anjetetike ja' tsatsal kuxlejaletik ti pasatik yu'un Dios k'alal jal to'ox taje sk'an xich' pasel li krixchanoetike. Li ta Vivliae xi chich' albel sk'oplalike: «Li xnich'nabtak melel Diöse», «li k'analetik ta sobe» (Je 6:2; Job 38:7). Ti k'u yelan laj yich'ik pasele mu xu' xil yalab xnich'nabik, yu'un ta jujuntal laj yich'ik pasel. Ta sienal xa no'ox miyon oy (Da 7:10). Li Vivliae chal ti oy sbiik ta jujuntale xchi'uk ti jelajtik stalelalelike. Ak'o mi jech, bik'it taje chak' sbaik, yu'un mu sk'anik ich'el ta muk' xchi'uk mas epik ti mu'yuk chak' ta ojtikinel li sbiike (Je 32:29; Lu 1:26; Ap 22:8, 9). Jelajtik yabtelik xchi'uk jelajtik li k'usi ch-ak'bat sbainike, yantike te chtunik ta yeloval chotlebal sventa Ajvalilal jun Jeova, chalbeik batel ya'yej Dios, tskoltaik yaj-tuneltak Jeova li' ta Balumile, ja' tsbainik k'alal chchapanvan li Jeovae xchi'uk chholtavanik ta xcholel lekil a'yejetik (2Re 19:35; Sl 34:7; Lu 1:30, 31; Ap 5:11; 14:6). Ta mas jelavele, tskoltaik Jesus li ta pask'op ta Armajedone (Ap 19:14, 15).

Aram; j-arametik. Ja'ik snitilulal Aram, xnich'on Sem. Li Arame te naki li ta jteklumetik ti chlik ta vitstikaltik yu'un Libano k'alal to ta Mesopotamia xchi'uk ta te'tikalit yu'un Tauro ta norte k'alal to ta sjelavel Damasko ta sur. Taje Aram la sbin ta ebreo k'op, ta ts'akale laj yich' ojtikinel k'ucha'al Siria, li jnaklejetik tee jsiriaetik la sbinik (Je 25:20; Dt 26:5; Os 12:12).

arameo. Ja' jchop k'op ti likem talel ta snitilulal Sem ti xko'olaj taje xchi'uk li ebreo k'ope, jmoj letra stunesik k'alal tsts'ibajike. Ja' sk'opik li j-arametike, pe ta jelavele lik stunesik ta yantik lumetik sventa xp'olmajik li j-asiriaetik xchi'uk li jbabiloniaetik ti bu k'alal sventainojjike. Jech xtok, ja' la stunesik li j-abteleetik ti bu k'alal smakoj li lum Persiae (Esd 4:7). Oy jlom slivro Esdras, Jeremias xchi'uk Daniel ti laj yich' ts'ibaal ta arameo k'ope (Esd 4:8-6:18; 7:12-26; Jer 10:11; Da 2:4 xcha'vo'kal k'alal ta 7:28).

Areopago. Ja' jun taylor vits ta Atenas ti te oy ta snoroesteal Akropolis. Jech xtok, ja' sbi li bu-ch'utik tspacek mantal ti tstsob sbaik ta Areo-

pagoe. Li Pabloe te laj yich' ik'el batel yu'un li j-estoikoetik xchi'uk j-epikuroetik ti ja'ik jfilosofotetik sventa te xalbe smelolal li k'usitik xch'unojek (Ech 17:19).

Armajedon. Li ta ebreo k'ope ja' *Ar Megiddon* ti ja' sk'an xal «vits ta Meguido». Taje te tsakal sk'oplal xchi'uk li «pask'op ta smuk'ta k'ak'alil Dios ti ja' li Buch'u skotol xu' y'unes». Ja' ti bu tstsob sba «skotol ajvaliletik ta spejel balumil» sventa paspek k'op xchi'uk li Jeovae (Ap 16:14, 16; 19:11-21). K'elo MUK'TA TSATSAL VOKOLIL.

Asasel. Ja' biil ta ebreo k'op ti ja' van sk'an xal «tentsun ti tsakch'ay batele». Li ta Sk'ak'alil Stael Pertone, li tentsun ti ja' sventa Asasele chich' takel batel ta takixokol balumil, xko'olaj ja' chkuchbe batel xkalit li smul jteklum ti la paspek ech' jabile (Le 16:8, 10).

aselgueia. K'elo TALELAL TOJ K'EXLAL SBA.

Asia. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' sk'oplal yosilal Roma. Ti bu to'ox k'alal smakoje, avie ja' xa jvok' yosilal Turquia ta slok'eb k'ak'al, jech xtok, te to'ox k'alal smakoj ta sti'ti' lum joyal ta nab ta Samos xchi'uk ta Patmos. Ja' to'ox kapital li Efesoe (Ech 20:16; Ap 1:4). K'elo Apendise B13.

Astoret. Ja' me' dios yu'un jkanaanetik sventa pask'op xchi'uk sventa alajel. Ja' yajnil li Baale (1Sa 7:3).

at-o'onton. Ja' li buch'u chak' ta ilel ti chat yo'onton ta skoj ti oy buch'u cham yu'one o ta skoj yan vokolil. Li ta vo'nee, nopem xa'ik ti chak'ik ta ilel ti chat yo'ontoniak k'uk sjalile. Ma'uk no'ox ti tsots ch-ok'ik k'alal chat yo'ontonike, yu'un tslapbeik sk'u'ial xtok, chak' tan ta sjolik, tsi'li' sk'u' spok'ik xchi'uk tsmaj sti' yo'ontoniak. K'alal oy buch'u chcham yu'unike, tsta-kik ta ik'el li buch'utik ja' yabtel ch-ok'ike (Je 23:2; Est 4:3; Ap 21:4).

axibalna. Ja' jun karpana ti stak' kuchel batel ti te laj yich'ik ta muk' Dios li j-israeletik k'alal lok'ik tal ta Ejiptoe. Ja' te laj yak'ik li xkaxail strato Jeova ti ja' sk'elobil ti te oy li Diöse, jech xtok, ja' te chak'ik li milbil matanale xchi'uk ja' te chich'ik ta muk' Dios. Bak'intik xtoko «karpana sventa tsobobbal» la sbin. Li spak'bal-tak ti pasbil ta te'e pixbil ta lino pok' ti te luchbil slok'ol keruvinetike. Pasbil ta cha'k'ol li yute, li ba'yel kuartoe Ch'ul sbi, li xcha'kolale Bats'i Lekil Ch'ul Cuarto sbi (Jos 18:1; Eks 25:9). K'elo Apendise B5.

ayuno. Ja' k'alal mu'yuk k'usi tslajesik jset'uk junchibuk k'ak'ale. Li j-israeletike ja'o tspacek ayuno li ta Sk'ak'alil Stael Pertone, k'alal oy svokolike xchi'uk k'alal ja'o tsk'anbeik Dios ti ak'o xbeiltasatike. Li judaetike chanib velta ta jabil tspacek sventa svules ta sjolik li svokol

la snuptanik tale. Mu persauk spas ayuno li yajts'aklomtak Kristoe (Esd 8:21; Is 58:6; Lu 18:12).

B

Baal. Ja' jun sdiös jkanaanetik ti ja' la yajval li vinejele, ti ja' la chak' vo'e xchi'uk li k'usitik lek tstaik. Li jp'el k'op «Baal» xie tsunesik xtök sventa chalbeik sk'oplal its'inal diosetik li ta slumalike. Li ta ebreo k'ope ja' sk'an xal «Yajval» (1Re 18:21; Ro 11:4).

balbalvun. Ja' jlik natil ts'ibabil nukul o ts'ibabil vun ti pasbil ta papiro ti ta jot no'ox chich' ts'ibaale, jutuk mu skotoluk velta yich'oj balel ta jtel te'. Laj yich' ts'ibaal xchi'uk laj yich' lok'tael ta balbalvun li Ts'ibetik, ja' li k'usi mas la stunesik k'alal laj yich' ts'ibaal li Vivliae (Jer 36:4, 18, 23; Lu 4:17-20; 2Ti 4:13).

bankilal anjel. Ja' smelolal «bankilal yu'un anjel-etik». K'alal «bankilal anjel» xi ta Vivliae, ja' no'ox jun chalbe sk'oplal, yu'un jun no'ox bankilal anjel oy. Li Vivliae Miguel chalbe sbi li bankilal anjele (Da 12:1; Jud 9; Ap 12:7).

Bankilal Jbeiltasvanej. Li smelolal ta griego k'ope ja' «bankilal jnitvanej». Ja' sk'oplal li yabtel Jesukristo sventa skolta lok'el ta mulil li buch'utik tuk' chak' sbaikexchi'uk ti chbeiltasvan batel li ta kuxlejal sbatel osile (Ech 3:15; 5:31; Ebr 2:10; 12:2).

bankilal jtjison. Ta skoj ti te chich' tunesel ta Balmose, li ta ebreo k'ope, ya'eluke ja' sk'oplal li buch'u chchapan k'ejoje, ti ja' chal ti k'u yelan chich' k'ejintaale, ti chchanilan xchi'uk ti ja' chchanubtas li jlevietik ti ja' jk'ejimoletike, jech xtök, bak'intike ja' oy ta sba li k'ejojetik k'alal oy k'usi tsots sk'oplal chich' pasele. Yan Vivliaetike xi tsjelubtasike: «Bankilal jk'ejoj» o «jchanubtasvanej sventa musika» (Sl 4:tit; 5:tit).

bankilal pale. Ko'ol k'ucha'al k'alal «mero bankilal pale» xi li ta Ts'ibetik ta Ebreo k'ope. K'alal «bankilal paleetik» xi ta Ts'ibetik ta Griego k'ope, jamal xvinaj ti ja' sk'oplal li viniketik ti mas tsots sk'oplaluk ta paleale, ti yik'aluk van te tsakal sk'oplal buch'uk mero bankilal pale ti ochem xa xk'exole xchi'uk li joliletik ti sventainojik 24 ta vok' paleale (Mt 2:4; 2Kr 26:20; Esd 7:5; Mr 8:31).

bato. Li jun batoe smakoj 22 litro, ti jech chalike ja' ta skoj ti oy staojik xet'elul vo'neal jarra ti jech sbie. Sventa sna'ik k'u yepal x-och-o yu'un li yan sp'isobil vo' o yan k'usitik ti chalbe sk'oplal ta Vivliae, ja' tsatsakik ta venta ti k'u yepal x-och-o yu'un li jun batoe (1Re 7:38; Ese 45:14). K'elo Apendise B14.

Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto. Ja' li jk'ol kuarto ta axibalna xchi'uk ta templo ti ta yut to tajek oye, te chich' k'ejel li xkaxail tratoe. Li Smantal

Moisese chal ti ja' no'ox xu' x-och li mero bankilal pale li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe, ja' no'ox xu' x-och li ta sk'inal Sk'ak'alil Stael Pertone (Eks 26:33; Le 16:2, 17; 1Re 6:16; Ebr 9:3).

be. Ja' jp'el k'op ti chich' tunesel ta lok'olk'op li ta Vivliae, ja' chalbe sk'oplal talealil ti lek chil Jeovae o ti mu'yuk lek chile. Li buch'utik la sts'akliik li Jesukristoe laj yich' alel ti u'ninbilik yu'un «li Bee», ja' xkaltik, ti xvinaj ta kuxlejalilik ti oy xch'unel yo'ontonik ta stojolal li Jesukristoe xchi'uk ti chchanbeik stalelale (Ech 19:9).

Belsebu. Ja' jech chich' albel li Satanase. Ja' bankilal o ajvalil yu'un pukujetik. Xu' van ko'ol k'ucha'al li jp'el k'op Baal-Sebub, ja' li Baal ti laj yich'ik ta muk' li jfilisteetik ta Ekrona (2Re 1:3; Mt 12:24).

beo'tik ta stenlejaltik. Ja' jun beo' ti takin skotol orae, ja' no'ox oy ya'el k'alal yora vo'tike; ja' van chalbe sk'oplal xtök li yok uk'ume. Li jlom yok uk'ume te chlik talel ta sat vo'etik, ja' yu'un oy-o lek yok. Li ta junantik tekstoeitike ja' no'ox chal «stenlejaltik» k'alal ja' chalbe sk'oplal li beo'tik ta stenlejaltike (Je 26:19; Nu 34:5; Dt 8:7; 1Re 18:5; Job 6:15).

bul. Taje ja' sbi li vxaxakibal u ta xch'ul kalendario judaetike xchi'uk jech sbi li xchibal u ta skalendarial yabtelike. Li yibel k'ope ja' sk'an xal «chak' o tsatin». Te chlik ta o'loltik oktvure xchi'uk tsutsat ta o'loltik noviembr (1Re 6:38). K'elo Apendise B15.

CH

chak' ye k'usi tspas li jun krixchanoe. Ja'o k'alal jun krixchano oy k'usi jamal chalbe Dios ti tspace, ti chak' jun milbil matanale, ti tspace junuk abtelale o ti tspace sba ta spasel jlomuk k'usitik ti mu'yuk albil ti mu spase. K'alal chak' ye jun krixchano xie, ko'ol smelolal xchi'uk li k'usi jamal chich' alele (Nu 6:2; Ekl 5:4; Mt 5:33).

chapanobbail. Jutuk mu skotoluk ja' jun luchlebal ti ta jamalaltik oye xchi'uk ti oy stek'obaltake. Li j-abteetik ti te chotajitike ja' te ts'k'oponik batel li krixchanoetike xchi'uk te chalik li k'usi ch'ok' ta nopel yu'unike. K'alal chal «xchotleb Dios ti bu chchapanvane» xchi'uk li «chapanobbail yu'un Kristo» xie, ja' no'ox sk'elobil li k'usi xchapanoj Jeova sventa xchapan li krixchanoetike (Ro 14:10; 2Ko 5:10; Jn 19:13).

cha'kuxesel. Ja' li buch'u chtots talel ta lajelale. Li jp'el k'op ta griego *anastasis* xie ja' smelolal «li buch'u chlike; li buch'u chva'ie». Li Vivliae chalbe sk'oplal balunbe ta velta cha'kuxesel ti te xa tsakal sk'oplal ti cha'kuxesat yu'un Jeova

li Jesuse. Ak'o mi oy buch'utik la xcha'kuxesik li Elias, Eliseo, Jesus, Pedro xchi'uk Pabloe, jamal xvinaj ti ja' ta sju'el Dios K'ot ta pasel li k'usitik labalik sbae. Sventa xk'ot ta pasel li k'usi tsk'an Diose, tsots sk'oplat ti xcha'kuxiik ta balumil «li buch'utik tuk'ike xchi'uk li buch'utik mu'yuk tuk'ike» (Ech 24:15). Li Vivlia xtoke chalbe sk'oplat jun cha'kuxesal ta vina-jel ti «ba'yel cha'kuxesal» sbie, taje te tsakal sk'oplat li yermanotak Jesus ti t'ujbilik ta ch'ul espritue (Flp 3:11; Ap 20:5, 6; Jn 5:28, 29; 11:25).

cha'pech ton ti chtun k'ucha'al testigoe. Li «cha'pech ton ti chtun k'ucha'al testigoe» ja' mas chalbe sk'oplat li Lajunbe Mantal ti laj yich' ts'ibael li ta cha'pech ton ti laj yich' ak'bel li Moisee (Eks 31:18, ts'ib ta yok vun).

chik'be yajnil xchi'il ta vok'el. Taje ja' jech nopem xa'lik ti jech kom ta tsakal ek li ta Smantal Moisee. Mi cham junuk vinik ti mu'yuk xkom junuk skereme, ja' ch-ik'bat yajnil yu'un li xchi'il ta vok'ele sventa mu xch'ay sts'unbal (Je 38:8; Dt 25:5).

chik'bil matanal. Ja' li matanal chonbolom chich' ak'bel Dios ti te chich' chik'el ta skajleb matanale; mu'yuk bu chich' jutebuk li buch'u chak' li matanale (tot vakax, tot chij, tot tensun, tortola o ch'iom paloma) (Eks 29:18; Le 6:9).

chopul k'optael. Ja' k'alal chich' alet ti oy k'usi chich' pasbel o ti oy k'usi chopul ch'ot ta stojalal junuk krixchano o yan k'usie. Li chopul k'optael ja' k'alal oy k'usi jamal chich' alet o k'alal chich' alet ti oy k'usi chopul ch'ot ta pasele. Pe ch'ot k'ucha'al jun albil k'op xchi'uk mas oy sbalil k'alal ja' chal Dios o k'alal ja' chal li buch'u yich'oj yabtele (Je 12:3; Nu 22:12; Gal 3:10).

chukbilik batel. Ja' li buch'utik nutsalilik lok'el ta slumalik o ta snaike, ja'tik ono'ox sk'oplat li buch'utik tsalatik yu'un yajkontratakike. Ta ebreo k'ope ja' sk'an xal «chlok'ik batel». Li j-isiraeletike cha'koj to jech k'ot ta stojalalik. Li lajunchop nitilulal ta nortee laj yich'ik chukel batel yu'un j-asiriaetik, ta mas tsakale, li cha'chop nitilulal ta sure laj yich'ik chukel batel yu'un jbabiloniaetik. Ta tsakale, sutik batel ta slumalik ta smantal li ajvalil Siro ta Persiae (2Re 17:6; 24:16; Esd 6:21).

CH'

ch'ail ts'i'lel. Li ch'ail ts'i'lel chal Vivliae ja' ta babak'op tstunes sventa xak' ta ilel ti xko'olaj ta ch'ail ts'i'lel li k'usi ch'ot ta pasel yu'un li mulivajele, li mosoinele, li k'usi mu'yuk tuk'e xchi'uk li valopatinvaneje (Dt 29:18; Pr 5:4; Jer 9:15; Am 5:7).

ch'ixal k'u'il. Ja' jtos ch'ixal pok' ti tstunesik sventa tspacek ta koxtal o ta volsa ti tstunesik sventa te chch'amik li sbek' ts'unobile. Jutuk mu skotoluk velta chich' pasel ta stsotsil ik'al tentsun ti jalbile. Ja' ono'ox jech nopem xa' tspacek k'alal chat yo'ontonik ta skoj ti oy buch'u chcham yu'unike (Je 37:34; Lu 10:13).

ch'ul. Ja' no'ox stalelal stek Jeova; ja' chalbe sk'oplat li lek tajekek stalelale xchi'uk ti ch'ul tajeke (Eks 28:36; 1Sa 2:2; Pr 9:10; Is 6:3). K'alal ja' sk'oplat krixchanoetik (Eks 19:6; 2Re 4:9), chonbolometik (Nu 18:17), k'usitik (Eks 28:38; 30:25; Le 27:14), lugaretik (Eks 3:5; Is 27:13), k'ak'aletik (Eks 16:23; Le 25:12) xchi'uk abtelaletike (Eks 36:4), li ta ebreo k'ope ja' smelolal ti chich' ch'akel o ti chich' ch'ultajesal ta sventa li ch'ul Diose; chich' ch'akel lok'el sventa spasbel yabtel Jeova. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope, li k'op «ch'ul» xchi'uk «ch'ul xij'kot» xie ja' smelolal xtok ti chich' ch'akel lok'el ta sventa li Diose. Jech xtok, ja' jech chich' albel li buch'utik lek stalelale (1Pe 1:15, 16; 2Ko 7:1; Mr 6:20).

ch'ul abtelal. Ja'o k'alal chijton o chij-abtej ta spasel li k'usi ch'ule, ti te tsakal lek sk'oplat ta sventa li yich'el ta muk' Diose (Ro 12:1; Ap 7:15).

ch'ul espritu. Ja' li yip Dios ch-abtej ti mu xkilitike, ti tstunes sventa xk'ot ta pasel li k'usi tsk'an yo'ontone. Ch'ul ta skoj ti te likem talel ta stojalal Jeova ti lek stalelale xchi'uk ti ja' li buch'u mas tuk'e, jech xtok, ja' tstunes sventa spas li k'usi ch'ule (Lu 1:35; Ech 1:8).

ch'ul lamina; xch'ul senyail. Ja' jpech ch'ul lamina ta bats'i oro ti solet sts'ayayete, li ta ch'ul laminae xi ts'ibabil ta ebreo k'ope: «Te likem ta stojalal Jeova li k'usi ch'ule». Ja' te chnoch'anik ta sba sts'otobil sjol li mero bankial palee (Eks 39:30, ts'ib ta yok vun). K'elo Apendise B5.

ch'ul poste. Li jp'el k'op ta ebreeo (*axera*) cha'tos k'usi sk'an xal: li ba'yele ja' senyail li Asera ti ja' jun me' dios yu'un jkanaenetik ti chak' la alajuk antsetike, li xchibale ja' slok'ol stuk li me' dios Aserae. Li posteetik taje tuk' va'ajtik xchi'uk oy tuch'antik ti pasbil ta te'e. Li postee-tike yik'aluk van mu'yuk ch'ulbil o ja' van jpe-tsuk te' (Dt 16:21; Jue 6:26; 1Re 15:13).

ch'ul va'anbil ton. Ja' jun va'anbil oy, jutuk mu skotoluk veltae ta ton tspacek, ya'eluke ja' slok'ol sk'unil li Baale o li yan jech' diosetike (Eks 23:24).

D

Dagon. Ja' sdios jfilisteetik. Mu stak' na'el bu likem talel li jp'el k'op taje, jlom p'ijil viniketike chalik ti te la likem talel ta jp'el k'op ta ebreo dag (choy) (Je 16:23; 1Sa 5:4).

dariko. Ja' jsep tak'in ta Persia ti pasbil ta oro ti 8.4 gramo yalale (1Kr 29:7). K'elo Apendise B14.

Dekapolis. Ja' jtsop jtekum ti ja'ik jgresiaetike. Ti k'u yelan lik tale ja' ti lajuneb jtekum stso-boj sbaike (k'alal *deka* xi ta griego K'ope, ja' sk'an xal «lajuneb»; k'alal *polis* xie, ja' sk'an xal «jtekum»). Ja' jech sbi xtok li yosilal nab Galilea ta slok'eb k'ak'ale xchi'uk li ta uk'um Jordane, ja' te oy jutuk mu skotoluk li jtekumetik taje. Ja' te ti bu lek xvinaj ti k'u yelan stalel xkuxlejal jgresiaetike xchi'uk li p'olmajele. Taje te ech' li Jesuse, pe mu'yuk bu ts'ibabil ta jtatik mi ay svula'an junuk li jtekum taje (Mt 4:25; Mr 5:20). K'elo Apendise A7 xchi'uk B10.

denario. Ja' jsep tak'in ta Roma ti pasbil ta plata ti 3.85 gramo yalale, te oy slok'ol Sesar li ta jot xokon tak'ine. Ja' jech yepal stojol ta jun k'ak'al li jun j-abtele xchi'uk ja' li tak'in chk'anbatik ta spatanik yu'un jromaetik li judaetike (Mt 22:17; Lu 20:24). K'elo Apendise B14.

Diablo. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' jech sbi li Satanas ti lek jamal chak' ta ilel ti k'u yelan stalelale, ja' smelolal «Jchopolk'optavanej». Ti Diablo laj yich' ak'bel sbi li Satanase ja' ta skoj ti ja' mas chchopol K'opta xchi'uk ti lek jamal xvinaj ti tstik'be smul li Jeovae, li Sk'ope xchi'uk li Xch'ul bie (Mt 4:1; Jn 8:44; Ap 12:9).

drakma. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' jsep stak'in jgresiaetik pasbil ta plata ti 3.4 gramo yalal li va' k'ak'ale. Li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope ja' sk'opial li drakma pasbil ta oro laj yich' tunesel k'alal ja'o tspacek mantal li jpersiaetike, xko'olaj k'ucha'al li darikoe (Ne 7:70; Mt 17:24). K'elo Apendise B14).

E

ebreo. Ja' jech laj yich' albel ta sba velta li Abran (Abraan) sventa xich' na'el ti mu xko'olaj xchi'uk li slak'natak ti ja'ik j-amorreoetike. Ta jelavele ja' jech laj yich'ik ojtkinell li snitlulal Abraan ti ja' xnich'nabtak li smom ti ja' li Jakobe xchi'uk ja' jech laj yich' ojtkinell li sk'opik xtoko. Li ebreo k'op ta sk'ak'alil Jesuse oy xa la skapik jlom ta arameo k'op, jech xtok, li Jesus xchi'uk yajchank'optake ta ebreo chk'opojik (Je 14:13; Eks 5:3; Ech 26:14).

Edom. Ja' yan sbi li Esau ti ja' xnich'on Isaake. Li snitlulal Esaue (Edom) och ta sk'obik li yosilal Seire, ja' li vitstikaltik ti te kakal ta o'lol yu'unik li nab Muerto xchi'uk li smuk' ta nabil Akabae (*golfo de Aqaba*). Li osil taje Edom ta sbiin (Je 25:30; 36:8). K'elo Apendise B3 xchi'uk B4.

efa. Ja' sp'isobil sat ts'unobiletik ti efa sbie. Ti k'u yepal x-och yu'un li jun batoe ja' jech yepal x-och-o yu'un li jun efae, ja' 22 litro (Eks 16:36; Ese 45:10). K'elo Apendise B14.

Efrain. Ja' sbi li xcha'vo'al xnich'on Josee; ta ts'akale ja' jech la sbiin jchop snitlulal Israel. K'alal la xch'ak sba li Israele, Efrain la sbiin li lajunchop nitlulal ta skoj ti mas ojtkinbil li snitlulal Efraine (Je 41:52; Jer 7:15).

elul. Taje ja' sbi li svakibal u ta xch'ul kalendario judaetike xchi'uk jech sbi li 12 u ta skalendarial yabtelik k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te chlik ta o'loltik agosto xchi'uk tstsuts ta o'loltik septiembere (Ne 6:15). K'elo Apendise B15.

Ermes. Ja' sdios jgresiaetik, xnich'on Seus. Li ta Listrae la skuyik ta Ermes li Pabloe, yu'un xch'unojik ti ja' la yaj-almantal diosetik li Ermese xchi'uk ti ja' la li dios ti sventainoj li buch'utik lek xtojobik ta lo'ile (*dios de la oratoria*) (Ech 14:12).

Erodes. Ja' jech ak'bil sbiik yu'un jromaetik jtsop uts' alalil ti ja' la sventainik li judaetike. Li Erodes el Grande ojtkinbil lek ta skoj ti ja' la xcha'va'an li templo ta Jerusalem xchi'uk ti ja' laj yal mantal ti smilik ololetik ta skoj ti tsk'an ox tsmil li Jesus k'alal nene' to'oxe (Mt 2:16; Lu 1:5). Li Erodes Arkelao xchi'uk li Erodes Antipase ja' stotik li Erodes el Grande, ja' yu'un laj yich'ik va'anel yo' sventainik jayvok'uk lumetik ti bu k'alal smakoj li stotike (Mt 2:22). Li Antipase la sventain jun kuarto ta skotol ti bu k'alal sventainoj li stote, ja' yu'un «kajvalil» laj yal-beik sk'opial ek. Ja'o ajvalilaj k'alal la xchol mantal oxil jabil xchi'uk j-o'lol li Kristoe xchi'uk ti k'u sjalil jalil li k'usitik k'ot ta pasel ti te chal ta kapitulo 12 ta Echose (Mr 6:14-17; Lu 3:1, 19, 20; 13:31, 32; 23:6-15; Ech 4:27; 13:1). Ta jelavele, li Erodes Agripa I ti ja' smom li Erodes el Grande milat yu'un yaj-anjel Dios k'alal mu'yuk to'ox jal yochel ta ajvalile (Ech 12:1-6, 18-23). Va'un, ja' och ta ajvalil li xnich'on ti ja' li Erodes Agripa II, jech ajvalilaj-o ja' to ti k'uxi lik stoy sbaik ta stojolal jromaetik li judaetike (Ech 23:35; 25:13, 22-27; 26:1, 2, 19-32).

espiritismo. Ja' ti xch'unojik ti kuxul chkom xch'ulelik li buch'utik chchamike xchi'uk ti stak' sk'opon sbaik xchi'uk li buch'utik kuxulike, ta mas to chtaat ta k'oponel li jun j-espiritistae. Ti «tspasik espiritismo» xi ta griego K'ope ja' *farmakia*, ja' smelolal «tunesel drogaetik». K'alal «tunesel drogaetik» xie, te tsakal sk'opial li espiritismo, yu'un li ta vo'nee chich' tunesel drogaetik sventa chich' k'anel sju'el pukujetik sventa chich' pasel li ak'chamele (Gal 5:20; Ap 21:8).

etanim. Taje ja' sbi li svukubal u ta xch'ul kalendario judaetike xchi'uk jech sbi li sba u ta skalendarial yabtelike. Te chlik ta o'loltik septiembere xchi'uk tstsuts ta o'loltik oktubre. K'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babilonia li

judaetike, tisri laj yak'beik sbi (1Re 8:2). K'elo Apendise B15.

Etiopia. Ja' jun vo'neal jteklum ti te xkom ta sural Ejiptoe. Ti bu to k'alal smakoj batele ch'kot k'alal to ta sural Ejiptoe xchi'uk ti bu Sudan sbi avie. Li ta ebreo k'ope «Kus» chich' alet bak'in-tik (Est 1:1).

Eufrates. Ja' li uk'um mas nat xchi'uk mas tsots sk'oplal li ta suroesteal Asiae xchi'uk ja' jun li ta xchibal uk'um ti mas tsots sk'oplal ta Mesopotamia. Ti bu chvinaj ta sba veltae ja' ta Jenesis 2:14, ja' jun li ta xchanibal uk'um ta Edene. Jutuk mu skotoluk velta «Uk'um» chich' albel sk'oplal (Je 31:21). Ja' sts'akinnoj li snortael yosil j-israeletik ti laj yich'ik ak'bele (Je 15:18; Ap 16:12). K'elo Apendise B2.

F

faraon. Ja' jech chalbeik li ajvaliletik ta Ejiptoe. Li ta Vivliae chalbe sk'oplal vo'ob faraonetik (Sisak, So, Tiraka, Neko xchi'uk Ofra). Jech xtok, chalbe sk'oplal yan faraonetik ti mu stak' na'el k'usi sbiike, te sk'oplalik li buch'utik laj yojtikinik li Abraan, Moises xchi'uk Josee (Eks 15:4; Ro 9:17).

Filistea; jfilisteaetik. Ja' jun lum ta ti' nab ta sural Israel ti Filistea la sbiine. Li buch'utik lok'ik tael ta Kreta ti te bat nakiikuke la sbiinik jfilisteaetik. Li Davide och ta sk'ob li jfilisteaetike, pe parte komik-o xchi'uk jech-o la skontrainik li Israele (Eks 13:17; 1Sa 17:4; Am 9:7). K'elo Apendise B4.

G

Galaad. Ti lek xkaltike, ja' sk'oplal li osil ti butik lek yox ti te xlik ta slok'eb k'ak'al ta uk'um Jordan k'alal to ta snortael xchi'uk ta sural li stenaljaltik Jaboke. Bak'intike ja' sk'oplal sjunul li yosil j-israeletik ti te xkom ta slok'eb k'ak'al ta Jordane, ja' ti bu nakiik li snitilulal Ruben, Gad xchi'uk li j-o'lol snitilulal Manasese (Nu 32:1; Jos 12:2; 2Re 10:33). K'elo Apendise B4.

granada. Ja' jtos sat te' ti xko'olajtik k'ucha'al mantsanae, xko'olaj k'ucha'al korona li yuni jole. Toj yij li spate, li ta yute noj ta s'bi'ktal bek'tak ti oy lek ya'lele xchi'uk ti tsjojik o ti rosadoe. Jech xtok, li sk'u' spok' mero bankilal palee la sk'upiltasik ta granada li sti'iltake, ja' li snatil k'u' ti mu'yuk sk'ob xchi'uk ti asule. Jech la spasbeik slujoal xtok li xlechlechul sjol oyetik Jakin xchi'uk Boas ti te oy ta yeloval ti temploe (Eks 28:34; Nu 13:23; 1Re 7:18).

griego; jgresiaetik. Li griegoe ja' sk'opik li krixchanoeitik ta Gresiae. Li buch'utik te vok'emik ta Gresiae o li buch'utik te likem tael yuts' yalale jgresiaetik chich'ik albel. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope mas ep smakojbe sk'oplal, yu'un ja' sk'oplal li buch'utik ma'uk judaetike o ja'

sk'oplal li buch'utik la xchanbeik sk'op jgresiaetike xchi'uk ti la xchanbeik li stalel xkuxlejalike (Joe 3:6; Jn 12:20).

guera. Ti k'u yalal taje ja' 0.57 gramo. Ja' jvok' ta 20 ta vok' li jun sikloe (Le 27:25) K'elo Apendise B14.

guitit. Ja' jp'el k'op sventa musika ti mu jna'tik lek k'usi sk'an xale. Ya'eluke, te likem tael ta jp'el k'op ta ebreo ti gat xie. Oy jlom chalik ti te la tsakal sk'oplal xchi'uk li son ti chalbe sk'oplal li smeltsanel vinoe, yu'un li jp'el k'op gat xie ja' sk'an xal spits'el uva (Sl 81:tit).

I

ibal sba. Xu' ja' chalbe sk'oplal li buch'u bats'i oy yik'obal sbek'tale o k'alal mu'yuk chich' ch'unel li mantaletik sventa talelele. Pe li ta Vivliae ja' mas chalbe sk'oplal li k'usi mu'yuk lek ilbile o li k'usi mu'yuk sake, jech k'ucha'al chal li Smantal Moises (Le 5:2; 13:45; Mt 10:1; Ech 10:14; Ef 5:5). K'elo SAK.

ich'vo'. Ja' sk'an xal t'ubel o mukel ta vo'. Li Jesuse laj yal ti sk'an xich'ik vo' li yajts'aklomtake. Li Ts'ibetik chalbe sk'oplal xtok li ich'vo' laj yak' Juane, li yich'el ch'ul spiritue, li yich'el k'oke xchi'uk yantik (Mt 3:11, 16; 28:19; Jn 3:23; 1Pe 3:21).

igayon. Ja' jp'el k'op sventa xich' na'el k'u yelan chjel snuk'ilal li musikae. Ti k'u yelan chich' albel sk'oplal ta Salmoe 9:16 xu' van ja' sk'an xal ti ja' no'ox chich' tijel li arpa ti lek xlamet ta a'iel ta skoj ti yij snuk'ilale o ti ts'ijil chkom skotol sventa oy k'usi snopbeik sk'oplale.

iliriko. Ja' yosilal Roma ti te oy ta snoroesteal Gresiae. Te to k'alal ay k'alal ja'o la xchol mantal li Pabloe, pe mu jna'tik mi la xchol mantal te o mi ja' no'ox te ay (Ro 15:19). K'elo Apendise B13.

in. Li jun ine smakoj 3.67 litro xchi'uk ja' jech sbi li sp'isobil yu'unike. Yu'un ja' jech laj yal li j-al-lo'il Josefo ti chib congio x-och yu'un li jun ine, li congioe ja' tsunesik li ta Atenase (Eks 29:40). K'elo Apendise B14.

isopo. Ja' jtos ts'i'lel ti oy yuni k'obk'obtak ti jich'ajtik yanale, ja' tsunesik sventa svijik-o ch'ich' o vo' k'alal tsakubtas sbaik ta manta. Yik'aluk van ja' sk'oplal li *mejorana* ts'i'lele (*Origanum maru*; *Origanum syriacum*). Li ta Juan 19:29 yik'aluk van ja' sk'oplal li *mejorana* ti te la xchukik ta sk'ob te' o ta *durra*. Li durrae ja' jtos *sorgo* ti lek ojtinibile (*Sorghum vulgare*), yu'un yik'aluk van lek nat ste'el ti ja' la stunesik k'alal laj yak'beik muyel ta esponja pajal vino ta ye li Jesuse (Eks 12:22; Sl 51:7).

Israel. Ja' jech ak'bat sbi yu'un Dios li Jakobe. Ja' jech la sbiinik ta ts'akal li snitilulal Jakob eke. Jutuk mu skotoluk veltae, li snitilulal 12

ta vo' xnich'nabtak Jakobe xi chich'ik albele: xnich'nabtak Israel, yuts' yalal Israel, steklumal Israel o j-israeletik. Ja' sk'oplal xtok li lajun-chop nitilulal ta norte ti la xch'ak sbaik lok'el ta stojolal li cha'chop nitilulal ta sure, ta mas jela-vele ja' jech laj yich' albel sk'oplal ek li yaj-ts'aklomtak Kristo ti t'ujbil chbatik ta vinajele, «li Israel yu'un Diose» (Gal 6:16; Je 32:28; 2Sa 7:23; Ro 9:6).

J

Jakob. Ja' skeremik li Isaak xchi'uk Rebekae. Ta jela-vele, Israel ak'bat sbi yu'un Dios xchi'uk ja' kot ta moltotil yu'un li jteklum Israele (j-israeletik sbiik xtok, ta ts'akale judaetik). Oy 12 ta vo' xnich'nabtak, skotol li snitilulal xnich'nabtake k'otik ta 12 ta chop nitilulal ti ja'ik li jteklum Israele. Li biil Jakobe jech-o laj yich' tunesel sventa xich' albel sk'oplal li jteklum Israele (Je 32:28; Mt 22:32).

j-alk'op. Ja' li buch'u ch-ak'bat sna' yu'un Dios li k'usi oy ta yo'ontone. Li j-alk'opetike tunik k'u-cha'al yajk'opojel Dios, ma'uk no'ox laj yalik li k'usi ch'kot ta pasele, yu'un laj yalik xtok li chanutaseletike, li mantaletike xchi'uk li chapanel chak' Jeovae (Am 3:7; 2Pe 1:21).

jamal chalik; chak' yeik. Chak' yeik sventa chak'ik ta ilel ti oy k'usi melele o chak' ye jun krixchano mi tspas o mi mu'yuk tspas jtosuk k'usie. Jutuk mu skotoluk veltae, ja' chak' yeik ta stojolal li buch'u tsots yabtele, pe mas to jech tpsak ta stojolal li Diose. K'alal laj yak' ye li Jeovae, mas to tsatsub li trato la spas xchi'uk Abraane (Je 14:22; Ebr 6:16, 17).

jchabivanejetik yu'un ajvalil. Ja' jtsop soltaro ti ja'ik jromaetik ti va'anbilik sventa xchabiik li ajvalil ta Romae. Li jchabivanejetik taje tsots xu' yu'unik ta politika ti xu' skoltaik o xu' slok'esik li jun ajvalile (Flp 1:13).

jchapanvanejetik. Ja' li buch'utik la sva'an Jeova sventa xkoltabat li steklumale, taje ja' k'alal mu'yuk to'ox ajvaliletik ta Israele (Jue 2:16).

jchonbail ants; jchonbail vinik. Ja' li buch'u chchi'inan ta vayel krixchanoetik ti mu'yuk nupunen xchi'uke, li k'usi mas tpsae ja' ti ts'an stojole. Li ta griego k'ope ja' *porne* ti ja' sk'an xal «chonel». Li ta Smantal Moisesse chal ti ja' jun mulil li chonbaile, ja' yu'un li stojol jchonbail antsetike mu xu' xak'ik ta matanal li ta stemplo Jeovae. Jelel k'u yelan chilik li krixchanoetik ti ma'uk jch'unolajeletike, yu'un li stukike lek chilik ti oyuk jchonbail antsetik o jchonbail viniketik ta templo sventa oyuk ta k'ine (Dt 23:17, 18; 1Re 14:24). Li Vivlia xtoke ta lok'olk'op tstunes li jchonbail antsetike, ja' chalbe sk'oplal krixchanoetik, lumetik o organisasionetik ti tstik' sbaik ta yich'el ta muk' k'u-

sitike xchi'uk ti tsukuy sbaik ta yich'el ta muk' Diose. Jech k'u'cha'al li'e, te ts'ibabil ta Apokalipsis ti ja' jun jchonbail ants li reljijon ti oj-tikinbil k'u'cha'al «Muk'ta Babilonia[e]», yu'un jmoj sjol xchi'uk li ajvaliletik li' ta balumil sventa ta sta sju'el xchi'uk sk'ulejal (Ap 17:1-5; 18:3; 1Kr 5:25).

jch'ix. Ja' jtos sp'isobil ti xko'olajtik ti k'u sjamlej xak' li jk'obtike, ti te chlik ta sme' jk'obtik k'alal to ta jxutavtike. Mi ja' ta jtsaktik li jun xuk'ubil ti 44.5 sentimetro snatile, li jch'ixe te van 22.2 sentimetro sjamlej (Eks 28:16; 1Sa 17:4). K'elo Apendise B14.

jchuk. «Ja' jech k'otuk ta pasel» o «ta melel». Li yibel k'op taje te likem talel ta ebreo k'op ti *aman xie*, ti ja' sk'an xal «tuk' chak' sba, xu' jpat ko'ontontik yu'un». Chich' alel «jchuk» k'alal chkak' ketike, k'alal ta jpastik orasione o k'alal oy k'usi jamal chkaltike. Li ta Apokalipsise ja' sk'oplal li Jesuse (Dt 27:26; 1Kr 16:36; Ap 3:14).

Jedutun. Ja' jp'el k'op ti mu stak' na'el k'usi sk'an xal ti te chvinaj li ta stitulual Salmo 39, 62 xchi'uk 77. Ya'eluke, li tituloetik taje ja' sventa xich' na'el k'uxi ta k'ejjntael li salmoe o yik'aluk ja' sventa xich' na'el k'usi stjobil son chich' tijel. Oy to'ox jun jlevi vinik ti ja' jttijson ti Jedutun sbie. Ja' yu'un, xu' van te tsakal sk'oplal stuk o sk'oplal xnich'nabtak k'alal cha'ik ti jech tstijik li sone o k'alal chilik k'usi stjobil son chich' tijele.

Jeenae. Ja' jech sbi ta griego k'op li stenlejaltik Inon ti te xkom ta sural xchi'uk ta suroesteal vo'neal Jerusalene (Jer 7:31). Li ta albil k'ope- tike chalbe sk'oplal ti ja' ti bu telajtik chkom sbek'tal li animaetike (Jer 7:32; 19:6). Mu'yuk sprevali mi te chich'ik jipel ochel chonbolome- tik o krixchanoetik ti kuxul chich'ik chik'el o ti tsots taje ch-ak'bat svokolik ta Jeenae. Ja' yu'un, li Jeenae ma'uk sk'an xal ti te ch-ak'bat tsots svokolik ta k'ok' ta sbatel osil li krixchanoetik, ti mu xkaltik k'u'cha'al chalike. Mo'oj, li Jesus xchi'uk yajchank'optake ja' laj yalbeik sk'oplal li kastigo sbatel osile, li «xchibal velta lajelale», ja' xkaltik, li lajelal sbatel osile (Ap 20:14; Mt 5:22; 10:28).

Jeova. Ja' jech chich' jelubtasel ta tsotsil li Te- tragramatone (ja' li chanib letra ta ebreo יהוה chich' tunesel sventa li sbi stuk Diose), mas ta vukmil ta velta chvinaj ta slikej li Vivliae. K'elo Apendise A4 xchi'uk A5.

Jeova ti bankilal yu'un soltaroetike. K'alal «Jeova ti bankilal yu'un soltaroetik» xie, ja' chak' ta a'iel li sju'el Dios ti ja' Muk'ul Jpasmantal ta vinajal balumile, yu'un ja' tpsae ta mantal li epal kuxlejaletik ta vinajele (1Sa 4:4; Ro 9:29).

j-epikuroetik ti ja'ik jfilosofoetike. Ja' yajts'aklomtak li filosofo Epikuroe (ta sjabilal 341 k'alal ta 270 k'alal mu'yuk to'ox talem Jesuse). Li k'usi mas tsnopike ja' la ti ak'o spas k'usi tsk'an yo'onton li jun krixchano, yu'un ja' la li k'usi mas tsots sk'oplal ta xkuxlejale (Ech 17:18).

j-espiritista. Ja' li buch'u xu' la yu'un sk'oponel animaetike (Le 20:27; Dt 18:10-12; 2Re 21:6).

j-estoikoetik ti ja'ik jfilosofoetike. Ja' jtsop jfilosofoetik ta Gresia ti xch'unojik ti ja' la xmu'yubaj-o jun krixchano mi tstunes lek snopben sventa xa'ibe smelolal li mantaletik sventa vinajel balumile xchi'uk ti jechuk xkuxi k'ucha'al chal li mantaletik taje. Tsnopik xtok ti buch'u la p'ij la melele mu'yuk la tstsak ta venta k'usi k'ux cha'i xchi'uk ma'uk la xmu'yubaj-o li k'usi tsk'upin ta xkuxlejale (Ech 17:18).

jfariseoetik. Ja' jvok' religion tsots sk'oplal yu'un judaetik li ta ba'el siglo k'alal talem xa ox li Jesuse. Ma'uk snitululal paleetik, pe bik'itik xa tajeck chch'unik li Mantaletike xchi'uk lek xa'iik chak'ik ta chanel li k'usi nopem xa'iik spasele (Mt 23:23). Mu'yuk lek laj yililik li k'usitik chak'ik ta chanel li jgresiaetike, jech xtok, ta skoj ti lek xchanojik tajeck li Mantale xchi'uk li k'usitik nopem xa'iike tsots tajeck yabtel cha'i sbaik ta stojolal li yan krixchanoetike (Mt 23:2-6). Li junantike ja'ik li buch'utik te ta Sane-drine. La skontrainik Jesus ta skoj li xchabiel savadole, li k'usi nopem xa'iik spasele, ti k'alal chchi'nan jpsmuliletik xchi'uk li jtsobpatanetike. Li junantike pasik ta yajts'aklom Kristo, te sk'oplal ek li Saulo likem ta Tarsoe (Mt 9:11; 12:14; Mr 7:5; Lu 6:2; Ech 26:5).

jimich'. Ja' j'jik nukul o ja' li k'usi jalbil ta xch'uxu-viltak chonbolometike, ta pujetik o ta tsotsil chonbolometik. Ti bu mas jamal ta o'lole te chak'ik li k'usi tsjipik batele, jutuk mu skotoluk veltae ja' j'pej ton. Li jot yak'ile ta xchuk ta sk'ob o ta snuk' sk'ob, li jot yak'ile ta stsak ta sk'ob, va'un ta skolta mi tsk'an tsjip batele. Li jteklumetik ta vo'nee oy j-ak'jimich'etik yu'unik li ta yajtsoltarotakike (Jue 20:16; 1Sa 17:50).

jk'el-osil ta toyol. Ja' li buch'u xchabivane sventa mu x'aj ta ilbajinel li jun krixchano o li k'usitik x-ayan yu'une, ta ak'obaltik ono'ox ti jech xchabivane xchi'uk oy k'usi tsnikes sventa chak' ta a'iel ti oy k'usi xibal sbae. Li jk'el-osiletik ta toyole mas ono'ox te oyik ta sba smuroal-tak jteklum xchi'uk ta sba tayal k'elob osiletik sventa xak'ik venta ta nom mi oy buch'u chno-paj tale. Li jun jk'el-osil ta toyol ti te xchi'uk li soltaroetike jutuk mu skotoluk velta jchabivane jechalbeik sk'oplal. Xu' xkaltik ti tunik k'ucha'al jk'el-osiletik ta toyol li j-alk'opetike,

yu'un la sp'ijubtasik jteklum Israel k'alal tal slajebike (2Re 9:20; Ese 3:17).

jk'el'anal. Ja' li buch'u xchabane sk'oplal ti k'u yelan chbak' li k'ak'ale, li lunae xchi'uk li k'analetik sventa chalbe sk'oplal li k'usi chk'ot pasel ta jelavele (Da 2:27; Mt 2:1).

jk'elvanej. Ja' jun vinik ti ja' oy ta sba sk'elel xchi'uk xchabiel li tsobobbaile. Li k'usi chak' ta a'iel li j'pel k'op ta griego ti episkopos xie ja' ti chk'elvan xchi'uk xchabivane. K'alal «jk'elvanej» xchi'uk «mol» (*presbyteros*) xie, ja' chalbe sk'oplal ti ko'ol k'usi sbainojik li ta tsobobbailetik sventa yajts'aklomtak Kristoe. K'alal «mol» xie, chak' ta a'iel ti lek stalelal sventa xich' va'anele, k'alal «jk'elvanej» xie, ja' mas chalbe sk'oplal k'usi yabtel tspan mi laj yich' va'anele (Ech 20:28; 1Ti 3:2-7; 1Pe 5:2).

jk'opojele. Ja' li buch'u chtun ta jk'opojele ta stojolal cha'vok' krixchano sventa lekuk xil sbaieke. Li ta Ts'ibetike, li Moisee ja' jk'opojele li ta tratro sventa Mantale, li Jesuse ja' jk'opojele li ta ach' tratro (Gal 3:19; 1Ti 2:5).

jnasareo. Likem talel ta ebreo k'op ti ja' sk'an xal «ak'bil» o «vok'bil». Oy cha'tos jnasareoetik: jto-se ja' ti chlok' ta yo'onton stukik ti jech tspanike, li yane ja' ti chich'ik t'ujel yu'un Dios. Li jun vinik o jun antse xu' xak' ye ta stojolal Jeova ti chk'ot ta jnasareo k'uk sjalile. Li buch'utik chlok' ta yo'onton chk'otik ta jnasareo oy oxtos k'usi mu stak' spasiq ti tsots sk'opale: mu stak' xuch'ik jox mi ja'uk stak' slajesik li k'usitik pasbil ta uvae, mu stak' slok' sjolik xchi'uk mu stak' spikik animaetik o chonbolometik ti chamemike. Li buch'utik chich'ik t'ujel yu'un Dios sventa xk'otik ta jnasareo ja'ik-o jnasareo ti k'u sjalil kuxulike xchi'uk ja' ch'albatik yu'un Jeova li k'usitik sk'an spasiqe (Nu 6:2-7; Jue 13:5).

Jnasaretal vinik. Ja' jech la sbin Jesus ta skoj ti te likem talel ta jteklum Nasarete. Yik'aluk van ja' te tsakal sk'oplal li ta j'pel ebreo k'op ti te chal ta Isaias 11:1 ti «sk'elom» xie. Ta mas ts'akal xtoko, ja' xa jech laj yich' albel sk'oplal li yajts'aklomtak Jesuse (Mt 2:23; Ech 24:5).

jnetinoetik. Jtuneletik o j-abteletik ta templo ti ma'uk j-israeletike. Li j'pel k'op ta ebreo ja' sk'an xal «ak'bilik», taje ja' sk'an xal ti ak'bil yabtelik sventa xtunik ta temploe. Jutuk mu skotoluk li jnetinoetike ja' van snitulal: li jgabaonetike, ti ak'bil yabtelik yu'un Josue sventa «ja'uk stobik si' xchi'uk slupik vo' sventa sjunul li tsobobbaile xchi'uk sventa li skajle smoton Jeovae» (Jos 9:23, 27; 1Kr 9:2; Esd 8:17).

jomer. Ja' sp'isobil k'usitik takin ti smakoj 220 litro, ko'ol yepal sbel k'ucha'al li jun koroe. Sventa sna'ik k'u yepal x-och-o yu'un li jun jomere,

ja' tsatsakik ta venta ti k'u yepal x-och-o-yu'un li jun batoe (Le 27:16). K'elo Apendise B14.

jov. Ti k'u snatit taje ja' 1.8 metro, ja' sventa sp'isik k'u snatit xyal li vo'e (Ech 27:28). K'elo Apendise B14.

jpsamantal. Ja' jun j-abtel ti mas pek'el yabtel k'ucha'al jun jsatrapa ti bu k'alal sventainoj li Babiloniae. Li Vivliae chal ti jpsamantaletik taje ja' oy ta sbaik li p'ijil viniketik ta pasob mantal ta Babiloniae. Jech xtok, chalbe sk'oplal jpsamantaletik k'alal ja' o ajvallilaj li Dario ti ja' jmediae (Da 2:48; 6:7).

jpatp'in. Ja' li buch'u chabtelan spasel p'inetik, platoetik o yan k'usitik ti pasbil ta ach'ele. Li jpatp'in ta ebreo k'ope ja' smelolal <jpatvanej>. Jech k'ucha'al oy ta yok sk'ob ach'el li jpatp'ine, ja' jech chich' ko'oltasel li muk'ul pasmantal yu'un Jeova ta stojolal li krixchanoetike xchi'uk ta stojolal li lumetike (Is 64:8; Ro 9:21).

jsaduseotetik. Ja' jvok' religion yu'un judaetik ti lek ojtikinbile, ja'ik jk'ulejetik ti tsots sk'oplalike xchi'uk paleetik ti tsots tajej yabtelik ta temploe. Ep k'usitik mu'yuk lek chilik ta sventa li k'usi nopem xa'iiik spasel li jfariseotetike xchi'uk li k'usitik yan xch'unojike. Jech xtok, mu'yuk xch'unojik ti oy cha'kuxesele xchi'uk mu'yuk xch'unojik ti oy anjeletike. La skontrainnik li Jesuse (Mt 16:1; Ech 23:8).

jsamariaetik. Ta slikebale, ja' to'ox jech chich'ik albel li lajunchop snatilulal Isra'el ta nortee. Pe k'alal laj yich' ventainel yu'un j-asiriaetik ta sjabalil 740 k'alal mu'yuk to'ox talem Jesuse, ja' jech xa laj yich'ik albel ek li jyanlumetik ti laj yich'ik ik'el talej yu'un j-asiriaetike. Li ta sk'a-k'alil Jesuse, mu'yuk xa chich' tunesel sventa chich' albel sk'oplal li buch'u yan-o sts'unbale o li buch'u yan-o slumale, jutuk mu skotoluk velta ja' jech chich'ik albel jvok' religion ti te nakalik li ta vo'ne lum Sikem xchi'uk ta Samariae. Oy k'usitik xch'unojik li jvok' religion taje, pe jellej tajej xchi'uk li k'usitik xch'unojik li judaetike (Jn 8:48).

jsatrapa. Ja' jun yajk'opojel ajvalil o jun jpsamantal ta jun jteklum li ta yosilal Babilonia xchi'uk ta Persiae. Li jun jsatrapae ja' va'anbil yu'un jun ajvalil sventa xk'ot ta jun bankilal jpsamantal (Esd 8:36; Da 6:1).

jtakbol. Taje ja' smelolal <takbil> xchi'uk ja' jech chich' albel sk'oplal li Jesuse xchi'uk junantik krixchanoetik ti laj yich'ik takel batel sventa xtunik ta stojolal yantike. Pe ja' mas chalbe sk'oplal li 12 ta vo' jchank'opetik ti la st'uj stuk Jesus ti laj yich'ik va'anel ta jk'opojele (Mr 3:14; Ech 14:14).

jteklum sventa nak'obbail. Ja' jteklumetik ti bu nakal jlevietik ti bu xu' xjativ batel li buch'u

mu yolbajuk milvane, ja' te chbat snak' sba sventa mu xtaat ta milel yu'un yuts' yalal li buch'u cham ti ja' xa chmilvane. Li vakib jteklum ti te oy ta Albil Balumile ja' la svok' Moises xchi'uk Josue ti jech albatik yu'un Jeovae. Mi k'ot li ta yochebal jteklum ti bu va'ajtik li mole-tike, lek chich' ch'amel, va'un chalbe moletik li k'usi k'ot ta pasele. Pe sventa mu jeche'uk te xich' nak'el li buch'u yolbaj milvane, sk'an ba'yel te xich' chapanel li ta jteklum ti bu milvane sventa vxinaj ti mu yolbajuk la spase. Mi vinaj ti mu'yuk smule, tsut batel li ta jteklum sventa nak'obbail, va'un te chkom-o ti k'u sjalil kuxule o ja' to mi cham li mero bankilal palee (Nu 35:6, 11-15, 22-29; Jos 20:8).

jtel te'. Ja' jtel te' ti tuk' va'anbil ti ja' te chich' jok'anel li buch'u chich' milele. Li lumetik ta vo'nee tsunesik to'ox jtel te' sventa te smilik junuk krixchano o te tsjok'anik junuk anima sventa sp'ijubtasobil li yantike o sventa chak'ik ta k'exal. Li j-asiriaetike ojtikinbilik lek ti xko'olajik ta jti'vanej chonbolometik k'alal tspace k'ope, yu'un k'alal mi la staik talej ta chukel li krixchanoetike, chujbeik muyel jtel te' ta xch'ut ti ch-ech' jatbatuk yo'onton xchi'uk spulmone, li te' taje lek ts'ubts'ub sni'. Pe li ta smantal judaetike chal ti ba'yel tsmilik ta ton o ep ta tos ti k'u yelan tsmilik li buch'u oy k'usi toj chopol tspace, jech k'ucha'al mi chchopol k'optavanik o mi chich'ik ta muk' santoetike, mi laje, chich' jok'anel ta jtel te' o ta jpets te' sventa sp'ijubtasobilik li yan krixchanoetike (Dt 21:22, 23; 2Sa 21:6, 9). Bak'intik li jromae-tike kuxul chchukik ta jtel te' li buch'u chich' milele, jech oxal jal te cha'ibe xk'uxul xchi'uk ta k'un'kun chcham, te chlanj ta takiti'il, ta vi'nal xchi'uk ta k'ak'al. Ta yantik xtoko, jech k'ucha'al la smilik li Jesuse, chich' bajbel yok sk'obik ta jtel te' li buch'u chich' tik'bel smule (Lu 24:20; Jn 19:14-16; 20:25; Ech 2:23, 36). K'elo JTEL TE' SVENTA VOKOLIL.

jtel te' sventa vokolil. Ja' jech chich' jelubtasel li jp'el k'op ta griego ti *stauros* xie, ja' sk'an xal jtel te' o jun poste ti tuk' va'ale, jech k'ucha'al ti bu laj yich' jok'anel li Jesuse. Ch'abal spreval ti ja' jun krus li jp'el k'op ta griego taje, k'alal ep to'ox tajej jabil sk'an xtal li Kristoe, li krixchanoetik ti ma'uk jch'unolajeletike la stunesik krus ti ja' senyail religione. Li <jtel te' sventa vokolil> xie ja' sk'oplal li k'usi sk'an xal ta griego k'ope, yu'un ja' laj yich' tunesel *stauros* xtok k'alal ja' chalbeik sk'oplal ti chil svokolik xchi'uk ti chich'ik k'exaltasel li yajts'aklomtak Jesuse (Mt 16:24; Ebr 12:2). K'elo JTEL TE'.

jts'ibajom. Li jp'el k'op ta ebreoe ja' chalbe sk'oplal li buch'utik tslok'taik li Mantale o yan k'usitik li ta Ch'ul Ts'ibetike. K'alal ay ta balumil li

Jesuse, ja' xa sk'oplal jtsop krixchanoetik ti lek chanemik ta Mantale. Skontrainojik Jesus ti krixchanoetik taje (Esd 7:6; Mr 12:38, 39; 14:1).

Juda. Ja' li xchanvo'al xnich'on Jakob xchi'uk li yajnil ti ja' li Leae. K'alal po'ot xa ox xcham li Jakobe, laj yal ti te chlik talel ta snitilulal Juda jun muk'ta ajvalil ti te oy-o sbatel osile. K'alal ay ta balumil li Jesuse, te lik talel sts'unbal ta snitilulal Juda. Jech xtok, Juda la sbiin li jchop nitilulale, ta jelavele ja' jech la sbiin ti bu k'alal la sventain li ajvalil ta sur ti te ajvalilaj tal ta Judae. Taje te tsakal sk'oplal li snitilulal Juda ta Israele, li snitilulal Benjamine, li paleetike xchi'uk li jlevietike. Li yosilal Judae te to smakoj batel ta sur ti ja' te xkom li Jerusalem xchi'uk li temploe (Je 29:35; 49:10; 1Re 4:20; Ebr 7:14).

Judaetik. Ja' jech chich' albel li buch'utik te likem talel ta snitilulal Judae, jech laj yich'ik albel k'alal laj xa ox yich' tsalel li lajunchop nitilulal ta Israele (2Re 16:6). K'alal lok'ik xa ox talel ta chukel ta Babiloniae, ja' jech laj yich'ik albel li jaychop snitilulal j-israeletik ti sutik talel ta Israele (Esd 4:12). Ta ts'akale, ja' jech laj yich'ik ojtkinel ta spejel balumil li j-israeletike, yu'un mu xko'olajik xchi'uk li jyanlumetike (Est 3:6). Jech xtok, li jtkablol Pabloe ta lok'ol-kop la stunes sventa xalbe sk'oplal ti ma'uk tsots sk'oplal bu likemik tal li buch'utik te oyik ta stsobobail jayts'aklomtak Kristoe (Ro 2:28, 29; Gal 3:28).

jun ta lajlajuneb (diesmo). Ja' jun ta lajlajuneb o 10% ti chich' ak'el o ti chich' tojele, mas to ta sventa li relijione. «Diesmo» chich' albel sbi xtok, ja' yu'un «chak' diesmo» xi sk'oplal li buch'u jech chak'e (Mal 3:10; Mt 23:23; Ebr 7:5). Li ta Smantal Moisesese jujun jabil chich'ik ak'bel jlevietik jun ta lajlajuneb li k'usitik chlok' ta balumile, li chonbolometike xchi'uk chijetik sventa xich'ik koltael. Li jlevietik eke chak'ik to jun ta lajlajuneb li jun ta lajlajuneb chich'ik sventa skoltaik li snitilulal Aaron ti ja' paleetike. Oy to yan diesmoetik xtok. Mu xa persauk chak'ik diesmo li jayts'aklomtak Kristoe.

jvalopatinvanej. Ja' jp'el k'op ta griego (*apostasía*) ti ja' smelolal «li buch'u chch'ak' sba lok'e-le». Taje te smakojbe sk'oplal «li buch'u ch-iktavane o li buch'u tstoy sbae». Li jp'el k'op «jvalopatinvanej» ti chal ta Ts'ibetik ta Griego K'ope, ja' sk'oplal li buch'utik chiktaik li meel yich'el ta muk' Diose (Pr 11:9; Ech 21:21; 2Te 2:3).

K

kab. Ja' sp'isobil k'usitik takin ti smakoj 1.22 litro. Sventa sna'ik k'u yepal x-och-o yu'un li jun kabe, ja' tstsakik ta venta ti k'u yepal x-och-o

yu'un li jun batoe (2Re 6:25). K'elo Apendise B14.

Kaldea; jkaldeaetik. Ja' jun jteklum xchi'uk ja' li buch'utik te nakal ta sti'iltak uk'um Tigris xchi'uk Eufратese. Ta ts'akale, ja' xa jech lik yalbeik sk'oplal sjunul Babilonia xchi'uk li buch'utik te nakalike. Jech xtok, ja' jtsop krixchanoetik ti chchanbeik sk'oplal siensia, vo'ne lo'ietik, jeltos k'opetik xchi'uk ti k'u yelan chbak' li k'analetike (*astronomia*), xchanojik majia xchi'uk tsabeik smelolal k'analetik (*astrología*) (Esd 5:12; Da 4:7; Ech 7:4).

Kanaan. Ja' smom Noe xchi'uk ja' xchanvo'al xnich'on li Kame. Ta mas ts'akale, te nakiik ta slok'eb k'ak'al ta yosilal Mediterraneo li 11 ta chop snitilulal Kanaan ti te xkom ta o'lol yu'unik li Ejipto xchi'uk Siriae. «Yosilal Kanaan» la sbiin (Le 18:3; Je 9:18; Ech 13:19). K'elo Apendise B4.

kapon. Ja' jun vinik ti lok'bil o t'usbil ston sk'unile. Li viniketik taje te chtunik o chchabiik li me' ajvalil li ta sna ajvaliletike, jech xtok, chchabiik li sts'akal ajniltak ajvalile. Jlom xtoko, k'alal kapon xie, mu persauk lok'bil o t'usbil ston sk'unil, yu'un jech sbiik xtok li buch'utik tsots yabtelik ta sna ajvalile xchi'uk li buch'utik ja' yak'oj ta yo'ontonik «li Ajvalil ta vinajele», ja' li buch'utik sna' spajesei sbaik sventa masuk xtunik ta stojolal li Diose (Mt 19:12; Est 2:15; Ech 8:27).

kareta. Ja' jkot kareta ti oy chib syantail ti chich' jochel ta ka'e, ja' mas tstunesik k'alal chbatik ta pask'ope (Eks 14:23; Jue 4:13; Ech 8:28).

karpana sventa tsobobail. Ja' sk'oplal li skarpana Moises xchi'uk li ch'ul axibalna ti laj yich' pasel ta takixokol balumile (Eks 33:7; 39:32).

kasia. (*Cinnamomum cassia*), ja' spat li kasia te'e, xko'olajtik k'ucha'al li ste'el kanelae. Tstunesik to'ox ta parfume xchi'uk ja' skap li ch'ul aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele (Eks 30:24; Sl 45:8; Ese 27:19).

Kemos. Ja' sdios jmoabetik ti mas chich'ik ta muk'e (1Re 11:33).

keruvin. Ja' anjeletik ti tsots yabtelik ta skoj ti tsots sk'oplal li k'usi tspaceke. Jelajtik k'ucha'al li serafinietike (Je 3:24; Eks 25:20; Is 37:16; Ebr 9:5).

kislev. Taje ja' sbi li sbalunebal u ta xch'ul kalendario judaetike xchi'uk jech sbi li yoxibal u ta skalendariaoal yabtelik k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te chlik ta o'lo'itk noviembre xchi'uk tstsuts ta o'lo'itk disiembre (Ne 1:1; Sak 7:1). K'elo Apendise B15.

kolem vinik. K'alal ja'o chventainvan li Romae, li jun kolem vinike ja' li buch'u ma'uk mosoil

chvok'e xchi'uk ti oy sderecho jech k'ucha'al li buch'utik te vok'emik ta Romae. Li yantik xtoke kolem viniketik chich'ik albel ta skoj ti kolik xa lok'el ta mosoile. Li buch'u lok' ta mosoil ta smantal ajvalile kolem vinik xa ch'kot xchi'uk ja' xa slumal ch'kot li Romae, pe mu xu' sta yabtel ta stojolal li ajvalile. Pe li buch'u ma'uk ta smantal ajvalil chlok' ta mosoile ch'abal skotol sderecho k'ucha'al li yantike (1Ko 7: 22).

koral. Xko'olaj k'ucha'al ton ti lek tsoetse, ja' te chilik k'atajuk tal ta sbakil bik'tal chanul nab. Ep ta tos yuni koloral ti te chich' tael ta muk'ta nabe, oy tsoj, sak xchi'uk ik'. Ja' mas to'ox te tstaik li ta Tsajal nabe. K'alal ja'o ts'ibaj li Viviliae, ep taje sbalil chilik li tsajal korale, yu'un tpsasik ta nats'iletik xchi'uk ta yan k'usitik ti k'upil sbae (Pr 8:11).

koror. Ja' sp'isobil k'usitik takin xchi'uk k'usitik sts'ants'un ti smakoj 220 litro. Sventa sna'ik k'u yepal x-och-o yu'un li jun koroe, ja' tstsakik ta venta ti k'u yepal x-och-o yu'un li jun batoe (1Re 5:11). K'elo Apendise B14.

kortina. Ja' jilik pok' ti toj k'upil sba jalbil ti te luchbil slok'ol keruvinetike; li kortinae ja' xch'akoj li Ch'ul kuarto xchi'uk li Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto li ta axibalnae xchi'uk li ta templee (Eks 26:31; 2Kr 3:14; Mt 27:51; Ebr 9:3). K'elo Apendise B5.

Kotkot na yu'un Salomon. Li ta sk'ak'alil Jesuse, ja' jun koriyol ti oy yaxibal ti te oy ta sts'el yamak'il templo te ta slok'eb k'ak'ale. Taje xch'unojik ti ja' la skomenal ti stemplo Salomone. Li Jesuse te ech' xanavuk ta «invierno» xchi'uk ja' te ta stsob sbaik li ba'yel yajts'aklomtak Kristo sventa chich'ik ta muk' li Diose (Jn 10:22, 23; Ech 5:12). K'elo Apendise B11.

Kristo. Ja' jech ojtikinbil li Jesuse. Li jp'el k'op taje likem tal ta griego k'op ti ja' *Kristos*, ko'ol xchi'uk li jp'el k'op ta ebrej ti xi jelubtasbile: «Mesias» o «li Buch'u t'ujbile» (Mt 1:16; Jn 1: 41).

K'

k'anal chvinaj ta sob. K'elo MUK'TA K'ANAL.

k'atlom te'. Ja' jtel te' ti k'atal ta snekeb li jun krixchanoe, oy k'usi jok'ol ta jujujot o ja' jtel te' o k'atlom te' ti chich' kajanbel ta sba snuk' cha'kot j-abtel chonbolom (ja' mas jech'tik tpsasbeik li vakaxetike) sventa xjochik li slokobil osile o sventa xjochik li karetae. Li mosoiletike nopajtik no'ox tstonesik k'atlom te' sventa xkuchik batel alal ikatsil, ja' yu'un li k'atlom te'e ta lok'olk'op chich' tunesel sventa chalbe sk'oplal mosoinel o ti persa chich' ch'unbel smantal junuk krixchanoe, jech xtok, te smakojbe sk'oplal li ilbajinel xchi'uk vokoli-

le. K'alal chich' lok'esel o chich' k'asel li k'atlom te'e, ja' sk'an xal ti oy buch'u chkol ta mosoile, ti mu'yuk xa ch-ilbajinate xchi'uk ti mu'yuk xa ch-ak'bat svokole (Le 26:13; Mt 11:29, 30).

K'ejimol sventa muyebaltik. Ja' stituloal li Salmo 120 k'alal ta 134. Ak'o mi jeltos smelolal chalik li stituloal 15 salmoetik taje, ep buch'utik tsnopik ti ja' la sk'ejintaik li j-israeletik ti xmuuyabajik no'ox k'alal «chmuyik» batel ta Jerusalem sventa xbatik li ta muk'ta k'in ti oxib velta ta jabil tpsasik tee, li Jerusalem te oy ta vistkaltik yu'un Juda.

K'in Koltael. Ja' jun k'in ti chich' pasel jujun jabil ta sk'ak'alil 14 yu'un abib (ti nisan laj yak'beik sbi ta ts'akale). Li k'in taje ja' sventa svulesobil ta sjolik j-israeletik ti laj yich'ik koltael lok'el ta Ejiptoe. Ti k'u yelan tpsasike ja' ti tsmilik xchi'uk tsvokil li ch'iom chije (tentsun), taje ko'ol tslajesik xchi'uk ch'ail itajetik xchi'uk pan ti ch'abal slevaduraile (Eks 12:27; Jn 6:4; 1Ko 5:7).

k'ulub. Ja' jtos xk'ajben o p'ilix ti ta ep sna' xvilike. Li Smantal Moiseese chal ti mu'yuk ibal sbae, ti stak' lajesele. Li k'ulubetike ta ep sna' xanavik ti tslajesik skotol li k'usitik tstaik, ep taje k'usitik chlay yu'unik, ja' yu'un j-ak'vokolil sbi yu'unik (Eks 10:14; Mt 3:4).

k'ulx'ultael. Ja' k'alal chbat stsobik ti butik chkom yu'unik k'alal stsobojbeik xa ox sat li k'usitik la sts'unike, oy bateltik yolbaj chiktaik o mu yolbajuk. Li Smantal Moiseese chal ti mu stak' stsobbeik sat li k'usitik sts'unoj ta st'iltak yosilike xchi'uk mu stak' stsobik skotol li sat s-olivaik xchi'uk li sat s-uvaik. Yu'un ja' smoton ak'bilik yu'un Dios li povreetike, li buch'utik oy svokolike, li jyanlumetike, li buch'utik chamem stotike xchi'uk li buch'utik chamem smalalike (Rut 2:7).

L

lats'ob te'. Ja' li k'usi tstonesik sventa chak'beik kastigo li buch'u xchukojike. Junantike ja' no'ox sventa slats'obil akanil. Pe oy yantik xtoke chtun sventa slats'obil akanil, k'obil xchi'uk nuk'il, jech oxal vujuk chkom spat li krixchanoe (Jer 20:2; Ech 16:24).

lekil a'yjetik. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' sk'oplal li lekil a'yjetik sventa li Ajvalilal yu'un Diose xchi'uk ti chijkolulik ta skoj ti oy xch'unel ko'ontontik ta stojolal Jesukristoe (Lu 4:18, 43; Ech 5:42; Ap 14:6).

lepra. Ja' jtos tsatsal chamel ta snukuil jun krixchano. Li lepra chalbe sk'oplal Viviliae ma'uk jech k'ucha'al xkojtikintik avie, yu'un ma'uk no'ox xu' stsakat ta lepra li krixchanoetike, xu' xk'ot ta k'u'il pok'il xchi'uk ta naetik xtok (Le 14:54, 55; Lu 5:12).

lepton. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' sk'oplal li stak'in judaetik ti pasbil ta bronse o kovree, ja' li mas bik'it tajeke. Oy junantik Vivliae <sentavo> tsjelubtasik (Mr 12:42; Lu 21:2). K'elo Apendise B14.

levadura. Ja' li k'usi chich' ak'bel li vots'bil arina sventa sit'e o li k'usi stak' uch'el sventa xpajube; pe ja' mas chalbe sk'oplal li vots'bil arina ti yich'oj xa levadura ti k'ejbile. Li Vivliae ja'tik ono'ox chalbe sk'oplal mulil xchi'uk li k'usi mu'yuk tuk'e, jech xtok, ja' chalbe sk'oplal li k'usi ta mukul chch'ie (Eks 12:20; Mt 13:33; Gal 5:9).

Leviatan. Ja' jkot chanul vo', yu'un jmoj chich' albel sk'oplal xchi'uk uk'um. Li ta Job 3:8 xchi'uk 41:1, kokodrilo chal o yan muk'ta chanul nab ti lek tsots yipe. Li ta Salmo 104:26, yik'aluk van ja' jtosuk bayena. Li ta yan teksto xtoko ta lok'olk'op no'ox chal, yu'un mu stak' na'el k'usi chonal (Is 27:1).

Levi; jlevietik. Ja' li yoxvo'al xnich'on Jakob xchi'uk li yajnil ti ja' li Leae xchi'uk ja' jech sbi li jchop nitilulal ti te lik talel ta Levie. Li oxvo' xnich'on Levie ja' te lik talel li oxvok' jlevietike. Bak'intik k'alal <jlevietik> xie, ja' sk'oplal sjunul li snitilulal Levie, pe jutuk mu skotoluk velta mu'yuk te tsakal sk'oplal li yevs' yalal Aaron ti ja'ik paleetike. Li snitilulal Levie mu'yuk bu ak'bat jsepuk yosilik k'alal laj yich' ch'akel ta suerte li Albil Balumile, pe ak'batik 48 jteklumetik ti te laj yich' lok'esel li ta yosil yantik nitilulale (Dt 10:8; 1Kr 6:1; Ebr 7:11).

li buch'u chal k'usitik chk'ot ta pasel ta jelavele. Li ta Vivliae ja' jech chich' albel li paleetik ti xchanojik majiae, li j-espiritistaetik ti chalik k'usi chk'ot ta pasele, li jk'elk'analetike xchi'uk yantik (Le 19:31; Dt 18:11; Ech 16:16).

li buch'u oy k'usi ch-ak'bat yile. Ja' jun krixchano ti ch-ak'bat sna' yu'un Dios li k'usi oy ta yo'ontone, ti jambil sat sventa xa'ibe smelolal li k'usitik mu xa'ibeik smelolal li yan krixchanoetike. Likem talel ta ebreo k'op ti ja' sk'an xal <sk'elele>, te van smakojbe sk'oplal ta babak'op o ti chil ta melele. Li buch'u oy k'usi ch-ak'bat yile chbat sa'atuk yu'un yantik k'alal tsk'anik tojjobtasel ta skoj ti oy svokolike (1Sa 9:9).

li k'usi chich' tojele. Ja' sk'an xal k'alal tstojspatan jun jteklum o jun ajvalil sventa xak' ta ilel ti chch'un mantale, taje ja' sventa junuk yo'ontonik xchi'uk yan jteklum o junuk ajvalil xchi'uk ti xchabiate (2Re 3:4; 18:14-16; 2Kr 17:11). Ja' sk'an xal xtok k'alal tstojspatan li jun krixchano (Ne 5:4; Ro 13:7).

li k'usi ch'ul ti mukul sk'opiale. Ja' jtos li k'usi tsk'an tspas li Dios, ja' to chich' ak'el ta na'el

mi k'ot yoraile xchi'uk ja' no'ox chak'be sna' li buch'u oy ta yo'ontone chak'be sna'e (Mr 4:11; Kol 1:26).

li k'usitik oy ta balumile. Ja' jp'el k'op ta griego *aión* ti ja' jech chich' jelubtasel k'alal chalbe sk'oplal li k'usitik oye o k'alal chalbe sk'oplal k'usitik chk'ot ta pasel k'uk sjalil, yoraile o jabitetik. K'alal chalbe sk'oplal *Vivlia* <li k'usitik oy ta balumil aviv> xie, ja' li k'usitik oy ta sjunul balumile xchi'uk ti k'u yelan xkuxlejal li krixchanoetike (2Ti 4:10). Ta skoj litrato la spas Dios ta sventa li Mantale, la slikes k'usitik oy ta balumil li sk'ak'alil j-israel o juda chalbeik junantike. Li Dios la stunes Jesukristo sventa slikes yan k'usitik oy ta balumil, taje ja' koliyal ti laj yak' sba ta matanal li Jesuse. Li k'usitik oy ta balumil taje ja' mas te tsakal sk'oplal li buch'utik t'ujbil chbatik ta vinajel ti ja'ik yajts'aklontak Kristoe. Li ach'trato taje ja' svina-jeb li k'usitik ach'chtal ti te xa ono'ox albil sk'oplal li tatrato sventa Mantale. K'alal skotol k'usitik oy ta balumil xie, ja' chalbe sk'oplal li jeltos k'usitik oy ta balumile o li k'usitik oy ono'ox ta vo'ne xchi'uk li k'usitik chtale (Mt 24:3; Mr 4:19; Ro 12:2; 1Ko 10:11).

li k'usi tspojbeik yajkontraike. Ja' li k'usi oy yu'un jun krixchano o li k'usi oy ta snae, chonbolometik o yan k'usitik ti ep sbalil ti tspojbeik li yajkontraik k'alal stsalojik xa oxo (Jos 7:21; 22:8; Ebr 7:4).

li' xa oy. Li junantik sts'ak lo'il li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' chalbe sk'oplal k'alal ja'o och ta Ajvalilal ta vinajel li Jesukristo k'ucha'al Mesiasie, taje te smakoj k'alal to ta slajebel k'ak'al ta sventa skotol li k'usitik oy ta balumile. Ti li' xa oy Kristo xie ma'uk sk'an xal ti talel banel no'ox ta anile, yu'un smakoj k'uk sjalil (Mt 24:3).

log. Li log chal ta Vivliae ja' li sp'isobil aseite ti mas k'oxe. Li ta slivro judaetik ti *Talmud* sbie te chal ti jun logue ja' jvok' ta 12 ta vok' jun in. Ja' yu'un, xu' xkaltik ti ja' 0.31 litro li jun logue (Le 14:10). K'elo Apendise B14.

M

maalat. Ya'eluke, ja' jp'el k'op sventa musika ti te chvinaj ta stitulalo li Salmo 53 xchi'uk 88. Xu' van te tsakal sk'oplal ta jp'el k'op ta ebreo ti xi smelolale: <Chijik'unib; chij-ipaj>, ti chak' ta a'iel ti oy at-o'ontone, yu'un jech chak' ta a'iel li chib k'ejoj ta Salmo 53 xchi'uk 88.

Malkam. Ya'eluke, ja' sk'oplal li Moleke, ja' sdios j-ammonetik ti mas chich'ik ta muk'e (Sof 1:5). K'elo MOLEK.

mana. Ja' jtos ve'lil ti ja' mas la slajesik li j-israelitik k'alal ech'ik 40 jabil ta takixokol balumile. Ja' jun matanal laj yak' Jeova ta sk'elobil ju'elal

ti te lamal ta jujun sob ti pixil ta job osile, ja' xa no'ox mu'yuk chak' li ta jujun savadoe. K'alal laj yilik ta sba velta li j-israeletike, xi laj yalike: «z'Kusi le'e?». Li ta ebreo k'ope xi ta alele: «z'Manu?» (Eks 16:13-15, 35). Li ta yan teks-toetike xi chale: «Sve'elik ta vinajel» (SI 78:24), li «pan chlik tal ta vinajele» (SI 105:40) xchi'uk li «span anjeletike» (SI 78:25). Li Jesus eke ta lok'olk'op laj yalbe sk'oplal li manae (Jn 6:49, 50).

mantal. K'alal ta mayuskula chich' ts'ibaele, jutuk mu skotoluk velta ja' sk'oplal li Smantal Moiseso o li ba'yel vo'ob livro ta Vivliae. Pe k'alal ta minuskula chich' ts'ibaele, xu' ja' sk'oplal junuk mantal li ta Smantal Moiseso o junuk beilutase (Nu 15:16; Dt 4:8; Mt 7:12; Gal 3:24).

Masedonia. Ja' jun muk'ta lum ti te xkom ta snorteal Gresia ti lek ojtikinbil k'alal ja'o sventainoj li Alejandro Magnoe. Ja' to'ox jun lum ti sventainoj sba stuke, pe ta ts'akale, laj yich' ventainel yu'un Roma. K'alal ay ta sba velta ta Europa li jtakbol Pabloe, ja'o sventainbil yu'un Roma li Masedoniae. Oxib velta ay svula'an (Ech 16:9). K'elo Apendise B13.

maskil. Ja' jp'el k'op ta ebreo ti mu stak' na'el k'usi sk'an xal ti te chvinaj ta 13 stituloal salmoetike. Xu' van ja' sk'an xal «snobel sk'oplal ta nichimal lo'ib». Li smelolal li jp'el k'op taje, oy buch'utik tsnopik ti te tsakal sk'oplal ta yan k'op ti xko'olajtik ti xi chich' jelubtasele: «P'ij tspace yabtelik» (2Kr 30:22; SI 32:tit).

matanal chich' ak'el ta xk'uxul o'ontonal. Ja' li matanal chak'beik li buch'utik chtun yu'unik koltaele. Mu'yuk bu jamal chal li ta Ts'ibetik ta Ebreo k'ope, pe jamal albatik ta Mantal li j-israeletik ti sk'an skoltaik li buch'utik abol sbaik (Mt 6:2).

matanal sventa mulil. Ja' jun milbil matanal chich' ak'el k'alal oy buch'u tspace smul ti mu yobajuk jech tspace ta skoj ti ja' jpasmulile. Ep ta tos li milbil matanal chonbolom chak'ike, chak'ik vakaxetik o chak'ik k'alal ta paloma, mi jk'ulej, mi abol sba o ja' ti k'usi x-ayan yu'un sventa xich' ch'aybel li smule (Le 4:27, 29; Ebr 10:8).

matanal sventa sk'anel perton. Ja' li milbil matanal chak' li buch'u tspace smul stuke. Jelet jutuk xchi'uk li yantik matanal sventa mulile, yu'un li matanal taje ja' sventa sta o sventa xich' sutesbel li sderecho ta skoj ti la spase smul k'alal ja'o tik'il ta junuk trato li xan krixchanele, ti chich' sutesbel mi sutesoj ja' yo'ontone xchi'uk ja' sventa mu xich' kastigo (Le 7:37; 19:22; Is 53:10).

matanal sventa stojel ta vokol. Ja' jun milbil matanal sventa jun o'ontonal ti chich'

muyubtael-o Dios ta skoj li k'usitik chak'e xchi'uk li tuk'il k'anelal yu'one. Ta stibeik sbek'tal li chonbolom ti chak'ik ta matanale, tsve'ik pan xtok ti oy slevaduraile xchi'uk li pan ti ch'abal slevaduraile. Ta jun no'ox sk'ak'alil ta slajesbeik li sbek'tale (2Kr 29:31).

matanal sventa svulesobil ta jolil. Ja' juteb matanal chich' ch'akel ti ch'kot ta senyal skotol li matanal laj yich' ak'ele. Ta ebreo k'ope chak' ta a'iel ti ja' jun matanal sventa svules ta sjol Dios skotol li matanal laj yich' ak'ele (Le 2:2; Nu 5:26).

matanal vino. Ja' jun matanal ti chich' malel ta skajleb matanal ti ko'ol chich' ak'el xchi'uk li yan matanaletike. Li Pabloe ta lok'olk'op laj yalbe sk'oplal sventa chak' ta a'iel ti ta sjunul yo'ontal la sts'ik svokol ta stojalal li xchi'iltak ta ch'unolajele (Nu 15:5, 7; Flp 2:17).

Media; jmediaetik. Ja' jun jteklum ti te lik talel ta snitilulak Madai ti ja' xnich'on Jafete; te nakiik ta vitstik Iran, ta jelavele k'ot ta slumal jmediaetik. Li jmediaetike la spase ta jmoj sjolik xchi'uk li jbabiloniaetike sventa stsailik li Asiriae. Li va' orae, li Persiae ja' to'ox ventainbil yu'un li Mediae, pe ta ts'akale la stoy sba li Siroe, ja' yu'un li Mediae la spase ta jmoj sjol xchi'uk li Persiae, ja' jech k'ot ta muk'ta lum Medopersia ti ja' xa la stsal li muk'ta ach' Babilonia ta sjabilal 539 k'alal mu'yuk to'ox talem li Jesuse. Te oyik ta Jerusalem ek li jmediaetik li ta sk'ak'alil Pentekostes ta sjabilal 33 k'alal talem xa ox li Jesuse (Da 5:28, 31; Ech 2:9). K'elo Apendise B9.

melel Dios. Li ta ebreo k'ope chich' jelubtasele «li Diose». Jutuk mu skotoluk velta k'alal chich' tunesel li «li» ta ebreo k'ope, ja' sventa xich' ojtikinil ti ja' no'ox stuk melel Dios li Jeovae, ti jelel xchi'uk li jech' dioletike. K'alal «melel Dios» xie, chak' ta a'iel ti k'usi lek smelolal ta ebreo k'op ti butik laj yich' tunesele (Je 5:22, 24; 46:3; Dt 4:39).

mero bankilal pale. Ja' li bankilal pale chal ta Smantal Moises ti ja' yajk'opojel li jteklume, ti ja' ch'kopoj ta stojalal Diose xchi'uk ti ja' oy ta sba sk'e'el li yan paleetike. «Bankilal pale» chich' albel xtok (2Kr 26:20; Esd 7:5). Ja' no'ox xu' x-och li ta Bats'i Lekil Chul Cuarto ti te xkom li ta yutil to axibalnae xchi'uk li ta temploe. Ja'o ch-och li ta Sk'ak'alil Stael Pertone, jkoj no'ox ta jabil jech chich' pasel. K'alal «mero bankilal pale» xie, ja' sk'oplal xtok li Jesukristoe (Le 16: 2, 17; 21:10; Mt 26:3; Ebr 4:14).

Merodak. Ja' jun dios ti mas chich'ik ta muk' te ta Babiloniae. K'alal k'ot ta kapital yu'unik Babilonia li ajvalil ta Babilonia xchi'uk li ja-ak'mantal *Hammurabi*, li Merodake (Marduk) ja'

xa mas tsots sk'oplal k'ot ta skotol li jech'e' diosetik ta Babiloniae. Te k'uk sjalil ta ts'akale, «Belu» (Yajval) xa la sbin li Merodake (Marduk), ja' yu'un mas ojtikinbil k'ucha'al Bel (Jer 50:2).

Mesias. Ja' jp'el k'op ta ebreo ti ja' smelolal t'u'j-bilg'. Ja' ko'ol smelolal xchi'uk li jp'el k'op ta griego «Kristo» (Da 9:25; Jn 1:41).

Me' Ajvalil ta Vinajel. Ja' sbi jun me' dios ti ja' chich'ik ta muk' li j-israeletik ti valopatinvanik komel ta sk'ak'alil Jeremiase. Jlome tsnopik ti ja' ono'ox sk'oplal li me' dios ta Babilonia Istar (Astarte). Li yan sbi ti jech to'ox xojtikinik li jnaklejetik ta vo'neal Sumeriae ja' Inanna ti ja' sk'an xal «me' ajvalil ta vinajel». Ma'uk no'ox ti tsakal sk'oplal xchi'uk li vinajele, yu'un la ja' jun me' dios ti chak' la alajuk antsetike. Li Astarte xtoko «me' yajval vinajel» chich' albel sk'oplal ta jun vo'neal ts'ib yu'un j-eiptoetik (Jer 44:19).

miktam. Ja' jp'el k'op ta ebreo ti te chvinaj ta vakib stituloal salmoetike (Sl 16, 56-60). Mu stak' na'el k'usi sk'an xal li jp'el k'op taje ak'o mi te van tsakal sk'oplal xchi'uk li jp'el k'op «ts'ibabil» xie.

milbil matanal. Ja' jun matanal chich' ak'el ta stojolal Dios ti ja' svinajeb ti ta jtojtik ta vokole, ti chkak'tik venta ti oy jmultike xchi'uk sven-ta lekuk xkil jbatik yan velta xchi'uk li Diose. Ja' Abel li buch'u ba'yel laj yak' li milbil matanale. Li krixchanoetike yak'ojik ep ta tos milbil matanaletik, xu' van ja' chonbolometik ti chlok' ta yo'ntonon stukik ti jech chak'ike. Pe k'ot ta jun mantal k'alal ayan litrato sventa li Smantal Moisesese. Pe mu xa persauk chich' ak'el milbil matanaletik k'alal laj yak' xkuxlejal k'ucha'al tuk'il matanal li Jesuse. Ak'o mi jech, li yajts'aklontak Kristoe jech-o chak'ik milbil matanal ta mantal ta stojolal Dios (Je 4:4; Ebr 13:15, 16; 1Jn 4:10).

milbil matanal sventa jun o'ontonal. Ja' milbil matanal chak'beik Jeova sventa sk'anbeik vokol yo' junuk yo'ntonon xchi'ukike. Li buch'u chak' matanal xchi'uk yuts' yalale, li pale ti ja' la sbaine xchi'uk li paleetik ti ja'o te staoj sturno ch-abtejike tsajesik ek. Li xch'aialal xepu'al chchik'ik ti lek xmuete ja' spukulal xkaltik li Jeovae xchi'uk ja' ch'ok' ta spukulal xtok li chich' ti ja' smelolal li kuxlejale. Xko'olaj ti jmoj chchi'nik ta ve'el Jeova li paleetik xchi'uk li buch'u laj yak' li matanale, ti chak' iluk ti jun xa yo'ntononike (Le 7:29, 32; Dt 27:7).

Milkom. Ja' jun dios ti ja' chich'ik ta muk' li j-ammonetike, ya'eluke, ja' sk'oplal li Moleke (1Re 11:5, 7). K'alal po'ot xa xlok' ta ajvalil li Salomone, la sva'an taya' lok'opojebaletik sventa li jech'e' dios Milkome. K'elo MOLEK.

mina. Mane sbi xtok li ta slivroal Esekiele. Tstunesik sventa sp'isik-o k'usitik xchi'uk ja' tsp'isik-o li stak'inique. Li k'usi staojik ta ille li buch'utik chchanbeik sk'oplal k'usitik vo'ne mukajtik ta lume (*arqueólogos*) ja' ti smakoj 50 siklo li jun minae, li jun sikloe ja' 11.4 gramo yalal, ja' yu'un li jun mina chal ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope ja' 570 gramo yalal. Pe xu' van oy jun mina ti ja' no'ox tstunes ajvaliletike, jech k'ucha'al oy jun xuk'ubil ti ja' no'ox tstunes li ajvaliletike. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope, li jun minae ja' sien drakma ti 340 gramo yalale. Li 60 minae ja' jun talento (Esd 2:69; Lu 19:13). K'elo Apendise B14.

mirra. Ja' jtos muil xuch' ti chich' lok'esel ta epal ts'i'leletik ti oy xch'ixale o ta jtos bik'tal te'etik ti ja' sbi *Commiphora*. Li mirrae ja' skap li ch'ul aseite ti chtun k'alal oy buch'u chich' t'ujele. Chich' tunesel sventa smuibtasobil k'u'il pok'iletik o vayebaletik, jech xtok, tsapakik ta aseite sventa masaje xchi'uk tsapakik ta kremae-tik sventa xmuetuk-o sbek'talilik. Jech xtok, li mirrae chjaxbeik ta sbek'tal li anima ti chich' xa mukele (Eks 30:23; Pr 7:17; Jn 19:39).

mokank'u'il. Ja' jlik k'u'il tstunes li paleetik ti xko'olaj k'ucha'al mandile. Li mero bankilal palee tstunes jlik mokank'u'il ti chuk no'ox jech, yu'un li ta sbae te ak'bil li smak sti' o'ontonal ti noch'anbil 12 ta p'ej k'upil sba tonetike (Eks 28:4, 6). K'elo Apendise B5.

mol. Ja' sk'oplal li buch'utik ep xa sjabilalike, pe li ta Vivliae ja'tik ono'ox chalbe sk'oplal li buch'utik oy yabtelik xchi'uk ti oy k'usi sbainojik ta junuk jteklum o ta junuk muk'ta lume. Ja' jech chich' albel xtok li kuxlejaletik ta vinajel ti te chvinaj sk'oplal ta slivroal Apokalipsise. Li jp'el k'op ta griego *presbyteros* xie «mol» xi chich' jlubtasel k'alal ja' sk'oplal li buch'u sbainoj sk'e'el tsobobbaile (Eks 4:29; Pr 31:23; 1Ti 5:17; Ap 4:4).

Molek. Ja' sdios j-ammonetik; xu' van ja' sk'oplal li dios Malkam, Milkom xchi'uk Moloke. Xu' van ja' no'ox jech chich' albel li dios taje, ma'uk ti yu'un jech sbie. Li ta Smantal Moisesese jp'el chal ti sk'an milel li buch'u chchik'be ta smoton Molek junuk xnich'one (Le 20:2; Jer 32:35; Ech 7:43).

Molok. K'elo MOLEK.

mukinal. K'alal ta minuskula chich' ts'ibaele, ja' sk'oplal ti bu chich' mukel jun krixchano; k'alal ta mayuskula chich' ts'ibaele, ja' sk'oplal li mukinal ta komone. Li ta ebreo k'ope ja' «Seol», li ta griego k'ope ja' «Ades». Li ta Vivliae ja' chalbe sk'oplal ta lok'olk'op ti k'alal ch'abal xa chich' pasesi jtosuk abtele xchi'uk ti k'alal ch'abal xa k'usi ta jnopbetik sk'opiale (Je 47:30; Eki 9:10; Ech 2:31).

mukinal sventa svulesobil ta jolil. Ja' ti bu tsmukbeik sbek'tal li animaetike. Li «mukinal sventa svulesobil ta jolil» xie, li ta ebreo k'ope ja' *mneion* ti ja' te lik talel ta jpel' k'op ti «vulesel ta jolil» sk'an xale. Taje chak' ta a'iel ti chich' vulesel ta jolil li buch'u chameme (Jn 5: 28, 29, ts'ib ta yok vun).

muk'ta k'anal. Ko'ol smelolal xchi'uk li «k'anal chvinaj ta sob» xie, ja' li k'anal chvinaj ta stuk'il slok'eb k'ak'al k'alal mu'yuk to'ox lok'em talel li k'ak'ale, ja' svinajeb ti tsakub xa tal osile (Ap 22:16; 2Pe 1:19).

muk'ta tsatsal vokolil. Li ta griego k'op «tsatsal vokolil» xie ja' smelolal tsatsal at-o'onton o vokolil ta skoj li k'usitik tsotsik chk'ot ta pasele. Li Jesuse laj yalbe sk'oplal jun «muk'ta tsatsal vokolil» ti chk'ot ta stojolal Jerusalem ti mu'yuk jech kotem-o ta pasele. Pe ja' mas chalbe sk'oplal li muk'ta tsatsal vokolil chtal ta jelavel ta stojolal li krixchanoetik k'alal «chtal xchi'uk sju'el li Jesuse» (Mt 24:21, 29-31). Ta sventa li tsatsal vokolil taje, li Pabloe laj yal ti sta-o jech tpsas Dios ta stojolal «li buch'utik mu xojtikinik Diose xchi'uk li buch'utik mu xch'unik li lekil a'yejetik ti chalbe sk'oplal li Kajvaltik Jesuse». Li kapitulo 19 ta Apokalipsise chak' ta ilel ti ja' Jesus li buch'u tsbeiltas li soltaroeetik ta vinajel sventa tsak ta k'op «li jti'vanej chonbolom xchi'uk li ajvaliletik ta balumil ti te tsobol xchi'uk [yajsoltarotakike]» (2Te 1:6-8; Ap 19:11-21). Mi ech' li tsatsal vokolil taje, oy kuxul chkom «epal krixchanoetik» (Ap 7:9, 14). K'elo ARMAJEDON.

mulivajel. Li jpel' k'op ta griego *porneia* xie ja' sk'oplal li jeltos chopol chi'inejbail ta vayel ti sp'ajoj li Diose. Te tsakal sk'oplal li slo'lael nup chi'ilile, li jchonbail antsetik o viniketike, li buch'u chchi'in sbaik ta vayel ti mu'yuk nupunemike, ti xchi'il no'ox sbaik ta vinikal o ta antsil chchi'in sbaik ta vayeje xchi'uk li sluts'el chonbolometike. Ta lok'olk'op chich' tunesel k'alal chalbe sk'oplal jun jchonbail ants li ta Apokalipsis ti «Muk'ta Babilonia» sbie, ti te chalbe sk'oplal ti jmoj sjol xchi'uk ajvaliletik li' ta balumil sventa sta sju'el xchi'uk sk'ulejale (Ap 14:8; 17:2; 18:3; Mt 5:32; Ech 15:29; Gal 5:19). K'elo JCHONBAIL ANTS.

muk-laben. Ja' jpel' k'op ti te chvinaj ta stituloal Salmo 9. Li smelolal ojtkinbile ja' li'e: «Sk'oplal slajel nich'onil». Jlome tsnopik ti ja' jech sbi jun k'ejoje o ja' ti k'u yelan chlik jun k'ejoj ti lek ojtkinbil ti ja'o chalik k'alal tskejintaik li Salmo 9.

N

nab ti oy sk'ak'ale. Ja' no'ox jun senyail li «nab ti oy sk'ak'al xchi'uk ti chtil ta asufree», jech xtok, ja' li «xchibal velta lajelale». Li jpsamuliletik ti mu sutes yo'ontonike te chich'ik jipel

ochel, jech xtok, te chich' jipel ochel li Diabloe, li lajelale xchi'uk li Mukinale (Ades). Ti jech te chich' jipel ochel li Diablo ti mu xvinaj ta Kelele, li lajelale xchi'uk li Ades ti mu xk'ak'ik ta k'oke, ja' te chvinaj ti ja' no'ox jun senyail li nab ti oy sk'ak'ale, ma'uk sventa ich'ob kastigo sbatelo osil, ja' no'ox smelolal lajelal sbatelo osil (Ap 19:20; 20:14, 15; 21:8).

nardo. Ja' jtos muil aseite ti toyol stojol xchi'uk ti tsojtsojtk skolorale, te chich' lok'esel ta nardo te' (*Nardostachys jatamansi*). Ta skoj ti toyol stojole, ep ta velta chich' kapel ta aseite ti mas yalel stojole, bak'intike ma'uk xa bats'i melel nardo. Pe li Mateo xchi'uk Juane laj yalbeik sk'oplal ti la xjajxebe «bats'i nardo» li Jesuse (Mr 14:3; Jn 12:3).

nefex. Li jpel' k'op *nefex* ta ebreo xchi'uk li psykje ta griego k'ope jutuk mu skotoluk velta kuxlejal xi laj yich' jelubtasel li ta Vivlia li'e. K'alal ta jchajtik ta k'elel k'u yelan laj yich' tunesel ta Vivlia li jpel' k'op taje, jamal lek xvinaj ti ja' sk'oplal **1)** krixchano, **2)** chonbolometik o **3)** kuxlejal jun krixchano o jkot chonbolom (Je 1:20; 2:7; Nu 31:28; 1Pe 3:20, ts'ib ta yok vun). K'alal laj yich' jelubtasel li Vivlia li'e, laj yich' tsakel ta venta k'usi sk'an xal ta orijinal ti bu vinaj ta jujukoj li jpel' k'op taje, laj yich' alel «kuxlejal», «k'usi kuxul», «krixchano», «sjunul o'ontonal» o ja' no'ox sk'oplal jun krixchano (jun sk'elobil, «vo'orn»). Ta junantik tekstoeetik k'alal *nefex* xchi'uk psykje xie, laj yich' jelubtasel «sjunul o'ontonal», taje chak' ta a'iel ti oy k'usi chich' pasel ta sjunul o'ontonale o ta sjunul kuxlejale (Dt 6:5; Mt 22:37). Ta junantik tekstoeetik xtoko, li ta orijinale ja' van chak' ta a'iel li k'usi oy ta yo'onton o li k'usi tsk'an tsajes li k'usi kuxule. Xu' van ja' chalbe sk'oplal xtok li jun krixchano ti chamem xae o li chonbolom ti chameme (Nu 6:6; Pr 23:2; Is 56:11; Aj 2:13).

nefilim. Ja' xnich'nab li anjeletik ti laj yich' sbek'talik k'alal laj yik'ik li tsebetik k'alal sk'an to'ox xtal li Nojelal ta vo'e. Li xnich'nabike toj ech' no'ox sa'ik k'op (Je 6:4).

neilot. Li jpel' k'op taje mu stak' lek na'el k'usi sk'an xal xchi'uk te chvinaj li ta stituloal Salmo 5. Oy jlome tsnopik ti ja' jtos stjijobil son ti chich' jupanele, likem talel ta jpel' ebreo k'op ti ko'oltik sk'oplal xchi'uk li *jalil* (ama). Pe xu' van ja' sk'oplal jun son xtok.

nisan. Ja' li yach' bi abib ti ja' sbi li ba'yel u yu'un xch'ul kalendario judaetike xchi'uk ja' svukubal u li ta skalendarioal yabtelike, ja'o jel k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te van chlik ta o'oltik batel marso xchi'uk tstsuts ta o'oltik batel avril (Ne 2:1). K'elo Apendise B15.

O

ok'es. Ja' jtos stijobil son ti pasbil ta tak'in xchi'uk ti chtun sventa oy k'usi chich' ak'el ta a'iel k'alal tsjupanike. Jech k'ucha'al chal Numeros 10:2, li Jeovae laj yal mantal ti ak'o xich' pasel chib ok'es ta plata ti chtun sventa xich' ak'el ta a'iel ti sk'an stsob sba li jteklume, sventa stostik batel li skarpanaike o ja' sventa chalik ti chlik pask'ope. Li ok'esetik taje lek tuk' pasbilitik ya'eluk, mu'yuk xotajtik k'ucha'al li «kachuetik» ti pasbil ta xulub chonbolometike. Jech xtok, ti bu oy li stijobiltak son ta temploe te laj yich' ak'el yan ok'esetik ti mu'yuk chich' aiel k'u yelan pasbile. Oy bak'intik xtoke, ta lok'olk'op chich' jupanel ok'es k'alal chich' ak'el ta a'iel ti chchapanvan li Jeovae o k'alal chal ti oy k'usi tsots sk'oplal ch'ot ta pasele (2Kr 29:26; Esd 3:10; 1Ko 15:52; Ap 8:7-11:15).

omer. Ja' sp'isobil li k'usitik takin ti te van 2.2 litro o ja' jvok' li ta lajunvok' ta jun efae (Eks 16:16, 18). K'elo Apendise B14.

onise. Ja' jp'ej ton ti jutuk sballie, xko'olaj ta jtos agata ton ti bu mas tsotse o xko'olaj ta jtos ton ti kalsedonia sbi ti ts'aramtik skolorale. Li onise tone oy jayk'ol skoloraltak, sak, ik', kafe, tsoj, chaxkik' o yox. Chich' to'ox tunesel ta sk'u spok' mero bankilal pale, ja' li ta sk'u spok'tak ti stuk no'ox jeche (Eks 28:9, 12; 1Kr 29:2; Job 28:16).

Oreb; vits Oreb. Ja' vitstikaltik ti te oy ta sjoyobal li vits Sinaie. Ja' jech chich' albel xtok li vits Sinaie (Eks 3:1; Dt 5:2). K'elo Apendise B3.

orno. Ja' jun orno ti te chchik'ik o chunijesik tonetik xchi'uk tak'inetike; jech xtok, te chchik'ik li k'usitik tspotik ta ach'ele, li k'usitik tspotik ta *cerámica* xchi'uk te tspotik tan. Ta vo'nee, ta ladiyo xchi'uk ta tonetik tspotik li ornoe (Je 15:17; Da 3:17; Ap 9:2).

oy. Ja' jtos k'usi ti lek tuk' va'ajtik sventa xikobin jotuk li jp'ej nae; ti k'u yelan xvinaje xko'olaj k'ucha'al junuk poste. Oy jlom oyetik chich' va'anel sventa xich' vulesel ta jolil ti oy k'usi tsots sk'oplal k'ot ta pasele. Li Salomone la pasbe yoyaltak templo k'alal la sva'ane xchi'uk li yan naetik ti ja' sventa ajvaliletike. Li jteklumetik ti chich'ik ta muk' yan diosetike la sva'anik ch'ul oyetik ti ja' sventa sreligionik ti ma'uk melele, li j-israeletike jech la spasiik bak'intik ek (Jue 16:29; 1Re 7:21; 14:23). K'elo XLECHLCHUL SJOL.

P

pale. Ja' jun vinik ti va'anbil sventa xtun ta jajk'opojel Dios ta stojolal li steklumale. Jech xtok, ja' oy ta sba xchanubtal ta sventa li Diose xchi'uk ta sventa li smantalake. Li pa-

leetik xtoke ja' jk'opojel yu'un jteklum sventa xu' xnopajik ta stojolal Dios, sventa xak'ik milbil matanaletik xchi'uk ja' xvokoletik ta stojolal Dios ta sventa li jteklume. K'alal mu'yuk to'ox li Smantal Moisee, tun ta pale ta yuts' yalal li jun vinike. K'alal oy xa ox li Smantal Moisee, ja' komik ta pale li viniketik ta yuts' yalal Aaron ti ja' snitilulal Levie. Li yan viniketik ta snitilulal Levie ja' k'otik ta jkoltavanejetik. K'alal lik li ach' tratoe, li Israel yu'un Diose k'otik ta jtsop krixchanoetik ti chtunik ta paleal ti ja' Mero Bankilal Pale yu'unik li Jesukristoe (Eks 28:41; Ebr 9:24; Ap 5:10).

pan ti ak'bil ta stojolal Diose. K'elo PAN TI CHICH' AK'EL K'UCHA'AL MATANALE.

pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanale. Ja' 12 pan ti ch'akbil ta cha'tsop ti vakib pan ak'bil ta jujtsope, li pane te ak'bil li ta mexa ti te oy li ta Ch'ul Cuarto ta axibalna xchi'uk li ta Ch'ul Cuarto ta temploe. «Latsbil pan» xchi'uk «pan ti ak'bil ta stojolal Dios» chich' biiltasel xtoke. Li matanal pan sventa Dios taje chich' jelel jun savado ta yan pan ti ja' to laj yich' pasele. Jutuk mu skotoluk velta ja' no'ox xu' sve'ik paleetik li pan chich' lok'esele (2Kr 2:4; Mt 12:4; Eks 25:30; Le 24:5-9; Ebr 9:2). K'elo Apendise B5.

papiro. Ja' jtos ts'i'lel ti ta ts'ants'an vo' xchi' ti xko'olaj k'ucha'al aje, ja' chich' pasel-o moch, xch'amobil k'usitik xchi'uk varkoetik. Jech xtok, la stunesik sventa spasiik-o ti bu xu' sts'i-bajik ti xko'olaj k'ucha'al vune xchi'uk laj yich' tunesel ta epal balbalvunetik (Eks 2:3).

paraiso. Ja' jun alak' sba nichimaltik ti xko'olaj k'ucha'al jun parke ti oy xnichimale. Li ba'yel paraisoe ja' li Eden ti ja' la spas Jeova ta sventa li ba'yel nupults'akale. K'alal la xchi'in ta lo'il jun jpaschoplejal li Jesus ti te oy ta xokon K'alal te jok'ol ta jtel te' sventa vokoliile, laj yalbe sk'oplal ti tspotik ta paraiso li balumile. Li ta 2 Korintios 12:4 jamal xvinaj ti ja' sk'oplal li paraiso ta mas jelavele xchi'uk li ta Apokalipsis 2:7 ja' chalbe sk'oplal li sparaiso Diose (Kan 4:13; Lu 23:43).

Persia; jpersiaetik. Ja' jun lum xchi'uk ja' jun jteklum ti ko'ol chich' albel sk'oplalilik xchi'uk li jmediaetike xchi'uk ti xchi'il sbaik ya'eluke. Ta slikebaltike, li jpersiaetike ja' to'ox oy ta sk'o-bik li suroestial ta stenlejaltik Irane. K'alal ja' ochem ta ajvalil ta Persia li Siroe li Grande (oy jlom j-al-lo'iletik ta vo'nee chalik ti ja' la jpersia vinik li stote xchi'uk ti ja' la jmedia ants li sme'e), li jpersiaetike la stsalik li jmediaetike, ak'o mi jech, chib-o lum komik. Li Siroe la stsal li yosial Babilonia ta sjabilal 539 k'alal mu'yuk to'ox talem Jesue xchi'uk laj yak' sutuk batel ta slumal li judaetik ti te to'ox chukbilik batele.

Li yosilal Persiaie k'otem to k'alal ta uk'um Indo ta slok'eb k'ak'al xchi'uk k'alal ta to nab Egeo ta smaleb k'ak'al. Li judaetike ja' to'ox pasatik ta mantal yu'un li ajvalil ta Persia ja' to ti lajik ta tsalel yu'un Alejandro Magno li jpersiaetik ta sjabibal 331 k'alal mu'yuk to'ox talem Jesuse. Li Daniele ak'bat xa ono'ox yil k'usi chk'ot ta stojolal li Persiaie, jech xtok, te chich' ael ta slivroal Esdras, Neemias xchi'uk Ester ti k'usi chk'ot ta stojolale (Esd 1:1; Da 5:28; 8:20). K'elo Apendise B9.

pim. Ti k'u yalale ja' jech yepal tsk'an stojolik li jfilisteetik k'alal chjuxbeik ye jeltos abtejebaletik ta tak'ine. Ep tonetik ti tstunesik sventa tsp'isik-o k'usitik ti te mukajtik la staik ta Israele te ts'ibabil li vo'neal ts'ibetik ta ebreo k'op ti «pim» xie, ti k'u yalale ja' 7.8 gramo ti smakoj van chib ta oxvok' li jun sikloe (1Sa 13:20, 21).

pojelal. Ja' stojol sventa chich' koltael li buch'u ochem ta chukele, sventa mu xich' kastigo, sventa xich' koltael li buch'u oy svokole, li buch'u oy smule o li buch'u oy k'usi sbainoje. Mu skotoluk velta ta tak'in chich' tojel li pojelale (Is 43:3). Ep ta tos butik chtun li pojelale. Ja' yu'un Jeova chk'ot skotol li sba skerem j-israeletike o li sba stot xchonbolomike, jech oxal mi mu'yuk xa chich' ak'el ta stojolal Jeovae, sk'an xich' pojel o xich' manel (Nu 3:45, 46; 18:15, 16). Mi milvan jkotuk pukujil tot vakax ta skoj ti mu'yuk chabibil yu'un yajvale, li yajvale sk'an xak' spojobil sventa mu xich' milel jech k'ucha'al chal li Mantale (Eks 21:29, 30). Ak'o mi jech, mu'yuk bu chich' tsakbel stojol li buch'u yolbaj chmilvane (Nu 35:31). Pe li k'usi mas tsots sk'oplale ja' li pojelal chal Vivlia ti ja' laj yak' Kristo k'alal laj yich' milel sventa spoj ta mulil xchi'uk ta lajelal li jch'unej mantal krixchanoetike (Sl 49:7,8; Mt 20:28; Ef 1:7).

pom. Ja' kapbil jeltos mulil xuch' xchi'uk balsamo ti k'un'kun chk'ak' batel ti smuet tajeke. Ta sventa li axibalna xchi'uk li temploe laj yich' pasel jtos pom ti chantos skape. Chich' chik'el ta sob xchi'uk ta ik' osil li ta skajleb xchik'obil pom ti te oy ti bu Ch'ule; li ta Sk'a-k'alil Stael Pertone te chich' chik'el li ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe. Li pome xko'olaj k'alal lek chch'ambat s-orasionik li tuk'il yajuneltak Diose. Li jayts'aklomtak Kristoe mu persauk xchik'ik pom (Eks 30:34, 35; Le 16:13; Ap 5:8).

porneia. K'elo MULIVAJEL.

po'ot xa xjal skotol li k'usitik oy ta balumile. Ja' ti k'u sjalil ch-ech' ti te chk'ot ta tsutsel li k'usitik oy ta balumile o ti k'u yelan oy li k'usitik ventainbil yu'un Satanase. Jmoy chlik yorail k'alal mi li' xa ox oy li Kristoe. Li anjeletik ti ja' chbeiltsatik yu'un li Jesuse «chtal xch'akik li buch'utik toj chopolik ti te kapal ta stojolal li buch'utik tuk'ike» xchi'uk chak'beik slajeb (Mt

13:40-42, 49). Li jayts'aklomtak Jesuse oy tajeke ta yo'ontonik tsk'an tsna'ik bak'in chk'ot yorail ti ta «xa latel» xie (Mt 24:3). K'alal mu'yuk to'ox chmuy batel ta vinajel li Jesuse, laj yalbe ta jamal jayts'aklomtak ti te chchi'in-o ja' to mi k'ot li yorail taje (Mt 28:20).

prental. Ja' li k'usi chak'be komel yajval yil li buch'u oy k'usi tsk'an ta ch'om ti ja' sprevalit ti tstoj li yile. Li jlome xk'exol chalbeik. Li Smantal Moisesese chal ti sk'an xich' sutesel li k'usi laj yich' ak'el ta prental sventa xich' chabiel li buch'utik povreike xchi'uk li buch'utik mu xpak yu'un sk'oplalilik li ta jteklume (Eks 22:26; Ese 18:7).

psykje. K'elo NEFEX.

pukujetik. Ja' chopol kuxlejaletik ti mu xvinajik ta kelel ti mas oy yipik k'ucha'al li krixchanoetike. Li ta Jenesis 6:2 chich' ael ti ja'ik «xnich'nabtak melel Diose», li ta Judas 6 «anjeletik» chich' ael. Ja' yu'un, mu chopoluk laj yich'ik pasel, mo'oj, ja'ik anjeletik ti la skontrainik Dios k'alal mu'yuk la xch'unbeik smantal li ta sk'ak'alil Noe sventa xak' sbaik ta stojolal Satanase yo' skontrainik li Jeovae (Dt 32:17; Lu 8:30; Ech 16:16; Snt 2:19).

Purim. Ja' li k'in ti chich' pasel jujun jabil ta 14 o 15 ta yuilal adare. Ja' tsvules-o ta sjol judaetik ti laj yich'ik pojel sventa mu xich'ik milel li ta sk'ak'alil me' ajvalil Estere. Li jp'el k'op *purim* ti ma'uk ta ebreoe ja' sk'an xal «suerte». Li K'in Purim o li K'in sventa Suertee ja' jech laj yak'beik sbi ta skoj ti laj yak' Suerte (Pur) li Aman sventa sk'el k'usi k'ak'alil xu' xak'be slajeb li judaetike (Est 3:7; 9:26).

P'

p'ijil lo'il (proverbio). Ja' li k'usi p'ij chich' ael o junuk bik'it lo'il ti oy k'usi chak' jchantike o ti ta jp'elcha'pel no'ox chalbe smelolal li k'usi melele. Li p'ijil lo'il chal Vivliae ja' jp'elcha'pel lo'il ti vokol ta a'ibel smelolale o jun tajimol lo'il. Li p'ijil lo'ile k'upil sba ta ael ti oy k'usi melele chak' ta chanele, jutuk mu skotoluk velta ja' no'ox jun sko'oltasobil. Oy bateltik ti ja' xa jech tstunesik sventa slabanik o sp'ajik junantik krixchanoetike (Ekl 12:9; 2Pe 2:22).

R

Raab. Ja' jp'el k'op ti ta lol'ok'lop chich' tunesel li ta slivroal Job, Salmos xchi'uk Isaiase (ma'uk me sk'oplal li Raab ti chalbe sk'oplal ta livroal Josuee). Li ta slivroal Jobe chak' ta ilel ti ja' jkot muk'ta chanul nab li Raabe; li ta yan li-vroetike chal ti ja' sk'oplal Ejipto li muk'ta chanul nabe (Job 9:13; Sl 87:4; Is 30:7; 51:9, 10).

S

sak. K'alal jech chal ta Vivliae, ma'uk no'ox sk'an xal ti sakuk jpat jxokontike, mo'oj, te tsakal

sk'oplal xtok ti sakuk o ti xcha'lekub jk'oplaltike, ti ch'abaluk spaltail xchi'uk xchopolile, ti mu'yuk k'usi kappil-oe o ti mu'yuk yik'obal jtalaitik xchi'uk ti k'u yelan khich'itak ta muk' Diose. Taje ja' sk'oplal ti sakukutik jech k'ucha'al chal Smantal Moiseese (Le 10:10; Sl 51:7; Mt 8:2; 1Ko 6:11).

sakil pom. Taki xuch' ti te chich' lok'esel ta te'etik xchi'uk ta ts'i'leletik ti *Boswellia* sbie. Xmuet k'alal chich' chik'ele. Ja' skap li ch'ul pom chich' chik'el ta axibalna xchi'uk ta temploe. Ko'ol chich' ak'el xchi'uk li matanal ts'unobile xchi'uk te chich' ak'el li ta jaychol pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanal ti bu Ch'ule (Eks 30:34-36; Le 2:1; 24:7; Mt 2:11).

salm. Ja' jun k'ejoj sventa smuyubtael Dios. Li salmoetike chich' k'ejintael ta sonetik xchi'uk ja' tskejintaik li buch'utik chich'ik ta muk' Diose. Jech xtok, ja' chich'ik-o ta muk' Jeova Dios ta yeloval krixchanoetik li ta stemplo ta Jerusalem (Lu 20:42; Ech 13:33; Snt 5:13).

Samaria. Ja' skapital slumalik li lajuneb snitullal Israel ta ajvalilal ta norte ti jalij chib sien jabile, ja' jech sbi xtok sjunlej li lume. Li Samariae laj yich' va'anel ta p'ej vits ti Samaria sbi xtoko. Li ta sk'ak'alil Jesuse, Samaria sbi xtok li jteklum ti te oy ta snorteal Galilea xchi'uk ta sural Judeae. Mu'yuk bu la xchol mantal Jesus k'alal te jelav batele, pe bak'intike lol'aj xchi'uk li jnaklejetik tee. Li Pedroe la stunes li xchibal yave sventa Ajvalilal k'alal laj yich'ik ch'ul espiritu li jsamariaetike (1Re 16:24; Jn 4:7; Ech 8:14). K'elo Apendise B10.

Sanedrin. Ja' li muk'ta nail chapanobail yu'un judaetik ti te oy ta Jerusalem. Li ta sk'ak'alil Jesuse, ti k'u yepal chtunik li ta muk'ta chapanobail taje ja' 71 ta vo', ti te tsakal sk'oplal li mero bankilal pale xchi'uk li pasaro mero bankilal paleetike, li yuts' yalal mero bankilal paleetike, li moletike, li joliletik ta nitilulale xchi'uk li joliletik ta uts' alalile, jech xtok, te oyik li jchanubtasvanejetik ta mantale (Mr 15:1; Ech 5:34; 23:1, 6).

santo; yich'el ta muk' santo. Li jun santoe ja' jun lok'ol, slok'ol li k'usi oy ta melele o li k'usi vulesbil no'ox ta jolil ti chich'ik ta muk' li krixchanoetike. Li yich'el ta muk' santo xie ja' sk'an xal k'alal oy buch'u sk'anuj jun santoe (Sl 115:4; Ech 17:16; 1Ko 10:14).

Satanas. Ja' jp'el ebreo k'op ti ja' smelolal «kontrainvanej». K'alal tstunes «li» o «ti» li ta vo'ne ts'ibetike, ja' chalbe sk'oplal li Diablo Satanasi ja' li ba'yel yajkontra Diose (Job 1:6; Mt 4:10; Ap 12:9).

savado. K'alal savado xie, ja' jp'el k'op ta ebreo ti ja' sk'an xal «chxuk; chikta k'usi tpsas». Ja' li ta svukbal k'ak'al ta xemana yu'un li judaetik ti

ja'ok chlik k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'al ta viernese xchi'uk ja' to chljaj k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'al ta savadoe. Li junantik sk'ak'alil sk'unik ta junun jabile, li ta jujukoj k'alal tsts'aki vukub jabile xchi'uk li ta jujukoj k'alal tsts'aki sinkuenta jabile savado sbi yu'unik xtok. Li ta sk'ak'alil savadoe mu stak' spasik mi jtosuk abtelal, ja' no'ox xu' x-abtejik li buch'utik chtunik ta paleal ti bu ch'ule. Li ta jabiletik ti savado sbi yu'unike mu'yuk k'usi stak' sts'unik li ta yosilike xchi'uk mu stak' sujik sventa stoj yilik li xchi'ilik ta ebreoale. Li ta Smantal Moiseese oy no'ox smelolal ti k'u yelan tsts'akik ta muk' li savadoe, pe li jnitvanejetik ta religione k'un'kun laj yak'beik batel sts'ak, ja' yu'un li ta sk'ak'alil Jesuse ep krixchanoetik ti vokol xa ta pasel cha'iike (Eks 20:8; Le 25:4; Lu 13:14-16; Kol 2:16).

sba nich'onil. Taje ja' sk'oplal li sba xnich'on jun vinike. Li ta vo'nee, lek ich'bil ta muk' ta yuts' yalal li sba nich'onile xchi'uk ja' ch'kot ta jolil mi cham li stote. Ja' sk'oplal xtoko «li sba yol ti stot chvok' yu'un li chonbolometike» (Eks 11:5; 13:12; Je 25:33; Kol 1:15).

sba sat ts'unobil. Ja' sba sat li k'usitik chich' ts'unele; ja' li k'usi ba'yel chak'e o k'usiuk no'ox sba sat. Li j-israeletike albatik yu'un Jeova ti ak'o yak'beik li sba sat k'usitik oy yu'unike, mi krixchano, mi chonbolom o mi ja' li k'usitik tsts'unike. Li j-israeletike ja'ok chak'beik Dios li ta Sk'alil Pan ti Mu'yuk Slevaduraile xchi'uk li ta Pentekostese. K'alal «sba sat» xie, chich' tunesel ta lok'olk'op xtok ti ja' sk'oplal li Kristoe xchi'uk li yajts'aklomtak ti t'ujbilibike (1Ko 15:23; Nu 15:21; Pr 3:9; Ap 14:4).

sea. Ja' sp'isobil li k'usitik takine. Ko'ol yepal xchi'uk li k'usitik chich' p'isel ta litro ta jun batoe, ja' 7.33 litro (2Re 7:1). K'elo Apendise B14.

sebat. Ja' jech la sbiin li yuail 11 li ta xch'ul kalendario judaetike, pe ja' svo'obal u li ta skalendarioal yabtelike, jech lik sbiin k'alal lok'e-mik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te chlik ta o'loitik batel enero xchi'uk tstsuts ta o'loitik batel fevrero (Sak 1:7). K'elo Apendise B15.

sela. Ja' jp'el k'op ti chich' tunesel sventa sone o ti chich' alilanele. Te chvinaj ta slivroal Salmos xchi'uk Abakuk. Xu' van ja' sk'oplal ti chpajik jliikel ta k'ejimole o li ta stjijel sone o ja' van sk'oplal xcha'tosal, taje ja' sventa ts'ijil snopbeik sk'oplal o sventa jamaluk xak'ik ta a'iel li k'usi naka to la sk'ejintaike. Li ta *Septuaginta* ta griego k'ope chich' jelubtasel k'ucha'al *diapsalma*, ti ja' sk'an xal «jvok' sone» (Sl 3:4; Aba 3:3).

seminit. Ja' jp'el k'op sventa son ti ja' sk'an xal «*la octava*» ti ja' van sk'oplal li son ti yij chbak' k'alal chich' tijeje o ti yij snuk'ilal chich' k'ejintaele. Ta sventa li stjijobil sonetike, ja' van

sk'oplal ti yij chbak' k'alal chich' tijeje. Ta sventa li sonetike, ja' van sk'oplal ti yij chbak' k'alal chich' tijeje xchi'uk ti yij snuk'ilal k'alal chich' kejintael batele (1Kr 15:21; Sl 6:tit; 12:tit).

senyail. Ja' sk'oplal li k'usi chich' pasel o li k'usi mu staleluk jech chvinaj ti oy k'usi chak' ta ilel avi o li k'usi ch'kot ta pasel ta jelavele (Je 9:12, 13; 2Re 20:9; Mt 24:3; Ap 1:1).

Seol. Taje ja' jp'el k'op ta ebreo, li ta griego k'ope ja' «Ades». K'alal chich' ts'ibael ta mayuskula li «Mukinal» xie, ja' sk'oplal li mukinal ta konomie, ma'uk ti bu chich' mukel li jun krixchanoe (Sl 16:10; Ekl 9:10; Ech 2:31, ts'ib ta yok vun).

serafinetik. Ja' anjeletik ti te va'ajtik ta spat xokon li chotlebal sventa ajvalilal yu'un Jeova ta vinajele. Li ta ebreo k'ope ja' *serafim* ti ja' sk'an xal ti «xtiltun sk'ak'alex» (Is 6:2, 6).

Sesar. Ja' jech sbi jun uts' alalil ta Roma ti ja' jech ta sbinik ta ts'akal li ajvaliletik ta Romae. Li Viviliae chalbe sk'oplal Augusto, Tiberio xchi'uk Klaudio. Ak'o mi mu'yuk chal Vivilia li sbi Nerone, xu' xkaltik ti ja' Sesar eke. Li jp'el k'op «Sesar» chich' tunesel li ta Ts'ibetik ta Griego k'ope ja' sk'oplal li buch'u yich'oj yabtel ta jtekum o ta junuk Estado (Mr 12:17; Ech 25:12).

Seus. Ja' li muk'ul dios yu'un jgresiaetik ti xch'unnojik ti oy ep diosetike. Li ta Listrae la snopik ti ja' Seus li Bernabee. Oy k'usitik ts'ibabil ta vo'ne ti te laj yich' tael ta sts'el Listra ti te chalbe sk'oplal «yajpaletak Seus» xchi'uk «Seus ja' li dios k'ak'alex». K'alal te lok' batel ta Malta li jtakbol Pabloe, ti ja' jun lum ti joyal ta nabe, och batel ta varko ti te slok'ol «Xnich'nab Seus» li ta sjol varkoe, ja' xkaltik, ja' li vachetik Kastor xchi'uk Polukse (Ech 14:12; 28:11).

seyo. Ja' li k'usi chich' tunesel sventa xich' ak'bel senyail (xu' van pasbil ta lum o ta sera) sventa xvinaj ti buch'u yajval jtosuk k'usie, ti chak' ta sibi li ja' melel o ti tspas ta jmoj sk'opike. Li vo'neal seyoetike pasbil ta jtosuk k'usi ti lek tsotse (ta ton, ta marfil o ta te') ti ta valopat li sletraile xchi'uk li slok'ole. Jech xtoka, ta lo'kol'op chich' tunesel li seyo sventa xich' albel sk'oplal ti oy k'usi melele o ti chich' ak'bel smarkail sventa xich' na'el buch'u yajval o sventa xich' na'el ti oy k'usi mukul o nak'al sk'opiale (Eks 28:11; Ne 9:38; Ap 5:1; 9:4).

siervo ministerial. Li ta griego k'ope ja' *diakonos*, jutuk mu skotoluk velta chich' jelubtasel k'ucha'al «j-abtel» o «jtunel». Li «siervo ministeriale» ja' li buch'u tskolta moletik ta tsobobaile. Sventa oy buch'u x-och ta siervo ministeriale, ba'yel chich' k'el mi tspas li k'usi chal Viviliae (1Ti 3:8-10, 12).

siklo. Li ta ebreo k'ope ja' mas tstunesik sventa tsp'isik-o k'usitik xchi'uk ja' tsp'isik-o li stak'ini-ke. Ja' 11.4 gramo yalal. Li «jujun siklo ti bu ch'ule» xu' van ja' chak' ta a'iel ti sk'an ts'akal li k'usitik ts'kan tsp'isike o ti ja'uk jech sp'isobil yu'unik k'ucha'al te oy ta axibalnae. Pe xu' van oy jun siklo ti ja' no'ox tstunes ajvaliletike (jelel k'ucha'al li siklo ti tstunes yan krixchanoetike) o ja' li sp'isobil k'usitik yu'unik ta pasob mantale (Eks 30:13).

Sion; vits Sion. Ja' jech sbi li steklumal jebuse- tik ti joyal ta muro ti te xkom ta vits ta sures- teal Jerusalene. Pe k'alal laj yu'unin jtekum li Davide, te la smeltsan sna sventa ajvalilal, va'un «Steklumal David» la sventa (2Sa 5:7, 9). Li Sione ja' jun vits ti stuk no'ox jech ti ch'ul kot ta stojal Jeova k'alal te laj yich' batel xkaxail Mantal li Davide. Ta mas ts'akale, te xa smako- jbe sk'oplal ti k'u sjamlej smakoj li templo ti te oy ta vits Moriae, bak'intik xtoko ja' jech la sbinik ti bu k'alal smakoj li jtekum Jerusalene. Bak'intike, ta lok'olk'op no'ox chich' albel sk'op- lal k'alal «Sion» xi chal li ta Ts'ibetik ta Grie- go k'ope (Sl 2:6; 1Pe 2:6; Ap 14:1).

Siria; jsiraetik. K'elo ARAM; J-ARAMETIK.

sirkunsion. Ja' k'alal chich' tuch'bel lok'el li snukuil sjol sk'unil jun vinike. Li Abraane albat mantal yu'un Dios ti ak'o yich' sirkunsi- sion xchi'uk li snitlulale, pe ma'uk jun mantal ti persa sk'an xch'un li yajts'aklomtjak Kristoe. Jech xtok, ep bu chich' tunesel ta lok'olk'op (Je 17:10; 1Ko 7:19; Flp 3:3).

Sirte. Ja' chib yok nab ta Libia xchi'uk T'inez ti mu'yuk mas nate, te xkom ta snortel Africa, li j-abteletik ta varko ta vo'nee ch'ik-o k'alal tsjel batel yavil li ji' k'alal tsyuk'ilan sba li nabe (Ech 27:17). K'elo Apendise B13.

siv. Ja' jech sbi ta vo'ne li xchibal u ta xch'ul ka- lendario judaetike, pe ja' xvaxakibal u li ta ska- lendarioal yabtelike. Te chlik ta o'loltik batel avril xchi'uk tstsuts ta o'loltik batel mayo. Iyar xa sibi laj yich' ts'ibael li ta Talmud yu'un judae- tike xchi'uk li ta yan livroetik ti laj yich' ts'ibael k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babilonia li ju- daetike (1Re 6:37). K'elo Apendise B15.

sivan. Ja' jech la sbinik li yoxibal u li ta xch'ul ka- lendario judaetike, pe ja' sbalunebal u li ta skalendarioal yabtelike, jech lik sbinik k'alal lo- kemik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te chlik ta o'loltik batel mayo xchi'uk tstsuts ta o'loltik ba- tel junio (Est 8:9). K'elo Apendise B15.

Sjabilal Kolebal. Ja' k'alal tsts'aki 50 jabil ti te chlik xchapik k'alal ja'och ta Albil Balumil li Israele. Mi k'ot li Sjabilal Kolebale, lek ch'ubabi- bil chiktaik li balumile xchi'uk ja'och tskolta ba- tel smosik ti ja'ik j-ebreoeetike. Jech xtok, ja'och tsutesbatik li xrexto osilik ti xchonojik to'oxe.

Ja' jun muk'ta k'in yu'unik li Sjabibal Kolebale, yu'un ja'o chcha'ta yav ti k'u yelan ak'atik yu'un Dios ta slikebal li j-israeletike (Le 25:10).

skajleb matanal. Li skajleb matanale pasbil ta lum, ta ton o ta latsbil ton o ta te' ti pixbil ta jto-suk tak'ine, toyol jutuk tspacek ti te tskajanik li k'usi chak'ik ta matanal o k'alal chchik'ik pom sventa xich'ik ta muk' Diose. Li ta sbak'olal axibalna xchi'uk li ta temploe te laj yak'ik jun bik'it «skajleb matanal ta oro» sventa xchi'obil pom. Ta te' pasbil xchi'uk pixbil ta oro. Li jun muk'ta «skajleb matanal ta kovre» ti ja' te chak'ik chik'bil matanale te laj yak'ik li ta yamak'ile (Eks 27:1; 39:38, 39; Je 8:20; 1Re 6:20; 2Kr 4:1; Lu 1:11). K'elo Apendise B5 xchi'uk B8.

sk'ak'alil chapanel. Ja' jun k'ak'al o yorail t'ujbil sventa xtakatik ta ik'el yu'un Dios jtsop krixchanoetik, jteklumetik o skotol krixchanoetik sventa xchapanatik yu'un li Diose. Xu' van ja' yorail chich'ik lajesel li buch'utik sta-o xchamik ti laj xa yich'ik chapanele. Jech xtok, xu' van ja'o chich'ik pojel jlomuk krixchanoetik sventa sta xkuxlejalik sbatel osil. Li Jesukristo xchi'uk yajtakboltake laj yalbeik sk'oplal li «Sk'ak'alil Chapanel» ta jelavele, ti ma'uk no'ox te tsakal sk'oplal li buch'utik kuxajtike, yu'un te tsakal sk'oplal ek li buch'utik chamemike (Mt 12:36).

sk'ak'alil chchapan sbaik. Ja' jech la sbiin k'alal jun to'ox k'ak'al sk'an li savadoe, ja'o k'alal chchapan sbaik li judaetike. Li va' k'ak'ale, ja'o tstsuts li ta mal k'ak'al ti viernes sbi avie, va'un ja'o te chlik li savadoe. Li jun k'ak'al yu'un judaetike chlik ta bat k'ak'al xchi'uk ja' to tstsuts ta yok'omal ta mal k'ak'al (Mr 15:42; Lu 23:54).

Sk'ak'alil Stael Perton. Ja' li ch'ul k'ak'al mas tstsot sk'oplal chil li j-israeletike, Yom Kipur sbi xtok (likem tal ta ebreo k'op yom *jakkippurim*, «sk'ak'alil chich' pixel»), tspacek ta lajuneb yu'un etanim. Li jun k'ak'al taje, ja'o xu' x-och ta Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto ta axibalna li mero bankilal palee, ta mas ts'akale ja' xa li Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto ta temploe, jun no'ox velta ta jabil ch-och. Ja'o chak'be xchi'ch'el milbil matanal sventa smul stuk, smul yan jlevietik xchi'uk li smul jteklume. Ja'o tspacek ch'ul muk'ta tsoabajel xchi'uk ayuno, ja' sk'ak'alil savadoe xtok, mu'yuk buch'u ch-abtej (Le 23:27, 28).

sk'elobiltak ju'elal. Ja' li k'usitik labalik sba ch'ot ta pasel ti mu xko'olaj k'ucha'al li ju'elaletik xojtikin krixchanoetike, li k'usitik ch'ot ta pasel taje mi junuk krixchano spas yu'un. Bak'intike ko'ol smelolal tstones Vivlia k'alal «senyailtak» xchi'uk «k'usitik labalik sba» xie (Ebr 2:4; Eks 4:21; Ech 4:22).

Sk'inal Axibalnaetik. Sk'inal Stsobbel Sat K'usitik Ts'unbil sbi xtok. Tspacek ta 15 k'alal ta

21 ta yuilal etanim. Ja' sk'inal ti laj xa yorail tstsobbek sat li k'usitik sts'unoj j-israeletike xchi'uk ja' yorail ti xmu'yabajik xchi'uk tstojeik ta vokol Jeova ti ep ak'batik bendisio ta sventa ta li k'usitik la sts'unike. Ti k'u sjalil li k'ine, chnakiik ta axibalnaetik sventa svules ta sjolik k'alal lok'ik tal ta Ejiptoe. Ja' jun ta yoxibal k'in ti persa sk'an xbat spacek ta Jerusalem li viniketike (Le 23:34; Esd 3:4).

Sk'inal Pan ti Mu'yuk Slevaduraille. Ja' li ba'yel k'in tspacek jujun jabil j-israeletike, ja' jun li ta yoxibal k'in ti tstsot sk'oplale. Chlik spacek ta 15 ta yuilal nisan, ta yok'omal li k'in Koltaele, chjalij vukub k'ak'al. Ja' no'ox xu' slajesik pan ti mu'yuk slevaduraille sventa svules ta sjolik k'alal lok'ik ta Ejiptoe (Eks 23:15; Mr 14:1).

Sk'inal Pentekostes. Ja' li xcha'kojal k'in ta yoxkojal muk'ta k'in tspacek ta Jerusalem ti bu persa sk'an xbat li juda viniketike. Li Pentekostes xie ja' smelolal «sinkuentail [k'ak'al]», li biil taje ja' jech chich' tunesel li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope, pe li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope ja' li Sk'inal Sba Sat K'usitik Chlok' o li Sk'inal Xema-naetik chalbeike. Taje chich' pasel ta sk'ak'alil 50 ti te chlik yich' chapel ta 16 yu'un nisane (Eks 23:16; 34:22; Ech 2:1).

Sk'inal Sba Sat K'usitik Chlok'; Sk'inal Xema-naetik. K'elo SK'INAL PENTEKOSTES.

Sk'inal ti laj Yich' Ak'el ta Stojolal Diose. Jkoj ta jabil jech tspacek sventa svules ta sjolik ti laj yich' ch'ubael li templo ta skoj ti laj yik'ubtas li *Antiocho Epifanes*. Chlik spacek ta 25 ta yuilal kislev ti chjalij vaxakib k'ak'ale (Jn 10:22).

slajebal xa k'ak'al. Li slajebal xa k'ak'al o «slajebaltik batel k'ak'ale» ja' albil k'opetik ta Vivlia ti chalbe sk'oplal ti oy k'usi ch'ot xa ta tstsusele (Ese 38:16; Da 10:14; Ech 2:17). Li albil k'opetike xu' smakoj jayibuk no'ox jabil o epal jabil. Pe li Vivliae ja' mas chalbe sk'oplal li «slajebal xa k'ak'al» ta sventa li k'usitik oy ta balumile, ja'o k'alal li' xa oy li Jesus ti mu xvinnaj ta k'elele (2Ti 3:1; Snt 5:3; 2Pe 3:3).

slekil yutsil o'ontonal. Li ta griego K'ope ja' sk'an xal ti lek tajeke xchi'uk ti jun yutsile. Mas ja' jech chich' ael k'alal chich' ak'el jun lekil matanal o ti ta slekil o'ontonal chich' ak'ele. K'alal ja' chalbe sk'oplal li slekil yutsil yo'onton Diose, jamal chal ti ja' jun matanal ti ta slekil yo'onton chak' Dios xchi'uk ti mu'yuk tsk'anbe jutebuk stojole. Jech oxal, ja' svinnaj ti chak' li k'usitik oy yu'une, ti chk'anvan tajeke xchi'uk ti chak' ta illel slekil yo'onton ta stojolal li krixchanoetike. Li ta griego K'ope chich' jelubtasel xtok k'ucha'al «sk'anel vokol» xchi'uk yak'el «jun lekil matanal». Chich' ak'bel jun krixchano manchuk mi mu'yuk k'usi spasio

sventa xich'e, yu'un ta slekil yo'onton chak' li buch'u jech tspace (2Ko 6:1; Ef 1:7).

slo'lael nup chi'lilil. Taje ja' sk'oplal li buch'u nupnem lek ti chchi'in ta vayel yan ants o yan vunik ti ma'uk snup xchi'ile (Eks 20:14; Mt 5:27; 19:9).

smajbel sat ts'unobil; ti bu chich' ik'aele. Ja'o k'alal chich' lilinel lok'el li sat ts'unobil sventa xlok' li spate; ja' ti bu chich' majbel sat li k'usitik ts'unbile. Mi jutuk no'ox li trigoe, ta jtel te' no'ox tsmajik, pe mi ep tajej li trigoe, yan xa k'usi tstunesik, tstunesik jun pechpech te' sventa smajobil bek' ts'unobil o oy k'usi tsbalalilik ta sba ti jochbil ta chonbolometike. Li k'usitik taje jochbil ch-ech' ta sba li trigo ti bu k'iil sventa xich' majele, taje ja' ta jun set-set osil ti lek jamale. Jutuk mu skotoluk veltae, ta toyol oy xchi'uk ta yeloval ik' (Le 26:5; Is 41:15; Mt 3:12).

smak kaxa. Li ta smak kaxae ja' te ti bu tsvij ch'ich' li mero bankilal pale k'alal chich' ak'el li matanaetik sventa mulil k'alal ja'o yorail li Sk'ak'alil Stael Pertone. Likem tal ta jp'al ebreo k'op ti ja' sk'an xal <smak> mulile o yik'aluk van ja' sk'an xal <stup> mulil. Pاسبil ta bats'i oro xchi'uk te oy jujun keruvini ta jujujot sbae. Bak'intike <smak> no'ox chalbe sk'oplal (Eks 25:17-22; 1Kr 28:11; Ebr 9:5). K'elo Apendise B5.

smak sti' o'ontonal. Ja' jlik pok' ti nap'anbil k'upil sba tonetike, ja' tsnapan ta sti' yo'onton li mero bankilal pale ta Israel k'alal ch-och batel ti bu Ch'ule. «Smak sti' o'ontonal sventa chapanel» sbi yu'unik, yu'un ja' te tik'il li Urim xchi'uk Tumim ti ja' tstunesik sventa sna'ik k'usi ch'kot ta nopel yu'un li Jeovae (Eks 28:15-30). K'elo Apendise B5.

Smantal Moises. Ja' li Mantal ak'batik yu'un Jeova li j-israeletik ta stojolal Moises ta takixokol balumul ta Sinai ta sjabalil 1513 k'alal mu'yuk to'ox talem Jesuse. Li ba'yel vo'ob livroetik ta Vivliae mas ojtikinbil k'ucha'al Mantal (Jos 23:6; Lu 24:44).

snail tsoobbail. Ja' sk'an xal <tsoabajel; muk'ta tsoobbail>. Pe jutuk mu skotoluk velta li ta versikuloetike ja' chalbe sk'oplal na o ti bu tstsob sbaik sventa sk'elik li Ts'ibetike, sventa xchanubtasvanik, chalik mantal xchi'uk tspace orasion li judaetike. Li jujan jteklum ta Israel ta sk'ak'alil Jesuse oy jp'ej snail tsoobbail yu'unik, pe li ta jteklum ti mas muk'tike x' van mas ep snail tsoobbailik (Lu 4:16; Ech 13:14, 15).

snaul jolobil. Ja' sk'oplal li snaul k'usi chich' jaleli ti nat yich'oj niele. Li yan no ti te chich' tik'el ochel li ta snaul jolobil ti nat yich'oj niele ja' li buk'e (Jue 16:13).

solepal. Ja' li spat bek' ts'unobil k'alal chich' majel o chich' ik'aele. Li solepe chich' tunesel ta lok'olk'op k'alal oy k'usi chich' aelil ti ch'abal sballile o ti p'ajbile (Sl 1:4; Mt 3:12).

son sventa at-o'onton. Ja' jun k'ejoj sventa xak'ik ta ilel ti chat tajej yo'ontoni jech k'ucha'al k'alal mu x-ech' xk'uxul cha'lik k'alal chcham junuk yamigoike o junuk yuts' yalalike; ja' sventa at-o'onton (2Sa 1:17; Sl 7:tit).

spits'obil uva. Stalel ono'ox ti cha'ch'oj jombil ta sakil tsatsal tone, li june mas toyol oy, yan li june mas pek'el oy, ti bu ta toyol oye ta xich' ch'ojbel jelavel sbeo'al sventa xk'ot li ta pek'e-le. K'alal te chich' pits'el uva li ta toyole, te ch'kot' ya'el li ta pek'e-le. Oy xich' tunesel ta lok'olk'op xtok sventa chalbe sk'oplal li chapanel yu'un Diose (Is 5:2; Ap 19:15).

stael perton. K'alal jech chal li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, ja' sk'oplal k'alal chak'ik milbil matanaetik sventa xu' xnopajik ta stojolal Dios li jteklume xchi'uk sventa xich'ik ta muk'. Li ta Smantal Moises, li matanaetike ja'o chich' ak'el li ta Sk'ak'alil Stael Perton chich' pasel jujan jabile, ja' sventa lekuk xil sbaik yan velta xchi'uk li Diose manchuk mi oy buch'u spasoj smul yu'unik o mi ja' spasoj smul sjunul li jteklume. Li milbil matanaetik taje ja' senyail ti laj yak' sba ta milbil matanal li Jesuse, yu'un la xch'aybe ta j-ech'el smul li krixchanoetike sventa xu' lek xil sbaik xchi'uk li Jeovae (Le 5:10; 23:28; Kol 1:20; Ebr 9:12).

stanal molino. Ja' jun set-set ton ti tsakanik ta sba yan set-set tone sventa xjuch'ik li sat ts'unobil yu' spasik ta arinae. Ta sjomolil li stanal ta olone tstik'beik junuk te' sventa xjoyoyij li stanal ta sbae. K'alal ja'o ts'ibaj li Vivliae, ta jutuk mu skotoluk naetik chjuch'unik ta molino li antsetike. Ta sko'j ti ja' tspace o sve'elik jujan k'ak'al li molinoe, li ta Smantal Moises chal ti mu stak' k'anel komel ta prental li molinoe mi ja'uk li stanal ta sbae. Oy yan molinoetik ti mas muk'tike, ja' no'oxe ta vuro o ta ka' xa tsjoyoyinik (Dt 24:6; Mr 9:42).

Steklumal David. Ja' jech laj yich' ak'bel sbi li jteklum Jebus k'alal och ta sk'ob li ajvalil David xchi'uk ti te la sva'an li snae. Sion la sbiin xtok. Te xkom ta suresteal Jerusalem xchi'uk ja' li jvok' jteklum ti mas xa vo'nee (2Sa 5:7; 1Kr 11:4, 5).

stup'obil mecha. Ja' jtos abtejebal ti pasbil ta oro xchi'uk ta kovre ti te tstunesik ta axibalna xchi'uk ta temploe. Xko'olaj van k'ucha'al tijera sventa xtuch'beik-o xmechail li kantiletike (2Re 25:14).

sts'otobil jolil. Ja' jlik pok' ti tsts'ot ta sjolike xchi'uk tstunesik k'ucha'al slujoal sjollik. Li sts'otobil sjol mero bankilal palee pasbil ta le-

kil lino, oy jpech k'ox lamina ta oro ta yeloval ti chukbil ta jliik asul ch'ojoone. Li ajvalile chak' sts'otobil sjol sventa slap li skoronae. Li Job eke ta lok'olk'op laj yalbe sk'op'al sventa sko'oltas ta sts'otobil jolil li stuk'ilale (Eks 28:36, 37; Job 29:14; Ese 21:26).

suerte. Ja' uni xixibtonetik, bik'tal pechpech te' o ton ti tstunesik k'alal oy k'usi tsnopike. Chchupanik ta pok' o tstik'ik ta boch, mi laje tsyuk'ilanik. Va'un, ja' suerte chk'ot li bu chich' t'ujejo o ja' li bu chlok' stuke. Jutuk mu skotoluk veltae tspace orasion k'alal jech tspace. Li «suerte» ta orijinal k'ope ja' sk'an xal xtok «parte» o «rextok», bak'intik xtoko ta lok'olk'op no'ox chich' ael (Jos 14:2; Sl 16:5; Pr 16:33; Mt 27:35).

sutesel o'ontonal. K'alal jech chich' tunesel ta Vivlia taje, ja'o k'alal oy buch'u tsjel snopen xchi'uk chopol cha'i sba ta skoj li k'usitik to'ox tspace ta xkuxlejae, li k'usitik to'ox chopol tspace o li k'usi mu'yuk k'otem ta pasel yu'une. Chvinaj k'alal ta jsutes ko'ontontik ta melele, chjel li k'usi ta jpastike (Mt 3:8; Ech 3:19; 2Pe 3:9).

sviniktak Erodos. Jayts'aklontak Erodos chich'ik albel xtok. Ja' jtsop krixchanoetik ti ja' no'ox lek chil slumal stukik ti ja' tskoltaik li Erodos k'alal oy k'usi tsk'an tspace ta politika k'alal ja'o ch-ajvalilaj ta smantal Romae. Oy junantik jsaduseotetik ti ve van tik'ilik li ta jtsop krixchanoetik taje. Li buch'utik tsts'akliik Erodese la spas ta jmoj sjolik xchi'uk li jfariiseotetike sventa skontrainik li Jesuse (Mr 3:6).

T

talelal toj k'exlal sba. Li ta griego k'ope ja' asel-gueia, taje ja' k'alal oy buch'u k'usi tspace ti soles mu'yuk tspace ta venta li smantalak Diose xchi'uk ti mu'yuk xk'exlal o ti yalbaj tspace. Chvinaj ta stalelal ti svalopatinoj xchi'uk ti skontrainoj li mantaletike xchi'uk li buch'u yich'oj yabtele. Taje ma'uk sk'op'al li talelal ti mu masuk chopole (Est 5:19; 2Pe 2:7).

talento. Li j-ebreoteike ja' li sp'isobil yu'unik ti mas muk'e xchi'uk ja' tsp'isik-o li stak'inike, 34.2 kilo yalal. Li jgresiaetike ja' mas bik'it li talento tspace, ja' 20.4 kilo yalal (1Kr 22:14; Mt 18:24) K'elo Apendise B14.

Tamus. 1) Ja' sbi jun dios ti laj yok'itaita ta Jerusalem li j-ebroet antsetik ti valopatinvanik komele. Tsnopik ti ja' to'ox jun ajvalil li Tamus ti lik yich'ik ta muk' k'ucha'al jun dios k'alal chamm xa oxe. Li ta ts'ibetik yu'un jsumeriaetike ja' Dumusi sbi yu'unik li Tamuse, ojtikinbil k'ucha'al smal li me' dios Inanna ti chak' la alajuk antsetike (Istar chalbeik li ta Babiloniae) (Ese 8:14). **2)** Ja' sbi li xchanibal u ta xch'ul kalendario judaetike xchi'uk ja' slajunebal u li

ta skalendarioal yabtelike, ja'o laj yak'beik sbi k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te van chlik ta o'loltik batel junio xchi'uk tspace ta o'loltik batel julio. K'elo Apendise B15.

Tartaro. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' chalbe sk'op'al ti oy xa no'ox spajeb li k'usi stak' spasiq li jtojba anjeletik ta sk'ak'alil Noee, ti xko'olaj k'ucha'al chukinab ti bu laj yich'ik ak'ele. Li ta 2 Pedro 2:4, li verbo tartarook («jipel ta Tartarook») xie mu xko'olaj xchi'uk li Tartarook («jipel ta Tartarook») xie mu xko'olaj xchi'uk li krixchanoetik ti ma'uk jch'unolajeletike, ti te la laj yich'ik jipel ochel «li anjeletik ti la sa' smulike» (ja' xkaltik, ti ja' la jun chukinab ta yut balumul xchi'uk ti te la chich'ik ak'el li its'inal diosetike). Ti k'usi sk'an xal li Tartarook ja' ti laj yich' yalesbel sbalilik yu'un Dios k'alal lok'ekat ta yabtelik ta vinajele xchi'uk li k'usitik lekik to'ox stajojike, xko'olaj laj yich' ak'el ta ik'al osil li snopenik sventa mu sna'ik li k'usi tsk'an tspace Diose. Li ik'al osil xtoko ja' chak' ta a'el li k'usi chk'ot ta stojolalike, li Vivliae chal ti jmoj chljajik ta sbatel osil xchi'uk li ajvalil yu'unik ti ja' li Diabolo Satanase. Ja' yu'un, li Tartarook ja' sk'an xal ti toj chopol xa no'ox ti k'u yelan oyik li jtojba anjeletike. Taje mu xko'olaj k'ucha'al li «xab» chal ta Apokalipsis 20:1 k'alal ta 3.

tayal k'opojebal. Ja' yavil yu'unik k'alal oy k'usi chich'ik ta muk'e, mase te tspace ta bik'tal vitsetik, ta vitsetik o ta luchlebal ti spasoj krixchanoetike. Bak'intike, tspaceunik sventa te xich'ik ta muk' Dios li ta tayal k'opojebal, pe ja' ep ta velta ja' sventa te xich'ik ta muk' li jech' diosetike (Nu 33:52; 1Re 3:2; Jer 19:5).

tebet. Ja' jech la sbiin li slajunebal u li ta xch'ul kalendario judaetike, pe ja' xchanibal u li ta skalendarioal yabtelike, jech lik sbiin k'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babiloniae. Te chlik ta o'loltik batel disiembre xchi'uk tspace ta o'loltik batel enero. Jutuk mu skotoluk veltae «slajunebal u» chich' albel (Est 2:16) K'elo Apendise B15.

templo. Ja'tik ono'ox chalbe sk'op'al ti bu ak'bil ta stojolal Dios ti ja' sventa yich'obil ta muk'e, ja' jun ch'ul avilal. Pe ja' mas chalbe sk'op'al li axibalna o li templo ta Jerusalem. Ja' k'ot ta xk'exol li axibalna ti stak' kuchel batele, ti ja' yich'obil ta muk' Dios yu'un j-Israeletike. Li ba'yel temploe ja' la smeltsan li Salomone xchi'uk ja' la sjinesik li jbabeloniaetike. Li xcha'pejal temploe ja' la smeltsan Sorobabel k'alal kolik xa ox lok'el li ta Babiloniae, ta mas ts'akale, ja' la xcha'va'an li Erodos el Grande. Li templo chalbe sk'op'al Ts'ibetike jutuk mu skotoluk velta ti «sna Jeova» no'ox chale (Esd 1:3; 6:14, 15; 1Kr 29:1; 2Kr 2:4; Mt 24:1). Li jpe'l k'op taje ja' chalbe sk'op'al xtok ti bu nakal li

Dios ta vinajele (Eks 25:8, 9; 1Kr 28:10; Ap 11:19). K'elo Apendise B8 xchi'uk B11.

terafim. Ja' diosetik o lo'okletik ta jun uts' alalil ti tsjak'beik bak'intik k'usi ch'kot ta pasel ta ts'akale (Ese 21:21). Nunantike jech yelan xchi'uk jech smuk'ul k'ucha'al jun vinik, pe li yantike mas bik'it (Je 31:34; 1Sa 19:13, 16). Li k'usitik vo'ne mukajtik laj yich' tael ta Mesopotamiae chak' ta ilel ti tsots sk'opral chilik ti oyuk sterafimik sventa xich' na'el buch'u junukal ta uts' alalil chich' li rextoule. (Ja' van yu'un ti la stsakbe batel sterafim stot li Rakele). Ya'eluk li ta Israe mu jechuk la stunesik li terafimetike, ak'o mi oy la stunesik sventa xich'ik ta muk' li ta sk'ak'alil jchapanvanejetik xchi'uk li ajvalileti-ke, pe li ajvalil Josiase te kapal la slajesbe sk'opral xchi'uk li yan k'usitike (Jue 17:5; 2Re 23:24; Os 3:4).

te' sventa kuxlejal. Ja' jpets te' ti te oy ta nichimalk Edene. Mu'yuk chal Vivlia mi ja' chak' kuxlejal li sat te'e, ja' no'ox jun senyail yu'un Dios ti jpel sk'opral chak'be kuxlejal sbatel osil li buch'utik chak'be slajes li sate (Je 2:9; 3:22).

te' ti chak' ta ojtikinel k'usi lek xchi'uk k'usi chopole. Ja' jpets te' ti te oy ta nichimalk Edene, ja' jun senyail yu'un Dios ti chak' ta ilel ti oy sderecho chak'be mantaletik li krixchanoetik ta sventa li «k'usi lek» xchi'uk «k'usi chopole» (Je 2:9, 17).

ti bu Ch'ule. Ja' li sbak'olal kuarto ti mas muk' li ta axibalna o li ta temploe, jelel k'ucha'al li j'kol ti oy ta yutil ti ja' li Bats'i Lekil Ch'ul Kuartoe. Ti bu Ch'ul ta axibalnae ja' te ak'bil li kandelero ti pasbil ta oroe, li skajleb matanal ti pasbil ta oro sventa li pome, li mxexail pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanale xchi'uk li yan k'usitik ti pasbil ta oroe. Ti bu Ch'ul ta temploe ja' te ak'bil li skajleb matanal ti pasbil ta oroe, li lajuneb kandelero ti pasbil ta oroe xchi'uk li lajunkt mxexail pan ti chich' ak'el k'ucha'al matanale (Eks 26:33; Ebr 9:2). K'elo Apendise B5 xchi'uk B8.

tisri. K'elo ETANIM xchi'uk Apendise B15.

titulo. Ja' stituloal ta slikebal jujun salmo, chal buch'u la sts'iba, chalbe mas sk'opral k'usi kot ta pasel, chal k'u yelan ta tijel junuk son o ti k'u yu'un laj yich' ts'iba'el li salmo. (K'elbo stituloal Salmo 3, 4, 5, 6, 7, 30, 38, 60, 92, 102).

ton ta chikin na. Ja' li ton chich' ak'el ta xchikin jp'ej na ti bu tsnup' sba cha'ot pak'bal nae, taje ja' sventa lek tsakal xkom. Li ton ti mas tsots sk'oprale ja' li ton ta chikin na ti ja' ch'kot ta snakebe, ja' yu'un ja' ts'ujjik li tsatsal ton sventa li naetike xchi'uk sventa li smuroaltak jteklume. Jech xtok, chich' tunesel ta lo'ok'op sventa li snakebe Balumile xchi'uk chich' tunesel k'alal chich' albel sk'opral Jesus ti kotem

k'ucha'al «ton ta chikin na sventa li snakebe nae», ti ja' li tsobobbailetik yu'un jayts'aklomt Kristo ti chich' ko'oltasel jech k'ucha'al jp'ej na ta mantale (Ef 2:20; Job 38:6).

trato. Ja' jun akuerdo ti oy lek sbalile o ja' k'alal oy k'usi chchapike, jech k'ucha'al k'alal ch-ochik ta jun akuerdo li Dios xchi'uk li krixchanoetike o cha'vo' krixchanoetik sventa oy k'usi tspacek o sventa oy k'usi chiktaik spasel. Bak'intike jun no'ox tspacek li k'usi laj yich' alele, ja' k'alal oy k'usi chich' ael ti chich' pasel ta melele. Pe bak'intik xtoke, xcha'vo'al tspacek li k'usi laj yich' alele. Li Vivliae ma'uk no'ox chalbe sk'opral tratoetik ti la spas Dios xchi'uk li krixchanoetike, chalbe sk'opral xtok tratoetik ti la spasek krixchanoetik, nitilulaetik, muk'tik jteklumetik o cha'tsop krixchanoetik. Jlom tratoetik ti ep k'usitik smakojbe sk'oprale ja' li trato la spas Dios xchi'uk Abraan, David, jteklum Israel (trato sventa Mantal) xchi'uk li Israel yu'un Diose (ach' trato) (Je 9:11; 15:18; 21:27; Eks 24:7; 2Kr 21:7).

tuk'ilal. Li ta Ts'ibetike ja' chalbe sk'opral li k'usi tuk' jech k'ucha'al chal smantal Dios ta sventa li k'usi lek xchi'uk ta sventa li k'usi chopole (Je 15:6; Dt 6:25; Pr 11:4; Sof 2:3; Mt 6:33).

tuk'il k'anelal. Nopolitik no'ox ja' jech chich' jelu'btasel li jp'el k'op ta ebreo *jesed*. Ja' sk'opral li buch'u chak' ta ilel k'anelal ta skoj ti oy k'usi jamal yaloje, ti tuk' yo'ontone, ti ts'kan tuk' chak' sbae xchi'uk ta skoj ti jmoj tajej oyike. Ja'tik ono'ox sk'opral xtok ti k'u yelan sk'anoj krixchanoetik li Diose xchi'uk ti k'u yelan sk'anoj sbaik li krixchanoetike (Eks 34:6; Rut 3:10).

T'

t'ujbil. Ja' jp'el k'op ta ebreo ti ja' smelolal «ti oy k'usi chich' jaxbele». Chich' jaxbel aseite jun krixchano o yan k'usitik sventa xvinaj ti chtun ta jtosuk lekil abtelale. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope chal ti te smakojbe sk'opral xtok k'alal chich'ik ch'ul espiiritu li buch'utik t'ujbilik sventa xbatik ta vinajele (Eks 28:41; 1Sa 16:13; Lu 4:18; Ech 10:38; 2Ko 1:21).

TS

tsatsal chamel. Ja' jtos chamel ti ta anil no'ox ch'kuchin batel yantike. Ja' jun tsatsal chamel ti xu' x-ipaj-o yu'un epal krixchanoetike xchi'uk ti xu' xcham yu'ne. Jutuk mu skotoluk veltae te tsakojbe sk'opral li kastigo chak' Diose (Nu 14:12; Ese 38:22, 23; Am 4:10).

tsitsel. Li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope ja' sk'opral vokolil o chamel ti ja' chak' talel Jeova k'ucha'al kastigoe. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' smelolal k'alal oy buch'u chich' majel o chich' tsitsel ta ch'ojon ti oy xmochbenale (Nu 16:49; Jn 19:1).

tsobajel; tsobobbail. Ja' jtsop krixchanoetik o epal krixchanoetik ti tstsob sbaik k'alal oy k'usi tspace. Li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, li cha'pel K'op taje ja' chalbe sk'oplal sjunul li jteklum Israele o ja' sk'oplal k'alal tspace k'in sventa xich'ik ta muk' Diose o k'alal tspace junuk tsobajel ti tsois sk'oplale. Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' sk'oplal li jujun tsobajeleetik tspace o ja' sk'oplal junantik tsobobbajeleetik yu'un jayts'aklomtak Kristo, pe jutuk mu skotoluk velta ja' sk'oplal skotol li tsobobbajeleetik yu'un jayts'aklomtak Kristoe (Dt 16:8; 1Re 8:5, 22; Ech 9:31; Ro 16:5).

Tsopajtik ton. Li ta ebreo k'ope ja' *Milo*. Li jp'el K'op taje ja' sk'an xal «nojesbil». Li ta Septuaginta «tsatsal nak'obbail» tsjelubtas. Ja' van sk'oplal ti k'u yelan xvinaj li yosilal o ti k'u yelan pasbil li Steklumal Davide, pe ta melele mu stak' na'el lek k'usi ja' (2Sa 5:9; 1Re 11:27).

TS'

ts'akal ajnilal. Ja' sk'oplal li xcha'vo'al ajnilale, jutuk mu skotoluk veltae ja' kiarail li buch'u ch'kot ta xcha'vo'al ajnilale (Eks 21:8; 2Sa 5:13; 1Re 11:3).

ts'ibabil nukul. Ja' snukulil chij, tentsun o ch'iom tot vakax ti ja' tsmeltsanik-o sventa te sts'ibajike. Mas jal xtun k'ucha'al li papiro xchi'uk laj yich' tunesel k'ucha'al balbalvun sventa te xich' ts'ibael li Vivliae. Li ts'ibabil nukul ti la sk'an Pablo ti ak'o x-ich'bat tal yu'un li Timoteoe ja' van sk'oplal jaytuch'uk li Ts'ibetik ta Ebreo K'ope. Oy jlom balbalvunetik ti la staik ta nab Muertoe pasbil ta nukul (2Ti 4:13).

Ts'ib; Ts'ibetik. Ch'ul Ts'ibetik ti ja' li Sk'op Diose. Li k'opetik taje ja' no'ox chich' tunesel li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope (Lu 24:27; 2Ti 3:16).

U

Urim xchi'uk Tumim. Taje ja' tstones li bankilal palee, xko'olaj xchi'uk li k'usitik chak'ik-o suertee, tstones sventa tsjak'beik-o Jeova k'alal mu sna' k'usi tspace ta sventa li jteklume. Li Urim xchi'uk Tumime te tistik' ta smak sti' yo'onton li bankilal pale k'alal ch-och batel ta axibalnae. Ya'eluke, ja' to te laj yiktaik tunesel k'alal la slajesik Jerusalem li jbabeloniaetike (Eks 28:30; Ne 7:65).

V

vach'. Ja' jun natil vach' ti oy stak'inal sni' ti lek ts'ubts'ube xchi'uk ja' tsij-o xchonbolomik li j-abteletik ta osiltike. Li vach' ti lek ts'ubts'ub sni'e xko'olaj k'alal oy buch'u lek p'ij ch'k'opoje, yu'un ch'kot ta yo'onton yu'un li buch'u chalbe mantale. Bak'intike xi chich' alele: «Tslukbe ta tek'el li xvach' yajvale», taje ja' jech chich' alel ta skoj ti chlikvan ta tek'el li jkot tot va-

kax k'alal mu sk'an tijel ta vach'e, ti ja' no'ox tsyayijes-o sbae (Ech 26:14; Jue 3:31).

varkoetik ta Tarsis. Ta slikebale, ja' sk'oplal li varkoetik ti chbat ta vo'neal Tarsise (li avie ja' li Espanae). Ta mas ts'akale, ya'eluke ja' xa sk'oplal li muk'tik varkoetik ti xu' yu'un bu nom ta xbatike. Li Salomon xchi'uk Jeosafate la stunesik sventa xp'omajik-o li varkoetik taje (1Re 9:26; 10:22; 22:48).

vaxton. Ja' jun namte' o jtel te' ti tstones jun ajvalil ti ja' sk'elobil ti ja' ajvalil ta melele (Je 49:10; Ebr 1:8).

Ve'ilil ta bat k'ak'al yu'un Kajvaltik. Ja' bats'i ve'el ti bu chich' ve'el pan ti mu'yuk slevaduriale xchi'uk chich' uch'el vino ti ja' sk'elobil li sbek'tal xchi'uk xch'ich'el Kristoe; ja' sna'obil slajel li Jesuse. Ta skoj ti ja' jun mantal ta Vivlia ti persa sk'an pasik li jayts'aklomtak Kristoe, sta-o xtok ti xich' alel «Konmemorasion» (1Ko 11:20, 23-26).

vitstikaltik ta Libano. Ja' li jot vitstikaltik ta Libanoe. Li vitstikaltik Libanoe te xkom ta sma-leb k'ak'al, li vitstikaltik Antilibanoe te xkom ta slok'eb k'ak'al. Oy jun stenlejaltik ti lek nat xchi'uk ti lek yox ti kakal ta o'lol yu'unik li cha'jot vitstikaltike. Li vitstikaltik Libanoe te chlik ta ti' nab Mediterraneo, li stayleje ch'kot k'alal to 1,800 o 2,100 metro. Li ta vo'nee, jun to yutsil xch'i sedro te'etik li ta Libanoe xchi'uk tsois sk'oplal yu'unik li jteklumetik tee (Dt 1:7; SI 29:6; 92:12). K'elo Apendise B7.

X

xab. Li jp'el K'op ta griego ti *abyssos* xie ja' sk'an xal «ta yut to tajek» o «ta olon to tajek, mu'yuk spajeb». Li Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' chalbe sk'oplal ti bu oy k'usi te chchukike. Jech xtok, ja' chalbe sk'oplal li mukinale, pe ma'uk no'ox te k'alal smakoj (Lu 8:31; Ro 10:7; Ap 20:3).

xchik'obil pom. Taje pasbil ta oro, ta plata xchi'uk ta kovre ti te tstones ta axibalna xchi'uk ta templo sventa xchik'ik pom xchi'uk sventa slok'esbeik li yak'alil skajle matanale xchi'uk li sk'ak'etal xmechail kandelerio ti pasbil ta oroe. Ojtinbil k'ucha'al yav ak'al xtok (Eks 37:23; 2Kr 26:19; Ebr 9:4).

xi'tael Dios. Li xi'tael Diose ja' sk'an xal ti ta jtsaktik lek ta muk'e xchi'uk ti chijxi' ta spasel li k'usi mu'yuk lek ta xile. Li xi'tael Diose ja' ta skoj ti jk'anajtik xchi'uk ti oy xch'unel ko'ontontik ta stojolale, va'un ta xkich'tik ta muk' xchi'uk ta jch'unbetik li smantalake (Je 22:12; Dt 14:23; Ech 10:2).

xkaxail trato. Ja' jun kaxa pasbil ta akasia te' ti pixil ta oro ti te yich'oj k'ejel ta Bats'i Lekil Ch'ul Cuarto li ta axibalnae, ta jelavele te

laj yich' K'ejel li ta Bats'i Lekil Ch'ul Cuarto ta templo yu'un Salomone. Li smak xkaxail tratoe pasbil ta lekil oro ti te oy chib keruvin ti snupo sbaikae. Ja' te tik'il li cha'pech ton ti te ts'ibabil li Lajuneb Mantale (Dt 31:26; 1Re 6:19; Ebr 9:4). K'elo Apendise B5 xchi'uk B8.

xlechlechul sjol. Slujoal sjol oy. Li chib oy ti ko'ol yelan ti Jakin xchi'uk Boas sbi ti te laj yich' va'anel ta yochebal stemplo Salomone oy jujun smuk'ta lechlechul sjol (1Re 7:16). K'elo Apendise B8.

xnich'nabtak Aaron. Ja' snitilulal Aaron ti ja' smom Levie, ja' ba'yel laj yich' t'ujel ta mero bankilal pale ta sventa li Smantal Moisee. Li xnich'nabtak Aarone tunik ta paleal li ta axibalnae xchi'uk li ta temploe (1Kr 23:28).

Xnich'on David. Taje ja' jech laj yich' albel li Jeseuse, yu'un jamal chak' ta a'iel ti ja' t'parte in litrato sventa Ajvalilal ti ja' ono'ox chich' li buch'u te chlik talel ta snitilulal Davide (Mt 12:23; 21:9).

xnich'on krixchano. Taje jutuk mu 80 ta vel-ta chvinaj li ta Evanjelioetike. Ja' sk'oplal Jesukristo xchi'uk ja' svinajeb ti k'ot k'ucha'al jun krixchano k'alal oy sbek'tal vok'e, ti ma'uk no'ox jun kuxlejal ta vinajel ti laj yich' sbek'tale. Jech xtok, chak' ta a'iel ti chk'ot ta pasel yu'un Jesus li albil k'op ts'ibabil ta Daniel 7:13 xchi'uk 14. Laj yich' tunesel xtok sventa chalbe sk'oplal Esekial xchi'uk Daniel li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, te jamal chak' ta ilel ti jelel li vini-ketik taje, ti mu xko'olajik xchi'uk li Buch'u ja' yajval li a'yejetike (Ese 3:17; Da 8:17; Mt 19:28; 20:28).

xtuch'obil mecha. Abtejebal ti pasbil ta oroe, xko'olajtik k'ucha'al slats'obil ak'al ti te la stunesik ta axibalna xchi'uk ta templo sventa stup'beik-o sk'ak'al li kantiletike (Eks 37:23).

xuk'ubil. Ti k'u snatil li sp'isobil taje tetik chlik ta jxuk'ubtik k'alal to ta sni' jk'obtik ti mas nate. Li jun xuk'ubil tstunes j-israeetike te van 44.5 sentimetro snatil, pe tstunesik yan ti chanib k'ob mas nate, ti te van 51.8 sentimetro snatile (Je 6:15; Lu 12:25). K'elo Apendise B14.

xulubil. Ja' xulub chonbolometik ti chich' to'ox tunesel sventa yuch'obil vo', yavil aseite, yavil tinta, yavil k'usitik chتون yu'un krixchanoetik sventa sk'upiltas sbaik xchi'uk tstunesik sventa stijik-o son o k'alal oy k'usi tsvinajesike (1Sa 16:1, 13; 1Re 1:39; Ese 9:2). Li jp'el k'op «xulub» xie jutuk mu skotoluk velta ta lok'olk'op chalbe sk'oplal ju'elal, spasel kanal xchi'uk k'alal oy buch'u chhuk yu'une (Dt 33:17; Mik 4:13; Sak 1:19).

xulub skajleb matanal. Ja' li k'usi bichajtik ti xko'olaj k'ucha'al xulubil ti bichajtik lok'el li ta xchanjotal xchikin junantik skajleb matanale

(Le 8:15; 1Re 2:28). K'elo Apendise B5 xchi'uk B8.

Y

yajkontra Kristo. Cha'tos smelolal li ta griego k'ope. K'alal yajkontra xie, ja' smelolal ti kontra xil li Kristoe. Jech xtok, xu' van ja' smelolal jech'e Kristo o ti tsuky sba ta Kristoe. Li yajkontra Kristoe ja'ik krixchanoetik, organisasionetik o jtsop krixchanoetik ti chalik ti ja'ik yajk'opojel Kristoe o li buch'utik chalik ti ja'ik Mesias o li buch'utik kontra chilik Kristo xchi'uk li yajchank'optake (1Jn 2:22).

yajts'aklom Kristo. Ja' jech ak'bil sbiik yu'un Dios li buch'utik tsts'akliik Jesukristoe (Ech 11:26; 26:28).

yak'el k'obil. Ja'o k'alal tsjakan sk'obik ta stojolal junuk krixchano sventa xich' t'ujel ta spasel jtosuk lekil abtelal, sventa xich' bendision, xich' poxtael o k'alal chich' li matanal chak' ch'ul espiritue. Bak'intik xtoke, tsjakan sk'obik ta sba jk'otuk chonbolom k'alal mu to tsmilik sventa xak'ik ta matanale (Eks 29:15; Nu 27:18; Ech 19:6; 1Ti 5:22).

yav vino. Stak' ch'olbel sbel ti pasbil ta snukulil skotlej chonbolome, ta snukulil tentsun o chij; ja' te chich' K'ejel li vinoe. Li vinoe te chich' ch'olel ta ach' yav vino, yu'un k'alal ch'apjub batel li vinoe, tsts'in sba yik'al li yav vinoe. Li ach' yav vinoetike chlich' sba batel; pe li mol yav vinoetike ta xt'om ta skoj ti mu xa xlich' batel mas k'alal tsts'in sba yik'ale (Jos 9:4; Mt 9:17).

yebil matanal. Ja' li matanal ti ja' stsakoj li buch'u chbat yich' ta muk' Diose, li pale une te chak' sk'ob ta yolon sk'ob li buch'u stsakoj matanale xchi'uk tsye'ilan ta jujujot; o ja' tsye'ilan stuk matanal li palee. K'alal jech chich' pasele, chk'ot ta jun matanal ti chich' ak'el ta yeloval Jeovae (Le 7:30).

yich'el ta muk' Dios. Ja'o k'alal chkich'tik ta muk' xchi'uk chijnton ta stojolal li Jeova Diose xchi'uk ti tuk' chak' jbatik ta stojolal ta skoj ti ja' Muk'ul Jpsamantal ta vinajel balumile (1Ti 4:8; 2Ti 3:12).

yip kuxlejal o ch'ulelal. Ja' jp'el k'op ta ebreo *ruaj* o ta griego *pneuma*. Li ta ebreo xchi'uk ta griego k'ope oy jaytos k'usi sk'an xal. Ja' skotol li k'usi mu xvinaj ta k'elele xchi'uk ja' li k'usi chak'be yip k'usitike. Li ta griego xchi'uk ta ebreo k'ope ja' chalbe sk'oplal **1** li ik'e, **2** li k'usi chak'be xkuxlejal skotol li k'usitik kuxajtik ta balumile, (yip kuxlejal o ch'ulelal), **3** li k'usi chtijbat yo'onton jun krixchano ta yalel jtosuk k'usi o ta spasel jtosuk k'usie, **4** li k'usitik chich' alel ti te likem talel ta stojolal li k'usi mu xvinaje, **5** li kuxlejaletik ti mu xvinaj ta k'elele xchi'uk **6** li yip Dios o ch'ul espiritue (Eks 35:21; Sl 104:29; Mt 12:43; Lu 11:13).

Apendise A

Li k'usitik laj yich' tsakel ta venta k'alal laj yich' jelubtasel li Vivliae	A1
Ti k'usitik yich'oj li Vivlia li'e	A2
¿K'uxi vul ta jtojolaltik li Vivliae?	A3
Sbi Dios ta Ts'ibetik ta Ebreo K'op xchi'uk Arameo	A4
Sbi Dios ta Ts'ibetik ta Griego K'op	A5
J-alk'opetik xchi'uk ajvaliletik ta Juda xchi'uk ta Israel	A6
Li k'usitik la spas Jesus k'alal ay ta balumile	A7

Li k'usitik laj yich' tsakel ta venta k'alal laj yich' jelubtasel li Vivliae

K'alal laj yich' ts'ibael ta orijinal li Vivliae, ja' ta vo'neal ebreo, arameo xchi'uk griego. Li avie, oy xa jelubtasbil mas ta oxmil k'opetik ta sliklej o ta jvok' no'ox. Jutuk mu skotoluk li krixchanoetik ti tsk'elik li Vivliae mu xa'iik li k'opetik taje, jech oxal chtun yu'unik ti xich' jelubtasel ta yan k'o'pe. ¿K'usitik van sk'an xich' tsakel ta venta sventa xich' jelubtasel li Vivliae xchi'uk k'uxi laj yich' tunesel k'alal laj yich' jelubtasel li *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile*?

Junantike tsnopik ti ja' mas lek ti ta jujup'el k'op xich' jelubtasele, ja' xkaltik, ti ta *interlineal* chich' jelubtasele, sventa sna'ik lek k'usi sk'an xal ta orijinal li k'usi tsk'elike. Pe mu skotoluk velta mas lek mi ta jujup'el k'op chich' jelubtasele. Jk'eltik batel ti k'u yu'un jech chkaltike:

- Skotol li jeltos k'opetike mu xko'olaj li sgramatikaile, ti k'u yelan chk'opojike xchi'uk ti k'u yelan cholbil jujup'el k'o'pe. Li jchanubtasvanej ta ebreo ti Samuel Driver sbie xi la sts'iba ta sventa li jeltos k'opetike: «Ma'uk no'ox ti jelel li sgramatikaile xchi'uk ti k'uxi lik talele, yu'un jelel xtok [...] ti k'u yelan chalik li k'usi tsnopike». Jelel tajak k'u yelan tsnopik li krixchanoetik ta jeltos k'opetike. Xi to chal li jchanubtasvanej Driver: «Ja' yu'un, jelel tajak ti k'u yelan chcholik jujup'el k'op li krixchanoetik ti jeltos sk'opike».
- Ti k'u yelan sgramatikail xchi'uk ti k'u yelan chk'opojik li ta ebreo, ta arameo xchi'uk ta griego k'op ti ja' laj yich' ts'ibael-o li Vivliae, mi ja'uk xko'olaj xchi'uk li jeltos k'opetik avie. Ja' yu'un, ti lajuk yich' jelubtasel ta jujup'el k'op li Vivliae, xu' van mu'yuk lek jamal ta a'iel o jelel li k'usi chak' ta a'iele.
- Li jp'el k'op o jayp'eluk k'o'pe xu' jelel k'usi chak' ta a'iel ta skoj li k'usi yakal chich' albel sk'oplale.

Li junjelubtasel k'o'pe xu' van sjelubtas ta jujup'el k'op junantik teks-toetik jech k'ucha'al chal li ta orijinale, pe sk'an me xich' lek sp'ijil mi jech tspase.

Li' oy junantik sk'elobil ti jelajtik k'usi chak' ta a'iel mi laj yich' jelubtasel ta jujup'el k'ope:

- Li ta Ts'ibetike ta stunes jp'elantik k'op <vayel> o <vayal kom> k'alal chak' ta a'iel bats'i vayel xchi'uk vayel ta lajelale (Mateo 28:13; Echos 7:60). K'alal ja' chich' albel sk'oplal li lajelale, li buch'u tsjelubtasik li Vivliae xu' sjelubtasik k'ucha'al «vayik ta lajelal» sventa mu jeleluk k'usi xa'ibe smelolal li buch'u tsk'ele (1 Korintios 7:39; 1 Tesalonisenses 4:13; 2 Pedro 3:4).
- Li jtakbol Pabloe oy k'usi laj yal ta Efesios 4:14 ti xu' xich' jelubtasel ta jujup'el k'op xie: «K'alal chtajinik ta dado li viniketike». K'alal jech chalik li ta vo'ne taje, ja' sk'oplal k'alal tstunesik dado sventa tslo'laik li yantike. Ta jutuk mu skotoluk li jeltos k'opetike mu'yuk k'usi chak' ta a'iel mi ta jujup'el k'op chich' jelubtasele. Sventa masuk jamal xich' a'iel ti k'usi sk'an xale, xu' xich' jelubtasel xie: «Spets' li viniketike».
- Li ta Romanos 12:11 xi chal ti ta jujup'eluk k'op chich' jelubtasele: «Vokanani ta espiritue». Ti k'u yelan laj yich' jelubtasele mu jechuk chak' ta a'iel li ta inglese, ja' yu'un li ta Vivlia li'e xi laj yich' jelubtasele: «Ak'o yak' atsatsalik li ch'ul espiritue».
- K'alal laj yal li Mantaletik ta Vits li Jesuse, oy k'usi laj yal ti jutuk mu skotoluk velta xi yich'oj jelubtasele: «Staojik bendision li buch'utik abol sbaik ta espiritue» (Mateo 5:3, *King James Version*). Mi ta jujup'el k'op laj yich' jelubtasel li ta jeltos k'opetike, xu' van mu xa xich' a'iel lek li k'usi sk'an xale. Bak'intike, li «abol sbaik ta espiritue» xi jelubtasbil ta jujup'el k'ope xu' van chak' ta a'iel ti mu'yuk lek li snopbenike, ti ch'abal yipike xchi'uk ti anil no'ox chchibajike. Pe li k'usi laj yak'be xchan krixchanoetik li Jesuse ja' ti ma'uk tsta-o smuyubajetik mi oy yu'unik li k'usitik chtun yu'unike, ja' ti xak'ik venta ti chtun yu'unik li beiltasel chak' Diose (Lukas 6:20). Ja' yu'un, k'alal xi chich' jelubtasele: «Li buch'utik chak'ik venta ti chtun yu'unik li beiltasel chak' Diose» o «Li buch'utik sna'ojik ti chtun yu'unik li Diose», ja' mas jamal chak' ta a'iel ti k'usi sk'an xal li ta orijinale (Mateo 5:3; *The New Testament in Modern English*).
- Ta epal tekstoetike, li jp'el k'op ta ebreo ti <it'ixal o'ontonal> xie ko'oltik k'usi sk'an xal k'alal chich' jelubtasel ta inglese, ja' xkaltik, li skapemal sjol jun krixchano k'alal chlo'laat yilel yu'un li buch'u xojtikin leke o ti chit'ixta yantik ta skoj li k'usitik oy yu'une (Proverbios 6:34; Isaias 11:13). Ak'o mi jech, li jp'el k'op ta ebreo

ΟΙΠΤΩΧΟΙ
ΤΩΠΝΕΥΜΑΤΙ

MATEO 5:3

Literal ta tsotsil:
«abol sbaik
ta espiritue»

Ti k'usi sk'an xale:
«li buch'utik chak'ik
venta ti chtun yu'unik
li beiltasel chak'
Diose»

taje oy to k'usi yan chak' ta a'iel. Yu'un ja' sk'oplat xtok k'alal chal ti ta sjunul yo'onton chchabi yajtuneltak li Jeovae o k'alal ti «stuk no'ox tsk'an ich'el ta muk'e» (Eksodo 34:14; 2 Reyes 19:31; Esekiel 5:13; Sakarias 8:2). Jech xtok, ja' chalbe sk'oplat ti xtiltun yo'ontonik ta stojolal Dios li yajtuneltak ti tuk' yak'oj sbaike xchi'uk ti xtiltun yo'ontonik ta skoj ti ja' no'ox chich'ik ta muk'e o ja' sk'oplat ti «mu sts'ik yu'unik ti x-och xk'exol yu'unike» (Salmo 69:9; 119:139; Numeros 25:11).

- Li jp'el k'op ta ebreo ti sk'ob krixchano chich' albel sk'oplale ep ta tos k'usi sk'an xal. Li ta junantik tekstoe, xu' ja' sk'oplat «ventainvanej», yak'el ta ilel «yutsil o'ontonal» xchi'uk ti oy k'usi «xu' xich' ak'ele» (2 Samuel 8:3; 1 Reyes 10:13; Proverbios 18:21). Li jp'el k'op taje mas ta 40 ta tos k'u yelan chich' jelubtasel li ta *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil* ta inglese.

ד

Li jp'el k'op ta ebreo *yad xie* «k'obil» laj yich' jelubtasel, pe laj yich' tsakel ta venta li k'usi yakal chalbe sk'oplale, xi laj yich' iktael ta junantik tekstoe: «ventainvanej», yak'el ta ilel «yutsil o'ontonal», ti oy k'usi «xu' xich' ak'ele» xchi'uk oy to yantik

Ta skoj li k'usitik laj xa kalbetik sk'oplale, k'alal chich' jelubtasel li Vivliae, ma'uk jtos no'ox k'u yelan chich' jelubtasel li jujup'el k'op ta orijinale. Li jun jelubtasej k'ope sk'an xich' sp'ijil sventa st'uj lek k'usi jp'elokal k'op tstunes sventa jechuk xak' ta a'iel k'ucha'al ta orijinale. Jech xtok, sk'an stsak ta venta sgramatikail sk'op ti k'u yelan chchol batel jujup'el k'ope, va'un jech k'un ta chanel li k'usi tsjelubtase.

Jech xtok, mu'yuk me lek mi toj ep chich' jelo-lanel li jujup'el k'ope. Li jelubtasej k'op ti ja' xa no'ox chal ta jayp'el k'op li k'usi cha'ibe smelolal stuke xu' me xjel smelolal li k'usi tsjelubtase. ¿K'uxi ti chjel smelolale? Xu' van stik' komel li k'usi cha'ibe smelolal stuk ta orijinale o xu' van stup' lok'el k'usitik tsotsik sk'oplat ti te to'ox ta orijinale. Ja' yu'un, manchuk mi mas k'un ta chanel k'alal ta jayp'el no'ox k'op chich' jelubtasele, pe mi jech chich' pasele, li buch'u tsk'el Vivliae xu' van mu'yuk xa cha'ibe lek smelolal li k'usi chak' ta chanel ta melele.

Li jun jelubtasej k'ope xu' van tsk'an tstik' li k'usitik xch'unoj k'alal tsjelubtas Vivliae. Jun sk'elobile, ja' li Mateo 7:13 ti xi chale: «Li sbelel lajelale lek muk' sti'». Junantik jelubtasej k'opetik ti tsk'an tstik'ik li k'usitik xch'unojike yiktaojik «k'atinbak» ti «lajelal» sk'an xal li ta griegoe.

Jech xtok, li buch'u tsjelubtas Vivliae sk'an stsak ta venta ti ja' jech laj yich' ts'ibael ta orijinal li Vivlia ti k'u yelan ch'k'opoj li krixchanoetike xchi'uk li k'usitik k'opal tstunesik jujun k'ak'ale, jech k'ucha'al ch'k'opoj

li jts'unolajeletike, li jchabichijetike xchi'uk li jtsakchoyetike (Neemias 8:8, 12; Echos 4:13). Ja' yu'un, mi lek jelubtasbil li Vivliae, cha'ibeik lek smelolal k'usi chak' ta chanel Vivlia li buch'utik oy ta yo'ontonik ta melele, manchuk mi jeltos li xkuxlejlike. Mas lek mi ja' laj yich' tunesel li jp'elantik k'op ti mas jamal ta a'iele, ti mas tstunes li krixchanoetike xchi'uk ti k'unik ta a'ibel smelolale, ja' mu'yuk lek mi ja' chich' tunesel li k'usi mu masuk jech chal li krixchanoetike.

Ep li buch'utik tsjelubtasik Vivliae lek no'ox laj ya'iik ti la slok'esbeik li sbi Dios ti ja' Jeova li ta Vivliaetik ti jelubtasbil avie, ak'o mi te to'ox oy li ta vo'neal ts'ibetik sventa Vivlia li biil taje (K'elo Apendise A4). Ep Vivliaetike la sjelik li biil taje, ja' xa no'ox la stik'ik «Kajvaltik», oy junantik xtoke chak'ik ta a'iel ti mu'yuk sbi li Diose. Jun sk'elobile ja' li s-orasion Jesus ta Juan 17:26 ti xi laj yich' jelubtasel ta jlom Vivliaetike: «Laj xa kak' yotkinikot» xchi'uk li ta Juan 17:6 ti xi laj yich' iktaele: «Laj xa kak'ot ta otkinel ta stojol li viniketik li'i ti laj avak'bune». Ak'o mi jech, mi tuk' lek chich' jelubtasel li s-orasion Jesus, xi sk'an iktaele: «Laj kak'be sna'ik li **abie**» xchi'uk «Laj xa kak' ta ojtikinel **abi** ta stojolal li krixchanoetik ti laj avak'bune».

Li ta slikeb lo'il ta *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil* ta inglese xi laj yich' alele: «K'alal laj yich' jelubtasel li Vivliae, ma'uk laj yich' ael ta jayp'el no'ox k'op li k'usi laj ka'ibekutik smelolale. Laj kak'kutik persa ti literal jelubtaskutik ti bu k'alal xu'e, literal to laj kiktakutik mi jech chk'opojik li ta inglese xchi'uk literal kom mi mu'yuk chjel li smelolale». Li Komite sventa sjelubtasel *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile* oy no'ox sp'isol k'u yelan la stunesik jp'elantik k'op ti chak' ta a'iel k'u yelan li k'opetik ta orijinale, jech xtok, mu'yuk la stunesik li k'opetik ti mu xka'itik leke o ti mu jamaluk chak' ta a'iel li k'usi melele. Ta skoj taje, mas k'un ta k'elel li Vivliae xchi'uk li buch'u tsk'e-le xu' spat lek yo'onton ti tuk' yich'oj jelubtasel li k'usi laj yak' ta na'el Diose (1 Tesalonisenses 2:13).

K'alal lek tuk' yich'oj jelubtasele:

- Sk'an xch'ultajesbe sbi Dios k'alal chich' tik'el ti bu sk'an xbat li ta Ts'ibetike (Mateo 6:9).
- Sk'an jamal lek xak' ta a'iel li k'usi laj yak' ta na'el Diose (2 Timoteo 3:16).
- Sk'an literal to xich' jelubtasel o xich' cholel mi mu'yuk chjel smelolal k'ucha'al chal ta orijinale.
- Sk'an xich' tunesel jp'elantik k'op ti jamal chak' ta a'iel k'alal mu xka'itik lek mi literal kome o ti mu jamaluk chak' ta a'iel li k'usi melele.
- Sk'an lek ta a'iel li k'opetik tstunese xchi'uk ti k'unuk ta a'iel sventa stij ko'ontontik ta sk'elele (Neemias 8:8, 12).

Ti k'usitik yich'oj li Vivlia li'e

Li *Ch'ul Ts'ibetik ta Mateo k'alal ta Apokalipsis* ta inglese lok' ta 1950, yan li *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile* lok' ta 1961 li ta inglese. Li va' jabil k'alal to avie, ta smiyonal xa no'ox krixchanoetik staojbeik sbalil mas ta 210 jeltos k'opetik, yu'un li *Ch'ul Ts'ibetik* ti te laj yich' lok'esel tal li ta jeltos k'opetik ta orijinale lek tuk' xchi'uk k'un ta k'e-lel ti k'u yelan laj yich' jelubtasele.

Li Komite sventa sjelubtasel *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile* ya-k'ojik venta ti sk'an tunesel j'pelantik k'opetik ti xk'ot ta yo'onton li buch'utik tsk'elik Vivlia avie. Ta skoj taje, la stsakik ta venta ti k'u yelan ta ts'ibaele xchi'uk ti k'u yelan chk'opojik li krixchanoetik k'alal laj yich' jelubtasel li Vivlia li'e, ja' junantik li k'usi la spasik li'e:

- **J'pelantik k'op ti laj yich' jambel lek smelolale.** K'alal *stauroo* xi ta griegoe, oy junantik Vivlia xi la sjelubtasike: «Ak'o sjok'anik ta krus», «Ta sjipanik ta kurus» xchi'uk «Chismilikun ti krus». Pe li ta griego k'op ti ja' laj yich' ts'ibael-o li Vivliae ja' sk'an xal k'alal oy buch'u chich' jok'anel ta jtel te' o ta jun postee. Ja' yu'un, li ta Vivlia li'e xi laj yich' jelubtasel k'alal ja' sk'oplal ti k'u yelan la smilik li Jesuse: «Tsmilik ta jtel te'» xchi'uk «Tsbajik ta jtel te'» (*Mateo* 20:19; 27:31, 35).

Li ta yan Vivliaetik k'alal *nefex* xi ta ebreoe xchi'uk k'alal *psykje* xi ta griegoe xi la sjelubtasike: «Ach'ulel» o «Xch'ulelik». Pe ta skoj ti jelel k'usi chak' ta a'iel k'alal ch'ulelal xie, jeltos ti k'u yelan laj yich' jelubtasel li ta Vivlia li'e. Xi yelan laj yich' iktael junantike: **1)** krixchano, **2)** chonbolometik o **3)** xkuxlejal jun krixchano o jkot chonbolom (k'elo k'u yelan kom *Jenesis* 1:24; *Deuteronomio* 6:5; *Levitiko* 19:28; *Mateo* 6:25; *Apokalipsis* 20:4).

Jech xtok, k'alal ja' chalbe sk'oplal li bats'i rinyone, jech to laj yich' iktael. Pe k'alal ta lok'olk'op chalbe sk'oplal li ta tekstoetik ta *Salmo* 7:9, 26:2 xchi'uk ta *Apokalipsis* 2:23, xi laj yich' iktael sventa xich' a'ibel lek smelolale: «Ti k'u yelan chka'i ta yutil to ko'ontonkutive» o «Li k'usi ta jnop ta yutil to jnopbene», pe laj yich' iktael ta ts'ib ta yok vun li literale.

Li ta ebreo xchi'uk ta griego k'alal o'ontonal xie xu' ja' sk'oplal bats'i o'ontonal o ta lok'olk'op no'ox, ja' jech li ta tsotsil eke, ja' yu'un jutuk mu skotoluk velta jech to laj yich' iktael li ta tekstoetike. Ak'o mi jech, li ta junantik teksto ti bu mu'yuk jamal lek ta a'iele ja' xa no'ox laj yich' iktael li k'usi sk'an xale. Jun sk'elobile, ja' li ta slivroal *Proverbios* ti «mu'yuk yo'onton» xi to'oxe, li avie xi xa kome: «Mu'yuk yich'oj sp'ijil», laj yich' iktael ta ts'ib ta yok vun li k'usi chal ta literale

(Proverbios 6:32; 7:7). Oy yan sk'elobiltak, jech k'ucha'al «xepu», «bek'et» xchi'uk «xulubil» xie, jelajtik kom ta skoj ti jelajtik k'usi chalbe sk'oplale (Salmo 17:10; 56:4; Job 16:15). Oy jlom li jayp'el k'opetik taje te chich' albel sk'oplal ta «Glosario sventa li jujup'el k'op ta Vivliae».

Yan k'usitik yich'oj li Vivlia li'e:

Li Vivlia li'e oy no'ox spajeb ti k'u yepal laj yich' tik'bel li ts'ib ta yok vune. Li'e ja' li jeltos ts'ibetik ta yok vun laj yich' tunesele:

«O»	Ja' yan k'uxi xu' xich' jelubtasel li k'usi chal ta ebreo, arameo o ta griego ti ko'ol li k'usi chak' ta a'iele (Jenesis 1:2; ts'ib ta yok vun, «sju'el Dios»; Salmo 1:2, «k'un yech'omal ye»).
«O ja' van sk'oplal»	Ja' yan k'uxi xu' xich' jelubtasel ti jelel k'usi chak' ta a'iele, pe ti xu' to jech xich' jelubtasele (Jenesis 21:6, «ko'ol chitse'inkutik xchi'uk»; Sakarias 14:21, «jkanaan krixchano»).
«Literal»	Ja'o k'alal chich' jelubtasel ta jujup'el k'op ta ebreo, arameo o ta griego o ja' li k'usi sk'an xal jp'elantik k'op li ta orijinale (Jenesis 30:22, «xchi'in yol»; Eksodo 32:9, «tsots yo'onton»).
Ja' sk'an xal xchi'uk yan k'usitik	Smelolal biiletik (Jenesis 3:17, «Adan»; Eksodo 15:23, «Mara»); chal k'u yalal xchi'uk sp'isobil k'usitik (Jenesis 6:15, «xuk'ubil»); chal buch'u sk'oplal (Esekiel 20:9, «la jlok'esik»); chtakvan batel ta Apendise xchi'uk Glosario (Jenesis 42:38, «Mukinal»; Mateo 5:22, «Jeen»).

Li ta slikebtik li Vivlia li'e te ta jtatik li «Slikeb lo'il ta sventa li Sk'op Diose», yich'oj tal junantik chanubtasel ta Vivlia ti k'un ta a'iele. Mi laj li slajeb livro ta Vivliae, te chtal «Ya'yejal jujun livro ta Vivlia», «Sa'obil jujup'el k'op ta Vivlia» xchi'uk li «Glosario sventa li jujup'el k'op ta Vivliae». Li ta Glosarioe chkoltaat li buch'u tsk'el Vivlia sventa xa'ibe smelolal li jp'elantik k'op laj yich' tunesel ta Vivliae. Li ta Apendise A xtoke te chal: «Li k'usitik laj yich' tsakel ta venta k'alal laj yich' jelubtasel li Vivliae», «Ti k'usitik yich'oj li Vivlia li'e», «¿K'uxi vul ta jtojolaltik li Vivliae?», «Sbi Dios ta Ts'ibetik ta Ebreo K'op xchi'uk Arameo», «Sbi Dios ta Ts'ibetik ta Griego K'op», «J-alk'opetik xchi'uk ajvaliletik ta Juda xchi'uk ta Israel» xchi'uk «Li k'usitik la spas Jesus k'alal ay ta balumile». Li Apendise B yich'oj tal mapaetik, rekuadroetik xchi'uk yan k'usitik ti toj jtunel yu'unik li buch'utik lek xa'iik xchanel Vivliae.

Li ta jujun slivroal Vivliae te chal k'usitik yich'oj tal jujun kapitulo, te chal k'usitik versikuloal lok'em tal, taje ja' chkoltaatik li buch'utik tsk'elik Vivlia sventa sna'ik k'usi chalbe sk'oplal sliklej li livroe. Li ta jujun pajinae yich'oj tal jun kolumna ti te cholol li tekstoetik ti bu mas tsotsik sk'oplale, chtakvan batel ta yan tekstoetik ti xko'olajtik sk'oplale.

¿K'uxi vul ta jtojolaltik li Vivliae?

Li Buch'u laj yak' ta na'el li Vivliae ja' la xchabi xtok. Ja' laj yak' ta ts'ibael li k'usi chal li'e:

«Li sk'op Jdiostike te oy-o sbatel osil»
(Isaias 40:8).

Melel li k'usi laj yich' ts'ibael taje ak'o mi mu'yuk xa avi li vo'neal Ts'ibetik ta Ebreo K'op xchi'uk Arameoe* o li Ts'ibetik ta Griego K'ope. Ja' yu'un, li k'usi chal Jvivliatik avie, ¿k'uxi xu' jna'tik ta mel-lel ti ja' to chak' ta ilel k'usi chal ta orijinal ti ja' yak'oj ta na'el li Diose?

LI BUCH'UTIK LA SLOK'TAIK LI SK'OP DIOSE LA XCHABIIK

Jun stak'obil ta sventa li Ts'ibetik ta Ebreo K'ope ja' ti oy k'usi nopem xa'i tspacek ta vo'ne ti ja' yalaj Dios ti jech xich' pasele, yu'un laj yal ti sk'an xich' lok'tael li mantale.[#] Jun sk'elobile ja' ti laj yal mantal Jeova ti sk'an spasbeik skopialil Mantal li ajvaliletik ta Israele (Deuteronomio 17:18). Jech xtok, li Diose laj yal ti ja' oy ta sbaik xchabiel Mantal li jlevietike xchi'uk ti xchanubtasik li jteklume (Deuteronomio 31:26; Neemias 8:7). K'alal lok'emik xa ox ta chukel ta Babilonia li judaetike, ja'o lik jtos jts'ibajom o li buch'u tslok'ta Ch'ul Ts'ibetike (jsoferimetik) (Esdras 7:6, ts'ibetik ta yok vun). Ta mas ts'akal une, li jts'ibajometik taje oy jaylikuk la spasbeik skopialil li 39 livroetik ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope.

Ech' jaybuk siglo ti lek tajek la slok'taik li livroetik taje. Li ta Edad Mediae (tetik van ta sjabilal 500 k'alal ta 1500 k'alal talem xa ox Jesuse) oy jvok' judaetik ti la spasbeik skopialil li mantal ti jmasoretaetik laj yich'ik ojtikinele. Li mas vo'neal ts'ib ti sjunul la slok'taik li jmasoretaetike ja' li *Códice de Leningrado* ti ja' ta sjabilal 1008/1009 k'alal talem xa ox Jesuse. Pe li ta o'loltik batel siglo 20, laj yich' tael 220 vo'neal ts'ibetik o jaytuch' vunetik sventa Vivlia ti bu oy li *Balbalvunetik ta nab Muertoe*. Li vo'neal ts'ibetik sven-

* Avie, ja' xa no'ox chkaltik Ts'ibetik ta Ebreo K'op ak'o mi ja' sk'oplal li ta ebreo xchi'uk ta arameoe.

[#] Jun srasonal ti k'u yu'un sk'an xich' lok'tael li vo'neal ts'ibetike ja' ti sna' xla'j ti k'usitik ts'ibabil-o li orijinale.

ta Vivlia taje mas ta jmil jabil mas vo'ne k'ucha'al li *Códice de Leningradoe*. La sko'oltasik li *Códice de Leningrado* xchi'uk li *Balbalvunetik ta nab Muertoe*, oy k'usi tsots sk'oplal vinaj: ak'o mi oy jp'elantik k'op ti jelajtik li ta *Balbalvunetik ta nab Muertoe*, mu'yuk chjel li k'usi chak' ta a'iele.

¿K'uxi xu' jna'tik ta meel ti ja' to chak' ta ilel k'usi chal ta orijinal li 27 livroetik ta Ts'ibetik ta Griego K'ope? Ta slikebale, li livroetik taje ja' la sts'ibaik junantik yajtakboltak Jesukristo xchi'uk ba'yel yajts'aklontak. Li k'usi nopem xa'i tspasik li jts'ibajom judaetike jech-o la spasik li ba'yel jch'unolajeletike, la spasbeik skopiaill li livroetik taje (Kolosenses 4:16). Li ajvalil ta Roma ti Diocleciano sbie xchi'uk oy yantik laj yak'ik persa xch'aybel sk'oplal li vunetik ti ja' sts'ibaojik li ba'yel jch'unolajeletike, ak'o mi jech, oy-o avi k'ak'al ta smilal xa no'ox li vo'neal ts'ibetike xchi'uk li xtuch'ulil vunetike.

Li k'usitik la sts'ibaik li yajts'aklontak Kristoe laj yich' jelubtasel ta yan k'opetik. K'alal laj yich' jelubtasel ta ba'yel velta li Vivliae, laj yich' jelubtasel ta vo'neal k'opetik ti ja' li armenio, copto, etiópico, georgiano, latín xchi'uk siriaco.

CHICH' K'ELEL K'UXI CHKOM TA EBREO XCHI'UK TA GRIEGO SVENTA XICH' JELUBTASEL

Skotol li vo'neal ts'ibetik sventa Vivlia ti lok'tabile jelel li k'opetik tstunese. Ja' yu'un, ¿k'uxi xu' jna'tik k'usi chal ta meel li ta orijinale?

Taje xu' jko'oltastik-o ta jun jchanubtasvanej ti chalbe sien yajchannuntak ti ak'o slok'taik k'usi chal junuk kapitulo ta jun livroe. Ak'o mi xch'ay li kapitulo ti bu la slok'taik tale, mi laj yich' ko'oltasel li sien la spasbeik skopiaile, te chvinaj k'usi chal li ta orijinale. Ak'o mi oy junantik ti mu'yuk lek bat yu'unik li jchanunetike, xu' van jelajtik ti bu ch'ayik ta jujuntale. Ja' jech k'alal ta sko'oltasik p'ijil vinnetik li jaytuch' vunetik xchi'uk li skopiailtak slivroal Vivlia ti ta smilal xa no'ox oy yu'unike, chak'ik venta ti oy ono'ox bu mu'yuk lek bat yu'unik ta lok'tael li buch'utik la slok'taike xchi'uk te chak'ik venta k'u to'ox yelan li ta orijinale.

¿Mi xu' jpat ko'ontontik ti lek tuk' laj yich' jelubtasel tal ta orijinal li Vivlia oy ku'untik avie? Li p'ijil vinik William Green xi laj yal ta sventa li Ts'ibetik ta Ebreo K'ope: «Xu' xkaltik ta meel ti mu'yuk yan vo'neal ts'ibetik ti lek tuk' laj yich' jelubtasele». Li p'ijil vinik Frederick Bruce ti chchanbe sk'oplal Vivliae xi la sts'iba ta

«Xu' xkaltik ta
meel ti mu'yuk yan
vo'neal ts'ibetik ti
lek tuk' laj yich'
jelubtasele»

Li kapitulo 40 ta slivroal
Isaias ta *Balbalvunetik ta
nab Muertoe* (ta sjabilal
125 k'alal ta 100 m.t.J.).

K'alal laj yich' ko'oltasel
xchi'uk li vo'neal ts'ibetik
ta ebreo te van jmil jabiluk
ta ts'akale, jutuk no'ox li
k'usitik laj yich' jelele, ja'
mas ta sventa ti k'u yelan
ta ts'ibaele.

Li kapitulo 40 ta slivroal
Isaias li ta *Códice de
Alepo*, ja' jlik vo'neal ts'ib
ta sts'ibaik vmasoretatetik
ta ebreo te van ta sjabilal
930 t.J.

sventa li Ts'ibetik ta Griego K'ope, (Ach' Testamento sbi xtok): «Li k'usitik ts'ibabil li ta Ach' Testamento avie mas to oy lek spre-vailtak ku'untik, ja' mu sta li yan vo'neal ts'ibetike, ak'o mi jech, mu'yuk buch'u chchibal k'opta li vo'neal ts'ibetik taje». Xi to laj yale: «Ti xko'olajuk k'ucha'al yan ts'ibetik li Ach' Testamento, mu'yuk ono'ox buch'u chal ti ma'uk meel li k'usi ts'ibabile».

Ta ebreo: Li *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil* ta ebreo ti lok' ta inglese (1953-1960) te laj yich' lok'esel tal li ta *Biblia Hebraica* ti ja' yu'un li Rudolf Kittel. Li va' jabiletik tale, li *Biblia Hebraica Stuttgartensia* xchi'uk li *Biblia Hebraica Quinta* laj yich' ach'ubtasel, laj yich' tik'el li k'usi mas ach' laj yich' sabel smelolal ta *Balbalvunetik ta nab Muerto* xchi'uk li ta yan vo'neal ts'ibetike. Li k'usitik la spasik li p'ijil viniketik taje ja' te lik sts'ibaik tale li *Códice de Leningrado* xchi'uk la stik'beik junantik ts'ibetik ta yok vun ti te chvinaj li k'usitik chal yan vunetik ti xu' xich' ko'oltasel-oe, jech k'ucha'al li *Pentateuco samaritano*, *Balbalvunetik ta nab Muerto*, *Septuaginta* ta griego k'op, *tárgums*, *Vulgata* xchi'uk *Peshitta*. Jech xtok, laj yich' k'eel k'usi chal li *Biblia Hebraica Stuttgartensia* xchi'uk li *Biblia Hebraica Quinta* k'alal laj yich' jelubtasel li *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile*.

Ta griego: Li ta slajebaltik siglo 19, li p'ijil viniketik Brooke Westcott xchi'uk Fenton Hort la sko'oltasik li vo'neal ts'ibetik xchi'uk li jaytuch' vunetik sventa Vivlia k'alal la xchapanik li ts'ibetik ta griego ti ja' mas xko'olaj laj ya'ik k'ucha'al li ts'ibetik ta orijinale. Li ta o'loltik batel siglo 20, li Komite sventa sjelubtasel *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile* ja' la stunesik li ts'ibetik ta griego k'alal la sjelubtasik li Vivliae. La stunesik xtok vo'neal papiroetik ti tsnopik ti laj yich' ts'ibael ta siglo 2 xchi'uk 3 k'alal mu'yuk to'ox talem Jesus. Ti k'u xa sjalil ech'em talele, oy xa mas papiroetik. Jech xtok, li ts'ibetik ta griego ti ja' la spasik Nestle xchi'uk Aland xchi'uk li Sociedades Bíblicas Unidase chak' ta ilel li k'usi ach' to la xchanbeik sk'oplal li p'ijil viniketike. Junantik li k'usi ach' to laj yich' nabel sk'oplale laj xa yich' tik'el li ta Vivlia li'e.

Mi ja' laj yich' tsakel ta venta li ts'ibetik ta griego laj yich' chapanele, te chvinaj ti oy jlom Ts'ibetik ta Griego K'op ti vo'ne xa jelubtasibile oy junantik versikuloetik ti oy k'usi la stik'ik li buch'utik la slok'taike xchi'uk mu'yuk ono'ox laj yich' tsakel ta venta k'ucha'al Ts'ibetik ti ja' yak'oj ta na'el li Diose, jlik ti vo'ne xa jelubtasibile ja' li *King James Version* sbie. Ak'o mi jech, li ta siglo 16, laj yich' ch'akel ta versikuloetik li Vivliaetik laj yich' jelubtasele, ta skoj ti laj yich' tup'el lok'el li k'usi ma'uk yak'oj ta na'el Diose, xokajtik kom jlom versikuloetik ta jutuk mu skotoluk li Vivliaetike. Ja' junantik li versikuloetik li'e: Mateo 17:21; 18:11; 23:14; Markos 7:16; 9:44, 46; 11:26; 15:28; Lukas 17:36; 23:17; Juan 5:4; Echos 8:37; 15:34; 24:7;

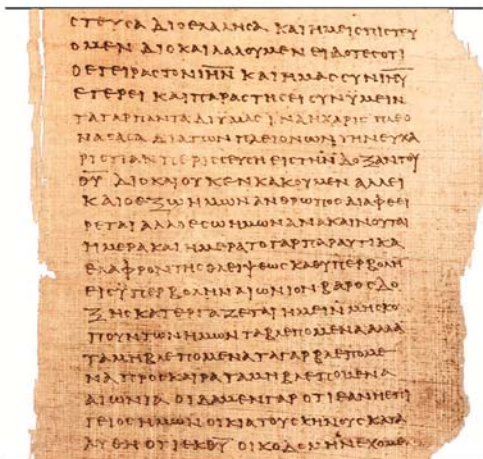
28:29 xchi'uk Romanos 16:24. Li ta Vivlia li'e te laj yich' ael ta ts'ib ta yok vun ti butik yich'oj tup'el li versikuloetike.

Ta sventa li snatil tsutseb Markos 16:9 k'alal ta 20, li skomkom tsutseb Markos 16 xchi'uk li k'usi chal Juan 7:53 k'alal ta 8:11, jamal xvinaj ti ch'abal te talem ta ts'ibetik ta orijinal li versikuloetik taje. Ja' yu'un, li tekstoetik ti ma'uk yak'oj ta na'el Diose mu'yuk laj yich' tik'el li ta Vivlia li'e.*

Yan li k'usi laj yich' tuk'ibtasele ja' jp'elantik k'op ti laj yak'ik venta li p'ijil viniketik ti ja' mas jech chak' ta a'iel k'ucha'al chal ta orijinale. Jun sk'elobile ja' li k'usi chal junantik vo'neal ts'ibetik ta Mateo 7:13 ti xi chale: «Ja' te xa-ochik batel li ta bik'it ti' nae, yu'un li sbelel lajelale lek jamal xchi'uk lek muk' sti'». Li ta *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil* ta inglese ch'abal to'ox te li «sti'» xie. Pe k'alal la xchanbeik sk'opla ta mas ts'akal li vo'neal ts'ibetike, laj yak'ik venta ti te oy ta orijinal li «sti'» xie. Ja' yu'un, laj yich' tik'el li ta Vivlia li'e. Oy to k'usi yantik laj yich' tuk'ibtasel ti xko'olajtik k'ucha'al taje. Ak'o mi jech, uni jujuti' no'ox li k'usi laj yich' tuk'ibtasele, mu xjel-o smelolal li k'usi chal sk'op Diose.

* Mi chak'an chanabe mas smelolal ti k'u yu'un ma'uk yak'oj ta na'el Dios chich' ilel li versikuloetik taje, xu' te chata ta ts'ib ta yok vunetik ta *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil* ta espanol ti lok' ta 1984 ti yich'oj referensiae.

Ja' jlik vo'neal ts'ib ta papiro ti te ts'ibabil li 2 Korintios 4:13 k'alal ta 5:4 ti te van ta sjabilal 200 t.J.

Sbi Dios ta Ts'ibetik ta Ebreo K'op xchi'uk Arameo

Chanib konsonante li sbi Dios ta ebreoe יהוה, te van vukmiluk ta velta chal li Ts'ibetik ta Ebreo K'ope (ojtikinbil xtok k'ucha'al Poko' Testamento). Li ta Vivlia li'e Jeova laj yich' jelubtasel li chanib konsonante ti *Tetragramaton* sbie. Li sbi Diose ja' li biil ti mas ep ta velta chvinaj ta Vivliae. Li buch'utik la sts'ibaik li Vivliae ep ta tos k'u yelan chalbeik sk'oplal li Diose xchi'uk ti k'u yelan chak'ik ta ojtikinele, jech k'ucha'al li'e: **Buch'u skotol xu' yu'un, Buch'u toj toyol oy xchi'uk Kajvaltik**. Sventa xak'ik ta ojtikinel ti oy sbi stuk li Diose, ja' la stunesik li Tetragramatone.

Ja' beiltasatik yu'un Jeova li buch'utik la sts'ibaik li Vivlia sventa stunesbeik li sbie. Xi laj yak'be sts'iba li j-alk'op Joele: «Skotol li buch'u tsk'an vokol ta sbi Jeovae ja' chkol» (Joel 2:32). Xi laj yak'be sts'iba xtok jun sts'ibajom yu'un salmoe: «Ak'o sna'ik krixchanoetik ti ja' Jeova li abie, ti vo'ot no'ox atuk ti Buch'u toj toyol oyot ta spejel balumile» (Salmo 83:18). Te van vukubuk sien chalbe sk'oplal sbi Dios li slivroal Salmoe, jun livro ti ta nichimalk'op ts'ibabil ti tsk'ejintaik xchi'uk ti chalilanik li steklumal Diose. Pe ¿k'u yu'un oy epal Vivlia ti mu'yuk chalbe sbi Diose? ¿K'u yu'un laj yich' tunesel li biil Jeova li ta Vivlia li'e? Xchi'uk ¿k'usi sk'an xal li biil taje?

¿K'u yu'un oy epal Vivlia ti mu'yuk chalbe sbi Diose? Ep srasonal.

- 1) Junantike tsnopik ti mu persauk oy sbi stuk li Dios ti skotol xu' yu'une.
- 2) Junantik xtoke ja' ta skoj li k'usi nopem xa'i tspas judaetik ti mu'yuk tstunesik li sbi Diose, yu'un chi'ik van mi sokesbeik sk'oplal.
- 3) Yantik xtoke ta skoj ti mu'yuk buch'u sna' lek ti k'uxi ta alele, ja' lek cha'iik ti **Kajvaltik** o ti **Dios** no'ox chalbeik sk'oplale. Pe ch'abal srasonal ti jech tsnopike. Jk'eltik batel.

- Ba'yel, li buch'u chalik ti mu persauk oy sbi stuk li Dios ti skotol xu' yu'une mu'yuk bu la stsakik ta venta ti te chalbe sbi Dios li vo'neal ts'ibetik sventa Vivliae, ti te tsakal sk'oplal ek li kopiaetik ti oy xa ono'ox k'alal mu'yuk to'ox ayem ta balumil li Kristoe. Jech k'ucha'al laj xa kaltike, ja' laj yal Dios ti ak'o xich' ts'ibael te van

Sbi Dios ta vo'ne
letra ebreo ti la
stunesik k'alal
mu'yuk to'ox
chukbilik batel
ta Babiloniae

Sbi Dios ta letra
ebreo ti la stunesik
k'alal lok'emik xa
ox ta chukel
ta Babiloniae

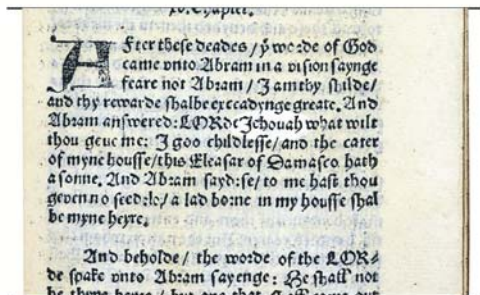
vukmiluk ta velta ta Vivlia li sbie. Lek jamal xvinaj ti tsk'an ak'o jnabetik xchi'uk ti ak'o jtunesbetik li sbie.

- Xchibal, li jelubtasej k'opetik ti tstup'beik sbi Dios ta skoj li k'usi nopem xa'i tspas judaetike oy k'usi tsots sk'oplal ti mu'yuk bu tstsakik ta ventae. Ak'o mi oy jlom judaetik ti tslok'taik ts'ibetik ti mu sk'an xalbeik li sbi Diose, mu'yuk bu la stup'ik lok'el k'alal la slok'taik li Vivliae. Oy vo'ne balbalvunetik ti laj yich' tael ta Qumrán ta nopol nab Muertoe ep ta velta te chal li sbi Diose. Junantik jelubtasej k'opetik ta Vivlia ti la stup'beik lok'el sbi li Diose laj yiktaik ta mayuskula li jp'el k'op **KAJVALTIK** sventa xak'ik ta ilel ti te la ts'ibabil sbi Dios li ta vo'ne ts'ibetike. Pe mi sna'ojik ti ta smilal xa no'ox ta velta oy ta Vivlia li sbi Diose, ¿k'u yu'un lek no'ox laj ya'ik ti la sjelik o ti la stup'ike? ¿Buch'u ak'batik permiso ti jech la spasike? Ja' no'ox xu' xal stukik.
- Yoxibal, li buch'u chalik ti mu stak' xich' tunesel li sbi Dios ta skoj ti mu stak' na'el lek k'uxi ta alele tstunesbeik sbi Jesus ak'o mi mu sna'ik k'uxi ta ael. Pe li avie, mu'yuk xa buch'u sna' k'uxi lek ta ael li sbi Jesus jech k'ucha'al laj yalik li yajts'aklomtak Kristo ta ba'yel sigloe. Li yajts'aklomtak Kristo ti ja'ik judaetike yik'aluk van Yexua chalik. Yan li Kristoe (o Mesias) *Maschiaj* chalik. Li yajts'aklomtak Kristo ti chk'opojik ta griegoe *Iesus Kjristos* chalik, yan li buch'utik chk'opojik ta latine *Iesus Christus* chalik. Li buch'utik la sts'ibaik li Vivlia ti ja' ak'bat sna'ik yu'un Diose ja' la stunesik li sbi Jesus ti jelubtasbil ta griegoe. Ma'uk jech laj yiktaik ti k'u yelan chalik ta ebreoe, ja' la stunesik k'ucha'al nopem xa'i chalik ta sk'opik li krixchanoetike. Ja' jech ta sventa li sbi Dios eke, li Komite sventa sjelubtasel Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile oy lek srasonal laj yil ti xich' tunesel li **Jeova** xie, ak'o mi ma'uk jech tajek ti k'u yelan laj yich' ael ta vo'neal ebreo li sbi Diose.

¿K'u yu'un laj yich' tunesel li biil Jeova li ta Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile? Xi ts'ibabil ta konsonante li sbi Dios ta ebreoe: יהוה (YHWH). Taje *Tetrágramaton* sbi. Ch'abal bu yich'oj vokal li *Tetrágramaton* taje, yu'un ja' jech sna' sts'ibajik li ta vo'neal ebreoe. Va'un cha'a, ¿k'uxi tsna'ik k'usi vokalil tstunesik k'alal tsk'elik li k'usitik ts'ibabile? Sna'ojik xa lek bu cha'k'beik li vokale, yu'un jech tstunesik jujun k'ak'al.

K'alal jutuk xa ox mu jmil jabil stsutsel li Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, li p'ijil judaetike oy k'usi la spasik sventa sna'ik k'uxi ta k'elel li ts'ibetik ta ebreoe. La stik'beik senyail o spuntoal sventa sna'ik k'usi vokalil tstik'beik li jujup'el k'op ta ebreoe. Pe li va' k'ak'ale, ep judaetik la snopik ti chopol la mi lok' ta yeik li sbi Diose, jech oxal la slok'esik xchi'uk la stik'ik yan k'opetik. K'alal la slok'taik li *Tetrágramaton*, ja' la stik'beik li svokalil jp'elantik k'op la stunesike, ja' te la stik'ik li ta chanib konsonante ti bu chalbe sbi li Diose. Jech oxal, li

Sbi Dios ti te xvinaj ta Jenesis 15:2, ja' li Pentateuko ti ja' la sjelubtas li William Tyndale ta 1530

senyail o spuntoal laj yak'beik li vo'neal ts'ibetike mu xkoltavan sventa xich' na'el k'uxi ta ael li sbi Dios ta ebreoe. Junantike chalik ti «Yahweh» la ta alele, yantike jelajtik k'u yelan chalik. Jun balbalvun ta nab Muerto ti te yich'oj talel jtuch' li slivroal Levitiko ta griegoe te chal ti «lao» la chich' ael li sbi Diose. Pe ma'uk no'ox taje, yu'un li ba'yel jts'ibajom jgresiaetike chalik ti xi la ta alele: «lae», «labe» o «laoue». Ta melel, mu jna'tik lek k'uxi chalik ta vo'ne li biil taje. Ja' yu'un, mu'yuk srasonal mi chkaltik ti jtos no'ox k'u yelan ta ael li sbi Dios ta ebreoe (Jenesis 13:4; Eksodo 3:15). Ti k'usi jna'ojtik leke ja' ti nopajtik no'ox la stunes sbi stuk li Dios sventa chchi'in ta lo'il li steklumale xchi'uk ti la stunesbeik sbi k'alal la sk'oponik eke xchi'uk jamal laj yalik k'usi sbi k'alal la xchi'inik ta lo'il yantike (Eksodo 6:2; 1 Reyes 8:23; Salmo 99:9).

Va'un cha'a, ¿k'u yu'un laj yich' tunesel li biil Jeova li ta *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile*? Yu'un ti k'u yelan chich' tunesel li sbi Dios taje jal xa yich'oj tunesel tal li ta españole.

Li ba'yel velta laj yich' jelubtasbel li sbi Dios ta Vivlia ta españole lok' ta 1537 ti ja' li Salmoetik yu'un Juan de Valdese. Tee **lehova** laj yich' tunesel. K'alal jel batel li españole, jel batel ti k'u yelan chich' ts'ibael li sbi Diose. Jun sk'elobile, k'alal la sjelubtas Salmoetik li Bernardino de Rebollo de 1661, **Jehova** la stunes. Li ta Vivlia la sjelubtas li Scío de San Miguel ta 1791 laj yikta **lehováh** li ta ts'ib ta yok vunetike. Li Vivlia *Torres Amat* ti lok' ta 1824 **Jehovah** laj yich' iktael, li ta *Reina-Valera* ti lok' ta 1862, **Jehová** laj yiktaik. Jech xtok, li ta Eksodo 3:14 ta *Xch'ul C'op Jtotic Dios*, ta sk'op Chenalhoe **Yahweh** laj yikta li ta ts'ib ta yok vune xchi'uk li *Xch'ul C'op ti Jtotic Diose*, ta sk'op Chamulae **Jehovah** laj yikta li ta ts'ib ta yok vune. Oy ep ta tos k'opetik xtok ti jechtik stunesojik sbi Dios ta epal jabiletike. Yan sk'elobil xtoke, ja' li Pentateuko ti ja' la sjelubtas li William Tyndale ta 1530, li tee **lehouah** la stunes. Taje ja' li ba'yel Vivlia laj yich' jelubtasel ta inglés ti chalbe li sbi Diose.

Li *Studies in the Psalms* (Estudios de los Salmos) ti lok' ta 1911 ti ja' silviro li Joseph Bryant Rotherham ti xchanojbe lek sk'oplal Vivlia xchi'uk ti ich'bil lek ta muk'e la stunes **Jehovah** li ta inglese, ma'uk la stunes **Yahweh**, yu'un laj yal ti ja' la oy ta yo'onton tstunes «li biil ti bu mas xojtikinik (xchi'uk lek cha'iik) li krixchanoetik ti tsk'elik li Vivliae». Li ta 1930, li Alexander Kirkpatrick ti xchanojbe lek sk'oplal ebreoe ja' jech laj yalbe sk'oplal ek ti **Jehovah** tstunesik ta inglese. Xi laj yale: «Li buch'utik chchanbeik sk'oplal k'opetik avie chalik ti **Yahveh** o **Yahaveh** la ta alele; pe yileluka nopem xa'i chalik JEHOVAH li ta inglese, yu'un ma'uk mas tsots sk'oplal ti k'u yelan lek tajak ta alele, ja' mas tsots sk'oplal ti ak'o xich' ojtikinel ti ja' Jun Biile, ti ma'uk no'ox **Kajvaltik** chich' albel sk'oplale». Li ta tsotsile oy jlik diksionario ti xi chalbe sk'oplal li biil Jeovae: «Sbi jtotik kuxul riox, stot kajvaltik jesukristo ti buch'u la spas balumile o banamile, vi'najele, yilojotik sbatel k'ak'al, sbatel ora ich'bil ta muk': *Li Jeovae ja' riox ku'untik*» (*Sa'obil Sk'oplal Bats'i K'op*, lok' ta 2007).

¿K'usi smelolal li biil Jeovae? Li sbi Jeovae likem tal ta verbo ebreo ti ja' sk'an xal «chk'ot ta pasel». Oy jlom p'ijil viniketike chalik ti likem tal ta jun verbo ti chak' ta a'iel ti oy k'usi chak' k'otuk ta pasele. Jech oxal, li Komite sventa sje-lubtasel Xch'u'l K'op Dios sventa Ach' Balumile laj yak' venta ti xi smelolal sbi li DiOSE: «Ja' Tspas Ak'o K'otuk ta Pasel». Pe jelajtik k'usi tsnopik li p'ijil viniketike, jech oxal mu stak' xkaltik ti jtos xa no'ox li smelolale. Ti va' yelan chich' albel smelolale sta-o ta skoj ti ja' spasoj skotol k'usitik li Jeovae xchi'uk ja' li Buch'u ch'ot ta pasel yu'un li k'usi tsk'an tspase. Ma'uk no'ox la spas ti oyuk li vinajel balumile xchi'uk li p'ijil kuxlejaletike, yu'un jech k'uch'al chak' kiltik li k'usitik k'otem ta pasele, jech-o yakal tspas ti chak' k'otuk ta pasel li k'usi oy ta yo'ontone xchi'uk li k'usi tsk'an tspase.

¿K'usi smelolal li k'usi chal Eksodo 3:14? Tee xi chalbe sba sk'oplal stuk li DiOSE: «Vo'on ta jpas jba ti k'u yelan ta jk'an ta jpas jbae» o «Vo'on chkak' ta ilel li k'usi oy ta ko'onton chkak' ta ilele». Taje ja' jun verbo ta ebreo ti te tsakal sk'oplal jun verbo ti te likem tal li sbi DiOSE. Ti mel-lel xkaltike mu'yuk bu te smakojbe smelolal skotol li k'usi sk'an xal li sbi DiOSE. Ja' no'ox jtos stalelal Dios chak' ta a'iel xchi'uk ja' no'ox chak' ta ilel ti ch'ot ta pasel yu'un li k'usi tsk'an tspas ta jujutos k'usitik. Jech oxal, ak'o mi te tsakal sk'oplal sbi **Jeova** taje, ma'uk no'ox sk'an xal ti xu' st'uj li k'usi tsk'an tspas-o sbae. Te tsakal sk'oplal xtok ti xu' stunes spasbentak sventa xk'ot ta pasel li k'usi tsk'an tspase.

יהוה תטראגראמאטון

Tetragrámaton
YHWH: «Ja' Tspas
Ak'o K'otuk
ta Pasel»

יהוה תטראגראמאטון

Verbo HWH:
«chk'ot ta pasel»

Li buch'utik lek xchanojbeik sk'oplal Vivliae sna'ojik ti te van vukmiluk ta velta chal li sbi Dios li ta orijinal Ts'ibetik ta Ebreo K'op (ojtkinbil xtok k'ucha'al Poko' Testamento) ti lok'esbil ta Tetragramatone (יהוה). Pe ep buch'utik chalik ti mu'yuk te chvinaj li ta orijinal Ts'ibetik ta Griego K'ope (ojtkinbil xtok k'ucha'al Ach' Testamento). Ja' yu'un, jutuk mu skotoluk li Vivliaetik ta jk'a-k'aliltike mu'yuk te chalbe sbi Jeova k'alal tsjelubtasik li Ach' Testamentoe. Jech xtok, k'alal tsjelubtasik junuk teksto ta Ach' Testamento ti te lok'em tal ta Poko' Testamento ti yich'oj li Tetragramatone, jutuk mu skotoluk li jelubtasej k'opetike tsjelbeik ta Kajvaltik li sbi Diose.

Pe li *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile* mu jechuk tspas. Yu'un li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope te chalbe sk'oplal 237 ta velta li sbi *Jeovae*.^{*} K'usi srasonal ti jech la spasik li jelubtasej k'opetike? Oy chib srasonal: **1)** Li ts'ibetik ta griego oy ku'untik avie ma'uk xa orijinal. Ti ta smilal xa no'ox kopiaetik ti oy avie, jutuk mu skotoluk laj yich' lok'tael k'alal ech'em xa ox chib sien jabil k'alal laj yich' ts'ibael li orijinale. **2)** Li va' k'ak'ale, li buch'utik la slok'taik li k'usi ts'ibabile la sjelik ta *Kyrios* li sbi Dios ti te chvinaj li ta Tetragramatone (li jp'el k'op *Kyrios* ta griegoe ja' sk'an xal «Kajvaltik») o ja' la slok'taik li vo'neal ts'ibetik ti bu yich'oj xa ono'ox jelele.

Li Komite sventa sjelubtasel *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile* laj yak' venta ti oy lek sprevaltak ti te oy ta ts'ibetik ta griego li Tetragramatone. Ta jk'elbetik batel li sprevaltake:

- Li ta sk'ak'alil Jesus xchi'uk yajtakboltake, li skopiailtak Ts'ibetik ta Ebreo K'ope te yich'oj li Tetragramatone. Li ta vo'nee, oy jun chibuk no'ox ti la xchibal k'optaik taje. Pe li avie, mu'yuk xa buch'u xna'et chkom ta skoj ti laj xa yich' tabel skopiailtak li Ts'ibetik ta Ebreo K'op ti yich'oj ts'ibael ta ba'yel sigloe, taje ta laj yich' tael ta sts'el Qumrán.
- Li ta sk'ak'alil Jesus xchi'uk yajtakboltake, li Ts'ibetik ta Ebreo K'op ti yich'oj jelubtasel ta griegoe te yich'oj li *Tetragramaton* eke. Ta epal sigloetik li p'ijil krixchanoetike la snopik ti mu'yuk la te li *Tetragramaton* ta *Septuagintae*, taje ja' jech la

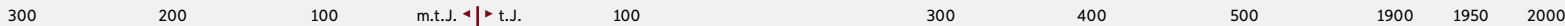
^{*} Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope yich'oj talel chanib velta li skomkom bi Diose. Li ta *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil* ta tsotsile «Jeova» laj yich' iktael.

sbiin k'alal laj yich' jelubtasel ta griego li Poko' Testamentoe. Va'un, te van ta o'loltik batel siglo 20 laj yich' tael jaytuch'uk li vo'neal *Septuaginta* ti oy ta griego ta sk'ak'alil Jesuse. Li ta jaytuch' vun taje te ts'ibabil li sbi Dios ta sletrail ebreoe. Taje chak' ta ilel ti te to'ox ts'ibabil sbi Dios li ta skopiaillak Ts'ibetik ta griego k'op li ta sk'ak'alil Jesuse. Pe li ta xchanibal siglo k'alal talem xa ox Jesus k'alal laj yich' lok'tael li *Septuaginta* ta griego k'op ti *Códice Vaticano* xchi'uk *Códice Sinaitico* laj yak'beik sbie, mu'yuk xa te ts'ibabil sbi Dios li ta Jenesis k'alal ta Malakiase (ti te to'ox ts'ibabil li ta ba'yel vo'neal ts'ibetike). Ja' yu'un, mu labaluk ta a'iel ti mu'yuk xa te ts'ibabil sbi Dios li ta vo'neal ts'ibetik sventa Ach' Testamentoe, ja' xkaltik, li jvok' Vivlia ti ta griego laj yich' ts'ibaele.

- **Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope te chal ti nopajtik no'ox laj yalbe sk'oplal sbi Dios li Jesuse xchi'uk ti laj yak'be yojtkin li yantike.** Xi laj yalbe ta jun orasion Stot li Jesuse: «Laj xa kak' ta ojtikinel abi ta stojolal li krixchanoetik ti laj avak'bune, ti laj yich'ik lok'esel ta balumile». Xi to laj yale: «Vo'on laj kak'be sna'ik li abie xchi'uk ta xkak'be-o batel sna'ik» (Juan 17:6, 11, 12, 26).

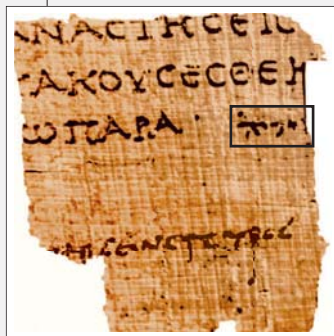
Xi laj yalbe ta jun orasion Stot li Jesuse: «Laj kak'be sna'ik li abie xchi'uk ta xkak'be-o batel sna'ik»

- **Li Ts'ibetik ta Griego K'ope ja' sts'ak li ch'ul Ts'ibetik ta Ebreo K'op ti laj yak' ta na'el Diose, ja' yu'un mu sta-o ya'eluk ti xch'ay batel sbi Dios li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope.** Li ta o'loltik ba'yel sigloe, li yajts'aklom Kristo ti Santiago sbie xi laj yalbe li moletik ta Jerusalene: «Lek ts'akal laj yal Simeon ti k'u yelan laj yak' sat Dios ta sba velta ta stojolal jyanlumetik sventa te tslok'es talel jun jteklum ta sventa li sbie» (Echos 15:14). Ti mu'yukuk buch'u xojtkin o ti mu'yukuk buch'u tstunesbe sbi Dios li ta ba'yel sigloe, mu jechuk laj yal Santiago ti jechuke.
- **Li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope te ts'ibabil xtok li skomkom bi Diose.** Li ta ts'ib ta yok vun ta Apokalipsis 19:1, 3, 4 xchi'uk 6, te chich' tael li jp'el k'op *aleluya* ta sventa li sbi Diose. Li jp'el k'op taje te likem talel ta ebreo ti ja' sk'an xal «jK'upil k'optaik Ja!». K'alal «Ja» xie, ja' skomkom bi li Jeovae. Jech xtok, epal biiletik ti te chal li Ts'ibetik ta Griego K'ope te lok'esbil tal ta sbi Dios. Oy vunetik ti chal ti xi la smelolal li sbi Jesuse: «Ja' jkoltavanej li Jeovae».

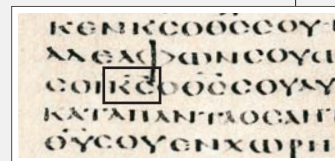
Deuteronomio 6:4
Papiro Nash
Xchibal o ba'yet siglo m.t.J.

Vo'neal ts'ib ta ebreo k'op ti bu chvinaj chib velta sbi Diose

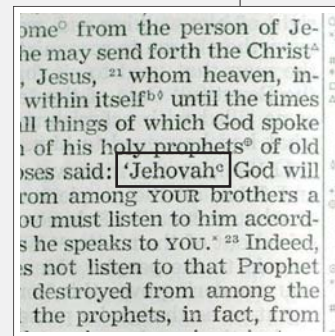
Xtuch'benal Deuteronomio 18:15, 16
Papiro Fouad 266
Ba'yet siglo m.t.J.

Xtuch'benal Septuaginta ta griego ti te ts'ibabil ta ebreo li sbi Diose

Deuteronomio 18:15, 16
Código Alejandrino
Svo'obal siglo t.J.

Li'e laj yich' tup'el li sbi Dios ti ja' xa laj yich' tunesel li KC xchi'uk KY ti jech komkom chich' ts'ibael Kyrios (Kajvaltik)

Echos 3:22 te lok'em tal ta Deuteronomio 18:15
Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumil ta inglés
Siglo 20 t.J.

Li ta Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile laj yich' tik'el li sbi Diose

- Li yajts'aklom Kristo ti ja'ik judaetike la stunesbeik sbi Dios k'alal ts'ts'ibajike, jech k'ucha'al chal li vo'neal ts'ibetik yu'unike. Li Tosefta ti ja' te tsobbil ta ts'ibael mantaletik ti ta eal no'ox laj yich' alele, ti tsuts sts'ibael tetik van ta sjabilal 300, chal k'usi chich' pasbel li k'usitik sts'ibaojik yajts'aklomtak Kristo k'alal mi oy kolemal k'ok' ta savadoe. Xi chal li Toseftae: «Li slivroik jcholmantaletike xchi'uk li slivroik jtsop jch'unolajeletike [ja'ik van judaetik ti xch'unojik Kristoe] mu'yuk chich' lok'esel ta k'ok'; ak'o k'ak'uk te ti bu oye xchi'uk ak'o te k'a-k'uk ek ti bu chvinaj li sbi Diose». Li jchanubtasvanej Yosé ti likem ta Galileae, ti kuxi ta slikebaltik xchibal sigloe, te laj yal

ta Tosefta k'usi chich' pasbel li k'usitik sts'ibaojik yajts'aklomtak Kristo k'alal mi oy kolemal k'ok' ta xokol k'ak'ale: «Ta xich' setel lok'el ti bu ts'ibabil li sbi Diose xchi'uk chich' mukel ta balumil, va'un chk'ak' ta k'ok' li skomenale».

- Li buch'utik xchanojbeik lek sk'oplal Vivliae yak'ojik venta ti xu' van te chvinaj sbi Dios li ta Ts'ibetik ta Griego K'op ti te lok'em talel li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope. Li diksionario *The Anchor Bible Dictionary* sbie oy k'usi labal sba chal yo' bu oy li subtituloal «Li Tetrágramaton ta Ach' Testamentoe», xi chale: «Li ta Ach' Testamentoe oy lek sprevail ti yich'oj talel li Tetrágramatone, ja' li sbi Dios Yahweh, ta junantik o ta skotol li

tekstoetik ti bu lok'em talel ta Poko' Testamentoe». Xi chal li p'ijil vinik George Howard: «Ta skoj ti te to'ox ts'ibabil li *Tetra-grámaton* ta skopiailtak Vivlia ta griegoe [*Septuaginta*], ti ja' to'ox li Ts'ibetik tstunesik li jch'unolajeletik ta ba'yel sigloe, ja' yu'un xu' jch'untik ti te la skomesik *Tetrágramaton* li buch'utik la sts'ibaik li Ach' Testamento k'alal laj yalbeik sk'oplal li Ts'ibetik ta Ebreo K'ope».

- Li jelubtasej k'opetik ti lek ojtikinbilike tstunesik li **sbi Dios li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope**. Jlom li jelubtasej k'opetik taje tstunesik ono'ox li sbi Dios k'alal mu'yuk to'ox pasbil li *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile*. Ja' junantik sk'elobil li'e: ta alemán, Dominikus von Brentano (*Die heilige Schrift des*

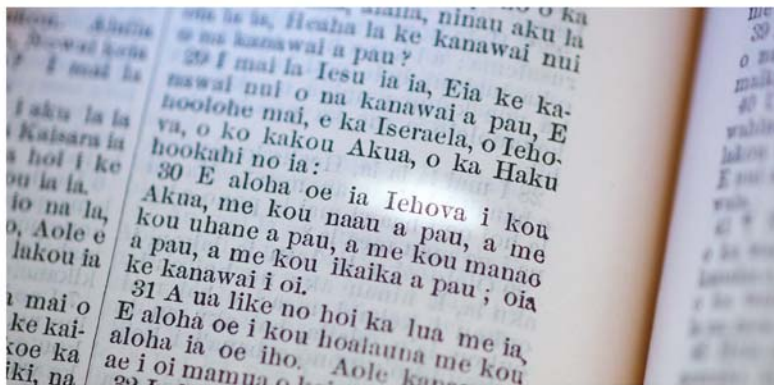
Sbi Dios ta Echos 2:34 ta Vivlia *The Emphatic Diaglott*, ja' spasoj Benjamin Wilson (1864)

neuen Testaments, 1791); ta francés, André Chouraqui (*Bible de Chouraqui*, 1985); ta inglés, Benjamin Wilson (*The Emphatic Diaglott*, 1864) xchi'uk ta portugués, Manuel Fernandes de Santanna (*O Evangelho Segundo S. Mattheus*, 1909). Li ta españole, li Pablo Bessone te laj yiktabe sbi *Jehová* li ta Lukas 2:15 xchi'uk li ta Judas 14 (*El Nuevo Testamento*, 1919). Jech xtok, la stunes jutuk mu sien ta velta ta ts'ib ta yok vun sventa xak' ta ilel ti bu to'ox van oy li ta orijinale. K'alal laj yich' jelubtasel ta ebreo li Ts'ibetik ta Griego K'ope, ep ta velta te laj yich' iktael li sbi Diose. Oy jaylikuk ts'ibetik ta ebreo ti jech laj yich' iktaele. Oy van vakibuk Vivlia ta español ti chalbe li sbi

Diose (ja' Yahvé, Yavé, Yahweh xchi'uk YHWH). Ja' junantik li'e: *Evangelio: mensaje de felicidad* (1969) xchi'uk *Los Hechos, las Cartas y el Apocalipsis* (1973), ja' sjelubtasoj xcha'likal li Hermenegildo Zanuso xchi'uk li *Biblia Peshitta en Español* (2006), ti ja' spasoj li Instituto Cultural Álef y Tau.

- **Oy Vivliaetik ta mas ta sien jeltos k'opetik ti stunesik sbi Dios li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope.** Oy jeltos k'opetik ta África, ta América, ta Asia, ta Europa xchi'uk ta lumetik joyol ta nab ta Pacífico ti tstunesbeik li sbi Diöse (k'elo li pajina 1742 xchi'uk 1743). Li buch'utik la sjelubtasik li Ts'ibetik ta Griego ta jeltos k'opetik taje la snopik ti tstik'beik komel li sbi Diöse, yu'un jechtik srasonal laj yilik k'ucha'al laj xa kaltike. ¿K'usitik k'opal ti jech laj yich' pasel taje? Jun sk'elobile ja' li Vivlia ta rotumano ti lok' ta 1999, tstunes 51 ta velta **Jihova** ta 48 versikulo. Li ta Vivlia batako (toba) ti lok' ta 1989 ta Indonesiae tstunes 110 ta velta **Jahowa**.

Ja' yu'un, oy lek srasonal ti xu' xich' tik'el yan velta li sbi Dios Jeova li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope. Taje ja' jech la spasiq li buch'utik la sjelubtasik li *Xch'ul K'op Dios sventa Ach' Balumile*. Yu'un yich'ojbeik tajeq ta muk' li sbi Diöse xchi'uk ta xi'ik mi slok'esik li k'usitik yich'oj tal li ta orijinale (Apokalipsis 22:18, 19).

Sbi Dios ta Markos 12:29, 30
ta jun hawaiano k'op

K'opetik ti te talem li sbi Dios li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope

K'op: Sbi Dios

Alemán: Jehova, Jehovah

Aneitumés: Ihova

Arahuaco: Jehovah

Awabakal: Yehóa

Bangui: Yawe

Batako toba: Jahowa

Benga: Jêhova

Bolia: Yawe

Bube: Yehovah

Bulonso: Jehovah

Chácobo: Jahué

Cheroki: Yihowa

Chin haka: Zahova

Chippewa: Jehovah

Choctaw: Chihowa

Chuukés: Jiowa

Coreano: Yeohowa

Croata: Jehova

Dakota: Jehowa

Dobu: Ieoba

Duala: Yehowa

Efate ta norte: Yehova

Efik: Jehovah

Endáu: Jehova

Engando: Yawe

Entomba: Yawe

Español: Jehová, Yahvé, Yahweh,
YHWH

Ewé: Yehowa

Fang: Jehôva

Fiyiano: Jiova

Francés: Jéhovah, IHVH, yhwh

Ga: Iehowa

Galés: Iehofah

Gibario (k'op kerevo): Iehova

Grebo: Jehova

Hawaiano: Iehova

Hebreo: יהוה

Hiri motu: Iehova

Ho-Chunk (winnebago): Jehowa

Holandés: Jehovah

Ila: Yaave

Iliku (k'op lusengo): Yawe

Indonesio: YAHWEH

Indostaní: Yihováh

Inglés: Jehovah

Kala Lagaw Ya: Iehovan

Kalanga: Yehova, Yahwe

Kalenjin: Jehovah

Kerevo: Iehova

Kiluba: Yehova

Kipsigis: Jehoba

Kiribatiano: Iehova

Kisonge: Yehowa

Kosreano: Jeova

Kuanúa: Ieova

Lao: Yehowa

Lele ta lum joyol

ta nab ta Manus: Jehova

Lewo: Yehova

Lingala: Yawe

Logo: Yehova

Lomongo: Yawe, Yova

Lonwolwol: Jehovah

Lugbara: Yehova

Luimbi: Yehova

Luna: Yeoba

Lunda: Yehova

Luo: **Yawe**
Luvalé: **Yehova**
Malgache: **lehōvah, Jehovah**
Malo: **Iova**
Marquesano: **Iehova**
Marshalés: **Jeova**
Maskelinés: **Iova**
Mentavái: **Jehoba**
Meriam: **Iehoua**
Miené: **Yeōva**
Misima-Paneati: **Iehova**
Mizo: **Jehovan, Jihova'n**
Mohaqués: **Yehovah**
Morlokés: **Jioua**
Motu: **Iehova**
Mpongwe (k'op miené): **Jehova**
Muskogee: **Cehofv**
Naga angamí: **Jihova**
Naga enteñí: **Jihova**
Naga koñako: **Jihova**
Naga lota: **Jihova**
Naga mao: **Jihova**
Naga santamo: **Jihova**
Nandí: **Jehova**
Narrinyeri: **Jehovah**
Nauruano: **Jehova**
Navajo: **Jiho'vah**
Nembe: **Jehovah**
Nengone (o mare): **Iehova**
Nukuoro: **Jehova**
Polaco: **Jehowa**
Portugués: **Iáhve**
Rarotongano: **Iehova, Jehova**
Rerepo: **Iova**

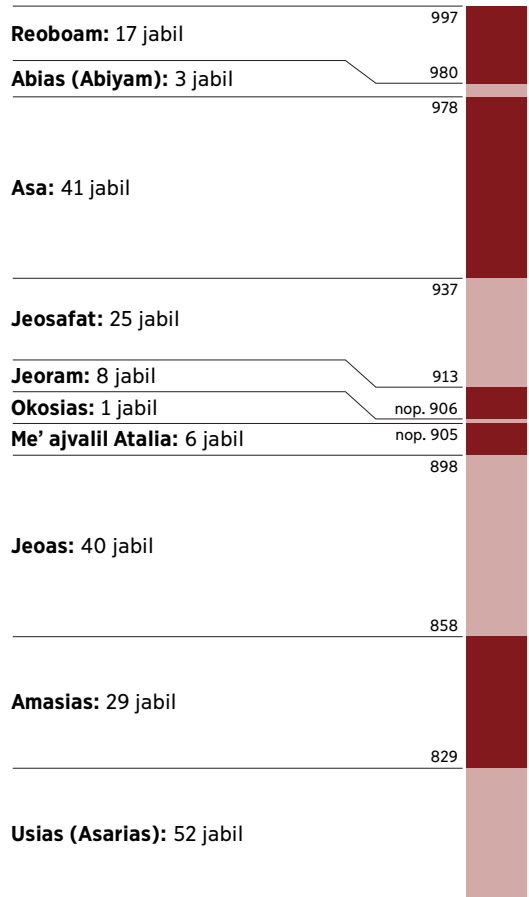
Rotumano: **Jihova**
Sakao: **Iehova, Ihova**
Samoano: **Ieova**
Seneca: **Ya'wèn**
Sengele: **Yawe**
Sesoto: **Yehofa**
Sie: **Iehōva**
Sukuma: **Jakwe, Yahuwa**
Surinamés: **Jehova**
Tahitiano: **Iehova**
Tai: **Yahowa**
Temne: **Jehofa, Yehófa**
Tequé (ebo): **Yawe**
Toaripi: **Iehova, Jehova**
Tonga: **Jehova**
Tongano: **Jihova, Sihova**
Tshiluba: **Yehowa**
Tsuana: **Jehofa, Yehofa, Yehova**
Umbundú: **Yehova**
Uripiv: **Iova**
Wampanoag: **Jehovah**
Xhosa: **Yehova**
Zandé: **Yekova**
Zulú: **Jehova, YAHWE**

(Li ta lista li'e mu'yuk chvinaj skotol li jeltos k'opetike. Ta yan k'opetike te xvinaj ta ts'ib ta yok vun li sbi Diose o ti bu chich' jambel mas smelolal li lo'ile).

Mas ta 300 jeltos k'opetik

J-alk'opetik xchi'uk ajvaliletik ta Juda xchi'uk ta Israel

Ajvaliletik ta jteklum Juda ti te tsakal sk'oplal li cha'chop nitilulal ta **sure**

1000 m.t.J.

950 m.t.J.

900 m.t.J.

850 m.t.J.

800 m.t.J.

Eltas

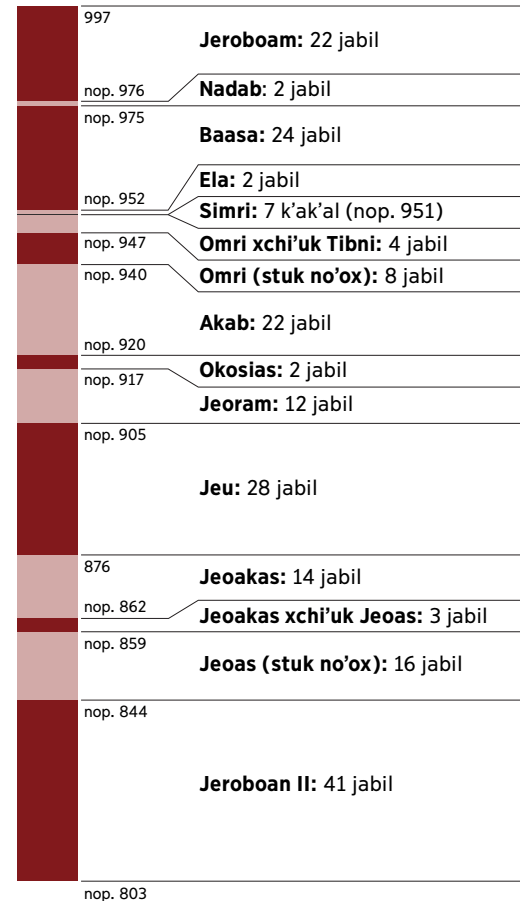
Eliseo

Jonas

Amos

Joel

Ajvaliletik ta jteklum Israel ti te tsakal sk'oplal li lajunchop nitilulal ta **nortee**

997

nop. 976

nop. 975

nop. 952

nop. 947

nop. 940

nop. 920

nop. 917

nop. 905

876

nop. 862

nop. 859

nop. 844

nop. 803

Jeroboam: 22 jabil**Nadab: 2 jabil****Baasa: 24 jabil****Ela: 2 jabil****Simri: 7 k'ak'al (nop. 951)****Omri xchi'uk Tibni: 4 jabil****Omri (stuk no'ox): 8 jabil****Akab: 22 jabil****Okosias: 2 jabil****Jeoram: 12 jabil****Jeu: 28 jabil****Jeoakas: 14 jabil****Jeoakas xchi'uk Jeos: 3 jabil****Jeos (stuk no'ox): 16 jabil****Jeroboan II: 41 jabil**

Ajvaliletik ta sur
(ja' to sts'ak)

Usias (Asarias): 52 jabil

Jotan: 16 jabil

Akas: 16 jabil

Esekiyas: 29 jabil

Manases: 55 jabil

Amon: 2 jabil

Josias: 31 jabil

Jeoakas: 3 u

Jeoiakim: 11 jabil

Joakin: 3 u xchi'uk 10 k'ak'al

Sedekias: 11 jabil

Li Nabukodonosor xchi'uk li yajsoltarotak ti ja' j'babiloniaetike la sjinesik li Jerusalen xchi'uk li templo tee. Li Sedekias ti ja' slajeb ajvalil li ta snitilulal David li' ta balumile laj yich' lok'esel ta ajvalilal

Ajvaliletik ta norte
(ja' to sts'ak)

• **Sakarias:** 6 u no'ox ts'ibabil kom

Salum: 1 u

Menaem: 10 jabil

Pekaias: 2 jabil

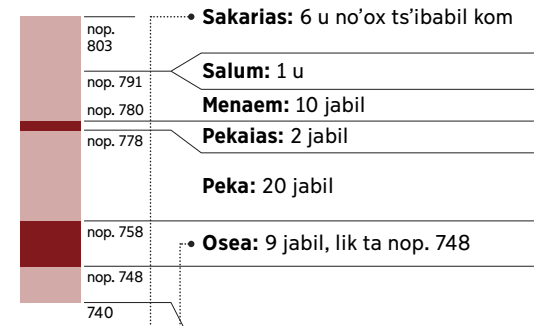
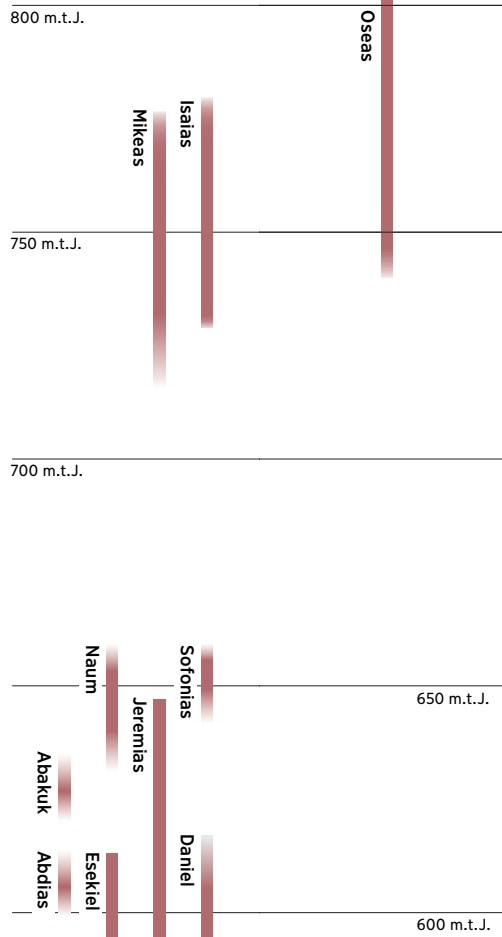
Peka: 20 jabil

• **Osea:** 9 jabil, lik ta nop. 748

La sts'al Samaria li Asiriae xchi'uk la sventain Israel; laj sk'oplal buch'u chventainvan li ta lajunchop nitilulal ta nortee

Tetik van ta sjabilal 748 lik yich' lek ojtikinel k'ucha'al ajvalil li Oseae o xu' van laj yich' koltael yu'un li Tiglat-Pileser III ti ja' ajvalil ta Asiriae

Ak'o mi lik xa ono'ox ajvalilajuk li Sakariase, pe xu' van ja' to lik stsak lek yabtel tetik van ta sjabilal 792

Li k'usitik la spas Jesus k'alal ay ta balumile

Cholbil lek slo'ilal li ta chanib Evanjelioe

Li ta rekuadroe yich'oj tal jayibuk mapa ti chak' ta ilel butik xanav xchi'uk butik la xchol mantal li Jesuse. Li flechaetik xvinaj ta mapae ma'uk chak' ta ilel ti bu ech' batel li Jesuse, ja' no'ox chak' ta ilel ti bu bate. K'alal «nop». xie, ja' sk'an xal «nopolitik».

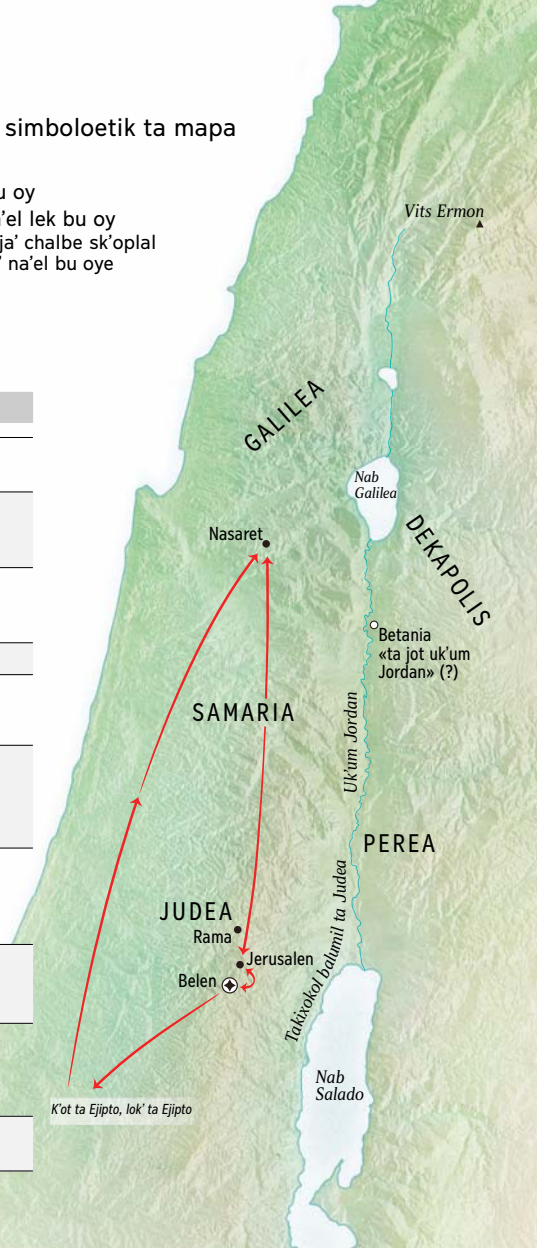
Li k'usitik k'ot ta pasel k'alal mu'yuk to'ox slikesoj yabtel li Jesuse

K'USI ORA	BU	K'USI K'OT TA PASEL	MATEO	MARKOS	LUKAS	JUAN
Jabil 3 m.t.J.	Templo ta Jerusalem	Li anjel Gabriele ba'yel ono'ox laj yalbe Sakarias ti chvok' li Juan J-ak'-ich'vo'e			1:5-25	
nop. 2 m.t.J.	Nasaret; Judea	Li anjel Gabriele ba'yel xa ono'ox laj yalbe Maria ti chvok' li Jesuse; li Mariae la svula'an Elisabet ti ja' yuts' yalale			1:26-56	
2 m.t.J.	Vitstikaltik ta yosilal Judea	Vok' li Juan J-ak'-ich'vo'e xchi'uk ak'bat sbi; laj yal albil k'op li Sakariase; te oy ta takixokol balumil li Juane			1:57-80	
nop. 1 okt. ta sjabibal 2 m.t.J.	Belen	Vok' Jesus; «laj yich' sbek'tal li K'ope»	1:1-25		2:1-7	1:14
	Nopolitik ta Belen; Belen	Jun anjel laj yalbe lekil a'yejetik jchabichijetik; tsmuyubtaik Dios li anjeletike; la svula'anik nene' li jchabichijetike			2:8-20	
1 m.t.J. o 1 t.J.	Belen; Jerusalem	K'alal lok' xa ox vaxakib k'ak'ale, laj yich' sirkunsision li Jesuse; laj yich' ik'el batel ta templo yu'un stot sme' (40 k'ak'al xa ox svok'el)			2:21-38	
	Jerusalen; Belen; Ejipto; Nasaret	Vula'ajik li jk'elk'analetike; jatavik batel ta Ejipto li uts' alalile; la smil ololetik li Erodese; sutik tal ta Ejipto li uts' alalile xchi'uk te nakiik ta Nasaret	2:1-23		2:39, 40	
K'in Koltael ta 12 t.J.	Jerusalen	K'alal 12 sjabibal li Jesuse, oy k'usi la sjak' ilanbe li jchanubtasvanejetik ta temploe			2:41-50	
	Nasaret	Sut ta Nasaret li Jesuse; la xch'unbe-o smantal stot sme'; la xchan karpinteroal; la sts'ites chanvo' skerem li Mariae xchi'uk stsebetak (Mt 13:55, 56; Mr 6:3)			2:51, 52	
Primavera ta sjabibal 29	Takixokol balumil, uk'um Jordan	Lik spas yabtel li Juan J-ak'-ich'vo'e	3:1-12	1:1-8	3:1-18	1:6-8

Mapa 1

Xchapbenal simboloetik ta mapa

- 📍 Ti bu like
- Nabil lek bu oy
- Mu stak' na'el lek bu oy
- Li signo (?) ja' chalbe sk'oplal ti mu stak' na'el bu oy

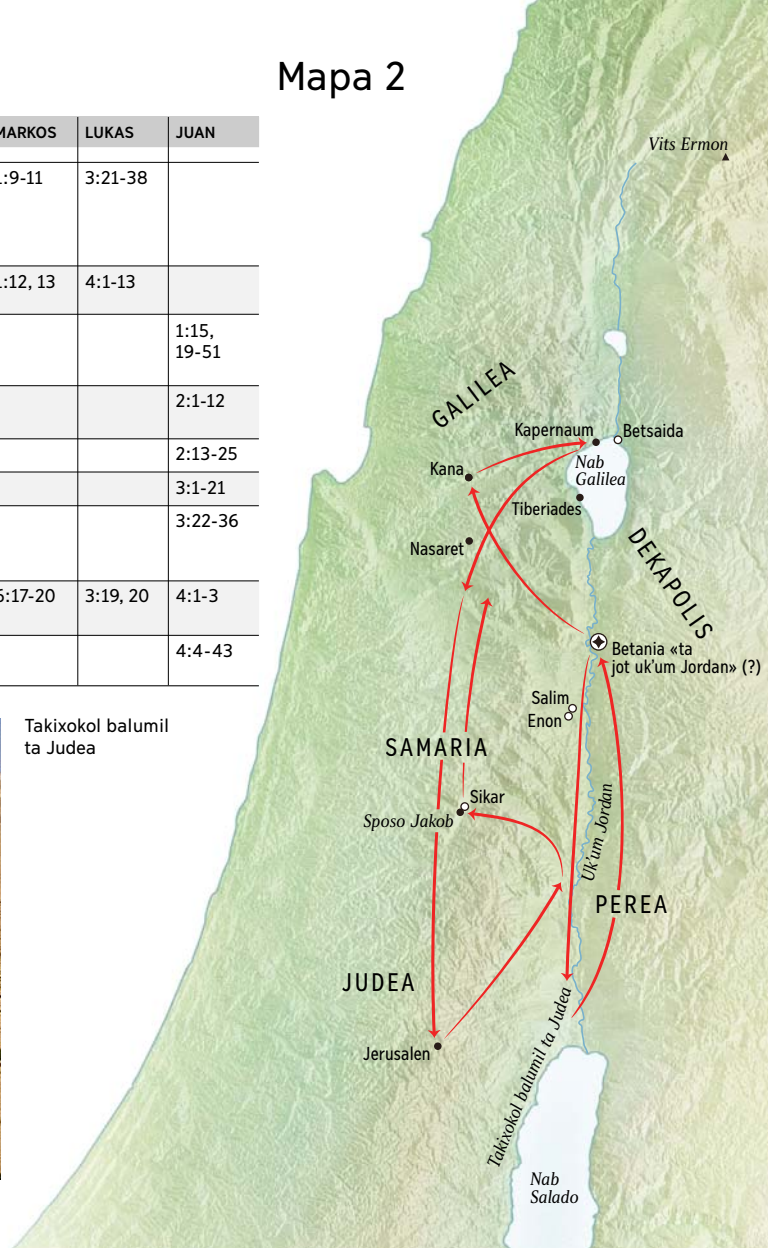
K'alal lik spas yabtel li Jesuse

K'USI ORA	BU	K'USI K'OT TA PASEL	MATEO	MARKOS	LUKAS	JUAN
Otonyo ta sjabilal 29	Uk'um Jordan, te van ta Betania «ta jot uk'um Jordan» o te nopol	Laj yich' vo' xchi'uk laj yich' t'ujel li Jesuse; li Jeovae laj yal ti ja Xnich'one xchi'uk laj yal ti xmuyubaj ta stojolale	3:13-17	1:9-11	3:21-38	
	Takixokol balumil ta Judea	Chak' ta preva Jesus li Diabloe	4:1-11	1:12, 13	4:1-13	
	Betania «ta jot uk'um Jordan»	Li Juan J-ak'-ich'vo'e laj yal ti ja' Xch'iom Chij Dios li Jesuse; ba'yel yajts'aklontak Jesus				1:15, 19-51
	Kana ta Galilea; Kapernaum	Ba'yel sk'elobil ju'elal ta jun nupunel, la spas ta vino li vo'e; bat ta Kapernaum				2:1-12
K'in Koltael ta sjabilal 30	Jerusalen	La xch'uba templo li Jesuse				2:13-25
		Lo'ilaj xchi'uk Nikodemo				3:1-21
	Judea; Enon	«Bat ta sti'iltak jtekum Judea li Jesuse», laj yak'ik ich'vo' li yajts'aklontake; slajeb velta laj yalbe sk'oplal Jesus li Juane				3:22-36
	Tiberiades; Judea	Laj yich' chukel li Juane; bat ta Galilea li Jesuse	4:12; 14:3-5	6:17-20	3:19, 20	4:1-3
	Sikar ta Samaria	La xchanubtas jsamariaetik K'alal bat ta Galilea li Jesuse				4:4-43

Takixokol balumil ta Judea

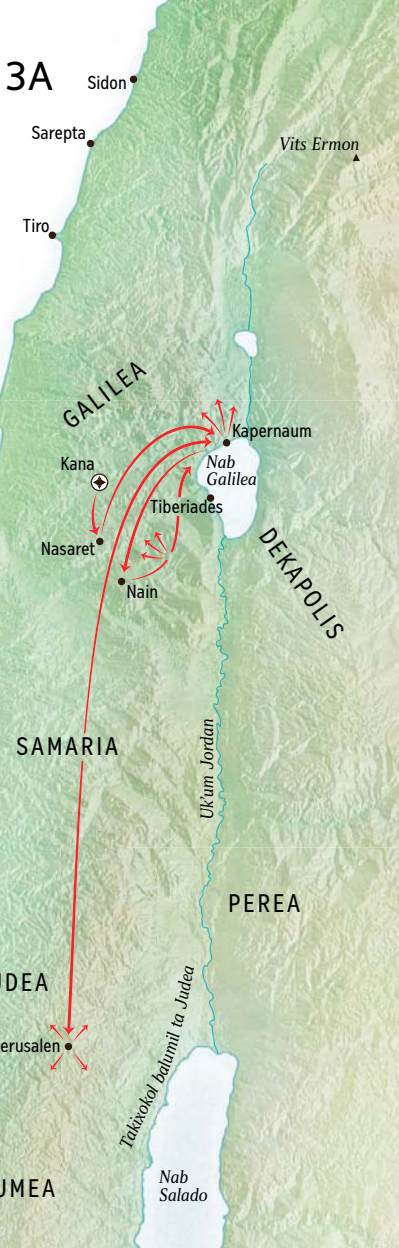
Mapa 2

La spas epal abtelal ta Galilea li Jesuse

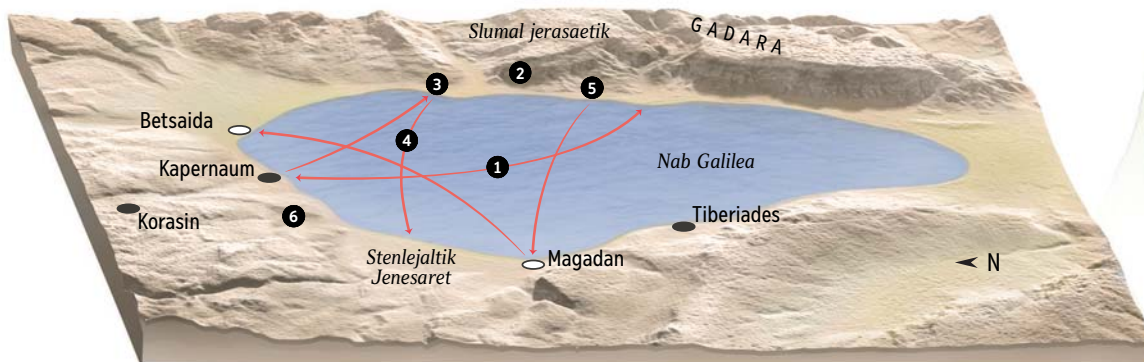
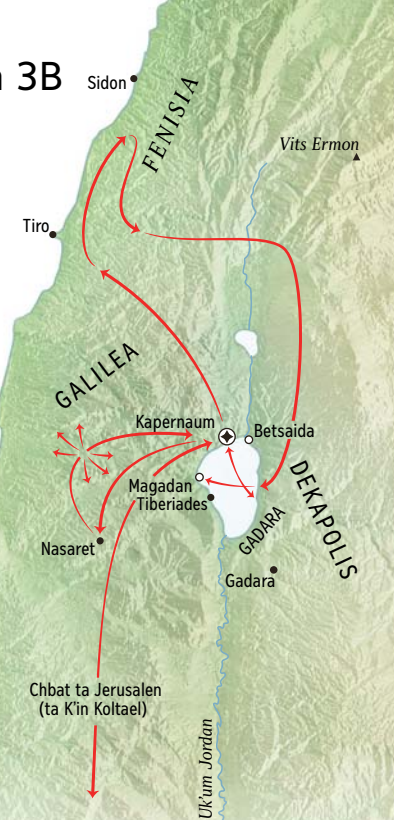
K'USI ORA	BU	K'USI K'OT TA PASEL	MATEO	MARKOS	LUKAS	JUAN
Sjabilal 30	Galilea	Laj yal ta ba'yel velta Jesus ti «Ajvalilal ta vinajele nopajem xa tal»	4:17	1:14, 15	4:14, 15	4:44, 45
	Kana; Nasaret; Kapernaum	La xpoxtabe xnich'on yajtunel ajvalil; la sk'el li sbalbalvunal Isaiase; bat ta Kapernaum	4:13-16		4:16-31	4:46-54
	Nab Galilea, sts'el Kapernaum	La stak ta ik'el chanvo' yajts'aklontak: Simon, Andres, Santiago xchi'uk Juan	4:18-22	1:16-20	5:1-11	
	Kapernaum	La xpoxtabe sme'ni' Simon xchi'uk la xpoxta yantik	8:14-17	1:21-34	4:31-41	
	Galilea	Sba velta bat ta Galilea xchi'uk chanvo' yajts'aklontak	4:23-25	1:35-39	4:42, 43	
		La xpoxta jun vinik ti ip ta leprae; ts'akliat yu'un epal krixchanoetik	8:1-4	1:40-45	5:12-16	
	Kapernaum	La xpoxta jun vinik ti alubem sbek'tale	9:1-8	2:1-12	5:17-26	
		La stak ta ik'el Mateo; ve' xchi'uk jtsobpatanetik; oy K'usi la sjak'beik sventa ayuno	9:9-17	2:13-22	5:27-39	
Judea	La xchol mantal ta snail tsobobbailetik			4:44		
K'in Koltael ta sjabilal 31	Jerusalen	La xpoxta jun vinik ta Betsata; li judaetike tsk'an tsmilik li Jesuse				5:1-47
	Sut tal ta Jerusalen (?)	La xtuch'ik trigo ta savado li yajts'aklontake; «ja' Yajval savado» li Jesuse	12:1-8	2:23-28	6:1-5	
	Galilea; nab Galilea	La xpoxtabe sk'ob jun vinik ta savado; ep buch'utik ts'akliat; laj to xpoxta epal krixchanoetik	12:9-21	3:1-12	6:6-11	
	Ta vits nopol xil Kapernaum	La st'uj 12 yajtakboltak		3:13-19	6:12-16	
	Nopol xil Kapernaum	Laj yal Mantaetik ta Vits	5:1-7:29		6:17-49	
	Kapernaum	La xpoxtabe yajtunel bankilal soltaro	8:5-13		7:1-10	
	Nain	La xcha'kuxesbe yol jun ants ti chamem smalale			7:11-17	
	Tiberiades; Galilea (ta Nain o te van nopol xil)	Li Juane la stak batel yajts'aklontak ta stojolal Jesus; ak'bat yojtikinik K'usi melel li ololetike; k'atlom te' ti k'un ta kuchele	11:2-30		7:18-35	
	Galilea (ta Nain o te van nopol xil)	La xjaxbe aseite ta yakan Jesus jun jpsmulil ants; lok'olk'op sventa li buch'u oy yile			7:36-50	
	Galilea	Xchibal velta la xchol mantal xchi'uk li 12 yajtakboltake			8:1-3	
La slok'es pukujetik; tsatsal mulil		12:22-37	3:19-30			
Ja' no'ox laj yak'be ta ilel li senyail Jonase		12:38-45				
Laj yich' vula'anel yu'un sme' xchi'uk yits'inabtak; laj yal ti ja' yuts' yalal li yajts'aklontake		12:46-50	3:31-35	8:19-21		

Mapa 3A

K'USI ORA	BU	K'USI K'OT TA PASEL	MATEO	MARKOS	LUKAS	JUAN
Sjabial 31 o 32	Yosilal Kapernaum	Laj yalbe sk'oplal lok'olk'opetik sventa Ajvalilal li Jesuse	13:1-53	4:1-34	8:4-18	
	Nab Galilea	La spajes ik'alo' ta varko li Jesuse	8:18, 23-27	4:35-41	8:22-25	
	Yosilal Gadara	Laj yalbe pukujetik ti x-ochik ta chitometike	8:28-34	5:1-20	8:26-39	
	Te van ta Kapernaum	La xpoxta jun ants ti mu xmak xchamele; la xcha'kuxesbe stseb Jairo	9:18-26	5:21-43	8:40-56	
	Kapernaum (?)	La xpoxta ma'sat xchi'uk pak'chikin	9:27-34			
	Nasaret	Laj yich' p'ajel yan velta ta slumal stuk	13:54-58	6:1-5		
	Galilea	Yoxibal velta bat ta Galilea; la stak batel yajtakboltak yo' xpuk mas sk'oplal li a'yejetike	9:35-11:1	6:6-13	9:1-6	
	Tiberiades	La xtuch'be sjol Juan J-ak'-ich'vo' li Erodese; xi' ta skoj Jesus li Erodese	14:1-12	6:14-29	9:7-9	
Sjabial 32 K'alal nopol xa ox li K'in Koltaele (Jn 6:4)	Kapernaum (?); ta snoroesteal nab Galilea	Sutik tal ta choimantal li jtakboletike; la smak'lin vo'mil viniketik li Jesuse	14:13-21	6:30-44	9:10-17	6:1-13
	Snoroesteal nab Galilea; Jenesaret	Tsk'an chchotanik ta ajvalil li Jesuse; xanav ta ba nab; ep buch'utik la xpoxta	14:22-36	6:45-56		6:14-21
	Kapernaum	Xi li Jesuse: «Vo'on li panun sventa kuxlejale»; ep buch'utik la smak-o yakanik, ja' yu'un batik				6:22-71
Sjabial 32 K'alal ech' xa ox li K'in Koltaele	Te van ta Kapernaum	Laj yal li k'usi nopem xa'iik spasele	15:1-20	7:1-23		7:1
	Fenisia; Dekapolis	La xpoxtabe stseb jun ants ti likem ta Fenisia ta yosilal Siria; la smak'lin chanmil viniketik	15:21-38	7:24-8:9		
	Magadan	Ja' no'ox laj yak'be ta ilel li senyail Jonase	15:39-16:4	8:10-12		

Mapa 3B

Li k'usitik k'ot ta pasel ta sts'el nab Galilea

(ts'ants'an vo' Jenesaret sbi xtok xchi'uk nab Tiberiades)

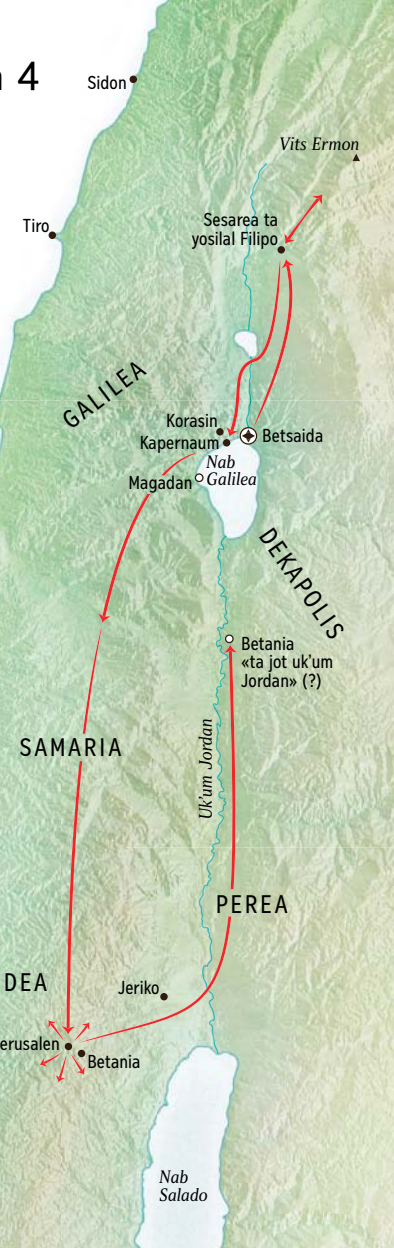
- ❶ La spajes tsatsal ik'alo' ta varko li Jesuse
- ❷ Laj yalbe pukujetik ti x-ochik ta chitometike
- ❸ La smak'lin vo'mil viniketik
- ❹ Xanav ta ba nab
- ❺ La smak'lin chanmil viniketik
- ❻ Te laj yal Mantaletik ta Vits

K'USI ORA	BU	K'USI K'OT TA PASEL	MATEO	MARKOS	LUKAS	JUAN
Sjabilal 32 k'alal ech' xa ox li K'in Koltaele	Nab Galilea; Betsaida	Bat ta varko ta Betsaida, laj yal Jesus ti sk'an sk'el sbaik ta slevadurail jfariseotike; la xpoxta ma'sat	16:5-12	8:13-26		
	Sesarea ta yosilal Filipino	Syaveal Ajvalilal; li Jesuse laj xa ono'ox yal ti chcham xchi'uk ti chcha'kuxie	16:13-28	8:27-9:1	9:18-27	
	Te van ta vits Ermon	La sk'atajes sba; k'opoj Jeova	17:1-13	9:2-13	9:28-36	
	Sesarea ta yosilal Filipino	La xpoxta jun kerem ti u'uninbil yu'un pukuje	17:14-20	9:14-29	9:37-43	
	Galilea	Laj yal yan velta ti chchame	17:22, 23	9:30-32	9:43-45	
	Kapernaum	La stoj patan ta jsep tak'in	17:24-27			
		Buch'u mas muk' sk'oplal ta Ajvalilal; lok'olk'op sventa ch'ayemal chij xchi'uk chopol mosoil	18:1-35	9:33-50	9:46-50	
Galilea xchi'uk Samaria	K'alal chbatik ta Jerusalene, laj yalbe yajtakbol- tak ti ak'o skomesik skotol ta skoj li Ajvalilale	8:19-22		9:51-62	7:2-10	

K'alal bat xchol mantal ta Judea li Jesuse

SK'inal Axibalna ta sjabilal 32	Jerusalen	Chanubtasvan ta Sk'inal Axibalna; yich' takel soltarotetik yo' xchukik li Jesuse «Vo'on sakil osil k'otemun ta stojolal krixchanoetik», xi li Jesuse; la xpoxta jun vinik ti ma'sat ono'ox vok'eme				7:11-52
	Te van ta Judea	La stak bal li 70 ta vo'e; xmuyubaj sutik tal			10:1-24	8:12-9:41
	Judea; Betania	Lok'olk'op sventa lekil jsamaria vinik; ay svula'an Maria xchi'uk Marta			10:25-42	
	Te van ta Judea	Chanubtasvan yan velta ta spasel orasion; lok'olk'op sventa amigoil ti te xk'ank'une			11:1-13	
		La slok'es pukujetik ta sni' sk'ob Dios; yan velta ja' no'ox laj yak' ta ilel senyail Jonas			11:14-36	
		Ve' xchi'uk jfariseo; chopol laj yil ti chlo'avanik li jfariseotike			11:37-54	
Lok'olk'op sventa bol jk'u'ulej vinik xchi'uk tuk'il jchabina				12:1-59		
	La xpoxta jun ants ta savado; lok'olk'op sventa sbek' mostasa xchi'uk levadura			13:1-21		
Laj yich' ak'el ta stojolal Dios li Templo ta 32	Jerusalen	Lok'olk'op sventa lekil jchabichij xchi'uk koral; ak'bat ton yu'un judaetik; lok' bal ta Betania, te la xtuch' uk'um Jordan				10:1-39

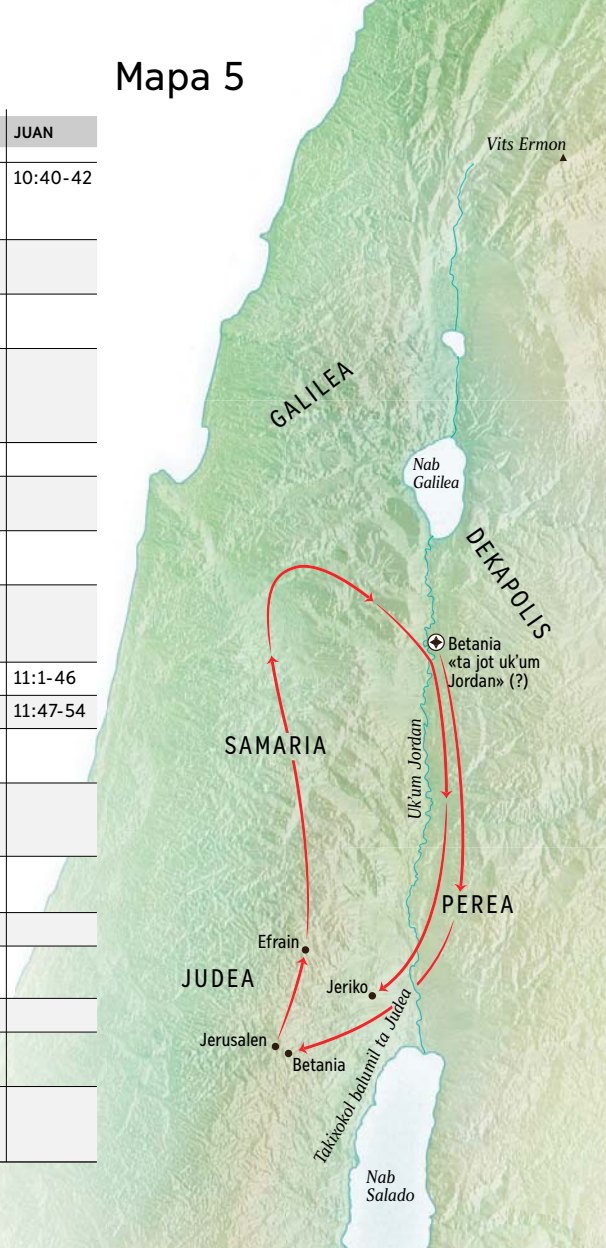
Mapa 4

K'alal bat xchol mantal ta s-esteal Jordan li Jesuse

Mapa 5

K'USI ORA	BU	K'USI K'OT TA PASEL	MATEO	MARKOS	LUKAS	JUAN	
K'alal laj xa ox yich' ak'el ta stojal Dios li templo ta sjabilal 32	Betania ta jot uk'um Jordan	Bat ti bu chak' ich'vo' Juane; ep buch'u laj yak' xch'unel yo'onton ta stojalal Jesus				10:40-42	
	Perea	Chanubtasvan ta lumetik k'alal bat ta Jerusalene			13:22		
		Chal ti ak'o ochikuk ta bik'it ti' nae; la svul yo'onton ta stojalal Jerusalen			13:23-35		
	Te van ta Perea	Chanubtasvan sventa bik'it xak' sbaik; lok'olk'opetik: sa'el lekil chotlebal xchi'uk buch'utik takbilik ta ik'el ti la sk'anik pertone				14:1-24	
		SK'an nopel lek li sts'akliel Jesuse				14:25-35	
		Lok'olk'op sventa ch'ayemal chij, ch'ayemal tak'in xchi'uk jtoyba kerem				15:1-32	
		Lok'olk'op sventa jchabina ti mu'yuk tuk'e, jk'ulej vinik xchi'uk Lasaro				16:1-31	
		Chanubtasvan ti mu jmaktik akanile, jpastik perton, oyuk xch'unel ko'ontontik				17:1-10	
	Betania	Cham Lasaro, cha'kuxesat yu'un Jesus				11:1-46	
	Jerusalen; Efrain	La snop tsmilik Jesus; lok' batel				11:47-54	
Samaria; Galilea	La xpoxta lajunvo' vinik ti ipik ta leprae; laj yal k'uxi chtal li Ajvalilale				17:11-37		
Samaria o Galilea	Lok'olk'opetik: jun ants ti chamem smalal ti te xk'ank'une, jfariseo, jtsob patan				18:1-14		
Perea	Chanubtasvan sventa nupunel xchi'uk sutesejbail	19:1-12		10:1-12			
	Laj yak'be bendision li ololetike	19:13-15		10:13-16	18:15-17		
	Oy k'usi la sjak' jk'ulej vinik; lok'olk'op sventa j-abteletik ti ko'ol yepal tojatike	19:16-20:16		10:17-31	18:18-30		
Te van ta Perea	Laj yal ta yoxibal velta ti chchame	20:17-19		10:32-34	18:31-34		
	La sk'an muk' sk'oplalal ta Ajvalilal li Juan xchi'uk Santiago	20:20-28		10:35-45			
Jeriko	K'alal te ech' batele, la sjambe sat cha'vo' ma'sat; la svula'an Sakeo; lok'olk'op sventa lajuneb mina	20:29-34		10:46-52	18:35-19:28		

Slajeb la spas yabtel ta Jerusalem li Jesuse

K'USI ORA	BU	K'USI K'OT TA PASEL	MATEO	MARKOS	LUKAS	JUAN
8 yu'un nisan ta 33	Betania	Vakib k'ak'al sk'an K'in Koltael K'ot li Jesuse				11:55–12:1
9 yu'un nisan	Betania	Li Mariae la smalbe aseite ta sjol xchi'uk ta yakan li Jesuse	26:6-13	14:3-9		12:2-11
	Betania, Betfague xchi'uk Jerusalem	Labal sba k'u yelan och batel ta Jerusalem, kajal ochel ta jkot vuro	21:1-11, 14-17	11:1-11	19:29-44	12:12-19
10 yu'un nisan	Betania xchi'uk Jerusalem	La xchopol k'opta ste'el igo; la xch'uba yan velta li templee	21:18, 19; 21:12, 13	11:12-17	19:45, 46	
	Jerusalen	Li bankilal paleetik xchi'uk jchanubtasvanej-tik ta mantale tsnop k'uxi tsmilik li Jesuse		11:18, 19	19:47, 48	
		K'opoj li Jeovae; li Jesuse laj yal ti chchame; k'ot ta pasel ti laj yal j-alk'op Isaias ti mu'yuk chak' xch'unel yo'ontonik li judaetike				12:20-50
11 yu'un nisan	Betania xchi'uk Jerusalem	Li k'usi chak' ta chanel li te'el igo ti takije	21:19-22	11:20-25		
	Templo ta Jerusalem	La xchibal k'optabeik li yabtel Jesuse; lok'olk'op sventa cha'vo' nich'onil	21:23-32	11:27-33	20:1-8	
		Lok'olk'op sventa jmilvanej jts'unolajeletik xchi'uk sk'in al nupunel	21:33–22:14	12:1-12	20:9-19	
		Li Jesuse la stak' k'alal jak'bat sventa Dios, sventa Sesar, sventa cha'kuxesel, sventa mantal ti mas tsots sk'oplale	22:15-40	12:13-34	20:20-40	
		La sjak'ik mi ja' xnich'on David li Kristoe	22:41-46	12:35-37	20:41-44	
		Laj yalbe smul jchanubtasvanejetik ta mantal xchi'uk jfariseoetik	23:1-39	12:38-40	20:45-47	
	Laj yil ti laj yak' matanal tak'in jun antse		12:41-44	21:1-4		
	Vits Olivatik	Senyail k'alal mi li' xa oy ta jelavele	24:1-51	13:1-37	21:5-38	
Lok'olk'op sventa lajunvo' tojol tsebetik, talentoetik, chijetik xchi'uk tentsunetik		25:1-46				
12 yu'un nisan	Jerusalen	Li jbeiltasvanej judaetike tsnop tsmilik	26:1-5	14:1, 2	22:1, 2	
		Tsnop k'uxi ch-ak'van ta k'abal li Judase	26:14-16	14:10, 11	22:3-6	
13 yu'un nisan (jueves ta bat k'ak'al)	Jerusalen xchi'uk spat xokontak	Chich' chapanel li slajeb K'in Koltaele	26:17-19	14:12-16	22:7-13	
14 yu'un nisan	Jerusalen	Tspas K'in Koltael xchi'uk yajtakboltak	26:20, 21	14:17, 18	22:14-18	
		La spokbe yakan yajtakboltak				13:1-20

Mapa 6

K'USI ORA	BU	K'USI K'OT TA PASEL	MATEO	MARKOS	LUKAS	JUAN
14 yu'un nisan	Jerusalen	Laj yak' venta Jesus ti ja' ch-ak'van ta k'abal li Judase, jech oxal la stak batel	26:21-25	14:18-21	22:21-23	13:21-30
		La slikes li Ve'ilil ta bat k'ak'al yu'un Kajvaltike (1Ko 11:23-25)	26:26-29	14:22-25	22:19, 20, 24-30	
		Laj xa ono'ox yal ti chp'ajat yu'un li Pedroe, ti tanpuk chbat li jtakboletike	26:31-35	14:27-31	22:31-38	13:31-38
		Laj yal ti oy jkoltavaneje; lok'olk'op sventa melet te'el uva; laj yal ti ak'o jk'an jbatike; slajeb velta la spas orasion xchi'uk yajtakboltak				14:1-17:26
	Jetsemani	Mu x-ech' cha'i svokol ta nichimaltik; laj yich' ak'el ta k'abal xchi'uk laj yich' chukel	26:30, 36-56	14:26, 32-52	22:39-53	18:1-12
	Jerusalen	Oy k'usi jak'bat yu'un Anas; chapanat yu'un Kaifas, Sanedrin; laj yal Pedro ti mu xojtikin li Jesuse	26:57-27:1	14:53-15:1	22:54-71	18:13-27
		La sjok'an sba li j-ak'vanej ta k'abal Judase (Ech 1:18, 19)	27:3-10			
Ta stojolal Pilato, laje ta stojolal Erodos, laje ta stojolal Pilato yan velta		27:2, 11-14	15:1-5	23:1-12	18:28-38	
	Laj yal Pilato ti tskolta li Jesuse; pe ja' la sk'anik ti xkol li Barrabase; laj yich' alet ti chcham ta jtel te' li Jesuse	27:15-30	15:6-19	23:13-25	18:39-19:16	
(Viernes nop. 3:00 ta bat k'ak'al)	<i>Golgota</i>	Cham ta jtel te' sventa vokolil	27:31-56	15:20-41	23:26-49	19:16-30
	Jerusalen	La syalesbeik sbek'tal ti te jok'ol ta jtel te'e, va'un la xkuchik batel ta mukinal	27:57-61	15:42-47	23:50-56	19:31-42
15 yu'un nisan	Jerusalen	Li paleetik xchi'uk jfariseotike la sk'anik xich' chabiel li mukinale xchi'uk ti smakik leke	27:62-66			
16 yu'un nisan	Jerusalen xchi'uk spat xokontak; Emaus	Cha'kuxi li Jesuse; laj yak' sba ta ilel vo'ob velta ta stojolal yajchank'optak	28:1-15	16:1-8	24:1-49	20:1-25
K'alal ech' xa ox 16 yu'un nisan	Jerusalen; Galilea	Laj to yak' sba ta ilel ta stojolal li yajchank'optake (1Ko 15:5-7; Ech 1:3-8); tojjobtasvan; laj yal ti ak'o spasik jchank'opetike	28:16-20			20:26-21:25
25 yu'un iyar	Vits Olivatik, nopol ta Betania	Muy ta vinajel k'alal 40 k'ak'al xa ox xcha'kuxiel li Jesuse (Ech 1:9-12)			24:50-53	

Apendise B

	Li a'yej yich'oj tal Vivliae	B1
Mapaetik	Slivroal Jenesis xchi'uk ti butik ech' li moltotiletike	B2
Xchapbenal simboloetik ta mapa	Lok'ik tal ta Ejipto	B3
• Nabil lek bu oy	Laj yu'uninik li Albil Balumile	B4
◦ Mu stak' na'el lek bu oy Li signo (?) ja' chalbe sk'oplal ti mu stak' na'el bu oye	Te xa oyik li ta Albil Balumile	B6
— Be	Ti bu k'alal ventainvanik li David xchi'uk Salomone	B7
Skotol li mapae sk'eløj batel ta nortē	Tsatsal lumetik ti laj xa ono'ox yalbe sk'oplal li Daniele	B9
Mi oy junuk lum, nab o uk'um ti ma'uk no'ox jun sbi laj yich' ojtikinele, ta xich' ch'akel ta koma li yan sbie	Israel ta sk'ak'alil Jesus	B10
Mi oy junuk lum, nab o uk'um ti jel sbi ta ts'akale, ta xich' tik'el ta parentesis li yan sbie	Ti k'uxi epaj talel li yajts'aklom Kristoe	B13
Diagramaetik	Axibalna xchi'uk mero bankilal pale	B5
	Templo ti ja' la sva'an Salomone	B8
	Svitsal ti bu oy li templo ta ba'yel sigloe	B11
Ti k'usitik k'ot ta pasel li va' k'ak'ale	Slajeb xemana kuxul ta balumil Jesus	B12
	Skalendario j-ebroetik	B15
Sp'isobil k'usitik	Sp'isobil k'usitik xchi'uk p'olmajel	B14

Li a'yej yich'oj tal Vivliae

Oy sderecho ch-ajvalilaj li Jeovae. Ja' no'ox stuk mas lek ti k'u yelan ch-ajvalilaje. Li k'usi oy ta yo'onton tspas ta sventa sp'ejel balumil xchi'uk ta stojolal krixchanoetik li Jeovae chk'ot ono'ox ta pasel yu'un.

**K'alal ech' xa ox
4026 m.t.J.**

Li «kiletel chone» la xchibal k'opta ti oy sderecho ch-ajvalilaj li Jeovae xchi'uk ti k'u yelan ch-ajvalilaje. Jamal ono'ox laj yal Jeova ti oy jun nitilulal ti chpech'be ta tek'el sjol li kiletel chone, li Satanase (Jenesis 3:1-5, 15). Pe oy k'uk sjalil ti chak' per-miso ti sventain sba stuk li krixchanoetik ti ja' pasb-lik ta mantal yu'un li Satanase.

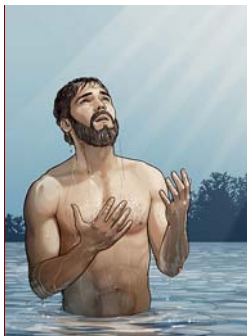
**Sjabibal
1943 m.t.J.**

Li Abraane albat yu'un Jeova ti ja' chk'ot ta albil nitilulal li jun snitilulale (Jenesis 22:18).

**K'alal ech' xa ox
1070 m.t.J.**

Albat yu'un Jeova li ajvalil David ti te chlok' talel ta yuts'yalal li albil nitilulale, jech albat ta mas ts'akal li Salomon eke (2 Samuel 7:12, 16; 1 Reyes 9:3-5; Isaia 9:6, 7).

Sjabibal 29 t.J.

Laj yal Jeova ti ja' albil nitilulal li Jesuse xchi'uk ti ja' chu'uninbe li xcho-tleb ajvalil Davide (Galatas 3:16; Lukas 1:31-33; 3:21, 22).

Sjabibal 33 t.J.

Li Satanas ti ja' li «kiletel chone» laj yak' ta milel li Jesuse, va'un ja' jech la syayijes k'uk sjalil li albil nitilulale. Li Jeovae la xcha-kuxes Jesus sventa xkuxi yan velta ta vinajel xchi'uk la xch'am ti k'u yepal sbalil li stuk'il kux-lejal Jesuse. Ti jech la spase, ja' sventa tspas-o perton li mulile xchi'uk ja' sventa xkuxiik sbatel osil li snitilulal Adane (Jenesis 3:15; Echos 2:32-36; 1 Korintios 15:21, 22).

**Te van ta sjabi-
lal 1914 t.J.**

Li Jesuse la sjiplajel ta balumil li «kiletel chone» xchi'uk «toj komom xa li [yorail]» te ch-iktaate (Apokalipsis 12:7-9, 12).

Ta jelavel

Li Jesuse chchuk jmil jabil li Satanase, mi laje tsmil. Taje ja' jech ta xvoch'be sjol. Va'un, chk'ot ta pasel li k'usi ono'ox tsk'an yo'onton Jeova ta sventa li balumile xchi'uk li k'usi tsk'an tspas ta stojolal li krixchanoetike. Ja' jech sak chkom li sbi Dios ta skoj li k'usitik chopol albile, jech xtok, te chvinaj ta meli ti ja' mas lek ti k'u yelan ch-ajvalilaje (Apokalipsis 20:1-3, 10; 21:3, 4).

Slivroal Jenesis xchi'uk ti butik ech' li moltotiletike

Laj yich' pasel Adan ta 4026 m.t.J.

Lik li trato la spas Jeova xchi'uk Abraan ta 1943 m.t.J.

Cham Jose ta 1657 m.t.J.

4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

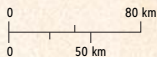
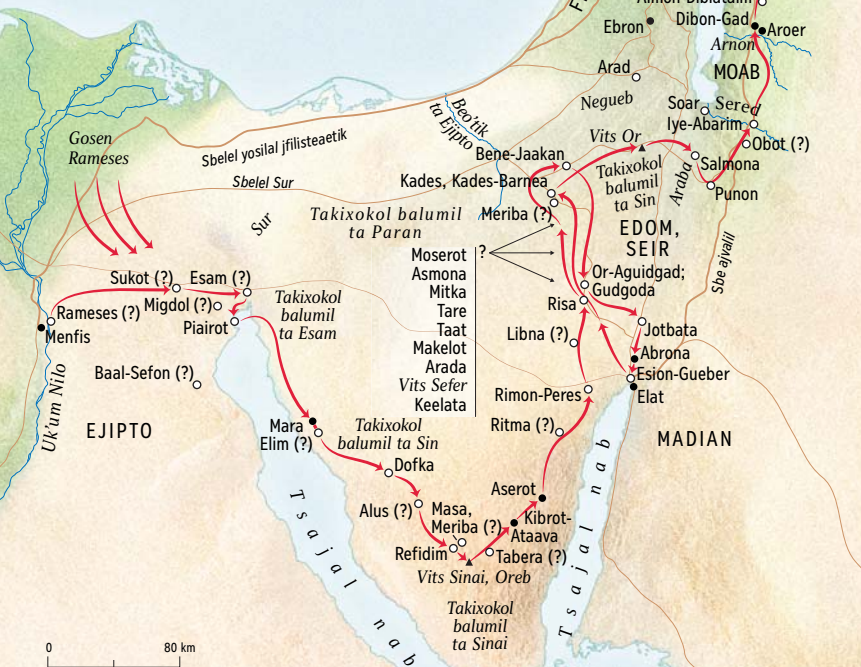
Lok'ik tal ta Ejipto

Lok'ik tal ta Ejipto li j-israeletike
Trato sventa Smantal Moises
ta 1513 m.t.J.

Laj yich' va'anel ta xk'exol Moises
li Josue ta 1473 m.t.J.

4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

MUK'TA NAB, NAB TA YOSILAL JFILISTEAETIK

— Xu' van ja' te xanavik k'alal lok'ik tal ta Ejipto

Laj yu'uninik li Albil Balumile

Ochik ta Kanaan j-israeletik ta 1473 m.t.J.
Laj yu'uninik xa ox jutuk mu skotoluk osil ta 1467 m.t.J.

4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

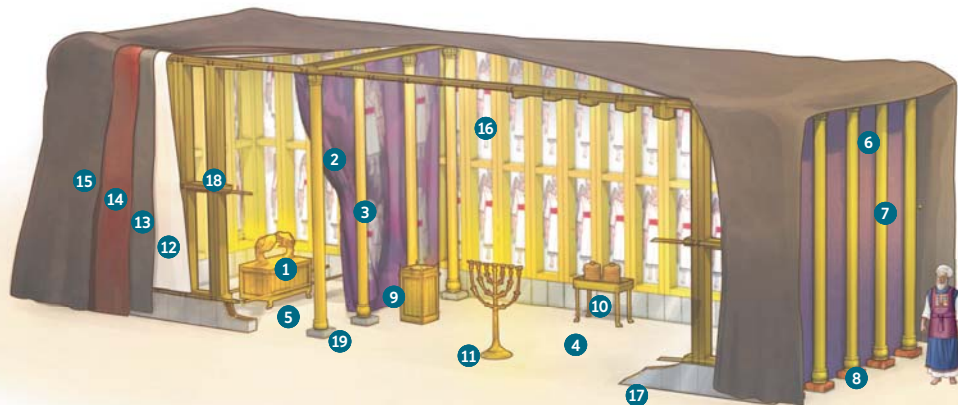
MUK'TA NAB,
NAB TA
SMALEB K'AK'AL

0 32 km
0 20 km

— Ti bu xanavike
■ Kanaan

Axibalna xchi'uk mero bankilal pale

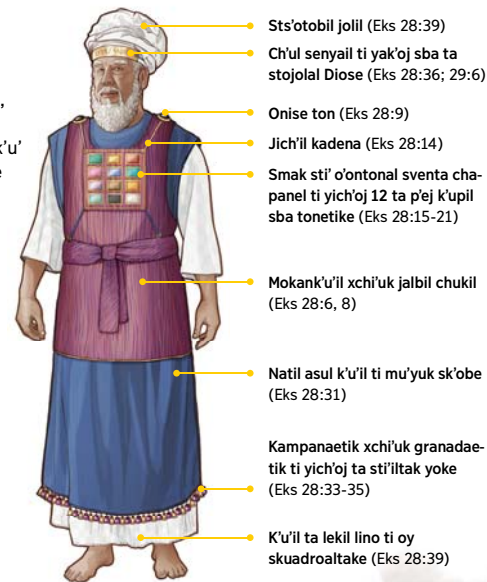

Ti k'u yelan meltsanbil li axibalnae

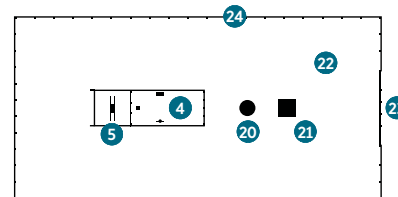
- 1 Kaxa (Eks 25:10-22; 26:33)
- 2 Kortina (Eks 26:31-33)
- 3 Yoyal kortina (Eks 26:31, 32)
- 4 Ti bu Ch'ule (Eks 26:33)
- 5 Bats'i Lekil Ch'ul Kuarto (Eks 26:33)
- 6 Skortinail ochebal (Eks 26:36)
- 7 Yoyal skortinail ochebal (Eks 26:37)
- 8 Xchotleb oy ti pasbil ta kovree (Eks 26:37)
- 9 Skajleb matanal sventa xchik'obil pom (Eks 30:1-6)
- 10 Xmexail pan ti chich' ak'el ta matanale (Eks 25:23-30; 26:35)
- 11 Kandelero (Eks 25:31-40; 26:35)
- 12 Pok' pasbil ta lino (Eks 26:1-6)
- 13 Pok' ti jalbil ta stsotsil tentsune (Eks 26:7-13)
- 14 Smak karpana ti pasbil ta snukulil tot chije (Eks 26:14)
- 15 Smak karpana ti pasbil ta snukulil fokae (Eks 26:14)
- 16 Ste'eltak (Eks 26:15-18, 29)
- 17 Xchotleb te'etik ti pasbil ta platae (Eks 26:19-21)
- 18 K'atlom te' (Eks 26:26-29)
- 19 Xchotleb yoyaltak ti pasbil ta platae (Eks 26:32)

Mero bankilal pale

Li ta Eksodo kapitulo 28, te jamal chalbe sk'oplal k'u yelan meltsanbil li sk'u' spok' mero bankilal pale ta Israele

- 20 Perol ta kovre (Eks 30:18-21)
- 21 Skajleb chik'bil matanal (Eks 27:1-8)
- 22 Amak' (Eks 27:17, 18)
- 23 Ochebal (Eks 27:16)
- 24 Jok'anbil kortina ti pasbil ta linoe (Eks 27:9-15)

Te xa oyik li ta Albil Balumile

K'alal laj xa ox yu'uninike, li nitilula-
letike laj yich' yosilik ta 1467 m.t.J.

Li Saule laj yich' t'ujel
ta ajvalil ta 1117 m.t.J.

4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

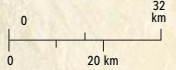
Jchapanvanejetik

- 1 Otniel
- 2 Eud
- 3 Samgar
- 4 Barak
- 5 Jedeon
- 6 Tola
- 7 Jair
- 8 Jefte
- 9 Ibsan
- 10 Elon
- 11 Abdon
- 12 Sanson

MUK'TA NAB,
NAB TA SMALEB K'AK'AL

- Jteklumetik yu'un Simeon
- Jteklumetik yu'un Manases
- Jteklumetik sventa nak'obbail

Ti bu k'alal ventainvan li David xchi'uk Salomone

Ajvalilaj David ta 1077-1038 m.t.J. Ajvalilaj Salomon ta 1037-998 m.t.J.
Trato la spas Jeova xchi'uk David nop. ta 1070 m.t.J.

4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

- Bu k'alal ventainvan David
- Bu k'alal ventainvan Salomon
- Chlik talel
- Chich' takel batel

Chlik talel ta Tarsis:
oro, plata, marfil,
maxetik, pavorealetik

Chlik talel ta Tiro:
sedro te',
enebro te', oro

Chich' takel batel ta Tiro:
sevada, trigo,
vino, s-aseiteal
oliva

Gasa

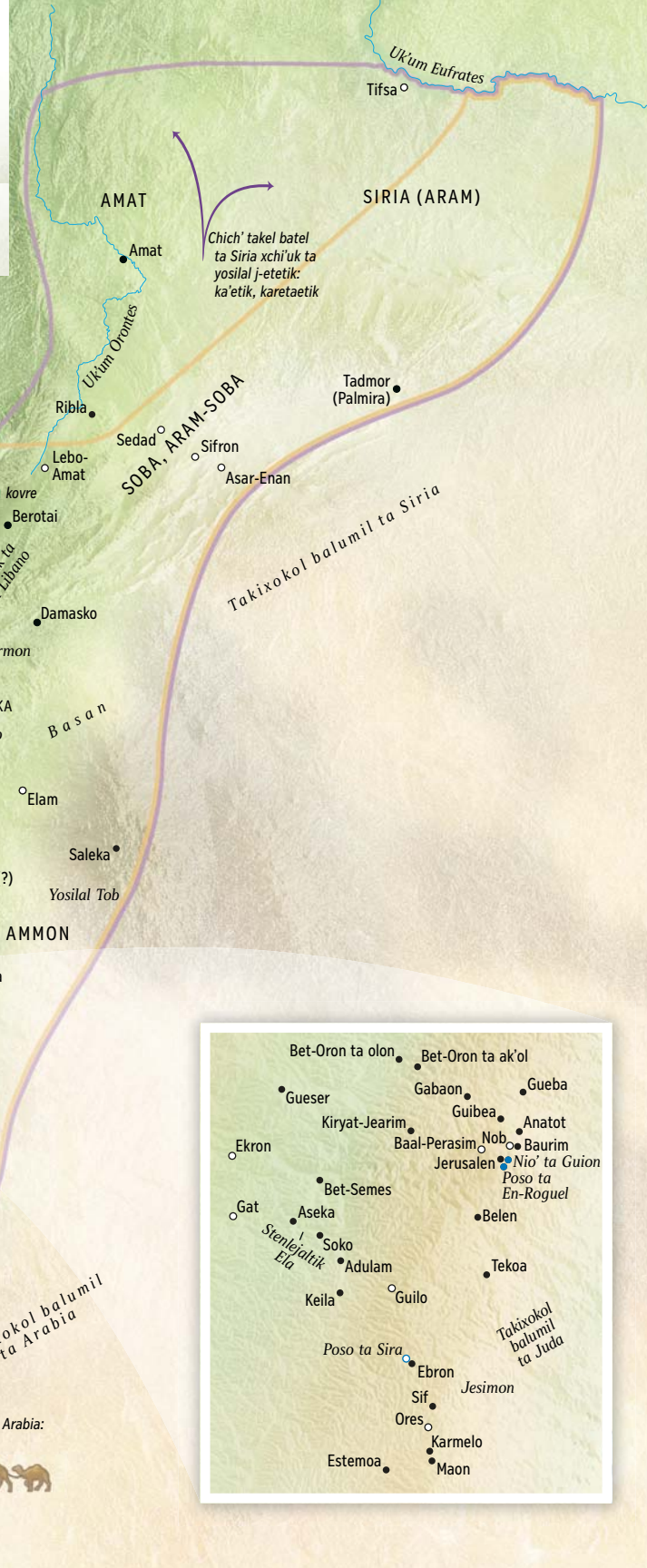
Chlik talel ta Ejipto:
ka'etik,
karetaetik

Chlik talel ta Ofir: oro,
k'upil sba tonetik, te'etik

Chlik talel ta Arabia:
oro, plata

0 32 km
0 20 km

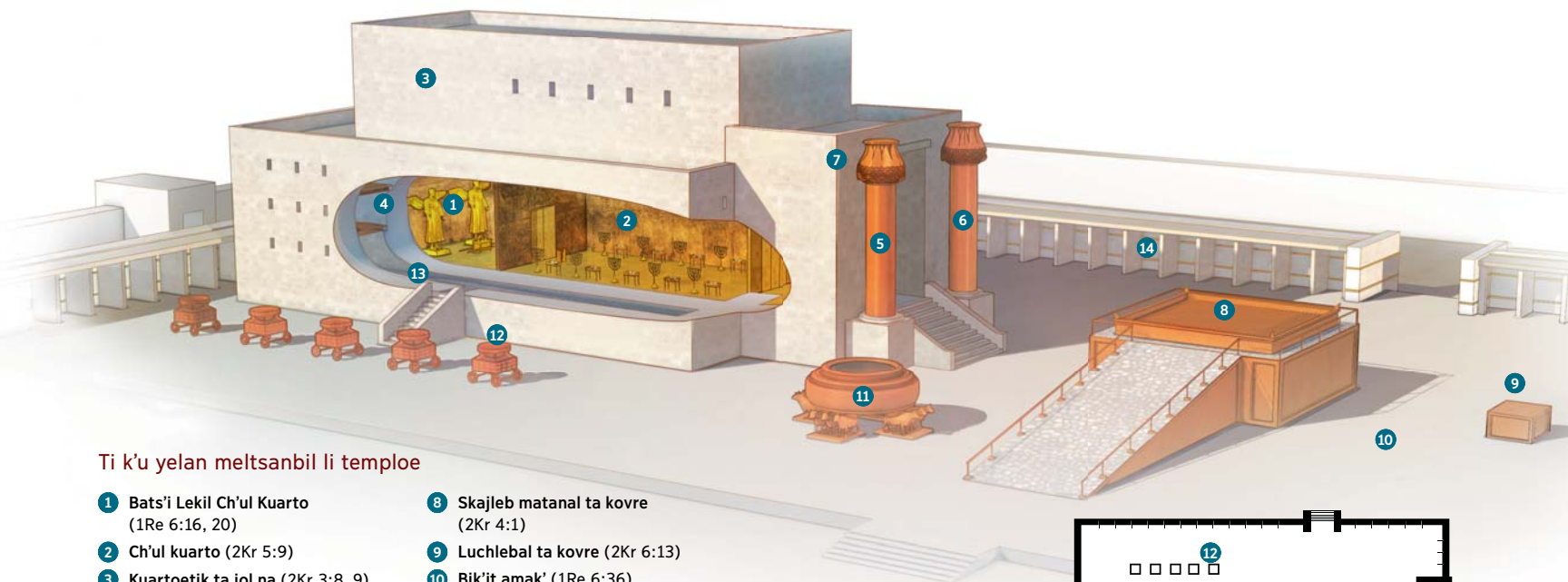

Templo ti ja' la sva'an Salomone

Laj yak'beik ta sk'ob Dios
li templo ta 1026 m.t.J.

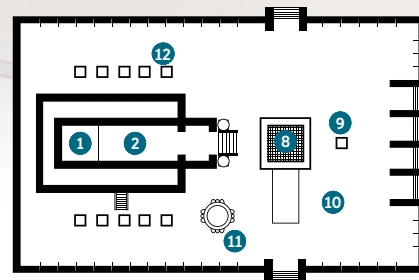
Laj yich' jinesel templo
ta 607 m.t.J.

4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

Ti k'u yelan meltsanbil li temploes

1 Bats'i Lekil Ch'ul Kwarto
(1Re 6:16, 20)	8 Skajleb matanal ta kovre
(2Kr 4:1)
2 Ch'ul kwarto (2Kr 5:9)	9 Luchlebal ta kovre (2Kr 6:13)
3 Kuartoetik ta jol na (2Kr 3:8, 9)	10 Bik'it amak' (1Re 6:36)
4 Kuartoetik ta sjoyobal
(1Re 6:5, 6, 10)	11 Nab ta kovre (1Re 7:23)
5 Jakin (1Re 7:21; 2Kr 3:17)	12 Karetiya (1Re 7:27)
6 Boas (1Re 7:21; 2Kr 3:17)	13 Ochebal ta xokon (1Re 6:8)
7 Ochebal (1Re 6:3; 2Kr 3:4)	14 Ve'ebaletik (1Kr 28:12)

Tsatsal lumetik ti laj xa ono'ox yalbe sk'oplal li Daniele

Lij babiloniaetike la stsalik Jerusalen ta 607 m.t.J.

4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

Babilonia

Daniel 2:32, 36-38; 7:4
607 m.t.J. La stsal Jerusalen li ajvalil Nabukodonosore

Medopersia

Daniel 2:32, 39; 7:5
539 m.t.J. Li Medopersiae la stsal li Babiloniae
537 m.t.J. Li Siroe laj yal mantal ti xu' sutik ta Jerusalen li judaetike

Gresia

Daniel 2:32, 39; 7:6
331 m.t.J. Li Alejandro Magnoe la stsal Persia

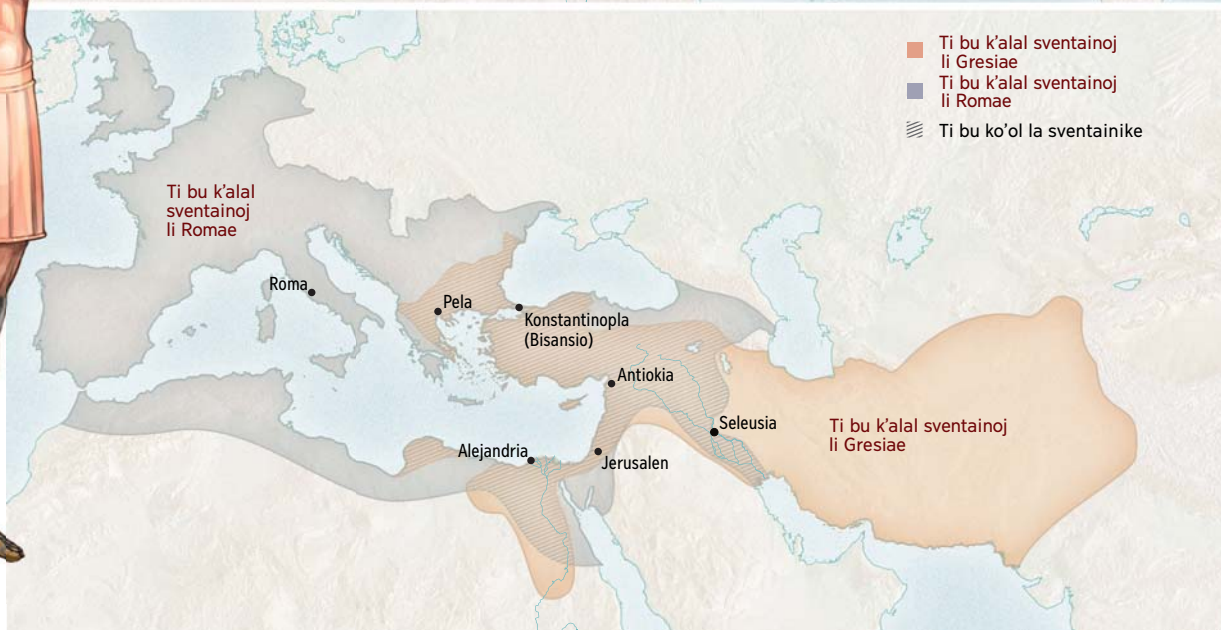

Roma

Daniel 2:33, 40; 7:7
63 m.t.J. Li Romae la sventain li Israele
70 t.J. Laj yak'be slajeb Jerusalen

Reino Unido xchi'uk Estados Unidos

Daniel 2:33, 41-43
1914-1918 t.J. Li ta Ba'ye'l Muk'ta Pask'op ta sp'ejel balumile, lik vinajuk sk'oplal li muk'ta tsatsal lum ti ja' li Reino Unido xchi'uk Estados Unidose

Israel ta sk'ak'alil Jesus

Vok' Jesus ta 2 m.t.J.
Cham Jesus ta 33 t.J.

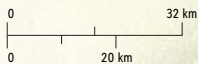
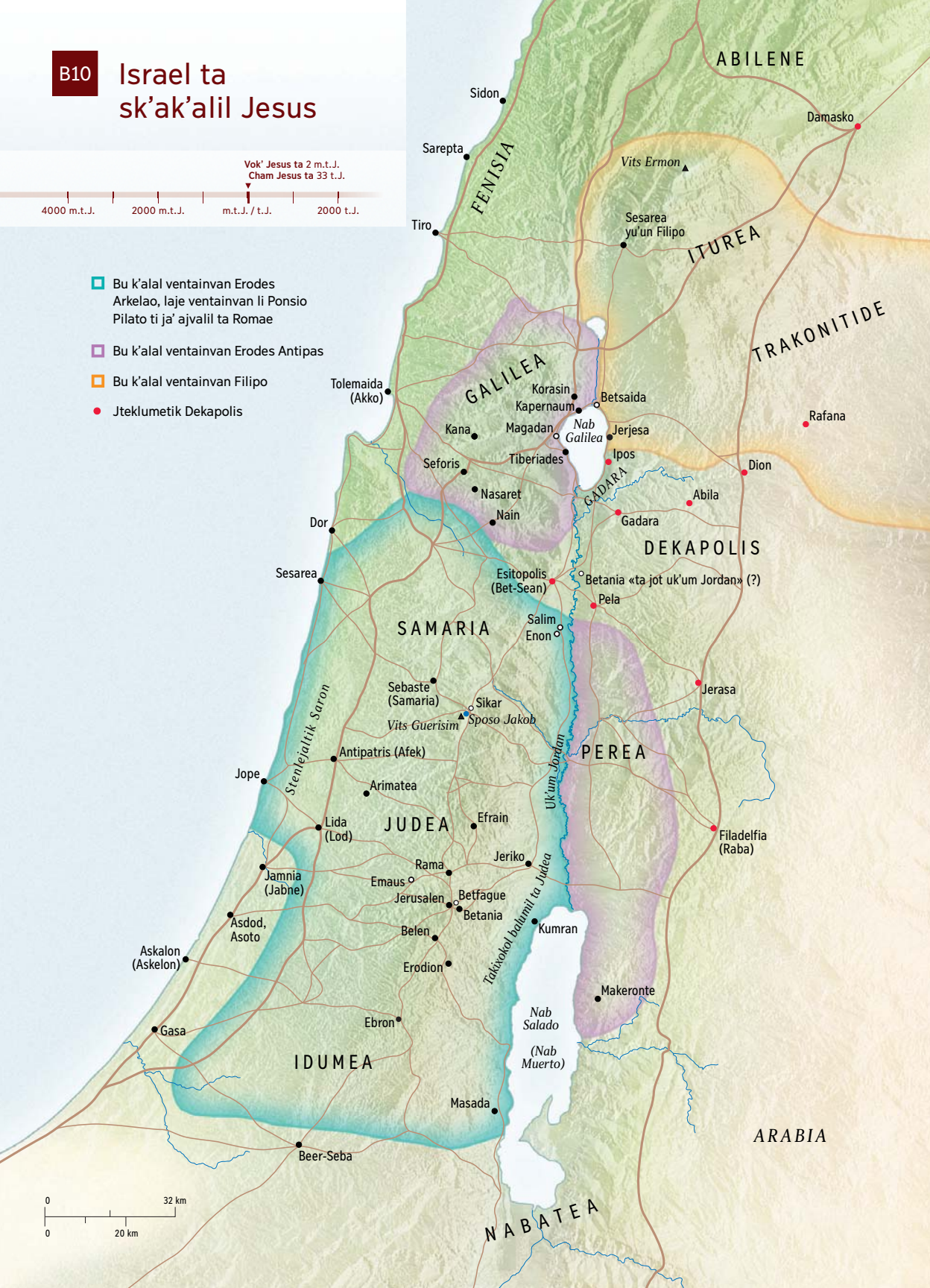
4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

■ Bu k'alal ventainvan Eroses Arkelao, laje ventainvan li Ponsio Pilato ti ja' ajvalil ta Romae

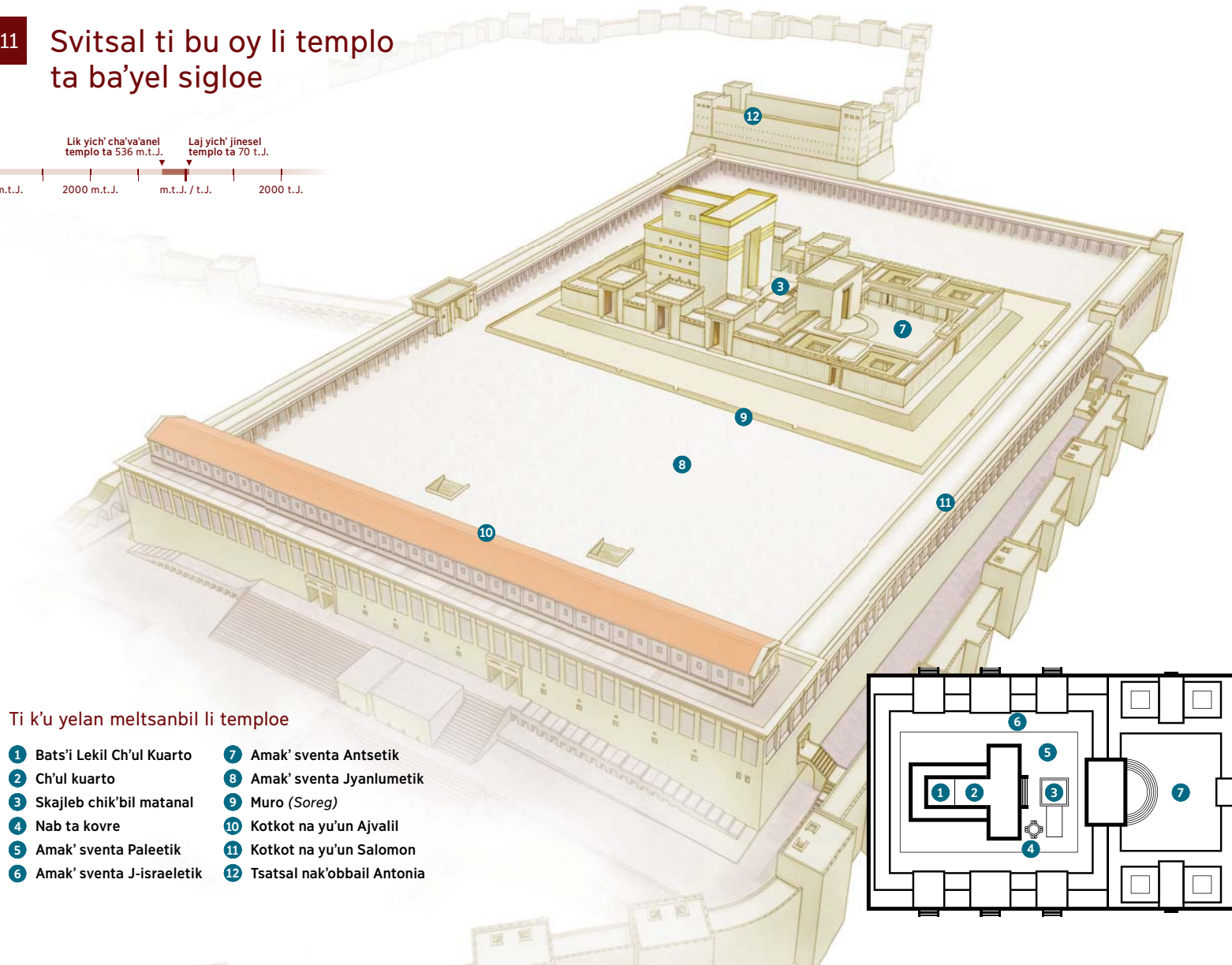
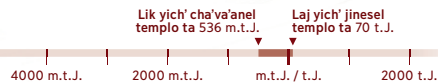
■ Bu k'alal ventainvan Eroses Antipas

■ Bu k'alal ventainvan Filipo

● Jteklumetik Dekapolis

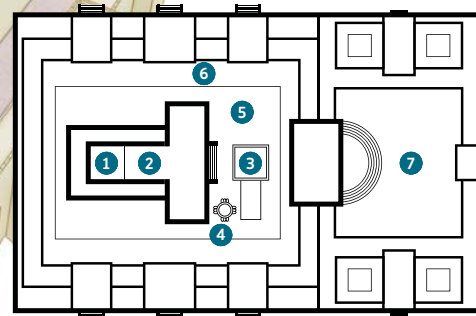

Svitsal ti bu oy li templo ta ba'yet sigloe

Ti k'u yelan meltsanbil li temploe

① Bats'i Lekil Ch'ul Kwarto	⑦ Amak' sventa Antsetik
② Ch'ul kwarto	⑧ Amak' sventa Jyanlumetik
③ Skajleb chik'bil matanal	⑨ Muro (<i>Soreg</i>)
④ Nab ta kovre	⑩ Kotkot na yu'un Ajjalil
⑤ Amak' sventa Paleetik	⑪ Kotkot na yu'un Salomon
⑥ Amak' sventa J-israelitik	⑫ Tsatsal nak'obbail Antonia

Slajeb xemana kuxul ta balumil Jesus

Jerusalem xchi'uk spat xokon

- 1 Templo
- 2 Nichimaltik Jetsemani (?)
- 3 Spasob mantal ajvalil
- 4 Sna Kaifas (?)
- 5 Spasob mantal ajvalil Eroses Antipas (?)
- 6 Stankeal vo' ta Betsata
- 7 Stankeal vo' ta Siloam
- 8 Stsobobbailik Sanedrin (?)
- 9 Golgota (?)
- 10 Akeldama (?)

CHCH'AY XA OX BATEL K'AK'AL
 Li ta sk'ak'alil judaetike chlik xchi'uk chlaj jujun k'ak'al k'alal chch'ay batel li k'ak'ale

K'ALAL CHLOK' K'AK'ALE

CHCH'AY XA OX BATEL K'AK'AL

8 yu'un nisan

(savado)

- K'ot ta Betania k'alal vakib to'ox k'ak'al sk'an li K'in Koltaele

Juan 11:55-12:1

9 yu'un nisan

- Ve' xchi'uk Simon ti ip ta leprae
- Li Mariae la smalbe nardo ta stojolal li Jesuse
- Tal sk'elik Jesus xchi'uk Lasaro epal judaetik

Mateo 26:6-13

Markos 14:3-9

Juan 12:2-11

- Labal sba k'u yelan och batel ta Jerusalem li Jesuse
- Chanubtasvan ta templo 1

Mateo 21:1-11, 14-17

Markos 11:1-11

Lukas 19:29-44

Juan 12:12-19

10 yu'un nisan

- Te ech' yu'un ak'obal ta Betania

- Sob bat ta Jerusalem
- La xch'uba li temploe
- K'opoj tal ta vinajel li Jeovae

Mateo 21:18, 19; 21:12, 13

Markos 11:12-19

Lukas 19:45-48

Juan 12:20-50

11 yu'un nisan

- Chanubtasvan ta templo, la stunes lok'olk'opetik
- Laj yalbe smul jfariseoetik
- Laj yil tstit' stak'in jun ants ti chamem smalale
- Ta vits Olivatik laj yal ti chich' jinesel li Jerusalene xchi'uk laj yal li senyail k'alal mi li' xa oye

Mateo 21:19-25:46

Markos 11:20-13:37

Lukas 20:1-21:38

12 yu'un nisan

- Te oy xchi'uk yajchank'optak
- Tsk'el K'uxi ch-ak'van ta k'abal li Judase

Mateo 26:1-5, 14-16

Markos 14:1, 2, 10, 11

Lukas 22:1-6

13 yu'un nisan

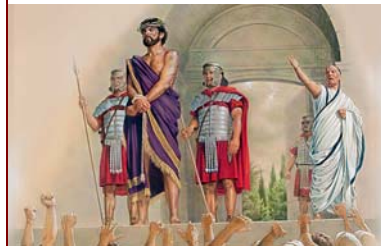
- Chchapanik K'in Koltael li Pedro xchi'uk Juane
- Ta bat k'ak'ale, k'otik li Jesus xchi'uk li yan jtakboletike

Mateo 26:17-19

Markos 14:12-16

Lukas 22:7-13

14 yu'un nisan

- Tspas K'in Koltael xchi'uk yajtakboltak
- Tspokbe yakan yajtakboltak
- Chalbe Judas ti lok'uk batele
- Tslikes spasel Ve'lil ta bat k'ak'al yu'un Kajvaltik

Mateo 26:20-35

Markos 14:17-31

Lukas 22:14-38

Juan 13:1-17:26

- Laj yich' ak'el ta k'abal xchi'uk laj yich' chukel ta nichimaltik Jetsemani 2
- Jatav li jtakboletike
- Laj yich' chapanel ta stojolal Sanedrin ta sna Kaifas 4
- Laj yal Pedro ti mu xojtikin li Jesuse

Mateo 26:36-75

Markos 14:32-72

Lukas 22:39-65

Juan 18:1-27

- Laj yich' chapanel yan velta ta stojolal Sanedrin 8
- Bat yak'ik ta stojolal Pilato, laje ta stojolal Erodes, laje bat yak'ik yan velta ta stojolal Pilato 3
- Laj yalik ti tsmilike, va'un te la smilik ta Gulgota 9
- Te van ta oxib ora ta bat k'ak'al cham
- La syalesbeik sbek'tal ti te oy ta jtel te'e, va'un bat smukik

Mateo 27:1-61

Markos 15:1-47

Lukas 22:66-23:56

Juan 18:28-19:42

15 yu'un nisan

(savado)

- Li Pilatoe laj yak' permiso ti xchabibeik smukinal li Jesuse

Mateo 27:62-66

16 yu'un nisan

- La smanik mas muil ts'i'leletik sventa chjaxbeik ta sbek'tal li Jesuse

Markos 16:1

- Cha'kuxi li Jesuse
- Laj yak' sba ta ilel ta stojolal yajts'aklomtak

Mateo 28:1-15

Markos 16:2-8

Lukas 24:1-49

Juan 20:1-25

Ti k'uxi epaj talel li yajts'aklom Kristoe

Ti butik xanav Pablo ta misioneroale

- nop. 47-48 t.J. Sba velta
- nop. 49-52 t.J. Xchibal velta
- nop. 52-56 t.J. Yoxibal velta
- nop. 58-61 t.J. Bat ta Roma xchi'uk laj yich' chukel

- Ti bu liik xchol mantal ta misioneroale
- Jteklumetik ti chich' alet ta Apokalsipse

Laj yich'ik ch'ul espiritu ta Pentekostes ta 33 t.J.

4000 m.t.J. 2000 m.t.J. m.t.J. / t.J. 2000 t.J.

0 150 km 240 km

Sp'isobil k'usitik xchi'uk p'olmajel

Li k'usitik stak' p'isel ta litroe

Koro 220 L (10 bato / 60 in)

Bato 22 L (6 in)

In 3.67 L (12 log)

Log 0.31 L (0.083 in)

Xchapbenal letraetik:

- sm = sentimetro
- g = gramo
- kg = kilogramo
- L = litro
- m = metro

Sp'isobil takin sat ts'unobiletik

Jomer 220 L (1 koro / 10 efa)

Efa 22 L (3 sea / 10 omer)

Sea 7.33 L (3.333 omer)

Omer 2.2 L (1.8 kab)

Kab 1.22 L

Kenise 1.08 L

Li k'usitik stak' p'isel ta metroe

Natil aj 3.11 m (6 natil xuk'ubil)

Aj 2.67 m (6 xuk'ubil)

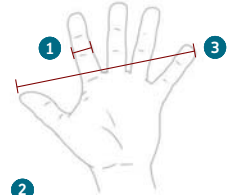
Jov 1.8 m

Natil xuk'ubil 51.8 sm (vukub velta chanib k'ob)

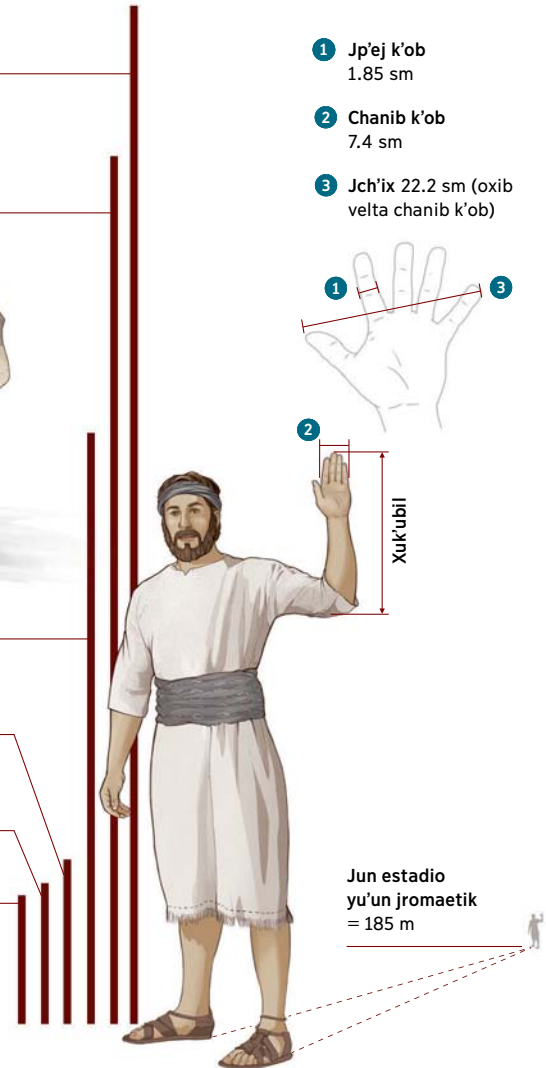
Xuk'ubil 44.5 sm (cha'ch'ix / vakib velta chanib k'ob)

Bik'it xuk'ubil 38 sm

- 1 Jp'ej k'ob 1.85 sm
- 2 Chanib k'ob 7.4 sm
- 3 Jch'ix 22.2 sm (oxib velta chanib k'ob)

Jun estadio yu'un jromaetik = 185 m

Tak'in xchi'uk sp'isobil k'usitik li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope

Guera 0.57 g
(0.05 siklo)
10 guera = 1 beka

Beka
5.7 g
2 beka = 1 siklo

Pim
7.8 g
1 pim = 0.67 siklo

Siklo
11.4 g
50 siklo = 1 mina

Mina
570 g
60 mina = 1 talento

Talento
34.2 kg

Siklo sventa sp'isobil k'usitik

Dariko
(stak'in Persia, pasbil ta oro)
8.4 g
Esdras 8:27

Libra (yu'un Roma)

327 g
Juan 12:3

«Jutuk mu j-o'luluk litro muil aseite, ja' li bats'i nardo[e]»

Mina
100 drakma
340 g
Lukas 19:13
= tojilil sventa
100 van k'ak'al abtel

Talento
60 mina
20.4 kg
Mateo 18:24
Apokalipsis 16:21
= tojilil sventa 20 van jabil

Tak'in xchi'uk sp'isobil k'usitik li ta Ts'ibetik ta Griego K'ope

Lepton
(stak'in Juda, pasbil ta kovre o bronse)
0.5 kuadrante
Lukas 21:2

Kuadrante
(stak'in Roma, pasbil ta kovre o bronse)
2 lepton
Mateo 5:26

Asarion
(stak'in Roma xchi'uk li bik'tal lumetik yu'une, pasbil ta kovre o bronse)
4 kuadrante
Mateo 10:29

Denario
(stak'in Roma, pasbil ta plata)
64 kuadrante
3.85 g
Mateo 20:10

Drakma
(stak'in Gresia, pasbil ta plata)
3.4 g
Lukas 15:8

Didrakma
(stak'in Gresia, pasbil ta plata)
2 drakma
6.8 g
Mateo 17:24

Tetradrakma yu'un Antiokia

Tetradrakma yu'un Tiro
(siklo pasbil ta plata yu'un Tiro)

Tetradrakma
(stak'in Gresia, pasbil ta plata; ojtkinbil xtok k'ucha'al estater ti pasbil ta platae)
4 drakma
13.6 g
Mateo 17:27

Tojilil sventa jun k'ak'al abtel (12 ora)

Tojilil sventa chib k'ak'al abtel

Tojilil sventa oxib k'ak'al abtel

Tojilil sventa chanib k'ak'al abtel

AVR.	NISAN (ABIB)	14 K'in Koltael 15-21 Pan ti Mu'yuk Slevaduraile 16 Matanal sba sat ts'unobiletik	Chnoj uk'um Jordan ta skoj ti chak' vo'e xchi'uk ti ch-unij li taive		Sevada	
MAYO	IYAR (SIV)	14 Spasel K'in Koltael ta ts'akal	Slikeb yorail takinaltik; lek yox li vinajele		Trigo	
JUN.	SIVAN	6 Sk'inal Xemanaetik (Sk'inal Pentekostes)	Yorail k'ixnaltik; lek yox li vinajele		Trigo xchi'uk sba sat igo	
JUL.	TAMUS		Mas xa k'ixin, chyal job osil ta butikuk		Sba sat uva	
AGO.	AB		Ja'o k'ixin tajek		Sat te'etik ta verano	
SEPT.	ELUL		Toj k'ixin-o		Sat xan, uva xchi'uk igo	
OKT.	TISRI (ETANIM)	1 Sjupanel ok'es 10 Sk'ak'alil Stael Perton 15-21 Sk'inal Axibalnaetik 22 Tsobajel tsots sk'oplal	Sstutseb verano, chlik yak' vo'		Chich' lokel balumil	
NOV.	ESVAN (BUL)		Chlik xa yak' jutuk vo'		Sat oliva	
DIS.	KISLEV	25 Laj yich' ak'el ta stojolal Dios li Temploe	Tsots xa chlik yak' vo', chyal jutuk taiv, chyal epal taiv li ta vitstike		Chich' tik'el ta skoral li chijetike	
ENE.	TEBET		Solel toj tsots sik; chak' vo', chak' taiv li ta vitstike		Chch'i ts'i'leletik	
FEV.	SEBAT		Chyoch li sike, chak'-o vo'		Chnichin li almendra te'e	
MAR.	ADAR	14, 15 Purim	Nopoltik no'ox chbak' chauk xchi'uk chak' bot		Lino nichim	
	VEADAR	Li u taje 7 velta ch-och li ta 19 jabile				

Ochan ta www.jw.org o ts'ibajan batel ta snail ts'ibajom
yu'un stestigotak Jeova mi chak'anbe to mas ya'yejale.